

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 865) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS. SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS. ET AMPLIUS. INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

OTIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER,

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE.

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VICINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
HERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLIUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXI.

S. BASILIUS CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

PATROLOGIA

GENIUS COMPLETUS.

UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

IT IS THE POLICY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO TO PUBLISH THE RESULTS OF THE RESEARCHES OF ITS FACULTY IN THE MOST COMPLETE AND ACCURATE MANNER.

REGIO CHRONOLOGICA

UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

GENIUS COMPLETUS

UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

ACCURATELY REPRODUCED

FROM THE ORIGINAL MANUSCRIPTS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

UNIVERSITY OF CHICAGO

CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO, CHICAGO, ILLINOIS, 1892.

SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. BASILII,

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ SUB EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.]

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, FLORENTINOS ET ANGLICOS, NECNON AD ANTIQUIORES
EDITIONES CASTIGATA, MULTIS AUCTA : NOVA INTERPRETATIONE,
CRITICIS PRÆFATIONIBUS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS ILLUSTRATA, NOVA SANCTI
DOCTORIS VITA ET COPIOSISSIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA,

OPERA ET STUDIO

Monachorum ordinis sancti Benedicti e congregatione S. Mauri.

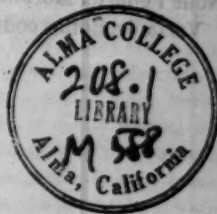
ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS TERTIUS.

VENEUNT QUATUOR VOLUMINA 48 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT ABUD J.-P. MIGNE EDITOREM.
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1837

8113

ELENCHUS

AUSTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXXI CONTINENTUR.

Quæ stellula prænotantur in editionibus Basilii non exstant.

SANCTUS BASILIUS MAGNUS, CÆSARIENSIS ARCHIEPISCOPUS.

	col.	9.
Præfatio.		
Homiliæ et sermones.		163
Ascetica.		619
Moralia.		700
Regulæ fusius tractatæ.		890
Regulæ brevius tractatæ.		1051
Constitutiones monasticæ.		1322
APPENDIX.		
Homiliæ quædam dubiæ.		1429.
De baptismo libri duo.		1514.
Liturgiæ S. Basilii.		1630
* Orationes sive exorcismi.		1678.
* Sermo de sacerdotum instructione		1685
Tractatus de consolatione in adversis.		1687
De laude solitariæ vitæ.		1704
Admonitio ad filium spiritualem.		1704
* Homiliæ tres ex editione Chr. Frid. Matthæi.		1705
Homiliæ quas transtulit Rufinus de Græco in Latinum.		1723
Notæ Frontonis Ducæi.		1795.
Notæ Federici Morelli.		1829.
Variæ lectiones codicum Paris. in sermonem <i>De legendis gentilium libris.</i>		1831

1.202

822 M

PRÆFATIO (u)

1. Fortasse nullum est hominum genus, qui magis nocuerint bonis studiis, quam eorum, qui vera sanctorum Patrum scripta cum falsis miscuere. Quot enim mala hinc et olim nata sint, et hodie nascantur, nemo, qui non omnino rerum ecclesiasticarum rudis sit, ignorat. Dogmata obscurantur, fœdantur moralia, historia vacillat, traditio perturbatur, et, ut verbo dicam, si semel apud sanctos Patres genuina cum adulterinis confundantur, cuncta inter se confundi necesse est.

2. Ejus, quod dixi, mali frequentiora sunt exempla, quam ut aliqua referre opus sit. In memoriam tamen revocabo impudentiam Apollinaristarum et Eutychianorum, qui cum sua pro sinceris ac germanis sanctorum Patrum scriptis promulgassent, ita totam infestarunt Ecclesiam, ut ejusmodi vulnus coalescere ac sanari necdum potuerit. Nam hodieque tanta est dissensio inter eruditos de quorundam scriptorum auctore, ut si quis aut magni illius Athanasii episcopi Alexandrini, aut Julii summi pontificis, aut Gregorii Thaumaturgi testimonium aliquod proferat, statim audias, qui dicant non Athanasium, non Julium, non Gregorium talia dixisse, sed Apollinarium, cujus olim opuscula quædam summis illis viris subdole tributa sunt, quo facilius simpliciores in errorem inducerentur. Sed, ut nunc de Apollinaristis et Eutychianis taceam, universe dicam innumera incommoda eodem illo ex fonte fluxisse. Videas vel eruditissimos viros, quod in ejusmodi libros subdititios inciderint, quovis potius pervenire, quam quo volunt, eosdemque, interea dum scopum attingisse se arbitrantur, ab eo sæpius quam longissime abesse. Credas aliquando antiquissimos et gravissimos scriptores rerum gravissimarum testes adhiberi, et tamen si res attentius consideretur, hominis et recentissimi et abjectissimi testimonium profertur. Etsi autem illa quasi lues nemini pepercit, tamen nescio quomodo contigit, ut Basilius pejus ea in re quam alii sancti Patres acceptus sit. Ita enim vera ejus scripta permiscantur falsis, ut, nisi alia ab aliis diligenter distinguantur, errandi occasio passim legentibus offeratur.

3. Scio quidem viros doctissimos duobus abhinc sæculis in eo egregiam operam posuisse, ut apud sanctos Patres sincera ab adulterinis secernerentur, eoque successu rem gessisse, ut rebus per se obscurissimis maximam lucem attulerint: sed tamen si quis reliqua diligenter expendere volet, præstabo, non defore illi ubi se exercent. Dignum sane argumentum, in quod omnes omne studium conferant,

A cum res omnium gravissima agatur. Hoc autem munus non in quemcunque convenit, sed in eum tantummodo, qui nullo prævio judicio de rebus judicet. Verum paucorum est hæc virtus. Alii enim in criticis disputationibus severiores sunt, quibus nihil probetur eorum quæ cæteri probant; alii indulgentiores, quibus indiscriminatim placeant quæcumque a vulgo recepta sunt. Utrosque peccare, nemo, opinor, diffitebitur: sed utri magis peccent, alii videbunt. Interea ego, qui eo, quod amplexus sum, studii genere ejusmodi quæstiones criticas agitare cogor, libere quidem meam sententiam proponam, sed ita tamen, ut proprie non judicem, sed eruditorum judicium expectem ad judicandum. Ita igitur animatus rem aggredior.

§ I. De oratione secunda in jejunium.

4. Nulla est dissensio inter eruditos de oratione prima in jejunium. Etenim tam elegans est, tamque Basilio digna, ut ei omnium calculis tribuatur: sed de oratione secunda non unum omnium judicium est. Viri doctissimi Tillemontius et Dupinus eam habent pro vero Basilii fetu: a quibus dissentit Erasmus, cujus verba hæc sunt in epistola ad Joannem Choërum: *Posterior homilia mihi non videtur Basilii, sed studiosi cujuspiam sese ad prioris æmulationem exercentis. Equidem non pugnabo, si quis diversum sentiat; arbitror tamen eruditos, si propius admovent oculos, meæ sententiæ subscripturos. Probo genus exercitationis, at eorum fucos non probo, qui notha ac degenerantia summorum virorum titulis obtrudunt orbi.* Quod Tillemontius ait, videri Erasmus posteriorem de jejunio homiliam non ob aliam causam in spuris posuisse, quam quod in multis cum prima consentiat, credi potest Erasmi epistolam non legisse. Nam ex ejus verbis plane constat eam orationem eo nomine sibi suspectam visam fuisse, quod a prioris elegantia atque festivitate degeneret: in quo eum, ut verum fatear, non omnino a vero abesse puto. Quod addit Tillemontius, posteriorem hanc concionem citari a Joanne Damasceno et ab Euthymio, id non est tale, ut ipsius sententiam multum confirmet, cum adulterina scripta magnorum virorum nomine ab antiquis scriptoribus non raro citari videamus. Ego cum hoc breve opusculum legerem, animadverti alia ex prima oratione sumpta esse, alia ex eadem imitata: posteriorem homiliam non inelegantem quidem esse, sed primam elegantissimam: miram quamdam dicendi copiam in prima oratione reperiri, quæ in secunda multo minor est, et ejusmodi, ut si qua

(d) Cf. D. Prud. Maranus in *Vita S. Basilii*, capp. 41, 42 et 43. EDIT. PATR.

ratio hanc homiliam suspectam reddere possit, ea maxime, meo quidem iudicio, inde repeti debeat. Hæc autem dum apud me reputarem, eo inclinabam ut hanc orationem inter spuria recenserem : sed cum rursus cogitarem auctorem commentarii in *Isaiam* (a), qui et ipse quarto sæculo vivebat, ex eadem illa concione non nihil excerptis, hærebam. Opus enim tam antiquum non facile rejici debere arbitrabar : eoque minus, quod primo aspectu mihi levia esse viderentur, quæ morosus homo Erasmus objecerat. Postquam tamen rem paulo diligentius consideravi, duasque has *De jejuniis* orationes inter se contuli, facile adductus sum, ut posteriorem in adulterinis ponerem. Nam, ut dixi, posterior priore et elegantia et copia multo inferior est. Atque in hac mea sententia confirmatus sum, cum memini multa in secunda legi, quorum alia ex prima sumpta essent, alia ex eadem expressa : quod parum decere existimavi copiosissimum virum Basilium, cui, cum idem argumentum bis inter concionandum tractare vellet, nec res nec verba unquam defuere. Et ne quispiam id temere dictum fuisse suspicetur, velim legat pulcherrimas illas *De gratiarum actione* conciones (tom. I, p. 24 et 55*), quarum in posteriore nihil repetitur eorum quæ in priore dicta fuerant.

§ II. *De oratione septima decima in Barlaam martyrem.*

5. Hæc oratio, in qua præconium Barlaam martyris continetur, brevis quidem est, sed ita elegans et ornata, ut ejus auctor, quicunque ille fuit, præstantissimum locum inter oratores mereri videatur. Idem autem illi, quos antea nominavi, doctissimi viri Tillemontius et Dupinus de ea dissentiant inter se. Tillemontius ipsam tribuit Basilio Magno (b); Dupinus Chrysostomo, sed ita tamen, ut satis habuerit dixisse, hanc orationem ad Chrysostomi phrasim magis accedere, et verisimilius videri eam habitam fuisse Antiochiæ. Suspiciari fortasse poterit aliquis, rem parvi momenti esse, nec multum referre utri ascribatur, cum uterque et fide dignus sit, et eadem auctoritate apud eruditos polleat : sed non ita est. Inde enim omnino pendet quæstio historica, quæ aliter solvi non potest, nisi constet utri ascribi debeat hæc oratio. Etenim si semel Basilio tribuatur, consequens erit, ut merito dicatur martyr Barlaam mortem subiisse Cæsareæ Cappadociæ, et eodem loco sepultus fuisse : si Chrysostomo, fatendum erit sanctum martyrem Antiochiæ et passum fuisse, et sepultum. Et vero, qui Tillemontium secuti, dicunt beatum martyrem Barlaam Cæsareæ Cappadociæ et mortuum et tumulatum fuisse, nullo alio argumento nituntur, quam quod Basilius, qui Cæsareæ concionatus fuisse creditur, orationem hoc ipso in loco habuerit, ubi fortissimi athletæ tumulus visebatur. Quare si Basilius non sit, ipsorum opi-

nio corruat necesse est. Quod autem orationis auctor, quisquis est, hoc ipso in loco concionatus sit, ubi inclutus martyr Barlaam sepultus jacebat, id negari non potest, nisi ab eo, qui hanc orationem nunquam legerit. Ita enim in ea scriptum invenimus non longe ab initio (pag. 139) : *Λαμπρόν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἀρραβῶνα καρποῦνται, ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημαῖς κροτοῦμενοι, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δῆμους. Τοῦτο δὴ τὸ τῷ γενναίῳ τῆμερον Βαρλαάμ πεπραγμένον· ἤχησε γὰρ ἡ πολεμικὴ τοῦ μάρτυρος σάλπιγξ, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ὀπλίτας, ὡς ὁράτε, συνήγαγεν. Splendidum et apud nos arrhabonem jam obtinent, cum inter divinas acclamationes omnium plausu celebrentur, populumque frequentissimum e sepulcris congregent. Hoc ipsum sane in forti ac strenuo Barlaam hodie factum est : insonuit enim bellica martyris tuba, et pietatis milites, ut cernitis, convocavit : quæ verba ita aperte ostendunt hanc orationem in eo loco habitam fuisse, ubi corpus beatissimi martyris Barlaam humatum erat, ut id non putem probatione indigere aut expositione.*

6. Cum igitur Tillemontius optime videret, si Basilio hæc oratio non tribueretur, suam opinionem necessario ruituram, nihil omisit eorum, quibus probari posset eam ejus esse. Et primum quidem affirmanti Dupino, descriptionis genus magis phrasim Chrysostomi oler, quam Basili, ita respondet, ut aperte significet se aliter sentire : deinde addit vir doctissimus, non solitum Chrysostomum bis de uno et eodem sancto sermonem habere. Et quod nonnullos magis movere potest, ait eam orationem jam pridem ascriptam fuisse Basilio, cum ejus nomine citetur in concilio septimo, eidemque tribuatur et a Joanne Damasceno, et a Metaphraste. Quod pertinet quidem ad similitudinem styli, aut discrepantiam, argumentum, quod inde petitur, validissimum esse, nemo, opinor, inficiabitur ; sed quod attinet ad auctoritatem Joannis Damasceni et Metaphrastis, aut concilii septimi, quilibet paulo humanior novit ejusmodi testimonia talia non esse, ut ex iis aliquid certo concludi possit. Nec magis, ut mihi quidem videtur, valet id argumentum, quod ex consuetudine Chrysostomi peti diximus, cum casus multi sæpe mutandi moris occasionem præbeant. Ergo in eo cardo rei vertitur, ut certo, quantum in ejusmodi rebus fieri potest, a nobis cognoscatur utrius phrasim et morem magis sapiat hæc oratio, Basiliine an Chrysostomi : quod nunc nobis examinandum proponimus.

7. Hæc oratio cum brevissima sit, aliqua similitudinis aut discrepantiæ styli vestigia in ea invenire difficillimum est : experiri tamen, si qua indicare possim. Reperio autem vel ipso initio, quæ

(a) Lege Præf. tom. I, n. 62 et 64. — Cf. D. Maran. in *Vita S. Basilii*, cap. 42. Edit.

(b) Tillem. t. IX, p. 685; Dup. t. II, p. 544.

* Paginas intellige editionis Garnerianæ quarum seriem typis crassioribus expressimus. Tom. I ed. Bened. = nostræ t. I et II; II = nostræ t. III; III = nostræ t. IV. Edit. Patra.

multo magis in Chrysostomum convenient, quam in Basilium. Cum enim lego illa: Οὐκέτι θρήνοις τοὺς τῶν ἁγίων δορυφορούμεν θανάτους, ἀλλ' ἐνθέοις χορείαις τοῖς ἐκείνων ἐπορχούμεθα τάφοις... λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἦδη τὸν ἀβραάμωνα καρποῦνται, ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημαῖς χροτοῦμενοι, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δήμεους. Non amplius sanctorum mortem lamentum prosequimur, sed tripudiis divinis circum illorum sepulcra choreas ducimus... splendidum et apud nos arrhabonem jam obtinent; cum inter divinas acclamationes omnium plausu celebrentur, populumque frequentissimum e sepulcris congregent, audire videor Chrysostomum qui in iis orationibus, quas de sanctis martyribus habuit, passim de eorum sepulcris loquitur. Ejus rei frequentiora sunt exempla apud Chrysostomum, quam ut aliqua referre necesse sit. Contra, cum nuper legerim Basilii de sanctis martyribus panegyricas orationes, affirmare posse puto, nusquam in iis de martyrum tumulis mentionem ullam fieri. Nec longe hujus rei quærenda causa est. Notum est enim ejusmodi sepulcra frequentissima fuisse Antiochiæ: quæ rariora erant Cæsareæ Cappadociæ. Fortasse leve videbitur quod addam, addere tamen non pigebit, illud videlicet, quod in hac concione legitur (p. 159), καὶ ὡς ἔλεγε τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, etc. Et quemadmodum fidelium Dominus aiebat: « Qui credit in me », etc., potius videri Chrysostomi esse, quam Basilii. Nam et alibi Scripturam citans Chrysostomus, similem verborum circuitionem adhibet, uti videre licet in ea oratione, quam de martyre Juliano habuit. Ejus hæc sunt verba (tom II, p. 675): Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τὰ φύσει φορτικὰ καὶ ἀφόρητα, ταῦτα τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων κούφα καὶ ῥῆστα ῥίπνεται, ἀκούσατε τοῦ πρωτοστάτου τῶν τοιούτων ἀγαθῶν, λέγοντος, Τὸ γὰρ παρατίχα ἐλαφρὸν τῆς ἀλήθειας καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν. Atque ut intelligatis ea, quæ natura sua gravia sunt et intoleranda, spe futurorum levia reddi ac facillima, præfectum talium bonorum audite, qui dicit: « Id enim quod in præsentī est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur nobis ». Et vero notari potest, Scripturam utroque loco per periphrasim citari. Non enim simpliciter dictum est, καὶ ὡς ἔλεγε ὁ Δεσπότης, et quemadmodum Dominus aiebat, sed, καὶ ὡς ἔλεγε τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης, et quemadmodum fidelium Dominus aiebat. Rursus non simpliciter dictum est, ἀκούσατε τοῦ Κυρίου λέγοντος, audite Dominum, qui dicit, sed copiosius, ἀκούσατε τοῦ πρωτοστάτου τῶν τοιούτων ἀγαθῶν, λέγοντος, audite talium bonorum præfectum, qui dicit. Basilii autem, cum e Scripturis aliqua testimonia affert, nunquam, quod sciam, simili verborum circuitione utitur. Ergo contrversa hæc oratio potius tribuenda est Chry-

sostomo, qui alicubi, ut ex dictis constat, circumlocutione in citanda Scriptura usus est.

8. Gravius est quod sequitur. Monere ergo juvat nulla alia dicendi formula magis delectari Chrysostomum, quam ea, qua aut verdo φιλοσοφῶν, aut verbo φιλοσοφίας in celebrandis martyribus utitur. Proferam hoc loco aliqua exempla, ex quibus de cæteris judicari possit: sed si quis per sese rem experiri volet, nullo negotio longe plura invenire poterit, cum id loquendi genus passim in iis, quas dixi, Chrysostomi concionibus adhibitum inveniat. Chrysostomi igitur hæc sunt verba e concione in martyrem Lucianum (t. II, p. 536): Συνιδὼν γὰρ ἐκεῖνος, ὅτι πάσης τιμωρίας καὶ κολάσεως εἰδούς κατεγέλασε, καὶ... οὐτε εἰς κρηνοὺς ῥίψας, οὐτε εἰς θηρίων ὀδόντας ἐμβαλὼν ἰσχυσε περιγενέσθαι τῆς τοῦ ἁγίου φιλοσοφίας, etc. *Animadvertens enim ille, omne suppliciorum ac panarum genus ab eo derisum fuisse, seque, neque cum in præcipitia projecisset, neque cum serarum objecisset denibus, sancti philosophiam superare potuisse, etc.* Ea quæ proxime sequitur pagina (327) exempla tria supplebit. Unum his verbis expressum, τὸν δὲ ἅγιον τοῦτον ὑποσκελίσας οὐκ ἴσχυσε, οὐδὲ περιγενέτο τῆς φιλοσοφίας ἢ κλάσεως, hunc vero sanctum supplantare non potuit, neque philosophiam supplicium vicit. In altero ita Chrysostomus loquitur, ἐν ἄλλοις γῇ καὶ βαρβάρῳ χώρᾳ τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν, in terra aliena ac barbara regione tantam philosophiam ostenderunt. In tertio sic legitur: Εἰ τοίνυν οἱ αἰχμάλωτοι, καὶ δοῦλοι, καὶ νέοι πρὸ τῆς χάριτος τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν, etc. Si ergo captivi, servi, ac juvenes ante legem gratiæ tantam philosophiam præ se tulerunt, etc. Nec silentio prætereundum, eam loquendi rationem usque eo placuisse Chrysostomo, ut cum hujus orationis initio sacram Scripturam citaret, ea usus sit. Ibi enim (p. 524) ita scriptum invenimus: Ὁ περὶ τοῦ πλούτου φιλοσοφῶν εἶπεν ὅτι· Οὐ συγκρατῆσται αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ ὅπως αὐτοῦ. Qui de divitiis istis philosophando dixit: « Non descendet cum eo gloria ejus post eum ». Et ex ea quoque oratione, qua Chrysostomus omnium simul martyrum laudes celebravit, ejus quam dixi rei exempla aliquot referre libet. Ita igitur loquitur præstantissimus orator non longe ab initio (t. II, p. 651): Μὴ γάρ μοι τὴν βάρβαρον αὐτῶν φωνὴν ἴσῃς, ἀλλὰ τὴν φιλοσοφούσαν αὐτῶν διάνοιαν. Noli enim barbaram ipsorum linguam spectare, sed animum ipsorum philosophia excultum. Aliquanto post legitur hoc modo: Ἀδελφὲ γὰρ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφῶν οὐδὲν δίσκολον, ὁ δὲ μάρτυς, etc. Nihil quippe difficile verbis hoc pacto philosophari, at martyr, etc. Sub finem hujus concionis (p. 657) reperitur et alius locus qui et ipse ad rem facit. Est autem ejusmodi: Ἀνάλισκε εἰ; δέον, ὅταν ἔχῃς, ἴν' ὅταν ἀφαιρεθῇς, διπλοῦν ἔχῃς τὸ κέρδος, τὸν τε ἐκ τῆς ἀρίστης ἀπακτῆς ἀποκείμενόν

¹ Joan. xi, 25. ² II Cor. iv, 17. ³ Psal. xlviii, 18.

σοι μισθόν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ὑπεροφίας ἐγγινομένην φιλοσοφίαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀπουσίας αὐτῶν χρησιμεύουσαν. *Expende illas in res utiles, dum suppelunt, ut cum erepta fuerint, duplex tibi quæstus obveniat, tum ob paratam tibi mercedem, quod eas optime expendis, tum ob acquisitam ex earum contemptu philosophiam et patientiam, quæ tibi tum erit usui, cum illis fueris destitutus.* Et quoniam suscepta est disputatio hæc martyris causa Barlaam, alienum non videtur aliquid proferre ex ea oratione, quam de fortissimo illo athleta Chrysostomus habuit. Primum igitur occurrunt hæc verba (t. II, p. 682): Ἀλγῶν δὲ καὶ πόνων, τὴν τῶν ἀσωμάτων δυνάμεως ἐν σώματι θητῶ φιλοσοφίαν ἐνεδείκνυτο. *Sed dolens ac patiens, incorporearum virtutum in mortali corpore philosophiam præ se ferebat.* Deinde offert se illud (pag. 686): Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ταῦτα ἀπηγόρευτο, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος, ἐνθα πλείων ἡ φιλοσοφία. *Quod si hæc Veteris Testamenti tempore prohibebantur, multo magis tempore gratiæ, ubi major est philosophia.* Inter cætera velim legantur quæ Chrysostomus scripsit in strenuissimos martyres Romanum et Julianum, item quæ idem scripsit in beatam Drosidem et in Machabæos: quibus in orationibus præstare ausim repertum iri testimonia multa, quibus quod dixi mirifice confirmetur. Non parum quoque Chrysostomo placet pratorum comparatio in significatione rei gratæ ac jucundæ. Exempla aliquot, ut quidque occurreret, subjiciam. Ita igitur Chrysostomus locutus est in quadam oratione (t. II, p. 670), qua omnes simul martyres laudat: Ἀλλὰ κῆποις ἐνδιατρεῖσθαι βούλει, καὶ λειμῶσι καὶ παραδείσοις; *Verum enim vero in hortis versari cupis, in pratis et viridariis?* Nec ita multo infra eum, quem dixi, locum sic rursus legitur: Οὕτως ἀπὸ τῶν μαρτύρων ἐπαινῶμεν, ἀπὸ μύρων πνευματικῶν, ἀπὸ λειμῶνων οὐρανίων, etc. *Ita semper a martyribus revertamur, ab unguentis spiritualibus, a celestibus pratis, etc.* Discere licet, ut monui, ex ea concione, quæ de sanctissimo martyre Romano habita est, certum quoddam dicendi genus perquam familiare Chrysostomo fuisse: rursus ex eadem locum promam, quo probari possit eam, de qua nunc agitur, dicendi formulam ipsi quoque non parum placuisse. Ejus autem hæc sunt verba (t. II, p. 614): Καὶ ὥσπερ ἐν τερπῇ πομπῇ χορεύοντες, καὶ ἐν λειμῶνι παίζοντες χλοερῷ, οὕτω τὰς τιμωρίας ἕκαστος ἡρπάζεν. *Et velut in sacra pompa choreas ducentes, et in viridi prato ludentes, ita arripiebat unusquisque cruciatus.* Ad idem confirmandum afferri possunt quæ leguntur apud Chrysostomum in ea quam jam citavimus concione, ubi videlicet omnibus simul sanctis præconium tribuit orator optimus. Sic autem loquitur (t. II, p. 654): Οὐχ οὕτω λειμῶνές εἰσι τερπνοί, ῥόδα καὶ ἱα παρεχόμενοι τοῖς θεωμένοις, ὥς μαρτύρων τᾶφοι. *Non ita nos prata delectant, dum rosas violasque spectandas suppeditant, ac martyrum tumuli.* Ex quibus omnibus, opinor, plane constat prius

A quidem dicendi genus ejusmodi esse, ut nullo alio magis delectatus sit Chrysostomus, posterius vero inter ea loquendi genera recenseri debere, quæ si non ita Chrysostomo amica essent ut illud prius, at ei tamen multum quoque placerent. Nunc patet vere dici solitum, alios aliis oblectari. Cum enim recens sim a lectione panegyricarum Basilii orationum, affirmare mihi licere arbitror, illud loquendi genus, quo aut verbum φιλοσοφεῖν, aut vox φιλοσοφία passim a Chrysostomo adhibetur ad virtutem martyrum significandam, ipsum tamen nusquam in iis, quas dixi, Basilii orationibus inveniri. Velim legantur panegyricæ illæ orationes, quas de gloriosissimis quibusdam martyribus habuit vir summus Basilius, ut magis intelligatur verum esse quod dixi. Vidimus quoque Chrysostomum libenter uti pratorum comparatione ad indicandam rem gratam; et tamen ob eam, quam attuli, causam, asseveranter dicere posse videor, nihil tale apud Basilium reperiri in iis concionibus, in quibus ipse præclara fortissimorum quorundam martyrum facinora litteris prodidit. Imo etiam hæc pratorum comparatio, quæ satis Chrysostomo arridebat, Basilium tam parum commovit, ut ipsum ne in aliis quidem suis orationibus ea usum fuisse putem. Jam redeamus ad controversam orationem, et videamus uter ejus sit legitimus parens, Basiliusne an Chrysostomus. Illud autem loquendi genus, quod Chrysostomo tam familiare esse ostendi, quo tamen Basilius in laudandis martyribus nusquam usus fuisse comperitur, in ea, de qua agitur, oratione usurpari animadverto. In ipsa enim ita scriptum legitur (apud Basil. t. II, p. 139): Διασκαπτόμεναι πλευραὶ δεδραπάνητο, ἀλλ' ἡ τοῦ φρονήματος ἦνθει φιλοσοφία. *Perfossa latera absquebantur: sed mentis philosophia effloreat.* Similiter comparatio illa pratorum, quæ Chrysostomo non ingrata erat, et ipsa quoque in ea, de qua nunc controversia est, oratione a quolibet cerni potest. Sed ipsum auctorem, quisquis est, audire præstat. Sic igitur loquitur (apud Basil. p. 140): Κολαστήριον εὖλον ὡς σωτήριον ἀσπαζόμενος, κλεισμασι δεσμωτηρίων ὡς λειμῶσι τερπόμενος. *Supplicii lignum velut salutare osculabatur, septis carcerum ceu pratis gaudebat.* D Quomodo ergo Basilio, cum de martyre Barlaam sermonem haberet, venit in mentem uti quibusdam loquendi generibus, quibus nusquam in certis ac indubitatis suis orationibus usus fuisse invenitur? Nonne longe probabilius est controversæ hujus orationis verum ac legitimum parentem esse Chrysostomum, qui iis, quas dixi, dicendi formulis familiariter uti solet? Hanc orationem longiorem esse perciperem. Id si esset, sæpius, opinor, tum verbum φιλοσοφεῖν, tum pratorum comparatio in ea occurreret; sicque magis intelligeretur ipsam Chrysostomo tribui debere. Accedit etiam, quod Basilius in panegyricis suis orationibus semper utatur voce ἀνὴρ ad ipsos martyres, quos laudat, indicandos: Chrysostomus vero in iis quas citavi orationibus et

in quibusdam aliis nunquam eam vocem hoc sensu usurpat. Ex quo sit, ut hæc concio Chrysostomo potius tribui debeat, quam Basilio.

9. Exstant, ut ex dictis patet, sermones duo in Barlaam martyrem. Unus ab omnibus uno consensu ascribitur Chrysostomo : alter, de quo agimus, in controversiam vocatur. Sed, nisi valde fallor, si quis duas has orationes inter se comparaverit, utriusque eundem auctorem esse facile intelliget. Auctor enim, quicumque ille fuit, qui hanc orationem pronuntiavit, cum paucis verbis concionari statuisset, nihil aliud sibi proposuisse videtur, quam epitomen quamdam alterius concionis facere. Et vero quidquid in longiori concione de martyrii genere narratur, omne id in altera breviter summamque dictum est, sic ut dubitari vix possit, quin utriusque orationis unus et idem parens sit. Imo non eadem solum summam reperitur in breviori concione : sed eadem etiam verba nonnunquam adhibentur. Et ut ea de re a quovis facilius existimari possit, aliqua loca ex utraque oratione exscribam. In longiori igitur concione sic legitur (apud Chrysost. t. II, p. 682 et seq.) : 'Ολόκληρον ἐν τῇ δεξιᾷ πυρὰν βαστάζων..... καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνου κακουργίας ἦν, τὸν μὴ εὐθέως ἐκ προοιμίων χαλεπὰ προσάγειν τὰ μηχανήματα... ἐξεληθὸν δὲ αὐτὸν εἰς μέσον ἀγαγὼν.... Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ μηχανήμα; Τὴν χεῖρα κελεύσαντες ὅπτιαν ἐκτείναι ὑπεράνω τοῦ βωμοῦ, ἐπέθηκαν ἀνθρακας καὶ λιθάνων τῇ χειρὶ..... ἔμενε γὰρ ὁ μακάριος Βαρλαάμ ἀκλινῇ καὶ ἀπερίτρεπτον τηρῶν τὴν χεῖρα.... ἄλλ' ὡς ἐξ ἀδάμαντος πεπηγυῖα, οὕτως ἀπερίτρεπτος ἔμενε.... καὶ οἱ μὲν ἀνθρακες τὸ μέσον τῆς χειρὸς διατρήσαντες ἐξέπιπτον γάτω, ἡ δὲ ἀνδρεία τῆς ψυχῆς οὐ διέπτεν. *Integram in dextera pyram gestans.... etenim hoc quoque malitiæ illius fuit, quod statim a principio graves machinas non admoverit.... egressum autem illum cum in medium adduxisset.... Quodnam igitur illud est machinamentum? Cum super aram extendere manum supinam iussissent, prunas et thus manui imposuerunt.... beatus enim Barlaam nec inclinatam nec inversam manum tenens permansit.... sed, quasi ex adamante concreta esset, manus illa permanebat immota.... et prunæ quidem cum volam manus perforassent, deorsum cadebant, at animæ fortitudo non concidebat.* Quæ autem in breviori oratione leguntur (apud Basil. p. 140), hæc sunt : 'Ο δὲ τελευταῖον αὐτῷ παρὰ τῶν πολεμούντων προσῆκτο μηχανήμα. Βωμὸν γὰρ πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων σποδὴν ἀνακαύσαντες, ἰσθᾶσι παρ' αὐτῷ ἀγαγόντες τὸν μάρτυρα, καὶ τῷ βωμῷ τὴν δεξιὰν ὅπτιαν ἐπαωρῆσαι κελεύσαντες, ὡς χαλκῷ θυσιαστηρίῳ τῇ χειρὶ κατεχρήσαντο, λιθάνων αὐτῇ κακούργως ἐνθέντες φλεγόμενον.... Ἡ μὲν γὰρ φλόξ τὴν χεῖρα διέτρωγεν, ἔμενε δὲ ἡ χεὶρ ὡς τέφραν τὴν φλόγα βαστάζουσα· οὐκ ἔδωκε τῷ πολεμούντι κατὰ τοὺς φυγάδας τὰ νώτα, ἀλλ' ἀτρέπτος εἰστέκει κατὰ φλογὸς ἀριστεύουσα.... ἀλλ' ἦν τῆς δεξιᾶς καὶ νίκη τῶν παλαισμάτων ἡ νίκη, τῆς μὲν φλογὸς διὰ μέσου τῆς χειρὸς

ἐκπιπτούσης, τῆς χειρὸς δὲ ἐν τεταμένῃς πρὸς τὰ λην. Quod postremum tormentum ei ab inimicis admotum est. Etenim libamen demonibus facturi, ignem aræ cum imposuissent, adductum martyrem ante eum sistunt, atque dexteram supinam super altare protendere jubentes, manu velut aræ ara abusi sunt, ardente thure in ea maligne imposito.... Etenim flamma quidem manum perrosit, sed tamen manus permansit flammam quasi cinerem gestans : non dedit tergum sævienti igni fugitivorum in morem, sed immota perstitit contra flammam strenue dimicans.... flammam inter et dexteram martyris instruebatur lucta : sed dextera novam quamdam luctaminum victoriam habebat, quandoquidem per mediam manum transiente flamma, manus ad luctam porrigebatur. Ex quibus intelligitur non eandem solum sententiam in duabus his orationibus reperiri, sed, ut dixi, eadem verba in utraque nonnunquam usurpari. Nami hæ voces, δεξιὰ, βαστάζων, προσάγειν, ἀγαγὼν, μηχανήμα, κελεύσαντες, ὅπτιαν, βωμοῦ, λιθάνων, ἔμενε, μέσον, ἐξέπιπτον, quæ in longiore concione inveniuntur, eadem et in breviori leguntur, licet sæpius aliter inflexæ. Scio quidem rarum non esse, ut duo scriptores qui idem argumentum tractent, non in sententiis modo, sed etiam in aliquibus verbis aliquando conveniant : sed in his quæ protuli, tam multa sunt quæ inter se conveniunt, ut putem non facile proferri posse exemplum aliquod, in quo duo scriptores in tam multis in tam paucis verbis convenerint. Quare longe mihi verisimilius videtur utriusque orationis unum et eundem auctorem esse, qui cum idem argumentum his tractare statuisset, in posteriore concione epitomen prioris fecerit. Plane autem constat prioris auctorem Chrysostomum esse : consequens est igitur ut posterior ei quoque tribuatur.

10. Satis quidem sciunt, qui paulum modo versati sunt in legendis Chrysostomi scriptis, summum hunc virum aliquando concionatum fuisse ante episcopum Flavianum : sed tamen, quoniam ita expedit, loca aliqua quibus id aperte ostendatur, in medium adducere non pigebit. Cum igitur Chrysostomus Machabæorum laudes narraret, ita locutus est (t. II, p. 631) : 'Ἀλλ' ὦρα λοιπὸν καταπαῦσαι τὸν λόγον, ὥστε πλείονων αὐτοὺς ἀπολαῦσαι τῶν ἐγκωμίων παρὰ τῷ κοινῷ διδασκάλῳ. Sed jam tempus est, ut finem dicendi faciamus, quo pluribus illi laudibus a communi doctore cumulentur. In ea autem oratione, quæ in Natali Domini pronuntiata est, ita editum invenitur : 'Ἐν δὲ λοιπὸν εἰπὼν, καταπαύσω τὸν λόγον, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ τῶν μεζόνων παραχωρήσας. Unum tantum si nunc addidero, orationi meæ finem imponam : quæ majora sunt, communi doctore dicenda relinquens. Operæ pretium est nunc referre quæ in controversa concione leguntur, ut locorum contentione et comparatione facilius cognosci possit utri hæc oratio ascribi debeat, Basilio, an Chrysostomo. Sunt autem ejusmodi (Basil. t. II, p. 141) : 'Ἀλλὰ τί παιδικὸς ἔλαττω

τὸν ἀριστέα φελλίσμασι; Ταῖς μεγαλοπρεπεστέραις τολ-
νὸν τὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον παραχωρήσωμεν γλώτταις·
τὰς μεγαλοφωνοτέρας τῶν διδασκάλων ἐπ' αὐτῷ κα-
λέσωμεν σάλπιγγας. Quid autem puerili balbutie vi-
ciorem magnum deprimo? Locum martyris laudandi
cedamus linguis magnificentioribus, atque vocaliores
doctorum tubas ad id præconium invitemus. Fieri
quidem potest, ut fallar: sed cum brevioris illius
concionis auctorem audio ita loquentem, locum
martyris laudandi cedamus linguis magnificentiori-
bus, etc., audire mihi videor Chrysostomum, qui
cum episcopo Flaviano concionandi locum dare
vellet, ita loqui solebat. Nec quisquam dixerit num-
erum singularem in aliis quas indicavi concioni-
bus usurpari, hic vero pluralem. Fit enim aliquando,
ut oratores numero plurali utantur, cum si accurate
loqui vellent, uterentur singulari: aut fortasse,
quod a vero non abhorret, duo episcopi conciona-
turi erant post Chrysostomum, qui propterea num-
erum multitudinis adhibere debuerit. Certe qui-
dem ex ipsa concionis brevitate conjicere licet, tres
vicissim tunc concionatos fuisse, quorum primus fue-
rit Chrysostomus, alter Flavianus, tertius quisvis alius.
Nihil autem ad propositum refert, utrum unus, an
duo episcopi his quæ protuli verbis ad concionan-
dum invitentur. Etenim sive unum, sive duos dicas,
plane constabit ejus de qua disputatur orationis
Basilium auctorem non esse, cum nemo unquam
post ipsum concionatus fuisse inveniat.

10°. Præterea si quispiam has duas conciones
paulo attentius legerit, utramque eo loco habitam
fuisse, ubi martyris Barlaam tumulus erat, facile,
opinor, fatebitur (a). De breviori quidem nullus
ambigendi locus esse potest, cum id ita esse aperte
ostendant quæ supra retulimus, quæque hoc loco
rursus exscribere nihil necesse est. Neque vero de
longiori aliud judicium prolatum iri puto, nisi ab
iis, qui omnia in utramque partem interpretari pro-
sintur, non autem ab iis, qui simpliciter verum
quaerunt. Ita autem in prolixiori illa concione legi-
tur (t. II, p. 685): Ὑπόδεξαι τὸν στεφανίτην, καὶ
μηδέποτε ἀφῆς ἐξελθεῖν τῆς διανοίας τῆς σῆς. Διὰ
τοῦτο ὑμᾶς καὶ παρὰ τὰς θήκας τῶν ἁγίων μαρτύ-
ρων ἡγάγομεν, ἵνα καί, etc. Suscipe victorem coro-
natum, nec unquam ex mente tua exire permitte.
Idcirco vos etiam ad ipsos sanctorum martyrum lo-
culos adduximus, ut, etc. Nec ita multo post hæc
subjungit Chrysostomus (ibid. p. 686): Διὰ τοῦτο
καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα συνελθύθαμεν· σκηνὴ γὰρ ἐστὶ
στρατιωτικὴ τῶν μαρτύρων ὁ τάφος.... Ὅταν γὰρ
ἰδῆς δαιμονιώνα ἄνθρωπον παρὰ τὸν τάφον τοῦ μάρ-
τυρος καίμενον ὑπνιον, etc. Idcirco nos etiam hic con-
venimus: tentorium enim est militare martyrum tu-
mulus.... Cum enim hominem correptum a dæmone
juxta martyris sepulcrum videris supinum jacen-
tem, etc. Postquam enim institutus sermo fuit de

A omnibus, quotquot aderant, martyrum sepulcris,
obscurum non videtur Chrysostomum ad martyris
Barlaam tumulum sermonem convertere: eoque
magis, quod Chrysostomus, cum in suis orationi-
bus utitur numero singulari μάρτυς, eum martyrem
significet, quem laudibus ornare instituisset, ob id-
que vix dubium esse potest, quin hoc etiam loco
martyrem Barlaam indicare voluerit, cum numero
singulari usus sit. Arbitror igitur Chrysostomum,
cum hæc verba pronuntiaret, cum enim hominem
correptum a dæmone juxta martyris sepulcrum vi-
deris, etc., martyris Barlaam manu tumulum osten-
disse. Sed si adversæ opinionis defensores semel
fateantur prolixam hanc orationem habitam fuisse
eo loco, ubi martyris Barlaam corpus jacebat, fa-
teantur necesse est martyris illius tumulum Antio-
chiæ exstitisse, aut potius in agro Antiocheno, cum
Chrysostomum longiorem illam concionem ibi ha-
buisse constet. Ergo brevior oratio Antiochiæ quo-
que pronuntiata est, cum pronuntiata sit quoque,
ut ex dictis patet (b), eo ipso in loco, ubi tumulus
martyris Barlaam aderat. Nam sine dubio non duo-
bus locis positus fuerat ejus martyris tumulus. Ex
quibus efficitur breviorē illam concionem Chry-
sostomi esse, non Basilii, qui Antiochiæ nunquam
concionatus sit. Quod diximus, martyrem Barlaam
mortem obisse Antiochiæ, id potest confirmari et
ex Eusebio, qui cum de martyribus Cappadociæ lo-
quitur, nihil dicit, quod in hunc sanctum martyrem
convenire possit: et contra, cum loquitur de mar-
tyribus Antiochiæ, quoddam supplicii genus refert,
quod non ita multum ab historia beati Barlaam
abludit. Ejus hæc sunt verba (c): Τὸτὲ μὲν πέλυσεν
ἀναιρομένον, οἷα γέγονε τοῖς ἐπ' Ἀραβίας, τὸτὲ δὲ
τὰ σκέλη καταγνυμένων, οἷα τοῖς ἐν Καππαδοκίᾳ
συμβέβηκε..... Τί δὲ τῶν ἐπ' Ἀντιοχίας ἀναζωπυ-
ρεῖν τὴν μνήμην; ἐσχάρας πυρὸς οὐκ εἰς θάνατον,
ἀλλ' ἐπὶ μακρᾷ τιμωρίᾳ κατοπτωμένων· ἐτέρων τε
θάπτον τὴν δεξιὰν αὐτῶν πρὶ καθιέντων, ἢ τῆς ἐν-
αγούς θυσίας ἐφαπτομένων. Quippe cum admirandi
martyres, partim securibus cæsi sint, ut in Arabia
contigit, partim suffractus cruribus interierint, quem-
admodum accidit in Cappadocia.... Jam vero ea
quæ apud Antiochiam gesta sunt, quid opus est in
memoriam revocare? ubi alii craticulis impositi, non
ad mortem usque, sed ad diuturnitatem supplicii tor-
rebantur; alii dextras suas in ignem immittere ma-
luerunt, quam impia libamenta contingere. Nemo
enim, opinor, homo diffitebitur martyris Barlaam
historiam ultimis Eusebii verbis satis apte adum-
brari. Nec quisquam dixerit in duabus his oratio-
nibus reperiri quæ inter se aut contraria sint, aut
contraria esse videantur, ob idque ipsas uni et ei-
dem scriptori tribui non debere. Notum est enim
oratores, cum quempiam laudandum sibi propo-
nunt, locis quibusdam communibus uti solitos, eos-

(a) Lege num. 5.

(b) Lege num. eundem.

(c) Hist. eccl. lib. viii, cap. 12.

que sæpe, si bis de uno et eodem sermonem habent, non tam curare, ut ea quæ ex communibus locis petita sunt, convenient inter se, quam ut is, quem laudare volunt, quoquo modo laudetur. Quare nihil mirum si Chrysostomus, qui de martyre Barlaam orationem panegyricam his habuit, contrarii aliquid in communibus his locis aut dicat, aut dicere videatur. Præterea si martyris Barlaam historiam melius postmodum novit Chrysostomus, non video cur in posteriori sua concione circumstantias aliquas aliter narrare non potuerit. Imo vero ita facere debuit. Nihil ergo officit nostræ opinioni quarundam circumstantiarum varietas: sed illud eam maxime confirmat, quod ipsum martyrii genus iisdem fere verbis, ut ex dictis constat (a), in utraque oratione explicetur. Ex quibus omnibus effici videtur martyrem Barlaam neque Cæsariæ Cappadociæ mortuum esse, neque de eo Basilium orationem habuisse, neque eo quem mox dixi loco sepultum fuisse. Monet eruditissimus vir Tillemontius, martyris Barlaam festum diem in quibusdam Græcorum Menologiis die decima sexta Novembris notari: in aliis vero, quemadmodum et in Martyrologio Romano, die decima nona mensis ejusdem.

§ III. De homilia in sanctum baptisma, seu de Spiritu sancto.

11. Hæc oratio ita in utraque editione Parisiensi inscribitur, 'Ὁμιλία εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, *Homilia in sanctum baptisma*: sed mirum videri debet hoc opusculum sic in vulgatis inscriptum fuisse, cum in his unum duntaxat verbum obiter de baptismo dicatur ad comprobendam Spiritus sancti divinitatem. Nunc is, quem mox notavi, titulus, 'Ὁμιλία εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, *Homilia in sanctum baptisma*, huc lucubratiuncula melius conveniret, cum nonnulla e Regio codice 1907 addiderimus, in quibus scriptor, quisquis est, de baptisate data opera mentionem facit. Sed hæc levia sunt; jam ad graviora properandum. Videamus igitur num hæc oratiuncula Basilii sit, cujus in libris invenitur. Et ne diu animos suspensos distineam, dico nihil mihi videri in hac concione Basilio Magno dignum. Cum enim in Basilii orationibus præmium quoddam et pulcherrimum et elegantissimum præire soleat, ejus, de qua controversia est, orationis auctor, frigide ita incipit (pag. 583): 'Ὁ βαπτιζόμενος εἰς Τριάδα βαπτίζεται, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, οὕτε εἰς ἀρχάς, οὕτε εἰς δυνάμεις, etc. Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, neque in principatus, neque in virtutes, etc. Basilii, ut dixi, sermonem suum apto aliquo et eleganti exordio ornasset, et ita demum ea de re quam tractandam sibi proposuerat, disserere cœpisset. In iis, quæ mox sequuntur (ibid.), καὶ δεύ-

σαντος διὰ τῆς ἐμφυσήσεως, ὅτι τὸ Πνεῦμα τῆς θεϊκῆς οὐσίας ἐστὶ, καὶ οὗ τῆς κτιστῆς φύσεως, aliquid reperio, quod e consuetudine Basilii dictum fuisse non puto. Etsi enim orator optimus multis admodum locis quiddam divinum exprimat, tamen vocæ θεϊκός nusquam, quod quidem sciam, utitur. Quare cum probare conarer ultimos duos in *Eunomium* libros in spuris poni debere, inter alia argumenta, quibus ad id comprobandum usus sum, hoc quoque reperitur, quod vox θεϊκός, quæ ab indubitatis Basilii operibus abest, sæpius in iis, quos dixi, libris occurrat. Et quod suspicionem auget, in hoc brevissimo opusculo vox θεϊκός non ita multo post rursus adhibetur. Et illud quoque displicet (pag. 584), τὸ γὰρ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, περὶ τοῦ πλήθους τῶν κτισμάτων ἐστὶ. *Illud enim, « Omnia per ipsum facta sunt »*, » ad creaturarum multitudinem referri debet.* Primum enim ultima verba, περὶ τοῦ πλήθους τῶν κτισμάτων ἐστὶ, ut Græce repunt, ita et Latine. Ita enim ad verbum interpretari licet: *illud enim, « Omnia per ipsum facta sunt, » de creaturarum multitudine est.* Certe si, qui Latine sciunt, sic loqui non solent, Basilii, qui Græcarum litterarum peritissimus erat, ita Græce locutus fuisse non censendus est. Deinde illud, quod initio periodi positum est, non magis aridet. Cum enim Basilii propria Scripturæ verba refert, in suo sermone aliquid inserit, quo qui audiunt, aut legunt, Scripturam citari moneantur; nec puto eum ita locuturum fuisse nude et simpliciter, τὸ γὰρ, Πάντα, etc. Me movit etiam, quod verbum ψάσκειν in illa oratiuncula bis repperim: quod nescio tamen an in sinceris Basilii orationibus totidem legatur. Nec sane meliora sunt quæ e Regio codice addidimus: quod satis ex solo initio cognosci potest. Ita enim incipit (pag. 585): Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῇ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ῥημάτων, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ προφητῶν, αὐτάρκως ἡμῖν σαφηνισάντων τὸν περὶ τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος λόγον, ἐπαίδεύθημεν ὅτι τὸ μὲν ἐν τῷ πυρὶ βάπτισμα ἐλεγκτικὸν μὲν ἐστὶ πάσης κακίας, δεκτικὸν δὲ τῆς κατὰ Χριστὸν δικαιοσύνης, μῖσος μὲν ἐμποιοῦν τῆς κακίας, ἐπιθυμῶν δὲ τῆς ἀρετῆς, etc. *Sed enim ex Dei optimi gratia, recordatione verborum unigeniti Filii Dei viventis, et sanctorum ejus evangelistarum et apostolorum et prophetarum, qui ejus quod secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi est, baptismatis doctrinam satis nobis explanarunt, edocti sumus baptisma illud quod in igne fit, ut ad omnem malitiam arguendam, ita ad Christi justitiam recipiendam idoneum esse, etc.*: quibus omnibus nihil dici potuit aut languidius, aut frigidius, aut inelegantius. Similiter, quod sub finem legitur, Δεσπότου καὶ

* Joan. 1. 3.

(a) Lege n. 9.

πλάστου, Basilianum esse vix crediderim. Nam vir eloquentissimus utitur potius alio quovis nomine ad rerum conditorem significandum, quam voce πλάστης. Accedit etiam, quod non satis intelligatur ad quod scriptionis genus hæc lucubratiuncula referenda sit. Etenim si primam partem spectes, dicas rudem quemdam esse de Spiritu sancto tractatum: si alteram, imperfecta quædam de baptismo homilia esse videbitur. Sed tam in una quam in altera parte nihil omnino reperio, quod Basilio Magno dignum sit. Certe si oratorum optimus Basilius de Spiritu sancto ac de baptismo loqui instituisset, de his, ut rei dignitas postulabat, disseruisset, non indiserte, non ineleganter, non inerudite: quæ tamen vitia in hac oratiuncula facile a quolibet deprehendi possunt.

§ IV. De homilia quæ in Laciziis habita est.

12. Quo terrarum angulo situs fuerit locus ille, ubi hæc oratio habita fuisse dicitur, ne conjectura quidem judicare possumus. Vir doctissimus Tillemontius, qui hanc orationem Basiliï esse existimaret, Laciza locum aliquem esse diæcesis Cæsariensis suspicatus est; nec nego ego eum jure ita suspicari potuisse, maxime cum nemo hactenus, quod quidem sciam, eam orationem suspectam habuerit. Et certe veterem illam opinionem non parum confirmat, quod hæc homilia inter genuinas Basiliï orationes in omnibus libris et ære excusis et calamo notatis reperitur. Sed si quis rem paulo attentius consideraverit, non valde admodum dubito quin eam orationem aut in spuris, aut certe in suspectis positurus sit. Interea afferam causas, cur de ea dubitandum putem. Primum occurrit locus ille, ubi ita legitur (pag. 588): Ἐπεὶ τοίνυν ἀνώμαλός ἐστι τῶν ὁρωμένων ἡ φύσις, πῶς ἐπαινεῖ ἡ Γραφή τὸν βλέποντα λεῖτα, ὑπὲρ τὸν τραχέα; Καὶ κατακρίνει τὸν ὄρη καὶ σκοπέλους, etc. Cum igitur eorum quæ videntur, inæqualis sit natura, qui sit ut eum qui levia videt, præter alterum qui aspera conspiciat, laudet Scriptura? Ita condemnat videntem montes et scopulos, etc. Illud τὸν quod ultimo loco positum est, non placet, et est tale, ut primo aspectu credas vitii aliquid inesse in Græcis. Scio quidem vocem βλέποντα hoc loco suppleri debere: sed hic articulus sine ullo verbo adhibitus, obscuri aliquid et inconcinni habet, nec apte hoc loco posita fuisse videtur ellipsis. Arbitror igitur scriptorem paulo humaniorem aut vocem ὁρῶντα additurum fuisse, aut alio quovis eloquendi genere usurum. Quod statim sequitur, ἀλλὰ νόμι μοι ὀφηλὴς, Ὁ βλέπων λεῖτα, minus adhuc mihi probatur. Et vero prior locus est ejusmodi, ut monui, qui errorem incautis objicere possit: posterior reipsa veteri interpreti errorem objecit. Etenim quasi in mediis tenebris constitutus fuisset, ita ea quæ dixi verba Latine reddidit, [Verum nihil illud.] Qui levia videt, sub-

limius expende. Improbo quidem interpretem, qui cum verba Græca non statim intelligeret, inepte interpretari maluit, quam eorum sententiam laboriosius inquirere: sed multo magis reprehendendum puto scriptorem ipsum, qui quod pessime locutus sit, malæ interpretationi locum dederit. Basilius igitur, aut potius alius quivis, si modo non omnino loquendi imperitus fuisset, ita scripsisset, ἀλλὰ τὸ, Ὁ βλέπων λεῖτα, νόμι μοι ὀφηλὴς, quæ verba cum clara sint hoc modo posita, nemini offendiculo esse potuissent: quisquis enim ea vel oscitanter legisset, statim vidisset ipsa sic verti debere, sed illud, « Qui videt levia, » sensu altiore intellige. Et quoniam sermo est de illo, Ὁ βλέπων λεῖτα ἐλεηθήσεται, monebo uti et Ducæus jam antea in eruditissimis suis notis monuit, hæc verba in Proverbiis nusquam reperiri. Quomodo ergo auctor paulo ante (pag. 587) ita loqui potuit: Εἰρηται πρῶτος λόγος ἐν Παροιμίαις κατὰ τὸ εἶδος τὸ παροιμιᾶκόν, πρὸς γυνασίαν τοῦ νοῦ τοῦ ἡμετέρου τῆς ἀσαφείας ἐπιτεθείσης, ὅτι, Ὁ βλέπων λεῖτα ἐλεηθήσεται. Dicitur est primus sermo in Paræmiis in modum proverbii, adjecta quadam obscuritate ad mentem nostram exercendam, « Qui videt levia, misericordiam consequetur? » Nec quisquam dixerit similia in Proverbiis inveniri, ubi ita legitur, Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπτωσαν, oculi tui recta videant. Elsi enim ex illis, ὁ βλέπων λεῖτα, eadem effici possit sententia, atque ex his, οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπτωσαν: tamen ipsæ per se voces tam inter se differunt, ut diligentissimus vir Basilius alias pro aliis sumpsisse credi merito non possit, præsertim cum Proverbiorum locus modo lectus fuisse dicatur. Præterea libens quaererem unde auctor illud, ἐλεηθήσεται, hauserit. Si de suo hanc vocem addidit, non ita solet Basilius: sin ex aliquo Proverbiorum loco ipsam sumptam fuisse dicas, jamdudum vir doctissimus Ducæus ejusmodi locum in Proverbiis nusquam comparere satis aperte significavit, cum ita scripsit: Citatur hoc « Qui levia respicit » ex Proverbiis, in quibus tamen nusquam reperiri poterit, ab eo quidem certe, qui Græco Bibliorum indice a Kircherō conscripto uti voluerit. Neque enim usquam in Proverbiis occurrit, aut λεῖτα βλέπειν, aut ἐλεηθήσεται βλέπων. Vidimus scriptorem ita indiligentem fuisse, ut eorum, quæ ex Proverbiis paulo ante recitata fuerant, oblitus esset: nunc videmus eundem oblitum fuisse eorum, quæ ipse proxime ante dixerat. Nam post has voces, εἰρηται πρῶτος λόγος ἐν Παροιμίαις.... Ὁ βλέπων λεῖτα ἐλεηθήσεται, qui levia videt, misericordiam consequetur; duobus interjectis versibus sequitur, πῶς ὁ λεῖτα βλέπων ἐπαινεθήσεται; quomodo qui levia videt, laudabitur? Nam hoc ultimo loco legi debere ἐπαινεθήσεται, cum ex notis, tum ex orationis serie constat. Sic enim persequitur scriptor (pag. 587), ἐπαινετὰ γὰρ ἐστὶ τὰ κατὰ προαίρεσιν.... πόθεν ὁ ἐπαινος τῶ ὁρῶντι τὰ

λετα; etc. Etenim quæ a voluntate pendent, merentur laudem... unde laus tribuetur levia conspicienti? etc. Quis autem facile crediderit tam obliviosum fuisse Basilium, ut ei exciderint quæ tantum non proferebat?

13. Audivimus auctorem Scripturam inepte citantem : nunc eumdem audiamus inepte loquentem. Ita igitur aliquanto post. (pag. 589) loquitur, εἰπέ δὲ ὅτι ἔστι τις ἐν ἡμῖν φιλόδοξος, καὶ οὐ θυμικός : ubi verbum εἰπέ pro futuro positum videtur, sic ut hic locus ita vertendus sit : *Est autem dicturus* : *Est inter nos qui sit gloria cupidus, qui tamen iracundus non sit.* Rursus non longe ita scriptum invenitur : Ἐὰν παραστής τῷ λατρῷ, καὶ ἰδῇς τὴν πολυτέλειαν τῶν φαρμάκων ἐν ταῖς πολυτύχοις ἀποκειμένην δέλτοις, περισκόπει τί οἰκίον ἀπόκειται τῷ σῶ πάθει : ubi pariter vox περισκόπει posita est pro tempore futuro, cum ea quæ retuli verba ita Latine reddenda sint : *Quod si adeas medicum, et videris pretiosa medicamenta in variis tabulis collocata, considerabis quid tuo morbo conveniat.* Illud autem loquendi genus Basilianum non esse vel ex eo intelligi potest, quod eruditissimi duo viri, qui in legendis gravissimæ Patris scriptis multi erant, priorem locum non intellexerint. Vestrum legas eam quam in id addidi notam. Reperias quidem ubi voces δρᾶσον et ποιήσον pro futuro positæ sint, facturus : idque inde factum videtur, quod deducantur a futuro, δρᾶσω, ποιήσω : sed ubi voces εἰπέ et περισκόπει aut similes eodem sensu usurpentur, vix, opinor, apud idoneos scriptores inveniri poterit ; aut certe ejus rei exemplum ullum apud Basilium exstare non puto. Nec aptius dictum videtur quod aliquanto infra (pag. 591) sequitur, θεσσαυρὸς δὲ ἔστιν ἡ εὐσέβεια χρημάτων, ad verbum, nam *thesaurus est pietas pecuniarum.* Quibus in verbis peregrini aliquid et absoni inesse nemo, opinor, non videt : sed suspicari fortasse poterit quispiam, vocem προτιμότερος, aut similem eo quem mox dixi loco à typographis omissam fuisse, supplerique debere hoc modo, θεσσαυρὸς δὲ ἔστιν ἡ εὐσέβεια χρημάτων προτιμότερος, pietas autem thesaurus est pretiosior quam divitiæ. Ergo ne quisquam in ejusmodi suspicionem adducatur, monebo ita prorsus in omnibus libris et impressis et veteribus legi, uti edendum curavimus. Præterea cum scriptor multis locis inepte loquatur, quid mirum videri debet, si hoc quoque loco inepte locutus sit? Deinceps de diabolo loquens auctor, sic scribit (pag. 594) : Κλέπτει διὰ τοῦ ψεύδους, ἐπειδὴ τεῖχος ἔστι τοῖς ὁδεύουσιν εἰς παράδεισον τὸ ψεῦδος, *Decipit mendacio atque circumvenit : siquidem iter in paradysum facientibus murus mendacium est.* Velim qui legunt se ipsi interrogent, an ita loquerentur, *diabolus mendacio decipit, atque circumvenit, quoniam iter in paradysum facientibus murus mendacium est.* Scriptor solus, ut mihi quidem videtur, tam nove tamque insolite et cogitare, et loqui potuit. Postquam enim audiveras virum ita loquentem, *diabolus men-*

A dacio decipit atque circumvenit, putasses te quidvis potius auditurum quam illud, quoniam iter in paradysum facientibus murus mendacium est.

14. Quod si voces non satis aptæ optimum oratorum Basilium parum decent, res ipsæ non satis graves omnium gravissimum Patrem parum decere videntur. Postquam scriptor plura quam par erat de hominis præstantia dixerat, ut colligere posset diabolus ei ob tantas prærogativas invidisse, tum demum de muliere sermonem instituire incipit, hoc modo (ibid.) : Ἔως γὰρ μόνος ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ εἶχε λαβὴν ὁ διάβολος· ἐπεὶ δὲ ἐκτίσθη ἡ γυνή, ἀπαλὸν ζῶον, ἀναγκαῖως τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἀπαλότητα φυσικὴν ἐμποίησαντος, ἵνα ὑπὸ τοῦ φιλανθρωποῦ εὐμαρῶς τραφῇ τὰ νήπια. Εἰ γὰρ αὐστηρὰ ἦν ἡ γυνή, οὐκ ἂν ἀποκλαύμενον τὸ νήπιον τοῖς στήθεσιν ἐνηγκαλίζετο, οὐκ ἂν τῆς ἰδίας τροφῆς ἡμέλει, τὸν δὲ μαζὸν ἐπέτρεπε πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὀπομαζίου παιδίου. Νῦν μέντοι μητέρων εὐπλαγχνίαι τὸν ὑπὸν πολὺς τῶν βλεφάρων ἀποδιώκουσιν, ἐπειδὴ μικρὸν παρενοχληθῇ τὸ νήπιον. Ἵνα τοίνυν ἐκτρέφεται νήπιον, ἀπαλὴ ἡ φύσις ἡ γυναικεία παρήχθη, ἀπαλὴ καὶ φιλάνθρωπος. Τῷ οὖν, etc. Etenim *quandiu solus fuit homo, ansam non habebat diabolus; sed istuc contigit, postquam condita est mulier, tenerum illud animal, cui Conditor necessario teneritudinem naturalem indidit, ut ob benignitatem pueros propense educaret.* Etenim si austera esset mulier, non sane plorantem infantem ulnis complexa in sinu foveret, neque alimento suo neglecto, mammam ad lactentis pueri commodum præberet. Nunc vero materna illa charitas somnum e palpebris non raro fugat, ubi in commodum leve infanti accidit. Ut igitur infans nutritur, muliebris sexus tener conditus est, tener et humanus. Quamobrem teneræ ac molli, etc. Quid est, quæso, nugari, si hoc non est? Certe si talia narrasset muliercula aliqua, fortasse non esset cur miraremur : sed cui persuaderi poterit gravissimum virum Basilium ejusmodi nugas effutuisse? Quibus in verbis aliquid post vocem νήπια poni debuisse moneo, quale est illud, τότε τοῦτο ἐγένετο, ut oratio et clarior esset, et melius cohereret : quæ voces si additæ fuissent eo quem dixi loco, ita interpretari licuisset : *Etenim quandiu solus fuit homo, ansam non habebat diabolus, sed posteaquam condita est mulier... ut ob benignitatem pueros propense educaret, tunc contigit ut ansam haberet.* Illud autem eo notavi, ut magis pateret error, quem similis loquendi ratio viris doctissimis objecit. Is autem, quem dico, locus ea quæ retuli verba proxime antecedit. Ibi autem ita legitur (pag. 593) : Ἐπειδὴ κατέμαθε τὸν ἄνθρωπον· ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο ζῶον πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμομιμίαν ὁ Κύριος προσκαλεῖτο, διὰ τῆς ἀρετῆς ἀνάγων αὐτὸν, καὶ διὰ σωφροσύνης τῶν κατὰ τὸν βίον, ἐπεὶ τὴν τελείωσιν τῆς ψυχῆς λαβεῖν. Ἔως γάρ, etc. *Postquam consideravit hominem : postquam vidit exiguum hoc animal a Domino ad angelorum æqualitatem advocari, ut qui ipsum per virtutem ac rerum mundanarum*

moderatum usum eveheret ad animæ perfectionem, etc. A ipsa loca, in quibus Basilius ea quam dixi formula usus est : quæ si quispiam legerit, magis ac magis intelliget Basilium nihil tale dixisse, quale in hac concione reperitur. Unum si addidero, reliqua omittam. Statim igitur ita scribit auctor (pag. 595): Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ μισοῦ τοῦ ἐδειξεν, ἐπειδὴ Θεοῦ προσέφασθαι οὐκ ἐδύνατο. Οὕτως ὁ εἰς ἡμᾶς πόλεμος ἀπόδειξεν ἔχει τοῦ θεομάχου εἶναι τὸν πονηρὸν, καὶ πρῶτον πολεμεῖν τῷ Δεσπότῃ. Ἐκεῖνος κατήγαγεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱερικὴν τὸν ἀνθρώπου, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ κοίλα· ἐπὶ μὲν τῆς ὀρεινῆς ἡ Ἱερουσαλὴμ, ἡ δὲ Ἱερικὴν κάτω ἐν τῇ ἀλμυρᾷ θαλάσσῃ. Εἰ τις ὑμῶν εἶδε τὸν τόπον, οἶδε τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν, ὅτι Ἱερικὴν μὲν ἔχει τὰ κοίλα τῆς Παλαιστίνης, Ἱερουσαλὴμ δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐρήρειται, τὴν ἀκραν κατέχουσα τοῦ ὄρους τοῦ διὰ πάσης ἐκείνης τῆς χώρας ἀνεστηκότος. Sic etiam diabolus suum in Deum odium patefacit in imagine cum Deum attingere non possit. Sic exillato bello liquet malignum illum Dei hostem esse, ac primum Domino ipsi bellum gerere. Ille hominem ab Jerusalem in Jericho abduxit, ab altis ad cava. Nimirum Jerusalem in montana regione sita est; Jericho vero in depresso ac humili loco ad Salsum mare. Si quis vestrum vidit locum, vera esse novit quæ dicuntur, Jericho videlicet in Palæstinæ cavis locari, Jerusalem vero in summo loco sitam esse montis ejus, qui per totam illam regionem assurgit, cacumen occupantem. Hæc dum legerem, mihi visa sunt non satis inter se coherere. Hic si sermo esset de amore proximi, faterer exemplum ejus hominis, qui ab Jerusalem in Jericho descendebat, apte et commodè allatum fuisse : sed hoc loco ejusmodi exemplum ita intempestive adductum est, ut oratio prorsus dissoluta esse videatur. Certe si alius quis idoneus auctor diaboli in Deum aut in homines odium ostendere instituisset, hoc exemplum proferre nunquam cogitasset, cum sexcenta sint et aptissima et notissima, quibus ad id commonstrandum uti liceret. Quomodo ergo Basilius horum auctor dici merito possit, qui unus omnium in aptis exemplis proferendis felicissimus fuisse comperitur? Præterea quæ sequuntur, nimirum Jerusalem in montana regione sita est; Jericho vero in depresso ac humili loco ad Salsum mare; si quis vestrum vidit locum, novit vera esse quæ dicuntur, etc., hominis sunt, qui vana serio dicit, non gravissimi Patris, qui ubique convenientissima quæque et utilissima docet.

15. Auctor, quisquis est, aut Basilius ipse videri voluit, aut certe Basilianus esse studuit. Nam aliquando verba ipsa, sæpe sententias ab eo sumpsisse deprehenditur. Quæ ergo hic dicta sunt aut de ira, aut de invidia, aut de avaritia, non aliunde magis

* Luc. x, 30.

(a) Emendatio obvia, καὶ εἶδον καὶ ἤκουσα, et vidi, et audiui alios qui viderant; ἢ pro καὶ descriptor legerit : pronæ etenim utriusque vocule in codd.

mss. permutatio. Edit.

(b) Lege num. 29.

sumpta esse constat, quam e Basilii libris, qui, ut A illorum et proprii et consueti oculi non cognoscuntur, notum est, his de vitis pulcherrimas orationes habuit. Imo etiam si quis diligenter legat eam concionem, cui titulus est : *Quod Deus non est auctor malorum*, inde quoque aliquid expressum fuisse agnosceret. Nunc, ut ea de re existimare cuique liceat, proferam locum unum, ex quo de cæteris conjectura fieri possit. Auctor igitur sic loquitur (pag. 589) : Πῶς ἀσχημονεῖ ὁ θυμῶδης ; Ἀποτίθεται τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον, θηρίου σχῆμα μεταλαμβάνει. Ἐννόησον τὸν θυμούμενον· ἐπέσcesen αὐτῷ ὁ θυμὸς, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑπὸ πλάγῃ, οὐκ εἰσὶν οἱ αὐτοὶ ὀφθαλμοί· πῦρ βλέπει, ἀνέδραμεν αὐτῷ τὸ αἷμα, περιέσcesen τὴν καρδίαν, ὑπέδραμε τοὺς χιτῶνας τῶν ὀφθαλμῶν, ἐγένετο ὕφαιμος ἐγχαρῶν τῷ πάθει, ἡλλοίωσεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. Ἄνθρωπος θυμῶδης οὐκ εὐσχήμων. Ἐὰν ἴδῃς τὸν θυμούμενον τοὺς δδόντας παραθίγοντα, ἐνθυμήθητι ὅτι σὺ εἶσιν ὁ τοιοῦτος.... ἐὰν ἴδῃς τὸν θυμούμενον πατρὸς μὲν ἐπιλανθάνμενον, παιδὸς δὲ ἀγνοοῦντα σῶμα.... καὶ γέγονε κακῶν φιλονεικία. Ὁ δὲ ἐν κακῶν ἀμύλλαις νικῶν, οὗτος ἀθλιώτερός ἐστιν. *Quomodo inhonestus est, qui iracundus est? Exuit habitum humanum, bellinum habitum induit. Finge tibi animo iratum; efferbuit in ipso ira, et oculi mutati sunt: non sunt iidem oculi, ignescunt: excurrit ipsius sanguis, circum cor ebullit, tunicas subit oculorum: suffunditur sanguine, cum morbo succumbit; alterat oculos suos. Vir iracundus est inhonestus.* Si videris iratum dentes acuentem, cogita hominem ejusmodi: apro similem esse.... si videris iratum patris oblitiscen-tem, non agnoscentem corpus filii... sicque malorum fit contentio. Qui autem vincit in malorum certamine, is magis miser est. Basilii autem verba sunt hæc (pag. 83, 84 et seq.) : Διὰ τοῦτον ἀδελφοί μὲν ἀλλήλους ἡγνόνησαν· γονεῖς δὲ καὶ τέκνα τῆς φύσεως ἐπελάθοντο.... καὶ τίνος οὐχὶ λοβῶν ἀνακιδέστερον ἐφορμῶντες, οὐ πρότερον ἴστανται πρὶν ἢ διὰ μεγάλου καὶ ἀνηρέστου κακοῦ... διαπνευσθῇ ὃ φλεγμαῖνον... Ὁρεγομένοισι γὰρ τῆς ἀντιλυπῆσεως, περιεῖ μὲν τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα, ὥσπερ βία πυρὸς κυκώμενον καὶ παφλαζόν· πρὸς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν ἐξανθήσαν, ἐν ἄλλῃ μορφῇ τὸν ὀργιζόμενον ἔδειξε· τὴν συνήθη πᾶσι καὶ γνωρίμην, ὥσπερ τι προσωπεῖον ἐπὶ σκηνῆς, ὑπαλλάξαν. Ὁφθαλμοὶ μὲν γὰρ ἐκείνοις οἱ οὐκ εἶσι τε καὶ συνήθεις ἡγνόνηται, παράφορον δὲ τὸ ὄμμα, καὶ πῦρ ἦδη βλέπει, καὶ παραθίγει τὸν δδόντα κατὰ τῶν συνῶν τοὺς ὁμῶς χωροῦντας. Πρόσωπον πελιθὸν καὶ ὕφαιμον... ἐν γὰρ ἀμύλλαις πονηραῖς, ἀθλιώτερος ὁ νικῆσας. *Per iram fratres se invicem ignorare: parentes quoque et liberi naturæ oblitii sunt... ac impudentius venenata quaris bestia irruentes, non prius desistunt quam inflammatio per magnam immedicabilemque perniciem... discutitur... Nam circa cor quidem in iis qui vindictam anhelant, effervescit sanguis, utpote vi ignis exagitatus ac æstuans: in superficie autem efflorescens, irascentem in alia forma ostendit, consuetam et notam omnibus formam tanquam personam in scenâ commutans. Nam*

illorum et proprii et consueti oculi non cognoscuntur, efferatus est aspectus, atque igne jam micat. Quin et grassantium suum more dentes acuit. Facies est livida et sanguine suffusa... Nam in malis pugnis miserior est qui vincit. Hæc autem eo retuli paulo fusius, ne quis miraretur quod hæc oratio inter veras ac germanas Basilii orationes in omnibus libris posita sit. Cum enim animadvertissent librarii, multa in ea reperiri, quæ in Basilii concionibus reperirentur, facile adducti sunt, ut ipsam inter genuina illius scripta collocarent.

§ V. De homilia in humanam Christi generationem

16. Antequam eruditorum de hac oratione opinionones referamus, abs re non erit paucis adnotare, quæ nobis in ea scitu digna visa sunt. Primum igitur scriptor, quicunque ille fuit, multas affert causas, cur Maria desponsata sit viro: quas, si unam excipias, de qua paulo post commodius dicam, hoc loco exscribere non pigebit. Et quoniam præstat ipsos auctores audire, ipsa Græca verba referre statui. Sic igitur loquitur (pag. 598) : Καὶ παρθένος, καὶ μεμνηστευμένη ἀνδρὶ, ἐπιτηδεύει πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας διακονίαν ἐκρίθη, ἵνα καὶ ἡ παρθενία τιμηθῇ, καὶ ὁ γάμος μὴ φαυλισθῇ. Ἡ παρθενία μὲν γὰρ ὡς ἐπιτηδεύει πρὸς ἀγιασμόν ἐξελήγ· διὰ δὲ τῆς μνηστείας αἱ ἀρχαὶ τοῦ γάμου συμπαρελήφθησαν· ὁμοῦ δὲ ἵνα καὶ μάρτυς οἰκεῖος ᾖ τῆς καθαρότητος Μαρίας ὁ Ἰωσήφ, καὶ μὴ ἐκδοτος εἴη τοῖς συκοφάνταις ὡς τὴν παρθενίαν βεβηλώσασα, μνηστῆρα εἶχε τοῦ βλου φύλακα. Et virgo, et viro desponsata, habita est idonea ad hujus dispensationis ministerium, ut et virginitas honori esset, et matrimonium non contemneretur. Virginitas enim ut ad sanctimoniam apta, selecta est: per desponsationem vero comprehensa sunt initia nuptiarum. Simul autem, ut et Joseph puritatis Mariæ esset testis domesticus, et ne calumniatoribus foret obnoxia, quasi virginitatem contaminasset, sponsum habebat vitæ custodem. Nec ita multo infra, antiqui ejusdem sententiam proponens, idem auctor sic scribit: Εἴρηται δὲ τῶν παλαιῶν τινι καὶ ἕτερος λόγος, ὅτι ὑπὲρ τοῦ λαθεῖν τὸν ἀρχόντα τοῦ αἵωνος τούτου τὴν παρθενίαν τῆς Μαρίας ἡ τοῦ Ἰωσήφ ἐπενοθήθη μνηστεία. Allata est et alia ratio a quodam ex antiquis, videlicet excogitatam fuisse Josephi desponsationem, ut Mariæ virginitas lateret hujus mundi principem. Vix autem dubitari potest, quin antiqui nomine intelligendus sit martyr Ignatius, cujus hæc sunt verba in *Epistola ad Ephesios*: Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐκουφορήθη ὑπὸ Μαρίας κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ, ἐκ σπέρματος μὲν Δαβὶδ, Πνεύματος δὲ ἁγίου.... Καὶ ἔλαθεν τὸν ἀρχοντα τοῦ αἵωνος τούτου ἡ παρθενία Μαρίας, καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. Deus enim noster Jesus Christus conceptus est ex Maria, secundum dispensationem Dei ex semine quidem David, Spiritu autem sancto.... Et latuit principem sæculi hujus virginitas Mariæ, et partus ipsius, similiter et mors Domini. Ubi quasi præteriens monebo, deceptum videri doctissimum

virum Tillemontium, cum scripsit (a) Origenem A in hac homilia nomine cujusdam antiqui indicari. Nam intelligi debere martyrem Ignatium, ex gravissimo auctore Hieronymo confirmari potest: qui cum primum caput Matthæi interpretaretur (b), ita scripsit: *Martyr Ignatius etiam quartam addidit causam, cur a desponsata conceptus sit: ut partus, inquit, ejus cefaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, sed de uxore generatum.* Nec indignum puto quod notetur, duo mysteria olim uno eodemque die fuisse celebrata, ortum Domini et Magorum adorationem. Auctor enim duo hæc mysteria ita exponit ac conjungit, ut obscurum non sit utrumque illis temporibus simul celebratum fuisse. Erat autem nomen diei festo, *Theophania*. Cum enim auctor jam orationi suæ finem imponere cogitaret, sic loquitur (pag. 602): *Φοβησώμεθα τινα καὶ ἡμεῖς φωνὴν ἀγαλλιᾶσεως: ὄνομα θώμεθα τῇ ἑορτῇ ἡμῶν, Θεοφάνια. Eloquamur et nos vocem aliquam exultationis: festum nostrum appellemus Theophaniam.* Et, quando talia colligere coepi, addam illud quoque, virginem Mariam Theotocon appellari.

17. Jam more nostro disputenus merito an immerito hæc oratio tribuatur Basilio. Eruditissimi viri Combefisius et Dupinus ne videntur quidem hanc orationem suspectam habuisse. Tillemontius vero, vir acerrimo judicio præditus, ait eam in dubiis poni posse. Nec prætereundum silentio, hanc concionem deesse in aliquibus libris veteribus: sed nihil inde satis firmi ad eam rejiciendam concludi posse, vident, opinor, omnes. Quare necessario recurrendum ad alia principia, ipsaque oratio in se considerata; num quid in ea inveniri possit, quod nobis ad judicandum faciem præferat. Primum occurrit illud (pag. 596): *Πῶς οὖν δι' ἐνός, φησὶν, εἰς πάντας ἦλθε τὸ λαμπτήριον; Quomodo igitur per unum, inquit, in omnes splendor devenit? Quod ut verum fatear, prorsus peregrinum et a Basilii consuetudine alienum mihi videtur. Nam, nisi valde fallor, ut apud cæteros bonos auctores, ita apud Basilium λαμπτήρ usitate dicitur, non λαμπτήριον. Aliquanto post magni aliquid dicturum se pollicitus auctor, tamen præter expectationem nihil ejusmodi dicit. Postquam enim attulerat aliquot causas, cur Maria virgo desponsata sit, aliam prolaturus, sic loquitur (pag. 598): *Ἐχω τινὰ καὶ ἄλλον λόγον εἰπεῖν οὐδὲν ἀτιμότερον τῶν εἰρημένων, ὅτι ὁ ἐπιτῆδειος πρὸς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου καίρως, πάλαι προωρισμένος καὶ προδιατεταγμένος πρὸ καταβολῆς κόσμου, τότε ἐνείσθηκε, καθ' ὃν ἔδει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ὑψίστου τὴν Θεοφόρον ἐκείνῃ συντήσασθαι σάρκα. Ἐπειδὴ δὲ ὁμότιμον τῆς καθαρότητος Μαρίας οὐκ εἶχεν ἡ κατ' ἐκείνην γενεὰ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ὑποδέξασθαι, προκατελήπτο δὲ διὰ**

τῆς μνηστείας, ἐξελέγη ἡ μακαρία Παρθένος, οὐδὲν τῆς παρθενίας ἐκ τῆς μνηστείας παραβλαβείσης. Possum et aliam quamdam rationem proferre, nihilo his quas protulimus viliorē, quod videlicet idoneum ad incarnationem Domini tempus olim præfixum et ante conditum orbem prædestinatum tunc instaret, in quo Spiritum sanctum et Altissimi virtutem oportebat carnem illam Dei gestatricem conformare. Quoniam vero illa hominum ætas nihil puritatis Mariæ æquandum habebat, sic ut Spiritus sancti susciperet operationem, occupata autem jam erat per desponsationem, electa est beata virgo, nihil ex desponsatione virginitate læsa. Auctor promiserat, ut dixi, allaturum se eximiam quamdam causam, cur desponsata fuisset virgo Maria: sed non videtur promissis stetisse. Etenim, si res attentius consideretur, non proprie assert causam, cur desponsata fuerit: sed ait solum eam, cum inventa fuisset jam per desponsationem occupata, propterea electam fuisse, quod alia nulla virgo ei illa ætate par esset puritate. Ex auctoris igitur verbis discimus, non cur fuerit viro desponsata, sed cur virginibus cæteris anteposita sit, videlicet ob puritatem. Quod addit auctor, puritatem Mariæ nihil læsam fuisse ex desponsatione, id ut ad rem non pertinet, ita a nemine in dubium revocatur. Aut nihil tale promississet Basilius; aut, si promississet, dignum aliquid promissis dixisset. Illud quoque quod mox legitur: *Ἀμφοτέρα εὖρεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ τὴν κύστιν καὶ τὴν αἰτίαν, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Utrumque invenit Joseph, et gravitatem, et causam, quod ex Spiritu sancto, mihi displicet. Et vero in his verbis videtur inesse insuave aliquid et inelegans; nec admodum dubito quin alius quivis scriptor addidisset voculam aliquam, qua orationem suam ornatorem reddidisset. Nec magis placet locus ille (ibid.), ubi scriptor angelum ita cum Josepho colloquentem facit: *Μὴ φοβῆθῃς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· μὴδ' ἐκεῖνο ἐνδυμηθῇς ὅτι ὑπονοίας ἀτόποις συστιάσεις τὸ ἀμάρτημα. Δίκαιος γὰρ προσηγχορεύθης· οὐ πρὸς, etc. Noli timere accipere Mariam conjugem tuam, neque illud cogitaveris obumbraturum te peccatum absonis quibusdam commentis. Nam vocatus es justus, non est autem, etc. Nam illud quidem: *Μὴ φοβῆθῃς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου, unde sumptum sit^a, probe scio: sed reliqua ubi legantur, nescio, nisi forte in apocryphis quibusdam scripturis, quibus auctor alio loco manifeste usus est, ob idque idipsum ex iisdem fontibus hausisse merito credi potest. At Basilius ut veras Scripturas assiduo versabat in manu, ita apocryphas non legebat: aut si legeret, eas tantopere contemnebat, ut ipsis uti semper puduerit. Mox suspicabar scriptorem aliquid mutuatum fuisse ex apocryphis: nunc id ei contigisse affirmare***

^a Matth. i, 20.

(a) *Vie de S. Basile*, p. 301.

(b) Hieronym. in *Matth.* lib. i, cap. i.

possum. Ejus hæc sunt verba (pag. 600): Ἀλλοὶ δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν ἱστορία, ὅτι μέχρι παντὸς παρθένος ἡ Μαρία. Λόγος γὰρ τίς ἐστι, καὶ οὗτος ἐκ παραδόσεως εἰς ἡμᾶς ἀφιγμένος, ὅτι ὁ Ζαχαρίας ἐν τῇ τῶν παρθένων χώρᾳ τὴν Μαρίαν κατατάξας μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου κύησιν, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κατεφυγεῖτο μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐγκληθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς διὰ τούτου κατασκευάζων τὸ παράδοξον ἐκεῖνο καὶ πολυῶμνητον σημεῖον, παρθένον γεννήσασαν, καὶ τὴν παρθένον μὴ διαφθεῖραςαν. *Declarat autem et Zachariæ historia, Mariam perpetuo virginem permansisse. Ferunt enim, et id ex traditione ad nos usque pervenit, Zachariam cum Mariam in virginum loco post Domini partum posuisset, templum inter et aram occisum a Judæis fuisse, videlicet accusatum a populo, quod hac ratione confirmaret admirabile illud et perquam decantatum signum, virginem peperisse, nec tamen virginitatem corrupisse.* Mirum videri debet tantas ineptias in re seria dici potuisse: nec minus mirari subit ejusmodi orationem tam diu Basilio Magno fuisse tributam. Olim caput vicesimum quintum Matthæi exponens Hieronymus, similem fabellam confutavit. Cum ergo venisset ad eum locum, ubi mentio sit ejus Zachariæ, qui inter templum et altare occisus est, quaereretque quis sit iste Zacharias, ita loquitur: *Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris prædicavit adventum. Hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Certe duæ illæ fabellæ ita inter se conveniunt, ut ex uno eodemque fonte profectæ esse videantur. Ego autem male de Magno illo Basilio existimare mihi viderer, si eum putarem tam fœde somniasse, ut pro veris apocryphorum somnia narrarit. Ubi et illud præterea notari potest, auctoris sententiam nihil ex hoc commento juvari. Nam probare insituerat Mariam virginitatem illibatam semper servasse: id quod non probavit. Etsi enim in ordinem virginum allecta fuisset Maria, etiam post Domini partum, tamen semper queri posset, utrum in eo gradu quem consecuta fuerat, ad mortem usque permanserit. Etenim si paulo post Domini partum ab eo ordine exciderit, aliosque liberos ex ea suscepit Josephus, ipsam non semper virginem existisse constat. Quare si auctor firma ratione probare vellet, Mariam semper virginem fuisse, non satis erat dicere, eam in virginum loco a Zacharia post Domini partum positam esse, sed ostendere debuisset, ipsam in eo ordine in quo semel fuerat collocata, usque ad extremum spiritum perseverasse: id quod non præstitit. Auctorem in re simili a scopo errasse jam vidimus: Basilius autem unus omnium felicissime attingere scopum novit, et cum semel aliquid sibi probandum proposuit, nunquam aliud probat. Porro cum multa sint in hac oratione,

quæ mihi displiceant, nihil tamen me magis movit, quam quod de cometis dicitur. Verba auctoris sunt hæc (pag. 601): Οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνο τοῖς περιέργοις τὰ κατὰ τὸν τόκον ἐκλαμβάνουσιν εἰπεῖν ὑπάρχει, ὅτι ὁ ἀστὴρ τοῖς κομήταις παραπλήσιος ἦν, οἵπερ μάλιστα δοκοῦσι βασιλέων διαδοχὰς δηλοῦντες κατ' οὐρανὸν ἵστασθαι. *Neque vero iis qui curiose exponunt quæ ad partum pertinent, illud dicere licet, stellam fuisse cometis assimilem, qui maxime ad significandas regum successiones videntur in cælo consistere.* Certe ita videri potuit cuivis alteri potius quam Basilio Magno. Etenim is non erat, qui aut crederet regum successiones cometis significari, aut ad id credendum alios induceret. Ita enim errores genethliacorum atque commenta confutat, ut ejusmodi cometarum fabulam tantum non nominatim repudiet. Pauca ex multis referam (a). Sic igitur loquitur: Οὐαὶ δὲ καὶ τὰ ἀποτελεσματικά; Ὁ δαίνα οὐλος, φησὶ, τὴν τρίχα, καὶ χαροπὸς, Κριοῦ γὰρ ἔχει τὴν ὥραν· τοιοῦτον δὲ πως δεῦρ' ἔχει τὸ ζῶον. Ἀλλὰ καὶ μεγάλωφρων, ἐπειδὴ ἡγεμονικὸν ὁ κριός· καὶ προετικὸς, καὶ πάλιν ποριστικὸς, ἐπειδὴ τὸ ζῶον τοῦτο καὶ ἀποτίθεται ὅλως τὸ ἔριον, καὶ πάλιν παρὰ τῆς φύσεως βῆδ' ἑταιριεύνεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ταυριανὸς τληπαθὴς, φησὶ, καὶ δουλικὸς, ἐπειδὴ ὑπὸ ζυγὸν ὁ ταῦρος. Καὶ ὁ Σκορπιανὸς πλήκτης διὰ τὴν πρὸς τὸ θηρίον ὁμοίωσιν. Ὁ δὲ Ζυγιανὸς δίκαιος, διὰ τὴν παρ' ἡμῖν τῶν ζυγῶν ἰσότητα. Τούτων τί ἂν γένοιτο καταγελαστότερον; . . . Πῶς οὖν ἐκεῖθεν τὰς προηγουμένας αἰτίας λέγων ὑπάρχειν τοῖς τῶν ἀνθρώπων βίοις, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν βωσκημάτων τῶν γεννωμένων ἀνθρώπων τὰ ἄθ' ἡαρακτηρίζεις; . . . Τί οὖν δυσωπεῖς μὲν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν ἀστρῶν; etc. *Quales autem producuntur effectus? Hujus capilli, inquit, futuri sunt crispī, oculive decori: Arietis scilicet habet horam: namque anima! illud quodammodo tali est aspectu. Quin etiam erit grandī animo et elato, quippe penes arietem est principatus: erit et largus, et rursus quæstuosus, quandoquidem hoc animal et citra molestiam deponit lānam, et rursus facile a natura vestiitur. Sed natum in Tauro, tolerantem esse laborum dicunt, atque servilem: quoniam jugo tauri subijciitur. Qui vero editus est sub Scorpione, erit percussor, ob eam quā cum isto animali habet similitudinem. Qui autem in Libra natus est, futurus est justus, propter librarum apud nos æqualitatem. Quid his magis ridiculum esse possit? . . . Quomodo igitur illinc præcipuas vitæ humanæ causas proficisci docēs, et ex terrenis pœudibus nascentium hominum mores exprimis atque effingis? . . . Quid ergo fidem ex astris tibi faciens perterrefacis nos? Qui, quod ad hominum ortum attinet, non pluris fecit astra eorumque motus, is, ut mihi quidem videtur, minime omnium dicere potuit regum successiones cometis indicari. Jam ad alia properabimus, sed si prius illud unum adjecterimus, tantam variantium lectionum copiam iu*

(a) Hom. 6 in *Hex.*, p. 55 et seq.

libris antiquis reperiri, ut si omnes voluissem A exscribere, modum excessissem. Eruditissimus vir Combefisius hoc cum animadvertisset ita scripsit: *Hæc homilia, quod crebro Ecclesiarum usu trita maxime plurimisque libris ecclesiasticis descripta, diversis scatet lectionibus, pro eo ac sibi quisque describens in suæ usum Ecclesiæ, indulsit, ut vocem aliquam mutaret, seu aliquid interpolaret, pro captu fidelis plebis, cui studebat, sive etiam antiquariis ita obrepsit.* Nolim quidem cum doctissimo viro ea de re contendere: sed tamen hanc homiliam Ecclesiarum usu maxime tritam fuisse, nusquam invenio. Præterea idem ille quem dixi homo peritissimus monuit duas Basilii in jejunium orationes initio Quadragesimæ recitari solitas: in quibus tamen tanta diversarum lectionum copia non reperitur. Sed, ut ut hæc sunt, ego arbitror immensam illam variantium lectionum multitudinem ad meam opinionem confirmandam nonnihil valere. Nam experientia edoctus sum tam multam librorum antiquorum inter se discrepantiam vobis sæpius certissimum signum esse.

VI. De homilia in penitentiam.

18. Auctor hujus orationis, quisquis est, non in sibi proposuit, ut auditores suos ad penitentiam hortaretur, sed ut Novatianos et Montanistas, qui penitentiam negabant, confutaret. Hanc orationem ab aliquo episcopo alterius episcopi rogatu compositam fuisse, prima verba aperte ostendunt. Eruditissimus vir Tillemontius ita de hoc scripto disserit (a), ut ei exilem quamdam suspicionis notam inurat; sed fatetur ipsam pro vera ab eruditissimis hominibus hactenus habitam fuisse. Ego autem sive verba, sive verborum constructionem, sive sententias ipsas considerem, nihil unquam minus Basilianum vidi. Proferam aliquot loca, ex quibus id quod dieo, probari possit. Statim occurrit illud (p. 605): *Φησὶν ὁ ταῦτα πλάσας ὅτι· Ἐάν γένωνται αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς τὰ ἅπλута χρώματα, εἰ λούσοιθε, μεταπίπτει εἰς καθαρότητα χιόνης.* Dicit tamen qui hæc condidit: *Si fuerint peccata vestra velut colores qui elui non possunt, si modo lavemini, in nivis puritatem transibunt;* ubi quisvis alius homo paulum modo diligentior pro μεταπίπτει, transit, scripsisset μεταπίπτουσι, transibunt, videlicet αἱ ἀμαρτίαι. Nec ipsa multo post ita scriptum invenitur: *Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χώραν γλυκαίνεσθαι τὰ ἀλμυρά, λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς νῦν ἀπὸ Παλαιᾶς, εἰπωμεν τί ἀντιλέγουσι πρὸς τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς λεγόμενα.* Sed quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus, nosque nunc verba proferimus ex Veteri Testamento, referamus quid opponant adversus ea quæ ex Veteri dicuntur. Melius, nisi fallor, abesset illud, ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χώραν γλυκαίνεσθαι τὰ ἀλμυρά, quoniam rebus salsugine imbutis non datur

A dulcescendi locus. Hæc enim cum eo quod sequitur, cohærere non videntur; et qua ratione scriptor dixit relaturum se argumenta ex Veteri Testamento, quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus, eadem plane dicere potuisset relaturum se argumenta ex Novo Testamento, quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus. Et vero non unum magis cohæret cum eo quod inferitur, quam aliud: vel ut verius dicam, neutrum cohæret. Hæc ut Basilii non sunt, ita nec quæ sequuntur (pag. 604): *Ὡς προσέχουσι δὲ λέγω, ὅθεν καὶ βαρύτερον ἄπτομαι. . . . Τίς ἀσεβέστερος ἀναγέγραπται τοῦ Ἀχάδ; ὡς ἀναγινώσκουσι λέγω. Alloquor velut attentos, unde graviora attingo. . . . Quis magis impius quam Achaab descriptus est? velut legentibus loquor.* His auctoris verbis, velut legentibus loquor, nihil simile in veris ac indubitatis Basilii orationibus invenitur: aut certe cum illud, λέγω ὡς, bis intra paucos versus positum vidi, peregrini aliquid et insoliti videre mihi visus sum. Atque in hac mea sententia confirmatus fui, cum incidi in ea quæ statim subiunguntur, ἐπειδὴ ὑμῖν λαλοῦμεν, εἰπωμεν καὶ σαφέστερον, quoniam alloquimur vos, loquamur et clarius. Mihi enim persuadere non potui Basilium Magnum ita sui dissimilem fuisse, ut præter consuetudinem multa fere continenter dixerit, quæ dicere non solum nihil attinebat, sed quæ per se puerilia sunt et nugatoria. Nunc, ut leviora quædam omittamus, de scriptoris doctrina loquamur. Itaque de lapsu Davidis verba faciens auctor, sic scribit (pag. 604): *Ὅσον ἂν πέσῃ ὁ ἰσχυρὸς, ταχεῖαν ἔχει τὴν ἀνάστασιν. Ἀγανακτεῖ ὁ Δαβὶδ. . . . Εὐθύς ἐπὶ τὸ φάρμακον ἐλήλυθεν· εἶδε τὸ τραῦμα· προσέφυγε τῷ ἱατρῷ. Ἡμαρτον, φησὶ, καὶ εὐθύς ἡ ἱατρὶς. Καὶ ὁ Κύριος παρήνεγκέ σου τὸ ἀμάρτημά. Τί γὰρ βούλει, ἐν ἀμάρτημα λογισθῆναι ὁσίοις, ἡ πολλὴν δικαιοσύνην; Ἐποίησεν ἀμαρτίαν, ἀλλ' ἐποίησε καὶ πολλὰς δικαιοσύνας. Τί δίκαιον παρὰ δικαίῳ Θεῷ, τῶν ὀλίγων μνημονεύσαι, ἢ τῶν πολλῶν ἐπιλανθάνεσθαι; Ἔστω ζυγὸς, καὶ ᾧ μετροῦμεν, μετρηθήσεται ἡμῖν. Εἰ πλείονα τὰ ἀμαρτήματα, ἔστω ἀμαρτωλὸς· εἰ δὲ πλείονα τὰ δικαιώματα, ἔστω δίκαιος. Εἰς καὶ εἰς· τὰ γὰρ παρ' ἡμῖν πάντα ἐκ τοῦ πλείονος λέγεται. Καὶ τοῦ λευκοῦ ἐστὶ λευκότερον, καὶ τοῦ γλυκεῖος εἰς σύγκρισιν ἄλλο γλυκύτερον· οὕτω καὶ οἱ δίκαιοι ἐσμεν ὡς ἄνθρωποι, οὐχ ὡς ἡ ἀμαρτία δικαιοσύνη. Ὅθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη ἀκούει, ἡμεῖς δὲ μεταλήφει δικαιοσύνης δίκαιοι. Καὶ Μωϋσῆς ἐλάλησέ τι τῇ γλώττῃ, ἀλλ' οὐκ ἀπέληφθη τῇ ἱστορίᾳ. Quantumvis sane cadat fortis, cito resurgit. Rem moleste fert David. . . . Statim accessit ad remedium: vidit vulnus, ad medicum confugit. «Peccavi,» inquit, et confestim adest medela. «Et Dominus transtulit peccatum tuum.» Quid enim vis? unumne peccatum imputari sanctis, an justitiam multam? Fecit peccatum, at fecit etiam justitias multas. Quid justum*

^a 1 Reg. xii, 15.

(a) Tom. IX, p. 296 et 687.

est apud justum Deum, paucorumne meminisse, an multorum oblivisci? Sit statera; et qua mensura mensi fuerimus, admetietur nobis. Si peccata plura sunt, sit peccator: sin justitiæ plures, sit justus. Unus et unus: nam omnia nostra ex abundantiori judicantur. Et res una alba albore superatur ab altera; et dulci, si compares, aliquid aliud dulcius est. Sic etiam justus sumus tanquam homines, non quod peccatum justitia sit. Unde Filius Dei justitia vocatur: nos vero participatione justitiæ justus sumus. Et Moyses lingua locutus est aliquid, quod tamen non comprehensum est historia. Quid, quæso, hac doctrina aut pejus, aut minus Basilianum exco-gitari potuit? Quamlibet gravis sit lapsus viri fortis, cito, si fides auctori habenda est, resurgit! Sed si ita est, horumque Basilii auctor sit, quomodo fieri potest, ut egregius ille doctor præclaros illos canones ediderit, quibus ad purgandum quodlibet peccatum tam longa tamque severa pœnitentia præfinitur (a)? Etenim si vir fortis, quamvis graviter peccaverit, tam facile resurgit, nihil necessari erant canones illi, quibus et fortes et debiles ad resurgendum tum diu exercerentur. Sed quid tam novum, aut magis inauditum, non dico apud Basilium, sed apud eos, qui vel primoribus labris sacras Scripturas attigerunt, quam illa comparatio justitiæ et peccati, sic ut aliquis, si peccata plura admisit, peccator sit; sin autem plura justitiæ opera fecerit, futurus sit justus? Hæc dum scriberem, in mentem venit cujusdam legis Persarum, quam legisse se ait homo peritissimus, idemque elegantissimus (b): *Multæ olim, inquit, apud Persas leges fuisse traduntur: ex quibus facile intelligi potest, singularem quamdam ejus gentis sapientiam fuisse... Erat igitur apud eos ita constitutum, ut cum quis in judicio argueretur aliquid fecisse contra leges, etiamsi liquido constaret eum culpæ affinem esse, non tamen statim condemnaretur, sed prius inquire-retur diligentissime in omnem illius vitam, inireturque ratio, plurane turpiter et flagitiose, an bene laudabiliterque gessisset. Tum si vincebat turpium numerus, condemnabatur; sin præponderabantur honestis turpia, absolvebatur. Cogitabant enim, humanarum virium non esse, rectum cursum perpetuo tenere: habendos pro bonis viris eos, non qui nunquam peccarent, sed qui sapius honeste agerent. Esto, lex ejusmodi vigeat apud Persas: sed ab Ecclesia Dei prorsus arceatur. Sed nos ad propositum referamus, nec satis habeamus locum integrum exscripsisse, sed ejus partes aliquas diligentius expendamus. Ita igitur auctor loquitur: Εἰ πλείονα τὰ ἁμαρτήματα, ἔστω ἁμαρτωλὸς· εἰ δὲ πλείονα τὰ δικαίωματα, ἔστω δίκαιος. Εἴς καὶ εἰς τὰ γάρ, etc. Si peccata plura sunt, sit peccator; si justitiæ plures, sit justus. Unus et unus: nam, etc. Quid autem sibi velit illud, unus et unus, non satis intelligo; nec facile adducar ut credam hominem,*

(a) Epist. ad Amphil.

A qui Persa non fuerit, ita scripsisse. Sequitur (pag. 605): Οὕτω καὶ οἱ δίκαιοι ἔσμεν ὡς ἄνθρωποι, οὐχ ὡς ἡ ἁμαρτία δικαιοσύνη. "Οθεν, etc. Sic etiam justus sumus tanquam homines, non ut peccatum justitia. Unde, etc. Cætera non improbo; sed in illo, οὐχ ὡς ἡ ἁμαρτία δικαιοσύνη, non ut peccatum justitia, obscuri aliquid et absoni inesse mihi videtur. Rursus ita statim legitur: Ἡμεῖς δὲ μεταλήψεται δικαιοσύνης δίκαιοι. Καὶ Μωϋσῆς ἐλάλησέ τι τῇ γλώττῃ, ἀλλ' οὐκ ἀπελήφθη τῇ ἰστορίᾳ. Καὶ Ἀβραάμ, etc. Nos vero participatione justitiæ justus sumus. Et Moyses lingua locutus est aliquid, quod tamen non comprehensum est historia. Et Abraham, etc. Ubi illud, Et Moyses lingua locutus est aliquid, quod tamen non comprehensum est historia, non belle connectitur reliquis orationis partibus: ex quo fit, ut oratio hoc loco dissoluta esse videatur. Constat igitur non ex sentiis modo, sed ex ipsa etiam scribendi ratione, hanc concionem Basilio Magno tribui merito non posse. Auctor, antequam ad Novum Testamentum veniret, ex Veteri hoc testimonium protulit (pag. 605): Καὶ γὰρ Μανασσῆς ὁ τετραπρόσωπα εἰδῶλα ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ θεῖς, ἐν ὅθην ἂν τις εἰσέλθῃ. τοῖς εἰδώλοις προσκυνήσῃ, μετανοήσας ἀνεκλήθη ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. Nam et Manasses qui idola quadruplicem faciem habentia in templo Dei collocarat, ut undecunque quis ingrederetur, idola adoraret, acta pœnitentia revocatus est ex captivitate. In eo autem peccavit auctor quod locum Veteris Testamenti non indicaverit. C Nam ubi Scripturarum ejusmodi idolorum quadruplicem faciem habentium mentio fiat, hodieque ignoratur; nec dubium esse potest, quin hæc historia ex alio aliquo fonte hausta sit.

19. Posteaquam scriptor testimonia aliquot e Veteri Testamento retulit, e Novo quoque nonnulla excerpenda esse judicavit. Ita igitur de adolescente prodigo loquitur (ibid): Ἐδέξατο, καὶ φησι: Θύσατε ταῦρον, καὶ στολὴν ἐξενέγκατε, καὶ ταύτην ἀρχαίαν, καὶ δακτύλιον ἐν τῇ χειρὶ. Ταῦτα πάντα πάρερμηνεύεται μὲν, δηλοῖ δὲ συντόμως τὴν προτροπὴν τὴν ἀγαθὴν τοῦ ὑποδεξαμένου, οὐ πρὸς ἃ θέλω, ἀλλὰ πρὸς ἃ λέγει. Εἰ δέ, etc. Exceptit [pater filium], et ait: Mactate taurum, et stolam offerre, eamque D pristinam, et annulum in manum ipsius. Hæc omnia in aliam quidem sententiam exponuntur; sed tamen compendio significant bonam suscipientis cohortationem, non ad ea quæ volo, sed ad ea quæ dicit. Quod si, etc. Quibus ex verbis quomodo idonea aliqua sententia effici possit, alii viderint: ego monere satis habeo, ejusmodi scribendi rationem et ineptam et obscuram in summum virum Basilium non convenire. Cum auctor multa dixisset de adolescente prodigo, tum demum Petri et Pauli mentionem facit, hoc modo (pag. 606): Πέτρος τρις ἀπαρνέεται, καὶ κείται ἐν θεμελίῳ. Παῦλος ἀπὸ διωκτῶν κήρυξ. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἔστι ζήτημα. Ἀλλὰ τί λέγει

(b) Muret., Var. lect. lib. viii, c. 25.

αὐτός· Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτος εἰμι ἐγώ. Τὸ ἴδιον ἐλάττωμα φανεροί, ἵνα δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς χάριτος. Ἀλλὰ Πέτρος εἰπὼν καὶ εὐλογηθεὶς, εἰπὼν· ὅτι Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ ἀκούσας, ὅτι· Πέτρα εἶ, ἐνεγκωμιάσθη. Εἰ γὰρ καὶ πέτρα, οὐχ ὡς Χριστὸς πέτρα, ὡς Πέτρος πέτρα. Χριστὸς γὰρ ὢντως πέτρα ἀσάλευτος, Πέτρος δὲ διὰ τὴν πέτραν. Petrus ter negat, tamen in fundamento collocatur. Paulus ex persecutoribus factus est prædicator. Sed hic quæstio est. Quid autem dicit ipse? « Jesus Christus venit in mundum, ut peccatores salvos faceret, quorum primus sum ego ». Declarat suum iusius titium, ut gratiæ magnitudinem ostendat. At dixerat Petrus, et benedictionem consecutus fuerat; dixerat: « Filius es Dei altissimi »; cumque audisset, « Petra es, » præconio nobilitatus est. Quamquam autem petra est, non ut Christus petra, ut Petrus petra. Christus enim vere petra est inconcussa: Petrus vero propter petram. Ubique abjectum est dicendi genus, et humile; sed præterquam quod hoc loco sermo humilis est et abjectus, aliqua dicta sunt ineptissime. Quid enim illa loquendi ratione, ἀλλὰ Πέτρος εἰπὼν καὶ εὐλογηθεὶς, εἰπὼν ὅτι, at Petrus locutus, et benedictionem consecutus, locutus, aut ineptus est, aut absurdus? Fortasse non videbuntur meliora quæ sequuntur, ὡς Πέτρος πέτρα, ut Petrus petra. Scriptorem quæstionem quamdam hic proposuisse, nec tamen imitatum fuisse bonos scriptores, qui, cum quæstionem aliquam instituunt, ejus rationem paucis explanant, dissimulare volui. Magnus ille dicendi magister quisquis est, aliquanto post ita loquitur (pag. 607): Μέγας ἦν ὢντως Ἀβραάμ· οὕτως ἦν μέγας, διότι γῇ ἐστὶ καὶ σποδός. Vere magnus erat Abraham: tantus erat, quoniam terra est et cinis. Ubi non obscurum est vocem διότι positam fuisse pro ὅμως, ut sit, tamen terra est cinis. Cum scriptor talia superius de multiplici justitia dixisse non satis haberet, ita persequitur (ibid.): Τὸ μὲν ἐν λογίζεται κακὸν, τὰ δὲ πολλὰ ἀγαθὰ οὐ λογίζεται Θεός; Πόσοι μάρτυρες, πρῶτον ἀρνησάμενοι, τὸ δεύτερον ἀνεκαλέσαντο τὴν ἥτιαν; Ἀλλ' ἀρνησάμενοι, οὐχὶ τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ. Ἡ σὰρξ γὰρ ἀσθενής. Ἀπαρνούμενος ἐκπίπτει, πάλιν ὁμολογῶν ἀνακαλεῖται. Οὐ γὰρ τὰ κακὰ φυλάττει ὁ Θεός, τὰ δὲ καλὰ ἀθετεῖ. Καὶ βασανιζόμενός τις, πολλάκις ἐνέδωκε μὴ ἐνεγκῶν, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον· ἀλλὰ κατενεχθεὶς καὶ ἀνεσιν λαβὼν ἀνακαλεῖται. Τὸ μικρὸν ῥῆμα φυλαχθήσεται αὐτῷ, αἱ δὲ βάσανοι οὐκ ἀριθμηθήσονται; Ἀλλὰ Θεὸς κριτὴς, οὐκ ἀνθρώπων ἡ τόλμα. Τολμᾷ νομοθετεῖν Θεῷ, ὃς οἶδε τὴν ἀσθενειαν, καὶ χορηγεῖ τὴν βοήθειαν, καὶ δώσει τὴν νίκην; Πόσοι οὐκ ἀπὸ καλοῦ βίου ἐμαρτύρησαν; Ἀρὰ ἐπειδὴ ἐπίστρεψεν ἐπιθυμία, ἀποστερηθήσονται τῶν

καμάτων; Οὐκ ἄγγελοι ἐσμεν, ἀλλ' ἄνθρωποι. Καὶ πίπτομεν καὶ ἐγειρόμεθα, καὶ πολλάκις τῆς αὐτῆς ὥρας.... Εἰ δὲ οὐδενὸς ἁμαρτήσαντος ἡ ἄφεσις, ἡ διαφορά ἦν ἐν τῇ ποικιλίᾳ. Ἀλλὰ ἐπειδὴ. *Unumne malum reputat Deus, multa vero bona non reputat? Quot martyres qui primum negarant, rursus redintegrata pugna cladem resarsere? Sed negarant non animo, sed lingua. Caro namque infirma est. Excidit qui abnegat, rursus cum confitetur, instauratur. Nec enim mala observat Deus, bona vero nullo loco numerat. Et cum quis torqueretur, sæpenumero cessat, cum ferre non possit, non communitatis voluntatis propositum, sed labore victus: at dimissus, ac requiem nactus, restauratur. Servabiturne dictum breve adversus illum, tormenta vero non enumerabuntur? At Deus iudex est, non hominum audacia. Audes legem præscribere Deo, qui infirmitatem novit, et suppeditat auxilium, dabitque victoriam? Quot sunt qui post vitam malam martirium sustinuerunt? Num quoniam cupiditas illeceit, privabuntur laboribus? Non angeli sumus, sed homines, et cadimus et resurgimus, idque sæpenumero hora eadem.... Quod si nemini qui peccasset, daretur venia, esset discriminem in varietate. Quot voces, tot fere peregrinitatis atque vobis argumenta. *Unumne malum, inquit, reputat Deus, multa vero bona non reputat? Ita est, unum malum aliquando reputat Deus, multa vero bona non reputat; neque id ignorare potuit Basilii. Noverat enim doctor egregius, hominem nonnunquam ob unicum mortale peccatum justo Dei iudicio et deseri et perire. Sed audiendus est ipse, qui cum quadraginta martyrum laudes celebraret, ita de misero quodam milite locutus est (a): 'Ὁς δὲ οἱ μὲν ἡγωνίζοντο, ὁ δὲ ἐπετήρει τὸ ἐκχυσόμενον, εἶδε θέαμα ξένον, δυνάμεις τινὰς ἐξ οὐρανῶν κατιούσας, καὶ ὅσον παρὰ βασιλείως ὠρεὰς μεγάλας διανεμούσας τοῖς στρατιώταις· αἱ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι διήρουν τὰ δῶρα, ἕνα δὲ μόνον ἀφῆκαν ἀγέραςτον, ἀνάξιον χρίσασθαι τῶν οὐρανίων τιμῶν· ὃς εὐθὺς πρὸς τοὺς πόνους ἀπαγορεύσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπηυτομόλησεν. Ἐλεεινὸν θέαμα τοῖς δικαίοις, ὁ στρατιώτης φυγὰς, ὁ ἀριστεὺς αἰχμάλωτος, τὸ Χριστοῦ πρόβατον θηριόλωτον· καὶ τό γε ἐλεεινότερον, ὅτι καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διήμαρτε, καὶ οὐδὲ ταύτης ἀπέλαυσεν, εὐθὺς αὐτῷ τῆς σαρκὸς ἐν τῇ προσβολῇ τῆς θερμῆς διαλυθείσης. Καὶ ὁ μὲν φιλόως ἐπεσεν ἀνομήσας διακενῆς, ὁ δὲ, etc. Cum autem ii decertarent, custos vero eventum observaret, spectaculum mirum vidit, virtutes quasdam e cælis descendentes, et velut a rege munera magna distribuentes: quæ aliis quidem omnibus donâ dispertiebant, sed tamen unum reliquerunt non donatum, indignum eum judicantes honoribus cælestibus: qui statim ob dolorem cedens, transfugit ad adversarios. Miserabile spectaculum iustis; miles transfuga, vir**

* 1 Tim. i, 15. * Matth. xvi, 16 et 18.

(a) Tom. II, hom. 49, n. 7.

strenuissimus captivus, direpta a lupo ovis Christi: A
atque illud miserabilis, quod et æternam vitam
amisit, et ne hac quidem fructus est. carne ipsius ad
caloris accessum statim exsoluta. Et hic quidem vitæ
amans, frustra admissio scelere cecidit: licet vero,
etc. Ecce unus miles, multiplici justitia quasi onus-
tus, qui diu pertulerat vim tormentorum, qui tan-
tum non ad mortem usque resisterat, qui tantum
non fuerat coronatus, semel negavit, et in sempi-
ternum tempus periiit. Non comparantur cum malis
bona, neque numerantur: at Deus justo et arcano
judicio semel lapsum militem pœnis æternis ad-
dixit. Quomodo ergo Basilius, a quò hujus militis
historiam audivimus, dicere potuisset quæ in
controversa hac oratione leguntur: *Quantumvis
sane cadat fortis, cito resurgit, cum ipse hoc mili-
tis exemplo docuerit virum strenuissimum cecidisse,
nec tamen unquam resurrexisse? Quomodo rursus
ita loqui potuisset: Quid enim vis, unumne pecca-
tum imputari sanctis, an justitiam multam? Fecit
peccatum, at fecit etiam justitias multas. Quid ju-
stum est apud justum Deum, paucorumne meminisse,
an multorum oblivisci?..... Si peccata plura sunt,
sit peccator: sin justitiæ plures, sit justus, cum
ipse narret militi justo (nisi enim fuisset justus,
ejus exemplum justis non fuisset propositum) im-
putatum esse unum peccatum, non justitiam mul-
tam? Rursus quomodo ita scribere potuisset: Et
cum quis torqueretur, sæpenumero cessit, cum ferre
non posset, non commutans voluntatis propositum,
sed dolore victus, quasi res nihili sit, si quis ob
dolorem fidem neget, cum ipse tradiderit militem,
qui dolore victus cesserat, tamen vitam æternam
amisisse. Sed ad locum, quem ultimo loco propo-
suimus, redeamus. Ita igitur auctor loquebatur:
Πόσοι μάρτυρες πρῶτον ἀρνυσάμενοι, τὸ δεύτερον
ἀνεκάλεσαντο τὴν ἥτιαν; Ἄλλ' ἀρνυσάμενοι, οὐχὶ
τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ. Quot martyres qui
primum negarant, rursus redintegrata pugna cladem
resarserunt? Sed negarant non animo, sed lingua.
Quasi vero parum esset lingua negare, modo non
negaretur animo. Longe alia est doctrina Basilii,
cujus hæc sunt in eà quam de martyre Gordio
habuit oratione (a): Jam igitur beatum hunc virum
morte ad vitam properantem circumstantes amici cum
gemitibus amplectebantur, ac extremam salutem di-
cebant, atque effusis ferventibus lacrymis, precaban-
tur ne semet traderet igni, ne suam absumeret juven-
tutem, ne jucundum hunc solem dereliqueret. Alii
consiliis ad persuadendum idoneis eum decipere ni-
tebantur: Nega verbo solo: in animo vero, ut voles,
serva fidem. Utique non attendit Deus linguam, sed
loquentis mentem. Ita enim tibi licebit et judicem
mitigare, et Deum propitium reddere. At ille inflexi-
bilis erat et indomitus, nec ullo tentationum impetu*

vulnerari poterat.... Et vero spiritualibus oculis cir-
cuncurrentem diabolum cum cerneret, concitantem
alium ad lugendum, adjuvantem alium ad persua-
dendum, plorantibus quidem illud Domini verbum
dixit: « Nolite flere super me ¹⁰, » sed flete super
hostes Dei, qui in pietatis cultores talia audent, qui-
que per hanc flammam quam ad nos comburendos
accendant, gehennæ ignem sibi met parant.... Aliis
vero, qui ut lingua negaret suadebant, respondit,
linguam quæ a Christo creata erat, quidquam in
Conditorem loqui non posse. « Corde enim credimus
ad justitiam, ore vero confitemur ad salutem ¹¹.... »
quomodo igitur negabo Deum meum quem a puer:
adoravi? Nonne horrescet cælum desuper? nonne
obscurabuntur mea causa sidera? num tellus me ullo
modo sustinebit? « Nolite errare, Deus non irride-
tur ¹². » Ex ore nostro nos judicat, ex verbis justifi-
cat, exque verbis condemnat. Annon legisitis tre-
mendam hanc Domini comminationem? « Qui nega-
verit me coram hominibus, negabo et ego eum coram
Patre meo, qui in cælis est ¹³. » Cur autem hæc si-
mulem suadetis? ut mihi quidpiam ex tali arte com-
parem? ut paucos dies lucrificiam? at jacturam fa-
ciam totius æternitatis: ut effugiam carnis dolores?
sed nequaquam videbo bona justorum. Perire soler-
ter, et astute ac dolose æternum sibi supplicium ac-
cersere, manifesta fuerit dementia. Hæc, etsi lon-
giora, hoc loco referre libuit, ut utriusque do-
ctrina, Basilii et auctoris, altera cum altera com-
modius comparetur, utque ex sententiarum diver-
sitate plane constet hanc de qua controversia est, ora-
tionem Basilio tribui merito non posse. Et vero Basi-
lius, qui ea quæ edidimus dicentem Gordium induxit,
quomodo ita loqui potuisset: Quot martyres, qui
primum negarant, rursus redintegrata pugna cladem
resarsere? negarant autem non animo, sed lingua,
tanquam si res levis sit lingua negare. Præterea
libenter quærerem ab auctore, si viveret, quot sunt,
qui cum semel negassent, nunquam redintegrarunt
pugnam, nec unquam cladem resarserunt. Velim
autem illud notetur maxime, militis exemplum a
Basilio proponi non peccatoribus, sed justis (spe-
ctaculum, inquit, justis miserabile): sic ut simul et
perniciosa illam auctoris de multiplici justitia
sententiam funditus evertat, et justos moneat ut
caveant sibi, ne forte et ipsi ob unicum scelus
æterno igni tradantur. Sed, ut jam dixi, si nihil
aliud impediret quominus oratio hæc Basilio tri-
bueretur, ipsum certe dicendi genus per se satis
esset: quod rursus ex ultimo loco confirmari po-
test. Ita enim locutum auctorem vidimus, καὶ βα-
σανιζόμενός τις πολλάκις ἐνέδωκε μὴ ἐνεργῶν, οὐ
τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον, et cum quis torque-
retur, sæpenumero cessit, cum ferre non posset, non
commutans voluntatis propositum, sed labore victus:

¹⁰ Luc. xxiii, 28. ¹¹ Rom. x, 10. ¹² Galat. vi, 7. ¹³ Matth. x, 33.

(a) Hc. n. 18, n. 6 et 7.

ubi illud, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον, per ellipsim dictum, violenti aliquid et inusitati præ se fert. Basilius cum de misero illo milite loqueretur, ita superius scripserat, πρὸς τοὺς πόρους ἀπαγορεύας, non per ellipsim, τοὺς πόρους. Mox sequitur: Εἰ δὲ οὐδενὸς ἀμαρτήσαντος ἡ ἄφεσις, ἡ διαφορά ἦν ἐν τῇ ποικιλίᾳ· quod si nemini qui peccasset, daretur venia, discrimen esset in varietate: quod et obscurissimum et ineptissimum esse nemo non videt. Scio quidem doctissimum virum Combefisium ut alios quosdam, ita hunc ultimum locum emendare voluisse: sed cum id non fecerit ex veterum librorum auctoritate, sed de suo, emendationum illius non habenda est ratio, magisque vellem fassus fuisset, id quod res est, hanc orationem optimi scriptoris Basili non esse. Tunc enim de ea emendanda non tantopere laborasset; nec ei mirum fuisset malum auctorem male mala scripsisse.

§ VII. *De homilia adversus eos qui calumniantur nos, quod tres deos colamus.*

20. Hanc orationem nemo hactenus, quod sciam, in spuris posuit. Tillemontius (a), ubi alias orationes recenset, de iisque iudicium profert, hujus vix meminit, sed sic tamen, ut alio loco ipsam Basilio aperte tribuat. Ego autem ob argumenti gravitatem optabam phrasim atque sententias Basilio Magno dignas in hac oratione invenire: sed quo magis eam legi, eo magis mihi ipse persuasi ipsam indignam esse, quæ tanto viro tribueretur. Apud Basilium omnia propriis et accommodatis ad id quod agitur vocibus exprimuntur: et, ubi non expectes, aliquid plerumque reconditæ eruditionis latet. Nusquam Basilius sui dissimilis est: sed ubique se præstat eum, qui iure oratorum optimus habitus sit. Prætereaque illius oratio ita naturalis est, ut nihil præter expectationem audias: sed omnia tam apte tamque convenienter inter se connectuntur, ut fateare necesse sit nihil aut melius aut convenientius dici potuisse. Horum autem nihil in hac concione inveniri, omnes, opinor, facile intelligent, si eam paulo attentius legere voluerint. Interea ego loca quædam, quibus maxime hæc oratio suspecta reddi possit, ut occurrent, in medium adducam. Primum igitur sub principium orationis ita legitur (pag. 609): Διὸ εἰ ὁ ἀγαπητὸς μισεῖται, τί μέγα εἰ ἡμεῖς τοῦ μίσους ἀξιοῦμεθα παρ' ἀνθρώποις, οἷς περισσεύει τὸ κτῆμα τοῦ μίσους; Quapropter si dilectus odio habetur, quid est magni si nos apud homines, apud quos odii possessio abundat, odio digni habeamur? Dux hæc voces, ἀγαπητὸς et κτῆμα, mihi non videntur satis sapere morem ac ingenium Basili. Fortasse Basilius, cum Psalms interpretaretur, voce simplicis ἀγαπητὸς uti potuit ad unigenitum Dei Filium significandum: sed ipsum hac ipsa voce sola et simplici ad eundem indicandum

A in aliis suis orationibus unquam usum fuisse non puto. Vox vero κτῆμα idcirco displicet, quod ad hunc locum non satis accommodata esse videatur. Qui enim illud audit, οἷς περισσεύει τὸ κτῆμα τοῦ μίσους, apud quos abundat possessio odii, is, si in legendis Basili libris diligenter versatus sit, statim, nisi valde fallor, novum quiddam et peregrinum audire sibi videbitur. Totum illud (ibid.): Τίς μοι δώσει θέατρον τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ φωνὴν σάλπιγγος εὐτονωτέραν, καὶ θρήνους Ἱερεμίου, καὶ δάκρυον θαφιλὲς καταρρήξαι καρδίαν δδύναις συντετριμμένην, καταχέασθαι κόνιν τὴν νῦν ἐκ τῆς αἰτίας ἡμῖν κατακεχυμένην, πενθήσαι τε τὴν κοινὴν συμφορὰν; ὅτι ἐπιλέλοιπεν ἡ ἀγάπη ἡ ρίζα τῶν ἐντολῶν. Quis mihi dabit theatrum universum orbem terrarum, et vocem tuba validiorem, et lamentationes Jeremiæ, et lacrymas uberes, quibus cor doloribus contritum dirumpam, pulveremque nobis nunc ignominiose aspersum perfundam, et deplem calamitatem communem? quippe defecit mandatorum radix charitas: totum, inquam, illud fragmentum in hominem grandiloquum convenire potest, non in Basilium Magnum, qui omnia eloquentiæ ornamenta cum mira quadam simplicitate solertissime conjungere solet. Et ut magis intelligatur quam alienum sit a Basili moribus ejusmodi dicendi genus turgidum et inflatum, exemplum unum ex quo de aliis judicari possit, in medium proferre non pigebit. Etsi igitur Basilius sæpe Christianorum inter se dissensiones ac jurgia memorat, tamen libro *De Spiritu sancto* copiosius et accuratius quam aliis locis miserabilem illum Ecclesiæ statum describit. Ergo sicubi, illic maxime tumido illo loquendi genere uti Basilius decebat: sed tamen ne ibi quidem turget illius oratio, at simplex est, et ab omni emphasi alienissima. Postquam enim tot ac tanta mala recensisset, hoc modo loquitur (b): Διὰ ταῦτα λυσιτελεστέραν τοῦ λόγου τὴν σωτὴν ἐπιθέμην, ὥς οὐ δυναμένης φωνῆς ἀνθρώπου διὰ τοσούτων θορύβων εἰσακουσθῆναι. Εἰ γὰρ ἀληθῆ τὰ Ἐκκλησιαστοῦ ῥήματα, ὅτι λόγοι σοφῶν ἐν ἀναπαύσει ἀκούονται, πολλοὺ ἀνδρείοι πρέπειν τῇ νῦν καταστάσει τὸ περὶ τούτων λέγειν. *Has ob res silere utilius judicavi, quam loqui, tanquam hominis vox per tantos tumultus exaudiri non possit. Nam si vera sunt, quæ dixit Ecclesiastes¹⁵, verba sapientum in quiete audiri, plurimum abest, ut in hoc rerum statu de his loqui conveniat.* In eo quem mox exscribam loco variant inter se libri, nam aliquot codices et editi ita habent (pag. 609): Τούτου γὰρ ἕνεκα ἐκεῖνοι τὰς πανηγύρεις ταύτας ἐμνηχανῶσαντο. Ἐνα τὴν ἐκ τῶν χρόνων ἐγγινομένην ἀλλοτρίωσιν διὰ τῆς τῶν καιρῶν ἐπιμιξίας ἀνανεώσωσι, καὶ τοὺς τὴν ὑπεροχὴν οἰκοῦντας, ἕνα τοῦτον καταλαβόντας τόπον, ἑαυτοῖς ἀρχὴν φιλίας καὶ ἀγάπης

¹⁵ Eccle. ix, 17.

(a) Tom. IX, p. 501 et 265.

(b) Lib. *De Spiritu S*, cap. 30.

τὴν συντυχίαν παρέχοιεν : sic vero vetus liber Har-
 leanus, ἔνα..... ἀνανεοῦσθαι..... παρέχειν. Neu-
 tram autem loquendi rationem arbitror satis ido-
 neam esse. Etenim si legas, ἔνα..... ἀνανεώ-
 σωσι..... παρέχοιεν, ita scribi oportuisset, καὶ οἱ
 τὴν ὑπερορίαν οἰκοῦντες, ἔνα τοῦτον καταλαβόντες
 τόπον, etc., nec aliter scripsisset Basilius : sin
 legas, ἔνα..... ἀνανεοῦσθαι..... παρέχειν, non erit
 quidem causa ulla, cur voces οἰκοῦντας et καταλα-
 βόντας reprobentur, sed alium quemvis potius au-
 ctorem loquentem induces quam Basilius, apud
 quem, opinor, vocula ἔνα cum infinitivo conjuncta
 non invenitur. Sed, quod multos magis movere
 poterit, illud, ἀνανεοῦσθαι et παρέχειν, videtur
 emendatio esse librarii alicujus, qui cum videret
 voces οἰκοῦντας et καταλαβόντας necessario infiniti-
 vum exposcere, pro ἀνανεώσωσι et παρέχοιεν
 scripsit ἀνανεοῦσθαι et παρέχειν. Cum enim unicus
 iluntaxat liber vetus habeat ἀνανεοῦσθαι et πα-
 ρέχειν, alii autem omnes habeant ἀνανεώσωσι et
 παρέχοιεν, non immerito auctor ipse ita scripsisse
 putandus est. Satis de verbis hujus periodi :
 nunc de ipsa sententia loquamur. Quod igitur scrip-
 tor ait, *adinventos fuisse conventus, ut animorum
 alienatio renovetur*, id non prudenter dictum est.
 Dici oportuerat fieri conventus, non ut ejusmodi
 alienatio instauraretur, sed ut penitus e medio tolla-
 tur. Nam renovanda erat pax atque concordia : alie-
 natio vero, quæ pacem atque concordiam interruppe-
 rat, prorsus abolenda. Quare cum scriptor ita locutus
 est, videtur aliud cogitasse, aliud expressisse. Non
 enim dubito quin voluerit dicere, renovandam esse
 concordiam, sed dixit renovari debere alienationem.
 Aliquanto post cum auctor significare vellet, accu-
 sari se a quibusdam, quod multos deos introduce-
 ret, ita loquitur (pag. 610) : *Μαρτυρήσατε τῇ ἀλη-
 θεῖᾳ καὶ ἡμῖν, πρὸς τοὺς ἐπιθρολλοῦντας τὰ
 τοιαῦτα, ὅτι ἄρα ἡμεῖς τὴν παλαιὰν ὁρωρὰν ἀνενω-
 σάμεθα. Reddite testimonium veritati et nobis, ad-
 versus eos qui talia divulgant, videlicet quod nos do-
 num vetus instauravimus. Ubi nemo non videt
 vocem ὁρωρὰν improprie et inepte ad id significan-
 dum positam fuisse : alius quivis, eorum saltem
 qui apte loqui student, voce πλάνη aut simili usi
 fuissent, adversus eos qui talia divulgant, videlicet
 quod errorem veterem instauravimus. In eo quoque
 quod mox subijciam, auctor, quisquis est, longis-
 sime decessit a consuetudine Basili, qui non ita
 acerbè in suos adversarios invelhi solet. Studebat
 vir humanissimus, non insultare suos accusatores,
 sed eos ad veritatis cognitionem adducere. Eo
 autem, quem dico, loco ita scriptum invenitur : *Τί
 ὑποκρύπτεις σεαυτοῦ τὴν ἐπὶ θείαν ; Ψεύδη, κατ-
 ηραμένε, λέγων παρ' ἡμῖν τρεῖς θεοὺς καταγγέ-
 λεσθαι. Quid occultas tuam ipsius calumniam ? Men-
 stiris, vir execranda, cum ais deos tres a nobis præ-
 dicari. Ita auctor persequitur, καὶ οὐ λέγεις ἐκ τοῦ**

A προφανούς, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τοὺς κτίσμα τὰ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντας ἀναθεματίζοντες. Ταύτην
 τὴν κατηγορίαν δέχομαι· ἐπὶ τούτῳ πῦρ καὶ ζέφυρος
 ἡκονημένον ὑφίσταμαι· καὶ ὁ τρόπος καταβρόσση,
 καὶ βασανιστήρια ἐπ' ἐμὲ κινῆται, ἐν τῇ αὐτῇ
 πληροφορίᾳ δέχομαι τὰ βασανιστήρια, ἐν ᾗ καὶ
 οἱ μάρτυρες οἱ ἐνταῦθα καίμενοι τῶν στεφάνων ἡξιώ-
 θησαν. Nec aperte dicis nos ipsos esse, qui eos qui
 Spiritum sanctum creaturam dicunt, anathemate fe-
 rimus. Hanc accusationem admitto : enim ob cau-
 sam ignem subibo et gladium exacutum : sive rota
 collidat, sive tormenta in me moveantur, eadem
 animi persuasionem perferam tormenta, qua martyres
 hic jacentes coronas consecuti sunt. Prævideo qui-
 dem non defuturos, quibus hæc verba primo
 B aspectu valde admodum placitura sint, quique ipsa
 inveniant dignissima, quæ Basilius Magnus pro-
 nuntiari, cum a viro, qui animo excelso esset et
 elato, prolata fuisse negari non possit : sed tamen
 illi ipsi, si rem attentius considerarint, statim,
 opinor, animadvertent, hæc esse verba hominis
 constantia atque fortitudine sua præfidentis, qui-
 que jactantur videri possit. Et ut melius intelli-
 gant hæc longius a Basili modestia abesse, quam
 ut ei tribui possint, velim diligenter comparent
 quæ hic dicuntur, cum iis quæ aliis locis simili in
 re scripsit Basilius. Potest autem legi ea oratio,
 cui titulus, *Contra Sabellianos et Arium et Ano-
 mos (a)*, in qua vir gravissimus modestiæ suæ
 specimina quædam reliquit. In hac igitur oratione
 C Basilius pariter conqueritur instrui sibi calum-
 niam, in eademque pariter proficitur Spiritum
 sanctum creaturam non esse, nec tamen quidquam
 de se magnificentius prædicat, sed simpliciter ac
 modeste ita loquitur (b) : *Ἀλλὰ γὰρ πάσαι ὁρῶ δυο-
 αναγετούς ὑμᾶς πρὸς τὸν λόγον, καὶ μονονοῦχι
 ἀκούειν δοκῶ, ὅτι τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρέβων,
 τῶν πολυθρολλήτων ζητημάτων οὐχ ἄπτομαι· πᾶσα
 γὰρ ἀκοή νῦν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων τῶν
 περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνηρέθισται. Ἐγὼ δὲ
 μάλιστα ἡβουλόμην, ὡς παρέλαβον ἀπολοικῶς, ὡς
 συνεθέμην ἀνεπιτηδεύτως, οὕτω παραδιδόναι τοῖς
 ἀκούουσι..... Ἐπειδὴ δὲ περιστήκατε ἡμᾶς, δι-
 κασταὶ μᾶλλον ἢ μαθηταί, ἡμᾶς δοκιμάσαι βουλί-
 μενοι, οὐκ αὐτοὶ τι λαβεῖν ἐπιζητοῦντες, ἀνάγκη
 ἡμᾶς ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ τὴν ἀντιλογίαν προτείνει-
 σθαι, καὶ ἀεὶ μὲν ἀνακρίνεσθαι, ἀεὶ δὲ λέγειν ἐν
 παρειλήφμεν. Sed jamdiu sermonem nostrum mo-
 leste ferre vos video, et tantum non audire me puto,
 quod confessis immorans, quæstiones valde decan-
 tatas non attingam. Omnium enim aures arrectæ
 nunc sunt, ut de Spiritu sancto aliquid audiant.
 Ego vero velim maxime, sicut traditum simpliciter
 accepi, sicut ingenue et candide assensus sum, sic et
 auditoribus tradere..... Quoniam autem circumstatis
 nos, judices magis quam discipuli, qui probare nos
 velitis, non autem quidquam discere quæritis, ne-*

cesse nobis est velut in iudicio iis quæ obijciuntur respondere, semperque interrogari, et semper quæ accepimus dicere. Ejusdem modestiæ exempla ut in hac oratione, ita multis aliis locis cuique apud sanctissimum Patrem videre licet. Quare mihi quidem persuasissimum est ita affectum fuisse Basilien, ut tormenta omnia perferre paratus esset ad defendendam Spiritus sancti divinitatem : sed non facile adducar, ut credam modestissimum virum ita qualia audivimus, de seipso jactantius prædicasse. Præterea inter cæteras ingenii laudes, quas doctissimus vir Erasmus Basilio tribuit, hæc quoque reperitur, ipsum Scripturarum testimonia tam concinne admiscere orationi suæ, ut gemmas purpuræ non assutas, sed ibi natas dicas : quomodo ergo ineptissime illud Joannis, *Cum venerit Paracletus*, ita citasset, "Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, νῦν ἀνεγινώσκετο. Σὺ δέ... *Cum venerit Paracletus*", nunc legebatur. Tu vero, etc. Vir aliquis imperitus Scripturam ita præpostere citare potuit, non magnus ille Basilius, qui Scripturæ verba aptius locare optime noverat. Nec illud omitam, ubi paulo post legitur (pag. 611) : "Ὅσπερ οὐκ ἐνι συναγένητος Θεὸς ἕτερος, οὕτως, etc. *Sicut non est Deus alter, qui quoque una cum ipso sit ingenuus, ita, etc.*, ibi mihi videri exoticum quiddam inesse. Basilius enim ἐνι pro ἐστὶ uti non solet. Quod si cuiquam ex suo sensu de aliis judicare fas esset, testimonium quod proferam vel unicum satis esset ad hanc orationem repudiandam. Is autem, quem dico, locus ejusmodi est (ibid.) : Διὰ τὸ σῶμα ἔλαβε νέφος τὸ σῶμα ὁ Λόγος, ἵνα μὴ καταφλέῃ τὰ ὁρώμενα. *Propter corpus Verbum nubem assumpsit, corpus videlicet, ne res visibiles combureret.* Pauci sane, si publicam orationem ad populum haberent, ita loqui vellent, διὰ τὸ σῶμα ἔλαβε νέφος τὸ σῶμα ὁ Λόγος, *causa corporis, Verbum nubem assumpsit, corpus videlicet, cum in his verbis insit mystici aliquid, quod oratorium dicendi genus non deceat* : sed nullus, nisi valde fallor, hactenus dixit, neque serio in posterum dicet, ideo corpus a Domino assumptum fuisse, ne res visibiles combureret. Et vero ejusmodi Incarnationis causa mihi videtur a communi hominum sensu tam aliena, ut eam nulli alteri unquam in mentem venisse putem. Sed, ut nunc de cæteris taceam, affirmare ausim Basilium, hominem acerrimo iudicio præditum, de tam inepta ratione ne per somnium quidem cogitasse. Fortasse auctor timebat, ne Verbum æternum, nisi indueret carnem, totum terrarum orbem Phaethontis exemplo concremaret.

21. Arbitror igitur hanc concionem Basilius non esse : sed alicujus, qui eum imitari voluerit. Mihi enim verisimile sit ejus auctorem, quicumque ille fuit, sibi imitandam proposuisse orationem eam, quæ inscribitur, *Contra Sabellianos, et Arium et Anomæos* : qua de re vix dubitaturum puto, qui

A duas has orationes diligenter legerit (tom. II, hem. 24). Velim autem studiosi attendant maxime ad insignia quædam loca, quæ hic apponere non pigebit. Basilius igitur sic loquitur (pag. 191 et seq.) : Δεινὴ γὰρ ἀγνωμοσύνη μὴ καταδέχεσθαι τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, εὐκρινῶς διυστῶντος ἡμῖν τῶν προσώπων τὴν ἐτερότητα. Ἐὰν γὰρ ἀπέλω, φησὶ, παρακαλέσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλοι πέμψει Παράκλητον ὑμῖν. Οὐκοῦν Ἰῶς μὲν ὁ παρακαλῶν, Πατὴρ δὲ ὁ παρακαλούμενος, Παράκλητος δὲ ὁ ἀποστελλόμενος. "Ἀρ' οὖν οὐ φανερῶς ἀναισχυντεῖς ἀκούουν, ἐγὼ περὶ τοῦ Ἰοῦ, ἐκεῖνος δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς, ἄλλος περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα φύρων;... Καὶ μὴ μοι περιδραμόντες, ὅσοι ἢ μὴ τελείως τοῖς λεγομένοις ἠκολουθήσατε, ἢ πρὸς ἐπήρειαν ἡμᾶς περιεστήκατε, οὐ λαβεῖν τι παρ' ἡμῶν ὠφέλιμον ἐπιζητοῦντες, ἀλλὰ λαβέσθαι τινὸς τῶν λεγομένων ἐπιτηροῦντες, εἴπητε· δύο θεοὺς κηρύσσει.... Ἐπειδὴ δὲ περιεστήκατε ἡμᾶς, διακασταὶ μᾶλλον ἢ μαθηταί, ἡμᾶς δοκιμάσαι βουλόμενοι, οὐκ αὐτοὶ τὸ λαβεῖν ἐπιζητοῦντες.... Οἱ δὲ χωρίζοντες Πατὴρ καὶ Ἰοῦ, καὶ τῇ κτίσει συναριθμοῦντες τὸ Πνεῦμα, ἀτελὲς μὲν ποιοῦσι τὸ βάπτισμα, ἑλλειπὴ δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως.... Οὕτω μὲν οὖν οὕτε καινοτομῶ ῥήματα, οὕτε ἀθετῶ τὴν ἀξίαν· τοὺς δὲ τολμῶντας κτίσιμα προσαγορεύειν, στενάζω καὶ ὀδύρομαι. *Nam ingens improbitas est, non suscipere documenta Domini, qui nobis perspicue aliam personam ab alia distinguit.* « Si enim abiero, inquit, rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis ». Itaque Filius est qui rogat, Pater est qui rogatur, Paracletus vero, qui mittitur. Nonne ergo aperte impudens es, qui cum audias, ego de Filio, ille de Patre, alius de Spiritu sancto, misces tamen omnia?..... Et mihi, quotquot aut non perfecte dicta assecuti estis, aut calumniam causa nos circumstatis, non quærentes ut ex nobis aliquid capiatis emolumenti, sed observantes ut aliquid eorum quæ dicimus carpatis, ne circumcursantes dixeritis : *Prædicat deos duos.... Quoniam autem circumstatis nos, judices magis quam discipuli, qui probare nos velitis, non autem quidquam discere quæratis... Qui enim separant a Patre et Filio, et inter creaturas numerant Spiritum, ut baptismum imperfectum, ita faciunt confessionem fidei imperfectam.... Sic igitur neque sum verborum architectus, neque maiestatem Spiritus reprobo : sed eos qui creaturam appellare audent, deploro defleoque.* Auctor vero ita scripsit (pag. 610, 612) : Οἱ πλείστοι τῶν παρόντων κατὰσκοποι, μᾶλλον εἰσι κατὰσκοποι τῶν λεγομένων, ἢ μαθηταὶ τῶν διδασμάτων· καὶ λόγος ἐπιζητεῖται οὐ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν παρόντων, ἀλλὰ πρὸς ἐπήρειαν τῶν ἐφεδρευόντων· καὶ μὲν τι λεχθῆ συμβαῖνον ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν ἐξοστρακισθέντων τὴν γνώμην, ἀπῆλθε καταδεξάμενος ὥς τὸ ἴδιον εὐρὺν παρ' ἡμῖν.... Ἐκεῖ ἀντικαταστήσονται μοι οἱ τὴν ἐπήρειαν ταύτην ῥάπτοντες.... Τί.... ἐμοὶ πολεμεῖς;

¹⁸ Joan. xv, 26. ¹⁹ Joan. xiv, 16

εἰ πιστεύω εἰς Πατέρα, εἰ ὁμολογῶ τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ἄθετῶ τὸ Πνεῦμα. Εἰ ὁ Τριάδα ὁμολογῶν, τρεῖς ὀνομάζει θεοὺς, ἄθετεῖ τὸ βάπτισμα, καὶ πολεμεῖ τῇ πίστει..... σὺ δὲ ταῖς συκοφανταῖς ἀφορμῇν εἰς ἐπηρεῖαν τέθεικας..... Οὐ δέχῃ τοίνυν τοῦ Παρακλη-
του τὴν εὐεργεσίαν· ἥ οὐχὶ ὁ Κύριος αὐτῷ ταύτην τὴν προσήγοριαν πρέπειν ἐνομοθέτῃ; Πέμψω ὑμῖν καὶ ἄλλον Παρακλητορ. Ὁ καὶ ἄλλον εἰπὼν, οὐχ ἑαυτὸν ἐδειξε πρὸ τοῦ ἄλλου..... Εἰ δὲ μὴ θέλεις, ἀλλὰ φιλονεικεῖς, καταγελῶ σου τῆς ἀνοίας, μᾶλλον δὲ κλαίω σου τὴν τὸλμαν. *Plurimi eorum qui adsunt, magis sunt exploratores eorum quæ dicenda sunt, quam discipuli eorum quæ docentur. Atque exquiritur concio, non ut ædificentur, sed ut insidiatores locum habeant calumniandi. Quod si forte dictum est quiddam, quod accommodatum sit ad cupiditates eorum qui sententiam explodunt, abiit qui audiuit, tanquam si id quod suum est, apud nos reperisset..... Illi mihi ex adverso sistentur qui hanc calumniam consuunt..... cur..... me bello petis? Si credo in Patrem, si confiteor Filium, si non reprobo Spiritum. Trinitatem qui confitetur, si deos tres nominet, abrogat baptismum, et fidem impugnat.... Tu vero inde occasionem arripuisti calumniandi, ut injuriam inferas..... Non igitur suscipis Paracleti beneficentiam? an non Dominus hanc ei appellationem congruere sanxit? « Mittam vobis et alium Paracletum ».* Qui cum et alium dixit, nonne seipsum ante alium ostendit?..... Quod si nolis, sed contendas, derideo tuam amentiam: imo potius deploro tuam audaciam. Qui ergo hæc et similia loca inter se comparaverit, facile intelliget eam, de qua controversia est, orationem ex alia imitatione expressam fuisse: sed ita tamen, ut exemplum ab archetypo distet quam longissime. Quare quæ similia sunt, aperte ostendunt aliam orationem ex alia deformatam et effictam esse: quæ vero dissimilia, cum multa et gravia sint, utriusque concionis non eundem auctorem esse manifeste probant. Et vero in utraque oratione tam diversa est scribendi ratio, ut eam discrepantiam qui non videat, suos sibi oculos claudat necesse sit. Cæterum neminem movere debet, quod hæc lucubratiuncula in veteribus libris Basilii nomen præferat. Cum enim auctor, quantum in se fuit, Basilianus esse studuerit, ab eoque sententias aliquas sumpserit, nihil mirum videri debet, si ea ipsi tributa sit. Aliquid aliud jam aggrediar, sed si prius monuero multas variantes lectiones in libris antiquis inveniri: cujus rei hanc esse causam arbitramur, quod librarii, qui hanc oratiunculam non satis apte conscripserant viderent, alii aliter eam emendare conati sint.

§ VIII. De homilia de libero arbitrio.

22. Cum nemo hactenus genuina Basilii opera ab adulterinis secernere sibi satis serio proposuerit, non est quod quisquam miretur, si hoc quoque

A opusculum ipsi ascriptum sit. Hæc autem lucubratiuncula in vulgatis quidem inter homillas posita est: sed tamen si duorum codicum, in quibus reperitur, habenda est aliqua ratio, non homilia est, sed prologus asceticus. Ego parum interesse puto, utrum hoc opusculum homilia dicatur, an prologus asceticus: utrum Basilii sit, necne, scire magis refert. Opusculum in se dum considero, vere dici posse arbitror, nec prologum esse, nec homiliam. Illud enim (pag. 615), Μίμησαι ταύτην, ὦ τέκνον, μίμησαι. *Imitare hanc, fili, imitare* aperte ostendit hanc lucubratiunculam non homiliam, sed libellum peculiarem esse, qui unius hominis causa scriptus sit. Prætereaque Basilii cum in suis orationibus alloquitur populum, voce
B ἀδελφός, non voce τέκνον utitur. Prius auctor ita jam locutus fuerat: Τοιγαροῦν σπουδάσον ἀμωμον τέκνον Θεοῦ γενέσθαι. *Curam igitur in eo pone, ut fias intemeratus filius Dei;* quo testimonio confirmatur quod diximus, auctorem, cum hæc scriberet, ad unicam personam respexisse. Nec minus perspicuum est, ipsam hanc lucubratiunculam prologum asceticum merito vocari non posse, cum in ea nihil reperiatur, quod ad illud vivendi genus speciatim referri debeat; et alioquin cui operi ejusmodi prologus præfigi posset, non video. Sed his omissis, ad id quod hujus disputationis caput est, festinet oratio. Auctor, quicumque ille fuit, qui hanc lucubratiunculam conscripsit, videtur
C sibi disputandum proposuisse de libero arbitrio: id quod judicarunt, qui breve illud scriptum edidere, cum ei titulum fecerint, *De libero arbitrio*. Basilii autem, ut notum est, in omnibus suis operibus aliquem sibi finem proponit, nec ab eo discedit vel transversum unguem, nisi prius argumentorum gravitate atque multitudine propositum assecutus sit: auctor vero, quisquis est, posteaquam pauca quædam de invicta vi divini auxilii dixit, prorsus aliud agit, idque ita confuse, ut quo spectaverit, nescias. Ubi igitur de libero arbitrio paucis locutus est, statim potius quidvis aliud tractat. Ita enim scribit (pag. 615): Τοιγαροῦν εἴπερ βούλει μαθεῖν, τίνος ἔνεκεν κτισθέντες καὶ τεθέντες ἐν παραδείσῳ, τελευταῖον συμπαραβλήθημεν τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὁμοιωθῆμεν αὐτοῖς, ἀποπεπωκότες τῆς ἀχράντου δόξης, γίνωσκα, ἐπειδὴ διὰ τῆς παρακοῆς δοῦλοι τῆς σαρκὸς τοῖς πάθεσι γινόμενοι, ἑαυτοὺς ἀπηχρίσαμεν τῆς μακαρίας τῶν ζώντων χώρας, καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ γενόμενοι, ἐτι ἐτι τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος καθέζεσθαι· καὶ διὰ τὸ ἐτι ἐν Αἰγύπτῳ ἡμᾶς κατέχεσθαι, οὕτω ἐκκληρονομήσαμεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Quæ verba sic vertit interpres: *Si cupis igitur cognoscere, cujus gratia conditi, inque paradisum locati, insipientibus tandem animantibus comparati et assimilati simus, ab immaculata illa gloria relapsi: sciendum est quod quoniam per inobedientiam servi carnalium concupiscen-*

tiarum facti sumus, nos ipsos a beata viventium regione extorres reddidimus, atque ita in captivitatem abducti, ad flumina Babylonis adhuc sedemus. Et quoniam adhuc in Ægypto detinemur, promissionis terram nondum sortiti sumus. Ita pergit auctor (pag. 614 et seq.) : Οὕτω συνεφυράθημεν τῇ ζύμῃ τῆς εἰλικρινείας, ἀλλ' ἔτι ἐσμὲν ἐν τῇ τῆς πονηρίας ζύμῃ· οὕτω ἐρραντίσθη ἡμῶν ἡ καρδία τῷ αἵματι τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ.... οὕτω ἀπειλήσαμεν τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ.... οὕτω ἐνεδυσάμεθα τὸν καινὸν ἄνθρωπον, etc. Nondum fermento sinceritatis conferentati sumus, sed adhuc fermento nequitiae occupamur : nondum aspersum est cor nostrum sanguine Agni Dei.... nondum latitiam salutaris Christi recuperavimus.... nondum induimus novum hominem, etc. Ubi voce οὕτω usque adeo abutitur, ut eam vices et novies vel circiter repetat, ibidemque vox ἔτι sæpe repetita est, quæ voci οὕτω responderet ; neque solum nihil ad propositum faciunt quæ profert, sed tædium maximum legentibus creant. Deinde harum vocum pertæsus scriptor ipse, jamque parans se ad aliud dicendi genus, sic pergit (pag. 614) : Οὕτω ἐσμὲν γένος ἐκλεκτὸν, βασιλεῖον ιεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ἐπειδὴ ἔτι ἐσμὲν ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν. Πῶς γὰρ οὐκ ὄφεις, οἱ ἐπὶ γῆς συρόμενοι, καὶ τὰ τῆς γῆς φρονούντες, καὶ οὐκ ἐν οὐρανοῖς τὴν πολιτείαν ἔχοντες ; πῶς δὲ οὐ γεννήματα ἐχιδνῶν, οἱ μὴ ἐν τῇ ὑπακοῇ τοῦ Θεοῦ εὐρισκόμενοι, ἀλλ' ἐν τῇ διὰ τοῦ ὄφeos παρακοῇ ; Ἐπειδὴ τοίνυν πῶς μὲν ἀξίως οἰώρωμαι τὴν συμφορὰν ταύτην οὐχ εὐρίσκω, πῶς δὲ ἐκδοῆσας δοκρῶσα πρὸς τὸν δυνάμενον ἐξελάσαι τὴν αὐλιζομένην ἐν ἐμοὶ πλάνην, ἀγνοῶ καὶ πῶς ἴστω τὴν ὁδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας ; πῶς θρηνησῶ τὴν Ἱερουσαλήμ ; Quæ verba ita Latine reddidit interpres : Nondum sumus genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus qui in lucrum accessit et pecunia ; quoniam adhuc serpentes sumus, progenies viperarum. Quomodo enim non sumus serpentes, qui super terram serpinus, et terrena sapimus, nec conversationem nostram in cælis habemus ? quomodo non progenies viperarum sumus, qui non in obedientia Dei, sed in inobedientia, quæ per serpentem est,prehendimur ? Quoniam igitur non invenio quomodo calamitatem istam deplem, et ignoro, quomodo cum lacrymis eum, qui demorantem in me seductionem abigere et expellere potest, implorem, quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena ? quomodo lamentabor ac deflebo Jerusalem ? Hæc eo copiosius retuli, quo magis scriptoris indoles cognoscatur atque ingenium hominis scopum nullum habentis, et nihil aliud, nisi ut verba perfundat, curantis. Et ne quis falleretur, tribuens Basilio, quod Basilianum non est, particula πῶς hoc ipso in loco vices occurrat, sic ut tædium quod voces οὕτω et ἔτι pepererant, altera alterius vocis repetitione multumaugeatur. Nec solum vocola πῶς ad satietatem usque adhibetur : sed, quod magis ad rem facit, sine ullo consilio, sine ullo delectu, sine ullo iudicio plerum-

que usurpatur. Et vero quo consilio ita scribere potuit : Πῶς γὰρ οὐκ ὄφεις, οἱ ἐπὶ γῆς συρόμενοι, καὶ τὰ τῆς γῆς φρονούντες, καὶ οὐκ ἐν οὐρανοῖς τὴν πολιτείαν ἔχοντες ; πῶς δὲ οὐ γεννήματα ἐχιδνῶν ; etc. Quomodo enim non sumus serpentes, qui super terram serpinus, et terrena sapimus, nec conversationem nostram habemus in cælis ? quomodo non progenies viperarum ? etc. Fortasse, ut vis divini auxilii atque necessitas ostenderetur (qui hujus auctoris scopus fuisse creditur) : sed quam parum hæc omnia inter se cohæreant, vident, opinor, omnes. Finem lubricatunculæ suæ mox impositurus auctor, confugit ad illud suum, ut repetenda aliqua voce sermonem protraheret. Ergo præter expectationem voce πῶς utitur, eamque quatuordecies adhibet ; et ut alias, ita hic quoque non satis intelligitur ad quid, cum hæc scriberet, respexerit. Non ergo alio magis nomine repudiari debere hoc breve scriptum putō, quam quod auctoris scopus nullus fuisse videatur. Verba sunt, præterea nihil : nec verba simpliciter, sed verba male inter se cohærentia.

23. Etsi satis liquet ex dictis, id opusculum Basilio tribui merito non posse : tamen nonnulla ad hoc idem comprobandum ascribam. Fateor autem singula eorum, quæ dicturus sum, si seorsum considerentur, non ita multum roboris ac momenti habiturā ; sed si omnium simul habeatur ratio, spero nostram opinionem inde maxime confirmatum iri. Exordium sumam ab his verbis (pag. 615) : Ἀμήχανον γὰρ ἐπιθεῖναι ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον, καὶ καταπατῆσαι λέοντα καὶ δράκοντα, μὴ πρότερον, καθὼς δυνατὸν ἀνθρώπου, ἐκκαθάραντα ἑαυτὸν, δυναμωθῆναι παρὰ τοῦ εἰπόντος τοῖς ἀποστόλοις· Ἰδοὺ, etc. Interpres : Impossibile namque est ambulare super aspidem et basiliscum, et calcare leonem et draconem, eum, qui non prius seipsum, quatenus homini possibile est, repurgavit, ut possit corroborari ab eo qui apostolis dixit : « Ecce, » etc. Velim autem paulo attentius expendatur illud, δυναμωθῆναι : ut possit corroborari, in quo vitii aliquid inesse suspicor. Nihil enim video in tota periodo, a quo id verbum aut regi aut dependere possit : sed quasi suspensus est, nec satis reliquæ orationi connexus. Sequitur : Ὁρεῖται ἀκορέστῳ στοργῇ καὶ ἀπλήστῳ διαθέσει ἐξ ὅλης καρδίας καὶ δυνάμεως, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ζητεῖν τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψιν ἐν δυνάμει. Ad verbum, debet amore insatiabili, et animi affectu inexplebili, ex omni corde et virtute, noctes atque dies, Dei auxilium quærere in virtute ; ubi illud ἐν δυνάμει, in virtute, non belle ibi positum est ; nec valde admodum dubito, quin melius abesset. Nam præterquam quod ita ultimo loco positum, fert præ se insuave aliquid et inurbanum, præterea redundare mihi videtur. Postquam enim auctor scripserat quærendum esse Deum ex toto corde atque virtute, quid, quæso, illud, in virtute, addere necesse erat ? Paulo post ita legitur (pag. 614) : Οὕτω ἐρραντίσθη ἡμῶν ἡ καρδία τῷ αἵματι τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ· ἔτι γὰρ τὸ πέταυρον τοῦ ἄδω,

καὶ τὸ ἀγκιστρον τῆς κακίας ἐμπεπηται αὐτῇ. *Non-
dum aspersum est cor nostrum sanguine Agni Dei :*
adhuc enim illi laqueus inferni et hamus malitiæ in-
fixus est. Primum hominis sunt verba, qui non cæ-
terorum hominum more loquitur. Pauci enim, qui
interrogarentur, cur cor nostrum sanguine Agni
Dei nondum aspersum sit, ita responderent : *Adhuc*
enim laqueus inferni et hamus malitiæ infixus est illi.
Deinde vocem πέταυρον pro eo, quod βρόχος usitate
dicitur, nusquam a Basilio adhibitam invenio. Nec
ita multo infra ita auctor locutus est (ibid.) : Οὐπω
γεγόναιμεν ἄδολος πορφύρα βασιλικῇ, οὐδὲ ἀνόθεντος
εἰκῶν θεῖχῃ. *Nondum facti sumus fuco carens pur-*
pura regia, neque germana imago divina : ubi notan-
dum, quod jam alibi notavimus, Basilium voce θε-
κός nunquam in suis scriptis uti (a). Nonnihil est
quoque, quod vox τοιγαροῦν, quæ tam parum Ba-
silio familiaris erat, ut opere in longo (b) ne semel
quidem ea usus sit, ipsa tamen in tam brevi
opusculo ter aut quater reperiatur. Quodsi in ali-
cujus mente scrupulus atque dubitatio adhuc re-
sideat, velim hanc lucubratiunculam cum indubi-
tatis Basilio scriptis comparet : quod ubi diligenter
fecerit, brevi assensurum confido, Basilium ejus
legitimum parentem non esse.

§ IX. *De homilia in illud, « Ne dederis somnum
oculis tuis, » etc.*

24. Hanc homiliam non ita pridem ediderunt
Franciscus Combesius et Joannes Baptista Cote-
lerius; ille Latine solum, hic Græce et Latine. Ejus
ita mentionem faciunt doctissimi viri Tillemontius
et Dupinus, ut ipsam Basilio Magno non indignam
esse pronuntient. Hoc idem ea de lucubratiuncula
jam antea senserant duo ii quos primum nominavi
viri eruditissimi. Dolet mihi, quod hæc oratiuncula
hos patronos habeat. Vereor enim, ne eorum in
litteris auctoritas tantum apud aliquos valeat, ut ne
velint quidem nostra argumenta audire. Quare,
nisi res ipsa ad loquendum adigeret me, tacerem
libens. Neque enim ignoro, quam sit periculosæ
plenum opus aleæ, ejusmodi viris adversari. Sed
quoniam quidquam dissimulare nec possum, nec
debeo, quid de hoc opusculo sentiam, aperire con-
stitui, ut ab eruditis hominibus, merito an imme-
rito ab eis dissentiam, judicetur. In qualibet ora-
tione, vel potius in quolibet scripto duo considerari
possunt, verba et sententiæ. Utraque autem in hoc
opusculo, ut mihi quidem videtur, peregrinum
quiddam et a Basilio consuetudine alienum præse-
runt. Et ut ordo aliquis servetur, primum de sen-
tentiis, deinde de verbis disputabimus. Ergo si
ipsum exordium consideres, nihil nisi abjectum et

A humile in eo reperias, cum tamen in vere Basilianis
illis exordiis grande quoddam et sublime dicendi
genus semper adhibeatur. Postquam autem frigide
exorsus est scriptor, frigidius ita persequitur (pag.
617) : Τί εἶπω ; πῶς ὑμᾶς προσφθέξομαι ; πῶς προ-
καταλήξομαι τὰ παρελθόντα ; τῶν μελλόντων τὸ χρέος ;
Καὶ γὰρ παρελθόντων ὑπεύθυνός εἰμι, καὶ μελλόντων
χρεώστης. Quid dicam ? quo vos modo alloquar ?
quo pacto antevertam præterita ? futurorum debitum ?
Etenim præteritorum reus sum, et futurorum debi-
tor. Dicam vicissim, nescire me quo hæc nomine
appellem. Quid enim sibi velit illud, *Quo pacto an-*
tevertam præterita ? futurorum debitum ? non satis
intelligo (c). Quomodo igitur hæc aut vocanda sint,
aut intelligenda, alii viderint. Aliquanto post auctor
ita scribit (pag. 618) : Ἐπεὶ οὖν οἱ μὲν βαθεῖ κατ-
έχονται ὑπνῷ, ληθαργήσαντες τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν
οἱ δὲ ἀναμῖξ, ποτὲ μὲν ἐγρηγόρασιν, ποτὲ δὲ ὥσπερ
ἐπιτυττάζουσιν· οὐτε τὸν ἀλλότριον δέχονται, οὐτε
τὸν ποτὲ ἐπιστρέφοντα, οὐτε τὸν νοσοῦντα ὡς ὑγιαί-
νοντα. Ἴνα σώῃ ὥσπερ δορκὰς ἐκ βροχῶν. Ἡ
δορκὰς ζῶν ἐστὶν ὀξύδερχας, ἐπώνυμον τῇ ταυτοῦ
ὀξύδορκίᾳ· οὐδὲν λανθάνει τὸν ὀφθαλμὸν τῆς δορκά-
δος, οἷδεν δὲ φυλάσσεται, καὶ οἷδεν ὅπου τοῦ ὁρµοῦ τὸ
κυβερνητικόν. Quia igitur alii quidem profundo deti-
nentur somno, donorum Dei oblivione quasi veterno
occupati ; alii vero permiste, interdum vigilant, inter-
dum velut indormitant ; neque alienum admittunt,
neque eum qui aliquando conversus est, neque ægro-
tum tanquam sanum. « Ut salveris tanquam damula
e laqueis. » Damula seu dorcas, animal est acie ocu-
lorum valens, ex qua dorcadis nomen tulit : nihil latet
dorcadis oculum : novit quid cavere debeat ; novit ubi
sit cursus gubernaculum. Ita scribere potuit homo
ultimæ sortis, non Basilio oratorum optimus. Quid
est enim, quæso, totum illud, interdum vigilant, in-
terdum indormitant ; neque alienum admittunt, neque
eum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tan-
quam sanum, nisi verborum quorundam incondita
quædam congeries ? Quæro, vigilaretne auctor, cum
ita scripsit, an dormitaret ? sanusne esset, an ægro-
tus ? Nec multo melius est quod sequitur, novit [da-
mula] ubi sit cursus gubernaculum. Hic monere
juvat, scriptorem e Basilio oratione, cui titulus, At-
tende tibi ipsi, nonnulla mutuatum fuisse : sed sic
tamen, ut suis Basiliana depravet. Postquam enim,
Basilio exemplo, eadem illa Scripturæ verba, Ut
salveris tanquam damula e laqueis, in medium pro-
tulit, statim addit, Μὴ ἔσο ἀργὸς περὶ τὰς ἐντολάς
τοῦ Κυρίου· μὴ τὸ μὲν ποιεῖ, τὸ δὲ ἀναβάλλου. Δα-
νειστικόν τι ποιεῖς ἀφροσύμα, ὡς τὸ εἶλον πληρώσας.
Ἄλλὰ βούλεται, etc. Noli esse circa mandata Domini
otiosus : noli hoc quidem facere, illud vero differre.
Feneraticiam quamdam agis satisfactionem, ut qui

(a) Tom. I in Præf. n. 18.

(b) Primi tres in Eunom. lib.

(c) Vide notam ad hunc locum. Edit.

totum impleveris. Sed vult, etc. Rursus quid est hoc, *ἀναεισοτικὸν* τι ποιεῖς ἀποσιώμα, ὡς τὸ ὅλον πληρώσας, *Feneratoriam* quamdam agis satisfactionem, ut qui totum impleveris, nisi quoddam quasi ænigma (a)? Et illud maxime notandum, Scripturam ita citari in ea de qua disputatur lucubratiuncula, ut in ipsa citandæ ratione peregrinum quiddam et exoticum insit. Et ut res exemplo clarior fiat, utriusque verba subiiciam, primum Basilii, deinde anonymi. Basilii ergo sic loquitur (tom. II, hom. 3, p. 18): Πάντα οὖν περιτρίβει, *Ἰνα σώζῃς* περὶ δορυκὰς ἐκ βρόχων. Circumspecte igitur et lustra omnia, *« Ut serveris tanquam damula e laqueis. »* Anonymi vero verba, ut jam vidimus, hæc sunt, Οὐτε τὸν ἀλλότριον ἐξέχονται, οὐτε τὸν ποτε ἐπιστρέφοντα, οὐτε τὸν νοσοῦντα ὡς ὑγιαίνοντα. *Ἰνα σώζῃς* ὡς περὶ δορυκὰς ἐκ βρόχων. Neque alienum admittit, neque cum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tanquam sanum. *« Ut salveris tanquam damula e laqueis. »* Ubi Basilius, qui ejus mos est, Scripturæ locum cum iis quæ præcedunt verbis apte admodum connectit: in anonymo vero hoc idem Proverbiorum testimonium cum superiori oratione nullo modo copulatur. Deinde alia illa eorumdem Proverbiorum verba, *Vade ad formicam, o piger*¹⁸, explanans anonymus ille, sic scribit (pag. 619): Τί καταπρονεῖς τοῦ μεγάλου διδασκάλου; Ὁ μύρμηξ σε διερεθίζτω πρὸς τὴν ἐνέργειαν. Καὶ παρ' ἐκείνου μάθε. Ἐκεῖνος οὐ διδάσκαλον οἶδεν, οὐκ ἀποδημίαν ἀπεδήμησεν, οὐκ ἔμαθε γεωργικούς λόγους.... Οὐδὲν τούτων πάρεστιν· ἀλλὰ φυσικὴ τις ἀνάγκη τὸ ζῶον διερεθίζει. Οὐκοῦν ἡ φύσις τότε· καὶ σὺ (l. σοὶ) τῆς φύσεως παρίαι λόγος αἰτίος. Quid contemnis magnum præceptorem? *Formica te excitat ad operationem.* Et ab illa discis. Illa non novit magistrum, non peregre profecta est, non didicit agriculturæ artem.... Nihil horum adest: sed naturalis quædam necessitas animal excitat. Itaque natura tunc: et tibi accedit ratio, quæ naturæ parens est. Quibus in verbis nihil omnino Basilianarum virtutum deprehendo. In illo, et ab illa discis, non animadverto miram illam artem Basilii, qua solertissime consequentem orationem anteriori connectebat. In illo, itaque natura tunc, nihil est, quod summi hujus viri eloquentiam sapiat. In illo, et tibi accedit ratio, quæ naturæ parens est, ne vestigium quidem exstat exquisiti illius judicii, quod excellebat Basilius. Natura rationis parens est, non ratio parens est naturæ. Ratio naturæ frenum est, ejusque moderatrix, non causa, non origo. Aliquanto post auctor ita loquitur (pag. 620): Ἐκεῖνον μὲν μικρὸν ὠνελθίσας, σεαυτὸν δὲ ἀπέκτεινας τῇ παρακοῇ τῆς ἐντολῆς. Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. Εἶδες πῶς ἡ μέλισσα τῷ κέντρῳ τὴν ζωὴν ἐναφίησι; Illum quidem paululum probro affectisti, at teipsum interemisti per

A *mandati violationem.* « Nulli malum pro malo reddentes »¹⁹. Vidisti quomodo apis vitam cum aculeo projiciat? Hic illud Apostoli, nulli malum pro malo reddentes, ad nullam orationis partem referri potest, non regit quidquam, a quoquam non regitur, sed oratio est quasi absoluta, quæ a nulla re dependeat, cum Basilius tamen, ut notum est, ejusmodi Scripturæ loca ad reliquam orationem accommodare soleat. Plura paraveram, sed ne his plus satis immoratus viderer, ea ascribere nolui.

25. Nunc proponam exempla quædam, quibus probare conabor, alienas quasdam et peregrinas voces in hac oratione reperiri. Ipso igitur initio (pag. 617) auctor sic scribit: Ἄλλ' ἐπιζητῶ ψυχὰς φιληκόους, εὐσχημόνως περιστώσας τὸ πνευματικὸν ἀκροατήριον. Sed animas requiro auditionis cupidas, decenter circumstantes spirituale auditorium. Cætera non improbo: sed vocem ἀκροατήριον apud Basilium inusitatam esse arbitror. Basilius, si horum parens esset, ita composuisset orationem suam, ut potius nomine ἐκκλησία usus fuisset. Statim sequitur (pag. 618), Ἐντεῦθεν ἀρξώμεθα τῆς πρὸς ὑμᾶς ὁμιλίας. Hinc inchoemus istam ad vos homilium. Scio quidem, ut aliorum sanctorum Patrum, ita Basilii ipsius orationes jam a longo tempore homilias vocari: sed ubi Basilius ipse hoc sensu nomen ὁμιλία unquam usurparit, ignoro. Hoc ipso in loco legitur, ἐκάτερον τούτων παρίστησι διῆκός λόγος, horum utrumque exhibet duplex sermo. Vox διῆκός grammaticorum est, non oratorum. Imo etiam ne grammatici quidem ea hoc sensu, opinor, utuntur, sed, nisi valde fallor, ipsam solum adhibent cum numerum duadem significare volunt. Basilius simili in re non voce διῆκός utitur, sed nomine διπλός. Ita enim in quadam oratione (tom. II, hom. 3, p. 18) loquitur: Ἐπειὴ δὲ διπλοῦν τὸ προσέχειν τὸ μὲν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνατενίζειν τοῖς ὁρατοῖς, τὸ δὲ, etc. Quoniam autem duplex est attentio; altera, cum considerantur oculis corporeis visibilia: altera, etc. Nec ita multo post in eadem illa, quam dixi, oratione eamdem vocem idem Basilius usurpavit. Ejus autem hæc sunt verba: Ἐξέτασον σεαυτὸν, τίς ἐστὶ γινώθῃ σεαυτοῦ τὴν φύσιν, ὅτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ· καὶ ὅτι διπλὴ τίς ἐστὶν ἡμῶν ἡ ζωὴ. Perscrutare te ipse, quis sis: fac noscas tuam ipsius naturam, nimirum corpus quidem mortale esse, animam vero immortalē: item, duplicem esse vitam nostram. Sed ubi vox διῆκός in Basilii scriptis legatur, necdum novi. Sic pergit auctor (pag. 619): Πῶς μιμήσωμαι τὰ ἀπλὰ τὰ τῷ μεγέθει τοῦ σώματος; Quomodo imitari poterō quæ mole corporis ingentia sunt? Non negabo quidem vocem ἀπλός legi in Basilii libris: sed ubi in ipsis ad magnitudinem significandam usurpata sit, non memini. Et alioquin illa loquendi ratio, τὰ

¹⁸ Prov. vi, 6. ¹⁹ Rom. xii, 17.

(a) Alludit auctor ad feneratorum consuetudinem, qui pecuniam multo dantes, summam integram inscribunt cujus partem feneratoris causa retinent; et hoc est, ut qui totum impleveris. Hæc jam viderat D. L. de Simmer in ed. Paris. 1859.

ἀλλὰ τὰ τῷ μεγέθει τοῦ σώματος, per se insolita videtur et nova; mihi que satis verisimile sit, qui hæc legent, eos nihil tale apud idoneos auctores legisse se facile confessuros. Vox στρατηγάρχας, quæ aliquanto post (pag. 620) sequitur, non videtur magis familiaris fuisse bonis scriptoribus, qui cum nomen aut verbum componere vellent ex vocibus στρατός et ἀρχή, litteram γ non immiscebant. Vidimus enim dici solitum, στρατάρχης, στρατάρχαι, στρατάρχῃ, στρατάρχῃ, a quibus omnibus γ littera abest, in eisque præterea α reperitur in secunda syllaba. Contra, si quando vellent aut nomen aut verbum ex vocibus στρατός et ἡγεῖσθαι conflare, tunc ut litteram η ponebant in secunda syllaba, ita litteram γ inserebant, ut cerni potest in his vocibus, στρατηγέομαι, στρατηγικός, στρατηγός, στρατηγής, aliisque multis, quas omnes recensere et longum et inutile esset. Quare non eo solum nomine vox στρατηγάρχας repudianda est, quod nova sit et insolita, sed quod præter cæterorum nominum consuetudinem composita esse videatur. Jam monui scriptorem nonnulla ex ea Basilii oratione, quæ inscribitur, Attende tibi ipsi, mutuatum fuisse. Hic autem rursus monere juvat, videri eundem, ubi exemplum apis et formicæ proposuit, satis multa ex opere sex dierum Basilii sumpsisse. Et quoniam horum locorum inter se comparatio nobis alicui usui esse poterit, aliquid ex utroque auctore hoc loco exscribam. Itaque de apibus loquens Basiliius hom. 8 in Hexæm., num. 4, sic loquitur (tom. I, p. 74) : Νόμοι τινές εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἀγραφοί, ἀργούς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστεῶν ἐπιβαίνοντας. Ἀλλὰ καὶ ταῖς μέλισσαις, ὅσαι ἂν μὴ ἀκολουθήσωσι τῷ ὑποδείγματι τοῦ βασιλέως, ταχὺ μεταμέλει τῆς ἀβουλίας, ὅτι τῇ πληγῇ τοῦ κέντρου ἐναποθνῆσκουσιν. Ἀκουέτωσαν Χριστιανοί, οἷς πρόσταγμα ἐστὶ μηδὲν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι, ἀλλὰ νικᾶν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν..... Τὸν μὲν γὰρ κηρὸν ἀπὸ τῶν ἀνθῶν φανερώς συναγείρει, τὸ δὲ μέλι τὴν ἀροσοειδῶς ἐνεσπαρμένην νοτίδα τοῖς ἀνθεσιν ἐπισπασμένη τῷ στόματι, ταύτην ταῖς κοιλότητι τῶν κηρῶν ἐνέησιν..... Καλῶν καὶ πρεπόντων αὕτη τῶν ἐπαίνων παρὰ τῆς Παροιμίας τετύχηκε, σοφὴ καὶ ἐργάτις δομασθεῖσα. Οὕτω μὲν φιλοπόνως τὴν τροφὴν συναγείρουσα (Ἦς τοὺς πόρους, φησὶ, βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς πλεῖον ἀποσφύρονται), οὕτω δὲ σοφῶς φιλοτεχνούσα τὰς ἀποθήκας τοῦ μέλιτος· εἰς λεπτὸν γὰρ ὑμένα τὸν κηρὸν διατείνασα, πυκνὰς καὶ συνεχεῖς ἀλλήλαις συνοικοδομεῖ τὰς κοιλότητας, ὥς τὸ πυκνὸν τῆς τῶν μικροτάτων πρὸς ἀλλήλα δέσεως, ῥεῖσμα γίνεσθαι τῷ παντί. Ἐκάστη γὰρ φρεατία τῆς ἐτέρας ἔχεται, λεπτῷ πρὸς αὐτὴν διεργομένη τε ὁμοῦ καὶ συναπτομένη τῷ διαφράγματι. Ἐπειτα διώροφοι καὶ τριώροφοι αἱ σύριγγες αὗται ἀλλήλαις ἐπικκοδῶνται. Ἐφυλάξατο γὰρ μίαν ποιῆσαι διὰ ἀμπερὲς τὴν κοιλότητα, ἵνα μὴ τῷ βάρει τὸ ὑγρὸν

A πρὸς τὸ ἐκτὸς διεκπίπτῃ. Κατάμαθε πῶς τὰ τῆς γεωμετρίας εὐρήματα πάρεργά ἐστι τῆς σοφωτάτης μελέτης. Ἐξάγωνοι γὰρ πᾶσαι καὶ ἰσοπλευροὶ τῶν κηρῶν αἱ σύριγγες, οὐκ ἐπ' εὐθείας ἀλλήλαις καταπικνιμέναι, ἵνα μὴ κάμνωσιν οἱ πυθμένες τοῖς διακένους ἐφ' ἡρμωμένοι· ἀλλ' αἱ γωνίαι τῶν κάτωθεν ἐξαγώνων, βάθρον καὶ ῥεῖσμα τῶν ὑπερκειμένων εἶσιν, ὥς ἀσφαλῶς ὑπὲρ αὐτῶν μεταωρῶσιν τὰ βάρη, καὶ ἰδιαζόντως ἐκάστη κοιλότητι τὸ ὑγρὸν ἐγκατέχεσθαι. Hæc sunt quædam naturæ leges minime scriptæ, ut tardi sint ad vindictam, qui ad maximam potentiam sunt evecti. Sed et quæcunque apes regis exemplum non sequuntur, eas statim temeritas sua pœnitet, propterea quod aculei ictu intereunt. Audiant Christiani, qui nulli malum pro malo reddere, sed in bono malum vincere jubentur. Imitore propriam apis indolem, quæ nulli efficiens, neque fructum alienum corrumpens, favos construit ac compingit. Nam ut ceram ex floribus aperte colligit, ita mel, humorem scilicet roris instar floribus inspersum, ora attrahit, atque in favorem cava immittit.... Apis præclaras et convenientes laudes a Proverbio consecuta est, quæ scilicet appelletur sapiens, et laboriosa. Hoc modo ut diligenter apis pabulum congerit (Cujus labores, inquit, reges et privati ad sanitatem assumunt¹⁰), ita sapienter et artificiose mellis cellulas exstruit. Extenta enim in tenuem membranam cera, crebra et inter se continua cava construit, ut frequentia illa et densitas, qua minutissima quæque secum invicem colligantur, operi toti fulcrum sit et firmamentum. Nam cellula quælibet alteri adhæret, tenui septo ab ea sejuncta. Deinde fistulæ hæc aliæ super alias edificatæ, duas tresve habent contignationes. Cavet enim continuam unam efficere cavernulam, ne humor foras propter gravitatem disfluat. Disce quomodo geometria inventa accessio sint operæ ac laboris ejus, quem apis sapientissima suscipit. Omnes enim favorum cavernulæ sunt sexangulæ, et æqualia latera habent : non aliæ aliis directo incumbunt, ne fundi intervallis vacuis adjuncti fatiscant; sed sexangularum cavernularum inferiorum anguli, basis sunt ac fulcrum superiorum, ut tuto supra se onera attollant, et separatim in unoquoque concavo humor contineatur. Auctor vero lucubratiunculæ ejus, quam in suis Ecclesiæ Græcæ Monumentis edidit Cotelierius, loquens et ipse de apibus ita scribit (pag. 620) : Χρήσιμον τὸ ὑπόδειγμα τῆς μελέτης, δοῦναι τὸν καρπὸν, καὶ ἀμύνεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡ μέλισσα ἀμυνομένη, ἐπαποθνῆσκει τῇ πληγῇ καὶ Χριστιανοῦ θάνατος, ἡ ἀνταπόδοσις τοῦ κακοῦ. Ἐκεῖνον μὲν μικρὸν ὠνεΐδισας, σεαυτὸν δὲ ἀπέκτεινας τῇ παρακοῇ τῆς ἐντολῆς. Μηδὲν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. Εἶδες πῶς ἡ μέλισσα τῷ κέντρῳ τὴν ζωὴν ἐναφῆσιν; Οὕτω καὶ Χριστιανὸς τὸν ἐχθρὸν ἀμυνόμενος, διὰ τῆς πληγῆς τῆς εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν αὐτοῦ ζωὴν ἀποβάλλει.... Τὴν δὲ ἐνέργειαν αὐτῆς προτίθεται εἰς ἀπόλαυσιν βασιλεῦσι καὶ ἰδιώταις,

¹⁰ Prov. vi, 6, sec. LXX.

ερυφώσῃ τε καὶ ἀρρώστοις· τῇ μὲν ἐπιτηδεύσει, καὶ ἅνθρωποι τῷ βίῳ χρησιμεύει μέχρι τῆς ὁμῆς. Ἡ δὲ μέλισσα τῇ ποικιλίᾳ τῆς τέχνης καὶ μέλι ἐκλέγεσθαι οἶδεν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνθους· καὶ τὸ μὲν εἰς μέλι ἀποτίθεται, τὸ δὲ εἰς κηρὸν, καὶ τὸν κηρὸν περιπηγνυσι τῷ μέλιτι. Τίς ἐδίδαξε τὴν μέλισσαν ἐκείνην ποιεῖν τὰς σύριγγας, ὁφθαίνειν δὲ τὸν λεπτὸν ὀμῆνα; Τίς αὐτῶν παλαιῶ διδασκάλῳ φοιτήσασα, τὰ ἐξάπλευρα καὶ τετράπλευρα ποιεῖν ἐδίδαχθη; Πῶς γυνίαν ἔστησε διὰ τοῦ κηροῦ, καὶ τοίχους διῶφανε; Ἴνα αἱ μὲν γυνῖαι τὸ στερεὸν παρασκευάσωσιν, οἱ δὲ τοῖχοι τὸ μέλι φυλάξωσι. Διὰ τί οὐχ ἓνα σύριγγα ἐποίησεν, ἀλλ' ἔνθεν κακέθεν διέπηξεν τοῦ μέλιτος τὰς ἀποθήκας; Πῶς ἐκάστῃ πυθμένι ἴδιον ἐνέησι μέλι; Εἰ ἐνέποιε τὸ πάνδοχέον, διεβράγγη ἂν τῷ βάρει τὸ ὑποκείμενον· ἀλλ' ὑποτίθῃσι τοὺς πυθμένους, καὶ τοίχους ὑποβάλλει, καὶ γυνῖας ἀσφαλίζειται. *Utile est exemplum apis, ad dandum fructum, et propter utilitatem. Etenim apis dum ulciscitur se, plagae immoritur: et Christiani mors est, redditio mali. Illum quidem paululum probro affecisti, at teipsum interemisti per mandati violationem. « Nulli malum pro malo reddentes »²¹. Vidisti quomodo apis vitam cum aculeo projiciat? Ita et Christianus, cum de inimico vindictam sumit, per vulnus hosti inflicti vitam suam amittit... Operationem vero suam exhibet in usum regibus et privatis hominibus, delicate viventibus et morbo afflictis; necnon industria sua, omnique vila utilis est usque ad odorem. Apis varietate artis etiam mel novit colligere ex eodem flore: et aliud quidem reponit in mel, aliud vero in favum, et ceram compingit melli. Quis docuit apem illam facere fistulas alveares, ac texere tenuem membranam? quanam ex iis veteri adito praeceptore, aedificia sex laterum et quatuor laterum condere edocta fuit? quo pacto angulum constituit per ceram, et parietes pertexuit? ut anguli firmitatem procurarent, parietes mel custodirent. Cur non unam fistulam fecit, sed hinc illincque compegit mellis apothecas? qua ratione cavae cuique suum immittit mel? Si unum construxisset receptaculum, pondere dirupta fuisset basis: verum supponit cava, parietes subjicit, angulos munit. Nec dubitari merito potest quin ea quae statim apud auctorem leguntur, e Basilio quoque aut sumpta, aut imitata sint. Ejus autem verba sunt haec (pag. 621): Συναγελαστικὸν τὸ ζῶον· οὕτε μύρμηξ ἰδιαστικὸν, οὕτε μέλισσα μοναστικὴ· κατὰ ἀγέλας ζῶσιν, κατὰ ἀγέλας ἵπτανται. Οὐκ εἶδες μέλισσάν ποτε καθ' ἑαυτὴν πεπομένην, ἀλλ' ἀλλήλαις κοινωνοῦσι τῆς πέψεως; οὐ βασκαίνουσιν ἀλλήλαις τῶν ἀνθῶν· κοινῇ ἀπαίρουσιν ἐπὶ λειμῶνας. Animal gregale est: neque formica singulariter degit, neque apis solitarie: gregatim vivunt, gregatim volant. Nunquam vidisti apem seorsum volantem, sed inter se communem habent volatum. Non ea sibi invicem invident flores: una ad prata proficiuntur. Basiliius vero ita scripsit eo quem dixi loco (hom. 8*

A in Hexaem., n. 4): Ἔστι δὲ τινα καὶ πολιτικὰ τῶν ἀλόγων, εἰπερ πολιτείας ἴδιον τὸ πρὸς ἐν πέρας κοινωνὸν συννεύειν τὴν ἐνέργειαν τῶν καθ' ἑαυτὸν· ὥς ἐπὶ τῶν μελισσῶν ἂν τις ἴδοι· καὶ γὰρ ἐκείνων κοινὴ γὰρ ἡ οἰκήσις, κοινὴ δὲ ἡ πέψις, ἐργασία δὲ πάντων μία... οὐ πρότερον καταδεχόμεναι ἐπὶ τοῖς λειμῶνας ἔλθεῖν, πρὶν ἂν ἴδωσι κατάρξαντα τὸν βασιλέα τῆς πέψεως. Porro quaedam ex his brutis animalibus sunt quoque politica: si quidem civilis administrationis proprium est ut ad unum communem finem singulorum actiones concurrant, ut quisque in apibus intueri potest. His enim communis est habitatio, communis volatus, unaque et eadem omnium actio... non prius ad prata proficisci quae, quam regem viderint volatui praevientem. Audire mihi videor, qui conquerantur tempus male locatum fuisse in tam longis fragmentis describendis: sed tamen utilissime insumptum esse arbitror, si quod mihi proposui, assequi possim. Volui igitur hoc exemplo multorum errorum causam quasi sub oculis ponere. Sunt qui spuria quaedam opera quibusdam auctoribus tribuunt, non alio magis argumento innixi, quam quod apud eos talia legerint, qualia in adulterinis illis operibus reperiuntur. Et cum semel id in animum induxerunt suum, vim magnam inesse in iis argumentis, quae ex similitudine rerum aut verborum petuntur, si forte in veteri aliquo libro ineditum aliquod opus inveniant, in quo unius alicujus scriptoris nomen praeratur, statim diligenter expendunt, num is scriptor, cui ejusmodi opus in veteribus libris ascribitur, eadem tractaverit, quae in novo illo ac inedito opere leguntur, et ubi id ita esse animadvertierint, indubitanter pronuntiant: Illius scriptoris est: nam eadem omnino, quae hic tractantur, alibi tractavit. Ego autem inter caetera hoc quoque argumentum adhiberi posse non nego; sed vellem non ei tribui vim tantam, quanta a nonnullis tribui solet. Neque enim necessario sequitur, si in duobus operibus aut eadem aut similia inveniantur, utriusque operis unum et eundem auctorem esse, cum fieri possit, ut alterutrum compositum sit aut a plagiario, aut certe ab aliquo, qui alium scriptorem imitatus sit, ex eoque aliqua expresserit. Et vero si quis eo quod dixi argumento nunc uti vellet, ei maxime, si cui unquam, ipso uti liceret. Etenim tam multa sunt in ea de qua agitur oratiuncula, quae pariter in Basilii scriptis inveniuntur, ut si ejusmodi argumenta valerent, certo concludi posset, eam ad Basilium vere pertinere. Nam praeter longiora illa fragmenta, quae eo consilio supra retulimus, ut facilius inter se compararentur, sunt et alia, quae e Basilio quoque expressa fuisse obscurum non est. Quale est, quod auctor de damula et ave narravit (tom. II, hom. 3, p. 18): quae eadem alicubi dixerat Basiliius. Rursus quale est, quod de formica scriptum invenitur apud anonymum: quo exemplo et

²¹ Rom. xii, 17.

ipse quoque Basilius usus fuerat, ilique nonnulla docuerat, quæ hic repetit anonymus (hom. 9 in *Hexæm.*, n. 3). Et tamen qui hanc lucubrationunculam paulo attentius legerit, eamque cum iis quas mox indicavi orationibus contenderit, is nisi patronorum auctoritas officiat, facile, opinor, fatebitur Basilium ejus auctorem dici nullo modo posse, sed hominem quempiam, qui voluerit quidem Basilium imitari, sed qui eum assequi non potuerit.

§ X. De homilia tertia in jejunium.

26. Et hanc quoque homiliam primi ediderunt Franciscus Combetisius et Joannes Baptista Cotelerius, unus Latine tantum in suo *Ecclesiaste Græco*, alter Græce et Latine in *Monumentis Ecclesiæ Græcæ*. Uterque hanc oratiunculam non indignam Basilio esse judicavit: quorum sententiam amplexi sunt doctissimi viri Tillemontius et Ludovicus Dupinus. Ego autem, ut verum fatear, non ita sentio. Equidem non pugnabo, si quis iis, quos mox nominavi, eruditissimis viris assentiat: sed tamen arbitror eruditos, si propius admovent oculos, ab hac mea sententia non longe abfuturos. Animadvertent enim nihil eximium, nihil magnum, nihil exquisitum, nihil sublime in hac oratiuncula inveniri, cum tamen in veris ac germanis Basilii scriptis omnia eximia, omnia magna, omnia exquisita, omnia sublimia esse soleant. Et alioqui non erat mos Basilii, orationem tam brevem ad populum habere. Nolle tamen hanc lucubrationunculam statim ob id repudiatam, quod brevis sit, modo sententiæ ipsæ ejusmodi brevitate compensarent: sed ejusmodi est, ut tam verbis quam sententiis brevis esse videatur. Suspicionem augeat styli mediocritas quædam, quæ in Basilium Magnum convenire non potest, qui oratores optimos æquavit, aut etiam superavit. Et vero quis sibi facile persuadebit Basilium, si concionari voluisset, ita exorsurum fuisse (pag. 621), *Νηστείας καὶ ὁρασμοῦ ὁ καιρὸς, οὐ μόνον τῆς τῶν βρωμάτων ἀποχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαλλαγῆς; Jejunii et propitiationis adest tempus; non modo ciborum abstinentiæ, sed etiam peccatorum evitacionis (a)?* quod ut Latine, ita Græce ingratum est auribus et insuavæ. Aliquanto post auctor ita loquitur. *Ἅγιος γὰρ ὁ τρόπος τῆς νηστείας, ἅγιος Θεὸς ὑπὸ ἁγίων ἁγίων προσφερόμενος. Sanctus quippe est jejunii modus, sancto Deo a sanctis sancte oblatus:* quæ dum lego, non valde admodum dubito, quin scriptor ille hujusmodi ejusdem vocis repetitione ornatum aliquem suæ orationi afferre voluerit; facileque crediderim ipsum sibi ea in re multum placuisse. Ut ut hæc sunt, gravissimus vir Basilius hoc verborum quasi ludo non oblectabatur, aut certe non puto proferri posse ullum exemplum, quo constet eum talem unius et

A ejusdem vocis repetitionem tantopere affectasse. Nec ita multum dissimilia sunt, quæ mox sequuntur (pag. 622): *Ἐκτὴρὺχθη ἐν Νινευὶ τριήμερος καταστροφή· καὶ ἐνίκησεν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφή τὴν καταστροφὴν· ἡ γὰρ ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς διὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἀνέβη. Prædicata est in Ninive subversio post triduum; et conversio ad Deum vicit subversionem: subversionis enim comminatio per conversionem relaxata est;* ubi auctor in duabus his vocibus, *καταστροφή* et *ἐπιστροφή*, similiter cadentibus non obscure ludit. Quantum autem alienum id sit ab indole Basilii atque ingenio, ex summi illius viri genuinis orationibus perspicui potest. Certe, ubi Basilius Ninivitarum mentionem facit in præclarissima illa quam *De jejunio* habuit concione, similem loquendi rationem vitavit. Verba ipsa hæc sunt (tom. II, hom. I, n. 9): *Τίς γὰρ ἐν τροφῇ βασιλεὺς καὶ τρυφῇ διηνεκεῖ ἐδέξατό τινα κοινωνίαν χαρίσματος πνευματικοῦ; Μωϋσῆς δευτέραν λαμβάνων νομοθεσίαν, δευτέρας νηστείας προσεδέσθη. Νινευίταις εἰ μὴ καὶ τὰ ἄλογα συνενήστευσεν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλὴν τῆς καταστροφῆς. Τίτων ἔπαυσε τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ: Οὐ τῶν κρεωφαγίων ἐπιζητούντων; Ἐκεῖνοι ἔως μὲν ἤρχοντο τῷ μάννα, καὶ τῷ ἐκ τῆς πέτρας ὕδατι, Αἰγυπτίους ἐνέκων, διὰ θαλάσσης ὠδεύον, οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ δόσθηρῶν. Quis enim in splendidis epulis perpetuisque deliciis particeps factus est ullius doni spiritualis? Moyses ut alteram acciperet legem, altero jejunio opus habuit. Nisi una cum Ninivitis jejunassent et ipsa bruta animalia, haudquam effugissent subversionis comminationem. Quorum cadavera prostrata sunt in deserto? Nonne eorum, qui esum carniū flagitabant? Illi denec erant contenti manna, et aqua de petra fluente, superabant Ægyptios, per mare faciebant iter, non erat infirmus in tribubus eorum? Hæc autem Basilii verba paulo fusius retuli, ut ex iis quasi ex quodam specimine utcumque intelligi posset, ipsum neque ex unius ejusdemque vocis repetitione, neque ex similium vocabulorum antithesi, sed ex varietate sententiarum atque gravitate ornamenta orationibus suis quæsiisse. Et quando sæpius rogavi ut controversa opera cum indubitatis ac confessis compararentur, hic rogabo, ut dubia hæc *De jejunio* lucubrationuncula saltem cum certa illa, quam mox indicavi, Basilii oratione conferatur. Puto enim futurum neminem, qui styli discrepantiam non videat, statimque non judicet fieri non posse, ut aliquis auctor ita sui dissimilis sit, ut tam disparia scribat. Et vero experientia docet disertum scriptorem sive in longis sive in brevibus scriptis semper diserte loqui: indisertum, indiserte. Quare si brevis hujus orationis legitimus parens Basilius esset, dubitari merito non potest, quin ipsa foret longe elegantior, longe splendidior, longe*

²² Hebr. III, 17. ²³ Psal. CIV, 37.

(a) Utimur semper Coteleriana interpretatione.

tior, longe ornatior. Est locus in hac oratiuncula, quem partim corruptum, partim vitiosum esse puto. Ibi autem ita legitur (pag. 622) : Τί οὖν ποιήσεις πρὸς τοὺς πολλοὺς τοῦτους πολεμίους· ἔχων ; τάφον ὀρύξαι ; Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ὑπερβήσεται. Χάρακα προσθήσαι ; Ἀλλὰ καὶ τοῦτον διαβήσεται : ubi doctissimus vir Cotelerius pro τάφον legi debere τάφρον suspicatus est, sicque postea vertit : Quid ergo ages, cui res est cum plurimis huiusmodi hostibus ? vallum fodies ? Sed hoc transgredietur. Fossam interpones ? Sed et illam superabit. Etenim ipso initio. aut præpositio πρὸς redundat, aut vox aliqua hoc loco deest, uti vox πάλη, πόλεμος, aut alia quævis similis. Rescindi igitur oportebat particulam πρὸς, hoc modo, ἔχων τοὺς πολλοὺς, etc. Quid ergo ages, habens plurimos huiusmodi hostes ? aut ea retenta ita scribi, ἔχων πάλην πρὸς τοὺς πολλοὺς, etc. Quid ergo ages, habens luctationem cum plurimis huiusmodi hostibus ? Sed tamen id in malam partem interpretari nolui, ne librarii vitium in ipsum auctorem transferre existimarer. Hactenus de prima : nunc de secunda huius loci parte unum aut alterum verbum dicam. Illud, τάφον ὀρύξαι et χάρακα προσθήσαι, quoquo modo sumatur, præter usum atque consuetudinem dictum fuisse mihi videtur. Alius quivis scriptor, ut opinor, ita simpliciter scripsisset, τάφον ὀρύξεις ; ... χάρακα προσθήσεις ; sepulcrum fodies ? .. fossam interpones ? Et prius ita scripserat auctor ipse, τί ποιήσεις, non ποιήσαι.

§ XI. De Asceticis.

27. Multa hodie nomine Asceticorum comprehenduntur, peculiare quidam tractatus, Moralia, Regulæ tam fusiores quam breviores, Epitimia, Constitutiones monasticæ : at in Asceticis non hæc omnia olim comprehensa fuisse, pro certo, opinor, haberi potest. Et quidem Photius, qui de Asceticis Basilii copiose loquitur, ita de his disserit, ut eorum nomine aliquanto pauciora complectatur, libellum *De iudicio Dei*, tractatum *De fide*, Moralia, Regulæ longiores et breviores. Asceticorum frequens est mentio apud antiquos. Celebriores sunt Hieronymus, Rufinus et Cassianus. Et quoniam eorum testimonia nobis magno usui in hac disputatione futura sunt, ea referre operæ pretium est. Hieronymus igitur (a), ubi de Basilii scriptis sermonem instituit, ita loquitur : *Basilius Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca vocabatur, episcopus, egregios contra Eunomium elaboravit libros, et De Spiritu sancto volumen, et in Hexaemeron Homilias novem, et Ἀσκητικόν*. Rufinus vero (b) cum multa de laudibus Basilii Gregorilique dixisset, tum demum ita scribit : *Exstant quoque utriusque inge-*

nii monumenta magnifica tractatum, quos ex tempore in ecclesiis declamabant. Ex quibus nos denas ferme singulorum oratiunculas transfudimus in Latinum. Basilii præterea Instituta monachorum : optantes, si poterimus et Dei favor adjuverit, eorum plura transferre. Cassiani autem (c) verba sunt hæc : *Huc accedit, quod super hac re viri et vita nobiles, et sermone scientiaque præclari, multa jam opuscula desudarunt, S. Basilium et Hieronymum dico, aliosque nonnullos, quorum anterior sciscitantibus fratribus super diversis institutis vel quæstionibus non solum facundo, verum etiam divinarum Scripturarum testimoniis copiose sermone respondit. Præter illos tres antiquissimos scriptores sunt et alii, qui meminerunt Asceticorum Basilii. Digna sunt memoratu, quæ imperator Justinianus scripsit in Epistola ad Mennam. Ita autem loquitur (d) : Βασιλεῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, ἐκ τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Ἐρώτησις. Εἰ ὅπου μὲν λέγει, Δαρήσεται πολλὰ, ὅπου δὲ Ὀλίγα, πῶς λέγουσι τινες μὴ εἶναι τέλος τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις ; Ἀπόκρισις. Τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπιπαρακαλυμμένως εἰρησθαι δοκούντα ἐν τισι τόποις τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις ὁμολογουμένων σαφηνίζονται, etc. Basilii episcopi Cæsareæ Cappadociæ, ex ejus libro Regularum. Interrogatio (e). Si tum dicit, « Vapulabit multis, » tum, « paucis » : » quo pacto quidam dicunt nullum finem supplicii fore iis qui pœna efficiuntur ? Responsio. Quæ ambigua sunt ac videntur obscure esse dicta in quibusdam locis divinitus inspiratæ Scripturæ, alibi ab aliis quæ confessa et aperta sunt, declarantur, etc. Asceticorum Basilium auctorem facit Suidas, his verbis : Βασίλειος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίᾳ ἐπίσκοπος.... Ἐγραψε πλεῖστα, ἐν οἷς θαυμάζεται τὰ εἰς τὴν Ἐξαιήμερον. Καὶ κατ' Εὐνομίου δὲ ἐξαιρέτους συνέταξε λόγους, καὶ Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τεύχος, καὶ τὰς εἰς τὴν Ἐξαιήμερον ὁμιλίας ἐννέα· ἕτερον τεύχος ἀσκητικόν, etc. Basilius Cæsareæ Cappadociæ episcopus.... scripsit plurima, inter quæ præcipue in pretio habentur Commentarii ejus in Hexaemeron. Contra Eunomium quoque eximias orationes conscripsit ; itemque librum De Spiritu sancto, et in Hexaemeron sermones novem, et librum asceticum, etc. Audiendus est et sanctus Benedictus, qui amanter Patrem suum vocans Basilium, ita in præclarissima illa Regula sua (f) locutus est : Quæ enim pagina, aut quis sermo divinæ auctoritatis Veteris ac Novi Testamenti, non est rectissima norma vitæ humanæ ? aut quis liber sanctorum catholicorum Patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum ? Necnon et collationes Patrum, et instituta, et vita eorum ; sed et Regula S. Patris nostri Basilii, quid aliud sunt, nisi bene*

^a Luc. xii, 47, 48.

(a) De script. eccles., c. 126.

(b) Hist. eccles. l. ii, c. 9.

(c) Inst., in Præf.

(d) Conc. tom. V, p. 668.

(e) Inter breviores regula est 267.

(f) Cap. ult.

viventium et obedientium monachorum exempla, et instrumenta virtutum? De piissimo viro Aredio verba faciens Gregorius Turonensis, scripsit hoc modo (a): *Construxit templa Dei in honore [sic] sanctorum, expetiitque eorum pignora, ac ex familia propria tonsuratos instituit monachos, cœnobiumque fundavit, in quo non modo Cassiani, verum etiam Basilii et reliquorum abbatum, qui monasterialem vitam instituerunt, celebrantur Regulæ. Sanctissimus idemque celeberrimus abbas Theodosius asceticis Basilii lucubrationibus unice oblectatus fuisse dicitur. Ita enim scriptum invenitur in ejus Vita (b): Maxime autem crebro recordans salutarium constitutionum et sermonum, qui instruunt ad exercitationem, Magni, inquam, Basilii, cujus etiam vitam imitans, et ejus orationis magno captus amore, studebat animam quidem illius moribus, linguam autem ejus ornare eloquentia. Certe per ipsam quoque proferebat ea, quæ sunt rerum illius pulcherrima, meditando assumens et conservans memoria, quæ possent prompti animi studium injicere vel socordibus. Constitutiones Basilii studiose legisse sanctum Platonem, ex Theodoro Studita discimus (c). Earumdem sit mentio in Vita piorum abbatum Eugendi et Philiberti. Nunc, ut multos omittam, verba subijciam Photii (d), qui honorificentissime simul et copiosissime de Asceticis locutus est. Verba ipsius hæc sunt: Ἀνεγνώσθη τοῦ ἐν ἁγίοις Βασιλείου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας τὰ λεγόμενα Ἀσκητικά, ἐν δυοῖ λόγοις. Χρήσιμον μὲν τὸ βιβλίον, εἴπερ τι ἄλλο. Legimus sancti Basilii ἐπισκοπὴς Καππαδοκίας, qui vocantur, Asceticorum libros duos. Hoc autem volumen, si quod aliud, utile est. Postquam autem duorum horum librorum utilitatem, suavitatem, stylum et perspicuitatem commendavit, in iisque contineri monuit varias quæstiones et responsiones, quæ e sacra Scriptura desumptæ essent, fatetur quæstionibus quibusdam emphaseos aliquid aspergi: sed quid emphaseos nomine intellexerit, ex ipsius verbis cognosci vix potest. Et ne quis, pro Basilii Asceticis aliquid aliud sumens, erraret, tam distincte Ascetica illa describit, ut nemo, nisi velit, errare possit. Sic ergo persequitur: Οὐκ ἐν τοῖς δυοῖ δὲ λόγοις δὲ ἐμπατικὸν ἐπιτρέχει. Αὐτίκα ὁ πρῶτος οὐδὲν ἐπιδείκνυσιν τοιοῦτον, πλὴν ἅπαξ που τῇ ἀποσιωπῇ τὸ δύσφημον οἰκονομῶν. Ἐπεὶ τὰ γε ἄλλα πολὺς μὲν ἐστὶ τὸ ἀσφαλὲς, ἴσος δὲ τὸ καθαρὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐκρινές· διὰ μέντοι τῶν δύο αὐτῷ διήχαι τὸ ἀπλούστερον καὶ καθωμυλημένον τῶν τε λέξεων καὶ τῆς συνθήκης, πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἀκοήν διατυπούμενον τε καὶ ταπεινούμενον, καὶ μόνῃς τῆς τῶν ἀκροατῶν σωτηρίας καταποχαζόμενον. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος αὐτῷ λόγος διεξέρχεται, τίς ἡ αἰτία καὶ ὁ κίνδυνος τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως. Δεύτε-*

ρον, ὅτι πάσης ἐντολῆς Θεοῦ παράβασιν σφοδρῶς καὶ φοδερῶς ἐκδικεῖται· καὶ ἡ ἀπόδειξις ἐκ τῶν Γραφῶν τρίτον, περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως ἡμῶν, ἥτοι τῆς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Τριάδα καθαρᾶς ἡμῶν καὶ εὐκρινουὺς ὁμολογίας. Ὁ δεῦτερος οἶον χαρακτῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαιώδη καὶ σύντομον παρατίθεται· καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου. Εἶτα οἶον ὁρους τινὰς ἀσκητικῶς, ὡς ἐν ἐρωτῇ καὶ ἀποκρίσει προηγουμένων, ἐκτίθεται τῶν ἀριθμῶν πεντήκοντα [πέντε]· καὶ πάλιν συντομώτερον ἑτέρους ὁρους τιγ'. In his tamen duobus libris non semper ad emphasim recurrit. Statim enim primus liber nihil præ se fert tale, nisi quod semel alicubi per reticentiam matum omen avertat. Nam ad cætera quod attinet, valde ibi est firmus, et æque purus atque dilucidus: perque duos hosce libros decurrit simplicior quidam et persamiliaris sermo ac compositio, ad vulgi aures comparata atque demissa, et ad solam demum auditorum salutem intenta. Igitur primus ejus continet: quæ sit causa, quantumque periculum hujusmodi cum Ecclesiarum Dei, tum singulorum hominum inter ipsos dissensionis atque dissidii. Deinde, quod omnis præcepti divini transgressio vehementer ac terribiliter punitur, idque e Scripturis sacris demonstratum. Tertio, de fide nostra catholica, sive de pura nostra et sincera confessione sanctissimæ Trinitatis. Liber vero secundus, Christiani hominis quamdam veluti descriptionem per summa capita breviterque proponit: similemque rursum descriptionem eorum, qui docendo Evangelio præfecti sunt. Deinde quasi regulas quasdam asceticas, interrogando ac respondendo propositas exponit, numero quinquaginta quinque: iterumque breviores alias trecentas tredecim. Fortasse hæc paulo longiora aliquibus videri poterunt: sed ita ad rem faciunt, ut ea integra exscribere non piguerit. Monēbo quasi præteriens, me suspicari, vocem πάντες delendam esse in Græcis. Suspiciandi hæc causa est, quod ea vox duobus uncinis in vulgatis comprehendatur: qui uncini ideo videntur additi, ut monerentur qui legerent vocem πάντες in veteribus libris deesse: Nec id cuiquam mirum videri debet, cum hodieque in antiquis libris non idem omnino regularum numerus adnotetur: quod inde factum arbitramur; quod librarii aliquando aut ex una duas, aut ex duabus unam effecerint. Nec præterenda silentio quæ de familiari suo Basilio scripsit Gregorius Nazianzenus (e). Ejus autem verba sunt hæc, παρθενοχομαί, νομοθεταί μοναστῶν ἑγγραφοί τε καὶ ἀγραφοί, virginum curandarum studium, monasticarum legum institutiones, partim scripto, partim voce traditæ. Possent et multa alia aliorum scriptorum recentiorum testimonia hæc congeri: sed, ne longior videar, supersedebo. Credas sane post tot testimonia, opinionem eam,

(a) Lib. x Hist. Fr., p. 524.

(b) Boll. II Jan., p. 693.

(c) Lege Codicem regul., p. 96.

(d) Cod. cxcī, pag. 493.

(e) Or. 20.

quæ Asceticorum Basilium auctorem facit, ita A firmiter corroborari, ut suspitioni nullus locus super-
persit : sed secus est. Ecce enim tibi Sozomenus
rem, ut videbatur, omnium certissimam in incerto
ponit. Scribit autem hoc modo (a) : Ἀρμενίοις δὲ
καὶ Παφλαγόσι, καὶ τοῖς πρὸς τὸν Πόντον οἰκοῦσι,
λέγεται Ἐδοστάθιος ὁ τὴν ἐν Σεβαστίᾳ τῆς Ἀρμενίας Ἐκ-
κλησίαν ἐπιτροπεύσας, μοναχικῆς πολιτείας ἀρξαι,
καὶ τῆς ἐν ταύτῃ σπουδαίας ἀγωγῆς, ἐδεσμάτων τε
ὧν χρὴ μετέχειν καὶ ἀπέχεσθαι, καὶ ἐσθῆτος ἥ δὲ
κεχρησθῆαι, καὶ ἐθῶν καὶ πολιτείας ἀκριβοῦς εἰσηγη-
τὴν γενόμενον ὥς καὶ τὴν ἐπιγεγραμμένην Βασι-
λείου τοῦ Καππαδόκου ἀσκητικὴν βίβλον ἰσχυρί-
ζεσθαι τινὰς αὐτοῦ γραφὴν εἶναι. Apud Armenios
vero et Paphlagonas et accolae Ponti, Eustathius,
Sebastiæ in Armenia episcopus, monasticæ conversa-
tionis auctor fuisse dicitur : et de arctioris vitæ di-
sciplina, de cibis quibus utendum, aut a quibus absti-
nendum esset : de vestibus quibus uti oporteret, de
moribus denique et exacta vivendi ratione præcepta
tradidisse, adeo ut quidam affirmant librum Asceti-
cum, qui Basilii Cappadocis nomine inscribitur, ab
eo conscriptum fuisse. Hic Nicephori verba ascri-
bere, nihil, ut opinor, opus est : monere satis erit,
eum in omnibus cum Sozomeno consentire (b), nisi
quod uno loco dicat librum Basilii asceticum a
multis Eustathio Sebasteno tribui. Prætereaque nem-
inem movere debet auctoritas Nicephori, cum
plane constet ejus suorumque æqualium opinio-
nem solo Sozomeni testimonio fuisse innixam.
Neque enim alius ullus scriptor antiquus tale
quidquam de Eustathio narravit. Quare si qua
culpa est, ea transferenda est tota in Sozomenum,
qui cæteris, qui de Asceticis dubitarunt, præiit.

28. Hactenus antiquorum opiniones retulimus :
nunc de recentiorum sententiis reliquum est ut di-
camus. Ambigua videri possunt, quæ mox retuli-
mus, Sozomeni verba ; ob idque mirum videri non
debet, si eruditi homines nostris temporibus varias
in partes distracti sint. Et vero, ut videre cuivis
licet eo quem modo exscripsi loco, ejusmodi verbis
usus est Sozomenus, ut dubium sit utrum Ascetica
omnia, quæ Basilii nomine circumferebantur,
Eustathii esse dicerentur a quibusdam, an eorum
duntaxat pars aliqua eidem Eustathio tribueretur.
Hinc igitur videtur factum, ut alii aliter Sozomeni
locum interpretati, in varias sententias discesserint.
Scultetus Ascetica omnia non obscure repudiat.
Sed eum audire præstat. Ita igitur loquitur (c) :
Antonius Possevinus, Jesuita, vidit Baronii adversus
Sozomenum disputationem infirmiorē esse, quam
quæ Ἀσκητικῇ Βασιλίῳ possit vindicare. Itaque alia
via ingressus, Quæstiones compendio explicatas, sive
Regulas breviores, inter Ascetica numeratas, Basilio
ex auctoritate Sozomeni adimit, Eustathio tribuit.
Sed eadem ratione, et quidem multo rectius, Ascetica

(a) Lib. iii, cap. 14.

(b) Niceph. lib. ix, cap. 16, et lib. xiii, c. 29.

(c) Tom. II, parte iv.

omnia Eustathio ascripsisset, quandoquidem Sozo-
menus non speciatim illarum quæstionum, sed τῷ
Ἀσκητικοῦ in genere meminit. Cujus sententiæ Posse-
vinum fuisse ait Scultetus, eam ejusdem societa-
tis eruditissimus vir Bellarminus amplexus credi
potest. Sic enim scribit (d) : In tertio tomo sunt
Quæstiones compendio explicatæ, quæ non sunt in-
dubitata.... Videtur [auctor] damnare traditiones,
quas Basilium acriter defendit in libro De Spiritu
sancto, capit. 27. Item quæst. 4 et 295 videtur tol-
lere de medio discrimen peccati mortalis et venialis :
quod certe sancto Basilio tribui non potest. Majora
ausus Combefisius, non breviores modo, sed lon-
giores etiam Regulas Basilio abjudicat, præter Mo-
ralia et libellos De judicio Dei, et De fide. Postquam
enim lucubratiunculam quamdam pro nova e duo-
bus libris veteribus vulgaverat, hæc subjunxit in suo
Basilio recensito (e) : Non potuit auctor sua hic
Ascetica et Ethica clarius delineare, mentemque suam
ac propositum declarare ; quodque ita omnem per-
inde transgressionem ulciscitur, nullamque vel igno-
rantie excusationem admittit, quæ delictum fiat ve-
niale, aliæque non satis e regula ecclesiastica, suis
locis notanda, Eustathium se Sebastenum potius pro-
dit, quam Basilium Cæsariensem : quod tamen nihil
tangit libros Constitutionum, quidquid Scultetus ob-
murmuret, in quibus Basilium utrumque ascetarum
genus Basiliano vere spiritu ac Christiano, sigillatim
instruit. Quod hic ait doctissimus vir Combefisius,
in magna illa Asceticorum parte Eustathium Se-
bastenum potius prodi, quam Basilium Cæsariensem,
id satis modeste dictum est : sed in suis notis
non raro asseveranter pronuntiat præcipuam illam
Asceticorum partem Eustathii esse, non Basilii ; in
eoque probando multus est, propemodum hoc unico
argumento usus, quod in utrisque Regulis nescio
quid majoris severitatis inspergatur. Eruditissimi
viri Duceus, Natalis Alexander, Tillemontius, Lu-
dovicus Dupinus et multi alii, quos recensere nimis
longum esset, Ascetica omnia Basilio tribuunt, vi-
delicet priores tres tractatus, Moralia, libellos de
Judicio Dei et de Fide, utrasque regulas atque mo-
nasticas Constitutiones. De Epitimiis, deque duabus
lucubratiunculis, quas non ita pridem Combefisius
edidit, suo loco disputabimus. Ex quibus omnibus
videre licet quæstionem quæ de Asceticis habetur,
multiplicem esse, eandemque valde intricatam.
Quare, ut ordine rem per se satis difficile tracte-
mus, hunc paragraphum in novem partes divide-
mus : quarum in prima probare conabimur, præ-
vios tres tractatus ad Basilium pertinere : in se-
cunda, recte sentire, qui ut libellos de Judicio ac
de Fide, ita Moralia Basilio ascribunt : in tertia,
non erraturum, qui in spuriorum numero reponet
breves duos libellos, qui post Moralia locati sunt :
in quarta, utrarumque Regularum, tam breviorum

(d) De script. eccl.

(e) Tom. II, p. 104.

quam longiorum, unum et eundem auctorem esse : in quinta, utrasque Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem auctori tribui non debere : in sexta, sane et vere judicare, qui Basilium auctorem faciunt utrarumque Regularum : in septima, Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno adjudicari posse : in octava, Epitimia in spuris poni oportere : in nona, duas lucubrationunculas, quas pro novis Combefisius divulgavit, dignas non esse, quæ inter Basilii opera numerentur.

§ XI. Pars prima, de præviis tribus tractatibus asceticis.

29. Prævi hi tres tractatus, qui inter ascetica recensentur, in omnibus libris, tam vulgatis quam veteribus, nomen Basilii præferunt. Idem, nisi forte Scultetum excipias, a nemine, quod sciam, revocantur in dubium. Combefisius, qui cæteroquin optimam Asceticorum partem pro spuris habuit, tamen et ipse quoque præviarum harum lucubrationum Basilium auctorem facere non dubitavit. Primus autem tractatus sic inscribitur, *Prævia institutio ascetica* : secundus, *Sermo asceticus, et exhortatio de renuntiatione sæculi, et de perfectione spirituali* : tertius, *Sermo de ascetica disciplina, quomodo monachum ornari oporteat*. Legi et relegi has lucubrationunculas, in quibus nihil omnino inveni, quod indignum esset nostro Basilio. Omnia satis accommodata sunt ad ejus stylum, ad ejus scribendi rationem, ad ejus indolem. Etsi enim hi libelli eloquentia inferiores sunt panegyricis Basilii orationibus, aut ejusdem generis scriptis : tamen si quis eos attente legat, statim, opinor, periti alicujus magistri manum agnoscat. Nam nihil in verbis, nihil in sententiis, nihil in periodorum constructione invenitur, quod hominem scribendi penitissimum dedecet. Præterea ex harum lucubrationum lectione constat, auctorem sacras Scripturas et optime calluisse, et aptissime citasse : quas dotes quodammodo Basilii proprias esse notum est. Hæc de illis tribus opusculis universe dicta sint : nunc de secundo peculiare quiddam in medium proferam. Animadverti igitur verbum πληροφωρεῖσθαι bis in eo, quem modo dixi, libello ita usurpari, ut persuasionem quamdam significet. Ita enim uno loco scriptum est (t. II, p. 204), Ἦντινα δὲ τῶν προσόντων σοι πραγμάτων ποιῇ τὴν ἀπόθεσιν, ἔσο ἀκαμπῆς, προπέμπειν αὐτὰ εἰς οὐρανοὺς πληροφωρούμενος. Ubi vero res quæ ad te pertinent dereliqueris, esto inflexibilis et constans, certoque scias eas præmittere te in calum. In altero (p. 207), hoc modo, αὐτὸ τοῦτο σχάνδαλον εἶναι πληροφωρούμενος, omnino tibi persuadeas id ipsum scandalum esse. Basilium autem hoc idem verbum hoc ipso sensu sæpe usurpat (a). Imo etiam cum hæc lego in eodem illo opusculo (p. 208), Πολλοὺς γὰρ ἐγὼ πάθεσι κρατηθέντας εἶδον ἐν ὑγείᾳ γενομένους, ἕνα δὲ ἐκ πάντων λαθροφάγον, ἧ γαστρίμαργον οὐκ

A εἶδον. Ego enim vidi multos, qui vitiiis mancipati redierunt ad sanitatem : sed ex omnibus ne unum quidem, qui occulte manducaret, aut gulosus esset, emendatum vidi, Basilium audire mihi videor. Et vero qui Basilium vel primoribus, ut dicitur, labris attigerunt, probe sciunt, id ex ejus consuetudine dictum esse : cujus rei exempla aliquot proferre alienum non videbitur. Igitur psalmum sexagesimum primum interpretans Basilius, sic scribit (t. I, p. 196) : Εἶδον λατροὺς ἐγὼ μὴ πρότερον διδόντας τὰ σωτήρια φάρμακα, πρὶν ἐμέτοις ἀποκένωσαι τὴν νοσοποιὸν ὕλην, ἣν ἐκ πονηρᾶς διαίτης ἑαυτοῖς οἱ ἀκόλαστοι ἐναπέθεντο. Vidi ego medicos, qui non prius salutaria medicamenta tradebant, quam materiam morbidam per vomitum evacuassent, quam intemperantes illi ex malo victu sibi pepererant. Alio loco sic loquitur (tom. II, in Jul. Mart., n. 4) : Καὶ ποτε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάτνης διακρύοντα, τοῦ συννόμου αὐτῷ καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος. Equidem ego ipse vidi aliquando bovem in præsepi illacrymantem, pastus ac jugi socio morte sibi præcepto. Rursus in hac ipsa quam mox citavi oratione sic scripsit (ibid., n. 9) : Ἦδη δὲ τινες εἶδον τῶν φιληδόνων, δι' ὑπερβολὴν ἡδοναθείας ἐπὶ προφάσει τῆς λύπης πρὸς κραυγὰν καὶ μέθην ἐκτεροποιούμενους, καὶ τὸ ἀκρατὲς αὐτῶν ἐκ τῶν τοῦ Σολομῶντος λόγων παραμυθεῖσθαι πειρωμένους, λέγοντες, Δότες οὐκ οὐ τοῖς ἐν λύπαις. Non ita dudum vidi quosdam voluptuarios, qui immodico voluptatis amore pellecti, per speciem expellendæ tristitiæ ad crapulam sese converterent, et ad ebrietatem ; suamque conarentur excusare intemperantiam verbis Salomonis, qui ait, « Date vinum iis qui in tristitia sunt »²³. Exemplum, quod mox proferam, a superioribus non multum abludit. Est autem ejusmodi (tom. II, hom. in div., p. 54) : Οἶδα πολλοὺς νηστεύοντας, προσευχομένους, στενάζοντας, πᾶσαν τὴν ἀδάπανον εὐλάβειαν ἐνδείκνυμένους, ὁδολὸν δὲ ἕνα μὴ προτεμένους τοῖς θλιβομένοις. Novi non paucos jejunantes, orantes, ingeniscentes, pietatem omnem, quæ sine impensâ exerceri potest, excolentes, at ne unum quidem obolum egenis offerentes. Possim in medium adducere et alia loca, quibus constaret eam, quam dixi, loquendi formulam Basilio perquam familiarem fuisse, sed, ne tædium asferrem, nolui. Sed tamen, si quis ejusmodi exemplis delectatur, monebo eodem dicendi genere usum esse Basilium in ea oratione, quam sanctissimus Pater in divites habuit (tom. II, pag. 65) : item legi potest ea oratio, quæ inscribitur, *Homilia exhortatoria ad sanctum baptismum* (tom. II, pag. 120). Libet quoque aliquid de tertia lucubrationuncula sigillatim addere. In ea igitur ita scriptum invenimus (tom. II, p. 212) : Περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μὴ συζητεῖν, ἀλλὰ ἀκτιστον καὶ ὁμοούσιον Τριάδα μετὰ παρρησίας λέγειν καὶ φρονεῖν, καὶ τοῖς ἐπερωτῶσι λέγειν, ὅτι βαπτίζεσθαι δεῖ, ὡς παρελάβομεν.

²³ Prov. xxxi, 6.

(a) Leg. n. 58.

πιστεύειν δὲ, ὡς βαπτισμεθα· δοξάζειν δὲ, ὡς πιστεύομεν. *De Patre et Filio et Spiritu sancto non oportet disceptare, sed Trinitatem increatam et consubstantialem libere profiteri et sentire, atque percontatoribus dicere: Oportet nos baptizari ita, ut traditum accepimus; credere autem sicut baptizati sumus; glorificare vero, quemadmodum credidimus.* Quæram jam, in quem hæc doctrina melius conveniat, quam in Basilium Magnum, qui Trinitatem consubstantialiorem esse semper et credidit et docuit. Prætereaque Basilius statim in alio libello ascetico (tom. II, pag. 228) non aliter locutus est, nisi quod compendiosius scripsit, hoc modo, οὕτω φρονούμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὑποούσιον, sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali. At certe ex his certo colligi potest, non audiendum esse Scultetum, qui ascetica omnia Eustathio ascripsit. Nam credibile non est Eustathium, qui Macedonianorum quasi antesignanus erat, breves illas, quas retuli, fidei professiones emisisse. Etenim tantum aberat, ut Macedoniani consubstantialiorem dicerent Spiritum sanctum, ut etiam in eum verba impia evomerent. Hic autem quæri potest, utrum scriptæ fuerint hæc lucubratiunculae, an pronuntiatæ. Nam utriusque generis instituta monachis tradidisse Basilium, superius ex Gregorio Nazianzeno audivimus. Ego autem recitatas fuisse arbitror, nec aliter, nisi valde fallor, iudicabunt, qui ipsas paulo attentius legerint. Neque vero monachi soli his exhortationibus aderant, sed mulieres etiam aliquas interfuisse probabilissimum videtur. Quod enim Basilius ait in prima lucubratiuncula, orationem non ad solos viros spectare, cum mulieres et ipsæ quoque apud Christum militent, id ad mulieres quasdam, quæ adessent, referri posse censeo. Imo dubitari vix potest, quin adessent quoque nonnulli, qui matrimonio jungerentur, cum in secundo opusculi ita scriptum sit (n. 2, p. 203): Μὴ τοίνυν ἀναπέσης, ὦ οὗτος, ὁ πρὸς κοινωνίαν γυναικὸς προηρημένος, ὡς ἐπ' ἐξουσίας ἔχων τὸν κόσμον περιβαλέσθαι· πλείονων γάρ σοι πόνων καὶ φυλακῆς χρετά πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ἐπιτυχίαν. Ne igitur deses exsisitas, o tu qui elegisti uxoris societatem, quasi mundum amplecti penes te sit: nam pluribus laboribus et custodia majore tibi opus est ad obtinendam salutem.

§ XI. Pars secunda, de auctore libellorum *De judicio Dei et De fide, itemque de Moraliū scriptore.*

30. Prævi illi tractatus, de quibus nunc disputavimus, proprie ad Ascetica non pertinent: sed duos libellos, quorum in uno disserebatur *De judicio Dei*, in altero *De fide*, ad ea pertinuisse docet locupletissimus auctor Photius (a). Sed nescio quomodo contigit, ut horum tractatum ordo in

A editione Parisiensi mutatus sit. Photius enim tradiderat duos hos libellos sua ætate ita dispositos fuisse, ut libellus *De judicio Dei* præcederet, sequeretur vero libellus *De fide*; cum tamen in ea, quam dixi, editione tractatus *De fide* præcedat, tractatus vero *De judicio Dei* subsequatur. Ejus autem rei causam non aliam esse puto, nisi quod typographi aliud cogitantes, verum et antiquum ordinem incaute permutarint. Nam ut Photii ætate, ita hodieque et in Veneta editione et in veteribus libris primus est libellus *De judicio Dei*, secundus vero libellus *De fide*. Quis autem horum opusculorum auctor sit, facile iudicabit, qui ea diligenter legere volet. Auctor, quicumque ille fuit, qui ea conscripsit, sacras litteras tam Novi quam Veteris Testamenti optime noverat, eisque industrie utitur: erat linguæ Græcæ peritissimus: in ejus oratione enitet ubertas, varietas, copia: in doctrina morum erat severus, sed sic tamen, ut Evangelii severitatem non excederet: nihil denique inest neque in verbis, neque in sententiis, quod indignum sit viro et docto et probo: quæ omnia nos adducunt, ut Basilium horum libellorum verum parentem esse credamus. Accedit etiam, quod in his opusculis inveniuntur quædam dicendi formulæ, quibus Basilius in aliis suis operibus libenter utitur. Exempli causa ita legitur in libello *De judicio Dei* (pag. 214): Ἐγὼ δὲ εἰδὼν ποτε καὶ μελισσῶν πλῆθος νόμῳ φύσεως στρατηγούμενον, καὶ κατακολουθοῦν εὐτάκτως ἰδίῳ βασιλεῖ. Καὶ πολλὰ μὲν ἐγὼ τοιαῦτα εἶδον, πολλὰ δὲ ἤκουσα. C Vidi autem aliquando ego ipse apum turmam lege quadam naturali conductam, suumque regem servato ordine sequentem. Et multa quidem talia ego conspexi, multaque audiui: quo dicendi genere in primis delectatum fuisse Basilium manifeste ostendunt ea quæ aliquanto ante retulimus exempla (b). Ubi notari potest, scriptorem testimonia aliqua ita e Scripturis proferre, ut interdum ad movendum lectorem adverbia quædam adjungat. Sed, quò melius hæc intelligantur, audiendus est auctor ipse. Ita igitur loquitur libello *De judicio Dei* (pag. 216): Ἀπλῆς δὲ διανοίας μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, ὅτι κρατεῖ ἐκεῖ καὶ βασιλεύει τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, λέγοντος μὲν ὁριστικῶς, ὅτι Ὁ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δούλοι ἐστε ᾧ ὑπακούετε, διεξιόντος σαφῶς τοῦ τοιοῦτου φρονήματος τὰ ἰδιώματα... διδάσκοντος δὲ ἅμα ἀποφαντικῶς τὸ τε χαλεπὸν αὐτῶν τῆς ἐκβάσεως, καὶ τὸ ἀκοινώνητον πρὸς θεοσέβειαν. Sed ingenii animi fuerit fidenter affirmare, illic dominari ac regnare carnis affectum, juxta hanc Apostoli vocem, qui ait quidem modo decretorio, «Cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obeditis», recenset vero perspicue hujusce affectus proprietates... simulque horum vitiorum

^a Rom. vi, 16.

(a) Cod. xix, pag. 405.

(b) Løge n. 29.

exitum gravem esse, nihilque ipsis cum pietate commune esse asseveranter docet. Eodem pertinet, quod scriptum invenitur in tractatu *De fide* (pag. 224): Καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐν ὑποδείγματι ἀνθρωπίνῳ σφοδρότερον ἀπαγορεύοντος τὸ προσθεῖναι, ἢ ὑφελεῖν τι ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς. Cumque Apostolus, sumpto ex hominibus exemplo, quidpiam in divinis Scripturis addere, aut demere vehementius velet. Notatu quoque dignam censeo illam genitivorum seriem (ibid.), λέγοντος μὲν . . . διεξιόντος δὲ . . . διδάσκοντος, δὲ . . . εἰτα αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βοῶντος: quæ idcirco notata volui, quod Basilii ita in suis Asceticis loqui soleat. Nam usus et horum adverbiorum, ὁριστικῶς, ἀποφαντικῶς, σφοδρότερον, et horum genitivorum, λέγοντος, διεξιόντος, διδάσκοντος, βοῶντος, ita in Regularis frequens est, ut ejus rei passim exempla occurrant. Prætereaque, cum scriptor integerrimam persuasionem significare vellet, sexies in his libellis vocibus πληροφορεῖσθαι: et πληροφορία usus est, bis in primo, quater in altero: quæ ipsæ voces ad idem significandum passim in Regularis usurpantur. Cum igitur Basilii, ut mox probabimus (a), auctor sit Regularum, dubitari merito non potest, quin ea quoque, de quibus disputatur, opuscula ad eundem pertineant, utpote in quibus iidem loquendi modi adhibeantur. Fatebor quidem libens, argumenta, quæ ex quavis styli similitudine petuntur, nullam vim habere, si stylus ita in aliquibus conveniat, ut in pluribus discrepet: sed cum omnia quadrant, tunc ejusmodi argumenta plurimum valere nemo, opinor, negaverit. Ita autem Regularum stylus cum stylo horum opusculorum consentit, ut nihil omnino dissentiat, idcircoque et has et illa Basilio tribui æquum est. Nec solum similes sunt loquendi modi, sed etiam sententiæ, sententiarum. Etenim si quis illud, quod in libello *De judicio Dei* legitur (p. 217, num. 4): *Relectis igitur divinis Scripturis, reperio in Veteri ac Novo Testamento, neque in multitudine, neque in magnitudine peccatorum, sed in una tantummodo cujuscunque præcepti violatione, contumaciam adversus Deum clare judicari, communemque sententiam a Deo ferri in omnem inobedientiam*: si quis igitur hæc comparaverit cum iis quæ in Regula ducentesima nonagesima tertia scripta sunt, doctrinam doctrinæ ita similem comperiet, ut tradita utroque loco documenta ab eadem officina proditisse facile confessurus sit. Jam monuimus controversos hos duos libellos ab omnibus aut Basilio ascribi, aut Eustathio: sed ipsos episcopo Sebasteno ascribi non posse plane constat. Ita enim in libello *De fide* legitur (pag. 228): Οὕτω φρονοῦμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον. Sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali: quem locum cum retulisset eruditissimus vir

A Tillemontius (b), fidenter pronuntiavit, tale aliquid sine ulla controversia neque ab Eustathio, neque ab ullo alio Macedoniano conscribi unquam potuisse. Et vero cum Macedoniani aperte divinitatem Spiritus sancti negarent, fieri non poterat ut Trinitatem consubstantialem esse profiterentur.

31. Quod diximus, libellos *De judicio Dei* et *De fide* tam in stylo quam in sententiis convenire cum utrisque Regularis, id ita esse non dissimulatur vir doctissimus Combefisius: sed tamen ex his principiis aliud prorsus concludit. Ergo ita fere ratiocinatur: Horum libellorum et utriusque generis Regularum idem est stylus, eadem sententia, eadem doctrina: sed Stoica quædam severitas Eustathium utrarumque Regularum auctorem esse aperte ostendit: non dubitandum igitur quin idem Eustathius horum quoque opusculorum auctor sit. Quid autem de vana illa severitate sentiendum sit, postea satis fuse disseram (c): nunc universe duntaxat dicam, neque Rufinum, neque Cassianum, neque Photium, neque Frontonem Ducaem, neque Natalem Alexandrum, Combefisii sodalem, neque Tillemontium, neque Dupinum, neque permultos alios cujuscunque ætatis eruditissimos viros ejusmodi severitatem in Regularis vidisse. Sed duo sunt in iis, quos dixi, libellis, quæ speciatim reprehendit is, quem modo nominavi, vir peritissimus Combefisius (d), inconstantiam fidei, et auctoris in aliqua voce catholica reticenda malignitatem: de quibus hoc loco dicere institui.

Quod igitur ait, auctorem in fide inconstantem fuisse, id nec verum, nec firmum est. Nam dubitationem illam, qua auctor laborasse se confitetur, non in fidem, sed in dissidii Ecclesiarum causam cadere, ex orationis serie perspicuum est. Et vero in libello *De judicio Dei* ita scriptor locutus est eo de quo agitur loco (pag. 214, n. 2): Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁρῶν, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐπαπορῶν, τίς, καὶ πόθεν ἡ αἰτία τοῦ τοσούτου κακῶ. . . τοῦτο δὲ λογισάμενος, καὶ πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀσεβείας ἐπτοημένος, ἐπὶ πλείον τε ἐρευνῶν, ἐπειθόμην οὐδὲν ἤττον, καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων ἀληθῆ εἶναι τὴν προειρημένην αἰτίαν. Ἐώρων γὰρ πᾶσαν μὲν πλήθους εὐταξίαν τε καὶ συμφωνίαν ἄχρι τότε κατορθουμένην, ἄχρις ἂν ἡ πρὸς ἓνα τινὰ τὸν ἄρχοντα σώζηται κοινὴ τῶν ἄλλων εὐπειθεῖα: πᾶσαν δὲ διαφωνίαν καὶ διάστασιν, ἔτι τε πολυαρχίαν, ἐξ ἀναρχίας ὁδοποιουμένην. Hæc atque ejusdem generis alia cum intuerer, prætereaque dubitarem quæ et unde esset tanti mali causa [in Ecclesiis]. . . hoc igitur cum mecum reputassem, cumque de impietatis magnitudine attonitus, ulterius pervestigassem, nihilominus mihi persuasi vel ex iis quæ in vita fiunt rebus, eam, quam superius dixi, causam veram esse et germanam. Videbam enim omnem populorum disciplinam atque consensionem tandiu perseverare, dum omnes principes uni in communi obtemperant: omnem vero dia-

(a) Lege n. 38.

(b) *Vie de S. Basile*, p. 638.

(c) Lege n. 41.

(d) *Tom. II*, p. 97 et 129.

cordiam ac seditionem, itemque multorum principatum ex ducis ac principis defectu proficisci. Ex quibus liquet Basilium causam illam, quam dubitans quærebat, tandem invenisse. Aliud autem non quærebat, ut ex ejus verbis patet, nisi veram causam, quæ turbas in Ecclesiis excitaret et in regnis: quam causam non aliunde nasci ait, quam quod duces ac principes desint. Sed. ut verum fatear, primo aspectu inest major difficultas in iis, quæ hoc ipso in loco scripta inveniuntur. Hæc autem sunt: Τὰ μὲν πρῶτα, ὡς περ ἐν βαθεῖ σκότῳ διήγον, καὶ καθάπερ ἐπὶ ζυγοῦ, ποτὲ μὲν ὦδε, ποτὲ δὲ ἐκεῖσε ἔρρεπον· ἄλλου ἄλλως, ἢ πρὸς ἑαυτὸν με ἔλκοντος, διὰ τὴν πολυχρόνιον τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν, ἢ πάλιν ἄλλως ἀπωθουμένου διὰ τὴν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐπιγνωσκομένην ἀλήθειαν. Primum quidem quasi in profundis tenebris debebam, et tanquam in statera constitutus, modo huc, modo illuc propende-
B *debam, quod alius alio aut ad seipsum traheret me, ob diutinam hominum consuetudinem, aut rursus alio propelleret, ob eam quam in divinis Scripturis agnovissem veritatem: sed tamen ne hic quidem locus ad expediendum difficilis est. Non enim inde colligi potest, Basilium in hæresim unquam propendisse, sed solum in id quodammodo inclinasse, ut partes susciperet quorundam, qui ita callidi erant et astuti, ut dum veram fidem oppugnarent, eam tamen speciosis verbis tueri viderentur. Callidi autem illi non alii fuisse credi possunt, quam Eustathii ipse illiusque discipuli. Hæc verba, ob diutinam hominum consuetudinem, faciunt, ut hunc locum ita intelligendum esse suspicer. Nam Basilium Eustathio diu familiariter usum esse nemini, qui paulum modo in historia ecclesiastica versatus sit, ignotum est. Quod autem dixi, Basilium nunquam in hæresim propendisse, sed solum quasi paululum commotum fuisse ad calidorum quorundam hominum partes suscipiendas, de eo non aliter videbitur ei, qui, quæ præcedunt, legere voluerit. Sunt autem ejusmodi: Πολλὴν τινα καὶ ὑπερβάλλουσαν τὴν τε πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν πρὸς τὰς θείας Γραφὰς διαφωνίαν τῶν πολλῶν ἐθεώρου· καὶ τὸ φρικωδέστατον, αὐτοὺς τοὺς προεστῶτας αὐτῆς ἐν τοσαύτῃ μὲν τῇ πρὸς ἀλλήλους διαφορᾷ γνώμης τε καὶ δόξης καθεστῶτας, τοσαύτῃ δὲ τῇ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐναντιότητι χρωμένους, καὶ διασπινύτας μὲν ἀνηλεῶς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκταράσσοντας δὲ ἀφειδῶς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν αὐτοῖς πληροῦσθαι νῦν, εἴπερ ποτὲ, τῶν Ἀνομοίων ἐπιφυνέντων, τὸ, ὅτι Ἐξ ὁμῶν αὐτῶν ἡναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τῶν αὐτῶν. Multos videbam et inter se, et in divinis litteris intelligendis valde admodum dissentire. Et quod maxime horrendum est, videbam ipsos Ecclesiæ præfectos in tanta inter se sententiæ ac opinionis diversitate constitui,*

²⁷ Act. xx, 30.

(a) Combef. tom. II, p. 129.

A *sicque Domini nostri Jesu Christi mandatis adversari, Deique Ecclesiam tam immisericorditer dilacerare, tamque crudeliter obturbare ejus gregem, ut exortis Anomæis, nunc, si unquam alias, in ipsis quoque impleatur illud: «Ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se».* Cui enim persuaderi poterit, Basilium in opinionem propendisse eorum, quos videret simul et adversantes mandatis Domini nostri Jesu Christi, et immisericorditer dilacerantes Dei Ecclesiam, et crudeliter obturbantes ejus gregem? Ipsa sunt Basilii verba. Reliquum est igitur ut Basilium quodammodo propensum se senserit ad amplectendas partes quorundam, qui pietatis simulatione et nomine veram fidem sequi putarentur. Nunc quæ vox illa sit, quam auctor de industria reticuisse dicitur, ex ipso Combefisio audiamus (a). Sic igitur loquitur in suo *Basilio recensito: Quod dicit, initio pagina, possit Theodosii tempora respicere, quando plurimum compressa Anomæorum hæresis et Ariana, ut sic palam fidem sanctæ Trinitatis profiteretur, qui ita alias in ea vacillasset. Quin et ὁμοούσιον vocem studio dataque opera, tota hac sua fidei explanatione suppressisse, ad mitiorum Arianorum declinandam invidiam. Vult igitur doctissimus vir Combefisius, Eustathium idcirco data opera vocem ὁμοούσιος in tota sua fidei professione silentio præterisse, ut gratiam mitiorum Arianorum sibi conciliaret: sed permirum videri debet, hominem cæteroquin in ejusmodi rebus diligentissimum, usque adeo præjudicata opinione obcecatum fuisse, ut non videret quæ legeret. Nam, ut jam monui, ita in hac fidei professione scriptum invenitur: Οὕτω φρονούμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον. Sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali. Sed demus vocem ὁμοούσιος in hac fidei professione ab auctore prætermissam fuisse. Quid tum? Basilium illius auctorem non esse? sed id inde minime sequitur. Scriptor enim, quisquis est, ita de Trinitate loquitur (tom. II novæ ed., pag. 228), ut in ea nihil diversum, quod ad naturam attinet, agnoscat; sed in ipsa admittat duntaxat proprietates quasdam, quas ait seorsum unicuique personæ convenire. Sed audiendus est ipse. Illius igitur hæc sunt: Ἐκάστου ὀνόματος τὴν τοῦ ὀνομαζομένου ιδιότητά σαφῶς ἡμῖν διευκρινούντος, καὶ περὶ ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων πάντως τινῶν ἐξαίρετων ιδιωμάτων εὐσεβῶς θεωρουμένων· τοῦ μὲν Πατρὸς ἐν τῷ ιδιώματι τοῦ πατρὸς, τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐν τῷ ιδιώματι τοῦ υἱοῦ, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ οὐκείῳ ιδιώματι. Nomen autem quodlibet quamdam illius qui nominatur proprietatem nobis manifeste explicat; atque in unoquoque nominatorum, omnino pie peculiares quædam proprietates considerantur, Pater quidem in proprietate patris, Filius vero in proprietate filii, sanctus autem Spi-*

ritus in sua ipsius proprietate. Viderit ergo Combefisius, quomodo fidei professio, quæ in Trinitate non naturam, sed quasdam tantummodo proprietates distinguit, tribui possit Eustathio, qui ad cæterorum Macedonianorum imitationem naturæ identitatem in Trinitate negaret. Cum autem Combefisius semel in animum induxisset suum, vocem ὁμοούσιος in hoc *De fide* libello deesse (tom. II, pag. 129), hæc addidit : Qui ipsi [mitiores Ariani] sic ex putis puris Scripturæ verbis suas alias aliasque professiones adornabant, Nicænisque Patribus probatam vocem, quæ omnis eorum ὁμωνυμία in Trinitatis mysterio elidebatur, respuebant, eoque invento simplicibus fucum faciebant : sed, cum constet vocem ὁμοούσιος in hac fidei professione reperiri, totum id Combefisii argumentum per se ruere vident, opinor, omnes. Denique cum Combefisius paulo post incidisset in alia illa ejusdem libelli verba (tom. II novæ ed., pag. 228) : Διόπερ παρακαλῶ καὶ θεομαί, πανσαμένους τῆς περιέργου ζητήσεως καὶ ἀπερποῦς λογομαχίας, ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου κηρυγμένοις, Quapropter adhortor vos et rogo ut missa curiosa inquisitione, relictaque indecenti verborum contentione, iis quæ a sanctis et ab ipso Domino dicta sunt, contenti sitis, ita persecutus est : Scriptores canonicos veli et apostolos, ad quos unos provocat, nihil dans vel Ecclesiæ, vel Patrum, qui secuti sunt, auctoritatis. Primum, cum scriptor ipse voce ὁμοούσιος usus sit, perspicuum est eum non ad unos scriptores canonicos provocare. Alioquin enim secum ipse pugnaret, cum voce ὁμοούσιος utatur : quæ vox tamen nusquam in Scripturis occurrit. Deinde, quod ait nos contentos esse debere iis quæ a sanctis et ab ipso Domino dicta sunt, id ita accipi oportet, ut non temere in explicanda fide quidquam addatur verbis aut Domini, aut scriptorum canonicorum. Et ne quis hanc explanationem existimet non scriptoris esse, sed meam, illius verba apponam. Sic igitur loquitur (ibid., p. 224) : Ἔως μὲν οὖν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὰς ἐπανισταμένας κατὰ καιρὸν αἰρέσεις ἐχρῆν, ἐπόμενος τοῖς προειληφόσιν, ἀκλόουθον ἡγούμεν τῇ διαφορᾷ τῆς ἐπισπειρομένης ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἀσεθείας, ταῖς ἀντιθέτοις φωναῖς· κωλύειν, ἥ καὶ ἀνατρέπειν τὰς ἐπαγομένας βλασφημίας, καὶ ἄλλοτε ἄλλαις, ὡς ἂν ἡ χρεῖα τῶν νοσούντων κατηνάρχασε, καὶ ταύταις πολλάκις ἀγράφους μὲν, ὁμῶς δ' οὖν οὐκ ἀπεξενωμέναις τῆς κατὰ τὴν Γραφὴν εὐσεβοῦς διανοίας· τοῦ Ἀποστόλου πολλάκις καὶ Ἑλληνικοῖς ῥήμασι χρῆσασθαι μὴ παρατησαμένου πρὸς τὴν ἰδίαν σκοπῶν. Νῦν δὲ πρὸς τὸν κοινὸν ἡμῶν καὶ ὑμῶν σκοπὸν ἀρμόζον ἐλογισάμην, ἐν ἀπλότητι τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, τὸ ἐπίταγμα τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ ἀγάπης πληρῶσαι, εἰπὼν δ' ἐδιδάχθην παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς· φειδόμενος μὲν καὶ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων, ἃ λέγεσι μὲν αὐταῖς οὐκ ἐμφέρεται τῇ θεῇ Γραφῇ, διανοίαν γε μὴν τὴν ἐκείνων ἐγκειμένην τῇ

A Γραφῇ διασώζει· ὅσα δὲ πρὸς τῷ ξένῳ τῆς λέξεως ἔτι καὶ τὸν νοῦν ξένον ἡμῖν ἐπεισάγει, καὶ ὃ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τῶν ἁγίων κηρυσσόμενα εὐρεῖν, ταῦτα ὡς ξένα καὶ ἄλλότρια τῆς εὐσεβοῦς πίστεως παντάπασι παραιτούμενος. Dum igitur adversus hæreses vario tempore exortas pugnandum esset, majorum exempla secutus, consequens esse existimavi, ut ejus quæ a diabolo seritur impietatis habita ratione, eas quæ inducuntur blasphemias vocabulis contrariis cohiberem, aut etiam everterem : et aliis atque aliis verbis prout ægrotantium utilitas cogebat, uterem ; quæ etiamsi sæpe non invenirentur scripta, tamen a pio Scripturæ sensu non abhorrebant : quod Apostolus quoque non raro fecit, qui Græcorum verbis congruenter suo proposito convenienterque uti non fastidivit. Nunc autem communi scopo tam nostro quam vestro convenire putavi, si in sanæ fidei simplicitate sequeretur vestræ istius in Christo dilectionis mandatum, eaque dicerem, quæ a sacra Scriptura accepissem, sed sic, ut parvus sim in illis nominibus et verbis usurpandis, quæ ipsis litteris et syllabis in divina Scriptura non reperiuntur, tametsi eam quam Scriptura præfert sententiam servant : quæ vero præter dictionis novitatem novum etiam et peregrinum sensum nobis exhibent, quæque non inveniuntur usurpata a sanctis, ea uti peregrina et a pia fide aliena omnino averser. Basilii igitur, quasi prævidisset non defuturos, qui aliquot suæ professionis verba in malam partem interpretarentur, tam clare tamque dilucide mentem suam hoc loco aperuit, ut omnia malorum interpretum argumenta præoccuparit. Ait enim, se, cum ægrotantium utilitas cogeret, aliis atque aliis verbis usum esse, non tamen indiscriminatim omnibus, sed iis dumtaxat, quæ, etiamsi sæpe non invenirentur scripta, tamen a pio Scripturæ sensu non abhorrerent. Scriptor igitur non is erat, qui, ut falso putavit Combefisius, suas fidei professiones ex puris putis Scripturæ verbis mitiorum Arianorum exemplo adornare vellet, cum ipse quibusdam verbis, quæ sæpe in Scriptura non inveniebantur, aliquando uti non dubitaverit. Constat quoque ex iis quæ modo retuli verbis, auctorem non omnino respuisse verba illa, quæ in Scripturis non legerentur, sed in his adhibendis parcam fuisse : ex quo fit, ut non ad unos scriptores canonicos, uti falso sibi Combefisius persuaserat, provocarit. Nec verius, quod Combefisius dixit, scriptorem nihil dedisse auctoritati, neque Ecclesiæ, neque eorum qui secuti sunt Patrum. Qui enim ea sola verba, quæ præter dictionis novitatem novum etiam et peregrinum sensum præferunt, repudiat, is certe et Ecclesiæ et Patrum auctoritatem sequi paratus est. Unum si addidero, ad cætera pergam. Dubitat vir eruditissimus Tillemontius (a), utrum ea, de qua controversia est, fidei professio, ipsa sit, quam Basilii scripserit, an alia, quæ in ejus locum substituta sit. Causa autem, cur ita dubitaverit, non alia est,

(a) Vie de S. Basile, p. 635.

nisi quod hæc fidei professio, potius peculiare quodam opus, quam alicuius operis continuatio ac series esse videatur. Fateor ego hanc *Fidei professionem* peculiare opus esse: sed nego inde concludi posse eam ad Ascetica non pertinere. Nam Asceticorum partes peculiaria esse opera, quæ diversis temporibus scripta sint, obscurum non est. Etenim cum in fine libelli *De iudicio Dei* retulisset quædam Apostoli verba, sic scripsit: Ἀκολουθοῦν ὁμοῦ καὶ ἀναγκαῖον ἐλογισάμην, τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν καὶ εὐσεβῆ δόξαν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος παραθέσθαι πρότερον, καὶ οὕτως ἐπισυνάψαι τὰ ῥητά. *Consequens simul et necessarium existimavi, ut sanam fidem ac piam de Patre et Filio et Spiritu sancto sententiam prius exponerem, et ita demum moralia attexerem.* Et quidem ex his verbis perspicui potest, libellum *De fide* eodem jure dici posse opus peculiare, quo *Moralia*, quæ et ipsa attexuisse se dicit Basilius. Cum igitur *Moralia* opus peculiare esse ab omnibus dicantur, non video cur hic *De fide* libellus pro opere peculiari haberi non possit. Ex eodemque illo loco patet, Basilium, cum hæc scriberet, nondum *Regulas* composuisse, utpote quarum mentionem non faciat. Quare, ut dixi, Asceticorum partes peculiaria sunt opera, non uno tempore conscripta, sed quorum aliud post aliud, prout occasio se dabat, confectum sit. Ad hæc cum hodieque hæc: *Fidei professio* et in Veneta editione et in veteribus libris eodem ordine reperiatur, quo eam viderat Photius, non videtur causa ulla esse, cur ipsa inter Ascetica numeranda non sit. Cum enim ex his veteribus libris, in quibus invenitur, nonnulli sint, qui si antiquitate non omnino ætatem Photii attingant, at ad eam tamen accedant proxime, dubitari merito non potest, quin ejusmodi *Fidei professio* illa ipsa sit, quam Photius et vidit, et inter Ascetica recensuit: quod autem ab optimo harum rerum iudice Photio pro Asceticorum parte habitum est, id hodie in alienis quasi facile non debet. Quod ultimum est in hac questione, *Moralium* scriptorem spectat: sed certe neque multis verbis, neque magno labore opus est, ut eorum verus auctor cognoscatur. Qui enim novit auctorem libellorum *De iudicio Dei* ac *De fide*, *Moralium* scriptorem simul novit. Etenim quæ in fine libelli *De iudicio Dei* leguntur, manifeste ostendunt horum trium scriptorum unum et eundem auctorem esse: quæ verba eum paulo ante retulerim, ea rursus hoc loco referre nihil necesse est. Præterea qui libellum *De fide* conscripsit, *Moralium* se esse auctorem aperte declarat. Ita enim sub finem loquitur (num. 6, p. 229): Τὰ περὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως ἐν τοῖς πρὸ τούτων αὐτάρκως εἰρησθαι πρὸς τὸ παρὸν λογιζόμενοι, ἐντεῦθεν τὴν περὶ τῶν ἡθικῶν ἐπαγγελίαν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληρῶσαι σπουδάσωμεν. Ὅσα τοίνυν εὐρίσκομεν κατὰ τὴν Καινὴν γέω· Διαθήκην

Α σποράδην ἀπηγορευμένα ἢ ἐγκυκλιζόμενα, ταῦτα κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν, εἰς ἔθρους κεφαλαιώδεις πρὸς τὸ εὐληπεῖν τοῖς βουλομένοις ἐσπουδάσαμεν συναγαγεῖν, etc. *Cum de his quæ ad sanam fidem pertinent, satis pro tempore in superioribus a nobis dictum fuisse putemus, jam Moralia, quæ promissimus, in nomine Domini nostri Jesu Christi tradere conemur. Quæcunque igitur hactenus sparsim in Novo Testamento aut interdicta aut approbata invenimus, ea pro nostra virili parte in regulas quasdam compendiaras, quo facilius a quovis intelligerentur, colligere curavimus, etc.*

§ XI. *Pars tertia, an Basilius auctor sit brevium duorum tractatum, qui post Moralia collocantur.*

32. Breves hi tractatus, quorum idem est titulus, Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἀσκητικός, *Ejusdem sermo asceticus*, ad Ascetica nullo modo pertinent. Nam, ut est apud Photium (a), libelli *De iudicio Dei* ac *De fide*, *Moralia*, *Regulæ* tam longiores quam breviores proprie Ascetica constituebant. Quamquam autem duo hi sermones ad ἀσκητικόν, quod vocatur, referri non possint, non propterea tamen eos silentio prætermittere licet. Videamus igitur Basiliū sint, necne. Certe si habeatur ratio aut veterum librorum, aut consensus hominum eruditiorum, nemo dubitabit quin hæ orationculæ ad Basilium Magnum pertineant. Nam et in antiquis omnibus libris nomen Basiliū præferunt, et ab eruditis omnibus, si forte Scultetus excipiat, pro setu ejusdem generis habentur. Monere tamen juvat, inter eruditos illos homines, quos dixi, antiquum nullum scriptorem inveniri, qui duo hæc opuscula aut unquam laudaverit, aut ex eis quidquam excerpserit: quod notavi, non ut elevarem recentiorum auctoritatem, sed ne quis falso arbitraretur hos de quibus agimus libellos ab aliquibus etiam veteribus Basilio tribui. Mirum autem nemini videri debet, si his temporibus doctissimi quique has orationculas adjudicaverint Basilio. Nam, ut verum fatear, cum primum leguntur, neque in verbis, neque in sententiis quidquam apparet, unde suspicio aliqua oriatur: sed si semel et iterum oculis lustrantur, de his, opinor, aliter judicabitur. In illis enim reperiuntur voces quædam, quas in genulnis Basiliū Asceticis nusquam legimus. Auctor igitur, quisquis est, cum significare vult fratrum conventum, utitur hisce vocibus. συνοδία, συσχηνία, πλήρωμα: quibus tamen Basilius, cum eandem rem significaret, nusquam, quod sciam, usus est. Nec putandum est ejusmodi vocabula in duabus his lucubratiunculis raro adhiberi, in iisque poni quasi obiter: sed potius scriptor vocibus illis ita delectabatur, ut ipsas sæpius usurparit. Nam ut sileam de vocabulis συσχηνία et πλήρωμα, quæ aliquoties in tam brevibus opusculis adhibuit, vocem συνοδία decies repetit. Ex quibus perspicuum est vocem hanc συνοδία præ cæteris opusculorum scriptori

famil
libell
præs
scrip
lium
bet
tum p
tamen
non
existi
placu
libris
occas
in hi
positi
προκ
sic ut
alter
opus
τελε
μενο
præse
(pag.
μένου
ἐκασ
ὁφθα
cuiqu
moder
Ascet
mona
signifi
Nonn
viven
ipso
plum
μένου
ἐντός
qui ad
hujus
silius
stica
notab
igitur
adult
Ascet
idem
§ XI.
γρη
33.
Basili
oport
possu
habue
magis
nentu
mine

familiarē fuisse. Quomodo ergo Basilii, si horum A libellorum auctor esset, nunquam ea usus fuisset, praesertim cum de rebus asceticis tam copiose scripserit? Nec satis est dixisse, scripsisse Basilium copiosissime de asceticis rebus, sed addi debet summum illum virum centies fratrum conventum propriis quibusdam nominibus significasse, et tamen ne semel quidem voce συνοδεία usum fuisse, non ita facturus, si horum opusculorum auctor extitisset. Voces enim, quae semel alicui scriptori placuerunt, saepe, ut experientia docet, in illius libris occurrunt, maxime si earum adhibendarum occasio passim offeratur. Accedit etiam quod ubi in his opusculis sermo instituitur de fratrum praeposito, ibi voces illas, καθηγούμενος, προηγούμενος, προκαθηγούμενος, saepissime usurpatis invenimus, sic ut novies aut decies legantur: cuius rei unum aut alterum exemplum proferre libet. Ita igitur legitur in opusculo primo (t. II, p. 324): Ἡ δὲ ἀληθὴς καὶ τελεία ὑπακοὴ τῶν ὑποχειρίων πρὸς τὸν καθηγούμενον, etc. *Vera autem et perfecta subditorum erga praefectum obedientia*, etc. In secundo autem (pag. 322) sic: Ἄλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ καθηγούμενου ἡ χρῆσις ἔστω, ἐκ τῶν κοινῶν τὸ κατὰλληλον ἐκαστοῦ χρησιμεύειν, κατὰ τὴν τοῦ προηγούμενου ὁρήγησιν. *Sed usus sit penes praefectum, ita ut quod cuique convenit, id ex communibus tribuatur juxta moderatoris praecceptum.* In genuinis autem Basilii Asceticis, etsi in ipsis centies sermo habetur de monasteriorum praefectis, nusquam tamen ad eos significandos ea quas dixi voces usurpantur (a). C Nonnihil est quoque, quod scriptor monachorum vivendi rationem vocat vitam philosophicam. Nam ipso initio secundi sermonis (pag. 323) ita scriptum est: Οὕτω καὶ τοὺς τῇ ἀσκητικῇ προσερχομένους ζωῇ, πάσης ὕλης βιωτικῆς γυμνωθέντας, ἐντὸς τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν γενέσθαι βίου. *Ita etiam qui ad asceticum vitae genus accedunt, omni re saeculi hujus exui, vitam philosophicam ingrediantur.* Basilii autem, etsi multis admodum locis de monastica vita loquitur, nunquam tamen, ut alibi etiam notabo (b), ea dicendi formula usus est. Arbitror igitur has lucubratiunculas spurias esse atque adulterinas, nec ob aliam causam inter Basilii Ascetica a librariis positae fuisse, quam quod ad idem argumentum pertinerent.

§ XI. Pars quarta, ubi ostenditur Regularum longiorum et breviorum unum et eundem auctorem esse.

33. Fuere qui tradiderunt Regulas longiores Basilii quidem esse, sed breviores alteri tribui oportere; si non dixerunt, at putasse tamen credi possunt. Praecipua autem causa, cur has suspectas habuerint, haec est, quod ipsis visae sint severiores, magisque a moderatione alienae. Sed, si semel damnentur Regulae breviores severitatis majoris nomine, consequens erit ut et longiores quoque

A eodem obtentu brevi rejiciantur. Inest enim in utrisque Regulis tam brevioribus quam longioribus eadem indoles, idem ingenium, eadem morum praeccepta, idem verae pietatis amor, idem vitii et peccati odium: uno verbo, inest in utrisque non quidem major severitas, cum severitate Evangelii major non sit, sed majoris severitatis quasi umbra quaedam. Et vero Combefisius non aliam ob causam Regulas fusiores simul et minores respuit, quam quod utraque pariter Stoicum quiddam praerant; in eoque ego eum minus reprehendendum puto, cum re ipsa utraque ex aequo severae esse videantur. Certe si quis hodie ita sentiret, ut Basilium quidem magnarum Regularum auctorem esse fate retur, Eustathium vero parvarum parentem esse contenderet, is valde miraretur Stoica quaedam dogmata in magnis Regulis a Combefisio inveniri, cum ipse in eis nihil tale inesse cerneret. Et nos quoque hoc idem dicere habemus, ei, qui ita Regulas longiores probaret, ut minores ob austeriorem doctrinam reprobareret, videlicet nos magnopere mirari, ab ipso in Regulis brevioribus reperiri Stoicum quiddam, cum eas a Stoicorum severitate longe abesse videamus. Ex his autem, quae hactenus diximus, si nihil aliud, illud quidem certe ostenditur, unicum argumentum, quod ad improbandas breviores Regulas proprie afferri potest, futile esse et vanum: sed, ut verum fatear, non necessario sequitur, si utraque Regulae et majores et minores ex aequo severae sunt, ipsas ab uno et eodem scriptore editas fuisse. Quare si propositum assequi velimus, aliis argumentis utamur necesse est. Primum igitur si qua ratio habenda est hominum omnium consensus, cuius debet haberi maxima, plane constabit Regularum omnium unum et eundem auctorem esse. Nam ante nostra tempora reperias neminem, qui longiores a brevioribus Regulis unquam distinxerit. Omnes totius Ascetici, quod de Photii sententia utrasque Regulas complectitur, unum et eundem auctorem semper fecerunt. Quales sunt Hieronymus, Rufinus, Cassianus, Sozomenus, Justinianus, Photius, Suidas, Nicephorus, auctor Combefisianus (c), qui ut longiores, ita breviores Regulas sibi vindicat. Hoc idem et recentiores quoque praestitere. Etsi enim in sententiis dissident inter se, tamen in eo consentiunt omnes, quod utrasque Regulas uni et eidem auctori ascribant. Et, ut interim multos omittam, nominabo Scultetum, Combefisium, Natalem Alexandrum, Tillemontium, Ludovicum Dupinum. Quod si tot hominum testimonia sufficere non videantur, ejusdem rei testem adhibebo ipsum Regularum auctorem. Incipiam ab ea regula, quae inter breviores secunda est, ubi sic legitur: Τούτων δὲ ἑκαστον ὅταν ἔχει δύναμιν εἰρηται ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ ἐρωτήματι. *Qualem autem vim habeat horum unum-*

(a) Lege num. 37.

(b) In praef. n. 37.

(c) Lege Basil. recensit., v. II, p. 101.

quoque, dictum est in ea, quæ ad hoc pertinet, in interrogatione. Obscurum autem non est, ut jam pridem Tillemontius notavit, hoc loco indicari regulam inter magnas octavam, cum in ea secundæ illius brevioris regulæ argumentum copiose tractetur. Nunc proferam alios tres locos minime dubios, quorum primum jam protulit is, quem modo dixi, vir eruditissimus Tillemontius. Is autem locus primus invenitur in brevi regula septuagena quarta, ubi ita scriptum invenitur: Πληρότερον δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐν τοῖς κατὰ πλάτος εἰρημένοις ἀπεκρινάμεθα. Verum de iis, qui hujusmodi sunt, in questionibus fuse explicatis uberius respondimus: quo in loco magnam aliquam regulam citari vident quicunque cæci non sunt. Magna autem regula illa quæ hic citatur, in magnis locum septimum tenet, in eaque fuse explicatur quod in breviori paucis perstringitur. Alia duo exempla evidentissima proponam. Unum sumam e regula centesima tertia, in qua propositæ sibi quæstioni ita auctor respondet: Περὶ τούτων εἴρηται σαφῶς ἐν τῇ πλατυτέρᾳ ἀποκρίσει. De his enucleate dictum est in latiore responsione. Hæc autem latior responsio regula est vice-sima septima inter majores. Alterum exemplum suppedabit brevior regula ducentesima vicesima, quæ sic incipit: Περὶ τούτων εἴρηται ἐν τοῖς κατὰ πλάτος. De his dictum est in questionibus fusius explicatis. Legenti autem longiores Regulas, occurret tricesima tertia, in qua multis verbis declaratur quod in hac breviori breviter dictum est. Post testimonia tam certa tamque indubitata, opinionem nostram magis confirmari nihil quidem necesse duco: sed tamen non indignum puto, quod notetur, easdem dicendi formulas, quæ in majoribus Regulis inveniuntur, in minoribus quoque reperiri. Qualis est illa, qua scriptor ita Scripturam citat (a), ut adverbium quædam præponat: Τοῦ Κυρίου ὁριστικῶς εἰπόντος, etc., cum Dominus verbis decretoriis dixerit, etc. Rursus cujusmodi est illa, quæ in usu est apud scriptorem, cum aliquod genus præfecturæ exprimitur: Ὅστε τὸν μὲν τινα ὀφθαλμοῦ ἐπέχειν δύναμιν, τὴν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον ita ut alius quidem oculi vim obtineat, cui scilicet concredita est communis rerum cura: ubi non simpliciter dicitur, τὸν προσετώτα, præfectus scilicet, sed per periphrasim, τὴν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον. Annumerari potest cum his et illa quoque, qua voces πληροφορεῖν et πληροφορία in significatione persuasionis usurpantur, τὸν μὲν πληροφορήσας, ὅτι ὁ, etc., sic ut alteri quidem persuaserit, ut si, etc. Et illud addi potest, quasdam voces, certo quodam modo acceptas, quæ nusquam in Regulis longioribus ponuntur, nusquam quoque in brevioribus adhiberi. Ad quod genus tres hæ voces referantur, φιλοσοφεῖν, φιλοσοφία, φιλόσοφος. Ad idem pertinet verbum ποιῆσθαι, cum in tempore

A passivo ponitur (b), et tamen significationem activam retinet. Ejusdem generis sunt et alia quædam vocabula, quæ cuique alio loco legere licet (c).

§ XI. Pars quinta, in qua ostenditur utrasque Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem auctori tribui non debere.

54. Doctissimus vir Combefisius, cum dixisset utrasque Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem scriptori ascribi non oportere, visus est multis quasi paradoxum quoddam proferre: in quo ego eum partim probo, partim improbo. Mihi enim videtur, quod ejusmodi scripta non uni et eidem homini attribuenda esse censuit, recte ac vere judicasse: sed in eo peccasse, quod neutrius operis verum auctorem assignarit. Sed de his postea. Jam adnotavi eum, quem modo dixi, eruditissimum virum suam opinionem ita defendere, ut argumenta sua fere omnia ex nimia regularum severitate petat: sed ea fortasse ei soli firmitatis aliquid habere videbuntur. Et vero quicunque animo æquo Regulas tam longiores quam breviores legerint, ii certe quo erunt perspicaciores, eo minus Stoica illa dogmata videbunt, quæ in utrisque deprehendisse se falso existimavit Combefisius. Plura suo loco de severitate illa Stoica vel potius Combefisiana: nunc de alio viri eruditissimi argumento verba faciamus. Ita igitur loquitur in suo Basilio recensito (t. II, p. 254): Ipso statim titulo et argumento Constitutionum monasticarum, alium se auctor prodit ab eo, cujus superiora omnia (si forte præfationem aliquam libellumque ad ἀσκησιν sanctiusque institutum levius informantem exceperis), verumque Basilium, qui et eos erudiat, qui in societate cum reliquis, et qui solitariam ipsi seorsum vitam agant; ut est utraque militia Ecclesiæ probata, ducesque habuit et antistites atque cultores viros plane inclytos; cum prior ille auctor sic solitarios perpetuo insectari videatur, unisque communem vitam agentibus, quidquid est Christianæ pietatis ascribere. Fateor, quod hic ait Combefisius, Regularum auctorem anachoretis insensissimum esse, scriptorem vero Constitutionum monasticarum eis favere, ipsorumque vivendi rationem probare, id mihi videri et firmius et gravius, quam est tota illa tam sæpe ab eodem Combefisio decantata Stoicorum severitas. Etenim Regularum auctor tam vehementer invehitur in anachoretas (d), ut eum ipsis unquam fuisse vix credas: sed tamen ne hoc quidem argumentum arbitror ad persuadendum multum valere. Nam rarum non est, ut quis diversis temporibus eadem et probet et improbet. Fieri ergo potuit, ut Regularum scriptor, quisquis est, anachoretarum vivendi rationem valde vituperarit, quam antea tamen multum laudasset. Quoniam tamen hoc ipso in argumento vim maximam inesse existimo, si aliunde

(a) Leg. n. 58.

(b) Lege n. 57.

(c) Ibid.

(d) Lege reg. 7 maj.

consideretur, ab eo non tam cito discedam. Scien- dum ergo Constitutionum monasticarum auctorem anachoretarum statum non obiter commendasse, sed de eo copiose et abundanter disseruisse. Non enim id vivendi genus uno aut altero loco probat, sed totam mediam sui operis partem in eo informando insumpsisse se tradidit ipse. Ita enim initio capitis 18 loquitur (pag. 360): *Περὶ μὲν οὖν τοῦ λαθέαστον ἀσκητοῦ καὶ τοῦ τὸν μονήρῃ βίον ἀσπασαμένου ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ὡς ἐντὶν, δεδηλώκαμεν ὅπως τὴν τε ψυχὴν πρὸς τὸ καλὸν ἐξασκῶν, καὶ τὸ σῶμα πρὸς τὸ δέον οἰκονομῶν, δύναται ἂν ἡμῖν τὸν ἀκριβῆ χαρακτήρῃσαι φιλόσοφον. Ἐπεὶ δὲ οἱ πλείστοι τῶν ἀσκητῶν κατὰ συστήματα πολιτεύονται, ἀλλήλοις τὰ φρονήματα πρὸς ἀρετὴν παραθίγοντες, καὶ τῇ τῶν κατορθωμάτων ἀντιπαράθεσει παρορμῶντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ καλοῦ προκοπὴν, δίκαιον ᾤθηκαμεν, καὶ τοῦτοις τὴν διὰ τῶν λόγων παράκλησιν εἰσενέγκασθαι.* Ac de asceta quidem, qui seorsum agit, vitamque solitariam amplexus est, dilucide, quantum in nobis erat, superius disseruimus, quomodo et animum exercens ad bonum, et corpus apte et rite componens, philosophum perfectum nobis exprimere possit. At quoniam versantur simul in communitate plurimi ascetarum, animum multo exacuentes ad virtutem, si recte factorum comparatione seipsos ad progressum in bono faciendum concitantes, æquum esse putavimus, hos etiam sermonibus nostris adhortari. Ex quibus perspicui potest, auctorem ita suum opus divisisse, ut illius tota media pars ad anachoretas, altera ad cœnobitas spectaret. At vero tantum abest, ut Regularum auctor unicum verbum dixerit de laude hujus status, ut eum etiam modis omnibus exagitet. Legi poterit septimum caput Regularum majorum totum, in quo nihil omissum est eorum, quibus hujus instituti pericula incommodaque ostendi possint. Hic locum unum, qui instar omnium esse possit, describam. Cum igitur incommoda aliqua, quæ hanc vivendi rationem comitantur, retulisset, ita persequitur (pag. 345): *Ἄνευ δὲ τούτου, καὶ ὁ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ λόγος οὐκ ἐπιτρέπει τὸ ἴδιον σκοπεῖν ἑκάστον. Ἡ ἀγάπη γὰρ, φησὶν, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς. Ὁ δὲ ἀφιδιαστικὸς βίος ἕνα σκοπὸν ἔχει, τὴν οἰκείαν ἐκάστου τῶν χρειῶν θεραπείαν. Τοῦτο δὲ προδήλως μαχόμενόν ἐστι τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ, ὃν ὁ Ἀπόστολος ἐπλήρου, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν, etc.* Sed præterea diligendi Christi ratio et modus, unumquemque quod sibi proprium fuerit, spectare non sinit. « Charitas enim, inquit, non quaerit quæ sua sunt » Vita autem solitaria et seorsum a cæteris omnibus acta scopum unicum habet, ut suis quisque utilitatibus inseruiat. Hoc autem aperte adversatur charitatis legi, quam implebat Apostolus, qui non sua, sed multorum com- moda quaereret, ut salvi fierent, etc. Neque vero

A auctor in Regulis brevioribus magis indulgens fuisse in anachoretas putandus est, cum in ipsis regulam septimam majorem, quam quisque sequi debeat, citet (a). Jam quaero qui fieri potuerit, ut unus et idem homo in uno opere refutarit quæ in altero scripsisset. Sed fortasse cuiuspiam in mentem veniet quod aliquanto ante diximus, videlicet non raro contingere, ut quis aliter aliis temporibus sentiat. Nihil ergo impedit, inquiet aliquis, quominus auctor primum Constitutiones monasticas vulgasse credatur, deinde vero Regulas, in quibus, cum experientia doctior effectus fuisset, mutasset sententiam. Ego quidem fatebor ita mihi primo aspectu visum fuisse: sed, re diligentius considerata, aliter judicavi. Mihi enim persuadere non potui, auctorem tam contraria scribere potuisse, nec tamen de sententiæ mutatione rationem ullam reddidisse. Certe, si quis hodie de informandis anachoretarum moribus librum aliquem ederet, nunquam in alio libro funditus everteret eorum institutum, nisi prius monuisset se ob graves causas de sententia decessisse: quod cum factum non sit in iis, de quibus agimus, scriptis, inde effici videtur ejusmodi scripta non uni, sed duobus scriptoribus tribui oportere. Ab eo, quod mox proposui, argumento non multum abludivit illud, quod mox proferam. Monere ergo juvat, multa communia esse Regulis cum monasticis Constitutionibus. Quale est quod dicitur: tam in Regulis quam in Constitutionibus de colloquio cum mulieribus; de eligendis iis operibus quæ statui monachorum convenient; de obedientia; de præpositi officio; de vestimentis, deque aliis ejusdem generis plurimis. Ergo, si Regularum atque Constitutionum idem auctor esset, aut in Regulis Constitutionum meminisset, aut in Constitutionibus mentionem fecisset Regularum. Eoque magis, quod auctor, de quo agimus, quicumque ille fuit, ita facere consueverat, ut videre est in Regulis brevioribus, in quibus ipse non raro citat quæ alibi de eodem argumento scripserat. Ejus rei cum superius exempla aliquot retulerimus, in iis amplius immorandum non putavimus.

35. Quanquam longe dissentio ab iis, qui Stoicum in Regulis inveniri putant, earum tamen auctor mihi severior visus est, quam ut idem sit, qui Constitutiones scripserit. Hic majoris perfectionis causa severitatem ubique prædicat: ille quoddam vitæ genus et mitius et commodius proponit. Hic arctam illam viam, quæ ad veram vitam ducit, vel paululum dilatare semper veretur: ille se præstat benigniorem Scripturarum interpretem, et, si hanc viam non dilatet, at ipsam tamen faciliorem atque planiorem reddit. Cum multa loca afferre possem, quibus probari posset quod modo dixi, in medium tamen pauca duntaxat adducenda censui: eo magis,

²² I Cor. xiii, 5.

(a) Reg. brev. 74.

quod si quis plura cupiat, ei quamplurima in ipsis fontibus invenire facile sit. Ita igitur in Constitutionibus legitur (pag. 553, c. 7, n. 2) : Χρὴ τοίνυν ἡσυχῇ μένειν τὰ πολλὰ, καὶ καρτερεῖν ἕκαστον τὴν ἰδίαν καταγωγὴν, ἵνα ἔχη τοῦτο τῆς εὐσταθείας τῶν τρόπων μαρτύριον· μὴ πάντῃ μὲν καθιέρχθαι, ἀλλὰ τὰς τε ἀναγκαίας προόδους εὐπαρήσιας αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἐν αἷς οὐδὲν τὸ συνειδὸς ἐπισκῆπτει, καὶ τοὺς βελτίστους τε καὶ ὠφελιμωτάτους διὰ πολιτείας ἀκρίβειαν τῶν ἀδελφῶν ἐπισκεπτεσθαι, παραδείγματα ἀρετῶν ἐκ τῆς ὠφελίμου συντυχίας λαμβάνοντα, ἐμμέτρους, ὡς ἔφημεν, καὶ ἀνεπιλήπτους τὰς προόδους ποιοῦμενον. Πολλάκις γάρ, καὶ ἀκηδῖαν ἐγγενομένην τῇ ψυχῇ ἢ πρόδους διαλύσασα, πάλιν ὅσον ἐπιβρῶσαι καὶ ἀναπνεῦσαι μικρὸν παρασχούσα, προθύμως προσεῖναι τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγωνίσμασι διδωσιν. Par est igitur in quiete ut plurimum manere, et quemlibet in propria sede persistere, ut hoc constantiæ morum testimonium habeat : non tamen prorurs in cella sua inclusum esse, sed libere, si propterea nihil conscientia exprobat, necessitate cogente egredi, fratresque vitæ integritate et optimos et utilissimos inquirere, sed ita tamen, ut ex utili congressu virtutum capiat exempla : quod consequetur, ei, ut diximus, in prodeundo modus teneatur, nihilque fiat quod reprehendi possit. Sæpe enim insitum etiam animo tedium exundo dissipatur; idque in causa est cur iterum veluti convalescamus, ac paululum respiremus, alacriterque ad certamina pro pietate subeunda veniamus. Quod initio dicitur, libere, si necessitas cogat, egredi oportere, id fortasse nemo intellexisset, nisi interpretatus esset auctor ipse. Nam necessitatis nomine vulgo significantur urgentes quidam casus, qui ita premunt, ut vix aliter facere possis : et tamen hoc loco aliquid tale intelligere nihil necesse est. Cum enim scriptor ita locutus est : Sæpe enim insitum etiam animo tedium exundo dissipatur; non obscure indicavit monacho egredi licere, si tedium dissipare sibi proponat : in quo maxima scriptoris lenitas aperte ostenditur; simulque ejusmodi egrediendi facultas datur, qua abuti multi possent. Longe gravius est quod sequitur : Εἰ δέ τις τὸ καλὸν τῇ ψυχῇ βεβαίως ἐνιδρυσάμενος, καὶ τῇ χρονίᾳ ἀσκήσει τῆς τῶν παθῶν κυβερνήσεως τὴν ἐμπειρίαν λαβὼν, καὶ δαμάσας μὲν τὰς σωματικὰς ἀκρασίας, χαλινώσας δὲ τὰς ψυχικὰς ἀταξίας, θαρρῶν δὲ τῷ τοῦ λογισμοῦ χαλινῷ συνητέρας θέλει ποιεῖσθαι τὰς προόδους εἰς οἰκοδομὴν καὶ ἐπίσχεψιν ἀδελφῶν, τὸν τοιοῦτον καὶ παρορμήσει μάλλον ὁ λόγος ἐπὶ τὴν πρόδον, ἵνα τὸν λύχνον ἐπὶ τὴν λυχνίαν τιθεῖς, πᾶσι τὸ φῶς τῆς τῶν καλῶν καθήσεως χορηγήσῃ· μόνον εἰ γὰρ θαρρόσῃ, ὡς καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ διδασκαλεῖον ἀρετῶν αὐτὸν δυνήσεται τοῖς συντυχάνουσι παρέχειν, etc. Siquis vero, posteaquam bonum in animo fortiter constabiliverit, diuturnaque exercitatione gubernandorum affectuum experientiam adeptus fuerit, et domitis corporis libidinibus

A coercuerit tumultus animales, tum demum rationis freno confisus velit frequentius ac crebrius ad ædificandos visitandosque fratres egredi; eum, qui ejusmodi est, ratio ad exeundum potius inducet, ut posita super candelabro lucerna, doctrinæ bonæ lumen impertiat omnibus : si modo confidat posse et sermone et opere seipsum iis quibuscum congregitur, ceu quamdam virtutum scholam exhibere, etc. Scriptor aliquanto ante, cum monachis egrediendi facultatem levandi tædii causa daret, facilitatem non mediocrem ostendit : hic ita facilis est, ut modum omnem transire videatur. Nam monachus quivis, qui perfectum se jam esse in animum semel induxerit, de auctoris sententia non poterit modo, si velit, frequentius ac crebrius ad ædificandos visitandosque fratres peregre abire : sed postulat etiam ratio, ut iter suscipiat. Ejus autem rei hanc pulchellam rationem reddit : ut posita super candelabro lucerna, doctrinæ bonæ lumen impertiat omnibus : quod tamen fieri debet ea conditione, dummodo confidat posse et verbis et factis seipsum iis quibuscum congregitur, ceu quamdam virtutum scholam exhibere. Certe hoc non indulgentia est, sed bonæ disciplinæ integra eversio. Primum frenum rationis, quò solo scriptor contentus est, quam debile sit et infirmum, norunt omnes. Deinde, si monacho cuilibet semel licet, cum libebit, frequentius ac crebrius ad ædificandos visitandosque fratres progredi, auctor non anachoretam instituit, quem tamen instituentem sibi proposuerat, sed veluti viatorem aliquem semper huc illuc errantem, nunquam quiescentem, quamvis potius vitam agentem, quam solitariam, quam tamen agentem suscepere. Postremo, quod additur, eum ratio ad exeundum potius inducet, ut posita super candelabro lucerna doctrinæ bonæ lumen impertiat omnibus, dummodo confidat posse et verbis et factis seipsum iis quibuscum congregitur, ceu quamdam virtutum scholam exhibere, locum amplissimum præstigiis videtur dare, cum facile fieri possit, ut sibi quisque brevi persuadeat, talem esse se, qualem oportet, ut faciem præferat omnibus ad bonam doctrinam, ob idque confidat futurum, ut virtutum omnium exempla secum congressuris præbeat. Ex quibus plane constat Constitutionum auctorem ita indulgentem fuisse, ut etiam rationis fines transgressus sit. Nunc referamus quæ in Regulis leguntur. Hæc autem sunt (a) : Τὴν μὲν ἀποδημίαν ἐπιτρέπτει τῷ δυναμένῳ ἀβλαβῶς τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, καὶ ὠφελίμως τοῖς συντυχάνουσιν αὐτὴν ἐκτελεῖν. Ὡς ἐὰν μὴ παρῇ ὁ ἐπιτήδευος, βέλτιον ἐν ἐνδοξῇ τῶν ἀναγκαίων πᾶσαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν μέχρι καὶ θανάτου ὑπενεγκεῖν, ἢ παραμυθίας ἐνεκεν σωματικῆς βλάβης ψυχῆς ὁμολογουμένην περιορᾶν. Peregrinandi detur facultas ei, qui citra animæ suæ detrimentum, et cum utilitate eorum, quibuscum graditur, iter perficere possit. Nam, si nemo idoneus affuerit, præstat in rerum necessariorum penuria

(a) Reg. 44 maj.

afflictionem omnem atque angustiam vel ad mortem usque perpeti, quam corporis levamenti causa certissimum animæ detrimentum negligere. In quibus dignum est quod notetur, omnes de auctoris sententia potius rerum penuria perire debere, quam ut unus ob susceptam peregrinationem certum aliquod detrimentum in anima patiatur: quæ sententia justæ severitatis plena est, et alienissima ab ejus moribus, qui Constitutionum librum edidit. Quomodo enim dicere potuisset, si nemo idoneus inveniatur, omnes potius fame interire debere, quam ut unus animæ suæ dispendio peregre abeat, cum ipse docuerit idoneos ad peregrinandum esse eos, qui confidunt futuros se exemplo in itinere, iis quibuscum congregiantur? Etenim si tanta rerum penuria esset, ut fratres omnes in vitæ discrimen venirent, dubium non est quin in quolibet conventu semper aliquis monachus inveniretur, qui se in itinere faciendo virtutum omnium exempla omnibus daturum consideret; ideoque causa non erat, cur scriptor præclarum illud decantaret, si idoneus non reperitur, mortem potius tolerari debere, quam certum aliquod animæ damnum negligere, cum, ut vidimus, idoneus nunquam deesset. Addere libet et alium locum. Cum ergo auctor interrogaretur utrum auscultandum sit iis, qui nos ad propria reducere velent, ita respondet (a): Εἰ μὲν δὲ οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ὁ δυνάμενος οὕτως ἀπελθεῖν, μετὰ δοκιμασίας πεμπέσθω. Si id fiat ob fidei ædificationem, qui abire hoc modo potest, is præmisso prævio examine dimitatur: ubi monacho non permittitur, ut, si velit, egrediar: sed prius pertentandus est, utrum idoneus sit. Uno verbo, quod in Constitutionibus legi adnotavimus, cuilibet, si velit, egredi licere vanæ cujusdam confidentiæ obtentu, id aut quidquam simile in Regulis qui quæreretur, operam luderet. Quare si Regularum scriptor unquam induxisset animum anachoretas instituere, modo secum ipse consentire voluisset, non eis permisisset ut vagarentur huc illuc quoties ita liberet; sed jussisset ipsos ab homine sapiente consilium capere, ab eoque quærere, utrum egredi eis expediret, necne. Videre est igitur in Regulis severitatem, non illam quidem Stoicam, sed quæ peritum magistrum deceat, consulatque optime recto ordini: in Constitutionibus vero, molliorem quamdam disciplinam, quæ si locum haberet, rectus ordo diu stare non posset.

36. Subjungam argumentum aliud, quod et ipsum quoque probat quidem non eundem esse auctorem Regularum, qui Constitutionum; sed præterea hoc commodi habet, ut nullo verborum apparatu, at solo oculorum auxilio indigeat. Velim igitur oculis lustrentur Regulæ et Constitutiones, comparenturque inter sese. Has videas Scripturarum testimoniis

A referiri: in illis ejusmodi testimonia pauca admodum invenias. Scriptores autem ita sui dissimiles esse non solent, ut cum easdem res tractant, diversis scribendi generibus utantur. Cum igitur constet iisdem de rebus in Regulis atque in Constitutionibus sermonem institui, in iisque diversam esse citandarum Scripturarum rationem, cum earum testimonia sæpe in Regulis, raro in Constitutionibus proferantur, necesse videtur duos distingui auctores, quorum unus uno, alius alio modo scripserit. Et quoniam argumentum e varietate citandæ Scripturæ petere semel cepi, pergam. Ergo monere operæ pretium est, illud Lucæ, *Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima: porro unum est necessarium* ³⁹, et in Regulis reperiri et in Constitutionibus: sed tam diverse, ut aliter fieri non posse videatur, quin horum operum duo auctores agnoscantur. Loca ipsa in medium meo more adducam: eoque libentius, quod in eis dignum quiddam curiositate studiosorum inesse videatur. Ita igitur in Regulis scriptum invenitur (b): Οὐκ ἐπήνεσε τὴν Μάρθαν εἰς πολλὴν διακονίαν περισπωμένην ὁ Κύριος, ἀλλὰ, *Μεριμνῆς καὶ τυρβᾶζ*, φησὶ, *περὶ πολλὰ ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεῖα*, ἡ ἐνός. ὀλίγων μὲν, δηλονότι τῶν πρὸς παρασκευὴν. ἐνός δὲ, τοῦ σκοποῦ, ὥστε τὴν χρεῖαν ἐκπληρωθῆναι. Nequaquam Dominus laudavit Martham in multiplex ministerium distractam: sed, *« Sollicita es, inquit, et turbaris circa multa. Atqui paucis, vel uno opus est: » paucis quidem, quantum scilicet ad apparatus, uno vero, nempe sine ipso, ut videlicet necessitati fiat satis.* Ideo autem hæc paulo fusius retuli, ut intelligant qui legent, vocem ἐνός hic non accipi vulgari sensu, sed pro uno ferculo. In Constitutionibus vero (cap. 1) sic legitur: Εἰπέ, φησὶν, αὐτῇ, *ἵνα ἀναστῇσιν συνδιακονῇ μοι. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὴν· Μάρθα, Μάρθα, μεριμνῆς καὶ τυρβᾶζ περὶ πολλὰ, ἐνός δὲ ἐστὶ χρεῖα. Ματθα γάρ, etc. « Dic illi, inquit, ut surgens ministret tecum. » Cui Dominus: « Martha, Martha, sollicita es, et turbaris circa multa. Porro unum est necessarium. Maria enim* ⁴⁰, etc. Nec quisquam dixerit corruptum esse Regularum locum: quod vitium, ut alia ejusdem generis plurima, aut liberiorum oscitantia, aut alio aliquo casu irrepserit. D Etenim, si unico hoc loco ita legeretur, fortasse talia dici possent: sed cum et alibi eodem modo scriptum inveniatur, dubitari merito non potest, quin auctor ipse ita scripserit. Volo autem meminisse omnes, in hoc eruditos inter se consentire, quod uno consensu Moralia et Regulas uni eidemque scriptori tribuant. Videamus ergo, quomodo Moraliū auctor, qui idem est atque Regularum, illud, quod dixi, Lucæ testimonium retulerit. Sic autem loquitur in regula 38 (pag. 263): Εἰπέ οὖν αὐτῇ, *ἵνα μοι συναντιλάβηται. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶ-*

³⁹ Luc. x, 41, 42. ⁴⁰ Ibid. 40-42.

(a) Reg. brev. 89.

(b) Reg. 20 fus.

παν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τυρβάῃ περὶ πολλά· ὀλίγων δέ ἐστι χρεῖα, ἣ ἐνός. *Dic ergo illi, ut me adjuvet. Respondens autem Jesus dixit ei: Martha, Martha, sollicita es, et turbaris circa plurima, tamen paucis opus est, aut uno: ubi non aliter legitur, quam in ipsis Regulis; ex quo fit, ut cum constanter duobus in locis eodem modo legatur, auctor ipse, quisquis est, ita scripsisse putandus sit. Præterea, opinor, hæc scriptura, paucis opus est, aut uno, tam nova est et insolita, ut librariis, nisi ipsam in iis quæ habebant exemplaribus invenissent, ne in mentem quidem venisset; ob idque magis intelligitur, librarios ejus, quam retuli, varietatis auctores dici jure non posse. Ex quibus omnibus concludi debet, Regularum scriptorem alium esse ab eo qui Constitutiones in lucem edidit, cum Lucæ verba bis aliter citarit. Quod autem dixi, vocem ἐνός apud Lucam sumptam esse ab auctore non mystico sensu, sed proprio et naturali, nempe pro ferculo, id ex eo, quem modo citavi, Moraliū loco mirifice confirmatur. Cum enim ea Moraliū regula, in qua hæc leguntur, ὀλίγων δέ ἐστι χρεῖα, ἣ ἐνός, tamen paucis opus est, aut uno, scripta sit de frugalitate, certe illud Lucæ testimonium, nisi vox ἐνός ibi pro cibo acciperetur, nihil omnino ad rem faceret.*

37. Argumenta, quæ hactenus proposui, fortasse videri poterunt aliquibus paulo remotiora: nunc proponam alia, quæ ex ipsa styli ratione petam. Cum ergo Regulas atque Constitutiones diligenter legerem, easque inter se compararem, videre visus sum duos auctores, quorum unus uno, alius alio loquendi genere valde delectaretur. Et quoniam quæ ipsis oculis subjiciuntur, nescio quomodo magis movent, cujuslibet rei aliquot exempla proferam. A tribus vocibus initium ducam, φιλοσοφία, φιλόσοφος et φιλοσοφεῖν: quæ cum in Constitutionibus sæpe adhibeantur, eas tamen invenire non est usquam in Regulis. Sic igitur loquitur Constitutionum auctor ipso proœmii sui initio: Τὴν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίαν ἐπανελόμενος, καὶ τῶν βιωτικῶν ἐπιθυμιῶν τε καὶ ἡδονῶν καὶ φροντίδων ἀνώτερον ἄρας τὸ φρόνημα, etc. *Ex quo Christi amplexus es philosophiam, et supra cupiditates mundanas atque voluptates ac curas animum extulisti, etc. Ejusdem hæc sunt verba alio loco (cap. 4. num. 5, p. 546):* Τί γὰρ βέλτιον, εἰπέ μοι, μιμεῖσθαι τῶν δένδρων τὰ εὐκαρπα... ἐξ ἡμετέρας δὲ τὴν φιλοσοφίαν ἐργάζεσθαι, ψυχὴ μόνῃ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ σώματι; *Utrum, quæso, præstabilius est, arboresne frugiferas imitari... atque ex dimidia tantum parte, solo videlicet animo, ac non etiam corpore philosophiæ operam dare?* Eodem illo in capite (n. 4) sic scribit: Ταύτης γὰρ τῆς διαθέσεως ἐν ψυχῇ γενομένης, οὐδὲν ὁ μετέχων τῆς τροφῆς, τοῦ μὴ μετέχοντος δεύτερος εἰς φιλοσοφίαν φανεύται. *Quisquis enim, animo sic affecto, cibum sumit, in nihilo videbitur inferior non sumenti, quantum attinet ad philosophiam. Caput quintum, etsi brevissimum, ejus rei suppedabit*

A tria exempla. In eo igitur ita legitur (pag. 550): *Ei δέ τι δέοι διὰ τὴν ἀναγκαίαν χρεῖαν καὶ ὑπαίθρον ἔργον ἐπιτελεῖν, οὐδὲ τοῦτο τὴν φιλοσοφίαν καλῶσει.* Ὁ γὰρ ἀκριβὲς φιλόσοφος. φροντιστήριον ἔχων τὸ σῶμα, καὶ καταγωγὴν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ, καὶ ἐπ' ἀγορᾶς ὧν τύχη, καὶ ἐν πανηγύρεϊ, καὶ ἐν δρεϊ, καὶ ἐν ἀγρῷ, καὶ μεταξὺ πλῆθους πολλοῦ, ἐν τῷ φυσικῷ μοναστηρίῳ καθιέρυται, ἐνδον συνάγων τὸν νοῦν καὶ φιλοσοφῶν τὰ αὐτῷ πρέποντα. *Quod si oportuerit ob inevitabilem quandam necessitatem opus aliquod etiam sub dio perfici, ne hoc quidem philosophiæ futurum est impedimento. Qui enim vere philosophus est, ei cum corpus sit loco scholæ et gymnasii, sitque eidem animi sedes firmissima: etiamsi in foro fuerit, sive in conventu, sive in monte, sive in media multitudinis frequentia, ceu in naturali monasterio commoratur: quippe qui intus in se colligat animum, et de rebus, quæ sibi convenient, philosophetur.* Ultimum locum accersam e cap. 18, ubi sic legitur (pag. 560): *Δεδηλώκαμεν ὅπως... δύναιτ' ἂν ἡμεῖν τὸν ἀκριβῆ χαρακτήρισαι φιλόσοφον, exposuῖμιν quomodo... philosophum perfectum nobis exprimere possit.* Ex quibus perspicui potest, eas, quas dixi, voces Constitutionum auctori non parum familiares fuisse: quæ tamen Regularum scriptori, res easdem et dicenti et exponenti, aut in mentem non venerunt, aut, si venerint, ipsis tamen uti noluit. Hoc idem, quod nobis proposuimus, alia via exsequi conemur. Illud igitur notandum, verbum ποιέσθαι ita in Constitutionibus usurpari, ut ipsis etiam locis, ubi tempore passivo ponitur, tamen significationem activam retineat. Res clarius fiet exemplis. Ita ergo legitur in ipso Constitutionum proœmio: Πολλάκις μὲν πρὸς ἡμᾶς πολλοὺς πεποιήσαι λόγους, πυνθανόμενος τίνα τρόπον δέοι τὴν τοῦ ἀγῶνος ἐνστασιν τελειῶσαι. *Non raro nobiscum habuisti sermonem, ac percontatus es, quomodo susceptum certamen absolvi oporteat.* Aliquanto post auctor ita scribit (cap. 4, pag. 548): *Ἄς πρὸς τὸν πατέρα τῆς ἁμαρτίας τὸν διάβολον πεποιήμεθα, quas [obligationes] cum peccati parente diabolo contraximus.* Eodem illo in capite ita scriptum invenitur (pag. 549): *Οὕτω τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς τῇ συνεργίᾳ τοῦ σώματος ἀπελάμπρυναν, τὸν πρακτικὸν βίον σφραγίσαν καὶ τελειώσαν τῆς πνευματικῆς πολιτείας πεπονημένοι.* *Sic animi virtutes corporis ope illustrarunt, actuosam vitam ceu sigillum atque perfectionem spiritualis vitæ præstantes.* Horum similia sunt quæ leguntur cap. 20 (num. 2): *Τοῖς μὲν οὖν συγγενέσιν εὐχόμεθα τὰ βέλτιστα, δι-καίωσύνην, ζημί, καὶ εὐσθένειαν, καὶ ταῦτα, ἅπερ ἡμεῖς τίμα πεποιήμεθα. Precemur itaque optima cognatis nostris, justitiam, inquam, et pietatem, et quæ nos magni fecimus.* Nec diversa, quæ mōx sequuntur (cap. 21, n. 2): *Οὐ γὰρ ἐπὶ κακίᾳ τὴν κοινωνίαν πεποιήνται, siquidem non malo consilio per-pigere societatem.* Notari potest et illud (cap. 22, pag. 571): *Οὐ γὰρ οἰκοθεν ὀρμηθεῖς, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν τῶν θελῶν Γραφῶν ταύτην τὴν εἰκασίαν πεποιήματι.* *Non enim proprio Marte, sed ipsis divinis Scri-*

pluris inductus hanc adhibui comparationem. Hanc autem loquendi rationem qua verbum ποιείσθαι tempore passivo positum activam significationem habet, qui in Regulis quaeret, eum ego, cum ab earum lectione recens sim, frustra quaesitum affirmare posse videor. Et sicubi vox πεποιτημένος in Regulis occurrit, uti reipsa in regula 128 invenitur, tunc significationem passivam praefert. In eo enim, quem notavi loco, ita scriptum est : Τὸ ἐρώτημα οὐ κυρίως φαίνεται μοι πεποιτημένον. *Quaestio haec non mihi rite proposita videtur.* Confirmare pergam quod mihi proposui, hoc argumento : qui Constitutionum auctor est, cum monasterii praefectum indicare vult, passim his vocibus utitur, ἡγουμένος, ἀφηγούμενος, καθηγούμενος, ὑφηγούμενος, cuius rei aliquot exempla meo more subjiciam. Ita igitur scribit cap. 22 (num. 2, pag. 570) : Καὶ μηδεὶς οἰέσθω με, κρατύνειν ἐθέλοντα τὴν περὶ τοὺς ἡγουμένους εὐπειθειαν, ὑπερόγκᾳ παράγειν τὰ ὑποδείγματα. *Neque vero existimet quisquam, me, obedientiam praefectis debitam stabilire volentem, exempla sublimiora proferre.* Haud longe ita rursus loquitur (num. 4, p. 573) : Ταύτην τὴν εὐπειθειαν ἀπαιτεῖται ὁ κατὰ Θεὸν ἀσκητὴς τῷ ἡγουμένῳ εἰσφέρεισθαι. *Exigitur ab eo, qui secundum Deum asceta est, ut suo praefecto hanc praestet obedientiam.* In capite vicesimo primo (num. 4, pag. 569) ita scriptum est : Ὅτι δὲ ὁ ἀφηγούμενος οὐχ ἂν ἔλοιτο τὸν αὐτῷ μαθητευόμενον πρὸς πονηρίαν ἐναγαγεῖν..... οὕτως, εἰ δοκεῖ, σκεψώμεθα. *Quod auctor praceptor discipulum suum ad pravitatem inducere non velit.... hoc modo, si placeat, consideremus.* Alio loco ita scriptum invenimus (cap. 22, p. 573) : Οἶδε γὰρ ὁ γ. συνετὸς ἀφηγούμενος ἐκάστον καὶ ἤθη, καὶ πάθη, καὶ ψυχικὰς ὁρμὰς ἀκριβῶς ἐξετάζειν. *Novit enim qui prudenter praest, uniuscujusque et mores, et affectus, et animi motus diligenter acquirere.* Atque etiam vocem καθηγούμενος in eandem sententiam adhiberi constat ex his quae mox subjungam verbis (cap. 19, p. 565) : Πολλῷ μᾶλλον οἱ πρὸς τὴν μάθησιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ὁσιότητος ἀφικνούμενοι, ἅπαξ πεπεικότες ἑαυτοὺς, ὅτι δυνήσονται παρὰ τοῦ καθηγουμένου τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην λαβεῖν, etc. *Multo magis qui ad discendam pietatis sanctitatisque disciplinam accedunt, ubi semel persuaserint sibi, se ejusmodi scientiam a praefecto ediscere posse, etc.* Sequitur (cap. 20, n. 1) : Πατὴρ γάρ ἐστιν ἀληθέστατος, πρῶτος μὲν ὁ τῶν ἀπάντων Πατὴρ· ὁ δευτερος δὲ μετ' ἑκείνων, ὁ τῆς πνευματικῆς καθηγούμενος πολιτείας. *Pater est enim verissimus, primus quidem universorum Pater : secundus vero post illum, is qui praeit in spiritualis vitae instituto.* Auctoris haec sunt verba alio loco (cap. 21, n. 5) : Καὶ ἕτερον δὲ σκοπῶμεν, ὡς εἰ φαῦλος ὁ μαθητὴς γένοιτο παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀγωγὴν, ἀσχύνῃ ἀπαρηγόρητον ἕξει ἐπὶ τῆς οἰκουμένης κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν πανηγύρεως ὁ ὑφηγούμενος. *Sed et aliud praeterea consideremus, quod si malus evaserit discipulus ob ipsius institutionem, inurenda magistro sit iudicii tempore inelebilis ignominia coram*

A orbis terrarum publico conventu. Plura ejusdem generis alia, si vellem, adjungere possem : sed cum caetera in ipso fonte videre cuique liceat, in his diutius immorari nolui : eo magis, quod ea quae retuli, satis superque probent Constitutionum auctorem iis, quas dixi, vocibus libentissime usum fuisse, quibus tamen Regularum scriptor, cum monasterii praefectum denotare vult, nunquam utitur. Ab his non ita multum discrepant quae ascribam. Cum ergo Constitutionum librum attente legerem, in his animadverti vocem σύστημα saepissime usurpari ad significandam fratrum societatem : quod esse ita, ut dixi, ostendent ea quae proferam exempla. Statim occurrit illud, quod legitur initio capitis 18 : Ἐπεὶ δὲ οἱ πλείστοι τῶν ἀσκητῶν κατὰ συστήματα πολιτεύονται, etc. *At quoniam versantur simul in communitate plurimi ascetarum, etc.* Sub finem capitis 21 ita legitur (pag. 570) : Ἄπαντα τοίνυν πρόσφασις εὐλογος τῷ βουλομένῳ χωρίζεσθαι πνευματικοῦ συστήματος περιφρηται, etc. *Itaque ahenus omnis praetextus sublatus est ei, qui vult a spirituali societate separari, etc.* Sic autem incipit caput 22 : Ὅπως μὲν αὖν προσήκει τὸν ἅπαξ ἐνωθέντα πνευματικῷ συστήματι φυλάττειν τὴν ἑνωσιν ἀδιάλυτον, κατὰ τὸ ἐνδὸν ὑπεθέμεθα. *Quomodo quidem indissolubilis conjunctio ab eo, qui se spirituali societati semel adjunxerit, servanda sit, quoad potuimus, ostendimus.* Eodem illo in capite (num. 5, p. 573) rursus ita scriptum est : Ταύτης γὰρ τῆς συμφωνίας ἐν ἀσκητικῷ συστήματι καθεστῶσης, βραδίως ἢ τε εἰρήνῃ ἐν αὐτοῖς πολιτεύεται, etc. *Stante enim in ascetarum conventu hac voluntatum consensione, nullo negotio et pax inter ipsos diversabitur, etc.* Nec ita multo infra sic legitur (cap. 25, n. 1) : Καὶ τοῦ οὐαὶ κληρονόμος γίνεται, ὁ ἐν συστήματι ἀσκητικῷ τοιαύτας αἰτίας παραχῆς ἐνδιδοῦς, ἐξ ὧς illius vae haeres eradit is, qui in ascetica societate tales turbarum causas serit. *Locus unus duo ejusdem rei exempla praebet.* Ita igitur auctor loquitur cap. 26 (pag. 576) : Προσῆκει τοίνυν καὶ τὸν ἐγκυκαλεσθέντα πνευματικῷ συστήματι μὴ ἐκείνους πρὸς τὸν ἑαυτοῦ τρόπον μεθαρμόζειν ἐθέλειν, ἀλλὰ τὸν οἰκτεῖον τρόπον τοῖς ἐν τῷ συστήματι ἑθεσί τε καὶ τύποις ἐξομοιοῦν. *Par igitur fuerit, eum etiam, qui in spiritualem societatem allectus est, non illos ad suos mores accommodare velle, sed suos mores societatis moribus institutisque conformare.* Caput vicesimum nomen legere qui vult, in eo quoque hanc, de qua agitur, vocem quater adhibitam inveniet. Incipiamus ab ipso titulo, ubi sic legitur : Ὅτι οὐ χρὴ ἑταιρίας δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν ἐν συστήματι ἀσκητικῷ γενέσθαι. *Quod non decet in ascetico instituto peculiarem quandam amicitiam esse inter duos aut tres fratres.* Sequitur : Εἰ δὲ ἀποτεμόντες καὶ διορίσαντες ἑαυτοὺς, σύστημα ἐν συστήματι γίνονται, πονηρὰ ἢ τῆς τοιαύτης φίλας συναγωγῆς..... Προσῆκει τοίνυν μήτε τὰς τοιαύτας ἑταιρίας συγχωρεῖσθαι ἐν τοῖς συστήμασι, μήτε, etc. *Si vero secantes ac separantes seipsos, aliqua communitas in com-*

munitate fiant, vitiosa est ejusmodi amicitiae con-
 junctio..... Quare oportet neque ejusmodi sodalitia
 permitti in conventibus, neque, etc. Et quando tam
 multa congerere semel cœpi, alia etiam ex iis quæ
 sequuntur capitibus addam. Ergo horum in uno
 ita scriptum invenitur (cap. 52, p. 579): Ταύτης
 τῆς τάξεως ἐν πνευματικῷ συστήματι φυλασσομένης,
 ὅτι ὄντως ἐσμὲν σῶμα Χριστοῦ, etc. Hæc disciplina si
 in spiritali conventu servetur, perspicuum erit nos vere
 corpus Christi esse, etc. Aliud vero (cap. 53, p. 579)
 sic incipit: Χρὴ μέντοι καὶ τοὺς τῶν πνευματικῶν
 συστημάτων ἀφηγουμένους τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀσχοῦν-
 τας εὐνοίαν... μὴ καταλύειν τὰ ἀλλήλων σπουδάσματα.
 Oportet autem et spiritalium cœtuum præfectos,
 mutuam exercentes benevolentiam..... alterum al-
 terius studia non destruere. Et paulo post ita legi-
 tur: Ἄν τοίνυν ὁ ῥαθυμότερος τῇ ἐξῆν αὐτῷ μετὰ
 ἀδείας ἀποφεύγειν τοὺς ἐν τῷ ἀπαξ αἰρεθέντι συστή-
 ματι πόνους, etc. Si igitur qui negligentior sit, li-
 cere sibi animadverterit, impune labores delectæ se-
 mel societatis effugere, etc. Titulum ultimi capitis
 qui leget, in eo ita scriptum inveniet, Ὅτι οὐ χρὴ
 τὸν ἐν συστήματι πολιτευόμενον ἀσκητὴν. Quod non
 oportet ascetam in aliquo conventu degentem, etc.
 Haud procul a titulo occurrit illud, Ὅταν γὰρ ὁ μὲν
 κανὼν τοῦ βίου ἔχῃ, μὴδὲ χωρίζεσθαι τοῦ συστήμα-
 τος ᾧ συνήφθημεν, μὴδέ, etc. Cum enim vitæ no-
 stræ institutum sit, neque separari ab illo cœtu cui
 fuimus adjuncti, neque, etc. Sane si Constitutionum
 atque Regularum idem scriptor esse sceleretur, mirari
 subibit vocis σύστημα quæ Constitutionum
 auctori quavis alia familiarior erat, ne vestigium
 quidem in Regulis exstare. Nam experientia docet,
 auctores, qui res easdem in duobus operibus aut
 tractant aut interpretantur, si in uno una voce ad
 rem aliquam significandam sæpissime usi sint, ead-
 em uti solitos et in altero opere, maxime si hanc
 ipsam rem passim exprimi opus sit. Regularum
 autem auctor, quisquis est, centies quidem aliis
 nominibus fratrum conventum expressit: sed tamen
 eum semper a voce σύστημα abstinuisse, ex
 operis lectione plane constat. Quomodo ergo Regula-
 rum atque Constitutionum unus et idem auctor esse
 potest, cum in his ad certam quamdam rem expri-
 mendam vocem unam frequentissime usurpari vi-
 deamus, quæ tamen vox in illis ad eandem rem
 significandam nusquam usurpatur? Ego in exem-
 plis esse non puto, scriptorem illi unquam sui dis-
 similem fuisse, ut cum rem aliquam in uno opere
 certo quodam nomine sæpissime expressisset, in
 altero libro eandem rem eodem illo nomine nus-
 quam expresserit, præsertim, ut diximus, si rei
 illius exprimendæ occasio sese passim offerret. Ex
 quibus consequens esse arbitror, ut duo auctores
 distinguantur, quorum unus Regulas, alter Con-
 stitutiones conscripserit. Hæc certa esse existimo
 quidem: sed, ne cui quis scrupulus supersit, hoc
 idem magis confirmare statui. Duo sunt igitur, quæ
 notata volo. Primum, Constitutionum auctorem

A variis nominibus uti ad significandam fratrum so-
 cietatem: alterum, his nominibus non simpliciter
 uti, sed sic, ut vocem πνευματικὸς ipsis adjungat.
 Loca quædam, quibus id oculis subijciatur, addu-
 cam. Hic est capitis 21 titulus: Ὅτι οὐ δεῖ τῆς
 πνευματικῆς ἀδελφότητος ἀποκόπτεσθαι. Quod non
 oportet a spiritali fraternitate rescari. Sequitur
 statim post titulum: Χρὴ μέντοι καὶ τοῦτο πεπεῖσθαι
 σαφῶς, ὅτι ὁ ἀπαξ εἰς σύνδεσμον καὶ συνάφειαν ἐλθὼν
 πνευματικῆς ἀδελφότητος, etc. Jam illud quoque
 pro certo habendum est, eum, qui semel fraternitati
 spiritali alligatus est et adjunctus, etc. Paulo post
 ita legitur: Πολλῷ μᾶλλον ὁ εἰς σύμβασιν ἐλθὼν πνευ-
 ματικῆς συμβιώσεως, etc. Longe magis qui sædus
 inierit spiritalis illius contubernii, etc. Hoc ipso-
 loco ita scriptum est: Πόσῳ μᾶλλον ὁ πνευματικῇ
 κοινωνίᾳ συναρμοσθεὶς, etc. Quanto magis qui spiri-
 tuali societati ascitus est, is, etc. Haud multo post sic
 legitur (cap. 21, n. 2): Οὕτως ὁ λέγων, ὅτι διὰ τοὺς
 φαύλους χωρίζεσθαι τῆς πνευματικῆς ἀναγκάζομαι
 συναφείας, etc. Sic qui ait: Cogor propter malos a
 spiritali communitate separari, etc. Operi suo finem
 brevi impositurus auctor, sic loquitur (cap. 33,
 p. 580): Ἢ εἰ ἐκείνοι ἐμμένοντες τῇ ἀθετήσει τῆς
 πνευματικῆς κοινωνίας, etc. Aut si iidem illi spiri-
 tualem sodalitatem pergant aspernari, etc. Jam vi-
 dimus vocem πνευματικὸς voci σύστημα quinques
 aut sexies conjungi; ob idque ea loca hic rursus
 exscribere necesse non est. Etsi autem Regularum
 scriptor multis variisque nominibus utitur ad signi-
 ficandum monachorum contubernium, tamen his
 nominibus ne semel quidem vocem πνευματικὸς
 adjungit. Par est igitur duos auctores distingui,
 quorum, ut solet, diversa erat scribendi ratio.

38. Hactenus sermo institutus est de quibusdam
 vocibus, quæ cum sint familiarissimæ Constitutionu-
 num auctori, nusquam tamen in Regulis adhiben-
 tur: nunc loquamur de aliis aut vocibus aut scri-
 bendi rationibus, quæ, cum non minus familiares
 sint Regularum scriptori, eas tamen nunquam in
 Constitutionibus usurpatas invenias. Ad quod ge-
 nus pertinent duo illa, πληροφροεῖν et πληροφo-
 ρεῖσθαι: quæ voces cum in Regulis sint frequentis-
 simæ, in Constitutionibus tamen nusquam leguntur.
 Jam nostro more aliquot ejus rei exempla ob ocu-
 los ponamus. Ita igitur scriptum est in Regulis ma-
 joribus (reg. 11): Τὸν μὲν πληροφωρήσας, ὅτι ὁ, etc.,
 sic ut alteri quidem persuaserit, ut si, etc. Alibi in
 iisdem illis Regulis (reg. 27 maj.) ita legitur: Πλη-
 ροφωρηθέντες διὰ τῆς φανερώσεως τῶν οὐ μετ' ἀλη-
 θείας ὑποπτευθέντων, τῆς ἐπ' αὐτῷ διακρίσεως
 ἀπαλλάσσονται. Ipsi, iis, quæ falso suspecta fuerant,
 cognititis, ita demum certiores facti, ab ea, quam de
 ipso conceperant, suspitione liberantur. Nec aliter
 loquitur auctor in Regulis brevioribus, ubi hæc
 verba reperiuntur (reg. 11 brev.): Ἐὰν οὖν τις πλη-
 ροφωρηθῇ ὁσὼν καὶ ἡλικίᾳ κακῶν γίνεται αἴτια τὰ
 ἀμαρτήματα, etc. Si cui igitur persuasum sit, quot
 et quantorum malorum causa peccata sint, etc. Alia

regula (reg. 37 brev.) sic incipit : Πληροφορηθεὶς τὴν παρουσίαν τοῦ Δεσποτοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα ἐφορῶντος. Si ei persuasum sit de præsentia Domini Dei omnia insipientis. Mox ita legitur (reg. 38 brev.) : Πληροφορεῖσθαι δὲ, ὅτι οὐκ ἀνθρώπῳ ἀντιλέγει, ἢ ὑπακούει, ἥδη δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ. Sit autem persuasissimum ei, se non homini contradicere, aut obedire, sed Domino ipsi. Sequitur (reg. 81, p. 444) : Μέχρις ἂν πληροφορηθῇαι δυνηθῇ, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς χρητὴς δίκαιος, etc. Quoad ei persuaderi possit, aut Deum esse justum judicem, etc. Interjectis multis, scriptor loquitur (reg. 127) : Πόσω μᾶλλον, ἂν πληροφορηθῇ τις, Θεὸν ἔχειν ἐπόπτην τῶν ἰδίων κινήματων; Quanto magis idem vitabitur si quis sibi plane persuaserit, se motuum suorum Deum inspectorem habere? Plura qui volent, legere poterunt regulas 132, 174, 199, 219, 235, 261, 272, 296 et 306. Jam velim secum reputent eruditi homines, num verisimile sit auctorem quem iam uno verbo ad aliquid significandum passim in aliquo opere uti, qui tamen eodem illo verbo nunquam utatur in alio libro ad eandem rem exprimendam, maxime si rem illam sæpius exprimi oportuerit. In Constitutionibus autem verbum πληροφορεῖν nusquam legitur, cum tamen earum auctor ad eandem rem significandam alio verbo sæpius usus sit. Et ne quis id temere dictum fuisse existimet, loca quædam adducam, quibus dubitatio omnis tollatur. Itaque Constitutionum auctor sic loquitur (cap. 9) : Γινόντες οὖν τὴν ζημίαν, φύγωμεν τῆς ἐπιθυμίας τὸ ἀποπον. Cognito itaque detrimento, hanc absurdam cupidinem fugiamus. Nec ita multo infra sic scribit (cap. 16) : Μηδὲν ὅπως κατορθοῦν ἐξ οικίας λογιζομένη δυνάμει, nihil omnino suis se viribus recte facere ratus. Paria sunt quæ paulo post leguntur (cap. 17, p. 360) : Ἀλλὰ λογιζαμένη τῇ ἀναίδειᾳ τοῦ τῆς πονηρίας εὐρετοῦ τὴν τῶν ἀτόπων ἐννοιῶν φαντασίαν γενέσθαι, etc. Sed illud secum cogitans, ab impudente illo nequitie inventore absurdarum cogitationum speciem imprimi, etc. Maxime notandum quod sequitur (cap. 19, p. 363) : Πολλῷ μᾶλλον οἱ πρὸς τὴν μάθησιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ὁσιότητος ἀφικνούμενοι, ἅπαες πεπειχότες ἑαυτοὺς ὅτι δυνήσονται, etc. Multo magis qui ad discendam pietatis sanctitatisque disciplinam accedunt, ubi semel persuaserint sibi, se, etc. Prima capituli 21 verba hæc sunt : Χρὴ μέντοι καὶ τοῦτο πεπεισθαι σαφὲς, ὅτι, etc. Jam illud quoque pro certo habendum est, etc. Ejusdem generis sunt quæ ascribam e cap. 22 (p. 373) : Διὰ τοι τοῦτο προσήκει μηδαμῶς ἐναντιοῦσθαι ταῖς αὐτοῦ διατάξεσιν, ἀλλὰ πεπεισθαι, etc. Quocirca nullo modo ejus statutus adversandus est, sed pro certo habendum, etc. Certe si qui Regulas scripsit, scripsisset et Constitutiones, aliquando in iis, quæ mox citavi, locis verbo πληροφορεῖσθαι, uno omnium sibi familiarissimo, usus esset : quod cum non fecerit, jure putandus est alius esse ab eo, qui Constitutionum librum emisit. Eoque magis Regularum auctorem

A verbo πληροφορεῖσθαι in iis, quæ dixi, Constitutionum locis usurum fuisse puto, quod verbo παρθεσθαι uti non soleat pro eo, quod est, certo credere, aut persuaderi. Videntur igitur distinguendi esse duo auctores, quorum unus verbo πληροφορεῖσθαι unice delectatus sit ad quamdam persuasionem significandam, alter vero ad eandem rem exprimendam potius alio quovis verbo usus sit. Ubi et illud notari potest, vocem πληροφορία sæpiissime quoque in Regulis tam longioribus quam brevioribus legi : quæ tamen semel tantum in Constitutionibus reperitur ; ex quo fit, ut duo auctores distingui debeant, quorum uni vox πληροφορία ita placuerit, ut ea passim uteretur, alter vero eadem semel duntaxat quasi fortuito usus sit. Multa omitto sciens ; nec enim notari possent omnia, quin tædium atque satietas afferretur. Sed tamen illud silentio præterire non queo, adverbium quædam in Regulis non raro præire Scripturarum testimoniis : qui adverbiorum usus nullus est in Constitutionibus. Magis res intelligetur, si exempla aliqua proponantur. Primum autem occurrit illud in Regulis majoribus (reg. 5, n. 2) : Τοῦ Κυρίου ὁριστικῶς εἰπόντος, ὅτι Οὕτω πᾶς ἐξ ὑμῶν, etc. Cum Dominus verbis decretoriis dixerit, « Sic omnia ex vobis, » etc. Hoc ipso in loco ita legitur : Καὶ ἐτι δυσωπητικώτερον, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τετήρηκα, etc. Et, quod efficacies etiam possit commovere, « Sicut et ego Patris mei præcepta servavi, » etc. Consentit cum iis quæ diximus, illud (reg. 37, n. 2), τοῦ Ἀποστόλου φανερώως παραγγέλλοντος, τὸν μὴ ἐργαζόμενον, μηδὲ ἐσθίειν, cum Apostolus aperte præcipiat, ut qui non laborat, neque etiam manducet. Eandem scribendi rationem secutus auctor in Regulis brevioribus, ita scripsit (reg. 47) : Ἠλίκον δὲ ἐστὶ τὸ κρίμα τοῦ ἁμαρτήματος τούτου, ἔξεστι γινῶναι πρῶτον μὲν ἐξ ἀποφάσεως τοῦ Κυρίου καθολικῶς εἰπόντος, Ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, etc. Porro quam grave sit hujusce peccati judicium, intelligi potest primo quidem ex sententia Domini, qui in universum dixit : « Quisquis non obedit Filio, » etc. Statim ita scriptum invenitur (reg. 48) : Οἷς ἐπιφέρει καθολικώτερον, Οὕτως ὁ θεστυρίζων ἑαυτῷ, etc. Quibus magis generatim adjungit : « Sic qui sibi thesaurizat, » etc. Interjectis non paucis sic locutus est auctor (reg. 115) : Οἷς ἐπιφέρει δυσωπητικώτερον, Ὡσπερ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, etc. Quibus hæc efficaciora et ad persuadendum aptiora adjungit : « Quemadmodum Filius hominis, » etc. Harum rerum qui curiosi sunt, similia exempla videre poterunt in regulis 125, 131, 138, 212, 221 et 269. Ejusmodi autem adverbia, quorum usus in Regulis frequens est, nusquam in Constitutionibus occurrunt. Quod ultimo loco proponere decrevi, id nescio quomodo me magis movet : merito an immerito, judicabunt alii. Probavimus monasterii præfectum in Constitutionibus indicari variis nominibus, quæ a Regulis absunt : nunc eundem alia quadam ratione,

quam in Constitutionum libro cernere non est, in Regulis designari ostendemus. Jam ad exempla confugiamus. Auctor igitur cum dixisset honestam illam esse et ordinatam vivendi rationem, si inter fratres membrorum ratio servetur, comparationi huic insistens, sic locutus est (reg. 24, inter maj.): "Ὅστε τὸν μὲν τινα ὀφθαλμοῦ ἐπέχειν δύναμιν τὴν ἐπιμελείαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον, etc. Ita ut alius quidem oculi vim obtineat, cui scilicet concredita sit communis rerum cura, etc. Haud longe ita (reg. 25, n. 1) scribit: Διόπερ ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα πεπιστευμένος, ὡς ὀφείλων λόγον δοῦναι περὶ ἐκάστου, οὕτω διακείσθω. Quamobrem cui de mandata est communis cura, is ita afficiatur, tanquam qui de singulis redditurus sit rationem. Persequitur hoc modo (reg. 26): "Ἄλλ' ἀπογομνοῦν τὰ χροπτὰ τῆς καρδίας τοῖς πεπιστευμένοις τῶν ἀδελφῶν εὐσιπλάγγως καὶ συμπαθῶς ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἀσθενούντων. Sed debet hisce fratribus, qui infirmis benigne et humane curandis praefecti sunt, cordis arcana aperire. Alio loco ita legitur (reg. 30): Οὕτω καὶ πολλῶν πλεόν ὃ τὰ ἀσθενήματα ἰᾶσθαι τῆς ἀδελφότητος πιστευθεῖς, etc. Sic multo etiam magis cui totius fratrum societatis sanandae delegata provincia est, etc. Sequitur (reg. 43, n. 1): Οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι, τοῖς ἐν ἀσθενεστέροις διὰ τῆς ἐαυτῶν μεσιτείας προδιδάξιν ὀφειλοῦσι τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐξομώσει, etc. Hi quibus credita est plurimum regendorum cura, infirmiores sua ipsorum opera ad imitandum Christum promoveri debent, etc. Exempla multo plura e Regulis brevioribus, si liberet, proferre possem: sed ne nimium longus esse videar, aliqua solum subijciam, cetera indicabo. In his igitur ita legimus (reg. 45): "Ὁ μέντοι ἐπιτεταγμένος τὴν οἰκονομίαν τοῦ λόγου, ἐὰν ἀμελήσῃ τοῦ ἀναγγεῖλαι, ὡς φωνῆς χρίνεται. Ceterum cui tradenda doctrinae munus commissum est, is si omninuntiare neglexerit, perinde ut homicida damnatur. Ejusdem generis sunt haec (reg. 93): Καὶ ταύτης οὐκ ἐν ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ χειμένης, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ταύτην ἐπιτεταγμένου τὴν φροντίδα οἰκονομουμένης, ἐν τε καιρῶ καὶ μέτρῳ, etc. Isque [cibus] in ipsius potestate positus non sit, sed ab eo cui fuit cura haec concredita, et in tempore et in mensura ipsi subministretur, etc. Quibus comparat geminum est illud (reg. 132): Φαίνεται ὅτι οὐκ ἐπληροφόρηθ' τὴν ἐλπίδα Λαζάρου, οὕτε ἐγνώρισεν τὴν ἀγάπην τοῦ πεπιστευμένου τὴν πάντων καὶ αὐτοῦ ἐπιμελείαν. Apparet huic persuasum non esse de spe Lazari, neque ipsum charitatem illius, cui omnium et sui ipsius cura concredita est, perspectam habere. Nihil omnino differunt quae ascribam (reg. 158): Εἰ δὲ τις οἴεται χρῆσθαι τοῦ πλειονος, εἴτε ἐν νηστείᾳ, εἴτε ἐν ἀγρυπνίᾳ, εἴτε ἐν ψδῆποτε ἄλλῳ, ἀποκαλυπτέω τοῖς τὴν κοινὴν ἐπιμελείαν πεπιστευμένοις τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, δι' ἣν νομίζει τοῦ πλειονος χρῆσθαι. Quod si quispiam existimat opus sibi esse asperitate majore, sive in jejuniis, sive in vigiliis, sive in quacunque alia re,

A patesfaciat rei communi praefectis hanc ipsam rationem, ob quam asperitate majori indigere se arbitrat. Ejus rei duo exempla exhibebit regula una (reg. 255), in qua sic legitur: Δύο ταγμάτων καθολικωτέρων ὄντων, καὶ τῶν μὲν τὴν προστασίαν πεπιστευμένων, τῶν δὲ εἰς εὐπείθειαν καὶ ὑπακοὴν τεταγμένων, ἐν διαφόροις χάρισμασι, λογίζομαι ὅτι ὁ μὲν τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμελείαν τῶν πλειόνων ἐγκειρισμένος, τὰ πάντων εἶδέναι καὶ ἐκμανθάνειν ὀφείλει, etc. Duo cum sint magis generales ordines, et eorum, qui aliis praeficiuntur, et eorum, quorum partes sunt morem gerere et obedire, secundum diversa dona, arbitror, cui praefectura et cura plurimum concredita est, eum, quae omnibus congruunt, scire ac ediscere debere, etc. Etsi multa jam notavi, nihilominus tamen alia duo loca adjiciam. Primus est (reg. 252): "Ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἐντυχάνει περὶ τοῦτο. Καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνδείας αὐτῷ ἐπιδείξας, οὕτως ἐσθλὴ τὸ διδόμενον παρὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας ἐπιτεταγμένου ποιεῖν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τὸ, Δι-εδίδδοτο ἐκάστῳ καθότι ἂν τις χρεῖαν εἴη. Sed eum [panem] a Deo petit. Atque posita ipsi ob oculis indigentia sua necessitate, sic edit quod datur ab eo, cui cum probatione ea cura concredita est, ut quotidie faciat illud, « Dividebatur singulis, prout cuique opus erat. » Alter (reg. 284): Παρὰ τίνων δὲ χρῆ λαμβάνειν, καὶ πότε, καὶ πῶς, ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα ἐπιτεταγμένος δοκιμάζειν ὀφείλει. A quibus autem accipere conveniat, et quando, et quomodo, expendere debet is cui concredita est communis cura. Ejusmodi autem circumlocutio, qua Regularum auctor sibi mirifice placuit, nusquam in Constitutionibus usurpata invenitur. Cui ergo persuaderi poterit, Regularum atque Constitutionum unum et eundem auctorem esse, cum utrumque opus tam diverse scriptum sit? Ego quidem non tantopere insistendum putarem; si controversia esset de aliqua re quae raro tam in Regulis quam in Constitutionibus occurreret: sed cum in utroque opere de monachorum praeposito passim sermo instituitur, non video qui fieri potuisset, ut frater praefectus ea, quam dixi, verborum circuituione non aliquoties saltem in Constitutionibus designaretur, si earum idem auctor esset, qui Regularum. Auctores enim, qui certis quibusdam dicendi formulis ad aliquam rem exprimendam uti consueverunt, iisdem, si eandem illam rem in aliis operibus saepe exprimere necesse habeant, aliquando saltem vel incogitantes utuntur. Et quod magis atque magis movere debet: ea, quam notavi, verborum circuitio tam familiaris erat Regularum scriptori, ut non solum eam adhiberet tum cum totius monasterii praepositum indicare vellet, sed ipsam etiam usurparet, cum sermo haberetur de privatis quibusdam monachis, qui quibusvis rebus praeficerentur. Haec ejus rei exempla sunt (reg. 87): Τὸ διδόναι ἢ λαμβάνειν εἰ καὶ κατ' ἐντολὴν, οὐ παντός ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας πεπιστευμένου τὴν οἰκονομίαν. Dare aut accipere etiam secundum man-

datum, non est cuiuslibet, sed ejus, cui post factum A periculum delatum est dispensandi munus. Rursus (reg. 100): Ὁ τὴν μετάδοσιν ἐπιτεταγμένος, μετὰ δοκιμασίας τοῦτο ποιεῖτω. Cui munus distribuendi fuit assignatum, is examine præmisso illud impleat. Nec secus scriptum est aliquanto post (reg. 141): Παρεχὸς τοῦ πεπιστευμένου τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἐργαζομένων, ἢ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἐργῶν, &c., etc. Eo excepto qui operariis invisendis et dispensandis operibus præfectus fuit, quisquis, etc. Similia loca adicere mihi liceret: sed ea indicare satis habeo. Velim igitur legantur regulæ 148, 152, 187 et 288. Adnotanda tam nulla existimavi, ut magis intellexeretur Regularum atque Constitutionum non unum et eundem auctorem esse, cum naturale non sit, ut unus et idem scriptor tam diverse et sentiat et scribat.

§ XI. Pars sexta, ubi multis argumentis probatur Basilium Regularum auctorem esse.

39. Vidimus non unam omnium sententiam esse de Asceticis. Combefisius Basilium Constitutionum monasticarum auctorem facit: sed Regulas ipsius esse negat. Tillemontius, Dupinus, Natalis Alexander et alii fere omnes ut Regulas, ita et Constitutiones monasticas Basilio tribuunt. Ut ut hæc sunt, dubitari merito non potest quin Basilii volumen aliquod de rebus monasticis confecerit. Nam ea, quæ retulimus (a), veterum testimonia aperte ostendunt Basilium non breve quoddam, sed amplum ac præcipuum opus de monachorum institutis conscripsisse. Quare aut Regulas, aut certe monasticas Constitutiones ei adjudicari necesse est. Notandum est autem, nullum hactenus veterum scriptorum testimonium allatum esse neque a Combefisio, neque a quovis alio, quo constaret olim ab aliquo scriptore antiquo Constitutiones monasticas Basilio ascriptas fuisse. Et certe, ut mihi quidem videtur, ejusmodi testimonia certa et indubitata proferre promptum non erat, cum si qua esse videantur, ea in contrariam sententiam interpretari liceat. Nam quod litterarum monumentis proditum est, piissimos viros, Theodosium, Philibertum et Platonem Constitutiones Basilii studiose legisse (b), ex eo nihil certum concludi potest. Et vero Constitutionum nomen, ut alia pleraque, ita et ipsum quoque ambiguum est; nec per se potius eas Constitutiones monasticas, quæ in Basilii editionibus inveniuntur, significat, quam ejusdem Regulas. Omnia enim nomina hæc, liber, instituta, regula, constitutiones, et ejusdem generis alia, quibus antiqui scriptores ad Ascetica Basilii significanda usi sunt, ex se omnino idem valent, nihilque aliud natura sua significant, quam quædam opera, quæ de rebus monasticis Basilii edidit. Hæc autem eo notavi, ut ostenderem ex ejusmodi testimoniis, in

A quibus Basilii Constitutionum mentio sit, nihil juvari opinionem eorum, qui Constitutiones monasticas, quas vocant, Basilio tribuunt, cum, ut dixi, constitutionum nomen per se anceps sit et ambiguum. Fateor quidem monasticas Constitutiones apte et proprie constitutionum nomine significari posse: sed eas necessario hoc nomine indicari nego, cum et ipsas Regulas ita quoque appellare liceat. Cum enim regulæ nihil aliud sint, quam constitutiones quædam monasticæ, sine dubio ipsis regulis constitutionum nomen dari nihil vetat. Quare ex ejusmodi testimoniis, in quibus veteres aliquot scriptores Basilii Constitutionum meminerunt, efficitur solum, Basilium scripta aliqua, quæ ad res monasticas pertinerent, vulgasse: at ex his nihil amplius colligi potest. Cum ergo ita res sit (c), nunc videndum quæ sint scripta illa ascetica, quæ composuisse Basilium tot testes et antiquissimi tradiderunt. Ego autem cum superius dixerim (d) Regulas simul et Constitutiones monasticas uni et eidem scriptori ascribi non debere, ego igitur ut liberalissime cum Basilio egam, nihil amplius facere queo, quam ut horum operum alterutrum ei tribuam. Rursus cum mox affirmarim nulla veterum scriptorum testimonia proferri posse, ex quibus certo constet Constitutiones monasticas olim Basilio tributas fuisse, vix serendus essem, si eas summo illi viro adjudicarem. Quare Regulas ei ascribendas esse censi: eo magis, quod et auctoritas, et ratio, et ipsum scribendi genus ita suadeant. Et quidem composuisse Basilium aut Asceticum simpliciter, aut Librum asceticum, aut Regulam, aut Constitutiones, aut quidquam simile, testes sunt Hieronymus, Suidas, Gregorius Turonensis, Benedictus, Theodosius, Plato, Philibertus, Eugendus et Gregorius Nazianzenus (e). Quoniam autem nomina hæc, quibus hi scriptores usi sunt ad asceticas Basilii lucubrationes indicandas, ex se ambigua sunt, nec per se regulas magis, quam constitutiones monasticas significant, bene ac feliciter provisum est, ut ea ab aliis auctoribus et antiquissimis et locupletissimis plane et aperte explicarentur. Præeat testimonium Rufini qui in sua Præfatione in Regulam sancti Basilii ad Urseium abbatem sic loquitur (f): Ad hæc ego, ne quid tibi minus digne, non dico quam geritur, sed quam geri debet, exponerem, S. Basilii Cappadociæ episcopi, viri fide et operibus et omni sanctitate satis clari. Instituta monachorum, quæ interrogantibus se monachis velut sancti cujusdam juris responsa statuit, protuli. Ergo de Rufini sententia Instituta monachorum nihil aliud sunt, quam responsa illa, quæ Basilii dedit monachis, qui ipsum interrogarent: hoc est, ipsæ sunt Regulæ, in quibus Basilii multas ac varias monachorum quæstiones docte ac dilucide solvit. Ergo, eodem teste, Regularum legiti-

(a) Lege n. 27.

(b) Lege n. 27.

(c) Lege n. 27.

(d) Lege n. 34 et seq.

(e) Lege n. 27.

(f) Lege Codicem regul., p. 97.

mus parens Basilius est. Ubi obiter notandum, ex his optime intelligi verum esse quod dixi, videlicet, nomina hæc, *constitutiones, instituta*, et horum similia diverse explicari posse, et talia esse, ut sua natura non potius constitutiones monasticas, quam regulas significent. Et vero nisi Rufinus ipse docuisset quid intellexisset per *instituta monachorum*, Constitutionesne an Regulæ hoc nomine significarentur, ignoraremus: sed cum hæc addidit, *quæ interrogantibus se monachis velut sancti cuiusdam juris responsa statuit, protulit, dubitationem prorsus exemit*. Nec aliter aut sensit, aut scripsit Cassianus, cujus verba hoc loco rursus referre non pigebit. Sunt autem ejusmodi (a): *Huc accedit, quod super hac re viri et vita nobiles, et sermone scientiaque præclari, multa jam opuscula desudarant, S. Basilium et Hieronymum dico, aliosque nonnullos, quorum anterior sciscitantibus fratribus super diversis institutis vel questionibus non solum facundo, verum etiam divinarum Scripturarum testimoniis copioso sermone respondit*. Quibus verbis Regulæ indicari nemo non videt, cum in ipsis questiones fratrum atque interrogationes ut facunde et copiose, ita congruenter Scripturæ convenienterque enodentur. Hoc idem mirifice confirmavit imperator Justinianus, cum Regularum breviorum unam citavit (reg. 267), hoc modo: Βασιλεῖου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, ἐκ τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Ἐρώτηται, Εἰ ὅπου μὲν λέγει, Δαρήσεται πολλὰ, ὅπου δὲ, Ὁλίγα, πῶς λέγουσι τινες μὴ εἶναι τέλος τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις; Ἀπόκρισις. Τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπιτεκαλυμμένως εἰρησθαὶ δοκοῦντα ἐν τισὶ τόποις τῆς θεοπνευστου Γραφῆς, ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις ὁμολογουμένων σαφηνίζεται, etc. Basilii *episcopi Cæsareæ Cappadociæ, ex ejus libro Regularum*. Interrogatio. Si tum dicit, « Vapulabit multis¹, tum, paucis: » quo pacto quidam dicunt nullum finem supplicii fore iis qui poena afficiuntur? Responsio. Quæ ambigua sunt, ac videntur obscure esse dicta in quibusdam locis divinitus inspiratæ Scripturæ, alibi ab aliis quæ confessa et aperta sunt, declarantur, etc. Regularum igitur liber Justiniani ætate Basilio tribuebatur. Hanc opinionem a majoribus acceptam ad posterum transmisit Photius (b), his verbis: Εἶτα ὅσον Ὅρους τινὰς ἀσκητικοῦς, ὡς ἐν ἑρωτήσει καὶ ἀποκρίσει προηγουμένους, ἐκτίθεται τὸν ἀριθμὸν πεντήχοντα [πέντε]. Καὶ πάλιν συντομώτερον ἑτέρους Ὅρους τιγ'. Deinde quasi Regulæ quasdam asceticas; interrogando ac respondendo propositas exponit, numero quinquaginta quinque: iterumque breviores alias trecentas tredecim. Si igitur verum est Regulæ simul et Constitutiones Basilio Magno tribui non posse, longe melius est atque præstabilius summum hunc virum Regularum auctorem facere, quam Constitutionum, cum ipsum Regulæ composuisse affirmant antiquissimi et gravissimi scriptores, Constitutiones autem a

nemine ei certo tribuantur. Quare, si auctoritatis habenda ratio sit, quæ maxima in iis rebus haberi debet, oportet non Constitutiones, quarum ne mentio quidem perspicue facta est apud antiquos, sed Regulæ Basilio tribui, utpote quarum Basilius auctor fuisse olim a priscis scriptoribus dictus sit, qui ejus aut æquales, aut fere æquales fuere.

40. Cum illud quasi principium certum posuerimus, Regularum atque Constitutionum non unum et eundem auctorem esse; consequens est, si rationem sequi volumus, ut Basilium non Constitutiones, sed Regulæ scripsisse dicamus. Etenim, si quis monasticas Constitutiones cum Regulis comparaverit, statim animadvertet tantum has ab illis differre, quantum opus præstantissimum ab opere, si non malo, at inter mediocria tamen ultimo differt. Et vero refertæ sunt Regulæ præceptis saluberrimis atque utilissimis, quibus non monachorum modo, sed etiam Christianorum vita et mores sanctissime componi possint. In his multa ac difficilia Scripturæ loca doctissime ac dilucidissime explanantur. Videas hominem ad infinitas gravesque cujuscunque generis questiones solvendas semper paratum, et ita apte ad singula respondentem, ut nihil melius aut convenientius afferri possit. Certe opus tam absolutum non in quemlibet convenit, sed in virum, qui ut acri judicio, ita omni ecclesiasticæ scientiæ suppellectile instructus esset. Ejusmodi igitur opus potius tribui debet doctissimo gravissimoque scriptori Basilio, quam Constitutionum liber, in quo nihil ita magnum, nihil ita utile, nihil ita exinium continetur. Nam, ut aiunt, magnum magna decent, parvum parva. Quamobrem non erratum puto, qui Regulæ tanquam præstantissimas præstantissimo scriptori Basilio, Constitutiones vero monasticas tanquam mediocres mediocri cuivis auctori tribuet. Ac ne quis existimet Regulæ falso dici eximias, nec verius monasticas Constitutiones dici mediocres, meminisse operæ pretium est, monasticas Constitutiones nusquam apud antiquos certo et indubitanter citari. Sane Rufinus et Cassianus, qui Regulæ perspicue laudarunt, prorsus tamen de Constitutionibus siluere. Et quod magis mirabere, Photius, qui cæterum tam copiose de Asceticis locutus est, tamen ne unum quidem verbum de Constitutionum libro addidit, sic ut id opus aut non novisse, aut nullo loco habuisse videatur. Neque vero monasticas Constitutiones magis apud recentiores laudatas invenio, cum Regulæ tamen sæpe citentur. Profecto, si theologi, si alii scriptores ecclesiastici aliquid in Constitutionibus invenissent, quod sibi alicui usui esse potuisset, eas crebro citassent: quod cum non fecerint, satis declararunt nihil ejusmodi in ipsis invenisse. Quare, ut dixi, consentaneum est rationi, Regulæ uti egregias ascribi eruditissimo scriptori Basilio, Constitutiones vero

¹ Luc. xii, 47, 48.

(a) Cass. In., in Præl.

(b) Cod. exci, p. 493.

uti longe inferiores homini longe inferioris sortis. A Magis autem ac magis in hac mea sententia confirmor, quoties Regulas Scripturarum testimoniis referciri cogito, cum tamen ejusmodi testimonia raro in monasticis Constitutionibus adhibeantur. Opus enim in quo passim Scripturae citantur, auctorem decet Scripturarum peritissimum, qualem Basilium fuisse, si non ex antiquorum testimoniis, at certo tamen ex ipsius Basilii indubitatis scriptis cognosceremus: Constitutionum vero auctorem dici par est hominem qui, quantum ex ejus opere conjici potest, Scripturas non ita multum calletet. Maxime quoque ad rem facit quod legitur in Basilii epistola 295: Τοῦτον χάριν ἀπέστειλα τὸν ποθεινότεον ἡμῶν ἀδελφόν, ἵνα καὶ τὸ πρόθυμον γνῶρισθῃ, καὶ τὸ νωθρὸν διεγείρῃ. καὶ τὸ ἀντιτείνον φανερόν ἡμῖν καταστήσῃ. Πολλὴ γὰρ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἰδεῖν ὑμᾶς συνηγμένους, καὶ ἀκοῦσαι περὶ ὑμῶν ὅτι οὐχ ἔχον ἀμάρτυρον ἀγαπᾶτε βίον, ἀλλὰ μάλλον καταδείχθετε πάντες, καὶ φύλακες τῆς ἀληθείας ἀκριβείας εἶναι, καὶ μάρτυρες τῶν κατορθουμένων. Οὕτω γὰρ ἕκαστος καὶ τὸν ἐφ' ἑαυτῷ μισθὸν τέλειον ἀπολήψεται, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ τοῦ ἀδελφοῦ προκοπῇ, ὅν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ παρέχεσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις προσήκει, ἐκ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας καὶ παρακλήσεως. Hanc ob causam desideratissimum fratrem nostrum misi, ut et alacres agnoscat, et tardos exstimulet, et nobis indicet reluctantes. Nam vehementer cupio tum videre vos coadunatos, tum hoc de vobis audire, quod vitam a testium conspectu remotam non amatis, sed potius singuli vultis et mutua vestra diligentia et rerum praeclare gestarum testes fieri. Ita enim unusquisque et propriam mercedem integram consequetur, et eam, quae ex fratris progressu accedit: quam alter alteri tam verbis quam factis ex jugi congressu atque consolatione debemus conciliare. Hic igitur Basilii locus ad rem valde pertinet. Constat enim Regulas et Constitutiones in eo maxime inter se dissentire, quod in his anachoretarum status probetur, in illis vero eorum vivendi genus acriter reprehendatur. Quare cum ex ea, quam modo citavi, epistola liquet non probatum fuisse Basilio anachoretarum vivendi genus, ratio suadet, ut Regulae, in quibus id vivendi genus non probatur, ei tribuantur, non autem Constitutiones, in quibus illud vitae institutum prorsus probari vidimus. Ita enim et Basilii sibi ipse constabit, et Regulae cum ejusdem epistolis in eo consentient, quod in his aequae ac in illis anachoretarum vivendi ratio improbetur.

41. Satis quidem ex dictis constat Regularum auctorem nonnunquam videri paulo severiorem: sed tamen, quoniam ita expedit, ejus rei aliquot exempla rursus hoc loco proferam. Cum igitur in majoribus Regulis protulisset illud Matthaei: *Simile est regnum caelorum homini negotiatori, quaerenti bonas margaritas, inventa autem pretiosa margarita abiit* ²⁹, etc. sic persequitur (reg. 8, n. 2): Ἀπὸ

γὰρ, ὅτι ὁ πολῦτιμος μαργαρίτης πρὸς τὴν ὁμοιωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας παρελίσσεται, ἣν ἀδύνατον ἡμῖν προσγενέσθαι ὁ τοῦ Κυρίου δείκνυσαι λόγος, μὴ πάντα ὁμοῦ τὰ προσόντα ἡμῖν, καὶ πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν πολλοῖς περισπουδάζων πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτῆς προεμένους. *Planum est enim, regnum caeleste per pretiosam margaritam adumbrari: quod nos assequi non posse declarat Domini verba, nisi omnia simul quae habemus, et divitias, et gloriam, et genus, et si quid aliud est, cujus studio desiderioque plerique teneantur, pro eo comparando deseramus.* Haec nisi explicentur, ut falsa sunt, ita nimiam severitatem praeseferunt, cum vendi omnia ad salutem comparandam nihil necesse sit. Nec minus aspere loquitur auctor in Regulis brevioribus, quarum centesima prima sic incipit: Τὸ, *Παρὲι τῷ αἰτούντι σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δαρεῖσθαι μὴ ἀποστραφῆς*, ὥσπερ πειρασμοῦ ἔχει τόπον, ὡς ἡ ἀκολουθία τῶν συνημμένων δείκνυσαι. Καὶ εἰς πονηροὺς ἐστὶ τὸ προστεταγμένον, etc. *Illud, «Omni petenti te tribue, et volentem a te mutuum accipere ne averseris» ³⁰, » est loco quasi tentationis, quemadmodum eorum, quae proxime sequuntur, series declarat. Atque praeceptum illud datum est in improbos, etc.* Et haec quoque expositione indigent. Alioquin enim sequeretur improbos esse eos omnes, qui sua bona non vendiderunt, quandoquidem improborum nomine hic intelliguntur ejusmodi homines, qui facultatibus suis non renuntiarunt. Verba Graeca interrogationis 253 sunt haec: Ἐκ πάντων τῶν κατορθωμάτων, ἂν ἐν λείπῃ τινί, εἰ διὰ τοῦτο οὐ σώζεται; Ex omnibus recte factis si vel unum desit alicui, nam propterea salutem non consequitur: Cui quaestioni respondens auctor, sic scripsit: Ἵνα ἐν ἐνὶ μόνῳ δόξῃ παρακοῦειν, καὶ τοῦτο οὕτε διὰ ἔκνον, οὕτε διὰ καταφρόνησιν, ἀλλὰ δι' εὐλάβειαν καὶ τιμὴν τὴν περὶ τὸν Κύριον, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ ἀκούει, Ἐὰρ μὴ ρίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ: ubi (Petrus) in uno duntaxat visus est non obedire, atque hoc neque ob signitatem, neque ob contemptum, sed propter reverentiam et honorem Domini, ob id solum audit, «Si non lavem te, non habes partem mecum» ³¹. Quod hic dicitur, fore, ut quis salutem non consequatur, si vel unum recte factum omiserit, id, nisi interpretere, plus justo severum est, potestque ad desperationem adducere. Rogatus scriptor, quomodo cum iis agendum sit, qui devitant graviora peccata, patrant vero leviora indiscriminatim, ita respondet, ut omnia peccata aequalia efficere videatur: quod ut falsum, ita asperum esse nemo dissidebitur. Ejus autem haec sunt verba (reg. 263): Πρῶτον μὲν εἰδέναι χρὴ, ὅτι ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ταύτην τὴν διαφορὰν οὐκ ἐστὶ μαθεῖν. Μία γὰρ ἀπόφασις κατὰ πάντων ἀμαρτημάτων κεῖται, τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας. Primum quidem nosse oportet hanc differentiam (peccatorum)

²⁹ Matth. XIII, 45 seqq. ³⁰ Luc. VI, 30, 29. ³¹ Joan. XIII, 8.

in Novo Testamento non reperiri. Una namque habetur sententia adversus quælibet peccata, cum Dominus dicat, *Qui facit peccatum, servus est peccati* ¹⁹. Et quod molestius videbitur, auctor ita imprudenter scripsisse credi vix potest, cum in regula quarta non dissimilia jam dixisset. Ex quibus omnibus colligi potest auctorem, nisi ejus verba recte intelligantur, severiorem videri merito posse. Quare si difficilia quædam Regularum loca incaute legeris, facile credas, Combefisii exemplo, quemvis alium potius earum auctorem esse, quam Basilium: sed si quispiam ejusmodi locorum sententiam rite et scrutatus fuerit et assecutus, nihil asperius aut durius in ipsis inveniet, sibi que plane persuadebit severitatem illam in nullum alium magis convenire, quam in Basilium, qui eo ingenio erat, ut cum dogma aliquod explanare sibi non proposuisset, aliquando liberius severiusque loqueretur. Nam in rebus ad mores pertinentibus, nonnunquam minus, ut ita dicam, attendebat ad verba quibus uteretur, quam ad audientium salutem, ad quam quemque, quacunque ratione posset, perducere conabatur. Nunc e Basilii orationibus exempla aliqua subdam, ut cum iis, quæ retuli, Regularum locis possint comparari. Basilium igitur cum illud Lucæ, *Destruam horrea mea, et majora edificabo*, explanaret, ita locutus est (tom. II, p. 50): *Τίς ἐστὶν ὁ πλεονέκτης; Ὁ μὴ ἐμμένων τῇ αὐταρχείᾳ. Quis avarus est? Qui rebus quæ satis sunt, contentus non est.* Quod ita breviter ac simpliciter dictum perterret. Nam, si ita est, pauci erunt, qui avari non sint. Longe gravius est quod sequitur. Cum enim Basilium in quadam oratione sermonem instituisset de eo adolescente, cui, ut est apud Matthæum, Dominus dixerat: *Vende quæ habes, et da pauperibus* ²⁰, tum demum ipsum ita alloquitur (tom. II, p. 51): *Εὖ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας, ὥς σὺ φῃς, οὐτε ἐμοίχευσας, οὐτε ἐκλεψας, οὐτε κατεμαρτύρησάς τινος μαρτυρίαν ψευδῆ, ἀνώνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν, μὴ προστιθεὶς τὸ λέγειν, δι' οὗ μόνου δυνήσῃ ἐλθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Etenim, si non occidisti, ut ais, neque adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti: nihilominus tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi. Et vero quisquis audit illud: Nihilominus tamen adhibitam in his diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi, statim, nisi attentior sit, sibi in animum inducit Basilium hoc dicere voluisse, fieri non posse, ut quis in regnum cælorum ingrediatur, nisi fecerit quod huic adolescenti deerat, hoc est, nisi omnia sua vendiderit, dederitque pauperibus: quod nimis austerum esse vident omnes. Addam locum quemdam e sermone *De legendis libris gentilium* (tom. II, p. 181), ubi ita legitur: Ὡς*

τῷ μὲν ἀκούσιως τοῦ προσηκόντος ἀμαρτάνει καὶ συγγνώμῃ τις ἰσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο· τῷ δὲ ἐξεπίτηδες τὰ χεῖρω προελομένῳ οὐδεμία παραίτησις τὸ μὴ οὐκὶ πολλὰ πλάσιον τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν. *Enimvero qui a recto decoroque non voluntarie aberravit, forte veniam aliquam obtinebit a Deo: qui vero fuerit consulto mala amplexus, implacabiliter supplicia longe majora perferet.* Hæc qui legent, iis, nisi caveant, facile in mentem veniet, horum verborum hanc esse sententiam, qui non voluntarie peccaverit, cum fortasse veniam consecuturum; qui autem consulto et voluntarie, nihil ei spei relinqui, sed omnem penitentiae locum prorsus adimi: quod non modo plus æquo severum est, sed falsum, et a Basilii mente remotissimum. Eodem illo ex libello rursus pauca subjiciam. Sunt autem hujusmodi (ibid.): Ὡς τε καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, ὁμοίως ἀσχερὸν ἡγεῖσθαι φημι δεῖν τοὺς τοιοῦτους, ὥς τὸ ἐταίρειν, ἢ ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιβουλεύειν. *Quare cincinnatum esse et appellari, æque turpe censendum dico atque scortari, aut alienis nuptiis insidiari.* Certe, cum ita locutus est Basilium, rem exaggerasse dici merito potest. Nam aliud multo est, cincinnatum esse appellarique, et aliud scortari, aut alienis nuptiis insidiari. Ex quibus omnibus liquet Basilium, cum animarum salus ageretur, naturali quodam impetu quasi abreptum, raro quidem, sed nonnunquam tamen aliqua dixisse, quæ, nisi explicentur, severiora aut sunt, aut videri possunt. Itaque quisquis rationem sequi voluerit, Regulas potius Basilio tribuet, quarum in nonnullis major quædam severitas apparet, quam monasticas Constitutiones, in quibus ejusmodi severitatis ne vestigium quidem ullum exstat. Ita enim constat Basilium, cum de moribus sermonem haberet, semper sui similem fuisse: qui scilicet ubique tam in Regulis quam in aliis suis scriptis nonnunquam se paulo severiorem ostenderit. Neque tamen propterea statim reprehendendus est vir summus, cum ejus verba quilibet paulummodo perspicacior in bonam partem interpretari facile possit.

42. Quod jam attinet ad ipsam scribendi rationem, ingenue fatebor Regulas, si eloquentia spectetur, a cæteris Basilii operibus nonnihil differre: sed hæc diversitas, cum rei argumentum ita postulare, neminem movere debet. Non enim decebat in monasticis Regulis conscribendis uti grandiori stylo, sed simpliciore, quique ad res, quæ tractarentur, aptior esset atque accommodatior. Ego igitur Regulas, si cum reliquis Basilii scriptis comparentur, minus elegantes esse non nego quidem: sed tamen contendere ipsas non indignas esse, quæ eloquentissimo scriptori ac facundissimo tribuantur. Et vero quid in Regularum stylo vel morosis displicere possit, non video. Fluit ubique oratio libere ac suaviter. Ut verborum abundantia scriptorem copiosissimum fuisse aperte ostendit, ita eorum

¹⁹ Joan. viii, 34. ²⁰ Math. xix, 21.

delectus constructioque dubitare non sinit quin A idem disertissimus fuerit. Quid plura? A nobis facit eorum rerum optimus iudex Photius. Ubi enim de Asceticis Basilio loquitur, ita scribit (a): *In his tamen duobus libris non semper ad emphasim recurrit. Statim enim primus liber nihil præ se fert tale, nisi quod semel aticubi per reticentiam malum omen avertat. Nam ad cætera quod attinet, valde ibi est firmus, et æque purus atque dilucidus, perque duos hosce libros decurrit simplicior quidam et persamiliaris sermo ac compositio, ad vulgi aures comparata atque demissa, et ad solam demum auditorum salutem intenta.* Græca videre qui cupiet, ea superius legere poterit (num. 27). Sed hæc generatim dicta sunt: nunc de certis quibusdam notis, e quibus Basilium Regularum auctorem esse cognosci possit, disseramus. Hanc dicendi formulam, *ego vidi*, aut *ego novi*, Basilio pers familiarem fuisse jam monui (b). Invenitur autem et in Regulis quoque ea ipsa scribendi ratio; ob idque Basilium eorum legitimus parens esse jure putandus est. Ita igitur in regula 254 scriptum invenitur: *Ὅσπερ οὖν τὸ ἀργύριον ἀκολουθίαν ἔχει τοῖς τραπέζιταις διδοσθαι εἰς πορισμὸν, εἰσὶ γὰρ, ὡς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔγνω, οἱ ὑποδεχόμενοι καὶ τοῦτο ποιοῦντες, οὕτως, etc.* Quemadmodum igitur pecunia solet nummulariis ad quæstum dari (sunt enim, ut ego Alexandriæ novi, qui recipiant, et id ipsum peragant), sic, etc. Et alibi cum de quibusdam rebus, quæ sponte naturæ fiunt, verba fecisset, persecutus est hoc modo (reg. 309): *Ἐγὼ δὲ ἔγνω, ὅτι ταῦτα κατωρθώθη Χριστοῦ χάριτι καὶ ἐν ἀνδράσι καὶ ἐν γυναιξί, πῶς τε τῇ εἰς τὸν Κύριον γνησίᾳ.* Ego autem novi hæc Christi gratia completa fuisse tum in viris tum in feminis, per genitricem in Dominum fidem (c). Cum in tomo primo de ultimis duobus in Eunomium libris disputaremus, adnotavimus Basilium, si quid aut probasset, aut confutasset, aut explanasset, ita orationem concludere solitum, καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον, τὰ μὲν οὖν περὶ.... ἐπὶ τοσοῦτον, aut alio simili modo. Paria autem in Regulis invenimus, in quibus sic legitur (reg. 2 fus., n. 4): *Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τοσαῦται. Sed hactenus de dilectione Dei.* Quando autem semel Basilii in Eunomium libris usus sum, ex his aliud argumentum petam. Igitur, cum initio libri tertii significare vellet Scripturam sacram, ita locutus est: *Ἀξιωματὶ μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ Υἱοῦ παραδίδωσιν ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος. Dignitate quidem [Spiritum] secundum esse a Filio tradit fortasse pietatis sermo.* Secus autem in regula nona majore non legitur, ubi ita scriptum est (pag. 351): *Δικάζεσθαι δὲ περὶ αὐτῶν ἐπὶ δικαστηρίων ἑξωτικῶν ἀπηγόρευσεν ὁ τῆς θεοσεβείας λόγος, δι' ὃν φησι· Τῷ θεῷ λογιεῖσθαι κρίθηται, etc.* Sed cum ipsis pro tribunali externo liigare velat pietatis sermo, his verbis:

Et qui vult tecum in judicio contendere, etc. Loca quædam Scripturæ diversæ ab interpretibus versa fuisse non raro monet Basilius. Exempli causa, sic in opere *Sex dierum* scriptum invenitur (hom. 4 in Hex., n. 5): *Πρόσκειται δὲ ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων, Καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ἐποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὥρθη ἡ ξηρά· ἅπερ οὐτε τινὲς τῶν λοιπῶν ἐκδεδώκασιν ἐρμηνεύων.... τὰ τοίνυν ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων ὠδελίσται.* Additum est tamen in multis exemplaribus, *Et congregata est aqua, quæ sub cælo erat, in congregationes suas, et apparuit arida.* Quæ sane verba nulli ex reliquis interpretibus tradidere.... Notata sunt igitur obelo exemplaria accuratiora. Basilius, cum psalmum vicesimum octavum coram populo explanaret (tom. I, pag. 114), eodem modo locutus est: *Ἐν πολλοῖς μέντοι τῶν ἀντιγράφων προσκείμενον εὗρομεν τό, etc.* In multis autem exemplaribus additum reperimus illud, etc. Insigne aliud exemplum proferam e secundo in Eunomium libro (num. 20), ubi ita legitur: *Τέως γὰρ μὴν μὴδὲ ἐκεῖνο ἀπαρσιζήμαντον καταλίπωμεν, ὅτι ἄλλοι τῶν ἐρμηνεύων, οἱ καιριώτερον τῆς σημασίας τῶν Ἑβραϊκῶν καθικόμενοι, Ἐκτίσαστό με, ἀντὶ τοῦ, Ἐκτίσεν, ἐκδεδώκασιν.* Interim tamen neque illud silentio prætereamus, interpretes alios, qui convenientius Hebraicarum vocum sententiam assecuti sunt, pro *creavit*, edidisse *possedit me.* Et ne longus sim, omitto sciens, quæ leguntur in homilia prima in Hexæm. num. 6; item quæ scripta sunt in homilia in psalmum quadragesimum quartum, num. 4. Fit autem quoque in Regulis mentio illius in Scripturarum interpretatione varietatis. In his enim ita scriptum est (reg. 251): *Ὡς μὴ εἶναι πρόσταγμα, Ἀλλὰ τὸν ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, ἥτοι ἀρπεί (οὕτω γὰρ καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἀντιγράφων ἔχει), ἀλλὰ προφητεία πρὸ λέγοντος τοῦ Κυρίου, etc.* Ita ut illud, *Sed nunc qui habet sacculum, tollat, seu tollat* (sic enim etiam multa exemplaria habent), non sit quoddam præceptum, sed vaticinium Domini, qui prænuntiabat futurum, etc. Has dicendi formulas, τὸν ἐπιμέλειαν τὴν κοινήν πεπιστευμένον, οἱ τὴν ὁδήγιαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι, et alias id genus in Regulis sæpius occurrere aliquanto ante ostendimus (d). Principium autem Proverbiorum exponens Basilius eodem loquendi genere usus est, hoc modo (pag. 106): *Ὅσον πορνεία καὶ σωφροσύνη παρὰ σοὶ κρίνεται, καὶ ὕψλός προκαθέζεται σου ὁ νοῦς πεπιστευμένος τὸ δικαστήριον.* Exempli causa, scortatio et pudicitia apud te judicantur, et excelsa tua mens ejusmodi judicio sibi commisso præsidet. Decet igitur non Constitutiones, sed Regulas Basilio Magno tribui, cum in his Basiliani styli multa monumenta exstant, in illis autem nihil tale usquam compareat. Neque hoc mihi credi postulo, sed Constitutionum librum attentè

^a Luc. xii. 36.

(a) Cod. cxc. p. 495.

(b) Leg. n. 29.

(c) Præf. n. 72.

(d) Leg. n. 58.

ac diligenter legi velim : quod qui fecerit, ita, ut A
dixi, rem esse, suis oculis cernet.

43. Scio aliter sentire doctissimum virum Com-
befsium : sed quod pro firmo argumento attulit,
Regulas aliquando severiores videri, id nostræ opi-
nioni magis favere quam officere arbitror. Basilius
enim, ut ex dictis (a) constat, in aliis quoque scrip-
tis suis se præstitit eum, qui aliquando severior
fuisse credi possit : sed ita tamen, ut, si verborum
ejus vera sententia intelligatur, nihil omnino ne-
que in Regulis, neque in aliis ipsius lucubrationi-
bus aut prædurum aut Stoicum inesse perspicuum
sit. Fateor igitur non in Regulis modo, sed in aliis
etiam quibusdam Basili scriptis difficilia quædam
loca reperiri : sed non propterea facile adducar,
ut eas adulterinas esse putem. Cur enim, quæso,
in spuriis ponerentur Regulæ nomine severitatis
cujusdam majoris, alia vero illa Basili scripta, in
quibus non minores difficultates occurrunt, pro
veris haberentur? Cur rursus suspectæ erunt Basili
Regulæ ob difficiles quosdam locos, aliorum vero
sanctorum Patrum libri, in quibus loci aut æque
difficiles, aut etiam difficiliores inveniuntur, care-
bunt suspitione? Et alioqui levia sunt, quæ vir
doctissimus. Combefsium opponit, et talia, qualia in
scholis publicis quotidie proponi solent, quæque
qua facilitate obijciuntur, eadem vel ab adolescen-
tibus solvuntur. Quare cum eruditissimus vir Tille-
montius (b) Combefsii argumenta legisset, eorum-
que cuique respondere statuisset, ita respondit, ut
mirari se non raro significaverit, tam levia ab ho-
mine docto serio proponi potuisse. Etsi autem Til-
lemontii libri rari non sunt, quoniam tamen for-
tasse ad manum non omnibus erunt, speciosioribus
Combefsii argumentis breviter hoc loco respondere
mihi visum est : quod eo libentius faciam, quia in
variis responsionibus novi aliquid inveniri solet.
Sed antequam ultra progrediar, annotare libet
Combefsium, cum Eustathium Sebastenum Regu-
larum auctorem esse sibi semel falso persuasisset,
sibi persuasisse non verius, eundem illum Eusta-
thium ob earum Regularum perversam doctrinam
in concilio Gangrensi condemnatum fuisse : sed
quod pro certo vir doctissimus habuit, id valde in-
certum est. Sunt enim qui dicant sermonem in
concilio Gangrensi de alio Eustathio haberi, quorum
antesignani sunt eruditissimi viri Baronius, Blon-
dellus et Dupinus. Sed cum hæc questio hujus loci
non sit, mihi satis esse existimavi, si ea de re mo-
nuissem. Jam ergo ad propositum me refero ; ipsa-
que Combefsii verba, quibus regulam octavam
majorem oppugnat, hoc loco exscribere non pige-
bit. Primum autem Basili, deinde Combefsii verba
subjiciam. Basilius igitur ita loquitur (pag. 350) :
Δῆλον γάρ, ὅτι ὁ πολύτιμος μαργαρίτης πρὸς τὴν

²⁷ Matth. xix, 21.

(a) Leg. n. 41.

(b) Vie de saint Basile, pag. 638.

ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας παρεῖληπται, τὴν
ἀδύνατον ἡμῖν προσγενέσθαι ὁ τοῦ Κυρίου δείκνυσσι
λόγος, μὴ πάντα ὁμοῦ τὰ προσόντα ἡμῖν, καὶ πλοῦ-
τον, καὶ δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἰ τι ἄλλο τῶν πολλοῖς
περισπουδάζων πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτῆς προ-
εμένους. *Planum est enim regnum caeleste per pretio-
sam margaritam adumbrari : quod nos assequi non
posse declarant Domini verba, nisi omnia simul quæ
habemus, et divitias, et gloriam, et genus, et si quid
aliud est, cujus studio desiderioque plerique tenean-
tur, pro eo comparando deseramus.* Combefsium
vero hoc modo (c) : *Videtur istis satis aperte au-
ctor e regno caelorum excudere, qui non renuntient
omnibus, nec paupertatem evangelicam amplectentur,
quod Patres Gangrenses merito damnarunt. Est ergo
ille pretiosus lapis omnibus coemendus, perfectio illa
sub consilio a Christo proposita, ut et virginitas ; non
ipsa absolute vita æterna aut pietas Christiana.* Com-
befsium autem si meminisset eorum quæ prius
dixisset, talia non scripturum fuisse puto. Cum
enim in ea oratione, quam Basilius in divites ha-
buit, aliquid simile legisset, ita respondit, ut ejus
responsio ad hunc Regularum locum optime ac-
commodari possit. Basili autem verba, quæ jam
antea retuli, hic rursus edenda judicavi. Ubi igitur
oratorum optimus Basilius verba facit de eo ado-
lescente, cui a Domino dictum fuerat, *Vende quæ
habes, et da pauperibus* ²⁷, sic scribit (tom. II,
pag. 51) : *Εἰ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας, ὡς σὺ φῆς, οὔτε
ἐμοίχευσας, οὔτε ἔκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησάς τι-
νος μαρτυρίαν ψευδῆ, ἀνόννητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν
περὶ ταῦτα σπουδὴν, μὴ προστιθεὶς τὸ λεῖπον δι'
οὐ μόνου δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ. Etenim si non occidisti, ut ais tu, neque adulte-
rium commisisti, neque furatus es, neque contra
quempiam falsum testimonium dixisti, nihilominus
tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi in-
fructuosam efficis, qui quod reliquum est non adji-
cias, quo solo possis in Dei regnum ingredi.* In quem
locum doctissimus vir Combefsium (t. I, pag. 115)
hæc notavit : *Durior, inquit, propositio, si intelli-
gas de æterna salute, nec exponas in præparatione
animi.* Ego igitur dico quoque duriora esse quæ
Basilius in regula octava majore scripsit, si intelli-
gas de æterna salute, nec exponas in præparatione
animi, sed si ejus verba exponas in præparatione
animi, ea affirmo duriora non esse. Reprehendun-
tur quoque a Combefsio, quæ in regula tricesima
secunda de parentibus ac cognatis leguntur. Ibi au-
tem ita scriptum est (pag. 375) : *Εἰ δὲ ἐμπλε-
γμένοι εἰσὶ τῇ κοινῇ βίῃ οὐδὲς ἡμῖν κοινὸς πρὸς
αὐτοὺς λόγος, τοῖς δὲ εὐσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ
Κυρίῳ ἀπερισπάτως κατορθοῦν ἐσπουδαχόσι.* Quod
si implicati sunt vita communi, nulla res cum eis
nobis communis est, qui honestum decorumque ser-
vare, et assidue Deo coherere studemus, citra ullam

(c) Basil. recens. tom. II, pag. 465.

mentis aberrationem : quæ verba valde improbat is, quem sæpius dixi, vir eruditissimus Combefisius (a). Porro, inquit, istud de parentibus qui implexi sint τῷ κοινῷ βίῳ, id est, qui sæculari militia vivant, quod nec visendi, nec recipiendi, nec juvandi, quasi jam liberis in cænobio monachi vitam agentibus nihil illi attineant, unum videtur et maximum ex damnatis in concilio Gangrensi. Honorandi semper parentes, ac cum egeant, quibus liceat, fovendi; sive in vita κατὰ Θεόν, quam sic monachorum auctor vocat, sive in communi et sæculi vita, ac vel ipsa non prorsus laudabili; quantum tamen status ipse patitur. Legi quodque potest Combefisii nota in regulam 190, ubi vir doctus in Regularum auctorem multo vehementius invehitur. Recte autem et vere adnotavit eruditissimus vir Tillemontius, aut æqualia, aut etiam severiora in capite vicesimo Constitutionum inveniri : quod ne ipsum quidem Combefisium latuit. Cum enim ad id caput venisset, vidissetque nullam ibi neque parentum, neque cognatorum rationem haberi, ita scripsit : *Nescio an satis Evangelio consonet tanta hæc parentum abdicatio, si quid extreme laborantibus monachus opis præstare possit. Nunc ergo a Combefisio, si viveret, libenter quærerem, cur ille parentum quasi contemptus impediens quin Regularum Basilium auctorem faceret, non autem impediens quin eidem tribueret Constitutionum librum, cum in utroque opere parentum jura pariter violari videantur. Et alioqui non est timendum, ne unquam in liberorum animis penitus extinguatur amor parentum, cum ex sese phœnicis in modum semper renascatur. Quod in regula centesima prima vituperatur, improbos vocari eos, qui non omnia bona sua vendiderunt, id leve est, et nullius momenti. Improbi enim dicuntur non proprie, sed quod minus probi sint, minusque perfecti. Omisi, quod minime decuit, aliud Combefisii argumentum. Conqueritur igitur vir doctus, sanctiores matrimonii leges prorsus in regula d'iodecima prolixiore abrogari. Ipsius hæc sunt verba : *Non potest dici clarius aliquid ad vim illam, quam Eustathiani adhibebant conjugii, ut pugnantem alterum conjugem, vi omni ad alteri volenti renuntiare assentiendum cogerent, aut etiam illo invito renuntiantem reciperent; quod nihil subjectione ad Deum, nihil obedientia præstabilius; meritoque damnarunt Patres Gangrenses. Sane virum ab uxore non discedere, Dei præceptum est; castitatem præferre altero conjugum invito, non Dei jussis parere est, eique subijci, sed palam pugnare : nisi cum ratum duntaxat conjugium est, nec ea plene conjugum mutua servitus coivit : qua de re nihil auctor cogitavit; sed vim absolute conjugii, quasi Deo jubente divortium ἀσχετως prætextu, faciendam admittit. Audivimus Combefisium : nunc Basilium audiamus, qui sic loquitur (reg. 12 fus.) :**

A Καὶ τοὺς ἐν συζυγίᾳ δὲ γάμου τοιοῦτω βίῳ προσερχομένους ἀνακρίνεσθαι δεῖ, εἰ ἐκ συμφώνου τοῦτο ποιοῦσι κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀποστόλου. Τοῦ γὰρ ἰδίου σώματος, φησὶν, οὐκ ἐξουσιάζει, καὶ οὕτως ἐπὶ πλείωνων μαρτύρων δέχεσθαι τὸν προσερχόμενον. Atque ii etiam qui matrimonio conjuncti, ad hujusmodi vitæ genus accedunt, interrogandi sunt, an mutuo consensu id efficiant, ex Apostoli præcepto : « Nam, inquit, sui corporis potestatem non habet »²⁷, » sicque qui accedit, coram pluribus testibus recipiendus est : quæ verba retulimus, non quod de his ulla controversia sit, sed quod ad respondendum necessaria esse videantur. Gravia sunt et difficilia quæ sequuntur. Ita igitur Basilius reliqua persequitur : Et δὲ διαστασιάζοι τὸ ἕτερον μέρος, καὶ διαμάχοιτο, ἑλαττον φροντίζον τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, μνημονευέσθω ὁ Ἀπόστολος λέγων, Ἐν δὲ εἰρήνῃ καὶ ἀληθείᾳ ἡμεῖς ὁ Θεὸς καὶ πληροῦσθω τὸ πρῶταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος Ἐλ τις ἔρχεται πρὸς μὲ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τὰ λοιπὰ, οὐ δύναται μὲν εἶναι μαθητὴς. Quod si dissentiat altera pars, repugnetque, quod minus sollicita sit, quomodo placeat Deo, in mentem veniat Apostoli, qui dicit : « In pace autem vocavit nos Deus »²⁸, » atque impleatur præceptum Domini, qui dixit : « Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, etc., non potest meus esse discipulus »²⁹. » Ex quibus perspicere potest omnes quidem recipi debere in monasterio de Basilii sententia, tam eos qui consentientibus uxoribus accedunt, quam eos, quorum uxores repugnant : sed non eodem modo. Illi enim ita recipiebantur, ut Basilii testes adhiberi vellet : hi vero cum reciperentur, testes adesse necesse non erat, utpote quorum Basilii mentionem non faciat. Unde autem hoc? nisi quia priores ad professionem admittebantur, sic non eis amplius e monasterio egredi liceret; ob idque intererant testes, ut si quando vota sua irrita facere vellent, hominum qui adfuissent testimonio retinerentur : alios vero coram testibus recipi Basilii non jubebat, quod non ad professionem admitterentur. sed ad exercitationem. Aliud autem multo est, admitti ad professionem, et aliud, ad exercitationem. Etenim semel qui professus est, non est amplius sui juris : qui vero exercitationis causa in monasterium introivit, non propterea sui juris esse desinit, sed, si ita lubet, egredi potest. Hanc autem Basilii sententiam fuisse, nemo, opinor, homo, qui ejus verba attente legerit, negabit. Cur enim, quæso, rogari voluisset, an mutuo consensu id efficiant, si omnes ex æquo recipi debere credidisset? Interrogabantur autem ut, si uxores consentire constaret, profiterentur; sin minus, admitterentur quidem ad exercitationem

²⁷ I Cor. vii, 4. ²⁸ ibid. 15. ²⁹ Luc. xiv, 26.

(a) Comb. in Basil. recens. tom. II, pag. 77.

per aliquod tempus, nunquam autem ad professionem, nisi uxorum consensus tandem accederet. Id ita esse aperte ostendunt, quæ sequuntur. Sunt autem hujusmodi (pag. 354) : *Ἡμεῖς δὲ ἔγνωμεν ἐν πολλοῖς πολλάκις καὶ διὰ συντόνου προσευχῆς καὶ νηστείας ἀνευδότου, τὸν σκοπὸν τῆς ἐν ἀγνείᾳ ζωῆς περιγενόμενον, τοῦ Κυρίου τοὺς μέχρι παντὸς ἀπειθοῦντας, καὶ δι' ἀνάγκης πολλάκις σωματικῆς τῇ συγκαταθέσει τῆς ὁρθῆς κρίσεως ὑπάγοντος. Caterum nos castæ vitæ agendæ consilium non raro tum vehementium precum, tum assidui jejunii ope in multis prævaluisse novimus, Domino eos, qui prorsus obstinati erant, sæpe etiam per corporalem necessitatem ad rectum judicium comprobandum inducente. Causa igitur, cur Basilius quosdam invitis uxoribus in monasteria ad exercitationem introduci vellet, hæc erat, quod ejusmodi castæ vitæ agendæ consilium precibus et jejniis sæpe in multis prævaluisse nosset. Quod addit Combefisius, traditam in hac regula doctrinam a Patribus Gangrensibus damnatam fuisse, id ad rem non pertinere jam pridem monuit clarissimus vir Tillemontius. In eo enim concilio (a) hæc mulieres damnantur, quæ ideo maritos relinquebant, quod matrimonium horrerent : quem conjugii horrorem tantum abest ut Regularum auctor suaserit, ut etiam nuptias et permissas et [Dei] benedictione honoratas fuisse expresse dicat (reg. 5 fus.). Quod ultimo loco Combefisius objicit, id Tillemontio ita grave visum est, ut Basilium deserere non dubitavit. Qua de re ut cuivis melius existimare liceat, Basili et Combefisii verba referam. Basilius (reg. 295) : *Πρῶτον μὲν εἰδέναι χρὴ, ὅτι ἐν τῇ Καὶνῇ Διαθήκῃ ταύτην τὴν διαφορὰν οὐκ ἔστι μαθεῖν. Μία γὰρ ἀπόφασις κατὰ πάντων ἁμαρτημάτων κεῖται, τοῦ Κυρίου εἰπόντος : ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ λόγου ἔστι τῆς ἁμαρτίας.... καὶ τοῦ Ἰωάννου βοῶντος : Ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ἐργὴ τοῦ Θεοῦ μερεῖ ἐπ' αὐτόν, τῆς ἀπειθείας οὐκ ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ παρακοῇ τὴν ἀπειλήν ἔχουσης. Primum quidem nosse oportet hanc (peccatorum) differentiam in Novo Testamento non reperiri. Una namque habetur sententia adversus quælibet peccata, cum Dominus dicat : « Qui facit peccatum, servus est peccati ».... item cum Johannes clamet : « Qui non obedit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super ipsum »⁴¹, contumacia non ob peccatorum discrimen, sed ob transgressionem, locum comminationi præbente. Combefisius (b) : *Stoica peccatorum, auctori asserta, æqualitas, cautiusque et alia vena, quos Hermantius quasi affines, aut etiam rigidiores suò hic Basilio, adducit Patres. Ego ea in re et a Tillemontio (c), qui totam hanc regulam, exceptis tribus primis versibus, veram sanctamque***

A ac miram dicit, et a Combefisio, qui in ipsa Stoicum quiddam reperit, longe dissentio. Neque enim in Basili verbis quidquam excipiendum arbitror, neque in iisdem ullum dogma Stoicum invenio. Velim igitur scopum sanctissimi Patris atque propositum spectari. Interrogatus fuerat Basilius, quomodo cum iis agendum sit, qui graviora quidem peccata devitant, sed leviora indiscriminatim committunt : cui interrogationi ita respondere debuit, ut id sibi ante omnia proponeret, ut illos monachos a prava illa consuetudine deterreret. Nihil ergo ab eo melius dici potuit, cum illa Domini sententia, quæ nullum in peccatis discrimen ponit, una omnium optissima sit atque accommodatissima ad animos perterrendos. Ergo si finis ejus, quem sibi Basilius proposuit, ratio habeatur, nihil est in hac regula, quod aut a Combefisio jure potuerit reprehendi, aut a Tillemontio necessario excipi debuerit. Basilius autem, quasi prævidisset non defore, qui ipsius verba in malam partem acciperent, sententiam suam de discrimine peccatorum disertissime explicavit, cum hæc addidit (pag. 518) : *Ὅλος δὲ, εἰ ἐπιτρέπομεθα λέγειν μικρὸν καὶ μέγα ἁμάρτημα, ἀναντιρρήτον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν, ἐκαστὸν μέγα εἶναι τὸ ἐκαστοῦ κρατοῦν, καὶ μικρὸν τοῦτο, ὃ ἕκαστος κρατεῖ.... Δεῖ οὖν ἐπὶ παντὸς ἁμαρτάνοντος οὐκ ὀρθῶς ἁμάρτημα, φυλάσσειν τὸ κρίμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ἄν ἁμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἔλατ' αὐτὸν μετὰ τὸ καὶ αὐτοῦ μόνου, etc. Uno verbo, si parvum et magnum peccatum dicere nobis liceat, sine controversia negari non potest, hocque cuique magnum esse, cujus quisque subijcitur domino : illud vero parvum, cui quisque dominatur.... Quapropter erga quemcunque cujuscunque generis peccatum admittentem servandum est præceptum Domini, qui dixit : « Si peccaverit in te frater tuus, vade, corripe eum inter te et ipsum solum »⁴², etc. Primum quidem tanquam si dubitasset, ita locutus est, si nobis licet parvum et magnum dicere : sed statim parva et magna peccata re ipsa discerni oportere aperte ostendit, cum ita scripsit : *Sine controversia negari non potest, hoc cuique magnum esse, cujus quisque subijcitur domino : illud vero parvum, cui quisque dominatur. Ecce enim tibi duo peccatorum genera perspicue distincta. Alia suò nos dominio subijciunt : aliis nos dominamur ; hoc est, alia magna sunt, alia parva. Imo dilucidius etiam hæc peccatorum distinctio apparet ex his quæ sequuntur verbis : Quapropter erga quemcunque cujuscunque generis peccatum admittentem servandum est præceptum Domini, qui, etc. Nam hoc modo qui loquitur, peccata omnia unius et ejusdem generis esse non putat, sed multiplicis : cum vox quodcunque ex se**

⁴⁰ Joan. vii, 54. ⁴¹ Joan. iii, 36. ⁴² Matt. xviii, 15.

(a) Can. 14 Conc. tom. II.

(b) Comb. in Bas. tom. II, pag. 223.

(c) Vie de S. Basile, p. 642.

multiplex quiddam et varium significet. Præterea A cum Basilius ita locutus est, si parvum et magnum dicere nobis liceat, non proprie dubitavit an alia peccata magna essent, alia parva: sed credidit omnia peccata magna dici posse, si spectetur qui offenditur Deus: quod non impedit quin multa sint parva, si cum gravioribus comparentur. Denique omnia simul Combefisii argumenta, quæ ad sententias pertinent, arbitror facile solvi posse ab eo, qui universe dicit aliter locuturum fuisse Basilium, si aut ad episcopos, aut ad alios quosvis perspicaciores viros scripsisset; nec mirum esse, si cum sibi sermo esset cum monachis, hoc est, cum ingenuis ac simplicibus hominibus, minus de verborum delectu curarit, modo eos ad salutem perduceret. Ad cætera pergam, si prius monuero alia B quædam loca, quæ negotii aliquid Combefisio exhibuerant, in notis illustrari. Quanquam igitur Combefisius omnem suam operam in eo posuit, ut doceret Regularum doctrinam talem esse, quæ in sanctissimum virum Basilium convenire non posset: tamen adnotavit quasi præteriens, Regularum stylum a Basilii stylo aperte differre. Cujus argumenti vis ut magis intelligatur, altius repetenda res est. Meminisse ergo juvat, satis sæpe ita Scripturam in Regulis citari, ut quædam adverbia præeant; qualia sunt ὁριστικῶς, δυνωπητικώτερον, καθολικῶς, et ejusmodi alia, quæ in superioribus (a) videre cuivis licet. Hoc igitur cum animadvertisset Combefisius (b), ita scripsit: *Affectatio istiusmodi adjectorum auctori propria, et librorum de Baptismo, iis ignota, quæ nullo scrupulo audiunt Basiliana.* Ego quidem ejusmodi adverbia in reliquis Basilii scriptis non legisse me fateor: sed statim ob tam levem causam Regulas in dubium revocari posse nego. Scire enim oportet, stylum paululum variare pro vario dicendi genere; ob idque mirum videri non debere, si Regularum stylus a reliquorum scriptorum stylo exigua in re discrepet. Cum igitur ejusmodi adverbiorum usus neque ad oratorium, neque ad epistolarem, neque ad dogmaticum stylum pertineat, ea adhibere non potuit, nec debuit Basilius, cum aut concionaretur, aut epistolas scriberet, aut hæreticorum errores confutaret: sed cum vir summus ad aliud scribendi genus animum C appulisset, librosque asceticos conficere statuisset, orationem suam ad utilitatem eorum, quorum causa scribebat, accommodare necesse habuit. Quare cum hujusmodi adverbia ad tarda hominum simplicium ingenia commovenda plurimum valere cernebat, iis sibi utendum esse credidit, ut eorum animos magis ac magis excitaret. Sed ad omnem dubitationem tollendam duo præterea considerari volo. Primum, tam multa Basiliani styli monumenta et certa

et indubitata in Regulis exstare (c), ut ob exiguum in una re dissimilitudinem eas suspectas haberi æquum non sit, cum ratio postulet, ut plurium similitudo unius dissimilitudine, eaque levissima, potior judicetur. Alterum, ejus generis adverbia non ita frequentia esse, ut propterea suspicio aliqua suboriri merito possit. Cum enim in utrisque Regulis non amplius, opinor, quindecies adhibeantur, nemo erit, qui, si operis prolixitatem consideret, pauca ea esse non censeat. Complectar omnia uno verbo. Etsi, ut mox vidimus, styli solius ratio haberetur, tamen Regulas tribui Basilio oportet, cum parva aliqua in una discrepantia magnæ in cæteris consensionem cedere debeat. Nunc autem cum præter magnam illam styli in cæteris consensionem suppetant multa alia argumenta, partim e ratione, partim e veterum scriptorum auctoritate petita, e quibus non obscure ostenditur Basilium Regularum verum parentem esse, nemini ulla causa esse potest, cur id opus alteri ascribat (d). Ex quibus omnibus intelligere licet, Ἀσκητικόν, quod vocant, ad Basilium totum pertinere, hoc est, libellos *De iudicio Dei* et *De fide*, Moralia et Regulas tam breviores quam longiores. Et quando argumenta multa, quæ nostræ sententiæ adversari videantur, colligere semel cœpi, proponam et aliud, quod et ipsum quoque momenti plurimum atque roboris habere ab aliquibus credi possit. Fortasse igitur dicet aliquis, Basilium, auctore Gregorio Nazianzeno (e), gymnasia et monasteria, in quibus anachoretæ habitarent, exstruenda curasse; ob idque dici nulla modo posse Regularum auctorem, in quibus illud vivendi institutum maxime vituperatur. Faterer quidem id argumentum multum valere, si Regularum scriptor omnes omnino anachoretas reprehendendos censuisset: sed non ita esse, ex ipsis Regulis discimus. Cum enim auctor dixisset, vix in solitudine reperiri quemquam, qui corrigatur, cum nemo sit, qui corrigat, ita scripsit (reg. 7 maj., n. 1): Ὁν ἐπὶ τῆς μοναστικῆς εὐσεβείας ἀπορῶν, μὴ προενομήντα κατὰ τὸν βίον, ὥστε συμβάλειν αὐτῷ τὸ εἰρημένον ἐκείνῳ, οὐδὲν τῷ ἐντὶ, ὅτι ἐὰν πέσῃ, οὐκ ἔστιν ὃ ἐγείρω αὐτόν. Talem autem [qui videlicet corrigatur], in solitudine reperire difficillimum est, nisi prius in vitæ societatem fuerit ad- D junctus. Quare accidit ei quod dictum est: « Vix uni, quia si ceciderit, non est qui erigat eum »³³. Ex quibus perspicuum est, non omnes anachoretas a Regularum auctore vituperatos esse, sed eos unos, qui non prius sese ad virtutem in sodalitiis exercuissent. Quod igitur ait Gregorius Nazianzenus, Basilium quædam pietatis gymnasia anachoretarum causa construxisse, id nullo modo cum Regulis pugnat, cum in ipsis aliquod anachoretarum genus

³³ Eccle. iv, 10.

(a) Leg. n. 58.

(b) Combef. tom. II, p. 162.

(c) Leg. n. 42.

(d) Leg. n. 59 et seq.

(e) Or. 20, pag. 558 et 559.

manifeste comprobetur. Nunc autem causam, cur A Basilius eos, qui privatam vitam atque solitariam agere statuissem, prius in sodalitiis aliquo exerceri vellet, invenire difficile non est. Ita enim contingit, ut si quis in solitudine peccet, meminisse possit, aut se, aut alios ob simile factum a præposito olim redargutos fuisse; atque hoc pacto, ut ne amplius tale quidquam admittat, a sua ipsius conscientia admonetur: contra, fieri facile potest, ut si quis initio in sodalitiis non vixerit, etiam dum gravissime peccat, ob imperitiam tamen peccare se nesciat. Hæc autem nostra declaratio ipsius Gregorii Nazianzeni verbis maxime confirmatur. Ita enim scribit (a): Τοῦ τοίνυν ἐρημικοῦ βίου καὶ τοῦ μιγάδος μαχομένων πρὸς ἀλλήλους ὡς τὰ πολλὰ, καὶ δισταμένων..... καὶ τούτους ἀριστα κατήλλαξεν ἀλλήλοις καὶ συνεκέρασεν· ἀσκητήρια καὶ μοναστήρια δειμάμενος μὲν, οὐ πόρρω δὲ τῶν κοινωνικῶν καὶ μιγάδων, οὐδὲ ὥσπερ τειγίω τινι μέσῳ ταῦτα διαβάλλων, καὶ ἀπ' ἀλλήλων χωρίσας, ἀλλὰ πλησίον συνάψας καὶ διαζεύξας, etc. Cum igitur solitaria vita, et ea, quæ societate gaudet, ut plurimum inter se dissiderent, ac pugnarent.... ipsas tamen præclare inter se reconciliavit, ac permiscuit, pietatis nimirum gymnasia et monasteria exstruens, non tamen longo intervallo ab iis, qui in sodalitiis vivunt, remota. nec velut muro quopiam interjecto ea distinguens atque a se invicem separans, verum prope conjungens ac dirimens, etc. Etenim facile cuique conjicere licet, Basilium ejusmodi monasteria eo consilio ita disposuisse, ut qui anachoretarum vivendi rationem amplecti cuperent, prius in aliquo sodalitiis vicino ad pietatem exercerentur. Etsi autem Basilius quoddam anachoretarum genus laudabat, tamen in suis Regulis universe in anachoretas tam vehementer invehi potuit, quorum scilicet pars maxima sine prævia illa exercitatione id vitæ genus eligeret. Et ne quis forte hæc cum superioribus pugnare arbitretur, monere libet, Basilium et Constitutionum monasticarum auctorem in eo maxime inter se dissidere, quod huic anachoretarum institutum generatim probaretur illi idem generatim improbaretur. Magnus autem ille dux ac magister monachorum Benedictus approbabat quoque anachoretas eos, qui cum diu in sodalitiis vixissent, ita demum vitam solitariam agere statuerent. Sic enim capite primo Regulæ suæ scribit: *Monachorum quatuor esse genera manifestum est.... Secundum genus est anachoretarum, id est, eremitarum: horum qui non conversionis fervore novitio, sed monasterii probatione diuturna, didicerunt contra diabolum multorum solatio jam docti pugnare, etc.*

§ XI. Pars septima, ex qua cognosci poterit, Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno tribui debere.

44. Doctissimus vir Combefisius sæpe quidem et confidenter dicit Basilium Constitutionum mona-

sticarum auctorem esse: sed quasi ei satis fuisset, si suam sententiam declarasset, nusquam illam ullis argumentis comprobavit. Neque tamen virum eruditissimum ullius negligentia accusatum velim. Nemo enim, qui præstat quod potest, quod quædam non possit, reprehendus est. Puto autem neque a Combefisio, neque a quoquam ullum argumentum firmum afferri posse, quo non dico constet, sed verisimile fiat, Basilium parentem legitimum, scilicet monasticarum Constitutionum. Unde enim, quæso, ejusmodi argumenta peterentur? E veterum scriptorum testimoniis? Sed testimonia omnia quæ proferri potuissent, ambigua sunt, nec magis ex se Constitutiones significant, quam Regulas. E ratione? Sed cui, quæso, Combefisius persuadere potuisset consentaneum esse rationi, ascribi Basilio Magno Constitutiones monasticas, quas ei nullus scriptor antiquus certo tribuit? cum ipse adjudicari Basilio Regulas noluerit, quas ei tamen antiqui multi auctores disertis verbis attribuebant, Rufinus, Cassianus, imperator Justinianus, Photius (b). E stylo? Sed quæ convenientia inveniri potest, ubi nulla est? Imo non satis est dicere, nullam esse in stylo convenientiam, cum discrepantia maxima sit. Quamquam autem Combefisius nullis argumentis suam sententiam confirmavit, tamen non temere factum puto, ut monasticas Constitutiones Basilio tribuerit. Cum enim semel in animum induxisset suum, Regulas indignas esse quarum Basilius auctor diceretur, consequens fuit, ut, sublatiis Regulis, ei saltem monasticas Constitutiones daret. Et vero tot testimonia veterum, qui ampli ejusdem operis ascetici Basilium auctorem manifeste faciunt, Regulas atque Constitutiones ei simul adimi non sinunt. Hanc autem Combefisii opinionem nemo, quod sciam, amplexus est. Mihi quidem non ignotum est, videri Scultetum ascetica omnia e Basilianorum scriptorum catalogo prorsus sustulisse: sed neminem novi, qui, Combefisii exemplo, Regulas in spuris poneret, Constitutiones vero pro Basilii genuino fetu haberet. Adversus igitur sententia omnino vicit, eorum, qui, ut Regulas, ita et monasticas quoque Constitutiones Basilio ascribunt. Ego autem si iis quæ posui principiis stare volo, ut a Combefisio, ita a cæteris quoque dissente cogor: sed sic tamen, ut si reconciliari me unquam eum Combefisio difficillimum sit, reconciliatum me iri facillime cum cæteris sperem; modo cogitarint me ab ipsis in re levi dissentire. Mihi enim cum illis convenit, quidquid in Asceticis insigne est et eximium, omne id ad Basilium Magnum pertinere: solas vero monasticas Constitutiones ejus esse nego, quæ certe, si cum Regulis comparentur, nihil magni aut eximii complecti videbuntur. Nam, ut monui (c), Constitutiones monasticæ nunquam fortasse neque apud anti-

(a) Or. 29, pag. 338 et 339.

(b) Leg. n. 40.

(c) Leg. n. 40.

quos, neque apud recentiores citantur, cum tamen Regulas sæpe citari constet: quod indicio est Regulas semper maximo in pretio fuisse, Constitutiones non item. Quare non satis queo Combefisium mirari, qui cum aliquod veterum aut recentiorum testimonium ad monasticas Constitutiones commendandas afferre debuisset, satis sibi esse credidit, si ipse eas impense laudaret. Causam autem, cur monasticarum Constitutionum Eustathium Sebastenum auctorem faciam, vident, opinor, omnes. Cum enim prius pro certo et explorato staterim (a), monasticas Constitutiones et Regulas uni et eidem scriptori tribui non posse, eodemque loco affirmarim Basilium parentem esse Regularum, consequens est, si mecum consentire velim, ut aliquem Constitutionum auctorem, qui Basilium non sit, queram. Quis autem, quaeso, earum auctor verisimiliter dici potest, quam Eustathius Sebastenus, qui, ut est apud Sozomenum (b), librum asceticum, qui Basilii Cappadocis nomine inscriptus erat, edidisse a quibusdam credebatur? Nam licere nobis non arbitramur, veterum testimonia, nisi eorum falsitas aliunde manifesto probari possit, pro falsis habere. Cum ergo, ut Sozomenus refert, essent qui librum quemdam asceticum, qui Basilii nomen præferebat, ab Eustathio Sebasteno conscriptum fuisse affirmarent: sequitur, si quis liber sit in Asceticis, qui Basilio tribui non possit, eum Eustathio ascribi oportere. Obscurum autem non est, talem esse Constitutionum librum. Nam, ut sæpe dixi (c), non idem auctor est Constitutionum, qui Regularum. Cum igitur Basilium Regularum auctor sit, ipse Constitutionum auctor esse non potest. Reliquum est igitur ut Constitutionum librum aut ad Eustathium pertinere dicamus, aut ad incognitum auctorem. Sed nemo hactenus, quod sciam, neque monasticas Constitutiones, neque ullam aliam Asceticorum partem incognito auctori tribuit. Omnes enim, auctoritatem Sozomeni secuti, Ascetica semper aut Basilio ascripsere, aut Eustathio. Et quidem etiamsi eruditi mirifice dissideant inter se de Asceticis, in eo tamen omnes prorsus inter se conveniunt, quod eorum aut Basilium auctorem faciant, aut Eustathium; ita ut si quis quid Basilio sustulit, id Eustathio largitus sit. Quodsi in manibus essent aliqua alia Eustathii opera, fortassis e styli similitudine ostendi posset monasticas Constitutiones ad eum pertinere: sed cum nulla sint, hoc argumentorum genere uti non possumus. Attamen alia adhibere licet non minoris ponderis aut momenti. Cum enim constet inter omnes Ascetica, sive Asceticorum partes, aut Basilii esse, aut Eustathii, si probaverimus monasticas Constitutiones Basilium auctorem non habere, eas Eustathio tribuendas esse simul probabimus.

(a) Leg. n. 34 et seq.

(b) Lib. III, c. 14.

(c) Leg. n. 34 et seq.

(d) Leg. n. 34 et seq.

45. Probare autem Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno adjudicari oportere, est proprie actum agere. Nam omnia argumenta quibus usi sumus (d), partim, ut ostenderemus Regularum scriptorem alium esse ab eo, qui monasticas Constitutiones edidit; partim, ut planum faceremus (e), dubitari nullo modo posse, quin Basilium parens sit legitimus Regularum, si quid probent, probant quoque necessaria quadam consecutione, Eustathium Sebastenum Constitutionum monasticarum auctorem esse. Etenim, si verum est Basilium opificem esse Regularum, consequens est, ut monasticas Constitutiones non ediderit, cum, ut dixi, Regularum et Constitutionum unus et idem auctor non sit. Cui autem, quaeso, melius ascribi poterunt Constitutiones monasticæ, quam Eustathio, cui omnium consensu tribuendum est quidquid in Asceticis Basilianum non est? Ex quibus perspicui potest quæstionem, quam hic solvendam nobis proponimus, totam pendere ex iis locis, ubi, ut mihi quidem videtur, satis perspicue probavi, et Basilium Regularum legitimum parentem esse, et Constitutionum monasticarum auctorem alium esse ab eo, qui Regulas conscripsit (f); ob idque velim maxime ea Præfationis pars paulo attentius legatur. Interim, ut magis intelligatur, monasticas Constitutiones non immerito a nobis Eustathio Sebasteno tribui, hic eorundem argumentorum, quæ jam ante protuli (g), quasi epitomen quamdam ob oculos ponendam esse iudicavi. Notarunt ante nos et alii, Regularum auctorem anachoretis infensissimum fuisse, viderique hujusce vivendi generis pericula incommodaque ita exaggerasse, ut modum excedere videatur, cum tamen Constitutionum scriptor sic eis faverit, ut mediam sui operis partem totam eorum causa composuerit. Liqueat autem ex Basilii Epistolis (epist. 295), summum hunc virum anachoretarum vivendi rationem non probasse, ob idque jure ac merito dici debere Regularum auctorem. Nam hoc modo constabit, præstitisse se eundem tam in Regulis, quam in Epistolis, hoc est, anachoretarum exagitorem osoremque. Quomodo vero fieri potuisset ut Basilium, cui certe anachoretarum institutum non placebat, scripsisset Constitutionum librum, in quo illa vivendi ratio maxime probatur? Restat igitur ut hic liber reddatur suo auctori Eustathio, qui, quidquid in Asceticis Basilii non est, ejus auctor semper ab omnibus habitus est. Insuperantur in Regulis nonnulla, quæ severitatem quamdam redolent (h), non aliter atque in quibusdam Basilii scriptis: a qua severitate longissime abest Constitutionum auctor: ergo non unus et idem est Regularum et Constitutionum scriptor, sed duo, quorum alter paulo severior, alter paulo indulgentior videri poterat. Ergo Basilium

(e) Ibidem 39 et seq.

(f) Leg. n. 35 et seq. et n. 37 et seq.

(g) Leg. n. 34.

(h) Leg. n. 37 et 41.

Regularum auctor est, cum et in aliis suis scriptis A in se veritatis non mediocri monumenta certa reliquerit : Constitutionum autem legitimus parens est Eustathius, cum, si quid in Asceticis sit, quod Basilii non sit, ejus opifex esse ab omnibus credatur. Ita scriptæ sunt Regulæ, ut referatæ sint Scripturarum testimoniis ; idcircoque Basilii, qui in suis libris sacras Scripturas passim citabat, putandus est composuisse Regulæ, non autem Constitutiones, in quibus ejusmodi testimonia raro adhibentur. Nulli ergo alteri rectius ascribi potest Constitutionum liber, quam Eustathio, cui tribui debet quicquid in Asceticis Basilianam scribendi rationem non sapit. Familiare est Constitutionum scriptori, cum monasticum vivendi genus significare vult, vocibus aut φιλοσοφία, aut φιλόσοφος, aut φιλοσοφῆν uti (a) : quas tamen voces invenire non est apud Basilium hoc sensu acceptas. Non male igitur Constitutionum liber adjudicabitur Eustathio, qui, quod in Asceticis a Basiliano scribendi genere alienum est, suo quodam jure, eoque antiquo, sibi vindicat. Simile est quod sequitur. In memoriam igitur revocandum quod dixi, verbum ποιῆσθαι ita in Constitutionibus adhiberi, ut ipsis etiam locis, ubi tempore passivo ponitur, tamen significationem activam servet (b) : cujus rei suo loco multa exempla protulimus. Hic autem verbi ποιῆσθαι usus Basilianus non est : Eustathianus igitur, cum Eustathiana esse ab omnibus dicantur, quæ non Basiliana esse noscuntur.

46. Quanta sit antiquorum scriptorum auctoritas in ejusmodi quæstionibus persolvendis, nemo, qui paulum modo humanior est, ignorat. Basilio autem Regulæ antiquissimi et locupletissimi auctores tribuunt, Rufinus, Cassianus, imperator Justinianus, Photius (c). Proinde, cum nulla causa sit, cur ab hac priscorum scriptorum opinione discedamus, Regulæ Basilio adjudicari æquum est. Cum igitur satis constet ex dictis (d), ut mihi quidem videtur, Regularum scriptorem alium esse ab eo, qui Constitutionum librum edidit, nec Basilii earum opifex dici possit, qui scilicet ex veterum sententia Regulæ confecerit, certe hic Constitutionum liber jure ascribitur Eustathio, quem omnes facile faterentur auctorem esse eorum Asceticorum, quorum Basilii auctor non est. Regulæ, si res ipsa diligenter consideretur, opus sunt longe et doctius et perfectius, quam monasticæ Constitutiones. Cum ergo ex his duobus operibus, ut sæpius monui (e), alterum Basilio, alterum Eustathio ascribi oporteat, convenit præstantiori Basilio tribui Regulæ, quæ præstantiores sunt : Eustathio vero minus præstanti, monasticas Constitutiones, quas nullus æquus rerum æstimator minus præstantes esse

A inficiabitur. Universe dici potest Regulæ ita conscriptas esse, ut ipsæ scribendi ratio Basilii phrasim plane redeat. Neque in hoc mihi fidem haberi volo, sed gravi et erudito scriptori Photio (f), qui in Regulis styli Basilii et manum agnovisse se testatus est. Sunt præterea in Regulis peculiares quædam Basiliani styli notæ, quas qui serio attenderit, eum ipsarum auctorem esse facile fatebitur. Qualis est hæc dicendi formula, *ego vidi*, aut, *ego novi* : qua familiariter uti solitum Basilium adnotavimus (g). Similiter suo loco monuimus (h), Basilium, cum de aliqua re disseruisset, hæc concludendi ratione maxime delectari, καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσούτων, vel, τὰ μὲν οὖν περὶ τοσούτων, vel alio simili modo. Hoc autem dicendi genus in Regulis quoque usurpatur. Haud dissimile est quod ascribam. Scripturam sacram significare volens Basilii, ita locutus est (i), παραδίδωσιν ἰσως ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος, tradit fortasse pietatis sermo. Ita autem loqui quoque Regularum auctorem ad idem significandum constat (j). Basilii in suis libris non raro monet alios interpretes aliter quædam Scripturæ loca interpretari : quod etiam fecit qui Regulæ in lucem edidit (k). Has dicendi formulas, τὸν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον, οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι, et ejusdem generis alias sæpius in Regulis, inveniri aliquanto ante multis exemplis ostendi (l). Eodem autem illo in loco ostensum est, Basilium, cum principium Proverbiorum explicaret, non aliter locutum fuisse. Ex quibus omnibus perspicitur, Basilio tribuendas esse Regulæ, in quibus Basiliani styli monumenta multa exstant, non autem monasticas Constitutiones, in quibus ne vestigium quidem illius ullum reperitur. Sed si Regulæ semel Basilio ascribantur, superest ut Eustathius ob eam, quam sæpius protuli, causam Constitutionum monasticarum auctor esse dicatur. Præterea notum est et confessum, optimum scriptorem Basilium argumentum quod semel disquirendum suscepisset, ita tractare, ut nunquam aliud agat, nunquam a proposito aberraret, nunquam omittat quidquam eorum quæ ad rem pertineant. Ita autem scriptus est Constitutionum liber, ut ejus auctor aliud egerit, aberraveritque a proposito, nec quidquam dixerit eorum quæ ad rem pertinerent. Et vero nisi docuisset ipse (cap. 18), scripsisse se primam sui operis partem ad anachoretas instituendos, id prorsus ignoraremus. Quæcunque enim in prima illa monasticarum Constitutionum parte leguntur, hoc est, in primis totis septemdecim capitibus, ea non magis ad anachoretas spectant, quam ad cœnobitas : imo vero plura sunt, quæ ad Christianos omnes referri possunt. Cui ergo persuaderi poterit, Basilium, qui a proposito decli-

(a) Leg. n. 57.

(b) Ibidem.

(c) Leg. n. 39.

(d) Leg. n. 34 et seq.

(e) Leg. n. 40.

(f) Cod. cxcj, p. 495.

(g) Leg. n. 29 et 42.

(h) Leg. eundem n. 42.

(i) Ibidem.

(j) Ibidem.

(k) Ibidem.

(l) Ibidem.

nare non solebat, ejusmodi libri architectum esse, in quo nihil proprium invenitur eorum, quorum gratia conscriptus fuisse dicitur? Certe, quantum ego auguror, si Basilius auctor esset Constitutionum monasticarum, monita, consilia, præcepta multa tradidisset, quibus anachoretæ partim ad proprias ejus status virtutes excolendas excitarentur, partim admonerentur, ut hujus instituti pericula, quæ magna et multa sunt, vitarent: quod cum factum non sit, inde colligi debet, hunc librum tribui non posse Basilio, qui de quacunque re diserebat diligentissime, sed alteri auctori, qui tantam diligentiam in scribendo non ponebat. Recte ergo fecerimus, si Constitutiones monasticas Eustathio adjudicemus, imitemurque doctissimos quosque omnium ætatum homines, qui, si quid putarunt Basilii non esse in Asceticis, id episcopo Sebasteno ascribi oportere pronuntiantur.

47. Libet alia quædam loca proponere, e quibus quisque facile intelligat Basilium Constitutionum monasticarum auctorem vere dici non posse. Primum exscribam, quod in proœmio legitur (pag. 553): Πρόφασις μὲν οὖν, ὡς τὰ πολλὰ, τοῖς ἀνθρώποις τῆς περὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας τε καὶ ἡδονᾶς, καὶ φροντίδας, ὁ γάμος· οὕτε γὰρ τῆς τοῦ θύλακος ἐπιθυμίας ἀνδράσιν, ἢ γυναῖξιν τῆς τοῦ ἄρρενος, σφοδρότεραν καὶ βιαιοτέραν εὗροι τις ἂν ἐγκυμένῃ τῇ φύσει τοῦ σώματος· καὶ μάλα γε εἰκότως, οἷα δὴ περὶ τὴν τῶν ἐγγόνων βλάστησιν συνίστασθαι πεφυκυῖαν, etc. *Conjugium autem, ut plurimum, causa est hominibus et occasio cupiditatis illius, quæ circa voluptates mundanas ac curas versatur: neque enim cupiditas ulla, quæ naturæ corporis insita sit, unquam reperiri potest vehementior violentiorque, quam ea est, qua viri feminas, aut feminæ mares appetunt; idque non mirum, cum ipsa suapte natura ad liberorum procreationem tendat, etc. Quid, queso, attinebat monachos institutum ita præfari? Basilium, meo quidem iudicio, talia scribere puduisset. Auctor primo capite ita loquitur: Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐνθυμώμεθα..... ἵνα κατὰ δύναμιν ἕκαστος καὶ ἐκάστη ὁρῶντες, ζηλώσωμεν τὸ ἀρχέτυπον. Quapropter etiam naturam humanam assumpsit,.... ut unusquisque et unaquæque ad id respicientes, pro viribus archetypum et exemplar imitemur. Illud autem, ἕκαστος καὶ ἐκάστη. Basilianum non est. Etsi enim orator optimus multis admodum locis voce ἕκαστος utitur, nusquam tamen, si bene memini, vocem ἐκάστη addidit; in quo præstantissimos scriptores secutus est, qui vocem ἐκάστη, quæ plane redundat, voci ἕκαστος jungere non solent. Ita aliquanto post legitur (cap. 4, n. 1): Τὰ δὲ πρὸς τὸν Ἀδὰμ εἰρημένα, ὅτι πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοις εἴρηται, ὃν ἔλεγε ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ τὸν θάνατον ὥρισε μὲν Θεὸς κατ' ἐκείνου, Γ' ἢ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, εἰπὼν· πάντες δὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγε-*

νότες μετέσχον παραπλήσιως ἐκείνῳ τοῦ πάθους. Quod autem ea quæ Adam dicta sunt, dicta sint omnibus ex eo oriundis, hinc perspicuum est. Etenim illum quidem mortî addixit Deus, « Terra es, et in terram reverteris », dicens: sed omnes quotquot ab eo originem duxere, non secus ac ipse hujus calamitatis participes exstiterunt. Cum hoc legis, hinc perspicuum est, credas sermonem haberi de re aliqua, quæ prius explicata sit: sed secus est. Etenim quod hic perspicuum esse dicitur, id tale esse postea probatur. Auctor paulo peritior, ut mihi quidem videtur, aut vocem ἐντεῦθεν, quæ hoc loco male auditur, omisisset, sicque satis apte omnia consonarent, et ita interpretari liceret, Quod autem ea quæ Adam dicta sunt, dicta sint omnibus ex eo oriundis, perspicuum est. Nam illum quidem, etc.; aut si voce ἐντεῦθεν uti vellet, verba inter se connectere debebat, hoc modo, ἐντεῦθεν δὴλον, ὅτι τὸν θάνατον, etc., hinc perspicuum est, quod illum quidem, etc. Interpres vetus, cum videret verba Græca non belle inter se coherere, ita verterat, quasi reipsa ita legisset, ut scribi debuisset dixi. Sic enim interpretatus fuerat, Quod autem quæ Adæ dicta sunt fuerint, ea omnibus etiam dicta sint qui ab eo sint oriundi, ex hoc liquido perspicui potest, quod cum illum, etc. Neque vero vox, dicens, concinne locata est (a), neque merito credi potest Basilius hac Scripturæ citandæ formula usus fuisse: qui scilicet, ut jam alii notarunt, unus omnium aptissime eam citaret. Ita rursus capite decimo tertio scriptum invenitur (pag. 558), Ὅτι δὲ καὶ τοῖς πρῶτος ἐπιμελουμένοις πρέπει ἡ εὐκαιρὸς ἀγανάκτησις, δὴλον ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ Μωσῆς πρῶτος πάντων ἀνθρώπων μαρτυρηθεὶς, etc. Quod autem et eos qui mansuetudinem excolunt, deceat opportuna indignatio, hinc patet. Moses enim qui hominum omnium mansuetissimus fuisse perhibetur, etc. Sic, ut jam notavi, loqui potuit vir indisertus Eustathius, non Basilius, oratorum præstantissimus. Nonnihil est, quod auctor de Paulo apostolo locuturus, ita scripsit (pag. 545): Καὶ τοῦτου ἀξιοπιστότατόν σοι παρέξομαι μάρτυρα τὸν ἅγιον Παῦλον. Atque hujus rei testem fide dignissimum tibi adducam, sanctum Paulum. Etsi enim Basilius, ut jam alibi monui (b), sæpissime Paulum apostolum nominat, nusquam tamen, quod sciam, epitheto illo, ἅγιος, utitur. Et quoniam ejus loci mentionem feci, adnotabo quasi præteriens, negligentiam quamdam in iis, quæ retuli, verbis deprehendi, quæ, quantulacunque est, diligentissimo scriptori Basilio tribui nullo modo potest. Cum igitur ita auctor scripsisset, παρέξομαι μάρτυρα τὸν ἅγιον Παῦλον, prosecutus est hoc modo, πῇ μὲν λέγοντα· exspectas dum dicat πῇ δέ, sed frustra. Ubi enim πῇ δέ scriptum invenire debuisses, hujusce auctoris (cap. 20, n. 5) indiligentia factum est, ut

^a Genes. iii, 19.

(a) Erasmus in præf. edit. Basil.

(b) Præf. tom. I, n. 60.

scriptum invenias, ἐτέρωθι δὲ πάλιν. Cum alibi ita A lego, σύντομον τὴν ἀπόκρισιν παρεξόμεθα, ὅτι ὁ θεὸς Ἀπόστολος, etc., *Paucis respondebimus, hoc a dicino Apostolo, etc.*, non possum quin rursus notem hanc vocem, θεὸς, mihi videri in genuinis Basilii operibus inusitatam esse. Nec indignum arbitror quod notetur, multas voces in μὲν cadentes non raro in Constitutionum libro usurpari: quibus auctor non parum delectatus esse mihi videtur. Ejusmodi sunt vocabula hæc, σπουδασμα, ἀσκημα, ἐμπόρευμα, θησαύρισμα, ἀτόπημα, quibus tamen vocibus non video Basilium libenter uti. Animadverti etiam has voces ἐσπουδακώς, ἐσπούδαξε, διεσπούδαξε, quæ rarissime apud Basilium leguntur, sæpissime in monasticis Constitutionibus usurpari. Denique universe dicam, si Constitutionum liber ad Basilium pertineret, fore, ut in eo aliquod saltem eloquentiæ Basilianæ atque eruditionis vestigium exstaret. Basilium enim vel invitum facunde et perite scribebat. Tales autem non esse Constitutiones monasticas, vel ex eo solo intelligitur, quod nemo ante Combefisium neque ob eloquentiam, neque ob eruditionem eas laudaverit. Imo ne ipse quidem Combefisius usquam ipsas laudavit ob facundiam. Quis autem præter Combefisium facile sibi persuadebit eruditum esse ejusmodi opus, ex quo eruditi, cum aut de moribus, aut de aliis quibusvis rebus scriberent, nihil unquam ad illustrandas suas sententias excerptere. Et ut exemplo aliquo confirmetur quod dico, velim legatur eximium illud opus, quod homo doctrina præstans Matthæus Petitdidier adversus multos Ludovici Dupini errores conscripsit (a). Cum igitur is, quem dixi, vir eruditissimus multas Basilii sententias scitu dignissimas notaret, ut cætera Basilii scripta, ita genuina ipsius Ascetica sæpius citavit, sermonem *De judicio Dei*, brevem tractatum *De abdicatione rerum*, *Regulas* tam prolixiores quam breviores: et tamen ibi de monasticis Constitutionibus prorsus siletur.

47 bis. Aliud argumentum proponere libet. Rufinus cum *Regulas* interpretatus esset, easque Urseio abbati dedicare statuisset, ita eum in sua præfatione alloquitur (b): *Tui sane sit officii, etiam aliis monasteriis exemplaria præbere: ut secundum instar Cappadociæ, omnia monasteria eisdem et non diversis vel institutis vel observationibus vivant.* Ex quibus patet illorum temporum monachos in Cappadocia regulis usos fuisse ad suam instituendam vitam. Nam instituta illa observationesque, quarum eo loco mentio fit, nihil aliud esse quam ipsas *Regulas*, ex ea, quam mox laudavi, Rufini præfatione constat. Quomodo autem, quæso, Cappadociæ, adeoque ipsius diœcesis Cæsariensis monachi ipsa Basilii ætate regulas sibi sequendas proposuissent, si earum auctor fuisset Eustathius? Quomodo non potius deestati fuissent ejusmodi regulas, quas opus esse

cognovissent hominis, qui ut Arianis conjunctissimus et amicissimus, ita Basilio infensissimus ac inimicissimus erat? Futurum fuisse arbitror ego, ut monachi illi, qui Eustathium ducem habuissent, cum in cæteris Cappadociæ locis, tum maxime in diœcesi Cæsariensi lapidibus a populo obruti fuissent. Fateor quidem nihil vetare, quominus Eustathius, qui et ipse monachorum vitam imitabatur, paucos quosdam e discipulis suis habuerit monasticæ vitæ socios, qui ob simulatam et fidem et pietatem populum initio lesellerint: sed ab eo institutum fuisse in Cappadocia monachorum ordinem, eundemque ibidem perseverasse potuisse post cognitam semel Eustathii in fide inconstantiam, et post apertam illius a Basilio alienationem, credibile non videtur. Par est igitur regulas, quibus, teste Rufino, monachi in Cappadocia regerentur, tribui non Eustathio, sed Basilio: quarum si Basilius semel opifex dicitur, Constitutionum monasticarum parens dici non potest, cum ut ex dictis satis liquet, utriusque operis non idem scriptor sit. Nemo ergo mirari debet, si Constitutionum librum tribuamus Eustathio, cum nihil fecerimus, quod non fecerint cæteri, qui Eustathio quoque ascripserunt quicquid in Asceticis non Basilianum esse sibi videbatur.

48. Ultimo loco Combefisii argumento contra ipsum Combefisium utar. Vir igitur doctissimus, cum probare vellet, Basilium Regularum auctorem non esse, ita ratiocinatus est: Auctor libellorum *De judicio Dei* et *De fide*, idem est, qui Regularum. Is autem qui libellum *De fide* conscripsit, vocem *ὑποούσιος* in sua fidei explanatione de industria reticuit, ut mitiorum Arianorum gratiam sibi conciliaret: quod silentium cum cadere non possit in Basilium, quod consubstantialitatis et fidem et vocem semper palam defendit, necesse est ut cadat in Eustathium, qui cum Macedonianus esset, voce illa *ὑποούσιος* uti recusabat. Ergo, inquit is, quem modo dixi, vir eruditissimus, dubitari merito non potest, quin Eustathius ut libellorum *De judicio Dei* et *De fide*, ita Regularum quoque legitimus parens sit. Ego autem facile quidem fatebor, eum qui libellos *De judicio Dei* et *De fide* composuit (c), alium non esse ab eo qui *Regulas* in lucem edidit, idque cæteros omnes pariter confessuros puto: sed aliud prorsus concludo. Itaque ita adversus Combefisium ratiocinari licet: Auctor libellorum *De judicio Dei* et *De fide*, idem est, qui Regularum: qui autem libellum *De fide* confecit, voce *ὑποούσιος* in sua fidei explanatione usus est (tom. II, n. 4): non igitur hæc fidei expositio tribui potest Eustathio, qui, quod a Macedonio stabat, voce illa *ὑποούσιος* minime utebatur: at hæc ipsa fidei expositio, in qua vox *ὑποούσιος* legitur, optime convenit in Basilium Magnum, qui vocem *ὑποούσιος* privatim et publice acriter defendere semper gloriatus est. Rursus adversus

(a) Tom. II, pag. 502 et seq.

(b) *Ord. Regul.* p. 97.

(c) Leg. n. 50, et seqq.

eandem Combefisium ita ratiocinari possumus : A Trinitate : at in monasticis Constitutionibus huius Regule eundem auctorem habent, quem libelli *De iudicio Dei* ac *De fide* : sed hic *De fide* libellus Eustathio ob eam, quam dixi, causam tribui non potest : nec ipsæ igitur Regule ei ascribi possunt, cum idem auctor, Combefisio fatente, et Regulas et hunc *De fide* libellum vulgavit. Sed, si neque libellus *De fide*, neque Regule ascribi possunt Eustathio, consequens est ut Basilio tribuantur, cum Basilius et Eustathius ita inter se Ascetica partiantur, ut quidquid in Asceticis ad alterum non pertinet, id ad alterum pertinere inter omnes constet. Nunc autem ad propositum ita revertamur, ut Eustathium Constitutionum monasticarum auctorem esse paucis ostendamus : quod factu facile est. Etenim si Basilius ut libelli *De fide*, ita Regularum auctor esse dicitur, alius Constitutionum librum scripserit necesse est, cum, ut sæpe dixi, multisque probavi, Regularum et Constitutionum non unus, sed duo auctores sint. Ex dictis autem liquet Basilium tam libellum *De fide* quam Regulas conscripsisse : non igitur Basilius, sed aliquis alius monasticarum Constitutionum auctor dicendus est. Eustathius autem solus est, cui merito tribui possint : quem videlicet hactenus eruditi omnes auctorem fecerunt eorum, quæ in Basilii Asceticis pro spuris et adulterinis habita sunt. Et quando ex Combefisii argumento opis aliquid ad meam opinionem stabilendam capere semel cepi, ex eodem ipsam confirmare pergam. Etenim, si Combefisio, qui in illo C *De fide* libello vocabulum *ὑποούσιος* deesse falso putaverat, ita argumentari licuit : Opus in quo vox *ὑποούσιος* taceatur, Eustathio convenit magis quam Basilio, non video cur nobis quoque ita argumentari non liceat : Opus in quo nomen *ὑποούσιος* omittitur, Eustathio potius tribui debet quam Basilio : sed vocis *ὑποούσιος* ne vestigium quidem in toto Constitutionum libro exstat ; æquius est igitur ejusmodi librum Eustathio adjudicari, quam Basilio. Et ut huius argumenti vis magis intelligatur, loca tria quæ maxime ad rem faciunt, hic exscribere non pigebit. Primum adducam e libello *De fide*, in quo ita legitur (pag. 228) : Οὕτω φρονούμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὑποούσιον. Sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali. Alia D duo mutuabor e monasticis Constitutionibus (cap. 2, pag. 541), in quibus ita scriptum invenimus : Ἦνικα μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ τὸ ἐαυτῆς ἀνακινούσα νοερόν, τὸ φυσικῶς ἐγκατεσπαρμένον αὐτῇ παρὰ τῆς πεποιητῆος αὐτῇ ἁγίας Τριάδος, βουλεύεται τὰ, etc. Etenim animus quando sua intelligendi vi commota, quæ ei naturaliter a sancta Trinitate ipsius opifice insita est, de rebus deliberat, etc. Et paucis interjectis sic persequitur : Τοῦτο μὲν εἰς ἁγίαν καὶ προσκυνητὴν Τριάδα, κατὰ τὸ ἐνὸν, ἀνεπὲς ἐνερῶσα, etc. Hoc videlicet, quantum fieri potest, intentis animi oculis in sancta et adoranda Trinitate contuens, etc. Vocem *ὑποούσιος* videmus in libello *De fide* usurpatam, cum mentio habetur de sanctissima

Trinitate : at in monasticis Constitutionibus huius quidem sanctissima Trinitas nominatur, sed tamen utroque loco vocabulum *ὑποούσιος* prætermittitur. Varia autem illa scribendi ratio diversum scriptorem indicare merito videri potest : quorum primus erit Basilius, qui voce *ὑποούσιος* unice delectabatur ; alter erit Eustathius, qui aliorum Macedonianorum exemplo eam, quam dixi, vocem diligenter vitabat. Jam ad reliqua properabo, sed si prius celebrem Sozomeni locum, qui his disputationibus materiam dedit, explicare conatus fuero : quod ut felicius succedat, eum locum iterum oculis subjicere visum est, sed sic tamen ut verba Græca, quæ prius retuli (num. 27), hoc loco omittam. Ita igitur Sozomenus loquitur, lib. III, cap. 14 : Apud Armenios vero et Paphlagonas, et accolæ Ponti, Eustathius, Sebastie in Armenia episcopus, monasticæ conversationis auctor fuisse dicitur : et de arctioris vitæ disciplina, de cibis quibus utendum, aut a quibus abstinendum esset, de vestibus quibus uti oporteret, de moribus denique et exacta vivendi ratione præcepta tradidisse ; adeo ut quidam affirmant librum asceticum, qui Basilii Cappadocis nomine inscribitur, ab eo conscriptum fuisse. Erant igitur olim, Sozomeno auctore, quorum iudicio asceticus quidam liber, qui Basilii Cappadocis nomine conscriptus erat, ad Eustathium Sebastenum pertinebat. Puto autem Sozomenum nihil aliud nisi monasticarum Constitutionum librum indicare voluisse. Nec mirum cuiquam videbitur, librum qui Eustathii erat, nomine Basilii inscriptum fuisse, si meminerit multa scripta esse, quæ tam in vulgatis quam in veteribus libris sanctorum Patrum nomine inscribuntur, quæ tamen hodie ab eruditis hominibus in subdititiis et adulterinis poni videmus. Cum igitur Constitutionum monasticarum liber, qui Eustathii erat, Basilii nomine inscriptus fuit, nihil ei novi accidit : sed eandem sortem habuit, quam multa alia scripta, quæ cum aliorum essent, aliorum tamen nominibus falso inscripta sunt. Ejus rei causas querere, nihil ad me attinet : mihi satis est, si res ita sit, nec negari possit. Sed audire mihi videor qui conquerantur immoratum me fuisse in probanda re non dubia, cum ostendere debuisssem Sozomenum, cum ita locutus est : Adeo ut quidam affirmant librum asceticum, qui Basilii Cappadocis nomine inscribitur, ab eo [Eustathio] conscriptum fuisse, nihil aliud his verbis significare voluisse, nisi solum Constitutionum monasticarum librum, quod ut maxime dubium, ita probatu difficillimum videri potest. Ego autem aliter sentio, idque arbitror non obscurum fore, si ea, quæ mox retuli, Sozomeni verba paulo diligentius legantur. Ibi enim solum mentio fit de arctioris vitæ disciplina, de cibis quibus utendum, aut a quibus abstinendum, de vestibus quibus uti oporteret, de moribus denique et exacta vivendi ratione : quibus verbis Constitutionum monasticarum liber tam perspicue indicatur, ut tantum non nominari videatur. Omnia enim quæ in illo Sozomeni loco legun-

tur, unice Constitutionum libro conveniunt, non A detur, pauca quædam monasteria ab Eustathio autem Regulis, quas si Sozomenus designare voluisset, debuisset sane quod in his præcipuum est et singulare recensere : quod cum non fecerit, ne de ipsis quidem cogitasse putandus est. Nemo autem nescit, si quid eximium est et peculiare in Regulis, id situm esse in mira illa innumerorum Scripturæ testimoniorum collectione : quæ testimonia tam apte tamque concinne proferuntur, ut plurimæ atque gravissimæ cujuscunque generis quæstiones doctissime ac dilucidissime solvantur, difficillima Scripturæ loca explicentur breviter simul et perdiligenter, et ubique saluberrima utilissimaque præcepta ad componendos mores tradantur. Rufinus Cassianusque et Photius, cum de Regulis loquerentur, horum Scripturæ locorum meminerunt ; B nec immerito, cum Basilii Regulæ non aliunde magis quam ex illis testimoniis ab aliorum asceticis distinguantur. (Vide infra num. 62, prope fin.) Quæ igitur ratione potuisset Sozomenus de his testimoniis tacere, nec ullam mentionem facere eorum, quæ Regularum propria sunt, si ipsas eo, quem exscripsi, loco indicare sibi proposuisset ? Non igitur Sozomeni verba accipienda sunt de Regulis, ad quas apte referri non possunt, sed de Constitutionum monasticarum libro, ad quem optime accommodantur quæcunque Sozomenus hoc loco scripsit. Nunc autem quinam illi essent, qui asceticum illum librum nomine Basilii inscriptum Eustathio adjudicari oportere affirmarent, merito quaeri potest. Fuisse arbitror illius ætatis eruditissimos quosque atque studiosissimos, qui, cum assidui essent in volvendis auctorum libris, fortasse antiqua quædam monasticarum Constitutio num exemplaria invenissent, in quibus pro Basilii nomine nomen Eustathii positum esset : aut certe qui cognovissent ex styli dissimilitudine, ejusmodi opus ad Basilium pertinere non posse ; ob idque judicassent illud ascribi debere Eustathio, quem aliunde rescivissent scriptum aliquod asceticum in lucem edidisse. Nec enim res talis sine causa affirmari potuit. Alii vero, qui in legendis auctoribus minus versati essent, falsa libri inscriptione delusi, facile mera Eustathiana Basilio Magno ascripserunt. Sed fortasse dicet aliquis : Si qua olim exstitissent exemplaria, in quibus pro Basilii nomine nomen Eustathii scriptum esset, cur nulla ejusmodi exemplaria hodie in bibliothecis reperiuntur ? Mihi verisimile fit, si quando tales libri exstiterint, librariorum, qui male audire Eustathium viderent, vererenturque, ne, si illius nomen in iis, quæ exscribebant exemplaribus cerneretur, minoris libros suos venderent, propterea de industria nomen tam mali ominis prorsus rescidisse. Quid tandem sentiam de primis illis Sozomeni verbis, Apud Armenios vero et Paphlagonas, et ac colas Ponti, Eustathius, Sebastie in Armenia episcopus, monastica conversationis auctor fuisse dicitur, nunc aperlam. Mihi igitur satis probabile vi-

detur, pauca quædam monasteria ab Eustathio constructa fuisse in Armenia, et, si quis ita velit, in Paphlagonia : in quibus Eustathiana vivendi norma ob viri malam famam non diu vigerit, et in quæ pro Eustathiano Basilianum institutum brevi introductum sit, ob magnam scilicet sanctissimi ac eruditissimi Patris apud omnes existimationem. Quod autem additur de æcolis Ponti, id Rufinus, qui Basilii æqualis erat, falsum esse docet. Ita enim lib. II, cap. 9, loquitur : *Basilii Ponti urbes et rura circumiens, desides gentis illius animos et parum de spe futura sollicitos stimulare, verbis et prædicatione succendere, callumque ab his longæ negligentia capiti abolere, subegitque, abjectis inanum rerum et sæcularium curis, suimet notitiam recipere ; et in unum coire, monasteria construere, psalmis et hymnis et orationibus docuit vacare ; pauperum curam gerere, eisque habitacula honesta, et quæ ad victum necessaria sunt præbere ; virgines instituere, pudicam castamque vitam omnibus pene desiderabilem facere. Ita brevi permutata est totius provinciae facies, ut in arido et squalenti campo videretur seges secunda, ac læta vinea surrexisse.* Hoc idem confirmavit et Socrates, qui lib. IV, cap. 26, ita scripsit : *Ἀσθὺς γὰρ μὴ πῶς Ἀρετιανὴ καὶ νοτομία καὶ τὰς κατὰ τὸν Πόντον ἐπινεμηθῆ ἑπαρχίας, δρομαῖος ἐπὶ τὰ ἐκτὶ μέρη διέβαινε· ἐκτὶ τε ἀσκητήρια συστήσάμενος, καὶ κατήχησας τοὺς ἀνδρας ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις, τοὺς σαλευμένους ἐστήριξε.* Veritus enim [Basilii] ne Ariani dogmatis novitas Ponti quoque provincias depåsceretur, celeriter ad eas partes se contulit ; cumque illic monasteria constituisset, et cunctos suis prædicationibus instituisset, nutantes eorum animos confirmavit. Prætereaque, si quis velit pauca quædam monasteria in Ponto etiam ab Eustathio instituta fuisse, quorum ipse jure auctor dictus sit, non pugnabo ego ; nec enim video quid inde nostra sententia lædi possit. Etenim non nego Eustathium monasteria aliqua hic illic initio instituere potuisse : sed dico, si res ita sit, mihi certissimum videri, Eustathianam illam vivendi normam in illis monasteriis parum diu vuisse, ob hominis odiosissimum nomen, eique Basilianam statim subrogatam fuisse, ob piissimi ac doctissimi scriptoris famam.

§ XI. : *Paræoctava, in qua de Epitimiis disputatur.*

49. Epitimia, de quibus disserere nunc aggredior, non eodem loco in editione Parisiensi leguntur : quod ita factum est, ut ea quæ vera ac germana esse putabantur, a falsis atque adulterinis secernerentur. Ego autem, qui de omnibus idem judicium tuli, omnia simul edenda esse censui : eo magis quod in uno codice Regio continenter legantur. Ordo quidem postulabat, ut prius de Epitimiis agerem quam de monasticis Constitutionibus, cum ea ante ipsas posuerim : sed quoniam argumenta, quibus usus sum partim in probandis lle-

gulis, partim in repudiandis Constitutionibus, erant ejusmodi, ut alia ab aliis penderent, idcirco ea continua oratione proponere constitui; verebar enim ne, si a se invicem divellerentur, ipsorum vis ac pondus minueretur. Hæc igitur causa fuit, cur in hunc locum Epitimia rejecerim. Ita autem sentit doctissimus vir Combefisius (a), ut omnia hæc Epitimia Basilii potius quam alterius esse putet: alii vero duntaxat eorum partem Basilio tribuunt. Quid autem de Epitimiis sentiam ipse, aperire non omitam. Sed, antequam rem aggrediar, existimavi, ne aliqua confusio suboriretur, Epitimia illa in tres classes dividenda esse. Prima, priora undecim nostræ editionis Epitimia complectetur: secunda, reliqua omnia ad usque sexagesimum: tertia comprehendet alterius generis Epitimia, quæ a nescio quibus ita inscripta sunt, 'Επιτίμια εἰς τὰς κανονικάς, Epitimia in canonicas. Epitimia primæ et tertiæ classis tanquam genuina in Parisiensi editione posita sunt ante monasticas Constitutiones: at Epitimia secundæ, tanquam adulterina post ipsas rejecta sunt. His dictis, disputationem ingrediamur. Arbitror quidem Epitimia omnia supposititia esse atque adulterina, sed ita tamen, ut alia aliis pejora sint, majoresque ac evidentiores peregrinitatis notas præ se ferant. Ad quod genus referenda esse puto ea, quæ in secunda classe collocavimus: at primæ ac tertiæ classis Epitimia et ipsa quoque meo quidem judicio spuria sunt et peregrina: sed, ut dixi, minora vobis indicia præferunt. Incipiam ab Epitimiis primæ ac tertiæ classis; postea de secunda classe disputabo. Primum ejusmodi Epitimiorum antiquus nullus scriptor mentionem unquam fecit: deinde in uno duntaxat aut altero veteri libro reperiuntur. Accedit, quod multa aut nove dicta sint, aut novo quodam modo accipiantur. Exempli, ut quidque occurret, proferam. Sic igitur in quarto primæ classis epitimio scriptum invenitur (pag. 527): Εἰ τις ὀβριζοί ἢ ἀντιλέγοι..... καὶ μὴ ὑπακούει μετὰ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ χάριτος, ὡς πληροφωρῶν αὐτόν, ubi verbum πληροφωρεῖν sumi videtur pro eo, quod est, *nimum in se confidere, et in suo sensu abundare*, cum tamen apud Basilium pro *persuadere*, aut *certiorem facere* usurpari soleat (b). Verba quæ mox exscribam, sumpta sunt ex epitimio octavo. Ibi autem ita legitur: Εἰ δὲ τοῦτων γινομένων ἀμελοῖται τῆς ἐαυτοῦ σωτηρίας, χωριζέσθω ὁ τοιοῦτος τῆς συνοδίας παντελῶς. Μικρὰ γὰρ ὥμη δλον τὸ φάρμακον ὅμοι, κατὰ τὸν εἰπόντα ἅγιον. Quod si his factis neglexerit suam salutem, *separetur prorsus qui est ejusmodi a communitate*, nam *Modicum fermentum totam massam corrumpit*⁴³, ut sanctus dixit: ubi duo non Ba-

asiliana esse judico. Etsi enim Basilius passim sermonem instituit de communitate, seu de ipso fratrum conventu, nusquam tamen, ut jam monui (c), in Asceticis suis genuinis voce συνοδία usus est. Illud quoque, κατὰ τὸν εἰπόντα ἅγιον, adulterinum esse mihi videtur. Basilius enim, ubi citat apostolum Paulum, citat autem sæpissime, tamen nullo loco simpliciter dixit, ὁ ἅγιος. Imo etiam epithetum illud, ὁ ἅγιος, nusquam apud Basilium, ubi de Paulo apostolo sermo habetur, adhibitum fuisse invenitur. Et illud addere possum, quod Basilius cum testimonia quædam e Scriptura profert, scriptores sacros in fine periodi nominare non solet. Ergo si horum Epitimiorum esset auctor, omissa voce ἅγιος, qua de Paulo loquens non utebatur, ita potius scripsisset, χωριζέσθω ὁ τοιοῦτος τῆς συνοδίας παντελῶς, κατὰ τὸν εἰπόντα, Μικρὰ ὥμη, etc., *separetur prorsus qui est ejusmodi a communitate, juxta eum qui dixit, Modicum fermentum, etc.* Nec prætereundum silentio, vocem συνοδία in epitimio undecimo repeti: quæ vocis insolitæ repetitio, horum Epitimiorum peregrinitatem magis ac magis indicat.

50. Hactenus de prima classe Epitimiorum: nunc de tertia disserendum. Et hic quoque paucis absolvam. Sane non video causam ullam, cur hujus classis Epitimia probarentur, cum priora prius repudiata sint; nam de omnibus pariter siletur apud antiquos. Omnis in uno duntaxat aut altero veteri libro inveniuntur. Præterea cum oculis conjicio in epitimium secundum, mihi persuadere non queo ejusmodi Epitimia Basilii Magni esse. In eo autem ita legitur (pag. 530): Ἡ βλασφημία σὰν τινὰ τῶν πρεσβυτέρων τῶν πεπιστευμένων διατυποῦν τὰ ἐν τῷ ἀσκητηρίῳ, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν. Quæ maledixit alicui ex sororibus quæ rebus asceterii regendis proponuntur, *cæterarum privetur consortio hebdomadam unam*. Illud enim ἀσκητήριον insolite dictum est, nec usquam, opinor, ea voce in suis Asceticis genuinis usus est Basilius. Ita scriptum est epitimium decimum tertium, ut verborum ordo non parum displiceat. Sic autem legitur: Ἡ καταφρονητικῶς, μετὰ δῆθεν ἡσυχίας μὴ πληροῦσα τὸ ἐπίταγμα, ἀφοριζέσθω, etc., ad verbum: *Quæ contemptim, cum quiete videlicet non implet præceptum, cæterarum consortio privetur, etc.* Ubi vocula μὴ posita est loco non suo. Sic enim potius scribi oportuisset: Ἡ καταφρονητικῶς, μὴ δῆθεν μετὰ ἡσυχίας πληροῦσα τὸ ἐπίταγμα, etc., quod ad verbum ita interpretari licuisset: *Quæ contemptim, non autem quiete et silentio implet præceptum, etc.*; atque hoc pacto vox quælibet tam Græce quam Latine locum suum obtinuisset. Nec magis placet quod in epitimio decimo septimo legitur, in quo ita

⁴³ Galat. v, 9.

(a) Basil. recens. tom. II, pag. 225.

(b) Lege n. 33.

(c) Num. 32.

scriptum est : Ἡ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν συνάξεων ὁμιλοῦσά τινα τῶν ἔξω γυναικῶν, ἀφορίζεσθω, etc. Quæ post absolutas synaxes cum aliqua externa muliere confabulabatur, separetur, etc. Illud enim, τῶν συνάξεων, præter Basilii consuetudinem positum est : qui etsi communionis sacræ crebro mentionem facit, nusquam tamen, quod quidem sciam, voce συναξίς utitur.

51. Quod jam ad Epitimia secundæ classis attinet, talia sunt, ut mirum sit eruditissimum virum Combefisium ejusmodi Epitimia pro veris ac germanis agnovisse, aut certe in eam opinionem valde propendisse. Cum enim dixisset Epitimia, quæ in Parisiensi editione diversis locis posita sunt, in suo veteri libro continenter legi, sic loquitur (a) : *Mazarini codex omnia simul complexus est, eidemque ascripsit vero aut existimato Basilio : æt potius vero, subnectens iis opusculis quæ communiter in Basilii Magni genuinis numerantur. Et vero quot sunt voces in hac Epitimiæ classe, tot sunt fere peregrinitatis notæ : quod ex eorum lectione facile a quovis cognosci potest. Hic monere volo, hujus secundæ classis epitimiæ primum in nostra editione duodecimum esse. In eo autem ita legitur (pag. 527) : Εἰ τις ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου, μὴ λαθὼν εὐλογία ἢ ἀπολυθὲς ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου μετὰ εὐχῆς, ἔστω ἀκοινωνήτος. Si quis egredietur e monasterio non accepta benedictione, aut non dimissus ab archimandrita cum precatione, a cæteris sejungatur. Certe prestare asum, duas has voces, μοναστήριον et ἀρχιμανδρίτης, quæ non hic solum, sed in aliis etiā epitimiis sæpe leguntur, nusquam apud Basilium reperiri. Addere possim et alia vocabula non pauca in iisdem illis Epitimiis passim occurrere, quæ si non omnia, at pleraque tamen minus adhuc Basiliana esse videbuntur. Qualia sunt hæc, ἀρχικουνίτις, κούνιον, ἀπευλογία, μαφόριον, ὁρβινός, ἡμετέρας, ὁστιάριον, ἀρχιεβδομαδάριος, quæ voces cum aut Latine sint, aut valde insolite, novi aliquid simul et peregrini manifeste indicant. Et vero si Caroli Cangii Glossarium Græcum legatur, ibi horum Epitimiæ non minimam partem e veteri quodam Pœnitentia Græco citatam intueri licebit. Ejus quam dixi rei exempla duo e voce ἡσυχαστῆς proferam : si cui libuerit videre plura, alias quas modo notavi voces in ipso Glossario quærere poterit ; hacque brevi ac facili via inveniet quod quærit. In eo igitur Glossario ita scriptum est, ubi vocis ἡσυχαστῆς declaratio traditur : Εἰ τις εὐρεθῇ λαλῶν εἰς τὰ κελιά, ἐκτὸς τῶν ἐνοικούντων αὐτὰ, ἢ τῶν ἡσυχαστῶν, γενέσθω ἀπευλογία. Rursus : Εἰ τις περισσῶς, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τὴν μετὰ τὰ ὁρβινὰ, εἰσέρχεται εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ἐκτὸς τῶν ἡσυχαστῶν καὶ τῶν τὴν φροντίδα ἔγκεισμένων, γενέσθω ἀπευλογία. Horum autem epi-*

timiorum primum, in nostra editione quadragesimum quartum est ; secundum, quartum et quinquagesimum. Ex quibus satis intelligitur ejusmodi Epitimia non Basilio, sed recentiori cuiquam scriptori tribuenda esse.

§ XI. Pars nona, ubi expenduntur opuscula duo, quæ Combefisius non ita pridem in suo Basilio recensito pro novis ac genuinis edidit.

52. Horum opusculorum primum ita exorditur (b) : Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστάσσοντος· Ὁ λέγων ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἰπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὁ πρὸς τὸ οὐδὲν ἡκούσατε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν οἰμάτων· καὶ τοῦ Ἀποστόλου, τῆς σωπῆς τὸ κρίμα φοβερὸν δεικνύντος, etc. Cum Dominus noster Jesus Christus præcipiat : « Quod vobis dico in tenebris, dicite in luce ; et quod auditis in ore, prædicate super tecta » ; Apostolus item silentii tremendum judicium ostendens, etc. Ita autem desinit : Ἰνα πληρωθῇ ἐν ὑμῖν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, ὅτι Ταῦτα παρὰ δὸν πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι· quo in vobis impleatur illud Apostoli : « Hæc commenda fidelibus hominibus, qui et alios docere erunt idonei » . Hic quaestio est, fueritne hoc opusculum conscriptum ab eo, qui Asceticum, quod vocant, in lucem edidit, an ab aliquo, qui Ascetici auctor falso haberi voluerit. Meminisse autem juvat, non intelligi proprie Ascetici nomine omnia scripta ascetica, sed duntaxat libellos *De judicio* ac *De fide*, *Moralia* et *Regulas* tam breviores quam longiores. Ex quo fit, ut si hæc lucubratiuncula vera sit et genuina, necessario aut Basilio tribuenda sit, aut Eustathio, cum alteruter Asceticum eo quem dixi modo acceptum vulgasse ab omnibus credatur. Combefisius nullo modo dubitat quin hæc lucubratiuncula vera sit ac germana : Tillemontius (c) vero eam quidem pro vera habuit, sed ita tamen, ut non obscure indicaret se non longe abesse ab eorum opinione, qui aliter sentirent. Ait enim se in ipsa parum et igniculorum et elegantiae Basilii vidisse. Ego autem non dicam videre me in hoc opusculo parum Basiliani styli : sed affirmabo potius me nihil omnino in eo invenire, quod tanti viri phrasim vel paululum sapiat. Sermo humilis est et abjectus : verborum constructio in aliquibus locis nulla : sententiæ obscuræ. Sermonem abjectum esse et humilem, nemo, opinor, homo, qui hoc epistolium legerit, inficiabitur. Imo etiam id ita esse, ex eis quæ mox exscribam fragmentis facile a quovis intelligi poterit. Jam unum aut alterum locum proferam, ut verborum constructionem alicubi nullam esse probem. Ita igitur auctor scripsit : Προσθήσεται δέ μοι τὸ κρίμα, πρῶτον μὲν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκ-

⁵¹ Matth. x, 27. ⁵² II Tim. ii 2.

(a) Basil. recens. t. II, p. 225.

(b) Ibid. pag. 99.

(c) Tom. IX, pag. 634.

κλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκάστου πρὸς (a) τὸ ἔργον A
 διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως· δεύτερον, τὰς ἐκ τῆς
 θεοπνεύστου Γραφῆς ἀποδείξεις· περὶ τοῦ πᾶσαν
 παράβασιν ἐντολῆς Θεοῦ σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδι-
 κήσαντος· ὥστε, etc. Quae verba sic Latine reddidit
 Combefisius : *Hinc vero ejuscerei rationem adjungam ;*
primum quidem quæ causa sit, quodve periculum
tantæ Ecclesiarum Dei ac cujusque rebus agendis
dissonantiæ ac dissensionis ; tum deinde certas ex
divina Scriptura probationes ac rationes, quibus con-
ficitur, in omnem Deum mandati transgressionem
acri tremendaque distictione animadvertere, ut, etc.
 Illud, πρῶτον μὲν τὴν, etc., verbo caret : quod ju-
 dicium ferendum est quoque de illo, δεύτερον, τὰς
 ἐκ τῆς θεοπνεύστου.... φοβερῶς ἐκδικήσαντος. Scio
 quidem aliquid ab homine docto suppleri posse :
 sed nemo non videt ellipsim hoc loco et violentam
 esse, et a Basilii perspicuitate alienam. Ab his non
 multum abludit quod sequitur : Μετὰ ταῦτα περι-
 ἔξει τὴν εὐσεβῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονο-
 γενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος ὁμολογίαν· ἔπειτα, etc. Ad verbum : *Post-*
ea piæ de Deo ac Patre, unigenitoque ejus Filio
ac Deo, et Spiritu sancto confessionem complectetur :
tumque, etc. Hactenus nulla mentio facta
 est de ullo scripto, quod ad rem pertineat : et
 tamen auctor, quasi nominativus ex superiori-
 bus suppleri posset ac deberet, sic incipit, μετὰ
 ταῦτα περιέξει τὴν, etc. Scriptor paulo diligen-
 tior ita locutus fuisset : Μετὰ ταῦτα ἡ ἄλλη βίβλος
 περιέξει τὴν, etc. *Postea alius libellus complectetur,*
 etc. Sub finem cum auctor sermonem insti-
 tuisset de Moralibus, ita persecutus est : Ἐν οἷς τό-
 τε ἀπὸ χριτωμένων καὶ ἀκριδῶς κεκαθαρμένον τῆς
 πολιτείας διαφανήσεται· καὶ τὸ, ἐν οὕτως εἶπω,
 ἀξίωμα τῶν ἐνταῦθα παρεπόντων ἐκλάμψει, quem
 locum idem Combefisius ita interpretatus est : *In*
quibus exacta atque exacte depurgata disciplinæ ra-
tio elucescet ; eorumque, ut sic dicam, qui hic disci-
puli sequuntur dignitas persplendescet. Ubi in ultimis
 verbis Græcis obscuri aliquid deprehendo. Illud
 enim καὶ τὸ, ἐν οὕτως εἶπω, ἀξίωμα τῶν ἐνταῦθα
 παρεπόντων ἐκλάμψει, ita simpliciter dictum non
 satis perspicuum videtur, et, nisi vox aliqua sup-
 pleatur, vix intelligi potest. Ad verbum, *eorumque*
 ut ita dicam, qui hic sequuntur, dignitas splendescet.
 Combefisius, ut ex ejus interpretatione liquet, vo-
 cem μαθητῶν supplevit : quod non fecisset, nisi
 credidisset verba Græca per se obscura esse, ob
 idque, ut intelligerentur, aliquid necessarium sup-
 pleri debere. Notandum præterea id quod maxime
 ad rem facit, hoc opusculum vere epistolam esse.
 Ita enim auctor loquitur : Ἀναγκαῖον ἐνόμισα γρά-
 φαι πρὸς τὴν πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ ἀγάπην, etc.
Necessarium putavi, ut ad vestram omnium in Christo

charitatem scriberem, etc. Velim igitur, si quis ad-
 huc dubitet hæreatque, hanc epistolam cum ge-
 nuinis Basilii Epistolis comparet, statimque, nisi
 valde fallor, animadvertet eam ab illis et perspicui-
 tate, et elegantia, et urbanitate, et, ut verbo dicam,
 toto scribendi genere prorsus differre. Certe cum
 ita lego ipso initio : Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ προστάσσοντος· Ὁ λέγω ὑμῖν... καὶ τοῦ
 Ἀποστόλου τῆς σωτῆς τὸ κρίμα φοβερὸν δεικνύντος,
 δι' ὃν φησι πρὸς τοὺς Ἐφεσίων πρεσβυτέρους· Δια-
 μαρτύρομαι ὑμῖν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, etc. Cum
 Dominus noster Jesus Christus præcipiat : *Quod*
vobis dico... Apostolus autem silentii tremendum
 judicium ostendat, dum sic Ephesiorum presbyteros
 alloquitur, *Contestor vos hodie*⁴⁹, etc. : mihi qui-
 dem facile persuadeo hoc epistolium scriptum
 fuisse ab aliquo, qui Basilii Regulas diligenter
 legisset (nam in illis ita fere aliquando loquitur
 Basilii) : sed puto hunc hominem, quiaquis est,
 nunquam ejusdem Basilii Epistolas legisse, aut
 certe eas imitari non potuisse. Nullam enim Ba-
 silii epistolam esse, quæ hoc vel simili modo inci-
 piat, Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστάσσον-
 τος. . . καὶ τοῦ Ἀποστόλου, etc., affirmare ausim.
 Et quidem in indice Græco Basilianarum Epistola-
 rum qui ad calcem editionis Parisiensis locatus
 est, nihil tale invenio.

53. Nunc conjecturam quamdam meam de hoc
 epistolio proponere libitum est : sed si prius mo-
 nuero, hoc idem epistolium, quod pro novo Com-
 befisius edidit, jampridem in Veneta editione vul-
 gatam fuisse. Suspicio igitur has litterulas antiquas
 non esse, sed longe post Basilii ætatem ex Photii
 Bibliotheca effictas fuisse et expressas. Qua de re
 ut cuique existimare liceat, utriusque scriptoris
 verba subjiciam. Ita igitur Photius loquitur (b) : Ὁ
 μὲν οὖν πρῶτος αὐτῷ λόγος διεξέρχεται, τίς ἡ αἰτία
 καὶ ὁ κίνδυνος τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ
 Θεοῦ καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ
 διαστάσεως· δεύτερον, ὅτι πάσης ἐντολῆς Θεοῦ παρά-
 βασις σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδικεῖται· καὶ ἡ ἀπό-
 δειξις ἐκ τῶν Γραφῶν· τρίτον, περὶ τῆς εὐσεβοῦς
 πίστεως ἡμῶν, ἥτοι τῆς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Τριάδα
 καθαρᾶς ἡμῶν καὶ εἰλικρινοῦς ὁμολογίας. Ὁ δεύτε-
 ρος οἷον χαρακτῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαιώδης καὶ
 σύντομον παρατίθεται, καὶ χαρακτῆρα πάλιν παρα-
 τλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου. Εἶτα, etc. *Igitur*
primus ejus liber continet, quæ sit causa, quantumque
periculum hujusmodi cum Ecclesiarum Dei, tum sin-
gulorum hominum inter ipsos dissensionis atque dis-
sidiū : deinde, quod omnis præcepti divini transgressio
vehementer ac terribiliter punitur, idque e Scripturis
sacris demonstratum : tertio, de fide nostra catho-
lica, sive de pura nostra et sincera confessione san-
ctissimæ Trinitatis. Liber vero secundus, Christiani

⁴⁹ Act. xx, 26.

(a) Ita apud Combef.

PATROL. GR. XXXI.

(b) Cod. cxcī, pag. 494.

(hominis quamdam veluti descriptionem per summa capita breviterque exponit: similemque rursus descriptionem eorum, qui docendo Evangelio praefecti sunt. Deinde, etc. Ita autem in epistolo scriptum est: Προσθήσεται δέ μοι τὸ κρίμα, πρῶτον μὲν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάστου πρὸς (a) τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως· δεύτερον, τὰς ἐκ τῆς θεοπνευστου Γραφῆς ἀποδείξεις περὶ τοῦ πᾶσαν παράβασιν ἐντολῆς Θεοῦ σφοδρῶς ἐκδικήσαντος.... Μετὰ ταῦτα περιέζει τὴν εὐσεβῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολογίαν.... ἐπὶ τούτοις οἶονεὶ χαρακτῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαιώδη καὶ σύντομον ὅρου τύπον ἔχοντα· πειράσεται δοῦναι ἡμῖν ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν ὁ λόγος, καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προειστώτων τοῦ λόγου, etc. Hinc vero ejusque rei ratione adjungam; primum quidem quæ causa sit, quodve periculum tantæ Ecclesiarum Dei et alterius cum altero dissensionis atque dissidii; tum deinde certas ex divina Scriptura probationes ac rationes, quibus conficitur in omnem Deum mandati transgressionem acri tremendaque districtione animadvertere.... Ad hæc, piam de Deo ac Patre, unigenitoque ejus Filio ac Deo, nec non Spiritu sancto confessionem liber complectetur.... ac præterea, compendiosum brevemque velut characterem hominis Christiani, definitionis forma ex Scripturis sacris conabitur dare; affinemque rursus characterem præpositorum sermonis, etc. Velim igitur utriusque scriptoris verba inter se conferantur: quod si quis fecerit, animadvertet easdem voces utroque in loco hic illic adhiberi, quales sunt, αἰτία, κίνδυνος, Γραφή, ἀποδείξεις, παράβασις, ἐντολή, σφοδρῶς, φοβερῶς, ἐκδικεῖν, ob idque fortasse suspicari incipiet, hunc vel illum scriptorem plagiarium fuisse. Sed si paulo attentius consideraverit tum illud, τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως (ita enim plane legendum est, ut in Veneta editione, non πρὸς τὸ ἔργον ut apud Combefisium), tum illud, οἶονεὶ χαρακτῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαιώδη καὶ σύντομον.... καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προειστώτων τοῦ λόγου, facile, opinor, sibi persuadebit, alterum ab altero nonnulla aperte ad verbum sumpsisse. Cui autem verisimile fiet, doctissimum virum Photium, eumdemque scribendi peritissimum, a nescio quo non pauca ad verbum mutatum fuisse? quod eo minus probabile videbitur, quia hoc epistolum pessime conscriptum est. Reliquum est igitur, ut epistolii scriptor plagiarius fuisse dicatur. Sed fortasse quaeret aliquis, quo consilio scriptum fuerit hoc epistolum. Puto hominem cætera simplicem et bonum, qui Ἀσκητικὸν a nonnullis ob Sozomeni locum Eustathio tribui videret, tentare voluisse, si epistola sua pro

A vera Basilii epistola haberi posset, sicque illud consequeretur, ut omnes tandem Basilium ejus quod modo dixi scripti auctorem esse uno ore confiterentur. Pauca, nisi actum agere velim, de altero Combefisii opusculo dicam. Nam et ipsum quoque jamdudum in editione Parisiensis vulgatum est, sed ita tamen, ut ibi aliter, aliter apud Combefisium inscriptum sit. Ita enim in editione Parisiensis inscribitur: Ὁμιλία ΑΑ'. Λόγος περὶ τοῦ αὐτεξουστου. Homilia XXXI. De libero arbitrio sermo: apud Combefisium vero (b), hoc modo, Τοῦ αὐτοῦ πρόλογος ἀσκητικός. Basilii Magni prologus asceticus. Combefisium, qui ut cæteras, ita hanc ipsam homiliam tricesimam primam in suo Basilio recensito aliquibus locis emendaverat, fallere potuit inscriptionis varietas: ut ut hæc sunt, nihil hic dicendum de hoc opusculo Combefisiano arbitramur, cum illud jam in antecessum, ubi nobis de eadem illa oratione tricesima prima sermo erat, in spurii atque adulterinis posuerimus (c). Hic tandem disputationibus asceticis clausulam imponam, si prius hoc unum addidero, primum libellum a Combefio e duobus libris veteribus Regiis, alterum ex uno itidem Regio editum fuisse (d).

§ XII. Basilione tribuendi sint duo De baptismo libri, necne.

54. Quod ait doctissimus vir Ludovicus Dupinkis (e), duos hos De baptismo libros nusquam apud antiquos laudari, eo nihil verius dici potuit; sed quod addidit, eosdem a nemine in dubium revocari, id non vere dictum fuisse constat. Combefisius enim suspectos ipsos habuit: cujus verba referre non pigebit (f). Vir igitur eruditissimus cum in his libris adverbis quædam animadvertisset, qualia sunt, ὀριστικῶς, πολυτρόπως, ἐντροπικώτερον, φανερώς, et alia ejusdem generis multa, ita locutus est: Affectatior quam soleat hisce adverbis Basilium toto hoc opere, nec sui similis, nativæque puritate gratus; ac, num quæ inde Ἀσκητικὸν suspicio pulsare animum possit? Lector videat, deque toto dicendi character ansteriorique doctrina conjecturam ducat. Tillemontius, vir peritissimus idemque diligentissimus, viderat quidem hunc Combefisii locum: sed non propterea vulgatam opinionem repudiavit. Imo etiam ait se criticis illis Combefisii notis in sua sententia magis ac magis confirmari. Sed ut hæc melius intelligantur, rem altius petam. Meminisse ergo juvat, Combefisium Ἀσκητικόν, quod vocant, non Basilio, sed Eustathio Sebasteno tribuere, atque inter cætera argumenta, quibus vir doctus ad defendendam suam opinionem utitur, hoc quoque reperiri, quod Ascectici scriptor ita Scripturam citat ut adverbis quædam præponat, qualia sunt, ὀριστικῶς, σαφῶς, ἀποφαντικῶς, et eodem de genere alia: qui adverbiorum usus in aliis Basilii scriptis nullus est. Cum

(a) Ita in edit. Ven.

(b) Basil. recens., tom. II, pag. 107.

(c) Lege Præf. § 8.

(d) Basil. recens., tom. II, pag. 97 et 107.

(e) Tom. II, pag. 540.

(f) Basil. recens., tom. I, pag. 241.

igitur Combefisius (a) similia adverbia tam in Asceticum quam in his *De baptismo* libris inspergi videret, suspicatus est utrumque opus ad eundem auctorem pertinere, hoc est ad Eustathium Sebastenum, quem, ut modo dixi, Ascetici auctorem facit. Tillemontius autem, qui et ipse quoque ea de quibus agitur adverbia et in Asceticum et in duobus illis *De baptismo* libris animadvertit, inde quidem pariter collegit, utriusque operis eundem auctorem esse: sed quoniam semel Asceticum Basilio adscripserat, eidem etiam et hos *De baptismo* libros adjudicare necesse habuit. Nec ego negabo doctissimos viros Combefisium et Tillemontium congruenter suis principiis convenienterque iudicasse, viderique primo aspectu argumento satis probabili ad tuendam suam opinionem niti. Cum enim ejusdem generis adverbia non pauca tam in Asceticum quam in controversis istis *De baptismo* libris inveniri constet; certe, nisi attentiores simus, eo animus inclinabit, ut utrumque opus uni et eidem scriptori tribuamus. Sed tamen si quis ea de quibus disputatur scripta paulo attentius legerit, id quod dixi argumentum nullius momenti aut ponderis esse facile, opinor, fatebitur. Non enim omnia adverbia illa semper eodem sensu accipiuntur in utroque opere. Cum enim illud, *δριστικῶς*, semper in Asceticum pro eo quod est, *modo decretorio loqui*, sumatur, tamen in his *De baptismo* libris aliquando tam diverse usurpatur, ut ipsa diversitas diversum auctorem non obscure indicet. Nimirum ibi nonnunquam pro eo quod est, *strictim ac compressius dicere*, accipitur. Neque vero ejus interpretationis auctor ego sum, sed Combefisius ipse (b), qui de illis qui nunc in controversiam vocantur libris, deque eorum auctore loquens, ita scripsit: *Ὅριστικῶς passim vocat, quasi indicative strictissime jubendo. Sicque quod ait, ὀριστικῶς καὶ πολυτρόπως erit, tum indicando strictissime tradendo doctrinam, tum varie explicando.* Præterea alicubi monui, ejusmodi adverbia, quæ in Asceticum leguntur, non ita multum, si operis prolixitas consideretur, frequentia esse, cum tamen in his *De baptismo* libris tam frequenter usurpentur (c), ut sæpe non minus eorum copia quam vocum novitate atque insolentia moveri nausae possit. Quod igitur pro firmo argumento attulerunt ii quos dixi viri eruditissimi, aut nihil, aut parum ad suam tuendam opinionem valet. Sed ne quid dissimulare videar, ingenue fatebor aliud argumentum proponi posse, cui respondere difficillimum sit, et ejusmodi, ut iis qui ad iudicandum aliqua styli similitudine contenti sunt, validissimum videri possit. Constat hanc dicendi formulam, ἢ πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεις, Ascetici auctori non parum familiarem esse: cuius rei duo aut tria exempla proferam, plura prolaturus, si opinionem

A eorum, qui Asceticum et duos hos *De baptismo* libros eidem scriptori tribuunt, sequi vellem. Ita igitur in *Regulis brevioribus* scriptum est (reg. 175): *Καὶ ἐὰν δοξάζηται ἐν μέλος, κατὰ σκοπόν, δηλονότι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, συγχάριται πάντα τὰ μέλη, « Et si gloria afficitur unum membrum, » ex consilio videlicet placendi Deo, « congaudent omnia membra ».* Et paulo post scriptor ita locutus est (reg. 179): *Ἐὰν ἄρα δυσωπηθεὶς τὴν τοῦ Θεοῦ χρηστότητα, προτραπῇ εἰς ἐπιμέλειαν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστήσεως, etc.* Si forte bonitatem Dei reveritus, hincque exstimulatus, studeat ei complacere, etc. Nec ita multo infra sic legitur (reg. 187): *Ὅταν ἀμεταωρίστῃ καὶ ταπεινῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, etc.* Tum cum assiduo ac vehementi desiderio placendi Deo, etc. Nunc totidem exempla e duobus *De baptismo* libris subjiciam. Hæc sunt igitur scriptoris verba (lib. 1, c. 1, n. 1): *Κατὰ σκοπόν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, juxta propositum placendi Deo.* Rursus ita loquitur (lib. 1, c. 2, n. 17): *Δύναμις τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, δικαιοσύνης ὥρσά, etc.* Virtus qua grati efficiamur Deo et accepti, justitiæ donum, etc. Et alio loco sic scriptum invenitur: *Τὰ μὲν νόσον θεραπεύοντα, τὰ δὲ προκοπὴν ἐμποιοῦντα πρὸς τελείωσιν ἄγουσαν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, etc.* Partim morbum curantia, partim afferentia talem profectum, quo ad perfecte Deo placendum deducamur, etc. Certe ex his et similibus locis, quæ in ipsis fontibus legi possunt, satis probabiliter efficitur, Asceticum et controversos hos *De baptismo* libros ad eundem auctorem pertinere. Quoniam tamen hoc fortasse aliquibus leve videbitur, aliud exemplum proferam, quod ab hominibus, qui cæteroquin non ita multum creduli sint, pro demonstrativo haberi queat. Patet ex dictis, Ascetici auctorem hac dicendi formula, qua voces aut πληροφορία aut πληροφορεῖν ad integram quamdam persuasionem significandam adhibentur, ita delectari, ut nullo alio magis delectetur; neque hic ejus rei exemplum ullum, cum multa superius retulerimus (d), ponere necesse est. Constat autem idem loquendi genus in duobus quoque *De baptismo* libris tam frequenter usurpatum inveniri, ut in ipsis etiam passim occurrat. Sed ne falso dictum id fuisse videatur, exempla multa aut proferam, aut certe indicabo. Ita igitur auctor scripsit (lib. 1, c. 1, n. 5): *Στοχαζόμενος δὲ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας, καὶ δι' ὑποδειγμάτων ἡδύδοξτε βεβαιῶσαι ἡμῶν τὰς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας. Cæterum considerata imbecillitate nostra, etiam per exempla voluit animum nostrum in veritatis certa persuasionem confirmare.* Haud longe ita (lib. 1, c. 2, n. 1) locutus est: *Πλὴν δὲ καὶ βεβαιότερον ἐκ τῆς περὶ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν προσφερομένων ζώων εἰς*

^a 1 Cor. xii, 16.

(a) Toim. II, pag. 124, 162.

(b) Basil. recens. tom. I, pag. 240.

(c) Nova ed. t. II, p. 625. Lege n. 43.

(d) Leg. n. 38.

ὁυσταν ἀκριβολογίας ἐστὶ πληροφόρηθῆναι. Sed *tamen* firmitus etiam ejus rei ex sacerdotum et animalium sacrificandorum accurata consideratione convinci possumus. Rursus ita scripsit (lib. 1, c. 2, n. 10) : 'Εν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας, etc., in indubitata veritatis persuasione, etc. Ita quoque legitur alio loco (lib. 1, c. 2, n. 13) : 'Ὅπερ ἐν πληροφορίᾳ ἀληθείας δι' ἐπιμελείας σπουδαιοτέρας φυλάσσοντες, etc. Quod si in veritatis certa persuasione diligentius servaverimus, etc. Plura qui volent, legere poterunt caput 2, lib. 1, num. 14 et 15, ubi earum quas dixi vocum duo exempla reperiuntur : item caput 3 ejusdem libri, num. 1, item quæstion. 6, lib. 11, num. 1, item quæst. 8, num. 1 et 9. Jam ita argumentari licet : Si quando quasdam dicendi formulas quæ quodammodo singulares videri possint, in duobus operibus sæpius inveniri contigerit, fere sit ut utrumque opus eidem scriptori tribuatur. Cum igitur id loquendi genus, quo voces aut πληροφορεῖν aut πληροφορία in significatione integræ cujusdam persuasionis ponuntur, quodammodo singulare sit, idemque tam in Ascetico quam in duobus *De baptismo* libris passim occurrat, consequens esse videtur, ut utriusque operis idem auctor esse dicatur. Sed, ut jam communui (a), ejusmodi argumenta e quadam styli similitudine petita non tantum valent, quantum valere vulgo putantur. Nisi enim alia quoque consonent faventque, nihil omnino in ipsis neque momenti neque roboris inest : quod nunc ostendere conabimur. Etsi enim Asceticum, cujus legitimus parens Basilus est, in aliqua styli similitudine cum duobus *De baptismo* libris consentire viderimus (b), tamen dubitari nullo modo posse arbitramur, quin hi libri falso hactenus sanctissimo Patri ascripti sint. Et vero aut nunquam licuit, quod tamen licet sæpissime, opus aliquod ob styli diversitatem in spuris atque adulterinis numerare : aut ii de quibus agimus libri pro peregrinis haberi merito possunt. Mentior, nisi opus totum toto dicendi genere a Basiliano differt. Etenim sicubi vox aliqua reperitur, quæ similitudinis aliquid cum stylo Basiliano habere videatur, eodem loco adjunctæ sunt voces aliæ, quibus peregrinitas aperte declaratur.

55. Neque vero rara sunt *voctas* argumenta, sed passim obvia. Nam in his libris generale quoddam vitium notari potest, cujus pagina nulla expers est. Id autem, quod dico, vitium, continua quædam est earundem aut vocum aut dictionum repetitio, quæ minime omnium in copiosissimum hominem Basilium convenit. Et vero sicubi mentio fit aut apostoli Pauli, aut Joannis Baptistæ, aut ipsius Domini, aut Dei, ibi sæpissime additum invenis τοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦντος, qui in Christo loquebatur : Οὗ μελῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδεὶς, quo

inter natos mulierum major est nemo : Τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, qui pro nobis mortuus est et resurrexit : qui unigenitus Filius est Dei viventis : Καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, et Christi ipsius (p. 651). Nolim autem accipi in malam partem, quæ jam dixi, aut quæ mox dicturus sum. Voces Ἰησοῦς Χριστός passim quoque repetuntur, modo ambæ conjunctim, modo earum altera. Noverat Basilus, neque nos ignoramus, iis quas recensui vocibus, nihil melius esse, aut sanctius : sed tamen ab earum tam frequenti repetitione se temperabat, quod, opinor, ejusmodi vocum continua repetitio nihil ad docendum conferret : id, quod Pater piissimus, cum scriberet, sibi in primis proponebat. Ad eandem ταυτολογίαν pertinet ea scribendi ratio, qua vox ἀναγκαῖον passim in his libris ponitur. Ita igitur in brevissimo spatio scriptum invenimus (p. 633) : Καὶ ὥσπερ δι' ἐσπέρου καὶ ἐν ἀλνίγματι ὁδηγοῦμενοι εἰπεῖν ἀναγκαῖον, Et velut per speculum et in enigmate ductos necesse est loqui. Et statim : Ἀναγκαῖον δὲ λογίζομαι, etc., necesse autem esse duco, etc. Nec ita multo post : Ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ἐξητασμένως καὶ ἐπιτετηρημένως προσέχειν ἐκάστῳ ῥητῇ, necesse est et nos accurate diligenterque singulis dictis attendere, et ad eundem modum pleraque alia. Frequens est quidem in illo opere ea quam modo dixi scribendi ratio : sed in eodem frequentior est adhuc illud loquendi genus (pag. 656), καὶ πολλὰ τοιαῦτα, et talia multa, aut, quod idem est, καὶ πολλὰ ἄλλα ὁμοίως, et multa hujusmodi alia, aut similia quædam. Scriptor igitur cum alicubi retulisset verba aliqua e sacra Scriptura, sic persequitur καὶ πολλὰ τοιαῦτα, et ejusmodi multa. Et paucis interjectis, ita locutus est, καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὐροις ἂν παρὰ τε τοῖς εὐαγγελισταῖς, etc., et multa id genus invenias et apud evangelistas, etc., ubi in transitu notari potest, eva quatuor exempla in tribus quæ proxime sequuntur paginis reperiri. Usus immodicus verbi παιδεύειν ad idem vitium referri potest : quod idem de verbo φυλάσσειν dictum volo. Usus quoque præpositionum ita frequens est (c), ut nullo modo convenire possit in præstantissimum oratorem Basilium, cujus oratio non minus dictionum quam rerum varietate omnibus erat admirationi. Velim autem experiri per se quisque, an vera sint quæ dixi. Spero tot earum quas notavi rerum exempla inventum iri, ut nemo futurus sit, qui non libenter fateatur ejusmodi opus, in quo eadem voces perpetuo repetuntur, peritissimum dicendi magistrum Basilium nullo modo decere. Eodem redit illa genitivorum quasi silva, sic ut in hoc opere nihil aliud nisi ejus quem dixi casus incondita quædam congeries cernatur. Et vero participia in his *De baptismo* libris ita ad reliquam orationem accommodantur, ut fere quolibet versu genitivus oc-

(a) Lege n. 25.

(b) Leg. n. 39 et seq.

(c) Lege p. 633 et 637

currat. Ita legere est in prima pagina (pag. 624) : Εὐ-
 πόντος διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου, dicentis per David
 prophetam; ἐπεὶ οὖν προστάξαντος τοῦ Κυρίου, etc.,
 cum igitur, Domino præcipiente, etc., καὶ τότε ἐπα-
 γαγόντος, deinde subjungente : λόγισάμενοι παρ'
 ἐντολῆν τοῦ Ἀποστόλου ποιεῖν, ἐὰν μὴ εὐθὺς ἀποκρι-
 νώμεθα, εἰπόντος, etc., rati, contra mandatum
 Apostoli facturos nos, si non statim respondeamus,
 cum dicat, etc.; ἐνταῦθα μὲν οὖν, Μαθητεύσατε,
 εἰπόντος, ἠκούσαμεν, hic igitur audivimus dicen-
 tem, « Docete. » Ex quibus videre licet, alios esse
 genitivos, qui absoluti vocari solent, alios esse,
 qui ab aliqua orationis parte pendent : quo geniti-
 vorum usu ita oblectatus est scriptor, ut genitivis
 transitionum loco sæpe utatur. Sed nihil mihi magis
 novum aut insolitum visum est, quam vocum
 harum Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός jugis perpe-
 tuaque repetitio (a). Affirmare possum eas, quas
 adnotavi, voces aut bis, aut ter, aut quater, aut
 etiam quinque, in una eademque pagina non raro
 inveniri : quæ earumdem vocum frequens iteratio
 facit, ut tibi legere videaris, non librum vulgarem,
 sed quasdam quasi litanias, in quibus idem sex-
 centies repetitur, aut, si in rebus seriis ita loqui
 licet, audire parochum quempiam, qui morienti in
 aurem continuo occinat, Dominus noster Jesus
 Christus. Scio quidem confiteorur ea quæ indi-
 cavi nomina omnium esse et optima et sanctis-
 sima : sed non propterea vetitum est dicere, ejus-
 modi repetitionem tam frequentem apud Basilium
 inusitatum esse, ex eaque merito colligi posse,
 hosce De baptismo libros ad ipsum non pertinere.
 Et quoniam fortasse nisi exemplum aliquod ob
 oculos poneretur, multis non credibile videretur
 quam in brevi spatio voces illæ repetantur, unum
 aut alterum locum integrum exscribere constitui,
 ut ex his de aliis judicium ferri possit. Auctor
 igitur ita alicubi (pag. 629) scripsit : Ἐν ἀγάπῃ
 Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς
 αἰωνίου καὶ ἐπουρανίου βασιλείας, καὶ τὰ κρίματα
 τῆς δικαίας ἀνταποδόσεως τῶν τε ποιούντων τὰ ἀπ-
 ηγορευμένα, ἢ ἀθετούντων τὰ ἐγκυκλιμένα εἰς κό-
 λασιν αἰώνιον, καὶ τῶν ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου Θεοῦ
 πολιτευομένων ἐν ὑγιαίνουσῃ πίστει, δι' ἀγάπης
 Χριστοῦ ἐνεργουμένη, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου καὶ
 ἐπουρανίου βασιλείας τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ-
 ρίῳ ἡμῶν. Λόγος β'. Πῶς βαπτίζεται τις κατὰ τὸ ἐν τῷ
 Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βά-
 πτισμα. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντολὴν
 δεδοκός ἡμῖν ἀγαπᾶν ἀλλήλους καθὼς αὐτὸς ἠγά-
 πησεν ἡμᾶς, καὶ διὰ Παύλου τοῦ ἀποστόλου διδά-
 σκοντος ἡμᾶς, ἀνέχεσθαι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, τὸ ἐπι-
 ταγμα τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ εὐλαθείας, τὸ περὶ
 τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ ἐνδοξοτάτου βαπτίσματος, προθυμῶς ἐδεξά-
 μεν, etc. In dilectione Jesu Christi Domini nostri,

^a I Joan. iii, 1.

(a) Legi possunt p. 626, 628, 629, 633, 635, 636, 642, 644, 646, etc.

A ob spem vitæ æternæ et regni cælestis, et judicium
 justæ mercedis, tam eorum, qui patrant prohibita,
 aut respuunt approbata, ad supplicium æternum,
 quam eorum, qui pro dignitate Evangelii Dei in sana
 fide, quæ per Christi charitatem operatur, vixerunt,
 ob spem vitæ æternæ et regni cælestis, quod est in
 Christo Jesu Domino nostro. Caput II. Quomodo
 quis eo baptismo baptizatur, quod in Evangelio
 Domini nostri Jesu Christi commendatur. Cum Do-
 minus noster Jesus Christus præceperit nobis, ut
 diligamus nos mutuo, sicut ipse dilexit nos, hocque
 nos per apostolum Paulum doceat, ut nos mutuo in dile-
 ctione toleremus, vestræ in Christo pietatis præceptum,
 de gloriosissimo secundum Evangelium Domini nostri
 Jesu Christi baptismo animo alacri suscepi, etc.
 B Dicant, quæso, qui in versandis Basilii volumini-
 bus multi sunt, an tale quidquam in illius genui-
 nis scriptis unquam legerint. Et tamen his non
 contentus auctor, statim in hac ipsa pagina ita
 persecutus est (pag. 629) : Οὕτω γὰρ αὐτὸς ὁ Κύ-
 ριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ μονογενὴς
 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ἐνεταῖοτο τοῖς αὐτοῦ μα-
 θηταῖς, Ita enim Dominus ipse et Deus noster Je-
 sus Christus, unigenitus Dei viventis Filius, disci-
 pulis suis præcepit. Sed ut nunc de illa quarum-
 dam vocum repetitione sileam, quis non videt
 orationem dissolutam esse, nec suaviter fluere, ἐν
 ἀγάπῃ, ἐπ' ἐλπίδι, δι' ἀγάπης, ἐπ' ἐλπίδι, τὸ περὶ
 τοῦ, κατὰ τό, etc. ? Præterea cum scriptor jam paulo
 ante scripsisset, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου καὶ ἐπου-
 ρανίου βασιλείας, quid, quæso, attinebat eadem
 verba statim repetere ? Sed ad propositum me re-
 fero. Alter igitur locus, quem exscribere integrum
 libet, hic est (pag. 646) : Τότε γὰρ ὡς Υἱὸν Θεοῦ
 ἐνδυσάμενος, καταξιοῦται τοῦ τελείου βαθμοῦ, καὶ
 βαπτίζεται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου
 μαρτυρίαν διδόντος ἑξουσίαν τέχνα Θεοῦ γενέσθαι,
 Θεοῦ τοῦ λέγοντος· Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν,
 καὶ ἀφορίσθητε, ἀκαθάarton μὴ ἄπτεσθε· κἀγὼ
 εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα,
 καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας,
 λέγει Κύριος παντοκράτωρ, χάριτι αὐτοῦ τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ
 Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐν ᾧ οὔτε περιτομὴ τι ἰσχύει,
 οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργου-
 μένη, καθὼς γέγραπται· δι' ἧς εὐδόξως ἡμῖν
 κατορθοῦται τὸ ἐπενεχθὲν συνημμένως τῷ παραγ-
 γέλματι τοῦ βαπτίσματος παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος, etc. Tunc enim
 quasi Filium Dei indutus, fit dignus gradu perfectio,
 baptizaturque in nomen Patris ipsius Domini nostri
 Jesu Christi, qui juxta Joannis testimonium eam po-
 testatem dedit, ut Dei efficiamur filii, Dei, inquam,
 qui dicit : « Exite de medio eorum, et separemini, et
 immundum ne tetigeritis : et ego recipiam vos, et
 ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et fi-

lias, dicit Dominus omnipotens ²², » per gratiam ipsius Domini nostri Jesu Christi, unigeniti Filii Dei viventis, « in quo neque circumcizio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur ²³, » uti scriptum est, per quam nobis prospere cedit id quod ab ipso Domino nostro Jesu Christo continenter cum baptismatis præcepto appositum est, ubi dixit, etc. Ex quo loco tanquam ex specimine quodam intelligi potest, opus totum varii Scripturæ testimoniis referri: quæ quam belle cum reliqua oratione cohæreant, alii viderint. Sed quod ad rem facit, adnotabo scriptorem, cum sacras Scripturas citaret, in idem ταυτολογίας vitium incidisse. Eadem enim, etiam cum nihil opus est, sæpe repetuntur. Proponam locum unum insignem, qui cum iis quæ paulo ante retuli verbis comparari possit. Cum igitur auctor, quicumque ille fuit, locutus fuisset ita, ut mox dixi, statim hoc modo persequitur (pag. 648): Τὸν δὲ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνδυσάμενοι τὸν θάνατον ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς βαπτισόμεθα, καὶ τέκνα Θεοῦ ἀναγορεύόμεθα τοῦ προστάξαντος καὶ ἐπαγγελιαμένου, καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης· Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε· καὶ γὰρ εἰσδέξομαι ὑμᾶς καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθε μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Postquam autem induimus Dei Filium, qui eam potestatem, ut Dei filii efficiamur præbet, in nomine Patris baptizamur, prædicamurque filii Dei, qui præcepit et edixit, velut ait propheta: « Quapropter exite de medio eorum, et separemini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis: et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens. » Hic præterquam quod idem Scripturæ testimonium, ubi non ita multum opus erat, his in brevi spatio repetitur, præterea et voces et sententiæ, quæ utroque in loco Scripturæ verbis præeunt, eadem quoque sunt: quam ταυτολογίας notam copiosissimus vir Basilii sibi inuri nunquam passus esset. Neque vero voces illæ, Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, repetuntur solum in his *De baptismo* libris frequentius, quam apud Basilium fieri solet, sed aliæ etiam non ex sanctissimi Patris consuetudine ipsis adduntur. Rem exempla clariorem reddent. Scriptor igitur sic incipit (pag. 621): « Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, etc. Dominus noster Jesus Christus, unigenitus Dei viventis Filius, etc. Alibi ita loquitur (p. 628): Τὴν τε ἐν ὀρχῇ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc. Initio a Deo per unigenitum suum Filium Dominum et Deum nostrum Jesum Christum, etc. Rursus (p. 629): Οὕτως γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος, etc. Ita enim Dominus ipse et Deus noster Jesus Christus, unigenitus

A Dei viventis Filius, etc. Alio loco (p. 646): Χάριτι αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, etc. Per gratiam ipsius Domini nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei viventis, etc. Aliquanto post (p. 651): Δηλώνει εἰς ἀνεξάλειπτον μνήμην τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ ἐγερθέντος, etc. Videlicet ad indelebilem memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, etc. Ibidem: Ἐν τῷ μὴ διὰ τῆς μνήμης τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τὸ εἰρημένον φυλάσσειν, etc. Quod non per memoriam Jesu Christi Domini nostri qui pro nobis mortuus est et resurrexit, servat quod dictum est, etc. Nec ita multo infra (p. 655): Καθὼς ἐπηγγελάτο ὁ ἀφειδὴς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, sicut promisit verax Dominus, et Deus noster Jesus Christus. Hoc ipso in loco: Τὸ ἐρώτημα, εἰ καὶ παντάπασιν ἀνάξιον παντὸς τοῦ καταδεξαμένου ὁμολογεῖν τὴν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μονογενὴ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ τε ὁράτα καὶ τὰ ἀόρατα, etc. Hæc quæstio tametsi prorsus indigna est quocunque, qui Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Dei Filium, per quem omnia tam visibilia quam invisibilia facta sunt, confiteri non recusari, etc. Sub finem (p. 672): Εἰ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ὁράτα τε καὶ ἀόρατα, ζῶν ἔχων, etc. Si Dominus noster, Jesus Christus unigenitus Filius Dei viventis, per quem omnia tum visibilia tum invisibilia facta sunt, qui vitam habet, etc. In ipso fine (p. 675): Καθὼς ἐπηγγελάτο ὁ ἀφειδὴς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ ζῶντος Υἱός, quemadmodum promisit verax Dominus et Deus noster Jesus Christus, unigenitus Dei vivi Filius. Basilii autem sicubi (id quod parcius fecit) his verbis, Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, usus est: nusquam tamen, quod quidem sciam, ea quæ mox vidimus addita-menta ipsis conjunxit.

56. Nunc proponam alia, quæ a superioribus non ita multum abluunt. Auctor cum aliquod sacræ Scripturæ testimonium proferre vult, tanto verborum circuitu utitur, ut in hoc quoque novam peregrinitatis notam videre mihi visus sim. Et ut rem ipsis oculis subjiciam, ad exempla confugio. Ita ergo auctor scribit (p. 660): Καθὼς εἶπεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· Μακάριοι οἱ πενήντες. Sicut ipse Dominus noster Jesus Christus unigenitus Dei viventis Filius dixit: « Beati qui esuriunt, » etc. Rursus (p. 671): Δῆλον, ὅτι καὶ πάντα ἀσφαλέστερον παιδεύομεθα, μνημονεύοντες αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἡλιχα Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς εἶπεν αὐτῷ· Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἐρχῇ πρὸς μέ· ἀποκριναμένου, ὅτι Ἄφες ἄρτι, etc. Perspicuum est omnia etiam a nobis ceteris disci, si ipsius Domini

²² II Cor. vi, 17. ²³ Galat. v, 6.

nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei vivi memores A
simus, qui cum Joannes Baptista ei dixisset : « Mihi
opus est ut abs te baptizet, et tu venis ad me, »
respondit, « Sine modo », etc. Statim (p. 671), Τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ
τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ὁρατά τε καὶ
ἀόρατα, ὁμολογοῦντος μὲν, ὅτι Οὐκ ἀπεσταλτὴν, etc.
Cum Dominus noster Jesus Christus unigenitus Dei
Filius, per quem omnia facta sunt et visibilia et invi-
sibilia confiteatur, « Non sum missus, » etc. Neque
solum scriptor, cum Christum Dominum loquentem
inducit, majori verborum apparatu utitur, quam
Basilii soleat : sed idem etiam facit cum aposto-
lum Paulum laudat. Et quoniam pauci sunt, qui
ejusmodi loca in ipsis fontibus quærant, ea hic
conscribenda esse judicavi. Ita igitur alicubi in
his libris legitur (p. 625) : Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ ἐν
Χριστῷ λαλῶν Παῦλος, γράψας : « Ὁ δὲ δοῦλος, etc.
Testatur hoc idem et qui in Christo loquebatur Pau-
lus, cum scribit : « Qui vero servus, » etc. Aliquanto
infra (p. 631) : Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος... ἐν Χριστῷ
λαλῶν διαμαρτύρεται... ποτὲ μὲν εἰπὼν ὁριστικῶς,
ὅτι Οἱ τὰ τοιαῦτα, etc. Paulus vero apostolus... in
Christo loquens declarat ea... modo cum minus late
dixit : « Qui talia, » etc. Haud longe (p. 634) : Παῦλος
ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν, δογματικῶς παραδίδωσι, λέγων·
Ἦ ἀγνοεῖτε, etc. Paulus in Christo loquens, modum
decretoris his verbis tradit, « An ignoratis, » etc.
Nec ita multo post (p. 646) : Αὐτοῦ τοῦ ἐν Χριστῷ
λαλοῦντος Παύλου τοῦ ἀποστόλου, εἰπόντος· Ἐὰρ
ταῖς γλώσσαις, etc. Cum Paulus apostolus qui in
Christo loquebatur, dicat : « Si linguis, » etc. Alibi
(pag. 665) : Καὶ Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος ὁ ἐν Χριστῷ
λαλῶν φησιν· Εἰτε ἐσθίετε, etc. Et quem Paulus apo-
stolus in Christo loquens tradidit, cum dixit : « Sive
manducatis, » etc. Rursus (p. 668) : Ὡς ὁ ἐν Χριστῷ
λαλῶν Παῦλος ὁριστικῶς ἀπεφάνητο, λέγων· Μὴ συγ-
κοινωνεῖτε, etc. Ut Paulus in Christo loquens defi-
nite pronuntiavit, ubi dixit : « Nolite communi-
care, » etc. Auctor alicubi (p. 659) pro ἐν Χριστῷ
λαλοῦντος scripsit, ἐν Χριστῷ προφητεύοντος. Velim
legantur diligenter Basilii Regulæ tam majores
quam breviores : in quibus, nisi valde fallor, hæc
longior citandi ratio, Παῦλος ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν,
semel duntaxat invenitur (reg. 20, n. 2) ; cum tamen
in Regulis e Pauli Epistolis sexcenta testimonia
proferri constet. Certe si idem auctor omnes Regu-
las et duos De baptismo libros scripsisset, futurum
fuisse puto, ut habita ratione prolixitatis utriusque
operis, in quem dici citandi modus quinquagies
in Regulis reperiretur. Neque facile crediderim
idem illud loquendi genus frequentius in cæteris Bas-
ilii libris inventum iri. Possim quidem et alia loca
indicare, quibus ostendam scriptorem, cum Joannis
Baptistæ mentionem haberet, pari verborum circui-
tione num esse (pag. 632, 658, 658) ; sed ne lon-
gior esse viderer, ea sciens omisi. Ex quibus om-
nibus satis liquet multarum aut vocum aut dictio-

^a Math. iii, 14, 15.

num repetitionem perpetuam in his libris reperiri :
quam si quis scriptori vitio dare nolet, tamen, si
germana Basilii scripta paulo attentius legat, non
negaturum spero, id præter ejus consuetudinem
factum esse. Mihi cum hos libros legerem, in men-
tem venit scriptorem veritum esse, ne ταυτολογίας
vitium sibi objiceretur, ob idque Apostoli exemplo
se excusare voluisse. Sic enim scribit (pag. 639) :
Εἰδὼς δὲ ὁ Ἀπόστολος ὅτι ταυτολογία ὠφελιμωτέρα
ἐστὶ τοῖς ἀκούουσι πρὸς τὴν ἀσφάλειαν, καὶ βεβαιωτέ-
ραν ἐμποιεῖ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν τὴν
πληροφορίαν τῆς ἀληθείας. Cum autem Apostolus non
ignoraret repetitionem audientibus ad integram con-
firmationem utilem esse, etiam iisdem rebus repetitis
veritatis persuasionem magis stabilis. Videant eru-
diti, si ejusmodi excusatio accipienda sit

57. Superest aliud argumentum, quod et ipsum
quoque e ratione citandarum Scripturarum sumam.
Monere igitur operæ pretium est, hanc citandæ
Scripturæ formulam, ἐν τῷ εἰπεῖν, ἐν τῷ γράφειν,
aut similes quasdam horum librorum auctori unas
omnium fuisse familiarissimas, easque ei, si qua
alia, valde admodum placuisse. Multa quidem ejus
rei exempla adducam in medium, sed ita tamen,
ut ea quam brevissime potero referam. Sic igitur
auctor alicubi (pag. 625) scribit : « Ἐν τῷ εἰπεῖν·
Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, etc., cum dicit : « Qui
facit peccatum, » etc. Sic persequitur (p. 626) : « Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Ταλαίπωρος ἐγὼ, etc., cum dicit : « Infelix
ego, » etc. Alio loco (p. 630 bis) loquitur hoc modo :
« Ἐν τῷ εἰπεῖν· Τοῦ ἱεροῦ μῆτορ ὤδε, his verbis,
« Templo magis aliquid hiesit, » etc. Ibidem : « Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Ἡ παρέθετο πολύ, etc., ubi dicit : « Qui
commendaverunt multum, » etc. Rursus (p. 635) : « Ἐν
τῷ εἰπεῖν, Ὁ γινὼς τὸ θέλημα, etc., cum dicit, « Qui
cognovit voluntatem, » etc. Deinde (p. 639) : « Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Ὁ ἐμὸς διακονῶν, etc., cum dicit, « Quisquis
mihi ministrat, » etc. Paulo post (p. 640) : « Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Εἰ γὰρ σύμφωνοι, etc., cum dicit, « Si enim
complantati, » etc. Tum (p. 642) : « Ἐν τῷ εἰπεῖν· Τὰ γὰρ
ὀφύοντα τῆς ἀμαρτίας, etc., his verbis : « Stipendia
enim peccati, » etc. Nec ita multo infra (p. 645) : « Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, etc., dum
dicit : « Ipse enim est pax nostra, » etc. Aliquanto
post (p. 648) : « Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἐρ ᾧ ἐχομεν τὴν
ἀπολύτρωσιν, etc., ubi dicit : « In quo habemus
redemptionem, » etc. Mox (p. 649 bis) : « Ἐν τῷ εἰπεῖν·
Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν, etc., his verbis :
« Omnia facite sine murmurationibus, » etc. Hoc
ipso in loco : « Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἐμὲν βρώμα ἐστιν, etc.,
his verbis : « Cibum meus est, » etc. Statim (p. 650) :
« Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνῑεῖ
ἡμῶν, quo dicit : « Caritas enim Christi constringit
nos, » Inferius (p. 657) : « Ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι Πᾶς ὁ
βλέπων, etc., cum dicit : « Omnis qui videt, » etc.
Haud ita longe (p. 661 bis) : « Ἐν τῷ εἰπεῖν· Μακάριος
ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, etc., his verbis : « Beatus servus
ille, » etc. In eadem pagina : « Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἡ οὐτα

αὐτῇ ἢ φῶσις, cum dicit, « Annon natura ipsa, » etc. A In sequenti (pag. 662 ter): 'Εν τῷ εἰρηχεῖναι· Ὁὐτε ἐν Ἱερουσαλὴμ, οὐτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, etc., his verbis: « Neque in Jerosolymis, neque in monte hoc, » etc. Ibidem (p. 666): 'Εν τῷ λέγειν πρὸς πάντας μὲν Παράκλητος δὲ ὑμῶν, etc., cum dicit ad omnes quidem: « Obsecro autem vos, » etc. Hoc ipso in loco: 'Εν τῷ λέγειν· Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος, etc., ubi ait: « Dico enim per gratiam, » etc. Denique: 'Εν τῷ μὴ εἰπεῖν, τούτῳ, ἀλλὰ, τῷ τοιούτῳ, cum non dixerit, « cum hoc, » sed « cum tali. » Ex quibus a quovis intelligi potest, quod dixi, a me non temere dictum fuisse: sed re ipsa illam quam indicavi Scripturae citandae rationem scriptori multum arrisississe. Basilius autem eodem illo dicendi genere tam parum oblectabatur, ut semel (reg. 207), non amplius, quod quidem sciam, ita locutus sit. Ecce igitur tibi duo scriptores, quorum unus certa quadam dicendi formula familiariter uti consueverat; alter vero praeter consuetudinem casa nescio quo hunc illum loquendi modum semel usurpavit. Certe si Basilius auctor esset librorum illorum, in quibus Scripturae passim citantur ita, ut superius dixi, ne cogitans quidem eas eodem modo in ceteris suis scriptis milles citasset. Scriptores enim, si quo dicendi genere delectantur, eo data occasione uti solent. Atque etiam iis quae protuli exemplis et alia multa adjungere possem, ex quibus plane constaret auctorem, etiam tum cum Scripturae verba non referret, similem loquendi rationem saepe in suis libris adhibuisse. Ita enim loquitur non procul ab initio (pag. 625): 'Εν τῷ βουθεῖναι ἀπὸ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων καταδυναστείας, dum a peccatorum dominio liberatur. Nec ita multo post (p. 626): Τῷ εἰπεῖν παροικεῖν πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένα, qui scilicet dixisset fecisse se omnia quae fuerant a Domino dicta, et alia id genus non pauca (a); cum tamen Basilius aut nunquam, aut rarissime hoc modo scripserit. Sed ne ipsa exemplorum copia molesta foret et ingrata, ejusmodi loca omit- tendam esse judicavi.

58. Hic pauca ex multis congeram, ex quibus confirmari possit, duos *De baptismo* libros Basilio Magno tribui non debere. Statim occurrit illud (p. 632): "Ὅσον δὲ διαφέρει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ ὕδατος, τοσούτον ὑπερέχει, δηλονότι, καὶ ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τοῦ βαπτίζοντος ἐν ὕδατι, καὶ αὐτὸ τὸ βάπτισμα· ὥστε, etc. Ad verbum: Quanto autem excellentior est Spiritus sanctus aqua, tanto videlicet praestat ei is qui baptizat in Spiritu sancto, eo qui baptizat in aqua, et ipsum baptismum; sic ut, etc. Illud, et ipsum baptismum, ita ἑλλειπτικῶς positum non placet; alius scriptor peritior pluribus verbis rem explicasset. Aliquanto post (p. 635): 'Επ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ, ὡς περ δι' ἐνός, φησὶ, παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάντημα, οὕτω καὶ δι' ἐνός δικαίω-

ματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαιοσύνην ζωῆς, quae verba perturbata esse cum credidisset vetus interpres, ita verit hunc locum, ut vocum Graecorum ordinem prorsus mutaverit. Sic enim interpretatus est: In spe vitae aeternae per Jesum Christum Dominum nostrum, per cuius unius justificationem in omnes homines ad justitiam vitae, sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem. In quo ego non reprehendo interpretem, sed auctorem potius, qui ipse prior aliquid hoc loco perturbasse jure credi potest. Ibidem (num. 10): Καὶ ἴνα, ὡς προεῖρηται, διὰ τῶν γνωριμωτέρων ῥητῶν τε καὶ πραγμάτων ὁδηγηθῶμεν εἰς κατανόησιν τοῦ σωτηρίου καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι δόγματος: ubi illud, τοῦ σωτηρίου καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι δόγματος, non placet, nec videtur optimum scriptorem decere. B Ad verbum, ducamur ad cognitionem salutaris et in baptismo dogmatis. Nihil meliora sunt quae describam. Sic igitur auctor scripsit (p. 640): Νῦν μὲν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως συμμορφούμενοι τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἐν τῇ καινότητι τῆς ζωῆς, καὶ τῇ μέχρι θανάτου ὀπακοῇ ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν ῥημάτων αὐτοῦ: ἴνα, etc. Ad verbum, Nunc quidem juxta incarnationis mensuram internum hominem conformem praestantes in noritate vitae, et in obedientia usque ad mortem, in integra persuasione veritatis verborum ipsius, ut, etc. Hic praeterquam quod oratio non absolvitur, illud, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως, juxta incarnationis mensuram non ita apte dictum videtur. Optime dicas μέτρον πίστεως, mensuram fidei: non item fortasse, μέτρον ἐνανθρωπήσεως, mensuram incarnationis. Caetera, ἐν τῇ, καὶ τῇ, ἐν πληροφορίᾳ, hominis sunt, qui verba verbis eleganter connectere non novit. Neque hic solum, sed in toto opere orationis partes fere non aliter, quam praepositionum ope inter se copulantur. Fortasse aliquanto etiam pejora videbuntur quae paulo post scripta invenimus (p. 641): Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα. Πολλὸ δὲ πρότερον τῆς ἁμαρτίας δηλονότι χάριτι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται. Interpres vetus, cuius menti inepta loquendi ratio tenebras offudisset, ita verterat: Christus nos liberavit a maledicto legis, factus pro nobis maledictio. Quoniam autem peccati plurimum praecessit, manifestum est, quod gratia Domini nostri Jesu Christi hoc praestitit, sicut scriptum est. Potius ita scriptum vellem, πολλὸ δὲ πρότερον ἐλευθερούμεθα τῆς ἁμαρτίας, atque hoc pacto obscuritas omnis vitabatur: Longe autem potiori jure liberamur a peccato, videlicet gratia, etc. Neque eo quem mox exscribam loco videtur apte locutus auctor, qui ita scripsit (p. 662): Τοῦ Ἀποστόλου παιδεύοντος ἡμᾶς..... καὶ διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις τῶν μελῶν τοῦ σώματος πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ ἀκίνδυνον κατηναγχασμένης εὐταξίας κανονίζοντος ἐν ἡμῖν τὴν ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους εὐάρεστον τῷ Θεῷ ἐν ἀγάπῃ

(a) Leg. p. 628, 637 bis, 641 bis, 647, 651 bis, 668 bis.

Χριστοῦ Ἰησοῦ εὐταξίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν χαρισμάτων. Λέγει γάρ, etc., quæ verba eo retuli, ut magis pateret orationem et perplexam esse et intricatam, nimisque et inepta præpositionum copia redundare. Haud longe a fine sic scriptum est (p. 672): Καλεῖ δὲ, ὅτε ἐστὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ ἀγάπη πληρῶσαι τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐντολὴν καυρὴν, etc. Quid est, quæso, illud, ἐστὶν ἀγάπη πληρῶσαι? quid illud, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ita sine ulla copula positum? Saltem additum oportuisset articulum, hoc modo: ἡ πρὸς τὸν Θεὸν..... ἀγάπη. Monebo hic quasi præteriens, totum fere fragmentum, quod in Appendice ex uno codice Regio orationi cuidam addidimus, e capite tertio libri primi *De baptismo* sumptum esse. Ejus, quam dixi, orationis initium est (in App. pag. 585): Ὁ βαπτιζόμενος εἰς Τριάδα βαπτίζεται, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, in Patrem et Filium et Spiritum sanctum: fragmenti vero (p. 585): Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῇ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος ῥημάτων, etc. Sed enim ex optimi Dei gratia, recordatione verborum unigeniti Filii Dei viventis, etc. Ut hic, ita et alias sæpe Deus in his libris vivens nominatur: cujus creberrimæ repetitionis non video ego causam, nisi forte scriptor veritus sit, ne qui Deum mortuum esse arbitrarentur; ob idque necesse esse judicari, ut eum vivere sæpius affirmaret.

§ XIII. *De Liturgia Basilii, deque Latinis tribus opusculis, et de veteri quadam Rufiniquarundam orationum interpretatione.*

59. De Basilii Liturgia tam multj tam multa scripserunt, ut si quid novi addere vellem, tempus male locare mihi viderer. Quamdā autem Basilii Liturgiam olim exstitisse facile fatentur omnes. Ejus rei et antiqui et recentes testes citantur, Proclus, Petrus Diaconus, Leontius Byzantinus, episcopi in Trullo congregati, Patres concilii septimi, Cabasilas, Marcus Ephesinus. Video igitur satis hodie inter eruditos constare, Liturgiam aliquam a Basilio Magno scriptam fuisse: sed inter eos non minus convenit, eam ad nos integram et puram non pervenisse, sed aliquibus locis aut mutilam, aut auctam, aut variis denique modis mutatam. Et quidem Petrus Diaconus cujusdam precatationis meminit, quam in nostris exemplaribus non exstare constat. Inter cæteros autem, qui nostra ætate de Basilii Liturgia disseruere, recenseri possunt, Guillelmus Cavaus, Tillemontius, Ludovicus Dupinus, Joannes Albertus Fabricius, Casimirus Oudin, et vir clarissimus idemque doctissimus Eusebius Renaudotius: cujus scripta, qui rerum liturgicarum curiosi sunt, legere poterunt.

60. Pauca de Latinis tribus opusculis dicere ha-

A beo. Primi hic est titulus, *Tractatus S. Basilii de consolatione in adversis, incerto, sed antiquo interprete*: secundi, *Ejusdem S. Patris Basilii salutare et eruditum opus, de laude solitaria vitæ, incerto interprete*: tertii, *S. Basilii Cæsareæ Cappadociæ episcopi admonitio ad filium spiritualem, incerto interprete*. Quod autem in inscriptione cujuslibet opusculi legitur, *incerto interprete*, non nostrum est, sed eorum, qui editiones antiquas adornarunt. An enim ulla ex his lucubratiunculis unquam Græce exstiterit, dubitari merito posse arbitramur: imo potius, nisi valde fallimur, tria hæc opuscula a Latinis composita fuisse pro certo haberi potest. Opusculi primi mentionem faciens eruditissimus vir Joannes Albertus Fabricius, ita scribit (1): *Non est Basilii, nec e Græco versus, sed Latine scriptus a Victore, qui post Rusticum Cartennæ Mauritanie in Africa episcopus circa A. C. 460 fuit, et hunc consolatorium libellum, qui etiam inter S. Eucherii opera legitur, ad nescio quem Basilium super morte filii scripsit, teste Gennadio cap. 67 De scriptoribus eccles. Eadem notavit doctissimus vir Casimirus Oudin, cujus hæc sunt verba (tom. I, p. 572): Epistola consolatoria in adversis nequitiam spectat ad sanctum Basilium Cæsareæ archiepiscopum, vel ad Græcum alium auctorem: sed hominis Latini est, Victoris Cartennæ in Africa episcopi, qui eam ad amicum suum quemdam nomine Basilium scripsit, ut infra dicemus. Alio autem illo in loco Victoris Cartennensis scripta recensens idem Oudin, ita loquitur (ibid. p. 1282): Item, liber De consolatione in adversis ad Basilium, inter opera sancti Basilii Magni: quod nullus adnotavit. Jam autem ipsius Gennadii verba referre operæ pretium est (a). Hæc autem sunt: Victor Cartennæ Mauritanie civitatis episcopus, scripsit adversus Arianos librum unum longum. . . . et ad Basilium quemdam super morte filii consolatorium librum, spe resurrectionis, perfecta instructione munitum. Nec aliud de eo libello sentit Guillelmus Cavaus. Ego autem non negabo quidem illam doctissimorum virorum sententiam veram videri: sed ipsam veram esse non facile fatebor. Cui enim unquam persuaderi poterit, libellum, in quo ne unum quidem verbum de amissione liberorum legitur, illud ipsum opus esse Victoris Cartennensis, quod Gennadius ait ideo scriptum fuisse a Victore, ut quemdam amicum suum super morte filii consolaretur? Certe non est in exemplis, tale quidquam unquam accidisse. Quisquis igitur libellum consolatorium, qui inter Basilii opera invenitur (pag. 697), legerit, statim animadvertet, ipsum confectum fuisse non causa patris, cujus filius mortuus esset, sed causa miserorum, quacunque calamitate aut ærumna afficerentur: sed ita tamen, ut scriptor interea dum omnes calamitosos consolari*

(a) Genn. *De viris ill.*, c. 77.

(1) *Bibl. Græc.* tom. IX ed. Harles. Vide inter Prolegomena hujus editionis, pag. CCLXXI D. EDIT. PATR.

αὐτὴ ἡ φύσις, cum dicit, « Annon natura ipsa, » etc. In sequenti (pag. 662 *ter*): Ἐν τῷ εἰρηχέναι· Ὁὐτε ἐν Ἱερουσαλὴμ, οὐτε ἐν τῷ ὄρει τοῦτῳ, etc., his verbis: « Neque in Jerosolymis, neque in monte hoc, » etc. Ibidem (p. 666): Ἐν τῷ λέγειν πρὸς πάντας μὲν Παράχαλῶ δὲ ὑμᾶς, etc., cum dicit ad omnes quidem: « Obsecro autem vos, » etc. Hoc ipso in loco: Ἐν τῷ λέγειν· Ἀδελφὼ γὰρ διὰ τῆς χάριτος, etc., ubi ait: « Dico enim per gratiam, » etc. Denique: Ἐν τῷ μὴ εἰπεῖν, τοῦτῳ, ἀλλὰ, τῷ τοιούτῳ, cum non dixerit, « cum hoc, » sed « cum tali, » Ex quibus a quovis intelligi potest, quod dixi, a me non temere dictum fuisse: sed re ipsa illam quam indicavi Scripturae citandae rationem scriptori multum arrisississe. Basilius autem eodem illo dicendi genere tam parum oblectabatur, ut semel (reg. 307), non amplius, quod quidem sciam, ita locutus sit. Ecce igitur tibi duo scriptores, quorum unus certa quaedam dicendi formula familiariter uti consueverat; alter vero praefer consuetudinem casu nescio quo hunc illum loquendi modum semel usurpavit. Certe si Basilius auctor esset librorum illorum, in quibus Scripturae passim citantur ita, ut superius dixi, ne cogitans quidem eas eodem modo in ceteris suis scriptis millies citasset. Scriptores enim, si quo dicendi genere delectantur, eo data occasione uti solent. Atque etiam iis quae protuli exemplis et alia multa adungere possem, ex quibus plane constaret auctorem, etiam tum cum Scripturae verba non referret, similem loquendi rationem saepe in suis libris adhibuisse. Ita enim loquitur non procul ab initio (pag. 625): Ἐν τῷ ῥυθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων καταδυναστείας, dum a peccatorum dominio liberatur. Nec ita multo post (p. 626): Τῷ εἰπεῖν παποιχέναι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένα, qui scilicet dixisset fecisse se omnia quae fuerant a Domino dicta, et alia id genus non pauca (a); cum tamen Basilius aut nunquam, aut rarissime hoc modo scriperit. Sed ne ipsa exemplorum copia molesta foret et ingrata, ejusmodi loca omit-tenda esse judicavi.

58. Hic pauca ex multis congeram, ex quibus confirmari possit, duos *De baptismo* libros Basilio Magno tribui non debere. Statim occurrit illud (p. 632): Ὅσον δὲ διαφέρει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ ὕδατος, τοσοῦτον ὑπερέχει, δηλονότι, καὶ ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τοῦ βαπτίζοντος ἐν ὕδατι, καὶ αὐτὸ τὸ βάπτισμα· ὥστε, etc. Ad verbum: Quanto autem excellentior est Spiritus sanctus aqua, tanto videlicet praestat et is qui baptizat in Spiritu sancto, eo qui baptizat in aqua, et ipsum baptismum; sic ut, etc. Illud, et ipsum baptismum, ita ἑλλειπτικῶς positum non placet; alius scriptor peritior pluribus verbis rem explicasset. Aliquanto post (p. 635): Ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ, ὥσπερ δι' ἐνός, φησι, παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάρμιμα, οὕτω καὶ δι' ἐνός δικαιο-

ματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαιοσιν ζωῆς, quae verba perturbata esse cum credidisset vetus interpretes, ita vertit hunc locum, ut vocum Graecarum ordinem prorsus mutaverit. Sic enim interpretatus est: In spe vitae aeternae per Jesum Christum Dominum nostrum, per cuius unius justificationem in omnes homines ad justitiam vitae, sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem. In quo ego non reprehendo interpretem, sed auctorem potius, qui ipse prior aliquid hoc loco perturbasse jure credi potest. Ibidem (num. 10): Καὶ ἵνα, ὡς προσέιρηται, διὰ τῶν γνωριμωτέρων ῥητῶν τε καὶ πραγμάτων ὀδηγηθῶμεν εἰς κατανόησιν τοῦ σωτηρίου καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι δόγματος: ubi illud, τοῦ σωτηρίου καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι δόγματος, non placet, nec videtur optimum scriptorem decere. Ad verbum, ducamur ad cognitionem salutaris et in baptismate dogmatis. Nihilo meliora sunt quae adscribam. Sic igitur auctor scripsit (p. 640): Νῦν μὲν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως συμμορφούμενοι τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἐν τῇ καινότητι τῆς ζωῆς, καὶ τῇ μέχρι θανάτου ὑπακοῇ ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν ῥημάτων αὐτοῦ· ἵνα, etc. Ad verbum, Nunc quidem juxta incarnationis mensuram internum hominem conformem praestantes in nobilitate vitae, et in obediencia usque ad mortem, in integra persuasione veritatis verborum ipsius, ut, etc. Hic praeterea quod oratio non absolvitur, illud, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως, juxta incarnationis mensuram non ita apte dictum videtur. Optime dicas μέτρον πίστεως, mensuram fidei: non item fortasse, μέτρον ἐνανθρωπήσεως, mensuram incarnationis. Caetera, ἐν τῇ, καὶ τῇ, ἐν πληροφορίᾳ, hominis sunt, qui verba verbis eleganter connectere non novit. Neque hic solum, sed in toto opere orationis partes fere non aliter, quam praepositionum ope inter se copulantur. Fortasse aliquanto etiam pejora videbuntur quae paulo post scripta invenimus (p. 641): Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα. Πολὺ δὲ πρότερον τῆς ἁμαρτίας δηλονότι χάριτι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται. Interpres vetus, cujus menti inepta loquendi ratio tenebras offudisset, ita verterat: Christus nos liberavit a maledicto legis, factus pro nobis maledictio. Quoniam autem peccati plurimum praecessit, manifestum est, quod gratia Domini nostri Jesu Christi hoc praestitit, sicut scriptum est. Potius ita scriptum vellem, πολὺ δὲ πρότερον ἐλευθερούμεθα τῆς ἁμαρτίας, atque hoc pacto obscuritas omnis vitabatur: Longe autem potiori jure liberamur a peccato, videlicet gratia, etc. Neque eo quem mox exscribam loco videtur apte locutus auctor, qui ita scripsit (p. 662): Τοῦ Ἀποστόλου παιδεύοντος ἡμᾶς.... καὶ διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις τῶν μελῶν τοῦ σώματος πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ ἀκίνδυνον κατηναγκασμένης εὐταξίας κανονίζοντος ἐν ἡμῖν τὴν ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους εὐάρεστον τῷ Θεῷ ἐν ἀγάπῃ

(a) Leg. p. 628, 637 bis, 641 bis, 647, 651 bis, 668 bis.

Χριστοῦ Ἰησοῦ εὐταξίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν χαρισμάτων. Λέγει γάρ, etc., quæ verba eo retuli, ut magis pateret orationem et perplexam esse et intricatam, nimisque et inepta præpositionum copia redundare. Haud longe a fine sic scriptum est (p. 672): Καλεῖ δὲ, ὅτε ἐστὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ ἀγάπῃ πληρῶσαι τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐρτολήρ καὶρήν, etc. Quid est, quæso, illud, ἐστὶν ἀγάπῃ πληρῶσαι? quid illud, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ita sine ulla copula positum? Saltem additum oportuisset articulum, hoc modo: ἢ πρὸς τὸν Θεόν.... ἀγάπῃ. Monebo hic quasi præteriens, totum fere fragmentum, quod in Appendicæ ex uno codice Regio orationi cuidam addidimus, e capite tertio libri primi *De baptismo* sumptum esse. Ejus, quam dixi, orationis initium est (in App. pag. 583): Ὁ βαπτιζόμενος εἰς Τριάδα βαπτίζεται, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, in Patrem et Filium et Spiritum sanctum: fragmenti vero (p. 585): Ἐπὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῇ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ῥημάτων, etc. Sed enim ex optimi Dei gratia, recordatione verborum unigeniti Filii Dei viventis, etc. Ut hic, ita et alias sæpe Deus in his libris vivens nominatur: cujus creberrimæ repetitionis non video ego causam, nisi forte scriptor veritus sit, ne qui Deum mortuum esse arbitrarentur; ob idque necesse esse judicari, ut eum vivere sæpius affirmaret.

§ XIII. *De Liturgia Basilii, deque Latinis tribus opusculis, et de veteri quadam Rufini quarundam orationum interpretatione.*

59. De Basilii Liturgia tam multi tam multa scriperunt, ut si quid novi addere vellem, tempus male locare mihi videretur. Quamdā autem Basilii Liturgiam olim exstitisse facile fatentur omnes. Ejus rei et antiqui et recentes testes citantur, Proclus, Petrus Diaconus, Leontius Byzantinus, episcopi in Trullo congregati, Patres concilii septimi, Cabisilas, Marcus Ephesinus. Video igitur satis hodie inter eruditos constare, Liturgiam aliquam a Basilio Magno scriptam fuisse: sed inter eos non minus convenit, eam ad nos integram et puram non pervenisse, sed aliquibus locis aut mutilam, aut auctam, aut variis denique modis mutatam. Et quidem Petrus Diaconus ejusdam precatōnis meminit, quam in nostris exemplaribus non exstare constat. Inter cæteros autem, qui nostra ætate de Basilii Liturgia disseruere, recenseri possunt, Guillelmus Cavius, Tillemontius, Ludovicus Dupinus, Joannes Albertus Fabricius, Casimirus Oudin, et vir clarissimus idemque doctissimus Eusebius Renaudotius: cujus scripta, qui rerum liturgicarum curiosi sunt, legere poterunt.

60. Pauca de Latinis tribus opusculis dicere ha-

A beo. Primi hic est titulus, *Tractatus S. Basilii de consolatione in adversis, incerto, sed antiquo interprete*: secundi, *Ejusdem S. Patris Basilii solutare et eruditum opus, de laude solitaria vite, incerto interprete*: tertii, *S. Basilii Cæsareæ Cappadociæ episcopi admonitio ad filium spiritualem, incerto interprete*. Quod autem in inscriptione cujuslibet opusculi legitur, *incerto interprete*, non nostrum est, sed eorum, qui editiones antiquas adornarunt. An enim ulla ex his lucubratiunculis unquam Græce exstiterit, dubitari merito posse arbitramur: imo potius, nisi valde fallimur, tria hæc opuscula a Latinis composita fuisse pro certo haberi potest. Opusculi primi mentionem faciens eruditissimus vir Joannes Albertus Fabricius, ita scribit (1): *Non est Basilii, nec e Græco versus, sed Latine scriptus a Victore, qui post Rusticum Cartennæ Mauritania in Africa episcopus circa A. C. 460 fuit, et hunc consolatorium libellum, qui etiam inter S. Eucherii opera legitur, ad nescio quem Basilium super morte filii scripsit, teste Gennadio cap. 67 De scriptoribus eccles. Eadem notavit doctissimus vir Casimirus Oudin, cujus hæc sunt verba (tom. I, p. 572): Epistola consolatoria in adversis nequitiam spectat ad sanctum Basilium Cæsareæ archiepiscopum, vel ad Græcum alium auctorem: sed hominis Latini est, Victoris Cartennæ in Africa episcopi, qui eam ad amicum suum quemdam nomine Basilium scripsit, ut infra dicemus. Alio autem illo in loco Victoris Cartennensis scripta recensens idem Oudin, ita loquitur (ibid. p. 1282): Item, liber De consolatione in adversis ad Basilium, inter opera sancti Basilii Magni: quod nullus adnotavit. Jam autem ipsius Gennadii verba referre operæ pretium est (a). Hæc autem sunt: *Victor Cartennæ Mauritania civitatis episcopus, scripsit adversus Arianos librum unum longum... et ad Basilium quemdam super morte filii consolatorium librum, spe resurrectionis, perfecta instructione munitum. Nec aliud de eo libello sentit Guillelmus Cavius. Ego autem non negabo quidem illam doctissimorum virorum sententiam veram videri: sed ipsam veram esse non facile fatebor. Cui enim unquam persuaderi poterit, libellum, in quo ne unum quidem verbum de amissione liberorum**

D legitur, illud ipsum opus esse Victoris Cartennensis, quod Gennadius ait idem scriptum fuisse a Victore, ut quemdam amicum suum super morte filii consolaretur? Certe non est in exemplis, tale quidquam unquam accidisse. Quisquis igitur libellum consolatorium, qui inter Basilii opera invenitur (pag. 697), legerit, statim animadvertet, ipsum confectum fuisse non causa patris, cujus filius mortuus esset, sed causa miserorum, quacunque calamitate aut ærumna afficerentur: sed ita tamen, ut scriptor interea dum omnes calamitosos consolari

(a) Genn. *De viris ill.*, c. 77.

(1) *Bibl. Græc.* tom. IX ed. Harles. Vide inter Prolegomena hujus editionis, pag. CCLXVI D. Edit. Patm.

vellet, præcipue iis solatium afferre conatus sit, qui lepræ morbo afflictabantur. Nam ipso initio ita auctor loquitur: *Quemadmodum navis, cum undarum tempestate quassatur, nisi gubernatorem peritissimum habeat, a fluctibus maris cito conteritur: ita et homo cum in aliquibus adversis fuerit constitutus, nisi habuerit mentem divinis eloquiis eruditam, cito animus ejus frangitur, et salutis suæ sustinet damnum. Quisquis ergo ille es positus in adversis, paulisper, peto, verbis meis aurem diligenter accommoda, ut tibi, in quantum possum, consolationem ex Scripturarum fontibus proferam.* Propositum ergo erat auctori, non privatim solari patrem filio orbatum, qua de re nusquam expresse loquitur, sed quemlibet generatim, adversa fortuna utentem. Et interjectis multis, ita scripsit (pag. 701): *Novi enim quosdam, maxime eos, qui lepræ macula sunt corpore aspersi, in tantam desperationem pro hac plaga venire, ut putent se omnino destitutos esse a Domino.* Statim autem eodem illo de morbo loquens, ita persequitur: *Et tu cum sis in plagis ac doloribus constitutus, et ab hac lutea urbe exclusus, si sapienter hæc toleraveris, et humiliter Deo tuo servieris, civitatis ipsius ac paradisi colonus efficieris. Non enim pro execratione animæ, sed propter qualitatem ægritudinis, a populi consortio recessisti, eo quod generis ejus morbus (ut quidam asserere volunt) contactu suo soleat pollueri.* Nec ita multo infra sic legitur (pag. 702): *Sed quoniam nunc in hac parte animum tuum ægrotare intelligo, cum dicas hoc: Qui cum plaga lepræ de mundo excesserit, ita eum denuo post mortem resurgere, etc.* Ex quibus perspicui potest, auctorem, cum scriberet, præsertim ad leprosos respexisse. Non possum quin notem miserrimam esse conditionem scriptorum, qui sæpe de rebus aut exiguis, aut etiam nullius momenti serio disputare coguntur; contraque, quibus aliquando de rebus gravissimis loqui non licet. Tantine fuerit, quæso, orationis, quæ multis merito luce indigna videri potest, auctorem nosse? Nunc communicabo cum studiosis quamdam hominis peritissimi conjecturam quæ ipsis, opinor, non displicebit. Putat igitur vir non minus acri iudicio quam acuto ingenio præditus, hanc lucubratiunculam a Gallo compositam fuisse, videlicet D

tempore, quo lepræ lues has regiones maxime infestaret. Secundam autem oratiunculam caput esse decimum nonum libelli cujusdam Petri Damiani in *« Dominus vobiscum, »* jam alii notarunt. Tertium denique opusculum affirmare ausim Basilii quidem non esse: sed aut a quo, aut quo tempore lucubratum sit, plane ignoro.

61. Sequitur quarumdam Basilii orationum vetus interpretatio (pag. 715): cuius Rufinus auctor est. Rem autem eruditis hominibus gratam facturum

A me speravi, si veteris illius interpretis opus in lucem edendum curarem: eoque magis, quod, cum Græca etiamnum exstent, Latina cum his a quolibet comparari poterunt, sicque magis intelligere licebit, quantum licentiæ in vertendis Græcorum scriptis sibi sumeret is, quem dixi, antiquissimus interpret Rufinus. Duobus autem libris veteribus usi sumus, uno Regio, altero Colbertino: quorum in primo orationes duntaxat quinque, in altero autem octo reperiantur. Quæstio hic oriri potest, quot Basilii orationes Rufinus interpretatus sit, octo an decem. Dubitandi autem causa est, quod Rufinus, ubi significat vertisse se decem Basilii orationes, ambigue locutus sit: qui tamen alibi distincte dicit, se duntaxat octo Basilii conciones B Latine reddidisse. Primo igitur loco his verbis usus est (a): *Exstant quoque utriusque ingenii [Basilii et Gregorii] monumenta magnifica tractatum quos ex tempore in ecclesiis declamabant. Ex quibus nos denas ferme singulorum oratiunculas transjudimus in Latinum.* Non enim asseveranter dicit vertisse se decem orationes, sed ferme decem. In altero autem loco (b) Rufinus Apronianum, cui suam interpretationem dedicabat, ita allocutus est: *Alitqua tibi in Latinum verti olim poposceras, Aproniane, fili charissime: quod et ex parte aliqua feci in præsentem dum in Urbe essem, sed et nunc aliquantum addidi.* Octo ergo beati Basilii breves istos homileticos transtuli libellos. Quod igitur ait eruditissimus C vir Tillemontius (c), decem Basilii orationes a Rufino Latine redditas fuisse, de eo mihi cum illo non omnino convenit. Nam vocula, *ferme*, qua Rufinus utitur, facit, ut eum non plus octo orationes, vertisse suspicer: eoque magis, quod non plures sed totidem ad Apronianum miserit. Quod si quispiam contendere velit, non ego repugnabo: satis esse duco, conjecturam quæ mihi maxime probabilis visa est, eruditorum iudicio permisisse. Nec fortasse Rufinus plures Gregorii Nazianzeni orationes in Latinam linguam transtulit. Nam hodie neque in impressis, neque in veteribus libris plus septem aut octo inveniuntur (d).

§ XIV. Ubi de erratis quibusdam meis, deque diversis rebus.

62. Notavi nonnulla in Ambrosium: quorum in uno hallucinatus sum (e). Neque vero leve est hoc mendum, sed tale, ut ne puero quidem condonari facile possit. Nam vel ipsi infantuli oculos saltem paululum attollere possunt: quod si quis fecerit, statim ex iis quæ proxime antecedunt Ambrosii verbis (f) intelliget, legi illo loco debere, non, ut duxi, *Noli ergo Deo non credere*, sed ita, ut in vulgatis legitur, *Noli ergo Deum credere*, hoc est, *cave credas solem Deum esse*. Plura ea de re dicere in-

(a) Hist. l. II, c. 9.

(b) Lege App., p. 713.

(c) Tom. IX, p. 301.

(d) Lege Tillem. t. IX, p. 539.

(e) Tom. I, Præf. n. 25.

(f) Lib. IV in Hex., c. 1.

stitueram : sed est causa, cur ea in aliud tempus A rejecta velim. Interpres psalmi xxviii cum ita scripsisset (pag. 355) : Καὶ ἡ ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας γινομένη φίλτα κατασχευή, inepte et insulse locutus fuisse mihi visus est (a) : et tamen ex his quæ retuli verbis apta et idonea sententia, eaque non obscura efficitur. Significavit enim interpres, amicitiam, quæ ex mamona iniquitatis conciliatur, nobis ad beatam requiem aditum dare. Ubi dixi (b) illud psal. cxv : 'Ἄλλ' εἴθε καὶ μοι γένοιτο πιστεύσαι ἀξίως ἵνα λαλήσω νῦν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ μεγάλῃ ταύτῃ λόγους ἐν τῷ νοί μου ἀποτηγανίζεσθαι, Sed utinam et mihi contingat digne credere, ut nunc magnæ huic Dei Ecclesiæ verba quinque in sensu meo loquar, ubi igitur dixi hæc verba mihi displicere, non monui, id quod decebat, eadem apud Paulum inveniri quidem ⁸⁸, sed sensu alio. Nam apud Apostolum non de fide, sed de simplici linguæ alicujus notitia sermo habetur. Inter cætera vocabula quæ apud Basilium inusitata esse existimavi, verbum quoque ἀποτηγανίζεσθαι reperitur (c) : quo tamen orator optimus in prima *De jejunio* oratione usus est. Similiter ubi notavi illud (d), εἶναι τὰ ἔθνη συγχληρονόμα καὶ σύσσωμα, non ita simpliciter scriptum oportuisse, sed addi debuisse, εἰς τό, ut esset, εἰς τὸ εἶναι τὰ, etc., opinione mea falsus sum. Neque enim illud, εἰς τό, apud apostolum Paulum legitur ⁸⁹, neque ab interprete Græco adjici decuit. Cum instituissem sermonem de interpretibus Basilii (e), Adamum Fumanum, qui Ascetica interpretatus est, nullo discrimine habui : quem tamen cum Ascetica recensere, vulgum interpretum longe antecellere intellexi. Janum Cornarium laudavi, quem laude dignum etiamnum puto : sed ei tamen Fumanus anteponeendus esse mihi videtur. Cornarius fidelius quidem quam temporibus illis fieri solet, interpretatus est : sed præterquam quod ejus interpretatio dura sit asperaque et minus Latina, sæpe et ipse quoque auctoris sententiam non consecutus est. At Fumanus Latine æque ac Græce doctus erat : qui etsi frequentius ab auctoris sententia aberrabat, id vitium Latinitate accuratiore compensabat. Nec dissimulabo Fumanum in magnum aliud vitium, a quo Cornarius alienissimus erat, incidisse. Ita enim Græca Latine reddebat, ut paraphrasim potius quam interpretationem legere tibi

videare : sed eum nihilominus, ut dixi, omni re considerata, Cornario præferri debere existimo. Non committam, ut sodalem nostrum Joannem Jacobum Raverdy non laudem, hominem multi laboris, et ad bona studia juvenda natum : qui omnem curam atque operam in eo posuit, ut novus Basilii nitidior et emendatior legatur. Alius e nostris sodalibus indicem quam diligentissime contexuit. Conquestus est vir clarissimus idemque doctissimus, me nullum argumentum attulisse, ex quo effici posset, Basilium tertii in *Eunomium* libri auctorem esse : id quod tamen promiseram. Hic promissum completem, nisi judicarem, me, cum in tertio volumine præclari illius *De Spiritu sancto* libri legitimum parentem indagabo, multo commodius ea de re locuturum. Cum paulo ante (num. 48) probare conarer, Sozomeni locum, in quo Basilii Ascetica a quibusdam Eustathio Sebasteno attributa fuisse dicuntur, non de Regulis, sed de monasticis Constitutionibus accipiendum esse, hoc argumento usus sum, quod si Sozomenus regulas indicare voluisset, ita de his fecisset mentionem, ut Scripturarum testimonia, quibus refertæ sunt, laudasset : quorum Scripturæ locorum meminerunt Rufinus Cassianusque et Photius (f). Hoc autem eodem modo intellectum nolo. Cum enim Cassianus et Photius de his testimoniis expresse mentionem habuerint, tamen Rufinus ea perspicue notare satis habuit : qui scilicet de Basilii responsis (g) locutus sit, in quibus ejusmodi Scripturarum loca continentur. De panegyrica oratione, quæ de martyre Barlaam habita fuit, copiose quidem disputatum est : sed tamen omisi quod notatu non indignum erat (h), videlicet in vetustissimo libro ita scriptum inveniri : Εἰς τὸν ἅγιον Βαρλαάμ τὸν Ἀντιοχείαν μαρτυρήσαντα, In sanctum Barlaam, qui Antiochiæ passus est : qua nota opinio nostra non nihil confirmatur. Etsi enim talia non sunt ejusmodi librariorum testimonia, ut quidquam ex his certo concludi possit, tamen non omnino contemnenda ea esse constat.

Sæpe rogavit me vir clarissimus Joannes Baptista Coignard, regius architypographus, ut monerem, si tertium volumen non tam cito in lucem prodeat, id non negligentiae suæ, sed adversæ meæ valetudini assignatum oportere. Enitar, Deo juvante, ut ante insequentis anni finem inceptum opus persequamur.

⁸⁸ I Cor. xiv, 19. ⁸⁹ Ephes. iii, 6.

(a) In Præf., t. I, n. 34.

(b) In Præf., t. I, n. 41.

(c) In Præf., t. I, n. 54.

(d) In Præf., t. I, n. 55.

(e) In Præf., t. I, n. 7.

(f) Cod. cxcii.

(g) Cod. Regul. p. 91.

(h) Leg. n. 5 et seq.

ELENCHUS VETERUM LIBRORUM

AD QUOS

Exacta et emendata sunt Basilio opera, quæ in hoc et sequenti volumine continentur.

Homiliæ de diversis recensitæ sunt ad eos manuscriptos, qui infra notantur.

Regius codex 1906, quem vocamus primum; sicque de reliquis ordine, ita ut qui primo loco ponitur, vocetur primus; qui secundo, secundus, etc. Hic liber membranaceus est et antiquus et eleganter scriptus.

Reg. codex 1907, membr., scriptus decimo sæculo.

Reg. codex 2287 *ter*, membr. et antiquissimus ac optimæ notæ.

Colb. codex 457, membr., scriptus undecimo sæculo.

Colb. codex 499, membr., scriptus decimo sæculo.

Colb. codex 1934, optimæ notæ, scriptus decimo sæculo, membr.

Coisl. codex 230, noni sæculi: quo tamen parcius uti sumus, quia non parum mendosus est.

Duceani codices, qui sic notantur, Oliv., Anglic. Sunt autem duo Oliv.

Combesisiani codices, quorum variz lectiones in Basilio recensito leguntur.

Pro Asceticis.

Reg. codex 1908, membr. et antiquus, qui jam antea fuerat a Combesisio collatus, sed sic ut maximam variantium lectionum partem omisisset.

Reg. codex 2288, membr. et antiquus, eodem modo jam a Combesisio collatur

Reg. 2895, membr. et antiquus.

Colb. 3063, membr., scriptus decimo sæculo.

Coisl. 231, membr. undecimo sæculo scriptus.

Coisl. codex 235, membr., et antiquus. His duobus ultimis codicibus identidem uti sumus.

Voss. codex a viro doctissimo Andrea Scotto collatus, membr. et antiquissimus.

Editio Ven. ad quam adornandam adhibiti sunt veteres quatuor libri: ejus in ora multæ variantes lectiones reperiuntur: quas diligenter notavimus.

Pro Constitutionibus monasticis.

Reg. codex 1824, membr., quem vocamus primum. Ex quo fit ut codex Regius 1908, qui pro superioribus Asceticis primus est, secundus sit pro monasticis Constitutionibus. Eadem causa Regius codex 2288 tertius est pro monasticis Constitutionibus. Pariter Reg. codex 2895 quartus est pro iisdem Constitutionibus monasticis.

Pro libris De baptismo.

Reg. codex 1908, membr. et antiquus.

Reg. codex 2288, membr. et antiquus.

Reg. codex 2895, membr. et antiquus.

MONITUM.

Ita res in hoc volumine disposuimus, ut genuinæ Orationes obtineant primum locum, Ascetica secundum, aliæ conciones spuriz tertium, duæ lucubratiuncule Cotelierianæ et altera Combesisiana quartum, duo *De baptismo* libri quintum, Liturgia sextum, alia quædam Latine scripta ultimum. Hoc igitur volumen æque ac primum in duas partes divisum est: quarum in prima genuinæ lucubrationes, in altera adulterinæ continentur. Sed ne cui ea quam dixi rerum dispositio errorem objiciat, monere inutile non fuerit, germanis ac sinceris peregrina quædam admisceri. Statim igitur inter certas ac indu-

bitatas invenitur secunda *De jejunio* oratio, non quod eam certam esse atque indubitam putem, sed quod a doctissimis viris talis esse credatur. Rursus panegyricam orationem, quæ de martyre Barlaam habita est, inter germana ac sincera collocavi: quam tamen peregrinam esse arbitror. Sed hæc concio, etsi meo iudicio aliena, ita tamen elegans est et ornata, ut inter genuinas locum mereri mihi visa sit. Reliquas autem orationes omnes, quæ in prima voluminis parte leguntur, pro veris ac certis habeo: eoque magis in hac mea sententia confirmor, quod earum nullam hactenus ab eruditis in dubium revocatam fuisse videam. Neque vero id cuidam mirum videri debet, cum in his nihil sit, unde suspicio vel minima oriri possit. Nam ut interim de quibusdam orationibus quarum veteres mentionem fecere, taceam, neminem inficias iturum spero, si in omnibus, pariter omnes dicendi virtutes, quas antiqui in Basilio laudarunt, splendescere ac micare affirmem. Et vero miras illas ingenii dotes, quibus Basilius excelsisse a veteribus dicitur, in iis quas dixi orationibus videre cuique licet, eloquentiam incredibilem, rerum et verborum copiam, summam mundanæ sapientiæ cognitionem ab omni ostentatione alienissimam, eruditionem, pietatem, artis ornamenta omnia sine ulla significatione artis, in explicandis mysteriis tradendisque morum præceptis diligentiam maximam, perspicuitatem, perfectissimam liberalium disciplinarum intelligentiam, vim persuadendi singularem, et, ut verbo dicam, felicem quamdam naturam cum ad cætera tum ad panegyricum dicendi genus accommodatissimam. Neque mihi hoc credi postulo: imo meis verbis fidem facile adhiberi ægre ferrem. Ita enim sentio, quo attentius diligentiusque hæc conciones legentur, eo minus suspectas fore. Et alioquin dignissimæ sunt, quæ sæpius ab omnibus legantur, cum earum lectio cuivis et utilissima et jucundissima futura sit. Doctissimi quique mirabuntur orationes, in quibus nihil otiosum, nihil redundans reperitur; in quibus densa sunt et compacta omnia nervorumque et virium plena, cum omnibus condita dicendi festivitibus, tum præclarissimis sublimissimisque præceptis refertissima.

Ascetica plus mihi negotii exhibuerunt. Modo eorum nonnulla in secunda tomi parte reponebam: modo eadem in primam revocabam. Sed tamen cum rem eandem in Asceticis omnibus tractari cogitavi, alia ab aliis non separanda esse censi. Quare ne vera cum falsis incaute confundantur, hoc loco breviter singula recensere non pigebit. Genuina sunt et germana, ut nobis quidem videtur, ascetica tria opuscula prævia, libelli *De iudicio Dei* ac *De fide*, *Moralia*, *Regulæ* tam longiores quam breviores: in spuris vero cætera numeramus, videlicet breves duos libellos qui post *Moralia* locati sunt, Constitutiones monasticas, Epitimia, duas quas Combessius edidit lucubratiunculas. Attuli in Præfatione argumenta omnis generis, quibus probari posse credidi, tractatum quemque aut genuinum esse, aut adulterum. Quare hic quidquam addi iis de rebus necesse non puto, cum potius vereri debeam, ne singulis explicandis diutius immoratus fuisse videar.

Pars voluminis secunda a prima in hoc differt, quod quæcunque in ea reperiuntur, aut spuria sint aut certe spuria esse mihi videantur: quod tamen ita accipi volo, ut Rufiniana quarundam Basilii orationum interpretatio in subditiis non ponatur. Cum autem præstiterim in Præfatione, quæcunque homo meæ sortis præstare poterat, in eaque omnia disposerim suo ordine et loco, nec quidquam omiserim eorum, quibus meam sententiam defendi posse arbitrarer, tedium parerem, si res fuse explicatas hic fusius explicare conarer. Satis igitur habeo petere ac rogare ab eruditis hominibus hoc unum, ut pro sua humanitate atque benevolentia Præfationem nostram benigne et legant et interpretentur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

(1) ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Α'.

S. P. N. BASILII

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

DE JEJUNIO HOMILIA I.

1 1. Clangite, inquit, in initio mensis, buccina in A insigni die solemnitate vestra¹. Hoc mandatum est propheticum. Porro festum quod hos dies antecedit, quavis tuba vocalius, et quovis instrumento musico significantius indicant nobis scripturæ recitatae. Nam ex Isaia didicimus jejuniorum gratiam, qui ut Judaicum jejunandi. modum aversatus est, **2** ita verum jejunium nobis commonstravit. Ne jejunetis ad lites ac contentiones, sed dissolve omne vinculum iniquitatis². Et Dominus: Nolite fieri tristes, sed lava faciem tuam, et unge caput tuum³. Sic igitur animis affecti simus, quemadmodum sumus edocti, ac dies instantes haudquaquam tristi, sed hilari animo excipiamus, sicuti decet sanctos. Nemo dejectæ mentis coronatur, nemo mœrens tropæum statuit. Noli tristis esse, dum curaris. Absurdum fuerit non lætari de sanitate animæ, imo de commutatis cibis dolere, ac videri tales qui plus tribuamus voluptati ventris, quam curæ mentis. Nam in ventre sistitur satietatis delectatio; sed jejunium in animam subvehit lucrum. Sis hilari animo, quod tibi a medico

1. Σαλπίζετε, φησὶν, ἐν νεομηνίᾳ (2), σάλπιγγι ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ ἑορτῆς ὑμῶν. Τοῦτο πρόσταγμα ἐστὶ προφητικόν. Ἡμῖν δὲ πάσης σάλπιγγος μεγαλοφωνότερον, καὶ παντὸς ὄργάνου μουσικοῦ εὐσημότερον, τὴν προάγουσαν (3) τῶν ἡμερῶν ἑορτὴν ὑποσημαίνει τὰ ἀναγνώσματα. Ἐγνωρίσαμεν γὰρ τῶν νηστειῶν τὴν χάριν ἐκ τοῦ Ἡσαίου, τὸν μὲν Ἰουδαϊκὸν τῆς νηστείας τρόπον παρωσαμένον, τὴν δὲ ἀληθινὴν (4) νηστείαν ἡμῖν παραδείξαντος. Μὴ εἰς κρισεῖς καὶ μάχας νηστεύετε, ἀλλὰ λύετε πάντα σὺν δεσμον ἀδικίας. Καὶ ὁ Κύριος· Μὴ γίνεσθε σκυθρωποὶ, ἀλλὰ ρίψαι σου τὸ πρόσωπον καὶ ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν. Διατεθῶμεν τοίνυν, ὡς ἐδιδάχθημεν, μὴ κατασκυθρωπάζοντες ἐπὶ ταῖς προσιοῦσαις ἡμέραις, ἀλλὰ φαυδῶς πρὸς αὐτάς, ὡς πρέπει ἁγίοις, διατιθέμενοι. Οὐδεὶς ἀθυμῶν στεφανοῦται· οὐδεὶς στυγνάζων τρόπαιον ἵστησι. Μὴ σκυθρωπάσης θεραπευόμενος. Ἀποπον μὴ χαίρειν ἐπὶ υγείᾳ ψυχῆς, ἀλλὰ λυπεῖσθαι ἐπὶ βρωμάτων ὑπαλλαγῇ (5), καὶ πλεῖον χάριν φαίνεσθαι δίδοντας ἥδονῃ γαστρὶς ἢ ἐπιμελείᾳ ψυχῆς. Κόρος μὲν γὰρ εἰς γαστέρα τὴν χάριν ἵστησι· νηστεία δὲ πρὸς ψυχὴν ἀναδιδάσκει τὸ

¹ Psal. LXXV, 4. ² Isa. LVIII, 4-6. ³ Matth. vi, 16, 17.

(1) Editi perinde ut Regii secundus et tertius: Τοῦ αὐτοῦ περὶ νηστείας λόγος α', Ejusdem sermo primus de jejunio. Reg. primus: Ὁμιλία εἰς τὴν παρτίσθαι τῶν νηστειῶν, Homilia in ingressum jejuniorum. At duo Colbertini: Περὶ νηστείας λόγος β', Sermo secundus de jejunio. Quod ait vir doctissimus Tillemontius, duas has quas in editione Parisiensi habemus orationes Dominica prima Quadragesimæ habitas esse, sed non eodem anno, de eo cum ipso contendere nolumus: sed eidem, utramque orationem Basilii videri affirmanti, non ita facile assentiemur.

Ea de re in Præfatione.

(2) Editi ἐν νεομηνίαις, in initiis mensium. At in antiquis quinque libris et apud LXX legitur ἐν νεομηνίᾳ, in initio mensis.

(3) Veteres aliquot libri προσάγουσαν τῶν, male.

(4) Reg. secundus τὴν δὲ ἀληθῆ. Mox Colb. primus λύετε πάντα.

(5) Illud, ἐπὶ βρωμάτων ὑπαλλαγῇ, sic verterat Erasmus, ob cibos subtractos: ubi, ut omnes vident, vertere debuerat, ob cibos commutatos.

κέρδος. Εὐθύμησον, ἵτι σοι δέδοται παρὰ τοῦ ἱατροῦ ἅμα φάρμακον ἀμαρτίας ἀναρετικόν. Ὅσπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῶν παιδῶν ζωογονοῦμενοι σκώληκες φαρμάκοις τισὶ δριμυτέτοις ἐξαφανίζονται, οὕτως ἀμαρτίαν, ὑποικουρούσαν τῇ βάρει, ἐναποκτείνει τῇ ψυχῇ ἐπισελθοῦσα νηστεία, ἥνε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγορίας ταύτης ἀξία.

2. Ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ νύψαι τὸ πρόσωπον. Ἐπὶ μυστήριά σε καλεῖ ὁ λόγος. Ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο· ὁ νύψάμενος ἀπεπλύνετο (6). Ἐπὶ τὰ ἔνδον λάμβανε τῶν μελῶν τὴν νομοθεσίαν (7). Ἀπόπλυνε τὴν ψυχὴν ἀμαρτημάτων. Χρίσαι τὴν κεφαλὴν χρίσματι ἁγίῳ, ἵνα μέτοχος γένῃ Χριστοῦ, καὶ οὕτω πρόσελθε τῇ νηστείᾳ. Μὴ ἀφανίσῃς τὸ πρόσωπόν σου ὥσπερ οἱ ὑποκριταί. Ἀφανίζεται πρόσωπον, ὅταν ἡ ἔνδον διάθεσις ἐπιπλάσῃ στήθεσιν τῷ ἔξωθεν ἐπισκοπῇται, ὥσπερ ὑπὸ παραπετάσματι τῷ ψεύδει καλυπτομένη. Ὑποκριτής ἐστὶν ὁ ἐν θεάτρῳ ἀλλότριον πρόσωπον ὑπελθὼν· δούλος ὢν, πολλάκις τὸ τοῦ δεσπότη, καὶ ἰδιώτης, τὸ τοῦ βασιλέως. Οὕτω καὶ ἐν τῇ βίῳ τούτῳ, ὥσπερ ἐπὶ ὀρχήστρας τῆς αὐτῶν ζωῆς οἱ πολλοὶ θεατριζοῦσιν, ἀλλὰ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ φέροντες, ἀλλὰ δὲ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῖς ἀνθρώποις δεικνύοντες. Μὴ ἀφάνιζέ σου τὸ πρόσωπον. Οἷός εἰ, τοιοῦτος φαίνου· μὴ κατασχηματίζου (8) σεαυτὸν πρὸς τὸ σκυθρωπὸν, τὴν ἐκ τοῦ δοκεῖν ἐγκρατὴς εἶναι δόξαν θηρώμενος. Οὕτε γὰρ εὐποιᾶς σαλπίζομένης ὄφελος, καὶ νηστείας δημοσιευμένης κέρδος οὐδέν. Τὰ γὰρ ἐπιδεικτικῶς γινόμενα οὐ πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τὸν καρπὸν ἐκτελεῖ, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον καταστρέφει. Πρόσδοραμε τοίνυν φαιδρῶς τῇ δωρεᾷ τῆς νηστείας. Ἀρχαῖον δῶρον ἡ νηστεία· οὐ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἀλλ' ἀνανεούμενον ἀεὶ. καὶ εἰς ἀκμὴν ἔπανθου.

3. Οἶκε με τὴν ἀρχαιογονίαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ νόμου τίθεσθαι· καὶ νόμου πρεσβυτέρα νηστεία. Ἐάν μιν χρὸν ἀναμείνῃς, εὐρήσεις τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. Μὴ οἶου τὴν ἡμέραν τοῦ ἱλασμοῦ, τὴν διατεταγμένην τῷ Ἰσραὴλ τῷ ἑδδόμῳ μηνί, τῇ δεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς, ταύτην εἶναι τῆς νηστείας τὴν ἀρχήν. Δεῦρο δὲ διὰ τῆς ἱστορίας βαδίζων, ἀνερεύνησον τὴν ἀρχαιογονίαν αὐτῆς. Οὐ γὰρ νεώτερον τὸ ἐφεύρεμα πατέρων ἐστὶ τὸ χειμῆλιον. Πάντ' ὁ ἀρχαιογόνος διαφέρον, αἰδέσιμον. Δυσωπῆθητι τὴν πολιὰν τῆς νη-

A datum est pharmacum efficax abolendo peccato. Quemadmodum enim vermes, qui in puerorum intestinis germinant, pharmacis quibusdam vehementer acerbis et amaris excutuntur, ita peccatum, in intimis recessibus inhabitans, delet entocaque, simul atque in animam supervenerit, jejunium, quod scilicet vere sit hoc nomine dignum.

2. Unge caput tuum, et lava faciem*. Ad mysteriorum te vocat Scriptura. Qui unctus est, inunxit; qui ablutus fuit, abluit. Transfer præceptum ad interna membra. Ablue animam a peccatis. Unge caput unguento sancto, ut consortium habeas cum Christo, sicque accedito ad jejunium. Noli obscurare faciem tuam more hypocritarum. Obscuratur facies, cum internus affectus externo quodam habitu simulato obumbratur, mendacio veluti velo obtento contextus. Hypocrita est qui in theatro personam sustinet alienam, sæpe heri, cum sit servus, aut regis, cum sit privatus. Idem in hac vita velut in orchestra quadam agunt plerique vitam theatricam, aliud in corde gerentes, aliud in specie hominibus ostendentes. Itaque ne obscuras faciem. Qualis es, talis appare; ne teipsum transfigures in habitum tristem ac tetricum, hinc laudem ac gloriam aucupans, quod videre continens, ac temperans. Neque enim boni operis, cui tuba præcinit, utilitas est ulla, neque fructus ullus jejunii, quod ad publicam sit ostentationem. Quæ enim ostentationis causa sunt, ea nequaquam porrigunt fructum in sæculum venturum, verum in hominum laudem commendationemque desinunt. Proin hilariter accurre ad jejunii donum. Vetus donum est jejunium, quod non veterascit, nec senescit, sed usque renovatur, sed perpetuo vigore pubescit.

3. Putasne me jejunii antiquitatem a legis initio supputare? Etiam ipsa lege antiquius est jejunium. Paulisper si manseris, comperies verum esse quod dixi. Cave existimes diem propitiationis, 3 qui designatus Israelitis erat mense septimo, decimo die mensis*, fuisse jejunii principium. Ades huc, ac per historiam decurrens, vestigia jejunii antiquitatem. Neque enim recens inventum est, sed pretiosus thesaurus a majoribus repositus ac traditus. D Quidquid vetustate præcellit, idem venerabile est.

* Matth. vi, 17. * Levit. xvi, 29; xxiii, 27.

(6) Hæc verba, ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο· ὁ νύψάμενος ἀπεπλύνετο, sic interpretatus est Erasmus, Qui alios ungebat, unctus est; qui lavabat, ablutus est: quibus ex verbis quæ apta sententia idoneaque ellici possit, non video. Itaque igitur interpretare: Qui unctus est, inunxit: qui ablutus fuit, abluit. Hoc est: Christus qui unctus est, ungi caput nostrum voluit: Christus, qui ablutus est in baptismo, faciem nostram ablui jussit. — Ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο· ὁ νύψάμενος ἀπεπλύνετο. Qui illinit, inungit, qui lavat, abluit. Cum vellet Basilii illud præceptum Christi, Ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ νύψαι τὸ πρόσωπον, ad animam transferre, observat has voces, ἀλειψαί, νύψαι, illine, lava, idem valere ac, unge et ablue, quæ animæ melius congruunt. In

eadem oratione p. 8, A. 10: Σὺ δὲ, ὑπερπαιῶν μὲν σεαυτὸν καὶ καταταρχῶν, οὐκ ἀνίης; ἐκτῆκον δὲ τὸν νοῦν ἐν ἀπορίᾳ τῶν σωτηρίων καὶ ζωοποιῶν διδασκαλιῶν, οὐδένα λόγον ποιῇ; Tu vero nullumne finem facturus es teipsum supra modum saginandi ac carne onerandi? animum autem a te tabesceri salutarium et vivificorum documentorum inedia, parvi pendes?

MARAN.

(7) Antiqui duo libri τῶν μελῶν τὴν ὀνομασίαν, velim accipias de internis appellationem membrorum. Alii quatuor mss. et editi μελὼν τὴν νομοθεσίαν.

(8) Olim, ut notat Duceus, in Oliv. pro κατασχηματίζων legebatur κατασχηματίζου, quam lectionem alteri prætulimus. Ita enim legi debere, si nihil aliud, ipsa certe orationis series ostendit.

Reverere jejunii canitiem. Tam vetus est, ut simul cum homine condito cœperit: in paradiso præscriptum est. Primum illud præceptum accepit Adamus: *De ligno scientiæ boni et mali non comedetis*⁹. Illud autem, *non comedetis*, jejunii et abstinentiæ lex est. Si a ligno jejunasset Eva, nequaquam hoc nunc jejunio opus haberemus. *Neque enim opus est valentibus medico, sed male habentibus*¹⁰. Fui-
mus per peccatum læsi; sanemur per pœnitentiam: pœnitentia autem sine jejunio iners est et infrugifera. *Maledicta terra, spinas et tribulos germinabit tibi*¹¹. In tristitia vivere jussus es, non indulgere deliciis. Per jejunium satisfacito Deo. Quin et ipsa in paradiso vita, jejunii simulacrum est, non ob id modo quod homo, communi cum angelis vivendi ratione utens, ipsis efficiebatur similis, utpote paucis contentus; verum etiam quod, quæcunque post hominum cogitatio commenta est, ea nondum degentibus in paradiso excogitata erant: nondum vini potatio, nondum pecudum mactatio, non alia quæcunque perturbant mentem humanam.

4. Quoniam non jejunavimus, exsulamus e paradiso: jejunemus igitur, ut ad illum revertamur. An non vides, quomodo Lazarus per jejunium ingressus est paradisum¹²? Noli imitari Evæ inobedientiam, noli rursus serpentem in consilium adhibere, edulium ad carnem mollius curandam proponentem. Ne causeris corporis infirmam valetudinem ac debilitatem. Neque enim mihi istas excusationes profers, sed scienti dicis. Age, dic mihi, jejunare non potes, et potes continuo expleri cibis, potes conficere corpus pondere escarum? Atqui infirmis non ciborum varietatem, sed inediam et abstinentiam a medicis solere præscribi scio. Qui fit igitur ut, cum ista possis, illa te non posse causeris? Utrum ventri facilius est tenui victu transmittere noctem, an copia ciborum gravatum jacere? imo ne jacere quidem, sed crebro huc et huc verti, dehiscentem ac stridentem? Nisi forte dicturus es illud, quod nacleri facilius servant navim sarcinis onustam quam eam quæ expeditior est ac levior. Nam oneris magnitudine gravatam, quamvis exiguus fluctus adoriens demergit; contra, cujus sarcina moderata est ac modica, hæc facile fluctus superat; eo quod eam his fieri aliorum impediatur nihil. Eundem ad modum et hominum corpora assidua expletione degravata facile a morbis demerguntur; quæ vero facili levique utuntur alimonia, non modo quod ex morbo imminet

A στείλας. Συνηλικιώτης ἐστὶ τῆς ἀνθρωπότητος· νηστεία (9) ἐν τῷ παραδείσῳ ἐνομοθετήθη. Τὴν πρῶτην ἐντολὴν ἔλαβεν Ἀδάμ· Ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε. Τὸ δὲ, οὐ φάγεσθε, νηστείας ἐστὶ καὶ ἐγκρατείας νομοθεσία. Εἰ ἐνήστευσεν ἀπὸ τοῦ ξύλου ἡ Εὐα, οὐκ ἂν ταύτης νῦν ἐδεόμεθα (10) τῆς νηστείας. Οὐ γὰρ *χρεῖα* ἔχουσιν οἱ ἰσχυρότεροι ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Ἐκακώθημεν διὰ τῆς ἀμαρτίας· ἰαθώμεν διὰ τῆς μετανοίας· μετάνοια δὲ χωρὶς νηστείας ἀργή. Ἐπικατάρτος ἡ γῆ, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι. Στυγνάζειν προσετάρχης (11), μὴ γὰρ τρυφῇ. Διὰ νηστείας ἀπολόγησαι τῷ Θεῷ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν παραδείσῳ διαγωγή νηστείας ἐστὶν εἰκὼν, οὐ μόνον καθότι τοῖς ἀγγέλοις ὁμοίαιτος ὢν ὁ B ἀνθρώπος, διὰ τῆς ὀλιγαρχίας τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμοίωσιν κατέρηθον; ἀλλ' ὅτι καὶ ὅσα ὑστερον ἡ ἐπίνοια τῶν ἀνθρώπων (12) ἐξεύρεν, οὕτως τοῖς ἐν τῷ παραδείσῳ διατρωμένοις ἐπενενόητο· οὕτως οἰνοποσία, οὕτως ζωοθυσία, οὕτως ὅσα τὸν νοῦν ἐπιβολοὶ τὸν ἀνθρώπινον.

4. Ἐπειδὴ οὐκ (13) ἐνήστεύσαμεν, ἐξέπεσομεν τοῦ παραδείσου· νηστεύσαμεν τοίνυν, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐπανέλθωμεν. Οὐχ ὁρᾷς τὸν Λάζαρον, πῶς διὰ νηστείας εἰσηλθεν εἰς τὸν παράδεισον; Μὴ μιμήσῃ τῆς Εὐας τὴν παρακοήν, μὴ πάλιν σύμβουλον παραδέξῃ τὸν ὄφιν (14), φειδοὶ τῆς σαρκὸς τὴν βρωσὶν ὑποτιθέμενον. Μὴ προφασίζου ἀβρώστιαν σώματος καὶ ἀδυναμίαν. Οὐ γὰρ ἐμοὶ τὰς προφάσεις, ἀλλὰ τῷ (15) εἰδῶτι λέγεις. Νηστεύειν οὐ δύνασαι (εἰπέ μοι); κορένυσθαι C δὲ διὰ βίου, καὶ συντρίβειν τὸ σῶμα τῷ βάρει τῶν ἐσθιομένων δύνασαι; Καὶ μὴν τοῖς ἀσθενούσιν οὐχὶ βρωμάτων ποικιλίαν, ἀλλ' αἰτίαν καὶ ἐνδειαν οἶδα τοὺς ἱατροὺς ἐπιτάσσοντας. Πῶς οὖν ὁ ταῦτα δυνάμενος, ἐκεῖνα προφασίζῃ μὴ δύνασθαι; Τί εὐκολώτερον τῇ γαστρὶ; λιτότητι διαίτης παρενεγκεῖν τὴν νύκτα, ἢ θαφιλείᾳ βρωμάτων βεβαρημένην κεῖσθαι; μᾶλλον δὲ μηδὲ κεῖσθαι, ἀλλὰ πυκνὰ μεταστρέφασθαι διαβήρην μὲν καὶ στένουσαν; εἰ μὴ καὶ τοὺς κυθερνήτας φήσεις βαρυνομένην τοῖς ἀγωγίμοις ὀλκάδα εὐκολώτερον σώζειν τῆς εὐσταλεστέρας καὶ κούφης. Τὴν μὲν γὰρ πεπιεσμένην τῷ πλήθει βραχεῖα κύματος ἐπανάστασις κατεβάπτισεν· ἡ δὲ συμμέτρως τῶν ἀγωγίμων ἔχουσα βραδίως ὑπεραίρει τοῦ κλύδωνος, οὐδενὸς ἐμποδίζοντος αὐτὴν ὑψηλοτέραν γενέσθαι. D Καὶ τοίνυν τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα, συνεχεῖ μὲν τῷ κόρῳ καταβαρυνόμενα, εὐκόλως ὑποδρύχια ταῖς ἀβρώστιαις γίνεται· εὐσταλεῖ δὲ καὶ κούφῃ τῇ τροφῇ κεχρημένα, καὶ τὸ προσδοκώμενον ἐκ νότου κερδοῦ

⁹ Gen. ii, 17. ¹⁰ Matth. ix, 12. ¹¹ Gen. iii, 17, 18. ¹² Luc. xvi, 20-31.

(9) Augustinus, cum peccatum originale prohare vellet, hunc Basilii locum protulit lib. i *Contra Jul.*, cap. 5, num. 18.

(10) In duobus Colbertinis pro ἐδεόμεθα legitur ἰδεσθῆμεν.

(11) Unus codex Regius στυγνάζειν ἐπετάρχης. Alius itidem Regius ἐτάρχης.

(12) Reg. secundus τοῖς ἀνθρώποις. Nec ita multo post editi διατρωμένοις ἐπενενόητο. Libri veteres ἐπι-

νενόητο.

(13) Codex unus ἐπεὶ δὲ ἐκ.

(14) Reg. primus ita habet in contextu μὴ... παραδέξῃ τὸν ἔχθρὸν, cave inimicum adhibeas in consilium: at in oia libri scriptum invenitur τὸν ὄφιν.

(15) Illud loquendi genus, εἰδῶτι λέγεις, scienti dicis, in proverbii consuetudinem venisse, monet vir doctissimus Duceus. Ejus eruditissimam notam studiosi legere poterunt.

ὥσπερ χειμῶνος ἐπανάστασιν ὑπεξέφυγε, καὶ τὸ ἤδη παρὸν ὀληρὸν ὥσπερ τινὰ (16) σπιδάδος ἐπιδρομὴν διεκρούσατο. Ἦπου καὶ τὸ ἡσυχάζειν κατὰ σὲ τοῦ τρέχειν ἐπιπυνώτερον, καὶ τοῦ παλαίειν τὸ ἡρεμεῖν· εἴπερ οὖν καὶ τὸ τρυφᾶν τοῦ λιτώς (17) διαίτασθαι τοῖς ἀσθενούσι φῆς εἶναι καταλληλότερον. Ἡ γὰρ οἰκονομοῦσα τὸ ζῶον δύναμις αὐτάρκειαν μὲν καὶ λιτότητα βραδίως κατειργάσατο, καὶ ὤκειωσε τῷ τρεφομένῳ πολυτέλειαν δὲ καὶ ποικιλίαν βρωμάτων παραλαβοῦσα, εἰτα ἀντισχεῖν πρὸς τὸ πέρασ οὐκ ἐξαρκέασα, τὰ ποικίλα γένη τῶν νοσημάτων ἐποίησεν.

5. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἱστορίαν βαδίζτω δὲ λόγος (18), τὸ ἀρχαῖον τῆς νηστείας διεξῶν· καὶ ὅπως πάντες οἱ ἄγιοι, ὥσπερ τινὰ κληρὸν πατρῶν διαδεξάμενοι, οὕτω διεφύλαξαν, πατὴρ παιδὶ παραδιδόντες· ὅθεν καὶ εἰς ἡμᾶς ἀκολουθία διαδοχῆς διεσώθη τὸ κτήμα (19). Οὐκ ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ οἶνος, οὕτω ζωοθεύσαιο, οὕτω κρεωφαγῆται. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν οἶνος· μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, *Φάγεσθε πάντα ὡς ἀλάχανα χορτόν*. Ὅτε ἀπεγνώσθη ἡ τελείωσις, τότε συνεχωρήθη ἡ ἀπόλαυσις. Δείγμα δὲ τῆς τοῦ οἴνου ἀπειρίας· Νῶε ἀγνοῶν τοῦ οἴνου τὴν χρῆσιν. Οὕτω γὰρ εἰς τὸν βίον παρεληλύθει, οὐδ' ἐτέτριπτο ἐν τῇ συνηθείᾳ τῇ τῶν ἀνθρώπων. Οὕτε οὖν ἄλλον τεθεαμένος, οὕτε αὐτὸς πειραθείς, τῇ ἀπ' αὐτοῦ βλάβῃ περιέπεσεν ἀφυλάκτως· *Ἐγούτευσε γὰρ ἄμπελον Νῶε, καὶ ἔπειν ἀπὸ τοῦ καρποῦ, καὶ ἐμεθύσθη*, οὐχὶ τῷ πάροινος εἶναι, ἀλλὰ τῷ ἀπειρος εἶναι τῶν μέτρων τῆς μεταλήψεως. Οὕτω νεαρώτερον παραδείσου τὸ εὖρημα τῆς οἰνοποσίας, καὶ οὕτως ἀρχαῖον τὸ τῆς νηστείας σεμνόν. Ἀλλὰ καὶ Μωϋσεῖα διὰ νηστείας ἔργωμεν προσβαλόντα τῷ ὄρει. Οὐ γὰρ ἀνκατετόλμησε καπνίζομένης τῆς κορυφῆς, οὐδ' ἀνεδάρσθησεν εἰσελθεῖν εἰς τὸν γνόφον, εἰ μὴ νηστεία καθώπλιστο. Διὰ νηστείας τὴν ἐντολὴν ὑπέδixετο δακτύλῳ Θεοῦ γραφεῖσαν ἐν ταῖς πλαταῖς. Καὶ ἄνω μὲν ἡ νηστεία νομοθεσίας πρόξενος ἦν, κάτω δὲ ἡ γαστριμαργία εἰς εἰδωλοκρατίαν ἐξέμηνεν· *Ἐκδότω γὰρ ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πίνειν, καὶ ἀνέστησαν παῖσιν*. Τεσσαράκοντα ἡμερῶν προσεδρία (20) νηστεύοντος καὶ δεομένου τοῦ θεράποντος ἀχρηστον ἀπέδειξεν οἰνοφλυγία μία. Ἀς γὰρ ἡ νηστεία ἔλαβε πλάκας δακτύλῳ Θεοῦ γεγραμμένας, ταύτας ἡ μέθοδος συνέτριψεν, οὐκ ἄξιον χρίναντος τοῦ προφήτου μεθύοντα λαὸν νομοθετεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐν μιᾷ καιροῦ βοήθῃ διὰ γαστριμαργίας ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὁ τὸν Θεὸν διὰ τῶν μεγίστων τεραστίων δεδιδαγμένος, εἰς τὴν Αἰγυπτίων εἰδωλομανίαν ἐξεκλύσθη. Παράλληλα θὲς ἀμφοτέρω· πῶς νηστεία Θεῷ προσάγει,

A malum, velut procellae assultum effugiunt, verum etiam praesentem jam aegritudinem & velut turbidum quemdam exorientem discutunt. Videlicet juxta tuam sententiam laboriosius erit quiescere quam currere, et otiosum esse quam luctari: siquidem judicas congruentius esse infirmos deliciis expleri quam parco tenuique uti victu. Nam vis illa qua animali providetur, temperatum ac parvum victum nullo negotio concoquit, et in corporis quod alitur substantiam vertit; at eadem ubi opiparos variosque cibos complexa est, nec deinde par est his omnino coquendis, tum diversa gignit morborum genera.

5. Sed jam ad historiam se nostra recipiat oratio, jejunii antiquitatem percurrans, et quantopere omnes sancti, perinde quasi haereditatem a majoribus traditam, jejunium observaverint, patresque suis quique liberis tradiderint: unde et ad nos perpetua quadam successionis serie pervenit haec possessio. Non erat in paradiso vinum, non erat pecudum mactatio, non carniū esus. Post diluvium coepit vinum; post diluvium, *Comedite omnia sicut olera pabuli*¹⁰. Posteaquam desperata est perfectio, tum denique his utendi concessa est potestas. Porro nullam tum fuisse vini experientiam, argumento est Noe, qui nesciebat vini usum. Nondum enim obrepserat in humanam vitam, nondum mortalium usu tritum erat. Itaque cum ille nec alium quemquam bibentem vidisset, nec ipse esset expertus, in noxam a vino afferri solitam incidit incautus. *Plantavit enim Noe vineam, bibitque de fructu, et inebriatus est*¹¹: non quidem eo quod vinolentus esset, sed quod sumendi vini modum nesciret. Itaque inventum bibendi vinum recentius est paradiso, adeo vetusta est jejunii dignitas. Quin et Moysem novimus per jejunium accessisse ad montem¹². Neque enim ausus esset verticem sumantem attingere, neque ingredi in nubem, nisi fuisset jejunio obarmatus. Per jejunium legem accepit digito Dei scriptam in tabulis, atque in montis quidem cacumine jejunium legem impetravit, in radice vero montis ingluvies ad idololatriam dementavit. *Sedit enim populus ut ederet ac biberet, et surrexerunt ad ludendum*¹³. Quod famulus quadraginta dies jejunus assidue versans cum Deo, deprecansque confecerat, id unica temulentia reddidit irritum infrugiferumque. Nam tabulas, quas jejunium impetrarat conscriptas digito Dei, ebrietas comminuit; judicavit quippe propheta ebrium populum dignum non esse, qui legem acciperet a Deo. In unico temporis momento populus ille, qui maximis

¹⁰ Genes. ix, 3. ¹¹ ibid. 20, 21. ¹² Exod. xxiv, 18. ¹³ Exod. xxxii 6.

(16) Editi ὥσπερ τινός. At mss. plerique omnes ὥσπερ τινά.

(17) Antiqui duo libri et editi τοῦ τρυφᾶν τὸ λιτώς, corrupte. At Regii primus et secundus cum aliis duobus Colbertinis τὸ τρυφᾶν τοῦ λιτώς, emendate.

(18) Reg. primus ἱστορίαν ὁ λόγος βαδίζει.

(19) Antiqui duo libri διεφύλαχθη τὸ κτήμα. Nec ita multo infra Colb. primus οἶνος καὶ μετὰ.

(20) Veteres quatuor libri προσεδρία. Editi προσεδρεία.

prodigiis Dei cognitionem acceperat, per gulam ad A και πῶς τρυφή τὴν σωτηρίαν προδίδωσι (21). Κατάβα insanam Ægyptiorum idololatriam devolutus est. ὁδῶ βαδίζων ἐπὶ τὰ κάτω. Hæc utraque inter se composito : hinc quomodo jejunium adiungat Deo, illinc quomodo luxur ferat salutem. Descende, ac via qua cœpisti ad inferiora perge.

6. Ecquid inquinavit Esau, et servum fecit fratris? Nonne edulium unum, cuius gratia vendidit jus primogeniti¹⁴? Jam Samuelem nonne deprecatione cum jejunio conjuncta donavit matri¹⁵? Quid fortissimum virum Sampsonem invictum 5 reddidit? Annon jejunium, quocum in utero matris conceptus est¹⁶? Hunc peperit jejunium, hunc enutrivit jejunium instar nutricis, jejunio in virum adolevit, quod jejunium angelus præscripserat matri : Quidquid proficiscitur e vinea, ne edat, vinumque et siceram ne bibat¹⁷. Jejunium prophetas generat, roborat fortes; jejunium legum latoribus subministrat sapientiam : bona animæ custodia, corpori tutus contubernalis, armatura fortiter belligerantibus, athletis exercitium. Hoc tentationes depellit, ungit ad pietatem, sobrietatis domesticus comes, opifex castitatis. In bellis fortiter agit, in pace docet quietem. Nazaræum sanctificat, perficit sacerdotem. Neque enim fieri potest, ut absque jejunio audeat ad sanctum ministerium accedere, non tantum in mystico horum temporum vero cultu, verum etiam in eo qui juxta legem in figuris peragebatur. Jejunium Eliam magni illius spectaculi spectatorem fecit, qui cum quadraginta dierum jejunio repurgasset animam, ita demum in spelunca quæ est in Choreb, promeruit videre Dominum¹⁸, quantum quidem licet homini videre. Jejunans reddidit viduæ filium, fortis factus adversus ipsam mortem per jejunium. Vox abs jejunantis ore profecta, scelerato populo clausit cælum annos tres ac menses sex. Ut enim hominum duram cervicem habentium cor indomitum emolliret, voluit et seipsum ea calamitate cum cæteris condemnare. Propterea, Vivit Dominus, inquit, si erit aqua super terram, nisi per os meum¹⁹. Et jejunium intulit per famem populo omni, videlicet ut ortam ex deliciis vitæque dissoluta nequitiam corrigeret. Rursus quinam victus Elisæi? quomodo apud Sunamitidem hospitio usus est? quomodo ipse prophetas excepit? Nonne agrestia olera ac farinæ paucillum hospitalitatis munus explebant²⁰? quo tempore etiam colocynthide sumpta, erant periclitaturi qui gustarant, ni

6. Τί τὸν Ἑσαῦ ἐδεθέλωσε, καὶ δοῦλον ἐποίησε τοῦ ἀδελφοῦ; Οὐ βρώσις μία, δι' ἣν ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια; Τὸν δὲ Σαμουὴλ οὐχ ἡ μετὰ (22) νηστείας προσευχὴ ἐχαρίσατο τῇ μητρὶ; Τί τὸν μέγαν ἀριστέα τὸν Σαμφὸν ἀκαταγώνιστον ἀπειργάσατο; Οὐχ ἡ νηστεία, μεθ' ἧς ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς συνελήφθη; Νηστεία αὐτὸν ἐκύησε· νηστεία αὐτὸν ἐτιθηγήσατο· νηστεία αὐτὸν ἠνδρώσεν, ἣν ὁ ἄγγελος διετάξατο τῇ μητρὶ· Ὅσα ἐκπορεύεται ἐξ ἀμπέλου, οὐ μὴ φάγη, καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίνῃ. Νηστεία προφήτας γεννᾷ, δυνατοὺς ρώνυσι· νηστεία νομοθέτας σοφίζει, ψυχῆς ἀγαθὸν φυλακτήριον, σώματι σύνοικος (23) ἀσφαλὴς, ὅπλον ἀριστεύουσιν, ἀθληταῖς γυμνάσιον. Τοῦτο πειρασμοὺς ἀποκρούεται, τοῦτο ἀλείφει πρὸς εὐσείθειαν, νήψεως σύνοικος, πωροσύνης δημιουργός. Ἐν πολέμοις ἀνδραγαθεῖ, ἐν εἰρήνῃ ἡσυχίαν διδάσκει. Τὸν Ναζιραῖον (24) ἀγιάζει, τὸν ἱερέα τελειοῖ. Οὐ γὰρ δυνατόν ἀνευ νηστείας ἱερουργίας κατατολμῆσαι, οὐ μόνον ἐν τῇ μουσικῇ νῦν καὶ ἀληθινῇ λατρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τυπικῇ τῇ κατὰ τὸν νόμον προσαγομένη. Αὕτη θεατὴν ἐποίησε τοῦ μεγάλου θαύματος (25) τὸν Ἡλίαν· τεσσαράκοντα γὰρ ἡμέραις νηστεία τὴν ψυχὴν ἀποκαθάρας, οὕτω· ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ἐν Χωρὲθ ἰδεῖν κατηξιώθη, ὡς δυνατόν ἐστιν ἰδεῖν ἀνθρώπων, τὸν Κύριον. Νηστεύων ἀπέδωκε τῇ χήρᾳ τὸν παῖδα, ἰσχυρὸς φάνει κατὰ τοῦ θανάτου διὰ νηστείας. Ἀπὸ νηστεύοντος στόματος φωνὴ ἐξελθοῦσα ἀπέκλεισε (26) τῷ παρανομούντι λαῷ τὸν οὐρανὸν τρία ἔτη καὶ μῆνας ἕξ. Ἦνα γὰρ μακάρεθ τὴν ἀδάμαστον καρδίαν τῶν σκληροτραχέλων, εἰσέτω καὶ αὐτὸν τῇ κακοπαθείᾳ συγκαταδικάσαι. Διὰ τοῦτο, Ζῇ Κύριος, ἔφη (27), εἰ ἔσται ὕδωρ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ στόματός μου. Καὶ ἐπήγαγε παντὶ τῷ λαῷ νηστείαν διὰ τοῦ λιμοῦ, ὥστε τὴν ἐκ τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ ἀνειμένου βίου κακίαν ἐπανορθώσασθαι. Ἐλισσαίῳ δὲ ποταπὸς ὁ βίος; πῶς μὲν παρὰ τῇ Σουναμίτιδι τῆς ξενίας ἀπέλαυσε (28); πῶς δὲ αὐτὸς τοὺς προφήτας ἐδεξιοῦτο; Οὐχὶ λάχανα ἄγρια καὶ ἀλεύρου βραχὺ τὴν φιλοξενίαν ἐπλήρου; ὅτε, καὶ τῆς τολύπης συμπαρηλθούσης, κινδυνεύειν ἐμελλον οἱ ἀψάμενοι, εἰ μὴ τῇ εὐχῇ τοῦ νηστευτοῦ ἡμαυρώθῃ

¹⁴ Genes. xxv, 30-34. ¹⁵ I Reg. i, 13-16. ¹⁶ Judic. xiii, 4. ¹⁷ ibid. 14. ¹⁸ III Reg. xix, 8-13. ¹⁹ III Reg. xvii, 1. ²⁰ IV Reg. iv, 42-44.

(21) Colb. primus σωτηρίαν ἀποδιώκει, salutem fugat. Non contemnenda lectio. Aliquanto post idem codex ἐποίησε τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

(22) Veteres aliquot libri οὐχ ἡ μετὰ. Editi οὐχὶ μετὰ. Et infra quoque, ubi editi habent οὐχὶ ἡ νηστεία, legitur in aliquot mss. οὐχ ἡ νηστεία. Error autem utroque in loco inde evenit, quod librarii ex his duabus vocibus οὐχ ἡ unam effecerint, οὐχὶ videlicet.

(23) Veteres quinque libri σώματος σύνοικος. Editi σώματι.

(24) E regione vocis Ναζιραῖον in ora Colbertini

primi scriptum invenimus τὸν μοναχόν.

(25) Editi, perinde ut Colb. primus et Reg. tertius, μεγάλου θαύματος, magni miraculi. Alii duo Colbertini cum Reg. tertio et cum Oliv. μεγάλου θαύματος. Utraque lectio optima cum sit, utro quis modo legerit, peccaturum non puto.

(26) Antiqui tres mss. ἐξελθοῦσα ἐκλείσε.

(27) Codex quidam Combef. Κύριος, καὶ τῇ ἡ ψυχῇ μου, et vivit anima mea. Ibidem editi Κύριος ἔφη. Illud, ἔφη, abest a nostris codicibus.

(28) Colb. primus ξενίας ἀπέλαυσε.

τὸ δηλητήριον. Καὶ ἀπαξᾶπλως εὖροις ἂν τὴν νη-
στείαν πάντας τοὺς ἁγίους εἰς τὴν κατὰ Θεὸν πο-
λιτείαν χειραγωγήσασαν. Ἔστι τις φύσις σώματος,
ἣν καλοῦσιν *ἀμύαντον*, ἀνάλωτος πυρὶ, ἥτις, ἐν μὲν
τῇ φλογὶ καίμενη, ἀπηνθρακῶσθαι δοκεῖ, ἐξαιρεθεῖσα
δὲ τοῦ πυρὸς, ὡς ὕδατι λαμπρυνθεῖσα, καθαρωτέρα
γίνεται. Τοιαῦτα ἦν τὰ τῶν τριῶν παίδων ἐκείνων
σώματα ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας ἐκ τῆς νηστείας
ἔχοντα τὸ ἀμύαντον (29). Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ φλογὶ
τῆς καμίνου, οἷον χρυσοὶ τὴν φύσιν ὄντες, οὕτω
κρείττους τῆς ἀπὸ τοῦ πυρὸς διεδείκνυντο βλάβης.
Ἦπου καὶ χρυσοῦ θυνατώτεροι διεδείκνυντο· οὐ
γὰρ ἐκώνευεν αὐτοὺς τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐφύλασεν
ἀκεραίους. Καίτοι οὐδὲν ἂν ἐκείνην τότε τὴν φλόγα
ὑπέστη, ἣν νάφθα καὶ πίσσα καὶ κληματίδες ἔτρε-
φον, ὡς ἐπὶ τεσσαρακονταεπενέα πῆχεις (30) αὐτὴν
διαχεῖσθαι, καὶ τὰ κύκλω αὐτῆς ἐπινεμομένην
πολλοὺς τῶν Χαλδαίων ἐξανάλωσαι. Ἐκείνην τοίνυν
τὴν πυρκαϊὰν μετὰ νηστείας εἰσελθόντες κατεπά-
τουν οἱ παῖδες, λεπτὴν ἀέρα καὶ ἑνδροσον ἐν οὕτω
λάβρῳ πυρὶ ἀναπνέοντες. Οὐδὲ γὰρ τῶν τριῶν τὸ
πῦρ κατεπόληψε, διὰ τὸ ὑπὸ νηστείας αὐτὰς ἐκτρα-
φῆναι.

7. Δανιὴλ δὲ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, ὁ τρεῖς ἐβδο-
μάδας ἄρτον μὴ φαγών, καὶ ὕδωρ μὴ πινών (31), καὶ
τοὺς λέοντας νηστεύειν ἐδίδαξε, κατελθὼν εἰς τὸν
λάκκον (32). Ὅσπερ γὰρ ἐκ λίθου ἢ χαλκοῦ, ἢ ἄλ-
λης στερεώτερας τινὸς ὕλης συμπεπηγότι, ἐμβάλεῖν
οὐκ εἶχον τοὺς δόντας οἱ λέοντες. Οὕτως οἷον ἐ-
βαφῇ σιδήρου τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς ἡ νηστεία στο-
μῶσασα, ἀδάμαστον (33) ἐποίησε τοῖς λέουσιν· οὐ γὰρ
ἔνοιον κατὰ τοῦ ἁγίου τὸ στόμα. Νηστεία ἐσθεσε
δύναμιν πυρὸς, ἐφραξε στόματα λεόντων. Νηστεία
προσευχὴν εἰς οὐρανὸν ἀναπέμπει, οἷον ἐπερὶ
αὐτῇ γινομένη πρὸς τὴν ἄνω πορείαν. Νηστεία οὐ-
κίων ἀβύσσος, ὕψους μῆτηρ, νεότητος παιδαγωγὸς,
κόσμος πρεσβυταίς, ἀγαθὴ συνέμφορος ὁδοπόροις,
ἀσφαλὴς ἐμβόσκηνος τοῖς συνοίκοις. Οὐχ ὑποπτεύει
γάμων ἐπιβουλὴν ὁ ἀνὴρ, νηστείας ὁρῶν (34) τὴν
γυναικα συζῶσαν. Οὐ θέσται ζήλοτυπίας γυνή,
τὴν ἀνδρὰ βλέπουσα νηστείαν καταδεχόμενον. Τίς
τὸν ἑαυτοῦ οἶκον ἡλάττωσεν ἐν νηστείᾳ; Ἀριθμησον

fuisse jejunatoris prece dissipatum venenum ²¹.
Atque, ut semel omnia dicam, reperies quotquot
fuerunt sancti, omnes per jejunium ad vitam Deo di-
gnam institutos fuisse. Ea est natura corporis cu-
jusdam, quod *amianton* vocant, ut igni consumi
non possit. Id si in flamma ponatur, videtur quidem
ignescere, et in prunam verii: sed si eximatur
igni, perinde quasi fuisse aqua illustratum, eva-
dit purius. Hujusmodi erant trium illorum puero-
rum corpora in Babylone, naturam amiantanti per je-
junium habentia ²². Siquidem in vehementi fornaci-
cis flamma, quasi natura fuissent aurei, ita apparue-
runt noxa ignis ac injuria superiores. Quin et auro
ostensi sunt fortiores: neque enim ipsos confabatur
ignis, sed integros illibatosque tuebatur. Atqui ni-
hil est quod illam tum flammam sustinere potuis-
set, quam naphthe, pix, et ⁶ sarmenta sic alebant,
ut ad quadraginta novem cubitos diffusa esset, at-
que circumjacentia depascens, plurimos Chaldaeos
absumpserit. Hoc igitur tantum incendium pueri
cum jejunio ingressi conculcarunt, liquidum ac ro-
scidum aerem in igne tam vehementi respirantes.
Neque enim ignis vel pilos illorum ausus est attingere,
eo quod a jejunio essent aliti ²³.

7. Porro Daniel vir desideriorum, cum tres he-
bdomadas panem non edisset, nec bibisset aquam ²⁴,
demissus in lacum etiam leones jejunare docuit ²⁵.
Neque enim leones dentes in illum impingere va-
luerunt, perinde quasi e lapide, aut aere, aut alia
quapiam rigidiore materia concretus fuisset. Adeo
jejunium velut quadam ferri tinctura firmarat viri
illius corpus, ac leonibus insuperabile reddiderat;
neque enim os aperuerunt adversus sanctum. Jeju-
nium restinxit vim ignis, obturavit ora leonum. Je-
junium precationem transmittit in cœlum, dum
ipsi est aliarum loco ad supernum iter conficien-
dum. Jejunium domorum incrementum est, sanita-
tis mater, juventutis pedagogus, ornamentum sen-
ibus, bonus comes viatoribus, tutus contubernalis
conjugatis. Nullas maritus suspicatur conjugio
strui insidias, conspiciens uxori familiare jejunium.
Non contabescit uxor zelotypia, cernens maritum
amplecti jejunium. Quis rem familiarem diminuit

²¹ IV Reg. iv, 39-41. ²² Dan. i, 8-16. ²³ Dan. iii 24-50. ²⁴ Dan. x, 2. ²⁵ Dan. vi, 16-22.

(29) Reg. secundus ἔχοντα τὸ αἰδέσιμον. Aliquanto post Reg. primus πυρὸς ἐδείκνυντο.

(30) Codex Oliv. ἐπὶ ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα πῆ-
χεις.

(31) Et in impressis libris et in duobus Oliv. et in nostris quinque codicibus constant legitur, καὶ ὕδωρ μὴ πινών, et aquam non bibens. Quem locum interpretans Erasmus, vidensque Basiliū verba cum verbis Danielis non concordare, interpretis neglecto munere, pro Basilianis verba prophetæ ita expres-
sit: nec vinum bibisset: qua in re, ut alibi sæpe, nimium sibi indulsit vir alioquin eruditissimus. Ait quidem Duceus, fieri potuisse, ut Basilius rationem habuerit puerorum captivorum quotidiani victus, de quibus scriptum est Danielis i, 12: *Dentur nobis legumina ad vescendum, et aqua ad bibendum*; sed vir doctissimus nihil Basilium juvat. Non enim

D ipsum ab errore vindicat, sed errorem cum errore commutat. Satis enim intelligitur ex his quæ protuli Danielis verbis, Daniele et alios pueros captivos aquam bibisse. Ergo si Basilius respexit ad puerorum captivorum quotidianum victum, quomodo ita scribere potuit, Δανιὴλ ὕδωρ μὴ πινών, Daniel aquam non bibens? Dicam igitur libentius, et, ut puto, verius, Basiliū respexisse ad versiculum secundum capitis decimi Danielis: sed ipsum, quod aliquando contingit vel summis viris, memoria lapsū fuisse, atque pro olivon incaute ὕδωρ scripsisse.

(32) Reg. secundus ἐν τῷ λάκκῳ, male.

(33) Codex Combef. ἀδάμαστον αὐτόν.

(34) Veteres quinque libri præter Oliv. et Anglie-
νηστείας δόων. Editi νηστείας.

in jejuniū? Recense hodie domus supellectilem, ac postea denuo numera: nihil deerit ob jejuniū in rebus domesticis. Nullum animal deplorat mortem, nusquam sanguis, nusquam sententia ab inexorabili ventre adversus animantia prolata. Cessat machara coquorum, mensa contenta est sponte nascentibus. Sabbatum Judæis erat traditum, ut requiescat, inquit³⁵, jumentum tuum et servus tuus. Sit jejuniū famulis requies a perpetuis laboribus, qui tibi per totum annum inserviunt. Dato respirationem et moram coquo tuo, sine vacare structorem mensarum; siste pocillatoris manum; sit aliquando respiratio variorum bellariorum ac cupediarum architecto. Conquiescat tandem ipsa domus ab infinitis tumultibus, a fumo, a nidore, ab his qui sursum deorsum cursitant, ac ventri velut imperiosæ dominæ ministrant. Prorsus etiam tributorum exactores sibi obnoxii pusillum concedunt libertatis. Det aliquantum vacationis et venter ori, paciscatur nobiscum quinque dierum inducias, qui semper aliqui flagitat, nec unquam desinit, dum quod accepit hodie, cras obliviscitur. Cum fuerit expletus, tum de abstinentiā philosophatur; ubi detumuit, dogmatum illorum obliviscitur.

8. Jejuniū non novit scenoris naturam; non olet usuras jejunantis mensa; non præfocat orphanum jejunatoris filium æs alienum a patre conflatum, quod serpentium ritu circumvolvatur. Quanquam et alias jejuniū occasio est hilaritatis. Nam quemadmodum sitis efficit, ut **7** jucundus sit potus, et sicut quæ præivit flames, epulas suaves reddit: ita quoque quæ sumuntur edulia, condit jejuniū, atque edulcat. Dum enim medium se interponit, ac deliciarum continuum usum interrumpit, sumptionem, utpote intermissam, tibi jucundam exhibet. Proinde si vis tibi mensam apparare suavam, admitte ex jejuniū vicissitudinem. Tu vero, quod deliciis nimium addictus es, insipidas reddis tibi delicias imprudens, ac præ voluptatis amore voluptatem fugas. Nihil enim tam cupitum est, quod non habeas in fastidium, si perpetuo fruire. At quæ raro habentur, his avidè fruimur. Sic et qui condidit nos Deus, providit ut dona ipsius gratiam apud nos obtineant ipsa vivendi varietate ac vicissitudine. An non vides solem esse letiorem post noctem? ac vigiliam esse jucundio-

³⁵ Exod. xx, 10.

(35) Colb. primus *ἐλπίε* τῶν.

(36) Ait Duceus, videri Erasmus scriptum offendisse, δὲ ἀργίαν τῷ τραπέζοι, cum interpretatus sit: *Da otium mensarum apparatori*, sed si ita interpretatus est Erasmus, non continuo putandus est ἀργίαν legisse; cum vel ex lexicis notum sit voce *ἀδεια*, vacationem et otium nonnunquam significari: quod et Hesychius jampridem adnotavit. Nec ita multo post Colb. primus τὰ ποικίλα τῶν.

(37) Codex Combef. γαστήρ τῷ στόματι. Memini quesitum olim ex me esse, quæ essent induciæ illæ dierum quinque, et qui horum verborum esset sen-

sus: cui interrogationi satisfacere promptum fuerat. Cum enim non jejuniū Græci neque die Domica neque Sabbato, reliquum est ut in qualibet Quadragesimæ hebdomade supersint solum quinque dies, quibus jejuniū servari oporteat. (38) Colb. primus *λεμὸς προηγησάμενος*. (39) Sic mss. plerique. Editti τὴν τῆς νηστείας. Paulo post Colb. primus *λέληθας* τε. (40) Reg. primus *ἡμᾶς* θεὸς διὰ. (41) Sic mss. nonnulli. Deest articulus in vulgatis.

8. Νηστεία δανείου φύσιν οὐκ οἶδεν· οὐκ ἔχει τόκων τράπεζα τοῦ νηστεύοντος· οὐκ ἀγχοῦσιν ὄφρα νὺν νηστευτοῦ παῖδα τόκοι πατρίοι, ὥσπερ ὅρεις περιπλεκόμενοι. Καὶ ἄλλως δὲ ἀφορμὴ εἰς εὐφροσύνην ἐστὶ τὸ νηστεῦν. Ὡς γὰρ ἡ διψα ἡδὺ τὸ ποτὶν εὐτρεπίζει, καὶ λιμὸς ἡγησάμενος (38) ἤδειαν παρασκευάζει τὴν τράπεζαν· οὕτω καὶ τὴν τῶν βρωμάτων ἀπόλαυσιν νηστεία φαίδρυνει. Μέσθην γὰρ ἑαυτὴν παρενθίσει, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς τρυφῆς διακόψασα, ποθεινὴν σοὶ τὴν μετάληψιν φανῆναι ποιήσει ὥσπερ ἀπόδημον. Ὅστε, εἰ βούλει σεαυτῷ ἐπιθυμητὴν κατασκευάσαι τὴν τράπεζαν, δέξαι τὴν ἐκ τῆς νηστείας (39) μεταβολήν. Σὺ δὲ, ὑπὸ τοῦ σφόδρα τῆς τρυφῆς περιέχεσθαι, λέληθας σεαυτῷ ἀμαρτῶν τὴν τρυφήν, καὶ ὑπὸ φιληδονίας τὴν ἡδονὴν ἀφανίζων. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιθυμητὸν, ὥς μὴ τῇ συνεχείᾳ τῆς ἀπολαύσεως εὐκαταφρόνητον γίνεσθαι. Ἄν δὲ σπανία ἡ κτήσις, τοῦτων περισπούδαστος ἡ ἀπόλαυσις. Οὕτω καὶ ὁ κτίσας ἡμᾶς, διὰ (40) τῆς κατὰ τὸν βίον ἐναλλαγῆς παραμένειν ἡμῖν τὴν χάριν τῶν δεδομένων ἐμχανήσατο. Οὐχ ὅρᾳς, ὅτι καὶ ἥλιος φαειρότερος μετὰ (41) τὴν νύκτα; καὶ ἐγρή-

γορσις ἡδίων μετὰ τὸν ὕπνον; καὶ ὕγια ποθεῖνο-
 τέρα μετὰ τὴν πείραν τῶν ἐναντιῶν; Καὶ τράπεζα
 τοίνυν χαριεστέρα μετὰ τὴν νηστείαν· ὁμοίως μὲν
 πλουσίοις καὶ εὐτραπέχοις, ὁμοίως δὲ τοῖς λιτοῖς καὶ
 αὐτοσχέδιοις τὴν δίδαιται.

9. Φοβήθητι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πλουσίου. Ἐκεῖνον
 παρέδωκε τῷ πυρὶ ἢ διὰ βίου τρυφῇ. Οὐ γὰρ ἀδίκιαν,
 ἀλλὰ τὸ ἀβροδιαῖον ἐγκληθεὶς, ἀπετηγανίζετο ἐν τῇ
 φλογὶ τῆς καμίνου. Ἵνα τοίνυν σέσωμεν ἐκεῖνο τὸ
 πῦρ, ὕδατος χρεῖα. Καὶ οὐ πρὸς τὰ (42) μέλλοντά μόνον
 ὠφέλιμος ἡ νηστεία, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ σαρκὶ λυσι-
 τελεστέρα. Αἱ γὰρ εἰς ἄκρον εὐεξία ὑποστροφᾶς
 ἔχουσι καὶ μεταπτώσεις, ὀκλαζούσης τῆς φύσεως,
 καὶ ἀναφέρειν τὸ βάρος τῆς εὐεξίας ἀδυνατούσης.
 Ὅρα μὴ, νῦν (43) διαπτύων τὸ ὕδωρ, ὕστερον βανί-
 δος ἐπιθυμήσης, ὥς καὶ ὁ πλούσιος. Οὐδεὶς ἐκραιπά-
 λησεν ἀπὸ ὕδατος. Οὐδενὸς κεφαλὴ ὠδυνήθη ποτὲ ὕδατι
 βαρηθεῖσα. Οὐδεὶς ἀλλοτρίων ποδῶν ἐδεξέθη, ὕδροπο-
 σία συζῶν. Οὐδενὸς ἐδέθησαν πόδες, οὐδενὸς χεῖρες
 ἀπηχευήθησαν, ὕδατι καταρδόμεναι. Τὸ γὰρ περὶ
 τὴν πέψιν πλημμελεῖς, ὃ τοὺς τρυφῶσιν ἀναγκαίως
 ἀκολουθεῖ, τοῦτο τὰ σφοδρὰ νοσήματα τοῖς σώματι
 ἐνεργάζεται. Νηστεύοντος γεμῶν τὸ χρῶμα, οὐκ εἰς
 ἐρύθημα ἀναιδὲς ἐξανθοῦν, ἀλλ' ὡχρότητι σώφρονι
 κεκοσμημένον· ὀφθαλμοὺς πραεῖς, κατεσταλμένον βά-
 δισμα, πρόσωπον σύννου, ἀκολάστῳ γέλωτι μὴ καθ-
 υδριζόμενον, συμμετρία λόγου, καθαρότης καρδίας.
 Μνήσθητι τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων, Ὅρα οὐκ ἦν ἄξιος
 ὁ κόσμος, οὐ περιήλθεν ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις
 δερμασιν, ὕστερόν μιν, θλιδόμενοι, κακουχοῦ-
 μενοι· ἐκεῖνον μίμησαι τὴν ἀναστροφὴν, εἰπερ ἐπι-
 ζητεῖς αὐτῶν τὴν μερίδα. Τί τὸν Λάζαρον ἐνανέπαυσε
 τοῖς (44) κόλποις τοῦ Ἀβραάμ; Οὐχὶ νηστεία; Ἰωάν-
 νου δὲ ὁ βίος μία νηστεία ἦν· ὅς οὐ κλίνην εἶχεν, οὐ
 τράπεζαν, οὐ γῆν ἀροσίμην, οὐκ (45) ἀροτήρα βοῦν,
 οὐ αἶτον, οὐ σιτοποιὸν, οὐκ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν
 βίον. Διὰ τοῦτο Μελῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ
 ἀνέστη Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Παῦλον μετὰ
 τῶν ἁλίων καὶ ἡ νηστεία, ἣν ἐν τοῖς ὑπὲρ τῶν θλί-
 ψων καυχήμασιν ἀπηριθμήσατο, εἰς τὸν τρίτον οὐ-
 ρανὸν ἀνήγαγε. Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ὁ
 Κύριος ἡμῶν νηστεία τὴν σάρκα, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἀν-
 ἔλαθεν, ὀχυρώσας, οὕτως ἐν αὐτῇ τοῦ διαβόλου τὰς
 προσβολὰς ὑπέδεξάτο, ἡμᾶς τε παιδεύων νηστείαις
 ἀλείφειν καὶ παιδοτριβεῖν ἑαυτοὺς πρὸς τοὺς ἐν τοῖς
 πειρασμοῖς ἀγῶνας, καὶ τῷ ἀντιπάλῳ διὰ τῆς ἐνδείας
 οἷον λαθὴν ἐνδιδοῦς. Ἀπρόσitos γὰρ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ
 ὕψος τῆς θεότητος, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐνδείας ὑπέβη πρὸς
 τὸ ἀνθρώπινον. Ἐπαινῶν μέντοι εἰς οὐρανοὺς, τρο-
 φῆς ἡψάτο, τὴν φύσιν τοῦ σώματος τοῦ ἀναστάντος

A rem post somnum? et sanitatem esse desiderabilio-
 rem contraria expertis? Itidem et mensa est gra-
 tior post jejunium, idque ut divitibus et iis quibus
 mensa est opipara, ita tenuibus et iis qui parabili
 faciliq; victu utuntur.

9. Terreat te divitis exemplum, quem vita in de-
 liciis acta tradidit incendio. Non enim ob crimen
 injustitiæ, sed ob vitæ mollietatem in camini flamma
 torrebatur. Proin ut hoc incendium exstinguamus,
 opus est aqua. Neque vero ad futura solum utile
 est jejunium, sed hic etiam ipsi carni conducibilis
 est. Siquidem habitudo corporis extreme bona
 sensim alteratur, mutaturque: nimirum succum-
 bente natura, nec valente corpulentia pondus sus-
 tinere. Vide ne qui nunc aquam respis, in poste-
 rum quoque, exemplo divitis illius, stillam aquæ

B concupiscas. Nemo per aquæ potum lapsus est in
 erupulam, nulli caput unquam doluit aqua grava-
 tum. Nullus eguit alienis pedibus, cui fuerit fami-
 liaris aquæ potus. Nullius pedes præpediti sunt,
 nullius manus usum suum amiserunt, aqua irri-
 gatæ. Nam concoctionis vitium, quod viventes in
 deliciis necessario comitatur, acres morbos gignit
 in corporibus. Jejunantis color venerabilis est, non
 inverecundo rubore floridus, sed modesto pallore
 cohonestatus: oculi placidi, incessus compositus,
 vultus cogitatione defluxus, nec intemperato risu
 dedecoratus, concinnus sermo, purum cor. Revoca
 in memoriam quotquot ab orbe condito fuere san-
 cti, Quibus dignus non erat mundus, qui circum-

C ibant in pellibus ovium et caprarum, egentes, pressi,
 afflicti²⁰; illorum imitare vitam, si modo illorum
 cupis assequi sortem. Quæ res Lazaro quietem
 paravit in sinu Abrahamæ²¹? Nonne jejunium?
 Porro Joannis vita, unum erat ac continuum jeju-
 nium²². Non habebat lectum, non mensam, non
 arvâ, non aratorem bovem, non triticum, non pi-
 storem, denique non aliud quidquam eorum quæ
 ad victum pertinent. Ideoque Inter natos mulierum
 non surrexit major Joanne Baptista²³. Paulum cum
 alia, tum jejunium, quod super afflictionibus suis
 glorians recenset, in tertium cælum subvexit²⁴.
 Porro S quod præcipuum est ex iis quæ diximus,
 Dominus noster non prius in carne, quam pro no-
 bis assumpserat, diaboli insultus excepit, quam eam
 jejunio communisset²⁵, tum nos erudiens ut nos-
 met juniis ad tentationum certamina ungamus et
 exerceamus, tum adversario per esuritionem præ-
 bens accedendi quasi ansam. Alioqui propter di-
 vinæ naturæ sublimitatem non patebat ad illum

²⁰ Luc. xvi, 24. ²¹ Hebr. xi, 36, 37. ²² Luc. xvi, 25. ²³ Matth. iii, 4. ²⁴ Matth. xi, 41.
²⁵ II Cor. xi, 27; xii, 9. ²⁶ Matth. iv, 2.

(42) Colb. primus καὶ οὐκ εἰς τὰ.

(43) Rursus Colb. primus Ὅρα οὖν μὴ. Notes ve-
 lim. olim ut carni, ita vini usum prohibitum
 fuisse in Quadragesima, ob idque hic solius aquæ
 fieri mentionem.

(44) Legitur in duobus Colbertinis ἐνανέπαυσε
 τοῖς: in alio vero codice ἀνέπαυσε ἐν τοῖς.

(45) Hunc locum interpretans Erasmus, addidit

hæc verba, ut ait Hesiodus; nec tamen Basilii
 ejus poetæ meminit: sed vir multa lectionis et
 propemodum infinitæ, indicare voluit Basilium,
 cum bovem aratorem dixit, hoc epithetum ab He-
 siodo mutuatum fuisse. Versus Hesiodi, teste Du-
 cæo, quadringentesimus tertius est in *Operibus et*
diebus.

aditus diabolo, nisi se per esuritionem ad humanam imbecillitatem submisisset. Attamen priusquam reverteretur in caelos, cibum gustavit ²⁴, corporis quod resurrexerat naturam ac veritatem comprobaturus. Tu vero nullumne finem factururus es teipsum supra modum saginandi ac carne onerandi? nullamne animo ex fame et inedia extabescente, habiturus es rationem salutarium ac vivificorum dogmatum? An ignoras, quod perinde atque in acie hinc atque hinc instructa, qui alteri parti fert suppetias, facit ut altera vincatur: ita qui carni sese adjungit, expugnat spiritum, et qui ad spiritum transit, carnem in servitutem redigit? *Nec enim sibi invicem adversantur* ²⁵. Proinde si cupis mentem reddere validam, fac carnem domes jejuniis. Hoc enim est quod ait Apostolus, quod quantum externus homo corrumpitur, tantum interior renovatur ²⁶. Item illud: *Cum infirmor, tunc potens sum* ²⁷. Itane non contemnes istas escas, quæ corrumpuntur? itane non te capiet illius mensæ desiderium, quæ est in regno caelorum, quam prorsus hic jejunando tibi præparabis? An ignoras, quod immoderata expletione tibi ipsi pinguem tortorem vermem paras? Quis enim in splendidis epulis, perpetuisque deliciis particeps factus est ullius doni spiritualis? Moyses ut alteram acciperet legem, altero jejuniis opus habuit. Nisi una cum Ninivitis jejunassent et ipsa bruta animalia, haudquaquam effugissent subversionis comminationem ²⁸. Quorum cadavera prostrata sunt in deserto ²⁹? Nonne eorum, qui esum carniis flagitabant ³⁰? Illi donec erant contenti manna, et aqua de petra fluente, superabant Ægyptios, per mare faciebant iter, *Non erat infirmus in tribus eorum* ³¹: posteaquam vero recordati sunt carniis ollas ³², et desiderio reversi sunt in Ægyptum, non viderunt terram repromissam. Non metuis exemplum? non horres edacitatem, ne forte a bonis quæ speramus, te excludat? Ac ne Daniel quidem ille sapiens visiones vidisset, nisi jejuniis reddidisset animam ³³ limpidiorem. Siquidem pinguere pastu ceu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem sancti Spiritus in hominis mentem irradian-

A πιστούμενος. Σὺ δὲ ὑπερπαίνων μὲν σεαυτὸν καὶ κατασαρκῶν οὐκ ἀνίης; ἐκτικῶν δὲ τὸν νοῦν ἐν ἀτροφίᾳ, τῶν (46) σωτηρίων καὶ ζωοποιῶν διδαγμάτων οὐδένα λόγον ποιῇ; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι, ὡς περὶ ἐπὶ παρατάξεως ἢ τοῦ ἐτέρου συμμαχία ἦσαν ποιεῖ τοῦ ἐτέρου, οὕτως ὁ τῇ σαρκὶ προσθέμενος τὸ πνεῦμα καταγωνίζεται, καὶ ὁ πρὸς τὸ πνεῦμα μεταταξάμενος (47) καταδουλοῦται τὴν σάρκα; Ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκειται. Ὡστε, εἰ βούλει ἰσχυρὸν ποιῆσαι τὸν νοῦν, δάματον τὴν σάρκα διὰ νηστείας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ὅσον ὁ ἐξωθεν ἄνθρωπος (48) διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἐσωθεν ἀνακαίνουται· καὶ τό· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Οὐ καταφρονήσεις τῶν φθειρομένων βρωμάτων; οὐκ ἐπιθυμίαν λήψῃ τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τραπέζης, ἣν πάντως ἡ ἐνθάδε νηστεία προεுρετρίσει; Ἀγνοεῖς τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ κόρου παχὺν σεαυτῇ τὸν βασανιστὴν κατασκευάζων σκώληκα; Τίς γὰρ ἐν τροφῇ βασιλεῖ καὶ τρυφῇ διηγεκεῖ ἐδέξατό τινα (49) κοινωνίαν χαρίσματος πνευματικοῦ; Μωῦσῃς, δευτέραν λαμβάνων νομοθεσίαν, δευτέρας νηστείας προσεδέχθη. Νινευταῖς εἰ μὴ καὶ τὰ ἄλλα συνενήστευσεν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλὴν τῆς καταστροφῆς. Τίτων ἔπασσε τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Οὐ τῶν κραιφαγίαν ἐπιτηγούτων; Ἐκεῖνοι, ἕως μὲν ἤκοῦντο τῶν μάννα καὶ τῶ ἐκ τῆς πέτρας ὕδατι, Αἰγυπτίους ἐνέκων, διὰ θαλάσσης ὤδευον· οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐμνήσθησαν τῶν κρεῶν τῶν λεθῆτων, καὶ ἐστράφησαν ταῖς (50) ἐπιθυμίαις εἰς Αἴγυπτον, οὐκ εἶδον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Οὐ φοβῇ τὸ ὑπόδειγμα; οὐ φρίσσει τὴν ἀθηφαγίαν, μήπου σε τῶν ἐπιζομένων ἀγαθῶν ἀποκλείσῃ; Ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ σοφὸς Δανιὴλ τὰς ὀπτασίας εἶδεν, εἰ μὴ νηστεία διαυγεστέραν ἐποίησε τὴν ψυχὴν. Ἐκ γὰρ τῆς παχείας τροφῆς (51) οἷον αἰθαλῶδεις ἀναθυμιάσεις ἀναπνεύμεναι, νεφέλης δίκην πυκνῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγγινόμενας ἐλλάμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν διακόπτουσιν. Εἰ δὲ καὶ ἀγγέλων ἐστὶ τις τροφή, ἄρτος ἐστὶν, ὡς φησὶν ὁ προφήτης· Ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος· οὐ κρέας, οὐδὲ οἶνος, οὐδὲ ὅσα (52) ταῖς δούλοις τῆς γαστρὸς διεσπύδασται. Νηστεία ὅπλον ἐστὶ πρὸς τὴν κατὰ τὸν δαιμόνων στρατίαν· τοῦτο γὰρ τὸ γένος οὐκ ἐξέρχεται

²⁴ Luc. xxiv, 43. ²⁵ Galat. v, 17. ²⁶ II Cor. iv, 16. ²⁷ II Cor. xii, 10. ²⁸ Joan. iii, 4-10. ²⁹ Hebr. iii, 17. ³⁰ Num. xiv, 37. ³¹ Psal. civ, 37. ³² Exod. xvi, 3.

(46) Unus codex Combef. conjuncte ἐν ἀτροφίᾳ. Recte quidem, opinor, et vere judicavit, cum monuit illud, οὐ κρέας, referri ad id quod præcedit, ἄρτος ἐστὶν· sed quomodo vox οἶνον ad vocem ἄρτος referri itidem possit, non video: cum una posita sit in nominativo, altera in accusativo. Puto igitur Oliv. codicem hac parte mendosum esse; quemadmodum et alii quinque codices mendosi sunt, in quibus pariter legitur οὐδὲ οἶνον. Quare vulgatam lectionem οὐδὲ οἶνος retinendam censui: eo magis, quod auctoritate vetustissimi codicis Regii tertiū confirmetur. Jam si quis requirat cur non ediderimus κρέας, ut in Oliv. scriptum invenit Ducas, dicam id non inde factum, quod hæc vox displiceat, sed quod et in impressis libris et in nostris mss. κρέα legatur.

(47) Unus codex Combef. καταταξάμενος, male. Mox Colb. primus ἀλλήλοις ἀντίκεινται. Subinde Reg. primus uno verbo ἰσχυροποιῆσαι τὸν νοῦν.

(48) Reg. primus ὁ ἐξωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος.

(49) Colb. primus ὑπεδέξατο τινα. Mox Reg. primus ἰδεῖσθαι.

(50) Unus codex Colb. καὶ ὑπέστρεψαν ταῖς.

(51) Colb. primus παχύτερας τροφῆς. Aliquanto infra idem codex πνεύματος ἐκπεμπομένας ἔλλ.

(52) Monet Ducas, legi in Oliv. οὐ κρέας, οὐδὲ οἶνον, οὐδ' ὅσα, sic ut, inquit vir doctissimus, refe-

ται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. Καὶ τὰ μὲν ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὰ τοσαῦτα· ὁ δὲ κόρος ὑδρεων ἀρχή (53). Εὐθύς γὰρ συνεισπίπτει τῇ τρυφῇ καὶ τῇ μέθῃ καὶ ταῖς παντοδαπαῖς καρυχείαις πᾶν εἶδος ἀκολασίας βοσκημάτωνδους. Ἐνθεν ἵπποι θηλυμανεῖς οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸν ἐκ τῆς τρυφῆς ὀστρον ἐγγινόμενον τῇ ψυχῇ. Παρὰ τῶν μεθυσάντων αἱ τῆς φύσεως ἐναλλαγαι, ἐν ἄρρενι μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῷ θῆλει τὸ ἄρρεν ἐπιζητούντων. Νηστεία δὲ καὶ γαμικῶν ἔργων μέτρα γνωρίζει, καὶ τῶν ἐκ νόμου συγκεχωρημένων (54) τὴν ἀμετρίαν κολάζουσα, σύμφωνον σχολὴν ἐμποιεῖ, ἵνα παραμείνωσι τῇ προσευχῇ.

in feminas sunt homines⁵³, ob cœstrum ac furem quem in animo gignunt deliciæ. A temulentis orta est naturæ inversio, dum in masculino sexu femininum, in feminino masculinum querunt. Jejunium vero etiam in usu conjugii modum temperantiamque docet, ac voluptatum lege concessarum immodicum usum castigans, parit concors otium, ut perseverent in precatōne⁵⁴.

10. Μὴ μέντοι ἐν τῇ ἀποχῇ μόνῃ τῶν βρωμάτων τὸ ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὸν ὀρίζου. Νηστεία γὰρ ἀληθὴς ἢ τῶν κακῶν ἀλλοτριώσεις. Αὐτὴ πάντα σύνδεσμον ἀδικίας· ἀφες τῷ πλησίον τὴν λύπην· ἀφες αὐτῷ τὰ ὀφλήματα. Μὴ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε. Κρεῶν οὐκ ἐσθίεις, ἀλλ' ἐσθίεις τὸν ἀδελφόν. Οἴνου ἀπέχῃ, ἀλλ' ὑδρεων (55) οὐ κρατεῖς. Τὴν ἐσπέραν ἀναμένεις εἰς μετὰ λήψιν, ἀλλὰ θαπαίνεις τὴν ἡμέραν εἰς δικαστήρια. Οὐαὶ οἱ μεθύοντες, οὐκ ἀπὸ οἴνου. Θυμὸς μέθῃ ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἐκφρονα αὐτὴν ποίων ὡς ὁ οἶνος. Αὐτῇ μέθῃ ἐστὶ καὶ αὐτῇ, καταθαπτίζουσα τὴν διάνοιαν. Φθὸς ἐτέρα μέθῃ, ὅταν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ γένηται (56). Ἀπὸ φόβου γὰρ, φησὶν, ἐχθροῦ ἐξελοῦ τὴν ψυχὴν μου. Καὶ ὣτως ἕκαστον τῶν παθμάτων, ἕκαστατικὸν διαβολῆς ὑπάρχον, μέθῃ ἂν δικαίως προσταγορεύοι. Ἐννόησόν μοι τὸν ὀργιζόμενον ὅπως μεθύει τῷ πάθῃ. Οὐκ ἐστὶν αὐτὸς ἑαυτοῦ κύριος, ἀγνοεῖ ἑαυτὸν, ἀγνοεῖ τοὺς παρόντας· ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ πάντων ἄπτεται, πᾶσι προσπταίει· ἀταμεινута φλέγγεται, δυσκἀθεκτός ἐστι, λαιδορεῖται, τῷπτεται, ἀπειλεῖ, διόμνυται, βοᾷ, διαβρῆγγνυται. Φύγε ταύτην τὴν μέθην, μηδὲ τὴν διὰ τοῦ οἴνου προσδέξῃ. Μὴ προλάβῃς πολυποσίε. (57) τὴν ὀδροποσίαν. Μὴ μυσταγωγείτω σε ἐπὶ νηστείαν ἡ μέθῃ. Οὐκ ἐστὶ διὰ μέθης εἰσόδος εἰς νηστείαν· οὐδὲ γὰρ διὰ πλεονεξίας εἰς δικαιοσύνην, οὐδὲ δι' ἀκολασίας εἰς σωφροσύνην, οὐδὲ, συλλήδδην εἰπεῖν, διὰ τῆς κακίας εἰς ἀρετὴν. Ἄλλη θύρα ἐπὶ νηστείαν. Μέθῃ εἰς ἀκολασίαν εἰσάγει, ἐπὶ νηστείαν αὐτάρχεια. Ὁ ἀθλῶν προγυμνάζεται· ὁ νηστεύων προεγκρατεύεται. Μὴ ὡς ἀμυνόμενος τὰς ἡμέρας, μὴ ὡς κατασοφίζόμενος τὸν νομοθέτην, τῶν πέντε ἡμερῶν τὴν κραιπάλην προαποτίθῃ. Καὶ γὰρ ἀνόνητα πο-

A tem, quasi densa nubes interveniens, interceptiunt. Quodsi angelorum quoque cibus est ullus, panis est, quemadmodum ait propheta: *Panem angelorum manducavit homo*⁵³: non carnes, non vinum, non denique quæcunque alia, quæ qui serviunt ventri, ingenti studio exquirunt. Jejunium armatura est ad confligendum cum demonibus. Nam *Hoc genus non exit nisi in oratione et jejuniis*⁵⁴. Tam multa bona proveniunt e jejuniis: contra, satietas lasciviæ initium est. Statim enim una cum deliciis, ebrietas, et omni genere conditis bellariis, prodit libidinis pecuniæ genus omne. Hinc equi insanientes in feminas sunt homines⁵³, ob cœstrum ac furem quem in animo gignunt deliciæ. A temulentis orta est naturæ inversio, dum in masculino sexu femininum, in feminino masculinum querunt. Jejunium vero etiam in usu conjugii modum temperantiamque docet, ac voluptatum lege concessarum immodicum usum castigans, parit concors otium, ut perseverent in precatōne⁵⁴.

10. Cave tamen ne jejunii utilitatem sola escarum abstinence metiaris. Verum enim jejunium est a vitis esse alienum. Solce omne vinculum iniquitatis⁵⁵: condona proximo molestiam illatam tibi: remitte illi debita. Nolite ad fites ac contentiones jejunare⁵⁶. Carnes non edis, sed comedis fratrem. A vino abstines, sed ab injuriis tibi non temperas. Expectas vesperam, ut cibum capias, sed diem totum absumis apud tribunalia. Væ iis qui ebrii sunt, non a vino⁵⁷. Ira, mentis est temulentia, eamque desipientem reddi, haud aliter quam vinum. Tristitia est quoque temulentia mentem obruens, ac demergens. Alia temulentia metus est, cum habetur ubi non oportet. A timore enim, inquit, inimici eripe animam meam⁵⁸. In summa, quivis affectus dimovens animam a statu suo dici merito potest ebrietas. Cogita mihi hominem ira percitum, quam temulentus sit eo vitio. Non est sui compos, non novit semetipsum, non novit qui adsint; sed velut in pugna nocturna, omnes attingit, in quoslibet obvios incidit, inconsiderata loquitur, non potest cohiberi, conviciatur, percutit, minatur, dejerat, vociferatur, disrumpitur. Fugito istam temulentiam, sed ne illam quidem quæ ex vino nascitur, admitte. Noli aquæ potum largiore vini potu prævertere. Ne te ad jejunii mysteria introducat ebrietas. Non est per temulentiam aditus ad jejunium, quemadmodum nec ad justitiam accessus est per fraudationem, nec ad castimoniam per lasciviam, nec, ut summam dicam, per nequitiam ad virtutem. Aliud ostium est ad jejunium. Ebrietas ad lasciviam inducit, ad jejunium frugalitas. Athleta ante certamen exerce-

⁵³ Psal. LXXVII, 25. ⁵⁴ Marc. IX, 28. ⁵⁵ Jerem. V, 8. ⁵⁶ I Cor. VII, 5. ⁵⁷ Isa. LVIII, 6. ⁵⁸ Ibid. 4.

⁵⁹ Isa. LI, 21. ⁶⁰ Psal. LXIII, 2.

(53) Reg. primus ὑδρεων ἀρχή.

(54) Colb. primus νόμου συγκεχωρημένων. Mox Reg. primus ἵνα παραμείνωσι. Aliquanto infra Colb. primus ἀποχῇ μόνῃ.

(55) Unus codex Reg. ἀλλ' ὑδρεων.

(56) Reg. secundus ὅταν ἐφ' ἃ δεῖ μὴ γίνηται, quando non fit ubi fieri debet. Nec ita multo post quatuor mss. ἕκαστον τῶν παθῶν.

(57) Antiqui duo libri προλάβῃς οἶνονποσίε, vini potu: quam scripturam optimam esse et maxime idoneam arbitramur, nec tamen quidquam mutavimus, quod vulgatam lectionem Reg. tertius codex optimus idemque vetustissimus tueatur. Mos, qui his temporibus misere viget, multorum, qui ante diem Cinerum genio plus æquo indulgent, hic a Basilio redarguitur.

tur; qui jejunaturus est, præparat se per abstinētiā. Ne velut ulciscens hos dies, neu veluti fucus facturus legislatori, ante hos quinque dies colloca crapulam. Nam laboras frustra, si corpus quidem conficis, nec tamen solatium esuritioni adiuves. Infida est cella, in pertusum dolium infundis. Etenim vinum diffuit, ad suam recurrens viam; contra remanet peccatum. **10** Famulus profugit ab hero verberante: tu vero non recedis a vino, quod tuum quotidie caput percutit? Modus utendi vino optimus est corporis necessitas. Quod si fines prætergredieris, postridie venies capitis gravēdine affectus, oscitans, vertigine laborans, putrefactum obolens vinum; omnia tibi circumferri, nūm affert mortis germanum, ita vigiliam habet somniis assimilem.

11. An ignoras quem es hospitio excepturus? B Nimirum illum, qui nobis ita pollicitus est: *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* ¹. Cur igitur prius recipis temulentiam, ac Domino ingressum præcludis? cur hostem inducis, ut tua prior munimenta occupet? Ebrietas non recipit Dominum, ebrietas Spiritum propellit. Fumus quidem abigit apes, dona vero spiritualia fugat crapula. Jejunium civitatis est ornamentum, fori columen, domorum pax, incolumitas facultatum. Vis jejunii videre dignitatem? Confer mihi hodierni diei vesperam cum vespera crastini, conspicias civitatem e tumultu ac tempestate mutatam in profundam tranquillitatem. Utinam autem et hodiernus dies crastino similis sit sanctitate et gravitate, et crastinus dies hodierno non cedat hilaritate! Cæterum qui nos produxit ad hunc temporis recursum Dominus, præstet nobis tanquam certatoribus, ut in hoc certaminum exordio firmam ac constantem temperantiam ostendamus, perveniamusque ad arbitram coronarum diem, ut reordemur nunc quidem salutiferæ passionis, in futuro vero sæculo fruamur præmio, pro his quæ in hac vita gessimus, reponendo in justo iudicio Christi ipsius, quoniam illi gloria in sæcula. Amen.

¹ Joan. xiv, 23.

(58) Editi ἀνόητα πονεῖς, stulte laboras. At duo Regii mss. et Oliv. et Colb. primus ἀνόητα πονεῖς, frustra laboras. Denique Colb. tertius ἀνόητα ποιεῖς, stulte facis.

(59) Colb. primus ἀπληστόν ἐστι τό, cella est inexplebilis. Haud longe Reg. primus et Colb. tertius eis tetριμμένον πίθον, depravate.

(60) Unus codex Reg. αὐτῷ ποιησόμεθα. Monere juvat, Eucharistiam non obscure hoc loco indicari: ad quam qui accederent, Dominum ipsum, ut docet Basilius, non Domini umbram aut figuram recipiebant. Quo Basilii testimonio, ut sexcentis aliis sanctorum Patrum, plane constat Domini corpus in Eucharistia vere et proprie recipi.

(61) Antiqui duo libri et editi ἀποδώκει μελίσσας. Alii quatuor mss. φυγαδεύει μελίσσας. Sed suspicor ita correctum ab aliquo, qui existimaret verbum ἀποδίδωκεν in uno aut altero versu ter repeti non debere, cum tamen in hac repetitione elegantiae aliquid et leporis inesse videatur.

(62) Editi τὴν σήμερον ἐσπέραν τῇ, etc., Confer mihi hodierni diei vesperam cum vespera crastini. Reg. primus et alii tres mss. Colbertini τὴν σήμε-

ναις (58), τὸ μὲν σῶμα συντρίβων, μὴ παραμυθούμενος δὲ τὴν ἐνδειαν. Ἀπιστόν ἐστι τὸ (59) ταμεῖον, eis τετρημένον πίθον ἀντλεῖς. Ὁ μὲν γὰρ οἶνος διαβρέει, τὴν ἰδίαν ὁδὸν ἀποτρέχων· ἡ δὲ ἁμαρτία ἐναπομένει· Οἰκίτης δραπέτευει δεσπότην τύπτοντα· σὺ δὲ παραμένεις τῷ οἶνῳ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν κεφαλὴν σου τύπτοντι; Μέτρον ἀριστον τῆς τοῦ οἶνου χρήσεως ἡ χρεια τοῦ σώματος. Ἐάν δὲ ἔξω τῶν ὄρων γένη, αὐρίον ἦξεις καρθηβαρῶν, χασμώμενος, διγγυῶν, σεσηπότος οἶνου ἀπόζων· πάντα σοι περιφέρεσθαι, πάντα δυνεῖσθαι δόξει. Μέθη γὰρ ὕπνον μὲν ἐπάγει, ἀδελφῶν θανάτου, ἐγγήγορσιν δὲ δυνείροις προσεοικυῖαν. omnia circumvolvi videbuntur. Ebrietas ut somniis assimilem.

11. Ἄρα οἶδας τίς ἐστίν ὃν ὑποδέχεσθαι μέλλεις; Ὁ ἐπαγγεῖλάμενος ἡμῖν, ὅτι Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα, καὶ μοῖρην παρ' αὐτῷ ποιήσομεν (60). Τί σὺν προλαμβάνεις τῇ μέθῃ, καὶ ἀποκλείεις τῷ δεσπότη τὴν εἰσοδόν; τί προτρέπη τὸν ἐχθρὸν προκατασχεῖν σοι τὰ θυρώματα; Μέθη Κύριον οὐχ ὑποδέχεται· μέθη Πνεῦμα ἅγιον ἀποδιώκει. Καπνὸς μὲν γὰρ ἀποδιώκει μελίσσας (61), χαρίσματα δὲ πνευματικὰ ἀποδιώκει κραιπάλῃ. Νηστεία πόλεως εὐσηχμοσύνη, ἀγορᾶς εὐστάθεια, οἰκῶν εἰρήνη, σωτηρία τῶν ὑπαρχόντων. Βούλει αὐτῆς ἰδεῖν τὴν σεμνότητα; Σύγκρινόν μοι τὴν σήμερον ἐσπέραν τῇ (62) αὐρίον, καὶ ὅβρι τὴν πόλιν ἐκ ταραχῆς καὶ ζάλης εἰς γαλήνην βαθεῖαν μεταβαλοῦσαν. Εὐχομαι δὲ καὶ τὴν σήμερον τῇ αὐρίον ἐοικέναι κατὰ τὴν σεμνότητα· καὶ τὴν αὐρίον μηδὲν φαιδρότητι τῆς σήμερον ἀπολείπεσθαι. Ὁ δὲ ἀγαθὸν ἡμᾶς εἰς τὴν περίοδον τοῦ χρόνου Κύριος παράσχοι ἡμῖν, οἷον ἀγωνισταῖς, εἰς τοὺς προαγῶνας τούτους τὸ στερβὸν καὶ εὐτονον τῆς καρτερίας ἐπιδειξαμένους (63), φθάσαι καὶ ἐπὶ τὴν κυρίαν τὴν στεφάνων ἡμέραν· νῦν μὲν τῆς ἀναμνήσεως τοῦ σωτηρίου πάθους (64), ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς ἀνταποδόσεως τῶν βεβιωμένων ἡμῖν ἐν τῇ δικαιοκρασίᾳ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα (65) εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ρὴν ἐσπέραν τῇ, non dissimili sensu. At Regii secundus et tertius et Colb. primus τὴν σήμερον ἡμέραν τῇ, Confer mihi cum die crastino diem hodiernum. Nihil in contextu mutandum iudicavimus.

(63) Veteres septem libri ἐπιδειξαμένους. Editi ἐπιδειξαμένους.

(64) Legenti mihi Erasmus, qui illud, νῦν μὲν τῆς ἀναμνήσεως τοῦ σωτηρίου πάθους, interpretatus est hoc modo, ut recordermur nunc quidem salutiferæ afflictionis, in mentem venit quorundam, qui, ne viderentur antiquitatis aut ignari aut parum studiosi, non fidem, sed persuasionem, non sacramentum corporis Domini, sed sanctificum crustulum, et alia id genus dicebant: quam loquendi rationem nemo sapiens unquam approbabit. Præstat igitur, ut mihi quidem videtur, ita vertere: ut recordermur nunc quidem salutiferæ passionis.

(65) Colb. primus ἐν τῇ δικαιοκρασίᾳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα νῦν καὶ ἀεὶ, etc. Aliter in aliis mss. legitur; neque id mirum videbitur iis qui paululum in conferendis veteribus libris versati sunt, cum clausula in variis codicibus varie scribi solet.

ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Β' (66).

1. Παρακαλεῖτε, φησὶν, *ιερεῖς, τὸν λαόν· λαλήσατε εἰς τὰ ὅρα Ἱερουσαλήμ*. Ἰκανῇ τοῦ λόγου ἡ φύσις τῶν μὲν σπουδαίων τὰς ὁρμὰς ἐπιτείνει, τῶν δὲ βραδύμων καὶ καθυρῶν ἐπεγείρει τὸ πρῶτον. Ὅθεν στρατηγοὶ μὲν, εἰς παράταξιν τὸν στρατὸν καθιστῶντες, τοῖς παρακλητικοῖς λόγοις πρὸ τῶν ἀγώνων κέχρηται, καὶ τοσαύτην ἔχει δύναμιν ἡ παραίνεσις, ὥστε πολλοὶς καὶ θανάτου πολλάκις καταφρόνησιν ἐμποιοῦν· γυμνασάσθαι δὲ καὶ παιδοτρίβαι, πρὸς τοὺς ἐν τοῖς σταδίοις ἀγῶνας τοὺς ἀθλοῦντας προσάγοντες (67), πολλὰ περὶ τοῦ χρῆναι ποιεῖν ὑπὲρ τῶν στεφάνων διακελεύονται· ὥστε καὶ συνεπεισθήσαν πολλοὶ τῇ περὶ τὴν νίκην φιλοτιμίᾳ τῶν σωμάτων ὑπεριδεῖν. Καὶ τοῖνον καὶ ἐμοί, τοὺς Χριστοῦ στρατιώτας πρὸς τὸν κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν πόλεμον διαπάσσοντι, καὶ τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας ἐπὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης στεφάνους διὰ τῆς ἐγκρατείας παρασκευάζοντι, ἀναγκαῖος ὁ λόγος τῆς παρακλήσεως. Τί οὖν φημι, ἀδελφοί; Ὅτι τοὺς μὲν τὰ τακτικά μελετῶντας, καὶ τοὺς ἐν παλαίστραις (68) διαπνουμένους, ἀκόλουθόν ἐστι τῇ δαψιλείᾳ τῆς τροφῆς κατασκαρκεῖν ἑαυτοὺς, ὡς ἂν εὐκυνώτερον τῶν πόνων ἀντιλαμβάνοντο· οἷς δὲ οὐκ ἔστιν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πορνείας, τοῖσι διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς νηστείας ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ πρὸς τὸν ἀγῶνα καταγυμνάσθαι. Ἐλαῖον μὲν γὰρ πιαίνει τὸν ἀθλητὴν· νηστεία δὲ τὸν ἀσκητὴν τῆς εὐσεβείας κρατύνει. Ὅστε ὅσον ὑφαίρεις τῆς σαρκὸς, τοσούτον ποιήσεις τῆς πνευματικῆς εὐεξίας τὴν ψυχὴν ἀποστῆλαι. Οὐ γὰρ σωματικοὶς τόνος, ἀλλὰ καρτερία ψυχῆς καὶ τῇ πρὸς τὰς θλίψεις ὑπομονή τὸ πρὸς τοὺς ἀοράτους ἐχθροὺς περιγίνεται κράτος.

2. Ἔστι μὲν οὖν πάντα τὸν χρόνον ἡ νηστεία ὡφελίμος τοῖς αἰρουμένοις αὐτὴν (οὔτε γὰρ ἐπήρεια δαιμόνιον κατατολμᾷ τοῦ νηστεύοντος, καὶ οἱ (69) φύλακες τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελοι φιλοπονώτερον παραμένουσι τοῖς διὰ νηστείας τὴν ψυχὴν κεκαθαρμένοις)· πολλῷ δὲ πλέον νῦν, ὅτε εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιαγγέλλεται τὸ κήρυγμα. Καὶ οὔτε τις νῆσος, οὐκ ἡπειρος, οὐ πόλις, οὐκ ἔθνος, οὐκ ἑσχατιὰ ἀνέγκος ἐστὶ τοῦ κηρύγματος. Ἀλλὰ καὶ στρατόπεδα, καὶ ὁδοί, καὶ πλωτῆρες, καὶ ἔμποροι, πάντες ὁμοίως καὶ ἀκούουσι τοῦ παραγγέλματος, καὶ περιχαρῶς ὑποδέχονται. Ὅστε μηδεὶς ἑαυτὸν ἔξω ποιεῖτω τοῦ καταλόγου. τῶν νηστευόντων, ἐν ᾧ πάντα γένη, καὶ πᾶσα ἡλικία, καὶ ἀξιωματῶν διαφορὰ πᾶσαι καταλέγονται. Ἄγγελοι εἰσιν οἱ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν

⁶⁷ Isa. xl, 1. ⁶⁸ Ephes. vi, 12.

(66) Colb. secundus λόγος πρῶτος, sermo primus. Colb. tertius λόγος α'. Ita, teste Combesio, legitur in Regio quodam codice, τῇ δ' οὗτος ὁ λόγος, quarta die recitatur hic sermo. Unus codex Colbertinus, quem Combesius vocat minorem, sic habet in prima oratione, τῇ δ' τῆς τυρινῆς, hic sermo recitari solet die quarta ejus hebdomadis, qua caseis uti licet: in secunda vero illa, τῇ παρασκευῇ τῆς τυρινῆς, hic

A

DE JEJUNIO HOMILIA II.

1. Exhortamini, inquit, *sacerdotes, populum: loquimini ad aures Jerusalem*. Ea vis est orationis, ut et studiosis possit impetum intendere, et ignavis ac segnibus excitare alacritatem. Hanc ob causam duces cum aciem instruunt, exhortatoriis orationibus ante conflictum uti solent, tantamque vim habet ea exhortatio, ut compluribus etiam mortis contemptum frequenter afferat. Similiter exercitorum magistri et paedotribæ, si quando in stadiis certaturos producunt, multis admonent labores necessario pro coronis perferendos esse; adeoque victoriæ consequendæ studio adducti sunt multi ad sua corpora contemnenda. Proinde mihi quoque, qui Christi militis ad bellum cum invisibilibus hostibus gerendum instruo, et athletas pietatis per **11** abstinentiam præparo ad justitiæ coronas, opus est oratione exhortatoria. Quid igitur est quod dico, fratres? Nempe quod iis qui bellicis in rebus exercent, quippe in palæstris luctando desudant, convenit, ut copia ciborum reddant seipsos corpulentos et obesos; videlicet quo validioribus nervis labores queant capessere: contra vero, quibus Non est colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi dominos tenebrarum harum, adversus spirituales nequitias, hos oportet per sobrietatem ac jejunium ad certamen exerceri. Etenim quemadmodum oleum pinguefacit athletam: ita jejunium robur addit ei qui ad pietatem exercet sese. Itaque quantum subtraxeris carni, tanto reddes animam bonæ habitudine spiritali nitidiorē. Non enim ex viribus corporis, sed ex animi tolerantia atque in afflictionibus patientia adversus hostes invisibiles robur supplet.

2. Est quidem jejunium omni tempore utile, illa qui lubenti animo illud suscipiunt (neque enim assultus demonum quidquam audet adversus jejunantem, ac vitæ nostræ custodes angeli diligentius adsunt iis qui jejunio purgatam habent animam): sed multo magis hoc tempore, quo per universum terrarum orbem undique denuntiatur jejunii præconium. Nec ulla est insula, nec ulla terra continens, non civitas, non gens ulla, non extremus mundi angulus, ubi non audiatur jejunii edictum. Quin et exercitus, et viatores, et nautæ, et negotiatores, omnes pariter audiunt edictum, et summo gaudio excipiunt. Ne quis igitur semet excludat a numero jejunantium, in quo omne genus hominum, omnis ætas, omnes dignitatum ordines re-

sermo recitatur die sexta ejus hebdomadis, qua caseis uti licet. Putat autem vir doctissimus, librariorum hæc eo notasse, ut Ecclesiarum suarum ritus declararet. Plura qui cupit, ejus notam legere poterit.

(67) Antiqui tres libri ἀθλοῦντας προσάγοντες.

Alius codex et editi πρόγοντες.

(68) Reg. primus τοὺς ἐν παλαίστραις.

(69) Unus codex Colb. ἀλλὰ καὶ οἱ.

censentur. Angeli sunt qui in singulis ecclesiis describunt ac recensent jejunantium capita. Vide ne ob parvam eduliorum voluptatem simul et pri-veris angeli recensione, et teipsum apud eum qui exercitum collegit, obnoxium facias desertoris crimi-ni. Minus periculum foret, si quis fugiendo scu-tum in acie abjicere deprehenderetur, quam si ma-gnum illud scutum jejunium videatur projecisse. Dives es? Ne jejunium affeceris contumelia, exclu-dens illud fastidiosè a mensæ tuæ consortio, neve absque ullo honore e domo tua ipsum expuleris, a voluptate victum ac superatum; nequando te reum peragat apud juniorum legislatorem, fiatque ut condemneris ad longè majorem inedia muletæ no-mine, sive ex adversa valetudine corporis, sive ex alio quopiam tristi casu. Contra qui pauper est, ne ludum jejunium faciat; quandoquidem illud jam olim habet et domesticum et mensæ socium. Porro mulieribus quam est naturale respirare, tam est conveniens jejunium. Pueri, velut plantæ viri-des, jejunii aqua irrigentur. Senibus levem reddit laborem contracta jam olim cum jejunio familia-ritas. labores siquidem, quorum factum est expe-riementum longo usu, minore molestia afficiunt exer-citatos. Viatoribus expeditus itineris comes est je-junium. Quemadmodum enim luxur cogit illos onus perferre, **12** nimirum ea quibus se ingurgitarunt circumferentes: sic jejunium eos et leves reddit et expeditos. Ad hæc, indicta procul expeditione, militibus commectus suppeditat, non ad delicias, sed ad necessitatem; an non multo magis nobis qui adversus hostes invisibiles prodimus in præ-lium, ac post eos devictos ad supernam patriam fidesi tutamen loco est scuti²²: rursum nos thorace

A απογραφόμενοι τοὺς νηστεύοντας. Ὅρα μὴ διὰ μι-
κρὰν ἡδονὴν βρωμάτων ζημιωθῆς μὲν τὴν ἀπογρα-
φὴν τοῦ ἀγγέλου, ὑπόδικόν δὲ σουτὸν λειποταξίου
γραφῆς τῷ στρατολογῆσαντι καταστάσης. Ἐλάττων
ὁ κίνδυνος βίβασιν ἐπὶ παρατάξεως ἀπελεγχθῆναι
τινα, ἢ τὸ μέγα ὄπλον τὴν νηστείαν ἀποβάλλοντα (70)
φανῆναι. Πλούσιος εἶ; Μὴ καθυδρίσῃς τὴν νηστείαν,
ἀπαξιώσας λαβεῖν αὐτὴν ὁμοτράπεζον, μηδὲ τῆς οἰ-
κίας σεαυτοῦ ἀτιμον ἀποτέμῃ παρευμερηθεῖσαν
ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, μήποτε σε καταγγεῖλῃ (71) ἐπὶ
τοῦ νομοθέτου τῶν νηστειῶν, καὶ πολλαπλασίονά σοι
ἀπὸ καταδίκης ἐπαγάγῃ τὴν ἔνδειαν, ἢ ἐξ ἀβρώτειας
σώματος, ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς σχυθρωπῆς περιστάσεως.
Ὁ πένθης μὴ εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νηστείαν, πάλαι
σύνοικον αὐτὴν καὶ ὁμοδιαίτην ἔχων (72). Γυναιξὶ δὲ,
ὥσπερ τὸ ἀναπνεῖν, οὕτω καὶ τὸ νηστεύειν οἰκεῖόν
ἐστὶ καὶ κατὰ φύσιν. Οἱ παῖδες, ὥσπερ τῶν φυτῶν
τὰ εὐθαλῆ, τῷ τῆς νηστείας ὕδατι καταρδευέσθωσαν.
Τοῖς πρεσβυτέροις (73) κοῦφον ποιεῖ τὸν πόνον ἡ ἐκ
παλαιού πρὸς αὐτὴν οἰκείωσις· πόνοι γὰρ ἐκ μακρᾶς
συνηθείας μελετηθέντες, ἀλυπότερον προσπίπτουσι
τοῖς γυμνασμένοις. Τοῖς ὁδοιπόροις εὐσταλὴς ἐστὶ
συνέμπορος ἡ νηστεία. Ὡς περ γὰρ ἡ τρυφὴ ἀχθοφο-
ρεῖν αὐτοὺς ἀναγκάζει, τὰς ἀπολαύσεις περιχομίζον-
τας, οὕτω κοῦφους αὐτοὺς καὶ εὐζώνους ἡ νηστεία
παρασκευάζει. Εἰτα, στρατείας μὲν ὑπερορίου προ-
γραφείσης, τὰ ἀναγκαῖα, οὐχὶ τὰ πρὸς τρυφὴν, ἐπι-
σιτίζονται στρατιῶται· ἡμῖν δὲ πρὸς τὸν κατὰ τῶν
ἀοράτων ἐχθρὸν πόλεμον ἐξιοῦσι, καὶ μετὰ τὴν τοῦ-
των νίκην πρὸς τὴν ἀνω πατρίδα ἐπειγομένοις, οὐ
C πολλῷ μᾶλλον ἀρμόσει, ὥσπερ ἐπὶ στρατοπέδῳ δι-
αιτωμένοις, αὐτοῖς ἀρκεῖσθαι τοῖς ἀναγκαίοις;
festinamus, conveniet, tanquam in castris degenti-

3. Suffer afflictionem velut bonus miles, et le-
gitime certa, ut eorheris²⁴, illud haud ignorans,
quod quicumque certat, in omnibus sibi temperat.
Sed quod mihi modo inter dicendum venit in men-
tem, haud merito omitteretur, videlicet quod hujus
mundi militibus pro laborum ratione angetur ob-
sonium; contra, inter spirituales milites, qui minus
habet alimentum, plus habet honoris. Nam quem-
admodum galea nostra sua natura differt a corrupti-
bili, siquidem illius materia est æs, nostra vero
ex spe salutis²⁵ est conflata: itidem illis scutum e
ligno ac tergo bubulo confectum est, nobis vero
fidei tutamen loco est scuti²⁶: rursum nos thorace

3. Κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης, καὶ ἀθλήσον
νομίμως, ἵνα στεφανωθῇς, ἐκεῖνο εἰδὼς, ὅτι πᾶς ὁ
ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. Ὁ δὲ με ὑπῆλ-
θεν ἀρτίως λέγοντα, ἄξιον μὴ παριδεῖν· ὅτι τοῖς
μὲν τοῦ κόσμου στρατιώταις κατὰ τὴν τῶν καμάτων
ἀναλογίαν τὸ σιτηρέσιον αὔξεται· τοῖς δὲ πνευματι-
κοῖς ὁπλίστας ὁ τὸ ἐλάττων ἔχων τῆς τροφῆς τὸ μεί-
ζον ἔχει τοῦ ἀξιώματος. Ὡς γὰρ ἡ περικεφαλαία
ἡμῶν παρήλλακται τὴν φύσιν πρὸς τὴν φθαρτὴν·
τῆς μὲν γὰρ ὕλη ἐστὶν ὁ χαλκός, ἡ δὲ ἐκ τῆς ἐλπί-
δος τοῦ σωτηρίου συνέστηκε· καὶ ὁ θυρεὸς ἐκεῖνους
μὲν (74) ἐκ ξύλου καὶ βύρσης πεπολῆται, ἡμῖν δὲ τὸ
D τῆς πίστεως ἐστὶ προβόλαιον (75)· καὶ θώρακι ἡμεῖς

²² I Cor. ix, 25. ²³ I Thes. v, 8. ²⁴ Ephes. vi, 17.

(70) Reg. primus παρατάξεως ἐλεγχθῆναι τινα, ἢ
τὸ μέγα ὄπλον τῆς νηστείας ἀπὸ.

(71) Veteres quatuor libri καταγγεῖλῃ. Editi xa-
ταγγεῖλῃ.

(72) Ὁ πένθης μὴ εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νη-
στείαν, πάλαι σύνοικον αὐτὴν καὶ ὁμοδιαίτην
ἔχων. Qui pauper est, ne ludum jejunium faciat:
quandoquidem illud jam olim habet domesticum et
mense socium. Cum Basilus hoc loco pauperes ipsos
hortetur ad jejunandum, multo aptior et commo-
dior erit illius oratio, si legamus sublata negatione,
εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νηστείαν, ludum exisfimet

jejunium, quandoquidem jejunio jamdudum assue-
tus est. MARAN.

(73) Reg. primus τοῖς πρεσβυταῖς. Nec ita multo
post idem codex προσπίπτουσι τοῖς ἐγγυμνασμένοις.
Subinde editi οὕτω καὶ κοῦφους. At vocola καὶ in
nostris codicibus non legitur.

(74) Editi καὶ ὁ θυρεὸς μὲν ἐκεῖνους. Antiqui tres
libri καὶ ὁ θυρεὸς ἐκεῖνους μὲν.

(75) Veteres quinque libri cum utraque editione
Paris. et Basil. ἐστὶ προβόλαιον· quem locum ita
vertit Erasmus, nostrum vero munimentum fides est.
Sed præterquam quod προβόλαιον munimentum non

μὲν τῷ τῆς δικαιοσύνης περιπεφράγμεθα, ἐκείνοι δὲ ἅπαντες ἡμῶν τινὰ ἀλυσιδωτῶν (76) περιφέρουσι· καὶ μάχαιρα ἡμῖν μὲν ἢ τοῦ πνεύματος ἐστὶ πρὸς ἑαυτοὺς, οἱ δὲ τὴν ἐκ σιδήρου προβάλλονται· οὕτω δὴλον, ὅτι τροφαὶ οὐχ αὐταὶ ἀμφοτέροις τὴν ἰσχύν ἐμποιοῦσιν· ἀλλ' ἡμᾶς μὲν τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας βόωνυσιν, ἐκείνοις δὲ ἡ πλησμονὴ τῆς γαστρὸς ἀναγκαία. Ἐπεὶ οὖν ἡγάγεον ἡμῖν περιτρέχων ὁ χρόνος τὰς πολυπόθτους ταύτας ἡμέρας, ὡς παλαιὰς τροφάς, ἄσμενοι πάντες ὑποδεσώμεθα, δι' ὧν ἐτιθήνησато ἡμᾶς ἡ Ἐκκλησία πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Μέλλων τοίνυν νηστεύειν μὴ σκυθρωπάσης Ἰουδαϊκῶς· ἀλλ' εὐαγγελικῶς σεαυτὸν καταφαίδρυνον, μὴ πενθῶν τῆς γαστρὸς τὴν ἐνδοίαν, ἀλλὰ συνηθόμενος τῇ ψυχῇ τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεις. Οἶδας γάρ, ὅτι Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἀλλήλοις ἀντίκειται, ὑφέλωμεν τῆς σαρκὸς τὴν εὐπάθειαν, αὐξήσωμεν δὲ τῶν ψυχῶν τὴν ἰσχύν (77), ἵνα, διὰ τῆς νηστείας κατὰ τῶν παθῶν λαβόντες τὰ νικητήρια, τοὺς τῆς ἐγκρατείας στεφάνους ἀναζητώμεθα.

4. Ἦδη οὖν σεαυτὸν ἀξιὸν παρασκεύασον τῆς σεμνοτάτης νηστείας· μὴ (78) τῇ σημερινῇ μέθῃ τὴν αὐρίον διαφθείρης ἐγκράτειαν. Κακὸς ὁ λογισμὸς, πονηρὰ ἡ ἐπινοία· Ἐπειδὴ πάντες ἡμερῶν νηστεία ἡμῖν προκηρύσσεται, σήμερον ἑαυτοὺς τῇ μέθῃ καταδαπτίσωμεν. Οὐδεὶς, γυναῖκα νόμοις γαμικοῖς ἐπάγεισθαι μέλλων, παλλακίδας καὶ ἑταίρας προλαβὼν εἰσποικίλλεται (79). Οὐ γὰρ ἀνέχεται ἡ νομίμη τὴν μετὰ τῶν διεσθαρμένων συνοίχησιν. Μὴ τοίνυν καὶ σὺ, προσδοκωμένης νηστείας, προεισαγάγῃς τὴν μέθην, τὴν πάνδημον πόρνην, τὴν ἀναισχυντίαν μητέρα, τὴν φιλόγελον, τὴν μαινάδα, τὴν πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀσχημοσύνης εὐκόλον. Οὐ γὰρ μὴ εἰσελθὴ νηστεία καὶ δέησις εἰς ψυχὴν ρυπωθεῖσαν ὑπὸ τῆς μέθης. Τὸν νηστεύοντα εἰσω τῶν ἱερῶν περιβόλων παραδέχεται ὁ Κύριος· τὸν κραυπαλῶντα (80) ὡς βέβηλον καὶ ἀνέριον οὐ προσίεται. Ἐὰν γὰρ βλάβη αὐρίον οἴνου ἀπόζω, καὶ τούτου σεσηπότος, πῶς εἰς νηστείαν σοι τὴν κραυπαλὴν λογισμαί; Μὴ γὰρ ὅτι πρόσφατον οὐκ ἐνεχέω (81) τὸν ἀκρατον, ἀλλ' ὅτι οὐ καθαρεύεις οἴνου, τούτω λογίζου. Ποῦ σε τάξω; Ἐν τοῖς μεθύουσιν, ἢ ἐν τοῖς νηστευταῖς; Ἡ παρελθούσα οἰνοφλυγία πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάται· ἢ παρούσα ἐνδοία νηστείαν προσμαρτυρεῖ. Ἀμφισθητήσιμος εἰ τῇ μέθῃ ὥσπερ ἀνδράποδον, καὶ οὐκ ἀφέξεταί σου δικαίως, ἐναργεῖς τὰς ἀποδείξεις τῆς δουλείας παρεχομένη, τὴν ὁσμὴν τοῦ οἴνου ὥσπερ ἀγγεῖον ἐναπομένειν. Εὐθὺς ἡ πρώτη τῶν νηστεῶν ἀδοκίμῳ σοι (82) γενήσεται, διὰ τὸ ἐναποκεῖσθαι σοι

⁷⁷ Matth. vi, 16, 17. ⁷⁸ Galat. v, 17. ⁷⁹ ibid.

est, sed indumentum, debuerat ita interpretari : nobis vero fidei munimentum loco est scuti. In Reg. primo pro περιβόλων legitur προβόλων : quod melius veriusque iudico. Mox Oliv. et Angl. cum editis peripeφράγμεθα. At mss. nostri plerique omnes simpliciter πεφράγμεθα.

(76) Editi ἀλυσιδωτῶν. Libri veteres ἀλυσιδωτόν.

(77) Colb. primus τῆς ψυχῆς τὴν ἰσχύν.

(78) Et hanc orationem habitam esse die Dominica patet ex illo, Ne hodierna temulentia crastinam abstinentiam corrumpas. Improbum istuc

A justitiæ obarmamur, illi tunicam hamis consertam circumferunt : præterea nobis adest gladius spiritus ad defensionem, illi ferro defenduntur : ita quoque nos non iisdem cibariis quibus illi, vegetamur viresque colligimus : sed nos pietatis dogmata corroborant, illis ad parandas vires expletione ventris est opus. Quoniam igitur temporis circulus dies hos vehementer optabiles nobis reduxit, eos tanquam veteres nutritios, lubentes et hilares quisque excipiamus, per quos Ecclesia nos ad pietatem educat. Proinde jejunaturus noli tristis esse, Judæorum more ; sed, juxta doctrinam evangelicam, teipsum hilarem et alacrem præbe ; neque lugeas ventris inediam, sed animæ potius gratulare spiritualibus epulis fruenti. Scis enim quod Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem ⁷⁷. Itaque cum hæc sibi invicem adversentur ⁷⁸, subtrahamus carni delicias, augeamus animæ robur ; ut per jejunium a vitiis atque libidinibus victoriam reportantes, abstinentiæ coronis cingamur.

4. Jam igitur teipsum exhibeas dignum jejunio cum primis venerabili, ut ne hodierna temulentia crastinam abstinentiam corrumpas. Improbum istuc consilium est, prava cogitatio est, ita dicentium : Quoniam nobis quinque dierum jejunium indictum est, hodie nosipsos temulentia obruamus. Nemo pudicam uxorem legitimo conjugio ducturus, prius scorta et concubinas domum inducit. Neque enim conjux legitima patitur convictum contuberniumque corruptarum. Proinde tu quoque, cum expectatur jejunium, cave prius introduces ebrietatem, scortum illud publicum, impudentiæ matrem, risus amantem, insanientem, ad omnia turpitudinis genera proclivem. Neque enim jejunium et precatio introibunt in animam temulentiam ⁷⁹ sordibus inquinatam. Jejunantem intra sacros cancellos suscipit Dominus ; at luxu crapulaque plenum, veluti profanum et a sacris alienum nequam admittit. Etenim si cras venias vinum obolens, idque cruditate corruptum ac putrefactum, quomodo tibi crapulam pro jejunio imputabo ? Neque enim illud cogita, quod merum tibi recens infusum non est ; sed quod a vino purus non es, hoc reputa. In utro te ordine collocabo ? Inter ebriosos, an inter jejunantes ? Præterita vinolentia te sibi asserit : præsens inedia jejunium testificatur. Aneps es, et controversum tibi temulentiam veluti mancipium, nec unquam dimittet te, idque optima

consilium est, ita dicentium : Quoniam nobis quinque dierum jejunium, etc.

(79) Reg. primus προλαβὼν εἰσποικίλλει.

(80) Antiqui tres libri τὸν κραυπαλῶντα. Editi κραυπαλοῦντα. Mox idem Reg. primus ἀνέριον οὐ προσδέχεται.

(81) Unus mss. οὐκ ἐνεχέω. Alii quatuor et editi οὐκ ἐνεχέω. Haud longe Reg. primus τάξω ἐν τοῖς μεθύουσιν.

(82) Reg. primus νηστεῶν ἀδοκίμῳ σοι, erit tibi irritus. Ibidem idem codex διὰ τὸ ἀποκεῖσθαι.

jure: quippe quæ manifesta servitutis argumenta proferat, odorem vini velut in lagena residentem. Protinus tibi primus jejunii dies abjudicabitur, ob temulentiae reliquias in te repositas. Quorum autem primitiæ rejiciuntur, haud dubium quin in his totum quoque sit rejiciendum. *Ebriosi regnum Dei non possidebunt* *. Si temulentus accedis ad jejunium, quid utilitatis auferes? Nam si te ebrietas excludit a regno cœlorum, quisnam tandem e jejunio fructus? Annon vides, quod qui in domandis equis, qui ad certamina aluntur, peritissimi sunt, cum instat certaminis dies, eos inedia præparant? Tu contra, data opera temetipsum deprimis saturitate: adeo gulæ vitio bruta etiam animalia præcurris. Venter onustus non solum ad cursum, sed ne ad somnum quidem accommodus est, eo quod distento ciborum copia, non datur quiescere, sed lævum latus vertere.

5. Jejunium servat parvulos, sobrium reddit juvenem, venerabilem facit senem; venerabilior enim est canities jejunio decorata. Jejunium feminis ornatus est congruentissimus; ætate ac robore vigentibus pro freno est; jejunium matrimonii custodia est, virginitatis nutritus. Atque hæc quidem commoda affert privatim jejunium, in singulis ædibus, in quibus colitur. At publice quomodo vitam nostram gubernat? Totam confestim civitatem, totumque populum ad tranquillitatem componit, consopit clamores, eliminat lites, conviciis imponit silentium. Cujus magistri præsentia puerorum strepitus tam subito compescit, quam jejunium oboriens civitatis tumultus coercet? Quis commessor prodit in jejunio? quis unquam chorus lasciviens a jejunio coactus est? Teneri risus, meretriciæ cantilenæ, insanæ saltationes subito diffugiunt et civitate, a jejunio tanquam ab austero quoque iudice in exsilium actæ. Quod si omnes jejunium ad res gerendas in consilium adhiberent, nihil obstaret quominus per universum terrarum orbem alta pax esset, videlicet nec aliis gentibus in alias insurgentibus, nec exercitibus manus inter se conserentibus. Ne arma quidem cuderentur, si jejunium vigeret, nec fora judicialia extruerentur, neque quisquam habitaret in 14 carceribus. In summa, nec deserta haberent maleficos, nec civitates sycophantas, nec mare piratas. Si omnes essent jejunii discipuli, prorsus non audiretur, ut Job ait **, vox exactoris; nec vita nostra tot suspiriis, tot mœroribus esset differta, si jejunium vitam nostram gubernare. Perspicuum est enim quod unumquemque doceret non tantum in eduliis

A τῆς μέθης τὰ λείψανα. Ὅν δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἀδόκιμος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόβλητον δηλονότι. Μέθυσοι Θεοῦ βασιλείαν οὐ κληρονομήσουσιν. Εἰ μεθύοντες ἐπὶ τὴν νηστείαν, τί σοι τὸ ὄφελος; Εἰ γὰρ ἀποκλείει σε τῆς βασιλείας ἡ μέθη, πῶς σοι λοιπὸν χρήσιμον τὸ νηστεύειν; Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι καὶ τῶν ἱππῶν τοὺς ἀγωνιστὰς οἱ ἐμπειρότατοι πωλοῦσθαι, τῆς ἀγωνίας προσδοκωμένης (83), διὰ τῆς ἐνδείας προσυτρεπίζουσι; Σὺ δὲ ἐξεπίτηδες σεαυτὸν καταπιεῖς τῷ κόρῳ τοσοῦτον τῇ γαστριμαργίᾳ καὶ τὰ ἄλογα παρελαύνεις. Βαρουμένη γαστήρ οὐχ ὅπως πρὸς δρόμον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ὕπνον ἐπιτρέδει· διότι, καταβληθεμένη τῷ πλήθει (84), οὐδὲ ἡρεμεῖν συγχωρεῖται, ἀλλ' ἀναγκάζεται πολλὰς ποιέσθαι τὰς περιστροφὰς ἐφ' ἑκάτερα.

ne ad somnum quidem accommodus est, eo quod cogitur subinde semet nunc in dextrum, nunc in

B 5. Νηστεία φυλάσσει νήπια, σωφρονίζει τὸν νέον, σεμνὸν ποιεῖ τὸν πρεσβύτερον· αἰδεσιμωτέρα γὰρ πολὺ νηστεία κεκοσμημένη. Γυναιξὶ κόσμος ἀρμοδιώτατος, ἀκμαζόντων χαλινὸς, συζυγίας φυλακτήριον, παρθενίας τροφός. Τοιαῦτα μὲν αἱ καθ' ἑκάστον οἶκον αὐτῆς ἐπιμέλειαι. Δημοσίᾳ δὲ πῶς τῷ βίῳ ἡμῶν ἐμπολιτεύεται; Πᾶσαν ἀθρόως τὴν πόλιν, καὶ πάντα τὸν δῆμον μεθαρμόζει πρὸς εὐταξίαν, κοιμίζει κραυγὴν, ἐξορίζει μάχην (85). λοιδορίαν κατασιγάσει. Τίλος διδασκάλου παρουσία παιδῶν θόρυβον οὕτως ἀθρόως καθίστησιν, ὡς ἡ νηστεία παραφανείσα ταραχὴν πόλεως καταστέλλει; Ποῶς κοιμαστὴς ἐν νηστείᾳ προῆλθε; ποῶς χορὸς ἀσελγῆς ἀπὸ νηστείας συνέστη; Ἀπαλοὶ γέλωτες, καὶ ἄσματα πορνικὰ, καὶ ὀρχήσεις ἐκμανεῖς ἐξαπίνης τῆς πόλεως ὑπεξέρχονται (86), ὥστε πρὸς δικαστοῦ τινος αὐστηροῦ τῆς νηστείας φυγαδευθεῖσαι. Εἰ δὲ πάντες αὐτὴν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν πρακτικῶν σύμβουλων παρελάμβανον, οὐδὲν ἐκώλυε βαθεῖαν εἰρήνην εἶναι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· μήτε ἐθνῶν ἐπανισταμένων ἀλλήλοις, μήτε στρατοπέδων συρρόηγουμένων. Οὐκ ἂν ἐχαλειύετο ὄπλα, νηστείας κρατούσης, οὐδ' ἂν δικαστήρια συνεκροτεῖτο, οὐδ' ἂν φύκουν τινὲς τὰ δεσποτικὰ, οὐδ' ἂν ὄλως προῆλθαι εἰς ἐρημίαι τοὺς κακουργοῦντας, ἢ αἱ πόλεις τῶν συκοφάντων, ἢ τοὺς καταποντιστὰς ἡ θάλασσα. Εἰ πάντες ἦσαν μαθηταὶ τῆς νηστείας, οὐδ' ἂν ἠκούσθῃ ὄλως, κατὰ τὸν τοῦ Ἰωβ λόγον, φωνὴ φορολόγου, οὐδ' ἂν οὕτως ᾔν (87) ὁ βίος ἡμῶν πολυστένακτος καὶ κατηφέας πλήρης, εἰ νηστεία τὸν βίον ἡμῶν ἐπρυτάνευε. Ἄθλον γὰρ, ὅτι ἐδίδασκεν ἂν πάντας οὐχὶ βρωμάτων μόνον ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ φιλαργυρίας, καὶ πλεονεξίας, καὶ πάσης κακίας παντελῆ φυγὴν καὶ ἀλλοτρίωσιν. Ὅν ἐξαιρεθέντων, οὐδὲν

** I Cor. vi, 10. ** Job iii, 18.

(83) Reg. primus ἀγωνίας προκειμένης· quam scripturam sequeremur, nisi editi et alii mss. vulgatam lectionem tuerentur. Haud longe editi et mss. καταπιεῖς τῷ κόρῳ, non καταπαίνεις, ut Timmannus in ora libri adnotarat. Nec ita multo post mss. duo βουλομένη γάρ.

(84) Antiqui duo libri Colbertini καταβληθεμένη τῷ πλήθει. Aliquanto post Reg. primus σεμνοποιεῖ

τὸν πρεσβύτερον· αἰδεσιμωτάτη γάρ.

(85) Editi ἐξομαλίζει μάχην. At Regii tres mss. et totidem Colbertini et Coisl. ἐξορίζει, multo rectius.

(86) Collb. primus πόλεως ἐξέρχονται.

(87) Codex Combef. τὸν Ἰωβ λόγον.... οὐδ' ἂν ᾔν.

ἐκώλυνεν ἐν εἰρήνῃ βαθεῖα (88) καὶ ἀταραξία ψυχῶν ἅμα καὶ ἀντιπαρὰ τὴν ζωὴν ἡμᾶς παραπέμπειν. denique ab omni vitio prorsus abhorre et alienum esse. Quibus exstirpatis nihil vetaret quominus et nos in alta pace animorumque tranquillitate vitam nostram transmitteremus.

6. Νῦν δὲ οἱ μὲν τὴν νηστεῖαν ἀποπειρόμενοι, τὴν τρυφὴν δὲ ὡς μακαριότητα βίου μεταδιώκοντες, τὸν τε πολλὸν ἐκείνων τῶν κακῶν ἐσθλὸν ἐπεισάγαγον, καὶ τὰ ἐαυτῶν προσδιαφείρουσι σώματα. Παρατήρησόν μοι τῶν προσώπων τὴν διαφορὰν, τῶν τε σήμερόν σοι κατὰ τὴν ἐσπέραν φανησομένων καὶ τῶν αὔριον. Σήμερον οἰδοῦντα, ὑπέρυθρα, ἰδρωτὶ λεπτῷ νοτιζόμενα, ὀφθαλμοὶ δίλυγοι, προπιπεῖς, τὸ ἀκριδὲς τῆς αἰσθήσεως ἐκ τῆς ἐνδοθεν ἀγλῦος ἀφρημένοι· αὔριον δὲ κατεσταλμένα, σεμνὰ, τὴν ἐκ τῆς φύσεως χροῖαν ἀπολαβόντα (89), συννοίας γέμοντα καὶ πάσης αἰσθήσεως ἀκριβοῦς, οὐδεμιᾶς ἐνδοθεν αἰτίας ταῖς φυσικαῖς ἐνεργείαις ἐπισκοτούσης. Νηστεία ἡ τῶν ἀγγέλων ὁμοίωσις, ἡ τῶν δικαίων ὁμόσκητος, ὁ τοῦ βίου σωφρονισμός. Αὕτη νομοθέτην ἐποίησε τὸν Μωϋσῆν· νηστείας ἐστὶ καρπὸς Σαμουὴλ. Νηστεύουσα προσήγατο τῷ Θεῷ Ἄννα· Ἄδωναί Κύριε, Ἐλωί (90) Σαβαώθ, ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὴν δούλην σου, καὶ δῶς μοι σπέρμα ἀνδρός, δώσω αὐτὸν ἐνώπιόν σου δοτὸν. Οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίοι (91), ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Αὕτη τὸν μέγαν Σαμψὼν ἐτιθηγήσατο, καὶ ἕως ὅτε συμπαρῆν τῷ ἀνδρὶ, κατὰ χιλοὺς ἐπιπτον οἱ πολέμιοι, καὶ πύλαι (92) πόλεων ἀνεσπῶντο, καὶ λείοντες τῶν χειρῶν τὴν ἰσχὺν οὐχ ὑφίσταντο. Ὅτε δὲ μέθη αὐτὸν καὶ πορνεία παρέλαβον, ἀλώσιμος ἦν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν στερηθεὶς, παῖγιον προέκειτο τοῖς παιδαρίοις τῶν ἀλλοφύλων. Νηστεύσα (93) Ἥλιας ἀπέκλεισε τὸν οὐρανὸν τρία ἔτη καὶ μῆνας ἕξ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε πολλὴν ἐκ τοῦ κόρου τιττομένην τὴν ὕβριν, ἀναγκαιῶς αὐτοῖς τὴν ἀκούσιον ἐκ τοῦ λιμοῦ νηστεῖαν ἐπήγαγε· δι' ἧς πρὸς τὸ ἀμετρον ἤδη χρομένην αὐτῶν τὴν ἀμαρτίαν ἐστῆσεν, οἷον καυτηρὶ τινὶ ἢ τομῇ τῇ νηστείᾳ τὴν εἰς τὸ πλεόν πρόδοτον τοῦ κακοῦ διακόψας.

7. Δέξασθε αὐτὴν, οἱ πένιτες, τὴν σύνοικον ὁμῶν καὶ δημογράβειον. Οἱ δοῦλοι, τὴν ἀνάπαυσιν τῶν συνεχῶν τῆς ὑπηρεσίας καμάτων. Οἱ πλούσιοι, τὴν ἱατρούουσαν ὑμᾶς τῆς ἐκ τοῦ κόρου βλάβης, καὶ τῇ μεταβολῇ τερπνότερα ποιοῦσαν τὰ ὑπὸ τῆς συνθηλαίας καταφρονούμενα. Οἱ ἀβήρωτοι, τὴν τῆς ὑγείας μητέρα. Οἱ εὐεχτοῦντες, τὸ τῆς εὐεξίας ὁμῶν φυλακτήριον. Ἐρώτησον τοὺς ἱατροὺς, καὶ ἀναγγελοῦσί σοι, ὅτι σφαλερώτατόν ἐστι πάντων ἡ ἐπ' ἀκρον εὐεξία. Διόπερ διὰ νηστείας ὑφαίρουσι τὸ πλεονάζον οἱ ἐμπειρότατοι, ὡς μὴ τῷ βάρει τῆς πολυσαρκίας ὑποκλασθῆναι τὴν δύναμιν. Ἐξεπύθηδες γὰρ διὰ τῆς ἐνδείας

6. Nunc vero qui ut jejunium rejiciunt, ita delicias tanquam in his sita sit vitæ felicitas, expetunt, non tantum infinitum illud vitiorum examen induxerunt, verum et sua ipsorum corpora corrumpunt. Observa mihi vultuum discrimen, tum eorum qui hodie sub vesperam conspiciuntur, tum eorum qui cras apparebunt. Hodie tument, rubore suffusi, sudore tenui rorantes, oculi humentes, procaces, atque ob internam caliginem exacta cernendi facultate privati: crastino vero die videbis eosdem vultus compositos, graves, colore natural recepto, toto habitu præsentem animum præ se ferentes, omnibus sensibus integris, utpote quorum naturalibus actionibus nulla intus causa tenebras offundit. Jejunium similitudo est hominum cum angelis, justorum contubernalis, vitæ moderatio. Per jejunium Moyses factus est legislator: jejunii fructus est Samuel. Jejunans Anna Deum deprecata est: Adonai Domine, Eloi Sabaoth, si respiciens respexeris ad ancillam tuam, dederisque mihi semen viri, dabo illud in conspectu tuo donum⁸⁸. Vinum et siceram non bibit, usque ad diem obitus sui⁸⁹. Jejunium magnum illum Sampsonem educavit, idque quandiu viro affuit, cadebant hostes mille, urbium portæ evellebantur, leones robur manuum illius non sustinebant⁹⁰. At simul atque ebrietas ac scortatio apprehendit hominem, facile in manus hostium incidit, atque exoculatus pro ludo expositus est pueris alienigenarum. Elias cum jejunasset clausit cælum tres annos ac menses sex⁹¹. Etenim cum videret multam nasci e satietate petulantiam, accedente fame illos invitos coegit jejunare; eoque peccata illorum jam in immensum excurrentia cohibuit, dum jejunio velut ustione aut sectione quadam, majorem mali progressum interrupit.

7. Excipite hoc, pauperes, contubernale vobis, ac mensæ socium. Excipite, servi, uti relaxationem a perpetuis servitii laboribus. Excipite, divites, quod noxæ a luxu vobis illatæ medeatur, quodque vicissitudine et novitate vobis jucundiora reddat ea quæ nunc ob assuetudinem fastidiuntur. Excipite, male valentes, sanitatis matrem. Qui bona estis habitudine, excipite bonæ vestræ habitudinis custodem. Interroga medicos, ac dicent tibi nihil esse periculosius habitudine corporis extreme bonæ. Quapropter qui peritissimi sunt artis, per jejunium detrahunt redundantia, ne vis naturæ pondero

⁸⁸ I Reg. i, 11. ⁸⁹ Judic. xiii, 14. ⁹⁰ Judic. xv, 16; xvi, 3; xiv, 6. ⁹¹ III Reg. xvii, 1.

(88) Regii duo codices ἐκώλυνεν ἐν γαλήνῃ βαθείᾳ. Haud longe editi τὴν ζωὴν καὶ ἡμᾶς. Vocula καὶ in nostris mss. non invenitur.

(89) Unus codex Regius χροῖαν ἀναλαβόντα.

(90) Editi et mss. habent Ἐλωί. At apud LXX legitur Ἐλωί. Mox editi δώσω αὐτό. Antiqui sex

libri αὐτόν. Colb. tertius δώσω σοι αὐτόν.

(91) Reg. primus σίκερα οὐ πίοται. Alii duo mss. οὐ μὴ πίο.

(92) In Colb. tertio legitur πύλαι πόλεως. Mox idem codex πορνεία παρέλαβεν.

(93) Unus codex Reg. νηστεύων.

corpulentiae fracta succumbat. Nam quod nimium est, per inedia ac famem consulto detrahentes, **15** capacitatem quandam, ac alteram nutritionem, alteriusque incrementi principium facultati nutriendi praestant. Adeo omni instituto omnique corporis habitudini jejunii congruit utilitas, ac pariter omnia condecorat, domos, fora, noctes, dies, civitates, deserta. Cum igitur tot modis sua comoda nobis impertiat, hilariter illud, juxta Domini praeceptum ⁶⁶, excipiamus, non tristes sicut hypocritae, sed mentis hilaritatem absque fuco pra nobis ferentes. Quanquam non arbitror tanto mihi labore opus esse, ut vos ad jejunium exhorter, quanto ut dehorter ne quis hodie in vitium ebrietatis incidat. Nam jejunium quidem plerique, partim ob consuetudinem, partim ob pudorem inter ipsos mutuam, suscipiant. Verum ab ebrietate metuo, quam vinolenti, non aliter quam paternam hereditatem, mordicus tenent. Quemadmodum enim qui longinquam profectionem adornant, ita nonnulli recordes hodie adversus quinque dierum jejunium vino indulgent. Quis est usque adeo vesanus, ut priusquam bibere incipiat, ebriorum more deliret? An ignoras quod venter non servat depositum? Venter est pessima fide in conventis. Penum incustoditum, in quod cum multa reposueris, noxam quidem retinet, at non servat deposita. Vide ne tibi quoque, si cras post ebrietatem veneris, dicantur ea quae modo lecta sunt: *Non istud jejunium elegi, dicit Dominus* ⁶⁷. Quid mescas ea quae misceri non possunt? Quod consortium temulentiae cum jejunio? quae societas vinolentiae cum abstinentia? *Quis consensus templo Dei cum idolis* ⁶⁸? Templum enim Dei sunt, in quibus habitat Spiritus Dei ⁶⁹: contra, templum idolorum sunt, qui foedam impudicitiae colluviem per ebrietatem admittunt. Hodiernus dies vestibulum est jejunii. Neque vero qui in vestibulis profanatur, dignus est qui ad sancta introeat. Nullus famulus cupiens rerum suum placare, hostem illius patronum ac reconciliatorem adhibet. Ebrietas inimicitia est in Deum; jejunium, poenitentiae initium. Itaque si cupis per confessionem reverti ad Deum, fugito temulentiam, ne magis te a Deo alienet. Attamen ad hoc, ut laudem promereatur jejunium, non est per se satis abstinere a cibis, sed jejunium jejunemus acceptabile, Deo gratum. Verum jejunium est, a vitis alienum esse, continentia linguae, irae cohibitio, concupiscentiarum amputatio, obrectationis, mendacii, perjurii. Ab his abstinere, ac laudabile jejunium.

8. Ceterum delectemur in Domino, in medita-

⁶⁶ Matth. vi, 16, 17. ⁶⁷ Isa. lviii, 5. ⁶⁸ II Cor. vi, 16. ⁶⁹ I Cor. iii, 16.

(94) Antiqui duo libri Regii tā μέντοι παραδόξοντα. Statim Reg. primus ἐγὼ ἐξελεξάμην.

(95) Unus codex Colb. τῆς οἰνοφυλίας.

(96) Aliquanto ante ostendimus hanc orationem habitam esse die dominica. Nunc ex illis, hodiernus dies vestibulum est jejunii; nec certe qui, etc., plane

A καθελόντες τὴν ἀσπρίαν, εὐρυχωρίαν τινὰ, καὶ ἀνατροφὴν, καὶ ἀρχὴν δευτέρας αὐξήσεως τῇ θρεπτικῇ δυνάμει παρασκευάζουσιν. Οὕτω παντὶ ἐπιτηδεύματι καὶ πάσῃ σώματος ἔξει τὸ παρ' αὐτῆς ὠφέλιμον ἀπαντᾷ, καὶ πᾶσιν ὁμοίως ἐπιπρέπει, τοῖς οἰκοῖς, ταῖς ἀγοραῖς, ταῖς νοξί, ταῖς ἡμέραις, ταῖς πόλεσι, ταῖς ἐρημίαις. Τὴν τοίνυν διὰ τοσούτων ἡμῖν τὸ παρ' αὐτῆς καλὸν χαρίζομένην φαιδρῶς ὑποδεξώμεθα, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, μὴ κατασκευραπάζοντες ὡς οἱ ὑποκριταί, ἀλλὰ τὸ ἰλαρὸν τῆς ψυχῆς ἀνεπιτηδεύτως διαδεικνύντες. Καὶ οὐ τοσούτου μοι δεῖν ἀγῶνος ἡγοῦμαι τὴν περὶ νηστείας παράκλησιν, ὅσου τὸ μὴ σήμερον τινα τοῖς κακοῖς τῆς μέθης περιπεσεῖν. Τὴν μὲν γὰρ νηστείαν καὶ διὰ τὴν συνήθειαν καὶ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους αἰδῶ οἱ πολλοὶ καταδέχονται φοβούμεναι δὲ τὴν μέθην, ἣν, ὥσπερ τινὰ κληῖρον πατρίων, οἱ φιλοῖνοι διασώζουσιν. Ὡς γὰρ οἱ πρὸς τὰς μακρὰς ἀποδημίας ἀπαίροντες, οὕτω τινὲς τῶν ἀνοήτων σήμερον πρὸς τὰς πέντε τῶν νηστειῶν ἡμέρας οἰκίζονται. Τίς οὕτως ἀνόητος, ὥστε, πρὶν ἄρξασθαι πίνειν, τὰ τῶν μεθυόντων παραφρονεῖν; Οὐκ οἶδας, ὅτι γαστήρ παρακαταθήκην οὐ διασώζει; Γαστήρ συναλλακτὴς ἐστὶν ἀπιστότατος· ταμιεῖον ἀφύλακτον, πολλῶν ἐναποτεθέντων, τὴν μὲν βλάβην παρακατέχουσα, τὰ μέντοι παρατεθέντα (94) οὐ διασώζουσα. Ὅρα καὶ μή σοι αὖριον ἀπὸ μέθης ἐλθόντι τὰ νῦν ἀναγνωσθέντα λεχθῇ: *Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος*. Τί μιγνύεις τὸ ἄμικτα; Τίς μετοχῇ νηστείας πρὸς μέθην; τίς κοινῶν τῇ οἰνοφυλίᾳ (95) πρὸς τὴν ἐγκράτειαν; Τίς **C** *συγκατάθεσις παρ' Θεοῦ μετὰ εἰδώλων*; Ναδς μὲν γὰρ Θεοῦ εἰσιν ἐν οἷς τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖ, ναδς δὲ εἰδώλων οἱ διὰ τῆς μέθης τὸν συρφετὸν τῆς ἀκολασίας ὑποδεχόμενοι. Ἡ (96) σήμερον ἡμέρα προπύλαιόν ἐστι τῶν νηστειῶν. Οὐ δῆπου δὲ ὁ ἐν τοῖς προθύροις βεβηλωθεὶς ἀξίος ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἅγια. Οὐδεὶς οἰκέτης, ἐξευμενίσασθαι θέλων τὸν αὐτοῦ δεσπότην, τῷ ἐχθρῷ αὐτοῦ προστάτῃ καὶ διαλλακτῇ κέχρηται. Μέθη ἐχθρὰ ἐστὶν εἰς Θεόν· νηστεία δὲ ἀρχὴ μετανοίας. Εἰ οὖν βούλει διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἐπανελθεῖν πρὸς τὸν Θεόν, φεύγε τὴν μέθην, μή σοι χαλεπωτέραν κατασκευάσῃ τὴν ἀλλοτριώσιν. Οὐ μέντοι ἐξαρκεῖ καθ' αὐτὴν ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων πρὸς τὴν ἐπαινετὴν νηστείαν, ἀλλὰ νηστεύσωμεν νηστείαν δεκτὴν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ (97). Ἀληθὴς νηστεία ἡ τοῦ κακοῦ ἀλλοτριώσις, ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἐποχῇ (98), ἐπιθυμῶν χωρισμὸς, καταλαλίδς, ψεύδους, ἐπιπορίας. Ἡ τούτων ἔνδεια νηστεία ἐστὶν ἀληθής. Ἐν τούτοις μὲν οὖν ἡ νηστεία καλὴν.

verum est jejunium. In his igitur situm est bonum

8. Κατατρυφήσωμεν δὲ τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ μελέτῃ

constat eandem prima Dominica Quadragesimae habitam esse.

(97) In Regio primo scriptum invenimus εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

(98) Colbertini duo θυμοῦ ἐποχῇ.

τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐν τῇ ἀναλήψει τῶν σωτηρίων νομίων, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς διορθωτικοῖς τῶν ψυχῶν ἡμῶν δόγμασιν. Ἀπὸ μέντοι τῆς ἐν τῷ κρυπτῷ νηστείας φυλαξώμεθα, περὶ ἧς καὶ ὁ (99) προφήτης ἀπεύχεται λέγων· *Ὁδὸν λιμοκτορήσει Κύριος ψυχὰς δικαίων· καὶ τὸ· Ὁὐκ εἶδον δικαίον ἐγκαταλειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους.* Οὐ γὰρ ἂν περὶ αἰσθητῶν ἄρτων εἶπεν ὁ εἰδὼς τοὺς παῖδας τοῦ πατριάρχου ἡμῶν (1) Ἰακώβ ἄρτων ἐνεκεν καταβάνας εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ περὶ τῆς πνευματικῆς λέγει τροφῆς, καθ' ἣν ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος τελειοῦται. Μὴ ἔλθῃ καὶ ἐφ' ἡμᾶς (2) ἡ τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειληθεῖσα νηστεία· Ἰδοὺ γὰρ ἡμέραι ἐρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐπάξω ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην λιμὸν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ θλίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· *ὃν διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ δίκαιος κριτὴς, ἐπειδὴ ἰώρα αὐτῶν τὸν μὲν νοῦν ἐν τῇ ἀτροφίᾳ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων (3) λιμαγνοῦμενον, ὑπερπαινόμενον δὲ αὐτῶν καὶ κατασαρκούμενον τὸν ἔξω ἄνθρωπον.* Πάσας τοίνυν τὰς ἐφεξῆς ἡμέρας ἐστίασαι ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιθιναῖς τε καὶ ἐσπεριναῖς εὐφροσύναις. Μηδεὶς ἐκουσίως ἀπολιμπανέσθω (4) τῆς πνευματικῆς εὐωχίας. Πάντες μετάσχωμεν τοῦ νηφαλίου κρατήρος, ὃν ἡ σοφία, κεράσασα, προέθηκεν ἡμῖν ἐξ ἰσοῦ, καθ' ὅσον ἐστὶ χωρητικὸς ἕκαστος ἀπαρέσθαι. *Ἐκέρασε γὰρ τὸν ἑαυτῆς κρατήρα, καὶ ἐσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα·* τοῦτέστι, τὴν τῶν τελείων τροφὴν, τῶν διὰ τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. Ὡς θαυσιλῶς ἐμφορηθέντες, εὐρεθίσμεν ἄξιοι καὶ τῆς ἐν τῷ νυμφῶνι εὐφροσύνης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν (5).

OMILIA EIE TO,

Πρόσεχε σεαυτῷ (6).

1. Τοῦ λόγου τὴν χρῆσιν δέδωκεν ἡμῖν ὁ κτίσας ἡμᾶς θεός, ἵνα τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν ἀλλήλοις ἀποκαλύπτωμεν, καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν τῆς φύσεως ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδῶμεν, ὥσπερ ἐκ τινων ταμείων, τῶν τῆς καρδίας κρυπτῶν, προφέροντες τὰ βουλευμένα. Εἰ μὲν γὰρ γυμνῇ τῇ ψυχῇ διεζῶμεν, εὐθὺς ἀνὰ πᾶν τῶν νοημάτων ἀλλήλοις συνεγινόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ παραπετάσματι τῇ σαρκὶ καλυπτομένη ἡμῶν ἡ ψυχὴ τὰς ἐννοίας ἐργάζεται, βημάτων δεῖται καὶ ὀνομάτων πρὸς τὸ δημοσιεῖν τὰ ἐν τῷ βάθει κείμενα. Ἐπειδὴ οὖν ποτε λάθῃται φωνῆς σημαντικῆς ἡ ἐννοια ἡμῶν (7), ὥσπερ πορθημῶν τινὶ τῷ λόγῳ

A lione eloquiorum Spiritus, inque suscipiendis salutaribus institutis, denique in cunctis dogmatibus, quibus emendantur animi nostri. Rursus ab interno mentis jejunio caveamus, quod et propheta deprecatur, his verbis: *Non occidet Dominus fame animas justorum* 70. Ac rursus: *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus querens panem* 71. Nec enim loquitur de panibus sensibilibus, qui noverat filios patriarchæ nostri Jacob panum causa descendisse in Ægyptum, sed de spiritali loquitur alimonia, qua interior 16 noster homo perficitur. Ne veniat etiam in nos jejunium quod Deus comminatur Judæis: *Ecce enim dies veniunt, dicit Dominus, et inducam in terram hanc famem, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini* 72: quam ideo immisit justus iudex, quod perspiceret eorum mentem verorum dogmatum inedia, fame necari; contra vero, externum eorum hominem supra modum pinguescere et obesum fieri. Per omnes igitur hosce sequentes dies convivio excipiet vos Spiritus sanctus, matutinis simul et vespertinis epulis. Nemo sua sponte seipsum fraudet hoc epulo spiritali. Omnes participes simus sobrii calicis, quem ipsa Sapientia temperavit, ac nobis apposuit ex æquo, ut quantum quisque capax est hauriat. *Miscuit enim craterem suum, occidit hostias suas* 73; hoc est, perfectorum cibum, *Qui propter assuetudinem sensus exercitatos habent ad discretionem boni et mali* 74. Quibus affatim expleti, reperiamur et illo digni gaudio, quod exhibebitur in sponsi thalamo, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

HOMILIA IN ILLUD,

Attende tibi ipsi 75.

1. Qui nos condidit Deus, ideo impertivit nobis sermonis usum, ut alter alteri cordis consilia aperiamus, eaque unusquisque propter naturæ societatem communicemus cum proximo, ex abditis cordis recessibus, velut ex cellis quibusdam penariis, depromentes. Etenim si constaremus anima nuda, statim certe cogitationum ope inter nos congrederemur: quia vero anima nostra carnis tegumento operta, cogitationes producit, verbis opus habet et nominibus, ut ea quæ in reconditiore mentis recessu delitescunt, proferat in apertum. Mens igitur nostra simul ut vocem quidpiam si-

70 Prov. x, 3. 71 Psal. xxvi, 25. 72 Amos viii, 11. 73 Prov. ix, 2. 74 Hebr. v, 14. 75 Deut. xv, 9.

(99) Antiqui tres libri περὶ ἧς καὶ ὁ. Aberat vocalia καὶ a vulgaris. Mox Reg. primus Κύριος ψυχῇ.

(1) Veteres quinque libri πατριάρχου ἡμῶν. Ultime vox in impressis libris deerat.

(2) Colbertini primus et tertius μὴ ἔλθῃ καὶ ἐφ' ὁμᾶς.

(3) Sic Regii primus et tertius. Alii mss. et editi διδαγμάτων.

(4) Antiqui duo libri Colbertini ἐκουσίως ἀπολει-

πέσθω.

(5) Colb. primus τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(6) In Reg. primo ita scriptum invenimus: Οὗτος ὁ λόγος ἀναγινώσκειται τῇ β' τῆς τυρινῆς. Hic sermo legitur die secunda ejus hebdomadis, qua lacticiis vesci licet.

(7) Colb. tertius ἡ ἐπίνοια ἡμῶν.

gnificantem apprehendit, sermone velut cymba quadam vehitur, et aerem transvolans, a loquente transit ad audientem. Quodsi nacta fuerit altam tranquillitatem ac quietem, tum sermo veluti portum quendam placidum ac tranquillum, discipulorum aures subit; sin autem excitatus ab auditoribus tumultus, quasi aspera quædam tempestas contra aspirarit, medio in aere dissolutus naufragium facit. Date igitur quietem sermoni per silentium. In eo enim fortasse videbitur aliquid utile, nec indignum quod hinc vobiscum exportetis. Difficilis captus est veritatis sermo, ac facile potest effugere non attentos. Ita enim voluit Spiritus sanctus sermonem suum contractum esse ac brevem, ut paucis multa significet, nulloque negotio ob brevitatem valeat facile memoria retineri. Nam et naturale sermonis munus est, neque obscuritate 17 ea quæ significantur occultare, neque supervacaneum esse et vanum, ac temere rebus circumfluum. Certe ejusmodi sunt ea verba, quæ modo nobis ex Moysis libris recitata sunt, quorum omnino recordamini, vos qui studiosi estis, nisi forte ob suam brevitatem vestras præterfluxerint aures. Ita autem se habet sententia: *Attende tibi ipsi, ne quando fiat verbum occultum in corde tuo iniquitas*. Sumus nos homines ad peccata cogitationum proclives. Quapropter qui corda nostra singillatim finxit¹⁶, haud nescius in voluntatis appetitione compleri maximam peccatorum partem, puritatem in principali animæ parte sitam, ceu principem ac primariam nobis constituit. Nam maxime qua parte facile prolabor in peccata, hanc custodia ac cura majore dignatus est. Quemadmodum enim medici providentiores imbecilliora corpora monitis quibusdam ad cautionem adhibitis multo ante communiunt: eundem ad modum communis curator, et verus animarum medicus, quam partem ad peccatum pronam in nobis maxime novit, eam validioribus prædiis præmunivit. Etenim corporeæ actiones tempore indigent, opportunitate, labore, adiutoribus, denique reliquo commeatu. E diverso, animi motus citra temporis moram fiunt, perficiuntur citra lassitudinem, citra negotium ullum consistunt, idoneum ipsis est tempus omne. Et sane nonnunquam invenitur qui arrogans sit, superbiatque de gravitate et castitate, quique extrinsecus præ se ferens temperantiæ larvam, ac plerumque inter eos qui ipsum ob virtutem beatum prædicant, desidens medius, mox tamen cogitatione per occultum cordis motum ad peccati locum accurrat. Videt animo concupita, commiscitur congressum quempiam indecorum, ac denique in abditi cordis officina, claram in seipso voluptatis speciem depingens, nullis testibus intra se peccatum perpetrat, omni-

¹⁶ Psal. xxxiv, 41.

(8) In aliquibus codicibus Combesianis legitur *δυνάμενος ἐκφυγεῖν*. Nec ita multo post tres mss. *ὥστε κλειστόν ἐν*.

A ἐποχουμένη, διαπερῶσα τὸν ἀέρα, ἐκ τοῦ ῥηγομένου μεταβαίνει πρὸς τὸν ἀκούοντα· καὶ μὲν εὖρη γαλήνην βαθεῖαν καὶ ἡσυχίαν, ὥστε λιμέσιν εὐδαίμοις καὶ ἀχειμάστοις ταῖς ἀκοαῖς τῶν μανθανόντων ὁ λόγος ἐγκαθορμίζεται· ἐὰν δὲ οἷον ζάλη τις τραχεῖα ὁ παρὰ τῶν ἀκούοντων θόρυβος ἀντιπνεύσῃ, ἐν μέσῳ τῷ ἀέρι διαλυθεὶς ἐναυάγησιν. Ποιήσατε τοίνυν γαλήνην τῷ λόγῳ διὰ τῆς σιωπῆς. Ἰσως γὰρ ἂν τι φανεῖη χρησίμων ἔχων τῶν ἀγωγίμων. Δυσθήρατός ἐστιν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος, βλάβως δυνάμενος ἐκφεύγειν (8) τοὺς μὴ προσέχοντας, οὕτω τοῦ Πνεύματος οἰκονομήσαντος συνεσταλμένον αὐτὸν εἶναι καὶ βραχύ, ὥστε πολλὰ ἐν ὀλίγοις δηλοῦν, καὶ διὰ συντομίαν εὐκολον εἶναι τῇ μνήμῃ παρακατασχέσθαι (9). Καὶ γὰρ φύσει ἀρετῇ λόγου μήτε ἀσφαλεῖα κρύπτειν τὰ σημαινόμενα, μήτε περιττόν ἐστι καὶ μάταιον εἰκὴ τοῖς πράγμασι περιβρόντα. Ὅποιός οὖν δὲ ἐστὶ καὶ ὁ ἀρτίως ἡμῖν ἐκ τῶν Μωυσείως βίβλων ἀνεγνωσμένος λόγος, οὗ μέμνησθε πάντως οἱ γε φιλόπονοι, πλὴν εἰ μὴ ποὺ διὰ βραχύτητα παρέδραμεν ὑμῶν τὰς ἀκοάς. Ἐχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· *Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα*. Εὐκόλοι ἐσμεν πρὸς τὰς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας οἱ ἄνθρωποι. Διότι ὁ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, εἰδὼς, ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ἁμαρτίας ἐν τῇ ὁρμῇ πληροῦται τῇ κατὰ πρόθεσιν, τὴν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ καθαρότητι πρώτῃν ἡμῖν διατάξας. Ὡ γὰρ μάλιστα προχειρῶς ἐξαμαρτάνομεν, τοῦτο πλείονος φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἤξιώσεν. Ὡστε γὰρ τῶν σωμάτων τὰ ἀσθενέστερα οἱ προμηθέστεροι τῶν ἱατρῶν ταῖς προφυλακτικαῖς ὑποθήκαις πόρρωθεν ἀσφαλίζονται· οὕτως ὁ κοινὸς κηδεμὼν, καὶ ἀληθινὸς τῶν ψυχῶν ἱατρός, ὃ μάλιστα ἡμῶν οἶδε (10) πρὸς ἁμαρτίαν ὀλισθηρότερον, τοῦτο ἰχυροτέρας προκατελάθετο φυλακῆς. Αἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ σώματος πράξεις καὶ χρόνου δέονται, καὶ εὐκαιρίας, καὶ καμάτων, καὶ συνεργῶν, καὶ τῆς λοιπῆς χρηργίας· αἱ δὲ τῆς διανοίας κινήσεις ἀχρόνως ἐνεργούνται, ἀκόπως ἐπιτελοῦνται, ἀπραγματεύτως συνίστανται, πάντα καιρὸν ἐπιτηδεῖον ἔχουσι. Καὶ ποῦ τις τῶν σοδαρῶν καὶ κατωφρυωμένων ἐπὶ σεμνότητι, πλάσμα σωφροσύνης ἔξωθεν περικείμενος, ἐν μέσοις καθεζόμενος πολλάκις τοῖς ἐπ' ἀρετῇ αὐτὸν μαχαρίζουσιν, ἀπέδραμε τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸν τῆς ἁμαρτίας τόπον ἐν τῷ ἀφανεί τῆς καρδίας κινήματι. Εἶδε τῇ φαντασίᾳ τὰ σπουδαζόμενα, ἀνετυπώσατό τινα ὁμιλίαν οὐκ εὐπρεπῇ, καὶ ὅλως ἐν τῷ κρυφαίῳ τῆς καρδίας ἐργαστηρίῳ, ἐναργῇ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἡθονὴν ζωγραφήσας, ἁμάρτυρον ἔσω τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσατο, ἄγνωστον πᾶσι, ἔως ἂν ἔλθῃ ὁ ἀποκαλύπτων τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερῶν τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. *Φύλαξαι οὖν, μὴ ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα*. Ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμολχευσετ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

(9) Codices Combesiani *παρακατασχέσθαι*. Nostri et editi *προκατέχεσθαι*.

(10) Antiqui duo libri ἡμῶν οἶδε.

Διότι αἱ μὲν τοῦ σώματος πράξεις ὑπὸ πολλῶν δια-
κόπτονται, ὁ δὲ κατὰ πρόθεσιν ἁμαρτάνων, τῷ τάχει
τῶν νοημάτων συναρπασζομένην ἔχει τὴν ἁμαρτίαν.
Ὅπου οὖν ὀξύ τὸ παράπτωμα, ταχεῖα δέδοται ἡμῖν
ἢ φυλακῇ. Διαμαρτύρεται γὰρ, *Μήποτε γένηται*
ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα. Μᾶλλον
δὲ ἐπ' αὐτὴν τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν ἀναδράμωμεν.

cogitationum motu peccatum explevit. Ubi igitur
lapsus est repentinus, ibi repentina cavendi facul-
tas fuit nobis tradita. Obtestatur enim, *Ne quando verbum occultum in corde tuo fiat delictum*. Jam po-
tius ad ipsum sermonis recurramus exordium.

2. Πρόσεχε, φησὶ, σεαυτῷ. Τῶν ζώων ἕκαστον παρὰ
τοῦ τὰ πάντα συστησαμένου Θεοῦ οἰχοθεν ἔχει τὰς
ἀφορμὰς πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς οἰκίας συστάσεως.
Καὶ εὗροις ἂν, εἰ καταμάθοις ἐπιμελῶς, τῶν ἀλόγων
τὰ πλεῖστα ἀδίδακτον ἔχοντα τὴν πρὸς τὸ βλάπτον
διαβολὴν· καὶ φυσικῇ τινι πάλιν ὁλκῇ πρὸς τὴν τῶν
ὠφελοῦντων ἀπόλαυσιν ἐπιτιγόμενα. Διὸ καὶ ἡμῖν ὁ
παιδεύων ἡμᾶς Θεὸς τὸ μέγα τοῦτο παράγγελμα δέ-
δωκεν, ἵνα, ὅπερ ἐκείνοις ἐκ φύσεως, τοῦτο ἡμῖν ἐκ
τῆς τοῦ λόγου βοηθείας προσγένηται· καὶ ὅπερ
κατορθοῦται τοῖς ἀλόγοις ἀνεπιστάτως, τοῦτο παρ'
ἡμῶν ἐπιτελεῖται διὰ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς συνεχούς
τῶν λογισμῶν (11) ἐπιστάσεως· καὶ φυλάκας ὡμεν
ἀκριβεῖς τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν ἀφορμῶν·
φεύγοντες μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ὥστερ τὰ ἄλογα φεύγει
τῶν βρωμάτων τὰ δηλητήρια· διώκοντες δὲ τὴν δι-
καιосύνην, ὥστερ κἀκεῖνα μεταδιώκει (12) τῆς πόας
τὸ τρέφιμον. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα δυνατὸς ᾖς
διακρίνειν τὸ βλάπτον ἀπὸ τοῦ σώζοντος. Ἐπειδὴ δὲ
διπλοῦν τὸ προσέχειν· τὸ μὲν, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς
ἐνατείνεσθαι τοῖς ὁρατοῖς· τὸ δὲ, τῇ νοεῖ τῆς ψυχῆς
θυναίμεν ἐπιβάλλειν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀσωμάτων· ἐάν
μὲν ἐπὶ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνεργείας κείσθαι εἰπω-
μεν τὸ παράγγελμα, εὐθὺς αὐτοῦ τὸ ἀδύνατον ἀπε-
ελέγξομεν. Πῶς γὰρ ἂν τις ὅλον ἑαυτὸν τῷ ὀφθαλμῷ
καταλάβοι; Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ὁ ὀφθαλμὸς
κέχρηται τῷ ὁρᾶν (13)· οὐ κορυφῆς ἐπικνέεται, οὐ
τὰ νῦτα οἶδεν, οὐ πρόσωπα, οὐ τὴν ἐν τῷ βάθει τῶν
σπλάγχχνων διάθεσιν. Ἀσεβὲς οὖν τὸ λέγειν ἀδύνατα
εἶναι τὰ τοῦ Πνεύματος παραγγέλματα (14). Λέγεται
τοῖνυν ἐπὶ τῆς κατὰ νοῦν ἐνεργείας τοῦ προστάγμα-
τος ἑξακοῦσιν. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ· τουτέστι, Παν-
ταχόθεν σεαυτὸν περισκόπει. Ἀκοίμητον ἔχε πρὸς
τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν τὴν τῆς ψυχῆς ὁμῖαν. Ἐν μέσῳ
παγίδων διαβαίνεις. Κεκρυμμένοι βρόχοι παρὰ τοῦ
ἐχθροῦ πολλαχόθεν καταπεπῆγασιν. Πάντα οὖν περι-
σκόπει, *Ἵνα σώζῃ ὥστερ δορκὰς ἐκ βρόχων, καὶ*
ὥστερ ὄρνεον ἐκ παγίδος. Ἡ μὲν γὰρ δορκὰς ἀν-
άλωτὸς ἐστὶ τοῖς βρόχοις δι' ὀξύτητα τῆς ὀράσεως·
ὅθεν καὶ ἐπὶ νῦμός ἐστι τῆς οἰκίας ἐξουδορίας· τὸ
δὲ ὄρνεον κοῦφον τῷ περὶ ὑψηλότερον τῆς ἐπιβουλῆς

A bus ignotum, donec veniat qui revelabit occulta te-
nebrarum, et manifestabit consilia cordium⁷⁴.
Cave igitur ne quando verbum occultum in corde tuo
fiat delictum. Quisquis enim asperit mulierem ad
concupiscendum eam, jam adulterium commisit in
corde suo⁷⁵. Nam corporis actiones a multis inter-
cipiuntur: qui vero peccat voluntate, statim celeri
lapsus est repentinus, ibi repentina cavendi facul-
tas fuit nobis tradita. Obtestatur enim, *Ne quando verbum occultum in corde tuo fiat delictum*. Jam po-
tius ad ipsum sermonis recurramus exordium.

2. Attende, inquit, tibi ipsi. Animal quodvis ad
se tuendum ab omnium conditore Deo habet intus
impetum quemdam. Invenias itidem, si modo ani-
malium diligentem attenderis, maximam brutorum ani-
malium partem, nullo magistro, noxia vitare aver-
sarique: contra vero, naturali quadam propensione
ad sua commoda capienda incitari. Quapropter et
qui nos erudit Deus, magnum hoc nobis praece-
ptum dedit, ut quod illa a natura acceperat, id ipsum
accedat nobis rationis ope; et quod sit a brutis in-
considerate, hoc a nobis perficiatur ex animi at-
tentione et assidua mentis consideratione: item,
ut datos nobis a Deo impetus diligenter custodia-
mus, fugientes peccatum periade atque bruta ani-
malia venenatum pabulum fugiunt; sectantes vero
justitiam, velut illa herbas edules consecantur.
Attende igitur tibi ipsi, ut possis **18** noxium a sa-
lubri discernere. Quoniam autem duplex est atten-
tio: altera, cum considerantur oculis corporeis
visibilia; altera, cum speculamur incorporea intel-
ligente animi facultate; si dixerimus, quidem hoc
praeceptum in oculorum actione esse situm, statim
id fieri non posse deprehendemus. Qui enim fieri
potest, ut quis seipsum totum oculo complectatur?
Neque enim oculus ipse ad seipsum videndum
adhibet suos obtutus; non pertingit ad verticem,
terga non novit, non vultus, non internam visce-
rum dispositionem. Denique inipsum fuerit dicere
praecepta Spiritus sancti perfici non posse. Super-
est igitur ut illud praeceptum de mentis actione ac-
cipiamus. Attende igitur tibi ipsi: hoc est, Teipsam
omni ex parte conspice. Habeto oculum animae in-
somnia ad tui ipsius custodiam. In medio laqueo-
rum transis⁷⁶. Latet laquei multis in locis ab hoste
defixi. Circumspice igitur et lustra omnia, *Ut ser-
veris tanquam damula e laqueis, et tanquam avis e
reti*⁷⁷. Caprea enim prae visus claritate capi la-
queis non potest; inde est etiam quod id nominis
acceperit a proprio visus acumine; avis vero, si
modo sibi attendat, levi penna sursum erecta, red-
ditur altior quam ut incidat in aucupum insidias.

⁷⁴ 1 Cor. iv, 5. ⁷⁵ Matth. v, 28. ⁷⁶ Eccli. ix, 20. ⁷⁷ Prov. vi, 5.

(11) Editi et Reg. tertius τῶν λόγων. Alii mss.
τῶν λογισμῶν. Ibidem in Reg. primo pro ἐπιστάσεως
legitur ἐπιτάσεως.

(12) Editi διώκει. At mss. plerique omnes μετα-
διώκει.

(13) Unus codex Reg. et editi τὸ ὁρᾶν. Alii non
pauci τῷ ὁρᾶν. Statim unus codex Comhef. νῦτα

εἶδε: quæ scriptura viro doctissimo magis placet;
nec diffitebor eam mihi quoque magis placere.
Quoniam tamen alii mss. vulgatam lectionem præ-
ferunt, nihil mutandum censuimus.

(14) Reg. primus τὰ τοῦ Σωτῆρος παραγγέλματα.
praecepta Salvatoris. Ibidem editi λέγεται: οὖν. Multi
libri veteres λέγεται: τοῖνυν.

Cave igitur, ne brutis animantibus deterior videare ad teipsum custodiendum, nequando laqueis irretitus, praeda efficiaris diaboli, ab eo captus et ad illius voluntatem adductus⁸⁰.

3. *Attende itaque tibi ipsi* : hoc est, Non vis, neque his quæ circum te sunt, sed tibi ipsi soli attende. Aliud enim sumus nos ipsi, aliud nostra, aliud quæ circum nos sunt. Nos quidem anima sumus et mens, quatenus ad imaginem Conditoris sumus facti; nostrum vero corpus est, et qui per ipsum sunt sensus; circum nos autem pecuniæ, artes et reliqua vitæ suppellex. Quid igitur ait Scriptura? Ne carni attende, nec ullo modo prosequare illius bona, sanitatem, pulchritudinem, voluptatum usum, longam vitam; nec pecunias aut gloriam, aut potentiam admirare; nec alia quæcunque temporalis tuæ vitæ munera explent, magna aut eximia tanti duxeris, ut horum studio primariam tuam vitam negligas, sed *attende tibi ipsi*; hoc est, animæ tuæ. Exorna illam, et ejus curam gere, ut sor-des omnes ex nequitia ipsi accedentes, submoveantur per animi attentionem, omnisque vitiorum turpitudine expurgetur, ac contra condecoretur illustreturque omni virtutis ornatu. Perscrutare te ipse, quis sis; fac noscas tuam ipsius naturam, nimirum corpus quidem mortale esse, animam vero immortalem: item, duplicem esse vitam nostram, alteram carnis propriam, cito transeuntem; alteram animæ cognatam, limites nullos admittentem. *Attende ergo tibi ipsi*, neque iis quæ peritura sunt, ac si æterna essent, adhæseris, neque æterna quasi fluxa asperneris. Carnem despicio, quippe quæ transeat; curam habeas animæ rei **19** immortalis. Omni diligentia tibi ipsi intende, ut quod utrique profuturum sit, noveris dispertiri, carni quidem alimoniam et tegumenta: animæ vero pietatis dogmata, institutionem urbanam, virtutis exercitationem, vitiorum emendationem. Neque vero plus æquo pinguefacias corpus, neque sis sollicitus de copia carniū. Quoniam enim *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, et hæc sibi invicem adversantur*⁸¹, cave nequando adductus carni, multas vires tribuas deteriori. Nam quemadmodum in stalarum momentis unam lancem si degravabis, necesse est omnino ut oppositam reddas leviores: ita etiam in corpore et animo, dum unum redundat, alterum necessario imminuitur. Fruente enim corpore habitudine bona, atque obesitate aggravato, consequens est ut mens ad peculiares sibi actiones infirma sit ac debilis; contra, animo se bene habente

A τῶν ἀγρευόντων, ὅταν προσέχη, γίνεται. Ὅρα οὖν μὴ χεῖρων φανῆς τῶν ἀλόγων πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλάκην· μήποτε, ταῖς παγίαις ἀλόοις, θήραμα γένη τοῦ διαβόλου, ἐξωγρημένος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.

3. *Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ*· τούτεστι, Μήτε τοῖς σοῖς μήτε τοῖς περὶ σέ, ἀλλὰ σεαυτῷ μόνῳ πρόσεχε. Ἄλλο γάρ ἐσμεν ἡμεῖς αὐτοὶ, καὶ ἄλλο τὰ ἡμέτερα, καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐσμεν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, καθὼ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γεγενήμεθα· ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα καὶ αἱ δι' αὐτοῦ (15) αἰσθήσεις· περὶ ἡμᾶς δὲ, χρήματα, τέχναι καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου κατασκευὴ. Τί οὖν φησιν ὁ λόγος; Μὴ τῇ σαρκὶ πρόσεχε, μηδὲ τὸ ταῦτης ἀγαθὸν ἐκ παντὸς τρόπου δίωκε· ὕψιαν καὶ κάλλος καὶ ἡδονῶν (16) ἀπολαύσεις, καὶ μακροβιώτιν· μηδὲ χρήματα καὶ δόξαν, καὶ δυναστείαν θαύμαζε· μηδὲ ὅσα σοι (17) τῆς προσκαίρου ζωῆς τὴν ὑπηρεσίαν πληροῖ, ταῦτα μεγάλα νομίσας, τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῆς προηγουμένης; σεαυτοῦ ζωῆς καταμέλει· ἀλλὰ πρόσεχε σεαυτῷ· τούτεστι, τῇ ψυχῇ σου. Ταύτην κατακόσμει, καὶ ταύτης ἐπιμελοῦ, ὥστε πάντα μὲν τὸν ἐκ τῆς πονηρίας ἐπιγινόμενον αὐτῇ ῥύπον ἀποικονομεῖσθαι διὰ τῆς προσοχῆς, πᾶν δὲ τὸ ἀπὸ κακίας αἰσχος ἀποκαθαίρεσθαι, παντὶ δὲ τῷ ἐξ ἀρετῆς κάλλει κατακοσμεῖν αὐτὴν καὶ φαίδρυνειν. Ἐξέτασον σεαυτὸν τίς εἶ, γινώθι σεαυτοῦ τὴν φύσιν· ὅτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ· καὶ ὅτι διπλὴ τίς ἐστιν ἡμῶν ἡ ζωὴ· ἡ μὲν οἰκεῖα τῇ σαρκὶ, ταχὺ παρερχομένη· ἡ δὲ συγγενὴς τῇ ψυχῇ, μὴ δεχομένη περιγραφὴν. *Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ*, μήτε τοῖς θνητοῖς ὡς αἰθίοις ἐναπομείνης, μήτε τῶν αἰθίων ὡς παρερχομένων καταφρονήσης. Ὑπερόρα σαρκὸς, παρέρχεται γάρ· ἐπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου. Ἐπίστηθι μετὰ πάσης ἀκριθείας σεαυτῷ, ἵνα εἰδῆς διανέμειν ἐκατέρῳ τὸ πρόσφορον, σαρκὶ μὲν διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, ψυχῇ δὲ δόγματα εὐσεβείας, ἀγωγὴν ἀστέλιαν, ἀρετῆς ἀσκήσιν, παθῶν ἐπανόρθωσιν· μήτε ὑπερπαίνοιεν τὸ σῶμα, μήτε περὶ τὸν ὅχλον τῶν σαρκῶν ἐσπουδακέναι. Ἐπειδὴ γάρ *Ἐπιθυμεῖ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς, ταῦτα δὲ ἀλλήλοισι ἀντίκειται* (18). Ὅρα μὴ ποτε, προσθέμενος τῇ σαρκὶ, πολλὴν παράσχῃ τὴν δυναστείαν τῷ χεῖρονι. Ὅσπερ γάρ ἐν ταῖς ῥοπαῖς τῶν ζυγῶν, ἐὰν μίαν καταβαρύνῃς πλάστιγγα, κουφοτέραν πάντως τὴν ἀντικειμένην ποιήσεις· οὕτω καὶ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, ὁ τοῦ ἐτέρου πλεονασμὸς ἀναγκασίαν ποιεῖ τὴν (19) ἐλάττωσιν τοῦ ἐτέρου. Σώματος μὲν γάρ εὐπαθοῦντος καὶ πολυσαρκίᾳ βαρυνομένου, ἀνάγκη ἀδρανῆ καὶ ἄτονον εἶναι πρὸς τὰς οἰκειὰς ἐνεργείας τὸν νοῦν· ψυχῆς δὲ εὐεχτούσης καὶ διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν μελέτης πρὸς τὸ οἰκεῖον μέγιστος

⁸⁰ II Tim. II, 26. ⁸¹ Galat. v, 17.

(15) Reg. primus αἱ διὰ τοῦτου.

(16) Unus codex ἡδονῶν ἀπολαύσιν.

(17) Antiqui duo libri ὅσα σου. Alii mss. et editi ὅσα σοι. Nec ita multo post editi et Reg. tertius νομίσας, καὶ τῇ. Sed voculam καὶ delevimus, fidem

trium librorum veterum secuti.

(18) In Colb. tertio pro ἀντίκειται legitur ἀντίκεινται. Mox quatuor mss. παράσχῃ. Editi παράσχῃς.

(19) Antiqui tres libri ποιεῖται τὴν.

ὁφουμένης, ἐπόμενον ἐστὶ τὴν τοῦ σώματος ἕξιν ἅ κατὰμαραινέσθαι.

4. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο παράγγελμα καὶ ἀσθενοῦσι χρῆσιμον, καὶ ἐρρωμένοις ἀρμοδιώτατον. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἀσθενείαις οἱ ἱατροὶ τοῖς κάμνουσι παρεγγυῶσι προσέχειν αὐτοὺς ἑαυτοῖς, καὶ μηδενὸς τῶν εἰς θεραπείαν ἡκόντων καταμελεῖν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἱατρὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν λόγος (20) τὴν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατακωμηνῆν ψυχὴν διὰ τοῦ μικροῦ τούτου βοηθήματος ἐξιστάται. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα κατὰ ἀναλογίαν τοῦ πλημμελήματος καὶ τὴν ἐκ τῆς θεραπείας βοήθειαν καταδέξῃ (21). Μέγα καὶ χαλεπὸν τὸ ἁμάρτημα πολλῆς σοὶ γρεῖα τῆς ἐξομολογήσεως, δακρύων πικρῶν, συντόνου τῆς ἀγρυπνίας, ἀδιαλείπτου τῆς νηστείας. Κούφον καὶ φορητὸν τὸ παράπτωμα· ἐξιστάζέσθω καὶ ἡ μετάνοια. Μόνον πρόσεχε σεαυτῷ, ἵνα γνωρίζῃς ψυχῆς εὐρωστίαν καὶ νόσον. Πολλοὶ γὰρ ἀπὸ τῆς (22) ἄγαν ἀπροσεξίας μεγάλα καὶ ἀνίατα νοσοῦντες, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο ἴσασιν, ὅτι νοσοῦσι. Μέγα δὲ τὸ ἐκ τοῦ παραγγέλματος ὄφελος καὶ τοῖς ἐρρωμένοις περὶ τὰς πράξεις· ὥστε τὸ αὐτὸ (23) καὶ νοσοῦντας ἰσῆται, καὶ ὑγιαίνοντας τελειοῖ. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν μαθητευομένων τῷ λόγῳ μιᾶς τιнос πράξεώς ἐστιν ὑπέρτης, τῶν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διατεταγμένων ἡμῖν. Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ οὐ μόνον σκευὴ ἐστὶ παντοδαπὰ, χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ, καὶ ξύλινα (24) καὶ ὀστράκινα, ἀλλὰ καὶ τέχνηαι παντοῖαι. Ἐχει γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, θεραπευτὰς, ὀδοιπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργούς, ποιμένας, ἀθλητάς, στρατιώτας. Πᾶσι τούτοις ἐφαρμόσει τὸ βραχὺ τοῦτο ῥῆμα, ἑκάστῃ (25) καὶ ἀκριβείαν τοῦ ἔργου καὶ σπουδὴν τῆς προαιρέσεως ἐμποιοῦν. Θεραπευτὴς εἰ ἀπισταμένος· ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ εἰπόντος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πολλοὺς θεραπευτὰς, καὶ θεραπεύουσιν αὐτοὺς ἐκάνω παντὸς δρους. Πρόσεχε οὖν ἐπιμελῶς, μὴ πού σε διαφύγῃ τὸ θῆραμα, ἡνα, συλλαβόμενος τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, τοὺς ὑπὸ τῆς κακίας ἀγριωθέντας προσαγάγῃς τῷ σώζοντι. Ὁδοιπὸρος εἰ ὁμοίως τῷ (26) εὐχόμενῳ· Τὰ διαδήματά μου κατεύθυνον. Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ παρατραπήῃς τῆς ὁδοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ· ὁδὸν βασιλικὴν πορεύου. Ὁ ἀρχιτέκτων ἀσφαλῶς τὸν θεμέλιον καταβαλλέσθω (27) τῆς πίστεως, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ὁ οἰκοδόμος βλέπετω πῶς ἐποικοδομεῖ· μὴ ξύλα, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην, ἀλλὰ χρυσίον, ἀργύριον, λίθους τιμίους. Ὁ ποιμὴν, πρόσεχε μὴ τι παρέλθῃ τῶν ἐπιβαλ-

A et bonorum meditatione ad propriam magnitudinem evecto, sequitur bonam corporis habitudinem contabescere et elanguere.

4. Porro hoc idem præceptum cum infirmis conducit, tum maxime congruit bene valentibus. Et in morbis quidem medici adhortantur ægrotos, ut sibi ipsi attendant, nihilque eorum quæ ad medelam pertinent negligant. Eundem ad modum sermo etiam, animarum nostrarum medicus, animam a peccato male affectam exiguo hoc remedio persanat. Attende igitur tibi ipsi, ut pro delicti ratione recipias etiam subsidium curationis. Magnum est peccatum et grave, multa tibi opus est confessione, lacrymis amaris, intentis vigiliis, iugi jejunio. Leve est et tolerabile delictum: huic quoque B exæquetur penitentia. Tantummodo attende tibi ipsi, ut sanitatem animi ac morbum agnoscas. Sunt enim plerique, qui præ nimia animi inconsiderantia ægrotare se ne norunt quidem, quanquam gravibus morbis et insanabilibus laborant. Sed et bene valentibus in agendo non parum prodest illud mandatum: quare hoc idem et ægros sanat, et sanis conciliat sanitatem perfectiorem. Nam quisque nostrum qui inter verbi discipulos recensemur, sumus administri unius alicujus eorum munerum, quæ nobis, juxta Evangelium, præscripta sunt. Enimvero in magna domo Ecclesia hæc non modo vasa sunt cujuscunque generis, aurea et argentea, lignea et testacea²², sed sunt etiam artes omnigenæ. Habet enim domus Dei, quæ est Ecclesia Dei viventis²³, venatores, viatores, architectos, ædificatores, agricolas, pastores, athletas, milites. Conveniet brevis hæc dictio his omnibus, impertiens singulis tum operis integritatem, tum voluntatis studium. Venator es missus a Domino dicente: Ecce ego mitto multos venatores, et venabuntur eos super omnem montem²⁴. Attende igitur diligenter, ne forte effugiat te præda, ut eos qui vitulis offerati sunt, sermone veritatis captos adducas Servatori. Viator es non secus ac ille 20 qui sic precabatur: Cressus meos dirige²⁵, attende tibi ipsi ne deflectas a via, ne declines ad dextram aut sinistram, via regia incede. Jaciat architectus firmum fidei fundamentum, quod est Jesus Christus. Videat ædificator, quo pacto edificet: non lignum, non senum, non stipulam, sed aurum, argentum, lapides pretiosos²⁶. Pastor es? attende ne te quidquam eorum quæ ad munus pastorale attinent, prætereat. Hæc autem quid sibi

²⁰ II Tim. II, 20. ²¹ I Tim. III, 15. ²² Jerem. XVI, 16. ²³ Psal. CXVIII, 153. ²⁴ I Cor. III, 11, 12.

(20) Codices permulti ἡμῶν λόγος. Editi ὁ λόγος.

(21) Reg. primus βοηθεῖαν καταδέχῃ. Statim idem codex χαλεπὸν τὸ παράπτωμα. Nec ita multo post idem mss. φορητὸν τὸ ἁμάρτημα.

(22) Antiqui duo libri Πολλοὶ γὰρ ὑπὸ τῆς.

(23) Sic mss. At editi ὥστε αὐτὸ τοῦτο.

(24) Editi et Reg. tertius ἀργυρὰ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα. Alii tres mss. ἀργυρὰ καὶ ξύλινα. Ibidem editi ὀστράκινα, ἀλλὰ καὶ αἰε. Sed vox ἄλλα hoc loco in Reg. tertio deest.

(25) Veteres aliquot libri ἐκάστου. Ibidem Reg. primus et Colb. primus κατὰ ἀκριβείαν, male. Nec ita multo post duo mss. παρὰ τοῦ Κυρίου.

(26) Editi et Colb. tertius ὁμοίως τῷ, similis ei qui, etc. At Regii primus et tertius ὁμοίως τῷ, perinde atque is qui, etc., rectius. Hoc ipso in loco Colb. primus προσευχόμενῳ.

(27) Veteres duo libri καταβάλλετω. Codex Combel. καταβάλλετω.

volunt? Fac reducas errabundum pecus, oblige contritum, ægrum sana. Agricola si fueris, ficum infructuosam circumfodito, et ea quæ fecunditatem juvant appone ⁸⁷. Tu qui miles ⁸⁸ es, *collabora Evangelio* ⁸⁹: milita bonam militiam ⁹⁰ contra spiritus nequitie ⁹¹, adversus libidines carnis, assume omnem armaturam Dei ⁹²: ne impliceris vitæ negotiis ⁹³, ut ei qui te in militiam delegit, placeas. Athleta es? attende tibi ipsi, ne quam legem athleticam transgrediaris. Coronatur enim nemo, nisi legitime certaverit ⁹⁴. Imitare Paulum et currentem, et luctantem, et pugnis certantem ⁹⁵: tu itidem, velut bonus pugil, animi oculum omnino intentum habe. Partes præcipuas obtegit objectu manuum; intentis in adversarium oculis esto. Extende te in cursibus ad anteriora ⁹⁶. Sic curre, ut comprehendas ⁹⁷. Oppone te invisibilibus adversariis in luctatione. Esse te ejusmodi, quoad vires, hæc sententia vult, non concidentem animo, neque dormientem, sed sobrie et vigilantem tibi ipsi præsentem.

5. Deficiet me dies, si narrare pergam tum studia eorum qui Evangelio Christi operam dant, tum vim præcepti, videlicet quam conveniat omnibus. Attende tibi ipsi; sobrius esto, utere consiliis, præsentium custos, futuri provisor. Quod jam præsens est, præ segnitie ne amitte, neque eorum, quæ non sunt, nec forte futura sunt, quasi jam in manibus sint, tibi promitte possessionem. Nonne hic morbus natura insitus est adolescentibus, ut ob mentis levitatem habere se jam putent sperata? Nam si quando otium nacti fuerint, aut quietem nocturnam, imagines quasdam rerum non subsistentium sibi ipsi animo fingunt, et præ mentis instabilitate feruntur in omnia, pollicentes sibi splendorem vitæ, nuptias illustres, numerosam ac faustam sobolem, longævam senectutem, deferendos ab omnibus honores. Deinde cum nulla in re possint spes suas sistere, ad ea quæ inter homines maxima sunt, nimio animi tumore rapiuntur. Domos pulchras comparant et amplas, quas pretiosa ac omnigena supellectile replent; tantum adjiciunt terræ in circuitu, quantum vana eorum cogitatione a toto terrarum orbe rescissum est. Rursus provenientes illinc reditus in vanitatis horreis includunt. His addunt pecora, innumeram servorum turmam, magistratus civiles, principalis gentium, imperia militaria, bella, trophæa denique regnum

λότων τῇ ποιμαντικῇ. Ταῦτα δὲ εἰσι (28) ποῖα; τὸ πεπλανημένον ἐπίστρεφε, τὸ συνετριμμένον ἐπίδησον, τὸ νοσοῦν ἰασαί. Ὁ γεωργός, περισκαπτε τὴν ἀκαρπον συκῇν, καὶ ἐπιβάλλε τὰ πρὸς βοήθειαν τῆς καρπογονίας. Ὁ στρατιώτης, *συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ* (29), στρατεύου τὴν καλὴν στρατείαν κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, κατὰ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς, ἀνάλαβε πᾶσαν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ· μὴ ἐμπλέκου ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃς. Ὁ ἀθλητής, πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ πού τινα παραβῇς τῶν ἀθλητικῶν νόμων. Οὐδεὶς γὰρ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Μιμῶ τὸν Παῦλον, καὶ τρέχοντα, καὶ παλαίοντα, καὶ πυκτεύοντα· καὶ αὐτός, ὡς ἀγαθὸς πύκτης, ἀμετέριστον ἔχε τὸ τῆς ψυχῆς βλέμμα (30). Σκέπε τὰ καίρια τῇ προβολῇ τῶν χειρῶν· ἀνένδς τὸ ὅμμα πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἔστω. Ἐν τοῖς δρόμοις τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτείνου. Οὕτω τρέχε, ἵνα καταλάβῃς. Ἐν τῇ πάλῃ τοῖς ἀοράτοις ἀνταγωνίζου. Τοιοῦτόν σε εἶναι διὰ βίου ὁ λόγος βούλεται, μὴ ἀναπεπνωχότα, μηδὲ καθυέδοντα, ἀλλὰ νηφόντως καὶ ἐργηγορώτως ἑαυτοῦ (31) προσετώτα.

5. Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα διηγούμενον τὰ τε ἐπιτηδεύματα τῶν συνεργούντων εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ προστάγματος, ὅπως εὐαρμόστως ἔχει (32) πρὸς ἅπαντας. Πρόσεχε σεαυτῷ· νηφάλιος ἔσο, βουλευτικός, τῶν παρόντων φύλαξ, προνοητικός τοῦ μέλλοντος. Μὴ τὸ μὲν ἦδη παρὸν διὰ βραθυμίας προλεσσο, τῶν δὲ μήτε ὄντων μήτε ἔσομένων τυχόν, ὡς ἐν χερσίν ὄντων, τὴν ἀπώλειαν ὑποτίθεσο. Ἡ οὐχὶ φύσει ὑπάρχει τὸ ἀβρώστημα τοῦτο τοῖς νέοις, κουφότητι γνώμης ἔχειν ἦδη νομίζειν τὰ ἐλπισθέντα; Ὅταν γὰρ ποτε ἡρεμίας λάβωνται, ἡ ἡσυχίας νυκτερινῆς, ἀναπλάττουσιν ἑαυτοῖς φαντασίας ἀνυποστάτους, τῇ εὐκολίᾳ τῆς διανοίας ἐπὶ πάντα φερόμενοι· ὑποτιθέμενοι περιφανείας βίου, γάμους λαμπροῦς, εὐκαιρίαν, γῆρας βαθύ, τὰς παρὰ νόμον τιμὰς. Εἴτα μεθαιμοῦ στήναι τῶν ἐλπίδων δυνάμενοι, πρὸς τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ὑπερφυῶνται. Οἴκους κτῶνται καλοὺς καὶ μεγάλους· πληρώσαντες τούτους παντοδαπῶν κειμηλίων, γῆν περιβάλλονται, δὴν ἂν αὐτοῖς ἡ ματαιότης τῶν λογισμῶν τῆς ὅλης κτίσεως ἀποτελέμηται. Πάλιν τὰς ἐντεῦθεν εὐπορίας ταῖς τῆς ματαιότητος ἀποθήκας ἐναποκλείουσι. Προστίθεαι τούτοις βοσκήματα, οἰκετῶν πλῆθος ἀριθμὸν ὑπερβαῖνον, ἀρχαῖς πολιτικαῖς, ἡγεμονίας ἐθνῶν, στρατηγίας, πολέμους, τρόπαια, βασιλείαν αὐτήν. Πάντα ταῦτα τοῖς διακένοις τῆς διανοίας ἀναπλάσμοις ἐπιελθόντες, ὑπὸ τῆς

⁸⁷ Luc. xiii, 8. ⁸⁸ II Tim. ii, 3. ⁸⁹ II Tim. i, 8. ⁹⁰ I Tim. i, 18. ⁹¹ Ephes. vi, 12. ⁹² ibid. 13. ⁹³ II Tim. ii, 4. ⁹⁴ ibid. 5. ⁹⁵ I Cor. ix, 26. ⁹⁶ Philipp. iii, 13. ⁹⁷ I Cor. ix, 24.

(28) Unus codex Colb. Ταῦτα δὲ ἐστὶ. Mox idem ms. τὸν νοσοῦντα, male.

(29) Illud, *συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ*, interpretans Erasmus, videtur vim verbi *συγκακοπάθεῖν* non male expressisse, cum ita interpretatus est: *Esto particeps afflictionum Evangelii*.

(30) In Reg. primo scriptum invenimus *ψυχῆς ὄμμα*, sed ita tamen, ut vox *βλέμμα* in ora libri

addita sit. Mox e regione vocis *καίρια* vox *ψυχικά* in Colb. primo legitur. Utrum autem vox *ψυχικά* varia lectio sit, an declaratio vocis *καίρια* viderint alii.

(31) Regii duo codices ἀλλὰ νῆφοντα.... σεαυτοῦ.

(32) Unus codex Colb. εὐαρμόστως ἔχη. Editi et alii duo mss. ἔχει.

ἀγαν ἀνοίας ἀπολαύειν δοκοῦσι τῶν ἐλπισθέντων ὡς ἡδὴ παρόντων καὶ ἐν ποσὶ κειμένων αὐτοῖς. Ἰδιον ἀρρώστημα τοῦτο ἀρτῆς καὶ ῥαθύμου ψυχῆς, ἐν ὕπνῳ βλέπειν ἐγγηγορότος τοῦ σώματος. Ταύτην τοίνυν τὴν χαυνότητα τῆς διανοίας, καὶ τὴν φλεγμονὴν τῶν λογισμῶν καταπιέζων ὁ λόγος, καὶ οἷον χαλινῶ τινι ἀνακρούων τῆς διανοίας τὸ ἄστατον, παραγγέλλει τὸ μέγα τοῦτο καὶ σοφὸν παράγγελμα· *Σεαυτῶ, φησί, πρόσσεχε·* μὴ ὑποτιθέμενος τὰ ἀνύπαρκτα, ἀλλὰ τὰ παρόντα πρὸς τὸ συμφέρον διατιθέμενος. Οἶμαι δὲ, κάκεινο τὸ πάθος ἐξαυροῦντα τῆς συνηθείας, ταύτῃ χρῆσασθαι τῇ παραινέσει τὸν νομοθέτην. Ἐπειδὴ ῥάδιον ἐκάστῃ ἡμῶν πολυπραγμονεῖν τὰ ἄλλότρια, ἢ τὰ οἰκεία ἑαυτοῦ διασκέπτεσθαι· ἵνα μὴ τοῦτο πάσχωμεν, Παῦσαι, φησί, τὰ τοῦ δεινός κακὰ περιεργαζόμενος· μὴ δίδου σχολὴν τοῖς λογισμοῖς τὸ ἄλλότριον ἐξετάζειν ἀρρώστημα· ἀλλὰ σαυτῶ πρόσσεχε· *τούτέστιν*, ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἐρευναν στρέφε σου τὸ ὅμμα τῆς ψυχῆς. Πολλοὶ γάρ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, τὸ μὲν κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ κατανοοῦσι, τὴν δὲ ἐν τῷ οἰκείῳ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐκ ἐμβλέπουσι. Μὴ παύσῃ τοίνυν διερευνώμενος σεαυτὸν, εἰ σοι κατ' ἐντολήν ὁ βίος πρόσσειν· ἀλλὰ μὴ τὰ ἐξω περισκόπει, εἰ ποῦ τινος μῶμον ἐξευρεῖν δυνηθεῖς (33), κατὰ τὸν Φαρισαῖον τὸν βαρὺν ἐκείνων καὶ ἀλαζόνα, ὃς εἰστέκει ἑαυτὸν δικαίων, καὶ τὸν τελώνην κατευτελίζων· ἀλλὰ σεαυτὸν ἀνακρίνων μὴ διαλείπῃς (34), μὴ τι κατὰ τὰς ἐνθυμήσεις ἡμαρτες, μὴ τι ἡ γλῶσσα παρώλισθε τῆς διανοίας προειδραμοῦσα, μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν πᾶπρακταί τι τῶν ἀβουλήτων. Κἂν εὖρῃς ἐν τῷ βίῳ σεαυτοῦ πολλὰ τὰ ἁμαρτήματα (εὖρῃσεις δὲ πάντως ἀνθρώπος ὢν), λέγε τὰ τοῦ τελώνου· Ὁ Θεός, *ἐλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Πρόσεχε* οὖν σεαυτῷ. Τοῦτό σοι τὸ ῥῆμα καὶ λαμπρῶς εὐημεροῦντι ποτε, καὶ πάντως τοῦ βίου κατὰ ῥοὴν φερομένου, χρησίμως παραστήσεται, ὥσπερ τις ἀγαθὸς σύμβουλος ὑπόμνησιν φέρων τῶν ἀνθρωπίνων. Καὶ μέντοι καὶ ὑπὸ περιστάσεων (35) πιεζομένου ἐν καιρῷ ἂν γένοιτο τῇ καρδίᾳ κατεπαδόμενον, ὡς μήτε τύφῳ πρὸς ἀλαζονείαν ὑπέρογκον ἐπαρθῆναι, μήτε ἀπογνώσει πρὸς ἀγενῆ δυσθυμίαν καταπεσεῖν. Πλοῦτῳ κομᾶς, καὶ ἐπὶ προγόνους μέγα φρονεῖς; καὶ ἐπαγάλλῃ πατρίδι καὶ κάλλει σώματος, καὶ ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς; Πρόσεχε σεαυτῷ, ὅτι θνητὸς εἶ, *Ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ*. Περιβλεψαί τοὺς πρὸ σου ἐν ταῖς ὁμοίαις περιφανείαις ἐξετασθέντας. Ποῦ οἱ τὰς πολιτικὰς δυναστείας περιβεβλημένοι; ποῦ οἱ δυσμαχώτατοι ῥήτορες; ποῦ οἱ τὰς πανηγύρεις διατιθέντες; οἱ λαμπροὶ ἱπποτρόφοι, οἱ στρατηγοὶ, οἱ σατράπαι, οἱ τύραννοι; Οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα μῦθος; Οὐκ ἐν ὀλίγοις ὀστέοις τὰ μνημόσυνα (36) τῆς ζωῆς αὐ-

A ipsum. Hæc omnia ubi inanibus animi commentis recensuere, sibi præ nimia stoliditate **21** videntur speratis velut jam præsentibus et sibi ante pedes positis frui. Propria hæc est otiosi ac socordis animi ægrotudo, in vigili corpore insomnia cernere. Hanc itaque mentis laxitatem et cogitationum tumorem comprimens Scriptura, et velut freno quodam mentis inconstantiam arcens, magnum hoc ac sapiens præceptum annuntiat: *Tibi ipsi*, inquit, *attende*, nequaquam promittens tibi quæ non existunt, sed præsentia ad utilitatem tuam dirigens. Existimo autem ideo usum fuisse hac admonitione legislatorem, ut illud etiam vitium ab hominum consuetudine amandaret. Quia unicuique nostrum facilius est aliena curiose indagare, quam sua ipsius ac propria expendere, ut ne nobis id accidat: Desine, inquit, alterius ejuspiam mala explorare; cave cogitationibus otium dederis alienum morbum inquirendi: sed tibi ipsi attende: hoc est, ad teipsum perscrutandum converte oculos animi tui. Sunt enim nec pauci, qui juxta Domini verba ²², festucam quidem animadvertunt in oculo fratris, trabem vero in suo ipsorum oculo non vident. Cave igitur cesses perscrutari teipsum, an præcepto congruenter convenienterque vita tibi procedat: ea autem quæ extrinsecus sunt ne circumspecte, numcubi ejuspiam reprehendendi locum possis invenire, gravem illum arrogantemque Phariseum imitatus, qui stans seipsum justificabat, ac publicanum habebat despicatui ²³. Imo vero ne intermittas teipsum percontari, nunquid deliqueris cogitatione, nunquid lingua labarit mentem præcurrans, nunquid in manuum operibus factum sit quidquam temerarium. Quod si in vita tua te multa deliquisse inveneris (prorsus autem invenies, homo cum sis), verba profer publicani: *Deus, propitius esto mihi peccatori* ¹. *Attende* igitur *tibi ipsi*. Hoc verbum tibi, et splendido ac felici rerum successu utenti, et vitam omnem secundo flumine traducenti, assidebit utiliter, sicut quasi bonus quispiam consiliarius rerum humanarum suggerat memoriam. Et quanquam afflictis adversis casibus, opportune potest cordi tuo accini, ut neque fastu tumidus eveharis ad jactantiam vitium; neque desperatione ad degenerem mœstitiam delaberis. Effers ob divitias? jactas te ob majorum nobilitatem? de patria ac pulchritudine corporis, deque delatis ab omnibus honoribus gloriaris? Attende tibi ipsi, quod mortalis es, *Quod terra es, et in terram reverteris* ². Circumspecte eos qui ante te degerunt in similibus splendoribus. Ubi sunt qui magistratus civiles gessere?

²² Matth. vii, 3. ²³ Luc. xviii, 11. ¹ ibid. 13.

² Genes. iii, 19.

(33) Editi *δυνηθῆς*. Antiqui sex libri *δυνηθείς*. Mox duo Colbertini *τελώνην ἐξευτελίζων*.

(34) Reg. primus *μὴ διαλείπῃς*. Haud longe tres mss. γλῶσσα παρώλισθησε. Editi et duo mss. παρώλισθε.

(35) In Colb. tertio pro *περιστάσεων* legitur *πε-*

ριστάσεως. Aliquando post editi *τύφῳ* τι. Sed voculam τι expunximus, fide veterum librorum inaxi.

(36) Reg. primus *τὸ μνημόσυνον*. Mox editi *Ἐγχοφον ἐν τοῖς*. Vocula ἐν et in mss. Combef. et in nostris deest.

ubi rhetores illi inexpugnabiles? ubi qui constituerunt conventus publicos? ubi illustres equorum altiores, exercituum duces, satrapæ, tyranni? Annon omnia pulvis? annon omnia fabula? Annon vitæ ipsorum memoria conservatur in paucis ossibus? Conspicito sepulcra, num possis servum ab hero, et pauperem a divite discernere. Discerne, si quo modo potes, vinctum a rege, fortem a debili, formosum a deformi. Itaque naturæ si memineris, nunquam te extolles; memor autem fueris tui ipsius, si attenderis tibi ipsi.

6. Rursus ignobilis homo es et inglorius, pauper ex pauperibus oriundus, sine lare, sine **22** civitate, infirmus, quotidiani victus indigus, timens potentes, omnes reformidans ob vitæ humilitatem? *Pauper enim, inquit, non sustinet comminationem*³. Ne itaque despondeas animum, nec propterea quod nihil suppetit tibi eorum quæ expeti solent, omnem bonam spem abjicias: quin potius evehe animum tuum, tum ad ea bona quæ jam tibi tradita sunt a Deo, tum ad ea quæ ipso pollicente, tibi in futurum reposita sunt. Primum quidem, homo es, solus ex omnibus animalibus a Deo formatus⁴. Annon illud tibi, si modo probe judicaveris, ad summam jucunditatem suffecerit, quod ab ipsis Dei manibus, qui omnia condidit, formatus sis? deinde etiam, quod ad imaginem factus Conditoris tui, possis per vitam bene institutam ad parem cum angelis dignitatem accedere? Animum nactus es intelligendi facultate præditum, quo Deum cognoscis, exploras rerum naturam per ratiocinationem, sapientiæ fructum suavissimum decerpis. Terrestria omnia animalia cicura perinde atque agrestia, omnia item in aquis degentia, et quæ aerem hunc pervolant, serviunt tibi, tuoque imperio subjacent. Nonne artes invenisti tu, ac condidisti urbes? nonne et quæ ad vitam necessaria sunt, et quæ ad voluptatem luxumque pertinent excogitasti? Annon ratione duce maria tibi facta sunt pervia? Nonne aer cælumque et stellarum chori suum tibi expandunt ordinem? Quid igitur pusillo es animo, quod equum non habes argenteo freno adornatum? At habes solem, qui perniciosissimo cursu per totum diem lumen suum veluti facem tibi præfert. Cares argenti et auri fulgore: sed lunam habes ingenti suo splendore te collustrantem. Non conscendis currus inauratos: at pedes habes proprium vehiculum, et tibi innatum. Quid igitur est quod beatos prædices eos qui marsupium plenum possident, et

A τῶν· Ἐγκυβον τοῖς τάφοις, εἰ δυνήσῃ διακρίναι τίς ὁ οἰκέτης, καὶ τίς ὁ δεσπότης· τίς ὁ πτωχὸς, καὶ τίς ὁ πλούσιος. Διακρίνον, εἰ τίς σοι δύναιμι, τὸν δέσμιον ἀπὸ τοῦ βασιλέως· τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενούς, τὸν εὐπρεπῆ ἀπὸ τοῦ δυσειδούς. Μεμνημένος οὖν τῆς φύσεως, οὐκ ἐπαρθήσῃ ποτέ· μεμνήσῃ δὲ σαυτοῦ (37), ἐὰν προσέχῃς σεαυτῷ.

tui ipsius, si attenderis tibi ipsi.

6. Πάλιν δυσγενής τις εἶ καὶ ἄδοξος, πτωχὸς ἐκ πτωχῶν, ἀνέστιος, ἀπολις, ἀσθεγής, τῶν ἐφ' ἡμέραν ἐνδεής, τρέμων τοὺς ἐν δυναστείᾳ (38), πάντας ὑποπιτήσων διὰ ταπεινότητά βίου· Πτωχὸς γάρ, φησὶν, οὐχ ὑφίσταται ἀπειλήν. Μὴ τοίνυν ἀπογῶνός σεαυτοῦ, μὴ δ' ὅτι οὐδὲν ζηλωτὸν ἐν τῷ παρόντι· σοι πρόσεστι, πᾶσαν ἀγαθὴν ἀπορρίψῃς ἐλπίδα· ἀλλ' ἀνάγαγε σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ τῇ δ' ὑπεργγέμενα σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ, καὶ πρὸς τὰ δι' ἐπαγγελίας ὑστερον (39) ἀποκείμενα. Πρῶτον μὲν οὖν ἀνθρώπος εἶ, μόνον τῶν ζώων θεόπλαστον· ἄρ' οὐκ ἐξαρκεῖ τοῦτο, σιφρόνως λογιζομένῳ, πρὸς εὐθυμίαν τὴν ἀνωτάτω, τὸ ὑπ' αὐτῶν τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα συστήσαντός σου διαπλασθῆναι; ἔπειθ' ὅτι καὶ, κατ' εἰκόνα γενόμενος (40) τοῦ κτίσαντός σε, δύνασαι πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμίαν δι' ἀγαθῆς πολιτείας ἀναδραμεῖν; Ψυχὴν ἑλαβες νοερὰν, δι' ἧς Θεὸν περινοεῖς, τῶν ὄντων τὴν φύσιν λογισμῷ καθορᾷ, σοφίας δρέπῃ καρπὸν ἡδιστον. Πάντα μὲν σοι τὰ χερσαῖα ζῶα, ἡμέρα τε καὶ ἄγρια, πάντα δὲ τὰ ἐν ὕδασι διαιτώμενα, καὶ ὅσα τὸν ἀέρα διαπέταται τοῦτον, δοῦλά ἐστι καὶ ὑποχέρια. Οὐ σὺ μέντοι τέχνας ἐξεύρες, καὶ πόλεις συνέστησας, καὶ ὅσα ἀναγκαῖα, καὶ ὅσα πρὸς τρυφὴν ἐπένησας; Οὐ βάσιμά σοι τὰ πελάγη διὰ (41) τὸν λόγον; Οὐ γῆ καὶ θάλαττα ὑπηρετεῖ τῷ βίῳ τῷ σῷ; Οὐκ ἄρ' καὶ οὐρανὸς, καὶ ἀστέρων χορεῖται σοι τὴν ἑαυτῶν ἐπιδείκνυνται τάξιν; Τί οὖν μικροψυγεῖς, ὅτι ἔππος σοι οὐκ ἔστιν (42) ἀργυροχάλινος; Ἀλλ' ἥλιον ἔχεις ὀξυτάτῳ δρόμῳ διὰ πάσης ἡμέρας δαδουχοῦντά σοι τὴν λαμπάδα. Οὐκ ἔχεις ἀργύρου καὶ χρυσοῦ λαμπηδόνας, ἀλλὰ σελήνην ἔχεις μυρίῳ σε τῷ παρ' αὐτῆς φωτὶ (43) περιλάμπουσιν. Οὐκ ἐπιθέβῃς ἀρμάτων χρυσοκολλήτων, ἀλλὰ πόδας ἔχεις οἰκείον ἔχημα καὶ συμφυῆς σεαυτῷ. Τί οὖν μακαρίζεις τοὺς τὸ ἄδρὸν βαλάντιον κεκτημένους, καὶ ἄλλοτρίων ποδῶν εἰς τὴν μετάβασιν δεομένους; Οὐ καθεύδεις ἐπὶ κλίνῃς ἐλεφαντίνης, ἀλλ' ἔχεις τὴν γῆν πολλῶν ἐλεφάντων (44) τιμωτέραν, καὶ γλυκεῖαν ἐπ'

³ Prov. xiii, 8. ⁴ Genes. ii, 7.

(37) Libri veteres, tum nostri, tum Combessiani. στυτοῦ. Editi ἐαυτοῦ. Statim mss. Combessiani προσέχῃς αὐτῷ. Ibidem in Colb. tertio pro πάλιν legitur ἐάν.

(38) Collb. tertius τρέμων τὰς δυναστείας.

(39) Colb. tertius εἰς ὑστερον. Aliquanto post idem codex ἐξαρκεῖ τό.

(40) Rursus idem codex εἰκόνα γεγεννημένος.

(41) Reg. primus τὰ πελάγει διά.

(42) Colb. primus οὐκ ἔπεται, non sequitur. Alii mss. et editi οὐκ ἔστιν. Ibidem Colbertini primus et tertius ἀργυροχάλινος ἢ χρυσοχάλινος. Colb. se-

cundus inverso ordine χρυσοχάλινος ἢ ἀργυροχάλινος. Sed in repetitione vocis χαλινός deprehendo asperi aliquid et inconcinnum; suspicorque ita scriptum fuisse ab aliquo, qui in aliquibus codicibus ἀργυροχάλινος, in aliis χρυσοχάλινος legisset. Quare, ne, si unam tantum vocem poneret, falleretur ipse, aliosque falleret, utramque ponere maluit.

(43) Unus codex Combef. μυρίῳ σε φωτὶ. Alius ms. τῷ παρ' ἐαυτῆς.

(44) Antiqui duo libri et editi πολλῶν ἐλεφαντίνων. At Regii primus et secundus cum Colb. tertio πολλῶν ἐλεφάντων, melius.

αὐτῆς τὴν ἀνάπαυσιν, ταχὺν τὸν ὕπνον καὶ μερίμνης ἀπῆλλαγμένον. Οὐ κατὰκεισαι ὑπὸ χρυσοῦν ὄροφον· ἀλλ' οὐρανὸν ἔχεις τοῖς ἀρρήτοις τῶν ἀστέρων κάλλεσι (45) περιστῆδοντα. Ταῦτα μὲν δὴ τὰ ἀνθρώπινα· τὰ δ' ἔτι μείζω. Διὰ σὲ Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Πνεύματος ἁγίου διανομή, θανάτου κατάλυσις, ἀναστάσεως ἐλπίς, θεία προστάγματα τελειοῦντά σου τὴν ζωὴν, πορεία πρὸς Θεὸν διὰ τῶν ἐντολῶν, βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐτρεπής (46), στέφανοι δικαιοσύνης ἑτοιμοὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς πόνους μὴ ἀποδράντι.

ita, profectio ad Deum per mandata *, paratum laboris pro virtute non fugit, paratae.

7. Ἐάν προσέχῃς σεαυτῷ, ταῦτα καλεῖται πλεῖω (47) εὐρήσεις περὶ σεαυτὸν· καὶ ἀπολαύσεις μὲν τῶν παρόντων, οὐ μικροφυχήσεις δὲ πρὸς τὸ ἐνδεόν. Πανταχοῦ σοι παριστάμενον τὸ παράγγελμα μεγάλῃν παρέχειται τὴν βοήθειαν. Οἷον, ὀργή σου τῶν λογισμῶν κατεκράτησε (48), καὶ ἐκφέρῃ ὑπὸ θυμοῦ πρὸς τὸ ῥήματα ἀπρεπῆ καὶ πράξεις χαλεπὰς καὶ θηριώδεις; Ἐάν προσέχῃς σεαυτῷ, καταστelleis μὲν τὸν θυμὸν ὥσπερ τινὰ πῦλον ἀπειθῆ καὶ δυσήνιον, τῇ πληγῇ τοῦ λόγου οἰονεὶ μάστιγι καθαπτόμενος. Κρατήσεις δὲ καὶ γλώσσης, τὰς δὲ χεῖρας οὐκ (49) ἐπαφήσεις τῷ παροξύναντι. Πάλιν ἐπιθυμία πονηρὰ ἐξοιστρῶσαι σου τὴν ψυχὴν, εἰς ὁρμὰς ἀκρατεῖς καὶ ἀκολάστους ἐμβάλλουσιν. Ἐάν οὖν προσέχῃς σεαυτῷ, καὶ μνησθῇς, ὅτι τοῦτο μὲν σοι τὸ παρὸν ἡδὺ εἰς πικρὸν καταντῆσει πέρας, καὶ ὁ νῦν ἐκ τῆς ἡδονῆς ἐγγινόμενος τῷ σώματι ἡμῶν γαργαλισμὸς, οὗτος γενήσεται τὸν ἰοδόλον σκώληκα ἀθάνατα (50) κολάζοντα ἡμᾶς ἐν τῇ γεέννῃ, καὶ ἡ πύρωσις τῆς σαρκὸς μὴ τηρ γενήσεται τοῦ αἰωνίου πυρός· εὐθὺς οἰχίσονται· φυγαδευθεῖσαι αἱ ἡδοναί, καὶ θαυμαστῆς τῆς ἐνδον γαλήνῃ περὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἡσυχία γενήσεται, οἷον θεραπευνιδῶν ἀκολάστων θορύβου κατασιγασθέντος δεσποίνης τινὸς σώφρονος παρουσίᾳ. Πρόσεχε τοίνυν σεαυτῷ, καὶ γνῶθι, ὅτι τὸ μὲν λογικὸν ἐστὶ καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ παθητικὸν τε καὶ αἰσθητικόν. Καὶ τῷ μὲν φύσει τὸ κρατεῖν ὑπάρχει, τοῖς δὲ τὸ ὑπακούειν τῷ λόγῳ καὶ καταπελθεσθαι. Μήποτε οὖν ἐάσης ἐξανδραποδισθέντα τὸν νοῦν δοῦλον γενέσθαι τῶν παθῶν (51)· μὴ δ' αὖ πάλιν ἐπιτρέψῃς τοῖς πάθεσι κατεξαναστῆναι τοῦ λόγου, καὶ εἰς ἐαυτὰ τὸ κράτος τῆς ψυχῆς περιστήσαι. Ὅλως δὲ σοι ἡ ἀκριβὲς σεαυτοῦ κατανόησις αὐτάρκη παρέξει χειραγωγίαν καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἐάν γὰρ προσέχῃς σεαυτῷ, οὐδὲν δεήσῃ ἐκ τῆς τῶν ὁλῶν κατασκευῆς τὸν Δημιουργὸν ἐξηχεύειν, ἀλλ' ἐν σεαυτῷ,

A alienis pedibus indigent ad faciendum iter? Non dormis in lecto eburneo : at terram habes multo ebore pretiosiore, atque dulcem in ea requiem capessis, ac veloci somno curisque libero indulges. Non decumbis sub fornice ac tecto aureo, at caelum habes inenarrabili stellarum pulchritudine circumfulgens. Atque haec quidem humana sunt; sed quae sequuntur maiora sunt et praestantiora. Deus propter te inter homines versatus est *, Spiritus sancti distributio *, mortis destructio *, spes resurrectionis *, divina praecepta vitam tuam perficientia regnum caelorum **, iustitiae coronae ** ei, qui labores pro virtute non fugit, paratae.

7. Quod si tibi ipsi attenderis, haec atque his plura adhuc circa teipsum deprehendes; et frueris quidem praesentibus, nec ob ea quae deerunt, B futurus es animo pusillo. Praeceptum illud tibi ob oculos si ubique observetur, haud mediocri adjumento erit tibi. Exempli causa : ab ira vincitur ratio, et praeracundia tum ad verba indecora, tum ad actiones immanes ac ferinas abriperis? Si tibi ipsi attenderis, iram velut pullum quemdam immorigerum ac frenorum impatientem, coercebis, plaga rationis velut flagro quodam ipsam compescens. Continebis et linguam, neque in eum qui te irritaverit, manus injicies. Rursus mala desideria ac libidines velut aestro quodam animam tuam exagitant, in libidinosos ac lascivos impetus te conjiciunt. Sane si tibi ipsi attenderis, meminerisque praesentem hanc voluptatem in finem amarulentum desituram, C et fore ut titillatio, quae nunc ex voluptate corpori nostro innascitur, vermem ** venenatum qui nos perpetuo in gehenna puniturus sit, gignat, fiatque carnis ardor, ignis aeterni ** parens, statim fugatae libidines evanescent, ac mirabilis quaedam tranquillitas et quies intus in animo oborietur, non secus ac si herae cujusdam pudicæ adventu sedaretur ancillarum lascivientium tumultus. Attende igitur tibi ipsi, et scito alteram animæ partem rationocinandi intelligendique facultate esse praeditam, alteram vero affectionibus obnoxiam et irrationalem. Et illius quidem naturale munus est dominari : hujus vero, obedire ac obtemperare rationi. Ne igitur unquam sinas mentem in servitutem redactam, affectionum vitiosarum servam fieri : neque rursus permittas turbulentos affectus insurgere adversus rationem, animæque imperium in se transferre. Denique diligens tui ipsius contemplatio satis te deducet in Dei cognitionem. Nam si atten-

* Joan. i, 14. * Hebr. ii, 4. * I Cor. xv, 26, 55. * ibid. 12, 22. * Matth. xix, 17, 21. ** Matth. xxv, 34. ** II Tim. iv, 8. ** Isa. lxvi, 24; Marc. ix, 43, 45, 47. ** Matth. xxv, 41.

(45-46) Codex quidam Combef. ἀστέρων τάξεις, stellarum ordinibus. Mox editi et Reg. tertius περιστῆδοντα se. Sed in tribus aliis mss. vocula se non legitur. Nec ita multo infra Colb. primus τελειοῦντά σοι τὴν.

(47) Veteres duo libri ἔτι πλεόνω.

(48) Editi et Reg. tertius ὀργή σου κατεκράτησε. Alii tres mss. ut in contextu.

(49) Colb. tertius χεῖράς σου. Statim mss. nonnulli παροξύνοντι. Subinde Reg. primus καταντῆσαι πέρας.

(50) Editi ἀθάνατον. Veteres quatuor libri ἀθάνατα.

(51) In tribus mss. pro παθῶν scriptum invenitur παθημάτων.

deris tibi ipsi, nihil opus erit ex universorum A
structura ipsum Opificem investigare, sed in teipso
velut in concinno quodam rerum summario,
magnam conditoris tui sapientiam contuebere. Ex
anima incorporea quæ in te residet, intellige Deum
esse incorporeum, cumque nullo loco circumscribi,
cum ne tua quidem mens a se primo commoretur
in loco, sed ob suam cum corpore conjunctionem
in loco permaneat. Invisibilem Deum esse crede,
tuæ ipsius animæ consideratione, cum nec ipsa
possit oculis corporeis capi. Neque enim colorata
est, neque figuris insignita, neque corporali ullo
charactere comprehensa, sed ex actionibus solis
internoscitur. Quare eam cognitionem quæ oculo-
rum ope acquiritur, in Deo ne quæsieris: sed ad-
hibens menti fidem, ipsum spirituali modo appre-
hende. Admirare artificem, quomodo animæ tuæ
vim ad corpus colligarit, ut usque ad extremas ip-
sius partes pervadens, membra inter se multum
dissita ad unam eandemque conspirationem ac
societatem adducat. Perpende quæ 24 vis ab ani-
ma corpori impertiatur, et quæ a corpore ad ani-
mam redeat necessitudo affectuum sensuumque;
quomodo corpus quidem vitam ab anima recipiat,
anima vero dolores a corpore; quales habeat disci-
plinarum cellas; cur rebus prius cognitis succe-
dentium accessio nihil offundat caliginis, sed potius
memoriæ servantur distincte citra ullam confusio-
nem, principali animæ parti velut æreæ cuidam
columnæ inscriptæ. Intuere quomodo vitiosis car-
nis afflictibus succumbens, suam ipsius amittat
vitii turpitudine, per virtutem revertatur ad Conditoris similitudinem.

8. Postquam animam speculatus es, attende C
etiam, si tibi videbitur, ad corporis structuram, et
admirare quomodo ipsum idoneum ac decens do-
micilium animæ rationali condiderit artifex opti-
mus. Finxit hominem solum ex omnibus animan-
tibus erecta facie, ut ex ipsa figura scias vitam
tuam e superno genere oriri. Nam quadrupedum
genus omne respicit terram, et in ventrem incli-
natur: homini vero patet ad cælum aspectus, ut ne
indulgeat ventri, neque veneris, sed impetum om-
nem ad supernum iter dirigat. Ad hæc posito in al-
tissimo loco capite, præcipuos in eo sensus collo-
cavit. Hic visus, auditus, gustus, odoratus, omnes
haud procul a se invicem sedem obtinentes. Et licet
sint in locum adeo exiguum coarctati, nullus vicini
actionem impedit. Oculi quidem occuparunt specu-
lam altissimam, ut nulla corporis pars ipsis tene-
bras obducatur, sed sub exigua quadam superciliorum
projectura desidentes, e superiori ac eminentiori

ολοει μικρῷ τινι διακόσμῳ (52) τὴν μεγάλην κα-
όφει τοῦ Κτίσαντός σε σοφίαν. Ἀσώματον νόει τὸν
θεὸν ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης σοι ψυχῆς ἀσωμάτου, μὴ
περιγραφόμενον τόπῳ· ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ σὸς νοῦς προ-
ηγουμένην ἔχει τὴν ἐν τόπῳ διατριβὴν, ἀλλὰ διὰ τῆς
πρὸς τὸ σῶμα συναφείας ἐν τόπῳ γίνεται (53). Ἀδρα-
τον εἶναι τὸν θεὸν πίστευε, τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἐν-
νοήσας, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀλη-
πτός ἐστιν. Οὐτε γὰρ κέχρωσται, οὔτε ἐσχημάτισται,
οὔτε τινὲ σωματικῷ χαρακτῆρι περιεληπται, ἀλλ'
ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζεται μόνον (54). Ὡστε μὴτε
ἐπὶ θεοῦ ζητήσης τὴν δι' ὀφθαλμῶν κατανόησιν, ἀλλὰ
τῇ διανοίᾳ ἐπιτρέψας τὴν πίστιν, νοήτην ἔχε τὴν
περὶ αὐτοῦ κατάληψιν. Θαύμαζε τὸν τεχνίτην, πῶς
τῆς ψυχῆς σου τὴν δύναμιν πρὸς τὸ σῶμα συνέδεσεν,
ὥς μέχρι τῶν περάτων αὐτοῦ διικνουμένην, τὰ
πλείστον διασπῶτα μέλη πρὸς μίαν σύμπτωσιν καὶ
κοινωνίαν ἄγειν. Σκόπει τίς ἡ ἀπὸ ψυχῆς ἐνδοδεμένη
τῇ σαρκὶ δύναμις· τίς ἡ ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν
ἐπανιούσα συμπάθεια· πῶς δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ
τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, δέχεται δὲ ἀλγυδόνος ἀπὸ τοῦ
σώματος ἡ ψυχὴ· πόλας ἀποθήκας τῶν μαθημάτων
ἔχει· διὰ τί οὐκ ἐπισκοπεῖ τῇ γνώσει τῶν προλαβόν-
των ἢ τῶν ἐπιγινόμενων προσθήκη, ἀλλ' ἀσύγχυτοι
καὶ εὐκρινεῖς αἱ μνημαί, οἷον χαλκῇ τινι στήλῃ τῷ
ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς ἐγχεχαραγμέναι, διαφυλάττον-
ται· πῶς μὲν, πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς ὑπολισθαίνουσα
πάθη, τὸ οἰκεῖον ἀπόλλυσι κάλλος· πῶς δὲ πάλιν, τὸ
ἀπὸ κακίας ἀσχοῦ ἀποκαθηραμένη, δι' ἀρετῆς πρὸς
τὴν ὁμοίωσιν ἀνατρέχει τοῦ Κτίσαντος.

pulchritudinem; et rursus quonam pacto expurgata

8. Πρόσεχε, εἰ δοκεῖ σοι, μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς θεω-
ρίαν, καὶ τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ, καὶ θαύμασον
ὅπως πρέπον αὐτὸ καταγῶγιον τῇ λογικῇ ψυχῇ ὁ ἀρι-
στοτέλης (55) ἐδημιούργησεν. Ὁρβιον ἐπέλασε μόνον
τῶν ζῶων τὸν ἀνθρώπον, ἐν ἑξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος
εἰδὼς, ὅτι ἐκ τῆς ἀνωθεν συγγενείας ἐστὶν ἡ ζωὴ σου.
Τὰ μὲν γὰρ τετράποδα πάντα πρὸς τὴν γῆν βλέ-
πει, καὶ πρὸς τὴν γαστέρα νένευκεν· ἀνθρώπων δὲ
ἐτοίμη πρὸς (56) οὐρανὸν ἡ ἀνάβλεψις, ὥστε μὴ σχο-
λάζειν γαστρί, μηδὲ τοῖς ὑπὸ γαστέρα πάθεσιν, ἀλλ'
ὅλην ἔχειν τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἄνω πορείαν. Ἐπειτα
τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων οὐκ, ἐν αὐτῇ τὰς
πλείστον ἀξίας τῶν αἰσθήσεων καθιδρύσατο. Ἐκεῖ
ὄφει καὶ ἀκοή, καὶ γεύσις, καὶ ὁσφρησις, πᾶσαι ἐγγὺς
ἀλλήλων κατωκισμέναι. Καὶ οὕτως περὶ βραχὺ χω-
ρίον στενοχωρούμεναι, οὐδὲν ἐκάστη παρεμποδίζει
τῇ ἐνεργείᾳ τῆς γειτονός. Ὁφθαλμοὶ μὲν γε τὴν
ὑψηλοτάτην σκοπίαν κατελήφασιν, ὥστε μὴθὲν αὐ-
τοῖς τῶν τοῦ σώματος μορίων ἐμπροσθεῖν, ἀλλὰ

(52) Omnes libri veteres, tum nostri, tum Combe-
fisiani, μικρῷ τινι διακόσμῳ. Editi μικρῷ τινι κόσμῳ,
tanquam in parvo quodam mundo. Mox duo mss.
ἐννοεῖ τὸν. Subinde editi ἐν τόπῳ. At vocula ἐν in
mss. multis deest. Hic additur in codice Combef. ἢ
χρόνῳ.

(53) Reg. primus ἐν τόπῳ ἢ χρόνῳ γίνεται. Statim
duo mss. ἐπεὶ καὶ αὐτῇ.

(54) Colb. tertius γνωρίζεται μόνον.

(55) Colb. primus ὁ ἀριστος τεχνίτης. Mox editi
ὁρθίον σε. Sed voculam σε inde sustulimus, quippe
quæ in libris veteribus non inveniatur.

(56) Colb. primus ἀνθρώπων δὲ ἄνω πρὸς. Ali-
quanto post in tribus mss. corrupte legitur τὰς
πλείστους ἀξίας.

μικρὰ τινι προβολῇ (57) τῶν ὀφρῶν ὑποκαθήμενοι, ἀπὸ τῆς ἀνωθεν ἐξοχῆς πρὸς τὸ εὐθὲς ἀποτείνονται. Πάλιν ἡ ἀκοή οὐκ ἐπ' εὐθείας ἤνοιται, ἀλλ' ἐλικοειδεῖ τῷ πόρῳ τῶν ἐν τῷ ἀέρι φόφων ἀντιλαμβάνεται. Σοφίας καὶ τοῦτο τῆς ἀνωτάτω, ὥστε τὴν μὲν φωνὴν ἀκωλύτως διεῖναι (58), ἣ καὶ μᾶλλον ἐντρεῖν, περικλωμένην ταῖς σκολιότησι, μὴδὲν δὲ τῶν ἐξωθεν παρεμπιπτόντων κώλυμα εἶναι δύνασθαι τῇ αἰσθήσει. Κατάμαθε τῆς γλώττης τὴν φύσιν, ὅπως ἀπαλὴ τέ ἐστι καὶ εὐστροφος, καὶ πρὸς πᾶσαν χρεῖαν λόγου τῷ ποικίλῳ τῆς κινήσεως ἐξαρκούσα. Ὅδόντες ὁμοῦ μὲν φωνῆς ὄργανα, ἰσχυράν τῇ γλώττῃ τὴν ἀντρείειν παρεχόμενοι, ὁμοῦ δὲ καὶ τροφῆς ὑπηρεταί· οἱ μὲν τέμνοντες αὐτὴν, οἱ δὲ λαινόντες. Καὶ οὕτω πάντα λογισμῷ ἐπιπορευόμενος τῷ προσήκοντι, καὶ καταμανθάνων ὅλην ἀέρος διὰ τοῦ πνεύματος (59), τοῦ θερμοῦ φυλακὴν ἐπὶ τῆς καρδίας, ὄργανα πέψως, ὄχτους αἵματος· ἐκ πάντων τούτων τὴν ἀνεξιχνίαστον σοφίαν τοῦ ποιήσαντός σε κατόψει, ὥς ἂν καὶ αὐτόν σε εἰπεῖν (60) μετὰ τοῦ Προφήτου· Ἐθαυμάστωθι ἡ γυνώσκεις σου ἐξ ἐμοῦ. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα προσέχῃς Θεῷ· ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A loco aciem recta intendant. E diverso, audius haudquaquam recta apertus est, sed, reorto ac tortuoso meatu sonos in aere apprehendit: id quod sit quoque ex summa sapientia, ut vox quidem liberrime pervadat, aut potius insonet, per anfractus et tortuosos sinus contracta, nihil vero eorum quæ forinsecus interlabi solent, sensui possit esse impedimento. Disce linguæ naturam, quam tenera sit, versatilisque, et ad omnem sermonis usum ob motuum varietatem sufficiens. Considera dentes, qui, ut vocis organa sunt, fortiter fulcientes linguam, ita sunt alimenti ministri, quorum alii illud secant, conterunt alii. Hunc ad modum convenienti ratiocinatione percurrans omnia, et addiscens aeris attractionem per pulmonem, caloris in corde conservationem, concoctionis instrumenta, alveos sanguinis, ita demum ex omnibus his impervestigabilem Conditoris tui sapientiam perspectam habebis, ut tu quoque cum Propheta dicere possis: *Mirabilis facta est scientia tua ex me* ¹¹. Attende igitur tibi ipsi, ut attendas Deo: cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ,

Λόγος.

1. Ἦκούσατε τῶν ῥημάτων τοῦ Ἀποστόλου, δι' ὧν Θεσσαλονικεῦσι διαλέγεται, παντὶ νομοθετοῦντος τῷ βίῳ. Ἡ μὲν γὰρ διδασκαλία πρὸς τοὺς ἑκάστοτε αὐτῷ παρατυχάνοντας ἦν· τὸ δὲ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον ἐπὶ πᾶσαν διαβαίνει τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν. Πάντοτε χαίρετε, φησὶν· ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Τί μὲν οὖν τὸ χαίρειν αὐτὸ, καὶ τί τὸ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλιμον, καὶ πῶς δυνατόν τὴν ἀδιάλειπτον προσευχὴν (61) κατορθοῦν, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστίαν ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ, ὥς δυνατόν μικρὸν ὑπερτον διηγησόμεθα. Ἄ γε μὴν παρὰ τῶν ἐναντίων ἡμῖν ἀπαντᾷ, διαβαλλόντων τὸ τῆς νομοθεσίας ἀδύνατον, ταῦτα προδιαλαβεῖν ἀναγκαῖον (62). Τίς γάρ ἐστιν ἀρετὴ, φησὶ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν διαχύσει ψυχῆς φαῖδρον καὶ γεγανωμένον διάγειν; Πῶς δὲ καὶ δυνατόν κατορθωθῆναι τοῦτο, μυρίων περισταμένων ἡμᾶς (63) ἀσουλῶν κακῶν, ἀνανάγκαν τῇ ψυχῇ τὴν καθήκειαν ἐμποιούντων, ἐξ ὧν χαίρειν καὶ διευθυμεισθαι πλέον ἀδύνατον, ἢ τὸν ἀποτηγανίζομενον μὴ ἀλγεῖν, καὶ τὸν κατακεντούμενον μὴ ὀδυῖσθαι; Ἡ ποῦ τις καὶ τῶν περιστώτων ἡμᾶς ἐνταῦθα, τὴν ἀσθένειαν ταύτην τῶν λογισμῶν

DE GRATIARUM ACTIONE,

Homilia.

1. Audistis verba Apostoli, quibus Thessalonicensis alloquens, omni hominum generi legem præscribit. Nam doctrina quidem iis qui ad ipsum undique accedebant, tradebatur; utilitas vero, quæ ex ea capitur, ad omnem hominum ²⁵ ætatem transit. Semper gaudete, inquit; sine intermissione orate, in omnibus gratias agite ¹². Quid autem sibi velit illud gaudium, quodnam ex eo emolumentum percipitur, quaque ratione valeat quis precibus assiduus vacare, atque in omnibus agere gratias Deo, nos paulo post pro viribus explicabimus. Porro quæ nobis ab adversariis objiciuntur, dum legem traditam impleri non posse calumniantur, ea præoccupare necesse est. Quenam enim est, inquit, ista virtus, diu noctuque in animi effusione lætum ac hilarem degere? Qui etiam hoc idem fieri potest, obsidentibus nos innumeris et inexpectatis malis, animamque inevitabili mœrore afficientibus, in quibus gaudere ac lætare longe difficilius factum est, quam si quis in sartagine tostus non doleret, aut punctim cæsus dolore non cruciaretur? Aut fortasse hic etiam adest aliquis ex circumstantibus nos, qui

¹¹ Psal. cxxxviii, 6. ¹² 1 Thess. v, 16-18.

(57) Regii tres codices προσβολῇ. Editi et Colb. tertius προσβολῇ, emendate.

(58) Colb. tertius διεξιέναι. Mox Colb. primus ταῖς σκολιότησι.

(59) Colb. primus διὰ τοῦ πνεύματος.

(60) Colb. primus ὥς ἂν καὶ αὐτὸς εἴποι. Nec pigebit ascribere, quod in fine ejus codicis scriptum invenimus. Ibi igitur leguntur illa, Τὰς σὰς ἐπιγνοὺς, ὃ πάτερ, παραινέσεις, τὸ, Γνωθὶ σεαυτὸν ἐκδιδάσκειαι λέγειν. Monita tua, o pater, dum agnosco, edoceor

dicere: Cognosce teipsum.

(61) Unus codex Reg. τὴν ἀδιάπτωτον προσευχὴν.

(62) Unus e Colbertinis προλαβεῖν ἀναγκαῖον. Nec ita multo infra Reg. primus et duo Colbertini μέσου διάγειν. At nec in aliis mss., nec in editis vox μέσον legitur.

(63) Antiqui duo libri περισταμένων ἡμῖν. Alii mss. et editi ἡμᾶς.

hac animi ægritudine laborans, excusationes cau-
setur in peccatis¹⁶, ac propter suam in observan-
dis præceptis negligentiam, legislatorem ipsum,
tanquam qui quæ fieri non possunt sanciat, repre-
hensionem obnoxium reddere conetur. Eoque dicit:
Qui fieri potest, ut semper gaudeam, cum in me
gaudii causæ non sint sitæ? Nimirum quæ lætitiæ
creant, ab externis petuntur, nec sunt in nobis
posita: amici adventus, diuturna cum parentibus
congressio, opes inventæ, delati ab hominibus ho-
nores, reditus ex molesta ægritudine ad sanitatem,
reliqua vitæ felicitas; domus omnium bonorum co-
pia abundans, exuberans mensa, idonei lætitiæ so-
cii, res auditu et visu jucundæ, eorum qui maxima
nobiscum necessitudine juncti sunt sanitas, cæte-
raque, quæ faustam ac beatam ipsis vitam reddere
possunt. Neque enim molestæ sunt solum quæ no-
bis accidunt ærumnæ, sed etiam quæ amicos ac
propinquos tristitia afficiunt. Quare fuerit necesse
gaudium et animæ hilaritatem ex his omnibus con-
flari. Prætereque si quando contingat videre ini-
micorum ruinam, plagas insidiatorum, repensas
beneficis vices, et in summa, si nulla omnino ad-
sit aut expectetur molestia; quæ nostram perturbet
vitam, ita demum anima gaudere ac lætari poterit.
Quomodo ergo datum nobis est præceptum, quod
voluntate non peragitur, sed ex aliis causis prius
memoratis dependet? Rursus, quam ratione assi-
due precabor, necessitatibus corporis attentionem
animi ad se necessario avocantibus, cum fieri non
possit ut mens in duas simul curas distrahatur?

2. Atqui in omnibus imperatum mihi est agere
gratias. Agamne gratias tormentis admotus, per-
cussus, in rota distentus, oculis effossis? An turpi
plaga ab eo qui oderit, accepta, grates habebō?
an frigore astrictus, fame præfocatus, vinctus in
equuleo, liberis subito orbatus, aut etiam ipsa
uxore spoliatus? an bonorum copia eversus ob re-
pentinum naufragium? **26** nunquid si mari in pir-
atas, vel si terra inciderim in latrones? nun vulne-
ratus, appetitus calumniis, vagabundus, in carcere
inclusus? Hæc et adhuc his plura, legislatorem in-
simulantes, colligunt, ac sua ipsorum peccata ex-
cusare putant, dum data nobis præcepta, perinde
ac si impleri nequeant; calumniantur. Quid igitur
dicemus? Nimirum, quod licet alio spectet Aposto-
lus, coneturque e terra in sublime evehere animas
nostras, atque ad cœlestem quamdam vivendi ra-
tionem nos transferre: tamen isti altum legislatoris
sensus non assecuti, sed circa terram et carnem,
ut vermes in cœno, ita in corporis cupiditatibus
volutati, possintne apostolica mandata conscribi in-

A ἀβρωστών, προφασίζεται (64) προφάσεις ἐν ἀμαρ-
ταις, ὅς διὰ τὸ περὶ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν
ὀκνηρὸν τῷ νομοθέτῃ περιτρέπειν τὰς μέμψεις ἐπι-
χειρεῖ, ὡς ἀδύνατα διορίζοντι. Καί φησι· Πῶς δύνα-
τόν μοι πάντοτε χαίρειν, τῶν αἰτιῶν τῆς χάρις οὐκ
ἐπ' ἐμοὶ κειμένων; Ἐξωθεν γάρ ἐστι τὰ (65) ποιη-
τικὰ τοῦ χαίρειν, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν ἀποκείμενα· φίλου
παρουσία, γονέων χρόνία συντυχία, χρημάτων εὐρέ-
σεις, τιμαὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς ὕψους ἐκ
χαλεπῆς ἀβρωστίας ἀποκατάστασις, ἡ λοιπὴ τοῦ βίου
εὐημερία· οἶκος εὐθηνῶν διὰ πάντων, τράπεζα
πλήθουσα, κοινωνοὶ τῆς εὐφροσύνης οἱ ἐπιτήδριοι,
ἀκούσματα καὶ θεάματα ἡδονῇ φέροντα, ὕψος τῶν
οἰκειοτάτων, καὶ ἡ λοιπὴ αὐτοῖς τοῦ βίου εὐροια.
Λυπηρὰ γὰρ οὐ τὰ ἡμῖν προσπίπτοντα μόνον τῶν
ἀλγεινῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ φίλους καὶ συγγενεῖς ἀνιῶν-
τα. Ὥστε ἐκ πάντων τούτων ἀνάγκη ἀθροίζεσθαι τὸ
περιχαρὲς καὶ εὐθυμον τῆς ψυχῆς. Καὶ πρὸς τού-
τοις, ὅταν ὀρᾶν ὑπάρχῃ ἐχθρῶν καταπτώσεις, ἐπι-
βολὴν πληγῆς, ἐσεργετὶν ἀμοιβὰς, καὶ ἀπαξιαπλῶς
ἐὰν μῆτε παρόν τι τῶν δυσκόλων, μῆτε προσδοκώ-
μενον ὅλως τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐπιταράσῃ· τότε δυ-
νατὸν ἐγγίνεσθαι τῇ ψυχῇ τὴν χαρὰν. Πῶς οὖν πρόσ-
ταγμα ἡμῖν δέδοται τὸ μὴ ἐκ προαιρέσεως κατορθού-
μενον, ἀλλ' ἐπακολούθημα ἐτέρων προηγουμένων
ὑπάρχον; Πῶς δὲ καὶ ἀδιαλείπτως προσεῦξομαι, τῶν
τοῦ σώματος χρεῶν ἀναγκαῖως τὴν ἐνοσίαν τῆς
ψυχῆς περιστρεφουσῶν πρὸς ἑαυτὰς, ἀδυνάτου ὄντος
κατὰ ταυτὸν πρὸς δύο μερίμνας τὴν διάνοιαν κατα-
τέμνεσθαι;

9. Ἀλλὰ καὶ ἐν παντί μοι εὐχαριστεῖν διατέτακται.
Εὐχαριστήσω στρεβλούμενος, αἰκιζόμενος, ἐπὶ τροχῷ
κατατεινόμενος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκοπτόμενος; Εὐ-
χαριστήσω τυπτόμενος (66) τὴν ἄτιμον πληγὴν παρὰ
τοῦ μισούντος; πηγνύμενος ὑπὸ τοῦ κρύους, λιμῷ
καταγρόμενος, ἐπὶ τοῦ ξύλου δεδεμένος, ἀτεκνοθεὶς
ἀθρόως, ἢ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτῆς ἐστερημένος; ἐκ
ναυαγιῶν ἐξαιφνης ἐκπεσὼν εὐπορίας; πειραταῖς
κατὰ θάλασσαν, ἢ ληστοῖς κατ' ἡπειρον περιτυ-
χῶν (67); τραύματα ἔχων, συκοφαντούμενος, ἀλη-
τεῶν, τὸ δεσμωτήριον οἰκῶν; Ταῦτα καὶ ἐτι πλείω
τούτων, κατηγοροῦντές τοῦ νομοθέτου, συνεῖρουσιν,
ἀπολογίαν τῶν ἀμαρτημάτων ἑαυτοῖς εὐτρεπίζειν
D ἡγούμενοι. τὴν ἐπὶ τοῖς διατεταγμένοις ἡμῖν, ὡς
ἀδυνάτοις, διαβολήν. Τί οὖν φαμεν; Ὅτι, πρὸς ἕτερα
βλέποντος τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν
πειρωμένου χαμόθεν πρὸς ὕψος μετεωρίζειν, καὶ
ἐπὶ τὸ εὐράνιον μετατιθέναι πολίτευμα, οἱ μὴ
ἐφικνούμενοι τῆς μεγαλονοίας τοῦ νομοθέτου, περὶ
γῆν καὶ σάρκα, ὡς περὶ τέλμα σκύληκες, ἰλυστώ-
μενοι ἐν τοῖς τοῦ σώματος πάθεσι, τὸ δυνατόν τῶν

¹⁶ Psal. cxi, 4.

(64) Veteres quinque libri προφασίζεται. Editi προφασίζονται.

(65) Reg. primus Ἐξωθεν γάρ εἰσι τὰ. Nec ita multo post duo mss. χρημάτων εὐρεσις. Subinde Reg. primus et Colb. itidem τράπεζα πληθύνουσα.

(66) Illud, εὐχαριστήσω τυπτόμενος, addidimus ex veteribus septem libris. Mox tres mss. ὑπὸ τοῦ κρύους. Aberat articulus a vulgatis.

(67) Veteres quinque libri ἡπειρον περιτυχῶν. Editi περιπεσῶν, haud dissimili sensu.

ἀποστολικῶν διατάξεων ἀπαιτοῦσιν. Ὁ δὲ προχα-
λεῖται (68) εἰς τὸ πάντοτε χαίρειν οὐχὶ τὸν τυχόντα,
ἀλλὰ τὸν ὅς αὐτὸς ἦν, οὐκέτι ζῶν ἐν σαρκί, ἀλλὰ
ζῶντα ἔχων ἐν αὐτῷ τὸν Χριστὸν, ὥς τῆς πρὸς τὸ
ἀκρότατον τῶν ἀγαθῶν συναφείας μηδαμῶς τὴν ἀπὸ
τῶν ὀκλήρων τῆς σαρκὸς συμπάθειαν δεχομένης.
Ἀλλὰ καὶ διακόπτεται ἡ σὰρξ, ἡ τῆς συνεχείας
διάλυσις ἐναπομένει τῷ πεπονθότῳ τοῦ σώματος
μέρει, τῆς διαδόσεως τοῦ λυποῦντος οὐ δυναμέ-
νης διικνεῖσθαι πρὸς τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς. Εἰ γὰρ
ἐνεκρώσαμεν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὰς
ὑποθήκας τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ
Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιεφέρομεν (69), ἀναγκάως
ἡ ἀπὸ τοῦ νεκρωμένου σώματος πληγὴ πρὸς τὴν
ἀπολειμμένην τῆς συναφείας αὐτοῦ ψυχὴν οὐ χωρή-
σει. Ἀτιμίαι δὲ καὶ ζημίαι, καὶ οἰκτεῖον θάνατοι
οὐκ ἀναθήσονται πρὸς τὸν γοῦν, οὐδὲ καταστρέψουσι
τὸ ὑψηλὸν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ὡς συμπάθειαν. Εἰ
μὲν γὰρ τὰ αὐτὰ φρονοῦσι τῷ σπουδαίῳ οἱ ταῖς
ἐυσκολίαις περιπεσόντες, οὐ παρέξουσι λύπας ἐτέρῳ,
εἰ γὰρ μὴ αὐτοὶ λυπηρῶς διαφέροντες τὰ συμπί-
πτοντα· εἰ δὲ κατὰ σάρκα ζῶσιν, οὐδ' οὕτω λυπή-
σουσιν (70), ἀλλ' ἐλεεινὸν κριθήσονται, οὐ τῶν περι-
στάσεων μᾶλλον, ἢ τοῦ μὴ προαίρεσθαι (71) τὰ
δέοντα. Ὡς δὲ ψυχὴ, ἡ ἀπαξ προσδεῖσα τῷ πόθῳ
τοῦ Κτίσαντος, καὶ τοῖς ἐκεῖ κάλλεσιν ἐνεθισμένη
φαιδρύνεσθαι, τὸ περιχαρὲς αὐτῆς καὶ εὐθυμον ὑπὸ
τῆς ποικίλης μεταπτώσεως τῶν σαρκικῶν παθημά-
των οὐ μεταβαλεῖ· ἀλλὰ τὰ τοῖς ἄλλοις λυπηρὰ προσ-
θήκην εὐφροσύνης ποιήσεται. Οἷος ἦν ὁ Ἀπόστολος,
αὐδοκῶν ἐν ἀσθενείᾳ, ἐν θλίψεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν
θανάτοις, καυχήματα αὐτοῦ τὰς ἐνδεῖας ποιοῦμενος·
ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν ψυχῇ καὶ γυμνότητι, ἐν διω-
γμοῖς καὶ στενοχωρίαις (72), ἐφ' οἷς ἄλλοι θύσανα-
σχετοῦσι καὶ πρὸς τὴν βίον ἀπαγορεύουσιν, ἐπὶ τού-
τοις αὐτὸς ἀγαλλώμενος. Οἱ τοίνυν ἀπαιδεύτως ἔχοντες
τῆς ἀποστολικῆς διανοίας, καὶ μὴ συνιέντες, ὅτι πρὸς
τὴν εὐαγγελικὴν ἡμᾶς προσκαλεῖται ζωὴν, τοιμῶσι
κατηγορεῖν τοῦ Παύλου, ὥς ἀδύνατα ἡμῖν διορίζοντες.
Ἀλλὰ μὴν διδασκέσθωσαν ὅσαι τοῦ (73) χαίρειν
εὐλόγως αἱ ἀφορμαὶ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεᾶς
ἡμῖν πρόκεινται. Πάρχηθμεν εἰς τὸ εἶναι, μὴ ὄντας·
κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἐγενήθημεν· νοῦν καὶ
λόγον συμπληροῦντα ἡμῶν τὴν φύσιν ἔχομεν, δι' οὗ
Θεὸν ἐγνωρίσαμεν. Καὶ τὰ κάλλη τῆς κτίσεως ἐν-
τέχνως καταμαρθάνοντες, δι' αὐτῶν, ὁκνεῖ διὰ γραμ-
μάτων τινῶν, τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ περὶ πάντα

A quirunt. Apostolus autem non jam amplius in carne
vivens, sed viventem habens in seipso Christum ¹⁷,
non quemlibet, sed sui similem ad continuum gau-
dium invitat: quippe quia graves ac molestas car-
nis affectiones non admittit isthæc cum summo
bono conjunctio. Imo vero etiamsi scindatur caro,
in ea corporis parte quæ male afficitur, remanet
continuitatis dissolutio, nec unquam ad intelligen-
tem animi partem pertingere potest doloris commu-
nicatio. Etenim si juxta Apostoli præceptum mem-
bra quæ sunt super terram mortificaremus ¹⁸, atque
in corpore circumferremus mortificationem Jesu ¹⁹,
necesse esset ut mortificati corporis plaga ad ani-
mam ab ejus conjunctione solutam non perveniret.
Nam ignominie, damnaque et propinquorum mors
B laudquaquam ascendent ad mentem; neque animi
celitudinem ita demittent, ut rerum præsentium sen-
su commoveatur. Enimvero quotquot in ærumnas
delabuntur, si idem quod vir probus sentiant, nego-
tium facessent nemini; quippe qui ne ipsi quidem
accidentia sibi mala ægre ferant. Quodsi secundum
carnem vivunt ²⁰, neque sic exhibebunt molestiam;
sed habebuntur miserabiles, non ideo potius quod
in has calamitates inciderint, quam quod quæ officii
sunt, sibi facienda non proposuerint. Et in summa,
quæ anima semel Conditoris desiderio tenetur, ejus-
que pulchritudine consuevit delectari, ingens illud
gaudium et delicias hac multiformi carnalium affe-
ctuum varietate minime commutabit: contra, ex
quibus molestiam capiunt ceteri, ea illius volupta-
tem augebunt. Ejusmodi erat Apostolus, qui in in-
firmis, in ærumnis, in persecutionibus atque
necessitatibus complacens sibi gloriæ ducebat ege-
statem ²¹. In fame et siti, in frigore et nuditate,
in persecutionibus et angustiis ²², in quibus alii
ægre ferunt seipsos, et a vita abhorrent, in iis Apo-
stolus exsultat. Qui igitur sunt sententiæ apostolicæ
ignari, nec invitari nos ad evangelicam vitam in-
telligunt, Paulum accusare non verentur, ²⁷ tan-
quam qui quæ fieri non possunt, præscribat. Atqui
discant quot justas gaudii occasiones nobis præ-
beat Dei munificentia. Quod sumus a Deo habemus,
cum antea non essemus; sumus ad Creatoris ima-
ginem facti ²³; mentem atque rationem nacti su-
mus, quæ natura nostra completur, Deusque a
nobis cognoscitur. Item rerum solerter conditarum
pulchritudinem percipientes, per illam, tanquam

¹⁷ Galat. II, 20. ¹⁸ Coloss. III, 5. ¹⁹ II Cor. IV, 10. ²⁰ Rom. VII, 15. ²¹ II Cor. XII, 9, 10.
²² II Cor. XI, 27. ²³ Genes. I, 26.

(68) Editi προσκαλεῖται. At quinque mss. προχα-
λεῖται.

(69) Antiqui tres libri περιεφέρομεν. Editi περι-
φέρομεν.

(70) Οὐδ' οὕτω λυπήσουσιν. Ne quidem sic exhi-
beant molestiam. Supple, homini perfecto, qui, ut
aliquando ante Basilium dixit, mortificat membra
quæ sunt super terram, quique in corpore morti-
ficationem Jesu circumfert. Hunc locum ita verterat
interpret: Quod si secundum carnem vixerint, ne
sic uni cuiquam fuerint molesti; qua in interpreta-
tione inepte additum fuerat, uni cuiquam, cum ejus

loci sententia, eaque pulcherrima, hoc additamento
non parum obscuretur.

(71) Reg. primus τοῦ μὴ αἰρεῖσθαι. Mox duo mss.
περιχαρὲς αὐτῆς.

(72) Veteres quatuor libri διωγμοῖς ἐν στενοχω-
ρίαις. Nec ita multo infra quatuor mss. αὐτὸς ἀγ-
γαλλόμενος. Subinde mss. καὶ μὴ συνιέντες. Editi
συνέντες. Ibidem Reg. primus ὅτι πρὸς τὴν ἀγγελι-
κὴν. Rursus hoc ipso in loco duo mss. προσκαλεῖται.

(73) Editi et quatuor mss. διδασκέσθωσαν, ὥς αἱ
τοῦ. At Reg. tertius et Colb. quartus διδασκέσθω-
σαν ὅσα τοῦ... αἱ ἀφορμαί, rectius.

per litteras quasdam summam Dei circa omnia providentiam sapientiamque legimus. Facultatem habemus discernendi bonum a malo: eligere res utiles, et noxias fugere, ab ipsamet natura didicimus. Abalienati a Deo per peccatum, rursus revocati fuimus in ejus familiaritatem ac necessitudinem, per Unigeniti sanguinem ex ignominiosa servitute exempti. Resurrectionis spes, angelicorum bonorum possessio, regnum coeleste, repromissa bona, vim et mentis et rationis superantia.

3. Quomodo credere par est, gaudium perpes jugemque lætitiā ex his creati non posse, sed opari eum qui ventri inservit, tibiurumque modulis oblectatur, quique volutatur in molli lecto, ac sterit, dignam gaudio vitam degere? Ego vero dixerim hos quidem dignos esse qui defleantur ab iis qui mente præditi sunt: contra, beatos jure optimo dicendos esse eos qui, propter spem futuri sæculi, præsentem vitam sustinent, ac præsentia æternis commutant. Sive autem in flamma degant ii qui Deo conjunguntur, uti tres pueri in Babylone²⁹: sive includantur cum leonibus³⁰, sive a ceto absorbentur³¹, ipsi tamen prædicandi sunt a nobis beati, ac eos in gaudio vitam transigere oportet, nequaquam dolentes de præsentibus, sed ob spem eorum quæ nobis in posterum reposita sunt lætantes. Arbitror namque strenuum athletam ad pietatis stadium semel exutum, plagas adversariorum fortiter ferre debere, spe gloriæ ex coronis consequendæ. Et enim quotquot in gymniciis certaminibus sunt palæstricis laboribus assueti, animum non demittunt ob plagæ dolorem; imo vero spretis ob præconii desiderium laboribus præsentibus, adversarios comminus adoriuntur. Hunc ad modum etiamsi viro virtutis studioso accidat quid asperi, tenebras gaudium non obducet. Nam Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit³². Quapropter et alio in loco ab eodem jubemur patientes esse in tribulatione, et spe gaudere³³. Spes itaque est quæ efficit, ut gaudium animo viri probi sit contubernale. Quin et idem Apostolus jubet etiam flere nos cum flentibus³⁴; rursus ad Galatas [Philippenses] scribens, deflebat inimicos crucis Christi³⁵. Ecquid opus est commemorare Jeremiam flentem³⁶, Ezechielem Dei jussu principum lamentationes scribentem³⁷, et multos alios sanctos lugentes? *Hei mihi, mater, quare me genuisti*³⁸; et: *Hei mihi, quia*

A πρόνοιαν καὶ σοφίαν ἀναγινώσκωμεν. Διακριτικοὶ ἐσμεν ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χείρονος (74)· ἐκλογὴν τοῦ συμφέροντος καὶ ἀποστροφὴν τοῦ βλαβεροῦ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως δεδιδάγμεθα. Ἀλλοτρωθέντες Θεοῦ διὰ τῆς ἁμαρτίας, πάλιν εἰς τὴν οἰκειότητα ἀνεκλήθημεν, τῷ αἵματι τοῦ Μονογενοῦς ἐκ τῆς αἰτίμου δουλείας ἐξαιρεθέντες. Ἀναστάσεως ἐλπίδες, ἀγγελικῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσεις, ἡ ἐν οὐρανοῖς βασιλεία, τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθὰ, καὶ διανοίας καὶ λόγου δύναμις ὑπερβαίνοντα.

3. Πῶς οὐχὶ ταῦτα προστῆχει χαρὰς ἀλήκτου καὶ εὐφροσύνης διηνεκοῦς ἐξαρκεῖν νομίζειν αἴτια, ἀλλ' οἰεσθαι τὸν γαστριζόμενον, καὶ καταυλούμενον, καὶ ἐπὶ μαλακῆς κοίτης (75) ἀνατετραμμένον καὶ βέγγοντα, τοῦτον ἀξίως χαρὰς διαζῆν; Ἐγὼ δὲ τοῦτοις μὲν τὸ θρηνεῖσθαι φαίην ἂν πρέπειν παρὰ τῶν νούν ἔχόντων· μακαρίζειν δὲ τοὺς ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὴν παρούσαν ζωὴν διαφέροντας, καὶ τὰ παρόντα τῶν αἰωνίων ἀμειβομένους, καὶ ἐν φλογὶ διάττειν οἱ Θεῷ συνημμένοι, ὡς οἱ τρεῖς παῖδες ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας (76), καὶ λέουσιν ὡς συγκαθειργμένοι, καὶ ὑπὸ κήτους καταποθέντες, ὅψ' ἡμῶν τε χρῆναι μακαρίζεσθαι, καὶ αὐτοὺς ἐν χαρᾷ διάγειν, οὐχὶ τοῖς παρούσιν ἀλγυνομένους, ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι τῶν εἰς ὕστερον ἡμῶν ἀποκατεμένων εὐφραινομένων. Οἴμαι γὰρ τὸν ἀγωνιστὴν τὸν καλὸν (77), ἀπαξ ἐπὶ τὸ τῆς εὐσεβείας στάδιον ἀποδύνα, φέρειν χρῆναι γενναίως τὰς πληγὰς τῶν ἀντιπάλων ἐλπίδι τῆς δόξης τῆς ἀπὸ τῶν στεφάνων. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς γυμνασίαις ἀγῶσιν οἱ κατὰ τὰς παλαιστρας τοῖς πόνοις προσεθισθέντες (78) οὐ πρὸς τὸ ἀλγεῖν ὡς συγγινώσκονται τῆς πληγῆς, ἀλλ' ὁμότε χωροῦσι τοῖς ἀντιπάλοις ἐπιθυμία τῆς ἀναρρήσεως, τῶν παραυτίκα· πόνων ὑπερορῶντες. Οὕτω τῷ σπουδαίῳ καὶ παρ' ἑαυτοῦ τῶν τραχυτέρων, οὐκ ἐπισκοπῆσει (79) τῷ χαίρειν. Διότι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει. Διὸ καὶ ἐτέρωθεν τῇ θλίψει ὑπομένειν, καὶ τῇ ἐλπίδι χαίρειν παρὰ τοῦ αὐτοῦ προσετάχθημεν. Ἐλπίς οὖν ἐστὶν ἡ τὴν χαρὰν σύνεικον τῇ ψυχῇ τοῦ σπουδαίου παρασκευάζουσα. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος καὶ κλαίειν χρῆναι ἡμᾶς προστάσσει μετὰ κλαίωντων· καὶ Γαλάταις γράφων, ἔκλαιε περὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τί δεῖ λέγειν Ἱερεμίαν κλαίοντα; καὶ Ἱερεμίου θρήνους ἀρχόντων ἐκ προστάγματος Θεοῦ γράφοντα, καὶ πολλοὺς δὲ τῶν ἁγίων οἰμώζοντας; Οἴμοι, μήτηρ, ὡς τίνα με ἔτεκες (80); καὶ, Οἴμοι, οἷτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορ-

²⁹ Dan. iii, 21. ³⁰ Dan. xiv, 50. ³¹ Jon. ii, 1. ³² Rom. v, 3. ³³ Rom. xii, 12. ³⁴ ibid. 15. ³⁵ Philipp. iii, 18. ³⁶ Thren. i, 1 seqq. ³⁷ Ezech. ii, 9. ³⁸ Jerem. xv, 10.

(74) Editi ἀγαθοῦ τε καὶ χείρονος. Veteres quatuor libri ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χείρονος.

(75) Veteres quatuor libri μαλακῆς κλίνης. Alii mss. et editi κοίτης.

(76) Editi διάττειν ὡς οἱ τρεῖς παῖδες ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας, οἱ Θεῷ συνημμένοι. Antiqui sex libri uti in contextu, alio ordine, eoque concinniore. Ibidem Reg. secundus ὡς καθειργμένοι.

(77) Antiqui septem libri ἀγωνιστὴν τῶν καλῶν, recti ac honesti propugnatores. Editi τὸν καλόν. Le-

ctionem utramque recipi posse, nemo, opinor, homo non videt.

(78) Unus codex Colb. et editi πόνοις προσεθισθέντες. Alii quinque mss. προσεθισθέντες.

(79) Veteres quatuor libri οὐκ ἐπισκοπῆσει. Alii duo et editi ἐπισκοπῆσει. Hoc ipso in loco tres mss. τὸ χαίρειν. Alii totidem mss. et editi τῷ χαίρειν.

(80) Unus codex Reg. τέτοκας. Mox unus codex Colb. ἐπ' ἀνθρώπου.

ὁὗρ ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστι· καὶ, Οἱμοί, ὅτι ἐγερόμεν ὡς συνάγωγα καλὰν ἐν ἀμῇ. Καὶ ὅπως (81) ἐρευνήσων τὰς φωνὰς τῶν δικαίων, καὶ πούτινα εὖρησῃ σκυθρωποτέραν φωνὴν ἀφιέντα, πεισθήσῃ, ὅτι πάντες τοῦ κόσμου τούτου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ζωῆς τῆς δυστήνου ταύτης καταστενάζουσιν. Οἱμοί, ἔτι ἡ παροιμία μου ἐμακρύνθη. Ἐπιθυμίαν γὰρ ἔχει ἀναλῦσαι (82), καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Ὡς οὖν ἐμπόδιον τῆς χαρᾶς, τῆς παροιμίας ταύτης τὴν παράτασιν δυσχεραίνει. Δαδὶδ δὲ καὶ ἐν μέλεσιν ἡμῶν ὁρῶν τοῦ φίλου κατέλιπεν Ἰωνάθαν· ὃ συναπεθρήνησε καὶ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ (83). Ἀλῶ ἐπὶ σοί, ἀδελφέ μου, Ἰωνάθαν· καὶ, θυγατέρες Ἰσραὴλ (84). ὁρῶντες ἐπὶ Σαούλ. Τὸν μὲν γὰρ θρηνεῖ, ὡς ἐναποθανόντα τῇ ἀμαρτίᾳ, τὸν δὲ Ἰωνάθαν, ὡς μέχρι παντὸς αὐτῷ κοινωθέντα τοῦ βίου. Καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγειν; Ἀλλ' ἐδάκρυσε καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ Ααζάρῳ (85), ἐδάκρυσε καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ. Καὶ μαχαρίζει δὲ τοὺς πενθοῦντας, καὶ πάλιν τοὺς κλαίοντας.

4. Καὶ πῶς σύμφωνα ταῦτα, φασί, τῷ, Πάντοτε χαίρετε; Οὐδὲ γὰρ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν δάκρυν τε καὶ χαρὰ τὴν γένεσιν ἔχουσι. Τὸ μὲν γὰρ, οἷον ἐκ πληγῆς (86) τινος, τῆς προσβολῆς τοῦ ἀδουλήτου τὴν ψυχὴν τύπτοντος καὶ συστέλλοντος, καταθλιβομένου τοῦ περικαρδίου πνεύματος, ἀποτρίχτεσθαι πέφυκεν· ἡ δὲ χαρὰ οἷον σκίρτημά τί ἐστι τῆς ψυχῆς ἐπαγαλλομένης τοῖς κατὰ γνώμην. Ὅθεν καὶ τὰ περὶ τὸ σώμα συμπτώματα διενήνοχε. Τοῖς μὲν γὰρ λυπομένοις ὑπώχρος καὶ πελιδνὸς καὶ κατεφυγμένος ὁ ὄγκος· τοῖς δὲ φαιδρυνόμενοις ἐξανθούσα καὶ ὑπέρυθρος ἡ τοῦ σώματος ἑξίς, μονονοχὴ πηδῶσς τῆς ψυχῆς, καὶ προουρούμενης ὑφ' ἡδονῆς εἰς τὸ ἔξω. Πρὸς δὲ ταῦτα ἐροῦμεν, ὅτι καὶ οἱ θρῆνοι· καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἁγίων διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἐγίγνοντο (87). Ἀεὶ οὖν ἐνορῶντες τῷ ἀγαπητῷ, καὶ τὴν ἐκείθεν αὐτοῖς εὐφροσύνην συναύξοντες, τὰ περὶ τοὺς ὁμοδούλους αὐτῶν ὀκνοῦμεν· πενθοῦντες τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἐπανορθούμενοι αὐτοὺς διὰ τῶν δακρύων. Ὅσπερ δὲ οἱ ἐπὶ τῶν αἰγιαλῶν (88) ἐστώτες, τοῖς ἐν τῇ θαλάττῃ βαπτιζομένοις συμπάσχοντες, οὐ προέλονται τὴν οἰκίαν ἀσφάλειαν ἐν τῇ περὶ τῶν κινδυνεύόντων φροντίδι· οὕτως οὐδὲ οἱ τοῖς ἀμαρτήμασι (89) τῶν πέλας ἐπισυγγάζοντες τὴν οἰκίαν ἀπαινίζουσιν εὐφροσύνην. Τὸ ἐναντίον μὲν οὖν, καὶ μεῖζονα ποιοῦσιν αὐτὴν, ὑπὲρ

A perit pius e terra, et qui recte faciat, in hominibus non est³¹; et : Mei mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe³². Et ut verbo dicam, perscrutare voces iustorum, et sicubi reperias qui emitat vocem tristiore, nullus dubitabis quin³³ omnes mundum hunc, et miseram vitam quæ in eo agitur, deplorent. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est³⁴. Nimirum cupit dissolvi, et esse cum Christo³⁵. Itaque fert ægre huius incolatus dilationem, tanquam quæ impedimento sit gaudii. Et David quoque reliquit nobis in canticis prolatam de amico suo Jonathan lamentationem, in qua simul et inimicum suum luit. Doleo super te, frater mi, Jonathan³⁶; et : Filiae Israel, super Saul fleite³⁷. Hunc quidem luet, ut peccato immortuum : Jonathan vero, ut hominem sibi per totam vitam conjunctissimum. Quid autem attinet cætera percensere? Enimvero Dominus ipse fleuit etiam super Lazarum³⁸ et super Jerusalem³⁹. Sed et lugentes ac flentes itidem prædicat beatos⁴⁰.

4. Sed, inquam, quomodo fieri potest, ut hæc concilientur cum verbis illis, Semper gaudeite⁴¹. Neque enim lacrymæ et gaudium ex iisdem principiis ducunt originem. Nam compresso circa cor spiritu, et angustato, lacrymæ ex improvise casu percutiente animam, eamque contrahente, velut ex plaga quadam oriri consuevere : gaudium vero est animæ ob res ex sententia succedentes gesticantis quidam quasi saltus. Hinc differunt corporis symptomata. Tristes quidem subpallidam lividamque ac rigentem habent corporis molem : inest vero efflorescens quædam et subrubra corporis habitudo lætis et hilaribus, anima tantum non prosiliente et prorumpente ad exteriora prævoluptate. Verum ad hæc dicemus, quod lamentationes sanctorum lacrymæque ex Dei amore proficiscebantur. Itaque oculis in dilectum semper intentis, ac lætitia maiore sibi inde accedente curabant res conservorum suorum, deshebant ipsos peccantes, eosque per lacrymas emendabant. Quemadmodum autem qui in littore stant, dum eorum qui in mari submerguntur commiserescunt, securitatem suam non amittunt, ob hanc suam de periclitantibus sollicitudinem : ita qui proximorum deshebant peccata, suam ipsorum lætitiā minime disperdunt. Imo etiam adaugent ip-

³¹ Mich. vii, 2. ³² ibid. i. ³³ Psal. cxix, 5. ³⁴ Philipp. i, 25. ³⁵ II Reg. i, 26. ³⁶ ibid. 24. ³⁷ Joan. xi, 35. ³⁸ Luc. xix, 41. ³⁹ Matth. v, 5; Luc. vi, 21. ⁴⁰ Philipp. iv, 4.

(81) Colb. tertius καὶ ὅλας, scrutare tandem omnes voces iustorum. Statim editi εὖρος. At sex mss. εὖρης.

(82) Veteres aliquot libri et editi ἔχει ἀναλῦσαι. Alii duo εἶχεν ἀναλῦσαι.

(83) Antiqui tres libri ἐχθρὸν αὐτοῦ. Ibidem iidem mss. ἀλῶ ἐπὶ σοί. Alii et editi ἐπὶ σέ.

(84) Unus codex Colb. cum Regiis primo et tertio et cum impressis libris θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, filiae Jerusalem. At Colb. tertius et Reg. secundus θυγατέρες Ἰσραὴλ, filiae Israel; et ita quoque in Vulgata legitur, et apud LXX. Quicunque autem ille est, qui primus scripsit Ἱερουσαλὴμ, idcirco lapsus credi potest, quod, cum scriberet, memi-

nerit verborum illorum Luc. xxiii, 28 : Θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ. Filiae Jerusalem, nolite flere super me.

(85) Veteres quatuor libri ἐπὶ Ααζάρου. Infra, ubi editi habent φασί, in veteribus quinque libris legitur φασί.

(86) Colbertini duo codices ἐκ πληγῆς, quasi ex aliquo fonte. Alii quinque mss. et editi ἐκ πληγῆς, ex plaga quadam.

(87) Reg. secundus διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἐγίνοντο.

(88) Codex unus ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν.

(89) Antiqui tres libri τοῖς ἀμαρτάνουσι. Alii mss. et editi ἀμαρτήμασι.

sam, gaudio Domini dignati ob effusas pro fratre lacrymas. Quare beati sunt qui flent, beati quoque qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, et ipsimet ridebunt. Risum autem dicit, non strepitum quemdam per genas ab effervescente sanguine editum, sed hilaritatem puram, et omnis tristitiæ exsortem. Quocirca lugere cum lugentibus " licet per Apostolum, quod hæ lacrymæ velut gaudii æterni semen fiant et fenus. Ascende mihi mente, et conditionem intueri angelorum, an conveniat eis præter gaudium et lætitiā ullus alius status : quippe quia habitati sunt digni, qui astent Deo, ac inenarrabili pulchritudine gloriæ Conditoris nostri perfrauantur. Itaque ad hanc vivendi rationem invitans nos Apostolus, semper gaudere nos jussit.

5. Quodsi Dominus lacrymas super Lazarum **29** et super civitatem profudit, illud dicere habemus, ipsum et comedis et bibisse, nihil alioquin horum indigum : sed modos ac fines quibus necessarii animæ affectus contineantur, tibi reliquisse. Itaque sic etiam lacrymatus est, ut immodicam querulorum ac luctus amantium ad flendum propensionem, animique eorum demissionem sanaret. Nam si quid aliud, præsertim lacrymæ opus habent moderamine rationis : quibusnam illacrymetur, et quantum, et quando, et quomodo par fuerit. Quod enim citra ullam animi commotionem, sed ad erudiendos nos lacrymatus est Dominus, perspectum est ac manifestum ex illo : *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum* " . Quis nostrum deslet amicum dormientem, quem aliquanto post sperat expergefatum iri ? *Lazare, veni foras* " . Jam mortuus revocabatur ad vitam : jam alligatus ambulabat : inest miraculum in miraculo. Pedes ligabantur institis, nec tamen a motu prohibebatur. Etenim aderat vis quædam obice major. Quomodo igitur Dominus, qui erat talia facturum, casum illum lacrymis dignum judicasset ? At non palam est ipsum infirmitatem nostram undique suffulcientem, eas affectiones quæ inevitabiles sunt et necessariae, intra modos quosdam ac terminos continuisse ? Apathiam quidem vitavit tanquam quiddam ferinum : noluit tamen mœrori ac tristitiæ deditus esse, ac multum lacrymari, quod hoc illiberale esset et ignavum. Quamobrem amico deflendo ostendit communionem humanæ naturæ ; simulque nos ab excessu in utramque partem liberavit, neque nos mollius frangi adversis, neque inter molestias sensus esse expertes permittens. Quemadmodum igitur Dominus solidis cibis digestis famem sustinuit, sitimque admisit, humore corporis consumpto, et

τῶν εἰς τὸν ἀδελφὸν δακρῦν τῆς χαρᾶς τοῦ Κυρίου (90) καταξιούμενοι. διὰ τοῦτο μακάριοι οἱ κλαίοντες, καὶ μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται, καὶ αὐτοὶ γελάσουσι. Γέλωτα δὲ λέγει οὐ τὸν διὰ τῶν παρειῶν ἐκπίπτοντα φόρον ἐν τῷ αἵματι ἀναθρασμῷ, ἀλλὰ τὴν ἀκρατον καὶ ἀμύγῃ παντὸς σκυθρωποῦ ἰλαρότητα. Κλαίειν οὖν μετὰ κλαίωντων συγχωρεῖ ὁ Ἀπόστολος, ἐπειδὴ τὸ δάκρυον τοῦτο οἰοῖται σπέρμα καὶ δάνεισμα γίνεται τῆς αἰωνίου χαρᾶς. Ἀνάβα μοι (91) τῇ διανοίᾳ, καὶ θέσται τὴν ἀγγελικὴν κατάστασιν, εἰ ἄλλη τις αὐτοῖς πρόπει κατάστασις, πλὴν τοῦ χαίρειν καὶ διευθυμεῖσθαι ὅτι ἤξιωνται παρεστάναι Θεῷ, καὶ ἀπολαύειν τοῦ ἀπορρήτου κάλλους τῆς δόξης τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς. Πρὸς ἐκείνον οὖν τὸν βίον παρορμῶν ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, πάντοτε χαίρειν ἡμῖν διετάξεται.

5. Ἄλλὰ μὴν πρὸς γε τὸ δακρῦσαι τὸν Κύριον ἐπὶ Λαζάρῳ καὶ ἐπὶ τῇ πόλει ἐκεῖνο εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι καὶ ἔφαγε, καὶ ἔπιεν, οὐκ αὐτὸς τούτων δαδόμενος, ἀλλὰ σοι μέτρα καὶ ὅρους τῶν ἀναγκαίων τῆς ψυχῆς παθημάτων καταλιμπάνων. Οὕτω γοῦν καὶ ἐδάκρυσε, τῶν ὀδυρτικῶν καὶ φιλοθρήνων τὸ ἀγαν περιπαθὲς καὶ ταπεινὸν ἐπανορθούμενος. Εἰ γάρ τι ἄλλο, καὶ τὸ δακρῦειν τῆς ἐκ τοῦ λόγου συμμετρίας προσδεῖται ἐπὶ τίσι (92) γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ πόσον, καὶ πότε, καὶ ὅπως προσήκειν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐμπαθὲς ἦν τὸ δάκρυον τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ διδακτικὸν, ἐκεῖθεν δὴλον. Ἀδάμας ὁ φιλος ἡμῶν κεκοιμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. Τίς ἡμῶν (93) κοιμώμενον ὀδύρεται φίλον, ὃν μικρὸν ὑπερτον προσδοκᾷ διυπνίζειν ; Ἀδάμας, δεῦρο ἔξω. Καὶ ὁ νεκρὸς ἐξωσποιοῖτο καὶ ὁ δεδωμένος περιεπάτει. Θαῦμα ἐν θαύματι : κειρίαις δεδεσθαι τοὺς πόδας, καὶ μὴ κωλύεσθαι πρὸς τὴν κίνησιν. Μείζων γὰρ ἦν τὸ ἐνισχύον (94) τοῦ ἐμποδίζοντος. Πῶς οὖν ὁ τοιαῦτα ἐνεργεῖν μέλλων δακρῦων ἄξιον τὸ συμβᾶν ἔχρινεν ; Ἦ δὴλον, ὅτι, πανταχόθεν τὸ ἀσθενὲς ἡμῶν ὑπερίδων, μέτροις τίσι καὶ ὅροις τὰ ἀναγκαῖα περιέλαβε πάθη ; τὰ μὲν ἀσυμπαθὲς ὡς θρηνηδὸς ἐκκληίων, τὰ δὲ φιλόλυπον καὶ πολύθρηνον (95) ὡς ἀγενὲς παρατούμενος. Διόπερ, ἐπιδακρῦσας τῷ φίλῳ, αὐτὸς τε τὴν κοινωνίαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἐπεδείξατο, καὶ ἡμᾶς τῶν ἐφ' ἑκάτερα ὑπερβολῶν ἡλεούθέρωσε : μήτε καταμαλακίεσθαι πρὸς τὰ πάθη, μήτε ἀναισθητῶς ἔχειν τῶν λυπηρῶν ἐπιτρέπων. Ὡς οὖν κατεδέξατο τὴν πείναν ὁ Κύριος, τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ, καὶ τὴν δίψαν προσήκατο, τῆς ὑγρότητος ἀναλωθείσης τῆς ἐν τῷ σώματι καὶ ἐκποίας, τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων ἐκ τῆς ὀδοιπορίας ὑπερταθέντων : οὐ τῆς θεότητος τῷ χαμᾶτι δαμαζομένης, ἀλλὰ τοῦ σώματος τὰ ἐκ φύσεως ἐπακολουθοῦντα συμπτώματα δεχομένου : οὕτω καὶ τὸ δάκρυον προσήκατο, τὸ φυ-

" Rom. xii, 15. " Joan. xi, 41 " ibid. 43

(90) Reg. secundus χαρᾶς τῶν δικαίων, effecti aigni gaudio iustorum. Nec ita multo post quinque mss. γελάσονται. Subinde duo mss. κλαίειν δὲ μετὰ.

(91) Antiqui novem libri ἀνάβα μοι. Editi ἀνάβα μοι, corrupte. Haud longe Reg. secundus παρίσταται Θεῷ. Subinde duo mss. ἡμᾶς διετάξεται.

(92) Vulg. ἐπὶ τίσι. Emendatio obvia. EDIT.

(93) Veteres quinque libri τίς ἡμῶν. Editi ὁ μῶν.

(94) Legitur in quatuor mss. τὸ ἐνισχύον, in editis vero et in aliis duobus mss. ὀχύον. Mox veteres quinque libri τοιαῦτα ἐνεργεῖν.

(95) Unus codex Colb. τὸ φιλόλυπον καὶ πολύθρηνον, male. Statim tres mss. τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Editi et alii mss. τῆς ἀνθρωπείας.

οικόν τῇ σαρκὶ ἐπιγίνεσθαι σύμπτωμα συγχωρῶν. Ὅπερ συμβαίνει, ὅταν τὰ (96) κοῖλα τοῦ ἐγκεφάλου, τῶν ἐκ τῆς λύπης ἀναθυμιάσεων πληρωθέντα, οἷον δι' ὀρετῶν τινῶν τῶν κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς πόρων τοῦ ὕγρου τὸ βάρος ἀποσπενδύσῃται. Ὅθεν ἤχοι τινες, καὶ ἱλιγγοί, καὶ σκοτώσεις ἐπὶ ταῖς ἀδοκῆτοισι τῶν λυπηρῶν ἀκοαῖς ἐγγίνονται, περιδουμένης τῆς κεφαλῆς ὑπὸ τῶν ἀτμῶν (97), οὗς ἡ ἐπὶ τὸ βάθος τοῦ θερμοῦ συστολὴ ἀναπέμπει. Ἐἴτα, οἶμαι, ὥσπερ τὸ νέφος εἰς ψεκάδα, οὕτως τὸ πάχος (98) τῶν ἀτμῶν εἰς δάκρυον διαλύεται. Ἐνθεν καὶ ἡδονὴ τίς ἐστι τοῖς λυποῦμένοις περὶ τὸν θρήνον, λανθανόντως διὰ τοῦ χλαίειν κενουμένου αὐτοῖς τοῦ βαρύνοντος. Συνίσταται δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀληθές ἡ πεῖρα τῶν γινομένων. Πολλοὺς γάρ ἐγνωμεν ἐν συμφοραῖς ἀνηκέστοις ἀποστάξαι τὸ δάκρυον βιαίως ἐγκαρτερήσαντας· εἴτα τοὺς μὲν εἰς ἀνήκεστα ἐμπεσόντας πάθη, ἀποπληξίας ἢ παραλύσεις, τοὺς δὲ, καὶ παντελῶς ἀποψύξαντας, ὥσπερ ἐρείσματος ἀσθενούς (99), τῆς δυνάμεως αὐτῶν τῷ βάρει τῆς λύπης ὑποκλασθείσης. Ὁ γὰρ ἐπὶ τῆς φιλοφροσύνης ὁρᾷ ὑπάρχει, ὑπὸ τοῦ οἰκείου αὐτὴν καπνοῦ καταπνίγνυσθαι, μὴ ὑπεξίντος, ἀλλὰ περὶ αὐτὴν εἰλουμένου, τοῦτο φασὶ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομοῦσης τὸ ζῶον δυνάμειος γίνεσθαι· ἀπομαραινέσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν ὀδυνηρῶν, καὶ κατασθένυσθαι, μηδεμιᾶς γινομένης ἐπὶ τὸ ἐξω διαπνοῆς.

quam fumus proprius si non exeat, sed circumvolvatur, suffocat, id etiam in facultate qua animal constituitur, fieri dicunt, nimirum extabescere illam et extinguere præ doloribus, si nullus sibi exitus ad exteriora aperiatur.

6. Μὴ τοίνυν εἰς συνηγορίαν τοῦ οἰκείου πάθους τὸ τοῦ Κυρίου προβαλλέσθωσαν (1) δάκρυον οἱ φιλόλογοι. Ὡς γὰρ ἡ βρωσις, ἣν ὁ Κύριος ἔφαγεν, οὐκ ἔστιν ἡδυστασίας ἡμῖν ἀφορμὴ, τὸ ἐναντίον μὲν οὖν, ἐγκαρτείας καὶ αὐταρχείας ὅρος ὁ ἀνωτάτω· οὕτω καὶ τὸ δάκρυον οὐκ ἔστι νομοθεσία πρὸς τὸ θρηνεῖν, ἀλλὰ μέτρον εὐσηχυμένης ἐκτεθῆναι, καὶ κανὼν ἀκριβής, καθ' ὃν προσήκει σεμνῶς καὶ εὐσηχυμένως τοῖς τῆς φύσεως ὅροις ἐμμένοντας διαφέρειν τὰ λυπηρά. Οὕτε οὖν γυναῖξιν, οὕτε ἀνδράσιν ἐπιτέτραπται (2) τὸ φιλοπενθεῖν καὶ πολυδρακνῆν, ἀλλ' ὅσον ἐπιστυγνάσαι τοῖς λυπηροῖς καὶ μικρὸν τι δάκρυον ἀποστάξαι, καὶ τούτο ἡσυχῇ, μὴ ἀναβρυχώμενον μηδὲ ὀλοόζοντα, μηδὲ καταρρήγγοντα χιτῶνα, ἢ κόνιν καταχρόμενον, μηδ' ἄλλο τι τοιοῦτον ἀσχημονοῦντα τῶν ἐπιτηδευομένων παρὰ τῶν ἀπαιδεύτους ἐχόντων πρὸς τὰ οὐράνια (3). Δεῖ γὰρ τὸν κεκαθαρμένον τῷ θεῷ διδασκαλίῳ, οἷον ὀχυρῶ τινι τειχίῳ τῷ ὀρθῷ λόγῳ πεφράχθαι, καὶ ἀνδρείως καὶ καρτερῶς τὰς τῶν τοιούτων παθῶν προσβολὰς ἀπαμύνασθαι (4)· καὶ μὴ καθάπερ εἰς τι χω-

A defatigatus est ex itinere ⁴⁷, musculis ac nervis plus æquo distentis, non succumbente labori divinitate, sed corpore quæ ipsius naturam comitari solent suscipiente: hunc ad modum admisit quoque lacrymas, carni sinens accidere quod ei erat naturale. Hoc autem contingit tum cum cerebri cava, excitationis a tristitia vaporibus referta, per oculorum meatus velut per quosdam canales humoris onus egerunt. Quamobrem cum res graves ac molestæ præter expectationem audiuntur, fit tinnitus quidam, vertigoque, et oculorum caligo: siquidem ob vapores quos calor in interiora contractus sursum emittit, vacillat caput et circumagitur. Deinde, mea quidem sententia, quemadmodum nubes in guttas, sic crassæ vaporum partes resolvuntur in lacrymas.

Hinc etiam voluptas quædam inter lugendum ³⁰ accedit mœrentibus, quia quod ipsos aggravabat, id latenter per ploratum ejectatur. Horum autem verborum veritatem stabilit ipsa rerum experientia. Novimus namque multos in gravissimis adversitatibus sibi per vim a lacrymis temperasse, quorum alii posthac in immedicabiles morbos inciderunt, in apoplexiam paralysimque; alii vero omnino supremum diem obierunt, quod eorum vires, quasi debili quodam fulcro destitutæ, pondere tristitiæ frangerentur. Nam quod videre in flamma licet,

6. Qui igitur tristitiæ dediti sunt, ne in suæ infirmitatis patrocinium dēmi pi lacrymas opponant. Ut enim cibus, quo Dominus vescebatur, voluptatis nobis occasio non est, imo vero temperantiæ atque frugalitatis suprema regula est et forma: ita quoque lacrymæ non sunt nobis vice legis, qua lugere teneamur: sed convenientissima quædam mensura normaque accurata in his nobis proposita est, juxta quam par fuerit intra naturæ terminos graviter et honeste permanere, et tristitia perferre. Itaque neque mulieribus neque viris lacrymarum studium aut copia permissa sunt, sed tantum, quantum fas est affligi de adversis, et parum lacrymari; idque tacite sine fremitibus, sine ejulatibus, adeo ut vestem scindat nemo, nec cinerem inspergat; nec aliud quidquam eorum indecore agat, quæ facere solent rerum cœlestium imperiti. Oportet enim eum qui divina doctrina purgatus est, recta ratione, velut firmo quodam muro, obseptum esse, et talium afflictionum assultus viriliter ac strenue propulsare.

⁴⁷ Joan. iv, 6.

(96) Ita antiqui quatuor libri. Editi δὲ τὰ.

(97) Reg. secundus ἀπὸ τῶν ἀτμῶν. Nec ita multo infra unus codex Colb. οἶμαι, ὅτι, ὥσπερ.

(98) Antiqui tres libri οὕτως τὸ πάχυν.

(99) Unus codex Reg. et Colb. primus ὥσπερ ἐρείσματος ἀσθενούς. Alii mss. et editi ὥσπερ ἐρείσματος ἀσθενούς.

(1) Reg. primus τοῦ Χριστοῦ προβαλλέσθωσαν. Colb. tertius προβαλλέσθωσαν.

(2) Antiqui sex libri ἐπιτέτραπται. Editi ἐπιτρέ-

πεται. Colb. primus ἐπιτέταχται. Stalim tres mss. μὴ ἀναβρυχώμενον. Editi et mss. nonnulli ἀναβρυχώμενον. Nec ita multo inferius sex mss. καταρρήγγοντα χιτῶνα. Editi et unus ms. Reg. καταρρήγγόμενον.

(3) Reg. primus πρὸς τὰ οὐράνια. Alii mss. et editi πρὸς τὰ ἀνθρώπινα, ab imperitis rerum humanarum. Mox tres mss. θεῷ διδασκαλίῳ.

(4) Veteres aliquot libri ἀπαμύνασθαι. Reg. secundus ἀμύνεσθαι. Mox Colb. primus εἰς τι χόριον.

non in humili ac molli anima quasi in loco declivi affluentem ullam affectuum turbam suscipere. Et enim animi est ignavi, nullumque ex reposita in Deo spe robur habentis, frangi admodum, et adversis succumbere. Quemadmodum enim in lignis tenebrioribus gignuntur vermes, sic tristitia in molliore hominum indole innascitur. Numnam erat Job corde adamantino? num compacta ei erant ex saxo viscera? Ceciderunt ei decem liberi in brevi temporis momento, una plaga obtriti, in domo jucunditatis, in tempore deliciarum, decutiente in eos domum diabolo. Vidit mensam sanguine immistam, vidit liberos diverso quidem tempore natos, sed unum communemque sortitos vitæ exitum. Non ejulavit, non comam evellit, non emisit vocem ullam degenerem, sed celebrem illam et ab omnibus decantatam gratiarum actionem protulit: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita et factum est; sit nomen Domini benedictum*⁴⁸. Num homo ille erat expertus affectionum? At quomodo? cum ipse de se dicat: *Ego flevi super omni afflicto*⁴⁹. Estne his dicendis mentitus? Imo vero præter cæteras virtutes veritas veracem eum quoque fuisse declarat his verbis: *Homo enim, inquit, inculpatus, justus, pius, verax*⁵⁰. Tu vero cantilicis quibusdam ad mæstiam compositis ad flendum abuteris, studesque animam tuam **31** modulis lugubribus absumere; et quemadmodum peculioria sunt tragædis fictio et apparatus, quocum theatra conscendunt; ita existimas habitum etiam convenire lugenti, vestem atram, comam squalidam, tenebras in domo, sordes, pulverem, denique lugubrem cantum, quo mæroris vulnus semper recens in animo servetur. Sinas hæc faciant qui spem non habent⁵¹. Tu vero de iis qui in Christo obdormierunt⁵², edoctus es: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale*⁵³. Quid igitur luges hominem, ad mutandum habitum adeuntem? Neque te ipse lugeas, quasi sis in hac vita patrono orba-

Α ριον ὑποκαθήμενον, τῷ ταπεινῷ καὶ ὑπείκοντι τῆς ψυχῆς, τὸν τῶν παθῶν ὄχλον ἐπιβρέοντα δέχεσθαι. Ἀνάνδρου γὰρ ψυχῆς, καὶ οὐδένα τόνον ἐκ τῆς ἐπὶ θεὸν ἐλπίδος ἔχουσης, τὸ σφοδρῶς καταρβήγνυσθαι καὶ ὑποπίπτειν τοῖς λυπηροῖς. Ὅσπερ γὰρ οἱ σκόληκες τοῖς ἀπαλωτέροις τῶν ξύλων ἐντίκτονται μάλιττα, οὕτως αἱ λύπαι τοῖς μαλακωτέροις ἤβεισι τῶν ἀνθρώπων ἐμφύονται. Μὴ γὰρ ἀδαμάντινος ἦν ὁ Ἰωβ τὴν καρδίαν (5); μὴ γὰρ ἐκ λίθου ἦν αὐτῷ πεποιημένα τὰ σπλάγχνα; Ἐπεσον αὐτῷ δέκα παῖδες ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ, μὲν πληγῇ συντριβέντες ἐν τῷ οἴκῳ τῆς θυμῆδας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀπολαύσεως, ἐπικαταστάντος αὐτοῖς τοῦ διαβόλου τὸ οἶκημα. Εἶδε τράπεζαν αἵματι μεμιγμένην· εἶδε παῖδας διαφόρως μὲν κατὰ τὸν χρόνον ἀποτεχθέντας (6), κοινῇ δὲ ὑπελθόντας τοῦ βίου τὸ τέλος. Οὐκ ὤμωξεν, οὐ κατέτιλατο κόμην, οὐκ ἀφῆκε τινα φωνὴν ἀγενῆ, ἀλλὰ τὴν αἰδοῖμον ἐκείνην καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνυμνουμένην εὐχαριστίαν ἀπεφθέγγετο (7). Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὥς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ δόγμα Κυρίου εὐλογημένον. Μὴ ἀσυμπαθὲς ὁ ἀνθρώπος; Καὶ πῶς; ὅς γε περὶ ἑαυτοῦ λέγει· Ἐγὼ ἐκλαυσα ἐπὶ παντὶ θλιβομένῳ (8). Ἀλλ' ἄρα μὴ ἐψεύδετο ταῦτα λέγων; Καὶ μὴν μαρτυρεῖ αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ὅτι πρὸς ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς καὶ ἀληθινὸς ἦν· Ἀνθρώπος γὰρ, φησὶν, ἀμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀληθινός (9). Σὺ δὲ ψόδας τοῖς πρὸς τὸ κατηφές πεποιημέναις παραθρηνεῖς, καὶ μέλεσι γοεροῖς ἐκτίθειν σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν ἐπιτηδεύεις· καὶ ὥσπερ τῶν τραγῳδῶν ἱδὼν ἔστι τὸ ἀνάπλασμα καὶ ἡ σκευὴ (10) μεθ' ἧς τὰ θέατρα καταλαμβάνουσιν· οὕτως οἱ ἐκ προστήκειν καὶ τῷ πενθοῦντι πρέπον εἶναι σχήμα, μέλαν ἱμάτιον, καὶ ἀύχμηρὰν κόμην, καὶ σκότος ἐν οἰκίᾳ, καὶ ῥύπον, καὶ κόνιν, καὶ μέλος στυγνόν, αἶψα νεαρὸν τῆς λύπης τὸ τραῦμα τῇ ψυχῇ διασῶζον (11). Κατάλιπε ταῦτα ποιεῖν τοῖς μὴ ἔχουσιν ἐλπίδα. Σὺ δὲ ἐδιδάχθης περὶ τῶν ἐν Χριστῷ κοιμηθέντων, ὅτι *Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει* (12)· *σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται*

⁴⁸ Job i, 21. ⁴⁹ Job xxx, 25. ⁵⁰ Job i, 1. ⁵¹ I Thess. iv, 12. ⁵² Apoc. xiv, 13. ⁵³ I Cor. xv, 42-44.

Et ne ignoraremus quid significet *χόριον*, ejus vocis declaratio manu recentiore posita est in ora libri hoc modo, τὸ κάλυμμα τὸ συγγεννόμενον ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ βρέφους, *legumentum profectum ex ventre infantis*. Sed hanc notam ad rem non pertinere constat, cum hic de *χωρίῳ*, non de *χορίῳ* agatur.

(5) Codex Combef. ὁ Ἰωβ τὴν καρτερίαν, depravate. Mox Regii primus et tertius, et alii duo Colbertini, ἔπεσον αὐτῷ. Editi et unus ms. ἔπεσον αὐτοῦ. Alius codex ἔπεσαν.

(6) Codex unus χρόνον τεχθέντας. Ibidem Colb. αἰτίους κοινῇ δὲ ὑπελθόντας.

(7) Regius tertius ἐφθέγγετο. Statim Colb. tertius Κύριος ἀφείλετο. Nec ita multo post octo mss. περὶ ἑαυτοῦ. Editi αὐτοῦ.

(8) Veteres quatuor libri παντὶ ἀνθρώπῳ θλιβομένῳ. Editi et alii duo mss. simpliciter παντὶ θλιβομένῳ. Ibidem duo mss. Ἀλλὰ γε μὴ.

(9) Antiqui tres libri ἀληθινός, ὁστος, verax, sanctus. Sed vox ὁστος in aliis mss., et in editis non

invenitur. Haud longe codices Combefisiani παραθρηνεῖν. Alii tres mss. καταθρηνεῖν. Alii duo et editi uti in contextu legi potest.

(10) Ubi in editis legitur ἡ σκευὴ, ibi ex veteribus quinque libris edendum curavimus ἡ σκευή. Aliquanto infra editi στυγνὸν καὶ αἶψα. Sed cum vocola καὶ in mss. non reperitur, eam delevimus. Ibidem tres mss. τῆς ψυχῆς. Alii mss. et editi τῇ ψυχῇ, recte.

(11) Διασῶζον. Multo melius apud Symeonem Logothetam, serm. 12, pag. 544, διασῶζοντι, *maioris vulnus semper recens in animo servant*. ΜΑΡΑΝ.

(12) Editi ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀτιμῇ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται, etc. *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*. Sed totum illud, σπείρεται ἐν ἀτιμῇ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ, deest et in nostris octo mss., et in editione Basiliensi. Basilio concionanti, an libraribus scribentibus excederint hæc verba, dici certo posse non puto: mihi tamen nescio quomodo verisimilius fit, ea Basilio potius quam tot simul

σώμα πνευματικόν. Τί οὖν κλαίεις (13) τὸν ἐξελ-
 λόντα μεταμφιάσασθαι; Μήτε σεαυτὸν θρήνει ὡς
 βοηθοῦ τινος πρὸς τὸν βίον στερούμενος· Ἀγαθὸν
 γάρ, φησὶν, ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, ἢ ἐλπίζειν ἐπ'
 ἄνθρωπον. Μήτε ἐκείνον ὁδύρου, ὡς δεινὰ πεπονθότα.
 Μικρὸν γὰρ ὑστερον ἢ ἐξ οὐρανῶν σάλπιγξ αὐτὸν
 εὐπνίσει (14), καὶ δέξει αὐτὸν παριστάμενον τῷ βή-
 ματι τοῦ Χριστοῦ. Ἀφες οὖν ταύτας τὰς ταπεινάς
 καὶ ἀπαιδεύτους φωνάς. Οἱ μοι τῶν ἀπροσδοκῆτων
 χαρῶν· καὶ τό· Τίς δ' ἂν ταῦτα ᾤηται γενέσθαι;
 καὶ, Πότε (15) δ' ἂν προσεδόκησα γῇ κατακρύψειν
 τὴν φιλότατὴν ἐμοὶ κεφαλὴν; Ταῦτα γὰρ καὶ ἐτέρου
 λέγοντος ἀκούωμεν, ἐρυθριῶν ἡμᾶς προσήκε τοὺς ἐκ
 τῆς μνήμης τῶν παρελθόντων καὶ ἐκ τῆς τῶν
 διαγμένων

7. Οὔτε οὖν ἀωρίαι θανάτου, οὔτε ἄλλαι τινὲς δυσ-
 κληρίαι ἀδοκῆτως ἐμπροσθεύσαι (16), ἐκπλήξουσιν ἡμᾶς
 ποτε τοὺς παιδαγωγούμενους τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας.
 Οἶον, παῖς μοι ἦν νεανίας, μόνος τοῦ βίου διάδοχος,
 παραμύθιον γήρως, ἐγκαλλώπισμα γένους, ἄνθος τῶν
 ὁμηλικίων, στήριγμα τῆς οἰκίας, αὐτὸς τῆς ἡλικίας
 ἦγε τὸ χαριέστατον· οὗτος ἀνάρπαστος οἰχεται· καὶ
 γῇ καὶ κόνις γέγονεν, ὁ πρὸ βραχείως ἡδὺ μὲν ἀκου-
 σμα φθιγγόμενος, ἥδιστον δὲ θέαμα ὢν (17) τοῖς τοῦ
 γεννήσαντος ὀφθαλμοῖς. Τί οὖν ποιήσομαι; Καταρρή-
 ξομαι τὴν ἐσθῆτα, καὶ καταδέξομαι κυλινδεῖσθαι
 χαμαὶ, καὶ ποτινίσθαι, καὶ δυσανασχέταιν, καὶ δει-
 κνύειν ἑμαυτὸν τοῖς παροῦσιν οἰοεὶ παῖδά τινα ὑπὸ
 σιληγῶν ἐκδοῶντα κατὰποσπαίροντα (18); Ἡ τῷ ἀναγ-
 καίῳ τῶν γινομένων προσέχων, ὅτι ἀπαραίτητος ὁ
 τοῦ θανάτου νόμος, καὶ διὰ πάσης ὁμοίως ἡλικίας
 χωρῶν, καὶ πάντα ἐφεξῆς τὰ σύνθετα διαλύων, οὐ
 ξενισθῆσομαι τῷ συμβάντι; οὐδ' ἀνατραπήσομαι τὸν
 νοῦν ὡς ὑπὸ πληγῆς ἀπροσδοκῆτον καταβράχθεις,
 πάλαι προπαιδευμένους, ὅτι, θνητὸς ὢν (19), θνητὸν
 εἶχον τὸν παῖδα, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέ-
 θαιον, οὐδὲ εἰς τὸ παντελὲς παραμένειν τοῖς κτησα-
 μένοις πέφυκεν; Ἀλλὰ καὶ πόλεις μεγάλαι καὶ πε-
 ριφανεῖς (20) τῇ τε τῶν κατασκευασμάτων λαμπρό-
 τητι, καὶ τῇ δυνάμει τῶν ἐνοικοούντων, καὶ τῇ λοιπῇ
 κατὰ τε τὴν χώραν καὶ τὴν ἀγορὰν εὐθηνίᾳ διαπρέ-
 πουςαι, ἐν ἐρείπιοις νῦν μόνοις τῆς παλαιᾶς σεμνό-
 τητος τὰ σύμβολα φέρουσι (21). Καὶ πλοῖον, πολλάκις
 ἐκ θαλάττης διασωθὲν, καὶ μυριάκις μὲν ταχυνου-
 τῆσαν, μυρίον δὲ φόρτον τοῖς ἐμπορευομένοις διακο-
 μίσαν, μὲν προσβολῇ πνεύματος ἠφανίσθη. Στρατό-
 πεδα δὲ κρατήσαντα μάχαις (22) πολλάκις τῶν ἐναν-

aus: Bonum est enim, inquit, sperare in Domino,
 quam sperare in homine²⁴. Neque illum desleas uti
 male ac dure acceptum. Nam clangens e caelo tuba
 hunc paulo post expergefaiet, ac videbis ipsum
 Christi astantem tribunali. Mitte igitur humiles illas
 ac insulas voces: Heu mala inexpectata; rursus.
 Quis hæc eventura fuisset putasset? item: Quando-
 nam expectassem charissimum mihi caput obte-
 gendum humo fuisse? Etenim si alter, nobis au-
 dientibus, hæc proferat, par fuerit nos erubescere,
 qui tum ex memoria præteritorum, tum ex præsen-
 tium experientia, has naturæ ærumnas inevitabiles
 esse didicimus.

παρόντων πείρας τὰ ἀναγκαῖα τῆς φύσεως πάθη δεδι-

7. Itaque neque intempestivæ mortes, neque aliæ
 ullæ calamitates inopinatæ, nos unquam constern-
 nabunt, si pietatis doctrina imbuamur. Exempli
 gratia, filius mihi erat adolescens, bonorum meo-
 rum hæres unicus, solamen senectutis, generis or-
 namentum, flos æqualium, familiæ columen, ea
 erat ætate, quæ longe est gratissima; ille ipse in-
 teriit abreptus: terra et pulvis factus est, qui
 paulo ante jucunda auditu proferens, gratissimum
 genitoris sui oculis spectaculum erat. Quid igitur
 faciam? Scindam vestem? lubens volutabor humi,
 et conquerar, et indignabor, et astantibus exhi-
 bebo meipsum velut puerum, qui ob acceptas plagas
 clamat ac subsilit? Imo eorum quæ accidunt
 necessitatem diligenter considerans, mortis scilicet
 legem vitari non posse, eam per omnes pariter
 ætates grassari, ac composita omnia suo quæque
 ordine dissolvi, num casibus his tanquam novis
 perturbabor? Num de mente dejiciar velut plaga
 inexpectata percussus, qui jam pridem didicerim
 mihi mortali mortalem filium esse, nec quidquam
 humanum reperiri, quod stabile sit, aut quod a
 possessoribus suis perpetuo servari soleat? Quin
 et urbes amplissimæ, eæque tum ædificiorum ele-
 gantia, tum civium potestate celebres, itemque
 reliqua et regionis et fori opulencia conspicuæ.

32 nunc in solis rudibus dignitatis antiquæ præ-
 ferunt insignia. Atque navis plerumque e mari ser-
 vata, post peractam sexcenties celerem navigatio-
 nem, et post advectas negotiatoribus innumeras
 merces, uno venti impetu evanuit et conspectu.
 Exercitus quoque, qui in præliis sæpe hostes de-

²⁴ Psal. cxviii, 9.

librariis excidisse. Nec valde admodum duopto, quin
 ipsa ex suis Bibliis in editione Parisiensi addiderint
 typographi.

(13) Veteres quinque libri Τί οὖν δαχρυεῖς. Paulo
 post Reg. secundus βίον στερούμενον.

(14) Antiqui duo libri αὐτὸν ἐξυπνίσει.

(15) Reg. primus καὶ τὸ, Τίς δεισφόβη ταῦτα γε-
 νέσθαι· καὶ τὸ, Πότε. Nec ita multo post, Reg. se-
 cundus λέγοντος ἠκούωμεν.

(16) Regii duo mss. ἀδοκῆτως ἐμπροσθεύσαι. Ali-
 quanto post duo mss. μόνος τοῦ γένους διάδοχος.

(17) Ita antiqui duo libri. Vox ὢν aberat a vul-
 gatis. Statim editi ποιήσω. At quinque mss. ποιήσο-

μαι. Alii duo ποιήσωμεν.

(18) Unus codex Combef. et Reg. primus ἐκδοῶν-
 τα καὶ ἀποσπαίροντα. Statim duo mss. γινομένων
 προσχῶν.

(19) Reg. primus πάλαι προπαιδευόμενος, ὅτι,
 θνητὸς ὢν ἐγώ. Aliquanto infra, ubi in editis cor-
 rupte legitur τοῖς κτημένοις, ibi in novem mss.
 emendate scriptum invenimus τοῖς κτησαμένοις.

(20) Antiqui tres libri μεγάλα καὶ ἐπιφανεῖς.

(21) Unus codex Colb. σύμβολα φαίνουσι.

(22) Veteres quatuor libri κρατήσαντα μάχης.
 Alii duo et editi μάχαις. Reg. secundus μάχη.

vicerant, mutata secunda fortuna, spectaculum miserabile facti sunt et fabula. Ad hæc gentes integre ac insulæ, potentia non mediocri comparata, erectis terra marique multis tropæis, congestis ex exuviis opibus multis, aut assumptæ sunt tempore, aut in captivitatem redactæ, servitute libertatem mutarunt. Et in summa, quodcumque maximorum et intolerabilium malorum possis in medium proferre, nullius non exempla habet acta jam ætas. Quemadmodum igitur libræ momentis discernimus pondera, et auri discrimen ex coticulæ affrictu exploramus: ita si statutos nobis a Domino fines ac modos repetamus memoria, nusquam prudentiæ ac moderationis terminos excedemus. Ergo si quando tibi aliquid contigerit adversi, maxime cum mentem jam probe instructam habeas, ne turberis: deinde vero, præsentia facias leviora spe futurorum. Ut enim ii, quibus oculi infirmi sunt, obtutus suos a rebus nimis fulgidis deflectunt, eosque florum et herbarum recreant conspectu: ita quoque non debet anima semper sibi res tristes ponere ob oculos, nec jugiter in præsentibus ærumnis defigi, sed bona vera speculari. Ita futurum est, ut continuo gaudio afficiare, si semper vita tua referatur ad Deum, si spes remunerationis ærumnas vitæ leniat ac sublevet. Accepisti contumeliam? sed ad gloriam quæ tibi per patientiam in cœlis servatur, respice. Fecisti damnum? At divitias cœlestes, et thesaurum quem tute tibi per bona opera reposuisti, intentis oculis contuere. Ejectus a patria es? At patriam habes cœlestem Jerusalem. Orbatu es filio? At habes angelos, quibuscum circa Dei thronum tripudabis, atque lætitia sempiterna frui. Itaque si hoc modo præsentibus ærumnis futura bona opposueris, hanc animi hilaritatem tranquillitatemque ad quam Apostoli præceptum nos hortatur, conciliabis tibi metipsi. Neque vero immodicum gaudium animæ tuæ pariant læti ac fausti rerum humanarum successus: neque ullæ res tristes et adversæ præ tristitia atque contractione eam de læto suo ac sublimi statu deturbent. Nisi enim ea quæ ad vitam spectant, sic prius fueris edoctus, nunquam acturus es placidam ac tranquillam vitam. Sed facile id assequere, si præceptum quo ad semper gaudendum invitaris, familiare habeas atque contubernale. Sic enim, amandatis carnis molestiis, colliges gaudia animi: sic rerum præsentium sensu superior factus ad æternorum bonorum spem mentem tuam intendes, quorum vel sola cognitio potest animam gau-

τίων, περιτραπίσης αὐτοῖς τῆς εὐθυμερίας, ἐλεεινὸν θέαμα καὶ διήγημα γέγονεν. Ἐθνη δὲ ὅλα καὶ νῆσοι ἐπὶ μέγα δυνάμειω προελθοῦσαι, καὶ πολλὰ μὲν κατὰ γῆν, πολλὰ δὲ κατὰ θάλασσαν ἐγείρασαι τρόπαια, πολλὸν δὲ πλοῦτον ἐκ λαφύρων ἀθροίσασαι, ἢ χρόνῳ καταναλώθησαν (23), ἢ αἰχμάλωτοι γενόμεναι, δουλείαν τῆς ἐλευθερίας ἠλλάξαντο. Καὶ ὅπως, ὅπερ ἂν εἴπῃς τῶν μεγίστων καὶ ἀφορήτων κακῶν, ἤδη προλαβὼν ὁ βίος ἔχει τὰ ὑποδείγματα: Ὅπερ οὖν τὰ βάρη ταῖς ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ βοταῖς διακρίνομεν, καὶ τοῦ χρυσοῦ τὴν διαφορὰν τῇ λίθῳ (24) προστρέβοντες δοκιμάζομεν· οὕτω πρὸς τὰ ἐκτεθέντα ἡμῖν παρὰ τοῦ Κυρίου μέτρα τὴν μνήμην ἐπαναφέροντες, οὐδαμῶς ἂν τῶν ὄρων τῆς σωφροσύνης ἐκπέσοιμεν. Ἐπειδὴ οὖν σοὶ ποτε προσέσθῃ τῶν ἀδουλήτων τι, μάλιστα μὲν τῷ προευνρεπισμένῳ (25) τῆς διανοίας τὴν ταραχὴν μὴ παθεῖν, ἔπειτα δὲ τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων κουφότερα ποιεῖν τὰ παρόντα. Ὅπερ γὰρ εἰ ἀσθενεῖς τὰ ὅμματα, τῶν ἀγαν λαμπρῶν τὰς ὀψεις ἀπαγοντες, ἐν ἄνθεσι καὶ πόαις προσαναπαύουσιν· οὕτω χρὴ καὶ τὴν ψυχὴν μὴ συνεχῶς καταβλέπειν τὸ λυπηρὸν, μηδὲ τοῖς παροῦσιν ἀνιαιροῖς προσκείμενῃ, ἀλλὰ πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ὄντως ἀγαθῶν περιάγειν αὐτῆς τὸ ὅμμα. Οὕτω κατορθωθήσεται σοὶ τὸ πάντοτε χαίρειν· ἔάν ὁ μὲν βίος σοὶ ἀεὶ (26) πρὸς Θεὸν ἀποβλέπῃ, ἡ δὲ ἐλπίς τῆς ἀντιδόσεως κρυφίῃ τοῦ βίου τὰ λυπηρά. Ἡτιμώσθη; Ἄλλὰ πρὸς τὴν δόξαν, τὴν διὰ τῆς ὑπομονῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποκειμένην, ἀπόβλεψον. Ἐξημιώθη; Ἄλλ' ἐνατένισον τῷ πλοῦτι τῷ ἐπουρανίῳ καὶ τῷ θησαυρῷ, ὃν ἀπέθου (27) σεαυτῷ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Ἐξέπεσες τῆς πατρίδος; Ἄλλ' ἔχεις πατρίδα τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ. Τέκνον ἀπέβαλες; Ἄλλ' ἀγγέλους ἔχεις, μεθ' ὧν χορεύσεις περὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐφρανθήσῃ τὴν αἰώνιον εὐφροσύνην. Οὕτως ἀντιτεθεὶς τοῖς παροῦσιν ἀνιαιροῖς τὰ προσδοκώμενα ἀγαθὰ, φυλάξεις σεαυτῷ τὸ ἄλυπον (28) τῆς ψυχῆς καὶ ἀτάραχον, ἐφ' ὃ προκαλεῖται ἡμᾶς ἡ νομοθεσία τοῦ Ἀποστόλου. Μῆτε τὰ φαιδρά τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων περιχαρείας ἀμέτρους ἐμποιεῖται σου τῇ ψυχῇ, μῆτε τὰ λυπηρὰ κατηφέαις καὶ συστολαῖς τὸ γαῦρον αὐτῆς καὶ ὕψηλὸν ταπεινούτω. Μὴ γὰρ οὕτω προπεπαιδευμένος περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον, οὐδὲ ποτε ἀκύμονα ζωὴν καὶ ἀτάραχον ζῆσθαι (29). Τοῦτο δὲ σοὶ βεβίως κατορθωθήσεται, ἔάν ἔχῃς τὴν ἐντολὴν σύνοικον, τὴν πάντοτε χαίρειν σοὶ παρανοῦσαν· ἀποπεμπόμενος μὲν τὰ ὀχληρὰ τῆς σαρκὸς, συνάγων δὲ τὰς τῆς ψυχῆς εὐφροσύνας· καὶ τῶν μὲν παρόντων τὴν αἰσθησιν ὑπερβαίνων, πρὸς δὲ τὴν ἐλπίδα τῶν αἰωνίων ἀποτεινὼν τὴν ἐννοιαν, ὧν καὶ μόνῃ ἡ φαντασία ἐξαρχεῖ τὴν ψυχὴν εὐφροσύνης πληρῶσαι, καὶ τὸ

(23) Antiqui duo libri κατηναλώθησαν. Editi et alii mss. καταναλώθησαν.

(24) Editio Paris. et unus codex Reg. τῷ φιλῳ. Editio Basil. et septem mss. τῇ λίθῳ.

(25) Editi εὐνρεπισμένῳ. At mss. προευνρεπισμένῳ, vel προηυνρεπισμένῳ.

(26) Antiqui sex libri βίος σοὶ ἀεὶ. Alius codex βίος σου. Editi βίος ἀεὶ. Mox Reg. secundus τῆς ἀνταποδόσεως.

(27) Colb. tertius ὃν ἐναπέθου. Statim idem codex cum Rex secundo ἐξέπεσας.

(28) Editi τὸ ἄλυτον, negligentia operarum. At mss. τὸ ἄλυπον.

(29) Reg. secundus ζήσεις. In fine orationis libri sui quique arbitrato, ut solent, doxologiam scripserunt: sed id adnotare nec libet, nec utile fuerit.

ἀγγελικὸν ἀγαλλίαμα ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐνοικίσει· Ἀ
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ
κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A dio complere, 33 et laetitiam angelicam in corda
nostra introducere; in Christo Jesu Domino no-
stro, cui gloria et imperium in saecula. Amen.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΡΤΥΡΑ ΙΟΥΛΙΤΤΑΝ,

καὶ εἰς τὰ λειπόμενα τῆς προλεχθείσης (30) ὁμι-
λίας τῆς περὶ εὐχαριστίας.

1. Ἡ μὲν ὑπόθεσις τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῇ μα-
καρίᾳ μάρτυρι γενόμενον κήρυγμα. Περιηγγεῖλαμεν
γὰρ ὑμῖν τὴν ἡμέραν ταύτην, ὡς ὑπόμνημα ἔχουσιν
τῆς μεγάλης ἀθλήσεως, ἣν ἐν γυναικίῳ σώματι ἀν-
δρειοτάτην καὶ πᾶσαν ἐκπληξιν ἐμποιοῦσαν τοῖς τότε
παροῦσι τῷ θεάματι καὶ τοῖς εἰς ὕστερον ἐκ τῆς τῶν
πεπειραμένων διηγέσεως δεχομένοις τὴν ἀκοὴν ἢ
μακαριωτάτῃ γυναικῶν Ἰουλίττα ἡθλήσεν (31), εἴπερ
δὴ γυναικα προσαγορεύειν εὐπρεπὲς τὴν τῷ μεγα-
λωρεῖ τῆς ψυχῆς τῆς γυναικείας φύσεως τὴν ἀσθέ-
νειαν ἀποκρύψασαν· ὅφ' ἥς ἡγοῦμαι μάλιστα πε-
πληγχαί τὸν κοινὸν ἡμῶν ἀντίπαλον, οὐ φέροντα τὴν
ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἦταν (32). Ὅς, τὰ μεγάλα ἔχεινα
ὑπερφηανεύμενος, σείειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ
καταλήψεσθαι ὡς νοστίαν, καὶ ὡς καταλειμμένα
ὡς αἶρειν, καὶ πόλεις ἐρημώσιν, ἐφάνη γυναικείας
ἀρετῆς ἡττώμενος. Ἦν ἐπιχειρήσας ἐν καιρῷ πει-
ρασμῷ διελέγξει, ὡς οὐ δυναμένην (33) ὑπὸ τῆς κατὰ
τὴν φύσιν ἀσθενείας μέχρι παντός τὴν εἰς θεὸν εὐ-
σέβειαν διασώσασθαι, εὔρε διὰ τῆς πείρας ἀνδρειο-
τέραν τῆς φύσεως, καὶ τοσοῦτον αὐτοῦ τῶν φοβερῶν
καταγαλᾶσσαν, ὅσον αὐτὸς προσεδόκα τοῖς δεινοῖς
αὐτὴν (34) ὑποπτῆξιν. Δίκης γὰρ αὐτῇ πρὸς τινα
τῶν ἐν τῇ πόλει δυνατῶν συνεστῶσης, πλεονεκτικὸν
ἄνδρα καὶ βίαιον, ἐξ ἀρπαγῆς καὶ λεηλασίας τὸν
πλοῦτον ἑαυτῷ ἀθροίσαντα, δε, γῆς τε πλήθος ἀποτε-
ρόμενος, καὶ ἀγροὺς καὶ κώμας, καὶ βοσκήματα καὶ
οἰκίας, καὶ πᾶσαν τὴν (35) περιούσιον τοῦ βίου κα-
τασχευὴν ἐκ τῆς γυναικὸς πρὸς ἑαυτὸν μεταστήσας,
κατεῖλθε τὰ δικαστήρια, συκοφάνταις καὶ ψευδο-
μάρτυσι, καὶ δωροδοκίᾳ τῶν δικαζόντων ἐπεριδόμε-
νος· ὡς δὲ παρῆν ἡ κυρία, καὶ ὁ κῆρυξ ἐκάλει, καὶ
οἱ συνήγοροι εὐτρεπεῖς (36), ἀρχομένην διδάσκον τοῦ

IN MARTYREM JULITTAM.

et in ea quæ supersuerant dicenda in prius habita
concione de gratiarum actione.

1. Causa hujus conventus est beatae martyris
indictum præconium. Ediximus enim vobis illam
diem, velut in memoriam revocantem certamen
magnum, quod mulierum felicissima Julitta in mu-
liebri corpore sustinuit. Certamen strenuissimum,
quod omni admiratione ac stupore percellit, tam eos
qui spectaculo aderant, quam eos qui adhibitorum
tormentorum historiam ex auditu in posterum es-
sent accepturi, si decet tamen mulierem appellare
eam quæ animi magnitudine muliebri nature in-
firmitatem occultavit : a qua arbitror consternatum
maxime fuisse communem nostrum adversarium,
partam de se a mulieribus victoriam ægerime fe-
rentem. Qui tametsi magna illa jactanter ac su-
perbe dicat, concussurum se totam terram, eam-
que velut nidum apprehensurum, et velut dereli-
cta ova direpturum³³, atque urbes vastaturum,
fuit tamen muliebri virtute superatus. Quippe in
tentationis tempore cum hoc palam ostendere ag-
gressus esset, quod pietatem in Deum suam ob
naturalem infirmitatem ad finem usque servare non
posset, nihilominus tamen periculo facto invenit
illam sexu fortiolem fuisse, eoque magis ipsius
terricula irrisisse, quo magis sperabat fore, ut eam
tormentis perterreret. Etenim cum lis ei esset cum
uno aliquo ex civitatis optimatibus, avaro viro
ac violento, congeneriti divitias sibi ipsi rapi-
nis et præda, qui cum, abscissa multa terra, agros
mulieris, villas, pecora, servos ac totam reliquam
vitæ suppellectilem in se transmovisset, tum de-
mum occupavit fora judicialia, calumniatoribus
falsisque testibus et muneribus, quæ ad judices
corruppendos obtulerat, suffultus : cum autem sta-

³³ Isa. x, 14.

(30) Reg. secundus τῆς λεχθείσης. Non longe ab
initio orationis idem codex habet τῇ ἀγίᾳ μάρτυρι.

(31) Editio Paris. Ἰουλίττα ἡθλήσεν, certamen
quod Julitta certavit. Editio Basil. et septem mss.
Ἰουλίττα, εἴπερ δὴ, etc. Unus codex Colb. Ἰουλίττα
ἐπεδείξατο, certamen quod Julitta exhibuit : sed,
nisi valde fallor, librarius incaute ἐπεδείξατο, scri-
psit pro ἐπεδέξατο, certamen quod Julitta sustinuit.
Jam viderint eruditi, quomodo hoc loco legi præ-
stet. Verbum ἡθλήσεν optimum quidem est maxi-
meque idoneum : sed vix dubitari potest, quin ty-
pographi Parisienses addiderint illud de suo. Cum
enim hic locus mutilus sit in editione Basileensi et
in iis quos habebant codicibus, credi merito pos-
sunt verbum ἡθλήσεν Marte proprio posuisse. Quo-
niam tamen ea vox maxime convenit, eam nos re-
inendam judicavimus. Sed si quis aliter sentiat,
malitque ex libro Colb. legere ἐπεδείξατο, aut ἐπ-
εδέξατο, per nos licebit.

(32) Basiliius, cum ita scriberet, respiciebat ad
illud Isaia x, 14 : Καὶ σείσω πόλεις κατοικουμέ-

νας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ
χείρὶ ὡς νοστίαν. Et concutiam civitates habitatas,
et totum orbem apprehendam manu quasi nidum.
Quæ verba modo de dæmone, modo de Deo accipi
notat vir doctissimus Duceus.

(33) Unus aut alter codex cum editis ὡς εὐ δυνα-
μένην. Vocula ὡς in aliis sex mss. deest.

(34) Editi et tres mss. προσεδόκα τοῖς αὐτοῖς αὐ-
τὴν. At Regii primus et secundus cum uno Colb.
προσεδόκα τοῖς δεινοῖς αὐτὴν. Aliquanto post editi
et unus codex δυνατῶν. Alii sex mss. δυνατῶν.
Nec ita multo infra editi δε γῆ, depravate. Libri ve-
teres δε γῆς, emendate.

(35) Editio Paris. πᾶσαν ὁμοῦ τὴν. Sed vox ὁμοῦ
in nostris octo mss. deest, ob idque eam delevi-
mus. Ibidem unus codex Colb. πᾶσαν τὴν περιουσίαν
καὶ κατασχευὴν.

(36) Colbertini duo libri et Reg. primus συνήγοροι
εὐτρεπεῖς, non ita recte. Aliquanto post veteres
quinque libri τῆς ἐξ ἀρχῆς. Alii tres mss. et editi
τῆς ἐν ἀρχῇ.

tus dies jam adesset, vocaretque præco, ac patroni essent parati, simul ut incipit hominis tyrannidem detegere, simul ut parat et modum, quo bona hæc initio parta fuerant, et temporis diuturnitatem, qua dominium ipsius stabiliebatur, declarare, posteaque viri violentiam et avaritiam **34** deplorare; prodiens ille in medium, dixit non licere huic litem agere. Neque enim fas esse juris communis participes esse eos, qui imperatorum deos non colerent, nec Christi fidem ejurarent. Videbatur præsiדי justa et æqua dicere, rationesque ad rem facientes proferre. Statim igitur thus affertur et focus; idque propositum est litigantibus; negantes quidem Christum, legibus et legum præsidio fruituros, retinentes vero fidem, neque forum, neque leges, neque reliqua civitatis jura participaturos, quippe quibus infamia esset.

2. Quid igitur postea? Num divitiarum capta est illecebris? num per quamdam cum homine injurio contentionem neglexit profutura? num exhorruit periculum a iudicibus impendens? Minime gentium: at, Valeat, inquit, vita, pereant pecuniæ, potius ne corpus quidem mihi supersit, quam impia ulla verba in Deum qui me condidit, proferam. Ac quanto magis videbat iudicem his sermonibus exasperari, et summa adversum se ira succendi, tanto uberioribus Deo gratias agebat, quod cum de caducis opibus litigaret, visa est cælestium bonorum sibi possessionem astruere, et terra quidem spoliari, ut adipiscatur paradysum, itemque inuri sibi infamiam, ut gloriæ coronis habeatur digna, corpus denique flagris cædi, et temporali vita privari, ut mox cum omnibus sanctis in cælestis regni gaudiis constituta, beatas spes consequatur. Cæterum cum sæpe interrogata, sæpe vocem eandem emitteret, testatā esse se Christi ancillam, cumque exsecraretur eos qui sibi erant ejurandæ fidei auctores, tum demum iudex iniquitatis illam non opibus solum et possessionibus quibus injuste et præter leges spoliata fuerat, privavit; verum etiam eam igni traditam, morte, ut rebatur, multavit. Julitta vero ad nulla vitæ oblectamenta æque festinanter cucurrit, atque accessit ad illam flammam, facie, habitu, verbis et efflorescente hilaritate ingens animi gaudium ostendens. Ac quidem hortatur astantes mulieres, ut ne ad ferendos pro pietate labores remollescerent, neque sexus prætenderent infirmitatem. Sumus, inquebat, ex ea-

(37) Editio Paris. καὶ μὴ ἐξομνυμένους. Editio Basil. et novem mss. καὶ ἐξομνυμένους. Combefisiani codices nescio qui καὶ μὴ ἐξομνυμένους, nec Christi fidem negarent. Arbitramur particulam μὴ aut exprimentam esse, aut certe subaudiendam ex præcedentibus, τοὺς μὴ λατρεύοντας.

(38) Editio Paris. ἀρνούμενην... ἀντεχομένην. Editio Basil. ἀρνούμενης... ἀντεχομένης. At nostri novem mss. ἀρνούμενοις... ἀντεχομένοις. Secuti sumus, ut par erat, libros antiquos.

(39) Reg. primus ἐνεπλάγη.

(40) Veteres quatuor libri φωνὴν ἀφιέναι. Statim aliquot mss. ὅσω πλέον. Alius codex et editi ὅσω

Ἀ ἀνθρώπου τὴν τυραννίδα, καὶ διηγεῖσθαι μέλλουσαν τὸν τε τρόπον τῆς ἐξ ἀρχῆς κτήσεως, καὶ τοῦ χρόνου τὸ μήκος τοῦ βεβαιούντος τὴν δεσποτείαν, εἶτα τὴν βίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν πλεονεξίαν δούρεσθαι· παρελθὼν, οὐκ ἐφ' εἰσαγώγιμον εἶναι τὴν δίκην (μὴ δὲ γὰρ εἶναι θεμιτὸν τῶν κοινῶν μετέχειν τοὺς μὴ λατρεύοντας τοὺς θεοὺς τῶν βασιλέων, καὶ μὴ ἐξομνυμένους (37) τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν). Ἐδόκει δίκαια λέγειν τῷ ἀρχοντι, καὶ ἀναγκαῖα προτείνεισθαι. Καὶ εὐθὺς λιθανωτὸς, καὶ ἐσχάρα, καὶ πρότασις τοῖς δικαζομένοις· ἀρνούμενοις (38) μὲν τὸν Χριστὸν, ἀπολαύειν τῶν νόμων καὶ τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας· ἀντεχομένοις δὲ τῆς πίστεως, μὴτε δικαστηρίων, μὴτε νόμων, μὴτε τῆς λοιπῆς πολιτείας μετέχειν, ὡς ἡτιμωμένοι κατὰ τὸν νόμον τῶν τότε κρατούντων.

edictio imperatorum tunc temporis regnantium inusur-

B

2. Τί συν ἐπὶ τοῖτο; Ἄρα ἰδεαέσθη τῷ πλούτῳ; ἢ τῇ πρὸς τὸν ἀδικοῦντα φιλονεικίᾳ τὸ συμφέρον παρεῖδεν; ἢ τὸν ἐκ τῶν δικαστῶν ἐπηρητημένον κίνδυνον ἐξεπλάγη (39); Οὐ μὲν οὖν· ἀλλ', Ἐρρέτω, φησὶν, ὁ βίος, οὐχέσθω χρέηματα· μὴ δὲ τὸ σῶμά μοι περιλειφθεῖ, πρὶν τινα φωνὴν ἀφιέναι (40) ἀσεβῆ κατὰ τοῦ κτίσαντός με Θεοῦ. Καὶ ὅσω πλέον ἐώρα τὸν ἀρχοντα τοῖς λόγοις τοῖτοισι ἀγριαινόμενον, καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην κατ' αὐτῆς ὀργὴν ἐκκαυόμενον, τοσούτῳ πλέον (41) εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, ὅτι, χρημάτων φαρτῶν ἀμφισβητούσα, ἐφάνη τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν (42; ἐαυτῇ βεβαιούσα τὴν κτήσιν· καὶ γῆν μὲν ἀφαιρουμένην, ἵνα παράδεισον κτήσῃται, ἀτιμίαν δὲ καταδικαζομένην, ἵνα τῶν στεφάνων (43) τῆς δόξης καταξιώθῃ· σῶμα δὲ κατακίχζομένην, καὶ ζωὴν ἀφαιρουμένην τὴν πρόσκαιρόν, ἵνα τῶν μακαρίων ἐλπίδων λάθῃται, μετὰ πάντων τῶν ἀγίων (44) ἐν τῇ χαρᾷ τῆς βασιλείας εὐρισκομένη. Ὡς δὲ πολλάκις ἐρωτωμένη, πολλάκις τὴν αὐτὴν ἤφει φωνὴν, δούλην ἐαυτῇ τοῦ Χριστοῦ λέγουσα, καὶ κατηρᾶτο τοῖς πρὸς τὴν ἀρνήσιν προκαλουμένοις· τότε δὲ ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας οὐ μόνον τὰ κτήματα, ὧν ἀδίκως καὶ παρὰ τοὺς νόμους ἀφῆρτο, ἀπεστέρησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν προσεζήμωσεν ὡς ἐνόμιζε, πυρὶ παραδούς αὐτὴν. Ἡ δὲ πρὸς οὐδὲν οὕτω τῶν κατὰ τὸν βίον τερπνῶν ἡπειγμένως ἔδραμεν, ὡς ἐπὶ τὴν φλόγα ἦλθεν ἐκείνην, προσώπῳ καὶ σχήματι, καὶ οἷς ἐφθέγγετο, καὶ τῇ ἐπανθούσῃ φαιδρότητι, τῆς ψυχῆς τὸ περιχαρὲς ἐμφαίνουσα· παρακαλοῦσα τὰς παρεστηκυίας τῶν γυναικῶν, μὴ καταμαλακίεσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πόνοους,

πλείων.

(41) Editi et duo mss. τοσούτῳ πλείω. Sed alii quatuor τοσούτῳ πλέον.

(42) Reg. secundus ἐφάνη τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

(43) Sic mss. plurimi. Editi ἵνα κτήσῃται τοῦ στεφάνου: in quibus verbum κτήσῃται παρέλκειν vel caeco apparet. Culpam esse operatum mihi facile persuadeo: qui cum paulo ante edidissent ἵνα παράδεισον κτήσῃται, videntur verbum κτήσῃται oscitantur rursus possuisse.

(44) Antiqui tres libri cum utraque editione μετὰ πάντων τῶν ἀγίων, cum omnibus sanctis. Alii tres mss. μετὰ ἀγγέλων, cum angelis.

μηδὲ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν προφασίζεσθαι. Ἐκ αὐτοῦ φωράματος, λέγουσα, τοὺς ἀνδράσιν ἐσμέν. Κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν, ὡς καὶ οὗτοι. Ἀρετῆς δεκτικὸν τὸ θῆλυ ὁμοιότητος τῷ ἄρρενι παρὰ τοῦ κτίσαντος γέγονε. Καὶ τί γὰρ ἢ συγγενεῖς τοῖς ἀνδράσι διὰ πάντων ἐσμέν; Οὐ γὰρ σὰρξ μόνον ἐλήφθη πρὸς γυναικὸς κατασκευὴν, ἀλλὰ καὶ ὁσούτων ἐκ τῶν ὁστέων. Ὡστε τὸ στεῆρδόν, καὶ εὐτονόν, καὶ ὑπομονητικόν, ἐξ Ἰσου τοῖς ἀνδράσι καὶ παρ' ἡμῶν ὀφείλεται τῷ Δεσπότη. Ταῦτα εἰποῦσα, πρὸς τὴν πυρὰν ἤλατο (45)· ἢ δὲ περισχοῦσα τῆς ἁγίας τοῦ σώματος, ὥστε τις θάλαμος φωτεινὸς, τὴν μὲν ψυχὴν ἐπὶ τὴν οὐράνιον χώραν, καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῇ λῆξιν ἀνέπεμψε, τὸ δὲ εἶμιον σῶμα ἀκέραιον διεσώσατο τοῖς προσήκουσιν· ὅπερ ἐν τῷ καλλίστῳ προτεμενίσματι τῆς πόλεως κείμενον ἁγιάζει μὲν τὸν τόπον, ἁγιάζει δὲ τοὺς εἰς αὐτὸν συνιόντας. Γῇ δὲ ἢ κατευλογηθεῖσα τῇ ἐπιδημίᾳ τῆς μακαρίας, ἐκ τῶν οἰκείων λαγόνων ὕδατος φύσιν χαριεστάτην ἀνῆκεν· ὥστε τὴν μάρτυρα ἀντὶ μητρὸς γενομένην οἶδν εἶναι γάλακτι κοινῶ τιθηνεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ πόλει. Τοῦτο καὶ ὑγιαίνουσι φυλακτήριον, καὶ τρυφῶσι σωφρόνως ἡδονῆς χορηγία, καὶ ἄρρωστοῦσι παραμυθία· τὴν τοῦ Ἐλισσαίου χάριν εἰς Ἱερικουντίους, ταύτην εἰς ἡμᾶς παρασχομένης τῆς μάρτυρος, τὸ ἄλμυρδόν τῆς κοινῆς φύσεως τῶν περὶ τὸν τόπον ὕδατων εἰς γλυκεῖαν καὶ ἀπαλὴν καὶ προσηνῇ πᾶσιν αἰσθησὶν διὰ τῆς εὐλογίας μεταβαλούσης. Οἱ ἄνδρες, μὴ καταδέξησθε γυναικῶν ἐλάττους ὀφθῆναι πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Αἱ γυναῖκες, μὴ ἀπολειφθῆτε τοῦ ὑποδείγματος· ἀλλ' ἀπροφασίστως τῆς εὐσεβείας ἀντέχεσθε (46)· ἔργῳ πείραν λαβοῦσαι, ὅτι πρὸς οὐδὲν ὑμῖν τῶν αγαθῶν τὸ ἐλάττωμα τῆς φύσεως ἐμποδίζει.

3. Πολλὰ περὶ τῆς μάρτυρος εἰπεῖν ὠρμημένον, ὁ χθὲς ἡμῖν κινήσει λόγος, ἀτελὴς καταλειφθεὶς, τὴν ἐπὶ πλεῖον ἐν τούτοις διατριβὴν οὐκ ἐπιτρέπει. Δυσχερὲς δὲ τις ἐγὼ φύσει πρὸς πᾶν τὸ ἀτέλεστον. Ἀτερπὲς μὲν γὰρ θέαμα, εἰ κίων ἐξ ἡμισείας τὴν μίμησιν ἔχουσα, δχρηστος δὲ ὁδοπορίας πόνος, μὴ πρὸς τὸ προκείμενον· πέρας, μηδὲ πρὸς τοὺς ὠρισμένους σταθμοὺς ἀποσωθέντος τοῦ ὁδοπόρου. Καὶ θήρας τὸ παρὰ μικρὸν ἴσον ἐστὶ τοῦ μηδενός· καὶ οἱ τρέχοντες ἐν τοῖς σταδίοις, ἐνὶ πολλάκις βήματι μόγῳ ἐλαττωθέντες, τῶν βραβεῖων ἐξέπεσον. Καὶ ἡμεῖς τοῖνυν ἐπιμνησθέντες τῶν τοῦ Ἀποστόλου ρημάτων χθὲς, καὶ ἐν βραχείῳ ἐλπίζοντες παραδραμεῖσθαι αὐτῶν τὴν διάνοιαν (47), εὐρέθημεν πολλαπλάσια τῶν εἰρημένων παραλιπόντες· διόπερ ἀναγκαίαν ἡγοῦμεθα ὑμῖν (48) τῶν ἐλλειφθέντων τὴν ἐκτίσιν. Ἐλέγγο τοῖνυν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου· Πάντοτε χαίrete, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Περὶ μὲν οὖν τοῦ πάντοτε χαίρειν χρῆναι, εἰ καὶ μὴ τῇ ὑποθέσει ἀρχοῦντως, ἀλλ' ἡμῖν γε ἱκανῶς εἴρηται τῇ προτεραιᾷ· εἰ δὲ καὶ δεῖ (49)

⁴⁵ Genes. 11, 5. ⁴⁷ IV Reg. 11, 21. ⁴⁸ I Thess. v, 16-18.

(45) Editi ἤλατο. Veteres aliquot libri ἤλατο, recte.

(46) Reg. secundus τῆς σωτηρίας ἀντέχεσθε.

(47) Rursus codex secundus αὐτοῦ τὴν διάνοιαν.

(48) Editi et duo mss. ἡγοῦμεθα ἡμῖν. Alii sex

dem ex qua viri ipsi, massa. Ad Dei imaginem perinde atque illi suimus conditæ. Mulier, peræque ac vir, a conditore facta est virtutis capax. Ecquid enim? nonne sumus viris cognatæ in omnibus? Nec enim assumpta est caro sola ad condendam mulierem, sed et os ex ossibus⁴⁵. Quare constantia, fortitudo, ac patientia a nobis etiam perinde atque a viris Domino debetur. His dictis, prosilivit in rogum, qui tanquam fulgens quidam thalamus mulieris sanctæ corpus circumplexus, transmissa in regionem cœlestem, et in convenientem ei requiem anima, venerandum corpus necessariis ac propinquis integrum et incolume servavit: quod in pulcherrimo unius templi urbis vestibulo tumultatum, tum ipsi loco, tum iis, qui ad hunc locum accedunt, sanctitatem confert. Terra autem, beatæ hujus adventu **35** prospera effecta, aquam gratissimam e sinu suo emisit; adeo ut martyr vice matris velut communi aliquo lacte cives nutriat. Hæc aqua et sanis tutela, et sobrie delictantibus voluptatis largitio, et ægris solatium est. Quod collocatum est ab Elisæo in Hierichuntinos beneficium⁴⁷, hoc idem martyr in nos contulit; cum salsuginem quæ in communi aquarum huic loco adjacentium natura percipitur, in sapore dulcem amœnumque et omnibus suavem benedictione transmutavit. Viri, nolite videri pietate inferiores mulieribus. Mulieres, ne desciveritis ab hoc exemplo: sed citra ullam excusationem pietatem amplectimini, cum reipsa expertæ fueritis sexus infirmitatem vobis impedimento non esse, quin bonum quodlibet patrare possitis.

3. Multa quidem de martyre dicere paraveram: sed sermo heri nobis inceptus, et imperfectus relictus, haud permittit in his diutius immorari. Ego scilicet sic sum natura comparatus, ut quidquid imperfectum est, moleste feram. Etenim injucundum spectaculum est et imago, quæ dimidia ex parte exprimitur, et itineris labor inutilis futurus est, si viator ad propositum finem et ad constitutas stationes non pervenerit. Parum ex venatu capere, idem est ac nihil capere; et qui in stadiis currunt, etiamsi sæpius uno duntaxat gressu posteriores exstiterint, amittunt victoriam. Itaque nos quoque qui heri Apostoli verba protulimus in medium, quique paucis sensum et intelligentiam eorundem perstricturos nos sperabamus, inventi sumus longe plura quam diximus, omisisse; quapropter necessarium ducimus, ut vobis dependamus relicta, et exsolvamus. Hæc igitur erant Apostoli verba: *Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite*⁴⁸. Et quidem de jugi ac continuo gaudio, etsi non satis dictum est pro argumenti dignitate; at

ὅμιν. Aliquanto post editi Περὶ μὲν τοῦ. Veteres quinque libri Περὶ μὲν οὖν τοῦ.

ε (49) Veteres quatuor libri εἰ δὲ καὶ χρῆ.

ea tamen quæ die hesternæ diximus, sufficere credi possunt. Utrum autem et oporteat indesinenter orare, et utrum hoc mandatum confici possit, tum vos exposcere parati estis, tum ego pro virili huius sententiæ patrocinium suscipiam atque defensionem. Precatio est boni petitio, a piis Deo exhibita. Petitionem autem non omnino in verbis circumscribimus. Neque enim Deum arbitramur monitorum voce prolatorum indigere: imo eum nosse, ne petentibus quidem nobis, quæ conducibilia sint. Quid igitur est quod dicimus? Nimirum precationem in syllabis constitui non oportere: sed vim precum in proposito animi et in iis virtutis operibus quæ ad omnem vitam sese extendant, collocandam esse. Sive enim, inquit, manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite³⁵. Accumbens ad mensam, ora; assumens panem, habe gratias largitori; vino corporis debilitatem **36** corroborans, ejus qui hoc tibi munus ad exhilarandum cor et ad levandas infirmitates dedit, memineris. Præterit cibi sumendi necessitas? Non prætereat tamen memoria benefici largitoris. Tunicam si indueris, datori gratias age. Pallio cum amicis, intentius Deum dilige, qui tum hiemi tum æstati accommoda tegumenta nobis largitus est, quibus vita nostra simul servatur, et turpitudine contegitur. Completa dies est? Gratias rependas ei qui, in operum diurnorum ministerium, solem quidem nobis impertivit, ignem vero tribuit ad noxam illustrandam, et ut reliquis vitæ necessitatibus inserviat. Nox alias causas præbeat orandi. Quando suspexeris in cælum, et in siderum pulchritudinem intentos oculos habueris, deprecare Dominum visibilibus, Deumque universorum opificem optimum, qui omnia in sapientia fecit³⁶, adora. Omnem animantium naturam cum videris consopitam, rursus adora eum, qui nos vel invitos ab assidue laboribus relaxat per somnum, viriumque vigorem per parvam requiem reintegrat.

4. Tota igitur nox non sit velut peculiaris quædam ac præcipua somni sors: neque patiæ mediam vitæ partem inutilem tibi esse per somni soporem: sed dividatur tibi noctis tempus in somnum et precationem: imò somnus ipse exercitatio sit pietatis. Sæpe enim expressæ in somno species nescio quomodo vestigia quædam ac reliquiæ esse solent diurnarum curarum. Qualia enim exstiterint vitæ nostræ studia, talia necesse est etiam esse insomnia. Sic orabis *Sine ulla intermissione*, si modo non in verbis precationem concludas, sed te ipse Deo conjunxeris per totam vivendi ratio-

A ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, καὶ δυνατόν ἐστι τὸ παρ' ἀγγέλιμα, οἱ τε ἀπαιτοῦντες ὑμεῖς ἔτοιμοι, ἐγὼ τε κατὰ δύναμιν τὴν συνηγορίαν τοῦ λόγου (50) πληρώσω. Προσευχὴ ἐστὶν αἰτήσεις ἀγαθοῦ παρὰ τῶν εὐσεβῶν εἰς Θεὸν γινομένη. Τὴν δὲ αἰτήσιν οὐκ ἐν ῥήμασιν ὀρίζομεθα πάντως. Οὐδὲ γὰρ ἡγοῦμεθα τὸν Θεὸν τῆς διὰ τῶν λόγων ὑπομνήσεως δεῖσθαι, ἀλλ' εἰδέναι, καὶ μὴ αἰτούντων ἡμῶν, τὰ χρήσιμα. Τὶ οὖν ἐστὶν ὃ φάμεν; "Ὅτι χρὴ μὴ ἐν συλλαβαῖς ἡμᾶς τὴν προσευχὴν ἀποπληροῦν (51), ἀλλὰ προαιρέσει μάλλον ψυχῆς, καὶ πράξει ταῖς κατ' ἀρετὴν παντὶ τῷ βίῳ συμπαρεκτεινομέναις, τὴν δύναμιν πληροῦσαι τῆς προσευχῆς. *Εἰτε γὰρ ἐσθίετε, φησὶν, εἰτε πίνετε, εἰτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*. Καθεζόμενος ἐπὶ τραπέζης, προσεύχου.

B προσφερόμενος τὸν ἄρτον, τῷ δεδοκῶτι τὴν χάριν ἀποπλήρου· οἷον τὸ ἀσθενὲς τοῦ σώματος ὑπερείδων, μέμνησο τοῦ παρεχομένου σοι τοῦ δῶρον εἰς εὐφροσύνην καρδίας, καὶ παραμυθίαν ἀβρωστημάτων. Παρῆλθεν ἡ χρεῖα τῶν βρωμάτων; Ἡ μέντοι μνήμη τοῦ εὐεργέτου μὴ παρεργέσθω. Τὸν χιτῶνα ἐνδύόμενος, εὐχαρίστει τῷ δεδοκῶτι· τὸ ἱμάτιον περιβαλλόμενος, αὐξήσον τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, ὅς καὶ χειμῶνι καὶ θερί ἐπιτήδεια ἡμῶν σκεπάσματα ἐχαρίσατο, τὴν τε ζωὴν ἡμῶν συντηροῦντα, καὶ τὸ ἀσχημον (52) περιστέλλοντα. Ἐπληρώθη ἡ ἡμέρα; Εὐχαρίστει τῷ τὸν ἥλιον μὲν εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἡμερινῶν ἔργων χαρισάμενῳ ἡμῖν, πῦρ δὲ παρασχομένῳ τοῦ φωτίζειν τὴν νύκτα, καὶ ταῖς λοιπαῖς χρεαῖς ταῖς κατὰ τὸν βίον ὑπηρετεῖν. Ἡ νύξ ἄλλας **C** ὑποθέσεις προσευχῆς (53) προξενεῖται. "Ὅταν ἀναβλέψῃς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ πρὸς τὰ τῶν ἀστρῶν ἐνατενίσῃς κάλλη, προσεύχου τῷ Δεσπότῃ τῶν ὁραμένων, καὶ προσκύνει τὸν ἀριστοτέχνῃ τῶν ὅλων Θεῷ, ὅς ἐν σοφίᾳ τὰ πάντα ἐποίησεν. "Ὅταν ἴδῃς πᾶσαν φύσιν ζῶων ὑπὸν κατεχομένην, πάλιν προσκύνει τὸν καὶ ἀκουσίως ἡμᾶς διὰ τοῦ ὕπνου τῆς συνεχείας τῶν πόνων λύοντα, καὶ ἐκ μικρᾶς ἀναπαύσεως πάλιν πρὸς τὴν ἀκμὴν τῆς δυνάμεως ἐπαναγόντα.

4. Ἡ οὖν νύξ μὴ ἔστω ὥσπερ τις ἰδιὸς καὶ ἐξαιρέτος κλῆρος τοῦ ὕπνου πᾶσα· μηδὲ καταδέξῃ διὰ τῆς κατὰ τὸν ὕπνον ἀναίσθησις τὸ ἥμισυ τῆς ζωῆς ἀχρειοῦν· ἀλλὰ μερίζεσθαι σοι τῆς νυκτὸς ὁ χρόνος εἰς τε ὕπνον καὶ προσευχὴν· ἀλλὰ καὶ οἱ ὕπνοι αὐτοὶ μελετήματα ἔστωσαν τῆς εὐσεβείας. Περύκασαι γάρ πως αἱ κατ' ὕπνον φαντασίαι, ὡς τὰ πολλὰ, ἀπηχμήματα εἶναι τῶν μεθ' ἡμερῶν φροντίδων. Ὅποια γὰρ ἂν ᾖ τὰ κατὰ τὸν βίον ἡμῶν ἐπιτηδεύματα, τοιαῦτα ἀνάγκη εἶναι καὶ τὰ ἐνύπνια. Οὕτως *Ἀδιαλείπτως προσεύξῃ*· οὐκ ἐν ῥήμασι πληρῶν τὴν προσευχὴν, ἀλλὰ δι' ὅλης (54) τοῦ βίου τῆς δια-

³⁵ I Cor. x, 31. ³⁶ Psal. ciii, 24.

(50) Editi et tres mss. συνηγορίαν τοῦ λόγου. Alii quinque συνηγορίαν τοῦ νόμου. Statim duo mss., si non plures, τῶν ἀγαθῶν. Ibidem Reg. secundus παρὰ τῶν εὐσεβούντων.

(51) Veteres quatuor libri προσευχὴν ἐκπληροῦν. In duobus mss. pro προσευχὴν legitur εὐχὴν.

(52) Reg. primus ἀσχημον ἡμῶν.

(53) Reg. secundus ὑποθέσεις εὐχῆς. Mox mss. nonnulli τῶν ἀστέρων. Ibidem unus codex et editi ἀτενίσῃς. Alii quinque mss. ἐνατενίσῃς.

(54) Ita veteres sex libri. Editi δὲ ὅλου.

γωγῆς συνάψας σεαυτὸν τῷ Θεῷ, ὡς συνεχῇ καὶ ἀδιδάσκτον εἶναι προσευχὴν τὴν ζωὴν σου. Ἀλλὰ καὶ Ἐν partī, φησὶν, εὐχαριστεῖτε. Καὶ πῶς δυνατὸν, φασὶ (55), τοῦτο γενέσθαι, ψυχὴν κατ' ὄδον συμφοραῖς, καὶ οἰοῦν περικεντουμένην τῇ αἰσθήσει τῶν ἀλγεῶν, μὴ πρὸς θρήνους ἐκφέρεσθαι, καὶ δάκρυα, ἀλλ' εὐχαριστεῖν ὡς ἐπ' ἀγαθοῖς τοῖς ἀπευκταῖς (56) κατὰ ἀλήθειαν; Ἄ γὰρ ἂν ἐπαράσαιτό μοι ὁ ἐχθρὸς, ταῦτα παθὼν, πῶς ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστεῖν δυνήσομαι; Ἀνήρπασται τὸ παιδίον ἄωρον, καὶ ὠδίνες, τῶν πρώτων χαλεπώτεραι, ὀδυνωμένην ἐπὶ τῷ ἀγαπῆτῳ τὴν μητέρα κατατιτρώσκουσι· πῶς, καταλιπούσα τοὺς θρήνους (57), εὐχαριστίας φωνὰς ἀναλάθῃ; Πῶς; Ἐὰν λογισται, ὅτι τῷ παιδί τῷ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντι οἰκειότερος πατὴρ ὁ Θεός, καὶ φρονιμώτερος προστάτης, καὶ οἰκονόμος τοῦ βίου. Τί οὖν οὐκ ἐπιτρέπομεν τὰ αὐτοῦ κτήματα (58) πρὸς τὸ δοκοῦν διατίθεσθαι τῷ φρονίμῳ Δεσπότη, ἀλλ' ὡς οἰκεῖον στερούμενοι ἀγανακτοῦμεν, καὶ τοῖς ἀποθησκουσιν ὡς ἀδικηθεῖσι συμπάσχομεν; Σὺ δὲ ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι οὐκ ἀπέθανε τὸ παιδίον, ἀλλ' ἀπεδόθη· οὐδὲ ἀπετελεύτησεν (59) ὁ φίλος, ἀλλ' ἀπεδήμησε, καὶ μικρὸν τι προσέληψε τῆς ὁδοῦ, ἣν καὶ ἡμεῖς ἀναγκαίως δεήσει πορεύεσθαι. Ἔστω σοι ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ σύνοικος, οἶόν τι φῶς καὶ διαύγειαν πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων διάκρισιν παρεχομένη ἀδιαλείπτως· ἦτις, πόρρωθεν τὴν τῆς ψυχῆς σου ἐπιστάσιαν προκατασχούσα, καὶ τὰς ἀληθεῖς περὶ ἐκάστου δόξας προευνρεπίζουσα, ὅπως οὐδενὸς ἔασει σε τῶν προσπιπτόντων ἀλλοιωθῆναι· ἀλλὰ τῷ προευνρεπισμένῳ τῆς διανοίας (60) ὥσπερ τινὰ σκόπελον θαλάσσης γείτονα, ἀσφαλῶς καὶ ἀσειστος τῶν τε βλαίων πνευμάτων, καὶ τῶν κυμάτων τὰς ἐπιδρομὰς (61) ὑπομένειν. Διὰ τί γὰρ οὐχὶ θνητὰ φρονεῖν περὶ τοῦ θνητοῦ προτιθέσθης, ἀλλ' ἀπροσδόκητον τοῦ παιδὸς τὸν θάνατον προσεδέξω; Ὅτε σοι πρώτον ἡγγέλθη τοῦ υἱοῦ ἡ γέννησις, εἰ τίς σε ἤρετο, ποταπὸν ἔστι τὸ τεχθέν; τί ποτε ἂν ἀπεκρίνω; Ἄρα ἄλλο τι ἂν εἶπες, ἢ ὅτι ἀνθρωπὸς ἔστι τὸ γεννηθέν; Εἰ δὲ ἀνθρωπος, καὶ θνητὸς δηλονότι. Τί οὖν παράδοξον, εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητός; Οὐχ ὄρφες ἦλιον ἀνατέλλοντα καὶ δύομενον; οὐχ ὄρφες τὴν σελήνην αὖξουσαν, εἴτα φθίνουσαν; οὐ τὴν γῆν θάλλουσαν, εἴτα ξηραίνουμένην (62); Τί τῶν περὶ ἡμᾶς ἔστι; τί ἀκίνητον ἔχει τὴν φύσιν καὶ ἀμετάπτωτον; Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἴδε τὴν γῆν. Οὐδὲ ταῦτα διακρινεῖ. Ὁ γὰρ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παραλείπεται, φησὶν· οἱ ἀστέρες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πε-

⁵⁵ Math. xxiv, 35, 29.

(55) Editi δυνατὸν, φασί. Illud, φασί, in mss. deest.

(56) Veteres quinque libri τοῖς ἀπευκτοῖς. Mox editi ἂν ἐπαράσατο. Unus codex ἐπαράσθηται. Alii quinque ἐπαράσαιτο.

(57) Reg. primus τὸν θρήνον.

(58) Unus codex et editi τὰ αὐτοῦ κτίσματα, res a se conditas. Alii quinque mss. τὰ αὐτοῦ κτήματα. Ibidem unus aut alter ms. οὐκ ἐπιτρέπομεν. Subinde unus codex Colb. φρονίμῳ προστάτῃ.

(59) Antiqui sex libri οὐδὲ ἐτελεύτησεν. Editi ἀπετελεύτησεν. Ibidem editi μικρὸν προσέληψε. Veteres

A nem; adeo ut jugis assiduaque precatio vita tua sit. Sed et *In omnibus*, ait, *gratias agite*. At, inquit, quomodo fieri id potest, ut anima quæ ærumnis ac calamitatibus excrucietur, ac dolorum sensu velut compungitur, in gemitus et lacrymas non erumpat: de rebus quæ reipsa detestandæ sunt, perinde atque de bonis peragat gratias? Mala enim quæ inimicus mihi precatus fuerit, si accidunt, quomodo pro his potero grates rependere? Est filius immaturus ereptus, et dolores primis puerperii doloribus acerbiores matrem de charissimo filio dolentem discruciant: quomodo, missis ejulatibus, voces gratiarum actioni proprias expromet? Qui fieri id possit? Si cogitaverit Deum genito ex ipsa filio esse germaniorem patrem, veriorque; eundemque illius esse tutorem, et vitæ dispensatorem prudentiorem. Cum ergo non sinimus prudentem Dominum bona sua ad arbitrium suum dispensare, sed indignamur tanquam nostris spoliati, ac mortuos velut injuria affectos commiseramus? Illud velim tecum reputes, non mortuum esse puerum, sed redditum: neque amicum fato functum, sed peregre profectum iterque quod et nobis necessario conficiendum erit, aliquanto anteceperasse. Sit tibi pro contubernali Dei mandatum, lucem quamdam et splendorem indesinentem asserens ad res

37 discernendas: quod si eminens præcurret animi tui iudicium, verisque de quacunque re opinionibus præmuniat, minime sinet te ullis unquam casibus immutatum iri; sed efficiet, ut mente præparata et instructa, securus ac immotus, quasi scopolus quidam mari conterminus, ventorum vehementiam ac fluctuum impetus perferas. Quorsum enim non prius assuevisti de mortali mortale quiddam sentire, sed mortem filii suscepisti præter expectationem? Cratus filii cum tibi primum nuntiatus est, si quis te interrogasset quale esset quod natum est, quidnam tunc respondisses? Aliudne dixisses, nisi quod homo sit quod natum est? Quod si homo, utique et mortalis. Quid igitur miri si mortuus est mortalis? Annon vides solem orientem et occidentem? non vides crescentem lunam, et decrescentem? non terram virentem, deinde arescentem? Quid eorum quæ nos circumstant stabile est et firmum? cujusnam rei natura immota est et immutabilis? Suspice in cælum, et ad terram respice: ne hæc quidem æternum permansura sunt. Nam, inquit ⁶¹, *Cælum et terra transibunt: stellæ cadent de cælo, sol ob-*

quinque libri μικρὸν τι προσέλ.

(60) Reg. primus ἀλλὰ προευνρεπισμένον τῇ διανοίᾳ. Alii sex mss. et editi προευνρεπισμένον.

(61) Editio Paris. κυμάτων τὰς προσβολὰς. Editio Basil. et quinque mss. τὰς ἐπιδρομὰς. Unus codex Colb. προσβολὰς. Eodem recidit sensus. Nec ita multo post duo mss. et editi ἡ γένεσις. Alii mss. ἡ γέννησις.

(62) Veteres quatuor libri θάλλουσαν, εἴτα ξηραίνουμένην. Alii duo θάλλουσαν καὶ πάλιν ξηραίνουμένην. Alii duo et editi θάλλουσαν, εἴτα μαραινομένην. Haud dissimili sensu. Mox mss. tres ἀνάβλεψον πρὸς τὸν

securabitur, luna non dabit lumen suum. Quid igitur mirum, si nos quoque, cum pars simus mandi, eorum quæ mundi sunt, participes simus? His consideratis, ubi te etiam adoriatur communium rerum pars quæpiam; fer tacitus ac connivens, non sine affectu ullo, aut sensu (quæ est enim indolentiæ merces?): sed cum magno labore, cum multis doloribus. Verumtamen perfer velut strenuus quispiam athleta, qui robur ac fortitudinem non in eo solum ostendit, quod percutiat adversarios, sed quod inflictas etiam sibi ab ipsis plagas constanter toleret: item tanquam aliquis gubernator, qui sapiens sit, et præ magna navigandi peritia impavidus, quique animum rectum, immersabilemque, et quæcunque tempestate altiore servet. Filii charissimi, aut uxoris gratissimæ, aut alterius cuiuspiam eorum qui sunt amicissimi, et omni benevolentia atque necessitudine conjuncti, privatio, baudquaquam futura est molesta ei gravis homini provido, et rectam rationem vitæ ducem habenti, non autem ex consuetudine quadam incedenti. Nam acerbissimum est vel ipsis brutis animantibus a consuetudine avelli. Equidem ego ipse vidi aliquando bovem in præsepi illacrymantem, pastus ac jugi socio morte sibi prærepto. Quin etiam videre est reliquas belluas consuetudini valde admodum adherescere. Tu vero non ita didicisti, neque ita edoctus es. Attamen indecorum non fuerit ex longo congressu diuturna consuetudine initium amicitiae ducere; sed dolere de disjunctione ob diutinam nostram conversationem, penitus absurdum est.

5. Exempli gratia, obigit tibi uxor vitæ socia, quæ tibi omnem vitæ voluptatem exhibet, quæque artifex est lætitiæ, et conciliatrix deliciarum, quæ simul bona auget et opes, et afflictatum te maxima molestiarum parte levat; hæc subito rapta interiit. Hac ista afflictione ne exaspereris; cave dicas eorum quæ sunt fatum quoddam esse **38** temerarium, quasi rector nullus hunc mundum gubernet; neque malum quemdam opificem constituas, exco- gitans tibi ipse præ immodico mærorè impia dogmata: contra, neque terminos excedas pietatis. Etenim cum duo omnino in carne una fueritis **39**, alteri divisionem ac conjunctionis diremptionem moleste ferenti danda est venia multa; sed tamen non profuerit tibi eam ob causam aut excogitare, aut loqui quidquam ineptum. Nam tecum reputes velim, quod Deus, qui formavit nos et animavit, animæ cullibet tribuerit propriam quamdam vitæ moram, et aliis alios exitus terminos præfixerit.

³⁸ Genes. 11, 24; Matth. xix, 5

(63) Antiqui duo libri et editi γενναῖος ἀθλητής. Alii sex mss. γενναῖος ἀγωνιστής.

(64) Veteres duo libri et editi καταθυμίου. Alii quinque καταθυμίας.

(65) Reg. primus πρόξενος· τῶν χρημάτων συναύξουσα, ἐν ταῖς. Nec ita multo post quinque mss. ἀγριάνης.

(66) Veteres quatuor libri μὴδὲ κακῶν. Editi et

σούνται· ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται· ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. Τί οὖν θαυμαστόν, εἰ καὶ ἡμεῖς, μέρος ὄντες τοῦ κόσμου, ἀπολαύομεν τῶν ἐκ τοῦ κόσμου; Πρὸς ταῦτα ἀποβλέπων, ὅταν καὶ ἐπὶ σὲ ἔλθῃ τῶν κοινῶν τὸ μέρος, ἐνεγκε μύσας, οὐκ ἀπαθῶς, οὐδὲ ἀναισθητῶς (τίς γὰρ μισθὸς ἀναληθισίας); ἀλλ' ἐπιπόνως μὲν καὶ σὺν ἀληθόδοι μυρρίαις. Πλὴν ὑπένεγκε, ὥσπερ τις γενναῖος ἀγωνιστής (63), τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀνδρείαν οὐ μόνον ἐκ τοῦ τύπτειν τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ φέρειν στεβρῶς τὰς παρ' αὐτῶν πληγὰς ἐπιδεικνύμενος· καὶ ὥσπερ τις κυβερνήτης σοφὸς καὶ ἀτάραχος ὑπὸ τῆς ἀγαν περὶ τὸν πλοῦν ἐμπειρίας, ὀρθὴν καὶ ἀθάπτιστον, καὶ παντὸς χειμῶνος ὑψηλοτέραν τὴν ψυχὴν διασώζων. Παιδὸς ἀγαπητοῦ, ἡ γυναικὸς καταθυμίας (64), ἡ ἄλλου τινὸς τῶν φιλότατων καὶ κατὰ πάσαν εὖνοιαν συνημμένων στέρτησις, οὐδὲν δεινὸν τῷ προσκεκμημένῳ, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα τῆς ζωῆς ἔχοντι, ἀλλὰ μὴ κατὰ συνήθειάν τινα πορευομένῳ. Ἔθους γὰρ χωρισμὸς καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστὶ δυσφορώτατος. Καὶ ποτε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάτνης θαυμάσια, τοῦ συννόμου αὐτῷ καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος. Καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀλόγων σφοδρῶς τῆς συνηθείας ἐστὶν ἰδεῖν ἀντεχόμενα. Σὺ δὲ οὐχ οὕτως ἐμαθες, οὐδὲ ἐδιδάχθης. Ἀλλ' ἀρχὴν μὲν φιλίας λαμβάνειν ἐκ μακρᾶς ὁμιλίας καὶ χρόνιου ἔθους οὐδὲν ἀπεικός· ὁδύρεσθαι δὲ τὸν χωρισμὸν διὰ τὴν ἐπὶ πλείστον ἡμῖν γενομένην διατριβὴν παντελῶς ἀλογον.

5. Οἷον, γυνὴ συνεκλήρωθη σοι κατὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ βίου, πᾶσαν ἡδονὴν σοι κατὰ τὸν βίον παρεχομένη, εὐθυμίας δημιουργὸς, θυμηδίων πρόξενος, τὰ χρηστὰ συναύξουσα (65), ἐν ταῖς λύπαις τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνιερῶν ἀφαιρουμένη αὐτὴ ἐξαίφνης ἀναρκασθεῖσα οὐχεταί. Μὴ ἀγριάνης τῷ πάθει· μὴδὲ αὐτόματόν τινα εἴπης εἶναι συντυχίαν τῶν γινομένων, ὡς μηδεὶς προστάτου τὸν κόσμον οἰκονομοῦντος· μὴδὲ κακὸν (66) τινα δημιουργὸν ὑπόβης, ἐκ τῆς κατὰ τὴν λύπην ἀμετρίας πονηρὰ δόγματα ὑποτιθέμενος σεαυτῷ· ἀλλὰ μὴδὲ ἐκπέσῃς τῶν ὄρων τῆς εὐσεβείας. Ἐπεὶ γὰρ ὅπως ἐγένεσθε οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, πολλὴ συγγνώμη τῷ τὴν διχοτομίαν καὶ τὴν τῆς συναφείας διαίρεσιν μετὰ ἀληγμάτων δεχομένῳ· αὐ μὴν τοῦτου γε ἐνεκεν ἡ διανοεῖσθαι τι τῶν οὐ προσηκόντων (67), ἡ φθέγγεσθαι σοι λυσitelés. Ἐννόησον γὰρ, ὅτι ὁ πλάσας ἡμᾶς καὶ ψυχώσας Θεὸς ἰδίαν ἔδωκεν ἐκάστη ψυχῇ τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ ἄλλοις ἄλλους ἔρους ἐπέξε τῆς ἐξ-

mss. nonnulli κακόν. Hic Manichæos perstringit Basilinus.

(67) Regii primus et tertius et alius codex Colb. τοῦτου ἐνεκεν διανοεῖσθαι τι τῶν οὐ προσηκόντων ἀναγκαῖον, non convenit quidquam indecorum excogitare, neque, etc. Alii mss. et editi ut in contextu. Aliquanto post tres mss. τὴν τοῦ βίου. Vocula τὴν aberat a vulgatis.

δδου. Τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ πλεῖον παραμεῖναι τῇ παρ-
οίᾳ τῆς σαρκὸς ψυχονόμησε· τὸν δὲ θάττον ἀπολυθῆ-
ναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος διετάξατο, κατὰ τοὺς
ἀρρήτους τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης
λόγους. Ὡς περ οὖν οἱ ταῖς εἰρκταῖς ἐμπέπτοντες, οἱ
μὲν ἐπὶ πλεῖον χρόνον τῇ κακίᾳ τῶν δεσμοτη-
ρίων ἐναποκλείονται, οἱ δὲ ταχύτεραν εὐρίσκουσι τῆς
κακοπαθείας ἀπαλλαγὴν· οὕτω καὶ αἱ ψυχαί, αἱ μὲν
ἐπὶ πολὺ προσκατέχονται τῇ ζωῇ ταύτῃ, αἱ δὲ ἐπ'
ἐλαττον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξίας ἐκάστου,
σοφῶς καὶ βαθέως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφίκοιτο νοῦς
ἀνθρώπων, τὰ περὶ ἑκάστου ἡμῶν τοῦ κτίσαντος
ἡμᾶς προβλεπομένου. Οὐκ ἀκούεις λέγοντος τοῦ Δα-
βὶδ, Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου (68);
Οὐκ ἤκουσας περὶ τοῦ ἁγίου, ὅτι ἀπελύθη αὐτοῦ ἡ
ψυχὴ; Τί δὲ Συμεὼν, ὅτε ἐνεγκάλισατο τὸν Κύριον
ἡμῶν; ποίαν φωνὴν ἀφῆκεν; Οὐχ ὅτι Νῦρ ἀπο-
λύεις τὸν δουλόν σου, Δέσποτα; Τῷ γὰρ ἐπειγο-
μένῳ πρὸς τὴν αὐὰν διαγωγὴν βαρύτερα πάσης κο-
λάσεως καὶ δεσμοτηρίου παντὸς ἡ μετὰ τοῦ σώμα-
τός ἐστι διατριβή. Μὴ τοίνυν τῇ αὐτοῦ ἀπολαύσει
ἐπιζητεῖ τὰς περὶ τῶν ψυχῶν διατάξεις ἀκολουθεῖν·
ἀλλὰ λογίζου περὶ τῶν συναφθέντων κατὰ τὸν βίον,
εἴτα θανάτῳ δισταμένον, ὅτι παραπλήσιοι εἰσιν
ὁδοιπόροις μίαν ὁδὸν πορευομένοις, καὶ διὰ τὴν
συνεχὴ μετ' ἀλλήλων διατριβὴν ἐνωθεῖσιν ὑπὸ τῆς
συνηθείας. Οἱ ἐπειδὴν τὴν κοινὴν ὁδὸν διεξελθόν-
τες (69) καταλάβωσι, λοιπὸν σχιζομένην αὐτὴν, τῆς
χρεῖας ἥδη ἀναγκαίως μεριζούσης ἐκάτερον, οὐ τῇ
συνηθείᾳ προσκαθεζόμενοι ἀμελοῦσι τῶν προκειμέ-
νων, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς κινήσεως αὐτοῦς αἰτίας
ὑπομνησθέντες, πρὸς τὸ οἰκεῖον ἑκάστος ἀποτρέ-
χουσι πέρας. Ὡς οὖν ἐκεῖνοις ἄλλος μὲν ἦν ὁ σκοπὸς
τῆς ὁδοῦ, συνέβη δὲ αὐτοῖς ἡ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν
ἐκ τῆς συνηθείας οἰκειώσεις· οὕτω καὶ τοῖς ἐν γάμῳ
ἢ ἄλλῃ τινὶ κοινωνίᾳ βίου συνημμένοις ἴδιον προέ-
κειτο (70) δηλονότι τῆς ζωῆς τὸ πέρας· συναφθέν-
τας δὲ ἀλλήλοις ἀναγκαίως τὸ προδιατεταγμένον τῆς
ζωῆς τέλος ἐχώρισε καὶ διέλυσε.

6. Εὐγνώμονος οὖν διανοίας οὐκ ἐπὶ τῷ χωρισμῷ
δυσφόρως ἔχειν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐξ ἀρχῆς συναφείᾳ χά-
ριν ἔχειν τῷ συγκατηρώσαντι. Σὺ δὲ καὶ ὅτε περιτὴν
σοι τὸ γύναιον, ἢ ὁ φίλος, ἢ τὸ παιδίον, ἢ ὅ τι οὖν
ὦν ὁδύρη γυν, οὐχὶ χάριν εἶχες τῶν παρόντων τῷ
δεδωκότι, ἀλλ' ἐνεκάλεις ὑπὲρ τῶν ἐλλειψθέντων.
Εἰ μὲν γυναικὶ μόνῃ συνώκεις, ὅτι μὴ παῖδες ἦσαν
οἱ οὗς ἐβούλου· εἰ δὲ καὶ παῖδες παρήσαν, ὅτι μὴ
ὑπερπελούτεας, ἢ καὶ ὅτι τῶν ἐχθρῶν τινας εὐήμε-
ροῦντας ἐώρας. Ὅρα τοίνυν μὴ ποτε αὐτοῖς αὐτοῖς
ἀναγκαίως τῶν φιλάτων τὰς στερήσεις κατασκευά-

A Etenim certo quodam consilio voluit alium diutius
in carne permanere; statuit vero alium ocus vin-
culis corporis exsolvi, juxta ineffabiles sapientiae
atque justitiae suae rationes. Quemadmodum igitur
ex iis qui in carcerem conjiciuntur, alii diutius de-
tinentur in vinculorum cruciatibus, alii ab ea ca-
linitate liberantur citius: sic et animae, aliae qui-
dem diutius, aliae vero minus in hac vita detinen-
tur, pro cujusque merito ac dignitate, Deo, qui nos
condidit, rebus cujusque nostrum prospiciente sa-
pienter, et alte, sicque, ut mens hominum attingere
non possit. Non audis Davidem dicentem: *Educ de
custodia animam meam* 68? Non audivisti de sancto,
animam ipsius exsolutam fuisse et dimissam 69?
Quid vero Simeon, cum Dominum nostrum in ulnas
recepit? quam vocem emisit? nonne hanc, *Nunc
dimittis servum tuum, Domine* 70? Nam in carne im-
morari, gravius quiddam est quam supplicium
omne, et quivis carcer, ei qui ad supernae vitae
gaudia festinat. Quamobrem ne exquirito, ut latæ
de animabus leges tuo se usui accommodent et in-
serviant; sed qui in hac vita conjuncti sunt, ac
deinde morte a se invicem divelluntur, eos viatori-
bus via una et eadem incedentibus, et propter con-
tinuam inter se confabulationem necessitudine at-
que consuetudine devinctis assimilares esse cogita.
B post emensum iter commune, ubi sectam viam
repererint, necessitate jam cogente alter ab altero
separati, non amplius in consuetudine perseverantes
negligunt quod sibi proposuerant; sed causam
quæ se initio compulit, in memoriam revocantes, ad
suam quisque metam contendunt. Quemadmodum
igitur his alius erat viæ scopus, intercessit autem
ex consuetudine inter ipsos, cum iter facerent, ne-
cessitudo quædam ac familiaritas: sic etiam iis qui
nuptiis aut alia quapiam vitæ societate conjuncti
sunt, fuit procul dubio præstitutus propriis qui-
dam vitæ terminus; sed tamen ipsos inter se con-
junctos prædefinitus vitæ finis necessario separavit
ac sejunxit.

6. Itaque grati animi fuerit non ægre ferre se-
parationem: sed ei qui hujusce consortii auctor
fuerat, gratiam ob primam conjunctionem habere.
Tu contra, ne uxore quidem superstite, aut amico,
D aut filio, aut alio quovis de quo nunc 39 doles,
grates ullas rependebas bonorum præsentium lar-
gitori: imo de absentibus conquerebaris. Et qui-
dem si habitabas cum sola uxore, querebare quod
filii, quales desiderasses, tibi non essent; sin autem
habebas filios, dolebas quod non afflueres divitiis,
aut etiam quod inimicos quosdam secunda fortuna

68 Psal. cxli, 8. 69 Tob. iii, 6, 15. 70 Luc. ii, 29.

(68) Editi ψυχὴν μου, τῶν ἀνιερῶν φησιν. Sed illud, τῶν ἀνιερῶν φησιν, in nostris novem mss. deest: nec dubium quin abesse debeat. Neminem enim puto ita cæcutire, quin videat illud, τῶν ἀνιερῶν φησιν, declarationem esse vocis φυλακῆς; sic ut solum monere voluerit librarius, voce φυλακῆς hoc loco quascunque res adversas significari. Hæc autem vo-

ces, ut alias sæpe, ex ora libri in contextum irreps-
erunt.

(69) Unus codex Colb. ὑπερπελούτεας. Mox duo mss. καταλάβωσι· δὲ λοιπόν.

(70) Reg. secundus προσέειπε. Statim unus ms. ζωῆς πέρας ἐχώρισε.

utentes videres. Cave igitur ne forte charissimorum privationem nobis ipsis reddamus necessariam, cum non afficiamur illorum praesentia, sed amissos desideremus. Quoniam enim pro praesentibus bonis a Deo collatis grates non persolvimus; ideo privari nos iis necesse est, ut affectus noster commoveatur. Quemadmodum enim non vident oculi quod plus aequo admotum est, sed congruenti aliquo spatio indigent, ita et ingratae animae per bonorum abalienationem videntur de amisso ac praeterito beneficio affici. Nam cum fruerentur bonis, nullam gratiam habebant largitori, sed ubi sunt iis spoliatae, id ipsum quod evanuit, laudant aestimantque. Porro nemo nostrum immunis est a gratiarum actione ob ullam vitae hujus aerumnam ac calamitatem, si vult singula animo aequo perpendere. Etenim vita uniuscujusque nostrum habet non pauca quae possumus recensere, quaeque injucunda non sunt, si modo respicere ad inferiora velimus, sicque ex ista cum re deteriori comparatione, quanti pretii hoc nostrum bonum sit expendamus. Servus es? Adest aliquis te dejectior; gratias repende, quod uni praestes, quod non sis addictus pistrino, quod plagas non accipias. Ac ne huic quidem gratiarum agendarum defuturae sunt causae. Neque enim tenetur in compedibus, neque ligatus in ligno est. Satis est causae victo ad gratias exsolvendas ipsa vita. Videt solem, spiritu aerem ducit, horum gratia rependit gratias. Plecteris immerito? Gaude spe futurorum. Jure condemnatus es? Sic etiam grates age, quod hic dederis scelerum poenas, non autem sis ob impunita peccata supplicio aeterno servatus. Hunc ad modum potest qui gratus est, in omni vita et in omni instituto pro praesentibus bonis amplas beneficienti gratias peragere. Nunc autem, quod morosis hominibus accidit, id contingit plerisque, videlicet ut praesentia fastidiunt, ita absentia concupiscunt. Neque enim eos qui seipsis inferiores sunt enumerantes, largitori benefico pro iis quae habent gratias persolvunt: imo ejus quod praestantius est comparatione, quantum superentur reputantes, ita morerentur et conqueruntur bonis alienis privati, ac si suis spoliarentur. Servus qui est, permoleste fert liberum se non esse: aegre est ei qui in libertate **40** educatus fuit, quod generis nobilitate non insigniatur, quod non recenseatur inter eos qui natalium splendore conspicui sunt, nec numerare possit retro avos septem, qui eximii fuerint equorum nutritores, aut opes suas in gladiatores insumperint. Queritur qui genere clarus est, quod non abundet divitiis; dives afflictaur ac dolet, quod dominatum in oppida et in gentes non

A ζωμεν, παρόντων μὲν οὐκ αἰσθανόμενοι, παρελθόντων δὲ περιεχόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ παρακειμένων τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν οὐκ εὐχαριστοῦμεν, ἀναγκαῖα ἡμῖν ἡ ἀφαίρεσις διὰ τὴν αἰσθησιν γίνεται. Ὡς περ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ ἀγαν προσκειμένον (71) οὐκ ὁρῶσιν, ἀλλὰ δέονται συμμέτρου τινὸς ἀποστάσεως· οὕτω καὶ αἱ ἀχάριστοι ψυχαὶ ἐόικασιν ἐν τῇ ἀλλοτριώσει (72) τῶν ἀγαθῶν τῆς παρελθούσης χάριτος ἐπαισθάνεσθαι. Ὅτε γὰρ ἀπέλαυνον τῶν χρηστοτέρων, οὐδεμίαν χάριν τῇ δεδοκότῃ γινώσκοντες, μετὰ τὴν στέρησιν τὸ παρελθὸν μακαρίζουσιν. Ἄλλ' οὐδεὶς ἡμῶν ἀποκλείεται τοῦ εὐχαριστεῖν ὑπ' οὐδεμιᾶς περιστάσεως βίου, ἐὰν εὐγνωμόνως (73) ἕκαστον ἐπιλογίζεσθαι θέλῃ. Πολλὰς γὰρ ἀναθεωρήσεις καὶ οὐκ ἀτερπεῖς ὁ ἕκαστος ἡμῶν βίος κέκτηται, ἐάνπερ **B** ἄρα καταδεξιόμεθα πρὸς τὸ ὑποδεηκὸς ἀποβλέπειν, καὶ οὕτως ἐκ τῆς πρὸς τὸ χεῖρον συγκρίσεως τὸ ὑπάρχον ἡμῖν ἀγαθόν, πῶσου τινὸς ἀξίον ἔστιν, ἐκμετρεῖν. Οἰκίτης εἰ; Ἔχεις τὸν σεσουτοῦ ταπεινότερον· εὐχαρίσται, ὅτι ἐνδὸς ὑπερέχεις, ὅτι μὴ ἐν τῷ μυλῶνι καταδεδικασαι, ὅτι μὴ πληγὰς λαμβάνεις. Οὐκ ἐπιλείψουσιν οὐδὲ τοῦτον αἱ τοῦ εὐχαριστεῖν ἀφορμαί. Οὐ γὰρ ἔχει πέδας, οὐ δέδεται ἐν ξύλῳ. Ὁ δεσμώτης ἔχει τὸ ζῆν ἀρκοῦσαν ἀφορμὴν εἰς εὐχαριστίαν· ἥλιον ὁρᾷ, ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα, ἐπὶ τούτοις εὐχαρίσται. Ἀδικῶς κολάζῃ; Τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι χαίρει. Δικαίως κατεδικάσθη; Καὶ οὕτως εὐχαρίσται, ἐνταῦθα τὴν δίκην τῶν τετολμημένων ἀποτινύς, ἀλλὰ μὴ ἐπ' ἀκεραλοῖς τοῖς ἀμαρτήμασι τῇ **C** αἰωνίᾳ κολάσει ταμιευθεῖς. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπὶ παντὸς βίου καὶ πάντων ἐπιτηδευμάτων ἔξεστι τῷ εὐγνώμονι μεγάλας τῶν παρόντων ἀποδοῖναι τῷ εὐεργέτῃ τὰς χάριτας (74). Νῦν δὲ τὸ τῶν δυσαρκεστομένων πεπόνθασιν οἱ πολλοί· τὸ μὲν παρὸν ἀτιμάζοντες, τῶν δὲ ἀπόντων ἐπιθυμοῦντες. Οὐ γὰρ τοὺς ὑποδεστέρους αὐτῶν ἀπαριθμοῦμενοι, τὴν ὑπὲρ ὧν ἔχουσι χάριν ἀποπληροῦσι τῷ εὐεργέτῃ· ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ ὑπερέχον συγκρίσει, ὅσον ἀπολείπονται λογιζόμενοι, ὡς οἰκείως στεροῦμενοι τῶν ἐτέροις προσόντων, οὕτως ἀνιώνται καὶ καταμέμφονται. Ὁ δοῦλος, ὅτι μὴ ἐλευθερός ἐστι, δυσχεραίνει· ὁ ἐν ἐλευθερίᾳ τραφεῖς, ὅτι μὴ εὐπατρίδης, μηδὲ τῶν περιβλέπτων ἐπ' εὐγενείᾳ, μηδ' ὅτι ἐπὶ τὰ πάμπους ἔχει ἀριθμεῖν εἰς τὸ ἄνω, ἱπποτρόφους λαμπροὺς, ἢ **D** μονομάχοις τὸν πλοῦτον ἐξανάλωσαντας (75). Ὁ κατὰ γένος περιφανὴς σχετιάζει, ὅτι μὴ ἐπὶ πλούτῳ κομᾷ· ὁ πλοῦσις λυπεῖται καὶ οἰδύρεται, ὅτι μὴ πόλεων καὶ ἔθνων ἔστιν ἄρχων (76)· ὁ στρατηγὸς, ὅτι μὴ βασιλεὺς· ὁ βασιλεὺς, ὅτι μὴ πάσης ὁμοῦ τῆς ὑφ' ἡλίου κρατεῖ, ἀλλ' ἔστιν ἔθνη τοῖς αὐτοῦ σκῆπτροις μὴ ὑποκυπτοντα. Ἐκ πάντων δὲ τούτων συνάγεται τὸ ἐπὶ μηδενὶ τὸν εὐεργέτην εὐχαριστεῖν.

(71) Unus codex Reg. et editi τὸ ἀγαν λαμπρὸν προσκειμένον, rem valde splendidam plus aequo admotam. Vox λαμπρόν in aliis septem mss. deest; nec mirum si desit, cum non ita necessaria esse videtur.

(72) Reg. primus et tertius ἐν τῇ ἀπαλλοτριώσει, eadem plane sententia.

(73) Editio Paris. et unus ms. ἐὰν τις εὐγνωμό-

νως. Editio Basil. et septem mss. ἐὰν εὐγνωμόνως.

(74) Antiqui duo libri τῷ εὐεργέτῃ τὰς εὐχαριστίας.

(75) Utraque editio et unus codex Coll. ἱπποτρόφοις λαμπροῖς ἢ μονομάχοις τὸν βίον ἐξανάλωσαντας. Alii octo mss. ut in contextu.

(76) Unus ms. et editi ἔθνων ἄρχει. Alii sex ἔθνων ἔστιν ἄρχων.

σθαι. Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀφέντες τὰ ἐπὶ τοῖς ἀποῦσι λυπας, δαγθῶμεν τὴν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν εὐχαριστίαν ἀποδίδου. Εἰπωμεν ἐν μὲν ταῖς σκυθρωποτέραις περιστάσεσι τῶν πραγμάτων τῷ σοφῷ Ιατρῷ. Ἐν θλίψει μικρῇ ἢ παιδεῖα σου ἡμῖν. Εἰπωμεν. Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με. Εἰπωμεν, ὅτι οὐκ ἔδρα τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλονσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Εἰπωμεν, ὅτι Ὀλίγα ὦν ἡμάρτομεν μεμαστιγώμεθα. Παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον, ὅτι Παιδεύσον ἡμᾶς, Κέριε, πλὴν ἐν κρείσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ. Ἐλεγχόμενοι γὰρ, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθώμεν. Ἐν δὲ τῇ φαυλοτέρᾳ τοῦ βίου διαγωγῇ ἐκείνην λέγωμεν τοῦ Δαβὶδ τὴν φωνήν. Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; Ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγε· λόγῳ ἐτίμησε· τέχνας ἡμῖν συνεργούς τῆς ζωῆς ἔχαρισται· τροφὰς ἐκ τῆς γῆς ἀνέσται· βοσκημάτων ἡμῖν ὑπηρεσίαν δέδωκε (77). Δι' ἡμᾶς δέδροι· δι' ἡμᾶς ἥλιος· ἡ ὀρείνη, ἡ παιδίασιμος ἡμῶν ἔνεκεν διακεκόσμηται, ἀποφυγὰς ἡμῖν πρὸς τὰς ἐκ τῶν ὀρῶν ἀκρότητας εὐτρεπίζουσα. Δι' ἡμᾶς ποταμοὶ ῥέουσιν· δι' ἡμᾶς βρύουσιν αἱ πηγαί· ἡ θάλασσα ἡμῖν ἀνέσται πρὸς (78) ἔμποριαν· οἱ ἐκ μετὰλλων πλούτοι, αἱ πανταχόθεν ἀπολαύσεις, πάσης τῆς κτίσεως ὠροφουούσης (79) ἡμῖν, διὰ τὴν πλουσίαν καὶ ἀφθονον εἰς ἡμᾶς χάριν τοῦ εὐεργέτου.

fontes scaturiunt; mare patet nobis ad mercaturam exercendam; effodiuntur ex metallicis fodinis opes; undelibet commoda affluunt et deliciae, conferente nobis munera creatura omni ob locupletem uberemque benefici Dei in nos gratiam.

7. Καὶ τί δεῖ τὰ μικρὰ λέγειν; Δι' ἡμᾶς Θεὸς ἐν ἡμῶν ἀνθρώποις· διὰ τὴν καταφθαρτίαν σάρκα Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Μετὰ τῶν ἀγαρίστων ὁ εὐεργέτης· πρὸς τοὺς καθημένους ἐν σκότει· ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης· ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὁ ἀπαθής· ἐπὶ τὸν θάνατον ἡ ζωὴ· ἐπὶ τὸν ᾄδην τὸ φῶς· ἡ ἀνάστασις διὰ τοὺς πεσόντας· πνεῦμα υἱοθεσίας, χαρισμάτων διανομαὶ (80), στεφάνων ἐπαγγελίαι· τὰ ἅλλα, ὅσα οὐδὲ ἐξαριθμῆσθαι βῆδιον, ἐφ' οἷς πᾶσι πρέπουσά ἐστιν ἡ φωνὴ τοῦ προφήτου. Τί ἀνταποδῶμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; Καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ τοῦτο οὐκ εἴρηται δεδωκέναι, ἀλλ' ἀντιδεδωκέναι ὁ μεγαλόδωρος, ὡς οὐχὶ κατάρχων χάριτος, ἀλλ' ἀμετρώμενος τοὺς ὑπάρξαντας (81)· τὸ γὰρ τῶν λαμβανόντων εὐχάριστον εἰς εὐεργεσίαν καταλογίζεται. Ὅς, καὶ χρήματα διδοὺς οἰτεῖ παρὰ σοῦ τὴν ἐλεημοσύνην διὰ τῆς χειρὸς τῶν πονήτων· κὴν λάβῃ τὰ ἑαυτοῦ, ἀκεραλίαν σοι (82) τὴν χάριν, ὡς ὑπὲρ οὐκείων, ἀποπληροῖ. Τί οὖν ἀνταποδῶμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν

A habet; exercitus dux, quod regnum non occupat; rex autem, quod simul totius qui sub sole est orbis non potiat, sed supersint gentes quæ suis sceptris non sint subjectæ. Ex quibus omnibus colligitur gratias pro nulla re beneficiorum auctori rependi. Nos autem mœrorem ex iis quæ desunt emergentem amandantes, discamus ob presentia gratias exsolvere. Dicamus sapienti medico in tristioribus rerum infortuniis: *In tribulatione parva disciplina tua nobis*⁶⁶. Dicamus: *Bonum mihi, quia humiliasti me*⁶⁷. Dicamus: *Non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*⁶⁸. Dicamus: *Pauca prae iis quæ peccavimus accepimus verbera*⁶⁹. Obsecremus Dominum: *Castiga nos, Domine, verumtamen in iudicio, et non in furore*⁷⁰. Cum enim redarguimur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur⁷¹. At vero in lætiore vitæ statu emittamus illam Davidis vocem: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi*⁷²? Eo auctore ex nihilo orti sumus, ornavit nos ratione, largitus nobis est artes vitæ tuendæ inservientes, alimenta e terra educit, servitio nostro jumenta addidit et pecora. Propter nos imbres, propter nos sol; adornata est nostri causa regio montosa æquataque, effugia atque recessus parans nobis ad summities montium vitandas. Propter nos fluunt flumina; propter nos

7. Sed quid opus est parva recensere? Propter nos versatus Deus est inter homines: propter carnem corruptam *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*⁷³. Commoratur cum ingratis beneficis; venit liberator ad captivos: illuxit sol justitiæ⁷⁴ sedentibus in tenebris⁷⁵, in crucem tollitur qui omnis prorsus doloris expertus est, vita morti addicitur. Lux descendit ad inferos; propter eos qui mortui erant, resurrectio, adoptionis spiritus, donorum divisiones, repromissæ coronæ: alia insuper quæ ne numerare quidem facile fuerit, quibus omnibus congruit illa vox prophete, *Quid retribuemus Domino pro omnibus quæ retribuit nobis*⁷⁶? Atque etiam magnificus ille non dicitur tribuisse, sed retribuisse, tanquam si prior non conferret gratiam, sed iis qui prius contulissent, redderet: nimirum gratiarum actionem, quæ ab accipientibus rependitur, loco habet beneficii. Qui cum dederit opes, tamen eleemosynam a te per pauperum manus reposcit: qui tametsi suum accipit,

⁶⁶ Isa. xxvi, 16. ⁶⁷ Psal. cxviii, 71. ⁶⁸ Rom. viii, 18. ⁶⁹ Job xv, 11. ⁷⁰ Jerem. x, 24. ⁷¹ I Cor. x, 32. ⁷² Psal. cxv, 12. ⁷³ Joan. i, 14. ⁷⁴ Malach. iv, 2. ⁷⁵ Isa. ix, 2. ⁷⁶ Psal. cxv, 12.

(77) Veteres quatuor libri ὑπηρεσίαν ἔδωκε.

(78) Ita mss. sex. Editio Paris. ἀνέσται: τὰ πρὸς.

(79) Editi et tres mss. κτίσεως ὠροφουούσης, omni creatura nos stipante, male. Regii primus et tertius cum duobus Colbertinis κτίσεως ὠροφουούσης, omni creatura donis ac muneribus nos cumulante, recte.

(80) Antiqui duo libri et editi διανομαί. Alii quinque mss. διανομή.

(81) Ubi et in editis et in mss. constanter legitur ὑπάρξαντας, ibi legendum esse ἀπάρξαντας putat Combelisius: qui si suam conjecturam veteris alii cuius libri testimonio stabilivisset, nos nullo negotio adduxisset in sententiam suam.

tibi tamen veluti tua danti gratiam integram re-
fert. *Quid igitur retribuemus Domino pro omnibus
quæ retribuit nobis?* Non enim desero vocem Pro-
phetæ, probe addubitantis, ac inopiam suam cir-
cumspicientis, **41** talem videlicet ei ut nihil sup-
peteret dignum quod retribuatur. Dominus enim
post beneficia adeo magna splendidaque, nec ta-
men omni genere præstantia, nobis in posterum
multo majora pollicetur, paradisi delicias, dandam
in regno gloriam, honores angelorum honoribus
haud impares, denique Dei cognitionem: id quod
iis, qui digni habiti sunt, summum bonum est; id
quod omnis natura ratione prædita expetit; id
quod utinam et nos, ubi a carnis affectibus nos-
metipsos expurgaverimus, adipiscamur. Quomodo
igitur, inquiet aliquis, commiserationem socialem
atque charitatem (quod honorum primum est et
perfectissimum, cum plenitudo legis dilectio sit⁷⁷)
proximo nostro sumus ostensuri? Quoniam si ad
aliquos magnis calamitatibus ac ærumnis oppres-
sos accedamus, nequaquam cum ipsis flebimus, aut
collaerymabimus; imo de iis, quæ acciderint, age-
mus gratias. Ac quidem suam ipsius afflictionem
cum gratiarum actione perferre, patientiæ est at-
que constantiæ argumentum; sed pro calamitati-
bus alienis Deo gratiam habere, insultantis est
malis alienis et irritantis afflictos, præsertim cum
ab Apostolo jubeamur cum flentibus flere⁷⁸. Quid
igitur ad hæc dicemus? Estne rursus necesse vobis
in memoriam reducere Domini verba, quibus jussi
sumus in aliquibus gaudere, in aliquibus lugere?
*Gaudete, inquit, et exsultate, quoniam merces vestra
copiosa est in caelis*⁷⁹. Et iterum: *Filii Jerusalem,
nolite flere super me, sed flete super filios vestros*⁸⁰.
Itaque præcipit nobis sermo divinus, ut cum iustis quidem exsulemus ac lætemur; lugeamus vero et
lamentemur cum iis qui ex poenitentia effundunt lacrymas: aut etiam eos qui nullo doloris sensu
tanguntur, deploremus, quod perire se ne intelligant quidem

⁷⁷ Rom. xiii, 10. ⁷⁸ Rom. xii, 15. ⁷⁹ Matth. v, 12. ⁸⁰ Luc. xxi, 28.

(82) Codices aliquot ἀχέραιον σοι
(83) Editio Paris. πολλαπλασιονά σε. Unus ms.
πολλαπλασιονά δέ. Alius πολλαπλασιονά τε. Alii qua-
tuor nulla re interjecta πολλαπλασιονά ἡμῖν. Haud
longe tres mss. τρυφάς.

(84) Reg. secundus καρτερίας ἀνάδειξιν.

(85) Veteres quidam libri et editi ὑπομνήσομεν
ἐαυτούς. Alii tres mss. ὑπομνήσομεν ὑμᾶς. Pro ὑπο-

ἡμῶν; Οὐ γὰρ ἀφίεμαι τῆς φωνῆς τοῦ Προφήτου,
καλῶς ἀπορούντος, καὶ περισκοποῦντος ἑαυτοῦ τὴν
πενίαν, ὅτι οὐδὲν ἔχει πρὸς ἀντίδοσιν ἄξιον. Ὅς
ἐφ' οὗτω μεγάλας καὶ λαμπράς εὐεργεσίαις, οὐ-
μενοῦν ἐχούσαις ὑπερβολὴν, πολλαπλασιονά ἡμῖν (83)
τὰ εἰς ὕστερον ἐπαγγέλλεται· παραδείσου τρυφὴν,
καὶ δόξαν ἐν βασιλείᾳ, καὶ ἰσαγγέλους τιμὰς, καὶ
θεοῦ κατανόησιν· ὅπερ τοῖς ἀξιοῦσιν τῶν ἀγαθῶν
ἐπὶ τὸ ἀκρότατον· οὐ πᾶσα ἐφίεται λογικῇ φύσιν·
οὐ καὶ ἡμεῖς ἐπιτύχοιμεν, ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς
ἐαυτοὺς ἐκκαθάραντες. Πῶς οὖν, φησί, τὸ κοινωνι-
κὸν καὶ φιλόστοργον (δὲ πρῶτόν ἐστι τῶν ἀγαθῶν
καὶ τελειότατον, διότι πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη)·
πρὸς τοὺς πλησίον ἐπιδειξόμεθα; Ἐπειδὴν, πρὸς
τινας ὑπὸ μεγάλων συμφορῶν κατεχομένους εἰσελ-
θόντες, μὴ συγκαίωμεν αὐτοῖς, μὴδὲ συνδακρύωμεν,
ἀλλ' εὐχαριστῶμεν ἐπὶ τοῖς γενομένοις. Οἰκεῖον μὲν
γὰρ πάθος μετ' εὐχαριστίας ὑπενεγκεῖν ὑπομονῆς
ἔχει καὶ καρτερίας ἀπόδειξιν (84)· ἐπ' ἄλλοις δὲ
συμφοραῖς εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ ἐπιχαίροντός ἐστι
τοῖς κακοῖς καὶ παροῦντος τοὺς λυπούμενους·
καὶ ταῦτα τοῦ Ἀποστόλου ἐπιτρέποντος ἡμῖν κλαίειν
μετὰ κλαίωντων. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Ἡ
πάλιν ἀναγκαιὸς τῶν τοῦ Κυρίου λόγων ὑπομνή-
σομεν ὑμᾶς (85), ἐπὶ τίσι χαίρειν προσετάχθημεν,
καὶ ἐπὶ τίσι πενθεῖν; Χαίρετε, φησί, καὶ ἀγαλ-
λιάσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρα-
νοῖς· καὶ πάλιν· Θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, μὴ
κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, ἀλλὰ κλαύσατε ἐπὶ τὰ τέκνα
ὑμῶν. Οὐχοῦν δικαίως μὲν συσχιρτῆν καὶ συναγάλ-
λεσθαι ὁ θεὸς λόγος (86) ἡμῖν ἐπιτρέπει, τοῖς δὲ ἐκ
μετανοίας ἀφίεσι δάκρυον συμπενθεῖν καὶ συνδύ-
ρεσθαι, ἢ τοὺς ἀναλγήτως διακειμένους ἀποκαίει-
σθαι, ὅτι οὐδὲ ἴσασιν πῶς ἀπόλλυνται.

8. Οὐχὶ δὲ ἐπὶ θανάτῳ ἀνθρώπων κατακλαύσαντα,
καὶ (87) συνεκδοκῆσαντα τοῖς πενθοῦσι, πληρωτὴν
προσέχει νομίζειν εἶναι τῆς ἐντολῆς. Οὕτε γὰρ
ιατρὸν ἐπαινῶ, τὸν ἀντὶ τοῦ βοηθεῖν τοῖς κάμνουσιν,
αὐτὸν τῶν νοσημάτων ἀναμπλάμενον· οὔτε κυβερ-
νήτην, ἀντὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐμπελόντων, καὶ τοῖς
πνεύμασι μάχεσθαι, καὶ διαφεύγειν τὰ κύματα, καὶ
D παραμυθεῖσθαι τοὺς δειλοτέρους, ναυτιῶντα καὶ συν-
αλύοντα τοῖς ἀπειροθαλάττοις. Τοιοῦτος γὰρ ἐστὶν ὁ
πρὸς τοὺς πενθοῦντας εἰσὼν, καὶ μὴ τῆς ἐκ τοῦ
οἰκείου λόγου ὠφελείας μεταδίδους, ἀλλὰ τῆς ἐκ τῶν
ἄλλοτριῶν παθῶν ἀσχημοσύνης μεταλαμβάνων. Ἐπι-
στυγνάζει μὲν οὖν ταῖς συμφοραῖς τῶν πενθοῦν-
των (88), ἀκόλουθον. Οὕτω γὰρ ἑαυτὸν οἰκειώσῃ τοῖς

μνήσομεν in aliquibus mss. legitur ὑπομνήσωμεν.

(86) Antiqui tres libri θεὸς νόμος, lex divina.

(87) Voculam καὶ ex antiquis tribus libris addi-
dimus.

(88) Reg. tertius et alii duo mss. Colbertini συμ-
φοραῖς τῶν πεπονθότων. Mox quatuor mss. οἰκειώσῃ.
Alii tres οἰκειώσει. Editi οἰκειώσεις.

πάχουσι, μὴ καθίλαρσέμενος τῶν συμφορῶν, μηδὲ ἐναδιαφορῶν τοῖς ἀλλοτρίοις ἀλγήμασιν. Οὐ μὴν περαιτέρω γε συνεκφέρεσθαι τοῖς λυπουμένοις προσήκεν, ὥστε ἢ συνεκδοῖν, ἢ συνθρηγεῖν τῷ πεπονθέντι, ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις μιμεῖσθαι καὶ ζηλοῦν τὸν ἐσχωτωμένον ὑπὸ τοῦ πάθους· οἷον συγκαθεῖργυνάει ἑαυτὸν, καὶ συμμελανεῖται, καὶ χαμαὶ συγκαθῆσθαι, καὶ κουρᾶς ἀμελεῖν. Ἐκ τούτων γὰρ ἐστὶ μᾶλλον ἐπιτείνειν τὴν συμφορὰν, ἢ καταπραΰνειν. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι βουδῶνες μὲν καὶ σπλήνες, οἱ μὲν τραύμασιν, οἱ δὲ πυρετοῖς ἐπιτιθέμενοι, τὰς ὁδύνας συνεπιτείνουνσι; χεῖρες δὲ τὸ ἀλγούν τῇ πραεῖα ἑαυτῶν ἐπαφῇ καταστέλλουσι; Καὶ αὐτὸς δὴ οὖν μὴ ἐξαγριάνῃς τὸ πάθος τῇ παρουσίᾳ, μηδὲ συγκαταπέσης τῷ πεπτωκότι. Ὁ γὰρ τὸν κείμενον ἀνιστῶν (89) ὑψηλότερος εἶναι τοῦ πεπτωκότος πάντως ὀφείλει· ὁ δὲ ἐξ Ἰσοῦ καταπεσὼν αὐτὸς καὶ αὐτὸς τοῦ ἀναστήσαντος ἐπιδείτῃ. Ἀλλὰ δάκνεσθαι μὲν ὑπὸ τῶν γινομένων, καὶ ἡσυχῇ τοῖς λυπηροῖς ἐπιστυγνάζειν προσήκεν, ἐν συννοίᾳ προσώπου, καὶ σεμνότητι βάρος ἔχουσι, τὸ τῆς ψυχῆς πάθος διασημαίνοντα· φθεγγόμενον δὲ, οὐκ εὐθὺς ἐπιπηδᾷ ταῖς ἐπιτιμήσεσι προσήκεν, ὥσπερ ἐναλλόμενον καὶ ἐπεμβαίνοντα τοῖς κειμένοις (φορτικὸν γὰρ τοῖς ὑπὸ λύπης τὴν ψυχὴν κεκατωμένοις αἱ ἐπιτιμήσεις (90)· καὶ ἅμα δυσπαράδεκτοὶ εἰσι τοῖς κάμουσι, καὶ πρὸς παρηγορίαν ἀπίθανοι τῶν ἀπαθῶς παντάπασι διακειμένων οἱ λόγοι)· ἀλλὰ συγχωρήσαντα κενὰ καὶ ἀπραχτὰ ἐκδοῖσθαι (91) καὶ ὀλοφύρεσθαι, ἥδη τοῦ κακοῦ ὑπανέντος τι καὶ χαλάσαντος, τότε ἐμμελῶς καὶ πρᾶως τῆς παρακλήσεως ἀπτεσθαι. Ἐπεὶ καὶ οἱ πολυδάμναι τοὺς δυστηνίους τῶν πάλιν οὐκ εὐθὺς κατάγγουσι τοῖς χαλινοῖς, οὐδὲ ἀνακρούουσιν (ἀναγκαιτίζειν γὰρ οὕτω καὶ ἀποσεῖσθαι τοὺς ἐπιβάτας διδάσκουσιν)· ἀλλὰ συνενδιδόντες τὴν πρῶτην, καὶ συνεξορμῶντες αὐτοῖς, ἐπειδὴν ἴδωσιν ὑπὸ τῆς (92) οἰκείας ὀρμῆς καὶ βίας τὸν θυμὸν ἀναλύσαντας, τότε παραλαβόντες δεδασμαμένους, εὐπειθεστέρους ἥδη ποιοῦσι διὰ τῆς τέχνης. Οὕτως ἔσται κατὰ τὸν τῶν Σολομώντος λόγον· Ἀγαθὸν εἰσελθεῖν εἰς οἶκον πένθους μᾶλλον ἢ εἰς οἶκον πότου· εἰ μέλλοι τις, ἐπιστημόνως καὶ (93) πρᾶως τῷ λόγῳ χρώμενος, μεταδιδόναι τῆς οἰκείας ὑγιείας τῷ κάμοντι, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀλλοτρίας λύπης, ὡς ὀφθαλμίας, μεταλαμβάνειν.

9. Κλαίειν οὖν μετὰ κλαίωντων. Ὅταν ἴδῃς ἐπιμετανοῖα τῶν ἡμαρτημένων τὸν ἀδελφὸν ὀδυρόμενον, σύγκλαυσον τῷ τοιοῦτῳ (94), καὶ συμπάθει. Οὕτω γὰρ σοι ὑπάρξει ἐν ἀλλοτρίοις πάθει τὸ οἰκεῖον ἐπανορθοῦσθαι. Ὁ γὰρ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον ἡμαρτίας θερμὸν ἀποστάξας δάκρυον ἑαυτὸν ἐξιάσσει, δι' ὃν

⁹¹ Eccle. vii, 3.

(89) Codices tres κείμενον ἀνιστάς.

(90) Antiqui duo libri et editi αἱ ἐπιτιμήσεις. Alii quinque ἢ ἐπιτιμήσεις.

(91) Codices duo ἀπραχτὰ ἐκδοῖσθαι.

(92) Unus ms. et editi ἐκ τῆς. Alii quinque ὑπὸ τῆς. Mox Reg. primus θυμὸν ἀναλύσαντας, sensu non dissimili.

A miliaritatem atque benevolentiam; neque hilarem te ostendens ob eorum adversitates, neque alienam afflictionem indifferenter perferens. Minime tamen convenit dolentium miseris plus æquo commoveri, sic ut aut conclames, aut lugeas cum afflictato, aut aliis in rebus hominem a tristitia obcæcatum imiteris æmulerisque: exempli causa, si una cum ipso te ipse includas, et induaris atra veste, si pariter jaceas humi, comamque negligas. Ex iis enim magis crescit quam elevatur calamitas. Annon vides augeri dolorem, si aut bubones vulneribus, aut **42** splenes febribus accedant? nonne potius mitigant manus dolorem leni suo contactu? Et tu igitur ne tua presentia exasperes afflictionem, neque cum lapso collabare. Nam jacentem qui erigit, altior omnino lapso esse debet; qui vero pariter cecidit, altero qui erigat etiam ipse opus habet. At tamen abs re non fuerit iis quæ accidunt angere, et tacite de adversis affligari, ita ut ex vultu, qui cogitatione defixus sit, exque modestia quæ gravitatem adjunctam habeat, animi affectum significes: ubi autem ad colloquium ventum est, non statim ad objurgationes devenire decet, velut jacentibus insultantem ac illudentem. Nam objurgationes iis quorum animus præ tristitia cruciatur, molestæ sunt et graves; simulque sermones eorum qui nullo prorsus doloris sensu afficiuntur, ægre audiuntur a mœrentibus, et ad eos consolandos vim non habent persuadendi. Sed si eos siveris vanos inefficacesque clamores et ejulatus edere, malo jam paululum sedato ac remisso, tum demum nihil impedit quominus eos possis scite ac leniter solari. Nam et equorum domitores non statim effrenatos pullos frenis cohibent, aut reprimunt (sic enim retrocedere, et equites excutere edocentur), sed initio ipsis cedentes, ac eorum impetum secuti, ubi eorum ardorem suo ipsorum impetu atque vehementia fractum et exhaustum animadverterint, tunc subactos apprehendentes, illos juxta per artem reddunt tractabiles. Sic erit, juxta Salomonis sententiam: *Melius est ingredi in domum luctus, quam in domum convivii*⁹¹, si quis, perite leniterque sermone usus, suam ipsius sanitatem ægroto velit impertiri, non alienam tristitiam velut lipitudinem contrahere.

D 9. Oportet igitur flere cum flentibus. Ubi videris fratrem lugentem ob peccatorum poenitentiam, lacrymare cum viro ejusmodi, ac illius commiserescere. Ita enim tibi licebit ex malis alienis tuum corrigere. Nam qui fervidas lacrymas pro peccato proximi effundit, dum fratrem deflet, medetur sibi metipso.

(93) Antiqui tres mss. ἐπιστημόνως καὶ. Alii duo et editi ἐπιστημονικῶς ἢ.

(94) Unus ms. et editi σύγκλαυσον τοῦτῳ. Alii multi σύγκλαυσον τοιοῦτῳ. Ibidem mss. non pauci καὶ συμπάθει. Alius codex et editi καὶ συμπάθει. Alius σύγκλαυσον τῷ τοιοῦτῳ καὶ συμπένθει.

Talis erat qui dicebat : *Defectio animi tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam*⁹⁵. Luge peccati causa. Animæ ægritudo est peccatum; mors est animæ immortalis; peccatum luctu atque irrequietis lamentis dignum est. Ob hoc fluant lacrymæ omnes, nec cessent duci ex pectore imo suspiria. Paulus desiebat inimicos crucis Christi⁹⁶. Jeremias desiebat qui ex populo peribant; idemque cum sibi naturales lacrymæ non satis essent, lacrymarum fontem inquirebat et extremam mansionem. *Et sedebo, inquit, et plorabo populum hunc diebus multis, eos qui pereunt*⁹⁷. Scriptura inter beatitudines lacrymas et luctum ejusmodi reponit⁹⁸, non propensionem ad tristitiam omnem, non proclivitatem ad fletum, qui omni occasione cieatur. Non ita dudum vidi quosdam voluptarios, qui immodico voluptatis amore pellecti, per speciem expellendæ **43** tristitiæ ad crapulam sese converterent, et ad ebrietatem; suamque conarentur excusare intemperantiam verbis Salomonis, qui ait : *Date vinum iis qui in tristitia sunt*⁹⁹. Est autem hæc sententia in Proverbio, nec tamen ebrietatem licitam reddit, sed humanæ vitæ consulit. Etenim ut reconditum hujus sententiæ sensum omittam, quo vinum lætitia rationalis dicitur; ne obvis quidem sensus parum habet providentiæ ac curæ, ne videlicet ii qui ægre consolationem admittunt, et gravi luctu obruuntur, cibos negligant et alimenta, ploratu vehementiore absorpti : sed partim pane cor luctuosis hominis firmetur, partim vino collapsæ vires suffulciantur. Cæterum **C** vinosi homines ac ebrii mœrorem haud demulcentes, sed mutantes mala malis, ac pravam quamdam pactionem facientes, corporis morbos morbis animi mutant, eosque qui trutina momenta exæquant, imitantes, tantum detrahunt tristitiæ, quantum addunt voluptati. Existimo quidem juvandam esse vino naturam : sed minime permittendum est meri tantam copiam infundi, ut rationi caliginem offundat. Neque enim simul cum vino effluet tristitia, sed ebrietatis malum animo accedet. Quod si ratio medicus est tristitiæ, fuerit plane ebrietas malorum maximum, cum medelam impedit animi. Sed jam singula quæ dicta sunt, animo repete; ita comperies et confici posse et utile esse apostolicum mandatum. Intelliges, quomodo possis gaudere semper, si rationem rectam sequare; quomodo indesinenter orare, quomodo gratias agere in omnibus, quomodo denique valeas afflictos consolari,

τὸν ἀδελφὸν ἀπωδύματο. Τοιοῦτος ἦν ὁ λέγων· Ἀθὺμι κατέσχε με ἀπὸ ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιπαρόντων τὸν νόμον σου. Ὑπὲρ ἁμαρτίας κλαίει. Αὕτη ἀβήρωστία ψυχῆς· αὕτη θανάτος ἐστὶ τῆς ἀθανάτου· αὕτη πένθους ἀξία καὶ ὀδυρμῶν ἀσιγήτων. Ἐπὶ ταύτῃ πᾶν δάκρυον ῥέει, καὶ μὴ διαλείποι στεναγμὸς ἐκ βάθους καρδίας (95) ἀναπνευόμενος. Ἐκλαίει Παῦλος τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἱερεμίας ἐκλαίει ἐπὶ τοῖς ἀπολλυμένοις τοῦ λαοῦ· ὅς γε (96), ἐπειδὴ οὐκ ἔρχεται τὸ ἐκ φύσεως δάκρυον, πηγὴν ἐπέζητει δακρύων καὶ σταθμὸν ἔσχατον. Καὶ καθήσκειν, φησὶ, καὶ κλαύσομαι τὸν λαὸν τοῦτον ἡμέρας πολλὰς, τοὺς ἀπολλυμένους. Τὸ τοιοῦτον δάκρυον καὶ τὸ τοιοῦτον πένθος ὁ λόγος μακαρίζει· οὐ τὸ πρὸς πᾶσαν λύπην εὐάγωγον, καὶ ἐκ πάσης προφάσεως εὐκατάφορον πρὸς τοὺς θρήνους. Ἦδη δὲ τινες εἶδον τῶν φιληθόνων δι' ὑπερβολὴν ἡδονῆς ἐπὶ προφάσει τῆς λύπης πρὸς κραυγὴν καὶ μέθην ἐκτροπομένους, καὶ τὸ ἀκρατεῖς αὐτῶν ἐκ τῶν τοῦ Σολομώντος λόγων παραμυθεῖσθαι πειρωμένους, λέγοντος· Δότε οἶνον τοῖς ἐν λύπαις. Ἔστι δὲ ὁ παροιμιᾶκὸς λόγος οὐχὶ μέθης ἀδεια παρέχόμενος, ἀλλὰ συνέχων τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Ἰνα γὰρ τὸ αἰνιγματώδες αὐτοῦ παραλείπω (97), οἶνον λέγοντος τὴν λογικὴν εὐφροσύνην, οὐδὲ ὁ πρόχρητος νόσος μικρὰν ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν, ἵνα μὴ τῷ σφοδρῷ τοῦ πένθους καταποθέντες, τῶν τροφῶν ἀμελῶσιν οἱ δυσπαρηγόρητοι καὶ βαρυπενθεῖς· ἀλλ' ἄρτεν μὲν στηρίζεται ἡ καρδία τοῦ φιλολύπου, οἷον δὲ τὸ συμπεπτικὸς τῆς δυνάμεως ὑπερείδεται (98). Οἱ δὲ φίλοινοι καὶ οἰνόφυλγες, οὐ τὴν λύπην καταπραΰνοντες, ἀλλὰ κακὰ κακῶν διαμεμβόμενοι, καὶ πονηροὶ τινας γινόμενοι συναλλάτται, νοσήματα, ψυχῶν διαμεμβόσαι νοσημάτων· οἱ τοὺς ἐπὶ τῆς τρυφῆς τὰς βροχὰς ἐπανισοῦντας μιμούμενοι, τοσοῦτον ὑφαίρουσι (99) τῆς λύπης, ὅσον αὐξοῦσι τὸ φιληθόνον. Ἄλλ' οἶμαι χρήναι βοηθεῖαν τῇ φύσει παρέχειν τὸν οἶνον· καὶ μὴ τοσοῦτον ἐπιτρέπειν ἐγχεῖσθαι τὸν ἄκρατον, ὥστε σκότωσιν τοὺς λογισμοὺς ἐμποιεῖν. Οὕτε γὰρ συνεκρυσταίνεται τῷ οἷν τὸ λυπηρόν· καὶ τὸ τῆς μέθης κακὸν τῇ ψυχῇ προσγενήσεται. Εἰ δὲ λύπης ἱατρός ἐστὶν ὁ λογισμὸς, ἔσχατον ἂν εἴη τῶν κακῶν ἡ μέθη, τῇ λαίρεια τῆς ψυχῆς ἐμποδίζουσα. Ἄλλ' ἀνάλαβε τῷ λόγῳ τῶν εἰρημένων ἕκαστον, καὶ εὐρήσεις τὸ τε δυνατόν τῆς ἀποστολικῆς νομοθεσίας καὶ τὸ ὠφέλιμον· πῶς μὲν πάντοτε χαρῆσθαι τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἐπόμενος· πῶς δὲ προσεύξῃ ἀδιαλείπτως, πῶς δὲ ἐν παντὶ εὐχαριστήσεις· τίτι ἐκ τρόπῳ παρακαλέσεις τοὺς λυπομένους (1), ἵνα ἐκ

⁹⁵ Psal. cxviii, 53. ⁹⁶ Philipp. iii, 18. ⁹⁷ Jerem. ix, 1. ⁹⁸ Matth. v, 5. ⁹⁹ Prov. xxxi, 6.

(95) Unus ms. et editi ἐκ βάθους καρδίας, ab imo pectore. Alii quinquæ ἐκ μέσης καρδίας, ex medio corde. Ultra scriptura vera sit, nescio : sed utramque recipi posse, nemo, opinor, dissitebitur.

(96) Veteres duo libri et editi λαοῦ, ὅς γε. Alii tres λαοῦ ὅς γε. Statim duo mss. πηγὴν ἐξήτει.

(97) Editi παραλείπω. At mss. sex παραλείπω. Mox unus codex Colbert. et editi τὴν νοσητὴν εὐφροσύνην. Alii sex mss. τὴν λογικὴν εὐφρ. Idem est sensus.

(98) Veteres aliquot libri et editi στηρίζεται.... ὑπερείδεται. Alii quatuor mss. στηρίζεται.... ὑπερείδεται.

(99) Reg. primus τοσοῦτον ἀφαιροῦσιν.

(1) Unus mss. et editi παρακαλέσεις τοὺς θλιβομένους. Alii septem παρακαλέσεις τοὺς λυπομένους. Una quidem lectio altera melior non est; quia tamen libri veteres ultime favent, eam secuti sumus.

πάντων ἄρτιος ἦς καὶ κατηρτισμένος, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῇ ἐπισκηνώσει τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΠΤΗΝ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ

Εὐαγγελίου (2)· «Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μελίζωας οἰκοδομήσω·» καὶ περὶ πλεονεξίας.

1. Διπλοῦν τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν. Ἡ γὰρ αἱ θλίψεις βασανίζουσι τὰς καρδίας, ὥσπερ χρυσὸν ἐν καμίνῳ, διὰ τῆς ὑπομονῆς τὸ δοκίμιον αὐτῶν ἀπελέγχουσαι· ἡ καὶ πολλάκις αὐταὶ αἱ εὐθηνίαι τοῦ βίου ἀντὶ πειρατηρίου γίνονται τοῖς πολλοῖς. Ὁμοίως γάρ ἐστι χαλεπὸν ἐν τε δυσχολίαις (3) πραγματῶν ἀταπεινῶτον τὴν ψυχὴν διασώσασθαι, καὶ ἐν ταῖς περιφανείαις μὴ (4) ἐπαρῆναι πρὸς ὕβριν. Παράδειγμα δὲ τοῦ μὲν προτέρου εἶδους τῶν πειρασμῶν ὁ μέγας Ἰώβ, ὁ ἀκαταγώνιστος ἀθλητὴς· ὅς, πᾶσαν τοῦ διαβόλου τὴν βίαν, ὥσπερ χειμάρρου φορὰν, ἀσειστω καρδίᾳ καὶ λογισμοῖς ἀτρέπτως ὑποδείχμενος, τοσούτῳ μελίζων τῶν (5) πειρασμῶν ἀνεφάνη, ὅσῳ μέγала αὐτῷ καὶ δυσέκλυτα ἐδόκει παρὰ τοῦ ἐχθροῦ προβεβληθῆαι τὰ παλαίσματα. Τῶν δὲ κατὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ βίου πειρασμῶν ὑποδείγματα ἄλλα τε τινα, καὶ οὗτος ὁ νῦν ἡμῖν ἀγανυσθεὶς πλούσιος· ὅς τὸν μὲν εἶχε πλούτον, τὸν δὲ ἥλπιζε· τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀγνωμοσύνῃ τῶν τρόπων μὴ κατακρίναντος (6), ἀλλ' αἰετὶ τῷ προϋπάρχοντι πλούτῳ πλούτον ἕτερον προστιθέντος, εἰ πως αὐτῷ κόρον ἐμποίησας ποτὲ, πρὸς τὸ κοινωνικὸν καὶ ἡμερον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκκαλέσαιοτο· Ἀνθρώπου, γὰρ φησι, πλουσίον ὑπόφορσεν (7) ἡ χώρα, καὶ διελογίζετο καθ' ἑαυτόν· Τί ποιήσω; Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μελίζωας οἰκοδομήσω. Διὰ τι οὖν ὑπόφορσεν ἡ χώρα ἀνθρώπου μηδὲν ἀγαθὸν ἐκ τῆς εὐφορίας ποιήσεν μέλλοντος; Ἰνα μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία φανῇ (8), καὶ μέχρι τῶν τοιούτων ἐκτεινομένης αὐτοῦ τῆς χρηστότητος· Βρέχει γὰρ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς. Ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης μελίζονα συνάγει τοῖς πονηρευομένοις τὴν κόλασιν. Ἦνεγκε τοὺς θυμῶν ἐπὶ τὴν ὑπὸ τῶν πλεονεκτικῶν χειρῶν γεωργουμένην γῆν· ἔδωκε τὸν ἥλιον ἐκθάλλειν τὰ σπέρματα, καὶ πολυπλασιάζειν τοὺς καρποὺς διὰ τῆς εὐφορίας. Καὶ τὰ μὲν παρὰ Θεοῦ τοιαῦτα, γῆς ἐπιτηδεύτης, ἀέρων

A ut omni ex parte integer sis et perfectus. Spiritus sancti ope, atque inhabitante gratia Domini nostri Jesu Christi: cui gloria et imperium in secula saeculorum. Amen.

IN ILLUD DICTUM EVANGELII

secundum Lucam: «Destruam horrea mea, et majora edificabo»⁸⁷: » itemque de avaritia.

1. Duplex est tentationum genus. Aut enim corda velut aurum in fornace probant ærummæ⁸⁸, cum per patientiam integritatem eorum coarguunt, atque bonitatem: aut etiam non raro ipsa vitæ prosperitas tentationis loco est compluribus. Æque enim arduum est in rebus difficilibus servari animam sublimem et indejectam, atque in rebus prosperis ad injuriam faciendam non abripi. Et prioris quidem tentationum generis exemplum est Job, magnus ille et invictus athleta, qui vim omnem diaboli velut torrentis impetum inconcussus pectore ac immoto proposito excipiens, tanto superior existit tentationibus, quanto illata sibi ab hoste certamina majora videbantur, atque inextricabiliora. At vero tentationum in rebus secundis exempla cum alia 44 multa sunt, tum hic nunc nobis lectus dives, qui habebat alias quidem divitias, alias vero sperabat; nec tamen benignissimus Deus eum ob ingratam indolem initio condemnavit, sed semper opes alias adjecit prioribus; si quo modo tandem accedente satietate, animum ejus posset ad liberalitatem atque mansuetudinem provocare. Ait enim: *Hominis divitis uberes fructus ager attulit, et cogitabat intra se: Quid faciam? Destruam horrea mea, et majora edificabo*⁸⁹. Cur igitur fertilis existit ager hominis, qui nihil erat boni ob fertilitatem facturus? Ut scilicet magis effulgeret Dei tolerantia, cujus bonitas ad tales etiam se extendat: quippe *Super justos et injustos pluit, facitque ut sol suus oriatur super malos et bonos*⁹⁰. Ejusmodi autem Dei bonitas supplicium majus induci in scelestos. Effudit pluvias in terram avaris manibus cultam; dedit solem qui foveat semina, ac per ubertatem fructus multiplicet. Et quidem a Deo accipiuntur beneficia ejusmodi, terra idonea, aeris temperatus status, seminum copia, boum opera, alia id genus, quibus solet agricultura ad ubertatem perducere atque ad copiam. Qualia vero in hoc

⁸⁷ Luc. xii, 18. ⁸⁸ Sap. iii, 6. ⁸⁹ Luc. xii, 16-18. ⁹⁰ Matth. v, 45.

(2) Ita legitur in Colb. tertio, Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ Λουκᾶν, περὶ πλουτούντων. Ejusdem in dictum Evangelii secundum Lucam, de divitiis. Additur in Reg. primo, καὶ κατὰ πλεονεξίας, et contra avaritiam.

(3) Reg. tertius ἐν τῇ δυσκολίᾳ.

(4) Reg. secundus et editi περιφανείας τοῦ βίου μὴ. Alii quinque simpliciter περιφανείας μὴ. Vox περιφάνεια videtur hoc loco usurpata fuisse a Basilio pro rebus secundis, cum eam opponat voci δυσκολία, qua res adversæ significantur. Potest ta-

men, si mavis, ad verbum interpretari, in splendoribus, in rebus splendidis.

(5) Colb. tertius μελίζων ἐκ τῶν. Aliquanto post idem codex ὁ νῦν ὑμῖν.

(6) Editi κατακρίνοντος. At mss. multi κατακρίναντος.

(7) In multis mss. hic et infra pro ὑπόφορσεν legitur εὐφόρσεν.

(8) Reg. primus Θεοῦ φιλανθρωπία καὶ μακροθυμία διαφανῇ.

homine deprehendebantur? Mores amarulenti, odium hominum, animus in dando parcissimus. Hanc ille benefico largitori vicem rependebat. Non vellet in mentem communis naturae; non putavit superfluum bonorum in egenos distribuendum, rationem nullam habuit hujus praecepti: *Ne abstineas benefacere egeno*⁹¹; item: *Eleemosynae et fides ne deserant te*⁹²; et: *Frangere esurienti panem tuum*⁹³. Denique prophetarum omnium omniumque doctorum non audiebatur clamor, sed horrea reconditorum frumentorum multitudine angustata dirumpebantur, nec tamen cor avarum explebatur. Nam nova veteribus superaddens semper, et annuis additamentis copiam adaugens, in hanc inextricabilem consilii inopiam incidit, ut praevitia vetera subduci non sineret, nec posset nova ob copiam recondere. Quapropter inefficacia sunt consilia illius et curae ancipites. *Quid faciam?* Quis non misereatur hominis ita obsessi? Miser est ob fertilitatem, miserabilis ob parva bona, ob expectata miserabilior. Non enim adest ei terra proventus ac redditus, ipsi parit suspiria: eidem non aggerit copiam fructuum, conciliat curas, molestiasque et gravem anxietatem. Lamentatur perinde ut pauperes. An non talem vocem emittit, qualem is, cui propter inopiam angustae res sunt? *Quid faciam?* Alimenta unde? unde indumenta? Haec etiam dives loquitur. Discrucietur animo, curis exesus. Nam quod alios afficit letitia, id avarum conficit. Neque enim laetatur, cum cellae omnes intus replentur: sed circumfluentes divitiae, et quae in promptuariis contineri non queunt, animum ejus compungunt; ne forte ad externos usque effusae, levamenti alicujus fiant occasio egentibus. καὶ τῶν ταμείων ὑπερχέμενος, μὴ που, καὶ πρὸς ἐνδεέσι γένηται.

2. Porro vitium quo anima illius laborat, vitio **45** belluonum mihi videtur assimilare, qui malunt praevigilie disrumpi, quam egentibus reliquias impertiri. Agnosce, o homo, largitorem. Memineris tui ipsius, quis sis, quorum tibi credita dispensatio sit, a quo acceperis, cur fueris multis antepositus. Minister effectus es Dei optimi, administrator conservorum, ne existimes ventri tuo praeparata esse omnia: sed de iis quae in manibus habes tanquam de alienis statue. Parumper te ob-

⁹¹ Prov. III, 27. ⁹² ibid. 3. ⁹³ Isa. LVIII, 7.

(9) Reg. primus ἀέρων εὐχαρποι καταστάσεις, male. Mox Colb. tertius βοῶν γεωργίαι καὶ ἄλλα, *agri a bobus culti*.

(10) Reg. primus ἐντολῆς λεγούσης. Statim codex Combef. et Colb. tertius εὐποιεῖν ἐνδεεῖ.

(11) Codices Combefisiani et Reg. primus εἰς τὴν ἀδιέξοδον ταύτην. Mox Colb. tertius παλαιοὶς τῇ πλεονεξίᾳ.

(12) Illa, μὴ γὰρ προσόδους... μὴ γὰρ καρπῶν, legi debere cum nota interrogationis putat Duceus: quam notam rejiciendam esse Combefisius affirmat. Constat ejusmodi notam in aliquibus mss. reperiri, in aliis deesse. Vide jam quam sententiam sequi malis.

εὐχαρτοι καταστάσεις (9), σπερμάτων ἀφθονίαι, βοῶν συνεργίαι, τὰ ἄλλα, οἷς γεωργία πέφυκεν εὐθηνεῖσθαι· τὰ δὲ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου οἷα; Τὸ πικρὸν τοῦ ἥθους, ἡ μισανθρωπία, τὸ δυσμετάδοτον. Ταῦτα τῷ εὐεργέτῃ ἀντεπεδείκνυτο. Οὐκ ἐμνήσθη τῆς κοινῆς φύσεως· οὐκ ἠγγαστο χρῆναι τὸ περιτεῦον τοῖς ἐνδεέσι καταμερίσθαι· οὐκ ἔσχε τινὰ λόγον τῆς ἐντολῆς (10). *Μὴ ἀπόσχῃ εὐ ποιεῖν ἐνδεῇ· καὶ, Ἐλεημοσύναι καὶ πίστει μὴ ἐκλειπέτωσάν σε· καὶ, Διδόρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου.* Καὶ πάντες προφηταί, καὶ πάντες διδάσκαλοι ἐμβοῶντες, οὐκ εἰσηκούοντο· ἀλλ' αἱ μὲν ἀποθήκαι διεβρόγγυον τῷ πλήθει τῶν ἀποκειμένων στενοχωρούμεναι, ἡ δὲ φειδωλὴ καρδία οὐκ ἐνεπέμπλατο: Ἄει γὰρ τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς προστιθεῖς, καὶ ταῖς κατ' ἔτος προσθήκαις τὴν εὐπορίαν προσαύξων, εἰς τὴν ἀδιέξοδον ταύτην (11) ἀμνηχανίαν ἐνέπεσεν, ὑποχωρεῖν μὲν τοῖς παλαιοῖς διὰ τὴν πλεονεξίαν μὴ συγχωρῶν, ὑποδέχεσθαι δὲ τὰ νέα διὰ τὸ πλῆθος μὴ ἐξαρκῶν. Διὰ τοῦτο ἀνήνυτα μὲν αὐτῷ τὰ βουλεύματα, ἄποροι δὲ αἱ φροντίδες. *Τί ποιήσω;* Τίς οὐκ ἂν ἐλέησειε τὸν οὕτω πολιορκούμενον; Δειλῖος τῆς εὐφορίας, ἐλεεινὸς τῶν παρόντων ἀγαθῶν, ἐλεεινότερος τῶν προσδοκωμένων. Μὴ γὰρ προσόδους (12) αὐτῷ φέροι ἡ γῆ, στεναγμούς αὐτῷ φύει· μὴ γὰρ καρπῶν αὐτῷ εὐφορίαν συνάγει, φροντίδας καὶ λύπας καὶ ἀμνηχανίαν δεινήν. Ὁμοῖα τοῖς πενομένοις ἐδύρεται. Ἡ οὐχὶ ταύτην ἀφήσει τὴν φωνὴν καὶ ὁ διὰ πτωχείαν στενοχωρούμενος (13); *Τί ποιήσω;* Πόθεν τροφαί; πόθεν ἐνδύματα; Ταῦτα καὶ ὁ πλοῦσιος φθέγγεται. Ὁδυνᾶται τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς μερίμνης διεσθιόμενος. Ὁ γὰρ τοὺς ἄλλους εὐφραίνει, τοῦτο τῇκει τὸν πλεονέκτην. Οὐ γὰρ χαίρει πάντων αὐτῷ πεπληρωμένων τῶν ἔσδον, ἀλλὰ νύσσει τὴν ψυχὴν (14) αὐτοῦ περιβρέων ὁ πλοῦτος, τοὺς ἐξωθεν παρακούσας, ἀγαθοῦ τίνος ἀφορμὴ τοῖς

2. Καὶ μοι δοκεῖ τὸ πάθος αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τῷ τῶν γαστριμάργων προσεοικέναι· οἱ διαβρόγγυον μᾶλλον ὑπὸ λαιμαργίας αἰρούνται, ἢ τῶν λευφάνων μεταδύναται τοῖς ἐνδεέσι. Σύνες, ἄνθρωπε, τοῦ δεδοκῶτος. Μνήσθητι σεαυτοῦ, τίς εἶ, τί οἰκονομεῖς, παρὰ τίνος Θεαδὲς, διὰ τί τῶν πολλῶν προσεκριθῇς. Ἀγαθοῦ Θεοῦ γέγονας ὑπηρέτης, οἰκονόμος τῶν ὁμοδούλων· μὴ πάντα οἶον τῇ γαστρὶ (15) τῇ σῇ παρεσκευάσθαι. Ὡς περὶ ἄλλοτριων βουλευσὺ τῶν ἐν χειρὶ· μικρὸν εὐφραίνει σε χρόνον, εἴτα διαβρένεται

(13) Colb. tertius διὰ πτωχείαν καταπονούμενος; τί. (14) Unus ms. ἀλλὰ λυπεῖ τὴν ψυχὴν, *sed molestiam creant animae*.

(15) Antiqui duo libri τῇ σῇ γαστρὶ. Mox codices Combefisiani et alii εὐφραίνει. Editi εὐφρανεῖ, *oblectabunt*. Subinde Reg. primus διαβρένεται οἴχεται. Ambrosius ut alia permulta ex aliis Basilii orationibus, ita ex hac quoque non pauca mutuatus est. Exempli causa, totum illud quod mox sequitur, μιμήσομαι τὸν Ἰωσήφ, etc., ita expressit lib. *De Nabuthe Jesraelita* cap. 7, n. 33: *Imitabor sanctum Joseph humanitatis praedicatione. Clamabo voce magna: Venite, pauperes, edite panes*.

ολχίσεται, τὸν δὲ ἐπ' αὐτοῖς λόγον ἀπατηθήσῃ μετὰ ἀκριβείας. Σὺ δὲ πάντα ὁμοῦ θύραις καὶ μογλοῖς ἐναποκλείσας ἔχεις· καὶ καταδύσας σφραγίσιν, ἐπαγρυπνεῖς ταῖς μερίμναις, καὶ βουλεύῃ κατὰ σαυτὸν, ἄφρονι συμβούλῳ σεαυτῷ κεχρημένος. *Τί ποιήσω;* Ἔτοιμον ἦν εἰπεῖν, ὅτι Ἐμπλήσω τὰς ψυχὰς τῶν πεινώντων, ἀνοίξω τὰς ἀποθήκας, καὶ πάντα καλέσω τοὺς ἑνδοεῖς. Μιμήσομαι τὸν Ἰωσήφ τῷ τῆς φιλανθρωπίας κηρύγματι· φθέγγομαι φωνὴν μεγαλόφυχον. Ὅσοι ὑστερεῖσθε ἄρτων, ἔλθετε πρὸς μέ· τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης χάριτος τὸ ἄρχον ἕκαστος, οἷον ἐκ κοινῶν πηγῶν, συμμεθεζόντες. Ἄλλ' οὐ τοιούτος σύ· πόθεν; Ὅς γε βατκαίνεις μὲν τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀπολαύσεως, πονηρὸν δὲ βουλευτήριον ἐν τῇ ψυχῇ συγκροτήσας, φροντίζεις, οὐχ ὅπως διαδῶς (16) ἐκάστῳ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν, ἀλλ' ὅπως, πάντα ὑποδεξάμενος, πάντα τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας ἀποστερήσῃς. Παρέστισαν οἱ τὴν ψυχὴν ἀπαιτοῦντες, κάκεινος περὶ βρωμάτων τῇ ψυχῇ διελέγετο. Ταύτῃ τῇ νυκτὶ (17) παρελαμβάνετο, καὶ εἰς ἑτὴ πολλά τὴν ἀπόλαυσιν ἐφαντάζετο. Συνεχωρήθη πάντα βουλεύεσθαι, καὶ φανεράν ἑαυτοῦ (18) ποιῆσαι τὴν γνώμην, ἵνα ἀξίαν τῆς προαρέσεως δέξῃται τὴν ἀπόφασιν.

3. Ὁ μὴ πάθῃς σὺ. Διὰ τοῦτο γὰρ γέγραπται, ἵνα φύγωμεν τὴν ὁμοίωσιν. Μίμησαι τὴν γῆν, ἀνθρώπε· καρποφόρησον ὡς ἔκεινη, μὴ χεῖρων φανῇς τῆς ἀψύχου. Ἐκεῖνη μὲν οὖν τοὺς καρποὺς οὐκ εἰς ἑαυτῆς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν τὴν ὑπηρεσίαν ἐξέβρισε· σὺ δὲ ἂν ἐπιδείξῃ τῆς εὐποίας καρπὸν, σεαυτῷ τοῦτον συνάγεις, διότι τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοὺς διδόντας ἐπαναστρέφουσιν (19). Ἐδῶκας τῷ πεινῶντι, καὶ σὺν γίνεται τὸ δοθὲν μετὰ προσθήκης· ἐπανελθόν. Ὅσπερ γὰρ ὁ σῖτος, εἰς τὴν γῆν πασών, κέρδος τῷ προεμένῳ (20) γίνεται· οὕτως ὁ ἄρτος, εἰς τὸν πεινῶντα καταβληθεὶς, πολύχουν τὴν ὠφέλειαν εἰς ὑστερον ἀναδίδωσιν. Ἔστω οὖν σοι τὸ πέρας τῆς γενεργίας ἀρχὴ τῆς ἐπουρανίου σποράς· *Σπειράτε γὰρ, φησὶν, ἑαγροῖς εἰς δικαιοσύνην. Τί οὖν ἀδμονεῖς, τί κόπτεαι σεαυτὸν, πληρὸν καὶ πλίνθοις τὸν πλοῦτον ἐναποκλείσαι φιλονεικῶν; Κρεῖσσον ὁδοῖν καλὴν ὑπὲρ πλοῦτον πολλόν.* Εἰ δὲ θαυμάζεις τὰ χρήματα διὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν τιμὴν, σκόπει πόσω πρὸς ὁῦσαν λυσιτελέστερον, μυρίων παιδῶν πατέρα (21) προσαγορεύεσθαι, ἢ μυρίους ἔχειν στατήρας ἐν βαλαντίῳ. Τὰ μὲν γε χρήματα καταλείψεις ἐνταῦθα, καὶ μὴ βουλόμενος· τὴν δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις φιλοτιμίαν ἀποκομίσεις πρὸς τὸν Δεσπότην, ὅταν ὁ ἦμος ὅλος, ἐπὶ τοῦ κοινῷ κριτοῦ περιστάντες σὺ, προφά καὶ εὐεργέτην καὶ πάντα τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἀποκαλῶσιν ὀνόματα. Οὐχ ὅρως τοὺς ἐν τοῖς (22) θεάτροις, παγκρατιασταῖς, καὶ μίμοις, καὶ

lectant, deinde effluentia evanescunt, et de iis diligenter abs te exigenda ratio est. Tu vero cuncta portis simul et repagulis oclusa tenes; et quanquam sigillis obstruxeris, advigilas anxius, atque consilium contra temetipsum inis, demente consiliario teipso usus. *Quid faciam?* Promptum erat dicere: Esurientium explebo animas, aperiam horrea, omnesque egenos accersam. Imitabor Joseph⁹⁹ in prædicanda declarandaque humanitate; emittam magnificam vocem: Quotquot indigetis panibus, venite ad me, singuli ex communibus quasi fontibus futuri participes collati a Deo beneficii. Sed tu talis non es; unde? Qui scilicet bonorum usum invidetas hominibus, improboque tecum inito consilio sollicitus sis, non quomodo impertias unicuique necessaria, sed quomodo omnibus assumptis, omnes fructu eorum atque utilitate prives. Astabant qui animam ejus repeterent⁹⁸, et ille secum disserebat de alimentis. Hac ipsa nocte⁹⁴ abripiebatur, et ad multos annos rerum possessionem animo sibi ūgebat. Licuit illi de omnibus deliberare, ac mentem suam aperte declarare, ut sententiam proposito suo dignam acciperet.

3. Cave ne tibi idem usu veniat. Ideo enim hæc scripta sunt, ut similem agendi rationem vitemus. Imitare terram, o homo; fructum profer velut illa, ne re inanimata videare deterior. Hæc autem fructus enatritiv, non eis futura, sed tibi inservituros. Tu vero quemcunque beneficentie fructum ostendisses, collegisses hunc tibi ipsi, cum bonorum operum gratia præmiumque in largitores revertatur. Dedisti esurienti, et tuum sit quod datum est, ac cum additamento ad te revertitur. Quemadmodum enim frumentum, quod in terram cadit, in lucrum cedit projicienti, ita panis esurienti objectus, in posterum multum tibi afferet emolumenti. Sit ergo tibi agriculturæ finis initium cœlestis sementis: *Seminate enim, inquit, vobis ipsis in justitiam*⁹⁷. Quid igitur anxius es? quid cædis te ipse, luto et lateribus divitias concludere contendens? *Melius est nomen bonum quam divitiarum multarum*⁹⁶. Quod si opes miraris ob proveniente ex eis honorem, considera quanto sit ad gloriam conducibilis, innumerorum filiorum patrem appellari, quam innumeros in marsupio stateres habere. Et quidem relicturus hic es pecunias vel invitus: contra, partam ob bona opera gloriam⁴⁶ exportabis ad Dominum, cum scilicet circumstans te coram communi iudice populus omnis nutritorem et beneficum largitorem te appellabit, ac nomina omnia humanitatem benignitatemque

⁹⁹ Gen. XLVII, 11, seqq. ⁹⁸ Luc. XII, 20. ⁹⁷ Ibid. ⁹⁶ Ose. X, 12. ⁹⁵ Prov. XXII, 1.

(16) Unus codex Reg. et editi, μετὰδῶς. Alii tres mss. διαδῶς.

(17) Veteres duo libri, αὐτῇ τῇ νυκτὶ.

(18) Unus ms. φανεράν αὐτοῦ. Mox alius ms., δέξῃ τῇ.

(19) Colb. primus, διδόντας ἐπαναστρέφονται.

(20) Codex quidam Combef. et Reg. secundus τῷ προεμένῳ. Alii quinque mss. et editi προεμένῳ. Nec ita multo post unus ms. σπειράτε, γὰρ.

(21) Colb. primus πατέρα σς.

(22) Veteres aliquot libri τοὺς ἐν τοῖς. Editi τοῖς ἐν τοῖς, male.

significantia tibi tribuet. Annon vides eos, qui in A theatra, in pancratiastas, in mimos, inque decertantes cum feris homines, quorum vel aspectum quivis detestabitur, pro brevi honore, atque pro strepitu populi et plausu divitias profundunt? Tu vero parvus es in sumptibus faciendis, unde es gloriam tantam consecuturus? Comprobabit te Deus, collaudabunt angeli, quotquot ab orbe condito homines fuere, beatum te prædicabunt; gloriam æternam, coronam justitiæ, regnum celorum pro præmio rerum corruptibilium recte dispensatarum recepturum es. Quorum nihil tibi curæ est, ea quæ in spe reposita sunt bona ob præsentium studium contemnenti. Age igitur, divitias varie dispensa, liberalis esto et splendidus in sumptibus in egenos impendendis. Dicatur etiam de te: *Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum* ²². Noli magno vendere, necessitatibus plusquam intentus. Cave expectes annonæ caritatem ad horrea aperienda. *Nam qui auget pretium annonæ, plebi est execrabilis* ¹. Ne famem auri causa, ne inediam communem ob privatam opum tuarum copiam opperiare. Noli fieri caupo humanarum calamitatum; ne iram Dei occasione feceris aggerendæ pecuniæ. Cave exulceres vulnera flagris casorum. Tu vero conjectis in aurum oculis, non respicis ad fratrem; et numismatis quidem notam agnoscis, et a sincero adulteri-

4. Ac quidem nitidus auri color valde admodum C te oblectat; sed quot et quanti egenorum gemitus te prosequantur, non reputas. Quomodo tibi pauperis calamitates ponam ob oculos? Ille re familiari circumspecta, videt aurum sibi nec adesse, nec unquam affuturum; videt suppellectilem ac vestitum tales, quales certe solent esse pauperum facultates, omnia paucis obolis æstimanda. Ecquid igitur? Tum demum convertit oculos in liberos, ut in forum ductos venales exponens, inde mortis impendentis solamen aliquid inveniat. Hic urgentis famis pugnam consideres velim, et paterni amoris. Fames quidem miserrimam mortem minatur, natura vero retrahit, suadetque ut una cum liberis moriatur: et sæpe impulsus, et sæpe tentus, tandem succumbit, necessitate atque implacabili egestate coactus. Sed quæ in animo consilia versat pater? Quem primum divendam? Quemnam frumenti venditor libentius conspiciet? Accedam ad maximum natu? At ætatis jura reve-

θηριομάχοις τῶν ἀνθρώπων, οὓς καὶ βδελύσσονται τις προσδεῖν, ὑπὲρ τῆς ἐν ὀλίγῳ τιμῆς, καὶ τῶν παρὰ τοῦ δήμου θορύβων καὶ κρότων τὸν πλοῦτον προσιμένους; Καὶ σὺ (23) μικροπρεπῆς εἶ περὶ τὰς δαπάνας, τηλικαύτης μέλλων ἐπιθέσσεσθαι δόξης; Θεὸς ἔσται ὁ ἀποδεχόμενος· ἄγγελοι εὐφημοῦντες· οἱ αἰὲ κτίσεως ἄνθρωποι μακαρίζοντες· δόξα αἰώνιος, στέφανο, δικαιοσύνης, βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡθλά σοι ἔσται τῆς τῶν φθαρτῶν τούτων οἰκονομίας· ὧν οὐδενὸς (24) φροντίζεις, τῇ περὶ τὰ παρόντα σπουδῇ τῶν ἐπιτιζομένων ὑπερορῶν. Δεῦρο δὴ οὖν ποικίλως διάθου τὸν πλοῦτον, φιλότιμος καὶ λαμπρὸς περὶ τὰς δαπάνας τῶν δεομένων γενόμενος. Λαγίσθω καὶ περὶ σοῦ· Ἐσχόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει (25) εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ βαρύτιμος ἔσο ταῖς χρεαῖς ἐπιτιθέμενος. Μὴ ἀνάμενε σιτοδοσίαν, ἵνα ἀνοίξῃς σιτοδοχεῖα. Ὁ γὰρ τιμονολῶν σίτορ (26) δημοκατάρατος. (Μὴ λιμὸν ἐκδέχου διὰ χρυσόν, μὴ κοινὴν ἔνδειαν δι' εὐπορίαν ἰδίαν. Μὴ γίνου κάπηλος συμφορῶν ἀνθρωπίνων· μὴ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καιρὸν ποιήσῃς περιουσίας χρημάτων. Μὴ ἐπιξάνῃς τραυματὰ κεκακωμένων ταῖς μαστίξιν. Σὺ δὲ πρὸς μὲν τὸν χρυσὸν ἀποβλέπεις, τὸν δὲ ἀδελφὸν οὐ προσβλέπεις· καὶ τοῦ μὲν νομίσματος ἐπιγινώσκεις τὸ χάραγμα, καὶ τοῦ δοκίμου διακρίνεις τὸ κίβδηλον, τὸν δὲ ἀδελφὸν παρὰ τὴν χρεῖαν παντελῶς ἀγνοεῖς· quidem notam agnoscis, et a sincero adulteri-

4. Καὶ ἡ μὲν εὐχροία σε τοῦ χρυσοῦ ὑπερῆδει· ὅσος δὲ σοι ἀκολουθεῖ τοῦ ἔνδεους ὁ στεναγμός, οὐ λογίζῃ. Πῶς σοι ὑπ' ὅψιν (27) ἀγάγω τὰ πάθη τοῦ πένητος; Ἐκεῖνος, περισκεψάμενος τὰ ἔνδον, ὁρᾷ, ὅτι χρυσὸς μὲν αὐτῷ οὐτε ἔστιν, οὐτε γενήσεται πώποτε· σκευὴ δὲ καὶ ἐσθῆς, τοιαῦτα, ὅσα (28) ἀν γένηται πτωχῶν κτήματα, ὀλίγων τὰ πάντα ὀβολῶν ἄξια. Τί οὖν; Ἐπὶ τοὺς παῖδας λοιπὸν ἀγεί τὸν ὀφθαλμὸν, ὥστε, αὐτοὺς (29) ἀγαγὼν εἰς τὸ πρᾶτῆριον, ἐντεῦθεν εὐρέσθαι τοῦ θανάτου παραμυθίαν. Νόησον ἐνταῦθα (30) μάχην ἀνάγκης λιμοῦ, καὶ διαθέσεις πατρικῆς. Ἡ μὲν τὸν οἰκτιστὸν θάνατον ἀπειλεῖ, ἡ δὲ φύσις ἀνθέλκει, συναποθανεῖν τοῖς τέκνοις πείθουσα· καὶ πολλάκις ὁρμήσας, καὶ πολλάκις ἀνακοπεῖς, τελευταῖον ἐκρατήθη, ὑπὸ τῆς ἀναγκῆς καὶ ἀπαρατήτου χρεῖας ἐκδιαισθῆς. Καὶ ὅσα βουλευταὶ ὁ πατήρ; Τίνα πρῶτον (31) ἀπεμπολήσῃ; Τίνα δὲ ἡδέως ὁ σιτοπώλης ὀψεται; Ἐπὶ τὸν πρεσβύτατον ἔλθω; Ἀλλὰ δυσωπούμαι αὐτοῦ τὰ πρεσβεῖα. Ἀλλὰ τὸν νεώτατον; Ἀλλ' ἔλεω αὐτοῦ τὴν ἡλικίαν ἀναισθητοῦσαν τῶν

²² Psal. cxl, 9. ¹ Prov. xi, 26-

(23) Codices duo προτιθέμενος; Σὺ δέ.

(24) Antiqui duo libri ὧν οὐδενὸς τούτων.

(25) Editi *μενεῖ*, *manebit*. At mss. multi *μένει*, *manet*.

(26) Illud, Proverbiorum xi, 26, ὁ γὰρ τιμονολῶν πῖτον δημοκατάρατος, varie apud varios interpretes egitur: quam discrepantiam si quispiam videre cupit, legat Hexapla.

(27) Reg. primus ἐπ' ὅψιν.

(28) Colb. primus τοιαῦτα ὅποια. Ibidem editi ἀν γένονται. Veteres quinque libri ἀν γένηται.

(29) Antiqui duo libri ὥστε τούτους. Mox Colb. tertius ἐντεῦθεν εὐρασθαι.

(30) Ita, νόησον ἐνταῦθα, etc., in editis leguntur cum virgula post vocem ἀνάγκης: quæ virgula non reperitur neque in Colb. secundo, neque in Reg. tertio, neque in Coisl.; nec mihi dubium est quin melius absit.

(31) Colb. secundus τίνα πρῶτον τούτων. Colb. tertius τίνα τούτων. Nec ita multo infra Colb. tertius τὸν νέον.

συμφορῶν. Οὗτος ἐναργεῖς σώζει τῶν γονέων τοὺς χαρακτήρας· ἐκεῖνος ἐπιτηδείως ἔχει πρὸς τὰ μαθήματα. Φεῦ τῆς ἀμνηχανίας! Τις γένομαι; Τίνι τούτων προσκρούσω; Ποίαν θηρίου ψυχὴν ἀναλάβω; Πῶς τῆς φύσεως ἐπιλάβωμαι; Ἐὰν πάντων ἀντίσχωμαι, πάντας ὀφείμαι δαπάνωμένους τῷ πάθει. Ἐὰν ἓνα προῦμαι (32), ποίοις ὀφθαλμοῖς τοὺς λειπομένους προσίδω, ὑποπτος αὐτοῖς ῥῆθι γεγεννημένος εἰς ἀπιστίαν; Πῶς οἰκήσω τὴν οἰκίαν, ἑμαυτῷ κατασκευάσας τὴν ἀπαιδίαν; Πῶς ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἔλθω, ἐκ τοιαύτης προφάσεως τὴν εὐπορίαν ἔχουσαν; Καὶ ὁ μὲν μετὰ μυρίων δακρύων τὸν φίλτατον τῶν παίδων ἀπεμπολήσων ἔρχεται· σὲ δὲ οὐ κάμπτει τὸ πάθος (33), οὐ λογισμὸν λαμβάνεις τῆς φύσεως. Ἄλλ' ὁ μὲν λιμὸς συνεχεῖ τὸν ἄθλιον, σὺ δὲ ἀναβάλλῃ, καὶ εἰρωνεύῃ, μακροτέρην αὐτῷ κατασκευάζων τὴν συμφορὰν. Καὶ ὁ μὲν τὰ σπλάγχνα προτείνεται τιμὴν τῶν τροφῶν, σὺ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἀποναρκᾷ ἡ χεὶρ ἐκ τοιούτων συμφορῶν ὑποδεχομένη τιμήματα, ἀλλὰ καὶ ζυγομαχεῖς περὶ τοῦ πλείονος, καὶ ὅπως ἂν πολὺ λαθὼν ἕλαπτον δόξης φιλονεικῇς, πανταχόθεν βαρύνων (34) τὴν συμφορὰν τῷ ἄθλιῳ. Οὐ δακρύον σοι ἔλεεινόν, οὐ στεναγμὸς καρδίαν μαλάσσει· ἀλλ' ἀκαμπτὸς εἰ καὶ ἀμελικτός. Πάντα χρυσὸν βλέπεις, χρυσὸν φαντάζῃ· τοῦτο σοι καὶ καθιέδοντι ἐνύπνιον, καὶ ἐγρηγοράτι ἐνθύμιον. Ὡς περ γὰρ οἱ ὑπὸ μανίας παράφοροι οὐ τὰ πράγματα βλέπουσιν, ἀλλὰ τὰ ἐκ τοῦ πάθους φαντάζονται· οὕτω σοι ἡ ψυχὴ, τῇ φιλοχρηματίᾳ κατασχεθεῖσα, πάντα χρυσὸν, πάντα ἄργυρον βλέπει. Ἦθον ἂν ἰδοῖς τὸν χρυσὸν ἢ τὸν ἥλιον. Ἐσχῇ τὰ πάντα πρὸς τὴν τοῦ χρυσοῦ φύσιν μετα- C ὤληθῃναι, καὶ ἐπινοεῖς μέντοι καθ' ὅσον οἶόν τε. Videt. Conspicias lubentius aurum quam solem. Verti omnia in auri naturam exoptas, atque in id incumbis pro virili.

5. Ποίαν γὰρ μηχανὴν διὰ χρυσὸν οὐ κινεῖς; Ὁ σίτος χρυσὸς σοι γίνεται, ὁ οἶνος εἰς χρυσὸν μεταπήγνυται, τὰ ἐρία σοι ἀποχρυσούται· πᾶσα ἐμπορία, πᾶσα ἐπινοία χρυσὸν σοι προσάγει (35). Αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρυσὸς ἀπογεννᾷ πολυπλασιαζόμενος ἐν δανείσμασι· καὶ κόρος οὐκ ἔστι, καὶ τέλος τῆς ἐπιθυμίας οὐκ ἐξευρίσκειται. Τῶν μὲν γὰρ παίδων τοῖς λήχνοις ἀφειδῶς πολλάκις ἐνδίδομεν τῶν περισπουδᾶστων ὑπερ- ἐμπέμπασθαι (36), ὥστε τῷ υπερβάλλοντι κόρῳ τὴν ἀποστρεφὴν ἐμποιῆσαι· ὁ δὲ πλεονέκτης οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὅσον πλείωνον ἐμπορεῖται, πλείωνον ἐφίεται. Πλοῦτος ἐὰν μέν, μὴ προστίθῃς καρδίαν. D

* Psal. Lxi, 11.

(32) Et illud patris miserrimi exemplum legitur apud Ambrosium eodem libro *De Nabuthe Iesraelita* cap. 5. Velim autem conferantur Græca cum Latinis, quæ ex collatione constabit Ambrosium alia ex Basilio imitatum, alia ex eo tantum non ad verbum convertisse. Et quidem multa bene: sed illud, si unum tradam, quibus oculis videbo cæteros de mea impietate suspectos, ne alios quoque vendam, non ita feliciter expressum videri potest. Nec enim erat cur pater filios haberet suspectos de impietate sua, quasi ejus aliquo modo participes esse possent; sed cæteri filii patrem habere poterant su-

reor. An ad minimum nato? At hic miseret illius ætatis, calamitates necdum intelligentis. Hic parentum exhibit claram effigiem: ille idoneus est ad disciplinas 47 discendas. Heu consilii inopiam! Quo me vertam? In quem horum incidam? Qualem bestię animum induam? Quomodo naturę obli- viscar? Omnes si servo, fame videbo consumi omnes. Unum si vendidero, qualibus oculis reliquos aspiciam, qui me illis jam reddidero perfidię ac proditionis suspectum? Quomodo habitabo domum, qui mihi ipse sim auctor orbitatis? Quomodo accedam ad mensam, ejus abundantia causam ejusmodi habet? Denique multis cum lacrymis venit pater carissimum filiorum venditurus: te tamen illius afflictio non flectit, neque animum B tuum subit ulla naturę cogitatio. Atqui fames miserum illum premit, tu vero cunctaris ac illudis, calamitatem ei reddens longiorem. Et ille quidem viscera sua pretium alimentorum porrigit; tua vero manus ex ejusmodi calamitatibus pretia referens, non modo non stupet, sed de pretio etiam contendis, quasi plus satis offeras, atque studium in eo ponis, ut plus accipiens, minus des, misero undelibet accumulans calamitatem. Non lacrymę commovent miserationem, non gemitus cor emolliunt; sed inflexibilis es atque implacabilis. Omnia aurum vides, aurum existimas, hoc et somnias inter dormiendum, et concupiscis inter vigilandum. Ut enim qui præ insaniam mente moti sunt, res ipsas non intuentur, sed ea ex quibus affi- ciuntur, sibi animo fingunt; ita anima tua ab avaritia possessa, cuncta aurum, cuncta argentum Verti omnia in auri naturam exoptas, atque in id

5. Quid enim non moliris propter aurum? Frumentum sit tibi aurum, vinum in aurum concrevit, lanę tibi in aurum vertuntur; mercatura omnis, omnis solertia parit tibi aurum. Ipsum aurum generat semetipsum, dum per fenora multiplicatur. Neque tamen satiety est, neque finis reperitur cupiditatis. Ac quidem pueris gulosis plerumque concedimus, ut iis quæ cupiunt, sese abunde expleant, ut per majorem saturitatem fastidium ipsis asseratur. Avarus non item; sed quo pluribus impletur, hoc plura desiderat. *Dirigit si affluant, nolite cor apponere* *. Tu vero detines præterfluen-

spectum impietatis, ne, uno vendito, et ipsi quoque venderentur. Magis ergo placent Basiliana, quæ, ut ex Græcis perspicui potest, ita interpretari licet: *Unum si vendidero, quibus oculis reliquos aspiciam, qui me illis jam reddiderim suspectum perfidię atque proditionis?*

(33) Reg. primus οὐ κάμπτῃ τῷ πάθει.

(34) Colb. primus ἐπιδαρύνων.

(35) In Reg. primo perinde ut in aliis mss. legitur quidem προσάγει; sed in ora ejus libri additum est συνάγει.

(36) Reg. primus περισπουδᾶστων ἐμπέμπασθαι.

tes, et exitus undecunque obstruis. Deinde dum retinentur et restagnant, quid tibi faciunt? Disrumpunt repagula, atque, utpote violenter conclusæ ac exundantes, divitis horrea demoluntur, et irrupentis alicujus hostis in morem promptuaria illius solo adæquant. Constructe majora? Incertum, an destructa successori relicturus sit. Nam abreptus poterit ipse citius interire: quam horrea per avaram industriam extruantur. Porro dives ille convenientem pravis suis consiliis finem consecutus est; vos vero, si mihi credere velitis, omnibus promptuariorum foribus apertis, amplissimos divitiis exitus præbebitis. **48** Quemadmodum enim ingenti fluvio frugiferam terram per plurimos canales pervadenti datur transitus: sic ipsi divitiis permittite, ut in varias vias scissæ ad pauperum domos perveniant. Putei si exhauriantur, ex eis aqua copiosior emanat atque limpidiore; sin autem derelinquuntur, computrescent: sic et divitiæ cum desident, et in eodem loco permanent, sunt inutiles; cum vero moventur, et ex aliis ad alios trans-eunt, publicum commodum fructumque pariunt. O quanta laus ab iis in quos beneficia contuleris, tribuenda tibi est, quam tu cave contempseris: quanta itidem merces a justo iudice, cui tu nolis diffidere. Ponatur tibi ubique ob oculos accusati illius divitis exemplum: qui jam parta bona servans, deque futuris sollicitus, ac incertum habens an cras victurus esset, hodie peccando crastinum diem anteverterat, Nondum venit ullus supplex, et tamen in antecessum feritatem ostendit: necdum fructus collegit, et jam avaritiæ condemnabatur. Terra quidem in ferendis ei fructibus officiosa fuit, densam in arvis segetem præmonstrans, botros plurimos exhibens in palmitibus, ponens ob oculos oleam fructu scatentem, omneque deliciarum genus ex arborum fructibus promittens. Ille vero neque comis est, neque fructuosus: nondum habet, et jam invidet egentibus. Et quidem fruges quot periculis obnoxie sunt, priusquam colligantur? Nam et grando plerumque confringit, et æstus rapit mediis ex manibus, et pluvia, intempestive e nubibus erumpens, fructus inutiles efficit. Quid igitur Dominum non rogas, ut munus suum consummet ac perficiat? Imò vero in antecessum reddis te indignum, qui præmonstrata recipias.

6. Et tu quidem in occulto tecum loqueris, verba vero tua in cælo expenduntur. Quapropter inde accipis responsa. Quænam autem sunt, quæ dicit?

(37) Codex Coisl. cum Colb. uno et cum duobus Regiis τὸν παραρρέοντα. Editi περιρρέοντα, non ita recte. Mox Reg. primus καὶ ἐκλιμνάων.

(38) Colbertini secundus et tertius et Reg. primus βιαίως ἀποληφθεὶς. Alius Colb. ἐναπολειφθεὶς. Editi et Reg. tertius ἐναποληφθεὶς, bene. Mox unus ms. τις ἐπελθὼν. Alius ὑπελθὼν.

(39) Editi ἡ ἐκείνας, corrupte. Libri veteres ἐκεῖνα, emendate. Aliquanto post mss. nonnulli ὁ μὲν ἔχεν.

(40) Hic in editis legitur παρέχετε, at in veteribus libris scriptum invenimus παρέξετε. Statim editio Basil. et sex mss. ὥσπερ ποταμῷ. Editio Paris.

Αὐτὸ δὲ κατέχεις τὸν παραρρέοντα (37), καὶ περιφράσσεις τὰς διεξόδους. Εἴτα κατεχόμενος καὶ ἐκλιμνάων, οἷα ποιεῖ σοι; Ῥήγνυσαι τὰ κωλύματα, ἀμείλει καὶ νῦν βιαίως ἐναποληφθεὶς (38) καὶ πλημμυρῶν, καθαιρεῖ τοῦ πλουσίου τὰς ἀποθήκας, ἐδαφίζει αὐτοῦ τὰ ταμεία, ὥσπερ πολέμιός τις ἐπεισελθὼν. Ἀλλὰ μείζονας οἰκοδομήσεις; Ἀδελὸν εἰ μὴ καθήρη μένας παραδίδωμι τῷ μετ' αὐτόν. Ὑψέτερον γὰρ ἂν αὐτὸς ἀπέλθοι ἀνασπασθεὶς, ἢ ἐκεῖνα (39) κατὰ τὴν πλεονεκτικὴν ἐπίνοιαν ἐγερθεῖν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἔχει τῶν κακῶν βουλευμάτων τὸ τέλος ἀκολουθῶν· ὑμεῖς δὲ, ἂν ἐμοὶ πείθησθε, πάσας θύρας ταμείων ἀναπατάσαντες, ἀφθόρους παρέξετε (40) τὰς διεξόδους τῷ πλούτῳ· ὥσπερ ποταμῷ μεγάλῳ πολὺκαρπον γῆν δι' ὀχετῶν μυρίων ἐπερχομένην, οὕτως αὐτοί, τῷ πλούτῳ διδόντες διὰ ποικίλων ὁδῶν εἰς τὰς τῶν πενήτων οἰκίας κατασχιζέσθαι (41). Τὰ φρέατα ἐξαντλούμενα εὐροῦντε γίνεσθαι· ἐναφιέμενα δὲ, κατασκήπεται· καὶ πλούτου τὸ μὲν στάσιμον ἀχρηστον, τὸ δὲ κινούμενον καὶ μεταβαίνον κοινωφελές τε καὶ ἔγκαρπον. Ἡ πίσος μὲν ὁ παρὰ τὸν εὐεργετούμενον ἑταιρος, οὗ σὺ μὴ καταφρονήσης! πηλίκος δὲ ὁ παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ μισθός, ᾧ σὺ μὴ ἀπιστήσης! Πανταχοῦ σοι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ κατηγορουμένου πλουσίου προσ-απαντάτω (42)· ὅς, τὰ μὲν ἤδη παρόντα φυλάσσων, περὶ δὲ τῶν ἐπιτιμωμένων ἀγωνιῶν, καὶ ἀδελφῶν ἔχων εἰ βιώσεται τὴν αὔριον, τὸ αὔριον σήμερον προημέρανεν. Οὐδὲν ἦλθεν ὁ ἰκέτης, καὶ προλαβὼν ἔδεικνυε (43) τὴν ἀγριότητα· οὐ συνήγαγε τοὺς καρπούς, καὶ τῆς πλεονεξίας ἤδη εἶχε τὸ κρίμα. Ἡ μὲν γῆ ἐδεξιοῦτο τοῖς ἐκφορίοις αὐτῆς· βαθὺ μὲν ἐν ταῖς ἀρούραις προδεικνύσα τὸ λήϊον· πολὺν δὲ τὸν βότρυον ὑπὲρ κλημάτων ἐμπαίγουσα· βρούσασαν δὲ τῷ καρπῷ τὴν ἐλαίαν παρεχομένην, καὶ πᾶσαν ἐπαγγελλομένη τὴν ἐξ ἀκροδρύων τροφήν (44)· ὁ δὲ ἀδέξιος ἦν καὶ ἄκαρπος, οὕτω ἔχων, καὶ ἤδη βασκαίνων τοῖς θεομένοις. Καίτοι πόσοι κίνδυνοι πρὸ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν! Καὶ γὰρ καὶ χάλαζα κατέκλασε, καὶ καύσων ἤρπασεν ἐκ μέσων τῶν χειρῶν (45), καὶ ὕδωρ, παρὰ καιρὸν ἐκ νεφῶν ἐπιρρῶν, ἤχρησε τοὺς καρπούς. Οὐ προσεύχῃ οὖν τῷ Κυρίῳ τελειωθῆναι τὴν χάριν; Ἀλλὰ προλαμβάνων, σεαυτὸν ἀνάξιον ποιεῖς τῆς ὑποδοχῆς τῶν δευχθέντων.

ac perficiat? Imò vero in antecessum reddis te

6. Καὶ σὺ μὲν ἐν τῷ κρυπτῷ λαλεῖς σεαυτῷ, τὰ δὲ ῥήματά σου ἐν οὐρανῷ δοκιμάζονται. Διὰ τοῦτό σοι ἐκείθεν αἱ ἀποκρίσεις (46) ἔρχονται. Τίνα δὲ ἐστὶ

ὥσπερ γὰρ ποταμῷ. (At nos, mss. secuti, delevimus illud γὰρ, quippe quod sententiam turbat. Edit.)

(41) Unus codex Colb. οἰκίας κατασχιζέσθαι. Editi et alii mss. κατασχιζέσθαι.

(42) Multi libri veteres πλουσίου προσ-απαντάτω.

(43) Unus ms. προλαβὼν ἔδεικνυε. Nec ita multo infra duo mss. κλημάτων φαίνουσα.

(44) Colb. primus ἀκροδρύων τροφήν, alimentum. Statim ubi in editis corrupte legitur ἀδέξιος, in veteribus libris emendate scriptum invenitur ἀδέξιος.

(45) Editi ἐκ μέσων τῶν χειρῶν. At mss. ἐκ μέσων. Mox Colb. tertius ἀπὸ νεφῶν.

(46) Unus mss. σοὶ καὶ αἱ ἀποκρίσεις ἐκείθεν. Ibi·

καὶ ἂ λέγει; Ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ ἀποκε-
μενα· φάγε, πίε, εὐφραίνου καθ' ἡμέραν. Ὡς τῆς
ἀλογίας! Εἰ δὲ χοιρεῖαν εἶχες ψυχὴν, τί ἂν ἄλλο ἢ
τοῦτο αὐτῇ εὐηγγελίσαι; Οὕτω κτηνώδης εἶ, οὕτως
ἀσύνετος τὸν τῆς ψυχῆς ἀγαθὸν, τοῖς τῆς σαρκὸς
αὐτῇ βρώμασι δεξιούμενος· καὶ ὅσα ὁ ἀφεδρών
ὑποδέχεται, ταῦτα τῇ ψυχῇ παραπέμπεις; Εἰ μὲν
ἀρετὴν ἔχει, εἰ πλήρης (47) ἐστὶν ἔργων ἀγαθῶν, εἰ
θεῶ προσωκίεσται, ἔχει πολλὰ ἀγαθὰ, καὶ εὐφραι-
νέσθω τὴν καλὴν τῆς ψυχῆς εὐφροσύνην (48). Ἐπεὶ
δὲ τὰ ἐπίγεια φρονεῖς, καὶ θεὸν ἔχεις τὴν κοιλίαν,
καὶ ὅλος σάρκινος εἶ, δεδουλωμένος τοῖς πάθεσιν,
ἀκουε τῆς σοῦ προσηγορίας· ἦν οὐδεὶς
ἀνθρώπων ἔθετό σοι, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος· Ἄφρον,
ταύτην (49) τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν
ἀπὸ σοῦ· ἂ δὲ ἡτοίμασας, τί τι ἐστὶ; Μελῶν
τῆς αἰωνίου κολάσεως ὁ γέλως τῆς ἀβουλίας. Ὁ
γὰρ μετ' ὀλίγον μέλλων ἀνάρπαστος ἄγεσθαι, οἷα
βουλεύεται; Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μεί-
ζονας οἰκοδομήσω. Καλῶς σὺ γε ποιεῖς (50), φαίην
ἂν ἔγωγε πρὸς αὐτόν. Ἀξία γὰρ καθαρῆσεως τὰ
ταμιεῖα τῆς ἀδικίας. Κατάσκαπτε ταῖς ἑαυτοῦ χερ-
σιν, ἂ κακῶς ψυκοδόμησας. Λυε τὰ σιτοδοχεῖα, ὅθεν
οὐδεὶς ἀπῆλθέ ποτε παραμυθίας τυγχόν. Ἀφάνισον
πάντα οἶκον πλεονεξίας φύλακα, ἀποσκευάσον ὁρό-
φους, περίελε τοίχους, δεῖξον ἡλίῳ τὸν εὐρωτιῶντα
στέον (51), ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὸν δέσμιον πλου-
τον, θριάμβευσον τὰ σκοτεινὰ τοῦ μαμμωνᾶ καταγώ-
για. Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας
οἰκοδομήσω. Ἐὰν δὲ καὶ ταύτας ἐμπελήσῃς, καὶ ποτε
ἄρα διανοηθῇς; Ἡ που πάλιν καθαιρήσεις, καὶ
πάλιν οἰκοδομήσεις; Καὶ τί τούτων ἀνοητότερον,
ἀπέραντα μοχθεῖν, οἰκοδομεῖν μετὰ σπουδῆς, καὶ
μετὰ σπουδῆς καθαιρεῖν; Ἐχεις ἀποθήκας, ἐὰν θέ-
λῃς, τὰς οἰκίας τῶν πενήτων. Θησαυρίσον σεαυτῷ
θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. Τὰ ἐκεῖ ἀποτιθέμενα οὐ σῆτες
καταδόσκειν, οὐ σηπεδὼν ἐπινέμεται, οὐ λησται
διακλέπτουσι. Ἀλλὰ τότε μεταδώσω τοῖς δεομένοις
ὅταν τὰς δευτέρας ἀποθήκας πληρώσω. Μακροὺς
σεαυτῷ τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς (52) ἐπηξας. Σκόπει
μὴ σε προλάβῃ ὁ κατὰ προθεσμίαν ἐπιείγων. Καὶ
γὰρ ἡ ἐπαγγελία οὐ χρηστότητός ἐστιν, ἀλλὰ πονη-
ρίας ἀπόδειξις (53). Ἐπαγγέλλη γὰρ, οὐχ ἵνα ὧς
μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἵνα τὸ παρὸν διακρούσῃ. Ἐπεὶ
νῦν τί τὸ κωλύον πρὸς τὴν μετάδοσιν; Οὐ πάρεστιν
ὁ ἐνδεής; οὐχὶ πληθεῖς αἱ ἀποθήκαι; οὐχ ὁ μισθὸς
ἐτοιμος; οὐχ ἡ ἐντολὴ τηλαυγής; Ὁ πεινῶν τήξε-

A Anima, habes multa bona reposita: comede, bibe,
latare quotidie. O dementia! Suillam animam
si haberes, quid aliud nisi hoc ei annuntiare po-
tuisses? Itane belluinus es, itane rudis es bonorum
animæ, ut eam carnalibus cibis excipias, et quæ
latrina excipit, ea animæ destines? Profecto, si
virtute prædita est, si plena est bonis operibus, si
Deo necessitudine conjungitur, multa bona habet;
ita demum bono animæque convenienti gaudio
letetur. Quia vero terrena sapis, et deum habes
ventrem, totusque carnes es, libidinibus manci-
patus et vitiis, audi te dignam appellationem, tibi
a nullo homine, sed ab ipsomet Domino datam:
Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te: quæ
autem parasti, ejus erunt? Hæc irrisio stultitiæ
B superat supplicium æternum. Qui enim paulo post
rapiendus est et abducendus, qualia in animo versat
consilia? Destruam horrea mea; et majora ædifi-
cabo. Recte facis, ego ipse ei dixerim. Digna
enim sunt quæ destruantur iniquitatis horrea. Tuis
ipse manibus dirue quæ male ædificasti. Solve fru-
mentarios penus, unde nemo unquam allevatus
exiit. Destruere omnem domum avaritiæ custodem,
everte tecta, demolire muros, ostendere soli frumen-
tum cariosum, educ e carcere vincas opes, pro-
duc in publicum tenebrosa mammonæ conclavia.
Destruam horrea mea, et majora ædificabo. Quod
si hæc quoque impleveris, quid tum excogitabis?
Rursusne destrues, et rursus ædificabis? Quid stul-
tius quam laborare perpetuo, ædificare diligenter,
et diligenter destruere? Habes horrea, si vis, domos
pauperum. Thesauriza tibi thesaurum in cælo.
Quæ illic reconduntur, ea non depascuntur tinea,
non corrodit caries, non prædantur fures. Atqui
egenis impertiar tum, cum secunda horrea imple-
vero. Longum tibi vitæ tempus præfixi. Cave te
præfinita dies festinans prævertat. Nam pollicitatio
isthæc nequitia argumentum est, non benignitatis.
Polliceris enim, non ut des postea, sed ut præ-
sens submoveas. Nunc cum liceat, quid impedit
quominus largiari? Nonne adest indigus? nonne
plena sunt horrea? an non parata merces? an
non clarum præceptum est et perspicuum? Esu-
riens contabescit, nudus riget, strangulatur is a
quo debitum exigitur; et tu eleemosynam differs
in crastinum? Audi Salomonem: Ne dixeris: Re-
vertens redi, cras dabo; ignoras enim quid pariet

³ Luc. xii, 19. ⁴ ibid. 20. ⁵ Matth. vi, 20. ⁶ ibid. ⁷ Prov. iii, 28.

dem Colb. primus εισέρχονται. Vox ἐκείθεν, quæ
mox sequitur, referri debet ad eum qui secum lo-
quitur. Basilii igitur hoc dicit: Tu, qui tecum in
occulto loqueris, non prophetas, non apostolos audis,
sed temetipsum; ob idque a te uno responsa accipis.

(47) Veteres quatuor libri ei πλήρης... ei θεῶ.
Vocula ἡ in utroque loco in prius editis legebatur.

(48) Colb. tertius εὐφραίνέσθω τὴν ψυχικὴν εὐφρο-
σύνην. Haud longe quatuor mss. καὶ ὅλος. Alius ms.
Combef. et editi καὶ ὅλος.

(49) Antiqui duo libri ἐν ταύτῃ. Mox duo itidem

mss. ἀπαιτοῦσι παρὰ σοῦ.

(50) Editi σὺ γε ποιεῖς. Veteres aliquot libri σὺ
ποιῶν. Ibidem tres mss. φαίην ἂν ἔγωγε πρὸς. Editi
φαίην ἂν πρὸς.

(51) Colb. tertius εὐρωτιῶντα τόπον, ostende soli
loquum situ corruptum.

(52) Colb. primus τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς, longos
vitæ limites.

(53) Editi πονηρίας ἐπιδείξεις. At mss. multi ἀπό-
δειξεις.

dies sequens *. Qualia praecepta contemnis, qui jam antea tibi avaritia aures obtuleris? Quantam oportebat habere te benefico largitori gratiam, quam hilarem te esse, quam laetum ob eum qui tibi defertur honorem, videlicet quod non perturbes fores alienas, sed alii tuas occupent? Nunc vero morosus es, vixque ad te accessus patet: qui declines occurrus, ne forte vel modicum quid e manibus dimittere cogaris. Unam nosti vocem: Non habeo, nec dabo: nam pauper sum. Revera pauper es, et omnis boni inops: pauper dilectionis, pauper humanitatis, pauper fidei in Deum, pauper spei aeternae. Participes frumenti facias fratres: quod cras putrescet, id hodie trade egentibus. Avaritiae pessimum genus est, ne ea quidem quae corrumpuntur, egenis erogare.

τοὺς ἀδελφούς· τὸ αὐριον σηπόμενον σήμερον μετάδος τῷ δεομένῳ. Πλεονεξίας εἶδος τὸ χαλεπώτατον, μὴδὲ τῶν φθειρομένων μεταδίδοναι τοῖς ἐνδεέσι.

7. Cui, inquit, injuriam facio, dum retineo mea atque conservo? Quae, dic mihi, tua sunt? unde accepta in vitam intulisti? Velut si quis, loco in theatro ad spectandum occupato, deinde ingredienti arceat, id sui ipsius proprium ratus, quod ad omnium communem usum proponitur: tales ejusmodi quoque divites sunt. Nam communia praecoccupantes, ea ob praecupationem sibi assument. Quod si suae quisque necessitati sublevandae id modo quod satis est caperet, **50** egentibus vero relinquere quod superfluum est, nemo esset dives, pauper nemo. Nonne nudus egressus es ex utero? nonne nudus iterum in terram reverteris? Unde autem tibi praesentia bona? Si a fato dixeris, impius es, qui non agnoscas Conditorum, neque gratiam habeas largitori: sin confiteris esse a Deo, dic nobis rationem cur acceperis. Num injustus Deus, qui nobis inaequaliter vitae necessaria distribuit? Cur, divite te, ille pauper est? An non utique, ut et tu benignitatis ac fidelis dispensationis mercedem accipias, et ille magnis patientiae praemiis donetur? Tu vero inexplebilis avaritiae sinibus omnia complexus, atque his tam multos privans, nemini ullam injuriam facere te existimas? Quis avarus est? Qui rebus quae satis sunt, contentus non est. Quis spoliator? Qui cujusque res aufert. Non avarus es tu? non spoliator es tu?

* Prov. xxvii, 1.

(54) Colb. tertius ἀπελθών.

(55) Colb. tertius αὐριον δώσω. Δυνατοῦ σου ὄντος, εὐποίησον, *benefac, dum potes*. Sed illud, δυνατοῦ σου ὄντος, εὐποίησον, inter librariorum additamenta recenseri debere arbitramur.

(56) Colb. primus ὅτα προαποκλείσας. Paulo post idem codex αὐτὸς διανοχλείς.

(57) Editi πένης τῷ. At mss. πένης εἰ τῷ. Mox editi πίστεως τῆς εἰς. Libri veteres πίστεως εἰς.

(58) Antiqui duo libri συμμεριστὰς ποιῆσαι. Statim Colb. primus σήμερον παράσχου τῷ δεομένῳ, non diverso sensu. Haud multo post editi μὴδὲ τῶν φθειρομένων τοῖς ἐνδεέσι καταμερίσαι. Veteres quatuor libri ita ut edidimus.

Α ται· ὁ γυμνητεύων πῆγνυται· ὁ ἀπατατούμενος ἀγγε-
ται· καὶ οὐ τὴν ἐλεημοσύνην εἰς τὴν αὐριον ἀνα-
βάλλῃ· Ἄκουε Σολομῶντος· Μὴ εἰπῇς· Ἐπὶ δὲ
θῶν (54) ἐπὶ δὲ θῶν, καὶ αὐριον δώσω (55)· οὐ γὰρ
οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. Οἷον παραγγελμάτων
ὑπεροφῆς, τῇ φιλαργυρίᾳ τὰ ὅτα προαποδύσας (56)·
Πόσῃν ἔδει σε χάριν ἔχειν τῷ εὐεργέτῃ, καὶ φαι-
δρὸν εἶναι, καὶ λαμπρύνεσθαι τῇ τιμῇ, ὅτι οὐκ αὐ-
τὸς διοχλεῖς θύρας ἐτέρων, ἀλλὰ τὰς σὰς ἄλλοι κα-
ταλαμβάνουσι! Νῦν δὲ κατηφῆς εἰ καὶ δυσέντεκτος,
ἐκκλίνων τὰς ἀπαντήσεις, μὴ ποῦ τι καὶ μικρὸν
ἀναγκασθῇ τῶν χειρῶν ἐκβαλεῖν. Μίαν οἶδας φω-
νὴν· Οὐκ ἔχω· οὐδὲ δώσω· πένης γάρ εἰμι. Πένης
εἰ τῷ (57) ὄντι, καὶ ἐνδεὴς πάντῃς ἀγαθοῦ· πένης
φιλανθρωπίας, πένης πίστεως εἰς Θεόν, πένης ἐλπί-

Β δος αἰωνίου. Συμμεριστὰς ποιῆσον (58) τῶν σίτων

7. Τίνα, φησὶν, ἀδικῶ συνέχων τὰ ἑαυτοῦ (59);
Ποῖα, εἰπέ μοι, σαυτοῦ; πῶθεν λαβὼν εἰς τὸν βίον
εἰσήμεγκας; Ὅσπερ ἂν εἴ τις, ἐν θεάτρῳ θέαν κα-
ταλαβὼν, εἴτα ἐξείργῃ τοὺς ἐπαισιόοντας, ἴδεν ἑαυ-
τοῦ κρίνων τὸ κοινὸν πᾶσι κατὰ τὴν χρῆσιν προκεί-
μενον· τοιοῦτοί εἰσι καὶ οἱ πλοῦστοι. Τὰ γὰρ κοινὰ
προκατασχόντες, ἴδια ποιοῦνται (60) διὰ τὴν πρό-
ληψιν. Ἐπεὶ εἰ δὲ τὸ πρὸς παραμοιβάν τῆς ἑαυτοῦ
χρείας ἕκαστος κομιζόμενος, τὸ περιττὸν ἡφείη τῷ
δεομένῳ, οὐδεὶς μὲν ἂν ᾖ πλούσιος, οὐδεὶς δὲ ἐν-
δεής. Οὐχὶ γυμνὸς ἐξέπεσες τῆς γαστρός; οὐ γυμνὸς
πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑποστρέψεις; Τὰ δὲ παρόντα σοι
πῶθεν; Εἰ μὲν ἀπὸ ταυτομάτου λάγεις, ἄθεός εἰ, μὴ
γνωρίζων τὸν κρίσαντα, μὴδὲ χάριν ἔχων τῷ δεδο-
κῶτι· εἰ δὲ ὁμολογῇς εἶναι παρὰ Θεοῦ, εἰπὲ τὸν
λόγον ἡμῖν δι' ὃν ἔλαβες. Μὴ ἀδικὸς ὁ Θεός, ὁ ἀν-
ίσως ἡμῖν διαιρῶν τὰ τοῦ βίου; Διὰ τί σὺ μὲν πλου-
τεῖς, ἐκεῖνος δὲ πένεται; Ἡ πάντως, ἵνα καὶ σὺ
χρηστότητος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν ὑπο-
δέξῃ (61), κακείνος τοῖς μεγάλαις ἀθλοῖς τῆς ὑπο-
μονῆς τιμηθῇ; Σὺ δὲ, πάντα τοῖς ἀπληρώτοις τῆς
πλεονεξίας κόλποις περιλαβὼν, οὐδένα οἶσι ἀδικεῖν
τοσοῦτους ἀποστερῶν; Τίς ἐστὶν ὁ πλεονέκτης; Ὁ
μὴ ἐμμένων τῇ αὐταρχείᾳ. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ἀποστερη-
τῆς; Ὁ ἀφαίρουμένος τὰ ἐκάστου. Σὺ δὲ οὐ πλεο-
νέκτης; σὺ δὲ οὐκ ἀποστερητῆς; ἂ πρὸς οἰκονομίαν
ἐδέξῃ, ταῦτα ἴδια σεαυτοῦ ποιοῦμενος; Ἡ ὁ μὲν

D (59) Τίνα ἀδικῶ συνέχων τὰ ἑαυτοῦ; Verle, *Eccui injuriam facio dum quae mea sunt clausa custodio?* Sic etiam infra homil. in divites p. 53: *Σχορπιζόμενος ὁ πλούσιος... πέφυκε παραμένειν συνεχόμενος δὲ ἀλλοτριούσθαι. Dispersa solent permanere, clausa vero alienari. MANAN.*

(60) Editi uno verbo ἴδιοποιοῦνται. At mss. multi duabus vocibus ἴδια ποιοῦνται. Nec ita multo infra Colb. tertius πλούσιος, οὐδεὶς δὲ πένης, οὐδεὶς ἐνδεής. Subinde idem codex γυμνὸς ἐξέπεσας.

(61) Colb. tertius μισθὸν διαδέξῃ. Alius ms. δέξῃ. Haud longe editi περιλαβάνων. At mss. multi πε-
ριλαβών.

ἐνδεσμένον ἀπογυμνῶν λωποδύτης ὀνομασθήσεται· ὁ δὲ τὸν γυμνὸν μὴ ἐνδύων, δυνάμενος τοῦτο ποιεῖν, ἄλλης τινὸς ἐστὶ προσηγορίας ἄξιος· Τοῦ πεινῶντος ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις· τοῦ γυμνητεύοντος τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάσσεις ἐν ἀποθήκαις· τοῦ ἀνυποδέετου τὸ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασθήπεται· τοῦ χρηστοῦς τὸ ἀργύριον, ὃ κατορύξας ἔχεις. Ὡστε τοσοῦτους ἀδίκεις, ὅσοις παρέχειν ἐδύνασο.

8. Καλοὶ μὲν, φησὶν, οἱ λόγοι, ἀλλὰ καλλίων ὁ χρυσοῦς. Ὡςπερ οἱ τοῖς ἀκολάστοις περὶ σωφροσύνης διαλεγόμενοι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, διαβαλλόμενης τῆς ἐταίρας, ἀπὸ τῆς ὑπομνήσεως πρὸς τὰς ἐπιθυμίας ἐκκαίονται. Πῶς σοι ὅπ' ὅψιν τὰ πάθη τοῦ πένητος ἀγάγῃ, ἵνα γνῷς ἀπὸ ποταπῶν στεναγμῶν σεαυτῷ θησαυρίζεις; Ὡ πόσου ἄξιόν σοι φανέται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπειράσα γὰρ, καὶ ἐδόξατέ με φαρεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνὸς ἦμην, καὶ περιβάλετέ με. Ποταπὴ δέ σοι φρίκη, καὶ ἰδρῶς, καὶ σκότος περιχυθήσεται, ἀκούοντι τῆς καταδίκης· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον (62), τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπειράσα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδόξατέ μοι φαρεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· γυμνὸς ἦμην, καὶ οὐκ περιβάλετέ με. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ὁ ἄρπαξ ἐγκαλεῖται, ἀλλ' ὁ ἀκονώνητος κατακρίνεται. Ἐγὼ μὲν εἶπον, ὃ συμφέρειν (63) ἐνόμιζον, σοὶ δὲ πεισθέντι μὲν πρόδηλα τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκείμενα ἀγαθὰ· παρακούσαντι δὲ γεγραμμένη ἐστὶν ἡ ἀπειλή, ἥς εὐχομαί σε τὴν πείραν διαφυγεῖν, βελτίονα γνώμην μεταλαβόντα, ἵνα λύτρον σοι γένηται ὁ ὢν πλοῦτος, καὶ ἐφ' ἑτοίμα βαδίσσης τὰ οὐράνια ἀγαθὰ· χάριτι τοῦ πάντας ἡμᾶς καλέσαντος εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΛΟΥΤΟΥΝΤΑΣ (64).

1. Εἰρηται καὶ πρῶν ἡμῖν τὰ περὶ τοῦ νεανίσκου τούτου, καὶ μέμνηται πάντως ὃ γε φιλόπονος ἀκροατῆς τῶν ἐξητασμένων τότε· πρῶτον μὲν, ὅτι οὐχ ὁ αὐτός ἐστι τῷ παρὰ τῷ Λουκᾷ νομικῷ. Ὁ μὲν γὰρ πειραστὴς ἦν, εἰρωνικὰς τὰς ἐρωτήσεις ποιούμενος· οὗτος δὲ, ὕγιως μὲν ἐρωτῶν, οὐκ εὐπειθῶς δὲ καταδεχόμενος (65). Οὐ γὰρ ἂν ἀπῆλθεν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ἀποκρίσεσι τοῦ Κυρίου λυπούμενος, εἰ κα-

⁹ Matth. xxv, 34-36. ¹⁰ ibid., 41-43. ¹¹ Matth.

(62) Apud Matthæum xxv, 30, ita legitur: Καὶ τὸν ἀρρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ, etc. Et inutilem servum eijcete in tenebras exteriores: illic, etc. At versu 41 ejusdem capituli ita editum invenimus: Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, etc. Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, etc. Quod eo notavi, ut quisque facilius intelligat quemadmodum

A Qui scilicet quæ dispensanda recepisti, ea tibi met-
ipsi propria facias. Furne vocabitur qui veste in-
dutum denudarit, qui verò nudum non induerit,
id si agere potest, alia quadam appellatione dignus
est? Esurientis est panis, quem tu detines: nudi
est pallium, quod tu in arca servas: discalceati
calceus, qui apud te putrescit: indigentis argen-
tum, quod defossum habes. Quare quot hominibus
dare potes, tot infers injuriam.

8. Pulchri quidem, inquit, sermones sunt, sed
aurum pulchrius est. Idem accidit nobis, quod iis
qui apud impudicos de castitate disserunt. Etenim
illi, si amica insimulatur, refrcata illius memoria,
ad libidinem accenduntur. Quomodo tibi ob oculos
ponam pauperis ærumnās atque calamitates, tibi
ut sit perspectum et exploratum, ex qualibus ge-
mitibus tibi ipse thesaurum colligas? O quanti
pretii tibi in die iudicii videbitur verbum illud: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere; nudus eram, et cooperuistis me.* Rursus quantas tibi horror sudorque et quantæ tenebræ circumfundentur, iudicium illud damnatorum audienti: *Discedite a me, maledicti, in tenebras exteriores, quæ paratæ sunt diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non dedistis mihi bibere; nudus eram, et non cooperuistis me* ¹⁰. Non enim illic raptor accusatur, sed qui bona non communicavit, condemnatur. Ego qui-
dem quæ conducere dixi, retuli; tibi vero obtem-
peranti repromissa bona præmonstrata sunt, non obtemperanti intentatæ sunt minæ, quarum peri-
culum cupio effugere te, consilium melius capien-
tem, ut divitiæ tuæ tibi pretium fiant redemption-
nis, atque ad parata coelestia bona pervenias, gratia ejus qui nos omnes ad regnum suum voca-
vit, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

51 HOMILIA IN DIVITES.

1. Dictum est nec ita pridem de hoc adolescente ¹¹; et quisquis certe auditor diligens fuerit, eorum quæ tunc expensa sunt, prorsus meminerit. Primum quidem, quod non idem sit qui legisperitus, ejus apud Lucam sit mentio ¹². Ille enim tentator erat, simulatas ac captiosas proponens quæstiones; hic vero sano quidem consilio interrogabat, sed docili ac obsequenti animo non audiebat. Non enim ob-

xix, 16. ¹² Luc. x, 25, seqq.

Basilius unius loci verba cum verbis alterius con-
fuderit.

(63) Reg. primus εἶπον ὃ συμφέρειν.

(64) Reg. primus τοῦ αὐτοῦ κατὰ πλουτούντων. Ejusdem contra divites. Colb. secundus τοῦ αὐτοῦ περὶ πλουτούντων. Ejusdem de divitibus. Coisl. κατὰ πλουτούντων λόγος β'. Contra divites sermo alter.

(65) Reg. primus et tertius παραδεχόμενος.

tales Domini responsiones abiisset mœrens ¹², si cum contemptu ipsum interrogasset. Quamobrem animus illius velut commistus nobis visus est et varius, ut qui partim laude dignus, partim miserimus ac omnino desperatus a Scriptura exhibeatur ¹³. Nam nosse magistrum verum, atque relicta Phariseorum superbia, et legisperitorum opinionione, et scribarum turba, appellationem hanc soli vero ac bono magistro tribuere, hoc erat quod laudabatur. Prætereaque videri sollicitum, quomodo æternam vitam adipisceretur, hoc quoque probatum erat et laude dignum. Contra, illud jam aperit totum ejus animum, non quod vere bonum esset, sed quod vulgo arrideret, spectantem, quod videlicet salutaria documenta, quæ a magistro vero didicerat, non inscripserit in suo corde, neque doctrinam exsecutus sit, sed avaritiæ vitio obcæcatus cum mœstitia abierit. Hoc enim eum inæqualem fuisse moribus nec secum consensisse probat. Magistrum vocas ¹⁴, nec tamen discipulorum partes agis? Bonum confiteris ¹⁵, et ea quæ dat respuis? Atqui is qui bonus est, idem profecto bonorum est largitor. Et interrogas quidem de vita æterna ¹⁷: sed totus præsentis vitæ deliciis addictus deprehenderis. Cæterum quodnam verbum molestum aut grave, aut adeo intolerabile magister proposuit? *Vende quæ habes, et da pauperibus* ¹⁸. Si proposuisset tibi agriculturæ labores, aut mercaturæ pericula, aut alias quasvis molestias quæ lucram sætantibus accidunt, oportebat te præceptum ægre ferentem tristitia affici; sin via adeo facilis, neque laborem, neque sudorem habente, heredem te æternæ vitæ facturum se pollicetur, cur non gaudes ob facilitatem salutis, sed dolens animo et mœrens discedis, atque jam exantlatos labores tibi inutiles reddis? Etenim si non occidisti, ut ais ¹⁹, neque adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti; nihilominus tamen adhibitum in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis,

¹² Matth. xix, 22. ¹³ Ibid. 23, 26. ¹⁴ Ibid. 16.

(66) Editi ei μη καταφρονητικώς. At voculam μη deleuimus multis veteribus libris auctoribus, nec dubium quin abesse debeat. Aliquanto post mss. sex olonei μικτόν. Editi olonei σύμμικτον. Subinde Reg. primus ἥθος ἀναφαίνεται.

(67) Sic mss. nostri. Editi vero τὸν ἀληθῆ διδάσκαλον.

(68) Ait Duceus, pro ὅχλον fortasse legi debere ὄχρον, ut scribarum fastus cum superbia et arrogantia cæterorum conjungatur: quæ conjectura mihi quoque valde placeret, si eam libri veteres confirmarent. Utut hæc sunt, legimus in vulgatis Græcis ὄχλον, in Latinis vero *fastu*: id quod nemini probatum iri puto. Aut enim in Græcis scriptum oportuerat ὄχρον, *fastu*: aut si in eis vox ὄχλον seruaretur, verendum fuit *turba*, non *fastu*. Nos qui vocem ὄχλον, et in editis et in mss. inuenimus, eam retinere, eandemque Latine exprimere non dubitauimus.

(69) Editi τοῦτο δὲ τῆν. At mss. τοῦτο δὲ τήν.

A ταφρονητικώς (66) αὐτῷ προσῆγε τὰς πεύσεις. Διόπερ οἶονεῖ μικτόν αὐτοῦ τὸ ἥθος ἡμῖν ἀνεφαίνετο· πῇ μὲν ἐπαίνεται δεικνύντος τοῦ λόγου, πῇ δὲ ἀθλιώτατον καὶ πάντῃ ἀπεγνωσμένον. Τὸ μὲν γὰρ γινώσκει τὸν ἀληθῶς διδάσκαλον (67), καὶ παρελθόντι τὴν Φαρισαίων ἀλαζονείαν, καὶ νομικῶν οἰήσιν, καὶ γραμματικῶν ὅχλον (68), τὴν προσηγορίαν ταύτη ἀναθεῖναι τῷ μόνῳ ἀληθινῷ καὶ ἀγαθῷ διδασκάλῳ, τοῦτο ἦν ὃ ἐπὶ ηἴκετο. Καὶ μέντοι τὸ φανῆναι φροντίδος ἀξίον ποιούμενον πῶς ἂν κληρονομήσειε τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀποδεχτὸν καὶ τοῦτο. Ἐκεῖνο δὲ λοιπὸν ἐλέγχει αὐτοῦ τὴν ὅλην προαίρεσιν, οὐ πρὸς τὸ ἀληθινῶς καλὸν ἀποβλέπουσαν, ἀλλὰ τὸ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκον περισκοποῦσαν· τὸ, μαθόντα παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ διδασκάλου μαθήματα σωτήρια, μὴ ἐγγράφει τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, μηδὲ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ διδάγματα, ἀλλ' ἀπελθεῖν ἀθυμοῦντα, τῷ πάθει τῆς φιλοπλουτίας ἐσκοτωμένον. Τοῦτο δὲ τὴν (69) ἀνωμαλίαν τῶν τρόπων, καὶ τὸ πρὸς ἑαυτὴν ἀσύμφωνον ἀπελέγχει. Διδάσκαλον λέγεις, καὶ τὰ μαθητῶν οὐ ποιεῖς; Ἀγαθὸν ὁμολογεῖς, καὶ τὰ διδόμενα παραπέμπῃ (70); Καίτοι ὃ γε ἀγαθὸς ἀγαθῶν ἐστι παρεκτικὸς δηλονότι. Καὶ ἐρωτᾷς μὲν περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς· ἐλέγχει δὲ ὅλος τῇ (71) ἀπολαύσει τοῦ παρόντος βίου προσεδεδεμένος. Τί δέ σοι χαλεπὸν, ἢ βεβῆ, ἢ ὑπερόχον βῆμα ὃ διδάσκαλος προτείνεται; Πᾶλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς. Εἰ σοι πρόεθαλε πόνους γεωργικούς, ἢ τοὺς ἐξ ἐμπορίας κινδύνους, ἢ ὅσα ἄλλα τοῖς χρηματιζομένοις ἐπίπονα πρόσεστιν, ἔδει σε λυπηθῆναι δυσφοροῦντα τῷ ἐπιτάγματι· εἰ δὲ οὕτω διὰ βεβήλας ὁδοῦ, οὐδὲνα πόνον ἔχουσας οὐδὲ ἰδρώτα, ἐπαγγέλλεται σε κληρονομήν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀποδείξειν (72), οὐ χαίρεις τῇ εὐκολίᾳ τῆς σωτηρίας, ἀλλ' ἀπέρχῃ ὀδυνώμενος τὴν ψυχὴν καὶ πεινῶν, καὶ ποιεῖς σεαυτῷ ἀχρηστα πάντα ὅσα σοι προπεπνῶνται. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας, ὥς σὺ φῆς, οὔτε ἐμολχευσας, οὔτε ἔκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησάς τινος μαρτυρίαν ψευδῆ, ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν, μὴ προστιθεῖς τὸ λείπον (73), δι' οὗ μόνου

¹⁶ Ibid. ¹⁷ Ibid. ¹⁸ Ibid. 21. ¹⁹ Ibid. 20.

Mox Colb. primus ἑαυτὸν σύμφωνον, male. Subinde Reg. primus διδάσκαλον καλεῖς, καὶ τὰ.

(70) Reg. primus διδόμενα ἀποπέμπεις. Ibidem editi καίτοι γε. At mss. quatuor καίτοι ὄγε. Colb. primus καίτοι ὄτε.

(71) Veteres aliquot libri ὅλος τῇ. Nec ita multo post duo mss. διδάσκαλος προτείνεται.

(72) Colb. primus ζωῆς ἀποδείξει. Aliquanto post idem codex ὡς ἔφη.

(73) Illud, μὴ προστιθεῖς τὸ λείπον, dum ita Latine reddidit interpres vetus, *cur reliquum studium non addis*: longe quidem a sententia Basilii recessit, sed quod sequitur, δι' οὗ μόνου δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, cum sic expressit, *quo solo die in regnum poteris facilius pervenire*, omnino ejus loci sensum corrumpit. Quid enim huc attinet vox *dies*, cujus ne vestigium quidem inest in Græcis? Quomodo autem hic locus verti debeat, ex nova interpretatione perspicui potest. Hoc dicit Basilii, inutile esse aliqua præcepta servare, nisi reliqua servantur. Mirari subit verba Basilii: Combelsio vi-

δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἱατρὸς ἐπηγγέλλετο κολοδῶματα μελῶν ἐκ φύσεως ἢ ἐξ ἀρρώστιας προσόντα σοι διορθώσασθαι, οὐκ ἂν ἠθύμεις ἀκούων; ἐπειδὴ δὲ ὁ (74) μέγας τῶν ψυχῶν ἱατρὸς τέλειόν σε ποιῆσαι βούλεται τοῖς καιριωτάτοις ἐλλείποντα, οὐ δέξῃ τὴν χάριν, ἀλλὰ πενθεῖς καὶ σκυθρωπάσεις; Ἐκείνης μὲν γὰρ δῆλος εἰ τῆς ἐντολῆς μακρὰν ὑπάρχων, καὶ ψευδῶς σεαυτῷ προσμαρτυρήσας αὐτὴν, ὅτι ἡγάπησας τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν (75). Ἰδοὺ γὰρ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου προσταχθὲν ἐλέγχει σε παμπληθὲς τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης ἀπολείπομενον. Εἰ γὰρ ὅπερ διεβεβαίωσω ἀληθὲς ἦν, ὅτι ἐφύλαξας ἐκ νεότητος τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης, καὶ τοσοῦτον ἀπέδωκας ἐκάστῳ ὅσον καὶ σεαυτῷ, πῶθεν σοι ἡ τῶν χρημάτων αὐτῇ περιουσία; Δαπανητικὸν γὰρ πλούτου ἡ θεραπεία τῶν δεομένων· ὀλίγα μὲν ἐκάστου πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ἐπιμέλειαν δεχομένου, πάντων δὲ ὁμοῦ καταμεριζομένων τὰ ὄντα, καὶ περὶ αὐτοὺς (76) δαπανῶντων. Ὅστε ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν οὐδὲν περισσότερον κέκτηται τοῦ πλησίον· ἀλλὰ μὴ φαινέτω ἔχων κτήματα πολλά. Πῶθεν ταῦτα (77); ἢ δῆλον, ὅτι τὴν οἰκείαν ἀπόλαυσιν προτιμοτέραν τῆς τῶν πολλῶν παραμυθίας ποιοῦμενος. Ὅσον οὖν πλεονάζεις τῷ πλούτῳ, τοσοῦτον ἐλλείπεις τῇ ἀγάπῃ. Ἐπεὶ πάλαι ἂν ἐμελέτησας (78) τῶν χρημάτων τὴν ἀλλοτριώσιν, εἰ ἡγάπηκεις σου τὸν πλησίον (79). Νυνὶ δὲ προσπέφυκέ σοι τὰ χρήματα πλέον ἢ τὰ μέλη τοῦ σώματος, καὶ λυπεῖ σε αὐτῶν ὁ χωρισμὸς ὡς ἀκρωτηριασμὸς τῶν καιρίων. Εἰ γὰρ ἀμφίεσας γυμνὸν, εἰ ἔδωκας πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, εἰ ἡ θύρα σου ἀνέωκτο (80) παντὶ ξένῳ, εἰ ἐγένου πατὴρ ὀρφανῶν, εἰ παντὶ συνέπασχας ἀδυνάτῳ, ὅπερ ποίων ἂν νῦν ἐλυπήθης χρημάτων; Ποῦ δ' ἂν καὶ ἐδυσεράνας ἀποτιθέμενος τὰ λειπόμενα, πάλαι μελετήσας αὐτὰ διακινῶν τοῖς ἐνδεέσι; Εἴτα, ἐν μὲν πανηγύρεϊ οὐδεὶς λυπεῖται προέμενος τὰ ὑπάρχοντα (81) καὶ ἀντικτῶμενος τὰ ἐνδέοντα· ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν ἐλάττονος τιμῆς τὰ πολυτέμνητα πρὴνται, τοσοῦτ' αἰσθάνεται, ὡς λαμπροῦ αὐτοῦ τοῦ συναλλάγματος γενομένου· σὺ δὲ λυπῇ, χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ κτήματα διδοῦς (82)· τουτέστι, λίθους καὶ κοῦν παρεχόμενος, ἵνα κτήσῃ τὴν μακαρίαν ζωὴν.

⁷⁴ Matth. xix, 19, 20.

deri duriora : in quibus quid ei tantopere displicere potuerit, non video. Cum enim hoc loco non de consiliis, sed de praeceptis agatur; profecto qui aliqua servavit, debet et reliqua servare, si regnum Dei consequi velit.

(74) Antiqui duo libri ἐπεὶ δὲ ὁ. Reg. primus et δὲ ὁ.

(75) Editi ὡς σεαυτὸν. At mss. nonnulli ὡς ἑαυτὸν. Haud longe Colb. tertius παρὰ τοῦ Κυρίου προσταθέν, id quod a Domino propositum est.

(76) Editio utraque περὶ ἑαυτοῦς : id quod ita vertit interpres, et reliqua in omnes alios dividuntur, quorum quisque suam portionem absumit, cum potius vetere debuisset, et omnes quae sua sunt pariter dividunt, et in sese absumunt. Sed, nisi valui fallor, nihil horum voluit Basilii; nec dubito quin in vulgatis vitii aliquid insit. Puto igitur ex

A qui quod reliquum est non ⁵² adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi. Ac quidem si medicus ea membra quae a natura vel a quapiam infirmitate mutila habes, restitutum se promitteret, profecto id cum maiore non audires : quia vero magnus animorum medicus te praecipuis rebus destitutum vult perfectum reddere, beneficium ejusmodi non accipis, sed luges ac maestas efficeris. Nam aperte atque evidenter procul abes ab illo praecepto, ac falso illud a te perfici testaris, videlicet quod dilexisti proximum tuum sicut teipsum ⁷⁵. Ecce enim hoc Domini praecepto convinceris quam longissime abesse a vera charitate. Nam si verum erat quod affirmasti, servasse te a juventute dilectionis praeceptum, ac tantum tribuisse unicuique quantum et tibi ipsi, unde, quaeso, haec tibi divitiarum copia? Nam egenorum cura opes absunt, cum pro sua quisque necessitate accipiat pauca, cunctique suas simul facultates partiantur, et in egenorum usus impendant. Quare qui diligit proximum uti seipsum, nihil amplius quam proximum possidet. Atqui constat habere te opes multas. Undenam haec? nisi quod procul dubio levamen multorum et commoda tuis ipsius commodis postposuisti. Itaque quo magis abundas divitiis, eo magis charitate destitueris. Etenim jamdudum pecuniam cum caeteris communicare cogitasses, si proximum tuum dilexisses. Nunc autem opes tibi arctius quam ipsamet corporis membra adhaerescunt; dolesque dum a te separantur, perinde ac si praecipuae corporis partes amputarentur. Nam si induisses nudum, si dedisses esurienti panem tuum, si fores tuae aperte fuissent hospiti omni, si orphanorum exstitisses pater, si miseratus fuisses infirmum omnem; de quibus, quaeso, opibus nunc doleres? Quomodo nunc aegre ferres residuas opes deponere, si jam pridem eas in egenos distribuendas curasses? Ad haec, in nudinis quidem nemo dolet quod pecunias suas profundat, et vicissim comparat quibus opus habet; contra, quo viliori pretio res pretiosissimas emerit, hoc magis gaudet, ut qui egregie negotia tus sit : tu vero doles, quod aurum et argentum et opes partiris; hoc est, lapidem ac pulverem tradis, ut beatam vitam acquiras.

D Coisl. legendum esse περὶ αὐτοῦς, hoc est, περὶ δεομένων, in egentes. Et vero omnes qui charitatis praeceptum servant, facultates suas partiantur, easque in egenorum usus absumunt.

(77) Colb. primus πῶθεν οὖν ταῦτα.

(78) Πάλαι ἂν ἐμελέτησας, x. τ. λ. Verte, Jamdudum exercitatus esses in alienandis facultatibus, si proximum dilexisses. Sic etiam paulo post, c. 12, πάλαι μελετήσας, jampridem in illis egeno distribuendis exercitatus. MARAN.

(79) Editi τὸν πλησίον ὡς σεαυτὸν. Sed illud, ὡς σεαυτὸν, in antiquis libris deest.

(80) Codices duo σου ἠνέωκτο.

(81) Reg. orimus προέμενος τὰ παρόντα.

(82) Editi διαδιδούς. At mss. plerique omnes κτῆματα διδοῦς.

2. Sed cui tibi usui aurum? Pretiosa te veste amicis? Atqui duorum cubitorum tunica satis tibi fuerit, et unius pallii amictus omnem indumentorum necessitatem explebit. Uterisne divitiis ad lautius vivendum? Verum panis unus exsatiando ventri sufficit. Quid igitur tristitia afficeris? ejusnam rei fecisti jacturam? an gloriæ quæ ex divitiis oritur? At si terrenam gloriam non quæsieris, veram illam ac splendidam gloriam, 53 quæ te in regnum cælorum deducet, invenies. Sed divitias habere, jucundum est per se, etiamsi nullus ex eis fructus capiat. Sed certe rerum inutilium studium vanum esse et inutile, cuique notum est. Verumtamen mirum forte tibi videbitur quod dicturus sum, sed nihilominus quavis re alia certius est. Divitiæ eo quod Dominus admonet modo dispersæ solent permanere; retentæ vero, ad alios transferri. Si custodies, non habebis; si disperseris, non amitties. *Dispersit enim, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum* 54. Porro non vestimentorum neque alimentorum causa plerique divitiarum studio tenentur: sed quoddam est artificium a diabolo excogitatum, ut sumptuum faciendorum occasiones innumere suggerantur divitibus; adeo ut superflua et inutilia tanquam necessaria requirant, nihilque eis satis sit ad faciendos quos excogitarint sumptus. Dividunt enim opes et in præsentem usum, et in futurum: partem quidem sibi, partem vero liberis servant. Deinde easdem partiuntur in excogitatas variorum sumptuum occasiones. Nam audias velim ad qualia destinentur. Hæc pecunia, inquit, in usu sit, illa vero maneat recondita: item quæ in usu est, necessitatis excedat metam: hæc ad magnificentiam domesticam insumatur, illa pompæ et fastui externo inserviat: hæc sumptus large suppeditet iter facienti, illa domi manenti lautum victum et magnificentem instruat; sic ut subeat mihi mirari quot sint excogitati inanes sumptus. Innumeri habentur currus, aliis sarcinæ, aliis homines ipsi vehuntur, illic sunt ære et argenio obiecti.

54 Psal. cxi, 9.

(83) Verbum καταχρᾶσθαι cum usitate dicatur pro eo quod est abuti, hic tamen usurpari videtur simpliciter pro eo quod est uti. Si quis tamen aliter sentiat, ei ita interpretari licet: Abuterisne divitiis? Statim duo mss. χαμαὶ-ζητῆς.

(84) Utraque editio Basil. et Paris. cum Reg. tertio et cum Coisl. ἀνόητός ἐστιν ἡ τῶν χρημάτων σπουδή, Sed certe divitiarum curam nihil prodesset, cuique perspectum est. At Colbertini primus et tertius et Oliv. et Angl. et Reg. secundus ἡ τῶν ἀχρήστων σπουδή, Sed certe rerum inutilium curam inutilem esse, cuique notum est: quod, ut mihi quidem videtur, et sanius est et verius. Nam Basilius respondet iis, qui dicerent divitiis per se tales esse, ut delectationem afferrent, etiamsi ex eis nullus fructus caperetur; atque eorum sententiam irridet, quasi diceret: Quasi vero non omnibus notum sit, studium earum rerum quæ inutiles sunt, et ex quibus nihil emolumenti percipitur, vanum esse et inutile. Reg. primus ἀνόητός ἐστιν... παντὶ που γινώριμον: quam falsam scripturam secutus Volaterranus, ita interpretatus fuerat, Quod itaque stultum sit pecuniarum studium, cuius liquet.

2. Ἀλλὰ τί χρήσῃ τῷ πλούτῳ; Ἐσθῆτι πολυτιμῇ τῷ περιβαλεῖς σεαυτόν; Οὐκ οὖν δύο μὲν σοι πηγῶν χιτωνίσκος ἀρκέσει, ἐνὸς δὲ ἱματίου περιβολὴ πᾶσαν τῶν ἐνδυμάτων ἐκπληρώσει τὴν χρείαν. Ἀλλ' εἰς τροφὴν καταχρήσῃ (83) τῷ πλούτῳ; Εἰς ἄρτος ἰκανὸς ἀποπληρώσαι γαστέρα. Τί οὖν λυπῆ; ὡς τίνας στερούμενος; ὁδῆς τῆς ἀπὸ τοῦ πλούτου; Ἀλλ' ἐὰν μὴ χαμαὶ ζητήσῃς τὴν δόξαν, εὐρήσεις τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην καὶ λαμπρὰν προάγουσάν σε ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἔχειν τὸν πλοῦτον ἀγαπητόν ἐστι, καὶ μὴδὲν ἀπ' αὐτοῦ περιγίνεται θρῆλας. Ὅτι μὲν οὖν ἀνόητός ἐστιν ἡ τῶν ἀχρήστων σπουδὴ (84), παντὶ γινώριμον. Πλὴν ἀλλὰ παράδοξον ἴσως (85) φανέεται σοι ὁ μέλλων λέγειν· παντὸς δὲ ἐστὶν ἀληθέστερον. Σκορπισόμενος ὁ πλοῦτος, καθ' ὃν ὁ Κύριος ὑποτίθεται τρόπον, πέφυκε παραμένειν συνεχόμενος δὲ, ἀλλοτριουῖσθαι. Ἐὰν φυλάσῃς, οὐχ ἔχεις (86)· ἐὰν σκορπίσῃς, οὐκ ἀπολείς· Ἐσκορπίσε γὰρ, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀλλ' οὐ γὰρ ἱματίων ἐνεκεν οὐδὲ τροφῶν ὁ πλοῦτός ἐστι τοῖς πολλοῖς περισπούδατος, ἀλλὰ τις ἐπινενόηται μεθοδεῖα τῷ διαδόλῳ, μυρία τοῖς πλουσίοις δαπάνης ἀφορμὰς ὑποβάλλουσα, ὥστε τὰ περιττὰ καὶ ἀχρήστα ὡς ἀναγκαῖα σπουδάζεσθαι, μὴδὲν δὲ αὐτοῖς ἐξαρκεῖν πρὸς τὴν τῶν ἀναλωμάτων ἐπίνοιαν. Καταμερίζουσι γὰρ τὸν πλοῦτον πρὸς τε τὴν παρούσαν χρείαν, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσιν· καὶ τὸν μὲν ἑαυτοῖς, τὸν δὲ παισὶν ἀποτίθενται. Εἴτα καὶ διαιροῦσι τὸν αὐτὸν εἰς ἀφορμὰς δαπάνης ποικίλης (87). Οἶαι γὰρ αὐτῶν αἱ διατάξεις, ἄκουσον. Ἐστω, φησὶν, ὁ μὲν ἐν χρήσει πλοῦτος, ὁ δὲ ἀπόθετος· καὶ ὁ ταῖς χρεῖαις ὑπηρετούμενος ὑπερβαίνειτω τῶν ἀναγκαιῶν τὸν ὅρον· οὗτος πρὸς τὰς κατ' οἶκον πολυτελείας παρέστω, ἐκείνος πρὸς τὰς ἐξωθεν φαντασίας ὑπηρεταίτω· ὁ μὲν ὀδοιποροῦντι χορηγείτω τὴν πολυτέλειαν, ὁ δὲ ἐφ' ἐστίας μένοντι λαμπρὸν καὶ περιδλεπτον κατασκευάζετω (88) τὸν βίον· ὥστε μοι θαυμάζειν ἔπεισι τῶν περιττῶν τὴν ἐπίνοιαν. Ὅχημά τ' ἐστὶ μυρία, τὰ μὲν σκευαγωγούντα, τὰ δὲ αὐτοὺς περιφέροντα, χαλκῷ καὶ ἀργύρῳ (89) κεκα-

tum sit pecuniarum studium, cuius liquet.

(85) Editi παράδοξον μὲν ἴσως. Vocula μὲν abest a libris antiquis.

(86) Reg. primus οὐχ ἔχεις.

(87) Editi ποικίλας. Libri antiqui ποικίλης. Ibidem Coisl. et tres Colbertini διατάξεις ἄκουσον. Ultima vox et in editis et in multis Regiis mss. deest. Subinde editi φασίν. At mss. φησὶν.

(88) Colb. primus μένεται... κατασκευάζων, Alia pecunia domi maneat, lautum victum et magnificentem instructura.

(89) Editio Paris. περιφέροντα, χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, Auro et argento obiecti. At editio Basil. et sex mss. χαλκῷ καὶ ἀργύρῳ, Ære et argento obiecti; et ita Volaterranus et legerat et verterat. Quod ait Combessius, vertendum esse auro pro ære, non viderat videlicet libros antiquos; ob idque audiendus non est. Horum dissimilia non sunt quæ narrat Ambrosius lib. De Nabuthæ Jæraelita, num. 54. Et quanquam breviora sunt, mihi bubium non est quin Latinus orator, cum scriberet, Græcum oratorem sibi imitandum proposuerit.

λυμένα. Ἴπποις παμπληθεῖς, καὶ οὗτοι γενεαλογού-
μενοι ἀπὸ εὐγενείας πατέρων, ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι.
Οἱ μὲν τρωφῶντας αὐτοὺς κατὰ τὴν πόλιν περιφέ-
ρουν· ἄλλοι συνθηρεύουσιν, ἄλλοι πρὸς ὁδοπορίαν
ἐξησχημένοι. Χαλινόι καὶ (90) ζῶναι καὶ περιδέερα,
πάντα ἀργυρᾶ, πάντα χρυσόπαστα. Τάπητες ἀλουρ-
γοί, κοσμοῦντες τοὺς ἵππους ὥσπερ νυμφίους· ἡμιό-
νων πλῆθος, κατὰ χρόαν διηρημένων· ἡνίοχοι τούτων,
ἀλλήλων διάδοχοι, οἱ προτρέχοντες, οἱ παρεπόμενοι.
Τῶν ἄλλων οἰκετῶν ἀριθμὸς ἀπειρος πρὸς πᾶσαν
αὐτοῖς πολυτέλειαν ἐξαρκῶν· ἐπίτροποι, ταμίαι,
γεωργοί, παντοδαπῆς ἐμπειροὶ τέχνης, τῆς τε ἀναγ-
καίας καὶ τῆς πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ τρωφὴν εὐρημέ-
νης· μάγειροι, σιτοποιοί, οἰνοχόαι, θηρευταί, πλά-
σται, ζωγράφοι, ἡδονῆς παντοίας δημιουργοί. Ἀγέλαι
καμήλων, τῶν μὲν ἀχθοφόρων, τῶν δὲ νομάδων, ἵπ-
πων ἀγέλαι, βουκόλια, ποίμνια, σφάερα, οἱ τούτων
νομεῖς, γῆ ἡ πᾶσι τούτοις πρὸς τροφήν ἐξαρκούσα,
καὶ ἔτι ταῖς προσόδοις (91) τὴν πλοῦτον αὐξοῦσα·
λουτρά ἐν πόλει· λουτρά κατ' ἀγρούς· οἶκοι παντο-
δατοῖς μαρμάροις περιλαμπόμενοι, ὁ μὲν Φρυγίου
λίθου, ἄλλος Λακωνικῆς ἢ Θεσσαλικῆς πλακῆς· καὶ
τούτων οἱ μὲν ἐν χειμῶνι θάλλοντες, οἱ δὲ ἀναψύ-
χοντες ἐν τῷ θέρει. Ἐδαφος ταῖς ψφίδι διηρησμέ-
νον, χρυσὸς ὑπαλειφῶν τὸν ὄροον. Ὅσον δὲ τῶν
τοίχων διαφεύγει τὴν πλάκα, ταῖς τῆς γραφικῆς ἀν-
θεσι καλλωπίζεται.

5. Ἐπειδὴν δὲ εἰς μυρία διασπώμενος ὁ πλοῦτος ἐτι
περιτεύῃ, κατὰ γῆς ὠθεῖται, καὶ ἐν ἀπορρήτοις φυ-
λάττεται. Ἀθλον γὰρ τὸ μέλλον, μή ποτε τινὲς ἀδό-
κητοι ἡμᾶς καταλάβωσι χρεῖαι. Ἀθλον μὲν οὖν, εἰ
ἤσεις πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ κατορωρυγμένου χρυτίου·
οὐκ ἄθλος δὲ ἡ ζημία τῆς ἀπανθρώπιαις τῶν τρέ-
πων. Ὅτε γὰρ οὐκ ἡδυνήθης ταῖς μυρίαῖς ἐπινοαῖς
ἐκδανᾶναι τὸν πλοῦτον, τότε αὐτὸν εἰς τὴν γῆν
ἀπεκρύψω. Μανία δεινὴ, ἕως μὲν ἐν μετάλλοις ἦν· ὁ
χρυσὸς, ἀνερευνᾷ (92) τὴν γῆν· ὅτε δὲ φανερὸς ἐγέ-
νετο, πάλιν ἐν τῇ γῇ αὐτὸν ἀφανίζει. Εἴτα, οἶμαι,
συμβαίνει σοι κατορύσσοντι τὸν πλοῦτον συγκα-
τορύσσειν καὶ τὴν καρδίαν· Ὅπου γὰρ ὁ θεσπάρχης σου,
φησὶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία. Διὰ τοῦτο λυποῦναι αἱ
ἐντολαί· ἀβύτων γὰρ ἑαυτοῖς τὸν βίον τίθενται, μὴ
ταῖς (93) ἀνωφελέσι δαπάναις ἐνασχολοῦμενοι. Καί
μοι δοκεῖ τὸ πάθος τοῦ νεανίσκου, ἡ τῶν παραπλη-
στίων αὐτοῦ, παρόμοιον εἶναι, ὥσπερ ἂν εἰ τις ὁδοι-
πὸρος ἐπιθυμῇ πόλεως τίνος συντόμως τὴν μέχρως
αὐτῆς ὁδὸν διανύσας, εἴτα αὐτοῦ που περὶ τὰ πρὸ τῶν
τειχῶν καταλύσειε πανδοχεῖα, ὅκω μικρὰς κινήσεως
τὸν τε προὔπάρχοντα πόνον ἀρχεῖν, καὶ τῆς ἱστορίας
τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν ἑαυτὸν ἀποκλείων. Τοιοῦτοί
εἰσιν οἱ τὰ μὲν ἄλλα ποιεῖν καταδεχόμενοι, ἀντιβαί-
νοντες δὲ πρὸς τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀπόθεσιν.

⁹⁰ Matth. vi, 21.

(90) Colb. primus χαλινόι δὲ καί·

(91) Colb. tertius καὶ ἐπὶ ταῖς προσόδοις.

(92) Editi et Colb. secundus ἀνερευνᾷ, male. At
Colb. tertius et Reg. itidem tertius ἀνερευνᾷ, bene.
Mox editi εἰς τὴν γῆν. Veteres aliquot libri ἐν τῇ γῇ

A Equi quam plurimi, atque illorum genus, ut fit in
hominibus, a majorum splendore commendatur.
Alii hosce voluptarios circumvehunt per urbem :
alii venationi, alii itineri consiciendo inserviunt.
Freni, cingula, collaria, omnia argentea, intexta
auro omnia. Purpurea strata, equos velut sponso-
s ornantia, mulorum colore distinctorum multitudo,
quorum aurigæ sibi invicem succedentes, præeunt
alii, alii sequuntur. Reliquorum famulorum nume-
rus infinitus, qui sibi ad magnificentiam omnis ge-
neris ostentandam sufficiat; procuratores, promi,
agricolæ, ministri cujuscunque artis periti, tum
ejus quæ necessaria est, tum ejus quæ ad volup-
tatem deliciasque inventa est, coci, pistores, pin-
cernæ, venatores, fectores, pictores, omnigenæ vol-
uptatis opifices. Camelorum greges, partim ad
onera ferenda, partim ad pascua destinati, equorum
armenta et boum, greges ovium et porcorum, ho-
rum pastores; agri qui non modo iis omnibus pas-
cendis sufficiant, sed qui etiam per reditus ex se
provenientes divitias 54 adaugeant; balnea in
urbe, balnea ruri; ædes, quæ fulgent marmoribus
omnis generis; aliud est ex Phrygio lapide, aliud
ex Laconicis aut Thessalicis crustis: atque ex his
ædibus aliæ in hieme calefaciunt, aliæ refrige-
rant æstate. Pavimentum calculis variatum, lacu-
naria auro sublita. Quidquid autem parietum in-
crustatum non est, id picturæ floribus exornatur.

5. Cum autem in sexcentos usus distractæ divi-
tiæ redundant adhuc, tum in terra deluduntur, et
in abditis locis asservantur. Incertum est enim
quod futurum est, ne forte in quasdam inexpecta-
tas necessitates incidamus. Imo incertum, an de-
fosso auro sis opus habiturus: sed incerta non est
inhumanorum morum pœna. Postquam enim innu-
meris artificibus aurum absumere non potuisti, tunc
illud sub terra occultast. Insania ingens, dum qui-
dem aurum in metallis erat, terram scrutari: cum
autem jam in propatulo est, rursus illud in terra
abscondere. Deinde, opinor, contingit tibi quisquis
opes defodis, ut et cor tuum una defodias. Nam,
inquit, ubi thesaurus tuus, ibi et cor⁹². Oh id præ-
cepta eos afficiunt tristitia; vitam enim ducunt
sibi intolerandam, nisi inutilibus sumptibus occu-
pentur. Atque quod huic adolescenti aut reliquis
ei consimilibus contigit, id mihi videtur esse ejus-
modi, tanquam si videlicet quispiam viator urbis
alicujus videndæ desiderio ductus, strenue ad eam
usque contendat: deinde illic pro mœnibus in ho-
spitiis commoratus, atque ab exiguo motu per segni-
tiem deterritus, et insumptum prius laborem inuti-
lem reddat, et a videndis urbis ornamentis se ipse
excludat. Tales sunt qui alia quidem mandata con-

Ibidem Colb. secundus ἀφανίζει. Sabinde Colb.
tertius οἶμαι συμβαίνει.

(93) Editi τίθενται καὶ ταῖς, male. Libri veteres
ut in contextu.

ficere volunt, sed opes exuere recusant. Vidi ego non paucos jejunantes, orantes, ingemiscientes, pietatem omnem, quæ sine impensa exerceri potest, excolentes, at ne unum quidem obolum egenis offerentes. Quæ his utilitas est reliquæ virtutis? Non enim excipit ipsos regnum cælorum: Nam, inquit, *facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum*⁹⁴. Utique sic perspicua sententia est; verax qui enuntiat, et tamen qui morem gerant, pauci. Et quomodo, inquit, vivemus relictis omnibus? qualis autem futura est mundi species ac status, vendentibus omnibus, et nemine suo non derelinqunt? Cave scisciteris ex me eorum quæ præcepta sunt, intelligentiam. Novit legislator efficere, ut id etiam quod fieri non potest, possit tamen cum lege componi atque aptari. Cor autem tuum velut in trutina exploratur, utrum ad vitam veram, an ad præsentis delicias declinet. Nam putare debent qui prudenter judicant, usum divitiarum ad dispensationem concessum esse, non ad voluptatem; et si his exuantur, par est eos letari velut alienis privatos, non ægre ferre quasi sua amittentes. Quid igitur afflictare? quid animo discruciare cum audis: *Vende quæ habes*? Etenim si te sequerentur in futurum sæculum, non sic quidem essent studiosius exquirenda, utpote quæ a præmiis illic repositis obscurerentur: sin autem necesse est ea hic manere, cur, his divenditis, lucrum inde non exportamus? Tu vero aurum cum das, et emis equum, non mæres: cum vero peritura impertis, regnum cælorum pro ipsis recepturus, lacrymas effundis, et rejicis rogantem, ac dare recusas, sexcentas tibi sumptuum causas comminiscens.

4. Quid respondebis judici tu qui parietes vestis, hominem non vestis? qui equos ornat, fratrem panniculis laceris coopertum aspernaris? qui putrescere sinis frumentum, esurientes non alis? qui defodis aurum, oppressum contemnis? Quod si habueris quoque uxorem divitiarum amantem, morbus duplo major efficitur: nam et delicias accendit, et studium auget voluptatis, et cupiditatibus vanis stimulos admovet, lapides quosdam excogi-

⁹³ Luc. XVIII, 25.

(94) Antiqui duo libri εὐλάβειαν ἐπιδεικνυμένους.

(95) Reg. primus βασιδὸς εἰσελθεῖν.

(96) Editi et Regii secundus et tertius et Colbertini secundus et tertius καὶ τὸ δυνατόν, Novit legislator efficere, ut id etiam quod fieri potest, cum lege componi possit et aptari. At Coisl. et Reg. primus et Colb. itidem primus καὶ τὸ ἀδύνατον, Novit legislator efficere, ut id etiam quod fieri non potest, possit tamen cum lege componi et aptari: quam scripturam ut veram sequimur. Cum enim Basilius velit hoc loco commendare potentiam legislatoris atque sapientiam, voce ἀδύνατον uti debuit. Quid enim magis effecerit legislator, si cum lege conciliet quæ fieri possunt? Sed maxime potentia ejus sapientiaque commendabitur, si id etiam quod fieri non potest, cum lege componat et aptet. Ejus igitur loci hæc est sententia: Ita potens est legislator Deus, ut quæ viribus naturæ fieri non possunt, ea tamen ejus auxilio atque gratia facile effici possint. Nec

A οἶδα πολλοὺς νηστεύοντας, προσευχομένους, στενάζοντας, πᾶσαν τὴν ἀδάπανον εὐλάβειαν ἐνδεικνυμένους (94), ὁβολὸν δὲ ἓνα μὴ προτεμένους τοῖς ὀλιγομένοις. Τὶ ὄφελος τούτοις τῆς λοιπῆς ἀρετῆς; Οὐ γὰρ παραδέχεται αὐτοὺς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· διότι *Εὐκολώτερον*, φησί, *καμηλὸν διὰ τρυμαλιᾶς βασιδὸς εἰσελθεῖν* (95), ἢ *πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν*. Ἀλλ' ἡ μὲν ἀπόφασις οὕτως ἐνασθῆς, καὶ ὁ εἰπὼν ἀφευδῆς· οἱ δὲ πειθόμενοι σπάνιοι. Καὶ πῶς βιωσόμεθα πάντα ἀποκτησάμενοι; φησί· τί δὲ τὸ σχῆμα τοῦ βίου ἐσται, πάντων πωλούντων καὶ πάντων ἀποκτωμένων; Μὴ ἐρώτα με διάνοιαν δεσποτικῶν προσταγμάτων. Οἶδεν ὁ νομοθετήσας καὶ τὸ ἀδύνατον (96) συναρμόσαι τῷ νόμῳ. Σοῦ δὲ ὥσπερ ἐπὶ τρυτάνης δοκιμάζεται ἡ καρδιά, πότερον πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀληθινὴν ἢ πρὸς τὴν παρούσαν ἀπάλαυσιν καταβρέπει. Οἰκονομικὴν γὰρ τοῦ πλοῦτου τὴν χρῆσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπολαυτικὴν τοὺς σωφρόνως λογιζομένους νομίζειν προσῆκει· καὶ ἀποτιθεμένους, χαίρειν ὡς ἀλλοτρίων χωριζομένους, ἀλλ' οὐχὶ δυσχεραίνειν ὡς τῶν οὐκίων ἐκπίπτοντας. Τί οὖν λυπῇ; τί καταπενθεῖς τῇ ψυχῇ, ἀκούων· *Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα* (97); Εἰ μὲν γὰρ ἤκολούθει σοι πρὸς τὸ μέλλον, οὐδὲ οὕτως ἂν ἦν περισπούδαστα, (98) ὑπὸ τῶν ἐκεῖ τιμίων ἐπισκοτούμενα· εἰ δὲ ἀνάγκη μένειν ἐνταῦθα, τί μὴ, πώλησαντες, τὰ ἀπ' αὐτῶν κέρδος ἀπενεγώμεθα; Σὺ δὲ, χρυσὸν μὲν διδοῦς, καὶ ἵππον κτώμενος, οὐκ ἀθυμεῖς· φθορὰ δὲ προτέμενος, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἀντιλαμβάνων, δακρύεις, καὶ ἀρνῇ τὸν αἰτούντα, καὶ ἀνανεύεις τὴν δόσιν, μυρίας προφάσεις ἀναλωμάτων ἐπινοῶν.

4. Τί ἀποκριθῇς τῷ κριτῇ ὁ τοὺς τοίχους ἀμφιεννύς, ἄνθρωπον οὐκ ἐνδύεις; ὁ τοὺς ἵππους κοσμῶν, τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονοῦντα περιορᾷς; ὁ καταστήτην τὸν σίτον, τοὺς πεινῶντας οὐ τρέφεις; ὁ τὸν χρυσὸν κατορύσσων, τοῦ ἀγχομένου (99) καταφρονεῖς; Ἐάν δὲ δὴ καὶ γυνὴ φιλόπλουτος συνοικῇ, διπλάσιον ἢ νόσος· τὰς τε γὰρ τρυφὰς ἀναφλέγει; καὶ τὰς φιληδονίας συναύξει, καὶ κέντρα ταῖς περιέργοις ἐπιθυμίαις ἐνέησι, λίθους τινὰς ἐπινοοῦσα, μαργαρίτας

D etiam aberraturum puto, qui veroa Basilii ita accipiet: Novit legislator, id etiam quod perquam difficile factu est, facile factu per gratiam reddere. Nam vocem ἀδύνατον pro re perquam difficili quandoque usurpari notum est. Nec quemquam movere debet eorum codicum auctoritas, in quibus δυνατόν legitur. Verisimile enim sit, ita correctum esse ab aliquo, qui falso sibi in animum induxisset vocem ἀδύνατον duriorum esse atque asperiorum.

(97) In Colbertinis primo et tertio post illud, ὑπάρχοντα, addita sunt hæc verba, καὶ ὅς πτωχοῖς, et da pauperibus. Mox editi ἠκολούθει σοι καί: sed voculam καὶ delevimus, fidem antiquorum librorum secuti.

(98) Quod ait Basilius, *offundi tenebras a præmiis illic repositis*, hanc habet sententiam, vilesce divitias, si cum præmiis vitæ æternæ comparentur.

(99) Reg. primus et Colb. itidem primus τοὺς ἀρχομένους.

καὶ σμαράγδους καὶ νακίνθους, καὶ χρυσὸν, τὸν μὲν χαλκεύουσα, τὸν δὲ ἐξυφαίνουσα, καὶ διὰ πάσης ἀπειροκαλῶν τὴν νόσον αἰξουσα. Οὐ γὰρ ἐκ παρέργου ἡ περὶ ταῦτα σπουδὴ, ἀλλὰ καὶ νύκτες καὶ ἡμέραι τὰς περὶ τούτων μερίμνας (1) ἔχουσι. Καὶ μυριοὶ τινὲς κόλακες, ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ὑποτρέχοντες, συνάγουσι τοὺς ἀνθοθαφεῖς, τοὺς χρυσοκόχλους, τοὺς μυρεφούς, τοὺς ὑφάντας, τοὺς ποικιλτάς. Οὐδένα χρόνον ἀναπνεῖν δίδωσι τῷ ἀνδρὶ ἐκ τῶν συνεχῶν αὐτῆς ἐπιταγμάτων. Οὐδεὶς ἐξαρκεῖ πλοῦτος ταῖς γυναικείαις ἐπιθυμίαις ὑπηρετούμενος, οὐδ' ἂν ἐκ ποταμῶν ἐπιβρέῃ· ὅταν σπουδάζηται μὲν (2) παρ' αὐταῖς τὸ βαρβαρικὸν μύρον, ὡς τὸ ἐξ ἀγορᾶς ἔλαιον, τὰ δὲ ἐκ θαλάττης ἀνθῆ, ἡ κόχλος, ἡ πίννα, ὑπὲρ τὸ ἐκ τῶν προβάτων ἔριον. Χρυσὸς δὲ, περισφίγγων τοὺς βαρυτίμους· τῶν λίθων, ὁ μὲν τ.ς αὐταῖς προμετωπίδιος γίνεται κόσμος, ὁ δὲ περιανχένιος· καὶ ἄλλος ἐν ζώναις, καὶ ἄλλος· τὰς χεῖρας ὀσμεῖ καὶ τοὺς ποδας. Χαίρουσι γὰρ αἱ φιλόχρυσοι δεδεμέναι ταῖς χειροπέδαις, μόνον ἐὰν χρυσὸς ὁ δεσμών αὐτάς ᾖ. Πότε οὖν ψυχῇ ἐπιμελήσεται ὁ γυναικείαις ἐπιθυμίαις ὑπηρετούμενος; Ὡς περὶ γὰρ τὰ ὑπόσθρα τῶν πλοίων καταγίδες καὶ ῥάλοι, οὕτως (3) αἱ πονηραὶ τῶν γυναικῶν διαθίσεις τὰς ἀσθενεῖς ψυχὰς τῶν συνοικούντων καταθαπίζουσι. Πρὸς τούτοις δὴ οὖν διεκλόμενος ὁ πλοῦτος ὑπὸ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλήλους νικούντων ταῖς ἐφευρέσει τῶν ματαίων, εἰκότως οὐδένα καιρὸν ἔχει (4) πρὸς τοῦς ἐξωθεν παρακύπτειν. Ἄλλ' ἐὰν μὲν ἀκοῆς, Πάλλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ὅς πτωχοῖς, ἵνα ἔχῃς ἐφόδια πρὸς τὴν αἰωνίαν ἀπόλαυσιν, ἀπέρχῃ λυπούμενος· ἐὰν δὲ ἀκοῆς, Δὲ χρήματα γυναιξὶ χλιδύσαις, δὲ λιθοξόοις, τέκτοσι, ψηφιδέταις, ζωγράφοις, χείρεσι ὡς (5) ὁ τῆς χρημάτων τιμιώτερον κατακτώμενος. Οὐχ ὅρας τοὺς τοίχους τούτους τοὺς ὑπὸ τοῦ χρόνου καταρρένέας, ὡς τὰ λείψανα, ὥς περ σκόπελοι τινες, διὰ τῆς πόλεως πάσης (6) ἀνέχουσι; Πόσον ἦσαν κατὰ τὴν πόλιν πένητες, τούτων ὑγειομένων, οἱ διὰ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν ὑπὸ τῶν τότε πλουσίων παρεωρῶντο; Ποῦ τοίνυν ἡ λαμπρὰ τῶν ἔργων κατασκευὴ; ποῦ δὲ ὁ ἐπὶ τῇ τούτων μεγαλοουργίᾳ ζηλούμενος; Οὐ ταῦτα μὲν (7) συγχέχεται καὶ ἡφάνισται, ὥς περ τὰ κατὰ παιδῶν ἐν ταῖς ψάμμοις ὑπὸ τῶν παίδων φιλοτεχνούμενα, ὁ δὲ ἐν τῷ ᾄδι καίται, ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ματαίων μεταμελόμενος; Μεγάλην ἔχε τὴν ψυχὴν· τοῖχοι δὲ καὶ μικροὶ καὶ μεῖζους (8) τὴν αὐτὴν χρεῖαν πληροῦσιν. Ὅταν παρέλθω εἰς οἰκίαν ἀνδρὸς ἀπειροκάλου καὶ ὀφιπλοῦτος (9), καὶ ἴδω αὐτὴν παντοίως

tans, margaritas, smaragdos, hyacinthos : aurum itidem partim eudens, partim texens, et omnigenis ineptiis morbum adaugens. Non enim obiter his datur opera, sed diu noctuque eadem curantur. Quin et innumeri assentatores earum cupiditatibus suppetias venientes, accersunt tinctores, aurifices, unguentarios, textores, artifices acu pingentes. Ne que virum ullo tempore respirare sinit, ut quæ assiduis ipsum imperiis divexet. Opes nullæ possunt muliebres cupiditates explere, ne si fluant quidem ex fluminibus : quandoquidem barbaricum unguentum quasi allatum ex foro oleum exquirunt. Adhæc flores marini, conchylium, pinna, eaque copiosior quam ovium lana. Aurum autem lapides ingentis pretii connectens, partim earum fronti ornamento est, partim collo : itidem aliud inest zonis, aliud manus vincit ac pedes. Nam mulieres auri amantes manicis vinciri gaudent, modo aurum sit, quod ipsas vinciat. Quandonam igitur animæ curam habebit, qui muliebribus desideriis obsequitur? Nam ut putrefacta navigia procellæ et turbines, ita infirmas conjugum animas pravæ uxorum affectiones demergunt. Cum igitur ad tot ac tantos abusus distraherentur divitiæ a viro et uxore, sese invicem rerum vanarum excogitatione superantibus; non mirum, si illæ nullam opportunitatem nanciscantur ad externos perveniendi. Quod si audieris, *Vende quæ habes, et da pauperibus*, ut habeas viaticum ad æternam felicitatem, abis tristis; si vero audieris, *Da pecunias mulieribus luxuriosis*, da lapicidibus, fabris lignariis, hominibus calculos locantibus, pictoribus, tunc perinde gaudes ac si quidquam pecuniis pretiosius acquiras. Non vides mœnia hæc temporis diuturnitate collapsa, quorum reliquæ velut scopuli quidam 56 per totam urbem eminent? Quot, cum exstruerentur, erant in urbe pauperes, qui ob collatum in ea studium a divitiibus ejus temporis negligebantur? Jam vero ubinam est splendidus operum apparatus? ubi ille, qui magnopere laudabatur ob eorum magnificentiam? Nonne hæc ita prolapsa sunt et abolita, ut ea, quæ in arena a pueris ludentibus exstruuntur? nonne in inferno jacet ille ipse, quem ejus quod rebus vanis impensum est studii poenitet? Sis animo magno : muri tum parvi, tum magni, usum eundem explent. Quando in domum inepti viri et perquam divitis præteriens ingredior, videoque ipsam omnigenis ornamentis fulgentem, intelligo eum nihil re-

(1) Colb. primus τὴν περὶ ταῦτα μερίμναν.

(2) Colb. primus ὅταν σκευάζηται μὲν. Mox idem codex καὶ ἡ πίννα. Qui comparaverit quæ hic dicuntur de mulierum quarundam luxu, cum iis quæ de eodem argumento scripsit Ambrosius lib. de Nab. Jez. cap. 5, num. 26, facile, opinor, fatebitur multa ex Basilianis imitata esse. Sed quod hoc ipso in loco ait Ambrosius, *delectari et compedibus mulieres, dummodo auro ligentur*, id expressum fuit ad verbum e Basilio, qui paulo infra ita loquitur : Χαίρουσι γὰρ αἱ φιλόχρυσοι δεδεμέναι ταῖς χειροπέδαις, μόνον ἐὰν χρυσὸς ὁ δεσμών αὐτάς ᾖ.

(3) Regii codices et editi ῥάλοι, οὕτως. At Colbertini ῥάλοι ἀεὶ ἀφανίζουσιν, οὕτως, etc.

(4) Reg. primus καιρὸν ἀγεῖ.

(5) Colb. primus χείρεσι ὡς.

(6) Reg. primus πόλεως ἀπάσης. Notarunt typographi Parisienses in ora libri, sermonem hic institui de Cæsarea Cappadociæ, quæ in honorem Cæsaris instaurata fuerat. Tiberium esse tradit Eusebius in *Chronico*, circa Olympiadem CC. Legas velim eruditissimam notam Ducæi.

(7) Reg. primus οὐ τὰ μὲν. Ibidem editi συγχέχεται τε καὶ. Vocula τε abest a multis codicibus.

(8) Reg. primus μικροὶ καὶ μεγάλοι : sed in ora libri addidit librarius γρ. καὶ μεῖζους.

(9) Quid vox ὀφιπλοῦτος sibi velit, satis non intelligere se notavit Combefisius : cujus nota a cæ-

bus visibilibus antiquius ac carius habere, sed ornare diligenter inaninata, animam vero incultam relinquere. Quem tandem, quæso, ampliorem usum exhibent argentei lecti, mensæ argenteæ, tori eburnei et sellæ eburneæ, sic ut horum causa divitiæ ad pauperes non transeant, quanquam innumeri stant pro foribus, nullam non emittentes vocem miserabilem? Tu vero negas te daturum, aisque sufficere te non posse rogantibus. Et lingua quidem iuras te non posse, sed a manu argueris: etsi enim illa taceat, mendacium tamen tuum declarat annuli pala coruscans. Quot potest tuus annulus unus aere alieno liberare? quot domos corruentes erigere? Arca tua vestiaria vel unica potest totum populum frigore rigentem anicire; et tamen sustines pauperem non donatum dimittere, haud reveritus justam iudicis compensationem. Non misertus es, non consequere misericordiam; non apertisti domum, a regno excluderis; panem non dedisti, non accipies vitam æternam.

5. Verum pauperem dicis teipsam, atque de hoc mihi tecum convenit. Pauper enim est, qui multis indiget. Sed insatiabilis cupiditas indigos vos multarum rerum efficit. Talentis decem decem alia adjicere conaris: viginti coactis, totidem quæris, neque appetentiam sistit quod semper a te additur, imo accendit appetitum. Quemadmodum enim ebrijs vini accessio bibendi sit occasio: sic etiam recens ditati ubi multa acquisierint, plura concupiscunt, semper addendo morbum nutrientes, eisque suum studium cedit in contrarium. Neque enim præsentia bona cum tanta sint, tantum illos exhilarant, quantum contristant quæ desunt; ea, inquam, quæ sibi deesse putant, adeo ut semper curis conficiatur eorum animus, dum majora comparare nituntur. Nam cum lætari ipsos par esset, ac gratiam habere, quod tam multis sunt opulentiores: contra, ægre ferunt ac dolent se forte ab uno aut altero locupletiore superari. Ubi vero fuerint hunc divitem assecuti, confestim ditiori adhuc **57** pares fieri conantur: et ubi eum quoque attigerint, studium suum ad alium transferunt. Quemadmodum ii qui scalas conscendunt, pede semper ad superiorem gradum erecto non prius conquiescunt, quam ad summum perveniant: sic quoque hi non cessant ab appetenda potentia, donec in sublime evecti,

riosis legi potest. Mihi satis probabile videtur, voce hac hic indicari hominem, qui ad vespem usque vitæ divitijs colligit, nec unquam iis satiatur. *Ὅταν παρῆλθω εἰς οἰκίαν ἀνδρὸς ἀπειροκόλου καὶ ὀφειλοῦτος.* Verte: Quando in domum ingredior hominis inepti et sero ditati. Homines illi sero ditati iidem sunt ac qui paulo post, n. 5, vocantur νεόπλουτοι, recens ditati, et idcirco magis insolescunt quam qui in magnis opibus nati sunt. Hi p. 57, dicuntur ἐκ μικρῶς δυναμένως (sic enim apud Symeonem Logothetam legitur serm. 6, pag. 502) προσεθόντες, et eum summijs comparantur, quorum parva initia.

MARAN

A γεγανωμένην ἄνθρσιν, οἶδα, ὅτι οὗτος οὐδὲν τῶν ὀρωμένων τιμιώτερον κέκτηται, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄψυχα καλλωπίζει, τὴν δὲ ψυχὴν ἀδόσητον ἔχει. Ποίαν, εἰπέ μοι, χρεῖαν περισσοτέραν παρέχουσιν ἀργυραὶ κλῖναι καὶ τράπεζαι ἀργυραὶ, ἐλεφάντιναι στιβάδες καὶ ἐλεφάντινοι δίφροι, ὥστε τὸν πλοῦτον διὰ τὰυτὰ μὴ διαβαίνειν πρὸς τοὺς πτωχοὺς, καίτοι μυριοὶ ἐφεστᾶσι (10) τῇ θύρᾳ, πᾶσαν ἐλεεινὴν ἀφιέντες φωνήν; Σὺ δὲ ἀρνῇ τὴν δόσιν, ἀδύνατον εἶναι λέγων ἐπαρκεῖν τοῖς αἰτοῦσι. Καὶ τῇ μὲν γλῶσση ἐξόμνουςαι, ὑπὸ δὲ τῆς χειρὸς διελέγῃ· σιωπῶσα γάρ σου ἡ χεὶρ τὴν ψευδολογίαν κηρύσσει, περιστραπτομένη ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ δακτυλίου σφενδόνης. Πόσους δύναται (11) εἰς σου δακτύλιος χρεῶν ἀπολῦσαι; πόσους οἴκους καταπίπτοντας ἀνορθῶσαι; Μία σου κιβωτὶς ἱματίων δύναται δῆμον ὅλον ῥίγνONTα περιβαλεῖν· ἀλλ' ὑπομένεις ἀπρακτον ἀποπέμψαι τὸν πέντην, οὐ φοβούμενος τὸ δίκαιον τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ κριτοῦ. Οὐκ ἠλέησας, οὐκ ἐλεθῆθης· οὐκ ἤνοιξας τὴν οἰκίαν (12), ἀποπεμφθήσης τῆς βασιλείας· οὐκ ἔδωκας τὸν ἄρτον, οὐ λήψῃ τὴν αἰώνιον ζωὴν.

5. Ἀλλὰ πέντην λέγεις σαυτόν· κάγω συντίθεμαι. Πέντης γάρ ἐστιν ὁ πολλῶν ἐνδεής. Πολλῶν δὲ ὕμᾱς ἐνδεής ποιεῖ τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀκέρεστον. Τοῖς δέκα τάλαντοις δέκα ἑτερα προστιθέναι σπουδάξεις (13)· ἐπειδὴν εἴκοσι γένηται, ἄλλα τοσαῦτα ἐπιζητεῖς, καὶ αἰεὶ σοι τὸ προστιθέμενον, οὐχὶ τὴν ὁρμὴν ἴσησιν, ἀλλ' ἀναφλέγει τὴν βρεξίν. Ὅσπερ γάρ τοῖς μεθύουσιν ἀφορμὴ τοῦ πίνειν ἢ προσθήκη τοῦ οἴνου γίνεται, οὕτω καὶ οἱ νεόπλουτοι, πολλὰ κτησάμενοι, πλείονων ἐπιθυμοῦσι, τῷ αἰεὶ προστιθεμένῳ τὴν νόσον τρέφοντες, καὶ περιτρέπεται αὐτοῖς ἡ σπουδὴ πρὸς τὸ ἐναντιόν. Οὐ γὰρ εὐφραίνει αὐτοὺς τὰ παρόντα τοσαῦτα ὄντα, ὅσον (14) λυπεῖ τὰ ἐνδεόντα ἅπερ ἂν αὐτοῖς ἐλλείπειν ὑπόθωνται· ὥστε αἰετὴν τὴν ψυχὴν αὐτοῖς ταῖς μερίμναις ἐκτρίχουσιν, πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τὴν ἄμεινον ποιουμένοις. Δέον γὰρ αὐτοὺς εὐφραίνεσθαι καὶ χάριν ἔχειν, τοσούτων ὄντας εὐπορωτέρους· οἱ δὲ δυσφοροῦσι καὶ ὀδυῶνται, ὅτι ἐνός που ἡ δευτέρου τῶν ὑπερπλουτούντων ἀπολιμπάνονται. Ὅταν τοῦτον τὸν πλοῦτον καταλάβωσιν, εὐθύς τῷ πλουσιωτέρῳ παρισωθῆναι φιλονεικοῦσι· κἂν ἐπ' ἐκεῖνον φθάσωσιν, ἐπὶ τὸν ἄλλον τὴν σπουδὴν μεταφέρουσιν. Ὅσπερ οἱ τὰς κλίμακας ἀναβαίνοντες, αἰεὶ πρὸς τὴν ὑπερκειμένην βαθμίδα τὸ ἥγχιον αἶροντες, οὐ πρότερον ἴστανται πρὶν ἂν τῆς ἀκρας ἐφίκωνται· οὕτω καὶ οὗτοι οὐ παύονται τῆς κατὰ τὴν δυναστείαν ὁρμῆς, ἕως ἂν

(10) Editi ἐφεστᾶσαι. At multi mss. ἐφεστᾶσι.

(11) Illud Basilii, πόσους δύναται, etc., sic expressit Ambrosius eodem libro *De Nab.* cap. 15, num. 56: Totius vitam populi poterat annuli tui gemma serrare.

(12) Colb. primus τὴν οἰκίαν σου. Aliquanto post mss. nonnulli τὴν αἰώνιον ζωὴν.

(13) Colb. tertius ἄλλα δέκα τάλαντα προστιθέναι σπουδάξετε: qui tamen codex mox habet ἐπιζητεῖς: ex quo sit, ut mendum subsit in loco alterutro. At Colb. primus utroque in loco numerum multitudinis praeferit, σπουδάξετε.... ἐπιζητεῖτε.

(14) Colb. primus ὅσον ὀδυᾷ.

ὁψωθέντες, ἀπὸ μετεωροῦ τοῦ πτώματος ἑαυτοὺς καταρρήξωσι (15). Τὴν σελευκίδα τὸ ὄρνεν ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἀκόρεστον εἶναι ὁ κτίστης τῶν ὅλων ἐμψαλίσθη· οὐ δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῶν πολλῶν ἀκόρεστον σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν κατεσκεύασας. Ὅσα βλέπει ὁ ὀφθαλμὸς, τοσούτων ἐπιθυμεῖ (16) ὁ πλεονέκτης. Οὐ πλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὄρνεν, καὶ οὐ χορηγήσεται φιλάργυρος τοῦ λαμβάνειν. Ὁ ὅδης οὐκ εἶπεν, Ἀρκεῖ, οὐδὲ ὁ πλεονέκτης εἰπέ ποτε, Ἀρκεῖ. Πότε χρῆσθαι τοῖς παρούσι; πότε ἀπολαύσεις αὐτῶν, αἰ τοῖς πόνοις τῆς κτήσεως συνεχόμενος; Οὐαὶ οἱ συνάπτορες οἰκίᾳ πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγιζότες, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται τι. Σὺ δὲ τί ποιεῖς; Οὐ προφασίῃς μυρία, ἵνα λάθῃς τὰ τοῦ πλησίον; Ἐπισκοπεῖ μοι, φησὶν, ἡ τοῦ γείτονος οἰκία, θορύβους ἐνέησιν, ἡ τὸ πλανώμενον (17) ὑποδέχεται, ἡ δὲ τι ἂν τύχῃ αἰτιασάμενος, περιελαύνων, καὶ ἐξωθῶν, καὶ ἔλκων αἰ, καὶ σπράσσων, οὐ πρότερον παύεται, πρὶν ἂν ἐπαγάγῃ αὐτοῦ ἀνάγκην μεταναστάσεως. Τί τὸν Ναθοὺθάν τὸν Ἰεζραηλίτην ἀπέκτειναν (18); Οὐχ ἡ τοῦ Ἀχαάβ ἐπιθυμία τοῦ ἀμπελώνος; Πονηρὸς ἐν πόλει σύνοικος, πονηρὸς ἐν ἀγροῖς, ὁ πλεονέκτης. Ἡ θάλασσα οἶδε τὰ ὅρια αὐτῆς (19)· ἡ νῦξ οὐχ ὑπερβαίνει ὁροθεσίας ἀρχαίας. Ὁ δὲ πλεονέκτης οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὐ γνωρίζει ὅρον, οὐ συγγνωρεῖ ἀκολουθεῖα διαδοχῆς, ἀλλὰ μιμεῖται τοῦ πυρὸς τὴν βίαν· πάντα ἐπιλαμβάνει, πάντα ἐπινέμεται. Καὶ ὥσπερ οἱ ποταμοὶ, ἐκ μικρᾶς (20) τῆς πρώτης ἀρχῆς ὀρμηθέντες, εἰτα ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις ἀνυπόστατον λαβόντες τὴν αὐξήσιν, τῷ βλαύῳ τῆς φορᾶς τὸ ἐνιστάμενον παρασύρουσιν· οὕτω καὶ οἱ ἐπὶ μέγα τῆς δυνάμεως προελθόντες (21), ἐκ τῶν ἥδῃ καταδυναστευθέντων τὴν τοῦ πλείον ἀδίκειν δύναμιν προσλαμβάνοντες, τοῖς προδικημένοις τοὺς λειπομένους καταδουλοῦνται, καὶ γίνεται αὐτοῖς δυνάμει αὐξήσις ἡ περιουσία τῆς πονηρίας. Οἱ γὰρ προπεπονηότες κακῶς, ἡναγκασμένῃν αὐτοῖς παρεχόμενοι τὴν βοήθειαν, τὰς καθ' ἑτέρων βλάβας καὶ ἀδικίας συνεχπονοῦσι. Ποῖος γὰρ γείτων, ποῖος σύνοικος, τίς συναλλάκτης οὐ παρασύρεται; Οὐδὲν ὑφίσταται τὴν βίαν τοῦ πλοῦτου· πάντα ὑποκύπτει τῇ τυραννίδι, πάντα ὑποπτήσσει τὴν δυναστείαν (22), πλείονα λόγον ἐκάστου τῶν ἡδικημένων ἔχοντος μὴ προτπαθεῖν τι κακὸν, ἢ δίκην λαβεῖν ὑπὲρ τῶν φθασάντων. Ἐπάγει τὰ ζεύγη τῶν βοῶν, ἀροτριᾷ, κατασπείρει, θερίζει τὰ μὴ προσήκοντα. Ἐὰν ἀνταίψῃς, αἱ πληγαὶ· ἐὰν ὁδύρῃ, ὕδρεων γραφαί, ἀγῶγίμος εἶ,

A alto casu seipsos contundant. Avem seleucidem universorum opifex hominum gratia condidit insatiabilem; tu vero in multorum perniciem animum tuum inexplebilem effecisti. Quaecunque videt oculus, ea concupiscit avarus. Non explebitur oculus videndo²⁰, neque avarus satiabitur accipiendo. Infernus non dixit, Sufficit; neque avarus unquam dixit, Sufficit²¹. Quandonam uteris praesentibus? quando his frueris tu, qui semper parandi labore detineare? Vae qui conjungunt domum ad domum, et agrum ad agrum connectunt, ut a proximo aliquid auferant²². Tu vero quid facis? An non innumera causaris, ut rem proximi usurpes? Mihi, inquit, tenebras offundit domus vicini, turbas excitat, aut erroneas suscipit; aut tandem quidvis aliud praetextens, exagitans, extrudens, trahens semper ac lacerans, non prius finem facit, quam eum alio migrare coegerit. Quid Nabutham Jezraelitem interemit²³? Nonne cupiditas Achaab vitium illius concupiscientis? Avarus, malus in urbe, malus ruri vicinus est. Novit mare terminos suos: nox antiquos limites sibi praescriptos non transgreditur. At vero avarus non veretur tempus, non agnoscit terminum, successionis ordini non cedit; sed ignis vim imitatur, invadit omnia, omnia depascitur. Et ut flumina ex parvo initio profecta, deinde per eas quae paulatim sunt accessiones intolerabiliter aucta, quidquid obsistit et objicitur, id violento impetu secum trahunt; ita etiam avari ad magnam potentiam proveciti, ubi ex iis quos jam potentia sua oppressere, inferendae injuriae facultatem ampliore adepti sunt, tunc reliquos una cum iis quos prius injuria affecere, redigunt in servitutem, atque potestatis incrementum fit ipsis occasio major nequitiae. Nam qui prius damnum acceperat, inviti ipsos adjuvantes, ipsi quoque noxas aliis et injurias accersunt. Quis enim vicinus, quis contubernalis, quis ex eis quibuscum commercia habent, non attrahitur? Nihil vim sustinet divitiarum, tyrannidi cedunt omnia, potentiam omnia formidant; cum unusquisque eorum qui jam injuria affecti sunt, magis sollicitus sit, ne quid mali ulterius patiatur, quam ut de eis quae perpeccus est, vindictam sumat. Dives incitat juga boum, arat, serit, metit messem ad se non attinentem. Si contradicas, plagae: si conquerare, ageris reus injuriarum, addiceris servituti, habitabis carcerem: parati syco-

¹⁹ Eccle. i, 8. ²⁰ Prov. xxvii, 20; xxx, 16. ²¹ Isa. v, 3. ²² III Reg. xxi.

(15) Coll. primus ἑαυτοὺς καταρρήξωσι.

(16) Reg. primus κατεσκεύασας· ὅσον βλέπει ὁ ὀφθαλμὸς, τοσούτων ἐπιθυμεῖ.

(17) Editi πεπλανημένον. Antiqui duo libri ἀποπλανώμενον. Alii quatuor πλανώμενον: qua voce Combefisius significari vult haereticum. Hic enim, inquit, Basilii aetate, vexandi proximum maximus praetextus. Sed cum avari ne cogitare quidem de haereticis soliti sint, arbitror intelligi potius debere erroneos: qui cum omnibus hominibus infesti sint, speciosam conquerendi causam avaris illis dare poterant. Mox unus ms. ἂν τύγῃ. Subinde Coll.

tertius πρότερον παύσεται.

(18) Editi et sex mss. τὸν Ἰσραηλίτην ἀπέκτειναν. Sed recte adnotavit Combefisius, pro Ἰσραηλίτην legendum esse Ἰεζραηλίτην. Statim mss. nonnulli οὐχ ἡ τοῦ. Editi οὐχὶ τοῦ.

(19) Coll. tertius ὅρια αὐτῆς.

(20) Coll. primus ἀπὸ μικρᾶς.... λαμβάνοντες τὴν.

(21) Coll. tertius οὕτω καὶ οἱ πλοῦστοι ἐκ μικρᾶς δυνάμεως πρ. Ibidem editi προσελθόντες. At mss. nonnulli παρελθόντες.

(22) Editi δυναστείαν αὐτοῦ. Vox αὐτοῦ deest in mss. multis.

phantæ, qui te vocent in vitæ periculum. Denique tecum bene actum putabis; si etiam aliud quidpiam adjiciens his molestiis libereris.

6. Velim te ab injustitiæ operibus paululum **58** respirare, et cogitationibus tuis otium dare, tecum ut reputes ad quem finem studium ejusmodi rerum tendat. Habes tot jugera terræ arabilis, totidem terræ arboribus consistæ, montes, campos, saltus, fluvios, prata. Quid igitur post hæc? Nonne tres tantum terræ cubiti te expectant? Nonne paucorum lapidum onus misero corpori custodiendo erit satis? Cujus rei gratia laboras? Ob quam rem inique agis? Quid manibus colligis infructuosa? Atque utinam infructuosa, non materiam igni æterno! Num tandem resipiscas ab hac ebrietate? Num recipies te ad sanio-rem mentem? Num tui juris eris? Num Christi judicium tibi pones ob oculos? Quam allaturus es excusationem, cum ii qui injuria affecti fuerint, jam te circumstantes, adversum te clamabunt coram æquo judice? Quid ergo facies? quos conduces patrones? quos testes produces? quomodo corrumpes judicem, qui nullis artibus decipi potest? Nullus ibi adest rhetor; non sunt verba suasoria, quibus judicis veritas circumveniri possit; non sequuntur adulatores, non pecuniæ, non fastus dignitatis: desertus ab amicis, destitutus fautoribus, sine patrocinio, citra delensionem, pudore suffusus deprehenderis, tristis, moestus, solitarius, fiducia ac libertate loquendi carens. Quocunque enim convertes oculos, clara et aperta conspicias scelerum argumenta, hinc pupilli lacrymas, illinc viduæ gemitum, aliunde egenos abs te pugnis obtusos: servos, quos cecidisti: vicinos, quos ad iracundiam provocasti: insurgent adversum te omnia: te tuarum actionum malarum chorus pravus stipabit. Quemadmodum enim umbra corpus, sic peccata animas comitantur, gestorum imaginem claram exprimentia. Quapropter illic negandi non est locus, sed obturatur os vel impudentissimum. Nam ipsa cujusque opera, non quidem vocem emittentia, sed talia apparentia, qualia a nobis peracta sunt, ferunt testimonium. Quomodo potero tibi ob oculos horrenda illa ponere? Itaque si audieris, si flectaris, recordare illius diei, in quo *Revelatur ira Dei de celo*²⁸. Veniat tibi in mentem gloriosus adventus Christi; cum *Qui bona egerint, resurgent in resurrectionem vitæ; qui vero mala, in resurrectionem judicii*²⁹. Tunc verecundia æterna peccatoribus, *Et ignis æmulatio, quæ*

²⁸ Rom. i, 18. ²⁹ Joan. v, 29.

(23) Colb. primus γινόμενων συντάττεται. Colb. tertius συντάτταται. At Coisl. et alii duo mss. cum editis συντάτταται, bene.

(24) Voculam οὖν addidimus ex antiquis tribus libris.

(25) Editi et Colb. tertius κατησχυμένος ἀπολειφθήσῃ, pudore suffusus relinqueris. Colb. secundus ἀποληφθήσῃ. At Colb. primus et Regii tres mss. cum editione Basil. παραληφθήσῃ, deprehenderis, rectius.

(26) Reg. primus περιστοιχίζεται σοι.

Α οικήσεις τὸ δεσποτήριον, οἱ συκοφάνται εὐτρεπεῖς, εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ ζῆν κίνδυνον καθιστώντες. Ἀγαπήσεις, καὶ ἄλλο τι προσδοῦς, ἀπληγάθαι πραγμάτων.

6. Ἐβούλεμην σε μικρὸν ἀναπνεῦσαι τῶν ἔργων τῆς ἀδικίας, καὶ δοῦναι σχολὴν τοῖς σεαυτοῦ λογισμοῖς, ὥστε ἐνθυμηθῆναι πρὸς ὅποιον πέρας ἡ σπουδὴ τῶν γινόμενων συντάτταται (23). Ἐχεις γῆς ἀροσίμου πλέθρα τόσα καὶ τόσα, γῆς πεφυτευμένης τσαῦτα ἔτερα, ὄρη, πεδία, νάπας, ποταμούς, λιβάδας. Τί οὖν μετὰ τσαῦτα; Οὐχὶ τρεῖς σε πῆχεις ἀναμένουσιν οἱ πάντες; Οὐχὶ λίθων ὀλίγων βάρος ἀρκέσει πρὸς φυλακὴν τῇ δυστήνῃ σαρκί; Ὑπὲρ τίνος μοχθεῖς; ὑπὲρ τίνος παρανομεῖς; Τί συνάγεις γεροὺς ἀκαρπίας; Εἶθ' ἀκαρπίας καὶ μὴ ὕλην τῷ αἰωνίῳ πυρὶ! Οὐ νήφεις ποτὲ ἀπὸ τῆς μέθης ταύτης; Οὐχ ὕγαινεῖς τοὺς λογισμούς; Οὐ σεαυτοῦ γενήσῃ; Οὐ πρὸς ὀφθαλμῶν λήψῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον; Τί ἀπολογίῃ, ἐπειδὴν σε κύκλῳ περιστάντες οἱ ἡδικοῦμενοι καταβοῶσι σοι ἐπὶ τοῦ δικαίου κριτοῦ; Τί οὖν (24) ποιήσεις; ποίους συνηγόρους μισθώσῃ; ποίους μάρτυρας παραστήσεις; πῶς παραπεισὲς τὸν ἀπαράλογιστον δικαστὴν; Οὐκ ἐνὶ ῥήτωρ ἐκεῖ· οὐκ ἐνὶ πιθανότῃς ῥημάτων, κλέψαι δυναμένη τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἀκολουθοῦσιν οἱ κλόακες, οὐ τὰ χρήματα, οὐκ ὁ ἔγκος τοῦ ἀξιώματος· ἐρημος φίλων, ἐρημος βοηθῶν, ἀσυνηγόρητος, ἀναπολόγητος, κατησχυμένος παραληφθήσῃ (25), σκυθρωπὴς, κατηφής, μεμονωμένος, ἀπαρῥησίαστος. Ὅπου γὰρ ἂν περιαγῆς τὸν ὀφθαλμὸν, ἐναργεῖς ὄψει τῶν κακῶν τὰς εἰκόνας· ἐνθεν τοῦ ὀφθαλμοῦ τὰ δάκρυα, ἐκείθεν τῆς χήρας τὸν στεναγμὸν, ἐτέρωθεν τοὺς κατακονδυσισθέντας ὑπὸ σοῦ πένητας· τοὺς οἰκέτας, οὓς κατέβαινες· τοὺς γετόνας, οὓς παρώργιζες· πάντα σοι ἐπαναστήσονται· πονηρὸς χορὸς τῶν κληῶν σου πράξεων περιστοιχίζεται σε (26). Ὅσπερ γὰρ ἡ σὰρξ τῷ σώματι, οὕτω ταῖς ψυχαῖς αἱ ἀμαρτίαι παρέπονται, ἐναργῶς (27) τὰς πράξεις ἐξεικονίζουσαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἄρνησις ἐκεῖ, ἀλλ' ἐμφράσσεται τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀναίσχυντον. Αὐτὰ γὰρ ἐκάστου καταμαρτυρεῖ τὰ πράγματα, οὐ φωνὴν ἀφιέντα, ἀλλὰ τοιαῦτα φαινόμενα ὅσα ὑφ' ἡμῶν κατεσκευάσται. Πῶς σοι δυνηθῶ ὑπ' ὧν ἀγαγεῖν τὰ φοικτὰ (28); Ἐὰν ἄρα ἀκούσης, ἐὰν ἄρα ἐνδῶς, μνήσῃτι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐν ἣ Ἀποκαλύπτεται ὁργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ. Μνήσῃτι τῆς ἐνδόξου τοῦ Χριστοῦ παρουσίας (29), ὅτε ἀναστήσονται οἱ μὲρ τὰ ἀγαθὰ ἀρξάμενοι εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Τότε αἰσχύνῃ αἰώνιος τοῖς ἀμαρτωλοῖς, καὶ εὐρὸς ζῆλος

(27) Editio Paris. et Colb. tertius ἐναργῶς. Editio Basil. et aliquot mss. ἐναργεῖς. Mox duo mss. ἀλλὰ φράσσεται. Alius ἐμφράσσεται.

(28) Reg. primus ἀγαγεῖν τὰ φοικτὰ ἐκεῖνα. Haud ita multo infra Colb. primus ὁργὴ Θεοῦ. Vix Θεοῦ abest a vulgatis.

(29) Editio Paris. Μνήσῃτι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ ἀποκαλύπτεται ἡ ἐνδοξὸς τοῦ Χριστοῦ παρουσία. Editio Basil. et quatuor mss. ut in contextu, brevius et melius.

δοθῆναι μέλλων τοὺς ὑπερπαντίους. Ἐκεῖνα λυπεῖται σε, καὶ μὴ λυπεῖται σε ἡ ἐντολή. Πῶς σε δυσωπήσω; τί φοβέγομαι; Βασιλείας οὐκ ἐπιθυμεῖς; γένναν οὐ φοβῇ; πόθεν εὐρεθῇ ἱστίς τῇ ψυχῇ (30) σου; Εἰ γὰρ τὰ φρικτὰ οὐ ποιεῖ, τὰ φαιδρὰ οὐ προτρέπεται, λίθινη καρδίᾳ διαλεγόμεθα.

7. Διάβλεψον, ἄνθρωπε, πρὸς τὴν φύσιν τοῦ πλούτου. Τί τοσοῦτον ἐπιτάσσει περὶ τὸν χρυσόν; Λίθος ἐστὶν ὁ χρυσοῦς, λίθος ὁ ἀργυρος, λίθος ὁ μαργαρίτης, λίθος τῶν λίθων ἕκαστος· χρυσόλιθον, καὶ βηρύλλιον (31), καὶ ἀγάτης, καὶ ὀνάκιος, καὶ ἀμέθυσος, καὶ ἱασπίς. Ταῦτα δὴ τοῦ πλούτου τὰ ἄνθη· ὧν οὐ τὰ μὲν ἀποτίθεται κατακρύπτει, καὶ τοὺς διαφανεῖς τῶν λίθων σκότῳ καλύπτει (32)· τοὺς δὲ περιφέρει, τῶν βαρυτίμων ἐναθρονόμενος αὐτῶν τῇ αὐγῇ. Εἰπέ, τί θραλός σοι λίθους λαμπομένην περιστρέφει τὴν χεῖρα; Οὐκ ἐρυθρίδας λιθοδίων κισσῶν ὡς γυναῖκες, ὅταν κύωσι; Καὶ γὰρ ἐκεῖναι λιθίδια περιτρώγουσι, καὶ οὐ λήγως ἔχεις περὶ τὰ ἄνθη τῶν λίθων, σαρδόνυχας, καὶ ἱασπίδας, καὶ ἀμεθύσους ἐπιζητῶν. Τίς καλλωπιστής μιν ἡμέραν ἡδυνήθη τῷ βίῳ προσθεῖναι; τίνας ἐφείσατο θάνατος διὰ τὸν πλοῦτον; τίνας ἀπέσχετο νόσος διὰ τὰ χρήματα; Ἔως πότε χρυσοῦς, τῶν ψυχῶν ἡ ἀρχὴ, τὸ τοῦ θανάτου ἀγκιστρον, τὸ τῆς ἀμαρτίας δέλεαρ; Ἔως πότε πλοῦτος, ἡ τοῦ πολέμου ὑπόθεσις, δι' ἣν χαλκεύεται ὅπλα, δι' ἣν ἀκονάται ξίφη; Διὰ τοῦτον (33) συγγενεῖς ἀγνοοῦσι τὴν φύσιν, ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων φονικὸν βλέπουσι· διὰ τὸν πλοῦτον αἱ ἐρημίαι τοὺς φονεῦτάς τρέφουσιν, ἡ θάλασσα τοὺς καταποντιστάς, αἱ πόλεις τοὺς συκοφάντας. Τίς ἐστὶν ὁ ψεύδους πατήρ; τίς ὁ πλαστογραφίας δημιουργός; τίς ὁ τὴν ἐπιτοκίαν γεννήσας; Οὐχ ὁ πλοῦτος; οὐχ ἡ περὶ τοῦτον σπουδή; Τί πάσχετε, ἄνθρωποι; τίς ὑμῖν τὰ ὑμέτερα εἰς τὴν καθ' ὑμῶν (34) ἐπιβουλὴν περιέτρεψε; Συνεργία πρὸς τὸ ζῆν. Μὴ γὰρ ἐφόδια κακῶν ἐδόθη τὰ χρήματα; Αὐτρον ψυχῆς. Μὴ γὰρ ἀφορμὴ ἀπωλείας; Ἄλλ' ἀναγκαῖος ὁ πλοῦτος διὰ τοὺς παίδας. Εὐπρόσωπος ἀφορμὴ πλεονεξίας αὐτῇ· τοὺς γὰρ παῖδας προβάλλεσθε, τὴν δὲ καρδίαν πληροφορεῖτε. Μὴ αἰτιῶ τὸν θνατίον· ἴδιον ἔχει δεσπότην, ἴδιον οἰκονόμον· παρ' ἄλλου (35) τὴν ζωὴν ἐδέξατο, παρ' αὐτοῦ τὰς ἀφορμὰς ἀναμένει τοῦ βίου. Μὴ τοῖς γεγαμηκόσιν οὐκ ἐγγράφη τὰ Εὐαγγέλια· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς; Ὅτε ἦτε παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν εὐπαιδίαν, ὅτε ἡξίω γενέσθαι τέκνον πατρός, ἄρα προσέθηκας τοῦτο· Δός (36) μοι τέκνα, ἵνα παρακούσω τῶν ἐντολῶν σου; δός μοι τέκνα, ἵνα μὴ φθάσω

A consumptura est adeersarios³⁰. Hæc te tristitia afficiant, non molestum tibi sit ipsum præceptum. Quomodo flectam te? quid dicam? Regni non teneris desiderio? non times gehennam? unde sanitas animæ tuæ conciliabitur? Etenim si te non terrent horrenda, si læta ac hilaria non exstimulant, lapideum cor alloquimur.

7. Intuere, o homo, naturam divitiarum. Quid attonitus tantopere aurum miraris? Lapis aurum est, lapis argentum, lapis margarita, lapis lapidum unusquisque; chrysolithus, beryllus, achates, hyacinthus, amethystus et jaspis. 59 Hi sunt divitiarum flores, quorum tu partem ita recondis et abscondis, ut pellucidos quosdam lapillos tegas tenebris, alios circumferas, deque pretiosorum splendore glorieris.

B Dic, quæso, quid tibi prodest manum lapillis coruscantem circumvertere? Non te pudet instar mulierum gravidarum lapillos desiderare? Hæ enim arrodunt lapillos, et tu usque adeo avidus es pulchriorum quorumcumque lapillorum, ut sardonychæ, jaspides et amethystos diligenter conquiras. Quis ex iis qui plus æquo vestium elegantiam affectant, potuit unam diem suæ ipsius vitæ adjicere? cui pepercit mors ob divitias? a quo abstinuit morbus causa pecuniarum? Usquequo aurum, animarum laqueus, mortis hamus, peccatī illecebra? Quousque divitiæ belli causa, quibus constantur arma, quibus acuntur gladii? Propter opes cognati ignorant naturam, fratres oculis cædem spirantibus sese invicem conspiciunt; ob divitias deserta alunt homicidas, mare piratas, civitates sycophantas.

C Quis est mendacii pater? quis conflictæ accusationis opifex? quis parens perjurii? Nonne divitiæ? nonne earum studium? Quid facitis, o homines? quis vobis, quæ vestra sunt, in insidias vertit? Subsidium sunt vitæ. Absit enim ut pecuniæ datæ sint ad malorum incitamentum! Redemptio sunt animæ. Absit enim ut occasio sint exitii! Sed, inquis, necessariæ opes sunt propter liberos. Hæc est avaritiæ speciosa causa; liberos namque prætentitis, interea vero satisfacitis vestro animo. Insontem ac incusa: proprium dominum habet, proprium rectorem; ab alio vitam accepit, ab ipso vitæ subsidia exspectat. Numne iis qui matrimonio junguntur, scripta sunt Evangelia: Si vis perfectus esse, vende quæ habes, et da pauperibus³¹? Cum prolem numerosam peteres a Domino, cum rogares ut fieres liberorum pater, illudne addidisti: Da mihi liberos, tua ut violem præcepta? Da mihi sobolem, ut ad re-

³⁰ Hebr. x, 27. ³¹ Matth. xix, 21.

(30) Colb. primus τῆς ψυχῆς.

(31) Rursus Colb. primus χρυσόλιθος, βηρύλλιος. Alii quatuor mss. χρυσόλιθον, βηρύλλιον. Ambrosius et hunc Basilii locum ad orationem suam pereleganter accommodavit lib. De Nab. Jez. cap. 5, num. 26. Non abnuo, inquit, gratum quemdam lapidum istorum esse fulgorem, sed tamen lapidum.

(32) Colb. tertius σκότῳ κατακαλύπτει. Mox idem codex λίθους περιλαμπομένην.

(33) Veteres aliquot mss. διὰ τοῦτον. Editi διὰ

τοῦτο. Mox Reg. primus φονικὸν βλέποντες μαίνονται· διὰ.

(34) Colb. primus τίς ὑμῖν τὰ ὑμέτερα εἰς τὴν καθ' ὑμῶν. Statim aliquot mss. et editi συνεργία. Alii mss. σύνεργα. Invenimus in aliquibus mss. notam interrogationis post voces χρήματα et ἀπωλείας: sed quid hac opus sit, non video.

(35) Colb. tertius οἰκονόμον παρ' οὗ.

(36) Editi τοῦτο τὸ, Δός. At mss. aliquot τοῦτο· Δός.

gnum cœlorum non perveniam? Ad hæc voluntatis filii quis erit sponsor, quod videlicet datis rebus recte usus sit? Nam divitiis multis exstiterē libidinis ministræ atque impuritatis. An non audis Ecclesiasten dicentem: *Vidi languorem gravem, divitias custoditas ei, qui ab eis, in malum ei*³⁷. Ac rursus: *Relinquo ego ipsum homini, qui meus successor erit. Et quis novit an sapiens erit, an stultus*³⁸? Vide igitur ne divitias laboribus permultis coacervatas, aliis materiam peccatorum facias, posteaque plectaris duplici pœna, tum nomine eorum, quæ ipse inique egisti; tum **60** eorum, quæ alter abs te adjutus perpetravit. Nonne cunctis liberis propinquior tibi est anima tua? Nonne tibi majori necessitudine conjungitur quam cætera omnia? Prima cum sit, ei præcipuas hereditatis partes da, amplum vitæ subsidium ipsi tribue; et tunc facultates reliquas liberis distribues. Et quidem liberi, nulla a parentibus accepta hereditate, plerumque sibiipsis domos parant: at tuæ animæ, si eam semel negligas, quis miserebitur?

8. Hactenus ad eos quibus liberi sunt, sermonem habui; qui vero liberis carent, quamnam speciosam parcimoniam causam nobis afferunt? Non vendo quæ habeo, neque do pauperibus, ob necessarios vitæ usus. Dominus igitur magister tuus non est, neque Evangelium vitam tuam dirigit: sed tute tili legem sancis. Vide autem in quod periculum incidas ejusmodi cogitationibus. Etenim si hæc nobis ut necessaria Dominus præcepit, tu vero eadem tanquam quæ fieri non possint, rejicis, aliud nihil agis, nisi quod te ipsum legislatore prudentiorem dicis. Sed, inquis, posteaquam divitiis fruius fuero per omnem vitam meam; post finem vitæ meæ pauperes constituam hæredes facultatum mearum, eosque tabulis publicis ac testamentis bonorum meorum dominos declarabo. Cum jam non versabere inter homines, tum humanus fies et liberalis; cum mortuum te videro, tunc dicam te fratris amantem.

³⁷ Eccle. v, 15. ³⁸ Eccle. ii, 18, 19.

(37) Editio Paris. ἀρρωστίαν πολλήν καὶ δεινὴν· editio Basil. et sex mss. ἀρρωστίαν δεινὴν. Hæc Ecclesiastæ verba, πλοῦτον, etc., in editione Romana eodem quo apud Basilium modo leguntur; ob idque ex hac editione nostram interpretationem mutuati sumus. Vulg.: *Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole, divitiæ conservatæ in malum domini sui*: a quibus non multum abludit Ambrosianum illud lib. *De Nab. Jez.* cap. 5, num. 25: *Est languor malus, quem vidi sub sole, divitiis custodiri in malum possidentis eas*. Hæc eo retuli, ut ostenderem quo modo verba Ecclesiastæ accipi soleant. Sed Basilium, nisi valde fallor, ea longe aliter accepit, videlicet ἑλλειπτικῶς, sic ut subaudierit vocem γεννηθέντι. Licebit igitur, ut mihi quidem videtur, ad Basilii sensum sic interpretari: *Vidi languorem gravem, divitiis asservatas ei, qui ab ipso est, in perniciem ei*. Hoc est, asservatas ei, qui ab ipso genitus est, in perniciem ejus. Cum enim Basilium hoc loco totus sit in redarguendis parentibus, qui aiunt congregare se divitiis liberorum causa, credi merito potest verba Ecclesiastæ ad

εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Τίς δὲ καὶ ἐγγυητής ἐσται τῆς τοῦ παιδὸς προαιρέσεως, ὅτι εἰς δέον χρήσεται τοῖς δοθεῖσι; Πολλοὶ γὰρ ὁ πλοῦτος ὑπηρέτης ἀκολασίας ἐγένετο. Ἡ οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λέγοντος· *Εἶδον ἀρρωστίαν δεινὴν* (37), πλοῦτον φυλασσόμενον τῷ παρ' αὐτοῦ εἰς κακίαν αὐτῷ; καὶ πάλιν, ὅτι Ἀφίω ἐγὼ αὐτὸν τῷ (38) ἀνθρώπῳ τῷ μετ' ἐμέ. Καὶ τίς οἶδεν εἰ σοφός ἐσται ἢ ἄφρων; Ὑπάρχει οὖν μὴ, μετὰ μυρίων πόνων τὸν πλοῦτον ἀθροίσας, ὕλην ἀμαρτημάτων ἐτέροις παρασκευάσας, εἰτα εὐρεθῆς διπλᾶ τιμωρούμενος, ὥν τε αὐτὸς ἡ δίκησας, καὶ ὧν ἕτερον ἐφωδίασας. Μὴ οὐχὶ παντὸς τέκνου οικειότερα σοὶ ἐσιν (39) ἢ ψυχὴ; Μὴ οὐχὶ πάντων μᾶλλον εἰς οικειότητα προσεγγίζει; Πρώτῃ αὐτῇ ἀπόδος τὰ προσεδία τῆς κληρονομίας, πλουσίας αὐτῇ παράσχου τὰς ἀφορμὰς τῆς ζωῆς· καὶ τότε τοὺς παῖσι διαιρήσεις τὸν βίον. Οἱ μὲν γὰρ παῖδες παρὰ γονέων μὴ διαδεξάμενοι (40), ἑαυτοῖς πολλάκις οἴκους ἐποίησαν· ἡ ψυχὴ δὲ, παρὰ σοῦ ἐγκαταλειφθεῖσα, παρὰ τίνος ἐλεηθήσεται;

8. Εἰρηται πρὸς τοὺς πατέρας ἃ εἰρηται· οἱ ἄτεκνοι τίνα ἡμῖν εὐπρόσωπον αἰτίαν τῆς φειδωλίας προβάλλονται; Οὐ πῶλὼ τὰ ὑπάρχοντα, οὐδὲ δίδωμι τοῖς πτωχοῖς, διὰ τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας. Οὐκοῦν οὐχ ὁ Κύριός σου διδάσκαλος, οὐδὲ τὸ Εὐαγγέλιον ρυθμίζει σου τὸν βίον, ἀλλ' αὐτὸς σὺ νομοθετεῖς σεαυτῷ. Βλέπε δὲ εἰς οἷον κίνδυνον ἐμπίπτεις οὕτω διανοοῦμένως. Εἰ γὰρ ὁ μὲν Κύριος ὡς ἀναγκαῖα ἡμῖν διατάξαι, σὺ δὲ ὡς ἀδύνατα παραγράφῃ, οὐδὲν ἕτερον ἢ φρονιμώτερον σεαυτὸν εἶναι λέγεις τοῦ νομοθέτου. Ἀλλ' ἀπολαύσας αὐτῶν (41) παρὰ πᾶσάν μου τὴν ζωὴν, μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ βίου διαδόχους ποιήσονται τῶν ἐμοὶ προσδόντων τοὺς πένητας, γράμματα καὶ διαθήκαις κυρίου αὐτοῦ τῶν ἐμῶν ἀποδείξας. Ὅτε (42) οὐκέτι ἐσθὲν ἀνθρώποις, τότε γενήσῃ φιλόνητος· ὅταν νεκρὸν σε ἴδω, τότε σε εἰπω φιλόνητος. Πολλὴ σοὶ χάρις τῆς φιλοτιμίας, ὅτι ἐν τῷ μνήματι κείμενος, καὶ εἰς γῆν διαλυθεὶς, ἀδρὸς γέγο-

suum propositum accommodasse..

(38) Editi ἀφίω ἐγὼ τῷ. At mss. tres ἀφίω ἐγὼ αὐτὸν τῷ. Hoc est, ἀφίω ἐγὼ μόχθον, relinquo laborem. Ibidem Colb. primus σοφός ἐστιν. Haud longe aliquot mss. εἰτα εὐρεθήσῃ.

(39) Antiqui tres libri οικειότερα σοῦ ἐσιν. Statim Editi πρὸς οικειότητα ἐγγίζει. At mss. nonnulli uti in contextu.

(40) Editi παρὰ γονέων μὴδὲν διαδεξάμενοι. At sex mss. παρὰ γονέων μὴ διαδεξάμενοι. Unus e Combesianis δεξάμενοι. Aliquanto post Reg. primus αἰτία φιληδονίας προβάλλονται; *Quamnam voluptatis causam pretendunt?* Nec ita multo infra idem codex Κύριός σοι διδάσκαλος.

(41) Unus codex Colbert. αὐτῶν φησιν. Statim Reg. primas τῶν ἐμοὶ προσκόντων, non dissimili sensu.

(42) In Colb. primo pro ὅτε legitur ὅταν. Haud longe tres mss. τότε σε εἰπω. Vocula σε aberat a vulgatis. Subinde Editi ἐν τῷ τάφῳ. At mss. sex ἐν τῷ μνήματι.

νας ταῖς δαπάναις καὶ μεγάλῳ φυχῷ. Ποίων, εἰπέ μοι. A καὶ τῶν τοῦς μισθοὺς ἀπαιτήσεις, τῶν ἐν τῇ ζωῇ, ἢ τῶν μετὰ τὴν ἀποβίωσιν; Ἀλλ' ὅν μὲν ἐξῆς χρόνον, καθυδουπαθῶν τοῦ βίου καὶ τῇ τρυφῇ διαβρέων, οὐδὲ προσδίδειν ἡνείχου τοὺς πένυχτας· ἀποθανόντος δὲ ποία μὲν πρᾶξις; ποῖος δὲ μισθὸς ἐργασίας ὀφείλεται; Δεῖξον τὰ ἔργα, καὶ ἀπαιτεῖ τὰς ἀνταποδόσεις (43). Οὐδεὶς μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν πανήγυριν πραγματοῦται· οὐδὲ μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἐπελθὼν στεφανοῦται· οὐδὲ μετὰ τοὺς πολέμους ἀνδραγαθίζεται. Οὐ τοίνυν οὐδὲ μετὰ τὴν ζωὴν ἔστιν εὐσεβεῖν δηλονότι. Καὶ (44) γὰρ ἐν μέλανι καὶ γράμμασι κατεπαγγέλλη τὰς εὐπορίας. Τίς οὖν ἀναγγελεῖ σοὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐξόδου; τίς ἐγγυητὴς ἔσται τοῦ τρόπου τῆς τελευτῆς; Πόσοι ὑπὸ βιαίων ἀνθρωπάσθησαν συμπτωμάτων, οὐδὲ φωνῇ ῥῆξαι συγχωρηθέντες ὑπὸ τοῦ πάθους; Πόσους πυρετὸς ἐποίησεν ἐκφρονας; Τί οὖν ἀναμένεις καιρὸν, ἐν ᾧ πολλάκις οὐδὲ τῶν λογισμῶν ἔση τῶν σεαυτοῦ κύριος; Νῦν βαθεῖα, καὶ νόσος βαρεῖα, καὶ ὁ βοηθῶν οὐδαμοῦ· καὶ ὁ ἐφεδρεύων τῷ κλήρῳ ἔτοιμος, πάντα πρὸς τὸ ταυτὶ χρησίμων διοικούμενος, ἀπραχτὰ σοὶ (45) ποίων τὰ βουλευμάτα. Εἰτα περιβεβήμενος ὧδε καὶ ὧδε, καὶ ἰδὼν τὴν περιστάσαν σε ἐρημίαν, τότε αἰσθῆθαι τῆς ἀβουλίας· τότε στενάξεις τὴν ἀνοιαν, εἰς οἷον καιρὸν ἐταμείου (46) τὴν ἐντολὴν, ὅτε ἡ μὲν γλῶσσα παρεῖται, ἡ δὲ χεὶρ ὑπότρομος ἤδη κλονουμένη ταῖς συνολκαῖς, ὥς μήτε φωνῇ μήτε γράμμασι διασημῆναι (47) τὴν γνώμην. Καίτοι εἰ καὶ πάντα φανερώς ἐγγράπτω, καὶ πᾶσα φωνὴ διαβρόχῃν κεκήρυκτο, ἐν γράμμα παρεντεθὲν ἱκανὸν ἦν πᾶσαν μεταποιῆσαι τὴν γνώμην· μία σφραγὶς παραποιηθεῖσα, δύο ἢ τρεῖς μάρτυρες ἄδικοι, ὅλον ἂν τὸν κληρὸν ἐφ' ἐτέρους μετήνεγκαν.

una littera interposita omne tuum consilium transmutare posset; unicum item sigillum adulteratum, duo aut tres scelerati testes, totam ad alios

9. Τί οὖν σεαυτὸν ἐξαπατᾷς, νῦν μὲν κακῶς εἰς ἀπώλυσιν σαρκὸς τὸν πλοῦτον διατιθέμενος, ἐπαγγελόμενος δὲ εἰς ὕστερον ὣν οὐκέτι ἔση κύριος; Ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, πονηρὰ ἡ βουλὴ· ζῶν μὲν, ἀπολαύσω τῶν ἡδονῶν· ἀποθανὼν δὲ, πρᾶξω τὰ διατεταγμένα. Ἐρεῖ καὶ σοὶ Ἀβραάμ· Ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου. Οὐ δέχεται σε ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς, τὸν ὄγκον τοῦ πλοῦτου μὴ ἀποτιθέμενον (48). Βαστάζων αὐτὸν ἐξῆλθες· μὴ γὰρ ἀπέρριψας, ὥς προσετάχης. Ὅτε ἐξῆς, σεαυτὸν τῆς ἐντολῆς προετίθης· μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν διάλυσιν, τότε τὴν ἐντολὴν τῶν ἐχθρῶν προετίμησας. Ἰνα γὰρ μὴ λάθῃ ὁ δεινὰ, λαβέτω, φησὶν, ὁ Κύριος. Καὶ τοῦτο τί εἰπωμεν, ἐχθρῶν ἄμυναν, ἢ τοῦ πλησίον ἀγάπην; Ἀνάγνωθί σου τὰς διαθήκας. Ἐβουλόμην μὲν

⁴³ Luc. xvi, 25.

(43) Reg. primus δεῖξον γὰρ ἔργα, καὶ ἀπαιτεῖ τὰς ἀντιδόσεις. Vocem δηλονότι, quæ mox sequitur, ex multis veteribus libris addidimus.

(44) Illud, καὶ γάρ, in multis mss. non legitur; pretereaque nota interrogationis posita est in quibusdam codicibus post vocem εὐπορίας.

(45) In Colb. tertio pro σοι scriptum invenitur σου.

Multa tibi debebitur gratia ob munificentiam, quod in sepulcro jacens et in terram resolutus, jam in sumptibus faciendis largus exsisteris atque magnanimus. Dic mihi, queso, quorumnam temporum mercedem exposces, eorumne quibus vixisti, an eorum quæ post mortem secuta sunt? Sed quo tempore vivebas, voluptatibus vitæ deditus et deliciis diffuens, ne aspicere quidem egenos sustinuisti; jam autem quænam actio est mortui? quæ quoque operis merces debetur? Ostende opera, et reposes remunerationem. Nemo solutis nundinis negotiatur: neque qui post certamina accedit, coronatur; neque qui post bellum, famam strenui viri atque gloriam assequitur. Neque igitur post vitam locus ullus est pietatis excolendæ. Atramento scilicet ac tabulis fore te beneficium polliceris. Quis autem annuntiabit tibi exitus tempus? quis generis mortis sponsor erit? Quot violentis casibus abrepti sunt, quibus ne vocem quidem edere per morbum licuit? Quot mente lapsi sunt per febrem? Quid igitur expectas tempus, in quo plerumque rationis non eris compos? Cum videlicet erit profunda nox, morbus gravis, nemo usquam, qui adjuvet: sed paratus ac expeditus, qui hereditati insidiatur, dispensans omnia in rem suam, ac consilia tua irrita faciens. Deinde **61** conjectis huc et illuc oculis, circumstantem te solitudinem conspiciens, tunc dementiam tuam intelliges; tunc lugebis stultitiam, quod præceptum distuleris in hoc tempus, quo ut lingua resolvitur, ita manus tremula contractionibus jam conquassatur, sic ut neque voce, neque litteris aperire animum queas. Imo etiamsi clare scripta essent omnia, omnisque vox dilucide enuntiaretur, tamen

B
C
transferrant hereditatem.

9. Quid igitur te ipse decipis, nunc quidem ad carnis voluptatem opes male dispensans, promittens autem in posterum quæ penes te non amplius erunt? Præsumptum est, ut ex dictis patet, istud tuum consilium: Vivens, fruar voluptatibus; mortuus autem, exsequar statuta. Dicit et tibi Abraham: *Recepisti bona tua in vita tua*⁴⁴. Non suscipit te angusta via et arcta, cum molem non deposueris divitiarum. Exiisti opes gestans, nec enim eas, ut jussus es, projecisti. Quoad vixisti, te ipse prætulisti mandato: mortuus vero ac dissolutus, tunc inimicis præceptum anteposuisi. Etenim ne accipiat homo ille, accipiat, inquit, Dominus. Jam vero id quo nomine appellabimus, inimicorumne vindictam, an dilectionem proximi? Lege tuum testa-

(46) Eodem illo in libro pro ἐταμείου legitur ἐταμείωσω. Nec ita multo post mss. Combesiani ταῖς ὁλκαῖς. At Reg. tertius et Colb. item tertius et editi ταῖς συνολκαῖς.

(47) Unus codex Reg. γράμματι διασημαίνεσθαι. Mox Colb. primus ἐκεκήρυκτο.

(48) Editi et Reg. tertius ἀποθέμενον. At Colbertini primus et tertius ἀποτιθέμενον.

mentum. Volebam quidem adhuc vivere, et facultatibus meis frui. Gratia mortis, non tibi. Nam si fuisses immortalis, nequaquam meminisses præceptorum. *Nolite errare: Deus non irridetur*³⁵. Quod mortuum est, id ad altare non adducitur; asser victimam viventem. Non admittitur qui ex redundantis offert. Tu vero quæ post exactam omnem vitam superfuerunt, offers beneficio largitori. Hospites illustres ac claros si non audes reliquiis mensæ excipere, quomodo audes Deum reliquiis tuis placare? Videte, divites, finem avaritiæ, et desinite pecuniis studere. Quo magis divitias amas, eo magis nihil ex iis quæ possides, relinquis. Omnia assume tibi, exporta omnia, alienis ne relinque divitias. Fortasse autem te ne cooperient quidem famuli extremo ac funebri ornatu, sed denegabunt exsequias, jamjam hæredibus placere studentes. Aut forte etiam tunc adversum te philosophicis verbis utentur: Ineptum est, inquit, et a ratione alienum, mortuum ornare; et eum qui nihil jam sentit, magnis sumptibus efferre. Annon satius est superstites sumptuoso amictu ac splendido ornari, quam vestes pretiosas una cum cadavere putrefieri sinere? Quodnam autem monumenti eximii et sumptuosæ sepulturæ et inanis sumptus lucrum est? Par magis fuerit hæc ad vitæ necessaria impendere. Talia dicent tui, cum et morositatem tuam ac severitatem ulciscuntur, et tua tuis successoribus largiuntur. Itaque in antecessum te ipse funera. Pulchra sepultura pietas. Omnia indutus, abi: fac divitiarum ornatum tibi peculiarem: habe opes tecum. Crede bono consiliario, qui te diligit Christo, qui pro nobis pauper factus est, ut nos ejus inopia ditaremur³⁶, qui seipsum redemptionis pretium pro nobis tradidit³⁷. Aut ei, ut sapienti, et quod nobis conducit providenti, morem geramus, aut ut diligentem nos, suslineamus: aut ut beneficienti nobis, vicem rependamus. Omnino autem quæ præcepta nobis sunt exsequamur, ut æternæ vitæ 62 quæ in ipso Christo est, hæredes efficiamur: cui gloria et potestas in secula sæculorum. Amen.

A ἔτι (49) ζῆν, καὶ ἀπολαύειν τῶν ἐμαυτοῦ. Τῷ θανάτῳ χάρις, οὐ σοί. Εἰ γὰρ ἦς ἀθάνατος, οὐκ ἂν ἐμνήσθης τῶν ἐντολῶν. Μὴ πλανᾷσθε· Θεὸς οὐ μνησθήσεται. Νεκρὸν εἰς θυσιαστήριον οὐκ ἀνάγεται· ζῶσαν προσένεγκε τὴν θυσίαν. Ὁ ἐκ τοῦ περισσεύματος προσφέρων ἀπρόσδεκτος. Σὺ δὲ ἂ μετὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἐπερίσσευσε, ταῦτα προσφέρεις τῷ εὐεργέτῃ. Εἰ οὐ τολμᾷς ἐκ τῶν λειψάνων τῆς τραπέζης δεξιῶσασθαι τοὺς ἐνδόξους, πῶς οὖν τολμᾷς τὸν Θεὸν ἐκ τῶν λειψάνων ἐξαιρεῖσθαι; Ἴδετε τὸ τέλος τῆς φιλοχρηματίας, οἱ πλούσιοι, καὶ παύσασθε ἐμπαθῶς πρὸς τὰ χρήματα διακείμενοι. Ὅσον φιλόπλουτος εἶ, τοσούτῳ μᾶλλον μὴδὲν ὑπολείπη (50) τῶν προσόντων σοι. Πάντα σεαυτοῦ ποιήσαι, πάντα ἐπικόμεσαι, μὴ καταλίπῃς ἄλλοτρίους τὸν πλοῦτον. Τάχα δέ σε οὐδὲ B περιστελοῦσιν (51) οἱ οἰκείται τῷ τελευταίῳ κόσμῳ, ἀλλ' ἀφοσιώσονται τὴν ταφὴν, τοῖς κληρονόμοις λοιπὸν προσχωρήσαντες κατὰ τὴν εὐνοίαν. Ἡ που καὶ καταφιλοσοφῆσαι σου τότε· Ἀπειροκαλία, φησί, καλλωπίζειν νεκρὸν, καὶ πολυτελῶς ἐκκομίζειν τὸν οὐκέτι αἰσθανόμενον. Τί δὲ οὐ βέλτιον τοὺς περιόντας κοσμεῖσθαι τῇ πολυτελείᾳ καὶ ἐνδόξῳ περιβολῇ, ἢ συγκαταστήπειν τῷ νεκρῷ τὰ πολυτίμητα τῆς ἐσθῆτος; Τί δὲ μνήματος ἐπισήμου, καὶ ταφῆς πολυτελοῦς, καὶ δαπάνης ἀκέρδους ὄφελος; Δέον εἰς τὰ κατὰ τὸν βίον ἀναγκαῖα χρήσασθαι (52) τοῖς περιούσι. Τοιαῦτα ἐροῦσι καὶ σὲ τῆς βαρύτητος ἀμυνόμενοι, καὶ τοῖς διαδεξαμένοις τὰ σὰ χαριζόμενοι. Προλαβὼν οὖν, σεαυτὸν ἐνταφίσατον. Καλὸν ἐντάφιον ἢ εὐσέβεια. Πάντα περιβαλλόμενος (53) ἀπελθε· οἰκεῖον κόσμον τὸν πλοῦτον ποιήσαι· ἔχε αὐτὸν μετὰ C σεαυτοῦ. Πείσθητι καλῷ συμβούλῳ, τῷ ἀγαπήσαντί σε Χριστῷ, τῷ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντι, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· τῷ δόντι ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡ ὡς σοφὸν τὸ συμφέρον ἡμῖν συμφέρωντι πεισθῶμεν, ἢ ὡς ἀγαπῶντος ἡμᾶς ἀνασχώμεθα, ἢ ὡς εὐεργέτην ἡμῶν ἀμειψώμεθα. Πάντως δὲ ποιήσωμεν τὰ διατεταγμένα ἡμῖν, ἵνα κληρονόμοι γενώμεθα τῆς αἰωνίου ζωῆς τῆς ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA DICTA TEMPORE FAMIS ET SICCITATIS.

D

ΟΜΙΛΙΑ ΦΘΕΙΣΑ ΕΝ ΑΙΜΩ ΚΑΙ ΑΥΧΜΩ.

1. *Leo rugiet, et quis non timebit? Dominus Deus locutus est, et quis non prophetabit*³⁸? Exordiamur orationem a prophetæ verbis, atque in hujus argumenti tractatione auxiliarium assumamus ipsum Amos divinitus afflatus, qui his quibus infestatur, pares calamitates curavit. Videlicet exponamus

1. Λέων ἐρῶξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; Κύριος ὁ Θεὸς ἐλάλησε, καὶ τίς οὐ προφητεύσει; Προφητικὸν ποιήσωμεν τὸ τοῦ λόγου προοίμιον, καὶ τὸν θεοφοροῦμενον Ἀμὼς συνεργὸν εἰς τὴν τῶν προκειμένων χρεῖαν παραλάβωμεν, τὰ ὅμοια τῶν ἡμῖν διοχλοῦντων κακῶν θεραπεύσαντα (54) πάθη· τὴν

³⁵ Galat. vi, 7. ³⁶ II Cor. viii, 9. ³⁷ I Tim. ii, 6. ³⁸ Amos iii, 8.

(49) Illud, μὲν ἔτι, addere ex duobus Colbertinis libuit.

(50) Editi ὑπολείπη. Libri veteres ὑπολείπη.

(51) Unus codex Colb. περιστέλλουσιν.

(52) Reg. primus ἀναγκαῖα χρῆσθαι.

(53) Idem codex περιβαλλόμενος.

(54) Codex quidam Colb. κακῶν θεραπεύσαντα. Mox utraque editio Basil. et Paris. et Reg. primus γνῶμην ἐκτιθέμενοι. Antiqui tres libri γνῶμην ἐκθίσσονται, sententiam exponam. Reg. secundus καὶ

ὕπὲρ τῶν συμφερόντων βουλὴν τε καὶ γνώμην ἐκτιθέμενοι. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ προφήτης ἐν τῇ φορᾷ τῶν ἀνωτέρω (55) χρόνων, τοῦ λαοῦ καταλιπόντος τὴν πατρίαν εὐσέβειαν, καὶ πατήσαντος μὲν τὴν τῶν νόμων ἀκρίβειαν, εἰς δὲ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν ὑπολισθίσαντος, κῆρυξ ἐγένετο (56) μετανοίας· τὴν ἐπιστροφὴν παραινῶν, καὶ τῶν τιμωριῶν προφέρων τὴν ἀπειλήν. Ἐμοὶ δὲ δι' εὐχῆς ἀγέσθω τὸ μέχρι μὲν τίνος τῷ ζήλῳ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας προσχρῆσθαι (57). Μηκέτι μέντοι καὶ τὴν ἐκβασιν τῶν τότε γενομένων ἰδεῖν ἀκόλουθον. Ἀπειθήσας γὰρ ὁ λαὸς, καὶ ὥσπερ πῦλος ἀκληρὸς καὶ δυσήνιος ἐνδοκίον τὸν χαλινὸν, οὐχ εἰλικύσθη πρὸς τὸ συμφέρον· ἐκτραπέις δὲ τῆς εὐθείας, τοσοῦτον ἔδραμεν ἀτακτα, καὶ τοῦ ἡνιόχου καταφρυάξατο, μέχρις οὗ, τοῖς βαράθροις καὶ τοῖς κρημνοῖς ἐκπεσὼν, ἀξίαν τῆς δυσπειθείας τὴν πανωλεθρίαν ὑπέμεινεν. Ὁ μὴ γένοιτο νῦν ἐφ' ἡμῶν, παῖδες ἔμοι, οὓς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγέννησα, οὓς διὰ τῆς εὐλογίας τῶν χειρῶν ἐπαργάνωσα. Ἀλλ' ἔστω ἀκοὴ εὐγνώμων, ψυχὴ εὐπειθής, ἀπαλῶς δεχομένη τὰς παραινέσεις, εἰκουσα τῷ λέγοντι, ὡς κηρὸς τῷ σφραγίζοντι, ἵνα διὰ μιᾶς ταύτης σπουδῆς καὶ γὰρ λάβω καρπὸν τῶν πονουμένων εὐφραίνοντα, καὶ ὁμῆς ἐν καιρῷ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν δεινῶν τὴν γενομένην (58) παραίνεσιν ἐπαίνεσητε. Τί οὖν ἐστὶν ὅπερ ἐνδείκνυται μὲν ὁ λόγος, ἔτι δὲ μετεώρους κατέχει τὰς ψυχὰς τῇ ἐλπίδι τῆς ἀκοῆς, βραδύνων δημοσιεύειν τὸ προσδοκώμενον;

2. Οὐρανὸν ὀρώμεν, ἀδελφοί, στεγανὸν, γυμνὸν, καὶ ἀνέφελον, στυγὴν ἐμποιοῦντα τὴν αἰθρίαν ταύτην, καὶ καταλυποῦντα τῇ καθαρότητι (59), ἣν λίαν ἐπεθυμοῦμεν τὸ πρῶτον, ἥνικα ἂν, ἐπὶ πολλῷ σχεπασθεὶς τοῖς νέφεσι, ζοφώδεις ἡμεῖς καὶ ἀνηλίοις εἰργάσατο. Γῆ δὲ καταξηρανθεῖσα εἰς ἄκρον ἀρῆς μὲν ἐστὶν ὀφθῆναι, στείρα δὲ πρὸς γεωργίαν καὶ ἄγονος, εἰς σχίσματα διαβράγεται (60), καὶ εἰς τὸ βάθος δεχομένη καταλάμπουσα τὴν ἀκτίνα. Πηγαὶ δὲ ἡμεῖς ἐπέλιπον πλούσιαι τε καὶ ἀένναοι, καὶ ποταμῶν μεγάλων ἐδαπανήθη τὰ ρεύματα, παῖδες δὲ αὐτὰ σμικρότατοι καταπεξεύουσι, καὶ γυναῖκες περαιοῦνται μετὰ φορτίων· τοὺς δὲ πολλοὺς ἡμῶν καὶ τὸ ποτὶν ἐπέλειψε (61), καὶ ἐν ἀπορίᾳ τοῦ ζῆν καθεστήκαμεν. Ἰσραηλίται· νέοι, Μωυσῆν ζητοῦντες νέον, καὶ βάβδον θαυμασίῳ ποιητικῇ, ἵνα πάλιν πέτραι πλη-

⁵⁹ I Cor. iv, 15.

τὴν ὑπὲρ... γνώμην ἐκθέμενον, *Assumamus Amos D* auxiliarium, qui de conducibilibus consilium dedit, ac sententiam exposuit.

(55) Antiqui duo libri τῶν ἀνωτέρων. Ibidem Colb. tertius λαοῦ καταλείψαντος.

(56) Reg. primus κῆρυξ ἐγένετο.

(57) Unus codex προσχρήσασθαι. Alius Colb. προσχρήσασθαι.

(58) Editio utraque τῆς ἀπαλλαγῆς τὸν μισθὸν τὴν γενομένην, et ita quoque habent nostri mss. omnes, nisi quod in aliquibus scriptum sit τῶν μισθῶν: ex quibus, nisi valde fallor, apta nulla sententia ellici potest. Mihi enim dubium non est, quin vox μισθός pro aliqua alia a librariis oscitanter posita sit. Nec multum nos adjuvat Colb. minor, in quo scriptum invenit Combefisius τῆς

A quid nobis consilii sit de profuturis, et quid de iisdem sentiamus. Nam et propheta ipse in superiorum temporum cursu, populo relinquentem paternam pietatem, eodemque et conculcante legum integritatem, et ad idolorum cultum delabente, poenitentiae factus est praeco, adhortans ad conversionem et poenarum minas intentans. Utinam autem mihi aliquo saltem modo uti liceat veteris historiae zelo! Sed absit ut eorum quae tunc acciderunt exitum videamus. Nam populus contumax, et velut equulus durus ac freni impatiens, idque mordens, ad id quod conducebat, tractus non est. Immo a recta via digressus, tandiu inordinate divagatus est, infremuitque adversus aurigam, donec in barathra ac praecipitia lapsus, meritis contumaciae poenas internecone dederit. Quod avertat Deus a nobis, filii mei, quos per Evangelium genitos⁵⁹, velut fasciis per manus benedictionem involvi. Sed sit auditio benigna, anima morigera, suscipiens leniter admonitiones, dicenti cedens velut cera sigillum imprimenti, ut per istud vestrum studium et ego laborum fructum laetificantem recipiam, et vos, cum his malis fueritis liberati, hanc nostram exhortationem laudetis. Quid igitur est quod indicat sermo? Nam etiamnum tenet animos suspensos spe audiendi, dum quod expectatur, proferre in medium distulit.

2. Coelum videmus, fratres, durum, nudum, sine nubibus, tristem hanc serenitatem creans, suaque puritate affligens nos: quam tamen antea valde cupiebamus, cum diu nubibus obductum induceret nobis tenebras, et sole privaret. Terra autem perquam arida, injucunda est aspectu, segete sterilis et infecunda, scissa hiatibus et disrupta, et in imis sui partibus fulgentis solis radius excipiens. Fontes et copiosi et perennes defecerunt nos, ingentium fluminum absumpta sunt fluentia, pueri minimi ea pedibus permeant, atque onustae mulieres trajiciunt; defuit etiam plerisque nostrum potus, ac in penuria rerum ad vitam necessariarum versamur. Israelitae novi, novum Moysen et virgam mirabilium effectricem⁶³ conquirunt, ut petrae rursus percussae necessitati ac penuriae sitientis.

D καταλλαγῆς τῶν μισθῶν. Nam praeterquam quod in omnibus quos vidimus codicibus non καταλλαγῆς legitur, sed ἀπαλλαγῆς, praeterea vox μισθῶν et ipsa quoque per se incommoda est, nec reliquo sermoni bene cohaeret. Est alius codex, quem Combefisius vocat *Colbertinum majorem*: in quo legisse se ait vir doctissimus ἐν καιρῷ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν δεινῶν. Hanc ultimam lectionem, quod nihil melius occurrerit, seculi sumus.

(59) Veteres quinque libri καὶ καλύπτοντα τῇ καθαρότητι, male. Editio utraque καὶ καταλυποῦντα τῇ, *tristitia afficiens*, recte.

(60) Reg. primus εἰς χάσματα διαβράγεται, sensu non dissimili.

(61) Colb. primus ποτὶν ἐπέλειψε.

populi modeantur, et insolentes quædam nubes A roris in morem insuetum alimentum manna hominibus demittant. Vereamur ne flamus posteris novum famis et multe exemplum. Vidi agros, et lacrymis multis sterilitatem eorum deslevi, sumque lamentatus, quod nullus in nos imber effusus est. Semina quædam, germinæ necdum emissio, aruere, talia permanentia inter glebas, qualia aratrum obtexerat: alia paululum prominentia, post germinationem miserabiliter æstu et ardore arefacta sunt, sic ut possit nunc aliquis convenienter hanc Evangelii⁴⁰ vocem invertere ac dicere: Operarii quidem multi, sed messis ne pauca quidem. Agricolaë autem in agris desidentes, et manibus genua complexi (qui sane lugentium habitus est), inanes suos labores deplorant, respicientes ad infantes pueros, ac lamentantes, et oculis in uxores intentis flentes, contingentes siccas frugum herbas et contrectantes, edentes magnos ejulatus perinde atque patres filiis suis in ætatis flore orbat. Dicatur itaque etiam ad nos ab ipso propheta, cujus a nobis paulo ante in exordio facta mentio est: *Et ego, inquit, repressi a vobis pluviam, ante tres menses vindemiæ: et pluam super civitatem unam, et super civitatem unam non pluam: et pars una irrigabitur, et pars, super quam non pluerò, arefiet. Et congregabuntur duæ vel tres civitates in unam, ut bibant aquam, et non satiabuntur; eo quod non estis reversi ad me, dicit Dominus*⁴¹. Discamus igitur Deum has nobis plagas ob nostram ab ipso abalienationem atque negligentiam immittere, non exterminare volentem, sed emendare cupientem, more bonorum patrum erga desides filios; qui irascuntur adolescentibus, et in eosdem insurgunt, non quod quidquam ipsis mali inferre velint, sed ut eos ex puerili incuria, exque juventutis delictis ad curam adducant, atque ad diligentiam. Videte itaque quemadmodum multitudo peccatorum nostrorum et anni tempestates a sua ipsarum natura abduxerit, et temporum formas transmutaverit in alienas temperaturas. Hiems solitum humorem siccitati admistum non habuit, sed humorem omnem glacie astrinxit exsiccatique, et omnino nivium imbriumque expers permansit. Ver rursus alteram quidem proprietatem suarum partem ostendit, calorem dico, humorem autem socium non habuit. Æstus vero et frigus insolito modo terminos creationis suæ transgressa, et ad perniciem nostram maligne conspirantia, a victu et

⁴⁰ Luc. x, 2. ⁴¹ Amos iv, 7, 8.

(62) Editi et Reg. primus καταφεκάσσωσι. At mss. multi καταφεκάσσωσι. Imo in ora Regii primi additum est γρ. καὶ καταφεκάσσωσι.

(63) Colb. primus ὥς καὶ νῦν. Aliquanto post mss. nonnulli οὐτ' ὄλγον. Subinde quatuor aut quinque mss. γονάτων συμπλέκοντες. Editi συμπλέξαντες.

(64) Unus codex μικρῶ πρόσθεν. Alius ms. et editi μικρόν.

(65) Editi μία βραχίστα. Veteres quatuor libri

γεῖσται τὴν χρεῖαν τοῦ διψῶντος λαοῦ θεραπεύσωσι, νεφέλαι δὲ παράδοξοι τροφὴν ἀσυνήθη τὸ μάννα τοῖς ἀνθρώποις καταφεκάσσωσι (62). Εὐλαβηθῶμεν μὴ γενώμεθα τοῖς ὀφειγόντοις καὶνὸν ἐπὶ λιμοῦ καὶ τιμωρίας διήγημα. Εἶδον τὰς ἀρούρας, καὶ πολλὰ κατεδάκρυσα τῆς ἀχαρείας αὐτῶν· καὶ ἐξέχεα θρήνον, ἐπειδὴ μὴ ὕετος ἐφ' ἡμᾶς ἐξεχύθη. Τὰ μὲν τῶν σπερμάτων πρὸ τῆς ἐκβολῆς ἐξηράνθη, ταῖς βώλοις τοιαῦτα μέιναντα ὅλα τὸ ἄροτρον ἐκρυψε· τὰ δὲ μικρόν προκύψαντα καὶ βλαστήσαντα ἐλασινῶς ἀπεμαράνθη τῷ καύματι· ὥς νῦν (63) εὐκαίρως τινὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀναστρέφαι φωνὴν, λέγοντα· Οἱ μὲν ἐργάται πολλοί, τὸ δὲ θέρος οὐδ' ὀλίγον. Οἱ γεωργοὶ δὲ, ταῖς ἀρούραις ἐπικαθήμενοι, καὶ τὰς χεῖρας κατὰ τῶν γονάτων συμπλέκοντες (τοῦτο δὴ τῶν πενθούντων τὸ σχῆμα), τοὺς ματαίους ἑαυτῶν πόρους δακρύουσι, πρὸς παῖδας νηπίους ἀφερῶντες, καὶ δουρόμενοι· πρὸς γυναῖκας ἀπενίζοντες, καὶ θρηνοῦντες, ἐπαφώμενοι καὶ ψηλαφῶντες τοὺς ξηροὺς χόρατους τῶν γεννημάτων, ἀνοιμῶντες δὲ μέγαρα, καθάπερ οἱ πατέρες οἱ τοὺς ἐν ἄνθει τῆς ἡλικίας υἱοὺς ἀπολέσαντες. Λεγέσθω τοίνυν καὶ πρὸς ἡμᾶς παρὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου, οὗ μικρόν πρόσθεν (64) ἐν προοιμίοις ἐμνημονεύσαμεν· Καὶ ἐγὼ, φησὶν, ἀνέσχωρ ἐξ ὧν τὸν θετὸν ἀπὸ τριῶν μηνῶν τοῦ τρυγητοῦ· καὶ βρέξω ἐπὶ πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω· καὶ μερὶς μὴ βραχίστα (65), καὶ μερὶς, ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. Καὶ συναθροίσονται δύο ἢ τρεῖς πόλεις εἰς μίαν, πιεῖν ὕδωρ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι· δίδωσι οὐκ ἐπιστρέψετε πρὸς μέ, λέγει Κύριος. Μάθωμεν οὖν, ὅτι δι' ἀποστροφῆν (66) καὶ ἀμελείαν ταύτας ἡμῖν ὁ θεὸς τὰς πληγὰς ἐνέησιν, οὐκ ἐκτρέψαι ζητῶν, ἀλλ' ἐπαγορεύσαι σπουδάζων, κατὰ τοὺς χρηστοὺς τῶν πατέρων καὶ ἀμελεῖς τῶν τέκνων, οἱ θυμοῦνται κατὰ τῶν νέων, καὶ διανίστανται, οὐ κακὸν τι δοῦναι σπουδάζοντες, ἀλλ' ἐκ τῆς νηπιώδους ὀλιγορίας καὶ τῶν τῆς νεότητος ἀμαρτιῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἄγοντες. Ὅρατε τοίνυν, ὥς τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τὰς ὥρας τῶν ἰδίων ἐξήγαγε (67) φύσεων, καὶ τῶν καιρῶν τὰς ιδέας εἰς ἀλλοκότους κράσεις διήμειψεν. Ὁ χειμὼν οὐκ ἔσχε τὸ σύνθετος ὕγρον μετὰ τοῦ ξηροῦ, ἀλλὰ πᾶσαν ἰκμάδα τῷ κρυστάλλῳ κατέδησέ τε καὶ ἀπεξήρανε, ἀμαίρος δὲ διετέλεσε καὶ νιφάδων καὶ ὑετῶν (68). Τὸ ἕαρ πάλιν τὸ μὲν ἕτερον μέρος τῶν ιδιωμάτων ἐδειξε, τὴν θερμότητα λέγων· τοῦ δὲ ὕγρου τὴν μετουσίαν οὐκ ἔσχε. Καῦμα δὲ καὶ κρυμὸς, καὶνῶς ὑπερβάντα τοὺς ὅρους τῆς κρίσεως, καὶ κακῶς εἰς τὴν καθ' ἡμῶν συμφωνήσαντα βλάβην, τοῦ βίου

βραχίστα. Haud longe editi καὶ συναθροίσονται. Vocula καὶ abest ab antiquis quas vidimus libris. Nec ita multo infra quatuor mss. μὴ πλησθῶσι.

(66) Veteres quippe libri δι' ἐπιστροφῆν. Ultraque editio Basil. et Paris. δι' ἀποστροφῆν. Haud longe Colb. primus καὶ ἐμμελεῖς τῶν τέκνων, corrupte. Subinde Colb. primus καὶ ἀνίστανται.

(67) Antiqui tres libri τῶν οἰκείων ἐξήγαγε.

(68) Reg. primus καὶ ὑετοῦ.

καὶ τῆς ζωῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐλαύνουσι. Τίς οὖν ἄρα τῆς ἀταξίας καὶ τῆς συγχύσεως ἡ αἰτία; τίς ὁ νεωτερισμὸς τῶν καιρῶν; Ἐρευνήσωμεν, ὡς νοῦν ἔχοντες· ὡς λογικοί, λογισώμεθα (69). Μὴ ὁ κυβερνῶν τὸ πᾶν οὐκ ἔστι; μὴ ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς ἐπελάβετο τῆς οἰκονομίας; μὴ ἀφηρέθη τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως; ἢ τὴν ἰσχὺν μὲν τὴν αὐτὴν ἔχει, καὶ τοῦ κράτους οὐ παρελύθη (70)· παρηνέχθη δὲ εἰς σκληρότητα, καὶ τὸ λῆαν ἀγαθὸν, καὶ τὸ περὶ ἡμᾶς κηδεμονικὸν εἰς μισανθρωπίαν μετέβαλεν; Οὐκ ἂν εἴποι τις σωφρονῶν· ἀλλὰ φανερὰ καὶ δῆλα τὰ αἰτία δι' ἃ συνήθως οὐ διοικούμεθα. Λαμβάνοντες ἡμεῖς, ἄλλοις οὐ παρέχομεν· τὴν εὐεργεσίαν ἐπαυνοῦμεν, καὶ ταύτης ἀποστεροῦμεν τοὺς δεομένους. Δούλοι ὄντες, ἐλευθερούμεθα, καὶ τοὺς δομοδούλους οὐκ οἰκτείρομεν· πεινῶντες τρεφόμεθα, καὶ τὸν ἐνδεῆ παρτρέχομεν. Ἀνευδεῖ χορηγὸν καὶ ταμίαν Θεὸν ἔχοντες, φειδωλοὶ ἐγενόμεθα καὶ ἀκοινώνητοι πρὸς τοὺς πένοντας. Πολύτοκα ἡμῶν τὰ πρόβατα, καὶ οἱ γυμνοὶ τῶν προβάτων πλείους. Αἱ ἀποθήκαι τῶν πλῆθει τῶν ἀποκειμένων στενοῦνται, καὶ τὸν ἐστενωμένον οὐκ ἔλεοῦμεν. Διὰ τοῦτο ἡμῖν ἀπειλεῖ τὸ δίκαιον κριτήριον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἀνοίγει τὴν χεῖρά, ἐπειδὴ τὴν φιλαδελφίαν ἡμεῖς ἀπεκλείσαμεν. Διὰ τοῦτο ζηροῖ αἱ ἀρουργαί, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη ἐψύγη.

3. Φωνὴ λιτανευόντων (71) εἰκὴ βοᾷ, καὶ πρὸς τὸν αἶρα διασκεδάννυται. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς τῶν ἀξιούντων ἠκούσαμεν. Οἷα δὲ ἡμῶν ἡ προσευχὴ καὶ ἡ δέησις; Οἱ ἄνδρες, πλὴν ὀλίγων, ταῖς ἐμπορίαις σχολάζετε· αἱ γυναῖκες, ὑπηρετεῖτε τούτοις εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ μαμμωνᾶ. Ὀλίγοι λοιπὸν μετ' ἐμοῦ καὶ τῆς προσευχῆς, καὶ οὗτοι λίγγωντες, χασμώνενοι, μεταστρεφόμενοι συνεχῶς, καὶ ἐπιτηροῦντες πότε τοὺς στίχους ὁ ψαλμῶδης συμπληρώσει, πότε, ὡς δεσμητηρίου, τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς προσευχῆς ἀφαιρεθῇσονται (72). Οἱ δὲ δὴ παῖδες οἱ σμικρότατοι οὗτοι, οἱ τὰς δέλους ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἀποθρόμενοι, καὶ συμπονεῖντες ἡμῖν, ὡς ἀνεσιν μέλλον καὶ τέρψιν τὸ πρᾶγμα μετέρχονται, ἑορτὴν ποιούμενοι τὴν ἡμετέραν λύπην, ἐπειδὴ τῆς ἐπαχθείας τοῦ παιδευτοῦ, καὶ τῆς φροντίδος τῶν μαθημάτων πρὸς ὀλίγον ἐλευθεροῦνται. Τὸ δὲ τῶν τελείων ἀνδρῶν πλῆθος, καὶ ὁ ταῖς ἀμαρτίαις ἐνεχόμενος ὄμιλος (73) ἄνετος, καὶ ἐλευθεριάζων, καὶ γεγανωμένος τὴν πόλιν διατρέχει· ὁ τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρει· ὁ τὴν συμφορὰν κινήσας καὶ ἐργασάμενος. Ἀναίσθητα δὲ καὶ ἀμειπτα βρέφη πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν ἐπείγεται καὶ ἀθροίζεται, οὔτε τὴν ἀφορμὴν τῶν λυπούντων, οὔτε τοῦ συν-

A a vita mortales arcent abiguntque. Quæ ergo causa est inordinationis hujus atque confusionis? quæ est nova ista temporum facies? Perscrutemur, velut mente præditi: nobiscum, tanquam rationis compotes, reputemus. An non est qui gubernet rerum universitatem? num optimus opifex Deus providentiæ ac administrationis suæ oblitus est? Num ablata ei sunt vires ac potestas? an vim quidem eandem retinet, nec a sua potestate excidit: sed durus factus est, ac summam bonitatem, et nostri curam in hominum odium convertit? Nemo certe sapiens hæc dixerit: sed manifesta aperta-que causa est, cur consueto more non gubernemur. Nos accipientes, aliis non impertimus: laudamus beneficentiam, et eadem privamur egenos. Liberi ex servis facti, conservorum non miseremur: esurientes nutrimur, et egentem negligimus. Largum datorem ac promum Deum habentes, parci effecti sumus, nihilque cum pauperibus communicamus. Oves nostræ abundant fetibus, et tamen major est egenorum numerus quam ovium. Horrea ob repositarum frugum copiam in angustum coguntur, nec tamen hominis, qui angustiis urgetur, commiserescimus. Eam ob causam nobis minatur justum judicium. Idcirco etiam Deus non aperit manum, quod exclusimus fraternam dilectionem. Ob id aruerunt arva, quod frigit charitas.

3. Clamat frustra vox supplicantium, et in aerem spargitur. Neque enim eos qui rogabant audivimus. Qualis, quæso, nostra supplicatio est? qualis est deprecatio? Vos, viri, exceptis paucis, vacatis negotiationibus; vos, mulieres, eorum ministræ in mammonæ quæstu ac lucro estis. Denique precantur necum pauci, et hi vertigine laborantes, oscitantes, assidue vertentes se huc illuc, observantes quando psalmorum cantor versiculos absol- verit, quando ex ecclesia velut e carcere dimissi, necessitate precandi eximentur. Hi autem pueri minimi, qui, depositis in ludo litterario tabulis ac libellis, nobiscum vociferantur, potius huic negotio velut remissioni ac oblectamento vacant, tristitiam nostram habentes festivitatis loco, quod ab onere præceptoris, et studiorum cura modico tempore liberentur. Multitudo autem virorum qui constanti et integra ætate sunt, et implicitis peccatis populus, remissus liberque et lætus per urbem vagatur: qui, etsi in animis causam circumfert malorum, ipse tamen hanc calamitatem intulit et excitavit. Infantes tandem sensu carentes nullique reprehensioni obnoxii, ad confessionem festinant conveniuntque: sed præterquam quod malorum

(69) Veteres aliquot libri λογισώμεθα. Editi λογισώμεθα.

(70) Duceus, Cornarium secutus, illud, καὶ τοῦ κράτους οὐ παρελύθη, ita Latine reddidit, *et robur ipsius exsolutum non est*: qua interpretatione nihil ineptius esse ratus Combelsius, sic interpretatus est ipse, *nec redactus ad ordinem motusque imperio est*.

(71) Illud, λιτανευόντων, non debet hoc loco ac-

cipi pro iis qui privatim supplicant, sed pro iis qui publice: non enim solent qui privatim supplicant, ita clamare, ut clamor eorum in æra dissipetur. Hoc publice supplicantium proprium est. Mox Reg. primus καὶ προσευχῇ.

(72) Unus codex Reg. et editi προσευχῆς ἀφαιρέθησονται. Alii quatuor mss. ἀφαιρέθησονται.

(73) Colb. primus ἀμαρτίαις ἐνεχόμενος ὄμιλος.

causa non sint, orare ex more nec noverunt, nec possunt. Tu mihi in medium prodi, qui peccatis conspurcatus es; tu prociide, lamentare, ingeme, sine puerulum facere, quæ propria sunt suæ ætati atque consentanea. Cur te occultas, qui accusaris, et insontem ad defensionem tuam producis? Num iudex illuditur, sic ut subditiā personam substituas? Oportebat autem et illum adesse, sed tecum certe, non solum. Vides quod et Ninivite penitentia Deum placantes, et lugentes ea peccata in quæ Jonas mare et cetum expertus clamando invehebatur, non infantes solum penitentia **65** subjece-
runt, interea dum ipsi vitam in deliciis transigerent et in conviviis: sed priores ipsos patres qui peccaverant, jejuniū domabat, multaque eosdem macerabat, quanquam infantes ipsi vel inviti accessionis loco lugebant, ut tristitia occuparet ætatem omnem, tum sentientem, tum non sentientem, illam sponte, hanc præter voluntatem. Et ubi vidit Deus ipsos sic humiliatos, ut condemnarent sese ad gravissimas multas omnis generis, et doloris eorum misertus est, et poenā remisit, et gaudium iis qui sano consilio luxerant, largitus est ⁴². O penitentiam concinnam! o sapientem prudentemque afflictationem! Ne bruta quidem animalia a poenis immunia sivere: sed ea etiam necessario clamare artificio quodam adegerunt. Separatus namque est vitulus a vacca, semotus est a materno ubere agnus, puer lactens non erat in maternis ulnis; in peculiaribus stabulis concludebantur matres, in peculiaribus fetus; voces emittebantur ab omnibus miserabiles, vicissim clamantes ac resonantes. Partus esurientes lactis fontes quærebant; matres naturali affectione discerpentes, vocibus commiserationem suam significantibus revocabant fetus. Eundem ad modum infantes fame laborantes, ejulatu vehementissimo frangebantur, palpitabantque, et matrum viscera naturalibus doloribus compungebantur. Et eam ob causam divinus sermo ad commune vitæ documentum eorum penitentiam scriptis mandatam servavit. Inter illos flebat senex, et canos vellebat

⁴² Jon. III, 5-10.

(74) Editio Paris. τοῦ συνήθως. Editio Basil. et quatuor mss. τὸ συνήθως. Aliquanto post utraque editio τὸ πρόσπεσε. At quatuor mss. πρόσπεσον.

(75) Editi καὶ τὸ ἀνεύθυνον. Libri veteres καὶ τὸ ἀνεύθυνον, βρέφος videlicet.

(76) Reg. primus μετάνοιαν παρεστήσαντο. Mox Reg. secundus τρυφώντας καὶ εὐωχούμενοι.

(77) Antiqui duo libri κρατήση αἰσθομένης.

(78) Editio Paris. ὀπερβαίνουσιν αὐτούς. Editio Basil. αὐτοῖς. Veteres quinque libri αὐτῶν.

(79) Colb. tertius ἀπὸ ἀλλήλων pro ἀπὸ ἀλλήλων. Paulo post Reg. primus et editi παῖδιον ἐπιμάζιον: sed in ora ejus codicis additum est γρ. ὑπομάζιον. Norunt autem qui paulum modo in legendis veteribus libris versati sunt, hanc notam. γρ., vel γρ. καὶ, appositam esse a librariis in ora librorum antiquorum, ut monerent variare exemplaria, sic ut in aliquibus quidem legeretur ita, ut in contextu scri-

A ἥθως (74) προσεύξασθαι γνώσιν ἢ δύναμιν ἔχοντα. Σύ μοι πάρελθε εἰς μέσον, ὁ ταῖς ἀμαρτίαις πεφυρμένος· σὺ πρόσπεσον καὶ κλαῖσον καὶ στενάξον· ἀφες τὸ βρέφος ἐνεργεῖν τὰ ἴδια τῆς ἡλικίας ἀκόλουθα. Ἰνα τί κρύπτῃ κατηγορούμενος, καὶ τὸ ἀνεύθυνον (75) εἰς ἀπολογία προίστῃ; Μὴ γὰρ παίζεται ὁ κριτής, ἵνα ὑποβολιμαῖον ἀντεισαγάγῃ πρόσωπον; Ἐδεῖ δὲ παρῆναι κάκεινο μετὰ σοῦ πάντως, οὐ μόνον. Ὁρᾷ, ὡς καὶ Νινευταὶ τῇ μεταμελείᾳ τὸν Θεὸν δυσωποῦντες, καὶ πενθοῦντες ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἀ μετὰ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ κῆτος Ἰωνᾶς ἐξεδόθησεν, οὐ τὰ βρέφη μόνον εἰς τὴν μετάνοιαν προσεστήσαντο (76), αὐτοὶ δὲ τρυφώντας, αὐτοὶ εὐωχούμενοι διέζων τὸν βίον· ἀλλὰ πρῶτους μὲν ἐδάμασε τοὺς πατέρας τοὺς ἡμαρτηκότας ἢ νηοῦσας, καὶ ἡ τιμωρία τοὺς πατέρας ἐκάκου, εἰς προσθήκης δὲ λόγον ἡναγκασμένους ἐθόρηναι τὰ βρέφη, ἵνα διὰ πάσης ἡλικίας ἡ σκυθρωπότης κρατήσῃ, αἰσθανομένης (77) τε καὶ ἀναισθητοῦ· τῆς μὲν κατὰ προαίρεσιν, τῆς δὲ κατ' ἀνάγκην. Καὶ οὕτως αὐτοὺς ἰδὼν ὁ Θεὸς ταπεινωθέντας, ὡς ἐπὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτῶν (78) ταλαιπωρίαν παγγενῇ κατακρίναντας, καὶ τὸ πάθος ἡλέησε, καὶ τῆς τιμωρίας ἀνῆκε, καὶ τὸ χαίρειν ἐδωρήσατο τοῖς εὐαίσθητως πενθήσαντι. Ὡς τῆς ἐμμελοῦς μετανοίας! Ὡς τῆς σοφῆς καὶ πεπυκνωμένης θλίψεως! Οὐδὲ τὰ ἄλογα ἀσυντελή τῆς τιμωρίας ἀφῆκαν· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ βοᾷν ἐξ ἀνάγκης ἐμηχανήσαντο. Ἐχωρίσθη γὰρ τῆς βοῆς ὁ μόσχος, ἀπὸ ἀλλήλων (79) τῆς μητρῶας θηλῆς ὁ ἀρνειὸς, παῖδιον ἐπιμάζιον οὐκ ἦν ἐν ταῖς τῆς τεκούσης ἀγκάλας· ἐν ἰδίοις σηκοῖς αἱ μητέρες, ἐν ἰδίοις τὰ τέκνα· φωναὶ δὲ παρὰ πάντων οἰκτραὶ ἀλλήλαις ἀντιβοῶσαι, καὶ ἀντηχοῦσαι. Τὰ τέκνα λιμώττοντα τὰς πηγὰς ἐζήτει τοῦ γάλακτος· αἱ μητέρες, τῷ φυσικῷ πάθει διακοπτόμεναι, συμπαθεῖσι φωναὶς ἀνεκαλοῦντο (80) τὰ ἔγγονα. Τὰ βρέφη, κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον λιμώττοντα, σφοδροτάτῃ κλαυθμῷ ἀνεβρόγγυντο καὶ ἀπέσπαιρον· αἱ τεκούσαι ταῖς φυσικαῖς ἀλγυδῶσι κατεκρινόμεναι τὰ σπλάγγνα. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐκείνων μετάνοιαν εἰς κοινὸν τοῦ βίου διδασκάλιον ὁ θεὸς πνευστος λόγος ἔγγραφον διέσωσεν. Ὁ πρεσβύτης ἐπ' ἐκείνων ἐθόρηναι (81), καὶ τὴν πολὺν ἔτιλλε καὶ διεσπάρτεν. Ὁ νεανίσκος, καὶ ἀκμά-

D ptum erat, in aliis vero ita, ut in margine notabatur. Mox Reg. primus in contextu ἐν ἰδίοις τόποις: sed præterea in margine legitur γρ. καὶ σηκοῖς.

(80) Veteres aliquot libri ἀνεκάλουν. Ibidem Reg. primus τὰ ἔγγονα. Haud multo post idem codex habet in contextu καὶ ἀπέσπαιρον: in margine vero καὶ ἀπέσπαιρον. Rursus idem liber βίου διδασκαλεῖον.

(81) Illud, ὁ πρεσβύτης ἐπ' ἐκείνων ἐθόρηναι, sic interpretatus est Combefisius, illorum lugebat vicem. Sed Basilius hoc non dicit. Ait potius Ninivitas ita affectos fuisse, ut suam quisque vicem lugeret. Nec enim senex aliorum solum lugebat vicem, sed etiam suam ipsius. Ejus igitur loci hæc est sententia: Qui inter Ninivitas senex erat, lugebat: similiter qui juvenis erat, lugebat quoque. Ibidem Reg. primus καὶ ἐσπάρτεν. Rursus Reg. primus σφοδρότατον ἀπωδύρατο. Colb. tertius ἀπωδύρατο.

ζων, σφοδρότερον ἀπωδύρετο· ὁ πέννης ἐστέναζεν· ὁ A
 πλούσιος, ἐπιλαθόμενος τῆς τρυφῆς, ἤσκει τὴν κα-
 κοπάθειαν ὡς σώφρονα. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν τὴν
 λαμπρότητα καὶ τὴν δόξαν εἰς αἰσχύνην μετέβαλεν.
 Ἀπέθετο τὸν στέφανον, καὶ κόνιν τῆς κεφαλῆς κατε-
 χέετο (82)· τὴν ἀλουργίδα ῥίψας, σάκκον μετημφιά-
 σατο· τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἀφελὺς καὶ μετέωρον,
 ἐλεεινὸς τῇ γῇ προσεσύρετο· τὴν ἰδιάζουσαν καὶ
 βασιλικὴν καταλιπὼν εὐπάθειαν, συνθερῆναι τῷ δή-
 μῳ· εἰς ἐγένετο τῶν πολλῶν, ὅτε τὸν κοινὸν πάντων
 Δασπότην ἐβλεπεν ὀργιζόμενον.

4. Τοῦτο δοῦλον εὐαισθητῶν φρόνημα. Τοιαύτη τῶν
 ἀμαρτιῶν ἐνεχομένων ἢ μετάνοια. Ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν
 ἀμαρτίαν ἐπιτελοῦμεν συντόνως, ὀλιγώρως δὲ καὶ βα-
 θύμῳς ἀναλαμβάνομεν τὴν μετάνοιαν. Τίς εὐδάμενος B
 ἀπορρεῖ δάκρυον, ἢ ὁμοῖον λάβῃ καὶ σταγόνας εὐκαί-
 ρους; Τίς ἐξαλείφει ἀμαρτίαν, κατὰ μίμησιν τοῦ μακα-
 ρίου Δαβὶδ, θρήνοις τὴν κοίτην ἐβρεξε; Τίς πόδας ἀπ-
 ἐπλυνε (83) ξένων, καὶ τὴν κόνιν τῆς ὁδοπορίας ἀπ-
 ἐκλυσεν, ἢ ἐν καιρῷ δυσωπήσῃ τὸν Θεόν, αὐχμοῦ
 λύσιν ζητῶν; Τίς ἐβρεξε τὸ πατὴρ ἐρημον παιδίον,
 ἵνα νῦν ἡμῖν ὁ Θεὸς θρέψῃ τὰ στήθια (84), ὡς ὀρφανὸν
 τῇ τῶν ἀνέμων ἀκρασίᾳ κονδυλιζόμενον; Τίς ἐθερά-
 पेυσεν χήραν κεκαχωμένην ταῖς δυσκολαίαις τοῦ βίου,
 ἵνα νῦν ἐπιμετρηθῇ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν; Διάβρῃξον
 γραμματεῖον ἁδίκον, ἢ οὕτως ἡ ἀμαρτία λυθῇ. Ἐξ-
 ἀλειψὼν βαρυτάτων τόκων ὁμολογίαν, ἵνα τέχῃ τὰ συν-
 ῆθῃ ἡ γῆ. Χαλκοῦ γὰρ καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀγόνων
 παρὰ φύσιν γεννώντων, ἡ κατὰ φύσιν τίκτουσα
 γίνεται στείρα, καὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐποικούντων
 κατεδικάσθη τὴν ἀκαρπίαν. Δειξάτωσαν τοίνυν οἱ τὴν C
 πλεονεξίαν τιμῶντες, οἱ τὸν πλοῦτον μεθ' ὑπερβολῆς
 συνάγοντες, τίς ἡ δύναμις τῶν θησαυρισθέντων, ἢ τί
 τὸ ὄφελος, ἂν ὀργισθεῖς ὁ Θεὸς ἐπὶ πλείον παρελκύσῃ
 τὴν τιμωρίαν. Ὀχρότεροι τάχα τοῦ χρυσοῦ γενήσου-
 νται οἱ τοῦτον σωρεύοντες, ἂν μὴ τὸν ἄρτον, μέ-
 χρι (85) χθὲς καὶ πρῶτον καταφρονούμενον διὰ τὴν
 πρόχειρον ἐξουσίαν τῆς εὐθηνίας, σχῶσι. Ἄδς δὲ μὴ
 εἶναι τὸν πιπράσκοντα, μηδὲ ὑπάρχειν οἷον ἐν ἀπο-
 θήκῃς; καὶ τίς ἡ χρῆσις τῶν βαρυτάτων βαλαντίων;
 εἰπέ μοι. Οὐ μετ' ἐκείνων χωσθήσῃ; Οὐ γῆ ὁ χρυ-
 σός; Οὐ πηλὸς ἀχρεῖος πηλῷ τῷ σώματι παρακείσε-
 ται; Πάντα ἐκτίσω, καὶ ἐν ἀναγκαίῳ οὐκ ἔχεις,
 δύναμιν τοῦ τρέφειν σεαυτὸν. Τῷ παντί σου πλούτῳ
 ἐν νέφος ἀπέργασαι· ὀλίγων ψεκάδων ἐπινόησον πό-
 ρον· ἐπιεῖσον εἰς καρποφορίαν τὴν γῆν· λύσον τῷ ὑπερ-
 ηφάνῳ καὶ σοδοῦνι πλούτῳ τὴν συμφορὰν. Τάχα
 τινὰ τῶν εὐλαδῶν παρακαλέσεις (86), ἢ εὐχαῖς ὡς ὁ
 Θεοδίτης Ἡλίας ἀνέσιν σοι χαρίσσεται τῶν δεινῶν,
 ἀνθρωπος ἀκτῆμων, ὠχρῶν, ἀνυπόδετος, ἀόικητος,
 ἀνέστιος, ἄπορος, ἐν χιτῶνι σχεπόμενος, ὡς Ἡλίας

discerbatque. Adolescens, et qui florenti etate
 erat, vehementius lamentabatur : ingemiscebat
 pauper : dives deliciarum oblitus, afflictationi ut
 bonæ se dedebat. Rex ipsorum splendorem glo-
 riamque transmutavit in verecundiam. Deposita
 corona, caput cinere inspersit : purpura abjecta,
 induit saccum : throno alto et sublimi derelicto,
 miserabili habitu humi reprobatur : repudiatis pro-
 priis ac regis deliciis, lugebat cum populo, unus
 e multis factus et plebeius, quod communem Do-
 minum omnium videret iratum.

4. Hæc est servorum sensu præditorum pru-
 dentia : talis hominum peccatis implicitorum pœ-
 nitentia. Nos autem acriter ac cito peccamus, sed
 negligenter segnierque pœnitentiam amplectimur.
 Quis precando lacrymatur, ut imbrem ac pluviam
 opportunam impetret? Quis peccata deleturus,
 beati Davidis exemplo, lacrymis lectum rigavit ⁸²?
 Quis hospitum lavit pedes, et pulverem ex itinere
 collectum abstersit, ut, dum siccitate liberari po-
 stulat, Deum opportune placeat? Quis pavit orbatum
 patre puerum, ut Deus nunc nobis fruges nutriat,
 non secus ac orphanum ⁸³ ventorum intemperie
 exagitatum? Quis fovit afflictam victus difficultate
 viduam, ut nunc ei tribuatur alimentum necessa-
 rium? Discinde schedulam iniquam, ut sic peccatum
 solvatur. Dele gravissimorum senorum pa-
 ctum, ut terra pariat consueta ac producat. Et-
 enim dum æs et aurum, et ea quæ sterilia sunt,
 gignunt præter naturam, terra tamen quæ natu-
 raliter parit et secunda est, sterilis redditur, et ad
 incolas puniendos dampnatur infecunditatis. Osten-
 dant igitur qui quæstum in pretio habent, ac diviti-
 as ultra modum aggerunt, quid valeant reconditi
 thesauri, aut quæ eorum necessitas sit, si iratus
 Deus multam ac pœnam ulterius protrahat. Con-
 festim auro pallidiores fient, qui id congerunt, si
 pane, qui heri et nudius tertius ob paratam prom-
 ptamque copiam contemnebatur, careant. Pone
 jam non esse venditorem, nec haberi in horreis
 frumentum; quid tandem, quæso, proderunt tibi
 marsupia gravissima? Nonne una cum ipsis sub
 eodem aggere sepelieris? Nonne terra aurum est?
 Nonne inutile lutum luto adiacebit, corpori vide-
 licet? Possides omnia : sed una res est necessaria,
 qua cares, facultas te ipsum alendi. Confice ex
 omnibus tuis opibus nebulam unam; fac descen-
 dant guttæ paucæ; urge terram ad fructum feren-
 dum; calamitatem superbis illis ac insolentibus
 divitiis amolire. Fortasse pium aliquem induces,
 ut exemplo Thesbitæ Eliæ ⁸⁴ remissionem tibi malo-

⁸² Psal. vi, 7. ⁸³ III Reg. xviii, 45.

(82) Editio utraque κατεχέατο. At quinque mss. κατεχέετο.

(83) Editi et Reg. tertius et Colb. itidem tertius πόδας ἐβρεξε. Reg. primus πόδας ἐνιψε. Reg. secundus πόδας ἀπέπλυνε. Scio quidem tres has lectiones idem plane valere; malo tamen secundam aut tertiam, ne verbum ἐβρεξε continenter bis repetatur.

(84) Editio Paris. θρέψῃ τὸν σῖτον. Editio Basil. et mss. Combeffisiani τὰ σῖτα. Alii quatuor e nostris τὰ σῖτλια.

(85) Editi ἄρτον τὸν μέχρι. At mss. ἄρτον μέχρι. Mox Colb. primus εὐθηνίας ἔχουσι.

(86) Editi παρακαλέσῃς. At mss. πολλοὶ παρακαλέσεις.

rum precibus impetret, homo inops, pallidus, discalceatus, sine domo, sine lare, egenus, unica tunica coopertus, velut Elias pelle ovilla, simul cum precibus educatus, jejuniu contubernali utens. Quod si rogando ab ejusmodi viro opem obtineas et praesidium, nonne divitias multis curis obnoxias valde admodum deridebis? nonne aurum conspues? nonne tanquam stercus aurum abjicies: quod, tametsi prius omnia poterat, appellabaturque charissimum, ipsum tamen cognovit infirmum in necessitate patronum esse? Causa tua hanc calamitatem Deus intulit, quod cum haberes, non erogaveris; quod esurientes praeterieris, quod te non converteris ad lugentes; quod adoratus, non sis miseratus. Invadunt enim propter paucos in omnem populum mala, ac flagitium unius plebi toti nocet. Achar sacrilegium commisit, et totus scortatus est, et Israel poenas dedit ⁴⁵.

5. Omnes igitur tum privatim, tum in communi vitam nostram expendamus, velut paedagogo attendamus scitiatu, unumquemque sui peccati commonefacienti. Proferamus et nos animo sano illa strenui Jobi verba: *Manus Domini est, quae tetigit me* ⁴⁶. Potissimum autem et ante omnia calamitatem nostram peccatis ascribamus. Quod si praeterea aliud addendum est, sit quoque aliquando, ut talia vitae infortunia irrogentur hominibus ad animas probandas, ut inter difficultates deprehendantur qui probi sint, **67** sive pauperes, sive divites, cum utriusque per patientiam plane probentur. Et maxime id hoc tempore declaratur, sitne hic liberalis, et fratrum amans: sitne ille gratus et beneficiorum memor, et vice versa non blasphemus, cujus animus statim vitae vicissitudinibus mutetur. Novi ego multos (non auditione accepi, sed experientia ipsa homines notos habui), qui cum suppetet sibi rerum copia, et secundis ventis, quod dici solet, res procederent, mediocriter saltem, si non perfecte, gratias rependerent beneficio largitori; sed si mutaretur in contrarium rerum status, divesque fieret pauper, et robur corporis verteretur in morbum, gloria quoque ac splendor in dedecus et ignominiam: tunc deprehendebantur ingrati, loquebantur blasphemia, pigrescebant in precatione. Deum perinde quasi cunctantem debitorem moleste ferebant, nec affliciebantur erga Dominum tanquam indignantem. Sed apage, et submove ab animo ejusmodi cogitationes! Et cum videris Deum consueta non largientem, sic tecum reputa: Num deest Deo victus suppeditandi facultas? Quomodo enim? cum sit Domi-

A τῇ μὴλωτῇ, τὴν εὐχὴν ἔχων σύντροφον, τὴν ἐγκράτειαν ὁμοδαίον. Κὰν ἐπιτύχῃς τῆς παρὰ τοῦ τοιοῦτου βοηθείας (87) δέόμενος, οὐ μακρὰ καταγέλασεις τῶν πολυμερῶν κτημάτων; οὐ προσπύσεις τῷ χρυσῷ; οὐ διαβρίβεις ὡς κόπρον τὸν ἀργυρον, ἐν πρότερον πάντα δυνάμενον καὶ φιλάτον ὀνομάζων, ἀδρανῇ βοηθὸν ἐπὶ τῆς χρείας ἐγνώρισας; διὰ σὲ καὶ τὴν συμφορὰν ταύτην κατεδίκασεν, ἐπειδὴ ἔχων οὐκ ἐδίδως (88)· ἐπειδὴ παρέτρεχες τοὺς πεινῶντας· ἐπειδὴ πρὸς τοὺς ὀδυρομένους οὐκ ἐπιστρέφου· ἐπειδὴ προσκυνούμενος (89) οὐκ ἠλέεις. Ἐρχεται καὶ δι' ὀλίγους ἐπὶ δῆμον κακὰ, καὶ μοχθηρίας τινὲς παραπήλαυσε δῆμος. Ἄχαρ ἱεροσύλησε, καὶ ὅλη ἡ παράταξις ἐμαστιζέτο. Ὁ Ζαμβρί πάλιν εἰς τὰς Μαδιανίτιδας ἐξεπόμενευσε, καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐπιπτεν εἰς δίκην.

castigatus est exercitus ⁴⁸. Zambri Madianitas

B 5 Πάντες τοίνυν καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τοὺς βίους ἑαυτῶν ἐξετάσωμεν, ὡς παιδαγωγῷ πρόσχωμεν τῷ αὐτῷ, ἕκαστον τῆς ἰδίας ἀμαρτίας ὑπομνησκοντι. Εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς τοῦ γενναίου Ἰὼβ τὴν φωνὴν εὐαισθητῶς· *Xelp Κυρίου ἐστίν, ἡ ἀψαμένη μου*. Καὶ μάλιστα μὲν πρωτοτύπως τοῖς ἀμαρτήμασι τὴν συμφορὰν ἑαυτῶν λογισώμεθα. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἄλλο προσθεῖναι, ἐστὶν ὅτε καὶ κατὰ πείραν ταῖς ψυχαῖς αἰ τοιαῦται τοῦ βίου δυσκοληραὶ τοῖς ἀνθρώποις προσάγονται, ἐν ἐπὶ τῆς δυσκολίας ἀπελεγχθῶσιν οἱ δόκιμοι, εἴτε πένητες εἴτε πλούσιοι· ἑκάτεροι γὰρ ἀκριθῶς διὰ τῆς ὑπομονῆς δοκιμάζονται. Κὰν τοῦτω μάλιστα τῷ καιρῷ διαδείκνυνται ὁ μὲν, εἰ κοινωνικὸς καὶ φιλάδελφος, ὁ δὲ, εἰ εὐχάριστος καὶ μὴ τοῦναντίον βλάσφημος, ταῖς τοῦ βίου περιφοραῖς ὀξέως συμμεταβάλλων τὸ φρόνημα. Οἶδα ἐγὼ πολλοὺς (οὐκ ἀκοῇ μαθὼν, ἀλλὰ τῇ πείρᾳ τοὺς ἀνθρώπους γνωρίσας), ἕως μέχρι μὲν ὁ βίος αὐτοῖς πρὸς εὐπορίαν διαμετρεῖται, καὶ ἐξ οὐρίας, τὸ λεγόμενον, χωρεῖ, μέσως γοῦν, εἰ καὶ μὴ τελείως, τῷ εὐεργέτῃ ὁμολογούντας τὴν χάριν· εἰ δὲ πού διὰ τὴν ἐναντίαν κατὰστασιν περιτραπειῇ τὰ πράγματα, καὶ ὁ μὲν πλούσιος γένηται πένης, ἡ δὲ βῶμη τοῦ σώματος νόσος, ἡ δὲ δόξα καὶ περιφάνεια αἰσχρὴ καὶ ἀτιμία, ἀχαριστοῦντας, βλάσφημα φεβγομένους, ὀκνοῦντας τὴν προσευχὴν· ὡς πρὸς χρεώστην βραδύνοντα τὸν θεὸν σχετιάζοντας, οὐχ ὡς πρὸς δεσπότην ἀγαναχτοῦντα διαχειμένους. Ἀλλ' ἀπαγε τῶν λογισμῶν τὴν τοιαύτην ἔννοιαν! Ὅταν δὲ ἴδῃς θεὸν μὴ χαριζόμενον τὰ συνήθη, οὕτω λογίζου παρὰ σεαυτῷ· Μὴ ἀδύνατος ὁ θεὸς χορηγεῖν τὴν τροφήν; Καὶ πῶς; ὅς γε Κύριός ἐστιν οὐρανοῦ καὶ πάσης διακοσμήσεως, ὥρων (90)

⁴⁵ Jos. vii, 1 sqq. ⁴⁶ Num. xxv, 6 sqq. ⁴⁷ Job xix, 21

(87) Colb. primus παρὰ τούτου βοηθείας.

(88) Antiqui duo libri ἐδίδως.

(89) Editi et mss. προσκυνούμενος: quam tamen vocem suspectam habens Combefisius, putat Basilium scripsisse προσαιτούμενος. Sed ejus judicio subscribere non queo. Nam praeterquam quod illius conjectura nullo testimonio nititur, vox προσκυνούμενος ita huic loco convenit, ut potius ob oculos ponat quam exprimat statum humilem pauperum, qui

adorantium in modum stipem a divitibus rogant.

(90) Illa, διακοσμήσεως ὥρων, sine ulla interpolatione legit Combefisius; idcircoque sic interpretatur: *Omnisque tempestatum anni atque temporum distinctionis sapiens moderator*. Nos, multorum veterum librorum fidem secuti, has voces distinximus. Parum autem refert, utrum vox διακοσμήσεως hoc loco privatim sumatur pro ornatu caeli, an generatim pro ornatu totius orbis terrarum.

καὶ καιρῶν σοφὸς οἰκονόμος, κυβερνήτης τῶν πάντων, ὡς περ τινὰ χορὸν εὐτακτὸν τὰς ὥρας καὶ τὰς τροπὰς ἀλλήλαις ὑποχωρεῖν ὀρίσας, ἵνα τῇ αὐτῶν ποικιλίᾳ ταῖς διαφόροις ἡμῶν ἐπαρκέσῃσι χρεῖαις (91)· καὶ νῦν μὲν κατὰ καιρὸν τὸ ὑγρὸν προσγένηται, αὖθις δὲ λάβῃ τὸ θερμὸν, καὶ τὸ ψυχρὸν ἐγκραθεῖ τῷ ἐνιαυτῷ, καὶ τοῦ ξηροῦ τὴν χρεῖαν μὴ ἀμοιρήσωμεν. Οὐκοῦν δυνατὸς ὁ Θεός· τοῦ δυνατοῦ δὲ προσόντος καὶ ὁμολογουμένου, μὴ ἄρα τὸ ἀγαθὸν ἐνέλειψεν; Οὐδὲ οὗτος (92) ἐφεστὼς ὁ λόγος. Τίς γὰρ ἀνάγκη τὸν μὴ ἀγαθὸν ἐπέσειεν. ἐν ἀρχῇ δημιουργήσας τὸν ἀνθρώπον; Τίς δὲ ὁ κατεπεΐξας τὸν Κτίστην καὶ μὴ βουλόμενον χεῖν λαβεῖν, καὶ τοιοῦτον ἐκ τοῦ καλοῦ εἰδοποιῆσαι (93); Τίς ὁ πρὸς ἀνάγκην πείσας κατ' εἰκόνα ἰδίαν τὸν λόγον τῷ ἀνθρώπῳ χαρίσασθαι, ἐν ἐκείθεν ὁρμηθεὶς τεχνῶν μάθησιν δέξεται, καὶ μάθη περὶ τῶν ἀνωτάτων (94) φιλοσοφεῖν, ὧν αἰσθητὸς οὐχ ἄπτεται; Κἂν, οὕτω λογιζόμενος, εὖρης τὴν ἀγαθότητα τῷ Θεῷ συνοῦσαν, καὶ μέχρι καὶ νῦν μὴ ἀπολιμπανομένην. Ἐπεὶ τί ἐκώλυεν, εἰπέ μοι, μὴ αὐχμὸν εἶναι τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ τελείαν ἐκπύρωσιν; καὶ μικρὸν ὑπαλλάξαντα τὸν ἥλιον τῆς συνήθους πορείας, πλησιάζαντα δὲ ταῖς περιγείοις σώμασιν, ἐν ἀκαρεῖ καταφλέξει· πᾶν τὸ ὀρώμενον; ἢ βρέξει πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καθ' ὁμοίωσιν τῶν ἡδὴ κολάσεων τῶν ἀμαρτωλῶν; Ἐπὶ σαυτοῦ καὶ τῶν σῶν λογισμῶν γενοῦ, ἄνθρωπε· μὴ ποιεῖ τὰ τῶν ἀνοήτων παῖδων, οἱ, παρὰ διδασκάλου ἐπιτιμηθέντες, τὰς δέλτους ἐκείνου καταβρόχυνουσι· πατὴρ δὲ, δι' ὠφέλειαν τὴν τροφὴν ὑπερθεμελιόμενος, τὴν ἐσθλὴν κατασπαράττουσιν, ἢ τὸ τῆς μητρός πρόσωπον τοῖς θυοῖς καταξάνουσι. Κυβερνήτην μὲν γὰρ ὁ χειμὼν, καὶ τὸν ἀθλητὴν τὸ στάδιον, τὸν στρατηγὸν ἡ παράταξις, τὸν μεγάλῳχον ἡ συμφορὰ, τὸν Χριστιανὸν δὲ πειρατμὸς δοκιμάζει καὶ βασανίζει. Καὶ αἱ λύπαι τὴν ψυχὴν, ὡς τὸ πῦρ τὸν χρυσόν, ἀπελέγχουσι. Πένης εἰ; Μὴ ἀθυρήσης. Ἡ γὰρ εἰς ἄγαν κατῆφθα γίνεται τῆς ἀμαρτίας αἰτία· τῆς μὲν λύπης βαπτιστοῦσης τὸν νοῦν, καὶ ἀμηχανίας ἐμποιοῦσης διγγρον, τῆς δὲ ἀπορίας τῶν λογισμῶν τὴν ἀχαριστίαν ἀπογεννώσης. Ἄλλ' ἔχε τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν. Μὴ γὰρ οὐκ ἐπιβλέπει τὴν στένωσιν; Ἐχεῖ τὴν τροφὴν ἐν χειρὶ, καὶ παρέλκει τὴν ὀδόν, ἵνα σου δοκιμάσῃ τὸ βέβαιον, ἵνα καταμάθῃ τὴν γνῶμην, εἰ μὴ τῇ (95-96) τῶν ἀκολάστων καὶ ἀγνώμων ἐστὶν ὁμοία. Καὶ γὰρ ἐκείνοι, μέχρι μὲν ἐν τῷ στόματι τὰ στίγια τυγχάνει, εὐφημοῖσι, κολακεύουσιν, ὑπερβαυμάζουσιν· ὀλίγον δὲ τῆς τραπέζης ὑπερθεθείσης, ὡς περ τοῖς ἰδίους ταῖς βλασφημίαις βάλλουσιν οὐς πρόβραρχεως ἴσα Θεῷ διὰ τὴν ἡδονὴν προσεκύουν. Ἐπελθε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τὴν Νέαν, καὶ πολλοὺς εὐρήσεις ἐν ἐκάστη τοῦς διαφόρως τραφέντας. Ἠλίαν εἶχεν ὁ Κάρμηλος, ὄρος ὕψηλόν καὶ ἀόκητον, ἔρημος ἔρημον· ψυχὴ δὲ ἦν τῷ

(91) Ea sic vertenda : *Ut sua ipsorum varietate variis nostris necessitatibus opitulentur, ac nunc quidem tempestive accedat humor, rursus autem calor succedat, etc.* MARAN.

(92) Veteres aliquot libri οὐδὲ οὕτως. Ibidem Colb. tertius et utraque editio ἐφεστὼς. At mss. multi ἐφεστῶς.

A nus cæli totiusque eorum ornatus, cum sit tempestatum et temporum moderator sapiens, cumque gubernet omnia. Quippe tempestates ac solstitia in modum chori cujusdam ordinatissimi sibi invicem succedere statuit, ut sua ipsorum varietate variis nostris necessitatibus opitulentur. Jamjam accedat tempestive humor, rursusque calor succedat, et annus sit frigore immistus, atque siccitate necessaria non careamus. Potens igitur Deus est : sed cum suppetat ei potestas, sitque res confessa, num ei bonitas deest? Neque hoc stare potest. Nam nisi bonus esset, qua necessitate adductus initio condidisset hominem? Quis autem Conditor vel invitum coegisset humum sumere, et pulchritudinem ejusmodi suis manibus ex luto conformare? Quis necessario B persuasit, ut secundum suam ipsius imaginem rationem homini impertiret, ut, ducto inde initio, doceretur artes, et de rebus altissimis quæ sub sensum non cadunt, philosophari disceret? Ita si cogitaveris, comperies bonitatem inesse in Deo, et ne nunc quidem ei deesse. Alioquin quid vetaret, quæso, et siccitatem non esse id quod videmus, sed perfectum incendium et integrum? et solem paululum a cursu consueto deflectentem, atque ad corpora terræ adjacencia propius accedentem, res omnes visibiles in temporis momento exurere? aut ignem de cælo plueri, eo modo, quo jam sunt antea puniti peccatores? Reddeas ad te, homo, et mentis esto compos : cave facias quæ insipientes pueri factitant, qui, a præceptore objurgati, tabulas illius confringunt, ac vestem scindunt patris, cibum ad eorum utilitatem differentis, aut matris faciem unguibus dilaniant. Nam nauclerum tempestas, athletam stadium, imperatorem acies, magnanimum C virum calamitas, Christianum tentatio probat et examinat. Atque ut ignis aurum, ita res adversæ animam probant. Pauper es? Cave animum abjicias. Nam nimia tristitia causa sit peccati, quod demergat mentem mœror, inducatque vertiginem desperatio, et vitium ingrati animi pariat consilii inopia. Sed spem habeto in Deum. Nunquid enim non videt angustiam? Habet cibum in manibus : sed differt largitionem, ut probeat tuam constantiam, ut animum agnoscat, sitne intemperantibus et ingratissimis consimilis. Illi enim, dum in ore sunt cibi, D benedicunt, adulantur, supra modum admirantur : paululum vero dilata mensa, blasphemias velut lapidibus impetunt eos quos aliquando ante æque ac Deum propter voluptatem colebant. Percurre Vetus ac Novum Testamentum, et multos in utroque reperies modis variis nutritos. Eliam habebat Carmelus, excelsus mons et inhabitabilis, solitudo solitarium : verum anima erat justo instar omnium,

(95) Editio utraque et mss. multi κάλλος ἰδιοποιῆσαι. At Colb. tertius εἰδοποιῆσαι : quod verius a melius judicavimus.

(94) Reg. primus τῶν ἀνωτάτων. Ibidem Colb. tertius ὧν αἰσθητῶς. Mox mss. quatuor εὖρης. Utraque editio εὖρης.

(95-96) Antiqui tres libri εἰ μὴ τῆς.

vitaque erat viaticum spes, quam in Deo reponerat. Elsi autem sic viveret, fame tamen vitam non finivit: sed avium rapacissimæ et voracissimæ, hæ ipsæ afferebant cibum: et justo erant victus ministræ cædem, quæ solent alienos cibos diripere, ac, transmutata per Domini præceptum natura, panis ac carniū fidæ custodes effectæ sunt. Hæc autem a corvis viro allata fuisse, ex sacra historia didicimus⁹⁷. Habebat itidem Babylonius laeus Israelitam juvenem, calamitate quidem captivum, animo vero ac constantia liberum. Quid tum inde? Leones quidem præter naturam jejunabant; Habacuc vero illius altor ferebatur per aerem, angelo hominem una cum obsoniis portante: et ne justus fame premeretur, tantum terræ ac maris spatium brevi temporis momento prætervectus est propheta, quantum a Judæa ad Babylonem usque extenditur⁹⁸.

6. Quid rursus solitudinis populus, Moyse præfecto? quomodo fuit ei per quadraginta annos dispensatus victus? Illic erat nemo, qui sementem faceret; non bos, qui traheret aratrum; non area, non torcular, non cella penaria; et tamen sibi suppetebat victus citra sementem, citra arationem. Fontes denique qui prius non exstiterant, sed in necessitate eruperant, petra subministrabat. Mitto singula providentiæ divinæ opera percensere, quæ plerumque animo paterno hominum causa patravit. Tu vero, velut strenuus Job, tantisper patiens esto in calamitate, et ne evertaris a tempestate, ne quidquam ex his, quas tecum vehis, virtutis mercibus abjicias. Serva in animo gratiarum actionem tanquam vecturam pretiosissimam, et tu quoque pro gratiarum actione voluptatem duplo majorem consequere. Sis apostolicæ sententiæ memor: *In omnibus gratias agite*⁹⁹. Pauper es? Alter est te pauperior. Sunt tibi cibaria dierum decem: illi, unius. Quod tibi superest, ac redundat, id tu ceu bonus ac benignus ex æquo cum egente partiaris. Ne dubites ex modico dare; ne commodum tuum periculo publico anteponas. Quod si ad unum **69** panem redactus cibatus sit, stetque pro foribus mendicus; promitto ex penu illum unum, quem imponens manibus, et intuens in cælum, miserabilem hanc simul et benignam vocem emittito: Unus hic est panis, quem vides, Domine, et periculum aperte imminet; sed ego mihi tuum mandatum præpono, et ex modico tribuo esurienti fratri; jam tu quoque da periclitanti servo. Novi tuam bonitatem, confido etiam potentia: non differs diu beneficia: sed dona tua, cum libet, spargis. Quod si ita locutus fueris ac feceris, quem ex angustia panem por-

A δικαίω τὰ πάντα, καὶ τῆς ζωῆς εφοδιον ἡ πρὸς Θεὸν ἐλπίς. Ζῶν δὲ οὕτω, λιμῶ τὴν ζωὴν οὐκ ἀπῆλλαξεν· ἀλλ' οἱ ἀρπακτικώτατοι καὶ μάλιστα γαστροίμαργοι τῶν ὀρνίθων, οὗτοι διεκόμεζον τὰ σιτία, καὶ τροφῆς ἐγίνοντο (97) τῷ δικαίῳ διάκονοι, οἱ τὰς ἀλλοτριὰς τροφὰς ἐκ συνηθείας ἀρπάζοντες· καὶ τῷ δεσποτικῷ προσταγμᾷ τὴν φύσιν διήμειψαν, πιστοὶ φύλακες γενόμενοι τῶν ἄρτων καὶ τῶν κρεῶν. Ταῦτα δὲ τῷ ἀνδρὶ φέρειν τοὺς κόρακας παρὰ τῆς πνευματικῆς ἱστορίας ἐμάθομεν. Εἶχε δὲ καὶ ὁ Βαβυλώνιος λάκκος τὸν Ἰσραηλίτην νεανίσκον· αἰχμάλωτον μὲν τὴν συμφορᾷ, ἐλεύθερον δὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα. Καὶ τί τὰ παρ' ἐκείνων; Οἱ μὲν λέοντες παρὰ φύσιν ἐνήπτευσαν· ὁ δὲ τοῦτου τροφεὺς Ἀμβακούμ (98-99) ἐφέρετο δι' ἄερος, κομίζοντας τοῦ ἀγγέλου μετὰ τῶν B ὄψων τὸν ἀνθρώπον· καὶ ἵνα μὴ λιμῶ πεισθῇ δίκαιος, τοσαύτης ὑπερνήχθη γῆς καὶ θαλάσσης ὁ προφήτης ἐν μικρῷ μορίῳ καιροῦ, ὅσῃν ἐκ τῆς Ἰουδαίας μέχρι Βαβυλώνας ἠπλώσθαι.

6. Τί δὲ πάλιν ὁ τῆς ἐρήμου λαὸς, οὗ Μωϋσῆς ἐπετρόπευσεν; πῶς ὠκονομήθη τὸν βίον ἐν ἑτασι τεσσαράκοντα; Οὐκ ἦν ἐκεῖ στείρων ἀνὴρ, οὐ βοῦς ἔλκων ἄροτρον, οὐχ ἄλως, οὐ ληνός, οὐ ταμειῶν· καὶ τὴν τροφὴν εἶχον ἄσπορον καὶ ἀνήροτον, καὶ τὰς πηγὰς ἐχορήγει πέτρα, οὐ πρότερον οὕσας, ἀλλ' ἐκραγεῖσας ἐπὶ τῆς χρείας. Ἀφίημι τὰ καθ' ἕκαστον ἀπαριθμεῖσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, ἃ πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων πατρικῶς ἐνεδείξατο. Σὺ δὲ καρτέρησον ὀλίγον ἐπὶ τῆς συμφορᾶς, ὡς ὁ γενναῖος Ἰώδ, καὶ μὴ περιτραπῆς ἐκ τοῦ κλύδωνος, μηδὲν ἀποβέβη C λης ὡν φέρεις ἀγωγιμὸν τῆς ἀρετῆς. Ὡς βαρύτιμον ἐνθήκη τὴν εὐχαριστίαν διάσωσον ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ λήψῃ καὶ σὺ τῆς εὐχαριστίας τὰ διπλάσινα τῆς τροφῆς (1). Μνημόνευε τῆς ἀποστολικῆς ρήσεως· Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Πένης εἶ; Ἄλλον ἔχεις πάντως πνεύστερον. Σοὶ δέκα ἡμερῶν τὰ σιτία, ἐκείνῳ μιᾶς. Ὡς καλῶς καὶ εὐγνώμων τὸ σὸν περιττὸν ἐπανίσωσον πρὸς τὸν ἐνδοξόν. Μὴ ὀκνήσῃς ἐκ τοῦ ὀλίγου δοῦναι· μὴ προτιμήσῃς τὸ σὸν συμφέρον ἐκ τοῦ κοινού κινδύνου. Κἂν (2) εἰς ἕνα ἄρτον περιστῇ ἡ τροφή, ἐπιστῇ δὲ ταῖς θύραις ὁ ζητῶν, προκόμε D σον ἐκ τοῦ ταμείου τὸν ἕνα, καὶ ἐπιθείς ταῖς χερσὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνας, εἰπὲ λόγον ἐλεεινὸν ἑμοῦ καὶ εὐγνώμονα· Εἰς ἄρτος, ὦν ὄρεξ, Κύριε, καὶ ὁ κίνδυνος προφανής, ἀλλ' ἐγὼ τὴν σὴν ἐντολὴν ἑμοῦ προτίθημι, καὶ ἐκ τοῦ ὀλίγου δίδωμι τῷ λιμῶντοντι ἀδελφῷ· ὅς δὲ καὶ σὺ τῷ κινδυνεύοντι δούλω. Οἶδά σου τὴν αγαθότητά, θαρρῶ καὶ τῇ δυνάμει· οὐχ ὑπερτίθεσαι εἰς χρόνον τὰς χάριτας, ἀλλὰ σκεδανύεις, ὅταν θελήσῃς, τὰς δωρεάς. Κἂν οὕτως εἴπῃς καὶ πράξῃς, ὦν δίδως ἐκ τῆς στενώσεως ἄρτον, σπέρμα γίνεται γεωργίας, πολὺχουν ἀπογεννᾷ τὸν καρπὸν, ἀβράβων τῆς τροφῆς, ἐλέου πρόξενος (3). Εἰπέ καὶ

⁹⁷ III Reg. xvii, 4-6. ⁹⁸ Dan. xiv, 30 sqq. ⁹⁹ I Thess. v, 18.

(97) Reg. primus διεκόμεζον τὰ σιτία καὶ τροφῆς ἐγίνοντο.

(98-99) Editi τροφεὺς Ἀμβακούμ. At miss. multi Ἀμβακούμ.

(1) Reg. primus τὰ διπλάσια τροφῆς. Colb. tertius

τὰ διπλάσινα τῆς ψυχῆς, male.

(2) Colb. tertius ἐκ τοῦ κοινού δοῦναι κἂν. Statim mss. Colbertini ἐπιστῇ δὲ ἐπὶ θύραις.

(3) Colb. primus ἐλέου πρόξενος.

σὺ τῆς χήρας τῆς Σιδωνίας ῥῆμα ἐν τοῖς ὁμοίοις, **A** rigis, is semen fiet segetis, edet fructus uberes, εὐκαίρως τῆς ἱστορίας μνημόνευσον· *Ζῇ Κύριος, ὅτι τοῦτον ἔχω ἐν τῇ οικίᾳ μου μόνον εἰς διατροφήν ἐμοὶ καὶ τοῖς παιδίοις* (4). Κἂν ὁὖς ἐκ τοῦ λείποντος, ἔξεις καὶ σὺ τὸν καμψάκην τοῦ ἐλαίου τῇ χάριτι βρύνοντα· τὴν ὑδρίαν τῶν ἀλευρίων (5) ἀκένωτόν. Ἐπὶ γὰρ τῶν πιστῶν φιλότιμος ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις μιμεῖται τὰ φρέατα, τὰ αἰεὶ κενοῦμενα, καὶ μὴ ἐξαντλοῦμενα, τὸ διπλοῦν ἀντείσάγουσα. Δάνεισον, ὁ ἄπορος, τῷ πλουσίῳ Θεῷ. Πιστεύσον τῷ αἰεὶ εἰς πρόσωπον ὄντι ὑπὲρ τοῦ θλιβομένου λαμβάνοντι, καὶ οἰκθὲν ἀποδίδοντι τὴν χάριν. Ἀξιόπιστος ἐγγυητής, πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης ἠπλωμένους ἔχων τοὺς θησαυροὺς. Καὶ πλέων ἐὰν ἀπαιτήσης τὸ δάνεισμα, λήψῃ ἐπὶ μέσου πελάγους σὺν τόκοις τὸ κεφάλαιον. Φιλοτιμῆται γὰρ ἐν ταῖς προσθήκαις.

B gnus est sponsor, per omnem terram ac mare expansos habens thesauros. Quod si inter navigandum mutuum repetas, in medio ipso mari una cum senore sortem recipies. Est enim in addendo ambitiosus.

7. Τὸ τοῦ λιμώττοντος νόσημα, λιμός, οἰκτρὸν πάθος ἐστὶ. Λιμός ἀνθρωπίνων συμφορῶν ὑπάρχει τὸ κεφάλαιον, πάντων θανάτων μοχθηρότερον τέλος οὖτος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων κινδύνων, ἡ εἴφους ἀκμὴ τὴν τελευτὴν ὀξέως ἐφίστησιν, ἡ πυρὸς ὁρμὴ (6) συντόμως τὸ ζῆν ἀποσθένουσιν, ἡ ῥῆμα, τοῖς ὁδοῦσι διασπαράξαντα ὅσα καίρια τῶν μελῶν, οὐ συγχωρεῖ τῇ παρολῇ τῆς ὁδῆς τιμωρηθῆναι. Λιμός δὲ ἄργον ἔχει τὸ κακόν, παρέλκουσαν τὴν ἀληθινὰ, ἐγκαθημένην τὴν νόσον καὶ ἐμφωλεύουσαν, θάνατον αἰεὶ παρόντα, καὶ αἰεὶ βραδύνοντα. Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ὑγρὸν ἐκδαπανᾷ· τὸ θερμὸν κακασφύχει· τὸν ὄγκον συντέλλει· τὴν δύναμιν κατ' ὀλίγον ἀπομαραίνει. Ἡ σὰρξ ὡς ἀράχνιον τοῖς ὀστέοις περικείται. Ὁ χροὺς ἄνθος οὐκ ἔχει (7). Τὸ μὲν γὰρ ἐρυθρὸν φεύγει, **C** ἐκτιχομένου τοῦ αἵματος· τὸ λευκὸν οὐκ ἐστὶ, τῇ ἰσχνότητι τῆς ἐπιφανείας μελαινομένης· πελιδνὸν δὲ τὸ σῶμα, ὠχρότητι καὶ τῷ μέλανι ἐλεεινῶς ἐκ τοῦ πάθους κινώμενον (8)· γόνата οὐ βαστάζοντα, ἀλλὰ πρὸς βίαν ἐλκόμενα. Φωνὴ λεπτή καὶ ἀδρανής· ὀφθαλμοὶ ἐνασθενούντες ταῖς κοιλότησιν, εἰκὴ ταῖς θήκαις ἐναποκείμενοι, ὡς τὰ τοῖς ἐλύττοις ἐμφυγέστα τῶν ἀκροδρύων. Γαστήρ κενὴ καὶ συμπεπτωκυῖα, καὶ ἄμορφος, οὐκ ὄγκον, οὐ φυσικὴν τῶν σπλάγγνων ἐπίτασιν ἔχουσα, τοῖς ὀστέοις δὲ τοῦ νώτου προσπεπασμένη. Ὁ οὖν τοιοῦτον σῶμα παρατρέχων πόσων κολάσεων ἄξιος; τίνα δὲ ὠμότητος ὑπερβολὴν καταλείψει; πῶς δὲ οὐκ ἄξιος τοῖς ἀνημέροις τῶν θηρίων συναριθμεῖσθαι, ὁρᾶσθαι δὲ ἐναγῆς καὶ ἀνδροφόνος; Ὁ γὰρ ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ τὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν, **D** ἐκίων δὲ καὶ πρὸς πλεονεξίαν ὑπερτιθέμενος, εἰκότως ἂν ἐν τῷ ἴσῳ τῶν αὐτοχείρων καταδικάζοιτο. Τὸ τοῦ λιμοῦ πάθος κατηνάγκασε πολλοὺς πολλὰκις καὶ τοὺς

arrhabo erit cibariorum, misericordiae conciliator. Dic et tu verbum a vidua Sidonia in iisdem angustis prolatum; tibi opportune in memoriam revoca historiam: *Vixit Dominus, quia hunc solum domi habeo ad nutriendum me et liberos* 21. Quod si ex penuria tua dederis, habebis et tu vas olei, quod scaturiet per gratiam: hydriam itidem farinae, quae exhauriri non poterit. Etenim Dei beneficentia, quae scilicet duplum reddat, erga fideles magnifice puteos imitatur, qui continuo hausti, nequaquam exhauriuntur. Deo diviti fœnerare, quisquis inops es et pauper. Crede ei, qui quod in oppressum hominem contuleris, id, perinde quasi sibi metipsi collatum sit, recipit, exque suis rependit gratiam. Fide di-

B gnus est sponsor, per omnem terram ac mare expansos habens thesauros. Quod si inter navigandum mutuum repetas, in medio ipso mari una cum se-

7. Esurientis morbus, fames scilicet, miserabilis affectio est. Humanarum calamitatum caput est fames. Mors omnium miserrima est, sinem hunc sortiri. Nam in aliis periculis, aut gladii acies cito accelerat mortem, aut ignis impetus brevi vitam exstinguit, aut bestiae praecipua membra dentibus dilanantes, nos non sinunt dolore diu protracto puniri. Fames vero affert supplicium lentum, dolorem longum, morbum intus insidentem ac delitescentem, mortem semper praesentem et semper tardantem. Naturalem namque humorem absorbit, refrigerat calorem, molem corporis contrahit, vires paulatim exedit. Caro araneae instar circumjacet ossibus. Non flos inest in cute. **C** Nam, consumpto sanguine, fugit rubor; non adesq; albor, superficie per maciem nigrescente; corpus livet, pallore atque nigritudine per morbum misere admistis; genua non sustentant, sed vi et aegre trahuntur. Vox tenuis et languida; oculi in cavis suis debilitati, frustra in thecis ac valvulis inclusi, tanquam nuclei fructus intra putamina aresfacti. Venter vacuus, contractus, informis, sine mole, sine naturali viscerum distensione, ossibus dorsi adhærescens. Qui igitur corpus ejusmodi praeterit, quantis suppliciis dignus est? quid ei deerit ad crudelitatis cumulum? quomodo aut non annumerabitur jure ac merito inter immanissimas belluas, aut non habebitur pro scelesto et homicida? Nam qui potest malo mederi, sed sponte et ob avaritiam differt, non injuria velut homicida condemnari **70** poterit. Coegit non paucos sæpenumero famis angustia, terminos etiam naturae excutere, hominemque vesci tribulium corporibus, et ma-

21 III Reg. xvii, 12.

(4) Reg. primus ἐμοὶ καὶ τοῖς τέχνοις μου.

(5) Reg. primus τοῦ ἀλευρίου. Aliquanto post idem codex διπλοῦν ἀντείσάγουσα.

(6) Colb. primus πυρὸς ἀφορμή. Alius codex Colb. πυρὸς ὁρμή.

(7) Colb. primus et alii duo mss. Regii χροῖα ἄνθος οὐκ ἔχει, color florem non habet, male. Colb.

tertius χροῖα βάθος οὐκ ἔχει, color non habet altitudinem, pejus. Editio utraque uti in contextu.

(8) Utraque editio et Colb. tertius πάθους κινώμενον, depravate. At Regii secundus et tertius cum Colb. tertio κινώμενον, emendate. Mox duo mss. φωνὴ δὲ λεπτή. Subinde Colb. primus ὀφθαλμοὶ ἀσθενούντες.

trem filium quem ex ventre protulit, ventre rursus improbe excipere. Utique tragicum illum actum Judaica historia a diligenti viro Josepho (8*) conscripta commemorat, cum scilicet malis diris Hierosolymitae premerentur, pendentes impietatis in Dominum suae meritis poenas. Vides et ipsum nostrum Deum, praeteritis non raro aliis incommodis, esurientes condolenti animo miserari. *Miseror enim*, inquit, *turbæ* 9. Quare et in extremo iudicio, ubi advocat justos Dominus, locum primum occupat qui largus fuit ac liberalis; nutritor primas tenet inter eos quibus praemia dantur; panem qui ministravit, vocatur ante omnes; qui benignus fuit et liberalis, ante reliquos justos ad vitam transmittitur 10. Qui illiberalis exstitit et sordidus, ante omnes peccatores igni traditur 11. Jam te ad matrem mandatorum ipsa temporis opportunitas vocat; eoquē magnopere cura, ne te praetereat nundinarum occasio, atque commerciorum. Fluit enim tempus, nec exspectat morantem: festinant dies, segnem praetergrediuntur. Et quemadmodum fluvii cursum sistere non datur, nisi quis illum in primo occurso ac transitu intercipientis, aqua opportune utatur; sic tempus necessariis conversionibus impulsus neque cohiberi, neque praeteritum retro revocari potest, nisi quis, cum advenit, apprehendat. Ob idque mandatum velut fugiens detine ac confice, et undelibet arreptum ulnis amplectere. Dato pauca, et multa comparato; exsolvo primigenium peccatum, cibarium largitione. Quemadmodum enim Adam improbo esu peccatum transmisit, sic nos insidiantem escam abolemus, si fratri necessitatem famemque euramus.

8. Populi, audite: Christiani, auribus accipite: hæc dicit Dominus, non sua ipsius voce concionans, sed

9. Matth. xv, 32. 10. Matth. xxv, 34. 11. ibid. 41.

(8*) *De bello Jud.* lib. vii, c. 8.

(9) Codex Coisl. et alii tres mss. cum editis ἄψαθα: μὲν ἀνθρώπων, male. At Reg. secundus ἀνθρώπων, bene. Nec ita multo post Colb. tertius γαστρός προσήγαγεν.

(10) Utraque editio τῇ εἰς τὸν Κύριον δυσσεβείᾳ ἐνδίκους τιμωρίας τινύοντας. Reg. tertius τῆς.... δυσσεβείας, etc., ut supra. At quatuor mss. τῆς.... δυσσεβείας ἐν δίκῃ τιμωρίαν τινύοντας.

(11) Editio Paris. τροφεὺς προστάτης. Editio Basil. et sex mss. πρωτοστάτης.

(12) Vox φειδωλὸς sumitur quidem usitate pro parco: sed, nisi valde fallor, hic sumi debet pro ataro.

(13) Utraque editio παρατρέχουσαι. At quinque mss. παρατρέχουσιν. Mox Colb. tertius ποταμοῦ στήναι. Ibidem editio Paris. εἰ μὴ τις. Vocula τις abest editione Basil. et a veteribus quinque libris. Subinde Colbertini primus et tertius καὶ προβολήν.

(14) Editio Paris. παρελθόντα ἀνακλέσαι. At editio Basil. et quinque mss. παρελθόντα ἀναλύσαι, eadem plane sententia.

(15) Quod hoc loco ait Basilius, solvendum esse peccatum primigenium, id certe notatu est dignissi-

um; atque haud scio an nullum testimonium apud Patres Græcos exstet aut insignius aut validius ad peccatum originale comprobandum. Etenim si necesse est nobis peccatum originis solvere, ejus consilii similis oportet. Nemo enim quod non debet, solvere unquam coactus est. Illud, ὡς γὰρ Ἀδάμ, κακῶς φαγὼν, τὴν ἁμαρτίαν παρέπεμψεν, ita vertit Volaterranus: Sicut enim male edendo maleque cibo utendo Adam peccatum incurrit. Sed longe aliud est peccatum incurere, aliud peccatum transmittere. Ita interpretari, est ita obscurare gravissimam sententiam, ut ea, nisi intelligantur Græca, perspicui nullo modo possit. Nec quemquam movere debet, quod peccatum primigenium solvi dicatur cibarium largitione, cum tamen id baptismate solvi constet. Sic enim loquens Basilius, catechumenos qui tunc inter alios in concionibus frequentes aderant, pro virili hortabatur, ut sese stipis erogatione ad primigenii peccati efficax remedium, quod baptismus est, prepararent. Codex Combef. ἁμαρτίαν παρέπεμψεν.

(16) Veteres quinque libri Κύριος ὁ δημιουργῶν. Utraque editio Κύριος ὁ δημιουργῶν.

αὐτοῦ κινήσαι τῆς φύσεως· ἄψαθαι μὲν ἀνθρώπων (9) τῶν ὁμοφύλων σωματίων, μητέρα δὲ παῖδα, ὃν ἐκ τῆς γαστρός προσήγαγε, πάλιν τῇ γαστρὶ κακῶς ὑποδέξασθαι. Καὶ τοῦτο τὸ ὄραμα Ἰουδαϊκῇ ἐτραγώδησεν ἱστορίᾳ, ἣν Ἰώσηπος ἡμῖν ὁ σπουδαῖος συνεγράψατο, ὅτε τὰ δεινὰ πάθῃ τοὺς Ἱεροσολυμίτας κατέλαβε, τῆς εἰς τὸν Κύριον δυσσεβείας ἐνδίκους τιμωρίας τινύοντας (10). Ὅρξας καὶ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Θεὸν τὰ μὲν ἄλλα τῶν παθῶν πολλάκις παρατρέχοντα, ἐπὶ δὲ τοῖς πεινώσι συμπαθῶς σπλαγχνιζόμενον· Σπλαγχνίζομαι γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν ὄχλον. Διὸ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ κρίσει, ἐνθα προσκαλεῖται τοὺς δικαίους ὁ Κύριος, τὴν πρώτην τάξιν ὁ μεταδοτικὸς ἐπέχει· ὁ τροφεὺς πρωτοστάτης (11) τῶν τιμωμένων· ὁ τὸν ἄρτον χορηγῆσας πρὸ πάντων καλεῖται· ὁ χρηστὸς καὶ εὐμετάδοτος πρὸ τῶν ἄλλων δικαίων τῇ ζωῇ παραπέμπεται. Ὁ ἀκοινώνητος καὶ φειδωλὸς (12) πρὸ πάντων ἁμαρτωλῶν τῇ πυρὶ παραδίδοται. Ἐπὶ τὴν μητέρα σε τῶν ἐντολῶν ὁ καιρὸς καλεῖ· καὶ σφῶδρα μερίμνησον, ἵνα σε μὴ παρέλθῃ ὁ τῆς πανηγύρεως καὶ τῶν συναλλαγμάτων καιρὸς. ῥεῖ γὰρ ὁ χρόνος, καὶ οὐκ ἐκδέχεται τὸν βραδύνοντα· ἐπείγονται αἱ ἡμέραι, τὸν ὀκνηρὸν παρατρέχουσιν (13). Καὶ ὡς οὐκ ἔστι βεῦμα ποταμοῦ στήσαι, εἰ μὴ τις, κατὰ τὴν πρώτην ἐντεῦξιν καὶ προσβολὴν ἀνελόμενος, εἰς δέον τῷ ὕδατι χρῆσταιτο· οὕτως οὐδὲ τὸν χρόνον ταῖς ἀναγκαστικαῖς περιόδοις ἐλαυνόμενον ἐπισχεῖν, οὐδὲ παρελθόντα ἀναλύσαι (14) εἰς τὸ κατόπιν, εἰ μὴ τις προσάγοντος λάβοιτο. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐντολὴν ὡς φεύγουσαν κάτασχε καὶ ἐπιτέλεσον, καὶ λαβόμενος πανταχόθεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιδραξαι. Δὸς ὀλίγα, καὶ πολλὰ κτῆσαι· λύσον τὴν πρωτότυπον ἁμαρτίαν (15) τῇ τῆς τροφῆς μεταδόσει. Ὡς γὰρ Ἀδάμ, κακῶς φαγὼν, τὴν ἁμαρτίαν παρέπεμψεν, οὕτως ἐξαλείφωμεν ἡμεῖς τὴν ἐπίδολον βρώσιν, ἐὰν χρεῖαν ἀδελφοῦ καὶ λιμὸν θεραπεύσωμεν.

8. λαοί, ἀκούσατε· Χριστιανοί, ἐνωτίσασθε· ὅτι τάδε λέγει Κύριος, ὁ δημιουργῶν (16) αὐτοφώνως.

τοῖς δὲ τῶν δούλων στόμασιν ἐνηχῶν ὡς ὄργανοις. **A** Μὴ φανῶμεν οἱ λογικοὶ τῶν ἀλόγων ὁμότεροι. Ἐκεῖνα γὰρ τοῖς ἐκ τῆς γῆς φουμένους παρὰ τῆς φύσεως ὡς (17) κοινῇ κέχρηται. Καὶ προβάτων ἀγέλαι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ καταβόσκονται ὅρος· ἴπποι δὲ παμπληθεῖς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατανέμονται πεδιάδα· καὶ πάντα τὰ καθ' ἑκαστον οὕτως ἀλλήλοις ἀντιπαχωρεῖ (18) τῆς ἀναγκαίας τῶν χρεῶν ἀπολαύσεως· ἡμεῖς δὲ, ἐγκολπιζόμεθα τὰ κοινὰ, τὰ τῶν πολλῶν μόνον ἔχομεν. Αἰδεσθῶμεν Ἑλλήνων φιλάνθρωπα διηγῆματα. Παρὰ τισιν ἐκεῖνων νόμος φιλάνθρωπος μίαν τράπεζαν, καὶ κοινὰ τὰ σιτία, μίαν ἐστίαν (19) σχεδὸν τὸν πολυάνθρωπον ὄμιον ἀπεργάζεται. Καταλείψωμεν τοὺς ἔξωθεν, καὶ ἐπέλθωμεν τὸ τῶν τρισχιλίων ὑπόδειγμα· τὸ πρῶτον τῶν Χριστιανῶν ζηλώσωμεν σύνταγμα· ὅπως ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινὰ, ὁ βίος, ἡ ψυχὴ, ἡ συμφωνία, ἡ τράπεζα κοινὴ, ἀδιαίρετος ἀδελφότης, ἀγάπη ἀνυπόκριτος, τὰ πολλὰ σώματα ἐν ἐργαζομένῃ· τὰς διαφόρους ψυχὰς εἰς μίαν ὁμόνοιαν ἀρμύζουσα (20). Πολλὰ τῆς φιλαδελφίας ἔχεις ἐκ Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τῆς Νέας τὰ ὑποδείγματα. Πρὸς τὴν ἐν Ἰσῆ λιμῶντοντα, μετὰ στείλαι καὶ θρόνον, ὡς Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ. Ἐχθρὸν ἐν εὐρῆς στενοῦμενον, μὴ ἐπιβάλῃς τῇ ὀργῇ τῇ κατεχούσῃ τὴν ἄμυναν· ἀλλὰ θρόνον ὡς ἐκεῖνος τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς πωλήσαντας. Ἐὰν ἐντύχῃς νεωτέρῳ καταπονουμένῳ, οὕτω δάκρυσον, ὡς ἐκεῖνος τὸν Βενιαμὴν τὸν τοῦ γῆρους υἱόν (21). Πειράζει καὶ σὲ τυχόν τῃ πλεονεξίᾳ, ὡς τὸν Ἰωσήφ ἡ δέσποινα· ἔλκει σε τῶν ἱματίων, ἵνα τῆς ἐντολῆς καταφρονήσῃς, καὶ φιλήσῃς μᾶλλον ἐκεῖνην τὴν φιλόχρυσον καὶ φιλόκοσμον παρὰ τὸ τοῦ Δεσπότης πρόσταγμα. Ὅταν δὲ ἔλθῃ λογισμὸς τῇ ἐντολῇ ἐκείνῃ πολεμῶν, καὶ τὸν σῶφρονα νοῦν εἰς τὴν φιλαργυρίαν ἐπισπώμενος, τῆς φιλαδελφίας καταναγκάζων ἀμελεῖν, καὶ κατέλῃ πρὸς αὐτὴν, πρόσρπον καὶ σὺ τὰ ἱμάτια, ὀργισθεὶς ἀναχωρήσον· φύλαξον τῷ Κυρίῳ τὴν πίστιν, ὡς ἐκεῖνος τῷ Πεντεφρῇ· ἐν ἐνὶ ἐναυτῷ τὴν ἐνδειαν οἰκονόμησον, ὡς ἐκεῖνος ἐν τοῖς ἑπτά. Μὴ τὰ πάντα τῇ ἡδονῇ, δὲ τι καὶ τῇ ψυχῇ. Καὶ δύο σοι νόμισον εἶναι θυγατέρας· τὴν εὐπάθειαν τὴν ἐνθάδε, καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἰ μὴ βελήσῃς τὰ πάντα δοῦναι τῇ κρείττονι, μέρισον γοῦν ἐξ Ἰσῆς τῇ τε ἀκολάστῳ παιδί καὶ τῇ σῶφρονι. Μὴ τὴν ἐνταῦθα διαγωγὴν ὑπερπλουτον βελήσῃς, γυμνήν δὲ τὴν ἄλλην καὶ βακίους ἡμφιεσμένην, ἡνίκα ἂν (22) δέῃ σε τῷ Χριστῷ παραστῆναι, καὶ εἰς ὧν ἐλθεῖν τοῦ κριτοῦ, νόμης ἔχουσιν σχῆμα, καὶ κλήσιν τὴν κατ' ἀρετὴν ζωὴν (23). Μὴ τοῖνον ἀμορφον καὶ ἀκοσμον παρα-

A servorum ore tanquam instrumento resonans. Nos qui ratione præditi sumus, ne brutis animantibus videamur immaniores. Illa enim iis quæ ex terra naturaliter nascuntur, quasi comuniter utuntur. Unum et eundem montem depascuntur greges ovium: equi quamplurimi in uno eodemque campo pastum capessunt. Denique singula necessarii pabuli usum ita sibi invicem cedunt. Nos contra, quæ sunt communia, **71** abdimus in sinu: ea quæ multorum sunt, possidemus soli. Quæ de gentilibus narratur humanitas, incutiat nobis pudorem. Lex humanitatis plena apud quosdam illorum, unam mensam, communes cibos, et unam fere familiam populum frequentem efficit. Relinquamus externos, et veniamus ad trium millium exemplum. **B** æmulemur primum cætum Christianorum, cum eis communia essent omnia ⁷², vita, anima, consensus unus, communis mensa, fraternitas indivisa; dilectio non ficta, corpora multa unum efficiens, animas diversas ad consensum unum componens. Habes non pauca tum ex Veteri, tum ex Novo Testamento, fraterni amoris exempla. Senem fame laborantem si videris, accerse ipsum, et ale velut Joseph Jacob ⁷³. Inimicum si repereris in angustiis positum, ne adijunge ad iram qua occuparis, ultionem; sed ale velut ille fratres ⁷⁴ a quibus fuerat venditus ⁷⁵. Si incideris in juniorem afflictatum, ita eum defleto, uti ille Benjamin senectutis filium ⁷⁶. Tentat te etiam fortasse avaritia, velut Josephum hera; trahit te tuis vestimentis ⁷⁷, ut mandatum spernas, ipsamque auri mundique amantem præ mandato Domini diligas. Ubi cogitatio subierit huic mandato repugnans, alliciensque animum bene moratum ad avaritiam, et charitatem fraternam negligere cogens, teque secum detinens, abijce et tu vestimenta, iratus secede: fidem Domino, velut ille Pentephre, servato ⁷⁸: per unum annum, uti ille per septem, fami provide et penuriam. Voluptati non omnia, sed animæ etiam non nihil da. Atque duas tibi filias esse puta, prosperitatem præsentem, et vitam cælestem. Omnia si nolis dare præstantiori, partire certe ex æquo inter incontinentem filiam, et pudicam. Astore te Christo, et in conspectum judicis venire cum oportuerit, ne hanc vitam ultra modum ditatam exhibeas: neque vitam alteram, quæ ex præscripto virtutis instituta, formam nomenque sponsæ habet, nudam et laceris panniculis coopertam ostendas. Cave igitur deformem ac inornatam sponsam

⁷² Act. II, 44. ⁷³ Genes. XLVII, 12. ⁷⁴ ibid. ⁷⁵ Gen. XXXVII, 28. ⁷⁶ Gen. XLIII, 15. ⁷⁷ Gen. XXXIX, 12. ⁷⁸ ibid. 8-12.

(17) Voculam ὡς ex nostris quinque codicibus addidimus.

(18) Editi παραχωρεῖ. At quinque mss. ἀντιπαχωρεῖ.

(19) Utraque editio μίαν ἐστίαν. Veteres quinque libri μία ἐστία. Lege Ducaem. Haud multo post editio utraque ἀπέλθωμεν εἰς τό. At mss. tres ἀπέλθωμεν τό. Colb. primus ὑπέλθωμεν τό. Denique codex Coisl. et Reg. tertius ἐπέλθωμεν τό, rectius.

(20) Antiqui duo libri et editi ἀρμύζουσα. Alii tres mss. συναρμύζουσα.

(21) Sic mss. omnes. Editi τὸν τοῦ γῆρους υἱόν.

(22) Editio Basil. et quatuor mss. ἡνίκα ἐάν. Editio Paris. ἡνίκα ἂν.

(23) Nihil in vulgatis mutavimus; a quibus tamē libri veteres discrepant. Quippe Colb. primus ita habet, ἔχουσα σχῆμα καὶ κλήσιν τῇ κατ' ἀρετὴν ζωῶν ψυχῇ. Μή, etc. Et ita quoque habet alius

sistas sponso, ut ne, ea conspecta, faciem avertat, et visam odio habeat, abnuatque complexum. Verum instructam ipsam ornatu decenti, formosam asserva ad præninitum usque nuptiarum tempus, ut ipsa quoque una cum prudentibus virginibus lampadem accendat ⁶⁹, cui scilicet suppetat scientiæ inextinctus ignis, nec ei oleum recte factorum desit; denique ut re ipsa rata sit prophetia divina, animæque tuæ congruat quod dictum est: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumamicta, variegata. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam; et concupiscet rex decorum tuum* ⁷⁰. Hæc quidem in universum prænuntiavit Psalmista, cum corporis generati accepti prædiceret decorum: sed tamen proprie **72** etiam uniuscujusque animæ convenient: siquidem Ecclesia ex singulis cœtum colligit.

9. Consulas velim cordate præsentī et futuro, quod cave perdidideris ob turpe lucrum. Deseret te corpus, illud tuæ vitæ insigne signumque. Occludes tibi ipse in conspectu iudicis ejus qui expectatur, quique haud dubie venturus est, eos qui deferendi erant honores, gloriamque cœlestem: aperies vero ignem qui exstingui non poterit, gehennam, supplicium, amarulenta in doloribus sæcula, pro longa ac beata vita. Nolim existimes me velut matrem aliquam aut nutricem, falsa terribilimenta tibi objicere ac minari; quemadmodum illæ erga infantes facere solent: quæ dum lacrymantur immoderate et indesinenter, ipsos per commentitias narrationes quietos reddunt et tacitos. Hæc fabula non sunt, sed verba sunt voce veraci pridem prolata. Atque scias pro certo ex evangelico vaticinio, nota unum aut unum apicem non transiturum. Sed et corpus in loculis consumptum resurget, et anima eadem quæ per mortem separata fuerat, in corpore rursus habitabit. Quin etiam actiones nostræ plane et aperte patebunt, non aliis testimonium ferentibus, sed ipsa conscientia attestante. Unumquemque autem pro merito iudex justus remunerabitur: quem decet gloria, potestas et adoratio, in sæcula sæculorum. Amen.

⁶⁹ Matth. xxv, 4. ⁷⁰ Psal. xlv, 10, 11.

codex Colb., nisi quod in eo pro τῇ legitur τῆς. D Reg. secundus ἔχουσιν... ζῶσαν ψυχὴν. Sed facile crediderim illud, ζῶσαν ψυχὴν, positum fuisse ab aliquo, qui sententiam Basilii consequi non posset.

(24) Reg. secundus ἔχουσιν... λείπουσαν. Colb. primus ἔχουσιν... λιπούσαν. Editi et Coisl. et Colb. tertius ἔχουσα... λείπουσα. Ibidem editio Paris. τὸ ἔλαιον. At mss. omnes aut τὸν ἔλαιον, aut τὸν ἔλεον: qui error inde ortum habuit, quod librarius aliquis primum scripserit τὸν ἔλεον: alii vero, sive ἔλεον, sive ἔλαιον scriberent, articulum τὸν incaute omnes servaverint. Subinde mss. nonnulli ἐφαρμόσῃ δὲ καὶ. Editi ἐφαρμόσει.

(25) Colb. primus uberius οὗς σου, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui.

στήσης τῷ νυμφίῳ τὴν νύμφην, ἵνα μὴ θεασάμενος ἀποκλίνη τὸ πρόσωπον, καὶ ἰδὼν μίσση, καὶ τὴν συνάφειαν ἀπαρνήσῃται. Ἀλλὰ στεῖλας αὐτὴν τῷ προσήκοντι κόσμῳ, τήρησον εὐμορφον τῇ προθεσμίᾳ τῶν γάμων· ἵνα καὶ αὕτη μετὰ τῶν φρονίμων παρθένων ἀνάψῃ τὴν λαμπάδα, ἔχουσα (24) τὸ πῦρ τῆς γνώσεως ἀσβεστον, καὶ μὴ λείπουσα τῶν κατορθωμάτων τὸ ἔλαιον· ἐν ἔργοις ἡ θεοφορούμενη προφητεία βεβαιωθῇ, ἐφαρμόσῃ δὲ καὶ τῇ σῇ ψυχῇ τὸ λεχθέν· Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἡματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου (25), καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. Ταῦτα γὰρ γενικῶς προανεφώνησεν ὁ Παλμῶδς, τοῦ γενικοῦ σώματος προκηρύσσων τὴν ὥραν· ἐφαρμόσει δὲ κυρίως καὶ τῇ ἐκάστου ψυχῇ, εἴπερ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστον ἔχει ἡ Ἐκκλησία τὸ σύστημα.

9. Προνόησόν μοι λογικῶς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, ὃ μὴ διὰ κέρδος αἰσχρὸν προδῶς. Καταλείψει σε σῶμα, τὸ σὸν γνώρισμα τῷ βίῳ (26). Εἰς δὴ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ προσδοκωμένου χριτοῦ, καὶ ἀναμφιδόλως ἤξοντος, ἀποκλείσεις μὲν σεαυτὴν τὴν τῶν τιμῶν δόσιν (27) καὶ τὴν ἐπουράνιον δόξαν, ἀνοίξεις δὲ πῦρ ἀσβεστον, καὶ γέννηας, καὶ κολαστήρια, καὶ πικροὺς ἐν δόδυναις αἰῶνας, ἀντὶ μακρᾶς καὶ μακαρίας ζωῆς. Μὴ με νομίσης, ὥσπερ μητέρα τινὰ ἡ τροφὸν, ψευδῇ σοι μορμολύκειᾳ ἐπισσεῖν, ὥσπερ ἐκείναι ποιεῖν περὶ τοὺς νηπίους τῶν παιδῶν εἰώθασιν· ὅταν θρηνῶσιν ἀταχτα καὶ ἀπέραντα, δι' ἐπιπλάστον διηγημάτων κατασιγάζουσιν (28). Ταῦτα δὲ οὐ μῦθος, ἀλλὰ λόγος ἀψευδὲς προκεκηρυγμένος φωνῇ. Καὶ ἴσθι γε ἀκριβῶς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν πρόβησιν, ὥτα ἐν ἡ μία κεφαλή οὐ μὴ παρέλθῃ. Ἀλλὰ καὶ σῶμα τὸ ἐν θήκαις ἀφανισθὲν ἀναστήσεται, καὶ ψυχὴ ἡ αὕτῃ ἡ τῷ (29) θανάτῳ ἀποκλεισθεῖσα, πάλιν ἐνοικήσει τῷ σώματι. Καὶ τῶν βεβιωμένων ἐλεγχὸς ἀκριβὴς παραστήσεται, οὐκ ἄλλων μαρτυρούντων, ἀλλ' αὐτῆς μαρτυρούσης τῆς συνειδήσεως. Ἐκάστῳ δὲ τὰ πρὸς ἀξίαν παρὰ τοῦ δικαίου χριτοῦ ἀντιμετρηθήσεται. Αὐτῷ (30) πρέπει δόξα, κράτος καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(26) Καταλείψει σε σῶμα, τὸ σὸν γνώρισμα τῷ βίῳ. Verte: *Deseret te corpus, tuum in vitā praeipuum argumentum*. Gregorius Nazianzenus, oral. 20, eadem voce utitur de Caesarea loquens, τῇ δὲ λόγοι τὸ γνώρισμα. MARAN.

(27) Unus codex Colb. τιμῶν δόσιν, *præmiorum largitionem*. Nec ita multo post editi μακρὰς καὶ αἰωνίας καὶ μακ. At mss. μακρὰς καὶ μακαρίας.

(28) Editi κατασιγάζουσαι. Veteres quatuor libri κατασιγάζουσιν.

(29) Editi ψυχῇ ἡ τῷ. At mss. plerique omnes ut in contextu.

(30) Codex unus et editi ὅτι αὐτῷ. Vox ὅτι in aliis quatuor mss. non legitur. Ibidem utraque editio κράτος καὶ προσκύνησις, etc. Vocem ultimam in nostris mss. non invenimus.

ΟΜΙΑΙΑ ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ ΑΙΤΙΟΣ ΤΩΝ Α
ΚΑΚΩΝ Ο ΘΕΟΣ.

QUOD DEUS NON EST AUCTOR
MALORUM.

1. Πολλοὶ τῆς διδασκαλίας οἱ τρόποι, οἱ δὲ ἱεροφάν-
του Δαβὶδ παρὰ τοῦ ἐνεργούντος ἐν αὐτῷ Πνεύματος
ὑποδεχόμενοι ἡμῖν. Ποτὲ μὲν γάρ, τὰ οικεῖα πάθη
διηγούμενοι ἡμῖν ὁ προφήτης, καὶ ὅπως ἤνεγκε τὰ
συμπίπτοντα γενναίως, διὰ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑπο-
δείγματος διδασκαλίαν ἡμῖν ἐναργεστάτην (31) τῆς
ὑπομονῆς καταλιμπάνει, ὡς ὅταν λέγῃ· Κύριε, τί
ἐπιληθύνθησαν οἱ θλιβοῦντές με· ποτὲ δὲ τὴν ἀγα-
θότητα συνίστησι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ τάχος αὐτοῦ τῆς
ἀντιλήψεως, ἣν παρέχεται τοῖς ἀληθινῶς ἐκζητοῦσιν
αὐτὸν, λέγων· Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέ
μου, ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου· ἰσοδυναμοῦντα
τῷ προφήτῃ φθεγγόμενος τῷ εἰπόντι· Ἐτι λα-
λοῦντός σου, ἔρει· Ἰδοὺ πάρεμι. Τουτέστιν· Οὐκ
ἐφθην ἐπικαλεσάμενος, καὶ προέλαβε τὸ τέλος τῆς
ἐπικλήσεως ἡ ἀκοή τοῦ Θεοῦ. Πάλιν ἱκετηρίας προσ-
φέρων τῷ Θεῷ καὶ δεήσεις, ἐκδιδάσκει ἡμᾶς τίνα
τρόπον προσῆκε τοὺς ἐν ἁμαρτίαις ὄντας ἐξίλεσθαι
τὸν Θεόν (32)· Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με,
μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. Ἐν δὲ τῷ διω-
δεκάτῳ ψαλμῷ παράτασιν τίνα πειρασμοῦ ἐνδειξά-
μενος ἐν τῷ λέγειν· Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ
μου εἰς τέλος; καὶ δι' ὅλου τοῦ ψαλμοῦ διδάσκει
ἡμᾶς μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλ' ἀναμένειν
τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰδέναι, ὅτι οἰκονομία
τινὴ παραδίδωσιν ἡμᾶς ταῖς θλίψεσι, κατὰ τὴν ἀνα-
λογίαν τῆς ἐνυπαρχούσης ἐκάστης πίστεως τὸ μέτρον
ἐπάγων τῶν βασανιστηρίων. Ἐπεὶ οὖν εἴρηται τὸ,
Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος; καὶ τὸ,
Ἔως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ'
ἐμοῦ; εὐθύς μεταβαίνει ἐπὶ τὸ νῦν ἀθῶον κακόν·
οἷ, ὅταν μικρὸν αὐτοῖς τι τῶν κατὰ τὸν βίον προσ-
κρούσῃ, μὴ φέροντες τὰς δυσκολώτερας τῶν πραγμά-
των περιστάσεις, εὐθύς ἀμφιβολοὶ γίνονται ταῖς
διανοαῖς, εἰ ἐστὶ Θεὸς ἐπιμελούμενος τῶν τῆδε, εἰ
ἐφορᾷ τὰ καθ' ἕκαστον, εἰ διανέμει ἐκαστῷ τὰ πρὸς
ἀξίαν. Εἴτα, ὅταν ἐπὶ πλείον ἴδωσιν ἑαυτοὺς παρα-
τεινομένους ἐν τοῖς ἀβουλήτοις, βεβαιοῦσιν ἐν ἑαυ-
τοῖς τὸ πονηρὸν ὄνμα, καὶ ἀποφαίνονται ἐν ταῖς
καρδίαις αὐτῶν, ὅτι Οὐκ ἐστὶ Θεός. Εἴπεν ἄρρων
ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἐστὶ Θεός. Καὶ τοῦτο
ἐμβαλλόμενος εἰς τὸν ἑαυτοῦ νῦν, ἀφειδῶς λοιπὸν
διὰ πάσης ἁμαρτίας χωρεῖ. Εἰ γὰρ οὐκ ἐστὶν ὁ
ἐπισκοπῶν, εἰ οὐκ ἐστὶν ὁ ἀντιτιδούς ἐκαστῷ κατὰ
τὴν ἀξίαν τῶν βεβιωμένων, εἰ κολύει καταδυνα-
στεύειν τὸν πένητα (33), ὄργανοὺς φονεύειν, χήραν
καὶ προσήλυτον ἀποκτείνειν, πάσης ἀνοσίας πράξεις
κατατολμᾷ, ἀκαθάρτοις καὶ βδελυκτοῖς πάθει καὶ

1. Plures docendi modi nobis per sacrum psal-
ten David ab operante in ipso Spiritu commonstrati
sunt. Nam aliquando nobis narrans propheta suas
ipsius ærumnas ac calamitates, et quomodo quæ
acciderant, strenue pertulerit, exemplo suo claris-
simum nobis patientiæ documentum relinquit: ut
cum dicit: Domine, quid multiplicati sunt qui tri-
bulant me³¹? Aliquando vero Dei bonitatem, et
ejus auxilii celeritatem, quod vere ipsum inquiren-
tibus præbet, commendat, dicens: Cum invocarem,
exaudivit me Deus justitiæ meæ³². Quæ sententia
eodem recidit atque illud prophetæ dictum: Adhuc
te loquente, dicit: Ecce adsum³³. Hoc est, nondum
invocandi feceram finem; Deus tamen, necdum
absoluta invocatione, exaudivit. Rursus dum Deo
supplicat, precesque adhibet, edocet nos quemad-
modum eos qui in peccatis versantur, Deum pla-
care par sit: Domine, ne in furore tuo arguas me,
neque in ira tua corripas me³⁴. At vero in duode-
cimo psalmo, ubi prolixam quamdam tentationem
ostendit, his verbis: Usquequo, Domine, oblivisce-
ris me in finem³⁵? et ubi per totum psalmum docet
nos deficere non debere in ærumnis, sed Dei ex-
spectare bonitatem ac nosse, quod providentia quæ-
dam dedat nos afflictionibus, 73 atque pro ratione
fidei uniuscujusque tentationes admetiatur. Post-
quam igitur dictum est illud: Usquequo, Domine,
oblivisceris me in finem? et, Usquequo avertis fa-
ciem tuam a me³⁶? statim ad flagitium transit im-
piorum, qui posteaquam in vita non nihil experti
sunt adversi, rerum molestiores casus non ferentes,
illice pendent animi, an sit Deus qui res humanas
curet, an singula inspicat, an unicuique pro merito
distribuat. Deinde ubi in adversis immorari se diu-
tius viderint, stabiliunt in semetipsis dogma pra-
vum, atque in cordibus suis hanc proferunt senten-
tiam: Non est Deus: Dixit insipiens in corde suo:
Non est Deus³⁷. Et cum semel hoc in animum in-
duxit, tum licentia omni graditur per peccata om-
nia. Etenim si non est qui intueatur, si non est qui
retribuatur cuique pro vitæ merito, quid vetat oppri-
mere pauperem, pupillos interimere, viduam et
advenam enecare, scelestum omne factum audere,
impuris et abominandis vitiis ac omnibus belluinis
cupiditatibus coinquinari? Quapropter prolata hac
sententia, Non est Deus, id tanquam inde conse-
quens subjungit: Corrupti sunt, et abominabiles fa-
ciunt in studiis³⁸. Fieri enim non potest ut a via

³¹ Psal. III, 2. ³² Psal. IV, 2. ³³ Isa. LVIII, 9.
XIII, 1. ³⁴ ibid.

³⁵ Psal. VI, 2. ³⁶ Psal. XII, 1. ³⁷ ibid. ³⁸ Psal.

(31) Antiqui tres libri διδασκάλιον ἡμῖν ἐνεργέ-
στατον. Alius pro διδασκάλιον habet διδασκαλεῖον.
Alii duo et editi ἐναργεστάτην ἡμῖν διδασκαλίαν.

(32) Antiqui duo libri ἐξίλεσθαι τὸν Κύριον.

(33) Reg. primus τοῦ πένητος.

justa defectant, qui in suis animis Dei non obli-

viscuntur.

2. Unde, quæso, traditæ sunt gentes in repro-
bū sensum, et faciunt quæ non decent? Nonne
quia dixerunt: *Non est Deus?* Cur sunt in igno-
miniosa vitia prolapsæ, et feminæ quidem apud
ipsas transmutantur naturalem usum, in eum qui
est præter naturam, masculi vero in masculos fœdi-
tatem perpetrant? Nonne quoniam mutaverunt
gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem peco-
rum, quadrupedumque, et reptilium? Itaque qui
dicit Deum non esse, insipiens est et stultus, cum
vere mente privatus sit atque prudentia. Assimilis
autem huic est, et nihilo stoliditate inferior, quis-
quis dicit Deum malorum esse auctorem. Equale
namque ipsorum peccatum esse duco, quod utri-
que pariter eum qui bonus est negant; quando-
quidem alter dicit eum omnino non esse, alter vero
ipsum bonum non esse statuit. Nam si auctor est
malorum, utique nec bonus est, ideoque utrinque
negatur Deus. Unde igitur, inquit, morbi? unde
mortes intempestivæ? unde integra urbium excidia,
naufragia, bella, pestes? Hæc enim, inquit, mala
sunt, Deique opera omnia. Quare in quem alium,
non in Deum, possumus eorum quæ sunt causam
transferre? Age sane, quando in vulgatissimam in-
eidimus quæstionem, nos, redacto ad confessum
quodam principium argumento, problema diligen-
tius tractatum clare et citra confusionem explanare
conemur.

3. Itaque hoc unum in antecessum in animis no-
stris fixum ratumque sit oportet, quod cum 74 opus
cimus Dei boni, et ab ipso conservemur, resque
nostræ gubernentur ab eo tum parvæ, tum magnæ,
neque perpeti quidquam possumus præter Dei vo-
luntatem, neque quidquam eorum quæ perferimus
noxium est et exitiosum, aut tale, ut melius aliquid
vel excogitari possit. Sunt quidem ex Deo mortes:
sed profecto mors malum non est, nisi quis mortem
peccatoris dicat, cum hinc migrare, suppliciorum
in inferno initium ei sit. Rursus autem ipsa inferorum
mala Deum auctorem non habent, sed nos ipsos.
Principium namque ac radix est peccati illa quæ in
nobis inest facultas liberumque arbitrium. Nos

πάσαις κτηνώδεσιν ἐπιθυμίαις μολύνεσθαι; διὰ τοῦτο
ὡς ἐπόμενον τῷ μὴ εἶναι Θεόν, ἐπήγαγε τὸ·

Ἀμήχανον γὰρ ἐκτραπῆναι τῆς δικαίας ὁδοῦ, μὴ
λήθην Θεοῦ ταῖς ψυχαῖς νοσήσαντας (34).

2. Πόθεν τὰ ἔθνη παραδίδονται εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ
ποιεῖ τὰ μὴ καθήκοντα; Οὐκ ἐπειδὴ εἶπον· Οὐκ
ἔστι Θεός; Πόθεν ἐμπεπτώκασιν (35) εἰς τὰ πάθη
τῆς ἀτιμίας, καὶ αἱ μὲν θήλειαι παρ' αὐτοῖς μετῆλ-
λαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν, ἀρ-
ρενες δὲ ἐν ἀρσεσὶ τὴν ἀσχημοσύνην κατεργάζονται;
Οὐκ ἐπειδὴ ἔλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ
ἐν ὁμοιώματι κτηνῶν (36) καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπε-
τῶν; Ἀφρων οὖν, ὡς ἀληθῶς ἐστερημένος νοῦ καὶ
φρονήσεως, ὁ λέγων, ὅτι Οὐκ ἔστι Θεός. Παραπλή-
σιος δὲ τούτῳ, καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν ἀφροσύνην ἀπο-
λειπόμενος, καὶ ὁ λέγων τῶν κακῶν αἴτιον εἶναι τὸν
Θεόν. Ὁμοτίμον γὰρ αὐτῶν εἶναι τίθεμαι τὴν ἀμαρ-
τίαν, διότι ἑκάτεροι ὁμοίως ἀρνοῦνται τὸν ἀγα-
θόν (37)· ὁ μὲν οὐκ εἶναι τὸ παράπαν λέγων, ὁ δὲ
οὐκ ἀγαθὸν αὐτὸν εἶναι διορίζόμενος. Εἰ γὰρ κακῶν
αἴτιος, οὐκ ἀγαθὸς δηλονότι· ὥστε ἀμφοτέρωθεν
ἐστὶν ἀρνήσις τοῦ Θεοῦ (38). Πόθεν οὖν, φησὶν, αἱ
νόσοι; πόθεν αἱ τῶν θανάτων ἀωρίαι; πόθεν αἱ
πανωλεθρίαι τῶν πόλεων; τὰ ναυάγια, οἱ πόλεμοι,
οἱ λοιμοὶ (39); Καὶ γὰρ κακὰ, φησὶ, ταῦτα, καὶ
πάντα Θεοῦ ποιήματα. Ὅστε τίνα ἔχομεν ἄλλον καὶ
οὐχὶ τὸν Θεὸν τῶν γινομένων ἐπαιτιάσασθαι; Δεῦρο
δὲ οὖν, ἐπειδὴ εἰς τὸ πολυθρύλλητον ἐμπεπτώκαμεν
ζήτημα, ἐπὶ τίνα ὁμολογούμενην ἀρχὴν τὸν λόγον
ἀναγαγόντες, φιλοπονώτερον διαλαβόντες τὸ πρό-
βλημα, τρανήν καὶ ἀσύγχυτον τὴν περὶ αὐτοῦ ἐξ-
ήγησιν πειραθῶμεν ποιήσασθαι.

3. Ἐν μὲν δὲ τοῦτῳ ἔχειν δεῖ προειλημμένον ἐν ταῖς
διανοαῖς ἡμῶν, ὅτι, ποιήματα ὄντες τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ,
καὶ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτούμενοι, μικρὰ τε καὶ μέγιστα
περὶ ἡμᾶς οἰκονομούμενος, οὔτε πάθοιμεν ἄν τι, μὴ
βουλομένου Θεοῦ, οὔτε μὴν ὧν πάσχομεν βλαβερὸν
τί ἐστίν, ἢ τοιοῦτον, ὥστε ἐνεῖναι βέλτιόν τι κἂν
ἐπινοῖα λαβεῖν. Ἐκ Θεοῦ μὲν γὰρ οἱ θάνατοι· οὐ
μὴν πονηρὸν πάντως ὁ θάνατος, πλὴν εἰ μὴ τις
λέγοι τὸν τοῦ ἀμαρτωλοῦ· διότι τῶν ἐν ἔθου κολά-
σεων ἀρχὴ τυγχάνει ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν ἐντεῦθεν. Πά-
λιν δὲ τὰ ἐν ἔθου κακὰ οὐ Θεὸν ἔχει τὸν αἴτιον, ἀλλ'
ἡμᾶς αὐτοὺς. Ἀρχὴ γὰρ καὶ ῥίζα τῆς ἀμαρτίας τὸ
ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ αὐτεξούσιον. Οἷς γὰρ ἐξῆν ἀπεχομέ-
νοι τοῦ κακοῦ μὴδὲν δεῖν ἔχειν, οὗτοι δὲ ἡδονῆς

73 Rom. 1, 28. 74 ibid. 26. 75 ibid. 25.

(34) Colb. tertius νοσήσαντα. Aliquanto post idem
codex ἐπειδὴ εἶπαν.

(35) Unus mss. et editi πόθεν ἐκπεπτώκασιν. Alii
tres ἐμπεπτώκασιν.

(36) Pro κτηνῶν, pecorum, putat Combefisius le-
gendum esse, ex Paulo, πετεινῶν, volucrum; quæ
viri doctissimi conjectura nobis multum placet;
quoniam tamen et in utraque editione et in nostris
septem mss. legitur κτηνῶν, eam vocem retinendam
censuimus. Mox Reg. primus παραπλήσιος δὲ τούτῳ
καὶ κατὰ πάντα ὁμοίος αὐτῷ, καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν
ἀφροσύνην καὶ ἀνοίαν τούτου ἀπολειπόμενος.

(37) Antiqui tres libri et utraque editio τὸν ἀγα-
θόν. At codex Coisl. et Colb. secundus τὸ ἀγαθόν,
summum bonum. Mox Reg. tertius in contextu ha-
bet διορίζόμενος· at in ora libri διαβεβαιούμενος.

(38) Veteres aliquot libri ἀρνήσις τοῦ ἀγαθοῦ, ne-
gatio boni. Alii dup. et editi ἀρνήσις τοῦ Θεοῦ.

(39) Editi et duo mss. οἱ λοιμοί, pestes. Alii qui-
dam mss. non pauci οἱ λοιμοί, famēs. Nec ita multo
post duo mss. Combefisiani γινόμενων ἀπαιτιάσθαι.
Editi ἀπαιτιάσθαι. Aliquanto infra, ubi in con-
textu legitur πολυθρύλλητον, scriptum invenimus
in ora Colb. secundi διαβεβαιούμενον.

αἷς τὴν ἀμαρτίαν δελεασθέντες, τίνα ἂν εἰποιμεν (40) αὐτοῖς λόγον, τὸ μὴ οὐχὶ αὐτοὶ αὐτοῖς αἰτιοὶ τῶν ἀλγεινῶν γεγενῆσθαι; Κακὸν τοίνυν τὸ μὲν ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, τὸ δὲ ὡς πρὸς τὴν αὐτοῦ φύσιν. Τὸ μὲν οὖν φύσει κακὸν ἐξ ἡμῶν ἡρτῆται, ἀδικία, ἀσελγεία, ἀφροσύνη, δειλία, φθόνοι, γίνοι, φαρμακείαι, βραδυσυργίαι, καὶ ὅσα τούτοις συγγενῇ παθήματα, τὴν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γεγεννημένην ψυχὴν καταβρῦπαίνοντα, ἐπισκοτεῖν αὐτῆς τῷ κάλλει πέφυκε. Πάλιν κακὸν λέγομεν τὸ ἡμῖν ἐπιπόνον καὶ ὀδυνηρὸν πρὸς τὴν αἴσθησιν, νόσον σώματος, καὶ πληγὰς σώματος, καὶ τῶν ἀναγκαίων τὴν ἐνδειαν, καὶ ἀδοξίας, καὶ χρημάτων ζημίας, καὶ οἰκείων ἀποβολάς. ὧν ἕκαστον ἡμῖν ὑπὸ τοῦ φρονίμου καὶ ἀγαθοῦ Δεσπότου πρὸς τὸ συμφέρον ἐπάγεται. Πλοῦτον μὲν γὰρ ἀφαιρεῖται τῶν κακῶς κεχρημένων, τὸ πρὸς ἀδικίαν αὐτῶν ὄργανον διαφθείρων· νόσον δὲ ἐπάγει, οἷς λυσitelέστερον τὸ πεπεδησθαι τοῖς μέλεσιν, ἢ ἀκωλύτους ἔχειν τὰς πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν ὁρμάς· θάνατον δὲ ἐπάγονται, τῶν ὄρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, οὓς ἐξ ἀρχῆς περὶ ἕκαστον ἐπηξεν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις, πόρρωθεν τὸ περὶ ἕκαστον ἡμῶν συμφέρον προβλεπομένου· λιμοὶ (41) δὲ καὶ αἰχμοὶ, καὶ ἐπομβρίαι, κοιναὶ τινὲς εἰσι πληγαὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν, τοῦ κακοῦ τὴν ἀμετρίαν κολάζουσαι. Ὡς οὖν εὐεργέτης ὁ ἱατρός, καὶ πόνοισι, καὶ ἀλγηδόνεσσιν ἐμποεῖ τῷ σώματι (τῇ νόσῳ γὰρ μάχεται, οὐχὶ τῷ κάμνοντι)· οὕτως ἀγαθὸς ὁ Θεός, ὁ τὴν σωτηρίαν τῷ παντὶ διὰ τῶν μερικῶν κολάσεων διοικούμενος. Σὺ δὲ τῷ ἱατρῷ μὲν οὐδὲν ἐγκαλεῖς, τὰ μὲν τέμνοντι, τὰ δὲ καίοντι, τὰ δὲ παντελῶς ἐξαιροῦντι τοῦ σώματος· ἀλλὰ καὶ χρήματά σου ὑποτέλεις, καὶ σωτήριον προσ-ἀγορεύεις, ὅτι ἐν ὀλίγῳ μέρει τὴν νόσον ἴσσησι, πρὶν εἰς ὅλον τὸ σῶμα τὸ πάθος διαχυθῆναι. Ὅταν δὲ ἴσῃς πόλιν ἐπικαταεισθεῖσαν τοῖς ἐνοικοῦσιν, ἢ πλοῖον αὐτανδρὸν κατὰ θαλάσσης διαλυθὲν, κατὰ τοῦ ἀληθινοῦ ἱατροῦ καὶ σωτήρος γλώσσαν κινεῖς βλάσφημον οὐκ ὀκνεῖς. Καίτοιγε ἐχρῆν συνιέναι, ὅτι, μέτρια μὲν καμνόντων καὶ ἰάσιμα τῶν ἀνθρώπων, αἱ ἐξ ἐπιμελείας ὠφέλειαι παραλαμβάνονται· ὅταν δὲ κρεῖττον ἀποδειχθῇ τῆς θεραπείας τὸ πάθος, ἀναγκαῖα γίνεται τοῦ ἀχρειωθέντος ἡ ἀλλοτριώσις, ὡς μὴ διὰ συνεχείας τὴν νόσον βαδίζουσιν ἐπὶ τὰ καίρια προελθεῖν (42). Ὡςπερ οὖν τῆς τομῆς ἡ τοῦ καυτηρίου οὐχ ὁ ἱατρός αἴτιος, ἀλλ' ἡ νόσος· οὕτω καὶ οἱ τῶν πόλεων ἀφανισμοί, ἐκ τῆς ἀμετρίας τῶν ἀμαρτανόμενων τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, τὸν Θεὸν ἀπάσης μέμφεως ἀπολύουσιν. urbium ruinæ ex peccatorum magnitudine ortum hensione liberant.

4. Ἄλλ' εἰπερ ἀναίτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, φησὶ, πῶς

(40) Utraque editio et nostri septem mss. εἰποιμεν· sed in hac voce vitii aliquid certo subesse ratus Combefissius, de suo emendavit, affirmavitque pro εἰποιμεν legi debere εἰποινεν. Ita enim, inquit, petit contextus. Dixerim tamen id necessarium non videri. Potest enim vox ἡμεῖς subaudiri, sicque construi Græca, ἡμεῖς γὰρ οἱς ἐξήν.... οὗτοι ἡμεῖς, etc., illi ipsi nos. Hanc conjecturam non parum adjuvat, quod ante et post hunc locum prima persona plu-

rum quibus licebat, si malo abstinuissemus, nihil pati molesti; iidem voluptate ad peccandum illecti, quamnam possumus speciosam rationem asserre, quin nobis ipsis miseriarum simus auctores? Malum itaque aliud est habita ratione sentiendi, aliud sua ipsius natura. Quod igitur natura malum est, ex nobis pendet, injustitia, lascivia, vecordia, ignavia, invidia, cædes, yeneficia, fallacia, ac reliqua ejusdem generis vitia, quæ animam ad Conditoris imaginem factam dum contaminant, pulchritudinem ejus ac decorem solent obscurare. Rursus malum dicimus id quod nobis molestum est, doloremque infert sensibus, morbum corporis, ejusdem plagas, rerum necessariorum penuriam, ignominias, pecuniarum jacturam, familiarum amissiones et necessariorum. Quæ singula nobis a prudente Domino et bono ad nostram utilitatem irrogantur. Divitias enim aufert male utentibus, ut instrumentum quo injustitiam perpetrabant, discutiat. Morbum immittit iis quibus conducibilis est habere membra præpedita, quam paratos expeditosque ad peccandum motus. Inducuntur quoque mortes, expletis vitæ terminis, quos unicuique ab initio constituit judicium justum Dei, quid cuique nostrum conducat, longe prospicientis. Jam vero fames, siccitates, imbres nimii, plagæ quædam sunt urbium ac gentium communes, mali immoderationem punientes. Quemadmodum igitur beneficus est medicus, sive labores, sive dolores inferat corpori (nam cum morbo pugnat, non cum ægrotante): sic bonus est Deus, qui privatis pœnis inflictis omnium consulit salutem. Tu vero medico quidem nihil crimini das, secanti alia, alia urenti, alia omnino a corpore auferenti: imo numeras ei pecuniam, et vocas servatorem, quod in exigua parte prius morbum sistat, quam labes in totum corpus diffundatur. Cum autem videris civitatem terræ motu concussam corruisse in incolas, aut navem una cum ipsis viris perisse in 75 mari, non vereris adversus medicum verum et servatorem linguam blasphemam movere. Et tamen intelligere te oportebat diligentiam quidem et curam utilem adhiberi, si ægrotantium hominum ægritudo moderata sit et medicabilis: sed cum semel morbus validior fuerit quam ut curari possit, tunc necesse esse amputari inutilem partem, ne morbus per continuitatem proserpens ad vitalia perveniat. Ut igitur sectionis aut ustionis, non medicus causa est, sed morbus: sic habentes, Deum ab omni crimine atque repre-

4. Atqui si Deus, inquit, malorum auctor non

ralis adhibita sit. Ex eo enim conjicere licet, eandem personam et hic quoque positam fuisse.

(41) Veteres quinque libri λοιμοὶ δέ, pestes. Alius ms. et editi λιμοί, fames. Affinitas unius vocis cum altera jam paulo ante fecerat, ut alii librarii aliter scriberent. Sed non multum laborandum, quæ vera sit scriptura, cum parum referat utro modo legatur.

(42) Unus codex Combef. et alii nonnulli καίρις προσελθεῖν. Editi προσελθεῖν.

est, quomodo dictum est : *Ego qui lucem condidi, et feci tenebras : faciens pacem, et creans mala* ⁷⁵? Ac rursus : *Descenderunt, inquit, mala a Domino super portas Jerusalem* ⁷⁶. Et : *Non est malitia in civitate, quam Dominus non fecerit* ⁷⁷. Et in magno illo Moysis cantico : *Videte, videte quia ego sum : et non est Deus præter me : Ego occidam, et vivere faciam : percutiam, et ego sanabo* ⁷⁸. Sed nihil horum apud eos qui Scripturæ sensum callent, Deum redarguit tanquam auctorem malorum atque effectorem. Qui enim dixit : *Ego, qui condo lucem, et facio tenebras*, per hæc se rerum opificem declarat, non mali ullius effectorem. Itaque ne existimes alium esse lucis auctorem, alium tenebrarum; dixit se, eorum quæ in rebus creatis sibi adversari videntur effectorem esse et opificem; ne quæras alium ignis, alium aquæ artificem, neque alium æris, et alium terræ, quod hæc aliquo modo juxta qualitatum contrarietatem inter se opposita esse videantur. Quod dum nonnulli jam faciunt, deos multos admisere. Facit autem pacem, et creat mala. Maxime quidem in te pacem facit, cum per bonam doctrinam mentem tuam reddiderit tranquillam, affectusque in animam rebelles sedarit. Creat vero mala; hoc est, transmutat ipsa, et in meliorem statum adducit, ut, cum mala esse desierint, tum boni naturam induant. *Cor mundum crea in me, Deus* ⁷⁹. Non nunc crea, sed illud per malitiam inveteratum renova. Et : *Ut duos creet in unum novum hominem* ⁸⁰. Adhibitum est hoc verbum, *creet*, non ut ex nihilo producat, sed ut eos qui jam existebant, transformet. Item, *Si qua in Christo est nova creatura* ⁸¹. Ac rursus Moyses : *Nonne hic ipse pater tuus possedit te, et fecit te, et creavit te* ⁸²? Hic enim illud, *creavit*, quod post verbum *fecit* positum est, perspicue nos docet, nomen creationis pro quadam in melius mutatione plerumque usurpari. Itaque *Faciens pacem*, ita pacem facit, videlicet ex eo quod creat mala, hoc est, transmutat et emendat. Deinde etiam si pacem intelligas vacationem a bellis, malumque dicas molestias quæ belligerantes sequuntur, expeditiones longinquas, labores, vigilias, timores, sudores, vulnera, cædes, urbium expugnationes, servitutem, exsilia, miseranda captorum spectacula, et in summa, incommoda omnia quæcunque bella comitantur: dicimus fieri hæc justo judicio Dei, iis, qui supplicio digni sunt, pœnas

A εἰρηται τὸ, Ἐγὼ δὲ κατασκευάσας φῶς, καὶ ποιή-
σας σκότος, ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ;
Καὶ πάλιν· Κατέβη, φησὶ, κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ
πύλας Ἱερουσαλὴμ· καὶ· Οὐκ ἔστι κακία ἐν πό-
λει, ἢν Κύριος οὐκ ἐποίησε. Καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ
ψῆθι τοῦ Μωϋσέως· Ἰδετε, ἰδετε, ὅτι (43) ἐγὼ εἰμι,
καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ· ἐγὼ ἀποκτενῶ,
καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, κἀγὼ ἰδοίμαι. Ἄλλ'
οὐδὲν τούτων τῷ συνέντι τὸν νοῦν τῆς Γραφῆς
κατηγορίαν ἔχει Θεοῦ, ὡς κακῶν αἰτίου καὶ ποιητοῦ·
ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι Ἐγὼ δὲ κατασκευάζω φῶς, καὶ
ποιῶν σκότος, τῆς κτίσεως δημιουργὸν ἑαυτὸν διὰ
τούτων παρίστησιν, οὐχὶ κακοῦ τινος ποιητὴν. Ἰνα
τοῖνον μὴ νομίσης ἄλλον μὲν εἶναι τοῦ φωτὸς αἰτίου,
ἄλλον δὲ τοῦ σκότους, ἑαυτὸν εἶπε τῶν δοκούντων
ἐναντίως ἔχειν κατὰ τὴν κτίσιν ποιητὴν καὶ τεχνί-
την, ἵνα μὴ ζητήσης ἄλλον (44) πυρὸς δημιουργὸν,
καὶ ἄλλον ὕδατος, μηδὲ ἄλλον ἀέρος, καὶ ἄλλον γῆς·
ἐπειδὴ δοκεῖ πως ἀντικείμεθα ἀλλήλοις κατὰ τὴν τῶν
ποιητῶν ἐναντίωσιν. Ὅπερ ἤδη τινὲς παθόντες εἰς
πολυθεΐαν ἐπάραψαν. Ποιεῖ δὲ εἰρήνην, καὶ κτίζει
κακὰ. Μάλιστα μὲν εἰρήνην ποιεῖ ἐν σοὶ, ὅταν διὰ
τῆς καλῆς διδασκαλίας κατεργηθεῖς τὸν νοῦν σου,
καὶ διαλλάξῃ τὰ πάθη τὰ πρὸς τὴν ψυχὴν στασιά-
ζοντα· κτίζει δὲ κακὰ· τούτέστι, μετακοσμεῖ αὐτὰ
καὶ εἰς βελτίωσιν ἄγει· ὥστε, ἀποθέμενα τὸ εἶναι
κακὰ, τὴν τοῦ καλοῦ φύσιν μεταλαβεῖν. Καρδίαν (45)
καθαράν κτίσας ἐν ἐμοί, ὁ Θεός. Οὐχὶ νῦν δημι-
ούργησον, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς κακίας παλαιωθείσαν ἀνα-
καίνισον. Καὶ, Ἰνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἓνα καινὴν
ἄνθρωπον. Τὸ, κτίσῃ, οὐχ ἵνα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρ-
αγάγῃ, ἀλλ' ἵνα τοὺς ὄντας μετακοσμήσῃ. Καὶ, Ἐφ'
τις ἐν Χριστῷ καινῇ κτίσῃ. Καὶ πάλιν ὁ Μωϋσῆς·
Οὐκ αὐτὸς οὗτος ὁ σου πατὴρ ἐκτίσασό σε, καὶ
ἐποίησέ σε, καὶ ἐκτίσέ σε (46); Σαφῶς γὰρ ἐνταῦθα
μετὰ τὴν ποιήσιν ἡ κτίσις ταχέως διδάσκει ἡμᾶς,
ὅτι ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τέτακται, ὡς τὰ πολλά, τὸ
τῆς κτίσεως ὄνομα. Ὅστε· Ποιῶν εἰρήνην, οὕτω
ποιεῖ τὴν εἰρήνην, ἐκ τοῦ τὰ κακὰ κτίζειν· τούτέστι,
μεταποιεῖν, καὶ εἰς βελτίωσιν ἄγειν. Ἐπειτα μέντοι,
κἀν εἰρήνην νοήσης τὴν ἐκ τῶν πολέμων ἀδειαν, καὶ
κακὸν εἴπηρ τὰ ἀκολουθοῦντα τοῖς πολεμοῦσιν ἐπί-
πونا, ἐκστρατείας ὑπερροφίους, πόνους, ἀγρυπνίας,
ἀγωνίας (47), ἰδρώτας, τραύματα, σφαγὰς, πόλεων
ἀλώσεις, ἀνδραποδισμούς, ἀπαγωγὰς, τὰ ἐλεεινὰ τῶν
ἀλόντων θεάματα, καὶ ἀπλῶς ὅσα λυπηρὰ τοῖς πολέ-
μοις ἀκολουθεῖ, λέγομεν κρίσει (48) Θεοῦ δικαίᾳ
γενέσθαι, τοῖς ἀξίοις κολάσεως διὰ τῶν πολέμων τὰς

⁷⁵ Isa. xlv, 7. ⁷⁶ Mich. i, 12. ⁷⁷ Amos iii, 6. ii, 15. ⁷⁸ II Cor. v, 17. ⁷⁹ Deut. xxxii, 6.

⁸⁰ Deut. xxxii, 39. ⁸¹ Psal. i, 12. ⁸² Ephes.

(43) Antiqui tres libri Ἰδετε, φησὶν, ὅτι.

(44) Colb. tertius ἵνα μὴ νομίσης ἄλλον, ut ne existimares alium esse ignis opificem. Reg. primus ἵνα μὴ ζητήσης ἄλλον τινά, ut ne quæras ullum alium, etc.

(45) Codices Combesisiani καρδίαν γάρ.

(46) Antiqui duo libri οὗτός σου ὁ πατήρ. Ibidem utraque editio et Colb. primus et Reg. tertius ἐκτίσασό σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἐκτίσέ σε, possedit te,

et fecit te, et creavit te. In cæteris quidem Colb. tertius consentit cum iis quos diximus libris: sed pro ἐκτίσας habet ἐπλασε; formavit. Alii duo mss. Regii et Colb. secundus ἐκτίσασό σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἐπλασέ σε, creavit te, et fecit te, et formavit te.

(47) Editi ἀγρυπνίας, ἀγῶνας, vigilias, πρᾶξια. At mss. sex ἀγρυπνίας, ἀγῶνας, vigilias, timores.

(48) Colb. primus λέγω κρίσει. Mox Reg. primus γίνεσθαι τοῖς ἀξίοις κολάσεων.

τιμωρίας ἐπάγοντος. Ἡ οὐ ἐβούλου μὴ καταπρησθῆ-
ναι τὰ Σόδομα μετὰ τὰς ἀνοσιουργίας ἐκείνας; ἢ μὴ
καταστραφῆναι τὴν Ἱερουσαλήμ, μὴδὲ ἐρημωθῆναι
τὸν ναὸν, μετὰ τὴν φρικτὴν κατὰ τοῦ Κυρίου τῶν
Ἰουδαίων ἀπόνοιαν; Γενέσθαι δὲ ταῦτα πῶς ἄλλως
δίκαιον ἦν, καὶ οὐχὶ διὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν χειρῶν, αἷς
παρέδωκαν τὸν Κύριον ἡμῶν οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς
ἐαυτῶν (49) Ἰουδαῖοι; Ὅστε ἐστὶ ποτὲ καὶ δικαίως
τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακὰ τοῖς ἀξίοις ἐπενεχθῆναι. Καὶ
τὸ, Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω, δέχου μὲν, εἰ
βούλει, κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς ἐννοίας. Οἰκοδομεῖ γὰρ
ὁ φόβος τοὺς ἀπλοустέρους. Πατάξω, κἀγὼ ἰάσο-
μαι. Καὶ τοῦτο χρησίμους αὐτὸθεν νοοῦμενον· τῆς
μὲν πληγῆς ἐμποιοῦσης τὸν φόβον, τῆς δὲ ἰάσεως εἰς
τὴν ἀγάπην προτρεπομένης. Ἐξέσσι γε μὴν σοὶ καὶ
ὕψιότερον διανοηθῆναι περὶ τῶν εἰρημένων. Ἐγὼ
ἀποκτενῶ, τῇ ἁμαρτίᾳ· καὶ ζῆν ποιήσω, τῇ δι-
καιουσύνῃ. Ὅσον γὰρ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος δια-
φθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται. Οὐκ
ἄλλον οὖν ἀποκτείνει, καὶ ἄλλον ζωοποιεῖ (50)· ἀλλὰ
τὸν αὐτὸν, δι' ὧν ἀποκτείνει, ζωοποιεῖ· καὶ δι' ὧν
πατάσσει, ἰάται, κατὰ τὴν Παροιμίαν τὴν λέγουσαν,
ὅτι· Σὺ μὲν πατάξεις αὐτὸν ῥάβδῳ, τὴν δὲ ψυχὴν
αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ. Οὐκοῦν πατάσσεται μὲν
σὰρξ, ἵνα ἰαθῇ ψυχὴ· θανατοῦται δὲ ἁμαρτία, ἵνα
ζήσῃ δικαιοσύνη. Τὸ δὲ, Κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου
ἐπὶ πόλιν Ἱερουσαλήμ, αὐτὸθεν ἔχει τὴν ἐξηγήσιν.
Ποῖα κακὰ; Υἱός ἐστιν ἀρμάτων καὶ ἱππευόντων. Ὅταν
δὲ ἀκούσῃς, Οὐκ ἐστὶ κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος
οὐκ ἐποίησεν· νότις τῆς κακίας τὸ ὄνομα· ὅτι τὴν
προσαγομένην κάκωσιν τοὺς ἁμαρτάνουσιν ἐπὶ διορ-
θώσει τῶν πλημμελημάτων ὁ λόγος αἰνίσσεται. Ἐκά-
κωσα γὰρ σε, φησὶ, καὶ ἐλμαγχόρησα, ἵνα εἴ σε
ποιήσω· πρὶν εἰς ἄματρον ἐκχυθῆναι τὴν ἀδικίαν
ἐστῶν (51), ὥσπερ ῥῦμα ἔχει τι κατεργῶ καὶ
διαφράγματι κατεχόμενον.

5. Διὰ ταῦτα νόσοι πόλιν καὶ ἐθνῶν, ἀέρων αὐχμοὶ
καὶ ἀφορίαι γῆς, καὶ αἱ κατὰ τὸν βίον ἐκάστῳ τρα-
χύτεραι περιπτώσεις, τῆς κακίας τὴν αὐξάνειν περι-
κόπτουσαι. Ὅστε, τὰ τοιαῦτα κακὰ παρὰ Θεοῦ γί-
νεται, τῶν ἀληθινῶν κακῶν τὴν γένεσιν ἐξαίρουντα.
Αἱ τε γὰρ κατὰ τὸ σῶμα κακώσεις, καὶ τὰ ἐκτὸς
ἐπίπονα, πρὸς ἐποχὴν τῆς ἁμαρτίας ἐπινενόηται.
Ἀναίρει τοίνυν τὸ κακὸν ὁ Θεός· οὐχὶ δὲ τὸ κακὸν ἐκ
τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ καὶ ὁ ἱατρὸς ἐξαίρει τὴν νόσον, ἀλλ'
οὐχὶ νόσον ἐμβάλλει τῷ σώματι. Πόλεων δὲ ἀφανι-
σμοί, σεισμοί τε καὶ ἐπικλύσεις, καὶ στρατοπέδων
ἀπώλειαι, καὶ ναυάγια, καὶ πάσαι πολυάνθρωποι
φθοραί, εἴτε ἐκ γῆς, εἴτε ἐκ θαλάσσης, εἴτε ἐξ ἀέ-
ρος, ἢ πυρός, ἢ ἐξ ὁποιασούν αιτίας ἐπιγινόμεναι,
εἰς τὸν τῶν ὑπολειπομένων σωφρονισμὸν γίνονται,
τὴν πάνδημον πονηρίαν δημοσίαις μάστιξι τοῦ Θεοῦ
σωφρονίζοντος. Τὸ μὲν οὖν κυρίως κακὸν ἡ ἁμαρτία,
ὅπερ μάλιστα ἐστὶ τῆς τοῦ κακοῦ προσγορίας ἀξίον,

A per bella irrogantis. An **76** tu non vis tradita
fuisse incendio Sodoma post flagitia illa ac scelera?
an non eversam fuisse Jerusalem, neque desolatum
templum, post horrendam illam Judæorum adver-
sus Dominum vesaniam? Hæc autem fieri quoniam
alio modo æquum erat, nisi per manus Romanorum,
quibus Dominum nostrum tradiderunt inimici suæ
ipsorum vitæ Judæi? Quapropter etiam iuste non-
nunquam belli mala infliguntur merentibus. Illud
quoque, *Ego occidam et vivere faciam*, accipe, si
vis, obvio sensu. Timor enim simpliciores ædificat.
Percutiam, et ego sanabo. Et hoc acceptum ad ver-
bum, utile est et conducibile, plaga timorem incu-
tiente, sanatione vero ad dilectionem incitante.
Licet tamen tibi etiam altius de his quæ dicta sunt,
sentire. *Ego occidam, peccato: et vivere faciam,*
justitiæ. Quantum enim externus noster homo cor-
rumpitur, tantum internus renovatur⁵². Non igitur
alium occidit, alium vivificat; sed eundem, per ea
quibus occidit, vivificat: itemque per ea quibus
percutit, sanat, ex Proverbio illo: *Tu quidem per-*
cuties ipsum virga, animam vero ipsius a morte li-
*berabis*⁵³. Caro itaque percutitur, ut anima sane-
tur: peccatum vero perimitur, ut vivat justitia.
Illud vero, *Descenderunt mala a Domino super por-*
tas Jerusalem, per sese exponitur. Quæ mala?
Streptus curruum et equitum. Cum autem audieris,
Non est malitia in civitate, quam Dominus non se-
cerit, intellige afflictionem aliquam quæ peccanti-
bus ad peccata corrigenda infligatur, a Scriptura
nomine malitiæ significari. *Affixi enim, inquit, te,*
*et fame strangulavi*⁵⁴, tibi ut benefaciā: quippe
injustitiam prius sistit ac coerces, quam in im-
mensam diffundatur, eo modo quo fluentum valido
quodam obice ac septo cohibetur.

5. Hinc urbium morbi gentiumque, aeris sicci-
tas, sterilitas terræ, atque asperiores quæ cuique
in vita accidunt calamitates, quibus mali progrea-
sus intercipitur. Quare inferuntur a Deo ejusmodi
mala, malorum verorum ortum prohibitura. Nam
corporis afflictiones ac molestiæ externæ ad peccata
compescenda excogitatae sunt. Tollit igitur malum
Deus; non autem ex Deo malum est. Nam et medi-
cus tollit morbum, non morbum accersit corpori.
At vero urbium excidia, terræ motus, inundationes,
exercituum clades, naufragia et quivis multorum
hominum interitus, sive ex terra, sive ex mari,
sive ex aere, aut igne, aut ex quacunque alia
causa proveniat, hæc ad superstitem castigatio-
nem emendationemque contingunt; Deo nequitiam
publicam publicis flagris castigante. Malum igitur
quod proprie dicitur, peccatum videlicet, quodque
maxime mali nomine dignum est, pendet ex no-

⁵² II Cor. iv, 16. ⁵³ Prov. xxiii, 14. ⁵⁴ Deut. viii, 3.

(49) Editi αὐτῶν. At multi mss. ἐαυτῶν.

(50) Colb. tertius ἄλλον ζῆν ποιεῖ.

(51) Unus aut alter ms. et editi ἀδικίαν ἐστῶν.

Alii quatuor ἐστῶντος. Idem quoque mss. Combef-
siani ἐρχίῳ τινί.

stra voluntate; cum penes nos sit aut abstinere a malo, aut mala perpetrare. Reliqua vero, uti sunt certamina, partim ad fortitudinem ostendendam irrogantur, velut Jobo liberorum privato, divitiarum omnium in uno temporis momento amissio, plaga ulceris: partim tanquam peccatorum medela, uti Davidi turpitudine domus et dedecus, scelestæ cupiditatis poenas **77** danti. Ac rursus novimus aliud quoddam malorum horribilium genus a justo Dei iudicio induci, quo moderatiores cautioresque reddat eos, qui lubrici sunt et proclives ad peccatum, ut cum Dathan et Abiron a terra absorpti sunt, barathris hiatibusque terræ ad eos excipiendos apertis ⁷⁸. Hic enim ipsi nihilo meliores hoc supplicii genere effecti sunt (quomodo enim, cum in infernum descenderint?), sed tamen reliquos exemplo suo prudentiores cautioresque reddidere. Sic et Pharaon cum toto exercitu in mari submersus est ⁷⁹. Sic exterminati sunt qui Palestinam pridem habitabant. Quare etiamsi Apostolus dicat aliquando, *Vasa iræ aptata in interitum* ⁸⁰, absit tamen ut opus quoddam malum Pharaonem esse existimemus (ita enim culpa potiori jure transferretur in opificem); verum ubi audieris *Vasa*, intellige unumquemque nostrum fuisse ad quiddam utile conditum. Et ut in magna domo, aliud vas est aureum, aliud argenteum, aliud testaceum, aliud ligneum ⁸¹ (habet autem uniuscujusque liberum arbitrium harum materialium similitudinem; et aureum quidem vas est his, qui puris et minime fraudulentis moribus præditus est; argenteum vero, qui merito ac dignitate inferior illo est; testaceum autem, qui terrena sapit, et est idoneus qui conteratur; ligneum denique, qui facile peccato coinquinatur; et materia sit æterno igni): ita iræ vas est, qui omnem diaboli suggestum instar vasis recipit, nec potest amplius ob accedentem sibi ex corruptione fetorem ad usum ulum adhiberi, sed interitu solo ac exitio dignus est. Quamobrem quoniam conteritur Pharaonem oportet

ἐκ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως ἤρτηται, ἐφ' ἣν ὄντος ἡ ἀπέχεσθαι τῆς πονηρίας, ἡ μοχθηροῦς (52) εἶναι τῶν δὲ λοιπῶν τὰ μὲν ὡς ἀγωνίσματα εἰς ἐπίδειξιν ἀνδρείας προβάλλεται, ὡς τῷ Ἰωβ τῶν παίδων στέρησις, ὁ τοῦ πλοῦτου παντὸς ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ἀφανισμὸς, ἡ διὰ τοῦ ἔλκους πληγὴ τὰ δὲ ὡς θεραπεία τῶν ἡμαρτημένων, ὡς τῷ Δαβὶδ ἡ περὶ τὸν οἶκον αἰσχύνη, παρανόμου ἐπιθυμίας δίκας ἀποτινύντι. Καὶ πάλιν κατενόησαμεν ἄλλο τι εἶδος τῶν φοβερῶν παρὰ τῆς δικαίας τοῦ Θεοῦ κρίσεως ἐπαγόμενον, ἐπὶ τῷ σωφρονεστέροις ποιῆσαι τοὺς πρὸς ἁμαρτίαν ἐβουλισθήτους· ὡς ὁ Δαθὰν καὶ Ἀβειρῶν ὑπὸ τῆς γῆς κατεπόθησαν, βαράθρων αὐτοῖς καὶ χασμάτων ὑποβράγνυνται. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ αὐτοὶ τι τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τῆς κολάσεως βελτίους γεγόνασιν (πῶς γὰρ οἱ καταθάντες (53) εἰς ἔθου;), ἀλλὰ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέρους τῷ ὑποδείγματι πεποιθήσασιν. Οὕτω καὶ Φαραὼ κατεποντίσθη πανστρατιᾷ. Οὕτως ἐξετρίβησαν οἱ προνοικοῦντες τὴν Παλαστίνην. Ὡστε, καὶ λέγῃ ποτὲ ὁ Ἀπόστολος, *Σκεῦη ὀργῆς καταρτισμένα* (54) εἰς ἀπόλειαν, μὴ κατασκευῇν τινα πονηρὰν οἰηθῶμεν εἶναι τοῦ Φαραὼ (οὕτω γὰρ ἐπὶ τὸν κατασκευάσαντα δικαιοτέρον ἢ αἰτία μετενεχθήσεται)· ἀλλ' ὅταν ἀκούσῃς σκεῦη, νόει, ὅτι πρὸς τι χρῆσιμον (55) ἕκαστος ἡμῶν πεποιθεται. Καὶ ὥσπερ ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τὸ μὲν τοι χρυσοῦν ἐστὶ σκεῦος, τὸ δὲ ἀργυροῦν, τὸ δὲ ὀστράκινον, τὸ δὲ ξύλινον (τῆς προαιρέσεως ἕκαστου τὴν πρὸς τὰς ὕλας ὁμοιότητα παρεχομένης· καὶ χρυσοῦν μὲν ἐστὶ σκεῦος ὁ καθάρως τὸν τρόπον καὶ ἄδολος· ἀργυροῦν δὲ, ὁ ὑποδεέστερος ἐκεῖνον κατὰ τὴν ἀξίαν· ὀστράκινον δὲ, ὁ τὰ γήινα φρονῶν καὶ πρὸς συντριβὴν ἐπιτήδειος· καὶ ξύλινον, ὁ εὐκόλως διὰ τῆς ἁμαρτίας καταρρυπούμενος καὶ ὕλη γινόμενος τῷ αἰωνίῳ πυρὶ)· οὕτω καὶ ὀργῆς σκεῦος, ὁ πᾶσαν τὴν τοῦ διαβόλου ἐνέργειαν, ὥσπερ ἀγγεῖον, χωρήσας, καὶ διὰ τὴν ἔγρευνομένην αὐτῷ ἐκ τῆς φθορᾶς δυσωδίαν οὐκέτι ἀχθῆναι πρὸς χρῆσιν δυνάμενος, ἀλλ' ἀφανισμοῦ μόνου καὶ ἀπωλείας ἄξιος. Διόπερ, ἐπειδὴ ἴδεις συντριβῆναι αὐτὸν, ὁ φρόνιμος καὶ σοφὸς τῶν ψυχῶν οἰκονόμος (56)

⁷⁸ Num. xvi, 31. ⁷⁹ Exod. xiv, 28. ⁸⁰ Rom. ix, 22. ⁸¹ II Tim. ii, 20.

(52) Codex Coisl. et duo Colbertini ἡ μοχθηροῦς. Reg. tertius et editi μοχθηροῦς· quod puto dictum esse per figuram, quam grammatici vocant attractionem.

(53) Antiqui duo libri καταθάνοντες.

(54) Unus codex Combef. καταρτισμένα· sed certe culpa est operum, non viri docti, qui sine dubio scripsit καταρτισμένα. Ut ut hæc sunt, editi et Regii tres mss. et totidem Colbertini habent καταρτισμένα, nec aliter legitur in Vulgata. Qui locus ita Latine reddi potest, *Vasa iræ aptata in interitum*. Hic mirum videri potest, in Vulgata Latina pro *aptata* legi *apta*, cum nemo non videat verbum *καταρτίζεσθαι* voce hac *apta* exprimi nullo modo posse. Sed facile crediderim mendum esse alicujus librarii, qui, cum scriberet, ob oculos habebat aliquod exemplar, quod commodè aperiri non poterat, sic ut ejusque versus ultimæ litteræ vix conspicerentur. Ejusmodi autem libros sæpe inveniri quotidiana experientia docet. Puto igitur factum esse, ut aliquis librarius in ejusmodi librum qui difficile

aperiretur incidit; atque in eo libro scriptum quidem fuisse totidem syllabis *aptata*, sed ita tamen, ut in fine unius versus legeretur *apta*, initio vero alterius scriptum esset *ta*. Ex quo contigit, ut librarius, qui mediam syllabam *ta* ob eam quam dixi causam non videret, *apta* necessario scriperit. Quam autem facile sit, errorem, qui semel in unum librum irreperit, in alios permultos transire, notum est. Duo autem me moverunt ad id suspicandum. Primum, quod vox, *aptata* ad verbum *καταρτίζεσθαι* exprimendum maxime idonea sit, cum contra vox *apta* quidvis potius quam verbum Græcum exprimat; alterum, quod in optimis et vetustissimis duobus libris syllabis totidem *aptata* legatur: quorum librorum alter in bibliotheca Regia, alter in nostra diligentissime servatur. Monere libet antiquam Vulgatam ex duobus his pervetustis codicibus a nostris propediem edendam esse.

(55) Reg. primus πρὸς τὸ χρῆσιμον.

(56) Colb. tertius ψυχῶν ἱατρός καὶ οἰκονόμος, animarum medicus et rector.

διωκήσατο αὐτὸν περιφανῇ γενέσθαι καὶ πᾶσιν ἐξάκουστον, ἵνα ἄλλοις γοῦν ὠφέλιμος διὰ τοῦ πάθους γένηται, ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἀγαν κακίας ἀνάτατος ἦν. Ἐσχλήρυνε δὲ αὐτὸν, τῇ μακροθυμίᾳ καὶ τῇ τῆς τιμωρίας ἀναβολῇ ἐπιτείνων αὐτοῦ τὴν κακίαν, ἵνα, εἰς τὸν ἔσχατον ὄρον (57) αὐξηθείσης αὐτοῦ τῆς πονηρίας, τὸ δίκαιον ἐπ' αὐτῷ τῆς θείας κρίσεως διαφανῇ. Διὰ τοῦτο ἀπὸ μικροτέρων πληγῶν δὲ προστιθεὶς καὶ ἐπιτείνων τὰς μάλιστα, οὐκ ἐμάλαξεν αὐτοῦ τὸ ἀνυπόστατον, ἀλλ' εὗρισκεν αὐτὸν καὶ τῆς ἀνοχῆς τοῦ Θεοῦ καταφρονούντα, καὶ τοῖς ἐπαγομένοις αὐτῷ δεινοῖς ὑπὸ τῆς συνηθείας ἐμμελετήσαντα (58). Καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν παρέδωκε τῷ θανάτῳ, ἕως αὐτὸς ἑαυτὸν ἐποίησεν ὑποδύχριον, ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς τῶν δικαίων πορείας κατατολήσας, καὶ νομίσας ὡς περ τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ αὐτῷ βάσιμον εἶσθαι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ταῦτα δὲ οὖν εἰδὼς παρὰ Θεοῦ, καὶ διηρημένα ἔχων παρὰ σεαυτῷ τοῦ κακοῦ τὰ εἶδη, καὶ εἰδὼς τί μὲν τὸ ὄντως κακὸν, ὅτι ἡ ἀμαρτία, ἥς τὸ τέλος ἀπώλεια· τί δὲ τὸ δοκοῦν μὲν κακὸν διὰ τὸ τῆς αἰσθήσεως ἀλγεῖν, ἀγαθὸν δὲ δύναμιν ἔχειν, ὥς αἱ κακώσεις αἱ πρὸς ἐποχὴν τῆς ἀμαρτίας ἐπαγόμεναι, ὧν οἱ καρποὶ σωτηρία ψυχῶν (59) αἰώνιος· παῦσαι δυσσεβοῦσιν τοῖς θεαῖς οἰκονομίαις· ὅπως δὲ μήτε Θεὸν αἰτίον ἡγοῦ τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ, μήτε ἰδίαν ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ εἶναι φαντάζου. Οὐ γάρ ἐστιν ὑπερτώως, ὥς περ τι ζῶον, ἡ πονηρία· οὔτε οὐσίαν αὐτῆς ἐνυπόστατον παραστήσαι ἔχομεν. Στέρησις γάρ ἀγαθῶν ἐστὶ τὸ κακόν. Ὁφθαλμοὶ ἐκτίσθη· τυφλότης δὲ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπεγένετο (60). Ὡστε, εἰ μὴ ἦν φαρτὴς φύσεως ὁ ὀφθαλμὸς, οὐκ ἂν ἔσχεν ἡ τυφλότης παρῆσθαι. Οὕτω καὶ τὸ κακὸν οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑπάρχει ἐστίν, ἀλλὰ τοῖς τῆς ψυχῆς πηρώμασιν ἐπιγίνεται. Ὡστε γὰρ ἀγέννητόν (61) ἐστίν, ὥς οὐ τῶν ἀσεβῶν λόγος, ὁμοτίμον ποιούντων τῇ ἀγαθῇ φύσει τὴν πονηράν, εἴπερ ἀμφοτέρωθεν ἀναρχα καὶ γενέσεώς ἐστιν ἀνώτερα· οὕτε μὴν γεννητόν. Εἰ γὰρ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς τὸ κακὸν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ; Οὐδὲ γὰρ τὸ ἀσχερὲν (62) ἀπὸ τοῦ καλοῦ, οὔτε ἡ κακία ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Ἀνάγνωθι τὴν κοσμοποιίαν, καὶ εὐρήσεις, ὅτι ἐκεῖ Πάντα καλὰ, καὶ καλὰ ἴλαρ. Οὐ τοίνυν τὸ κακὸν τοῖς καλοῖς συνεκτίσθη. Ἀλλ' οὐδὲ ἡ νοητὴ κτίσις, γενομένη παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ, ἀναμεμιγμένη τῇ (63) πονηρίᾳ εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Εἰ γὰρ τὰ σωματικὰ οὐκ ἔσχεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ κακὸν συγχι-

⁵⁵ Gen. 1, 31.

(57) Colb. tertius ὅρον αὐτοῦ. Mox editi δίκαιον ἐπ' αὐτοῦ. At quinque mss. ἐπ' αὐτῷ.

(58) Colb. primus ἐμμελετήσαντα.

(59) Antiqui duo libri σωτηρία ψυχῆς. Ibidem aliquot mss. Combessiani παύση. Colb. tertius οὐ παύση, nonne desines?

(60) Reg. tertius ὀφθαλμῶν προσεγένετο.

(61) Hic et infra, ubi vox ἀγέννητος, aut γεννητός occurrit, variant tum calamo notati, tum typis descripti libri. Nec id cuiquam mirum videri debet, cum hæ voces in diversis exemplaribus modo cum unico v scribantur, modo cum duobus. Certe, cum de divinis rebus agitur, multum quidem refert hoc

tebat, prudens ac sapiens animarum gubernator statuit eum illustrem fieri, et apud omnes celebrem ut infortunio suo reliquis saltem utilis foret, cum esset ipse ob nimiam malitiam insanabilis. Induravit autem eum, tolerantia ac pœnæ dilatione malitiam ipsius adaugens, ut nequitia ejus ad extremum usque cumulum provec̃ta, judicii divini æquitas in eo effulgeret. Eoque a minoribus plagis initio ducto, flagella semper addens ac augens, contumaciam ejus non emollivit: sed invenit ipsum et Dei patientiam contemnentem, et talem, cujus esset animus in malis sibi illatis præ assuetudine exercitatus. Et ne sic quidem eum tradidit mortī, donec se ipse submersit, viam justorum ingredi ausus mentis suæ superbia, et ut populo Dei, ita sibi quoque mare Rubrum pervium fore ratus. Hæc igitur a Deo edoctus, et distincta apud temetipsum mali genera habens, **78** nec ignorans quid vere malum sit, peccatum videlicet, cujus finis interitus, quid vero malum duntaxat apparens ob excitatum in sensibus dolorem, vim alioqui boni habens, velut sunt multæ et incommoda quæ ad cohibenda peccata inferuntur, quorum fructus salus animarum æterna, fac desinas regimen divinum ægre ferre. Uno verbo, neque Deum substantiæ mali auctorem esse putes: neque mali ullam esse propriam subsistentiam fingas. Non enim subsistit, velut animal quoddam, pravitas: neque illius essentiam vere existentem ponere ob oculos possumus. Nam boni privato malum est. Creatus oculus est, sed oculis amissis supervenit cæcitas. Unde si oculi natura non fuisset corruptioni obnoxia, non patuisset aditus cæcitati. Sic etiam malum non in propria substantia existit, sed ex animæ læsionibus accedit. Neque enim inginitum est, velut dicunt impii qui naturam malam bonæ æqualem constituunt, si quidem utraque principio caret, anteceditque generationem; neque genitum est. Etenim si ex Deo sunt omnia, quomodo malum ex bono est? Neque enim turpe ex honesto est, neque vitium ex virtute. Lege creationem mundi, et invenies illic *Cuncta bona et bona valde* ⁷⁹. Non igitur malum una cum bonis creatum est. Sed neque spiritualis creatura ab Opifice condita, in rerum naturam cum aliqua sibi admista pravitate producta est. Si enim corporea non haberent in seipsis malum una secum crea-

an illo modo legatur, ἀγέννητος, aut ἀγέννητος, γεννητός, aut γεννητός. Et vero nefas est Filium dicere *inginitum*, quem tamen vere profiteamur *increatum*: item, fides docet Filium esse *genitum*, quem negat esse *factum*. Sed si sermo sit de rebus creatis, nihil refert utro quis modo legat, cum pro una voce aliam sæpius sumi constet. Lege Duceum. De cætero nemo, opinor, non videt Manichæos hic a Basilio impugnari. Mox Colb. tertius φύσει τὴν πονηρίαν. Subinde idem codex καὶ γεννήσεως.

(62) Reg. primus ἀγαθῷ. Οὐδὲν γὰρ ἀσχερὲν.

(63) Colb. secundus ἀναμεμιγμένως τῇ.

tum; quomodo spiritualia longe puritate ac sanctitate præstantia, communem cum malo subsistentiam habuissent? Sed tamen malum est, et vis ejus id non parum per omnem vitam diffundi demonstrat. Unde ergo habet quod est, si neque principio careat, inquit, neque factum ac creatum sit?

6. Vicissim interrogentur qui talia quærent: Unde morbi? unde corporis oblæsi vitia? Neque enim morbus increatus est, neque etiam opificium Dei. Sed creata quidem sunt animalia cum conveniente sibi structura secundum naturam, ac integris absolutisque membris prodire in lucem; sed tamen ægrotaverunt e naturali statu emota. Amittunt enim sanitatem aut propter dietam malam, aut per quamcunque aliam quæ morbum afferat causam. Ergo corpus creavit Deus, non morbum; et animam quoque fecit Deus, non peccatum: vitiosa tamen est anima, e naturali statu dejecta. Quodnam autem erat ipsi præcipuum bonum illud? Adhærere Deo, eique per charitatem conjungi: a qua ubi excidit, variis morbis ac diversis vitiosa est. Quid est autem quod omnino mali capax sit? Quoniam prædita est libero arbitrio, quod naturæ rationis compoti **79** maxime congruit. Soluta namque anima necessitate omni, liberamque et in sua potestate sitam vitam a Conditore sortita, quod ad Dei imaginem facta sit, bonum quidem intelligit ejusque jucunditatem novit: et dum speculari bonum, ac spiritualibus frui perseverat, ut facultatem potestatemque habet suæ, quæ secundum naturam est, vitæ conservandæ, ita quoque potestatem habet declinandi aliquando a bono. Hoc autem ei contingit, cum beata delectatione exsatiata, et velut sopore quodam gravata, et a supernis dilabens, fruendarum turpium voluptatum causa sese carni admiscuerit.

7. Erat aliquando Adam in supernis, non loco, sed animo, cum statim accepta anima, erectisque in cælum oculis, rebus conspectis valde exhilaratus, diligensque maxime datorem beneficium, qui vitam æternam fruendam largitus, locarat eum in deliciis paradisi, quique post traditum ei perinde ut angelis principatum, effecerat ipsum ejusdem cum archangelis victus participem, et vocis divinæ **D** auditorem: præter hæc omnia protectus a Deo, ejusque bonis fruitus, statim tamen his omnibus exsaturatus, et præ satietate, quasi conviciatus, quod carnis oculis jucundum videbatur, id prætulit spirituali pulchritudini, ac ventris saturitatem

(64) Editi πῶθεν αἱ νόσοι. Colb. primus πῶθεν νόσοι. Alii quatuor mss. πῶθεν νόσος.

(65) Regii primus et secundus et Colb. tertius κατασκευής, καὶ κατὰ φύσιν παρήχθη. Alii tres mss. et editi κατασκευής κατὰ φύσιν, καὶ παρήχθη.

(66) Editi ἡ δι' ἡσθητοῦ νοσοποιὸς αἰτίας. Antiqui duo libri ut in contextu.

(67) Veteres duo libri ποικίλοις καὶ πολυπλόκοις ἄρ.

(68) Colb. primus εἰς οὐρανόν. Aliquanto post

A ζόμενον, πῶς ἂν τὰ νοητά, τοσοῦτον καθαρῶτερι καὶ ἀγιασμῷ διαφέροντα, κοινὴν ἂν ἔσχε πρὸς τὸ κακὸν τὴν ὑπόστασιν; Ἀλλὰ μὴν ἔστι τὸ κακὸν, καὶ ἡ ἐνέργεια δείκνυσσι πολὺ κατὰ τὸ βίου παντὸς κεχρυσμένον. Πόθεν οὖν αὐτῷ τὸ εἶναι, εἰ μήτε ἀναρχόν ἔστι, φησί, μήτε πεποίηται;

6. Ἀντερωτάσθωσαν οἱ τὰ τοιαῦτα ἐπιζητοῦντες. Πόθεν νόσοι (64); πόθεν αἱ πηρώσεις τοῦ σώματος; Οὐτε γὰρ ἀγέννητος ἡ νόσος, οὔτε μὴν δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐκτίσθη μὲν τὰ ζῶα μετὰ τῆς πρεπούσης αὐτοῖς κατασκευῆς κατὰ φύσιν, καὶ παρήχθη (65) πρὸς τὴν ζωὴν ἀπηρτισμένα τοῖς μέλεσιν, ἐνόησε δὲ τοῦ κατὰ φύσιν παρατραπέντα. Ἐξίσταται γὰρ τῆς ὑγιείας ἡ διὰ πονηρὰν διαίταν ἡ δι' ἡσθητοῦ νοσοποιὸς αἰτίας (66). Οὐκοῦν σῶμα μὲν ἔκτισεν ὁ Θεός, οὐχὶ νόσον· καὶ ψυχὴν τοίνυν ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐχὶ δὲ ἁμαρτίαν· ἐκακώθη δὲ ἡ ψυχὴ, παρατραπείσα τοῦ κατὰ φύσιν. Τί δὲ ἦν αὐτῇ τὸ προηγούμενον ἀγαθόν; Ἡ προσεδρεία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ διὰ τῆς ἀγάπης συνάρφεια· ἥς ἐκπεσοῦσα, τοῖς ποικίλοις καὶ πολυτρόποις (67) ἁρῶστέμασιν ἐκακώθη. Διὰ τί δὲ ὧς δεκτικὴ τοῦ κακοῦ; Διὰ τὴν αὐτεξούσιον ἡρμῆν, μάλιστα πρέπουσαν λογικῇ φύσει. Ἀελυμένη γὰρ πάσης ἀνάγκης, καὶ αὐθαίρετον ζωὴν λαβοῦσα παρὰ τοῦ κτίσαντος, διὰ τὸ κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι Θεοῦ, νοεῖ μὲν τὰ ἀγαθὰ, καὶ οἶδεν αὐτοῦ τὴν ἀπολαυσιν, καὶ ἔχει ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, ἐπιμένουσα τῇ τοῦ καλοῦ θεωρίᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν νοητῶν, διαφυλάσσειν αὐτῆς τὴν κατὰ φύσιν ζωὴν· ἔχει δὲ ἐξουσίαν καὶ ἀπονεῦσαι ποτε τοῦ καλοῦ. Τοῦτο δὲ συμβαίνει αὐτῇ, ὅταν, κόρον λαβοῦσα τῆς μακαρίας τέλειος, καὶ οἷον νυσταγμῷ τινι βαρυνθεῖσα καὶ ἀπορῥυεῖσα τῶν ἁνωθεν, τῇ σαρκὶ διὰ τὰς αἰσχροὺς τῶν ἡδονῶν ἀπολαύσεις ἀναμιχθῇ.

7. Ἦν ποτε ὁ Ἀδὰμ ἄνω, οὐ τότῃ, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει, ὅτε, ἄρτι ψυχθεὶς καὶ ἀναβλέψας πρὸς οὐρανόν (68), περιχαρὴς τοῖς ὀρωμένοις γενόμενος, ὑπεραγαπῶν τὸν εὐεργέτην, ζωῆς μὲν αἰωνίου ἀπολαυσιν χαρισάμενος, τρυφαίᾳ δὲ παραδείσου ἐναναπαύσαντα, ἀρχὴν δὲ δόντα κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλους αὐτὸν ποιήσαντα ὁμοδίαιτον, καὶ φωνῆς θείας ἀκροατὴν· ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις ὑπερασπίζόμενος παρὰ Θεοῦ, καὶ ἀπολαύων τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν (69), ταχὺ πάντων ἀναπλησθεὶς, καὶ οἷον ἐξυδρίσας τῷ κόρῳ, τὸ τοῖς σαρκίνοις ὀφθαλμοῖς φανερὸν τερπνὸν τοῦ νοητοῦ προστίμησε κάλλους, καὶ τὴν πλησμονὴν τῆς γαστρὸς τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων τιμιωτέραν ἔθετο.

idem codex δόντα τὴν τῶν. Ibidem quatuor mss. καὶ ἀγγέλοις αὐτόν.

(69) Editio Paris. Ὑπερασπίζόμενος πρὸς Θεοῦ καὶ ἀπολαύων ταχὺ πάντων ἀναπλησθεὶς. Editio Basil. ἀπολαύων: cætera vero ut supra. Colb. primus ὑπερασπάζόμενος Θεὸν καὶ ἀπολαύων τὰ Χριστοῦ καὶ πάντων ἀναπλησθεὶς. Reg. tertius ὑπερασπάζόμενος Θεῷ καὶ ἀπολαύων, ταχὺ, etc. Reg. secundus ut in contextu.

Ἐξω μὲν εὐθὺς ἦν τοῦ παραδείσου, ἐξω δὲ τῆς μα-
 κρίας ἐκεῖνης διαγωγῆς, οὐκ ἐξ ἀνάγκης κακός,
 ἀλλ' ἐξ ἀδουλίας, γενόμενος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμαρτε
 μὲν διὰ μοχθηρὰν προαίρεσιν, ἀπέθανε δὲ διὰ τὴν
 ἁμαρτίαν. Τὰ γὰρ ὀφώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος.
 Ὅσον γὰρ ἀφίστατο τῆς ζωῆς, τοσοῦτον προσήγγιζε
 τῷ θανάτῳ. Ζωὴ γὰρ ὁ Θεός· στέρησις δὲ τῆς ζωῆς
 θάνατος. Ὅτε ἐαυτῷ τὸν θάνατον ὁ Ἀδάμ διὰ τῆς
 ἀναχώρησews τοῦ Θεοῦ κατεσκεύασε, κατὰ τὸ γε-
 γραμμένον, ὅτι Ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ
 σοῦ, ἀπολοῦνται. Οὕτως οὐχὶ Θεὸς ἐκτίσσε θάνατον,
 ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοῖς ἐκ πονηρᾶς γνώμης ἐπεσπασά-
 μεθα. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐκώλυσε τὴν διάλυσιν διὰ τὰς
 προειρημένας αἰτίας, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀρ-
 βωστιάν διατηρήσῃ. Ὅσπερ ἂν εἰ τις σκευὸς πῆλινον
 διαρρῦεν μὴ καταδέχοιτο παραδοῦναι πυρὶ, ἕως ἂν
 τὸ ἐνυπάρχον αὐτῷ πάθος διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐξιά-
 σαιτο (70). Ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἐν τῇ κατασκευῇ τὸ
 ἀναμάρτητον ἐσχομεν, φησὶν, ὥστε μὴδὲ βουλομέ-
 νοις ἡμῖν ὑπάρχειν τὸ ἀμαρτάνειν; Ὅτι καὶ σὺ τοὺς
 οἰκέτας, οὐχ ὅταν δεσμίους ἔχῃς, εὐνοὺς ὑπολαμβάν-
 νεις, ἀλλ' ὅταν ἐκουσίως ἰδῇς ἀποπληροῦντάς σοι τὰ
 καθήκοντα. Καὶ Θεῷ τοίνυν οὐ τὸ ἠναγκασμένον φι-
 λον, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀρετῆς κατορθούμενον. Ἀρετὴ δὲ ἐκ
 προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται. Προαίρε-
 σις δὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἡρτηται. Τὸ δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ
 αὐτεξούσιον. Ὁ τοίνυν μεμψόμενος τὸν ποιητὴν ὡς
 μὴ φυσικῶς κατασκευάσαντα ἡμᾶς ἀναμάρτητους,
 οὐδὲν ἔτερον ἢ τὴν ἄλογον φύσιν τῆς λογικῆς προ-
 τιμᾶ, καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρητον τῆς προαιρε-
 τικῆς καὶ ἐμπεράκτου. Ταῦτα εἰ καὶ παρεκθατικῶς,
 ἀλλ' ἀναγκαίως εἰρηται, ἵνα μὴ εἰς βυθὸν διαλογι-
 σμῶν ἐμπεσῶν, πρὸς τῇ στερήσει τῶν περισπουδά-
 στων, ἔτι καὶ Θεοῦ στέρησιν ὑπομείνῃς. Πausώμεθα
 οὖν ἐπανορθούμενοι τὸν σοφόν. Pausώμεθα τὸ βέλ-
 τιον τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων ἐπιζητούντες. Εἰ γὰρ
 καὶ τῶν κατὰ μέρος οἰκονομούμενων διαφεύγουσιν
 ἡμᾶς οἱ λόγοι, ἀλλ' ἐν γε ἐκεῖνο δόγμα ταῖς ψυχαῖς
 ἡμῶν ἐνυπαρχέτω, τὸ, μηδὲν κακὸν παρὰ τοῦ ἀγα-
 θοῦ γίνεσθαι.

8. Ἐπεισέρχεται δὲ τούτῳ, κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς
 ἐννοίας, καὶ τὸ περὶ τοῦ διαβόλου ζήτημα. Πόθεν ὁ
 διάβολος, εἰ μὴ παρὰ Θεοῦ (71) τὰ κακά; Τί οὖν
 φασιν; Ὅτι ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἀρκέσει καὶ περὶ τοῦ ζη-
 τήματος τούτου λόγος, ὁ καὶ περὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις
 πονηρίας ἀποδοθείς. Πόθεν γὰρ πονηρὸς ὁ ἀνθρώπος;
 Ἐκ τῆς οἰκείας αὐτοῦ (72) προαιρέσεως. Πόθεν κα-
 κὸς ὁ διάβολος; Ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, αὐθαίρετον
 ἔχων καὶ αὐτὸς τὴν ζωὴν, καὶ ἐπ' αὐτῷ καιμένην τὴν
 ἐξουσίαν, ἢ παραμένειν τῷ Θεῷ, ἢ ἀλλοτριωθῆναι
 τοῦ ἀγαθοῦ. Γαβριὴλ ἄγγελος, καὶ παρέστηκεν τῷ
 Θεῷ διηγεῖσθαι. Ὁ Σατανᾶς ἄγγελος, καὶ ἐξέπεσε τῆς
 οἰκείας τάξεως παντελῶς. Κάκεινον ἢ προαίρεσις δι-

A duxit spiritualibus deliciis potiozem. Quare statim
 ejectus e paradiso, beata illa vita privatus fuit, non
 ex necessitate, sed ex insipientia malus effectus.
 Quamobrem peccavit quidem ob pravam volunta-
 tem: sed mortuus est ob peccatum. *Stipendia enim
 peccati mors* ⁷¹. Quantum enim secedebat a vita,
 tantum appropinquabat ad mortem. Nam vita Deus
 est, vitæ vero privatio mors. Quare Adamus sece-
 dendo a Deo mortem conscivit sibi ipsi, juxta id
 quod scriptum est: *Ecce qui elongant se a te, per-
 ibunt* ⁷². Sic non creavit Deus mortem, sed nos
 nobis ipsis ex prava mente eam accersivimus. Ne-
 que vero dissolvi nos prohibuit ob eas quas prius
 diximus causas, ut ne immortalem in nobis ægri-
 tudinem conservaret. Quemadmodum si quis fi-
 ctile quoddam effluens vas igni admovere nolit, do-
 nec reconcinando vitium illius resarciat. Sed cur,
 inquit, non ita conditi sumus, ut peccare natura
 non possimus, adeo ut ne volentibus quidem no-
 bis facultas inesset peccandi? Quia et tu famulos,
 non cum victos defines, benevolos putas, sed cum
 eos libenter sua in te officia videris explere. ita-
 que neque Deo gratum est quod coactum est, sed
 quod virtute geritur. Virtus autem ex voluntate,
 non ex necessitate proficiscitur. Jam vero volun-
 tas ex iis quæ penes nos sunt, dependet. Quod au-
 tem in nobis situm est, liberi arbitrii facultas est.
 Proinde qui opificem reprehendit, quod nos non
 condiderit natura tales ut peccare nequeamus, ni-
 hil aliud facit, nisi naturam irrationalem rationali
 et immobilem appetendique incapacem, liberæ at-
 que actuosæ præfert. **80** Hæc etsi per digressio-
 nem, necessario tamen dicta sunt, ut ne in abys-
 sum cogitationum inanum lapsus præter privatio-
 nem eorum quorum studio teneris, adhuc et Deo
 ipso priveris. Desinamus igitur corrigere sapien-
 tem. Desinamus quidquam melius quam quæ sece-
 rit, indagare. Etsi enim singulorum quæ ejus pro-
 videntia ac consilio sunt, rationes nos latent; at
 certe unum illud dogma ratum fixumque in no-
 stris animis sit, nullum malum a bono fieri.

8. Huic autem quæstioni alia de diabolo ex co-
 gitatorum serie accedit. Unde sit diabolus, si non
 sunt a Deo mala? Quid igitur dicimus? rationem
 eandem quam jam de hominum pravitate reddidi-
 mus, nobis pro hac quoque quæstione sufficere.
 Unde enim malus est homo? ex sua ipsius volun-
 tate. Unde malus diabolus? Ex eadem causa; cum
 et ipse liberam vitam haberet, ac penes se esset
 vel Deo perseveranter adherere, vel a bono sece-
 dere. Gabriel angelus est, et Deo jugiter astitit.
 Satanas erat angelus quoque, sed ex suo ordine
 penitus excidit. Et illum retinuit in cælis liberum
 arbitrium, et hunc dejecit voluntatis libertas. Pote-

⁷¹ Rom. vi, 25. ⁷² Psal. lxxii, 27.

(70) Colb. primus ἐξιάσεται. Ibidem editi ἀλλὰ
 καὶ διὰ. Vocabulo καὶ abest a nostris codicibus.

(71) Editi παρὰ τοῦ Θεοῦ. Articulus in nostris

mss., non invenitur.

(72) Antiqui tres libri οἰκείας αὐτοῦ.

rat namque et ille desciscere, et hic non labi. Sed illud servavit Dei dilectio insatiabilis, hunc vero reprobum fecit suus a Deo recessus. Hoc est malum, abalienatio a Deo. Parva oculi conversio facit, ut aut cum sole, aut cum corporis nostri umbra simus. Et illuc quidem si respicias, prompte ac cito illustraris: ad umbram vero si declines, necessario degis in tenebris. Hunc ad modum malus est diabolus, ex voluntate habens malitiam, non illius natura adversatur bono. Unde igitur ei adversus nos bellum? Quia cum sit ejuseunque malitiæ receptaculum, recepit quoque invidiæ morbum, et invidit nobis honorem. Non enim potuit vitam nostram in paradiso citra mœrorem actam ferre: nam dolis ac versutiis hominem decipiens, eaque cupiditate, qua ipse fieri Deo similis expectabat, ad fallendum illum usus, lignum ostendit, ac promisit futurum, ut si eo vesceretur, eum efficeret similem Deo. Si enim, inquit, comederitis, eritis sicut dii, scientes bonum et malum⁷³. Non igitur conditus est inimicus nobis: sed ex invidia effectus est nobis inimicus. Nam cum videret se ex angelorum cœlu projectum, tunc hominem, qui terrestris erat, ad angelorum dignitatem suo in virtute profectu exaltatum videre non sustinuit.

9. Quoniam igitur inimicus factus est, inimicitiam nobis Deus adversus illum indidit, cum serpentem ejus opera usus fuerat, sic allocutus est, ut minas ad diabolum referret: *Ponam inimicitiam inter te et inter semen illius*⁷⁴. Nam re ipsa nocent amicitiae cum malitia initæ, siquidem, ista amicitiae lex inter conjunctos ex quadam similitudine solet intercedere. Unde recte dictum est: *Corrumpunt mores bonos colloquia mala*⁷⁵. Quemadmodum enim in pestilentibus locis aer sensim spiritu ductus latentem morbum incolis ingenerat: sic inita cum malis consuetudo animis infert mala non parva, tametsi noxa non statim sentitur. Quapropter implacabilis est adversus serpentem inimicitia. Quod si instrumentum odio tanto dignum est, quantam inimicitiam cum instrumenti motore gerere nos convenit? Sed cur, inquit, erat lignum in paradiso, per quod aggressurus nos erat diabolus? Etenim si fallaciæ illecebram non habuisset, quomodo nos per inobedientiam induxisset in mortem? Quia probanda erat obedientia nostra per præceptum. Eam ob causam planta erat speciosorum fructuum ferax, ut per abstinentioniam voluptatis virtutem temperantiæ ostendentes, coronis patientiæ merito donaremur. Comesturam autem secuta est non modo violatio præcepti, sed nuditatis etiam cognitio. *Comederunt enim, inquit, et aperti sunt oculi eorum,*

⁷³ Gen. iii, 5. ⁷⁴ ibid. 15. ⁷⁵ I Cor. xv, 33.

(73) Editi ἐφύλαξε. At mss. tres διεφύλαξε.

(74) Reg. primus ὁμοιον τοῦ Θεοῦ. Mox utraque editio ἐσεσθαι ὡς θεοί. At mss. multi ἐσεσθε. Nec ita multo infra quatuor mss. ἐχθραν ἀντεκατέστη.

ἐφύλαξεν (73) ἐν τοῖς ἄνω, καὶ τοῦτον κατέβριψε τῆς γνώμης τὸ αὐτεξούσιον. Ἐδύνατο γὰρ κάκεινος ἀποστατῆσαι, καὶ οὗτος μὴ ἐκπεσεῖν. Ἀλλὰ τὸν μὲν διασώσατο τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τὸ ἀκώρεστον· τὸν δὲ ἀπόβλητον ἐδείξεν ἡ ἐκ Θεοῦ ἀναχώρησις. Τοῦτό ἐστι τὸ κακὸν, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσις. Μικρὰ περιστροφή, ὀφθαλμοῦ ἢ μετὰ ἡλίου ἡμᾶς εἶναι ποιεῖ, ἢ μετὰ τῆς σκιάς τοῦ σώματος ἡμῶν. Κάκει μὲν ἀναβλέψαντι ἔτοιμον τὸ φωτισθῆναι, ἀπνεύσαντι δὲ πρὸς τὴν σκιάν ἀναγκαῖα ἡ σκότωσις. Οὕτω πονηρὸς ὁ διάβολος, ἐκ προαιρέσεως ἔχων τὴν πονηρίαν, οὐ φύσις ἀντικειμένη τῷ ἀγαθῷ. Πόθεν οὖν αὐτῷ ὁ πρὸς ἡμᾶς πόλεμος; Ὅτι, δοχεῖον ὢν πάσης κακίας, ἐδέξατο καὶ τοῦ φθόνου τὴν νόσον, καὶ ἐδάσκηγεν ἡμῖν τῆς τιμῆς. Οὐ γὰρ ἤνεγκεν ἡμῶν τὴν ἄλυτον ζωὴν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ· δόλοισι δὲ καὶ μηχαναῖς ἐξαπατήσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ, ἣν ἔσχε πρὸς τὸ ὁμοιωθῆναι τῷ Θεῷ, ταύτῃ πρὸς τὴν ἀπάτην ἀποχρησάμενος, ἐδείξε τὸ ξύλον, καὶ ἐπηγγεῖλατο διὰ τῆς βρώσεως αὐτοῦ ὅμοιον τῷ Θεῷ (74) καταστήσειν. Ἐὰν γὰρ φάγητε, φησὶν, ἐσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν. Οὐκ ἐχθρὸς τοῖνυν ἡμῖν κατεσκευάσθη, ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμῖν εἰς ἐχθραν ἀντικατέστη. Ὅρων γὰρ ἐαυτὸν ἐκ τῶν ἀγγέλων καταβριβέντα, οὐκ ἔφερε βλέπειν τὸν γῆϊνον ἐπὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγγέλων διὰ προκοπῆς ἀνυψούμενον.

9. Ἐπειδὴ οὖν γέγονεν ἐχθρὸς, ἐφύλαξεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐναντίωσιν, δι' ὧν τῷ ὀπηρετησάμεν αὐτῷ θηρίῳ διελέγετο, πρὸς αὐτὸν ἀναφέρων τὴν ἀπειλήν· ὅτι Ἐχθραν θήσω ἀναμέσον σου καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Τῷ ὄντι γὰρ βλαβεραὶ αἱ πρὸς τὴν κακίαν καταλλαγαί· ἐπειδὴ νόμος· οὗτος φίλος (75) δι' ὁμοιότητος πέφυκε τοῖς συναπτομένοις ἐγγίνεσθαι. Ὅθεν ὀρθῶς ἔχει τὸ, *Φθέρουσιν ἡθὴ χρηστὰ ὄμματα κακά*. Ὡς γὰρ ἐν τοῖς νοσοποιοῖς χωρίοις ὁ κατὰ μέρος ἀναπνεύμενος ἀήρ λανθάνουσιν νόσον τοῖς ἐνδιαττωμένοις ἐναποτίθεται· οὕτως ἡ πρὸς τὰ φαῦλα συνθήκη μεγάλη κακὰ ταῖς ψυχαῖς ἐναφίησι, καὶ τὴν παραυτίκα αἰσθησὶν τὸ βλαβερόν διαφεύγει. Διὰ τοῦτο ἀδιάλλακτος ἡ πρὸς τὸν ὄφιν ἐχθρα. Εἰ δὲ τὸ ὄργανον τοσούτου μίσους ἄξιον, πόσον ἐχθραίνειν ἡμᾶς τῷ ἐνεργήσαντι προσήκειν; Ἀλλὰ καὶ διὰ τί ἦν τὸ ξύλον, φησὶν, ἐν τῷ παραδείσῳ, δι' οὗ τῷ διαβόλῳ ἐμελλε προχωρήσειν ἡ καὶ ἡμῶν ἐπιχειρήσις; Εἰ γὰρ μὴ εἶχε τῆς ἀπάτης τὸ δέλεαρ, πῶς ἂν ἡμᾶς διὰ τῆς παρακοῆς εἰς τὸν θάνατον ὀπηγάτος; Ὅτι ἔδει εἶναι ἐντολὴν τὴν δοκιμάζουσαν ἡμῶν τὸ ὄπηκον. Διὰ τοῦτο ἦν φυτὸν ὡραίων καρπῶν εὐφορον, ἵνα ἐν τῇ ἀποχῇ τοῦ ἡδέος, τὸ τῆς ἐγκρατείας καλὸν ἐπιδειξάμενοι, τῶν τῆς ὑπομονῆς στεφάνων δικαίως ἀξιωθῶμεν. Ἐπηκολούθησε δὲ τῇ βρώσει οὐ παρακοῇ μόνον (76) τῆς ἐντολῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίγνωσις τῆς γυμνότητος. Ἐφαγον γὰρ, φησὶ, καὶ διηπολίσθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί.

Alii duo mss. et editi ἀντεκατέστη.

(75) Colb. primus οὗτος φιλανθρωπίας.

(76) Colb. primus παρακοῇ μόνῃ.

μοι, καὶ ἐγνώσαν, ὅτι γυμνοὶ εἰσιν. Ἐδοὶ δὲ μὴ γινώσκειν τὴν γύμνωσιν, ἵνα μὴ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου περισπᾶτο πρὸς τὴν τοῦ λείποντος ἀναπλήρωσιν, ἀμφιέσματα ἑαυτῷ καὶ τῆς γυμνότητος παραμυθίαν ἐπινοῶν, καὶ ὅλως τῇ τῆς σαρκὸς ἐπιμελείᾳ τῆς πρὸς Θεὸν ἐνατενίσεως ἀφελκόμενος. Διὰ τί δὲ οὐκ εὐθὺς αὐτῷ συγκατεσκευάσθη καὶ τὰ ἐνδύματα; Ὅτι οὐτε φυσικὰ ἐπρεπεῖν εἶναι ταῦτα, οὐτε ἐκ τέχνης. Τὰ μὲν γὰρ φυσικὰ ἴδια τῶν ἀλόγων ἐστίν· οἷον πτερὰ, καὶ τρίχες, καὶ δερμάτων παχύτητες, στέγειν μὲν χειμῶνας, φέρειν δὲ καύσυνας δυναμέων. Ἐν οἷς οὐδὲν τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διενήνοχεν, ὁμοίῳ πάνσι τῆς φύσεως ὑπαρχούσης· ἀνθρώπῳ δὲ ἐπρεπεῖ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, παρηλλαγμένας τῶν ἀγαθῶν τὰς ἀντιδόσεις ὑπάρχειν. Αἱ δὲ ἐκ τέχνης ἐπιτηδεύσεις ἀσχολίας ἀνέγοντο πρόξενον· ὁ μάλιστα φευκτὸν ἦν ὡς βλαβερόν τῷ ἀνθρώπῳ. Διὸ καὶ ὁ Κύριος, εἰς τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ ζωὴν ἡμᾶς ἀνακαλούμενος, ἐκβάλλει τὴν μέριμναν τῶν ψυχῶν, λέγων· *Μὴ μεριμνᾶτε* (77) *τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσασθε*. Οὕτε οὖν ἐκ φύσεως ἐπρεπεῖν αὐτῷ ἔχειν τὰ σκεπτάσματα, οὐτε ἐκ τέχνης· ἀλλ' ἕτερα ἦν ὑπὲρ τρεπισμένα, ἐπιδειξαμένη τὴν ἀρετὴν, τὰ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐπανθεῖν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ περιστράπτειν μέλλοντα φωτειναῖς τισι περιβολαῖς (78), ὅποιαί αἱ τῶν ἀγγέλων, ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων ποικιλίαν, ὑπὲρ τὴν τῶν ἀστέρων φαιδρότητα καὶ σιλιβότητα. Διὰ τοῦτο οὖν οὐκ εὐθὺς αὐτῷ τὰ ἐνδύματα, ἐπειδὴ ἄθλια ἦν ἀρετῆς ἀποκαίμενα τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς ἃ φθάσαι ὑπὸ τῆς ἐπηρεαστοῦ διαδόλου οὐκ ἐπετράπη. Ἀγωνιτικῆς τοίνυν ἐστῆκεν ἡμῖν ὁ διάβολος διὰ τὸ ἐξ ἐπηρείας πάλαι γενόμενον ἡμῖν πτώμα, τοῦ Κυρίου οἰκονομήσαντος ἡμῖν τὴν πρὸς αὐτὸν πάλιν, ὥστε διὰ τῆς ὑπακοῆς ἀναπαλαῖσαι ἡμᾶς (79), καὶ καταστεφανωθῆναι τοῦ ἀντιδίκου. Εἴθε μὲν γὰρ μὴ ἐγενόμην διάβολος, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τῇ τάξει, ἐν ᾗ ἔξ ἀρχῆς ἐτάχθη παρὰ τοῦ ταξιάρχου! ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἀποστάτης, ἐχθρὸς μὲν Θεοῦ, ἐχθρὸς δὲ ἀνθρώπων τῶν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένων (δεῖ τοῦτο γὰρ εἶναι μισάνθρωπος, διότι καὶ θεομάχος· καὶ μισεῖ μὲν ἡμᾶς ὡς κτήματα τοῦ Δεσπότου (80), μισεῖ δὲ ὡς ὁμοιώματα τοῦ Θεοῦ)· συνεκρήσατο οὖν αὐτοῦ τῇ πονηρίᾳ εἰς γυμνάσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὁ σοφῶς καὶ προνοητικῶς οἰκονομῶν τὰ ἀνθρώπινα, ὥσπερ ἱατρός τῷ τῆς ἐχθρῆς ἰᾷ εἰς σωτηρίων φαρμάκων κατασκευὴν ἀποκρῶμενος. Τίς οὖν ἦν (81) ὁ διάβολος; καὶ τίς ἡ τάξις; καὶ τί τὸ ἄξιωμα; καὶ πῶθεν ὅλως Σατανᾶς προσηγόρευται (82); Σατανᾶς μὲν οὖν διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι τῷ ἀγαθῷ· οὕτω γὰρ σημαίνει ἡ φωνὴ τῶν Ἑβραίων, ὡς ἐν ταῖς Βασι-

et cognoverant quod nudi essent ⁷⁷. Par autem erat eos non agnovisse nuditatem, ne mens hominis ad supplendum quod deerat, distraheretur, indumenta nuditatisque solatia sibi excogitans, et ne totus carnis curæ incumbens, a continua Dei contemplatione avocaretur. Cur autem non statim una cum ipso indumenta etiam constructa sunt? Quoniam neque naturalia ea esse conveniebat, neque ex arte. Nam naturalia brutorum animalium sunt propria, velut pennæ, pili, pelles crassæ, sic ut hiemem arcere, et æstum ferre possint. In quibus alterum ab altero nihil differt, cum par et æqualis natura insit omnibus: sed homini pro ratione suæ in Deum dilectionis retribui decebat bona præstantiora. Rursus artium studia negotiis ansam dedissent et occasionem: quod maxime fugiendum erat; ut homini exitiosum. Quare et Dominus nos ad paradisi vitam revocans, ex animo curam ac sollicitudinem expellit, his verbis: *Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis; neque corpori vestro, quid induamini* ⁷⁷. Neque igitur ex natura, neque ex arte habere cum tegumenta decebat: sed virtutem si ostendisset, apparta erant alia, in homine ex Dei munere emicatura, et lucido quodam cultu, qualis angelorum est, coruscatura, florum varietatem, stellarumque claritatem ut fulgorem superatura. Igitur non ei fuere statim data indumenta, quod virtutis præmia essent homini reperta; quæ consequi diaboli insidiæ non sivere. Diabolus igitur adversarius noster est, ob casum nobis olim per illius insidias invecum, Domino luctam nobis adversus eum constituyente, ut redintegrita per obedientiam lucta, de inimico triumphemus. Utinam quidem factus non esset diabolus, sed in eo ipso ordine, in quo fuerat initio ab ordinatore collocatus, remansisset! Sed posteaquam desertor factus est, tam Dei quam hominum qui ad Dei imaginem conditi sunt, inimicus fuit. Nam ideo hominem odio prosequitur, quod ipsius etiam Dei exsistat hostis. Et odit quidem nos tanquam Domini hæreditatem: odit et tanquam imaginem Dei. Itaque sapiens ille ac providus rerum humanarum moderátor improbitate illius et animas nostras exercendas usus est, perinde atque medicus viperæ venenum ad salutaria paranda pharmaca adhibet. Quis igitur erat diabolus? et quis ipsius ordo? et quæ dignitas? et unde tamen Satanæ appellatus est? Satanæ erat quidem, quod adversatur bono. Hoc enim significat vox Hebraica, ut ex Regnorum libris didicimus: *Suscitavit enim, inquit, Dominus Salomoni Satan, Ader regem Sy-*

⁷⁷ Gen. iii, 7. ⁷⁷ Matth. vi, 25.

(77) Reg. primus μὴ μεριμνήσητε. Haud longe Colb. tertius ἕτερα ἦν αὐτῷ ὑπὲρ τρεπισμένα.

(78) Veteres quinque libri cum editione Basil. φωτειναῖς τισι περιβολαῖς. Alii duo mss. cum editione Paris. φωτειναῖς τισι περιβολαῖς. Statim Reg. primus ἀστέρων τερπνότητα καὶ σιλιβότητα. Colb. primus ἀστέρων τερπνότητα. Διὰ τοῦτο, etc.

(79) Colb. primus ὑπακοῆς ἀναπαλαῖσαι ἡμᾶς. Mox aliquot mss. τάξει ἐν ᾗ. Illud ἐν α vulgaris aberat.

(80) Editi ὡς κτίσμα τοῦ Δεσπότου. Reg. secundus ὡς κτίσματα. Alii quinque mss., si non plures, κτήματα. Statim mss. nonnulli ὡς ὁμοίωμα.

(81) Illud, ἦν, ex multis mss. addidimus.

(82) Colb. tertius προσηγόρευται.

rorum⁹⁸. Diabolus vero, quod idem peccati nostri adiutor est et accusator, gaudens quidem nostro interitu, ob ea vero quae patravimus traducens nos. Ceterum natura ejus incorporea est, juxta Apostolum dicentem : *Non est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed contra spiritualia nequiti*.⁹⁹ Dignitas vero est imperatoria : dicit namque, *Adversus principatus, et potestates, et mundi rectores tenebrarum harum*¹. Locus autem principatus situs est in aere sicuti idem ait : *Secundum principem potestatis aeris, spiritus qui nunc operatur in filiis inobedientiae*². Idcirco mundi quoque princeps dicitur, quod circum orbem terrarum est ipsius principatus. Ita quoque Dominus loquitur : *Nunc judicium est mundi hujus, nunc princeps mundi hujus ejicietur foras*³. Et rursus : *Venit princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam*⁴. *ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται* (84) *ἐξω. Καὶ πάλιν· Ἔρχεται ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσκει οὐδέν.*

10. Quoniam autem de exercitu diaboli dictum est : *Spiritualia sunt nequitiae in caelestibus*⁵, scire operae prelium est aerem, ut mos est, caelum a Scriptura vocari. Exempli causa : *Volatilia caeli*⁶, et, *Ascendunt usque ad caelos*⁷ : hoc est, in aerem alte sustolluntur. Eam ob causam et Dominus Satanam vidit sicut fulgur de caelo cadentem⁸ : hoc est, ex suo principatu prolapsus, et in imis jacentem ; ut ab iis qui in Christo spem reposuere, conculcetur. Nimirum dedit discipulis suis virtutem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici⁹. Proinde cum flagitiosa ejus tyrannis ejecta sit, locusque terrae circumjacens mundatus sit, per salutarem passionem illius, qui pacificavit quae sunt super terram, et quae in caelis¹⁰, tum demum regnum caelorum nobis praedicatur. Quippe Joannes quidem ait : *Appropinquavit regnum caelorum*¹¹ : Dominus vero praedicat ubique evangelium regni. Atque etiam prius angeli clamabant, *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax*¹². Et qui in ingressu Domini nostri in Jerusalem exultabant, vociferabantur quoque : *Pax in caelis, et gloria in altissimis*¹³. Et in summa, innumerae sunt epinicii voces, quae inimici extremam ruinam testantur, videlicet, quod lucta nulla, nullumque certamen nobis in supernis supersit, nec sit qui resistat nobis, et avertat nos a beata vita : sed animus definceps jucundam ac hilarem successionem

λαίαις μεμαθήκαμεν· Ἐξήγειρε γάρ, φησί, Κύριος τῷ Σολομῶντι Σατάν, Ἄδερ τὸν βασιλεῦ τῶν Σύρων· διάβολος (83) δὲ, ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸς καὶ συνεργὸς τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ κατήγορος γίνεταί· χαίρων μὲν (83') ἡμῶν ἀπωλείᾳ, παραδειγματίζων δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις. Φύσις δὲ αὐτοῦ ἀσώματος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὸν εἰπόντα· Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πορνείας. Ἀξίωμα δὲ ἀρχικόν· Πρὸς γὰρ τὰς ἀρχάς, φησί, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου. Τόπος δὲ τῆς ἀρχῆς ὁ ἐναίριος, ὡς φησὶν ὁ αὐτός· Κατὰ τὸν ἀρχοῦν τῆς ἐξουσίας τοῦ αἵματος, τοῦ ἀνέμματος τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. Διὰ τοῦτο καὶ κόσμου ἀρχὼν λέγεται, ἐπεὶ δὲ περιγίαιος αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ἀρχή. Καὶ οὕτως φησὶν ὁ Κύριος· Νῦν κρῖσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ἔξω. Καὶ πάλιν· Ἔρχεται ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου

10. Ἐπεὶ δὲ εἰρήται περὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ διαβόλου, ὅτι Πνευματικὰ ἐστὶ τῆς πορνείας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, εἰδέναι χρή, ὅτι οὐρανὸν συνήθως ἡ Γραφή τὸν αἶρα λέγει, ὡς τὸ, *Τὰ πτενίδια τοῦ οὐρανοῦ*· καὶ τὸ, *Ἀναβαλόντων ἕως τῶν οὐρανῶν*· τουτέστιν, ἐπὶ πολὺ τοῦ αἵματος ὀφείνται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος εἶδε τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα· τουτέστι, τῆς οὐκείας ἀρχῆς ἐκπεσόντα, καὶ κάτω γενόμενον, ἵνα πατήται ὑπὸ τῶν εἰς Χριστὸν ἡλικιότων (85). Ἔδωκε γὰρ δύναμιν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπεὶ οὖν ἐξεβλήθη ἡ πορνεία αὐτοῦ τυραννίς, καὶ ἐκαθάρθη (86) ὁ περιγίαιος τόπος διὰ τοῦ σωτηρίου πάθους, τοῦ εἰρηνεύσαντος τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κηρύσσεται ἡμῖν λοιπὸν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· Ἰωάννου μὲν λέγοντος· Ἠγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· τοῦ Κυρίου δὲ πανταχοῦ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας κηρύσσοντος· καὶ ἐπὶ πρότερον τῶν ἀγγέλων βοώντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· καὶ τῶν ἀγαλλωμένων ἐπὶ τῇ εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰσόδῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ κραζόντων· Εἰρήνη ἐν οὐρανοῖς, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. Καὶ ὅπως, μυρία εἰσὶ τῶν ἐπινικίων αἰφωναί, τὴν εἰς τέλος καθαίρεσιν τοῦ ἐχθροῦ παριστώσαι, ὡς οὐδεμᾶς πάλης, οὐδὲ ἀγώνος ἐν τοῖς ἄνω ὑπολειπομένοις ἡμῖν, οὐδὲ τινος ἀνθισταμένου καὶ παρατρέποντος ἡμᾶς τῆς μακαρίας ζωῆς, ἀλλ'.

⁹⁸ Ill Reg. xi, 14. ⁹⁹ Ephes. vi, 12. ¹ ibid. ² Ephes. ii, 2. ³ Joan. xii, 31. ⁴ Joan. xiv, 30. ⁵ Ephes. vi, 12. ⁶ Matth. vi, 26. ⁷ Psal. cvi, 26. ⁸ Luc. x, 18. ⁹ ibid. 19. ¹⁰ Coloss. i, 20. ¹¹ Matth. iii, 2. ¹² Luc. ii, 14. ¹³ Luc. xix, 38.

(85) Codex Coisl. et duo Colbertini βασιλεία τῶν Ἀσσυρίων διάβολος. Alii quatuor mss. et utraque editio βασιλεία τῶν Σύρων. Imo Colb. secundus, qui habet quidem prima manu Ἀσσυρίων, habet tamen et ipse secunda manu et minutis litteris Σύρων. Basilii, quod et ipsis summis viris non nunquam contingit, memoria hoc loco falsus est; cum constet ex lib. Ill Reg. xi, 22, Ader non fuisse regem Syrorum, sed populorum terrae Edom. Ducei praeclearam notam legas velim.

(85') Desideratur τῇ, vel ἐπὶ τῇ. Edit.

(84) Veteres aliquot libri τούτου βληθήσεται. Nec ita multo post editi αἶρα καλεῖ. At mss. sex ut in contextu.

(85) Reg. primus et duo alii Combefisiani εἰς Χριστὸν πιστεύοντων, ab iis qui in Christum credunt. Lectio optima. Alii quinquae mss. et editi ἡλικιότων, ab iis qui in Christum spem reposuere.

(86) Veteres aliquot libri καὶ ἐξεκαθάρθη.

ἀλυπον ἡμῶν τὴν διαδοχὴν ἐχόντων πρὸς τὸ ἐξῆς, καὶ ἀπολαύοντων ἡμῶν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς εἰς τὸ διηγεῖσθαι, οὐ μετασχεῖν ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν τοῦ θρασέως ἐπιβουλὴν ἐκωλύθημεν. Ἐταξε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν φλογίνην ρομφαίαν φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου ζωῆς· ἦν παρελθόντες ἀκωλύτως, εἰσω γενοίμεθα (87) τῆς ἀπολαύσεως τῶν καλῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

OMILIA I.

Κατὰ ὀργιζομένων (88).

1. Ὅσπερ ἐπὶ τῶν λατρικῶν παραγγελμάτων, ὅταν εὐστόχως καὶ κατὰ τὸν λόγον τῆς τέχνης γίνηται (89), μετὰ τὴν πείραν μάλιστα τὸ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλιμον διαδείκνυται· οὕτως ἐπὶ τῶν πνευματικῶν παραίνεσεων, ἐπειδὴν μάλιστα τὴν ἐκδοσιν μαρτυροῦσαν λάβῃ τὰ παραγγέλματα, τότε τὸ σοφὸν αὐτῶν καὶ ὠφέλιμον πρὸς τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ βίου καὶ τὴν τῶν πειθομένων τελειώσιν ἀναφαίνεται. Ἀκούοντες μὲν γὰρ τῶν Παροιμιῶν διαβρόχην ἀποφαινομένων, ὅτι Ὁρτὴ ἀπόλλυσιν καὶ φρονίμους· ἀκούοντες δὲ καὶ ἀποστολικῶν παραίνεσεων· Πᾶσα ὀργὴ καὶ θυμὸς καὶ κραυγὴ ἀρσθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ· καὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος τὸν ὀργιζόμενον εἰκτῇ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἔνοχον εἶναι τῇ κρίσει· νῦν ὅτε εἰς πείραν ἤλθομεν τοῦ πάθους, οὐκ ἐν ἡμῖν γενομένου, ἀλλ' ἐξωθεν ἡμῖν προσπεσόντος ὥσπερ καταιγίδος τινὸς ἀδοκῆτου, τότε μάλιστα τὸ θαυμαστὸν τῶν θεῶν παραγγελμάτων ἐπὶ γινώσκωμεν. Δόντες μὲν αὐτοὶ τῇ ὀργῇ τόπον, ὥσπερ ρεύματι βιαίῳ διέξοδον, καταμανθάνοντες δὲ ἐν ἡσυχίᾳ τὴν ἀσκήμονα ταραχὴν τῶν ὑπὸ τοῦ πάθους κατεχομένων, ἐπὶ γινώσκωμεν ἐπὶ τῶν ἔργων τὴν εὐστοχίαν τοῦ ῥήματος· ὅτι Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων. Ἐπειδὴν γὰρ ἀπαξ παρωσάμενον τοὺς λογισμοὺς τὸ πάθος αὐτὸ τὴν δυναστείαν τὴν ψυχῆς παραλάβῃ, ἀποθηριοῖ παντελῶς τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲ ἄνθρωπον εἶναι συγχωρεῖ, οὐκέτι ἔχοντα τὴν ἐκ τοῦ λόγου βοήθειαν. Ὅσπερ γὰρ τοῖς λοβόλοις ἐστὶν ὁ ἰδς, τοῦτο τοῖς παροξυνθεῖσιν ὁ θυμὸς γίνεται. Λυσσῶσιν (90) ὥσπερ οἱ κύνες, ἄττουσιν ὥσπερ οἱ σκορπίοι, δάκνουσιν ὥσπερ οἱ θρῆες. Οἶδε καὶ ἡ Γραφή τοὺς ὑπὸ τοῦ πάθους κεκρατημένους ταῖς τῶν θηρίων προσηγορίαις ἀποκαλεῖν, οἷς ἑαυτοὺς διὰ τῆς πονηρίας ὥκελυσαν. Κύνας γὰρ ἔνεους, καὶ θρῆεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύει. Οἱ γὰρ ἔτοιμοι πρὸς τὴν κατ' ἀλλήλων φθορὰν, καὶ τὴν κατὰ τῶν

A habituri, ac jugiter ligno vitæ fruituri, cujus nos initio participes esse insidiæ serpentis prohibuere. Posuit enim Deus flammeum gladium ad custodiendam viam ligni vitæ¹⁴: quo citra impedimentum superato, utinam intus⁸³ admissi, bonis perfruemur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

HOMILIA X.

Adversus eos qui irascuntur.

1. Quemadmodum in medicorum præceptis, curæ appositæ et ex artis ratione sunt, post experientiam maxime eorum utilitas solet ostendi: sic in spiritualibus exhortationibus, ubi maxime monita ac præcepta fuerint exitu testata comprobataque, tunc ea sapienter utiliterque ad vitæ emendationem atque ad obtemperantium perfectionem adhibita fuisse apparet. Etenim cum Proverbiorum audimus disertam sententiam: Ira perdit et prudentes¹⁵; rursus cum audimus apostolicas commonesiones: Omnis ira et indignatio et clamor tollatur a vobis, cum omni malitia¹⁶; item Dominum ipsum, qui cum qui fratri suo temere irascitur, reum esse ait iudicii¹⁷: cum denique experti fuerimus vitium, quod in nobis non gignitur, sed forinsecus in nos tanquam improvisa quædam procella irruit, tunc maxime fidinarum præceptionum miram excellentiam cognoscemus. Quod si ipsi iræ locum veluti fluente vehementi exitum unquam dedimus, ac silentio didicimus eorum qui hoc vitio tenentur indecoram perturbationem, tum reipsa perspectam habuimus dicti hujus solertiam, videlicet quod Vir iracundus haud honestus est¹⁸. Postquam enim hoc vitium, depulsa ratione, dominium animæ semel usurpaverit, hominem prorsus convertit in belluam, et ne hominem quidem esse sinit, cum auxilio rationis privetur. Quod enim venenatis venenum est, hoc idem ira est exasperatis. Fiunt rabidi canum in morem, insiliunt ut scorpii, mordent ut serpentes. Novit et Scriptura eos qui vitio aliquo tenentur, bestiarum nominibus vocare, quibuscum necessitudinem affinitatemque per nequitiam contraxere. Nam canes mutos¹⁹, serpentes, sobolem viperarum²⁰, et similibus nominibus ipsos appellat. Qui enim ad mutuum exitum, et ad tribunal suorum perniciem parati sunt, possunt nec injuria

¹⁴ Gen. III, 24. ¹⁵ Prov. xv, 1. ¹⁶ Ephes. iv, 31. ¹⁷ Matth. v, 23. ¹⁸ Prov. xi, 25. ¹⁹ Isa. lvi, 10. ²⁰ Math. xxiii, 33.

(87) Reg. primus εἰσω γενοίμεθα.

(88) Editi et quatuor mss. κατὰ ὀργιζομένων, adversus irascentes. Colb. tertius περὶ ὀργῆς, πρὸς τινὰ εὐεμπτότως ἔχοντα πρὸς τὸ πάθος, de ira, adversus quemdam qui ad hoc vitium pronus erat; nec aliter habet Colb. primus, nisi quod in eo pro εὐεμπτότως legitur εὐόπτως. Coisl. περὶ ὀργῆς, πρὸς τινὰς εὐεμπτότως περὶ τὸ πάθος ἐχόντων, de ira, adversus quosdam, qui ad hoc vitium proni erant.

(89) Reg. primus τέχνης γεννηταί.

(90) Editi γίνεται, ὀργώσι, πηδῶσι, λυσσῶσιν. Sed illa duo, ὀργώσι, πηδῶσι, in mss. non leguntur; nec mihi dubium, quin debeant abesse. Recte igitur, opinor, admonuit Combefisius, has duas voces in ora libri ad vocem ἄττουσι declarandam primum positas esse: deinde vero in ipsum contextum obrepssisse, in eoque male locatas fuisse.

inter bestias ac venenata numerari, quibus natura odium implacabile inest in homines. Per iram lingue sunt effrenatæ et ora incustodita: manus incontinentes, contumelia, probra, maledicta, plagæ et reliqua omnia quæ ne numerare quidem ullus potest, vitia sunt ex ira et furore nata. Per iram ensis acuitur; patretur homicidium humana manu; per hanc fratres alii alios ignoravere; parentes quoque et liberi naturæ obliti sunt. Nam irati primum ignorant sese, deinde omnes simul familiares atque necessarios. Ut enim torrentes **84** ad loca cava confluentes, quidquid obivium est transversum trahunt: ita violenti ac impotentes irascensium impetus cunctos similiter invadunt. Non canities iratis est venerationi, non virtus vitæ, non sanguinis conjunctio, non beneficia prius accepta, non alia ulla dignitas. Brevis quædam est insaniam, ira. Irati scilicet plerumque in apertum malum conjiciunt se ipsi, sua ipsorum commoda ulciscendi studio negligentes. Nam eorum qui ipsi molesti fuerunt, recordatione quasi æstro exstimulati, effervescente in eis ira atque subsiliente, non prius cessant quam damnum aliquod inferant irritanti, aut forte ipsi, si ita contingat, accipiant: quemadmodum sæpe evenit, ut quæ violententer alliduntur, plus accipiant detrimenti quam asserent, dum a rebus renitentibus conquassantur.

2. Quis possit id mali explicare? quomodo scilicet illi qui ad iram proclives sunt, ex levi occasione accensi, vociferantes, ferocientes, ac impudentius venenata quavis bestia irruentes, non prius desistant quam inflammatio per magnam immedicabilemque perniciem, ira in ipsis bullæ in modum disrupta, discutiatur. Neque enim ensis acies, neque ignis, neque aliud quoddam horrendum, furentem ira animum cohibere potest, certe non magis quam eos qui a demonibus delenti sunt, a quibus nihil irati neque habitu, neque animi affectu differunt. Nam circa cor quidem in iis qui vindictam anhelant, effervescit sanguis, utpote vi ignis exagitatus ac exæstuat; in superficie autem efflorescens, irascentem in alia forma ostendit, consuetam et notam omnibus formam tanquam personam in scena commutans. Nam illorum et proprii et consueti oculi non cognoscuntur, efferatus est aspectus, atque igne jam micat. Quin et more suum grassantium acuit dentes. Facies est livida, et sanguine suffusa: moles corporis tumida: venæ disrumpuntur, spiritu ab interna tempestate commoto. Vox aspera, et maxime intensa: sermo in-

(91) Unus codex Combef. κατὰ τῶν ὁμογενῶν.

(92) Colb. primus ἐστὶ παθήματα.

(93) Colb. tertius πάντας ὁμοίως. Mox Reg. primus ὡς περ δὲ αἱ. Subinde duo mss. ὁμοίως χωροῦνται.

(94) Editio Paris. εἰς προῦπτον, male. Veteres aliquot libri εἰς προῦπτον, bene.

(95) In aliquibus mss. pro παροξύναντι legitur παροξύνοντι.

(95') Interpres legisse videtur ἐξαπτόμενοι. Edit.

A ὁμοφύλων βλάβην (91), εἰκότως ἂν θηρίοις καὶ ἰοδόλοις συναριθμοῖντο, οἷς ἀδιάλλακτον ἐκ φύσεως ἐν-
 υπάρχει πρὸς ἀνθρώπους τὸ μῖσος. Διὰ θυμὸν ἀχά-
 λιννοι γλώσσαι, καὶ ἀπύλωτα στόματα· χεῖρες ἀκρα-
 τεῖς, ὕβρεις, ὀνειδῆ, κακῆγορίαι, πληγαί, τὰ ἄλλα
 ὅσα οὐδ' ἂν ἐξαριθμῆσαιτό τις, ὀργῆς καὶ θυμοῦ
 ἔκγονά ἐστι πάθη (92). Διὰ θυμὸν καὶ ξίφος ἀκο-
 νᾶται· θάνατος ἀνθρώπου ἐκ χειρὸς ἀνθρωπείας
 τολμᾶται. Διὰ τοῦτον ἀδελφοὶ μὲν ἀλλήλους ἠγνόησαν,
 γονεῖς δὲ καὶ τέκνα τῆς φύσεως ἐπελάθοντο. Ἄγνοοῦσι
 μὲν γὰρ ἑαυτοὺς πρῶτον οἱ ὀργιζόμενοι, ἔπειτα καὶ
 πάντας ὁμοῦ (93) τοὺς ἐπιτηδεύουσιν. Ὡς περ γὰρ αἱ
 χαράδραι, πρὸς τὰ κοῖλα συρρέουσιν, τὸ προστυχὸν
 παρασύρουσιν· οὕτως αἱ τῶν ὀργιζομένων ὀρμαὶ
 βίαιοι καὶ ἀκάθεκτοι διὰ πάντων ὁμοίως χωροῦσιν.
 B Οὐ πολὺὰ τοῖς θυμουμένοις αἰδέσιμος, οὐκ ἀρετὴ
 βίου, οὐκ οἰκείότης γένους, οὐ προλαβοῦσαι χάριτες,
 οὐκ ἄλλο τι τῶν τιμίων. Μανία τίς ἐστιν ὀλιγοχρόνιος
 ὁ θυμὸς. Οἱ γὰρ καὶ εἰς προῦπτον (94) κακὸν ἑαυτοῦς
 πολλάκις ἐμβάλλουσι, τῇ πρὸς τὴν ἄμυναν σπουδῇ
 τοῦ καθ' ἑαυτοὺς ἀμελοῦντες. Οἰοῖται γὰρ οἱ στρωτῇ
 μνήμῃ τῶν λελυπηκότων περικεντούμενοι, σφαδᾶ-
 ζοντες αὐτοῖς τοῦ θυμοῦ καὶ πηδῶντος, οὐ πρότερον
 ἀπολήγουσι, πρὶν ἢ κακὸν τι δοῦναι τῷ παροξύ-
 ναντι (95), ἢ ποῦ τι καὶ προσλαβεῖν, ἐὰν τύχῃ·
 ὡς περ ποῦ πολλάκις τὰ βίαιως καταβρῆγνύμενα
 ἐπαθεῖ τι πλέον ἢ ἔδρασε τοῖς, ἀντιτύποις περιθραυ-
 σθέντα.

2. Τίς ἂν ἐφίκοιτο τοῦ κακοῦ; ὅπως οἱ δξύρροποι
 πρὸς θυμὸν ὑπὸ τῆς τυχοῦσης προφάσεως ἐξαπτόμε-
 νον (95'), βοῶντες καὶ ἀγριαίνοντες, καὶ τίνος οὐχὶ ἰοδό-
 λων ἀναιδέστερον ἐφορμῶντες, οὐ πρότερον ἴστανται
 πρὶν ἢ διὰ μεγάλου καὶ ἀνηκέστου κακοῦ, οἷον πομπό-
 λυγος, αὐτοῖς τῆς ὀργῆς ἐκτραγείσης, διαπνευσθῇ τὸ
 φλεγμαῖνον (96). Οὔτε γὰρ ξίφος ἀκμῇ, οὔτε πῦρ,
 οὔτε ἄλλο τι τῶν φοβερῶν, ἱκανὸν τὴν ὑπὸ τῆς ὀργῆς
 ἐκμανεῖσαν ψυχὴν ἐπισχεῖν· οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ τοὺς
 ὑπὸ δαιμόνων κατασχεθέντας, ὧν οὐδὲν, οὔτε κατὰ τὸ
 σχῆμα, οὔτε κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν, οἱ ὀργι-
 ζόμενοι διαφέρουσιν. Ὑπερομένοις γὰρ τῆς ἀντι-
 λυπῆσεως περιζεῖ μὲν τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα, ὡς περ
 βίᾳ πυρὸς κυκώμενον (97) καὶ παφλάζον· πρὸς δὲ
 τὴν ἐπιφάνειαν ἐξανθήσαν, ἐν ἄλλῃ μορφῇ τὸν ὀργι-
 ζόμενον ἐδειξε, τὴν συνήθει πᾶσι καὶ γνωρίμην
 ὡς περ τι προσωπεῖον ἐπὶ σκηνῆς ὑπαλλάξαν. Ὁφθαλ-
 μοὶ μὲν γὰρ ἐκείνοις (98) οἱ οἰκεῖοι τε καὶ συν-
 ήθεις ἠγνόηνται· παράφορον δὲ τὸ ὄμμα, καὶ πῦρ
 ἥδη βλέπει. Καὶ παραθήγει τὸν ὀδόντα, κατὰ τῶν
 σῶν τοὺς ὁμοσε χωροῦντας. Πρόσωπον πελιδνὸν καὶ
 ὑφαίμον· ὄγκος τοῦ σώματος ἐξοιδαινον· φλέβες
 διαβρῆγνύμεναι, ὑπὸ τῆς ἐνδοθεν ζήλης κλονουμένου

(96) Reg. primus τὸ φλεγόμενον.

(97) Colb. tertius pro κυκώμενον habet κυκλώμε-
 νον. Statim utraque editio ἐξανθεῖσαν, depravate.
 At mss. aliquot ἐξανθήσαν, emendate.

(98) Editio Paris. γὰρ ἐκείνους, male. Antiqui
 libri ἐκείνους, bene. Quod mox sequitur, καὶ πῦρ ἥδη
 βλέπει, ita, si vis, ad verbum interpretabere, ei ignem
 jam videt. Nec ita multo infra Colb. primus κατὰ
 τοὺς τῶν σῶν τοὺς. Subinde Colb. tertius πρόσ-
 ωπον δέ.

τοῦ πνεύματος. Φωνὴ τραχεῖα, καὶ υπερτεινομένη, καὶ ὁ λόγος ἀναρθρὸς καὶ εἰκὴ προεχπύτων, οὐ κατὰ μέρος, οὐδὲ εὐτάκτως, οὐδὲ εὐσήμως προῶν. Ἐπειδὴν δὲ εἰς τὸ (99) ἀνήκεστον, ὡς περ φλὲς ὕλης ἀφθονία, τοῖς παροξύνουσιν ἐξαφθῇ, τότε δὴ τότε τὰ οὕτω λόγῳ ῥητὰ οὕτε ἔργῳ φορητὰ ἐπιθεῖν ἐστι θεάματα· χεῖρας μὲν διηρμάνας κατὰ τῶν ὁμοφύλων, καὶ πᾶσι μέρεσι τοῦ σώματος ἐπιφερομένας, πόδας δὲ ἀφειδῶς τοῖς καιριωτάτοις ἐναλλομένους, πᾶν δὲ τὸ φανὲν ὅπλον τῇ μανίᾳ γινόμενον. Ἐὰν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ ἴσον κακὸν ἀντιστρατεύμενον εὗρωσιν, ὀργὴν ἄλλην καὶ μανίαν ὁμότιμον· οὕτω δὲ (1) συμπεσόντες ἐδρασαν ἀλλήλους καὶ ἔπαθον, ὅσα εἰκὸς τοῦς ὑπὸ τοιοῦτον δαίμονι στρατηγουμένους παθεῖν. Πηρώσεις γὰρ μελῶν ἢ καὶ θανάτους πολλάκις ἄλλα τῆς ὀργῆς οἱ μαχόμενοι ἀπηνέγκαντο. Ἦρξε χειρῶν ἀδίκων, ὃ δὲ ἡμῖν αὐτοῖς· ὃ δὲ ἀντεπήνεγκεν, ὃ δὲ οὐχ ὀφείταται. Καὶ τὸ μὲν σῶμα ταῖς πληγαῖς διακόπτεται, ὃ δὲ θυμὸς τοῦ ἀλγεινοῦ τὴν αἰσθησιν παραιρεῖται (2). Οὐ γὰρ ἄγουσι σχολὴν πρὸς τὴν ὧν πεπόνθασι αἰσθησιν, ὅλως αὐτοῖς τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἄμυναν τοῦ λελυπηκότος κεινημένης.

3. Μὴ δὲ κακῶς τὸ κακὸν ἴσθαι, μηδὲ ἐπιχειρεῖτε ἀλλήλους υπερβαίνειν ταῖς συμφοραῖς. Ἐν γὰρ ἀμύλλαις πονηραῖς (3) ἀβλιώτερος ὁ νικήσας, διότι ἀπέρχεται τὸ πλεῖον ἔχων τῆς ἀμαρτίας. Μὴ τοίνυν γένη κακοῦ πληρωτὴς ἐράνου, μηδὲ πονηροῦ θανάτου πονηρότερος ἐκτιστής. Ὑβρίσεν ὀργισθείς; στήσον τῇ σιωπῇ τὸ κακόν. Σὺ δὲ ὡς περ ῥεύμα τὴν ἐκείνου ὀργὴν εἰς τὴν ἰδίαν καρδίαν ὑποδεξάμενος, τοὺς ἀνέμους μιμῇ, διὰ τῆς ἀντιπνοῆς ἀντιδιδόντας τὸ ἐνεχθέν. Μὴ διδασκάλῳ χρῆσις τῷ ἐχθρῷ, μηδὲ ὁ μισεῖς, τοῦτο ζηλώσης. Μηδὲ γένη ὡς περ κάτοπτρον τοῦ ὀργίλου, τὴν ἐκείνου μορφήν ἐν σεαυτῷ δεικνύς. Ἐρυθρὸς ἐκείνος· σὺ δὲ οὐκ ἐφαινίσθης; Ὁφθαλμοὶ ὑψαίμιοι· οἱ δὲ σοί, εἰπέ μοι (4), γαλήνην βλέπουσι; Φωνὴ τραχεῖα· ἡ δὲ σὴ ἡπία; Οὐδὲ ἡ ἐν ταῖς ἐρημίαις ἡχῶ οὕτως ἀνεκλάσθη ἀκραία πρὸς τὸν φθεγξάμενον, ὡς ἐπὶ τὸν λοιδορὸν αἱ ὕβρεις ἐπαναστρέφουσι. Μᾶλλον δὲ ὁ μὲν ἥχος ὁ αὐτὸς ἀπεδόθη· ἡ δὲ λοιδορία μετὰ προσθήκης ἐπάνεισιν. Οἷα γὰρ ἀλλήλους ἐφυβρίζοντες ἀντιφθέγγονται; Ὁ μὲν εἶπεν ἀφανῆ, καὶ ἐξ ἀφανῶν· ὁ δὲ ἀπεκάλεσεν οἰκοτρύλων οἰκότεριβα· οὗτος πένητα, ἐκείνος ἀλγίτην· οὗτος ἀμαθῆ, ἐκείνος παραπλήγᾳ· ἕως ἂν αὐτοῖς αἱ ὕβρεις, ὡς περ τοξεύματα, ἐπιλείπωσιν (5). Εἶτα, ἐπειδὴν πᾶσαν λοιδορίαν διὰ τῆς γλώττης ἐκσφενδονήσωσιν, οὕτω λοιπὸν πρὸς τὴν διὰ τῶν ἔργων χωροῦσιν ἄμυναν. Θυμὸς μὲν γὰρ ἐγείρει μάχην,

A distinctus, et temere cadens, non paulatim, nec ordine, nec significanter procedens. Postquam autem ira gravius atrociusque exarsit ob ea quibus animus exasperatur, haud secus ac flamma ob materiae copiam, tum demum neque verbis explicabilia, neque factu tolerabilia spectacula videre licet: manus attolli adversus tribules, ac injici in omnes corporis partes, pedes in praecipua membra citra discrimen insilire, denique quidquid in conspectum venit, id furori ac insaniae pro armis esse. Quod si ex adverso aequale malum renitens repererint, aliam videlicet iram et parem insaniam; ita demum inter se conserti, mutuo faciunt ac perpetiuntur quae aequum est perpeti eos, qui sub ejusmodi daemone militant. Nam mutilationes membrorum, aut etiam plerumque mortem praemia irae referunt pugnatōres. Hic coepit injustas manus inferre, ille repulit: hic cursus intulit, ille non cedit. Et corpus quidem plagis 85 contunditur: furor vero adimit doloris sensum. Neque enim vacat sibi eorum quae perpetiuntur, dolorem sentire, toto eorum animo ad ulciscendum molestiae auctorem commoto.

3. Malum malo ne curetis, neque contendatis vos mutuo inferendis damnis superare. Nam in malis pugnis miserior est qui vicit; quippe quia cum majori peccato abit. Ne igitur referas malum, neque debitum malum pejus persolvas. Contumelia te affecit iratus? Siste silentio malum. Tu contra, iram illius velut quoddam fluentem in animum tuum suscipiens, ventos imitaris, qui, quod illatum est, id refatu repellunt. Ne inimico magistro utaris, neque quod odio habes, aemuleris: cave fias irati quasi speculum, formam ejus exhibens in temetipso. Rubet ille; an non tu rubefactus es? Suffusi sanguine sunt oculi illius; tuine, quaso, placcide vident? Vox ipsius aspera est, num tua lenis ac mitis est? Ne echo quidem in desertis locis aequae integra refringitur ad loquentem, atque contumeliae ad conviciatorem revertuntur. Vel potius sonus quidem idem redditur: sed convicium cum accessione redit. Qualia enim contumeliosi alter alteri vicissim objiciunt? Alter alterum dixit obscurum, et ex obscuris oriundum: hic illum vernam vernarum vicissim appellat: hic pauperem, ille errorem: hic indoctum, ille insanum; idque, quoad contumeliae velut spicula eos deficiant. Deinde conviciis omnibus per linguam velut per fundam emissis, tum demum ad vindictam re ipsa procedunt. Nam excitat ira rixam, rixa parit convicia, convicia

(99) Colb. primus ἐπὶ τὸ.

(1) Editi οὕτω δὲ καί. Conjunctio καί in nostris mss. deest.

(2) Editi et duo saltem antiqui libri παραιρεῖται. At codex Coisl. et duo Colbertini παραιρεῖται. Primam lectionem contemptam nolum quidem, sed alia mihi multo magis probatur. Graeci enim in significatione auferendi, verbo posteriore potius quam priore uti solent. Statim editi et mss. nonnulli μηδὲ ἐπιχειρεῖτε. Alii quidam mss. ἐπιχειρεῖτε.

(3) Antiqui duo libri ἀμύλλαις πονηρίας. Ibidem Reg. primus ἀβλιώτερος ὁ νικῶν· sed additum est in ora libri γρ. καὶ ὁ νικήσας. Nec ita multo post Reg. primus εἰς τὴν σὴν καρδίαν.

(4) Editi et Colb. tertius οἱ δὲ σοί, εἰπέ μοι· sed illud, εἰπέ μοι, in quibusdam mss. non legitur. Infra mss. aliquot ἥχος ὁ αὐτός. Abest articulus a vulgatis. Subinde duo mss. Οἷα γὰρ ἀλλήλοις.

(5) Editi ἐπιλείπωσιν. Veteres quatuor libri ἐπιλείπωσιν.

verbera, verbera autem vulnera: denique ex vulneribus mors ipsa plerumque sequitur. Malum a prima origine cohibeamus, iram arte omni ex animis pellentes. Ita enim mala plurima una cum hoc vitio, tanquam cum radice atque principio, excindere poterimus. Maledixit? Tu benedicas. Percussit? Tu sustine. Despicit, teque facit nihili? Tu tecum cogita constare te ex terra, ac rursus in terram reversurum²¹. Quisquis enim rationibus ejusmodi prae munierit semetipsum, ignominiam quamcunque comperiet veritate inferiorem. Sic namque eo etiam redigetur inimicus, ut ulcisci se nullo modo possit, cum te sis contumeliis conviciisque invulneratum exhibiturus: quin et ipse magnam parabis patientiae coronam, qui alterius insaniam occasionem tuae philosophiae exercendae facias. Quare, si mihi fidem habes, illotis tibi injuriis aliquid etiam addes. Obscurum te dixit, ingloriumque et nihili hominem, qui intimo loco natus sit? Tu te ipsum terram ac cinerem dicito. Illustrior non es patre nostro Abraham, qui se ipse ita appellavit²². Inductum et pauperem et nullius pretii te dixit? Tu te dicas vermem, teque ex stercore habere originem, Davidis verba usurpans²³. His etiam praeclarum **86** Moysis facinus adjice. Ille ab Aaron et Maria maledictis lacessitus, non Deum adversus eos interpellavit, sed pro eis oravit²⁴. Quorum mavis esse discipulus, virorumne Deo gratorum beatorumque, an hominum spiritu nequitiae expletorum? Cum invaserit te convicii ingerendi tentatio, puta te ipsum probari, utrum per patientiam ad Deum accedas, an per iram confugas ad adversarium. Da cogitationibus tuis tempus partem optimam eligendi. Aut enim profueris illi per mansuetudinis exemplum: aut, dum contemnes, eum gravius ulciscere. Quid enim inimico acerbius esse potest, quam si inimicum suum videat injuriis ac contumeliis superiorem? Animum ne abjicias, neque patiaris ullum ad te accessum conviciatoribus patere. Sine eum frustra te allatrare, disrumpatur in semetipso. Ut enim qui verberat sensu carentem, sibi ipse irrogat poenam (nam nec hostem ulciscitur, nec iram sentiat): ita quisquis hominem qui injuriis non movetur, probris ac maledictis lacessit, is cupiditatem suam solari ac mollire non potest. Contra, uti dixi, disrumpitur. Quale enim nomen uterque vestrum statim ab iis qui absunt, consequitur? Ille quidem contumeliosus audit, tu vero magnanimus; ille iracundus et morosus, tu patiens et mitis: illum poenitebit dictorum, te vero nunquam poenitebit virtutis.

4. Quid attinet plura dicere? Huic maledicentia claudit regnum caelorum, quippe *Maledici ha-*

A μάχη δὲ γέννῃ λοιδορίας, αἱ δὲ λοιδορίαι πληγαί, αἱ δὲ πληγαὶ τραύματα, ἐκ δὲ τραυμάτων πολλάκις θάνατοι. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τὸ κακὸν ἐπίσχωμεν, τὴν ὀργὴν πάσῃ μηχανῇ τῶν ψυχῶν ἐξελόντες. Οὕτω γὰρ ἂν δυνήσθῃμεν τὰ πλείστα τῶν κακῶν, ὥσπερ ῥίζῃ τινὶ καὶ ἀρχῇ, τῷ πάθει τούτῳ συνεκτεμεῖν. Ἐλοιδορήσῃς; σὺ δὲ εὐλόγησον. Ἐτύπησῃς; σὺ δὲ ὑπόμεινον. Διαπτύει καὶ τὸ μηδὲν ἡγείται σε; σὺ δὲ ἐννοίαν λάβε σεαυτοῦ, ὅτι ἐκ γῆς ὑφέστηκας (6), καὶ εἰς γῆν πάλιν ἀναλύσῃς. Ὁ γὰρ τούτοις τοῖς λόγοις ἑαυτὸν προκατασχὼν πᾶσαν ἀτιμίαν ἐλάττωσα εὐρήσει τῆς ἀληθείας. Οὕτω γὰρ καὶ τῷ ἐχθρῷ ἀμύχανον κατασκευάσεις τὴν ἀμυναν, ἀτρωτον σεαυτὸν ταῖς λοιδορίαις δεικνύς· καὶ σεαυτῷ μέγαν τῆς ὑπομονῆς προξενήσεις τὸν στέφανον, τὴν ἐτέρου μαρτυρίαν ἀφορμὴν οἰκείας φιλοσοφίας ποιούμενος. Ὡστε, ἂν ἐμοὶ πειθῇ, καὶ ἐπιδαψιλεύσῃ τῶν ὕδρεων. Ἀφανῇ σε εἶπε, καὶ ἄδοξον, καὶ μηδένᾳ μηδαμόθεν; σὺ δὲ γῆν εἰπέ καὶ σποδὸν σεαυτὸν. Οὐκ εἰ σεμνότερος τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὃς ἑαυτὸν ταῦτα ἀπεκάλεε. Ἀμαθὴ καὶ πτωχὸν καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίον; σὺ δὲ σκώληκα σεαυτὸν εἶπε, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἔχειν τὴν γένεσιν, τὰ τοῦ Δαβὶδ λέγων ῥήματα. Τούτοις πρόσθε καὶ τὸ τοῦ Μωϋσέως καλόν. Ἐκεῖνος, ὑπὸ Ἀαρὼν καὶ Μαρίας λοιδορηθεὶς, οὐ κατενέτυγε τῷ Θεῷ, ἀλλὰ προσήχετο ὑπὲρ αὐτῶν. Τίνων βούλει μαθητὴς εἶναι μᾶλλον, τῶν θεοφιλῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, ἢ τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πονηρίας πεπληρωμένων; Ὅταν σοι κινήσῃ τῆς λοιδορίας πειρασμὸς, νόμιζε κρῖνεσθαι σεαυτὸν, πρότερον διὰ τῆς μακροθυμίας προσχωρεῖς τῷ (7) Θεῷ, ἢ διὰ τῆς ὀργῆς ἀποτρέχεις πρὸς τὸν ἀντιδικόν. Δὸς καίρῳ τοῖς λογισμοῖς σεαυτοῦ τὴν ἀγαθὴν ἐκλέξασθαι μερίδα. Ἡ γὰρ ὠφέλησάς τι κάκεινον τῷ ὑποδείγματι τῆς πραότητος, ἢ χαλεπώτερον ἡμῶν διὰ τῆς ὑπεροφίας. Τί γὰρ ἂν γένοιτο ὀδυνηρότερον τῷ ἐχθρῷ, ἢ τὸν ἐχθρὸν ἑαυτοῦ ὀρᾶν ὕδρεων ὑψηλότερον; Μὴ καταβάλλῃ; σεαυτοῦ τὴν γνώμην, μηδὲ ἀνάσχη γενέσθαι ἐφικτὸς τοῖς ὑβρίζουσιν. Ἔασον αὐτὸν ἀπραχτά σου (8) καθυλακτεῖν· ἐφ' ἑαυτῷ διαβρῆνυσθω. Ὡςπερ γὰρ ὁ τύπτων τὸν μὴ ἀλγοῦντα ἑαυτὸν τιμωρεῖται (οὕτε γὰρ τὸν ἐχθρὸν ἡμύνετο, καὶ τὸν θυμὸν οὐκ ἀνέπαυσεν)· οὕτως ὁ τὸν ἀλοιδορητὸν ὀνειδίῳ παρὰ μυστίαν εὐρεῖν τοῦ πάθους οὐ δύναται. Τούναντιον δὲ μὲν οὖν, ὅπερ ἔφη, καὶ διαπρίεται. Εὐθύς γὰρ ἐκ τῶν παρόντων οἱ ἑκάτερος ὑμῶν προσαγορεύεται; Ὁ μὲν λοιδορός, σὺ δὲ μεγάλψυχος· ὁ μὲν ὀργίλος καὶ χαλεπός, σὺ δὲ μακρόθυμος καὶ πρῶτος· ὁ μὲν μεταγνώσεται ἐφ' οἷς ἐφθέγγετο, σὺ δὲ οὐδέποτε μεταμελήσῃ (9) τῆς ἀρετῆς.

4. Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Τῷ μὲν ἀπέκλεισε τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἡ λοιδορία. Λοιδόροι γὰρ

²¹ Gen. iii, 19. ²² Gen. xviii, 27. ²³ Psal. xxi, 7. ²⁴ Num. xii, 1 seqq.

(6) Reg. primus ἐκ γῆς ὑπέστης.

(7) Sic mss. plerique omnes. Editi προχωρεῖς τῷ.

(8) Colb. primus ἀπραχτά σοι. Ibidem Reg. pri-

mus ἐφ' ἑαυτοῦ.

(9) Reg. primus οὐδέποτε μεταμελήσῃ.

βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι· σὺ δὲ ἡτοίμασε τὴν βασιλείαν ἡ σωτήρ (10). Ὁ γὰρ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Ἀμυνόμενος δὲ καὶ εἰς ἴσον ἀντικαθίστάμενος τῷ λοιδορῷ, τί καὶ ἀπολογίῃ; Ὅτι παρώξυνε κατάρξας; Καὶ πόας τοῦτο συγγνώμης ἄξιον; Οὐδὲ γὰρ ὁ πόρνος, ἐπὶ τὴν ἐταίραν τὴν αἰτίαν μετατιθεὶς ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν διερεθίσασαν, ἦττον τῆς κατακρίσεως (11) ἀξιούται. Οὕτε στέφανοι χωρὶς ἀνταγωνιστῶν, οὕτε πτώματα χωρὶς ἀντιπάλων. Ἄκουε τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· Ἐν τῷ συστήναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου, οὐχὶ παρωξύνθη, οὐδὲ ἡμυνάμην, ἀλλ' ἔκωξόην καὶ ἐταπεινώην, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν. Σὺ δὲ παρωξύνῃ μὲν ὡς ἐπὶ φαύλῃ τῇ λοιδορίᾳ· μίμῃ δὲ πάλιν ὡς ἀγαθόν. Ἰδοὺ γὰρ ἐπαθεὶς ἂ ἐγκαλεῖς. Ἡ τὸ μὲν ἀλλότριον κακὸν ἐπιμελῶς καταδιλέπεις; τὸ δὲ σεαυτοῦ αἰσχρὸν οὐδαμοῦ τιθεῖς; Πονηρὸν ἢ ὕβρις; φεύγε (12) τὴν μίμῃσιν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ ἕτερον κατάρξαι ἱκανὸν εἰς παραίτησιν. Δικαιότερον μὲν οὖν, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀγανάκτησιν, διότι ὁ μὲν οὐκ εἶχε τὸ σωφρονίζον ὑπόδειγμα· σὺ δὲ, βλέπων ἀσχημονοῦντα τὸν ὀργιζόμενον, οὐκ ἐφυλάξω αὐτοῦ τὴν ὁμοίωσιν, ἀλλ' ἀγανακτεῖς καὶ χαλεπαίνεις καὶ ἀντοργίζῃ· καὶ γίνεται σου (13) τὸ πάθος ἀπολογία τοῦ προλαθόντος. Αὐτοὶ γὰρ οἷς ποιεῖς, κάκειον αἰτίας ἀφίης, καὶ σεαυτὸν κατακρίνεις. Εἰ μὲν γὰρ πονηρὸν ὁ θυμὸς, τί οὐκ ἐξέκλινας τὸ κακόν; εἰ δὲ συγγνώμης ἄξιον, τί χαλεπαίνεις τῷ θυμουμένῳ; Ὡστε, εἰ δεύτερος ἤλθες πρὸς τὴν ἀντίδοσιν, οὐδὲν σε τοῦτο ὀνήσει. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς στεφανίταις ἀγῶσιν ὁ κατάρξας τῶν παλαισμάτων, ἀλλ' ὁ ὑπερβαλλόμενος (14) στεφανοῦται. Καὶ κατακρίνεται τοίνυν οὐχὶ μόνον ὁ καθηγησάμενος τοῦ δεινοῦ, ἀλλ' ὁ καὶ πονηρῷ ἡγεμόνι πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐξακολουθήσας. Ἐάν πένητά σε προσεῖπῃ, εἰ μὲν ἀληθῆ λέγει, κατὰδεξαι τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ ψεύδεται, τί πρὸς σὲ τὸ λεγόμενον; Μῆτε πρὸς ἑταίρους χαυνωθῆς τοὺς ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν· μήτε πρὸς ὕβρις ἀγριανθῆς τὰς οὐχ ἀποτέμνας σου. Οὐχ ὁρᾷς τὰ τοξεύματα, πῶς τῶν μὲν στεφάνων καὶ ἀντιτύπων πέφυκε διεκρίπτειν, ἐν δὲ τοῖς ἀπάλοις καὶ ὑπείκουσι τὴν ὁρμὴν ὑπεκλύειν; Τοιοῦτον δὴ τι νόμιζε εἶναι καὶ τὸ τῆς λοιδορίας. Ὁ μὲν ἀντιβαίνων εἰς ἑαυτὸν καταδέχεται· ὁ δὲ ἐν διδοὺς καὶ ὑπείκων ἐν τῇ ἀπαλότῃ τοῦ τρόπου τὴν ἐπ' αὐτὸν φερομένην πονηρίαν διέλυσεν. Τί δὲ σε ταρασσεῖ ἡ προσηγορία τοῦ πένητος; Μνήσθητι τῆς φύσεως σεαυτοῦ· ὅτι γυμνὸς εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθες, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσῃ. Τί δὲ γυμνοῦ πενιχρότερον; Οὐδὲν ἤκουσας δεινόν, ἐάν μὴ σεγωτῷ οἰκειώσης (15)

A reditatem regni Dei non consequentur²² : tibi si lentium regnum præparavit. Qui enim sustinuerit usque ad finem, hic salvus erit²³. Quodsi par pari referas, et ex æquo insurgas adversus conviciatorem, quam tandem prætendes excusationem? Quod te prior ad iram provocavit? Sed hec quæ venia dignum? Neque enim scortator qui culpam in meretricem transfert, tanquam quæ ad peccatum impulerit, remissius condemnatur. Neque coronæ habentur sine adversariis, neque strages sine hostibus. Audi David dicentem : Dum consideret peccator adversum me, non sum exasperatus, nec ultus sum, sed Obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis²⁴. Tu vero exacerbaris quidem ob convicium velut malum : sed tamen imitaris illud uti bonum. Ecce enim facis quod reprehendis. An alienum malum diligenter intueris? ducis vero pro nihilo tuam ipsius turpitudinem? Nonne malum contumelia? Cave imiteris. Nam incepisse alium, non sufficit ad excusationem. Imo vero æquius est, ut mihi persuadeo, intendi etiam adversum te querelam, quod ille exemplum quo emendaretur, nequaquam habuerit. Tu tamen videns iratum indecore se gerentem, non illius vitasti similitudinem : sed indignaris, et ægre fers, et vicissim irasceris : ideoque tua ipsius perturbatio agredientis exordientisque defensio sit et excusatio. Nam per ea quæ ipse facis, tum **87** illum liberas culpa, tum te ipse condemnas. Etenim si malum ira est, cur malum non declinasti? Sin autem quidpiam est venia dignum, cur infensus es irascenti? Quare etsi posterior par pari retulisti, nihil inde capies emolumentum. Neque enim in certaminibus in quibus præmium corona proponitur, certaminis inceptor, sed victor coronatur. Idcircoque non solum qui mali auctor fuit, sed etiam qui malum duceam de peccatum secutus est, condemnatur. Si te pauperem appellaverit, si verum loquatur, perfer veritatem; sin mentitur, quid ad te quod dixit? Neque offeraris ob eas quæ verum excedunt laudes; neque ob contumelias quæ te non attingunt, exaspereris. An non vides quomodo sagittæ duriora, et quæ renitentur, soleant penetrare, in mollibus vero et quæ cedant, impetum suum frangere? Con simile quiddam, convicium esse puta. Qui contra tendit, id in se recipit : qui vero remisse agit ac cedit, morum lenitate illatam sibi injuriam dissolvit. Quid autem te perturbat pauperis cognomen? in mentem veniat tuæ naturæ, quod nudus ingres-

²² 1 Cor. vi, 10. ²³ Matth. x, 22. ²⁴ Psal. xxxviii, 2, 3.

(10) Reg. primus ἡτοίμασε τὴν σωτηρίαν ἢ, præparavit salutem.

(11) Codex Coisl. et Colb. tertius τῆς κρίσεως. Statim ubi et in editis et in mss. magno inter se consensu legitur πτώματα, legi debere τρώπια suspicatur vir doctissimus Combessius : cuius nos conjecturam, nisi libri veteres prohiberent, haud inviti sequeremur. Quodsi quispiam, reluctantibus veteribus libris, τρώπια legere malit, sic vertere poterit, neque tropæa sine hostibus. Ibidem duo Col-

bertini ἄκουε.

(12) Editi φύγε. At mss. nonnulli φεύγε.

(13) Sic multi libri veteres. Editi γίνεται σοι.

(14) Reg. primus ὑπερβαλλόμενος. Aliquanto post mss. nonnulli ἀλλ' ὁ καὶ πονηρῷ. Articulus in editis non invenitur. Subinde duo mss. ἁμαρτίαν ἀκολουθήσας.

(15) Editi οἰκειώσῃ. At mss. non pauci οἰκειώσης. Mox Colb. primus φέρειν γενναίως.

sus es in mundum, nudusque es egressurus ²⁹. Quid autem nudo pauperius est? Nihil grave audivisti, nisi quod ea quæ dicta sunt, tua solius et propria duxeris. Quis unquam ob paupertatem abductus est in carcerem? Pauperem esse non probrosum est, sed paupertatem generose non ferre. Memor esto Domini, *Qui cum dives esset, propter nos egenus factus est* ³⁰. Stultum te et indoctum si appellarit, memineris earum quæ à Judæis in veram sapientiam jactæ sunt, injuriarum: *Samarianus es, et demonium habes* ³¹. Quod si irasceris, confirmasti probra. Ecquid enim stultius est ira? Sin autem tranquillus et sine ira permanseris, incutis pudorem conviciatori, cum prudentiam reipsa ostenderis atque modestiam. Cæsus alapis es? At enim Dominus quoque. Infectus es spulis? Sed et Dominus noster. *Non enim avertit faciem suam a confusione sputorum* ³². Structæ tibi sunt sycophantiæ? Utique et judici. Disciderunt tuam tunicam? Exuerunt etiam Dominum meum, et dividerunt inter se ejus vestimenta ³³. Nondum condemnatus es, nondum crucifixus. Desunt tibi multa, ut pervenias ad ipsius imitationem.

5. Subeant animum tuum horum singula, atque excandescant ac tumorem compriment. Ejusmodi enim præparationes affectionesque, cordis quasi saltus ac pulsus rescindentes, mentem ad constantiam ac tranquillitatem reducunt. Et sane hoc est quod dictum est a Davide: *Paratus sum, et non sum turbatus* ³⁴. Oportet igitur compescere te insanum ac recedore animi motum, exemplo quæ a beatis viris relicta sunt, memorem: quomodo scilicet magnus ille David petulantiam Semei mansuete pertulerit. Non enim tempus dabat commotioni iræ, siquidem cogitationem suam transferebat in Deum. Ait nimirum: *Dominus dixit Semei, ut malediceret Davidi* ³⁵. Quapropter cum vocaretur vir sanguinum, ³⁶ et vir iniquus, haudquaquam ei succensuit: sed se ipse humiliabat, quasi jure ac merito maledictis contumeliisque laceratus. Jam vero duo hæc ex animo tuo exime, nec te ipsum judicaveris magnis rebus dignum, nec quemquam hominum duxeris tibi dignitate longe inferiorem esse. Sic enim, licet ignominia appetiti, nunquam ad iram concitabimur. Grave quidem fuerit, hominem beneficiis affectum, donisque ac gratiis maximis obligatum, præter ingrati animi vitium adhuc quoque ad convicium atque ad ignominiam, priorem recurrere. Grave plane est: sed illud ma-

A τὰ εἰρημένα. Τίς ποτε ἀπήχθη διὰ πέναν εἰς δεσμωτήριον; Οὐ τὸ πένεσθαι ἐπονείδιστον, ἀλλὰ τὸ μὴ φέρειν εὐγενῶς τὴν πέναν. Μνήσθητι τοῦ δεσπότου· ὅτι *Πλούσιος ὦν, ἐπτόχευσε δι' ἡμᾶς*. Ἐὰν ἀφρονάσῃ καὶ ἀμαθῇ προσαγορεύσῃ, ὑπομνήσθητι τῶν Ἰουδαϊκῶν ὕβρεων, αἷς τὴν ἀληθινὴν σοφίαν ἐλοιδορήσαντο· *Σαμαρείτης εἶ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις*. Ἐὰν μὲν οὖν ὀργισθῇς, ἐβεβαίωσας τὰ ὀνειδῆ· τί γὰρ ὀργῆς ἀφρονέστερον; ἔαν δὲ μείνης ἀόργητος, ἥσυχνας τὸν ὀδρίσαντα, ἔργῳ τὴν σωφροσύνην ἐπιδειξάμενος. Ἐρῶταπσθης; καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος. Ἐνεπύσθης; καὶ γὰρ ὁ δεσπότης ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον (16) ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπυρσμάτων. Ἐσυκοφαντήθης; καὶ γὰρ καὶ ὁ κριτής. Περιέρρηξάν σου τὸν χιτῶνίσκον; Ἀπέδυσάν μου καὶ τὸν Κύριον, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἑαυτοῖς. Οὐπω κατεκρίθης, οὐπω ἐσταυρώθης. Πολλὰ σοὶ λείπει, ἵνα φθάσῃς αὐτοῦ πρὸς τὴν μίμησιν.

5. Τούτων ἕκαστον ὑποτρεχέτω σου τὴν διανοίαν (17), καὶ καταστέλλετω τὴν φλεγμονήν. Αἱ γὰρ τοιαῦται προπαρασκευαὶ καὶ διαθέσεις, οἷον πηδήματα τῆς καρδίας καὶ σφυγμοὺς ἀφαιρούσαι, εἰς εὐστάθειαν καὶ γαλήνην τοὺς λογισμοὺς ἐπανάγουσι. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἄρα τὸ ὑπὸ τοῦ (18) Δαβὶδ εἰρημένον· ὅτι *Ἠτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐταράχθην*. Δεῖ τοίνυν τὸ μανικὸν καὶ ἐκπληκτικὸν κίνημα τῆς ψυχῆς καταστέλλειν τῇ μνήμῃ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑποδειγμάτων· πῶς ὁ μέγας Δαβὶδ πρῶτος ἠνείχετο τῆς προειρίας τοῦ Σεμεὶ. Οὐ γὰρ ἐδίδου καιρὸν τῇ ὀργῇ κινήσθηναι, πρὸς τὸν θεὸν μεταφέρων τὴν ἔννοιαν (19)· ὅτι *Κύριος εἶπε, φησί, τῷ Σεμεὶ καταρᾶσθαι τὸν Δαβὶδ*. Διόπερ ἀκούων αἱμάτων ἀνὴρ, καὶ ἀνὴρ παράνομος, οὐκ ἐκείνῳ ἐγαλέπαινεν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐταπείνουν, ὡς κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῷ τῆς ὕβρεως ἀπαντώσης (20). Δύο δὲ ταῦτα περιελε σεαυτοῦ, μήτε σεαυτὸν μεγάλων ἁγίων κρίνης, μήτε ἀνθρώπων τινὰ παρὰ πολὺ ἐλαττοῦσθαι σου κατὰ τὴν ἀξίαν νομίσης. Οὕτω γὰρ οὐδέποτε ὁ θυμὸς ἐν ταῖς ἐπαγομέναις ἡμῖν ἀτιμίαις ἐπαναστήσεται. Δεινὸν μὲν τὸν εὐεργετηθέντα, καὶ ταῖς μεγίσταις ὑπόχρεων χάρισι, πρὸς τῷ ἀχαρίστῳ εἶναι καὶ ὕβρεως καὶ ἀτιμίας κατάρξαι. Δεινὸν μὲν, ἀλλὰ τῷ ποιοῦντι μείζον ἐστὶ κακὸν ἢ τῷ πάσχοντι. Ἐκείνος ὀδριζέτω· σὺ δὲ μὴ ὀδρίζου. Γυμνάσιόν σοι πρὸς φιλοσοφίαν ἔστω τὰ

²⁹ Job 1, 21. ³⁰ II Cor. viii, 9. ³¹ Joan. viii, 48. ³² Isa. l, 6. ³³ Matth. xxvii, 31, 33. ³⁴ Psal. cxviii, 60. ³⁵ II Reg. xvi, 10.

(16) Reg. primus πρόσωπον αὐτοῦ. Mox idem ms. πολλά σοι λείπει.

(17) Antiqui duo libri ἕκαστον ὑποτρέχον σου τὴν διάνοιαν.

(18) Veteres aliquot libri παρὰ τοῦ. Nec ita multo post duo mss. καὶ ἐμπληκτικὸν κίνημα. Subinde editi et Colb. tertius et Coisl. μνήμη τῶν μακαρίων ὑποδειγμάτων, recordatione beatorum exemplorum. At vero Colb. primus et duo Regii μνήμη τῶν μακαρίων παραγγελμάτων, recordatione beatorum documentorum. Denique Colb. secundus μνήμη τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑποδειγμάτων, recordatione relictorum

a beatis viris exemplorum: quæ scriptura verior videri potest.

(19) Editio Basil. et nostri septem mss. μεταφέρων τὴν ἔννοιαν, cogitationem transferens in Deum. Editio Paris. μεταφέρων τὴν αἰτίαν, rei causam transferens in Deum: quod melius esse non nego. Sed quo melior est hæc lectio, eo magis mihi suspecta est. Vereor enim, ne typographi vocem non ita idoneam alia et meliore et aptiore de suo commutarent.

(20) Colb. primus ὑπαντώσης.

ρήματα. Ἐὰν μὴ δηχθῇς, ἄρως εἰ. Ἐὰν δὲ καὶ ἅμα
πάθῃς τὴν ψυχὴν, ἐν σεαυτῷ κάτασχε τὸ λυπηρόν.
Ἐνέμοι γὰρ, φησιν, ἐταράχθῃ ἡ καρδία μου· του-
τόςστιν, οὐ διεδόθη πρὸς τὸ ἔξω τὸ πάθος, ἀλλ' οἷόν
τι κύμα εἰσω τῶν αἰγιαλῶν κατακλασθὲν ἐστορέσθη.
Καθησύχασόν μοι τὴν καρδίαν ὑλακτοῦσαν καὶ ἀγριαί-
νουσαν. Αἰδεῖσθω τὰ πάθη τοῦ ἐν σοὶ λόγου τὴν ἐπι-
φάνειαν, ὥσπερ τὸ ἐν παισὶν ἄτακτον ἀνδρὸς αἰδεσί-
μου παρουσίαν. Πῶς ἂν οὖν ἐκφυγοῖμεν τὴν ἐκ τοῦ
ὀργίζεσθαι βλάβην; Ἐὰν πεισώμεν τὸν θυμὸν μὴ
προλαμβάνειν τοὺς λογισμοὺς, ἀλλὰ τοῦτου πρῶτον
ἐπιμελώμεθα, ὡς μηδέποτε αὐτὸν προεκτρέχειν τῆς
διανοίας· ἔχωμεν δὲ ὥσπερ ἵππον ὑπεζευγμένον
ἡμῖν, καὶ οἷον χαλινῷ τινι τῷ λόγῳ καταπειθῇ, μη-
δαμοῦ τῆς τάξεως ἐκβαίνοντα τῆς οἰκείας, ἀγόμενον
δὲ ὑπὸ τοῦ λόγου, ἐφ' ὅπερ ἂν καθηγῇται (21). Ἐτι
γὰρ πρὸς πολλὰ τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἐπιτήδειον
ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὸ θυμοειδές, ὅταν, ὥσπερ τις στρα-
τιώτης, παρὰ τῷ στρατηγῷ τὰ ὅπλα θέμενος, ἐτοίμως
ἐπὶ τὰ παραγγελλόμενα τὰς βοηθείας παρέχεται, καὶ
σύμμαχος ἢ τῷ λόγῳ κατὰ τῆς ἀμαρτίας. Νεῦρον
γάρ ἐστι τῆς ψυχῆς ὁ θυμὸς, τόνον αὐτῇ πρὸς τὴν
τῶν καλῶν ἐνστασιν ἐμπνέων. Εἰ γὰρ ποτε λάβοι αὐ-
τὴν ὕψ' ἡδονῆς ἐκλυθεῖσαν, οἷον βαφῇ σιδήρου (22)
στομώσας, αὐστηρὰν αὐτὴν καὶ ἀνδρείαν ἐκ μαλακῆς
ἀγαν καὶ ἀνειμένης ἐποίησεν. Οὐ γὰρ, εἰ μὴ (23)
θυμωθεὶς κατὰ τοῦ πονηροῦ, δυνατόν σοι μισῆσαι
αὐτὸν ὅσον ἄξιον. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, τὴν ἴσιν σπουδὴν
ἔχειν περὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς καὶ περὶ τὸ
μῖσος τῆς ἀμαρτίας. Πρὸς ὅπερ μάχιστα χρησίμος
ὁ θυμὸς· ἐπειδὴν οἷον κύων ποιμένι, οὕτως ὁ θυμὸς
τῷ λογισμῷ παρεπόμενος, πρῶτος μένῃ (24) καὶ χει-
ροβῆς τοῖς ὠφελούσι, καὶ εὐανάκλητος τῷ λογισμῷ,
πρὸς μὲν τὴν ἀλλοτρίαν καὶ φωνὴν καὶ ὄψιν ἐξ-
αγριούμενος, καὶν θεραπείαν ἔχειν δοκῇ, τοῦ δὲ συν-
τῆθους αὐτῷ καὶ φίλου ἐμδοήσαντος, ὑποπητήσων.
Αὕτη ἀρίστη ἐστὶ καὶ ἐμμετρος (25) τῷ φρονίμῳ τῆς
ψυχῆς μέρει παρὰ τοῦ θυμοειδοῦς ἢ συνεργίᾳ. Ὁ γὰρ
τοιοῦτος ἀδιάλλακτος ἐστὶ τοῖς ἐπιβούλοις καὶ ἀσπον-
δος· μηδέποτε τὴν πρὸς τὸ βλέπτον φιλίαν καταθε-
χόμενος, ἀλλὰ τὴν ἐπιβουλον ἡδονὴν ὥσπερ τινὰ
λύκον ὑλακτῶν ἀεὶ καὶ σπαράσσων. Τοιοῦτον μὲν δὲ
τὸ ἀπὸ θυμοῦ ὠφέλιμον τοῖς εἰδόσι μεταχειρίζεσθαι.
Ἐπεὶ καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἐκάστη παρὰ τὸν
τρόπον τῆς χρήσεως ἢ κακὴν ἢ ἀγαθὴν τῷ κακῇ μὲν
γίνεται. Οἷον, τῷ ἐπιθυμητικῷ τῆς ψυχῆς ὁ μὲν
εἰς ἀπόλαυσιν σαρκὸς καὶ τῶν ἀκαθάρτων ἡδονῶν
ἀποχρησάμενος βδελυκτὸς καὶ ἀκόλαστος, ὁ δὲ ἐπὶ
τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ τρέψας, καὶ τὴν δρεξίν τῶν

lum majus est facienti quam patienti. Convicietur
ille: tu vero ne conviciare. Sint tibi ejus verba
exercitatio ad philosophiam. Si iniquo animo non
seras, vulnus nullum accepisti; sin quidpiam ani-
mo pateris, tristitiam intra teipsum contine. *In*
me, enim, inquit, *turbatum est cor meum* ²¹: hoc
est, non foras prodiit affectus, sed quasi fluctus
quidam intra littora diffractus consedit. Allatran-
tem et exacerbatum animum velim sedes. Reverean-
tur affectus tui aspectum rationis, non secus ac
pueri, si immodestius se gerant, viri venerabilis
praesentiam. Qui igitur iracundiae noxam effugere
poterimus? Si irae suaserimus, ut ne rationem
praevertat, imo in primum curam diligentiamque
ponamus, ut nunquam praecurrat mentem, sed po-
tius habeamus illam veluti equum nobis subjectum,
et rationi tanquam cuidam freno obtemperantem,
nec usquam extra suum ipsius ordinem egredientem,
sed a ratione, quoviscunque praecat, abduci se si-
nientem. Nam animi nostri ira idonea est et utilis
ad multa virtutis opera, cum scilicet velut miles
aliquis, depositis apud ducem armis, prompte, quo
praeceptum fuerit, venerit suppetias, et rationi ad-
versus peccatum opem tulerit. Est enim animae
nervus ira, robur ei et vires ad bonas res instanter
perseveranterque agendas ministrans. Nimirum si
quando animam praevoluptate exsolutam offende-
rit, eam consolidans ferri quasi tinctura quadam,
austeram et fortem ex valde molli exque remissa
reddit. Neque enim, nisi ira excandueris adversus
diabolum, fieri unquam potest, ut eum pro merito
oderis. Oportet enim, opinor, tanto studio virtutem
amari, quanto odio oportet peccatum haberi. Quam
in rem ira utilis est maxime; cum ut canis pasto-
rem, ita ira rationem secuta, mitis permaneat, et
morigera juvantibus, possitque facile a ratione re-
duci: contra ad alienam tum vocem, tum faciem
exasperetur, etiamsi utraque obsequiosa esse vi-
deatur. Sed si inclamet familiaris et amicus, pavet
formidatque. Optimum atque ²² prudenti animae
parti accommodatissimum est auxilium illud quod
ab irascente animi parte confertur. Nam qui talis
fuerit, nunquam cum insidiantibus in gratiam ac
concordiam reducetur, nullam unquam cum re ulla
noxia amicitiam admittens, sed insidiosam volupta-
tem quasi lupum quemdam jugiter allatrans, dila-
niansque. Haec est igitur irae utilitas iis, qui tra-
ctare eam ac moderari noverint. Nam et aliarum
facultatum quaelibet pro utendi modo aut male, aut

²¹ Psal. cxlii, 4.

(21) Veteres aliquot libri ἂν καθηγῇται. Alius
ms. et editi καθηγείται. Ibidem Reg. primus ἐστὶ
γὰρ οὖν πρὸς. Colb. primus ἐστὶ γὰρ πρὸς.

(22) In editione Paris. oscitantia operarum cor-
rupte legitur σιδήρου, ubi ex mss. legendum est
σιδήρου.

(23) Illud, οὐ γὰρ εἰ μὴ, etc., sic interpretatus est
Volaterranus: Nec enim si contra iniquitatem desit
indignatio et ira, satis eam odio quo deest persequi
poteris: quibus ex verbis patet interpretem vocem

πονηροῦ sumpsisse pro re mala et iniqua. Sed non
animadvertit vir aliqui doctus vocem αὐτόν, quae
et in editis et in mss. legitur, aliud suadere. Etenim
si hoc loco vox πονηροῦ accipi deberet pro re ini-
qua, αὐτό, non αὐτόν scriptum fuisset. Dubium igitur
non est, quin voce πονηροῦ intelligi debeat to-
tius iniquitatis parens diabolus.

(24) Editio utraque πρῶτος μένῃ. Veteres quatuor
libri πρῶτος μὲν ἢ.

(25) Reg. primus καὶ ἐμμετρος.

bene cedit possidenti. Exempli causa, quisquis concupiscenti animi parte ad carnis delectationem et ad impuram voluptatum usum abutitur, execrabilis est et impudicus; qui vero eam ad Dei dilectionem verterit, et ad aeternorum bonorum appetitionem, is dignus est emulatione, et beatus. Et rursus qui rationalem animi partem probe regit, prudens est ac sapiens; qui vero in proximi perniciem mentem acutam habet, valer est et maleficus.

6. Absit igitur, ut ea quæ nobis data sunt ad salutem a Conditore, occasionem nobis ipsis peccati faciamus! Ita ira quoque cum oportet et ut oportet commota, efficit robur, patientiamque et continentiam: sed cum agit præter rectam rationem, insania fit. Quapropter nos etiam Psalmus admonet: *Irascimini, et nolite peccare*³⁶. Quin et Dominus ut frustra irascenti iudicium minuitur³⁷: sic ira, ut ita dicam, vice medicamenti ad ea quæ oportet, uti non prohibet. Illud enim: *Inimicitiam ponam inter te et serpentem*³⁸; item illud: *Inimici sitis Madianitis*³⁹, docentis est, iracundia velut armis utendum esse. Quare Moyses hominum omnium mansuetissimus⁴⁰, idololatram ulturus, Levitarum manus ad fratrum cadem armavit. *Ponat, inquit, unusquisque gladium super femur suum, et transite a porta ad portam, et redite per castra: et occidite unusquisque fratrem suum, et unusquisque propinquum suum, et unusquisque proximum suum*⁴¹. Et paulo post, *Et dixit, inquit, Moyses: Implevistis manus vestras hodie Domino, unusquisque in filio, et in fratre suo, ut detur super vos benedictio*⁴². Quid vero Phineen justificavit? Nonne justa ira adversus scortatores? qui alioqui perquam mitis ac mansuetus, posteaquam Zambri cum scorto Madianitide palam et sine verecundia coeuntem vidisset, adeo ut ne contegerent quidem turpitudinis suæ infame spectaculum, hoc non perferens, ira opportune usus est, utroque hasta transfixo⁴³. Samuel autem Agag regem Amalec, a Saule præter mandatum Dei servatum, nonne in medium productum ira justa interemit⁴⁴? Sic ira plerumque actionum bonarum est ministra. Rursus zelotes ille Elias quadringentos quinquaginta viros confusionis sacerdotes, et quadringentos viros sacerdotes lucorum, mensam Jezabel comedentes, consultissima ac sapienti ira in totius Israelis commodum interfecit⁴⁵. Tu vero fratri tuo irasceris temere, ac sine causa. Quomodo enim sine causa, cum, altero afflante ac provocante, alteri tamen tu succenseas? Atque quod canes facit, facis: qui lapides mordent, cum non attingant projicientem. Qui instigatur, miserabilis est;

A αἰωνίων ἀγαθῶν, ζηλωτὸς καὶ μακάριος (26). Καὶ πάλιν τὸ λογιστικὸν ὁ μὲν καλῶς μεταχειριζόμενος φρόνιμός ἐστι καὶ συνετός· ὁ δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῶν πλησίον ἡκονημένος τὸν νοῦν, κακεντρεχὴς ἐστὶ καὶ κακοῦργος.

6. Μὴ δὴ οὖν τὰ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν δεδομένα παρὰ τοῦ κτίσαντος ἀφορμὴν ἑαυτοῖς ἁμαρτίας ποιήσωμεν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ θυμὸς, ὅτε δεῖ, καὶ ὡς δεῖ κινούμενος, ἀνδρῶν ποιεῖ καὶ ὑπομονὴν καὶ ἐγκράτειαν· παρὰ δὲ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνεργῶν, μανία γίνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς ὁ Ψαλμὸς νοουθετεῖ (27)· Ὁργί-
ζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. Καὶ ὁ Κύριος τῷ μὲν ὀργιζομένῳ εἰκὴ τὴν κρίσιν ἐπανατείνεται· τὸ δὲ ἐφ' ᾧ δεῖ κεχρηθῆαι τῇ ὀργῇ, ὡς ἐν φαρμάκῳ εἶδει οὐ παραιτεῖται. Τὸ γὰρ, *Ἐχθρὰν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ τοῦ ὁρεως*· καὶ τὸ, *Ἐχθραίνετε τοῖς Μαδιηναίοις*, διδάσκοντός ἐστι κεχρηθῆαι τῷ θυμῷ ὡς περ ὀπλῳ. Διὰ τοῦτο Μωϋσῆς ὁ πάντων ἀνθρώπων πραΰτατος, ἐκδικῶν τὴν εἰδωλολατρείαν, τὰς τῶν Λευιτῶν χεῖρας πρὸς τὸν τῶν ἀδελφῶν φόνον ἐξώπλισε. Θέστω, φησὶ, τὴν *βομβάλαν* ἕκαστος ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ, καὶ διέλθετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, καὶ ἀνὰ κράτη διὰ τῆς παρεμβολῆς· καὶ ἀποκτείνετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἑγγιστά (28) αὐτοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶπε, φησὶ, Μωϋσῆς· Ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν (29) σήμερον τῷ Κυρίῳ, ἕκαστος ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, δοθῆναι ἐφ' ὧμας εὐλογίας. Τί δὲ τὸν Φινεὲς ἐδικαίωσεν; Οὐχ ἡ δικαία ὀργὴ κατὰ τῶν πορνευσάντων; ὅς, τὰ πολλὰ ἐπεικὴς ὢν καὶ πρῶτος, ἐπειδὴ εἶδε τὴν πορνείαν τοῦ Ζαμβρί καὶ τῆς Μαδιανίτιδος ἀναφανδὸν καὶ ἀπηρυθριασμένως γινόμενῃν, οὐδὲ συγκαλυπτόντων αὐτῶν τῆς αἰσχύνῃς τὴν ἀσχημονα θέναν, οὐκ ἀνασχόμενος, εἰς δέον ἐχρήσατο τῷ θυμῷ, δι' ἀμφοῖν ἐλάσας τὸν σειρομάστιγον. Σαμουὴλ δὲ τὸν Ἀγὰγ τὸν βασιλέα τοῦ Ἀμαλὴκ ὑπὸ τοῦ Σαουλ παρὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ περισωθέντα οὐκ ὑπὸ δικαίας ὀργῆς εἰς μέσον ἀγαθῶν κατεφόνευσεν; Οὕτω γίνεται πολλάκις ὁ θυμὸς ἀγαθῶν πράξεων ὑπηρέτης. Ἠλίяс δὲ ὁ ζηλωτὴς, πεντήκοντα καὶ τετρακοσίους ἀνδρας ἱερεῖς τῆς αἰσχύνῃς, καὶ τετρακοσίους ἀνδρας ἱερεῖς τῶν ἀλσῶν, ἐσθίοντας (30) τράπεζαν Ἰεζάβελ, λελογισμένων θυμῷ καὶ σώφρονι εἰς ὄφελος παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐθανάτωσε. Σὺ δὲ ὀργίζῃ τῷ ἀδελφῷ σου εἰκῇ. Πῶς γὰρ οὐκ εἰκῇ, ἄλλου ἐνεργοῦντος, ἄλλῳ χαλεπαίνων αὐτός; Καὶ ποιεῖς τὸ

³⁶ Psal. iv, 5. ³⁷ Matth. v, 22. ³⁸ Gen. iii, 15. ³⁹ Num. xxv, 17. ⁴⁰ Num. xii, 5. ⁴¹ Exod. xxxii, 27. ⁴² ibid. 29. ⁴³ Num. xxv, 8. ⁴⁴ I Reg. xv, 33. ⁴⁵ III Reg. xviii, 22-40.

(26) Colb. tertius καὶ μακαριστός, beatus pradicandus.

(27) Reg. primus et Colb. tertius διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ψαλμὸς ἡμᾶς νοουθετεῖ ὀργίζεσθαι, καὶ μὴ ἁμαρτάνειν.

(28) Sic mss. plerique omnes. Editi ἀδελφὸν αὐτοῦ πλησίον, καὶ ἕκαστος τὸν ἑγγιστά: quod muti-

lum erat et mancum.

(29) Hunc locum, Ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν, etc., implevistis manus vestras, etc., illustrat Ducæus in suis notis.

(30) Regii duo et Colb. primus πενήκοντα καὶ τετρακοσίους ἀνδρας ἱερέων τῶν ἀλσῶν, ἐσθίοντας. Alii duo mss. et editi ut in contextu, fusius.

τῶν κινῶν· οὐ τοὺς λίθους δάκνουσι, τοῦ βάλλοντος οὐ πεσοπατόμενοι. Ὁ ἐνεργούμενος ἐλαυνός· ὁ δὲ ἐνεργῶν μισητός. Ἐκεῖ τὸν θυμὸν μετὰ ἐπὶ τὸν ἀνθρωποκτόνον, τὸν τοῦ ψεύδους πατέρα, τὸν ἐργάτην τῆς ἀμαρτίας· τῷ δὲ ἀδελφῷ καὶ συμπάθῃσον, ὅτι, ἐὰν ἐπιμείνῃ τῇ ἀμαρτίᾳ, μετὰ τοῦ διαβόλου παραδοθήσεται τῷ αἰωνίῳ πυρί. Ὅσπερ δὲ τὰ ὀνόματα διάφορα θυμοῦ καὶ ὀργῆς, οὕτω καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν σημαινόμενα πλείστον ἀλλήλων διαφέρει. Ἔστι γὰρ θυμὸς μὲν ὅλον ἐξαφίς τις καὶ ἀναθυμίας ὀξεῖα τοῦ πάθους· ὀργὴ δὲ ἔμμονος λύπη καὶ ὀρμὴ διαρκῆς πρὸς τὴν τῶν ἡδικοτήτων ἀντίθεσιν, ὥσπερ ὀργώσης τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἄμυναν. Εἰδέναι οὖν χρὴ, ὅτι κατ' ἀμφοτέρως τὰς διαθέσεις πλημμελοῦσιν οἱ ἀνθρώποι· ἢ μανικῶς καὶ ἐμπληκτικῶς κατὰ τῶν παρεξυνόντων (31) κινούμενοι, ἢ δολερῶς καὶ ἐπιδοῦλως τοὺς λυπήσαντας ἐνεδρεῦοντες· ἅπερ ἀμφοτέρω φυλακτέον ἡμῖν.

7. Πῶς ἂν οὖν μὴ κινεῖτο πρὸς ἃ μὴ δεῖ τὸ πάθος; Πῶς; Εἰ παιδαγωγούμενος (32) τὴν ταπεινοφροσύνην, ἢ οὐ Κύριος καὶ λόγῳ διετάξατο, καὶ ἔργῳ ὑπέδειξε· νῦν μὲν λέγων· Ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος ἔστω πάντων ἔσχατος· νῦν δὲ πράως καὶ ἀκινήτως τοῦ τύποντος ἀνεχόμενος. Ὁ γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴς καὶ δεσπότης, ὁ παρὰ πάσης τῆς νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως προσκυνούμενος, ὁ φέρων τὰ σύμματα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως (33) αὐτοῦ, οὐχὶ ζῶντα ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν ἄδην, τῆς γῆς ὑποβγαλίσας τῷ δυσσεβεῖ, ἀλλὰ νοθετεῖ καὶ διδάσκει· Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; Ἐὰν γὰρ ἐπισθῇς πάντων ἔσχατος εἶναι κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, τότε ἀγαπητοίς ὡς παρὰ τὴν ἀξίαν καθυβρισμένος (34); Ὅταν σε παῖδιον νήπιον λοιδορήσῃ, γέλως ἀφορμὴν ποιῇ τὰ λοιδορήματα· καὶ ὅταν ὑπὸ φρενιτιδὸς ἐξεστηκὺς τὴν διάνοιαν φθέγγῃται ῥήματα αἰτιμίας, ἐλαυνὸν ἡγῇ μᾶλλον ἢ μίσους ἄξιον. Οὐ τοίνυν τὰ ῥήματα πέφυκε τὰς λύπας κινεῖν, ἀλλ' ἢ κατὰ τοῦ λοιδορήσαντος ἡμῶς ὑπεροψία, καὶ ἡ ἐκάστον περὶ ἑαυτὸν φαντασία. Ὅστε ἂν ἀφελῇς τῆς ἑαυτοῦ (35) διανοίας τούτων ἐκάτερον, φόφος ἐστὶν ἄλλως διακενῆς ἡχῶν τὰ φερόμενα. Παῦσαι οὖν ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἐγκατάλειπε θυμὸν, ἵνα φύγῃς τῆς ὀργῆς τὴν πείραν, τῆς ἀποκαλυπτομένης ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων. Ἐὰν γὰρ λογισμῷ σόφρονι ἐκτεμεῖν δυνήθῃς τὴν πικρὰν ρίζαν τοῦ θυμοῦ, πολλὰ τῶν παθῶν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ συναναίρῃσεις. Καὶ γὰρ τὸ δολερὸν καὶ ὑποπτον, καὶ ἄπιστον καὶ κακῆδες, καὶ ἐπιβουλον καὶ θρασὺ, καὶ πᾶν τὸ τῶν τοιούτων

A qui vero instigat, odio est habendus. Illuc iram transfer in homicidam, mendacii patrem, artificem peccati; fratris vero potius commiseresce, 90 eo quod si in peccato permanserit, una cum diabolo igni æterno tradendus sit. Quemadmodum autem diversa sunt indignationis et iræ nomina: ita quoque subjectæ ipsius notiones, plurimum inter se differunt. Indignatio enim quasi quædam incensio est ac repentina affectus exhalatio; ira vero, dolor constans, perpetuusque appetitus vicis rependendæ nocentibus, anima velut in vindictam prurienti. Scire itaque operæ pretium est, quod affectu utroque peccant homines, aut furiose ac temere adversus irritantes commoti, aut per dolos ac insidias eos qui ipsis molestiam exhibent, circumvenientes: B quæ duo cavenda nobis sunt.

7. Qui igitur fieri poterit, ut turbulentus illo affectus ad ea quæ non oportet, non cieatur? Quomodo? Si fueris prius humilitatem edoctus, quam Dominus. et verbis præcepit, et re ostendit. Quippe modo dicit: Qui vult inter vos primus esse, sit omnium postremus 46: modo vero toleravit cadentem leni animo atque immoto 47. Nam cæli terræque conditor ac dominus, qui a creatura omni tam spirituali quam in sensum cadenti adoratur, Portans omnia verbo virtutis suæ 48, percussorem non misit vivum in inferos, terra ad impium deglutendum dehiscente, sed commonefacit ac docet: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis 49? Etenim si juxta præceptum Domini postremus omnium esse assueveris, quandonam indignabere, quasi sis præter dignitatem contumeliis divexatus? Cum puer parvulus tibi conviciatur, convicia facis ridendi materiam: quinetiam cum quis præ phrenitide mente lapsus, verba ignominiosa loquitur, ducis illum misericordia quam odio digniorem. Non igitur verba ipsa, sed insurgens adversus conviciatorem superbia, et ejusque de se ipso existimatio molestiam ac negotium solent facessere. Quare si utrumque horum ex animo exemeris; ea quæ proferuntur, nil aliud sunt, nisi sonitus frustra ac temere editus. Desine igitur ab ira, et derelinque furorē 50: ut iræ periculum effugas, quæ De caelo revelatur super omnem impietatem, et injustitiam hominum 51. Nam si consilio prudenti amaram iræ radicem excindere poteris, vitia non pauca una

⁴⁶ Marc. ix, 34. ⁴⁷ Joan. xviii, 22, 23. ⁴⁸ Hebr. i, 3. ⁴⁹ Joan. xviii, 23. ⁵⁰ Psal. xxxvi, 8. ⁵¹ Rom. i, 18.

(31) Antiqui duo libri παραξυνόντων.

(32) Sic in quatuor mss. legitur, in editis vero ei παιδαγωγούμενος. Mox Reg. primus καὶ ἔργοις.

(33) Utraque editio et Coisl. et Colb. tertius perinde ut textus sacer τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως, verbo virtutis suæ. At Regii secundus et tertius cum Colb. primo τῷ νεύματι τῆς δυνάμεως, nulu virtutis suæ, seu potentie suæ.

(34) Reg. primus ἀξίαν καθυβριζόμενος. Aliquanto post idem codex ἐλαυνὸν ἡγῇσαι. Reg. secundus ἡγῶ.

(35) Tres saltem antiqui libri τῆς σεαυτοῦ. Editi et Reg. tertius ἑαυτοῦ. Mox unus ms. Παῦσαι τοῖνυν ἀπὸ. Ibidem Colb. tertius καὶ ἐγκατάλειπε. Subiade idem codex et Reg. primus ἀποκαλυπτομένης ἐξ οὐρανῶν.

cum hoc principio extirpabis. Nam dolus, suspicio, infidelitas, malignitas, insidiae, audacia, et omne similitum malorum examen, vitii hujus germina sunt. Quare ne accersamus nobis malum tantum, animae agritudinem, rationis caliginem, abalienationem a Deo, necessitudinis ignorantiam, belli principium, calamitatum cumulum, malum daemonem ipsis animis nostris innascentem, et velut impudentem quemdam inquilinum interiora nostra occupantem, atque Spiritui sancto aditum pracludentem. Ubi enim sunt inimicitiae, lites, irae, rixae, contentiones, tumultus irrequietos **91** in animabus gignentes: ibi mansuetudinis Spiritus haud requiescit. Sed beati Pauli admonitioni obtemperantes, omnem iram et indignationem et clamorem cum malitia omni a nobis tollamus **92**, efficiamurque in nos invicem humani ac misericordes, exspectantes beatam spem mansuetis promissam (*Beati siquidem mites, quoniam ipsi possidebunt terram* **93**), in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in saecula. Amen.

HOMILIA XI.

De invidia.

4. Bonus est Deus, et honorum iis qui digni sunt largitor; malus est diabolus, et cuiuscunque iniquitatis artifex. Et quemadmodum ex bono consequens est, ut invidia careat: sic invidia diabolium sequitur. Caveamus igitur, fratres, invidiae vitium, ne socii operum adversarii efficiamur, neve cum ipso inveniamur iudicio eodem condemnati. Etenim si superbus in iudicium incidit diaboli, quomodo invidus paratum diaboli supplicium effugiet? Nam perniciosius nullum vitium innascitur in hominibus, quam invidia quae extraneos minime laedens, primum malum est et domesticum habenti. Ut

91 Ephes. iv, 31. **92** Matth. v, 4.

(56) Colb. primus τοιούτων πονηριῶν. Alii mss. πονηριῶν.

(57) In utraque editione post vocem κράτος sequuntur illa, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγῇ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτῶν Πνεύματι, cum Patre ipsius experte principii, et sanctissimo bonoque et vivifico ipsorum Spiritu: sed mihi dubium non est, quin totum illud, σὺν τῷ, etc., habendum sit pro additamento librariorum. Nam praeterquam quod haec voces in nostris sex mss. desunt, orationes suas tanto verborum ambitu concludere non solet Basilius. Accedit etiam, quod vox παναγῆος, si bene commemini, nunquam apud Basilium invenitur.

(58) Vide infra Rufini interpretationem, p. 726.

(59) Reg. primus οὐδὲν ἀδελιώτερον.

(40) Combefissius asseveranter in suo Ecclesiaste Græco dixerat scripsisse Basilium οὐκ ἐλάχιστα: sed in suo Basilio recensio modestius loquitur, nempe hoc modo: Num δὲ οὐκ ἐλάχιστα. Postquam autem hunc locum bene, ut putabat, eo quo diximus modo emendaverat, sic interpretatus est, quæ [invidia] ἥ μὴ non minimum eos lædat, qui extra sunt, pri-

μῶν πονηριῶν (56) σμῆνος, ταύτης τῆς κακίας ἐστὶν ἀποδραστήματα. Μὴ δὲ οὖν ἐπεισάγωμεν ἑαυτοῖς κακὸν τοσοῦτον· ἀρρώστιαν ψυχῆς, σκότωσιν λογισμῶν, ἀπὸ Θεοῦ ἀλλοτριώσιν, οἰκειότητος ἀγνοίαν, ἀρχὴν πολέμου, συμφορῶν πλήρωμα, δαίμονα πονηρὴν αὐταῖς ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς ἐντεκτόμενον, καὶ ὥσπερ τινὰ ἐνοικὸν ἀναιδῆ προκατέχοντα ἡμῶν τὰ ἐνδον, καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι τὴν πόρον ἀποκλείοντα. Ὅπου γὰρ ἐχθραὶ, ἔρεις, θυμοὶ, ἐριθείαι, φιλονεικίαι, θυρόδους ἀσιγήτους ταῖς ψυχαῖς ἐμποιοῦντα· ἐκεῖ τὸ πνεῦμα τῆς πραότητος οὐκ ἀναπαύεται. Πεισθέντες δὲ τῇ παραίνεσει τοῦ μακαρίου Παύλου, πᾶσαν ὀργὴν καὶ θυμὸν καὶ κραυγὴν ἄρῳμεν ἀφ' ἡμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ, καὶ γενώμεθα εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ καὶ εὖσπλαγχοι, ἀναμένοντες τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τὴν τοῖς πράσιν ἐπηγγεμένην (*Μακάριοι γὰρ οἱ πράεις, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν*), ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος (57) εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

cui gloria et imperium in saecula. Amen.

OMILIA IA'.

Περὶ φθόνου (58).

1. Ἀγαθὸς ὁ Θεός, καὶ ἀγαθῶν τοῖς ἀέλοις παρεκτικὸς· πονηρὸς δὲ διάβολος, καὶ κακίας παντοίας δημιουργός. Καὶ ὥσπερ ἐπεται τῷ ἀγαθῷ ἡ ἀφθονία, οὕτως ἀκολουθεῖ τῷ διαβόλῳ ἡ βασκανία. Φυλαξώμεθα οὖν, ἀδελφοί, τὸ πάθος τοῦ φθόνου, μὴ κοινωνοὶ τῶν ἔργων τοῦ ἀντικειμένου γενώμεθα, καὶ εὐρεθώμεν τῷ αὐτῷ συγκαταδικάζομενοι κρίματι. Εἰ γὰρ ὁ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπίπτει τοῦ διαβόλου, πῶς ὁ φθονερὸς τὴν ἡτοιμασμένην τῷ διαβόλῳ τιμωρίαν ἐκφεύξεται; φθόνου γὰρ πάθος οὐδὲν ἀδελιώτερον (59) ψυχῆς ἀνθρώπων ἐμφύεται· δὲ, ἐλάχιστα (40) λυπῶν τοὺς ἐξωθεν, πρῶτον κακὸν καὶ

munum malum atque proprium habenti existit. Sed, nisi omnia me fallunt, tantum abest ut vocula οὐκ, quam addendam censet Combefissius, necessaria sit, ut etiam ejus loci præclaram sententiam prorsus corrumpat. Docet enim Basilius, extraneos, seu eos quibus invidetur, nullo modo lædi invidia aliorum, nedom dicat ipsos aliorum invidia lædi maxime, seu, ut Combefissii verbis utar, non minimum. Igitur vocem ἐλάχιστα hic apud Basilium idem valere, quod apud Latinos vocem minime, obscurum non est. Unde sic interpretabimur, quæ [invidia] extraneos minime lædens, hoc est, non lædens. Vox πρῶτος, quæ sine dubio errandi causa fuit Combefissio, non ita intelligi debet, ut invidia primum lædat invidentem, deinde eum cui invidetur: sed sic, ut invidia malum sit maximum, et quod inter mala primas obtineat. Id enim si ita non esset, pugnaret secum Basilius, qui aliquanto post, num. 4, sic loquitur: Οὐτω καὶ τὰ τοῦ φθόνου κινήματα, οὐδὲν λυπούντα τὸν βασκανιόμενον, αὐτοῦ κλητὰ γίνονται τοῦ βασκάνου, ita quoque invidiæ motus nihil lædentes eum cui invidetur, plagæ sunt invidentis. Nec pretereundum silentio, voculam οὐκ et in editis et in mss. pariter deesse.

οικεῖον ἐστὶ τῷ κεκτημένῳ. Ὡς γὰρ ἰδὼς (41) σίδηρον, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν ἐξαναλίσκει. Μᾶλλον δὲ ὥς τὰς ἐχθρὰς φασὶ τὴν κυήσασαν αὐτὰς γαστέρα διεσθίουσας ἀπογεννᾶσθαι, οὕτω καὶ ὁ φθόνος τὴν ὀδίνουσαν αὐτὸν ψυχὴν πέφυκε δαπανᾶν. Λύπη γάρ ἐστι τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος. Διόπερ οὐδέποτε ἀνίαί, οὐδέποτε δυσθυμίαί τὸν βάσκανον ἐπιλείπουσιν (42). Εὐφρόρῃσεν ἡ χώρα τοῦ πλησίον; εὐθηνεῖται πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον ὁ οἶκος; θυμῷ δαίει τὸν ἄνδρα οὐκ ἐπιλείπουσι; ταῦτα πάντα τροφὴ τῆς νόσου, καὶ προσθήκη τῆς ἀλγηδόνος ἐστὶ τῷ βασκάνῳ. Ὅστε οὐδὲν διαφέρει ἀνθρώπου γυμνοῦ παρὰ πάντων τετρωσχομένου. Ἄνδρεῖός τίς ἐστιν; εὐεχτεῖ (43); ταῦτα πλήττει τὸν βάσκανον. Ἄλλος χαριέστερος τὴν μορφήν; ἄλλη πληγὴ τῷ βασκάνῳ. Ὁ δαίει τοῖς τῆς ψυχῆς προτερήμασι τῶν πολλῶν ὑπερέχει; ἐπὶ φρονήσει καὶ δυνάμει λόγων ἀποδιέπεται καὶ ζηλοῦται; ἄλλος πλουτεῖ καὶ φιλοτιμεῖται λαμπρῶς ἐν ἐπιδόσει καὶ κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ἐνδοεῖς, καὶ πολλὸς αὐτῷ παρὰ τῶν εὐεργετούμενων ὁ ἔπαινος; ταῦτα πάντα πληγαὶ καὶ τραύματα, μέσην αὐτοῦ τύποντα τὴν καρδίαν. Καὶ τὸ χαλεπὸν τῆς νόσου, ὅτι οὐδὲ ἐξεῖπεν αὐτὴν δύναται· ἀλλὰ κύπτει (44) μὲν, καὶ κατηφὴς ἐστὶ, καὶ συγκέχυται, καὶ ποτινᾶται, καὶ ἀπόλωλεν ὑπὸ τοῦ κακοῦ. Ἐρωτώμενος δὲ τὸ πάθος, ἐρυθριᾷ δημοσιεύσαι τὴν συμφορὰν, ὅτι βάσκανός εἰμι καὶ πικρὸς, καὶ ἐπιτρίβει με τὰ τοῦ φίλου καλὰ, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν εὐθυμίαν ὀδύρομαι, καὶ οὐ φέρω τὴν θῆαν τῶν ἀλλοτρίων καλῶν, ἀλλὰ συμφορὰν ποιῶμαι τὴν τῶν πλησίον εὐημερίαν. Ταῦτα γὰρ ἂν εἴποι, εἰ τὰ ἀληθῆ λέγειν βούλοιο. Ἄν οὐδὲν (45) ἐξεῖπεν αἰρούμενος, ἐν τῷ βάθει κατέχει τὴν νόσον σάν.

2. Οὐκοῦν οὕτε ἱατρὸν τῆς νόσου παραλαμβάνει, οὕτε τι φάρμακον ἐξευρεῖν δύναται τοῦ πάθους ἀλεξητήριον, καίτοι πλήρεις αἱ Γραφαὶ τῶν ἱαμάτων τούτων· ἀλλὰ μίαν ἀγαμένει τοῦ κακοῦ βροτώνην, εἰ ποῦ τινα ἴδοι καταπεσόντα τῶν φθονουμένων. Οὗτος ὁρὸς τοῦ μίσους, ἄθλιον ἰδεῖν ἐκ μακαρίου τὸν βασκανούμενον, ἔλαυνον γενέσθαι τὸν ζηλωτὴν. Τότε σπένδεται, καὶ φίλος ἐστίν, ὅταν δακρύοντα ἴῃ, ὅταν πενθοῦντα θεάσῃται. Καὶ εὐθυμοῦντι μὲν οὐ συνευφραίνεται· ὀδυρομένῳ δὲ συνδακρύει. Καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου, ἐξ οἷων εἰς οἷα μεταπέπτακε, κατοικεῖται, οὐχ ὑπὸ φιλάνθρωπίας, καὶ τοῦ συμπαθὸς εἶναι, ἐξαιρῶν τῷ λόγῳ τὰ πρότερα, ἀλλ' ἵνα βαρυτέραν αὐτῷ κατασκευάσῃ τὴν συμφορὰν. Τὸ παιδίον μετὰ τὸν θάνατον ἐπαινεῖ, καὶ μυρίοις ἐγκωμίοις ἀποσεμνύνει, ὥς μὲν καλὸν ἰδεῖν, ὥς δὲ εὐμαθὲς, ὥς δὲ πρὸς πάντα εὐάριστος· οὐκ ἂν αὐτῷ περιόντι γλώσσαν εὐφημον χαρισάμενος. Ἐὰν μὲν τοι πολλοὺς ἴδῃ συντρέχοντας τῷ ἐπαινῷ, μεταβαλὼν πάλιν, βασκαίνει τῷ τεθνεῶτι. Τὸν πλοῦτον θαυμάζει μετὰ τὴν ἐκπτώσιν. Τὴν ὥραν τοῦ σώματος, ἢ τὴν

A enim rubigo ferrum, ita invidia infectam ipsam animam absumit. Imo vero quemadmodum viperas tradunt exeso materno utero nasci; ita quoque solet invidia parientem se animam vorare. Est enim invidia dolor de proximi successu felici ac prospero. Quamobrem nunquam moror, nunquam molestia deest invidenti. Estne proximi ager fertilis? vitæne commodis omnibus abundat domus? an ipsis animi oblectamentis vir non caret? Hæc omnia pabulum sunt morbi, et accessio doloris invido. Quare ab homine nudo qui ab omnibus sauciatur, nihil differt. Fortis est aliquis et robustus? bona est corporis habitudine? hæc vulnerant invidum. Alius est forma elegantiori? alia hæc est invidi plaga. Præstat animi dotibus quispiam plerisque? prudentia ac dicendi facultate spectandus est atque æmulandus? Alius dives est, atque splendide munificus in largitionibus et in stipis erogatione erga egenos, multumque ab iis quos beneficiis affecerit, laudatur? omnia hæc plagæ sunt et vulnera, medium cor ipsius percullentia. Et illud in hoc morbo gravissimum est, quod ne detegere quidem ipsum possit: sed demissis oculis, vultu tristitiam præ se ferente, confunditur, queritur, atque hac lue perit: interrogatum autem 92 de animi affectione, prodere pudet infortunium illud suum: Invidus sum et amarulentus, affligunt me amici bona: doleo de fratris lætitia, non queo aliena bona intueri: sed proximi secundam fortunam calamitatem duco. Hæc enim dicturus est, si vera loqui velit. Quorum dum nihil vult patefacere, morbum intus detinet, absumentem ejus viscera, atque corrodentem.

C ὑποσμήχουσιν αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα καὶ κατασθίουσιν. 2. Itaque neque admittit medicum morbi, neque medelam ullam hujus vitii expultricem invenire potest, quanquam Scripturæ medicamentis ejusmodi sunt refertæ: sed unicum miseræ suæ levamen exspectat, sicubi videat quempiam ex iis quibus invidet, ruentem. Hæc est odii meta, eum cui invidetur, miserum ex felici videre, et eum qui beatus habebatur, infelicem fieri. Tunc inquit scædus, et sit amicus cum viderit lacrymantem, cum lugentem conspexerit. Et vero non lætatur cum hilari, sed cum lugente lacrymatur. Atque vitæ mutationem, ex quibus in quæ exciderit, miseratur, non humanitate quapiam, nec ullo commiserationis sensu priorem statum verbis efferens, sed ut eum calamitate graviore afficiat. Laudat filium post obitum, et innumeris præconiis condecorat, quam fuerit formosus visu, quam ingeniosus, quam idoneus ad omnia; cui, dum viveret, ne verbum quidem bene ominatum dixisset. Sed si multos viderit ad laudandum concurrentes, rursus mutata sententia invidet mortuo. Miratur perditas opes. Elegantiam cor-

(41) Editi ὁ ἰδὼς. Sed in mss. non legitur articulus.

(42) Colb. tertius ἀπολείπουσι.

(43) Editi ἢ εὐεχτεῖ.

(44) Colb. primus pro κύπτει habet κρύπτεται.

(45) Editi οὐδὲν πλέον. Vox ultima in iis quos legimus codicibus non legitur; idcircoque eam delovimus.

poris aut robur, et bonam habitudinem post mortem laudat et extollit. Et in summa, eorum quæ suppetunt, inimicus est; eorum quæ perire, amicus.

3. Quid igitur hac lue exitiosius esse possit? Corruptela vitæ, pernicies naturæ, eorum quæ nobis a Deo data sunt bonorum odium, adversa Deo indoles. Quid malorum auctorem dæmonem ad bellum adversus homines tanto cum furore impulit? Nonne invidia? per quam et cum Deo ipso pugnare palam deprehensus est. Qui infensus quidem Deo erat propter munificentiam erga hominem: sed hominem, cum Deum non posset, ulciscabatur. Eadem et Cain fecisse peribitur, primus ille diaboli discipulus, edoctus ab ipso et invidiam et cædem, germana scelera, quæ et Paulus conjunxit his verbis: *Plenos invidia, homicidio*⁹⁵. Quid igitur erat quod fecit? Vidit delatum a Deo honorem, et exarsit æmulatione, occiditque honoratum, honorantem ut perstringeret. Nam cum imbecillis esset ad Deum impugnandum, in fraternam cædem animum transtulit. Fugiamus, fratres, ægritudinem ejus quæ in Deum fit pugnæ magistram, homicidii matrem, naturæ confusionem, necessitudinis ignorationem, molestiam absurdissimam. Cur afflictaris, homo nihil grave passus? quid bello petis fruentem bonis aliquibus, nihilque de tuis imminuentem? Quodsi vel beneficiis affectus indignaris, nonne palam tuis ipse commodis **93** invidet? Ejusmodi Saul erat, cui beneficiorum magnitudo bellum Davidi inferendi ansa erat et origo. Primum quidem modulatissima illa ac divina musica ab insania liberatus, conabatur accepti beneficii auctorem hasta transfigere. Deinde una cum ipso exercitu ex hostium manibus incolumis ereptus, et eo qui a Goliath inurebatur dedecore liberatus, cum tamen saltatrices quædam decemplicem partem rerum gestarum Davidi in epiniciis tribuerent, canentes, *Percussit David in decem millibus, et Saul in millibus suis*⁹⁶, ob unam hanc vocem, et ob redditum ab ipsa veritate testimonium, primum sua eum manu interimere, atque insidiis de medio tollere aggressus est: exinde Davide in fugam acto, ne sic quidem odio finem imposuit, sed postremum expeditione cum tribus electorum millibus adversus illum suscepta, deserta loca perscrutabatur⁹⁷. Quodsi fuisset belli causam interrogatus, respondisset plane viri esse beneficentiam. Ille scilicet ipso persecutionis tempore cum dormiens deprehensus fuisset, possetque ab hoste facile occidi, et cum iterum a justo qui injicere in eum manus nolebat, servatus esset incolumis⁹⁸, nequaquam flexus est hoc beneficio: sed et rursus colligebat exercitum, et rursus illum persequabatur, quoad iterum ab eodem in spelunca in-

A ρώμην καὶ τὴν εὐεξίαν μετὰ τὰς νόσους ἐπαίνει καὶ ἐξαίρει. Καὶ ὧως, ἐχθρὸς μὲν ἐστὶ τῶν παρόντων, φίλος δὲ τῶν ἀπολλυμένων.

3. Τί ἂν οὖν γένοιτο τῆς νόσου ταύτης θλεσιώτερον; Φθορὰ τῆς ζωῆς, λύμῃ τῆς φύσεως, ἐχθρὰ τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν, ἐναντίως πρὸς Θεόν. Τί τὸν ἀρχέκακον δαίμονα εἰς τὸν κατὰ ἀνθρώπων ἐξέμηνε πόλεμον; Οὐχ ὁ φθόνος; δι' οὗ καὶ θεομάχος φανερώς ἀπηλέγχθη, ἀχθόμενος μὲν Θεῷ ἐπὶ τῇ μεγαλοδωρεᾷ τῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον δὲ ἀμυνόμενος, ἐπειδὴ Θεὸν οὐκ ἠδύνατο. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα ποιῶν καὶ ὁ Κἄν δεικνύται, ὁ πρῶτος μαθητὴς τοῦ διαβόλου, καὶ φθόνον καὶ φόνον παρ' αὐτοῦ διδάσκει, τὰς ἀδελφὰς ἀνομίας, ὡς καὶ Παῦλος συνέζευξε, εἰπὼν· *Μεστοὺς φθόνου, φόνου*. Τί οὖν ἦν ὃ ἐποίησεν; Εἶδε τὴν παρὰ Θεοῦ τιμὴν, καὶ ἐξεκαύθη πρὸς ζῆλον, καὶ ἀνέβλε τὸν τιμηθέντα, ἵνα καθάρηται τοῦ τιμησαντος. Πρὸς γὰρ τὴν θεομαχίαν ἀδυνατῶν, εἰς ἀδελφοκτονίαν μετέπεσε. Φύγωμεν, ἀδελφοί, νόσον θεομαχίας, διδασκαλον, ἀνδροφονίας μητέρα, σύγχυσιν φύσεως, οἰκειότητος ἄγνοιαν, συμφορὰν ἀλογωτάτην. Τί λυπῇ, ἄνθρωπε, μὴδὲν δεῖνδον πεπονθώς; τί πολεμεῖς; τῷ ἐν ἀγαθοῖς (46) τισιν ὄντι, μὴδὲν τῶν σῶν ἐλαττώσαντι; Ἐάν δὲ διὰ καὶ εὐεργετούμενος ἀγανακτήσῃ, οὐκ ἀντικρὺς τῆς ἑαυτοῦ ὠφελείας βαρσκαίνεις; Ὅποιος ἦν ὁ Σαούλ, ὡς τῶν εὐεργεσιῶν τὰς ὑπερβολὰς ἀφορμὴν τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἐποίησάτο. Πρῶτον μὲν γὰρ, τῇ παναρμονίῳ ἐκείνῃ καὶ θεῖᾳ μουσικῇ τῆς μανίας ἀπαλλαγείς, **C** ἐπειρᾶτο δόρατι διαπεῖραι τὸν εὐεργέτην· ἔπειτα σὺν αὐτῷ τῷ στρατῷ ἐκ τῶν πολεμίων περισθεῖς, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ (47) Γολιάθ αἰσχύνῃς ἀπαλλαγείς, ὅμως ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἐπινικίοις τὸ δεκαπλάσιον τῆς τῶν συμδάντων αἰτίας τῷ Δαβὶδ ἀνέθεσαν αἱ χορεύουσαι· *Ἐκάταξε Δαβὶδ ἐν μυριάσι, καὶ Σαούλ ἐν χιλίσιν αὐτοῦ*· διὰ μίαν ταύτην φωνὴν, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ὑπέρβασαν μαρτυρίαν, πρῶτον αὐτόχειρ γενέσθαι, καὶ ἐξ ἐνέδρας ἀνελεῖν ἐπ' ἐχειρσέν· εἰτα φυγὰς καταστήσας, οὐδὲ οὕτω τὴν ἐχθρὰν ἐστῆσεν, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον ἐστρατεύσας ἐπ' αὐτὸν (48) τρισχιλίους λογάσι, τὰς ἐρημίας διηρουνᾶτο. Εἰ δὲ ἡρωτήθῃ τοῦ πολέμου τὴν πρόφασιν, εἰπὼν ἂν πάντως τὰς τοῦ ἀνδρὸς εὐποίας. Ὅς γε παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς διώξεως καθεύδων καταληφθεῖς, **D** ἔτοιμος εἰς σφαγὴν προκείμενος τῷ ἐχθρῷ, καὶ πάλιν περισθεῖς ὑπὸ τοῦ δικαίου, ἐπαγαγεῖν αὐτῷ τὰς χεῖρας φυλαξαμένου, οὐδ' ὑπὸ ταύτης τῆς εὐεργεσίας ἐκάμφθη· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐστρατολόγει, καὶ πάλιν ἐδίωκεν· ἔως, καὶ δεύτερον ἄλλως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ, τοῦ μὲν τὴν ἀρετὴν λαμπροτέραν ἀπέδειξεν, ἑαυτοῦ δὲ τὴν πονηρίαν καταφανεστέραν ἐποίησε. Δυσμεταχειριστότατον ἐχθρὰς εἶδος ὁ φθόνος. Τοὺς μὲν γὰρ ἄλλως δυσμενεῖς ἡμερωτέρους ποιοῦσιν αἱ εὐποίαι·

⁹⁵ Rom. 1, 29. ⁹⁶ I Reg. xviii, 7. ⁹⁷ I Reg. xxiv, 3. ⁹⁸ I Reg. xxvi, 7.

(46) Collb. tertius τῷ ἐπ' ἀγαθοῖς. Mox mss. aliquot ἀγανακτήσῃ... τῆς ἑαυτοῦ ὠφελείας. Editi ἀγανακτεῖς... τῇ σεαυτοῦ ὠφελείᾳ.

(47) Reg. primus καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ.

(48) Editio utraque κατ' αὐτοῦ. Veteres quinque libri ἐπ' αὐτόν, eadem plane sententia.

τὸν βάσκανον δὲ καὶ κακοήθη τὸ καλῶς παθεῖν πλέον προσερεθίζει· καὶ ὅσῳ περ ἂν μειζόνων τύχη, μειζόνως ἀγανακτεῖ καὶ ἀνίσταται. καὶ δυσχεραίνει. Πλεῖον γὰρ ἀγθεται τῇ δυνάμει τοῦ εὐεργέτου, ἢ χάριν ἔχει τοῖς ἐκ αὐτὸν γινομένοις. Ποῖον οὐ νικῶσι θηρίον τῇ χαλεπότητι τῶν τρώων; Τί τῶν ἀνημέρων οὐχ ὑπερβάλλουσιν ἀγριότητι; Οἱ κύνες τρεφόμενοι ἡμεροῦνται· οἱ λέοντες χειροῦθεις γίνονται θεραπευόμενοι· οἱ δὲ βάσκανοι ταῖς θεραπαταῖς πλέον ἐξαγριάζονται.

non superant morum acerbitate? Quas feras feritate non vincunt? Canes alimento oblato mansuescunt, leones cum curantur, tractabiles sunt: sed invidi

4. Τί τὸν γενναῖον Ἰωσήφ δοῦλον ἐποίησεν; Οὐχ ὁ φθόνος τῶν ἀδελφῶν; Ἐνθα καὶ θαυμάσαι ἀξίον τὴν ἀλογίαν τῆς νόσου. Φοβηθέντες γὰρ τῶν ὀνειράτων τὴν ἔκθασιν, δοῦλον ἐποίουν τὸν ἀδελφόν, ὡς οὐκ ἂν ποτε δοῦλον προσκυνθήντος. Καίτοι εἰ μὲν ἀληθῆ τὰ ἐνύπνια, τίς μηχανὴ μὴ οὐχὶ πάντως ἐκθῆναι τὰ προρρήθέντα; εἰ δὲ ψευδεῖς αἱ τῶν ὀνειράτων ὄψεις, ἀντὶ τίνος βασκαίνετε τῷ σφαλλόμενῳ; Νυνὶ δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας περιτρέπεται αὐτοῖς τὸ σοφόν. Δι' ὧν γὰρ ἐνόμιζον ἐμποδίζειν τῇ προρρήσει, διὰ τούτων ἐφάνησαν ὁδοποιούντες τὴν ἔκθασιν. Εἰ γὰρ μὴ ἐπράθη, οὐκ ἂν ἦλθεν εἰς Αἴγυπτον, οὐκ ἂν διὰ σωφροσύνης ταῖς ἐπιβουλαῖς τῆς ἀκολάστου γυναικὸς περιέπεσεν, οὐκ ἂν ἐβλήθη εἰς δεσμωτήριον, οὐκ ἂν ἐγένετο συνήθης τοῖς ὑπέρταις τοῦ Φαραῶ, οὐδ' ἂν συνέβαλε τὰ ὀνειράτα, ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο τῆς Αἰγύπτου, καὶ διὰ τὴν αἰτοδοεῖν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἐλθόντων προσεκυνθήθη. Μετάβα τῷ λόγῳ ἐπὶ τὸν μέγιστον φθόνον, καὶ ἐπὶ μεγίστοις συστάται, ὃς ἐκ τῆς Ἰουδαίων μανίας κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο. Διὰ τί ἐφθονεῖτο; Διὰ τὰ θαύματα. Τίνες δὲ ἦσαν αἱ θαυματουργοίαι; Σωτηρία τῶν δεομένων· ἐπεφρόντο οἱ πεινῶντες, καὶ ὁ τρέφων ἐπολεμεῖτο· ἡγείροντο οἱ νεκροί, καὶ ὁ ζωοποιῶν ἐδασκαίνετο· δαίμονες ἀπηλαύνοντο, καὶ ὁ ἐπιτάσσων ἐπεβουλεύετο· λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο, καὶ χωλοὶ περιπατοῦν, κωφοὶ ἤκουον, καὶ τυφλοὶ ἀνέβλεπον, καὶ ὁ εὐεργέτης ἐφυγαδεύετο. Καὶ τὸ τελευταῖον θανάτῳ παρέδωκαν τὸν τὴν ζωὴν χαρισάμενον, καὶ ἐμαστίζον τὸν ἐλευθερωτὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατεδίκαζον τὸν κριτὴν τοῦ κόσμου. Οὕτω μέχρι πάντων διεξῆλθε (49) τὰ τοῦ φθόνου κακά. Καὶ ἐν τούτῳ ὅπλῳ ἀπὸ καταβολῆς ἀρξάμενος κόσμου μέχρι συντελείας αἰῶνος πάντας τιτρώσκει καὶ καταβάλλει ὁ λυμεὼν τῆς ζωῆς ἡμῶν διάβολος, ὁ χαίρων (50) ἡμῶν τῇ ἀπωλείᾳ, ὁ καταπεσὼν διὰ τοῦ φθόνου, καὶ ἡμᾶς ἐαυτῷ διὰ τοῦ Ἰσοῦ πάθους συγκαταβάλλων. Σοφὸς ἄρα ἦν ὁ τῷ βασκάνῳ ἀνδρὶ μὴδὲ συνδινεῖν ἐπιτρέπων· ἀπὸ τῆς ἐν τῷ δειπνῷ συνουσίας περὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κατὰ τὸν βίον κοινωνίας διαλεγόμενος. Ὅσπερ γὰρ τὴν εὐκατάληπτον ὕλην ἐπιμελὲς ἡμῖν ὅτι πορρωτάτω τοῦ πυρὸς ἀποτίθεσθαι, οὕτω

terceptus, et ejus virtutem præsiterit illustriorem, et suam ipsius nequitiam manifestiorem reddiderit. Inmansuetissimum odii genus invidia est. Nam beneficentia cæteros quidem qui nobis alioquin infensi sunt, mitiores mansuetioresque reddit: sed collata in invidum et malignum beneficia, ipsum amplius irritant. Et quanto majora acceperit, tanto magis indignatur, doletque et stomachatur. Magis enim afficitur de potentia beneficientis, quam pro datis sibi beneficiis gratiam habet. Quam belluam non vincunt? Canes alimento oblato mansuescunt, obsequiis et officiis evadunt agrestiores.

4. Quid generosum illum Joseph redegit in servitutem? Nonne invidia fratrum? Ubi et mirari operæ pretium est morbi stultitiam. Nam veriti somniorum exitum, fratrem in servitutem addixere, quasi servus ab eis nunquam fuisset adorandus. Sed si veræ sunt somnia, qua arte fieri possit, ut non omnino eveniant prænuntiata? Sin autem falsa somniorum visa, cur invidetis aberranti? Nunc vero solers illorum consilium Dei providentia in contrarium ipsis vertitur. Quibus enim putabant se vaticinium impedituros, iisdem viam eventui stravisse comperti sunt. Etenim si venditus non fuisset, non venisset in Ægyptum, non ob pudicitiam in insidias impudicæ mulieris incidisset, non conjectus fuisset in carcerem, non familiaris evasisset ministris Pharaonis, neque somniorum fuisset conector, unde principatum Ægypti obtinuit, et a suis fratribus ob frumenti inopiam ad se convenientibus adoratus est. Transi animo ad invidiam illam maximam, maximisque in rebus sitam, quæ ex Judæorum insania contra Servatorem emersit. Cur invidebatur? Ob miracula. Quæ vero erant ea miracula? Salus egentium: nutriebantur esurientes, 94 et qui nutriebat, oppugnabatur: suscitabantur mortui, et invidiosus erat qui eos revocarat ad vitam; fugabantur dæmones, et qui eis imperabat, insidiis petebatur; leprosi mundabantur, obambulabant claudi, surdi audiebant, videbant cæci, et fugabatur qui hæc beneficia conferebat. Ac postremo morti vitæ largitorem tradiderunt, flagris cædebant hominum liberatorem, condemnabant mundi judicem. Sic invidiæ mala pertigere ad omnia. Atque unis his armis, a jactis mundi fundamentis exorsus, usque ad sæculi consummationem omnes sauciat et dejicit perditur vitæ nostræ diabolus, qui interitu nostro gaudet, qui per invidiam lapsus, nos etiam simul per idem vitium sternit. Sapiens ergo erat, qui cum invido viro ne cænare quidem sinebat, ita per cænæ consortium de omni simul vitæ societate submonens. Quemadmodum enim curæ nobis est materiam quæ facile ignem concipit, quam longissime ab igne submovere: sic operæ pretium est, quoad ejus fieri potest, amicitias ex invidorum

⁹⁴ Gen. xxxvii, 28. ⁹⁵ Prov. xxi, 6.

(49) Colb. primus πάντων διήλθεν.

(50) Colb. primus ὁ ἐπιχαίρων. Nec ita multe post

codex Combef. συγκαταβάλλοι. Alii tres mss. συγκαταβάλλων. Editi συγκαταβάλλων.

consuetudine subducere, ut extra invidiæ tela constitutumur. Neque enim fieri potest, ut aliter invidia irretiamur, nisi per familiaritatem consuetudinemque ad eam accesserimus. Etenim, juxta Salomonis sententiam, *Viro amulatio a sodali ipsius* **. Et vero sic se res habet. *Ægyptio Scythia non invidet, sed unusquisque habenti nationem eandem*; et inter nationis ejusdem incolas, ignotis non invidetur, sed familiarissimis: et inter familiares, vicinis, et eandem artem exercentibus, aut alia quavis necessitudine conjunctis, imo inter hos rursum, cœtaneis, consanguineisque, et fratribus. Et in summa, ut rubigo lues est frumenti propria; sic invidia amicitiae morbus. Illud tamen in hoc malo laudare quis poterit, quod quanto vehementius cietur, tanto homini qui eo laborat, gravius est. Quemadmodum enim jacula ingenti vi emissa, ubi in quidpiam durum ac renitens inciderint, revertuntur in jaculatorem; ita quoque invidiæ motus nihil lædentes eum cui invidetur, plagæ sunt invidentis. Quis enim, quod se angoribus dedat, bona proximi unquam imminuit? Sed mœrore contabescens, se ipse conficit. Jam vero qui invidiæ morbo laborant, ipsis etiam venenatis bestiis existimantur exitiosiores esse: siquidem illæ vulnere inflicto immittunt virus, et commorsa pars paulatim putredine exeditur. Invidos vero putant quidam vel solis oculis labem inferre, adeo ut corpora bona habitudine prædita, et ex ætatis vigore maxime efflorescentia, per eorum invidiam tabescant, concidantque confestim moles omnis, exitioso quodam quasi fluente ex invidorum oculis diffuente, et labefaciente atque corrumpente. Ego tamen hanc fabulam rejicio ut popularem, utque ab aniculis introductam in mulierum cœtum: sed illud dico, dæmones boni 95 cujusvis osiores, ubi voluntates sibi familiares ac necessitudine conjunctas reperiant, modis omnibus uti eis ad suum arbitrium, sic ut ipsos etiam invidorum oculos adhibeat suæ voluntatis ministros. Itane vero non horres teipsum exitiosum dæmonis administrum constituere, sed vitium admittis, quo eorum qui te injuria nulla affecere, futurus sis inimicus, imo hostis Dei, qui bonus est, et omnis invidiæ expers?

5. Fugiamus vitium intolerabile. Serpentis est documentum, dæmonum inventum, satio inimici, arrhabo supplicii, pietatis impedimentum, via ad gehennam, privatio regni. Cæterum invidi vel ipsa facie manifesto agnoscuntur. His oculi sunt aridi et obscuri, gena demissa, supercilium contractum,

** Eccl. iv, 4.

(51) Quod ait Basiliius, *vicinos vicinis, familiares familiaribus invidere*, ejus non dissimilia apud Hesiodum in Operib. inveniri notavit Duceus.

(52) Reg. primus et alii ceteri oisiois.

(53) Idem codex et alii ceteri oisiois. Alii duo mss. et editi prædicant.

(54) Antiqui duo libri βλάθων ἐμβάλλειν.

A χρῆ, καθ' ὅσον οἶόν τε, τῆς τῶν βασκανῶν οὐκίλλας τὰς φιλάς ἀπάγειν, ἐξω τῶν τοῦ φθόνου βελῶν ἐαυτοὺς ποιοῦντας. Οὐδὲ γὰρ ἄλλως δυνατόν συμπλακῆναι τῷ φθόνῳ, μὴ δι' οὐκείότητος αὐτῷ προσεγγίσαντα. Ἐπειπερ κατὰ τὸν Σολομῶντος λόγον, *τῷ ἀνδρὶ ὁ ζῆλος παρὰ τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ*. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. (51) Οὐκί τῷ Αἰγυπτίῳ βασκαίνει ὁ Σκύθης, ἀλλὰ τῷ ὁμοεθνείῳ ἔκαστος (52)· καὶ ἐν τῷ ὁμοεθνείῳ μέντοι οὐ τοῖς ἀγνωστομένοις φθονεῖ, ἀλλὰ τοῖς συνηθεστάτοις· καὶ τῶν συνηθῶν τοῖς γείτοσι καὶ ὁμοτέχνῳις, καὶ τοῖς ἄλλοις οἰκείοις (53)· καὶ τούτοις πάλιν, ἡλικιώταις καὶ συγγενέσι καὶ ἀδελφοῖς. Καὶ ὅλως, ὥσπερ ἡ ἐρυσίθη ἰδίον ἐστὶ τοῦ σίτου νόσημα, οὕτως ὁ φθόνος φιλάς ἐστὶν ἀρρώστημα. Ἐκείνῳ γε μὴν καὶ ἐπαινέσειε τις τοῦ κακοῦ, ὅτι ὥσπερ ἂν σφοδρότερος κινήθῃ, τοσοῦτον χαλεπώτερός ἐστι τῷ κεκτημένῳ. Ὡς περ γὰρ τῶν βελῶν τὰ βιαιῶς φερόμενα, ἐπειδὴν καρτερῷ τινι καὶ ἀντιτύπῳ προσπέσῃ, ἐπὶ τὸν προέμενον (54) ἐπανερχεται· οὕτω καὶ τὰ τοῦ φθόνου κινήματα, οὐδὲν λυπούντα τὸν βασκανιόμενον, αὐτοῦ πληγαὶ γίνονται· τοῦ βασκανίου. Τίς γὰρ λυπούμενος ἡλάττωσε ποτε τὰ τοῦ πλησίον καλά; Ἐαυτὸν μέντοι προσανάλωσε ταῖς λύπαις κατατηχόμενος. Ἡδὲ καὶ τῶν ἰσοδύναμων αὐτῶν ἀλεθριώτεροι εἶναι οἱ νοσοῦντες τὴν βασκανίαν ὁπνέονται· ἔπειτα τὰ μὲν διὰ πληγῆς ἐνίησι τὸν ἴδον, καὶ κατὰ μικρὸν σηπεδοῖσι τὸ δηχθὲν ἐπινέμεται· τοὺς δὲ φθονεροὺς τινες οἶονται καὶ δι' ὀφθαλμῶν μόνων τὴν βλάβην ἐπιβάλλειν (54)· ὥστε τὰ εὐακτικά σώματα, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς εἰς τὴν ἀκραν ὥραν ὑπερανθήσαντα, τήκεσθαι παρ' αὐτῶν καταβασκαίνόμενα, καὶ ὅλον ἀθρόως συναναιρεῖσθαι (55) τὸν ὄγκον, οἷον βρύματός τινος ὀλεθρίου ἐκ τῶν φθονερῶν ὀφθαλμῶν ἀπορρέοντος, καὶ λυμαινομένου καὶ διαφθείροντος. Ἐγὼ δὲ τοῦτον μὲν τὸν λόγον ἀποπέμπομαι, ὥς δημῶδη καὶ τῇ γυναικωνίτιδι παρεισαχθέντα ὑπὸ γραϊδίων· ἐκεῖνο δὲ φημι, ὅτι οἱ μισόκαλοι δαίμονες, ἐπειδὴν οἰκείας ἑαυτοῖς εὐρωσι προαιρέσεις, παντοίως αὐταῖς πρὸς τὸ ἴδιον ἀποκχερῆναι βούλημα· ὥστε καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν βασκανῶν εἰς ὑπερβολὴν χρῆσθαι (56) τοῦ ἰδίου θελήματος. Εἴτα οὐ φρίσσεις ὑπὲρ τὴν σεαυτὸν πόνον δαίμονος ὀλεθρίου, ἀλλ' ὑποδέχῃ κακὸν, δι' οὗ ἔχθρος μὲν γενήσῃ τῶν μηδὲν ἀδικούντων, ἐχθρὸς δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀφρόνου;

D 5. Φύγωμεν κακὸν ἀφόρητον. Ὁφείδει δὲ δίκην, δαίμονων εὐρημα, ἐχθροῦ ἐπιστορὰ, ἀρραβὼν κολάσεως, ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γένναν, στέρησις βασιλείας. Ἀλλοι δὲ πῶς καὶ αὐτῷ τῷ προσώπῳ (57) τυγχάνουσιν οἱ φθονοῦντες. Ὅμμα τούτοις ξηρὸν καὶ ἀλαμπές, παρειαὶ κατηφῆς, ὄφρως συμπε-

(55) In duobus mss. scriptum invenimus ἀθρόως συναναιρεῖσθαι. Aliquanto post Reg. primus δημῶδη καὶ γυναικῶδη.

(56) Colb. tertius χρῆσθαι.

(57) Editi et Reg. tertius αὐτῷ τῷ προσώπῳ. At mss. Combesiani uno verbo αὐτοπροσώπως. Nec ita multo post Reg. primus παρειαὶ κατηφῆς.

πιτωκία, ἡ ψυχὴ τῷ πάθει συγκεχυμένη, τὸ τῆς ἀληθείας κριτήριον ἐπὶ τῶν πραγμάτων οὐκ ἔχουσα. Οὐ πρᾶξις κατ' ἀρετὴν ἐπαινετὴ παρ' ἑκαίνοις, οὐ λόγου δύναμις σεμνότητι κεκοσμημένη καὶ χάρισιν, οὐκ ἄλλο τι τῶν ζηλωτῶν καὶ περιδλεπτῶν οὐδέν. Ὡς περ δὲ οἱ γῦπες πρὸς τὰ δυσώδη φέρονται, πολλοὺς μὲν λειμῶνας, πολλοὺς δὲ ἡδεῖς καὶ εὐώδεις τόπους ὑπεριπτάμενοι· καὶ αἱ μυῖαι τὸ μὲν ὑγιεινὸν παρατρέγουσι, πρὸς δὲ τὸ ἐλκος ἐπείγονται· οὕτως οἱ βάσκανοι τὰς μὲν τοῦ βίου λαμπρότητας καὶ τὰ μεγέθη τῶν κατορθουμένων οὐδὲ προσδλέπουσι, τοὺς δὲ σοθροὺς ἐπιτίθενται· κἂν τι προσπαῖσαι συμβῇ, οἷα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα, τοῦτο δημοσιεύουσι, καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς ἀνδρας γνωρίζειν βούλονται· ὥς περ οἱ (58) πονηροὶ τῶν ζωγράφων ἀπὸ τῆς ἐνδιαστροφῆς βινός, ἢ ἀπὸ τινος οὐλῆς ἢ κολοώματος, ἐκ φύσεως ἢ ἐκ πάθους ἐπισυμβάντος, τὰς μορφὰς τῶν γραφομένων ἀποσημαίνοντες. Δεινὸν δὲ ταῖς εἰς τὸ χεῖρὸν παρατροπαῖς τὸ ἐπαινετὸν διαπτύσαι, καὶ ἐκ τῆς γείτονος κακίας τὴν ἀρετὴν διαβαλεῖν. Θρασὺν μὲν γὰρ λέγουσι τὸν ἀνδρεῖον, ἀνάλητον δὲ τὸν σώφρονα· τὸν δίκαιον ἀπηνῆ· κακούργον τὸν φρόνιμον. Καὶ τὸν μεγαλοπρεπεῖ μὲν ὡς βάνανσον (59) διαβάλλουσι, τὸν ἐλευθέριον δὲ ὡς ἄστυον· πάλιν τὸν οἰκονομικὸν φειδωλόν. Καὶ ὅλως, πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς εἶδη οὐκ ἀπορεῖ παρ' αὐτοῖς ὀνόματος ἐκ τῆς ἀντικειμένης κακίας μετενεχθέντος. Τί οὖν; ἐν τῇ κατηγορίᾳ (60) τοῦ κακοῦ τὸν λόγον στήσομεν; Ἀλλὰ τοῦτο ὥς περ ἡμῶς τί (61) ἐστὶ τῆς λατρείας. Τὸ μὲν γὰρ δεῖξαι τῷ κάμνοντι τῆς νόσου τὸ μέγεθος, ὥστε ἀλῆαν ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ κακοῦ τὴν φροντίδα, οὐκ ἀχρηστον· τὸ δὲ ἀκρι τοῦτου καταλιπεῖν, μὴ πρὸς τὴν ὑγίειαν χειραγωγῆσαντα, οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ ἐκδοτὸν ἀφείναι τῇ ἀρρώστῳ τὸν κάμνοντα. Τί οὖν; πῶς ἂν μὴ πάθοιμεν ἐξ ἀρχῆς τὴν νόσον, ἢ ὑπαχθέντες ἐκφύγοιμεν; Εἰ πρῶτον μὲν μηδὲν μέγα, μηδὲ ὑπερφρεῖς τῶν ἀνθρωπίνων κρίνοιμεν (62)· μὴ εὐπορίαν τὴν ἐν ἀνθρώποις· μὴ δόξαν τὴν ἀπανθοῦσαν (63)· μὴ σώματος εὐεξίαν. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς παρερχομένοις ὀριζόμεθα εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἐπὶ αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ ἀληθινῶν μετουσίαν κεκλήμεθα. Ὅστε οἱ πλουτῶν οὕτω ζηλωτὸς ἐστὶ διὰ τὸν πλοῦτον· οὐχ ὁ δυνάστης διὰ τὸν ὄγκον τοῦ ἀξιώματος, οὐχ ὁ ἰσχυρὸς διὰ τὴν βώμην τοῦ σώματος, οὐχ ὁ σοφὸς διὰ τὴν τοῦ λόγου περιουσίαν. Ὅργανα γάρ ἐστι ταῦτα τῆς ἀρετῆς τοῖς καλῶς κεχρημένοις, οὐκ αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα τὸ μακάριον. Ὁ μὲν οὖν κακῶς αὐτοῖς κεχρημένος, ἐλεεινός, ὡς ὁ τῷ ξίρει, ὃ ἔλαβε πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἄμυναν, τοῦτω ἐκουσίως ἑαυτὸν κατατιτρώσκειν· εἰ

A animus turbulento affectu perturbatus, carens in rebus veritatis iudicio. Neque vero laudabile fuerit apud illos ullum virtutis opus, neque dicendi facultas licet gravitate ac gratia ornata, neque quidquam aliud ex iis quae optanda sunt et spectanda. Quemadmodum autem vultures prata multa, multaue loca amœna et odorata prætervolantes, feruntur ad graveolentia; et quemadmodum muscæ quod sanum est prætereuntes, ad ulcera properant: ita invidi vitæ splendorem, et recte factorum magnitudinem ne aspiciunt quidem, sed in marcida et putrida irruunt; et si in aliquo erratum sit (cujusmodi sunt res hominum non paucæ), idipsum divulgant, et ex his viros fieri notos volunt; non secus ac mali pictores, qui ex distorto naso, aut ab aliquo tubere, aut mutilatione natura seu casu facta picturarum suarum formas insigniunt effinguntque. Ad hæc periti sunt rem laudabilem in pejus detortam despuendi, exque vicino vitio virtutem calumniandi. Fortem enim dicunt audacem et temerarium; temperantem, stupidum; justum, crudelem; prudentem, fraudulentum. Et magnificum quidem traducunt velut ineptos sumptus facientem; liberalem, velut prodigum; rursus peritum rei familiaris administratorem, parcum; denique quodlibet virtutis genus apud ipsos nomen obtinet ab opposito vitio mutuatum. Quid igitur? in accusatione hujus vitii orationem sistam? Sed hæc est velut dimidia curationis pars. Nam ostendere ægroto morbi magnitudinem, ut dignam curam suscipiat fugandi mali, non fuerit inutile: sed eum neeum ad sanitatem perductum hic derelinquere, nihil aliud est nisi ægrotantem morbo deditum et desperatum dimittere. Quid igitur? qui fieri poterit ut morbum hunc aut initio non contrahamus, aut eo correpti, caveamus? Primum quidem si nihil magnum, nihil eximium in rebus humanis putaverimus, non humanas opes, non gloriam marcescentem, non corporis bonam habitudinem. Neque enim in fluxis rebus ac caducis summum bonum constituimus: sed sumus **96** ad æternorum verorumque bonorum participationem vocati. Quare dives nondum beatus habendus est ob divitias: non potens propter auctoritatis dignitatisque amplitudinem: non fortis propter corporis robur: non sapiens ob eximiam dicendi facultatem. Hæc enim virtutis instrumenta sunt iis qui recte utuntur, non autem ipsa in seipsis felicitatem continent. Quisquis igitur male eis utitur, miserabilis est, non aliter quam qui accepto ad hostes ulciscendos gladio, semetipsum sua sponte et voluntate

(58) Reg. primus ὥς περ γὰρ οἱ. Aliquanto post Colb. primus ἀποσημαίνονται. Reg. primus ἐπισημαίνοντες.

(59) Vocem βάνανσον aliter ab aliis interpretibus reddi notat vir eruditissimus Ducaeus, sic ut alii eam accipiant pro inepte magnifico, alii pro arroganti, alii pro profuso, alii alio modo.

(60) Ejus loci hæc est sententia, Satis non esse, si Invidiæ morbus reprehendatur.

(61) Editi ἡμῶς τῆς. At mss. uti in contextu.

¶ (62) Editi τι κρίνοιμεν. Sed voculam τι, quæ in mss. non legitur, delendam censuimus. In mss. Combessianis post verbum κρίνοιμεν legitur ποτὶ.

(63) Illud, δόξαν τὴν ἀπανθοῦσαν, ita interpretatus est Combessius: *florantem gloriam*; sed ἀπανθοῦσαν, ut vel ex lexicis constat, non est *florere*: imo potius est *deflorescere* et *marcescere*. Docet igitur Basilius nihil caducum magni faciendum esse, non opes humanas, non gloriam marcescentem, nec alia ejusdem generis.

sauciat. Quod si bene et juxta rectam rationem praesentia tractet, sitque dispensator honorum a Deo collatorum, nec ea, suis ipsius commodis ac voluptati inserviturus, congerat, laude et amore dignus est ob dilectionem in fratres suam, et ob liberalem ac beneficam indolem. Rursus aliquis praestat prudentia, estque cohonestatus facultate loquendi de Deo, et explanator est sacrorum eloquiorum, huic ne invidias; neque velis ut taceat unquam sacram Scripturarum interpres, quod hinc, Spiritu dante, commendationem aliquam laudemque ab audientibus consequatur. Tuum enim est bonum, et tibi missum est per fratrem doctrinae munus, si modo suscipere velis. Adhuc, fontem scaturientem obturat nemo, nec quisquam est, qui sole illucescente obelet oculos, aut conspicientibus invidet: sed precatur ut sibi quoque liceat his uti. Atque adeo cur spirituali sermone in Ecclesia scaturiente, pioque corde ex Spiritus donis se in modum fontis effundente, non praebes aures cum letitia? quid grato animo non capis utilitatem? Imo te plausus pungit audientium, vellesque neque esse qui utilitatem perciperet, neque qui laudaret. Quam haec habitura sunt excusationem apud cordium nostrorum judicem? Igitur animae bonum natura bonum esse putandum est. At vero eum qui divitiis affluit, et ob potentiam et corporis bonam habitudinem magnam quiddam sapit, atque his quae habet probe utitur, diligere par est et observare, ut communibus vitae instrumentis instructum, si modo haec ex recta ratione dispenset: ita ut pecuniarum erogatione liberalis sit in egenos, infirmisque det operam corpore, ac totam reliquam suppellectilem non magis suam esse ducat quam alterius cuiusvis indigentis. Contra, hominem qui non ita erga haec affectus est, miserum potius quam invidia dignum existimare convenit, quod ad hoc ut malus sit habet occasiones majores. Hoc est enim cum majori apparatu ac labore perire. Etenim si divitiarum adminicula sunt ad injustitiam, miserabilis est dives; sin autem inserviunt virtuti excolendae, nullus est locus invidiae, cum earum **97** communis utilitas omnibus proponatur, nisi quis forte tanta sit malignitate, ut etiam sibi ipse bona invidet. Et uno verbo, mente supra res humanas evecta, atque ad verum et laudabile bonum intentis oculis, multum abfuerit ut quidquam periturarum ac terrenarum rerum beatum ac invidendum iudices. Nam fieri non potest ut is qui ita animatus est, nec res mundanas tanquam eximias admiratur, unquam invi-

A δὲ καλῶς καὶ κατὰ τὸν ὁρθὸν λόγον τὰ παρόντα μεταχειρίζεται, καὶ οἰκονόμος ἐστὶ τῶν παρὰ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἰδίαν ἀπόλαυσιν θησαυρίζει, ἐπαινεῖσθαι καὶ ἀγαπᾶσθαι δίκαιός ἐστι διὰ τὸ φιλάδελφον καὶ κοινωνικὸν τοῦ τρόπου. Πάλιν φρονήσει τις διαφέρει, καὶ λόγῳ Θεοῦ τετιμῆται, καὶ ἐξηγητὴς ἐστὶν ἱερῶν λογίων (64)· μὴ φθονήσης τῷ τοιοῦτῳ, μηδὲ βουληθῆς ποτε σιωπῆσαι τὸν τῶν ἱερῶν ὑποφήτην, εἰ τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι ἀποδοχὴ τις καὶ ἐπαινος ἐκ τῶν ἀκούοντων ἀκολουθεῖ. Σὺν γάρ ἐστι τὸ ἀγαθόν, καὶ σοὶ ἐπιμνηθὴ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς διδασκαλίας τὸ δῶρον, ἐὰν ὑποδέξασθαι θέλῃς. Εἴτα, πηγὴν μὲν βρούσαν οὐδεὶς ἐμφράσσει· καὶ ἡλίου λάμποντος οὐδεὶς τὰς ὄψεις ἐπικαλύπτει, οὐδὲ βασκαίνει ἐκείνους (65), ἀλλ' αὐτῷ συνεύχεται τὴν ἀπόλαυσιν· λόγου δὲ πνευματικοῦ ἐν Ἐκκλησίᾳ βρούστος, καὶ καρδίας εὐσεβοῦς ἐκ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος πηγάζουσας, οὐχ ὑπέχεις τὰς ἀκοὰς μετ' εὐφροσύνης; οὐκ εὐχαρίστως ὑποδέχῃ (66) τὴν ὠφέλειαν; Ἀλλὰ δάκνει σε ὁ κρότος τῶν ἀκούοντων, καὶ ἐδουλήθης ἂν μήτε τὸν ὠφελοῦμενον εἶναι, μήτε τὸν ἐπαινοῦντα. Τίνα ταῦτα ἀπολογίαν ἔχει ἐπὶ τοῦ κριτοῦ τῶν καρδιῶν ἡμῶν; Φύσει μὲν οὖν εἶναι καλὸν ἡγεῖσθαι χρητὸς τῆς ψυχῆς ἀγαθόν· τὸν δὲ ὑπερανθούντα τῷ πλούτῳ, καὶ δυναστείᾳ μέγα φρονούντα (67), καὶ εὐεξία σώματος, καὶ καλῶς μὲν κεχρημένον οἷς ἔχει, ἀγαπᾶν καὶ περιέπειν, ὡς κοινὰ τὰ τοῦ βίου ἔργα κακῆς ἐκτελεσθέντα, εἴπερ δὴ ταῦτα (68) κατὰ τὸν ὁρθὸν λόγον μεταχειρίζοιτο· ὡς τῇ μὲν τῶν χρημάτων χορηγία ἀφθονος εἶναι τοῖς δεομένοις, τῷ σώματι δὲ ὑπηρεσίαν παρέχειν τοῖς ἀσθενούσι· πᾶσαν δὲ τὴν λοιπὴν περιουσίαν οὐ μᾶλλον αὐτοῦ νομίζειν, ἢ καὶ οὐτινοσούντων τῶν ἐπιδεομένων· τὸν δὲ μὴ οὕτω πρὸς ταῦτα διακείμενον ὀλίγον τίθεσθαι μᾶλλον ἢ ἐπιφθονον· εἰ μείζονας ἔχει (69) πρὸς τὸ κακὸς εἶναι τὰς ἀφορμὰς. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἐκ πλείονος τῆς παρασκευῆς καὶ πραγματείας ἀπόλλυσθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἐφρόδιον πρὸς ἀδικίαν ὁ πλούτος, ἔλεινός ἐστι πλουτῶν· εἰ δὲ ὑπηρεσία πρὸς ἀρετὴν, οὐκ ἔχει χώραν ἡ βασκανία, κοινής τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας ἅπασι προκειμένης· πλὴν εἰ μή τις ἄρα τῇ περιουσίᾳ τῆς πονηρίας καὶ αὐτῷ βασκαίνει τῶν ἀγαθῶν. Ὅπως δὲ, ὑπερχύψας τῷ λογισμῷ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ πρὸς τὸ θνῆτος καλὸν καὶ ἐπαινετὸν ἀπιδῶν, πολλοῦ ἂν τι δέοις (70) τῶν φθαρτῶν καὶ γήινων μακαριστῶν (71) κρῖναι καὶ ζηλωτῶν. Οὕτω δὲ ἔχοντι, καὶ μὴ ὡς ἐπὶ μεγάλοις ἐκτεπληγμένῳ τοῖς κοσμοκοῖς, ἀμήχανόν ποτε παραγενέσθαι τὸν φθόνον. Εἰ δὲ πάντως δόξης ἐπιθυμεῖς, καὶ βούλει τῶν πολλῶν ὑπερβαίνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνέχῃ δεύτερος

(64) Reg. primus ἐστὶ τῶν θείων λογ. Editi ἐστὶν ἱερῶν λογίων: pro qua ultima voce alii duo mss. habent λόγων.

(65) Illud, οὐδὲ βασκαίνει ἐκείνους, neque illis invidet, subobscurum videri potest: sed quisquis hunc locum paulo attentius legerit, facile intelliget hoc dici a Basilio, neminem invidere iis qui solem conspiciunt.

(66) Reg. primus εὐχαρίστως δέχῃ.

(67) Colb. tertius μεγαλοφρονούντα.

(68) Editi εἴπερ δὴ αὐτά. At mss. εἴπερ δὴ ταῦτα. Haud longe editi ἀφθονος εἶναι. Veteres quinque libri ἀφθονος. Subinde unus mss. τῶν δεομένων τὸν δέ.

(69) Antiqui duo libri ἔχοι.

(70) Cod. 476 πολλοῦ ἂν δέχοι. Coisl. 230 πολλοὺς ἂν δέοις. Scripsi πολλοῦ ἂν τι δέοις, pro vitio Garneriano πολλοῦ ἀντι δέοις.

(71) Cave imiteris interpretem veterem, qui voces μακαριστῶν et ζηλωτῶν de personis accepit.

εἶναι (ἔστι γὰρ οὖν δὴ καὶ τοῦτο πρὸς τὸ φθονεῖν ἀφορμή), οὐ δὲ ἐπὶ τὴν κτῆσιν τῆς ἀρετῆς, ὥστε τι ρεῦμα, μετὰ τῆς σεαυτοῦ (72) τὸ φιλότιμον. Μὴ γὰρ πάντως πλουτεῖν ἐκ παντὸς τρόπου βούλου, μηδὲ εὐδοκίμος εἶναι ἐκ τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων. Οὐ γὰρ ἐπὶ σοὶ ταῦτα· ἀλλὰ δίκαιος ἔσο, καὶ σώφρων, καὶ φρόνιμος, καὶ ἀνδρεῖος, καὶ ὑπομονητικὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας παθήμασιν. Οὕτω γὰρ καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ ἐπὶ μελίσσοις ἀγαθοῖς μελίσσονα ἔξεις τὴν περιφάνειαν. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἐφ' ἡμῖν, καὶ δυνατὴ κτηθῆναι τῷ φιλοπόνη· ἡ δὲ τῶν χρημάτων περιβολή, καὶ ὥρα σώματος, καὶ γυμνασίου, οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Εἰ τοίνυν καὶ μελίσσον ἀγαθὸν ἡ ἀρετὴ καὶ διαρκέστερον, καὶ ὁμολογουμένην παρὰ πάντων ἔχουσα τὴν προτίμησιν, ταύτην ἡμῖν διωκτέον· ἦν ἐγγενέσθαι τῇ ψυχῇ, ἀπὸ τε τῶν ἄλλων παθῶν καὶ μάλιστα δὴ πάντων (73) ἀπὸ τῆς βασκανίας μὴ καταρευσθῆναι, ἀμύχανον.

6. Οὐχ ὁρᾷς ἡλίκων κακὴν ἢ ὑπόκρισις; Καὶ αὕτη καρπὸς ἔστι τοῦ φθόνου. Τὸ γὰρ διπλοῦν τοῦ φθόνου ἐκ φθόνου μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις ἐγγίνεται, ὅταν, τὸ μῖσος ἐν τῷ βάθει κατέχοντες, ἀγάπῃ δεικνύωσι (74) κατακεχωσμένην τὴν ἐπιφάνειαν· κατὰ τὰς ὑφάλους πέτρας, αἷ, βραχεῖ ὕδατι καλυπτόμεναι, κακὴν ἀπροόρατον τοῖς ἀφύλακτοις γίνονται. Εἰ τοίνυν καὶ θάνατος ἡμῖν ἐκείθεν ὥστερ ἐκ πηγῆς ἐπεβρύχ, ἀγαθῶν ἐκπτώσις, Θεοῦ ἀλλοτριώσις, θεσμῶν σύγχυσις, καὶ ἀνατροπὴ πάντων ὁμοῦ τῶν κατὰ τὸν βίον καλῶν· πεισθώμεν τῷ Ἀποστόλῳ, καὶ Μὴ γενώμεθα κερδοῖσι, ἀλλήλους προκαλούμενοι (75), ἀλλήλους φθονοῦντες· ἀλλὰ μάλλον χρηστοί, εὐσεβῆ, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ὡς καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο ἡμῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ· σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA II' (76).

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν (77).

1. Ἀγαθὸς ὁ τῆς εὐπειθείας μισθός. Ὑπακούσωμεν τοίνυν χρηστῷ Πατρὶ, προβάλλοντι ἡμῖν ἀγωνίσματα ἐκ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος· ὅς κατὰ τοὺς ἐμπείρους τῶν θηρευτῶν ἐν δυσβάτοις χωρίοις, οἷον σκύλακος τινος, τὴν πείραν τοῦ δρόμου λαμβάνειν βούλεται. Προέβαλε δὲ ἡμῖν εἰς ἐξήγησιν τὸ προομιον τῶν Παροιμιῶν. Ὅπως δὲ δυσθῆρατος τῆς λέ-

⁷² Galat. v. 26. ⁷³ Ephes. iv. 32.

(72) Reg. primus μετὰ τῆς σεαυτοῦ.

(73) Colb. primus μάλιστα γὰρ πάντων.

(74) Antiqui duo libri δεικνύουσι.

(75) Reg. primus ἀλλήλους παρακαλοῦμενοι. Editi ἀλλήλους φθονοῦντες. At mss. tres ἀλλήλους. In fine orationis sic hic habet Reg. secundus: Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

(76) In quodam codice Colbertino, numero 499, scholium notatu dignissimum invenimus. Primum in ima marginis parte ita legitur, σχολιον; deinde sequitur: Οὕτως ὁ λόγος ἐρρήθη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἁγίου Μελετίου, αὐτοῦ προτρέψαντος· ἔτι τοῦ ἁγίου.

A dia obnoxius sit. Quodsi omnino gloriae cupidus es, visque magis quam vulgus clarescere, ob idque, secundo loco esse non sustines; nam hæc est quoque occasio invidendi: tu igitur studium tuum velut fluentum quoddam converte ad virtutem acquirendam. Absit enim omnino ut ullo modo velis ditescere, laudemque ex mundanis rebus quaerere! Non enim in te ista sunt sita: sed justus sis, et temperans, et prudens, et fortis, et in susceptis pro pietate laboribus patiens. Ita enim et tibi ipse comparabis salutem, et ob bona majora maiorem claritatem consequere. Nam penes nos est virtus, et a studioso potest acquiri: contra, divitiarum copia, elegantia corporis, et dignitatum amplitudo in nostra non sunt potestate. Si igitur virtus et majus bonum sit et perennius, atque confitentibus omnibus, majori in pretio habeatur, ea nobis persequenda est: quæ nisi cum a reliquis vitilis, tum maxime non potest.

6. Annon vides quantum malum hypoerisis sit? Et hæc invidiæ fructus est. Nam invidia maxime animum duplicem indit hominibus, quoniam cum odio intus detento, superficiem quamdam colore ac specie charitatis obductam ostendunt, non aliter atque latentes in mari scopuli, qui modica aqua contacti, improvisum malum incantis inferunt. Itaque si illinc quasi ex fonte emanat in nos mors, honorum jactura, abalienatio a Deo, legum confusio, et omnium simul bonorum ad vitam pertinentium eversio, morem geramus Apostolo, et Ne efficiamur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes⁷¹; sed potius Benigni, misericordes, donantes nobismetipsis, sicut et Deus donavit nobis⁷², in Christo Jesu Domino nostro, quocum sit gloria Patri una cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XII.

In principium Proverborum.

1. Eximia est obedientiæ merces. Obediamus igitur benigno Patri, certamina nobis atque exercitia ex Spiritus oraculis proponenti: qui more peritorum venatorum in locis difficilem aditum habentibus, vult quasi catuli alicujus cursum experiri. Proverbiorum autem principium nobis proposuit exponendum. Quam autem horum verborum intelligend-

Βασιλείου διακόνου ὄντος. Hic sermo dictus est coram sancto Meletio, ipsius hortatu, cum sanctus Basilii adhuc diaconus esset. Ejus autem scholii auctoritas eo major videri debet, quod codex Colbertinus, ut in fine libri notatur, decimo sæculo scriptus sit, anno videlicet 971. Nolim tamen propterea statim credas Basilium diaconum fuisse, cum dubia res sit et incerta. De his fusius in Vita Basilii.

(77) Veterem translationem Rufini habes infra, tomus hujus p. 730.

tia capto difficilis sit, cuilibet vel paululum attendenti perspectum est. Verumtamen sine mora et cunctatione oportet rem aggredi, spe in Domino collocata, qui pastoris precibus dabit nobis sermonem in apertione oris nostri⁸³. Non amplius tres sapientissimi Salomonis libros novimus, Proverbiorum, Ecclesiastæ et Cantici canticorum, unumquemque ad proprium scopum spectantem, quamquam omnes **96** ad hominum utilitatem conscripti sunt. Proverbium enim morum est institutio, et correctio affectuum; et in summa, vitæ est disciplina, eorum quæ agenda sunt, præceptiones sanas ac cordatas complectens. Ecclesiastæ vero physiologiam attingit, nobisque eorum quæ in hoc mundo sunt vanitatem patefacit; ut ne putemus res fluxas expetendas esse, aut animi curas in res futes insumendas. Canticum autem canticorum modum ostendit animarum perficiendarum. Continet namque sponsæ et sponsi concordiam, hoc est, animæ cum Deo Verbo familiaritatem ac consuetudinem. Sed ad propositum revertamur.

2. Proverbia Salomonis filii David, qui regnavit in Israel⁸⁴. Proverbiorum nomen ab externis de sermonibus vulgarioribus usurpatum est, et de iis quæ in viis ut plurimum dicuntur. Nam apud ipsos οἶμος; via dicitur; unde etiam *paræmiam* definiunt, verbum triviale vulgi usu tritum, et quod a paucis ad plura similia transferri potest. Apud nos vero *paræmia* est sermo utilis, cum temperata obscuritate expressus, secundum ipsam litteram multum complectens utilitatis, et multum intus intelligentiæ occultans. Unde etiam Dominus, *Hæc, inquit, in paræmiis vobis locutus sum. Venit hora, cum jam non in paræmiis, sed palam loquar vobis*⁸⁵; quod sermo qui in *paræmiam* cessit, sensum apertum et vulgo notum non habet, sed oblique intelligentiam suam indicat sagacioribus. *Paræmia* itaque Salomonis, hoc est, sermones exhortatorii, ad omne vitæ genus ac institutum utiles. Apposuit autem nomen scriptoris, ut personæ claritate alliceret auditorem. Nam auctoritas docentis et dignitas, ut sermonem efficit receptum facilem, iis attentiores discipulos reddit. Sunt igitur *paræmiæ* Salomonis, Salomonis illius ad quem dixit Dominus: *Ecce dedi tibi cor prudens et sapiens: sicut tu, non fuit ante te: et post te non exsurgit similis tibi*⁸⁶. Accursus: *Deiit Dominus sapientiam et prudentiam Sa-*

A ξως ταύτης ὁ νοῦς, παντὶ γινώριμον τῷ καὶ μικρὸν (78) ἐπιστήσαντι. Πλὴν οὐκ ἀποκητέον πρὸς τὴν ἐγγείρησιν, τὴν ἐλπίδα θεμένους ἐπὶ τὸν Κύριον, ὅς, διὰ τῶν προσευχῶν τοῦ ποιμένου, δώσει λόγον ἡμῖν ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν. Τρεῖς τὰς πάσας ἔγνωμεν πραγματείας τοῦ σοφωτάτου Σολομώντος· τὴν τε τῶν Παροιμιῶν τούτων, καὶ τὴν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, καὶ τὴν τοῦ Ἀσματος τῶν ἁσμάτων· ἐκάστην πρὸς ἴδιον σκοπὸν συντάταγμένην· πᾶσαι μέντοι ἐπ' ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων ἐγράφησαν. Ἡ μὲν γὰρ Παροιμία παιδευσὶς ἐστὶν ἡθῶν, καὶ παθῶν ἐπανόρθωσις, καὶ ὅλως διδασκαλία βίου, πυκνὰς τὰς ὑποθήκας περιέχουσα (79) τῶν πρακτέων· ὁ δὲ Ἐκκλησιαστής φυσιολογίας ἅπτεται, καὶ ἀποκαλύπτει ἡμῖν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν ματαιότητα· ὥστε B μὴ ἡγεῖσθαι περισπούδαστα εἶναι τὰ παρερχόμενα, μηδὲ τοῖς ματαίοις προσαναλίσκειν τῆς ψυχῆς τὰς φροντίδας. Τὸ δὲ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων τὴν τρόπον ὑποδείκνυσσι τῆς τελειώσεως τῶν ψυχῶν. Περιέχει γὰρ συμφωνίαν νόμφης καὶ νυμφίου· τούτεστι, ψυχῆς οὐκείων πρὸς τὸν θεὸν Λόγον. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν (80).

2. Παροιμίαι Σολομώντος υἱοῦ Δαβὶδ, ὃς ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ (81). Τὸ τῶν παροιμιῶν ὄνομα ἐπὶ τῶν δημωδεστέρων λόγων παρὰ τοῖς ἔξωθεν τέτακται, καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων, ὡς τὰ πολλὰ· οἶμος γὰρ παρ' αὐτοῖς ἡ ὁδὸς ὀνομάζεται, ὅθεν καὶ τὴν παροιμίαν (82) ὠρίζοντο, βῆμα παρόδιον τετριμμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον. Παρὰ δὲ C ἡμῖν παροιμία ἐστὶ λόγος ὠφέλιμος, μετ' ἐπικρυφύσεως μετρίως ἐκδοδόμενος, πολλὴ μὲν τὸ αὐτόθεν χρήσιμον περιέχων (83), πολλὴν δὲ καὶ ἐν τῷ βάθει τὴν εἰδανόαν συγκαλύπτων. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος, Ταῦτα, φησὶν, ἐν παροιμίαις ὑμῖν λελάληκα. Ἐρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις, ἀλλὰ παρρησίᾳ λαλήσω ὑμῖν· ὡς τοῦ παροιμιακοῦ λόγου τὸ πεπαρρησιασμένον καὶ διεημοσιευμένον τῆς διανοίας μὴ ἔχοντος, ἀλλὰ πλαγίως αὐτοῦ τὸ βούλημα τοῖς ἐντρεχεστέροις παραδηλοῦντος. Παροιμίαι τοίνυν Σολομώντος· τούτεστι, λόγοι προτρεπτικοί, παρὰ πᾶσαν τοῦ βίου τὴν ὁδὸν χρησιμεύοντες. Προσέθηκε δὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ἵνα τῇ τοῦ προσώπου περιφανείᾳ τὸν ἀκροατὴν ἐφελκύσῃ. Ἀξιοπιστία γὰρ D τοῦ διδάσκοντος εὐπαράδεκτον μὲν τὸν λόγον καθίστησι, προσεχεστέρους δὲ τοὺς διδασκομένους παρασκευάζει. Παροιμίαι οὖν Σολομώντος, Σολομώντος ἐκείνου πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Κύριος· Ἰδοὺ δέδωκά σοι καρ-

⁸³ Ephes. vi, 19. ⁸⁴ Prov. i, 1. ⁸⁵ Joan. xvi, 25. ⁸⁶ III Reg. iii, 12.

(78) Editio Paris. τῷ καὶ μικρὸν.

(79) Reg. primus ὑποθήκας ἔχουσα. Nec ita multo post duo Colbertini τῶν ἐν τῷ βίῳ, in hac vita.

(80) Antiqui tres libri προκείμενον ἐπανώμενον.

(81) Ait vir doctissimus Combefisius, pro Ἰσραὴλ legi debere Ἰερουσαλήμ, in Jerusalem; et ita ei sua conjectura placet, ut affirmet confidenter, Basilium non aliter scripsisse. Sed si vox Ἰσραὴλ in Basilio corrigenda est, interpretatio LXX Interpretum corrigatur quoque necesse est; in qua Ἰσραὴλ legitur Prov. i, 1; corrigatur etiam oportet Vul-

gata, in qua Israel legimus eodem loco. Et ipsi quoque nostri libri veteres emendatione indigebunt, in quibus omnibus scriptum invenimus ἐν Ἰσραὴλ, non autem ἐν Ἰερὺ quod, esset in Jerusalem.

(82) Vulgo dicuntur Proverbia Salomonis, sed nomine proverbiū uti nolumus, cuius loco usi sumus voce paræmiæ, ut Græca proverbiorum etymologiæ magis appareret.

(83) Colb. primus χρήσιμον ἔχων. Haud longe editi ἔρχεται δὲ ὥρα. Vocula δὲ abest a veteribus libris.

διὰν φρονίμην καὶ σοφὴν· ὡς σὺ, οὐ γέγονεν ἐμ-
προσθέν σου· καὶ μετὰ σέ οὐκ ἀναστήσεται ὁμοίος
σοι· καὶ πάλιν· Ἐδωκεν ὁ Κύριος σοφίαν καὶ φρο-
νησιν τῷ Σαλωμών (84) πολλὴν σφόδρα, καὶ χόμα
καρδίας ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν. Καὶ
ἐπληθύνθη ἡ σοφία Σαλωμών ὑπὲρ τὴν φρόνη-
σιν πάντων ἀρχαίων ἀνθρώπων, καὶ ὑπὲρ πάντας
φρονίμους Αἰγύπτου. Οὕτως ἀναγκαῖα ἡ τοῦ ὀνό-
ματος προσθήκη· Παροιμίαι Σολομώντος υἱοῦ Δα-
βίδ. Πρόσκειται καὶ ὁ πατήρ, ὥστε σε γινῶναι, ὅτι
σοφὸς ἦν ὁ Σολομών ἐκ σοφοῦ καὶ προφήτου πατρὸς,
ἐκ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα πεπαιδευμένος, καὶ
οὐχὶ κλήρω τὴν ἀρχὴν λαχὼν (85), οὐδ' εἰς οὐδὲν
αὐτῷ προσήκουσαν τὴν βασιλείαν εἰσδιασάμενος, ἀλλὰ
κρίσει δικαίᾳ πατρὸς, καὶ ψήφῳ Θεοῦ τὰ πατρίωρα
σχῆπτρα παραλαβὼν. Οὗτος βασιλεὺς ἐγένετο τῆς
Ἱερουσαλήμ (86). Οὐδὲ τοῦτο ἄργόν· μάλιστα μὲν
πρὸς τὴν τῶν ὁμωνυμίων διάκρισιν, ἔπειτα δὲ καὶ
διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πολυθρῦλλου ναοῦ· ἵνα
γνωρίσῃς αὐτοῦ τὸν δημιουργὸν, καὶ πάσης τῆς κατὰ
τὴν πλὴν οἰκονομίας (87) καὶ τῶν θεσμῶν καὶ τῆς
εὐταξίας τὸν αἰτιον. Μέγα δὲ συμβάλλεται πρὸς τὴν
τῶν παραινέσεων παραδοχὴν καὶ τὸ βασιλεὺς εἶναι τὸν
συγγραφέα τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ βασιλεία ἐστὶν ἐννο-
μεῖς ἐπιστάσια, ὅθλον, ὅτι αἱ (88) παρὰ βασιλέως δι-
δόμεναι ὑποθῆκαι, τοῦ γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγο-
ρίας ταύτης ἀξίου, πολὺ τὸ νόμιμον ἔχουσι, τὸ κοινῇ
πᾶσι λυσιτελεῖς σκοποῦσθαι, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν σκοπὸν
τῆς ἰδίας ὠφελείας συντεταγμένα. Τοῦτο γὰρ (89) διαφέρει τύραννος βασιλέως, ὅτι ὁ μὲν τὸ ἑαυτοῦ
πανταρχοῦσθαι σκοπεῖ, ὁ δὲ τὸ τοῖς ἀρχομένοις ὠφέλιμον ἐκπορίζει. Ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς
βίβλου χρήσιμα, τίνα καὶ πόσα τοῖς διδασκομένοις προσγίνεται.

5. Καὶ πρῶτον ἐκ τῶν Παροιμιῶν ἐστὶ γινῶναι σοφίαν C
καὶ παιδείαν. Ἔστι δὲ σοφία ἐπιστήμη θεῶν τε (90)
καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τῶν τούτοις αἰτιῶν.
Ὁ οὖν (91) ἐπιτετευγμένος θεολογῶν ἔγνω σοφίαν,
ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· Σοφίαν δὲ λα-
λοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶ-
νος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τού-
του τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ
σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν
προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων. Καὶ ὁ ἐκ τῆς
τοῦ κόσμου δὲ κατασκευῆς τὸν δημιουργὸν ἐννοῶν,

⁸⁷ Ill Reg. iv, 29, 30. ⁸⁸ Prov. i, 2. ⁸⁹ I Cor. ii, 6, 7.

(84) Modo Salomōn aut Salomōn, modo Solomōn, D
in antiquis libris scribitur. Vox ἀρχαίων, quæ mox
sequitur, in mss. Combefisiani desest.

(85) Editi ἀρχὴν λαχὼν. Veteres quinque libri
ἀρχὴν ἀρχων.

(86) Ita hoc loco habent veteres tum manu ex-
arati, tum typis excusi libri, cum tamen aliquanto
ante in iis omnibus scriptum sit ἐν Ἱσραὴλ, in
Israel. Legem unam notam e superioribus.

(87) Codices Combefisiani πολὺν οἰκονομίαν. Editi
et duo Colbertini οἰκονομίας, rectius.

(88) Sic mss. non pauci. Illud al. deest in vulg.

(89) Editi et duo mss. τοῦτο γάρ. Alii duo τούτω,
nec valde admodum dubito quin utrumque dici
possit. Aliquanto post Reg. primus σκοπεῖ μόνον,
attendit duntaxat.

(90) Addita est vocula τε ex tribus Colbertinis
codicibus.

A lomonī multam valde, et latitudinem cordis velut
arena quæ juxta mare. Et multiplicata est sapientia
Salomonis super prudentiam omnium antiquorum ho-
minum, et super omnes prudentes Ægypti⁸⁷. Sic ne-
cesse fuit nomen apponi: Paræmiæ Salomonis filii
David. Additur et pater, ut cognoscas sapientem
fuisse Salomonem ex sapiente ac propheta patre, a
puero sacris litteris eruditum, nec sorte adeptum
principatum: nec vi ulla politum regno ad se nihil
attinenti, sed justo patris judicio et Dei suffragio
paterna sceptrā consecutum. Hic rex erat Jerusa-
lem. Ne hoc quidem otiosum est. Maxime quidem
facit ad eorum qui ejusdem nominis sunt 99 di-
stinctionem; deinde etiam adhibitum est ob cele-
berrimi templi ædificationem, ut notum haberes
B ejus opificem, et totius in urbe gubernationis le-
gumque et disciplinæ auctorem. Præterea multum
conducit ut monita suscipiantur, regem esse eum
qui sermonem conscribit. Etenim si regnum domi-
nium est legitimum, perspicuum est documenta a
rege data (qui scilicet hoc nomine vere dignus sit)
æquitatis multum et juris habere; cum ad commu-
nem omnium utilitatem spectent, non ad privatæ
utilitatis scopum referantur. Nam tyrannus a rege
in hoc differt, quod ille commodum suum unde-
cunque attendit: hic vero subditorum consulit uti-
litati. Enumerantur autem et libri utilitates, quæ et
quantæ inde accedant discentibus.

5. Primum quidem sapientiam et disciplinam ex
Paræmiis cognoscere licet⁸⁸. Est enim sapientia
scientia divinarum ac humanarum rerum, et causa-
rum earumdem. Qui igitur theologiæ dat operam
rite ac feliciter, novit sapientiam, uti et beatus
Paulus dicit: Sapientiam autem loquimur inter per-
fectos: sapientiam vero non sæculi hujus, neque
principum hujus sæculi, qui destruantur: sed loqui-
mur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est,
quam prædestinavit Deus ante sæcula⁸⁹. Sed et qui
ex mundi structura opificem considerat, novit et

(91) Duceus, quem Combefisius in suo Ecclesiaste
Græco secutus est, suspicatur legendum ἐπιτεταγέ-
νως, vehementer admodum. Sed tamen cum mss.
et editi constanter habeant ἐπιτετευγμένως, eam
vocem retinendam judicavi: eo magis, quod huius
loco non male conveniat. Nam ἐπιτετευγμένως theo-
λογεῖν est studere theologiæ cum eo successu, ut
eam assequamur. Unus codex Combef. ἐπιτεταγέ-
νως, recto ordine ac rite. Jam quod ad ejus loci sen-
tentiam pertinet, putat vir eruditissimus Combe-
fisius, sapientiam quam ὁ ἐπιτετευγμένος θεολογῶν
cognoscit, Verbum æternum esse: mundi vero sa-
pientiam, per quam Deum cognoscimus ex iis quæ
facta sunt, nihil aliud esse, quam primordiales
quasdam rationes, secundum quas res a Deo ema-
narunt; fateturque ejusmodi sapientiam esse crea-
tam. Plura qui cupit, notam Combefisii legat.

ipse Deum per mundi sapientiam. *Invisibilia enim ipsius, a creatione mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur*⁷⁰. Adducit autem nos ad Dei cognitionem, cum dicit: *Deus sapientia fundavit terram*. Item: *Quando præparabat cælum, cum eo eram*⁷¹; et: *Eram apud ipsum coaptans; et ego eram, qua delectabatur*⁷². Nam effingens nobis sapientiæ personam, hæc omnia de ea profert, ut cognitionem ejus claram ac conspicuam reddat. Ac omnino illud: *Dominus creavit me initium viarum suarum*⁷³, de sapientia in mundo apparente dicit: quæ voce per ea quæ videntur tantum non emissa, conclamat factam se esse a Deo, non autem in iis quæ condita sunt, sapientiam tantum casu relucere. Ut enim *Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* (narrant autem absque voce); non sunt enim loquelæ, neque sermones, quorum non audiuntur voces eorum⁷⁴: Ita quidam 100 sermones sunt et illius sapientiæ primigeniæ, cujus fundamentum ante reliqua in mundi opificio una cum rebus creatis jactum est. Hæc tacens clamat conditorem ac Dominum suum, ut per ipsam ad cognitionem ejus, qui solus sapiens est, recurras.

4. Est et humana quædam sapientia, ipsa scilicet rerum ad vitam attinentium experientia, juxta quam sapientes dicimus eos, qui artium quarumvis utilium periti sunt. Quapropter etiam scriptor magnam libri partem in id insumpsit, ut ad sapientiam exhortaretur. *Sapientia in exitibus viarum canitur, in plateis autem cum libertate agit, et in summis mœnibus prædicatur*⁷⁵. Cum enim videat hominum in se studium, nosque omnes ejus splendorem naturaliter amare, per sapientiæ laudes animas excitat ad eam impigre diligenterque consequendam. Sermonem ipsius ubique multum esse ait in viis, in foro, in arcibus civitatis. Idcirco dicit portas, plateasque et mœnia, sic ut per exitus quidem ac plateas claritatem ejus indicet: per mœnia vero, utilitatem ejusdem ac cætera, quæ ad omnem vitæ securitatem sufficiant. Et cum vellet nos ei consuetudine ac necessitudine conjungere: *Dic, inquit, sapientiam tuam sororem esse*⁷⁶. Ac rursus: *Ama eam, et servabit te*⁷⁷. Deinde communem ipsius utilitatem ostendens, quod utilitas ipsius se peræque ad omnes extendat: *Maclavit, inquit, victimas suas*⁷⁸:

ἔγνων καὶ αὐτὸς διὰ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας τὸν Θεόν. Τὰ γὰρ δόγματα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι ροοῦμενα καθορᾶται. Προσδιδάξει δὲ ἡμᾶς τῇ περὶ Θεοῦ ἐννοίᾳ (92), δι' ὧν φησιν· Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ τὸ, Ἡρίκα ἡτοίμασε τὸν οὐρανόν, συμπληρίσθη αὐτῷ· καὶ τὸ, Ἥμην παρ' αὐτῷ ἀρμολοῦσα· καὶ γὰρ ἡμῶν, ἢ προσέχαιρε. Ταῦτα γὰρ πάντα, προσωποποιήσας ἡμῖν τὴν σοφίαν, ὑπὲρ τοῦ ἐναργῶς αὐτῆς παραστήσαι τὴν γνώσιν, ἀπ' αὐτῆς διαλέγεται. Καὶ ὁμῶς τὸ, Κύριος ἐκτίσέ με (93) ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐμφαινόμενης σοφίας τῷ κόσμῳ φησὶ, μονοουχὶ φωνὴν ἀφίσεως διὰ τῶν ὁρωμένων, ὅτι παρὰ Θεοῦ γέγονε, καὶ οὐκ αὐτομάτως ἡ τοσαύτη σοφία τοῖς ἀποτελεσθεῖσιν ἐμπρέπει. Ὡς γὰρ οἱ οὐρανοὶ διηγνύνται δόξαν Θεοῦ, καὶ ποιῶσιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερῆμα (διηγνύνται δὲ ἀνευ φωνῆς)· οὐ γὰρ εἰσι λαλῶντες, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται (94) αἱ ψαλαὶ αὐτῶν· οὕτως εἰσὶ τινες καὶ σοφίας λόγοι τῆς ἀρχηγόνου, τῆς πρὸ τῶν ἄλλων ἐν τῇ δημιουργίᾳ συγκαταβληθείσης τῇ κτίσει. Αὕτη σωπῶσα βοᾷ τὸν ἐαυτῆς κτίστην καὶ Κύριον, ἵνα δι' αὐτῆς ἀναδράμῃς ἐπὶ τὴν ἐννοίαν τοῦ μόνου σοφοῦ.

4. Ἔστι δὲ τις καὶ ἀνθρωπίνη σοφία· ἡ ἐμπειρία τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων, καθ' ἣν σοφοὺς λέγομεν τοὺς καθ' ἑκάστην τῶν ὠφελίμων τεχνῶν ἐπιστήμονας. Δύοτερ καὶ τὸ πολλὴ τῆς βίβλου ἐν τῇ περὶ τῆς σοφίας προτροπῇ τῷ συγγραφεὶ κατανάλωται. *Σοφία ἐν ἐξόδοις ὑμνεῖται* (95), ἐν δὲ *πλατεῖαις παρήγγειλται* ἀγεῖ· ἐπ' ἀκρῶν δὲ *τειχῶν κηρύσσεται*. Ὅρων γὰρ τὸ φιλότιμον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι πάντες φυσικῶς τὸ περιφανὲς αὐτῆς ἀσπαζόμεθα, διὰ τῶν ἐπαίνων τῆς σοφίας ἐπεγείρει τὰς ψυχὰς πρὸς τὸ μὴ νωθρῶς μὴδὲ παρέργως αὐτῆς ἀντιποιεῖσθαι. Πανταχοῦ αὐτῆς πολλὴν εἶναι τὸν λόγον φησὶν, ἐν ὁδοῖς, ἐν ἀγοραῖς, ἐν τοῖς θυρωρώμασι τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο πύλας λέγει καὶ πλατείας καὶ τείχη, διὰ μὲν τῶν ἐξόδων καὶ τῶν πλατειῶν τὸ περιφανὲς αὐτῆς ὑποφαίνειν, διὰ δὲ τῶν τειχῶν τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφελιμον, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀσφάλειαν τοῦ βίου αὐταρχεῖν. Καὶ βουλόμενος ἡμᾶς αὐτῇ προσκειῖσθαι· *Εἰπον, φησὶ, τὴν σοφίαν σὴν ἀδελφὴν εἶναι· καὶ πάλιν Ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε*. Εἶτα τὸ κοινωνῶν αὐτῆς ἐνδείκνυμενος, καὶ ὅτι πᾶσιν ὁμοίως ἀνέεται τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφελιμον· *Ἔσφαζε, φησὶ, τὰ*

⁷⁰ Rom. i, 20.

⁷¹ Prov. iii, 19.

⁷² Prov. viii, 27-30.

⁷³ ibid. 22.

⁷⁴ Psal. xviii, 2, 4.

⁷⁵ Prov. i, 20.

⁷⁶ Prov. vii, 4.

⁷⁷ Prov. iv, 6.

⁷⁸ Prov. ix, 2.

(92) Colb. tertius προσδιδάξει· ἡ δὲ ἡμῖν τὴν περὶ Θεοῦ ἐννοίαν.

(93) Sic quidem editum invenitur apud LXX, ἐκτίσέ με, creavit me: sed apud alios interpretes pro ἐκτίσας legitur ἐκτήσατο, possedit me, nec secus habet Vulgata. Duceus multa in hunc locum notavit: nec certe indigna sunt quæ legantur.

(94) Hunc locum, ὧν οὐχὶ ἀκούονται, etc., illustrans Duceus in suis notis, ait ita vertendum esse cum Conario, quorum ipsorum voces non audiuntur, aut certe, si Hebraismum et pleonasmum servare velimus, hoc modo, quorum non audiuntur

voces eorum; quasi, inquit, dicat David: Non sunt loquelæ cælorum ullæ, neque sermones, utpote quorum voces non audiuntur, et tamen in omnem terram exiit sonus eorum. Et ne hæc interpretatio nova videatur, ejus profert veteres duos ac idoneos auctores, Theodotionem et Theodoretum.

(95) Illa, ὑμνεῖται.... κηρύσσεται, active an passive accipiantur, nihil, quod ad sensum attinet, referre arbitramur. Etenim si active sumantur, hæc erit sententia, Sapientia seipsam canit ac prædicat: si passive, hæc verba ita intelligenda erunt, Sapientia canitur ac prædicatur a semetipsa.

ἐαυτῆς θύματα· τούτεστι, στερεάν τροφήν ἡτοίμασε τοῖς διὰ τὴν ἔξιν γεγυμνασμένοις τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς. Ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἐαυτῆς οἶνον, τὸν εὐθραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. Κρατῆρα δὲ λέγει τὴν κοινὴν καὶ πάνδημον τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν· ὅθεν ὁμοτιμῶς πᾶσιν ἔξεστι τὸ ἐκάστῳ δυνατόν καὶ σύμμετρον ἀπαρῶσθαι. Καὶ ἡτοιμάσατο τὴν ἐαυτῆς τράπεζαν. Πάντα δι' ἐμφάσεως λέγει, διὰ τῶν σωματικῶν τὰ πνευματικὰ ἡμῖν παραδεικνύς. Τὴν γὰρ λογικὴν τροφήν τῆς ψυχῆς τράπεζαν ὀνομάζει, πρὸς ἣν συγκαλεῖ μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος, τούτεστι, μετὰ δογμάτων οὐδὲν ταπεινὸν οὐδὲ καταβεβλημένον ἐχόντων. Ὅς ἐστιν ἄφρων, ἐκκλινάτω πρὸς μέ. Ὡς γὰρ οἱ ἀσθενούντες χρήζουσιν λατρικῆς, οὕτως σοφίας οἱ ἄφρονες ἐπιδέονται. Καὶ τό· Κρεῖσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύσθαι, ἢ χρυσίου (96) καὶ ἀργυρίου θησαυρούς· καὶ τό· Τιμιωτέρα δὲ ἐστὶ λίθων κολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἀξίον αὐτῆς ἐστὶ· καὶ τό· Υἱὲ, ἐὰν σοφὸς γένη ὁ σπανὺς, σοφὸς ἔσθι καὶ τοῖς πλησίον (97) σου· καὶ τό· Υἱὼ δὲ σοφῷ εὐδοοὶ ἔσσονται πράξεις. Καὶ ὅπως ἔξεστι σοὶ γινῶναι τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν, ἀναλεξαμένῳ κατὰ σχολὴν τὰ περὶ τῆς σοφίας εἰρημένα τῷ Σολομῶντι. Ἐπειδὴ δὲ εἰς κακοτέχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, καθαίρει πρότερον διὰ τοῦ θεοῦ φόβου τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων τῇ σοφίᾳ προσομιλεῖν. Τὸ γὰρ εἰς τοὺς τυχόντας ῥίπτειν τὰ τῆς σωτηρίας μυστήρια, καὶ πάντας ὁμοίως παραδέχεσθαι, τοὺς μῆτε βίῳ καθαρῷ, μῆτε λόγῳ ἐξητασμένῳ καὶ ἀκριβεῖ χρησιμοποιούντας, ὁμοίον ἐστὶν ὥσπερ ἂν εἰ καὶ ἐν ἀγγελίῳ τις ῥυπαρῷ τὸ πολυτίμητον μύρον ἐμβάλλοι. Διὰ τοῦτο, Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου. Φόβος δὲ καθάρσιον ψυχῆς κατὰ τὴν εὐχὴν τοῦ προφήτου λέγοντος· Καθίλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου. Ὡς ὅπου φόβος ἐνοικεῖ, ἐκεῖ ψυχῆς ἅπαντα καθάρτης ἐνίβρωται, πάσης πονηρίας καὶ ἀνοσίτου πράξεως (98) ὑποφευγούσης, τῶν τοῦ σώματος μελῶν κινηθῆναι πρὸς ἀτόπους ἐνεργείας, διὰ τὸ τῷ φόβῳ καθηλωθῆναι, μὴ δυναμένων. Ὡς περὶ γὰρ ὁ ἐμπεπηγὸς ἔχων ἐν ἑαυτῷ τοὺς σωματικούς ἥλους ἀνεργητὸς ἐστὶν ὑπὸ τῶν ὀδυνῶν κατεχόμενος· οὕτως ὁ τῷ φόβῳ τοῦ θεοῦ κατελιγμένος, οὐκ ὀφθαλμῷ χρήσασθαι πρὸς ἃ μὴ δεῖ, οὐ χειρὰς κινῆσαι πρὸς ἀπηγορευμένας πράξεις, οὐχ ὅπως μικρὸν ἢ μεῖζον ἐνεργῆσαι παρὰ τὸ καθήκον δύναται, οἷον ὀδύνη τινὶ τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἀπειληθέντων συμπεπαρμένος.

5. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ συρφετώδεις ἀποπέμπεται τῶν θεῶν διδασκαλιῶν, λέγων· Ἀφοβοὶ δὲ (99) ἐν πύλαις αὐλισθήσονται· καὶ τό· Ζητήσετε παρὰ κακοῖς σοφίαν, καὶ οὐχ εὐρήσετε· καὶ πάλιν·

A hoc est, solidum cibum præparavit iis, qui animæ sensus habent exercitatos ob assuetudinem⁹⁶. *Miscuit in craterem suum vinum⁹⁷, latificans cor hominis⁹⁸*. Craterem autem appellat communem generalemque bonorum participationem: unde omnibus licet, quantum quisque potest, et quantum cuique congruit, æqualiter haurire. *Et paravit suam mensam⁹⁹*. Omnia per emphasim dicit, spiritualia nobis per corporalia significans. Nam rationalem animæ cibum mensam nominat, ad quam alto cum præconio convocat, hoc est, cum decretis ac institutis nihil humile aut abjectum habentibus. *Qui insipiens est, declinet ad me¹⁰⁰*. Quemadmodum enim ars medica infirmis necessaria est, sic insipientes sapientia indigent. Et illud: *Melius est enim illam mercari, B quam auri et argenti thesauros¹⁰¹*. Item illud: *Pretiosior est lapidibus pretiosis: omne autem pretiosum non est illa dignum¹⁰²*. Et: *Fili, si sapiens fueris tibi, sapiens eris et proximis tuis¹⁰³*. Illud quoque: *Filiio sapientii prospere cedent actiones¹⁰⁴*. Et in summa, tibi licet sermonis veritatem cognoscere, per otium ea quæ de sapientia a Salomone dicta sunt colligenti. Quoniam vero in malevolam animam non introibit sapientia¹⁰⁵, prius animas eorum qui sunt cum sapientia collocuturi, per divinum timorem expurgat. Nam projicere in vulgus mysteria salutis, et omnes ex æquo recipere, neque vita pura ornatos, neque exquisita et accurata ratione usos, perinde est ac si quis unguentum pretiosissimum in vas sordidum infuderit. Quamobrem *Initium sapientiæ, timor Domini¹⁰⁶*. Animæ autem expurgatio timor est. **101** juxta prophetæ votum, qui ait: *Confige timore tuo carnes meas¹⁰⁷*. Nam ubi timor inhabitat, ibi tota animæ mundities residet, aufugitque omnis pravitas atque actio impia, siquidem membra corporis, quod timore quasi quibusdam clavis confixa sint, ad turpia opera non queunt moveri. Sicut enim qui corporales clavos habet in seipso confixos, nihil agere potest ob eos quibus detinetur dolores: sic qui timore Dei correptus est, non oculo uti ad ea quæ non oportet, non manus movere ad velitas actiones, non denique quidquam parvum aut magnum præter officium peragere poterit, expectatione minarum perinde ut dolore quodam transfixus.

D 5. Porro profanos ac vulgus a disciplinis divinis arcet, his verbis: *Qui sine timore sunt, in portis morabuntur¹⁰⁸*. Illud itidem: *Querretis apud malos sapientiam, et non invenietis¹⁰⁹*. Et rursus: *Querretis*

⁹⁶ Hebr. v, 14. ⁹⁷ Prov. ix, 2. ⁹⁸ Psal. ciii, 15. ⁹⁹ Prov. iii, 12. ¹⁰⁰ Prov. i, 2. ¹⁰¹ Prov. i, 2. ¹⁰² Prov. i, 2. ¹⁰³ Prov. i, 2. ¹⁰⁴ Prov. i, 2. ¹⁰⁵ Prov. i, 2. ¹⁰⁶ Prov. i, 2. ¹⁰⁷ Prov. i, 2. ¹⁰⁸ Prov. i, 2. ¹⁰⁹ Prov. i, 2.

(96) Sic tres mss., nec aliter legitur apud LXX. At editi et Colb. primus ordine inverteo τὸν ἀργυρίου καὶ χρυσίου.

(97) Colb. tertius καὶ τῷ πλησίον.

(98) Colbertini primus et tertius πάσης πονηρίας.

PATROL. GR. XXXI.

καὶ ἀνοσίαν πράξεως.

(99) Illud, ἀφοβοὶ δὲ, etc. Qui sine timore sunt, in portis morabuntur, in Proverbiis invenire non potuimus.

me mali, et non inveniunt⁹³, eo quod purgati non sint divino timore. Quare qui ad percipiendam sapientiam accessurus est, is a nequitiae ignominia per salutarem timorem expurgatus accedat. Emergit igitur nobis aliud etiam bonum e Proverbiorum doctrina, timoris scilicet adeptio, quae nobis per sapientiam affertur. Nosse disciplinam, alterum erat inter promissa⁹⁴. Est autem disciplina institutio quaedam animae utilis, plerumque non sine multo labore eam a nequitiae maculis expurgans, quae *In praesens quidem non videtur esse gaudii, sed molestiae*; at postea fructum tranquillum reddit ad salutem, iis qui per illam fuerint exercitati⁹⁵. Hanc igitur disciplinam nosse, non est mentis cuiuslibet, quod plerique, ob difficultatem rerum agendarum animum despondentes, utilitatem eventus praeruditate ac inscitia non praestolantur: sed aegre ferentes curationis austeritatem, in imperitiae infirmitatibus permanent. Quapropter voces justorum sunt admiratione dignae, dicentium: *Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripas me*⁹⁶. Non enim deprecantur disciplinam, sed iram. Huic consimile est et illud: *Corripe nos, Domine, verumtamen in iudicio, et non in ira*⁹⁷. Illud quoque: *Disciplina Domini aperit aures meas*⁹⁸. Ut enim parvi pueri in discendo negligentes, postquam a magistris aut paedagogis flagro cæsi sunt, attentiores effecti, praeceptiones suscipiunt, utque idem documentum ante verbera non audiebatur, sed post flagrorum dolorem, auribus quasi recens apertis, auditu et excipitur, et memoria retinetur: ita accidit et iis qui doctrinam divinam negligunt, ac praecepta aspernantur. Postquam enim experti sunt Dei correctionem ac disciplinam, tunc maxime Dei mandata quae semper fuerant enuntiata, semperque neglecta, quasi primum eorum auribus illibentia recipiuntur. Eam ob causam, *Disciplina Domini*, inquit, *aperit aures meas*. Quoniam igitur disciplina corripit eum qui se inordinate gerit, uti faciebat Paulus, qui tradebat Satanæ⁹⁹, quasi culpam carnifici torquenti ac flagello coincidenti, ut discerent non blasphemare; rebellem autem reducit, de quo scilicet dictum est: *Post captivitatem suam poenitentiam egit*¹; necesse est castigationis vim ac disciplinæ **102** cognoscere, ad quot et ad quanta utilis sit. Itaque utilitatis ipsius gnarus Salomon, ita admonet: *Ne desisteris puerum castigare, quoniam si virga eum cecideris, non morietur. Nam tu virga percuties illum, animam vero illius liberabis a morte*². *Quis enim filius, quem non corripit pater*³? Haec disciplina divitis multis prestantior apud æquos rerum aestimatores habetur. Quapropter et ait Salomon:

A Ζητήσουσι με κακοί, καὶ οὐχ εὐρήσουσι, διὰ τὸ μὴ ἐκκαθαρθῆναι (1) τῷ θεῷ φόβῳ. Ὡστε, μέλλον προσεῖναι τῇ ἀναλήψει τῆς σοφίας, τῷ σωτηρικῷ φόβῳ τὰ ἀπὸ κακίας αἵσχη καθαρὰ μένος προσεργέσθω. Ἀνεφάνη οὖν ἡμῖν καὶ ἕτερον ἀγαθὸν ἐκ τῆς τῶν Παροιμιῶν διδασκαλίας, ἡ τοῦ φόβου ἀνάληψις, διὰ τῆς σοφίας ἡμῖν ἐπιεισχυθεῖσα. Δεύτερον ἦν ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασι, γνῶναι παιδείαν. Ἔστι δὲ ἡ παιδεία ἀγωγή τις (2) ὠφέλιμος τῇ ψυχῇ, ἐπιπόνως πολλάκις τῶν ἀπὸ κακίας κηλιδῶν αὐτὴν ἐκκαθαίρουσα, ἥτις Πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι, ἀλλὰ λύπη· ὅστερον δὲ καρπὸν εἰρηλικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γυμνασμένοις ἀποδίδωσιν εἰς σωτηρίαν. Ταύτην τοίνυν τὴν παιδείαν γνῶναι οὐ τῆς τυχοῦσης ἐστὶ διανοίας· διότι πολλοί, πρὸς τὸ τῶν γινομένων **B** ἐπίπονον ἀπαγορεύοντες, τὸ τῆς ἐκβάσεως ὠφέλιμον ὑπὸ ἀμαθίας οὐκ ἀναμένουσιν, ἀλλὰ δυσανασχετοῦντες πρὸς τὸ τῆς ἐπιμελείας αὐστηρὸν, τοῖς τῆς ἀμαθίας ἀρρώστημάτιν ἐναπέμειναν. Διὰ τοῦτο θαύματος ἄξιαι τῶν δικαίων αἱ φωναί, τῶν λεγόντων· Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. Οὐ γὰρ τὴν παιδείαν παραιτοῦνται, ἀλλὰ τὴν ὀργὴν. Τοῦτω παραπλήσιόν ἐστι καὶ τὸ, Παιδεύσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κλίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ· καὶ τό· Ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα. Ὡς περ γὰρ τῶν παιδῶν οἱ νήπιοι, κατολιγυροῦντες τῶν μαθημάτων, μετὰ τὰς μάστιγας ἃς οἱ διδάσκαλοι αὐτοῖς ἢ παιδαγωγοὶ προσάγουσι, προσεχέστεροι γενόμενοι, δέχονται τὰ διδάγματα, καὶ ὁ αὐτὸς λόγος πρὸ μὲν τῶν πλῆθῶν οὐκ ἠκούετο, μετὰ **C** δὲ τὰς ἐκ τῶν μαστίγων ὀδύνας, ὡς ἄρτι τῶν ὤτων διανοιγόντων, καὶ παρεδόχθη τῇ ἀκοῇ, καὶ διεφυλάχθη (3) τῇ μνήμῃ αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῶν παρακούοντων τῆς θείας διδασκαλίας καὶ καταφρονητικῶς πρὸς τὰς ἐντολάς διακειμένων συμβαίνει. Ἐπειδὴν γὰρ ἐπαχθῇ αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ παιδεία, τότε δὴ μάλιστα τὰ αἰετὰ λαλούμενα καὶ αἰετὰ παρακούμενα (4) τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, ὡς πρῶτον ἐμπεσόντα αὐτῶν ταῖς ἀκοαῖς, παρεδόχθη. Διὰ τοῦτο, Ἡ παιδεία Κυρίου, φησὶν, ἀνοίγει μου τὰ ὦτα. Ἐπεὶ οὖν ἡ παιδεία νοθεύει τὸν ἀτακτον, ὡς ἐπολεῖ ὁ Παῦλος παραδιδούς τῷ Σατανᾷ, οἷον δημῷ τινὶ στρεβλοῦντι καὶ μαστίζοντι, ἵνα παιδευθῇ μὴ βλασφημεῖν· τὸν δὲ ἀφηνιαστὴν ἐπανάγει, ὡς περὶ οὗ εἴρηται, ὅτι Ὑστερον αλχημάλωστας αὐτοῦ μετενόησεν· ἀναγκαῖον γνῶναι τῆς παιδείας τὴν δύναμιν πρὸς ὅσα ἐστὶ λυσitelῆς. Εἰδὼς οὖν τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον ὁ Σολομών, παραινέει· Μὴ ἀπόσχῃ ῥῆπαιον παιδεύειν, ὅτι, ἐὰν κατὰ δέξιν αὐτὸν ῥάβδῳ, οὐκ ἀποθνήσκειται. Σὺ μὲν γὰρ ῥάβδῳ κατὰ δέξιν αὐτὸν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ῥύσῃ ἐκ θανάτου. Τίς γὰρ υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει (5) πατήρ; Αὕτη ἡ παιδεία πολλῶν χρημάτων ἐστὶ τοῖς ὀρθῶς λογισμένοις τιμιωτέρα. Διὸ φησὶν ὁ Σολομών·

⁹³ Prov. i, 28.⁹⁴ ibid. 2.⁹⁵ Hebr. xii, 11.⁹⁶ Psal. vi, 1.⁹⁷ Jerem. x, 24.⁹⁸ Isa. l, 5.⁹⁹ I Tim. i, 20.¹ Jerem. xxxi, 19.² Prov. xxiii, 13, 14.³ Hebr. xii, 7.

(1) Colb. primus κεκαθάρθαι.

(2) Alius codex Colb. διαγωγή τις

(3) Reg. primus καὶ ἐφυλάχθη.

(4) Editio Basil. et quinque mss. παρακαλούμενα. Editio Paris. παρακούμενα.

(5) Reg. primus παιδεύεται, corripiet.

Ἀδέσθε παιδείαν, καὶ μὴ ἀργύριον⁶· ἵνα ἐν καιρῷ περιστάσεων (6) ἢ τοῦ σώματος κάμνοντος, ἢ τῶν κατὰ τὸν οἶκον πεπονηκότων, μὴ ποτε πονηρὰν ἔννοιαν λάβῃς περὶ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν ὑπομονῇ πολλῇ δέχῃ αὐτοῦ τὰς πληγὰς, παιδευόμενος ἐφ' οὓς ἡμάρτες, καὶ λέγῃς καὶ σὺ, διὰ τὸ γινῶναι παιδεῖαν, τό· Ὁρῶν Κυρίου ὑπόσω, ὅτι ἡμάρτον αὐτῷ⁷ καὶ τό· Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με. Οἷος ἦν ὁ Παῦλος λέγων· Παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι· καὶ τό· Ἐλεγχόμενοι, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθώμεν⁸.

6. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ τῶν μαθημάτων ἀνάληψις παιδεία λέγεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Μωυσέως, ὅτι Ἐπαιδεύθη ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων, τὸ μὴ τοῖς τυχοῦσιν ἐαθὼν μαθήμασιν ἐπιβάλλειν (7), ἀλλὰ γινῶναι τὴν χρησιμωτάτην παιδείαν, οὐ μικρὸν πρὸς σωτηρίαν. Ἥδη γάρ τινες, ἢ γεωμετρίᾳ σχολάζοντες, ἢ ἐξεῦρον Αἰγύπτιοι, ἢ ἀστρολογίᾳ τῇ παρὰ τῶν Χαλδαίων τετιμημένῃ, ἢ ὅλως περὶ σχήματα καὶ σικὰς τὴν μετεωρολογίαν ἔχοντες (8), τῆς ἐκ τῶν θείων λογίων παιδείσεως ὑπερεῖδον. Ἀλλὰ καὶ ποιητικῇ, καὶ ῥητορικῇ, καὶ ἡ τῶν σοφισμάτων εὗρεσις πολλοὺς ἀπησχόλησεν· ὧν ὅλη τὸ ψευδὲς ἐστίν, οὕτε γὰρ ποιητικῇ συστήναι δύναται ἀνευ τοῦ μύθου· οὕτε ῥητορικῇ ἀνευ τῆς ἐν τῷ λέγειν τέχνης· οὕτε σοφιστικῇ ἀνευ τῶν παραλογισμῶν. Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως κατημέλησαν, ἐν τῇ τῶν ματαίων ἐρεύνη· καταγγρασάντες, ἀναγκαῖα ἢ τῆς παιδείας ἐπίγνωσις, πρὸς τὴν αἰρεσιν (9) τῆς ὠφελίμου παιδείας, καὶ πρὸς τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἀνονήτου (10) καὶ βλαβερᾶς. Ἔστι καὶ νοῆσαι λόγους φρονήσεως τῷ προσέχοντι ταῖς Παραμίαις, καὶ τὸ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλιμον μὴ ἀργῶς δεχομένῳ (11). Τὴν φρόνησιν τοίνυν ἐπιστάμεθα οὖσαν μίαν τῶν γενικῶν ἀρετῶν, καὶ ἣν ἐπιστήμονες γινόμεθα ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέρων οἱ ἄνθρωποι. Ὁ δὲ φρόνιμος δηλονότι παρωνύμιος ἐκ τῆς φρονήσεως προσηγόρευται. Πῶς οὖν φρονιμώτατος ὁ ὅφρις πάντων τῶν θηρίων μεμαρτύρηται γεγενῆσθαι;

⁶ Prov. viii, 10. ⁷ Mich. vii, 9. ⁸ Psal. cxviii, vii, 22. ⁹ Genes. iii, 1.

(6) Antiqui duo libri περιστάσεως.

(7) Editio Paris. περιβάλλειν. Editio Basil. et mss. multi ἐπιβάλλειν, rectius.

(8) Utraque editio et aliquot mss. σικὰς καὶ μετεωρολογίαν ἔχοντες. Colb. tertius σικὰς τὴν μετεωρολογίαν ἔχοντες, et ita legi oportere arbitror. Non enim mihi dubium est, quin vocula καὶ redundet in vulgatis. Colb. secundus καὶ μετεωρολογίαν τὴν ματαιολογίαν ἔχοντες, ac de subtilium rerum tractatione vana disserentes: quæ scriptura vera esse et germana primo aspectu credi potest. Mihi tamen verisimilius fit παρέλκειν aut vocem μετεωρολογίαν, aut vocem ματαιολογίαν, sed utram, non facile dixerim. Puto autem id ex eo evenisse, quod cum librarium in aliquo exemplari legisset, μετεωρολογίαν, in alio vero ματαιολογίαν, utramque vocem posuerit.

(9) In Colb. tertio pro αἰρεσιν corrupte legitur εὐρεσιν.

(10) Editio utraque ἀποφυγὴν τῆς ἀνονήτου. Veteres quinque mss. τῆς ἀνοήτου, ad stultam disci-

plinam Accipite disciplinam, et non argentum⁶: ut in tempore calamitatum, aut aegrolante corpore, aut domesticis rebus se male habentibus, nihil unquam pravi de Deo cogites, imo in multa patientia inflictas ab ipso plagas accipias, tanquam ob tua peccata castigatus, utque tu quoque ob cognitam disciplinam dicas illud: *Tram Domini sustinebo, quia peccavi ei*⁷. Et illud: *Bonum mihi, quia humiliasti me*⁸. Qualis erat Paulus, dicens: *Castigati, et morti non traditi*⁹. Et illud: *Dum redarguimur, a Domino corripimur, ut ne cum hoc mundo damnemur*¹⁰.

6. Quoniam autem ipsa etiam doctrinarum perceptio disciplina dicitur, uti scriptum est de Moyse, quod *Eruditus esset omni sapientia Aegyptiorum*⁷, non ideo tamen quibusvis disciplinis animum appellere, sed utilissimam disciplinam cognoscere, plurimum confert ad salutem. Nam enim quidam dediti aut geometriæ, quam invenerunt Aegyptii, aut astrologiæ, quæ apud Chaldaeos in pretio fuit, aut denique de figuris umbrisque sublimi quadam ratione disputantes, divinorum oraculorum disciplinam doctrinamque contempserunt. Quin etiam poetica, rhetoricaque, et sophismatum inventio multos occupavit, quarum materia mendacium est. Neque enim poetica consistere potest sine fabulis: neque rhetorica sine arte dicendi: neque sophistica sine paralogismis. Quoniam igitur multi ob horum studium Dei notitiam neglexerunt, in vanis rebus investigandis senescentes, ideo necessaria est disciplinæ cognitio, tum ad utilem disciplinam seligendam, tum ad eam quæ inutilis est et noxia, fugiendam. Licet quoque intelligere prudentiæ sermones ei, qui attendit Proverbia, ex eisque impigre utilitatem capit. Prudentiam itaque unam esse sci-mus ex generalibus virtutibus, qua nos homines bona malaque et indifferentia edocemur. Prudens enim utique a prudentia per derivationem appellatus est. Quomodo igitur serpens bestiarum omnium prudentissimus fuisse perhibetur¹⁰? Et rursus Domi-

plinam fugiendam. Sed vix dubitari potest, quin Basilius scripserit ἀνονήτου, ad fugiendam disciplinam quæ inutilis est, cum voces ὠφελίμου et ἀνονήτου sibi invicem respondere vel cæco appareat.

(11) Utraque editio et Colb. primus δεχομένῳ τὴν φρόνησιν. Ἔστι γὰρ τὸ συμφέρον νοῆσαι. Τῇ κακίᾳ, φησί, νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε. Τὴν φρόνησιν τοίνυν, etc. Licet enim utilitatem ejus intelligere. *Ma'itia, inquit, parvuli estote, sensibus autem perfecti estote.* I Cor. xiv, 20. Sed totum illud, τὴν φρόνησιν. Ἔστι γὰρ.... τέλειοι γίνεσθε, in Regiis primo et secundo et in Colb. tertio non legitur. Mihi autem dubium non est, quin hæc omnia quæ in his mss. desunt, abesse debeant, sic tamen, ut affirmare quidem possim, illud, τὴν φρόνησιν, quod primo loco positum est in editis et in uno Colbertino, prorsus παρέλκειν, suspicari vero illa, ἔστι γὰρ, etc., addita esse primum in ora libri ab aliquo, qui prudentiæ utilitatem ostendere vellet, posteaque has easdem voces in contextum ab aliquo alio librario translatas fuisse.

nus : *Estote prudentes, sicut serpentes* ¹¹. Imo villicus iniquitatis prudens vocatus est ¹². An non liquet prudentiae nomen **103** duplex esse? Una enim suum ipsius commodum tuetur, sic tamen, ut simul struat proximo insidias, qualis est serpentis prudentia, caput suum custodientis. Haec ista videtur astuta quaedam esse morum malignitas, quae cito quod sibi utile est comminiscitur, ac simpliciores depradatur : quali prudentia fuit villicus iniquitatis. Vera autem prudentia, agendorum et non agendorum cognitio est et secretio : quam qui sequitur, nunquam secedet a virtutis operibus, nunquam exitioso vitii jaeulo transfigetur. Itaque qui intelligit prudentiae sermones, novit qui captiosi sint et ad decipiendum compositi, quinam quoque, qui de optimis in vita agendis nos submoneant : atque mensarii boni more, ut retinebit quod bonum fuerit, ita ab omni specie mala abstinerebit ¹³. Haec prudentia tribuit aedificanti domum suam, ut fundamentum ipsius supra petram ponat ¹⁴, hoc est, Christi fide suffulciat, ut in imbris ventisque et fulminum incursibus permaneat immota. Immobilem enim in tentationibus constantiam, tam in iis quae humanae sunt, quam in iis quae nobis e supernis inducuntur, Dominus nobis hujus parabolae verbis ostendit. Praetereaue nos docet, necessaria non negligere, sed vitae viaticis praemature instructos, in cordis alacritate sponsi adventum expectare. Nam, inquit, prudentes virgines, quod oleum in lampadibus haberent, ingressae sunt cum sponso : stultae autem, quod imparatae essent, a thalami gaudio exclusae sunt ¹⁵.

7. Sub haec, videamus quid sit suscipere versutias sermonum ¹⁶. Sermo quidem verus et a sana mente proficiscens, simplex est et unius ejusdemque rationis, eadem de iisdem semper affirmans : varius vero et artificiosus, cum multum implexus sit et praeparatus, sexcentas formas assumit, sequae ad gratiam colloquuntium conciliandam transformans, versutias innumeras animo versat. Ergo, ut artificiosorum sermonum assultui fortiter resistere possimus, adjumento magno sunt Parcmiae. Nam qui ipsis intentus est, nec negligeret earum monita auscultat, velut experientia obarmatus, versutias verborum citra noxam ullam

A Καὶ πάλιν ὁ Κύριος· *Γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις*. Καὶ φρόνιμος ὁ οἰκονόμος τῆς ἀδικίας. Ἡ δὴλον, ὅτι διπλοῦν (12) ἐστὶ τὸ τῆς φρονήσεως ὄνομα· Ἡ μὲν γὰρ τίς ἐστι φυλακὴ τοῦ οἰκείου συμφέροντος μετὰ τῆς τοῦ πλησίον ἐπιβουλῆς, οἷα ἡ τοῦ ὄφeos, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ συντηροῦντος. Ὅς τις εἰσικεν εἶναι κακεντρέχεια τρόπων, ὁξέως ἐδ ἴδιον λυσιστελες ἐξευρίσκειν, καὶ συναρπάζουσα τοὺς ἀχραιωτέρους· ὅποια ἡ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Ἡ δὲ ἀληθὴς φρόνησις διάγνως ἐστὶ τῶν ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων· ἢ ὁ κατακολουθῶν οὐδέποτε μὲν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἐκστήσεται, οὐδέποτε δὲ τῷ ὀλέθρῳ τῆς κακίας περιπαρήσεται. Ὁ τοίνυν νοῦν λόγους (13) φρονήσεως οἶδε μὲν τίνες σοφισματώδεις καὶ ἀπατηλοὶ, τίνες δὲ οἱ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον πρακτέων τὰ βέλτιστα ἡμῖν ὑποτιθέμενοι· καὶ ὡς δόκιμος τραπέζιτης, τὸ μὲν δόκιμον καθέξει, ἀπὸ δὲ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀφέξει. Αὕτη ἡ φρόνησις χαρίζεται τῷ οἰκοδομοῦντι τὴν αὐτοῦ οἰκίαν, τὸν θεμέλιον αὐτοῦ τιθέναι ἐπὶ τὴν πέτραν, τούτεστι, τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν ἐπερείδεται, ὥστε αἰσιστον διαμένειν ἐν βροχαῖς καὶ ἀνέμοις καὶ ποταμῶν προσβολαῖς. Τὸ γὰρ ἐν πειρασμοῖς ἀσάλευτον, τοῖς τε ἀνθρωπίνους καὶ τοῖς ἀνωθεν ἡμῖν ἐπαγομένους, διὰ τῶν τοιοῦτων τῆς παραβολῆς λόγων ὁ Κύριος ἡμῖν ἐνεδείξατο. Διδάσκει δὲ καὶ μὴ καταμελεῖν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ πρὸ καιροῦ παρεσκευασμένους τῆς ζωῆς τὰ ἐφόδια, ἐν τῇ ἐτοιμασίᾳ τῆς καρδίας ἀναμένειν τοῦ νυμφίου τὴν παρουσίαν. Αἱ φρόνιμοι γὰρ, φησί, παρθένοι, διὰ τὸ ἔχειν ἐν ταῖς λαμπάσι τὸ ἔλαιον, συνεισῆλθον τῷ νυμφίῳ· αἱ δὲ μωραὶ διὰ τὸ ἀνέτοιμον ἑαυτῶν, τῆς χάρις τοῦ νυμφῶνος ἀπηλλοτριώθησαν (14).

7. Μετὰ τοῦτο, ἴδωμεν τί ἐστὶ διέξασθαι στροφὰς λόγων. Ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος, καὶ ἀπὸ ὑγιᾶς διανοίας προῶν, ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ μονότροπος, τὰ αὐτὰ λέγων πάντοτε περὶ τῶν αὐτῶν· ὁ δὲ ποικίλος καὶ ἑτερογενὴς πολὺ τὸ ἐκπλοκὸν καὶ ἐγκατάσκευον ἔχων, μυρία κατασκευαζέται, καὶ στρέφεται στροφὰς ἀμυθήτους, πρὸς τὸ τῶν ἐντυγχανόντων ἀρέσκον μεταμορφούμενος. Πρὸς οὖν τὸ δύνασθαι ἡμᾶς ἰσχυρῶς ἀντέχειν τῇ ἀπὸ τῶν τεχνικῶν λόγων προσβολῇ μέγα ὄφελος αἱ Παροιμίαι χαρίζονται. Διότι ὁ προσέχων αὐταῖς, καὶ τὰς ἀπ' αὐτῶν παραινέσεις μὴ ἀργῶς προσέμενος, οἶονε καθωπλισμένος τῇ ἐμπειρίᾳ, δέχεται ἀβλαβῶς τὰς στροφὰς τῶν λόγων, μῆτε περιτρεπό-

¹¹ Matth. x, 16. ¹² Luc. xvi, 8. ¹³ I Thess. v, 21. ¹⁴ Matth. vii, 25. ¹⁵ Matth. xxv, 10 seq. ¹⁶ Prov. i, 3, juxta LXX.

(12) Editio Basil. et quinque mss. ὅτι διπλοῦν, duplex : quae scriptura quin sit integra et incorrupta, nemo dubitabit, qui rem paulo attentius considerarit. Sed ecce Ducaeus, qui, cum triplicem prudentiam hoc loco describi falso sibi persuasisset, in editione Paris. pro διπλοῦν edendum curavit τριπλοῦν, triplex : quae mutatio nobis probari nullo modo potest. His igitur vocibus, ὅδε τις, etc., arbitramur non secundum quamdam prudentiam describi : sed quae sit prior illa, de qua jam sermo habitus est, declarari. Ex quo fit, ut vertendum non sit, altera vero improbitas morum esse videtur,

sed hoc modo, haec autem prudentia improbitas, etc. Basilii enim non de novo quodam prudentiae genere loquitur : sed ait solum, eam prudentiam cuius jam mentionem fecit, nihil aliud videri praeter improbitatem morum. Velim legantur comi entarii hominis Graece doctissimi Gulielmi Budaei pag. 965, ubi docet ὁ δὲ τις ἐξύτονον dici pro ὁ δὲ, hoc est, alter, vel alius : at vero ὅδε τις βαρύτονον sumi pro ὁ τος, hoc est, is aut hic.

(13) Colb. tertius vocum λόγων. Nec ita multo post duo mss. βίον πρακτέων.

(14) Reg. primus ἀλλοτριώθησαν.

μενος ὑπ' αὐτῶν, μήτε ἐξανιστάμενός που τῆς ἀληθείας. Ὅταν γάρ ἄλλως μὲν φύσεως ἔχη τὰ πράγματα, ἄλλως δὲ οἱ λόγοι περὶ αὐτῶν ἀναπειθῶσι, στροφή τις ἐστὶ, μᾶλλον δὲ διαστροφή, ὑπὸ τοῦ λόγου περὶ τὴν ἀλήθειαν γινόμενη. Καὶ ὁ ἄλλος μὲν φαινόμενος, ἄλλος δὲ ὢν κατὰ ἀλήθειαν, στροφαῖς κέχρηται λόγων, ἀπατῶν τοὺς συνόντας, ὥσπερ τοὺς κύνας λαγῶι καὶ ἀλώπεκες, ἐτέραν δεικνύντες, καὶ ἐτέραν τρεπόμενοι. Ἡ στροφαὶ τινὲς εἰσι λόγων αἱ ἐκ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἀντιθέσεις. Οὐ καταδεχόμενοι γάρ τὸ ἀπλοῦν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, οἱ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὰς ἀντιλογίας ἡκονημένοι, περιτρέπουσι πολλάκις τὴν λαγὺν τῆς ἀληθείας τῇ πιθανολογίᾳ τῶν σοφισμάτων. Δέχεται οὖν ταύτας τὰς στροφὰς τῶν λόγων ὁ τὰς Παροιμίας ὠχυρωμένος. Κἂν εὖρη ποτὲ προβλήματα, ἱσοπαλεῖς τὰς ἐφ' ἑκάτερον ἐπιχειρήσεις ἔχοντα, ἐν οἷς δυσδιάκριτος τοῦ πιθανωτέρου ἡ εὐρεσις· ὅμως διὰ τὸ ἐγγεγυμνάσθαι (15-16) τὰς Παροιμίας, οὐ συγχυθήσεται τὸν νοῦν, κἂν ὅτι μάλιστα δοκῶσιν οἱ προσδιαλεγόμενοι ἐξίσου τὰς ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων πληγὰς ἀλλήλοις ἀντεπιφέρειν.

8. Χαρίζεται ἡ Παροιμία καὶ τὸ νοῆσαι δικαιοσύνην ἀληθῆ. Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ δικαιοσύνη ἕξις ἀπονεμητικῆ τοῦ κατ' ἀξίαν· δυσθῆρατον δὲ τοῦτο, τῶν μὲν διὰ τὸ περὶ τὴν φρόνησιν ἔλλειπε, οὐκ ἐξευρισκόντων ἑκάστῳ διανεῖμαι τὸ ἴσον, τῶν δὲ, διὰ τὸ προκατεχεσθαι ὑπὸ παθῶν ἀνθρωπίνων, ἀφανιζόντων τὸ δίκαιον, ὅταν πενήτων μὲν καταφρονῶσι, δυνάστας δὲ ἀδικούντας· μὴ διελέγχωσι (17), δώσω ἐν ὑποσχέσει τοῖς ἐαυτῆς μαθηταῖς ἡ βίβλος τῶν Παροιμιῶν τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης τὴν γνῶσιν. Καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ, τὸν παρὰ τῶν πολλῶν ἔπαινον θηρώμενοι, ἔργῳ μὲν τὴν ἀδικίαν καὶ τὸ πλεονεκτικὸν ὡς ὠφέλιμον προτιμῶσι, σχῆματι δὲ καὶ λόγῳ τὴν ἰσότητά καὶ τὴν δικαιοσύνην ὑπερβαλύνουσιν· οὐδὲ τοῦτους ἀγνοήσει ὁ τὰς Παροιμιῶν πεπαιδευμένος, ἀλλὰ γινώσκει τὴν κίβδηλον καὶ νεοθευμένην, καὶ τίς ἡ ἀληθινή καὶ ἁδολογὴ δικαιοσύνη. Ἐπεὶ μέντοι πολλοὺς καὶ οἱ ἐξωθεν σοφοὶ κατεβάλλοντο (18) λόγους περὶ δικαιοσύνης, καὶ πιθανῶς παρακροῦνται τοὺς μὴ δυναμένους τῷ ἀληθεῖ λόγῳ περὶ τοῦ σκέμματος τούτου ἐπακολουθήσαι, ἐπαγγέλλεται γνωρίσειν ἡ βίβλος τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, ὥστε τὸ ἐκ τῶν σοφισμάτων ἡμᾶς βλαβερὸν διαδρᾶναι. Ἦδη δὲ καὶ τὰ νόμιμα τῶν ἐθνῶν, πολλὴν πρὸς ἄλληλα ἔχοντα τὴν διαφορὰν, σύγχυσιν ἐμποιεῖ τὰς διανοίας τῶν μὴ τὸν ἀκριβῆ τῆς δικαιοσύνης λόγον κατεληφότες. Ἐνία μὲν γὰρ τῶν ἐθνῶν (19) τὴν πατροφονίαν δικαίαν τίθενται· ἄλλα δὲ τῶν ἐθνῶν πάντα φόνον ὡς ἀνόσιον ἀποτρέπτει. Καὶ τὰ μὲν σωφροσύνην ὑπεριμᾷ· τὰ δὲ μητράσι καὶ θυγατράσι καὶ ἀδελφαῖς ἐπιμαίνεται. Καὶ ὅπως πολλοὶ, ἀργαίῳ ἔθει· κεκρατμένοι, τὸ μυσαρὸν τῶν γινόμενων οὐ διακρίνουσιν. Ἡ δὲ βίβλος αὕτη, διδάσκουσα τὰ περὶ τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης, ρύεται τῶν ἐξ ἀλογίας παθῶν τοὺς ἀνθρώπους. Ἐστὶ δὲ δικαιο-

A excipit, adeo ut neque ab ipsis pervertatur, neque unquam a vero discedat. Cum enim aliter natura se res habent, aliter vero de eis suadent verba, versutia quaedam est, vel potius inversio veritatis per sermonem facta. Et qui alius quidem videtur, alius res ipsa est, strophis sermonum utitur, fucum faciens iis quibuscum versatur, perinde ut lepores vulpesque canibus, aliam viam commostrandantes, aliam carpentes. Quin et falsae scientiae antitheses strophæ quædam sunt verborum. Et enim cum spiritualis doctrinæ simplicitatem non recipiant ii, qui dialectica ad contradicendum acuti sunt, iidem vim veritatis non raro sophismatum verisimilitudine 104 evertunt. Has igitur sermonum strophas excipit qui Parcæniis munitus est. Imo si quando offendant problemata, æquas utrinque probationes habentia, in quibus verisimilioris inventio iudicatu difficilis sit : quoniam tamen exercitatus in Proverbiis est, animo non confundetur, etiamsi disceptantes quam vehementissime æquales argumentorum plagas sibi invicem inferre videantur.

8. Id quoque Parcemia largitur, ut intelligatur justitia vera. Quoniam igitur justitia habitus est, qui pro merito suum cuique distribuit, difficile autem est hoc assequi, partim quod alii ob prudentiæ inopiam non invenient quomodo cuique distribuant quod æquum est, partim quod alii, affectibus humanis præoccupati, jus aboleant et abrogent tum, cum spretis pauperibus dynastas injuriosos non redarguant, idcirco Proverbiorum liber suis se discipulis justitiæ veræ cognitionem daturum pollicetur. Et quia plerique laudem vulgi venantes, reipsa quidem injustitiam avaritiamque tanquam quiddam utile præferunt, specie vero et verbis æquitatem ac justitiam valde admirantur : ne hos quidem ignorabit vir Parcemiis eruditus, sed cognoscet quæ adulterina ac spuria, quæ vera ac sincera sit justitia. Quoniam autem externi quoque sapientes multum de justitia disseruere, et probabilibus verbis fallunt eos qui ejus rei quæ expendenda proponitur, rationem veram assequi non possunt, indicaturum se justitiam veram pollicetur liber ille, ut noxam caveamus sophismatum. Jam vero gentium etiam jura haud parum inter se diversa, animis eorum qui accuratam justitiæ rationem non comprehenderunt, perturbationem confusionemque afferunt. Etenim gentes nonnullæ parricidium justum et æquum ducunt ; aliquæ omnem cædem uti scelestam aversantur. Aliæ maxime colunt pudicitiam : aliæ in matres filiasque et sorores libidine surunt. Denique plerique prisca consuetudine victi, ausorum suorum execrationem ac ignominiam non dignoscunt. Sed hic liber, justitiam veram docens, homines a belluinis illis et insulsis affectibus liberat. Est autem justitia

(15-16) Antiqui duo libri τὸ γεγυμνάσθαι.

(17) Ibidem in duobus mss. legitur μὴ ἐλέγχωσι.

(18) Reg. primus κατεβάλλοντο.

(19) Unus codex Reg. μὲν γὰρ ἔθνη.

quædam, qui inter nos versatur, æqui videlicet distributio. Quanquam etenim id non omnino assequimur; tamen si justissimo consilio in agendo utamur, non aberramus scopo. Est et alia a justo iudice cœlitus inducta, tum emendans, tum vicem rependens, quæ ob reconditorum in se dogmatum sublimitatem cognitu valde difficilis est. Hoc enim, opinor, Psalmista dicit: *Justitia tua sicut montes Dei* ¹⁷. Hanc igitur plane veram divinamque justitiam manifestaturum se promittit iis, qui fuerint in Paræmiarum doctrina exercitati.

9. Rursus cum peccata alia sint involuntaria, alia a pravo animo orientur, non eadem quoque in his regula est æqui. Ponamus enim fornicationem esse judicandam, duasque esse meretrices. Sed una quidem lenoni vendita, necessario in malo versatur, questum per corpus hero malo afferens: altera vero sponte se peccato ob voluptatem mancipat. Aliter utique **105** datur venia involuntariis: aliter ea quæ ex prava voluntate sunt, condemnantur. Rursus unus aliquis peccavit, prave ab initio educatus; quippe et a parentibus injustis procreatus introivit in vitam, et inter verba factaque iniqua nutritus fuit; alter vero multa habens virtutis incitamenta, educationem honestissimam, admonitionem parentum, magistrorum disciplinam, auditionem divinorum sermonum, castigatam moderatamque dixtam, et alia quibus anima ad virtutem instituitur; postea tamen delapsus est et ipse in simile peccatum; nonne jure ac merito qui ejusmodi est, supplicio graviori punietur? Nam ille quidem de solis salutaribus subsidiis animo nostro inspersis accusabitur, quod eis non probe sit usus: sed hic insuper, quod omne auxilium sibi datum prodiderit, imprudenterque in pravam vitam abreptus sit. Itaque justitiam veram intelligere, animi est vere magni, mentisque perfectissimæ. Fortasse autem habet et promissionem, fore, ut qui in Proverbiis eruditus fuerit, possit de cætero ad accuratam theologiæ contemplationem animum adjungere. Nam vera justitia Christus est, *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio* ¹⁸. Accedit etiam ad veræ justitiæ cognitionem, ut judicium dirigatur ¹⁹. Nam fieri non potest, ut qui prius in justitiæ cognitione eruditus non fuerit, ambiguas res recte dijudicare possit. Neque enim Salomon ipse, nisi in seipso æqui ac recti rationes exquisitas habuisset, celeberrimum illud judicium quod de puero inter meretrices protulit, tam recte appositeque potuisset efferre. Cum enim testibus carerent quæ ab utraque dicebantur, ad naturam cucurrit; ejusque ope quæ ignorabantur invenit.

Α ούνη, ἡ μὲν τις ἐν ἡμῖν στρεφόμενη, ἡ τοῦ ἰσοῦ διανομή. Ἐὰν γὰρ καὶ μὴ τυγχάνωμεν αὐτοῦ κατὰ ἀκρίβειαν, ἀλλὰ γνώμῃ τῇ δικαιοσύνῃ ποιοῦντες, οὐκ ἀποπίπτομεν τοῦ σκοποῦ. Ἡ δὲ τις οὐρανόθεν ἐπαγομένη παρὰ τοῦ δικαίου χριτοῦ, ἡ τε ἐπανορθωτικὴ καὶ ἡ ἀνταποδοτικὴ, ἥς πολλὸ τὸ δυσθεώρητον διὰ τὸ ὕψος τῶν ἐναποκειμένων αὐτῇ δογμάτων. Τοῦτο γὰρ οἶμαι λέγειν τὸν Παύλῳ. Ἡ δικαιοσύνη σου ὡς ὄρη Θεοῦ. Ἐπαγγέλλεται οὖν ταύτην τὴν ὄντως ἀληθὴ καὶ θείαν δικαιοσύνην φανερὰν καταστήσειν τοῖς ἐγγεγυμνασμένοις τῇ παρομιμῳεῖ διδασκαλίᾳ.

9. Πάλιν ἐπειδὴ τῶν ἀμαρτανομένων τὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι. τὰ δὲ ἀπὸ γνώμης πονηρὰς ἀμαρτάνεται, καὶ ὁ τοῦ δικαίου ὁρος οὐχ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τοῖς. Ὑποθώμεθα γὰρ πορνείαν εἶναι τὸ κρινόμενον, καὶ πόρναις δύο. Ἄλλ' ἡ μὲν, πορνοδοσκῶν πραθεῖσα, πρὸς ἀνάγκην ἐστὶν ἐν τῷ κακῷ, τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐργασίαν τῷ πονηρῷ δεσπότην παρεχόμενη· ἡ δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν ἐκουσίως ἐαυτὴν ἐπιδοσθαι τῇ ἀμαρτίᾳ. Ἄλλος οὖν τὰ ἀκούσια τυγχάνει συγγνώμης, καὶ ἄλλως τὰ ἐκ μοχθηρὰς προαιρέσεως κατακρίνεται. Πάλιν ὁ μὲν τις ἡμαρτε, πονηρῶς τὸ ἐξ ἀρχῆς τεθραμμένος· καὶ γὰρ καὶ ὑπὸ γονέων ἀδίκων εἰς τὸν βίον παρελήθη, καὶ συνετράφη καὶ βήμασι καὶ πράξεσι παρανόμοις· ἄλλος δὲ πολλὰ ἔχων τὰ προκαλούμενα αὐτὸν εἰς ἀρετὴν· ἀνατροπὴν σημνοτάτην, νοθέτησιν γονέων, διδασκάλων ἀκρίβειαν, ἀκρόασιν λόγων θειοτέρων, διαίταν κατεσταλμένην, τὰ ἄλλα οἷς ψυχὴ παιδευγέται πρὸς ἀρετὴν· εἴτα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ὁμοίαν ἀμαρτίαν ὑπόλυσθε· πῶς οὐχ βαρυτέρας δίκαιως ὁ τοιοῦτος τῆς τιμωρίας ἀξιωθήσεται; Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ μόναις ταῖς κατεπαρμέναις ἐν ταῖς ἐννοαῖς ἡμῶν σωτηρίαις ἀφορμαῖς ἐγκληθήσεται, ὡς οὐ χρησάμενος αὐταῖς ὕμνω· ὁ δὲ πρὸς τοῦτω, καὶ ὡς προδεδωκὼς πᾶσαν τὴν δεδομένην αὐτῷ συνέργειαν, καὶ δι' ἀπροσεξίαν εἰς τὴν πονηρὸν βίον κατασυρεῖς. Τὸ οὖν νοῆσαι τὴν ἀληθὴ δικαιοσύνην μεγάλῃς ὄντως διανοίας καὶ φρενὸς τελειοτάτης. Μήποτε δὲ καὶ ἐπαγγελίαν ἔχει (20), τὸν τὰ παρομιμακὰ παιδευθέντα δυνήσεσθαι λοιπὸν ἐπιβαλεῖν τῇ ἀκριβεῖ τῆς θεολογίας. Ἡ γὰρ ἀληθὴς δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὅς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις. Συνέζευκται τῷ (21) γνῶναι δικαιοσύνην ἀληθὴ τὸ κρίμα κατευθύναι. Ἀμήχανον γὰρ τὸν μὴ προπαιδευθέντα περὶ τοῦ δικαίου δύνασθαι τὰς ἀμφοισθητῆσεις ὁρθῶς διακρίναι. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς Σολομὼν, εἰ μὴ εἶχε τοὺς περὶ τοῦ δικαίου λόγους ἀκριβεῖς ἐν ἑαυτῷ, ἡδύνατο τὴν πολυθρόλλητον ἐκείνην κρίσιν οὕτως ὁρθῶς καὶ εὐθυδῶως ἐξεργεῖν, ἣν ἐκρίνε ταῖς πόρναις περὶ τοῦ παιδίου. Ἐπειδὴ γὰρ ἀμάρτυρα ἦν τὰ παρ' ἐκατέρως λεγόμενα, ἐπὶ τὴν φύσιν ἐχώρησε, καὶ δι' αὐτῆς εὑρε τὰ ἀγνοούμενα (22)· τῆς μὲν ἀλλοτρίας

¹⁷ Psal. xxxv, 7. ¹⁸ I Cor. 1, 30. ¹⁹ Prov. 1, 3, juxta LXX.

(20) Hic vox βίλος subaudienda, fortasse et habet promissionem hic liber, Proverbiorum videlicet. Mox Reg. primus λοιπὸν ἐπιβάλλειν. Nec ita multo infra Colb. tertius ὅς ἐγενήθη σοφία ἡμῖν. (21) Colb. tertius συνέζευκται δὲ τῷ. Statim editi

ἀμήχανον γὰρ καὶ μὴ. Veteres quatuor libri γὰρ μὴ. Colb. tertius γὰρ τὸν μὴ, recte. Subinde idem codex ὁρθῶς διακρίνειν.

(22) Regi: primus et secundus τὸ ἀγνοούμενον.

ἀπαθῶς καταδεξαμένης τοῦ παιδίου τὴν ἀναίρεσιν, ἡ δὲ ἀληθοῦς μητὴρ διὰ τὴν φυσικὴν φιλοστοργίαν οὐδὲ τὴν ἀκοὴν ἀνασχομένης τοῦ πάθους. Ὁ οὖν εἰδὼς τὴν ἀληθῆ δικαιουσίνην, καὶ δι' αὐτῆς διδάχθεις τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν ἐκάστῳ, οὗτος δύναται κατευθύνειν τὸ κρίμα. Ὅσπερ γὰρ ὁ τοξότης πρὸς τὸν σκοπὸν ἀπευθύνει τὴ βέλος, οὕτε ὑπερβολαῖς, οὕτε ἐλλείψεσιν, οὕτε ταῖς ἐφ' ἐκάτερα παρατροπαῖς ἀποπλανῶν τὴν τοξείαν· οὕτως ὁ κριτὴς τοῦ δικαίου καταστοχάζεται, οὕτε πρόσωπα λαμβάνων (γνωρίζειν (23) γὰρ πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν), οὕτε ποῦν κατὰ πρόσκλισιν (24), ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδιαστρόφους ἐκφέρων τὰς κρίσεις. Καὶ δύο κρινόμενων παρ' αὐτοῦ, τοῦ τε πλεονεκτοῦντος καὶ τοῦ τὸ ἐλαττον ἔχοντος, ἔσται ὁ κριτὴς ἐπανιστῶν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοσοῦτον ἀφαίρων τοῦ ὑπερέχοντος, ὅσον ἐλαττοῦμενον εὐρίσκει τὸν ἀδικούμενον. Ὁ δὲ τὴν ἀληθῆ δικαιουσίνην μὴ ἔχων προεναποκειμένην αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, ἀλλ' ἢ χρήμασι διεφθαρμένος, ἢ φιλίας χαρίζομενος, ἢ ἐχθρὰν ἀμυνόμενος, ἢ δυναστείαν θυσιάζομενος, τὸ κρίμα κατευθύνειν οὐ δύναται. Πρὸς ὃν ἐρεῖ ὁ ψαλμὸς τό· *Εἰ ἀληθὺς ἄρα δικαιουσίνην λαλεῖτε, εὐθείας κρίνατε* (25), *viol tōn anthrōpōn*. Ἐλεγχος γὰρ τῆς τοῦ δικαίου διαθέσεως ἡ περὶ τὸ κρίνειν ὀρθότης. Ὅθεν καὶ αὐτὸς προῖων ἀπαγορεύει λέγων· *Στάθμιον μέγα καὶ μικρόν* (26). *βδελυκτὰ παρὰ Κυρίῳ*, τὸ περὶ τὴν κρίσιν ἄνισον τῇ τῶν σταθμίων προσηγορίᾳ παροιματικῶς αἰνισσόμενος. Οὐ μόνον δὲ τοῖς δικάζουσι τοῦτο χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ ταῖς περὶ ἐκάστου τῶν κατὰ τὸν βίον ἐκλογαῖς. Ἐπειδὴ τι ἔχομεν παρ' ἐαυτοῖς κριτήριον φυσικόν, δι' οὗ τὰ καλὰ τῶν πονηρῶν διακρίνομεν, ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν πρακτέων ὀρθὰς ποιεῖσθαι τῶν πραγμάτων τὰς διακρίσεις· καὶ, οἷόν τινα δικαστὴν ἴσῃ καὶ δικαιοτάτῃ γνώμῃ τοῖς ἐναντίοις βραβεύοντα, πεῖθεσθαι μὲν τῇ ἀρετῇ, καταδικάζειν δὲ τὴν κακίαν (27). Οἷον πορνεία καὶ σωφροσύνη παρὰ σοὶ κρίνεται, καὶ ὀψιγλὸς προκαθίσταται σου ὁ νοῦς πεπιστευμένος τὸ δικαστήριον· καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ συνηγορεῖ τῇ πορνείᾳ, ὁ δὲ φόβος τοῦ Θεοῦ τῇ σωφροσύνῃ συνίσταται. Ἐάν μὲν οὖν καταδικάσῃς τὴν ἁμαρτίαν, ὧς δὲ νικῆσται τὴν σωφροσύνην, εὐθείαν ἐποιήσω τὴν κρίσιν τοῦ πράγματος· ἐάν δὲ, τῇ ἡδονῇ δοὺς τὴν βοήθην, προτιμωτέραν ἀποφύγῃς τὴν ἁμαρτίαν, σχολιδὸν ἐποιήσω τὸ κρίμα, ὑπόδικος γενόμενος τῇ ἀρετῇ τοῦ εἰπόντος· *Ὅσα οἱ λέγοντες*

A Et vero aliena sine ulla commiseratione pueri necem approbabat : vera autem mater ob naturalem caritatem ne eadem quidem audire sustinuit ²⁰. Qui igitur novit justitiam veram, atque ab ea suum cuique distribuere didicit, is iudicium dirigere potest. Ut enim sagittarius jaculum ad scopum dirigit, si neque excedens, neque deficiens, neque in alterutram partem declinans a sagittariorum arte aberrat ; sic iudex ad id quod justum est collineat, si nullam habeat personarum rationem (personam enim in iudicio cognoscere bonum non est ²¹), et si in agendo nullo modo in alterutram partem declinet, sed proferat iudicia recta nihilque obliqui habentia. Jam si fuerint duo ab ipso judicandi, quorum alter plus æquo, alter minus B habeat, stat iudex ambos inter se exæquans, et tantum auferit ei qui plus satis habet, quantum ei qui injuriam accepit, deesse deprehendit. Sed qui justitiam veram non habet, in anima sua prius insitam, sed aut pecuniis **106** corruptus est, aut amicitiae favet, aut inimicitiam ulciscitur, aut potestatem reveretur, is iudicium dirigere non potest. Cui in psalmo dicitur : Si vere atque justitiam loquimini, recta iudicate, filii hominum ²². Indiciū enim animi ejus, qui erga æquum ac jus bene afficitur, rectitudo est inter judicandum. Unde et ipse in sequentibus prohibet, dicens : *Pondus magnum et parvum, abominabilia apud Dominum* ²³, inæqualitatem iudicii per ponderum appellationem in proverbii modum adumbrans. Nec hoc solum judicantibus utile est, sed idem confert etiam ad singulas res in vita seligendas. Cum enim habeamus in nobis iudicium quoddam naturale, quo bona a malis secernimus ; necesse nobis est in iis quæ agenda sunt eligendis, recte quasque res discernere ; et, quasi iudicem aliquem, qui æquabili ac justissimo animo de contrariis judicet, tum virtuti obsecundare, tum vitium condemnare. Exempli causa, scortatio et pudicitia apud te judicantur, et excelsa tua mens ejusmodi iudicio sibi commisso præsidet ; atque voluptate scortationi favente, timor Dei suppetias venit castimonie. Quod si damnato peccato, victoriam pudicitie dederis, de re sententiam rectam tulisti : sin autem ad voluptatem inclinans, præferendum esse peccatum pronunties, obliquum fecisti iudicium, obnoxius

²⁰ III Reg. iii, 25 seqq. ²¹ Prov. xxiv, 25. ²² Psal. lvii, 2. ²³ Prov. xx, 10.

(23) Apud LXX pro γνωρίζειν legitur αἰδεῖσθαι, revereri personam in iudicio non est bonum. Eodem sensu alius interpres scripsit αἰσγύνεσθαι. Sed Aquila, Symmachus et Theodotus habent ἐπιγινώσκειν, cognoscere, etc. Colb. terius γνωρίζειν γὰρ πρόσωπα, nam cognoscere personas, etc.

(24) Editio Paris. κατὰ πρόσκλισιν, male. Editio Basil. et codex Oliv. cum aliis quatuor mss. πρόσκλισιν, non multo melius. Reg. primus cum sacro textu πρόσκλισιν, optime. Notat vir eruditissimus Duceus, emendatum fuisse codicem Oliv. in eoque additam fuisse vocem πρόσκλισιν.

(25) Reg. secundus κρίνετε.

(26) Editio Paris. στάθμιον μέγα καὶ μικρόν, καὶ μέτρα δισσά, βδελυκτὰ παρὰ Κυρίῳ, pondus magnum et parvum, et mensuræ duplices, abominabilia apud Dominum : sed illud, καὶ μέτρα δισσά, deest in editione Basil. et in nostris quinque codicibus ; ob idque has voces delevimus. Pro βδελυκτὰ apud LXX legitur ἀκάθαρα, immunda sunt : sed lectioni Basilianæ favet Vulgata, in qua sic legimus, *Pondus et pondus, mensura et mensura, utrumque abominabile apud Deum*.

(27) Colbertini duo codices τῆς κακίας : quorum unus aliquanto post habet καταδικάσῃς τῆς ἁμαρτίας, alter τὴν ἁμαρτίαν.

exsecrationi ejus, qui dixit: *Vae qui dicitis amarum dulce, et dulce amarum: qui dicitis lucem tenebras, et tenebras lucem* ²⁴.

10. Quoniam igitur, juxta ipsum Salomonem, *Cogitationes justorum judicia sunt* ²⁵, opera est sedulo danda, ut intus in abdito cogitationum foro recta de rebus judicia feramus, habeamusque mentem trutinæ similem, quæ citra inclinationem ullam agenda quæque appendat. Quando quodvis mandatum et oppositum ei vitium judicio tuo permittitur, da victoriam legi Dei contra peccatum. Habendi appetentia major et æquitas judicantur? Pronuntia adversus alienorum cupiditatem, da calculum potiore virtuti. Dissident inter se concitium et lenitas? Pudorem incute convicia, et anteponere lenitatem. Odium et dilectio contendunt? Illud ignominia affectum, quam longissime ablegato, dilectionem vero honore decoratam, tibi ipsi facito familiarem. Simulatio et simplicitas, fortitudo et timiditas, prudentia et stultitia, justitia et injustitia, pudicitia et impudicitia, et, ut brevi dicam, virtus quælibet cum quolibet vitio judicium subit? Tunc igitur judiciorum rectitudinem ostendito in occulto animæ tuæ judicio, præceptumque quasi assessorem adhibens tibi, odium in nequitiam tuam commonstrato, aversans peccata, virtutes preferens. Si enim facis ut in singulis actionibus vincant apud te meliora, beatus eris. *In die illa, cum judicabit Dominus occulta hominum secundum Evangelium nostrum, cogitationibus inter se et accusantibus, aut et defendentibus* ²⁶, nec abibis condemnatus ob ullam ad mala inclinationem: sed justitiæ coronæ honorabere **107** quibus virtutem per omnem tuam vitam coronaveris. Quot bona conciliabit tibi Proverbiorum liber, qui docet et veram colere justitiam, et judicium dirigere?

11. Equid igitur his amplius? *Ut det, inquit, innocentibus astutiam, ac puero juveni et sensum et intelligentiam* ²⁷. Dupliciter intelligimus innocentiam. Aut enim quamdam peccato alienationem, quæ ratione fit, excogitamus; vitique velut quamdam radice per longam attentionem bonorumque meditationem excisa, ob integram ejus privationem, innocentiae appellationem accipimus: aut innocentia dicitur, cum mali nondum est experientia, cum sint qui sæpe ob puerilem ætatem aut vitæ alicujus institutum vitia quædam non experiantur. Exempli gratia, puer non novit superbiam, non novit dolum et fallaciam. Rursus sunt qui ruri degentes, non sciunt dolos mercatorum, neque forenses similitates. Qui tales sunt, eos innocentes vocamus;

²⁴ Isa. v, 20. ²⁵ Prov. xii, 5. ²⁶ Rom. ii, 16, 15. ²⁷ Prov. i, 4.

(28) Colb. primus *ἐκαστά*. Mox duo mss. *κακίαν* διακρίνεται.

(29) Antiqui duo libri *οἰκείαν ποιήσαι*.

(30) Reg. primus *συνελόντι φάναι*.

(31) Codex idem *παρ' ἅπαντα*. Mox in Colb. tertio

τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν· οἱ λέγοντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς.

10. Ἐπεὶ οὖν, κατ' αὐτὸν τὸν Σολομῶντα, *Λογισμοὶ δικαίων κρίματα*, ἔνδον ἐν τῷ χειρουργημένῳ τῶν λογισμῶν κριτηρίῳ σπουδάζειν χρὴ τὰς περὶ τοῦ πράγματος κρίσεις ἀπαρτρίπτους ποιεῖσθαι, καὶ τὸν νοῦν τρυτάνῃ ἔχειν προσεσκότα, ἀκλινῶς ἑκαστον (28) τῶν πρακτικῶν ζυγοστατοῦντά. Ὅταν ἐκάστη ἐντολὴ παρὰ σοὶ πρὸς τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ κακίαν διαδικάζεται, ὅς τῳ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῆς ἀμαρτίας τὰ νικητήρια. Πλεονασμὸς καὶ ἰσότης κρίνονται; ἀπόφηνε κατὰ τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας, ὅς τὴν βελτίονα ψῆφον εἴ ἀρετῇ. Λοιδωρία καὶ μακροθυμία ἀλλήλαις ἀντικαθίστανται; κατασχυρον τὴν λοιδωρίαν, καὶ προτίμησον τὸ μακρόθυμον. Ἐχθρὰ καὶ ἀγάπη; τὴν μὲν ἀτιμον ποιήσας, ὑπερῶρισον ὡς πορρωτάτω· τὴν δὲ ἀγάπην σεμνύνας, οἰκείαν ποιήσον (29) σεαυτῷ. Ὑπόκρισις καὶ ἀπλότης, ἀνδρεία καὶ δειλία, φρόνησις καὶ ἀφροσύνη, δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, σωφροσύνη καὶ ἀκολασία, καὶ συνελόντι φῆσαι (30), πᾶσα ἀρετὴ πρὸς πᾶσαν κακίαν διαδικάζεται; Τότε δὴ οὖν ἐπιδείξαι τὴν εὐθύτητα τῶν κριμάτων, ἐν τῷ κρυπτῷ σου τῆς ψυχῆς κριτηρίῳ, καὶ οἶονε παρέδωρον σεαυτῷ τὴν ἐντολὴν ποιησάμενος, δεῖξον τὸ μισοπόνηρον· ἀποστρεφάμενος μὲν τὰς ἀμαρτίας, ὑπερτιμῶν δὲ τὰς ἀρετάς. Ἐὰν γὰρ ἐφ' ἐκάστης πράξεως νικῇ ποιήσης παρὰ σοὶ τὰ βελτίονα, μακάριος ἔσῃ. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Ἐβαγγέλιον ἡμῶν, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων ἡ καὶ ἀπολογούμενων, οὐκ ἀπέρχῃ καταδικασμένος διὰ τὴν πρὸς τὰ φαῦλα βοήτην, ἀλλὰ τὰς τῆς δικαιοσύνης τιμηθῆσθαι στεφάνους, οἷς παρὰ πάντα (31) σου τὸν βίον τὴν ἀρετὴν ἐστεφάνωσας. Πηλίκων σοὶ πρόξενος αγαθῶν γενήσεται ἡ βέλους τῶν Παροικιῶν, διδάσκουσα τὴν τε ἀληθὴ δικαιοσύνην καὶ κρίμα κατευθύνειν;

11. Τί οὖν πρὸς τοῦτοις ἐτι; *Ἰνα* (32) δῶ, φησὶν, ἀνάκοις παρουργῶν, παιδί δὲ νέῳ αἰσθησὶν τε καὶ ἔννοιαν. Διττῶς νοοῦμεν τὴν ἀκακίαν. Ἡ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἀλλοτρίωσιν λογισμῷ κατορθουμένην, καὶ διὰ μακρᾶς προσοχῆς καὶ μελέτης τῶν αγαθῶν ὅδον (33) τινὰ ῥίζαν τῆς κακίας ἐκτεμνόντες, κατὰ στέρῃσιν αὐτῆς πλιντελὴ τὴν τοῦ ἀνάκου προσγορίαν δεχόμεθα· ἡ ἀκακία ἐστὶν ἡ μήπω τοῦ κακοῦ ἐμπειρία, διὰ νεότητα πολλάκις ἡ βίου τινὸς ἐπιτήδευσιν ἀπείρως τινῶν πρὸς τινὰς κακίας διακειμένων. Οἷον ὁ παῖς οὐκ οἶδεν ὑπερηφανίαν, οὐκ οἶδε δόλον καὶ βραδυσυρίαν. Πάλιν εἰσὶ τινες τῶν τὴν ἀγροικίαν οἰκούντων, οὐκ εἰδότες τὰς ἐμπορικὰς κακουργίας, οὐδὲ τὰς ἐν δικαστηρίῳ διαπλοκάς. Τοὺς τοιοῦτους ἀνάκοις λέγομεν, οὐχ ὡς ἐκ προαιρέσεως

pro ἀρετῇ scriptum invenimus ψυχῇ. Aliquanto post editi γενήσεται. At duo mss. γενήσεται.

(32) Reg. tertius τοῦτοις ἐστίν; Ἰνα.

(33) Veteres duo libri οἶονε!

τῆς κακίας χειρωσμένους, ἀλλ' ὡς μήπω εἰς πείραν τῆς πονηρᾶς ἕξεως ἀφ' ἡμετέρων. Ἀκακὸς δὲ κυρίως, ὁποῖος ἦν Δαβὶδ, λέγων· Ἐγὼ δὲ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην· ὁ πᾶσαν πονηρίαν διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀσκήσεως τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἀποστήσας, ὃς καὶ τῆς κληρονομίας τῶν ἀγαθῶν ἀξιοῦται. Διότι Κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοὺς πορευομένους ἐν ἀκακίᾳ (34). Ὁ τοιοῦτος πεποιθὼς ἐρεῖ· Κρίνον με, Κύριε, ὅτι ἐγὼ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην· καὶ πάλιν· Κρίνον με (35) κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου καὶ κατὰ τὴν ἀκακίαν μου ἐπ' ἐμοί. Χαρακτηρίζεται δὲ τὸν ἀκακὸν ἡ ἀπλότης τοῦ ἡθους, τὸ γενναῖον, τὸ ἀκατάσχετον. Ὁποῖος ἦν Ἰακώβ· Ἀπλαστός, φησὶν (36), οὐκὼν οὐκίαν· τούτεστι, τῇ ἐκ τῆς φύσεως ἀπλότητι κεχρημένος, οὐδὲν ἐκ τέχνης ἐπίπλαστον σχῆμα, οἷον προσωπεῖον, εὐατὴ πρὸς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων ἀπάτην περιτεθείς. Ἐνταῦθα μέντοι ἀκακὸν εἰσὶν λέγειν τὸν ἀπειρόκακον, ὃν καὶ χρεῖαν ἔχειν φησὶ τῆς ἐπαινετῆς πανουργίας, ἵνα πρὸς τῇ ἐκ φύσεως ἀκακίᾳ τῇ καὶ τῇ ἐμπειρίᾳ συνετὸν ἐπικτησθῇ, καὶ οἷον ὁπλῶ τινι τῇ καλῇ πανουργίᾳ πεφραγμένος, δυσάλωτος ᾖ ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν ὑπεναντιῶν. Δεῖ γάρ, οἶμαι, τὸν τέλειον φρόνιμον μὲν εἶναι πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἀνέγκαιον δὲ πρὸς τὸ κακόν. Ἐντεῦθεν ὥσπερ (37) ἐκ πηγῆς τινος ἀρρέσθωσαν οἱ ἀκακοὶ τὴν σώζουσαν πανουργίαν. Ἀλλ' ἂν γὰρ πανούργος θρόνος αἰσθήσεως· καὶ, Πανούργος δὲ, κακῶν ἐπερχομένων, ἀπεκρύβη· καὶ, Ὁ δὲ (38) φυλάσσων ἐλέγχους, πανουργό-τερος. Ἐστὶν οὖν ἡ πανουργία ἐνέργεια πάντων κατ' ἐπιτηδεύειν τεχνικῶν· ὥσπερ ἡ κακούργια ἡ μόνου ἐστὶ τοῦ κακοῦ ἐργασία. Ἐπεὶ οὖν πᾶσαν ἐργασίαν παραδέχεται ὁ πανούργος, ἐν τοῖς πᾶσι δὲ καὶ τὰ φαῦλά ἐστι, δύο σημαίνει ἡ τοῦ πανούργου προσηγορία. Καὶ ὁ μὲν ἐπὶ βλάβῃ ἐτέρων τῇ ἐπινοίᾳ χρώμενος τῶν ἐργῶν, πονηρός· ὁ δὲ ἐπαινετὸς πανούργος ὁ δόξας καὶ συνετὸς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ἐξευρίσκων, καὶ τὰς δοκίμους καὶ ἐπιβουλὰς παρ' ἐτέρων αὐτῷ βλάθας σκευωρουμένας ἀποδιδράσκων. Πρόσεχε οὖν ἀκριβῶς τῇ τῆς πανουργίας ὁνόματι· καὶ γίνωσκε, ὅτι μέση τις ἕξις ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ μὲν ἐκ προβέσεως (39) ὀγιῶς ἐπ' ὠφέλειᾳ αὐτοῦ καὶ τῶν πλησίον αὐτῇ κεχρημένος ἀποδεχτός, ὁ δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῶν πέλας μεταχειριζόμενος αὐτὴν κατεγνωσμένος, ἀφορμὴ πρὸς ἀπώλειαν τῷ ἐπιτηδεύματι χρώμενος.

usus, laudandus est: alter vero ipsam ad proximi perniciem adhibens, reprehensioni sit obnoxius, ut qui industria sua ceu quadam perdeudi occasione utatur.

12. Πλήρης δὲ ἡ ἱστορία τῆς ἐφ' ἑκάτερα χρήσεως D 12. Porro hujusce dexteritatis usu plena est

³⁸ Psal. xxv. 11. ³⁹ Psal. lxxxiii. 13. ³⁹ Psal. xxv. 1. ³⁹ Psal. vii. 9. ³⁹ Gen. xxv. 27. ³⁹ Prov. xii. 25. ³⁹ Prov. xxvii. 12. ³⁹ Prov. xv. 5.

(34) Editio utraque et Colb. primus οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ. At Reg. secundus et Colb. tertius pro τοῖς πορευομένοις habent τοὺς πορευομένους, quod sanum et verum judico. Grammatici enim docent duos accusativos cum verbis privandi non raro reperiri. Colb. secundus οὐχ ὥστερ' ἔσται τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις, etc., non prohibebit bona ambulantis in innocentia; nec aliter legitur apud LXX.

(35) Editi Κρίνον με, Κύριε. Vox ultima in mss.

A non quod voluntate a malitia secesserint, sed quod nondum habitum malum fuerint experti. Innocens autem proprie est, qualis erat David, cujus hæc sunt: *Ego autem in innocentia mea ambulaui*³⁸: qui videlicet omnem nequitiam per virtutis exercitationem ab anima sua amoverat, qui et bonorum hereditatem consequitur. Dominus enim bona non privabit eos, qui ambulant in innocentia³⁹. Quisquis ejusmodi fuerit, fidenter dicturus est: *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ambulaui*³⁹. Ac iterum: *Judica me secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me*³⁹. Morum autem simplicitas, generositas, carens artificio indoles, character sunt innocentis atque insigne. Cujusmodi erat Jacob: *Fuco carens, inquit, habitans domum*³⁹: hoc est, utens naturali simplicitate, nullamque speciem ab arte conflictam, quasi quamdam larvam, ad obvios quoslibet decipiendos sibi ipsi circumponens. Hic tamen innocentem dicere videtur hominem mali inexpertum: cui etiam laudabili astutia opus esse ait, ut præter naturalem simplicitatem comparet quoque prudentiam in experimento sitam, bonaque astutia quasi quodam telo communitus, vix possit inimicorum insidiis circumveniri. Oportet enim, puto, perfectum virum, prudentem quidem esse ad bonum, simplicem vero ad malum. Hinc velut ex fonte quodam hauriant innocentes salutarem astutiam. Vir enim astutus thronus est sensus³⁹. Et, *Astutus, malis supervenientibus, abscondit se*³⁹. Et, *Qui autem caret reprehensiones, astutior est*³⁹. Est igitur astutia id quo aguntur omnia per artificiosam quamdam industriam, quemadmodum maleficium est id quo malum solum perpetratur. Quoniam igitur actio omnis in astutum 108 cadit, itemque in omnibus mala occurrunt, duo significat astuti nomen. Et qui quidem in aliorum perniciem solertia et artificio utitur, malus est; qui vero actutum ac prudenter suum ipsius bonum deprehendens, noxas dolose ac insidiosè sibi ab aliis preparatas evitat, est astutus laude dignus. Itaque ad vocem astutiae animum diligenter attende; noverisque medium quemdam esse habitum, quo alter quidem astutia ex sano consilio usus in rem suam, et proximi

non invenitur.

(36) Colb. tertius Ὁ Ἰακώβ ἀπλαστός ἦν, φησὶ.

(37) Editi Ἐντεῦθεν οὖν ὥσπερ. Illud οὖν in antiquis deest, idcircoque eam voculam delevimus.

(38) Editi καὶ τὸ ὁ δέ. At mss. nostri omnes καὶ, ὁ δέ. Hic LXX pro ἐλέγχους habet ἐντολάς, qui custodit mandata. Basilii secutus est Aquilam.

(39) Editi ἐκ προαιρέσεως. At quinquæ mss. ἐκ προβέσεως, eadem plane sententia. Ibidem Colbertini duo libri ὠφέλειᾳ αὐτοῦ. Editi αὐτοῦ.

historia in utramque partem. Pulchra est astutia Hebræorum, qui, deceptis Ægyptiis, ut urbium conditarum mercedem receperunt³⁰, ita materias ad tabernaculum construendum sibi compararunt. Laudabiliter astutia usæ sunt nutrices, quæ mares Hebræorum servaverunt³¹. Pulchra est astutia Rebecæ, quæ benedictionem magnam filio conciliavit³². Rahab pulchre fuit astuta³³: pulchre itidem Rachel³⁴. Illa, quod exploratores servavit: hæc, quod patrem decepit, et ab idololatria liberavit. At vero Gabaonitæ adversus Israelitas prave astuti exstiterunt³⁵. Mala fuit astutia Absalonis, qui simulatione æquitatis pellexit subditos, ac patri insidiaturus magnam rebellium copiam coegit³⁶. Reprehenduntur etiam aliqui, quod inierint consilium astutum et malignum in populum Dei³⁷. Cæterum hoc loco astutiam, quæ utiliter adhibetur, Scriptura probat, cum sit quasi armatura ad vitæ negotia, atque per seipsam animas simpliciorum communit. Nam hanc astutiam si habuisset Eva, serpentis dolis seduci non facile potuisset. Innoventem igitur, qui, quod credat sermoni omni, facile mente corrumpitur, doctrina ejusmodi munit et corroborat: siquidem astutiæ utilitatem ceu quoddam ad vitæ negotia adjumentum ei impertit.

13. Consequens est ut consideremus quomodo pueri juveni det sensum et intelligentiam³⁸. Duplex cum sit homo, ut ait Apostolus³⁹, unus exterior, interior alter; necesse nobis est, ætatem etiam, tam secundum eum qui conspicitur, quam secundum eum qui in occulto intelligitur, pariter in utroque accipere. Dicere autem puerum recens natum corporalem sensum recipere, propemodum risum movet. Quem enim sensum largiri potest hic liber, cum et visus, et auditus, et olfactus, et gustus, et tactus statim nobiscum edantur, nec accedant ex doctrina, sed per hos natura animal absolvat? Neque igitur puer corporaliter intelligendus est, neque ullus sensus ex enumeratis: sed de interiore homine accipiendæ ætates sunt. Didicimus enim in multis Scripturæ locis, quemdam animæ statum puerilem esse, alium esse ejusdem vigentis, alium jam senis. Verbi causa, uti a Paulo fuimus edocti⁴⁰, pueri erant Corinthii, idcircoque lacte adhuc eis opus erat, primaria scilicet et simpliciore Evangelii doctrina, cum solidam dogmatum escam nondum digerere possent. Adolescens autem animo est, qui prorsus omnibus virtutis¹⁰⁹ partibus absolutus est, qui spiritu fervet, qui ad

A τοῦ ἐπιτηδεύματος. Καλὴ πανουργία τῶν Ἑβραίων κατασοφισαμένων τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ τὸν τε μισθὸν τῆς ἐργασίας τῶν πόλεων (40) ἀπολαμβάνοντων, καὶ ὕλας ἑαυτοῖς πρὸς τὴν σκηνὴν συμπορισαμένων. Ἐπαινετῶς ἐπανουργεῦσαντο αἱ μαῖαι περιποιούμεναι τὰ ἄρρενα τῶν Ἑβραίων. Καλὴ πανουργία Ῥεβέκκας τὴν μεγάλην εὐλογίαν τῷ υἱῷ προξενούσης (41). Καλῶς ἐπανουργεῦσατο Ῥαὰβ· καλῶς Ῥαχήλ· ἡ μὲν τοὺς κατασκόπους περιωσαμένη, ἡ δὲ τὸν πατέρα κατασοφισαμένη, καὶ τῆς εἰδωλολατρίας ἐλευθερώσασα. Πονηρῶς κατεπανουργεῦσαντο τοὺς Ἰσραηλίτας οἱ Γαβωνῖται. Πονηρὰ πανουργία τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἐν σχήματι ἐπιχειρίας ὑπαγομένου (42) τοὺς ὑπηκόους, καὶ πλῆθος ἀποστατῶν συνθροίσαντος εἰς ἐπιβουλὴν τοῦ πατρὸς. Ἐγκαλοῦνται δὲ τινες, ὡς καὶ ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καταπανουργευσάμενοι γινώμην. Ἐνταῦθα μέντοι τὴν ἐπ' ὠφελείᾳ παραλαβανομένην πανουργίαν ὁ λόγος ἐγκρίνει, οἷον εἰ ὅπλον οὖσαν πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα, καὶ ὀχυροῦσαν δι' ἑαυτῆς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλουστέρων. Εἰ γὰρ εἴχε τὴν πανουργίαν αὐτὴν ἡ Εὐα, οὐκ ἂν εὐάλωτος ἐγεγόνει ταῖς ἀπάταις τοῦ ὄφριως. Τὸν οὖν ἀκακὸν, τὸν διὰ τὸ πιστεύειν παντὶ λόγῳ εὐκόλῳ εἰς τὸ φθαρῆναι τὰ νοήματα, ὀχυροὶ ἢ προκειμένη διδασκαλία, ὅσον συμμαχίαν αὐτῷ πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα τὴν ἐκ τῆς πανουργίας ὠφέλειαν παρεχομένην.

13. Ἐξῆς ἐστὶν ἐπισκέψασθαι, πῶς παιδὶ νέῳ δίδωσιν αἴσθησιν καὶ ἔννοιαν. Ἐπειδὴ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ὁ μὲν τις ἐξώθεν ὢν, ὁ δὲ ἐνδοθεν, κατὰ τε τὸν ὁρώμενον, καὶ κατὰ (42) τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ νοούμενον, ἀνάρκη ἡμᾶς καὶ τὰ τῆς ἡλικίας ἐφ' ἑκατέρων παραπλησίως λαμβάνειν. Τὸ μὲν οὖν λέγειν τὸν ἀρτιγενὴ παιδᾶ αἴσθησιν λαμβάνειν σωματικὴν οὐ πόρρω ἐστὶ τοῦ γελοίου. Ποῖαν γὰρ τῶν αἰσθήσεων ἡ βίβλος χαρίσασθαι δύναται, καὶ ὅφριως, καὶ ἀκοῆς, καὶ ὁσφρήσεως, καὶ γεύσεως, καὶ ἀφῆς εὐθὺς συναπογεννωμένων ἡμῶν, καὶ οὐκ ἐκ διδασκαλίας προσγινομένων, ἀλλὰ τῆς φύσεως διὰ τούτων ἀπαρτιζούσης τὸ ζῶον; Οὐτε οὖν παιδᾶ σωματικῶς νοητέον, οὔτε αἴσθησιν μίαν τούτων τῶν ἀπριθμημένων, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον τὰς ἡλικίας μεταληπτέον. Ἐδιδάχθημεν γὰρ πολλὰ τοῦ τῆς Γραφῆς καὶ παιδικῆν κατὰστασιν τῆς ψυχῆς· καὶ ἄλλην ἀκμαστικὴν· καὶ ἄλλην ἥδη πρεσβύτου. Οἷον, ὡς παρὰ Παύλου μεμαθήκαμεν, οἱ ἐν Κορίνθῳ νήπιοι ἦσαν· οὐπὲρ καὶ γάλακτος ἐτι ἐδέοντο, τῆς εἰσαγωγικῆς καὶ ἀπλουστερας τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας, μὴ μὴ δυνάμενοι περικρατεῖν στερεὰς τροφῆς (43) τῆς ἐν δόγμασι. Νεανίσκος δὲ κατὰ ψυχὴν ἐστὶν ὁ πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ἀρετῆς κατηρτισμένος

³⁰ Exod. xii, 35. ³¹ Exod. i, 17. ³² Genes. xxvii, 13. ³³ Jos. ii, 4 sqq. ³⁴ Genes. xxxi, 54 sqq. ³⁵ Jos. ix, 4 sqq. ³⁶ II Reg. xv, 4 sqq. ³⁷ Psal. lxxiii, 4. ³⁸ Prov. i, 4. ³⁹ II Cor. iv, 16. ⁴⁰ I Cor. iii, 1, 2.

(40) In Colb. tertio pro πολλων scriptum invenimus πῶνων.

(41) Colb. primus προξενισσᾶσης. Colbertinus tertius προξενισσῆς. Mox hic idem codex διασωσαμένην. Basilii ita laudat πανουργίαν καλὴν, ut videri possit et ipse, n ore Græcorum, mendaciis of-

ciosis favere.

(42) Editi ἐπαγομένου. At quinque mss. ὑπαγομένου.

(43) Vocem κατὰ ex tribus mss. addidimus.

(45) Colb. tertius στερεωτέρας τροφῆς.

πρὸς τὸ τέλειον, ὁ τῷ πνεύματι ζῶν, ὁ σφριγῶν πρὸς τὰς πράξεις τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀκμάζων πρὸς πᾶσαν εὐτολίαν ἀγαθῶν ἔργων· ὃν καὶ βιαστήν τὸ Εὐαγγέλιον λέγει, δυνάμενον διάρπασαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὃν καὶ εἰς τοὺς ὕμνους, ὡς ἐπιτήδειον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα παραλαμβάνει· *Νεανίσκοι γὰρ, φησί, καὶ παρθένοι ἀνεσώτασαν τὸ ὄνομα Κυρίου. Καὶ ἐν τῷ Ἰωῆλ ἐπαγγελίας ἔχουσι οἱ νεανίσκοι ὁράσεις ὄψεσθαι. Πρεσβύτερος δὲ κατὰ ψυχὴν ὁ τετελειωμένος (43') κατὰ τὴν φρόνησιν· ὅποιος ἦν Δανιήλ, ἐν νεαρώ τῷ σώματι τὸ ἐκ τῆς συνέσεως σεμνὸν πολιτὸς πάσης αἰδεσιμώτερον ὑποφαίνων. Διὸ φασὶ πρὸς αὐτὸν ἐκείνοι οἱ πλήρεις ἡμερῶν πονηρῶν Δεῦρο, καθίσσον (44) ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ ἀπάγγειλον ἡμῖν, ὅτι σοὶ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸ πρεσβυτέριον. Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα παῖδα νέον φησὶ τὸν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς βαπτιστικῆς ἀναγεννηθέντα, καὶ τραφέντα (44'), καὶ γενόμενον ὡς παιδίον, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης κατὰστασιν εὐθετον ὄντα τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Τῷ δὲ οὕτως ἀρτιγενεὶ βρέφει, τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα ἐπιποθήσαντι, δίδωσιν ἡ βιβλὸς τῶν Παροιμιῶν δι' αὐτῆς γεγυμνασμένῳ (45) αἰσθησιν καὶ ἐννοίαν· αἰσθησιν μὲν τῶν παρόντων, ἐννοίαν δὲ τῶν μελλόντων. Παιδεύει μὲν γὰρ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ αἰσθητικούς ποιεῖ τῶν πραγμάτων, ὡς μήτε ἀτόποις ἡδοναῖς δουλεύειν, μήτε περὶ τὰς καταλαῖς τοῦ κόσμου τοῦτου δόξας διεκποθεῖν. Ἐμποιεῖ δὲ καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐννοίαν, καὶ προσβιβάζει (45') δι' ὧν λέγει τῇ πίστει τῶν ἐπηγγελμένων.*

14. Ἐπειδὴ δὲ τὰς τῶν ἡλικιῶν διαφοράς ἐπὶ τὸν ἑσῶ ἀνθρώπον μετελάβομεν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τὰ τῶν αἰσθησεων ὀνόματα ἐπὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς μεταφέρειν. Ὅστει δὲ τὸν λέγει, ὅτι Ἐμοὶς λόγοις παραβάς σου οὐκ, εἰδέναι ἡμᾶς χρὴ, ὅτι τὸ εὐήκοον τῆς ψυχῆς ἐπιζητεῖ, ὡς ὁ (46) Κύριος· Ὁ ἔχων ὅτα ἀκούειν, ἀκούετω· καὶ τὸ, Λόγος σοφοῦ εἰς οὐκ ἐνθήκοον. Διὰ τούτων οὖν καὶ τῶν τοιούτων δίδωσι τῷ νέῳ παιδί τὴν τῆς ἀκοῆς αἰσθησιν ὀργανοῦσαν. Ὅταν δὲ λέγῃ, *Μὴ πρόσθετε φαύλη γυναικί· καὶ πάλιν, Μὴ ἐρρίσῃς σου βίμῃ πρὸς αὐτήν· καὶ, Ὁ σφαλμοὶ σου ἐρῶθ' βλεπέτωσαν·* ὁ γὰρ ἐστι (46') τὴν οἰονεὶ ὅρασιν τῆς ψυχῆς τῷ παιδί χαριζόμενος. Καὶ ὅταν παραινῇ, ὅτι *Φάγε μέλι, υἱέ, ἵνα γλυκανθῇ ὁ σάρυγξ σου (μέλι τροπικῶς ὀνομάζων τὴν θείαν διδασκαλίαν· Ὡς γλυκεῖα γὰρ, φησί, τῷ λόγῳ μου τὰ λόγια σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι μου)* διὰ τῆς παραινέσεως ταύτης τὴν πνευματικὴν νεύσιν τῆς ψυχῆς καταρτίζει, περὶ ἧς εἴρηται·

pietatis actiones strenuus est, et ad omnia opera bona fortiter peragenda vegetus : qui et violentus ab Evangelio vocatur ⁴⁷, valens scilicet rapere regnum cælorum : quem et sanctus Spiritus velut ad hymnos canendos idoneum assumit : *Juvenes enim, inquit, et virgines laudent nomen Domini* ⁴⁸. Et in Joële promissum est, fore, ut juvenes visiones videant ⁴⁹. Senex autem animo est, qui prudentia perfectus est : qualis erat Daniel, qui in juvenili corpore sapientiam gravitatemque omnicanitie venerabiliorem præ se ferebat. Quapropter ei dicunt viri illi pleni dierum malorum : *Veni, sede in medio nostrum, et nuntia nobis, quod tibi Deus dederit honorem senectutis* ⁵⁰. Itaque et hic puerum novum dicit eum, qui per lavacrum regenerationis renatus est et educatus, atque ut parvulus effectus, quique per ejusmodi statum idoneus est ad regnum cælorum, Proverbiorum igitur liber infanti sic recens nato, rationale lac et sincerum appetenti, ubi per se exercitatus est, sensum et intelligentiam impertit : sensum quidem presentium, intelligentiam vero futurorum. Erudit enim in rebus humanis, tribuitque rerum sensum ; sic ut neque turpibus voluptatibus quisquam inserviat, neque mundi hujus inani gloriæ inhiat. Prætereaquæ futuri sæculi intelligentiam confert, ac sermonibus suis ad promissorum fidem prævehit.

14. Sed quoniam ætatum differentias ad internum hominem transtulimus, consequens etiam fuerit, ut sensuum nomina ad animæ potentias transferamus. Itaque cum dicit ⁵¹ : *Sermonibus meis admove aures tuas, scire nos convenit quod obsequentem animum requirat, haud secus ac Dominus : Qui habet aures audiendi, audiat* ⁵² ; et illud : *Sermo sapiens in aurem obedientem* ⁵³. Per hæc igitur et consimilia sanum auditus sensum puero novo dat. Cum vero dicit, *Noli attendere prave mulieri* ⁵⁴ ; ac rursus : *Noli defigere in eam obtutum tuum* ⁵⁵ ; item : *Oculi tui recta videant* ⁵⁶ ; largiri se puero animæ quasi visum aperte ostendit. Et cum admonet, *Comede, fili, mel, ut dulcescat guttur tuum* ⁵⁷ (doctrinam divinam tropice mel appellans : *Quam dulcia enim, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo* ⁵⁸) ; per hanc admonitionem perficit spiritualem animæ gustum, de quo dictum est : *Gustate et videte, quoniam suavis est*

⁴⁷ Matth. xi, 12. ⁴⁸ Psal. cxlviii, 12. ⁴⁹ Joel ii, 28. ⁵⁰ Dan. xiii, 50. ⁵¹ Prov. xviii, 17. ⁵² Matth. xiii, 9. ⁵³ Prov. xvi, 12. ⁵⁴ Prov. v, 2. ⁵⁵ Eccli. ix, 5. ⁵⁶ Prov. iv, 25. ⁵⁷ Prov. xxiv, 13. ⁵⁸ Psal. cxviii, 103.

(43') Antiqui duo libri τετελειωμένος. Statim duo mss. αἰδεσιμώτερον ἐπιφαίνων. Alii ἀποφαίνων. Editi ὑποφαίνων.

(44) Regii duo mss. Δεῦρο καθίσας. Unus codex Colb. καθίσων. Alii duo itidem Colbertini et editi καθίσων.

(44') In utraque editione Basil. et Paris. incorrupte legitur τραφέντα, sed corrupte in veteribus quinque libris scriptum fuit στραφέντα. Mox unus ms. τῷ δὲ οὖν οὕτως.

(45) Editi ἐγγυμνασμένῳ. Reg. primus γυμνασμένῳ. At Colbertini secundus et tertius γεγυμνασμένῳ, recte.

(45') Editi et Reg. secundus προσβιβάζει. Alii mss. προσβιβάζει.

(46) Editi ὡς καὶ ὁ. Vocula καὶ in nostris mss. non invenitur.

(46') Reg. secundus ὁ γὰρ ἐστι. Infra idem codex τροπικῶς ὀνομάζει.

Dominus ⁴⁰. Est autem et tactus quidam animæ, quo sapientia eam attingit, amatorem suum velut amplectens. *Ama enim, inquit, ipsam, ut te amplexetur* ⁴¹. Et rursus Ecclesiastes, *Tempus est amplectendi ei et tempus longe discendendi ab amplexu* ⁴². Corpora quidem amplexibus impuris coinquinantur: anima vero sapientiæ amplexu tota ex toto ei conjuncta, sanctimonia completur ac puritate. Sic igitur pueri juvenulo sensum tribuit. Quomodo **110** vero intelligentiam indit? Nimirum cum dicit: *Non proderunt facultates in die mala* ⁴³. Injicit enim cordi tuo cogitationem de die illa, in qua tibi pecuniarum copia adiumento non erit, neque eximet te æterna poena. Aut cum dicit: *Innocentes autem hereditabunt terram* ⁴⁴: terram videlicet illam, cuius etiam mites sunt heredes, tum juxta Psalmistam dicentem: *Mites autem hereditabunt terram* ⁴⁵, tum juxta prædicatam a Domino beatitudinem, *Beati enim, inquit, mites, quoniam ipsi possidebunt terram* ⁴⁶. Et rursus: *Gloriam sapientes hereditabunt* ⁴⁷. Ita ad bona quæ promissa sunt desideranda extimulat animam. Hanc intelligentiam pueri novo dat, metum quidem minarum quæ peccatoribus intentantur, desiderium vero eorum quæ justis sunt parata. *Hæc enim audiens sapiens, sapientior erit* ⁴⁸. Magnam vim Proverbiis ascribit Scriptura, videlicet quod superant sapientum sapientiam, et quod documenta in hoc libro tradita, majora sunt quam quæ apud sapientes reperiuntur. Quare aliorum quidem magistrorum discipuli innumeri existunt: ejus vero libri auditores, sapientes sunt. Quoniam autem ambiguum est sapientum nomen (sapientes enim dicuntur etiam mundi hujus sapientes ⁴⁹, itemque sapientes vocantur ⁵⁰, qui sapientiam veram Dominum nostrum Jesum Christum per fidem in ipsum receperunt), eos qui a doctrina nostra alieni sunt, ubi ad sanam Paræmiarum doctrinam accesserint, sapientiores fore Scriptura pollicetur, sic ut rerum inanum sprete cognitione, admirationem suam in veritatem transferant. Aut quoniam multis modis sapiens dicitur (etenim et qui sapientiæ desiderio tenetur, et qui jam proficit in sapientiæ contemplatione, et qui jam in eo habitu perfectus est, eodem nomine appellantur), hæc ubi audierit sapiens, sive qui sapientiæ fuerit amator, sive qui jam in ipsa profecerit, futuri sunt sapientiores. Et vero ut multa de rebus divinis dogmata discent, ita multa de humanis docebuntur, hoc ipso libro varie vitium profligante, et rursus multis modis virtutem inducente. Linguam iniquam frenat, oculum erudit prava intuen-

Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστός ὁ Κύριος. Ἔστι δέ τις καὶ ἀφ᾽ ἧς ψυχῆς, καθ' ἣν ἐφάπτεται αὐτῆς ἡ σοφία, οἷον περιπτυσσομένη τὴν αὐτῆς ἀρετὴν. Ἐράσθητι γάρ, φησὶν, αὐτῆς, ἵνα σε περιλάβῃ· καὶ πάλιν ὁ Ἐκκλησιαστής, Καρὸς τοῦ περιλαβεῖν, καὶ καρὸς τοῦ μακρυνθῆναι ἀπὸ περιλήψεως. Σώματα (47) μὲν γὰρ περιπλοκαῖς ἀκαθάρτοις καταμαίνεται· ψυχὴ δὲ, τῇ τῆς σοφίας περιπλοκῇ ὅλη δι' ὅλης πρὸς αὐτὴν ἐνωθεῖσα, ἀγασμοῦ πληροῦται καὶ καθαρότητος. Οὕτω μὲν οὖν αἰσθησιν παιδὶ χαρίζεται νέψ. Ἐννοιοιαν δὲ πῶς ἐμποιεῖ; Ὅταν λέγῃ· Ὅκ ὠφελήσῃ ἐν ἀρχοῦντα ἐν ἡμέρᾳ κακῇ (47): Ἐμβάλλει γὰρ ἐνθύμιον τῇ καρδίᾳ σου περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ σοι τὸ πλεῖθος τῶν χρημάτων οὐκ ἐπαρκέσει, οὐδὲ ἐξαιρήσεται σε τῆς αἰωνίου κολάσεως. Ἢ ὅταν λέγῃ· Ἀκαχοὶ δὲ κληρονομήσουσι γῆν (48)· γῆν ἐκείνην, ἥς καὶ οἱ πρᾶξι εἰσι κληρονόμοι, κατὰ τὸν Ψαλμῶδον τὸν λέγοντα· Οἱ δὲ πρᾶξις κληρονομήσουσι τὴν γῆν· καὶ κατὰ τὸν μακαρισμὸν τοῦ Κυρίου· Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ πρᾶξις, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· καὶ πάλιν· Ἀδελφὰ σοφοὶ κληρονομήσουσι. Πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν τὴν ψυχὴν διανίστησι. Ταύτην δίδωσι τῷ παιδὶ τῷ νέψ τὴν ἐννοιοιαν, φόδον μὲν τῶν τοῖς ἀμαρτωλοῖς ἀπειληθέντων, ἐπιθυμίαν δὲ τῶν τοῖς δικαίοις ἡτοιμασμένων. Τῶνδε γὰρ ἀκούσας σοφὸς σοφώτερος ἔσται. Μεγάλῃν μαρτυρεῖ δύναμιν ταῖς Παροιμίαις ὁ λόγος, ὅτι ὑπερβαίνει τῶν σοφῶν τὴν σοφίαν, καὶ τῶν ἐναποκειμένων αὐτοῖς παιδευμάτων μείζονά ἐστι τὰ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης παραδιδόμενα. Ὅστε τῶν μὲν ἄλλων διδασκάλων οἱ ἀπειροὶ εἰσι μαθηταί· τῆς δὲ βίβλου ταύτης ἀχροαταὶ εἰσιν οἱ σοφοί. Ἐπειδὴ δὲ ὁμώνυμόν (48) ἐστὶ τὸ τῶν σοφῶν ὄνομα (σοφοὶ γὰρ καὶ οἱ τοῦ κόσμου τούτου λέγονται, σοφοὶ καὶ οἱ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὑποδεξάμενοι), τοὺς ἐξωθεν ὄντας τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου, ἐπειδὴν προσέλθωσι τῇ ὁγμάνουσῃ τῶν Παροιμιῶν διδασκαλίᾳ, σοφωτέρους ἔσεσθαι ὁ λόγος καταπαγγέλλεται· ἀτιμάζοντας μὲν τὴν τῶν ματαίων γνῶσιν, μετατιθέντας δὲ τὸ θαῦμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἢ ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται ὁ σοφὸς (ὅ τε γὰρ ἐπιθυμῶν σοφίας, καὶ ὁ ἐν προκοπῇ ἦδη ὢν τῶν τῆς σοφίας θεωρημάτων, καὶ ὁ τετελειωμένος κατὰ τὴν ἔξιν, ὁμοίως προσαγορεύονται [49]), τούτων ἀκούσας ὁ σοφὸς, εἴτε ὁ ἐραστῆς τῆς σοφίας, εἴτε καὶ ὁ ἥδη διαβεβηκὼς ἐν αὐτῇ, σοφώτεροι ἔσονται, πολλὰ μὲν περὶ τῶν θεῶν παιδευθέντες δογματικῶν, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐκδιδασκόμενοι, ποικίλως μὲν τὴν κακίαν ἐξοριζούσης τῆς βίβλου, πολυτρόπως δὲ

⁴⁰ Psal. xxxiii, 9. ⁴¹ Prov. iv, 6, 8. ⁴² Eccl. iii, 5. ⁴³ Prov. xi, 4. ⁴⁴ Prov. ii, 21. ⁴⁵ Psal. xlii, 11. ⁴⁶ Matth. v, 4. ⁴⁷ Prov. iii, 35. ⁴⁸ Prov. i, 5. ⁴⁹ I Cor. i, 20. ⁵⁰ II Cor. xi, 19.

(47) Colb. primus σῶμα.

(47*) Illa, οὐκ ὠφελήσῃ ἐν ἀρχοῦντα ἐν ἡμέρᾳ κακῇ, non proderunt facultates in die mala, desunt in editione Romana. Lege Nobilii notas et Hexapla.

(48*) Illud, ἀκαχοὶ δὲ κληρονομήσουσι γῆν, innocentes autem hereditabunt terram, reperire non est

apud LXX, qui ita habent, ὅτι εὐθεὶς κατασκηνοῦσαι γῆν, quoniam recti inhabitabunt terram. Basilii credi potest Symmachum secutus fuisse. Lego notas Nobilii.

(48*) Colb. tertius ἐπειδὴ δὲ ἐπώνυμον.

(49) Colbertini duo libri προσαγορεύεται.

παλιν ἀντισταγούσης τὴν ἀρετὴν. Γλώσσαν ἀδικῶν
γαλινῶν, ὀφθαλμὸν παιδεύει πονηρὰ βλέποντα, χειρῶν
ἀδικῶν ἄρχειν οὐκ ἐπιτρέπει· ἀργίαν ἀποδιώκει,
ἐπιθυμίας ἀτόπους κολάζει, διδάσκει φρόνησιν, δι-
δάσκει ἀνδρίαν, σωφροσύνην ἀποσιμῶναι. Ὁ οὖν
ταῦτα παιδευθεὶς, καὶ τὴν τε πρὸς τὰ χεῖρονα δια-
βολὴν ἰσχυρὰν ἔχων παρ' ἑαυτοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ
ἐφ' ἑσιν μείζονι τῇ ὁρμῇ, οἷον διὰ τινος ὑποφωνή-
σεως, προσκτεσάμενος, σοφὸς ὢν διὰ τὴν οἰκείαν
ὁρμὴν, σοφώτερος γέγονε διὰ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας

15. Ὁ δὲ νοῦμων κυβερνήτης ἀτῆςεται. Χρητὸν
μέλλοντα προσεῖναι τέχνης τινὸς ἀναλῆψαι τὰς ἐκ
τῆς φύσεως ἐπιτηδεύτητας ἡγρεπισμένους ἔχειν·
τὸν παλαιστὴν τὴν τοῦ σώματος διάπλῃσιν καὶ τὴν
ἰσχύ· τὸν ὁρομικὸν τὴν εὐαρμοσίαν τῶν μελῶν
καὶ τὴν κουφότητα· οὕτω καὶ τὸν κυβερνήτην τὸ
τῆς διανοίας ὀξύ καὶ εὐπαράκολούθητον. Διὰ τοῦτο
οὗ τὸν τυχόντα καλεῖ πρὸς τὴν κυβερνήσιν ὁ λόγος,
ἀλλὰ τὸν νοῦμονα. Τί δὲ ἐστὶν ἡ κυβερνήσις, ἢ
πάντως ἐπιστήμη ψυχῆς περὶ τὴν ἀστατον φύσιν
τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὅπως αὐτὴν διαπε-
ραιούσθαι προσήκει; Πολλὰ γὰρ ὕδατα καὶ θάλασ-
σαν τὸν βίον τοῦτον εὐρίσκομεν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὀνο-
μασμένον, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ· Ἐξαπέστειλες ἐξ
ὕψους, καὶ ἔλαβέ με· προσελάβετό με ἐξ ὕδατων
πολλῶν. Πρόδῃλον γάρ, ὅτι τὴν ταραχὴν τοῦ βίου,
ὕδατα λέγει. Οὕτε γὰρ τὰ δεξιὰ καὶ περισπούδαστα
τοῖς πολλοῖς τὸ ἐστὶ καὶ μόνιμον ἔχει, οὕτε τὰ περι-
στατικά τῶν πραγμάτων καὶ κατῆφῃ παγίως ἡδρα-
σταί· ἀλλὰ πάντα σάλω τινὶ καὶ κλύων καὶ μεταβολαῖς
ἀδοκῆτοις ὑπόκειται. Ὅσπερ οὖν θάλασσαν ἀμήχανον
τὴν αὐτὴν ἐπὶ πολὺ διαρκῆσαι (τὴν γὰρ νῦν λείαν
καὶ σταθερὰν μικρὸν ὑστερον ὤψη (50) βίαις ἀνέμων
τραχυνομένην, καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀγριαίνουσαν, καὶ
βρασσομένην τῷ κλύωνι, βαθεῖα γαλήνη ταχὺ κα-
εστόρεσεν)· οὕτω καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα ῥαδίως
λαμβάνει τὰς περιστροφὰς ἐφ' ἑκάτερα. Διὰ τοῦτο
κυβερνήτου χρεῖα, ἵνα καὶ ἐν γαλήνῃ τοῦ βίου πάν-
των αὐτῷ κατὰ ροὴν (51) προΐοντων, τὰς μεταβολὰς
ἐκδέχεται, καὶ μὴ ὡς ἀθανάτοις ἐπαναπαύηται τοῖς
παρούσι, καὶ ἐν τῇ σκυθρωποτέρᾳ καταστάσει μὴ
ἀπελπίζῃ ἑαυτὸν, μηδὲ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ κατα-
ποθεῖς ὑποδρύχιος φέρεται. Οὕτε γὰρ (52) ὕψι αἰ-
ματος, οὔτε νεότητος ἀνθος, οὐκ εὐθηνία οἴκου, οὐχ
ἡ λοιπὴ τοῦ βίου εὐημερία ἐπιπολὺ διαμένει· ἀλλ' ἐν
τῇ εὐδίᾳ ταύτῃ τοῦ βίου ὢν, ἐκδέχου ποτὲ καὶ χει-
μῶνα πραγμάτων. Ἦξει γὰρ νόσος, καὶ ἦξει πένια·
οὐκ αἶν κατὰ πρύμναν ἵσταμένου τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ
καὶ τὸν περιέλειπον ἐν πᾶσι καὶ ζηλωτὸν ἀδόκητοι
πολλάκις ἀδοξίαι καταλαμβάνουσι· καὶ πᾶσαν τὴν
εὐημερίαν τοῦ βίου, οἷον σπιδάδες τινὲς, περιστάσεις
ἀδούλητοι συνετάραξαν. Καὶ ἡ συνέχισις τῶν κακῶν

tem, manus violentas neminem sinit priorem in-
ferre, otium abigit, desideria turpia reprimat, docet
prudentiam, docet fortitudinem, temperantiam adori-
nat. Quare hec qui edoctus fuerit, oderitque for-
titer in semetipso deteriora, et boni desiderium
impetu majore velut acclamatione quadam fuerit
adeptus, sapiens cum sit suo ipsius impetu, tamen
per perfectionem ex doctrina accedentem sapien-
tior efficitur

τελειώσιν.

15. *Intelligens autem gubernationem obtinebis*⁷⁰.
Qui ad artem aliquam assumendam accessurus est,
eum oportet aptam expeditamque naturam ad eam
exercendam habere; luctatorem, corpus bene
constitutum et robustum; cursorem, concinnita-
tem membrorum atque levitatem; ad eundemque
modum gubernatorem, acumen mentis ac sagacita-
tem. Quamobrem non quemlibet ad gubernationem
vocat Scriptura, sed intelligentem. Quid autem est
gubernatio, nisi omnino animi scientia atque
ars, circa rerum humanarum instabilitatem, quo-
modo par sit eam trajicere? Nam locis multis inve-
nimus vitam hanc aquas et mare a Scriptura ap-
pellatam, ut in Psalmo: *Misit de summo, et acce-
pit me: assumpsit me de aquis multis*⁷¹. Etenim vitæ
tumultum aquas aperte vocat. Neque enim res se-
cundæ, et quarum studio plerique tenentur, stabi-
litate ac diuturnitate habent, neque res adversæ
ac tristes constanter perseverant: sed agitationi
cuidam, motuique et inopinatis mutationibus ob-
noxia sunt omnia. Quemadmodum igitur fieri non
potest, ut mare diu idem permaneat (quod enim
nunc tranquillum ac stabile vides, paulo post con-
spicies ventorum vi exasperatum; quod vero effe-
ratum est, et æstu effervescens, mox tranquillitas
alta sedat): sic etiam res mundanæ in utramque
partem facile convertuntur. Eam ob causam guber-
natore opus est, ut et in vitæ tranquillitate omni-
bus ex animi sententiâ procedentibus, mutationes
præstoletur, nec in præsentibus tanquam semper
permansuris conquiescat, neque de se desperet in
statu cæstiore, neque abundantiore tristitia absor-
ptus⁷² submergatur. Neque enim corporis valetudo,
neque juventutis flos, neque domus felicitas, neque
reliqua vitæ prosperitas, diu durat: sed si in hac
vitæ serenitate versaris, tamen rerum procellam ac
tempestatem aliquando exspecta. Veniet enim mor-
bus, veniet et paupertas, vento non semper a
puppi surgente. Sed et virum in omnibus specta-
bilem ac æmulandum invadunt inexpectata ple-
rumque dedecora, atque improvisi casus quasi qui-
dam turbines omnem vitæ felicitatem inturbant.

⁷⁰ Prov. 1, 5. ⁷¹ Psal. xvii, 17. ⁷² II Cor. ii, 7.

(50) Editi et Colb. tertius ὤψη. Alii duo mss. ὤψει. Mox Reg. primus et secundus ῥαδίως λαμβάνει. Sed alii duo mss. Colb. et editi ῥαδίως.

(51) Veteres quatuor libri κατὰ ροὴν, ex sententiâ. Utraque editio κατὰ ροὴν, secundo flumine. Quan-
quam hæ duæ lectiones prima fronte videri possint

multum a se differre, constat tamen eis unam et
eamdem notionem subjectam esse, eodemque re-
dire.

(52) Utraque editio οὔτε γάρ. Vocula γάρ in no-
stris mss. non invenitur.

Imo etiam assidua mala sunt tibi fluctuum loco, A quorum alii aliis succedentes vitam tibi exasperant, ac horrendam vitæ tempestatem tibi inducunt. Videbis aliquando et hæc præterlapsa, vitamque in hilaritatem et in vere jucundam tranquillitatem transmutatam. Hic igitur est intelligens gubernator qui subjectæ naturæ habita ratione, ea quæ accidunt, tractat, quique sibi ipse similis semper permanens, neque rebus lætis effertur, neque in ærumnis animo concidit. Rursus etiam ad alia nobis utile est gubernationis beneficium. Novi enim et alios fluctus, et horrendam tempestatem adversus animam insurgentem, tempestatem videlicet, quæ ex vitiosis carnis affectibus oritur. Nam iræ, et timores, et voluptates, et molestiæ ex carnis sensu velut ex violento quodam turbine erumpentes, sæpenumero animam gubernatore carentem submerserunt. Oportet igitur mentem quasi quemdam gubernatorem affectibus præsentem, carnemque navigii instar 112 conscendentem, et cogitationes quasi clavos perite circumvertentem, fluctus strenue conculcare: itemque in altitudine permanentem, et affectibus prope inaccessam, nequaquam eorum amaritudine veluti salsugine quadam compleri, sed semper orantem dicere: *Eruar ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum. Non me demergat tempestas aqua: neque absorbeat me profundum* 75

16. Vis enarrem tibi et aliam navigationem, ad quam necessarium est nobis gubernationis donum? *Regnum calorum simile est homini negotiatori* 76. Quotquot igitur evangelicam viam ambulamus, mercatores sumus, observandis præceptis comparantes nobis cælestium possessionem. Oportet igitur nos multas et varias divitias cælestes colligere, si nolumus affici pudore in lucro exhibendo, perinde atque ii qui talenta acceperant, nolumusque audire: *Serve male, et piger* 77: itemque nitendum, ut impositis mercibus hanc vitam tuto transeamus. Nam multi multa a juventute colligentes, ubi ad mediam fere ætatem progressi sunt, nequitie spiritibus adversus eos tentationes excitantibus, tempestatis onus, utpote gubernatione destituti, non sustinuerunt: sed omnium illarum rerum jacturam fecere. Unde alii *Circa fidem naufragaverunt* 78, alii, prava voluptate in modum inexpectatæ cujusdam procellæ ingruente, compa-

ωσπερ κύματά σοι ἐστίν, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἐπεγαι-
ρόμενα, τραχύνοντά σοι τὸν βίον, καὶ περιστῶντα
φοβερὸν τῆς ζωῆς σοι τὸν (53) κλύδωνα. Ὅφει ποτὲ
καὶ ταῦτα παραδραμόντα, καὶ πρὸς ἰλαρότητα καὶ
λευκὴν ὄντως γαλήνην τὸν βίον μεταβληθέντα. Ὅ-
τος οὖν ἐστὶν ὁ νοήμων κυβερνήτης, ὁ ἐστοχασμέ-
νως τῆς ὑποκειμένης φύσεως μεταχειριζόμενος τὰ
συμπίπτοντα (54), καὶ ὁμοίως ἀεὶ αὐτῷ δια-
μένων, μήτε ἐπαιρόμενος ἐν ταῖς εὐθυμίαις, μήτε
καταπίπτων ἐν ταῖς συμφοραῖς. Πάλιν καὶ πρὸς ἕτερα
χρήσιμον ἡμῖν ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς κυβερνήσεως ἀγαθόν.
Οἶδα γὰρ καὶ ἄλλα κύματα καὶ κλύδωνα φοβερόν ἐπαν-
ιστάμενον τῇ ψυχῇ, τὸν ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς.
Θυμὸς γὰρ καὶ φόβος, καὶ ἡδοναὶ (55) καὶ λύπαι, οἷον
ἐκ τινος ζάλης βιαίας τοῦ τῆς σαρκὸς φρονήματος
προσπεσόντες, πολλάκις τὴν ἀκυβέρνητον ψυχὴν κατε-
πόντισαν. Δεὶ τοίνυν τὸν νοῦν ὥσπερ τινὰ κυβερνή-
την ἄνω καθήμενον τῶν παθῶν (56), καὶ οἰονεὶ πλοίου
τῆς σαρκὸς ἐπιβάντα, καὶ ἐμπείρως τοὺς λογισμοὺς
οἷον οἰάκας περιστρέφοντα, καταπατεῖν μὲν γενναίως
τὰ κύματα, ὑψηλὸν δὲ διαμένοντα, καὶ δυσπρόσιτον
ὄντα τοῖς πάθεσι, μηδαμῶς τῆς ἀπ' αὐτῶν πικρίας
ὥσπερ ἄλμης τινὸς ἀναπίμπλασθαι, ἀλλ' ἀεὶ προσευ-
χόμενον λέγειν. *Ῥυσθῆναι ἐκ τῶν μισούντων με,
καὶ ἐκ τῶν βαθεῶν ὑδάτων. Μὴ με καταποντιώ-
τω καταιγὶς ὕδατος, μηδὲ καταπιέτω με βυθός.*

16. Βούλει σοι καὶ ἕτερον πλοῦν διηγήσωμαι, πρὸς
ὃν ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐστὶ τὸ δῶρον τῆς κυβερνήσεως; *Ἡ
Βασιλεὶα τῶν οὐρανῶν ὅμοια ἐστὶν ἀνδρὶ ἐμπόρῳ.*
C Πάντες οὖν οἱ τὴν εὐαγγελικὴν ὁδὸν πορευόμενοι ἐμ-
ποροὶ ἐσμεν, διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν τὴν κτῆ-
σιν ἑαυτοῖς τῶν οὐρανίων πραγματεύμενοι. Δεὶ οὖν
ἡμᾶς πολὺν καὶ ποικίλον τὸν οὐράνιον πλοῦτον συν-
αγαγεῖν, εἰ μὴ μέλλομεν κατασχύνεσθαι ἐν τῇ ἐπι-
δείξει τῆς ἐργασίας, ὥς οἱ λαθόντες τὰ τάλαντα, μηδὲ
ἀκούειν, *Δουλεῖς πονηρῇ καὶ ὀκνηρῇ* ἐνθεμένους δὲ τὰ
ἀγώγιμα, ἀσφαλῶς πειράσθαι τὴν ζωὴν ταύτην δια-
περῆν. Πολλοὶ γὰρ πολλὰ συναθροίσαντες ἐκ νεότητος,
περὶ τὰ μέσα τοῦ βίου γενόμενοι, ἐπαναστάντων αὐτοῖς
πειρασμῶν ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, οὐκ
ἤνεγκαν τοῦ χειμῶνος τὸ βάρος, διὰ τὸ τὴν κυβέρνη-
σιν αὐτοῖς μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ πάντων ἐκείνων τὴν
D ζημίαν ὑπέμεναν. Ὅθεν καὶ οἱ μὲν *Περὶ τὴν πίστιν
ἐνανάγησαν* ἄλλοι δὲ σωφροσύνην, ἣν συνήγαγον
ἐκ νεότητος, ὥσπερ καταιγίδος τινὸς ἀδοκῆτου (57)

75 Psal. lxxviii, 15, 16. 76 Matth. xiii, 45. 77 Matth. xiv, 26. 78 I Tim. i, 19.

(53) Reg. primus ζωῆς σου τόν.

(54) Illud, ὁ ἐστοχασμένως τῆς ὑποκειμένης φύσεως μεταχειριζόμενος τὰ συμπίπτοντα, male verterat Volaterranus; quæ causa fuit, cur Combefisius ita interpretatus sit: *Ea quæ subjectæ naturæ obveniunt, mentis solertia tractans*. Sed non animadvertit vir doctissimus, se ita vertisse, quasi scriptum esset, ὁ ἐστοχασμένως μεταχειριζόμενος τὰ συμπίπτοντα τῇ ὑποκειμένῃ φύσει, cum tamen scriptum sit, τῆς ὑποκειμένης φύσεως, ex quo sit ut dubitari non possit, quin hic genitivus, τῆς ὑποκειμένης φύ-

σεως, regatur voce ἐστοχασμένως, considerata natura quæ subjicitur: hoc est, ratione habita ejus quæ subjicitur naturæ. Sic igitur interpretari licet, qui quæ accidunt, ita tractat, ut subjectam naturam consideret.

(55) Codices Combefisiani καὶ ἡδοναί. Vocula καὶ a vulgatis aberat.

(56) Illud, ἄνω καθήμενον τῶν παθῶν, omnes, opinor, sic accipiendum vident, quasi ex alio vitiosis affectibus præsentem ac imperantem.

(57) Sic tres mss. Colbertini. Vox ἀδοκῆτου in editis desiderabatur.

τῆς πονηρᾶς ἡδονῆς ἐπιδραμούσης, ἀπώλεσαν. Ἐλε-
εινότερον θέαμα μετὰ νηστείας, μετὰ σκληπραγωγίας,
μετὰ προσευχῆν ἐκτενῆ, μετὰ δάκρυον θαψίλες, μετὰ
ἐγκράτειαν ἐτῶν εἰκοσὶ πρὶ καὶ τριάκοντα (58), δι'
ἀπροσεξίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν γυμνῶν ἀπάντων
ἀποδειχθῆναι, καὶ παραπλήσιον γενέσθαι τὸν τῇ ἐρ-
γασίᾳ τῶν (59) ἐντολῶν εὐθηνούμενον ἐμπόρῳ τινὶ
μεγαλοπλοῦτῳ, ὃς τῷ πλήθει τῶν ἀγωγίμων ἐπαγ-
γελλόμενος, ἐξ οὐρίας αὐτῷ τῆς νεῶς φερομένης, τὰ
φοβερά πελάγη διαδραμῶν, πρὸς αὐτοῖς τοῖς λιμέσι
διὰ βράχυντος τοῦ πλοίου, πάντων ἀθρόως ἐρμος
ἀπεδείχθη· ἐὰν καὶ οὗτος τὰ μυρίους πόνους καὶ ἰβρώσι
κτηθέντα μὲν προσβολῇ δαίμονος ἀπέλῃ, ὥσπερ
τινὶ ἀγρία λαίλαπι, τῇ ἀμαρτίᾳ βυθισθεῖς. Πρέπουσα
φωνὴ τῷ πᾶσαν (60) ὁμοῦ τὴν ἀρετὴν ναυαγῆσαντι·
Ἦλθεν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταίρις
κατεπόντισέ με.

17. Ἐχε οὖν ἀσφαλῶς τῆς ζωῆς τὰ πηδάλια· κυ-
βέρνα τὸν ὀφθαλμόν σου, μήποτε σοι δι' ὀφθαλμῶν
λάβρον ἐμπέσῃ τῆς ἐπιθυμίας τὸ κύμα· τὴν ἀκοήν,
τὴν γλῶσσαν, μὴ παραδέξῃ τι βλαβερὸν, μὴδὲ φθέγξῃ
τι τῶν ἀπηγορευμένων. Μὴ σε ἀνατρέψῃ τοῦ θυμοῦ
ἡ ζάλη· μὴ πού σε ἐπικλύσωσι τῶν φόβων αἱ κατα-
πλήξεις (61), μὴ σε καταβαπίσῃ τῆς λύπης τὸ βά-
ρος. Κύματά ἐστι τὰ πάθη, ὧν ὀφελότερον σεαυτὸν
ἀνέχων, ἀσφαλῆς ἔσῃ κυβερνήτης τοῦ βίου. Ἐὰν δὲ
μὴ ἐπιστημόνως καὶ εὐσταθῶς ἕκαστον τούτων ἐκ-
κλίνης, ὥσπερ τι πλοῖον ἀνερμάτιστον ὑπὸ τῶν ἀεὶ
προσιπτόντων περιφερόμενος, ἐναφανισθῇ τῷ πε-
λάγει τῆς ἀμαρτίας. Ἀκούε τοίνυν πῶς ἂν σοι καὶ ἡ
τῆς κυβερνήσεως ἐπιστήμη προσγένηται (62). Ὅσος
τοῖς ναυτιλλομένοις πρὸς οὐρανὸν ἀναβλέπειν, χάκει-
θεν λαμβάνειν τὴν ὁδηγίαν τοῦ πλοῦ, ἐν ἡμέρᾳ μὲν
ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἐν νυκτὶ δὲ ἀπὸ τῆς Ἀρκτου, ἥ τινας
ἄλλου τῶν ἀειφανῶν ἀστέρων· καὶ τούτοις ἀεὶ τε-
χμαίρεσθαι τὴν εὐθύτητα. Καὶ σοὶ τοίνυν πρὸς οὐρα-
νὸν ἔχε τὸ ὄμμα (63), κατὰ τὸν εἰπόντα· Πρὸς σὲ
ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ
οὐρανῷ. Ἀποβλέπει πρὸς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης·
καὶ οἷον τισὶν ἀστροῖς περιφανέσι (64) ταῖς ἐντολαῖς
τοῦ Κυρίου κατευθυνόμενος, ἀκοίμητον ἔχε τὸ ὄμμα,
μὴ διδοὺς ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, μηδὲ τοῖς βλε-
φαροῖς σου νυσταγμὸν, ἵν' ἔχῃς διαρκὴ τὴν ἐκ τῶν
ἐντολῶν ὁδηγίαν. Αὐχρὸς γάρ, φησὶ, τοῖς ποσὶ μου
ὁ νόμος σου, καὶ σὺς ταῖς τρίβοις μου. Ἐὰν γάρ
μηδέποτε ἐπισυντάξῃς τοῖς ὁδοῖς, ἕως εἰ ἐν τῷ βίῳ
τούτῳ, ἐν τῇ ἀστάτῳ φύσει τῶν τοῦ κόσμου πραγμά-
των, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος συνέργειαν (65)

A ratam ab juvenia castitatem amiserunt. Misera-
bile spectaculum: aliquem post jejuniū, post
durum vitæ genus, post prolixas preces, post
lacrymas large profusas, post continentiam anno-
rum viginti, aut forte triginta etiam, per animi
inconsiderantiam ac incuriam, nudum et spoliatum
omnibus inveniri⁷¹. Item, eum, qui præceptorum
quæstu opulentus est, consimilem fieri prædixit
cuiuspiam mercatori, qui ob copiam mercium lætus,
secundo vento navigante nave, horrenda maria
emensus, diffracto ad ipsos portus navigio, dete-
pente fuisset nudatus omnibus: siquidem et iste
laboribus ac sudoribus parta bona unico dæmonis
assultu perdidit, peccato tanquam immmani quadam
procella immersus. Conveniens vox ei qui omnem
B simul virtutem naufragio amisit: *Veni in altitu-
dinem maris, et tempestas demersit me*⁷².

17. Tene igitur quam diligenter vitæ gubernacula;
guberna oculum tuum, ne quando tibi impe-
tuous libidinis fluctus per oculos illabatur; au-
rem, linguam, ne quid excipiat noxii, ne quid eo-
rum quæ vetita sunt loquatur. Cave evertat te iræ
æstus; cave obruant te ictus formidinum; cave
immergat te onus tristitiæ. Fluctus affectiones sunt
animi, quibus altiores te si constinas, eris secu-
rus vitæ gubernator. Sed, si non scite ac constan-
ter horum quodlibet declinaveris, velut navigium
quoddam non saburratum, continuis vitæ casibus
circumactus, in peccati pelago submergere. Audi
igitur qui fieri possit, tibi ut accedat gubernandi
peritia. Mos est navigantibus in cælum suspicere,
C indeque navigationis cursum instituere, interdum
quidem ope solis, noctu vero 113 ope Ursæ, aut
alterius cujusvis ex iis quæ semper lucent stellis,
horumque ductu semper rectum conjectare. Et tu
igitur oculos in cælum attolle, juxta eum qui di-
xit: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis*⁷³.
Respice ad solem justitiæ, teque Domini mandatis,
instar splendidissimorum quorundam astrorum,
dirigentibus, habe oculum insomnem, oculis tuis
non præbens somnum, neque palpebris tuis dormi-
tationem⁷⁴, ut te perpetuo deducant mandata.
Lucerna enim, inquit, pedibus meis lex tua, et lu-
men semitis meis⁷⁵. Etenim, si clavo nunquam in-
dormieris, dum in hac vita versabere, in instabili
scilicet rerum mundanarum statu, Spiritus opem
consequere, qui te ulterius deducet, et lenibus au-
ris atque pacificis tuto transvehet. donec incolumis

⁷¹ II Cor. v, 3. ⁷² Psal. lxxviii, 3. ⁷³ Psal. cxxii, 1. ⁷⁴ Psal. cxxii, 4. ⁷⁵ Psal. cxviii, 105.

(58) Editi ἡ τριάκοντα. At mss. tres ἡ καὶ τριάκ.

(59) Colbertini duo codices τῆς ἐργασίας. Nec ita multo post editi et Colbertinus secundus τῆς νηός. Colb. tertius νηός. Reg. secundus νεός, Attico more.

(60) Legitur corrupte in vulgatis τῶν πᾶσαν, at incorrupte in mss. τῷ πᾶσαν.

(61) Sic in vulgatis legitur καταπλήξεις. At mss. multi habent καταπλήξεις. Combellsius velit potius καταγίδες, procellæ: sed hanc conjecturam quamlibet bonam, quod nullo veterum librorum testi-
monio nixa sit, sequi noluimus.

(62) Regii duo mss. προσγένετο. Subinde duo mss. Colbertini ὁδηγίαν τοῦ πλοῦ. Alii duo mss. et editi τοῦ πλοῦ, recte.

(63) Sic duo Colbertini et Reg. secundus. Editi ἔχων τὸ βλέμμα. Colb. tertius ἔχων τὸ ὄμμα.

(64) Editi προφανέσι. Veteres aliquot libri περιφανέσι.

(65) Reg. primus παρὰ τοῦ Σωτῆρος συνεργίαν, opem Salvatoris. Aliquanto post idem codex ἕως ἂν. Vox ἀτελευτήτους, quæ mox sequitur, deest in aliquibus codicibus.

evadas ad tranquillum illum ac serenum portum A
voluntatis Dei, cui gloria et imperium in aeterna
saecula saeculorum. Amen.

δὸν λιμένα τοῦ θαλάσσης τοῦ Θεοῦ· ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ
Ἄμην.

λήψῃ, προπέμποντος εἰς τὸ ἔμπροσθεν. καὶ πραεῖαι
αὐραὶ καὶ εἰρηνικαὶ ἀσφαλῶς σε διακομίζοντος,
ἕως ἀποσπῆς πρὸς τὸν ἀκύμονα ἔκλεινον καὶ εὖ-
κράτος εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων

HOMILIA XIII.

Exhortatoria ad sanctum baptismum.

1. Sapiens ille Salomon, rerum in vita gerenda-
rum tempora distinguens, et singulis quae sunt
idoneum assignans, ait: *Omnibus tempus est, et
tempus omni rei est: tempus parienti, et tempus
moriendi* ⁶⁶. Ego vero immutata paululum sapientis
sententia, dixerim vobis inter, annuntiandum sal-
utare praeconium, tempus moriendi esse, et tem-
pus nascendi. Quorsum hic sermo mutatus? Quia
ille quidem de ortu interituque disserens, corpo-
ream naturam secutus, ortum morti praeposuit
(fieri enim non potest, ut mortem experiat qui
prius natus non sit): ego vero de generatione spi-
rituali verba facturus, mortem vitae praepo-
no. Cum enim carne morimur, contingit nobis ut spiritu
nascamur, uti ipse quoque Dominus ait: *Ego occi-
dam, et vivere faciam* ⁶⁷. Moriamur igitur, ut viva-
mus. Perimamus affectum carnis, qui Dei legi sub-
jici non potest ⁶⁸, ut valida spiritus affectio in
nobis gignatur, unde vita paxque solet oriri. Se-
peliatur una cum Christo, qui pro nobis mortuus
est, ut etiam una cum Christo, qui nobis resurre-
ctionis auctor fuit, resurgamus. Tempus aliud aliis
quidem rebus idoneum est: proprium somni, pro-
prium vigiliarum, proprium belli, proprium pacis:
sed baptismatis tempus tota hominum vita est. Ne-
que enim corpus quod non respirat, vivere, neque
anima quae Conditorum non cognoscit, consistere
potest. Dei enim ignoratio animae mors est. Qui
autem non baptizatus, ille nec illuminatus est. Res-
us sine luce, nec oculus quae sua sunt cernit, nec
anima Deum contemplari potest. Itaque tempus
omne ad salutem per baptismum adipiscendam op-
portunum est: sive **114** noctem dicas, sive
diem, sive horam, sive temporis punctum, sive
quidvis minutissimum. Credere tamen par est, id
tempus opportunius esse, quod fuerit magis pro-
prium magisque affine. Quid autem majorem ha-
bere potest cum baptismate cognationem, quam dies
Paschalis? Haec enim dies monumentum est resur-
rectionis: baptismum vero vis est atque facultas re-

OMILIA II^a.

μυροπρεπτική εἰς τὸ ἄγιον βάπτισμα.

1. Ὁ μὲν σοφὸς Σολομὼν, τῶν κατὰ τὸν βίον πρᾶ-
γμάτων τοὺς καιροὺς διακρίνων, καὶ ἐκάστῳ τῶν γινο-
μένων τὸν ἐπιτήδειον ἀφορίζων, ἔφη· *Τοῖς πᾶσιν
ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι· καιρὸς
τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν*· ἐγὼ δὲ, μι-
κρὸν τοῦ σοφοῦ τὴν ἀπόφασιν ὑπαλλάξας, εἰποίμι ἂν
κηρύσσων ὑμῖν τὸ σωτήριον κήρυγμα, ὅτι καιρὸς τοῦ
ἀποθανεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ γεννηθῆναι. Τίς δὲ ὁ λό-
γος (66) τῆς ἐναλλαγῆς; Ὅτι ὁ μὲν περὶ τῶν ἐν γε-
νέσει καὶ φθορᾷ διαλεγόμενος, τῇ σωματικῇ ἐπόμει-
νος φύσει, τὴν γένεσιν προέταξε τοῦ θανάτου (ἀδύνα-
τον γὰρ θανάτου πείραν λαβεῖν τὸν μὴ πρότερον γεν-
νηθέντα)· ἐγὼ δὲ, περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως
τὸν λόγον ποιῶν, τὸν θάνατον προτίθημι
τῆς ζωῆς. Διὰ γὰρ τοῦ ἀποθανεῖν τῇ σαρκὶ περιγίνεται
ἡμῖν τὸ γεννηθῆναι τῷ πνεύματι, καθὰ φησι καὶ ὁ
Κύριος· *Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζήσω· ποιήσω*. Ἀποθάνω-
μεν οὖν, ἵνα ζήσωμεν. Ἀποκτείνωμεν τὸ φρόνημα (67)
τῆς σαρκὸς, τὸ μὴ δυνάμενον ὑποταγῆναι τῷ νόμῳ
τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος ἰσχυρὸν
C ἡμῖν (68) ἐγγένηται, δι' οὗ ζῶῃ καὶ εἰρήνῃ περιγίνεσθαι
πέφυκε. Συνταφύμεν τῷ Χριστῷ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπο-
θανόντι, ἵνα καὶ συναναστῶμεν τῷ ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν
προξενήσαντι. Καιρὸς μὲν οὖν ἄλλοις ἄλλος ἐπιτήδειος·
ἴδιος ὕπνου, καὶ ἴδιος ἐργηγούσεως· ἴδιος πολέμου,
καὶ ἴδιος εἰρήνης· καιρὸς δὲ baptismatis ἅπας ὁ
τῶν ἀνθρώπων βίος. Οὐτε γὰρ σώματι ζῆν μὴ ἀνα-
πνεῖν οὐ δύναται, οὐτε ψυχῇ συνεστάναι, μὴ γνωρι-
ζοῦσθαι τὸν κτίσαντα. Θεοῦ γὰρ ἄγνοια θανάτός ἐστι
ψυχῆς. Ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς οὐ πεφώτισται. Ἄνευ
δὲ φωτὸς οὐτε ὀφθαλμὸς τὰ ἑαυτοῦ καθαροῦ, οὐτε ψυχὴ
Θεοῦ δεῖξασθαι δύναται θεωρίαν. Πᾶς μὲν οὖν χρόνος
εὐκαιρίαν ἔχει πρὸς τὴν διὰ τοῦ baptismatis σωτη-
ρίαν· καὶ νύκτα εἴη, καὶ ἡμέραν, καὶ ὥραν, καὶ
στιγμὴν χρόνου, καὶ τι (69) βραχύτατον. Πολλῷ δὲ
D δὴ πού τις ἐπιτηδεύτερον εἶναι τὸν οἰκεύτερον. Τί
δ' ἂν γένοιτο τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα συγγενέστερον
πρὸς τὸ βάπτισμα; Ἡ μὲν γὰρ ἡμέρα μνημόσυνόν
ἐστὶν ἀναστάσεως· τὸ δὲ βάπτισμα δυνάμει ἐστὶ πρὸς
τὴν ἀνάστασιν. Ἐν τοίνυν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς

⁶⁶ Eccle. iii, 1, 2. ⁶⁷ Deut. xxxii, 39. ⁶⁸ Rom. viii, 7.

(66) Codices quidam Combesisiani pro λόγος ha-
bent τρόπος. Legitur quidem et in nostro Reg. pri-
mo τίς δὲ ὁ τρόπος, sed additum fuit in ora libri
πρ. ὁ λόγος.

(67) Illud, ἀποκτείνωμεν τὸ φρόνημα, etc., sic in
Vulgata conversum legimus, Occidamus prudentiam
carnis, ut prudentia spiritus generetur in nobis:
quam interpretationem ascripsimus, ut quisque

seligere possit quod sibi magis placitum sit.

(68) Colb. primus καθαρὸν ἐν ἡμῖν. Editi ἰσχυρὸν
ἐν ἡμῖν ἐγγένηται. Reg. tertius ἐν ἡμῖν γέννηται.
Alii duo mss. ἰσχυρὸν ἡμῖν ἐγγένηται.

(69) Editi καὶ τι. Veteres quinque libri καὶ τό.
Aliquanto post Colb. primus et editio Paris. τῇ ἀνα-
στασίμῳ ἡμέρᾳ. Vox ultima in aliis quatuor mss. et
in editione Basil. non invenitur.

ἀναστάσεως τὴν χάριν ὑποδεξώμεθα. διὰ τοῦτο πόρ-
ρωθεν ἡ Ἐκκλησία τοὺς ἑαυτῆς τροφίμους ὑψηλῶ
κηρύγματι συγκαλεῖ, ἵν' οὕς πάλαι ὤδινεν (70), ἀπο-
κυήσῃ τότε, καὶ ἀπογαλακτίσασα αὐτοὺς τῶν λόγων
τῆς κατηχήσεως, γεύσῃ τῆς στερεᾶς τῶν δογμάτων
τροφῆς. Ἰωάννης ἐκήρυξε βάπτισμα μετάνοιας, καὶ
ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία· Κύριος
κηρύσσει βάπτισμα υἱοθεσίας· καὶ τίς τῶν εἰς αὐτὸν
ἠλπιζόντων οὐχ ὑπακούσεται; Ἐκεῖνο εἰσαγωγικὸν
τὸ βάπτισμα· τοῦτο τελειωτικόν. Ἐκεῖνο ἁμαρτίας
ἀναχώρησις· τοῦτο οἰκείωσις πρὸς Θεόν. Ἐνδὲς ἀν-
δρὸς ἦν Ἰωάννου τὸ κήρυγμα, καὶ πάντας εἴλκε πρὸς
τὴν μετάνοιαν· οὗ δὲ, διὰ προφητῶν διδασκόμενος·
Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· διὰ ψαλμῶν νοθε-
τούμενος· Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτισθήτε·
δὲ ἀποστόλων ἐμαγγelizόμενος· Μετανοήσατε, καὶ
βαπτισθήτω ἕκαστος ὕμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ
Κυρίου Ἰησοῦ (71) Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν,
καὶ λήψετε τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
τος· ὅπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου προσλαμβάνόμενος, λέ-
γοντος· Ἀεὶτε πρὸς μέ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ
περπορισμένοι, καθὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς (ταῦτα γὰρ
πάντα σήμερον συνέδραμε πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν)·
ὄκνεῖς καὶ βουλεύῃ καὶ διαμέλλεις; Ἐκ νηπίου τὸν
λόγον κατηχούμενος, οὐπω συνέθου τῇ ἀληθείᾳ; Πάν-
τοτε μανθάνων, οὐδέπω ἤλθες πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν;
Πειραστὴς διὰ βίου, κατάσκοπος μέχρι γῆρας, πότε
γενήσῃ Χριστιανός; πότε γνωρισθῇς σου ὡς ἡμέτε-
ρον; Πέρονται τὸν παρόντα καιρὸν ἐξεδέχου, νῦν πάλιν
ἀναμένεις τὸν ἐπὶόντα. Ὅρα μὴ εὐρεθῇς μακρο-
τέρας τῆς ζωῆς τὰς ὑποσχέσεις ποιούμενος· οὐχ
οἶδας τί τέτρεται ἡ ἐπιούσα· μὴ ἐπαγγέλλου τὰ μὴ
σά. Ἐπὶ ζῶν σε καλοῦμεν, ἄνθρωπε· τί ἀπορρῦ-
γεις τὴν κλήσιν; Ἐπ' ἀγαθῶν μετουσίαν· τί ὑπερ-
βαίνεις τὴν δωρεάν; Βασιλεῖα οὐρανῶν ἤνοιχται· ὁ
καλῶν ἀφευδής· ἡ ὁδὸς ῥᾶβδία, οὐ χρόνου, οὐ δαπά-
νης, οὐ πραγματείας χρεῖα· τί μέλλεις; τί ἀναδύῃ;
τί φοβῇ τὸν ζυγόν, ὥσπερ δάμαλις τις ἀπειρόζυγος;
Χρηστός ἐστιν, ἐλαφρὸς ἐστιν· οὐ τρίβει τὸν αὐ-
χένα, ἀλλὰ δοξάζει. Οὐ γὰρ δεσμεῖται ἡ ζεύγλη περὶ
τὸν τράχηλον, οὐτεξούσιον ἐπιζυγεῖ τὸν ὑφέλκοντα.
Ὅρξ, ὅτι κατηγορεῖται Ἐφραῖμ (72), ὡς παροι-
στῶσα δάμαλις, ὅτι ἀτακτα περιπλανᾶται τὸν τοῦ
νόμου ζυγὸν ἀτιμάζων; Ὑπόθεσ σου τὸν ἀδάμαστον
αὐχένα· γενοῦ ὑποζύγιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ, ἀφαι-
μένος τῆς ζεύγλης, μηδὲ ἐλευθεσιάζων τῷ βίῳ, εὐεπι-
ζήρητος ᾖς τοῖς θηρίοις.

2. Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστός ὁ Κύριος.
Γλυκύτητα μέλιτος πῶς ἀναγγεῖλω (73) τοῖς ἀγνο-
οῦσι; Γεύσασθε καὶ ἴδετε. Αἰσθησις λόγου παν-

A surgendi. Itaque in resurrectionis die suscipiamus
resurrectionis gratiam. Quapropter e longinquo
Ecclesia alumnos suos praconio alto convocat, ut
quos pridem parturit, tum demum pariat, eisque
a primae institutionis doctrina tanquam a lacte sub-
motis solidam dogmatum escam praebeat degustan-
dam. Joannes praedicabat baptismum penitentiae, ad
idque egrediebatur Judaea tota: praedicat Dominus
baptisma adoptionis filiorum; equis eorum qui in
ipso spem reposuere, morem non geret? Baptisma
illud vini habebat introducendi: hoc, perficiendi.
Illud erat secessus a peccato: hoc conjunctio est
cum Deo. Unius viri erat praedicatio Joannis, et
omnes ad poenitentiam traxit: tu vero, qui per pro-
phetas doceris: Lavamini, mundi estote⁷⁰: qui per
psalmos admoneris, Accedite ad eum, et illumina-
mini⁷¹: qui per apostolos faustum illum nuntium
audis: Agite poenitentiam, et baptizetur unusquisque
vestrum in nomine Domini Jesu Christi in remissio-
nem peccatorum, et accipietis promissionem Spiritus
sancti⁷²: qui ab ipso Domino invitaris, dicente:
Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis,
et ego reficiam vos⁷³ (haec enim omnia hodie in le-
ctione concurrerunt): differs tamen deliberasque
et cunctaris? Tu qui a puero fidei rudimentis im-
butus es, nondum assensisti veritati? Tu qui sem-
per ediscis, nondum pervenisti ad cognitionem?
Per omnem vitam experimentum capis, ad sene-
ctutem usque exploras; quando tandem fies Chri-
stianus? quando agnoscemus te ut nostrum? Anno
superiore hoc tempus praestolabare, nunc rursus
expectas venturum. Cave deprehendaris promissa
facere vita longiora. Ignoras quid sequens dies
parturus sit; ne tibi promitte quae tua non sunt.
Ad vitam te, homo, vocamus; quid fugis vocatio-
nem? Ad bonorum participationem; quid donum
praetermittis? Apertum est eorum regnum: ve-
rax est qui vocat: via facilis; non tempore, non
sumptu, non labore opus est; quid differs? quid
tergiversaris? quid jugum perhorrescis, velut ju-
venca quaedam jugum nondum experta? Suave est,
leve est⁷⁴: collum non oblerit, sed condecorat. Ne-
que enim lignum illud quod a jugo propendet, circa
collum ligatur, sed ultro ac libere trahentem po-
scit. Vides incusari Ephraim tanquam vitulum asylo
percitum, quod legis contempto jugo, inordinate
oberret⁷⁵? Subde indomitam cervicem tuam;
Christi fias jumentum, ut ne jugo solutus liberam-
que vitam degens, capi a bestiis facile possis.

2. Gustate et videte quoniam suavis est Dominus⁷¹.
Qui fieri poterit, ut mellis dulcedinem exhibeam
ignorantibus? Gustate et videte. 115 Sensus ra-

⁷⁰ Isa. i, 16. ⁷¹ Psal. xxxiii, 6. ⁷² Act. ii, 38. ⁷³ Matth. xi, 28. ⁷⁴ ibid. 50. ⁷⁵ Ose. iv, 16.

⁷⁶ Psal. xxxiii, 9.

(70) Editi et Reg. tertius ὤδινεν. Alii tres mss. ὠδίνει.

(71) Regii duo mss. τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ.

(72) Apud Oseam iv, 16, pro Ἐφραῖμ legitur Ἰσραήλ. Sed mirum videri non debet, si haec duae

Ps. 100. Gr. XXXI.

voces indiscriminatim adhibeantur, cum utraque pro decem tribubus sumi soleat. Hic ipse propheta voce Ἐφραῖμ usus est, x, 11. Lege Ducaem.

(73) Unus codex Colb. ἀναγγεῖλω, annuntiabo.

lione omni evidentior est ad experimentum. Judæus circumcissionem non differt propter communicationem illam: *Omnis anima quæ non circumcideretur die octavo, peribit de populo suo*²²: tu vero circumcissionem non manu factam, sed quæ per baptismum in exspoliatione carnis perficitur²³, differs, posteaquam Dominum ipsum audivisti: *Amen, amen dico vobis, nisi quis natus fuerit per aquam et Spiritum, non intrabit in regnum Dei*²⁴. Et illic quidem dolor est et ulcus: sed hic ros animæ, et cordis ulcerati medela. Adoras eum qui pro te mortuus est? Sine igitur una cum ipso sepeliri te per baptismum²⁵. Si ei non fueris insertus per similitudinem mortis ejus²⁶, quomodo resurrectionis eris socius? Israel ille in Moysen baptizatus est in nube et in mari²⁷, cum tibi commonstraret typos, ac veritatem quæ in extremis temporibus ostendenda erat, quasi signo et caractere impresso, cognoscendam præberet: tu vero fugis baptismum, quod non in mari figuratur, sed in veritate perficitur; non in nube, sed in Spiritu: non in Moysen conservum, sed in Christum conditorem. Israel nisi transisset mare, a Pharaone sejunctus non fuisset: tu quoque nisi per aquam transieris, ab amara diaboli tyrannide non separabere. Non bibisset utique ille ex spiritali petra, si non fuisset per figuram baptizatus: neque tibi dabit quisquam potum verum, nisi fueris vere baptizatus. Comedit ille panem angelorum²⁸ post baptismum; tu vero quomodo comedes vivum panem²⁹, nisi prius baptismum susceperis? Ingressus est ille ad terram promissionis propter baptismum: tu vero quomodo reverteris in paradysum, nisi sis baptismo obsignatus? An non nosti flammeum gladium ad custodiendam viam ligni vitæ appositum fuisse³, incredulis quidem horrendum et flammantem, credentibus vero accessu facilem et jucunde coruscantem? Imo versatilem⁴ illum fecit Dominus: cum enim fidelem viderit, terga dat; cum vero quempiam non obsignatum, aciem obvertit.

3. Elias currum ignis, igneosque equos ad se venientes non expavit: sed ad superna proficisci percipiens, formidanda ausus est, atque læte admodum, cum adhuc in carne viveret, currus flammeos ascendit⁵. Tu vero non igneos currus inscensurus, sed per aquam et Spiritum ad cælum ascensurus, non accurras ad vocationem? Elias vim baptismatis in ara holocaustorum ostendit non igni, sed aqua victimam totam exurens, cum alioqui ignis natura aquæ adversetur. Postquam enim aqua ter mystice tunc super aram effusa fuisset,

τὸς ἐναργεστέρᾳ πρὸς πείραν. Ὁ Ἰουδαῖος τὴν περιτομὴν οὐχ ὑπερτίθεται διὰ τὴν ἀπειλήν, ὅτι Πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐ περιτεμθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς· σὺ δὲ τὴν ἀχειροποίητον περιτομὴν ἀναβάλλῃ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῆς σαρκὸς, ἐν τῷ βαπτίσματι τελειουμένην, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἀκούσας· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Κάκει μὲν ὁδὸν καὶ ἔλκος· ἐνταῦθα δὲ ὁρόςος ψυχῆς, καὶ ἔλκος καρδίας λαμα. Προσκυνεῖς τὸν ὑπὲρ σοῦ ἀποθανόντα; Οὐκοῦν κατάδεξαι αὐτῷ συνταφῆναι διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἐὰν μὴ σύμφυτος γένῃ τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, πῶς κοινωνὸς γενήσῃ τῆς ἀναστάσεως; Ὁ Ἰσραὴλ ἐκεῖνος εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθη ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, σὺ τοὺς τύπους παραβιδοῦς, καὶ χαρακτηρίζων τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν δειχθησομένην ἀλήθειαν· σὺ δὲ περιφεύγεις τὸ βάπτισμα, οὐκ ἐν θαλάσῃ τυπούμενον, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ τελειούμενον· οὐκ ἐν νεφέλῃ, ἀλλ' ἐν τῷ Πνεύματι· οὐκ εἰς Μωϋσῆν τὸν ὁμόδουλον, ἀλλ' εἰς Χριστὸν τὸν προήσαντα. Ὁ Ἰσραὴλ εἰ μὴ παρῆλθε τὴν θάλασσαν, οὐκ ἂν ἔγυρσθαι τοῦ Φαραῶ· καὶ σὺ, ἐὰν μὴ παρῆλθῃς διὰ τοῦ ὕδατος, οὐ χωρισθήσῃ τῆς πικρᾶς τυραννίδος τοῦ διαβόλου. Οὐκ ἂν ἔπιεν ἐκεῖνος ἐκ τῆς πνευματικῆς πέτρας, εἰ μὴ τυπικῶς ἐβαπτίσθη· οὐδὲ σοὶ τις δώσει τὴν ἀληθινὴν πόσιν, ἐὰν μὴ ἀληθινῶς βαπτισθῇς. Ἐφαγεν ἄρτον ἀγγέλων ἐκεῖνος μετὰ τὸ βάπτισμα· σὺ δὲ πῶς βρώσῃ τὸν ζῶντα ἄρτον, ἂν μὴ (74) πρότερον ὑποδέξῃ το βάπτισμα; Εἰσῆλθεν ἐκεῖνος εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας διὰ τὸ βάπτισμα· σὺ δὲ πῶς ἐπανεῖλθῃς εἰς τὸν παράδεισον, μὴ σφραγισθεὶς τῷ βαπτίσματι; Ἡ οὐκ οἶδας, ὅτι φλογὶν ῥομφαία τέτακται φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου ζωῆς, τοῖς μὲν ἀπίστοις φοβερά καὶ φλογίζουσα, τοῖς δὲ πεπιστευκόσιν εὐπρόσδοτος καὶ ἡμερον (75) ἐπιλάμπουσα; Καὶ στρέφουσα αὐτὴν ἐποίησεν ὁ Δεσπότης· ὅταν μὲν γὰρ ἴδῃ πιστὸν, τὰ νῦν δίδωσιν· ὅταν δὲ τινα τῶν ἀσφραγιστῶν, κατὰ στόμα προσαπαντᾷ.

3. Ἥλιος ἄρμα πυρὸς καὶ ἵππους πυρίνους πρὸς αὐτὸν ἐλθόντας (76) οὐ κατεπλάγῃ, ἀλλ' ἐπιθυμῶν τῆς ἄνω πορείας τῶν φοβερῶν κατετόλμησε, καὶ μετὰ περιχαρείας ἐπέβη τῶν φλογίνων ὀχημάτων (77), ὃ ἐν σαρκὶ ζῶν ἐστὶ· σὺ δὲ, οὐ πυρίνων ἀρμάτων ἐπιδήσεσθαι μέλλων, ἀλλὰ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὐκ ἐπιτρέχεις τῇ κλήσει; Ἐδεῖξεν Ἥλιος τοῦ βαπτίσματος τὴν ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν ὀλοκαυτωμάτων (78), οὐ διὰ πυρὸς, ἀλλὰ δι' ὕδατος τὴν θυσίαν ὀλοκαυτώσας. Ἄλλως μὲν ὅν ἢ τοῦ πυρὸς φύσις τῷ ὕδατι μάχεται· ἐπειδὴ δὲ μυ-

²² Gen. xvii, 14. ²³ Coloss. ii, 11. ²⁴ Joan. iii, 5. ²⁵ Coloss. ii, 12. ²⁶ Rom. vi, 5. ²⁷ I Cor. x, 2. ²⁸ Psal. lxxvii, 25. ²⁹ Joan. vi, 51. ¹ Gen. iii 24. ² ibid. ³ IV Reg. ii, 11.

(74) Colb. tertius ἐὼν μὴ.

(75) Editi καὶ ἡμερον. Veteres quinque libri καὶ ἡμερον, nec tamen tot codicum auctoritas impedit, quominus priorem scripturam meliorem aptioremque judicem. Mox Colb. primus ἀλλὰ καὶ στρέφουσα.

(76) Codex unus Colb. ἐπ' αὐτὸν ἐλθόντας.

(77) Editi φλογίνων ἀρμάτων. At sex mss. φλογίνων ὀχημάτων.

(78) Reg. tertius et utraque editio τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Reg. secundus et alii tres mss. Colbertini τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Ibidem Reg. secundus et editi τὴν θυσίαν. Alii quinque mss. τὰς θυσίας.

στικῶς τὸ ὕδωρ τρίτον τότε τοῦ βωμοῦ κατεχύθη, ἡ ἀρχὴ ἐγένετο τῷ πυρὶ, καὶ ἐξῆψε τὴν φλόγα ὡσπερ ἑλαιον. Λάβετέ μοι, φησὶν, ὕδριας, καὶ ἐπιχέετε ἐπὶ τὸ ἀλοκαῦτωμα καὶ ἐπὶ τὰς σχίδας. Καὶ εἶπε· Δευτερώσατε, καὶ ἐδευτέρωσαν· Τρισσώσατε, καὶ ἐτρίσσωσαν (79)· δεικνύντος τοῦ λόγου, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος τῷ θεῷ οικειοῦται ὁ προσ-
 αγόμενος, καὶ ὅτι φῶς καθαρὸν καὶ οὐράνιον ἐν (80) ταῖς τῶν προσόντων ψυχαῖς διὰ τῆς εἰς τὴν Τριάδα πίστεως ἀναλαμβάνει. Εἰ χρυσὸν τῇ ἐκκλησίᾳ διένε-
 μον, οὐκ ἂν μοι εἶπες· Ἀβρίον ἦξω, καὶ ἀβρίον δώ-
 σε· ἄλλ' ἀπῆλθεις ἂν ἦδῃ τὴν διανομήν κατεπέ-
 γων, καὶ ἐδυσφόρεις πρὸς τὴν ὑπέρθεσιν· ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὕλης εὐχροίαν, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρότητα προτεί-
 νεται σοι ὁ μεγαλόδωρος, προφάσεις πλάττει καὶ αἰ-
 τίας ἀπαριθμῇ, δέον ἐπιτρέχειν τῷ δώρῳ. Ὁ τοῦ θαύ-
 ματος! ἀνακαινίζῃ, μὴ χωνευόμενος· ἀναπλάττει, μὴ συντριβόμενος· θεραπεύῃ, μὴ ὀδυνώμενος, καὶ οὐ λογίζῃ τὴν χάριν. Εἰ δούλους ἀνθρώπων ἦσθα, προ-
 εγράφη δὲ δούλοις ἐλευθερία, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν κυρίαν ἀπήντησας, συνηγόρους μισθούμενος, καὶ δικαστὰς παρακαλῶν, ὥστε πάσῃ μηχανῇ πρὸς ἐλευθερίαν ἐξαίρεθῇ· Ἡ ποῦ καὶ ράπισμα, τὴν τελευταίαν τῶν δούλων πληγὴν, ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν αἰκι-
 σμῶν ἀπαλλαγῆς κατεδέχου. Ἐπειδὴ δὲ δούλον ὄντα σε, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς ἀμαρτίας, καλεῖ πρὸς ἐλευθερίαν ὁ κῆρυξ, ἵνα λύσῃ μὲν σε τῆς αἰχμαλω-
 σίας, ἱσοπολίτην δὲ τοῖς (81) ἀγγέλοις ποιήσῃ, καὶ υἱὸν μὲν ἀποδείξῃ τοῦ Θεοῦ εἰσποιηθέντα διὰ τῆς χά-
 ριτος, κληρονόμον δὲ τῶν ἀγαθῶν τοῦ Χριστοῦ· οὕτως λέγεις εἶναι σοὶ καιρὸν δέξασθαι τὰ διδόμενα. Ὁ τῶν πονηρῶν ἐμποδίων! ὦ τῆς ἀσχυρᾶς καὶ ἀτελέστου ἀσχολίας! Ἔως πότε ἦδοναι; Ἔως πότε ἦδυνάθειαι; Ποιὸν ἐζήσαμεν χρόνον τῷ κόσμῳ, ζήσωμεν λοιπὸν καὶ ἑαυτοῖς. Τί ψυχῆς ἀντάξιον; Τί ἱσοστάσιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Τίς ἀξιοπιστότερός σοι σύμ-
 βουλος τοῦ Θεοῦ; Τίς φρονιμώτερός τοῦ σοφοῦ; ἢ τίς ὠφελιμώτερος τοῦ ἀγαθοῦ; Τίς τοῦ (82) κτισάντος οικειότερος; Οὐδὲ τῇ Εὐᾷ συνήνεγκε τῇ τοῦ ὄψεως συμβουλῇ πεισθῆναι μᾶλλον ἢ τῇ τοῦ Δεσπότου. Ὁ τῆς ἀτοπίας τῶν λόγων! Οὐκ ἄγω σχολὴν ὑγιᾶναι· μήπω μοι δαίτης τὸ φῶς· μήπω συνάψῃς τῷ Βασιλεῖ. Οὐ ταῦτα λέγεις ἀντικρυς; Μᾶλλον δὲ τὰ τούτων ἀλο-
 γιστότερα. Εὐ δὲ, εἰ μὲν ἦς ἐγγεγραμμένος τοῖς δη-
 μοσίοις ὀφλήμασι, χρῶν δὲ ἀποκοπαί τοῖς ὑπευθύ-
 νοις περιτηγγέλησάν, εἰτά τις ἦν ὁ πρὸς ἐπὶ θρησκείαν ἀμοιβὴν σε ποιῆσαι τῆς συγχωρήσεως ταύτης ἐπιχει-
 ρῶν· ἡ γανάκτης ἂν καὶ ἐδῶας, ὥς τὸ ἐπιβάλλον σοὶ μέρος τῆς κοινῆς χάριτος ἀφαιρούμενος. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον ἀφesis τῶν παρελθόντων, ἀλλὰ καὶ δωρεὰ τῶν μελλόντων προσηκρύχθησαν, αὐτὸς σεαυτὸν ἀδι-
 κῶν, ἢ μὴδ' ἂν τῶν ἐχθρῶν σοὶ τις ἐπηρεάσατο (83),

• III Reg. xviii, 34.

A ignis exstitit origo, atque in modum olei flammam accendit. Accipite mihi, inquit, hydrias, et infundite super holocaustum, et super segmenta lignorum. Et dixit: Secundo facite, et secundo fecerunt: Tertio facite, et tertio fecerunt. Quibus Scriptura ostendit per baptismum Deo conjungi ac conciliari qui venerit, puramque ac cœlestem lucem in acceden-
 tium animis per fidem in Trinitatem refulgere.

II6 Quod si aurum ecclesiæ distribuerem, non utique esses mihi dicturus: Cras veniam, et cras dabis: sed jam exposceres, urges distributionem, et dilationem animo iniquo ferres. Quoniam vero hic ille magnorum donorum largitor non materiam pulchre coloratam, sed animæ puritatem tibi offert, comminisceris excusationes; atque causas et im-

B pedimenta recenses, cum ad donum deberes accurre-
 re. O rem miram! renovaris, nec conflaris; reformaris, nec contereris; curaris, nec sentis dolo-
 rem, et tamen id beneficii tecum non reputas. Servus hominum si esses, servisque fuisset propo-
 sita libertas, nonne occurrisses ad statam diem, conducens patronos, judicesque rogans, ut omni opera assereris in libertatem? Quin et alapam, postremam servorum penam perferres, ut in poste-
 rum a verberibus liber fieres et immunis. Quoniam autem te servum, non hominum, sed peccati, ad li-
 bertatem præco vocat, ut te captivitate solum ex æquo cum angelis civitate donet, teque efficiat per adoptionis gratiam filium Dei, et honorum Christi hæredem: nondum tempus esse hæc dona exci-
 piendi dicis. O impedimenta prava! O turpem et interminatam occupationem! Quousque tandem volu-
 ptates? usquequo delicia? Viximus multum tem-
 pus mundo, reliquum vivamus et nobis ipsis. Ec-
 quid animæ æquiparabile? Quid regno colorum comparandum? Quis tibi consiliarius fide dignior quam Deus? Quis prudentior sapiente, aut quis utilior bono? Quis conditore conjunctior? Nec Evæ serpentis consilio credidisse magis quam Domini profuit. O inepta verba! Non vacat sanari, nondum ostendas mihi lucem, nondum conjungas me Regi. Nonne hæc aperte loqueris? Imo etiam his absur-
 diora. Tu enim si esses tributis publicis obnoxius, nuntiareturque undelibet debitoribus rescissio æris
 D alieni: deinde esset qui per injuriam privare te hac condonatione conaretur; succenseres utique et cla-
 mares, ut qui ea communis beneficii portione, quæ ad te attineret, spoliareris. Postquam vero non præteritorum modo condonatio, sed futurorum etiam largitiones prænuntiatae sunt; te ipse injuria afficiens, quantum ne ullus quidem inimicus tibi nocuisset, putasne te tibi convenienter consuluisse,

nulli τῇ τοῦ ὄψεως συμβουλῇ. Nec ita multo infra Colb. tertius pro λόγων habet λογισμῶν.

(83) Antiqui tres libri ἐπηρεάσατο. Editi et Reg. tertius ἐπηρεάσατο, recte. Ibidem utraque editio οὕτως προσήκοντως. At nostri sex mss. προσήκοντα, sensu non dissimili.

(79) Codex Medicæus Τρισσεύσατε, καὶ ἐτρίσσωσαν. (80) Addita est vocula ἐν ex libris antiquis. Ibidem Colb. tertius ταῖς ἡμῶν προσόντων.

(81) Colb. primus ἱσοπολίτην δὲ σε τοῖς. Aliquanto post Colb. tertius δέξασθαι σε.

(82) Colb. primus ἢ τίς τοῦ. Statim mss. non-

utiliterque providisse, qui scilicet non admittas A condonationem, sed in ære alieno immoriaris? maxime cum scias, quod decies mille talentorum debitor consecutus fuisset condonationem, nisi ipse per suam in conservum inhumanitatem exactionem in se renovasset⁸. Quod ne nobis quoque accidat post acceptum hoc munus, si debitoribus nostris non dimittamus, cavendum, ut donum firmum in nobis ac stabile permaneat.

4. Ingredere in conclave animæ tuæ, revolve gestorum tuorum memoriā. Si multa sunt peccata tua, ne desperes ob multitudinem. *Ubi enim abundavit delictum, superabundavit gratia*⁹; si modo gratiam suscipias. Multum enim debenti, 117 multum remittitur, ut amplius diligat: sin autem parva ac levia, nec ad mortem⁷ fuerint B peccata tua; cur anxius es de futuro, qui haud ignave præterita pertuleris; idque, cum necdum esses lege instructus? Nunc puta velut in trutina animam tuam appendi, hinc ab angelis, hinc a demonibus attractam. Utris, quæso, dabis cordis momentum? Quid apud te vincet? voluptas carnis, an animæ sanctimonia? præsentium oblectatio, an futurorum desiderium? Aegeline te suscipient, an detinebunt qui jam tenent? In acie duces tesseram tribuunt sub se militantibus, ut et amici facile se invicem inclament, et si in conflictu fuerint cum hostibus commisti, queant citra confusionem sejungi. Agnoscet ne nemo, nosterne sis, an hostium, nisi mysticis signis necessitudinem affinitateque ostenderis, nisi signatum sit super te lumen vultus Domini⁶. Quomodo vindicabit te angelus? quomodo eripiet ex hostibus, nisi agnoverit signaculum? Quomodo dicturus es tu, Dei sum, si notas ac insignia non exhibeas? An ignoras, exterminatorem domos signatas præterisse, in his vero quæ signatæ non erant, primogenita occidisse¹⁰? Thesaurus non obsignatus diripi a furibus facile potest: ovi signo carenti tuto struuntur insidiæ.

5. Juvenis es? Retine juventutem baptismatis freno. Transiit flos ætatis? Cave feceris viatici jacturam, cave amiseris munimentum, cave cogites de undecima hora velut de prima¹⁰: quandoquidem et cum qui jam primum editur in lucem, D mortem ob oculos habere convenit. Si quis medicus promitteret tibi, se artibus quibusdam ac in-

⁸ Matth. xviii, 24 sqq. ⁹ Rom. v, 20. ⁷ I Joan. xi, 42.

(84) Illud, ὃ καὶ ἡμῖν φυλακτέον μὴ πάθωμεν, ἐπεὶ δὲ τῆς χάριτος τύχωμεν, μὴ ἀφιέντες, etc., sic vertit interpres vetus: *Quod ne patiamur, fratres dilectissimi, magnopere animadvertendum posteaquam hanc gratiam adepti sumus, sed debitoribus nostris remittamus, ut firmum, etc.* Ita autem interpretandi hæc ei, opinor, causa fuit, quod hoc loco voculam μὴ commodè exprimere non posset. Mox duo mss. ἡμῖν παραμένῃ.

(85) Editio Paris. ὅπ' αὐτοῖς. At quinque mss. ὅπ' αὐτοῖς. Quod ibidem legitur, ἵνα καὶ οἱ φίλοι βλάβως ἀλλήλους ἀνακαλῶνται, id ita vertit Duceus, Billium

A οἱ προσηκόντως βεβουλεύσθαι, καὶ λυσιτελεῖν. ἐντεθυμῆσθαι περὶ σεαυτοῦ, ὅς γε οὐ δέχηται τὴν ἀρεσιν, ἀλλ' ἐναποθνήσκεις τοῖς ὀφλήμασι; καὶ ταῦτα εἰδὼς, ὅτι ὁ τῶν μυρίων ταλάντων χρεωφειλέτης ἐτυχεν ἀντὶ τῆς ἀφέσεως, εἰ μὴ αὐτὸς ἑαυτῷ τὴν εἰσπραξιν ἐκ τῆς πρὸς τὸν ὁμόδουλον ἀπανθρωπίας ἀνεκώσατο. Ὁ καὶ ἡμῖν φυλακτέον μὴ πάθωμεν, ἐπεὶ δὲ τῆς χάριτος τύχωμεν, μὴ ἀφιέντες (84) τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, ἵνα βέβαιον ἡμῖν παραμένῃ τὸ δῶρον.

4. Εἰσελθε εἰς τὸ ταμειῖόν σου τῆς ψυχῆς, ἀνακίνησόν σου τῶν πεπραγμένων τὴν μνήμην. Εἰ μὲν πολλά σου ἐσὶ τὰ ἀμαρτήματα, μὴ ἀθυμήσῃς τῷ πλήθει. Ὅπου γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερπερισσεύσεν ἡ χάρις, ἐὰν δέχηται τὴν χάριν. τῷ γὰρ ὀφείλοντι πολὺ πολὺ καὶ ἀφεθήσεται, ἵνα περισσώτερον ἀγαπήσῃ. Εἰ δὲ μικρὰ καὶ εὐτελῆ, καὶ οὐ πρὸς θάνατόν σου τὰ ἀμαρτήματα, τί αγωνιάς τὸ μέλλον, ὅς γε οὐκ ἀγεννῶς τὰ παρελθόντα διήνεγκας, καὶ ταῦτα οὐπω τῷ νόμῳ παιδαγωγούμενος; Νῦν ὥστερ ἐπὶ τρυτάνης ἐστάναι νόμιζέ σου τὴν ψυχὴν, ἐνθεν ὅπ' ἀγγέλων, καὶ κείθεν ὑπὸ δαιμόνων διελκομένην. Τίαιν ἄρα δώσεις τὴν ῥοπὴν τὴν καρδίας; Τί παρὰ σοὶ νικήσῃ; ἡδονὴ σαρκὸς, ἢ ἁγιασμὸς ψυχῆς; ἀπόλαυσις τῶν παρόντων ἢ τῶν μελλόντων ἐπιθυμία; Ἄγγελοι σε παραλήψονται, ἢ καθέξουσιν οἱ κατέχοντες; Ἐπὶ παρατάξεως οἱ στρατηγοὶ τὸ σύνθημα τοῖς ὅπ' αὐτοῖς (85) διανέμουςιν, ἵνα καὶ οἱ φίλοι βλάβως ἀλλήλους ἀνακαλῶνται, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἐὰν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἀναμιθῶσιν, εὐκρινὴς δύνῃται ὑπάρχειν ὁ χωρισμὸς. Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει αἰ, ἢ τῶν ὑπεναντίων, ἐὰν μὴ τοῖς μυστικοῖς συμβόλοις παράσχη τὴν οἰκειότητα, ἐὰν μὴ σημειωθῇ ἐπὶ σὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου. Πῶς ἀντιποιηθῇ σου ὁ ἄγγελος; πῶς δὲ ἀφέλῃται τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν μὴ ἐπιγνῷ τὴν σφραγίδα; Πῶς δὲ σὺ ἐρεῖς, Τοῦ Θεοῦ εἰμι, μὴ ἐπιφερόμενος τὰ γινώσκεις; Ἡ ἀγωνεῖς, ὅτι τὰς ἐσφραγισμένας οἰκίας ὁ ὀλοθρευτὴς ὑπερέβαινεν, ἐν δὲ ταῖς ἀσφραγίστοις κατεφόνευε τὰ πρωτότοκα; Ἀσφράγιστος θησαυρὸς εὐεπιχείρητος κλέπταις· πρῶτον ἀσημειώτον ἀκινδύνως ἐπιβουλεύεται.

5. Νέος εἶ; ἀσφάλισαι τὴν νεότητά τῷ τοῦ βαπτίσματος χαλινῷ. Παρέδραμεν ἡ ἀκμὴ; μὴ ζημιωθῇς τὰ ἐφόδια, μὴ ἀπολέσῃς τὸ φυλακτήριον (86), μὴ περὶ τῆς ἐνδεκάτης ὥρας ὥς περὶ πρώτης διανοῦ· ὅπου γε προσήκει καὶ τὸν ἀρχόμενον τοῦ βίου ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχειν τὴν τελευτὴν. Εἰ τις ἱατρῶν ἐπηγγέλλετο σοὶ μηχαναῖς τισὶ καὶ ἐπινοαῖς νέον ποιήσειν ἐκ γέ-

secutus, ut ei amici sese invicem facie revocent: quam virorum doctissimorum interpretationem hic addendam judicavimus, ut si cuiquam magis probaretur, ea uti liceret.

(86) Combefisius, cui interpretatio vetus non placuit, hæc verba, μὴ ἀπολέσῃς τὸ φυλακτήριον, ita interpretatus est, *Ne salutis pignus amiseris*: quæ interpretandi ratio videri potest quadam esse declaratio verborum Basilii, non simplex eorumdem interpretatio. Haud longe vocem ὥρας ex Colb. primo addidimus.

ποντος, οὐκ ἂν ἐπεθύμησας ἔλθειν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐν ἣ σκαυτὸν ὄραν ἐμελλες πρὸς ἀκμὴν ὑποστρέφοντα (87); Ἐπειδὴ δὲ τὴν ψυχὴν σου ἀναβαλῆσαι ἐπαγγέλλεται σοι τὸ βάπτισμα, ἣν σὺ ἐπαλαύσας, καὶ ῥυσθὴν αὐτὴν (88) ἐκ τῶν ἀνομιῶν, καὶ ἐσπιλωμένην ἀπέδειξας, καταφρονεῖς τοῦ εὐεργέτου, καὶ οὐ προστρέχεις τῷ ἐπαγγέλματι. Οὐκ ἐπιθυμεῖς ἰδεῖν τί τὸ μέγα θαῦμα τῆς ὑποσχέσεως; πῶς ἀνευ μητρὸς ἀναγεννᾶται ἄνθρωπος; πῶς ὁ παλαιούμενος καὶ φθειρόμενος κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης σφριγᾷ πάλιν, καὶ ἀνιᾶται, καὶ εἰς τὸ ἀληθινὸν ἄνθος τῆς νεότητος ἐπανερχεται; Βάπτισμα αἰχμαλώτοις λυτрон, ὀφλημάτων ἀρεῶν, θάνατος ἁμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχῆς, ἐνδύμα φωτεινόν, σφραγὶς ἀνεπιχειρήτος, θῆκη πρὸς οὐρανὸν, βασιλείας πρόξενον, υιοθεσίας χάρισμα. Τοσούτων ἀγαθῶν καὶ τηλικούτων, ἀλλοί, προτιμωτέραν ἀγεις τὴν ἡδονήν; Νοῶ γάρ σου τὴν ὑπέρθεσιν, ἅν περιτέλλῃ (89) τοῖς ῥήμασιν· αὐτὰ βοᾷ τὰ πρόγματα, ἅν τῇ φωνῇ σιωπῇ. Ἐασόν, ἀποχρήσωμαι τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν ἀπολαυσιν τῶν αἰσχυρῶν, ἐγκυλισθῶ τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν, αἰμάξω τὰς χεῖρας, ἀφείλωμαι τὰ ἀλλότρια, δολίως πορευθῶ, ἐπιπορήσω, ψεύσωμαι· καὶ τότε τὸ βάπτισμα, ὅταν λήξω ποτὲ τῶν κακῶν, ὑποδέξομαι (90). Εἰ μὲν οὖν καλὸν ἡ ἁμαρτία, φύλασσε ταύτην εἰς τέλος· εἰ δὲ βλαβερὰ τῷ ποιοῦντι, τί ἐπιμένεις τοῖς ὀλεθρίοις; Οὐδεὶς, χολὴν ἐμέσαι ζητῶν, ἐκ πονηρᾶς καὶ ἀκολάστου διατῆς πολυπλασίονα ταύτην ἑαυτῷ συνάβρολκει. Καθαίρειν προσῆκε τῶν λυπούντων τὸ σῶμα, οὐ μέντοι κατασκευάζειν τὴν νόσον μείζονα τῆς δυνάμεως. Φαίνεται ἡ ναὺς μέχρι τίνος τὸ βάρος τῶν ἀγωγίμων ὑφίσταται, τὸ δὲ ὑπὲρ τοῦτο καταβαπτίζει. Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθῃς, καὶ μείζονα τῆς ἀφέσεως ποιήσας τὰ ἁμαρτήματα (91), πρὸ τῶν ἐλπισθέντων λιμένων ὑποστῇς τὸ ναυάγιον. Οὐ βλέπει Θεὸς τὰ γινόμενα; ἢ οὐ νοεῖ σου τὰ ἐνθυμήματα; ἢ συνεργάζεται σοι τὰς ἀνομίας; Ὑπέλαβες ἀνομίας, φησὶν, δεῖ ἵσμαι σοι ὁμοῖος (92). Σὺ δὲ, ἄνθρωπος μὲν θνητοῦ φίλαν πραγματευόμενος, δι' εὐεργεσίας αὐτὸν προσάγει, ἐκείνα λέγων καὶ πράττων οἷσπερ ἂν αἰσθῇ χαίροντα· Θεῷ δὲ προσοικειούμενος, καὶ εἰς τὴν υἱοῦ τάξιν ἐλπίζων παραδεχθήσεσθαι, τὰ ἐχθρὰ τῷ Θεῷ

Austria juvenem te ex sene facturum esse, nonne desiderares illam adesse diem, in qua teipsum visurus esses ad ætatis vigorem reversum? Sed cum baptismus facturum se spondet ac pollicetur, ut anima tua quam vetustate conficisti, ac iniquitatibus rugosam maculosamque reddidisti, ad pristinum florem redeat; aspernaris beneficentem; nec accurreis ad promissionem. Ilane vero magnum pollicitationis miraculum videre non cupis? quomodo sine matre regeneretur homo? quomodo inveteratus et erroris desiderii corruptus, vigeat rursus, repubescatque, et ad verum juventutis florem revertatur? Baptismus captivis est redemptionis pretium, debitorum condonatio, mors peccati, regeneratio animæ, indumentum lucidum, sigillum quod conatu nullo frangi potest, vehiculum ad cælum, regni conciliator, adoptionis donum. Tot ac tantis bonis, o miser, voluptatem ducis potiorē? Novi enim procrastinationem tuam, quanquam eam verbis contegis: clamant res ipsæ, tametsi voce taces. Sine, utar corpore ad frueudas turpes libidines, voluter in cæno voluptatum, cruentem manus, diripiam aliena, dolose ambulem, pejerem, mentiar; et tunc cum tandem aliquando a malis destitero, suscipiam baptismum. Quod si peccatum bonum est et honestum, illud ad finem usque serva: sin noxium est patranti, quid in exiliis immoraris? Nemo bilem evomere cum vult, mala intemperantique diæta eam sibi multo abundantiorē congerit. Par enim fuerit corpus a noxiis purgare, non morbum viribus majorem efficere. Exstat navis interim dum impositarum mercium onus sustentat; si quid ultra accesserit, mergit. Time ne tibi etiam paria accidant; neve si peccata committas venia majora, ante portus speratos naufragium facias. Non videt Deus quæ sunt? non agnoscit tuas cogitationes? an iniquitates tuas juvat? *Suspensus es, inquit, iniquitatem, quod ero tibi similis*¹¹. Tute mortalis viri amicitiam cum ambis, beneficiis eum allicis, dicis: quæ ac facis, quibus gavisurum ipsum intelligis: sed Deo conjungi volens, et in filii locum te receptum iri sperans, si interea tamen quæ Deo inimica

¹¹ Ephes. iv, 22. ¹² Psal. clix, 21.

(87) Reg. primus ἐπιστρέφοντα. Mox unus ms. ἀναβάλλειν.

(88) Editio Paris. καὶ ῥύσσειν αὐτὴν, corrupte. Editio Basil. et mss. aut cum duplici σ, καὶ ῥυσθὴν, aut cum unico, καὶ ῥυσθῇ, emendate: nam utraque scribendi ratione uti solent. Statim duo mss. ἐπέδειξας.

(89) Colb. tertius περιτέλλῃς.

(90) Colb. tertius δέξομαι.

(91) Miror Volaterranum, qui illud, Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθῃς, καὶ μείζονα τῆς ἀφέσεως ποιήσας τὰ ἁμαρτήματα, ita Latine reddidit: Vide ne et tu similia patiaris, majora continuo admittendo, quam ea quæ remittenda tibi per baptismum promittebantur. Sed hoc non dicit Basilium, nec dicere potuit: cum nullum sit peccatum quantumvis grave, quod baptismo non deleatur. Horum

autem verborum, ut mihi quidem videtur, sententia hæc est: Cave peccata admittas, quæ indignum te venia reddant, sic ut justo Dei iudicio ante moriaris, quam baptismum suscipias. Combelsius posteaquam hunc Basilii locum sic interpretatus est, majora peccans quam pro venia ratione, addit, ob quæ scilicet excludaris a baptismi gratia: quam viri ceteroquin doctissimi declarationem non puto cuiquam probatum iri, cum nemo quamlibet scelestus unquam, quod sciam, a baptismi gratia exclusus sit.

(92) Utraque editio: Ὑπέλαβες ἀνομίας, φησὶν, δεῖ ἵσμαι σοι ὁμοῖος, existimasti, o inique, inquit, quod ero tui similis. Et ita scripsisse quemdam interpretem, ex Hexaplis discimus. At nostri sex mss. magno inter se sensu, Ὑπέλαβες ἀνομίας, etc., *Suspensus es*, inquit, *iniquitatem*, quod ero tui similis, nec aliter legitur apud LXX.

sunt perpetres, et per legis violationem eum dedecores, unde maxime illum offendis, indene ipsius familiaritatem necessitudinemque tibi polliceris? Vide ne liberationis spe, si tibi ipse malorum copiam congesseris, peccatum quidem coacerves, venia vero priveris. *Deus non irridetur*¹³. Cave abutaris gratia ad quæstum. Ne dixeris: Bona est quidem lex, sed jucundius peccatum. Diaboli hamus voluptas est, trahens ad perniciem. Voluptas mater est peccati: peccatum verò stimulus mortis est¹⁴. Voluptas nutrix est æterni vermis: quæ fruentem se ad tempus quidem demulcet: deinde vero germina felle amariora producit. Nihil aliud clamat procrastinatio nisi illa: Regnet in me primum peccatum, postea regnabit aliquando etiam Dominus. Exhibebo mea membra arma injustitiæ iniquitati¹⁵: deinde exhibebo ea aliquando etiam arma justitiæ Deo. Sic et Cain offerebat sacrificia, prima in usum commodumque suum, secunda conditori et largitori Deo. Cum idoneus es qui opereris, absumis in peccatis juventutem tuam. Postquam elanguerunt organa, tunc ea Deo offers, cum non amplius potes his ad ullam rem uti, sed ea necesse est torpere ob diutinam tabem, vigore et robore resoluta. Continentia in senectute continentia non est: sed animus ad lascivendum invalidus. Mortuus non coronatur: nemo ideo justus, quod ei mali faciendi facultas non sit. Virēs ac potentia dum tibi suppetunt, fac vincas ratione peccatum. Hoc enim virtus est, declinare a malo, et efficere bonum¹⁶. Nam cessare a malo, neque laude, neque castigatione ex se dignum est. Peccare si desieris ob ætatem, beneficium est infirmitatis. Laudamus autem eos qui animi proposito boni sunt, non eos, qui necessitate aliqua a malo arcentur. Cæterum quis tibi vitæ limitem præfixit? quis certum senectutis terminum tibi definiuit? quis sponsor futurorum apud te adeo fide dignus? An non vides infantes abreptos? an non vides eos qui ætate vigent, abduci, atque de medio tolli? Nullum præfinitum tempus vita habet. Quid expectas, ut beneficio febris et munere baptismi accipias? quando neque salutaria verba proferre poteris, neque forte tibi clare audire licebit, morbo caput ipsum occupante: non manus ad cælum atollere, non in pedes erigi, non genu flectere ad adorandum, non commodè doceri, non diligenter confiteri, non pacisci cum Deo, non inimico renun-

A πράττων, καὶ διὰ τοῦ νόμου παραβάσεως ἀτιμάζων αὐτὸν, ἐξ ὧν μάλιστα προσκρούεις, ἐκ τούτων ἐλπίζεις τὴν οἰκειότητα; Ὅρα μὴ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως, πλῆθος κακῶν σεαυτῷ συλλεξάμενος, τὴν μὲν ἁμαρτίαν συναθροίσῃς (93), τῆς δὲ συγχωρήσεως ἀποτύχῃς. Θεὸς οὐ μνηστηρίζεται. Μὴ ἐμπορεύου (94) τὴν χάριν. Μὴ εἰπῇς· Καλὸς μὲν ὁ νόμος, ἀλλ' ἡδίων ἡ ἁμαρτία. Ἡδονὴ ἀγκιστρὸν ἐστὶ τοῦ διαβόλου πρὸς ἀπώλειαν ἔλκον. Ἡδονὴ μήτηρ τῆς ἁμαρτίας (95)· ἡ δὲ ἁμαρτία τὸ κέντρον ἐστὶ τοῦ θανάτου. Ἡδονὴ τροφὸς τοῦ αἰωνίου σκώληκος, ἡ πρὸς καιρὸν μὲν καταλαβαίνει τὸν ἀπολαύοντα, ὕστερον δὲ πικροτέρας χολῆς ποιεῖται (96) τὰς ἀναδόσεις. Οὐδὲν ἄλλο βοᾷ ἢ ὑπέρβεις ἢ ταῦτα· βασιλευσάτω ἐν ἐμοὶ πρῶτον ἡ ἁμαρτία, εἰτα βασιλεύσει ποτὶ καὶ ὁ Κύριος. Παραστήσω μου τὰ μέλη ὅπλα ἀδικίας τῇ ἀνομίᾳ· εἰτα παραστήσω ποτὶ καὶ ὅπλα δικαιοσύνης αὐτὰ τῷ Θεῷ. Οὕτω καὶ Κάιν (97) προσέφερε τὰς θυσίας· τὰ πρῶτα τῇ ἀπολαύσει τῇ ἑαυτοῦ, τὰ δεύτερα τῷ κτίσαντι καὶ δωρησαμένῳ Θεῷ. Ὅτε δυνατός εἰ ἐν ἔργοις, τὴν νεότητά σου ταῖς ἁμαρτίαις προσαναλίσκεις. Ὅτε ἀποκάμῃ τὰ ὄργανα, τότε προσάγεις αὐτὰ τῷ Θεῷ, ὅτε εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ἐστὶ χρήσασθαι, ἀλλ' ἀνάγκη κείσθαι διὰ τὸν ἐκ τοῦ χρόνου μαρμαρυγὴν παραλυθέντος (98) τοῦ τόνου. Ἡ ἐν γῆρᾳ σωφροσύνη οὐ σωφροσύνη, ἀλλ' ἀκολασίας ἀδυναμία. Νεκρὸς οὐ στεφανοῦται· οὐδεὶς δίκαιος δι' ἀδυναμίαν κακοῦ. Ἔως ἐστὶ σοι δυνάμις, λόγῳ κράτει τῆς ἁμαρτίας. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἀρετὴ· ἐκκλίσαι ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιῆσαι ἀγαθόν. Ἡ δὲ ἀργία τῆς πονηρίας οὕτε ἐπαίνοιον αὐτῇ καθ' ἑαυτήν, οὕτε κολάσεων ἀξιοῦται. Ἐάν δι' ἡλικίαν παύσῃ τῆς ἁμαρτίας, τῆς ἀσθενείας ἡ χάρις. Ἐπαινοῦμεν δὲ τοὺς κατὰ προαίρεσιν ἀγαθοὺς, οὐ τοὺς ἀπὸ τινος ἀνάγκης ἐξειργημένους. Τίς δέ σοι καὶ τὸν ὅρον τῆς ζωῆς ἐπηξῇ; τίς σοι τὴν προθεσμίαν τοῦ γήρως ὥρισε; τίς οὕτως ἀξιοπίστος παρὰ σοὶ τῶν μελλόντων ἐγγυητής; Οὐχ ὄρξας νήπια ἀρπαζόμενα (99), τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ἀπαγομένους; Οὐχ ἔχει μίαν προθεσμίαν ὁ βίος. Τί ἀναμένεις πυρετοῦ σοι δῶρον γενέσθαι τὸ βάπτισμα; ὅτε οὐδὲ φθέγγεσθαι δυνήσῃ τὰ σωτήρια ῥήματα, τάχα δὲ οὐδὲ ἀκούσει καθαρῶς ἐπιτραπήσῃ, αὐτῇ τῇ κεφαλῇ ἐνοικουσῆς τῆς νόσου· οὐ χεῖρας ἀραι εἰς οὐρανὸν, οὐκ ἐπὶ πόδας διαναστήναι, οὐ κλίνει γόνυ εἰς τὴν προσκύνησιν, οὐ διδαχθῆναι χρησίμους, οὐχ ὁμολογῆσαι ἀσφαλῶς, οὐχὶ συνθέσθαι Θεῷ, οὐκ ἀπαρτάσθαι τῷ ἐχθρῷ, τάχα δὲ οὐδὲ συνेतῶς ἐπακολουθήσαι μυσταγωγούμενος, ἀμφίβολος ὢν τοῖς παρούσιν, ἀρα (1) ἦσθου

¹³ Galat. vi, 7. ¹⁴ I Cor. xv, 56. ¹⁵ Rom. vi, 13. ¹⁶ I Petr. iii, 11.

(93) Antiqui duo libri ἁμαρτίαν ἀθροίσας.

(94) Basilus hoc dicit: Noli dono baptismi ita uti, ut deliciis fruas, genioque indulgeas, et dedas te voluptatibus.

(95) Colb. primus μήτηρ ἐστὶ.

(96) Colb. tertius ποιεῖ. Ibidem in Reg. primo pro ἀναδόσεις legitur ἀντιδόσεις. Aliquanto post Colb. tertius pro τῷ Θεῷ habet τῷ Κυρίῳ, Domino: quæ verba ita scripta sunt in Colb. primo, παραστήσω αὐτὰ ποτὶ καὶ ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ, alio ordine, et clarius.

(97) Reg. primus ὁ Κάιν. Hoc ipso in loco idem

codex prouta μὲν... δεύτερα δέ.

(98) Veteres quatuor libri παραλυθέντα. Editio utraque et Reg. tertius παραλυθέντος. Aliquanto post Colb. tertius οὐδεὶς δίκαιος.

(99) Colb. primus ἀναρπαζόμενα.

(1) Editio Paris. ἡ ἀρα. Vocula ἡ in mss. non legitur. Ibidem editio Paris. ἦσθεο... ἔχεις. Editio Basil. et sex mss. ἦσθεο... ἔχει... Colb. tertius recenti admodum manu habet ἦσθου... ἔχεις: quam emendationem, cum nihil melius occurrerit, sequi non dubitavimus.

τῆς χάριτος, ἡ ἀνασθήτως ἔχεις τῶν γινομένων. Ὅταν δὲ καὶ ἐπιστημόνως τὴν χάριν δέξῃ, τότε τὸ μὲν τάλαντον ἔχεις, τὴν δὲ ἐργασίαν οὐκ ἐπιφέρῃ.

6. Μίμησαι τὸν εὐνοῦχον. Εὗρεν ἐκεῖνος τὸν κατηχοῦντα, καὶ οὐχ ὑπερεῖδε τὴν μάθησιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἄρμα ἀνεβιβάσατο τὸν πένητα ὁ πλούσιος, τὸν ἰδιώτην καὶ εὐκαταφρόνητον ὁ σοδαρὸς καὶ ὑπερόγκος· καὶ διδασχθεὶς τὸ Εὐαγγελίον τῆς βασιλείας, ἐδέξατο μὲν τῇ καρδίᾳ τὴν πίστιν, οὐκ ἀνεβάλετο δὲ τὴν σφραγίδα τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπήντησαν (2) ὕδατι, Ἰδοὺ, φησὶν, ὕδωρ. Ἐκ περιχαρείας ὁ λόγος· Ἰδοὺ τὸ ζητούμενον, τί κωλύει με βαπτισθῆναι; Ὅπου προαίρεσις ἐτοίμη, τὸ κωλύον οὐδέν. Ὁ γὰρ καλῶν φιλάνθρωπος, ὁ διάκονος εὐτρεπῆς (3), ἡ χάρις ἀφθοнос· ἡ προθυμία ἐνυπαρχέτω, καὶ τὸ ἐμποδίζον οὐκ ἔσται. Εἰς ἐστὶν ὁ κωλύων, ὁ ἐμφράσων ἡμῖν τὰς εἰς σωτηρίαν ὁδοὺς, ὃν νικήσωμεν τῇ συνέσει. Ἐκεῖνος τὸν δύνον ἡμῖν ἐμποιεῖ· ἡμεῖς διαναστώμεν πρὸς ἐργασίαν. Ἐκεῖνος διακόνους ἐπαγγελίαις τὰς καρδίας ἡμῶν ἐξαπατᾷ· ἡμεῖς αὐτοῦ μὴ ἀγνοήσωμεν τὰ νοήματα. Ἦ γὰρ οὐχὶ τὴν μὲν ἀμαρτίαν σήμερον ποιεῖν ὑποβάλλει, τὴν δὲ δικαιοσύνην εἰς τὴν αὔριον πελθεῖ ἡμᾶς ταμειεύσθαι; διὰ τοῦτο ὁ Κύριος, ἀναλύνων αὐτοῦ τὰς πονηρὰς συμβουλίας, Σήμερον, φησὶν, ἐὰν εἰς φωτὸς μου ἀκούσῃς. Ἐκεῖνος λέγει· Τὴν σήμερον ἐμοί, καὶ τὴν αὔριον τῷ Θεῷ. Ὁ Κύριος ἀντιβοᾷ· Σήμερον τῆς ἐμῆς φωτὸς ἀκούσατε (4). Νόησον τὸν ἐχθρόν· οὐ τολμᾷ συμβουλευσαὶ καθόλου ἀποστῆναι Θεοῦ (οἶδεν, ὅτι βαρὺ τοῦτο ἀκούσαι Χριστιανοῖς), ἀλλὰ τέχνας ἀπατηλαῖς μεθοδεύει τὴν ἐπιχείρησιν. Σοφὸς ἐστὶ τοῦ κακοποιήσαι. Συνορᾷ, ὅτι κατὰ τὸ παρὸν ζῶμεν οἱ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα πρᾶξις κατὰ τὸ ἐνεστώως ἐνεργεῖται. Τὴν οὖν σήμερον κλέπτουν ἡμῶν διὰ τῆς μεθοδείας, τῆς αὔριον (5) ἡμῖν τὰς ἐλπίδας περιαιρήσιν. Ἐλτα, ἐπειδὴν ἡ αὔριον ἔλθῃ, πάλιν ἔρχεται ὁ κακὸς συμμεριστὴς ἡμῶν, ἀξίων τὴν σήμερον ἑαυτῷ, τὴν δὲ αὔριον τῷ Κυρίῳ· καὶ οὕτως αἰετὸ μὲν παρὸν δι' ἡδονῆς ὑφαιρούμενος, τὸ δὲ μέλλον ταῖς ἐλπίσιν ἡμῶν προσαφίει, λανθάνει ἡμᾶς ἀποβουκολῶν τῆς ζωῆς.

7. Τοιαύτην εἶδον ἐγὼ ποτε πανουργίαν ὀρνίθος (6) εὐμηχάνου. Εὐαλύτων γὰρ αὐτῇ τῶν νεοτῶν ὑπαρχόντων δι' ἀπαλότητα, ἑαυτὴν προβαλλομένη ὡς ἔτοιμον θήραμα, καὶ ταῖς χερσὶ τῶν ἀγρευόντων ἐνστροφόμενη, οὔτε ἀλώσιμος ἦν ἐκ τοῦ προχείρου τοῖς θηρευταῖς (7), οὔτε ἀπόγνωσιν αὐτοῖς ἐνεποίει

A tiare, neque forte in recipiendis initiamenti rem scienter prosequi; cum dubitent qui adsunt, utrum senseris gratiam, an sine sensu quæ aguntur accipias. Imo etiam etsi sciens gratiam susciperes, tunc quidem talentum habes, sed lucrum non refers.

6. Imitare eunuchum¹⁷. Ille invenit qui ipsum prima fidei elementa doceret, nec doctrinam ac documenta aspernatus est: sed in currum evexit pauperem dives, idiotam et aspernabilem magnificus et sumptuosus; atque regni Evangelium edoctus, suscepit corde fidem, non sigillum Spiritus distulit. Cum etiam pervenissent ad aquam, Ecce, inquit, aqua. Vox ingentis gaudii: Ecce quod quaeritur, Quid prohibet me baptizari? Ubi prompta voluntas est, quod impedit nihil est. Nam qui vocat, benignus est: expeditus est minister, uberrima gratia. Studium insit et alacritas, tumque nullum erit impedimentum. Unus est qui prohibet, ille videlicet, qui nobis vias ad salutem obstruit, quem prudentia vincamus. Ille cunctationis ac moræ nobis auctor est; nos ad opus faciendum insurgamus. Ille inanibus promissis corda nostra decipit: nos ejus cogitata ne ignoremus. Nonne suggerit ut hodie perpetremus peccatum, suadet e diverso, ut justitiam in crastinum reservemus? Quapropter Dominus prava ejus consilia evertens, ait: Hodie si vocem meam audieritis¹⁸. Ille dicit: Hodiernum mihi, crastinum Deo. Dominus contra vociferatur: Hodie vocem meam audite. Considera inimicum; suadere non audent, ut omnino a Deo secedas (novit id auditu Christianis grave esse), sed fraudulentis artibus atque insidiosis aggredditur, Sapiens est ad malefaciendum¹⁹. Intellegit nos homines in præsentem solum tempore vivere, actionemque omnem in præsentem tempore fieri. Quamobrem hodierna die nobis fraudulenter surrepta, nobis spem crastinæ relinquit. Deinde cum dies crastina venit, rursus accedit malus noster divisor, sibi hodiernum, Domino vero crastinum poscit, atque sic semper **120** præsens quidem per voluptatem subtrahens, futurum vero spei nostræ proponens, imprudentes nos et incautos e vita subducit.

7. Vidi ego aliquando talem callidæ cujusdam avis astutiam. Nimirum cum pulli ejus essent capti faciles ob teneritudinem, se ipsa objiciebat ut paratam prædam, atque ante venantium manus versans, neque facile poterat a venatoribus capi, neque spem capiendæ prædæ eis adimebat. Sed interea dum ipsos

¹⁷ Act. viii, 27 sqq. ¹⁸ Psal. xciv, 8. ¹⁹ Jerem. iv, 22.

(2) Colb. primus ἀπήντησαν. Notas eruditissimas, quibus Ducæus totam hanc orationem illustrat, legas suadeo.

(3) In Colb. primo et in Reg. itidem primo pro εὐτρεπῆς legitur εὐπρεπῆς.

(4) Editio Paris. ἀκούσῃς. Editio Basil. et sex mss. ἀκούσατε. Quod ait Combesius, se hoc loco in suis codicibus legisse σήμερον ἐάν, in eo lapsus videri potest. Nam verisimile sit, viram doctum votalam ἐάν, quæ paulo ante legitur, incaute huc

transtulisse. Nec ita multo infra Colb. 1 οἶδε γάρ.

(5) Sic mss. omnes. Utraque editio εἰς τὴν αὔριον, spem nobis in crastinum remittit.

(6) Ducæus, ut alibi de aliis rebus, ita hoc loco de illa ave docte disserit. Hoc ipso in loco Colb. primus αὐτῆς τῶν. Subinde Colb. tertius προσβαλλομένη.

(7) Antiqui duo libri τοῖς θηρευταῖς. Mox Colb. primus τῇ περὶ αὐτῆς. Nec ita multo infra Colb. tertius Φοβήθητι καὶ σὺ.

spe varie detineret, ac circa se occuparet, fugiendi copiam ac securitatem pullis suis subministravit, ac postremo ipsa quoque simul avolavit. Time ne et tibi similia accidant, qui certa incertorum spe derelinquas. Huc igitur ades dum mihi, teipsum totum ad Dominum transfer; da nomen tuum; Ecclesie ascribere. Miles recensetur in catalogo: athleta inscriptus decertat: civis civitate donatus inter tribules annumeratur. Omnibus his obnoxius es, ut miles Christi, ut athleta pietatis, ut coeli municeps. Conscribere in hoc libro, ut in coelesti transcribaris. Disce, edocearis evangelicam disciplinam, exactam oculorum vigilantiam, linguae continentiam, corporis servitutem, animi humilitatem, mentis puritatem, irae extinctionem. Ad quidpiam si adigeris, superadde⁸: si spoliaris, ne litiga⁹: si habebis odio, dilige¹⁰: persecutionem si patiaris, sustine¹¹: conviciis si afficiaris, obsecra. Fac moriaris peccato¹²: crucifigere cum Christo: dilectionem totam in Dominum transmove. Sed difficilia sunt haec et gravia. Quid, quaeso, rerum bonarum facile est? Quis dormiens tropeum statuit. Quis inter delicias et tibiarius modulos coronis fortitudinis exornatus est? Nemo nisi cucurrerit, sustulit bravium. Gloriam pariunt labores, comparantur coronae defatigatione. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum caelorum*¹³, dico et ego: sed has tribulationes ea quae in regno caelorum fruenda est beatitudo excipit, peccati vero labores dolor gehennae atque tristitia expectat. Imo etiam si quis diligenter animadvertit, ne ipsa quidem diaboli opera ab iniquitatis operariis sine labore patrantur. Qui sunt castitatis sudores? At sudore madet scortator, absumente illum voluptate. Num continentia tantum demit corpori, quantum execrabilis ac rabiosa incontinentia corrumpit? Noctes quidem insomnes peragunt qui pernoctant in precationibus: sed qui invigilant iniquitati, eas longe molestius traducunt. Nam et timor, ne deprehendere, et voluptatum stimulus omnem prorsus requiem fugant. Quod si itineris ad salutem deducentis angustias fugiens, latam amplamque peccati viam persequere; vereor ne latam ad finem usque secutus, consentaneum itineri diversorium reperias. Sed servatu difficilis est thesaurus. Invigila itaque, frater. Habes, si velis, adiutores, precationem ad noctis custodiam, **121** jejunium quod domum custodiat, cantum psalmodum, quo recreetur animus. Haec tibi socia adjuuge. Haec tecum simul pernoctent ad res pretiosas custodiendas. Quid, dic mihi, nonne melius est ditescere nos pro suppellectilis pretiosae custodia sollicitudinem pati, quam

A τῆς ἀγῆρας· ἀλλὰ ταῖς ἐλπίσιν αὐτοὺς ποικίλως παρακατέχουσα, τῇ περὶ ἑαυτὴν ἀσχολίᾳ, τοῖς νεοσσοῖς τὴν ἀδειαν τῆς φυγῆς προσέξεν, εἰτα τὸ τελευταῖον καὶ αὐτὴ συναπέπτη. Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθῃς, ἐν ταῖς περὶ τῶν ἀθλήων ἐλπίσι τὰ φανερά προέλεμενος. Δεῦρο δὴ οὖν μοι, δλον σεαυτὸν μετάθεις ἐπὶ τὸν Κύριον· ἐπίδοσ σεαυτοῦ τὴν ὀνομασίαν· καταγράφῃ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ στρατιώτης καταλόγοις ἐναριθμεῖται· ὁ ἀθλητὴς ἐναπογραφάμενος (8) ἀγωνίζεται· ὁ δημότης πολιτογραφῶν τοῖς φυλάταις ἐναριθμεῖται. Πᾶσι τοῦτοις ὑπεύθυνος εἶ, ὥς στρατιώτης Χριστοῦ, ὥς ἀθλητὴς εὐσεβείας, ὥς τὸ πολίτευμα ἔχων ἐν οὐρανοῖς. Ἀπογράφῃ ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ, ἵνα μεταγραφῇς εἰς τὴν ἀνω. Μάθε, διδάχθητι εὐαγγελικὴν πολιτείαν, ὀφθαλμῶν ἀκριβείαν, γλώσσης ἐγκράτειαν, σώματος δουλαγωγίαν. φρόνημα ταπεινὸν, ἐννοίας καθαρότητα, ὀργῆς ἀφανισμόν. Ἀγχαρευόμενος προστίθει· ἀποστερούμενος μὴ δικάζου· μισούμενος ἀγάπα· διωκόμενος ἀνέχου· βλασφημούμενος παρακάλει. Νεκρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ· συσταυρώθητι τῷ Χριστῷ· ὅλην τὴν ἀγάπην μετάθεις ἐπὶ τὸν Κύριον. Ἀλλὰ χαλεπὰ ταῦτα. Τί δὲ τῶν ἀγαθῶν (9) εὐκολον; Τίς καθ' εἶδον τρόποιον ἔστησε; Τίς τρυφῶν καὶ καταυλούμενος τοῖς τῆς καρτερίας στεφάνοις κατεκόσμηθη; Οὐδεὶς μὴ δραμῶν ἀνέλειτο τὸ βραβεῖον. Πόντοι γεννῶσι δόξαν, κάματοι προξενοῦσι στεφάνους. Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (10), φημὶ καὶ γὰρ· ἀλλὰ ταῦτας μὲν τὰς θλίψεις ἣ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μακαριότης ἐκδέχεται· τοὺς δὲ τῆς ἁμαρτίας καμάτων τοὺς τὸ τῆς γέννησης ἐπείπονον καὶ σκυθρωπὸν ἀναμένει. Ἀλλὰ γὰρ ἀκριβῶς σκοποῦνται, οὐδὲ τὰ τοῦ διαβόλου ἔργα τοῖς ἐργάταις τῆς ἀνομίας ἀκμητὶ παραγίνεται. Ποιοὶ ἰδρωτὲς τῆς σωφροσύνης; Ὁ δὲ πορνείων καθ' ἰδρῶς ἐστὶ, τῆς ἡδονῆς αὐτὸν ἐκτεχνούσης. Τί τοσοῦτον ὑφαίρει (11) τοῦ σώματος ἡ ἐγκράτεια, ἔσον ἡ βέλυσρὰ καὶ λυσσώδης ἀκολασία διαφθείρει; Νύκτες δὲ ἄπνοι τῶν διανυκτερευόντων ἐν προσευχαίς· ἀλλὰ πολλῶ χαλεπώτεροι τῶν ἐπαγρυπνούντων ταῖς ἀδικίαις. Ὁ τε γὰρ φόβος τοῦ φωραθῆσεσθαι, καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς ἡδοναῖς οἰστρος πᾶσαν ἀνάπαυσιν παντελῶς ἀπελαύνει. Εἰ δὲ, φεύγων τὸ στενὸν τῆς ἐπὶ σωτηρίαν φερούσης (12), τὸ εὐρύχωρον διώκεις τῆς ἁμαρτίας, φοδοῦμαι μὴ, μέχρι τέλους τὴν πλατείαν ὁδεύσας, ἀκόλουθον εὐρῆς τῇ ὁδῷ τὸ κατὰ λυμα. Ἀλλὰ δυσφύλακτος ὁ θησαυρός. Καὶ ἐπαγρύπνησον, ἀδελφε. Ἐγχεὺς συνεργούς, ἐὰν θέλῃς, προσευχὴν νυκτοφυλακοῦσαν, νηστείαν οἰκουροῦσαν, ψαλμῳδίαν ψυχαγωγούσαν. Ταύτας συμπαραλάβε. Αὐταὶ συναγρυπνεῖσάν σοι ἐπὶ τὰς φυλακὰς τῶν

⁸⁸ Matth. v. 41. ⁸⁹ ibid. 40. ⁹⁰ ibid. 44. ⁹¹ I Cor. iv, 12, 13. ⁹² Rom. vi, 2. ⁹³ Act. xiv, 21.

(8) In duobus codicibus scriptum reperi ἀπογραφάμενος.

(9) Editi τῶν ἐν κόσμῳ ἀγαθῶν. Illud, ἐν κόσμῳ, in nostris sex mss. non legitur, obidque has duas voces delevimus. Nec ita multo post Reg. primus ἀνελε τὸ.

(10) Illud, τῶν οὐρανῶν, ex duobus Colbertinis

sumptum est, et huic editioni additum.

(11) Reg. primus ἀφαίρει.

(12) Idem codex σωτηρίαν ἀγούσης. Rursus idem codex et alter φοδοῦ: sed in ora Regii primi scriptum fuit γρ. φοδοῦμαι. Subinde Colb. primus τῆς ὁδοῦ.

τιμίων. Τί βέλτιον, εἰπέ μοι, πλουτοῦντας ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς φυλακῆς τῶν τιμίων ἀγωνιᾶν, ἢ μὴδὲ ἔχειν τὴν ἀρχὴν ὃ φυλάξωμεν; Οὐδεὶς φόβῳ τῶν στερήσεων τὰ ἀγαθὰ ἀπωθεῖται. Οὕτω γὰρ ἂν οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων συνίστη, εἰ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν σπουδαζομένων τὰς ἀποτυχίας ἐλογίζομεθα. Παράκειται γὰρ τῇ γεωργίᾳ μὲν ἡ ἀφορία, ταῖς ἐμπορίαις δὲ τὰ ναύαγια, τοῖς γάμοις αἱ χηρεῖαι, ταῖς παιδοτροφίαις αἱ ἀτεχνώσεις. Ἄλλ' ὅμως ἐγχειροῦμεν τοῖς ἔργοις, ταῖς χρηστοτέραις ἐλπίσιν ἐπερευδόμενοι· τὴν δὲ τῶν ἐλπισθέντων ἐκδασιν ἀνατιθέντες τῷ τὰ ἡμέτερα οἰκονομοῦντι Θεῷ. Σὺ δὲ λόγῳ μὲν ἀποσιμνύνεις τὸν ἀγιασμόν· ἔργῳ δὲ (13) τοῖς κατηνωσμένοις ἐνδιατρίβεις. Ὅρα μὴ ποτὲ σοι μεταμύληση τῶν κακῶν βουλευμάτων, ὅτε ὁραλὸς σοι τῆς μεταμελείας οὐδέν. Σωφρονισάτω σε τὸ τῶν παρθένων ὑπόδειγμα. Ἐκείναι τὸ ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις καὶ σὺ, ἐνικαυτὸν ἐξ ἐνικαυτοῦ, καὶ μῆνας ἐκ μηνῶν, καὶ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπεριθέμενος. καὶ μὴ λαμβάνων τὸ ἔλαιον τὴν τροφήν τοῦ φωτός, ἐμπέσης ποτὲ εἰς τὴν οὐ προσδοκᾶς ἡμέραν, ἥνικα ἂν ἐπιλείπωσι (14) σε λοιπὸν αἱ τοῦ ζῆν ἀφορμαί· ἀφορία δὲ ἢ πάντοθεν καὶ θλίψις ἀπαράμυθτος, ἀπειρηχότων μὲν ἱατρῶν, ἀπειρηχότων δὲ τῶν οἰκείων· ὅτε πυκνῶ ἀθρομαὶ καὶ ξηρῶ συνεχόμενος, πυρετοῦ λάθρου διακρίνοντος τὰ ἔνδον καὶ ὑποσμύχοντος, στενάξεις μὲν ἀπὸ μέσης καρδίας, τὸν δὲ συλλυπούμενον οὐχ εὐρήσεις. Καὶ φθέγγῃ· μὲν τι λεπτὸν καὶ ἀδρανές, ὃ δὲ ἀκούων οὐκ ἔσται (15)· πᾶν δὲ τὸ λαλούμενον παρὰ σοῦ ὡς παραπροσὸν καταφρονεῖται. Τίς δώσει τὸ βάπτισμα τότε; Τίς ὑπομνήσει κεκαρωμένον τῷ πύθει; Οἱ προσήκοντες ἀθυμοῦσιν, οἱ ἔξω τοῦ πάθους καταφρονοῦσιν, ὃ φίλος ὀκνεῖ τὴν ὑπόμνησιν ὡς ταρχὴν ἐμποιοῦσαν, ἢ που καὶ ἱατρὸς ἐξαπατᾷ, καὶ σταυτὸν οὐκ ἀπογινώσκεις διὰ τὸ φύσει φιλόζων. Νῦν καὶ ἐρημία τῶν βοηθούντων· ὃ βαπτίζων (16) οὐ πάρεστιν. Ὁ θάνατος παρέστηκεν· οἱ ἀπάγοντες κατεπιγίγνουν. Τίς ὁ ἐξαίρουμένος; Θεὸς, ὃ καταφρονηθεὶς; Ἄλλ' εἰσακούσεται τότε· σὺ γὰρ αὐτοῦ νῦν εἰσακούεις (17). Προθεσμίαν δώσει; Καλῶς γὰρ ἐχρήσω τῇ δεδομένῃ.

8. Μὴθεὶς σε ἐξαπατᾷ κενοῖς λόγοις. Ἐπιστήσεται γὰρ σοι αἰνιδίος βλεπρός, καὶ ἡ καταστροφὴ ὁμοίως καταιγίδι παύσεται. Ἦξει ἄγγελος κατηφῆς, ἀπ-

A ne habere quidem initio quidquam quod custodiamus? Nemo spoliationis metu repudiat bona. Ita enim nihil rerum humanarum consisteret, si in singulis quorum studio tenemur, adversos casus attenderemus. Nam sterilitas agriculturam, naufragia mercaturam, nuptias viduitas, liberorum educationem orbitas comitatur. Attamen aggredimur opera ipsa, meliori spe innixi: rerum vero exitum Deo nostra moderanti committimus. Tute verbis quidem sanctimoniam magni facis: re vero ipsa in deploratorum perditorumque numero versaris. Vide ne quando te poeniteat malorum consiliorum, cum ex poenitentia nihil capies utilitatis. Prudentem te reddat virginum exemplum¹⁴. Illae oleum in vasis non habentes, cum ingredi illas una cum sponso oportet, tum necessariis rebus destitui se animadvertunt. Quapropter Scriptura fatuas etiam eas vocat, quod id tempus quo utendum oleo erat, in circum-eundo et comparando insumentes, imprudenter et incaute a thalami gaudio semelipsas excluderunt. Vide ne tu quoque annum de anno, menses de mensibus, diem de die differens, nec oleum luminis alimentum assumens, in diem inexpectatam aliquando incidas, cum jam deficiet te vivendi facultas, eritque undique angustia, et afflictio cujuscunque levamenti expers, desperantibus medicis, desperantibus et propinquis, cum crebro et sicco anhelitu pressus; vehementi febre internas partes inflammante atque succedente; ingemiscas quidem pectore imo, sed qui condoleat reperies neminem. Ac loquere quidem tenue aliquid et remissum: sed non erit qui audiat; quidquid autem profuses, velut deliramentum contemnetur. Quis tum conferet baptismum? Quis monebit te, sopore alto et gravi ex morbo correptum? Mœrent propinqui, morbum alieni contemnant: monita quasi perturbationem afferentia negligit amicus, aut forte etiam medicus decipit, nec de teipso desperas ob naturalem vitæ amorem. Nox est, nec sunt auxiliiarii ulli: non adest qui baptizet. Astat mors, urgent qui abducant. Equis te eripiet? Deus, qui contemptus est? Tu scilicet tum exaudiet; tu enim eum nunc audis. Tempus praefinitum prorogabit? Scilicet dato tempore probe usus es.

D 8. Nemo te seducat inanibus verbis¹⁵. Nam repentinus tibi imminet interitus¹⁶, et exitium procellae simile aderit. Veniet angelus tristis, abducens

¹⁴ Math. xxv, 1. sqq. ¹⁵ Ephes. v, 6. ¹⁶ 1 Thess. v, 3

(13) Illud, ἔργῳ δέ, etc., ita accipi debet: sed re pro damnato es ac pro reo. Es in deploratis. Volaterranus sic verterat: Opere vero cum profanis ac deploratis commercium habes.

(14) Veteres quinque libri ἐπιλείπωσι. Editi ἐπιλείπωσι. Aliquanto post Colb. primus τὰ ἔνδοθεν.

(15) In duobus Colbertinis pro ἔσται legitur ἐστί. Mox unus ms. ὡς παραπροσὸν καταφρονεῖται, ut deliramentum apparebit, lectio non mala. Editi et alii duo mss. καταφρονεῖται, contemnitur.

(16) Colb. primus εἰ ὃ βαπτίζων. Alii duo mss.

ἢ ὃ βαπτίζων. Utraque vocola et et ἢ deest in vulgatis et in Reg. primo. Ibidem Colb. tertius θάνατος πάρεστιν.

(17) Codices Combefisiani ἀκούεις. Alii tres mss. et editi εἰσακούεις. Colb. tertius ἀλλ' οὐκ εἰσακούσεται τότε, σὺ γὰρ αὐτοῦ νῦν εἰσακούεις, sed non exaudiet tunc, non enim illum nunc audis. Sed mihi non dubium est quia vocola οὐ addita sit ab aliquo, qui cum non animadvertet hanc dici per ironiam, negantem particulam necessariam duxit. Hoc ipso in loco Colb. primus προθεσμῶν δέ.

violenter, trahensque animam tuam peccatis vinc-
tam, crebro se ad quælibet præsentia obverten-
tem, ac sine vocegementem, ocluso jam gemitum
ac lamentorum organo. O quam dilaniabis te ipse!
quantum ingemiscas! Sed te **122** tuorum consi-
liorum frustra penitebit, cum videbis hinc hilari-
tatem justorum de egregia donorum distributione
letantium, illinc mœrorem peccatorum qui in al-
tissimis tenebris jacebunt. Quæ tunc dicturus es in
dolo cordis tui? Hei mihi, hoc grave peccati onus,
cum id exuere ita facile esset, non abjeci! sed ho-
rum malorum acervum traxi. Hei mihi, maculas ac
sordes non abluī! sed sum peccatis commaculatus.
Nunc essem cum angelis: nunc cœlestium bonorum
delictis fruerer. O prava consilia! ob temporariam
peccati delectationem æternum excrucior: ob car-
nis voluptatem igni trador. Justum est judicium
Dei: vocabar, et non obediebam: docebar, et ani-
mum non attendebam: obstabantur me, et ego
deridebam. Hæc et alia ejusdem generis proferes,
defens temetipsum, si hinc ante baptisma abripia-
ris. O homo, aut gehennam metue, aut enitere ut
regnum adipiscare. Vocationem ne sperne. Cave
dixeris: *Habe me excusatum* **, ob hanc et illam
rationem. Causa nulla excusare potest. Mihi qui-
dem subit lacrymari, cum hoc mecum reputo, quod
turpitudinis opera ingenti Dei gloriæ præfers, quod-
que peccato firmissime inhaerens et libidinis dele-
ctationem a promissis bonis te ipse excludis, sic
ut tibi cœlestis illius Jerusalem bona videre ** non
liceat. Illic innumera angelorum multitudo, primo-
genitorum cœtus, apostolorum throni, propheta-
rum sedes, patriarcharum sceptræ, martyrum coro-
næ, justorum laudes. Exopta ut cum his numere-
ris, posteaquam Christi dono ablatus fueris et san-
ctificatus. Ipsi gloria et imperium in sæcula sæcu-
lorum. Amen.

HOMILIA XIV.

In ebriosos.

1. Movent quidem me ad dicendum vespertina
spectacula: sed ex altera parte impetum meum co-
hibet, alacritatemque retundit priorum laborum
inutilitas. Nam et agricola si priora semina enata
non sint, ad aliud semen in iisdem arvis rursus
spargendum segnior est et tardior. Etenim si ex
tot exhortationibus, in quibus tum præterito tem-
pore vos indesinenter adhortati sumus, tum postea
per has septem jejuniarum hebdomadas nocte ac
die evangelium gratiæ Dei sine ulla intermissione

** Luc. xiv, 18. ** Psal. cxvii, 5.

(18) Editi κατασφύρων. At mss. καὶ σφύρων. Haud
longe duo mss. Colbertini ὡς πόσα στενάξεις. Vo-
cula ὡ neque in aliis mss. neque in editis reperi-
tur. Reg. primus πόσα δὲ στενάξεις.

A ἄγων βιαίως καὶ σφύρων (18) σου τὴν ψυχὴν δεδεμέ-
νην ταῖς ἁμαρτίαις, πυκνὰ μεταστρεφομένην πρὸς
τὰ ὧδε, καὶ ὀδυρομένην ἄνευ φωνῆς, τοῦ ὀργάνου
λοιπὸν τῶν θρήνων ἀποκλεισθέντος. Ὡς πόσα σπα-
ράξεις σεαυτὸν! πόσα στενάξεις! ἄπρακτα μετανοῶν
ἐπὶ τοῖς βουλευθείσιν, ὅταν ἴδῃς τὴν φαίδρότητα τῶν
δικαίων ἐν τῇ λαμπρᾷ διανομῇ τῶν δώρων, καὶ τὴν
κατῆφειαν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῇ σκότει τῷ βαθυ-
τάτῳ. Οὐαὶ ἐρεῖς ἐν τῇ ὀδύνῃ τῆς καρδίας σου τότε;
Αἱ μὲ, μὴ ἀπορρίψαι τὸ βαρὺ τοῦτο φορτίον τῆς
ἁμαρτίας, οὕτω ῥῆθας οὕσης τῆς ἀποθέσεως, ἀλλὰ
τὸν σωρὸν τῶν κακῶν τούτων ἐφέλκεσθαι. Αἱ μὲ, τὰς
κλιθῆς μὴ ἀποκλύνασθαι, ἀλλὰ ἐστιγμένον εἶναι
ταῖς ἁμαρτίαις. Νῦν ἂν ἤμην μετὰ τῶν ἀγγέλων·
νῦν ἂν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθοῖς ἐνετάρφην. Ὡς τῶν
πονηρῶν βουλευμάτων! διὰ πρόκαιρον ἁμαρτίας
ἀπολαυσιν ἀθάνατα βασανίζομαι· δι' ἡδονὴν σαρκὸς
τῷ πυρὶ παραδίδομαι. Δικαία ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ·
ἐκαλούμην, καὶ οὐχ ὑπήκουον· ἐδιδασκόμεν, καὶ οὐ
προσεῖχον· διεμαρτύραντό μοι, ἐγὼ δὲ κατεγέλων.
Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐρεῖς, ἀποκλαιόμενος σεαυτὸν,
ἐὰν προαναπασχῇς τοῦ βαπτίσματος. Ἄνθρωπε, ἡ
τὴν γέννηαν φοβήθητι, ἡ τῆς βασιλείας ἀντιποιθήθητι.
Μὴ ἀτιμάσῃς τὴν κλῆσιν. Μὴ εἰπῇς, Ἔχε με παρ-
ηγημένον διὰ τὸ καὶ τό. Οὐδεμία πρόφασις ἰκανὴ
πρὸς παραίτησιν. Ἐμοὶ δακρύειν ἐπέρχεται, ὅταν
ἐνθυμηθῶ, ὅτι τὰ ἔργα τῆς αἰσχύνῃς προτιμᾷς τῆς
μεγάλῃς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὸ τῆς ἀκολασίας
ἡδὺ δυσάποσπάτως ἔχων τῆς ἁμαρτίας, τῶν ἐν
ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν σεαυτὸν ἀποκλείεις, ὥς μὴ
ἴδῃς τὰ ἀγαθὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ τῆς ἐπουρανίου.
Ἐκεῖ ἀγγέλων μυριάδες, πρωτοτόκων πανηγύρεις,
ἀποστόλων θρόνοι, προφῆτῶν προεδρίαι, σκήπτρα
πατριαρχῶν, μαρτύρων στέφανοι, δικαίων ἔκαινοι.
Ἐκεῖνοις σεαυτὸν ἐπιθύμησον συναριθμηθῆναι (19),
ἀπολουσάμενος καὶ ἁγιασθεὶς κατὰ τὴν δωρεὰν τοῦ
Χριστοῦ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA 14.

Κατὰ μεθύοντων.

1. Κινεῖ μὲν με πρὸς τὸν λόγον τὰ ἑσπερινὰ θεά-
ματα· κατέχει δὲ μου πάλιν τὴν ὀρμὴν, καὶ ἀπαμ-
βλύνει τὴν προθυμίαν τῶν προλαβόντων πόνων τὸ
ἄκαρπον. Ἐπεὶ καὶ γεωργός, τῶν πρώτων αὐτῷ
σπερμάτων μὴ ἐκφυέντων, ὀκνηρότερός ἐστι πρὸς
τὸ δεύτερον ταῖς αὐταῖς ἀρούραις πάλιν ἐγκαταβάλ-
λιν (20). Εἰ γὰρ ἐπὶ τοσαύταις παραινέσεσιν, ἃς ἐν
τε τῷ προλαβόντι χρόνῳ παρακαλοῦντες ὁμας οὐ
διελίπομεν, καὶ ἐπεξῆς τῶν ἑπτὰ τούτων τῆς νη-
στείας ἑβδομάδων νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαμαρτυρό-

(19) Colb. tertius ἐναριθμηθῆναι. Statim Colb.
primus Χριστοῦ, ὃ ἡ δόξα.

(20) Antiqui duo libri ἐγκαταβαλεῖν.

μενοι ὑμῖν (21) τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπαυσάμεθα, οὐδὲν γέγονεν ὄφελος· ἐπὶ ποταμοῖς ἐλπίσαι διαλεχθῶμεν σήμερον; ἢ πόσας νύκτας εἰκὴ ἡγρυπνήσατε! πόσας ἡμέρας εἰκὴ συνηθροίσθητε! εἰ γὰρ καὶ εἰκὴ. Ὁ γὰρ ἐν προκοπῇ γενόμενος ἀγαθῶν ἔργων, εἰτα παλινδρομήσας πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, οὐ μόνον τὸν ἐπὶ τοῖς πεπονημένοις (22) μισθὸν ἐξημιώθη, ἀλλὰ καὶ βαρυτέρας ἀξιοῦται τῆς κατακρίσεως· ὅτι, γευσάμενος καλὸν Θεοῦ ῥῆμα, καὶ γνώσεως μυστηρίων ἀξιοθεῖς, πάντα προέδωκεν (23), ἥδονῃ βραχεία δελεασθεῖς. Ὁ μὲν γὰρ ἐλάχιστος συγγνωστός ἐστιν ἐλέους· δυνατοὶ δὲ, φησὶ, δυνατὸς ἐτασθήσονται. Μία ἐσπέρα, καὶ μία προσβολή (24) τοῦ ἐχθροῦ, πάντα τὸν πόνον ἐκείνον διέλυσε καὶ ἠφάνισε. Ποία οὖν προθυμία τοῦ νῦν λόγου; Ὡστε καὶ ἐσιώπησα, εἴ ἴστε, εἰ μὴ ἐφοβοῦμην τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ἰερεμίου, ὃς, πρὸς ἀπειθήν λαὸν φθέγγεσθαι μὴ βουλόμενος, ἔπαθεν ἐκεῖνα ἅπερ αὐτὸς διηγῆσατο· ὅτι ἐγένετο αὐτῷ πῦρ ἐν τοῖς ἐγκάτοις, καὶ παρεῖτο πάντοθεν, καὶ οὐκ ἠδύνατο φέρειν. Γυναῖκες ἀκόλαστοι, ἐπιλαθόμεναι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τοῦ πυρὸς τοῦ αἰωνίου καταφρονήσασαι, ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ, ὅτε αὐτὰς ἐχρῆν διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως καθίσθαι ἐν τοῖς οὐκοῖς, καὶ ἐννοίαν λαμβάνειν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἀνοιγῆσονται μὲν οἱ οὐρανοὶ, ἐπιφανήσεται δὲ ἡμῖν ὁ κριτὴς ἐξ οὐρανῶν, καὶ σάλπιγγες Θεοῦ, καὶ ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ κρίσις δικαία, καὶ ἀντίδοσις (25) ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἔχειν ἐν τοῖς διανοήσεσσι, καὶ καθαίρειν μὲν ἑαυτῶν τὰς καρδίας ἀπὸ πονηρῶν ἐνθυμήσεων, ἐξ-

αλείφειν δὲ τοὺς δάκρυσι τὰ προσημαρτημένα, ἐτοιμάζεσθαι δὲ πρὸς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ἀποσιεσάμεναι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας τοῦ Χριστοῦ, ρέψασαι ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τὰ τῆς εὐσημιοσύνης καλύμματα, καταφρονήσασαι τοῦ Θεοῦ, καταφρονήσασαι τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καταναίσχυνησάσαι πάσης ἀβύσσου βύβως, σοδοῦσαι τὰς κόμας, σφύρουσαι τοὺς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι, ὀφθαλμῶ ἀσελγῆ, γέλῳτι ἐκχεχυμένῳ (26) πρὸς ὀργήσιν ἐκμανεῖσαι, πᾶσαν νέον ἀκολασίαν ἐφ' ἑαυτὰς προσκαλοῦμεναι, ἐν τοῖς πρὸ (27) τῆς πόλεως μαρτυροῖς χοροὺς συστησάμεναι, ἐργαστήριον τῆς οὐκείας αὐτῶν ἀσχημοσύνης τοὺς ἡγιασμένους τύπους πεποιήναι. Ἐμίαναν μὲν τὸν ἀέρα τοῖς ἄσμασι τοῖς πορνικοῖς, ἐμίαναν δὲ τὴν γῆν τοῖς ἀκαθάρτοις

²¹ Sap. vi, 7. ²² Jerem. xx, 9. ²³ Isa. iii, 16.

(21) Editio Paris. διαμαρτυρόμενοι ἡμῖν. Libri veteres ὑμῖν.

(22) Colb. tertius προπεπονημένοις. Alii mss. et editi πεπονημένοις.

(23) Illud, πάντα προέδωκεν, ita, si mavis, verte: omnia prodidit.

(24) Colb. tertius μία προσβολή.

(25) Unus codex Reg. καὶ ἀνταπόδοσις, sic tamen, ut in ora libri scriptum sit ἡ καὶ ἀντίδοσις.

(26) Colb. tertius ἐκχεχυμένῳ. Hunc Basilii locum sic expressit Ambrosius lib. De Elia et jejuniis, cap. 18, num. 66 et 67: Illa in plateis invercundos

A vobis denuntiavimus, fructus nullus nullaque utilitas emerit; qua spe sermonem hodie habebimus? O quot noctes frustra vigilastis! quot dies frustra convenistis! si tamen frustra. Nam qui in bonis operibus progressum fecit, deinde vero ad consuetudinem antiquam revertitur, non insumptorum modo laborum mercedem amittit, sed fit etiam poenae graviori obnoxius; quod cum Dei verbum bonum degustaverit, mysteriorumque cognitione dignatus sit, perdidit omnia, brevi voluptate inescatus. Nam minimus quidem venia **123** ac misericordia dignus est: potentes vero, inquit, potenter torquebuntur²¹. Vespera una, et unus inimici assultus omnem illum laborem dissolvit et evertit. Quae ergo mihi alacritas nunc ad dicendum? Quare **B** etiam tacuissem, mihi credite, nisi Jeremiae timissem exemplum: qui cum ad populum contumacem verba facere nollet, passus est quae ipse recenset: quod factus est ignis in ejus visceribus, ac undique dissolvebatur, nec ferre poterat²². Mulieres lascivae, timoris Dei oblitae, aeternum ignem aspernatæ, in illa ipsa die cum ob resurrectionis memoriam oportuerat eas in domibus sedere, ac recordari diei illius, in qua aperientur caeli, et apparebit nobis iudex e caelis, et tubæ Dei, et resurrectio mortuorum, et judicium justum, et redditio unicuique juxta opus suum; cum de his cogitare debuissent, suaeque corda a pravis cogitationibus purgare, et priora peccata lacrymis delere, atque ad Christi occursum pro magno illo die apparitionis ejus sese præparare, servitutis Christi excusso jugo, velamentis honestatis a capite rejectis, contempto Deo, spretis ipsius angelis, virilem omnem aspectum citra pudorem ferentes, comas agitan-
tes, trahentes tunicas, ac pedibus simul ludentes, lascivienti oculo, effuso risu, ad saltandum quasi quodam furore concitæ²³, omnem juvenum libidinem in seipsas provocantes, in martyrum basilicis pro mœnibus civitatis choros constituentes, loca sancta officinam obscenitatis suae effecere. Cantilenis meretriciis ut aerem conspurcarent, ita terram tripudiis pulsatam pedibus immundis sœdarent; spectaculum sibi ipsis juvenum turbam undique statuentes, plane invercunda, prorsusque insipientes, nullum insaniae modum omitentes. Hæc **D** quomodo tacebo? quomodo, ut par est, lugebo? Vinum nobis barum animarum damnum intulit.

etiam viris sub conspectu adolescentulorum intemperantium choros ducunt, jactantes comam, trahentes tunicas.... saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se juvenum libidines motu hystionico, petulantius oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentum, et fit miserabile theatrum.... calum impuro contaminatur aspectu, terra turpi saltatione polluitur, quæ obscenis saltatibus verberatur. Quomodo patienter loquar, pie præteream, convenienter defleam? Vinum nobis tantarum animarum damna intulit.

(27) Lege Duceum in illud, ἐν τοῖς πρὸ, etc.

Vinum, Dei donum ad infirmitatis levamen sobriis datum, nunc lasciviae factum est instrumentum intemperantibus.

μίαν υπερβολὴν ἀπολείπεται. Ταῦτα πῶς μὲν σωπῆται; πῶς δὲ κατ' ἀξίαν ἐδώρην; Οἶνος ἡμῖν τῶν ψυχῶν τούτων τὴν ζημίαν ἐποίησεν· οἶνος, τὸ παρὰ Θεοῦ δῶρον εἰς πᾶραμυθίαν τῆς ἀσθενείας δεδομένον τοῖς σωφρονούσιν· ὅπλον δὲ νῦν γενόμενον ἀκολασίας τοῖς ἀσελγαίνουσιν.

2. Ebrietas, voluntarius ille daemon, per voluptatem in animas insiliens, ebrietas, nequitiae parens, resque virtuti inimica, fortem virum ignavum reddit: pudicum impudicum; justitiam non novit, tollit prudentiam. Quemadmodum enim aqua ignis est adversa: sic immodicum vinum rationem exstinguit. Quapropter pigrabar quidquam contra ebrietatem dicere, non quod malum quoddam sit exiguum, aut contemnendum, sed quod sermo noster nihil esset profuturus. Etenim si ebrius desipit, et vertigine laborat; frustra loquitur qui increpat non audientem. Quos igitur alloquemur? siquidem qui **124** admonitione indiget, ea quae dicuntur, non auseculat: temperanti vero et sobrio opus non est sermonis auxilio, cum ab hoc vitio purus sit et immunis. Quid igitur capiam consilii in praesenti rerum statu, si et sermo inutilis sit, nec silentium tutum? Negligemus curationem? Sed periculosa est negligentia. Dicamne contra ebrios? Sed in emortuas aures insonabimus. Fortassis igitur sicut in pestilentibus morbis corporum curatores eos quidem qui sani sunt, remediis quibusdam morbum praevientibus communiunt; iis vero qui morbo jam correpti sunt, manus non adhibent: sic etiam nobis media ex parte utilis est sermo, qui impertitur sit tutelam et antidotum sanis et integris, non liberationem aut medelam aegrotantibus.

3. Quid differs, o homo, a brutis animantibus? Nonne rationis dono, qua a tuo conditore accepta, creaturae ejuslibet princeps effectus es et dominus? Quisquis igitur se ipse intelligentia ac cognitione privat per ebrietatem, *Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*²⁸. Imo etiam dixerim ego temulentos rationis magis esse expertes quam ipsa pecora: siquidem quadrupedia omnia et bestiae, certos ac constantes ad coitum motus impetusque habent: quorum vero animum temulentia occupat, et quorum corpus calor praeter naturam accedens implet, hi omni tempore et omni hora ad impuros turpesque complexus concitantur, atque ad voluptates. Nec hoc modo

²⁸ Psal. XLVIII, 15.

(28) Colb. primus pro παντελῶς habet ἀληθῶς, vere.

(29) Colb. tertius λογισμὸν κατασθέννυσι σῶφρονα, prudentem cogitationem exstinguit.

(30) Colbertini duo mss. οὐδὲν δεῖται.

(31) Editi ἔχρη. Veteres sex libri ἔχει. Aliquanto post Colb. primus πάθος κρατουμένους.

(32) Unus ms. pro ἀναπλήσαντες habet ἀναπληρώσαντες. Et inde quoque Ambrosius sumpsit multa, quae reperias capite 16. Sic enim loquitur: Haec (ebrietas) sensus hominum mutat et formas, per hanc funt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem na-

ποσιν, ἣν ἐν ταῖς ὀρχήσεσι κατακρότησαν, θέλοντες ἐαυταῖς νεανίσκων ἔχλον περιστήσασθαι, σοβάδες ὄντως καὶ παράφοροι παντελῶς (28), μανίας οὐδεμίαν υπερβολὴν ἀπολείπεται. Ταῦτα πῶς μὲν σωπῆται; πῶς δὲ κατ' ἀξίαν ἐδώρην εἰς πᾶραμυθίαν τῆς ἀσθενείας δεδομένον τοῖς σωφρονούσιν· ὅπλον δὲ νῦν γενόμενον ἀκολασίας τοῖς ἀσελγαίνουσιν.

2. Μέθη, ὁ αὐθαίρετος δαίμων, ἐξ ἡδονῆς ταῖς ψυχαῖς ἐμβαλλόμενος, μέθη, κακίας μήτηρ, ἀρετῆς ἐναντίωσις, τὸν ἀνδρεῖον δειλὸν ἀποδείκνυσσι, τὸν σῶφρονα ἀσελγῇ· δικαιοσύνην οὐκ οἶδε, φρόνησιν ἀναιρεῖ. Ὡς γὰρ ὕδωρ πολέμιόν ἐστι πυρὶ, οὕτως ἀμετρία οἶνου λογισμὸν κατασθέννυσι (29). Διὰ περ ὧν οὐκ οἶδε λέγειν κατὰ μέθης, οὐχ ὡς περὶ μικροῦ τινος κακοῦ ἢ παροφθῆναι ἀξίου, ἀλλ' ὡς οὐδὲν ὄφελος παρεχομένου τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ ὁ μεθύων παραφρονεῖ καὶ ἐσθλὴν οὐκ ἐπιπλήττει, τίς τὴν μὴ ἀκούσιν. Τίς οὖν διαλεχθῶμεν; εἴπερ ὁ μὲν χρήζων τῆς παραινήσεως οὐκ ἀκούει τῶν λεγομένων· ὁ δὲ σωφρονῶν καὶ νήφων οὐ δεῖται (30) τῆς ἐκ τοῦ λόγου βοηθείας, καθαρῶν τοῦ πάθους. Τί οὖν χρῆσθαι τοῖς παροῦσιν, εἰ καὶ ὁ λόγος ἀχρηστός, καὶ ἡ σωπὴ ἄπορος; Παρίδωμεν τὴν ἐπιμέλειαν; Ἄλλ' ἐπικινδύνους ἢ ἀμέλεια. Ἄλλ' αὖθις φοβέσθαι τι κατὰ τῶν μεθύοντων; Ἄλλ' εἰς νεκρὰς ἀκοὰς ἐνηχοῦμεν. Μήποτε οὖν, ὡς ἐπὶ τῶν λοιμικῶν νοσημάτων οἱ τῶν σωμάτων θεραπευταὶ τοὺς μὲν ὑγιαίνοντας τοῖς προφυλακτικοῖς βοηθήμασιν ἀσφαλίζονται, τοῖς δὲ κεκρατημένοις ὑπὸ τοῦ πάθους οὐκ ἐγγειροῦσιν· οὕτω καὶ ἡμῖν ἐξ ἡμισεῖας ἔχει (31) ὁ λόγος τὸ χρήσιμον· φυλακὴν ὑποδείκνυς τοῖς ἀπαθέσιν, οὐκ ἀπαλλαγὴν καὶ ἱασιν τοῖς ὑπὸ τοῦ πάθους κεκρατημένοις.

3. Τίτι διενήνοχας τῶν ἀλόγων, ὦ ἄνθρωπε; Ὁ τῇ ὁρᾷ τοῦ λόγου, ἣν λαβὼν παρὰ τοῦ κτίσαντός σε, ἀρχὼν καὶ κύριος ἐγένεο πάσης τῆς κτίσεως; Ὁ τοίνυν ἀφελόμενος ἑαυτοῦ τὴν φρόνησιν διὰ τῆς μέθης, *Παρασυρβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς*. Μᾶλλον δὲ καὶ τῶν βοσκομάτων φαίην ἂν ἐγώ γε ἀλογωτέρους εἶναι τοὺς ἐν τῇ μέθῃ· εἴπερ τὰ μὲν τετράποδα πάντα καὶ τὰ θηρία τεταγμένας ἔχει τὰς πρὸς τὴν μίξιν ὁρμὰς, οἱ δὲ ὑπὸ τῆς μέθης τὴν ψυχὴν κατεχόμενοι, καὶ τὸ σῶμα τῆς παρὰ φύσιν θερμότητος ἀναπλήσαντες (32), πάντα καιρὸν καὶ πᾶσαν ὥραν πρὸς τὰς ἀκαθάρτους καὶ ἀσχημονὰς συμπλοκάς καὶ ἡδονὰς συνελαύνονται. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον τὴν ἀλογίαν αὐτοῖς ἐμποιεῖ,

turali vapore corporis calidi et praeter naturam vini calore flammati, cohibere se non queunt, et in bestiales libidines excitantur, ut nullum tempus praescriptum habeant, quo debeat indulgere concubitu.... Umbras saepe transiliunt sicut foveas, mutat his cum facie terra, subito erigi et inclinari videtur.... concurrentibus montibus sibi videtur includi. Murmur in auribus tanquam maris fluctuantis fragor.... Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est. Illud, quod mox sequitur, καὶ ἡδονὰς, ex duobus mss. Colbertinis addidimus.

ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν αἰσθήσεων παρατροπὴ χεῖρονα παν-
τὸς κτήνους ἀποδείκνυσιν τὸν μεθύοντα. Ποῖον γὰρ
βόσκημα οὕτω παραβλέπει καὶ οὕτω παρακοῦει ὡς
ὁ μεθύων; Οὐκ ἀγνοοῦσι μὲν τοὺς οἰκειοτάτους,
προστρέγουσι δὲ πολλάκις ταῖς ἄλλοτρίοις ὡς τοῖς
συνήθεσιν; Οὐ τὰς σκιάς διαπηδῶσι πολλάκις ὡς
ὄχτους; ἢ φάραγγας; Ἥχων δὲ αὐτοῖς (33) καὶ ψό-
φων, εἰσὶν ἐν θαλάττῃ κυμαίνουσας, τὰ ὕδα πεπλή-
ρωται· ἢ δὲ γῇ πρὸς τὸ ὄρθιον διανίστασθαι δοκεῖ,
καὶ τὰ ὄρη περιτρέχειν ἐν κύκλῳ. Οὗτοι ποτὲ μὲν
γελῶσιν ἄπαιστα, ποτὲ δὲ ὀδυνῶνται καὶ κλαίουσιν
ἀπαρηγόρητα. Καὶ νῦν μὲν θρασεῖς εἰσι καὶ ἀπτόη-
τοι, νῦν δὲ κατὰφοβοὶ καὶ δειλοὶ. Τούτοις ὕπνοι
μὲν βαρεῖς καὶ δυσανάφοροι καὶ πνιγώδεις, καὶ τῷ
ὄντι θανάτου γείτονες, αἱ δὲ γρηγορήσεις (34) τῶν
ὑπνῶν ἀναισθητότεραι. Ἐνύπνιον γὰρ αὐτοῖς ἐστὶν
ὁ βίος, οἱ γὰρ ἱμάτιον οὐκ ἔχοντες, οὐδὲ τί φάγωσιν
εἰς τὴν αὖριον, βασιλεύουσι καὶ στρατοπέδῳ ἄρχου-
σιν ἐν τῇ μέθῃ, καὶ πόλεις οἰκοδομοῦσι, καὶ χρῆ-
ματα διανέμουσι. Τοιούτων φαντασιῶν καὶ ἀπάτης
τοσαύτης περιζέων ὁ οἶνος τὰς καρδίας αὐτῶν πλη-
ροῖ. Ἕτεροι δὲ εἰς τὰ ἐναντία περιάγονται πάθη.
Δυσέλπιδες εἰσι, καὶ κατηφεῖς, καὶ ὀδυνηροὶ, καὶ
δακρυώδεις, καὶ φοροδεῖς, καὶ εὐπτόητοι. Ὁ αὐτὸς
οἶνος ἐν διαφόροις σωματίων ἕξει διαφορά καὶ πάθη
ταῖς ψυχαῖς ἐργαζόμενος. Οἷς μὲν γὰρ ἂν δάχυσιν
τοῦ αἵματος ἐμποήσας πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ἐξαν-
θήσῃ, φαιδρὸς καὶ ἡδῆς καὶ γεγανωμένους αὐτοὺς
ἀποδείκνυσιν· ὧν δ' ἂν ὑπὸ τοῦ βάρους καταπλήσῃ
τὴν ἑξίν, συστέλλων αὐτῶν καὶ καταπιέζων τὸ αἷμα,
πρὸς τὴν ἐναντίαν αὐτοὺς περιάγει διάθεσιν. Καὶ τί
δεῖ λέγειν τῶν λοιπῶν παθῶν τὸν ἔχλον; τὰς δυσχο-
λίας τοῦ ἥθους; τὸ εὐπαρόξυντον; τὸ μεμφίμοιρον;
τὸ ὀξύρροπον τῆς ψυχῆς; τὴν κραυγὴν; τὸν θόρυβον;
τὸ πρὸς πᾶσαν ἀπάτην εὐπαράγωγον; τὸ πρὸς τὰς
ὀργὰς ἀταμίευντον;

4. Ἡ δὲ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀκρασία ἀντικρυς ὥσπερ
ἐκ πηγῆς τοῦ οἴνου φέρεται, καὶ συνεισπίπτει τῷ
ἀκράτῳ τῆς ἀσελγείας ἡ νόσος, πᾶσαν βόσκημάτων
μανίαν ἐπὶ τὸ θῆλυ δευτέραν τῆς τῶν μεθύοντων
ὕβρεως ἀποφαίνουσα· εἴπερ τὰ μὲν ἄλογα γνωρίζει
τοὺς ὄρους τῆς φύσεως, οἱ δὲ μεθύοντες ἐν ἄρβρῃ
μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῷ θήλει τὸ ἄρβρον ἐπιζητοῦσιν.
Οὐδὲ ἐπεξελεῖν τῷ λόγῳ ῥάδιον πᾶσι τοῖς ἐκ τῆς
μέθης δεινοῖς. Αἱ μὲν οὖν ἐκ τοῦ λοιμοῦ βλάβαι
χρόνῳ ἐγγίνονται (35) τοῖς ἀνθρώποις, κατὰ μικρὸν
τοῦ ἀέρος τὴν παρ' ἑαυτοῦ φθορὰν ἐντιθέμενος τοῖς
σώμασιν· αἱ δὲ παρὰ τοῦ οἴνου εὐθὺς συνεισπίπτου-
σιν. Οὕτω γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπολωλότες, ὡς ὑπὸ πάσης
κηλῆδος εἶναι κατεστιγμένον, εἴτι καὶ αὐτὴν τοῦ σώ-
ματος τὴν ἑξίν προσδιαφθείρονται· οὐ μόνον τῇ

A eos brutos reddit et stupidos : sed sensuum etiam
eversio temulentum quovis pecore deteriorem effi-
cit. Enimvero quoddam brutum animal videndi au-
diendique sensu languescit ita, ut temulentus?
Nonne ignorant familiarissimos, et saepe ad alienos
velut ad familiares ac necessarios accurrunt? Nonne
sepenumero umbras tanquam rivulos aut convalles
transiliunt? Rursus eorum aures sonitu ac stre-
pitu quodam quasi aestuantis maris implentur :
terra vero sursum erigi videtur, et montes in or-
bem circumverti. Hi aliquando quidem rident in-
desinenter; aliquando vero dolent lugentque inso-
labiliter. Et modo audaces sunt et intrepidi; modo
trepidi timidique. His somni quidem graves sunt,
et excussu difficiles, prope suffocantes, planeque
morti vicini; vigiliæ vero somnis stupidiores. Nam
insomnium quoddam est vita ipsorum, qui cum
nec vestem habeant, neque quod in crastinum
edant, regnant, et exercitiis in ebrietate impe-
rant, construunt urbes, ac pecunias elargiuntur.
Visis ejusmodi tantoque errore eorum corda replet
vinum. Alii vero in contrarios affectus prolabun-
tur. Despondent animum, tristes sunt, dolentes,
lacrymis se dedentes, formidolosi, et consternati
faciles. Idem vinum pro varia corporum 125 ha-
bitudine varios ac diversos affectus in animis parit.
In quibus enim, sanguine diffuso, ad superficiem
usque effluerit, eos hilares lætosque et gaudio
perfosus reddit : quorum vero habitudinem pon-
dere suo obstruxerit, eos, contracto ac compresso
sanguine, ad contrariam affectionem transmovet. Et
quid opus est reliquarum perturbationum catervam
recensere? indolem morosam, animum exacerbatu
facilem, mores querulos, repentinam animi mutatio-
nem, clamorem, tumultum, proclivitatem ad omniem
dolum, animum iras recondere ac frenare nescium.

4. Quin etiam ipsa in fruendis voluptatibus in-
continentia ex vino quasi ex fonte manifeste
prorumpit; atque una cum mero irrepit impu-
dicitiae labes, quæ omnem pecorum in feminas
insaniam demonstrat procacitate ac lascivia ebri-
orum minore esse. Et quidem bruta animalia
naturæ terminos non ignorant : ebrii vero in
masculo feminam, in femina masculum requi-
runt. Sed omnia temulentiae mala ne verbis
quidem persequi ac commemorare facile est.
Nam pestilentiae damna quodam temporis
intervallo accedunt hominibus, aere suam ipsius
corruptionem paulatim in corpora transferente :
sed illata a vino detrimenta simul statim ir-
ruunt. Postquam enim animam ita perdere, ut

Colb. tertio pro τοιούτων legitur τοσούτων.

(33) Colb. primus ἤχων δὲ αὐτῶν. Mox Reg. pri-
mus ὅτα πεπλήρωνται. Vox δυσανάφοροι, quæ mox
sequitur, varie a variis scriptoribus accipitur. Alii
volunt δυσανάφορος idem valere quod δυσβάστακτος,
difficilis portatu. Aliis δυσανάφορος est δυσπατά-
λακτος, a quo quis rix liberari potest. Videtur mihi
posterior notio huic loco magis convenire.

(34) Editi γρηγόρσεις. Antiqui duo libri γρηγο-
ρήσεις. Reg. primus ἐγρηγόρσεις. Aliquanto post in

(35) Colb. primus γίνονται. Infra in Colb. codice
1934 e regione vocis πεπλαδηχός legitur σεσηπός :
quam vocem librarius addidit, ut indicaret πεπλα-
δηχός idem valere quod σεσηπός. Ejusdem declara-
tionum reperias exempla multa in libris antiquis :
quod notavi, ut monerem has quarundam vocum
declarationes pro variis lectionibus sumi non de-
bere.

sint omnigenis maculis compuncti, præterea ipsam quoque corporis habitudinem corrumpunt. Etenim non ob immodicas solum voluptates quibus velut furore quodam ad salacitatem concitantur, contabescunt ac diffiunt : sed ob ipsam etiam molem ac tumorem, corpus nimio humore repletum laxumque et vitali vigore solum circumferunt. Horum lividi sunt oculi, subpallida superficies cutis, spiritus impeditus ac coagmentatus, lingua resoluta, clamor indistinctus, titubantes pedes velut puerorum, spontaneæ superfluitatibus egestionibus quasi ab inanimatis profluentes. Ob luxum miserabiles, miserabiles quam qui in mari tempestate jactantur, quos fluctus alii aliis succedentes, ac demergentes, ex undis emergere non sinunt. Hunc ad modum horum quoque animæ vino mactantes submergunt. Quapropter ut jactata tempestate navigia cum plus æquo onerantur, onere ejecto necesse est allevari : ita et hi ea quæ ipsos gravant, necessario egerunt. Vix enim vomitu et dejectione ab onere liberantur, tanto miserabiles infelicitate navigantibus, quantum hi quidem ventos et mare et externa impedimenta causantur : ille vero ebrietatis tempestatem sibi ipsis sponte asciscunt. Qui a dæmone obsidetur, miseratione dignus est : ebrius vero eadem perpetuens, ne dignus quidem est cuius misereamur, quandoquidem cum voluntario dæmone colluctatur. Hi præterea quædam ebrietatis pharmaca componunt, operam industriamque in eo ponentes, non ut ne **126** quid mali a vino patientur, sed ut ipsorum ebrietas jugis sit et assidua. Enim vero, saltem quod ad potandi tempus attinet, exigua eis est dies, brevis itidem nox vel hiberna. Denique hujus mali finis nullus est. Nam ipsum se merum promovet ad amplius. Nam enim levat necessitatem : sed alterius potus necessitatem inevitabilem inducit, exurens inebriatos, semperque desiderium plus bibendi provocans. Sed dum inexplebilem bibendi sitim sibi comparare cogitant, contra atque animo destinarunt accidit. Nam assiduo deliciarum usu suos sensus languidos reddunt ac retusos. Sicut enim nimius fulgor visum hebetat, et sicut qui ab ingenti sono ac fragore obtunduntur, ob immodicum percussus eo deveniunt, ut nihil omnino audiant : sic etiam hi præ nimio voluptatis studio imprudentes et incauti voluptatem amittunt. Vinum namque, etsi merum, ipsis est insipidum et aquæ simile : cum vero vinum recens sumitur, videtur tepidum ; id etsi recentissimum est, etsi nix ipsa, tamen flammam ex immodico vino intus in ipsis accensam extinguere non potest. Cui *væ? cui tumultus? cui judicia? cui molestiæ et*

A ὑπερβολῇ τῶν ἡδονῶν ἐξοιστροῦσῶν ἐπὶ λαγνείας ἐκτετηκότες καὶ διαρρέοντες, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ ὀγκῷ πεπλαδηκὸς καὶ βρυῶδες καὶ τοῦ ζωτικῆς τόνου λελυµένον τὸ σῶμα φέροντες. Τοῦτων παιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑπαχρος· δὲ ἡ ἐπιφάνεια· πνεῦμα προσεστηκός (36)· γλῶσσα παρειµένη, καὶ κραυγὴ ἀτηµος· ἀκροσφαλεῖς οἱ πόδες καθάπερ οἱ τῶν παίδων· ἐκκρίσεις δὲ τῶν περιτωµάτων αὐτόματοι ὥσπερ ἀπὸ ἀψύχων βέουσαι. Ἐλεεινοὶ τῆς τρυφῆς, ἐλεεινότεροι τῶν ἐν πελάγει χειµαζοµένων, οὗς ἄλλα ἐξ ἁλλῶν διαδεχόµενα καὶ ἐπιβαπτίζοντα κύματα ἀναφέρειν οὐκ ἐπιτρέπει τοῦ κλύδωνος. Οὕτω δὲ καὶ τούτων αἱ ψυχὰς ὑποβρύχιοι φέρονται βεβαπτισµέναι τῷ ὄνῳ. Διόπερ ὡς τὰ χειµαζόµενα πλοῖα, ἐπειδὴν ὑπεραντλα γένηται, ἀναγκαιῶς τῇ ἐκβολῇ τοῦ φόρου κουφίζεται· οὕτω καὶ τούτοις ἀναγκαίαι τῶν βαρυνόντων αἱ ἀποθέσεις. Ἐµοῦντες γὰρ καὶ ἀποβλύζοντες, μόλις ἐλευθεροῦνται τοῦ βάρους· τοσοῦτον τῶν δυσπλοοῦντων ἐλεεινότεροι, ὅσον οἱ μὲν ἀνέµους καὶ θάλασσαν καὶ τὰς ἐξωθεν ἀνάγκας ἐπατινῶνται· οἱ δὲ αὐθαίρετον ἐπισπῶνται τὸν ἐκ τῆς μέθης χειµῶνα. Ὁ δαιµονῶν ἐλεεινός· ὁ δὲ μεθύων, τὰ αὐτὰ πάσχων, οὐδὲ τοῦ ἐλεεῖσθαι ἄξιος, αὐθαίρετῳ δαίμονι προσπαλαίων. Οἱ καὶ μέθης συντιθέασιν φάρμακα, οὐχὶ τὸ μὴ παθεῖν τι δεῖν ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ οἴνου, ἀλλὰ τὸ μὴ διαλείπειν (37) μεθύοντες μηχανώµενοι. Ὀλίγη μὲν γὰρ αὐτοῖς ἡ ἡμέρα· μικρὰ δὲ ἡ νύξ καὶ ἡ χειµέριος, πρὸς γε τὸν τοῦ πότου χρόνον. Τέλος δὲ οὐκ ἔστι τοῦ κακοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ὁ οἶνος ἐπὶ τὸ πλεῖον προάγει (38). Οὐ γὰρ τὴν χρεῖαν παραµυθεῖται, ἀλλ' ἐτέρου πότου χρεῖαν ἀπαραίτητον ἐµποιεῖ, ἐκκαίων τοὺς μεθύοντας, καὶ αἰετὸς πρὸς τὴν τοῦ πλείονος ἔφεσιν προκαλοῦµενος. Ἀπλήρωτον δὲ τοῦ πίνειν τὴν ὀρεξιν ἔχειν ἐπινουσῶντες, τὸ ἐναντίον πάσχουσιν ἢ προήρηται. Τῷ γὰρ συνεχεῖ τῆς τρυφῆς τὰς αἰσθήσεις ἀπομαραινουσιν. Ὡς γὰρ τὸ ἄγαν λαμπρὸν ἄµαυροὶ τὰς ὄψεις, καὶ ὥσπερ οἱ τοῖς μεγάλους ψόφοις κατακρουόµενοι τῇ ἀμετρίᾳ τῆς πληγῆς εἰς τὸ µηδὲ ἀκούειν παντελῶς περιάγονται· οὕτω καὶ οὗτοι λελήθασιν ἑαυτοὺς ὑπὸ τῆς ἄγαν φιληδονίας (39) τὴν ἡδονὴν ἀπολέσαντες. Ἄποιοι μὲν γὰρ αὐτοῖς καὶ ὕδατῶδες ὁ οἶνος, καὶ ἄκρατος ἢ· χλιαρὰ δὲ τοῦ νεαροῦ ἡ ἀντιληψίς, καὶ τὸ ἀκραφινέστατον ἢ, καὶ αὐτὴ χυῶν, κατασβεῖσαι τὴν ἔνδον ἐν αὐτοῖς (40) ἐκ τῆς **D** ἀμετρίας τοῦ οἴνου καιομένην φλόγα µὴ δυναμένη. *τίνοι οὐαί· τίνοι θόρυβοι· τίνοι κρίσεις· τίνοι ἀηδῖαι καὶ λέσχαι· τίνοι συντηρήµατα διακενῆς· τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί· οὐ τῶν ἐγγροσιζόντων ἐν ὄνῳ, καὶ κατασκοποῦντων πᾶσι πότοι γίνονται· τὸ οὐαί ὀργνωδὲς ἐστὶ ἐπίρρογµα. Θρήνου δὲ ἄξιον οἱ μεθύοντες, διότι Μεθυνοὶ βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. Θόρυβος δὲ διὰ τὴν ἐκ τοῦ οἴνου παραχρὴν ἐγγινομένην τοῖς λογισμοῖς. Καὶ*

(36) Legitur προσεστηκός in editione Paris. pro προσεστηκός, uti habent veteres quatuor libri. Reg. tertius παροσσετηκός. Editio Basil. παρσετηκός.

(37) Unus ms. διαλείπειν.

(38) Reg. primus προσάγει.

(39) Colb. tertius τῆς ἄγαν φιλοπνίας, præ immo-

dico vini amore. Alii tres mss. et editi φιληδονίας.

(40) Antiqui duo libri τὴν ἔνδοθεν αὐτοῖς. Mox editio Basil. et quatuor mss. µὴ δυναμένη. Reg. primus οὐ δυναμένη. Editio Paris. οὐ δύναται. Subinde Colb. primus καὶ τῶν κατασκοποῦµένων.

ἀηδία διὰ τὰς πικρὰς ἐκ τῆς τοῦ πίνειν ἥδονῆς ἀνα-
δόσεις. Τούτων γὰρ δεσμοῦνται μὲν οἱ πόδες, δε-
σμοῦνται δὲ χεῖρες ἐκ τῶν ἐπιπεμπομένων αὐτοῖς
παρὰ τῆς (41) μέθης βρυμάτων. Καίτοι καὶ πρὸ τού-
των τῶν παθῶν, παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τοῦ πίνειν,
τὰ τῶν φρενιτικῶν αὐτοῖς συμπίπτει πάθος. Ὅταν
γὰρ πλήρεις αἱ μήνιγγες γένωνται τῆς αἰθῆλης, ἣν
ὁ οἶνος ἐξατμιζόμενος ἀναφέρει, βάλλεται μὲν δού-
ναις ἀφορήτοις ἡ κεφαλὴ· μένει δὲ ὀρθὴ ἐπὶ τῶν
ὤμων μὴ δυνάμενη, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλα (42) καταπίπτει,
τοῖς σπονδύλοις ἐνολισθαίνουσα. Λέσχην δὲ λέγει τὴν
ἁμετρον ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ ἐμφιλόνεικον ὀμίλιν.
Καὶ συντρίμματα διακενῆς γίνεται τοῖς οἰνόφλυ-
ξιν (43), οὐ δυνάμενοις ὀρθοῦσθαι ὑπὸ τῆς μέθης.
Ἀνατρέπονται γὰρ εἰς παντοῖα πτωμάτων σχήματα,
ὥστε ἀναγκαῖον αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ σώματος συντρίμ-
ματα ἔχειν διακενῆς.

in conviviis ac contentiosam garrulitatem. Denique contritiones inaniter sunt ebriis, cum erigere se prae ebrietate non queant. Nam evertuntur, atque variis modis cadunt, unde ipsis necesse est inaniter contritiones in corpore habere.

5. Ἀλλὰ τίς (44) εἶπη ταῦτα τοῖς οἰνοπλήκτοις; Κα-
ρθηραροῦσι γὰρ ἐκ τῆς κραυγῆς, νυστάζουσι, χα-
σμῶνται, ἀγλὺν βλέπουσι, ναυτιῶσι. Διὰ τοῦτο οὐκ
ἀκούουσι τῶν διδασκάλων πολλαχόθεν αὐτοῖς ἐμβο-
ῶντων. Μὴ μεθύσκεσθε οἶνῳ, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσώτια·
καὶ πάλιν Ἀκόλαστον οἶνον, καὶ ὑδρυστικὸν μέθη.
Ὅν παρακούοντες, αὐτόθεν ἔχουσι τὰς ἐπικαρπίας
τῆς μέθης. Οἰδαίνει μὲν γὰρ ὁ ὄγκος, ὀφθαλμοὶ
δίγυροι, στόμα ξηρὸν καὶ διχαεές. Ὅσπερ γὰρ αἱ
χαράδραι, ὥς μὲν ἂν αὐταῖς ἐπιβρέωσιν (45) οἱ χει-
μαρροὶ, πλήρεις εἶναι δοκοῦσι, παρελθούσης δὲ τῆς
πλημμύρας, ξηρὰ καταλιμπάνονται· οὕτω καὶ τοῖς
οἰνόφλυξιν τὸ στόμα (46), ἐλλιμνάζοντος μὲν τοῦ οἶ-
νου, πλήρὲς ἐστὶ πως καὶ δίγυρον, μικρὸν δὲ παρα-
δραμόντος, ξηρὸν καὶ ἀνικητὸν ἀπελέγχεται. Παρασυ-
ρόμενον δὲ αἰεὶ καὶ κατακλυζόμενον τῇ ἁμετρίᾳ τοῦ
οἶνου, καὶ τὴν ζωτικὴν ἰκμάδα προσποβάλλει. Ποῖα
γὰρ κατασκευὴ ἀνθρώπου οὕτως ἰσχυρά, ὥστε τοῖς
ἐκ τῆς μέθης κακοῖς ἀντισχεῖν; Τίς γὰρ μηχανὴ τὸ
αἰεὶ θερμαινόμενον καὶ αἰεὶ διάδροχον τῷ οἶνῳ γινώ-
μενον (47) σῶμα μὴ οὐχὶ ἐκπλυτὸν καὶ ἐξίτηλον καὶ
διεβρύχως γενέσθαι; Ἐντεῦθεν οἱ τρώμοι καὶ αἱ
ἀσθένειαι· κοπτομένου γὰρ αὐτοῖς τοῦ πνεύματος ὑπὸ
τῆς ἁμετρίας τοῦ οἶνου, καὶ τῶν νεύρων λυομένων
τῆς συντονίας, ὁ κλόνος τῷ σώματι βγκη τοῦ σώ-
ματος ἐπιγίνεται. Τί τὴν κατάραν τοῦ Κάϊν ἐφ' ἐαυ-

A trica? cui contritiones supervacuae? cujus lividi oculi? Nonne immorantium in vino, et explorantium ubi computationes fiant³⁵? Vae, lamentationis vox est. Lamentatione quidem digni sunt ebrii, quod ebriosi regnum Dei consecuturi non sint³⁶. Tumultus vero fit ob turbationem ex vino rationi accedentem. Et inde molestiae, quod amaræ digestionis ex vini voluptate huc illuc repant. Horum namque ligantur pedes, ligantur manus per suscitatas sibi ab ebrietate fluxiones. Imo enim ante hæc infortunia, ipso bibendi tempore, idem quod phrenetici perpetiuntur. Postquam enim fuligine, quam vinum exhalans sursum emittit, repletæ sunt cerebri membranæ, caput ut intolerabilibus doloribus corripitur, ita super humeros rectum manere non valens, huc illuc super vertebrae nutans, jactatur Tricas autem dicit immoderatam

5. Sed quis hæc dixerit vino obrutis? Nam gravantur capite ex crapula, dormitant, oscitant, offusam oculis caliginem habent, nauseant. Quapropter non audiunt magistros, qui ipsis undelibet inclamant: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria³⁷. Ac rursus: Luxuriosum vinum, et contumeliosa ebrietas³⁸. Quibus contemptis, statim fructum referunt ebrietatis. Nam intumescebat corporis moles, humidi sunt oculi, os siccum est et perustum. Ut enim cava, dum in se torrentes confluunt, plena esse videntur; sed ubi exundatio præterit, sicca aridaque relinquuntur; ita et ebriosorum os, restagnante vino, plenum quodam modo est, et madidum, sed simul ut paululum effluxit, siccum et humoris experts deprehenditur. Imo cum semper vitietur, et immodico vino obruatur, etiam humorem vitalem amittit. Quæ enim hominis constitutio tam valida, ut temulentiae malis obsistat? Quibus enim artibus fieri possit, ut corpus semper incallescens, **127** semperque vino madens, non efficiatur evanidum, exoletumque et fluxum? Hinc tremores debilitatesque: siquidem præ immodico vino spiritu in eis præciso atque interrupto, nervorumque exsoluta robore, agitatio ac tremor toti corporis moli accedit. Quid vis Caini maledictionem tibi ipse ascendere, tremens ac vagabundus.

³⁵ Prov. xxiii, 29, 30. ³⁶ I Cor. vi, 10. ³⁷ Ephes. v, 18. ³⁸ Prov. xx, 1.

(41) Colb. primus ἀπὸ τῆς. Nec ita multo infra duo mss. συνεπιπίπτει πάθος.

(42) Illud, ἐπ' ἄλλα, additum fuit ex libris antiquis. Hoc ipso in loco unus ms. τοῖς σπονδύλοις. — Mox, pro ἐμφιλόνεικα, ἐμφιλόνεικον reposuimus, sicque correxerat Thesaurus Steph. Edit.

(43) Colb. tertius τοῖς οἰνοφύλαξιν.

(44) Verborum illorum, ἀλλὰ τίς, etc. hæc est sententia: Quis dicendo efficere poterit, ut ebrii hæc intelligant? — Infra locum Epistolæ ad Ephes. juxta Græcū textum Novi Testamenti correxi-mus, scribendo μεθύσκεσθε, loco formæ activæ με-

θύσκετε, quæ, repugnante sensu, legebatur. Edit.

(45) Antiqui duo libri ἐπιβρέουσιν. Mox Reg. primus ξηρὰ καταλείπονται.

(46) Τὸ στόμα. Legendum σῶμα, ut patet ex his quæ præcedunt et sequuntur, præcipue vero ex commentario in Isaiam, num. 153, ubi eadem occurrit sententia. MARAN.

(47) Reg. primus οἶνῳ γενόμενον. Statim editi διεβρύχως. Libri veteres διεβρύχως. Nec ita multo infra editio Paris. κοπτομένου γάρ: sed vocula γάρ neque in editione Basil. neque in quinque mss. invenitur. Ibidem Reg. primus ἀπὸ τῆς ἁμετρίας.

per totam vitam ³⁹? Corpus enim quod naturali fulcro destituitur, circumagi necesse est et contremiscere.

6. Usquequo vinum? usquequo ebrietas? Periculum est tandem cœnum lutumque pro homine fias, ita totus admistus vino es, unaque pariter putruisti, vinum ex quotidiana crapula obolens, et hoc corruptum, perinde ut vasa nulli omnino usui idonea. Hos Isaias luget: *Væ qui surgunt mane, et siceram persequuntur, qui expectant vesperam: vinum enim comburet eos. Nam cum cithara et tibiis vinum bibunt, opera autem Domini non respiciunt, et opera manuum ejus non considerant* ⁴⁰. Potum omnem qui inebriare potest, solent Hebræi siceram appellare. Itaque qui ineunte die explorant ubi computationes fiant, et œnopolia ac cauponas colustrant, seque mutuo ad comptandum conjungunt, et omnem animi curam in hæc insumunt, hos propheta deplorat, quod tempus nullum sibi ipsi ad Dei miracula considerata reservent. Nec enim oculis eorum vacat suspicere in cœlum, ejusque pulchritudinem condiscere, et omnem rerum conditarum ornatum expendere, ut recto horum ordine opificem intelligant: sed statim incipiente die conviviorum suorum loca variis tapetibus ac floridis aulæis ornant; atque studium ac diligentiam in poculis apparandis ostendunt, vasa ad refrigerandum vinum, craterasque et phialas velut in pompa aliqua ac conventu publico disponentes, ut vasorum diversitas ipsis satietatem obtegit, et alternatio poculorum ac permutatio eos diu in bibendo detineat. Quinetiam adsunt quidam convivii magistri, ac pincernarum principes et architriclini: imo ordo in confusione, ac dispositio in re incompressa excogitatur, ut quemadmodum sæculi magistratibus ex satellitibus major auctoritas accedit, sic etiam, ebrietati velut reginæ cuidam lamulitio tradito, dederus ejus ac turpitudinem quam diligentissime contegant. Præterea coronæ, flores, unguenta, suffitus, et innumera quedam externa oblectamenta perditos diutius occupant. Deinde convivio longius progrediente, oriuntur

τὸν (48) ἐπισπᾶσαι, τρέμων καὶ περιφερόμενος διὰ παντὸς τοῦ βίου; Οὐ γὰρ ἔχον τὸ σῶμα τὸν ἐκ τῆς φύσεως στηριγμὸν, ἀναγκαίως πεοιδονεῖται καὶ καταστέλλεται.

6. Μέχρι πότε οἶνος; μέχρι τίνος μέθη; Κινδυνεύεις λοιπὸν βόρβορος εἶναι ἀντὶ ἀνθρώπου, οὕτως ὅλος (49) ἀνέμιχθης τῷ οἴνῳ, καὶ συγκατεσάπης αὐτῷ, ἐκ τῆς καθημερινῆς κραιπάλης οἴνου ἀπόζων, καὶ τούτου διεφθαρμένον, ὥσπερ τῶν ἀγγείων τὰ ἀχρηστότατα. Τούτους Ἡσαΐας δὲδύρεται· Οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωὶ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες, οἱ μένροντες τὸ ὄψε· ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει μετὰ γὰρ κιδάρας καὶ αὐλῶν τὸν οἶνον πίνουσι, τὰ δὲ ἔργα Κυρίου οὐκ ἐμβλέπουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι. Σίκερα πᾶν τὸ δυνάμενον μέθην ἐμποιεῖσαι πόμα τοῖς Ἑβραίοις ὀνομάζειν σύνηθες. Οἱ οὖν ἀρχομένης ἡμέρας περισκοποῦντες, ποῦ πότοι γίνονται, καὶ οἰνωπώλια καὶ καπηλεῖα περιαβροῦντες, καὶ ἀλλήλους ἐπὶ τὸ πίνειν παραλαμβάνοντες, καὶ πᾶσαν τῆς ψυχῆς τὴν μέριμναν περὶ τὴν τῶν τοιούτων φροντίδα καταναλίσκοντες, οὗτοι (50) ὑπὸ τοῦ προφήτου καταθρονοῦνται, ὡς καιρὸν οὐδένα ἑαυτοῖς πρὸς τὴν τῶν θαυμασίων τοῦ Θεοῦ κατανόησιν ἀπολείποντες. Οὐ γὰρ ἄγουσι σχολὴν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀνανεῦσαι πρὸς οὐρανὸν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κάλλη καταμαθεῖν, καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τοῖς οὐσί διακόσμησιν ἐπισκέψασθαι, ὥστε ἐκ τῆς τούτων εὐταξίας τὸν δημιουργὸν ἐννοῆσαι· ἀλλ' εὐθὺς ἀρχομένης ἡμέρας κοσμοῦσιν ἑαυτὸν τὰ συμπόσια τάπησι ποικίλοις καὶ ἀνθίνουσιν παραπετάσματα, σπουδὴν τε καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὴν τῶν ἐκπωμάτων παρασκευὴν ἐπιδείκνυνται, ψυκτῆρας καὶ κρατῆρας καὶ φιάλας, ὥσπερ ἐν πομπῇ τινι (51) καὶ πανηγύρει, διατιθέντες, ὡς ἂν τὸ τῶν ἀγγείων διάφορον τὸν κόρον αὐτοῖς ὑποκλέπτῃ, καὶ ἡ τῶν ἐκπωμάτων ὑπαλλαγὴ καὶ μετὰδασις ἱκανὴν αὐτοῖς εἰς τὸ πίνειν διατρίβῃ ἐμποίῃ. Συμποσίαρχοι δὲ τινες ἐπὶ τούτοις καὶ ἀρχιοινοχόοι, καὶ ἀρχιτρικλῖνοι· καὶ τάξις ἐν ἀτάξει, καὶ διάδασις ἐν ἀκόσμῳ πράγματι ἐπινενόηται, ἢ, ὥσπερ ταῖς ἀρχαῖς ταῖς ἐξωθεν ἐκ τῶν δορυφορούτων ἡ σεμνότης συναύξεται, οὕτω καὶ τῇ μέθῃ οἶον βασιλίδι τινὶ θεραπείαν περιστήσαντες, τὸ ἐπινενόητον αὐτῆς τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς σπουδῆς περιστέλλουσι. Στέφανοι

³⁹ Genes. iv, 14. ⁴⁰ Isa. v, 11, 12.

(48) Editi ἐπὶ σεαυτὸν. At mss. quatuor ἐφ' αὐτόν.

(49) Veteres quinque libri ὅλος. Editi ὅλος. Aliquanto post Reg. primus τῷ πρωί.

(50) Unus codex Colb. οὗτοι νῦν.

(51) Ambrosium, ut se dabat occasio, alia e Basilii orationibus imitatum esse, alia interpretatum, satis norunt eruditi. Nec dubium quin Latinus orator cum ita scriberet num. 46: *Assistunt pueri comantientes ex gente barbarica ad hos usus electi, per singularum distincti ætatum vices. Cernas populorum diversorum ordines, aciem ordinatam pulces, vasa exposita argentea, pompam arbitraris: non, inquam, dubium quin imitandum sibi proposuerit illud Basilii, ψυκτῆρας καὶ κρατῆρας καὶ φιάλας ὥσπερ ἐν πομπῇ τινι.... συμποσίαρχοι δὲ τινες ἐπὶ τούτοις καὶ ἀρχιοινοχόοι καὶ ἀρχιτρικλῖνοι· καὶ τάξις*

ἐν ἀτάξει. Hic antiquas editiones secuti sumus: a quibus nova in aliquo dissentit. Ubi enim in antiquis legitur, *per singularum distincti ætatum vices*, nova ita habet, *per singularum distantias ætatum vices*. Similiter ea quæ mox sequuntur Basilii verba: *Εἶτα πόρρω προΐοντος τοῦ πότου, ἄμιλλα περὶ τοῦ πλεόνος, φιλονεικίαι καὶ ἀγωνίσματα, ἀλλήλους ὑπερβάλλεσθαι φιλοτιμωμένων κατὰ τὴν μέθην· καὶ ὁ ἀγωνοθετῶν αὐτοῖς διάβολος, καὶ ἄθλον τῆς νίκης ἡ ἀμαρτία... οἱ ἡττηθέντες μεθύουσιν· οἱ νικῶντες μεθύουσιν, et ipsa quoque Ambrosius aut ad verbum expressit, aut imitatus est, cum ita scripsit, num. 47: *Deinde procedente potu longius contentiusque, diversa et magna certamina, quis bibendo præcellat*. Num. 48: *Agonothetes illis furor est... victoria præmium culpa...* Nam. 49: *Victores victique omnes ebrii jacent*. Statim tres mss. ὥσπερ ἐν. Editi ὡς ἐν.*

ἐπὶ τοῖς καὶ ἀνθὶ καὶ μύρα καὶ θυμιάματα, καὶ αὖ μύρια τινὲς ἔξωθεν θυμῶν, πλείονα τὴν ἀσχολίαν τοῖς ἀπολλυμένοις (52) παρασκευάζουσιν. Εἴτα πόρῳ προϊόντος τοῦ πότου, αἰλλαι περὶ τοῦ πλείονος, φιλονεικίαι καὶ ἀγωνίσματα, ἀλλήλους ὑπερβάλλεσθαι φιλοτιμουμένων κατὰ τὴν μέθην· καὶ ὁ ἀγωνοθετῶν αὐτοῖς ὁ διάβολος, καὶ ἄθλον τῆς νίκης ἡ ἁμαρτία. Ὁ γὰρ πλείονα τὸν ἄκρατον ἐκχεόμενος (53), οὗτος φέρεται κατὰ τῶν ἄλλων τὰ νικητήριά. Ὅντως ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. Φιλονεικοῦσι μὲν γὰρ ἀλλήλους, ἀμύνονται δὲ ἑαυτοὺς. Ποῖο; λόγος ἐφικέσθαι τῆς αἰσχρότητος τῶν γινομένων δύναται; Πάντα ἀλογίας γέμει, πάντα συγχύσεως οἱ ἡττηθέντες μεθύουσιν, οἱ νικῶντες (54) μεθύουσιν, οἱ ὑπηρεταὶ καταγελῶσιν. Ἡ χεὶρ ἀπειρήκε, τὸ στόμα οὐχ ὑποδέχεται, ἡ γαστήρ διαβρῆγνυται, καὶ τὸ κακὸν οὐχ ὑφίησι. Τὸ ἄθλιον σῶμα, τοῦ φυσικοῦ τόνου πασαλυθὲν, ἀπόδρυστόν ἐστι πανταχόθεν, τὴν ἐκ τῆς αὐτερίας βίαν μὴ ὑπομένον.

7. (55) Ἐλεεινὸν θέαμα Χριστιανῶν ὀφθαλμοῖς ἀνὴρ ἀμαζών καθ' ἡλικίαν, σφριγῶν τῷ σώματι, στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων, φορᾶν οἰκαδε κομιζόμενος, μὴ δυνάμενος ὀρθοῦσθαι, μὴδὲ τοῖς ἰδίοις ποσὶν ἀπιέναι (56). Ἀνὴρ φοβερὸς εἶναι ὀφείλων τοῖς πολεμίοις, γέλως ἐστὶν ἀφορμὴ τοῖς κατ' ἀγορὰν παιδίοις· ἀνευ σιδήρου καταβέβληται, ἀνευ πολεμίων πεφόνευται. Ἀνὴρ ὀπλίτης, αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγων τὸ ἄνθος, οἶνου γέγονε παρανάλωμα, ἔτοιμος (57) παθεῖν τοῖς ἐχθροῖς ὅσα βούλονται. Μέθη, λογισμῶν βλεθρὸς, ἰσχύος διαφθορά, γῆρας ἄωρον, ὀλιγοχρόνιος θάνατος. Τί γὰρ ἄλλο εἶναι οἱ μεθύοντες ἢ τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν; Ὁφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐ βλέπουσιν· ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσιν· χεῖρες παρὰ ἑλνυται, οἱ πόδες ἀπενεκρώθησαν. Τίς ὁ ταῦτα ἐπιβουλεύσας; τίς ὁ τῶν κακῶν τούτων αἴτιος; τίς ὁ τὸ τῆς μανίας ἡμῶν (58) φάρμακον ἐγκεράσας; Ἀνθρωπε, παρά-

de ampliore potu certamina contentionesque et lites, dum se mutuo ebrietate superare conantur: atque certaminum horum praefectus 128 diabolus est, et victoriae praemium peccatum. Nam qui plus exhaurit meri, is ab aliis reportat victoriam. Revera Gloria in confusione ipsorum 11. Contendunt enim inter se, ac se ipsi ulciscuntur. Quae oratio, eorum quae fiunt, assequi possit turpitudinem? Omnia sunt insipientia referta, omnia confusione: victi victoresque ebrii sunt, derident ministri. Labat manus, os non suscipit, venter disrumpitur, nec tamen malum mitescit. Miserum corpus naturali vigore exsolutum undelibet diffluit, haud sustinens immodici potus violentiam.

7. Miserabile Christianorum oculis spectaculum: vir aetate florens, validus corpore, inter militares ordines clarus, aliorum manibus domum deportatur, quod erigere se non queat, neque suis ipsius pedibus abire. Vir qui terrori hostibus esse debuerat, pueris in foro ridendi occasionem praebet; sine ferro prostratus est, sine hostibus enectus. Vir armiger, in ipso aetatis flore consistens, a vino consumptus est et confectus, quidquid hostes voluerint perpeti paratus. Ebrietas rationis perniciēs, roboris lues, senectus immatura, exigui temporis mors. Quid enim aliud sunt temulenti nisi idola gentium? Oculos habent, et non vident: aures habent, et non audiunt 12; manus resolutae sunt, pedes emortui. Equis haec machinatus est? quis auctor est horum malorum? quis hoc insaniae pharmacum nobis admiscuit? O homo, convivium aciem esse-

11 Philipp. v, 19. 12 Psal. cxxi, 5, 6.

(52) Illud, τοῖς ἀπολλυμένοις, de rebus accipendum esse putat Combefissius: id tamen mihi videtur comimodius intelligi de personis, perditos homines et desperatos diutius occupant. Aliorum erit iudicium. Aliquanto post Reg. primus ἀλλήλους ὑπερβάλλεσθαι.

(53) Editi et duo mss. ἐκχεόμενος, qui infudit. At Colb. primus et Reg. secundus ἐκχεόμενος, qui exhaurit: quae scriptura videtur nobis et verior esse et melior.

(54) Colb. primus οἱ νικηταί. Colb. tertius οἱ νικῶντες.

(55) Ambrosius, cum librum De Elia et jejuniō scriberet, et alia quaedam ex hac oratione sumpsit, quae omnia adnotare animus non est: ascribam tamen aliqua, quae studiosis non injucunda fore spero. Sic igitur loquitur cap. 13, num. 50: Spectaculum triste Christianorum oculis et miserabilis species. Cernas juvenes terribiles visu hostibus, de convivio portari foras... Quos mane insignes armis spectaveras, vultu minaces, eosdem vespere cernas etiam a puerulis impune rideri, sine ferro vulneratos, sine pugna interfectos, sine hoste turbatos, sine senectute tremulos, in ipso juventutis flore nascente. Caetera quidam sana, et ex Graecis bene expressa: sed de illo, in ipso juventutis flore nascente, aliter videtur. Quid enim attinuit addere vocem nascente, cum satis esset dixisse, in ipso juventutis flore?

Certe id participium prorsus παρέλκειν nemo, opinor, homo non videt. Haec igitur, cur hanc lectionem reprobem, una causa est: altera, quod post illud, flore, sequi debeat vox aliqua, quae respondeat vocibus vulneratos, interfectos, turbatos, tremulos. Cum igitur editio Romana et mss. nonnulli, ut ex notis Ambrosianis constat, habeant marcentes pro nascente, ita legi debere censeo, in ipso juventutis flore marcentes. Nam a librariis ex marcentes incaute factum esse nascente, obscurum non est. Et quidem vox marcentes et huic loco maxime convenit, et vocibus vulneratos, interfectos, turbatos, tremulos, optime respondet. Hoc nostrum iudicium non parum adjuvat, quod Ambrosius ut reliqua, Ἀνὴρ, φοβερὸς εἶναι ὀφείλων τοῖς πολεμίοις, γέλως ἐστὶν ἀφορμὴ τοῖς κατ' ἀγορὰν παιδίοις· ἀνευ σιδήρου καταβέβληται, ἀνευ πολεμίων πεφόνευται, aperte expressit, ita illud, Ἀνὴρ ὀπλίτης, αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγων τὸ ἄνθος, οἶνου γέγονε παρανάλωμα, expressisse putandus est. Omnes enim, ni fallor, facile fatebuntur παρανάλωμα, quod ad vim sententiae attinet, hoc loco idem valere quod marcentes, seu arentes, uti in quibusdam editionibus legitur.

(56) Editi ποσὶν ἀπιέναι. Regi duo mss. ἐπιέναι. Alii duo Colbertini ποσὶν ἐπιμῆναι, corrupte.

(57) Colb. primus καὶ ἔτοιμος. Nec ita multo infra idem codex τί γὰρ ἄν ἄλλο.

(58) Idem liber μανίας ὄμιν. At mss. et editi ἡμῶν.

cisti. Juvenes ejicis ductos manu tanquam vulneratos e praelio, juventutis florem vino enecasti. Ac vocas quidem veluti amicum ad cœnam, ejicis autem mortuum, exstincta a vino illius vita. Cum autem vino exsatiati esse putantur, tum bibere incipiunt, et pecudum more bibunt quasi a fonte sponte manante, et scatibras numero æquales accumbentibus ministrante. Nam procedente jam convivio, adolescens habens egregios humeros, nondum ebrius, prægrandem vini refrigerati phialam afferens, huc ingreditur: qui depulso ipsorum pocillatore, stans in medio, per obliquos tubos parem compotoribus distribuit ebrietatem. Novus hic est rei modum nullum habentis modus, ut data pari portione inter se mutuo luxurient, nec possit alter quisquam alterum bibendo superare. Nam distributis inter se tubis, et sibi quisque obversum tubum suscipientes, tanquam ex **129** quodam lacu more boum uno spiritu bibunt, tantum gutture attrahere festinantes, quantum sibi desuper vas refrigeratorium per argenteas fistulas demittit. Respice ad tuum miserum ventrem: discis suscipientis vasis magnitudinem, videlicet quod cotylæ unius cavo circumscribatur. Ad trullam ne respicias, eam exhausturus, sed ad tuum ipsius ventrem, quod jamdudum expletus sit. Quapropter, *Vae qui surgunt mane, et siceram persequuntur, qui expectant vesperam* ¹³⁰, et diem in ebrietate transigunt, sic ut nullum sibi dent tempus ad opera Domini inspicienda, neque ad opera manuum ejus consideranda. *Vinum enim eos comburet* ¹³¹, quod vini calor carni accedens, igniculus fiat ignitorum inimici jaculorum. Vinum enim rationem demergit et mentem: vitiosos vero affectus ac libidines quasi quoddam apum examen exsuscitat. Quis enim currus, ab equuleis tractus, adeo temere fertur, auriga excusso? Quodnam navigium gubernatore destitutum, a fluctibus huc illuc exagitatum, non tutius est temulento?

8. Per ejusmodi mala, viri simul et mulieres, constitutis choris communibus, animabusque vinoso dæmoni traditis, se mutuo libidinum spiculis consauciarunt. Risus utrinque, cantilenæ obscenæ, meretricii gestus ad libidinem provocantes. Rides, dic mihi, ac gaudes gaudium impudicum, cum lacrymari ob præterita et ingemiscere oporteret? Canis meretricias cantilenas, psalmis et hymnis, quos didicisti, ablegatis. Moves pedes, et more insanientium exsillis, ducisque quas non deberes choreas,

¹³⁰ Isa. v, 11. ¹³¹ ibid.

(59) In Reg. tertio e regione vocis διακορεῖς legitur χειρορροσμένοι, sic ut posterior vox prioris declaratio sit.

(60) Sic mss. multi. Editi et Colb. primus καὶ στάς. Mox Colb. primus διανέμει τὸν οἶνον, distribuit vinum: quod optimum judicarem, nisi vox ἴσθην, quæ in omnibus mss. legitur, necessario substantivum femininum postularet.

(61) Colb. tertius ἐφέλκειν.

A ταξιν ἐποίησας τὸ συμπόσιον. Ἐκβάλλεις τοὺς νεανίσκους χειραγωγουμένους, ὡς τραυματίας ἀπὸ πολέμου· ἐνέκρωσας τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος ἀπὸ οἴνου· καὶ καλεῖς μὲν ὡς φίλον ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ἐκβάλλεις δὲ νεκρὸν, οἶνῳ τὴν ζωὴν αὐτοῦ καταστέσας. Ὅταν δὲ νομισθῶσι διακορεῖς (59) εἶναι τοῦ οἴνου, τότε τοῦ πίνειν ἄρχονται, καὶ πίνουνσι τὸν τῶν κτηνῶν τρόπον, ὡς ἀπὸ κρήνης αὐτοσχέδιον, ἱσθηθῶν τοῖς ἀνακειμένοις τοὺς κρουνοὺς ἀφίεσης. Προϊόντος γὰρ ἤδη τοῦ πότου, ἐπαισέρχεται τις αὐτοῖς νεανίας, γενναῖος τοὺς ὤμους, οὕτω μεθύων, φιᾶλῃν φέρων εὐμεγέθη οἶνου κατεφυγμένον· ὅς, τὸν οἰνοχόον αὐτῶν παρωσάμενος, καταστάς (60) εἰς τὸ μέσον, διὰ σκολίων σωλήνων ἴσθην τοῖς συμπόταις διανέμει τὴν μέθην. Καὶ τὸν τοῦτο τῆς ἀμετρίας τὸ μέτρον, ἵνα κατ' ἰσομοιρίαν ἀλλήλοις συνασελγαινῶσι, μηδένα ὑπερβάλλειν ἐν τῷ πίνειν τὸν ἕτερον. Διελόμενοι γὰρ τὰς ὑδροβόρας, καὶ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος τετραμμένην ὑποδεξάμενοι, ὥσπερ ἀπὸ τίνος δεξαμενῆς ἀπνευστὶ πίνουσιν ὡς οἱ βόες, τοσοῦτον ὑφέλκειν (61) ἐπειγόμενοι ταῖς λαίμαρξιν, ὅσον αὐτοῖς ἄνωθεν ὁ ψυκτήρ διὰ τῶν ἀργυρέων ὀχετῶν ἐπαφίησι. Κατάκυβόν σου πρὸς τὴν ἀθλίαν γαστέρα· κατὰμαθε τοῦ ὑποδεχομένου ἀγγείου τὸ μέγεθος· ὅτι μίς κοτύλης (62) ἔχει κοιλότητα. Μὴ πρὸς τὴν οἰνοχόην ἀφόρα, πότε κενώσῃς, ἀλλὰ πρὸς τὴν σεαυτοῦ κοιλίαν, ὅτι πάλαι πεπλήρωται. Διὰ τοῦτο, οἶναι οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρῶτ' καὶ τὸ σίκερα διώκοντες, οἱ μένοντες τὸ ὄψ'ε, καὶ διημερεύοντες ἐν τῇ μέθῃ· ὡς μηδένα καιρὸν ἑαυτοῖς παρέχειν εἰς τὰ τὰ ἔργα Κυρίου ἐμβλέπειν. καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ κατανοεῖν. Ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει· διότι τὸ ἐκ τοῦ οἴνου θερμὸν, ἐγγινόμενον τῇ σαρκί, ἔξαμμα γίνεται τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ ἔλθρου. Τὸν μὲν γὰρ λογισμὸν καὶ τὸν νοῦν ὁ οἶνος καταθαπτεῖ· τὰ δὲ πάθη καὶ τὰς ἡδονὰς ὥσπερ τι σμήνος μελισσῶν ἐπεγείρει. Ποῖον γὰρ ἄρμα πώλων οὕτως ἀτάκτως φέρεται, ἀποβαλὼν (63) τὸν ἡνίοχον; Ποῖον δὲ πλοῖον ἀκυβέρνητον, ὑπὸ τῶν κυμάτων, ὡς ἂν τύχη, φερόμενον, οὐκ ἀσφαλέστερόν ἐστι τοῦ μεθύοντος;

8. Ἀπὸ τοιούτων κακῶν, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, κοινούς συστησάμενοι χοροὺς, δαίμονι οἰνηρῷ τὰς ψυχὰς παραδόντες, ἀλλήλους ταῖς ἀκίσαι τῶν παθῶν ἀντετίπτρωσκον. Γέλωτες παρ' ἀμφοτέρων, ᾄσματα αἰσχροῦ, σχήματα πορνικὰ, ἐρεθίζοντα πρὸς ἀσελγείαν. Γέλῃς, εἰπέ μοι, καὶ τέρπη τέρψιν ἀκόλαστον, δακρύειν δέον (64) καὶ στένειν ἐπὶ ταῖς φθάσασιν; ᾄσματα πόρνῃς φθέγγῃ, ἐκβαλὼν τοὺς ψαλμοὺς καὶ τοὺς ὕμνους, οὓς ἐδιδάχθης. Κινεῖς πόδας, καὶ ἐξάλλῃ ἐμμανῶς (65), καὶ χορεύεις ἀχόρευτα, δέον τὰ γόνυα

(62) Sunt qui existiment novem circiter uncias liquoris in cotyla contineri: quantum fere hemina continere dicitur a quibusdam; nec enim ea de re satis inter se conveniunt eruditi.

(63) Antiqui duo libri ἀποβάλλον.

(64) Reg. primus δακρύειν δεῖ.

(65) Colb. tertius ἐκμανῶς. Mox idem codex πρὸς τὰς προσκυνήσεις.

κάμπειν εἰς τὴν προσκύνησιν; Τίνας δούρωμαι; Αὐτὰς τὰς πόδας τὰς ἀπειρογάμους; ἢ τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τοῦ γάμου κατεχομένας; Αἱ μὲν γὰρ ἐπανήλθον, τὴν παρθενίαν οὐκ ἔχουσαι· αἱ δὲ τὴν σωφροσύνην τοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐπανήγαγον. Εἰ γὰρ ποῦ τινες καὶ τῷ σώματι τὴν ἀμαρτίαν διέφυγον, ἀλλὰ πάντως γε ταῖς ψυχαῖς τὴν φθορὰν ὑπεδέξαντο. Ταῦτά μοι καὶ περὶ τῶν ἀρρένων εἰρήσθω. Εἶδε κακῶς, ἐθεάθη (66) κακῶς. Ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἤδη ἡμochausen. Εἰ αἱ ἀπὸ ταυτομάτου συντυχίαι τοῖς περιέργως κατασκοποῦσι τοσούτον ἔχουσι κίνδυνον, αἱ κατ' ἐπιτήδευσιν ἀπαντήσεις, ὥστε ἰδεῖν γυναῖκας ἀσχημονούσας ὑπὸ τῆς μέθης, καὶ κατασχηματιζομένας πρὸς ἑκλυσιν, καὶ μέλη τεθρυμμένα ἄδουσας, δυνάμενα καὶ μόνον ἀκουσθέντα πάντα οἰστρον ἡδονῆς ἐμποῖησαι τοῖς ἀκολάστοις, τί ἐροῦσιν, ἢ τί ἀπολογήσονται, ἐκ τοιούτων θεαμάτων κυρίων ἐσμὲν τῶν κακῶν συλλεξάμενοι; Οὐχ, ὡς διὰ τοῦτο ἐμβλέψαντες, ἵνα τὰς ἐπιθυμίας ἐγείρωσιν (67); Οὐκοῦν ὑπόδοχοι εἰσι, κατὰ τὴν ἀπαράιτητον ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου, τῷ κρίματι τῆς μοιχείας. Πῶς ὅμως ἡ Πεντηκοστή ὑποδέχεται, οὕτως τοῦ Πάσχα καθυθερισθέντος; Ἡ Πεντηκοστή τοῦ Πνεύματος ἔσχε τοῦ ἁγίου τὴν ἐναργῆ καὶ πᾶσι γνωρίμην ἐπιδημίαν· σὺ δὲ, προλαθὼν, σεαυτὸν οἰκητήριον τοῦ ἀντικειμένου ἐποίησας πνεύματος, καὶ ἐγένου ναὸς εἰδώλων, ἀντὶ τοῦ γενέσθαι ναὸς Θεοῦ διὰ τῆς ἐνοικήσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἐπεσπᾶσω τὴν ἀρὰν τοῦ προφῆτου εἰπόντος ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ὅτι *Στρέψ' ὁ δὲ ἑορτὰς αὐτῶν εἰς πένθος*. Πῶς τῶν οἰκετῶν ἄρξετε (68), αὐτοὶ δουλεύοντες ἐπιθυμίαις ἀνοήτοις καὶ βλαβεραῖς ὡς ἀνθρώποισι; Πῶς τοὺς παῖδας νοθεύετε, ἀνοθεύτητον ζωὴν καὶ ἀδιάτακτον ζῶντες; Τί οὖν; Ἐν τούτοις ὅμως καταλείπω; Ἀλλὰ φοβοῦμαι, μή πως ὁ μὲν ἀνυπότακτος στραχότερος γένηται (69), ὁ κατανενυγμένος τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ. *Ἰαμα* γὰρ, φησὶ, *καταπαύσει ἀμαρτίας μεγάλας*. Ἡ νηστεία τὴν μέθην θεραπευσάτω· ψαλμὸς τὴν αἰσχρὰν μελωδίαν· δάκρυον γενέσθω τοῦ γέλωτος ἱαμα· ἀντὶ τῆς ὀρχήσεως, τὸ γόνυ κλινέσθω· ἀντὶ τοῦ χρότου τῶν χειρῶν τὸ στήθος τυπτέσθω· ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς ἐσθῆτος ἡ ταπεινότης. Ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἐλεημοσύνη ἐξαγοραζέτω σε ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. *Αὐτῶν γὰρ ἀνδρὲς ὁ ἴδιος αὐτοῦ πλοῦτος*. Πολλοὺς ἐργάτους τῶν θλιβομένων εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς, εἰ ἄρα σοι ἀρεθίσεται ἡ ἐπίνοια τῆς κακίας. Ὅτε ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πλεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν· (ἡ δὲ παιδιὰ αὐτῶν εἰδωλοατρεῖα ἦν·) τότε οἱ Λευῖται, κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἑαυτοῦ ἐξοπίσαντες, εἰς Ἱερουσόλην τὰς χεῖρας ἑαυτῶν

cum genua flexa oportuisset ad adorandum? Utras lugebo? puellasne nuptiarum inexpertas, an connubii jugo subditas? Illæ quidem amissa virginitate reversæ sunt; hæc vero pudicitiam maritis haud retulerunt. Nam si quæ forte peccatum vitarunt corpore, omnino tamen in animis corruptionem susceperunt. Hæc et de viris a me dicta sint. Aspexit nequiter, nequiter conspectus est. *Qui aspexerit mulierem ad concupiscendum, jam mæchatus est*⁶⁶. Si ob fortuitos casus tantum periculum impendit obiter conspicientibus, quantum futurum est ob occursus qui de industria fiunt, ut videant mulieres præ ebrietate se indecore gerentes, suosque gestus componentes ad lasciviam, et cantilenas molles canentes, quæ vel auditæ solum, omne voluptatis æstrum lascivientibus ingerere possunt? Quid dicent, aut quid causabuntur, qui ex ejusmodi spectaculis ingens malorum examen sibi collegere? Nonne se ideo aspexisse, ut concupiscentiam excitarent? Obnoxii igitur sunt judicio adulterii secundum inevitabilem Domini sententiam. Quomodo vos Pentecoste excipiet, qui in Pascha fuistis ita contumeliosi? In Pentecoste Spiritus sancti adventus manifestus **130** fuit et notus omnibus: tu vero in antecessum temet adversarii spiritus habitaculum effecisti, et templum factus es idolorum, cum debuisses templum Dei fieri per Spiritum sancti inhabitationem⁶⁷. Accersivisti execrationem prophetæ, in Dei persona dicentis: *Convertam solemnitates eorum in luctum*⁶⁸. Quomodo servis imperabitis, cum vos quasi mancipia stolidis ac exitiosis cupiditatibus inserviat? Quomodo castigabitis liberos, cum vos incastigatam vitam atque incompositam vivatis? Quid igitur? Num vos in his relinquam? Sed vereor, ne forte qui immoriger est, fiat inde impudentior; qui vero compunctus est, tristitia abundantiore absorbeat⁶⁹. Nam, inquit, *Medela sedabit peccata magna*⁶⁹. Jejunio curetur ebrietas; psalmo, cantilena obscena; lacrymæ sint risus remedium; pro saltatione genua flectantur; pro manu plausu pectus percutiatur; pro vestitus ornatu ostendatur humilitas. In primis redimat te a peccato eleemosyna⁷⁰. Nam *Pretium redemptionis viri, sunt suæ ipsius divitiæ*⁷¹. Plures eorum, qui in ærumnis versantur, fac habeas socios precationis, si forte nequitiae consilium tibi remittatur. Quando sedit populus ad edendum et bibendum, et surrexerunt ad ludendum⁷² (ludus autem ipsorum idololatria erat): tunc Levitæ in suos fratres armati, manus suas in sacerdotium consecrarunt. Itaque et vobis

⁶⁶ Matth. v, 28. ⁶⁷ Rom. viii, 11. ⁶⁸ Amos viii, 10. ⁶⁹ II Cor. ii, 7. ⁷⁰ Eccl. x, 4. ⁷¹ Dan. iv, 24. ⁷² Prov. xiii, 8. ⁷³ Exod. xxxii, 6.

(66) Colb. primus pro ἐθεάθη habet ἐθέληθη. *alletus est*, non ita recte. Ibidem Reg. primus ἐμβλέψας γυναικα.

(67) Colb. primus ἐγείρωσι, καὶ διὰ τοῦτο προδήλως· οὐκοῦν. Sed totum illud, καὶ διὰ τοῦτο προδήλως, peregrinum esse et absonum, nemo, opinor, negabit. Statim, ubi et in editis et in mss. legitur ἐναργῆ, sine dubio interpretis vetus lægerat ἐναργῆ,

cum sic vertat, *adventum efficacem habet*.

(68) Antiqui tres libri ἄρξετε.... νοθεύετε.

(69) Utraque editio ἄβημότερος γένηται, *fiat senior*. At quinque Mss. στραχότερος γένηται, *fiat impudentior*. Notandum tamen in ora Colbertini primi scriptum inveniri ἄβημότερος. Codex Coisl. στρατηγότερος.

qui Dominum timetis, quotquot nunc de actionum improbarum turpitudine doluistis, illud præcipimus: Si videritis quos stultitiæ gestorum suorum pœniteat, eorum misereamini tanquam vestrorum membrorum ægrotantium: sin perveraces ac vestram pro ipsis mœstitiam spernentes, *Exite de medio eorum, et separemini, et immundum ne tangatis* ²⁵: ut sic illi quidem pudore affecti, suam ipsorum pravitatem cognoscant: vos vero mercedem æmulationis Phinees recipiatis ²⁶, justo iudicio Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XV.

De fide.

1. Dei quidem jugiter meminisse, res pia est, et qua Dei amans animus nunquam exsatiatur: quæ vero sunt Dei, sermone prosequi audax cœptum fuerit: cum mens nostra longo intervallo a rerum dignitate absit, rursusque sermo obscure ac imperfecte intellecta exprimat. Itaque si intelligentiam nostram longe superet rerum magnitudo, sermo autem ab ipsa intelligentia superetur, quomodo silire necesse non fuerit, ne forte theologiæ dignitas ex verborum tenuitate periclitari videatur? Dei quidem gloria afficiendi cupido quibusvis ratione præditis insita est natura: sed rei pro dignitate tractandæ impares sunt ex æquò omnes. Quoniam autem pietatis studio alter alteri præstamus: nemo tamen ita cæcūtit, seque ita seducit, **131** ut ad summum comprehensionis apicem pervenisse se existimet; imo quanto magis videbitur cognitione ac scientia proficere, tanto amplius suam imbecillitatem sentiet. Talis erat Abraham, talis erat Moyses: quibus cum licuit Deum videre, quantum videre homini fas est, tunc maxime uterque humilem se præstitit. Abraham quidem nominat semet terram ac cinerem ²⁷: Moyses vero se dicit hominem voce gracili et lingua tardā ²⁸. Videbat enim eam esse linguæ debilitatem, quæ rerum intellectarum magnitudini enarrandæ inservire non posset. Sed quia auris omnis nunc aperta est ad theologiam audiendam, nec Ecclesia satiatur ejusmodi auditionibus, confirmans quod ab Ecclesiaste dictum est: *Non implebitur auris auditu* ²⁹, dicere

ἔταλειώσαν. Καὶ ὑμῖν τοίνυν τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον, ὅσοι νῦν ἐπεστυγνάσατε ἐπὶ τῇ ἀσχημοσύνῃ τῶν καταγνωσθέντων, ἐκείνο διαστελλόμεθα· Ἐάν μὲν ἴδῃτε μετανοοῦντας ἐπὶ τῇ ἀτοπίᾳ τῶν πεπραγμένων, συμπαθήσατε ὡς οἰκείοις μέλεσι νενοσηκόσιν· ἐάν δὲ ἀπαυθαδιαζομένους καὶ καταφρονοῦντας τῆς ὑμετέρας ἐπ' αὐτοῖς λύπης, Ἐξέλθετε (70) ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε· ἵνα οὕτως οἱ μὲν ἐντραπέντες εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσι τῆς οἰκείας κακίας· ὑμεῖς δὲ τοῦ ζήλου τοῦ Φινεὲς τὸν μισθὸν ὑποδέξησθε, διὰ τῆς δικαιοχριστίας τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ

B

OMILIA IE'.

Περὶ πίστεως (71).

1. Θεοῦ μεμνησθαι μὲν διηνεκῶς, εὐσεβὲς καὶ κόρον οὐκ ἔχον τῇ φιλοθέῳ ψυχῇ· λόγῳ δὲ διεξιέναι τὰ περὶ Θεοῦ, τολμηρὸν· τῆς μὲν διανοίας πολλῶ τῷ μέτρῳ τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων ἀποπιπτούσης, πάλιν δὲ τοῦ λόγου ἀμυδρῶς παριστύντος τὰ νοηθέντα. Εἰ οὖν ἡ μὲν διάνοια ἡμῶν παρὰ πολὺ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ἀπολιμπάνεται, ὁ δὲ λόγος ἐλάττων ἐστὶ καὶ αὐτῆς τῆς διανοίας (71')· πῶς οὐκ ἀναγκαῖα ἡ σιωπὴ, μήποτε ἐν τῇ τῶν ῥημάτων εὐτελεῖα δόξη κινδυνεύειν τῆς θεολογίας τὸ θαῦμα; Ἡ μὲν οὖν τοῦ δοξάζειν τὸν Θεὸν ἐπιθυμία πᾶσι τοῖς λογικοῖς (72) κατὰ φύσιν ἐνέσπαρται· τοῦ δὲ πρὸς ἀξίαν εἰπεῖν πάντες ὁμοίως ἀπολιμπάνονται. Τῇ δὲ περὶ τὴν εὐσέβειαν προθυμίᾳ ἕτερος ἑτέρου διενηνόχαμεν· οὐδεὶς δὲ οὕτως τετύφλωται, καὶ (72') φρεναπατᾷ ἑαυτὸν, ὥστε οἶσθαι ἐπὶ τὸ ἀκρόατον ἀναβεβηκέναι τῆς καταλήψεως· ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν δόξη προκόπτειν ἐπὶ τὴν γνῶσιν, τοσούτῳ πλέον (73) αὐτοῦ τῆς ἀσθενείας αἰσθῆσεται. Τοιοῦτος ἦν Ἀβραάμ, τοιοῦτος ἦν Μωϋσῆς· ὅτε ἰδεῖν Θεὸν ἠδυνήθησαν, ὡς ἰδεῖν δυνατόν ἀνθρώπων, τότε μάλιστα ἑαυτὸν ἐκὰς τερὸς ἐξηρτέλιζεν· ὁ μὲν Ἀβραάμ γῆν καὶ σποδὸν (73') ἑαυτὸν ὀνομάζων, ὁ δὲ Μωϋσῆς ἰσχνόφωνον λέγων καὶ βραδύγλωσσον. Ἐώρα γὰρ τῆς γλώσσης αὐτοῦ τὸ ἀσθενὲς, ὑπηρετεῖν τῷ μεγέθει τῶν νοηθέντων μὴ δυναμένης. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶσα ἀκοή ἤνοιχται νῦν πρὸς θεολογίας ἀκρόασιν, καὶ κόρος οὐκ ἐστὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν τοιούτων ἀκροαμάτων, βεβαιούσῃ τὴν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λόγον, ὅτι Οὐ πληρωθήσεται οὐδὲ ἀπὸ ἀκρόασεως, ἀναγκαῖον λέ-

²⁵ Isa. LII, 41; II Cor. VI, 17. ²⁶ Num. XXV, 11.

²⁷ Gen. XVIII, 27. ²⁸ Exod. IV, 10. ²⁹ Eccle. I, 8.

(70) Colb. tertius τῆς ἡμετέρας... αἰσθήσθε, ἐξέλθατε. Alii duo mss. et editi ut in contextu.

(71) Vide infra interpretationem Rufini. Edit.

(71') Illud ὁ δὲ λόγος ἐλάττων ἐστὶ καὶ αὐτῆς τῆς διανοίας, sic, velim accipias: Rursus si sermo ne exprimere quidem possit quæ imperfecte intellectu consecuti sumus.

(72) Editio Paris. et Colb. primus λογικοῖς καὶ ἀλόγοις, ratione præditis, et eadem carentibus. At illud, καὶ ἀλόγοις, deest in editione Basil. et in quatuor libris veteribus: quod melius visum est.

(72') Utraque editio τετύφλωται καὶ, etc., ita cæcūtit. Codex Coisl. et alii tres τετύφωται, etc., ita su-

perbit. Reg. secundus τετύφλωται ὥστε φρεναπατᾷ ἑαυτὸν ὡς, et ita quoque legitur in Reg. primo, sed secundis curis duntaxat. Colb. primus τετύφλωται ὥστε φρεναπατᾷ ἑαυτὸν, ὥστε. Difficile dictu est, scripseritne Basilius τετύφλωται, an τετύφωται: sed sine periculo indiscriminatim hoc aut illo modo legi potest.

(73) Colb. primus τοσούτῳ μᾶλλον. Ibidem Colb. tertius ἑαυτοῦ.

(73') Editi γῆν ἑαυτὸν καὶ σποδόν. At mss. ut in contextu, alio ordine. Aliquanto post Colb. primus ἀκοή ἀνέφωται.

γειν (74) εἰς δύναμιν. Ἐροῦμεν δὲ, οὐχ ὅσος ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅσον ἡμῖν ἐφικτόν. Οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ τὸν μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς τόπον διαβῆναι ὅλον τοῖς ἐφθαλμοῖς ἀδυνατοῦμεν, ἥδη καὶ ὅσον δυνάμεθα καθορᾶν παρατιθέμεθα· οὕτω καὶ νῦν διὰ μικρῶν βημάτων τὴν εὐσέβειαν ἀποπληρώσωμεν, τῷ δὲ μεγαλεῖω τῆς φύσεως συγχωρήσωμεν ἔχειν κατὰ παντὸς λόγου τὰ νικητήρια. Οὐδὲ γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων γλῶσσαι (75), αἵτινές ποτέ εἰσιν, οὐδὲ αἱ τῶν ἀρχαγγέλων, μετὰ πάσης ὁμοῦ τῆς λογικῆς φύσεως συναχθεῖσαι, πολλοστοῦ μέρους ἐφικέσθαι δυνήσονται, μὴ ὅτι τῷ παντὶ ἑαυτὰς ἐξισῶσαι. Σὺ δὲ, εἰ βούλει περὶ Θεοῦ λέγειν τι ἢ ἀκούειν, ἄφες τὸ σῶμα σεαυτοῦ, ἄφες τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, κατὰλειπε τὴν γῆν, κατὰλειπε (76) τὴν θάλασσαν, κάτω σεαυτοῦ ποίησον τὸν αἶρα, παράδραμε ὥρας, καιρῶν εὐταξίας, τὰς περὶ γῆν διακοσμήσεις· ὑπὲρ τὸν αἰθέρα γενοῦ· διάβηθι τοὺς ἀστέρας, τὰ περὶ αὐτοὺς θαύματα, τὴν εὐκοσμίαν αὐτῶν, τὰ μεγέθη, τὰς χορείας ὅσας παρέχονται τῷ παντὶ, τὴν εὐταξίαν, τὴν λαμπρότητα, τὴν θέσιν, τὴν κίνησιν· ὅπως πρὸς ἀλλήλους σχέσεως ἢ ἀποστάσεως ἔχουσι. Πάντα διαβὰς τῷ λόγῳ, τὸν οὐρανὸν ὑπερκύβας, καὶ ὑπεράνω τοῦτου γεγόμενος, μόνῃ διανοίᾳ περιβλεψαί τὰ ἐκεῖ κάλλι, στρατιὰς ἐπουρανίους, χοροστασίας ἀγγέλων, τὰς τῶν ἀρχαγγέλων ἐπιστασίας, τὰς δόξας τῶν κυριοτήτων, τὰς προεδρίας τῶν θρόνων, τὰς δυνάμεις, τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας. Διαδραμὼν δὲ σύμπαντα, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀνανεύσας τοῖς λογισμοῖς, καὶ ἐπέκεινα (77) τοῦτου τὸν νοῦν ἀνυψώσας, ἐννόησον τὴν θεῖαν φύσιν· ἐστῶσαν, ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀπαθὴ, ἀπλὴν, ἀσύνθετον, ἀδιαίρετον, φῶς ἀπρόσιτον (78), δύναμιν ἄφατον, μέγεθος ἀπεριόριστον, δόξαν ὑπεραστράπτουσαν, ἀγαθότητα ἐπιθυμητὴν, κάλλος ἀμήχανον, σφοδρῶς μὲν τῆς τετραμένης ψυχῆς καθαπτόμενον, λόγῳ δὲ δηλωθῆναι πρὸς ἀξίαν ἀδύνατον.

2. Ἐκεῖ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ἀκτιστος φύσις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης. Πατὴρ· ἡ πάντων ἀρχὴ, ἡ αἰτία τοῦ εἶναι τοῖς οὖσιν, ἡ ρίζα τῶν ζώντων. Ὅθεν προῆλθε ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ εἰκὼν ἡ ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς Υἱὸς, ὁ ζῶν Λόγος, ὁ Θεὸς ὢν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὢν· ὢν, οὐχὶ προσγεγόμενος (79)· ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, οὐχὶ προσκτηθεὶς ὕστερον· Υἱὸς, οὐχὶ κτῆμα· ποιητὴς, οὐχὶ ποίημα· κτίστης,

¹¹ 1 Tim. vi, 16. ¹² Coloss. i, 15. ¹³ Joan. i, 2.

(74) Veteres aliquot libri ἀνάγκη λέγειν. Mox Colb. tertius οὐχ ὅσον.

(75) Colb. primus ἀγγέλων φωναί.

(76) Antiqui tres libri κατὰλειπε τὴν... κατὰλειπε. Editi κατὰλειπε... κατὰλειπε.

(77) Editi καὶ τὰ ἐπέκεινα. Vocula τὰ in omnibus mss. deest.

(78) Reg. primus et duo Colbertini φῶς οἰκῶν.

pro virili necesse est. Dicimus autem, non quantus est Deus, sed quantum possumus nos assequi. Nec enim quoniam medium hunc inter cælum et terram locum oculis totum collustrare non possumus, continuo, certe quoad ejus fieri potest, conspiciere nolumus : sic etiam nunc paucis verbis pietati faciamus satis, sed in toto sermone victoriam dignitati naturæ atque amplitudini concedamus. Neque enim linguæ angelorum, quæcunque illæ sunt, neque archangelorum, eæque cum tota simul rationali natura coactæ, ad minimam partem pertingere poterunt, nedum toti explicandæ pares sint. Tu vero si quid voles de Deo dicere, aut audire; dimitte corpus tuum, dimitte corporeos sensus, relinque terram, relinque mare, aerem infra teipsum colloca, prætergredere ætates, temporum constitutos ordines, terræ ornamenta : supra æthera tollere, transcede stellas, omnia quæcunque in eis admirationi sunt, earum ornatum, magnitudinem, quidquid ex eis orbis universus capit utilitatis, rectum ordinem, splendorem, situm, motum, quomodo inter se conjungantur, aut sejungantur a se invicem. Omnia mente ac ratione prætergressus, transvolans cælum, illoque effectus excelsior, cogitatione sola pulcherrima quæque circumspice, exercitus cœlestes, choros angelorum, archangelorum dignitates, gloriam dominationum, thronorum sedes, virtutes, principatus, potestates. Prætermisiss omnibus, emergente ratione supra omnem creaturam, mente ultra hæc erecta, contemplare divinam naturam : stantem, immutabilem, varietatis expertem, affectionum vacuum, simplicem, compositioni nulli obnoxiam, indivisibilem, lucem inaccessam¹¹, potentiam ineffabilem, magnitudinem finibus nullis circumscriptam, gloriam supermicantem, bonitatem desiderabilem, pulchritudinem singularem, qua quidem animus sauciatus vehementer percellatur, sed quæ pro dignitate verbis explicari non possit.

2. Illic Pater et Filius et Spiritus sanctus; increata natura, Dominica majestas, naturalis bonitas. Pater omnium principium, eorum quæ existunt causa, radix viventium. Unde prodiit vite fons, sapientia, virtus, Dei invisibilis in omnibus simillima imago¹², Filius ex Patre genitus, vivens Verbum, Deus existens, et existens¹³ apud Deum¹⁴ : existens, non adventitius : existens ante sæcula, non postea acquisitus; Filius, non possessio; opifex, non opificium; creator, non crea-

Vitiosum autem id esse cum viderent typographi Parisienses, qui Regio primo codice utebantur, de suo, opinor, ita emendarunt : φῶς οἰκοῦσαν ἀπρόσιτον. At in editione Basil. et in Regiis secundo et tertio, inque Colb. tertio verius et simplicius scribitur φῶς ἀπρόσιτον.

(79) Colb. primus προγενόμενος, haud recte. Mox unus ms. οὐχὶ δὲ κτῆμα.

tura : omnia existens, quæcunque est Pater, Filius, inquam, et Pater. Observa mihi has proprietates. Manens igitur in eo quod est Filius, omnia est Pater, secundum ipsius Domini vocem, dicentis : *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt*⁸¹. Revera enim omnia quæ archetypo exemplari adsunt, imaginis sunt. *Vidimus enim, inquit evangelista, gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*⁸² : hoc est, non ex dono et munere data ei sunt miracula, sed ex naturæ communione Filius habet paternæ divinitatis majestatem. Nam accipere, commune est et creaturæ : habere autem ex natura, proprium est geniti. Itaque ut Filius, naturaliter possidet quæ sunt Patris : ut Unigenitus, omnia in seipso comprehendit, cum nihil quidquam cum altero dividatur. Ex ipsa igitur Filii appellatione discimus naturæ esse consortem, non jussu creatum, sed sine ullo intervallo ex substantia splendentem, sine ullo temporis spatio cum Patre conjunctum, æqualem in bonitate, æqualem in potestate, consortem majestatis. Ecquid enim, nisi sigillum et imago, ostendens in se Patrem totum? Quæcunque autem postea, hominum dispensans salutem, quam nobis per carnem conspicuus effectus exhibuit, ita tibi ex corporis constitutione edisserit, ut dicat missum se esse, et nihil a seipso facere posse, et accepisse se mandatum et alia id genus, ne ullam tibi occasionem præbeant ad imminuendam Unigeniti divinitatem. Nam humilis ille ad tuam infirmitatem accessus, dignitatem potentis minuere non debet : sed naturam intellige congruenter Deo convenienterque, verba vero humiliora de incarnatione accipe. De quibus si vellemus nunc accurate tractare, incauti ac imprudentes multam, imo infinitam verborum copiam ad susceptum argumentum aggereremus.

3. Sed ad propositum revertamur. Mens quæ a terrenis affectionibus pura esse potuerit, omnemque intelligibilem creaturam relinquere, et quasi piscis aliquis e profundo ad summam superficiem enatare, jam in creationis puritate constituta, illic videbit Spiritum sanctum, ubi Filius est, et ubi Pater : qui et ipse omnia coessentialiter secundum naturam habet, bonitatem, rectitudinem, sanctimoniam, vitam. Nam, inquit, *Spiritus tuus bonus*⁸³.

A οὐκ κτίσμα· πάντα ὧν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ· Υἱός, εἶπον, καὶ Πατήρ (80). Φύλασσε μοι ταύτας τὰς ἰδιότητας. Μένων (81) ὅν ἐν τῷ εἶναι Υἱός, πάντα ἐστὶν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστι. Τῷ ὄντι γὰρ τῆς εἰκόνος ἐστὶ πάντα, ὅσα πρόσ-
εστι τῇ πρωτοτύπῳ μορφῇ. Ἐθεασάμεθα γὰρ, φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός· τοῦτέστιν, οὐκ ἐκ δωρεᾶς καὶ χάριτος δοθέντων αὐτῷ τῶν θαυμάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας ἔχοντος τοῦ Υἱοῦ τῆς πατρικῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν κοινὸν καὶ πρὸς τὴν κτίσιν· τὸ δὲ ἔχειν ἐκ φύσεως ἴδιον τοῦ γεννηθέντος. Ὡς μὲν οὖν Υἱός, φυσικῶς κέχτηται τὰ τοῦ Πατρὸς· ὡς δὲ Μονογενὴς, ὅλα ἔχει ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν, οὐδενὸς καταμεριζομένου πρὸς ἕτερον. Ἐξ αὐτῆς τοίνυν τῆς Υἱοῦ (82) προσηγορίας διδασκόμεθα, ὅτι τῆς φύσεώς ἐστι κοινωνός· οὐ προστάγματι κτισθεὶς, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας ἐκλάμψας ἀδιαστάτως, ἀχρόνως τῷ Πατρὶ συνημμένος, ἴσος ἐν ἀγαθότητι, ἴσος ἐν δυνάμει, κοινωνὸς τῆς δόξης. Καὶ τί γὰρ, ἀλλ' ἡ σφραγὶς καὶ εἰκὼν, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν Πατέρα; Ὅσα δὲ σοι μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς διαλέγεται (83), τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν οἰκονομῶν, ἣν διὰ σαρκὸς ἐπιφανὲς ἡμῖν ἐπεδείξατο, ἀποστελλόμενον λέγων ἑαυτὸν, καὶ μηδὲν δυνάμενον ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, καὶ ἐντολὴν λαβόντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ σοι παρεχέτω ἀφορμὰς πρὸς τὸ κατασμικρύνειν τοῦ Μονογενοῦς τὴν θεότητα. Οὐ γὰρ ἡ πρὸς τὸ ὂν ἀσθενὲς συγκατά-
C βασις ἐλάττωσις ὀφείλει γίνεσθαι τῆς ἀξίας τοῦ δυνατοῦ· ἀλλὰ τὴν μὲν φύσιν νόει θεοπερεπῶς, τὰ δὲ ταπεινότερα τῶν ῥημάτων δέχου οἰκονομικῶς. Περὶ ὧν εἰ βουλευσήμεν ἐν τῷ παρόντι πρὸς ἀκριβείαν διηγεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν ἑαυτοὺς πολὺ τι καὶ ἀπέ-
D ραντον πλῆθος λόγων ἐπεισάγοντες τῇ ὑπόθεσει.

3. 'Αλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπαινῶμεν. Ὅτι διὰ νοία ἡ δυναθεῖσα τῶν τε ὀικῶν καθαρεῦσαι παθῶν, καὶ τὴν νοητὴν κτίσιν (84) πᾶσαν καταλειπεῖν, καὶ οἶόν τις ἔχθους ἀπὸ τοῦ θυθοῦ πρὸς τὴν ἄνω ἐπιπά-
νεια ἀνανήξασθαι, ἐν τῷ καθαρῷ τῆς κτίσεως γενο-
μένη, ἐκεῖ ὄφεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπου Υἱός, καὶ ὅπου Πατήρ (85), πάντα ἔχον καὶ αὐτὸ συνοισι-
μένως (86) κατὰ τὴν φύσιν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐ-
D θύτητα, τὸν ἀγιασμόν, τὴν ζωὴν. Τὸ Πνεῦμα γὰρ

⁸¹ Joan. xvi, 15. ⁸² Joan. i, 14. ⁸³ Psal. cxlii, 10.

(80) Reg. primus et Colb. itidem primus Υἱὸν εἶπον καὶ Πατέρα, *Filium dixi et Patrem*. Alii quatuor mss. et utraque editio Υἱός, εἶπον, καὶ Πατήρ.

(81) Reg. tertius et Colb. primus ἰδιότητας· ἐκ γὰρ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύζεται ἀμαρτία μένων, nam multiloquio non vitabitur peccatum. Prov. x, 19. Utraque editio simpliciter ut in contextu. Nec enim quidquam mutandum censuimus, rati hunc Scripturæ locum primum in ora libri positum fuisse, et deinde loco suo inepte motum, in contextum insiluisse.

(82) Codex Coisl. et Colb. secundus cum utraque editione τῆς Υἱοῦ. Alii quinque mss. τῆς Υἱός· sic ut vox Υἱός, quod aiunt, hoc loco absolute et

indeclinabiliter sumatur.

(83) Editi dialέγεται. At mss. sex διαλέγεται.

(84) Conjiicit eruditissimus Dan. Wyttenbach. legendum esse τὴν ἀνόητον κτίσιν. Videsis ejus annot. ad Platonis *Phædonem*, pag. 302. Edit.

(85) Editio utraque et Colb. tertius ὅπου Υἱός καὶ ὅπου Πατήρ. Alii duo mss. inverso ordine ὅπου Πατήρ καὶ ὅπου Υἱός. In aliis duobus mss. additur articulus ὁ Πατήρ.... ὁ Υἱός.

(86) Editio Paris. συνημμένος, corrupte. Editio Basil. et Colb. primus et Reg. itidem primus συνημμένως, conjunctim, non male. Alii quinque mss. συνοισιμένως, coessentialiter, seu in una et eadem essentia, significantius.

σου, φησὶν, τὸ ἀγαθόν· καὶ πάλιν, Πνεῦμα εὐθές· καὶ πάλιν, Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ὁ Ἀπόστολος (87)· Ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς. Τούτων οὐδὲν ἐπικτήτων αὐτῷ, οὐδὲ ὑπερὸν ἐπιγενόμενον πρόσσειν· ἀλλ' ὥσπερ ἀχώριστον τῷ πυρὶ τὸ θερμαίνειν, καὶ τῷ φωτὶ τὸ λάμπειν· οὕτω καὶ τῷ Πνεύματι τὸ ἀγιάζειν, τὸ ζωοποιεῖν, ἡ ἀγαθότης, ἡ εὐθύτης. Ἐκεῖ τοίνυν ἔστηκε τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖ, ἐν τῇ μακαρίᾳ φύσει, οὐ μετὰ πλήθους ἀριθμούμενον, ἀλλ' ἐν τῇ Τριάδι θεωρούμενον· μοναδικῶς ἐξαγγελλούμενον, οὐκ ἐμπεριλειπόμενον τοῖς συστήμασιν. Ὡς γὰρ Πατὴρ εἷς, καὶ Υἱὸς εἷς· οὕτως ἐν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τὰ δὲ λειτουργικὰ πνεύματα καθ' ἕκαστον τάγμα πλήθος ἡμῖν ὑποφαίνει δισεξαριθμητόν. Μὴ τοίνυν ζῆται ἐν τῇ κτίσει τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν· μὴ καταγάγῃς τὸ ἀγιάζον μετὰ τῶν ἀγιάζομένων. Τοῦτο πληροὶ ἀγγέλους, πληροὶ ἀρχαγγέλους, ἀγιάζει δυνάμεις, ζωοποιεῖ τὰ σύμπαντα. Τοῦτο εἰς πᾶσαν κτίσιν μεριζόμενον, καὶ ἄλλως ὑπ' ἄλλου μετεχόμενον, οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων. Πᾶσι μὲν τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν διδόν· οὐκ ἀναλίσκεται· δὲ εἰς τοὺς μετέχοντας· ἀλλὰ καὶ οἱ λαβόντες πληροῦνται (88), καὶ αὐτὸ ἐστὶν ἀνευθεῖς. Καὶ ὥσπερ ὁ ἥλιος ἐπιλάμπων τοῖς σώμασι, καὶ ποικίλως ὑπ' αὐτῶν μετεχόμενος, οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα πᾶσι τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν παρέχον, ἀμείωνον μένει καὶ ἀδαιρέτων. Πάντας φωτίζει· πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατανόησιν, ἐμπνεῖ τοῖς προφήταις, νομοθέτας σοφίζει, ιερὰς τελειοί, ἐν ισχύει βασιλεῖς, καταρτίζει δικαίους, σεμνύνει σώφρονας, ἐνεργεῖ χαρίσματα λαμπάνων, ζωοποιεῖ τοὺς νεκροὺς, λύει τοὺς πεπεδημένους, υἱοθετεῖ τοὺς ἡλλοτριωμένους. Ταῦτα διὰ τῆς ἀνωθεν γεννήσεως ἐνεργεῖ. Ἐὰν τελώνῃν λάβῃ πιστεύοντα, εὐαγγελιστὴν ἀποδείκνυσιν· ἐὰν ἐν ἀλίᾳ γένηται, θεολόγον ἀποτελεῖ· ἐὰν διώκῃν εὐρὴν μετανοοῦντα, ἀπόστολον ἐθνῶν ἀπεργάζεται (89), κήρυκα πίστεως, σκευὸς ἐκλογῆς. Αἱ αὐτοὶ οἱ ἀσθενεῖς ἰσχυροὶ· οἱ πτωχοὶ πλουτίζουσιν· οἱ ἰδιῶται· τῷ λόγῳ σοφώτεροι εἰσι τῶν σοφῶν. Παῦλος ἀσθενής, ἀλλὰ διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Πνεύματος τὰ σουδάρια τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἱσὺν παρῆγε τοῖς ὑποδεχομένοις. Πέτρος καὶ αὐτὸς σῶμα περικείμενος ἀσθενείας (90), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν χάριν τοῦ Πνεύματος ἡ ἐκπύπουσα τοῦ σώματος σκία ἀπέδιωκε τὰς νόσους τῶν καταπονυμένων. Πτωχὸς Πέτρος καὶ Ἰωάννης· οὐ γὰρ εἶχον ἀργύριον, οὐδὲ χρυσίον (91)· ἀλλ' ἐχαρίζοντο ὑγίειαν πολλῶν χρυσίων τιμιωτέραν. Παρὰ πολλῶν γὰρ λα-

A Ac rursus, Spiritum rectum⁸⁶. Rursusque, Spiritum sanctum⁸⁷. Quin et Apostolus: *Lex Spiritus vitæ*⁸⁸. Horum nihil ascititium ei, nec quidquam postea adventitium adest; sed quemadmodum calefactio separari ab igne non potest, nec splendor a luce: sic nec a Spiritu sanctificatio, vivificatio, bonitas, rectitudo. Illic **133** igitur Spiritus consistit, illic in beata natura; non cum multitudine numeratur, sed in Trinitate conspicitur, solitarie enuntiatur, non in turmis ac cœtibus comprehenditur. Ut enim Pater unus est, et Filius unus: sic unus etiam Spiritus sanctus. At vero administri spiritus in singulis ordinibus multitudinem, quæ vix numerari potest, nobis exhibent. Quod igitur supra creaturam est, id in creatura ne quæras: ne cum sanctificatis deprimas quod sanctificat. Ille replet angelos, replet archangelos, sanctificat potestates, vivificat omnia. Ille in omnem creaturam divisus, cum aliter alius particeps ejus fiat, nihil tamen a participantibus minuitur. Omnibus quidem gratiam suam largitur, non tamen insumitur in participantes, sed et qui acceperunt, replentur, et ipsi nihil quidquam deest. Et quemadmodum sol cum corpora illustrat, et ab eis varie participatur, nihil minuitur a participantibus: ita etiam Spiritus gratiam suam omnibus impertiens, integer manet et indivisus. Omnibus lumen dat ad assequendam Dei notitiam, afflat prophetas, legislatores sapientiam docet, sacerdotes consecrat, corroborat reges, justos perficit, prudentes cohonestat, operatur dona sanationum, vivificat mortuos; solvit compeditos, alienos adoptat in filios. Hæc operatur per supernam generationem. Si publicanum credentem nactus fuerit, reddit evangelistam⁸⁹; si inciderit in piscatorem, theologum facit⁹⁰; si persecutorem pœnitentem offenderit, efficit apostolum gentium, præconem fidei, vas electionis⁹¹. Per ipsum debiles evadunt fortes, pauperes ditescunt, idiotæ et sermonis rudēs sapientia sapientibus præstant. Paulus infirmus; et tamen ob Spiritus præsentiam, corporis ipsius sudaria sanitatem afferebant suscipientibus⁹². Petrus erat et ipse corpore infirmo circumdatus: sed per inhabitantem Spiritus gratiam, umbra e corpore prolapsa morbos ægrotantium fugabat⁹³. Pauperes Petrus et Joannes (non enim eis erat argentum, neque aurum⁹⁴): sed tamen largiebantur sanitatem multis nummis aureis præstantiorem. Nam claudus ille a multis accepto auro, erat adhuc men-

⁸⁶ Psal. I, 12. ⁸⁷ ibid. 15. ⁸⁸ Rom. VIII, 2. ⁸⁹ Act. XIX, 12. ⁹⁰ Act. V, 15. ⁹¹ Act. III, 6.

(87) Veteres aliquot libri καὶ ὁ Παῦλος φησὶν· Ὁ Μοx Reg. primus ἐπιγινόμενός ἐστιν. Colb. tertius habet quoque ἐστίν. Subinde duo mss. οὕτω καὶ τῷ. Vocula καὶ aberat a vulgatis.

(88) Colb. tertius et Reg. primus λαβόντες πεπλήρωται. Aliquanto post iidem mss. cum Reg. tertio τὴν ἑαυτῶν χάριν.

(89) Colb. tertius ἐργάζεται. Statim tres aut quatuor mss. διὰ τούτου οἱ ἀσθενεῖς. Nec ita multo in-

fra Reg. primus πτωχοὶ πλουτίζονται.

(90) Antiqui duo libri σώματος περικείμενος ἀσθενεῖαν. Alii quatuor mss. ita ut edendum curavimus.

(91) In duobus mss., pro οὐδὲ χρυσίον legitur ἡ χρυσίον. Mox editi πολλῶν χρυσίου. Antiqui tres libri πολλῶν χρυσίων. Colb. primus πολλοῦ χρυσίου. Haud longe editi χρυσόν. At mss. χρυσίον.

dicus : sed recepto a Petro beneficio, saliens quasi cervus, Deumque laudans, mendicare desiit. Non roverat Joannes mundi sapientiam, tamen per Spiritus potentiam protulit verba, quæ sapientia nulla potest contineri. Ille et in cælo consistit, et terram replet, et ubique adest, nec usquam continetur. Totus in unoquoque inhabitat, et totus cum Deo est. Dona ministrat non ministri more : sed sua ipsius auctoritate partitur munera. *Dividit enim, inquit, peculiariter unicuique, prout vult*⁷³. Mittitur quidem in dispensatoris et œconomi modum : sed agit propria potestate. Precemur illum, ut animis nostris adsit, nec ullo tempore nos deserat, per gratiam Domini nostri Jesu Christi : cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Αὐτὸν χρυσίον ὁ χαλὸς, ἔτι προσαίτης ἦν· παρὰ δὲ Πέτρου δεξάμενος τὴν χάριν, ἐπαύσατο προσαίτων, ἀλλόμενος ὡσπερ ἔλαφος, καὶ αἰὼν τὸν Θεόν. Οὐκ ἔδει Ἰωάννης τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν, ἀλλ' ἐφθέγγετο ῥήματα τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος (92), οἷς οὐδεμία σοφία προσδιδέσκει δύναται. Τοῦτο καὶ ἐν οὐρανῷ ἔστηκε, καὶ τὴν γῆν πεπλήρωκε, καὶ πανταχοῦ παρ-
εστι, καὶ οὐδαμοῦ περιέχεται. Ὅλον ἐκάστω ἐνοικεῖ, καὶ ὅλον ἐστὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐ λειτουργικῶς δια-
κονεῖ τὰς δωρεάς, ἀλλ' αὐθεντικῶς διαιρεῖ τὰ χαρί-
σματα. Διαιρεῖ γάρ, φησὶν, ἰδίᾳ ἐκάστω, καθὼς βούλεται. Ἀποστέλλεται μὲν οἰκονομικῶς, ἐνεργεῖ δὲ αὐτεξουσίως. Τοῦτο παρεῖναι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν εὐξώμεθα, καὶ μηδὲνα καιρὸν ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἐν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα
B καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

134 HOMILIA XVI.

In illud, « In principio erat Verbum »⁷⁴.

1. Omnis quidem Evangeliorum vox reliquis documentis a Spiritu traditis magnificentior est et præstantior, quod in his per servos prophetas locutus sit ad nos, in Evangelii vero Dominus ipse per se nos allocutus sit. Sed qui inter ipsos evangelicos præcones vocalissimus est, quique auditu omni majora, et intelligentia omni altiora locutus est, Joannes est, ille tonitruum filius, cujus audivimus exordium, quod ex Evangelii libro lectum est : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*⁷⁵. Noyi multos ex iis etiam qui a veritatis doctrina alieni sunt, quique de sapientia mundana gloriantur, hæc et admiratos esse, et scriptis suis inserere ausos fuisse. Fur est enim diabolus; ac nostra, cum fabularum narrator sit, ad suos vates evertit. Quod si carnalis sapientia verborum vim tantopere est admirata, quid nos Spiritus discipuli faciemus? Obiterne audiemus, et exiguum quamdam vim in eis inesse existimabimus? Ecquis ita stupidus fuerit, qui tantam sententiæ pulchritudinem tamque incomprehensibilem dogmatum altitudinem non miretur; nec veram eorum comprehensionem concupiscat? At enim admirari pulchra difficile non est : sed ea quæ admirationi fuere perfecte intelligere, hoc arduum est atque perdifficile. Nam et solem hunc sensibilem nemo est qui non laudet : quandoquidem ejus magnitudine et pulchritudine et radorum æqualitate et

OMHIAIA ΙΓ'.

Εἰς τὸ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος » (93).

1. Πᾶσα μὲν ἡ τῶν Εὐαγγελίων φωνὴ μεγαλοφυστέρα τῶν λοιπῶν τοῦ Πνεύματος διδασμάτων, καθ' ὅτι ἐν ἐκείνοις μὲν διὰ τῶν δούλων ἡμῶν ἐλάλησε τῶν προφητῶν, ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτοπροσώπως διελέχθη ἡμῖν ὁ Δεσπότης. Αὐτοῦ γε μὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ὁ μεγαλοφρονότατος, καὶ πάσης μὲν ἀκοῆς μείζονα, πάσης δὲ διανοίας ὑψηλότερα φθεγγόμενος, Ἰωάννης ἐστίν, ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς· οὗ τὸ προοίμιον τῆς εὐαγγελικῆς συγγραφῆς ἀρτι-
ἀναγνωσθὲν ἠκούσαμεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ
C ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Ταῦτα οἶδα πολλοὺς καὶ τῶν ἐξω τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας μέγα φρονούντων ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ καὶ θαυμάσαντας, καὶ τοὺς ἐαυτῶν συντάγμασιν ἐγκατα-
μῆσαι (94) τολμήσαντας. Κλέπτει γὰρ ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκφερομυθῶν πρὸς τοὺς ἐαυτοῦ ὑποφήτας. Εἰ οὖν ἡ σαρκίνη σοφία τοσοῦτον ἐθαύμασε τῶν ῥημάτων τὴν δύναμιν, τί ποιήσωμεν (95) ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ τοῦ Πνεύματος, ἐὰν παρέργως ἀκούσωμεν καὶ μικράν τινα τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτοῖς δύναμιν εἶναι λογισώμεθα; Καὶ τίς οὕτως ἀναισθησίαν νοσῶν, ὥστε τοιοῦτον (96) κάλλος ἐννοίας καὶ βάθος δογμάτων οὕτως ἀνέφικτον μὴ οὐχὶ καταπληγῆναι, καὶ ἐπιθυμῆσαι αὐτῶν τῆς ἀληθοῦς καταλήψεως; Ἀλλὰ
D γὰρ οὐχὶ τὸ θαυμάσαι τὰ καλὰ δύσκολον, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀκριβεῖ κατανοῆσει γενέσθαι τῶν θαυμασθέντων, τοῦτο χαλεπὸν καὶ δυσέφικτον. Ἐπεὶ καὶ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν αἰσθητὸν οὐδεὶς μὲν ἐστὶν ὅς οὐχ ὑπερ-

⁷³ 1 Cor. xii, 11. ⁷⁴ Joan. i, 1. ⁷⁵ ibid.

(92) Reg. primus et Colb. itidem ἀλλ' ἔδει τὰ ῥήματα τῆς δυνάμεως τοῦ Πνεύματος, sed noverat verba potentia Spiritus, quam scripturam judicamus quidem bonam, sed tamen ea non utimur, quod causa nulla sit cur vulgata mutetur, præsertim cum ipsam mss. multi tueantur.

(93) Sic mss. nonnulli. Alii duo εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, in Evangelium Joannis, qui titulus longo commentario conveniret magis, quam brevi orationi. Editio Paris. εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κατὰ

Ἰωάννην Εὐαγγελίου, in principium Evangelii secundum Joannem.

(94) Antiqui tres libri ἐγκαταμῆσαι. Alius ἐγκατατάξει. Utraque editio et Colb. secundus ἐγκαταλέξει : quarum lectionum omnium eadem est sententia.

(95) Sic mss. quatuor. Editi ποιήσωμεν... ἀκούσωμεν... λογισώμεθα. Ibidem quinque mss. ἐὰν παρέργως. Vocula ἐὰν in vulgatis desideratur.

(96) Editi ὥς τοιοῦτον. Antiqui sex libri ὥστε.

επαινεῖ, τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ τὸ κάλλος, καὶ τῶν ὁκτιῶν τὴν συμμετρίαν, καὶ τὸ ἀποστῆδον αὐτοῦ ὥς κατασπαζόμενος (97)· ἐὰν μέντοι βιαίτερον φιλονεικῇ τῷ κύκλῳ ἀντεξάγειν ἑαυτοῦ τὰς τῶν δομάτων βολὰς, οὐ μόνον οὐ κατόφεται τὰ περισπούδαστα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκρίθειαν τῆς ὕφους προσδιαφθείρας οἰχίζεται. Τοιοῦτόν τι μοι δοκῶ τὴν διανοίαν πάσχειν, τὴν φιλονεικοῦσαν ἀκριθεῖ ποιεῖσθαι τῶν προκειμένων ῥημάτων τὴν ἐξέτασιν. Ἐρ ἀρχὴ ἦν ὁ Λόγος. Τίς ἐννοήσει ἀξίως τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς; Ποία ῥημάτων δύναμις εὐρεθῇ ὁμοτιμῶς δυναμένη παραστήσαι τὸ νοηθέν; Μέλλων παραδιδόναι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς θεολογίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἄλλην τῷ λόγῳ ἢ τὴν ἀρχὴν τῶν ὅλων ἔδωκεν. Ἥδει (98) τοὺς ἐπιφυσμένους τῇ δόξῃ τοῦ Μονογενοῦς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· προῆδαι τοὺς μέλλοντας ἡμῖν προσφέρειν τὰ σοφίσματα, τὰ ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων αὐτοῖς μεμηχανημένα (99). Ὅτι, Εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν· καὶ, Πρὶν τοῦ γεννηθῆναι, οὐκ ἦν· καὶ, Ἐξ οὐκ ὄντων τὴν ὑπόστασιν ἔλαβε. Τοιαῦτα δὲ φθέγγονται γλῶσσαι ἡχοημένοι διὰ πειθανολογίας ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον. Ἵνα τοῖνον μηδὲν λέγειν ἐξῇ τὰ τοιαῦτα, προλαβὼν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, Ἐρ ἀρχὴ, φησὶν, ἦν ὁ Λόγος. Ἐὰν κρατῇς ταύτην τὴν φωνήν, οὐδὲν οὐ μὴ πάθης δεινὸν παρὰ τῶν κακοτέχνων. Ἐὰν γὰρ λέγῃ ἐκεῖνος, Εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν· σὺ εἰπέ, Ἐρ ἀρχὴ ἦν. Ἀλλὰ, φησὶ, πρὶν ἢ γεννηθῆναι (1) πῶς ἦν; Σὺ μὴ ἀφῆς τὸ, Ἦν· μὴ καταλίπῃς τὸ, Ἐρ ἀρχὴ. Ἀρχῆς ἡ κορυφὴ οὐ καταλαμβάνεται· ἀρχῆς τὸ ἐξωτέρον οὐχ εὐρίσκεται. Μὴ παραλογίσῃται σέ τις τῷ πολυσήμῳ τῆς λέξεως. Πολλὰ γὰρ ἀρχαὶ πολλῶν πραγμάτων κατὰ τὸν βίον τοῦτον· ἀλλὰ μία ἀρχὴ ἐπὶ πάντων, ἡ ἐπέκεινα (2). Ἀρχὴ γὰρ ὁδοῦ ἀγαθῆς, εἶπεν ἡ Παροιμία. Ἀλλ' ὁδοῦ μὲν ἀρχὴ ἡ πρώτη κίνησις, ὅθεν ἀρχόμεθα τῆς πορείας, ἥς τὸ κατόπιν δυνατόν ἐστιν εὐρεῖν. Καὶ, Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου. Ἔστι καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἑτερόν τι προκείμενον· τῆς γὰρ τῶν τεχνῶν ἀναλήψεως ἀρχὴ ἐστὶν ἡ στοιχειώσις. Στοιχεῖον οὖν ἐστὶ τῆς σοφίας ὁ φόβος τοῦ (3) Κυρίου· ἀλλὰ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἐστὶ τι πρεσβύτερον, ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς, τοῦ μήπω σοφισθέντος καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀνελιγφότος. Ἀρχαὶ (4) λέγονται καὶ αἱ πολιτικάς δυναστείας, αἱ τῶν ἀξιωματῶν ὑπεροχαί. Ἀλλ' αὗται αἱ ἀρχαί, τινῶν εἰσιν ἀρχαί, καὶ πρὸς τι ἐκάστη. Ἀρχὴ γὰρ τῆς γραμμῆς

A splendida luce magnopere delectatur. Attamen si in ipsius orbem oculorum obtutus figere vehementius contenderit, non solum exoptata visurus non est; sed visus etiam integritatem corrumpet. Tale aliquid arbitrator accidere menti ei, quæ accuratius scrutari conatur hæc verba: *In principio erat Verbum*. Quis quæ ad principium spectant, ut par est, intelliget? Quænam verborum vis inveniat, quæ pro rei dignitate possit cogitata exprimere? Traditurus nobis Joannes quæ ad theologiam Filii Dei attinent, nullum aliud orationis exordium nisi principium universorum prætulit. Spiritus sanctus noverat qui essent adorturi Unigeniti gloriam; præviderat qui essent nobis objecturi sophismata, quæ ipsi ad subvertendos auditores excogitassent. Nimirum, Si genitus est, non erat: et, Antequam gigneretur, non erat: item, Ex non existentibus subsistentiam accepit. Linguae enim per verba suasoria exacuta magis quam anceps quivis gladius, loquuntur talia. Ne igitur similia cuiquam dicere liceat, Spiritus sanctus hæc in Evangelio occupans dixit: **135** *In principio*, inquit, *erat Verbum*. Hanc vocem si teneris, nihil a maleficus illis patieris mali. Nam si ille dixerit, Si genitus est, non erat: tu dicito, *In principio erat*. Sed, inquit, priusquam genitus esset, quomodo erat? Tu ne dimittas illud, *Erat*: ne dereliqueris illud, *In principio*. Principii summitas non apprehenditur: quod extra et ultra principium sit, non invenitur. Ne quis te decipiat varia vocis significatione. Nam rerum multarum multa sunt principia in hac vita: sed unum est principium supra omnia, quod ultra est. Nam, inquit Patremia, *Principium viæ bonæ*⁷⁶. Sed viæ principium est primus motus, unde iter ordimur, cuius prior pars potest reperiri. Et, *Principium sapientiæ timor Domini*⁷⁷. Præjacet autem et huic principio aliud quoddam, cum perceptionis artium principium sit prima elementorum institutio. Elementum igitur sapientiæ timor Domini est: sed hoc principium est aliquod antiquius, animæ scilicet status, ejus, qui nondum sapientiam edoctus est, nec Dei timorem adeptus. Principia dicuntur etiam civiles potentatus, videlicet præcelsæ dignitates: sed hæc principia, aliquorum sunt principia, et unumquodque eorum aliquo refertur. Etenim linea principium punctum est, et superficiei principium linea, et

⁷⁶ Prov. xvi, 5. ⁷⁷ Psal. cx, 10.

(97) Editi et mss. κατασπαζόμενος· quæ vox a verbo ἀπαΐζεσθαι deducitur, amore teneri, delectari. Id cum non animadverteret Combefissius, cuique sibi visus esset legere κατασπαζόμενος, sic interpretatus est: splendorem suspiciens. Velut interpres verterrat, splendorem admiratus.

(98) Utraque editio operarum incuria ἦδη, jam. Libri veteres ἦδει, noverat, optime.

(99) Editi et duo mss. μεμηχανημένα. Alii tres mss. μεμηχανημένα.

(1) Antiqui duo libri πρὶν γεννηθῆναι.

(2) Utraque editio et tres mss. ἀρχὴ ἢ ἐπὶ πάν-

των ἐπέκεινα. Alii quatuor mss. ἀρχὴ ἐπὶ πάντων ἢ ἐπέκεινα.

(3) Utraque editio σοφίας φόβος ὁ τοῦ. At mss. quinque ut in contextu.

(4) Ejus loci consonantiam videre si quis cupit, ei auctor sum, ut Græca legat. Quæ enim hic scribuntur, optime quidem dici possunt Græce, ut multiplicem intelligentiam vocis ἀρχῆς, quæ modo principium, modo principatuum ditionemque significat: sed male sonant si exprimantur Latine, quod voci principium multiplex notio apud Latinos subjecta non sit.

corporis principium superficies, et orationis composita principia, elementa.

2. Non certe ejusmodi est illud principium. Nulli enim alligatum est, servit nulli, cum nullo conspiciatur: sed liberum est; dominum non habet; exsolutum est omni ad aliud relatione, menti insuperabile; quod cogitationibus transcendere non est, ultra quod nihil quidquam reperiri potest. Nam si mentis cogitatione contenderis principium praeverti, comperies id tibi praeire, et prius cogitatis occurrere. Sine mentem tuam, quantum velit, excurrere, et extendere se ad superiora: deinde post innumeros errores ac multos inanes conatus, eam ad se iterum reversam invenies, quod principium se posterius ac inferius reddere non possit. Principium enim semper cogitato ulterius superiusque esse deprehenditur. *In principio igitur erat Verbum.* O rem miram! Ut ex aequo inter se conjunctae sunt voces omnes! Illud, *Erat*, idem valet quod illud, *In principio*. Ubi est blasphemus? ubi adversus Christum pugnant lingua, quae dicit: *Erat* aliquando, cum non esset? Audi Evangelium: *In principio erat Verbum.* Quod si *in principio erat*, quando non erat? **136** Ipsorumne lugebo impietatem, an inscientiam execrabor? At antequam gigneretur, non erat. Nosti scilicet quando genitum sit, quo quid prius possis tempori atterere? Etenim illud, *Antequam*, vox est temporis, alterum alteri antiquitate praeponens. Quomodo autem par fuerit temporis conditorem generationem habere temporis vocibus subjectam? *Erat igitur in principio.* Quod si ab hac voce, *Erat*, non discesseris, blasphemiae malignae aditum nullum dabis. Ut enim qui in mari versantur, cum inter duas anchoras fluctuant, tempestatem aspernantur: ita et tu hanc pravamurbationem, quae vitam hominum per nequitiae spiritus invasit, quaque multorum fidem exagitat, deridebis, si modo in horum verborum propugnaculo tanquam in portu ac statione animam tuam tenueris.

3. Jam inquit mens nostra, Quis erat in principio? *Verbum*, inquit. Quale verbum? humanumne verbum, an verbum angelorum? Enimvero indicat nobis Apostolus angelis quoque suam esse linguam,

A τὸ σημειῶν· καὶ ἀρχὴ τῆς ἐπιφανείας ἡ γραμμὴ· καὶ ἀρχὴ τοῦ σώματος ἡ ἐπιφάνεια· καὶ τοῦ κατὰ σύνθεσιν λόγου ἀρχαὶ τὰ στοιχεῖα.

2. Οὐ μὴν κακείνη τοιαύτη ἡ ἀρχὴ. Οὐδὲν γὰρ προσδέεται· οὐδὲν δουλεύει· μετ' οὐδενὸς θεωρεῖται· ἀλλ' ἐλευθέρᾳ ἐστίν· ἀδέσποτος, λελυμένη τῆς πρὸς ἕτερον σχέσεως· ἀνυπέρβατος διανοίᾳ (5), ἣν οὐκ ἐστὶν ὑπερβῆναι τοῖς λογισμοῖς, ἤς οὐκ ἐστὶν ἐξευρεῖν τὰ ἐπέκεινα. Ἐὰν γὰρ φιλονεικήσῃς τῇ φαντασίᾳ τοῦ νοῦ παραδραμεῖν τὴν ἀρχὴν, εὐρήσεις αὐτὴν προτρέχουσαν σου, καὶ προαπαντῶσαν τοῖς λογισμοῖς. Ἄφες σεαυτοῦ τὸν νοῦν δραμεῖν ὅσον βούλεται, καὶ διαταθῆναι ἐπὶ τὰ ἄνω· εἴτα εὐρήσεις αὐτὸν μυρία πλάνηθέντα, καὶ πολλὰ κανεμβατῆσταντα, καὶ πάλιν ἐπανίσταντα πρὸς ἑαυτὸν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κατωτέραν ἑαυτοῦ τὴν ἀρχὴν ποιῆται. Διότι θ· τοῦ νοουμένου ἐξωτέρα καὶ πλείων εὐρίσκεται (6) ἡ ἀρχὴ. Ἐν ἀρχῇ τοίνυν ἦν ὁ Λόγος. Ὡς τοῦ θαύματος! Πῶς πᾶσαι ἀλλήλαιαι ὁμοτιμῶς αἱ φωναὶ συνεξελθούσιν! Τὸ, Ἦν, ἰσὺν δύναται τοῦ, Ἐν ἀρχῇ. Ποῦ ὁ βλάσφημος; ποῦ ἡ χριστομάχος γλῶττα; ἡ λέγουσα, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν (7); Ἀκούε τοῦ Εὐαγγελίου, Ἐν ἀρχῇ ἦν (8). Εἰ δὲ ἐν ἀρχῇ ἦν, πότε οὐκ ἦν; Τὴν ἀσέθειαν αὐτῶν στενάξω, ἡ τὴν ἀμειβίαν βδελύξομαι; Ἀλλὰ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, οὐκ ἦν. Οἶδας γὰρ πότε ἐγεννήθη, ἵνα τὸ πρὶν οὐκ ἦν. ἐπενεγκεῖν τῷ χρόνῳ (9); Τὸ γὰρ, Πρὸ τοῦ, χρονικὴ ἐστὶ φωνή, ἕτερον ἑτέρου προτιθεῖσα εἰς παλαιότητα. Τὸν δὲ τοῦ χρόνου ποιητὴν πῶς εὐλογον (10) ταῖς χρονικαῖς προσηγορίαις ὑποκειμένην ἔχειν τὴν γέννησιν; Ἐν ἀρχῇ τοίνυν ἦν. Ἐὰν μὴ ἀποστής τοῦ Ἦν, οὐδεμίαν παρεῖδυσιν ὥστε τῇ πονηρᾷ βλαστημῇ. Ὡς περ γὰρ οἱ θαλαττεύοντες, ὅταν ἐπὶ δύο σαλεύουσιν ἀγκυρῶν, καταφρονοῦσι τοῦ κλύδωνος: οὕτω καὶ σὺ τῆς πονηρᾶς ταύτης παραχῆς. τῆς ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἐγγινομένης τῷ βίῳ, καὶ διασαλευούσης τῶν πολλῶν τὴν πίστιν, καταγέλῳ, ἐὰν τῇ ἀτφαλείᾳ τῶν βημάτων τούτων τὴν ψυχὴν ἔχῃς ἐνορμισθεῖσαν.

3. Ἐπιζητεῖ δὲ ἡμῶν ἡ διάνοια, τίς ἦν ἐν ἀρχῇ; Ὁ Λόγος, φησί. Ποῶς λόγος; ὁ ἀνθρώπινος λόγος; ἀλλ' ὁ τῶν ἀγγέλων λόγος; Καὶ γὰρ ἠνέκατο ἡμῖν D ὁ Ἀπόστολος, ὡς καὶ τῶν ἀγγέλων ἰδεῖν ἐχόντων

(5) Antiqui duo libri et utraque editio ἀνυπέρβητος διανοίᾳ: quam falsam scripturam secutus Combefisius, sic verterat in suo Ecclesiaste Græco: Subitaneus primusque mentis conceptus. At Colbertini primus et tertius cum Reg. secundo ἀνυπέρβητος διανοίᾳ, menti insuperabilis, seu ad quod mens pertingere non potest, emendate. Aliquanto post Reg. primus νοῦν διαδραμεῖν.

(6) Utraque editio καὶ πλείων εὐρίσκεται. At nostri septem mss. καὶ πλείωνων εὐρίσκεται.

(7) Illa, erat aliquando, quando non erat, quæ Græcis plane respondent, videri posse obscura scribit vir eruditissimus Duceus, atque hæc clarius exprimi apud Hieronymum epist. 58. in Dialogo adversus Luciferianos, hoc modo: Si quis dixerit, *Erat tempus, quando non erat Filius, anathema sit.* Sed Combefisius monet se non videre cur illa lo-

quendi ratio, erat aliquando, sit subobscurior, hæc vero, erat tempus, clara sit atque perspicua. Ibidem Reg. primus τοῦ εὐαγγελιστοῦ.

(8) In tribus Colbertinis mss. legitur Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Sed illud, ὁ Λόγος, in aliis nostris mss. et in vulgatis deest, neque eas voces necessarias puto. Aliquanto post mss. βδελύξομαι. Alius et editi βδελύξομαι.

(9) Colb. tertius τῷ ἀγρόνῳ. Alii mss. et editi τῷ χρόνῳ. Illud, ἀγρόνῳ, scriptum fuisse arbitror ab aliquo, qui ejus loci sententiam non satis perspiceret, nec animadverteret dici hæc ironice: *Nosti scilicet quando genitum sit Verbum, cum potueris aliquod tempus excogitare, quod ejus generationem præcesserit.*

(10) Colb. tertius πῶς ἂν εἴη τῶν εὐλόγων. Mox idem codex ἔχειν τὴν γένεσιν.

φύωσαν, εἰπών· Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων· Ἀλλὰ καὶ τοῦ (11) λόγου διπλῇ τίς ἐστὶν ἔννοια. Ὁ μὲν γὰρ τίς ἐστὶν ὁ διὰ τῆς φωνῆς προφερόμενος, οὗτος ὁ μετὰ τὸ προνεχθῆναι τῷ ἀέρι ἐναπολλύμενος· ὁ δὲ τίς ἐστὶν ὁ ἐνδιάθετος, ἐνυπάρχων ἡμῶν ταῖς καρδίαις· ὁ ἐννοηματικός. Καὶ ἄλλος, ὁ τεχνικός λόγος. Ὅρα μήποτε σε παραχρῶσται (12) τὸ ὁμῶνυμον τῆς φωνῆς. Πῶς γὰρ ἦν ἐν ἀρχῇ ὁ ἀνθρώπινος λόγος, τοῦ ἀνθρώπου κάτω που λαβόντος τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως; Πρὸ ἀνθρώπου θηρία· πρὸ ἀνθρώπου κτήνη, τὰ ἐρποντὰ πάντα· ὅσα χερσαῖα, καὶ ὅσα ἐνυδρὰ, πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀστέρες, ἥλιος, σελήνη, βοτάναι, σπέρματα, γῆ, θάλαττα, οὐρανός. Οὐ τοῖνον ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ἀλλ' οὐδὲ ὁ τῶν ἀγγέλων. Πᾶσα γὰρ ἡ κτίσις κατωτέρα τῶν αἰώνων ἐστὶ, τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβοῦσα παρὰ τοῦ κτίσαντος. Ὁ δὲ ἐν καρδίᾳ λόγος, καὶ αὐτὸς ἐκάστου τῶν νοηθέντων ἐστὶ νεώτερος. Ἀλλ' ἀκούε τοῦ λόγου θεοπραπῶς. Περὶ γὰρ τοῦ Μονογενοῦς διαλεγόμενός σοι, Λόγον εἶπεν αὐτόν. Ὡς περ οὖν καὶ φῶς μετ' ὀλίγον ἔρει, καὶ ζωὴν, καὶ ἀνάστασιν, καὶ οὕτε φῶς ἀκούσας, ἐπὶ τὸ αἰσθητὸν τοῦτο καὶ ὀφθαλμοῖς ὁρατὸν καταφέρει, οὕτε ζωὴν ἀκούσας, τὴν κοινὴν ταύτην νοεῖς, ἦν καὶ τὰ ἀλόγα ζῇ· οὕτω καὶ Λόγον ἀκούων, φύλαξαι μήποτε τῇ σῇ ἀσθενείᾳ τῆς διανοίας πρὸς χαμαιζήλους καὶ ταπεινὰς διανοίας ὑπενεχθῇς. Ἀλλ' ἐρεῦνα τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήματος. Διὰ τί Λόγος; Ἵνα δευθῇ, ὅτι ἐκ τοῦ νοῦ προήλθε. Διὰ τί Λόγος; Ὅτι ἀπαθῶς ἐγεννήθη. Διὰ τί Λόγος; Ὅτι εἰκὼν τοῦ γεννήσαντος, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸν γεννήσαντα (13), οὐδὲν ἐκείθεν ἀπομερίσας, καὶ τέλειος ὑπάρχων καθ' ἑαυτόν· ὥς καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ὅλην ἡμῶν ἀπεικονίζει τὴν ἔννοιαν. Ἄ γὰρ κατὰ καρδίαν ἐνενοήσαμεν, ταῦτα τῷ ῥήματι προηνέγκαμεν, καὶ ἐστὶ τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ νοήματος ἀπεικόνισμα τὸ λαλούμενον. Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας ὁ λόγος προφέρεται (14). Καὶ ἐστὶν ἡ μὲν καρδία ἡμῶν ὅσον πηγὴ τῆς, ὁ δὲ προφερόμενος λόγος ὅσον ὁλὸς τῆς ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης ῥέων. Τοσοῦτον οὖν τὸ ἀπορρέον, ὅσον τὸ πρῶτως ἀναφερόμενον (15)· καὶ ὅσον τὸ κεκρυμμένον, τοσοῦτον καὶ τὸ φαινόμενον. Λόγον οὖν εἶπεν, ἵνα τὴν ἀπαθῇ σοι γέννησιν τοῦ Πατρὸς παραστήσῃ, καὶ τὴν τελείαν ὑπαρξίν σοι τοῦ Υἱοῦ θεολογήσῃ (16), καὶ τὴν ἄχρονον συνάφειαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα διὰ τούτων ἐνδείξηται. Καὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος τοῦ νοῦ γέννημα, ἀπαθῶς γεννώμενος· οὕτε γὰρ τέμνε-

A cum ait : Si linguis hominum loquar et angelorum⁷⁸ Jam vero verbi duplex est intelligentia : alterum enim voce profertur, quod posteaquam prolatum est, in aere perit : alterum vero internum est, inque animis nostris insitum, verbum scilicet mentis. Est et aliud verbum, oratio artificiosa. Vide ne te decipiat vox ambigua. Quomodo enim erat in principio verbum humanum, cum homo principium ortus atque originem posteriori acceperit? Ante hominem bestiae, ante hominem pecora, reptilia omnia tum terrestria tum aquatica, volucres caeli, stellae, sol, luna, herbae, semina, terra, mare, caelum. Non igitur in principio erat verbum humanum, sed ne angelorum quidem. Nam creatura omnis posterior saeculis est, accepto a conditore existendi principio. Verbum autem quod insitum in animo est, et ipsum singulis quae intellecta sunt, recentius est. Sed verbum prout Deo convenit interpretare. Nam cum de Unigenito ad te loqueretur, Verbum ipsum dixit. Quemadmodum igitur et lucem paulo post dicit, et vitam, et resurrectionem; neque tamen, cum audis lucem, ad sensibilem hanc et oculis visibilem lucem recurris; neque cum vitam audis, communem hanc intelligis, quam bruta etiam animalia vivunt: ita quoque cum Verbum audis, cave incidas mentis imbecillitate in terrenas humilesque cogitationes, sed vocis significationem perscrutare. Cur Verbum? Ut perspicuum sit processisse ex mente. Cur Verbum? Quia citra passionem genitum est. Cur Verbum? Quia imago est genitoris, totum in seipso genitorem ostendens, nihil inde separans, et per se perfectum existens: quemadmodum et, verbum nostrum totius nostrae cogitationis refert imaginem. Etenim quae in corde cogitavimus, ea verbo proferimus, idque quod loquimur, reconditi in corde conceptus imago est et simulacrum. Nam ex cordis abundantia promittit verbum. Ac **137** quidem cor nostrum est veluti fons quidam: prolatum vero verbum, est veluti rivulus aliquis, qui ex hoc fonte emanat. Tantum igitur est id quod profluit, quantum id quod primum emergit; et quale est id quod occultum est, tale est quoque quod apparet. Verbum igitur dixit, tibi ut ostendat Patris generationem passioni non subijci, teque doceat divinam Filii substantiam perfectam esse, denique ut per hanc aeternam Filii cum Patre con-

⁷⁸ I Cor. XIII, 1.

(11) Colb. primus ἀλλὰ γὰρ τοῦ. Aliquanto post editi et duo mss. ἀέρι ἀπολλύμενος. Alii quatuor mss. ἐναπολλύμενος. Subinde editi Ὅρα οὖν. Vox ultima in mss. non invenitur.

(12) Colb. primus παραχρῶσται. Haud longe vocem ὅσα ex libris duobus Colbertinis addidimus. Subinde unus mss. βοτάνη.

(13) Colb. primus τὸν γεννηθέντα, male. Nec ita multo infra Colb. tertius τοῦτο τῷ ῥήματι.

(14) Colbertini duo mss. λόγος προφέρεται. Alii et editi φέρεται. Mox iidem duo mss. ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ νοῦ ῥέων

(15) Antiqui tres libri πρῶτως φερόμενον. Mox mss. nonnulli καὶ ὅσον τὸ κεκαλυμμένον.

(16) In verbo illo, θεολογήσῃ, videtur inesse vis aliqua propria, quasi Basilii dicat: Joannes apostolus substantiam Filii tam divinam exhibet, ut caecuti necesse sit, qui non videt eam cum perfecta divinitate conjunctam esse, sic ut Filii divinitas Patris divinitati par sit omnino et aequalis. Quod sequitur, ἐν τῇ ἰδίᾳ συστάσει, sic interpretari licet, in sua substantia, aut in sua naturali constitutione, aut in sua natura, hoc est in se.

junctionem commonstret. Nam et verbum nostrum, *A* mentis fetus, citra passionem generatur; neque enim secatur, neque dividitur, neque fluit, sed mens tota in sua natura permanens, verbum totum et absolutum producit, atque id verbum quod procedit, omnem mentis generantis virtutem in se complectitur. Postquam igitur tantum ad Unigeniti theologiam ex verbi voce desumpseris, quantum pium fuerit, tum quidquid alienum esse ac dissensitaneum reperiis, id devita, omnique studio prætergredere. *In principio erat Verbum.* Quodsi dixisset: *In principio erat Filius*, tibi in mentem una cum Filii appellatione venisset quædam passionis cogitatio. Quoniam enim quæ apud nos generant, tempore generant, et cum passione generant, idcirco hæc occupaturus, *Verbum* dixit, animam tuam illasam servaret.

4. *Et Verbum erat apud Deum.* Rursus, *Erat*, ob eos qui impie dicunt quod non erat. Ubi erat *Verbum*? Non in loco: quandoquidem in loco non continentur quæ circumscribi non possunt. Sed ubi erat? *Apud Deum.* Neque Pater in loco, neque Filius in ambitu ullo, aut certa circumscriptione comprehenditur: sed infinitus Pater, infinitus est Filius. Quidquid cogitaveris, et quocunque spiritu tuo perrexeris, omne id Deo plenum invenies: ubique offendes pariter coextensam Filii hypostasim. *Et Verbum erat apud Deum.* Admirare cujuscunque vocis accuratum delectum. Non dixit: *In Deo erat Verbum*, sed *Apud Deum*, ut hypostaseos proprietatem declararet. Non dixit: *In Deo*, ut ne confundendæ hypostaseos daret occasionem. Nam prava illa est blasphemia eorum, qui commiscere omnia conantur; dicuntque Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum esse subjectum, atque rei uni nomina diversa ascribi. Impietas pessima, nec minus fugienda quam eorum qui ore blasphemio affirmant Filium Dei Deo et Patri secundum substantiam dissimilem esse. *Et Verbum erat apud Deum.* Deinde posteaquam Verbi vocem ad ostendendam generationis apathiam adhibuit, statim et noxam eam quæ ex Verbi nomine accedere poterat, curavit. Atque semet quasi ex blasphemantium calumnia 138 eximens, Quid, inquit, est Verbum? *Deus erat Verbum.* Ne mihi artificiose comminiscare quasdam verborum distinctiones, neve maligno tuo artificio convicium ullum doctrinæ Spiritus asper-

*A*ται, οὐτε μερίζεται, οὔτε ῥέει· ἀλλὰ μένων ὅλος ὁ νοῦς ἐν τῇ ἰδίᾳ συστάσει, ὅλον τὸν λόγον καὶ ἀπηρτισμένον ὑφίστησι· καὶ προελθὼν ὁ λόγος, πᾶσαν τοῦ γεννήσαντος νοῦ τὴν δύναμιν ἐν ἑαυτῷ περιέχει. Ὅσον οὖν εὐθέες, τοσοῦτον λαθὼν πρὸς τὴν τοῦ (17) Μονογενοῦς θεολογίαν ἐκ τῆς τοῦ λόγου φωνῆς· ὅπερ ἂν εὐρῆς ἀπεμφαῖνον καὶ ἀνάρμοστον φαινόμενον, τοῦτο παραίτησαι, καὶ ὑπέρθῃ μηχανῇ πάσῃ. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Εἰ δὲ εἶπεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός, τῇ προσηγορίᾳ τοῦ Υἱοῦ συνετελέσθην ἂν σοι ἡ περὶ τοῦ πάθους ἔννοια. Ἐπειδὴ γὰρ (18) παρ' ἡμῖν τὰ γεννῶντα χρόνῳ γεννᾶ, καὶ ἐμπαθῶς γεννᾶ, διὰ τοῦτο προλαθὼν, Λόγον εἶπε, προδιορθούμενος τὰς ἀπρεπεῖς ὑπολήψεις, ἵνα σου τὴν ψυχὴν ἀτρωτον διασώσῃται.

suspiciones absonas in antecessum corrigens, ut

B 4. Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Πάλιν τὸ, Ἦν, διὰ τοὺς βλασφημούντας, οἳ οὐκ ἦν. Ποῦ ἦν ὁ Λόγος; Οὐκ ἐν τόπῳ· οὐ γὰρ περιέχεται τόπῳ τὰ ἀπερίγραπτα. Ἀλλὰ τοῦ ἦν; Πρὸς τὸν Θεόν. Οὔτε ὁ Πατήρ ἐν τόπῳ, οὔτε ὁ Υἱὸς ἐν περιοχῇ τινι καὶ περιγραφῇ ὁμολογουμένη κατεληγμένος· ἀλλ' ἀπειρος μὲν ὁ Πατήρ, ἀπειρος δὲ ὁ Υἱός. Πᾶν ὅπερ ἂν νοήσης, καὶ ὅπουπερ ἂν πορευθῇς τῷ πνεύματί σου, τοῦ Θεοῦ εὐρήσεις πεπληρωμένον· πανταχοῦ συμπαρκεταίνεμένην εὐρήσεις τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπόστασιν. Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Θαύμασον τὴν ἀκρίθειαν ἐκάστης φωνῆς· οὐκ εἶπεν, Ἐν τῷ Θεῷ ἦν ὁ Λόγος· ἀλλὰ, Πρὸς τὸν Θεόν· ἵνα τὸ ἰδιάζον τῆς ὑποστάσεως παραστήσῃ. Οὐκ εἶπεν, Ἐν τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ πρόφασιν δῇ τῇ συγχύσει τῆς ὑποστάσεως. Πονηρὰ γὰρ κάκεϊν ἡ βλασφημία τῶν εὐρεῖν τὰ πάντα ἐπιχειρούντων, καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ (19) λεγόντων, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, προσηγορίας, δὲ διαφερούσας τῷ ἐν πράγματι ἐπιφημίζεσθαι. Πονηρὰ ἡ ἀσέβεια, καὶ φευκτὴ οὐχ ἥττον τῶν ἀνόμοιων εἶναι κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ βλασφημούντων. Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Εἴτα συγχρησάμενος τῇ τοῦ Λόγου φωνῇ πρὸς τὴν παράστασιν τῆς κατὰ τὴν γέννησιν (20) ἀπαθείας, ταχὺ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Λόγου βλάβος ἐγγινώμενον ἡμῖν παρεμυθήσατο. Καὶ οἷον ἀφαρπάξων αὐτὸν τῆς συκοφαντίας τῶν βλασφημούντων, Τί, φησὶν, ἐστὶν ὁ Λόγος; Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Μὴ μοι τεχνολόγει διαφορὰς τινὰς (21) λόγων, μηδὲ ἐκ τῆς σῆς καχοτεχνίας ποσοτρίψῃς τινὰ βλασφημίαν τῇ

(17) Antiqui duo libri et editi eis τὴν τοῦ. Alii quatuor mss. πρὸς τὴν τοῦ. Haud longe editi et duo mss. ὑπέρθῃ. Alii tres ὑπέρβα.

(18) Addita est vocula γὰρ ex duobus codicibus.

(19) Libri vulgati, quibus fortasse Reg. primus addi potest, καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, unum subjectum esse. Reg. tertius et Colb. itidem tertius cum Coisl. καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, in subjecto esse: ubi ἐν, in, depravate positum videtur pro ἐν, unum. Colb. primus et alii duo mss. καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, dicentium Patrem et Spiritum sanctum esse aliquid unum subjecto. Facile quidem intelligitur voculam ἐν, quam alii aliter acceperunt, locum his variis lectionibus dedisse: sed quomodo legi debeat, non ita liquet.

Puto autem parum referre, utrum legatur ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, unum subjectum esse, an τῷ ὑποκειμένῳ, unum esse subjecto, cum sensus eodem semper recadat. Hactenus de scribendi ratione. Quod autem ad ipsam sententiam attinet, mihi dubium non est quin hic confutentur Sabelliani: quod in causa est, cur suspicer hic voce ὑποκειμένον nihil aliud nisi ὑπόστασιν significari, hoc est, personam. Mox mss. nonnulli προσηγορίας δὲ διαφόρους.

(20) In Colb. tertio scriptum invenimus κατὰ γένεσιν.

(21) Antiqui tres libri διαφορὰς τινων. Haud procul Colb. primus τινὰς βλασφημίας.

διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἐχεις τὴν ἀπόφασιν ὑποτάγηθι τῷ Κυρίῳ. Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάλιν ἀνακεφαλαιούται ἐν ὀλίγοις ῥήμασι πᾶσαν ἑαυτοῦ τὴν θεολογίαν, ἣν περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς παρέδωκεν. Οὗτος τις (22)· Οὗτος, ὁ Λόγος ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ σοι διήρθρωσε τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν, οἷον ἐντυπώσας σου τῇ ψυχῇ διὰ τῆς διδασκαλίας τὰ ἀγνοούμενα, καὶ ἐνοκίσας τὸν Λόγον Χριστόν (23) ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὗτος φησι. Ποίος οὗτος; Μὴ ἔξω διαβέβη, διὰ τῆς δεικτικῆς φωνῆς τὸν ὑποδεικνυμένον σοι περισκοπῶν, ἀλλ' εἰσελθε εἰς τὰ κρυπτὰ τῆς σαυτοῦ ψυχῆς, καὶ ὃν ἐδιδάχθης Θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα, τὸν ὡς Λόγον προελθόντα, τὸν πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα, τοῦτον γνωρίσας καὶ καταπλάγεις, καὶ προσκυνήσας (24) τὸν σαυτοῦ Δεσπότην, τὸν σοι διὰ τῆς διδασκαλίας ἐνδρυθέντα, γνῶριζε, ὅτι οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ· τοὔτεστιν, ἀεὶ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. Ταύτας μοι τὰς ὀλίγας φωνάς (25) διασώσατε, ὥσπερ σφραγίδα ταῖς μνήμαις ὑμῶν ἐνστημενόμενοι. Αὗται ἀβραγέστατον ἔσονται τευχίον πρὸς τὰς τῶν ἐπιβουλεύόντων καταδρομάς· αὗται φυλακτήριον εἰσι τῶν ψυχῶν σωτήριον τοῖς προβαλλομένοις αὐτάς. Ἄν τις σοι προσελθὼν λέγοι (26)· Οὐκ ὦν, ἐγεννήθη· εἰ γὰρ ἦν, πῶς ἐγεννήθη; ὡς δαιμόνων φωνὴν ἀποτρέπου τὴν κατὰ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς βλασφημίαν. Αὐτὸς δὲ ἐπ' ἀνελθὼν ἔχει πρὸς τὰς τῶν Εὐαγγελίων φωνάς· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Τέταρτον εἰπέ τὸ, Ἦν (27), καὶ καταργήσεις αὐτῶν τὸ, Οὐκ ἦν. Οὗτοι ἀσειστοί μενέτωσαν οἱ θεμέλιοι τῆς πίστεως. Τούτοις ἐποικοδομήσωμεν, Θεοῦ δίδόντος, καὶ τὰ λειπόμενα. Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν περὶ πάντων ὑμῖν εἰς ἅπας διαλεχθῆναι, μήποτε τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ λόγου ἄχρηστα ποιήσωμεν ὑμῖν τὰ φιλοπόνως συνελεγμένα. Ἀνοῦσα γὰρ ἡ διάνοια πάντων ὁμοῦ περιδράσθαι, ὅμοιον πάσχει γαστρί τῇ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κόρου εἰς πέψιν ἀγαγεῖν τὰ παραπεμφθέντα μὴ δυναμένη. Εὐχομαι οὖν ὑμᾶς γλυκανθῆναι μὲν τῇ γέυσει, ὡφελθῆναι δὲ τῇ ἀναδόσει. Αὐτὸς δὲ ἔσθηκα ὑμῖν ἔτοιμος πρὸς τὴν διακονίαν τῶν λειπομένων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁷⁹ Joan. i, 1, 2.

(22) Hic usi sumus interpunctione, quæ reperitur in Colbertinis secundo et tertio : quippe visa est nobis aptior, quam quæ legitur in aliis tum editis tum mss.

(23) Sic mss. non pauci. Vox Χριστόν in editis desideratur. Mss. Colb. primus ἔξω περιβέβη.

(24) Colbertini duo mss. καταπλάγεις προσκυνήσων. Aliquanto post Reg. primus Οὗτος ἦν ὁ ἐν ἀρχῇ.

(25) Reg. primus τὰς λογικὰς φωνάς, male. Mox

A gas. Habes sententiam : subditus esto Domino. Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum ⁷⁹. Rursus evangelista omnem suam theologiam quam de Unigenito nobis tradidit, paucis verbis in summam redigit. Quodnam Hoc? Hoc, Verbum Deus. Postquam enim ejus tibi conceptum distincte expressit, in tuoque animo per doctrinam quasi insculpsit quæ ignorabas, ac Verbum Christum in tuum cor velut in domum introduxit, ita demum hanc vocem profert, Hoc. Quale Hoc? Foras ne respice, eum, qui per demonstrantem vocem tibi ostenditur, circumspecturus : sed in oculos animæ tuæ recessus ingredi, et quem didicisti Deum in principio exsistere, procedere velut Verbum, apud Deum versari, hunc cognoscens admiransque, et tuum Dominum in te per doctrinam residentem adorans, scito quod hic erat in principio : hoc est, semper apud Deum Patrem suum. Has mihi paucas voces servate, illas quasi sigillum in vestra memoria imprimentes. Hæc futuræ sunt murus firmissimus adversus insidiantium incursus : hæc animarum sunt salutare munimentum, iis, qui ipsas præfendent ac opponent. Si quis te adorsus dixerit : Cum non esset, genitus est, si enim erat, quomodo genitus est? hanc istam adversus gloriam Unigeniti calumniam dæmonum quasi vocem avversare. Tu autem reversus confugito ad Evangeliorum voces : In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Dic quater, Erat, atque hoc eorum convicium, Non erat, facies irritum. Hæc fidei fundamenta maneant inconcussa. Super hæc, Deo dante, ædificabimus et reliqua. Neque enim possumus omnia vobis simul explanare ; ne forte quæ diligenter a vobis collecta sunt, oratione prolixiore irrita reddamus. Mens enim quæ apprehendendis simul omnibus impar est, haud aliter se habet ac venter, qui ob nimiam saturitatem sumptos cibos concoquere non potest. Opto igitur ut hæc et gustando dulcescant, et concoquendo prosint. Ego autem vobis ea quæ supersunt, paratus sum ministrare : in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

D idem codex σφραγίδα ταῖς γνώμαις ὑμῶν. Nec ita multo infra unus mss. ἔσονται τευχός. Ibidem Reg. primus τῶν ἐπιβούλων καταδρομάς.

(26) Unus codex λέγη. Haud longe Reg. primus φωνὴν ἀποτρέπου.

(27) Editi τέταρτον τὸ εἰπέ, Ἦν. At mss. tres uti in contextu. Mox editi et duo mss. ἐποικοδομήσωμεν. Alii quatuor mss. ἐποικοδομήσωμεν.

HOMILIA XVII.

In Barlaam martyrem.

1. Antea quidem sanctorum mors planctu et lacrymis cohonestabatur. Joseph desilevit acriter mortuum Jacob²⁸, atque Moysis mortem Judæi haud parum planxere²⁹; multis quoque lacrymis 139 Samuelem condecorarunt³⁰: nunc vero exsultamus in sanctorum obitu. Tristium namque natura post crucem mutata est; nec amplius sanctorum mortem lamentis prosequimur: sed tripudiis divinis circum illorum sepulcra choreas ducimus. Somnus enim iustus mors est. Imo potius ad vitam meliorem profectio. Hinc martyres, dum mactantur, exsultant. Nam desiderium vitæ beatioris dolorem cædis enecat. Ad coronas martyr respicit, non ad pericula; non horret plagas, sed palmas numerat; non videt lictores in terra flagris cædentes, sed angelos e cælo gratulantes animo intuetur; præmia æterna spectat, non temporalia pericula. Splendidum et apud nos jam arrhabonem obtinent, cum inter divinas acclamationes omnium plausu celebrentur, populumque frequentissimum e sepulcris congregant.

2. Hoc ipsum sane in forti ac strenuo Barlaam hodie factum est. Insonuit enim bellica martyris tuba, et pietatis milites, ut cernitis, convocavit. Annuntiatum præconio est jacens Christi athleta, et statim Ecclesiæ theatrum ad convolvendum impulit. Et quemadmodum fidelium Dominus aiebat: Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet³¹; mortuus est strenuus ille Barlaam, et tamen conventus publicos congregat: consumptus in sepulcro est, et tamen invitat ad convivium. Nunc tempus nobis est exclamandi: Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi³²? Vir agrestis nobis est

A

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ΄.

Εἰς Βαρλαάμ μάρτυρα (28).

1. Πρότερον μὲν τῶν ἁγίων οἱ θάνατοι κοπιτοῖς ἐκοσμοῦντο καὶ δάκρυσι· ἐκλαυσε σφοδρῶς Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ τεθνηῶτα (29), ἐκόψαντο καὶ τὴν Μωϋσεῖος τελευτὴν οὐ μικρῶς Ἰουδαῖοι· πολλοὶ καὶ τὸν Σαμουὴλ τετιμῆκασιν δάκρυσι· νῦν δὲ ταῖς τῶν ὁσίων τελευταῖς ἐνσχιρτῶμεν. Ἡ γὰρ τῶν λυπηρῶν μετὰ τὸν σταυρὸν μεταβέβηται φύσις. Οὐκέτι θρήνοι τοὺς τῶν ἁγίων δορυφοροῦμεν (30) θανάτους, ἀλλ' ἐνθέοις χορείαις τοῖς ἐκείνων ἐπορχοῦμεθα τάφοις. Ὑπνος γὰρ τοῖς δικαίοις ὁ θάνατος. Μᾶλλον δὲ πρὸς κρείττονα ζωὴν ἐκδημία. Ἐντεῦθεν σχιρτῶσι σφαττόμενοι μάρτυρες. Ὁ γὰρ τῆς μακαριωτέρας ζωῆς (31) πόθος τὴν τῆς σφαγῆς ὀδὸν νερκρὴν ἀπεργάζεται. Οὐ βλέπει τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ τοὺς στεφάνους ὁ μάρτυς· οὐ φοβέται τὰς πληγὰς, ἀλλ' ἀριθμεῖ τὰ βράβεια· οὐχ ὁρᾷ τοὺς κάτω μαστιγοῦντας δαίμονας, ἀλλὰ τοὺς ἀνωθεν εὐφημοῦντας ἀγγέλους φαντάζεται· οὐ σκοπεῖ τῶν κινδύνων τὸ πρόσκαιρον (32), ἀλλὰ τὸ τῶν ἐπαθλῶν αἰώνιον. Λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἀβραβῶνα καρποῦνται ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημίαις χροτούμενοι, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δῆμους (33).

2. Τοῦτο δὲ τὸ πρὸ γενναῖον τήμερον Βαρλαάμ πεπραγμένον. ἤχρησε γὰρ ἡ πολεμικὴ τοῦ μάρτυρος σάλπιγξ, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ὁπλίτας, ὡς ὁρᾶτε, συνήγαγεν. Ὁ τοῦ Χριστοῦ καίμενος ἀθλητὴς ἐκηρύχθη, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεπτέρωσε θέατρον. Καὶ ὡς ἔλεγε (34) τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται· τέθνηκεν ὁ γενναῖος Βαρλαάμ, καὶ συγχροεῖ πανηγύρεις· κατανάλωται τάφῳ, καὶ συγκαλεῖ πρὸς ἐστίαν. Νῦν ἡμῖν ἀναβεῖσαι καὶ εὐφροῦν· ποῦ σοφοί; ποῦ γραμματεῖς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; Ἀγροικοὶ ἡμῖν σημεῖον ὁ ἀήττητος τῆς εὐσεβείας

²⁸ Genes. I, 1. ²⁹ Deut. xxxiv, 8. ³⁰ I Reg. xxv, 1. ³¹ Joan. xi, 25. ³² I Cor. i, 20.

(28) Noster Reg. secundus εἰς τὸν ἅγιον Βαρλαάμ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ μαρτυρήσαντα, in sanctum Barlaam, qui Antiochiæ martyrium passus est. Hanc orationem pulchram sane et elegantem esse nemo negaverit: sed Basilii an Chrysostomi sit, dubitari potest. Ea de re in Prefatione nostro more disputamus.

(29) Colb. primus Ἰακώβ τεθνηῶτα. Mox editi οἱ Ἰουδαῖοι. Articulus in mss. non invenitur. Nec ita multo infra editi ἐπὶ ταῖς... σχιρτῶμεν. In eo autem consentiunt antiqui libri, quod in omnibus vocula ἐπὶ desit: sed in duobus pro σχιρτῶμεν scriptum invenimus ἐνσχιρτῶμεν, et ita edere libuit.

(30) Editi et tres inss. δορυφοροῦμεν, comitatur satellitum in morem. Reg. primus δωρυφοροῦμεν, donamus, seu cohonestamus. Mox unus ms. aut alter ἐπαυχώμεθα τάφοις. Haud longe editi ὕπνος δέ. At mss. ὕπνος γάρ. Subinde, ubi in editis et in uno veteri libro legitur κρείττω, in aliis quibusdam scriptum reperi κρείττονα.

(31) Colb. primus Ὁ γὰρ τῆς μακαριωτέρας καταστάσεως ἔρως, felicitatis cuiusdam status amor.

(32) Antiqui tres libri κινδύνων τὸ πρόσκαιρον. A: Colb. primus et editi πρόσκαιρον, recte.

D (33) Utraque editio et Reg. tertius λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἀβραβῶνα καρποῦνται ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημίαις χροτούμενοι, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δῆμους. Reg. secundus λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἀβραβῶνα καρποῦνται... σαγηνεύοντες δῆμους: at in reliquis nihil dissentit ab editis. Codex quidam Combel. ex τάφῳ σαγηνεύοντες δῆμους. Reg. secundus λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἀβραβῶνα καρποῦνται... σαγηνεύοντες δῆμους: et in reliquis nihil dissentit ab editis. Codex quidam Combel. ex τάφῳ σαγηνεύοντες δῆμους. Ita hunc locum resarcire visum est, ut ex aliquibus mss. numerum multitudinis mutaremur, ex fide vero quorundam codicum pro δῆμους edendum curaremus δῆμους. Quibus aliter videbitur, aliter legant, per nos licet.

(34) Colb. primus θέατρον. Καλῶς ἔλεγε... Δεσπότης Χριστός. Aliquanto post Reg. primus καὶ μετὰ θάνατον συγχροεῖ. Subinde Colb. primus pro ἐστίασιν habet τράπεζαν.

διδάσκαλος (35), ὃν εἶλας μὲν τύραννος ὡς εὐάλω-
τον θήραμα, ἔγνω δὲ μετὰ τὴν πείραν (36) ὀπλίτην
ἀχείρωτον· ὃν ἐγέλα μὲν παρακεκομμένα φθεγγό-
μενον, ἐφριξε δὲ ἀγγελικῶς νεανειούμενον. Οὐ γὰρ
συνεβαρδύριζεν ὁ τρόπος τῷ τῆς γλώττης ὀργάνῳ,
οὐδὲ ταῖς συλλαβαῖς συγχωλεύων ὁ λογισμὸς ἐω-
ρατο· ἀλλ' ἦν δεύτερος Παῦλος, μετὰ τοῦ Παύ-
λου (37) φθεγγόμενος· *Εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ,*
ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. Ἐνάρκησαν μαστίζοντες θη-
μιοι, ἀλλ' ἀχμαιότεροι· ὁ μάρτυς εὐρίσχετο· αἱ τῶν
ξενόντων ἐξενηυρίζοντο χεῖρες, ἀλλ' ὁ τοῦ ξομένου
λογισμὸς οὐκ ἐκάμπτετο. Τὰς τῶν νεύρων αἱ μαστι-
γες ἀρμονίας παρέλυσαν, ἀλλ' ὁ τῆς πίστεως ἀκρι-
βέστερον ἐπεσφίγγετο τόνος. Διασκαπτόμεναι πλεу-
ραι (38) δεδαπάνητο, ἀλλ' ἡ τοῦ φρονήματος ἡνθιει
φιλοσοφία. Τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὸ πλεόν νενέκρωτο, **B**
ἀλλ' ὡς μήπω τῶν ἀγώνων ἀρξάμενος ἤμαρξεν.
Ὅταν γὰρ ὁ τῆς εὐσεβείας ἔρωσι τὴν ψυχὴν προ-
κατάστη, ἅπαν αὐτῇ πολέμῳ καταγέλαστον εἶδος, καὶ
πάντες αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ποθομένου καταξέοντες
τέρπουσι μᾶλλον ἢ πλήττουσι. Μαρτυρεῖ μοι τῶν
ἀποστόλων ὁ πόθος, τερπνὰς αὐτοῖς ποτε τὰς παρὰ
Ἰουδαίων ἐργαζόμενος μάστιγας. Ἐπορεύοντο γάρ,
φησὶ, χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου,
οἱ ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν (39)
ἀτιμασθῆναι. Τοιοῦτος καὶ ὁ σήμερον ἡμῖν ὀπλίτης
ὑμνούμενος· εὐφροσύνην τὰς κολάσεις ἡγούμενος,
ῥέοις τιτὶ βάλλεσθαι νομίζων ταῖς μάστιξι· τὰς
τῆς ἀσεβείας αἰκίας (40) δραπέτευον ὡς βέλη, κα-
πνοὺ σκιάν τὴν δικαστικὴν θυμὸν λογιζόμενος·
τάγματα δορυφόρων ἀπηργυρώμενα γελῶν· ὡς ἐπὶ
στεφάνοις τοῖς κινδύνοις χορεύων· ταῖς πληγαῖς ὡς
τιμαῖς εὐφρανόμενος· ταῖς σφοδρότεραις τιμωρίαις
ὡς βραβεῖαις ἐνσχιρτῶν λαμπροτέροις· ἔξω δια-
πύων γυμνούμενα· χεῖρας δημίῳ ὡς κηρεῦ μαλα-
κωτέρας δεχόμενος· κολαστήριον ἐξὺν ὡς σωτήριον
ἀσπαζόμενος· κλείσματος δεσποτηρίων (41) ὡς λει-
μῶσι τερπόμενος· βασιάνων ἐπινοίας ὡς ἀνθέων
ποικιλίας ἡδόμενος· πρὸς εὐσυνωτέραν δεξιάν
κακτεμένος· ὃ δὲ τελευταῖον αὐτῷ παρὰ τῶν πολε-
μούντων προσήκτο μηχανήμα. Βωμὸν γὰρ πρὸς τὴν
τῶν δαιμόνων σπονδὴν ἀνακαύσαντες, ἰστέσι παρ'
αὐτῷ (42) ἀγαγόντες τὸν μάρτυρα, καὶ τῷ βωμῷ

³⁵ II Cor. xi, 6. ³⁶ Act. v, 41.

(35) Antiqui duo libri et editi ἡ ἀφ' ἑκτῆς τῆς εὐ-
σεβείας διδασκαλία, male. Codices Combellisiani ὁ
ἀφ' ἑκτῆς τῆς εὐσεβείας διδασκαλος, bene, nec aliter
in nostro Reg. secundo legitur, nisi quod articulus
ante vocem ἀφ' ἑκτῆς eo in libro non invenitur.
Paulo post idem Reg. secundus ὡς αἰχμάλωτον
θήραμα.

(36) Utraque editio et Reg. tertius μετὰ τὴν θή-
ραν, post *prædam*, corrupte. At Colb. primus et
Reg. secundus μετὰ τὴν πείραν, post *experimentum*,
in corrupte.

(37) Colb. primus τοῦ Παύλου. Articulus in editis
desideratur. Mox unus ms. ἰδιώτης εἰμί.

(38) Reg. primus διακοπτόμεναι πλεураί. Ali-
quanto post Colb. primus ἀγώνων ἀρξάμενος, sensu
non dissimili. Subinde in uno ms. pro πολέμων λε-
gitur πολέμιων

A hodie invictus magister pietatis, quem ut prædam
captu facilem tyrannus trahebat, sed expertus, eum
agnovit armigerum insuperabilem : quem deridebat
rustice loquentem, sed angelico robore vigentem
reformidavit. Nec enim una cum linguæ organo
barbarus erat animus, neque una cum syllabis
mens claudicare videbatur : sed alter erat Paulus,
cum Paulo dicens : *Etsi imperitus sermone, sed non
scientia* ³⁵. Obtorpuerunt carnifices cædendo ; sed
martyr inveniebatur vegetior. Fatiscabant laceran-
tium manus, sed ejus qui lacerabatur animus non
flectebatur ; flagra compagem exsolverunt nervo-
rum, sed fidei vigor tenacius astringebatur. Per-
fossa latera absumentebantur : sed mentis philosophia
efflorebat. Enecta erat carnis illius pars major, at
quasi necdum certamina exorsus, vigeat. Cum enim
pietatis amor animam occupat, tum ipsa omne pu-
gnarum genus irridet ; et quicunque illam rei ad-
matæ causa cædunt, delectant magis quam excru-
ciant. Testimonio mihi est illud **140** apostolorum
desiderium, quo Judæorum verbera olim suavia ip-
sis et grata reddebantur. *Ibant enim*, inquit, *gau-
dentes a conspectu concilii, quod digni habitis essent
qui pro ejus nomine contumeliam paterentur* ³⁶. Ta-
lis est et ille miles qui hodie nobis celebratur. Hic
tormenta pro gaudio duxit : hic dum cæderetur, ro-
sis peti se rebatur. Impietatis damna tanquam tela
fugiebat ; judicis iram habebat pro sumi umbra.
Satellitum effleratos ordines irridebat, qui scilicet
ob pericula velut ob coronas tripudiaret. Plagus af-
fectus perinde lætabatur, ac si honore afficeretur.
Suppliciiis æcrioribus ita exsultavit, quasi præmia
lautissima accepisset. Despuebat gladios nudos,
manus tortorum sustinebat tanquam cera mollio-
res, supplicii lignum velut salutarem osculabatur,
sepsis carcerum ceu præteritæ gaudebat, execogitatis
tormentis veluti variis floribus oblectabatur. Dex-
teram habuit igne firmiorem : quod postremum
tormentum ei ab inimicis adnotum est. Etenim li-
bamen dæmonibus facturi ignem aræ cum impo-
suissent, adductum martyrem ante eam sistunt,
atque dextram supinam super altare protendere
jubentes, manu velut ærea ara abusi sunt, ardente

(39) Colb. primus ὀνόματος Χριστοῦ κατηξ., pro
nomine Christi. Statim Reg. secundus ὁ σήμερινός
ἡμῖν.

(40) Utraque editio et duo mss. ἀσεβείας σκίας,
impietatis umbras. Colb. primus ἀσεβείας αἰκίας
impietatis damna, noxas ; et ita, opinor, legi præ-
stat, ne vox σκία bis continenter legatur. Mox idem
Codex ὡς στεφάνῳ.

(41) Kursus idem Codex κλείσματος δεσποτη-
ρίους.

(42) Utraque editio παρ' αὐτῷ. Antiqui tres libri
παρ' αὐτόν. Mox utraque editio et Reg. tertius
χαλκῷ θυμιατηρίῳ, ara ærea. Colb. primus et Reg.
secundus χαλκῷ θυμιατηρίῳ, *thuribulo æreo*. Suspi-
cari fortasse quispiam possit hoc loco legendum esse
θυμιατηρίῳ, *thuribulo* ; nec diffitebimur videri hanc
vocem primo aspectu magis convenire : tamen cum

thure in ea maligne imposito. Sperabant enim fore, ut vi ignis devicta manus thus in aram necessario ac velociter excuteret. Heu varias impiorum præstigias! Quoniam, inquit, vulneribus innumeris animum pervicacis illius luctatoris non fleximus, illius certe manum per flammam flectamus. Quoniam artibus diversis animum non concussimus, certe igni admotam dexteram quatiamus. Sed ne illa quidem spes his miseris profuit. Etenim flamma quidem manum perrosit: sed tamen manus permansit flammam quasi cinerem ferens. Non dedit tergum sævienti igni fugitivorum in morem: sed immota perstitit contra flammam strenue dimicans, atque martyri facultatem dans Prophetæ verba proferendi: *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum*⁸⁷. Ignis enim cum manu conflegebat; sed ignis vincebatur. Flammam inter et dexteram martyris instruebatur lucta; sed dextera novam quamdam luctationum victoriam habebat: quandoquidem per mediam manum transeunte flamma, manus adhuc ad luctam porrigebatur. O manum igne pertinacior! o manum ab igne flecti nesciam! o ignem a manu vinci edoctum? Vi ignis ferrum emollitum cedit: æs paret ignis potentie; vinci ab eodem et lapidum durities solet. Nunc vero ignis vehementia quæ domat omnia, dexteram exurens nequaquam flexit.

χαυνούμενος· χαλκὸς τῇ τοῦ πυρὸς παραχωρεῖ δυναστείᾳ· οἶδε τοῦτω καὶ λίθων ἀντιτυπία νικᾶσθαι. Ἄλλ' ὁ πάντα τοῦ πυρὸς βιάζόμενος τόνος μάρτυρος τὴν δεξιὰν τεταμένην οὐκ ἐκάμφε κατακαίων.

3. Ob id jure optimo posset martyr ad Dominum clamare: *Tennisti manum dexteram meam, 141 et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me*⁸⁸. Quomodo te, o strenue Christi miles, appellabo? Vocabo statuum? Sed multum imminuero tuam constantiam. Ignis enim receptam in se statuum emollit: dexteram vero tuam, ut saltem moveri videretur, non adegit. Ferreumne nominabo? Sed hanc similitudinem fortitudine tua reperio inferioriorem. Nam tu solus flammæ suasisti, ut ne manum domaret: tu solus habuisti dexteram aræ loco; tu solus ardente dextra dæmonum facies alapis percussisti, et tunc quidem in prunas commutata manu, eorum capita colliquefecisti; nunc vero ea in cineres redacta, ipsorum exercitus calcans excæcas. Quid autem puerili balbutie victorem

A τὴν δεξιὰν ὑπὲρ τὴν ἐπαυρῆσαι καλεῦσαντες, ὡς χαλκῷ θυσιαστηρίῳ τῇ χειρὶ κατεχρήσαντο, λιθωνῶν αὐτῇ κακούργως ἐνθέντες φλεγόμενον. Ἥλπιζον γὰρ τῇ τοῦ πυρὸς βίᾳ τὴν χεῖρα καταπαλαισθεῖσαν, ἀνάγκῃ τῷ βωμῷ ταχέως λιθωνῶν ἐπαφῆσιν. Φεῦ τῆς πολυπλόκου τῶν ἀσεβῶν μαγγανείας! Ἐπειδὴ μυρίους, φησὶ, τὴν (43) γυνῆν οὐκ ἐκάμφαμεν τραύμασι, κάμψομεν ἐν φλογὶ τοῦ φιλονεικοῦ παλαιστοῦ κἂν τὴν χεῖρα. Ἐπειδὴ ποικιλίαι μηχαναῖς τὴν ψυχὴν οὐκ ἐσεύσαμεν, τὴν δεξιὰν γοῦν πυρὶ προσαγαγόντες σαλεύσωμεν. Ἄλλ' οὐδὲ ταύτης οἱ δειλαῖοι τῆς ἐλπίδος ἀπώναντο. Ἡ μὲν γὰρ φλόξ τὴν χεῖρα διέτρωνεν (44)· ἔμενε δὲ ἡ χεὶρ, ὡς τέφραν τὴν φλόγα βαστάζουσα. Οὐκ ἔδωκε τῷ πολεμοῦντι πυρὶ κατὰ τοὺς φυγάδας τὰ νῦτα, ἀλλὰ ἄτρεπτος εἰστήκει κατὰ φλογὸς ἀριστεύουσα, καὶ τὰς τοῦ Προφήτου λέγειν τῷ μάρτυρι διδούσα φωνάς· *Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς μου, ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν, καὶ τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον*. Πῦρ γὰρ χειρὶ συνεπλέκετο, καὶ τοῦ πυρὸς τὰ τῆς ἡττῆς εὐρίσκετο. Φλογὶ καὶ μάρτυρος δεξιᾷ συνεκροτεῖτο πάλῃ, ἀλλ' ἦν τῆς δεξιᾶς καὶνὴ τις τῶν παλαισμάτων ἡ νίκη, τῆς μὲν φλογὸς διὰ μέσου τῆς χειρὸς ἐκπιπτούσης, τῆς χειρὸς δὲ ἐτι τεταμένης (45) πρὸς πάλιν. Ὡς χειρὸς φιλονεικοτέρας πυρὸς! ὡς χειρὸς, κάμπτεσθαι πυρὶ μὴ μαθούσης! ὡς πυρὸς, ἡττάσθαι χειρὶ διδαχθέντος! Σιδηρὸς τῇ τοῦ πυρὸς εἵκει τυραννίδι

C 3. Εἰκότως ἂν ὁ μάρτυς ἐπὶ τοῦτω πρὸς τὸν Δεσπότην βοήσῃεν· Ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με, καὶ μετὰ δόξης προσελάθου με. Τί σε, ὦ γενναῖε τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτα, προσεῖπω; Ἀνδριάντα καλέσω; Πολύ σε τῆς καρτερίας ἡλάττωσα. Τὸν μὲν (46) γὰρ πῦρ μαλάττει δεξιόμενον· σοὺ δὲ τὴν δεξιὰν ὀφθῆναι μόνον κινουμένην οὐκ ἔπεισεν. Ἄν σιδηροῦν ὀνομάσω, καὶ τὴν τοιαύτην τῆς σῆς ἀνδρίας εὐρίσκω λειπομένην εἰκόνα. Σὺ γὰρ μόνος ἔπεισας φλόγα μὴ βιάζεσθαι χεῖρα· σὺ μόνος ἐκτίσας θυσιαστήριον δεξιὰν· σὺ μόνος δεξιᾷ φλεγομένην τὰ τῶν δαιμόνων ἐβράβιπας πρόσωπα, καὶ τότε μὲν ἀπηνθρακωμένην χειρὶ τὰς ἐκείνων κεφαλὰς συγκατέτηξας (47)· νῦν δὲ τεφρωθείσῃ ταύτῃ τὰς αὐτῶν στρατιάς ἀποτυφλοῖς καταπατῶν. Ἀλλὰ τί παιδικὸς ἐλατῶ τὸν

⁸⁷ Psal. cxliiii, 4. ⁸⁸ Psal. lxxii, 24.

vox θυσιαστηρίῳ in sequentibus repetatur, nec tunc mss. ab ignis dissideant, potius θυσιαστηρίῳ legi debere arbitramur. Nec quanquam moveat vox ara, cum nomine aræ intelligi possit ara parva, quæ non ita multum magnitudine a thuribulo differret: qua de re aliorum erit iudicium.

(43) Colb. primus et alter μυρίους τισὶ τὴν. Hoc ipso in loco mss. tres οὐκ ἐκλάττωμεν. Editio utraque οὐκ ἐκάμφαμεν, eodem sensu.

(44) Colb. primus χεῖρα διέτρωνεν, manum perforavit. Lectio satis iuxta. Ibidem Reg. primus ἔμενε.

(45) Reg. primus ἐτι τετραμμένης. Mox utraque

editio κάμπτεσθαι πυρὸς, male. At mss. πυρὶ, bene. Nec ita multo infra duo mss. τῇ τῆς φλογὸς εἵκει.

(46) Utraque editio τὸ μὲν, depravate: at in mss. emendate legitur τὸν μὲν, ἀνδριάντα videlicet. Aliquanto infra editio Paris. et Reg. secundus ἂν σιδηρον, vocabone ferrum? Editio Basil. ἂν σιδηροῦν, vocabone ferreum, bene.

(47) Editi et Reg. tertius συγκατέτηξας, colliquefecisti. Alii tres mss. aut etiam tribus plures συγκατέφλεξας, combussisti. Poterit ad suum quisque arbitrium hoc aut illo modo legere, cum utraque scriptura satis apta esse videatur.

ἀριστέα ψελλίσμασι (48); ταῖς μεγαλοπρεπεστέραις ἅμα τὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον παραχωρήσωμεν γλώτταις· τὰς μεγαλοφωνοτέρας τῶν διδασκάλων ἐπ' αὐτῷ καλέσωμεν σάλπιγγας. Ἀνάστητέ μοι νῦν, ὦ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι· τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοθωθεῖσαν εἰκόνα ταῖς ὑμετέραις μεγαλύνετε τέχναις. Ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην γραφέντα τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμψατε χρώμασιν. Ἀπέλθω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νεκικημένης γραφῇ· χαίρω τὴν τοιαύτην (49) τῆς ὑμετέρας ἐχθρῶς σήμερον νίκην ἡττώμενος. Ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ' ὑμῶν γραφομένην τὴν πάλιν· Ἴδω φαιδρότερον ἐπὶ τῆς ὑμετέρας τὸν παλαιστὴν γεγραμμένον εἰκόνας. Κλαυσάτωσαν δαίμονες, καὶ νῦν ταῖς τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστείαις πληττόμενοι. Φλεγόμενη πάλιν αὐτοῖς ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω. Ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός· ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA III.

Εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα (50).

1. Νόμος ἐστὶ φύσεως ταῖς μελίσσαις μὴ ἀπαίρειν τῶν σίμβλων πρὶν ἂν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν τῆς πτῆσεως ἀφηγήσῃται. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸν λαὸν Κυρίου εἶδον νῦν πρῶτον ἐπὶ τὰ οὐράνια ἄνθη, τοὺς μάρτυρας, ἐξιώντα, ζητῶ τὸν ἡγεμόνα. Τίς ὁ κινήσας τὸν πολὺν τοῦτον ἔσμον; τίς ὁ τὴν χειμερινὴν κατήφειαν εἰς ἑαρινὴν φαιδρότητα μεταστήσας; Νῦν γὰρ δὴ πρῶτον ὁ λαὸς, οἰοῦναι σίμβλων τινῶν, τῆς πόλεως προκυθέντες, τὸν προπόλεον κόσμον (51), τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ πάγκαλον τῶν μαρτύρων στάδιον, παυνοῦμαι κατελήφασι. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμᾶς ἀναστήσαν ἡγάγε τὸ θαῦμα τοῦ μάρτυρος, ἐκλαθομένους τῆς ἀσθενείας, δεῦρο δὲ καὶ αὐτοὶ τῇ κατὰ δύναμιν ζωῇ, εἰδὼν τινι ἄνθει τῶν τοῦ ἀνδρὸς ἔργων περιθομβήσωμεν, ὅσα τε ποιοῦντες καὶ τοῖς παροῦσιν ἅμα κεχαρισμένα· Ἐγκωμιαζόμενον γὰρ δικαίου, εὐφρανθήσονται λαοί, ὁ σοφὸς ἡμῖν ἀρτίως ἔλεγε Σολομών. Καίτοιγε ἡ πόρος κατ' ἐμαυτὸν, τί ποτε ἄρα βούλεται τῷ παροικιαστῇ τὸ αἰνέμα. Ἀρα, ὅτι, ῥήτορος τινος ἢ λογογράφου δεινοῦ συνθέντος λόγον πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ἐκπληξιν, ἥχῃ τινι κεκομψμένῃ κατακτυποῦντι τὰς ἀκοάς, εὐφραίνονται οἱ λαοί, τὴν τε εὐρεσιν τῶν νοημάτων, καὶ τὴν διάθεσιν, καὶ τὸ τῆς λέξεως πομπικὸν καὶ

HOMILIA XVIII.

In Gordium martyrem.

1. Naturæ lex est apibus, ab alvearibus non prins abire, quam rex earum volatui præierit. Quoniam igitur et Domini populum vidi nunc primum ad cœlestes flores martyres exeuntem, quero ducem. Quis concitavit magnum hoc examen? quis hibernam mœstitiam verna hilaritate commutavit? Nam nunc primum populus ex urbe tanquam ex alvearibus quibusdam effusus ad suburbanum decus, augustum hoc et perpulerum martyrum stadium, frequentissimus convenit. Itaque cum nos quoque excitatos ac debilitatis oblitos adduxerit martyris miraculum; age sane et ipsi, voce pro viribus edita, bombitemus quasi circum florem gestorum viri illius, operam et piam et astantibus gratam navantes. Dum enim laudatur justus, lætabuntur populi⁹⁹, dicebat nobis modo sapiens ille Salomon; 142 quanquam apud me ipse addubitabam quidnam sibi velit hoc ænigma paræmiastæ. An dicat populum lætari alicujus rhetoris aut oratoris periti, qui orationem ad admirationem audientibus movendam composuerit, sono quodam, eoque elegantiori, auresque circumstrepenti: quod scilicet tum sententiarum inventionem atque dispositionem, tum dictionis pompam atque harmonicum concentum

⁹⁹ Prov. xxix, 2.

(48) Colb. primus Ἀλλὰ τί παιδικῶς ἐλαττώματι τὸν μάρτυρα ἐγκωμιαζόμενον. Ibidem idem codex ταῖς μεγαλοπρεπεστέραις τοῖνον. Aberrat τοῖνον a vulgatis. Rursus ibidem idem codex et alii duo Regii τὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον, emendate. Alius ms. et editi τῶν εἰς αὐτὸν ὕμνων, corrupte. Vox αὐτῷ, quæ mox sequitur, nōn alio quam ad vocem ὕμνον referri debet.

(49) Utraque editio et Reg. secundus τῇ τοιαύτῃ... νίκῃ. Alii tres mss. τὴν τοιαύτην... νίκην.

(50) Reg. primus Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον

μάρτυρα Γόρδιον, Ejusdem panegyricus in sanctum martyrem Gordium. Alii mss.: Τοῦ αὐτοῦ εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα, Ejusdem panegyricus in Gordium martyrem.

(51) Utraque editio τὸν προπόλεον κόσμον. At sex saltem mss. προπόλεον, et ita edere libuit, etsi probe scio legi in vulgatis lexicis non προπόλεος, sed προπόλιος. Reg. secundus προπόλεον: quæ scriptura licet falsa, nostram tamen scribendi rationem et ipsa quoque confirmat.

nire probat? Sed certe hoc nunquam dixerit, cum nusquam tali dicendi genere usus sit; nec nos hortatus est, ut magnificis verbis et splendidis laudes beatorum prosequamur: qui scilicet pedestrem dictionem locutionemque ornatu carentem ubique prætulit. Quid igitur est quod dicit? Quod lætatur populi lætitia spirituali, si solum egregia justorum facinora revocent in memoriam: quandoquidem iis quæ audiunt, ad æmulationem imitationemque bonorum inducuntur. Nam virorum qui bene in republica versati sunt historia, quasi quamdam lucem salutem consecuturis affert ad viam vitæ dirigendam. Quapropter simulatque, narrante ipso Spiritu, vitam Moysis audivimus, statim fuimus æmulati virtutem viri, illaque morum mansuetudo⁹⁹ unicuique optanda visa est atque laudanda. Et quidem ex verborum amplificatione reliquorum hominum conflantur elogia: sed quod ad justos attinet, gestarum a se rerum veritas satis fuerit ad egregiam eorum veritatem demonstrandam. Quare cum vitas eorum qui pietate claruerunt, enarramus, primum per servos Dominum afflicimus gloria; deinde justos testimonio eorum quæ nobis nota sunt laudamus, postremo populum recte factorum auditione exhilaramus. Est enim hortamentum ad castitatem vita Josephi¹⁰¹: ineitamentum vero ad fortitudinem historia Sampsonis est¹⁰².

2. Divina igitur schola legem non novit præconiorum: sed gestorum testimonium loco præconiorum habet; quippe quod et sanctis ad laudem sufficiat, et contententibus ad virtutem satis impertiat utilitatis. Præconiorum namque lex est, patriam investigare, genus ex alto repetere, et educationem referre: sed lex nostra, propinquorum præterita mentione, ex iis quæ cuique propria sunt, elogium ac laudationem complet. Quid enim ego inde splendidior sum et illustrior, si quando urbs gravia magnaue certamina sustinuit, ac fuis hostibus tropea clara erexit? quid tum, si habet situm ita opportunum, ut et in hieme et in æstate commoda sit? Quod si etiam eadem et virorum ferax sit, et alendis pecoribus idonea, quid mihi ex iis emolumentum? Sed et equorum gregibus omnes quæ sub sole sunt regiones superat. Quid hæc tandem possunt nos ad virtutem hominibus convenientem promovere? An non etiam si de vicini cuspis montis cacuminibus disserimus, quomodo nubes transcendant, et quam longissime porrigantur in aerem, nos ipsos decipiunt tum, cum ex his laudes viris tribuerimus? Maxime **143** omnium ridiculum est, spreto a iustis orbe toto, nos ex paucis eorum quæ contempserunt, laudes eorum celebrare. Recordatio igitur satis

πρὸς ἁρμονίαν κακροτημένον ἀποδεχόμενοι; Ἡ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν εἴπε ποτε ὁ μηδαμῶς τῷ τοιοῦτῳ εἶδει τῶν λόγων χρῆσάμενος· οὐδ' ἂν προέτρεψεν ἡμᾶς πανηγυρικῶς ἐμπομπεύειν (52) τοῖς ἐγκωμίοις τῶν μακαρίων ὁ τὸ περὶ τῆς λέξεως καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἀκατάσκευον πανταχού προτιμήσας. Τί οὖν ἐστίν, ὁ φησιν; Ὅτι εὐφραίνονται λαοὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ὑπομνήσει τῶν τοῖς δικαίοις κατορθωμένων, εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ὧν ἀκούουσιν, ἐναγόμενοι. Ἡ γὰρ τῶν εὐπολιτεύτων ἀνδρῶν ἱστορία οἷόν τι φῶς τοῖς σωζομένοις πρὸς τὴν τοῦ βίου ὁδὸν ἐμποιεῖ. Διότι ὁμοῦ τε ἡκούσαμεν διηγούμενον τοῦ Πνεύματος τὸν Μωϋσέως βίον, καὶ εὐθὺς ἡμᾶς ζήλος εἰσῆλθε τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός, καὶ τὸ πρᾶον τοῦ τρόπου ζηλωτὸν ἐκάστῳ καὶ μακαριστὸν καταφάνη. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἀνθρώποις ἐκ τῆς τῶν λόγων αὐξήσεως συνίσταται τὰ ἐγκώμια· τοῖς δικαίοις δὲ ἀρκεῖ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἡ ἀλήθεια πρὸς τὸ δεῖξαι αὐτῶν τὸ υπερβάλλον τῆς ἀρετῆς. Ὡστε, ἔταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεψάντων ἐν εὐσεβείᾳ, δοξάζομεν πρῶτον τὸν Δεσπότην διὰ τῶν δούλων· ἐγκωμιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους διὰ τῆς μαρτυρίας ὧν ἴσμεν, εὐφραίνομεν δὲ τοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν καλῶν. Προτροπὴ γὰρ πρὸς σωφροσύνην ὁ βίος τοῦ Ἰωσήφ, καὶ πρὸς ἀνδρίαν παράκλησις τὰ τοῦ Σαμψὼν διηγήματα.

2. Οὐκ οἶδεν οὖν ἐγκωμίων νόμον τὸ θεῖον διδασκαλεῖον (53), ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πεπραγμένων ἀντ' ἐγκωμίων λογίζεται, ὥς καὶ τοῖς ἀγίοις ἐξαρκούσαν πρὸς ἐπαινον, καὶ τοῖς ὠρμημένοις πρὸς ἀρετὴν αὐτάρχειαν οὔσαν εἰς ὠφέλειαν. Ἐγκωμίων μὲν γὰρ νόμος πατρίδα διερευνᾶσθαι (54), καὶ γένος ἀναζητεῖν, καὶ ἀγωγὴν διηγεῖσθαι· ὁ δὲ ἡμέτερος νόμος, τοὺς τῶν γειτόνων λόγους κατασιγᾶσας, ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐκάστου τὴν μαρτυρίαν πληροῖ. Τί γὰρ ἐγὼ παρὰ τοῦτο σεμνότερος, εἰ ἡ πόλις ποτὲ χαλεποὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας διενεγκούσα, λαμπρὰ κατὰ τῶν πολεμίων ἀνέστησεν (55) τρόπαια; τί δὲ, εἰ θέσεως εὐκαίρους ἔχει, ὥς πρὸς χειμῶνά τε εἶναι καὶ θέρος ἐπιτηδείαν; Εἰ δὲ καὶ ἡ αὕτη ἀνδρῶν τέ ἐστιν εὐφορος, καὶ βοσκήματα τρέφειν αὐτάρχεις, τί μοι ἐκ τούτων ὄφελος; Ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν ἱππῶν ἀγέλαις τῆς ὑφ' ἡλίου κρατεῖ. Τί οὖν ἡμᾶς δύναται ταῦτα τὴν ἀνθρωπεῖαν ἀρετὴν βελτίους ποιῆσαι; Ἡ ποὺ καὶ τὰς τοῦ γείτονος δρους κορυφὰς διηγούμενοι, ὥς ὑπερνεφεῖς τέ εἰσι καὶ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος διανεστήκασι, ἑαυτοὺς ἀπατήσομεν (56) ὥς τοῖς ἀνδράσι διὰ τούτων ἐκπληροῦντες τὸν ἐπαινον; Πάντων ἐστὶ καταγελαστότατον, ὅλου τοῦ κόσμου παρὰ τῶν δικαίων ὑπεροφθέντος, ἡμᾶς ἐξ ὀλίγων τῶν ἀτιμασθέντων πληροῦν αὐτοῖς τὰ ἐγκώμια. Ἀρκεῖ τοίνυν ἡ μνήμη πρὸς ὠφέλειαν διηγεῖται. Οὐ γὰρ δὴ ἐκείνοις

⁹⁹ Num. xii, 3. ¹⁰¹ Genes. xxxix, 8. ¹⁰² Jud. xiv, 5 sqq.

(52) Unus codex ἐμπομπεύειν. Ibidem in Colb. primo pro μακαρίων legitur ἀγίων.

(53) Colb. tertius διδασκάλιον.

(54) Reg. primus διερευνᾶν. Paulo post idem codex

διηγῆσθαι. Alius ms. pro ἀγωγὴν habet διαγωγὴν.

(55) Unus liber velus ἔστησε.

(56) Editi et unus ms. ἀπατήσομεν. Alii quatuor mss. ἀπατήσωμεν.

χρεία προσθήκης εἰς εὐδοκίμῃσιν, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἐν τῷ βίῳ ἀναγκαῖα ἡ μνήμη διὰ τὴν μίμνησιν. Ὅσπερ γὰρ τῷ πυρὶ αὐτομάτως ἐπειτα τὸ φωτίζειν, καὶ τῷ μύρῳ τὸ εὐωθεῖν· οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἀναγκαῖως ἀκολουθεῖ τὸ ἐφελίμῳ. Καίτοι οὐδὲ τοῦτο μικρὸν, ἀκριβῶς τυχεῖν τῆς ἀληθείας τῶν τότε. Ἀμυδρὰ γὰρ τις φήμη (57) πρὸς ἡμᾶς διεδόθη, τὰς ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἀνδραγαθίας τοῦ ἀνδρὸς διασώζουσα. Καὶ πως δοκεῖ τὸ καθ' ἡμᾶς τῷ (58) τῶν ζωγράφων προσεικέναι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴν ἐξ εἰκότων μεταγράφωσι τὰς εἰκόνας, πλεῖστον, ὡς εἰκὼς, τῶν ἀρχετύπων ἀπολιμπάνονται· καὶ ἡμᾶς, αὐτῆς τῆς θέας τῶν πραγμάτων ἀπολειφθέντας, κίνδυνος οὐ μικρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐλαττώσαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα ὑπόμνησιν φέρουσις μάρτυρος, ἐπιφανῶς τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυριοῖς ἐναθλήσαντος, εἰπωμεν ὅσα οἶδαμεν. Οὗτος ἔφυ μὲν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, ὅθεν καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀγαπῶμεν, διότι οἰκεῖος ἡμῖν ὁ κόσμος ἐστίν. Ὅσπερ γὰρ τὰ εὐκαρπα τῶν φυτῶν, οὓς ἂν ἐκθρέψῃ καρποῦς, τῇ οἰκείᾳ γῇ παρατίθεται· οὕτω καὶ οὗτος ἐκ τῶν λαγόνων τῆς ἡμετέρας ἀναδραμὼν, καὶ πρὸς μήκιστον ὕψος τῆς δόξης διαναστάς, τῇ ἐνεγκούσῃ καὶ θρεψαμένῃ τῶν οἰκείων τῆς εὐσεβείας καρπῶν τὴν ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο. Καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ ἐκ τῆς ὑπερ-ορίας καρποὶ, ὅταν ἡδείς τε (59) ὥσι καὶ τρέφῃται· πολλῶ μόντοι ἡδίστους τῶν ἐπιλύδων οἱ ἡμεδαποὶ καὶ ἐγγύριοι, πρὸς τῇ ἀπολαύσει ἐτι καὶ καλλωπισμὸν τινα ἡμῖν διὰ τῆς οἰκειότητος χαριζόμενοι. Ἐγκατελειγμένος δὲ (60) στρατεία ἐπιφανεῖ, ὡς ἑκατὸν στρατιωτῶν ἀρχὴν πιστευθῆναι, καὶ σώματος βώμῃ καὶ ψυχῆς ἀνδρείᾳ τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων. Ἐπεὶ δὲ (61) ὁ τότε τύραννος τὸ πικρὸν καὶ ἀνήμερον τῆς ψυχῆς μέχρι τοῦ πολέμου τῆς Ἐκκλησίας ἐξέτεινε, καὶ ἤρε χεῖρα θεομάχον κατὰ τῆς εὐσεβείας, κηρύγματα δὲ ἦν πανταχοῦ, καὶ διαγράμματα ἡπλωτο κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν καὶ πάντα τόπον ἐπίσημον, μὴ προσκυνεῖσθαι Χριστὸν, ἢ θάνατον εἶναι ἢν ζημίαν τοῖς προσκυνοῦσι· καὶ πρόσταγμα ἦν ὑποκύπτειν εἰδούλις ἅπαντας, καὶ λίθους καὶ ξύλα χαράγματι τέχνης μεμορφωμένα θεοῦς ἡγεῖσθαι, ἢ τοὺς μὴ πειθομένους πάσχειν ἀνήκεστα· σύγχυσις δὲ ἦν καὶ παραχῇ διὰ πάσης τῆς πόλεως, καὶ λεηλασίαι κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων· χρήματα διηρπάζετο, πληγαῖς τὰ τῶν φιλοχρίστων σώματα κατεξαινετο, γυναῖκες εἰλοντο διὰ μέσης τῆς (62) πόλεως· οὐ νεότης ἐλλείνη, οὐ γῆρας αἰδέσιμον ἦν.

(57) Illud, Ἀμυδρὰ γὰρ τις φήμη, etc., ita Latine reddidit interpres vetus, nam obscura quardam fama viri hujus præclara facta conservans, ad nos usque venit: qua in interpretatione vox obscura, ut verum fatear, mihi nullo modo placet. Nam sit non raro, ut quod obscurum est, hoc idem dubium sit et incertum. Sic igitur interpretari malim, nam tenuis quardam fama, qua viri illius in certaminibus præclara facinora conservantur, ad nos usque pervenit, ut Basilii hoc dicat, ne defuisse quidem tum, cum concionaretur, qui quæ narraret et vidissent et audivissent: sed tamen perpaucos superstites fuisse ob temporis diuturnitatem, quæ effecerat, ut pars maxima senio confecti jam interissent. Illa igitur

A fuerit perpetuæ utilitatis percipiendæ. Nec enim jam opus illis est, ut quidpiam ipsis ad commendationem accedat: sed nobis in hac vita commemorantibus ad eos imitandos necessaria recordatio est. Quemadmodum enim ignem naturaliter comitatur illustratio, et unguentum bonus odor: ita quoque bona opera utilitas necessario sequitur. Quanquam ne hoc quidem parvi momenti est, veritatem eorum quæ tunc gesta sunt diligenter assequi. Nam tenuis quædam fama, qua viri illius in certaminibus præclara facinora conservantur, ad nos usque pervenit. Atque quodammodo videmur nos pictoribus consimiles esse. Illi enim cum ex imaginibus imagines depingunt, plurimum, ut constat, desciscunt ab archetypis: sic et periculum non exiguum est, ne nos, qui res ipsas non conspeximus, imminuamus veritatem. At quando adest dies memoriam referens martyris, qui splendide in suis pro Christo testimoniis decertavit, dicamus quæcunque novimus. Ille natus est ex hac urbe; unde etiam eo magis illum diligimus quod proprium nobis ornamentum sit. Quemadmodum enim feraces arbores eos quos nutriunt fructus propriæ terræ ferunt acceptos: sic etiam hic ex nostræ terræ sinu egressus, et ad summam gloriæ altitudinem evectus, patriæ quæ se produxit ac educavit, proprios pietatis fructus dedit fruendos. Boni quidem sunt externi etiam fructus, si et suaves fuerint, et alimento abundantes; sed tamen externis multo jucundiores sunt nostrates ac vernaculi, qui, quod ad nos attineant, præter suavitatem videntur adhuc decus quoddam nobis et ornamentum conferre. Erat autem militiæ ascriptus, in qua locum insignem tenuit; ita ut militibus centum esset præfectus, corporisque robore et animi fortitudine inter militares ordines claret. Cum igitur tyrannus qui tunc imperabat, amaritudinem animi atque crudelitatem usque ad Ecclesiæ bellum extenderet, tollereturque adversus pietatem manum Deo infensam, et denuntiaretur ubique ac ediceretur in omni foro et in omni loco insigni, ut ne adoraretur Christus, alioquin mortē multaretur cultores; cumque præceptum esset, ut omnes adorarent idola, haberentque pro diis lapides et ligna artis cælatura conformata, alioquin si qui dicto audientes non essent, perferrent intolerabilia; cum denique confunderetur turbareturque civitas 144

fama dicebatur ἀμυδρά, non quod obscura esset aut incerta, sed quod paucorum testium oculatorum testimonio niteretur.

(58) Sic mss. multi. Editi vero τὰ καθ' ἡμᾶς τοῖς. Statim tres mss. μεταγράφουσι.

(59) Sic mss. duo. Vocula τε deerat in vulgatis.

(60) Ἐγκατελειγμένος δέ. Supplendum ἦν, notandumque illud esse redditionem hujus commatis: Οὗτος ἔφυ μὲν..., interpediis per parenthesin appositus. Edit.

(61) Editi ἐπειδὴ ὁ. Unus ms. ἐπεὶ δὲ ὁ. Alius ἐπεὶ δὲ ὁ.

(62) Editio Paris. διὰ πάσης τῆς. Veteres quinque libri διὰ μέσης τῆς.

tota, pique essent prae expositi, diriperentur pecuniae, plagis dilaniarentur corpora Christianorum, traherentur mulieres per mediam civitatem; tum juvenis non concitabat misericordiam, nulla senectutis reverentia erat, sed qui nihil admiserant mali, maleficorum subibant supplicia. Angusti erant carceres, desertae erant domus opulenta, solitudines refertae profugis. Crimen autem haec tolerantium erat pietas. Et pater prodebat filium, et patrem filius indicabat: fratres in fratres furebant, et servi in dominos suos insurgabant. Atque dira quaedam nox genus hominum ita invaserat, ut omnes, diabolo ad insaniam adigente, se invicem ignorarent. Diruebantur aedes precationis manibus impiorum, evertabantur altaria, nec erat oblatio ulla, neque suffitus, non locus sacrificandi, sed tristitia ingens velut nebula quaedam occupabat omnia, fugabantur Numinis cultores, omnis chorus pietatis erat consternatus: sed daemones tripudiabant, nidoribus ac sanguine omnia coinquantes. Tunc strenuus ille vir, antevergens iudiciorum necessitatem, abjecto cingulo extorris erat. Spreto igitur magistratu, spreto gloria, spreto divitiis omnis generis, propinquis, amicis, famulis, deliciis vitae, reliquis, quorum studio homines tenentur, ad profundissimas ac hominibus impervias solitudines confugit, actam cum bestiis vitam societate idololatrarum ducens mansuetiorem, imitatus zelotem Eliam, qui cum idololatriam videret Sidoniae invalescentem, in montem Choreb profugit, degebatque in spelunca, conquirens Deum, donec vidit optatissimum, quantum homini fas est Deum videre⁶³.

3. Talis igitur erat et Gordius, qui fugit tumultus civiles, turbam forensem, magistratum fastum, tribunalia, calumniatores, vendentes, ementes, iurantes, mentientes, verborum turpitudinem, facitias et reliqua omnia, quae populosae urbes secum trahunt ita ut cymbae a magnis navibus trahuntur. Qui cum purgasset aures, purgasset oculos, corque ante omnia purgasset, ut posset Deum videre, ac beatus efficeretur; vidit ex revelatione, didicit mysteria, non ab hominibus, neque per homines, sed magno usus praeceptore Spiritu veritatis. Unde cum vitam reputasset, quam inutilis sit, quam vana, quam omni somnio et umbra fragilior, exstimulatus est vehementius ad supernam vocationem concupiscendam. Ac veluti athleta, jam se jejuniis, vigiliis, precationibus, assiduaeque et indesinenti oraculorum Spiritu meditatione satis exercitatum esse, atque ad certamen unctum, animadvertens, illam ipsam diem in qua tota plene civitas, daemonis bellum amantis diem festum celebratura, certamenque equestre spectatura, theatrum

ἀλλ' οἱ μὴδὲν ἀδικοῦντες τὰ τῶν κακοῦργων ὑπέμεινον, ἐστενοχωρεῖτο τὰ δεσμωτήρια, ἐρημοὶ ἦσαν οἱ εὐθινοῦμενοι τῶν οἴκων, αἱ δὲ ἐρημίαι πλήρεις τῶν φυγαδευομένων. Ἐγκλημα δὲ ἦν τοῖς ταῦτα πάσχουσιν ἡ εὐσέβεια, καὶ πατὴρ παρεδίδου παῖδα, καὶ πατέρα υἱὸς κατεμήνυνε, ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων ἐμαίνοντο, καὶ δοῦλοι δεσπόταις ἑαυτῶν ἐπανίσταντο· δεινὴ δὲ τις νῦξ κατεῖλθε τὸν βίον, πάντων ἀγνοησάντων ἀλλήλους ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου φρενοβλαβείας· κατεβάλλοντο μὲν οἶκοι προσευχῆς ὑπὸ χειρῶν ἀνοσίων, ἀντρέπετο δὲ θυσιαστήρια, καὶ οὐκ ἦν προσφορὰ οὐδὲ θυμίαμα, οὐ (63) τόπος τοῦ καρπῶσαι, ἀλλὰ κατῆφεια δεινὴ, ὥσπερ τις νεφέλη, τὰ πάντα κατεῖχεν· ἀπελήλαντο μὲν οἱ τοῦ θεοῦ θεραπευταί, διαπτώθη δὲ πᾶς τῆς εὐσεβείας θίασος, δαίμονες δὲ κατεχόρευον, κνίσσαις καὶ αἷμασι τὰ πάντα καταμεινόντες· τότε ὁ γενναῖος (64) οὗτος προλαβὼν τὴν ἐκ τῶν δικαστηρίων ἀνάγκην, βίβας τὴν ζώνην, ὑπερόριος ἦν, ὑπεριδὼν δυναστείας, ὑπεριδὼν ἐδύξας, πλούτου παντοδαποῦ, συγγενείας, φίλων, οἰκετῶν, ἀπολαύσεως βίου, πάντων ὅσα ἀνθρώποις ἐστὶ περισπούδαστα, πρὸς τὰς βαθυτάτας καὶ ἀνθρώποις ἀβάτους ἐρημίας ἀπέδραμε, τὴν μετὰ τῶν θηρίων βίον τῆς πρὸς τοὺς εἰδωλολατροῦντας κοινωνίας ἡμερώτερον ἡγησάμενος, κατὰ τὴν ζηλωτὴν Ἡλιάδην· ὅς, ὅτε εἶδεν ἐπικρατοῦσαν τὴν εἰδωλολατρείαν τῆς Σιδωνίας, ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέδραμε τὸ Χωρῆθ, καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ διήγεν, ἐκζητῶν τὸν θεόν, ἕως εἶδε τὸν περιπόθητον, ὡς εἶδεν ἀνθρώπων θεὸν δυνατόν.

Deum, donec vidit optatissimum, quantum homini fas est Deum videre⁶³.

3. Τοιοῦτος οὖν ἦν καὶ ὁ Γόρδιος, ἀποφυγὼν θορύβους πολιτικούς, ὄχλον ἀγοράων, ἀρχοντικούς τύφους, τὰ δικαστήρια, τοὺς συκοφάντας, τοὺς πωλοῦντας, τοὺς ὠνούμενους, τοὺς ὀμνούντας, τοὺς ψευδομένους, τὴν αἰσχρολογίαν, τὴν εὐτραπείαν, τὰλλα ὅσα, ὥσπερ ἐφθλκία, αἱ πολυάνθρωποι τῶν πόλεων ἐπισύρονται. Καθαρεύων τὰ ὦτα, καθαρεύων τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ πρὸ γε πάντων τὴν καρδίαν κακαθαρμένος, ἵνα θεὸν εἶδεν δυνηθῇ, καὶ μακάριος γένηται· εἶδε δι' ἀποκαλύψεων, ἐδιδάχθη τὰ μυστήρια, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἔχων τὸν μέγαν διδάσκαλον τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Ὅθεν ἐλθὼν εἰς ἔννοιαν τοῦ βίου, ὡς ἀνωφελὴς, ὡς μάταιος, ὡς ὀνείρου παντὸς καὶ σκιᾶς ἀδρανέστερος, ἡρεθίσθη σφοδρότερον πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀνὸ κλήσεως. Καὶ οἷον (64') ἀθλητῆς, αἰσθόμενος ἑαυτοῦ ἱκανῶς γυμνασθέντος καὶ ἀλειψαμένου πρὸς τὸν ἀγῶνα, ταῖς νηστεαῖς, ταῖς ἀγρυπνίαις, ταῖς προσευχαῖς, τῇ διηγεκαί καὶ ἀπαύστῳ μελέτῃ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, τηρήσας τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐν ᾗ πανδημεῖ πᾶσα ἡ πόλις ἑορτὴν ἀγούσα φιλοπο-

⁶³ III Reg. xix, 1 seqq.

(63) In duobus mss. pro οὐ legitur οὐδέ. Aliquanto post editio Paris. οἱ τοῦ Θεοῦ. At sex mss. et editio Basil. οἱ τοῦ Θεοῦ. Hoc ipso in loco Colb. tertius πᾶσις εὐσεβείας.

(64) Τότε ὁ γενναῖος. Redditio periodi quae ab

Ἐπεὶ δὲ ὁ τότε τύραννος incipiens, per varia, quae sequuntur, commata evoluitur. Edit.

(64') Unus codex et editi καὶ οἷον. At mss. non pauci καὶ οἷον.

λέμψ δαίμονι κατελθῆναι θέατρον (65), ἀγῶνα ἱππικὸν θεωμένην. Ἐπεὶ οὖν πᾶς ὁ ὄμιλος ἄνω συνείλεκτο, οὐκ Ἰουδαῖος ἀπὴν, οὐχ Ἕλληνας καὶ Χριστιανῶν δὲ πλῆθος οὐκ ὀλίγον αὐτοῖς συνανεύετο, οἱ ἀφυλάκτως βιοῦντες, καὶ καθήμενοι μὲν μετὰ συνεδρίου ματαιότητος, μὴ ἐκκλίνοντες δὲ συστροφῆς πονηρευομένων, οἱ καὶ τότε παρῆσαν θεαταὶ τοῦ τάχους τῶν ἵππων, καὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν ἡνιόχων· ἀλλὰ καὶ δούλους ἀνῆκαν δεσπόται, καὶ παῖδες ἐκ διδασκαλείων πρὸς τὴν θέαν ἔτρεχον (66), παρῆν δὲ καὶ γυναικῶν ὅσον δημῶδες καὶ ἀσχημον, πλῆρες δὲ ἦν τὸ στάδιον, καὶ πάντες ἦδον πρὸς τὴν θέαν τῆς τῶν ἵππων ἀμιλλῆς ἣσαν συντεταμένοι· τότε δὲ ὁ γενναῖος (67) ἐκεῖνος καὶ μέγας τὴν ψυχὴν, μέγας τὸ φρόνημα, ἀνωθεν ἐκ τῶν ὀρέων ἐπικαταβάς τῷ θεάτρῳ, οὐ κατεπλάγη τὸν ὄμιλον, οὐκ ἐλογίσατο πόσαις χερσὶ πολεμιαῖς ἑαυτὸν παραδίδωσιν· ἀλλ' ἀτρόμυ τῇ καρδίᾳ καὶ γαύρῳ τῷ φρονήματι, ὁλοεὶ πέτρας συνεχεῖς, ἡ δένδρα πολλὰ, τοὺς τὸ στάδιον περικαθημένους παραδραμῶν, εἰς τὸ μέσον κατέστη, βεβαίων τὸν λόγον (68), ὅτι Δίκαιος ὡς λέων πέποιθε. Καὶ οὕτως ἀπτότης ἦν τὴν ψυχὴν, ὥστε, ἐν περιφανείᾳ τοῦ θεάτρου γενόμενος, ἀτρέπτω τῇ παρῆρτι ἐξεβόησε τὴν φωνὴν ἐκείνην, ἥς μέχρι τοῦ νῦν εἰσὶ τινες οἱ ἀκούσαντες· Εὐρέθη τῷ ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανὲς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἰπερωῶσι· δηλὼν διὰ τούτων, ὅτι οὐ πρὸς ἀνάγκην ἦλθον πρὸς τοὺς κινδύνους, ἀλλ' ἐκούσιως ἐπέδωκεν ἑαυτὸν τῷ ἀγῶνι· μιμησάμενος τὸν δεσπότην, ὃς ἐν τῷ σκοτεινῇ τῆς νυκτὸς ἀγνωστὸς τοῖς Ἰουδαίοις ἑαυτὸν κατεμήνυσεν.

4. Εὐθὺς μὲν οὖν ἐπέστρεψε τὸ θέατρον τῷ παρῆρτι τῆς θέας, ἀνὴρ ἀπηγγιωμένος τὴν ὄψιν, διὰ τὴν χρονίαν ἐν τοῖς ὄρεσι διαίταν αὐχμηρὰν ἔχων τὴν κεφαλὴν, βαθὺς τὴν ὑπὲρ τὴν ἐσθῆτα ρυτίων, κατεσκληρῶς ἅπαν τὸ σῶμα, βακτηρίαν φέρων, καὶ πῆραν ἐνημμένος· ὅς πᾶσιν ἐπέπρεπε (59) τις χάρις, ἐκ τοῦ ἀφανοῦς αὐτὸν περιλάμπουσα. Ὡς δ' οὖν ἐγνώσθη ὅστις ἐστίν, εὐθὺς βοὴ συμμιγῆς παρὰ πάντων ἤρθη· τῶν μὲν οἰκείων τῆς πίστεως ὑπὸ περιχαρείας κροτοῦντων, τῶν δὲ πολεμούντων τῇ ἀληθείᾳ εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον τὸν δικαστὴν παρορμώντων, καὶ προκαταδικαζόντων εἰς θάνατον. Πάντα δ' οὖν βοῆς καὶ θορύβου πεπληρωτο· παρώφθησαν (70) μὲν ἵπποι, παρώφθησαν δὲ ἡνιόχοι· ἡ δὲ τῶν ἀρμάτων ἐπίδειξις ψόφος μάταιος ἦν. Οὐδενὸς γὰρ ἐσχόλαζεν ὀφθαλμὸς ἄλλο τι· βλέπειν ἡ γόρδιον, οὔτε τις ἀκοή ἄλλο τι ἠνεύχετο ἀκούειν ἢ

A occuparat, observavit. Cum igitur collectus fuisset in eminentem locum populus omnis, non Judæus aberat, non Græcus: imo vero erat eis admista multitudo magna Christianorum, qui incaute viventes, et una cum concilio vanitatis sedentes, nec congressus male agentium declinantes, celeritatem equorum et aurigarum peritiam tunc ipsi quoque spectabant. Sed et servos heri demiserant, et pueri e litterariis ludis accurrebant spectatum, et aderant pariter feminæ quotquot plebeie erant et obscuræ. 145 Refertum autem erat stadium, jamque ad equestre certamen conspiciendum intenti erant omnes. Tunc igitur generosus ille vir magnique animi et magnæ constantiæ, desuper ex montibus in theatrum descendens, non extimuit populum, non attendit quot adversariorum manibus se objiceret: sed intrepido corde et elato animo, veluti saxa crebra aut arbores multas, eos qui in stadio sedebant, prætergressus, in medio constitit, confirmans illam sententiam: *Justus ut leo confidit* 21. Atque animo erat adeo intrepido, ut, in conspicuo theatri loco constitutus, vocem illam quam quidam etiamnum superstites audierunt, firma cum fiducia ac clamore emisit: *Inventus sum a non quærentibus me: palam apparui his, qui me non interrogabant* 22. Quibus verbis significavit non fuisse se vi ad pericula adductum, sed ultro obtulisse se certamini, imitatum Dominum, qui cum per noctis tenebras a Judæis minime cognosceretur, se ipse prodidit.

4. Mox igitur theatrum inopinato spectaculo in se convertit, vir cum esset horrendo aspectu, cuius ob diutinam in montibus moram caput squalidum erat, barba promissa, vestitus sordidus, totum corpus aridum, qui baculum gestabat, ac pera erat indutus; in quibus omnibus gratia quædam, qua intus illustrabatur, elucebat. Sed simulatque cognitus fuit quis esset, statim permistus quidam clamor excitatus est ab omnibus, domesticis quidem fidei præ gaudio plaudentibus, adversariis vero veritatis judicem ad eum de medio tollendum provocantibus, eundemque in antecessum morti addicentibus. Itaque clamore ac tumultu plena erant omnia; neglecti sunt equi, neglecti aurigæ, curruum ostentatio strepitus inanis erat. Nullius enim oculus ad aliud nisi ad videndum Gordium erat intentus, nec auris ulla aliud nisi illius verba

21 Prov. xxviii, 1. 22 Isa. lxxv, 4.

(65) Editi et Oliv. et Anglie. et sex alii mss. κατελθῆναι θέαν, locum ad spectandum. At Medicæus et codices Combefisiani θέατρον, theatrum: quam scripturam veram et emendatam esse judicamus. Amantem belli dæmonem, de quo superius, Martem esse norunt vel infantes.

(66) Colbertius συνέτρεχον. Mox Colbertini duo συντεταμένοι, ordine positi. Lectio non mala. Alii duo mss. et editi συντεταμένοι, intenti.

(67) Redditio longioris periodi cuius initium:

Ἐπεὶ οὖν πᾶς ὁ ὄμιλος. Edit.

(68) Editi Paris. λόγον τοῦ Παροιμιαστοῦ, sed cum voces τοῦ Παροιμιαστοῦ et in editione Basil. et in nostris sex mss. desint, eas delere non dubitavimus.

(69) Veteres aliquot libri et editi ἐπρεπε. At Reg. secundus et Colb. primus ἐπέπρεπε: quod, ni fallor, melius est et verius.

(70) Illud παρώφθησαν ex libris antiquis addidimus.

audire volebat. Atque confusus quidam rumor, veluti aura, theatrum totum pervadens, strepitum circi superabat. Ubi vero silentium per praecoines populo imperatum est, conquieverunt tibiae, consiluerunt varia musicorum instrumenta; audiebatur Gordius, spectabatur Gordius, statimque adducebatur ad praesidem illic sedentem, certamenque disponentem. Interea igitur miti voce ac leni, quis et unde esset interrogabatur. Ubi autem dixit patriam, genus, gradum obtentae dignitatis, causam fugae, reditum: Adsum, inquit, mandatorum vestrorum contemptum simul et fidem in Deum, in quo spem reposui, factis ostensurus; audiui enim, inquit, te multos crudelitate superare: quamobrem id tempus tanquam explendo meo voto idoneum elegi. His verbis praesidis ira instar ignis accensa, totum viri furorem in semet concitavit. Jam, inquit, voca lictores. Ubi laminae plumbeae? ubi flagra? Extendatur in rota, torqueatur in equuleo, afferantur suppliciorum instrumenta, bestiae, ignis, gladius, crux, fossa paretur. At enim, inquit, quid habet lucri scelestus ille, cum semel tantum **146** moriatur? Imo respondit statim Gordius, quantum damnum patior, quod saepe pro Christo mori non possim! Praeses autem, praeter feritatem naturalem, saevior adhuc evadebat, respiciens ad viri dignitatem, cuius magnam animi sublimitatem suum ipsius dedecus putaret. Et quo magis videbat animum illius imperterritum, eo magis efferebatur, magisque viri constantiam excogitandis cruciatibus superare contendebat. Haec praeses.

μειζόνως ἐξηγγριούτο, καὶ φιλονεικότερος ἦν νικῆσαι. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα (75).

5. Martyr vero, conjectis in Deum oculis, animam suam demulcebat his sacrorum Psalmorum verbis: Dominus mihi adjutor, et non timebo quid faciet mihi homo⁹⁶; et illud: Non timebo mala, quoniam tu mecum es⁹⁷, et ejusdem generis alia, quibus ad fortitudinem excitamur, quae e sacris eloquiis didicerat. Sed tantum abfuit ut minis cederet, aut perterreretur, ut etiam provocaret in semetipsum supplicia. Quid cunctamini? inquit; quid statis? Lanietur corpus, torqueantur membra: perferant quoscunque volueritis cruciatibus. Spem beatam mihi ne invidetis. Nam quanto magis tormenta augebitis, tanto majus mihi praemium comparabit. Convenit nobis de his cum Domino. Pro

⁹⁶ Psal. cxvii, 6. ⁹⁷ Psal. xxii, 4.

(71) Reg. primus ἐπεσημάνθη, ἐκοιμήθησαν. Ibi dem editio Paris. κατεσιγήθησαν. Veteres quinque libri κατεσιγάσθη. Reg. secundus κατεσιγάσθη, subinde unus ms. αὐτόθι.

(72) Sic mss. multi. Utraque editio ἡμέρω. Aliquanto infra editio Paris. ἤκουσά τε. At mss. non pauci ἤκουσά σε.

(73) Sic mss. omnes. Editio utraque ὡς ἑπράν, ut rogam. Aliquanto post mss. nonnulli ποῦ αὐτοῦ ἐλθεας.

(74) Judex hoc dicere voluit: Sceleratus ille (sic

A τὰ ἐκείνου ῥήματα. Καὶ θροῦς τις ἄσχημος, οἷον αὖρα, διὰ παντός τοῦ θεάτρου διεξιὼν, τὸν ἱπποδρομον ὑπερέχει. Ἐπεὶ δὲ διὰ τῶν κηρύκων σιωπὴ τῷ δήμῳ ὑπεσημάνθη (71), ἐκοιμήθησαν μὲν αὐτοὶ, κατεσιγάσθησαν δὲ ὄργανα πολυαρμόνια· ἤκουετο Γόρδιος, ἐθεωρεῖτο Γόρδιος. Καὶ εὐθύς ἀνάρπαστος ἦν πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτοῦ που καθήμενον, καὶ τὸν ἀγῶνα διατιθέοντα. Τέως μὲν οὖν πρᾶξι καὶ ἡμέρῃ (72) φωνῇ τις καὶ πόθεν εἴη διεπυνθάνετο. Ὡς δὲ εἶπε τὴν πατρίδα, τὸ γένος, τὸ εἶδος τοῦ ἀξιώματος ἐν ᾧ ἦν, τὴν αἰτίαν τῆς φυγῆς, τὴν ἐπ' ἀνόδοον, ὅτι Πάρειμα, ἔργῳ καὶ τὴν τῶν ὑμετέρων προσταγμάτων καταφρόνησιν, καὶ τὴν εἰς θεὸν, ἐφ' ἣν ἤλπισα, πίστιν ἐπιδειξόμενος· καὶ γὰρ ἤκουσά σε, φησί, πολλῶν διαφέρειν τῇ ἀγριότητι· ὡς οὖν ἐπιτήδειόν μοι τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς τὸ πληρωθῆναι μου τὴν ἐπιθυμίαν ἐξελεξάμην. Τούτοις τοῖς λόγοις τὸν θυμὸν τοῦ ἀρχοντος ὡς πῦρ (73) ἀναφλέξας, ὅλην ἤγειρεν ἐφ' αὐτὸν τοῦ ἀνδρὸς τὴν μανίαν. Καὶ, Κάλει, φησί, δημίους. Ποῦ δὲ αἱ μολυβίδες; ποῦ δὲ αἱ μάστιγες; Ἐπὶ τροχῷ κατατενέσθω, ἐπὶ τοῦ εὐλοῦ στρεβλοῦσθω, φερέσθω τὰ κολαστήρια· τὰ θηρία, τὸ πῦρ, τὸ ξίφος, ὁ σταυρὸς, ὁ βόθρος εὐτρεπίζέσθω. Ἀλλὰ γὰρ οἷα κερδαίνει (74), φησὶν, ἀπαξ μόνον ἀποθνήσκων ὁ ἀλιτήριος; Οἷα μὲν οὖν ζημιούμαι, ὑποφθάσας εἶπεν ὁ Γόρδιος, μὴ δυνάμενος ὑπὲρ Χριστοῦ πολλάκις ἀποθανεῖν! Ὁ δὲ πρὸς τῇ ἐκ φύσεως ἀγριότητι, ἔτι χαλεπώτερος ἦν πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνδρὸς ἀποδιδέπων, οἰκείαν ἀτιμίαν ἡγούμενος τὸ νεανικὸν τῆς διανοίας ἀνάστημα. Καὶ

C ὅσῳ μᾶλλον εἴωρα τὴν καρδίαν ἀπτόητον, τοσοῦτον ἦν ἐνστασιν τοῦ ἀνδρὸς τῇ ἐπινοίᾳ τῶν ἀλγεῖνών.

5. Ὁ δὲ πρὸς τὸν θεὸν ἀποδιδέπων, ἐκ τῶν ἱερῶν Ψαλμῶν κατεπῆδεν αὐτοῦ τῇ ψυχῇ (76), λέγων· Κύριος ἐμοὶ βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος· καὶ τό· Οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ· καὶ ὅσα συγγενῇ τούτοις, πρὸς ἀνδρῶν παρακαλοῦντα, ἐκ τῶν θείων λογίων δεδιδαγμένος ἦν· ὅς γε τοσοῦτον ἀπέιχεν εἶσαι τοῖς ἀπειλουμένοις καὶ ὑποπτήξαι, ὥστε καὶ προεκαλεῖτο (77) ἐφ' αὐτὸν τὰ δεινὰ. Τί μέλλετε; φησί· τί ἐστήκατε; Ξανθένθω σώμα, στρεβλοῦσθω μέλη· βασανίζέσθω ὡς ἂν ἐθέλητε. Μὴ μοι βασκῆνυτε τῆς μακαρίας ἐλπίδος. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἐπιτείνετε τὰ δεινὰ, τοσοῦτον μείζονά μοι τὴν ἀντίδοσιν προξενεῖτε. Συν-

D ἀλλάγματα ἡμῖν ἐστὶ ταῦτα πρὸς τὸν Δεσπότην.

martyrem vocabat) quem fructum referet ex sua pertinacia, si semel mortuus fuerit? Neque enim in hanc vitam rursus redibit, ejus ut gaudiis perfruitur, neque tamen ulla alia vita est, qua frui deinceps possit. Magna sane hominis impii, nec unquam satis deslenda caecitas.

(75) Unus codex ὁ μὲν τοιαῦτα.

(76) Editi et mss. multi ψυχῇ. Coll. tertius ψυχῇ. Statim duo mss. καὶ οὐ. Vocula καὶ in editis et in aliis quibusdam mss. deest.

(77) Antiqui duo libri προσεκαλεῖτο.

Ἀντὶ τῶν παλῶν, τῶν ἐπανισταμένων τῷ σού-
ματι, φωτεινὸν ἔνδυμα ἡμῖν ἐν τῇ ἀναστάσει ἐπαν-
θήσει· ἀντὶ τῆς ἀτιμίας στέφανοι, ἀντὶ δεσμοτη-
ριου (78) παράδεισος, ἀντὶ τῆς μετὰ τῶν κακούργων
καταδίκης ἡ μετ' ἀγγέλων διαγωγὴ. Σπείρατε πολλὰ
ἐν ἡμῶι ἵνα θερίσω πολλαπλάσιονα. Ὡς δὲ τοῖς φο-
βεροῖς εἰεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδύνατο (79), καὶ τὸ πρᾶγμα
ἀμήχανον ἦν, μεταβαλόντες ἐθώπειον. Τοιαύτη γὰρ
ἡ τοῦ διαβόλου μεθοδεῖα· τὸν δεῖλδν ἐκπλήσσει, τὸν
ἀνδρεῖον μαλάσσει. Ὅποια ἦν καὶ τὰ τότε τεχνά-
σματα τοῦ κακούργου. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν (80) αὐτὸν
οὐκ ἐνδιδόντα ταῖς ἀπειλαῖς, ἀπάταις αὐτὸν καὶ δε-
λεάσμασι περιελθεῖν ἐπειράτο. Καὶ δωρεὰς καθ-
υπιχνεῖτο, τὰς δὲ εἰδίδου, καὶ ἄλλας παρὰ βασιλέως
ἤξεν διηγγυᾶτο, τὴν ἐν στρατείᾳ περιφάνειαν, χρη-
μάτων πόρους, πᾶν ὅ τι ἂν βούλοιο.

6. Ἐπειδὴ δὲ ἀπετύγχανε τῆς πείρας (ἀκούσας
γὰρ τῶν ὑποσχέσεων ὁ μακάριος, κατεγέλασεν αὐτοῦ
τῆς ἀνοίας, εἰ (81) τι νομίζει βασιλείας οὐρανῶν ἀν-
τάξιον δώσειν), τότε δὴ ἀφόρητος ἦν τῷ θυμῷ, καὶ
ζήλος ἐγύμνου, καὶ τὸν δῆμιον παρεστήσατο, καὶ
χειρὶ καὶ γλώσσει μιαιφονῶν θανάτῳ κατεδίκαζε τὸν
μακάριον. Μετέβαινε δὲ πᾶν τὸ θέατρον ἐπὶ τὸν
τόπον τοῦτον· καὶ ὅσον λειπόμενον ἦν τῶν οἰκητόρων,
ἐκχυθὲν πρὸ τοῦ τείχους, ἑώρα τὸ μέγα ἐκείνο καὶ
ἐναγώνιον θέαμα, τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ
πάσῃ (82) τῇ κτίσει, ὁδοντήρην τῷ διαβόλῳ, καὶ φο-
βερὸν δαίμονιν. Ἐκένωθη τῶν οἰκητόρων ἡ πόλις,
ὥσπερ τινὲς βεῦματος, τοῦ πλήθους ἀθρόως ἐπὶ τὸν
τόπον τοῦτον μεταρρύνοντες. Οὐ γυνὴ κατεδέξατο τῆς
θέας (83) ἀπολειφθῆναι, οὐκ ἀνὴρ ἀφανῆς ἢ ἐπίση-
μος. Ἐξέλειπον τὰς φυλακὰς τῶν οἰκῶν οἱ φύλακες·
ἀκλειστα μὲν ἦν τῶν ἐμπόρων τὰ ἐργαστήρια· διέρ-
ριπτο δὲ κατὰ τὴν ἀγορὰν τὰ ὄνια· μία δὲ πάντων
φυλακὴ καὶ ἀσφάλεια, τὸ πάντας ὁμοίως ὑπεξελεῖν,
καὶ μηδὲ κακούργον ἐναπομένειν τῇ πόλει. Κατέλει-
πον δούλοι δεσποτῶν θεραπέας· καὶ ὅσον ξένον τοῦ
δήμου, καὶ ὅσον ἐγχώριον, ὧδε παρῆν πρὸς τὸν
ἄνδρα. Τότε καὶ παρθένος ὄψεως ἀρβένων κατατολ-
μήσασα, καὶ πρεσβύτης καὶ ἀρβένωτος τὴν ἀσθένειαν
βιασάμενοι, ἔξω τοῦ τείχους ἦσαν· Ἦδὴ δὲ ὁρμῶντα
πρὸς τὴν διὰ τοῦ θανάτου ζωὴν τὸν μακάριον περι-
στάντες οἱ ἐπιτήδαιοι, περιεπτύσσοντο, ποτνωμένοι
καὶ τὰ τελευταῖα κατασπαζόμενοι (84)· καὶ θερμὸν
ἐπ' αὐτῷ δάκρυον ἀφιέντες, ἰκέτευον μὴ παραδοῦναι
ἐαυτὸν τῷ πυρὶ, μὴ παραναλωσθαι ἐαυτοῦ τὴν νεό-
τητα, μὴ καταλιπεῖν τὸν γλυκὺν τοῦτον ἥλιον. Ἄλλοι
δὲ συμβουλαῖς πιθαναῖς ἐπειρῶντο παραλογίζεσθαι·
Ῥήματι μόνῳ εἰπὲ τὴν ἀρνησιν, ψυχῇ δὲ ἔχε τὴν
πίστιν ὡς ἂν ἐθέλης. Πάντως οὐχὶ τῇ γλώσσει προ-

(78) Reg. primus δεσμοτηρίων. [Mox Colb. pri-
mus σπείρατε.

(79) Editi ἠδύνατο. At mss. duo ἠδύνατο, recte.

(80) Colb. primus ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν. Statim editi
et Colb. primus δελεάσμασι περιελθεῖν. At Regii pri-
mus et tertius cum Coisl. et cum Colb. δελεάσμασι
περιελθεῖν, circumvenire, decipere; et ita scripsisse
putandus est Basilijus. Subinde Colb. primus et
Coisl. παρὰ βασιλέων, ab imperatoribus. Alii mss.
et editi παρὰ βασιλέως, ab imperatore. Ibidem editi
διηγγυᾶτο. At mss. multi sine augmento διεγγυᾶτο.

A vibicibus, in corpore eminentibus, in resurrectione
amictu lucido induemur: pro ignominia, coronæ:
pro carcere, paradisi: si condemnatur cum ma-
leficis, vivemus cum angelis. Multa in me scrite,
ut metam messem multiplicem. Cum autem non
possent eum terroribus expugnare, resque fieri non
posset; mutato consilio blanditiis aggrediebantur.
Tale est enim artificium diaboli, timidum perter-
refacit, fortem emollit. Ejusmodi erant tunc quo-
que malefici præsidis versutiae. Nam, posteaquam
vidit eum minis nihil cedere, dolis ipsum atque
illecebris circumvenire conatur. Pollicebatur mu-
nera. Alia dabat, alia ab imperatore tribuenda esse
promittebat, locum in militia illustrem, largitio-
nem pecuniarum, quidquid vellet.

B
6. Sed cum frustra tentaretur (auditis enim his
pollicitationibus, vir beatus præsidis dementia
irrisit, si quid quod cum regno cœlorum compa-
rari possit, daturum se arbitraretur), tum ira
impotens erat, et gladium distringebat, et lictorem
ponebat ob oculos, et per manum et per linguam
cade se contaminans, virum beatum morti addixit.
Interea ad hunc locum transivit theatrum omne;
et quotquot reliqui erant incolæ, pro mœnibus ef-
fusi, magnum illud et palæstrium spectaculum
cernebant: quod erat et angelis et creaturæ omni
admirandum, luctuosum diabolo, dæmonibus for-
midandum. Vacua civibus effecta est civitas, mul-
titudine acervatim fluminis instar in hunc locum
transcurrente. Non fuit mulier, quæ a 147 spe-
taculo abesse voluerit, non vir obscurus, aut illu-
stris absuit. Custodias custodes domorum desere-
bant; apertæ erant mercatorum tabernæ; jacebant
in foro res venales; una omnium erat custodia ac
securitas, exiisse omnes æqualiter, et ne unum qui-
dem maleficum in urbe remansisse. Relinquebant
servi dominorum ministeria; et quodcunque peregrini-
orum aut indigenarum erat, omne id hoc in loco
ad virum conspiciendum astabat. Tunc etiam
virgo marium sustinere aspectum ausa est, senex-
que et infirmus, illata vi debilitati, erant extra
muros. Jam igitur virum beatum morte ad vitam
properantem circumstantes amici cum gemitibus
amplectebantur, ac extremam salutem dicebant,
atque effusis ferventibus lacrymis, precabantur
ne semet traderet igni, ne suam absumeret juven-
tutem, ne jucundum hunc solem derelinqueret.
Alii consiliis ad persuadendum idoneis eum deci-
pere nitebantur: Nega verbo solo; in animo vero,

(81) Colb. tertius ἀνοίας εἰπὼν εἰ. Hoc ipso in loco
duo mss. νομίζει.

(82) Editi τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις θαυμαστὸν
καὶ πάσῃ. Vox θαυμαστὸν semel duntaxat in mss.
legitur; nec eam repeti necesse est.

(83) Sic libri veteres. Editi vero κατεδέξατο τὸ
τῆς, etc. Statim unus codex ἐξέλειπον τὰς... διερρί-
πτετο... κατέλειπον δούλοι.

(84) Colb. tertius τελευταῖα σπουδαζόμενοι. Sta-
tim ex antiquis duobus libris edendum curavimus
ἐαυτοῦ, pro αὐτοῦ. Subinde unus ms. ῥήματι μόνον.

ut voles, serva fidem. Utiq[ue] non attendit Deus A linguam, sed loquentis mentem. Ita enim tibi licebit et iudicem mitigare, et Deum propitium reddere.

7. At ille inflexibilis erat et indomitus, nec ullo tentationum impetu vulnerari poterat. Comparaveris animi ipsius immotam constantiam domui sapientis, quam neque ventorum vis intoleranda, neque vehemens imber ex nubibus erumpens, neque torrentes diffusi queunt concutere, ob petrae firmitatem ⁸⁸. Ejusmodi erat vir ille, fidei quae in Christum est fulcimentum inconcussam conservans. Et vero spiritualibus oculis circumcurrentem diabolum cum cerneret, concitantem alium ad lugendum, adjuvantem alium ad persuadendum, plorantibus quidem illud Domini verbum dixit, *Nolite flere super me* ⁸⁹: sed flete super hostes Dei, qui in pietatis cultores, talia audent, quique per hanc flammam quam ad nos comburendos accendunt, gehennae ignem sibi temerè parant. Desinite flere, et cor meum affligere. Ego enim non semel solum mori paratus sum pro nomine Domini Jesu ⁹⁰, sed et millies, id si fieri posset. Aliis vero qui, ut lingua negaret, suadebant, respondit, linguam quae a Christo creata erat, quidquam in conditorem loqui non posse. Corde enim credimus ad justitiam, ore vero confitemur ad salutem ⁹¹. Num militaris ordinis desperata salus est? nullusne centurio pius? Recordor primum centurionis ejus, qui Christi cruci astans, ex miraculis cognita ejus potentia, fervente adhuc Judaeorum scelere, eorum non extimuit iram, neque metu veritatem reticuit: sed confessus est, nec negavit cum vere esse Filium Dei ⁹². Novi et alium centurionem, qui Dominum, cum adhuc in carne commoraretur, cognovit Deum esse potestatumque regem, et jussu solo per administratos spiritus opem egentibus conferre posse: quem et fide Israellem universum superasse Dominus pronuntiavit ⁹³. Nonne et Cornelius, cum centurio esset, promeruit ut angelum **148** videret, ac postremo per Petrum salutem adipisceretur? Quippe elemosynae ejus et preces exaudita sunt apud Deum ⁹⁴. Illorum volo esse discipulus. Quomodo igitur negabo Deum meum, quem a puero adoravi? Nonne horrescet caelum desuper? nonne obscurabuntur mea causa sidera? num tellus aliquo modo me sustinebit? *Nolite errare: Deus non irridetur* ⁹⁵. Ex ore nostro nos judicat ⁹⁶:

Α έχει Θεός, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ τοῦ φεγγομένου. Οὕτω γὰρ ὑπάρξει σοι καὶ τὸν χριτὴν ἐκμειλίσσασθαι, καὶ τὸν Θεὸν ἐξιλεώσασθαι (85).

7. Ὁ δὲ ἀκαμπτος ἦν, καὶ ἀδάμαστος, καὶ πάσῃ προσβολῇ πειρατηρίων ἀπρωτος. Εἰκάσαις ἂν αὐτοῦ τῆς διανοίας τὸ ἀσειστον τῇ οἰκίᾳ τοῦ φρονίμου, ἦν οὔτε ἀνέμων ἀφόρητοι βίαι, οὔτε λάθρον ὕδωρ ἐκ νεφῶν καταβρῆγγνόμενον, οὔτε χαράδραι περιβρῆγγνόμεναι, διὰ τὴν ἐκ τῆς πέτρας ἀσφάλειαν, διασαλεύσαι δύνανται. Τοιοῦτος ἦν ὁ ἀνὴρ, ἀσάλευτος (86) τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διασώζων. Βλέπων τοῖς πνευματικοῖς ὀφθαλμοῖς περιτρέχοντα τὸν διάβολον, καὶ τὸν μὲν κινούonta πρὸς δάκρυον, τῷ δὲ συνεργούonta πρὸς πιθανότητα· τοῖς μὲν κλαίουσιν εἶπε τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα· Μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοί· ἀλλὰ κλαύσατε ἐπὶ τοῖς (87) θεομάχοις, τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμώντας κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων, τοῖς διὰ τῆς φλογὸς ταύτης, ἦν καθ' ἡμῶν καίουσιν, ἑαυτοῖς τῆς γενένης τὸ πῦρ θησαυρίζοντας. Παύσαθε κλαίοντες, καὶ συνθροῦπόντες μου τὴν καρδίαν. Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον ἅπας ἀποθανεῖν ἐτόιμος ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ μυριάκις, ἂν οἶόν τε (88) ἦ. Τοῖς δὲ τὴν διὰ τῆς γλώσσης ἄρνησιν συμβουλεύουσι τοσοῦτον ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐκ ἀνέχεται ἡ γλῶσσα κτισθεῖσα παρὰ Χριστοῦ φεγγῆσθαι τι κατὰ τοῦ κτίσαντος. Καρδίᾳ γὰρ πιστεύουσιν εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογοῦμεν εἰς σωτηρίαν. Μὴ γὰρ ἀπεγνωσμένον ἐστὶ πρὸς σωτηρίαν τὸ στρατιωτικὸν τάγμα; μὴ γὰρ οὐδεὶς ἐκατόνταρχος εὐσεβὴς; Μένειναι τοῦ πρώτου (89) ἐκατοντάρχου, ὃς, παρυστὼς τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, ἐκ τῶν θαυμάτων τὴν δύναμιν ἐπιγινούς, ἐτι θερμὸ τοῦ πολέμματος ὄντος τῶν Ἰουδαίων, οὐκ ἐφοβήθη τὸν θυμὸν αὐτῶν, οὐδὲ μὴν ὑπεστάλῃ ἀναγγεῖλαι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὡμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο, ὅτι ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν. Οἶδα καὶ ἄλλον ἐκατόνταρχον, ἐν σαρκὶ ἐτι τὸν Κύριον ἐπιγινόντα, ὅτι Θεὸς ἐστὶ καὶ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων, καὶ προστάγματι μόνῳ διὰ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ἱκανὸς (90) ἐξαποστέλλειν τὰς βοηθείας τοῖς δεομένοις· οὐ καὶ τὴν πίστιν ὁ Κύριος μείζονα εἶναι παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀπεφάνητο. Κορινθίος δὲ οὐχ, ἐκατόνταρχος ὢν, τῆς ὀπτασίας ἡξιώθη τῆς τοῦ ἀγγέλου, καὶ τὸ τελευταῖον διὰ τοῦ Πέτρου τῆς σωτηρίας ἔτυχεν; Αἱ γὰρ ἐλεησύναι αὐτοῦ καὶ αἱ δεήσεις εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ Θεῷ. Ἐκείνων εἶναι βούλομαι μαθητῆς. Πῶς οὖν ἀρνήσομαι τὸν Θεόν

⁸⁸ Matth. vii, 24, 25. ⁸⁹ Luc. xxiii, 28. ⁹⁰ Act. xxi, 15. ⁹¹ Rom. x, 10. ⁹² Matth. xxvii, 54. ⁹³ Matth. viii, 8-10. ⁹⁴ Act. x, 3 seqq. ⁹⁵ Galat. vi, 7. ⁹⁶ Luc. xix, 22.

(85) Veteres aliquot libri Θεὸν ἔχειν ἔλεον. Alii quidam ἔλεω. Editi et Colb. secundus ἐξιλεώσασθαι.

(86) Unus ms. ἀσάλευτος.

(87) Codices Combesfianii κλαύσατε τοὺς. Alii duo mss. et editi ἐπὶ τοῖς.

(88) Sic antiqui duo libri. Alii ἦν pro ἦ. Edit.

(89) Illud, τοῦ πρώτου, non ita accipiendum est, ut Basilius dicat, centurionem eum, qui cruci assistit, primum esse, cujus in Scripturis mentio fiat. Alioquin enim Basilius secum pugnaret, cum ipse

statim nominet centurionem alium, cujus fidem Christus Dominus olim ante passionis tempus laudaverat: sed illud, τοῦ πρώτου, per quoddam genus attractionis hic positum videtur pro τὸ πρώτον, primum. Recordor primum centurionis ejus, qui, etc. Hoc cum non animadverteret vetus interpres, ita vertit: Recordor primi centurionis qui, etc.

(90) Sic mss. multi. Editi ἱκανός. Ibidem duo mss. τὴν βοήθειαν.

μου, ὃν ἐκ παιδὸς προσεκύνησα; Οὐχὶ δὲ φρίξει ὁ ἄνθρωπος; οὐδ' ὅραυς ἀνωθεν; οὐ συσχοτάσει δὲ ἐπ' ἐμοὶ τὰ ἄστρα, ἡ γῆ δὲ με ὑποστήσεται ὅλως; Μὴ πλανᾷς σε; Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. Ἐκ τοῦ στόματος ἡμᾶς τοῦ ἡμετέρου κρίνει, ἐκ τῶν λόγων δικαιοί, καὶ (91) ἐκ τῶν λόγων καταδικάζει. Οὐκ ἀνέγνωτε τὴν φόβον αὐτοῦ ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου; ὅτι Ὁς ἂν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι κατὰ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς;

8. Ἀντὶ τίνος δὲ με καὶ ταῦτα σοφίζεσθαι συμβουλεύετε; Ἰνα τι ἐμαυτῷ ἐκ τῆς τοιαύτης καταπράξωμαι τέχνης; Ἰνα μικρὰς ἡμέρας κερδήσω; Ἄλλ' αἰῶνα ὅλον ζημιωθήσομαι. Ἰνα φύγω τῆς σαρκὸς τὰ ἐπίπονα; Ἄλλ' οὐκ ὄψομαι τὰ ἀγαθὰ τῶν δικαίων. Μανία σαφὲς μετὰ τέχνης ἀπόλλυσθαι, μετὰ πανουργίας καὶ δόλου τὴν αἰώνιον κόλασιν αὐτῷ πραγματεύεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ὑμῖν συμβουλεύω. Εἰ μὲν κακῶς φρονεῖτε, μεταβάθετε τὴν εὐσέβειαν· εἰ δὲ καθυποκρίνεσθε τὸν καιρὸν, Ἀποθήμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν. Εἰπατε· Ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ταύτην γὰρ τὴν φωνὴν πᾶσα ἀρῆσει γλῶσσα, ὅταν Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κλῆψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. Ὦντοί πάντες ἄνθρωποι, μάρτυρες δὲ ὅλγοι. Μὴ ἀναμείνωμεν γενέσθαι νεκροί, ἀλλ' ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν μεταδῶμεν. Τί τὸν αὐτόματον ἐκδέχεσθε θάνατον; Ἀκαρπὸς ἐστίν, ἀκερδὴς, κοινὴς κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων. Τὸν γὰρ διὰ γενέσεως εἰς τὸν βίον ἐλθόντα ἡ χρόνος ἀνάλωσεν, ἡ νόσος διέλυσεν, ἡ βιαιότεραι (92-2) συμπτωμάτων ἀνάγκη διέφθερα. Ἐπεὶ οὖν δεῖ πάντως ἀποθανεῖν, τὴν ζωὴν αὐτοῖς διὰ τοῦ θανάτου πραγματευσώμεθα. Ἐκούσιον ποιήσατε τὸ κατηναγκασμένον. Μὴ φείδεσθε ζωῆς, ἥς ἀναγκαῖα ἡ στέρησις. Καίτοι εἰ καὶ τὸ διαρκὲς ὅμοιον εἶχε τὰ γῆϊνα, σπουδάζειν ἐχρὴν διαμείβειν αὐτὰ πρὸς τὰ οὐράνια (3)· εἰ δὲ καὶ ὀλιγοχρόνια, καὶ τῇ ἀξίᾳ τοσοῦτον ἀπολείποντα, παραπληξία δεινὴ τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῶν ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἀποκειμένων μακαρισμῶν ἐκπέπτειν (4). Ταῦτα εἰπὼν, καὶ αὐτῷ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ περιγράφας, ἐχώρει πρὸς τὴν πληγὴν, οὐδὲν πατρὸς τοῦ χρώματος, οὐδ' ἁλλοιώσας τι τῆς τοῦ προσώπου φαιδρότητος. Διέκτει γὰρ οὐχ ὡς δημῷ ἐντεύεσθαι μέλλων, ἀλλ' ὡς ἀγγέλων χερσὶν αὐτὸν παραθήσεται οὗς, εὐθὺς αὐτὸν νεοσφαγῇ παραλαβόντας (5) πρὸς τὴν μακαρίαν ζωὴν μεταθήσιν ὥσπερ τὸν Λάζαρον. Τίς ἐκείνου τοῦ δῆμου τὴν βοήν διηγῆσεται; Ποῖα βροντὴ τοσοῦτον ἐκ νεφῶν ἤχον ἐπαφῆκε τῇ γῇ, ὅσος ἐκ τῶν κάτω τότε πρὸς οὐρανὸν ἀνεβόη; Τοῦτό ἐστι· τὸ στάδιον

ex verbis justificat, exque verbis condemnat⁴. Annon legis tremendam hanc Domini comminationem? Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in caelis est⁵.

8. Cur autem haec similem suadetis? Ut mihi quidpiam ex tali arte comparem? ut paucos dies lucrifaciam? At jacturam faciam totius aeternitatis. Ut effugiam carnis dolores? Sed nequaquam videbo bona justorum. Perire solerter, et astute ac dolose aeternum sibi supplicium accersere, manifesta fuerit dementia. Sed et vobis do consilium. Si male sentitis, mutata sententia pietatem discite: sin autem simulatis, temporis ut servialis, Deponentes mendacium, loquimini veritatem¹⁰. Dicit Quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris¹¹. Nam emitet hanc vocem lingua omnis tum, cum In nomine Jesu omne genu flectetur, caelestium, terrestriumque, ac infernorum¹². Mortales sunt homines omnes: sed martyres pauci. Ne expectemus ut mortui flamus: sed e vita ad vitam transeamus. Quid naturalem mortem praestolamini? Infructuosa est, quæstus nullius, communis pecorum hominumque. Quisquis enim nascendo in vitam introivit, aut fuit tempore absumptus, aut morbo dissolutus, aut violento quodam ac inevitabili casu abreptus. Cum igitur mori omnino oporteat, vitam nobis per mortem comparemus. Spontaneum facite quod est coactum. Vitæ ne parcite, qua necesse est privari. Sane etsi terrena pariter essent in perpetuum permansura, nihilominus danda opera esset, ut ea caelestibus permutaremus: sed si brevi tempore durant, et dignitate illa imparia sunt, ingens insania fuerit, ob horum studium beatitudines in spe repositas amittere. Haec cum dixisset, crucisque signo se circumscripsisset, ibat ad ictum, nihil immutato colore, nihil alterata faciei alacritate. Nam ita animo affectus erat, non quasi inventurus fuisset lictorem, sed quasi fuisset se manibus angelorum concrediturus qui statim eum recens jugulatum assumentes, ad beatam vitam velut Lazarum transferrent. Quis populi illius enarrabit clamorem? Quodnam tonitruum fragorem tantum ex nubibus in terram demisit, quantus tunc et terra in caelum ascendit? Hoc est stadium coronati illius athletæ. Haec dies admirandum illud spe-

⁴ Matth. xii, 57. ⁵ Matth. x, 33. ¹⁰ Ephes. iv, 25. ¹¹ Philipp. ii, 11. ¹² ibid. 10.

(91) Voculam καὶ ex multis mss. addidimus.

(92-2) Colbertini duo mss. βιαιότερων. Mox Colb. primus ἐκούσιον ποιήσατο.

(3) Sic mss. multi. Editi ἐχρὴν ταῦτα διαμείβειν πρὸς τὰ, etc.

(4) Antiqui duo libri μακαρισμῶν ἀποπέπτειν. Statim editi αὐτοῦ. At quatuor saltem mss. ἐκπέπτειν.

(5) Editio Paris. οὗς εὐθὺς αὐτὸν νεοσφαγῇ παραλαβόντας.... μετέθηκαν: quod quin vitiosum sit, dubitari non potest, cum si legeris παραλαβόντας, legas necesse est οὗς εὐθὺς, etc. Editio Basil. et no-

stri septem [mss. magno consensu οὗς, εὐθὺς αὐτὸν νεοσφαγῇ παραλαβόντας.... μετέθηκαν ὥσπερ τόν, etc., quæ verba si mendosa esse non dixerimus, at certe eorum constructionem fieri vix posse fateamur necesse est. Nobis verisimile sit, ellipsim hic esse aut verbi φαίνεσθαι, aut similis, hoc modo: οὗς εὐθὺς αὐτὸν νεοσφαγῇ παραλαβόντας, φαίνετο πρὸς, etc., quos constabat martyrem statim post eadem assumptum translaturus ad beatam vitam. Combesius notat alicubi legi παραλαβόντας μεταστήσιν. Mox duo mss. pro ἐκείνου habent ἐκείνην.

etaculum conspexit, quod **149** non obscuravit tempus, non dissolvit consuetudo, non vicit posteriorum eventum magnitudo. Quemadmodum enim solem semper intuentes, semper admiramur; ita quoque viri illius memoriam semper recentem habemus. Nam *In memoria æterna erit justus*¹², et apud incolas terræ, dum terra erit, et in cælis; et apud Judicem justum; cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Α ἐκείνου τοῦ στεφανίου. Αὕτη ἐπεῖδεν ἡ ἡμέρα τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο θέαμα, ὃ οὐκ ἡμαῦρῳσεν ὁ χρόνος, οὐδὲ ἐξέλυσεν (6) ἡ συνήθεια· οὐκ ἐνίκησεν ἡ τῶν ἐπιγινομένων ὑπερβολή. Ὡς περ γὰρ τὸν ἥλιον ἀεὶ καθορῶντες, ἀεὶ θαυμάζομεν· οὕτω καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκεῖνου ἀεὶ νεαρὰν τὴν μνήμην ἔχομεν. *Εἰς μνημόσυρον γὰρ αἰώνιον ἔσται δίκαιος*, καὶ παρὰ τοῖς ἐπὶ γῆς, ἕως ἐστὶν ἡ γῆ, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ παρὰ τῷ δικαίῳ χριτῇ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XIX.

In sanctos quadraginta martyres.

1. Quæ satietas in recolenda martyrum memoria esse possit, ei, qui martyres amore prosequatur, cum honor quem conservis bonis deferimus, nostræ erga communem Dominum benevolentiae specimen sit et monumentum? Etenim obscurum non est eum qui strenuos viros commendavit, ipsos in similibus occasionibus imitaturum esse. Lauda sincere eum qui martyrium pertulit, ut efficiare martyr voluntate, ac demum sine persecutione, sine igne, sine verberibus eandem atque illi mercedem consequare. Nobis autem non unus ad venerationem proponitur, non duo duntaxat, non ad decem usque beatorum se numerus extendit: sed viri quadraginta, quasi animam unam in diversis corporibus habentes, in una fidei conspiratione ac concordia, unam in cruciatibus tolerantiam, unamque pro veritate constantiam ostenderunt. Omnes inter se consimiles, pares sententia, pares certamine. Quamobrem et gloriæ coronas pares promeruerunt. Qua igitur oratione possunt pro merito laudari? Ne quadraginta quidem linguæ satis fuerint tot virorum virtuti celebrandæ. Et vero si vel unum cultu et observantia prosequeremur, is utique eloquentiæ nostræ vim superaret, nedum multitudo tanta, phalanx militaris, agmen inexpugnabile, quod ut in bellis vincere, ita laudibus assequi nemo potest.

2. Age jam, illos in medium recolenda eorum memoria adducentes, communem utilitatem ex eis capiendam astantibus proponamus, exhibita omnibus, velut in tabella, horum virorum fortitudine. Nam et res in bello fortiter gestas sæpe tum ora-

¹² Psal. cxl, 7.

(6) Sic mss. nonnulli. Editi vero οὐκ ἔλυσεν.

(7) Editio Paris. μαρτυρήσαντα. Libri veteres μαρτυρήσαντα.

(8) Colb. tertius pro μαχαρίζομένων habet μαρτυρομένων.

(9) Editio Paris. καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐνστάσιν. Editio Basil. et Medic. et alii quinque mss. ut in contextu.

(10) Utraque editio τοσούτων ἀνδρῶν, tot virorum, aut tantorum virorum. Veteres quatuor libri τοσαύτην, tantæ virtuti. Reg. secundus ἀν τεσσαράκοντα ἀνδρῶν, quadraginta virorum. Sed mihi dubium non est, quin vox τεσσαράκοντα e margine in contextum

OMILIA 19.

Eis τοὺς ἀγίους τεσσαράκοντα μαρτυρας.

1. Μαρτύρων μνήμης τίς ἂν γένοιτο κόρος τῷ φιλομάρτυρι; διότι ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοδό-
λων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπό-
την εὐνοίας. Ἀλλὰ γὰρ, ὅτι οὗς γενναίους ἀνδρας ἀποδεχόμενος ἐν τοῖς ὁμοίοις καιροῖς οὐκ ἀπολει-
φθήσεται τῆς μιμήσεως. Μακάριστον γνησίως τὸν
μαρτυρήσαντα (7), ἵνα γένῃ μάρτυς τῇ προαιρέσει,
καὶ ἐκθῆς χωρὶς διωγμοῦ, χωρὶς πυρὸς, χωρὶς μα-
στιγῶν, τῶν αὐτῶν ἐκείνους μισθῶν ἑξισωμένος. Ἡμῖν
δὲ οὐχ ἕνα πρόκειται θαυμάζειν, οὐδὲ δύο μόνους,
οὐδὲ μέχρι δεκάδος ὁ ἀριθμὸς πρόεισι τῶν μακαρι-
ζομένων (8)· ἀλλὰ τεσσαράκοντα ἄνδρες, ὡς μίαν
ψυχὴν ἐν διηρημένοις σώμασιν ἔχοντες, ἐν μιᾷ συμ-
πνοίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ τῆς πίστεως, μίαν καὶ τὴν πρὸς
τὰ θεινὰ καρτερίαν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐν-
στάσιν (9) ἐπεδείξαντο. Πάντες παραπλήσιοι ἀλλή-
λοις, ἴσοι τὴν γνώμην, ἴσοι τὴν ἀθλήσιν. Διὸ καὶ
ὁμοτίμων τῶν στεφάνων τῆς δόξης κατηγεώθησαν. Τίς
ἂν οὖν ἐφίκοιτο λόγος τῆς τοῦτων ἀξίας; Οὐδὲ τεσσα-
ράκοντα γλῶσσαι ἐξήρκεσαν ἀν τοσούτων ἀνδρῶν (10)
ἀρετὴν ἀνυμνεῖσαι. Καίτοι, εἰ καὶ εἰς ἓν ὁ θαυμαζόμε-
νος, τὴν γε τῶν ἡμετέρων λόγων δύναμιν ἐξήρκει κα-
ταπαλαῖσαι, μὴ οὐκ πλήθος τοσούτων, φάλαγξ στρα-
τιωτικὴ, σύστημα δυσκαταγώνιστον, ὁμοίως ἐν τε
πολέμοις ἀήττητον καὶ ἐν ἐπαίνοις ἀπρόσβιον.

2. Δεῦρο δὴ οὖν, εἰς μεσσην αὐτοὺς ἀγαγόντες διὰ
τῆς ὑπομνήσεως, κοινὴν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν
D τοῖς παροῦσι καταστησώμεθα, προδείξαντες πᾶσιν,
ὥς περ ἐν γραφῇ, τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας. Ἐπεὶ
καὶ (11) πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι

irrepserit. Factum autem id esse hoc fere modo arbitror. Librarius legerat τοσούτων, tot virorum, non τοσαύτην, uti in multis mss. legitur: veritus autem ne quis numerum horum virorum ignoraret, in ora libri addidit τεσσαράκοντα, quadraginta.

(11) Illa, ἐπεὶ καί, etc., ab Adriano papa pro defensione sanctarum imaginum citari monet vir eruditissimus Duceus. Idem ille monuit quoque hæc verba, διότι ἡ πρός, etc., quæ initio orationis leguntur, citata fuisse a Germano episcopo Constantino-politano, ut videre est in concilio Nicæno secundo actione 4.

πολλάκις, καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ διακοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν πρὸς ἀνδρίαν ἐκάτεροι. Ἄ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικῇ συνῶπτα διὰ μιμήσεως δεικνυσιν. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ἀναμνήσωμεν (12) τῆς ἀρετῆς τῶν ἀνδρῶν τοὺς παρόντας, καὶ οἶονεῖ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀγαθόντας τὰς πράξεις, κινήσωμεν πρὸς τὴν μίμησιν τοὺς γενναίους καὶ οἰκαιοτέρους αὐτοῖς τὴν προαίρεσιν. Τοῦτο γάρ ἐστι μαρτύρων ἐγκώμιον, ἢ πρὸς ἀρετὴν παράκλησις τῶν συνειλεγμένων. Οὐδὲ γὰρ καταδέχονται νόμοις ἐγκωμίων δουλεύειν οἱ περὶ τῶν ἁγίων λόγοι. Διότι οἱ εὐφημοῦντες (13) ἐκ τῶν τοῦ κόσμου ἀφορμῶν τὰς ἀρχὰς τῶν εὐφημιῶν λαμβάνουσιν· οἷς δὲ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, πῶς δύναται τι τῶν ἐν αὐτῷ ἀφορμὴν παρέχειν εἰς περιφάνειαν; Οὐκ ἦν μία πατρίς τοῖς ἁγίοις· ἄλλος γὰρ ἀλλαχθὲν ὥριμητο. Τί οὖν; ἀπολιθῶν αὐτοὺς εἰπώμεν, ἡ τῆς οἰκουμένης πολίτας. Ὡςπερ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ἐράνων εἰσφοραῖς (14) τὰ παρ' ἐκάστου καταβληθέντα κοινὰ τῶν εἰσενεγκάντων γίνεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μακαρίων τούτων ἡ ἐκάστου πατρίς κοινὴ πάντων ἐστὶ· καὶ πάντες εἰς πανταχόθεν ἀντιδιδόντες ἀλλήλοις τὰς ἐνεγκούσας. Μᾶλλον δὲ τί δεῖ τὰς χαμαὶ χειμένας περιζητεῖν, ἐξὼν τὴν νῦν αὐτῶν πόλιν, ἥτις ἐστὶν, ἐννοεῖν Πόλιν τοίνυν μαρτύρων ἡ πόλις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ἡ τεχνίτης καὶ θεμιουργὸς ὁ Θεός, ἡ αὖν Ἱερουσαλὴμ ἡ ἐλευθέρα, ἡ μήτηρ Παύλου, καὶ τῶν ἐκείνων (15) παρακλησιῶν. Γένος δὲ τὸ μὲν ἀνθρώπινον ἄλλο ἄλλου· τὸ δὲ πνευματικὸν ἐν ἀπάντων. Κοινὸς γὰρ αὐτῶν πατὴρ ὁ Θεός, καὶ ἀδελφοὶ πάντες, οὐκ ἀπὸ ἐνδὸς καὶ μιᾶς γεννηθέντες, ἀλλ' ἐκ τῆς υἱοθεσίας τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν διὰ τῆς ἀγάπης ὁμόνοιαν ἀλλήλοις συναρμοσθέντες. Χορὸς ἑτοιμός, προσθήκη μεγάλῃ τῶν ἀπ' αἰῶνος δοξαζόντων τὸν Κύριον, οὐ κατ' ἓνα συναρμολογηθέντες, ἀλλ' ἀθρόως μετατεθέντες. Τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς μεταθέσεως; Οὗτοι, μεγέθει σώματος, καὶ ἡλικίας ἀκμῇ, καὶ δυνάμει τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀπάντων διανεχόντες, εἰς τοὺς στρατιωτικούς τελεῖν (16) ἐτάχθησαν καταλόγους· καὶ δι' ἐμπερίαν πολεμικὴν, καὶ ἀνδρείαν ψυχῆς, ἥδη τὰς πρώτας εἶχον παρὰ βασιλέων (17) τιμὰς, ὀνομαστοὶ παρὰ πᾶσιν ὄντες δι' ἀρετῆν.

3. Ἐπειδὴ δὲ περιγγέλη τὸ ἄθεον ἐκεῖνο καὶ ἀσεβὲς κήρυγμα, μὴ ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν, ἢ κινδύνους

tores, tam pictores expriment, illi quidem eas sermone ornantes, hi vero ipsas depingentes in tabellis, et utrique non paucos ad fortitudinem excitaverunt. Quæ enim historiæ sermo per auditum exhibet, ea ob oculos ponit silens pictura per imitationem. Hunc ad modum et nos astantibus in memoriam revocemus virorum virtutem, eorumque gestis velut in conspectum adductis, qui generosiores sunt, animoque ipsis conjunctiores, eos ad æmulationem exstimulemus. Nam congregatos exhortari ad virtutem, hæc est martyrum laus. Neque enim habitus de 150 sanctis sermones præconiorum legibus dignantur servire. Nam qui laudant, ex mundanis causis laudum originem sumunt: quibus vero mundus crucifixus est, quomodo quidquam ex iis quæ in mundo sunt, eorum claritati atque commendationi locum ullum præbere poterit? Non una erat sanctis patria: siquidem alius aliunde venerat. Quid igitur? ipsosne extorres dicemus, an orbis cives? Quemadmodum enim in symbolorum collationibus ea quæ ab unoquoque collata sunt, conferentium sunt communia: ita quoque in his beatis uniuscujusque patria communis est omnium, omnesque undecunque profecti, alter cum altero patriam communicant. Imo vero quid attinet terrenas patrias investigare; cum nosse quæ nunc eis civitas sit, liceat? Civitas igitur martyrum, civitas est Dei¹⁴: cujus opifex et artifex Deus¹⁵, superna Jerusalem, libera, mater Pauli, et eorum, qui ei sunt consimiles. Et vero hominum quidem genus, aliud alius: sed genus spirituale, unum omnium. Communis enim ipsorum pater Deus, et fratres omnes, non ab uno et ab una geniti, sed ex Spiritus adoptione in concordiam inter se per charitatem convenientes. Chorus paratus, magna accessio eorum, qui a sæculo Deum gloria afficiunt, non sigillatim congregati, sed acervatim translati. Quis vero translationis modus? Hi magnitudine corporis, et ætatis vigore ac robore omnibus suis æqualibus præstantes, in militares catalogos relati sunt; atque ob experientiam bellicam, animique fortitudinem, jam primos honores apud imperatores obtinebant, quod ob virtutem celeberrimi essent apud omnes.

D 3. Postquam autem promulgatum est impium illud scelestumque edictum, ut ne quis confiteretur

¹⁴ Hebr. xii, 22. ¹⁵ Hebr. xi, 10.

(12) Sic Med. et Oliv. et alii nonnulli. Editi ἀναμνήσωμεν... κινήσωμεν.

(13) Colbertini duo perinde ut Med. διότι οἱ ἐπαίνουόντες.

(14) Codex Med. ἐράνων εἰσφοραῖς. Max unus mss. εἰσενεγκόντων.

(15) Reg. primus καὶ τῶν ἐκείνων.

(16) Utraque editio et sex mss. στρατιωτικούς τελεῖν ἐτάχθησαν καταλόγους. Coll. primus στρατιωτικούς ἐτάχθησαν καταλόγους τελεῖν, alio ordine: in quibus omnibus verbum τελεῖν videtur aut παραδεῖν, aut positum fuisse ornatus gratia.

(17) Utraque editio et Reg. tertius codex opti-

mus idemque antiquissimus παρὰ βασιλέων, ab imperatoribus. Reg. secundus ἐκ βασιλέων. Alii quinque mss. ἐκ βασιλέως, ab imperatore. Lectio posterior multis fortasse magis probabitur, non solum quod plurium codicum auctoritate innixa sit, sed quod per se verior esse videatur. Cum enim quadraginta illi martyres starent a Licinio, convenientius videtur dicere, eos apud imperatorem in honore fuisse, quam apud imperatores. Quoniam tamen non raro contingit, ut oratores pro numero singulari numerum multitudinis ponant, nihil mutandum judicavimus. Statim Reg. secundus ἐπεὶ 64.

Christum, alioqui subeunda pericula essent, tum A nullum non intentabatur genus suppliciorum, atque iudices iniquitatis accendebantur multa ira ac ferina in hos pietatis cultores. Insidiæ ac doli eis tendebantur, studiosiusque exquirebantur varia tormentorum genera. Tortores implacabiles erant, ignis paratus, gladius acuebatur, crux defixa, fossa, rota, flagella. Alii conjiciebant se in fugam, alii succumbebant, alii fluctuabant. Quidam vero ante experimentum minis solis absterri sunt. Alii, cruciatibus jam non longe dissitis, vertigine laborarunt : alii aggressi certamina, deinde ad finem usque laborum perseverare haud valentes, in medio fere certamine despondentes animum, non secus atque hi qui in mari tempestate jactantur, etiam partas jam patientiæ merces naufragio amiserunt. Tunc igitur invicti illi ac strenui Christi milites prodeunt in medium, ostendente præfecto imperatoris litteras, ac obedientiam exigente, **151** libera voce, confidenter fortiterque, nihil tormentorum aspectu perterrefacti, neque minas formidantes, esse se Christianos confessi sunt. O beatas linguas, quæ sacram illam vocem emiserrunt, quam cum aer recepit, sanctificatus est : quæ audita plausum excitarunt angeli, diabolus vero una cum dæmonibus sauciatus est : quam denique Dominus inscripsit in cælis.

4. Itaque unusquisque eorum in medium prodiens, dixit : Christianus sum. Et quemadmodum in stadiis, ad certamen qui accedunt, simul dicunt nomina sua, et ad certaminis locum transeunt : ita et hi quoque tunc ea quæ sibi ortus indiderat nomina abjicientes, a communi Salvatore suum quisque nomen desumpserunt, idque fecere singuli, adeo ut sequens priori semet adjungeret. Ex quo factum est omnium nomen unum : quippe jam non erat talis aut talis, sed Christiani vocabantur omnes. Quid igitur tunc præfectus? Nam callidus erat et varius, tum ut seduceret blanditiis, tum ut minis subverteret. Primum quidem blanditiis pelliciebat, firmitatem pietatis atque constantiam frangere conatus. Juventutem vestram ne prodatis, neve cum morte intempestiva hujus vitæ jucunditatem commutetis. Nam ab re fuerit eos qui in bellis fortiter agere consueverunt, maleficorum morte interire. Ad hæc pollicebatur pecunias. Rursus dabat honores ab imperatore, dignitatumque

(18) Editi et Colb. tertius ἀπειλούμενα, εἰς μέσους παρελθόντες, Χριστιανούς. Coisl. εἰς μέσον παρελθόντες. Colb. tertius et Reg. itidem tertius ἀπειλούμενα, Χριστιανούς : quod verum esse et genuinum puto. Cum hæ voces, εἰς μέσους παρελθόντες, paulo ante legantur, easdem hic repeti nihil necesse est.

(19) Codex unus ἐν οὐρανῷ. Mox Reg. primus ὡς περ οἱ ἐν τοῖς σταδίοις ἦν.

(20) Vox κρατῶν usitate quidem sumitur pro imperatore : sed tamen hic accipienda est non de imperatore, sed de præfecto. Cum enim sermo sit hoc loco de quodam iudice qui aderat, constetque aliunde non adfuisse imperatorem, utpote cujus

ἐκδέχεσθαι : ἡπειλεῖτο δὲ πᾶν εἶδος κολάσεως, καὶ πολὺς ὁ θυμὸς καὶ θηριώδης παρὰ τῶν χριστῶν τῆς ἀδικίας κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων κεκίνητο· ἐπιβουλαὶ δὲ καὶ δόλοι κατ' αὐτῶν συνεβράβητοντο, καὶ ποικίλα εἶδη βασάνων ἐπετηδεύετο, καὶ οἱ αἰκισδόμενοι ἀπαρ- αίτητοι, τὸ πῦρ ἔτοιμον, τὸ ξίφος ἠκόνητο, ὁ στὰυρος ἐπεσῆγει· ὁ βόθρος, ὁ τροχὸς, αἱ μάστιγες· οἱ μὲν ἐφευγον, οἱ δὲ ὑπέκυπτον, οἱ δὲ ἐσάλεοντο· τινὲς δὲ πρὸ τῆς πείρας μόνην τὴν ἀπειλὴν κατεπλάγησαν· ἕτεροι δὲ, ἐγγὺς γενόμενοι τῶν δεινῶν, λιγγίσαν· ἄλλοι δὲ, τοῖς ἀγῶσιν ἐμβάντες, εἴτα διαρκέσαι πρὸς τὸ πέρας τῶν πόνων ἀδυνατήσαντες, περὶ τὰ μέσα που τῆς ἀθλήσεως ἀπειπόντες, ὥσπερ οἱ ἐν παλάγῃ χειμαζόμενοι, καὶ ἂ εἶχον ἤδη ἀγῶνισμα τῆς ὑπομονῆς ἐναυάγησαν· τότε δὲ οὗτοι, οἱ ἀήτητοι καὶ γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, παρελθόντες εἰς μέσους, ἐπιδεικνύντος τοῦ ἀρχόντος τὰ βασιλέως γράμματα καὶ τὴν ὑπακοὴν ἀπαιτοῦντος, ἔλευ- θέρα τῇ φωνῇ, εὐθαρσῶς καὶ ἀνδρείως, οὐδὲν υπο- πτήσαντες τῶν ὀρωμένων, οὐδὲ καταπλαγέντες τὰ ἀπειλούμενα, Χριστιανούς (18) ἑαυτοὺς ἀνεκήρυξαν. Ὡ μακάριαι γλῶσσαι, ὅσαι τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἀφ- ἦκαν φωνήν, ἣν ἄρ' μὲν δεξιόμενος ἡγιάσθη, ἀγγελοι δὲ ἀκούσαντες ἐπεκράτησαν· διάβολος δὲ μετὰ δαι- μόνων ἐτραυματίσθη· Κύριος δὲ ἐν οὐρανοῖς (19) ἀπεγράφετο.

4. Εἶπον τοίνυν ἕκαστος εἰς τὸ μέσον παριῶν· Χριστιανός εἰμι. Καὶ ὡς περ ἐν τοῖς σταδίοις οἱ ἐπ' ἀθλήτην παροδεύοντες ἑμῶν τε λέγουσιν ἑαυτῶν τὰ ὀνόματα, καὶ ἐπὶ τὸν τόπον τῆς ἀγωνίας μεθίστανται· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι τότε, ῥίψαντες τὰς ἀπὸ γενέσεως αὐτοῖς ἐπιφρικτισθείσας προσηγορίας, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος ἕκαστος ἑαυτὸν ἀνηγγόρευον. Καὶ τοῦτο ἐποίουν ἅπαντες, τῷ προλαβόντι ἑαυτὸν συνάπτων ὁ ἐρεξής. Ὡς τε ἐγένετο πάντων προσηγορία μία· οὐκ ἔτι γὰρ ὁ δεῖνα, ἢ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ Χριστιανὸν πάντες ἀνεκήρυστοντο. Τί οὖν ὁ κρατῶν (20) τότε ; Δεινὸς γὰρ ἦν καὶ ποικίλος, τὰ μὲν ὁπωπείας ὑπελθεῖν, τὰ δὲ ἀπειλαῖς παρατρέφαι. Πρῶτον μὲν αὐτοῦς κατεγοήτευε ταῖς ὁπωπείαις, τὸν τόνον τῆς εὐσεβείας παραλύειν πειρώμενος (21). Μὴ προδῶτε ὑμῶν τὴν νεότητα· μὴ δὲ θάνατον ἄωρον τῆς ἡδείας ταύτης ζωῆς διαμείψετε. Ἀποπον γὰρ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις ἀριστεύειν συνεπιθιμένους τὸν τῶν κακούργων θάνατον ἀποθνήσκειν. Πρὸς τοῦτους χρήματα ὑπισχνεῖτο. Τὰ δὲ ἐδίδου, τιμὰς ἐκ βασιλέως (22), καὶ ἀξιομάτων

litteræ aliquanto ante dicantur prolatae in medium fuisse; dubium esse non potest, quin simplex præfectus intelligi debeat. Discimus autem ex horum martyrum Actis, præfectum illum vocatum fuisse Agricolaum : cui se postmodum dux Lysias adjunxit. Colb. primus θεραπεύειν ὑπελθεῖν, obsequiis circumvenire. Lectio non mala. Subinde aliquot mss. ἀπειλαῖς περιτρέφαι.

(21) Editi ἐκλύειν πειρώμενος. Antiqui sex libri παραλύειν. Statim editi ὑμῶν λέγων τὴν· sed vocem λέγων delevimus, fidem veterum librorum secuti.

(22) Utraque editio et tres mss. ἐκ βασιλέως, ab imperatore. Alii codices numero pares ἐκ βασιλέων, ab imperatoribus. Hoc vel illo modo legi in-

διανομάς, καὶ μυρίαὶ αὐτοὺς ἐπινοίας κατεστρα-
τῆγει. Ὡς δὲ οὐκ ἐνεδίδosan πρὸς τὴν πείραν ταύ-
την, ἐπὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς μηχανῆς μετῆει. Πληγὰς
αὐτοῖς, καὶ θανάτους, καὶ κολάσεων ἀνηκέστων πεί-
ραν ἐπανατείνετο. Καὶ ὁ ρὲν τοιαῦτα, τὰ δὲ τῶν
μαρτύρων ὅποια; Τί, φησὶ, δελεάζεις ἡμᾶς, ὦ θεο-
μάχε, ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζώντος, καὶ δουλεύειν
δαίμοσιν ὀλεθρίοις, προτεινόμενος ἡμῖν τὰ σὰ ἀγαθὰ;
Τί τοσοῦτον δίδως, ὅσον ἀφελέσθαι σπουδάζεις; Μισῶ
ὄντα ἐν ἡμῖν πρόξενον· οὐ δέχομαι τιμὴν ἀτιμίας
μητέρα. Χρήματα δίδως τὰ ἀπομένοντα, δόξαν τὴν
ἐπανθούσαν (23). Γνώριμον ποιεῖς βασιλεῖ, ἀλλὰ τοῦ
ἄνθρωπος βασιλέως ἄλλοτριος. Τί μικρολόγως (24) ὀλίγα
τῶν ἐκ τοῦ κόσμου προτείνεις; Ὅλος ἡμῖν ὁ κόσμος
καταπεφρόνεται. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν τῆς ἐπιθυμουμένης
ἐλπίδος ἀντάξια τὰ ὀρώμενα. Ὁρᾷς τὸν οὐρανὸν τοῦ-
τον, ὡς καλὸς ἰδεῖν, ὡς δὲ μέγας; καὶ τὴν γῆν,
ἡλίκη; καὶ τὰ ἐν αὐτῇ θαύματα; Οὐδὲν τούτων
ἐξισοῦται τῇ μακαριότητι τῶν δικαίων. Ταῦτα μὲν
γὰρ παρέχεται· τὰ δὲ ἡμέτερα μένει. Μισῶ
ἐπιθυμῶντα, τοῦ στεφάνου τῆς δικαιοσύνης· περὶ
μὴν δόξαν ἐπύθημαι, τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρα-
νίων. Φιλότημός εἰμι πρὸς τὴν ἀνω τιμὴν· κλάσσω
δέδοχα τὴν ἐν τῇ γέννησι. Πῦρ ἐκείνῳ μοι φοβερὸν·
τὸ δὲ παρ' ὧν ἀπειλούμενον θυμολόγῳ ἔστιν. Οἶδεν
αἰδεῖσθαι τοὺς εἰδώλων καταφρονούντας. Βέλη (25) νη-
πίων λογιζομαι τὰς πληγὰς ὧν. Σώμα γὰρ τύπτεις·
ὅπερ, ἐάν μὲν ἐπὶ πλείον ἀντίσκη, λαμπρότερον
στεφανοῦται, ἐάν δὲ ὀλίγον ἀπαγορεύσῃ, οἴχεται
ἀπαλλαγὴν δικαστῶν οὕτω βίαιων, οἷ, σωμάτων
ὑπηρεσίαν παραλαβόντες, ἔτι καὶ τῶν ψυχῶν κατ-
άρχειν φιλονεικεῖτε· οἳ γε, εἰ μὴ καὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
προτιμῆθετε, ὡς τὰ ἔσχατα ὑβρισμένοι παρ' ἡμῶν,
χαλεπαίνετε, καὶ τὰς φοβεράς ταύτας κολάσεις ἐπ-
ανατείνετε, ἐγκλημα ἡμῖν ἐπάγοντες τὴν εὐσέβειαν.
Ἀλλὰ γὰρ οὐ δειλοῖς, οὐδὲ φιλοζώοις, οὐδ' εὐκατα-
πλήκτοις ἐντεύξεσθε, ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης.
Οἶδε ἡμεῖς (26) καὶ τροχίζεσθαι, καὶ στρεβλοῦσθαι,
καὶ καταπίμπρασθαι, καὶ πᾶν εἶδος βασανιστηρίων
ἔτοιμοι καταδέχεσθαι.

5. Ἐπεὶ δὲ τούτων ἤκουσεν ὁ ἀλαζὼν ἐκείνος καὶ
βάρβαρος, οὐκ ἐνεγκὼν τῶν ἀνδρῶν τὴν παρρησίαν,
ὑπερζέας τῷ θυμῷ, ἐσκόπει τίνα ἂν ἐξεύροι μηχαν-
ήν, ὥστε μακρὸν τε αὐτοῖς καὶ πικρὸν ὁμοῦ κατα-
σκευάσαι τὸν θάνατον. Εὗρε δὴ οὐν ἐπινοίαν, καὶ
σκοπεῖτε ὡς χαλεπήν. Περισκεψάμενος γὰρ τὴν φύσιν
τῆς χώρας, ὅτι κρυμῶδης, καὶ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους,
ὅτι χειμῆριος, νύκτα ἐπιτηρήσας ἐν ἣ μάλιστα τὸ

A distributiones, atque sexcentis ipsos versutis ex-
pugnare nitebatur. Cum autem nihil emolirentur
hoc tentamine, transit ad aliud artificii genus.
Plagas eis mortemque et suppliciorum intolerabi-
lium periculum intentat. Et hic quidem talia, mar-
tyres vero qualia? Quid, inquit, offerendis
muneribus tuis, o hostis Dei, inescas nos, ut
secedamus a Deo vivente, et exitiosis dæmonibus
inserviamus? Quid tantum dederis, quantum cona-
ris auferre? Odi munus, quo damnum inferatur:
non suscipio honorem dedecoris parentem. Pecunias
hic permansuras, gloriam marcescentem.
Notum me factururus es imperatori, sed a vero rege
abalienas. Quid parce pauca ex mundanis rebus
polliceris? Mundus totus a nobis contemptus est.
B Res visibiles cum ea spe quæ nobis in votis est,
non queunt comparari. Vides hoc cælum ut pul-
chrum aspectu, ut magnum? vides terram, quanta
sit, et quæ in ea sunt admirationi? Nihil horum
adæquat justorum beatitudinem: siquidem hæc
prætereunt, nostra vero manent. Concupisco do-
num unum, coronam justitiæ: gloriæ unius im-
potenti desiderio teneor, ejus, quæ est in regno
152 cælorum. Honorem supernum ambio: ge-
hennæ metuo supplicium. Ignis ille extimescendus
mihi est: quem vero vos comminamini, is con-
servus est. Contemptores idolorum novit revereri.
Jacula puerorum puto plagas vestras. Corpus enim
cædis, quod, si diutius restiterit, coronam splen-
didiorem consequetur; sin autem citius defecerit,
liberabitur iudiciis tuis violentis qui, cum sa-
mulatum corporum vobis sumpseritis, adhuc etiam
contenditis animis dominari: qui, nisi Deo nostro
præferamini, sævitis quasi extrema ignominia a
nobis affecti; atque horrenda hæc supplicia inten-
tatis, crimen nobis objectantes pietatem. At offen-
detis non timidos, neque vitæ cupidos, neque qui
facile perterreantur, idque pro Dei dilectione. Nos
enim et rotari, et torqueri equuleo, et comburi, et
omne tormentorum genus perferre parati sumus.

5. Hæc autem cum audisset superbus ille ac
barbarus, haud ferens virorum dicendi libertatem.
ira ejus supra modum effervescente, reputabat
secum quodnam artificium excogitaret, ut mortem
D et longam et amaram simul eis strueret. Invenit
tandem ejusmodi artificium, sed attendite quam
acerbum et grave. Cum enim considerasset regio-
nis naturam, quod frigida esset, et anni tempus,

discriminatum posse, ex prius dictis patet. Mox
Medic., qui est noster Reg. secundus, et Colb.
tertius πρὸς τὴν ἐπὶ τῇ πείρᾳ. Lectio non inepta.
Alii quidam mss. et editi πρὸς τὴν πείραν. Ibidem
Reg. primus ἕτερον μέρος τῆς.

(23) Editio Basil. perinde ut nostri quinque mss.
ἀπανθούσαν, recte. Editio Paris. ἐπανθούσαν: quam
falsam scripturam secutus interpret, ita huic lo-
cum vertit: Pecuniam da quæ permaneat ac conti-
nuo duret, gloriam quæ semper floreat: sed a sco-
po longe aberravit. Potius igitur velim ita inter-
pretere. Pecunias hic remansuras, gloriam

marcescentem. Hoc est, Das pecunias, quæ me non
sunt secutura post mortem, sed quæ hic remanebunt;
similiter das gloriam quidem, sed quæ statim instar
floris transibit.

(24) Codex unus et editi μικρολόγων. Alius μικρο-
λόγος. Alii tres μικρολόγως.

(25) Editio Paris. βέλη. Editio Basil. et sex mss.
βέλος. Mox mss. non pauci ὅπερ ἐάν... ἐάν δέ.
Editi et Reg. tertius ὅπερ ἀν... ἀν δέ.

(26) Reg. secundus seu Med. οἳ τοῖς ἡμεῖς, non, ut
scribit Ducæus, οἳ τοῖς τε ἡμεῖς.

quod hibernum, observata nocte in qua maxime malum augebatur, praesertim cum boreas in ipsa tunc spiraret, denudatos omnes jussit sub dio in media civitate congelatos mori. Scitis autem omnino vos, qui hiemem experti estis, quam intolerabile sit illud tormenti genus. Neque enim fieri potest ut id aliis notum sit, nisi quibus post ipsam experientiam suppetunt eorum de quibus loquimur exempla. Corpus enim quod frigori exponitur, primum quidem totum lividum est, sanguine congelato: exinde agitur ac effervescit, dentibus in se impingentibus, retractis nervis, et mole omni praeter voluntatem contracta. Quin et acutus quidam cruciatus, et dolor inenarrabilis ad ipsas usque medullas perveniens, sensu intolerabili algentes afficit. Tum mutilatur, extremis partibus quasi ab igne concrematis. Calor enim ab extremitatibus corporis fugatus, et ad interiora confugiens, partes a quibus abscedit, relinquit mortuas: eas vero ad quas contruditur exercuiat, morte paulatim per congelationem accedente. Tunc igitur ea in illos lata sententia est, ut sub dio pernoctarent, cum stagnum, circum quod condita **153** erat civitas, in qua sancti decertabant, esset velut quaedam planities equitabilis, glacie illud transmutante, eumque id ex frigore ad continentis naturam redactum, super dorsum iter accolarum pedibus tutum praeretur, praetereaque fluvii qui jugiter fluebant, glacie constricti, desiissent manare, et aquarum natura mollior in lapidum duritiem conversa esset, cum denique acres boreae flatus animantia omnia urgerent ad mortem.

6. Tunc igitur audito edicto (et mihi hic consideres velim virorum insuperabilem constantiam), unusquisque postrema etiam tunica late abjecta, per frigus ad mortem progrediebatur, alter alterum quasi ad spolia diripienda cohortatus. Neque

(27) Editi ἄλλως τε καί. Antiqui sex libri ἄλλως δὲ καί. Statim ubi in antiquis editionibus legitur ἐν μέσῃ τῇ πόλει, in media civitate, vir doctissimus Vossius legi oportere ait ἐν μέσῃ τῇ λίμνῃ, medio in stagno, uti scriptum inveniri affirmat in libro antiquissimo: sed vulgatam lectionem nostri mss. omnes magno inter se consensu tuerentur.

(28) Editi πάντες. At libri antiqui πάντως.

(29) Editio Paris. et Reg. tertius liber et optimus et vetustissimus ἀκρωτηριάζεται, nec aliter legitur in ora codicum Anglicorum. At utraque editio Basil. et Med. et Oliv. et alii quatuor mss. ἀκρωτηριά- ζεται: quam ultimam scribendi rationem vitiosam esse judicat Henricus Stephanus in *Thesauro*. Ibidem unus ms. ὑπὸ πυρός.

(30) Editio Paris. et Angl. τοῖς δὲ... δόνας δι- δωσι. Alii quatuor mss. τὰ δὲ ἐφ' αὐ... δόνας δι- δωσι. Editio Basil. et Med. et Oliv. et Colb. tertius ut in contextu: ad verbum. eas vero partes ad quas impellitur, doloribus tradit. Mox mss. tres προσ- ιόντος. Alius et editi προϊόντος.

(31) Illud, Τότε τοίνυν αἱρετοί, etc., ita Latine reddidit interpres: Igitur sancti Dei sub dio pernoctare in stagno quodam jussi sunt, quod pro mœnibus civitatis erat. Sed hoc non dixit Basilii. Ait solum, beatos hos martyres ex iudicis sententia sub

δεινὸν ἐπιτείνεται, ἄλλως δὲ καὶ (27) τότε βορέου αὐτὴν ἐπιπνέοντος, ἐκέλευσε πάντας γυμνωθέντας ὑπὸ τὸ αἶθριον ἐν μέσῃ τῇ πόλει πηγνυμένους ἀπο- θανεῖν. Πάντως (28) δὲ ἴστε, οἱ πεπειραμένοι χει- μῶνος, ὡς ἀφόρητόν ἐστι τῆς βασάνου τὸ εἶδος. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἄλλοις ἐνδεῖξασθαι ἢ τοῖς προαποκεί- μενα ἔχουσιν ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς τῶν λεγομένων τὰ ὑποδείγματα. Σῶμα γὰρ κρύει παραπεσὼν πρῶτον μὲν ὅλον ἐστὶ πελιδνόν, πηγνυμένου τοῦ αἵματος· ἔπειτα κλονεῖται καὶ ἀναθράσσειται, ὀδόντων ἀρασ- σομένων, σπυμμένων δὲ τῶν ἰνῶν, καὶ παντὸς τοῦ ὄγκου ἀπρσιρέτως συνελομένου. Ὑδὴν δὲ τις δρι- μεία, καὶ πόνος ἄρρητος αὐτῶν καθικνούμενος τῶν μυελῶν, δυσφορωτάτην ποιεῖται τοῖς πηγνυμένοις τὴν αἰσθησιν. Ἐπειτα ἀκρωτηριάζεται (29), ὥσπερ ἀπὸ πυρός, καυομένων τῶν ἄκρων. Ἀποδιωκόμενον γὰρ τὸ θερμὸν ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ σώματος, καὶ συμφεύγον ἐπὶ τὸ βάθος, τὰ μὲν, ὅθεν ἀπέστη, νεκρὰ καταλείπει, τὰ δὲ, ἐφ' αὐ συνωθεῖται, δόνας δι- δωσι (30), κατὰ μικρὸν τοῦ θανάτου διὰ τῆς πῆξεως προσιόντος. Τότε τοίνυν αἱρετοί (31) διανυκτερεύειν κατεδικάσθησαν, ὅτε λίμνη μὲν, περὶ ἣν ἡ πόλις κατῴκισται, ἐν ἣ ταῦτα διήθλουσι οἱ ἄγιοι, οἷόν τι πεδίον ἱππῆλατον ἦν, μεταποιήσαντος αὐτὴν τοῦ χρυστάλλου· καὶ ἡπειρωθεῖσα τῷ κρύει, ἀσφαλῶς ὑπὲρ ὧτων πεζεύειν παρείχετο τοῖς περιοίκοις· ποταμοὶ δὲ ἀένναα ῥέοντες, τῷ χρυστάλλῳ δεθέντες, τῶν βέλτρων ἔσθησαν· ἡ τε (32) ἀπαλὴ τοῦ ὕδατος φύσις πρὸς τὴν τῶν λίθων ἀντιτυπίαν μετεποιήθη· βορέου δὲ δριμύειαι πνοαὶ τὸ ἐμφυχον ἅπαν ἐπὶ τὸν θάνατον ἤπειγον (33).

6. Τότε τοίνυν ἀκούσαντες τοῦ προστάγματος (καὶ σκόπει μοι ἐνταῦθα τῶν ἀνδρῶν τὸ ἀήτητον), με- τὰ χαρᾶς ἀποβρίψαντες ἕκαστος καὶ τὸν τελευταῖον χιτῶνα, πρὸς τὸν διὰ τοῦ κρύους ἐγούρου θάνατον. ὥσπερ ἐν σκύλλῳ διαρπαγῇ ἀλλήλοις ἐγκλεισόμενοι.

dio pernoctasse eo tempore, quo stagnum, circa quod condita erat civitas, gelu constiterat. Errandi causa fuit illud, ἐν ἣ: quod multi ita interpretati sunt, quasi referendum esset ad vocem λίμνη, ἐν ἣ λίμνῃ, in quo stagno, cum tamen dubitari merito non possit, quin ad vocem πόλις quam proxime se- quitur, referri debeat, ἐν ἣ πόλει, in qua civitate.

Scio quidem omnes fere auctoritatem sequi Ephraemi diaconi, qui ait quadraginta illos martyres in stagno frigori expositos fuisse: sed cum non ex- stent ipsa sanctissimi illius scriptoris opera, sed eorum duntaxat interpretatio quaedam non ita per- fecta, longe praestat sequi Basilium, qui aperte dicit fortissimos illos viros martyrium media in civitate pertulisse, non in stagno. Accedit etiam, quod illa Ephraemi diaconi sententia vix quoque conciliari possit cum verbis Gregorii Nysseni, tomo III. p. 512, sub finem, et pag. 511, circa medium. Lege Praefationem.

(32) Codices nonnulli et editi ἡ τε. Alii ἡ δὲ.

(33) Typographi Parisienses ex Anglicis quibus- dam libris ediderunt ἐπὶ γον, deducebant: sed et in editione Basileensi et in Gallicis sex mss. constan- ter legitur ἡπειγον, urgebant: quod verius esse et melius arbitramur.

Μὴ γὰρ ἱμάτιον, φησὶν, ἀποδύμεθα, ἀλλὰ τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον ἀποτιθέμεθα, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Εὐχαριστοῦμέν σοι (34), Κύριε, τῷ ἱματίῳ τούτῳ τὴν ἁμαρτίαν συναποβάλλοντες. Ἐπειδὴ διὰ τὸν ὅριν ἐνεδυσάμεθα, διὰ τὸν Χριστὸν ἐκδυσώμεθα. Μὴ ἀντισχώμεθα ἱματίων διὰ τὸν παράδεισον ὃν ἀπαλέσαμεν. Τί ἀνταποδῶμεν τῷ Κυρίῳ; Ἐξεδύθη ἡμῶν καὶ ὁ Κύριος. Τί μέγα δούλω τὰ τοῦ Δεσπότου παθεῖν; Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐκδύσαντες. Στρατιωτῶν γὰρ ἐκεῖνο τὸ τὸλμημα, ἐκεῖνοι ἐξέδυσαν καὶ διμερίσαντο τὰ ἱμάτια. Ἀνάγραπτον οὖν ἡμῶν κατηγορίαν δι' ἑαυτῶν ἀπαλείψωμεν. Δριμύς ὁ χεῖμων, ἀλλὰ γλυκύς ὁ παράδεισος· ἀλγείνῃ ἡ πῆξις, ἀλλ' ἡδεῖα ἡ ἀνάπαυσις (35). Μικρὸν ἀναμεινόμεν, καὶ ὁ κόλπος ἡμᾶς θάλπει τοῦ πατριάρχου (36). Μῖς νυκτὸς ὅλον αἰῶνα ἀνταλλαξώμεθα. Καυθῆτω ὁ πούς, ἵνα διηνεκῶς μετ' ἀγγέλων χορεύῃ· ἀπορρήτω ἡ χεὶρ, ἵνα ἐξη παρῆρσιαν πρὸς τὸν Δεσπότην ἐπαίρεσθαι. Πόσοι τῶν στρατιωτῶν τῶν ἡμετέρων ἐπὶ παρατάξεως ἔπασσον (37), βασιλεῖ φθαρτῷ τὴν πιστὴν φυλάττοντες; ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν βασιλέα πίστεως τὴν ζωὴν ταύτην οὐ προσησώμεθα; Πόσοι τῶν τῶν κακούργων ὑπέστησαν θάνατον, ἀλόντες ἐπ' ἀδικήμασιν; ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ δικαιοσύνης τὸν θάνατον οὐχ ὑποίσομεν; Μὴ ἐκκλίνωμεν, ὡς συστρατιῶται, μὴ δώμεν (38) νῶτα τῷ διαβόλῳ. Σάρκες εἰσὶ, μὴ φεισώμεθα· ἐπειδὴ δεῖ πάντως ἀποθανεῖν, ἀποθάνωμεν ἵνα ζήσωμεν. Γενέσθω ἡ θυσία ἡμῶν ἐνώπιόν σου (39), Κύριε· καὶ προσδεχθῆναι, ὡς θυσία ζῶσα, εὐάρεστός σοι, τῷ κρῦσι τούτῳ ὀλοκαυτούμενοι, καλὴ ἡ προσφορά, καινὸν τὸ ὀλοκαύτωμα, οὐ διὰ πυρὸς, ἀλλὰ διὰ κρύους ὀλοκαυτούμενοι. Τούτους τοὺς παρακλητικούς ἐνδιδόντες ἀλλήλοις, καὶ ἄλλος ἄλλῳ ἐγχελεύμενοι, ὥστερ τινα προφυλαχὴν ἐν πολέμῳ πληροῦντες, τὴν νύκτα (40) παρέπεμπον, φέροντες τὰ παρόντα γενναίως, χαίροντες τοῖς ἐλπιζομένοις, καταγελῶντες τοῦ ἀντιπάλου. Μία δὲ ἦν

¹⁶ Ephes. iv, 22. ¹⁷ Gen. iii, 21. ¹⁸ Psal. cxv, 12. ¹⁹ Matth. xxvii, 28. ²⁰ ibid. 35. ²¹ Dan. iii, 40. ²² Rom. xii, 1.

(34) Editio Paris. εὐχαριστοῦμέν σοι. Vox σοι ab omnibus libris veteribus abest.

(35) Editi et mss. non pauci ἡ ἀπόλαυσις, *fruitio*. Codex Coisl. et Colb. tertius ἡ ἀνάπαυσις, *requies*; et ita quoque scriptum invenimus in ora Regii primi, sic ut lectio utraque eo in libro reperjatur.

(36) Antiqui duo libri πατριάρχου Ἀδραάμ· at in aliis quatuor perinde ut in vulgatis vox Ἀδραάμ deest. Hæc autem vox cum ad integritatem sententiæ nihil faciat, addi aut omitti potest. Quod sequitur, μῖς νυκτὸς, etc., credi non debet pugnare cum verbis Gregorii Nysseni, qui hos martyres tribus diebus frigoris vim tolerasse narrat tomo III, pag. 512. Nam hæc verba, μῖς νυκτὸς, etc., Basilii non sunt verba, sed ipsorum martyrum, qui initio se ob frigoris asperitatem iudicare morituros: in quo eos falli Deus permisit, ut maiorem mercedem consequerentur. Notandum et illud, in tribus codicibus pro ἀνταλλαξώμεθα scriptum inveniri ἀντικαταλαξώμεθα.

(37) Unus codex ἔπασαν. Statim mss. omnes φυλάσσοντες, aut φυλάττοντες. Editi φυλάξαντες.

(38) Editi μὴ δώμεν τόπον, *ne demus locum*. At nostri sex mss. μὴ δώμεν νῶτα, *ne demus terga*.

A enim, inquit, vestem exuimus: sed veterem hominem, qui secundum desideria erroris corrumpitur, deponimus¹⁶. Gratias tibi agimus, Domine, quod una cum hoc amictu abjiciamus peccatum. Quoniam propter serpentem induti fuimus¹⁷, exuamur propter Christum. Vestes tenacius ne retineamus, ob paradisum, quem amisimus. Quid retribuamus Domino¹⁸? Exutus est quoque Dominus noster. Quid magnum servo, ea quæ Dominus perpressus est, perpeti? Imo vero nos sumus, qui ipsum Dominum exuimus¹⁹. Militum enim est illud scelus, illi exuerunt, diviseruntque vestes²⁰. Quamobrem nostram accusationem litteris proditam per nos ipsos deleamus. Acris est hiems, at dulcis paradisus: congelatio aspera, sed jucunda requies. Paululum expectemus, et nos sinus patriarchæ confovebit. Unam noctem æternitate tota mutemus. Exuratur pes, ut perpetuo cum angelis tripudiet: diffluat manus, ut sese ad Dominum attollendi fiduciam habeat. Quot e nostris commilitonibus in acie ceciderunt, imperatori mortali servata fide? nos vero vitam istam pro fide in verum regem non projiciemus? Quot mortem maleficorum pertulerunt, in sceleribus deprehensi? nos vero pro justitia mortem non sustinebimus? Ne declinemus, o commilitones, terga ne demus diabolo. Carnes sunt, ne pepercimus; cum mori omnino necesse sit, moriamur ut vivamus. *Fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo, Domine*²¹; suscipiamurque velut hostia vivens²², accepta tibi, hoc isto frigore holocaustum effecti, oblatio pulchra, novum holocaustum, frigore, non igni consumptum. Hos sermones consolatorios inter se conferentes, et alter alterum exhortantes, actis velut in bello excubiis quibusdam, noctem transmittabant, ferentes præsentia strenue, speratis gaudentes, deridentes hostem. Unum **154** autem erat omnium votum. Quadraginta ingressi sumus in stadium, quadra-

(39) Reg. primus ἐνώπιόν σου σήμερον, Κύριε, hodie coram te, Domine. Nec ita multo infra editio Paris. καλὴ ἡ θυσία. Antiqui sex libri καλὴ ἡ προσφορά. Haud longe duo mss. κρῦσι ὀλοκαυτούμενον.

(40) Hic ingenue fatebor duos fratres Basilium et Gregorium mihi videri vix inter se conciliari posse. Gregorius enim eo quem dixi loco conceptis verbis ait beatorum martyrum supplicium tribus diebus perseverasse: Basilium vero non obscure indicat id una nocte fuisse terminatum. Nam, inquit, *noctem transmittabant, ferentes præsentia strenue*, etc. Atque aliquanto infra, hoc idem apertius Pater gravissimus significat, ubi docet sanctos martyres tum demum crematos fuisse incipiente die. Cum enim Basilium de unica nocte mentionem fecerit, dies ille, quo incipiente ait sanctos martyres igni fuisse traditos, non videtur de alio intelligi posse, quam de eo, qui hanc ipsam noctem secutus est. Ex quo fit, ut martyres, de Basilii sententia, non post tres dies, sed post horas fere duodecim, die incipiente, combusti sint. Ego igitur duos fratres inter se conciliare non-aggreddiar. Velim provinciam hanc suscipiant peritiores.

ginta coronemur, o Domine. Ne unus quidem desit huic numero. Venerabilis est hic numerus, quem quadraginta dierum jejunio honorasti²², per quem lex ingressa est in mundum²³. Elias cum Dominum per quadraginta dies in jejunio conquisisset, ipsum vidit²⁴. Et hæc quidem erat illorum precatio : sed unus ex eorum numero cruciatui succumbens, ineffabilem luctum deserto ordine, sanctis dereliquit. Verum non sivit Dominus eorum preces irritas esse atque inefficaces. Nam cui martyrum concredita custodia erat, is non longe e quodam gymnasio, dum se calefaceret, rei exitum observabat, milites eos qui ad ipsum confugerent suscipere paratos. Nam et hoc quoque excogitatum fuerat, ut in propinquo balneum esset, quo remedium promptum sententiam mutantibus denuntiaretur. Sed quod maligne adversariis excogitatum est, videlicet, ut talem certaminis locum advenirent, in quo paratum levamen robor decertantium atque constantiam labefacturum esset : hoc martyrum patientiam splendidiorem reddidit. Non enim is cui necessaria desunt, tolerans est : sed is, qui inter bonorum fruendorum copiam in malis ferendis perseverat.

7. Cum autem hi decertarent, ille vero eventum observaret, spectaculum mirum vidit, virtutes quasdam e cælis descendentes, et velut a rege iussu magna militibus distribuentes : quæ aliis quidem omnibus dona dispertiebant, sed tamen unum reliquerunt non donatum, iudicantes indignum cælestibus honoribus : qui statim animo ob dolorem concidens, transfigit ad adversarios. Miserabile spectaculum justis, miles transfuga, vir strenuissimus captus, direpta a lupo ovīs Christi : atque illud miserabilius, quod et æternam vitam amisit, et ne hac quidem fructus est, carne ipsius ad calor accessum statim exsoluta. Et hic quidem vitæ amans, frustra admissio scelere, cecidit : sed lictor ut vidit eum abscessisse, et ad balneum accurrisset, semet substituit in locum desertoris, et indumentis abjectis se ipse nudis admiscuit, idem quod sancti clamans, *Christianus sum*. Atque repentina hac mutatione astantes obstupesciens, ut numerum complevit, ita illorum de emollito transfuga mororem accessione sua delinivit, imitatus eos qui in acie versantur, qui, uno aliquo in prima acie cadente, confestim replent phalangem, ut ne inter ipsos ordinum densitas defectu illius interrumpatur. Fecit igitur et ipse quiddam non dissimile. Vidit cælestia miracula, agnovit veritatem, confugit ad Dominum, annu-

A πάντων εὐχή. Τεσσαράκοντα εἰσῆλθοντες εἰς τὸ στάδιον, οἱ τεσσαράκοντα στεφανωθείημεν, Δέσποτα. Μὴ λείψῃ τῷ ἀριθμῷ μηδὲ εἰς. Τίμιός ἐστιν, ὃν ἐτίμησας τῇ νηστείᾳ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, δι' οὗ νομοθεσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. Τεσσαράκοντα ἡμέραις ἐν νηστείᾳ Ἡλίας ἐκζητήσας τὸν Κύριον (41), τῆς θέας ἔτυχεν. Καὶ ἡ μὲν ἐκεῖνων εὐχὴ τοιαύτη· εἰς δὲ τοῦ ἀριθμοῦ, ὁκλάσας πρὸς τὰ δεινὰ, λειποτακτήσας ὥχeto, πένθος ἀμύθητον τοῖς ἁγίοις καταλιπών. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἀφῆκεν αὐτῶν ἀτελεῖς γενέσθαι τὰς δεήσεις ὁ Κύριος. Ὁ γὰρ τὴν φυλακὴν τῶν μαρτύρων πεπιστευμένος, ἐγγύθεν ἀπὸ τίνος γυμνασίου διαβαλόμενος, ἀπεσκόπει τὸ μέλλον, ἔτοιμος προσδέχεσθαι τῶν στρατιωτῶν τοὺς προσφεύγοντας. Καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ τοῦτο, ἐγγύθεν εἶναι B λουτρὸν, ἐπενοήθη, ὅξεϊαν τὴν βοήθειαν τοῖς μεταβαλλομένοις ἐπαγγελλόμενον. Ὅπερ μέντοι τοῖς ἐναντίοις κακούργως ἐπενοήθη, τοιοῦτον ἐξευρεῖν τῆς ἀθλήσεως τόπον, ἐν ᾧ τὸ ἔτοιμον τῆς παραμυθίας ἐκλύειν ἐμελλε τῶν ἀγωνιζομένων τὴν ἐνστάσιν· τοῦτο λαμπροτέραν ἐδείκνυε (42) τὴν ὑπομονὴν τῶν μαρτύρων. Οὐ γὰρ ὁ ἀπορῶν ἔων ἀναγκαίῳ καρτερικῶς, ἀλλ' ὁ ἐν ἀφρονίᾳ τῆς ἀπολαύσεως ἐγκαρτερῶν τοῖς δεινοῖς.

7. Ὡς δὲ οἱ μὲν ἡγωνίζοντο, ὁ δὲ ἐπετῆρει τὸ ἐκθρονοῦμενον, εἶδε θέαμα ξένον, δυνάμεις τινὰς ἐξ οὐρανῶν κατιούσας, καὶ οἶον παρὰ βασιλέως δωρεὰς μεγάλας διανομύσας τοῖς στρατιώταις· αἱ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι διήρουν τὰ δῶρα, ἕνα δὲ μόνον ἀφῆκαν ἀγέραςτον, ἀνάξιον κρίνεται τῶν οὐρανίων τιμῶν· C ὅς εὐθύς, πρὸς τοὺς πόνους ἀπαγορεύσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπυρτομόλησεν. Ἐκεῖνόν θέαμα τοῖς δικαίοις ὁ στρατιωτῆς φυγὰς, ὁ ἀριστεὺς αἰχμάλωτος, τὸ Χριστοῦ πρόβατον θηριάλωτον· καὶ τό γε ἐλκεῖνότερον, ὅτι καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διήμαρτε, καὶ οὐδὲ ταύτης ἀπῆλαυσεν, εὐθύς αὐτῷ τῆς σαρκὸς ἐν τῇ προσβολῇ τῆς θέρμης διαλυθεῖσης. Καὶ ὁ μὲν φιλόζωος ἔπασεν ἀνομήσας διακενῆς· ὁ δὲ δῆμιος, ὡς εἶδεν αὐτὸν ἐκκλίναντα, καὶ πρὸς (43) τὸ βαλανεῖον ἀποδραμόντα, ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ λειποτακτήσαντος χώραν ἀντικατέστησε, καὶ ῥίψας τὰ περιδύλεια, τοῖς γυμνοῖς ἑαυτὸν ἐγκατέμιξε, κρᾶζων τὴν αὐτὴν βοήν τοῖς ἁγίοις· Χριστιανὸς εἰμι. Καὶ τῷ ἄνθρωπῳ τῆς μεταβολῆς ἐκπλήξας τοὺς συμπάροντας, τὸν τε D ἀριθμὸν ἀνεπλήρωσε, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ καταμαλακισθέντι λύπῃ τῇ παρ' ἑαυτοῦ προσθήκῃ παρεμυθήσατο, μιμησάμενος τοὺς ἐπὶ παρατάξεως, οἱ, τοῦ κατὰ τὴν πρώτην ἀσπίδα πεσόντος, εὐθύς ἀναπληροῦσι τὴν φάλαγγα, ὡς μὴ τὸν συνασπίσμενον αὐτοῖς διακοπῆναι τῷ λείποντι. Τοιοῦτον δὲ τὸ καὶ αὐτὸς ἐποίησεν. Εἶδε τὰ οὐράνια θαύματα, ἐπέγνω τὴν

²² Matth. iv, 2. ²³ Exod. xxxiv, 28. ²⁴ III Reg. xix, 8.

(41) Colb. tertius ἐκζητήσας τὸν Θεόν. Mox utraque editio et Anglic. πένθος ἀπαραμύθητον· quam scripturam Duceus ait ferri posse, sicque interpretatur, *intolerabilem reliquit*. Veteres quinque libri Gallici ἀμύθητον, *luctum inenarrabilem reliquit*, optime. Monere juvat, Regium tertium prima quidem

manu habuisse ἀμύθητον· sed inepte correctum fuisse, sic ut nunc illo in libro legatur ἀπαραμύθητον.

(42) Codices non pauci ἐδείκνυ. Editi ἐδείκνυε.

(43) Ὡς αὖτε editio καὶ τὴν πρὸς. Libri antiqui καὶ πρὸς. Statim editio Paris. συνεγκατέμιξε. At sex mss. simpliciter ἐγκατέμιξε.

ἀλήθειαν, προσέφυγε τῷ Δεσπότη, συνηριθμήθη τοῖς μάρτυσι. Τὰ τῶν (44) μαθητῶν ἀνεναύσατο. Ἀπῆλθεν Ἰούδας, καὶ ἀντιεστήθη Ματθαῖος. Μιμητὴς ἐγένετο Παύλου, ὁ χθὲς διώκτης, σήμερον εὐαγγελιζόμενος. Ἄνωθεν ἔσχε καὶ αὐτὸς τὴν κλῆσιν, *Ὅχι ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου*. Ἐπίστευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐβαπτίσθη εἰς αὐτὸν, οὐχ ὑπὸ ἄλλου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς οἰκείας πίστεως· οὐκ ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι.

8. Καὶ οὕτως, ἡμέρας ἀρχομένης, ἔτι ἐμπνέοντες (45) τῷ πυρὶ παρεδόθησαν, καὶ τὰ τοῦ πυρὸς λείψανα ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἀπεβρίφη· ὥστε διὰ πάσης τῆς κτίσεως διεξελθεῖν τῶν μακαρίων τὴν δόλησιν. Ἐπὶ τῆς γῆς ἡγωνίσαντο, τῷ ἀέρι ἐνεκαρτέρησαν, τῷ πυρὶ παρεδόθησαν, τὸ ὄψωρ αὐτοῦς ὑπεδέξατο. Ἐκεῖνων ἐστὶν ἡ φωνή· *Διήλομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξηγάγετε ἡμῶς εἰς ἀναψυχὴν*. Οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν καθ' ἡμᾶς χώραν διαλαβόντες, οἰκοὶ πύργοι τινὲς συνεχεῖς, ἀσφάλειαν ἐκ τῆς τῶν ἐναντίων καταδρομῆς παρεχόμενοι, οὐχ ἐνὶ τόπῳ ἐαυτοῦς κατακλείσαντες, ἀλλὰ πολλοὺς (46) ἥδη ἐπιγενομένους χωρίοις, καὶ πολλὰς πατρίδας κατακοσμήσαντες. Καὶ τὸ παράδοξον, οὐ καθ' ἓνα διαμερισθέντες (47) τοῖς δεχομένοις ἐπιφοιτοῦσιν· ἀλλ' ἀναμιχθέντες ἀλλήλοις, ἡνωμένως χορεύουσιν. Ὡ τοῦ θαύματος! Οὕτε ἐλλείπουσι τῷ ἀριθμῷ, οὕτε πλεονασμὸν ἐπιδέχονται. Ἐάνεις ἐκατὸν (48) αὐτοὺς διέλης, τὸν οἰκεῖον ἀριθμὸν οὐκ ἐκβαίνουσιν· ἐάν εἰς ἐν συναγάγῃς, τεσσαράκοντα καὶ οὕτω μένουσι, κατὰ τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο καὶ πρὸς τὸν ἐξάπτοντα μεταβαίνει, καὶ ὅλον ἐστὶ παρὰ τῷ ἔγοντι· καὶ οἱ τεσσαράκοντα καὶ πάντες εἰσὶν ὁμοῦ, καὶ πάντες εἰσὶ παρ' ἐκάστῳ. Ἡ ἀφθονος εὐεργεσία, ἡ μὴ διπανωμένη χάρις· ἐτοίμη βοήθεια Χριστιανοῖς, ἐκκλησίαι μαρτύρων, στρατὸς τροπαιοφόρων, χορὸς δοξολογούντων (49). Πόσα ἂν ἔκαμες, ἵνα ἓνα που εὐ-

⁴⁴ Act. i. 26. ⁴⁵ Act. v. 20. ⁴⁶ Galat. i. 1. ⁴⁷ Psal. lxx. 12.

(44) Colb. primus τὸ τῶν. Nec ita multo post antiqui tres libri δι' ἀνθρώπου. Alius et editi δι' ἀνθρώπων. Haud longe Colb. primus ἐβαπτίσθη βάπτισμα δι' αἵματος εἰς αὐτόν, baptizatus est baptismo sanguinis in ipsum. Sed non valde dubito quin illud, βάπτισμα δι' αἵματος, ex aliquo glossemate fluxerit.

(45) Quod ait vir eruditissimus Tillemontius, videri in verbis, ἔτι ἐμπνέοντες, vitii aliquid inesse, de eo mihi cum illo non omnino convenit. Aio igitur Basilium cum locupletissimis auctoribus Gregorio, Ephraemo et Gaudenzio, qui traditos igni fuisse martyres jam mortuos dicunt, conciliari satis commode posse. Notum est enim, hominem, qui ita graviter agrotat, ut depositus jam et desperatus sit, haberi pro mortuo, imo etiam sapius mortuum dici. Ex quibus colligitur, sanctos martyres, cum jam animam agerent eo tempore, quo igni traditi sunt, mortuos dici potuisse. Præterea beati martyres, cum alii aliis essent robustiores, sine dubio non uno et eodem tempore mortui sunt. Fieri ergo potuit, ut cum igni traditi sunt, jam mortui essent debiliores, adhuc vero paululum respirarent valentiores. Id autem si semel concedatur, indiscriminatim, parte pro toto accepta, aut mortui dici potuerunt, aut non mortui. Ut ut hæc sunt, arbitror Basilium scripsisse ἔτι ἐμπνέοντες, cum ita habeant

A meratus est inter martyres. Discipulorum renovavit facta. Abiit Judas, et ei subrogatus est Matthias ⁴⁴.

155 Imitator effectus est Pauli, heri persecutor, hodie Evangelii præco ⁴⁵. Habuit et ipse ex supernis vocationem, *Non ab hominibus neque per hominem* ⁴⁶. Credidit in nomine Domini nostri Jesu Christi : baptizatus est in ipsum, non ab alio, sed a propria fide, non in aqua, sed in proprio sanguine.

8. Ita demum, ineunte die, adhuc spirantes igni traditi sunt, atque reliquæ ignis in fluvium projectæ fuere, ut beatorum certamen per omnem creaturam transiret. Decertarunt in terra, tolerantiam ostenderunt in aere, traditi igni sunt, aqua ipsos excepit. Illorum est vox illa : *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium* ⁴⁷. Hi sunt qui regionem nostram obtinentes, veluti densæ quædam turres ipsam adversus hostium incursum tuto communiunt, non in uno loco seipsos concludentes, sed multis locis jam hospitio excepti, regionesque multas adornantes. Et quod mirum est, non singulatim divisi accedunt ad suscipientes, sed inter se commisti conjunctim tripudiant. O rem miram! Neque numero pauciores sunt, neque plures. Eos in centum si diviseris, proprium numerum non excedunt : si in unum collegeris, nihilominus tamen quadraginta permanent, non aliter atque ignis natura. Nam et ille ad accendentem transit, et totus est apud habentem : sic etiam quadraginta, et omnes simul sunt, et omnes apud singulos sunt. Beneficentia uberrima, donum quod non absumitur, paratum auxilium Christianis, ecclesia martyrum, exercitus tropæa gestantium, chorus laudes divinas celebrantium. Quantum impendisses laboris, ut reperires unum aliquem, qui pro te Dominum exoraret? Sunt quadraginta, precationem con-

⁴⁸ Psal. lxx. 12.

omnes tum calamo notati, tum typis descripti libri. Certe quoties omnes libri, et impressi et veteres, inter se consentiunt, ab his discedere periculosum duco, nisi forte aliunde constet aliter legi oportere.

(46) Unus codex ἀλλ' ἐν πολλοῖς. Hic autem locus ita intelligendus est, ut cineres sanctorum martyrum multis in locis dispersi fuisse dicantur.

D (47) In antiquis duobus libris pro διαμερισθέντες legitur διατεθέντες. Statim Colb. primus et editi Ὡ τοῦ καινοῦ θαύματος! Alii sex mss. simpliciter Ὡ τοῦ θαύματος!

(48) Utraque editio et unus codex Reg. εἰς ἑξαστον, et ita legit interpres. qui hunc locum ita Latine reddidit : *si in singulos ipsos diviseris*. At Colbertini tres codices et alii duo Regii εἰς ἑκατόν, *si in centum*, etc., recte.

(49) Unus codex Colb. et editi δοξολογούντων τὸν Κύριον. At illud, τὸν Κύριον, in aliis quinque mss. non legitur. Hoc ipso in loco Colb. primus εἰπέ μοι πόσα ἂν. Priores duæ voces ab aliis mss. absunt et a vulgatis. Subinde editi ἥδη σύμφωνον. Vocula ἥδη in veteribus libris omnibus deest : ob idque eam delevimus. Quæ sequuntur verba, ὁ θελούμενος ἐπὶ τοὺς τεσσαράκοντα, etc., quisquis attente legerit, bona fide, si verum dicere velit, fatebitur, hic, ut in aliis quibusdam Basilii locis, invocationem sanctorum et probari et commendari. Lege Ducarum.

dem sursum emittentes. Ubi duo aut tres congregati sunt in nomine Domini, illic est in medio ipso-
rum⁵⁰. Ubi vero quadraginta fuerint, quis de
Dei praesentia ambigat? Qui angustia aliqua premi-
tur, ad quadraginta martyres confugit; qui letatur,
recurrat ad eosdem: ille quidem ut a malis libere-
tur; hic vero, ut res sibi secundae esse pergant.
Ilic mulier pia pro liberis orans deprehenditur: per-
elegantem marito reditum, infirmo salutem petit.
Fiant cum martyribus preces vestrae. Adolescentes
imitentur aequales suos: patres talium filiorum pa-
tres esse exoptent: matres matris bonae ediscant
exemplum. Mater unius illorum beatorum, cum vi-
disset alios jam frigore consumptos, suum vero li-
lium **156** adhuc spirantem, tum ob robur, tum ob
animum in ferendis malis acrem, cumque eum li-
ctores, quod forte consilium mutare potuisset, re-
linquerent, ipsa suis ipsius manibus sublatum im-
posuit curru, in quo reliqui simul jacentes ad rogam
ferebantur, vere martyris mater. Non enim ignave
levit, nec quidquam humile, aut illo temporis ar-
ticulo indignum locuta est. Sed, Abi, inquit, o
filii, viam bonam cum aequalibus, cum contuberna-
libus; ne disjungaris a chorea: ne reliquis serius
Domino sis. Revera radicis bonae bonum ger-
men. Ostendit generosa mater, quod eum pietatis
dogmatibus magis quam lacte enutriverit. Atque is
quidem sic educatus, sic a pia matre deductus est:
diabolus vero pudore affectus abiit. Nam commota
in illos creatura omni, omnia invenit horumce vi-
rorum virtute superata, noctem vento gravi agita-
tam, regionem frigidam, tempestatem anni, corpo-
rum nuditatem. O chorus sanctus, o sacer ordo,
o confertissimum et infractum agmen, o communes
generis humani custodes, boni curarum socii, pre-
cum fautores, legati potentissimi, stellae orbis ter-
rarum, Ecclesiarum flores! Non vos terra operuit,
sed coelum suscepit: aperta sunt vobis paradisi
portae. Dignum spectaculum exercitu angelorum,
dignum patriarchis, prophetis, justis, viri, qui in
ipso juventutis flore contempta vita, praeparanti-
bus, praeparatis, Dominum dilexerunt. Aetatem il-
lam dum agerent, in qua spes vivendi habetur,
aspernati sunt temporariam vitam, ut Deum glori-
ficarent in suis ipsorum membris, spectaculum
mundo angelisque et hominibus effecti⁵¹. Eraxerunt

A ρης ὑπὲρ τοῦ δυσωποῦντα τὸν Κύριον; Τεσσαράκοντά
εἰσι, σύμφωνον ἀναπέμποντες προσεύχην. Ὅπου δύο
ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου,
ἐκεῖ ἐστὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ὅπου δὲ τεσσαράκοντα,
τίς ἀμφιβάλλει Θεοῦ παρουσίαν; Ὁ θλιβόμενος ἐπὶ
τούς τεσσαράκοντα καταφεύγει, ὁ εὐφραυνόμενος ἐπὶ
αὐτούς ἀποτρέχει (50). ὁ μὲν, ἵνα λύσιν εὕρῃ τῶν
δυσχερῶν· ὁ δὲ, ἵνα φυλαχθῇ αὐτῷ τὰ χρηστότερα.
Ἐνταῦθα γυνὴ εὐσεβὴς ὑπὲρ τέκνων εὐχομένη κα-
ταλαμβάνεται, ἀποδιδόμῃ ἀνδρὶ τὴν ἐπάνοδον αἰ-
τουμένη, ἀρρώστον τὴν σωτηρίαν. Μετὰ μαρτύ-
ρων γενέσθω τὰ αἰτήματα ὑμῶν. Οἱ νεανῖσχοι τοὺς
ἡλικιώτας μιμεῖσθωσαν· οἱ πατέρες, τοιούτων εἶναι
παίδων πατέρες εὐχέσθωσαν· αἱ μητέρες, καλῆς
μητρὸς διήγημα διδασχέτωσαν (51). Μήτηρ ἐνδὺς
τῶν μακαρίων ἐκείνων, θεασαμένη τοὺς ἄλλους ἦδη
τῷ κρῖνι τελειωθέντας, τὸν δὲ ἐαυτῆς υἱὸν (52) ἐτι-
ἐμπνέοντα ὑπὸ τῇ ῥώμῃ καὶ τῇ πρὸς τὰ δεινὰ καρ-
τερίας, καταλιμπανόντων αὐτὸν τῶν δημίων ὡς δυ-
νάμενόν γε μεταβουλεύσασθαι, αὐτῇ ταῖς οικείαις
χερσὶν ἀραμένη, ἐπέθηκε τῇ ἀμάξει, ἐφ' ἧς οἱ λοιποὶ
συγκείμενοι πρὸς τὴν πυρὰν ἦγοντο, μάρτυρος ὄντος
μητρὸς. Οὐ γὰρ δάκρυον ἀφῆκεν ἀγεννὲς· οὐδ'
ἐφθέγγετο ταπεινὸν τι καὶ ἀνάξιον τοῦ καιροῦ· ἀλλ',
Ἄπιθι, φησὶν, ὦ παῖ, τὴν ἀγαθὴν πορείαν μετὰ τῶν
ἡλικιωτῶν, μετὰ τῶν συσχητῶν· μὴ ἀπολείψῃς τῆς
χορείας· μὴ δευτέρος τῶν ἄλλων ἐμφανισθῇς τῷ Δεσπό-
τῃ. Ὅντως ἀγαθὴς ῥίζις ἀγαθὸν βλάστημα. Ἐδείξεν ἡ
γενναία μήτηρ, ὅτι δόγμασιν εὐσεβείας ἐξέθρεψεν αὐτὸν
μᾶλλον ἢ γάλακτι. Καὶ ὁ μὲν οὕτω τραφεὶς οὕτω προσ-
έμφθη παρὰ μητρὸς εὐσεβοῦς· ὁ δὲ διάβολος ἀπῆλθε κατ-
ησχυμένους. Ἀπασαν γὰρ ἐπ' αὐτοὺς κινήσας τὴν
κτίσιν, πάντα εὗρεν ἡττώμενα τῆς τῶν ἀνδρῶν ἀρε-
τῆς, νύκτα δυσήμερον, πατρίδα χειμέριον, τὴν ὥραν
τοῦ ἔτους, τῶν σωμάτων τὴν γύμνωσιν. Ὁ χορὸς
ἅγιος! ὦ σύνταγμα (53) ἱερὸν! ὦ συνασπισμὸς ἀρ-
βανῆς! ὦ κοινοὶ φύλακες τοῦ γένους τῶν ἀνθρώ-
πων! ἀγαθοὶ κριννοὶ φροντίζων, δεήσεως συνε-
ργοί, προσβευταὶ δυνατότατοι, ἀστέρες τῆς οἰκουμέ-
νης, ἄνθη τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὑμᾶς (54) οὐχ ἡ γῆ κατ-
έκρυψεν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο· ἠνοίγησαν ὑμῖν
παραδείσου πύλαι. Ἀξίον θέαμα τῇ στρατιᾷ τῶν
ἀγγέλων, ἄξιον πατριάρχαις, προφήταις, δι-
καίοις, ἀνδρὲς ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθεῖ τῆς νεότητος, τοῦ
βίου καταφρονήσαντες, ὑπὲρ γονεῖς, ὑπὲρ τέκνα τὸν
Κύριον ἀγαπήσαντες. Αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἀνόντες τὸ

⁵⁰ Matth. xviii, 20. ⁵¹ I Cor. iv, 9.

(50) Unus codex κατατρέχει.

(51) Editio Paris. διδασκέτωσαν, doceant. Libri veteres omnes διδασχέτωσαν, doceantur, recte.

(52) Utraque editio ἐαυτῆς υἱόν. Vox υἱόν in nostris omnibus mss. deest. Ea autem vox, nisi valde fallor, in contextum irrepit e margine, ubi posita fuerat, ut moneremur ipsam subaudiendam esse. Quod hic ait Basilium, unum martyrem adhuc respirasse, cum ceteri jam frigore consumpti essent et confecti, id ita intelligi debet, ut hi quidem respirarent, sed citra ullam spem sanitatis recipiendae, ille vero sic, ut vires recuperare posse crederetur.

Alioquin enim Basilium pugnancia loqueretur, qui paulo ante dixerit sanctos martyres adhuc respirasse, cum traditi sunt igni. Martyr autem ille qui adhuc respirasse dicitur, vocatur in Actis Melito.

(53) Editio Basil. et sex mss. ὦ σύνταγμα. Editio Paris. ὦ σύστημα.

(54) Veteres quinque libri et alii duo Duc. ἐκκλησιῶν ὑμᾶς. Editio Paris. fusius ἐκκλησιῶν. Ἐγὼ δὲ φημι νοητὰ τε καὶ αἰσθητά. Ὑμᾶς. Sed non valde admodum dubito, quin intermedia verba addita sint ab Anglic.

βιώσιμον, ὑπερεῖδον τῆς προσκαίρου ζωῆς, ἵνα δοξάσωσι τὸν Θεὸν ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτῶν· θέατρον γινόμενοι τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις, τοὺς πεπτωκότας ἤγειραν, τοὺς ἀμφιβόλους ἐθεθαύσαντο, τοῖς εὐσεβέσι τὴν ἐπιθυμίαν ἐδιπλασίασαν. Ἐν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἅπαντες ἀναστήσαντες τρόπαιον, ἐνὶ καὶ τῷ στεφάνῳ τῆς δικαιοσύνης κατεκοσμήθησαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA K'.

Περὶ ταπεινοφροσύνης (55).

1. Ὄφειλεν ἄνθρωπος ἐν τῇ παρὰ Θεοῦ δόξῃ μεμνηνέαι, καὶ εἶχεν ἂν ὕψος οὐκ ἐπιπλάστον, ἀλλ' ἀληθινὸν, δυνάμει Θεοῦ μεγαλυνόμενος, σοφίᾳ θεῆς φαιδρυνόμενος, αἰωνίᾳ ζωῇ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς εὐφραινόμενος. Ἐπεὶ δὲ τὴν τῆς θείας δόξης ἐπιθυμίαν μετέθηκε, καὶ μείζονα προσδοκῆσας, καὶ σπεύσας ὅπερ οὐκ ἐδύνατο λαβεῖν, ἀπώλεσεν ὅπερ ἔχειν ἐδύνατο· μεγίστη σωτηρία αὐτῷ, καὶ τῆς νόσου θεραπεία, καὶ πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπάνοδος, ἀτυφία, καὶ τὸ μὴ φαντάζεσθαι δόξης τινὸς περιβολὴν δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ ζητεῖν παρὰ Θεοῦ. Οὕτω γὰρ διορθώσεται τὸ πταίσμα, οὕτως ἰάσεται τὸ νόσημα· οὕτως ἀναδραμεῖται πρὸς τὴν ἱερὰν, ἣν κατέλιπεν, ἐντολήν. Ἄλλ' ὁ καταβαλὼν ἐλπίδι δόξης ψευδοῦς τὸν ἄνθρωπον (56) διάβολος οὐ καύεται τοῖς αὐτοῖς ἐρεθίσμασιν ἐκκαλούμενος, καὶ μυρία μηχανήματα πρὸς τοῦτο ἐξυρίσκων· μέγα μὲν ἐπιδεικνύς αὐτῷ, χρημάτων περιβολὴν, ἵνα ἐπὶ τούτῳ μεγαλυνῆται καὶ περὶ τοῦτο σπουδάζῃ· ὅπερ ἐστὶν οὐδὲν μὲν εἰς δόξαν, μέγα δὲ εἰς κίνδυνον. Χρημάτων γὰρ πορισμὸς πλεονεξίας μὲν ὑπόθεσις· κτήσις δὲ οὐδὲν εἰς εὐδοξίαν· ἀλλὰ μάτην τυφλοῖ, διακενῆς ἐπαίρει, φλεγμονὴν τινη παρὰ πλῆθον πάθος ἐργάζεται περὶ τὴν ψυχὴν. Οὐ γὰρ ὕγιης ἔγκος οὐδὲ ὠφέλιμος ὁ τῶν φλεγμαινόντων σωμάτων, ἀλλὰ νοσήδης, ἐπιπλαθῆς, ἀρχὴ κινδύνου, καὶ πρόφαισις ἀπωλείας. Τοιοῦτο καὶ περὶ ψυχὴν ὑπερηφανία. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ χρήμασιν ἔπαρσις γίνεται, οὐδὲ μόνον ταῖς ἀπὸ τῶν χρημάτων κομπώδεσι διαίταις τε καὶ περιβολαῖς ἐπαίρονται ἄνθρωποι, πολυτελεῖς ὑπὲρ τὴν χρεῖαν παρατιθέμενοι τραπέζας τρυφηλὰς, οὐκ ἀναγκαίως περιβαλλόμενοι τὰς ἐσθῆτας, οἰκῶν μεγέθη κατασκευάζοντες καὶ κάλλει ποικίλλοντες, οἰκετῶν ἀκολούθων πλήθη καὶ κολάκων ἀναριθμητῶν ἐξηρητημένοι συστήματα· ἀλλὰ καὶ χειροτονητοῖς ἀξιώμασιν ὑπὲρ φύσιν ὑψοῦνται. Εἰ δὴμος ἀξίωμα δῶ· εἰ τινας προεδρίας ἀξιώσεις, καὶ τὸ τῆς ὑπεροχῆς ἀξίωμα ψηφίσαιτο αὐτῷ· καὶ ἐνταῦθα δὴ, καθάπερ ὑπερβάλλοντες τὴν ἀνθρώπειον (57) φύσιν, μόνον τὴν οὐκ ἐπὶ νεφελῶν ἰδρῦσθαι νο-

A collapsos, ambigentes confirmarunt, piis religiosisque desiderium altero tanto majus reliquere. Omnes uno tropæo pro pietate erecto, una etiam justitiæ corona exornati sunt, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XX.

De humilitate.

1. Utinam homo mansisset in ea quam apud Deum habebat gloria, habuisset sublimitatem non fictam, sed veram : potentia Dei nobilitatus, sapientia divina illustratus, vita æterna illiusque bonis oblectatus. Sed ubi divina gloriæ desiderium transmutavit, et majorem sperans, et accipere festinans quod assequi nequibat, amisit quod habere poterat : maxima salus homini, morbiq[ue] medela, et reditus ad primum statum, est humilem esse, nulliusque gloriæ apparatus a se comminisci, sed a Deo querere. Ita enim erratum corriget, ita morbo medebitur, ita ad præceptum sacrum, quod deseruit, recurrit. Postquam autem diabolus spe falsæ gloriæ hominem dejecit, non cessat eum iisdem irritamentis provocare, et innumera ad hoc machinamenta comminisci. Et quidem divitiarum copiam ceu magnum quiddam ei ostendit ut inde efferatur, illicque studium ponat : quod tamen nihil confert ad gloriam, imo potius in magnum periculum adducit. Nam pecuniarum comparatio avaritiæ quidem materia est, nec tamen earum possessio ad existimationem bonam quidquam facit : imo vero vane exerceat, frustra extollit, morbum inflammationi cuiuspiam non dissimilem in anima producit. Tumor enim corporum inflammatorum nec sanus est, nec utilis : sed morbosus et noxius, periculi origo, et causa interitus. Tale quid et in anima facit superbia. Etenim non e pecuniis solum nascitur elatio ; nec solum ob pecunias magnifico victu et amictu superbiunt homines, mensas instruunt sumptuosiores quam necessitas exigit, easdemque delicatas, induentes vestes non necessarias, ædes amplas exstruunt, ornantesque vario cultu, ingentem famulorum subsequentiū turmam, innumerorumque adulatoꝝ globum post se trahentes : verum etiam ob dignitates quas per suffragia obtinuerunt, ultra quam natura sinit, efferuntur. Plebs dignitatem si dederit, si quo jure præsidendi cohonestaverit, si decreverit præstantissimum quemdam honorem, et

(55) Editi simpliciter περὶ ταπεινοφροσύνης, *de humilitate*. At Colb. primus περὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ πῶς δεῖ σωφρονεῖν, *de humilitate, et quomodo oporteat modeste se gerere*. Regii secundus et tertius πῶς δεῖ σωφρονεῖν, *quomodo oporteat modestia uti*.

(56) Combefisiani aliquot codices τὸν ἄνθρωπον, *hominem dejecit*, Adamum videlicet : in quā omne simul hominum genus dejecit. Editi et Reg. secun-

dus et tertius cum Colb. primo τοὺς ἀνθρώπους, *homines dejecit*, videlicet, per casum Adami. Mox Reg. primus τοῖς αὐτοῦ ἐρεθίσμασιν.

(57) Noster Reg. primus cum reliquis Combefisiani τὴν ἀνθρώπειον. Editi et Reg. secundus ἀνθρώπειαν. Reg. tertius ἀνθρωπίνην. Mox editio Paris. μόνον οὐκ ἐπὶ τὴν νεφελῶν. Editio Basil. μόνον οὐ τὴν ἐπὶ νεφ. Veteres quatuor libri μόνον τὴν οὐκ

hic certe quasi humanam naturam transcendentem, tantum non ipsis nubibus insidere se arbitrantur, homines subjectos pro scabello ducentes, seque attollentes in ipsos collate sibi dignitatis auctores, et adversus eos, quorum opera eximii quidam viri esse videntur, insolescentes. Agunt rem dementiae plenam, cum habeant gloriam somnio debiliorem, circumdanturque splendore nocturnis visis inaniore: qui scilicet populi nutu confletur, et nutu ejusdem dissolvatur. Ejusmodi erat demens ille Salomonis filius, ætate juvenis, mentis prudentia junior, qui cum populo imperium mitius potenti durius comminatus esset, et per minas regnum amisisset, unde regnaturum se augustius sperabat, inde ex dignitate quam habebat, dejectus est²¹. Reddit autem hominem insolentem et manu vis, et celeritas pedum, et corporis venustas: quæ a morbis abolentur, et tempore absumuntur; nec animadvertit quod *Omnis caro fenum sit, et omnis gloria hominis, sicut flos feni. Aruit fenum et flos decidit*²². Talis erat gigantum ob robur ac vires arrogantia²³, talis erat quoque stolidi illius Goliath superbia Deo infensa²⁴. Talis erat et Adonias de pulchritudine gloriabundus²⁵, et Absalom prolixitate comæ superbiens²⁶.

2. Imo vero quod inter alia mortalium bona videtur maximum esse ac constantissimum, sapientia et prudentia, id quoque habet vanam elationem, paratque sublimitatem non veram cum harum rerum habeatur ratio nulla, si Dei desit sapientia. Nam diabolo ipsi male cessit adhibitum in hominem artificium; et quod machinatus est contra hominem, id struxit insciens adversus semetipsum: siquidem non tantum nocuit ei, quem a Deo et a vita æterna abalienaturum se speraverat, quantum se ipse prodidit, transfuga a Deo factus, et morti æternæ addictus. Atque laqueo quem Domino struxit, captus ipse est, crucifixus in ea cruce, in qua crucifixum se rebatur; et ea morte mortuus qua Dominum speravit a se occisum iri. Quod si mundi princeps, primus ille et maximus et invisibilis sapientiæ mundanæ magister capitur suis ipsius artificibus, et ad insipientiam extremam redigitur: multo magis ejus discipuli atque æmulatores, etiamsi innumeris commentis utantur, *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*²⁷. Adhibet artes malas Pharao ad Israellem disperdendum: sed non animadvertit inde irritam fore suam astutiam, unde nihil hujusmodi expectabat. Et infans ejus jussu ad mortem expositus, clam in domo regia nutritur²⁸: qui et illius

μίζουσι, πάτημα τοὺς ὑποκειμένους ἀνθρώπους ἔχοντες, καὶ κατὰ τῶν τῆν ἀξίαν δεδοκῶτων αὐτοῖς ἐπαίρομενοι, καὶ δι' ὧν εἶναι δοκοῦσι τινες, κατὰ τούτων ἀλαζονεύοντες· πρῶτον πλῆρες ἀνοίας ὑπομένοντες, δυνείρου σαθροτέρων ἔχοντες δόξαν, καὶ ματαιοτέρων φασμάτων νυκτερινῶν περιβεβλημένοι λαμπρότητα, νεύματι δῆμου συνισταμένην, καὶ νεύματι διαλυομένην. Οὗτος ἦν ὁ παράφρων ἐκεῖνος, ὁ τοῦ Σολομῶντος υἱός, ὁ νέος τῆν ἡλικίαν, καὶ τὰς φρένας νεώτερος, ὁ τῷ δῆμῳ ζητούντι πραοτέραν ἡγεμονίαν ἀπειλήσας χαλεπωτέρην, καὶ διὰ τῆς ἀπειλῆς ἀπολέσας τὴν βασιλείαν, δι' ἧς προσεδόκησε βασιλικώτερος ὁρθῆσθαι, διὰ ταύτης καθαιρεθεὶς ἧς εἶχεν ἀξίαν. Θρασύνει δὲ ἀνθρώπον καὶ χειρῶν δυνάμεις, καὶ τάχος ποδῶν, καὶ σώματος εὐμορφία· νόσων παραναλώματα, καὶ χρόνων δαπανήματα· καὶ οὐκ αἰσθάνεται, ὅτι *Hæc cōrpe χέρτες, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου, ὡς ἀνθος χέρτου*. Ἐξηράνθη ὁ χέρτης, καὶ τὸ ἀνθος ἐξέπεσε. Τοιαῦται γιγάντων ἐπὶ δυνάμει ἀλαζονεῖται, καὶ Γολιάθ ἀνοήτου φρόνημα θεομάχον, καὶ ὁ κάλλει μέγα φρονῶν Ἀδωνίας, καὶ μεγέθει κόμη; ἐπαίρομενος Ἀβσαλώμ.

2. Ὁ δὲ δοκεῖ τῶν ἄλλων τῶν ὑπαρχόντων ἀνθρώποις καλῶν μέγιστον εἶναι καὶ βεβαιώτερον, ἡ σοφία καὶ ἡ (58) φρόνησις, καὶ τοῦτο ματαίον (58') ἔχει τὴν ἑπάρσιν, καὶ ὕψος οὐκ ἀληθὲς παρασκευάζει· τῆς παρὰ Θεοῦ σοφίας ἀπούσης, εἰς οὐδὲν τούτων λογιζομένων. Διαπίπτει μὲν γὰρ αὐτῷ τῷ διαδόλῳ τὸ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου σφίσιμα, καὶ καθ' ἑαυτοῦ τεχνάσας· ἔλαθεν δὲ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου μεμηχανῆται, οὐδὲν τοσούτον ἐκεῖνον ζημιώσας, ὅν ἤλπισεν ἀπαλλοτρίωσιν Θεοῦ καὶ ζωῆς αἰωνίου, ὅσον ἑαυτὸν προδοῦς, ἀποστάτης Θεοῦ γεγονώς, καὶ θανάτῳ καταδικασθεὶς αἰωνίῳ. Καὶ τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου στήσας παγίδα, διὰ ταύτης ἐάλω, σταυρωθεὶς ἐν ᾧ σταυρώσειν προσεδόκησε, καὶ ἀποθανὼν ἐν ᾧ τὸν Κύριον ἤλπισεν ἀναρῆσειν θανάτῳ. Εἰ δὲ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος καὶ ὁράτος τῆς κοσμικῆς σοφίας σοφιστής, ἀλίσκεται τοῖς ἑαυτοῦ σφίσμασιν, εἰς τὴν ἐσχάτην περιεσπόμενος ἀφροσύνην, πολλῷ μᾶλλον οἱ ἐκεῖνου μαθηταὶ καὶ ζηλωταὶ, καὶ μύρια σοφίσονται, *Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν*. Κατασοφίζεται Φαραὼ (59) ἐπ' ὁλέθρῳ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἔλαθεν ὁ κατασοφισμὸς αὐτῷ διαλυθεὶς, ὅθεν οὐ προσεδόκησε. Καὶ βρέφος ἔκτεθεν διὰ τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ εἰς θάνατον λανθάνει τρεφόμενον ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς βασιλικῆς, καὶ καθαιροῦν τὴν ἐκεῖνου δύναμιν καὶ τὴν τοῦ παντός ἔθρους, καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐξάγον εἰς

²¹ III Reg. xii, 4, 44. ²² Isa. xl, 6, 7. ²³ Gen. vi, 4; Sap. xiv, 6. ²⁴ I Reg. xvii, 4. ²⁵ III Reg. i, 5 seq. ²⁶ II Reg. xiv, 26. ²⁷ Rom. i, 22. ²⁸ Jud. ix, 1 seqq.

ἐπὶ νεφελῶν· ubi post voculam τὴν supplendum est illud, ἐκ τῶν φύσιν, suam ipsorum naturam collocari, seu collocari se.

(58) Antiqui duo libri καὶ ἡ. Deest articulus in vulgatis. *Sapientia et prudentia*, humana scilicet.

(58') Καὶ τοῦτο ματαίον. Ed. Paris. 1839 legit

ματαίαν, rectius. Edit.

(59) Vox Φαραὼ reperitur in Colb. primo et in Reg. itidem primo, hoc modo, Φαραὼ ἐπ' ὁλέθρῳ Ἰσραὴλ, *Pharao in sui ipsius Pharaonis perniciem*. Editi et Reg. secundus ut in contextu.

σωτηρίαν. Ὁ δὲ ἀνδροφόνος Ἀβιμέλεχ, ὁ τοῦ Γεδεὼν (60) νόθος υἱός, ὁ τοὺς ἐβδομήκοντα παῖδας τοῦς γνησίους ἀποκτείνας, καὶ σφόν τοῦτο νομίσας ἐξευρηκέναι πρὸς τὸ βεβαίως τὴν βασιλείαν κατασχεῖν, συντρίβει μὲν τοὺς συνεργούς αὐτῷ τοῦ φόνου γενομένους, συντρίβεται δὲ ὑπ' αὐτῶν καὶ τέλος ἀπὸ λυταί χεὶρὶ γυναικὸς καὶ λίθου βολῇ. Καὶ ἐσφρίσαντο πάντες Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Κυρίου βούλευμα ὀλέθριον, ἐαυτοῖς λέγοντες· Ἐὰν ἀφώμεν οὕτως (61), πάντες πιστεύουσιν εἰς αὐτόν καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀρούσιν ἡμῶν τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος. Ἐκ τούτου τοῦ βουλεύματος ἐπὶ τὴν Χριστοκτονίαν ἐλθόντες, ὡς τὸ ἔθνος αὐτοῦ καὶ τὴν χώραν διασώσυντες, ἀπολώλασι δι' ὧν ἐβουλεύσαντο, καὶ ἐκ τῆς χώρας ἀνάστατοι, καὶ τῶν νόμων ἀλλότριοι καὶ τῆς λατρείας γεγεννημένοι. Καὶ ὥς ἐν μυρίοις ἂν τις καταμάθοι (62) παραδείγμασι σαφὲν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας πλεονέκτημα, μικρὸν τε καὶ ταπεινὸν μᾶλλον ἢ μέγα καὶ ὑψηλόν.

3. Ὡς οὐδεὶς εὖ φρονῶν, οὕτε ἐπὶ τῇ σοφίᾳ τῇ ἐαυτοῦ μέγα φρονήσει, οὕτε ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς προσηρημένοις, ἀλλὰ πεισθήσεται τῇ καλλίστῃ παραινέσει τῆς μακαρίας Ἀννης καὶ τοῦ προφήτου Ἰερემίου· Μὴ καυχᾶσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τί τὸ καύχημα τὸ ἀληθές; καὶ ἐν τίνι μέγας ὁ ἄνθρωπος; Ἐν τούτῳ, φησι, καυχᾶσθω ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνιεῖν καὶ γινώσκειν, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Τοῦτο ὅψος ἀνθρώπου, τοῦτο δόξα καὶ μεγαλειότης, ἀληθῶς γινώσκει τὸ μέγα, καὶ τούτῳ προσφύεσθαι, καὶ ὁδεῖν τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης ἐπιτηδεῖν. Λέγει δὲ ὁ Ἀπόστολος· Ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθω, λέγων ὅτι Χριστὸς ἡμῖν ἐγενήθη σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγίασμα καὶ ἀπολύτρωσις· ἵνα καθὼς γέγραπται, Ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθω. Αὕτη γὰρ δὴ ἡ τελεία καὶ ὁλόκληρος καύχησις ἐν Θεῷ, ὅτε μήτε ἐπὶ δικαιοσύνῃ τις ἐπαίρεται τῇ ἐαυτοῦ, ἀλλ' ἔγνω μὲν ἐνδεῆ ὄντα ἐαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς, πιστεῖ δὲ μόνῃ τῇ εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένον (63). Καὶ καυχᾶται Παῦλος ἐπὶ τῷ καταφρονῆσαι τῆς ἐαυτοῦ δικαιοσύνης, ζητεῖν δὲ τὴν διὰ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γινώσκειν αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πως καταντῆσαι (64) εἰς τὴν ἐξανάστασιν

A et gentis totius eversa potentia, esset Israellem incolumem educturus. Abimelech vero, homicida ille, Gedeonis spurius filius, qui legitimos septuaginta filios occiderat, hocque ad stabiliendam regni possessionem sapienter excogitatum fuisse putaverat, ut caedis illius adiutores conterit, ita ab ipsis conteritur, ac tandem mulieris manu et lapidis ictu perit. Quin et Judæi omnes consilium sibi exitiosum contra Dominum architectati sunt, cum dicerent: Si siverimus sic, omnes credent in eum: et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem ⁶⁰. Post hoc consilium occidentes Christum, velut gentem ac regionem servaturi, hoc ipso consilio utramque perdidere, tum e regione pulsi, tum a legibus ac cultu Dei abalienati. Et in summa, ex innumeris exemplis discere cuique licet, prærogativam sapientiæ humanæ debilem esse, parvamque et humilem magis quam magnam ac sublimem.

3. Itaque nemo prudens, neque de sapientiæ sua efferet se, neque de cæteris quas ante nominavi rebus: sed obtemperabit optimæ admonitioni beatæ Annæ ac Jeremiæ prophetæ. Ne gloriatur sapiens in sapientiæ sua: et ne gloriatur fortis in fortitudine sua: et ne gloriatur dives in divitiis suis ⁶¹. Sed quænam est vera gloriatio, et in quo magnus est homo? In hoc, inquit, gloriatur qui gloriatur, si cognoscit ac intelligit quod ego sim Dominus ⁶². Hæc est sublimitas hominis, hæc est gloria atque majestas, vere cognoscere quod magnus est, eique adherere, et gloriam a Domino gloriæ conquirere. Ait enim Apostolus: Qui gloriatur, in Domino gloriatur ⁶³; ubi dicit: Christus factus est nobis sapientiæ a Deo, et justitiæ, et sanctificatio, et redemptio: ut quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino gloriatur ⁶⁴. Hæc est enim perfecta ac integra in Deo gloriatio, cum quis non ob suam justitiam extollitur, sed novit destitui se quidem vera justitiâ, verum sola in Christum fide justificatum esse. Atque **159** in hoc gloriatur Paulus, quod justitiâ suam contemnat: quærat vero eam, quæ per Christum est, quæ ex Deo est, justitiâ in fide ⁶⁵: ut cognoscat illum, et virtutem resurrectionis ejus, et communionem afflictionum ipsius, conformis factus morti ejus, si quo modo ad resurrectionem mortuorum pertingat. Hic cecidit superbiæ altitudo omnis. Nihil unde gloriari queas,

⁶⁰ Joan. xi, 48. ⁶¹ I Reg. ii, 5; Jer. ix, 25. ⁶² ibid. 24. ⁶³ I Cor. i, 31. ⁶⁴ ibid. 30. ⁶⁵ Philip. iii, 9.

(60) Reg. primus ὁ τοῦ Γεδεωνος. Abimelech in iudicum libro ix, 4, filius Jerobaal dicitur.

(61) Editio Paris. ἀφώμεν τούτων οὕτως. Vox τούτων neque in editione Basil. neque in nostris quatuor mss. legitur.

(62) Editi et Reg. tertius καταμάθη. Alii tres mss. καταμάθοι. Aliquanto post unus ms. μεγάλα φρονήσει. Alter μεγαλοφρονήσει. Alii duo μέγα φρονήσαι. Editi μέγα φρονήση.

(63) Quod ait hoc loco Basilium, hominem sola in Christum fide justificari, id, nisi explicetur, po-

test simpliciores in errorem inducere. Notandum igitur, Basilium id sibi in hac oratione proponere, ut ostendat nos in nostris operibus gloriari non posse. Quare hoc dicit: Etsi jejunas, etsi stipem erogas, etsi alia id genus recte facis, non propterea justificaberis; sed accedat oportet fides, non quod fides sola sine operibus iustificet, sed quod ad justificationem necessario requiratur.

(64) Antiqui duo libri καταντῆση. Editi et Reg. tertius καταντῆσει. Ibidem editi ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. At mss. quatuor ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν.

relictum est tibi, o homo, cujus videlicet gloriatio ac spes sita in eo sit, ut mortifices tua omnia, querasque futuram in Christo vitam: cujus cum habeamus primitias, jam in his sumus, omnino in gratia ac dono Dei viventes. Et Deus quidem est, *Qui operatur in nobis et velle et efficere, pro bona voluntate*⁴⁶. Rursus Deus sapientiam suam quam in nostram gloriam prædestinavit, revelat per Spiritum suum⁴⁷. Præstat Deus vires ac robur in laboribus. *Abundantius omnibus laboravi*, inquit Paulus; *non ego autem, sed gratia Dei, quæ est mecum*⁴⁸. Exiit Deus de periculis præter omnem humanam spem. *Ipsi*, inquit, *in nobismetipsis responsum mortis habuimus ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos: qui ex tanta morte nos eripuit, et eripit: in quem speramus quoniam et adhuc eripiet*⁴⁹.

4. Quid igitur, dic quæso, te ipse quasi de tuis ipsius bonis effers, cum deberes pro acceptis donis gratiam largitori habere? *Quid enim habes, quod non accepisti? Quod si etiam accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis*⁵⁰? Non tu Deum cognovisti per tuam iustitiam: sed Deus cognovit te propter suam bonitatem. *Cum cognoveritis Deum, inquit, quin potius cogniti sitis a Deo*⁵¹. Non tu apprehendisti Christum per virtutem, sed Christus te per suum adventum apprehendit. *Insequor*, inquit, *si etiam apprehendam, in quo et apprehensus sum a Christo*⁵². Non vos me elegistis, inquit Dominus, *sed ego elegi vos*⁵³. An quoniam honore affectus es, gloriaris et misericordiam occasionem arripis superbiendi? Et tunc cognoscas teipsum, quis sis, velut Adam ejectus e paradiso⁵⁴, velut Saul desertus a Spiritu Dei⁵⁵, velut Israel a radice sancta resectus. *Fide*, inquit, *stas: noli altum sapere, sed time*⁵⁶. Judicium sequitur gratiam; et quomodo datis usus fueris, expendit iudex. Quod si ne hoc quidem intelligis, fuisse te gratiam consecutum, aut si præ nimia stupiditate tuam ipsius virtutem existimas gratiam esse, non es beato Petro apostolo præstantior. Nec enim Dominum amore majori prosequi poteris, quam qui ita vehementer dilexit ut etiam voluerit pro ipso mori. Sed quoniam animo elatiore locutus est, cum dixit: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunquam scandalizabor*⁵⁷, timiditati humanæ traditus est, ceciditque in inficiationem, lapsu eru-

Α τὴν ἐκ νεκρῶν. Ἐνταῦθα πέπτωκε πᾶν ὕψος ὑπερφανίας. Οὐδὲν ὑπολείπεται σοι πρὸς ἀλαζονείαν, ὡ ἄνθρωπε, ὃ τὸ καύχημα καὶ ἡ ἐλπίς ἐν τῷ νεκρῶσαι μὲν πάντα τὰ σεαυτοῦ, ζητῆσαι δὲ τὴν (65) ἐν Χριστῷ ζωὴν τὴν μέλλουσαν· ἥς ἀπαρχὰς ἔχοντες, ἡδὴ ἐν τούτοις ἔσμεν, τὸ δὲ ὅλον ἐν χάριτι ζῶντες καὶ ὠρεῖ Θεοῦ. Καὶ Θεὸς μὲν ἐστιν, Ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας· Θεὸς δὲ τὴν ἑαυτοῦ σοφίαν τὴν προωρισμένην εἰς ὄψαν ἡμῶν ἀποκαλύπτει διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος. Θεὸς δὲ τὴν ἐν πόνοις διδῶσι παύσιν. Περισσότερον πάντων ἐκκοπίασα, φησὶ Παῦλος· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ ἐν ἐμοί. Θεὸς δὲ ἐξαιρεῖται κινδύνων παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα. Αὐτοί, φησὶν, ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπέκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιοῦντες ὡς ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐργεῖσθαι τοὺς νεκρούς· ὥς ἐκ τη-
εις ἐν ἡλιπίκαμεν, ἔτι καὶ ἔτι βύσεται.

B 4. Τί οὐν ἐπαίρεις, εἰπέ μοι, σαυτὸν ὡς ἐπὶ καλοῖς ἰδιοῖς, ἀντὶ τοῦ χάριν ἐπὶ τοῖς δώροις ὁμολογεῖν τῷ δεδωκότι; Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχῆσαι ὡς μὴ λαβὼν; Οὐ σὺ Θεὸν ἔγνωσ διὰ δικαιοσύνης, ἀλλὰ Θεός σε διὰ χρηστότητος ἔγνω. Γρόντης, φησὶ, Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ. Οὐ σὺ Χριστὸν κατελήφας διὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ Χριστός σε διὰ τῆς παρουσίας κατέληψε. Διώκω, φησὶν, εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ. Οὐχ ὁμείς με ἐξελέξασθε, φησὶν ὁ Κύριος, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελέξαμην ὑμᾶς.
C Ἄλλ' ὅτι τετίμησαι, μέγα φρονεῖς, καὶ τὸν Θεον πρόφασιν ὑπερφανίας λαμβάνεις; Καὶ τότε γνώσῃ σεαυτὸν (67) ὅστις εἶ, ὡς Ἀδὰμ ἐκδιληθείς ἐκ τοῦ παραδείσου, ὡς Σαουλ καταλειφθείς ὑπὸ Πνεύματος Θεοῦ, ὡς Ἰσραὴλ τῆς ἀγίας βίβης ἀποτραμθείς. Τῇ πίστει, φησὶν, ἔστηκας μὴ ὑψηλοφρονεῖν, ἀλλὰ φοβεῖσθαι. Κρίσις ἔπεται χάριτι, καὶ ὅπως ἐχρήσω τοῖς χαρισθεῖσιν, ὃ χρητὴς ἐξετάσει. Εἰ δὲ μὴ δὲ τοῦτο αὐτὸ συνέης, ὅτι χάριτος τετύχηκας, ἀλλ' ἴδιον ποιῇ κατόρθωμα τὴν χάριν ὑπερβολῇ τῆς ἀναισθησίας, οὐκ εἰ τοῦ μακαρίου τιμιώτερος ἀποστόλου Πέτρου. Οὐδὲ γὰρ ἀγάπῃ τῇ πρὸς τὸν Κύριον ὑπερβαλέσθαι δυνήσῃ τὸν οὕτω σφοδρῶς ἀγαπῶντα, ὡς καὶ ὑπεραποθνήσκειν ἐθέλειν. Ἄλλ' ὅτι μεγαλοφρονέστερον ἐφθέγγετο, λέγων, Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι, παρεδόθη τῇ ἀνθρωπίνῃ δειλίᾳ, καὶ πέπτωκεν εἰς ἄρνησιν, σωφρονιζόμενος τῷ σφάλματι πρὸς εὐλαβείαν (68), καὶ διδασκόμενος φεῖδεσθαι τῶν ἀσθενούν-

⁴⁶ Philip. II, 15. ⁴⁷ I Cor. II, 7, 10. ⁴⁸ I Cor. xv, 10. ⁴⁹ II Cor. I, 9, 10. ⁵⁰ I Cor. IV, 7. ⁵¹ Galat. IV, 9. ⁵² Philipp. III, 12. ⁵³ Joan. xv, 16. ⁵⁴ Gen. III, 24. ⁵⁵ I Reg. xvi, 14. ⁵⁶ Rom. xi, 20. ⁵⁷ Matth. xxvi, 55.

(65) Editio Paris. πάντα τὰ ἑαυτοῦ θελήματα, ζῆσαι δὲ τὴν. Reg. tertius πάντα τὰ ἑαυτοῦ, ζῆσαι. Alii tres mss. cum editione Basiliensi ita, ut edendum curavimus. Satis autem mihi verisimile fit, vocem θελήματα a typographis adjectam fuisse. Quod mox sequitur, ἐν τούτοις ἔσμεν, in his sumus, ita intelligi oportet: Nostra conversatio jam in caelis est, jamque versamur in bonis futura vite.

(66) Antiqui tres libri ἡμᾶς καὶ βύσεται.... καὶ ἔτι

βύσεται. Rursus hoc ipso in loco tres mss. ἡλιπίκαμεν. Editi ἡλιπίσαμεν.

(67) Editio Paris. τότε γνῶς σεαυτὸν. Editio Basil. γνώσῃ αὐτόν. Unus e Combefisianis γνώσῃ ἑαυτόν. Reg. primus γνώσῃ σεαυτόν. Denique Reg. secundus et Colb. primus γνῶς.

(68) Unus codex Reg. πρὸς εὐσέθειαν. Editi et reliqui mss. εὐλάβειαν.

των, τῷ καὶ τὴν αὐτοῦ κατακαθεῖν ἀσθένειαν, καὶ γινώσκει σαφῶς, ὅτι καθάπερ ἐν τῷ πελάγει καταποντιζόμενος, ἐκουφίσθη τῇ τοῦ Χριστοῦ δεξιᾷ, οὕτως ἐν τῷ κλύδωνι τοῦ σκανδαλισμοῦ κινδυνεύσας ἀπολέσθαι δι' ἀπιστίας, ἐφυλάχθη δυνάμει Χριστοῦ, ὅς καὶ προεῖπεν αὐτῷ τὸ συμβεβημένον, λέγων· Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξηγήσατο τοῦ σιναίσαι ὑμῶς ὡς τὸν σίτον. Καὶ ὡς ἐδεήθη περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ (69) ἡ πίστις σου, καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφοὺς σου. Καὶ Πέτρος μὲν οὕτως ἐλεγχεῖς, δικαίως ἐδοθηῖτο, πρὸς ἀπόθεσιν ἀλαζονείας καὶ φειδῶ τῶν ἀσθενούντων ἐκπαιδευόμενος· ὁ δὲ Φαρισαῖος ἐκείνος, ὁ βαρὺς καὶ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερήφανος, ὁ μὴ μόνον ἐφ' αὐτοῦ θρασυνόμενος, ἀλλὰ καὶ τὸν τελώνην ἐπὶ Θεοῦ διασύρων, ἀπώλεσε τῆς δικαιοσύνης τὸ καύχημα διὰ τὸ τῆς ὑπερηφανίας ἐγκλημα. Καὶ κατήλθεν ὁ τελώνης δεδικαιωμένος ὑπὲρ αὐτὸν, ὅτι τὸν ἅγιον ἐδόξαζε Θεὸν, καὶ οὐδὲ ἀναβλέπειν ἐτόλμα, ἀλλ' ἱλασμὸν ἐζητεῖ μόνον, κατήγορος ὢν αὐτοῦ καὶ τῷ σχήματι καὶ τῇ κατὰ στήθους πληγῇ, καὶ τῷ ζητεῖν οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἱλασμὸν. Ὅρα ὅν οὖν καὶ φυλάττω τὸ παράδειγμα τῆς χαλεπῆς δι' ὑπερηφανίαν ζημίας. Ἐξημιώθη τὴν δικαιοσύνην ὑπερηφανευσάμενος, ἀπώλεσε τὸν μισθὸν θρασυνόμενος· ἡλαττώθη τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀμαρτωλοῦ, μεγαλύνων αὐτὸν ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ οὐκ ἀναμείνας τὴν παρὰ Θεοῦ κρίσιν, ἀλλὰ τὴν παρὰ αὐτοῦ ἐξενεγκών. Σὺ δὲ κατ' οὐδενὸς ἐπαρτήσῃ ποτὲ, οὐδὲ κατὰ τῶν ἁγαν ἀμαρτωλῶν. Ρύεται πολλάκις ἡ ταπεινοφροσύνη τὸν ἡμαρτηκότα πολλὰ καὶ μεγάλα. Μὴ οὖν σεαυτὸν διακαύσης ὑπὲρ ἑτερον, μήποτε, δικαιωθείς τῇ σεαυτοῦ ψήφῳ, τῇ τοῦ Θεοῦ κατακριθῇς. Οὐκ ἀνακρίνω, φησὶν, ἑμαυτὸν, ὁ Παῦλος. Οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ ἐννοεῖ· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαιώμαι. Ὁ δὲ ἀνακρίνω με, Κύριός ἐστιν.

5. Οἶσι κατορθοῦν ἀγαθόν· Εὐχαρίσται τῷ Θεῷ, μὴ κατὰ τοῦ πλησίον ἐπαίρου. Τὸ ἔργον αὐτοῦ (70), φησὶ, δοκιμαζέτω ἕκαστος, καὶ τότε εἰς ἐαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἔξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. Τί γὰρ ὦντας τὸν πλησίον, ὅτι πίστιν ὡμολόγησας, ἢ φυγὴν ὑπέμεινας διὰ ὄνομα Χριστοῦ, ἢ τοῖς νηστειαῖς ἐνεκαρτέρησας πόνοις; Οὐχ ἑτέρου τὸ κέρδος, ἀλλὰ σόν. Φοβήθητι τῆς τοῦ διαβόλου πτώσεως τὴν ὁμοίωσιν· ὅς, ἐπαρθείς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, πέπτωκεν ὑπ' ἀνθρώπου (71), καὶ παραδέδοται πάτημα τῷ πεπατημένῳ. Τοιαύτη καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἡ πτώσις. Ἐπαυρόμενοι γὰρ κατὰ τῶν ἔθνων, ὡς ἀκαθάρτων, ἀκάθαρτοι γέγονασιν ἀληθῶς· τὰ δὲ ἔθνη

diendus ad metum atque ad cautionem, edocendusque infirmis parcere et **160** debilibus, quod et suam cognovit infirmitatem, et perspicue intellexit quod quemadmodum, cum in pelago mergeretur, per Christi dexteram erutus est, ita in scandali procella ob incredulitatem in pereundi periculum veniens, Christi virtute servatus sit: qui ei etiam prædixerat quod erat futurum, his verbis: Simon, Simon: ecce Satanas expetivit, ut cribraret vos sicut triticum. Et ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos⁸⁸. Ac Petrus quidem sic reprehensus, accepit opem merito, et auxilium, ut fastum deponere, et infirmis parcere disceret. Rursus Pharisæus ille, impudens et supra modum superbus, non **B** in seipso solum confidens, sed publicano etiam coram Deo conciviciatus, iustitiæ gloriam ob superbiam crimen amisit. Sed descendit publicanus justificatus præ eo, quod gloriam Deo sancto daret, et ne attollere quidem auderet oculos, sed propitiationem solum exposceret: quippe et habitu, et percutiendo pectore, et alia nulla re præter propitiationem quæsitâ se ipse accusabat⁸⁹. Vidē igitur et cave exemplum gravis damni, ob superbiam. Iustitiæ fecit jacturam, quod ultra modum superbiret; amisit mercedem, quod fideret sibi plus æquo; humiliter postpositus est et peccatori, quod se pluris quam illum faceret, nec Dei expectaret iudicium, sed suum ipsius proferret. Tu vero adversus neminem unquam te efferas, et ne adversus eos quidem qui **C** magni sunt peccatores. Qui multis magnisque peccatis obnoxius est, eum sæpe liberat humilitas. Itaque ne te ipse præ altero justificaveris; nequando Dei sententia, etsi tua justificatus, condemnare. Non iudico meipsam, inquit Paulus. Nihil enim mihi conscius sum: sed non in hoc justificatus sum. Qui autem iudicat me, Dominus est⁹⁰.

5. Perpetrasset te boni aliquid arbitraris? Age gratias Deo, ne extolles te contra proximum. Opus suum, inquit, probet unusquisque, et tum in semetipso tantum gloriam habebit, et non in alio⁹¹. Quid enim proximum juvisti, quod fidem es confessus, aut exsilium perpressus ob Christi nomen, aut jejunii labores constanter pertulisti? Lucrum tuum est, non alterius. Time ne similiter cadas atque diabolus, qui elatus contra hominem, ab homine prostratus est, et vice scabelli traditus est conculcato. Talis est et Israelitarum casus. Cum enim adversus gentes velut immundas efferrentur, vere immundi facti sunt: gentes vero effectæ sunt mundæ.

⁸⁸ Luc. xxii, 31, 32. ⁸⁹ Luc. xviii, 11-14. ⁹⁰ I Cor. iv, 3, 4. ⁹¹ Galat. vi, 4.

(69) Codices aliquot ἐκλείπει. Editi ἐκλείπει. Mox editi ποτὲ καὶ ἐπιστ. At mss. ποτὲ ἐπιστρέψας. In Vulgata vox ὑμᾶς videtur posita loco non suo. Ita enim in ea legitur: Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξηγήσατο ὑμᾶς, τοῦ σιναίσαι ὡς τὸν σίτον, Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Sed melius, ut videtur, apud Basilium, in quo vox ὑμᾶς locata invenitur post verbum σιναί-

σαι, Ecce Satanas expetivit, ut cribraret vos sicut triticum.

(70) Antiqui tres libri αὐτοῦ. Editi αὐτοῦ.

(71) Editio utraque et Combeffisiani duo mss. cum aliis duobus Regiis aut ὑπ' ἀνθρώπου, aut ὑπὸ ἀνθρώπου, ad verbum, cecidit ab homine, hoc est, prostratus est ab homine. At Reg. primus ὑπὸ τὸν ἀνθρώπων, cecidit subter hominem.

Ac illorum quidem iustitia sicut pannus menstruatus facta est : ⁶² gentium vero iniquitas impietasque deleta est per fidem. In summa, memineris veri illius proverbii : *Superbis Deus resistit, humilibus vero dat gratiam* ⁶³. Habe in promptu sententiam Domini : *Omnis qui se humiliat, exaltabitur ; et qui se exaltat, humiliabitur* ⁶⁴. Ne tui ipsius fias iudex iniquus, neque ad gratiam expende : si videre tibi quidquam boni habere, numerata illa re, delictisque oblivioni ultro traditis, neque ob recte facta homini insolescas. neque recentium aut veterum malefactorum **161** tibi veniam concedas : sed cum praesens reddiderit te elatum, revoca in memoriam antiquam agendi rationem, sicque stolidus tuus tumor cessabit. Et, si proximum peccantem videris, cave consideres ipsius peccatum solum : sed etiam quae fecit aut facit recte, cogita ; et saepe eum deprehendes teipso meliorem, expensis rebus omnibus, non una duntaxat parte examinata. Neque enim Deus hominem in parte expendit : *Ego enim, inquit, opera et cogitationes eorum venio congregaturus* ⁶⁵. Quin etiam cum Josaphat aliquando ob praesens peccatum increparet, meminit quoque recte factorum ipsius, his verbis : *Verumtamen verba bona inventa sunt in te* ⁶⁶.

6. Haec et similia adversus superbiam nobismet ipsis semper accinamus, demittentes nos ipsos ut exaltemur, imitantes Dominum, qui de caelo in extremam humilitatem descendit, et vice versa ex humilitate ad decentem altitudinem erectus est. Comperimus enim Domini gesta omnia nos ad humilitatem instruere. Infans cum esset, statim in spelunca, et ne in lecto quidem, sed in praesepe jacebat. In domo fuit fabri lignarii et matris pauperis, matri subditus et illius sponso : docebatur, audiebat quibus sibi opus non erat : interrogabat, sed ita tamen, ut interrogans esset admirationi ob sapientiam. Subdebatur Joanni, et Dominus a servo baptismi accipiebat : insurgentium in se resistebat nulli, neque potestatem inefabilem, qua praeditus erat, exercebat : sed concedebat quasi potentioribus, et temporariae potestati potentiam ei convenientem permittebat. Sistebatur pontificibus in rei habitu : ducebatur ad praesidem, et iudicium subibat, et cum potuisset calumniatores redarguere, silentio ferebat calumnias. Conspuebatur a servis vilissimisque mancipiis, morti tradebatur, eique apud homines turpissimae. Sic omnia ab ortu ad finem

κεκάρθαρται. Καὶ τῶν μὲν ἡ δικαιοσύνη γέγονεν ὡς βράχος ἀποκαθήμενος, τῶν δὲ ἐθνῶν ἡ ἀνομία καὶ ἡ ἀσεβεία διὰ πίστεως ἐξλείπεται. Καθόλου μέμνησο τῆς ἀληθοῦς παροιμίας· Ὑπερηφάνοις θεὸς ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Ἐχε τοῦ Κυρίου τὸ βῆμα πρόχειρον· Πᾶς ὁ ταπεινῶν ἐκυτὸν, ὑψωθήσεται· καὶ ὁ (72) ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται. Μὴ γίνου κριτὴς ἀνίσος σεαυτοῦ, μηδὲ πρὸς χάριν ἐξέταζε· εἰ μὲν τι δοκεῖς ἔχειν καλόν, τοῦτο ἐν ψήφῳ τίθεις, τῶν δὲ πταισμάτων ἐκὼν ἐπιλανθανόμενος, μηδὲ ἐφ' οἷς μὲν σήμερον κατορθοῖς μεγαλυνόμενος, ἐφ' οἷς δὲ πρῶτην καὶ πάλαι κακῶς εἰργάσω, συγχώρησιν σεαυτοῦ διδοῦς· ἀλλ' ὅταν σε τὸ παρὸν ἐπάρῃ, τὸ παλαιὸν εἰς ἀνάμνησιν ἀγέτω, καὶ παύσῃ τῆς ἀναίσθητου φλεγμονῆς. Καὶ εἰ τὸν πέλας ἀμαρτάνοντα θεωρήσεις (73), μὴ τοῦτο μόνον αὐτοῦ σκοπήσῃς· ἐνθυμήθητι δὲ καὶ ὅσα πέπραχεν ἢ πράττει καλῶς, καὶ πολλὰκις εὐρήσεις αὐτὸν ἀμείνονα σεαυτοῦ, διὰ πάντων ἐξετάζων, καὶ μὴ μερικῶς ψηφίζόμενος (74). Οὐδὲ γὰρ θεὸς μερικῶς ἐξετάζει τὸν ἀνθρώπον· Ἐγὼ γάρ, φησί, τὰ ἔργα καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν ἐρχομαι συναρτῆν. Καὶ τῷ Ἰωσαφάτ ἐπιτιμῆσας ποτὲ διὰ τὴν παραπῶδα ἀμαρτίαν, ἐμνήσθη καὶ τῶν κατορθωμένων αὐτοῦ, λέγων· Πλὴν ἀλλὰ λόγοι ἀγαθοὶ εὐρέθησαν ἐν σοὶ.

6. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πρὸς τὴν ὑπερηφάναν ἐπάρῃμεν ἑαυτοῖς ἐκάστοτε, καθαιρούμενοι ἑαυτοὺς ἐν ὑψωθῶμεν, μιμούμενοι τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα Κύριον πρὸς τὴν ἐσχάτην ταπεινότητα, καὶ τοῦναντίον ἐκ ταπεινότητος εἰς ὕψος αἴσιον ἐξογκούμενοι (73). Πάντα γὰρ δὴ πρὸς ταπεινοφροσύνην παιδεύοντα τὰ τοῦ Κυρίου εὐρίσκομεν. Βρέφος ὢν, εὐθὺς ἐν σπηλαίῳ, καὶ οὐδὲ ἐπὶ κλίνῃς, ἀλλ' ἐπὶ φάτνῃς· ἐν οἴκῳ τέκτονος καὶ μητρὸς πενιχρᾶς, ὑποτασσόμενος τῇ μητρὶ καὶ τῷ ταύτης μνηστῆρι· διδασκόμενος, ἀκούων ὢν οὐκ ἔδειτο, ἐπερωτῶν δὲ ὁμοῦ, καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐπὶ τῇ σοφίᾳ θαυμάζόμενος· ὑποτασσόμενος Ἰωάννῃ, καὶ βάπτισμα παρὰ τοῦ δούλου δεχόμενος ὁ Δεσπότης· οὐδὲν τῶν ἐπανισταμένων ἀνθίστάμενος, οὐδὲ τὴν ἀφατον ἐξουσίαν, ἣν εἶπεν, ἐπανατείνόμενος· ἀλλ' ὡς δυνατωτέροις ὑποχωρῶν, καὶ τῇ προσκαίρῳ ἐξουσίᾳ τὸ κατ' αὐτὴν ἰσχυρὸν ἐπιτρέπων· ἐπὶ τῶν ἀρχιερέων ἱστάμενος ἐν σχήματι δικαζόμενος, ἡγεμόνι προσαγόμενος καὶ κρίσιν ὑποφέρων, καὶ παρὸν ἐλέγχειν τοὺς συκοφαντοῦντας, σιωπῇ φέρων τὰς συκοφαντίας· ἐμπυθόμενος ὑπὸ δούλων καὶ παιδαρίων εὐτελεστάτων, θανάτῳ παραδιδόμενος, καὶ θανάτῳ τῷ παρὰ

⁶² Isa. LXIV, 6. ⁶³ Prov. III, 34; Jac. IV, 6; I Petr. V, 5. ⁶⁴ Luc. XIV, 11. ⁶⁵ Isa. LXVI, 18. ⁶⁶ II Paralip. XIX, 5.

(72) Unus Colb. ὁ δὲ, vocula καὶ omitta.

(73) Sic rescribendum duximus pro edito θεωρήσῃς, quod ad poetarum dialectum pertinet. Edit.

(74) Unus Reg. μικρὰ ψηφίζόμενος.

(75) Veteres tres libri cum utraque editione αἴσιον ἐξογκούμενοι. At Colb. primus αἴσιον ἐξελεχόμενοι. Sensus postulat ut pro ἐξογκούμενοι legamus ἐξογ-

κούμενοι; erectum Dominum. Erratumne sit librorum, an hoc dictum sit per attractionem, videbunt alii. Vocem autem αἴσιον ita Latine reddidit Combefisius, ad eximiam ac singularem celsitudinem prorexit. Sed si semel recedendum sit ab ea quam vox αἴσιος usitate habet significatione, malim vertere, ad summam celsitudinem.

ἀνθρώποις αἰσχίστη. Οὕτω τὸν ἄνθρωπον διεξήλθε πάντα τὰ ἀπὸ (76) γενέσεως εἰς τέλος· καὶ μετὰ τὴν ταπεινοφροσύνην ὑστερον τὴν δόξαν ἐκφαίνει, συνοδεύων αὐτῷ τοὺς συναδοξήσαντας. Ὡς οἱ μακάριοι μαθηταὶ πρῶτοι, πένητες καὶ γυμνοὶ τὴν οἰκουμένην διαδραμόντες, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, οὐκ ἐν ἀκολουθίᾳ πλήθους, μόνοι, καὶ ἀλλήτοι, καὶ ἔρημοι, γῆν τε καὶ θάλατταν ἐξαμειβόμενοι, μαστιζόμενοι, λιθοβολούμενοι, διωκόμενοι, τέλος ἀναιρούμενοι. Ταῦτα ἡμῖν πατρὶα καὶ θεῖα παιδεύματα. Πρὸς τὴν τοῦτον ἐλθόμεν μίμησιν, ἵν' ἡμῖν ἐκ τῆς ταπεινότητος ἀνατελεῖ δόξα αἰώνιος, ἡ τελεία καὶ ἀληθὴς Χριστοῦ δωρεά.

7. Πῶς οὖν εἰς τὴν σωτήριον ταπεινοφροσύνην καταβιβάσμεθα, τὸν ἁλὲθρινον ὄγκον τῆς ὑπερηφανίας καταλιπόντες; Ἐὰν διὰ πάντων ἀσκήσωμεν τὸ τοιοῦτο, καὶ μὴδὲν παρορώμεν οὐδὲ παρὰ τοῦτο βλαβερόμενοι. Τοῖς γὰρ ἐπιτηδεύμασιν ὁμοιοῦται ψυχῇ, καὶ πρὸς αὐτὰ πράττει, τυποῦσαι, καὶ πρὸς ταῦτα σχηματίζεται. Ἔστω σοι καὶ σχῆμα, καὶ ἱμάτιον, καὶ βάλαντος, καὶ καθέδρα, καὶ τροφῆς κατάστασις, καὶ στρωμνῆς παρασκευὴ, καὶ οἶκος, καὶ τὰ ἐν οἴκῳ σκεῦη πάντα πρὸς εὐτέλειαν ἡσυχάζοντα· καὶ λόγος, καὶ ψῆφος, καὶ ἡ τοῦ πλησίον ἐντευξίς, καὶ ταῦτα πρὸς μετριοσύνην μᾶλλον ἢ πρὸς ὄγκον ὁράτω. Μὴ μοι κόμπους ἐν λόγῳ σοφιστικούς, μὴδὲ ἐν ψαῖσι ἡδύφωνίας ὑπερβαλλούσας, μὴδὲ διαλέξεις ὑπερηφάνους καὶ βαρείας· ἀλλ' ἐν ἅπασιν ὑφαίρει τοῦ μεγέθους· χρηστὸς πρὸς τὸν φίλον, ἥπιος πρὸς τὸν οἰκῆτον, ἀνεξίτητος πρὸς τοὺς θραναίους, φιλήνθρωπος πρὸς τοὺς ταπεινοὺς, παρηγορῶν κακουμένους, ἐπισκεπτόμενος τοὺς ἐν ὁδῷ· μὴδὲνα καθάπαξ ὑπερορῶν, γλυκὺς ἐν προσσηγορίᾳ, φαιδρὸς ἐν ἀποκρίσει, δεξιὸς, εὐπρόσιτος ἅπασιν, μήτε σεαυτοῦ διεξιὼν ἐγκώμια, μὴδὲ ἐτέρους λέγειν παρασκευάζων, μὴδὲ λόγον ἀσεβῶν ἀποδοχόμενος, ἐπικαλύπτων ὅσα δυνατόν τῶν σεαυτοῦ πλεονεκτημάτων· ἐπὶ δὲ τοῖς ἁμαρτήμασι κατηγορῶν σεαυτοῦ, καὶ μὴ τοὺς ἐτέρων ἐλέγχους ἀναμένων, ἵνα γένῃ κατὰ τὸν δίκαιον τὸν σεαυτοῦ κατηγορῶν ἐν πρωτολογίᾳ, ἵνα ᾗ κατὰ τὸν Ἰωβ, ὃς οὐ διετράπη πολυλογίαν πόλεως, ἐπ' αὐτῶν ἐξαγορεύσαι τὸ ἴδιον πταίσμα. Μὴ βαρὺς ἐν ἐπιτιμήσεσι γίνου, μὴδὲ ταχέως, μὴδὲ ἐμπαθῶς ἐξελέγχων (αὐθαδὲς γὰρ τὸ τοιοῦτον), μὴδὲ ἐπὶ μικροῖς καταδικάζων, ὡς ἀκριβοδίκαιος (77) αὐτὸς ὑπάρχων· τοὺς ἐν παραπτώματι προσλαμβανόμενος, καὶ πνευματικῶς καταρτίζων αὐτούς, ὡς ὁ Ἀπόστολος παραινεί· Σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς· τὴν ταπεινὴν ποιούμενος σπουδὴν μὴ δοξάζεσθαι παρὰ ἀνθρώποις, ὅσην ἕτεροι περὶ τοῦ δοξάζεσθαι, εἰ γε

A usque aetatem hominis absumpsere : sed post tantam humilitatem, gloriam tandem ostendit, ignominiae socios in societatem gloriae suae admittens. Quorum primi sunt beati discipuli, qui pauperes et nudi orbem terrarum percurrerunt, non in sapientia sermonis, non cum sectatorum frequentia, soli, vagi ac desolati, terram ac mare peragrantes, flagris cæsi, lapidibus petiti, divexati, occisi denique. Hæc nobis sunt paterna documenta et divina. Hæc imitemur, ut nobis per humilitatem accedat gloria æterna, perfectum illud ac verum Christi donum.

7. Quomodo ergo ad salutarem humilitatem devenimus, exitioso superbiæ tumore derelicto? Si B quid ejusmodi exercuerimus in omnibus, nec quidquam neglexerimus tanquam nullum inde damnum perpersuri. Anima enim studiis similis sit atque exercitationibus, et ad ea quæ efficit, formatur fingiturque. Tibi et habitus, et vestitus, et incessus, et sessio, et victus ratio et lecti apparatus, et domus, et omnis 162 ædium supellex instructa sit ad tenuitatem. Quin et sermo, et cantus, et congressus cum proximo, et hæc quoque ad modestiam magis quam ad fastum composita esse videantur. Ne mihi in sermone sophisticam jactantiam, aut in cantilenis nimiam vocis suavitatem, aut superbam ac gravem disceptandi rationem ostendas : sed fac reseces in omnibus amplitudinem atque magnificentiam, officiosus in amicis, mitis erga famulum, patiens erga petulantes, humanus erga humiles, consolans afflictos, invisens dolore affectos, neminem omnino contemnens, suavis in compelling, hilaris in respondendo, comis, præbens omnibus facilem accessum, neque narrans laudes tuas, neque alios ad narrandum subornans, neque admittens in honestum sermonem, eximias tuas dotes, quoad ejus fieri poterit, obtegens. Contra, ob peccata te ipse accusa 67 ; et ne exspectes aliorum reprehensionem, ut justum initio sermonis seipsum accusantem imitere, ut Jobo similis sis 68, quem non puduit ejus quæ in civitate erat multitudinis : sed erratum suum coram ipsis evulgavit. Ne sis in objurando gravis, neque cito, neque animo commoto redarguas (hoc enim resipit arrogantiam quamdam), neque ob res parvi momenti condemnes, tanquam si ipse perfecte justus exsistas. Complectere delinquentes, ac spiritualiter ipsos instaura, uti monet Apostolus : Considerans teipsum, ne et tu tentaris 69. Tantum studii in eoposito ut

67 Prov. xviii, 17. 68 Job xxxi, 51. 69 Galat. vi, 1.

(76) Utraque editio πάντα τὸν ἀπὸ. At Combefisiani codices πάντα τὸν ἀπὸ· quod ita interpretatur vir doctissimus Combefisius, Sic, quæ sunt hominis transeunt omnia ab ortu natiuitatis in finem. At Colb. primus πάντα τὰ ἀπὸ. Ad verbum, Omnia quæ evenerunt ab ortu ad finem usque, hominem sic pertransierunt. Hoc est, Christus homo sic in opetibus humilibus totam vitam transegit.

(77) Illud, ὡς ἀκριβοδίκαιος, si mavis, ita interpretabere, Velut summo jure agens atque inclementius. Vox αὐτὸς in causa fuit, cur ita interpretatus. Tanquam si ipse perfecte justus exsistas. Nam vox αὐτὸς vix sinit, ut hic locus aliter verti possit. Quod mox sequitur, καταρτίζων αὐτούς, ita Latine reddi potest ex Vulgata, instruens ipse.

ne apud homines gloria afficiare, quantum ceteri ut gloriam adipiscantur, si quidem memineris Christi, qui dicit mercedem apud Deum amitti, cum quis sponte claritatem apud homines atque splendorem sibi comparat, bonumque idcirco facit ut conspiciatur ab hominibus. *Recipiunt enim, inquit, mercedem suam* ⁷⁰. Itaque ne tibi ipse damnum afferas, claritatem volens apud homines obtinere. Quandoquidem Deus est spectator magnus, ambias gloriam consequi apud Deum: splendidam quippe mercedem retribuit. At adeptus es præclaram dignitatem, hominesque colunt te atque observant, et gloriam dant? Esto subditis similis, *Non velut dominium*, inquit, *in cleris exercens* ⁷¹, neque te geras more mundanorum principum. Nam qui vult primus esse, eum omnium servum esse Dominus jussit ⁷². Sed, ut verbo dicam, persequere humilitatem ita, ut ejus amatorem decet. Ama illam, et gloria te afficiet. Sic iter es rite facturus ad veram gloriam, quæ est in angelis, et apud Deum. Confitebitur autem te Christus tanquam discipulum suum, coram angelis ⁷³; tibi que dabit gloriam, si humilitatem inmeris ipsius, qui dixit: *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* ⁷⁴: cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

163 HOMILIA XXI.

Quod rebus mundanis adhaerendum non sit, et de incendio extra Ecclesiam facto.

4. Ego quidem, dilectissimi, putabam fore, ut, dum frequenter sermonis stimulos vehementius admoveo, vobis viderer molestus esse et morosus, tanquam qui nimiam quamdam dicendi libertatem ostendam, quæ neque hospitem deceat, neque virum similibus vitii obnoxium: vos tamen fuistis reprehensionibus ad benevolentiam provocati, et plagas a lingua nostra inflictas fomitem majoris studii fecistis. Nec mirum quidquam est et insolens. Estis enim in rebus spiritus sapientes. *Argue autem sapientem, et diliget te* ⁷⁵, inquit alicubi in suis scriptis Salomon. Quapropter, fratres, etiam nunc exhortatione eadem utor, volens vos, quoad ejus facere potero, a diaboli retibus abducere. Nam magnum ac varium bellum nobis, dilectissimi, quotidie infert hostis veritatis. Infert autem, uti scitis, dum cupiditates nostras jacula adversum nos efficit, semperque vires a nobis ad nos ledendos mutuatur. Quoniam enim magnam potentie illius partem indissolubilibus legibus Dominus colligavit, nec sivit ipsum impetu suo humanum genus e terra simul delere, jam invidus ille per nostram insipientiam a nobis furtim reportat victoriam. Et

OMILIA KA'.

Peri τοῦ μὴ προσηλωθῆαι τοῖς βιωτικαῖς, καὶ περὶ τοῦ γενομένου ἐμπρησμοῦ (79) ἐξωθεῖ τῆς Ἐκκλησίας.

1. Εγὼ μὲν ὦν, ἀγαπητοί, σφοδρότερον ἐκάστοτε τοῦ λόγου τὸ κέντρον προσάγων, λυπηρὸς τις εἶναι δοῖσιν ὑμῖν, ὡς περιττὴν τινα παρρησίαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ οὕτε ξένω πρέπουσαν, οὕτε ἀνδρὶ κατελιγμένῳ παραπλησίως ἐγγλῆμασιν ὑμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐλέγχων εἰς εὐνοίαν ἡρεθίσθητε (80), καὶ τὰς ἀπὸ τῆς γλώττης πληγὰς ὑπέκκαυμα πόθου πεποίησθε πλείονος. Καὶ οὐδὲν ξένον. Ἐστὲ γὰρ σοφοὶ τὰ τοῦ πνεύματος. *Ἐλέγχε δὲ σοφὸν, καὶ ἀγαπήσει σε*, φησὶ πού τῶν αὐτοῦ λόγων ὁ Σολομών. Διὰ τοῦτο, ἀδελφοί, καὶ νῦν ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἔκω παραίνεσιν, ὅπηπερ ἂν οἷός τε ὦ, τῶν τοῦ διαβόλου δικτύων ὑμᾶς ἀπάγειν βουλόμενος. Πολλὴν γὰρ, ἀγαπητοί, καὶ ποικίλον ἐφ' ἡμέραν ἡμῖν ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς προσάγει τὴν πόλεμον. Προσάγει δὲ, ὡς ἔστε, τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καθ' ἡμῶν βέλη ποιοῦμενος, καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὸ βλάπτειν ἡμᾶς ἀεὶ λαμβάνων ἰσχύιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πολὺ τῆς ἐκείνου δυνάμεως ὁ δεσπότης νόμοις ἀλύτοις κατέδησε, καὶ οὐκ εἴσεν εἰς ἀπαξ ὁρμησάντα τὸ γένος ἐκτρέψαι τῆς γῆς, κλέπτει τὴν καθ' ἡμῶν νίκην λοιπὸν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπιθυμίας ὁ βάσκανος. Καὶ καθάπερ οἱ πονηροὶ καὶ πλεονεχτικοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷς ἔργον μὲν ἐστὶ καὶ προαί-

⁷⁰ Matth. vi, 2. ⁷¹ I Petr. v, 5. ⁷² Marc. x, 44. ⁷³ Luc. xii, 8. ⁷⁴ Matth. xi, 29. ⁷⁵ Prov. ix, 8.

(78) Editi πάντων ἀνθρώπων. Vox ultima in antiquis libris deest.

(79) Editio Paris. ἐμπρησμοῦ. At Colb. primus et Anglie. ἐμπρησμοῦ. Idud, καὶ περὶ τοῦ γενομέ-

νου, etc., in antiquis duobus libris desideratur.

(80) Ἠρεθίσθητε. Ediderat Garnerius, sine augmento, ἐρεθίσθητε, quod est forma imperativi. Nos indicativum, postulante sensu, restitimus. Edit

ρεσις ἐκ τῶν ἀλλοτρίων πλουτεῖν, δύναμις δὲ οὐ πά-
 ρεστιν ὥστε μετὰ παρρησίας βιάζεσθαι, ταῖς ὁδοῖς
 ἐφεδρεύειν εἰσθᾶσαι· καὶ εἰ ἰδῶσι τι χωρίον περὶ αὐ-
 τὰς, ἢ φάραγγι βαθείαις διεβρώγες, ἢ φυτῶν πυ-
 κνότητι σύσκιον, εἰς τοῦτο καταδύμενοι, καὶ τὴν ἐκ
 πολλοῦ πρόφιν τῶν ὁδοιπορούντων τοιούτοις ὑποτε-
 μνόμενοι προκαλύμμασιν, ἀθρόον ἐπιπηδῶσιν αὐτοῖς,
 ὥστε μὴ πρότερον δυνήθῃναι τινα τοὺς τοῦ κινδύνου
 βρόχους ἰδεῖν πρὶν εἰς τοὺς πεσεῖν· οὕτως ὁ δυσ-
 μενὴς ἄνωθεν ἡμῖν καὶ πολέμιος τὰς τῶν κοσμι-
 κῶν τέρψεων ὑποτρέχων σκιάς, αἱ περὶ τὴν ὁδὸν τοῦ
 βίου τοῦτου πεφύκασι θειναὶ κρυφαὶ ληστῆν, καὶ τὸν
 ἐπιβουλεύοντα ποιῆσαι λαθεῖν, ἐντεῦθεν ἀπροόπτως
 τὰς τῆς ἀπωλείας ὑποσπεῖρει παγίδας ἡμῖν. Δεῖ
 τοῖνυν ἡμᾶς, εἴπερ ἐθέλομεν (81) ἀσφαλῶς τὴν ὑπο-
 κειμένην ὁδὸν τοῦ βίου διαδραμεῖν, καὶ παραστῆσαι
 Χριστῷ τὴν ψυχὴν τε ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐκ τῶν
 τραυμάτων αἰσχύνης ἐλεύθερα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ νίκῃ
 στεφάνους λαβεῖν, ἐγγηγορότας περιάγειν αἰ παντα-
 χόστε τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμούς καὶ πάντα ὑπο-
 πτεῖν ὅσα τερπνὰ, καὶ παρατρέχειν εὐθὺς, καὶ
 μὴδὲν προσερίδδεν τὴν ἔννοιαν, μὴδὲ εἰ χρυσὸς
 φαίνοιτο χύδην προκειμένος, ἔτοιμος εἰς τὰς τῶν
 βουλομένων χεῖρας ἔλθειν (Πλουτοῦ γὰρ, φησὶν, ἐὰν
 βῇ, μὴ προστίθῃς καρδίᾳ [82])· μὴδὲ εἰ γῆ
 βλαστάνουσα πᾶσαν τρυφὴν, καὶ πολυτελεῖς δει-
 κνύουσα σκηνάς (Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐ-
 ρανῇ, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Χριστόν).
 μὴδὲ εἰ χορεῖται, καὶ κῶμοι, καὶ μέθαι, καὶ καταλού-
 μεναι τράπεζαι (Ματαιιότης γὰρ, φησὶν, ματαιότη-
 των, τὰ πάντα ματαιότης)· μὴδὲ εἰ σωμάτων κάλλη
 προτείνονται, παρὰ πονηρῶν ψυχῶν ἐνοικούμενα
 (Ἀπὸ προσώπου γὰρ γυναικὸς ὡς ἀπὸ προσ-
 ὄπου ὄψεως φεῦγε (83), φησὶν ὁ Σοφὸς)· μὴδὲ εἰ
 δυναστεῖαι καὶ τυραννίδες, καὶ δορυφόρων ἢ κολάκων
 ἔσονται· μὴδὲ εἰ θρόνος ὑψηλὸς καὶ λαμπρὸς, ὑποζεύ-
 ξας ἔθνη καὶ πόλεις εἰς δουλείαν ἐκούσιον (Πᾶσα
 γὰρ σὰρξ ὡς χέρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου
 ὡς ἄνθος χέρτου· ἐξηράνηθ' ὁ χέρτος, καὶ τὸ ἄν-
 θος ἐξέπεσε). Τοῖτοις γὰρ δὴ πᾶσι τοῖς οὕτω τερ-
 πνοῖς ὁ κοινὸς ὑποκάθεται δυσμενὴς, ἀναμένων εἴ
 ποτε (84), τοῖς ὁρωμένοις δολασθέντες, τῆς μὲν εὐ-
 θείας ἐκτραπόμεν ὁδοῦ, πρὸς δὲ τὸν ἐχθροῦ λόχον
 ἑαυτοὺς ἀποκλίνωμεν. Καὶ θεὸς πολὺ μὴ ποτε, προσ-
 δραμόντες ἀφυλάκτως αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀπο-
 λαύσεως τέρψιν οὐδὲν ἡγησάμενοι βλαβερὸν, ἐγκε-
 κρυμμένον τῇ πρώτῃ γεύσει τοῦ τοῦ ὁλοῦ καταπίω-
 μεν ἄχιστρον· εἶτα ὑπὸ τοῦτου τὰ μὲν ἐκόντες, τὰ
 δὲ ἄκοντες, προσδεθώμεν αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὸ φοβε-
 ρὸν τοῦ ληστοῦ καταγώγιον τὸν θάνατον λάθωμεν
 ἐλκυθέντες ὑπὸ τῶν ἡδονῶν.

⁷⁶ Psal. lxi, 41. ⁷⁷ Philip. iii, 20. ⁷⁸ Eccle. i, 2. ⁷⁹ Eccle. xxi, 2. ⁸⁰ Isa. xl, 6, 7.

(81) Veteres duo libri ἐθέλομεν. Alius ἐθέλωμεν. Alius cum vulgatis ἐθέλοιμεν. Aliquanto post unus codex et editi ἐπὶ τῇ νίκῃ. Alii tres mss. ἐπὶ τῇ νίκῃς.

(82) Editi et duo mss. καρδία. Codex unus καρδάν. Mox Reg. primus τρυφὴν καὶ ἀπόλαυσιν, καὶ πολυτελεῖς... ἐν οὐρανῷς ὑπάρχει.

A quemadmodum improbi homines atque avari, quo-
 rum opera ac propositum est ex alienis ditescere,
 sed quibus non suppetit potentia ut violentiam
 apertam exercent, vias insidiose occupare solent,
 et si viderint in eis locum campiam, aut vallibus
 profundis diffractum, aut arborum densitate um-
 brosum, eo recipientes se, et longe ante ejusmodi
 tegumentis, quominus viatores praevideant, impe-
 dientes, confertim et ex improvise in illos insi-
 liunt, ne quisquam periculi laqueos priusquam in
 illos inciderit, possit videre : sic ille qui nobis ab
 initio infensus est et hostis, voluptatum mundana-
 rum umbras subiens, quæ in hujus vitæ via ad oc-
 cultandum prædonem et ad dandas insidiatori late-
 bras idoneæ esse solent, inde inopinato interitus

B laqueos nobis subjicit. Itaque si modo velimus sub-
 stratam vitæ viam tuto percurrere, atque animam
 simul et corpus vulnere turpitudine immunia of-
 ferre Christo, coronasque ob victoriam accipere,
 oportet nos animi oculos semper undecunque vi-
 gilantes circumagere, et res omnes jucundas ha-
 bere suspectas, ac statim præterire, et ad nullam
 animum appellere, ne si aurum quidem videatur
 fusc sparsum, quod in cupientium manus venire
 paratum sit (*Diritæ enim, inquit, si affluant, no-
 lite cor apponere*⁷⁶) ; neque si proferat terra deli-
 cias omnes ac sumptuosa tabernacula (nam *Nostra
 conversatio in celo est, unde etiam Salvatorem* **164**
*expectamus Christum*⁷⁷) ; neque si choreæ, et co-
 messationes, et ebrietates, et mensæ tibiæ modulis resonantes proponantur (*Vanitas enim, in-
 quit, vanitatum, omnia vanitas*⁷⁸) ; neque si offe-
 rantur corpora formosa, in quibus animæ pravæ inhabitent (*A facie enim mulieris velut a facie ser-
 pentis fuge, inquit Sapiens*⁷⁹) ; neque si potentatus dominatusque, ac satellitum aut adulorum tur-
 mas expectare liceat, neque si promittatur altus
 thronus atque splendidus, gentes ac civitates vo-
 luntariæ servituti subjiciens (*Omnis enim caro fe-
 num; et omnis gloria hominis quasi flos feni; aruit
 fenum, et flos cecidit*⁸⁰). Etenim sub his omnibus
 adeo jucundis communis ille hostis latitat, expec-
 tans num quando rebus conspectis illecti, via re-
 cta derelicta, nos ipsos in illius insidias conjiciamus. Quin etiam metuendum valde est, nequando
 ad hæc incaute accurrentes, nihilque noxi in fruenda illa jucunditate inesse rati, doli hamum deglutiamus in primo gustu occultatum : deinde, ne
 ab hoc tracti, partim libentes, partim inviti his rebus alligemur, inscientesque a voluptatibus ad horrendum latronis hospitium trahamur, ad mortem scilicet.

C

(83) Apud LXX paulo aliter legitur Eccle. xxi, 2 : ὡς ἀπὸ προσώπου ὄψεως, φεῦγε ἀπὸ ἡμαρτίας, tanquam a facie colubri, fuge a peccato : a qua interpretatione non recedit Vulgata.

(84) Editio Paris. ἀναμένων εἰ ποτε. Vocula εἰ neque in editione Basil. neque in nostris quatuor mss. invenitur.

2. Quare necessarium est et utile omnibus, fratres, nos more viatorum aut cursorum succinctos, et undelibet levitatem animabus nostris ad cursum hunc perficiendum conciliantes, ad viam rectam festinare. Nec quisquam fingere me nomina nova suspicetur, quod humanam vitam viam nunc vocavi; cum et David propheta sic vitam nominaverit: qui nunc quidem alicubi ita dicit, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*⁸¹: nunc vero ad Dominum suum clamat, *Viam iniquitatis amove a me, et lege tua miserere mei*⁸². Rursus alicubi Dei adversum eos qui sibi infesti erant, celere non opem collaudans et ad lyram hilare aptans, dicebat: *Et quis Deus præter Deum nostrum? Deus qui præcingit me virtute, et posuit immaculatam viam meam*⁸³: ratus, nec immerito, vitam quam homines ubicunque terrarum degunt, sive egregiam, sive pravam, ita esse appellandam. Quemadmodum enim qui aliquod iter haud remisse susceptum conficiunt, gressus pedum ad cursum peragendum certatim ulterius promovere, jugiterque gressum humi prius fixum veloci alterius translatione posteriorem reddentes, pertingunt facile ad viam finem: ita qui in vitam a conditore introducti sunt, statim in ipso initio particulas temporis ingredientibus, ac priore semper posteriorem relinquentes, ad vitam terminum perveniunt. Annon etiam præsens vita vobis videtur continua quædam et porrecta via esse, et iter ætatis quasi quibusdam mansionibus interstinctum? quod ut profectionis initium partum maternum unicuique exhibet, ita cursus finem tentoria sepulchrorum ostendit, atque huc omnes conducit, alios citius, serius alios, et hos quidem per omnia temporis intervalla profectos, illos vero ne in primis quidem vitæ stationibus commoratos. Et alias quidem vias quæ ex urbe ad urbem ducunt, licet declinare, et per eas non **165** proficisci, si quis ita volet: hæc vero, etiam si non differre cursum voluerimus, eos qui in se incedunt viatores violenter apprehensos ad destinatam a Domino vitam trahit; nec fieri potest, dilectissimi, ut is qui semel extra portam ad hanc vitam deducentem egressus est, idque iter invit, non etiam ad illius terminum perveniat: sed unusquisque nostrum ubi e materno sinu exivit, statim temporis fluente illigatus rapitur, semper a tergo diem quam vixit relinquens, nec unquam ad hesternam, etiam si velit, reverti valens. Nos autem letamur cum progredimur ulterius, et permutata ætate quasi non nihil acquirentes, gaudemus; ac beatum quiddam ducimus, cum quis ex puero vir, et ex viro senex factus est. Sed fugit nos tantum vitæ

2. Ὡστε ἀναγκαῖον καὶ λυσιτελεῖς ἅπασιν, ἀδελφοί, καθάπερ ὁδοιποροῦς ἢ δρομέας στελαιμένους ἡμᾶς, καὶ πανταχόθεν τὸ κοῦφον ταῖς ψυχαῖς πρὸς τὸν δρόμον τοῦτον ἐπινοήσαντας, ἀμεταστρέπτως (85) ἐπὶ τὸ τῆς ὁδοῦ πέρας ἐπελγεσθαι. Καὶ με μὴδεὶς ὑπολάβοι καὶ νῦν ὀνομάτων γίνεσθαι ποιητὴν, ὅτι τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ὁδὸν ἐκάλεσα νῦν, ἐπεὶ καὶ Δαβὶδ ὁ προσφθγὴς οὕτω τὸν βίον ὠνόμασε· νῦν μὲν ὡδέ πη λέγων· Μακάριοι οἱ ἁμῶμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου· νῦν δὲ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην βοῶν· Ὁδὸν ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τῷ νόμῳ σου ἐλέησόν με. Ποτὲ δὲ ὑμῶν τὴν ὁδεῖαν τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἐπιπρεζόντων βοηθειαν, καὶ τῇ λύρᾳ προσάγων (86) μεθ' ἡδονῆς, καὶ τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; ἔλεγεν· Ὁ Θεὸς ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἁμῶμον τὴν ὁδόν μου· πανταχοῦ τὴν ἐπὶ γῆς τῶν ἀνθρώπων διατριβὴν, ἢ θαυμαζομένην ἢ φαύλην, οὕτω δεῖν προσαγορεύειν ἡγούμενος εὐκρίτως. Ὡς περ γὰρ οἱ τινα συντεταμένην πορεῖαν ἀνύοντες, ἐπὶ τὰ πρόσω τὰς τῶν ποδῶν βάσεις ἀμύλλωμένους ἀλλήλαις εἰς δρόμον ἀμείβοντες, καὶ τὴν αἰὶ πρότερον ἐπὶ τῆς γῆς ἐρεσιθεῖσαν δευτέραν ἀποδεικνύοντες τῇ ταχεύᾳ μεταθέσει τῆς ἄλλης, ῥαδίως ἐπὶ τὸ τῆς ὁδοῦ τέρμα χωροῦσιν· οὕτως οἱ πρὸς τὸ ζῆν παραχθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῖς τοῦ χρόνου τμημασιν ἐπεμβαίνοντες, καὶ τὸ πρότερον αἰὶ καταλιμπάνοντες ὕστερον, ἐπὶ τὸ πέρας φθάνουσι τῆς ζωῆς. Ἡ οὐχὶ καὶ ὑμῖν δοκεῖ συνεχῆς τις ὁδὸς ὑψηπλῶσθαι ἢ παρούσα ζωὴ, καὶ πορεῖα διεληγμένη ταῖς ἡλικίαις καθάπερ σταθμοῖς, ἀρχὴν μὲν ἐκάστην τῆς ὁδοιπορίας παρέχουσα τὰς τῶν μητρῶν ὠδίνας, τέρμα δὲ ὑποδεικνύουσα τοῦ δρόμου τὰς τῶν τάφων σκηνάς, καὶ πρὸς ἐκείνας ἄγονσα, τοὺς μὲν θάττον, τοὺς δὲ βραδύτερον, καὶ τοὺς μὲν διὰ πάντων τῶν τοῦ χρόνου διαστημάτων ὁδεύσαντας, τοὺς δὲ οὐδὲ τοῖς πρώτοις ἐναυλισθέντας τοῦ βίου σταθμοῖς; Τὰς μὲν οὖν ἄλλας ὁδοὺς, ὅσαι πρὸς πόλιν ἐκ πόλεως ἄγουσιν, ἔστιν ἐκκλίνειν, καὶ μὴ ὁδεύσαι τὸν μὴ βουλόμενον· αὕτη δὲ, καὶ ἡμεῖς ἀναβάλλεσθαι βουληθώμεν τὸν δρόμον, περιλαβούσα πρὸς βίαν, ἐπὶ τὸ τεταγμένον ὑπὸ τοῦ Δεσπότης πέρας ἔλκει τοὺς ἐπ' αὐτῆς· καὶ οὐκ ἔστιν, ἀγαπητοί, τὸν ἅπαρ ὑπεκδραμόντα τὴν ἐπὶ τούδε τὸν βίον φέρουσαν πύλην, καὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐπιβάντα, καὶ πρὸς τὸ τέλος ταύτης ἔλθειν· ἕκαστος δὲ ἡμῶν, μετὰ τὸ (87) τοὺς μητρώους κόλπους ἀποφυγεῖν, εὐθὺς τοῖς τοῦ χρόνου βέμασιν ἐνδεθείς ὑποσύρεται, κατόπιν αἰὶ τὴν βεβιωμένην ἡμέραν ἔων, καὶ πρὸς τὴν χθὲς ἐπανελεθεῖν οὐδέποτε, καὶ θελήσοι, δυνάμενος. Ἡμεῖς δὲ ἡδόμεθα μὲν ἐπὶ τὰ πρόσω φερόμενοι, καὶ τὰς ἡλικίας ἀμείβοντες, ὥς τι προσλαμβάνοντες, χαίρομεν· καὶ μακάριον κρίνομεν, ὅταν ἐκ παιδὸς μὲν ἀνὴρ, ἐκ

⁸¹ Psal. cxviii, 1. ⁸² ibid. 29. ⁸³ Psal. xvii, 32, 33.

(85) Unus ms. ἀμετατρέπτως. Mox mss. duo ὑπολάβῃ. Alius cum editis ὑπολάβοι.

(86) Editio Paris. λύρᾳ προσάγων, ad *lyram canens, lyra canens*. At editio Basil. et nostri qua-

tuor mss. προσάγων ad *lyram aptans, componens*. Ibidem editio Paris. ἢ τίς. Editi et mss. quatuor καὶ τίς.

(87) Editi μετὰ τοῦ. Libri antiqui μετὰ τοῦ.

ὅτε ἀνδρὲς γένηται τις πρεσβύτερος ἄγνοοῦμεν δὲ ἄρα, ὡς τοσοῦτον ἀπολλύντες ἐκάστοτε τῆς ζωῆς, ὅσον ἐξήσαμεν, καὶ οὐκ αἰσθανόμεθα δαπανωμένου τοῦ βίου, καίτοιγε δεῖ μετροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραδρα-
μένου καὶ παραβρέυσαντος, οὐδὲ ἐννοοῦμεν, ὡς ἄρα ἄδελφον ἐπόσον ὁ πρὸς τὴν ὁδοπορίαν ταύτην ἐκπέμψας ἡμᾶς ἐνδοῦναι τῷ δρόμῳ χρόνον βουλήσεται, καὶ πότε ἐκάστῳ τῶν δρομέων ἀνοίξει τῆς εἰσόδου τὰς πύλας, καὶ ὅτι δεῖ παρασκευασμένους ἐφ' ἡμέραν εἶναι πρὸς τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἡμᾶς, καὶ τὸ τοῦ Δεσπότου νεῦμα περιμένειν ἐστῶσι τοῖς ὀφθαλμοῖς. Ἐστῶσαν γάρ, φησὶν, αἱ ἐσφύες ὑμῶν περιεω-
σμέναι, καὶ οἱ λύχνοι καίόμενοι καὶ ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἑαυτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων, ἴνα, ἐλθόντος καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῷ.

3. Οὐδὲ ἐθέλομεν σκοπεῖν ἀκριβῶς, ποῖα μὲν κοῦφα φορτία πρὸς τὸν τοιοῦτον δρόμον ἡμῖν καὶ συμμεθίστασθαι δύναται τοῖς συλλέξαι, καὶ τὴν ἐκεῖ πε-
ριχαρῇ ποιεῖ βίον ἡμῖν, ἴδια (88) τῶν κτησαμένων γινόμενα· ποῖα δὲ βαρὴ καὶ δυσχερῇ καὶ προσηλωμένα τῇ γῇ, καὶ οὐ πεφυκότα τοῖς ἀνθρώποις οἰκείουσθαι καθάπαξ, οὐδὲ συγχωρούμενα διὰ τῆς στενῆς ἐκεί-
νης πύλης ἀκολουθεῖν τοῖς ἔχουσιν. Ἄλλ' ὅσα μὲν συλλέγειν ἐχρῆν, κατελείπομεν ὧν δὲ ὑπεροχῇ προσ-
ῆκει, ταῦτα συλλέγομεν· καὶ ἃ μὲν ἡμῖν ἐνωθῆναι, καὶ κόσμος ὄντως γενέσθαι δύναται συμφυῆς ψυχῇ τε καὶ σώματι, τοῦτοις οὐδὲ προσέχμεν· ἃ δὲ ἄλλότρια μένει διηνεχῶς, μόνην ἡμῖν ἐναποματτόμενα τὴν αἰσχύνην, ταῦτα ἀθροίζειν ἐπιχειροῦμεν, μοχλοῦντες
διακενῆς, καὶ πονοῦντες πόνον, οἷοναί τις ἑαυτὸν ἀπατῶν, εἰς τετρημένον πίθον ἀντλεῖν ἐθελήσειε. Τοῦτο γὰρ δῆπου γνῶριμον οἶμαι καὶ νηπίοις πᾶσιν, ὡς οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ (89) τερπνῶν, ἐφ' οἷς οἱ πλείους μεμῆνασιν, ἡμέτερον ὄντως ἐστίν, ἢ γίνεσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ὁμοίως ἀπάντων ἄλλότρια φαίνεται, τῶν τε ἀπολαύειν δοκούντων, τῶν τε οὐτε προσπελαζόν-
των αὐτοῖς. Οὐδὲ γὰρ εἰ χρυσόν τινες ἐν τῷ βίῳ συναγάγοιεν ἅπλετον, ἴδιος αὐτῶν μένει διηνεχῶς· ἀλλ' ἢ ζῶντα· ἐπὶ πανταχόθεν αὐτὸν περισφίγγοντας ἀποδιδράσκει, πρὸς τοὺς δυνατωτέρους μεταβρέει, ἢ πρὸς τῷ θανάτῳ γεγεννημένους ἤδη καταλιμπάνει, καὶ οὐκ ἐθέλει τοῖς κτησαμένοις συνεκδημεῖν. Ἄλλ' οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ πρὸς βίαν χωρίζοντος τὰς ψυχὰς τῆς τάλαιπώρου ταύτης σαρκὸς ἐλκόμενοι πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ὁδόν, πυκνὰ μεταστρεφόμενοι πρὸς τὰ χρήματα, τοὺς ἐκ νεότητος ἐπ' αὐτοῖς ἰδρωτάς ἀπο-
δακρύουσιν· ὁ πλοῦτος δὲ εἰς ἐτέρων χεῖρας ὄρεξ, μόνον ἐκείνους τὸν ἐπὶ τῇ συλλογῇ μόχθον καὶ τὸ τῆς πλεονεξίας ἐγκλημα προστριψάμενος. Οὕτε εἰ ἐπὶ (90) γῆς πλέθρα κτήσασαί τις μυρία, καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας, καὶ ζῶων ἀγέλας παντοδαπῶν, καὶ τὴν ἐν ἀν-
θρώποις ἅπασαν περιβάλλοιτο δυναστείαν, ἀπολαύει

A spatium a nobis amitti, quantum viximus, sicque inscientibus nobis vita absuitur, quanquam semper ipsam ex eo quod ante actum est, quodque jam præterfluxit, metiamur: neque cogitamus quam incertum sit, quantum nobis temporis ad hunc cursum impertire velit qui nos ad hoc iter perficiendum misit, et quando cuilibet cursori sit introitus portas aperturus, et quod oporteat nos quotidie ad profectionem hinc faciendam præparatos esse, et Domini nutum oculis fixis exspectare. Sinent enim, inquit, lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes: et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut, cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei⁸⁸.

B 3. Neque diligenter considerare volumus, quæ sarcinæ leves sint nobis ad hunc cursum, et tales, ut cum colligentibus transferri possint, reddantque, cum possidentium sint propriæ, futuram vitam perquam hilarem: quæ vero graves sint et molestæ, atque humi delixæ, et ejusmodi, ut suapte natura hominum propriæ nunquam esse possint, nec possessores suos per angustam illam portam subsequi permittantur. Sed tamen reliquimus quæ colligenda erant: quæ vero contemnere par fuerat, collegimus. Et quæ nobiscum copulari, vereque esse possunt ornamentum animæ simul et corpori conveniens, his ne attendimus quidem: quæ vero perpetuo aliena manent, solam nobis infamiam inurentia, ea coacervare nitimur; inanem operam sumentes, atque ejusmodi suscipientes laborem, perinde ut si quispiam se ipsum seducens, in pertusum dolium infundere voluerit. Notum enim ac perspectum vel pueris omnibus esse opinor, nihil eorum quæ in vita jucunda sunt, et quorum gratia plerique insaniant, vere nostrum esse, aut ex se esse posse: sed constare, ipsa omnibus pariter extranea esse, tum iis qui eis frui videntur, tum iis qui ne illa quidem attingunt. Nec enim si qui in vita plurimum auri congesse-
rint, id ipsorum proprium perpetuo manet: sed etsi undecunque constrictum, aut fugit a viventibus adhuc, transiens ad potentiores, aut jam morti proximos deserit, nec vult una cum iis qui ipsum compararunt, peregre proficisci. Sed hi quidem ab eo, qui vi animas a misera hac carne separat, ad ineluctabilem migrationem tracti, frequenter converteutes se ad pecunias, sudores quos a juventute ob eas emisere, deplorant: divitiæ vero in alienas manus commigrant, posteaquam solum illis colligendi laborem atque avaritiæ crimen adsciverint. Neque si quis innumera terræ jugera

⁸⁸ Luc. xii, 35, 36.

(88) Hic virtutes ac recte facta intelliguntur, quæ propria sunt pietatem colentium.

(89) Edit. βίῳ τούτῳ. Vox ultima in veteribus li-

bris non legitur.

(90) Voculam ἐπὶ ex antiquis libris addidimus.

possideat, et magnificas aedes, et animantium greges omnis generis, fueritque humano omni potentatu septus, his perpetuo fruitur, sed ab ipsis ad breve tempus accepto nomine, aliis iterum opes cedit, ipsum vero exigua tellus recondit. Imo etiam saepe ante sepulcrum, et antequam hinc discedat, videbit sua bona ad alios, eosque fortasse inimicos, transire. An ignoramus quam multi agri, quam multae aedes, quam multae gentes ac civitates, etiam adhuc viventibus qui ea possederant, aliorum dominorum nomina prioribus exutis induerint? et quemadmodum ii qui olim servituti addicebantur, conscenderint principatus thronum, qui vero domini herique vocabantur, si cum subditis sederint, bene secum actum arbitrati sint, ac succubuerint suis ipsorum servis, rebus, velut in tesserarum circumactis, derepente transmutatis?

4. Jam vero ea quae nobis ad cibum ac potum excogitata sunt, et quidquid petulantes divitiarum necessitatem ad ingrati nihilque continentis ventris obsequium adinvenere, quando nostra sunt, etiamsi perpetuo infunduntur? Quae ubi gustum in transitu duntaxat modica quadam voluptate affecerint, mox tanquam molesta ac superflua aegre ferimus, festinanterque foras ejicimus, ut in summum vitae discrimen venientes, si in visceribus diu permanerent. Mortem enim non paucis intulit satietas, fuitque in causa, cur nihil amplius degustarent. Lasciva denique cubilia, impurique complexus, et omnia rabiosae atque insanientis animae opera, nonne naturae sunt detrimentum plane evidens, et perniciēs clara, et dotum quae cuique vere propriae sunt abalienatio ac imminutio, cum corpus tenuetur in complexibus, et alimento congruentissimo atque ad conservanda membra accommodatissimo spoliatur? Itaque unumquemque illorum qui cubilibus impudicis volutantur, statim post facinus, cum castrum elanguit carnis, mensque, destabili fine obtento eorum quae tentavit, recollegit sese tanquam ex ebrietate aut tempestate quadam, et, ubinam sit, considerandi otium nacta est, incontinentiae suae valde admodum poenitet. Sentit enim corpus et imbecillius factum esse, et ad munera necessaria obeunda pigrum ac prorsus debile. Hoc igitur cum ipsi quoque paedotribae intelligerent, continentiae legem in palaestris sanxerunt, adolescentium corpora a voluptatibus tuta servari, eisque certantibus ne aspicere quidem elegantes formas permittentem, si vellent capita sua coronis exornare, quod incontinentia risum in luctatione afferat, non coronam.

5. Haec quidem tanquam aliena omnino atque inania, et quae nullius propria esse possint, operae pretium est clausis oculis praeterire: eorum vero quae vere nostra sunt, convenit **167** curam mul-

di' αἰῶνος αὐτῶν ἐπ' ὀλίγων δὲ ἀπὸ τούτων ὀνομασθεῖς, ἄλλοις πάλιν τῆς εὐπορίας ἐκστῆσεται, βραχεῖαν γῆν αὐτὸς ὑποδύς, πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ τάφου, καὶ πρὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀπαναστάσεως, εἰς ἐτέρους, καὶ πολεμίους τυχόν, τὴν εὐπραγίαν ὀφείτῃ μεταβαίνουσιν. Ἦ οὐκ ἴσμεν ὅποσοι μὲν ἀγροί, πόσαι δὲ οἰκίαι, πόσα δὲ ἔθνη καὶ πόλεις, καὶ ζώντων ἔτι τῶν κτησαμένων, ἐτέρων ὀνόματα μετῃμφιάσαντο δεσποτῶν; καὶ ὡς οἱ μὲν πάλαι δουλεύοντες ἐπὶ τὸν τῆς ἀρχῆς θρόνον ἀνέβησαν, οἱ δὲ κύριοι καὶ δεσπότης καλοῦμενοι στήναι μετὰ τῶν ἀρχομένων ἡγάπησαν, καὶ τοῖς ἑαυτῶν δούλοις ὑπέκυψαν, ὥσπερ ἐν κύβων περιτροπαῖς, μεταχθέντων (91) ἄφνω τῶν πραγμάτων αὐτοῖς;

4. Τὰ γε μὴν εἰς βρῶσιν ἡμῖν ἐπινοημένα καὶ πόσιν, καὶ πάντα, ὅσα πέρα τῆς χρείας ὁ πλοῦτος ὑβρίζων ἐμχανήσατο πρὸς θεραπείαν τῆς ἀχαρίστου καὶ μηδὲν στεγούσης γαστρός, πότε' ἂν ἡμέτερα γένοιτο, κἀν ἐπαντλήται διηνεκῶς; Ἄ γε μικράν τινα τῇ γεύσει μόνον ἐναποθέμενα κατὰ τὴν πάροδον ἡδονῇ, εὐθὺς ὡς ὀκλήρῃ καὶ περιττὰ δυσχεραίνουμεν, καὶ μετὰ σπουδῆς ἐξω ποὶ βάλλομεν, ὥς εἰ τοῖς σπλάγχχνος ἐγγρονίστοι, τὰ μέγιστα περὶ τοῦ ζῆν κινδυνεύοντες (92). Πολλοὶς γοῦν ὁ κόρος ἦγαγε θάνατον, καὶ τοῦ μηδενὸς ἀπολαύειν ἔτι γεγένηται πρόξενος. Κοῖται δὲ ἀσελεγεῖς, καὶ βέβηλοι συμπλοκαί, καὶ πάντα ὅσα λυττώσης ἔργα καὶ παραφόρου ψυχῆς, οὐχὶ πρόδηλος πάντῃ (93) ζημία τῇ φύσει, καὶ βλάβη περιφανής, καὶ τῶν ἰδίων ὄντως ἐκάστου μάλλον ἀλλοτριώσις τε καὶ μείωσις, ἐλαττωμένου τοῦ σώματος ἐν ταῖς μίξεσι, καὶ τῆς γνησιωτάτης καὶ συνεκτικωτάτης τῶν μελῶν ἀποσυλωμένου τροφῆς; Τοιγαροῦν ἐκάστου τῶν ταῖς ἀσελεγεῖσιν ἐγκαλινδθέντων εὐναίς, μετὰ τὴν πράξιν εὐθὺς, ὅταν ὁ μὲν τῆς σαρκὸς ὀίστρος ἀπομαρανθῇ, πρὸς τὸ βδελυρὸν δὲ ὧν ἐνεχείρῃσε πέρας ἔλθῶν ὁ νοῦς, ὥσπερ ἐκ μέθης ἢ χειμῶνός τινος, τοῦ λογίσασθαι, ποῖ ποτὲ ἔστι, λάβοι σχολῆν, σφοδρὸς τις εἰσέρχεται τῆς ἀκρασίας μετὰ μελός. Ἀδρανεστέρου τε γὰρ αἰσθάνεται γεγεννημένου τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀναγκαίων ἐργασίαν νωθροῦ, καὶ παντάπασιν ἀσθενοῦς. Τοῦτο δὲ ἄρα καὶ τοῖς παιδοτρίβαις κατανοήσασιν ὁ τῆς σωφροσύνης ἐν ταῖς παλαιστραῖς γέγραπται νόμος (94), ἄστυλα παρὰ τῶν ἡδονῶν τοῖς νεανίσκοις φυλάττων τὰ σώματα, καὶ οὐκ ἐπιτρέπων ἀγωνιζομένοις αὐτοῖς, οὐδὲ ὅσον προσδιδέψαι ταῖς λαμπύσαις μορφαῖς, εἴγε ἐθέλοιεν στεφανωθῆναι τὴν κεφαλὴν, ὡς τῆς ἀκρασίας γέλωτα ἀγούσης ἐν τῇ παλαίῃ, οὐ στέφανον.

5. Ταῦτα μὲν ὡς ἄλλοτρία πάντῃ καὶ περιττὰ, καὶ οὐδενὸς ἰδία γενέσθαι δυνάμενα, παρατρέχειν καλὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιμύσαντας τῶν δὲ ὄντως ἡμετέρων πρόνοιαν προσέχει ποιέσθαι πολλήν. Τί δὲ ὄντως

(91) Reg. primus περιτροπαῖς μετατεθέντων.

(92) Antiqui tres libri κινδυνεύοντες. At Reg. secundus et editi κινδυνεύοντες. Mox. Colb. primus

Κοῖται δὲ καί.

(93) Editi παντί. At mss. πάντῃ.

(94) Lege Ducæum in illud, γέγραπται νόμος.

ἡμέτερον· Ψυχὴ τε, ἣ ζῶμεν, λεπτὴ τις οὐσα καὶ
νοερὰ, καὶ οὐδὲν δεομένη τῶν βαρυνόντων καὶ σῶμα,
τὸ ταύτῃ δοθὲν ὄχημα πρὸς τὸν βίον παρὰ τοῦ κτί-
σαντος. Τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος· νοῦς ἐνδεχόμενος προσ-
φόρῳ καὶ πρεπούσῃ σαρκί. Τοῦτο ὑπὸ τοῦ πανσό-
φου τεχνίτου τῶν ὄλων ἐν τοῖς μητρώοις ἡμῶν πλάτ-
τεται κόλοις. Τοῦτο εἰς φῶς ἐκ τῶν σκοτεινῶν ἐκεί-
νων θαλάμων ὁ τῶν ὠδίνων ἀγχι καίρεται. Τοῦτο ἀρ-
χειν ἐτάχθη τῶν ἐπὶ γῆς. Τοῦτῳ γυμνάσιον ἀρετῆς
ἡ κτίσις ὑφ' ἡπλῶται. Τοῦτῳ κεῖται νόμος, μιμεῖσθαι
τὸν πλάστην εἰς δύναμιν, καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς εὐτα-
ξίαν σκιαγραφεῖν ἐπὶ γῆς. Τοῦτο, ἐνταῦθεν καλούμε-
νον, ἀπανίσταται. Τοῦτο τῷ τοῦ πέμψαντος Θεοῦ παρ-
ίσταται βῆματι. Τοῦτο εὐθύνεται· τοῦτο δέχεται τὴν
τῶν ἐνταῦθα πεπολιτευμένων ἀντίδοσιν. Καὶ τὰς
ἀρετὰς δὲ ἡμέτερα κτήματά γινόμενα εὖροι τις ἄν,
ὅταν ἐξ ἐπιμελείας συνυφανθῶσι τῇ φύσει· καὶ οὐτε
ἐπὶ γῆς μοχλοῦντας ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἐθέλουσιν,
ἢν μὴ πρὸς βίαν αὐτὰς ἐκόντες ἀποδιώξωμεν ταῖς
τῶν χειρῶν ἐπαγωγαῖς· ἐκείσδε τε ἐπειγομένων προ-
τρέχουσιν, καὶ τοῖς ἀγγέλοις τὸν κτιστὰμενον (95)
συντάττουσι, καὶ λάμπουσι δι' αἰῶνος ὑπὸ τοῖς τοῦ
κτίσαντος ὀφθαλμοῖς. Πλουτοῦς δὲ, καὶ δυναστεία,
καὶ περιφάνεια, καὶ τροφὴ, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος
ὄχλος, ὁ καθ' ἡμέραν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνοίας αὐξα-
νόμενος, οὕτε συμπροσῆλθε πρὸς τὸν βίον ἡμῶν, οὕτε
συναπλήθε τιςιν, ἀλλὰ τὸ τῷ δικαίῳ πάλαι βῆθ' ἐπὶ
παντὸς ἀνθρώπου πέπηγε καὶ κρατεῖ· Γυμνὸς
ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀ-
ελεύστομαι.

6. Ὁ μὲν οὖν ἄριστα βουλευόμενος, τῆς ψυχῆς δι-
μάλιστα φροντίζει, καὶ τοῦτο διὰ πάντων πειράζε-
ται σώζειν εὐκρινέες τε καὶ γνήσιον· τῆς σαρκὸς
δὲ ἡ λιμὴν τηχομένης, ἡ κρυμνὴ καὶ θάλλει προσ-
παλαιούσης, ἡ νόσοις ἀλγυνομένης, ἡ πασχούσης τι
πρὸς τινων βλαίων (96), ὀλίγον ποιήσεται τὸν λόγον,
τὸ τοῦ Παύλου φωνῶν ἐφ' ἐκάστου τῶν δυσχερῶν,
καὶ φεγγόμενος· *Εἰ καὶ ὁ ἐξωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος
φθείρεται, ἀλλ' ὁ ἐσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέραν
καθ' ἡμέραν*. Καὶ οὕτε τοὺς ὑπὲρ τοῦ ζῆν κινδύνους
προϊόντας ὀρών, φανήσεται δεδιώς, ἀλλ' ἑαυτῷ λέξει
θαρρῶν· *Οἶδαμεν, ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία
τοῦ σκῆνους καταλυθῇ, οἰκοδομῆν ἐκ Θεοῦ ἔχο-
μεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρα-
νοῖς*. Εἰ δὲ τις ἐθέλοι φεῖδ' ἐσθαι καὶ τοῦ σώματος,
ὡς μόνου κτήματος ἀναγκαίου ψυχῇ, καὶ συνεργοῦν-
τος αὐτῇ πρὸς τὸ ζῆν ἐπὶ γῆς, μικρὰ πρὸς τὰς τοῦ-
του χρεῖας ἐπιστραφήσεται, καὶ ὥστε συνέχειν μόνον
αὐτὸ, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς ὑπηρεσίᾳ διὰ μετρίας ἐπι-
μελείας ἐβρώμενον τηρεῖν, μὴ μέντοιγε ἐπιτρέπειν
ὑπὸ κήρυ· σκιστῆν. Εἰ δὲ ἴδῃ ποτὲ ταῖς τοῦ πλείονος
καὶ πέρα τοῦ λυσitelούντος ἐπιθυμίαις φλεγόμενον,
βοήσῃ πρὸς αὐτὸ τὸ τοῦ Παύλου νομοθετῶν· *Οὐδὲν*

tam habere. Quid autem vere nostrum est? Anima.
qua vivimus, quæ tenuis est ac intelligens, cuique
nihil eorum quæ gravant opus est, et corpus quod
ei pro vehiculo ad transigendam vitam a condi-
tore datum est. Hoc enim homo est, mens accom-
modæ ac congruenti carni illigata. Hoc a sapien-
tissimo universorum opifice in utero materno for-
matur. Hoc in lucem ex tenebrosis illis thalamis
educit pariendi tempus. Hoc, rebus terrenis ut im-
peraret, constitutum est. Huic substrata creatura
est ad virtutis exercitium. Huic posita lex est, ut
pro viribus imitetur conditorem, atque discipli-
nam cœlestem in terris adumbret. Hoc abscedit,
hinc evocatum. Hoc ad Dei qui ipsum misit, tri-
bunal sistitur: hoc in iudicium vocatur: hoc eo-
rum quæ per vitam patravit debitam mercedem
recipit. Atque virtutes quoque possessiones nostras
fieri deprehenderit quis, ubi fuerint cum natura
diligenter contextæ; et neque laborantes nos in
terra volunt deserere, nisi vitiiis introductis eas
per vim sponte fugaverimus, et ad futuram vitam
festinantes præcurrunt, et collocant inter angelos
suum possessorem, et sub conditoris oculis æter-
num fulgent. Divitiæ vero, et potentatus, et clari-
tudo, et delicia, et omnis ejusmodi turba quotidie
per nostram insipientiam augescens, neque introi-
vit nobiscum in vitam, neque cum illis unquam
abiit: sed in unoquoque homine fixum et ratum
manet, quod olim a justo dictum est: *Nudus egres-
sus sum ex utero matris meæ, nudus etiam rever-
tar* ⁹⁵.

6. Itaque qui sibi optime consulit, curabit ani-
mam quam maxime, hocque modis omnibus et sin-
cerum et genuinum servare conabitur: carnis vero
sive fame conficiatur, sive cum frigore aut calore
luctetur, sive a morbis excrucietur, sive violentum
quid ab aliquibus perpetiatur, rationem parvam
habebit, illud Pauli in singulis adversitatibus pro-
ferens, ac dicens: *Licet exterior homo noster cor-
rumpatur, interior tamen renovatur de die in diem* ⁹⁶.
Et ubi venire se in vitæ periculum viderit, haud-
quaquam apparebit timidus: sed sibi ipse confi-
denter dicturus est: *Scimus quod si terrestris nostra
domus hujus tabernaculi dissolvatur, ædificationem
ex Deo habemus: domum non manufactam, æter-
nam in cœlis* ⁹⁷. Si quis tamen voluerit corpus
etiam commiserari, tanquam quod una possessio
sit, quæ animæ necessaria est, eique ad vitam in
terra degendam suppetias fert, exiguum necessita-
tum ejus curam suscipiet, ut illud et contineat
tantum, et per mediocrem curam sanum conservet
ad animæ ministerium, non ita autem ut ipsum
satieta lascivire sinat. Quod si viderit illud plu-
rium desiderio incendi, idque citra necessitatem,

⁹⁵ Job i, 11. ⁹⁶ II Cor. iv, 16. ⁹⁷ II Cor. v, 1.

(95) Editio Basil. et Collb. primus ἀγγέλοις τοῦ
κτιστὰμενου, eosque qui festinaverunt, cum angelis
conditoris collocant. Alii tres mss. τοῦ κτιστὰμενου.
Editio Paris. τὸν κτιστὰμενον.

(96) Collb. primus τινων βλαίων, a quibusdam vio-
lentis. Nec ita multo post Reg. tertius κινδύνους
προϊόντας.

ei reclamabit, præscribens illud Pauli : *Nihil intulimus in hunc mundum; conspicuum est, quod neque auferre quidquam possumus. Habentes autem alimentum, et quibus tegamur, 168 his contenti erimus*⁸⁸. Etenim si hæc perpetuo corpori occinat, inclametque, illud et morigerum et semper ad protectionem cœlestem expeditum reddet, eritque auxilio majori ad ea quæ proposita sunt obeunda munia : sin autem insolens ac protervum esse permiserit, et quibusvis quotidie tanquam immanem quamdam bestiam oppleri, tum demum ipsius pondere ad terram violenter vergente attractus, jacebit inaniter ingemiscens. Quin et ad Dominum adductus, et terreni illius itineris sibi commissi fructum rogatus, nec reddere valens, plurimum lamentabitur, etenim perpetuis tenebris habitabit, delicias, eorumque fallaciam non parum incusans, quibus salutus tempus sibi ademptum est. Sed nihil tunc utilitatis ex lacrymis capiet. *In inferno enim quis tibi confitebitur?* inquit David⁸⁹.

7. Caveamus igitur quam celerrime fieri poterit, ne nos ipsi sponte suffocemus. Quod si quispiam jam olim inescatus, aut divitiarum pulverem inique apud se coacervavit, earumque curis illigavit animum, aut lascivie scelus quod vix elui potest, naturæ adjunxit, aut criminibus aliis semet exsatiavit : is, dum adhuc tempus est, antequam ad integrum exitium perveniat, deponat majorem sarcinarum partem, et priusquam navis submergatur, mercium indecore congestarum faciat jacuram, atque operarios marinos imitetur. Illi enim, etiamsi necessariorum aliquid in navi vehant, tamen si ex pelago insurgat in se effervescens quædam tempestas, et navem pondere pressam minetur obruere, quam velocissime possunt, onus magna ex parte allevant, ac merces indiscriminatum iaciunt in mare, ut navim reddant fluctibus superiorem, et animabus solis atque corporibus, si modo fieri possit, vitandi periculi locum præbeant. Imo etiam hæc apud nos et statuere et exsequi longe magis nobis quam illis convenit. Illi enim quidquid tandem ejecerint, illico amittunt, et de cætero incidunt inviti in paupertatem, nos vero quo citius pravum hoc onus projecerimus, eo ampliores præstantioresque divitias animabus nostris accumulabimus. Scortatio namque, et quæcunque talia sunt, ejecta pereunt, et eo deveniunt ut ne sint quidem amplius, cum lacrymis deleantur : sanctimonia vero et justitia in illorum postea locum transeunt, res leves, et quæ fluctibus nullis queant obvolvi. Neque vero pecuniæ probe ejectæ pereunt effluentibus ac projicientibus : sed quasi in alias quasdam onerarias naves tutiores, paupe-

Α εισηγέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· δὴλον ὅτι οὐδὲ ἐξεργασθῆναι τι δυνάμεθα. Ἐχόντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθῆσόμεθα. Ταῦτα μὲν γὰρ ἐπάδων αὐτῷ συνεγῶς καὶ βοῶν, εὐχηνὶόν τε αὐτὸ καὶ κοῦφον αἰεὶ πρὸς τὴν οὐρανίον ὁδοπορίαν ἐργάσεται, καὶ μᾶλλον εἰς τὰ προκείμενα κτήσεται συνεργόν· εἰ δὲ ὑβρίζειν αὐτὸ συγχωρήσοι, καὶ πάντων ἐφ' ἡμέραν ἐμπίπλασθαι, καθάπερ τι θηρίον ἀνήμερον, ὕστερον ταῖς βιαίσις αὐτοῦ πρὸς γῆν ἀνθολκαῖς συνεπισπασθεὶς, κείσεται στένων ἀνόνητα (97). Καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἀγθεὶς, καὶ τῆς ἐπὶ γῆς παρείας τῆς ἐνδοθείσης αὐτῷ τὸν καρπὸν ἀπαίουμενος, εἴτα οὐκ ἔχων δοῦναι, θορυήσῃ μακρὰ, καὶ σκότος οἰκήσῃ διηνεκὲς, πολλὰ τῇ τρωφῇ καὶ τῇ ταύτης πλάνῃ μεμψόμενος, ὅφ' ἧς τὸν τῆς σωτηρίας ἐσλήθη καιρὸν· οὐδὲν δὲ ἐκ τῶν δακρύων ἔτι κερδαίνων. Ἐν γὰρ τῷ ᾧδῃ τίς ἐξομολογήσεται σοι; φησὶν ὁ Δαβὶδ.

7. Φύγωμεν οὖν ὅπως ἐνὶ τάχους, μὴ ἐαυτοὺς ἐκόντες συμπνίξωμεν. Εἰ δ' ἄρα τις καὶ πάλαι δελεασθεὶς, ἢ πλοῦτος κόνιν ἐξ ἀδικίας ἐφ' ἑαυτὸν συνεφόρῃσεν (98), καὶ τὸν νοῦν ταῖς τοῦτο μερίμναις κατέδῃσεν, ἢ μύσος ἀσελγείας προσήψῃ τῇ φύσει δυσέκνιπτον, ἢ τῶν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐπλήρωσεν ἑαυτὸν· οὗτος, ὡς ἔτι καιρὸς, πρὶν ἔλθῃν εἰς τελεῖαν ἀπώλειαν, ἀποθέσθω τῶν φορτίων τὰ πλεονα, καὶ πρὶν ὑποδρύχιον γενέσθαι τὸ σκάφος, ἐκβολὴν ποιησάσθω τῶν ἀγωγίμων, ἃ μὴ δεόντως συνέλεξε, καὶ μιμησάσθω τοὺς τῆς θαλάττης ἐργάτας. Ἐκεῖνοι γὰρ, εἰ καὶ τι τῶν ἀναγκαίων ἐπὶ τῆς νηὸς ἄγοντες τύχοιεν, κλύδων δὲ ἐπαναστῇ ζῶον ἐκ τοῦ πελάγους αὐτοῖς, καὶ καλύπτειν ἀπειλήσῃ (99) πεπιεσμένην τῷ φόρτῳ τὴν ναῦν, ὅπως ἔχουσι τάχους, τὸ πολὺ τοῦ βάρους ἀποσκευάζουσι, καὶ τὴν ἐμπορίαν ἀπειθῶς ἀντλοῦσιν εἰς θάλασσαν, ὥστε ὑψηλοτέραν ποιῇσαι τὴν ναῦν τοῦ κύματος, καὶ μόναις ταῖς ψυχαῖς, εἴπερ οἶόν τε, καὶ τοῖς σώμασιν ἐκ τοῦ κινδύνου δοῦναι φυγὴν (1). Πολλῶν δὲ ἐκείνων δῆπου μᾶλλον ταῦτα ἡμᾶς βουλευέσθαι τε προσήκει καὶ πράττειν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὅπερ ἂν ἀπορρίψωσιν, εὐθέως ἀπώλεσαν, καὶ περιστάται λοιπὸν βία πενίας αὐτοῖς· ἡμεῖς δὲ ἐφ' ὅσον ἂν τὸν πονηρὸν ἐξαντλήσωμεν φόρτον, πλεονα καὶ βελτίονα ταῖς ψυχαῖς πλοῦτον ἐπισωρεύομεν. Πορνεία μὲν γὰρ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ριφέντα διόλλυται, καὶ πρὸς τὸ μηδὲ εἶναι χωρεῖ, λυθέντα τοῖς δάκρυσιν· ἀγνότης δὲ καὶ εὐκαισιότης λοιπὸν εἰς τὸν ἐκείνων μετίσταται χῶρον. Πράγματα κοῦφα, καὶ οὐκ εἰδὸτα κύμασι καλυφθῆναι τισι. Τὰ χρημᾶτά γε μὴν, ἐκβληθέντα καλῶς, οὔτε ἀπόλλυται τοῖς ἐκβαλοῦσι καὶ ρίψασιν· ἀλλ' ὥσπερ εἰς ὀκνάδας ἄλλας ἀσφαλεστέρας τινὰς, τὰς

⁸⁸ 1 Tim. vi, 7, 8. ⁸⁹ Psal. vi, 6.

(97) Editi ἀνόνητα. Antiqui tres libri ἀνόητα, et ita legerat interpres.

(98) Unus Colb. ἐφ' ἑαυτὸν συνήγαγεν, sensu haud dissimili.

(99) Editi ἀπειλήσει. At mss. ἀπειλήση.

(1) Editi et Reg. secundus δοῦναι φυγὴν. Alii tres mss. φυγεῖν.

τῶν πενήτων μετατεθέντα γαστέρας, διασώζεται καὶ φθάνει πρὸς λιμένας ἐλθόντα, καὶ φυλάττεται τοῖς ἐκβάλλουσι, κόσμος, οὐ κίνδυνος.

8. Βουλευτώμεθα τοῖνυν, ἀγαπητοί, περὶ ἐαυτοῦς (2) τι φιλόνηρον, καὶ τὸ τῆς εὐπορίας ἄχθος, εἴπερ ὅλως ἐθέλοιμεν ποιήσασθαι κέρδος ἡμέτερον, πολλοῖς διανείμωμεν, οἱ βασιτάσουσι τε αὐτὸ περιγάρως, καὶ τοῖς τοῦ Δεσπότης κόλποις, ἀσύλοις ταμείοις, ἐναποκλείσουσιν, Ὅπου σῆς οὐκ ἀφανίζει, οὐδὲ ληστέα διορύττουσιν, οὐδὲ κλέπτουσι. Δώμεν ἐξουσίαν ὑπερχυθῆναι βουλόμενῳ πρὸς τοὺς δεομένους τῷ πλούτῳ. Μὴ παραδράμωμεν τοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἔτι καὶ νῦν κειμένους Λαζάρους, μὴδὲ τῶν ψυχῶν τῆς ἡμετέρας τραπέζης ἀρχούντων αὐτοῖς εἰς κόρον βασκηνώμεν· μὴδὲ, τὸν ἀνήμερον ἐκείνον ζηλώσαντες πλούσιον, πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τῆς γεέννης φλόγα μετέλθωμεν. Ἐπεὶ πολλὰ μὲν τοῦ Ἀβραάμ δεηθῶμεθα τότε, πολλὰ δὲ ἐκάστου τῶν βεβιωκότων καλῶς· οὐδὲν δὲ ἔσται κέρδος ἡμῖν τῆς βοῆς· Ἀδελφοὶ γὰρ οὐ λυτροῦται (3), λυτρώσεται ἄνθρωπος· Ἐρεῖ δὲ ἐκάστου ἐκείνων ἡμῖν κεκραγὼς· Μὴ ζῆτει φιλονηρωπίαν, ἣν αὐτὸς ἐφ' ἐτέρων ἠγνόησας· μὴδὲ βούλου λαβεῖν οὕτω μεγάλα σὺ τῶν ἐλαττόνων φεισάμενος. Ἀπόλαυε τούτων ὧν ἐν τῷ βίῳ συνέλεξας. Δάκρυε νῦν, ἐπειδὴ τότε δακρύοντα τὸν ἀδελφὸν ὁρῶν οὐκ ἠλέησας. Ταῦτα ἐροῦσι, καὶ δικαίως, ἡμῖν. Δέδοικα δὲ ἐγὼ, μὴ καὶ πικροτέροις ἡμᾶς τούτων βάλλωσι ῥήμασιν, ἐπειδὴ καὶ νικῶμεν ἐκείνον, ὡς ἔσται, τῇ πονηρίᾳ τὸν πλούσιον. Οὐδὲ γὰρ φειδόμενοι καθάπαξ πλούτου, τοὺς ἐβρίμμενους χαμαὶ παρατρέχομεν ἀδελφοὺς, οὐδὲ τοῖς παισὶν ἢ τοῖς ἄλλοις οἰκείοις τὴν εὐπορίαν φυλάττοντες, ἀποκλείομεν τοῖς δεομένοις τὰς ἀκοάς· ἀλλὰ τὴν δαπάνην μετατιθέντες ἐπὶ τοῖς χεῖροσι, καὶ τὸ φιλότιμον ἀκόντην πονηρίας ποιούμενοι τοῖς ταύτῃ ἐπιτηδεύουσι. Πόσαι γὰρ ἢ πόσοι τῶν ἐνίων περιεστέχασιν τράπεζαν! οἱ μὲν αἰσχροῖς ῥήμασι τὸν ἐστιάτορα θύγοντες, οἱ δὲ ἀτόποις βλέμμασι τε καὶ σχήμασι τὸ τῆς ἀκρασίας ἐκκαίοντες πῦρ· οἱ δὲ τοῖς εἰς ἀλλήλους σκώμασι γέλωτα τῷ κεκληρότῳ κατασκαυάξιν ἐθέλοντες· ἄλλοι δὲ ἐψευσμῆνοις ἐπαίνοις ἀπατῶντες (4) αὐτόν. Καὶ οὐ τὸ μὲν οὕτως ἐστιαθῆναι λαμπρῶς μόνον κερδαίνουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας πεπληρωμένας πολυτελῶν δώρων κατὰγουσι, καὶ μανθάνουσι παρ' ἡμῶν, ὅτι λυσίτελεῖ μᾶλλον τῶν ἀρετῶν τὰ τοιαῦτα μετιέναι καὶ πράττειν αὐτοῖς. Εἰ δὲ παρασταῖ πένης ἡμῖν,

⁹⁰ Matth. vi, 20. ⁹¹ Luc. xvi, 20. ⁹² Psal. xlviii, 8.

(2) Editi περὶ ἐαυτῶν. Antiqui tres libri ἐαυτοῦς. Alius αὐτοῦς.

(3) Colb. primus οὐ λυτρώσεται, *non redimet homo*. Vocula οὐ non reperitur neque in aliis tribus mss. neque in vulgatis. Suspicio autem particulam οὐ additam fuisse ab aliquo, qui ejus loci sententiam non assequeretur. Etenim non intelligebat fieri posse, ut homo redimeret: in quo ipsum errasse non puto. Sed in eo mihi videtur peccasse, quod debuisset potius notam interrogationis post vocem ἀνθρώπου ponere: ut sit sensus, Si non redimit frater, redimetne homo? Neque vero hoc dicimus conjectura aliqua ducti: sed re ipsa interrogationis

PATROL. GR. XXXI.

A rum videlicet ventres, exportatæ conservantur, et ad portus perveniunt, custodiunturque jacientibus, quibus ornamento sunt, non periculo.

8. Statuamus igitur de nobismetipsis, dilectissimi, humanius quiddam, et divitiarum onus, si modo nobis prodesse plane velimus, multis distribuamus: qui illud et transvehent perquam late, et in Domini sinu, velut in promptuariis tutissimis recondent, *Ubi tinea non demolitur, neque fures effodiunt, neque furantur*⁹⁰. Divitiis effundi in egenos cupientibus per nos liceat. Ob oculos nostros hodieque jacentes Lazaros ne prætereamus, neque eis mensæ nostræ micas⁹¹, **169** quæ ad ipsos saturandos sufficiunt, invidemus, atque imitem illum divitem imitati, ad eandem atque ipse gehennæ flammam veniamus. Nam multum quidem tunc Abrahamum rogabimus, multum etiam quoscunque qui vitam suam probe transegerint: sed lucrum nullum ex nostro clamore consecuturi. *Frater enim non redimit, redimet homo*⁹²? Unusquisque autem illorum clamans dicturus nobis est: *Com-miserationem quam ipse erga alios ignorasti, ne quaeras, neque velis accipere adeo magna, tu, qui a minoribus erogandis abstinuisti*. Collectis in vita bonis frui. Lacrymare nunc, cum tunc lacrymantem fratrem intuens, ejus non sis misertus. Hæc dicent nobis, nec injuria. Imo vereor ne nos impetant acerbioribus etiam verbis, cum divitem illum, ut scitis, improbitate superemus. Neque enim, ut divitiis prorsus parcamus, humi prostratos fratres præterimus: neque ut opes nostras liberis aut aliis propinquis servemus, aures precibus egenorum occcludimus; sed ut ad deteriora transmoti impensa, munificentiam pravitalis incitamentum faciamus iis, qui eam sectantur. Quot enim utriusque sexus quorundam mensam circumstant! quorum alii obscenis verbis oblectant convivatorem, alii indecoris et obtutibus et gestibus incontinentiæ ignem accendunt, alii diceriliis mutuis volunt risum invitanti movere, alii laudibus falsis eum circumveniunt. Nec hoc modo lucri faciunt, ut convivio ita splendido excipiantur: sed manus etiam pretiosis muneribus plenas referunt; et discunt ex nobis, esse sibi utilius prosequi talia et efficere, quam virtutem colere. Quod si in nostrum conspectum pauper venerit, qui vix etiam præ fame loquatur, aversamur hominem

nota in antiquis duobus libris invenitur.

(4) Ubi in utraque editione legitur ἐπαίνοις πλάττοντες, ibi vitii aliquid subesse recte judicavit Combefisius: sed quod addit, pro πλάττοντες, legi suo periculo oportere aut πλάζοντες, aut βλάπτοντες, aut πράττοντες, in eo falli videtur. Nec rectius legitur in antiquis tribus libris: quorum in primo scriptum fuit ἐπαίνοις πράττοντες, in aliis vero duobus, ἐπαίνοις σπαράττοντες. At Reg. primus recte habet ἐπαίνοις ἀπατῶντες, *falsis laudibus decipientes*. Paulo ante in antiquis duobus libris legitur τοῖς ἀλλήλων σκώμασι.

eandem atque nos naturam habentem, fastidimus, festinanter transimus, quasi veriti, ne si etiam lentius gradiamur, ejusdem miseriæ efficiamur participes. Et si in terram oculos, calamitate pudorem ei incutiente, dimiserit, eum hypocrisis dicimus artificem esse: si vero libere ac confidenter, fame graviter exstimulatus, aspexerit nos, econtrario impudentem appellamus ac violentum. Et si integris vestibus a quopiam sibi datis contactus fuerit, quasi inexplibilem repellimus, ac juramus paupertatem ab illo simulari: si vero panniculis putridis amiciatur, rursus abigimus uti male olentem, et quamvis Conditoris nomen precibus suis admisceat, continuoquæ interposita religione oret, ne in similes ærumnas incidamus, tamen immisericordem nostram voluntatem flectere non potest. Quapropter gehennæ ignem graviolem quam qui divitem illum combussit⁹², reformido. Quod si tempus permetteret, satiusque esset virium, illius vobis, uti Scriptura docuit, explicata historia tota, loquendi muneri satisfacissem: **170** nunc vero tempus est defatigatos vos dimittere. Ipsi autem si quid ob mentis simul ac linguæ imbecillitatem prætermissum a nobis sit, id animo impressum in quorundam pharmacorum morem animarum vulneribus admoveate. *Da enim sapienti occasionem, et sapientior erit*, inquit Scriptura⁹³. *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum*⁹⁴.

9. Verum jam ad portum, ut videtis, deductam orationem nostram fratres quidam ad consilii suasionisque cursum revocant, jubentes, ne quæ heri miracula a Domino facta sunt, prætereamus, neque tropæum a Servatore contra diaboli rabiem erectum obticeamus; sed demus vobis inter hymnos canendos exsultandi occasionem. Nam, ut scitis, diabolus iterum suam in nos rabiem ostendit, ignisque flamma armans semetipsum, septia oppugnavit Ecclesiæ. At rursus communis mater vicit, et id machinamenti intorsit in ipsum hostem, nec quidquam ille effecit, nisi quod odium suum prodidit. Gratia reflatu repressit vim hostis atque impetum; permansit templum illæsum. Non potuit admota ab hoste tempestas concutere petram, super quam Christus gregis sui ovile edificavit⁹⁵. Inter nos se etiam nunc collocavit, qui olim in Babylone fornacem ignis exstinxit⁹⁶. Quantum putatis ingemiscat hodie diabolus, conatus ejus quem sibi in animum induxerat, non assecutus finem. Nam vicinum Ecclesiæ rogam hostis ille incendit, ut prosperos nostros successus infestaret. Jam flamma violentis illius flatibus undecunque excitata, super

A μόλις ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ φθεγγόμενος, ἀποστρεφόμεθα τὸν ὁμοφυῆ, βδελυττόμεθα, μετὰ σπουδῆς ἀποτρέχομεν, ὥσπερ δεδουκότες μὴ καὶ τῆς δυσπραγίας αὐτῆς ἐκ τοῦ σχολαίτερον βαδίσαι μετὰσχωμεν. Καί, εἰ μὲν εἰς γῆν νεύσοι, τὴν συμφορὰν αἰσχυρόμενος, ὑποκρίσεως εἶναι λέγομεν ἐργάτην αὐτόν· εἰ δὲ μετὰ παρρησίας προσβλέποι διὰ τὸ βαρὺ τοῦ λιμοῦ κέντρον ἡμᾶς, ἀναιδῆ πάλιν καλοῦμεν καὶ βλαίον. Καί, εἰ μὲν τύχοι καλυπτόμενος ὕγιαιν ἐσθήμασιν δεδοκός τις, ὡς ἀπληστον ἀπελαύνομεν, καὶ ὁμνύμεθα προσποιεῖσθαι πενίαν αὐτόν· εἰ δὲ σκεπάζοιτο σεσηπόσι βραχίαις, ὡς ὀδυρόμεθα πάλιν διώκομεν, καὶ οὕτε τὸ τοῦ κτίσαντος ὄνομα ταῖς ἱκετηρίαις ἐκείνος ἀναμινύει, οὕτε τὸ μὴ τοιούτοις πάθει περιπεσεῖν ἡμᾶς ἐξορκῶν συνεχῶς, δύναται τὴν ἀνελεῖ κάμψαι προαίρεσιν. Διὰ ταῦτα ὑπορῶμαι βαρύτερον τῆς γεέννης τὸ πῦρ ἥπερ ἐκείνος ὁ πλούσιος. Εἰ μὲν οὖν ὁ καιρὸς ἐνεδίδου, δύναμις τε ἀρκούσα ὑπὲρ πάντα ἂν ὑμῖν τὰ κατ' ἐκείνον, ὅπως ἔδειξεν ἡ Βίβλος, ἐπεξεληθὼν ἀπέδωκα τὴν ἐργασίαν τῶν λόγων· νῦν δὲ ὥρα διαφεῖναι πεπονηκότας ὑμᾶς. Αὐτοὶ δὲ εἰ καὶ τι παραλελοίπαμεν δι' ἀσθένειαν ἐννοίας ἅμα καὶ γλώττης, ἑαυτοὺς ἀναπλάττοντες, ὥσπερ τινὰ φάρμακα τοῖς τῶν ψυχῶν προσαγάγετε τραύμασι. Δίδου γὰρ σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται, φησὶν ἡ Γραφή. *Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεύσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα, ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν*.

C 9. Ἀλλὰ γὰρ ἤδη πρὸς λιμένας ἡμῖν, ὡς ὁρᾶτε, καταχθέντα τὴν λόγον, εἰς τὸν τῆς συμβουλῆς δρόμον αὐθις ἀδελφοί τινες ἐπανάγουσι, μὴ παραδραμεῖν τὰ χθές ὑπὸ τοῦ Δεσπότης θαυματουργηθέντα καλεῖσθαι, μηδὲ σιγῆσαι τὸ τρόπαιον, ὃ κατὰ τῆς τοῦ διαβόλου λύτης ἔστηεν ὁ Σωτὴρ· δοῦναι δὲ ἀφορμὴν τῶν τῆς ὑμνῳδίας σκιρτημάτων ὑμῖν. Πάλιν μὲν γὰρ, ὡς ἴστε, τὴν οικίαν ὁ διάβολος καθ' ἡμῶν ἐπεδείξατο (5) λύτταν, καὶ φλογὶ πυρὸς ὅπλισας ἑαυτόν, τοῖς τῆς Ἐκκλησίας σιχοῖς ἐπεστράτευσε. Πάλιν δὲ ἡ κοινὴ μήτηρ ἐνίκησε, καὶ τῷ πολέμῳ περιέτρεψε τὸ μηχανήμα, καὶ οὐδὲν ὑπῆρξεν αὐτῇ πλὴν τοῦ δημοσιεῦσαι τὴν ἐχθραν. Ἀντέπνευσεν ἡ χάρις ταῖς τοῦ πολέμου ῥοπαῖς· D ἔμεινεν ὁ νεὺς (6) ἀπαθής. Οὐκ ἴσχυσεν ὁ προσαχθεὶς ὑπὸ τοῦ πολέμου χεიმὼν τινάζαι τὴν πέτραν ἐφ' ἧς ὁ Χριστὸς τὴν τῆς ἑαυτοῦ ποίμνης ψυχοδόμησε μάνδραν. Ἐτάχθη καὶ γῶν μεθ' ἡμῶν ὁ καὶ πάλαι σθέσας ἐν Βαβυλῶνι τὴν κάμινον. Πῶς οἴσθε στένει σήμερον ὁ διάβολος, οὐκ ἀπολαύσας ἐφ' ᾧπερ ἡβουλήθη τῆς ἐγχειρήσεως; Γείτονα μὲν γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὁ θυσαμένης ἀνῆψε πυρὰν, ἵνα ταῖς ἡμετέραις εὐπραγίαις λυμήνηται· καὶ πανταχόθεν ἡ

⁹² Luc. xvi, 24. ⁹³ Prov. ix, 9. ⁹⁴ II Cor. ix, 8. ⁹⁵ Matth. xvi, 18. ⁹⁶ Dan. iii, 49.

(5) Unus Colb. ἐνεδείξατο. Vox σιχοῖς, quæ mox sequitur, significat hoc loco interiorem templi partem.

(6) Veteres duo libri ὁ νεὺς. Statim duo itidem

mss. ἐφ' ἧ. Alii duo et editi ἐφ' ἧς. Subinde scriptum invenitur in uno Combefisiano et in aliis tribus mss. μεθ' ἡμῶν, ubi in vulgatis legitur μεθ' ὑμῶν, vobiscum, non ita recte.

φλὸς ἀναβρίπιζομένη τῆς βιαίους ἐκείνου πνοαῖς, ὅπερ ἐξεῖται τῶν ὑποκαίμενων αὐτῇ, καὶ τὸν ἀέρα τὸν ἐγγὺς ἐπενέμετο, ψαῦσαι τῶν ἀνακτόρων ἀναγκαζομένη, καὶ πρὸς κοινωνίαν ἡμᾶς καθέλκουσα τῆς συμφορᾶς. Ὁ Σωτὴρ δὲ ἐπὶ τὸν ἀνάφαντα αὐτὴν ρυθῆναι πεποίηκε, καὶ συστῆλαι τὴν μανίαν αὐτοῦ εἰς ἑαυτὸν πάλιν προστάξας. Καὶ τὸ μὲν τῆς ἐπιβουλῆς τόξον ἡτρέπισεν ὁ πολέμιος (7)· ἀφεῖναι δὲ τὸ βέλος κεκώλυται· μᾶλλον δὲ ἀφῆκε μὲν, ἀντέστραπται δὲ ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν. Αὐτὸς ἀπολαύει τῶν πικρῶν ἐκείνων δακρυῶν, ἅπερ ἡμῖν παρεσκεύασεν. Ἀλλὰ ποιήσωμεν, ἀδελφοί, τὸ τραῦμα τῷ δυσμενεῖ φορτικώτερον, ἐπιτείνωμεν τὸ πένθος αὐτοῦ. Τὸ δὲ ὅπως, λέξω μὲν ἐγὼ, πράξατε δὲ ὑμεῖς. Εἰσὶ τινες ἐκ τῆς ἐπικρατείας τοῦ πυρὸς ἀναρπασθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, καὶ μηδεμίαν ἔχοντες περιελελειμένην αὐτοῖς βίου λοιπὸν ἀφορμὴν, ἀλλὰ μόνῃ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι διαφυγόντες τὸν κίνδυνον. Ἡμεῖς τοίνυν ὅσοι τῆς τῶν δυσχερῶν ἀγευστοὶ πείρας ἐμείναμεν, κοινὴν ἐκείνοις προβῶμεν τὴν εὐπορίαν τὴν ἑαυτῶν. Ἐναγκαλισώμεθα τοὺς περιωσθέντας μόλις τῶν ἀδελφῶν, εἰπώμεν πρὸς ἕκαστον ἕκαστος· *Νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν· ἀπολωλὼς, καὶ εὐρέθη· καὶ τὸ συγγενὲς σῶμα σκεπάσωμεν.* Ἀντιστήσωμεν ταῖς τοῦ δυσμενοῦς ἐπηρεαῖς τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, ἵνα καὶ βλάπτων ἐκεῖνος μὴδὲν μέγα βλάψαι δοκῇ, καὶ πολεμήσας, μηδένα δεῖξαι νενικημένον, καὶ περιελὼν τὴν εὐπορίαν τῶν ἀδελφῶν.

10. Ὑμεῖς δὲ οἱ διαφυγόντες τὸν κίνδυνον, ἀδελφοί, μὴ σφόδρα ἀχθεσθε τοῖς συμβεβηκόσι κακοῖς, μηδὲ κατασεισθῆτε τὴν ἔννοιαν, ἀλλ' ἀποτινάζασθε τὴν τῆς λύπης ἀχλὺν, καὶ τὰς ψυχὰς ἀναβρῶσατε λογισμοῖς ἀνδρειοτέροις χρησάμενοι, καὶ τὸ συμβεβηκὸς στεφάνων ποιήσασθε πρόφασιν. Ἄν γὰρ ἀκατάστατοι μένητε, καὶ τῇ πίστει φανήσεσθε δοκιμώτεροι, καθάπερ χρυσὸς εὐγενὴς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀναλάμψαντες, καὶ τῷ δυσμενεῖ τὴν αἰσχύνην αὐξήσετε μᾶλλον, ὥς οὐδὲ δάκρυον ὑμῖν (8) δυνήθεναι κινῆσαι, εἰ ὧν ἐπεβούλευσεν. Ἀναμνήσατε τῆς τοῦ Ἰωβ ἐκπτώσεως καρτερίας. Εἶπατε πρὸς ἑαυτοὺς ἅπερ ἐκεῖνος· *Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὥς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο.* Καὶ μηδεὶς ἐξ ὧν ἔπαθεν ἀναπεισθῇ λογισασθαι τε καὶ λέγειν, ὥς ἄρα οὐδεμία πρόνοια τάττει τὰ καθ' ἡμᾶς, μηδὲ κατηγορεῖτω τῆς οἰκονομίας τοῦ Δεσπότη καὶ κρίσεως· ἀλλ' εἰς τὸν ἀθλητὴν ἐκείνον ὁράτω, κάκεινον σύμβουλον ποιέσθω τοῦ κρείττονος. Ἀναλογιζέσθω τοὺς ἀγῶνας ἅπαντας ἐφεξῆς, ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἡρίστευσε· καὶ πῶς βέλεσιν ὑπὸ τοῦ διαβόλου βληθεὶς, οὐκ ἐδέξατο καιρίαν πλῆγην. Περιεῖλε μὲν γὰρ αὐτοῦ τὴν εὐπραγίαν τῶν οἰκειῶν, καταχῶσαι δὲ αὐτῷ ταῖς ἐπαλλήλοις τῶν κακῶν ἐβουλεύσατο φήμας. Ἐτι

A materiam sibi subjectam diffundebatur, ac depascebatur aerem vicinum, eadem sacram attingere coacta, nosque protrahens in calamitatis societatem: sed in eum qui incendit Servator ipsam contorsit, iussitque rursus vesaniam suam in seipsum vertere. Ac quidem insidiarum arcum appararat adversarius, sed emitte jaculum prohibitus est; imo potius immisit quidem, at in illius caput retortum est. Amaras illas lacrymas, quas nobis præparavit, sortitus ipse est. Sed inimico infligamus, fratres, vulnus quoddam gravius, intendamus illi luctum. Quomodo id possit fieri, dicam quidem ego, vos vero exsequamini. Sunt qui erepti fuere ex ignis potentia a Conditore, nec ullum eis de cætero vitæ subsidium superest, sed animam solam et corpus periculo subduxere. Nos ergo, quotquot adversitatem illam experti non sumus, facultates nostras illis communes faciamus. Amplectamur fratres vix servatos, dicamus quisque cuique: *Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est*; atque corpus nostro affine contegamus. Opponamus vi inimici atque injuriis nostram consolationem, ut etiam cum nocuit ille, magnum nullum detrimentum intulisse videatur, nec quemquam ostendat quem pugnando vicerit, sed disperditis fratrum facultatibus, liberalitate nostra victus compariatur.

ἀδελφῶν, ὑπὸ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας φανεῖται νικώ-

C 10. Vos autem, fratres, qui hoc periculum evastis, ne multum doleatis de his quæ acciderunt 171 malis, neque mente commoveamini: sed mœroris excutite caliginem, ac generosius quiddam cogitantes, animas vestras corroborate; et quod accidit, id in coronarum occasionem vertite. Nam, si inconcussi perstiteritis, haud secus ac egregium aurum ex igne resplendentes, et fide probatiores deprehendemini, et majori pudore estis adversarium affecturi, qui suis insidiis ne lacrymam quidem ciere vobis potuerit. Patientiam Jobi vobis in memoriam revocate. Dicite vobis ipsi, quæ ille: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita et factum est*. Nec quisquam his quæ sibi contingere adducatur ut cogitet ac dicat res nostras providentia nulla gubernari; neque Domini administrationem ac iudicium incuset: sed in athletam illum intueatur, ipsumque sibi cogitationum meliorum consiliarium adhibeat. Reputet omnia ex ordine certamina, in quibus ille victor exstitit, et quot jaculis a diabolo petitus, letalem nullam plagam acceperit. Evertit quidem illius domesticam prosperitatem, eundemque alterhis adversitatum nuntiis obruere statuerat. Cum

⁹⁸ Luc. xv, 24. ⁹⁹ Job i, 21.

(7) Editio utraque Paris. et Basil. ἡτρέπισεν ὁ διάβολος. Veteres quatuor libri ἡτρέπισεν ὁ πολέμιος. Vox διάβολος videtur primum posita fuisse in ora libri, ut moneremur diabolum hoc loco in-

dicari, sed postmodum hæc vox e margine in contextum irrepsit. Nec ita multo post mss. duo τὴν αὐτοῦ.

(8) Editi, δάκρυον ἡμῖν. Antiqui duo libri, ὑμῖν.

enim prior cladem aliquam adhuc annuntiaret, nuntius alter rerum deteriorum tristitiam afferens veniebat, malaque connectebantur inter se, et calamitates undarum incursum imitabantur, atque priusquam priores lacrymæ sedarentur, aliarum afferebatur occasio. Sed justus tempestatis excepto impetu, et undarum vi in spumam commutata, velut scopulus stabat, emittebatque ad Dominum gratam illam vocem: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita et factum est*, nec quidquam eorum quæ accidebant, lacrymis dignum duxit. Ubi vero advenit qui narraret quemadmodum filiis et filiabus convivantibus violentus quidam ventus oblectationis domum conquassasset, tunc solum scidit vestem, ostendens condolentem naturam, atque iis agendis declarans patrem esse se liberorum amantem. Attamen etiam tunc terminum ac modum imponens dolori, et piis illis vocibus quod evenerat ornans, dicebat: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita et factum est*, tantum non clamans in hunc modum: Pater vocatus sum dum voluit qui me patrem effecit. Statuit rursus solis mihi coronam auferre, haud repugno quominus ^{supra} auferat. Obtineat quod Domino visum est: ipse est generis conditor, ego organum. Quid necesse est, servus cum sim, dolere me frustra, ac de sententia quam nequeo irritam facere, conqueri? Verbis ejusmodi quasi jaculis justus ille diabolum confodit.

11. Postquam autem iterum inimicus eam vidit esse victorem, nec ulla harum ærumnarum concuti posse, tentationis admovit machinamentum carni ipsi, et corpore infandis vulneribus percusso effecit, ut ex eo vernium fontes scaturirent, virumque ex regio throno deturbatum in sterquilino collocavit. Ille vero vel talibus 172 angustiiis lacessitus, permansit immotus; et lacerato corpore, pietatis thesaurum in recondito animæ recessu inviolatum servabat. Cum igitur non haberet quod jam faceret hostis, insidiarum veterum recordatur; atque ad impium ac blasphemum consilium uxoris animum pertrahens, opera illius aggredebatur athletam concutere. Ac illa quidem temporis diuturnitati cedens, justo astilit, humi prona, manus super iis quæ videbat complodens, pietatis ei fructus exprobrans, hinc veterem rei familiaris opulentiam recensens, illinc mala præsentis commonstrans, et qualem ex qualibus sortitus esset vitam, et quam pro multis sacrificiis mercedem a Domino recepisset. Et semper verba pusillo quidem mulierum animo digna proferebat: sed ta-

(9) Unus Colb. pro βίαιον habet νότιον, austri- nus. Mihi autem dubium non est quin vox νότιον addita quoque fuerit primum in libri ora ab aliquo, qui ejus venti violentiam magis exprimere vellet: sed ea, ut alix multæ, postmodum in contextum fluxit.

(10) Veteres quatuor libri προσῆγε. Editi προσ-

ἄλῃ τοῦ προτέρου τὴν τοιάνδε συμφορὰν ἐξαγγέ- λοντας, ἕτερος ἄγγελος ἤρχετο, χειρόνων πραγμά- των φέρων κατ'ἑαυτὴν· ἀλλήλοις τε ἐπισυνήπτετο τὰ δεινὰ, καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπιδρομὴν ἐξήλουν αἱ συμφοραὶ, καὶ πρὶν ἢ παυθῆναι τὸ πρότερον δά- κρυον, ἑτέρου προσῆγετο πρόφασις. Ὁ δίκαιος δὲ ὥσπερ τις πρόβολος εἰστίχει, τὰς τοῦ χειμῶνος ὑποδεχόμενος προσβολὰς, καὶ ἀλλοιῶν εἰς ἄφρον τῶν κυμάτων τὴν βίαν, καὶ τὴν εὐγνώμονα πρὸς τὸν Δεσπότην ἡφίει φωνήν. Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο ὥς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· καὶ οὐδὲν τῶν συμβαινόντων διακρίων ἤξιωσεν. Ἐπειδὴ δὲ ἤκε τις ἀγγέλλων, ὡς τοῖς παισὶ καὶ ταῖς θυγατράσιν εὐωχομένοις ἐπετίναξε πνευμά- τι βίαιον (9) τὸ τῆς εὐφροσύνης δωμάτιον, τότε μό- νον τὴν ἐσθῆτα διέβρῃξε, τὸ τῆς φύσεως ἐπιδει- κνύμενος συμπαθὲς, καὶ ὅτι πατὴρ εἴη φιλόστορ- γος οἷς ἔπραττε μαρτυρούμενος. Πλὴν καὶ τότε ταῖς λύπαις ὄρον καὶ μέτρον ἐπιτιθεῖς, καὶ ταῖς εὐσεβείαν ἐκείναις φωναῖς κοσμών τὸ γινόμενον, ἔλεγεν· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο ὥς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο, μονοουχὶ τοιαῦτα ῥῶν· Ἐκλήθην πατὴρ ἐφ' ὅσον ὁ τοῦτό με ποιήσας ἐβούλετο χρόνον. Περιελεῖν μου τὸν ἐκ τῆς γονῆς στέφανον ἐβουλεύσατο πάλιν, οὐ διαμάχομαι περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ. Κρατεῖται τὸ τῷ Δεσπότη ἁποκρῖν· αὐτὸς ἐστὶν ὁ πλάστης τοῦ γένους, ἐγὼ δὲ ὄργανον. Τί με χρὴ δοῦλον ὄντα δυσχεραίνειν ἀν- όντη, καὶ μέμψεσθαι ψῆφον ἣν οὐ δύναμαι λύειν; Τοιούτοις τὸν διάβολον ὁ δίκαιος κατηκόντιζε ῥή- μασιν.

11. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὴν νικῶντα εἶδε πάλιν ὁ δυσμε- νής, καὶ οὐδὲν τούτων τιναχθῆναι δυνάμενον, αὐτῇ τῇ σαρκὶ τὸ τῆς πείρας προσῆγε (10) μηχανήμα, καὶ τὸ σῶμα μαστιγὰς ἀβρόχτοις πληγαῖς, σκυλήκων ἀνα- δίδοσθαι πηγὰς ἐξ αὐτοῦ παρεσκεύασε· καὶ τῶν τῆς βασιλείας θρόνων τὸν ἄνδρα καταγαγὼν, ἐπὶ κοπρίᾳ ἐκάθισεν. Ὁ δὲ, καὶ τοιούτους βαλλόμενος πάθεισιν, ἀκίνητος ἔμεινε· καὶ σπαρτατομένου τοῦ σώματος, ἄστυλον ἐφύλαττε τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς ψυχῆς. Οὐκ ἔχων τοίνυν ὁ τι ποιήσει λοιπὸν ὁ πολέμιος, ἐπὶ τὴν τῆς ἀρχαίας ἐπιβουλῆς ἔρχεται· μνημῆν, καὶ τὴν τοῦ γυναικοῦ διάνοιαν ὑπο- σύρας (11) εἰς ἀσεβῆ γνῶμην καὶ βλάστημον, δι' ἐκείνης σάλειναι ἐπειράτο τὸν ἀθλητὴν. Καὶ ἡ μὲν πρὸς τὸν μακρὸν χρόνον (12) ἀπαγορεύσασα, τῷ δικαίῳ περιστάτο, κάτω νενευκυῖα, καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῖς ὀρωμένοις συγκρούουσα, καὶ τοὺς τῆς εὐσε- βείας αὐτῷ καρποὺς ὀνειδίζουσα, καὶ καταλέγουσα μὲν τὴν παλαιὰν εὐθνήϊαν τῶν οἰκείων, ὑποδεικνύουσα δὲ τὰ παρόντα κακὰ, καὶ οἶον ἐξ οἶων ἔλαχε βίον, καὶ τίνα τῶν πολλῶν θυσιῶν ἐδέξατο παρὰ τοῦ Δεσπότη μισθόν, ἔλεγε τε αὐτῇ τῆς μὲν τῶν γυναικῶν ὀλιγο-

ῆγαγε. Aliquanto post Colb. primus τοῦ.... θρόνου.

(11) Unus codex Reg. διάνοιαν ἀποσύρας.

(12) Editio Paris. μακρὸν πόνον, diutinum dolo- rem cum non posset ferre amplius: sed qua aucto- ritate nixa sit hæc scriptura, nescio. Editio Basil. et nostri quatuor mss. μακρὸν χρόνον.

ψυχίας ἀξία ῥήματα, ταραξάει δὲ πάντα ἄνδρα δυνά-
μενα, καὶ περιτρέφει καὶ γενναίαν διάνοιαν· πλανή-
τις γὰρ καὶ λάτρις περιέρχεται, ἡ βασιλὶς δουλεύει,
καὶ πρὸς τὰς τῶν ἐμῶν οἰκετῶν χεῖρας ἡνάγκασται
βλέπειν, καὶ τρέφουσα πάλαι πολλοὺς, ἀγαπητῶς ἐκ
τῶν ἀλλοτρίων παρατρέφεται νῦν· καὶ ὅτι καλὸν εἶη
καὶ χρήσιμον, ἀσεβέσι χρησάμενον ῥήμασιν ἑαυτὸν
τῆς γῆς ἐκτεμεῖν, τὸ τῆς τοῦ κτίσαντος ὁργῆς ἀκο-
νήσαντα ξίφος, ἡ διακατερούντα πρὸς τὰ δεινὰ, τὸν
ἐν τοῖς ἀγῶσι μόχθον ἑαυτῷ καὶ τῇ συνοικουσίᾳ μη-
κύνει. Ὁ δὲ, ἐπὶ τοῖς τοῖς ῥήμασιν ἀχθεσθεὶς, ὡς
ἐπ' οὐδενὶ τῶν προτέρων κακῶν, καὶ θυμοῦ τὸ βλέμμα
πληρώσας, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα καθάπερ πρὸς
πολεμίαν ἀποστραφεὶς, τί φησιν; Ἰνα τί ὡς μία τῶν
ἀφρόνων γυναικῶν ἐφθέγγω; Κατάθου, φησὶν, ὦ γύναι,
τὴν συμβουλήν. Μέχρι τίνος τὴν κοινήν ἐν οἷς λέγεις
ὑβρίζεις ζῶν; Ἐφεύσω καὶ τὴν ἐμὴν, ὡς οὐκ ἠύ-
χολον, ἀναστροφήν, διέβαλες ἐν οἷς ἐλάλησας καὶ
τὸν ἐμὸν βίον. Ἐξ ἡμισείας ἡσθεγκέναι νενόμικα
νῦν, ἐπειδὴ περ' ἐν μὲν σῶμα ἀμφοτέρους ἡμᾶς (13)
ὁ γάμος ἐποίησε, σὺ δὲ εἰς βλασφημίαν κατέπεσες.
Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ
οὐχ ὑποίσομεν; Ἀνάμνητον τῶν φθασάντων σεαυ-
τὴν ἀγαθῶν. Ἀντιστήκων τὰ κρείττω τοῖς χεῖροσιν.
Οὐδενὸς ἀνθρώπου ὁ βίος διόλου μακάριος. Τὸ διὰ
παντὸς εὖ πράττειν μόνου Θεοῦ. Σὺ δὲ, εἰ τοῖς παρού-
σιν ἀλγεῖς, ἀπὸ τῶν προλαβόντων σεαυτὴν παραμύθη-
σαι. Νῦν θακρύνεις, ἀλλ' ἐγέλασας πρότερον· νῦν
πιτωρεῖς, ἀλλ' ἐπλούτησας πρότερον. Ἐπιεὶς τὸ
διειδὲς νᾶμα τοῦ βίου, καὶ τὸ θολερὸν τοῦτο πίνουσα
καρτέρησον. Οὐδὲ τὰ τῶν ποταμῶν ῥεύματα διόλου
φαίνεται καθαρὰ. Ποταμὸς δὲ, ὡς οἶσθα, ὁ βίος ἡμῶν,
ῥέων ἐνδελεχῶς καὶ κύμασιν ἀλλεπαλλήλοις πληρού-
μενος (14). Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ προέβρευσεν ἡδὴ, τὸ
δὲ ἔτι πορεύεται· καὶ τὸ μὲν ἄρτι προέκυψε τῶν
πηγῶν, τὸ δὲ μᾶλλον· καὶ πρὸς τὴν κοινήν ἅπαντες
τοῦ θανάτου ἀπεύδομεν θάλατταν. Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδε-
ξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;
Ἀναγκάζομεν τὸν κριτὴν ὅμοια χορηγεῖν πράγματα
δὴ αἰῶνος ἡμῖν; Διδάσκωμεν τὸν Δεσπότην, ὅπως χρὴ
διεξάγειν τὸν ἡμέτερον βίον; Αὐτὸς τῶν οἰκείων
ψήφων ἔχει τὴν ἐξουσίαν. Ὅπως βούλεται τάττει
τὰ κατ' ἡμᾶς. Σοφὸς δὲ ἔστι, καὶ τὸ λυσitelοῦν ἐπι-
μετρεῖ τοῖς οἰκέταις.

12. Μὴ περιεργάζου τοῦ Δεσπότης τὴν κρίσιν.
'Αγάπα μόνον τὰ παρὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας οἰκονομού-
μενα. Ὁπερ ἂν θῷ σοι, τοῦτο δέχου μεθ' ἡδονῆς.
Δεῖξον ἐν τοῖς ἀλγεῖνοις, ὡς καὶ τῆς εὐφροσύνης
ἀξία τῆς πρόσθεν ἐτύγχανες. Ταῦτα ὁ Ἰωβ λέγων,
ἀπεκρούσατο καὶ ταύτην τοῦ διαδόλου τὴν προσβολήν,
καὶ τελείαν αὐτῷ τῆς ἡττης αἰσχύνην ἐπήγαγε. Τί οὖν
ἐντέθεν συνέβαιεν; Ἐφυγε αὐτῇ; ἡ νόσος αὐτὸν,
ὡς εἰκὴ προσελθοῦσα, καὶ μηδὲν ἀνύστατα πλέον.
'Ανέβαλεν εἰς δευτέραν ἡδὴ τὴν σάρκα· ἤνθησεν ὁ βίος
παλιν πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ διπλασίον ἐπὶ τὸν οἶκον

1 Job II, 40. 2 ibid.

(13) Vocem ἡμᾶς ex antiquis duobus libris addi-
dimus.

(14) Editio Paris. πλημυρούμενος. Veteres qua-

lia tamen, quæ virum omnem perturbare, et ani-
mum vel fortem subvertere possent. Vaga, inquie-
bat, et ancilla oberro, regina servio, et ad meo-
rum famulorum manus respicere coacta sum, et
quæ multos olim nutrivī, bene nunc mecum agi
existimo si enutriar ex alienis. Addebat, melius
esse ac utilius si de terra se ipse excinderet, im-
piis verbis utendo, et gladium iræ Conditoris ex-
acuendo, quam si malorum tolerantia sibi ipsi et
uxori certaminum labore proroget. Ille vero his
verbis magis quam ullo malorum priorum offensus,
et vultum ira replente, ad uxorem velut hostem
conversus, quid dicit? Quare tanquam una de
stultis mulieribus locuta es? Depone, o mulier,
inquit, illud consilium. Quousque dictis tuis dede-
corabis vitam communem? Violasti, quod Deus
avertisset, conversationem meam atque societa-
tem, et tuis istis verbis vitam meam etiam ca-
lumnia aspersisti. Videor nunc mihi dimidia ex
parte impie egisse: siquidem unum quidem cor-
pus utrosque nos nuptiæ præstiterunt, sed tu pro-
lapsa es in blasphemiam. Si bona suscepimus de
manu Domini, mala non sustinebimus? Redigas
tibi in memoriam præterita bona. Compensa bona
malis. Nullius hominis vita beata est omnino. Sem-
per felicem esse, solius Dei est. Tu igitur si ob
præsentia dolore afficeris, ex præteritis te ipsa
consolare. Nunc lacrymaris, at prius risisti: nunc
pauper es, at prius fuisti dives. Bibisti limpidum
vitæ laticem, jam turbidum bibens animo æquo pa-
tiare. Ne fluviorum quidem fluentia perpetuo appa-
rent pura. Est autem fluvius vita nostra, ut nosti,
continue fluens, ac fluctibus alternatim sibi succe-
dentibus referta. Etenim jam pars præterfluxit,
pars adhuc transit: pars jam emerit et fontibus,
pars vero emersura est, et ad commune mortis
mare festinamus omnes. Si bona suscepimus de
manu Domini, mala non sustinebimus? Cogimusne
iudicem nobis perpetuo paria suppeditare? Doce-
musne Dominum, quomodo debeat vitam nostram
moderari? Decreta sua penes ipsum sunt. Res no-
stras pro suo arbitratu regit. Est enim sapiens;
et quod utile est, id suis servis admittitur.

12. Cave curiosius perscruteris Domini judi-
cium. Æqui bonique fac solum quæ ab illius sa-
pientia dispensantur. Quidquid dederit tibi, cum
gaudio accipe. Ostende in adversis exstitisse 173
te lætitia pristina dignam. His dicendis repulit Job
et hunc diaboli assultum, et integrum ei pudorem
de illata clade incussit. Quid igitur hinc evenit?
Fugit iterum ab illo morbus, tanquam qui acces-
sisset frustra, nec quidquam amplius effecisset.
Reversa caro in alteram pubertatem revivuit: No-
ruit rursus vita bonis omnibus, et duplicatæ divi-

tuor libri πληρούμενος. Statim Reg. secundus et
Colb. primus τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ. Vox ultima deest
in vulgatis.

tiae undecunque in domum confluxerunt, ut quasi nihil amisisset, unam partem haberet, pars vero altera justo esset patientiae merces. Sed cur et equos, et mulos, et camelos, et oves, et agros et omnes opulentiae delicias duplo recepit, liberorum vero numerus mortuis par prodiit? Quoniam bruta animalia et caducae omnes divitiae penitus interierant: liberi vero licet mortui, optima sui parte vivebant. Itaque aliis filiis filiabusque iterum a Conditore ornatus, etiam hanc possessionem habebat duplicatam. Alii enim parentibus in vita afferebant laetitiam: alii, qui scilicet praevissent, genitorem expectabant, omnes Job circumstaturi, ubi humanae vitae iudex congregaverit Ecclesiam universalem, ubi tuba adventum regis denuntians, edito in sepulcris sonitu vehementiore, corporum depositum reposcet. Tunc et nunc qui videntur mortui esse, viventibus citius sistuntur opifici universorum. Idcirco, opinor, cum reliquas opes geminatas ei admensus fuisset, liberos tamen numero pares ei sufficere iudicavit. Vides quot et quanta justus ille Job per patientiam sibi congesserit bona? et tu igitur, si quid tibi molesti ex hesterno igne, qui daemonum insidiis incensus est, accidit, id patienter ferto, et quam damnum intulit tristitiam cogitationibus melioribus consopito. Et juxta id quod scriptum est: *Jacta super Domini curam tuam, et ipse te enutriet*³. Ipsum decet gloria in saecula saeculorum. Amen.

Εἰς τὸν Κύριον τὴν μέμνῃράν σου, καὶ αὐτὸς σε διαθρέψει. Αὐτῷ πρέπει (18) ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

AD ADOLESCENTES,

Quomodo possint ex gentiliis libris fructum capere.

1. Invitant me multa, ut dem vobis, adolescentes, consilium de iis quae optima iudico, quaeque vobis morem gesturis profutura esse existimavi. Cum enim id aetatis sim, fuerimque jam exercitatus multis rebus, et mutationem illam, qua omnia decenter, satis superque in utramque partem sim expertus, hinc factus sum rerum humanarum peritus, sic ut vitam recens instituentibus quasi viam tutissimam ostendere possim. Praeterea statim post parentes necessitudine naturae et propinquitate vobis ita conjunctus sum, ut ego non minori vos benevolentia prosequar, quam vestri patres: vos vero, nisi forte mea de vobis existimatio me deci-

² Psal. liv, 23.

(15) Illud, τῷ καλλίστῳ μέρει τῆς φύσεως, ita, si mavis, interpretari potes, optima naturae parte.

(16) Veteres aliquot libri ἀπαιτήση. Editi ἀπαιτήσσει. Mox codices nonnulli καὶ οἱ νῦν. Deerat argutus in vulgatis. Subinde duo mss. περιστή-
conται τὸν... δημιουργόν, circumstabunt opificem.

(17) Colb. primus ἐπιμερίσας.

(18) Sic libri veteres. Vox πρέπει deest in vulgatis.

πανταχόθεν ὁ πλοῦτος συνέβρευσεν, ἵνα τὸ μὲν ὡς μηδὲν ἀπολωλεκώς ἔχη, τὸ δὲ ὑπάρξῃ τῆς καρτερίας τῷ δικαίῳ μισθός. Διὰ τί δὲ ἱπποὺς μὲν, καὶ ἡμιόνους, καὶ καμήλους, καὶ πρόβατα, καὶ γεώργια, καὶ πᾶσαν τὴν τῆς περιουσίας τρυφὴν ἐκ τοῦ διπλασίου ὑπεδέξατο, ὁ τῶν παίδων δὲ ἀριθμὸς ἴσος τοῖς ἀποθανού-
σιν ἐδλάστησεν; Ὅτι τὰ μὲν ἄλογα κτήνη, καὶ πᾶς ὁ πλοῦτος διαφθειρόμενος, εἰς τελείαν ἤλθεν ἀπώλειαν· οἱ παῖδες δὲ, καὶ θεσπείωντες, ἐξ ὧν τῷ καλλίστῳ μέρει τῆς φύσεως (15). Κοσμηθεὶς οὖν αὖθις ἐτέροις υἱοῖς καὶ θυγατράσιν ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, καὶ τοῦτο εἶχε κτήμα διπλοῦν. Οἱ μὲν γὰρ παρῆσαν τὴν ἐν τῷ βίῳ τοῖς γεννήσασιν εὐφροσύνην παρέχοντες, οἱ δὲ προ-
οδεύσαντες ἀνέμενον τὸν φτεεύσαντα· τότε πάντες περιστῆσθαι τὸν Ἰῶβ, ὅταν ὁ κριτὴς τῆς ἀνθρώ-
πινος ζωῆς συναγάγῃ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἀνάνθη-
μον· ὅταν ἡ σάλπιγξ, ἡ τὴν τοῦ βασιλέως ἐπιδημίαν σημαίνουσα, τοῖς τάφοις σφοδρότερον ἐμβοήσασα, τὴν τῶν σωμάτων ἀπαιτήσῃ (16) παρακαταθήκην. Τότε καὶ οἱ νῦν εἶναι δοκοῦντες νεκροὶ θάπτων τῶν ζώντων παραστήσονται τῷ τῶν ὅλων δημιουργῷ. Διὰ τοῦτο, οἶμαι, διπλοῦν τὸν ἄλλον πλοῦτον ἐπιμετρή-
σας (17) αὐτῷ, τοῖς πασι δὲ ἀρκεῖσθαι τοῖς ἴσοις αὐτῶν ἐδικαίωσεν. Ὅρῳς ὅποσα ὁ δίκαιος Ἰῶβ ἐκ τῆς ὑπα-
μονῆς αὐτῷ συνέλεξε ἀγαθὰ; Καὶ σὺ τοῖνον, εἰ τί σοι προσεπέλασε δυσχερὲς ἀπὸ τοῦ χθρὸς ἀναφθέντος πυρὸς ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς, τοῦτο καρτέ-
ρησον, καὶ τὴν ἐκ τοῦ πάθους ἀνίαν κρείττοσι κατεύ-
νασον λογισμοῖς· καὶ ἡστὰ τὰ γεγραμμένον, Ἐπὶ ῥ-
διαθρέψει. Αὐτῷ πρέπει (18) ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας

C

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ (19),

Ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων (γ).

1. Πολλὰ με τὰ παρακαλοῦντά ἐστι συμβουλεύσαι ὑμῖν, ὦ παῖδες, ἀ βέλτιστα εἶναι κρίνω, καὶ ἂ ξυνοί-
σειν ὑμῖν ἐλομένοις πεπίστευκα. Τό τε γὰρ ἡλικίας οὕτως ἔχειν, καὶ τὸ διὰ πολλῶν ἤδη γεγυμνάσθαι πραγμάτων, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς πάντα παιδευούσης ἐπ' ἅμῃ μεταβολῆς ἱκανῶς μεταστῆναι, ἐμπειρόν με εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πεποίηκεν, ὥστε τοῖς ἀρτι-
καθισταμένοις τὸν βίον ἔχειν ὥστερ' ὁδοῦ τὴν ἀσφα-
λεστάτην ὑποδεικνύναι. Τῇ τε παρὰ τῆς φύσεως οἰ-
κειότητι εὐθὺς μετὰ τοὺς γονεάς ὑμῖν τυγχάνω, ὥστε μήτε αὐτοῖς (20) ἑλαττόν τι πατέρων εὐνοίας νέμειν ὑμῖν, ὅμῃς τε (21) νομίζω, εἰ μὴ τι ὑμῶν διαμαρτάνω
τῆς γνώμης, μὴ ποθεῖν τοὺς τεχνότας, πρὸς ἐμὲ βλέ-

(19) Reg. primus et tertius ὁμιλία εἰς τοὺς, etc. Sed nomen hominibus huic libello convenire nullo modo posse, res ipsa loquitur. Reg. secundus τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς νέους, ὅπως. Editio utraque ut in contextu. Vide Ducum in hunc libellum.

(20) Utraque editio μήτε αὐτόν. Antiqui sex li-
bri αὐτός.

(21) Vulg. δέ. Edit.

(*) Eximiam hanc orationem, ad mss. in Bibliotheca Regia asservatos collatam Parisiis, anno 1819, in-8°, edidit C. A. F. Fremion, in Facultate Parisiensi humaniorum litterarum professor. Ejus editionem in recensione textus sequimur; codicum vero ab eo adhibitorum notitiam et varias lectiones infra exhibemus. Edit. PATA.

ποντας. Εἰ μὲν οὖν προθύμως δέχοισθε τὰ λεγόμενα, ἡ δὲ δευτέρα τῶν ἐπαινουμένων ἐσσεσθὲ παρ' Ἡσιόδου τάδεως· εἰ δὲ μή, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν εἴποιμι δυσχερὲς, αὐτοὶ δὲ μέμνησθε τῶν ἐπὶ ὧν δηλονότι, ἐν οἷς ἐκεῖνός φησι (21)· "Ἀριστον μὲν εἶναι τὸν παρ' ἑαυτοῦ τὰ δέοντα ξυνορῶντα· ἐσθλὸν δὲ κάκεινον τὸν τοῖς παρ' ἐτέρων ὑποδείχθαι ἐπόμενον· τὸν δὲ πρὸς οὐδέτερον ἐπιτήδειον, ἀχρεῖον εἶναι πρὸς ἅπαντα.

2. Μὴ θαυμάζετε δὲ, εἰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς διδασκάλους φοιτῶσι, καὶ τοῖς ἁλλογίμοις τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, δι' ὧν καταλειπομένη λόγων, συγγενομένων ὑμῖν, αὐτοὶ τι παρ' ἐμαυτοῦ λυσιστελέστερον ἐξιστορῶνται φημί. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ συμβουλευσάν ἦκα, τὸ μὴ δεῖν εἰς ἅπασι τοῖς ἀνδράσι τοῖς, ὥσπερ πλοῖου τὰ πηδάλια τῆς διανοίας ὑμῶν παραδόντας, ἥπερ ἂν ἄγωσι, ταύτη συνέπεσθαι· ἀλλ' ὅσον ἐστὶ χρήσιμον αὐτῶν δεχομένους, εἰδέναι τί χρὴ καὶ παρῖεῖν. Τίνα οὖν ἐστὶ ταῦτα, καὶ ὅπως διακρίνομεν, τοῦτο δὴ καὶ διδάξω ἐνθέν ἐλόν. Ἡμεῖς, ὡ παῖδες, οὐδὲν εἶναι χρῆμα παντάπασιν τὸν ἀνθρώπινον βίον τοῦτον ὑπολαμβάνομεν, οὐτ' ἀγαθόν τι νομίζομεν ὧως, οὐτ' ὀνομάζομεν, ὃ τὴν συντέλειαν ἡμῖν ἄχρι τοῦτου παρέχεται. Οὐκ οὖν προγόνων (22) περιφάνειαν, οὐκ ἰσχνὴν σῶματος, οὐ κάλλος, οὐ μέγεθος, οὐ τὰς παρὰ πάντων ἀνθρώπων τιμὰς, οὐ βασιλείαν αὐτὴν, οὐχ ὃ τι ἂν εἴποι τις τῶν ἀνθρωπίνων, μέγα, ἀλλ' οὐδὲ εὐχῆς ἄξιον κρίνομεν, ἢ τοὺς ἔχοντας ἀποδιδέσθαι· ἀλλ' ἐπὶ μακρότερον προΐμεν ταῖς ἐλπίσι, καὶ πρὸς ἐτέρου βίου παρασκευῇν (23) ἅπαντα πράττομεν. "Α μὲν οὖν ἂν συντέλῃ πρὸς τοῦτον ἡμῖν, ἀγαπᾶν τε καὶ διδοῖν παντὶ σθένει χρῆναι φαμεν· τὰ δὲ οὐκ ἐξικνούμενα πρὸς ἐκεῖνον, ὡς οὐδενὸς ἄξια παρορᾶν. Τίς δὴ οὖν οὗτος ὁ βίος, καὶ ὅπη καὶ ὅπως αὐτὸν βιωσόμεθα, μακρότερον μὲν ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν ἐπιχεῖσθαι, μειζρόν δὲ ἢ καθ' ὑμᾶς ἀκροατῶν ἀκούσαι. Τοσοῦτόν γε μὴν εἰπὼν, ἱκανῶς ἂν ἴσως ὑμῖν ἐνδείξαι μὴν, ὅτι πᾶσαν ὁμοῦ τὴν, ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἀνθρωποι, τῷ λόγῳ τις συλλαβὴν καὶ εἰς ἂν ἀθροίσας εὐδαιμονίαν, οὐδὲ πολλοσὶν μέρει τῶν (24) ἀγαθῶν ἐκεῖνον εὐρήσει παρισυμένῃ, ἀλλὰ πλεον τοῦ ἐν ἐκείνοις ἐλαχίστου τὰ σύμπαντα τῶν τῆδε καλῶν κατὰ τὴν ἄξιαν ἀφαστηχότα, ἢ καθ' ὅσον σκιά καὶ ὄναρ τῶν ἀληθῶν ἀπολείπεται. Μᾶλλον δὲ, ἐν οἰκιστοῦ χρησώμαι παραδείγματι, ὅση ψυχὴ τοῖς πᾶσι τιμιωτέρα σῶματος, τοσοῦτον καὶ τῶν βίων ἑκατέρων ἐστὶ τὸ διάφορον. Εἰς δὴ τοῦτον ἄγουσι μὲν ἱεροὶ λόγοι, δι' ἀπορρήτων (25) ἡμᾶς ἐκπαιδεύοντες· ἔως γε μὴν ὑπὸ τῆς ἡλικίας ἐπακούειν τοῦ βάρχους τῆς διανοίας αὐτῶν οὐχ οἶόν τε, ἐν ἐτέροις οὐ πάντῃ διεστηκόσιν, ὥσπερ ἐν σκιαῖς τις καὶ κατόπτροις, τῷ τῆς ψυχῆς ὁματι τέως προγυμναζόμεθα, τοὺς ἐν τοῖς τακτικοῖς τὰς μελέτας ποιομένους μιμούμενοι·

(21) Ἐργ. καὶ ἡμ., v. 291-293.

(22) Editi οὐκ οὖν προγόνων. Unus e Combesianis οὐκ οὖν προγόνων. Nec ita multo post Colb. tertius ἄξιον εἶναι.

(23) Unus Reg. βίου κατασκευῇν. Mox unus ms. συντέλει. Subinde unus Combesianus τίς δὲ οὗτος. Alii duo et editi τίς δὲ οὖν οὗτος.

plac, arbitror, si me respicitis, parentes minime desideraturos. 174 Itaque, si animo alacri verba mea exceperitis, inter eos qui ab Hesiodo laudantur, secundum locum obtinebitis: sin minus, ut ego nihil molesti dicam, ita vos carminum illorum reminiscamini, in quibus ait ille: Optimum quidem esse eum qui ex seipso ea quæ decent perspicit: bonum vero eum qui demonstrata ab aliis sequitur: omnia inutilem esse.

2. Neque vero miremini, si vobis quotidie ad præceptores euntibus, et cum veteribus viris, iisque præstantissimis consuescentibus, per ea quæ reliquerunt scripta, dicam me ex me ipso conducibilis quiddam adinvenisse. Accedo igitur, id vobis consilii daturus, ut ne semel vestri animi gubernaculum his viris permittentes quasi navigii alicujus, quacunque duxerint, hac sequamini: sed quidquid in eis utile fuerit carpentes, cognoscatis quid etiam contemni oporteat. Quæ igitur sint hæc, quoque modo discernamus, hoc jam docebo, inde exorsus. Nos, adolescentes, humanam hanc vitam nihil omnino esse arbitramur, nec quidquam bonum omnino putamus, aut nominamus, quod utilitatis nobis aliquid solum in hoc ævo afferat. Non avorum splendorem, non vires corporis, non pulchritudinem, non magnitudinem, non honores delatos ab omnibus hominibus, non regnum ipsum, non quidquid humanum dici potest, magnum nobis videtur, imo ne votis quidem dignum censemus, neque habentes respicimus: sed spe procedimus longius, et ad alteram vitam comparandam facimus omnia. Quæ igitur prodesse nobis possunt ad illam acquirendam, ea et amplecti, et totis viribus prosequi oportere dicimus: quæ vero ad eam non attinent, velut pretii nullius digna contemnere. Quæ autem hæc vita sit, et ubi et quomodo nobis ducenda, ut fuerit longius exponere quam præsens institutum sinat, ita fuerit auditorum majorum quam vos estis, audire. Tantum dicam, atque ex hoc fortasse vobis satis ostendero, quod si quispian omnem simul ex quo homines nati sunt felicitatem sermone complexus, in unum coacervaverit, eam tamen comperiet ne minimæ quidem bonorum illorum parti æquiparandam esse: sed omnia præsentis vitæ bona plus a minimo futurorum dignitate distare, quam a rebus veris umbra et somnium. Immo vero ut exemplo magis idoneo utar, quanto anima omnibus præstat corpori, tanta est et utriusque vitæ differentia. Ad hanc autem deducunt sermones sacri, per arcana nos erudientes. Sed, dum per ætatem non licet intelligentiæ eorum altitudinem audire et æsequi, interim in aliis scriptis non omnino diversis quasi in umbris quibus-

(24) Colb. primus μέρει τῷ μεγέθει τῶν. Aliquanto post editi ἄξιαν ἀφαστηχότα. Libri veteres ἀφαστηχότα, recte.

(25) Colbertini secundus et tertius ἀπορρήτων δογμάτων. Sed ultima vox neque in vulgatis, neque in aliis veteribus libris invenitur.

dam et speculis in antecessum animi intuitu exercemur, eos, qui in militari disciplina 175 exercentur, imitati: qui ubi in manuum motu atque saltationibus experientiam adepti fuerint, in certaminibus ex hac ipsa ludicra disciplina fructum percipiunt. Et certe putandum est certamen certaminum omnium maximum nobis propositum esse, pro quo agenda nobis sunt omnia et laborandum pro viribus ut ad id præparemur, atque poetis, et historicis, et rhetoribus, et hominibus omnibus utendum, unde utilitas aliqua ad animam curandam accessura sit. Quemadmodum enim infectores quidquid tingendum est prius curis quibusdam præparant, et ita demum colorem sive purpureum sive quempiam alium inducunt: eodem modo et nos quoque, si indelebilis in nobis honesti gloria omni tempore permansura est, his externis ante iniunctis, deinde sacras et arcanas doctrinas edicemus; et aolem velut in aqua videre assueti, sic luci ipsi oculos admovebimus. Quod si mutua quædam convenientia intersit inter doctrinas, earum nobis cognitio valde utilis fuerit: sin minus, certe earum inter se collatarum discrimen internosse, ad potiorem firmandam non parum contulerit. Sed cuinam rei comparata doctrina utraque, possis imaginem assequi? Certe quemadmodum arboris propria virtus est, tempestivo fructu scatere, et tamen folia etiam circum ramos exagitata aliquid eis ornamentis conciliant: ita et animæ quoque primarius fructus est veritas ipsa, sed tamen haud ingratus est externæ sapientiæ amictus, tanquam si folia quædam fructui et umbraculum et aspectum non inane præbeant. Dicitur igitur et Moyses ille perquam eximius, cuius nomen apud omnes homines ob sapientiam maximum est, exercitato in Ægyptiorum disciplinis animo^a, ita ad ejus qui est contemplationem devenisse. Similiter autem posterioribus quoque temporibus sapientem Daniele[m] sapientiam Chaldeorum in Babylone edoctum^b, ita demum doctrinas sacras attigisse tradunt. Sed quod externæ hæ disciplinæ non sint animabus inutiles, sat dictum est: consequens est ut jam dicamus, quomodo ipsarum participes fieri vos oporteat. Primum quidem rebus omnibus quæ a poetis dicuntur (ut hinc initium sumam), varia cum dicant, nequaquam ordine adjiciendus animus est: sed ubi facta aut dicta virorum bonorum vobis narraverint, eos et diligere et imitari operæ pretium est, et quam maxime nitendum ut tales efficiamur: sed

A οί γε (26), εν χειρονομιας και ὀρχήσεσι τὴν ἐμπειρίαν κησάμενοι, ἐπὶ τῶν ἀγώνων τοῦ ἐκ τῆς παιδείας ἀπολαύουσι κέρδους. Καὶ ἡμῖν δὴ οὖν ἀγὼνα προκαίσειαι πάντων ἀγώνων μέγιστον νομίζειν χρεῶν, ὑπὲρ οὗ πάντα ποιητέον ἡμῖν καὶ ποιητέον εἰς δύναμιν ἐπὶ τὴν τοῦτου παρασκευὴν, καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιοῖς, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφελεία τις εἶσθαι. Ὡς περ οὖν οἱ θεουσοποιοί, παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισὶν ὃ τί ποτ' ἂν ᾗ τὸ δεξιόμενον τὴν βαρὴν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν, ἂν τε ἀλουργὸν, ἂν τὲ τι ἕτερον ᾗ· τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς ᾤσθον, εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῖν (27) ἅπαντα τὸν χρόνον ἢ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τοῦτοις προτελεσθέντες, τηνικαῦτα τῶν B ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων· καὶ οἷον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὄρεῖν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὕψεις. Εἰ μὲν οὖν ἐστὶ τις οἰκειότης πρὸς ἀλλήλους τοῖς λόγοις, προύργου ἂν (28) ἡμῖν αὐτῶν ἡ γνῶσις γένοιτο· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ τό γε, παράλληλα θέντας, καταμαθεῖν τὸ διάφορον, οὐ μικρὸν εἰς βεβαίωσιν τοῦ βελτίονος. Τίτι μέντοι καὶ παρειακάς τῶν παιδεύσεων ἐκατέραν, τῆς εἰκόνης ἀντύχοις; Ἦπου καθάπερ φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τῷ καρπῷ βρῦνεν ὠραίη, φέρεῖ δὲ τινα κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω δὴ καὶ ψυχῇ προηγουμένως μὲν καρπὸς ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἀχαρὶ γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιδολῆσθαι, οἶδον τινα φύλλα σκέπην τε τῷ καρπῷ καὶ ὅτι οὐκ ἄωρον παρεχόμενα. Λέγεται τοίνυν καὶ Μωϋσῆς C ἔκεινος ὁ πάντων, οὐ μέγιστος ἐστὶν ἐπὶ σοφίᾳ παρά πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, σοῖς Αἰγυπτίων μαθήμασιν ἐγγυμνασάμενος τὴν διάνοιαν, οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ θντοῦ. Παραπλησίως δὲ τοῦτω κἀν τοῖς κάτω χρόνοις τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπὶ Βαβυλωνός φασι (29) τὴν σοφίαν Χαλδαίων καταμαθόντα, τότε τῶν θεῶν ἀφασθαι παιδευμάτων. Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἀχρηστον ψυχᾷς μαθήματα τὰ ἐξωθεν δὴ ταῦτα, ἱκανῶς εἰρηται· ὅπως γε μὴν αὐτῶν μεθεκτέον ὅμιν, ἐξῆς ἂν εἴη λέγειν. Πρῶτον μὲν οὖν τοῖς παρά τῶν ποιητῶν (ἴν' ἐντεῦθεν ἀρξώμεθα), ἐπεὶ παντοδαποὶ τινὲς εἰσι κατὰ τοὺς λόγους, μὴ (30) πᾶσιν ἐφεξῆς προσέχων τὸν νοῦν· ἀλλ' ὅταν μὲν τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις ἢ λόγους ὅμιν διεξέωσιν, ἀγαπᾶν τε καὶ ζηλοῦν, καὶ D ὅτι μέλιστα πειρᾶσθαι τοιοῦτους εἶναι· ὅταν δὲ ἐπὶ μωθηροῦς ἀνδρας ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην δεῖ (31) φεύγειν, ἐπιφρασσομένους τὰ ὧτα, οὐχ ἥτεον ἢ τὸν Ὀδυσσεῆα φασὶν ἐκείνοι· τὰ τῶν Σειρήνων μέλη. Ἢ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ἰδὸς τίς

^a Act. vii, 22. ^b Dan. i, 4.

(26) Basilios hoc dicit, Christianum ita adjuvari profana poetarum et oratorum doctrina, ut milites gesticulandi saltandique arte in suis exercitationibus adjuvantur. Vide Ducaum.

(27) Sic Colbertini secundus et tertius. Editi et alii mss. ἡμῖν ἢ, quod decurtatum erat et mutilum.

(28) Editio utraque προύργον ἂν. Antiqui tres libri προύργον.

(29) Unus Reg. φασί.

(30) Editio utraque εἰσὶ. M^{ss}. Veteres quinque

libri ita ut edendum curavimus.

(31) Colbertini duo libri et Reg. primus ἔλθωσι τῇ μίμῃ, ταῦτα δεῖ, etc., sic ut vox μίμησι referatur ad verbum ἔλθωσι, quasi ejus loci hæc esset sententia: Cum autem devenierint ad flagitiosos homines per imaginem eorum, hoc est, eos depingendo. Unus codex a Combessio collatus ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην, etc., quam scripturam meliorem esse ait vir doctissimus. Editi ἔλθωσι τῇ μίμῃ, ταῦτα δεῖ.

ἔστιν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ δὴ πάση φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρετέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοι τι λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος προστίμενοι. Οὐ τοίνυν ἐπαινεσόμεθα τοὺς ποιητάς, οὐ λοιδορούμενους, οὐ σκώποντας, οὐκ ἐρῶντας ἢ μεθύνοντας μιμουμένους, οὐχ ὅταν τραπέζῃ πληθούσῃ καὶ ψαῖς ἀνειμέναις τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζονται (32). Πάντων δὲ ἥμιστά περὶ θεῶν τι διαλεγόμενοι προσέξομεν, καὶ μάλιστα ὅταν ὡς περὶ πολλῶν τὴν αὐτῶν διεξιῶσι καὶ τούτων οὐδὲ ὁμοιοῦντων. Ἀδελφὸς γάρ δὴ παρ' ἐκείνοις διαστασιάζει πρὸς ἀδελφόν, καὶ γονεὺς πρὸς παῖδας, καὶ τούτοις αὖθις πρὸς τοὺς τεκνόντας πόλεμός ἐστιν ἀκηρυκτός. Μοιχείας δὲ θεῶν καὶ ἔρωτας καὶ μίξεις ἀναφανδόν, καὶ ταύτας γε μάλιστα τοῦ χορυφαίου πάντων καὶ ὑπάτου Διὸς, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἃ χάν (33) περὶ βοσκοτήτων τις λέγων ἐρυθρίασαι, τοῖς ἐπὶ σκηπτικῇ καταλείβομεν.

implacabile bellum est. Adulteria autem deorum amoresque et apertos complexus, et maxime congressus Jovis, qui, ut ipsi dicunt, princeps est omnium et supremus (quæ si quis dicat vel de brutis animalibus, erubuerit), actoribus scenicis relinquamus.

3. Ταῦτά δὴ ταῦτα λέγειν καὶ περὶ συγγραφέων ἔχω· καὶ μάλιστα ὅταν ψυχαγωγίας ἕνεκα τῶν ἀκούοντων λογοποιῶσι. Καὶ ρητόρων δὲ τὴν περὶ τὸ ψεύδεσθαι τέχνην οὐ μιμησόμεθα. Οὐτε γάρ ἐν δικαστηρίοις, οὐτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπιτηδεῖον ἡμῖν (34) τὸ ψεύδος, τοῖς τὴν ὁρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προελομένοις τοῦ βίου, οἷς τὸ μὴ δικάζεσθαι νόμῳ προστεταγμένον ἐστίν. Ἀλλ' ἐκεῖνα αὐτῶν μᾶλλον ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἔπνευσαν, ἢ πονηρίαν διέβαλον (35). Ὡς γὰρ τῶν ἀνθρώπων τοῖς μὲν λοιποῖς ἀχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χροᾶς ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις, ταῖς μελιτταῖς δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ὑπάρχει· οὕτω δὴ χάνταῦθα τοῖς μὴ τὸ ἡδὺ καὶ ἐπιχαρὶ μόνον τῶν τοιοῦτων λόγων διώκουσιν ἐστὶ τινὰ καὶ ὠφέλειαν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθεσθαι. Κατὰ πᾶσαν δὴ οὖν τῶν μελιττῶν τὴν εἰκόνα, τῶν λόγων ἡμῖν μεθεκτέον. Ἐκεῖνα τε γὰρ οὐτε ἅπασιν τοῖς ἀνέτοι παρακλησιῶς ἐπέργονται, οὐτε μὴν οἷς ἂν ἐπιτηδεῶσιν διαφέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτηδεῶν πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφῆχαν. Ἡμεῖς τε, ἢν σωφρονώμεν (36), ὅσον οἰκίειν ἡμῖν καὶ συγγενὲς τῇ ἀληθείᾳ παρ' αὐτῶν χοιμιάμενοι, ὑπερβησόμεθα τὸ λειπόμενον. Καὶ καθάπερ τῆς βοδυνῆς τοῦ ἀνθρώπου δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιοῦτων λόγων ὅσον χρησίμους καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξώμεθα (37). Εὐθὺς οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐπισκοπεῖν ἕκαστον τῶν μαθημάτων, καὶ συναρμόζειν τῷ τέλει προσήκει, κατὰ τὴν δωρικὴν παροιμίαν, τὸν ἄλθον ποτὶ τὰν σπάρτον ἄγορτας. Καὶ ἐπειδή περ δι' ἀρετῆς ἡμᾶς ἐπὶ (38) τὸν βίον καθεῖναι δεῖ τὸν

A cum ad flagitiosos homines devenerint, tunc obturatis auribus cavendum ne imitemur, non minus quam Ulyssem aiunt illi Sirenium cantus caviase. Nam sermonibus pravis assuescere, quædam via est ad ipsa facta. Quapropter custodia omni servanda anima est, ne per sermonem voluptatem quidquam vitiosum imprudentes suscipiamus, perinde ut qui melle admisto sumunt venena. Non igitur poetas 176 laudabimus, cum conviciantur, cavillanturque: non cum amasios aut ebrios depingunt: non cum felicitatem affluenti mensa atque cantilenis dissolutis metiuntur. Sed minime omnium, poetis de diis disserentibus intenti erimus; et maxime cum de illis tanquam de multis, iisque ne inter se quidem consentientibus habuerint sermonem. Frater enim adversus fratrem apud illos seditionem concitat atque discordiam, et pater adversus liberos, hisque rursus adversus parentes amoresque et apertos complexus, et maxime congressus omnium et supremus (quæ si quis dicat vel de brutis animalibus, erubuerit).

5. Eadem certe et de historicis dicere habeo, præsertim cum ad audientium animum oblectandum historias conscribunt. Nec etiam rhetorum mentiendi artem imitabimur. Etenim neque in iudiciis, neque in aliis actionibus conveniens nobis fuerit mendacium, qui rectam ac veram vitæ viam amplexi simus, et quibus non litigare lege præceptum sit. Sed illa magis probabimus, in quibus virtutem laudaverint, aut vituperarint vitium. Ut enim reliqui solo florum bono odore aut colore perfruuntur, apes vero, mel etiam ex eis excerpere norunt: ita hic quoque, qui non solam ejusmodi librorum jucunditatem ac suavitatem consectantur, his licet aliquid etiam utilitatis ex illis in anima reponere. Omnino igitur ad apum exemplum, his libris utendum vobis est. Illæ enim neque floribus omnibus ex æquo insidunt, neque etiam ad quos advolarint, eos totos auferre conantur: sed cum ex eis quantum idoneum erit ad opus, semel collegere, reliquum dimittunt. Nos quoque si sapimus, ubi quantum nobis congruit, ac veritati affine est, ex his scriptis collegerimus, reliquum prætermittimus. Et quemadmodum in decerpendo roseti flore sentes devitamus: sic et in talibus sermonibus quidquid utile est carpentes, noxium vitemus. Statim igitur ab initio disciplinas singulas considerare, et ad finem accommodare, operæ pretium est, ut est in Dorico proverbio, lapidem ad funiculum ducentes. Et quando per virtutem ad nostram illam vitam pervenire nos oportet, de hac autem multa poetis, multa historicis, multo plura philosophis decantata sunt, ad ejusmodi sermones

post Colb. tertius λόγων τὸ ἡδὺ λαβόντες τὸ βλαβερόν.

(37) Editi φυλαξόμεθα. At mss. multi φυλαξώμεθα. Statim Colb. tertius περισκοπεῖν.

(38) Editio Paris. ἡμᾶς ἐπὶ. Editio Basil. et duo mss. ἡμῖν ἐπὶ. Alii quatuor mss. ἀρετῆς ἐπὶ τὸν βίον ἡμῖν καθεῖναι, alio ordine.

(32) Editi ὀρίζονται. At mss. multi ὀρίζωνται.

(33) Sic veteres quinque libri. Editi ἃς χάν.

(34) Editio Paris. ἐπιτηδεῖον ἡμῖν. At mss. quatinor ἡμῖν.

(35) Unus mss. ἢ χάριαν διέβαλον. Mox Colb. tertius καὶ τῆς.

(36) Reg. primus ἵνα σωφρονώμεν. Nec ita multo

maxime adjungendus animus est. Nec enim utilitas parva est, familiaritatem quamdam atque consuetudinem virtutis ingenerari adolescentum animis, cum soleant inconcussa permanere talium documenta, alte in eis ob animorum teneritudinem impressa insculptaque. Ecquid tandem aliud Hesiodum cogitasse putabimus, cum illos versus ab omnibus decantatos composuit, nisi ut adhortaretur adolescentes ad virtutem? Aspera quidem, inquit, primum est et accessu difficilis, multoque sudore ac labore plena, atque ardua via, quæ deducit ad virtutem. Quapropter non est cujusvis ad eam viam accedere, ob acclivitatem: neque ei, qui accessit, facile est ad extremum pervenire. Sed, cum semel summum attigerit, intueri licebit quam lævis et pulchra. **177** sit, quam facilis et expedita, jucundiorque itinere alio ad vitium ducente: quod statim ob viciniam arripi posse dixit idem ille poeta. Mihi enim videtur, cum hæc litteris proderet, nihil aliud sibi proposuisse, quam ut hortaretur nos ad virtutem, invitaretque omnes ut essent boni, et ne laboribus fracti, ante obtentum finem desistamus. Atque etiam si quis alius similiter virtutem celebravit, ejus sermones velut in idipsum ferentes recipiamus.

4. Jam vero, ut ego a viro quodam, qui assequendi mentem poetæ peritus erat, audiui, tota Homeri poesis virtutis laus est; in eoque omnia præter id quod ornandi sermonis gratia adjectum est, huc tendunt, maxime autem ubi Cephallenorum ducem e naufragio nudum servatum exhibuit. Primum quidem narrat reginam eum, simul ut in conspectum venit, reveritam esse, tantum aberat ut pudere eum deberet, quod nudus solusque conspiceretur, cum virtus vestium loco eum exornaret. Deinde a reliquis quoque Phæacibus tanti æstimatum esse, ut relictis deliciis in quibus vivebant, suspicerent illum omnes, æmulerenturque, nec ullum tunc in Phæacibus fuisse, qui aliud quidquam optaret magis quam ut Ulysses esset, idque e naufragio servatus. In his enim aiebat ille mentis poetæ interpretes, Homerum tantum non clamantem dicere: Habenda est vobis, o homines, virtutis cura, quæ et una cum naufragio enatat, et in terram ejectum nudum felicibus Phæacibus reddit venerabiliorem. Et profecto res sic se habet. Nam possessiones reliquæ non sunt possessorum magis quam quorumlibet aliorum, velut in tesserarum ludo huc et illuc translate. Virtus autem ex possessionibus sola est, quæ nequeat auferri: tum vivo tum mortuo astans.

(59) Colb. tertius τὰ τῶν τηλικούτων.... ἀπαλό-
τητα ψυχῆς.

(40) Antiqui duo libri et editi ἀθρόαν. Alii tres
ἀθρόον.

(41) In Ἔργοις καὶ ἡμέραις, v. 285-290.

(42) Editi εἰς τούτον, male. Regii tres mss. et
Colb. secundus εἰς ταύτον, bene. Mox in quibusdam
mss. legitur ἀποδεχόμεθα: in aliis vero ἀποδεχό-
μεθα.

A ἡμέτερον, εἰς ταύτην δὲ πολλὰ μὲν ποιηταί, πολλὰ
δὲ συγγραφεῖσι, πολλῶν δὲ ἐτι πλείων φιλοσόφων ἀν-
δράσιν ὑμνῆται, τοῖς τοιοῦτοις τῶν λόγων μάλιστα
προσεκτέον. Οὐ μικρὸν γὰρ τὸ ὄφελος, οἰκειότητά τινα
καὶ συνήθειαν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς τῆς ἀρετῆς
ἐγγενέσθαι· ἐπεὶ περ ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ
τῶν τοιούτων (39) μαθήματα, δι' ἀπαλότητα τῶν
ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα. Ἡ τί ποτε ἄλλο δια-
νοηθέντα τὸν Ἡσίοδον ὑπολάβωμεν ταυτὶ ποιῆσαι τὰ
ἐπη, ἃ πάντες ἄδουσιν, ἢ οὐχὶ προτρέποντα τοὺς
νέους ἐπ' ἀρετὴν; Ὅτι τραχεῖα μὲν πρῶτον καὶ
δύσβατα, καὶ ἰσθμῶς στυχοῦ καὶ πόνου πλήρης,
ἢ πρὸς ἀρετὴν φέρουσα, καὶ ἀνάντης, ὁδός. Διόπερ οὐ
παντὸς, οὔτε προσῆναι αὐτῇ διὰ τὸ ὀρθιον, οὔτε,
προσῶντι, βραδίως ἐπὶ τὸ ἄκρον ἔλθειν. Ἄνω δὲ γε-
νομένην ὁρᾶν ὑπάρχει, ὡς μὲν λεία τε καὶ καλὴ, ὡς
δὲ βράδια τε καὶ εὐπορος, καὶ τῆς ἐτέρας ἡδίων τῆς
ἐπὶ τὴν κακίαν ἀγούσης, ἣν ἀθρόον (40) εἶναι λαβεῖν
ἐκ τοῦ συνεγγυς ὁ αὐτὸς οὗτος ποιητῆς ἐφησεν (41).
Ἔμολ μὲν γὰρ δοκεῖ οὐδὲν ἕτερον ἢ προτρέπων ἡμᾶς
ἐπ' ἀρετὴν, καὶ προκαλοῦμενος ἅπαντας ἀγαθοὺς
εἶναι, ταῦτα διελθεῖν, καὶ ὥστε μὴ καταμαλακισθέν-
τας πρὸς τοὺς πόνους προαποστήναι τοῦ τέλους. Καὶ
μέντοι καὶ εἰ τις ἕτερος ἐοικότα τούτοις τὴν ἀρετὴν
ὑμνησεν, ὡς εἰς ταύτην (42) ἡμῖν φέροντας τοὺς
λόγους ἀποδεχόμεθα.

4. Ὡς δὲ ἐγὼ τινος ἤκουσα δαιμονῶ καταμαθεῖν
ἄνδρὸς· ποιητοῦ διάνοιαν, πᾶσα μὲν ἡ ποιησις τῶν
Ὁμήρῳ ἀρετῆς ἐστὶν ἑπαινος, καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς
τούτου φέρεי, ὃ τί μὴ πάρεργον· οὐχ ἥκιστα δὲ ἐν οἷς
τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων πεποίηκε γυμνὸν
ἐκ τοῦ ναυαγίου περισωθέντα, πρῶτον μὲν αἰδέσθαι
τὴν βασιλῖδα φανέντα μόνον· τοσούτου δαῖν αἰσχύνην
ὀφλῆσαι γυμνὸν ὀφθέντα μόνον, ἐπειδὴ περ (43) αὐτὸν
ἀρετῇ ἀντὶ ἱματίων κεκοσμημένον ἐποίησε· ἐπειτα
μέντοι καὶ τοῖς λοιποῖς Φαίαισι τοσούτου δέξιον νομι-
σθῆναι, ὥστε, ἀφέντας τὴν τρυφήν ἢ συνέζων, ἐκεῖ-
νον (44) ἀποβλέπειν καὶ ζηλοῦν ἅπαντας, καὶ μηδένα
Φαίαιων ἐν τῷ τότε εἶναι ἄλλο τι ἀν εὐξασθαι μᾶλλον,
ἢ Ὀδυσσεᾶ γενέσθαι, καὶ ταῦτα ἐκ ναυαγίου περι-
σωθέντα. Ἐν τούτοις γὰρ ἔλεγεν ὁ τοῦ ποιητοῦ τῆς
διανοίας ἐξηγητής, μονονοῦχ' ὀδῶντα λέγειν τὸν
Ὁμήρον, ὅτι Ἀρετῆς ὑμῖν ἐπιμελητέον, ὡ ἄνθρω-
ποι, ἢ καὶ ναυαγήσαντι συνεκνήχεται, καὶ ἐπὶ τῆς
D χέρσου γενόμενον γυμνὸν (45) τιμιώτερον ἀποδείξει
τῶν εὐδαιμόνων Φαίαιων. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Τὰ
μὲν ἄλλα τῶν κτημάτων, οὐ μᾶλλον τῶν ἐχόντων ἢ
καὶ οὐτινοσούν τῶν ἐπιτυχόντων ἐστίν, ὥσπερ ἐν
παιδιᾷ κύβων τῆδε χάκεισε μεταβαλλόμενα· μόνῃ
δὲ κτημάτων ἢ ἀρετῇ ἀναφαίρετον, καὶ ζῶντι καὶ
τελευτήσαντι παραμένονσα. Ὅθεν δὴ καὶ Σόλων

(43) Codex Oliv. et Colb. tertius ὀφθέντα, ἐπι-
δήπερ. Alii mss. et editi ὀφθέντα μόνον. Lege
Odyss. Z.

(44) Colbertini duo εἰς ἐκεῖνον. Vocula εἰς neque
in vulgaris neque in aliis mss. legitur. Ad sensum
quod attinet, nihil refert utrum addatur, necne.
Hand longe editio Paris. εὐξασθαι, male. Alii mss.
εὐξασθαι, optime.

(45) Colb. tertius γυμνὸν ὀφθέντα.

μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς εὐπόρους εἰπεῖν τὸ·

Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμενόμεθα
τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,
χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει (46).

Παραπλήσια δὲ τοῖς καὶ τὰ Θεόγνιδος, ἐν οἷς φησι
τὸν Θεὸν, ὄντινα δὴ καὶ πᾶσι, τοῖς ἀνθρώποις τὸ
τάλαντον ἐπιβρέπειν ἄλλοτε ἄλλως, ἄλλοτε μὲν πλου-
τεῖν, ἄλλοτε δὲ μὴδὲν ἔχειν. Καὶ μὴν καὶ ὁ Καῖός
που σοφιστῆς Πρόδικος (47) τῶν ἑαυτοῦ συγγραμ-
μάτων ἀδελφὰ τοῖς εἰς ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐφιλο-
σόφισεν· ὃ δὴ καὶ αὐτῷ τὴν διάνοιαν προσεκτεῖν· οὐ
γὰρ ἀπόβλητος ὁ ἀνὴρ. Ἐχει δὲ οὕτω πως ὁ λόγος
αὐτῷ, ὅσα ἐγὼ τοῦ ἀνδρὸς τῆς διανοίας μέμνημαι,
ἐπεὶ τὰ γε ῥήματα οὐκ ἐπίσταμαι, πλην γε δὴ ὅτι
ἀπλῶς οὕτως εἰρηκεν ἀνευ μέτρου. Ὅτι νέμῃ ὄντι
τῷ Ἡρακλεῖ κομιδῇ, καὶ σχεδὸν ταύτην ἄγοντι τὴν
ἡλικίαν, ἣν καὶ ὡμεῖς νῦν, βουλευομένων ποτέραν
τράπηται τῶν ὀδῶν, τὴν διὰ τῶν πόνων ἄγουσαν
πρὸς ἀρετὴν, ἣ τὴν ῥάστην, προσελθεῖν δύο γυναῖκας,
ταύτας δὲ εἶναι Ἀρετὴν καὶ Κακίαν· εὐθὺς μὲν οὖν
καὶ σωπώσας ἐμφαίνειν ἀπὸ τοῦ σχήματος τὸ διὰ-
φορον. Εἶναι γὰρ τὴν μὲν ὑπὸ κοιμητικῆς δι-
εσκευασμένην εἰς κάλλος, καὶ ὑπὸ τρυφῆς διαρρεῖν,
καὶ πάντα ἐσμὸν ἡδονῆς ἐξηρτημένῃν ἄγειν· ταῦτά
τε οὖν δεικνύναι, καὶ ἐπὶ πλείω τούτων ὑπασχουμέ-
νην, ἔλκειν ἐπιχειρεῖν τὸν Ἡρακλέα πρὸς ἑαυτήν·
τὴν δ' ἐτέραν κατεσκληκέναι, καὶ αὐχμεῖν, καὶ σύν-
τονον βλέπειν, καὶ λέγειν τοιαῦτα ἑτερα· ὑπασχνεῖ-
σθαι γὰρ οὐδὲν ἀνεμείνον, οὐδὲ ἡδῶ, ἀλλ' ἰδρωτάς
μυρίους καὶ πόνους καὶ κινδύνους διὰ πάσης ἡπείρου
καὶ θαλάσσης. Ἄθλον δὲ τούτων εἶναι θεὸν γενέ-
σθαι, ὡς ὁ ἐκείνου λόγος· ἥπερ δὴ καὶ (48) τελευ-
τῶντα τὸν Ἡρακλέα ξυνέπεσθαι. Καὶ σχεδὸν ἅπαν-
τες, ὧν δὴ καὶ λόγος τίς ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ, ἣ μικρὸν
ἢ μέζον, εἰς δύναμιν ἑκαστος ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγ-
γράμμασιν, ἀρετῆς ἔπαινον διεξῆλθον, οἷς πειστὸν
καὶ πειρατὸν ἐπὶ τοῦ βίου δεικνύναι τοὺς λόγους.

Ὡς δ' ἐγὼ τὴν ἀγρίαν βημάτων παρὰ τοῖς ἄλλοις φιλο-
σοφίαν ἐργῶ βεβαίω

Ὅλος κέπνυται· τοὶ δὲ σκιάλ' ἀΐσσουνσι (49).

Καὶ μοι δοκεῖ τὸ τοιοῦτον παραπλήσιον εἶναι, ὥσπερ
ἂν εἰ ζωγράφου θαυμαστόν τι οἶον κάλλος ἀνθρώπου
μιμησμένου, ὁ δὲ αὐτὸς εἴη (50) τοιοῦτος ἐπὶ τῆς
ἀληθείας, οἷον ἐπὶ τῶν πινάκων ἐκείνους εἰδείξεν. Ἐπεὶ
τὸ γε λαμπρῶς μὲν ἐπαίνεσαι τὴν ἀρετὴν εἰς τὸ μέ-
σον, καὶ μακροὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτελεῖν λόγους,
ἰδίᾳ δὲ τὸ ἡδῶ πρὸ τῆς σωφροσύνης, καὶ τὸ πλεόν
ἔχειν πρὸ τοῦ δικαίου τιμῶν, εἰκέναι φαίην ἂν ἔγωγε
τοῖς ἐπὶ σκηπτικῆς ὑποκρινομένοις τὰ δράματα· οἷς ὡς
βασίλεις καὶ δυνάσται πολλὰκις εἰσέρχονται, οὕτε

(46) Et Plutarchus quoque in *Solonis Vita*, c. 3, hos versus tribuit Soloni : sed tamen inter Theognidis *Gnomas* versu 316 legi, jam pridem notavit Duceus. Nec ita multo post in Colb. tertio e regione vocis ἔμπεδον legitur βέβαιον. Librarius autem cum hanc vocem in margine addidit, nihil aliud sibi proposuisse videtur, nisi ut moneret ἔμπεδον idem valere quod βέβαιον.

(47) Sic Colb. secundus et tertius cum Reg. tertio. Vox Πρόδικος deest in vulgatis. Notat quoque

A Unde et Solon mihi videtur illud ad divites dicere :

*Sed nos divitiis non commutabimus ullis
Partem virtutem : nam semper firma manebit
At vero nec illuc humana pecunia transit.*

Consimiles autem his sunt et Theognidis versus, in quibus dicit Deum (quemcumque tandem ille Deum dicat) hominibus alio et alio modo trutinam degradare, interdum illos divitiis affluere, interdum nihil habere. Quin et Ceus sophista Prodicus alicubi in suis scriptis affinia his in virtutem ac vitium conscripsit : qui et ipse audiendi attentio animo est, cum vir sit non contemnendus. Hec autem dicit, quantum ego viri sententiam memoria teneo, si quidem verba ipsa non memini, nisi quod hæc simpliciter absque metro enarrarit. Nimirum ad Herculem juvenem, et fere eam ætatem, quam nunc vos, agentem, et ultimam viam, hanc quæ per labores ad virtutem ducit, an alteram illam facillimam carperet, 178 deliberantem, mulieres duas accessisse, eas autem esse Virtutem ac Vitium, et ipsas tacentes discrimen quod inter se intererat, habitu ipso confestim declarasse. Unam quidem a comendi arte pulchritudinis comparandæ causa exornari, et deliciis diffuere, omneque voluptatis examen secum copulatum ducere, isthæc ostendere, et plura his adhuc pollicentem conari. Herculem ad se trahere : alteram vero macram et squalidam esse, et habere oculos intentos, et talia alius generis proferre, polliceri nihil remissum, nihil jucundum, sed permultos sudores laboresque, ac pericula tota terra marique subeunda : præmium autem horum esse, deum fieri (ut quidem ille loquitur) ; denique hanc ipsam Herculem secutum esse. Et fere quot quot sese ob sapientiam spectabiles aliquo modo præstiterunt, singuli pro viribus, aut minus aut amplius, virtutis laudem in suis scriptis reliquerunt, quibus obtemperandum est, eorumque sermones ipsa vita exprimere conandum. Nam qui philosophiam verbotenus apud alios manentem factio confirmari, sapit solus, reliqui velut umbræ volitant. Hocque mihi videtur esse ejusmodi, tanquam si pictor admirandum quiddam, puta hominis pulchritudinem, imitatus sit : hic autem ipse talis vere exsistat, qualem ille in tabulis expressit. Nam magnifice in propatulo virtutem collaudare, et orationes longas de ea habere, privatim vero voluptatem temperantiæ præferre, et quæstum justitiæ antepondere, hoc ego dixerim simile esse actoribus scenicis personas quasdam sustinentibus, qui plerumque velut reges et dynastæ introducuntur, cum

Combesisius, nomen Πρόδικος in suo cod. Maz. reperiri : sed cum mihi verisimile fiat hunc codicem unum aliquem e nostris esse, ipsum numerare nolui. Lege Duceum.

(48) Unus Colb. δὴ οὖν καὶ.

(49) Versus est Homeri Ὀδυσσ. K, 495, qui scriptus est de Tiresia vate Thebano.

(50) Colb. tertius αὐτὸς τις εἴη. Mox idem codex ἐπαίνειν τὴν.

neque reges sint, neque dynastæ, et forte omnino ne liberi quidem. Ad hæc musicus non lubens tolerarit sibi esse dissonam lyram: neque præfectus chori chorum sibi astare, qui quam maxime concinnus non sit. A se igitur quisque dissidebit ipse, nec vitam cum verbis consentientem exhibebit: sed lingua quidem iuravit, mens vero injurata est, dicet ex Euripide; et videri potius bonus quam esse studebit. Atqui hic est extremus injustitiæ terminus, si qua fides Platoni habenda est, quempiam videri justum, qui non sit. Sermones igitur qui rerum honestarum complectuntur præcepta, sic recipiamus. Et quoniam bonæ quoque priscorum hominum actiones aut memoriæ successione ad nos usque conservantur, aut in poetarum aut historicorum monumentis custodiuntur, ne utilitas quidem, quæ hinc nasci potest, desit nobis. Verbi gratia, homo quidam circumforaneus conviviis Periclem consecretatur, hic autem non attendebat, et die tota peratitit uterque, ille quidem permultis probris incessens, hic vero nequaquam curans. Deinde vespere jam facto, tenebrisque obortis, vix discedentem Pericles facem præferens deduxit, ne sibi inutilis foret exercitatio philosophiæ. Rursus quidam Euclidi Megarensi iratus, mortem ei **179** minitatus est, ac iuravit: hic rursum iuravit factum se ut sibi ille placaretur ac infestus esse desineret. Quam utile fuerit talium exemplorum aliquid in memoriam venire, cum vir jam ab ira detinetur. Nam credendum non est tragædiæ temere dicenti: *In hostes ira armat manum*: sed longe satius ne irasci quidem omnino. Quod si id facile factu non est, rationem certe velut frenum iræ objicientes, efferrī eam ulterius ne permittamus.

5. Sed rursus orationem reducamus ad actionum bonarum exempla. Percutiebatur quidam Sophronisci filium Socratem in ipsam faciem, facto sæpius impetu: hic autem nihil repugnavit, sed sivit ebrius illum iram suam exsatiare, sic ut intumesce- ret jam ejus vultus præ plagis, essetque saniosus. Ubi autem ille a verberibus destitisset, Socrates quidem nihil aliud fecisse dicitur, quam frontis suæ quasi statuæ inscripsisse auctorem, *Talis faciebat*, seque hoc modo vindicasse. Hæc fere cum tendant eodem ac nostra, operæ pretium esse censeo viros tantos nobis esse imitandos. Illud enim Socratis germanum est præcepto illi, maxillam cædenti præbere oportere et alteram*, nedum ulciscamur nos. Periculis autem factum, aut Euclidis, est huic simile, quod persequentes sustinere, et ipsorum iram

* Matth. v, 39.

(51) Duceus, ut solet, hunc locum, ἀλλ' ἡ γλῶττα, etc., in suis notis docte et exquisite illustrat.

(52) Colb. tertius διήρκεσαν, perstiterunt. Editi et alii mss. διήρκεσαν. Si leges διήρκεσαν, supplenda est vox ἐκότερος, perstitit uterque. Subinde Colb. secundus prima manu ἀφειδῶς ἐλαύνων.

(53) Colb. tertius πληγῶν ἄς ἐλαβεν. Nec ita multo post idem codex ὥσπερ ἐν ἀνδριάντι. Notam

A βασιλεῖς ὄντες, οὐτε δυνάσται, οὐδὲ μὲν οὖν, τυχόν, ἐλευθεροὶ τὸ παράπαν. Εἴτα μουσικὸς μὲν οὐκ ἂν ἐκὼν δέξαιτο ἀνάρμοστον αὐτῷ τὴν λύραν εἶναι· καὶ χοροῦ κορυφαῖος, μὴ εἶ μάλιστα συνῶδοντα τὸν χορὸν ἔχειν. Αὐτὸς δὲ τις ἐκαστος διαστασιάζει πρὸς ἑαυτὸν, καὶ οὐχὶ τοῖς λόγοις ὁμολογοῦντα τὸν βίον παρέξεται· ἀλλ' ἡ γλῶττα (51) μὲν ὁμώμοκεν, ἡ δὲ φρήν ἀνώμοτος, κατ' Εὐριπίδην ἐρεῖ· καὶ τὸ δοκεῖν ἀγαθὸς πρὸ τοῦ εἶναι διώζεται. Ἄλλ' οὗτός ἐστιν ὁ ἐσχάτος τῆς ἀδικίας ὁρος, εἰ τι δεῖ Πλάτωνι πείθεσθαι, τὸ δοκεῖν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα. Τοὺς μὲν οὖν τῶν λόγων, οἱ τὰς τῶν καλῶν ἔχουσιν ὑποθήκας, οὕτως ἀποδεχόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πράξεις σπουδαῖαι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἢ μνήμης ἀκλουσίᾳ πρὸς ἡμᾶς διασώζονται, ἢ ποιητῶν ἢ συγγραφέων φυλαττόμεναι λόγοις, μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἀπολειπόμεθα. Οἶον, ἐλοιδορεῖ τὸν Περικλέα τῶν ἀξιογράς τις ἀνθρώπων· ὁ δὲ οὐ προσέειπε· καὶ εἰς πᾶσαν διήρκεσε (52) τὴν ἡμέραν. ὁ μὲν ἀφειδῶς πλύνων αὐτὸν τοῖς ὀνείδεσιν, ὁ δὲ οὐ μέλει αὐτῷ. Εἴτα ἐσπέρας ἦδη καὶ σκότους ἀπαλλαττόμενον μόλις ὑπὸ φωτὶ παρέπεμψε Περικλῆς, ὅπως αὐτῷ μὴ διαφθαρείη τὸ πρὸς φιλοσοφίαν γυμνάσιον. Πάλιν τις Εὐκλείδην τῷ Μεγαρόθεν παροξυνθεὶς θάνατον ἠπέλιψε, καὶ ἐπώμοσεν· ὁ δὲ ἀντίωμοσεν ἢ μὴν ὠλώσασθαι αὐτὸν, καὶ παύσιν χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντα. Πόσου δέξιον τῶν τοιούτων τι παραδειγμάτων εἰσελθεῖν τὴν μνήμην, ἀνδρὸς ὑπὸ ὀργῆς ἦδη κατεχομένου! Τῇ τραγῳδίᾳ γὰρ οὐ πιστευτέον ἀπλῶς λεγούσῃ· Ἐπ' ἐχθροῦς θυμὸς ἀπλῆζει χεῖρα· ἀλλὰ μάλιστα μὲν μηδὲ διανίστασθαι πρὸς θυμὸν τὸ παράπαν· εἰ δὲ μὴ ῥάδιον τοῦτο, ἀλλ' ὥσπερ χαλινὸν αὐτῷ τὸν λογισμὸν ἐμβάλλοντας, μὴ ἔῃν ἐκφέρεισθαι περαιτέρω.

5. Ἐπαναγάγωμεν δὲ τὸν λόγον αὖθις πρὸς τὰ τῶν σπουδαίων πράξεων παραδείγματα. Ἐτυπῆ τις τὸν Σωφρονίσκου Σωκράτην εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον ἐμπεσὼν ἀφειδῶς· ὁ δὲ οὐκ ἀντήρην, ἀλλὰ παρείχε τῷ παροινούτῳ τῆς ὀργῆς ἐμπορεῖσθαι, ὥστε ἐξοιδεῖν ἦδη καὶ ὑποῦλον αὐτῷ τὸ πρόσωπον ὑπὸ τῶν πληγῶν (53) εἶναι. Ὡς δ' οὖν ἐπαύσατο τύπτων, ἄλλο μὲν οὐδὲν ὁ Σωκράτης ποιῆσαι, ἐπιγράψαι δὲ τῷ μετώπῳ λέγεται, ὥσπερ ἀνδριάντι, τὸν δημιουργόν, Ὅδεῖα ἐποίη· καὶ τοσούτον (54) ἀμύνασθαι. Ταῦτα σχεδὸν εἰς ταῦτ' οἱς ἡμετέροις φέροντα πολλοῦ δέξιον εἶναι μιμήσασθαι τοὺς τηλικούτους φημί. Τοῦτ' μὲν γὰρ τὸ τοῦ Σωκράτους ἀδελφὸν ἐκείνῳ τῷ παραγγέλματι, εἶ τῷ τύποντι κατὰ τῆς σιαγόνος καὶ τὴν ἐτέραν παρέχειν προσήκει, τοσούτου δεῖν ἀμύνασθαι· τὸ δὲ τοῦ Περικλέους ἢ τὸ Εὐκλείδου (55)

quam in hunc locum, ὁ δεῖνα ἐποίη, addidit vir eruditissimus Duceus, legere poterunt curiosi.

(54) Utraque editio et Reg. tertius τοσούτου. At Colbertini duo et Reg. primus τοσούτον.

(55) In Colb. tertio legitur Εὐκλείδους: at et editi et alii mss. habent Εὐκλείδου. Haud longe editio utraque, hoc est, Paris. et Basil. εὐχεσθαι τούτοις ἀγαθὰ. Libri veteres εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ.

τῷ τοῦς διώκοντας ὑπομένειν, καὶ πρῶς αὐτῶν τῆς ἀργῆς ἀνέχεσθαι· καὶ τῷ τοῖς ἐχθροῖς εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ μὴ ἐπαρᾶσθαι. Ὡς ὁ γε ἐν τοῦτοις προπαλειθεύεις οὐκ ἔτ' ἂν ἐκείνοις ὡς ἀδυνάτοις διαπιστῆσαιεν. Οὐκ ἂν παρέλθοιμι τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅς, τὰς θυγατέρας Δαρείου αἰχμαλώτους λαβὼν, θαυμαστόν τι (56) οἷον τὸ κάλλος παρέχειν μαρτυρούμενας, οὐδὲ προσεῖν ἡξίωσεν· αἰσχρὸν εἶναι κρίνων, τὸν ἄνδρα ἐλόγη, γυναικῶν ἡττηθῆναι. Τοῦτ' γὰρ εἰς ταῦτόν ἐκείνῳ φέρεται, ὅτι ὁ ἐμολέψας πρὸς ἡδονὴν γυναικί, καὶ μὴ τῷ ἔργῳ τὴν μοιχείαν ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ τῷ γε τὴν ἐπιθυμίαν τῇ ψυχῇ παραθέσθαι οὐκ ἀφίεται τοῦ ἐγκλήματος. Τὸ δὲ τοῦ Κλενίου, τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων ἐνός, χαλεπὸν πιστεῦσαι ἀπὸ ταυτοματίου συμβῆναι τοῖς ἡμετέροις, ἀλλ' οὐχὶ μνησθέναι σπουδῇ. Τί δὲ ἦν ὁ ἐποίησεν ἐκεῖνος; Ἐξὸν δὲ ὅρκου τριῶν ταλάντων ζημίαν ἀποφυγεῖν, ὁ δὲ ἀπέτις μᾶλλον ἢ ὤμοσε, καὶ ταῦτα εὐορκεῖν μέλλων· ἀκούσας, ἐμὸι δοκεῖν, τοῦ προτάγματος τὸν ὅρκον ἡμῖν ἀπαγορεύοντος. Ἀλλ', ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔλεγον, πάλιν εἰς ταῦτόν ἐπανέωμεν· οὐ πάντα ἐξῆς παραδεκτέον ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα χρήσιμα. Καὶ γὰρ αἰσχρὸν τῶν μὲν σιτῶν τὰ βλαβερά διωθεῖσθαι, τῶν δὲ μαθημάτων, ἃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν τρέφει, μηδένα λόγον ἔχειν, ἀλλ' ὥσπερ χειμάρρους παρασύροντας ἅπαν τὸ προστυχὸν ἐμβάλλεσθαι. Καίτοι τίνα ἔχει λόγον κυδερνήτην μὲν οὐκ εἰκὴ τοῖς πνεύμασιν ἐπιέναι, ἀλλὰ πρὸς ὅρους εὐθύνειν τὸ σκάφος, καὶ τοξότην κατὰ σκοποῦ βάλλειν, καὶ μὲν δὴ καὶ χαλκευτικὸν τίνα ἢ τεκτονικὸν ὄντα τοῦ κατὰ τὴν τέχνην ἐφίεσθαι τέλους· ἡμᾶς δὲ καὶ τῶν τοιούτων δημιουργῶν ἀπολείπεσθαι, πρὸς γε τὸ συνορᾶν δύνασθαι τὰ ἡμέτερα; Οὐ γὰρ δὴ τῶν μὲν χειρωνακτῶν ἔστι τι (57) πέρας τῆς ἐργασίας, τοῦ δὲ ἀνθρωπίνου βίου σκοπὸς οὐκ ἔστι, πρὸς δὲ ἀφορῶντα πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν χρὴ τὸν γε μὴ τοῖς ἀλόγοις παντάπασιν προσοικεῖναι μέλλοντα. Ἡ οὕτως ἂν εἴημεν ἀτεχνῶς κατὰ τῶν πλοίων τὰ ἀνερμάσιστα, οὐδενὸς ἡμῖν νοῦ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς οἰάκων καθεζομένου, εἰκὴ κατὰ τὸν βίον ἄνω καὶ κάτω περιφερόμενοι· ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν, εἰ δὲ βούλει, τῆς μουσικῆς, ἐκείνων εἰσι τῶν ἀγώνων αἱ μελέται, ὥνπερ οἱ στέφανοι πρόκεινται, καὶ οὐδεῖς (58) γε πάλιν ἀσκήν ἢ παγκράτιον, εἴτα κιθαρίζειν ἢ αὐλεῖν μελετᾷ. Οὐκ οὖν ὁ Πολυδάμας γε, ἀλλ' ἐκεῖνος πρὸ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Ὀλυμπιακοῦ τὰ ἄρματα ἴσση τρέχοντα, καὶ διὰ τούτων τὴν ἰσχύον ἐκράτουν. Καὶ ὁ γε Μίλων ἀπὸ τῆς ἀθλητικῆς ἀσπίδος οὐκ ἐξωθεῖτο, ἀλλ' ἀντίχεν ὥσθουμένος οὐκ ἤττον ἢ οἱ ἀνδριάντες οἱ τῷ μολύβδῳ συνδεδεμένοι. Καὶ ἀπαξυπλῶς αἱ μελέται αὐτοῖς παρασκευαί τῶν ἀθλῶν ἦσαν. Εἰ δὲ τὰ Μαρσύου (59) ἢ τὰ Ὀλύμπου

leniter tolerare oporteat : huic rursus, quod inimicis bene, non male precari debeamus? Quare quisquis in his fuerit prius eruditus, praeceptis illis, tanquam quae fieri non possint, non denegabit amplius fidem. Neque vero praterierim Alexandri factum, qui cum filias Darii captivas haberet, quarum incredibilis pulchritudo fuisse praedicatur, ne aspicere quidem dignatus est : turpe esse iudicans, virorum victorem vinci a mulieribus. Hoc spectat eodem atque illud, quod qui aspexerit mulierem libidinosae, quanquam adulterium opere non commisit, quoniam tamen concupiscentiam in animum admisit, crimine non vacet. Quin et illud Cliniae, qui unus, e Pythagorae discipulis est, vix crediderim cum nostris institutis fortuito consentire, non consulto ea imitari. Ecquid autem erat, quod fecit ille? Jurejurando cum ei liceret talentorum trium effugere multam, solvere maluit quam jurare, idque cum non esset falso juraturus ; praeceptum quo nobis jusjurandum interdicitur, ut mihi videtur, edoctus. Sed ad hoc idem quod initio dicebam, rursus revertamur : non omnia ex ordine, sed solum quae utilia sunt, suscipienda nobis esse. Turpe namque fuerit rejicere nos cibos exitiosos, disciplinarum vero quae animam nostram nutriunt, rationem nullam habere, sed torrentis in morem quidquid obvium est trahentes, id in animum recondere. Et quidem quomodo rationi consentaneum est, ut naucleus non temere se ventis permittat, sed ad portum dirigat scapham, sagittariusque in scopum intendat, et faber ferrarius aut lignarius finem artis appetat : nos vero inferiores simus 180 opificibus ejusmodi, cum certe res nostras intelligere possumus? Itaque artificum operi inerit finis quispiam, humanae vero vitae scopus nullus est, cujus intuitu omnia facere ac dicere oporteat eum qui brutis animalibus omnino similis esse nolit? Aut sic temere instar navigiorum non saburratorum, mente nostra ad animae gubernacula non sedente, sursum ac deorsum per vitam circumferremur ; sed quemadmodum in gymniciis certaminibus, inque musicis, si ita placet, eorum certaminum quorum coronae proponuntur, exercitationes sunt, nec quisquam ad luctam exercens se, aut ad pancratium, subinde cithara aut tibia canere meditatatur. Non Polydamas certe, sed ille ante certamen in Olympiis currus agitato retinebat, et inde vires ac robur intendebat. Milo quoque a scuto illito non dimovebatur, sed impulsus resistebat, non minus quam statuae eae quae plumbo colligantur. Et uno verbo, exercitatione praeparabantur ad certamina. Quod si, pulvere ac gymnasiis relictis, ad sonos modos-

* Matth. v, 44. * ibid. 28. * ibid. 53.

(56) Ita libri antiqui. Vocula τi in editis desideratur.

(57) Illud ti e praeis libris additum est. Aliquanto post quatuor aut quinque mss. παντάπασιν προσοικεῖναι. Vox prior in vulgatis deest.

(58) Editi στέφανοι, καὶ οὐδεῖς. At mss. tres στέφανοι πρόκεινται, καὶ οὐδεῖς. Subinde unus ms. ἰσχύον ἐκράτουντο.

(59) Unus ms. τὰ Μαρσύου. Editi et alii mss. τὰ Μαρσύου.

que Marsya aut Olympi Phrygum curiosius attendissent, num statim fuissent coronas ac gloriam assecuti, aut cavissent ne in corpore ridiculi viderentur? Contra, Timotheus cantu dimisso, in palaestris non degebat. Neque enim ita omnibus musica praestitisset, cui scilicet tanta inesset artis peritia, ut et animum per concitatum austeramque harmoniam ad iram excitaret, et rursus demulceret emolliretque per remissam, cum vellet. Hac item arte, cum aliquando Phrygios modos Alexandro incinuisset, incitasse eum dicitur ad arma inter creandum: et rursus reduxisse ad convivas, cantu remisso. Vim adeo magnam et in musica, et in gymniciis certaminibus ad finem consequendum exercitatio praebet.

6. Quoniam vero coronarum memini et athletarum, illi laboribus sexcentis super sexcentos exantlatis, et undecunque aucto sibi robore, posteaquam multum gymniciis laboribus desudarunt, plagasque multas in exercitiorum loco accipere, et victum non jucundissimum, sed a magistris exercitiorum praescriptum sumpsere, et ne longum faciam, ubi in reliquis ita vixerunt, ut ipsorum vita ante certamen certaminis exercitatio sit, tunc exiunt se ad stadium, nullum non laborem, nullum non periculum adeuntes, ut oleastri, aut apii, aut alterius cujusvis rei similis accipiant coronam, et victores per praconem renuntientur. Nobis autem, quibus proposita sunt vitae praemia, eaque tam et ob multitudinem et ob magnitudinem miranda, ut verbis explicari non possint, si in utramque aurem dorminus, et valde licenter vivimus, dabiturne haec praemia manu altera arripere? Ita enim et laudanda esset deses vita, et Sardanapalus ille haberetur omnium felicissimus, aut etiam Margites ille, si lubet, quem Homerus ait neque arasse, **181** neque fodisse, neque aliud quidquam eorum quae in vitae commodum cedunt, peregisse, si tamen Homeri haec sint. Nonne potius verus est Pittaci sermo, qui difficile esse dixit bonum esse? Etenim nobis reipsa multos labores perpessus vix tandem licebit bona illa assequi, quorum antea dicebam nullum exemplum in humanis reperiri. Non igitur incuriose vivendum nobis est, neque spes magnae otio brevi commutandae, nisi velimus probra sustinere, poenasque subire, non hic quidem apud homines (quanquam et hoc parvum non est saltem prudenti ac cordato), sed in iudicii locis, sive sub terra, sive ubivis constituta sint. Enimvero a recto decoroque praeter animi sententiam qui aberrarit, forte veniam aliquam obtinebit a Deo: qui vero fuerit consulto mala amplexus, implacabiliter supplicia

(60) Combefisius dubitat utrum legendum sit ταχύ, an τάχα: sed si habeatur ratio veterum librorum, dubium non est quin legi oporteat ταχύ, cum ita scriptum sit in omnibus. Notam interrogationis ex editione Basileensi apposuimus post vocem σώμα.

(61) Colb. tertius καὶ ἐκμαλάττειν. Mox idem co-
dex Ταῦτα τοι καὶ τὸ ἐναγώνιον Ἀλεξάνδρῳ. At editi

A τῶν Φρυγῶν περιεργάζοντο χροῦματα, καταλιπόντες τὴν κόνην καὶ τὰ γυμνάσια, ταχύ (60) γ' ἂν στεφάνων ἢ δόξης ἐτυγον, ἢ διέφρυγον τὸ μὴ καταγέλαστοι εἶναι κατὰ τὸ σῶμα; Ἀλλ' οὐ μέντοι οὐδὲ ὁ Τιμόθεος, τὴν μελωδίαν ἀφελὼς, ἐν ταῖς παλαιστικαῖς διήγειν. Οὐ γὰρ ἂν τοσοῦτον ὑπῆρξεν αὐτῷ διενεγκεῖν ἀπάντων τῇ μουσικῇ, ᾧ γε τοσοῦτον περιῆν τῆς τέχνης, ὥστε καὶ θυμὸν ἐγείρειν διὰ τῆς συντόνου καὶ αὐστηρᾶς ἁρμονίας, καὶ μέντοι καὶ χαλᾶν καὶ μαλάττειν (61) πάλιν διὰ τῆς ἀνεμμένης, ὅποτε βούλοιο. Ταύτη τοι καὶ Ἀλεξάνδρῳ ποτὲ τὸ Φρύγιον ἐπαυλήσαντα, ἐξαναστῆσαι αὐτὸν ἐπὶ τὰ ὄπλα λέγεται μεταξὺ δειπνούντων, καὶ ἐπαναγαγεῖν πάλιν πρὸς τοὺς συμπότας, τὴν ἁρμονίαν χαλάσαντα. Τοσαύτην ἰσχὺν ἔν τε μουσικῇ καὶ τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πρὸς τὴν B τοῦ τέλους κτῆσιν ἡ μελέτη παρέχεται.

6. Ἐπεὶ δὲ στεφάνων καὶ ἀθλητῶν ἐμνήσθη, ἐκεῖνοι, μυρία παθόντες ἐπὶ μυριοῖς, καὶ πολλαχῶς τὴν ῥώμην ἑαυτοῖς συναυξήσαντες, πολλὰ μὲν γυμναστικοῖς ἐνιδρώσαντες πόνοις, πολλὰς δὲ πληγὰς ἐν παιδοτρύβω λαθόντες, δαίταν δὲ οὐ τὴν ἥδιστην, ἀλλὰ τὴν παρὰ τῶν γυμναστῶν αἰρούμενοι, καὶ τάλλα, ἵνα μὴ διατρέβω λέγων, οὕτω διάγοντες, ὥς τὸν πρὸ τῆς ἀγωνίας βίον μελέτην εἶναι τῆς ἀγωνίας, τηνικαῦτα ἀποδύονται πρὸς τὸ στάδιον, καὶ πάντα πονοῦσι καὶ κινδυνεύουσιν, ὥστε κοτίνου λαβεῖν στέφανον, ἢ σελίνου, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων, καὶ νικῶντες ἀναρρήθηναι παρὰ τοῦ κήρυκος. Ἡμῖν δὲ, οἷς ἄθλα τοῦ βίου πρόκειται οὕτω θαυμαστά πλήθει C τε καὶ μεγέθει, ὥστε ἀδύνατα εἶναι ῥηθῆναι λόγῳ, ἐπ' ἅμῳ καθεύδουσι, καὶ κατὰ πολλὴν διαιτωμένοις δδεια, τῇ ἐτέρᾳ λαβεῖν τῶν χειρῶν ὑπάρξει; Πολ-
λοῦ μὲν τ' ἂν ἄξιον ἦν ἡ ῥαθυμία τῷ βίῳ, καὶ ὅ γε Σαρδανάπαλος (62) τὰ πρῶτα πάντων εἰς εὐδαιμονίαν ἐφέρετο, ἢ καὶ ὁ Μαργίτης, εἰ βούλει, ὃν οὐτ' ἀροτῆρα, οὐτ' ἐκαπτήρα, οὐτ' ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπιτηδεύων εἶναι Ὁμηρος ἔφησεν, εἰ δὲ Ὁμήρου ταῦτα. Ἀλλὰ μὴ ἀληθὲς μᾶλλον ὁ τοῦ Πιττακοῦ λόγος, ὃς χαλεπὸν ἔφησεν (63) ἐσθλὸν ἔμμεναι; Διὰ πολλῶν γὰρ δὲ τῶν ὄντι πόνων διεξελθοῦσι μόλις ἂν τῶν ἀγαθῶν ἐκεῖνων τυχεῖν ἡμῖν περιγένοιτο, ὧν ἐν τοῖς ἀγῶσι λόγοις οὐδὲν εἶναι παράδειγμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐλέγομεν. Οὐ δὲ οὖν ῥαθυμητέον ἡμῖν, οὐδὲ τῆς ἐν βραχείᾳ ῥαστώνης μεγάλας ἐλπίδας ἀνταλλα-
κτέον, εἴπερ μὴ μέλλοιμεν ὁμολῶν τε ἔξιν καὶ τιμωρίας ὑφέξειν, οὐτὰ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐνθάδε (καί-
τοι καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν τῷ γε νοῦν ἔχοντι), ἀλλ' ἐν τοῖς, εἰτε ὑπὸ γῆν, εἰτε καὶ ὅπου δὴ τοῦ παντὸς ὄντα τυγχάνει, δικαιοτηρίους (64). Ὡς τῷ μὲν ἀκουσίως τοῦ προσήκοντος ἀμαρτάνει κἂν συγγνώμη τις ἴσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο· τῷ δὲ ἐξεπίτηδες τὰ χεῖρω προελομένῳ οὐδέμια παραίτησις τὸ μὴ οὐχὶ πολλα-
πλασίῳ τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν. Τί οὖν ποιῶμεν; φαίη
et alii tres mss. ut in contextu.

(62) Unus ms. Σαρδανάπαλλος. Mox in Colb. ter-
tio pro Μαργίτης legitur Μαργαρίτης.

(63) Colb. tertius δὲ χαλεπὸν φησιν.

(64) Editio utraque δικαιοτηρίους. Veteres quinque
libri δικαιοτηρίους.

τις ἄν. Τί ἄλλο γε ἢ τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ἔχειν, ἢ ἄλλοις ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀγοντας (65);

7. Οὐ δὲ οὖν τῷ σώματι δουλεύετον, ὅτι μὴ πάσα ἀνάγκη· ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τὰ βέλτεστα ποριστέον, ὥσπερ ἐκ δεσμωτηρίου τῆς πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη κοινωνίας (66) αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας λύοντας, ἅμα δὲ καὶ τὸ σῶμα τῶν παθῶν κρεῖττον ἀπεργαζομένους. Γαστρί μὲν γε τὰ ἀναγκαῖα ὑπηρετοῦντας, οὐχὶ τὰ ἥδιστα προσήκειν, ὡς οἱ γε τραπεζοποιούς τινὰς καὶ μαγείρους περινοοῦντας, καὶ πᾶσαν διερευνώμενοι γῆν τε καὶ θάλασσαν, οἷόν τινα χαλεπῶ δεσπότην φόρους ἀπάγοντες, ἔλεινοι τῆς ἀσχολίας, τῶν ἐν ἔδῳ κελαζομένων οὐδὲν πάσχοντες ἀνεκτότερον, ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοσκίνῳ φέροντες ὕδωρ, καὶ εἰς τετρημένον (67) ἀνελκόντες· πίθον, οὐδὲν πέρας τῶν πόνων ἔχοντες· κουράς δὲ καὶ ἀμπεχόνας ἔξω τῶν ἀναγκαίων περιεργάζεσθαι ἢ δυστυχοῦντων ἐστὶ, κατὰ τὸν διαγόνους λόγον, ἢ ἀδικούντων. Ὅστε καλλωπιστὴν εἶναι καὶ δομᾶζεσθαι ὁμοίως αἰσχρὸν ἡγεῖσθαι φημι δεῖν τοὺς τοιοῦτους, ὡς τὸ ἐταιρεῖν ἢ ἀλλοτρίαις γάμοις ἐπιδουλεύειν. Τί γάρ ἂν διαφέρει τῷ γε νοῦν ἔχοντι ξυστίδα ἀναβεβλησθαι, ἢ τι τῶν φαύλων ἱμάτιον φέρειν, ἕως ἂν (68) μὴδὲν ἐνδὲξ τοῦ πρὸς χειμῶνά τε εἶναι καὶ θάλπος ἀλεξητήριον; Καὶ τᾶλλα δὴ τὸν αὐτὸν τρόπον μὴ περιττότερον τῆς χρείας κατασκευάζεσθαι, μὴδὲ περιέπειν τὸ σῶμα πλέον ἢ ὡς ἄμεινον τῇ ψυχῇ. Οὐχ ἥτον γάρ θνητὸς ἀνὴρ, τῷ γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγούρας ταύτης ἀξίῳ, καλλωπιστὴν καὶ φιλοσώματον εἶναι, ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν παθῶν ἀγεννῶς διακείσθαι. Τὸ γὰρ τὴν πᾶσαν σπουδὴν εἰσφέρεισθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα αὐτῷ τὸ σῶμα ἔξῃ, οὐ διαγινώσκοντός (69) ἐστὶν ἑαυτὸν, οὐδὲ συνιέντος τοῦ σοφοῦ παραγγέλματος, ὅτι οὐ τὸ ὀρώμενόν ἐστιν ὁ ἀνθρώπος, ἀλλὰ τινος δέεται περιττοτέρας σοφίας, δι' ἣς ἕκαστος ἡμῶν, ὅστις ποτέ ἐστιν, ἑαυτὸν ἐπιγινώσκει. Τοῦτο δὲ μὴ καθηραμένοις τὸν νοῦν ἀδυνατῶντων ἢ λημῶντι πρὸς τὸν ἥλιον ἀναβλεῖναι. Κάθαρσις δὲ ψυχῆς, ὡς ἀθρόως τε εἰπεῖν καὶ ὑμῖν ἱκανῶς, τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς ἀτιμάζειν· μὴ ὀφθαλμοῦς ἐστιᾶν ταῖς ἀτόποις τῶν θαυματοποιῶν ἐπιδείξεσιν, ἢ σωματικῶν θείας ἡδονῆς κέντρον ἐναφιέντων, μὴ διὰ τῶν ὥτων διεσφαρμένην μελωδίαν τῶν ψυχῶν καταχεῖν. Ἀνελευθερίας γάρ δὴ καὶ ταπεινότητος ἔχοντα πάθη ἐκ τοῦ τοιούτουδε τῆς μουσικῆς εἶδους ἐγγίνεσθαι πέφυκεν. Ἀλλὰ τὴν ἐτέραν μεταδιωκτέον ἡμῖν, τὴν ἀμείνω τε καὶ εἰς ἄμεινον φέρουσαν, ἢ καὶ Δαβὶδ χρώμενος, ὁ ποιητὴς τῶν ἱερῶν ᾠμάτων, ἐκ τῆς μανίας, ὡς φασί, τὸν βασιλεῖα καθίστη. Λέγεται δὲ καὶ Πυθαγόρων, κωμασταῖς περιτυχόντα μεθύουσι, κελεύσαι

longe maiora perferet. Quid igitur faciemus? dicet aliquis. Quid aliud, nisi ut animæ curam geramus, ab omnibus aliis vacantes?

7. Non igitur corpori inserviendum, nisi omnino necesse sit; sed ea quæ potiora sunt, animæ sunt tribuenda, ita ut ipsam ex ea quam cum corporis affectionibus habet communione, tanquam ex carcere per philosophiam eximamus, simulque etiam corpus vitiis atque libidinibus reddamus inexpugnabile. Venti quidem ministranda sunt necessaria, non quæ sunt perquam jucunda, velut ii qui quosdam mensarum structores coquosque exquirunt, totamque terram ac mare vestigant, velut moroso herbo tributa pendentes, digni miseratione ob ejusmodi occupationem, haud remissius quam qui in inferno versantur, excruciat, plane disseccantes ignem, cribro ferentes aquam, et in pertusum dolium infundentes, laborum finem nullum habentes. Comas autem ac vestimenta plus satis curare, aut, ut ait Diogenes, adversa fortuna utensium est, aut injustorum. Quare cincinnatum esse et appellari, æque turpe censendum dico, atque scortari, aut alienis nuptiis insidiari. Quid enim ejus qui mente præditus est interest, utrum tenui ac sumptuosa veste induatur, an pallium vile gestet, modo et frigori et calori arcendo satis sit? Et ad hunc modum reliqua quoque ultra necessitatem non sunt excolenda, nec corporis habenda est major cura, quam quantum animæ prosit. Nam comptum esse et corporis amatorem, viro hac illa appellatione vere digno non minus probrosum fuerit, quam alteri cuivis vitio ignave obnoxium esse. Nam omne studium huc conferre ut corpus quam optime se habeat, non hominis est semet cognoscentis, neque intelligentis sapientem illam admonitionem, qua docemur, quod sub aspectum cadit, id hominem non esse, sed requiri sapientiam quædam præstantiorem, qua quisque nostrum seipsum qualis tandem sit agnoscat. Hoc autem difficilius est mentem non puram habentibus, quam lippienti solem aspicere. Est autem animæ purgatio, ut 182 semel, et quantum vobis satis sit, dicam, voluptates per sensus irrepentes aspernari, non oculos pascere insulsis præstigiatorum ostentationibus, aut corporum stimulum voluptatis immittentium aspectu, non per aures harmoniam corruptam in animam infundere. Vitia enim quæ illiberalis dejectique animi fetus sunt, ex hoc musicæ genere solent oriri. Sed musica altera, quæ et melior existit, et ad melius perducit, consecranda nobis est: qua usus David, sacrorum carminum auctor, furorem regis atque

(65) Antiqui duo libri ἀγοντας.

(66) Colb. tertius πρὸς τὸ σῶμα κοινωνίας. Nec ita multo post Regii primus et secundus cum Colb. tertio ἡδιστα προσήκειν. Vox ultima deest in aliis mss. atque in vulgatis.

(67) Editi et Colb. tertius εἰς τετρημένον, in *dolium fractum*. At Regii secundus et tertius εἰς τετρημένον, in *dolium pertusum*: quam scripturam veram esse et genuinam quotidianus loquendi usus

probat. Aliquanto post Colb. tertius φημι δεῖν τοὺς τηλικούτους.

(68) Vocula ἂν addita est ex Colb. tertio. Ibidem editi ἐνδέει. At mss. ἐνδὲξ. Nec ita multo infra editi τῷ γε ἀληθῶς. Libri veteres τῷ γε ὡς ἀληθῶς.

(69) Paulo aliter legitur in Colb. tertio, nempe hoc modo: αὐτοῦ τὸ σῶμα... γινώσκοντός. Haud longe editi ἀλλά τινος δεῖ. At Reg. tertius et aliter δέεται.

insaniam, ut aiunt, sedavit ⁷⁰. Ferunt etiam Pythagoram, cum in comessatores temulentos incidisset, jussisse tibicinem comessionioni præsidentem, mutata harmonia, Doricos modos eis canere: ipsos autem ita hoc cantu resipuisse, ut, abjectis corollis, pudore suffusi domum reverterentur. Alii vero more Corybantum ad tibiam insaniunt ac debacchantur. Ita hoc differt, sanis aut pravis cantilenis aures impleri! Quare eam, quæ hunc viget, musicam minus quam quidvis turpissimum experiri debetis. Pudet me etiam interdicare, ne stultis omnis generis, qui olfactui voluptatem afferant, admisceantur aeri, et ne unguentis vos ipsos inficiatis. Quid autem quis dixerit de non perquirendis tactus gustusque voluptatibus, nisi quod cogant eos qui his captandis vacant, ad ventrem et ad ea quæ sub ventre sunt, pecorum more, pronos ac propensos vivere? Uno verbo, totum corpus contemnendum est ei, qui in ipsius voluptatibus quasi in cæno nolit volutari, aut tantum ei indulgendum est, in quantum, inquit Plato, philosophiæ inservit, non longe aliter locutus atque Paulus, qui monet nullam corporis habendam curam ad cupiditatem materiam ⁷¹. Etenim qui corporis, ut se optime habeat, curam gerunt, animam autem illo usuram nullius pretii parvipendunt, quid differunt ab iis qui instrumentis aptandis dant operam, artem vero per hæc operantem negligunt? Quapropter ratione plane contraria corpus castigandum est et cohibendum, haud secus ac impetus ejusdem belluæ; atque ii tumultus qui ab ipso in anima excitantur, ratione veluti flagro compescendi sunt, non autem habentis voluptati omnino laxatis negligenda mens est, adeo ut quasi auriga qui ab equis effrenis violenterque agitalis abreptus sit, ducatur. Nec abs re erit Pythagoræ meminisse, qui cum didicisset aliquem ex familiaribus sese et exercitationibus et escis valde admodum saginare, et carnosum reddere: Sic, inquit, non desines graviores tibi metipsi carcerem exstruere? Unde dicunt et Platonem provenientis a corpore noxæ præscium, insalubrem Atticæ locum Academiam de industria elegeris, ut nimis bonum corporis statum quasi superfluum quamdam vitis feracitatem amputaret. Ego autem corporis habitudinem summe bonam etiam periculosam esse a medicis audivi.

8. Cum igitur nimia illa corporis cura et corpori ipsi inutilis sit, et animæ officiat, ei submittere se et obsequi manifesta fuerit insaniam. Sed, si hoc contemnere studeremus, vix aliud quidquam humanum

⁷⁰ I Reg. xvi, 23. ⁷¹ Rom. xiii, 14.

(70) Pro ἀναπλησθῆναι legitur in Colb. tertio ἀναπληρῶσαι. Mox idem ms. τῶν προδήλως αἰσχρίστων.

(71) Antiqui tres libri συννευκῶτα, nempe θρέμματα. Alii duo mss. et editi συννευκῶτας.

(72) Editi et mss. non pauci φιλοσοφία, et sic quoque primum scripserat librarius in Colb. secundo, sed ipse ita emendavit, ut nunc legatur φιλοσοφίας. Ibidem editio Paris. κτωμένου. Editio Ba-

τον αὐλητὴν τὸν τοῦ κώμου κατάρχοντα, μεταβαλὼντα τὴν ἁρμονίαν. ἐπαυλῆσαι σφίσι τὸ δώριον· τοὺς δὲ οὕτως ἀναφρονῆσαι ὑπὸ τοῦ μέλους, ὥστε, τοὺς στεφάνους βέβαντας, αἰσχυνομένους ἐπανελεῖν. Ἐτεροι δὲ πρὸς αὐλὸν κορυβαντιῶσαι καὶ ἐκβαλεῖν. Τοσοῦτόν ἐστι τὸ διάφορον ὄγιους ἢ μοχθηρὰς μελωδίας ἀναπλησθῆναι (70)! Ὡστε τῆς νῦν δὴ κρατούσης ταύτης ἦττον ὑμῖν μεθεκτεῖν ἢ οὐτινοσούν τῶν αἰσχρίστων. Ἀτμους γε μὴν παντοδαπούς ἤδονην ὁσπρήσει φέροντας τῷ αἵρι καταμιγνύναι, ἢ μύροις ἐαυτοὺς ἀναχρώνυσθαι, καὶ ἀπαγορεύειν αἰσχύνομαι. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ μὴ χρῆναι τὰς ἐν ἀφῇ καὶ γεύσει διώκειν ἡδονὰς, ἢ εἰ καταναγκάζουσιν αὐταὶ τοὺς περὶ τὴν ἐαυτῶν θῆραν ἐσχαλασάσας, ὥσπερ τὰ θρέμματα, πρὸς τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὅπ' αὐτὴν συννευκῶτας (71) ζῆν. Ἐνὶ δὲ λόγῳ, παντὸς ὑπεροπτεῖον τοῦ σώματος τῷ μὴ ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ κατορωρύχθαι μέλλοντι, ἢ τοσοῦτον ἀνθεκτεῖον αὐτοῦ, ὅσον, φησὶ Πλάτων, ὑπηρεσίαν φιλοσοφίᾳ (72) κτωμένου, εἰδικῶτα που λέγων τῷ Παύλῳ, ὅς παραινεί μηδεμίαν χρῆναι τοῦ σώματος πρόνοιαν ἔχειν εἰς ἐπιθυμιῶν ἀφορμὴν. Ἡ τί διαφέρουσιν οἱ τοῦ μὲν σώματος, ὡς ἂν κάλλιστα ἔχοι, φροντίζουσι, τὴν δὲ χρησομένην αὐτῷ ψυχὴν ὡς οὐδενὸς ἀξίαν περιωρῶσι, τῶν περὶ τὰ ὄργανα σπουδαζόντων, τῆς δὲ δι' αὐτῶν ἐνεργούσης τέχνης καταμελούντων; Πᾶν μὲν οὖν τούναντιον κολάζειν αὐτὸ καὶ κατέχειν, ὥσπερ θηρίου τὰς ὀρμὰς, προσήκει, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ βορῶδους ἐγγινομένους τῇ ψυχῇ οἰοεὶ μάστιγι τῷ λογισμῷ καθικνουμένους κοιμίζειν, ἀλλὰ μὴ πάντα χαλινὸν ἡδονῆς ἀνέντας περιωρᾶν τὸν νοῦν, ὥσπερ ἡνίοχον, ὑπὸ δυστηνίαν ἵππων ὕδρει φερομένων παρασυρόμενον ἀγεσθαι· καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι (73), ὅς, τῶν συνόντων τινὰ καταμαθὼν γυμνασίοις τε καὶ σιτίοις ἐαυτὸν εὖ μάλα κατασαρκοῦντα, οὕτως ἔφη· Οὐ παύσῃ χαλεπώτερον σεαυτὴν κατασκευάζων τὸ δεσμωτήριον; Διὸ δὴ καὶ Πλάτωνά φησι, τὴν ἐκ σώματος βλάβην προϊδόμενον, τὸ νοσῶδες χωρίον τῆς Ἀττικῆς τὴν Ἀκαδημίαν καταλαβεῖν ἐξεπίτηδες, ἵνα τὴν ἄγαν εὐπάθειαν τοῦ σώματος οἷον ἀμπέλου τὴν εἰς τὰ περιττὰ φορὰν περικόποι (74). Ἐγὼ δὲ καὶ σφαλερὰν εἶναι τὴν ἐπ' ἄκρον εὐεξίαν λατρῶν ἤκουσα.

8. Ὅτε τοίνυν ἡ ἄγαν αὐτῇ τοῦ σώματος ἐπιμέλεια αὐτῷ τε ἀνυστελεῆς τῷ σώματι, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ἐμπόδιόν ἐστι· τὸ γε ὑποπεπτωκέναι τούτῳ καὶ θεραπεύειν μανία σαφές. Ἀλλὰ μὴν εἰ τούτου

sil. et Regii duo mss. itemque alii duo Colbertini κτωμένους.

(73) Et hic quoque Colb. tertius a reliquis mss. dissidet. Ita igitur in hoc veteri libro legitur, οὐκ ἀγεννὲς καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι. Mox utraque editio οὐ παύσει. Libri veteres παύσῃ.

(74) Editio Paris. περικόπη. At mss. περικόποι.

γε ὑπερορᾶν μελετήσασιν (75), σχολῇ γ' ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων θαυμάσασιν. Τί γάρ ἐτι χρησόμεθα πλούτῳ, τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονὰς ἀτιμάζοντες; Ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ, πλὴν εἰ μὴ, κατὰ τοὺς ἐν τοῖς μύθοις δράκοντας, ἡδονὴν τινα φέροι θησαυροῖς κατορυρυγμένοις ἐπαγρυπνεῖν. Ὅ γε μὴν ἐλευθερίως πρὸς τὰ τοιαῦτα διακείσθαι πεπαιδευμένος, πολλοῦ ἂν δέοι ταπεινὸν τι καὶ αἰσχρὸν ἔργον ἢ λόγον ποτὲ προελθεῖν. Τὸ γὰρ τῆς χρείας περιττότερον, κἂν Λυδίων ἢ Φηγῶν, κἂν τῶν μυρμηκῶν ἔργον τῶν χρυσοφόρων, τοσοῦτον πλεόν ἀτιμάσει, ὅσῳ περ ἂν ἦτοτο προσδεῖται· αὐτὴν δὲ δῆπου τὴν χρεῖαν τοῖς τῆς φύσεως ἀναγκαίοις, ἀλλ' οὐ ταῖς ἡδοναῖς ὀριεῖται. Ὡς οἱ γε τῶν ἀναγκαίων ὄντων ἔξω γινόμενοι (76), παραπλησίως τοῖς κατὰ τοῦ πρανοῦς φερομένοις πρὸς οὐδὲν στάσιμον ἔχοντες ἀποβῆναι, οὐδαμῶς τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς ἴστανται· ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν πλείω προσπεριβάλλωνται, τοῦ ἴσου δέονται ἢ καὶ πλείονος πρὸς τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, κατὰ τὸν Ἐξηκαστίδου Σόλωνα, ὅς φησι·

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα περασμένον ἀνδρῶν
κεῖται.

Τῷ δὲ Θεόγνιδι πρὸς ταῦτα διδασκάλῳ χρηστὸν, λέγοντι·

Οὐκ ἔραμαι πλουτεῖν, οὐτ' εὐχομαι, ἀλλὰ μοι εἴη
Ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλίγων, μηδὲν ἐχῶρι κακόν.

Ἐγὼ δὲ καὶ Διογένης ἀγαμαὶ τὴν πάντων ὁμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπεροφίαν, ὅς γε καὶ βασιλέως τοῦ (77) μεγάλου ἑαυτὸν ἀπέφηνε πλουσιώτερον, τῷ ἐλαττόνῳ ἢ ἐκεῖνος κατὰ τὸν βίον προσδεῖσθαι. Ἡμῖν δὲ ἄρα, εἰ μὴ τὰ Πυθίου τοῦ Μυσοῦ προσεῖη τάλαντα, καὶ πλεῖθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ βοσκημάτων ἔσμοι πλείους ἢ ἀριθμῆσαι, οὐδὲν ἐξαρκέσει. Ἀλλ', οἶμαι, προσήκει (78) ἀπόντα τε μὴ ποθεῖν τὸν πλούτον, καὶ παρόντος, μὴ τῷ κεκτησθαι μάλλον φρονεῖν, ἢ τῷ εἶδέναι αὐτὸν διατίθεσθαι. Τὸ γὰρ τοῦ Σωκράτους εὖ ἔχει· ὅς μέγα φρονούντος πλουτοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τοῖς χρήμασι, οὐ πρότερον αὐτὸν θαυμάσειν ἔφη, πρὶν ἂν καὶ ὅτι κεχρησθαι τούτοις ἐπίσταται πειραθῆναι. Ἡ Φειδίας μὲν καὶ Πολύκλειτος, εἰ τῷ χρυσῷ μέγα ἐφρόνου. καὶ τῷ ἐλέφαντι, ὧν ὁ μὲν Ἥλείος τὸν Δία, ὁ δὲ τὴν Ἥραν Ἀργείοις ἐποίησάντην, καταγέλαστον ἂν ἦτοτο ἄλλοτρίῳ πλούτῳ καλλωπιζόμενοι, ἀφέντες τὴν τέχνην, ὅφ' ἦς καὶ ὁ χρυσοὺς ἡδίων καὶ τιμιώτερος ἀπεδείχθη· ἡμεῖς δὲ, τὴν ἀνθρωπείαν ἀρετὴν οὐκ ἐξαρκεῖν ἑαυτῇ (79) πρὸς κόσμον ὑπολαμβάνοντες, ἐλάττονος αἰσχύνῃς ἕξια ποιεῖν οἴομεθα; Ἀλλὰ δῆτα πλούτου μὲν ὑπεροφόμεθα, καὶ τὰς διὰ τῶν αἰσθησῶν ἡδονὰς ἀτιμάσομεν, κολακείας δὲ καὶ θωπείας διωδόμεθα, καὶ τῆς Ἀρχιλόχου ἀλώ-

A esset nobis admirationi. 183 Quid enim jam nobis, si corporis voluptates fastidimus, opus erit divitiis? Ego quidem non video, nisi, ut in fabulis est draconum, jucundum sit et gratum thesauris defossis invigilare. Multum autem abfuerit, ut qui liberaliter in talibus habere se didicerit, unquam humile quidpiam et turpe facto aut dicto sibi proponat. Quidquid enim superfluum est, et necessitatis modum excedit, sive Lydia arena sit, sive formicarum auriferarum opus, tanto magis aspernabitur, quanto minus indigebit: quippe usum ipsum necessitatibus naturæ metietur, non voluptatibus. Nam qui necessarios terminos excescere, cum jam sibi, more eorum qui in declive feruntur, nihil firmum suppetat, ad quod se recipiant, nosquam ulterius abripi intermittunt: sed quo plura compararint, eo magis opus habebunt paribus, aut etiam amplioribus ad cupiditatem explendam, secundum Execestidæ filium Solonem, qui ait:

Divitiis nullum statuunt mortalia finem
Pectora.

In his etiam Theognide magistro utendum est, qui dicit:

Non amo divitias, non opio: at vivere tantum
Exiguo liceat, nil sit ut inde mali.

Ego autem in Diogene etiam omnium simul humanarum rerum admiror contemptum, qui pronuntiavit se rege magno ditiozem, quod in vita paucioribus quam ille egeret. Nobis autem, nisi Pythii Mysi adsint talenta, nisi sint terræ tot et tot jugera, nisi pecorum greges innumeri, sufficere nihil. Sed tamen, opinor, par est divitiis absentes non expetere, nec desiderare: si vero adsint, non magis ob ipsarum possessionem jactare se quam ob scientiam dispensandi easdem. Nam præclarum est illud Socratis, qui divitem quemdam virum magnopere de pecuniis superbientem non prius admiraturum se dixit, quam ipsa rei experientia didicisset cum iis uti nosse. Nonne si ob aurum et ebur valde se extulissent Phidias et Polycletus, quorum alter Eleis Jovem, alter Argivis Junonem fecit, essent derisui, quod relicta arte, per quam ipsum etiam aurum jucundius pretiosiusque effectum est, gloriam ex opibus alienis captassent: nos autem, qui virtutem humanam ex se non sufficere ad ornatum putamus, remne verecundia minore dignam facere videbimur? An divitiis quidem despiciemus, et illabentes per sensus voluptates habebimus despiciatui, assentationem vero et adulationem prosequer-

(75) Codices tres μελετήσασιν. Editi μελετήσασιν.

(76) Editi γινόμενοι. Antiqui tres libri γινόμενοι. Nec ita multo post unus codex Combef. προσπεριβάλλονται. Alii tres mss. προσπεριβάλλονται. Editi προσπεριβάλλονται. Hoc ipso in loco Colb. tertius τοσοῦτον δέονται. Alii mss. et editi τοῦ ἴσου δέονται. Lege Ducæum.

(77) Hoc loco, ut alibi sæpe, videtur de suo aliquid addidisse librarius, qui Colbertinum tertium

codicem exscripsit. Ita enim in hoc legitur, βασιλέως τοῦ μεγάλου τῶν Περσῶν. Notum est magnam illum regem, cujus hic fit mentio, Persarum regem fuisse.

(78) Editi et unus ms. προσήκει. Alii tres mss. προσήκειν. Mox editio Paris. εὖ διατίθεσθαι. Vocula εὖ in nostris sex mss. deest.

(79) Editio Basil. ἐξαρκεῖν ἑαυτῇ. Editio Paris. καθ' ἑαυτῇ. Libri antiqui omnes ἑαυτῇ, sibi non sufficere.

mur, et Archilochi vulpeculæ astutiam versutiam-
que æmulabimur? Atqui nihil est viro prudenti fugiendum magis, quam ad gloriam vivere, eaque quæ
vulgo ac multitudini probantur, spectare, et rectam
rationem vitæ ducem non statuere, ita ut licet
184 hominibus omnibus contradicere, et ignomi-
niam ac periculum subire honesti causa oporteat,
tamen nihil eorum quæ recta iudicata sunt, inver-
tere velimus. An eum qui non ita affectus est, ab
Ægyptio illo sophista aliquid differre dicemus, qui,
cum vellet, planta fiebat et bestia, et ignis et aqua,
et res omnes? Nam et ipse modo quidem iustitiam
laudabit apud eos qui eam colunt: modo vero lo-
quetur pugnantia, ubi iniustitiam probari animad-
verterit: quod solent adulatorum efficere. Et quem-
admodum polypodem aiunt colorem suum in sub-
jectæ terræ colorem mutare, sic ille suam senten-
tiam ex eorum, quibuscum versatur, genio mutabit.
Hæc quidem etsi perfectius in nostris libris con-
discimus, at certe quantum adumbrandæ nunc vir-
tuti satis est, tantum ex documentis externis rudius
delineemus. Qui enim diligenter ex quacunque re
utilitatem colligunt, iis quasi magnis fluminibus
solent undecunque fieri accessiones multæ. Nam
quod dictum est, parvum parvo adjungendum esse,
id a poeta non magis de argenti augmento quam
de qualibet scientiâ recte dictum fuisse existiman-
dum est. Bias igitur filio ad Ægyptios abeuntî, et
percontanti quidnam agendo rem ei gratissimam
facturus esset, Viaticum, inquit, si paraveris tibi
ad senectutem; virtutem viaticum appellans, exi-
guis eam terminis circumscribens, quippe qui ejus
utilitatem humana vita definierit. Ego autem,
etiamsi quispiam proferat in medium senectam
Tithoni, sive Arganthonii, sive Mathusale illius,
qui longissimæ apud nos vitæ fuit, qui annos mille
minus triginta vixisse dicitur, etiamsi totum ex quo
homines conditi sunt tempus dimetiatur, veluti pueri-
lem sententiam ridebo tum, cum ad prolixum illud et
nulli senio obnoxium sæculum respiciam, cujus non
est finem ullum mente apprehendere, non magis uti-
que quam immortalis animæ interitum assignare. Ad
quod ævum possidendum viaticum ut comparetis, hor-
tor vos, lapidem omnem, ut est in proverbio, move-
as, unde aliqua vobis utilitas ad hoc assequendum
accessura sit. Neque vero quondam difficilia sunt
hæc, et laborem requirunt, sægne ac pigri efficiamur:
sed memores ejus qui admonuit vitam opti-

(80) Editio Paris. *ὅπερ δίκην*. Editio Basil. et Reg.
tres mss. cum uno Colb. *ὅπερ δίκης*. Colb. tertius
ἡπερ δίκην. Its emendatus est Colb. secundus, ut
nunc habeat *ὅπερ δίκης*: sed ante emendationem
habebat *ἡπερ δίκην*. Quoquo modo quis leget, er-
raturum non puto. Aliquanto post mss. duo meta-
βάλλεται. Editi et Colb. tertius μεταβάλλεται.

(81) Editi et Reg. tertius περιγράφμεθα. Alii tres
mss. περιγραφόμεθα. Nec ita multo post editio Pa-
ris. τῶν ποταμῶν, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, πολλά. No-
siri sex mss. τῶν ποταμῶν πολλά. Illud autem,
κατὰ τὸν Ἡσίοδον, puto non a Basilio scriptum
fuisse, sed ab aliquo erudito homine, qui monere

A πεκος τὸ κερβαλέον τε καὶ ποικίλον ζηλώσομεν; Ἄλλ'
οὐκ ἔστιν ὁ μᾶλλον φευκτέον τῷ σωφρονούντι τοῦ
πρὸς δόξαν ζῆν, καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκούντα προσ-
κοπεῖν, καὶ μὴ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι
τοῦ βίου, ὥστε, κὰν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀντιλέγειν,
κὰν ἀδοξεῖν καὶ κινδυνεύειν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δέη,
μηδὲν αἰρεῖσθαι τῶν ὀρθῶς ἐγνωσμένων παρακινεῖν.
Ἦ τὸν μὴ οὕτως ἔχοντα τί τοῦ Αἰγυπτίου σοφιστοῦ
φῆσομεν ἀπολείπειν, ὅς φουτὸν ἐγίγνετο καὶ θηρίον,
ὅποτε βούλοιο, καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ πάντα χρή-
ματα; Εἴπερ δὴ καὶ αὐτὸς νῦν μὲν τὸ δίκαιον ἐται-
νέσεται παρὰ τοῖς τοῦτο τιμῶσι· νῦν δὲ τοῖς ἐναν-
τίους ἀφῆσι λόγους, ὅταν τὴν ἀδικίαν εὐδοχιμοῦσαν
αἰσθῇται, ὅπερ δίκης (80) ἐστὶ κολάκων. Καὶ ὥστε
φασὶ τὸν πολυπόδα τὴν χράαν πρὸς τὴν ὑποκειμένην
B γῆν, οὕτως αὐτὸς τὴν διάνοιαν πρὸς τὰς τῶν συνόντων
γνώμας μεταβάλλεται. Ἄλλα ταῦτα μὲν που κὰν τοῖς
ἡμετέροις λόγοις τελειότερον μαθησόμεθα· ὅσον δὲ
σκιαγραφίαν τινὰ τῆς ἀρετῆς, τό γε νῦν εἶναι, ἐκ
τῶν ἐξωθεν παιδευμάτων περιγραφόμεθα (81). Τοῖς
γὰρ ἐπιμελῶς ἐξ ἐκαστοῦ τὴν ὠφέλειαν ἀθροίζουσιν,
ὥστε τοῖς μεγάλους τῶν ποταμῶν, πολλὰ γίνεσθαι
πολλαχθὲν αἱ προσθήκαι πεφύκασιν. Τὸ γὰρ καὶ
σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ κατατίθεσθαι οὐ μᾶλλον εἰς
ἀργυρίου προσθήκην ἢ καὶ εἰς ἡντιναοῦν ἐπιστήμην
ὀρθῶς ἡγεῖσθαι ἔχειν τῷ ποιητῇ προσήκειν. Ὁ μὲν
οὖν Bias τῷ υἱεὶ πρὸς Αἰγυπτίους ἀπαίροντι, καὶ
πυνθανομένῳ τί ἂν ποιῶν αὐτῷ μάλιστα κεχαρισμένα
πράττοι, Ἐφῶδιον, ἔφη, πρὸς γῆρας κτησάμενος·
C τὴν ἀρετὴν δὴ τὸ ἐφῶδιον λέγων, μικροῖς ὄροις αὐτὴν
περιγράφων, ὅς γε ἀνθρωπίνῳ βίῳ τὴν ἀπ' αὐτῆς (82)
ὠφέλειαν ὠρίσκει. Ἐγὼ δὲ κὰν τὸ Τιθωνοῦ τις γῆ-
ρας, κὰν τὸ Ἀργανθωνίου λέγῃ, κὰν τὸ τοῦ μακρο-
βιωτάτου παρ' ἡμῖν Μαθουσάλα, ὃς χιλία ἔτη, τριά-
κοντα δεόντων, βιώναι λέγεται· κὰν σύμπαντα τὸν
ἀπ' οὗ γεγόνασιν ἀνθρώποι χρόνον ἀναμετρή, ὥς
ἐπὶ παῖδων διανοίας γελάσομαι, εἰς τὸν μακρὸν ἀπο-
σκοπὴν καὶ ἀγῆρα αἰῶνα, οὐ πέρας οὐδὲν ἐστὶ τῇ
ἐπινοίᾳ λαβεῖν, οὐ μᾶλλον γε ἡ τελευταίη υποθέσθαι
τῆς (83) ἀθανάτου ψυχῆς. Πρὸς ὅνπερ κτᾶσθαι παρ-
αινέσαιμ' ἂν τὰ ἐφῶδια, πάντα λίθον, κατὰ τὴν παρ-
οιμίαν, κινούντας, ὅθεν ἂν μᾶλλον τις ὁμῖν ἐπ' αὐτὸν
ὠφέλεια γενήσεσθαι· μὴδ' ὅτι χαλεπὰ ταῦτα καὶ
πόνου δέοντα, διὰ τοῦτ' ἀποκνήσωμεν· ἀλλ' ἀνα-
D μνησθέντας (84) τοῦ παραινέσαντος, ὅτι δέοι βίον μὲν
ἄριστον αὐτὸν ἕκαστον προαιρεῖσθαι, ἡδὺν δὲ προσ-
δοκᾶν τῇ συνηθείᾳ γενήσεσθαι, ἐγχειρεῖν τοῖς βελ-
τίστοις. Αἰσχροὺν γὰρ, τὸν παρόντα καιρὸν προεμέ-

vellet exemplum magnorum illorum fluminum, qui-
bus undulibet accessiones multæ sunt, ex Hesiodo,
Erg. v. 359 sq., sumpsum esse.

(82) Editio utraque ἐπ' αὐτῆς. At Regii duo et
Colb. tertius ἀπ' αὐτῆς. Subiade unus ms. pro
λέγειν habet λέγοι. Haud longe Reg. tertius et alter
παρ' ἡμῖν. Editi παρ' ἡμῶν. Nec ita multo post
Colb. tertius παῖδων διανοία.

(83) Colb. tertius ὑποθέσθαι τῆς.

(84) Antiqui duo libri ἀναμνησθέντες. Statim
editi αὐτῶν ἕκαστον. Nostri sex mss. αὐτὸν ἕκα-
στον. Lege Ducæum.

vous, ὅστερόν ποτ' ἀνακαλεῖσθαι τὸ παρελθόν, ὅτε οὐδὲν ἔσται πλέον ἀνωμένους (85). Ἐγὼ μὲν οὖν ἃ κράτιστα εἶναι κρίνω, τὰ μὲν νῦν εἰρηκα, τὰ δὲ παρὰ πάντα (86) τὸν βίον ὑμῖν συμβουλεύσω· ὁμῆς δὲ, τριῶν ἀβρώστημάτων ὄντων, μὴ τῷ ἀνιάτῳ προσποικίναται δόξῃτε, μηδὲ τὴν τῆς γνῶμης νόσον παραπλησίαν τῇ τῶν εἰς τὰ σώματα δυστυχισάντων δειξήτε. Οἱ μὲν γὰρ τὰ μικρὰ τῶν παθῶν κάμνοντες, αὐτοὶ παρὰ τοὺς ἰατροὺς ἔρχονται· οἱ δὲ ὑπὸ μαιζόνων καταληφθέντες ἀβρώστημάτων ἐφ' ἑαυτοὺς καλοῦσι τοὺς θεραπεύοντας (87)· οἱ δὲ εἰς ἀνήκεστον παντελῶς μελαγχολίας παρενεχθέντες οὐδὲ προσόντας προσίενται. Ὁ μὴ πάθῃτε νῦν ὑμεῖς, τοὺς ὁρθῶς ἔχοντας τῶν λογισμῶν ἀποφεύγοντες.

lapsed sunt, ne accedentes quidem admittunt : quod cavete ne vobis nunc accidat, si eos qui mente ac ratione præditi sunt, fugiatis.

OMILIA ΚΓ'.

Εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Μάρμαρα.

1. Οὐκ ἀγνοῶ τὸ μέγεθος τῶν ὑπὸ τῆς πανηγύρεως ἐγκωμίων· ἀλλ' ὥσπερ τοῦτο ἐπίσταμαι, οὕτω καὶ τῆς ἀσθενείας τῆς ἑαυτοῦ ἐπαίσθάνομαι. Ἡ μὲν γὰρ ὑπόθεσις ἀπαιτεῖ ἀξίον τι ρηθῆναι τῶν συνελθόντων καὶ τῆς ἐλπίδος ἧς ἔχουσιν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τῆς υποθέσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν μαρτύρων ἀγομὴν τὴν μνήμην σήμερον, ὁρθὴ πᾶσα διάνοια καὶ ἐμπάρασκευος ἀκοή, εἰπεῖν τι ἀξίον τοῦ μάρτυρος προσδοκῶσα, καὶ πόθῳ τῷ περὶ αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν ἐπάγει. Καὶ γὰρ εὐγνωμόνες παῖδες μεγάλα ἀπαιτοῦσι τὰ τῶν πατέρων ἐγκώμια, καὶ οὐκ ἂν καταβέβαιον ἐν μικρότητι τοῦ λέγοντος κινδυνεύειν τῶν ἐγκωμιαζομένων τὸ μέγεθος. Ὅστε δὴ μάλιστ' ἢ προθυμία, τοσοῦτον μέγας ὁ κίνδυνος. Τί οὖν ποιήσομεν; Πῶς δὲ καὶ τὰς ὑμετέρας ἐπιθυμίας ἀποπληρώσομεν, καὶ αὐτοὶ μὴ ἀπέλθωμεν ἀσυντελεῖς τῶν παρόντων; Παρακαλέσομεν ἐκάστην ψυχὴν, ἃ ἔχουσα ἤλθεν ἐν τῇ μνήμῃ, ταῦτα ἀνακαίψασαν τῇ διανοίᾳ, οἰκόμεν ἐπιστῆσαι μνήμῃ, τοὺς οἰκείους ἐφοδίοις ἑαυτὴν εὐφράναςαν ἀπελθεῖν. Μνήσθητέ μοι τοῦ μάρτυρος, ὅσοι δὲ ὁμείρων αὐτοῦ ἀπηλάσκατε· ὅσοι, περιτυχόντες τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐσχῆκασαν αὐτὸν συνεργὸν εἰς προσευχὴν· ὅσοις, ὀνόματι κληθεῖς, ἐπὶ τῶν ἔργων παρέστη· ὅσοις ὁδοιπόρους ἐπαυτήγαγεν· ὅσοις ἐξ ἀβρώστιας ἀνέστησεν· ὅσοις παῖδας ἀπέδωκεν ἤδη τετελευτηκότας· ὅσοις προθεσμίας βίον μακροτέρας ἐποίησεν. Πάντα μοι συναγαγόντες, ἐγκώμιον ἐκ κοινοῦ ἐράνου πονήσατε. Ἀλλήλοις διαδότε, ἃ ὁδὸν ἔχαστος, τῷ μὴ εἰδότε· ἃ μὴ οἶδε, λαμβανέτω παρὰ τοῦ εἰδότος, καὶ οὕτως ἐκ συνεισφοράς ἀλλήλους συνεστιάσαντες, ἡμῶν τῇ ἀσθενείᾳ σύγγνωτε.

2. Ταῦτα γὰρ ἐγκώμια μάρτυρος, ὁ πλοῦτος τῶν

(85) Verte, cum nihil angī proderit. MAMAN.

(86) Vocem πάντα ex libris veteribus addidimus. Mox. editio Paris. ἀβρώστημάτων ὄντων. Sed vox ὄντων neque in editione Basil., neque in nostris

A mam ab unoquoque seligendam esse, ac sperare eam consuetudine jucundam redditum iri, optima aggredi par est. Turpe est enim tempus præsens amittere, et elapsam postea revocare, cum nullum amplius dabitur dolentibus. Ego quidem quæ optima esse censeo, partim 185 nunc dixi, partim vobis per omnem vitam suadebo : vos vero, cum tria sint ægritudinum genera, ei quod insanabile est similes ne videamini, neque ostendatis animi morbum, morbo eorum qui corpore ægrotant consimilem. Etenim invaletudine parva qui laborant, ipsi accedunt ad medicos : qui vero morbis majoribus correpti fuere, medicos accersunt ad se ; qui autem in aliquem atræ bilis morbum prorsus immedicabilem

cavete ne vobis nunc accidat, si eos qui mente ac

B

HOMILIA XXIII.

In sanctum martyrem Mamantem.

1. Haud ignoro panegyricorum eorum qui in publico conventu sunt, difficultatem ac pondus : sed ut hoc scio, ita et debilitatem meam ipse persentio. Causa namque ipsa postulat, ut aliquid dicatur dignum iis qui convenere, et spe quam de nobis concipiunt, et rei argumento. Quoniam enim in maxima celebritate hodie referimus martyrum memoriam, mens omnis erecta est, et auris parata, expectans ut dignum aliquid martyre illo dicatur, ac ipso illius desiderio concionem cogit. Nam liberi grati magnifica patrum præconia exigunt, nec paterentur eorum quæ laudanda essent magnitudinem ex dicentis tenuitate periclitari. Quapropter quo major est vestra alacritas, eo periculum majus. Quid igitur sumus facturi? Quomodo rursus explebimus desideria vestra, et ipsi non abibimus, re, de qua nunc agitur, infecta? Adhortabimur animum unumquemque, ut quæ in memoria habuit cum huc accessit, ea secum in mente refricet, abscedatque domesticis alimentis enutritus, et suo ipsius viatico exhilaratus. Memineritis velim martyris, quotquot eo in somnis frui estis. Meminerint omnes, qui hoc in loco constituti, ipsum adiutorem ad precandum habuere : quibus cum operarentur præsto fuit, simul ut nomine vocatus est : quos ex peregrinatione reduxit, quos ex infirmitate erexit, quibus liberos jam vita functos restituit, quibus rogavit præfinitum vitæ tempus. Collectis omnibus, ex communi symbolo præconium componite. Communicate inter vos, quæ quisque novit impertiat ignoranti : quæ ignorat, ab edocto accipiat. Atque ubi sic ex mutuo symbolo alius alium paveritis, imbecillitati nostræ ignoscite.

2. Hæc enim martyris sunt præconia, divitiis

mss. invenitur.

(87) Codices duo θεραπεύοντας. Haud longe unus codex πάθους. Subinde duo mss. τὸν λογισμόν. Alii duo mss. et editi τῶν λογισμῶν.

spiritualium donorum. Non possumus illum ex profanorum præconiorum lege cohonestare : non possumus parentes et proavos illustres in medium proferre. Turpe est enim alieno ornatu decorari cum qui sua ipsius virtute illustris est. Nam ex consuetudinis legibus talia in panegyricis usurpant. Alioqui veritatis lex proprias cujusque laudes exposcit. Neque enim equum celerem reddit ejus qui genuit in cursu præstantia : neque canis laudatio est, ex velocissimis prognatum esse. Sed quemadmodum reliquorum animalium virtus in unoquoque consideratur : ita et viri propria laus est, quæ ex propriis ipsius recte factis testimonium habet. Quid ad filium patris claritudo? Sic martyr ille **186** splendorem non aliunde mutuatus est : sed ipse per vitæ rationem bonæ famæ faculam accendit. A Mamante reliqui, non ab aliis Mamas nobilitatur. Filii qui ab eo pietatem edocti sunt, in ipso gloriantur. Ipse enim ex seipso virtutem ubertim profundit. Non quasi torrens aliquis confluentem alieno gloriatur : sed fons est, qui ex suis ipsius sinibus decorem effundit. Admiremur virum non alieno ornatu cohonestatum, sed illustratum suo. Videas claros equorum nutritores? vides alba eorum monumenta, quomodo lapides sint, lique neglecti? Martyris vero memoria, et omnis regio commota est, et civitas tota transtulit se ad celebritatem. Ne divitum quidem cognati excurrunt ad majorum suorum sepulcra, sed omnes ad pietatis locum accedunt. Patrem hunc ducem veritatis, non autem patres corporum auctores appellant. Vides quemadmodum virtus honoretur, non divitiæ? Ita Ecclesia cum eos, qui præcessere, honorat, eos qui præsentibus sunt, cohortatur. Ne mihi, inquit, studeas divitiis, ne sapientiæ mundi ¹¹ exolescenti, ne gloriæ marcescenti; evanescunt hæc una cum vita : sed cultor sis pietatis. Hæc enim et ad cælum te crebet, hæc et immortalæ memoriæ ac perennem apud homines claritatem tibi comparabit.

3. Quare si quis pastoris meminit, divitias ne admittetur. Convenimus enim non ut divitem laudemus; cave aberis admirans divitem, sed potius pauperitatem cum pietate conjunctam. Pastor nihil magnum, neque exquisitum vitæ genus præ se fert. Nonne iratus irritanti te probri loco diceret : Pastor es? Pastor nihil amplius quotidiano victu possidet, habet peram appensam, clavam gestat et diurnum viaticum, nihil crastinum curat, bestiis infestus, animalibus mansuetissimis contubernalis, fugiens forum, declinans tribunalia, non agnoscens sycophantas, mercaturæ imperitus, divitias ignorans, proprium tectum non habens, sed mundi te-

¹¹ I Cor. 11, 6.

(88) Sic editio Basil. et Reg. secundus, ubi vox νόμος supplenda est, ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας (νόμος). Editio Paris. ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος. Sed non valde admodum dubito, quin illud λόγος additum sit ab

A πνευματικῶν χαρισμάτων. Οὐ γὰρ ἔχομεν αὐτὸν κατὰ τὸν νόμον τῶν ἐξωθεν ἐγκωμίων ἀποσεμνύνειν· οὐκ ἔχομεν λέγειν πατέρας καὶ προγόνους περιφανείς. Αἰσχρὸν γὰρ ἀλλοτρίοις κόσμοις κοσμεῖσθαι τὸν τῇ οἰκείᾳ ἀρετῇ διαφανῆ. Συνηθείας γὰρ νόμοις τὰ τοιαῦτα ἐν τοῖς ἐγκωμίοις παραλαμβάνουσιν. Ἐπεὶ δὲ γὰρ τῆς ἀληθείας (88) ἴδια ἐκάστου ἀπαιτεῖ τὰ ἐγκώμια. Οὕτε γὰρ ἵππον ταχὺν ποιεῖ ἢ τοῦ πατρὸς περὶ τὸν δρόμον εὐμοίρια, οὕτε κυνὸς ἐγκώμιον τὸ ἐκ ταχυτάτων φύναι. Ἄλλ' ὥσπερ ἄλλων ζώων ἢ ἀρετῇ ἐν αὐτῷ θεωρεῖται ἐκάστῳ, οὕτω καὶ ἀνδρὸς ἴδιος ἔπαινος ὁ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ κατορθωμάτων μαρτυρούμενος. Τί πρὸς τὸν πατέρα ἢ τοῦ πατρὸς περιφάνεια; Οὕτως οὐκ ἔλαβεν ἐτέρωθεν τὸ περιφανές ὁ μάρτυς· ἀλλ' αὐτὸς τῷ ἐφεξῆς βίῳ λαμπτήρα εὐκλείας ἀνήψεν. Ἀπὸ Μάμαντος οἱ λοιποὶ, οὐκ ἀπ' ἐτέρων Μάμας. Παῖδες οἱ παρὰ τούτου τὴν εὐσεβείαν διδαχθέντες τούτῳ σεμνυνέσθωσαν. Αὐτὸς γὰρ οἰκόμενος βρῦει τὴν ἀρετὴν. Οὐκ ἔστιν ὥσπερ χειμάρρος ἀλλοτρίᾳ συρρίλῃ σεμνυνόμενος, ἀλλὰ πηγὴ ἔστιν ἀπὸ τῶν οἰκείων λαγόνων προχέουσα τὸ κάλλος. Θαυμάσωμεν τὸν ἀνδρα μὴ ἀλλοτρίῳ κόσμῳ κοσμούμενον, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ ἀποσεμνυνόμενον. Ὅρξας τοὺς λαμπροὺς ἵπποτρόφους; ὅρξας τὰ λευκὰ αὐτῶν μνήματα; πῶς λίθοι εἰσὶ παρατρεχόμενοι; Μνήμη δὲ μάρτυρος καὶ πάσα μὲν χώρα κεκίνηται, πάσα δὲ πόλις πρὸς ἑορτὴν μεταπιπύηται. Οὐδὲ οἱ συγγενεῖς τῶν πρὸς τοὺς τῶν πατέρων ἀποτρέχουσι τάφους, ἀλλὰ πάντες ἐπὶ τὸν τόπον τῆς εὐσεβείας. Πατέρα τούτου τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐχὶ πατέρας καὶ σωμάτων ἀρχηγούς ὀνομάζουσιν. Ὅρξας πῶς ἀρετὴ τιμᾶται, καὶ οὐχὶ πλοῦτος; Οὕτως ἢ Ἐκκλησία, δι' ὧν τιμᾷ τοὺς προλαβόντας, προτρέπεται τοὺς παρόντας. Μὴ μοι, φησὶ, σπουδάξετε περὶ πλοῦτον· μὴ περὶ σοφίαν τοῦ κόσμου τὴν καταργουμένην· μὴ περὶ δόξαν τὴν ἀπαθούσαν· ταῦτα τῷ βίῳ συναφανίζονται· ἀλλ' εὐσεβείας ἐργάτης ἔσο. Αὐτὴ γὰρ καὶ εἰς οὐρανὸν σε ἀνοίσει, αὐτὴ καὶ ἀθάνατόν σου τὴν μνήμην καὶ διαρκὴ τὴν εὐκλείαν παρὰ ἀνθρώποις παρασκευάσει.

5. Ὅστε, εἰ τις μέμνηται τοῦ ποιμένου, μὴ θαυμάζτω τὸν πλοῦτον. Συνήλθομεν γὰρ ἐπαινεῖσαι οὐχὶ πλούσιον ὄντα· μὴ ἀπέλθης πλούσιον θαυμάζων, ἀλλὰ πενίαν μετ' εὐσεβείας. Ποιμὴν οὐδὲν μέγα, οὐδὲ σοφὸν ἐπιτήδευμα. Οὐκ ἂν, ὀργισθεῖς, ἀντὶ ὀνειδῶς εἴπας τῷ παροξυναντί σε· Ποιμὴν εἰ; Ποιμὴν οὐδὲν πλέον τῆς ἐφημέρου τροφῆς κεκτημένος, πῆραν ἀνημέμενος, καὶ κορύνην φέρων, καὶ τὰ πρὸς ἡμέραν ἐφόδια, οὐδεμίαν μέριμναν περὶ τῆς αὐρίου ἔχων. Θηρίοις πολέμιος, ἡμερωτάτων ζώων σύννομος, φεύγων ἀγορὰν, φεύγων δικαστήρια, οὐ γνωρίζων συκοφάντας, οὐ γνωρίζων ἐμπορίαν, οὐκ εἰδὼς πλοῦτον, οὐκ ἔχων ἴδιαν σκέπην, ὑπὸ τὴν κοινὴν τοῦ κόσμου διαι-

ipsis typographis, qui, quod putarent aliquid post vocem ἀληθείας deesse, nec animadvertent vocem νόμος ex præcedentibus suppleri debere, de suo ediderunt ita ut notavimus.

τώμενος, ἐν νυκτὶ πρὸς οὐρανὸν ἀναβλέπων, καὶ διὰ τῶν ἀστέρων ἀναγινώσκων τὸ θαῦμα τοῦ πεποιηκότος. Ποιμὴν. Μὴ ἐπαισχυνόμεθα τὴν ἀλήθειαν. Μὴ τοὺς ἐξωθεν μυθοποιούς μιμώμεθα, μὴ περιστέλλωμεν τὴν ἀλήθειαν εὐπρεπεῖα ῥημάτων. Γυμνὴ ἡ ἀλήθεια, ἀσυν-ηγάρητος (89), αὐτὴ ἑαυτὴν δεικνύσα. Πλεῖον λό-γῳ τὸ ταπεινόν· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάσεις τῷ ἐγκω-μῳ. Ποιμὴν καὶ πένης, ταῦτα τῷ Χριστιανῷ τὰ σε-μνολογήματα. Ἐάν τοὺς ἀρχηγούς τοῦ διδασκαλείου τοῦ κατ' εὐσέθειαν ζητήσης, ἀλειτουργοὶ τε καὶ τελῶναι-ἐάν τοὺς μαθητάς, σκυτοτόμοι πένητες. Οὐδεις πλού-σιος (90), οὐδαμῶς περιφάνεια. Ταῦτα πάντα μετὰ τοῦ κόσμου κατήργηται. Ἰδοὺ τοίνυν τίνος ἡμέραν ἑορτάζομεν, ἐπὶ τίνι φαῖδροι πάντες ἐσμέν, ἐπὶ τίνι βίος μεταπεποιήται. Ἐπειδὴ ὑπεμνήσθημεν τοῦ ποιμένου, μὴ καταφρόνει τῆς προσηγορίας (91). Ἦκου-σας, ὅτι ὁ πρῶτος εὐαρεστήσας Ἀβελ ποιμὴν ὑπὲρ-ξε. Τίς ἐκείνου μιμητής; Μωϋσῆς ὁ μέγας νομοθέ-της, ὁ τὴν παῖραν (92) Φαραὼ ἀποδράσας, ὁ μισήσας τῶν συνόντων τὸ ἐπίδουλον, οὗτος ἐν τῷ δρεῖ τῷ Χωρήθ ἐποίμαινεν· δι' ὧν ἐποίμαινε Θεῷ προσωμίζει. Οὐ δι-ταξόμενος εἶδεν ἐπὶ βάτου ἄγγελον, ἀλλὰ ποιμαίνων ἐκείνης τῆς ἡμέρας τῆς οὐρανόθεν ἡρώδη. Τίς μετὰ Μωϋσέα; Ἰακώβ ὁ πατριάρχης, ἐν τῷ ποιμαίνειν ὑπο-μονὴν τὴν περὶ τῆς ἀληθείας ἐπιδεικνύμενος, μικρὰ εἰχὼν τὸν ὄλον ἑαυτοῦ χαρακτηρίσας βίον. Τίνι παρ-έδωκε τὸν ζῆλον; Τῷ Δαβὶδ. Δαβὶδ ἐκ ποιμαντι-κῆς παρήλθεν εἰς βασιλείαν. Ἀδελφοί γὰρ ποιμαν-τικὴ καὶ βασιλικὴ· παρ' ὅσον ἡ μὲν τῶν ἀλόγων, ἡ δὲ τῶν λογικῶν τὴν ἐπιστάσιν ἐπέπλετο. Οὕτως ὑποδάθρα τῆς μελλόντος ἐπιστάτης ἐστὶν αὕτη. Διὰ C τοῦτο ἀμφοτέρω συλλαμβάνων ὁ Κύριός ἐστι καὶ ποιμὴν καὶ βασιλεὺς, τοὺς ἀλόγους ποιμαίνων (93), τοὺς λογικωτέρους ὑπὲρ τὴν ἐπιστάσιν τῆς βασιλείας ἄγων. Βούλει μαθεῖν πηλίκον ἐστὶ ποιμὴν; Κύριος (94) ποιμαίνει με. Πῶς δὲ ἀδελφὴ βασιλείας ποιμαντικὴ; Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Ὁ ἐν-ταῦθα ποιμὴν ἐκεῖ βασιλεὺς. Καὶ μὴ νομήσης παρ' ἄλλων μὲν μαρτυρεῖσθαι, αὐτὸν δὲ ἐπαισχύνεσθαι τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ. Ἀλλὰ κατασιωπήσας τοὺς

A cto communi degens, noctu suspiciens in cælum, et ex stellis miraculum conditoris cognoscens. Pastor est. Veritatis ne nos pudeat. Fabulatores profanos ne imitemur, ne contegamus veritatem ornatu verborum. Nuda est veritas, absque patrocinio ipsa semet ostendit. Plura si dicas, deprimis. Magis eam admirabere per præconium. Pastor et pau- per, hæc sunt Christiano ornamenta. Gymnasii, in quo pietas tradita est, præfectos si inquisieris, piscatores invenias et publicanos: si discipulos, coriarii sunt pauperes. Dives nullus, nusquam cla- ritudo, interiere una cum mundo hæc omnia. Vide igitur cujus diem celebremus, cujus gratia omnes hilares simus, ob quem immutata civitas sit. Quo- niam pastoris meminimus, ne illud nomen con- temnas. Audivisti Abelem, qui primus placuit, pas- torem fuisse¹². Quis eum imitatus est? Magnus ille legislator Moyses, qui conatum Pharaonis ei dolum **187** aufugiens, atque contubernaliū in- sidias exosus, hic in monte Choreb pastor erat; dumque pasceret, in Dei venit colloquium¹³. Non cum disceptaret iudicio, angelum in rubo vidit: sed cum pasceret, colloquio illo celesti dignus ha- bitus est. Quis post Moysen? Jacob patriarcha, qui in pascendo pro veritate patientiam ostendens¹⁴, in parva imagine totius suæ vitæ effigiem reliquit. Cui impertivit studium ejusmodi? David. David a pastoritia arte pervenit ad regnum¹⁵. Sorores enim sunt ars pascendi et ars regnandi, nisi quod altera irrationalium, altera rationalium præfecturam sibi concreditam habet. Ita illa scientiæ majoris funda- mentum est. Quapropter utramque complectens Dominus, et pastor est et rex, pascens expertes ra- tionis, ratione majore præditos sub regni admini- strationem pertrahens. Vis discere quantæ dignitatis sit pastor? Dominus pascit me¹⁶. Quomodo vero ars pascendi soror est regni? Quis es iste rex glo- riæ¹⁷? Qui illic pastor, hic rex dicitur. Cave au- tem existimes ab aliis quidem hoc ei testimonium dari, sed eum hujus nominis pudere. Nam spurios

¹² Gen. iv, 2. ¹³ Exod. iii, 1, 4. ¹⁴ Gen. xxxi, 38. ¹⁵ 1 Reg. xvi, 11, 12. ¹⁶ Psal. xiii, 4. ¹⁷ Psal. xlii, 8, 10.

(89) Editio utraque ἀσυνήγορος. Reg. secundus et alter Reg. quoque ἀσυνήγορος. Ibidem editio Paris. καὶ πλεον. Vocula καὶ in iis quos modo dixi codicibus deest. Alter ille Reg. pro θαυμάσιος habet θαυμάσιος. Basilium dum brevitati studuit, obscurus factus est. Ita verterat vetus interpres, *Humilitatem illius multo sermone, imo magis encomio celebra- bris*: quam interpretationem cum non probaret Combefisius, ita ipse interpretatus est: *Ita seipsam declarans, pluribusque quod ejus humile est; quo ta- men nomine plusquam encomio admirabere*. Quam autem sibi in hac sua interpretatione placuerit, in- dicat ipse his quæ subjungit verbis. *Hic, inquit, sensus Basilii, quæ sic concise ac eleganter loquitur*. Sed, nisi cæcūto, non sustulit, sed auxit difficul- tatem. Primum enim quærebatur quid Basilium sibi vellet: nunc autem rursus queri potest, quid sibi vellet Combefisius. Hoc mihi videtur Basilium dicere: Si pluribus verbis uteris ad laudandam veritatem, vilio- rem eam reddis: si solum ipsam nomines, lau-

das satis, magisque miraris. Magis igitur miramur veritatem præconio, hoc est, si eam solum nomi- namus more præconis.

(90) Sic Reg. secundus. Alter Reg. οὐδαμῶς πλού-σιος. Editi πένητες, οὐδαμῶς περιφάνεια. Haud longe vox βίος videtur sumi debere pro hominibus, seu civibus.

(91) Sic Reg. secundus. Alter Reg. προσηγορίας ἤκουσας ὁ πρῶτος. Editi προσηγορίας ἀκούσας ὁ.

(92) Nostri duo mss. et editi ὁ τὴν παῖραν· quam vocem vitiosam esse suspicans Combefisius, de suo emendavit legitque ἐπὶ πρεσβυ.

(93) Illud, τοὺς ἀλόγους ποιμαίνων, pascens irra- tionalia, ita accipi debet ut irrationalis sumatur pro simpliciore.

(94) Sic Reg. alter. Totum illud, Πῶς δὲ ἀδελφὴ βασιλείας ποιμαντικὴ, desideratur in vulgatis. Reg. secundus ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑπερῶσαι, πῶς δὲ, etc., ita, ut in alio codice Regio legiatur, *Dom- nus pascit me, et nihil mihi deerit*.

pastores silentio prætermittens, verum illud pastoriæ artis testimonium sibi vindicat: *Ego sum pastor bonus* ¹⁹. *Ego sum, et non mutatus sum* ²⁰. Qua dicendi ratione utitur cum magna dicit: *Ego manu mea firmavi terram: ego extendi cælum solus* ²¹: sicut cum et alia magnifica ac digna quæ de Deo dicantur, profert, sic dicit: *Pastor bonus?* Abigit spurios, et veritatem sibi ipse assumit. *Ego sum pastor bonus*. Disce quis sit pastor, et quis sit bonus. Fungitur ipse interpretis munere. *Verus pastor animam suam ponit pro ovibus: mercenarius vero, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propria, non curat, cum lupum venientem videt* ²².

4. Hic quærit Ecclesia, si pastor Dominus est, quis sit mercenarius pastor? Num diabolus? Et si diabolus est mercenarius pastor, quis sit lupus? Certe quidem lupus est diabolus, bestia illa immanis, rapax, insidiatrix, communis omnium hostis. Habeat igitur appellationem propriam mercenarius pastor. Mercenarios pastores dicebat tunc Dominus ad eos conversus, qui tunc aderant. Sunt autem etiam nunc, utinam non essent! qui sibi cognomen mercenariorum conciliant. Tunc pontifices indicabantur et Pharisei, et omnis illa Judaica secta. Illos pastores mercenarios dicebat, qui quæstus, non veritatis gratia potestatem pascendi arripuerant. Qui prætextu vano precantur, ut viduarum panem atque orphanorum comedant, ii mercenarii sunt. Utilitati suæ qui inserviunt, quique præsens sectantes, non intendunt in futurum, mercenarii sunt, non pastores. Et nunc mercenarii multi, qui pro misera gloriola vitam suam vendunt, qui et nunc schisma in sanis Domini verbis explicandis constant. Hæc enim cum Dominus dixisset, schisma exortum est inter eos ²³. Alii dicebant, Dæmonium habet: alii, Non potest efficere dæmon, ut oculi cæci videant ²⁴. Vides quam vetus sit dissensionis vitium? Statim autem ventilabrum paleas discernit a frumento ²⁵. Et quod quidem leve est et instabile, sejungitur ab eo quod vim habet nutriendi: quod vero ad alimentum spirituale idoneum est, agricolis tribuitur. Idcirco schisma exortum est, et alii sic dissidebant, alii sic Judæorum est scindi: sed Dei Ecclesia, quæ inconsutilem tunicam, a summo contextam, a militibus sine scissura servatam accepit, quæque Christum induit, vestem ne scindat ²⁶. Et cognosco meas, et cognoscent me meæ ²⁷. Rapuit hæc ad suam blasphemiam confirmandam hæreticus. Ecce, inquit, dictum est: *Cognoscunt me meæ, et cognosco meas*. Quid igitur significat illud, cognoscere? essentiamne intelligere, an metri magnitudinem? An illa de divini-

A νόθους ποιμένας, ἐφ' αὐτὸν περιίστηται τὴν ἀληθῆ, τῆς ποιμαντικῆς μαρτυρίαν. Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι. Πῶς, ὅταν τὰ μεγάλα λέγῃ. Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὴν γῆν. Ἐγὼ ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόρος. ὡς ὅταν τὰλλα λέγῃ τὰ ἀξιοπρεπῆ καὶ ἀξια περὶ Θεοῦ λέγεσθαι, οὕτως λέγει. Ὁ ποιμὴν ὁ καλός; Ἀποδιώκει τοὺς νόθους, καὶ τὴν ἀλήθειαν εἰς αὐτὸν περιίστησιν. Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Μάθε τίς ἐστὶν ὁ ποιμὴν, καὶ τίς ἐστὶν ὁ καλός. Ἀδ- τὸς ἐρμηνεύει. Ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν τὴν ψυχὴν αὐ- τοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· ὁ δὲ μισθωτὸς, καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὐ οὐκ ἐστὶ τὰ πρόβατα ἴδια, οὐ μέλει αὐτῷ, ὅταν ἴδῃ λύκον ἐρχόμενον.

4. Ἐνταῦθα ζητεῖ ἡ Ἐκκλησία, εἰ ποιμὴν ὁ Κύ- ριος, τίς μισθωτὸς ποιμὴν; Μὴ ὁ διάβολος; Καὶ εἰ ὁ διάβολος μισθωτὸς ποιμὴν, τίς ὁ λύκος; Ἀλλὰ λύκος μὲν ὁ διάβολος, τὸ ἀνήμερον θηρίον, τὸ ἀρ- πακτικόν, τὸ ἐπιβουλόν, ὁ κοινὸς πάντων ἐχθρός. Ἐχέτω τοίνυν ἴδιαν προσηγορίαν μισθωτὸς ποιμὴν. Μισθωτοὺς ποιμένας τότε μὲν πρὸς τοὺς τότε ἀπο- στρεφόμενος ὁ Κύριος ἔλεγεν. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ νῦν, ὡς οὐκ ὅφελον, οἱ τὴν προσηγορίαν τῶν μισθωτῶν οικειοῦμενοι. Τότε ἀρχιερεῖς ἐνεδείκνυντο καὶ Φαρι- σαιοὶ, καὶ πᾶν ἐκεῖνο τὸ κόμμα τὸ Ἰουδαϊκόν. Ἐκεί- νους μισθωτοὺς ἔλεγε ποιμένας, τοὺς οὐ διὰ τὸ ἀληθῆς, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτῶν χρεώδεις τὴν τοῦ ποιμαί- νειν ἐξουσίαν λαβόντας. Οἱ ἐπὶ προφάσει ματαίᾳ προσευχόμενοι, ἵνα κατεσθίωσι τὸν ἄρτον τῶν χη- ρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, οὗτοι μισθωτοί. Οἱ τὴν χρεῖαν θεραπεύοντες, οἱ τὸ παρὸν διώκοντες, οὐ πρὸς τὸ μέλλον ἀντιζίνοντες, μισθωτοί, καὶ οὐ ποι- μένες εἰσὶ. Καὶ νῦν μισθωτοὶ πολλοὶ δοξαρίου δυ- στήνου τὴν αὐτῶν ζωὴν ἀποδιδόντες, οἱ καὶ νῦν ἐπὶ τοῖς ὑγιαίνουσι τοῦ Κυρίου ῥήμασι σχίσμα ποιοῦν- τες. Εἰπόντος γὰρ ταῦτα τοῦ Κυρίου, σχίσμα ἐν αὐ- τοῖς ἐγένετο. Οἱ μὲν ἔλεγον, Δαιμόνιον ἔχει· ἄλλοι, Δαίμων ὀφθαλμοῦς τυφλοῦς βλέπειν ποιεῖν οὐ δύνα- ται. Ὁρᾷς πῶς παλαιὸν τὸ πάθος τοῦ σχίσματος; Εὐθύς γὰρ τὸ πτύον διακρίνει (95) μὲν τὸ ἄχυρον ἀπὸ τοῦ σίτου· καὶ τὸ μὲν κοῦφον καὶ ἄστατον ἀποσχί- ζεται τοῦ τροφίμου, τὸ δὲ πρὸς τροφὴν πνευματικὴν ἐπιτηδεῖον παραμένει τῶν γεωργούντων. Διὰ τοῦτο σχίσμα ἐγένετο, καὶ οἱ μὲν οὕτω διεφέροντο, οἱ δὲ οὕτως. Ἰουδαίους πρέπει τὸ σχιζεσθαι· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον, τὸν ἐκ τῶν ἁνθῶν ὀφαιόμενον, δεξαμένην, τὸν ἀσχιστον ὅτῃ στρατιωτῶν διαφυλαχθέντα, ἡ Χριστὸν ἐνδυσσάμενη, μὴ σχιζέτω τὸ ἱμάτιον. Καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκουσὶ με τὰ ἐμὰ. Ἦρπασεν ὁ αἱρετικὸς πρὸς τὴν ἴδιαν κατασκευὴν τῆς βλασφημίας. Ἰδοὺ, φησὶν, εἴρηται, ὅτι γινώσκουσὶ με τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ. Γινώσκειν ἄρα τί λέγει; τὴν οὐσίαν νοεῖν;

¹⁹ Joan. x, 11. ²⁰ Malach. iii, 6. ²¹ Isa. xlv, 24. ²² Joan. x, 11-14. ²³ Joan. ix, 16. ²⁴ Joan. x, 20. 21. ²⁵ Matth. iii, 12. ²⁶ Joan. xix, 25. 24. ²⁷ Joan. x, 14.

(95) Reg. alter ἐνδιακρίνει. Quod mox sequitur, τῶν γεωργούντων, id non placet: quoniam tamen

ita scriptum invenimus in nostris codicibus, nihil mutandum censuimus.

τὸ μέγεθος ἐκμετρῶν; Ἐκεῖνα κατανοεῖσθαι τῆς θεότητος, ἃ οὐ τῇ σεαυτοῦ θρασυστομίᾳ κατεπαγγέλλῃ; ἢ ἐκ τῶν κατόπιν οὐ νοεῖς τὸ μέτρον τῆς γνώσεως; Τί γινώσκωμεν Θεοῦ; Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς φωτὸς μου ἀκούει. Ἴδε πῶς (96) νοεῖται Θεός· ἐκ τοῦ ἀκούειν ἡμᾶς τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· ἐκ τοῦ ἀκούοντος ποιεῖν. Τοῦτο γνῶσις Θεοῦ, τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. Πῶς οὐ πολυπραγμοσύνη περὶ οὐσίας Θεοῦ; οὐ ζήτησις τῶν ὑπερκοσμίων; οὐκ ἐπινοία τῶν ἀοράτων; Γινώσκαι με τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ. Ἀρκεῖ σοι εἶδέναι, ὅτι ποιμὴν καλός· οὐκ ἔθηκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων. Οὗτος ὁρος τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιγνώσεως. Πόσος δὲ Θεός, καὶ τί τὸ μέτρον αὐτοῦ, καὶ ποσὰ πῶς τὴν οὐσίαν, τὰ τοιαῦτα ἐπικίνδυνα μὲν τῷ ἐρωτῶντι, ἀπορία (97) δὲ τῷ ἐρωτωμένῳ· σιωπὴ δὲ, θεραπεία τῶν τοιούτων ἐστὶ. Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωτὸς ἀκούει, εἶπεν, οὐ συζητεῖ. Τοῦτο ἐστὶν οὐ παρακούει, οὐ φιλονεικεῖ. ἤκουσας Υἱόν, μὴ μοι τρόπους γεννήσεως μῆτε αὐτὸς (98) τεχνολογῇ, μῆτε ὑπὸ αἰτίαν ἀνάγαγε (99) τὰ μὴ αἰτιολογήματα, μὴ διὰ σχίσματος διδρίξει τὸ συνημμένον. Διὰ τοῦτο προλαβὼν ἡσφαλιστὸ σε ὁ εὐαγγελιστής. ἤκουσας πρῶτον, καὶ δὴ ἀκούεις· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ἵνα μὴ τὸν Υἱὸν γέννημα ἀνθρώπινον νομίσης ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρεληλυθέναι. Λόγον σοι εἶπε δια τὸ ἀπαθεῖν. Ἦν σοι εἶπε διὰ τὸ ἀχρονον. Ἀρχὴν σοι εἶπεν, ἵνα συνάψῃ τὸν γεννηθέντα τῷ Πατρὶ. Εἶδες πρόβατον εὐπειθὲς πῶς ἀκούει φωνὴν Δεσπότου. Ἐν ἀρχῇ, καὶ ἦν, καὶ Λόγος. Μὴδὲ λέγε τὸ, Πῶς ἦν; καὶ, Εἰ ἦν, οὐκ ἐγεννήθη, καὶ Εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν. Οὐκ ἐστὶ πρόβατον τὸ τὰ τοιαῦτα λέγον. Προβάτου δέρμα· ἔσωθεν δὲ λύκος ἐστὶν ὁ φθεγγόμενος. Ἐπίβουλος γνωρίζεσθαι. Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωτὸς ἀκούει. ἤκουσας Υἱόν; Νόησον τὴν πρὸς Πατέρα ὁμοιότητα. Ὁμοιότητα λέγω (1) δι' ἀσθένειαν τῶν δυνατωτέρων σωμάτων. Ἐπεὶ τὸ γε ἀληθὲς (οὐ φοβοῦμαι γὰρ προσβαίνειν τὴν ἀλήθειαν), οὐκ εἰμὶ ἔτοιμος συκοφαντῆς. Ταυτότητα λέγω, φυλάσσω Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ἰδιότητα (2). Ἐν ὑποστάσει Υἱοῦ, μορφήν νόησον πατρικὴν, ἵνα μοι τὸν ἀκριβῆ τῆς εἰκόνης διασώσης λόγον, ἵνα μοι νοήσης θεοσεβῶς· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκ οὐαῖων σύγχυσιν, ἀλλὰ χαρακτήρων ταυτότητα. Ἀλλὰ γὰρ ἔοικεν ἐναντιώτατον εἶναι τῶν πραγμάτων, ἀγαπητοί, ὅπου γε καὶ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν ἐξεδιάσατο τὸ εὐπειθὲς τῆς ὑμετέρας ἀκοῆς εἶπέν τι ἐν μέσοις καὶ φθέγγεσθαι, ἵνα ἡ δύναμις

⁹⁶ Joan. x, 27. ⁹⁷ Joan. i, 1. ⁹⁸ Joan. xiv, 10.

(96) Idem codex πρόβατα τῆς ἐμῆς φωτὸς ἀκούει. Εἶδες πῶς.

(97) Legitur quidem in utraque editione et in Reg. secundo ἀπορία: sed tamen sequi malui conjecturam Combefisii, qui pro ἀπορία legendum putat ἀπορία.

(98) Sic Reg. secundus. Editi μῆτε αὐτὸς ἐμὲ ἀπαθεῖν, pro ἀπαθεῖν.

(99) Editi ἀναγ. Veteres duo libri ἀνάγαγε.

(1) Reg. secundus ἰδιότητα λέγω. Mox unus ms. προσβαίνειν.

late intelligere, quæ tu nosse impudenter affirmas? Annon ex superioribus modum intelligis cognitionis? Ecquid in Deo agnoscimus? *Oves meæ vocem meam audiunt.* Vide quomodo cognoscatur Deus; ex eo quod mandata ipsius audimus, ex eo quod illa audientes conficimus. Cognoscere Deum, est servare Dei præcepta. Num debet esse de Dei essentia disceptatio curiosior? num de rebus quæ mundum transcendunt, quæstio? num invisibilem intelligentia? *Cognoscunt me meæ, et cognosco meas.* Scire satis tibi est, bonum pastorem esse, animam suam pro ovibus posuisse. Cognitio Dei continetur his finibus. Quantus autem sit Deus, et quis modus ejus, et qualis secundum essentiam, talia ut sunt interroganti periculosa, ita ei qui interrogatur inexplicabilia: silentium autem, talium medela est. *Oves meæ vocem meam audiunt* ⁹⁶. Audiunt, inquit, non disceptant. Hoc est, non sunt inobsequentes, non contendunt. Audisti Filium, ne tibi mihi artificiose disputes de modis generationis, neque quorum causa asferri nequit, ea ad causam adducas: ne per schisma separa quod conjunctum est. Eam ob rem in antecessum communivit te evangelista. Audisti pridem, et etiam nunc audis, *In principio erat Verbum* ⁹⁷, ut ne Filium fetum humanum putes, qui ex non existente productus sit. *Verbum* dixit tibi ob apathiam. Dixit tibi, *Erat*, propterea quod ante omne tempus est. *Principium* dixit, ut Genitum conjungeret cum Genitore. Vidisti quomodo ovicula morigerare vocem Domini audiat. *In principio, et erat, et Verbum.* Neque dicas: Quomodo erat? et, Si erat, genitus non est; et, Si genitus est, non erat. Non est ovicula, quæ talia dicit, Pellis ovilla est: sed intus lupus est qui loquitur. Cognoscatur insidiator. *Oves meæ vocem meam audiunt.* Audisti Filium? Intellige similitudinem quam cum ⁹⁸ Patre habet. Similitudinem dico, ob imbecillitatem corporum valentiorum. Alioqui veritas ita habet (non enim vereor accedere veritati), non sum ad sycophantiam propensus. Identitatem dico, custodiens Patris et Filii proprietatem. In hypostasi Filii, formam intellige paternam, ut mihi perfectam imaginis rationem serves, ut mihi religiose intelligas illud, *Ego in Patre, et Pater in me est* ⁹⁹. Nolim intelligas essentiarum confusionem, sed characterum identitatem. At enim, dilecti, res quam maxime contraria esse vi-

(2) Idem codex, Ταυτότητα λέγω, φυλάσσω Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ἰδιότητα. Ὑπόστασιν Υἱοῦ μορφήν, etc. Editi, Ταυτότητα λόγῳ φυλάσσω Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Ἰδιότητα ἐν ὑποστάσει Υἱοῦ μορφήν νόησον πατρικὴν, quæ verba ita Latine reddiderat vetus interpretes, *In sermone Patris et Filii identitatem servo, Proprietatem in substantia Filii, formam intellige paternam.* Ex vetèri libro, ut potui, hunc locum restituere conatus sum. Lege Combefisium in illud, σωμάτων.

detur, quippe quia debilitatem nostram vestra in audiendo obedientia aliquid in medium asferre ac dicere coegit, ut potentia Dei in organi debilitate maxime elucesceret. Forte enim ob eam causam valde abundavit nostra debilitas, ut gloria maiore afficeretur qui quod infirmum est corroborat. Qui vero hanc nostram celebritatem reduxit, et praeteriti anni votis finem dedit, et succedenti tempori initium largitus est (eadem enim dies praeteritum circulum nobis terminat, et rursus insequentis fit initium), qui igitur congregavit nos, et tribuit usum futuri, conservet nos in semetipso illesos, inoffensos, a lupi rapiti securos: Ecclesiam hanc, quae magnis martyrum turribus munitur, custodiat inconcussam: insidias omnes, et haeretici furoris assultum avertat. Praeterea in tranquillitate nobis praestet, ut discamus oracula divina, datamque Spiritus gratiam doceamus: quia ipsi gloria et imperium cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXIV.

Contra Sabellianos, et Arium, et Anomaeos.

1. Pugnât Judaismus cum Hellenismo, et uterque cum Christianismo, quemadmodum Egyptii et Assyrii et sibi invicem et Israeli erant infensi. Ita quoque in vicio comperimus timiditatem atque audaciam et inter se pugnare, et fortitudini adversari. Talis quaedam pugna etiam adversus rectam confessionem utrinque mota est, hinc a Sabellio, illinc ab iis qui praedicant inaequalitatem. Nos vero sicut ethnicos fugimus, et improbum simulacrorum cultum sumus aversati, et deorum multitudinem quam inducunt impiam esse iudicavimus: sic quoque Judaeorum Filium Dei negantium refugimus blasphemiam, veriti scilicet minas illas: *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in caelis est*²¹. Fugiamus igitur, ut par est, eos etiam qui his cognata dogmata contra veritatis doctrinam excogitant. Postquam enim callidus ille ad nocendum diabolus Christianos vidit a Judaeis ac gentilibus abalienari, statimque infensos nos illis esse nominum causa; imposito utrisque nomine nostro, sic rursus Judaicam inficionem ac gentilem deorum multitudinem introducere conatur. Qui enim Unigenitum dicunt opus Dei esse atque facturam, deinde adorant, et velut Deum profitentur: ii dum colunt creaturam, non Creatorem, aperte gentilium

²¹ Matth. x, 35.

(5) Editi αποστρέψαιεν εν ησυχία, παράσχοι δὲ ἡμῖν, avertat in tranquillitate, etc. Reg. secundus ut in contextu.

(4) Reg. secundus, κατὰ Σαβελλίου, καὶ Ἀρείου, καὶ τῶν Ἀνομοίων. Καὶ ἀκριβὲς θεολογία περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, Adversus Sabellium, et Arium, et Anomaeos. Aique theologia accurata de sancta Trinitate,

A τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ τοῦ ὀργάνου ἀσθενείᾳ μάλιστα διαφωτῇ. Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ὑπερπερίσσευσεν ἡμῶν τὴν ἀσθενεῖαν, ἵνα ἐπὶ πλείον δοξασθῇ ὁ τὸ ἀσθενεῖαν ἐνισχύων. Ὁ δὲ περιγαγὼν ἡμῶν τὴν πανήγυριν ταύτην, καὶ πέρας δούς ταῖς περυσιναῖς εὐχαῖς, καὶ κεφαλὴν δούς τῷ ἐπιόντι χρόνῳ (ἡ γὰρ αὕτη ἡμέρα ὀρίζει ἡμῖν τὸν παρελθόντα κύκλον, καὶ κεφαλὴ γίνεται πάλιν τῷ ἐπερχομένῳ), ὁ τοίνυν ἐπισυνάξας καὶ χαρισάμενος τοῦ μέλλοντος τὴν ἐνέργειαν, διαφυλάξειεν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ἀδελφεῖς, ἀνεπηρέαστους, ὑπὸ τοῦ λύκου ἀειραπάκτους· δόιστον τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, φρουρουμένην τοῖς μεγάλοις πύργοις τῶν μαρτύρων διατηρήσειε. Πᾶσαν ἐπιβουλὴν καὶ προσβολὴν αἰρετικῶν μηνιαμάτων ἀποστρέψειεν· ἐν ἡσυχίᾳ δὲ παράσχοι ἡμῖν (5) διδάσκειν τὰ θεῖα λόγια, καὶ διδάσκειν τὴν ἐπιγορηγούμενην χάριν τοῦ Πνεύματος· ἔτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMIAIA KA.

Katà Σαβελλιανῶν, καὶ Ἀρείου, καὶ τῶν Ἀνομοίων (4).

1. Μάχεται Ἰουδαϊσμός Ἑλληνισμῷ, καὶ ἀμφοτέρω Χριστιανισμῷ, ὥσπερ Αἰγύπτιοι καὶ Ἀσσύριοι καὶ ἀλλήλοις ἦσαν πόλεμοι καὶ τῷ Ἰσραὴλ· ὥς καὶ ἐπὶ τῆς κακίας εὐρίσκομεν δειλίαν καὶ θράσος καὶ ἀλλήλοις ἀντικείμενα, καὶ τῇ ἀνδρίᾳ. Τοιαύτη τίς ἐστὶ καὶ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ὁμολογίας ἐκατέρωθεν παρακειμένη μάχη· ἐντεῦθεν μὲν Σαβελλίου, ἐτέρωθεν δὲ τῶν τὸ ἀνόμοιον κηρύσσόντων. Ἡμεῖς δὲ, ὥσπερ ἀπεφύγομεν Ἑλληνας, καὶ τὴν πονηρὰν εἰδωλολατρείαν (5) ἐξετράπημεν, καὶ τὸ πολυθεῖον αὐτῶν ἄθεον εἶναι κατέγνωμεν· οὕτως ἀπεφύγομεν καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων βλασφημίαν τῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀρνούμενων, φοβηθέντες ἐκείνην τὴν ἀπειλὴν· Ὅς ἂν ἀρνήσῃται (6) με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνήσομαι αὐτὸν κατὰ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Φεύγωμεν δὴ οὖν, ὥς τὸ εἶδος, καὶ τοὺς τὰ συγγενῇ τοῖς τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἐπεξευρίσκοντας. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ σοφὸς τοῦ κακοποιῆσαι διάβολος τὴν πρὸς Ἑλληνας καὶ Ἰουδαίους τῶν Χριστιανῶν ἀλλοτρίωσιν, καὶ ὅτι εὐθὺς ἐκ τῶν ὀνομάτων ἔχομεν πρὸς αὐτοὺς πολέμους (7), τὸ ἡμέτερον ἐπιθεῖς ἐκατέροις ὄνομα, οὕτως ἐπείσασκεν ἐπιχειρεῖ πάλιν τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀρνησιν, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πολυθεῖαν. Οἱ μὲν γὰρ ἔργον Θεοῦ εἶναι λέγοντες τὸν Μονογενῆ, καὶ ποιήμα, εἴτα προσκυνούντες καὶ θεολογοῦν-

(5) Sic veteres quinque libri. Editi καὶ τῆς πονηρᾶς εἰδωλολατρείας.

(6) Editi δὲ ἀρνήσεται. At quatuor mss. uti in contextu. Mox codex Clarom. ἀρνήσομαι κατὰ.

(7) Unus ms. Colb. αὐτοῖς πόλεμον. Codex Clarom. πολέμειν.

τας (8), ἐκ τοῦ λατρεῦειν τῇ κτίσει, καὶ μὴ τῷ κτίσαντι, τὰ τῶν Ἑλλήνων ἀντικρὺς ἐπιστάγουσιν· οἱ δὲ τὸν ἐκ Θεοῦ Θεόν (9) ἀρνούμενοι, καὶ ὁνόματι μὲν ὁμολογοῦντες Υἱόν, ἔργῳ δὲ καὶ ἀληθεῖα τὴν ὑπαρξίν ἀθετοῦντες, τὸν Ἰουδαϊσμόν πάλιν ἀνανοῦνται. Καὶ γὰρ ὅταν ὁμολογῶσι Λόγον, τῷ ἐνδιαθέτῳ αὐτὸν παραικάουσι· καὶ σοφίαν λέγοντες, ὁμολοῖαν εἶναι λέγουσι τῇ ἔξει τῇ ἐν ψυχῇ τῶν πεπαιδευμένων συνισταμένη· καὶ διὰ τοῦτο πρόσωπον ἐν Πατρὶς καὶ Υἱοῦ, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπος εἰς λέγεται, οὐ διαιρούμενος ἀπὸ τοῦ ἐνυπάρχοντος αὐτοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας. Καίτοι ὁ (10) εὐαγγελιστὴς εὐθὺς ἐκ προοιμιῶν βοᾷ· Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ἰδίαν ὑπαρξίν διδοὺς τῷ Υἱῷ. Εἰ γὰρ ἐν καρδίᾳ ἦν ὁ Λόγος, πῶς ἂν ἐνοήθη Θεός; πῶς δ' ἂν ἦν πρὸς τὸν Θεόν; Ἐπειδὴ οὗτε ὁ ἐν ἀνθρώπῳ λόγος ἀνθρώπος, οὕτε πρὸς αὐτὸν εἶναι λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ. Οὕτε γὰρ ζῶν ἐστιν, οὕτε ὑπεστώς· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ζῶν ἐστὶ καὶ ἀλήθεια. Καὶ ὁ μὲν λόγος ὁ ἡμέτερος ὁμοῦ τε ἐλέχθη καὶ οὐκ ἐστὶ· περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου τί φησὶν ὁ ψαλμὸς; *Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ Ὀρατῷ.*

Καὶ ἐνεῦθεν μὲν οὗτος ὁ πόλεμος· ἐτέρωθεν δὲ τίς καὶ ποῖός ἐστιν ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας ἀγών; Τὴν μὲν ὑπαρξίν συγχωροῦσι, καὶ ἴδιον εἶναι πρόσωπον Υἱοῦ, καὶ ἴδιον Πατὸς συνιθέιναι· ἀνομοιότητα δὲ τῆς φύσεως παραισάγουσι. Καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ ὄνομα μέχρι φωνῆς συγχωροῦσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν κτίσιν αὐτὴ κατὰγουσιν· οὐ δυσωπούμενοι τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου, ἑαυτὸν προδεικνύοντος τῷ πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς θεωρίαν ἐπιειγομένων. Ὁ ἑωρακὴς γὰρ ἐμὲ φησὶν, *ἑώρακε τὸν Πατέρα.* Αὐτὴ δὲ ἡ φωνὴ ὁρθῶς λογιζομένοις ἀμφοτέρων ἐμφράττει τὰς βλασφημίας. Οὕτε γὰρ ἑαυτὸν εἶναι τὸν Πατέρα φάσκει, ὅς γε διαίρει τὰ πρόσωπα φανερώς ἐν τῷ λέγειν· Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ. Δείκνυσσι γὰρ ἐκ τούτου τὸ ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον (11). *ἑώρακε τὸν Πατέρα,* ἀναφέρων ἐπὶ τὸ πατρικὸν πρόσωπον, καὶ διαίρων ἀφ' ἑαυτοῦ προδήλως, καὶ ἐν τῷ λέγειν· *Εἰ ἐγνωκέετ με, καὶ τὸν Πατέρα μου ἂν ἤδετε.* Οὐ γὰρ σύγχυσιν τῶν προσώπων ἐμφαίνει ταῦτα, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς θεότητος παρίστησιν. Ἀκουέτωσαν δὲ τὸν αὐτὸν λόγον (12) καὶ οἱ ἐναντίοι· ὅτι ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος κοινωνίας οὐκ ἀπεστέρηται τοῦ Πατρὸς. Οὐ γὰρ ἄλλοιόν ὁ γεννήτωρ ἐγέννα, ἀλλὰ τοιοῦτον ὅς αὐτός ἐστιν. Ἄκουε, ὁ Ἀνόμοιος· *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν.* Ἄκουε καὶ σὺ, ὁ Σαβέλλιος· *Ἐγὼ*

A errores introducunt : qui vero Deum ex Deo negant; et nomine quidem **190** Filium constentur, sed reipsa et vere substantiam eius abolent, et rursus Judaismum renovant. Cum enim Verbum constentur, ipsum comparant cum eo quod in mente concipitur verbo; cumque sapientiam dicunt, consimilem esse dicunt habitui qui in anima manet eruditorum. Et ideo unam personam Patris et Filii prostantur, quod homo quoque unus dicitur non divisus, ob verbum quod in ipso est et ob sapientiam. Atqui evangelista statim ab initio clamat : *Et Deus erat Verbum* ²², substantiam propriam dans Filio. Etenim si in corde erat Verbum, quomodo Deus intelligi potuit? rursus quomodo erat apud Deum? Nam neque verbum quod in homine est, homo est, neque apud ipsum esse dicitur, sed in ipso. Neque enim vivens est, neque subsistens : sed Dei Verbum vita est et veritas ²³. Et nostrum quidem verbum simul atque prolatum est, amplius non est : sed de Dei Verbo quid dicit psalmus? *In æternum, Domine, Verbum tuum permanet in celo* ²⁴.

2. Atque hinc quidem hoc bellum inferitur : illinc vero quod et quale certamen est contra veritatem? Substantiam quidem concedunt, propriamque Filii personam esse, et Patris propriam constentur : sed naturæ inducunt inæqualitatem. Et Filii nomen voce tenus concedunt, sed reipsa ipsum demittunt ad creaturam, haud verentes vocem Domini, se et qui Patrem videre gestiebat præmonstrantis. *Qui enim, inquit, vidit me, vidit Patrem* ²⁵. Hæc autem vox, si quis recte iudicat, utrorumque obturat blasphemias. Neque enim seipsum Patrem esse dicit, qui scilicet personas aperte distinguat, his verbis : *Qui vidit me.* Hinc namque ostendit propriam suam personam. Cum vero subjungit : *Vidit Patrem,* respicit ad paternam personam, ac distinguit a semetipso manifeste. Quod idem facit quoque, ubi ait : *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis* ²⁶. Non enim personarum confusionem indicant hæc, sed deitatis similitudinem exhibent discriminis cuiusvis expertem. Audiant autem hæc ipsa verba et adversarii, quod qui Filii consortio dignatus est, is Patre privatus non sit. Nec enim diversum Genitor genuit, sed talem qualis ipse est. Audi, Anomæe, *Ego et Pater unum sumus* ²⁷. Audi et tu,

²² Joan. i, 1. ²³ Joan. xiv, 6. ²⁴ Psal. cxviii, 89. ²⁵ Joan. xiv, 9. ²⁶ ibid. 7. ²⁷ Joan. x, 30.

(8) Ita Anomæi Filium dicebant Deum, ut eum Patre minore esse vellent.

(9) Editi Θεόν Λόγον, Deum Verbum. Vox ultima in mss. non legitur.

(10) Editi Καίτοιγε ὁ. Veteres tres libri ut in contextu. Aliquanto post mss. duo πῶς δ' ἂν. Editi πῶς ἂν.

(11) Unus codex Reg. ἐκ τούτου τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον.

(12) Antiqui tres libri τῶν αὐτῶν λόγων. Combesius, cum verba, quæ proxime sequuntur, corrupta esse arbitraretur, ea duobus modis resarcire cona-

tus est. Ait igitur legendum esse aut ὅτι ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος προσήγορας οὐκ ἀπεστέρηται τῆς τοῦ Πατρὸς κοινωνίας, aut ὅτι ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος κοινωνίας, etc., ut in contextu, sed sic tamen, ut post illud, Πατὴρ, subaudiatur vox κοινωνίας, *Qui Filius dignatus est consortio, nec Patris privatus est, supple, consortio.* Puto simpliciter legendum προσήγορας pro κοινωνίας, hoc sensu : *Qui ita conjunctus est Patri, ut Filii nomen consecutus sit, privatus non est Patre, hoc est, Patris naturam habet.*

Sabelli, *Ego exivi a Patre, et ad ipsum vado*³⁹. A Et uterque ex evangelica doctrina proprium vulnus curet. Et tu quidem unitatem sume ex absolutissima naturae similitudine : tu vero illud, *Ab eo exivi, et ad ipsum vado*, ad personarum diversitatem referas. Conveniat igitur de his inter nos, agamusque pacem, et a longo contra pietatem bello desistamus, acutis illis impietatis armis abjectis, et hastis in aratra, gladiis vero in falces conflatis⁴⁰. Neque tu dicas solum : sed sequere eum, qui **191** dicit : *Non sum solus, quia qui misit me Pater, mecum est*⁴¹. Alius igitur est Pater qui misit, alius qui missus est Filius. Ac rursus : *Ego*, inquit, *testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me qui misit me Pater*⁴². Et : *In lege vestra*, inquit, *scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum est*⁴³. Numera, si lubet, personas. *Ego*, inquit, *sum qui testimonium perhibeo*. Unus. *Et testimonium perhibet de me qui misit me*. En duo. Nec ego sic audacter numero, sed Dominus ipse docuit, cum dixit : *In lege vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum sit*. Tu vero, qui alio impietatis genere adversus Deum pugnas, qui Filium dicis Deo naturae dissimilem, qui aequalitatem non concedis, qui inducis vitae intervallum, reverere Paulum dicentem : *Qui est imago Dei invisibilis*^{44,45}; hocque largiari imagini videnti, ut vitae archetypae per omnia similis sit. Confitere Patrem esse Filii, non creaturæ, opificem. Et in vera Patris confessione sine eum qui genitus est, ipsi dignitate parem esse, revocans in memoriam illud evangelistæ testimonium : *Deum Patrem suum dicebat, faciens se æqualem Deo*⁴⁶. Aequalitas autem illa, quam cum Patre habet, intelligitur esse secundum naturam, non secundum magnitudinis corporeæ mensuram. Quomodo autem non rapinam arbitratu est esse se æqualem Deo⁴⁷, si, ut tu blasphemias, nunquam æqualis fuit? Quomodo rursus in Dei forma erat, qui, ut tu dicis, nunquam similis fuit

3. Talis quidem utrinque pugna nobis est; veritas vero quæ? Neque tu reformides personas confiteri : sed dic Patrem, dic et Filium, non rei uni nomina duo attribuens, sed ex utraque appellatione significationem propriam discens. Nam ingens improbitas est non suscipere documenta Domini, qui nobis perspicue aliam personam ab

ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξηλθόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ὑπάγω. Καὶ ἑκάτερος ὁμῶν τὸ ἴδιον τραῦμα ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ διδασκαλίου (13) θεραπεύεσθαι. Καὶ σὺ μὲν τὴν ἐνότητά λαμβάνεις ἐπὶ τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον· σὺ δὲ τὸ, 'Ἀπ' αὐτοῦ ἐξηλθόν, καὶ πρὸς αὐτὸν πορεύομαι, ἐπὶ τὸ τῶν προσώπων διάφορον (14). Συμβῶμεν οὖν ἐπὶ τούτοις, καὶ εἰρηνεύσωμεν, καὶ καταθώμεθα τὸν μακρὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμον· βλέψαντες μὲν τὰ ἠκουημένα ταῦτα τῆς ἀσεβείας ὄψια, καὶ μεταχαλκεύσαντες τὰς ζῆδνας εἰς ἀροτρα, καὶ τὰς μαχαίρας εἰς ὀρέπανα. Μήτε σὺ λέγῃς μόνον (15), ἀλλ' ἀκολουθεῖ τῷ λέγοντι· *Οὐκ εἰμὶ μόνος, ὅτι ὁ πέμψας με Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἔστιν*. Ἄλλος οὖν ὁ πέμψας Πατὴρ, καὶ ἄλλος ὁ πεμφθεὶς Υἱός. Καὶ πάλιν, Ἐγὼ, φησὶ, μαρτυρῶ περὶ ἐμῆς τοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατὴρ. Καὶ, Ἐν τῷ νόμῳ δὲ, φησὶ, τῷ ὁμοτέρῳ γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἔστιν. Ἀριθμήσον, εἰ βούλῃ, τὰ πρόσωπα. Ἐγὼ, φησὶν, εἰμὶ ὁ μαρτυρῶν. Εἰς. Καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με. Δύο. Καὶ οὐκ ἐγὼ οὕτω τολμηρῶς ἀριθμῶ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος εἰδίδασκεν, εἰπὼν· Ἐν τῷ νόμῳ τῷ ὁμοτέρῳ γέγραπται, ὅτι ἀνθρώπων δύο ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἔστι. Καὶ σὺ δὲ, ὁ κατ' ἄλλο εἶδος τῆς ἀσεβείας θεομαχῶν, ὁ ἀνόμοιον εἶναι λέγων τῇ φύσει τὸν Υἱὸν τῷ Θεῷ, ὁ τὴν ἰσότητά μὴ διδούς, ὁ διάστασιν ζωῆς ἐμποκίων (16) δυσωπήθητι Παῦλον λέγοντα· Ὅς ἔστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· καὶ ὁδὸς τῇ ζωῇ εἰκὼν ἀπαράλλακτως ἔχειν πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀρχέτυπον. Ὁμολογεῖ Πατέρα Υἱοῦ, μὴ κτισματος, δημιουργόν. Καὶ ἐν τῇ ἀληθινῇ τοῦ Πατρὸς ὁμολογίᾳ ὁδὸς τὴν τοῦ γεννηθέντος πρὸς αὐτὸν ὁμοτιμίαν, μνηστὴς τῆς τοῦ εὐαγγελιστοῦ (17) μαρτυρίας, ὅτι Πατέρα εἰσάγει ἑαυτοῦ τὸν Θεόν, Ἰσὸν ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. Τὸ δὲ ἰσάζειν τῷ γεγεννηκότῃ κατὰ τὴν φύσιν νοεῖται, οὐ κατὰ μεγέθους σωματικοῦ παραμέτρησιν. Πῶς δὲ οὐκ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, εἰ, ὡς σὺ βλασφημεῖς, οὐδέποτε ἴσος; Πῶς δὲ καὶ ἐν βορρῇ Θεοῦ ὑπῆρχεν ὁ, κατὰ τὴν οὐκ λόγον, μηδέποτε ὅμοιος;

3. Ἄλλ' ὁ μὲν πόλεμος ἑκατέρωθεν ἡμῖν τοιοῦτος· ἡ δὲ ἀλήθεια τίς; Μήτε σὺ φοβοῦ τὴν τῶν προσώπων ὁμολογίαν, ἀλλὰ λέγε Πατέρα, λέγε καὶ Υἱόν, μὴ ἐνὶ πράγματι δύο ὀνόματα ἐπιφθεγγόμενος, ἀλλ' ἐξ ἑκατέρας τῆς προσηγορίας ἴδιαν ἐννοίαν διδασκόμενος. Δεινὴ γὰρ ἀγνωμοσύνη μὴ καταδέχεσθαι τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, εὐχρινῶς διστῶντος (18)

³⁹ Joan. xvi, 28. ⁴⁰ Isa. ii, 4. ⁴¹ Joan. viii, 16. ⁴² ibid. 14. ⁴³ ibid. 17, 18. ^{44,45} Coloss. i, 15.

⁴⁶ Joan. v, 18. ⁴⁷ Philipp. ii, 6.

(13) Reg. secundus διδασκαλίου, rectius. Editi διδασκαλίου.

(14) Vox διάφορον ita hoc loco accipienda est, ut pro distinctione sumatur.

(15) Illud, μήτε σὺ λέγῃς μόνον, sic intellige : Neque tu Deum ita solum dicas, ut excludantur personae.

(16) Basilii impetit eos, qui Verbum aeternum non esse profluentes, arbitrabantur intervallum quoddam fuisse, quo Patris vita a filii distaret.

(17) Sic veteres quatuor libri. Editi τοῦ Εὐαγγελίου.

(18) Illud εὐχρινῶς διστῶντος, etc., inepte quidem vertit vetus interpres, cum ita scripsit, tam conspicue personarum nobis alterationem discernentis : sed, ut ingenue fatear nescire quod nescio, dicam non nosse me ullam vocem Latinam, qua vox Græca ἐπερτής bene exprimi possit. Sed tamen fortasse, periphrasi usus, eam utcumque exprimes, si ita interpretere, uti interpretati sumus.

ἡμῶν τῶν προσώπων, τὴν ἑτερότητα. Ἐὰν γὰρ ἂν ἀπαριθμῶ, φησὶ, παρακαλέσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον πέμψῃ Παράκλητον ὅμιον. Οὐκοῦν Υἱὸς μὲν ὁ παρακαλῶν, Πατὴρ δὲ ὁ παρακαλούμενος, Παράκλητος δὲ ὁ ἀποστελλόμενος. Ἀρ' οὖν οὐ φανερώς ἀναισχυντεῖς ἀκούουν, Ἐγὼ περὶ τοῦ Υἱοῦ, Ἐκεῖνος δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς, Ἄλλος περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα φύραν, καὶ πάντα συγχέων, καὶ ἐνὶ πράγματι τὰς πάσας προσηγορίας περιτιθεῖς; Μὴ μέντοι μηδὲ σὺ ἄρπαγμα πρὸς τὴν ἀσέβειαν λάβης τὴν τῶν προσώπων διαίρεσιν. Εἰ γὰρ καὶ δύο τῶ ἀρεμῶν, ἀλλὰ τῇ φύσει οὐ διέζευκται· οὐδὲ ὁ τὰ δύο λέγων (19) ἄλλοτριώσιν ἐπισάγει. Εἰς Θεὸς, ὅτι καὶ Πατὴρ· εἰς Θεὸς δὲ καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ οὐ δύο θεοί, ἐπειδὴ ταυτότητα ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Οὐ γὰρ ἄλλην ἐν Πατρὶ καθορῶν θεότητα, καὶ ἄλλην ἐν Υἱῷ· οὐδ' ἑτέραν φύσιν ἔκεινην, καὶ ἑτέραν ταύτην. Ἵνα μὲν οὖν τρανωθῇ σοι τῶν προσώπων ἡ ιδιότης, ἀριθμεῖ ἰδίᾳ Πατέρα, καὶ ἰδίᾳ Υἱόν· Ἵνα δὲ μὴ εἰς πολυθεῖαν ὁποσχισθῇς, μίαν ὁμολογῇς ἐπ' ἁμφοῖν τὴν οὐσίαν. Οὕτω καὶ Σαβέλλιος πίπτει, καὶ ὁ Ἀνόμοιος συντριβήσεται.

4. Ὅταν δὲ εἰπω μίαν οὐσίαν, μὴ δύο ἐξ ἑνὸς μερισθέντα νοεῖ, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ὑποστάντα, οὐ Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐκ μιᾶς οὐσίας ὑπερχυμένους. Οὐ γὰρ ἀδελφὰ λέγομεν, ἀλλὰ Πάτέρα καὶ Υἱὸν ὁμολογοῦμεν. Τὸ δὲ τῆς οὐσίας ταυτὸν, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οὐ προστάγματι ποιηθεὶς, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως γεννηθεὶς· οὐκ ἀπομερισθεὶς τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ μένοντος τελείου τελείως ἀπολάμψας. Καὶ μὴ μοι περιδραμόντες, ὅσοι ἢ μὴ τελείως τοὺς λεγομένους ἠκολουθήσατε, ἢ πρὸς ἐπήρειαν ἡμᾶς περιστήκατε, οὐ λαβεῖν τι παρ' ἡμῶν ὠφέλιμον ἐπιζητούντες, ἀλλὰ λαβέσθαι τινὸς τῶν λεγομένων ἐπιτηροῦντες, εἴπητε· Δύο θεοὺς κηρύσσει, πολυθεῖαν καταγγέλλει. Οὐ δύο θεοί· οὐδὲ γὰρ δύο πατέρες. Ὁ μὲν ἀρχὰς εἰσάγων δύο δύο κηρύττει θεοὺς. Τοιοῦτος δὲ ἐστὶ Μαρκίων, καὶ εἰ τις ἐκεῖνον τὴν ἀσέβειαν παραπλήσιος. Καὶ πάλιν ὁ ἑτερούσιον λέγων τὸν γεγεννημένον πρὸς τὸν γενήσαντα, δύο καὶ οὗτος λέγει θεοὺς, διὰ τὴν τῆς οὐσίας ἀνομοιότητα τὸ πολυθεον παραεισάγων. Εἰ γὰρ μία μὲν θεότης ἀγέννητος, μία δὲ γεννητὴ, οὐ εἰ ὁ τὴν πολυθεῖαν κηρύσσων, ἐναντίον μὲν λέγων εἶναι τὸ ἀγέννητον τῷ γεννητῷ, ἐναντίας δὲ δηλονότι καὶ τὰς οὐσίας τιθέμενος· εἴπερ οὐσία μὲν τοῦ Πατρὸς ἡ ἀγέννησις· οὐσία δὲ τοῦ Υἱοῦ ἡ γέννησις. Ὡστε οὐ δύο μόνον (20) θεοὺς, ἀλλὰ καὶ μαχομένους ἀλλήλοις λέγεις· καὶ τὸ θειότατον, οὐ προαιρέσει διδοὺς τὴν μάχην, ἀλλὰ φυσικῇ διαστάσει, μηδὲποτε ἔλθειν εἰς εἰρηνικὴν σύμβασιν δυναμένην. Ἀλλ' ὁ τῆς ἀληθείας λόγος ἐκατέρωθεν τὰ ἐναντιώματα διαπέφυγεν. Ὅπου γὰρ μία μὲν ἡ ἀρχὴ, ἐν δὲ τὸ ἐξ αὐτῆς, καὶ ἐν μὲν τὸ ἀρχέτυ-

¹⁹ Joan. xiv, 16.

(19) Editi λέγων πρόσωπα. Vox ultima in mss. non invenitur, ob idque eam delere non dubitavimus.

alia distinguit. Si enim abiero, inquit, rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis". Itaque Filius est qui rogat, Pater est qui rogatur, Paracletus vero qui mittitur. Nonne ergo aperte impudens es, qui cum audias, *Ego*, de Filio, *Ille*, de Patre, *Alius*, de Spiritu sancto, mices tamen omnia, omniaque confundis, et rei uni tribuis appellationes omnes? Vicissim neque tu ad stabilendum impietatem sumito secretionem personarum. Etsi enim duo sunt numero, tamen natura non sunt disjuncti: neque qui duo dicit alienationem inducit. Unus Deus et Pater, unus Deus et Filius, non dii duo, cum Filius identitatem habeat cum Patre. Non enim aliam in Patre intueor divinitatem, aliam in Filio; neque aliam naturam illam, et aliam hanc. Quamobrem perspicua ut sit tibi personarum proprietas, numera separatim Patrem, et separatim Filium: sed ne scindaris in multitudinem deorum, unam in utroque essentiali consteare. Ita et Sabellius cadit, et Anomæus conteretur.

4. Sed cum essentialiam unam dico, cave intelligas duo ex uno divisa, sed ex principio Patre Filium subsistentem, non Patrem et Filium ex una superiore essentiali emergentes. Non enim fratres dicimus, sed Patrem et Filium confitemur. At essentialis identitas est, quia ex Patre Filius, non præcepto factus, sed ex natura genitus, non dissectus a Patre, sed eo manente perfectio perfectus illucescens. Et mihi, quotquot aut non perfecte dicta assecuti estis, aut calumniandi causa nos circumstatis, non querentes ut ex nobis aliquid capiat emolumentum, sed observantes ut aliquid eorum quæ dicimus carpatis, ne circumcursantes dixeritis: Prædicat deos duos, deorum multitudinem annuntiat. Non sunt dii duo, neque enim sunt duo patres. Principia duo qui inducit, deos duos prædicat. Talis autem est Marcion, et si quis illi similis sit impietate. Ac rursus, qui Genitum alterius essentialis a Genitore esse dicit, is quoque dicit deos duos, ob essentialis dissimilitudinem multitudinem deorum inducens. Etenim si una est divinitas ingénita, una vero génita, tu es qui deorum prædicat multitudinem, cum Ingénitum Génito contrarium dicas, statuasque essentialis etiam plane contrarias: siquidem essentialis Patris esset ingeneratio, essentialis vero Filii, generatio. Quare non duos modo deos, sed eos etiam inter se pugnantibus dicis: et quod gravissimum est, non tribuis pugnam proposito animi, sed naturali dissidio, quod non possit unquam ad pacificam concordiam venire. At veritatis doctrina ea quæ utrinque inter se pugnant, declinavit. Ubi enim unum

(20) Editi μόνους. Antiqui tres libri μόνον. Aliquantum post editi et Reg. tertius δυναμένην. Alii mss. tres δυναμένην.

est principium, et unum quod ex ipso est, ubi rursus unum est exemplar, et imago una, unitatis ratio haudquaquam labefactatur. Quapropter Filius ex Patre per modum generationis existens, et naturaliter in semetipso Patrem exprimens, ut imago quidem, integerrimam absolutissimamque habet similitudinem; ut genitura vero, consubstantialitatem servat. Neque enim qui in foro imaginem regiam intuetur, et regem dicit eum qui in tabula est, constituitur reges duos, imaginem, et eum cuius imago est: neque si dixerit: Hic est rex, ostendens videlicet eum qui in tabula pictus est, continuo exemplar ipsum appellatione regis privat. Imo vero, dum hoc constituitur, ei dignitatem firmavit. Nam si imago rex est, profecto iure potiore par est regem esse eum, qui imaginari sit causa est. Atqui hic ligna, et cera, et pictoris ars corruptibilem imaginem efficit, effigiem scilicet rei corruptibilis, et ejus qui effictus est artificiosum simulacrum: illic vero ubi audieris imaginem, splendorem gloriæ intellige. Quisnam autem splendor, et quæ gloria? Apostolus ipse statim interpretatus est, cum subiunxit: Et **193** *character hypostaseos*^{18.20}. Idem igitur est hypostasis quod gloria, et character quod splendor. Quare perfecta manento et nihil imminuta gloria, perfectus procedit splendor. Atque sic imaginis ratio ut Deum decet accepta, et divinitatis nobis unitatem exhibet. Hic enim in illo, et ille in hoc. Nam et hic talis est, qualis ille, et ille qualis hic. Ita uniuntur duo, propterea quod non differant, nec Filius secundum aliam speciem et extraneum characterem intelligatur. Rursus igitur dico: Unus et unus, sed natura indivisa est, et perfectio imperfectionem omnem excludens. Unus igitur Deus, quandoquidem per utrumque species una consideratur, quæ integre in utroque ostenditur. Sed jamdiu sermonem nostrum moleste ferre vos video, et tantum non audire me puto, quod confessis immorans quæstiones valde decantatas non attingam. Omnium enim aures arrectæ nunc sunt, ut de Spiritu sancto aliquid audiant. Ego vero velim maxime, sicut traditum simpliciter accepi, sicut ingenue et candide assensus sum, sic et auditoribus tradere, ut non eorumdem mihi sit semper reddenda ratio, sed ut

^{18.20} Hebr. 1, 3.

(21) Unus codex Reg. οὐ διαφέρειται, non differt. Lectio optima. Alii mss. et editi ut in contextu. Ibidem duo mss. et editi γεννητός. At Colb. primus cum alio codice Reg. γεννητός, per viam generationis; et ita scripsisse Basilium puto. Ita enim vox γεννητός voci φυσικῶς plane respondebit.

(22) Basilio libros contra Eunomium scribenti, ita displicebat vox γέννημα, ut Eunomium ea usum pergraverit reprehenderit; nec satis mirari queo, quod eadem ipse uti voluerit. Puto autem ita scripsisse Basilium, aut imprudentia, aut quod id verbum jam a multis usurpari videret, quorum se exemplum semel sequi posse existimavit.

(23) Editio Paris. καὶ τέχνην τὴν τοῦ. Editio Ba-

πον, μία δὲ ἡ εἰκὼν, ὁ τῆς ἐνότητος λόγος οὐ διαφέρειται (21). Διότι γεννητῶς ὑπάρχων ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, καὶ φυσικῶς ἱκτυπῶν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, ὥς μὲν εἰκὼν, τὸ ἀπαράλλακτον ἔχει, ὥς δὲ γέννημα (22), τὸ ὁμοούσιον διασώζει. Οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ τὴν ἀγορὰν τῇ βασιλικῇ εἰκόνι ἐνατενίζων, καὶ βασιλέα λέγων τὸν ἐν τῷ πίνακι, δύο βασιλέας ὁμολογεῖ, τὴν τε εἰκόνα, καὶ τὸν οὗ ἐστίν ἡ εἰκὼν· οὐτε, ἔάν, δεῖξας τὸν ἐν τῷ πίνακι γεγραμμένον, εἴπῃ· Οὗτος ἐστὶν ὁ βασιλεὺς, ἀπειράτηρος τὸ πρῶτον· τότε τῆς τοῦ βασιλέως προσηγορίας. Μᾶλλον μὲν οὖν ἐκεῖνον τὴν τιμὴν ἐδεβαίωσεν διὰ τῆς τοῦτο ὁμολογίας. Εἰ γὰρ ἡ εἰκὼν βασιλεὺς, πολλῷ δήπου εἰκὸς βασιλέα εἶναι τὸν τῇ εἰκόνι παρασχόμενον τὴν αἰτίαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ξύλα, καὶ κηρὸς, καὶ ζωγράφου τέχνη τὴν εἰκόνα ποιεῖ φθαρτὴν, φθαρτοῦ μίμημα, καὶ τεχνήτην τοῦ (23) ποιηθέντος· ἐκεῖ δὲ, ὅταν ἀκούσης εἰκόνα, ἀπαύγασμα νοεῖ τῆς δόξης. Τί δὲ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τίς ἡ δόξα; Αὐτὸς εὐθὺς ἡρμήνευσεν ὁ Ἀπόστολος ἐπάγων (24)· Καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως. Ταυτὸν οὖν ἐστὶ τῇ δόξῃ μὲν ἡ ὑπόστασις, τῷ ἀπαυγασματι δὲ ὁ χαρακτήρ. Ὡστε, τελείας μενούσης καὶ μηδὲν μειωμένης τῆς δόξης, τέλειον πρόεισι τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ οὕτως ὁ τῆς εἰκόνος λόγος, θεοπροπῶς παραδεχθεὶς, τὴν ἐνότητα ἡμῖν παρίσται τῆς θεότητος. Οὗτος γὰρ ἐν ἐκεῖνῳ, κακείνους ἐν τούτῳ. Ὅτι καὶ οὗτος τοιούτός ἐστιν, οἷος δὲ καίνοιο· κακείνους, οἷος οὗτος. Οὕτως ἐνούται· τὰ δύο, τῷ μὴ διαλλάττειν, μηδὲ καθ' ἑτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτήρα νοεῖσθαι τὸν Υἱόν. Πάλιν οὖν λέγω· Εἰς καὶ εἰς, ἀλλ' ἡ φύσις ἀμέριστος, καὶ ἡ τελειότης ἀνελιπτῆς. Εἰς οὖν Θεός, ἐπειδὴ δι' ἀμφοτέρων ἐν εἶδος θεωρεῖται ὁλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεικνύμενον. Ἀλλὰ γὰρ πάλαι ὁρῶ δυσανασχετούντας ὑμᾶς πρὸς τὸν λόγον, καὶ μονονουχὶ ἀκούειν (25) δοκῶ, ὅτι τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβων, τῶν πολυθρῦλλήτων ζητημάτων οὐχ ἄπτομαι. Πᾶσα γὰρ ἀκοή νῦν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων τῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνηρέθισται. Ἐγὼ δὲ μάλα τα ἡδουλόμην, ὥς παραλαβὸν ἀπολοικῶς, ὥς συνθεμένη ἀνεπιτηδεύτως, οὕτω παραδιδόναι τοῖς ἀκούουσι· μὴ αἰετὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀπαιτούμενος τὰς εὐθύνas, ἀλλ' ἐκ μιᾶς ὁμολογίας πεπεισμένους ἔχων τοὺς διδαχθέντας. Ἐπειδὴ δὲ περιστῆκατε ἡμᾶς, δικασταὶ μᾶλλον

sil. καὶ τέχνη, τῇ τοῦ. Regii duo codices et Coisl. duabus vocibus τέχνη τὴν. Colb. primus et Reg. secundus prima quidem manu et uno verbo τεχνήτην, sed nunc secunda manu in his libris pro τεχνήτην legitur τεχνίτην. Sed librarii illi, qui ita emendare voluerunt, potius veram scripturam corruptissimè mihi videntur. Puto enim legi oportere τεχνήτην, sic tamen, ut suppleatur vox εἰκόνα, efficit artificiosum simulacrum, ejus scilicet qui expressus est. Et ne vocis τεχνήτης architectus esse videar, ejus in Stephani Thesaurο mentionem fieri monebo.

(24) Sic veteres quatuor libri. Editi pro ἐπάγων habent λέγων.

(25) Unus codex Reg. μόνον οὐκ ἀκούειν.

ἡ μαθηταί, ἡμᾶς δοκιμάσαι βουλόμενοι, οὐκ αὐτοί
 τι λαβεῖν ἐπιζητοῦντες· ἀνάγκη ἡμᾶς ὥσπερ ἐν
 δικαστηρίῳ τὴν ἀντιλογίαν προτείνεσθαι, καὶ δεῖ
 μὲν ἀνακρίνεσθαι, δεῖ δὲ λέγειν ἃ παρελήφαμεν.
 Ὑμᾶς δὲ παρακαλοῦμεν μὴ ἐκ παντὸς τρόπου ζη-
 τῆν τὸ ὑμῖν ἀρέσκον παρ' ἡμῶν ἀκοῦσαι, ἀλλ' ὃ
 τῷ Κυρίῳ εὐάρεστόν ἐστι, καὶ σύμφωνόν ταῖς Γρα-
 φαῖς, καὶ μὴ μαχόμενον τοῖς Πατράσιν. Ἄ τοῖνον
 ἐλέγομεν περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι δεῖ ὁμολογεῖν Ἰσίου
 αὐτοῦ πρόσωπον, ταῦτ' ἔχομεν λέγειν καὶ περὶ τοῦ
 Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Οὐ γὰρ ταυτὸν ἐστὶ τῷ Πατρὶ
 τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ γεγράφαι, ὅτι Πνεῦμα ὁ Θεός.
 Οὐδὲ πάλιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἐν πρόσωπόν
 ἐστίν, ἐπειδὴ εἰρηται· *Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ*
οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ· ὁ δὲ Χριστὸς
ἐν ὑμῖν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡπατήθησάν τινες Πνεῦμα
 καὶ Χριστὸν τὸν αὐτὸν εἶναι. Ἀλλὰ τί φαμεν; Ὅτι
 τὸ τῆς φύσεως οὐκ εἶναι ἐντεῦθεν ἐμφαίνεται, οὐχὶ
 προσώπων σύγγυτοις. Ἐστὶ μὲν γὰρ ὁ Πατήρ, τέ-
 λειον ἔχων τὸ εἶναι καὶ ἀνευδέες, ῥίζα καὶ πηγὴ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐστὶ δὲ ὁ Υἱὸς ἐν
 πληρεῖ θεότητι ζῶν Λόγος, καὶ γέννημα τοῦ Πα-
 τρός ἀνευδέες· πληρὸς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐ μέρος
 τέττορον, ἀλλὰ τέλειον καὶ ὁλόκληρον ἐφ' ἑαυτοῦ
 θεωρούμενον. Καὶ συνῆπται μὲν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ
 ἀδιαστάτως· συνῆπται δὲ (26) τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα.
 Τὸ γὰρ διορίζον οὐκ ἐστίν, οὐδὲ τὸ διατέμνον τὴν ἐξ
 αὐτοῦ συνάρειαν. Αἰὼν γὰρ οὐδεὶς μεταξὺ παρεμπί-
 πτει· οὐδὲ μὴν δέχεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπινοῖαν χωρι-
 σμοῦ, ὥς ἢ τοῦ Μονογενοῦς μὴ συνόντος δεῖ τῷ Πατρὶ,
 ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὴ συνπαρόντος τῷ Υἱῷ.

C conjunctionem intercedat. Nullum enim inter illos sæ-
 culum intercurrit, nec potest animus noster separationem ullam excogitare, adeo ut aut Unigenitus
 non sit semper cum Patre, aut Spiritus sanctus non semper existat cum Filio.

Ὅταν οὖν ποτε συνάψωμεν τὴν Τριάδα, μὴ ὡς
 ἐνὸς πράγματος ἀδιαίρετου μέρη φαντάζου τὰ τρία
 (δυσσεύης γὰρ ὁ λογισμός), ἀλλὰ τριῶν ἀσωμάτων
 τελείων ἀχώριστον δέχου τὴν συνουσίαν (27). Ὅπου
 γὰρ ἁγίου Πνεύματος παρουσία, ἐκεῖ καὶ Χριστοῦ
 ἐπιδημία· ὅπου δὲ Χριστὸς, ἐκεῖ καὶ ὁ Πατήρ παρ-
 ἐστι δηλονότι. Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὁμῶν
 ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶ; Καί,
 εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθέρει, φθερεῖ (28)
 τοῦτον ὁ Θεός. Ἀγιαζόμενοι οὖν διὰ τοῦ Πνεύμα-
 τος, δεχόμεθα τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα ἡμῶν εἰς τὸν
 ἑωῦ ἄνθρωπον, καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ τὸν Πατέρα,
 κοινὴν ποιούμενον τὴν μονὴν παρὰ τοῖς ἁγίοις. Ταύ-
 τὴν δὲ τὴν συνάρειαν δηλοῖ καὶ ἡ παράδοσις τοῦ
 βαπτίσματος, καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως. Εἰ γὰρ
 ἀλλότριον ἦν τῇ φύσει, πῶς συνηριθμεῖτο τὸ Πνεῦμα;
 Καὶ εἰ χρόνιος ὑστερον προσγενόμενον Πατρὶ καὶ
 Υἱῷ, πῶς τῇ αὐτῇ συνετάσσετο φύσει; Οἱ δὲ χωρί-
 ζοντες Πατὲρ καὶ Υἱὸς καὶ τῇ κτίσει συναριθμοῦν-
 τες τὸ Πνεῦμα ἀτελεῖς μὲν ποιοῦσι τὸ βάπτισμα,
 ἑλλειπῇ δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Οὔτε γὰρ ἡ

A confessione una persuasos habeam discipulos.
 Quoniam autem circumstatis nos, iudices magis
 quam discipuli, qui probare nos velitis, non autem
 quidquam discere quaeratis: necesse nobis est vel-
 ut in iudicio iis quæ obijciuntur respondere, sem-
 perque interrogari, et semper quæ accepimus di-
 cere. Adhortamur autem vos, ut ne omnino quod
 vobis placet, ex nobis audire quaeratis, sed quod
 Domino acceptum est, et consonum Scripturis,
 nec contrarium Patribus. Itaque quæ dicebamus
 de Filio, propriam videlicet ipsius personam con-
 siteri oportere, eadem habemus et de Spiritu san-
 cto dicere. Non enim ideo Spiritus idem est qui
 Pater, quod scriptum sit: *Spiritus est Deus* 22. Ne-
 que rursus Filii et Spiritus persona una est, eo
 quod dictum sit: *Si quis autem Spiritum Christi*
non habet, hic non est ejus; Christus autem in vo-
bis est 23. Etenim hinc decepti nonnulli, Spiritum
 et Christum eundem esse opinati sunt. Sed quid
 dicimus? Hinc commonstrari naturæ conjunctionem
 necessitudinemque, non personarum confusionem.
 Est namque Pater habens esse perfectum, nec ul-
 lius indigens, radix ac fons Filii et Spiritus san-
 cti. Est et Filius in plena divinitate vivens Ver-
 bum, et proles Patris, quæ eget nullius. Quin et
 plenus est Spiritus, non pars alterius, sed perfe-
 ctus et integer in seipso consideratur. Et conjun-
 ctus quidem est Patri Filius inseparabiliter, con-
 junctus quoque Filio est Spiritus. Nihil enim est
 quod dirimat, nihil quod sempiternam illam con-
 junctionem intercedat. Nullum enim inter illos sæ-

5. Ubiunque igitur Trinitatem conjunximus,
 noli velut unius rei indivisæ partes tres animo tibi
 fingere (impia est enim hæc cogitatio), sed trium
 incorporeorum perfectorum essentiam communem
 atque individuam intellige. 194 Ubi enim est
 Spiritus sancti presentia, illic et Christus præsens
 est: ubi vero Christus, illic utique et Pater adest.
 An nescitis, quod corpora vestra templum sunt ha-
 bitantis in vobis Spiritus sancti 24? Et: Si quis tem-
 plum Dei profanat, hunc perdet Deus 25. Quam-
 obrem cum per Spiritum sanctificamur, suscipimus
 Christum in interiore nostro homine habitantem,
 et una cum Christo Patrem communiter apud di-
 gnos manentem. Hanc autem conjunctionem decla-
 rat et baptismatis traditio, et fidei confessio. Et-
 enim si alienus esset natura Spiritus, quomodo si-
 mul annumeraretur? Et si temporum processu
 postea accessisset Patri ac Filio, qua ratione æternæ
 naturæ conjungeretur? Qui enim separant a Patre
 et Filio et inter creaturas numerant Spiritum, ut
 baptismum imperfectum, ita faciunt confessionem

22 Joan. iv, 24. 23 Rom. viii, 9, 40. 24 I Cor. vi, 19. 25 I Cor. iii, 17.

(26) Sic veteres quatuor libri. Editi συνῆπται δὲ καὶ ἀδιαστάτως, etc.

(27) Vocem συνουσίαν ad verbum interpretari qui

voluerit, vertat, coessentiam trium, etc.

(28) Pro φθέρει edendum curavimus ex antiquis duobus libris φθερεῖ, corrumpet, perdet.

fidei imperfectam. Neque enim Trinitas, Spiritu aubtracto, Trinitas manet. Et rursus, si una aliqua creatura adjuncta fuerit, nulla non creatura cum Patre et Filio annumerabitur. Ecquid enim prohibet dicere, Credimus in Patrem et Filium et in creaturam omnem? Si enim pium est credere in partem creaturæ, profecto longe religiosius fuerit creaturam omnem ad hanc confessionem adhibere. Quod si credas in omnem creaturam, non in angelos et ministros spiritus credes solum, sed etiam si quæ sunt adversariæ potestates, cum et ipsæ pars sint creaturæ, atque in professione fidei cum eis paciscere. Sic ea quæ in Spiritum est blasphemia, in impios ac nefandos sermones ne conducit. Nam ubi primum de Spiritu quæ non oportet dixeris, hoc tibi exploratum sit et cognitum ex Spiritus derelictione. Sicut enim qui clausit oculos, domesticas in se habet tenebras: ita qui secessit a Spiritu, is ab illuminante semotus, animi cæcitate confunditur.

6. At ne separet a Patre et Filio Spiritum sanctum, absterreat te traditio. Sic Dominus docuit, prædicare apostoli, Patres conservare, confirmare martyres. Satis habeas loqui ita, ut edoctus es. Et cave arguta illa et captiosa objicias mihi: Ingenitus est, aut genitus. Quod si ingenitus est, Pater est; sin autem genitus, Filius est: si denique neutrum horum, creatura est. Ego autem cum Patre quidem Spiritum novi, at novi non esse Patrem: item, illum cum Filio accepi, sed non accepi Filium fuisse appellatum. Atqui conjunctionem quidem quam cum Patre habet intelligo, ex eo, quod ex Patre procedit: eam vero quam habet cum Filio, quoniam audio: Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus¹⁹. Etenim si Christo conjunctus non est, quomodo cum Christo conjungit? Sed et Spiritum veritatis dici audio²⁰. Veritas autem Dominus est²¹. Cum autem audio Spiritum adoptionis²², recorder ejus quam natura habet cum Filio et Patre unitatis. Quomodo enim adoptaret quod extraneum est? quomodo rursus conciliaret conjungeretque quod alienum est? **195** Sic itaque neque sum verborum architectus, neque majestatem Spiritus reprobo: sed eos qui creaturam appellare audent, deploro desleoque, quod sophismate exili et paralogismo fucato in barathrum detrodant semetipsos. Nam, inquit, tria hæc mens nostra percipit; nec quidquam est in rerum natura, quod non in hanc re-

A Τριάς μένει Τριάς, ὑφαιρουμένου τοῦ Πνεύματος. Καὶ εἰ ἐν τῇ πάλιν ἀπὸ τῆς κτίσεως προσαρθεῖη, πᾶσα ἡ κτίσις συνεισελεύσεται εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συναριθμῆσιν. Τί γὰρ κωλύει λέγειν· Πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν; Εἰ γὰρ εὐσεβεὶς τὸ πιστεύειν εἰς μέρος τῆς κτίσεως, πολλῶ δὴ πλεονεκτήειν τὸ πᾶσαν τὴν κτίσιν εἰς τὴν ὁμολογίαν παραλαμβάνειν. Πιστεύοντες δὲ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν, οὐκ εἰς ἀγγέλους πιστεύεις μόνον καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τινες ἀντικείμεναι δυνάμεις εἰσιν, ἐπειδὴ καὶ αὐταὶ μέρος εἰσὶ τῆς κτίσεως, καὶ ταύταις συνθήσῃ κατὰ τὴν πίστιν. Οὕτως ἡ κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημία εἰς δυσσεβεῖς καὶ ἀθεμίτους περιέρχεται σε λόγους. Ὁμοῦ τὴν γὰρ εἰπὼς ὁ μὴ δεῖ (29) περὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐπισήμηνέ σοι ἡ τοῦ Πνεύματος ἐγκατάλειψις. Ὡς γὰρ ὁ ἐπιμύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς οἰκτεῖν ἔχει τὸ σκότος, οὕτως ὁ ἀναχωρήσας τοῦ Πνεύματος, ἔξω γενόμενος τοῦ φωτίζοντος, ὑπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀσφαλείας συγκέχεται.

Ἄλλὰ μὴ χωρίσης Πατὸρ καὶ Υἱὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσωπεῖτω σε ἡ παράδοσις. Ὁ Κύριος οὕτως ἐδίδαξεν, ἀποστολοὶ ἐκήρυξαν, Πατέρες διέτηρξαν, μάρτυρες ἰδεοβαίωσαν. Ἀρκέσθητι λέγειν ὡς ἐδιδάχθης, καὶ μὴ μοι τὰ σοφὰ ταῦτα· Ἀγέννητον ἔστιν, ἢ γεννητόν. Εἰ μὲν γὰρ ἀγέννητον, Πατήρ· εἰ δὲ γεννητόν, Υἱός· εἰ δὲ μὴδ' ἑτερον τούτων, κτίσμα. Ἐγὼ δὲ μετὰ Πατὸρ μὲν οἶδα, οὐχὶ δὲ Πατέρα τὸ Πνεῦμα· καὶ μετὰ Υἱὸν παρέλαβον, οὐχὶ δὲ Υἱὸν ὀνομασμένον. Ἄλλὰ τὴν μὲν πρὸς Πατέρα οἰκειότητα νοῶ, ἐπειδὴ ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύεται· τὴν πρὸς Υἱὸν δὲ, ἐπειδὴ ἀκούω· Εἰ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν υἱὸς τοῦ. Εἰ γὰρ μὴ οἰκτεῖν Χριστοῦ, πῶς οἰκτεῖται τῷ Χριστῷ (30); Ἄλλὰ καὶ Πνεῦμα ἀκούω τῆς ἀληθείας. Ἀλήθεια δὲ ὁ Κύριος. Ὅταν δὲ ἀκούω Πνεῦμα υἱοθεσίας, εἰς ἔννοιαν ἔρχομαι τῆς πρὸς Υἱὸν καὶ Πατέρα κατὰ τὴν φύσιν ἐνότητος. Πῶς γὰρ υἱοθετεῖ τὸ ξένον; πῶς δὲ οἰκτεῖται τὸ ἀλλότριον; Οὕτω μὲν οὖν οὔτε καινοτομῶ ῥήματα, οὔτε ἀθετῶ τὴν ἀξίαν· τοὺς δὲ τολμῶντας κτίσμα προσαγορεύειν στενάζω καὶ δαδύρομαι, ὅτι διὰ μικροῦ σοφίσματος καὶ κιδέλλου παραλογισμοῦ ἑαυτοὺς ὠθοῦσιν ἐπὶ τὸ βάραθρον. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τρία ταῦτα ὁ νοῦς ἡμῶν κατεβλήθη, καὶ οὐδὲν ἔστιν (31) ἐν τοῖς οὖσιν ὃ μὴ ὑπὸ τὴν διαίρεσιν ταύτην ἔρχεται τῶν ὄντων. Ἡ γὰρ ἀγέννητον, φησὶν, ἔστιν, ἢ γεννητόν, ἢ κτιστόν· ἀλλὰ μὴν οὔτε τὸ πρῶτον, οὔτε τὸ δεύτερον, τὸ τρίτον ἄρα. Τοῦτο ὡμῶν τὸ ἄρα τῇ αὐ-

¹⁹ Rom. viii, 9. ²⁰ Joan. xiv, 17. ²¹ ibid. 6. ²² Rom. viii, 15.

(29) Sic codices duo. Editi δὲν. Verba quæ mox sequuntur, καὶ ἐπισήμηνέ σοι, etc., ita interpretatus est Combefisius, indicationem accessionis Spiritus tibi derelictio fecit: quæ interpretatio, ut dixi, Combefisii est, hoc est, subobscura. Ita autem verterat interpres vetus: *Mox enim ubi de Spiritu sancto quæ non decet dixeris, notam quoque habes et apertam significationem, quod Spiritu Dei destitutus sis. Sic velim accipias verba Basilii: Ubi primum de*

Spiritu sancto dixeris quæ non oportet, statim deserit te Spiritus sanctus, quæ derelictio facit, ut conscius sis tibi, te contumeliosum fuisse in Spiritum.

(30) Unus Colb. πῶς οἰκτεῖτο Χριστῷ. Alius Reg. φκεῖτο Χριστῷ. Alii duo Regii et editi οἰκτεῖται τῷ Χριστῷ.

(31) Sic antiqui duo libri. Editi καὶ οὐκ ἔστιν.

νῆν ἀρὰ ὑποδίκους ὑμᾶς καταστήσει. Πάντα ἐξηρεύ-
νησας; πάντα τοῖς σεαυτοῦ (32) λογισμοῖς ὑπὸ διαίρε-
σιν ἤγαγες; οὐδὲν ἀνεξέταστον κατέλιπες; πάντα τῶ
νῶ περιέλαβες (33); πάντα τῇ σεαυτοῦ καταλήψει
συνέκλεισας; οἶδας τὰ ὑπὸ γῆν; οἶδας τὰ ἐν τῷ
βυθῷ; Δαιμόνων ἀλαζονεῖται.

Reliquisti? omnia mente tua complexus es? omnia
terra? nosti quæ in profundo? Dæmonum jactantia hæc est:

(34) Οἶδα ἐγὼ ψάμμον τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θα-
λάσσης.

Ei δὲ πολλὰ ἀγνοεῖς, καὶ μυριοπλάσια τῶν ἐγνε-
σμένων ἐστὶ τὰ ἀγνοούμενα, τί οὐχὶ μετὰ πάντων
καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος τὴν ἀκίνδυνον ἀγνοίαν ἀνεπαισχύντως ὁμολο-
γεῖς; Ἐγὼ δὲ σχολὴν μὲν οὐκ ἄγω ἐλέγχειν τῶν
λογισμῶν σου τὴν ματαιότητα, οὐδὲ δεικνύειν πόσα
ἐν τοῖς οὐδοῖς τὴν κατάληψίν σου τῶν λογισμῶν διαπέ-
φουγεν· ἐκεῖνο δ' ἂν ἡδέως τοὺς ἐφ' ὧν (35) ἐρω-
τήσαιμι, καὶ διορίζομαι πεποιθότως, ὅτι μεταμελή-
σει σοὶ ποτε τῆς ἀθέου ταύτης σοφίας, κτίσμα λέγοντι
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐ φοβῇ τὴν ἀσυγχώρητον
ἁμαρτίαν; Ἡ τί ποτε οἰεῖ δυσσεβέστερον τούτου
δύνασθαι βλασφημεῖν; Ἐκ γὰρ μιᾶς ταύτης φωνῆς
πάντα ἐνίστηται δεινότερα· ἀλλοτριώσις ἀπὸ Θεοῦ
κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν, δουλείας ταπεινώσις, διακο-
νίαι λειτουργικαί, ἁγιασμοῦ στέρησις, τοῦ κατὰ φύ-
σιν οὐ προσόντος, καὶ περιστήσεται τῷ Πνεύματι,
οὕτω μετέχειν ἁγιασμοῦ ἐκ τῆς κατὰ χάριν διανο-
μῆς, ὥς καὶ τὰ λοιπὰ ἔχει ὅσα ἡγιασται. Καὶ ὥσπερ
διδόται ἡμῖν ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ
συμπεράν, καὶ ὥς ἐπιμερεῖται ἐκδόσθαι κατὰ τὴν
ἀναλογίαν τῆς πίστεως, οὕτως ἔσται καὶ τὸ Πνεῦμα
τοῦ ἁγιασμοῦ μετέχον (36), εἴπερ ὅντως κτιστὸν
κατὰ τὴν Πνευματομαχίαν ὑπόληψιν.

7. Ἀλλὰ γὰρ μὴ συγχωρήσωμεν τὴν ἀνοίαν αὐτῶν
ἀνέλεγκτον, τῶν οἰομένων πάντα τῇ ταυτῶν διανοίᾳ
κατεληφέναι. Ἀποκρινάσθωσαν τοίνυν ἡμῖν. Τί
ποτε (37) ἄρα ἡ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου οὐσία; Πότερον
ἐν τι τῶν τεσσάρων ἐστίν, ἢ σύνθετός ἐστιν ἐκ τῶν
τεσσάρων; Ἀλλὰ μὴν οὔτε γῆ ἐστίν, οὔτε ἀήρ, οὔτε
ὕδωρ ἐστίν, οὔτε πῦρ. Ταῦτα γὰρ ἐπ' εὐθείας κι-
νεῖται· τὰ μὲν ἀνω φερόμενα, τὰ δὲ κάτω. Γῆ μὲν
γὰρ καὶ ὕδωρ κατωφερῆ ἐστὶ διὰ τὸ βάρος· ἀήρ δὲ
καὶ πῦρ τὴν ἀνω φορὰν κινεῖται διὰ κουφότητα.
τοῦ δὲ ἡλίου κυκλοφορικὴ ἐστὶν ἡ κίνησις. Οὐ τοίνυν
ἐστὶν ἐν τῶν τεσσάρων. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ σύνθετός
ἐστὶν ἐκ τούτων· διότι τὰ σύνθετα καμάτιν συνέχεται,
ἐκ μὲν τῶν ἐναντίων τὴν σύστασιν ἔχοντα, ἀντι-
σπώντων δὲ ἀλλήλοις τῶν ἐναντίων κατὰ τὴν κίνη-
σιν. Ἀκάματος δὲ τοῦ ἡλίου ἡ κίνησις, διὰ τοῦτο

⁴⁴ Matth. xii, 32. ⁴⁵ I Cor. xii, 7.

(32) Editi ταυτοῦ. At mss. tres σεαυτοῦ.

(33) Veteres quatuor libri περιέλαβες. Editi προ-
έλαβες. Mox Colb. primus καταλήψει.

(34) Nota, quam ad hunc locum addidit eruditis-
simus Duceus, dignissima est quæ legatur.

(35) In illis, τοὺς ἐφ' ὧν, vit i aliquid inesse
raius Combefisius, sic emendavit, τοὺς ἐφ' ὧν:

rum divisionem cadat. Aut enim, inquit, ingeni-
tus est, aut genitus, aut creatus: at neque pri-
mum, neque secundum, igitur tertium. Istud ve-
strum igitur maledictioni eternæ vos reddet obno-
xios. Esne perscrutatus omnia? omniane ratioci-
natione tua subiecisti divisioni? nihil inexploratum
cogitatione tua comprehendisti? nosti quæ sub

Mensura est pelagi, et numerus mihi notus arenæ.

Quod si multa ignores, et infinito plura sunt quæ
ignoras, quam quæ nosti, cur non etiam cum om-
nibus fateris citra pudorem tuam istam de modo
quò Spiritus sanctus existit ignorantiam, cum hæc
nihil habeat periculi? Mihi autem non vacat quidem
cogitationum tuarum vanitatem redarguere, neque
quam multa in rebus sint quæ mentis tuæ percep-
tionem fugiant, ostendere; tamen illud vestros
libenter rogarim, et fidenter affirmo fore, ut peni-
teat te aliquando impiæ hujus astutiæ, qua Spi-
ritum sanctum creaturam dicis. Annon times pec-
catum, cujus nulla est venia? Aut putas te pro-
ferre posse blasphemiam quampiam, quæ hanc
superet impietate? Nam ex una hac voce gravissima
quæque impendunt, alienatio a Deo secundum na-
turam ipsam, servitutis humilitas, servilia munia,
privatio sanctimonix, cum ea desit quæ naturæ
congruit, accidetque Spiritui ipsi, ut eodem modo
ex gratiæ distributione particeps fiat sanctimonix,
quo eam et reliqua quæ significata sunt, habent. Et
sicut datur nobis manifestatio Spiritus ad utilita-
tem, et sicut cuilibet pro modo ac ratione fidei ad-
metitur, ita et Spiritus ipse sanctimonix parti-
ceps erit, si vere; uti Pneumatomachi existimant,
creatus est.

7. Sed ne sinamus stultitiam eorum qui se om-
nia mente sua comprehendisse putant, confuta-
tione carere. Nobis igitur respondeant. Quid tan-
dem est sensibilis hujus solis essentia? Unumne
ex quatuor elementis, an compositus est ex qua-
tuor? Atqui neque terra est, neque aer, neque
aqua, neque ignis. Hæc enim rectum motum habent;
aliis sursum, aliis deorsum vergentibus. Terra enim
et aqua deorsum feruntur propter gravitatem; aer
vero et ignis sursum versus moventur ob levitatem;
sol autem in orbem movetur. Non igitur unum ex
quatuor est. Imo ne compositus quidem ex illis
est, cum ea quæ composita sunt, utpote ex con-
trariis constantia, fatiscant, iis quorum contrarius
motus est se invicem alio pertrahentibus. At vero
solis motus indefessus est, ob idque irrequietus.

quam emendationem mihi valde admodum pro-
bari fateor; quoniam tamen omnes libri, tum typis
descripti, tum calamo notati, habent τοὺς ἐφ'
ὧν, nihil mutare volui.

(36) Editi μέτοχον. Veteres quatuor libri μετέχον.

(37) Editi τίς ποτε. At mss. quatuor τί ποτε.

Quare compositus non est. Atqui quidquid in corporibus numeratur, id aut simplex est, aut compositum. Sol autem **196** neque est corpus simplex: non enim in rectum movetur; neque compositum: non enim fatiscit ex motu. Non est igitur sol. Tales sunt argutæ vestrae divisiones, quæ derisui sunt oculis habentibus. Rursus quomodo videmus nos homines? Sicne, ut suscipiamus formas rerum visibilibus, an ita ut virtutem quamdam ex nobis ipsis emittamus? Atqui neque suscipimus rerum visibilibus imagines (qui enim fieri potest ut in exiguo pupillæ meatu cœli hemisphaerium imprimatur?), neque ex nobis quidquam emittimus (quomodo enim rursus id quod emittitur satis fuerit, ut ad tantam cœli vastitatem expandatur?); quod si neque recipimus visibilibus imagines, neque virtutem ullam ex nobis ipsis emittimus, non igitur videmus. Quid igitur? coarguamne vestros syllogismos, an vobis hoc optabo, vera ut concludatis? Quid ab huiusmodi argumentis differt artificiosa vestra de Spiritu loquendi ratio, quam apud miseras mulierculas aut affines mulieribus eunuchos jactatis? Cave audias infesto animo et calumnioso. Spiritus si ex Deo est, quomodo ad creaturam demittis? Non enim illud es dicturus, ex Deo omnia esse. Quemadmodum enim Christus Dei dicitur, nec tamen creatura est sicut nos (*Nos enim Christi, Christus vero Dei* ¹⁹⁷), sed aliter nos Christi dicimur, velut servi Domini, aliter Christus Dei dicitur, velut Filius Patris; ita et Spiritus non, quoniam omnia ex Deo sunt, et ipse, ut omnia, ex Deo est. Neque enim quoniam et administris spiritus sunt ¹⁹⁸, continuo similis illis est et Spiritus sanctus, ob appellationem. Nam unus est vere Spiritus. Ut enim multi sunt filii, unus autem verus Filius: ita, etiamsi omnia dicantur ex Deo, proprie tamen Filius ex Deo, et Spiritus ex Deo est. Nam et Filius a Patre exivit, et Spiritus ex Patre procedit. At Filius quidem ex Patre per generationem, Spiritus vero ex Deo, arcano modo atque ineffabili. Vide igitur quantum fuerit periculum gloriam Paracleti extenuare. Filius delatum sibi honorem, spreto Spiritu, non recipit. *Ille enim*, inquit, *me glorificabit* ¹⁹⁹, non ut servus cum creaturis. Etenim si cum omnibus glorificaret, non esset dictum: *Ille*. Nunc vero illa ad unum relatio glorificationem præstantiorem quam quæ ab aliis exhibetur, indicat: Nec enim sicut qui dicebant, *Gloria in altissimis Deo* ²⁰⁰; sed sicut qui dixit, *Pater, glorifica te, opus consummavi quod dedisti* ²⁰¹. Et sicut Pater glorificat Filium, dicens, *Et glorificavi te, et iterum glorificabo* ²⁰²: sic et Filius Spiritum in suam et Patris societatem admittit. Alioquin ostendat mihi aliquis gloriam hac majorem, et concedo nihil nisi

A καὶ ἀπυστος. Ὅστε οὐ σύνθετος. Ἀλλὰ μὴν ἐν τοῖς σώμασιν ἡ ἀπλὸν τί ἐστίν, ἡ σύνθετον. Οὐτε δὲ ἀπλὸν σῶμα ὁ ἥλιος· οὐ γὰρ ἐπ' εὐθείας κινεῖται· οὐτε σύνθετον· οὐ γὰρ κάρνει κινούμενος. Οὐκ ἄρα ἐστὶν ὁ ἥλιος. Τοιαῦται ὁμῶν αἱ σοφαὶ διαιρέσεις, ὑπὸ τῶν ὀφθαλμοῦς ἔχοντων καταγελῶμεναι. Πάλιν πῶς ὁρῶμεν οἱ ἄνθρωποι; Πότερον εἰσδεχόμενοι τοὺς τύπους τῶν ὁρατῶν, ἢ ἀφιέντες δύναμιν ἐξ αὐτῶν; Ἀλλὰ μὴν οὔτε δεχόμεθα τῶν ὁρατῶν τὰς εἰκόνας (πῶς γὰρ τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ τῷ μικρῷ πόρῳ τῆς κόρης ἐμφαίνεται;), οὔτε μὴν ἀφιέμεν τι παρ' αὐτῶν (πῶς γὰρ πάλιν τὸ ἐκπεμπόμενον ἐξαρκεῖ τῷ οὐρανῷ ἐφαπλοῦσθαι;). Εἰ δὲ μήτε δεχόμεθα τῶν ὁρατῶν τὰς εἰκόνας, μήτε τινὰ δύναμιν ἐξ αὐτῶν ἀποπέμπομεν, οὐκ ἄρα ὁρῶμεν. Τί οὖν; B ἐλέγξω ὁμῶν τοὺς συλλογισμοὺς, ἢ ἐπεύξομαι ὁμῶν ἀληθῆ εἶναι τὰ συμπέρασματα; Τί διαφέρει τῶν τοιούτων λόγων καὶ ἡ περὶ τοῦ Πνεύματος ὁμῶν τεχνολογία, ἣν γυναικαίριος ἀθλοῖς, ἢ τοῖς γέλοισι τῶν γυναικῶν εὐνούχοις ἐνπεριδείκνυσθε; Μὴ δὲ ἐπιπρεαστικῶς ἀκούε. Εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, πῶς ὑπὸ τὴν κτίσιν ἀγεῖς; Οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνο ἔρεῖς, ὅτι καὶ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὄπερ γὰρ ὁ Χριστὸς Θεοῦ λέγεται, οὐχὶ δὲ κτίσμα ὡς καὶ ἡμεῖς (*Ἡμεῖς γὰρ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ*), ἀλλ' ἄλλως μὲν ἡμεῖς Χριστοῦ λεγόμεθα, ὡς δοῦλοι δεσπότου· ἄλλως δὲ Χριστὸς Θεοῦ λέγεται, ὡς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἐπειδὴ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ ὡς τὰ πάντα. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, ἦδη καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοῖον C αὐτοῖς διὰ τὴν προσηγορίαν. Ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀληθινῶς (38) Πνεῦμα. Ὡς γὰρ πολλοὶ μὲν υἱοί, εἰς δὲ ὁ ἀληθινὸς Υἱός· οὕτω καὶ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ (39) Πατρὸς ἐξῆλθε, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἀρρήτως ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὅρα οὖν (40) ἡλικὸς ὁ κίνδυνος κατασμιχρύνειν τὴν δόξαν τοῦ Παρακλητου. Οὐ δέχεται τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν ὁ Υἱὸς, ἀθετουμένου τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖνος γὰρ, φησὶν, ἐμὲ δοξάσει, οὐχ ὡς δοῦλος μετὰ τῆς κτίσεως. Εἰ γὰρ μετὰ πάντων ἐδόξαζεν, οὐκ ἂν ἐρρήθη, Ἐκεῖνος. Nῦν δὲ ἡ ἐπὶ τὸ ἐν ἀναφορὰ τὴν κατ' ὑπεροχὴν τῶν D ἄλλων προσαγομένην δόξαν παρίστησιν. Οὐ γὰρ ὡς οἱ λέγοντες· Δόξα ἐν ὕψιστοις Θεῷ· ἀλλ' ὡς ὁ εἰπὼν· Πάτερ, ἐδόξασά σε, τὸ ἔργον δ' ἔδωκας ἐτελεῖσθαι. Καὶ ὡς ὁ Πατὴρ δοξάζει τὸν Υἱόν, λέγων· Καὶ ἐδόξασά σε, καὶ πάλιν δοξάσω· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα εἰς τὴν αὐτοῦ καὶ Πατρὸς κοινωνίαν παραλαμβάνει. Ἡ δειξάτω μοι τις μεῖζονα ταύτης δόξαν, καὶ πάντα δίδωμι ἀληθεύειν τοὺς ἀντιλέγοντας. Ὁ ὁμᾶς ἀθετῶν ἐμὲ ἀθετῇ. Διὰ τί; Διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτοῖς δηλονότι. Ὅστε

¹⁹⁷ 1 Cor. iii, 23. ¹⁹⁸ Hebr. i, 14. ¹⁹⁹ Joan. xvi, 14. ²⁰⁰ Luc. ii, 13. ²⁰¹ Joan. xvii, 4. ²⁰² Joan. xii, 28.

(38) Unus Colb. pro ἀληθινῶς habet ἀληθής.

(39) Colb. primus Υἱὸς ἐκ τοῦ.

(40) Veteres quatuor libri Ὅρα οὖν. Editi Ἀρα οὖν.

ὁ μὴ τιμῶν τὸ Πνεῦμα οὐ τιμᾷ τὸν Υἱόν· ὁ δὲ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Οὕτως ἔρα ἡ περὶ τῶν πιστευομένων ἀγνωμοσύνη ὅλης ἐστὶ τῆς θεότητος ἀρνήσις. Εἰ κτιστὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, οὐ θεῖον. Ἀλλὰ μὴν Πνεῦμα, φησὶ, θεῖον τὸ ποιησάν με. Καὶ, Ἐρέπλησες, φησὶν, ὁ θεὸς τὸν Βεσελεὲλ Πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως. Ποῦ τοίνυν εὐρίσκεις προσεγγίζον τὸ θεῖον; τῇ κτίσει, ἢ τῇ θεότητι; Εἰ μὲν γὰρ τῇ κτίσει, καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κτίσμα ἔπεις· γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ· Ἡ τε ἀδελφὸς αὐτοῦ δὲν ἄμυς καὶ θεῖος τῆς· εἰ δὲ τῇ θεότητι, παυσάμενος τῆς βλασφημίας, ἐπίγνωθι τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν. Οὕτως ἀσύνητος εἰ, ὡς μὴδ' ὅτι αὐτῆς προσέγεσθαι τῆς φωνῆς εἰς τὰς ἀξίας ἐννοίας τοῦ Πνεύματος (41).

see majestatem. Adeo insipiens es, ut ne ab ipsa quidem voce ad dignas Spiritu notiones deducere.

¹⁹ Luc. x, 16. ²⁰ Joan. v, 23. ²¹ Job xxxiii, 4. ²² Exod. xxxv, 31. ²³ Rom. i, 20

(41) In aliquibus mss. additur doxologia.

MONITUM.

198 Multa hodie nomine Asceticorum comprehendunt solent, Præfationes, Sermones quidam peculiares; libellus *De fide*, alius libellus *De judicio Dei*, *Moralia*, *Regulæ majores*, *Regulæ minores*, *Constitutiones monasticæ*; sed olim non omnia hæc in Asceticis comprehendebantur. Ita igitur Photii ætate, Basilii opus ἀσκητικὸν restringebatur, ut solum duos *De judicio* ac *De fide* libellos, *Moralia*, *Regulas* tum majores tum minores proprie complecteretur. Ut autem reliqua fere omnia Basilii opera in dubium revocantur, ita quoque maxima pars Asceticorum quibusdam *voδελαῖς* suspecta est. Quoniam tamen antiqui scriptores Basilium auctorem faciunt Asceticorum, vel morosiores critici saltem aliquam eorum partem facile ei tribuunt: sed ita tamen, ut quicquid præcipuum est, omne id ejus esse negent. Nec hi quidem inter se consentiunt. Alii enim satis habent *Regulas breviores* Basilio Magno abjudicare. Alii iniquiores ei abjudicant *Regulas minores* simul et majores, et *Moralia*, et libellos *De Dei judicio* ac *De vera fide*. Cum autem singulorum opiniones explicare, easque aut confutare aut approbare nimis longum sit, more nostro de his rebus in Præfatione disputabimus.

Pauca quoque de libris dicere libet. Multos, eosque et optimos et vetustissimos in iis quas invisere liceat bibliothecis invenimus, in Regia, in Colbertina et in Coisliniana. Neque vero ex his solum bibliothecis novæ nostræ editioni ornamenta quaesivimus, sed exterarum etiam non duximus negligendas esse. Scripsi igitur Messaniam, quo simul ut pervenerunt litteræ meæ, eruditissimi et humanissimi viri D. Gregorius Arena prior, et D. Dionysius Spagnoli linguæ Græcæ lector, monachi ordinis S. Basilii Magni, ambo non minus bonarum litterarum juvandarum, quam gloriæ sanctissimi sui Patris amplificandæ studiosi, amplissimam ac celeberrimam suam bibliothecam diligentissime scrutari cœperunt: in qua, quod ad rem pertinet, invenerunt brevem lucubratiunculam ineditam, cui titulus est: *Πῶς δεῖ εἶναι τὸν μοναχόν*, et additamenta quædam in *Moralia*. Præter hæc, aliam orationem ad me transmittendam curarunt ii, quos modo dixi, doctissimi viri: de qua commodius multo alibi dicemus.

Omnia autem fere ut in impressis libris: at *Regulæ* in aliis codicibus alio ordine disponuntur. Nec prætereundum silentio, quasdam ex *Regulis brevioribus* in aliquibus codicibus deesse: sed præterquam quod hæc pauca sunt, in ipsis nihil est magni, aut quod alicujus sit momenti. Ad *Regulas* quidem quod attinet, eas eodem ordine quo jam vulgatæ sunt in editione Parisiensi, edendas curabimus: sed libellos *De Dei judicio* ac *De vera fide* aliter disponemus. Ita enim hæc duo opuscula locantur in ea quam modo dixi editione, ut primum locum obtineat libellus *De vera fide*, secundum libellus *De judicio Dei*: quod non minus adversatur ipsius auctoris consilio, quam veterum librorum auctoritati, in quibus hos duos sermones inverso ordine, eoque vero et proprio, collocari constat. Arbitror autem operarum culpa factum esse, ut ii, quos nominavi, libelli in editione Parisiensi loco positi sint non suo: eoque magis, quod ipsos in editione Veneta eodem quo in veteribus libris ordine disponi videamus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΑΣΚΗΤΙΚΑ

S. P. N. BASILII

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

ASCETICA

SANCTI PATRIS NOSTRI

BASILII,

Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi,

PRÆVIA INSTITUTIO ASCETICA.

199 1. Præclara quidem sunt regis edicta, quæ ad subjectos regendos circumscribuntur: sed tamen mandata quæ militibus dantur observanda, majora sunt et augustiora. Itaque tanquam si militaria mandata nobis denuntiarentur, attendat quisquis supernæ ac magnæ dignitatis cupidus est, Christoque semper astare vult, cum audit magnam illam vocem: *Si quis mihi ministrat, me sequatur. Et ubi ego sum, illic et minister meus sit*⁴⁰. Ubi est Christus rex? In cælo videlicet. Huc tibi, o miles, dirigendus est cursus. Obliviscere omnis quietis terrenæ. Nullus miles domum construit, aut agros acquirit, aut sese variis mercaturis, quibus pecuniæ comparantur, immiscet. *Nemo qui militat, implicatur vitæ negotiis, ut ei qui se in militiam delegit, placeat*⁴¹. Habet miles regia alimenta; non ei opus est sibi parare victum, neque in eo exquirendo sese occupare. Ubique patent sibi subjectorum domus ex regis edicto. Non necesse est ut operam det in extruendis ædificiis, ponitur in plateis tabernaculum; sumitur cibus necessitate cogente; potus aqua est, tantumque ei dormire

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας,

ΑΣΚΗΤΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΤΥΠΩΣΙΣ (42).

Α 1. Καλὰ μὲν τοῦ βασιλέως τὰ πρὸς τοὺς ὑπάρχουσ νομοθετήματα· μέγιστα δὲ καὶ βασιλικώτερα τὰ πρὸς στρατιώτας παραγγέλματα. Ἄτε οὖν στρατιωτικῶν παραγγελμάτων κηρυττομένων, προσεχέτω ὁ τῆς ἡμῶν καὶ μεγάλης ἀξίας ἐπιθυμῶν, ὁ Χριστοῦ διὰ παντὸς παραστάτης εἶναι βουλούμενος, ὁ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀκούων φωνῆς· Ἐάν τις ἐμοὶ διακονῇ, ἐμοὶ ἀκολουθήτω. Καὶ ὅπου εἰμι ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ διδάσκων ὁ ἐμὸς ἔστω. Ποῦ Χριστὸς ὁ βασιλεὺς; Ἐν οὐρανῷ δηλαδὴ. Ἐνταῦθ' αὖ σε ποιεῖσθαι τὸν δρόμον, στρατιώτα, προσήκει. Ἐπιλάβου τῆς κατὰ γῆν ἀναπαύσεως πάσης. Οὐδεὶς στρατιώτης οἰκίαν κατασκευάζει, οὐδὲ κτήσεις ἀγρῶν περιβάλλεται, οὐδὲ ἐμπορίας ποικίλαις χρημάτων ποριστικαῖς ἐγκαταμίγνυται. Οὐδεὶς στρατενόμενος ἐμπλέσσεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. Τροφὰς στρατιώτης ἔχει βασιλικὰς· οὐ δεῖ πορίζειν ἑαυτῷ τροφὰς, οὐδὲ περὶ τοῦτο ἀσχολεῖσθαι. Οἶκος ἀνέμωγεν αὐτῷ πανταχὲ παρὰ τοῖς ὑπάρχουσ ἐκ βασιλέως προσταγμάτων. Οὐ δεῖ περὶ οἰκίας αὐτῷ διαπνεῖσθαι· ἐπὶ πλατείαις ἡ σκηνὴ καὶ πρὸς ἀνάγκην ἡ τροφή, καὶ ποτὶν ὕδωρ, καὶ ὕπνου (43) τοσοῦτον, ὅσον ἡ φύσις

⁴⁰ Joan. xii, 26. ⁴¹ II Tim. ii, 4.

(42) Ita legitur in Reg. primo: Προδιαλαλὰ καὶ προδηγήσεις τῶν ἀσκητικῶν ὑποτυπώσεων, Prævia oratio et narratio asceticarum informationum, ubi notari potest, Combefisium nominis similitudine deceptum, legisse non προδηγήσεις, sed προδιάγνωσις, prævia notitia. Utraque editio, hoc est, Parisiensis et Veneta: Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας ἀσκητικά. Πρόλογος. Reg. tertius: Τοῦ αὐτοῦ ἀσκητικῇ

προδιατύπωσις, Eiusdem prævia institutio ascetica. Ibidem editio Paris. Μεγάλα μὲν τοῦ. Editio Ven. et uterque Combef. cum Reg. tertio Καλὰ μὲν τοῦ.

(43) Editio Ven. et Maz. et alii duo libri velares καὶ ὕπνου. Editio Paris. καὶ ὕπνου. Puto enim ita emendatum esse ab ipsis typographis, qui, cum non animadverterent suppleri debere ἔστι, aut verbum simile, pro ὕπνου ediderunt ὕπνου. Nec ita multo post Reg. primus ad τόχον.

δίδωμεν. Ὁδοιποροῖαι δὲ καὶ ἀγρυπνίαι πολλαί· καρτερία· πρὸς καύματα, πρὸς ψυχῶς· ἀγωνίαι πρὸς ἑαυτούς· κίνδυνοι μέχρι τῶν ἐσχάτων· θάνατος, ἂν τύχη, πολλὰκις· ἀλλὰ θάνατος ἐνδοξός, τιμαί τε, καὶ δῶρα βασιλικά. Ἐπίτονος ἐν πόλεμοις ὁ βίος, λαμπρὸς ἐν εἰρήνῃ. Γέρας ἀριστίας, καὶ στέφανος καλῶς βεβιωκότι ἐν κατορθώματι, ἀρχὴν ἔχειρισθῆναι, φίλον βασιλέως κληθῆναι, παραστῆναι πλησίον, δεξιῶσιν, τυχεῖν, ἐκ χειρὸς βασιλέως τιμηθῆναι, παρὰ τοῖς ὑπὸ τοῖς βασιλεῦσι, καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ τῶν ἔξωθεν φίλων, ὧν ἂν βούλονται (44).

2. Ἄγε δὴ, στρατιῶτα Χριστοῦ, μικρὰ ἐξ ἀνθρωπίνων πραγμάτων λαβὼν παραδείγματα, ἐνθύμησιν λάβε τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν. Λοιπὸν σοὶ καὶ ἀπολις καὶ ἀκτῆμων προκείσθω βίος (45). Ἄνετος ἔσο, λευκός ἀπὸ πασῶν κοσμικῶν φροντισῶν· μὴ σε δεσμεύσῃ γυναικὶς ἐπιθυμία, μὴ σε φροντὶς παιδός. Ἀδύνατον γὰρ ἐν τῇ βίᾳ στρατεῖν τοῦτο. Τὰ γὰρ διὰ τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ διηκτά τῷ Θεῷ. Οὐ νικά σε σωματικὸς φύσις, οὐδὲ ἄγχι σε μὴ βουλόμενον· οὐ δεσμώτην ἀντ' ἐλευθέρου ποιεῖ. Οὐ ζῆται ἐν (46) γῇ καταλιπεῖν παῖδας, ἀλλ' ἀναγαγεῖν εἰς τὸν οὐρανόν· οὐ σωματικὸς προσκολλησθαι γάμοις, ἀλλὰ πνευματικῶν ὀρέγεσθαι, ἀρχειν ψυχῶν, καὶ παιδογονεῖν πνευματικῶς. Τὸν νυμφίον ἑαυτοῦ τὸν οὐράνιον· καθαίρει πολεμίων ἀοράτων ἐπανάστασις· ἀρχαίς καὶ ἐξουσίαις πολέμει, ἐξελαύνων αὐτάς· πρῶτον μὲν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἵνα μηδὲνα κληρὸν ἔχουσιν ἐν σοὶ, ἔπειτα τῶν σοὶ προσεγγόντων καὶ σε προβαλλομένων ἡγεμόνα καὶ πρόμαχον τῶν διὰ τοῦ σοῦ λόγου φυλαττομένων. Καθαίρει (47) λογισμοὺς ἐπανισταμένους τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ· πολέμει διὰ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας πρὸς τὸν ἀσεβῆ καὶ πονηρὸν λογισμόν. Λογισμοὺς γὰρ, φησί, καθαίρουσιν, καὶ πᾶν ὄνυμα ἐπαίρομενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ μάλιστα μὲν θάρσει τῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως χειρὶ, βοδούσῃ καὶ τροπουμένη (48) τοὺς ὑπερναντίους, ἐπειδὴ μόνον φανή· ἐπὶ δὲ καὶ διὰ κινδύνων ἀγαθὸν θέλη σε γενέσθαι, καὶ τὸ στράτευμα τὸ ἑαυτοῦ θέλησιν συμβαλεῖν τῷ στρατεύματι τῷ ὑπερναντίῳ, ἐνταῦθα σὺ πρὸς πάντα πόνον ἀήτητος ἔσο τῇ παράσκει, καὶ πρὸς κίνδυνον ἀτρεπτος τῇ ψυχῇ, καὶ γῇ ἐκ γῆς μετανίστασο προθύμως, καὶ θαλάτταν ἐκ θαλάττης. Ὅταν γὰρ διώκωσιν ὑμᾶς, φησί, φεύγετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. Καὶ εἰς δικαστήριον ὅταν δέῃ (49) καλεῖ-

“ II Cor. x, 4. “ ibid. 5. “ Matth. x, 23.

(44) Editio utraque ὧν ἂν βούλονται. At tres mss. βούλονται.

(45) Antiqui duo libri in margine προστάσθω βίος, et ita in margine quoque habet editio Veneta.

(46) Codex Maz. οὐ ζητεῖς ἐν, et ita legit interpres. Reg. tertius ζητεῖ σε ἐν· sed, nisi valde fallor, legi praestat οὐ ζητεῖ, ne queras, notis. Mox editio Paris. καὶ παιδογονεῖν, filios spiritualia instituere. Editio Ven. et uterque Combef. et Reg. tertius παιδογονεῖν· et ita legerat interpres. Paulo post, ubi editio Paris. emendata habet καθαίρει, corrupte

licet, quantum natura dedit. Itinera autem ac vigiliae multae; tolerantiae adversus aestum et frigora, certamina contra hostes, pericula extrema, et plerumque, si ita contigerit, mors ipsa, sed mora gloriosa, honoresque ac regia munera. Laboriosa in bellis vita, splendida in pace. Praemium est recte factorum ac corona, ei, qui ejusmodi vitam in praclaris rebus gerendis egregie transegerit, principatum 200 accipere, amicum appellari regis, regi cominus astare, jungi dextram dextrae, manu regia cohonestari, praefecturam obtinere apud subditos, atque pro externis amicis, quibuscunque voluerint, apud regem deprecari.

2. Ago igitur, Christi miles, exempla pauca ex humanis rebus mutuatus, de aeternis bonis cogita. B Propone tibi vitae genus, quod domo atque civitate et opibus destituatur. Esto liber, et a mundanis omnibus curis solutus: ne vinciat te uxoris desiderium, aut sollicitudo de sobole. Hoc enim fieri non potest in militia divina. Nam arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo 60. Non vincit te corporis natura, neque strangulat te invitum, non captivum pro libero efficit. Noli in terra relinquere liberos, sed eos sursum deducere ad caelum: non corporalibus nuptiis agglutinari, sed ambire spirituales, dominium in animas habere, ac spiritualiter filios procreare. Imitare celestem sponsum, hostium invisibilium assultus reprime, contra principatus et potestates bellum gere, sic ut expellas ipsas, primum quidem ex animo tuo, ut nullam in te habeant partem: deinde ab his qui ad te confugiant, teque ducem sibi ac propugnatorem constituunt, ut ipsi tuis meritis incolomes serventur. Subverte ratiocinationes adversus Christi fidem insurgentes: impiam ac pravam ratiocinationem per piam doctrinam impugna. Consilia enim, inquit, destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei 61. Et maxime quidem in magni regis manu, quae adversarios terret ac fugat ubi semel apparuerit, posita fiducia sit: cum vero voluerit probum te ac bonum etiam per pericula reddi, suasque copias cum adversariorum copiis committere decreverit, tunc te acie instructum nullus frangat labor, animus maneat in periculis immotus, et e terra ad terram, atque e mari ad mare alacriter transmigra. Cum enim, inquit, persequantur vos, fugite ex civitate in civitatem 62. Et ubi oportuerit ad iudicium vocari,

legitur in editione Ven. et in utroque Combef., et in Reg. tertio καθαίρει.

(47) Rursus editio Ven., Maz. et alii duo Reg. codices καθαίρει. Editio Paris. καθαίρει λογισμούς.

(48) Antiqui tres libri et editio Ven. καὶ τροπουμένη. Editio Paris. τροπομένη. Aliquanto post utraque editio et Reg. secundus ἀγαθὸν θέλησιν γενέσθαι. Alii duo mss. ἀγαθὸν θέλησιν σε γενέσθαι.

(49) Unus codex ὅταν δέοι. Nec ita multo infra Reg. secundus θανάτου ἀγωνίσασθαι.

astare ante magistratos, populorum assultus perferre, horrendum carnificis intueri aspectum, audire vocem asperam, instrumentorum ad puniendum destinatorum gravem conspectum tolerare, tormenta experiri, et usque ad mortem decertare, propter hæc omnia ne dissidas, ob oculos habens Christum, qui his tua causa fuit obnoxius, sitque compertum tibi, te in istis ob Christum versari oportere, teque in ipsis esse victurum. Regem enim victorem sequeris, qui te suæ victoriae vult esse participem. Neque enim victus es, etsi mortuus; imò vero tunc integerrimam reportasti victoriam: quippe qui veritatem immutabilem ad finem usque tibi ipsi servaveris, ac inconcussam retinueris loquendi pro veritate fiduciam.

5. Et quidem ab interitu ad æternam vitam, ab **201** hominum ignominia ad Dei gloriam, a mundi adversitatibus atque suppliciis ad æternam requiem, quæ tibi cum angelis communis futura est, proficiscere. Terra te civem non suscepit, at cælum suscipiet. Mundus persecutus est: sed tollent te angeli, ut sistant te coram Christo. Quin et amicus appellabere, esque auditurus jucundissimam illam laudem: Macte animò, serve bone et fidelis, miles generose, Dominique imitator, ac regis sectator, ego te meis donis remunerabor: ego tuos audiam sermones, quoniam tu etiam audivisti meos. Petes fratrum qui vexantur salutem; atque sociis fidei ac sacræ charitatis discipulis bonorum a rege communicationem impetrabis, prætereaque tripudiabis tripudia sempiterna, geres coronam inter angelos, atque creaturis sub rege imperans, una cum beatorum choro in æternum beatus vives. Quod si te adhuc in mundo post certamina etiam relinquere volet, ut plura et varia inæas certamina, multosque cum a visibilibus tum ab invisibilibus bellis salvos et incolumes serves, gloria tua etiam in terra magna erit, et in pretio eris apud amicos, qui te tutorem adiutoremque ac bonum legatum invenerint. Hi nutrient te tanquam strenuum militem: hi colent te veluti virum fortissimum ac generosissimum: hi salutabunt te amice et comiter, teque uti Dei angelum cum gaudio suscipient, quemadmodum Paulus ait, velut Christum Jesum⁶⁵. Hæc et ejusdem generis alia divinæ militiæ exempla sunt. Neque vero ad solos viros spectat oratio. Militat enim apud Christum et muliebre genus, ob

A θαι, καὶ πρὸς ἄρχοντας παραστῆναι. καὶ δῆμων ἐπαναστάσεις ὑπενεγκεῖν, καὶ δημίτου βλέμμα φοβερὸν ἰδεῖν, καὶ σκληρὰν ἀκοῦσαι φωνήν, καὶ κολαστηρίων ὄψιν ὑπομείναι χελεπῇ, καὶ πειραθῆναι βασάνων, καὶ μέχρι θανάτου διαγωνίσασθαι, μὴ ἀπειθήσης πρὸς ἅπαντα ταῦτα, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων τὸν ὑπὲρ σοῦ ἐν τούτοις γενόμενον Χριστὸν, εἰδὼς, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ἐν τούτοις γενέσθαι σε δεῖ, καὶ νικήσεις ἐν τούτοις. Νικητῇ γὰρ ἀκολουθεῖς βασιλεῖ, τῆς νίκης αὐτοῦ βουλομένῳ σε γενέσθαι κοινωνόν. Οὐδὲ γὰρ ἀποθανὼν ἡττήθης, ἀλλὰ τότε δὴ καὶ τελευτάτα ἐνίκησας, ἀκριτέλους ἀτρεπτον φυλάξας τὴν ἀλήθειαν σεαυτῷ (50), καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας παρρησίαν ἀμετακίνητον σῶν.

B 3. Καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου μὲν πρὸς αἰώνιον ὀδεύσεις ζωὴν, ἀπὸ δὲ τῆς παρὰ ἀνθρώποις ἀτιμίας ἐπὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν κόσμῳ θλίψεων καὶ κολάσεων ἐπὶ τὰς αἰωνίους ἀναπαύσεις τὰς σὺν ἀγγέλοις. Ἦν σε πολλὴν οὐκ ἀπεδέξατο, ἀλλ' οὐρανὸς ὑποδέχεται, κόσμος ἐδίωκεν, ἀλλὰ βαστάσουσιν ἄγγελοι παραστῆσαι σε Χριστῷ (51)· καὶ φίλος κληθήσῃ, καὶ τὸν ποθεινότατον ἔπαινον ἀκούσεις· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστῇ, στρατιῶτα γενναίᾳ, καὶ μιμητὸς τοῦ Δεσπότου, βασιλεὺς ἀκόλουθε, ἐγὼ σε τοῖς ἐμοῖς ἀμείβομαι δώροις· ἐγὼ τῶν σὺν ἀκούσομαι λόγων, ἔπει καὶ σὺ τῶν ἐμῶν. Αἰτήσεις ἀδελφῶν σωτηρίαν καταπονομένων, καὶ τοῖς κοινωνοῖς τῆς πίστεως (52) καὶ τοῖς μύσταις τῆς ἱερᾶς ἀγάπης λήψῃ παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν· χορεύσεις δὲ C τὰς αἰωνίους χορείας, καὶ μεταξὺ τῶν ἀγγέλων στανφηγορήσεις, βασιλεῶν κτίσεως ὑπὸ τῷ βασιλεῖ, καὶ συνδιακονῶν μακαρίως τῷ τῆς μακαριότητος χορῷ. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ κόσμου σε καταλείψαι ἐτι μετὰ τοὺς ἀγῶνας θέλοι, ἵνα καὶ πλείονας ἀγῶνας καὶ ποικίλους διαγωνίσῃ (53), καὶ σώσῃς ἐκ τῶν ἀοράτων καὶ ὁρατῶν πολέμων πολλοὺς, μεγάλη σου καὶ κατὰ γῆν ἡ δόξα, καὶ παρὰ τοῖς φίλοις ἔσῃ τίμιος, προστάτην σε καὶ βοηθὸν καὶ προσεστευτὴν ἀγαθὸν εὐρηχόσιν. Οὗτοι θρέψουσιν ὡς στρατιώτην ἀγαθόν· οὗτοι τιμῆσουσιν ὡς ἀριστεῖα γενναίον· οὗτοι δεξιῶνται καὶ μετὰ χαρᾶς ὑποδέχονται ὡς ἄγγελον Θεοῦ δεχόμενοι, καθὰ Παῦλος φησιν, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς θείας στρατείας τὰ παραδείγματα. Διαλέγεται δὲ οὐκ ἀνδράσι μόνοις ὁ λόγος (54). Στρατεύεται γὰρ D καὶ τὸ θῆλυ παρὰ Χριστῷ, τῇ ψυχικῇ ἀνδρείᾳ καταλεγόμενον εἰς τὴν στρατείαν, καὶ οὐ διὰ τὴν τοῦ σώ-

⁶⁵ Galat. iv, 14.

(50) Reg. secundus ἀλήθειαν ἐν σεαυτῷ. Statim editio Paris. καὶ ἀπὸ τοῦ. Vocula καὶ deest et in editione Ven. et in antiquis tribus libris.

(51) Quod ait Combessius, duos suos veteres libros Maz. et H. ita habere, τοῦ παραστῆσαι Χριστῷ, id non vere dictum est, cum vocula τοῦ in utroque libro desit. Editio Paris. ἄγγελοι παραστῆσαι σε Χριστῷ. Illud et neque in nostris mss. neque in editione Veneta invenitur. Mox editio Paris. Εὐγε, δοῦλε. Editio Ven. et antiqui tres libri Εὐ, δοῦλε.

(52) Ita Reg. tertius. Illa autem verba, quæ addimus, καὶ τοῖς κοινωνοῖς τῆς πίστεως, leguntur

quoque in margine codicis Mazarini. Editi et alii mss. καταπονομένων, καὶ τοῖς μύσταις· quod mutilum erat et truncatum. Haud longe Reg. tertius et editio Ven. habent in margine ἀγαθὸν κοινωνόν.

(53) Editio Ven. et mss. tres ποικίλους διαγωνίσῃ. Editio Paris. διαγωνίσῃς.

(54) Sic antiqui tres libri. Editio Paris. μόνος ὁ λόγος. Mox Maz. παρὰ τῷ Χριστῷ. Haud longe idem codex καταγόμενον εἰς τὴν, ad militiam descendens. Reg. tertius καθάπτόμενον, et ita quoque legitur in ora Regii primi, non quidem eadem manu, sed antiqua tamen. Utraque editio et H. ut in contextu.

ματος ἀσθένειαν ἀποδοκιμαζόμενον, καὶ πολλὰ γυναικας ἡρίστευσαν ἀνδρῶν οὐκ ἐλαττων. Εἰσὶ δὲ αἱ καὶ μειδῶντες εὐδοκίησαν. Ἐκ τούτων εἰσὶν αἱ τῆς παρθενίας πληροῦσαι τὸν χορὸν. Ἐκ τούτων αἱ τοῖς ἀγῶσι τῆς ὁμολογίας καὶ ταῖς νίκαις τῆς μαρτυρίας ἐκπλάμπουσιν. Ἦκολούθουν δὲ καὶ αὐτῶ τῷ Κυρίῳ κατὰ τὴν παρουσίαν οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, καὶ δι' ἑμφοτέρων ἡ λειτουργία τοῦ Σωτῆρος ἐπετελεῖτο. Τοιούτων καὶ οὕτως ἐνδόξων ἀποκειμένων τῇ στρατείᾳ τῇ κατὰ Χριστὸν, ἐπιθυμῆτωσαν. (55) αὐτῆς καὶ πατέρες παίδων, καὶ μητέρες θυγατέρων. Προσαγέτωσαν τὰ αὐτῶν γεννήματα, χαίροντες ἐπὶ ταῖς αἰωνίοις ἐλπίσιν. ὣν οἱ παῖδες αὐτοῖς μεθέξουσιν, προστάτας ἔχιν παρὰ Χριστῷ καὶ πρεσβυτέρους ἀγαθούς ἐπιθυμοῦντας. Καὶ μὴ μικροψυχῇ περὶ τοὺς παῖδας γενόμεθα, μηδὲ φοβηθῶμεν εἰ πονήσουσιν, ἀλλ' εὐφρανθῶμεν, διὸ δοξασθήσονται. Παραστήσωμεν τῷ Κυρίῳ τὰ δοθέντα παρ' αὐτοῦ, ἵνα καὶ τῆς εὐδοκίμησης τῶν παίδων γενόμεθα κοινωνοί, συμπροσάγοντες ἑαυτοὺς (56) καὶ συμπαραιστῶντες. Τοῖς δὲ οὕτω προθυμοῦμένοις καὶ οὕτως ἀγωνιζομένοις καλῶς ἂν τις ἐκ τοῦ Ψαλμοῦ λέγοι· *Εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ κατὰ τὸν Μωσῆα, εὐξεται περὶ αὐτῶν· Εὐλόγει, Κύριε, τὰ ἔργα αὐτῶν· κατὰ τὸν Δαυὶδ· Ἀνδρεῖσθε ὡς γυναῖκες, δράμετε γενναίως τὸν δρόμον ἐπὶ τοῖς αἰωνίοις στεφάνοις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.*

A animi fortitudinem ad militiam delectam, nec ob corporis imbecillitatem rejectam, cum feminae complures non minus fortiter quam ipsi viri sese gesserint. Imo etiam non desunt quæ gloriam longe maiorem consecutæ sint. Ex his sunt quæ virginales chororum componunt. Ex his, quæ confessionis certaminibus, et martyrii victorijs clarent. Quin Dominum ipsum etiam, dum inter nos versaretur, sequebantur non viri solum, sed et mulieres quæque, et per utrosque ministerium Servatoris perficiebatur. Cum igitur talia et tam eximia præmia militiæ Christi destinentur, ac seponantur, ejus afficiantur desiderio et patres filiorum, et matres filiarum. Adducant sua pignora, spe æterna læti, cujus sui filii secum futuri sunt participes, atque B apud Christum patronos bonosque legatos ac deprecatores habere cupientes. Neque simus pusillo animo in liberos, neque perterreamur, si labore conficiantur: sed de gloria ipsis tribuenda lætemur. Offeramus Domino quæ ab ipso sunt data, ut socii etiam gloriæ filiorum efficiamur, adducentes simul et sistentes nosmetipsos. 202 Certe illi qui hanc animi alacritatem ostenderint, atque ita decertarint, jure ac merito quispiam ex Psalmista dixerit: *Benedicti vos a Domino, qui fecit caelum et terram* 10. Et sicut Moses, orabit pro ipsis: *Benedic, Domine, operibus illorum: frange supercilium eorum qui illis adversantur* 11. Viriliter agite tanquam generosi, generososque cursu ad sempiternas coronas contendite, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in secula. Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΑΣΚΗΤΙΚΟΣ,

καὶ παραίνεσις περὶ ἀποταγῆς βίου, καὶ τελειώσεως πνευματικῆς.

1. Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοινῶντες καὶ περιεσπόμενοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς, φησὶν ἡ θεία φωνή, εἰτε τὴν ἐκεῖ ἀνάπαυσιν, εἰτε τὴν ἐντεῦθεν αἰνιττομένην. Πλὴν γε προσκαλεῖται ἡμᾶς, τοῦτο μὲν τὸν φόβον τῆς πολυκτησίας διὰ τῆς εἰς τοὺς δεομένους ἀποθέσεως προτρέπουσα ἀποβάλλεσθαι· τοῦτο δὲ, τὸν ἐκ τούτου προσγινόμενον ἡμῖν (58) ἐσμὲν τῶν ἀμαρτημάτων διὰ τῆς εὐποιίας καὶ ἐξαγορεύσεως ἀπορρίψαντας, προσδραμεῖν τῷ σταυροφόρῳ βίῳ τῶν μοναχῶν. Ὁ τοίνυν ὑπακούσαι Χριστῷ προφητημένος, καὶ πρὸς τὸν πτωχὸν καὶ ἀπερίσπαστον βίον ἐπειγόμενος, θαυμαστὸς ὡς ἀληθῶς καὶ μακαριστός. Ἀλλὰ, παρακαλῶ, μὴ ἀδοκιμάστως τοῦτο ποιεῖτω, μηδὲ ὑπογραφέτω ἑαυτῷ ἀνεκτότητα βίου, καὶ σωτηρίαν ἀμαχον· ἀλλὰ μάλλον προγυμναζέτω ἑαυτὸν πρὸς εὐδοκίμησιν ὑπομονῆς θλίψεων, σωματικῶν τε

EJUSDEM SERMO ASCETICUS,

et exhortatio de renuntiatione sæculi, et de perfectione spirituali.

1. Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos, inquit vox ipsa divina 10. Hæc sive futuram, sive præsentem significet requiem, nos certe hortatur, partim ut multarum divitiarum onus abjiciamus, erogando eas pauperibus· partim ut peccatorum multitudinem, quæ inde accedit, per liberalitatem et confessionem deponentes, ad cruciferam monachorum vitam accēramus. Quisquis igitur Domino obedire sibi proposuit, festinatque ad pauperem ac quietam vitam; vere admirandus est, beatusque dicendus. Sed adhortor, ut ne inconsideranter hoc faciat, nec sibi fingat aliquod vitæ genus remissum, salutemque sine pugna obtinendam: quin potius antea exerceat sese ac probet ad tolerandas corporis animique molestias: ne si seipsum in inopinata certa-

10 Psal. cxiii, 15. 11 Deut. xxxiii, 11. 12 Matth. xi, 28.

(55) Regii primus et tertius ἐπιθυμῆσάτωσαν. Aliquanto post duo Regii προσαγέτωσαν τὰ. Alius codex προσαγάγην τὰ.

(56) Antiqui duo libri συμπροσάγοντες αὐτοὺς.

(57) Editi et Reg. secundus κατὰ τὸν Δαυὶδ, *frange supercilium*; et ita quoque in Reg. primo legitur

secunda manu. At in Reg. tertio et apud LXX scriptum invenitur κατὰ τὸν Δαυὶδ, *frange lumbos*. Hanc varietatem fecit nominis similitudo. Ibidem, initio periodi, Reg. tertius et editio Ven. in margine εὐλόγησον.

(58) Codex Maz. προσγενόμενον ἡμῖν

mina iniecerit, ac deinde tentationibus sili ingruentibus resistere non possit, ad ea unde recesserat, cum pudore et risu recurat, quippe qui ad sæculum non sine animæ condemnatione revertatur: multisque offendiculum factus, vitam in Christo institutam omnibus suspectam reddat, quasi agi non possit: cuius rei periculum nostis omnes, quotquot Evangelia legistis, in quibus ipsa divina vox dicit: *Expedi ei magis ut mola asinaria imponatur in collo ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis* ⁵⁹. Neque enim solum erit obnoxius desertoris condemnationi: sed etiam exitii eorum qui ab ipso sunt eversi, reus futurus est, etsi stultis quibusdam cogitationibus persuadere sibi videtur, se in sæculo degentem per bona opera Numen esse placaturum: quod effici ab ipso non potest. Qui enim in eo vitæ genere, in quo non facilis ad peccatum accessus patet, ob assiduam animi attentionem, adversarii luctationes sufferre non potuit, quomodo in vita multis peccatis exposita, cuius ipse sit moderator, virtutem ullam excolere et exercere poterit? Sed ut det aliquis, cum vitam recte moderari posse, tamen Christi derelicti crimen non effugiet, quemadmodum et hi discipuli in Evangelio designati, de quibus divinus evangelista ait: *Multi autem discipulorum abierant retro, et jam non ambulant cum Jesu, dicentes: Durus est sermo ipsius, 203 quis potest eum audire* ⁶⁰? Ea enim de causa benignissimus Deus salutis nostræ providens, vitam hominum divisit in duplex vitæ genus, conjugium dico ac virginitatem, ut qui virginitatis certamen subire non valeret, hic sibi adjungeret uxorem: sic tamen, ut illud sciret, reddendam sibi esse rationem continentiae, sanctitatisque, et ejus cum his sanctis, qui in conjugio et in liberorum educatione vitam egerunt, similitudinis. Qualis erat in Veteri Testamento Abraham, qui unico filio citra dolorem ac molestiam immolato, inde gloriabatur, quod Deum prætulisset: qui etiam, cum ad excipiendos peregrinos paratus esset, fores tabernaculi sui apertas tenebat. Non enim audivit: *Vende quæ habes, et da pauperibus* ⁶¹. Imo Job et alii plurimi, Davidque et Samuel his majora præstiterunt. Erat quoque ejusmodi Petrus in Novo Testamento, ac cæteri apostoli. Et enim fructus dilectionis in Deum ac proximum ab unoquoque homine repetendi sunt: horumque mandatorum, seu potius omnium, quæcunque violata fuerint, poenas dabit. Sicut et Dominus in Evangeliiis declarat, cum

καὶ πνευματικῶν, ἵνα μὴ, ἀπροσδοκῆτοίς ἑαυτὸν ἐμβάλων παλαίσμασιν, εἰτα ἀδυνατῶν πρὸς τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ δοκιμῶν, εὐρεθῇ παλινδρομῶν πρὸς τὰ ἀφ' ὧν ἐξελήλυθε, σὺν αἰσχύνῃ καὶ γέλῳτι, μετὰ κατακρίσεως ψυχῆς ἐπανερχόμενος τῷ βίῳ, καὶ πολλοῖς σκάνδαλον γινόμενος, ἀδυναμίας ὑπολήψεις (59) πᾶσιν ἐμποιῶν τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας, οὗ τὸν κίνδυνον ἴστε πάντες οἱ τὰ Εὐαγγέλια ἀναγινώσκοντες, ἐν οἷς λέγει ἡ θεία φωνή· *Συμφέρει αὐτῷ ἵνα μύλος ὀνικὸς περικείται περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔρριπται* (60) *εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκάνδαλῳ ᾖ τῶν μικρῶν τούτων*. Οὐ γὰρ μόνον (61) ὑπεύθυνος ἔσται τῇ καταδίκῃ τοῦ λοιποταξίου, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀνατρεπομένων ὑπ' αὐτοῦ ἀπωλείας, καὶν δόξῃ φρενοβλαβείᾳ λογισμοῖς πείθειν ἑαυτὸν ἐν τῷ βίῳ διάγοντα ἀγαθοεργίας ἐξευμενίζειν τὸ θεῖον· ὅπερ ἐστὶν αὐτῷ ἀδύνατον. Ὁ γὰρ μὴ ἰσχύσας ἐν τῷ βυσαμαρτήτῳ βίῳ διὰ τὸ ἀπερίσπαστον ἐνεγκεῖν τὰ παλαίματα τοῦ ἐχθροῦ, πῶς ἐν τῷ πολυμαρτήτῳ καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένῳ βίῳ δυνήσεται κατορθῶσαι· τί τῶν ἐναρέτων (62); Ἴνα δὲ καὶ δοῇ τις διορθοῦν ἑαυτοῦ τὸν οἰκεῖον βίον, τὸ ἐκκλημα τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐγκαταλείψεως οὐκ ἐκφεύζεται, καθὰ καὶ οἱ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ δηλούμενοι μαθηταί, περὶ ὧν φησὶν ὁ θεὸς εὐαγγελιστῆς· *Πολλοὶ δὲ τῶν μαθητῶν ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι περιεπάτουν μετὰ Ἰησοῦ, λέγοντες· Σκληρὸς ἔστιν ὁ λόγος αὐτοῦ, εἰς δύναται αὐτοῦ ἀκοῦειν*; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ φιλόanthropos θεός, κηδόμενος τῆς ἡμῶν σωτηρίας, εἰς δύο διείλε βίους τὴν τῶν ἀνθρώπων (63) διαγωγὴν, συζυγίαν λέγω καὶ παρθενίαν, ἵνα ὁ μὴ δυνάμενος ὑπεναγκεῖν τὸν τῆς παρθενίας ἄθλον ἔλθοι ἐπὶ συνοικίῃσιν γυναικὸς, ἐκείνῳ εἰδῶς, ὡς ἀπαιτηθήσεται λόγον σωφροσύνης καὶ ἀγιασμοῦ, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἐν συζυγίαις καὶ τεκνοτροφίαις ἁγίους ὁμοιώσεως. Οἷος ἦν ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Ἀβραάμ, ὃς, τῇ τοῦ Θεοῦ προτιμῆσει τὸν μονογενῆ θυσιάζων ἀσυμπαθῶς, ἐμεγαλαύχει, καὶ τὰς τῆς σκηνῆς αὐτοῦ θύρας διαπεπτασμένας εἶχε, πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐπιξενουσθαι μελλόντων ἐτοιμαζόμενος. Οὐ γὰρ ἤκουσε· *Πάλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς*. Καὶ τὰ μείζονα τούτων ἐπεδείξατο Ἰωβ, καὶ ἑτεροὶ πλείστοι, Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ. Ἐν δὲ τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ, οἷος Πέτρος ἦν, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀποστόλων. Ἀπαιτηθήσεται γὰρ πᾶς ἄνθρωπος (64) τοὺς καρπὸς τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ τὸν πλησίον, καὶ τῆς παρατροπῆς τῶν ἐντολῶν τούτων καὶ πασῶν τίσει δίκας. Καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις δηλοῖ λέγων· *Ὁ ἀγαπῶν τὰν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξίος*· καὶ, *Ὁς οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα*

⁵⁹ Matth. xviii, 6. ⁶⁰ Joan. vi, 67, 61. ⁶¹ Matth. xix, 21.

(59) Reg. primus ἀδυναμίας ὑπολήψιν.

(60) Reg. primus et editio Ven. in margine ὀνικὸς χρημασθῇ περὶ.... καὶ ριπῇ.

(61) Antiqui duo libri μόνον. Alius et editi μόνος.

(62) Codices duo τὴν ἀρετῶν. Ibidem utraque editio et Reg. secundus διορθοῦν ἑαυτοῦ τὰν. Alii duo mss. διορθοῦν αὐτὸν τὸν.

(63) Editi βίους τὰ τῶν ἀνθρώπων, res humanas. Codex Maz. et Regius tertius βίους τὴν τῶν ἀνθρώπων διαγωγὴν· quæ lectio invenitur in margine editionis Venetæ. Aliquanto post Reg. primus ἔλθῃ ἐπὶ συνοικίᾳ.

(64) Addita est vox ἀνθρώπος ex antiquis duobus libris.

αὐτοῦ, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, ἔτι δὲ καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μοι εἶναι μαθητής, et matrem suam, et uxorem, et filios, adhuc autem

2. Ἀρὰ σοι δοκαὶ καὶ τοῖς ὑπογυμναίοις τεταῖσθαι τὰ (65) Εὐαγγέλια; Ἰδοὺ, σεσαφηνίσταί σοι, ὡς πάντες ἄνθρωποι ἀπαιτηθόσμεθα τὴν πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον ὑπακοήν, μοναχοὶ τε καὶ οἱ ἐν συζυγίαις. Ἀρχέσει γὰρ τῷ ἐπὶ γάμον ἰλθόντι ἡ συγγνώμη τῆς ἀκρασίας καὶ τῆς πρὸς τὸ θῆλυ ἐπιθυμίας τε (66) καὶ συνουσίας· τὰ δὲ λοιπὰ τῶν ἐντολῶν πᾶσιν ὁμοίως νενομοθετημένα οὐκ ἀκίνδυνα τοῖς παραβαίνουσι. Καὶ γὰρ εὐαγγελιζόμενος ὁ Χριστὸς τὰ τοῦ Πατρὸς ἐντάλματα, τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ διελέγετο· εἰ ἐξ οὗ συνέβη καὶ κατ' ἰδίαν ἐπερωτηθέντα αὐτὸν ἀποκρίνασθαι (67) τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, διεμαρτύρητό λέγων· Ἄ δὲ ὅμιον λέγω, πᾶσι λέγω. Μὴ τοίνυν ἀναπέσης, ὦ οὗτος, ὁ πρὸς κοινωνίαν γυναικὸς προηρημένος, ὡς ἐπ' ἐξουσίας ἔχων τὸν κόσμον περιβαλέσθαι. Πλειόνων γὰρ σοι πόνοι καὶ φυλακῆς χρεῖα πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ἐπιτυχίαν· ἅτε δὴ καὶ ἐν μέσῳ τῶν παγίδων καὶ τοῦ κράτους τῶν ἀποστατικῶν δυνάμεων οἰκεῖν ἔκλεξαμένῳ, καὶ τοὺς ἐρεθισμοὺς τῶν ἀμαρτιῶν ἐν ὅεσιν ἔχοντι, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐπιθυμίαν νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐκμοχλευσόμενῳ πάσας σου τὰς αἰσθήσεις. Γίνωσκε τοίνυν, ὡς οὐ διαδράσεις τὴν πρὸς τὸν ἀποστάτην παλαίστραν, οὐδὲ τῆς τούτου νίκης καθάψῃ ἀνευ πόνων πολλῶν τῶν ἐπὶ φυλακῇ τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων. Πῶς γὰρ δυνήσῃ ἀρνήσασθαι τὴν πρὸς τὸν ἐχθρὸν μάχην, ἐν τῷ σκάμματι τῆς μάχης διδῶν; Ὅπερ ἐστὶ πᾶσα ἡ ὕπ' οὐρανὸν γῆ, ἐν ἧ ἐμπεριόγειν τοῦτον καὶ ἐμπεριπατεῖν, ὡς κύνα λυτῶντα, ζητοῦντα τίνα (68) καταπίῃ, ὑπὸ τῆς τοῦ Ἰωδ γραφῆς διδασκόμεθα. Εἰ τοίνυν ἀρνήσῃ τὴν πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν μάχην, μέτελθε εἰς ἕτερον κόσμον, ἐν ᾧ αὐτὸς οὐκ ἔστι· καὶ ὑπάρξει σοι ἡ τῆς πρὸς αὐτὸν πάλης ἀρνήσις, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων ἀκίνδυνος ἀργία. Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, σπεῦδε πρὸς τὴν μάχην τῆς κατ' αὐτοῦ ἀθλήσεως, διδασκόμενος ὑπὸ τῶν Ἑραφῶν (69) παλαισμάτων τέχνην· ἵνα μὴ, ἐξ ἀγνοίας ἡττηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παραδοῇ. Καὶ ταῦτα μὲν ὁμοῦς ἐν παραδρομῇ πρὸς τοὺς ἐν συζυγίαις ἀκινδύνως τῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ φυλακῆς καταμελουντας εἰρήσθω. Εὐ δὲ, ὁ τῶν οὐρανίων πολιτευμάτων ἐραστὴς, καὶ τῆς ἀγγελικῆς διαγωγῆς (70) πραγματευτής, καὶ τῶν ἀγίων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ συστρατιωτῆς γενέσθαι ἐπιθυμῶν, τάνωσον σεαυτὸν πρὸς τὴν ὑπομονὴν τῶν

A dixit: Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus⁷¹. Et, Qui non odit patrem suum, et animam suam, non potest meus esse discipulus⁷².

2. Annon tibi videntur fuisse iis etiam qui uxores duxerunt, Evangelia lata? Ecce, tibi planum factum est obedientiam quæ Evangelio reddenda est, ab omnibus hominibus sive monachis sive conjugatis exigendam esse. Etenim qui conjugio sese implicuerit, ei salis fuerit, si incontinentia, et femina libido, suaque cum ipsa consuetudo sibi condonetur: sed reliqua praecepta aequè omnibus sancita periculum asserunt violatoribus. Christus enim cum Patris praecepta annuntiaret, ad eos qui in mundo erant loquebatur; quod si B contigit aliquando, ut ipse seorsum interrogatus discipulis suis responderet, sententiam suam declaravit, his verbis: Quæ autem vobis dico, omnibus dico⁷³. Ne igitur deses existas, o tu, qui elegisti uxoris societatem, quasi mundum amplecti penes te sit. Nam pluribus laboribus et custodia maiore tibi opus est ad obtinendam salutem: quippe qui in mediis laqueis, mediaque rebellium potestatum ditione sedem delegeris, habensque ob oculos peccatorum irritamenta, atque ad ea concupiscenda omnes tui sensus quasi loco suo emoti noctuque diuque impellantur. Scias igitur te cum defectore luctationem non evitaturum esse, neque de eo citra multos labores victoriam reportaturum in evangelicis dogmatibus custodiendis. Quomodo enim in ipsa certaminis fossa versans, certamen cum hoste directare poteris? Quæ utique tota est terra sub caelo contenta: per quam circumire hunc et obambulare tanquam rabiosum canem, querentem quem devoret, ex Jobi historia edocemur. Itaque si cum adversario inire pugnam recuses, transi in alterum mundum, in quo ipse non sit; tumque licebit tibi 204 cum illo non decertare, atque in dogmatis evangelicis servandis sine periculo iners permanere. Quod si id fieri non potest, eam quæ tibi cum illo futura est pugnam discere festines, artem luctaminum ex Scripturis edoctus; ut ne ex ignorantia ab ipso devictus, æterno igni tradaris. Et hæc quidem adversus eos qui matrimonio juncti praecepta Christi observare secure negligunt, quasi in transcurso dicta sint. Tu vero, qui cœlestis vivendi ritus amator es, atque angelicæ vitæ negotiator, quique sanctorum Christi discipulorum commilito esse cupis, corrobora teipsum ad res adversas per-

⁷¹ Matth. x, 37. ⁷² Luc. xiv, 26. ⁷³ Marc. xiii, 37.

(65) Veteres duo libri καὶ ὑπογυμναίοις τεταῖσθαι τὰ. *Evangelia præscripta*. Bona lectio. Utraque editio et Reg. secundus ut in contextu.

(66) Voculam τε ex antiquis duobus libris addimus.

(67) Reg. primus αὐτὸν ἀποκρίνασθαι. Statim veteres duo libri δὲ δὲ ὅμιον.

(68) Editio Paris. ζητοῦντα τίνα. Vox ζητοῦντα neque in nostris tribus mss. Regiis, neque in editione Veneta reperitur. Aliquanto post duo mss. ἐν

ᾧ οὗτος. Subinde editio Ven. in contextu εὐαγγελικῶν δημάτων ἀκινδύνως.

(69) Utraque editio et Reg. tertius ὑπὸ τῶν γραφικῶν, corrupte. Codex H. Ἑραφῶν, emendate. Quod ait Combessius statim legi in Maz. μὲν ὁμοῦς ἐν παραδρομῇ, de eo aliter sentiet qui hunc librum legerit. Ita enim habet, μὲν ὡς ἐν. Editi μὲν ὁμοῦς.

(70) Regii primus et tertius καὶ τῆς εὐαγγελικῆς διαγωγῆς, *evangelicæ vitæ*.

ferendas, et virili animo monachorum cœtum ac senatum adi: ac initio quidem tuæ renuntiationis virum te ostende, ut ne ob eorum qui secundum carnem cognati sunt, amorem et affectum deorsum trahare, sed valido et forti animo mortalia cum immortalibus commutes. Ubi verò res quæ ad te pertinent dereliqueris, esto inflexibilis et constans, certoque scias eas præmittere te in cœlum: siquidem ipsas in sinu pauperum reconditas cum multa accessione apud Deum es inventuras. Cum autem ab amicis ac familiaribus divelleris, cave conficiaris nœrore nimio, quandoquidem cum Christo qui pro te crucifixus est, conjungeris: quo quid, quæso, a nobis amabilius excogitari potest? Quando autem, Deo juvante, in primo hoc pugilatu tuum adversarium superaveris, nolito te ipsum tanquam vas quoddam ignominiosum projicere. Ex quo enim rebus terrenis remisisti nuntium, jam honorem apud Christum tibi conciliasti; sed magnopere cura et provide, ut virum tuæ vitæ tutissimum duce[m] reperias, probe edoctum conducere eos qui ad Deum pergunt, plenum virtutibus, ejus qui in Deum est dilectionis testimonium habentem ex suis ipsius operibus, divinarum Scripturarum gnarum, animo sedato prædium, pecuniarum non amantem, a negotiis alienum, quietum, Deo acceptum, diligentem pauperes, non iracundum, injuriarum immemorem, ad eorum qui ipsum adeunt edificationem multum laborantem, vanæ gloriæ non cupidum, non superbum, nullis assentationibus fleciendum, non obnoxium mutationi, nihil Deo præferentem. Et, si quempiam hujusmodi nanciscare, omnem tuam voluntatem expuens, et foras rejiciens, hunc te ipsum trade, ut quasi vas sincerum inveniatis, qui scilicet eas quæ in te infunduntur virtutes ad laudem et gloriam tuam serves. Etenim si quidpiam ex iis vitiis quibus antea deditus eras, in teipso reliqueris, tunc bonis quæ in te fuerant immixta, in vappam transmutatis, tanquam vas quoddam nulli usui aptum foras projicere.

3. Hoc secundum est luctamen, quod cum salutis nostræ hoste ineundum est. Documenta enim magistrorum bonorum, bona sunt: malorum autem, mala sunt omnino. Cum enim nobis persuadere non potuerit malus ille adversarius noster, ut in mundi tumultu et exitio permaneremus, **205** snadere conatur, ne vitæ accuratæ dediti simus, neve permittamus nos viro, qui omnia nostra peccata ob oculos nobis ponat, corrigatque: sed ut nos credamus cuiuspiam honoris amore insanienti, suæque erga suos convictores indulgentiæ obtentu sua ipsius vitia commendanti: ut cum ita nos latenter innumeris vitiis rursus addiderit, nostris ipsis peccati vinculis nos obstringat. Quod si viro te dedas

(71) Iidem mss. πρὸς τὸ ἀθάνατον.

(72) Editio Paris. τῷ Θεῷ. Articulus et in nostris tribus mss. et in editione Veneta desideratur. Haud longe duo mss. μὴ γίνου.

(73) Codex unus καὶ εἰ εὐρη. Nec ita multo post Reg. primus πρὸς ἑπαινὸν σοι. Statim Regii primus et tertius ἔγκραταλῆς ἐν σεαυτῷ· et ita quoque legitur in margine editionis Venetæ.

(74) Regii primus et tertius ὥστερ τι τῶν ἀχρή-

σίων, καὶ ἀνδρείως πρόσελθε τῇ συγχλήτῃ τῶν μοναχῶν· καὶ ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀποταγῆς σου ἀνδρίζου, μὴ καθελυκοσθῆναι ὑπὸ τῆς προσπαθείας τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν, τῇ ἀνταλλαγῇ τῶν θνητῶν πρὸς τὰ ἀθάνατα (71) ἐνισχυόμενος· ἡνίκα δὲ τῶν προσόντων σοι πραγμάτων ποιῇ τὴν ἀπόθεσιν, ἔσο ἀκαμπτής, προπέμπειν αὐτὰ εἰς οὐρανούς· πληροφρούμενος, τοῖς μὲν κόλποις τῶν πτωχῶν ἐναποκρύπτων αὐτὰ, παρὰ δὲ Θεῷ (72) εὐρίσκειον σὺν πολλῇ τῇ προσθήκῃ. Φίλων δὲ καὶ συνήθων διασπώμενος, μὴ γενοῦ περιθλιπτής, Χριστῷ συναπτόμενος τῷ ὑπὲρ σοῦ σταυρωθέντι· οὐ τι ἂν λογιστέον ἡμῖν φιλικώτερον; Ἡνίκα δὲ συνερίτζῃ Θεοῦ τὴν πρώτην ταύτην πυγμὴν νικήσης τὸν σὺν ἐχθρὸν, μὴ βλάβης σεαυτὸν ὥστερ τι τῶν ἀτίμων σκευῶν. Ἦδη γὰρ τῇ ἀποταγῇ τῶν γήινων πραγμάτων τετίμηκας σεαυτὸν παρὰ Χριστῷ· ἀλλ' ἐν πολλῇ φρονεῖδι καὶ περινοίᾳ ποιῆσαι εὐρεῖν ἄνδρα πρόσδον τῆς σῆς πολιτείας ἀπλανῇ, καλῶς ἐπιστάμενον ὁδηγεῖν τοὺς πρὸς Θεὸν πορευομένους, κομῶντά ταις ἀρεταῖς, ἐκ τῶν οικειῶν ἔργων τὴν μαρτυρίαν ἔχοντα τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, γνώσκαι ἔχοντα τῶν θείων Γραφῶν· ἀπερίσπαστον, ἀφιλάργυρον, ἀπράγμονα, ἡσύχιον, θεοφιλῆ, φιλόπτωχον, ἀόργητον, ἀμνησίκακον, πολὺν εἰς οἰκοδομὴν τῶν ἐγγιζόντων αὐτῷ, ἀκενόδοξον, ἀνυπερήφανον, ἀκολάκευτον, ἀπερίτρεπτον, μηδὲν προτιμῶντα τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ εὐροις (73) τοιοῦτον, ἔκδος σεαυτὸν αὐτῷ, ἅπαν θέλημα σὺν ἀποπτύσας καὶ ἔξω βίβας, ἵνα εὐρεθῇς ὡς καθαρὸν ἀγγεῖον, τὰ ἐν σοὶ βαλλόμενα ἀγαθὰ διατηρῶν πρὸς ἑπαινὸν σοῦ καὶ δόξαν. Εἰ γὰρ τι ἔγκραταλῆς ἐαυτῷ τῶν προὑπαρξάντων ἐν σοὶ παθῶν, εἰς ὁσίην μεταποιήσας τὰ ἐμβεδημένα ἐν σοὶ ἀγαθὰ, ἔξω βληθήσῃ, ὥστερ τι τῶν ἀχρήστων σκευῶν (74).

virtutes ad laudem et gloriam tuam serves. Etenim si quidpiam ex iis vitiis quibus antea deditus eras, in teipso reliqueris, tunc bonis quæ in te fuerant immixta, in vappam transmutatis, tanquam vas quoddam nulli usui aptum foras projicere.

3. Αὕτη δευτέρα πάλη πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Ἀγαθῶν γὰρ διδασκάλων ἀγαθὰ τὰ μαθήματα (75)· πάντως σου καὶ κακῶν κακὰ. Ὅταν γὰρ μὴ ἰσχύσῃ οὐ ποιηθῇς ἡμῶν ἀντίπαλος πείσαι ἡμᾶς ἐναπομεῖναι τῇ τοῦ κόσμου συγχύσει καὶ ἀπωλείᾳ, σπεύδει πείσαι μὴ ἀκριβεῖ βίῃ ἐαυτοὺς ἐκδύναι (76), ἢ ἀνδρὶ πάντα ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα ὅπ' ὅλιν ἄγοντι καὶ διορθούμενῃ, ἀλλὰ τινι τῶν δοξομανούντων καὶ τὰ οικεῖα πάθῃ προφάσει συγκαταβάσεως τῆς πρὸς τοὺς συζῶντας συνιστῶντι, ἵνα, οὕτως ἀσυμφανῶς (77) πάλιν μυριοπαθεῖς ἡμᾶς ποιήσας, ὑπὸ τὰ οικεῖα δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας ἡμᾶς καταστήσῃ. Εἰ δὲ ἐκδὼς σεαυτὸν πολυαρτέτῃ ἀνδρὶ, γυνήσῃ κληρονόμος τῶν ἐν αὐτῷ ἀγαθῶν, μαχαριστῶστων σκευῶν, *uti vas quoddam inutile*. At Reg. secundus et editi τῶν ἀτίμων σκευῶν, *ut vas ignominiosum*. Utraque scriptura satis placet.

(75) Regii primus et tertius ἀγαθὰ τὰ διδάγματα.

(76) Antiqui duo libri ἐαυτοὺς ἐπιδύναι.

(77) Editi et Reg. tertius οὕτως ἀσυμφανῶς, *inconcinne*. Alii duo mss. Regii ἀσυμφανῶς, *latenter*, melius, ut mihi videtur. Aliquanto infra duo mss. μαχαριστὸς τε παρὰ.

ταύτας τε παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώποις. Εἰ δὲ φειδοί τοῦ σώματος ζητοῖς πρὸς τὰ ἐν σοὶ πάθη συγκαταβατικὸν διδάσκαλον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, συγκαταπίπτοντά σοι, μάτην ὀπίστης τὸν τῆς ἀποταξίας ἄθλον, ἐμπαθεῖ βίῳ ἑαυτὸν ἐκδεδικώς, τυφλῷ ὁδηγῷ χρησάμενος, καὶ ἐπὶ βόθυνον προβιβαζόμενος. Ἐὰν γὰρ τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται (78). Ἀρκετὸν γὰρ τῷ μαθητῇ γενέσθαι κατὰ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. Θεοῦ ἡ φωνή, καὶ οὐ διασφαλισεται. Ἀθλητικῷ νόμῳ δεῖ σε πολιτεύεσθαι, εἰ δὲ μὴ, οὐ στεφανούσθαι (79), καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος. Καὶ ἐὰν ἀλλή τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.

4. Εἰ τοίνυν εὐρῆς Θεοῦ χάριτι (πάντως γὰρ ζητήσας εὐρήσεις) ἀγαθῶν ἔργων διδάσκαλον, τήρησον παρ' ἑαυτῷ, μὴδὲν παρὰ γνώμην αὐτοῦ διαπράττεσθαι. Ἄπαν γὰρ τὸ ἔξωθεν αὐτοῦ γινόμενον κλοπὴ τίς ἐστι καὶ ἱεροσυλία πρὸς θάνατον ἄγουσα (80), οὐ πρὸς ὠφέλειαν, καὶν δοκῇ σοι ἀγαθὸν εἶναι. Εἰ γὰρ ἀγαθὸν, τίνας ἐνεκεν λάθρα, καὶ μὴ ἐν τῷ φανερῷ γίνεται; Ἐρώτησον τὸν λογισμὸν σου τὸν ἰησοῦσέν σε διὰ τῶν δεξιῶν μηχανώμενον· διὰ γὰρ (81) τῶν ἀγαθῶν ὤθεν παρακουσμάτων τὰς ἀριστὰς σοι πράξεις παρασκευάζει. Μὴ θέλε διορθοῦν ἐπάσμούς τῶν θηριοδύκτων, ἀπειρος (82) ὢν τοῦ ἐπιδεῖν, μήπως, ἐπισπασάμενος τοὺς ὄφεις, καὶ περιδρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, εἴτα ἀδυνάτως ἔχων πρὸς τὴν ἀντίστασιν, ἀσυγγνώστως ἀναλωθῇς ὑπ' αὐτῶν. Μὴ ἐπερίδου εὐγενεῖα σαρκὸς, καὶ τιμὴν ἐπιζητεῖς. Σαρκενικὸς γὰρ οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Μὴ πειρασθῇς τι τῶν ἐν συνήθειᾳ τῆς ἀληθείας παραχράζει, καὶ τῇ (83) οἰκείᾳ χανόνητι ὑποσκελίζειν μὲν τοὺς ἀγωνιζομένους, ἑαυτῷ δὲ φόρτον ἁμαρτημάτων ἐπισωρεύειν, μὴ ἐν στρωμνῇ ἀπαλωτέρᾳ, μὴ ἐν ἐνδύμασιν, ἢ ὑποδημασιν, ἢ ἐτέρις τινὶ σχήματι, ἢ ἐν βρωμάτων παραλλαγῇ, ἢ τραπέζῃ ὑπὲρ τὸν τῆς (84) ἀποταγῆς σου χρόνον, ἢ ἐν στάσει, ἢ ἐν καθέδρᾳ, ἢ ἐν ἐργοχειρῶ ἀναπαυτικωτέρῳ, ἢ καθαριωτέρῳ. Ταῦτα γὰρ πάντα, οὐ μόνον ὑπάρχοντά σοι, ἀλλὰ καὶ ἐπιζητούμενα, οὐκ ἀγαθὴν ἔξουσιν ἔκβασιν. Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐν τάχει ἐπεγνωκὸς διαβολικὴν εἶναι τὴν μεθοδεῖαν ἐκκόψεις (85) ἐκ τῆς σῆς καρδίας, ἐκπτύσιν σοι τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας κατασκευάζουσιν. Ἀλλὰ θέ-

A multis virtutibus instructo, bonorum ejus efficiaris hæres, erisque apud Deum et apud homines beatissimus : sin autem ob corporis curam exquiras magistrum una tecum ad tua vitia descendentem, aut ut rectius loquar, una tecum corrudentem, frustra renuntiationis certamen subisti, qui te ipsa vitæ vitiis affectibus obnoxie mancipaveris, cæcoque ductore usus, teipsum in foveam dederis præcipitem. Si enim cæcus cæco dux fuerit, ambo in foveam cadent. Sufficit enim discipulo ut sit sicut magister ejus. Sunt Dei verba, nec unquam excedent. Vita tua ex lege athletica est instituenda, sin minus, non coronabere, ut dixit Apostolus : Et si quis certet, non coronatur, nisi legitime certaverit.

B 4. Si igitur Dei auxilio repereris (prorsus autem si quæras, reperies) bonorum operum doctorem, observa apud teipsum, ut nihil præter ejus sententiam peragas. Quidquid enim sine ipso efficitur, furtum est et sacrilegium, quod mortem infert, non utilitatem, tametsi tibi videtur esse bonum. Et enim si bonum est, cur sit clanculum, non in aperto? Interroga animum tuum, te ad prædandum industrie provocantem : siquidem dum bonis non obtemperas, te ad sinistras actiones instruit. Noli eorum qui a bestiis morsi sunt, incantamenta emendare, si non calleas incantandi artem, ne forte posteaquam serpentes attraxeris, ab eisque implicatus fueris, nec possis deinde ipsis resistere, immiseri-corditer ab eis absumare. Ne innitare carnis nobilitati, neque honorem exquiras : Qui enim carnalis est, non capit ea quæ sunt Spiritus. Ne tentes quidpiam eorum quæ ex consuetudine vera habentur, adulterare, neque per tuam mollitiem pugnantes decipere, in te vero peccatorum onus congerere, non in strato molliore, non in vestimentis, aut calceamentis, aut in alio ullo habitu, aut in ciborum varietate, aut in mensa quæ instruat contra atque permittit tuæ renuntiationis tempus, non stando, non sedendo, non manuum operi remissiori et elegantiori incumbendo. Hæc enim omnia non solum si adsunt tibi, sed etiam si requiruntur, non bonum habebunt exitum. Nam nisi 206 celeriter diabolicas esse insidias noveris, easque excideris ex corde tuo, te ab ea vivendi ra-

78 Matth. xv, 14. 79 Matth. x, 25. 80 II Tim. ii, 5. 81 I Cor. ii, 14.

(78) Reg. primus εἰς βόθυνον πεσοῦνται. Aliquanto post idem codex διδάσκαλον, αὐτῇ Θεοῦ φωνῇ. Reg. tertius ἡ φωνή. Editi et Reg. tertius διδάσκαλον αὐτοῦ. Θεοῦ φωνῇ. Hoc ipso in loco Reg. primus διασφαλισεται.

(79) Editio Ven. et tres mss. οὐ στεφανούσθαι. Editio Paris. στεφανοῦσθαι.

(80) Antiqui tres libri θάνατον ἄγον. Utraque editio ἄγουσα.

(81) Addidi ex antiquis duobus libris voculam γάρ. Statim editio Paris. πράξεις παρασκευάζομενον. Editio Ven. et tres mss. παρασκευάζει.

(82) Editio Paris. διορθοῦν ἐπάσμούς τῶν θηρίων ἀπειρος. Editio Ven. in contextu διορθοῦν ἐπ-

άσμούς θηριοδύκτων ἀπειρος, nec seens legitur in Reg. tertio. Eadem editio Ven. et Reg. tertius in margine διορθοῦν ἐπάσμούς θηριοδύκτων ἀπειρος. Reg. primus ἐπάσμούς διοδύκτων, incantamenta eorum, qui a serpentibus morsi sunt. Ibidem liber Maz. et editio Ven. in contextu τοῦ ἐπαλῆν.

(83) Regii primus et tertius παραχράζει, τῇ.... ὑποσκελίζων.... ἐπισωρεύων.

(84) Regii primus et tertius παρὰ τὴν τῆς, etc., ultra quam sinis, etc., sensu non ita multum dissimili.

(85) Reg. tertius et editio Ven. in contextu εἶναι παιδαγωγίαν ἐκκόψεις. Ibidem duo mss. ἐκ τῆς καρδίας σου.

tione quæ in Christo instituta est, deturbabunt. Verum ubi in animum tuum indueris te esse omnium hominum ignominiosissimum, peccatoremque maximum, ac peregrinum et erroneum; teque ex misericordia ab iis qui ante te nuntium sæculo remisere, receptum esse: stude omnium esse ultimus et omnium servus. Hæc enim tibi afferent honorem et gloriam veram, non illa. Aures habe apertas ad obediendum, manus vero paratas ad ea quæ audivisti explenda. Sit tibi os taciturnum, et cor circumspectum. Ne vaces vanis sermonibus: sed esto prudens et intelligens ad sacras et salutes Scripturas auscultandas. Fabulæ mundanæ si audiantur, sint tibi gustatu acerbæ: contra, sermones sanctorum virorum sint tibi ceu favi mellis. Festina eos imitari, qui se ante in moribus emendandis exercuerunt: et ne exspectes, dum singula doceare. Contende ut pervenias ad majores virtutes, et minores non negligas. Nullum parvipendas vitium, eisi id quod patrat, minus sit quam ut ullum scandalum pariat: imo vero citius emenda per poenitentiam, quamvis multi multa admittant delicta et parva et majora, nec tamen poenitentiam agant. Ne sis alienorum peccatorum judex. Habent enim iudicem justum, *Qui reddit unicuique secundum opera ejus*. Tu quod tuum est tene, et pro virili onus tuum leve reddas. Qui enim aggravat suum onus, ipse et portabit illud. Salus poenitentia est: dementia vero mors est poenitentia.

5. Subducito te a vanis hominibus: at vero quam plurimum te Deo ostende. In publicum prodire, quantum in te est, penitus refugas, ac cordis tui effusiones devota. Egressus es enim e cella tua? Deseruisti continentiam; oculos conjecisti in mundum, in mulierem meretricem incidisti, quæ cum et aures tuas illicibus verbis, et oculos tuos vultus pulchritudine, atque delicatis escis gustum incantaverit, te veluti hamo pertrahet ad seipsam. Deinde tuis membris implicata, teque in sinum suum recipiens, tuum istud firmum servandæ continentia desiderium emollit, et ita demum te a recta et sancta vivendi ratione sensim submotum in

” Rom. II, 6.

(86) Regii duo mss. εἶναι ἀτιμότερος· καὶ ἁμαρτωλότερος, ξένος τε καὶ ἀλήτης, καὶ κατ’ οἶκτον παρελημμένος. Editi et unus ms. ut in contextu, nisi quod pro κατ’ οἶκτον corrupte habent κατ’ οἰκτρὸν. Editio Ven. in margine κατ’ οἶκτον, in domo.

(87) Codex Combef. et editio Ven. in contextu ἀληθινήν, οὐ κενήν, verum, non vanum honorem afferent. Lectio optima. Alii duo mss. et editio Paris. ita ut edidimus: quæ scriptura addita quoque fuit in margine editionis Venetæ. Ibidem mss. tres et editio Paris. ὅσα ἔχω. Editio Paris. ἔχε. Hoc ipso in loco duo mss. ἀνεργμένα.

(88) Reg. primus σωτηριώδεις τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, ad legendas salutes Scripturas.

(89) Utraque editio et codex Combef. κἀν μικρότερον παντὸς κνωδάλου ἢ quod ita verterat velus interpretes, *Esto, quavis illud [erratum] tenuissima bestiola minutius sit.* Regii primus et tertius uti in contextu. Ex hoc exemplo, ut ex aliis multis, per-

Α μενος ἐν σεαυτῷ πάντων ἀνθρώπων εἶναι ἀτιμότερον καὶ ἁμαρτωλότερον, ξένον τε καὶ ἀλήτην, καὶ κατ’ οἶκτον παρελημμένον (86) ὑπὸ τῶν πρὸ σου ἀποταξαμένων, σπεῦδε πάντων εἶναι ἐσχατος, καὶ πάντων δοῦλος. Ταῦτα γὰρ σοι οἶσσι τιμὴν καὶ δόξαν ἀληθινήν, οὐκ ἐκείνα (87). Ὅσα ἔχω ἀνεργμένα πρὸς ὑπακοήν, καὶ χεῖρας ἐτοιμους πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἡκουσμένου, στόμα ἔχε σιγήρην, καὶ καρδίαν περιέλεπτον. Ἔσο ἀργὸς περὶ ἀργολογίαν, συνετὸς δὲ καὶ ἐπιστήμων πρὸς τὰς σωτηριώδεις τῶν θείων Γραφῶν ἀκρόσεις (88). Ἦτω σοι πικρά γεῦσις ἢ τῶν κοσμικῶν διτηγμάτων ἀκρόσεις, κηρία δὲ μέλιτος τὰ τῶν ὁσίων ἀνδρῶν διτηγήματα. Πρὸς τὴν μίμησιν σπεῦδε τῶν προσασκησάντων ἐν τοῖς ἡθεσι, καὶ μὴ ἐκδέχου διδάσκεισθαι ἕκαστον. Ταῖς μείζοσι τῶν ἀρετῶν ἐπεκτείνεσθαι ἀγωνίζου, καὶ τῶν ἐλαττόνων μὴ ἀμελεῖν. Σφάλματος μὴ περιφρόνει, κἀν μικρότερον παντὸς σκανδάλου ἢ (89) τὸ γινόμενον. Ἀλλὰ σπεῦδε μᾶλλον πρὸς τὴν διὰ μετανοίας ἐπανόρθωσιν· κἀν πολλοὶ πολλὰ σφάλωνται μικρά τε καὶ μεζύνα, καὶ μὲνωνσι ἀμετανόητοι. Μὴ γίνου ἀλλοτρίων πταισμάτων δικαστής. Ἐχουσι γὰρ χρητὴν δίκαιον, Ὅς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Σὺ τὸ σὸν κράτει, καὶ κόψων ποιεῖ, ὅση σοι δύναμις, τὸ σεαυτοῦ φορτίον. Ὁ γὰρ βαρύνων τὸν φόρτον αὐτοῦ, αὐτὸς καὶ βαστάσει αὐτόν. Μετάνοια σωτηρία· ἀνοια (90) δὲ, μετανολίας θάνατος.

5. Κρύπτει σεαυτὸν ἀπὸ τῶν εἰκαιστέρων ἀνθρώπων· φανεροῦ δὲ σεαυτὸν, ὥς τὰ πολλὰ, τῷ Θεῷ. Πᾶσαν προέλευσιν παραιτοῦ, ὅσον ἐστὶν ἐν σοὶ, φεύγων τὰς τῆς καρδίας σου (91) διαχύσεις. Ἐξῆλθες γὰρ σου τῆς κλήρης; Ἀπέλιπες τὴν ἐγκράτειαν· ἐνέκυσας τῷ κόσμῳ· συνέτυχες πόρῃ γυναικί, ἣ σου καταγοητεύσασα, τοῖς μὲν ἐρεθιστικοῖς λόγοις (92) τὰς ἀκοάς, τῇ δὲ τοῦ προσώπου περιχαλεῖ τὰς ὄψεις, λίχνους δὲ τοὺς ἐδέσμασι τὰς γεύσεις, ὥσπερ ἀγκίστρω, ἄξει πρὸς ἐαυτήν· εἰτα περιπλακεῖσά σου τοῖς μέλεσι, καὶ ἐνστερνισαμένη ἐαυτῇ (93), καταμαλάσσει σου τὸ σταθερὸν τῆς πρὸς τὴν ἐγκράτειαν ἐπιθυμίας· οὕτω τε ἡρέμα ὑφελκύσασά σε τῆς

D spici potest, sententias pulcherrimas tenui ac exigua vocis alicujus mutatione sæpe corrumpi.

(90) Ubi et in editis et in mss. legitur ἀνοια, dementia, non valde admodum dubito quin legendum sit ἀγνοια, ignorantia verò poenitentia mors est. Statim Reg. primus ἀπὸ τῶν εἰκαιστέρων, a necessariis, a propinquis. Codex Combef. et Reg. tertius et editi εἰκαιστέρων.

(91) Addidimus voculam σου ex codicibus duobus.

(92) Antiqui duo libri ἐρεθιστικοῖς ῥήμασι. Statim Regii primus et tertius τῇ δὲ τοῦ προσώπου περιεργίᾳ, vultu diligenter ornaio. Utraque editio et Reg. unus ita ut in contextu videre cuique licet.

(93) Utraque editio καὶ ἐνστερνισαμένη ἐν ἐαυτῇ. Reg. tertius καὶ ἐνστερνισαμένη σε. Reg. primus καὶ ἐνστερνισαμένη ἐν ἐαυτῇ, non ut Combefisius legit, ἐνστερνίσασα ἐαυτῇ. Alter Reg. περιστηθισαμένη, καταμ.

κατ' ἀρετὴν πολιτείας (94) ἐν αὐτῇ διαφθεῖραι. Εἰ αὖτις καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διαδραμεῖν δυνήθῃς τὰ ταύτης δίκτυα, ἐπανηχῆς μὲν τῇ κέλλῃ, ἀλλ' οὐχ ὁ αὐτός· πάρετος δὲ τις καὶ νεοσχηκός, καὶ πρὸς ἅπαν ἔργον τῶν ἀρετῶν δυσάρεστος, πολλῶν δὲ χρόνῳ ἐπανελευθεῖν εἰς τὴν οικίαν ἔξιν δυνάμενος. Στενοχωρήσει γὰρ σε τοῖς λογισμοῖς ἡ πρὸς ἑκάτερον βίον ἐπιθυμία· καὶ πολλῶν καμάτων δυνήσῃ δοῦναι τῇ ψυχῇ τὰ νικητήρια. Εἰ τοίνυν συμβῇ σε κατὰ περιστάσιν τινα ἐκδημῆσαι τῆς κέλλης, περιτεωραχισμένος (95) τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνιδρυσάμενος τῇ χειρὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, καταπαλαίσας πᾶσιν ἐγκρατεῖα τὰς τῶν ἡδονῶν προσβολὰς, αὐτίκα τῆς χρείας γενομένης (96), ἀποπήδησον, μὴ ἐγγροβίσας, ἀλλ' ὀρεῖ τῷ περὶ χρησάμενος πρὸς τὴν ἐπάνοδον, ὥσπερ τις ἀκακὸς περιστέρη, πρὸς τὴν ἐκπέμψασάν σε κιβωτὸν αὐτομολήσας, ἐν στόματι φέρων τὰ ἐλέη Χριστοῦ· οὕτω τε παύων τοὺς λογισμοὺς (97) τοὺς ἐνδον ἁδανον εἶναι τὴν ἐπὶ παντὸς ἑτέρου τόπου σωτηριώδη ἀνάπαυσιν. Νέος ὢν εἴτε τὴν σάρκα εἴτε τὸ φρόνημα, φεύγε τὴν συνδιαγωγὴν τῶν ὁμηλικῶν, καὶ ἀποδιώρασκε ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἀπὸ φλογός. Πολλοὺς γὰρ ἐμπερήσας δι' αὐτῶν ὁ ἐχθρὸς τοῦ αἰωνίου πυρὶ παρέδωκε, πνευματικῇ δὴθεν ἀγάπῃ εἰς τὸ τῶν πενταπολιτῶν μυσσάρην βάραθρον ἐγκαταστρέψας αὐτούς. Καὶ τοὺς ἐν τῷ πελάγῃ καὶ παντὶ ἀνέμῳ καὶ κλύδωνι διασωθέντας, εἰσω τῶν λιμένων ἀμεριμνοῦντας, σὺν αὐτάνδρῳ τῷ σκάφει τῷ βυθῷ παρέδωκεν (98). Ἐν καθέδρᾳ πρὸ πολλοῦ καθέσθητι ἀπ' αὐτοῦ. Ἐν ἀνακλίσει ὕπνου μὴ γειτνιαζέτω σοὺ τὰ ἐνδύματα τοῖς ἐκείνου· μέλλον δὲ κέχρησο γέροντι μεσίτῃ. Ἡνίκα δὲ σοὶ διαλέγεται, ἢ ἀντιπρόσωπος ψάλλει, κάτω νεύων ἀντιφθεγχαὶ αὐτῷ, μήπως, τῇ εἰς τὰ πρόσωπα ἐνατενίσει σπέρμα ἐπιθυμίας ὑπὸ τοῦ ἐπισπορεύος ἐχθροῦ δεξάμενος (99), δράγματα φθορᾶς καὶ ἀπωλείας καρποφορήσῃς. Ἐν οἴκῳ ἢ ἐν τόπῳ, οὐ οὐκ ἐστὶν ὁ βλέπων τὰ ἔργα ὁμῶν, μὴ εὐρεθῇς μετ' αὐτοῦ, προφάσει μελέτης θεῶν λογίων, ἢ ἐτέρας (1) ὁποιασοῦν καὶ ἀναγκαιότητας χρείας. Οὐδὲν γὰρ ἀναγκαιότερον ψυχῆς, ὑπὲρ ἧς Χριστὸς ἀπέθανεν. Μὴ πίστευε δολουργῶν λογισμῶν ὑποτιθέμενῳ σοὶ τὸ ἀσκανδάλιστον εἶναι· αὐτὸ τοῦτο σκάνδαλον εἶναι πληροφορούμενος πολλῇ τῇ πείρᾳ τῶν πεπτωκότων προφανῇ σοὶ ταῦτα παρασχόμενον (2).

(94) Regii primus et tertius τὴν κατ' ἀρετὴν πολιτείαν, *piam ac sanctam vivendam rationem per seipsum corruptit*. Editi et codex Combef. ut in contextu, melius. Statim duo mss. εἰ δὲ που. Vocula που in utraque editione deest.

(95) Regii primus et tertius ἐκθῆναι τῆς κέλλης, *periborachisatus*.

(96) Editio Paris. *χρείας γενομένης*. Editio Ven. et tres mss. καὶ τῆς χρείας γενομένης· ubi fortasse legendum est καὶ ἀπὸ τῆς χρείας, *solutis negotiis*. Ibidem editio Paris. μὴ ἐγγροβίσας. Editio Ven. et tres mss. ἐγγροβίσας. Hoc ipso in loco utraque editio ὅδῳ τῷ. At mss. ὀρεῖ τῷ.

(97) Antiqui duo libri τοὺς ἐνδον λογισμοὺς. Mox iidem mss. τὴν διαγωγὴν.

(98) Utraque editio τῷ βυθῷ παραδίδωκεν. Veteres tres libri τῷ βυθῷ παραδίδονται δεδυνῆται, *submergere*

A seipsa corrumpit. Quod si forte, Deo auxiliante, retia ejus effugere valeas, redibis quidem ad cellam, sed non idem, fractus potius et languidus, isque, qui omnem virtutis actionem ægre seras, quique non nisi multo tempore ad ipsum ipsius habitum reverti possis. Etenim te tuæ cogitationes ad angustias adducunt ob utriusque vitæ desiderium, et non nisi multo labore victoriam animæ parere poteris. Itaque si necessitate quapiam urgente contigerit te e cella egredi, tunc Dei timore **207** thorace circummunitus, inserta in manum charitate Christi, oppugnatique per omnem continentiam incurisibus voluptatum, simul ut negotium absolveris, statim revertere, non immorans, sed ad reditum velocibus alis usus, et tanquam innocens quaedam columba, ad arcam unde emissus fuisti, confugiens, ferens in ore misericordiam Christi, sicut internis cogitationibus persuade, te requiem salutarem in nullo alio loco invenire posse. Juvenis es sive corpore, sive animo: æqualium tuorum consuetudinem declina, ab iisque velut a flamma aufuge. Hostis enim multos quas per ipsos incendit, æterno igni tradidit, atque spiritualis dilectionis specie illos in horrendum illud quince civitatum barathrum dejecit: et qui in pelago ab omni vento et tempestate servati fuerant incolumes, eos in portu desidentes una cum navi vectoribusque in profundum submergit. In sedili procul a coevo sede. Cum recubas ad somnum capiendum, indumenta tua non sint vicina illius indumentis; imo potius senem intermedium adhibe. Quando vero tecum loquitur, aut ex adverso psallit, responde ei vultu humi defixo, ne forte oculis in vultus coniectis, a satore inimico libidinis semen suscipias, ac corruptionis et interitus manipulos metas. In domo, aut in loco, ubi nemo est qui videat opera vestra, ne meditandorum divinorum eloquiorum aut alterius cujuscunque rei vel maxime necessariorum obtentu, cum ipso invenire: nihil enim magis necessarium est quam anima pro qua Christus mortuus est. Subdole isti cogitationi quæ rem offendiculo yacare submonet, fidem ne adhibe: sed ob multam experientiam eorum qui lapsi sunt, quique hæc tibi clara et manifesta reddunt, penitus tibi D persuadeas idipsum offendiculum esse.

potuit. Statim Reg. primus ἀπ' αὐτῶν... ἐνδύματα τοῖς ἐκείνου. Illud, ἀπ' αὐτοῦ, accipi debet de æquali et coevo.

(99) Utraque editio ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τῶν κακῶν ἐπισπορεύς, *ab inimico et a malorum satore*. Veteres duo libri ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐπισπορεύς. Alius ὑπὸ τοῦ ἐπισπορεύς ἐχθροῦ, *a satore inimico*. Et quidem qui libidinis semen spargit, vere inimicus est. Aliquanto post duo mss. ἐν ᾧ.

(1) Sic Regii primus et tertius. Editio Paris. ἢ προφάσει μελέτης... ἢ προφάσει ἐτέρας. Ibidem iidem mss. καὶ ἀναγκαίας. Nec ita multo post codex Combef. et alii duo cum editione Ven. ἀναγκαιότερον ψυχῆς. Editio Paris. ψυχῇ.

(2) Sic Reg. tertius, et ita quoque habet Reg. primus emendatus: quo in codice ante emendationem, ut conjicere licet, legebatur *παρασχομένῳ*. Editio

6. Crede meis verbis, quæ ex corde in fratres benevolo prodeunt. Accedo ad senes qui facilem ad se aditum non præbent: qui proverbiorum quidem sententiis juvenes ad virtutem cohortantur, nec tamen facile lædunt. *Omni custodia serva cor tuum*⁶⁰. Etenim uti aurum indesinenter diu noctuque observatur a furibus, atque præter expectationem et te inscio subripitur; cave ne te primi parentis peccato seductum in errorem impellat adversarius, teque cito ex voluptatis paradiso expellat. Qui enim Adamum per escæ furtum vita spoliavit, speraveratque fore, ut Jesum supplantaret, is tibi quoque nullo magis hanc primam malorum causam propinare non verebitur, venenum efficax id esse non nescius. Nam gulæ vitium non in escarum copia, **208** sed in appetitione et in modico gustatu, vim suam exserere solet. Ergo si brevis alicujus gustatus appetitio potuit subicere te ingluvie vitio, tibi nullo negotio interitum asseret. Quemadmodum enim aquæ scaturigo in multos ductus divisa facit, ut omnis locus his ductibus circumjacens virescat: ita et gulæ vitium si se in cor tuum effuderit, ipsum irrigatis omnibus tuis sensibus, qui sunt nequitie quasi silva in te consita, animam tuam ferarum habitaculum efficiet. Ego enim vidi multos, qui vitii mancipati redierunt ad sanitatem: sed ex omnibus ne unum quidem, qui occulte manducaret, aut gulosus esset, emendatum vidi; imò vero aut vitæ continentis institutum deserunt, atque in mundo corrumpuntur, aut inter continentes ocululari conantur, et diaboli sunt commilitones per voluptatem. Hi enim mendaces sunt, multis juramentis obnoxij, perjuri, contentiosi, ad referendum parati, clamosi, et qui negent se comedisse, illiberales, molles, queruli, scrutatores, et qui tenebris gaudeant, omneque vitæ piæ ac sanctæ institutum ultro oppugnent. Etenim, ut gulæ vitium contegant, in malorum incidunt multitudinem: qui quidem specie tenus inter electos, at reipsa inter reprobos numerantur.

7. Ingluvies morti tradidit Adamum, atque per ventris voluptatem mundo exitium intulit⁶¹. Irridetur Noe, Cham devotus est⁶², primogeniti jura admittit Esau⁶³, atque cum Chananæis affinitatem contrahit⁶⁴. Lot filiarum maritus sit⁶⁵, ipse sui ipsius gener et socer, pater vir, et avus pater, utrinque naturæ terminos afficiens contumelia. Hæc etiam Israellem impulit ad adorandum simula-

⁶⁰ Prov. iv, 23. ⁶¹ Gen. iii, 6. ⁶² Gen. ix, 21, xix, 35.

Paris. et editio Ven. in margine πολλή τε τῇ πείρᾳ τῶν πεπαιχότων προφανή σοι ταῦτα φανερώσαν, et per multam experientiam eorum qui lapsi sunt, manifesta fiunt isthæc tibi.

(3) Antiqui duo libri καρδίας προσφερομένοις. Ibidem tres mss. πρόστρεχε γέρουσι. Editi πρόσσεχε, attende.

(4) Editi et Reg. tertius προσδοχῆσας τε καί. Alii duo mss. προσδοχῆσας τε καί.

(5) Regii primus et tertius ἀλλ' ἐν ἐπιθυμίᾳ βραχέας τινὸς γεύσεως. Et γὰρ σε ἰσχύσει καταβαλεῖν,

6. Πίστευε τοῖς ἑμοῖς λόγοις ἐκ φιλαδέλφου καρδίας προσφερομένοις. Πρόστρεχε γέρουσι (3) δυσεντεύκτοις, οἵτινες λόγοις μὲν παροϊμῶν ἀλείφουσι τοὺς νέους πρὸς τὰς ἐναρέτους πράξεις, βλάπτουσι δὲ προσώπων οὐδαμῶς. *Ἰδοὺ φυλακὴ τῆρσι σὴν καρδίαν*. Ὅσπερ γὰρ χρυσὸς κατασκοπεῖται μὲν ἀδιαλείπτως ὑπὸ τῶν κλεπτῶν ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ἀρπάζεται δὲ ἀπροσδοκῆτως, καὶ οὐ γινώσκεις· ὅρα μὴ σε πλανήσῃ ὁ ἐχθρὸς τῇ τοῦ προπάτορος ἀμαρτίᾳ, καὶ τὸ τάχος σε ἐκβάλῃ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς. Ὁ γὰρ τὸν Ἀδὰμ τῇ τῆς βρώσεως κλοπῇ ὑφελκύσας τῆς ζωῆς, προσδοχῆσας τε καὶ (4) Ἰησοῦν ὑποσκελίζειν, οὐκ ἐντραπήσεται πολλῷ μᾶλλον καὶ σοὶ κεράσαι τὸ πρῶτον αἴτιον τῶν κακῶν, ἰσχυρὸν δηλητήριον τοῦτο γινώσκων. Τὸ γὰρ τῆς γαστριμαργίας πάθος οὐκ ἐν πλήθει βρωμάτων τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἐπιδείκνυσθαι πέφυκεν, ἀλλ' ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ μικρᾷ γεύσει (5). Εἰ τοίνυν ἐπιθυμία βραχείας τινὸς γεύσεως ἰσχύσει σε ὑποβάλλειν τῇ τῆς γαστριμαργίας πάθει, ἀκαμάτως σε τῷ θανάτῳ παραδώσει. Ὅσπερ γὰρ φύσις τις (6) ὕδατος πολλοὺς ὀλοκοῖς προσδιαρρομένη πάντα τὸν περὶ τοὺς ὀλοκοὺς τόπον θάλλειν παρασκευάζει· οὕτω καὶ τὸ τῆς γαστριμαργίας πάθος, εἰ ἀναδοθῇ σου τῇ καρδίᾳ, πάσας σου τὰς αἰσθήσεις ποτίξον, ὅλην κακίας ἐν σοὶ καταφυτεύσαν, θηρίων κατοικητήριον τὴν σὴν ψυχὴν καταστήσει. Πολλοὺς γὰρ ἐγὼ πάθει κρατηθέντας εἶδον ἐν ὕλειᾳ γενομένους, ἕνα δὲ ἐκ πάντων λαθροφάγον, ἡ γαστριμαργον οὐκ εἶδον, ἀλλ' ἡ ἀπορραγέντας τοῦ ἐγκρατοῦς βίου, καὶ τῷ κόσμῳ διασφραγέντας, ἡ τοῖς ἐγκρατέσιν ἐναποκρύπτεσθαι C πειρωμένους, καὶ τῷ διαβόλῳ τῇ ἡδονατικῇ συνασπιζομένους. Ψεύσται γὰρ εἰσιν οὗτοι, πολυόρκοι, ἐπίορκοι, ἀντιστάται, ἀντιπλήχται (7), ἀνακράχται, ἀρνησάται, ἀνελεύθεροι, ἀβροδίατοι, μεμψίμοιροι, ἐρευνηταί, σκοτεινοχαρεῖς, πάσης τῆς ἐναρέτου πολιτείας ἀντεργάται ἐκούσιοι. Ἵνα γὰρ τὸ τῆς γαστριμαργίας πάθος σκεπάσωσι, τῷ ἐσμῷ τῶν κακῶν περιπίπτουσιν· οἵτινες τῷ μὲν σχηματὶ εἰσιν ἐν τοῖς σωζομένοις, τοῖς δὲ πράγμασιν ἐν τοῖς κατακεκριμένοις (8).

7. Αὐτὴ τὸν Ἀδὰμ θανάτῳ παρέδωκε, καὶ τῷ κόσμῳ συντέλειαν ἐπήγαγε διὰ τὴν τῆς γαστροδ' ἡδονῆς. Νῶε γελᾶται, Χάμ (9) κεκατήραται, Ἡσαὺ τῶν πρωτοτοκίων ἐκπίπτει, καὶ τοῖς Χαναανοῖς ἐπιγαμβρεύεται, Ἀὼτ θυγατρὸγάμος γίνεται, γαμβρὸς αὐτοῦ καὶ D πενθερός· ὁ πατὴρ ἀνὴρ, καὶ ὁ πάππος πατὴρ, ἐκτέρωθεν τοὺς ὄρους τῆς φύσεως ἐνυδρίζων. Αὕτη καὶ τὸν Ἰσραὴλ εἰδῶλον προσκυνητὴν ἐποίησε (10), καὶ

25. ⁶² Gen. xiv, 33. ⁶³ Gen. xxvi, 2. ⁶⁴ Gen.

sed in brevis cujusdam saporis appetitione. Etenim si, etc.

(6) Vox τις ex antiquis duobus libris addita est. (7) Editio utraque ἀντιπλήχται. Reg. tertius ἀντιπλήχται.

(8) Antiqui duo libri τοῖς δὲ πράγμασι κατακεκριμένοι.

(9) Utraque editio et Reg. tertius καὶ Χάμ. Vercula καὶ in duobus mss. deest.

(10) Reg. primus προσκυνητὴν πεποίηται. Reg. tertius πεποίηκε.

τούτων τὰ κώλα ἐν τῇ ἐρήμῳ πεσεῖν παρεσκεύασεν. Αὕτη καὶ τίνα τῶν προφητῶν, ἐπὶ ἐλέγχῳ ἀνοσιουργῶ βασιλείᾳ ἀπὸ Θεοῦ ἀποσταλέντα, ἀγρίου θηρὸς βορὰν πεποίηκε· καὶ ὃν οὐκ ἴσχυσεν Ἰεροβοὰμ ὁ βασιλεὺς σὺν πάσῃ τῇ βασιλικῇ δυνάμει ἀμύνασθαι, τῇ τῆς γαστρὸς ἀπάτῃ ληφθεὶς, ἐλκεῖν θάνατον ἀποφέρειται. Δανιὴλ δὲ ὁ ἐπιθυμῶν ἀνὴρ, κρατήσας γαστρὸς, βασιλείας Χαλδαίων κατεκυρίευσεν, εἰδῶλων καθαιρέτης γενόμενος, καὶ δράκοντος ἀναιρέτης, λεόντων παιδαγωγός, ἐνανθρωπήσεως Θεοῦ προαγορευτής, καὶ μυστηρίων ἀποκρύφων ἐξηγητής. Γαστρὸς ἡδονῇ· ἀνώτεροι φανέντες οἱ τρεῖς ἅγιοι παῖδες, ὀργῆς βασιλικῆς ὑπερεφρόνησαν, καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης καμίνου τῆς καιομένης, ἣν ἴσχυσεν ἀνάψαι Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς, ἀποτρεῖ κατετόλμησαν. Εἰκόνα χρυσῇν θεοποιουμένην ἀργῇν ἀπέδειξαν· καὶ τὴν ἐν πολλῷ χρόνῳ κατασκευασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σατανα ἐφ' ὕψει τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, λάφυρα λαβόντες, τῷ ἰδίῳ δεσπότη προσενηνόχασιν (11). Αὐτὸν τὸν ἔχθιστον βασιλέα, καὶ ἅπαν τὸ κατὰ τοῦ Θεοῦ στρατόπεδον σὺν πάσῃ (12) τῇ κτίσει ὑμνήσαν τὸν Θεὸν παρεσκεύασαν. Καί, ἵνα πάντα συνελὼν εἴπω, εἰ κρατήσεις γαστρὸς, οἰκήσεις τὸν παράδεισον· εἰ δὲ οὐ κρατήσεις, γέγονας θανάτου παράνδλωμα.

8. Γενεὸ πιστὸς (15) θησαυρὸς τῶν ἀρετῶν, καὶ ἔχει κλειδα τὴν τοῦ πνευματικοῦ σου πατρὸς γλῶσσαν. Αὕτη σου ἀνοίγεται τὸ στόμα πρὸς μετὰληψιν ἄρτου, καὶ αὕτη ἀποκλείεται. Μὴ παραδέξῃ σύμβουλον τὸν ἔριν, ἀντὶ καλῆς συμβουλίας (15') συλαγωγῆσαι σε θέλοντα. Μέχρι γένσεως γλώσσης φυλάττου λαβοραγίας ἁμαρτίαν. Εἰ γὰρ σε ἐν μικρῷ τρέψαι ἰσχύσει, ἔθαλέ σε τῇ πάλῃ, καὶ συνέχει σε τοῖς δεσμοῖς. Μὴ ὕπεχε τὰ ὠτά σου παντὶ λαλοῦντι, καὶ μὴ ἀποκρίνου παντὶ ἀδολεσχοῦντι, ἐν ὁμιλίαις τῷ σκοπῷ τῆς ἀσκήσεως μὴ συμβαινούσαις (14). Ἀγαθὸν διδασκαλίαν γίνου ἀκροατής, καὶ τῇ τούτων μελέτῃ συντήρει σὴν καρδίαν. Φυλάττει σου τὰ ὠτά ἀπὸ κοσμητικῶν διηγημάτων, μήπως βαντίσματος βορβόρου τὴν ψυχὴν σου σπιδώσῃ. Μὴ χάμνε ἐνακροᾶσθαι τὰ παρ' ἐτέρων λαλούμενα, μηδὲ βάλλε κεφαλὴν σου ἐν μέσῳ τῶν ὁμιλούντων· ἵνα μὴ καὶ σὺ μυκτηρισθῇς, καὶ αὐτοὺς καταλάλους ποιήσῃς. Μὴ ἔσο περίεργος, μηδὲ πάντα βλέπειν θέλε, ἵνα μὴ ἰχώρας παθῶν (15) τῇ διανοίᾳ σου κατάσχῃς. Χρειώδης ὄρα,

A crum, eorumque cadavera in deserto prostravit²⁰. Hæc et quemdam prophetam qui a Deo ad objurandum impium regem fuerat missus, fere bestiae pabulum efficit : et quem Jeroboam rex cum omni regia potestate ulcisci non poterat, is ventris suadela captus, miserandam mortem recipit²¹. Daniel vero desideriorum vir²², subacto et domito ventre, potitus est regno Chaldaeorum²³, idolum erexit²⁴, draconem interemit²⁵, frenavit leones²⁶, prænuntiavit Dei incarnationem²⁷, atque mysteria abs-trusa interpretatus est²⁸. Sancti tres pueri qui ventris voluptate superiores exstiterunt, ira regis contempta, in fornacem hanc horrendam et ardentem Nabuchodonosoris regis jussu succensam intrepidi descendere ausi sunt²⁹. Statuam illam quæ pro Deo habebatur, vanam esse ac inertem ostenderunt : et quæ multo tempore a Satana constructa fuerat ad Dei gloriam injuria efficiendam, eam ceu spoliū accipientes, eandem suo Domino attulerunt. Hi fuere auctores, ut ipse infensissimus rex et exercitus omnis, quem adversus Deum instruxerat, Deum cum omni creatura hymnis celebrarent³⁰. Et, ut brevi omnia dicam, si venirem edomas, habitabis paradisum : sed si non edomas, a morte absumeris.

8. Sis fidus virtutum thesaurus, tuique spiri-tualis **209** patris lingua ceu clavi utere. Hæc aperiat os tuum ad assumendum panem, hæc et ipsum claudat. Ne admittas consiliarium serpen-tem, qui boni consilii loco prædam te abducere cupit. Vita clandestinæ comesturæ peccatum vel usque ad linguæ gustum. Etenim si in modico evertere te potuerit, lucta te superabit, teque vinculis constringet. Ne præbeas tuas aures quibusvis garrulentibus, neve respondeas cuilibet nugatori in his colloquiis, quæ piæ exercitationis instituto minime convenient. Auditor sis documentorum bonorum, et horum meditatione serva cor tuum. Avertas a mundanis sermonibus tuas aures, ne forte cœni respersione animam commacules tuam. Ne cures audire aliorum verba, neque caput tuum in medium colloquentium immittas : ne et tu irridearis, et ipsos obtrectatores efficias. Ne sis curiosus, ne-que omnia intueri velis, ut ne vitiorum saniem in

²⁰ Num. xiv. 37. ²¹ III Reg. xiii. 24. ²² Dan. ix. 23; x. 11-19. ²³ Dan. v. 29. ²⁴ Dan. xiv. 21. ²⁵ ibid. 26. ²⁶ Dan. vi. 22. ²⁷ Dan. ix. 24 sqq. ²⁸ Dan. vii, viii, et passim. ²⁹ Dan. iii. 21. ³⁰ ibid. 94 sqq.

(11) Statua illa, quam tres pueri dicuntur pro-prio Domino restituisse, est animæ regis, quem, ut ibidem legimus, ad Deum celebrandum laudibus adduxerunt. Quare cum statua illa dicitur multo tempore a Satana constructa, ἐν πολλῷ χρόνῳ κατασκευασθεῖσαν, manifestus est error, nec difficile est perspicere legendum esse κατασκευεῖται, quæ multo tempore a Satana detenta fuerat. MARAN.

(12) Reg. primus et tertius αὐτὸν τε τὸν ἐχθρὸν βασιλέα καὶ ἅπαντα τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ στρατόπεδα πάσῃ.

(13) Veteres duo libri γίνου πιστός. (15') Sic Reg. primus et tertius. Codex Combef. et editio Ven. ἀντικλείδω συμβουλία συλαγωγῆσαι σε θέλοντα μέχρι γλώσσης γένσεως, φυλάττου, qui

vel in ipso linguæ gustu per consilium clavi adversum diripere te ac spoliare vult. Editio Paris. ἀντὶ κλει-δὸς συμβουλία, etc., ut in editione Veneta.

(14) Utraque editio et Reg. secundus ἐν ὁμιλίαις τῷ σκοπῷ τῆς ἀσκήσεως σου ἐμποδίζειν συμβαινού-σαις. Regii primus et tertius simpliciter τῆς ἀσκή-σεως μὴ συμβαινούσαις. Nec ita multo infra editio Ven. et unus Codex μῆπου βαντίσματος. Alii duo mss. μήπως. Editio Paris. μήπω.

(15) Nostri tres libri ἵνα μὴ ἰχώρας παθῶν. Utra-que editio ἰχώρας. Aliquanto post duo mss. ἐπὶ μεζόνος σου μὴ προπετεύσῃ. Utraque editio ἐπὶ μεζόνι. Legebatur corrupte in duabus his editio-nibus προπετεύσει.

animum tuum introducas. Utiliter vide, utiliter audi, utiliter loquere, utiliter responde. Coram nato majore sedere ne temere audeas, Quod si id facere jubearis, eandem atque ille sedem neque occupes, sed huc atque illuc circumpiciens, sellam inferiorem invenire coneris, ut te Deus ob humilitatem gloria afficiat. Interrogatus responde decenti ac humili voce: si non interrogaris, tace. Dum alius interrogatur, cohibe os tuum, ne lingua tua excurrans, et a procaci corde impulsā, quempiam vitam asceticam accurate excolentem offendat, teque in criminum vincula conjiciat. Cum autem sedes, non superpones alteri cruri alterum crus tuum: siquidem istud facere, animi parum attenti atque aliud agentis indicium est. Si sermonem habes cum aliquo qui te sit inferior, aut etiam ab eo aliquid interrogaris, segniter negligenterque non respondebis, quasi fratrem ad Dei contumeliam contempnas. Ait enim Proverbium: *Qui ignominia afficit pauperem, irritat eum qui fecit ipsum*¹⁷. Sermo ad consolandum et ad exhortandum aptus præeat reliquis tuis verbis, qui tuam in proximum charitatem confirmet. Ponatur et medius, qui dissimilis non sit, nec sit dispar quoque, qui in fine colloqui habetur, idque cum hilari vultu, ut ei qui tecum colloquitur, lætitiā impertiat. In omnibus quæ præclare a proximo tuo geruntur, lætare, Deoque da gloriam: quandoquidem ejus recte facta tua sunt, sicut et tua illius. Primos accubitus et primas sedes in congressibus evita, ultimumque locum sectare, ut potius audias: *Amice, ascende*¹⁸. Sinistra tua se in mensa non inordinate gerat, neque adversus dextram sibi arroget auctoritatem. Imo potius iners sit et otiosa: sin minus, dextera subserviat: Quotiescunque ad preces vocaris, succinat os tuum, operique divino **210** intersis ad extremam usque precationem, ratus te inde non sine magno detrimento recessurum. Etenim si cum cibum capis ad tuum corpus sustentandum, avelli vix potes a mensa, nisi prius vitæ necessariis plene satisfeceris, nec facile quidem id facturū sis absque ingenti necessitate: quanto magis spiritualibus epulis debes adesse, tuumque animum precatione corroborare? Quantum enim differt cælum a terra, et cælestia a terrestribus: tantum a corpore anima differt.

9. Anima cœli est imago, in qua videlicet inhabitat Dominus: caro vero constat e terra, quæ ab hominibus mortalibus, et a brutis animalibus incolitur. Quare corporis necessitates ad precum horas accommoda, sisque paratus non ei cogitationi obedire, quæ te ab opere divino avellat. Is enim dæmonibus mos est, videlicet æquæ causæ nomine

¹⁷ Prov. xviii, 5. ¹⁸ Luc. xiv, 10.

(16) Codex Maz. οὐκ ἐπιστρέψεις. Haud longe Regii duo ἢ καὶ ἐπρωτῶμενος.

(17) Antiqui duo libri τὸν δὲ ἐσχάτον. Vocula δὲ in editis desideratur.

(18) Editio Ven. et codex Combef. πάσης προση-

A χρειωδὲς ἀκούε, χρειωδὲς λάλει, χρειωδὲς ἀποκρίνου. Ἐπὶ μεζόνι σου μὴ προπετεύῃ καθίσαι. Εἰ δὲ καὶ προτραπῇς, μὴ γίνου συγκαθέδρος, ἀλλὰ περιβλεψάμενος ὧδε κάλεισε, σπεῦσον εὐρέσθαι ὑποβαίνουσαν καθέδραν, ἵνα σε δοξάσῃ ὁ θεὸς τῇ ταπεινώσει. Ἐρωτῶμενος, ἀποκρίνου πρεπούση φωνῇ καὶ ταπεινῇ· μὴ ἐρωτῶμενος, ἡσυχίαν ἄγε. Ἐτέρου ἐρωτῶμένου, σφίγγε τὸ στόμα σου, μὴ, ἐκ προπετοῦς καρδίας συνωθουμένη ἡ γλῶσσά σου διαδράσῃ, πλήξῃ τινὰ τῶν ἀκριβοῦντων τὴν ἀσκησιν, καὶ ὑπὸ τὰ δεσμὰ τῶν ἐγκλημάτων σε καταστήσῃ. Καθεζόμενος δὲ, οὐκ ἐπιτρέψεις (16) τῷ ἐτέρῳ ποδὶ τὸ σκέλο· σου· ἀπροσεξίας γὰρ τοῦτο, καὶ μεταωριζομένης ψυχῆς. Διαλεγόμενος τῷ ἐλαχιστοτέρῳ σου, ἢ καὶ ἐρωτῶμένός τι παρ' αὐτοῦ, οὐ ποιήσεις βλάβην τὰς ἀποκρίσεις, ὑπερφρονῶν τοῦ ἀδελφοῦ ἐπὶ ὕβρει θεοῦ. Ὁ γὰρ **B** ἀτιμῶν πένητα παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν, φησὶν ἡ Παροιμία. Προπηδάτω ὁ τῆς παρακλήσεως λόγος τῶν λοιπῶν σου ῥημάτων, κυρῶν σου τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην. Τιθέσθω καὶ μέσος, καὶ πληρέστατος τῆς διαλέξεως, ἐν φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, ἵνα ὧς εὐφροσύνην τῷ σοι διαλεγόμενῳ. Ἐν παντὶ κατορθώματι τοῦ πλησίον σου εὐφραίνου, καὶ δόξαζε τὸν θεόν· σὰ γὰρ εἰσι τὰ ἐκείνου κατορθώματα, ὡς καὶ τὰ σὰ ἐκείνου. Τὰς πρωτοκλισίας καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συνελεύσεσι παραιτοῦ· τὴν δὲ ἐσχάτον (17) τόπον μεταδίωκε, ἵνα ἀκούσης μᾶλλον· Φίλε, προσανῶθι. Ἐπὶ τραπεζῆς μὴ ἀτακτεῖται ἡ χεὶρ σου ἢ ἀριστερά, μηδὲ καταυθεντεῖται τῆς δεξιᾶς. Ἀργεῖται δὲ μᾶλλον εἰ δὲ μὴ, κἂν ὑπουργεῖτω τῇ **C** δεξιᾷ. Ἐν πάσῃ προσευχῇ σου προσκλήσει ὑπηγεῖτω (18) τὸ στόμα σου, καὶ μέχρις ἐσχάτης προσευχῆς παράμενε τῷ κανόνι, μεγάλην ζημίαν ἡγούμενος τὴν ἀπόλειψιν. Εἰ γὰρ αἰτούμενος διὰ τὴν τῆς σαρκὸς σου σύστασιν δυσάποσπαστως ἔχεις πρὸς τὴν τράπεζαν πρὸ τῆς κατὰ χρεῖαν συμπληρώσεως, καὶ οὐκ ἂν ῥηδίων τοῦτο ποιήσεις (19) ἀνευ πολλῆς ἀνάγκης· πόσῳ δὲ μᾶλλον τῇ πνευματικῇ σε τροφῇ παρμένειν, καὶ τῇ προσευχῇ ἐνισχύειν τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν; Ὅσον γὰρ διαφέρει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ τῶν ἐν γῇ, τοσοῦτον διαφέρει ψυχὴ σώματος.

D 9. Ψυχὴ οὐρανοῦ μίμημα· ἐν αὐτῇ γὰρ κατοικεῖ ὁ Κύριος· σὰρξ δὲ ἐκ γῆς ὑπάρχει, ἐν ᾗ κατοικοῦσι θνητοὶ ἄνθρωποι καὶ ἄλογα ζῶα. Τοῖνον συμμέτρε· πρὸς τὰς ὥρας τῶν προσευχῶν τὰς χρεῖας τοῦ σώματος, καὶ ἑτοιμός γίνου μὴ ὑπακούειν λογισμῷ ἀποσπῶντί σε τοῦ κανόνος. Ἔθος γὰρ τοῖς δαίμοσι κατὰ τὰς ὥρας τῶν προσευχῶν, προφάσει δὴθεν εὐλόγου

χῆς σου προσκλήσει ὑπηγεῖτω. Editio Paris. ὑφηγεῖτω, haud emendate. At Regii primus et tertius ut in contextu.

(19) Antiqui duo libri ποιήσης. Utraque editio ποιήσεις.

αἰτίας (20), ἐπείγειν ἡμᾶς πρὸς ὑποχώρησιν, ἵνα ἀπαγάγωσιν ἡμᾶς εὐλογοφανῶς τῆς σωτηριώδους εὐχῆς. Μὴ εἰπὴς προφασίζόμενος, Ὁμοίᾳ τὴν κεφαλὴν, ὁμοίᾳ τὴν νοτίαν, ὁδῶντες ἀνυπαρκτοῦ ἀδύτου μάρτυρας προερχόμενοι, καὶ ἀναπαύσεως χάριν ἐνδεδοῦς τῇ εὐτονίᾳ τῆς ἀγρυπνίας. Ἀλλὰ μᾶλλον (21) ἔχει κρυπτάς προσευχάς, ἃς βλέπει ὁ Θεὸς ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. Ἐγὼ παρεμπόρευμα πολιτείας ἀρίστης, ἵνα εὐρῆς πλοῦτον ἀπόκρυφον ἐν ἡμέρᾳ ἀνάγκης. Ἐν ταῖς ἐφημερίαις τῆς διακονίας σου σὺν τῷ σώματι τοῦ σώματος ἔχει καὶ παρακλητικὸν λόγον πρὸς ἀγάπην τῶν διακονουμένων, ἵνα γένηται εὐπρόσδεκτος ἡ διακονία σου ἕλατι ἡρτυμένη. Μὴ ἐάσῃς τὰ ἐπιβάλλοντά σοι ἔργα ἑτερον ποιῆσαι, ἵνα μὴ καὶ ὁ μισθός, ἀρθεὶς ἀπὸ σοῦ, ἐτέρῳ δοθῇ, καὶ ἐν τῷ σὺ πλοῦτῳ ἄλλος δοξασθῇ, σοῦ ταπεινουμένου. Ποιεῖς τὰ ἔργα τῆς διακονίας σου εὐσχημα καὶ ἐπιμελῇ, ὡς τῷ Χριστῷ διακονῶν. Ἐπιπαράτατος γάρ, φησί, πᾶς ὁ ποιῶν (22) τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς. Φοβοῦ τὴν ἐκ περιτοῦ καὶ περιφρονήσεως παράκλησιν, κἂν εὐτελὴ δοκῇ εἶναι τὰ ἐν χειρὶ σου διακονήματα, ὡς Θεοῦ ἐμπονεύοντος. Μέγα τὸ τῆς διακονίας ἔργον, καὶ βασιλείας οὐρανῶν πρόξενον. Σαγήνη γάρ ἐστι τῶν ἀρετῶν, πᾶσας τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῇ φέρουσα· καὶ πρῶτον μὲν πάντων τὴν πανάρετον ταπεινώσιν, ἐπιφερομένην τὸν (23) ἱσμὸν τῶν ἀγαθῶν· ἔπειτα τὸ, Ἐπειράσα, καὶ ἐδοῦκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος, καὶ ἀσθενής, καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ διηκορήσατέ μοι. Καὶ μάλιστα ὅταν τὸ χρεωστούμενον ἐπιτελῇται (24) ἐν ταπεινῷ τῷ φρονήματι, ἐπάρσεως χωρὶς, ὀργῆς τε καὶ γογγυσμοῦ. Γίνου ζηλωτὴς τῶν ὀρθῶς βιούντων, καὶ τούτων τὰς πράξεις ἔγγραφε τῇ σῇ καρδίᾳ. Εἶχον γενέσθαι τῶν ὀλίγων. Σπάνιον γάρ τὸ ἀγαθόν· διὸ καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μὴ πάντας λογίζου σώζεσθαι τοὺς ἐν τῇ κέλλῃ, φαύλους τε καὶ χρηστοὺς (25). Οὐ γὰρ οὕτως ἔχει. Πολλοὶ γὰρ προσέρχονται τῷ ἐναρέτῳ βίῳ, ὀλίγοι δὲ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ καταδέχονται. Βιασθῶν γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασταὶ ἀρπάξουσιν αὐτήν. Εὐαγγελικὸς ὁ λόγος. Βίαν ἐκάλει τὴν τοῦ σώματος καταπόνησιν, ἣν ὑπομένουσιν ἐκουσίως οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ ἐν τῇ ἀρνήσει τῶν οἰκείων θελημάτων καὶ τῆς ἀναπαύσεως τῆς τοῦ σώματος, φυλακῇ δὲ πασῶν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Εἰ τοίνυν βούλει ἀρπάσαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, γενοῦ βιαστής· ὑπόκεινται σου τὸν αὐχένα τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας τοῦ Χριστοῦ.

²² Matth. vi, 18. ¹ Coloss. iv, 6. ² Jerem. xlviii, 10. ³ Matth. xxv, 35, 36. ⁴ Matth. xi, 12.

(20) Utraque editio et Reg. tertius εὐλογοποιῶν αἰτίας. Alii duo mss. εὐλόγου αἰτίας. Mox duo mss. ἵνα ἀπάγωσιν.

(21) Editio utraque et Reg. tertius ἀγρυπνίας, οὐκ ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. Alii duo mss. ἀγρυπνίας, ἀλλὰ μᾶλλον, recte. Nec ita multo post ii quos modo dixi libri ἔχει καὶ παρακλητικόν. Conjunctio καὶ deest in vulgatis.

(22) Antiqui duo libri γάρ, φησὶν, ὁ ποιῶν.

(23) Reg. primus ἐπιφερομένη τὸν. Hoc ipso in

A atque simulatione per precum horas nos ad recedendum instigare, ut specioso quodam obtentu a salutari preceatione nos abducant. Ne dixeris simulatione usus : heu caput meum ! heu ventrem meum ! obscuros commentitii doloris testes adhibens, atque quiescendi causa vigiliarum vigorem infringens. Imo potius vaca occultis precibus, quas in occulto videns Deus, te in aperto remunerabitur. Habe superabundantem quæstum per optimam vivendi rationem, ut divitias reconditis in necessitatis die reperias. Occurrentibus ministerii tui vicibus, verba hortativa et consolatoria cum corporis labore conjunge ad commonstrandum erga eos quibus inservis amorem tuum, ut ministerium tuum fiat gratum, utpote quod sale conditum sit.

B Opera tibi incumbunt ab alio confici nequaquam sinas, ne merces quoque erepta tibi, alteri tribuatur, teque humiliato, alter divitiis tuis sibi gloriam comparet. Decenter et sedulo tanquam Christo inserviens imple tui ministerii munia. *Maledictus enim, inquit, omnia qui facit opera Domini negligenter*. Time, velut Deo spectante, abusum ex nimietate et contemptu proficiscentem, etiam si ministeria quæ tibi in manibus tuis sunt, vilia esse videantur. Magnum est ærvitii opus, et per illud acquiritur cælorum regnum. Est enim virtutum sagena, cum in seipsa omnia Dei præcepta ferat. Et primum quidem omnium complectitur humilitatem, quæ parens est virtutis omnis, copiamque offert bonorum : tum est illud, *Esurivi, et dedistis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere : hospes eram, et infirmus, et in carcere, et ministrastis mihi*. Et maxime cum officia debita in animo humili citra elationem iramque et murmurationem præstantur. Æmulator esto eorum qui recte vivunt, atque ipsorum actiones in tuo corde inscribe. Opta esse ex paucorum numero. Nam rarum est **211** bonum ; ob idque pauci sunt qui ingradientur in regnum cælorum. Cave putes eos omnes fieri salvos, qui in cella degunt, tum malos, tum bonos. Non enim res ita se habet. Multi quidem accedunt ad sanctum ac pium vitæ genus : sed pauci ejus jugum subeunt. Violentorum enim est regnum cælorum, et violenti rapiunt illud. Verba hæc Evangelii sunt. Violentiam appellavit corporis afflictationem, quam suapte sponte sustinent discipuli Christi, dum suam ipsorum voluntatem corporis quietem rejiciunt, ac omnia

loco, ubi et in editis et in antiquis duobus libris legitur *ἔπειτα τὸ*, ait Combefisius legendum fortasse, *ἔπειτα τὸ, sequitur, comes est, beata scilicet retributio* : quam conjecturam sibi aut uni, aut perpaucis placitum puto. Mox mss. duo καὶ ἐδίψησα.

(24) Editi *ἐπελάττει*. Veteres duo libri *ἐπελάττει*.

(25) Codex Combef. καὶ χρηστοὺς, et bonos et malos. Alii duo mss. et utraque editio καὶ ἀγρήστους. Ibidem Reg. tertius Πολλοὶ μὲν γάρ.

Christi praecepta servant. Igitur si vis rapere Dei regnum, efficere violentus, cervicem tuam iugo servitutis Christi submitte. Iugum ejus constringe circa collum tuum, id tuam cervicem premit, fac idem reddas tenue ac leve per laborem virtutis, in jejuniis, in vigiliis, in obedientia, in silentio, in psalmodiis, in precationibus, in lacrymis, in manuum opere, in toleranda afflictione omni, quae tibi tum ex demonibus, tum ex hominibus accedit.

10. Ne tibi temporis progressu persuadeat superba aliqua cogitatio, ut de laboribus remittas, ne forte si ad exitus fores nudus virtutibus deprehensus fueris, extra regni portas inveniar. Ne efferat te cleri gradus: sed potius humiliet. Nam animae profectus, humilitatis profectus est: defectus vero et ignominia ex animi elatione gignitur. Quanto ad majores sacerdotii gradus appropinquare te contigerit, tantum humilia te ipse, filiorum Aaron veritus exemplum. Cognitio pietatis, cognitio est humilitatis atque mansuetudinis. Humilitas aemulatio est Christi: elatio autem et audacia atque impudentia aemulatio est diaboli. Christum aemulare, non antichristum: Deum, non Dei adversarium: Dominum, non servum: misericordem, non immisericordem: humanum, non inhumanum: eos qui sunt thalami nuptialis, non eos qui tenebrarum. Ne ambias fratribus imperare, ne alienorum peccatorum onera collo tuo imponas. Expende cujusque diei opus, idque cum opere diei praeteriti confer, et ita demum melior fieri stude. Proflce in virtutibus, ut prope accedas ad angelos. Permane in cella non per dies, non per menses, sed per multorum annorum circuitus, laudans Dominum tuum noctu diuque, Cherubim exemplo atque imitatione. Si sic incœperis, sicque desieris, tum demum arcto itinere per breve exercitationis tuae tempus confecto, in paradysum cum Dei auxilio ingredi, in splendore lampadis animae, cum Christo gaudens in saecula saeculorum. Amen.

Ἀφίξον τὴν ζεύγλιν (26) περὶ τὸν τράχηλόν σου· θλιβέτω αὐτὸς τὸν σὸν αἰχένα· λείπουν αὐτὸν πῶ πόνος τῶν ἀρετῶν, ἐν υἡστέλαις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν ὑποταγῇ, ἐν ἡσυχίᾳ, ἐν ψαλμωδίαις, ἐν προσευχαίς, ἐν δάκρυσιν, ἐν χειρουργίᾳ, ἐν ὑπομονῇ πάσης θλίψεως ἐπαρχομένης σοι ἐκ τε δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων.

10. Μὴ σε πεισάτω τῶ χρόνῳ ἐνδοῦναι τοῖς πόνοις λογισμὸς ὑψηλόφρων, ἵνα μὴ πού, πρὸς ταῖς θύραις τῆς ἐξόδου γυμνὸς ἀρετῶν καταληθῇς, ἐξω τῶν πυλῶν τῆς βασιλείας εὐρεθῇς. Μὴ σε βαθμὸς κλήρου ἐπαίρῃ, ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινούτω. Προκοπή γὰρ ψυχῆς, προκοπή ταπεινώσεως· ὑπέρησις δὲ καὶ ἀτιμία, ἐξ ὑψηλοφροσύνης τίκεται. Ὅσον ἐγγίζειν σε τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν τοῖς μείζοσι συμβαίη, τοσούτον ταπεινὸν σεαυτὸν, δεδουκὸς τὸ ὑπόδειγμα τῶν υἱῶν Ἀαρὼν. Ἐπίγνωναι θεοσεβείας, ἐπίγνωναις ταπεινώσεως καὶ πραότητος. Ταπεινώσεις, Χριστοῦ μίμησις (27)· ἑπαρσις δὲ καὶ παρρησία καὶ ἀναίδεια, τοῦ διαβόλου μίμημα. Γίνου μιμητὴς Χριστοῦ, καὶ μὴ ἀντιχριστοῦ· Θεοῦ, καὶ μὴ ἀντιθέου· Δεσπότης, καὶ μὴ δραπετεύ· ἐλεήμονος, καὶ μὴ ἀνηλεοῦς· φιλάνθρωπου, καὶ μὴ μισανθρώπου· τῶν τοῦ νομφῶνος, καὶ μὴ τῶν τοῦ σκότους. Μὴ σπείσης· κλεῦσαι (28) ἀδελφότητι, ἵνα μὴ ἐπιθήσεις ἀλλοτρίους φόρους ἀμαρτημάτων ἐπὶ σὺ τραπεζῇ. Ἐκάστης ἡμέρας ἐργασίαν ἐπισκεπτόμενος, σύμβαλε τῇ πρὸ αὐτῆς, καὶ σπεῦδε πρὸς τὴν βελτίωσιν. Πρόκοπτε ταῖς ἀρεταῖς, ἵνα ἐγγὺς γένῃ τῶν ἀγγέλων. Ἐγγρόνιζε τῇ κέλλῃ οὐχ ἡμέρας οὐδὲ μῆνας, ἀλλὰ πολλῶν ἐτῶν περιόδους ἀνυμνῶν σου τὸν Δεσπότην ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, μιμούμενος τὰ χειροῦ. Ἄν οὕτως ᾄρῃ, οὕτω δὲ καὶ τελέσῃ, τὴν τεθλιμμένην οὐδέως ὁδὸν ἐν τῷ βραχεῖ σου χρόνῳ τῆς ἀσκήσεως, Θεοῦ χάριτι εἰσέλθῃ εἰς τὸν παράδεισον ἐν φαιδρότητι λαμπάδος (29) τῆς ψυχῆς, Χριστῷ συναγαλλόμενος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

SERMO EJUSDEM DE ASCETICA DISCIPLINA,

quomodo monachum ornari oporteat.

1. Oportet monachum in primis nihil in vita possidere. Rursus eum oportet corporis solitudinem, habitus modestiam, vocem moderatam, sermonem ordinatum habere, de cibo et potu tranquillum esse et quietum, silentio comedere, 212 coram senioribus tacere, audire coram sapientioribus, aequales amare, consilium charitate condi-

(26) Sic Regii primus et tertius. Alius codex et utraque editio τῷ ζυγῷ τοῦ Χριστοῦ, σφίγγον τὰ ζεύγη. Nec ita multo post editio Ven. et tres mss. τῶν ἀρετῶν. Deest articulus in editione Parisiensi.

(27) Regii primus et tertius Χριστοῦ μίμημα.... διαβάλλου γίνου.

(28) Editio Paris. et editio Ven. in contextu et Reg. primus καλεῖσαι ἀδελφότητα, cogere et vocare fraternitatem. At Reg. primus et tertius ac editio

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΣΚΗΣΕΩΣ,

πὺς δεῖ κοσμεῖσθαι τὸν μοναχόν.

1. Δεῖ τὸν μοναχὸν πρὸ πάντων ἀκτῆμοναβίον κατεῖσθαι· σώματος ἐρημίαν (30), καὶ κοσμιότητα σχήματος, φωνῇ σύμμετρον, καὶ λόγον εὐταχτόν· τροφήν καὶ πρὸν ἀθρόον· καὶ μετὰ ἡσυχίας ἐσθίειν· ἐπὶ πρεσβυτέρων συναπῇ, ἐπὶ σοφωτέρων ἀκροᾶσθαι· πρὸς τοὺς ἰσοῦς ἀγάπην ἔχειν, πρὸς τοὺς ἐλάττους ἀγαπητικὴν συμβουλίαν, ἀπὸ τῶν

Ven. in margine καλεῖσαι ἀδελφότητι, Care gestias praesae fraternitati. Ibidem Reg. primus ἵνα μὴ ἐπιθῇς. Subinde duo mss. ἐπισκεπτόμενος, σύμβαλλας.

(29) Antiqui duo libri φαιδρότητι λαμπάδος. Mox Reg. secundus et editio Ven. αἰῶνας τῶν αἰώνων.

(30) Editio utraque et Reg. secundus σώματος ἐρημίαν, corporis solitudinem. Aliquanto post editio et Reg. secundus ἀθρόον καὶ μετὰ εὐσταθείας ἐπὶ. Alii duo mss. ut in contextu.

φωλῶν καὶ σαρκικῶν καὶ φιλοπραγμῶν ἀναχω-
ρεῖν, πλεονάζειν, ὀλίγα δὲ (31) φθέγγεσθαι· μὴ
θρασύνεσθαι λόγῳ, μὴδὲ περιτετεῖν ὀμιλίας, μὴ
πρόχειρον γίνεσθαι περὶ γέλωτα, αἰδοῖ κοσμεῖσθαι,
κάτω τὸ βλέμμα ἔχειν, ἀνω δὲ τὴν ψυχὴν· μὴ ἀν-
τιλέγειν ἀντιλογίαις, εὐπειθῆ εἶναι· κοπιᾶν ταῖς
χεροῖ, μνημονεύειν τῶν ἐσχάτων πάντοτε, τῇ ἐλπίδι
χαίρειν, τῇ θλίψει ὑπομένειν, ἀδίαλεπτος προσεῦ-
χεσθαι, ἐν παντί εὐχαριστεῖν, πρὸς πάντας ταπεινὸν
εἶναι, μισεῖν τὴν ὑπερηφανίαν, νήφειν καὶ τηρεῖν
τὴν καρδίαν ἀπὸ λογισμῶν πονηρῶν, θησαυρίζειν
ἐν οὐρανῷ δι' ἐντολῶν, ἑαυτὸν ἀνακρίνειν περὶ τῶν
λογισμῶν τῶν καθημερινῶν καὶ πράξεων, μὴ ἐμπλέ-
κεσθαι ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις καὶ περιτετολ-
ογίαις (32)· μὴ περιεργάζεσθαι τὸν τῶν βιβλίων
βίον, ἀλλὰ ζηλοῦν τὸν τῶν ἁγίων Πατέρων· συγχαί-
ρειν τοῖς κατορθούσιν ἀρετῇ, καὶ μὴ φθονεῖν·
συνπάσχειν τοῖς πάσχουσιν, καὶ συνθακρύνειν, καὶ
σφόδρα τούτους πυνθεῖν, μὴ μόντοι κατακρίνειν·
μὴ ὀνειδίζειν τὸν ἀποστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας, μὴ-
δέποτε δικάζειν ἑαυτὸν· πρὸ πάντων ἁμαρτωλῶν ἐν-
ώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἑαυτὸν ὁμολογεῖν, νοθε-
τεῖν τοὺς ἀτάκτους· παραμυθεῖσθαι τοὺς ὀλιγοψύ-
χους· ὑπηρετεῖν τοῖς ἀβήρωτοις, πόδας ἁγίων νίπτειν·
ξενοδοχίας καὶ φιλαδελφίας ἐπιμελεῖσθαι· μετὰ τῶν
οἰκείων τῆς πίστεως εἰρηνεύειν· αἰρετικὸν ἀνθρώπον
ἀποστρέφεσθαι· τὰ ἐνδιδότα βιβλία ἀναγινώσκειν·
ἀποκρύφους ὁλως μὴ ἐντυγχάνειν· περὶ Πατρὸς καὶ
Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μὴ συζητεῖν, ἀλλὰ ἀκτι-
στον καὶ ὁμοούσιον Τριάδα μετὰ παρρησίας λέγειν
καὶ φρονεῖν (33)· καὶ τοὺς ἐπερωτῶσι λέγειν, ὅτι
Βαπτίζεσθαι δεῖ, ὡς παρελάβομεν· πιστεύειν δὲ, ὡς
βεβαπτίσμεθα (34)· δοξάζειν δὲ, ὡς πιστεύομεν.
Ἐν ἔργοις καὶ λόγοις καλοῖς ἀναστρέφεσθαι, μὴ
ὀμνύειν τὸ σύνολον, μὴ δίδοναι τὸ ἀργύριον ἐπὶ
τόκῳ, μὴ σίτην καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον ἐπὶ πλεονα-
σμῷ (35)· ἀπὸ κραυγῶν, καὶ μέθης, καὶ μερι-
μῶν βιωτικῶν ἀπέχεσθαι· μετὰ δόλου μὴ ὀμιλεῖν,
μὴδὲ ὁλως φθέγγεσθαι κατὰ τινος· μὴ καταλαλεῖν,
μὴδὲ ὁλως ἡδέως ἀκοῦειν καταλαλῆς· μὴ ταχέως
πιστεύειν κατὰ τινος· μὴ τυραννίσθαι ὑπὸ θυμοῦ,
μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ ἀθυρίας, μὴ εἰκῇ ὀργίζεσθαι τῷ
πλησίον, μὴ κρατεῖν μῆτιν κατὰ τινος, μὴ κακὸν
ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι· μάλλον λοιδορεῖσθαι ἢ λοιδο-
ρεῖν, τύπτεσθαι ἢ τύπτειν, ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν,
ἀποστρεφεῖσθαι ἢ ἀποστρεφῖν.
malum pro malo non reddere : maledictis potius
injuriā pati, quam facere : spoliari, quam spoliare.

(31) Antiqui duo libri ὀλίγα εἰ. Vocula δὲ in edi-
tis desiderabatur.

(32) Sic utraque editio. At nostri tres mss. sim-
pliciter ταῖς τοῦ βίου περιτετολογίαις. Mox utraque
editio et codex Combef. ἀλλὰ ζηλοῦν μόνον τῶν, sed
amulāri solum sanctos Patres. Regii primus et ter-
tius ἀλλὰ ζηλοῦν τῶν, melius.

(33) Sic utraque editio et codex Combefianus.
Alii duo mss. παρρησίας σέβειν καὶ φρονεῖν, libere
colere et sentire.

(34) Utraque editio et Reg. secundus πιστεύειν
δὲ ὡς βεβαπτίσμεθα, credere autem sicut baptizati

tum inferioribus dare, a talis carnalibusque ac
negotiorum amatoribus secedere, plura cogitare,
et pauca loqui, temerarium non esse in sermone,
neque plus aequo colloqui, non facilem esse ad-
risum, verecundia cohonestari : oculos deorsum,
animum sursum habere : non contradicere con-
tradictionibus, obedientem esse, manibus laborare,
novissimorum assidue meminisse, spe gaudere,
afflictionem sufferre, indesinenter orare, in omni-
bus gratias agere : humilem esse erga omnes,
odisse arrogantiam, sobrium esse, corque a pra-
vis cogitationibus purum servare, mandatis ex-
sequendis thesauros in celo recondere, suas ipsis
quotidianas cogitationes actionesque examinare,
vitae negotiis vanisque sermonibus non implicari :
non curiosius inquirere in aecordium vitam, sed
vitam sanctorum Patrum imitari : cum his qui ex-
colunt virtutem gaudere, non ipsis invidere : eos
qui patiuntur commiserari, atque una cum ip-
sis lacrymari : hos valde lugere, neque tamen eos
condemnare : a peccato resipiscentem probis non
insectari, seipsum nunquam iustificare : ante om-
nia coram Deo et hominibus sese peccatorem con-
fiteri, inordinatos admonere : eos qui sunt pusilli
animi, consolari : famulari infirmis, pedes sancto-
rum lavare, hospitalitati et fraterno amorī dili-
genter vacare, in pace esse cum domesticis fidei,
aversari hominem haereticum, genuines et veraces
libros legere, apocryphos ne attingere quidem om-
nino : de Patre et Filio et Spiritu sancto non dis-
ceptare, sed Trinitatem increatam et consubstan-
tialē libere profiteri et sentire, atque percontato-
ribus dicere : Oportet baptizari nos ita, ut tra-
ditum accepimus : credere autem sicut baptizati
sumus : glorificare vero, quemadmodum credidi-
mus. In operibus et sermonibus bonis occupari,
omnino non jurare, non dare fenori pecuniam, non
frumentum, non vinum, non oleum ad quæstum
majorem faciendum : a erapula et ebrietate ac
saeculi curis abstinere : dolose et fraudulenter cum
aliquo non agere, neque omnino adversus quem-
quam loqui : non detrudere, neque ullo modo ob-
trectationes libenter auscultare : nihil statim con-
tra quemquam credere : non iræ tyrannide op-
primi, non vinci a cupiditatibus, non temere ira-
sci proximo, iram non tenere contra quemquam,
vexari, quam vexare : percuti, quam percutere :

sumus. Alii duo mss. ὡς βαπτίζομεθα, uti baptiza-
mur. Mox veteres duo libri καὶ λόγους ἀγαθοῖς.

(35) Reg. primus δίδοναι ἀργύριον ἐπὶ τόκῳ, μισεῖν
τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον ἐπὶ πλεονασμῷ, et ita quoque
legitur in Reg. tertio, nisi quod pro πλεονασμῷ ha-
bet πλεονασμῶ, odisse vinum et oleum majori copia
sumptum. Fortasse hæc scriptura aliquibus placere
poterit : sed qui paulo magis in hoc studiorum ge-
nere versati sunt, facile intelligent eam inde oriam
esse, quod librarii ex μὴ σίτην καὶ οἶνον inepte fe-
cerint μισεῖν τὸν οἶνον.

2. Et certē ante omnia oportet abstinere monachum a congressu mulierum, et a vini potu: quoniam vinum et mulieres ad apostasiam perducent sapientes⁹: atque in Domini præceptis pro virili exsequendis animum non despondere, sed mercedem laudemque ab ipso expectare, **213** et æternæ vitæ possessionem desiderare: illud Davidis ob oculos jugiter habere, ac dicere: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear*¹⁰. Et ut filius quidem debet ex toto corde, et tota fortitudine, et tota mente ac viribus Deum diligere¹¹: ut servus vero, eum revereri ac metuere, ipsi obedire, cum timore ac tremore salutem suam operari¹²: fervere spiritu, indutum esse universam Spiritus sancti armaturam, non currere in incertum, pugnare non tanquam qui aerem verberet¹³: superare adversarium in corporis infirmitate, et in paupertate animi¹⁴: omnia imperata facere, seque inutilem fieri¹⁵: sancto gloriosoque ac metuendo Deo gratias agere; nihil per contentionem ac vanam gloriam efficere¹⁶, sed propter Deum, et ad placendum ei: *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent*¹⁷. Omnino non gloriari, neque suimet ipsius laudes prædicare, neque prædicanti alteri aures libenter præbere: latenter in omnibus servire: nihil ad humanam ostentationem patrare, sed solam quæ a Deo datur laudem quærere: versare animo formidandum et gloriosum ejus adventum, et eum qui hinc fieri debet transitum, recondita iustis bonâ, ignem paratum diabolo et angelis ejus. Sed ante hæc omnia apostolici dicti meminisse: *Condignas non esse passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*¹⁸. Atque in antecessum cum Davide dicere: Custodientibus ejus mandata retributio multa¹⁹, merces ingens, coronæ justitiæ, æterna tabernacula, vifa finem nunquam habitura, gaudium inenarrabile, perpetua et inconcussa mansio apud Patrem et Filium et Spiritum sanctum, qui est Deus verus in cælo, faciei ad faciem patefactio, choreæ cum angelis, cum Patribus, cum patriarchis, cum prophetis, cum apostolis, cum martyribus et confessoribus, cum iis denique qui Deo ab æterno placuerunt, quibuscum inveniri conemur, gratia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

2. Καὶ πρό γε πάντων (36) χρή μοναχὸν ἐγκρατεῖσθαι ἀπὸ συντυχίας γυναικῶν, καὶ ἀπὸ οἴνοποσις, ὅτι οἶνος καὶ γυναῖκας ἀποστήσουσι συνετεύς· καὶ κατορθοῦντα κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς τοῦ Κυρίου ἐντολάς, μὴ ἀκηδῆν, ἀλλὰ τὸν μισθὸν καὶ τὸν ἔπαινον παρ' αὐτοῦ ἐκδέχεσθαι, καὶ τῆς αἰωνίου (37) ζωῆς ποθεῖν τὴν ἀπόλαυσιν, τὸ τε ῥητὸν τοῦ Δαβὶδ πρὸς ὀφθαλμῶν αἰεὶ ἔχειν, καὶ λέγειν· Προωράμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ πάντος, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. Καὶ ὡς μὲν υἱὸς ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἰσχύος, καὶ διανοίας, καὶ τῆς δυνάμεως ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· ὡς δὲ δοῦλος, εὐλαβεῖσθαι καὶ φοβεῖσθαι, καὶ ὠπακοῦν αὐτῷ, καὶ (38) μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῦ κατεργάζεσθαι· τῷ πνεύματι ζεεῖν, ἐνδεδυμένον εἶναι τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τρέχειν οὐκ ἀδήλως καὶ πυκτεῦν ὡς οὐκ αἶρα δέροντα, καὶ καταπαλαίειν τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς σαρκὸς καὶ ἐν τῇ πτωχείᾳ τῆς ψυχῆς (39), καὶ πάντα τὰ διατεταγμένα ποιεῖν, καὶ ἀρρεῖον ἑαυτὸν λέγειν· εὐχαριστεῖν τῷ ἁγίῳ καὶ ἐνδόξῳ καὶ φοβερῷ Θεῷ, καὶ μηδὲν κατ' ἐριθείαν καὶ κενοδοξίαν ποιεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀρέσκειαν (40). Ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὅστ' αὐθροπαρέσκων. Μὴ καυχᾶσθαι τὸ σύνολον, μηδὲ ἐγκώμια ἑαυτοῦ λέγειν, μηδὲ ἄλλου ἐγκωμιάζοντος ἡδέως ἀκοῦειν· ἐν κρυπτῷ δὲ πάντα δουλεύειν, καὶ μὴ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων ποιεῖν· ἀλλὰ μόνον τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔπαινον ζητεῖν, καὶ τὴν φοβεράν καὶ ἐνδοξὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἐννοεῖν· τὴν μετὰδασιν τὴν ἐντεῦθεν, τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ τοῖς δικαίοις, ὁμοίως τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ μνημονεύειν· Ὅτι οὐκ ἔβια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Καὶ σὺν τῷ Δαβὶδ προλέγειν· Τοῖς φυλάσσουσι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἀνταπόδοσις πολλή, μισθὸς πολλὺς, καὶ στέφανοι δικαιοσύνης, αἰώνιοι σκηναί, ζωὴ ἀτελείωτος, χαρὰ ἀνέλκάλητος, μονὴ ἀκατάλυτος παρὰ τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ ἐν οὐρανοῖς ἀληθινῷ Θεῷ· ἐμφανισμὸς προσώπου πρὸς πρόσωπον· μετὰ ἀγγέλων χορεῖται (41), μετὰ Πατέρων, μετὰ πατριαρχῶν, μετὰ προφητῶν, μετὰ ἀποστόλων, καὶ μαρτύρων, καὶ ὁμολογητῶν, καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος Θεῷ εὐαρεστησάντων, μεθ' ὧν εὐρεθῆναι σπουδάζομεν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁹ Eccli. xix, 2. ¹⁰ Psal. xv, 8. ¹¹ Luc. x, 27. ¹² Philipp. ii, 12. ¹³ I Cor. ix, 26. ¹⁴ Luc. xviii, 10. ¹⁵ Philipp. ii, 5. ¹⁶ Psal. lxi, 6. ¹⁷ Rom. viii, 18. ¹⁸ Psal. xlviii, 12.

(36) Ita Regii primus et tertius. Utraque editio ἀποστερεῖν. Πρὸ δὲ πάντων.

(37) Editio Paris. et Reg. tertius αἰωνίας. Alii duo mss. et editio Ven. αἰωνίου.

(38) Antiqui duo libri φοβεῖσθαι αὐτὸν καὶ ὠπακοῦν καὶ.

(39) Editio Paris. et editio Ven. in contextu σαρκός, καὶ ἐν τῇ πτωχείᾳ τῆς ψυχῆς, et in animi paupertate: nec aliter legitur in Reg. secundo. Alii duo

libri veteres καὶ ἐν τῇ εὐτομίᾳ τῆς ψυχῆς, et in animi vigore. Vulgatam lectionem præferendam puto. Videtur enim mihi Basilius respicere ad illud Domini, *Beati pauperes spiritu*.

(40) Regii primus et tertius ἀρέσκειαν πράττειν. Sed vox ultima neque in alio codice, neque in utraque editione legitur; nec valde admodum dubito, quin melius absit.

(41) Regii primus et tertius ἀγγέλων χορεῖται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Περὶ κρίματος Θεοῦ.

1. Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χρηστότητι καὶ φιλάνθρωπίᾳ ἐν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς μὲν κατὰ παράδοσιν τῶν ἐξωθεν πλάνης ρυθελίς, ἀνωθεν δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ Χριστιανοῖς γονεῦσιν ἀνατραφεῖς, παρ' αὐτοῖς μὲν ἀπὸ βρέφους καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἔμαθον, ἀγοντά με πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Ὡς δὲ γέγονα ἄνθρωπος, καὶ ἀποδημίαις πολλάκις χρώμενος, πράγμασί τε, ὡς εἰκός, ἐντυγχάνων πλεόσιν, ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις τέχναις καὶ ἐπιστήμαις τοσαύτην πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν κατεμάχθην τῶν ἀκριβῶς (42) μετερχομένων ἐκάστην· ἐν μόνῃ δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ ἧς Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτὴν πλουσίως ἐξέχεε, πολλήν τινα καὶ ὑπερβάλλουσαν τὴν τε πρὸς (43) ἀλλήλους καὶ τὴν πρὸς τὰς θείας Γραφὰς διαφωνίαν τῶν πολλῶν ἐθεώρουν· καὶ τὸ φρικτωδέστατον, αὐτοὺς τοὺς προεστῶτας αὐτῆς ἐν τοσαύτῃ μὲν τῇ πρὸς ἀλλήλους διαφορᾷ γνώμης τε καὶ ὁδοῦς καθιστώτας, τοσαύτῃ δὲ τῇ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐναντιότητι χρωμένους, καὶ διασπῶντας μὲν ἀνηλεῶς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκταράσσοντας δὲ ἀφειδώς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν αὐτοῖς πληροῦσθαι νῦν, εἴπερ ποτὲ, τῶν Ἀνομοίων ἐπιφύεντων τὸ ὅτι, Ἐξ ὧν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὁπίσω αὐτῶν.

2. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁρῶν, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐπιπορῶν, τίς καὶ πόθεν ἡ αἰτία τοῦ τοσούτου κακοῦ, τὰ μὲν πρῶτα, ὥσπερ ἐν βαθεῖ σκοτῷ (44) διῆγον, καὶ καθάπερ ἐπὶ ζυγοῦ, ποτὲ μὲν ὦδε, ποτὲ δὲ ἐκεῖσε ἔβρεπον· ἄλλου ἄλλως ἢ πρὸς ἑαυτὸν με ἔλκοντος, διὰ τὴν πολυχρόνιον τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν, ἢ πάλιν ἄλλως ἀπωθουμένου (45) διὰ τὴν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐπιγνωσκομένην ἀλήθειαν. Ἐπιπολὺ δὲ τοῦτο πάσχω, καὶ τὴν αἰτίαν ἦν εἶπον

" Act. xx, 30.

(42) Articulum ante vocem ἀκριβῶς ex veteribus libris addidimus.

(43) Sic veteres libri. Utraque editio ἐξέχεε τοσοῦτον διάφορον καὶ ὑπερβάλλουσαν τὴν τε πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν πρὸς· ubi notandum quoque, legi αἶμα in margine Regii tertii, super quam sanguinem iudii.

(44) Codex Combef. et Reg. primus ἐν βαθεῖ σκοτῷ. Ibidem editio Paris. et Regii duo mss. διῆλθον, καὶ· et ita quoque legitur in contextu editionis Venetæ. At Reg. tertius et editio Ven. in margine διῆγον, optime.

(45) Editio Paris. et Reg. tertius et editio Ven. in margine καὶ πάλιν ἀπωθουμένου. Regii vero primus et secundus et editio Ven. in contextu ἢ ἄλλως ἀπωθουμένου. Quibus in omnibus vitium inesse puto quidem: sed quod tale est, ut emendari nullo negotio possit. Satis enim est, si utramque vocem retineamus. hoc modo, πάλιν ἄλλως. Nec ita multo post duo mss. αἰτίαν, ὡς εἶπον.

A

PROCEMIV M.

De iudicio L. si.

1. Optimi Dei benignitate ac humanitate, per gratiam Domini nostri Jesu Christi, ex Spiritus sancti operatione, a falsa quidem gentilium traditione ac doctrina liberatus, ab antiqua vero origine et ab initio a Christianis parentibus educatus, vel a puero didici ab ipsis litteras sacras, quæ me ad veritatis cognitionem adduxerant. Ubi vero ad virilem ætatem perveni, tunc sæpius peregrinatus, et in pluribus, ut credi par est, negotiis versatus, in cæteris quidem artibus et scientiis maximam inter eos qui illarum quasque diligenter excolebant, concordiam animadverti: contra vero, in sola Dei Ecclesia, pro qua Christus mortuus est, et super quam large 214 Spiritum sanctum effudit, multos vidi et inter se et in divinis litteris intelligendis valde admodum dissentire. Et quod maxime horrendum est, reperi ipsos Ecclesiæ præfectos in tanta inter se sententiæ ac opinionis diversitate constitui sicque Domini nostri Jesu Christi mandatis adversari, Deique Ecclesiam tam immisericorditer dilacerare, tamque crudeliter obturbare ejus gregem, ut, exortis Anomæis, nunc, si unquam alias, in ipsis quoque impleatur illud: Ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se¹⁵.

2. Hæc atque ejusdem generis alia cum intuerer, prætereaque cum dubitarem quæ et unde esset tanti mali causa; primum quidem (46) quasi in profundis tenebris degebam, et tanquam in statera constitutus, modo huc, modo illuc propenderam, quod alius alio aut ad seipsum me traheret, ob diutinam hominum consuetudinem, aut rursus alio propelleret, ob eam quam in divinis Scripturis agnovissem veritatem. Cum autem

(46) Narrat Basilius sibi gravissimas dissensiones consideranti, quæ Ecclesiam anno 357 permiscebant, usu evenisse, ut primum quidem quasi in profundis tenebris versaretur, et tanquam in statera constitutus, modo huc, modo illuc propenderet, cum eum alius alio modo aut ad seipsum traheret, ob diutinam hominum consuetudinem, aut rursus ab eo repelleretur ob cognitam in divinis Scripturis veritatem. Hæc Basilii dubitatio in eam partem accipi non debet, quasi incertus hæserit, utri sententiæ, utris partibus se addiceret. Nihil ejusmodi ei contigisse perspicimus ex epistolis 204 et 223. Erat ei non de sententiis deliberatio, sed de causa dissensionum, quam dum inquirat, interdum eo ferebatur, ut nonnulla in quibusdam hominibus probaret aut excusaret ob consuetudinem; rursus autem ea improbat ob veritatem consuetudini minime obnoxiam. Sic alius aliter eum aut ad se trahbat aut ab eo repellebatur. MARAN.

in eo statu diu permansissem, et eam quam dixi causam diligenter perscrutarer, mihi in mentem venit libri Judicum, qui narrat unumquemque fecisse quod in oculis suis rectum erat, atque etiam causam ejus rei declarat, his verbis ¹⁶: *In diebus illis non erat rex in Israel*. Horum igitur cum mihi in mentem venisset, illud quoque de præsenti rerum statu excogitavi: quod forte dictu quidem horrendum est et mirabile, sed tamen, si intelligatur, verissimum est. Num videlicet inter Ecclesiæ alumnos tanta hæc discordia ac pugna hodieque exoriatur ob unius magni verique et solius universorum regis ac Dei contemptum, cum quisque deserat Domini nostri Jesu Christi doctrinam, et quasdam ratiocinationes ac regulas peculiare suapte auctoritate sibi arroget, malitque adversus Dominum imperare quam a Domino regi. Hoc igitur cum mecum reputassem, cumque de impietatis magnitudine attonitus, ulterius pervestigassem, nihilominus mihi persuasi vel ex his quæ in vita sunt rebus, eam, quam superius dixi, causam, veram esse et germanam. Videbam enim omnem populorum disciplinam atque consensionem tandiu perseverare, dum omnes principi uni in communi obtemperant: omnem vero discordiam ac seditionem, itemque multorum principatum ex ducis ac principis defectu proficisci. Vidi autem aliquando ego ipse apum turmam lege quadam naturali con- ductam, suumque regem servato ordine sequentem. Et multa quidem talia ego conspexi, multa- que audiui: verum plura noverunt **215** qui his investigandis operam navarunt, sic ut ex his etiam verum esse ostendatur quod dicimus. Si enim eorum qui ad unum nutum respiciunt, et rege uno utuntur, proprius est ordo rectus atque consen- sus: sine dubio dissensio omnis et seditio argu- mento est, non esse qui imperet. Itaque hac eadem ratione, ejusmodi dissensio mutua quæ in nobis reperitur tam adversus Domini præcepta, quam ad- versus nosmetipsos, indicio sit, nos aut vero rege necessisse juxta illud: *Tantum qui tenet nunc, te- neat, donec abcesserit* ¹⁷: aut eum negare secun- dum illud: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus* ¹⁸. Cujus rei quasi quoddam signum seu ar- gumentum subjungit illud: *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis* ¹⁹.

3. Hic igitur nequitiam eam, quæ apparet, im- pietatis ejus, quæ latenter in animo delitescit, quasi signum esse ostendit Scriptura. At beatus apostolus Paulus corde perditos ad timorem judiciorum Dei vehementius reducturus, id pænæ loco consti- tuit, ut qui veram Dei cognitionem neglexerint, ita

¹⁶ Judic. xxi. 24. ¹⁷ II Thess. ii, 7. ¹⁸ Psal. xiii, 1. ¹⁹ ibid.

(17) Sic codex Combef. et Reg. primus. At Reg. tertius et utraque editio δηλούσης δὲ ἅμα καὶ τὴν αἰτίαν ἐν τῷ προειπεῖν, atque etiam hæc vaticinatio simul declarat ejus rei causam.

(18) Reg. primus τοῦτο δέ.

(19) Regii primus et tertius τῶν ὧλων, et ita quo- que legitur in margine editionis Venetæ. Haud longe Reg. primus ἀναρχίας ἐκποιουμένην.

(50) Reg. tertius κατὰ δέ. Mox codex Combef. et

A πολυπραγμονῶν, εἰς μνήμην ἦλθον τῆς βίβλου τῶν Κριτῶν, ἱστορούσης μὲν, ὅτι ἕκαστος τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἐποίει, δηλούσης δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἐν τῷ εἰπεῖν (47) ὅτι, *Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις οὐκ ἦν βασιλεὺς ἐν Ἰσραὴλ*. Τούτων τοίνυν ἐπι- μνησθεὶς, ἐλογισάμην καὶ περὶ τῶν παρόντων ἐκεῖνο, ὅπερ εἰπεῖν μὲν φοβερὸν ἰσως καὶ παράδοξον, κατα- νοῆσαι δὲ ἀληθέστατον· ὅτι μήποτε καὶ νῦν παρὰ τὴν τοῦ ἐνδὲς καὶ μεγάλου τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου τῶν ὧλων βασιλείας καὶ Θεοῦ ἀθέτησιν ἡ τοσαύτη διαφωνία καὶ μάχη τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γίνεται, ἐκαστοῦ τῆς μὲν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἀφισταμένου, λογισμοὺς δὲ τινὰς καὶ ὁρους ἰδίους ἐκδικούντος ἐξ αὐθεντίας, καὶ μᾶλλον ἀρχεῖν ἀπ' ἐναντίας τοῦ Κυρίου, ἢ ἀρχεσθαι ὑπὸ τοῦ Κυρίου βουλομένου. Τοῦτο δὲ (48) λογισάμενος, καὶ πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀσεβείας ἐπισημείων, ἐπὶ πλεόντων τε ἐραυνῶν, ἐπιειδόμεν οὐδὲν ἤττον καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων ἀληθῆ εἶναι τὴν προσι- ρημένην αἰτίαν. Ἐωρῶν γὰρ πᾶσαν μὲν πλήθους εὐταξίαν τε καὶ συμφωνίαν ἄχρι τότε κατορθουμένην, ἄχρις ἂν ἡ πρὸς ἓνα τινὰ τὸν ἀρχοντα σώζεται κοινὴ τῶν ἄλλων (49) εὐταξία· πᾶσαν δὲ διαφωνίαν καὶ διάστασιν, ἐπὶ τε πολυαρχίαν, ἐξ ἀναρχίας ὁδο- ποιουμένην. Ἐγὼ δὲ εἰδὼν ποτε καὶ μελισσῶν πλῆ- θος νόμῳ φύσεως στρατηγούμενον, καὶ κατακολου- θοῦν εὐτάκτως τῷ ἰδίῳ βασιλεῖ. Καὶ πολλὰ μὲν ἐγὼ τοιαῦτα εἶδον, πολλὰ δὲ ἤκουσα· Ἰσασί δὲ καὶ πλεονα οἱ περὶ ταῦτα ἡσυχολημένοι, ὥς καὶ ἐκ τούτων ἀλη- θὲς δεικνυσθαι τὸ λεγόμενον. Εἰ γὰρ τῶν πρὸς ἐν νεῦμα ἀποδιεσπόντων, καὶ βασιλεῖ χρωμένων ἐν, ἴδιον εὐταξία μετὰ συμφωνίας· ἄρα διαφωνία πᾶσα καὶ διάστασις σημεῖον ἀναρχίας. Κατὰ δὲ (50) τὸν αὐτὸν λόγον, ἡ τοιαύτη πρὸς τε τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου καὶ πρὸς ἀλλήλους διαφωνία καὶ ἐν ἡμῖν εὐρισχο- μὴν κατηγορήματα ἂν εἴη ἡ ἀναχωρήσεως τοῦ ἀλη- θινοῦ βασιλέως, κατὰ τὸ· *Μόνον ὁ κατέχωρ ἄρτι, ὥς ἂν ἐκ (51) μέσου γένηται· ἡ ἀρνήσεως αὐτοῦ, κατὰ τὸ· Ἐπὶ καρδίᾳ αὐτοῦ· Ὁδὴ ἔστι Θεός*. Οὐ καθάπερ σημεῖον τι ἡ Ἐλεγχον ἐπι- φέρει τὸ· *Διεφθάρσαν, καὶ ἐδεδολύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν*.

D 3. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ὥσπερ χαρακτηριστὴς τῆς τοιαύ- τῆς ἀσεβείας κατὰ τὸ λεληθὲς ἐμφωλευούσης τῇ ψυ- χῇ τὴν ἐπιφανομένην κακίαν ὁ λόγος ἀπέδειξεν. Ὅ γε μὴν μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, σφοδρότερον ἐπιστρέφων εἰς φόβον τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τοὺς ἀπολωλεκότας (52) τὴν καρδίαν, τοῦτο ἀντὶ τιμωρίας

alii duo καὶ ἐν ἡμῖν. Vocula καὶ deest in editione Parisiensis.

(51) Antiqui duo libri ἕως ἐκ. Utraque editio et unus codex ἕως ἂν, donec recesserit.

(52) Utraque editio et Reg. tertius τοὺς μὴ ἀπο- λωλεκότας, eos qui non sunt corde perditii. Codex Combef. τοὺς ἀπολωλεκότας, eos qui perditii sunt corde; et ita legi debere arbitramur. Particula negans deest quoque in Reg. primo.

δρίζεται, καταδικάζεσθαι τοὺς τῆς ἀληθοῦς θεωρη-
σας ἡμεληκώτας. Τί γάρ φησι; Καὶ καθὼς οὐκ ἔδο-
κίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδω-
κεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον τοῦν, ποιεῖν τὰ
μὴ καθήκοντα, πεπληρωμένους πάσης ἀδικίας,
πορνείας, πλεονεξίας, κακίας, μεστοὺς φθόνου,
καὶ τῶν ἐξῆς. Καὶ τοῦτο νενοηκέναι οἶμαι τὸν Ἀπό-
στολον τὸ κρίμα, οὐκ (53) ἀπ' αὐτοῦ (Χριστὸν γὰρ
εἶχεν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα), ἀλλ' ἐξ ἐκείνης αὐτοῦ τῆς
φωνῆς ὁδηγηθέντα, ἐν ᾗ φησι διὰ τοῦτο ἐν παραβο-
λαῖς λαλεῖν τοῖς φθλοῖς, ἵνα μὴ νόησωσι τὰ θεῖα τοῦ
Εὐαγγελίου μυστήρια, ὅτι φθάσαντες αὐτοὶ τοὺς
ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμυσαν, καὶ τοῖς ὡσι βαρέως
ἤκουσαν, καὶ ἐπαχύνθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία·
ἵνα ἔχωσιν ἀντὶ τιμωρίας ὑπομένειν τὴν περὶ τὰ
μαίριζα ἀδελφίαν, οἱ, προφθάσαντες (54) ἔκουσίως,
τὸ ἔγμα τῆς ψυχῆς ἀποτυφλώσαντες, ἐσκοτίσθησαν·
ὅπερ ὁ Δαβὶδ φεβούμενος παθεῖν, ἔλεγε· Φώτισον
τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, μὴ ποτε ὑπνώσω εἰς θάνα-
τον. Ἐκ μὲν οὖν τούτων καὶ τοιούτων φανερὸν
εἶναι ἐλογίζομαι, ὅτι καθόλου μὲν ἡ τῶν παθῶν
κακία διὰ τῆς περὶ Θεοῦ ἀγνοίας ἀδόκιμον γνῶσιν
ἐντέθησιν (55)· ἰδίως δὲ ἡ διαφωρία τῶν πολλῶν
πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὸ ἀναξίους ἡμᾶς αὐτοὺς κατα-
σκευάσαι τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιστάσεως, ἐπισυμβαίνει.
Πρὸς δὲ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ τοιούτου βίου εἵποτε δὴ
καὶ εἰθεῖν ἐβουλεύσαμην, οὔτε μετρεῖν εἶχον τὸ μέγε-
θος τῆς τοιαύτης ἀνασθησίας, ἢ ἀλογίας, ἢ ἀπο-
νοίας, ἢ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς κακίας οὐκ ἔχω (56)
τί εἰπω. Εἰ γάρ καὶ ἐν ἀλόγοις οὕτω κατορθουμένην
εὐρίσκομεν τὴν ἐν ἀλλήλοις συμφωνίαν διὰ τὴν πρὸς
τὸν καθηγούμενον εὐπειθεῖαν· τί ἂν εἰποιμεν ἡμεῖς
ἐν τοσαύτῃ μὲν τῇ πρὸς ἀλλήλους διαστάσει, το-
σαύτῃ δὲ τῇ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ἐναντιότητι
εὐρίσκομενοι; Ἡ οὐχὶ ταῦτα πάντα ἡγούμεθα νῦν
μὲν εἰς διδασκαλίαν καὶ ἐντροπὴν ἡμετέραν (57) ὑπὸ
τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ προτεθεῖσθαι, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ καὶ
φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ εἰς αἰσχύνην καὶ κατά-
κρισιν τῶν μὴ παιδευομένων προσεσχεθῆσθαι ὑπ'
αὐτοῦ τοῦ καὶ εἰπόντος ἦδη, καὶ λέγοντος αἰετὶ·
Ἔγνων βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φά-
την τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνων,
καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνῆκε, καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα;
Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, τό·
Εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ
μέλη· εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγκαίρει πάντα
τὰ μέλη· καὶ τό· Ἵνα μὴ ᾖ σχίσματα ἐν τῷ
σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι

A condemnentur. Quid enim dicit? Et sicut non pro-
baverunt Deum habere in notitiam: tradidit illos Deus
in reprobum sensum, ut faciant ea quae non con-
veniunt, repletos omni iniquitate, malitia, avaritia,
nequitia, plenos invidia²², etc. Quamquam Aposto-
lum arbitror non a semetipso excogitasse iudicium
hoc (Christum enim in se loquentem habebat²³),
sed inductum illa voce illius, qua dicit, se ideo in
parabolis loqui ad turbas, ut ne intelligant divina
Evangelii mysteria²⁴, quoniam priores ipsi oculos
suos clausurant, auribusque graviter audierant, et
inerassatum erat insipiens cor eorum²⁵: ut vicio
poenae in maioribus sufferrent caecitatem, qui scilicet
priores, oculis animi obscuratis, sponte excu-
cati essent: quod pati veritus David dicebat:
B Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in
morte²⁶. Ex his igitur atque similibus liquere
judicabam, in universum quidem reprobam malam-
que cognitionem per Dei ignorance[m] ex vitiorum
pravitate creari: sed proprie tamen multorum
mutuam dissensionem ex eo evenire, quod indignos
nos reddamus, qui a Domino regamur. Quod si
statuissem aliquando ad ejusmodi vitam conside-
randam incumbere, neque metiri poteram mag-
titudinem ejusmodi stuporis, vel inconsiderantiae,
vel dementiae, vel, quae est malitiae nimietas, quo
alio vocabulo appellem, nescio. Etenim si vel in
ipsis brutis animalibus mutuam consensionem non
ob aliud conservari deprehendimus, quam quod
duci obtemperant: acquid nos dicere possumus,
qui ita inter nos dissidere, et ita Domini praecepta
adversarii reperiamur? Nonne nobis putandum est,
nunc quidem haec omnia ad doctrinam et conver-
sionem nostram a benigno Deo proponi, eandem
vero in magna illa ac metuenda iudicii die ad vere-
cundiam et condemnationem eorum 216 qui
eruditil ac emendati non fuerint, ab eo ipso profe-
renda esse, qui scilicet et jam dixerit, et semper
dicat: Cognovit bos possessorem, et asinus praecepte
domini sui: Israel vero me non cognovit, et populus
me non intellexit²⁷, et alia ejusdem generis multa?
Illud quoque, quod ab Apostolo dictum est: Et sive
palitur unum membrum, compatiuntur omnia mem-
bra: sive glorificatur unum membrum, congaudent
omnia membra²⁸. Item illud: Ut non sint schi-
smata in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita
sint membra²⁹, ut quae ab una anima inhabitante
moveantur. Quamobrem ita tandem institutum est?

²² Rom. i, 28, 29. ²³ II Cor. xii, 3. ²⁴ Matth. xiii, 15. ²⁵ ibid. 15. ²⁶ Psal. xii, 4. ²⁷ Isa. i, 3. ²⁸ I Cor. xii, 26. ²⁹ ibid. 25.

(53) Codex Combef. et editio Ven. cum Reg. primo Ἀπόστολον τὸ κήρυγμα οὐκ, hanc doctrinam a se ipso non excogitasse. Editio Paris. et Reg. tertius Ἀπόστολον τὸ κρίμα, et ita quoque legitur in margine codicis Combef. et editionis Venetae.

(54) Antiqui tres libri οἱ πρὸς τὰ φθάσαντα. Utraque editio οἱ, προφθάσαντες, sic tamen, ut editio Ven. habeat in margine οἱ πρὸς τὰ φθάσαντα.

(55) Editio Paris. διὰ τὴν... ἀγνοσίαν ἢ ἀδόκιμον

γνώσιν ἐγγύεσθαι. Codex Combef. et Reg. primas διὰ τῆς... ἀγνοίας ἀδόκιμον γνῶσιν ἐντέθησιν: quod verum judicavimus et sincerum. Nec illud praeter-eundum silentio, legi secundis curis in libro Combef. διὰ τὴν... ἀγνοσίαν.

(56) Utraque editio ἡ οὐκ ἔχω. Vocula ἡ in vete-ribus libris non legitur.

(57) Illud, καὶ ἐντροπὴν ἡμετέραν, ita, si mavis, interpretari potes, ad incutiendum nobis pudorem.

Ego quidem ob eam causam opinor, ut multo magis ejusmodi et ordo et disciplina servaretur in Dei Ecclesia, ad quam dictum est: *Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte* ²². Quippe unum et solum verum caput, quod est Christus, continet ac connectit unumquodque cum altero ad concordiam. Apud quos vero non exstat concordia, non vinculum pacis ²³ servatur, non in spiritu lenitas ²⁴ custoditur: imo vero dissidium, lis et æmulatio reperitur. Magnæ quidem audaciæ ac temeritatis fuerit eos qui sunt ejusmodi, membra Christi appellare, aut dicere ipsos ab eo regi: sed ingenui animi fuerit fidenter affirmare, illic dominari ac regnare carnis affectum juxta hanc Apostoli vocem, qui modo decretorio ait: *Cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis* ²⁵. Recenset autem perspicue hujusce affectus proprietates, cum sic loquitur: *Cum enim sint inter vos zelus et contentio, et dissidia, nonne carnales estis* ²⁶? Simulque horum vitiorum exitum gravem esse, nihilque ipsis esse cum pietate commune asseveranter docet, his verbis: *Affectus carnis, inimicitia est adversus Deum: legi enim Dei non est subjecta: nec enim potest* ²⁷. Idcirco Nemo, inquit Dominus, potest duobus dominis servire ²⁸.

4. Deinde cum ipse unigenitus Dei Filius Dominus et Deus noster Jesus Christus, per quem omnia facta sunt ²⁹, clamet: *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris* ³⁰; et: *A me ipso facio nihil* ³¹; et: *Mandatum accepi quid dicam, et quid loquar* ³²: itemque cum Spiritus sanctus magna dona et admiranda distribuat, ac perficiat omnia in omnibus, nihilque a semetipso loquatur, sed quæcunque audierit a Domino, hæc loquatur ³³; quomodo, quæso, non longe magis necessarium est, ut universa Dei Ecclesia, in pacis vinculo spiritus unitatem diligenter servare studens ³⁴, compleat quod in Actis dictum est: *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una* ³⁵? Nemo enim suam ipsius voluntatem proponebat faciendam, sed omnes simul in uno sancto Spiritu quærebant voluntatem solius Domini Jesu Christi, qui ait: *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris* ³⁶; ad quem dicit: *Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per verbum eorum in me, ut omnes unum*

τὰ μέλη, ὑπὸ μιᾶς δηλονότι κινούμενα τῆς ἐνοικου- σης ψυχῆς. Τίνος ἐνεκεν οὕτως ἐκονομήθη; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἵνα σώζηται ἡ τοιαύτη ἀκολουθία τε καὶ εὐταξία πολλῶν πλεον παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν εἰρήται. Ὑμεῖς δὲ ὅστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μερὸς· κρατούσης δηλονότι καὶ συναπτύσης ἑκαστον τῶ ἄλλῳ πρὸς ὁμόνοιαν τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἀληθῶς κεφαλῆς, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. Παρ' οἷς δὲ οὐχ ὁμόνοια κατορθοῦται, οὐχ ὁ σύνδεσμος τῆς εἰρήνης τηρεῖται, οὐχ ἡ (58) ἐν πνεύματι πραότης φυλάσσεται, ἀλλὰ καὶ διχοστασία καὶ ἔρις καὶ ζῆλος εὐρίσκεται. Πολλῆς μὲν τόλμης ἀν εἰη μέλη Χριστοῦ τοὺς τοιοῦτους ὀνομάζειν, ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀρχεσθαι λέγειν· ἀπλῆς δὲ διανοίας (59), μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, ὅτι κρατεῖ ἐκεῖ καὶ βασιλεύει τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου ψωνήν, λέγοντος μὲν ὀριστικῶς, ὅτι Ὁ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοι ὅστε φ' ὑπακούετε· διεξιόντος δὲ σαφῶς τοῦ τοιοῦτου φρονήματος τὰ ἰδιώματα, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὅπου γὰρ ἐν ὁμῇ ζῆλος καὶ ἔρις, καὶ διχοστασίαι, οὐκ ἐν σαρκί· οὐκ ἐστε; διδάσκοντος δὲ ἅμα ἀποφαντικῶς (60) τὸ τε χαλεπὸν αὐτῶν τῆς ἐκβάσεως καὶ τὸ ἀκωνώτητον πρὸς θεοσέβειαν, δι' ὧν φησιν ὅτι, Τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἔχθρα εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται· διότι οὐδεὶς δύναται, ὁ Κύριός φησι, δυοὶ κυρίους δουλεύειν.

4. Εἶτα αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βοῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, *Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός*· καὶ ὅτι Ἀπ' ἐμᾶντοῦ ποιῶ οὐδέν· καὶ, Ἐρτολήν ἔλαβον τί εἰπω, καὶ τί λαλήσω· καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου τοῦ διατροῦντος μὲν τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά χαρίσματα, ἐνεργούντος δὲ τὰ πάντα ἐν πᾶσι, λαλοῦντός τε ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἀλλ' ὅσα ἀν ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Κυρίου, ταῦτα λαλῶντος· τῶς οὐ πολλῶ μᾶλλον ἀνάγκη πᾶσαν (61) τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ σπουδάζουσιν τηρεῖν τὴν ἐνότητά τοῦ πνιύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, πληροῦν ἐκείνο τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν εἰρημένον, ὅτι Τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ (62) ἡ ψυχὴ μία; οὐδεὶς μὲν δηλονότι τὸ ἴδιον βούλημα ἱστώντος, πάντων δὲ κοινῇ ζητούντων ἐν ἐνὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὸ τοῦ ἐνὸς Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ θέλημα, τοῦ εἰπόντος· *Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός*· πρὸς ὃν φησιν· *Οὐ περὶ τούτων δὲ*

²² I Cor. xii, 27. ²³ Ephes. iv, 3. ²⁴ Galat. iv, 1. ²⁵ Rom. vi, 16. ²⁶ I Cor. iii, 3. ²⁷ Rom. viii, 7. ²⁸ Matth. vi, 24. ²⁹ Joan. i, 3. ³⁰ Joan. vi, 38. ³¹ Joan. viii, 28. ³² Joan. xii, 49. ³³ Joan. xvi, 13. ³⁴ Ephes. iv, 3. ³⁵ Act. iv, 32. ³⁶ Joan. vi, 38.

(58) Utraque editio οὐκ ἐν. Codex Combef. et alii duo οὐχ ἢ ἐν.

(59) Editio Paris. διανοίας εἴη. Vox ultima in mss. deest.

(60) Reg. primus ἅμα καὶ ἀποφαντικῶς. Quod sequitur, φρόνημα τῆς σαρκὸς, ita conversum legi-

tur in Vulgata, Sapiencia carnis inimica est Deo.

(61) Utraque editio et Reg. tertius ἀνάγκη πᾶσα. Codex Combef. et Reg. primus πᾶσαν.

(62) Ita editio Veneta et nostri libri veteres. Editio Paris. καρδία μία καὶ etc. Haud longe duo mss. ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

ἔρωτῶ μόνον, ἀλλ' ἡ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων (63) διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ, ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν. Ἐπὶ τοῖς τοῖς, καὶ πλείοσι τοῖς σεσωτημένοις, οὕτω σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως ἀναγκαίαν μὲν εἶναι πληροφορηθεῖς τὴν παρὰ πάσης ὁμοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ συμφωνίαν, ἐπικινῶν. δὲ καὶ ὀλεθρίαν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους διαστάσει τὴν πρὸς Θεὸν ἀπειθειαν ('Ὁ γὰρ ἀπειθῶν, φησί, τῷ Ἰῳ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μερεῖ ἐπ' αὐτόν), ἐκεῖνο ἀκόλουθον ἡγήσασθαι ἐξετάσαι λοιπόν· πόσα μὲν ἄρα συγγνώμην τῶν ἁμαρτημάτων ἔχειν δύνανται παρὰ τῷ Θεῷ, πόσα δὲ τις καὶ πληλὴς ἁμαρτήσας, ὑπεύθυνος γίνεταί τῳ κρίματι τῆς ἀπειθείας. Εὐρίσκω τοίνυν, ἀναλαβὼν (64) τὰς θείας Γραφάς, ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ διαθήκῃ, οὔτε ἐν τῷ πλήθει τῶν ἁμαρτανόμενων, οὔτε ἐν τῷ μεγέθει τῶν ἁμαρτημάτων, ἐν μόνῃ δὲ τῇ παραβάσει οὐτινοσούν προστάγματος, σαφῶς κρινομένην τὴν πρὸς Θεὸν ἀπειθειαν, καὶ κοινὴν κατὰ πάσης παρακοῆς τοῦ Θεοῦ τὸ κρίμα· ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ τὸ φοβερόν ἐκεῖνο τοῦ Ἀχαρ (65) ἀναγινώσκων τέλος, ἥ τὴν κατὰ τὸν ἐν Σαββάτῳ βύλα συλλέξαντα ἱστορίαν, ὃν ἑκάτερος οὐδὲν οὐδεπώποτε ἄλλως οὐκ εἰς Θεὸν ἡμαρτηκώς, οὐκ ἀνθρωπινον ἡδίκηκώς, οὐ μέγα, οὐ μικρὸν ὅλως εὐρίσκεται. Ἀλλ' ὁ μὲν, ἐπὶ μόνῃ καὶ πρώτῃ τῶν βίβλων συλλογῇ ἀπαράστῃτον δίδωσι τὴν δίκην, οὐδὲ μετανόιας τόπον εὐρίων· προστάγματι γὰρ τοῦ Θεοῦ παρὰ πάντος τοῦ λαοῦ παραχρῆμα λιθοβολεῖται· ὁ δὲ, ὅτι μόνον ὀφειλετό τι τῶν ἀναθεμάτων οὕτω εἰσενεχθέντων (66) εἰς τὴν συναγωγὴν, οὐδὲ προσεχθέντων ὑπὸ τῶν ἐπιτεταγμένων τὰ τοιαῦτα, αἰτίας ἀπωλείας οὐκ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ γαμετῇ καὶ τέκνοις, πρὸς δὲ καὶ αὐτῇ τῇ σκηνῇ οὐκ πᾶσι τοῖς ἰδίοις ἐγένετο. Ἐμελλε δὲ ἡδὴ καὶ πάντα τὸν λαὸν πυρὸς τρόπον ἐπινέμεσθαι τῆς ἁμαρτίας τὸ κακόν, καὶ ταῦτα οὔτε εἰδὼτα τὸ γεγονός, οὐδὲ συνεγνωκότα τῷ ἁμαρτήσαντι, εἰ μὴ ταχέως ἐκ τῆς πτώσεως τῶν ἀναρεθέντων ἀνδρῶν συνετρίβη μὲν ὁ λαὸς αἰσθόμενος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· ἔπεσε δὲ ἅμα τοῖς πρεσβυτέροις καταπασσάμενος χοῦν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ οὕτω διὰ κλήρου φωραθεὶς ὁ ἐνοχῶς τὴν εἰρημένην ἔδωκε δίκην.

5. Ἀλλ' ἴσως ἔρεῖ τις ὑποπτεύεσθαι μὲν τοὺς εἰκότως καὶ ἐπ' ἄλλοις ἁμαρτήμασιν, ἀπ' ὧν καὶ ἐν τοῖς τοῖς ἐάλωσαν· μόνων δὲ τούτων, ὡς χαλεπῶν, τέρων καὶ θανάτου ἀξίων, ἐπιμνησθῆναι τὴν ἁγίαν Γραφήν. Ἀλλ' εἰ καὶ λίαν εἴη ὁ τοιοῦτος τολμηρὸς προστιθέναι τι καὶ ὑφαιρεῖν, μὴ καὶ Μαρίας ἄρα τῆς ἀδελφῆς Μωϋσέως κατηγορήσει (67) πλῆθος ἁμαρτημάτων, ἧς τὴν ἀρετὴν οὐδένα τῶν πιστῶν οἶμαι διαλαθάναι; Αὕτη κατὰ Μωϋσέως ἐπειδὴ

Αἰνι. Cum ita demum ex his, et ex 217 pluribus, quæ silentio prætermisi, mihi clare et evidenter persuasissem concordiam in tota simul Ecclesia Dei necessariam esse, juxta Christi voluntatem, in sancto Spiritu, contraque, contumaciam quæ in Deum est, maxime si mutuo dissidio conjungatur, periculosam esse et perniciosam (Qui enim, inquit, contumax est in Filium, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super ipsum *), illud consequens esse duxi, ut tandem expenderem quænam peccata veniam apud Deum obtinere possint, et ob quæ et ob qualia delicta fiat quis contumaciæ judicio obnoxius. Relectis igitur Scripturis divinis, reperio in Veteri ac Novo Testamento, neque in multitudine neque in magnitudine peccatorum, sed in una tantummodo cujuscunque tandem præcepti violatione, contumaciam adversus Deum clare judicari, communemque sententiam a Deo ferri in omnem inobedientiam. Atque in Veteri quidem lego horrendum illum ipsius Achar exitum **, aut ejus qui Sabbato ligna collegerat historiam ** : quorum neuter unquam alias deprehenditur in Deum peccasse, aut homini ulli ulla in re sive magna sive parva injuriam fecisse. Sed tamen alter quidem ob solam ac primam lignorum collectionem inevitabiles pœnas luit, ne penitentia quidem invento loco, quandoquidem Dei jussu confestim a cuncto populo lapidibus obruitur : alter vero, quod solum sustulisset aliquid ex donariis et muneribus, hisque nondum in synagogam exportatis, necdum ab his qui ad talia recipienda destinabantur, assumptis, non sibi modo, sed uxori etiam et liberis exitii atque perniciæ auctor fuit, prætereaque et ipsi tabernaculo una cum suis omnibus. Jamque peccati vindicta ignis in modum populum omnem populatura erat, idque cum neque rem nosset, neque peccanti conscius esset, nisi statim populus, qui divinam iram senserat, fuisset contritus ob intersectorum virorum cladem, et nisi Jesus Nave filius pulvere conspersus procidisset una cum senioribus, sicque reus per sortem deprehensus, eas quas dixi pœnas dedisset.

5. At fortasse dicet quispiam, de his quidem existimari merito posse, ipsos alii etiam sceleribus fuisse obstrictos, ob quæ et in illis deprehensi sint : sed tamen sacram Scripturam de his solis tanquam gravioribus morteque dignis mentionem fecisse. Sed præterquam quod valde audax est et temerarius quisquis sacris Scripturis adjicit aliquid aut demit, nunquid, quæso, et Mariam Moysis sororem, cujus virtutem nemini fidelium incognitam esse

* Joan. xvii, 20. ** Joan. iii, 36. ** Jos. vii, 19-24. ** Num. xv, 32 sqq.

(63) Sic mss. et editi. At textus sacer πιστευόντων, qui credituri sunt. Nec ita multo infra Reg. tertius et editio Ven. in margine ita ὀλέθριον.

(64) Antiqui duo libri τοῖνυν ἀναλαμβάνων. Hoc videtur dicere Basilii : Necesse non esse peccata aut multa aut magna patrari, ut quis dicatur inob-

sequens : sed satis esse, si vel unum præceptum violeat.

(65) Editio Paris. ἐκεῖνο τὸ Ἀχαρ. Libri veteres ἐκεῖνο τοῦ.

(66) Reg. primus et tertius οὕτω οὐδὲ εἰσιν.

(67) Reg. primus Μωϋσέως κατηγορήθη.

arbitror, de multitudine peccatorum accusabit? A hæc cum solum aliquid contra Moysen improbando dixisset, idque ipsum vere (*Uxorem enim, inquit, Æthiopissam sibi adjunxit* ⁴⁴), tantam experta est Dei indignationem, ut ne ipso quidem Moysæ precante peccati poena sibi remitteretur. Cum video ipsam Moysen, **216** Dei famulum, magnum illum virum, tot ac tantis honoribus a Deo insignitum, et sæpe ipsius testimonio ita comprobatum, ut audierit: *Novi te præ omnibus, et inveniisti gratiam coram me* ⁴⁵: cum igitur hunc video in contradictionis aqua ob nullam aliam rem, nisi quod tantummodo populo ob aquæ penuriam murmuranti dixerat: *Num ex hac petra educentur vobis aquam* ⁴⁶? hac sola de causa eam comminationem statim sibi ascivisse, fore ut non ingrederetur in terram promissionis, quæ omnium, quæ Judæis promissa fuerant, tunc summa erat: cum video hunc rogantem, et veniam non obtinentem: cum video pauca illa verba in causa fuisse, cur tot ac tanta recte facta veniam non meruerint, ut plane, juxta Apostolum, severitatem Dei ⁴⁷ cerno, ita persuadeo mihi plane verum esse illud: *Si justus vix salvus efficitur, impius et peccator ubi parebit* ⁴⁸? Et quid hæc commemoro? Cum horrendam illam Dei sententiam audio, quæ in eum etiam qui ex ignorantia præceptum unum violat, pronuntiata est, non habeo quomodo pro merito illius magnitudinem extimescam. Scriptum est enim: *Et anima si peccaverit et fecerit unum ex omnibus præceptis Domini, quæ non oportet fieri, et non agnoverit, et deliquerit, et acceperit peccatum, asseret arietem immaculatum id ovibus pretio argenti ob delictum ad sacerdotem. Et exorabit pro eo sacerdos propter ejus ignorantiam, quam ignoravit, et ipse non scivit, et remittetur illi. Deliquit enim delictum coram Domino* ⁴⁹. Quod si adversus delicta quæ ex ignorantia committuntur, judicium profertur tam severum, ad eaque expianda necessarium est sacrificium, quod et justus Job pro filiis obtulisse se testatur ⁵⁰, æquid dixerit quis de iis qui scientes delinquant, aut de his qui, dum illi peccant, silentium agunt? Et ne indignationem, quæ contra istiusmodi homines commovetur, ex solis conjecturis verisimilibus colligere videamur, rursus divinæ Scripturæ necesse est meminisse, cum vel unius historię narratione talium judicium ob oculos ponere possit. *Et filii, inquit, Heli sacerdotis, filii pestilentes* ⁵¹. Cum autem tales essent, propterea quod pater in hos vehementius non inveheretur, tanta ira Dei lenitatem incendit, ut, alienigenis irruptionem facientibus, illi ipsi ejus filii una die

ἀπέ τι μόνον ἐν καταγνώσεως μέρει, καὶ τοῦτο ἀληθές (*Γυναῖκα γάρ, φησὶν, Αἰθιοπίσσαν ἔλαβεν ἑαυτῷ*), τοσαύτης ἐπειράθη τῆς ἀγανακτήσεως τοῦ Θεοῦ, ὥς μὴδὲ αὐτοῦ Μωϋσέως ἱκετεύοντος συγχωρηθῆναι αὐτῇ τῆς ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. Αὐτὸν τοίνυν (68) ὅταν ἴδω Μωϋσεῖα, τὸν τοῦ Θεοῦ θεράποντα, τὸν μέγαν ἔχεινον, τὸν τοσαύτης μὲν καὶ τηλικαύτης ἀξιοθέντα τιμῆς παρὰ Θεοῦ, οὕτω δὲ πολλάκις ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρηθέντα, ὥς ἀκούσαι· *Οἰδᾷ σε παρὰ πάντα, καὶ εὐρηκας χάριν ἐνώπιόν μου*· τοῦτον ὅταν ἴδω ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας οὐδεὶς ἐνεκεν ἐτέρου, ἢ ἵνα μόνον εἴπῃ τῷ λαῷ γογγύζοντι διὰ ἀπορίαν ὕδατος, *Μὴ ἐκ ταύτης τῆς πέτρας ἐξάξομεν* (69) *ὕμιν ὕδωρ*; τοῦτου μόνου ἐνεκεν εὐθὺς ἀπειλὴν δεχόμενον, εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ εἰσελεύσεσθαι, ἥτις ἦν τότε τὴν πρὸς Ἰουδαίους ἐπαγγελίαν τὸ κεφάλαιον· ὅταν ἴδω τοῦτον παρακαλοῦντα, καὶ μὴ συγχωρούμενον· ὅταν ἴδω μηδεμιᾶς συγγνώμης διὰ τὰ τοσαῦτα κατηρθώματα ἐπὶ τῷ βραχεῖ ἔχειν ῥήματι καταξιούμενον, ὧντως μὲν ὅρῳ Θεοῦ ἀποτομίαν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὧντως δὲ ἐκείνῳ ἀληθές εἶναι πείθεμαι τό· *Εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ σωεῖται*; Καὶ τί ταῦτα λέγω, Ἐκείνης ὅταν ἀκούσω τῆς φοβερᾶς τοῦ Θεοῦ ἀποφάσεως, ἣν καὶ κατὰ (70) τοῦ μίαν ἐντολὴν ἐπ' ἀγνοίᾳ παραδεχόμενος ἀποφαίνεται, οὐκ ἔχω πῶς ἐπαξίως φοβηθῶ τῆς ὀργῆς, τὸ μέγεθος. Γέγραπται γάρ· *Καὶ ψυχὴ ἂν ἀμάσῃ, καὶ ποιήσῃ μίαν ἀπὸ πασῶν τῶν ἐντολῶν Κυρίου, ὧν οὐ δεῖ ποιεῖν, καὶ οὐκ ἔγνω, καὶ πλημμελήσῃ, καὶ λάθῃ τὴν ἀμαρτίαν, οἴσῃ* (71) *κρίον ἁμῶν ἐκ τῶν προβάτων, τιμῆς ἀργυρίου, εἰς πλημμέλειαν πρὸς τὸν ἱερεῖα. Καὶ ἐξιλάσεται περὶ αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς, περὶ τῆς ἀγνοίας αὐτοῦ, ἥς ἠγνόησε, καὶ αὐτὸς οὐκ ἴδει, καὶ ἀξεθήσεται αὐτῷ. Ἐπλημμέλησε γὰρ πλημμέλειαν ἔναντι Κυρίου. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν κατὰ ἀγνοίαν οὕτως ἀπαράτῃτον τὸ κρίμα, καὶ ὑπὲρ τῆς καθάρσεως ἡ βουλή ἀναγκαῖα, ἣν καὶ ὁ δίκαιος Ἰὼβ μαρτυρεῖται προσφέρειν ὑπὲρ τῶν υἱῶν, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἐν γνώσει ἁμαρτανόντων, ἢ τῶν τοῦτοις ἐφησυχάζοντων; Καὶ ἵνα μὴ δόξωμεν στοχασμοῖς αὐτὸ μόνον εἰκόσιν ἀναλογίζεσθαι τὴν κατὰ τούτων ἀγανάκτησιν, αὐτῆς πάλιν ἀναγκαῖον μνημονεύσαι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ἀρκοῦσης ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ διὰ μίδς ἱστορίας παραστήσαι τὸ κρίμα τῶν τοιούτων. *Καὶ υἱοί, φησὶν, Ἡλὲ τοῦ ἱερέως, υἱοὶ λοιμοί*. Τούτοις δὲ τοιοῦτος οὖσιν, ὅτι μὴ ἐπεξῆλθε σφοδρότερον ὁ πατήρ, τοιαύτην ἐκίνησεν ὀργὴν καὶ μακροθυμίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὥστε, ἐπαναστάντων τῶν ἀλλοφύλων, τοῖς μὲν υἱοῖς αὐτοῦ ἐκείνοις ἀναιρεθῆναι κατὰ τὸν πόλεμον ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, ἡττηθῆναι δὲ*

⁴⁴ Num. xii, 1. ⁴⁵ Exod. xxxiii, 12. ⁴⁶ Num. xv, 10. ⁴⁷ Rom. xi, 22. ⁴⁸ I Petr. iv, 18. ⁴⁹ Levit. v, 17-19. ⁵⁰ Job i, 5. ⁵¹ I Reg. ii, 12.

(68) Idem codex ἐπιτίμιον. Αὐτὸν δὲ τοῦτον· sed vocula δὲ manu recentiori adjecta est. Reg. tertius αὐτὸν τοῦτον.

(69) Reg. primus πέτρας ἐξάξω, educam.

(70) Uterque Combef. ἦν κατὰ.

(71) Reg. tertius καὶ οἴσῃ, et ita quoque legitur apud LXX. Reg. primus καὶ οἴσῃ. Nec ita multo post Regii primus et tertius γὰρ πλημμελήσῃ ἐναντι. Editio Paris. et Reg. secundus πλημμέλειαν. Apud LXX πλημμελίσῃ.

συμπαντα τὸν λαὸν, καὶ τούτων πασὶν ἱκανούς, γινέσθαι δὲ καὶ περὶ τὴν κινδυνὸν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ διαθήκης, ἃ μὴτε ἠκούσθη ποτὲ πρότερον, ὥστε, ἥς οὐτε Ἰσραηλίταις, οὐτε μὴν αὐτοῖς ἱερεῦσιν ἅπασιν, οὐδὲ πάντοτε ἀπτεσθαι θεμιτὸν ἦν, οὐδὲ τόπος (72) αὐτὴν ὁ τυχὼν ὑπεδέχετο, ταύτην ὑπὸ χειρῶν ἀσεβῶν ἄλλοτε ἀλλαχθεὶν μετακομίζεσθαι, καὶ ἀντὶ τῶν ἁγίων, εἰδῶλων ναοὺς ἐναποτίθεσθαι. Ἐπ' οἷς πόσον τινὰ συνέβαινεν εἶναι, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, γέλωτα καὶ χλεύην παρὰ τοῖς ἄλλοφύλοις, στοχάζεσθαι πάρεστιν. Ἐπὶ τούτοις καὶ αὐτὸς ὁ ἥλει τέλει χρησάμενος οἰκτροτάτῃ ἀναγέγραπται· δεξιόμενος ἀπειλὴν τοῦ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀποκινήσεσθαι τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος· ὅπερ καὶ γέγονε.

6. Τοιαῦτα συμβέβηκε τῷ λαῷ. Τοιαῦτα πέπονθεν ὁ πατὴρ διὰ τὴν τῶν υἱῶν παρανομίαν, ὃς καίπερ τοῦ μὲν ἰδίου βίου ἔνεκεν (73) οὐδὲν ἠτιάσθη ποτὲ· καὶ αὐτοῖς δὲ ἐκείνοις οὐχ ὑπέμεινεν ἐφυσχάσαι, ἀλλὰ πολλὰ μὲν παρῆναι περὶ τοῦ μηκέτι τοῖς ὁμοίοις ἐπιμένειν· *Μὴ, τέκνα, λέγων, μὴ· οὐκ ἀγαθαὶ αἱ ἀκοαί, ἃς ἐγὼ ἀκούω περὶ ὑμῶν*· σφοδρότερον δὲ κατασκευάζων τῆς ἀμαρτίας τὸ μέγεθος, φοβερώτερον αὐτοῖς παρίσθη (74) τὸν κίνδυνον· *Ἐὰν γὰρ ἀμαρτάνῃς ἀμαρτήν ἄνθρωπος, φησὶν, εἰς ἄνθρωπον, προσεύξονται* (75) περὶ αὐτοῦ πρὸς Κύριον. *Ἐὰν δὲ εἰς Θεὸν ἀμαρτή, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ;* Ὅμως, ἐπειδὴ περ, ὡς εἶπον, οὐχὶ τὸν πρόποντα ζῆλον κατ' αὐτῶν ἐπεδείξατο, γέγονε τὰ εἰρημένα. Τοιαῦτα μὲν οὖν πλείστα ὅσα κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην εὗρισκω τὰ κατὰ πάσης παρακοῆς κρίματα· αὐτίς δὲ ὅταν ἐπὶ τὴν Καινὴν ἔλθω, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἀπολύσαντος μὲν τῆς τιμωρίας οὐτε τὰ κατὰ ἀγνοίαν, σφοδρότερον δὲ κατὰ τῶν ἐν γνώσει τὴν ἀπειλὴν ἐπιτείναντος, δι' ὧν φησὶν· *Ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος, ὁ γνούς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ* (76), καὶ μὴ ἐτοιμάσας ἑαυτὸν, *μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς*· ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἀξία πληγῶν, *δαρήσεται ὀλίγας*· ὅταν εὖρω αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὰς τοιαύτας ἀποφάσεις, καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὴν κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων ἀγανάκτησιν· τὰ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα πάθη, τῶν καὶ ἐν ὀτιοῦν ἡμαρτηκότων, οὐχ ἥττονα τῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς εἰρημένων, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονα, καταμανθάνω τοῦ κρίματος τὴν σφοδρότητα. Ἐπεὶ καὶ *Ὁ παρέθετο πολὺν, περισσώτερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν*. Ἰδοὺ τοίνυν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὑποδεικνύς ὁμοῦ τῆς τε κλήσεως τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν

A in bello interficerentur, superareturque universus populus, non paucis ex eo cadentibus, imo etiam, circa arcam sancti fœderis Dei fierent, quæ ne audita quidem unquam antea fuerant: sic ut arca quam neque Israelitis, neque ipsis sacerdotibus omnibus, neque quovis tempore contingere licebat, quæque non in quovis loco asservabatur, alio aliunde exportata sit ab impiis manibus, et sedis sanctæ loco in simulacrorum delubris collocata fuerit. Ex quibus conjectare fas est, quanto risui ludibrioque ipsum etiam Dei nomen alienigenæ illi habuerint. Adhæc litteris proditum est et ipsum Heli miserrimo exitu vitam finisse, postquam hanc comminationem audivisset, fore ut semen ipsius e sacerdotali dignitate submoveretur: quod B et contigit.

6. Tot et tanta acciderunt populo. Talia pertulit 219 pater ob filiorum iniquitatem, qui tamen ob suos ipsius mores nullo unquam crimine accusatus est. Imo etiam neque illorum flagitia tacitus sustinuit: sed multum admonuerat, ut ne amplius in ejusmodi peccatis perseverarent. Aiebat enim: *Ab-sit, filii: non sunt boni rumores quos audio de vobis* 22. Atque etiam magnitudinem sceleris exaggerans, periculum formidabilius ipsis ob oculos ponebat. Si enim, inquit, *peccans peccaverit homo in hominem, orabunt pro eo ad Dominum*. Si vero *in Deum peccaverit, quis orabit pro ipso* 23? Quoniam tamen, ut dixi, id, quod par erat, animi studium in ipsos non ostendit, evenerunt quæ memoravimus. Ejus quidem generis judicia plurima in Veteri Testamento adversus omnem inobedientiam reperio; cum vero rursus ad Novum devenio, in quo Dominus noster Jesus Christus ne delicta quidem per ignorantiam admissa a poena exsolvit, sed ita tamen, ut adversus ea quæ scienter patrata sunt, minas majores intendat, his verbis: *Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit seipsum, neque fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis: qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis* 24. Quoties igitur ejusmodi sententias ipsius unigeniti Dei Filii considero, et sanctorum apostolorum adversus peccantes indignationem contem-plo; cumque eorum qui vel unum quodvis peccatum commisere, calamitates considero, easque tales ac tantas, et quæ minores non sunt quam illæ quas ex Veteri retuli, imo potius majores, tum judicii severitatem intelligo. Nam cui com-mendarant multum, plus petent ab eo 25. Ecce igitur

21 I Reg. II, 24. 22 ibid. 23. 24 Luc. XII, 47, 48. 25 ibid. 48.

(72) Editio Paris: οὐδὲ ὁ τόπος. Antiqui tres libri οὐδὲ τόπος. Haud longe editio Paris. ὑπεδέχετο, καὶ ἐγένετο ταύτην. Editio Ven. et nostri tres mss. ὑπεδέχετο ταύτην, recte. Illud enim, καὶ ἐγένετο, prorsus πλεονάζειν nemo non videt. Statim Reg. primus ναοὺς ἀποτίθεσθαι.

(73) Utraque editio et Reg. secundus ὃς καὶ ὑπὲρ μὲν τοῦ ἰδίου βίου ἔνεκεν in quibus quin vilius

insit dubitari non potest. Constat enim aut ὑπὲρ aut ἔνεκεν redundare. Unus codex ut in contextu.

(74) Utraque editio et Reg. secundus παρίσθη. Reg. primus παρίσθη. Reg. tertius παρίσθη.

(75) Regii primus et tertius καὶ προσεύξονται. Statim Regii primus et secundus καὶ τίς.

(76) Antiqui duo libri κύριον αὐτοῦ.

et jam beatus Paulus et vocationis dignitatem et suam in omne peccatum indignationem ostendens simul, qualia dicit: *Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi*: non autem id solum, sed et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam⁷⁷. Ubi si quis singula quæ dicta fuere, expendat diligentius, mentem divinæ Scripturæ accuratius nosse poterit, eam videlicet nequaquam permisisse, ut cuiusque nostrum anima falsarum quarumdam opinionum erroribus huc illic errans in peccati lubricum laberetur, quod aliqua quidem peccata puniri, aliqua vero impunita relinqui existimaret. Sed quid dicit? *Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, quasi omne peccatum ob divini præcepti contemptum altitudo appelletur extollens se adversus scientiam Dei*: quod et in Numerorum libro clarius declaratur. Cum enim, peccatis quæ voluntaria non sunt enumeratis, sacrificiisque ad hæc expianda constitutis, jam et **220** de voluntariis idoneas leges populo sancire Deus vellet, sic incipit: *Et anima quæ faciet in manu superbiæ*⁷⁸ (audaciam eorum qui voluntarie peccant, manum vocans superbiæ: quod Apostolus⁷⁹ altitudinem appellat extollentem se adversus scientiam Dei), anima igitur, inquit, quæ faciet in manu superbiæ: sive indigena, sive advena fuerit ille, hic Deum exasperabit, et exterminabitur anima illa e medio populi sui. Quoniam verbum Domini contempsit, et mandata ipsius dissipavit: extritione exteretur anima illa: peccatum ipsius in ipsa⁸⁰.

7. Hic illud observandum, quod, nisi extritione extrita fuerit anima illa, peccatum ejus non in ea solum manet, sed ad eos etiam qui bonam æmulationem non ostenderunt, permanet: sicut scriptum est multis locis, sæpeque facitatum. Et ut ex minoribus metuere in majoribus discamus, quali indignatione in Deuteronomio moveatur adversus eos qui sacerdotis vel iudicis dicto audientes non fuerint, consideremus. Ait igitur: *Et homo, qui fecerit in superbia, ita ut non obediat sacerdoti assistenti ad ministrandum in nomine Domini Dei tui, vel iudici, quicumque fuerit in diebus illis, et morietur homo ille, et auferes malum ex Israel. Et omnis populus qui audierit, timebit, et impie non agent ultra*⁸¹. Ad quæ respicere par est, quò quis,

κατὰ παντός ἀμαρτήματος ἀγανάκτησιν, οἷά φησι· Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ θυνάτὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθάρσεις ὀχυρωμάτων· λογισμοὺς καθαιρούντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐκπαίροντες κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν. Ἐνθα καὶ ἐξετάσαντα τῶν εἰρημένων ἕκαστον (77) ἐπιμελέστερον, ἵνα σὶ γινώσκῃς τὸ βούλημα τῆς θείας Γραφῆς ἀκριδέστερον, ὥς οὐκ ἀφῆκεν ἡμᾶς ἡπατημέναις τιτὶ δόξαις πλάσσειν τὴν ἐκάστου ψυχὴν εἰς ἀμαρτίας διύσθον, οἰομένην τινὰ μὲν τῶν ἀμαρτημάτων ἐκδικεῖσθαι, τινὰ δὲ ἀφίσθαι ἀνεκδικήτα. Ἀλλὰ τί φησι; Λογισμοὺς καθαιρούντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐκπαίροντες κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὥς πᾶν ἀμάτημα, διὰ τὴν ἐπὶ τῷ θεῷ προστάγματι καταφρόνησιν, ὕψωμα ἐκπαίροντες κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ λέγεσθαι, ὅπερ καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν δηλοῦται τρανότερον. Ἐπειδὴ γὰρ, τὰ ἀκούσια τῶν ἀμαρτημάτων ἀπαριθμησάμενος, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς θυσίας διατάξας ὁ Θεὸς, ἐμελλεν ἤδη καὶ περὶ τῶν ἐκουσίων νομοθετεῖν τῷ λαῷ τὰ προσήκοντα, οὕτως ἀρχεται· Καὶ ψυχὴ ἥτις ποιήσει ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας (78) (χεῖρα ὑπερηφανίας καλῶν τὴν τόλμην τῶν ἐκουσίως ἀμαρτανόντων, ὅπερ ὁ Ἀπόστολος ὕψωμα ἐκπαίροντες κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει (79)), ψυχὴ οὖν, φησὶν, ἥτις ποιήσει ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας, ἡ ἀπὸ τῶν αὐτοχθόνων, ἡ ἀπὸ τῶν προσελύτων, τὸν Θεὸν οὕτως παροξύνει, καὶ ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Ὅτι τὸ ῥῆμα Κυρίου ἐφάνηκε, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ διεσκέδασεν· ἐκτρίψει ἐκτρίβησεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη· ἡ ἀμαρτία αὐτῆς ἐν αὐτῇ.

7. Παρατηρητέον ἐνταῦθα ἐκεῖνο, ὅτι, ἐὰν μὴ ἐκτρίβῃ ἐκτρίβῃ ἡ ψυχὴ ἐκείνη, ἡ ἀμαρτία αὐτῆς οὐκ ἐν αὐτῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἐπιδειξάμενους τὸν ἀγαθὸν ζῆλον, καθὼς πολλαχοῦ γέγραπται, καὶ πολλάκις γέγονε. Καὶ ἵνα ἐκ τῶν ἡττόνων παιδευθῶμεν τὸν ἐπὶ τοῖς μέλλοσι φόβον, τὴν κατὰ ἱερέως ἢ κριτοῦ παρακούστων ἀγανάκτησιν οἶαν ποιεῖται ἐν τῷ Δευτερονομῷ καταμάθωμεν. Λέγει οὖν· Καὶ ἄνθρωπος, ὃς ἐὰν ποιῇ ἐν ὑπερηφανίᾳ (80) τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι τοῦ ἱερέως τοῦ παρεστηκότος λειτουργεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἢ τοῦ κριτοῦ, ὃς ἐὰν ᾖ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀποθάνῃται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, καὶ ἐξαρῇς τὸν πορνηδὸν ἐξ Ἰσραὴλ. Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀκούσας φοβηθήσεται, καὶ οὐκ ἀσεβήσου-

⁷⁷ II Cor. x, 4-6. ⁷⁸ Num. xv, 30. ⁷⁹ II Cor. x, 5. ⁸⁰ ibid. 30, 31. ⁸¹ Deut. xvii, 12, 13.

(77) Reg. tertius et editio Ven. in margine τῶν ῥημάτων ἕκαστον.

(78) Editi et Regii duo mss. in utroque loco χειρὶ ὑπερηφανίας, in manu superbiām. Reg. tertius ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας, in manu superbiā; et ita videtur legisse Basilium. Mox Reg. tertius et editi Ven. in margine ἐκουσίως παραδιδόντων, voluntarie transgredientium.

(79) Regii primus et secundus Θεοῦ λέγει. Haud longe editi ἢ ἀπὸ. Vocula ἢ in nostris mss. non invenitur. Subinde unus codex παροξύνει, exasperat.

(80) Antiqui duo libri et editi ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας, in manu superbiām. Reg. tertius ποιῇ ἐν ὑπερηφανίᾳ, fecerit in superbia; nec aliter legitur apud LXX.

σιν ἔτι. Πρὸς ἃ πῶς ἂν τις ἀξιολόγως κινούμενος ἄπο-
φρικτωδέστερον καταπλαγείη, συνορᾷ ἀκόλουθον.
Εἰτα φησι· *Καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς
τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ· Πᾶν νόημα*, οὐχὶ
τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο. *Καὶ ἐν ἐτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι·*
καὶ ἐνταῦθα πάλιν, οὐχὶ τῆνδε, ἢ τινὰ, ἀλλὰ Πᾶσαν
παρακοήν. Ἄρα γε ἡπάτησεν ἡμᾶς ἡ κακίστη συν-
ήθεια· ἄρα κακῶν αἰτία ἡμῖν μεγάλων γέγονεν ἡ
δυστραμμένη τῶν ἀνθρώπων παράδοσις, τὰ μὲν
παρατινυμένη δὴθεν τῶν ἀμαρτημάτων, τὰ δὲ ἀδια-
φόρως αἰρουμένη· καὶ κατὰ μὲν τινων σφοδρῶς ἀγα-
νακτεῖν προσποιουμένη, ὡς φόνου, καὶ μοιχείας, καὶ
τῶν τοιούτων· τὰ δὲ οὐδὲ ψιλλῆς γούν ἐπιτιμήσεως
ἀξία κρίνουσα (81), ὡς ὀργῆν, ἢ λοιδορίαν, ἢ μέθην,
ἢ πλεονεξίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ἂν ἀπάντων καὶ
ἀλλὰ τοῦ ἔδωκε τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν ὁ ἐν Χριστῷ
λαλῶν Παῦλος, εἰπὼν ὅτι· *Οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες*
ἀξιοὶ θανάτου εἰσίν. Ὅπου δὲ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρό-
μενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καθαρῆται, καὶ
πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ αἰχμαλωτί-
ζεται, καὶ πᾶσα παρακοὴ ἐπίσης ἐκδικεῖται (82),
ἐκεῖ οὐδὲν ἀναθαίρετον, οὐδὲν ἀνεκδίκητον ἀφίεται,
οὐδὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑπακοῆς ἐκτὸς ἀπολείπεται.
Κοινὸν γὰρ καὶ μέγιστον ἀσέδημα κατὰ πάσης παρ-
ακοῆς εἰδείξεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἐκεῖνο εἰπὼν· Ὅς
ἐν νόμῳ κενῶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νό-
μου τὸν Θεὸν ἀτιμάζει. Ἄλλ' ἄρα μὴ ταῦτα λόγοι
μόνον, καὶ οὐ πράγματα; Ἰδοὺ τοῖνον· ἐν Κορίνθῳ ὁ
τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἔχων, οὐδὲν ἕτερον ἐγκλη-
θεὶς εἰ μὴ τοῦτο μόνον, οὐ μόνον αὐτὸς παραδίδοται τῷ
Σατανᾷ εἰς ὅλεθρον τῆς σαρκὸς, ἀχρις ἂν τοῖς ἀξίοις
τῆς μεταβολῆς καρποὶς διορθώσῃται τὸ πλημμέλημα,
πᾶσαν δὲ ὁμοῦ τὴν Ἐκκλησίαν (83), ἐπεὶ μὴ ἐπεξ-
ῆλθε τῷ ἀμαρτήματι, ἐκεῖνοις περιβάλλει τοὺς ἐγκλη-
μασιν· *Τί θέλετε; Ἐν ῥάβδῳ ἔλω πρὸς ὑμᾶς;*
καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ ὑμεῖς περυστωμένοι ἐστέ, καὶ
οὐχὶ μάλλον ἐπερθεσάτε, ἢ ἐξερθεῖ ἐκ μέσου
ὁ μὴ ὁ ἐργὸν τοῦτο πράξας. Τί δὲ ἄρα Ἀνα-
νίας, ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι; Τί ἄλλο κακὸν πεποιηκὸς
εὐρίσκεται ἢ ἐκεῖνο αὐτό; Ποῦ τοῖνον τοσαύτης (84)
ὀργῆς ἀξίον φαίνεται; Ἰδίον κτήμα πωλήσας, ἤνεγκε
τὰ χρήματα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀπο-
στόλων· νοσφισάμενος ἀπὸ τῆς τιμῆς, ἐπὶ τούτῳ παρ'
αὐτὴν τὴν ὥραν (85) ἅμα τῇ γυναικὶ θάνατον κατα-
δικάζεται, οὐδὲ τοὺς περὶ τῆς μεταβολῆς λόγους; ἐπὶ
τῷ ἀμαρτήματι μαθεῖν καταξιωθεὶς, οὐ τοῦ κατανου-
γῆναι γούν ἐπὶ τούτῳ καιρὸν εὐρών, οὐ τοῦ με-
τανοῆται προθεσμίαν λαβών. Ὁ δὲ τοῦ τοιούτου καὶ
τηλικούτου κρίματος ὑπερέτης, ὁ τῆς τοσαύτης τοῦ

A pro rei dignitate commotus, horrore majiori corripiatur. Deinde dicit : *Et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi* 81; *Omnem intellectum*, non hunc, aut illum. *Et in promptu habentes ulcisci* 82; et hic rursus non hanc, aut illam, sed *Omnem inobedientiam* 83. Profecto decipit nos pessima consuetudo : profecto magnorum malorum nobis causa exstitit perversa hominum traditio, quæ videlicet, vitæ aliquibus peccatis, alia indifferenter admiserit, quæque dum se in aliqua quidem vehementer indignari simulat, velut in homicidium, adulteriumque, et in alia generis ejusdem, aliqua vero ne simplici quidem objur-gatione digna judicat, velut iram, aut convicium, aut temulentiam, aut avaritiam, et si qua sunt his similia, adversus quæ omnia etiam alibi Paulus in Christo loquens eandem sententiam protulit, cum dixit : *Qui talia agunt, digni sunt morte* 84. Ubi vero omnis altitudo, quæ se adversus Dei scientiam extollit, destruitur, omnisque intellectus captivus ducitur ad obediendum Christo, et omnis inobedientia æqualiter punitur, ibi nihil superest non destructum, nihil remittitur non punitum, nihil a Christi obedientia exclusum relinquitur. Communi enim et maximam impietatem in omnia inobedientia sitam esse apostolus Paulus declaravit, his verbis : *Qui in lege gloriaris, per pravari-cationem legis Deum inhonoras* 85. Sed nunquid verba hæc sunt solum sine re? Ecce igitur qui in Corin-tho uxorem patris habebat, qui cum, hoc uno ex-cepto, nullius alterius flagitii insimularetur, tamen non solum ipse traditur Sathanæ ad carnis interitum, donec dignis pœnitentiæ fructibus emendasset peccatum, sed universam 221 simul Ecclesiam, quod id scelus ulta non esset, consciam ejusdem criminis effecit 86. Quid tultis? *In virga veniam ad vos* 87? Et paulo post : *Et vos inflati esitis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit* 88. Quid vero Ananias ille, cujus mentio est in Actis 89? Quodnam aliud malum perpetrasse invenitur, præter illud ipsum? Ubi igitur apparet, ipsum ira tanta dignum fuisse? Divenditis suis facultatibus, attulit pecunias, easque ante apostolorum pedes deposuit : sed tamen, quod aliquam pretii partem seposuisset, propterea eadem hora una cum uxore morte plectitur, ne dignus quidem habitus qui de agenda ob admissum peccatum pœnitentia quidquam audiret, non qui saltem oblineret tempus, quo ob scelus compungi

81 II Cor. x, 5. 82 ibid. 6. 83 ibid. 84 Rom. i, 32. 85 Rom. ii, 2. 86 I Cor. v, 1-5. 87 I Cor. iv, 21. 88 I Cor. v, 21. 89 Act. v, 1-11.

(81) Reg. tertius et editio Ven. in margine ἀξία τιθεῖται, sensu non dissimili.

(82) Quod ait Basilius, inobedientiam omnem ex æquo plecti, non ita intelligendum est, ut idem plane supplicium de omni inobedientia sumatur : sed sic, ut inobedientia omnis, nulla excepta, plectatur; etiamsi alia, peccati habita ratione, aut gravius mulletur, aut levius.

(83) Editio Paris. ἀλλὰ καὶ πᾶσα ὁμοῦ ἡ Ἐκκλησία, corrupte. Editio Ven. et nostri tres mss. ita ut edendum curavimus.

(84) Reg. primus τοῦ νῦν τοσαύτης. Reg. secundus ὅπου.

(85) Sic mss. nostri. Editio Paris. καὶ ἐπὶ τούτῳ παρ' αὐτὴν ὥραν.

posset, non qui praefinitum spatium acciperet ad agenda penitentiam. Porro talis ac tanti iudicii exactor, tantaeque Dei in peccantem irae minister beatus ille Petrus, omnibus discipulis praefatus, cui soli maiora data quam aliis sunt testimonia, qui praedicatus est beatus, cui claves regni caelorum concredita sunt, cum audit a Domino: Si non *lavero te, non habes partem mecum* ⁷¹, quale cor, quares, et quantumvis lapideum ad metum timoremque iudiciorum Dei non inducet? praesertim cum nullius flagitii, nulliusve contemptus significationem ullam dedisset, imo potius egregio honore Dominum affecisset suum; eundemque esset reveritus ita, ut servum ac discipulum decebat. Cum enim vidisset suum ac universorum Deum ac Dominum, et regem, et herem, et magistrum, et Servatorem, simulque omnia, in ministri habitu linteo cinctum, et pedes ipsius lavare volentem, mox indignitatis suae quasi conscius, et ob accedentis dignitatem attonitus, exclamavit: Domine, tu mihi *lavas pedes* ⁷²? Et iterum: *Non lavabis mihi pedes in aeternum* ⁷³. Hac de causa tanta ei intenduntur minae, ut, nisi rursus cognita verborum Domini veritate, contradictionem hanc per obedientiam correxisset, non ejus recte facta praeterita, non virtutes quibus praeditus erat, non Domini testimonia beatum eum ac fortunatum Deum ac Dominum, non dona, non promissa, neque ipsa revelatio ejus benevolentiae talis ac tanta, quam in unigenitum Filium Deus et Pater habebat, hanc inobedientiam contumaciamque sanare potuisset.

8. Sed si omnia recensere volo quae in Veteri ac Novo Testamento nanciscor, fortasse narrantem me tempus deficiet. Jam vero cum et ad ipsas Domini nostri Jesu Christi, quae in Evangelio sunt, voces devenio, et ipsius illius qui iudicaturus est vivos et mortuos, verba attendo, quibus major auctoritas tribuitur a fidelibus, quam cuivis historiae, aut alii cuivis argumento, magnam quidem in eis, ut ita dicam, necessitatem intueor Deo in omnibus obediendi: sed nullam omnino, quod ad praecepta attinet, veniam **222** relinqui reperio non poenitentibus ad inobedientiam expiandam, nisi si quid aliud contra tam aperiae clarasque et absolutas sententias audendum sit, aut vel ipsa etiam cogitatione comminiscendum. *Calum, inquit, et terra transibunt,*

⁷¹ Joan. xiii, 8. ⁷² ibid. 6. ⁷³ ibid. 8.

(86) Veteres duo libri etiam audiunt.

(87) Codices duo καταπλεγεις ἐβόησε. Mox Reg. primus οὐ μὴ νύψεις.

(88) Editio Paris. οὐδὲ αὐτὴ ἡ τῆς Θεοῦ. Editio Ven. et nostri tres mss. αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοῦ. Basilius autem credi potest respexisse ad illa Matthaei verba xviii, 5: *Hic est Filius meus dilectus*, etc. Tunc enim declaravit Deus benevolentiam in Unigenitum suum.

(89) Editio utraque et Reg. secundus ἐπ' οὐδενὶ πράγματι καταλειπομένην, pro qualibet re. At Reg. primus et tertius ἐπ' οὐδενὶ προστάγματι, pro quovis praecepto. Fatendum quidem, vocem προστάγματι reconcinnatam fuisse et resariam recenti manu in

A Θεοῦ ἐργῆς ἐπὶ τὸν ἡμαρτηκότα διάκονος, ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ πάντων μὲν τῶν μαθητῶν προκριθεὶς, μόνος δὲ πλείον τῶν ἄλλων μαρτυρηθεὶς καὶ μακαρισθεὶς, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πιστευθεὶς, ὅταν ἀκούῃ (86) παρὰ τοῦ Κυρίου, Ἐάν μὴ νύψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, ποῶν ὅρα καὶ τὴν ὀπωποῦν λιθίνην καρδίαν οὐ δουλοπῆσαι πρὸς φόβον καὶ τρόμον τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων; καὶ ταῦτα μὲν οὐδεμιὰς ἀμαρτίας, οὐδεμιὰς δὲ καταφρονήσεως ἔμψασιν δοῖς, τιμῇ δὲ μᾶλλον τῇ περὶ τὸν Δεσπότην ὑπερβαλλούσῃ χρυσάμενος, καὶ τὴν προσήκουσαν δούλῳ καὶ μαθητῇ εὐλάβειαν ἐπιδειξάμενος. Ἰδὼν γὰρ τὸν ἑαυτοῦ καὶ πάντων Θεὸν καὶ Κύριον, καὶ βασιλέα, καὶ Δεσπότην, καὶ διδάσκαλον, καὶ Σωτήρα, καὶ ὁμοῦ τὰ πάντα, ἐν ὑπέρβειου σχήματι διαζωσάμενον λέντιον, καὶ νίπτην τοὺς πόδας αὐτοῦ βουλόμενον, εὐθὺς, ὥσπερ εἰς συναίσθησιν ἐλθὼν τῆς ἰδίας ἀναξιώτητος, καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ προσερχομένου καταπλαγεὶς, ἐξεβόησε (87) Κύριε, σὺ μου νύψαίς τοὺς πόδας; καὶ πάλιν· Οὐ μὴ νύψῃς τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπὶ τούτῳ τὴν τοσαύτην ἐσδέχεται ἀπειλὴν, ὥς εἰ μὴ πάλιν εἰδὼς τὴν ἀλήθειαν τῶν βημάτων τοῦ Κυρίου, ἔφρασε τῇ ὑπακοῇ διορθωσάμενος τὴν ἀντιλογίαν, οὐδὲν ἂν αὐτῷ τῶν προλαβόντων, οὐ τῶν ἰδίων κατορθωμάτων, οὐ τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου μακαρισμῶν τε καὶ δωρεῶν καὶ ἐπαγγελιῶν, οὐδὲ αὐτῇ ἡ τοῦ Θεοῦ (88) καὶ Πατρὸς τῆς τοιαύτης καὶ τοσαύτης εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν εὐδοχίας ἀποκάλυψας ἤρχετο παραμυθῆσθαι τὴν παρούσαν ἀπειθειαν.

8. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἔαν θεῶν καταλέγειν, ὅσα ἐδρίσκω ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς διαθήκης, ἐπιλείπει με τάχα διηγούμενον ὁ χρόνος. Ἦδη δὲ καὶ ἐπ' αὐτὰς ὅταν ἔλθω τὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φωνάς, αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς τὰ ῥήματα, ἃ πάσης μὲν ἱστορίας, πάσης δὲ ἄλλης ἀποδείξεως παρὰ τοῖς πιστοῖς ἀξιοπιστότερα, πολλὴν μὲν ἐν αὐτοῖς καταμανθάνω τῆς ἐν παντί πρὸς Θεὸν εὐπειθείας, ἵνα οὕτως εἴπω, ἀνάγκη· οὐδεμίαν δὲ ὅλως, ἐπ' οὐδενὶ προστάγματι, καταλειπομένην (89) τοῖς μὴ μετανοοῦσι τῆς ἀπειθείας συγγνώμην, εἰ μὴ τι ἑτερόν ἐστι τολμῆσαι, καὶ μέχρις ἐννοίας λαβεῖν, πρὸς οὕτω γυμνάς, σαφεῖς τε καὶ ἀπολύτους ἀποφάσεις· Ὁ οὐρανὸς γάρ, γῆσι, καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ

Reg. primo: sed sic tamen, ut satis liqueat ex litterarum spatio, scriptum quoque fuisse prima manu in hoc libro προστάγματι, non πράγματι. Ut ut haec sunt, legitur prima manu et sine ulla emendatione in Reg. tertio ἐπ' οὐδενὶ προστάγματι. Sed ut revertar ad Reg. primum, quem Combessius contulit, vellem ut vir doctus notasset quod notavi. Etsi enim secunda duntaxat manu in hoc libro legeretur προστάγματι, id tamen alicuius esset momenti ac ponderis: sed forte id dissimulandum putavit, ut haec severiora viderentur, quam ut Basilio tribui possent.

ἄνθρωποι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα διαφορά, οὐκ ἔστι διαίρεσις, οὐδὲν οὐδαμῶς ὅπως υπολείπεται. Οὐκ εἶπεν· Οὗτοι ἢ ἐκείνοι, ἀλλ', οἱ ἄνθρωποι μου, πάντες ὁμοῦ δηλονότι, οὐ μὴ παρέλθωσι. Γέγραπται γάρ· *Πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ*· ἔστε ἀπαγορεύων ὅτι οὖν, ἔστε προσταύων, ἔστε ἐπαγγελλόμενος (90), ἔστε ἀπειλῶν, καὶ ἔστε ἐπὶ τῇ πράξει τῶν ἀπηγορευμένων, ἔστε ἐπὶ τῇ ἐλλείψει τῶν ἐπιταγμένων. Ὅτι γὰρ ἐπίσης τῇ ἐνεργείᾳ τῶν κακῶν καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἔλλειψις ἐκδικεῖται, ἥρκει μὲν καὶ πρὸς ἀπόδειξιν καὶ πληροφορίαν τῇ γε μὴ παντελῇ ἀπιστίᾳ (91) νοσοῦσῃ ψυχῇ τὸ προσερημένον ἐπὶ τῷ Πέτρῳ κρίμα· δε, οὐκ ἀπηγορευμένον τι πράξεις, οὐδὲ μὴν πρόσταγμα τι τοιοῦτον ἐλλείψας, ὁ βαθυμίαν ἢ καταφρόνησιν κατηγορεῖ τοῦ ἐλλείποντος, ὑπηρεσίαν δὲ καὶ τιμὴν τὴν παρὰ τοῦ Δεσπότης μόνον ὑποδέξασθαι εὐλαβηθεὶς, τοιαύτην ἐδέξατο τὴν ἀπειλὴν ἣν οὐκ ἔφυγεν ἂν, εἰ μὴ, καθὼς προείρηται, ἐφθασε τὴν ὀργὴν τῇ ταχύτητι καὶ σφοδρότητι τῆς διορθώσεως. Πλὴν ἐπειδὴ ὁ ἀγαθὸς καὶ εὐστοπλαγχνὸς Θεὸς μακροθυμῶν ἐφ' ἡμῶν εὐδόκησεν, καὶ πολλάκις ἡμῖν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ πολλῶν ὑποδείξει, ἵνα τῷ πλήθει καὶ τῇ συνεχείᾳ δυνήθῃ μῶλις ποτὲ μοχλευθεῖσα καὶ κατανελθούσα ἡ ψυχὴ ἀποτρέψασθαι τὴν πολυχρόνιον τῆς παρανομίας συνήθειαν, ἐκείνων μόνων πρὸς τὸ παρὼν μνημονεῦσαι ἀναγκαῖον τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἱσταμένων· πρὸς οὓς ἔλεγεν (92) ὁ πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν τῆς κρίσεως λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὁ ἐρχόμενος φωτίζει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερώσκει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· *Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ*. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν, οὐχ· Ὅτι ἐφρονέσατε, λέγων, ἢ ἐπικνεύσατε, ἢ ὑπεύσασθε, ἢ τινα ἠδικήσατε, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ τὸ βραχύτατον γοῦν, ἐπράξατε· ἀλλὰ τί; Ὅτι τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἡμελήσατε. *Ἐπεινάσα γὰρ, φησὶ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· ἔξενός ἤμην, καὶ οὐ συνήγαγέτε με· γυμνός, καὶ οὐ περιεβάλετέ με· δούλης καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με*. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τοῦ θέλοντος μὲν πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, διδάσκοντος δὲ ἀνθρώπων γνώσιν, καταμαθὼν ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, καὶ γνωρίσας μὲν τὴν φρικτωδέστατην αἰτίαν τῆς τοιαύτης τῶν πολλῶν πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαφωρίας, παθευθεὶς δὲ τὸ φοβερὸν ἐκείνο κρίμα τῆς τοσαύτης παρανομίας, διδασθεὶς δὲ καὶ πᾶσαν παρακοὴν παντὸς κρίματος

A verba autem mea non praeferunt⁷⁵. Nullum est hoc loco discrimen, nulla distinctio, nihil usquam omnino relictum est. Non dixit: Haec aut illa, sed: Verba mea, omnia simul videlicet, non praeferunt. Scriptum est enim: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis*⁷⁶: sive velit quidvis, sive praecipiat, sive promittat, sive minetur, sive quae interdicta sunt, agantur, sive quae jussa sunt, omittantur. Etenim id quod mox de Petro retuli iudicium fuerit ad hoc satis animae non omnino incredulitatis morbo laboranti, ut bonorum operum praetermissionem perinde atque malorum perpetrationem puniri compertum habeat ac persuasum: qui cum nihil quod volitum esset fecisset, nullumque huiusmodi praecceptum praetermisisset, quod praetermittentis aut segnitalem argueret aut contemptum, sed ministerium Domini honoremque ab eo delatum recusasset reverentiae duntaxat causa, tamen ejusmodi comminationem audivit, quam vitare non potuisset, nisi, ut jam dictum est, celeriter ac vehementer emendatione iram praevertisset. Quoniam tamen libuit benigno ac misericordi Deo patienter nobiscum ac leniter agere, saepeque et multis exemplis id ipsum nobis commonstrare, ut animus multitudinis atque assiduitate vix tandem aliquando commotus et excitatus, diutinam iniquitatis consuetudinem delere posset, nunc eorum duntaxat facienda mentio est, qui in magna ac horrenda iudicii die ad Domini nostri Jesu Christi laevam stabunt: quibus dicturus est is, qui omni iudicandi potestate a Patre accepta, venit illuminaturus abscondita tenebrarum, consiliaque cordium patefacturus: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*⁷⁷. Quin et causam subjunxit, nequaquam dicens: Quia occidistis, aut fornicati estis, aut mendacium dixistis, aut cuiuslibet intulistis injuriam, aut aliud quidquam saltem minutissimum ex iis quae prohibita sunt, fecistis: sed quid? Quoniam bona opera neglexistis. *Esurivi enim, inquit, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum: hospes eram, et non collegistis me: nudus, et non cooperuistis me: infirmus et in carcere, et non visitastis me*⁷⁸. Ubi benignissimi Dei gratia, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad veritatis agnitionem pervenire⁷⁹, docetque hominem scientiam, animadverti haec atque id genus alia in divinis Scripturis, ubi hujus discessionis quae multum a se invicem et a Domini nostri Jesu Christi praecceptis dissident, causam admodum horrendam novi, ubi formidandum illud iudicium quod contra tantam iniquitatem proferendum est, edoctus sum, ubi inobedientiam quamlibet, quae omnia Dei judi-

⁷⁵ Matth. xxiv, 35. ⁷⁶ Psal. cxliv, 15. ⁷⁷ Matth. xxv, 41. ⁷⁸ ibid. 42. 43. ⁷⁹ I Tim. ii, 4.

(90) Sic mss. nostri. Utraque editio ἀπαγγελλόμενος. Nec ita multo post editi καὶ τῶν ἀγαθῶν. At mss. καὶ ἡ τῶν.

(91) Editio utraque πανταλὴ ἀπιστίας. Antiqui libri παντελὴ ἀπιστίαν.

(92) Editio Paris. ἀναγκαῖον τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ

φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ πρὸς τοὺς ἐξ ἀριστερῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἱσταμένους λεγόμενους, πρὸς οὓς ἔλεγεν· quod contortum est atque perplexum. Editio Ven. et mss. duo praeter Combesianum ut in contextu, planius ac clarius.

cium violatur, æqualiter plecti didici; itemque 223 gnarus et metuendi illius iudicii; quod in eos pronuntietur qui cum ipsi non peccassent, tamen quod studium bonum in peccatis non ostendissent, iræ facti sunt participes, idque, cum sæpe admissi peccati ne consilii quidem essent; necessarium duxi, eisi sero, quod semper expectarem eos, qui idem pietatis certamen suscepissent, nec tantum habere fiduciam in me uno, forte tamen non intempestive, ut eos commonesciam, qui se in hoc pietatis certamine exercent, necessarium igitur putavi, nunc saltem pro viribus secundum omnium communia vota ex divinis Scripturis proferre quæ displicent Deo et in quibus delectatur: ut per Domini nostri Jesu Christi gratiam et Spiritus sancti doctrinam secedentes, tam a voluntatibus nostrarum consuetudine, quam ab humanarum traditionum observatione, ambulantes vero juxta Evangelium beati Dei Jesu Christi Domini nostri, sicque hoc tempore viventes ut ei placeamus, partim iis quæ prohibentur rebus studiosius vitandis, partim iis, quæ approbantur, diligentius exsequendis, digni habeamur qui in futuro immortalitatis sæculo iram fugiamus in contumaciæ filios venturam, talesque existamus, qui æternam vitam et cæleste regnum mereamur, quod a Domino Jesu Christo promissum est omnibus Custodientibus testamentum ejus, et memoria retinentibus mandata ejus, ut faciant ea⁷⁹. Et quoniam memini Apostoli, qui dicit: In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur⁸⁰; consequens simul ac necessarium existimavi, ut sanam fidem ac piam de Patre et Filio et Spiritu sancto sententiam prius exponerem, et ita demum moralia attexerem.

EJUSDEM DE FIDE.

1. Dei optimi gratia cum mihi innotuisset vestræ pietatis mandatum, idque dignum vestra ista in Christo erga Deum dilectione, quo pia fidei confessionem litteris consignatam a nobis petivistis, primum quidem tenuitatis atque infirmitatis meæ conscius respondere veritus sum: sed simul atque memini Apostoli, qui dixit: Supportantes invicem in charitate⁸¹; et rursus: Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem⁸²; rem periculosam duxi, si vobis morem non gererem, silentioque salutarem confessionem præterirem, fiduciam habens per Christum in Deo, sicut scriptum est: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a

⁷⁹ Psal. cxi, 48. ⁸⁰ Galat. v, 6. ⁸¹ Ephes. iv, 2. ⁸² Rom. x, 10.

(93) Editio Paris. ἀπειθείας δυνάμειθα, ἄξιον. Vox δυνάμειθα neque in nostris codicibus, neque in additione Veneta legitur.

(94) Editio Paris. ἄξιον ἐκ τῆς. Vocula ἐκ neque in nostris, nec in Combesii codice reperitur;

A Θεοῦ ἐπίσης ἐκδικεῖσθαι· ἐτι δὲ καὶ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο κρίμα καταμαθὼν, τὸ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας μὲν, παραπολαύσαντας δὲ ὁμῶς τῆς ὀργῆς, διὰ τὴν μὴ τὸν ἀγαθὸν ζῆλον κατὰ τῶν ἁμαρτηκόντων ἐπιδειξάσθαι, καίτοι πολλὰς μὲν συνεγνωκότας τὸ ἀμάρτημα· ἀναγκαῖον ἐλογισάμην, εἰ καὶ ὁπὲ τοῦ καιροῦ, διὰ τὸ ἀναμένειν αἰὶ τοὺς τὸν αὐτὸν ἀγῶνα τῆς θεοσεβείας ἀνελήφοντας, καὶ μὴ θαρρῆναι αὐτῷ μόνῳ, ἀλλ' οὐκ ἀκαίρως γε τάχα, νῦν γοῦν πρὸς ὑπόμνησιν τοῖς ἀγωνιζομένοις τὸν ἀγῶνα τῆς θεοσεβείας, ἀναλεξάμενος ἐκ τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν τὰ τε ἀπαρέσχοντα τῷ Θεῷ, καὶ οἷς εὐαρεστεῖται παραθέσθαι, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, κατ' εὐχὰς κοινὰς· ἵνα καταξιωθῶμεν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διδασκαλίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀποπηδήσαντες μὲν τῆς τε τῶν ἰδίων θελημάτων συνηθείας, καὶ τῆς τῶν ἀνθρωπίνων παραδότου παρατηρήσεως· στοιχήσαντες δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ μακαρίου Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τὸν παρόντα εὐαρέστως αὐτῷ ζήσαντες διὰ τε σφοδρότερας ἀναχωρήσεως τῶν κεκωλυμένων καὶ σπουδαιότερας ἐπιμελείας τῶν ἐγχεκριμένων, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς ἀθανασίας φυγεῖν μὴ τὴν ὀργὴν τὴν ἐπερχομένην ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας δυνάμειθα, ἄξιον (93) δὲ εὐρεθῆναι τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ ἐπουρανίου βασιλείας τῆς ἐπηγγελμένης παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶσι τοῖς φυλάσσουσιν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, καὶ μεμνημένοις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, τοῦ ποιῆσαι αὐτάς. Μεμνημένος δὲ τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐτε περιτομή τι ἰσχύει, οὐτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη· ἀκούσθων ὁμοῦ καὶ ἀναγκαῖον ἐλογισάμην, τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν καὶ εὐσεβῆ δόξαν περὶ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος παραθέσθαι πρότερον, καὶ οὕτως ἐπισυνάψαι τὰ ἡθικά.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ.

1. Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι τὸ ἐπίταγμα τῆς ὁμότερας εὐλαθείας καταμαθὼν ἄξιον τῆς (94) ἐν Χριστῷ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ἐν ᾧ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως ἔγγραφον ἐπεζητήσατε παρ' ἡμῶν ὁμολογίαν, τὰ μὲν πρῶτα ἐπισθανόμενος τῆς αὐτοῦ ταπεινώσεως καὶ ἀσθενείας, ὧκνον πρὸς τὴν ἀπόκρισιν· ὡς δὲ ἐμνημόνευσα τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος, Ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ· καὶ πάλιν, Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν· οὐκ ἀκίνδυνον ἡγήσάμην τὸ ἀνταπεῖν μὲν ὁμῖν, σωπῆσαι δὲ τὴν σωτήριον ὁμολογίαν, πεποθήσθην ἔχον διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν, ὡς γέγραπται· Οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀπ'

nec dubium, quin abesse debeat. Haud longe ultraque editio ἐπεζητήσατε. Codex Combef. et alii duo ἐπεζητήσατε. Mox mss. duo præter Combefisianum ἐκ αὐτοῦ ταπεινώσεως.

ἐαυτῶν λογισασθαι τι, ὡς ἐξ ἐαυτῶν· ἀλλ' ἢ ἡ
 ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦ τότε (95) μὲν
 ἐκείνους, νῦν δὲ καὶ ἡμᾶς, καὶ τοῦτο δι' ὑμᾶς, ἱκα-
 νώσαντος ᾧ ἐκείνοις διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ
 γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. Διακόνου δὲ πιστοῦ
 ἴδιον ἵστε πάντως καὶ αὐτοὶ τὸ, ἅπερ ἂν εἰ; (96)
 τοὺς συνδούλους οἰκονομῆσαι παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Δε-
 σπότητος πιστευθῇ, ταῦτα διαδῶσαι τοῖς ἀνοθεύ-
 τως καὶ ἀκατηλεύτως. Ὡστε καὶ γὰρ, ἅπερ ἐμαθόν ἐκ
 τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς, ταῦτα ὑμῖν παραθέσθαι
 κατὰ τὸ ἀρέσκον Θεῷ, πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον
 ὀφειλέτης εἰμί. Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος, ἐν ᾧ εὐδό-
 κησεν ὁ Πατήρ, Ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ
 τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, ὁ
 πᾶσαν μὲν τὴν ἐξουσίαν, πᾶσαν δὲ τὴν κτίσιν λα-
 βὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, Ἐντολὴν ἔδωκε μοι (97),
 φησὶ, τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω· καὶ πάλιν· Ἄ
 οὐν ἐγὼ λαλῶ, καθὼς εἰρηκέ μοι ὁ Πατήρ,
 οὕτω λαλῶ· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀφ' ἐαυτοῦ
 οὐ λαλεῖ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ, ταῦτα
 λαλεῖ· πόσω μᾶλλον ἡμῖν εὐσεβὲς τε ὁμοῦ καὶ ἀσφα-
 λές (98) τοῦτο φρονεῖν καὶ ποιεῖν ἐν ὀνόματι τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἔως μὲν οὖν ἀγω-
 νίζεσθαι πρὸς τὰς ἐπανισταμένας κατὰ καιρὸν αἰρέ-
 σεις ἐχρῆν, ἐπόμενος τοῖς προειληφέναι, ἀκόλουθον
 ἡγοῦμην τῇ διαφορᾷ τῆς ἐπισπειρομένης ὑπὸ τοῦ
 διαβόλου ἀσεβείας, ταῖς ἀντιθέτοις φωναῖς (99) κω-
 λύνειν, ἣ καὶ ἀνατρέπειν τὰς ἐπαγομένας βλασφημίας,
 καὶ ἄλλοτε ἄλλαις, ὡς ἂν ἡ χρεῖα τῶν νοσούντων κατ-
 ηνάγκασε, καὶ ταῦται πολλάκις ἀγράφους μὲν, ὅμως
 δ' οὖν οὐκ ἀπεικνωμέναις τῆς κατὰ τὴν Γραφὴν εὐσε-
 βούς διανοίας· τοῦ Ἀποστόλου πολλάκις καὶ Ἑλλη-
 νικοῖς ῥήμασι χρῆσασθαι μὴ παραιτησαμένου (1) πρὸς
 τὸν ἴδιον σκοπὸν. Νῦν δὲ πρὸς τὸν κοινὸν ἡμῶν τε καὶ
 ὑμῶν σκοπὸν ἀρμόζον ἐλογισάμην ἐν ἀπόδοτῇ τῆς
 ὑγιαίνουσας πίστεως τὸ ἐπίταγμα τῆς ὑμετέρας ἐν
 Χριστῷ ἀγάπης πληρῶσαι, εἰπόν (2) ἃ ἐδιδάχθην
 παρὰ τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς· φειδόμενος μὲν καὶ
 τῶν ὀνομάτων, καὶ ῥημάτων ἐκείνων, ἃ λέξαι μὲν
 αὐταῖς οὐκ ἐμφέρεται τῇ θεῇ Γραφῇ, διανοίαν γὰρ
 μὴ τὴν ἐκείνην ἐγκειμένην τῇ Γραφῇ διασώζει· ὅσα
 δὲ πρὸς τῷ ξένῳ τῆς λέξεως ἔτι καὶ τὸν νοῦν ξένον
 ἡμῖν ἐπεισάγει, καὶ ἃ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τῶν ἁγίων κηρ-
 υσσομένα (3) εἶρεῖν, ταῦτα ὡς ξένα καὶ ἀλλότρια τῆς
 εὐσεβούς πίστεως παντάπασιν παραιτούμενος. Πίστις
 μὲν οὖν ἔστι συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέν-

A nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo
 est⁹⁵, qui tum quidem illos, nunc vero nos etiam,
 idque propter vos, idoneos effecit ut ministri esse-
 mus Novi Testamenti, non litteræ, sed spiritus⁹⁶.
 Id autem fidelis ministri proprium esse scitis utique
 et vos ipsi, nimirum ut quæ conservis suis dispen-
 sanda a benigno Domino acceperit, eadem pura et
 sincera ipsis seruet. Quocirca ego quoque, quæ
 ex divina Scriptura didici, ea ad communem utili-
 tatem. ita, ut Deo placeat, apponere debeo. Etenim
 si ipse 224 Dominus, in quo bene complacitum
 est Patri, In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et
 scientiæ absconditi⁹⁷, qui a Patre accepta potestate
 omni, omnique iudicio, ait : Mandatum dedit mihi,
 quid dicam, et quid loquar⁹⁸; et iterum : Quæ ergo
 ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor⁹⁹;
 item si Spiritus sanctus a seipso non loquitur, sed
 quæcunque audierit ab eo, hæc loquitur⁹⁹; quanto
 potiori jure id in nomine Domini nostri Jesu Chri-
 stri sentire et facere pium simul et securum nobis
 fuerit? Dum igitur adversus hæreses vario tempore
 exortas pugnandum esset, majorum exempla secutus,
 consequens esse existimavi, ut ejus quæ a dia-
 bolo seritur impietatis habita ratione, eas quæ in-
 ducuntur blasphemias vocabulis contrariis cohibe-
 rem, aut etiam everterem : et aliis atque aliis ver-
 bis prout ægotantium utilitas cogebat, uterem,
 quæ etiamsi sæpe scripta non invenirentur, ta-
 men a pio Scripturæ sensu non abhorrebant :
 quod Apostolus quoque non raro fecit, qui
 Græcorum verbis congruenter suo proposito
 convenienterque uti non fastidivit. Nunc autem
 communi scopo tam nostro quam vestro conveni-
 putavi, si in sanæ fidei simplicitate sequerem
 vestræ istius in Christo dilectionis mandatum, ea-
 que dicerem quæ a sacra Scriptura accepissem,
 sed sic, ut parvus sim in illis nominibus et ver-
 bis usurpandis, quæ ipsis litteris et syllabis : a di-
 vina Scriptura non reperiuntur, tametsi eam quam
 Scriptura præfert sententiam servant : quæ vero
 præter dictionis novitatem novum etiam ei pere-
 grinum sensum nobis exhibent, quæque non inve-
 niuntur usurpata a sanctis, ea uti peregrina et a
 pia fide aliena omnino averser. Est igitur fides as-
 sensus haud hæsitans super his quæ audita sunt,
 veritatem eorum quæ Dei munere prædicata sunt,

⁹⁵ II Cor. III, 5. ⁹⁶ ibid. 6. ⁹⁷ Coloss. II, 3. ⁹⁸ Joan. XII, 49. ⁹⁹ ibid. 50. ⁹⁹ Joan. XVI, 15.

(95) Regii duo libri τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς τότε, haud recte. Codex Voss. ὡς καί, etc., ut superius.

(96) Utraque editio ὅπερ ἂν εἰ. Codex Voss. et alii tres ἅπερ ἂν. Mox idem codex Vossii et alii duo ἀνόθως.

(97) Editi et Reg. secundus δέδωκε μοι. Codex Voss. et alii tres ἔδωκε.

(98) Codex Voss. εὐσεβέστερον καὶ ἀσφαλές.

(99) Editio utraque et Reg. secundus prima manu ταῖς ἀντιτύποις φωναῖς. Alii tres mss., quibus consentit Reg. secundus manu posteriore, ταῖς ἀντιθέτοις φωναῖς. Statim codex Voss. et unus Reg. τὰς

ἐπεισαγομένας. Nec ita multo post Reg. tertius et editio Ven. in margine ὅπως δ' οὖν οὐκ.

(1) Editio Paris. et Reg. tertius ὅπερ οὖν καὶ ὁ Ἀπόστολος πολλάκις πεποίηκεν, Ἑλληνικοῖς ῥήμασι χρῆσασθαι μὴ παραιτησάμενος. Codices Vossii et Combefisii et alii duo ut in contextu, brevius et rectius.

(2) Reg. primus πληρῶσαι καὶ εἰπεῖν. Mox unus Reg. ἢ ῥημάτων.

(3) Codex Voss. et unus Reg. ἐπεισάγει καὶ οὖν οὐκ ἔστιν... κηρυσσόμενον. Reg. tertius καὶ ὅν οὐκ ἔνεστι, sensum novum et peregrinum, quemque non invenias vulgatum a sanctis.

persuasissimam habens : quam fidem ostendit Anra- ham hoc testimonio laudatus : *Non hæsitant diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo : imo plenissime sciens quod is qui promisit, potens est et facere*¹⁰. Quod si *Fidelis est Dominus in omnibus verbis suis*¹¹, *Fidelis etiam omnia mandata ejus, confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate*¹², manifestus a fide lapsus est ac superbiæ crimen, si quis aut quidquam eorum quæ scripta sunt reprobet, aut aliquid ex iis quæ scriptis mandata non sunt, introducat, cum Dominus noster Jesus Christus dicat : *Ores meæ vocem meam audiunt*¹³ ; et paulo ante dixerat : *Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo : quia non noverunt vocem alienorum*¹⁴ : Apostolusque, sumpto ex hominibus exemplo, quidpiam in divinis Scriptis addere, aut demere vehementius vetet, his verbis : *Tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat*¹⁵.

2. Omnem itaque vocem ac sententiam a Domini **225** doctrina alienam sic nos semper et nunc fugere statuimus, cum scopus, qui, uti prius dixi, nunc nobis et vobis propositus est, ab argumentis illis, a quibus alias alia modo ad aliquid aut scribendum aut dicendum adducebamur, nullum differat. Nam tunc quidem confutare hæresim, et diaboli insidias subvertere conabamur : nunc vero simpliciter fidem sanam confiteri ac declarare nobis proponimus. Itaque nunc nobis non idem congruit dicendi genus. Quemadmodum enim homo qui præliaturus est, et qui operam agriculturæ daturus, non eadem in manus instrumenta sumit (alia namque sunt instrumenta eorum qui in securitate res ad victum necessarias sibi ipsi labore parant, et aliæ sunt armaturæ eorum qui in bello ordinantur), sic qui in sana doctrina cohortatur, et qui contradicentes refutat, eodem dicendi genere non utatur. Aliud enim usurpatur dicendi genus ad refellendum, aliud ad exhortandum. Alia simplicitas eorum qui in pace pietatem constituentur, et alii sudores eorum qui se adversus falsæ scientiæ discrepantiam opponunt. Quamobrem nos quoque sic sermones nostros in judicio disponentes, ubique ea quæ ad custodiendam aut ædificandam fidem pertinent, modo apto atque consentaneo adhibeamus, sic ut modo iis qui diabolico artificio eam destruere nituntur, resistamus validius, modo vero iis qui in ipsa ædificari volunt, simplicius et familiarius ipsam exponamus, nihilque aliud peragamus quam quod ab Apostolo dictum

των ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι, ἤντινα ἐπεδείξατο μαρτυρηθεὶς Ἀβραάμ, οὗ Οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐτεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς οὗτι, δ' ἐπηγγέλται, δυνατός (4) ἐστὶ καὶ ποιῆσαι. Εἰ δὲ πιστὸς μὲν ὁ Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, πιστοὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἐκτολαὶ αὐτοῦ, ἐστηριγμέναι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πεποιμέναι ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι, φανερά ἐκπτώσις πίστεως καὶ ὑπερηφανίας κατηγορία, ἥ ἀθετεῖν τι τῶν γεγραμμένων, ἢ ἐπεισάγειν τῶν μὴ γεγραμμένων, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· Τὰ ἐμὰ πρόβητα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει· καὶ πρὸ τούτου δὲ εἰρχότος· Ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ ψεύσονται ἀπ' αὐτοῦ· οὗτι οὐκ οἶδασιν τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν· καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐν υποδείγματι ἀνθρωπίνῳ σφοδρότερον ἀπαγορεύοντος τὸ προσθεῖναι ἢ ὑφελεῖν τι ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, δι' ὧν φησιν· Ὅμως ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται.

2. Πᾶσαν μὲν οὖν ἀλλοτρίαν τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας φωνὴν καὶ ἐννοίαν οὕτως ἡμεῖς πάντοτε καὶ νῦν ἀποφεύγουν (5) ἐγνώκαμεν, καὶ τοῦ σκοποῦ δὲ, ὡς προεῖπον, τοῦ νῦν ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν προκειμένου, καταπολὺ διαφέροντος τῶν ὑποθέσεων ἐκείνων, ὅφ' ὧν ἄλλοτε ἄλλως ἐπὶ τὸ γράψαι τι ἢ εἰπεῖν προήχθημεν. Διότι τότε μὲν αἰρέσεως ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς τοῦ διαβόλου μεθοδείας ἐσπουδάζετο, νῦν δὲ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως (6) ὁρολογία τε καὶ φανέρωσις ἀπλὴ πρόκειται. Οὐκοῦν οὕτε τοῦ λόγου χαρακτὴρ ὁ αὐτὸς ἡμῖν καὶ νῦν ἀρμόζει. Ὡς γὰρ οὐκ ἂν λάβοι μετὰ χειρὸς ἀνθρώπος σκευὴ τὰ αὐτὰ πολεμῶν καὶ γεωργῶν (ἄλλα γὰρ σκευὴ τῶν ἐν ἀδείᾳ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἑαυτοῖς ἐκπονούων, ἄλλα δὲ πανοπλίαι (7) τῶν ἐν πολέμῳ παρατασσόμενων), οὕτως οὐκ ἂν εἴποι τὰ αὐτὰ ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ ὁ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχων. Ἄλλο γὰρ εἶδος λόγου ἐλεγκτικοῦ, καὶ ἄλλο εἶδος λόγου παρακλητικοῦ. Ἄλλῃ ἀπλότης τῶν ἐν εἰρήνῃ τὴν εὐθείαν ὁμολογούντων, καὶ ἄλλοι ἰδρύτες τῶν πρὸς τὰς ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἱσταμένων. Ὡστε ἂν τοῦτῃ τῷ τρόπῳ καὶ ἡμεῖς οἰκονομοῦντες τοὺς λόγους ἡμῶν ἐν κρίσει, πανταχοῦ τοῖς πρὸς τὴν φυλακὴν ἢ οἰκοδομὴν τῆς πίστεως ἀκολουθῶν χρησάμεθα, ποτὲ μὲν τοῖς ἐν μεθοδείᾳ τοῦ διαβόλου καταλβεῖν πειρωμένοις αὐτὴν ἀγωνιστικώτερον (8) ἀνθιστάμενοι, ποτὲ δὲ τοῖς οἰκοδομῆσθαι βουλομένοις ἐν αὐτῇ ἀπλοικώτερον καὶ οἰκειώτερον αὐτὴν ἐξηγουμένοι, καὶ οὐδὲν ἄλλο ποιοῦντες ἢ ἐκεῖνο τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου (9) εἰρημένον· Εἰδέναι πᾶς δεῖ ὅμᾱς ἐν ἐκείνῳ ἀποκριθῆναι. Πρὶν δὲ εἰθεῖν ἐπ' αὐτὴν τὴν τῆς

¹⁰ Rom. iv, 21. ¹¹ Psal. cxliv, 13. ¹² Psal. cv, 8. ¹³ Joan. x, 27. ¹⁴ ibid. 5. ¹⁵ Galat. iii, 15.

(4) Codex Voss. et unus Reg. ἐπηγγέλται ὁ Θεός, δυνατός, et ita quoque legitur in Reg. primo manu recentiore. Mox unus Reg. λόγοις αὐτοῦ, πιστεύσαι δὲ δεῖον, οὗτι πιστοὶ αἵμα, credere autem opere prædictum est, omnia mandata fidelis esse.

(5) Reg. unus νῦν ἀποφεύγειν.

(6) Codex Voss. τῆς ὑγιᾶς πίστεως.

(7) Antiqui duo libri καὶ ἄλλα πανοπ. Mox Reg. unus οὐκ ἂν εἴπη.

(8) Utraque editio et Reg. secundus ἀνταγωνιστικώτερον. Alii tres mss. ἀγωνιστικώτερον.

(9) Codex Voss. et alii duo ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου.

πίστεως ὁμολογίαν, κάκιστον ἐπιστημῆνασθαι δεῖον· ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητα καὶ δόξαν, καὶ λόγον ἀπερρίπττον οὖσαν, καὶ νῦν (10) ἀπατάλητον, ἐν μὲν ῥήματι ἢ νοήματι οὐτε δηλωθῆναι, οὐτε νοηθῆναι οἶόν τε ἦν· διὰ πλείονων δὲ τῶν ἐνστροφόμενων τῇ ἡμετέρᾳ χρήσει ἡ θεόπνευστος Γραφή μόλις τοῖς καθαρὰς τῇ καρδίᾳ, ὡς δι' ἐσόπτρου, ἠνίκατο. Τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἡ τέλει ἐπίγνωσις ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τοῖς ἀξίοις ἀποδοθῆναι ἐπηγγέλται· νῦν δὲ, κἂν Παῦλος τις ᾖ, κἂν Πέτρος, βλέπει μὲν ἀληθῶς ἃ βλέπει, καὶ οὐ πλανᾷται, οὐδε φαντάζεται, δι' ἐσόπτρου δὲ ὁμῶς βλέπει, καὶ ἐν αἰνίγματι (11), καὶ τὸ ἐκ μέρους νῦν εὐχαρίστως δεχόμενος, τὸ τέλειον εἰς τὸ μέλλον περιχαρῶς ἀπεκδέχεται. Ὅπερ πιστοῦται μὲν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τῷ τοιοῦτῳ τινὶ τρόπον κατασκευάζων τὸν λόγον, ὅτι ὁσπερ, ὅτε μὲν ἤμην (12) νήπιος, ἄρτι τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ ἐκμανθάνων, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐρρόνουν (13), ὡς νήπιος ἐλογίζεμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, καὶ εἰς μέτρον ἤλκισα τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ ἐπαίνομαι φθάσαι, τὰ τοῦ νηπίου κατήργηκα. Καὶ τοσαύτην ἔσχον ἐν τῇ τῶν θεῶν καταλήξει τὴν προκοπὴν καὶ βελτίωσιν, ὥστε τὴν μὲν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ λατρεῖα ἐπύκνωσιν νηπίας φρενὲς δοικέναι κινήμασιν, ἀνδρὶ δὲ ἤδη τὰ πάντα τέλει προσήκουσαν τὴν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου γνῶσιν. Οὕτως ἐν συγκρίσει τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τοῖς ἀξίοις ἀποκαλυφθεμένης γνώσεως, καὶ τὸ δοκοῦν νῦν ἐν τῇ γνώσει τέλειον βραχύ τι καὶ ἀμυδρότερον τοσούτου, ὥς πλεονῶς ἀπολιμπάνασθαι τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τρανότητος, ἢ ὅσον ἀπολιμπάνεται τοῦ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸ δι' ἐσόπτρου βλέπειν καὶ ἐν αἰνίγματι (14). Συνιστᾷ δὲ τοῦτο καὶ οἱ περὶ τὸν μακάριον Πέτρον καὶ Ἰωάννην μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, τῇ κατὰ τὸν παρόντα βίον αἰεὶ πρὸς τὸ μεῖζον ἐπιδόσει καὶ προκοπῇ τὸ ὑπεράλλον τῆς ἐν τῷ μέλλοντι τηρουμένης αἰῶνι γνώσεως οὐκ ἔλαττον καὶ αὐτοὶ πιστοῦμαι. Οἵτινες, μετὰ τὸ ἀξιοὶ φανῆναι τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου ἐκλογῆς, τῆς σὺν αὐτῷ διαγωγῆς, τῆς παρ' αὐτοῦ ἀπόστολῆς, τῆς τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων διανομῆς, μετὰ τὸ ἀκοῦσαι· Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, μετὰ (15) τὴν τοιαύτην γνῶσιν, μετὰ τὴν ἀποκαλύψεσιν τοῖς λοιποῖς ἀποβήτων, ὁμῶς ὑπερόν ποτε, περὶ αὐτὸ λοιπὸν τοῦ Κυρίου

A est: *Ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere* ". Sed antequam deveniamus ad ipsam fidei confessionem, illud etiam merito observandum fuerit: Dei maiestatem et gloriam, cum et sermone inexplicabilis sit et mente incomprehensibilis, uno verbo aut una cogitatione neque declarari, neque intelligi posse, imo etiam eam a sacra Scriptura per plura verba nostro usu recepta, vix etiam iis qui puro corde sunt, veluti per speculum, obscure significari. Nam promissum est fore, ut facies ad faciem, et perfecta cognitio iis qui digni habiti fuerint, in futuro sæculo exhibenda sit: nunc verò sive Paulus quis sit, sive Petrus, videt quidem vere quæ videt, et non errat, neque imaginatione luditur, sed tamen per speculum et in ænigmate cernit, et quod nunc ex parte est, cum gratiarum actione suscipiens, quod perfectum est, in futuro ævo cum ingenti gaudio exspectat. Quod ita esse confirmat apostolus Paulus, qui suum sermonem tali quodam modo componit: *Quemadmodum, Cum essem parvulus* ", prima eliquorum Dei elementa recens edocuit, *loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus*: 226 *cum vero vir factus sum*, et ad mensuram ætatis plenitudinis Christi " pervenire festino, *evacuavi quæ erant parvuli*. Atque in divinis Scripturis percipiendis ita profeci, et excellui, ut ea quæ in Judaico cultu habetur cognitio puerilis animi motibus sit comparanda, et contra notitia per Evangelium acquisita viro jam in omnibus perfecto conveniat. Sic et quod nunc in cognitione perfectum videtur, si cum futuri sæculi scientia iis qui digni exstiterint revelanda conferatur, exiguum quiddam est et obscurum usque adeo, ut magis a futuri sæculi claritate abest, quam visio per speculum et in ænigmate facta abest ab illa quæ facie ad faciem fit. Confirmant autem hoc et beati Petrus et Joannes, alique Domini discipuli. Nam etiamsi in præsentī vita semper magis ac magis proveherentur ac proficerent, nihilominus tamen ipsi quoque incredibilem esse magnitudinem ejus scientiæ probant, quæ in futuro sæculo possidenda servatur. Qui postquam visi essent digni qui eligerentur a Domino, qui una cum ipso vitam degerent, qui illius essent apostoli, qui spiritualia dona

Coloss. iv, 6. " 1 Cor. xiii, 12. " ibid. 10. " ibid. 11. " Ephes. iv, 13.

(10) Codex Voss. et unus Reg. primus καὶ νῦν οὖσαν.

(11) Utraque editio et Reg. primus καὶ αἰνίγματος, et per ænigma. Codex Combef. et alii duo καὶ ἐν αἰνίγματι. Ibidem unus ms. Reg. μέρους δὲ νῦν. Subinde Reg. primus ὅπερ δὴ πιστοῦται ὁ.

(12) Reg. primus emendatus λόγον, ὅτι ὅτε ἤμην. (13) Sic codex Voss. et tres alii. Totum illud, ὡς νήπιος ἐρρόνουν, desiderabatur in vulgatis.

(14) Regii primus et secundus καὶ αἰνίγματος, et per ænigma. Illud, quod mox sequitur, οἱ περὶ τὸν μακάριον Πέτρον καὶ Ἰωάννην, ita vertendum putat Combefisius, *Beati discipuli Petrus et Joannes*; alique

D interpretem veterem *inseite* hunc locum vertisse, cum ita interpretatus est, *Discipuli Domini, qui cum Petro et Joanne fuerunt*. Puto ego id inconsiderate dictum fuisse a Combefisio, cum hæc loquendi formula, οἱ περὶ, etc., anceps sit et ambigua, ob idque dubitari merito possit, soline Petrus ac Joannes hoc loco intelligantur, an discipuli alii cum ipsis. Certe eruditissimi viri, qui non ita pridem novam Methodum Græcæ vernacula lingua edidere, hunc Basilii locum eodem quo vêtus interpres sensu accipiunt.

(15) Unus codex Reg. τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, μετὰ, regni Dei.

acciperent : qui postquam audissent, *Vobis datum* A τὸ πάθος, ἀκούουσιν· Ἐτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, est nosse *mysteria regni caelorum*¹, post ejusmodi cognitionem, postquam aperta sibi essent quae ceteris operata fuerant et occulta, tamen aliquanto post, adventante jam passione Domini, audiunt : *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*².

5. Ex his atque hujus generis aliis discimus, quantum sacra Scriptura novit immensitatem cognitionis, tantum humanam naturam in hac vita assequendis divinis mysteriis imparem esse, cum unusquisque semper magis ac magis proficiat, nec quisquam sit, qui unquam ad summum illud pertingat, donec venerit quod perfectum est, quando abolebitur quod ex parte est. Itaque ad omnes simul Dei glorias declarandas non sufficit nomen unum, nec singula omnino citra periculum assumuntur. Etenim si quis dixerit, *Deus*, ab eo non declaratus est *Pater* : cum vero dicitur *Pater*, huic nomini deest illud, *Conditor*. Rursus his quoque non adjungitur bonitas, sapientia, potestas, et reliqua quae in sancta Scriptura reperiuntur. Rursus quoque si illud, *Pater*, cum integra ejus significatione, sicut apud nos est in usu, accipiamus in Deo, impie sentimus, cum affectum, semen gentile, ignorantiam, infirmitatem et ejusdem generis alia indicet. Similiter autem et de *Filio*, *Conditor*, hoc idem dicendum est. Nam ejus nominis notio apud nos tempus, materiam, instrumenta adjumenta quoque requirit : a quibus omnibus, quantum homini fas est, puram esse oportet piam de Deo opinionem. Etsi enim mentes omnes conjungerentur ad perscrutandum, omnesque linguae ad enuntiandum concurrerent, nemo tamen, ut dixi, hoc unquam pro rei merito assequi posset. Hanc autem sententiam luculenter nobis ob oculos ponit sapientissimus Salomon, cum ait : *Dixi : Sapiens efficiar : et ipsa elongata est a me longe ultra quam erat*³ : non quod fugiat, sed quod ipsa iis maxime videtur esse incomprehensibilis, quibus per Dei 227 gratiam cognitio major accessit. Quamobrem sacra Scriptura nominibus verbisque pluribus necessario ulitur ad quamdam, eamque obsecutam, divinae gloriae partem exprimendam. Nobis autem quod vos urgeatis, nec facultas est, nec otium omnia colligendi quae ubique in divina Scriptura dicta sunt de Patre et Filio et de Spiritu sancto : sed tamen si pauca ex omnibus apponamus, ita conscientiae vestrae satisfactum iri arbitramur, tum ut nostra sententia Scripturis innixa innotescat, tum ut vestra ipsorum aliorumque idem a

5. Ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων μαρτάνομεν, ὅτι τοσούτον μὲν οἶδεν ἡ θεόπνευστος Γραφή τῆς ἐπιγνώσεως τὸ ἀπέραντον, τοσούτον δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ τῶν θεῶν μυστηρίων ἐν τῷ παρόντι ἀνέφικτον, ἀεὶ μὲν κατὰ προκοπὴν ἐκάστῳ (16) προστιθεμένου τοῦ πλείονος, ἀεὶ δὲ τοῦ πρὸς ἀξίαν ἀπολιμπανομένου ἀπάντων, ἄχρις ἂν ἔλθῃ τὸ τέλειον, ὅτε τὸ ἐκ μέρους καταργηθῇσεται· οὐκοῦν οὕτε ἐνδὲς ἐνόματος ἀρκούντος πάσας ὁμοῦ δηλῶσαι τὰς τοῦ Θεοῦ δόξας, οὕτε ἐκάστου ἐξ ὁλοκλήρου ἀκινδύνως παραλαμβανομένου. Ἄν τε γὰρ εἴπῃ τις, Θεὸς, οὐκ ἐδήλωσε τὸ, *Πατήρ*· τῷ δὲ, *Πατήρ*, λείπει τὸ, *κτίστης*. Τούτοις δὲ πάλιν χρεῖα ἀγαθότητος, σοφίας, δυνάμεως, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν φερομένων ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ. Πάλιν δὲ τὸ, *Πατήρ*, ὁλοκλήρον κατὰ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν, ἂν ἐκλάβωμεν ἐπὶ Θεοῦ, ἀσεβοῦμεν· πάθος γὰρ καὶ ἀπόρροϊαν, καὶ ἄγνοιαν, καὶ ἀσθένειαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐπιφέρει μίξει. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ, *κτίστης*. Ἐφ' ἡμῶν γὰρ χρεῖα χρόνου, ὕλης, σκευῶν, βοηθείας (17)· ὡν ἀπάντων καθαρῶς ἐστὶν τὴν εὐσεβῆ περὶ Θεοῦ δόξαν, ὡς δυνατόν ἀνθρώπῳ. Τοῦ γὰρ πρὸς ἀξίαν, ὡς ἔφην, κἂν εἰ πᾶσαι μὲν διάνοιαι πρὸς τὴν ἔρευναν συναφθεῖεν, πᾶσαι δὲ γλῶσσαι πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν συνδράμοιεν, οὐδέποτε ἂν τις ἐφίκοιτο. Ταύτην δὲ ἡμῖν τὴν ἔνοian σαφῶς παρίστησι καὶ ὁ σοφώτατος Σολομὼν λέγων· *Εἶπα· Σοφισθήσομαι· καὶ αὕτη ἐμαυρὸν ἔειπε· ἐμοὶ μακρὰν, ὑπὲρ δ' ἤν· οὐ τῷ φεύγειν, ἀλλὰ τῷ ἐκείνους μάλιστα φανεροῦσθαι αὐτῆς τὸ ἀκατάληπτον, οἷς Θεοῦ χάριτι περισσوترὸς προσέγγονεν ἡ γνῶσις. Ἡ μὲν οὖν θεόπνευστος Γραφή πλείοσιν ἐνόμασιν ἀναγκαίως χρῆται καὶ ῥήμασιν εἰς μερικὴν τινα, καὶ ταύτην αἰνιγματώδη, τῆς θείας δόξης παράστασιν. Ἡμῖν δὲ πάντα μὲν τὰ πανταχοῦ ὅπῃ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος εἰρημένα τὸ παρὸν ἀναλέγειν οὕτε δύναμις, οὕτε σχολή, διὰ τὸ κατεπεῖγεῖν ὁμᾶς· ὀλίγα δὲ ἐκ πάντων (18) παραθέμενοι, ἀρκεῖν ἡγοῦμεθα καὶ ταῦτα τῇ ὁμότητι συνειδήσει, πρὸς τε τὴν τοῦ ἡμετέρου ἐκ τῶν Γραφῶν φρονήματος φανέρωσιν, καὶ τὴν ὁμῶν αὐτῶν καὶ τῶν βουλομένων ἐφ' ἡμῖν (19) πληροφориαν. Ὡς γὰρ τὰ πολλὰ μίαν ἡμῖν τὴν εὐσεβῆ ἔνοian ἐξαγγέλλει, οὕτω καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ὁ εὐγνώμων, οἶμαι, τὸ ἐν πᾶσιν εὐσεβῆς ἐπιγινώσκει.*

¹ Math. xiii, 35. ² Joan. xvi, 12. ³ Eccl. vii, 24.

(16) Antiqui duo libri προκοπὴν ἐκάστου. Mox duo mss. ἀπολιμπανομένων. Alii duo et editi ἀπολιμπανομένου. Hoc an illo modo legas, nihil refert.

(17) Regii duo codices perinde ut editio Ven. in margine ὕλης, ὀργάνων, βοηθείας, sensu non dissimili. Aliquanto infra utraque editio ἐμοὶ μακρὰ. Codex Voss. et alii duo μακρόν.

(18) Reg. primus ἐκ τῶν πάντων. Ibidem Reg. tertius et alii idem Reg. παρατιθέμενοι.

(19) Editio Paris. βουλομένων ἐν ὁμῖν, qui inter vos id expetunt. Editio Ven. et codex Combef. ἐν ἡμῖν, inter nos. Alii tres codices praeter Voss. ἐφ' ἡμῖν. Hoc ipso in loco editio Paris. μίαν ὁμῖν. Editio Ven. et mss. tres ἡμῖν. Haec est ejus loci sententia : Nostra haec fidei confessio, quamlibet brevis, ejusmodi est, ut ex ea æquus rerum aestimator facile intelligat nos quoque in reliquis omnibus pie ac recte sentire.

nobis desiderantium persuasio constans fiat et certo. Ut enim multa unam sententiam piam esse nobis nuntiant, ita etiam æquus iudex, opinor, pietatem in omnibus inesse ex paucis cognoscat.

4. Πιστεύομεν τοίνυν καὶ ὁμολογοῦμεν ἓνα μόνον ἀληθινὸν καὶ ἀγαθὸν Θεὸν (20), καὶ Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα· τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἓνα τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μόνον ἀληθινόν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκον· ὃς ἐν ἀρχῇ ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν· καὶ μετὰ ταῦτα, κατὰ τὴν Γραφὴν, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανέστραψεν· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν, καὶ διὰ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ ὡς ἄνθρωπος, πάντα τὰ εἰς αὐτὸν καὶ περὶ αὐτοῦ (21) γεγραμμένα ἐπλήρωσε κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Πατρὸς, γενόμενος ὑποτακτός μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, ὤφθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ τοῖς λοιποῖς, ὡς γέγραπται· ἀνέβη τε εἰς οὐρανὸν καὶ κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· ὅθεν ἔρχεται ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου ἀναστῆσαι πάντας, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ· ὅτε οἱ μὲν δίκαιοι προσληφθήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ βασιλείαν οὐρανῶν, οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ κατακριθήσονται εἰς κόλασιν αἰώνιον, ὅπου ὁ σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. Καὶ ἐν μόνον Πνεῦμα ἅγιον, τὸ Παράκλητον (22), ἐν ᾧ ἐσφραγίσθημεν εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως· τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν· Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ· τὸ διαίρου καὶ ἐνεργῶν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ χάρισμα ἐκάστῳ πρὸς τὸ συμφέρον, καθὼς βούλεται· τὸ διδάσκον καὶ ὑπομνησκόν πάντα, ὅσα ἂν ἀκούῃ (23) παρὰ τοῦ Υἱοῦ· τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁδηγῶν εἰς πᾶσιν τὴν ἀλήθειαν, καὶ στηρίζον πάντας τοὺς πιστεύοντας πρὸς τὴν γνῶσιν ἀσφαλῆ (24), καὶ ὁμολογίαν ἀκριβῆ, καὶ λατρείαν εὐσεβῆ, καὶ προσκύνησιν πνευματικὴν καὶ ἀληθῆ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἑαυτοῦ· ἐκάστου ὀνόματος τὴν τοῦ ὀνομαζομένου (25) ιδιότητα σαφῶς ἡμῖν διευκρινούντος, καὶ περὶ ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων πάντως τινῶν ἐξαίρετων ἰδιωμάτων εὐσεβῶς θεωρου-

4. Credimus igitur et confitemur unum solum verum et bonum Deum, et Patrem omnipotentem, ex quo omnia : Deum et Patrem Domini nostri et Dei Jesu Christi. Et unum unigenitum ipsius Filium Dominum et Deum nostrum Jesum Christum, solum verum, per quem omnia facta sunt^a, sive visibilia, sive invisibilia, et in quo omnia consistunt^b : qui in principio erat apud Deum, et Deus erat^c, et post hæc, juxta Scripturam, in terra visus est, et cum hominibus conversatus est^d : qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitrat^e est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit : et per nativitatem ex Virgine, formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo, omnia quæ in ipsum et de ipso scripta sunt, implevit, secundum Patris præceptum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis^f. Et postquam tertia die resurrexisset a mortuis, secundum Scripturas^g, visus est sanctis suis discipulis, ac reliquis, sicut scriptum est. Et ascendit in cælos, et sedet in dextra Patris, unde venturus est in consummatione hujus sæculi ad excitandos omnes, et ad reddendum unicuique juxta opus illius : quando justi quidem assumuntur ad vitam æternam, et ad regnum cælorum, peccatores vero addicentur sempiterno supplicio, ubi terminis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur^h. Et unum solum Spiritum sanctum Paracletum, in quo signati sumus in diem redemptionisⁱ, Spiritum veritatis, Spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater^j : qui dividit et efficit dona quæ a Deo dantur, singulis prout vult ad utilitatem^k : qui docet et suggerit omnia, quæcumque audierit a Filio^l : qui bonus est, qui deducit ad omnem veritatem, omnesque credentes firmat et ad cognitionem certam, et ad accuratam confessionem, et ad cultum pium, et ad spiritualem et veram adorationem Dei Patris unigenitique ejus Filii Domini et Dei nostri Jesu Christi, et sui ipsius. Nomen autem quodlibet quamdam illius qui nominatur proprietatem nobis manifeste explicat; atque in unoquoque **228** nominatorum omnino pie peculiare quedam proprietates considerantur, Pater quidem in proprietate Patris, Fi-

^a Joan. i, 5. ^b Coloss. i, 17. ^c Joan. i, 1. ^d Baruch. iii, 38. ^e Philipp. ii, 6-8. ^f I Cor. xv, 4. ^g Marc. ix, 43. ^h Ephes. iv, 30. ⁱ Rom. viii, 13. ^j I Cor. xii, 11. ^k Joan. xiv, 26.

(20) Regii duo mss. et editio Ven. in contextu ἀγαθὸν Κύριον. Mox Reg. unus τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

(21) Reg. unus πάντα τὰ εἰς αὐτόν, καὶ περὶ αὐτοῦ. Aliquanto post idem codex εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ.

(22) Reg. tertius τὸν Παράκλητον, et ita quoque scriptum invenitur secundis curis in Reg. primo. Ibidem mss. duo Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ. Sed illud, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, inepte ab aliquo otioso additum fuisse satis vident omnes.

(23) Antiqui duo libri ὅσα ἀκούει.

(24) Sic Reg. tertius et alter itidem Regius. Codex Voss. πρὸς ἐπίγνωσιν ἀσφαλῆ. Liber Combef.

D et Reg. primus γνῶσιν ἀληθῆ καὶ ἀκριβῆ καὶ λατρείαν. Editio Ven. pro ἀληθῆ habet in margine ἀσφαλῆ, quam scripturam puto preferendam, ne vox ἀληθῆ bis continenter repetatur. Mox utraque editio πνευματικὴν καὶ ἀληθῆ ὁμολογίαν Θεοῦ· sed hoc loco vox ὁμολογίαν in veteri nullo libro invenitur. Basiliius respexisse videtur ad illud Joannis iv, 23: *Et nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.*

(25) Sic Reg. tertius et alter itidem Regius. Utraque editio ἐκάστου ὀνόματος τοῦ ὀνομαζομένου· quo loco in utraque editione posita virgula est post vocem ὀνομαζομένου. Mox aliquot mss. καὶ περὶ ἑαυτοῦ τῶν.

lius vero in proprietate Filii, sanctus autem Spiritus in sua ipsius proprietate. Neque Spiritus sanctus a seipso loquitur¹², neque Filius a semetipso facit quidquam¹³: et Pater quidem mittit Filium; Filius vero mittit Spiritum sanctum. Sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali juxta praeceptum ipsius Domini nostri Jesu Christi, qui dixit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis*¹⁴. Quae si servaverimus, dilectionem in eum nostram ostendimus, atque, ut scriptum est, digni efficiamur qui in ea maneamus¹⁵: si vero ea non servemus, ita aliter affecti redarguimur. Qui enim non diligit me, inquit Dominus, sermones meos non servat¹⁶. Et rursus: *Qui habet mandata mea et servat ea: ille est qui diligit me*¹⁷.

5. Miror autem valde admodum, quod cum ipse Dominus noster Jesus Christus dicat: *Nolite gaudere, quia daemonia vobis subjiunguntur: gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in caelis*¹⁸: et iterum: *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem*¹⁹: unde Apostolus in omnibus charitatis necessitatem exhibet ac testatur, dicens: *Si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tinniens: et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam: et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum*²⁰: et paulo post: *Sine autem prophetia evacuabuntur, sine linguae cessabunt, sine scientia destruetur*²¹, et caetera, quibus subiungit: *Nunc autem manet fides, spes, charitas, tria haec: major autem horum est charitas*²²: cum igitur haec et talia a Domino et ab Apostolo statuuntur, miror, inquam, quomodo homines res destruendas et cessaturas tanto studio et affectu prosequantur: quomodo vero ea quae manent, et praesertim charitatem omnium maximam, quae Christianum suo proprio caractere constituit, non modo ipsi nullo modo curent, sed etiam curantibus adversentur, et dum adversus eos pugnant, implent quod dictum est, videlicet neque ipsi ingrediuntur, imo ingredientes ingressu prohibent²³. Quapropter adhortor vos et rogo, ut missa curiosa inquisitione, relicta-

A μένων, τοῦ μὲν Πατρὸς· ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Πατρὸς, τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Υἱοῦ, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ οἰκίῳ ἰδιώματι· μήτε τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἅψ' ἑαυτοῦ λαλοῦντος· μήτε τοῦ Υἱοῦ ἅψ' ἑαυτοῦ τι ποιοῦντος· καὶ τοῦ μὲν Πατρὸς πέμποντος τὸν Υἱόν, τοῦ δὲ Υἱοῦ πέμποντος τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οὕτως φρονούμεν, καὶ οὕτως βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον (26), κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν. Ἀπερτηροῦντες μὲν, τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην ἐπιδεικνύμεθα, καὶ ἐν αὐτῇ μένειν καταξιώμεθα, καθὼς γέγραπται· B μὴ τηροῦντες δὲ, ἐναντίως ἔχοντες ἐλεγχόμεθα. Ὁ μὴ ἀγαπᾷ με, γὰρ φησὶν ὁ Κύριος, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ· καὶ πάλιν· Ὁ ἔχω τὰς ἐντολάς μου, καὶ τηρῶ αὐτάς, ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπᾷ με.

5. Θαυμάζω δὲ περισσώτερος, ὅτι, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαίμονια ὑμῖν ὀπιστάσονται· χαίρετε δὲ, ὅτι τὰ ὄνματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ πάλιν· Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε (27) μετ' ἀλλήλων· ὅθεν ὁ Ἀπόστολος, ἐν πᾶσι τὸ τῆς ἀγάπης ἀναγκαῖον δεικνύς, διαμαρτύρεται λέγων· Ἐὰν ταῖς ῥησίναις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, ῥέγωνα χαλῶδς ἡχῶν, ἢ κούβαλον ἀλαλῶν· κἀν ἔχω προφητείας, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσιν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὅρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν ἐμι (28)· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐπεὶ δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε ῥησσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται, καὶ τὰ ἐξῆς, οἷς ἐπιφέρει· Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μέλλω δὲ τούτων ἢ ἀγάπην· τούτων καὶ τῶν τοιούτων οὕτως ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου διωρισμένων, θαυμάζων φημί, πῶς (29) περὶ μὲν τὰ καταργούμενα καὶ παύμενα τοσαύτην ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι σπουδὴν καὶ πόνησιν (30), περὶ δὲ τὰ μένοντα, καὶ μάλιστα τὴν μέλλω πάντων ἀγάπην, τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν Χριστιανόν, οὐ μόνον αὐτοὶ φροντίδα οὐδεμίαν ποιοῦνται, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐσπουδακόσιν ἐναντιοῦνται, καὶ μαχόμενοι πληροῦσι τὸ εἰρημένον· ὅτε αὐτοὶ εἰσέρχονται, καὶ τοὺς εἰσέρχομένους καλῶσιν εἰσελθεῖν. Διόπερ παρακαλῶ

¹² Joan. xvi, 13. ¹³ Joan. viii, 28. ¹⁴ Matth. xxviii, 19, 20. ¹⁵ Joan. xv, 10. ¹⁶ Joan. xiv, 24. ¹⁷ Ibid. 21. ¹⁸ Luc. x, 20. ¹⁹ Joan. xiii, 35. ²⁰ I Cor. xiii, 1, 2. ²¹ Ibid. 8. ²² Ibid. 13. ²³ Luc. xi, 52.

(26) Utraque editio et Regii primus et secundus, et alter itidem Reg. εἰς Τριάδα ὁμοούσιον, in Trinitatem consubstantialem: quod dignum est notatu, et tale, ut vel unicum aperte ostendat Eusebium Sebastenum talia non scripsisse, cum vocem ὁμοούσιον non admitteret.

(27) Utraque editio et Regii secundus ἀγάπην ἔχετε. Alii tres mss. ἔχετε. Ibidem Reg. tertius et alter itidem ἐν ἀλλήλοις.

(28) Editio Paris. οὐθέν ἐμι. Mss. quatuor οὐθέν.

(29) Editio Paris. θαυμάζων φημί, πῶς. Editio Ven. et duo mss. θαυμάζων φημί. Alii duo θαυμάζω πῶς.

(30) Editio Paris. et Regii primus et secundus σπουδὴν καὶ γνῶσιν, et ita quoque legitur in contextu editionis Venetæ. Alii duo codices Regii et liber Voss., et editio Ven., in margine σπουδὴν καὶ πτόησιν, recte.

καὶ δέομαι, παυσάμενους τῆς περιέργου ζητήσεως καὶ ἀπρεπούς λογομαχίας, ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν ἀγίων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐλημένοις, ἀξία δὲ τῆς ἐπουρανίου κλήσεως φρονεῖν· καὶ ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθαι, ἐπ' ἐλπίδι τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ ἐπουρανίου βασιλείας, τῆς ἡτοιμασμένης πᾶσι τοῖς φυλάσσουσι τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὰς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ μακαρίου Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ ἀληθείᾳ. Ταῦτα ὑπομνησθέντες παρὰ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας ὑπαγορεύουσι ἐν τοῖς τελευταίοις, καὶ τὸ ἐαυτῶν φρόνημα φανερόν ποιῆσαι ὑμῖν τε καὶ δι' ὑμῶν τοῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς, εἰς πληροφορίαν ὧν τε καὶ αὐτῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀναγκαῖον καὶ ἡμῖν ἐπιβάλλον (31) ἡγησάμεθα πρὸς τὸ μηδαμῶς περιφέρεσθαι τινῶν τῶν νοῦν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἄλλοτε μὲν ἄλλως παρ' ἡμῶν ἐκτεθέντων, ἀεὶ δὲ πρὸς τὴν ἐπεισαγομένην παρὰ τῶν ἀντιδιατιθεμένων τῇ ἀληθείᾳ ὑπόθεσιν ἀναγκαζομένων ἡμῶν ἐνίστασθαι (32), μητε μὴν διασαλεύεσθαι τινὰς ἐν τῇ ἐναντιότητι τῶν ἐν ἡμῖν τὰ ἄλλοτρια ἐπισημῶν βελόνων, ἢ καὶ τὰ ἴδια πάθῃ πολλὰκις ἐπὶ τὸ συναρπάσαι τοὺς ἀπλουστερότερους τοῦ ἡμετέρου φρονήματος καταψευδομένους· οὐδὲ καὶ ὑμῖν φυλάξασθαι, ὡς ἄλλοτρίους τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως τε καὶ ἀγάπης, ἀναγκαῖον· μεμνησθαι δὲ τοῦ (33) Ἀποστόλου εἰπόντος· Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελιζῆται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν (34), ἀνάθεμα ᾗ ᾧ· ἵνα τηροῦντες καὶ ἐν τῷ, Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν· καὶ τὸ, Στάλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον (35) παρ' ἡμῶν, στοιχῶμεν τῷ κανόνι τῶν ἁγίων, ὡς Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὅπως ἀκρογωνιαίον αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμοζομένην ἀεὶ εἰς ῥαθὺν ἄριον ἐν Κυρίῳ. Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγαθὰς ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλοκληρῶν ὧν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθεῖν (36). Πιστὸς ὁ θεὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρήσωμεν, χάριτι τοῦ Χριστοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.

6. Τὰ περὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως (37) ἐν τοῖς

A que indecenti verborum contentione, iis quæ a sanctis et ab ipso Domino dicta sunt, contenti sitis, eaque quæ cœlestem vocationem deceant, sentiat, et vitam agatis Christi Evangelio dignam, ob expectationem vitæ æternæ regni quæ cœlestis: quod paratum est omnibus servantibus mandata Dei et Patris, quæ sunt secundum Evangelium beati Dei Jesu Christi Domini nostri, in Spiritu sancto, et veritate, De his a vestra pietate admoniti necesse esse et officio nostro 229 convenire duximus, hæc tandem indicare, nostramque sententiam vobis et per vos aliis in Christo fratribus manifestam feddere, ad omnem vestram ipsorumque dubitationem in nomine Domini nostri Jesu Christi positam tollendam: ne aliquorum mens ullo modo circumferatur ob diversitatem eorum, quæ alias alio modo exposita a nobis sunt, videlicet semper nos iis quæ a veritatis oppugnatoribus afferebantur argumentis resistere cogebamur: neve impugnatio eorum qui nobis aliena tribuere volunt, aut qui etiam sæpe numero, ut simpliciores ad se pertrahant, suos ipsorum errores contra nostram sententiam nobis affingunt, quemquam commoveat: a quibus etiam vos, ut ab hominibus ab evangelica et apostolica fide atque charitate alienis, necessario cavere debetis, ac meminisse Apostoli, qui dixit: *Sed licet nos, aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit*": ut custodientes et illud, *Attendite a falsis prophetis*": item illud: *Ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis*", ex sanctorum institutis incedamus, tanquam superadificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, summo angulari lapide ipso Domino nostro Jesu Christo, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino". Deus autem pacis sanctificet vos totos, et integer vester spiritus, et anima, et corpus citra reprehensionem in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. Fidelis est Deus qui vocavit vos: qui etiam faciet", si modo mandata ejus servemus, gratia Christi in Spiritu sancto.

6. Cum de his quæ ad sanam fidem pertinent

Galat. i, 8. Matth. vii, 15. II Thess. iii, 6. Ephes. ii, 20. I Thess. v, 23, 24.

(31) Editio Paris. καὶ ὑμῖν ἐπιβάλλον. Editio Ven. et tres mss. καὶ ἡμῖν.

(32) Reg. primus ἡμῶν ἵστασθαι. Alter Reg. ἐνίστασθαι. Statim Reg. unus ἐπὶ τῷ συν.

(33) Reg. tertius et alter itidem Regius ἀναγκαῖον, μεμνημένους τοῦ· quod quin recipi quoque possit, non dubito.

(34) Editio utraque et Reg. secundus παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν. Alii tres codices Regii præter Voss. παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα.

(35) Codex Voss. ἣν παρέλαβον.

(36) Editio Paris. et Reg. secundus perinde ut editio Ven. in contextu Χριστοῦ εὐρεθῇ. Reg. primus εὐρεθῇ. Alii duo Regii mss. et Voss., et editio Ven. in margine Χριστοῦ τηρηθεῖν. Ibidem utraque

D editio καλῶν ὑμᾶς ὡς καὶ ποιήσει. Codex Combef. et alii duo καλῶν ὑμᾶς ὡς καὶ. Reg. tertius καλῶν ὑμᾶς ὡς. Mox liber Voss. χάριτι τοῦ Κυρίου.

(37) Illa, τὰ περὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, et reliqua omnia ad finem usque. Ita locata sunt et in editione Ven. et in codice Voss. et in aliis tribus libris veteribus, ut conjungantur cum iis quæ præcedunt, sine ullo intervallo et sine ullo titulo; et ita edi debere puto, cum totum illud, quod dixi, proprie hujus *De fide* libelli epilogus esse videatur. Hæc quæ notavi verba, τὰ περὶ, etc., efficiunt peculiarem quamdam lucubratiunculam in editione Paris. cum hoc titulo, Προοίμιον τῶν ἑθικῶν, *Præmium ethicorum*. Titulus qui legitur in Reg. tertio, haud magis convenit. Est autem ejusmodi, Ἐπεὶ τῶν

satis pro tempore in superioribus a nobis dictum fuisse putemus, jam moralia, quæ promissimus, in nomine Domini nostri Jesu Christi tradere conemur. Quæcunque igitur hactenus sparsim in Novo Testamento aut interdicta aut approbata invenimus, ea pro nostra virili parte in regulas quasdam compendiaras, quò facilius a quovis intelligerentur, colligere curavimus, apposito ad singulas regulas numero etiam capitum Scripturæ, quæ in qualibet regula continentur; sive ex Evangelio sumpta sint, sive ex Apostolo, Actisve: ut qui regulam legerit, numerumque ei appositum viderit, verbi gratia, primum aut secundum, deinde Scripturam ipsam sumpserit in manus, et prædicti numeri caput investigaverit, ita demum testimonium ex quo regula confecta est, inveniat. Volebam quidem primum, ea etiam quæ ex Veteri Testamento proferuntur, cum singulis Novi Testamenti auctoritatibus responderent, regulis illis adjungere: sed cum necessitas urgeret, nostris **230** in Christo fratribus jampridem sibi promissa nunc maxime a nobis majorem in modum exigentibus, memini illius, qui dixit: *Da sapienti occasionem, et sapientior erit*²¹. Quamobrem si cui libuerit, sufficienti occasione ex iis quæ apponuntur testimoniis abrepta, Vetus Testamentum assumere potest, atque per seipsum omnium divinarum Scripturarum concordiam ac consensum cognoscere, præsertim cum credentibus, nihilque de veritate verborum Domini dubitantibus satis sit vel unica dictio. Quare etiam satis esse duxi, si non omnia, quæ in Novo Testamento reperiuntur, sed pauca ex omnibus apponerem.

²¹ Prov. ix, 9.

ὅποδ τῆς θείας Γραφῆς ἀπηγορευμένων ἢ ἐγκεκριμένων, *De iis quæ a divina Scriptura aut velantur, aut probantur.*

(58) Utraque editio e' Reg. tertius εἰρημένα παρ-

A πρὸ τούτων αὐτάρκως εἰρησθαι πρὸς τὸ παρὸν λογίζομενοι, ἐντεῦθεν τὴν περὶ τῶν ἠθικῶν ἐπαγγελίαν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληρῶσαι σπουδάσωμεν. Ὅσα τοίνυν εὐρίσχομεν κατὰ τὴν Καινὴν τέως Διαθήκην σποράδην ἀπηγορευμένα ἢ ἐγκεκριμένα, ταῦτα, κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν, εἰς ὅρους κεφαλαιώδεις πρὸς τὸ εὐληπτὰν τοῖς βουλομένοις ἐσπουδάσαμεν συναγαγεῖν· παραθέντες ἐκάστῳ ὅρῳ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμπεριελημμένων αὐτῷ γραφικῶν κεφαλαίων, εἴτε ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, εἴτε ἐκ τοῦ Ἀποστόλου, ἢ τῶν Πράξεων· ἵνα ὁ ἀναγνούς τὸν ὅρον, καὶ ἰδὼν παρακείμενον αὐτῷ τὸν πρῶτον, εἰ τύχοι, ἢ τὸν δευτέρον ἀριθμὸν, εἴτα ἀναλαβὼν αὐτὴν τὴν Γραφὴν, καὶ ἀναζητήσας τὸ κεφάλαιον τοῦ προειρημένου ἀριθμοῦ, οὕτως εὖρῃ τὴν μαρτυρίαν πρὸς ἣν ὁ ὅρος πεποιήται. Ἐβουλόμην μὲν οὖν τὰ πρῶτα καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὰ πρὸς ἕκαστον τῶν ἐν τῇ Καινῇ συμφώνως εἰρημένα παραθεῖναι (38) τοῖς ὅροις· ἵπεσθι δὲ κατ'ἑπείγειν ἡ χρεία, τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν νῦν μάλιστα σπουδαίοντα ἀπαιτησάντων ἡμᾶς τὰ πάλαι ἐπηγγελμένα, ἐμνημόνευσα τοῦ εἰπόντος (39)· *Δίδου σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται.* Ὡστε ἔξεστι τῷ βουλομένῳ ἀφορμὴν αὐτάρκην ἐκ τῶν παρακειμένων εὐληπτοῖ ἀναλαβεῖν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, καὶ γνωρίσαι ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐν πάσαις ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς συμφωνίαν, ἄλλως τε καὶ μιᾶς φωνῆς ἀρκούσης τοῖς πιστοῖς καὶ πεπληροφορημένοις τὴν ἀλήθειαν τῶν τοῦ Κυρίου ῥημάτων. Διὸ καὶ τὰ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ οὐ πάντα, ὀλίγα δὲ ἐκ πάντων παραθεσθαι αὐταρκεῖς ἐλογισάμην.

θῆναι. Alii duo mss. παραθεῖναι. Statim utraque editio τῶν ἀδελφῶν. Codex Voss. et alii tres τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν.

(39) Liber Vossii ἐμνημονεύσασαεν τοῦ εἰπόντος.

INDEX MORALIUM.

- 1 De poenitentia, et quod sit tempus idoneum ad poenitentiam, deque proprietatibus, et fructibus ipsius.
- 2 De eo, quod qui a Deo inire gratiam student, ejus studium esse sincerum debet, atque ab omni penitus rei contrariæ admistione vacuum.
- 3 De charitate erga Deum, et quomodo ea vere cognoscitur.
- 4 Qui sit honor erga Deum, et quæ item contumelia.
- 5 De charitate mutua, et proprietatibus ipsius.

- A Περὶ μετανοίας, καὶ τίς ὁ τῆς μετανοίας καιρὸς, καὶ περὶ τῶν ἰδιωμάτων αὐτῆς, καὶ περὶ τῶν καρπῶν αὐτῆς.
- β' Περὶ τοῦ ἀμικτῆ παντὸς ἐναντίου, καὶ καθαρὰν εἶναι τὴν σπουδὴν τῶν εὐαρεστήσαι τῷ Θεῷ βουλομένων.
- γ' Περὶ τῆς εἰς Θεὸν (40) ἀγάπης, καὶ τίς ἡ ταύτης ἀπόδειξις.
- δ' Τίς ἡ εἰς Θεὸν τιμὴ, καὶ τίς ἡ ἀτιμία.
- ε' Περὶ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, καὶ τῶν ταύτης ἰδιωμάτων.

(40) Reg. tertius περὶ τῆς πρὸς Θεόν. Statim idem codex περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους.

ς' Περὶ τοῦ δεῖν παρῆρσιάζεσθαι ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

ζ' Ὅτι μὴ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡ ὁμολογία τοῦ Κυρίου τοῖς τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ παραβαίνουσιν.

η' Περὶ πίστεως καὶ πληροφορίας τῶν τοῦ Κυρίου βημάτων.

θ' Περὶ γνώσεως ἡ ἀγνοίας τῶν ἐπιβαλλόντων ἡμῖν.

ι' Τί τὸ τέλος τῆς ἀμαρτίας, καὶ τί τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

ια' Περὶ κριμάτων Θεοῦ, καὶ τοῦ ἀπ' αὐτῶν φόβου.

ιβ' Περὶ ἀθετήσεως καὶ ἀντιλογίας, ἡ ὑπακοῆς καὶ φυλακῆς τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων.

ιγ' Περὶ τῆς ἐν παντὶ καιρῷ ἐτοιμότητος καὶ ἀνυπερβέτου σπουδῆς τῶν πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ σπουδαζομένων.

ιδ' Περὶ τῆς ἐκάστου τῶν κατὰ μέρος κατορθωμένων εὐκαιρίας.

ιε' Ὅτι μὴ δεῖ τοῖς ἄλλων κατορθώμασιν ἐπιπλίζοντα, τῶν καὶ ἑαυτὸν ἀμελεῖν.

ις' Περὶ τῶν οἰομένων ὠφελεῖσθαι τι ἐκ τοῦ συζῆν τοῖς καλοῖς καὶ εὐαρέστοις, καὶ ἑαυτοὺς μὴ κατορθούντων (41).

ιζ' Πῶς δεῖ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν διατίθεσθαι.

ιη' Περὶ τρόπου καὶ διαθέσεως τῶν περὶ τὴν ἐντολὴν (42) τοῦ Θεοῦ ἐσπουδαζόντων.

ιθ' Περὶ ἐμποδίζοντος καὶ ἐμποδιζομένου εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

κ' Περὶ βαπτίσματος, καὶ τίς ὁ λόγος καὶ ἡ δύναμις τοῦ βαπτίσματος (43).

κα' Περὶ κοινωνίας τοῦ σώματος, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τίς ὁ ταύτης λόγος.

κβ' Πῶς ἀπαλλοτριούται τις Θεοῦ, καὶ διὰ τίνων οικουῖται Θεῷ.

κγ' Περὶ τῶν ἡττωμένων καὶ εἰς 3 μισοῦσιν ἀμαρτήματα.

κδ' Περὶ ψεύδους καὶ ἀληθείας.

κε' Περὶ ἀργολογίας, καὶ περὶ τῆς τῶν σπουδαίων λόγων οικονομίας.

κς' Περὶ τοῦ δεῖν κεχρησθαι πρῶτον μὲν ταῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίαις (44) εἰς σύστασιν τῶν παρ' ἡμῶν γινομένων ἢ λεγομένων, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς ἐν τῇ συνηθείᾳ γνωριζομένοις.

κζ' Περὶ τῆς πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀγίους κατὰ δύναμιν ἐξομώσεως.

κη' Περὶ τοῦ διακριτικὸν εἶναι περὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν ἐναντίων.

κθ' Περὶ τοῦ, ποίῳ τρόπῳ τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν πιστούμεθα.

(41) Reg. tertius εὐαρέστοις, καὶ ἑαυτοὺς μὴ διαρθύνων. Illud, καὶ ἑαυτοὺς, in utraque editione deest.

(42) Editi τῶν παρὰ τὴν ἐντολὴν. Antiqui tres libri τῶν περὶ τὴν.

(43) Reg. tertius δύναμις τοῦ ἀγίου βαπτίσματος.

A 6 Quod in confessione Dei, et Christi ejus, adenter fortiterque agendum sit.

7 Quod non sit satis ad salutem confessio Domini, facientibus contra mandata ejus.

8 De fide et summa auctoritate ac certitudine verborum Domini.

9 De cognitione sive scientia ignoranceque rerum ad officium nostrum pertinentium.

10 Quis sit finis peccati, quisve item praecepti Dei.

11 De judiciis Dei, et quantopere ea sint metuenda.

12 De improbatione et impugnatione aut contradictione, vel obedientia et observatione voluntatum Dei.

B 13 De eo quod singulis momentis voluntate ac studio indilato parati esse debeamus ad ea, per quae possimus inire Dei gratiam.

14 De maturitate opportuna et commoda cujuslibet recte facti.

15 Quod non debet quis, sperans in aliorum recte factis, negligere ipse officium suum.

16 De iis qui prodesse sibi aliquid opinantur, si cum bonis et Deo charis hominibus vivant, ipsi autem boni nihil faciant.

17 Quomodo occasione vitae hujus, in qua sumus, uti debemus.

18 De modo et affectione animi, quae teneri ab his debeat, qui studium suum adhibent in conservandis praeceptis Dei.

C 19 De iis, qui alios impediunt, vel ab aliis ipsi impediuntur, quominus obire possint mandatum Dei.

20 De baptisate, et quae sit ratio et virtus baptismatis.

21 De communione corporis et sanguinis Christi, et quae sit ratio hujus sacramenti.

22 Quomodo alienatur aliquis a Deo, quomodoque item conciliatur.

23 De iis, qui, praee animi impotentia, in ea etiam quae oderunt, peccata prolaborunt.

24 De mendacio et veritate.

25 De inutili atque otioso sermone, deque utilium et studiosorum sermonum usu ac tractatione.

26 Quod ad ea confirmanda, quae a nobis vel sunt, vel dicuntur, primum petitis de sanctis litteris testimoniis utendum sit, deinde iis etiam, quae in communi vitae consuetudine nota sunt.

27 Quod pro viribus enitendum nobis est, ut quam simillimi Deo et sanctis ejus simus.

28 Quod perspicaces esse debemus et discreti in habendo bonorum et malorum delectu.

29 Quia ratione efficere possimus, ut professioni nostrae auctoritatem comparemus.

Mox idem codex διὰ τίνων οικουῖται Θεῷ. Vox ultima in editis desiderabatur.

(44) Reg. secundus et utraque editio τὰς... μαρτυρίας. Alii duo mss. ταῖς... μαρτυρίαις. Paulo post Reg. tertius περὶ τοῦ, ποίῳ. Illud, περὶ τοῦ, deest in vulgatis.

- 30 De honore habendo rebus consecratis Deo.
 31 De usu rerum quæ sanctis sunt attributæ.
 32 De debitis et persolutionibus.
 33 De iis qui alios scandalizant, vel aliunde ipsi scandalizantur.
 34 Quod debeat unusquisque pro modulo virium suarum exemplar se ad res honestas cæteris præbere.
 35 De iis qui res honestas ac bonas vituperant.
 36 De honore et animi propensione erga sanctos.
 37 De iis qui in rebus minutis studium suum adhibent pro facultate sua.
 38 Quomodo accipiendi tractandique sint hospites.
 39 De firmitate et constantia animi in scandalis retinenda.
 40 De iis qui aliter docent.
 41 Quod excidi debent, qui auctores scandalorum sunt, et quod cum infirmioribus temperata et indulgenter est agendum.
 42 De eo quod Dominus venerit ad implendam legem.
 43 **232** De differentia inter mandata legis et mandata Evangelii.
 44 Quod onus Domini leve sit, et quod peccatum grave.
 45 De æqualitate in honoribus servanda, et de summissione animi, sive humilitate.
 46 De studio recte factorum majorum et minorum.
 47 De divitiis et paupertate, et de iis quæ his esse solent adjuncta et consequuntur.
 48 De beneficentia in fratres, et quod propterea opus faciendum sit.
 49 De iis, qui in iudicio experiuntur, ac litigant et seipsos defendunt, vel etiam alios.
 50 De pace et pacificatione.
 51 Cujusmodi esse debeat is, qui proximum nitatur corrigere.
 52 De mœre suscipiendo eorum causa, qui peccant, quomodo cum illis congregiendum: quando defugiendi, quandoque item in consortium cum cæteris recipiendi.
 53 Quod sit eorum iudicium, qui injuriarum memoriam retinent, quæ sibi fuisse videntur illatæ.
 54 De iudicio, et iudicii suspensione vel discretionem.
 55 De affectione animi erga Deum, quomodoque ejus beneficia prædicare debemus, et pro iis gratias agere.
 56 De oratione, et quando, et quid. e' quomodo, et pro quibus orandum sit.
 57 De elatione animi, quæ ex recte factis nascitur.
 58 De acquisitione donorum Dei, et de eorum in alios communicatione.
 59 De honore et gloria humanis.
 60 De differentia donorum divinarum, deque eorum

A λ' Περὶ τιμῆς ἀναθημάτων Θεοῦ.

λα' Περὶ χρήσεως τῶν τοῖς ἁγίοις ἀφορισμένων.

λβ' Περὶ χρεῶν καὶ ἀποδόσεων.

λγ' Περὶ σκανδαλιζόντων καὶ σκανδαλιζομένων.

λδ' Περὶ τοῦ δεῖν ἕκαστον ἐν τῷ ἰδίῳ μέτρῳ τὸ πῶς τῶν καλῶν προκρίσθαι τοῖς ἄλλοις.

λε' Περὶ τῶν τὰ καλὰ φαυλιζόντων.

λς' Περὶ τῆς εἰς τοὺς ἁγίους τιμῆς καὶ διαθέσεως.

λζ' Περὶ τῶν ὀλίγα κατὰ δύναμιν προθυμουμένων.

λη' Ὅπως χρὴ δεξιῶσθαι.

λθ' Περὶ τῆς ἐν τοῖς σκανδάλοις στερότητος (45).

μ' Περὶ ἑτεροδιδασκαλούντων.

B μα' Περὶ ἐκκοπῆς τῶν σκανδαλιζόντων, καὶ φειδῶς τῶν ἀσθενεστέρων.

μβ' Περὶ τοῦ τὸν Κύριον ἐπὶ τῷ πληρῶσαι τὸν νόμον ἐληλυθέναι.

μγ' Περὶ διαφορᾶς ἐντολῶν τοῦ νόμου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

μδ' Ὅτι ἐλαφρὸν τὸ τοῦ Κυρίου φορτίον, βαρεῖα δὲ ἡ ἁμαρτία.

με' Περὶ ἰσοτιμίας καὶ ταπεινοφροσύνης.

μς' Περὶ σπουδῆς κατορθωμάτων μειζόνων ἢ ἐλατόνων.

μζ' Περὶ πλούτου καὶ πτωχείας, καὶ τῶν τούταις παρεπομένων.

C μη' Περὶ τῆς εἰς τοὺς ἀδελφούς εὐποιίας, καὶ τῆς διὰ ταύτην ἐργασίας.

μθ' Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐκδικούντος ἑαυτὸν, ἢ καὶ ἕτερον.

ν Περὶ εἰρήνης καὶ εἰρηνοποιίας.

να' Ποταπὸς ὀφείλει εἶναι ὁ τὸν πλησίον διαρθεύσθαι πειρώμενος.

νβ' Περὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι λύπης, καὶ ὅπως αὐτοῖς συνυγχνᾶναι (46) χρὴ· καὶ πότε αὐτοὺς ἀποστρέφειν, ἢ πότε προσδέχεσθαι.

νγ' Τί τὸ κρίμα τῶν ἐφ' οἷς ἔδοξαν ἀδικεῖσθαι (47) μνησικακούντων.

νδ' Περὶ τοῦ κρίνειν, καὶ περὶ τοῦ διακρίνεσθαι.

D νε' Περὶ διαθέσεως καὶ ὁμολογίας τῶν τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστίας.

νς' Περὶ προσευχῆς, καὶ πότε, καὶ τί, καὶ πῶς, καὶ ὑπὲρ τίνος προσεύχεσθαι δεῖ.

νζ' Περὶ τῆς ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἐπάρεσης.

νη' Περὶ κτήσεως χαρισμάτων Θεοῦ, καὶ μεταδόσεως.

νθ' Περὶ τιμῆς καὶ δόξης ἀνθρωπίνης.

ξ' Περὶ διαφορᾶς χαρισμάτων Θεοῦ, καὶ συμφωνίας

(45) Utraque editio περὶ τῆς ἐν τοῖς σκανδάλοις στερότητος. Reg. tertius περὶ τῆς ἐν τοῖς καλοῖς στερότητος.

(46) Reg. tertius ἐντυγχάνειν.

(47) Reg. tertius ἔδοξαν ἰδικεῖσθαι. Aliquanto post utraque editio καὶ τοῦ διακρίνεσθαι. Alii duo mss. καὶ περὶ τοῦ

νίας τῶν ἐν τοῦτοις ὑπερχάντων, ἢ ὑποβέθη- A* inter se concordia, qui in his præcellunt, vel etiam inferiores sunt.

εα' Περὶ τῆς ὥς ἐν ἀνθρώποις (48) εὐτελείας τῶν ὑποδεχομένων τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν.

εβ' Περὶ πειρασμῶν, καὶ πότε μὲν ὑπαναχωρεῖν δεῖ, πότε δὲ ἐνίστασθαι, καὶ πῶς τοῖς ἐναντίοις ἀπαντᾷν.

εγ' Περὶ δειλίας καὶ θάρρους ἐν ταῖς περιστάσεσι.

εδ' Περὶ χαρᾶς τῆς ἐν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ παθήμασιν.

εε' Ὅπως δεῖ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τέλει προσεύχεσθαι.

ες' Περὶ τῶν ἐγκαταλιπαρόντων τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας (49) ἀγωνιζομένους, καὶ περὶ τῶν τοῦτοις συναγωνιζομένων.

εζ' Περὶ τῶν ἐπὶ τοῖς ἀπονήσκουσι λυπουμένων.

εη' Περὶ διαφορᾶς τοῦ παρόντος αἵματος καὶ τοῦ μέλλοντος.

εθ' Περὶ τῶν ὁμοῦ καὶ κατὰ συνάφειαν ἀπαγορευομένων (50) ὑπὸ τῆς Γραφῆς, ἢ ἐγκρινομένων.

υ' Περὶ τῶν τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἐχειριζομένων, καὶ πότε, καὶ τίνας, καὶ τί διδάσκειν, καὶ πῶς ἑαυτοὺς προκαταρθεῖν τοὺς τοιοῦτους χρή· καὶ ὅπως ἐν τῷ κηρύγματι παρρησιάζεσθαι, καὶ πῶς ἐπιμελεῖσθαι τῶν πεπιστευμένων, καὶ ποῖα διαθέσει, καὶ περὶ ποῖα τῶν σπουδασμάτων προηγουμένων καταγίνεσθαι (51)· καὶ ὅπως καθαρθεῖν ἀπὸ τῶν ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρεπομένων ἐλαττωμάτων, καὶ ἐπὶ πόλον ἀγειν μέτρον τοῦς διδασκομένους, καὶ πῶς ἐνάγειν τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, καὶ τίνα τρόπον εἶκειν τοὺς διὰ φόβον παραιτούμενους (52), καὶ πῶς ἀναχωρεῖν τῶν δι' ἀγνωμοσύνην μὴ καταδεχομένων· καὶ πῶς τίνας χειροτονεῖν, ἢ ἀποβάλλειν (53) τοὺς χειροτονημένους· καὶ ὅτι χρή τῶν προσετώτων ἕκαστον ὑπεύθυνον ἑαυτὸν ἡγεῖσθαι (54), καὶ τοῖς πεπιστευμένοις αὐτῷ εἰς τὴν περὶ ὧν ποιεῖ καὶ λέγει πληροφορίαν.

οα' Περὶ τῶν κατὰ συνάφειαν ἐπὶ τοῖς προσετώσι διαταγμένων.

οβ' Ὅπως δεῖ τοὺς διδασκομένους διακρίνειν τοὺς πνευματικοὺς τῶν διδασκάλων ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων, καὶ ὅπως πρὸς αὐτοὺς διατίθεσθαι, ἢ τὰ παρ' αὐτῶν δέχεσθαι.

ογ' Περὶ τῶν ἐν γάμῳ.

οδ' Περὶ χηρῶν.

οε' Περὶ δοῦλων καὶ δεσποτῶν.

ος' Περὶ τέκνων καὶ γονέων.

(48) Reg. tertius περὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις.

(49) Reg. primus περὶ τῆς εὐσεβείας. Ibidem Reg. tertius τῶν ἐν τοῦτοις.

(50) Reg. tertius συνάφειαν ἀπηγορευομένων. Mox index codex καὶ τί δεῖ διδάσκειν.

(51) Editio Ven. in margine προηγουμένης καταγινώσκεισθαι. Mox utraque editio παρεπομένων ἐλαττωμάτων. Reg. tertius παρεχομένων ταῖς ἀρχαῖς ἐλαττω.

61 De abjecta conditione (si ut homines respicias) eorum qui suscipiunt gratiam Dei.

62 De tentationibus, et quando iis concedere oporteat, et quando item resistere, quomodoque adversariis occurrere.

63 De timore vel animi presentia in periculis.

64 De letitia, quam habere debemus in iis, quæ Christi causa incommoda sustinemus

65 Quomodo in ipso etiam extremo vitæ exitu orare nos conveniat.

66 De iis qui eos deserunt, qui pro defendenda pietate certamina suscipiunt, itemque de iis, qui eos adjuvant.

B 67 De iis qui morientium causa misere morore se affligunt.

68 De 233 differentia, quæ est inter vitam hanc et futuram.

69 De iis, quæ simul et conjunctim a sanctis litteris vel vetantur, vel etiam jubentur.

70 De iis, quibus Evangelii prædicatio committitur: et quando, et quos, et quid docere, et quomodo ante corrigere seipsos debeant, qui tales sunt: et quomodo in prædicatione libere et fortiter agere, quomodoque eorum qui sibi crediti sint, commodis et salutis providere, et ejusmodi animi affectione, et in ejusmodi studiis versari: et quomodo castos se ab iis vitiis conservare, quæ ut plurimum ejusmodi hominum generi solent esse adjuncta: et quos docendos susceperint, ad ejusmodi mensuram eos perducere, quomodoque reluctantes inducere: et quomodo iis auscultare, qui propter metum aliquem eorum prædicationem recusant, quomodoque item ab iis recedere, qui ipsam ex improbitate nolunt admittere, et quomodo aliquos designare, vel designatos jam improbare: oportereque unumquemque qui cæteris præsit, obnoxium se esse existimare ad reddendam iis qui ejus curæ crediti sint, rationem de omnibus quæ faciant et dicant.

71 De iis quæ conjunctim præcepta sunt iis qui aliis præsent.

D 72 Qua ratione debeant ii, qui docentur, spirituales magistros discernere ab iis qui tales non sunt, quomodoque erga ipsos esse animati, vel quomodo quæ ab ipsis dicantur suscipere.

73 De iis, qui matrimonio conjuncti sunt.

74 De viduis.

75 De servis et dominis.

76 De filiis et parentibus.

(52) Reg. tertius εἶκειν τοῖς διὰ φόβον παραιτούμενοις. Utraque editio εἶκειν τοὺς... παραιτούμενους.

(53) Editio Ven. in contextu χειροτονεῖν ἢ ἀποβάλλειν· at in margine habet χειροτονεῖν ἢ ἀποβάλλειν, et ita quoque scriptum invenitur in Reg. secundo.

(54) Sic libri veteres. Editio Paris. ὑπεύθυνον ἡγεῖσθαι, τοῖς.

- 77 De virginibus
78 De iis, qui militie operam dant.
79 De principibus et subjectis.
80 Cujusmodi in universum ratio esse Christianos postulet, et cujusmodi eos qui aliis præsunt.

Α αζ' Περὶ παρθένων.
ση' Περὶ στρατευομένων.
οθ' Περὶ ἀρχόντων καὶ ὑπηκόων.
π' Ποταποὺς εἶναι βούλεται καθόλου ὁ λόγος τοῖς Χριστιανοῦς, καὶ ποταποὺς τοὺς προσετώτας.

APXH TΩN HΘIKΩN.

INITIUM MORALIUM *

234 REGULA I.

Quod oportet credentes Domino primum pœnitentiam agere, juxta prædicationem Joannis, et ipsius Domini nostri Jesu Christi. Quippe illi qui nunc pœnitentiam non agunt, ipsi gravius condemnantur, quam ii qui ante Evangelium fuerunt condemnati.

Caput I.

Esinde capit Jesus prædicare et dicere: Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum celorum (Matth. iv, 17). Tunc capit exprobrare civitatibus (Matth. xi, 20-23), in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quod non egissent pœnitentiam. Væ tibi, Chorozaim; væ tibi, Bethsaida; quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in sacco et cinere desidentes, pœnitentiam egissent. Veruntamen Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis, etc.

Quod præsens tempus pœnitentiæ et veniæ peccatorum tempus sit: in futuro vero sæculo erit justum judicium remunerationis.

Caput II.

Ut autem sciatis, quod potestatem habet Filius hominis in terra dimittendi peccata, ait (Marc. ii, 10): Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata in cælo: et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta in cælo. Iterum amen dico vobis, quod si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quæcunque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cælis est (Matth. xviii, 18, 19)... Quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ipsius: et procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala

* Hic titulus legitur in editione Ven. et in antiquis duobus libris. Hoc opus divisum invenitur in editione Paris. in multa capita, pro argumentorum varietate; sed illorum capitum ne vestigium quidem exstat in veteribus nostris libris; quoniam tamen ejusmodi divisio res distinguit, memoriamque juvat, nihil mutandum judicavi.

(55-56) Monere juvat, nonnulla identidem in nostro codice Regio et in veteri libro Messanenensi addi. Hic igitur post illud, καὶ τὰ ἐξῆς, hæc sequuntur in duobus his quos dixi codicibus, ἀνδρες; Νενεύ-

ΟΡΟΣ Α'.

Ὅτι δεῖ τοὺς πιστεύοντας τῷ Κυρίῳ μετανοῆσαι πρῶτον, κατὰ τὸ κήρυγμα Ἰωάννου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· χεῖρον γὰρ τῶν πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου κατακριθέντων οἱ νῦν μὴ μετανοοῦντες κατακρίνονται.

Κεφάλαιον α'.

ΜΑΘΑΙΟΣ. Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, καὶ λέγειν· Μετανοεῖτε· ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν..... Τότε ἤρξατο ἐνεδίκεῖν τὰς πόλεις, ἐν αἷς ἐτέρετο αἱ πλεῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν. Οὐαὶ σοὶ, Χωραζαῖν, οὐαὶ σοὶ, Βηθσαῖδά· ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐτέρετο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πόλλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμεναι μετενόησαν. Πάλιν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνελκόμενοι ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς (55-56).

Ὅτι τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ὁ παρὼν ἐστὶ καιρὸς· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἡ δικαία κρίσις τῆς ἀνταποδόσεως.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΡΚΟΣ. Ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀμαρτίας ἀφεῖναι, λέγει· ΜΑΘΑΙΟΣ. Ἀμὴν, λέγω (57) ὑμῖν, ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. Πάλιν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἂν δύο ὑμῶν συμφωρῶσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς ἁρτήματος, οὗ ἂν αἰτήσωνται, γερήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς (58). ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὅτι ἐρχεται ὥρα, ἐν ἣ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς

ταῖ ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾆς ταύτης· ἕως καὶ ἰδοὺ πλείον Σολομῶντος ὧδε· Viri Nivivite surgent in iudicio cum generatione ista: et ecce plus quam Salomon hic (Matth. xii, 41, 42).

(57) Sic editio Ven. et antiqui tres libri. Editio Paris. λέγει. Καὶ πάντων ἀμὴν λέγω.

(58) Rursus post illud, τοῦ ἐν οὐρανοῖς, hæc sequuntur in duobus illis quos notavi libris, μέλλει γὰρ ὁ, et cætera usque ad voces, πρᾶξιν αὐτοῦ. Lege Matth. xvi, 27.

φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκπορεύονται, οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ἡ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταρροεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἄγει; Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις ἐαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγρολας ὑπερίδων ὁ Θεός, τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν καθότι ἐστῆσεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίναι τὴν οἰκουμένην.

Ὅτι δεῖ τοὺς μετανοοῦντας κλαίνειν πικρῶς, καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα ἴδια τῆς μετανόας, ἐκ καρδίας ἐπιδείκνυσθαι.

Κεφάλ. γ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ἐμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ρήματος Ἰησοῦ εἰρηκότος αὐτῷ, ὅτι Πρὶν ἢ ἀλλότρια φωνῆσαι, τρις ἀπαγγέλλω με. Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλινσε πικρῶς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Α.Λ. ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τιτου. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει ἢ παρεκλήθῃ ὅς· ὅμῃν, ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὁμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὁμῶν ἔδωκεν, τὸν ὁμῶν ἤλθον ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ μετ' ὧν· Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὁμᾶς, πόσῃν κατεργάσατο ἐν ὁμῖν σπουδήν· ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζήλον, ἀλλὰ ἐκδικήσιν· ἐν παντί συνεστήσατε αὐτοὺς ἀγρόν· εἶναι ἐν τῷ πράγματι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Πολλοὶ τε τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο, ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν. Ἰκανοὶ τε τῶν τὰ περίεργα πράξαντων συγκομιζαντες τὰς βέλους κατέκαιον ἐνώπιον αὐτῶν.

Ὅτι τοῖς μετανοοῦσιν οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡ ἀναχώρησις μόνη τῶν ἁμαρτημάτων, χρεὶα δὲ αὐτοῖς καὶ καρπῶν ἀξίων τῆς μετανόας.

Κεφάλ. δ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Γεννήματα ἐχιδρῶν, τίς ὑπέδειξεν ὁμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ποιῆσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανόας, καὶ μὴ δόξετε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς (59)· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. Λέγω γάρ ὁμῖν, ὅτι θύναται ὁ Θεός ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ. Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀλήθεια πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται. Πᾶν οὖν δένδρον, μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

Ὅτι μετὰ τῆς ἐντεῦθεν ἀπαλλαγῆς οὐκ ἐστὶ καιρὸς κατορθωμάτων, τοῦ Θεοῦ τὸν παρόντα καιρὸν

A egerunt, in resurrectionem iudicii (Joan. v, 28, 29). An divitias bonitatis ejus, et patientiae, et longanimitatis contemnitis, ignorans quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducat? Secundum autem utilitatem tuam et impenitens cor, thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis, et justii iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus (Rom. ii, 4-6). Et tempora quidem hujus ignorantiae despiciens Deus, nunc annuntiat 235 hominibus omnibus, ut poenitentiam agant; eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem (Act. xvii, 30, 31).

B Quod poenitentiam agentes oporteat amare flere, et reliqua, quae poenitentiae propria sunt, ex corde proferre.

Caput III.

Et recordatus est Petrus verbi Jesu, qui dixerat ei: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras flevit amare (Matth. xxvi, 75)... Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione qua consolatus est in vobis, referens vobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram emulationem pro me (II Cor. vii, 6, 7). Et paulo post: Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam in vobis effecit sollicitudinem; sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed emulationem, sed vindictam: in omnibus vos exhibuistis incontaminatos esse negotio (ibid., 11). Multique credentium veniebant, confitentem et annuntiantem actus suos. Multi etiam ex eis, qui curiosi exercuerant, allatos libros combusserunt coram ipsis (Act. xix, 18, 19).

Quod illud non satis sit poenitentibus, si tantummodo recesserint a peccatis, sed eis opus esse, ut fructus poenitentiae dignos ferant.

Caput IV.

Videns autem multos Pharisaeorum et Sadduceorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentiae: et ne vobis libeat dicere intra vos ipsos: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quod potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Jam enim et securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quae non facit fructum bonum, exciditur, et in ignem mittitur (Matth. iii, 7-11).

Quod post discessum ex hac vita non est tempus recte factorum: quandoquidem Deus praesens

(59) Hunc locum ita interpretatur Erasmus: Et ne sitis hac mente, ut dicatis intra vos ipsos, etc. Ad verbum, Ne videamini dicere, etc.

tempus in lenitate inopertivit ad facienda ea, quibus gratia ipsius conciliatur.

Caput V.

Tunc simile erit regnum caelorum decem virginibus, quae accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso. Quinque autem ex eis erant prudentes, et quinque fatuae: quae fatuae, acceptis lampadibus suis, non sumpserunt oleum. 236 secum: prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus suis. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illae, et ornaverunt lampades suas. Fatuae autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae extinguuntur. Responderunt vero prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis; ille potius ad vendentes, et emitte vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus: et quae paratae erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua. Novissime autem veniunt et reliquae virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos (Matth. xxv, 1-13). Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quarent intrare, et non poterunt. Cum autem surrexerit paterfamilias, et clauserit ostium, et caeperitis foris stare, et pulsare ostium, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis: et respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis (Luc. xiii, 24, 25). Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: nemini dantes ullam offensionem, ne vituperetur ministerium, sed in omnibus exhibentes nosmetipsos sicut Dei ministros (II Cor. vi, 2-4). Ergo dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes (Gal. vi, 10).

ἐνδρῶςδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προκοπήν, ἵνα μὴ μωμῶν ἢ διαχορία, ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς, ὡς Θεοῦ διάκονοι. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἄρα οὐν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζόμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας.

REGULA II.

Quod fieri nequit, ut is qui sese etiam negotiis a pietate alienis immiscet, Deo serviat.

Caput I.

Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diligit: aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonae (Matth. vi, 24). Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? aut quae societas luci ad tenebras? quae autem conventio Christo ad Belial? aut quae pars fidei cum infidei? quis autem consensus templo Dei cum idolis? (II Cor. vi, 14-16.)

Quod oportet eum qui Evangelio obedit, primum purgari ab omni inquinamento carnis et spiri-

(60) Utraque editio καὶ οὖν ἐπιστρέψαντος. Libri veteres ἐπιστρέψαντος.

(61) Reg. tertius ἀγνώζεσθε εἰσελθεῖν.

ἐπιστρέψαντος (60) ἐν μακροθυμίᾳ εἰς ἐργασίαν τὴν πρὸς τὴν αὐτοῦ εὐαγγελίαν.

Κεφάλ. ε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε ἐμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἑκατὸν παρθένοις, αἵτινες, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου. Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ πέντε μωραί· αἵτινες μωραί, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν. Χροῖστος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι καὶ ἐκάθευδον. Μέσῃ δὲ νυκτὶ κραυγὴ γέγονεν· Ἴδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκείναι, καὶ ἐκδόμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον· Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔλαιου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται. Ἀπεκρίθησαν δὲ αἱ φρόνιμοι, λέγουσαι· Μὴ ποτε οὐκ ἀρκέσει ἡμῖν καὶ ὑμῖν· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγρόσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος, καὶ αἱ ἔτοιμοι εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα. Ὑστερον δὲ ἔρχεται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι, λέγουσαι· Κύριε, Κύριε, ἀνοίξον ἡμῖν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. ΛΟΥΚΑΣ. Ἀγνοίσατε εἰσελθεῖν (61) διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πολλοὶ, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν. Ἄφ' οὗ ἂν ἔγερθῇ ὁ οἰκοδομητής, καὶ ἀποκλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἀρξήσθε ἐξω ἑστάναι, καὶ κρούειν τὴν θύραν, λέγοντες· Κύριε, Κύριε, ἀνοίξον ἡμῖν· καὶ ἀποκριθεὶς ἔρει (62) ὑμῖν· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἴδοὺ νῦν καιρὸς

ΟΡΟΣ Β'.

Ὅτι ἀδύνατον δουλεύειν Θεῷ τὴν καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς θεοσεβείας ἐπιμιγνύμενον πράγματι.

Κεφάλαιον α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐδεὶς δύναται δυοῖν κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἑνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀρεμῆς; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελιάλ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναφ' Θεοῦ μετὰ εἰδώλου;

Ὅτι τὸν ὑπακούοντα (63) τῷ Εὐαγγελίῳ δεῖ πρῶτον καθαρῶσθαι ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς

(62) Editio utraque ἐρεῖ, οὐκ. Reg. tertius ἐρεῖ ὑμῖν, οὐκ.

(63) Reg. tertius τὸν ὑπακούοντα.

καὶ πνεύματος, ἵνα οὕτως εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ ᾗ γίνηται ἐν τοῖς τῆς ἀγωνιστικῆς κατορθώματιν.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΥΣ. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, οὗτοι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουντες ἐξ ἀπαγῆς καὶ ἀκρασίας (64). Φαρισαῖς τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν. **ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'.** Ταῦτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγωνιστὴν ἐν φόβῳ Θεοῦ.

Ὅτι ἀδύνατον μαθητὴν τοῦ Κυρίου γενέσθαι τὸν προσπαθῶς ἔχοντα πρὸς τι τῶν παρόντων, ἢ ἀνεχόμενόν τινος τῶν καὶ ἐπ' ὅλγον (65) ἀπαλόντων ἐντολῆς Θεοῦ.

Κεφάλ. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΥΣ. Ὁ φίλος πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. Καὶ ὁ φίλος υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. Καὶ ὁς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.... Ἐὰν τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάτω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι. Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν (66).

ΟΡΟΣ Γ'.

Ὅτι πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολὴ ἐν τῷ νόμῳ οὗ τοῦ Κυρίου ἐμαρτυρήθη, ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας· καὶ δευτέρα, ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΥΣ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου. Αὕτη ἐστὶν ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή· δευτέρα δὲ ὅμοια, αὕτη (67)· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

Ὅτι βλεπὸς τοῦ μὴ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, καὶ τὸν Χριστόν αὐτοῦ, τὸ, τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρεῖν· ἀπ' αὐτῆς δὲ τοῦ ἀγαπᾶν, ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, ἐν ὑπομονῇ (68) τῶν αὐτοῦ παθημάτων μέχρι θανάτου.

Κεφάλ. β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ἔχων τὰς ἐντολὰς μου, καὶ τη-

(64) Vocula ἐξ addita est ex antiquis duobus libris. Ibidem Reg. primus ἐξ ἀπαγῆς καὶ ἀδικίας, rapina et iniquitate.

(65) Reg. tertius καὶ κατ' ὅλγον.

(66) Post illud, ἀπολέσει αὐτήν, addita inveniuntur illa ex Luca ix, 61 et 62, in his quæ jam indicavi exemplaribus, sicut dicitur καὶ ἑτερος, ἀκολουθήσω, et cætera ad illas usque voces, eis τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Item in utroque libro Mess. et Reg. tertio sequuntur illa ex eodem Luca xiv, 26 et seq., εἰ τις ἐρχεται πρὸς με, et cætera

tas, ut sic acceptus fiat Deo in perpetrando sanctimonie operibus.

Caput II.

Vae vobis, scribæ et Pharisei hypocritæ, quia mundatis externam poculi patinaque partem, intrinsecus autem plena sunt rapina et intemperantia. Pharisee cæce, munda prius quod est intra poculum et patinam, ut et exteriores ipsorum partes puræ fiant (Matth. xxiii, 25, 26). Hæc ergo habentes 237 promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei (II Cor. vii, 1)

Quod impossibile est discipulum Domini fieri eum qui re aliqua præsentī afficitur, aut aliquid tolerat, quod se vel modice a Dei mandato avocet.

Caput III.

Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut fratrem plus quam me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus (Matth. x, 37, 38). Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim vult animam suam salvam facere, perdet eam (Matth. xvi, 24, 25).

REGULA III.

Quod primum et magnum mandatum in lege a Domino declaratum sit illud esse, Deum diligere ex toto corde: secundum vero, diligere proximum sicut seipsum.

Caput I.

Ait illi Jesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua, et ex tota mente tua. Hoc est primum et magnum mandatum; secundum autem simile, istud est: Diliges proximum tuum sicut teipsum (Matth. xxii, 37-39).

Quod argumentum sit quod quis Deum non diligit, et ipsius Christum, si ipsius mandata non servat: dilectionis autem testificatio est mandatorum Christi observatio in tolerandis usque ad mortem afflictionibus, quæ filius causa eveniunt.

Caput II.

Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui

usque ad voces has, ὁς οὐκ ἀπαλλάσσεται παρὰ τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάκουσιν, οὐ δόναται μοι εἶναι μαθητὴς.

(67) Utraque editio et antiqui tres libri ὅμοια αὐτῇ, Secundum autem quod est simile, istud est. At textus sacer aut αὐτῇ, aut ταύτῃ, secundum autem simile huic.

(68) Utraque editio et Reg. secundus, Χριστοῦ, ἐν ὑπομονῇ. Alii duo mss. ὑπομονή, 'atque tolerantia afflictionum. Ibidem Reg. primus recentī manu τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ παθημάτων.

diligit me. Qui non diligit me, sermones meos non servat (Joan. xiv, 24). Si praecepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego praecepta Patris mei servavi, et maneo in ejus dilectione (Joan. xv, 10). Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est: Quoniam propter te mortificamur tota die; astimati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos (Rom. viii, 35-38; Psal. xliii, 22).

238 REGULA IV.

Quod is honore et gloria afficit Deum, qui voluntatem illius efficit: Et contra, contumelia, qui legem illius violat.

Caput I.

Ego te glorificavi super terram; opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam (Joan. xvii, 4). Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est (Matth. v, 16). Ut sitis sinceri et sine offensa in diem Christi, repleti fructibus justitiae, qui sunt per Jesum Christum, in gloriam et laudem Dei (Philipp. i, 10, 11). Qui in lege gloriaris, per pravariationem legis Deum inhonoras (Rom. ii, 23).

REGULA V.

Quod oportet ab omni odio erga omnes purum esse, et inimicos diligere: pro amicis vero animam ponere, ubi necessitas vocarit; et talem habere dilectionem, qualem habuit erga nos Deus, et Christus ipsius.

Caput V.

Audistis, quod dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros (Matth. v, 43, 44). Et paulo inferius: Eritis ergo vos perfecti, sicut Pater vester caelestis perfectus est (ibid. 48) ... Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret (Joan. iii, 16) ... Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Majorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (Joan. xv, 12, 13). ... Et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos. Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est (Luc. vi, 35) ... Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quod cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est (Rom. v, 8) ... Estote ergo imitatores Dei sicut filii charissimi: et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semet-

(69) Reg. tertius dñm tñm hñmpan.

(70) Regii primus et tertius καθαρώντας... καὶ τὴν ψυχὴν... ἔχοντας.

αὐτὰς, ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. Ὁ μὴ ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ. Ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τητήκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Τίς ἡμᾶς χωρεῖ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις; ἢ στενοχώρια; ἢ διωγμός; ἢ λιμός; ἢ γυμνότης; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχη; καθὼς γέγραπται· Ὅτι ἕνεκα σοῦ θανατοῦμεθα πᾶσαν ἡμέραν (69), ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Ἀλλ' ἐν τοῦτοις πᾶσι υπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντός ἡμᾶς, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΟΡΟΣ Δ'.

Ὅτι τιμᾷ καὶ δοξάζει τὸν Θεὸν ὁ τὸ θέλημα αὐτοῦ ἐργαζόμενος· ἀτιμάζει δὲ, ὁ παραβαίνων αὐτοῦ τὸν νόμον.

Κεφάλ. α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὁ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ἴνα ἦτε εὐκλειεῖς καὶ ἀπόστολοι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὅς ἐν νόμῳ κανῶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις.

ΟΡΟΣ Ε'.

Ὅτι δεῖ, πάντες μίσους πρὸς πάντας καθαρῶντας (70), καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν· ὑπὲρ δὲ τῶν φίλων τὴν ψυχὴν τιθεῖναι, ὅταν χρεῖα καλῇ, τοιαύτην ἔχοντα ἀγάπην, εἰς ἣν ἔσχη πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἠκούσατε, ὅτι ἐπέβη τοῖς ἀρχαίοις· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἔσσεσθε ὡν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν. ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν ὕιόν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν (71). Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἣ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. Μελλόντα ταύτης ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου, ὅτι αὐτὸς γῆστος ἐστὶν ἐπὶ τοὺς ἀγαπῶντας καὶ ποιητοὺς. Γίνεσθε ὡν οὐκ ἐκτίμω, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οὐκ ἐκτίμω ἐστί. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἐπὶ ἀμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Γίνεσθε ὡν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγά-

(71) Reg. tertius μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ut omnis qui credit in eum, non periret.

πησεν ἡμῶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα ἡμεῖς ἁγιασθῶμεν καὶ ἑαυτὸν ὡς ἑαυτὸν (72). *A ipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo* (Ephes. v, 1, 2).

Ὅτι ἀπόδειξις τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ἡ ἐν αὐτῷ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη.

Κεφ. α. β.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις.

Ὅτι ἐλεγχος τοῦ μὴ ἔχειν τὴν Χριστοῦ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον τὸ ποιῆσαι τι τῶν βλαπτόντων ἢ λυπούντων αὐτὸν εἰς ἐκκοπήν τῆς πίστεως, καὶ συγκεχωρημένον ὑπὸ τῆς Γραφῆς τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὸ γινόμενον ἦ.

Κεφ. α. γ.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Εἰ γὰρ διὰ βρώμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. Μὴ τῷ βρώματι σου ἐκείνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν.

Ὅτι δεῖ τὸν Χριστιανὸν καὶ τὸν λυπούμενον κατ' αὐτοῦ παντὶ τρόπῳ τὸ γε ἐπ' αὐτῷ θεραπεύειν.

Κεφ. α. δ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ κεῖ (73) μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν.

Ὅτι τὴν (74) κατὰ Χριστὸν ἀγάπην ὁ ἔχων ἔστιν ὅτε καὶ λυπεῖ πρὸς τὸ συμφέρον τὸν ἀγαπώμενον.

Κεφ. α. ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Νῦν δὲ ὡς πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με· Ποῦ ὑπάγεις; Ἀλλ' ὅτι ταῦτα λέλειπκα ὑμῖν, ἡ λύπη πεπληρωμένη ὑμῶν τὴν καρδίαν. Ἀλλ' ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν· συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐὰν γὰρ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ὅστε με μᾶλλον χαρῆναι, εἰ καὶ ἐλυπήσα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. Βλέπω γὰρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὥραν, ἐλυπήσεν ὑμᾶς. Νῦν χαίρω, ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν.

ΟΡΟΣ Γ'.

Ὅτι δεῖ ἀπόθως καὶ ἀνειπαίσχυντως παρρησιάσασθαι ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ.

(72) Idem codex τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, Deo et Patri.

(73) Reg. tertius θυσιαστήριον καὶ κεῖ. Mox

Quod certa nota discipulorum Christi mutua est in ipso dilectio.

Caput II.

In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem (Joan. xiii, 35).

239 Quod evidens argumentum sit, aliquem charitatem Christi in proximum non habere, si quidpiam peragit, quod noceat, aut molestiam ei afferat ad fidei excisionem: tametsi id quod efficitur, ratione quadam speciali a Scriptura concessum est.

B

Caput III.

Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est (Rom. xiv, 15).

Quod Christianus eum etiam qui adversus ipsum male afficitur, omni modo et quantum in se est, delinire debeat.

Caput IV.

Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius, reconciliare fratri tuo: et tunc veniens offer munus tuum (Matth. v, 23, 24) Cum maledicimur, benedicimus: cum persecutionem patimur, sustinemus: cum blasphemamur, obsecramus (I Cor. iv, 12, 13).

Quod is qui dilectionem secundum Christum habet, eum etiam, quem diligit, quandoque molestia afficit ad ipsius utilitatem.

Caput V.

Et nunc vado ad eum, qui misit me; et nemo ex vobis interroget me: Quo vadis? sed quia haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos (Joan. xvi, 5-7) Ita ut magis gauderem: quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me poenitet, etsi me poenitisset. Video enim quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit. Nunc gaudeo, non quod contristati estis, sed quod contristati estis ad poenitentiam. Contristati estis enim secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis (II Cor. vii, 7-9).

REGULA VI.

Quod intrepide ac sine ulla verecundia libere agere oporteat in confessione Domini nostri Jesu Christi et doctrinae ejus.

hic ipse codex δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. (74) Reg. primus ὅτι ὁ τὴν... ἀγάπην ἔχων. Statim Reg. tertius συμφέρον τῷ ἀγαπώμενῳ.

Caput I.

Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: et quod in aurem audistis, predicate super terra. Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius **240** timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Matth. x, 27, 28).... Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego coram Patre meo, qui est in caelis (ibid. 32).... Nam qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum (Luc. ix, 26).... Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus: sed collabora Evangelio, ut bonus miles Christi (II Tim. i, 8).

REGULA VII.

Quod licet quis videatur Dominum confiteri, et ejus sermones auscultet: is tamen, si ejus mandatis non parent, condemnatus est, licet aliquo Dei consilio permissum sit, ut fuerit donis spiritualibus ornatus.

Caput I.

Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui est in caelis. Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus? et in nomine tuo demonia ejecimus? et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: Nunquam novi vos. Discedite a me, qui operamini iniquitatem (Matth. vii, 21-23), etc.... Quid autem vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quae dico? (Luc. vi, 46) etc.... Confitentur se nosse Deum, factis autem negant; cum sint abominabiles, et dicto non audientes, et ad omne opus bonum reprobi (Tit. i, 16).

REGULA VIII.

Quod non oportet ambigere et dubitare de iis quae a Domino dicuntur: sed persuaderi omne Dei verbum verum esse ac possibile, etsi natura repugnat. Hic enim sita est fidei certamen.

Caput I.

Quarta autem vigilia noctis venit Jesus ad eos ambulans super mare. Et videntes eum discipuli super mare ambulantes, turbati sunt, dicentes: Phantasma est: et praeter timore clamaverunt. Statimque Jesus locutus est eis dicens: Habete fidu-

(75) Reg. tertius καὶ ἀκούειν. Ibidem utraque editio ἀπειθῇ δὲ τὰς ἐντολάς. Regii primus et tertius ταῖς ἐντολαῖς, recte. Hoc ipso in loco Reg. primus καταχρήνεται. Post illud, ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, addita sunt in Mess. et in Regio nostro codice verba illa Matthaei vii, 24 et seq.: Πᾶς οὖν

A

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ λέγων ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἰπάτε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὁ εἰς τὸ οὐδὲν ἠκούσατε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων. Καὶ μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέεννῃ. Πᾶς οὖν, ὅστις ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω αὐτῷ ἐν αὐτῷ ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. **ΛΟΓΚΑΣ.** Ὅς γὰρ ἂν ἐκαιοχνηθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, τοῦτο δὲ ὕλῃς τοῦ ἀνθρώπου ἐκαιοχνηθῆσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τῶν ἀρίων ἀγγέλων. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ.** β. Μὴ οὖν ἐκαιοχνηθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, **β** μὴδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ· ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ Ἐδωγγελλῷ, ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΟΡΟΣ Ζ'.

Ὅτι, καὶ δοχῇ τις ὁμολογεῖν τὸν Κύριον, καὶ ἀκοῇ (75) τῶν λόγων αὐτοῦ, ἀπειθῇ δὲ ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ, κατακρίνεται, καὶ ἐν χαρίσμασι πνευματικαῖς διὰ τινὰ οἰκονομίαν γενέσθαι συχωρηθῇ.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. **Κ** πολλοὶ ἐροῦσι μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σὺ ὀνόματι προσεβήμεν; καὶ τῷ σὺ ὀνόματι δαίμονια ἐξεβάλομεν; καὶ τῷ σὺ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἔργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, καὶ τὰ ἐξῆς. **ΛΟΓΚΑΣ.** Τί δὲ με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε τὰ λέγω; καὶ τὰ ἐξῆς. **ΠΡΟΣ ΤΙΤ.** Θεὸν ὁμολογεῖν εὐδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνούντων βέλυνται ὄντες, καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι.

ΟΡΟΣ Η'.

Ὅτι οὐ δεῖ διακρίνεσθαι καὶ διατάζειν (76) ἐπὶ τοῖς ὁπὸ τοῦ Κυρίου λεγομένοις, ἀλλὰ πεπληροφορηθῆναι πᾶν ῥῆμα Θεοῦ ἀληθὲς εἶναι καὶ δυνατόν, καὶ ἡ φύσις μάχηται. Ἐνταῦθα γὰρ καὶ ὁ ἀγὼν τῆς πίστεως.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ταράτῃ δὲ βυλακῇ τῆς νυκτὸς ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς πρὸς (77) αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ περιπατοῦντα, ἐταράχθησαν, λέγοντες· Φάντασμα ἐστὶν καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου

ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους.... ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη σφόδρα.

(76) Reg. tertius ἡ διατάζειν.

(77) Reg. primus ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς πρὸς. Utraque editio ἔρχεται πρὸς.

ἐκραξαν. Εὐθὺς δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων· Θαρσείτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ (78) Πέτρος εἶπε· Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐλθέ. Καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος, περιπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Βλέπων δὲ τὸν ἀνεμὸν ἰσχυρὸν, ἐφοβήθη καὶ ἀρξάμενος καταπορτίσθαι, ἐκραξε (79) λέγων· Κύριε, σῶσόν με. Εὐθὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπέλαβετο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Ἐμύχοντο οὖν πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἰουδαῖοι, λέγοντες· Πῶς δύναται οὗτος ἡμῖν τὴν σάρκα δοῦναι φαγεῖν; Εἶπεν οὖν αὐτοῖς· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε (80) αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. **ΛΟΥΚΑΣ.** Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἄγγελος· Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ γυνὴ σου ἑλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶπε Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον· Κατὰ τί γνώσονται τοῦτο; Ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ γυνή μου προδεηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ· Ἐγώ εἰμι Ἰαβερέλ, ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπεστάνην λαλήσαι πρὸς σὲ, καὶ εὐαγγελισασθαι σοὶ ταῦτα. Καὶ ἰδοὺ ἔση σιωπῶν, καὶ μὴ δύναμενος λαλήσαι ἄχρι ἥς ἡμέρας γένηται ταῦτα, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόگوις μου, οἵτινες πληρωθήσονται εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν. **ΠΡΟΣ ΡΩΜ.** Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα (81) ἥδη νεκρωμένον, ἐκατοντάετης που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μητέρας Σάρρας. Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐρεθυναμώθη τῇ πίστει· δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι ὁ ἐπήγγελλται, δυνατὸς ἐστὶ καὶ ποιῆσαι. Διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

Ὅτι ὁ ἐπὶ τοῖς ἐλάττοις (82) μὴ πιστεύων τῷ Κυρίῳ ὁπλός ἐστι πολὺ πρότερον ἐπὶ τοῖς μελίοσιν ἀπιστῶν.

Κεφ. λ. Β.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Εἰ τὰ ἐπ' αὐτοῖς εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν εἰπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε; **ΛΟΥΚΑΣ.** Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἐστὶ· καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἀδίκος καὶ ἐν πολλῷ ἀδίκος ἐστίν.

Ὅτι οὐ χρὴ λογισμοῖς ἰδίοις στηρίχσθαι ἐπὶ ἀθετήσαι τῶν ὑπὲρ τοῦ Κυρίου λεγομένων· ἀξιοπιστότερα δὲ εἶδέναι τῆς ἰδίας πληροφορίας τὰ τοῦ Κυρίου ῥήματα.

Κεφ. λ. Γ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πάρτε ὅμοις σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἡμέρᾳ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ·

(78) Reg. tertius ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ. Editi ἀποκριθεὶς δὲ ὁ.

(79) Utraque editio ἐκράξε. Antiqui duo libri ἐκράξε.

(80) Editio Paris. Υἱὸν ἀνθρώπου, καὶ πίνετε. Editio Ven. et duo mss. ut in contextu. Statim

A ciam. Ego sum, nolite timere. Respondens autem illi Petrus dixit: Domine, si tu es, iube me ad te venire super aquas. Et ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de navi, ambulabat super aquas, ut veniret ad Jesum. Videns vero ventum validum, timuit: et cum cepisset mergi, clamavit dicens: Domine, saluum me fac. Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti?... (Matth. xiv, 25-31.) Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes: Quomodo hic **241** potest nobis dare carnem ad manducandum? Dixit ergo eis: Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis (Joan. vi, 53, 54).... Ait autem ad illum angelus: Ne timeas, Zacharia, quia exaudita est deprecatio tua: et Elisabeth uxor tua pariet tibi filium (Luc. i, 13). Et paulo post: Et dixit Zacharias ad angelum: Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Et respondens angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem, quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo (ibid. 18-20).... Et non infirmatus est in fide, nec consideravit corpus suum jam emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuum vulvam Sarra. In promissione vero Dei non hesitavit diffidentia, sed confortatus est fide: dans gloriam Deo, plenissime sciens quod quodcumque promisit, potens est et facere: ideo et reputatum est illi ad justitiam (Rom. iv, 19-22).

C Quod qui in minoribus non credit Domino, eum constat longe magis in majoribus ipsi fidem non habere.

Caput II.

Si terrena dixi vobis, et non creditis; quomodo, si dixerō vobis cælestia, credetis? (Joan. iii, 12.) Qui fidelis in minimo est, et in multo fidelis est: et qui in minimo iniquus est, et in multo iniquus est (Luc. xvi, 10).

D Quod non oportet quemquam suis ratiocinationibus nili ad ea quæ a Domino dicuntur reprobanda: sed nosse debet Domini verba fide esse digniora quam suam ipsius persuasionem.

Caput III.

Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Respondens autem Petrus, ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego

Reg. tertius εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ.

(81) Utraque editio τὸ αὐτοῦ σῶμα. At mss. tres τὸ ἑαυτοῦ.

(82) Editio Paris. ἐπὶ ἐλάττοις. Libri veteres ἐπὶ ταῖς ἐλάττ. Mox utraque editio καὶ πολλῷ. Vocula xxi in mss. non legitur.

nunquam scandalizabor. Ait illi Jesus : Amen dico tibi, in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis (Matth. xxvi, 31-34). Vespere autem facio, discumbebat cum duodecim discipulis : et edentibus illis, dixit eis : Dico vobis, quod unus vestrum me traditurus est. Et contristati valde, cœperunt singuli dicere ei : Nunquid ego sum, Domine? (Ibid. 20-22.) Et facta est vox ad eum : Surge, Petre, occide, et manduca. Ait autem Petrus : Absit, Domine, quia nunquam manducavi quidquam commune, aut immundum! Et vox iterum secundo ad eum : Quæ Deus purificavit, tu communia ne dixeris (Act. x, 13-15). Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi (II Cor. x, 5).

REGULA IX.

Quod non oportet quemquam negligentem esse in his cognoscendis, quæ officii sui sunt : sed debet Domini verba attente audita intelligere, et voluntatem ejus facere.

Caput I.

Respondens autem Petrus dixit ei : Edissere nobis parabolam istam. At Jesus dixit : Adhuc et vos sine intellectu estis? Nondum intelligitis quod omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur? quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem? (Matth. xv, 15-18.) Cum quisvis audit sermonem regni, et non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde ejus : hic est qui secus viam seminatus est (Matth. xiii, 19). Et paulo post : Qui autem in terram bonam seminatus est, hic est qui audit sermonem, et intelligit : qui denique fructum affert, et facit, alius quidem centesimum, alius autem sexagesimum, alius vero tricesimum (ibid. 23). Et advocans totam turbam, dicebat illis : Audite me et intelligite (Marc. vii, 14). Videte itaque quomodo caute ambuletis : non quasi insipientes, sed ut sapientes : redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei (Ephes. v, 15-17).

Quod in rebus minime ad nos pertinentibus nullo modo debemus curiosi esse.

Caput II.

Et post buccellam introivit in eum Satanas. Et dicit ei Jesus : Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit discumbentium, ad quid dixit ei (Joan. xiii, 27, 28). Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes : Domine, si in tempore hoc restitues regnum

(83) Editio Paris. et textus sacer vulgatus δ δὲ Πέτρος εἶπε. Illud εἶπε nec in editione Yen. nec in nostris v.teribus libris invenitur.

(84) Reg. primus κατὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ,

A Kal ei pantes skandalisqhsetai en soi, egw de oudexote skandalisqhsethai. Ege autw d' Ihsous. Amhr legw soi, en tautw tē nykti, pōn alēktora zōnēsai, tris aparrēsh me. . . . Ophlas de zeronmēns, anēkeito metā tōn dōdeka mathētōn. kal esothōntōn autōn, lēgei autōis. Lēgw hēm, dti eis ēx hēmōn paradōsei me. Kal anpōumēnoi sfōdra, hēzarto lēgein autōi ekastos autōn. Mēti egw elmi, Kūrie; HPASEIE. Kal ēgēreto zōnē prōs autōn. Anastās, Pētre, thssor, kal fāge. O dē Pētros eipe (83) Mēdamōs, Kūrie. dti oudēποτε ēφαγον pān koinōn h akdthartor. Kal zōnē pōn ek deutērou prōs autōn. A d' Θεός εκαθάρισε, σὺ μὴ κοῖνου. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Λογισμὸς καθαιρουντες, kal pān thōma epairōmēnos katā tēs gnōseως τοῦ Θεοῦ (84), kal alchmalōtizontes pān rōmē eis tēn thpakoḗn τοῦ Χριστοῦ.

ΟΡΟΣ Θ.

"Οτι οὐ δεῖ ἀμελεῖν τῆς τῶν ἐπιβαλλόντων γνώσεως. μετὰ προσοχῆς δὲ τῶν τοῦ Κυρίου λόγων (85) ἀκούοντα συνίεναι, kal ποιεῖν τὸ θέλημα αὐτοῦ.

Κεφ. α. Α.

MATΘΑΙΟΣ. Ακουριεις δὲ δ Πέτρος εἶπερ autw. Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην. O dē Ihsous eipe. Akmh kal hmeis asynetois este; Oupw roēite, dti pān τὸ εἰσπορευόμενον eis τὸ στόμα eis τὴν κοιλίαν χωρεῖ, kal eis afedrwra ekbálletai; τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, kal koinoi tōn anthrwpon; Pantōs akouontos tōn λόγον τῆς βασιλείας, kal mē syniētos, ēρχεται δ πορνῆς, kal ἀρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οὗτός ἐστιν δ' παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς. Kal μετ' ὀλίγον (86) O dē ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρείς. οὗτός ἐστιν δ' τὸν λόγον ἀκούων kal συνιών, δς δὴ καρποφορεῖ, kal ποιεῖ δ μὲν εκατόν, δ δὲ ἐξήκοντα, δ δὲ τριάκοντα. ΜΑΡΚΟΣ. Kal προσκαλεσάμενος πάντι τὸν ὄχλον, εἶπερ αὐτοῖς. Ακουστέ μου, kal συνίετε. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε. μὴ ὡς ἀσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί. ἐξαγοράζετε τὸν καιρόν, dti ai hēmerai pornhai eisi. Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἀφρονες, ἀλλὰ συνιέντες εἰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

"Οτι περὶ τῶν μὴ ἐπιβαλλόντων οὐ δεῖ πολυπραγμενεῖν.

Κεφ. α. Β.

IOANNHES. Kal μετὰ τὸ ψαλιν, τότε εἰσῆλθεν eis ekēinor δ Σαταῖς. Λέγει αὐτῷ δ Ihsous. O ποιεις, πολησον τάχιον. Τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων, prōs ti eipe autw. HPASEIE. Oī mēn oὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν λέγον-

contra potentiam Dei.

(85) Utraque editio τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Regii primus et tertius τῶν τοῦ Κυρίου λόγων.

(86) Reg. primus μετ' ὀλίγα.

τες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστά-
νεις τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰσραὴλ; Εἶπε δὲ πρὸς αὐ-
τούς· Ὁχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς,
οὗς ὁ Πατὴρ ἐθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.

Ὅτι ἴδιον τῶν ἐχόντων σπουδὴν τῆς πρὸς (87) Θεοῦ
εὐαρεστήσεως τὸ καὶ ἐπερωτᾶν περὶ ὧν δεῖ.

Κεφάλ. Γ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ προσήλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ λέγοντες· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν
τῶν ἱσάρων τοῦ ἀγροῦ. . . Καὶ ἰδοὺ, εἰς
προσελθὼν, εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε ἀγαθέ, τί
ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον; **ΛΟΥΚΑΣ.**
Ἐδύνατο οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις ὁχλοῖς βαπτί-
σθῆναι ἐν αὐτοῦ· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπ-
έδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;
Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὁχλοὶ λέ-
γοντες· Τί ποιήσωμεν (88); Ὁμοίως τελῶναι,
ὁμοίως στρατεύμενοι. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Ἀκούσαντες δὲ
κατενόησαν τὴν καρδίαν, εἰπὼν τε πρὸς τὸν Πέ-
τρον, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους· Τί ποιήσο-
μεν, ἄνδρες (89) ἀδελφοί;

Ὅτι δεῖ ἐπερωτωμένῳ φρονεῖν (90) ἀξιολόγως ἀπο-
κρίνεσθαι.

Κεφάλ. Δ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἰδοὺ, νομικός τις ἀνέστη ἐκκει-
ρῶν αὐτόν, καὶ λέγων· Διδάσκαλε, τί ποιήσας,
ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; Εἶπε δὲ πρὸς αὐτόν·
Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; πῶς ἀναγινώσκεις;
Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν
Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης
τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου,
καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Εἶπεν δὲ πρὸς αὐ-
τόν· Ὁρθῶς ἀπεκρίθης. Τοῦτο ποιεῖ, καὶ ζήσῃ.
ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣ. Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι,
ἀλατὴ ἡρυγμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐν ἑκάστῳ
ἀποκρίνεσθαι.

Ὅτι χεῖρον μὲν (91) τὸ χρεῖμα τῶν συνιέντων, καὶ μὴ
ποιούντων· οὗτε δὲ τὸ κατὰ ἄγνοιαν ἀμαρτάνειν
ἀκίνδυνον.

Κεφάλ. Ε'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος, ὁ γνούς τὸ θέ-
λημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας, μηδὲ
ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρῆσεται πολ-
λὰς. Ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἀξία πληγῶν,
δαρῆσεται ὀλίγας.

ΟΡΟΣ Γ.

Ὅτι τέλος ἀμαρτίας θάνατος.

Κεφάλ. Α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται
τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν.

(87) Editio Paris. σπουδὴν πρὸς. Codex Combef.
et alii duo σπουδὴν τῆς πρὸς.

(88) Editio Paris. et Reg. tertius Τί ποιήσωμεν.
Alii duo mss. et editio Ven. ποιήσωμεν. Paulo post
Reg. tertius κατενόησαν τὴν καρδίαν.

(89) Utraque editio ποιήσωμεν, ἄνδρες. At mss.
tres hoc loco ποιήσωμεν.

(90) Regii primus et tertius ὅτι δεῖ ἐπερωτωμέ-

A Israel? Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tem-
pora vel momenta, quæ Pater posuit in sua ipsius
potestate (Act. 1, 6, 7).

Quod proprium est eorum, qui de inennda cum Deo
gratia solliciti sunt, de rebus ad officium ipsorum
pertinentibus percontari.

Caput III.

Et accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes:
Edissere nobis parabolam zizaniorum agri (Matth.
xiii, 36). Et ecce, unus accedens, ait illi: Ma-
gister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æter-
nam? (Matth. xix, 16.) Dicebat ergo ad turbas
quæ exibant aut baptizarentur ab ipso: Genimina vi-
perarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira?
(Luc. iii, 7.) Et paulo post: Et interrogabant
eum **243** turba, dicentes: Quid faciemus? (ibid. 10):
Erant autem cum publicani, tum milites. His au-
tem auditis, compuncti sunt corde, et dixerunt
ad Petrum, et ad reliquos apostolos: Quid faciemus,
viri fratres? (Act. 11, 37.)

Quod curandum sit ei qui interrogatur, ut recte et
præclare respondeat.

Caput IV.

Et ecce, quidam legisperitus surrexit tentans eum,
et dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam
possidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid scri-
ptum est? quomodo legis? Ille respondens dixit: Di-
liges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex
tota anima tua, et ex tota mente tua, et proximum
tuum sicut teipsum. Dixitque illi: Recte respon-
disti. Fac hoc et vives (Luc. x, 25-29). Sermo
vester semper in gratia, sale sit conditus, ut sciatis
quomodo vos oporteat unicuique respondere (Coloss.
iv, 6).

Quod gravius est iudicium eorum qui noverunt, nec
tamen faciunt: licet a periculo non vacet, cum
quis per ignorantiam peccat.

Caput V.

Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini
sui, et non præparavit, et non fecit secundum volun-
tatem ejus, vapulabit multis. Qui autem non cognov-
it, et fecit digna plagis, vapulabit paucis (Luc. xii,
47, 48).

REGULA X

Quod finis peccati mors.

Caput I.

Qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed
ira Dei manebit super eum (Joan. iii, 36). Cum
vires φρονεῖτε, id curandum iis qui interrogantur,
ut scite et convenienter respondeant.

(91) Totum illud, ὅτι χεῖρον μὲν, etc., in modum
tituli positum est in Reg. primo; et ita hæc verba
locari debere res ipsa loquitur, cum ea quæ statim
ex Actis proferuntur, ad præcedentem titulum
quadrare nullo modo possint.

enim servi essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors (Rom. vi, 20, 21). Et paulo post: Stipendia peccati mors (ibid. 23). Stimulus autem mortis peccatum. (I Cor. xv, 56).

Quod finis mandati Dei est vita æterna.

Caput II.

Amen, amen aico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum (Joan. viii, 51). Sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, et quid loquar. Et scio quod mandatum ejus vita æterna est (Joan. xii, 49, 50). Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam (Rom. vi, 22).

244 REGULA XI.

Quod non sunt contemnenda Dei judicia, sed timenda, licet debita pœna non statim subsequatur.

Caput I.

Sed potius timele eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Matth. x, 28).... Quod si dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire: et cæperit percutere servos, et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari: veniet dominus servi illius, in die in qua non sperat, et hora qua nescit, et dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet (Luc. xii, 45-47). Vide, sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat (Joan. v, 14).... Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiae (Ephes. v, 6).

Quod qui propter priora peccata correptus fuit, et veniam consecutus est, si rursum peccarit, sibi ipsi iræ judicium priore gravius parat.

Caput II.

Vide, sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat (Joan. v, 14).

Quod cum quipiam in judicium iræ Dei inciderint, cæteri metu perculsi erudiri et corrigi debeant.

Caput III.

Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificiis eorum. Et respondens Jesus dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt?

(92) Editio Paris. ἐσθλαὶν δέ. Reg. primus ἐσθλαὶν τε.
(93) Editio Paris. Ἰδοὺ, ὕψης. Antiqui tres libri ἴδε.

(94) In Reg. tertia et in mss. post illud, τί σοι γένηται, adjecta sunt illa ex Actis xiii, 40: Βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὁμᾶς τὸ εἰρημένον ἐ.

A ΠΡΟΣ ΡΩΜ. "Ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλευθεροὶ ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. Τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐκαυχόμεσθε; Τὸ μὲν γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος. Καὶ μετ' ὀλίγα· Τὰ γὰρ ὀφύρια τῆς ἁμαρτίας θάνατος... Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία.

"Ὅτι τέλος ἐντολῆς Θεοῦ ζωὴ αἰώνιος.

Κεφάλ. B.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. — Ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατὴρ, αὐτός μοι ἐντολὴν ἔδωκε, τί εἰπω, καὶ τί λαλήσω, καὶ οἶδα, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ, εἴχετε τὸν καρπὸν ὁμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον.

ΠΡΟΣ ΙΑ.

"Ὅτι οὐ δεῖ καταφρονεῖν κριμάτων Θεοῦ, ἀλλὰ φοβεῖσθαι, κἂν μὴ παραυτίκα τὴν ἀνταπόδοσιν ἔχῃ.

Κεφάλ. A'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν θυμὸν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γένει. ΛΟΥΚΑΣ. Ἐὰν δὲ εἰπῇ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Χρονίζει ὁ κύριός μου ἔρχεσθαι· καὶ ἀρξῇται τύπειν τοὺς παῖδας καὶ τὰς παιδικὰς, ἐσθλείν τε (92) καὶ πίνειν, καὶ μεθύσκεσθαι· ἤξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ᾗ ὁ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἴδε, ὕψης (93) γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται (94). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις· διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

"Ὅτι ὁ ἐπὶ τοῖς πρώτοις ἁμαρτήμασι παιδευθεὶς, καὶ τῆς ἀφέσεως κατασκευασθεὶς, ἐὰν πάλιν ἀμάρτη, χεῖρον τοῦ προτέρου κατασκευάζει· ἐαυτὸν τὸ κρίμα τῆς ὀργῆς.

Κεφάλ. B.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἴδε, ὕψης (95) γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται.

"Ὅτι, κρίματι ὀργῆς Θεοῦ τιμῶν ὑποπεσόντων, τοὺς λοιποὺς φοβουμένους παιδεύεσθαι δεῖ.

Κεφάλ. Γ.

ΛΟΥΚΑΣ. Παρῆσαν δὲ τινες ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ, ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὡς τὸ αἷμα Πιλάτου ἔμιξε μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Δουεῖτε, ὅτι οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας

τοὺς προφῆτας· Ἴδετε οἱ καταφρονῶνται, καὶ ἐπιβέβηκατε, καὶ θαυμάσατε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε· διότι ἔργον.... ἐκδηγῆται.

(95) Rursus editio Paris. Ἰδοὺ, ὕψης. Editio Ven. et duo mss. Ἴδε.

τοὺς Γαλιλαίους ἐγένετο, ὅτι τοιαῦτα πεπρόθυμα· Οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήτε (96), πάντες ὡσαύτως ἀπολεισθε. Ἡ ἑκαῖροι οἱ δέκα καὶ ὀκτώ, ἐφ' οὓς ἐπεσεν ὁ πύργος ἐν τῷ Σιλωάμ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, δοκῶντες, ὅτι οὗτοι ὀφειλέται ἐγένετο παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλὴμ· Οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήτε, πάντες ὡσαύτως ἀπολεισθε. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἀκούων δὲ Ἀνανίας τοὺς λόγους τούτους, πεσὼν ἐξέψυξε. Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Μηδὲ γογγύετε, καθάπερ τινὲς αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ. Ταῦτα δὲ τόποι συνέβαινον ἐκείνοις· ἐγγράφη δὲ πρὸς ρουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν.

Ἵτι καὶ αὐτοῖς τοῖς τῆς κακίας ἔργοις πρὸς τιμωρίαν πολλάκις παραδίδεται τις διὰ προϋπάρχουσαν ἀσέβειαν.

Κεφάλ. Δ'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐκτιμῶσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. β'. Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει.

Ἵτι οὐχὶ πλῆθος ἀμαρτωλῶν δυσωπεῖ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὁ εὐαρεστῶν αὐτῷ, καὶ ἀνὴρ τυγχάνῃ (97), καὶ γυνή.

Κεφάλ. Ε'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐπ' ἀληθείας λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλὰ χηραὶ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλίου ἐν τῷ Ἰσραὴλ, οὗς ἐκλείσθη (98) ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἑτη τρία καὶ μῆνας ἕξ, ὥς ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμφθη Ἡλίας, εἰ μὴ εἰς Σάραφθα τῆς Σιδωνος πρὸς γυναικα χήραν (99). ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγροεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλῃν ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωδοῦν ἐδαπίσθησαν ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρώμα πνευματικῶν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικῶν ἔπινον· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς κλεισθῶσι αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός· κατεστρόφησαν γὰρ ἐν τῇ ῥήμῳ.

ΟΡΟΣ ΙΒ'.

Ἵτι πᾶσα ἀντιλογία, καὶ ἐκ φιλικῆς καὶ εὐλαβοῦς διαθέσεως γένηται, ἀπαλλοτριῶν τοῦ Κυρίου τὸν ἀντιλέγοντα· πᾶν δὲ ῥήμα Κυρίου μετὰ πάσης πληροφορίας καταδέχσθαι δεῖ (1).

(96) Et hic et infra Reg. tertius μετανοήστε.

(97) Reg. tertius καὶ ἀνὴρ. Utraque editio καὶ εἰς τυχ.

(98) Utraque editio ἐταν ἐκλείσθη. At mss. nostri ἔτε.

(99) Illa, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Νῶε καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Λώτ, leguntur in iis quos saepius nominavi libris post vo-

A Non, dico vobis: sed nisi poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Aut illi decem et octo, super quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos, putatis quod ipsi debiles fuerint praeter omnes homines habitantes in Jerusalem? Non, dico vobis: sed si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis (Luc. xiii, 4-5).... Audiens autem Ananias haec verba, cadens expiravit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt haec (Act. v, 5).... Neque murmuretis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Haec autem in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines saeculorum detenerunt (I Cor. x, 40, 41).

B

Quod quis plerumque ipsis etiam nequitia 245 operibus penae loco traditur, ob praecedentem impietatem.

Caput IV.

Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt (Rom. i, 28).... Eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent, ideo mittit illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio (II Thess. ii, 40, 41).

Quod multitudo peccatorum nequaquam placat Deum: sed is qui ipsi acceptus est. sive vir, sive mulier sit.

C

Caput V.

In veritate dico vobis, multae viduae erant in diebus Eliae in Israel, quando clausum est caelum annis tribus et mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra; et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Saraphtha Sidonis ad mulierem viduam (Luc. iv, 25, 26).... Nolo enim vos ignorare, fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, et in mari: et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt: bibebant enim de spiritali sequente eos petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo: nam prostrati sunt in deserto (I Cor. x, 4-5).

D

αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός· κατεστρόφησαν γὰρ ἐν τῇ ῥήμῳ.

REGULA XII.

Quod omnis contradictio, etiamsi ex amico ac pio affectu oriatur, a Domino abalienat contradicentem: quodque verbum Domini cum omni certitudine suscipiendum est.

cem χήραν.

(1) Reg. tertius κακαδύσθαι χρή. Verba haec Matthaei xvi, 21, 22 et 23: Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν..... ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, hoc quoque loco inculcata inveniuntur in Reg. tertio et in Messanensi.

Caput I.

Et cepit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat praecinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum; et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Respondit Jesus, et dixit: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in aeternum. Respondit ei Jesus: Si non laverō te, non habes partem mecum (Joan. xiii, 5-8).

246 Quod non oportet traditiones humanas sequi, ita ut mandatum Dei irritum faciamus.

Caput II.

Deinde interrogant eum Pharisei et scribae: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed illotis manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. In vana autem me colunt, docentes doctrinas, precepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum (Marc. vii, 5-8; Isa. xlii, 13), etc.

Quod omnia prorsus servanda sunt, quae a Domino per Evangelium et apostolos fuerunt tradita.

Caput III.

Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis (Matth. xxviii, 19, 20).... Erant autem justii ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela (Luc. i, 6)..... Qui vos audit, me audit: qui autem vos spernit, me spernit (Luc. x, 16)..... Itaque, fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam, tanquam per nos (II Thess. ii, 15).

Quod nemo debet suam ipsius voluntatem voluntati Domini praepondere: sed in omni re Dei voluntatem quaerere, et exsequi.

Caput IV.

Quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris (Joan. v, 30).... Et positus genibus, oravit dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum. Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat (Luc. xxii, 41, 42)..... In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes voluntatem carnis et cogitationum

(1.) Editio Paris. καὶ λέγει αὐτῷ. Veteres libri καὶ εἶπεν αὐτῷ.

(3.) Reg. tertius Εἰ μὴ νύψης.

(4.) Reg. primus ὁ δὲ ἀκούων.

(5.) Idem codex θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐγκρίνειν.

A

Κεφ. I. A'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Καὶ ἤρξατο ῥίπτεν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λευκῷ, ᾧ ἦν διεσπασμένος. Ἐρχεται οὖν πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ λέγει αὐτῷ ἐκείνος· Κύριε, σὺ μου ῥίπτεις τοὺς πόδας; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ (2)· Ὁ ἐγὼ ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γινώσκῃ δὲ μετὰ ταῦτα. Λέγει αὐτῷ Πέτρος· Οὐ μὴ ῥίψῃς (3) τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐὰν μὴ ῥίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.

Ὅτι οὐ δεῖ παραδόσσειν ἀνθρώπων ἀκολουθεῖν ἐπ' ἀθετήσει ἐντολῇς Θεοῦ.

Κεφ. I. B.

ΜΑΡΚΟΣ. Ἐπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς· Διὰ τί οἱ μαθηταὶ σου οὐ περιπατοῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ ἀνέγκουσιν χερσὶν ἐσθίουσι τὸν ἄρτον; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι Καλῶς προσήτευσεν Ἠσαίας περὶ ὑμῶν τῶν ὑποκριτῶν, ὡς γέγραπται· Οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χεῖλεσι με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Ἀφέντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων· καὶ τὰ ἐξῆς.

Ὅτι δεῖ πάντα ἀπαρλείπτως φυλάττειν, τὰ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἀποστόλων ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδεδομένα.

C

Κεφ. I. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διδασκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν. ΛΟΥΚΑΣ. Ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφοτέροι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιοῦμασι τοῦ Κυρίου ἀμεμπτοι.... Ὁ ἀκούων (4) ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει· ὁ δὲ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ. ΠΡΟΣ ΘΕΕΣ. β'. Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἰς διὰ λόγου εἰς δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν.

Ὅτι οὐ δεῖ θέλημα ἴδιον παρὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἐγκρίνειν (5)· ἀλλ' ἐν παντὶ πράγματι ζητεῖν καὶ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Κεφ. I. Δ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς (6). ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ θεὸς τὰ ῥήματα, προσήγατο λέγων· Πάτερ, εἰ βούλει, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο. Πλήρῃ μὴ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω (7). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημεν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς

(6.) Vox Patris in perisque libris veteribus deest; ob idque, opinor, Latine non reddita est in Vulgata.

(7.) Reg. primus τὸ σὸν γινέσθω. Nec ita multo post idem codex ποιοῦντες τὰ θελήματα.

σάρκός ἡμῶν, ποιούντες τὸ θέλημα τῆς σαρκὸς A nostrarum : et eramus natura filii iræ sicut et cæ-
καὶ τῶν διανοῶν ἡμῶν· καὶ ἡμεῖς τέκνα φύσει teri (Ephes. II, 3).

ΟΡΟΣ II'.

"Οτι δεῖ νῆφειν δεῖ, καὶ ἔτοιμον εἶναι ἐν τῇ σπουδῇ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Θεοῦ, γνωρίζοντα τῆς ἀναβολῆς τὸ ἐπικινδύνον.

Κεφάλ. Α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐστῶσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζω-
σμέναι, καὶ οἱ λύχροι καιδέμενοι καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι
ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἐλθόντα, καὶ
πότε ἀναλῶσι ἐκ τῶν γάμων· ἵνα ἐλθόντος, καὶ
κρούσαντος, εὐθὺς ἀνοίξωσιν αὐτῷ. Μακάριοι
οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὓς ἐλθὼν ὁ κύριος εὐρήσει
γρηγορούντας. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οἱ περιζώσεται, B
καὶ ἀνακλιθεὶς αὐτοὺς, καὶ παρελθὼν διακονήσει
αὐτοῖς. Καὶ ἂν ἐλθῇ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, καὶ
ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἐλθῇ, καὶ εὐρη ὁδῶν, μακά-
ριοι εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι (8). Τοῦτο δὲ γινώ-
σκετε, οἱ εἰ ἡδεῖ ὁ οἰκοδεσπότης ποῦα ὥρα ὁ
κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἂν
ἀφῆκε διορυγῆναι τὴν οὐκίαν αὐτοῦ. Καὶ ὑμεῖς
οὐκ γίνεσθε ἔτοιμοι, οἱ ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε ὁ Υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται, καὶ τὰ ἐξῆς (9). ΠΡΟΣ
ΘΕΣΣ. Α'. Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν,
ἀδελφοί, οὐ χρεῖαν ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν· αὐτοὶ
γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε, οἱ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέ-
πτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται (10). Καὶ μετ' ὀλίγα·
γρηγορώμεν, καὶ νήσωμεν.

"Οτι δεῖ πάντα καιρὸν εὐθετον ἡγεῖσθαι εἰς τὴν C Quod omne tempus debet reputari opportunum, ad
σπουδὴν τῶν ἀρεσκόντων τῷ Θεῷ (11).

Κεφάλ. Β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐμε δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ
πέμφαντός με, ὥς ἡμέρα ἐστίν. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ.
Ὡστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπακούσα-
τε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ νῦν
πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου. μετὰ φόβου
καὶ τρόμου τὴν ἐαυτῶν σωτηρίαν καταργήσεθε.

ΟΡΟΣ ΙΑ'.

"Οτι οὐ δεῖ τὰ ἀνομεία μὴ γίνονται, ἀλλ' ἐκάστου
τῶν γινόμενων ἢ λεγομένων τὸν ἴδιον καιρὸν γνω-
ρίζειν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μα- D
θηταὶ Ἰωάννου, λέγοντες· Διὰ τί ἡμεῖς καὶ οἱ
Φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλὰ, οἱ δὲ μαθηταὶ σου
οὐ νηστεύουσιν; Καὶ εἰπὼν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς (12)·
Μὴ δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ θυμῶνος πνεῦμα, ἐφ'
ᾧ ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ θυμῶς; Ἐλεύσονται
δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ θυμῶς,

(8) Vocem ἐκεῖνος ex antiquis tribus libris addidi.

(9) Addita sunt aliqua ex Luca XII, 45-47, et in
Mess. et in Reg. tertio post illud, καὶ τὰ ἐξῆς. Ver-
borum horum initium est, οἱς ἐπιφέρει. Ἐάν δὲ εἴπῃ
ὁ δοῦλος ἐκεῖνος· ὅτις, μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει.

(10) Hæc Pauli verba ex Epistola prima ad Thess.
v. 3-5, ὅταν δὲ λέγωσιν.... νυκτὶς οὐδὲ σκότους, con-
tinenter leguntur in Mess. et in Reg. tertio post

REGULA XIII.

Quod oportet quemque semper sobrium esse, et ad
Dei opera sedulo perficienda paratum, dilationis
periculum agnoscentem.

Caput I.

Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes :
et vos similes hominibus expectantibus dominum
suum, quando revertatur a nuptiis : ut cum venerit,
et pulsaverit, confestim 247 aperiant ei. Beati servi
illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes.
Amen dico vobis, quod præcignet se, et faciet illos
discumbere, et transiens ministrabit illis. Et si vene-
rit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia vene-
rit, et ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc au-
tem scitote, quod si sciret paterfamilias, qua hora sur-
veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi do-
mum suam. Et vos estote parati, quia qua hora non
putatis, Filius hominis venit (Luc. XII, 35-40), etc....
De temporibus autem et momentis, fratres, non indi-
getis ut scribamus vobis : ipsi enim diligenter scitis,
quod dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet
(I Thess. v. 1, 2). Et paulo post : Igitur non dor-
miamus sicut et cæteri, sed vigilemus, et sobrii si-
mus (ibid. 6).

"Αρα οὐκ μὴ καθύδωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ

C Quod omne tempus debet reputari opportunum, ad
ea studiosè agenda, quæ Deo placent.

Caput II.

Me oportet operari opera ejus, qui misit me, do-
nec dies est. (Joan. IX, 4).... Itaque, charissimi mei.
sicut semper obedistis, non ut in præsentia mea tan-
tum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum
meu et tremore vestram salutem operamini (Philipp.
II, 12).

REGULA XIV.

Quod res quæ inter se non conveniunt, non sunt
miscendæ : sed singulorum quæ sunt aut dicen-
tur, proprium tempus agnoscendum est.

Caput I.

Tunc accedunt ad eum discipuli Joannis, dicen-
tes : Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter.
discipuli autem tui non jejunant? Et ait illis Jesus :
Nunquid possunt filii sponsi lugere quandiu cum il-
lis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur
ab eis sponsus, et tunc jejunabunt in illis diebus
(Matth. IX, 14, 15), etc.... Itaque, fratres, non su-

illud, οὕτως ἔρχεται.

(11) In iisdem codicibus post voces ἀρεσκόντων
τῷ Θεῷ, adjecta sunt ex Matthæo XII, 41 et 42, ver-
ba hæc, Τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, etc., ad vocem
usque ποιεῖν.

(12) Libri veteres ὁ Ἰησοῦς. Deest articulus in
vulgatis.

mus filii ancillæ, sed liberæ : in libertate igitur qua Christus nos liberavit, state, et nolite iterum fugo servitutis contineri (Gal. iv, 31; v, 1).

τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν (14), ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἡλευθέρωσε, στήκατε, καὶ μὴ πάλιν ὑγρῷ δουλείᾳ ἐνέχεσθε.

REGULA XV.

Quod non oportet, spe in bonis aliorum operibus reposita, officium suum negligere.

Caput I.

Facile ergo fructus dignos penitentia; et ne velitis dicere intra vos ipsos : Patrem habemus Abraham (Matth. iii, 8, 9).

248 REGULA XVI.

Quod nihil juvantur qui simul vivunt cum eis qui Deo placent, nec tamen animum suum virtutibus ornant : tametsi eodem modo atque ipsi vivere videntur.

Caput I.

Tunc simile erit regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso. Quinque autem ex eis erant prudentes, et quinque stultæ. Quæ erant stultæ, acceptis lampadibus suis, non sumpserunt oleum secum : prudentes vero acceperunt in suis vasis cum lampadibus suis (Matth. xxv, 1-4). Hæc paulo post subiungit de stultis : Postea vero veniunt reliquæ virginis dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens ait : Dico vobis, nescio vos (ibid. 11-13).... Dico vobis : in illa nocte erunt duo in lecto uno ; unus assumetur, et alter relinquetur. Erunt duæ molentes in unum ; una assumetur, et altera relinquetur. Et respondentes dicunt illi : Ubi, Domine ? Qui dixit illis : Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ (Luc. xvii, 34, 35, 36).

REGULA XVII.

Quod cum per proprietates nobis a Scriptura indicatas agnovimus quale sit instans tempus, debemus hac conjectatione facta res nostras ad illud accommodare.

Caput I.

Ab arbore autem fici discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quod prope est æstas. Ita et vos cum videritis hæc omnia, scitote quod prope est in januis (Matth. xxiv, 32)... Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis : Nimbis venit : et ita fit. Et cum austrum flantem, dicitis : Quod æstus erit : et fit. Hypocrita, faciem cæli et terræ nostis probare, hæc autem tempus quomodo non probatis ? (Luc. xii, 54-

(13) Quod ibidem legitur apud Matthæum ix, 16 et 17, οὐδὲς δὲ ἐπιβάλλει.... ἀμφοτέροι συντηροῦνται, in Messanensi libro additum invenitur post illud, καὶ τὰ ἐξῆς.

(14) Antiqui duo libri τῇ ἐλευθερίᾳ ἥ.... στήκατε οὖν. Utraque editio et Reg. secundus ut in contextu.

(15) Editio Paris. ἐλπίζοντας τῶν καθ' ἑαυτῶν. Regii primus et tertius ita ut edidimus.

καὶ τότε νηστεύουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις καὶ τὰ ἐξῆς (13). ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἄρα, ἀδελφοί, οὐκ ἐσμέν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθερίας.

ΟΡΟΣ ΙΕ.

Ὅτι οὐ δεῖ τοῖς ἄλλων κατορθώμασιν ἐλπίζοντα, τῶν καθ' ἑαυτὸν (15) ἀμελεῖν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μεταβολῆς, καὶ μὴ δόξῃτε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς. Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ (16)

ΟΡΟΣ ΙΓ.

Ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦνται οἱ συζῶντες τοῖς ἀρέσκουσι τῷ Θεῷ, καὶ τὸ ἑαυτῶν φρόνημα μὴ κατορθοῦντες, καὶν κατὰ τὸ φαινόμενον σώζωσι τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμοιότητα.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου. Πέντε δὲ ἐξ αὐτῶν ἦσαν φρόνιμοι, καὶ αἱ πέντε μωραὶ. Αἵτινες μωραὶ, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, οὐκ ἔλαβον μετ' ἑαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν. Οἷς ἐπιφέρει μετ' ὀλίγα περὶ τῶν μωρῶν (17). Ὑστερον δὲ ἐρχονται αἱ λοιπαὶ παρθένοι λέγουσαι· Κύριε, Κύριε, ἀνοίξον ἡμῖν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· Λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. ΛΟΥΚΑΣ. Λέγω ὑμῖν· ταύτη τῇ νυκτὶ δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς· εἰς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφελθήσεται. Δύο ἀληθύνονται ἐπὶ τὸ αὐτό· μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἑτέρα ἀφελθήσεται. Καὶ ἀποκριθέντες λέγουσιν αὐτῷ· Ποῦ, Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ὅπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ δέσποτες

ΟΡΟΣ ΙΖ.

Ὅτι δεῖ, τὸν ἐναστώτα καιρὸν ἀπὸ τῶν δεδηλωμένων ἡμῖν παρὰ τῆς Γραφῆς ἰδιωμάτων γνωρίζοντας, ὁποῖός ἐστιν, ἐστοχασμένως τούτου τὰ καθ' ἑαυτοὺς διατιθέσθαι.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν. Ὅταν ᾗδῃ ὁ κλάδος αὐτῆς γένηται ἀπλὸς, καὶ τὰ φύλλα ἔκφυη, γινώσκετε, ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος. Οὕτω καὶ ὑμῖς, ὅταν ἴδῃτε ταῦτα πάντα, γινώσκετε, ὅτι ἐγγὺς ἐστὶν ἐπὶ θύρας. ΛΟΥΚΑΣ. Ὅταν ἴδῃτε τὴν νυφίαν ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, εὐθέως λέγετε, ὅτι (18) Ὁμοῖος ἐρχεται· καὶ γίνεται οὕτως. Καὶ ὅταν ῥέον ἀνέεργα, λέγετε, ὅτι Καὶ ὁ ὢν ἐστὶν· καὶ γίνεται.

(16) Quæ apud Matthæum post vocem Ἀβραάμ leguntur, λέγω γὰρ ὑμῖν.... εἰς τὸν βάλλεται, omnia hæc addita sunt in Mess. et in Reg. tertio.

(17) Antiqui duo libri et utraque editio μωρῶν Κύριε. Reg. tertius ut in contextu.

(18) Editio Paris. λέγεται, ὅτι. Reg. tertius λέγετε, ὁμοῖος. Reg. secundus λέγετε, ὅτι.

Ἰποκριταί, τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρα-
νοῦ οἰδατε δοκιμάζειν, τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πῶς
οὐ δοκιμάζετε; ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὁ καιρὸς συν-
εσταλμένος ἐστὶ τὸ λοιπὸν (19), ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες
γυναικας ὡς μὴ ἔχοντες ᾧσι· καὶ οἱ κλινοῦντες ὡς
μὴ κλινοῦντες· καὶ οἱ χαίροντες ὡς μὴ χαίροντες·
καὶ οἱ ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες· καὶ οἱ
χρόμενοι τῷ κόσμῳ, ὡς μὴ καταχρόμενοι (20)·
παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.

ΟΡΟΣ ΙΒ'.

Ὅτι δεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ οὕτω ποιεῖν, ὥς ὁ Κύ-
ριος προσέταξεν. Ὁ γὰρ περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐρ-
γασίας διαπραΐων, καὶν δόξῃ ποιεῖν τὴν ἐντολήν,
ἀδόκιμός ἐστι παρὰ τῷ Θεῷ.

Κεφ. α'. Α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐλεγε δὲ καὶ τῷ κεκλημένῳ αὐτόν·
Ὅταν ποιῇς ὁριστὸν ἢ δειπνῶν, μὴ φέροι τοὺς
 φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφοὺς σου, μηδὲ τοὺς
 συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους, μή-
ποτε καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηται σοι
 ἀνταπόδομα. Ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν, κάλει
 πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς, καὶ μα-
 κάριος δοχῇ, οἳ οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι σοί·
 ἀνταποδοθήσεται γὰρ σοὶ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν
 δικαίων (21).

Ὅτι οὐ δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐντολήν διὰ τὴν πρὸς ἀν-
θρώπους ἀρέσκειαν, ἢ δι' ἄλλο τι πάθος, ποιεῖν,
 ἀλλ' ἐν παντὶ σκοπῶν ἔχειν, τῷ Θεῷ ἀρέσαι, καὶ
 Θεὸν δοξάζειν.

Κεφ. α'. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν
 μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ
 θαυθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μήτε, μισθὸν οὐκ ἔχετε
 παρὰ τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅταν
 οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίζεις ἔμπρο-
 σθεν (22) τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ οἱ Ἰποκριταί
 ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς βύμαις,
 ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἀμήν
 λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν, καὶ τὰ
 ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Εἰτε οὖν ἐσθίετε, εἰτε πί-
 νετε, εἰτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖ-
 τε. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμά-
 σμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πιστευθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον,
 οὕτω λαλοῦμεν, οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες,
 ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν.
 Οὐτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν
 (23), καθὼς οἰδατε, οὐτε προβάσει πλεονεξίας,
 Θεὸς μάρτυς· οὐτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δό-
 ξαν, οὐτε ὡς ὑμῶν, οὐτε ἀπ' ἄλλων.

(19) Posita virgula est in utraque editione et in
 Reg. primo post vocem λοιπὸν quam interpunctio-
 nem secuti, ita vertimus, jam tempus breve est, ut
 ei qui, etc.; sed si locabis virgulam ante voces τὸ
 λοιπὸν, tunc interpretabere uti in Vulgata, tempus
 breve est, reliquum est, etc.

(20) Utraque editio et Reg. secundus παραχρῶ-
 μενοι. Reg. tertius καταχρόμενοι.

(21) Post vocem δικαίων sequuntur illa in Mess.
 et in Reg. primo, ἃ οὖν ἐγὼ λέγω, καθὼς εἰρηχέ μοι
 ὁ Πατήρ, οὕτω λαλῶ. Ἐάν δὲ καὶ ἀλλῇ τις, οὐ σέ-

A 56.) Jam tempus breve est, ut ei qui habent
 uxores, tanquam non habentes sint: et qui fletit,
 tanquam non fletens: et qui gaudent, tanquam
 non gaudentes: et qui emunt, tanquam non possi-
 dentes: et qui utuntur hoc mundo, tanquam non
 utantur: præterit enim figura hujus mundi (I Cor.
 vii, 29-31).

249 REGULA XVIII.

Quod mandata Dei eo modo fieri debent, prout
 Dominus præcepit. Qui enim in modo ea faciendi
 offendit, licet mandatum exsequi videatur, re-
 probus est apud Deum.

Caput I

B Dicebat autem et ei, qui se invitaverat: Cum facis
 prandium, aut canam, noli vocare amicos tuos, neque
 fratres tuos, neque cognatos tuos, neque vicinos
 divites, ne forte et ipsi te reinvitent, et fiat tibi
 retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes,
 debiles, claudos et cæcos, et beatus eris, quia non
 possunt retribuere tibi: retribuetur enim tibi in re-
 surrectione justorum (Luc. xiv, 12-14).

Quod non oportet Dei mandatum facere ad huma-
 nam gratiam conciliandam, aut propter ullam
 aliam affectionem: sed in omnibus hunc scopum
 habere, ut placeas Deo, et detur Deo gloria.

C

Caput II.

Attendite, ne eleemosynam vestram faciatis co-
 ram hominibus, ut videamini ab eis: aliqui merce-
 dem non habetis apud Patrem vestrum, qui in cælis
 est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere
 coram hominibus, sicut hyporritæ faciunt in syna-
 gogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus.
 Amen dico vobis, recipiunt mercedem suam (Matth.
 vi, 1, 2), et cætera... Sive ergo manducatis, sive
 bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam
 Dei facite (I Cor. x, 31)... Sed sicut probati sumus
 a Deo, ut crederetur nobis Evangelium, ita lo-
 quimur, non quasi hominibus placentes, sed
 Deo, qui probat corda nostra. Neque enim ali-
 quando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis,
 neque in occasione avaritiæ: Deus testis est: nec
 quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, ne-
 que ab aliis (I Thess. ii, 4-6).

φανοῦται, ἐάν μὴ νομίμως ἀδίσθη. Quæ ergo ego lo-
 quor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor. Quod si quis
 etiam certat, non coronatur, nisi legitime certaverit:
 quæ verba leguntur partim apud Joannem xii, 50,
 partim apud Paulum, II Tim. ii, 5.

(22) Ita habent nostri omnes tum calamo notati,
 tum typis descripti libri. Paulo aliter in Bibliis ἐπ-
 προσθέν σου, ante te.

(23) Editio Paris. ἐγενήθημεν. Codex Combel. et
 Reg. primus ἐγενήθημεν.

Quod Domini mandata et coram Deo et coram A
hominibus cum conscientia et bono studio
perficienda sunt. Qui enim non sic facit, con-
demnatus est.

Caput III.

Vos vobis, scribæ et Pharisei hypocritæ, quia
mundatis externam poculi patinæque partem : intus
autem plena sunt rapina et intemperantia. Phariseæ
cæce, munda prius internam poculi et patinæ par-
tem, ut et exteriores hujus partes puræ evadant
(Matth. xxiii, 25, 26)... Qui tribuit in simplici-
tate (Rom. xii, 8)... Omnia facite sine murmura-
tionibus et disceptationibus (Philipp. ii, 14)... Finis
autem **250** præcepti est charitas de corde puro et
conscientia bona (I Tim. i, 5)... Habens fidem, et
bonam conscientiam, quam quidam repellentes, nau-
fragium fecerunt circa fidem (ibid. 19).

Quod propter æquam minorum administrationem
ex justo judicio retribuantur majora

Caput IV.

Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti
fidelis, super multa te constituam : intra in gau-
dium domini tui (Matth. xxv, 23). Et paucis post
interjectis : Omni enim habenti dabitur, et abun-
dabit : ab eo vero qui non habet, et quod habet,
auferetur (ibid. 29)... Si ergo in iniquo mammona
fideles non fuistis : quod verum est, quis credet
vobis? Et si in alieno fideles non fuistis : quod
vestrum est quis dabit vobis? (Luc. xvi, 11, 12.)

Quod Domini mandata cum inexplibili desiderio
sunt peragenda, semper ulterius festinando.

Caput V.

Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. v,
6)... Fratres, ego me nondum arbitror comprehendisse.
Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens,
ad ea vero quæ priora sunt extendens meipsum,
juxta scopum persequor ad bravium supernæ voca-
tionis in Christo Jesu (Philipp. iii, 13, 14).

Quod mandata Dei ita fieri debent, ut quantum
in faciente situm est, omnes illuminentur, et
gloria afficiatur Deus.

Caput VI.

Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi
supra montem posita : neque accendunt lucernam,
et ponunt sub modio, sed super candelabrum, et
luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux ve-
stra coram hominibus, ut videant opera vestra bona,
et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est
(Matth. v, 14-16)... Nemo autem accendens

(24) Hoc loco utraque editio auctoris. At textus sa-
cer vulgatis auctoris, horum partes exteriores.

(25) Editio Paris. εὖγε, δοῦλε. Codex Combef. et
Reg. primus εὖ, δοῦλε.

(26) Utraque editio τῶν μὲν ὁπισθεν. Antiqui duo

Ἄντι· δεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου μετὰ συνειδήσεως
καὶ διαθέσεως ἀγαθῆς πρὸς τὸ θεὸν καὶ ἀνθρώ-
πους ποιεῖν. Ὁ γὰρ μὴ οὕτω ποιῶν κατακρί-
νεται.

Κεφάλ. Γ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς, καὶ Φα-
ρισαῖοι ὑποκριταί, οὗτοι καθαρίζετε τὸ ἐξώθεν τοῦ
ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ὥσπερ δὲ γέμου-
σιν ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀκρασίας. Φαρισαῖς τυφλὲ,
καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ
τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ
(24) καθαρόν. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὁ μεταδιδούς ἐν ἀπλό-
τητι. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυ-
σμῶν καὶ διαλογισμῶν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Τὸ δὲ τέ-
λος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς
καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς Ἐχὼν πί-
στιν καὶ ἀγαθὴν συνειδήσιν, ἥν τινες ἀπιστάμε-
νοι περὶ τὴν πίστιν ἐναντίασαν.

Ἄντι ἀπὸ τῆς περὶ τὰ ἐλάττωνα εὐγνωμοσύνης ἢ ἐπὶ
τοῖς μέλλουσι τῆς ἀνταποδόσεως κρίσις δικαιοῦ-
ται.

Κεφάλ. Δ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Εὖ, δοῦλε (25) ἀγαθὲ καὶ πιστὲ,
ἐπὶ ἄλλα ἢς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω·
εἰσελθὲ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου. Καὶ μετ'
ἄλλα· Τῷ γὰρ ἔχοντι πιστὴν δοθήσεται, καὶ πε-
ρισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ
ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. ΛΟΥΚΑΣ. Εἰ οὖν ἐν
τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀλη-
θινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει, καὶ εἰ ἐν τῷ ἄλλοτρίῳ
πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώ-
σει;

Ἄντι δεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου μετὰ ἐπιθυμίας
ἀχορέστου ποιεῖν. δεῖ πρὸς τὸ πλέον ἐπειγόμε-
νον.

Κεφάλ. Ε.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶν-
τες τὴν δικαιοσύνην. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ἐγὼ, ἀδελ-
φοί, ἐμμαντὲρ ὅπως λογίζομαι κατελιγμένα· Ἐν
δὲ, τῶν μὲν ὁπισθεν (26) ἐπιλανθάνομενος, τοῖς
δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτείνωμενος, κατὰ σκοπὸν διώ-
κω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ.

Ἄντι δεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ οὕτω ποιεῖν, ὥστε,
ὅσον (27) ἐπὶ τῷ ποιῶντι, φωτίζεσθαι τοὺς πάν-
τας, καὶ τὸν θεὸν δοξάζεσθαι.

Κεφάλ. ΣΤ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὑμεῖς ὥστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.
Ὁδὸν δύναιτο πόλις κρυβῆναι ἐπ' ἀνὸς ὄρους κειμέ-
νη· οὐδὲ καλοῦσι λύχνον, καὶ τιθέασιν ὑπὸ τὸν
μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι
τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Οὕτω λαμπράτω τὸ φῶς ὑμῶν
ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥπως ἴδωσι τὰ καλὰ
ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν

libri τῶν μὲν ὁπίσω. Nec ita multo post editio Pa-
ris. κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν. Illud, τοῦ Θεοῦ, neque in
editione Ven. neque in nostris veteribus libris in-
venitur.

(27) Reg. primus ποιεῖν ὡς τὸ ὅσον

ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ΛΟΥΚΑΣ. Οὐδεὶς δὲ, λύχνον ἄψας, κρύπτει αὐτὸν σκευεῖ, ἢ ὑποκάτω κλήνης τίθῃσιν, ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας ἐκτίθῃσιν (28), ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι βλέπωσι τὸ φῶς. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ἴνα ᾗτε εὐκχεῖσθε, καὶ ἀποδόσκοι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς δόξαν καὶ ἐκαινὸν Θεοῦ.

ΟΡΟΣ ΙΘ'

Ὅτι οὐ δεῖ ἐμποδίζειν τῷ ποιοῦντι θέλημα Θεοῦ, εἴτε κατ' ἐντολὴν Θεοῦ, εἴτε κατὰ λόγον ἀκολουθοῦντα τῇ ἐντολῇ· οὕτε μὴν ποιοῦντα ἀνέχεσθαι τῶν κωλύοντων, καὶ γνήσιοι ὦντι, ἀλλ' ἐπιμένειν τῇ κρίσει.

Κεφάλ. Α'

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε παρατίθεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν, λέγων· Ἐγὼ χρῆσαι ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς μέ; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπει ἡμῖν ἔσθαι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην (29), καὶ τὰ ἐξῆς.... Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ὑπὸ (30) τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων· καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ λέγων· Ἰδὼς σοι, Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. Ὁ δὲ, στεναγὼν, εἶπε τῷ Πέτρῳ· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ΜΑΡΚΟΣ. Καὶ προσέφερεν αὐτῷ παιδία, ἵνα αὐτῶν ἀψηται. Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων τοῖς προσφέρονσιν. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἠγαπήκετο, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἀγετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρὸς μέ, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἔστιν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἐκμερόντων δὲ ἡμέρας (31) πλείους, κατῆλθὲ τις ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας προφήτης ὀνόματι Ἀγαθος. Καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἄρας τὴν ζώνην Παύλου, καὶ δήσας ἑαυτοῦ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, εἶπε· Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τὸν ἄνδρα, οὗ ἔστιν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτω δῆσουσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παραδώσουσιν εἰς χεῖρας ἐθνῶν. Ὡς δὲ ἠκούσαμεν ταῦτα, παρεκαλοῦμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἐντόπισι, τοῦ μὴ ἀναβαλεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ἀπερχόμεν δὲ ὁ Παῦλος· Τί ποιεῖτε κηλαιότες, καὶ συνθρόνιστοι μου τὴν καρδίαν; Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἐτοίμως ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ (32). Μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ, ἠσυχάσαμεν ἐκτόντες· Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωχθέντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρσενόν-

(28) Reg. tertius lychnas τίθῃσιν.

(29) Reg. tertius δικαιοσύνην, τότε ἀφίησιν αὐτὸν ἀπὸ, etc.

(30) Ultraque editio παθεῖν ὑπὸ. Libri veteres παθεῖν ἀπὸ.

A lucernam, operit eam vase, aut subter lectum ponit, sed super candelabrum, ut intrantes videant lumen (Luc. viii, 16)... Ut sitis sinceri, et sine offensa in diem Christi, repleti fructibus justitiae, per Jesum Christum in gloriam et laudem Dei (Philipp. i, 10).

REGULA XIX.

Quod is impediri non debet qui Dei voluntatem facit : sive ex Dei praecepto, sive ex ratione mandato pareat : neque faciens debet morem gerere impredientibus, licet sint necessitudine conjuncti, sed in sua sententia perseverare.

Caput I.

B Tunc venit Jesus a Galilaea in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Joannes autem prohibebat eum, dicens : Ego opus habeo, ut 251 a te baptizer, et tu venis ad me? Respondens autem Jesus dixit ei : Sine modo : sic enim decet nos implere omnem justitiam (Matth. iii, 13-15), etc. . . Exinde capit Jesus ostendere discipulis suis, quod oportet eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus, et principibus sacerdotum, et scribis, et occidi, et tertia die resurgere. Et apprehendens eum Petrus, capit increpare illum, dicens : Propitius tibi sis, Domine : non erit tibi hoc. Qui conversus, dixit Petro : Vade post me, satana ; scandalum es mihi, quia non sapis ea quae Dei sunt, sed ea quae hominum (Matth. xvi, 21-23) . . . Et offerebant illi parvulos, ut tangeret illos. Discipuli autem increpabant offerentes. Videns autem Jesus, indigne tulit, et ait illis : Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos ; talium est enim regnum caelorum (Marc. x, 13, 14)... Et cum moraremur per dies plures, advenit quidam a Judaea, propheta, nomine Agabus. Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli : et alligans sibi pedes et manus, dixit : Haec dicit Spiritus sanctus : Virum, cujus est zona haec, sic alligabunt in Jerusalem Judaei : et tradent in manus gentium. Cum autem audissemus haec, rogabamus et nos, et qui loci illius erant, ne ascenderet Jerosolymam. At respondit Paulus : Quid facitis stentes, et affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed et mori paratus sum pro nomine Domini Jesu. Et cum ei non suaderetur, quievimus, dicentes : Domini voluntas fiat (Act. xxi, 10-14). . . Qui et Dominum occiderunt Jesum, et suos prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent : et omnibus hominibus adversantur, prohibentes nos gentibus loqui, ut salvi fiant, ut impleant peccata sua semper : pervenit autem tra super illos usque in finem (I Thess. ii, 15, 16).

γενέσθω. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Τῶν καὶ τὸν Κύριον κτείναντων Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωχθέντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρσενόν-

(31) Reg. tertius ἐκμερόντων δὲ αὐτῶν ἡμέρας. Statim Reg. primus τοῦ Παύλου.

(32) Reg. tertius τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Mox Reg. 1, Κυρίου γενέσθω.

των, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνταύτῃ, καλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀνακληθῆναι αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας πάντοτε· ἐφθασε δὲ ἐκ' αὐτοῦς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος.

Quod is qui conficit Dei mandatum animo non sincero, et tamen in speciem sinceritatem doctrinae Domini servat, non prohibendus est; propterea quod quantum per rem ipsam licet, nemo læditur: imo vero aliqui interdum ab ipso juvantur; admonendus tamen est, ut mentem habeat recte factis dignam.

Caput II.

Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amendico vobis, recipiunt mercedem suam. Te autem facient eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut ait eleemosyna tua in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, ipse reddet tibi in propatulo (Matth. vi, 2-4). Et de precatione similiter... Respondit autem ei Joannes dicens: Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem demonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus, quia non sequitur nos. Jesus autem ait: Nolite prohibere eum: nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me. Qui enim non est adversum nos, pro nobis est (Marc. ix, 37-40)... Quidam quidem et propter invidiam, et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant: quidam ex charitate, scientes quod in defensionem Evangelii positus sum; quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes se pressuram suscitare vinculis meis. Quid enim? Attamen omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntiatur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. (Philipp. i, 15-18).

REGULA XX.

Quod Domino credentes baptizari debent in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti.

Caput I.

Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19)... Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei (Joan. iii, 3)... Et rursus: Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei (ibid. 5).

Quæ sit ratio aut vis baptismatis? Nempe ut baptizatus et mente et sermone et actione mutetur, atque per virtutem sibi datam fiat idipsum, quod est illud ex quo natus est.

Caput II.

Quod natum est ex carne, caro est: et quod na-

(33) Combessius sibi legere visus in utroque libro suo ἀποδώσει σοι αὐτός: sed vox αὐτός reperi-

A Ὅτι τὸν ποιοῦντα ἐντολὴν Θεοῦ μὴ ἐκ διαθέσεως ὀγίους, κατὰ γε μὴν τὸ φαινόμενον σῶζοντα τὴν ἀκρίβειαν τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας, καλῶν μὲν οὐ χρὴ διὰ τὸ ὅσον ἐπὶ τῷ πράγματι μηδένα βλέπτεσθαι, ἐνίοτε δὲ καὶ ὀφελείσθαι τινας ἐξ αὐτοῦ· παραινέειν δὲ αὐτῷ ἀξίαν τοῦ κατορθώματος ἔχειν τὴν διάνοιαν.

Κεφ. λ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὅταν οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίζῃς ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ἐν ταῖς ρύμαις, ὥπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γινώσκῃ ἡ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου· ὥπως ἢ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ Πατήρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι αὐτὸς (33) ἐν τῷ φανερῷ. Καὶ περὶ προσευχῆς ὁμοίως. ΜΑΡΚΟΣ. Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης λέγων· Διδάσκαλε, εἰδομέν τινα ἐν τῷ ὄνόματι σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, ὃς οὐκ ἀκολουθεῖ μετ' ἡμῶν, καὶ ἐκωλύσαμεν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε· Μὴ καλύετε αὐτόν· οὐδεὶς γάρ ἐστιν, ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, καὶ δοκῇται ταχὺ κακολογῆσαι με. Ὅς γὰρ οὐκ ἐστὶ καθ' ἡμῶν, ὥπερ ἡμῶν ἐστι. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνου καὶ ἔριος, τινὲς δὲ καὶ δι' ἐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν. Οἱ μὲν ἐξ ἀγάπης, εἰδότες, ὅτι εἰς ἀκολουσίαν τοῦ Εὐαγγελίου κεῖμαι· οἱ δὲ ἐξ ἐριβείας Χριστὸν καταγγέλλουσιν, οὐχ ἀγνῶς, οἰόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς θεσμοῖς μου. Τί γάρ; Πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι.

ΟΡΟΣ Κ'.

Ὅτι δεῖ τοὺς πιστεύοντας τῷ Κυρίῳ βαπτίζεσθαι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Κεφ. λ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἄμην ἄμην λέγω σοι, ἔὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· Ἄμην ἄμην λέγω σοι· ἔὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Τίς ὁ λόγος ἢ ἡ δύναμις τοῦ βαπτίσματος; Τὸ ἀλωθῆναι τὸν βαπτιζόμενον κατὰ τὸ νοῦν, καὶ λόγον, καὶ πράξιν, καὶ γενέσθαι ἐκεῖνο κατὰ τὴν δοθείσαν δύναμιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἐξ οὗ ἐγεννήθη.

Κεφ. λ. Β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Τὸ γεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς τὸ δυνάται ἐν Μазаріно, deest vero in Regio perinde ut in utraque editione.

σάρξ ἐστι, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστι. Μὴ θαυμάσης, ὅτι εἰπὼν σοι· Δεῖ ὑμᾶς (34) γεννηθῆναι ἄνωθεν. Τὸ πνεῦμα δὲ πᾶσι πρὸς τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις· ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἐρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος. ΠΡΟΣ ΡΟΜ. Τὸ νεκρωθῆναι (35) μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῆσαι δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν. Συνταφύμεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα, ὡς περ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Εἰ γὰρ σύμψυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐδόμηθα· τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαὺς ἡμῶν ἀνθρώπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεικνύεται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας (36). ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνεγέρθητε διὰ τῆς κτιστικῆς τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐργελοῦτος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν (37). ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἑλλήν· οὐκ ἐν δοῦλο, οὐδὲ ἐλεύθερο· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῃ· πάντες γὰρ ὑμεῖς ἐν ἑστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν κτιστὸν αὐτόν· ὅπου οὐκ ἐν Ἑλλήν καὶ Ἰουδαίῳ, δοῦλο, ἐλεύθερο· ἀλλὰ τὰ πάντα, καὶ ἐν πᾶσι Χριστοῦ.

ΟΡΟΣ ΚΑ'.

Ὅτι ἀναγκαῖα (38) καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν αἰώνιον ζωὴν ἡ μετάληψις τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Κεφάλ. Α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε αὐτοῦ τὸ αἶμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἶμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὰ ἐξῆς.

(34) Utraque editio et Reg. primus dei ἡμᾶς, oportet nos. Alii duo mss. dei ὑμᾶς.

(35) Editio Ven. et nostri tres mss. ἐκ τοῦ πνεύματος. Τὸ νεκρωθῆναι. Editio Paris. ἐκ τοῦ πνεύματος. Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς, τὸ νεκρωθῆναι, etc. Sed non valde admodum dubito, quin illud, οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς, additum sit a typographis, qui quod hunc locum mutilum esse existimarent, ipsum ex Bibliis restituere voluerint: quos minus reprehendendos putarem, si ita edidissent, οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς νεκρωθῆναι. Similiter suspicor has voces, ἡ ἀγνοεῖτε, ὅτι, quæ statim leguntur in editione Paris. ante vocem ὅσοι, a typographis quoque additas fuisse ex Bibliis: eo-que magis, quod tria hæc vocabula et in mss. et in editione Veneta deesse constat.

(36) Illis, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, adjecta sunt alia ex Epistola ad Romanos vi, 8, tam in codice Mess., tam

A tum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris quod dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, et quo vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu (Joan. iii, 6-8). . . Moriamini quidem peccato, vivatis autem Deo in Christo Jesu (Rom. vi, 11)... Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in mortem ipsius baptizati sumus. Consepulti igitur sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, nimirum et resurrectionis erimus: hoc scientes, quod vetus homo noster simul crucifixus est ut destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Qui enim mortuus est, justificatus est peccato (ibid. 3-7). . . In quo et circumcisi estis, circumcissione 253 non manufacta, in exspoliatione corporis peccatorum carnis, in circumcissione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo et simul resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis (Coloss. ii, 11, 12)... Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus, non est servus, neque liber: non est masculus, et femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu (Galat. iii, 27, 28)... Exspoliantes veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit illum: ubi non est Gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus, Scythia, servus, liber: sed omnia, et in omnibus Christus (Coloss. iii, 9-11).

ἀνακαίρουμένον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ Ἰουδαίου, περιτομῇ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

REGULA XXI.

Quod necessaria etiam ad vitam æternam sit participatio corporis et sanguinis Christi.

Caput I.

Amen, amen dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam (Joan. vi, 53, 54), et reliqua.

in Reg. tertio: quorum verborum initium est, et δὲ ἀπεθάνομεν, finis vero τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ.

(37) Post illud, ἐκ νεκρῶν, legitur hic titulus in Reg. tertio et in Mess.: Ὅτι οὕτω δὲ νεκρωθῆναι ἐν τῷ ἀκλήντων εἶναι πρὸς ἁμαρτίαν τὸ ὅλον σῶμα, ὡς νεκροῦται ἡ ἀκροβυστία ἐν τῇ περιτομῇ. Τὸ μορφοῦναι τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς βαπτισμασίν, καὶ γενέσθαι τοὺς πάντας ἐν σῶμα ἐν Χριστῷ, ὅς ἐστιν ἡ κρημνίς. Quod sic oporteat mortificari, immolatum se habente corpore toto erga peccatum, quemadmodum mortificatur præputium in circumcissione. Hoc est, oportet formari Christum in baptizatis, debentque fieri omnes unum corpus in Christo, qui est caput. Ibidem utraque editio et mss. duo ἐβαπτίσθημεν... ἐνεδύσα-
μαθα. Reg. tertius ut in contextu.

(38) Sic codex Combes. et alii duo præter Messanensem. Totum illud, ὅτι ἀναγκαῖα... αἰώνιον, καὶ τὰ ἐξῆς, in editione Parisiensi desideratur.

Quod qui accedit ad communionem, non considerata hac ratione, secundum quam corporis et sanguinis Christi participatio datur; is nullam ex ea utilitatem capiat : et quod qui indigne assumit, condemnatus sit.

Caput II.

Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis (Joan. vi, 53). Et paulo inferius : Sciens autem Jesus apud semetipsum, quod murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis : Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium ascendentem ubi erat prius? Caro non prodest quidquam : spiritus est qui vivificat. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt (ibid. 62, 63)... Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit hunc Domini calicem indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo eat, et de calice illo bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini (I Cor. xi, 27-29).

254 Qua ratione manducandum sit corpus Domini, et sanguis bibendus, in commemorationem obedientiæ Domini usque ad mortem, ut qui vivunt, non jam sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit (I Cor. v, 15).

Caput III.

Et accepto pane, cum gratias egisset fregit, et dedit eis dicens : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur : hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in sanguine meo, qui pro vobis funditur (Luc. xxii, 19, 20).... Quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratis actis, fregit, et dixit : Accipite, manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur : hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et hunc calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat (I Cor. xi, 23-26).... Caritas enim Christi urget nos, æstimantes hoc quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt : et pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit (II Cor. v, 14, 15), ut multi fiant unum corpus in Christo.... Panis

(39) Antiqui duo libri dēδοται. Paulo post Reg. primus κατακρίνεται.

(40) Utraque editio καὶ πίνετε. Veteres duo libri καὶ πίνετε. Aliquanto post utraque editio ἐάν οὖν θεωρῆτε. Libri prisce θεωρῆτε.

(41) Editio Paris. τοῦ Κυρίου ἀναξίως. Editio

Ἄσκι οὐδὲν ὠφελεῖται ὁ ἀνὴρ τῆς κατανοήσεως τοῦ λόγου, καθ' ὃν δίδοται (39) ἡ μετάληψις τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, προσερχόμενος τῇ κοινωνίᾳ· ὁ δὲ ἀναξίως μεταλαμβάνων κατακρίνεται.

Κεφάλ. Β.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε (40) αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι τοιγύνησι περὶ τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει· Ἐάν οὖν θεωρῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιούν. Τὰ ῥήματα δ' ἐγὼ λαλάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστι. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὡστε δς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τούτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τούτου τοῦ Κυρίου ἀναξίως (41), ἐνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου.

Ποῶς λόγῳ δεῖ ἐσθίειν τὸ σῶμα, καὶ πίνειν τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ Κυρίου μέχρι θανάτου ὑπακοῆς, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν (42) ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι.

Κεφάλ. Γ.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἐκλάσας, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ Καιρὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ αἵματι μου, τῷ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυρόμενῳ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ παρεδίδото, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἐκλάσας, καὶ εἶπεν· Ἀδελφοί, φάγετε· τοῦτό μου ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ Καιρὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. Τοῦτο ποιεῖτε, ὅσάκις ἂν πίνετε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τούτον, καὶ τὸ ποτήριον τούτου πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέρχει ἡμᾶς, κρινάρας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς (43) ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀ-

Ven. et mss. tres ἀναξίως τοῦ Κυρίου, modo aliquo qui Dominum non deceat.

(42) Utraque editio et Reg. secundus ὑπὲρ ἡμῶν, pro nobis. Alii duo mss. ὑπὲρ αὐτῶν, rectius.

(43) Reg. tertius εἰ εἰς. Vocula εἰ in utraque editione desideratur.

ἐσθαι, ἵνα οἱ ὥστες μὴκέτι θαντοῖς τῶσιν, ἀλλὰ τῷ ἑνὶ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἔγερθέντι, εἰς τὸ γενέσθαι τοὺς πολλοὺς ἐν σώμα ἐν Χριστῷ.... ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὁ ἄρτος ὃν κλώμεν οὐχὶ κοινοῦν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; Ὅτι πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου (44) μετέχομεν.

Ὅτι δεῖ τὸν μεταλαμβάνοντα τῶν ἁγίων ὑμνεῖν τὸν Κύριον.

Κεφ. δ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ τὰ ἐξῆς. Οἱς ἐπιφέρει· Καὶ ὑμῆς αὐτοὶ ἐξῆλθοι εἰς τὸ ἔδος τῶν Ἑλαιῶν.

ΟΡΟΣ ΚΒ'.

Ὅτι ἡ ἐργασία τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλοτριῶν τοῦ Κυρίου, καὶ προσοικειῶν τῷ διαβόλῳ.

Κεφ. δ. Α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλευθέροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ.

Ὅτι ἡ (45) πρὸς τὸν Κύριον οἰκισίτης οὐκ ἐν τῇ κατὰ σάρκα συγγενεῖα γνωρίζεται, ἀλλ' ἐν τῇ σπουδῇ τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ κατορθοῦται.

Κεφ. δ. Β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει. ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἀπηγγέλη αὐτῷ, λεγόντων· Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἐστήκασιν ἔξω, ἰδεῖν σε θέλοντες. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοι (46) εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ, ἐὰν ποιῆτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἀνορία, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν.

ΟΡΟΣ ΚΓ'.

Ὅτι ὁ ἄκων ἐλκόμενος ὑπὸ ἁμαρτίας ὀφείλει γνωρίζειν αὐτὸν ὡς ἑτέρας προενοπαρούσης κρατούμενον ἁμαρτίας, ἢ ἄκων δουλεύειν, ἀγεται λοιπὸν ὑπ' αὐτῇ (47) καὶ ἐφ' ἧ μὴ θέλει.

Κεφ. δ. Α'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Οἶδαμεν δὲ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος (48) ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ὁ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. Οὐ γὰρ ὁ θέλω, τοῦτο πράσσω· ἀλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός. Νυνὶ δὲ οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκίσσα ἐν

(44) Utraque editio ex τοῦ ἄρτου τοῦ ἑνός. At duo mss. ut in contextu.

(45) Sic veteres duo libri. Vocula ἡ deest in vulgatis.

(46) Vox οὗτοι, quæ in utraque editione legitur, a veteribus libris abest.

A quem frangimus nonne participatio corporis Christi est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus. Omnes enim de uno vane participamus (I Cor. x, 16, 17).

εἰς ἄρτος, ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμεν. Οἱ γὰρ

Quod hymnis laudandus sit Dominus ab eo qui sancta participat

Caput IV.

Edentibus autem illis, accepit Jesus panem, et cum gratias egisset, fregit deditque discipulis (Matth. xxvi, 26), et quæ sequuntur. Quibus adjungit: Et hymno dicto, extierunt in montem Olivarum (ibid. 30).

B

REGULA XXII

Quod peccatum, cum perpetratur, abalienat a Domino: conciliat vero et adjungit diabolo.

Caput I.

Amen, amen dico vobis, quoniam omnis qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34)..... Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere (ibid. 44)..... Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ (Rom. vi, 20).

Quod necessitudo cum Domino non in carnis conjunctione noscitur, sed in studio divinæ implendæ voluntatis perficitur.

Caput II.

Qui ex Deo est, verba Dei audit (Joan. viii, 47).... Et nuntiatum est illi, dictumque: Mater tua, et fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens dixit ad eos: Mater mea et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, et faciunt (Luc. viii, 20, 21)..... Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis (Joan. xv, 14)..... Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei (Rom. viii, 14).

C

REGULA XXIII.

Quod qui præter voluntatem trahitur a peccato, si intelligere debet, se ab alio peccato, prius a se commisso, constrictum teneri, cui sponte inseruiens, tandem rapitur ab ipso etiam ad ea quæ non vult.

D

Caput I.

Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo, hoc ago: sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi quod bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quod non habitat in me.

(47) Reg. tertius ἐπ' αὐτῇ. Ibidem duo mss. μὴ θέλη.

(48) Utraque editio perinde ut Combefisii Regius codex πεπραμένος, corrumpit. Regii primus et tertius πεπραμένος, emendat. Quod notavit Combefisius, legi in Reg. suo codice πεπραμένος, in eo ipsum lapsum fuisse moneo.

hoc est, in carne mea, bonum: nam velle ad-
 jacet mihi, perficere autem bonum, non invenio. Non
 enim quod volo, facio bonum: sed quod nolo ma-
 lum, hoc ago. Si autem quod nolo ego, illud facio:
 jam non ego operor illud, sed quod habitat in me
 peccatum (Rom. vii, 14-20).

REGULA XXIV.

Quod non mendacium, sed verum in omnibus di-
 cendum.

Caput I.

Sit autem sermo vester, Est, est: Non, non:
 quod autem his abundantius est, a malo est (Matth. v,
 37)... Deponentes mendacium, loquimini veritatem
 unusquisque cum proximo suo (Ephes. iv, 25)....
 Nolite mentiri invicem (Coloss. iii, 9).

REGULA XXV.

Quod quæstiones inutiles et contentiosæ non sunt
 faciendæ.

Caput I.

Hæc commune, testificans coram Domino: noli
 contendere verbis ad nullam utilitatem, ad subver-
 sionem audientium (II Tim. ii, 14).... Stultas au-
 tem et sine disciplina quæstiones devota, sciens quod
 generant lites (ibid. 25).

Quod non sunt proferenda verba otiosa, quæ 256
 nihil utilitatis afferant. Etenim loqui, aut etiam
 facere ipsum bonum non ad ædificationem
 fidei, id sanctum Dei Spiritum tristitia af-
 ficit.

Caput II.

Dico autem vobis, quod de omni verbo otioso
 quod locuti fuerint homines, reddent rationem in
 die iudicii (Matth. xii, 36).... Omnis sermo spur-
 cus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus
 ad ædificationem fidei, ut dei gratiam audientibus.
 Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei: in quo
 obsignati estis in diem redemptionis (Ephes. iv, 29,
 30).

REGULA XXVI.

Quod verbum omne aut res testimonio divinæ
 Scripturæ obscuranda sunt ad integram bono-
 rum persuasionem, et ad malorum verecun-
 diam.

Caput I.

Et accedens ad eum tentator dixit: Si Filius
 Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Qui respon-
 dens dixit: Scriptum est: Non in solo pane vivet
 homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei
 (Matth. iv, 3; Deut. viii, 3).... Et repleti sunt
 spiritu sancto, et ceperunt loqui aliis lin-
 guis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis (Act.
 ii, 4).... Stupebant autem omnes, et mirabantur ad
 invicem, dicentes: Quidnam vult hoc esse? Alii

ἐμοὶ ἁμαρτία. Οἷδα δὲ, ὅτι οὐκ οἰκᾷ ἐν ἐμοί, τούτ-
 ῳ ἐστίν, ἐν τῇ σαρκὶ μου. ἀγαθόν· τὸ γὰρ θέλει
 παράκευται μοι, τὸ δὲ καταργᾶσθαι τὸ καλὸν
 οὐκ ἐδύσκαμ. Οὐ γὰρ ὁ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ'
 ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πρόσω. Εἰ δὲ ὁ οὐ
 θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκ ἐγὼ καταργάομαι
 αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

ΟΡΟΣ ΚΔ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ψεύδεσθαι, ἀλλ' ἀληθεύειν ἐν
 παντί

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναὶ, ναί·
 οὐδ, οὐδ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ κεντρῶ
 ἐστίν. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λα-
 λήτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐ-
 τοῦ... ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους.

ΟΡΟΣ ΚΕ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ζητήσεις ἀνωφελεῖς ἢ ἐμψιλονείκους
 ποιεῖσθαι.

Κεφάλ. Α'.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Ταῦτα ὑπομνήσας διαμαρτυ-
 ρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου· μὴ λογομαχεῖν εἰς
 οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούον-
 τω... Τὰς δὲ μορὰς καὶ παιδεύτους ζητήσεις
 παραιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι γεννώσι μάχας.

Ὅτι οὐ δεῖ φθέγγεσθαι λόγον ἀργόν, ἐξ οὗ οὐδὲν ὠφε-
 λος. Τὸ γὰρ μὴ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως λαλεῖν,
 ἢ καὶ (49) ποιεῖν αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, λυπεῖν ἐστὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλ. Β'

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Λέγω δὲ ὑμῖν (30), ὅτι πᾶν ῥῆμα
 ἀργὸν ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι
 περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. ΠΡΟΣ
 ΕΦΕΣ. Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν
 μὴ ἐκπορευέσθω· ἀλλ' εἰ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκο-
 δομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν,
 καὶ μὴ λυπῆτε (51) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ
 Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώ-
 σως.

ΟΡΟΣ ΚΓ'.

Ὅτι δεῖ πᾶν ῥῆμα ἢ πρᾶγμα πιστοῦσθαι τῇ μαρτυ-
 ρίᾳ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς εἰς πληροφορίαν μὲν
 τῶν ἀγαθῶν, ἐντροπήν δὲ τῶν πονηρῶν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων
 εἶπεν· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ, ἵνα οἱ ἁλθοὶ
 οὗτοι ἄρτοι γένωται. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε·
 Γέγραπται· Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρω-
 πος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ
 στόματος Θεοῦ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ ἐπλήσθησαν
 ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἠρξάντο λαλεῖν
 ἑτέροις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐ-
 τοῖς ἀποροφθεῖσθαι... Ἐξίστατο δὲ πάντες, καὶ

λέγω δὲ ὑμῖν.

(51) Reg. tertius μὴ λυπεῖτε.

(49) voculam καὶ addidi ex antiquis libris.

(50) Ultraque editio λέγω ὑμῖν. Veteres duo libri

διηπόρουν (52), ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες· τί ἂν θέλοι εἶναι τοῦτο; Ἐτεροι δὲ χλευάζοντες εἰσέρχον· οἱ Γαλιλαίους μεμυσμένους εἶπεν. Σταθεὶς δὲ ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκά, ἐκῆρξεν τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς· Ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλὴμ ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου. Οὐ γὰρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν· ἐστὶ γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας· ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶ τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ· Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι, καὶ τὰ ἐξῆς (53).

Ὅτι δεῖ καὶ τοὺς ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ συνηθείᾳ τοῦ βίου γνωριζομένους κεχρησθαι εἰς βεβαίωσιν τῶν γινομένων ἢ λεγομένων.

Κεφάλ. Β.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἐσθλὴν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπυγες. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσθε αὐτούς. Μῆτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβόλων σῖκα; Οὕτω καὶ τὸ δένδρον ἀγαθὸν καρποῦς καλοὺς ποιεῖ· τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον (54) καρποῦς πονηροὺς ποιεῖ, καὶ τὰ ἐξῆς. **ΛΟΥΚΑΣ.** Καὶ ἐγόγγυζον οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι, πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγοντες· Διὰ τί μετὰ τῶν ἁγίων (55) καὶ ἀμαρτωλῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ, ἀλλ' οἱ C κακῶς ἔχοντες. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ.** β'. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις. ἵνα τῷ στρατολογήσῃται ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀδελφὲς τις, οὐ σκεπασθῇται, ἔὰν μὴ νομίμως ἀδολήσῃ.

ΟΡΟΣ ΚΖ.

Ὅτι οὐ δεῖ τοὺς ἀλλοτρίους τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας (56) ἐξομοιοῦσθαι· μιμεῖσθαι δὲ τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ κατὰ τὴν δοθείσαν ἡμῖν παρ' αὐτοῦ δύναμιν (57).

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οἴδατε, οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' δς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν γενέσθαι πρῶτος (58), ἔσται ὑμῶν διάκονος· καὶ δς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν πρῶτος

(52) Reg. primus πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ διηπόρουν, Stupebant autem omnes qui audiebant.

(53) Post illud, καὶ τὰ ἐξῆς, ita scriptum invenitur in Reg. tertio, ἐπορεύθη δὲ ὁ... τοῖς λευεῖσι μόνοις· quæ verba legere est apud Matthæum xii, 1. Quæ mox retuli verba ex Matthæo, reperiuntur quoque in Messanensi, sed non eodem loco. Posita sunt enim post illud quod aliquanto ante legitur, διὰ στόματος Θεοῦ.

(54) Reg. tertius τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον. Vox ultima deest in utraque editione et in duobus aliis codicibus. Mox Regii primus et tertius γραμματεῖς αὐτῶν καί. Vox αὐτῶν in editione Parisiensi desideratur.

(55) Reg. primus μετὰ τῶν τελωνῶν. Mox duo mss. Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτούς.

• **PATROL. GR. XXXI.**

A autem irruentes dicebant : Musto pleni sunt isti. Stans autem Petrus. cum undecim, levavit vocem suam, et locutus est eis : Viri Iudei, et qui habitatis Jerusalem universi, hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos putatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia : sed hoc est, quod dictum est per prophetam Joel : Et erit in novissimis diebus, dicit Deus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt (Act. 12-17; Joel. ii, 28)... et quæ sequuntur.

λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι, καὶ τὰ ἐξῆς (53).

Quod oportet etiam iis quæ in natura ac consuetudine vitæ nota sunt, uti ad confirmationem eorum quæ sunt aut dicuntur.

Caput II.

Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis uvam, aut de tribulis ficus ? Sic omnis arbor bona fructus 257 bonos facit : putrida autem arbor fructus malos facit (Matth. vii, 15-17), et cætera.... Et murmurabant scribæ eorum et Pharisei, dicentes ad discipulos ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis ? Et respondens Jesus dixit ad illos : Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent (Luc. v, 30-32)... Nemo militans implicat se vitæ negotiis, ut ei qui se in militiam delegit, placeat. Quod si certet etiam aliquis, non coronatur nisi legitime certaverit (II Tim. ii, 4, 5).

REGULA XXVII.

Quod non dehemus fieri similes eis qui a Domini doctrina sunt alieni : contra, quod oportet imitari Deum et sanctos ejus pro data nobis ab illo facultate.

Caput I.

Scitis quod principes gentium dominantur illis : et qui magni sunt, potestatem exercent in eas. Non ita erit inter vos ; sed quicunque voluerit inter vos primus fieri, erit vester minister ; et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus : sicut Filius

(56) Reg. tertius τῆς τοῦ Θεοῦ διδ., a Dei doctrina.

(57) Post vocem δύναμιν ita in Mess. et in Reg. tertio legitur, Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσῃτε τοὺς... ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τελείως ἔστιν· quæ verba invenias apud Matthæum v, 46.

(58) Sic editio Ven. et Reg. tertius. Paulo aliter Reg. secundus ἔσται ὑμῖν· cætera autem ut in eo quem modo citavi libro. Reg. primus ἐν ὑμῖν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν διάκονος· καὶ δς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι ἄρχον, ἔσται ὑμῶν δοῦλος. Sed quicunque voluerit inter vos primus fieri, erit vester minister : et qui voluerit inter vos princeps esse, erit vester servus. Editio Paris. ἀλλ' δς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν γενέσθαι μέγας, sed quicunque voluerit inter vos magnus fieri : sed ita a typographis editum fuisse ex Bibliis puto. Ibidem Reg. 1 οὕτως δὲ ἔσται.

hominis non venit ut ministraretur sibi, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis (Matth. xx, 28).... Nolite conformari huic saeculo, sed transformamini per renovationem mentis vestrae, ut probetis quae sit voluntas Dei (Rom. xii, 2).... Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. xi, 1).

REGULA XXVII.

Quod non oportet temere et inconsiderate abripi et attrahi ab iis qui simulant veritatem: sed ex dato nobis a Scriptura signo unumquemque cognoscere.

Caput I.

Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos (Matth. vii, 15, 16).... In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem mutuam habueritis inter vos (Joan. xiii, 35).... Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesum (I Cor. xii, 5).

REGULA XXIX.

Quod debet unusquisque professionem suam per sua opera confirmare.

Caput I.

Ipsa opera, quae ego facio, testimonium perhibent de me, quod Pater misit me (Joan. v, 36).... Si non facio opera Patris mei, ne credatis 258 mihi: si vero facio, etsi non creditis mihi, operibus meis credite, ut cognoscatis, et credatis quod Pater in me est, et ego in Patre (Joan. x, 37, 38).... Nullam in ulla re dantes offensionem, ut non vituperetur ministerium. Sed in omnibus exhibentes nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus (II Cor. vi, 3, 4), etc.

REGULA XXX.

Quod res sacrae per admisionem eorum quae communi usui destinantur non sunt profanandae.

Caput I.

Et intravit Jesus in templum Dei, et eiecit omnes vendentes, et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit: et dicit eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronum (Matth. xxi, 12, 13; Isa. lvi, 7).... Nunquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? (I Cor. xi, 22)... Si quis esurit, domi manducet: ut non in iudicium conveniatis (ibid. 34).

Quod id quod Deo dicatum est, tandiu velut sanctum honorandum sit, quandiu voluntas Dei in ipso conservatur.

(39) Utraque editio et duo mss. ἔργους μου. Voaula μου deest in Reg. primo.

A εἶραι, ἔσται ὑμῶν δοῦλος· ὥσπερ ὁ Ὑἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. ΠΡΟΣ ΡΟΜ. Μὴ σχηματίζετε τῷ αἰῶρι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμαῖν ὑμᾶς εἰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ὁ Χριστός.

ΟΡΟΣ ΚΗ.

Ὅτι οὐ δεῖ ἀπλῶς, οὐδὲ ἀνεξέταστος ὑπὸ τῶν ὑποκρινόμενων τὴν ἀλήθειαν συναρπάζεσθαι· ἀπὸ δὲ τοῦ δεδομένου ἡμῖν παρὰ τῆς Γραφῆς χαρακτήρος γνωρίζειν ἕκαστον.

Κεφάλ. Α'.

B ΜΑΘΘΑΙΟΣ. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνόμασι προβάτων, ἐσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἀρπαγες. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐκτινώσεσθε αὐτούς. ΙΩΑΝΝ. Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Διὸ γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐν ἡγεμονίᾳ Θεοῦ λαλῶν λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν.

ΟΡΟΣ ΚΘ.

Ὅτι δεῖ ἕκαστον διὰ τῶν οἰκείων ἔργων πιστοποιῆσαι τὸ ταυτοῦ ἐπάγγελμα.

Κεφάλ. Α'.

C ΙΩΑΝΝΗΣ. Αὐτὰ τὰ ἔργα, δ' ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ Πατὴρ με ἀπέστειλεν. Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου (59) πιστεύσατε· ἵνα γινώτε καὶ πιστεύσητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ Πατὴρ, καθὼς ἐν αὐτῷ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία. Ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι, ἐν ὁποιοῦν πολλῇ, ἐν θλίψει, καὶ τὰ ἑξῆς.

ΟΡΟΣ Α'.

Ὅτι οὐ δεῖ τὰ ἅγια τῇ ἐπιμιξίᾳ τῶν πρὸς τὴν κοινὴν χρείαν καθυβρίζειν.

Κεφάλ. Α'.

D ΜΑΘΘΑΙΟΣ. Καὶ εἰσὼντες ἐν Ἱεροσολαίμῃς εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλοῦντων τὰς περιστεράς· καὶ λέγει αὐτοῖς· Γέγραπται· Ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ ἐποίησατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταρροεῖτε, καὶ κατασχόρετε τοὺς μὴ ἔχοντας; Εἰ δὲ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθίτω, ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε.

Ὅτι τὸ ἐκονομαζόμενον τῷ Θεῷ μέγχι τότε ὡς ἁγίου τιμᾶν δεῖ, μέγχι δὲ ἀντὶ τοῦ Θεοῦ (60) βέλγημα φυλάσσεται ἐν αὐτῷ.

(60) Editio Paris. τοῦ Θεοῦ. Veteres duo libri τὸ τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλ. Β.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἰερουσαλὴμ, Ἰερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀποσταλμένους πρὸς αὐτήν, πόσκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει (61) τὰ νοσσία ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησας; Ἰδοὺ, ἀφίσταται ὅμις ὁ οἶκος ὁμῶν ἔρημος.

ΟΡΟΣ ΑΑ'.

Ὅτι οὐ δεῖ τὰ τοῖς ἀνακειμένοις τῷ Θεῷ ἀφορμήματα εἰς ἑτέροισι ἀναλίσκειν, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ τοῦ περισσεύματος.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΡΚΟΣ. Ἦν δὲ γυνὴ Ἑλλήνισσος Συροφωνισσα (62) τῷ γένει, καὶ ἐπρώτα αὐτὴν, ἵνα τὸ δαυμόριον ἐκβάλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἄγε, πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα· οὐ γὰρ καλὸν ἐστὶ λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς (63) κυνάρσι. Ἡ δὲ ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ναί, Κύριε· καὶ τὰ κυνάρια ὁκονάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν παιδῶν. Καὶ εἶπεν αὐτῇ· Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ὕπαγε, ἐξεληλυθε τὸ δαυμόριον ἐκ τῆς θυγατρὸς σου.

ΟΡΟΣ ΑΒ'.

Ὅτι δεῖ τὰ ἐπιβάλλοντα ἐκάστῳ εὐγνωμόνως ἀποδοῖναι.

Κεφάλ. Α.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἐπρώτησεν αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, οἴδαμεν, ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, ἀλλ' ἐκ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ διδάσκεις· ἔξεστιν ἡμῖν Καίσαρι φόρον δοῦναι (64), ἢ οὐ; Καταροήσας δὲ αὐτῶν τὴν παρουσίαν, εἶπε πρὸς αὐτούς· Τί μιν περάζετε; Δειξάτε μοι δηνάριον. Τίς ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; Ἀποκριθέντες δὲ εἶπεν Καίσαρος· Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. **ΠΡΟΣ ΡΩΜ.** Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφείλας, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν. Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν.

ΟΡΟΣ ΑΓ'.

Ὅτι οὐ δεῖ σκανδαλίζειν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὅς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν (65) τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταπορευθῇ ἐν τῷ πελάγῃ τῆς θαλάσσης· καὶ πάλιν· Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ

(61) Vocem ἐπισυνάγει ex antiquis duobus libris addidi. Mox editio Paris. πτέρυγας αὐτῆς. Vox ultima in nostris tribus mss. non reperitur. Nec ita multo post utraque editio Ἰδοὺ ἀφίστα ὁμῖς ὁ οἶκος ἔρημος, corrupte. Regii primus et tertius ut in contextu, emendate.

(62) Utraque editio et Reg. secundus Συροφωνισσισσα. Reg. primus Σύρα φωνισισσα. Reg. tertius Συροφωνισσα. Haud longe editio Paris. δαυμόριον

A

Caput II.

Jerusalem, Jerusalem, quæ occidit prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce, relinquitur vobis domus vestra deserta (Matth. xxiii, 37, 38).

REGULA XXXI.

Quod res assignatæ iis qui Deo se consecrarunt, in alios non sint insumendæ: nisi si quid supersit superfluum.

Caput I.

Erat autem mulier gentilis Syrophœnissa genere, et rogabat eum ut dæmonium ejiceret de filia sua. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios: non est enim bonum sumere panem filiorum, et proficere catellis. At illa respondit et dixit illi: Utique, Domine; nam et catelli comedunt sub mensa de micis puero- rum. Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium de filia tua (Marc. vii, 28-29).

259 REGULA XXXII.

Quod ex æquo et bono unicuique reddi debent quæ sua sunt.

Caput I.

Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, sci- mus quia recte dicis, et doces, at non accipis perso- nam, sed viam Dei in veritate doces: licet nobis tri- butum dare Cæsari, an non? Considerans autem do- lum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Osten- dite mihi denarium. Cujus habet imaginem et in- scriptionem? Respondentes dixerunt: Cæsaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo (Luc. xx, 21-25)... Red- dite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui ho- norem, honorem. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis (Rom. xiii, 7, 8).

REGULA XXXIII.

Quod scandalum non sit dandum.

Caput I.

Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria ad collum ejus, et demergatur in profundum maris (Matth. xviii, 6). Et rursum: Vae ho- mini illi, per quem scandalum venit (ibid. 7)...

ἐκβάλλῃ. Editio Ven. et mss. tres ἐκβάλλῃ.

(63) Editio Paris. καὶ βάλλειν τοῖς. Regii primus et tertius βάλλειν, secundus τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς, et dare catellis. Ibidem Reg. primus Ἡ δὲ ἀποκρι- θέισα εἶπεν αὐτῷ.

(64) Reg. tertius φόρους διδοῦναι.

(65) Reg. primus ὀνικὸς ἐπὶ τὸν. Aliquanto post idem codex τούτο χρίαντες μύλλον.

Sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratris, vel scandalum (Rom. xiv, 13).

Quod quidquid Domini voluntati adversatur, scandalum sit.

Caput II.

Exinde cepit Jesus ostendere discipulis suis, quod oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus, et principibus sacerdotum, et scribis, et occidi, et tertia die resurgere. Et apprehendens eum Petrus cepit increpare illum, dicens: Propitius sis tibi, Domine, non erit tibi hoc. Qui conversus, dixit Petro: Vade post me, Satana, scandalum mihi es, quia non sapis ea quae Dei sunt, sed auae hominum (Matth. xvi, 21-23).

Quod licet a Scriptura res vel verbum aliquod cedatur, ea tamen vitanda sunt, cum alii ad peccatum simili re concitantur, vel eorum erga bonum alacritas minuitur.

Caput III.

De esu igitur eorum quae idolis immolantur, sci-
mus, quod nullum est idolum in mundo, et **260** quod nullus est Deus, nisi unus. Nam, etsi sunt qui dicuntur dii, sive in caelo, sive in terra (si quidem sunt multi dii, et domini multi), nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in illum: et unus Dominus, Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum: sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia idoli usque nunc quasi idolothytum manducant, et conscientia illorum cum sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus, abundamus: neque si non manducaverimus, deficiamus. Videte autem ne forte haec licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit te, qui habes scientiam, in idolo recumbentem, nonne conscientia ejus qui infirmus est edificabitur ad manducandum idolothyta? et perit infirmus in tua scientia fraier, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam ipsorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem (I Cor. viii, 4-13)... Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et caeteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Aut quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat? (I Cor. ix, 4-7) et caetera.

(66) Reg. tertius σπαρφελς, εἶπεν αὐτῷ, conversus dixit ei.

(67) Editio Paris. εἰς ὁ Θεός. Deest articulus in vulgatis.

Α ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἐρχεται. ΠΡΟΣ ΡΟΜ. Ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθεῖν πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον.

Ὅτι πᾶν τὸ ἀντικείμενον τῷ τοῦ Κυρίου θελήματι σκάνδαλον ἐστίν.

Κεφάλ. Β.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων· Ἰλεώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ᾖ σοι τοῦτο. Ὁ δὲ, σπαρφελς, εἶπε (66) τῷ Πέτρῳ· Ὑπάγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φερεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

Ὅτι δεῖ καὶ τὸ συγκεχωρημένον ὑπὸ τῆς Γραφῆς πρᾶγμα ἢ ῥῆμα παραιτεῖσθαι, ὅταν οἰκοδομῶνται ἄλλοι ἐκ τοῦ ὁμοίου εἰς ἁμαρτίαν· ἢ ἐκκόπωνται τὴν περὶ τὰ καλὰ προθυμίαν.

Κεφάλ. Γ.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων οἴδαμεν, ὅτι οὐδὲν εἰδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς εἰ μὴ εἰς. Καὶ γὰρ εἶπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ), ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεός (67), ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνώσις. Τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει ἕως ἄρτι τοῦ εἰδῶλου ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενῆς οὕσα μόλυνεται. Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ. Οὐτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὐτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα. Βλέπετε δὲ μήπως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενούσιν. Ἐὰν γὰρ τις ἴδῃ σέ, τὸν ἔχοντα γνώσιν, ἐν εἰδωλῷ κατακειμένον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὅτιος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθута ἐσθίειν; καὶ ἀπόλυται (68) ὁ ἀσθενῶν ἐν τῇ σῇ γνώσει ἀδελφός, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν; Οὕτω δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφούς, καὶ τύποντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε. Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλλίσω. Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πίνειν; Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ Κηφᾶς; Ἡ μὲν οὖν ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; Τίς στερᾶσθαι ἰδοὺς ὀφθαλμοῖς ποτέ; τίς φυλάξει ἀμπελῶνα,

(68) Utraque editio et mss. duo ἀπόλλυται. Reg. tertius perinde ut sacer textus vulgatus ἀπολείται, peribit. Ibidem Reg. primus ἀσθενῶν ἀδελφός ἐν τῇ σῇ γνώσει.

καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; Ἡ τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποιμνης οὐκ ἐσθίει (69); καὶ τὰ ἐξῆς.

Ὅτι, ὡπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τινά, ποιεῖν δεῖ καὶ Α Quod, ne cui offendiculo simus, id etiam quod non est necessarium, effici debet.

Κεφάλ. Δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναοὺν, προσήλθοι οἱ τὰ διδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ, καὶ εἶπον· Ὁ διδάσκαλος ὁμῶν οὐ τελεῖ τὰ διδραχμα; λέγει· Ναί. Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν (70) εἰς τὴν οἰκίαν, προσέβαλεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς λέγων· Τί σοι δοκεῖ, Σίμων; Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη, ἢ ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί. ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλες ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἄρῃ· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ.

Ὅτι ἐπὶ τοῖς τοῦ Κυρίου θελήμασι, καὶ σκανδαλίζονται τινες, ἀνένδοτον ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν παρησίαν.

Κεφάλ. Ε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον (71). Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ Ὀΐδας, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες τὸν λόγον, ἐσκανδαλίσθησαν; Ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς, εἶπε· Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται. Ἄγετε αὐτοὺς τυφλοὶ εἰσιν, ὁδηγοὶ τυφλῶν. Τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφοτέροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε (72) αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐκ τούτου πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δώδεκα· Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν (73); **ΠΡΟΣ ΚΟΡ.** β'. Ὅτι Χριστοῦ ἐδωδία ἐσμεν τῷ Θεῷ, ἐν τοῖς σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, οἱς μὲν ἐσμεν θανάτου εἰς θάνατον, οἱς δὲ ἐσμεν ζωῆς εἰς

ΟΡΟΣ ΔΑ'.

Ὅτι δεῖ τύπον τῶν καλῶν προκείμεθα τοῖς ἄλλοις, ἕκαστον ἐν τῷ ἰδίῳ μέτρῳ.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι, καὶ ταπεινός ἐστὶν καρδίᾳ. **ΠΡΟΣ ΚΟΡ.** β'. Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὡπὲρ ὁμῶν καυχῶμαι Μα-

(69) Post illud, οὐκ ἐσθίει, ita habent Reg. tertius et Mess. μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λαλῶ... τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, quae verba ibidem leguntur I Cor ix, 8.

(70) Reg. primus καὶ ὅτε εἰσῆλθον, et cum introissent.

(71) Editio Paris. κοινοὶ ἀνθρώπων. Libri veteres

Caput IV.

Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt: Magister vester non solvit didrachma? Ait, Etiam. Et cum intrasset in domum, praevenerit cum Jesus dicens: Quid tibi videtur, Simon? Reges terrae a quibus accipiunt tributa vel censum? A filiis suis, an ab alienis? Dicit ipsi Petrus: Ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo liberi sunt filii. Ut autem non scandalizemus eos, progressus ad mare, mitte hamum, et cum piscem, qui primus ascenderit, tolle, et aperto ore ejus, invenies staterem; illum sumens, da eis pro me et te (Matth. xvii, 25-27).

Quod in Domini voluntatibus, tametsi nonnulli scandalum perpetiuntur, exhibenda est invicta quaedam libertas.

Caput V.

Non quod intrat in os, coinquinat nomen: sed quod exit ex ore, hoc coinquinat hominem. Tunc accedentes discipuli ejus dixerunt ei: 261 Scis quod Pharisei, auditio hoc verbo, scandalizati sunt? At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur. Sinite illos: caeci sunt, duces caecorum. Caecus autem si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadent (Matth. xv, 11-14)... Amen, amen dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis (Joan. vi, 53). Et paulo post: Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro: et jam non cum illo ambulant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Nunquid et vos vultis abire? (Ibid. 66, 67)... Quia Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi sunt, et in iis qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis vero odor vitae in vitam. Et ad haec quis idoneus? (II Cor. ii, 15, 16.)

REGULA XXXIV.

Quod unusquisque in sua ipsius mensura debet sese aliis typum bonorum operum proponere.

Caput I.

Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. (Matth. xi, 29)... Scio enim promptum animum vestrum: pro quo de vobis glorior apud Macedones:

τὸν ἄνθρωπον. Nec ita multo post Reg. tertius τότε προσελθόντες αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ. Τὸν discipuli ejus ad eum accedentes, dixerunt ipsi. (72) Rursus editio Paris. καὶ πίνετε. Antiqui duo libri πίνετε.

(73) Reg. tertius θέλετε ὑπάγειν.

quoniam Achaia parata est ad anno praeterito, et vestra emulatio provocavit plurimos (II Cor. ix, 2). Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, ex-cipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti: ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia (I Thess. i, 6, 7).

REGULA XXXV.

Quod si qui sancti Spiritus fructum eandem ubique pietatis rationem conservantem in quopiam animadvertunt, nec tamen sancto Spiritui illam acceptum referunt, sed adversario tribuunt, ipsi in ipsum Spiritum sanctum blasphemii sunt.

Caput I.

Tunc oblatum est ei demonium habens, caecus et mutus, et curavit eum, ita ut mutus et caecus et loqueretur et videret. Et stupebant omnes turbae, et dicebant: Nunquid hic est filius David? Pharisei autem audientes dixerunt: Hic non eiecit demones nisi in Beelzebub principe demoniorum. Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Quod si ego in Spiritu Dei ejicio demonia, utique pervenit in vos regnum Dei (Matth. xii, 22-25, 28)... Quibus deinceps subiungit: Ideo dico vobis, omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; Spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro (ibid. 31, 32).

262 REGULA XXXVI.

Quod servantes formam doctrinae Domini, cum omni studio et honore suscipiendi sunt ad ipsius Domini gloriam: qui vero neque eos audit, neque suscipit, condemnatur.

Caput I.

Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum qui me misit (Matth. x, 40)... Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes ex illa domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis: tolerabilius eris terrae Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati (ibid. 14, 15)... Qui accipit, si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit (Joan. xiii, 20). Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem, et cooperatorem, et commilitonem meum, testrum autem apostolum, et ministrum necessitatis meae, mittere ad vos (Philipp. ii, 25)... Et paulo post:

(74) Utraque editio θεοσεβείας σώζονται. Libri veteres σώζονται.

(75) Utraque editio et mss. nostri εἶπεν αὐτοῖς. Καὶ μετ' ὧν. Et δὲ ἐν. Sed cum verba haec, καὶ μετ' ὧν, inepte seriem orationis interrumpant, iudicavi ipsa ab otiosis quibusdam librariis adjecta

κεδόν, ὅτι Ἀχαΐα μὲν παρεσκευασταὶ ἀπὸ πί-
ρυσσι, καὶ ὁ ἐξ ὧν ὁ Θεὸς ἡθέλησε τοὺς πλείονας.
ΠΡΟΣ ΘΕΕΣ. α'. Καὶ ὁμοῖς μνηστῆρες ἡμῶν ἐπε-
θήτε καὶ τοῦ Κυρίου, δεξιόμενοι τὸν λόγον ἐν
ὁλίγῃ πολλῇ μετὰ χαρῆς Πνεύματος ἁγίου· ὥστε
γενέσθαι ὁμοῦς τύπους πᾶσι τοῖς πιστευούσιν ἐν
τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ.

ΟΡΟΣ ΑΕ'.

Ὅτι οἱ τὸν καρπὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τινὶ
ὁρῶντες πανταχοῦ τὸ ὁμαλὸν τῆς θεοσεβείας σώ-
ζοντα (74), καὶ μὴ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀνατιθέν-
τες, ἀλλὰ τῷ ἐναντίῳ ἐπισημαίνοντες, εἰς αὐτὸ τὸ
ἅγιον Πνεῦμα βλασφημοῦσιν.

Κεφάλ. Α'.

Β ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε προσητέχθη αὐτῷ δαιμόνι-
ζόμενος τυφλὸς καὶ κωφός, καὶ ἐθεράπευσεν αὐ-
τόν, ὥστε τὸν κωφὸν καὶ τυφλὸν καὶ λαλεῖν καὶ
βλέπειν. Καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ὄχλοι, καὶ ἔλε-
γον· Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαβὶδ; Οἱ δὲ Φα-
ρισαῖοι, ἀκούσαντες, εἶπον· Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει
τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἀρχοντὶ τῶν
δαιμονίων. Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις
αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς (75). Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι
Θεοῦ ἐκβάλλω ἐγὼ τὰ δαιμόνια, ἀρα ἔφθασεν ἐπ'
ὁμοῦς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Οὗς ἐξῆς ἐπιφέρει·
Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφη-
μία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ τοῦ Πνεύ-
ματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται (76) τοῖς ἀν-
θρώποις. Καὶ ὅς ἐάν τις εἰπῇ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ
τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὅς δ' ἂν εἰπῇ
κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται
αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

ΟΡΟΣ ΑΓ'.

Ὅτι τοὺς φυλάσσοντας τὸν τύπον τῆς τοῦ Κυρίου δι-
δασκαλίας μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ τιμῆς δεχέ-
σθαι δεῖ εἰς δόξαν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· ὁ δὲ μὴ ἀκού-
σας, μηδὲ δεξιόμενος, κατακρίνεται.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ δεξιόμενος ὁμοῦς, ἐμὲ δέχεται·
καὶ ὁ ἐμὲ δεξιόμενος δέχεται τὸν ἀποστείλαντά
με. Καὶ ὅς ἐάν τις μὴ δέξηται ὁμοῦς, μηδὲ ἀκούσῃ
τοῦς λόγους ὁμοῦς, ἐξεργόμενοι τῆς οἰκίας (77)
ἐκείνης, ἡ τῆς πόλεως, ἐκτινάξτε τὸν κορυοτόν
τῶν ποδῶν ὁμοῦς. Ἀπὸ λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότατον
ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομορρῶν ἐν ἡμέρᾳ κρί-
σεως ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ λαμβά-
νων, ἐάν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει· ὁ δὲ ἐμὲ
λαμβάνων λαμβάνει τὸν ἀποστείλαντά με. ΠΡΟΣ
ΦΙΛ. Ἀγαθαῖος δὲ ἡγήσαμαι Ἐπαφρόδιτον τὸν
ἀδελφόν, καὶ συντρέπον, καὶ συντριπώτην μου,
ὁμοῦν δὲ ἀπόστολον, καὶ λειτουργόν τῆς χρείας

fuisse, ob idque ea deleri.

(76) Reg. primus οὐκ ἀφεθήσεται. Καὶ ὅς.

(77) Utraque editio ἐκ τῆς οἰκίας. Vocula ἐκ in
nostris mss. non invenitur. Statim Reg. tertius
Ἀμὴν ἀμὴν λέγω.

μου, πῆψαι πρὸς ὑμᾶς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Προσδέ-
χεσθε οὖν (78) αὐτὸν ἐν Κυρίῳ μετὰ πάσης χα-
ρᾶς, καὶ τοὺς τοιαύτους ἐνείμους ἔχετε.

ΟΡΟΣ ΑΖ.

Ὅτι ἡ κατὰ δύναμιν, καὶ ἡ (79) ἐν τοῖς ἐλαχίστοις,
προθυμία εὐπρόδεκτός ἐστι τῷ Θεῷ, καὶ παρὰ
γυναικῶν ἡ.

Κεφ.λ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν
τούτων ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος εἰς ὄνομα μα-
θητοῦ, ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ (80) τὸν
μισθὸν αὐτοῦ. **ΛΟΥΚΑΣ.** Ἀναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς
βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ τραπεζομάκιον
πλουσίων. Εἶδε δὲ τινα χίραρον περιχρᾶν (81)
βάλλουσαν ἐκεῖ δύο λεπτὰ, καὶ εἶπεν· Ἀληθῶς
λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χίρα αὐτῇ ἡ πτωχῇ κλειότερον ἀν-
των ἔβαλεν. Ἀπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισ-
σεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ·
αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς ἅπαντα τὸν
βλῶν δι' εἴην ἔβαλεν. **ΜΑΤΘΑΙΟΣ.** Τοῦ δὲ Ἰησοῦ
γενομένου ἐν Βεθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λε-
προῦ, προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἀλδαστρον μύρον
ἔχουσα βαρυτίμιον, καὶ κατέχευε ἐπὶ τὴν κεφα-
λήν αὐτοῦ ἀνακειμένη. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ, ἠγανάκτησαν, λέγοντες· Εἰς τί ἡ ἀπάθεια
αὕτη τοῦ μύρου; Ἠδύνατο γὰρ τοῦτο πραῢναι
πολλοῦ, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. Γινὼς δὲ ὁ Ἰη-
σοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Τί νότους παρέχετε τῇ γυ-
ναϊκί; Ἐργον γὰρ καλὸν ἐργάσατο εἰς ἐμέ. **ΠΡΑ-**
ΞΕΙΣ. Περὶ τῆς Λυδίας· Ὁς δὲ ἐδάπτισθη, καὶ ὁ
οἶκος (82) αὐτῆς, παρεκάλεισε λέγουσα· Εἰ κε-
κρίκατέ με πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι, εἰσαλθόντες
ἐς τὸν οἶκόν μου, μελῶτε. Καὶ παρεδίδασκεν

ΟΡΟΣ ΑΗ.

Ὅτι δεῖ τὸν Χριστιανὸν καὶ τὴν εἰς τοὺς ἀδελφούς
δεξιῶν ἀδούρετον καὶ λιτοτέραν ποιεῖσθαι.

Κεφ.λ. Α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Λέγει αὐτῷ εἰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,
Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος· Ἔστι παιδάριον
ἐν ὧδε, καὶ ἔχει πάντα ἄρτους κριθίνους καὶ δύο
ὄψαρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἔστιν εἰς τοσούτους;
Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς· Ποιήσατε τοὺς ἀνθρώπους
ἀναπεσεῖν. Ἦν δὲ χέρτος πολλὴ ἐν τῷ τόπῳ.
Ἀνέπεσον οὖν οἱ ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν ὥστε πεν-
τακισχίλιοι. Ἐλαβε δὲ τοὺς ἄρτους ὁ Ἰησοῦς,
καὶ εὐχαριστήσας, διέδωκε τοῖς ἀνακειμένοις.
Ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ τῶν ὄψαριων ὅσον ἤθελον.
ΛΟΥΚΑΣ. Γυνὴ δὲ τις ὀνόματι Μάρθα ἐπεδέξατο
αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Καὶ τῆς ἦν ἀδελφὴ
καλουμένη Μαρία, ἣ καὶ παρακαθίσασα παρὰ τοὺς
πόδας τοῦ Ἰησοῦ, ἤκουε τὸν λόγον (83) αὐτοῦ.
Ἡ δὲ Μάρθα περισπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν.
Ἐπιστάσα δὲ εἶπε· Κύριε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἡ
ἀδελφὴ μου μόνη με κατέλιπε διακονεῖν; Εἰπέ

(78) Reg. tertius Προσδέξαθε οὖν.

(79) Sic Reg. tertius. Illud ἡ deest utroque in loco
utraque in editione.

(80) Editio Paris. ἀπολέσσι. At mss. tres ἀπολέση.

(81) Vocem περιχρᾶν ex Reg. tertio addidi. Ibidem

A Excipite itaque illum in Domino cum omni gaudio,
et eos qui sunt ejusmodi, in honore habete (Philip. II,
29).

REGULA XXXVII.

Quod obsequium pro viribus etiam in rebus mi-
nimis præstitum, Deo est acceptum, etiam si
præstetur a mulieribus.

Caput I.

Et quicunque potum dederit uni ex minimis istis
calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli,
amen dico vobis, non perdet mercedem suam (Matth.
x, 42)... Respiciens autem vidit eos qui mittebant
munera sua in gazophylacium divites. Vidit autem
quamdam viduam pauperulam mittentem illuc duo
minuta, et dixit : Vere dico vobis, quia vidua hæc
pauper plus quam omnes misit. Nam omnes hi ex
abundanti sibi miserunt in munera Dei : hæc autem
ex eo quod deest illi, omnem victum quem habuit,
misit (Luc. xxi, 1-4)... Cum autem Jesus esset in
Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum
mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effu-
dit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem
discipuli ejus, indignati sunt, dicentes : Ut quid per-
ditio hæc unguenti? Potuit enim istud venundari
multo et dari pauperibus. Sciens autem Jesus,
ait illis : Quid molesti estis huic mulieri? Opus
enim bonum operata est in me (Matth. xxvi,
6-10)... In Actis de Lydia : Cum autem bap-
tizata esset, et domus ejus, deprecata est, dicens : Si
judicastis me fidelem Domino esse, introite in do-
mum meam, et manete. Et coegit nos (Act. xvi, 15).

ἐς τὸν οἶκόν μου, μελῶτε. Καὶ παρεδίδασκεν

263 REGULA XXXVIII.

Quod Christianus etiam citra tumultum et cum
frugalitate debeat fratres hospitio excipere.

Caput I.

Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater
Simonis : Est puer unus hic, et habet quinque panes
hordeaceos et duos pisces : sed hæc quid sunt inter
tam multos? Dixit autem Jesus : Facite homines
discumbere. Erat autem fenum multum in loco.
Accepit autem Jesus panes, et cum gratias egisset,
distribuit discumbentibus : similiter autem et ex
piscibus quantum volebant (Joan. vi, 8-11)... Mu-
lier autem quardam, Martha nomine, excepit illum in
domum suam. Et huic erat soror nomine Maria,
quæ etiam sedens secus pedes Jesu, audiebat verbum
illius. Martha vero satagebat circa frequens mini-
sterium : quæ stetit, et ait : Domine, non est tibi
cura quod soror mea reliquit me solam ministrare?
Dic ergo illi ut me adjuvet. Respondens autem Jesus
dixit ei : Martha, Martha, sollicita es, et turbas
idem codex βαλοῦσαν.

(82) Utraque editio ἀπατίσθη ὁ οἶκος. Codex Com-
belf. et alii duo ἀπατίσθη καὶ ὁ.

(83) Antiqui duo libri τὸν λόγον.

circa plurima; tamen paucis opus est, aut uno. Ma-
ria autem bonam partem elegit, quæ non auferetur
ab ea (Luc. x, 38-42).

χρεια ἢ ἐνός. (84) Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρηθήσεται ἀπ' αὐτῆς (85).

REGULA XXXIX.

Quod non oportet quemquam mutabilem esse, sed
in fide stabilem, quodque ab iis bonis quæ sunt
in Domino, divelli non debet.

Caput I.

Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui
verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud.
Non habet autem in se radicem, sed est temporalis;
facta autem tribulatione aut persecutione propter
verbum, continuo scandalizatur (Matth. xiii, 20, 21)...
Itaque, fratres mei, stabiles estote, immobiles,
abundantes in opere Domini semper (I Cor. xv, 58).
Miror quod tam cito transferimini ab eo qui vos
vocavit in gratia Christi, in aliud Evangelium
(Gal. i, 6).

REGULA XL.

Quod non sunt ferendi ii qui alienam et diversam
doctrinam tradunt, etiamsi simulatione utantur
ut instabiles decipiant vel redarguant.

Caput I.

Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in
nomine meo, dicentes: Ego sum Christus; 264
et multos seducent (Matth. xxiv, 5)... Attendite a
scribis qui volunt ambulare in stolis, et amant salu-
tationes in foris, et primas cathedras in synagogis,
et primos discubitus in conviviis: qui devorant do-
mos viduarum, et simulatione diu orant. Hi acci-
piunt damnationem majorem (Luc. xx, 46, 47)...
Sed licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis,
præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema
sit. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis
vobis evangelizat præter id quod accepistis, anathe-
ma sit (Gal. i, 8, 9).

REGULA XLI.

Quod exciendendum est quicquid scandalum affert,
etiamsi conjunctissimum quiddam ac maxime
necessarium esse videatur.

(84) Utraque editio et Reg. secundus δὲ λέγων δὲ
ἐστὶ χρεια ἢ ἐνός, tamen paucis opus est, aut uno,
supple, ferculo. Ita quoque habuit Reg. primus prima
manu: nunc vero emendatus habet ita, ut sacer
textus vulgatus. Reg. tertius πολλά· ἐνός δὲ ἐστὶ
χρεια, Porro unum est necessarium. Sed vereor, ne
quod contigit codici Regio primo, idem quoque con-
tingerit et tertio: eoque magis, quod librarii multa
ex suis Bibliis non raro emendarint. Puto igitur
Basilium ita scripsisse, uti in contextu edendum
curavimus. Vix enim librariis in mentem venire po-
tuisset hoc modo scribere, nisi in veteribus quibus
utebantur libris sic legissent. Præterea cum in hoc
capite agatur de frugalitate, consequens esse vide-
tur ut ita legatur.

Α οὐν αὐτῇ, ἵνα μοι συναντιλάβηται. Ἀποκριθεὶς
δὲ εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Μάρθα, Μάρθα, μερι-
μνῆς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά· ὁλίγων δὲ ἐστὶ

ΟΡΟΣ ΑΘ'.

Ὅτι οὐ δεῖ εὐμετάθετον εἶναι, ἀλλὰ ἱερὰν ἐν τῇ
πίστει, καὶ ἀμετάθετον ἀπὸ τῶν ἐν Κυρίῳ κα-
λῶν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ δὲ ἐπὶ τὰ περὶ ὧν σκαπεῖς,
οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ εὐθὺς μετὰ
χαρᾶς λαμβάνων αὐτόν. Οὐκ ἔχει δὲ ρίζαν ἐν
ῥαυτῷ, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι· γενομένης δὲ (86)
θλίψεως ἡ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθὺς σκαν-
δαλίζεται. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὡστε, ἀδελφοί μου,
ἐδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν
τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε. ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤ. θαυ-
μάζω, ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ κα-
λέσαντός ὑμᾶς (87) ἐν χάριτι Χριστοῦ εἰς ἕτερον
Εὐαγγέλιον.

ΟΡΟΣ Μ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐπεροδιδασκαλούντων ἀνέχεσθαι, καὶ
σχηματίζονται (88) πρὸς ἀπάτην ἢ διεγχεῖν τῶν
ἀδεσβαίων.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ.
Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνματι μου, λέ-
γοντες, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ πολλοὺς
πλανήσουσιν. ΛΟΥΚΑΣ. Προσέχετε ἀπὸ τῶν
γραμματέων τῶν θελόντων περιπατεῖν ἐν στολαῖς,
καὶ φιλοῦντων ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ
πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρω-
τοκλισίας ἐν τοῖς δεσποείοις· οἱ κατεσθίουσι τὰς
οικίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ (89) προ-
σεύχονται. Οὗτοι λήψονται περισσώτερον κρίμα.
ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμεῖς, ἡ ἀγγελος ἐξ
οὐρανοῦ εὐαγγελίζεται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισά-
μεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Ὡς προεῖρηκαμεν (90),
καὶ ἄρτι πάλιν λέγω· Εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται
παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.

ΟΡΟΣ ΜΑ'.

Ὅτι δεῖ πᾶν τὸ σκανδαλίζον ἐκκόπτεν, καὶ οὐκ ἐκ-
τατόν τι καὶ ἀναγκαϊότατον εἶναι δοκῇ (91).

(85) Reg. primus καὶ τὰ λοιπὰ.

(86) Vocula δὲ addita est ex antiquis duobus
libris.

(87) Regii primus et tertius καλέσαντος ἡμᾶς, qui
nos vocavit.

(88) Utraque editio σχηματίζονται. Al mss. duo
σχηματίζονται.

(89) Utraque editio et Reg. tertius μακρὰ cum
circumflexo et cum i subscripto, longa dissimula-
tione. Alii duo mss. μακρά, et per dissimulationem
diu orant.

(90) Reg. tertius ὡς προεῖρηκα, sicut prædixi.
Aliquanto post utraque editio εἰ τις ὑμῖν. Regii
primus et tertius ὑμᾶς.

(91) Reg. primus εἶναι δοκῇ. Alii δοκεῖ.

Κεφ. λ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐαί τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἐρχεται· Εἰ δὲ ὁ πούς σου ἢ ἡ χεὶρ σου σκανδαλλίξῃ σε, ἐκκοψόν αὐτὰ, καὶ βάλῃ ἀπὸ σοῦ. Καλὸν σοι ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χαλόν, ἢ κυλόν, ἢ δύο πόδας ἢ δύο χεῖρας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τῶ ἀιώνιου. Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλλίξῃ σε, ἐξέλῃ αὐτόν, καὶ βάλῃ ἀπὸ σοῦ.

*Οτι τῶν ἀσθενεστέρων ἐν τῇ πίστει φεῖσθαι δεῖ, καὶ ἀνάγειν (92) αὐτοὺς δι' ἐπιμελείας ἐπὶ τὴν τελειότητα· φεῖσθαι δὲ, δηλονότι, χωρὶς τοῦ παρῖεν ἐντολὴν Θεοῦ.

Κεφ. λ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Κόλλαν συντετριμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίρον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς τίκος τὴν κρίσιν· καὶ τῷ ὄνματι αὐτοῦ ἔσθῃ ἐλπιούσιν. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Τὸν δὲ ἀσθενούντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἐὰν καὶ προληθῇ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὅμοις οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος, σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς. Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπαύσασθε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ.

ΟΡΟΣ ΜΒ'.

*Οτι οὐ δεῖ νομίζειν ἐπὶ καταλύσει τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὸν Κύριον ἐληλυθέναι, ἀλλ' ἐπὶ πληρώσει καὶ προσθήκῃ τῶν τελειοτέρων.

Κεφ. λ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μὴ νομίσητε, ὅτι ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἤλθον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Νόμον οὐκ καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως· Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ νόμον ἰσχύμεν.

ΟΡΟΣ ΜΓ'.

*Οτι ὡς νόμος· τὰς πράξεις ἀπαγορεύει· τὰς φαύλας, οὕτως τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὰ τὰ κακρυμμένα πάθη τῆς ψυχῆς.

Κεφ. λ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ (93), ἔνοχος ἐστί τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ· ἔνοχος ἐστί τῇ κρίσει. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος ἐστίν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὗ ὁ ἑπαυρος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ.

*Οτι ὡς ὁ νόμος· τὸ ἐκ μέρους, οὕτως τὸ Εὐαγγέλιον τὸ ὁλόκληρον ἐφ' ἑκάστῳ τῶν κατορθουμένων ἐπιζητεῖ.

Κεφ. λ. Β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον, καὶ διδος πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρόν ἐν οὐρανῷ, καὶ

(92) Reg. tertius deī καὶ ἀνάγειν.

(93) Utraque editio deī ἂν φονεύσει. Regii primus et tertius φονεύσῃ.

Α

Caput I.

Vae homini illi per quem scandalum venit! Si autem pes tuus vel manus tua scandalizat te, abscide ea, et projice abs te. Bonum tibi est ad vitam ingredi claudum vel debilem, quam duos pedes vel duas manus habentem mitti in ignem aeternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te (Matth. xviii, 7-9).

Quod oportet mitius agere eum iis qui in fide sunt infirmiores, eosque diligentī cura ad perfectionem adducere: ita tamen temperate, ut Dei mandatum non negligatur.

Caput II.

Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet, donec efficiat ad victoriam iudicium: et in nomine ejus gentes operabunt (Matth. xii, 20, 21)... Infirmum autem in fide assumite (Rom. xiv, 1)... Et si praecupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplete legem Christi (Gal. vi, 1, 2).

REGULA XLII.

Quod non putandum est Dominum venisse, ut legem et prophetas evertat, sed ut adimpleat, et adjiciat quae sunt perfectiora.

Caput I.

Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas: non veni solvere, sed adimplere (Matth. v, 17)... Legem ergo destruimus per fidem? Absit! sed legem statuimus (Rom. iii, 31).

265 REGULA XLIII.

Quod quemadmodum lex actiones malas vetat, ita Evangelium ipsa animi vitia latentia prohibet.

Caput I.

Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo temere, reus erit iudicio (Matth. v, 21, 22)... Non enim qui in manifesto, Judaeus est: neque quae in manifesto, in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito, Judaeus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est (Rom. ii, 28, 29).

Quod sicuti lex partem, sic Evangelium in unoquoque recte facto expositulat integritatem.

Caput II.

Omnia quaecunque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo: et reni, sequere me

(Luc. xviii, 22)..... In quo et circumcisi estis circumcissione non manu facta in expoliatione corporis peccatorum carnis, in circumcissione Christi (Coloss. ii, 11).

Quod il regnum cœlorum consequi non possint, qui Evangelii iustitiam non ostenderint maiorem esse, quam quæ in lege præscribitur.

Caput III.

Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam scribe-
tum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœ-
lorum (Matth. v, 20)..... Si quis alius videtur con-
fideri in carne, ego magis, circumcissus octavo die,
ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex
Hebræis, secundum legem Phariseus, secundum
emulationem persequens Ecclesiam, secundum ius-
titiam, quæ in lege est, conversatus sine querela.
Sed quæ mihi erant lucra, hæc arbitratus sum pro-
pter Christum detrimenta. Verumtamen existimo
omnia detrimentum esse propter eminentem scien-
tiam Jesu Christi Domini nostri: propter quem
omnia detrimentum feci, et arbitror stercora esse,
ut Christum lucrificiam, et inveniar in illo non
habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam
quæ per fidem est Christi, quæ ex Deo est iustitiam
(Philipp. iii, 4-9).

REGULA XLIV.

Quod iugum Christi suave est, et onus ejus leve
ad recreandos eos qui illud subeunt: omnia vero
quæ ab Evangelii doctrina sunt aliena, graviora
sunt et onerosa.

Caput I.

Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati
estis, et ego reficiam vos. Tollite iugum meum super
vos, et discite a me quia mitis 266 sum et humi-
lis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Ju-
gum enim meum suave est, et onus meum leve (Matth.
xi, 28-30).

REGULA XLV.

Quod non possunt regno cœlorum digni haberi
• ii, qui inter se non imitantur eam conditio-
nis æqualitatem, quam pueri inter se invicem
servant.

Caput I.

Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficia-
mini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlo-
rum (Matth. xviii, 5).

Quod qui maiorem gloriam assequi cupit in regno
cœlorum, is debeat hic humilitatem et ultimū
locum amplecti.

Caput II.

Quicumque ergo humiliabit se sicut parvulus iste,
hic est major in regno cœlorum. Sed quicumque volue-

(91) Reg. tertius περιτομή cum circumflexo: quod
fortasse non ita ineptum est.

(95) Sic antiqui tres libri præter Messanensem.
Totum illud, τὴν ἐκ νόμου... ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην,

A δεῦρο, ἀκολουθεῖ μοι. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Ἐν ᾧ καὶ πε-
ριετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύ-
σει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός, ἐν
τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ.

Ἵτι ἀδύνατον καταξιοθῆναι βασιλείας οὐρανῶν τοὺς
μὴ πλείονα τῆς ἐν τῷ νόμῳ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέ-
λιον δικαιοσύνην ἐπιδεικνυμένους.

Κεφάλ. Γ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐὰν μὴ περισσεύῃ ἡ δικαιοσύνη
ὁμῶν πλείον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ
εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ΠΡΟΣ
ΦΙΛΙΠΠ. Εἰ τις δοκεῖ ἄλλος ἀποθνήσκει ἐν σαρκί,
ἐγὼ μᾶλλον, περιτομῇ (91) ὀκταήμερος, ἐκ γένους
Ἰσραὴλ, φυλῆς Βενιαμὴν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων,
κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ἡλὸν διώκων τὴν
Ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γε-
νόμερος ἁμεμπτος. Ἀλλ' ἅπαντα ἦν μοι κέρδη,
ταῦτα ἤρημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν. Ἀλλὰ
μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι ζημίαν πάντα εἶναι διὰ
τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ
ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω,
καὶ ἐδρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχωρ ἐμὴν δικαιοσύνην
τὴν ἐκ νόμου (95), ἀλλὰ τὴν διὰ πίστews Χρι-
στοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην.

ΟΡΟΣ ΜΑ'.

Ἵτι ὁ ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον
αὐτοῦ εὐαγρόν ἐστιν εἰς ἀνάπαυσιν τῶν καταδε-
χομένων· πάντα δὲ τὰ ἄλλότρια τῆς κατὰ τὸ
Εὐαγγέλιον διδασκαλίας βαρὺα καὶ φορτικά.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Δεῦτε πάντες πρὸς με, οἱ κοπιῶν-
τες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἄνταψώσω ὑμᾶς.
Ἀραγε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ'
ἐμοῦ, ὅτι πρῶος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ
ἐδρῆσθε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Ὁ γὰρ
ζυγὸς μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου εὐαγρόν
ἐστιν.

ΟΡΟΣ ΜΕ'.

Ἵτι ἀδύνατον καταξιοθῆναι βασιλείας οὐρανῶν τοὺς
μὴ παιδίων πρὸς ἀλλήλα ἰσοτιμίαν ἐν ἀλλήλοις
μιμούμενους.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στρα-
φῇτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παῖδια, οὐ μὴ εἰσέλ-
θῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἵτι δεῖ τὸν ἐπιθυμοῦντα μείζονος ὁδὸς καταξιο-
θῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τὸ ἐνταῦθα
ταπεινὸν καὶ ἔσχατον ἀγαπᾶν.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὅστις οὖν ταπεινώσῃ (96) ἑαν-
τόν, ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων

deest in editione Parisiensi.

(96) Nostri tres mss. et utraque editio ταπεινώσει
ἐαυτόν. At sacer textus vulgatus ταπεινώσῃ, qui-
cunque humiliaverit se.

ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ γερῆσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος. ΜΑΡΚΟΣ. Καὶ ὅς ἐάν θέλῃ γερῆσθαι πρῶτος ὑμῶν, ἔσται πάντων δοῦλος. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Μηδὲν κατ' ἐριθείαν ἢ κερδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας αὐτῶν (97).

ΟΡΟΣ ΜΓ'.

Ὅτι ἐξ ἀντιπαράθεως τῆς ἐπὶ τοῖς ἐλάττωσι φυλαττομένης ἀκολουθίας τὴν ἐπὶ τοῖς μείζοσι σπουδὴν ἀπαιτούμεθα.

Κεφ. α. Α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐκαστος ὑμῶν τῷ Σαββάτῳ οὐ λύει τὸν βοῦν αὐτοῦ, ἢ τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φάτνης, καὶ ἀπαγαγὼν ποίττει; Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραάμ οὖσαν, ἣν ἔδωκεν ὁ Σατανᾶς ἰδοὺ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου; Ἐλεγε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι καὶ μὴ ἐκκακεῖν. Κριτὴς τις ἦν ἐν τινὶ πόλει, τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρέπόμενος. Χήρα δὲ ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, καὶ ἤρχετο πρὸς αὐτὸν λέγουσα· Ἐκδικησόν μου ἀπὸ τοῦ ἀντιδικίου μου. Καὶ οὐκ ἠθέληεν ἐπὶ χρόνον. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν ἐν αὐτῷ· Εἰ καὶ τὸν Θεὸν οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐντρέπομαι, διὰ γε τὸ παρέχειν μοι νόμον τὴν χήραν ταύτην, ἐκδικήσω αὐτήν, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχομένη ὑπωπιάζῃ με. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Ἀκούσατε, τί ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει· ὁ Θεὸς οὐ μὴ ποιήσῃ (98) τὴν ἐκδικήσιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ, τῶν βούλων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός; ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογησάτι ἀπέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀδελφὲς τίς, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ ρομίμω ἀδύνη.

Ὅτι ἐξ ἀντιπαράθεως τῶν ἐπὶ τοῖς ἐλάττωσιν ἐκπίστεως φόβον, καὶ ἐξ ἐπιθυμίας ἀξιολόγου σπουδὴν ἐπιδεικνύμενων, οἱ ἐπὶ τοῖς μείζοσι καταφρονεῖται ἢ ἀμελεῖς ἀλόντας (99) ἀποδοτεράν ἔχουσι τὴν κατάκρισιν.

Κεφ. α. Β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Βασίλισσα Νότον ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακριθεῖ αὐτούς· ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περὶ τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶντος (1), καὶ ἰδοὺ πλείον Σολομῶντος ὤδε. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωάννου, καὶ ἰδοὺ πλείον Ἰωάννου ὤδε.

Ὅτι οὐ δεῖ καταφρονεῖν τῶν μείζονων, ἐπὶ τοῖς ἐλάττωσι σπουδὴν ἐνδεικνύμενον. Προηγούμενος δὲ τὰ μείζονα τῶν προσταγμάτων ποιοῦντα, συγκαταροθοῦν καὶ τὰ ἐλάττωνα.

(97) Reg. primus ὑπερέχοντας αὐτῶν.

(98) Reg. primus recenti manu ποιήσει.

(99) Sic mss. nostri et editio Veneta. Vox ἀλόντας

rit magnus fieri inter vos, erit vester minister (Matth. xx, 26) : et qui voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus (Marc. x, 44).... Nihil per contentionem aut inanem gloriam, sed in humillitate superiores sibi invicem artitantes (Philipp. ii, 3).

REGULA XLVI.

Quod ex comparatione rationis ejus, quæ in rebus minoribus servatur, studium in majoribus a nobis requiritur.

Caput I.

Unusquisque vestrum Sabbato non solvit bovem suum aut asinum a præsepio, et ducit odagquare? Hanc autem filiam Abraham quam alligavit Satanas ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die Sabbati? (Luc. xiii, 15, 16)... Dicebat autem parabolam ad illos, quod nempe oportet semper orare, et non deficere. Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur. Vidua autem erat in civitate illa, et veniebat ad eum, dicens: Vindica me de adversario meo. Et nolebat aliquandiu. Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem revereor; tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens suggillet me. At autem Dominus: Audite quid judex iniquitatis dicit: Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte (Luc. xviii, 1-7)... Nemo militans implicat se ritæ negotiis, ut ei qui se in militiam delegit, placeat. Quod si certet etiam aliquis, non coronatur, nisi legitime certaverit (II Tim. ii, 4, 5).

Quod ex comparatione eorum qui per fidem in rebus minoribus timore correpti sunt, ac desiderio laudabili studium et diligentiam adhibuerunt, alii qui majora contemnere aut negligere deprehensi fuerint, gravius sunt condemnandi.

Caput II.

Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, et condemnabit illos, quia tenuit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, et ecce plus quam Salomon hic (Luc. xi, 31).... Viri Ninivitarum surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam: quia penitentiam egerunt in prædicatione Jonæ, et ecce plus quam Jonas hic (Matth. xii, 41).

Quod is qui diligentiam in minoribus ostendit, non debet contemnere majora: sed tenetur præsertim majora præcepta exsequi, et simul minora perficere.

typographis Parisiensibus exciderat.

(1) In Reg. primo bis scriptum invenitur Σολομῶντος.

Caput III.

Vae vobis, scribae et Pharisei, hypocritae, quia decimatis mentham, et anethum, et cuminum, et reliquistis quae graviora sunt legis, iudicii, et misericordiam, et fidem. Haec oportuit facere, et illa non omittere. Duces caeci, excolantes culicem, camelum autem glutientes (Matth. xxiii, 23, 24).

REGULA XLVII.

Quod non oporteat quemquam sibi ipsi colligere thesaurum in terra, sed in caelo: et quis sit modus colligendi thesauri in caelo.

Caput I.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi tineae et arugo demolitur, et ubi fures effodiunt, et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in caelo, ubi neque tineae, neque arugo demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur (Matth. vi, 19-20)..... Vendite quae possidetis, et date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in caelis (Luc. xii, 33)..... Omnia quaecunque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelis (Luc. xviii, 22)..... Ut facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum; quo apprehendant veram vitam (I Tim. vi, 18, 19).

REGULA XLVIII.

Quod oportet quemvis misericordem esse et liberalem: qui enim non sunt huiusmodi, coarguantur.

Caput I.

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur (Matth. v, 7)..... Omni potenti te, tribue (Luc. vi, 30)..... **268** Sine affectione, sine misericordia, qui cum iustitiam Dei cognovissent, nempe quod qui talia agunt, digni sunt morte (Rom. i, 31, 32)..... Ut facile tribuant, communicent (I Tim. vi, 18).

Quod quidquid possidet quispiam ultra ea quae ad vitam necessaria sunt, debet id beneficii loco impertire, ex mandato Domini, qui ea etiam quae habemus, largitus est.

Caput II.

Qui habet duas tunicas, det non habenti: et qui habet escas, similiter faciat (Luc. iii, 11)..... Quid enim habes, quod non accepisti? (I Cor. iv, 7)..... Vestra abundantia illorum inopiam suppleat; ut et illorum abundantia vestra inopia sit supplementum, ut fiat aequalitas, sicut scriptum est: Qui multum, non abundavit: et qui modicum, non minoravit (II Cor. viii, 14, 15; Exod. xvi, 18).

(2) Utraque editio ἐπὶ γῆς. At mss. tres ἐπὶ τῆς γῆς.
(3) Antiqui tres libri ἐπιγινόντες. Utraque editio ἐπιγινόντες.

(4) Utraque editio ἂν ἔχει τις πλεον τοῦ δεομένου.

A

Κεφάλ. IV.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὁποῦρα, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύσμον, καὶ τὸ ἀνηθόν, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀζηκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν. Ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, καὶ ταῦτα μὴ ἀφίεναι. Ὁδηγοὶ τυφλοὶ οἱ διυλλίζοντες τὸν κώρυκα, τὴν δὲ κἀμῖλον καταλιπόντες.

ΟΡΟΣ ΜΖ.

Ὅτι οὐ δεῖ θησαυρίζειν ἐαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς (2), ἀλλ' ἐν οὐρανῷ· καὶ τίς ὁ τρόπος τοῦ ἐν οὐρανῷ θησαυρίζειν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρώσις ἀφαιρεί, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσιν καὶ κλέπτουσιν. Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὐτε σὴς οὐτε βρώσις ἀφαιρεί, καὶ ὅπου κλέπτει οὐ διορύσσουσιν, οὐδὲ κλέπτουσιν. **ΛΟΥΚΑΣ.** Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Ποιῆσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα· θησαυρὸν ἀνέκλειστον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. **ΛΟΥΚΑΣ.** Πάντα ὅσα ἔχετε πώλησον, καὶ δίδδος πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ. Α'.** Εὐμεταδότους εἶναι, κοινωτικούς, ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐκπιδέσῃται τῆς ὁρῆς, ζωῆς.

ΟΡΟΣ ΜΗ.

Ὅτι δεῖ ἐλεήμονα καὶ εὐμετάδοτον εἶναι· κατηγοροῦνται γὰρ οἱ μὴ τοιοῦτοι.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. **ΛΟΥΚΑΣ.** Πᾶσι τῷ αἰτοῦντι σέβει. **ΠΡΟΣ ΡΩΜ.** Ἀστούρους, ἀρελεήμονας, οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγινόντες (3), ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἀξιοὶ θανάτου εἰσίν. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ. Α'.** Εὐμεταδότους εἶναι, κοινωτικούς.

Ὅτι πᾶν ὅπερ ἂν ἔχη τις πλεον τοῦ ἐπιδεομένου (4) τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, ὁρεϊλέτης ἐστὶν ἐκεῖνον εὐεργετῆσαι, κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου τοῦ καὶ δωδεκάτος ἂν ἔχομεν.

Κεφάλ. Β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδίδω τῷ μὴ ἔχοντι· καὶ ὁ ἔχων βρώματα ὁμοίως ποιεῖτω. **ΠΡΟΣ ΚΟΡ. Α'.** Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; **ΠΡΟΣ ΚΟΡ. Β'.** Τὸ ὑμῶν περισσεύμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα· ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περισσεύμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης, καθὼς γέγραπται· Ὁ τὸ πλεον (5) οὐκ ἐκπιδέσκει· καὶ ὁ τὸ ὀλίγον οὐκ ἡλαττόνησεν.

At mss. ut in contextu.

(5) Reg. primus ὃ τὸ πλεον. Mox editio Paris. καὶ ὃ τὸ ὀλίγον. Sed articulus neque in nostris mss., neque in editione Veneta legitur.

Ἵτι οὐ δεῖ πλουτεῖν, ἀλλὰ πτωχεύειν, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον.

Κεφ. λ. Γ.

ΛΟΥΚΑΣ. Μακάριοι, οἱ πτωχοί, ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ (6). Οὐδὲ ὑμῖν τοῖς πλουτοῖς, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν (7). ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους (8) καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσιν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἁλεθρὸν καὶ ἀπώλειαν. Ἦρα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι, ἀπεκλαρήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ταυτοὺς περιέπειραν δόνησις πολλαῖς.

Ἵτι οὐ δεῖ φροντίζειν του περισσεύσθαι ἐν τοῖς πρὸς τὸ ζῆν· οὐτε περὶ τὴν πλησμονήν, οὐτε περὶ τὴν πολυτέλειαν σπουδὴν ἔχειν (9)· καθαρεύειν δὲ παντὸς εἰδους πλεονεξίας καὶ καλλωπισμοῦ.

Κεφ. λ. Δ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ὁρᾶτε, καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν ἐντὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Κοσμεῖν ἑαυτὰς μὴ ἐν πλέγματι, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ. ἔχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκασθησόμεθα.

Ἵτι οὐ δεῖ μεριμνῆν τῆς ἰδίας ἐνεκεν χρείας, οὐδὲ τοῖς ἡτοιμασμένοις πρὸς τὴν παρούσαν ζωὴν ἐπιπλίζειν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἀποδιδόναι τὰ καθ' ἑαυτῶν.

Κεφ. λ. Ε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεῖν καὶ μαμμωνᾷ. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, καὶ τί πίητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσθητε. Οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλείων ἐστὶ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτὰ. Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τῇ ἡλικίᾳ αὐτοῦ πῆχυν ἓνα; Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; Καταμάθετε τὰ κτῖρα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ γίγθει. Λέγω δὲ ὑμῖν· οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. Εἰ δὲ τὸν χεῖρον τοῦ ἀγροῦ, σήμερον ἔρτα, καὶ αὔριον εἰς κλίμακον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμυιένυσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγώριστοι; Μὴ οὖν με-

(6) Utraque editio βασιλεία τοῦ Θεοῦ. At nostri tres mss. βασιλεία τῶν οὐρανῶν, regnum caelorum.

(7) Editio Ven. et nostri tres mss. ἀπλότητος αὐτῶν. Vox ultima de erat in editione Parisiensi.

(8) Utraque editio πολλὰς ἀνοήτους, inutilia

A Quod non oportet divitem esse, sed pauperem, juxta Domini sententiam.

Caput III.

Beati, pauperes, quia vestrum est regnum Dei (Luc. vi, 20).... Vae vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram (ibid. 24).... Altissima paupertas eorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum (II Cor. viii, 2).... Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum, et in desideria multa stulta et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est avaritia, quam quidam appetentes, erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis (I Tim. vi, 9, 10).

Quod non oportet sollicitum esse de copia rerum ad vitam necessariorum: neque saturitati, neque magnificentiae studium est impertiendum, sed oportet purum esse ab omni specie avaritiae et cultus.

Caput IV.

Videte, et cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cujusquam vita ejus est ex his quae possidet (Luc. xii, 15).... Ornare se non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa (I Tim. ii, 9).... Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti erimus (I Tim. vi, 8).

C Quod neminem oportet sollicitum esse de iis 269 quae sibi ipsi sunt necessaria: neque in rebus quae ad praesentem vitam degendam comparantur, reponenda spes est, sed sui cura Deo committenda est.

Caput V.

Non potestis Deo servire et mammonae. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis, et quid bibatis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia caeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester caelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum sollicitus cogitans, potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent, Dico autem vobis: neque Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Quod si senum agri, quod hodie est, et cras in cilibanum mittitur, Deus sic vestitis, an non multo magis vos, modicae fidei? Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Haec enim omnia gentes inquirunt. Scit

multa desideria. Antiqui tres libri perinde ut sacer textus vulgatus ἀνοήτους, stulta multa desideria.

(9) Editio Ven. πολυτέλειαν ἔχειν καθαρεύειν, male. Editio Paris. πολυτέλειαν καθαρεύειν, pejus. Reg. tertius ut in contextu, optime.

enim Pater vester celestis, quia his omnibus indigentibus. Quarile autem primum regnum Dei, et iustitiam ejus: et hæc omnia adjicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum: crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua (Matth. vi, 24-34)... Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit, et cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: destruam horrea mea, et majora extruam, et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, et bona mea. Et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, lætare (Luc. xii, 16-19), et cætera... Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum (I Tim. vi, 17).

του (12), καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. τοῖς πλουσίοις τοῦ νῦν αἰῶρος παράγγελλε μὴ ὑψηλοφροεῖν, μηδὲ ἡλιπύεσθαι ἐπὶ πλούτου ἀδηλόγητι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ παρέχοντι ἡμῖν τὰ πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν.

Quod adhibenda sit cura et sollicitudo circa fratrum necessitatem secundum Domini voluntatem.

Caput VI.

Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitiivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me: nudus, et cooperuistis me: infirmus, et visitastis me: in carcere eram, et venistis ad me (Matth. xxv, 34-36)... Et paulo post: Amen dico vobis, quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis (ibid. 40)... Cum sublevasset ergo oculos **270** Jesus, et vidisset quod turba multa venit ad se, dicit ad Philippon: Unde ememus panes, ut manducet hi? (Joan. vi, 5) et reliqua.... De collatione autem quæ fit in sanctos, sicut ordinari Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. In una Sabbatorum unusquisque vestrum apud se seponat, recondens quod per facultates licuerit: ut non cum tenero, tunc collationes fiant (I Cor. xvi, 1, 2).

Quod is qui viribus præditus est debeat operari, et aliquid impertiri indigentibus. Qui enim non vult operari, neque dignus est qui manducet.

Caput VII.

Dignus est operarius cibo suo (Matth. x, 10)... Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verba Domini, quoniam ipse dixit: Beatius est dare, quam accipere (Act. xx, 35)... Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret operando manibus quod bonum

(10) Utraque editio περιβαλλόμεθα. Reg. tertius περιβαλώμεθα. Statim idem codex τούτων ἀπάντων.

(11) Editi perinde ut mss. nostri γενήματά μου.

At sacer textus vulgatus apud Lucam γεννήματα.

(12) Post vocem εὐφραίνου ita legitur in Reg. ter-

A περιμήστες λέγοντες· Τί φάγομεν, ἢ τί πίνομεν, ἢ τί περιβαλώμεθα (10); Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἐσθὴν ἐπιζητεῖ. Οἶδε γὰρ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρῆζετε τούτων πάντων. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Μὴ οὖν μεριμνήσετε εἰς τὴν αὐριον· ἢ γὰρ αὐριον μεριμνήσει τὰ ἐναντὶς· ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ καρία αὐτῆς. ΛΟΥΚΑΣ. Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου εὐφρόνησεν ἡ χώρα, καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων· Τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω πού συνάξω τοὺς καρπούς μου; Καὶ εἶπε· Τοῦτο ποιήσω· καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γεννήματά μου (11) καὶ τὰ ἀγαθὰ μου· καὶ ἐγὼ τῇ ψυχῇ μου· Ψυχῇ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ καίμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀναπαύου, φάγε, πίνε, εὐφραίνου (12), καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. τοῖς πλουσίοις τοῦ νῦν αἰῶρος παράγγελλε μὴ ὑψηλοφροεῖν, μηδὲ ἡλιπύεσθαι ἐπὶ πλούτου ἀδηλόγητι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ παρέχοντι ἡμῖν τὰ πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν.

Ὅτι δεῖ φροντίζειν καὶ μεριμνᾶν περὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν χρείας κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

Κεφάλ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Αὐτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπειράσα γὰρ, καὶ ἐδόκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ἔξενος ἦμην, καὶ συνήγαγέτέ με· θυμὸς, καὶ περιεβάλετέ με· ἡσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐπάρας οὖν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Ἰησοῦς, καὶ θεασάμενος, ὅτι πολλὸς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτὸν, λέγει πρὸς τὸν Φίλιππον· Πόθεν ἀγοράσομεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι; καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἀγίους, ὡς περ διέταξα ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλιτίας, οὕτω καὶ ὁμεις ποιήσατε. Κατὰ μίαν Σαββάτων ἑκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτοῦ τιθέτω, θησαυρίζων ὃ τι ἂν ἐδοδώται· ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται.

Ὅτι δεῖ τὸν δυνατῶς ἔχοντα ἐργαζόμενον μεταδίδοναι τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν. Ὁ γὰρ μὴ θέλων ἐργάζεσθαι οὐδὲ τοῦ φαγεῖν ἀξίος ἐκρίθη.

Κεφάλ. Ζ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἄξιός ἐστις ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ασθενούντων, μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, ὅτι αὐτὸς εἶπε· Μακάριός ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Ὁ κλέπτων μηκέτι

tio et in mss. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Θεός... Τί ἐνώσησθε· quæ verba videre cuique licet apud Lucam xii, 20. Hoc ipso in loco Reg. primus τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι.

κλινέτω· μᾶλλον δὲ κοιμάτω, ἀργυρόμενος τὸ
ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἔχη μεταδίδωαι τῷ
χρειαζομένῳ. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. β'. Ὅτε (13) ἡμεῖς
πρὸς ὑμᾶς. τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἰ
τις οὐ θέλει ἀργυρᾶσθαι, μὴδὲ ἐσθιέτω.

ΟΡΟΣ ΜΘ.

Ὅτι οὐ χρὴ δικάζεσθαι οὐδὲ περὶ αὐτῶν τῶν πρὸς
τὴν ἀναγκαίαν σκέπην τῷ σώματι περιετιμένων.

Κεφάλ. Α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Τῷ τῷποῦντι σε ἐπὶ τὴν δεξιὰν σια-
γόνα πάρεχε καὶ τὴν ἀλλήν· καὶ ἀπὸ τοῦ αἵρον-
τός σου τὸ ἡμιότιον καὶ τὸν χιτῶνα μὴ καλύψης.
Παρὶ δὲ τῷ αἰτοῦντι σε δίδου· καὶ ἀπὸ τοῦ αἵ-
ροντος τὰ σά, μὴ ἀπαίτει. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Τολμῶ
τις (14), πρῶτα ἔχω πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι
ἐπὶ τῶν ἀδικῶν, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; Καὶ
μετ' ὀλίγα· Ἦδη μὲν οὖν ὁλοῦς ἦν ἡμεῖς ὅτι
ἐστιν, ὅτι κρίματα ἔχετε (15) μετ' ἑαυτῶν. διὰ τί
οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀπο-
στερεῖσθε; Ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε,
καὶ ταῦτα ἀδελφοί.

Ὅτι οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἢ ἑαυτὸν ἐκδικεῖν· πρὸς πάν-
τας δὲ, εἰ δυνατόν, εἰρηνεύειν, κατὰ τὴν ἐντολὴν
τοῦ Κυρίου.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. ἤκούσατε, ὅτι ἐρρέθη· Ὁρθαλμὸν
ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. Ἐγὼ δὲ
λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πορνῷ· ἀλλ' ὅστις
σε ῥαπίσῃ (16) εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον
αὐτῷ καὶ τὴν ἀλλήν, καὶ τὰ ἐξῆς. ΜΑΡΚΟΣ. Ἀγά-
πην ἔχετε (17) ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ εἰρηνεύετε
ἐν ἀλλήλοις. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Μηδεὶς κακὸν ἀντὶ
κακοῦ ἀποδιδόντες, προνοοῦμενοι καλὰ ἐν ὅλοις
πάντων ἀνθρώπων. Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν
μετὰ πάντων (18) ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες· μὴ
ἑαυτοὺς ἐκδικούντες, ἀγαπᾶτε· ἀλλὰ ὅπως
τόπον τῇ ὀργῇ. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Δούλον δὲ Κυ-
ρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλὰ ἥπιον εἶναι πρὸς
πάντας.

Ὅτι οὐ δεῖ οὐτε εἰς ἐκδίκησιν ἀδικουμένου ἑτέρου
ἀμύνεσθαι τὸν ἀδικούντα.

Κεφάλ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε προσελθόντες, ἐπέβαλον τὰς
χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν. Καὶ
ἰδοὺ εἰς τῶν μετὰ Ἰησοῦ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα,
ἐπέσπασε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, καὶ πατάξας τὸν
δούλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀπέλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον.

(13) Veteres duo libri καὶ γὰρ ὅτι, nam et cum
essemus.

(14) Reg. tertius τίς ὑμῶν. Sed vox ὑμῶν in cæ-
teris veteribus libris et in utraque editione pariter
deest. Monebo quasi præteriens, non raro, in vitis
ac repugnantibus aliis libris, legi in Reg. tertio
perinde ut in sacro textu vulgato; ob idque suspi-
cor librarium, quicumque ille fuit, Græcum Basilii
exemplar multis locis ex Bibliis correxisse. Mox
editio Paris. κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀγίων. At mss. no-

est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti
(Ephes. iv, 28)... Cum essemus apud vos, hoc de-
nuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult ope-
rari, nec manducet (II Thess. iii, 10).

REGULA XLIX.

Quod ne de iis quidem quæ corpori circumponun-
tur, litigare oportet, etiamsi ad id contigendum
necessaria sint.

Caput I.

Percutienti te in dextram maxillam, præbe et al-
teram: et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam
tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te, tri-
bue: et ab eo qui aufert quæ tua sunt, ne repetas
(Luc. xvi, 29, 30)... Audet aliquis, habens negotium
adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud
sanctos? (I Cor. vi, 1)... Et paulo post: Jam quidem
omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis
inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare
non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam
facitis, et fraudatis: et hoc fratribus (ibid. 7, 8).

Quod non oportet pugnare, aut seipsum ulcisci:
sed erga omnes, si fieri potest, pacem servare,
juxta Domini mandatum.

Caput II.

Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, et
dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere
malo. Sed quisquis te percusserit in dextram maxil-
lam, obverte illi et alteram (Matth. v, 38, 39); et
reliqua... Charitatem habete in vobis, sed et pacem
271 habete inter vos (Marc. ix, 49)... Nulli ma-
lum pro malo reddentes: providentes bona coram
omnibus hominibus: si fieri potest, quod ex vobis
est, cum omnibus hominibus pacem habentes: non
vosmetipsos vindicantes, charissimi, sed date locum
iræ (Rom. xii, 17-19)... Servum autem Domini non
oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes (II Tim.
ii, 24).

Quod non oportet etiam ad alterum, qui injuria af-
ficitur, vindicandum, ulcisci eum qui injuriam
facit.

Caput III.

Tunc accedentes manus injecerunt in Jesum, et te-
nuerunt eum. Et ecce unus ex his quierant cum Jesu,
extendens manum, exemit gladium suum, et percu-
tiens servum principis sacerdotum, amputavit auri-
culam ejus. Ait autem illi Jesus: Convertite gladium
stri ut in contextu.

(15) Utraque editio et Reg. secundus χρίμα ἔχετε.
Alii duo mss. κρίματα.

(16) Veteres duo libri ῥαπίσαι. Ibidem Reg. pri-
mus στρέψον αὐτόν.

(17) Utraque editio et nostri tres mss. ἀγάπην
ἔχετε. At in sacro textu vulgato legitur ἔχετε ἐν
ἑαυτοῖς ἄλως, habete in vobis sal.

(18) Reg. tertius κατὰ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ πάν-
των, coram Deo et omnibus hominibus.

tuum in locum suum : quia omnes qui acceperint A gladium, gladio peribunt (Matth. xxvi, 50-52)... Et misit nuntios ante conspectum suum : et euntes venerunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis in Jerusalem. Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus et Joannes, dixerunt : Domine, vis dicamus ut ignis descendat de caelo et consumat illos, sicut et Helias fecit ? Conversus autem increpavit illos, et abiit in aliud castellum (Luc. ix, 52-56).

ἀλλῶσαι αὐτοὺς, ὡς καὶ Ἡλίας ἐποίησε ; Στραβεῖς δὲ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην.

REGULA I.

Quod alii quoque ad pacem Christi sunt addu- cendi.

Caput I.

Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur (Matth. v, 9)... Pacem relinquo vobis : pacem meam do vobis (Joan. xv, 27).

REGULA LI

Quod oportet prius seipsum purgare a quocunque tandem delicto, et tunc alterum coarguere.

Caput I.

Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides ? Aut quomodo dicis fratri tuo : Sine ejiciam festucam de oculo tuo, et ecce trabs est in oculo tuo ? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui (Matth. vii, 3-5)... Propter quod inexcusabilis es, o homo, omnis qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas : eadem enim agis tu qui judicas. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc, o homo qui 272 judicas eos qui talia agunt, et facis eadem, quia tu es fugies iudicium Dei ? (Rom. ii, 1-3).

ἤρξῃ δὲ τοῦτο, ὃ ἄνθρωπε, ὁ κριτὴς τοὺς τὰ σὺ ἐκπεύξῃ τοῦ κριμα τοῦ Θεοῦ ;

REGULA LII.

Quod non oportet indifferenter se gerere erga peccantes, sed eorum causa tristitia affici et lugere.

Caput I.

Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam, dicens : Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die, quae ad pacem tibi : nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis (Luc. xix, 41, 42)... Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio qualis nec inter gentes nominatur, ita ut uxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati estis : et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui

(19) Utraque editio et Reg. secundus καὶ τότε ἑτέρους ἐγκάλειν. Alii duo mss. ἑτέρω ἐγκάλειν.

(20) Regii primus et tertius perinde ut sacer textus vulgatus ποιῶν αὐτά. Editio Paris. ποιῶν τὰ αὐτά : quam scripturam Combefisius probat ; atque melius ita legi quam in sacro textu vulgato. Editio Ven. uno verbo ποιῶντας αὐτά, male. Reg. secundus duabus vocibus ποιῶν τὰς αὐτά, non melius.

λέγει δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀποστρέψον τὴν μά- χαίρην σου εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· ὅτι πάντες οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται. ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸ προσ- ὄπου αὐτοῦ· καὶ πορευθέντες ἤλθον εἰς κώμην Σαμαρειτῶν, ὥστε ἐτοιμάσαι αὐτῷ. Καὶ οὐκ ἐδέ- ξαστο αὐτόν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευό- μενον εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, εἶπον· Κύριε, θέλεις εἰσπεῖν πῦρ καταβῆναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀν- αλωῶσαι αὐτοὺς, ὡς καὶ Ἡλίας ἐποίησε ; Στραβεῖς δὲ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην.

OPOE N.

Ἵτι δεῖ συμβιβάζειν καὶ ἑτέρους εἰς εἰρήνην τὴν ἐν Χριστῷ.

Κεφ.λ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐ- τοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. ΙΩΑΝΝΗΣ. Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν.

OPOE NA.

Ἵτι δεῖ πρότερον ταυτὴν διορθοῦσθαι ἐφ' ὧσιν οὖν ἐλαττώματι, καὶ τότε ἑτέρω ἐγκάλειν (19).

Κεφ.λ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὴν τὴν ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς ; ἢ πῶς ἔρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου· Ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου· καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὴ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου ; Υποκριτὰ, ἐκβάλε πρῶτον τὴν δοκὴν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Διὸ ἀναπολόγητος εἰ, ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρι- τὴς. Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κα- τακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κριτὴς. Οἴδαμεν δὲ, ὅτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἐστι κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. Λο- γίζου δὲ τοῦτο, ὃ ἄνθρωπε, ὁ κριτὴς τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν τὰ αὐτὰ (20), ὅτι

OPOE NB.

Ἵτι οὐ χρὴ ἀδιαφορεῖν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι, λυπεῖ- σθαι δὲ καὶ πένθειν ἐπ' αὐτοῖς.

Κεφ.λ. Α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτήν, λέγων· Ὅσι, εἰ ἔγνων καὶ σὺ, καὶ γὰρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρή- νην σου· ὦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται· ὥστε γυναικὰ τίνα τοῦ πατρὸς ἔχειν. Καὶ ὑμεῖς πεφυστωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον

sed sic tamen, ut ex utraque hac scriptura obsen- rum non sit legi oportere ποιῶν τὰ αὐτά. Apparet enim vel cæco, in eo peccatum fuisse, quod librarii ex ποιῶν τὰ inepte fecerint ποιῶντας, et ποιῶν τὰς. Puto quidem typographos Parisienses ita de suo edidisse ποιῶν τὰ αὐτά : quoniam tamen hæc scri- ptura librorum veterum testimonio satis aperte con- firmatur, nihil mutandum iudicavi.

ἐπερθῆσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Μὴ πάλιν ἐλθόντα (21) μὲ πρὸς ὑμᾶς ταπεινώσῃ με ὁ θεὸς μου, καὶ περθίσω πολλοὺς τῶν προσημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοήσαντων.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐφησυχάζειν τοῖς ἀμαρτάνουσιν.

Κεφ. α. β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐὰν δὲ ἀμάρτη (22) ὁ ἀδελφός σου, ἐπιτίμησον αὐτῷ· καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάροις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἀλέγχετε.

Ὅτι δεῖ τὴν πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας συντυχίαν καταδέχεσθαι, οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκεν ἢ τοῦ εἰς μετάνοιαν αὐτοὺς ἀνακαλέσασθαι, ὥπερ ἂν τρόπῳ δυνατόν ἢ χωρὶς ἁμαρτίας.

Κεφ. α. γ'.

Α. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ἰδοὺ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἀμαρτωλοὶ ἐλθόντες συνανέκειντο τῷ Ἰησοῦ, καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. Καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Διὰ τί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς, ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρειάζονται οἱ ἰσχυρότεροι λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστίν· Ἐλεῶν θέλω, καὶ οὐ θυσιάν. Οὐ γὰρ ἤλωρ καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν (23). ΛΟΥΚΑΣ. Ἦσαν δὲ αὐτῷ ἐγγιζόντες πάντες οἱ τελῶναι καὶ ἀμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ. Καὶ διεστῆγγον οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, λέγοντες, ὅτι οὗτος ἀμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην, λέγων· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκατὸν πρόβατα, καὶ ἀπολέσας ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐ καταλείπει τὰ ἑνενηκονταεννέα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλός, ἕως οὗ εὕρῃ αὐτό (24); καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. β'. Εἰ δέ τις οὗχ ὀψακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν, διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦτου σημειώσθε, καὶ μὴ συναγαμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ. Καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἠγείσθε, ἀλλὰ νοθεύετε ὡς ἀδελφόν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ πάντας ὑμᾶς. Ἰκανὸν τῷ τοιοῦτῳ ἢ ἐπιτίμια αὐτῇ, ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων· ὥστε τοὐναντίον θμᾶς μᾶλλον χαρίσασθαι, καὶ παρακαλέσαι, μὴ πῶς τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος.

Ὅτι δεῖ τοὺς, μετὰ τὸ πληρωθῆναι πάντα τρόπον τῆς εἰς αὐτοὺς ἐπιμελείας (25), ἐπιμένοντας τῇ ἰδίᾳ κακίᾳ ἀποστοφέεσθαι.

Κεφ. α. δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐὰν ἀμάρτη εἰς σέ ὁ ἀδελφός

(21) Hunc locum, μὴ πάλιν ἐλθόντα, ita in Vulgata expressum legimus, *Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos*: sed eorumdem verborum varia collocatio fecit, ut paulo aliter interpretatus sim.

(22) Editio Paris. ἀμάρτη εἰς σέ. Sed illud, εἰς σέ, neque in editione Ven. neque in nostris mss. legitur. Ibidem utraque editio et Reg. secundus μὴ συγκοινωνῇ. Reg. tertius συγκοινωνεῖτε.

(23) Illud, εἰς μετάνοιαν, addidi ex Reg. tertio.

PATROL. GR. XXXI.

A hoc opus fecit (I Cor. v, 1, 2). *Ne iterum cum venero ad vos, humiliet me Deus meus, et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam* (II Cor. xii, 21).

Quod non oportet silere, quando aliqui peccant.

Caput II.

Si autem peccaverit frater tuus, increpa eum (Luc. xvii, 3), etc. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem et redarguite (Ephes. v, 11).

Quod oportet in congressum et colloquium peccatorum venire, non ob aliam causam, quam ut ipsos ad poenitentiam revocemus; quo tandem modo fieri poterit citra peccatum.

Caput III.

Et ecce multi publicani et peccatores venientes, discumbebant cum Jesu et discipulis ejus. Et videntes Pharisaei, dixerunt discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester? At Jesus audiens, ait illis: Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes autem discite quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam (Matth. ix, 10-13). Erant autem appropinquantes ei omnes publicani et peccatores, ut audirent illum. Et murmurabant scribae et Pharisaei, dicentes: Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis est, qui habet centum oves, et si perdidit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam quae perierat, donec inveniat eam? (Luc. xv, 1-4), etc. Quod si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem (II Thess. iii, 14, 15): Si quis autem contristavit, non me contristavit: sed ex parte, ut non onerem omnes vos. Sufficit illi, qui ejusmodi est, objuratio haec quae fit a pluribus: ita ut e contrario magis donetis, et consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeat qui ejusmodi est (II Cor. ii, 3-7).

D Quod oportet eos qui perseverant in sua ipsorum nequitia, aversari, posteaquam eorum curatio omni modo tentata fuerit.

Caput IV.

Si peccaverit in te frater tuus, vade, corrip eum

(24) Post voces εὕρῃ αὐτό, ita scriptum invenitur in Reg. tertio et in mss. καὶ εὐρὸν ἐπιτίθησιν ἐπ'... οὗ χρειάζονται μεταβολάς. Lege Lucam xv, 5. Rursus ex eodem Luca adjecta sunt haec in utroque libro veteri, εὐφρανθῆναι δὲ καὶ ἰδεῖ, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέστη, καὶ ἀπολωλός καὶ εὐρέθη. Legi potest versiculus 32 ejus quod modo citavi capitis.

(25) Editio Paris. τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας. Antiqui tres libri τῆς εἰς αὐτοὺς ἐπιμελείας.

inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum : si vero non audierit, adhibe tecum unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesie : si autem Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (Matth. xviii, 15-17).

REGULA LIII.

Quod non debet Christianus injuriarum acceptarum memor esse, sed illas iis qui in se deliquerint ex corde condonare.

Caput I.

Si non dimiseritis hominibus delicta eorum, neque Pater vester celestis dimittet delicta vestra ; si autem dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester celestis (Matth. vi, 14, 15).

REGULA LIV.

Quod non oportet se invicem judicare in iis quæ a Scriptura sunt concessa.

Caput I.

Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim iudicio judicatis, judicabimini (Matth. vii, 1)... Nolite judicare, et non judicabimini : nolite condemnare, et non condemnabimini (Luc. vi, 37)... Alius quidem credit se manducare omnia ; qui autem infirmus est, olera manducat. Is qui manducat, non manducantem non spernat : et qui non manducat, manducantem non judicat. Deus enim illum assumpsit. Tu quis es qui iudicas alienum servum ? Domino suo stat, aut cadit : stabit autem : potens est enim Deus statuere illum. Alius enim 274 iudicat diem inter diem : alius vero iudicat omnem diem, unusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, Domino sapit : et qui non sapit diem, Domino non sapit. Et qui manducat, Domino manducat : gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo (Rom. xiv, 2-6). Et paulo post : Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius nos invicem iudicemus (ibid. 12, 13)..... Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte dici festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum (Coloss. ii, 16, 17).

Quod non oportet hæsitare in his quæ a Scriptura permissa sunt.

Caput II.

Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducaverit, condem-

(26) Reg. tertius Έδν γάρ μή.

(27) Utraque editio δυνατός γάρ ὁ. Reg. primus δυνατός γάρ ἐστιν ὁ. Codex Combef. et Reg. tertius δυνατός γάρ ὁ Κύριος, potens est enim Dominus. Ibidem utraque editio Ὅς μὲν κρίνει. Libri veteres Ὅς μὲν γὰρ κρίνει.

(28) Sic codex Combef. et Reg. tertius præfer Messanensem. Utraque editio εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ Θεῷ. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἀρα quod mutilum erat et

σου, ὅπαρ, ἔλεγχον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρθησας τὸν ἀδελφόν σου· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἑνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθῇ πᾶν ῥήμα. Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς περ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης.

ΟΡΟΣ ΝΓ'

Ὅτι οὐ δεῖ τὸν Χριστιανὸν μνησικαλεῖν, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας ἀφιέναι τοὺς εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκόσιν.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐὰν μὴ (26) ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν· ἐὰν δὲ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος.

ΟΡΟΣ ΝΔ'

Ὅτι οὐ δεῖ κρίνειν ἀλλήλους ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τῆς Γραφῆς συγκεχωρημένοις.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε. ΛΟΥΚΑΣ. Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὅς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν ἀδύνατα ἐσθiei. Ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθεσίω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρίνῃ. Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσεδέξατο. Σὺ τίς εἰ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην ; Τῷ ἰδίῳ Κυρίῳ στήκει, ἢ πίπτει· σταθίζεται δὲ· δυνατός γὰρ ἐστιν ὁ Θεός (27) στήσαι αὐτόν. Ὅς μὲν γὰρ κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν, ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῦ Ἀληθοπορεύσθω. Ὁ ἑσθίων τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ ἑσθiei· καὶ ὁ μὴ ἑσθίων τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ ἑσθiei. Καὶ ὁ ἐσθίων, Κυρίῳ ἐσθiei· εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ Θεῷ (28). Καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, Κυρίῳ οὐκ ἐσθiei, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἀρα ὅν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ. Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν (29). ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Μὴ οὖν τις ὑμῶς κρίνῃ ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ ρούμης, ἢ σαββάτων, ἃ ἐσσι σκιά τῶν μελλόντων.

Ὅτι οὐ δεῖ διακρίνεσθαι ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τῆς Γραφῆς συγκεχωρημένοις.

Κεφάλ. β'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. Ὁ δὲ διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ, κα-

truncum. Mox utraque editio περὶ αὐτοῦ. Reg. tertius περὶ ἑαυτοῦ.

(29) Post verbum κρίνωμεν ita scriptum invenitur in editione Ven. et in Messan. et in aliis tribus mss. Ἀλλοι δὲ, ὅτι ἐν τοῖς τοιοῦτοις ὡς ἐκ τούτων καὶ τὰ τοῦ Εὐαγγελίου σαφῇ γενέσθαι· quæ verba omnia in editione Paris. desunt ; nec dubito, quin melius absint, cum aperte librorum sint aut additamenta, aut glossemata, eaque male consarcinata.

ταῖς κριταῖς· ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. Πᾶρ δὲ ὁ οὐκ ἄνθρωπος ἐκ πίστεως, ἀμαρτία ἐστίν. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Εἰ ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; Μὴ ἄψην, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς (30). ἃ ἐστὶ πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων.

Ἵτι οὐ δεῖ κρίνειν περὶ τῶν ἀδύλων.

Κεφ. λ. γ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὅτε μὴ ἀπὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἕκαστος γενήσεται ἐκαστῷ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἵτι οὐ δεῖ ἐν προσωποληψίᾳ κρίνειν.

Κεφ. λ. δ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Εἰ περὶ τομῆν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν Σαββάτῳ, ἴρα μὴ λυθῇ ὁ νόμος Μωυσέως, ἐμοὶ τί (31) χολᾷτε, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὡς ἐποίησα ἐν Σαββάτῳ; Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.

Ἵτι οὐ δεῖ κατακρίνειν τινὰ, μὴ πρότερον ἐπὶ παρούσῃ (32) αὐτοῦ τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβώσαντες, καὶ πολλοὶ ὥσιν οἱ κατηγοροῦντες.

Κεφ. λ. ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Λέγει Νικόδημος, ὁ ἔλθων πρὸς αὐτὸν νυκτός, εἰς ὃν ἐξ αὐτῶν. Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει (33) τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρότερον, καὶ γὰρ τί ποιεῖ; ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ πλείους ἡμέρας διέτριβον ἐκεῖ, ὁ Φῆστος τῷ βασιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, λέγων· Ἄνθρωπος τίς ἐστι καταλειμμένος ὑπὸ Φίλικος δέσμιος, περὶ οὗ γενομένου μου εἰς Ἱεροσόλυμα ἐνεφάνισαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ καταδικῆναι πρὸς σὸς ἀπεκρίθην· Ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις χαρίζεσθαι τινὰ ἄνθρωπον (34), πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχη τοὺς κατηγοροῦσιν, τόπον τε ἀπολογίας λάβῃ περὶ τοῦ ἐγκλήματος.

ΟΡΟΣ ΝΕ'.

Ἵτι δεῖ εἰδέναι καὶ ὁμολογεῖν παντὸς ἀγαθοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων τὴν ὑπομονὴν παρὰ Θεοῦ ὑπάρχειν.

Κεφ. λ. α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲν, ἐὰν μὴ ᾗ δεδομένος αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Τί δὲ ἔχετε, ὁ οὐκ ἔλαβες; ΠΡΟΣ

(30) Utraque editio μὴ θίγῃς. Libri antiqui μηδὲ θίγῃς.

(31) Vocula τί in duobus mss. deest.

(32) Veteres duo libri ὑπὸ παρουσίᾳ. Ibidem utraque editio et Reg. secundus ἀκριβώσαντες. Alii duo mss. ἀκριβώσαντα. Haud longe editio Paris. Νικόδημος πρὸς αὐτούς, sed has voces, πρὸς αὐτούς, ex Bibliis ab aliquo otioso additas fuisse puto, cum

natus est. quia non ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est (Rom. xiv, 22, 23)... Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tanquam viventes in mundo decernitis? Ne tetigeris, neque gustaveris, neque contrectaveris: quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum (Coloss. ii, 20-23).

Quod de rebus incertis non est judicandum.

Caput III.

Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo (I Cor. iv, 5).

B Quod non oportet judicare habita personarum ratione.

Caput IV.

Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, ut non solvatur lex Moysi, quid mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate (Joan. vii, 23, 24).

Quod non debemus quemquam condemnare, nisi prius ipso præsentē diligenter expenderit illius agendi rationem, etiamsi adsint multi accusatores.

Caput V.

Dicit Nicodemus, ille qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et 275 cognoverit quid faciat?... (Joan. vii, 50, 51.) Et cum dies complures ibi immorarentur, Festus regi retulit causam Pauli, dicens: Vir quidam est relictus a Felice vinctus, de quo cum essem Hierosolymis, significarunt mihi principes sacerdotum et seniores Judæorum, postulantes adversus illum damnationem; ad quos respondi: Quia non est Romanis consuetudo tradere aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentē habeat accusatores, locumque defendendi accipiat de crimine (Act. xxv, 14-16).

REGULA LV.

Quod sciendum est atque constendum cujusvis boni largitionem, et ipsarum afflictionum quæ Christi causa accidunt, tolerantiam a Deo proscisci.

Caput I.

Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo (Joan. iii, 27)... Quid autem habes quod non accepisti?... (I Cor. iv, 7.) Gratia enim

neque in editione Ven. neque in ullis veteribus libris reperiantur.

(33) Utraque editio ἡμῶν κρίνῃ. At mss. duo κρίνῃ.

(34) Melius sacer textus vulgatus, in quo post vocem ἀνθρώπων additum est εἰς ἀπόλειαν, ad interitum tradere. Statim Reg. tertius πρόσωπων ἔχει.. λάβοι.

estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei donum est : non ex operibus, ut ne quis gloriatur (Ephes. ii, 8)... Et hoc a Deo, quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes (Philipp. i, 28, 29), etc.

Quod Dei beneficia non sunt silentio præmittenda, sed grates pro ipsis sunt persolvendæ.

Caput II.

Et rogabat illum vir, a quo demonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus, dicens : Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, prædicans quanta illi fecisset Jesus (Luc. viii, 38, 39)... Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe. Et levaverunt vocem, dicentes : Jesu præceptor, miserere nostri. Et aspiciens, dixit eis : Euntes, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quod sanatus est, regressus est cum magna voce glorificans Deum. Et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens ei : et hic erat Samaritanus. Respondens autem Jesus dixit : Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non sunt inventi qui redierint, ut darent gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi : Surge, vade : fides tua te salvum fecit (Luc. xvii, 42-49)... Gratia autem Dei sum id quod sum (I Cor. xv, 40)... Omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur (I Tim. iv, 4).

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ μόνον.

276 REGULA LVI.

Quod precationibus et vigiliis assidue incumbendum sit.

Caput I.

Petite, et dabitur vobis : querite, et invenietis : pulsate, et aperiatur vobis. Omnis enim qui petit, accipit : et qui querit, invenit : et pulsanti aperiatur (Matth. vii, 7, 8), etc. Dicebat autem et parabolam ad illos : quod oportet semper orare, et non desicere, dicens : Judex quidam erat in quadam civitate (Luc. xviii, 1, 2), et reliqua. Attendite autem vobis, nequando graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ : et derepente superveniat in vos dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis

(35) Antiqui duo libri τὸ ὑπέρ. Vocula τὸ in ultraque editione desideratur.

(36) Sic Regii primus et tertius. Utraque editio ἐξεληλυθε.

(37) Utraque editio et codex Combef. ἐπὶ τοὺς πόδας. Alii duo mss. ὑπὸ τοὺς. Placet magis quod legitur in sacro textu vulgato παρὰ τοὺς. Nec ita multo post editi οὐχὶ δέχα. At mss. duo οὐχὶ οἱ δέχα.

(38) Post verbum εἰμὶ sequuntur hæc continenter in Messan. et in Reg. tertio, τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ δόντι ἡμῖν τὸ νίκος διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.... εὐχαρι-

Α ΕΦΕΣ. Τῇ γὰρ χάριτι ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν· Θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις καυχῆσθαι. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ, ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπέρ (35) Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεῦν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν, τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ὅτι οὐ δεῖ σιωπᾶν τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εὐχαριστεῖν ἐπ' αὐταῖς.

Κεφάλ. β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐδέετο δὲ αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ, ἀφ' οὗ ἐξεληλύθει (36) τὰ δαιμόνια, εἶναι σὺν αὐτῷ. Ἀπέλυσεν δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διηροῦ ὅσα ἐποίησέ σοι ὁ Θεός. Καὶ ἀπῆλθεν εἰς ὁλὴν τὴν πόλιν κηρύσσων ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ εἰσερχομένου αὐτοῦ εἰς τινα κόμην, ὑπήνησαν αὐτῷ δέκα λεπτοὶ ἄνδρες, οἱ ἐστησαν πύσσωθεν. Καὶ αὐτοὶ ἔπαρ ᾠρῆν, λέγοντες· Ἰησοῦ ἐπιστάτα, ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ ἰδὼν, εἶπεν αὐτοῖς· Ὁρνευθέντες, ἐπιβέλτετε ἑαυτοῖς τοῖς ἱερῶσι. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ παύσει αὐτοῦ, ἐκαθαρίσθησαν. Εἰς δὲ τις ἐξ αὐτῶν ἰδὼν, ὅτι ἰάθη, ὑπέστρεψε μετὰ ᾠρῆς μεγάλης δοξάζων τὸν Θεόν. Καὶ ἐπεσε ἐπὶ πόδας αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς πόδας (37) αὐτοῦ, εὐχαριστῶν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἦν Σαμαρεῖτης. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; Οἱ δὲ ἐννέα αὐτοῦ; Οὐχὶ εὐρέθησαν ὑποστρέφοντες δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἄλλος τῶν ὅσων. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀναστὰς πορεύου· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὁ εἰμι (38). οὐδὲν ἀπόβλητον, μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενος.

ΟΡΘΕ ΝΓ'.

Ὅτι δεῖ προσκαρτερεῖν ταῖς προσευχαῖς καὶ ταῖς ἀγρυπνίαις.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὕρησθε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται, καὶ τὰ ἐξῆς. ΛΟΥΚΑΣ. Ἐλέγε δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκαθεῖν, λέγων· Κριθεὶς ἦν ἐν τινὶ πόλει (39), καὶ τὰ λοιπά. ΛΟΥΚΑΣ. Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπνῇ, καὶ μέθη, καὶ μερμύραις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνιδίως ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη. Ὡς γὰρ τῶν στούντας πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Deo autem gratia, qui dedit nobis victoriam per Jesum Christum... gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo et Patri : quæ verba inveniuntur partim I Cor. xv, 57, partim Ephes. v, 20.

(39) Reg. tertius et Messan. κριθῆς τις ἦν ἐν τινὶ πόλει τὸν Θεόν μὴ φοβούμενος, etc., ad illas usque voces, ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν τάχει. Statim Reg. tertius μήποτε βαρυνθῶσιν αὐ.

ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ Ἀ
πρόσωπον πόσης τῆς γῆς. Ἀγρυπνεῖτε οὖν, ἐν
πατρὶ καιρῷ δεδομένοι, ἵνα καταβῶντες ἐκφυγεῖν
πάντα τὰ μέλλοντα γενέσθαι (40), καὶ σταθῆναι
ἐμπροσθεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ΠΡΟΣ ΚΟΛ.
Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν
αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Πάντοτε
χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε.

"Οτι δεῖ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν πρὸς τὴν καθημερινὴν
χρείαν τοῦ σώματος εὐχαριστεῖν πρότερον τῷ Θεῷ,
καὶ οὕτω μεταλαμβάνειν.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ
τοὺς δύο ἰχθύας, εὐχαριστήσας, ἐκλάσας καὶ
ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ
δ. ὄλῳ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ λαβὼν ἄρ-
τον, ὑψάριστήσας τῷ Θεῷ ἐνώπιον πάντων, καὶ
κλάσας, ἤρξατο ἐσθίειν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Πᾶν
κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ
εὐχαριστίας λαμβανόμενον.

"Οτι οὐ δεῖ βαττολογεῖν προσευχόμενον ἐν τῷ φθαρ-
τὰ καὶ ἀνάξια τοῦ Κυρίου αἰτεῖν.

Κεφάλ. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσευχόμενοι δὲ, μὴ βαττολο-
γήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. Δοκοῦσι γάρ, ὅτι ἐν
τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσάκουσθήσονται. Μὴ οὖν
ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς· οἶδεν γὰρ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐ-
ράνιος, ὡς χρεῖαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι
αὐτόν. ΔΟΥΚΑΣ. Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγητε,
καὶ τί πίητε· καὶ μὴ μετεωρίζεσθε. Πάντα γὰρ
ταῦτα τὰ ἐθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ. Ὑμῶν δὲ ὁ
Πατὴρ οἶδεν ὅτι χρῄζετε τούτων.

Πῶς δεῖ προσεύχεσθαι, καὶ ἐν ποίᾳ τῆς ψυχῆς κα-
ταστάσει.

Κεφάλ. δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πάτερ (41) ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
ἀγαπήσθαι τὸ θροῦνόν σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεῖα
σου, γενηθῇ τὸ θέλημά σου, καὶ τὰ ἐξῆς.
ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν
τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. ΜΑΡΚΟΣ.
"Οταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίστε (42) εἰ τι
ἔχετε κατὰ τινος. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Βούλομαι οὖν
προσεύχεσθαι τοὺς ἀνδρας ἐν πατρὶ τόπῳ, ἐπαλ-
ροτάς ὅσας χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογι-
σμῶν.

"Οτι δεῖ προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων, καὶ ὑπὲρ τῶν
προσεστώτων τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας.

Κεφάλ. ε'.

ΔΟΥΚΑΣ. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Σίμων, Σίμων,
ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς, τοῦ σιναῖσαι
ὡς τὸν σῆτον· ἐγὼ δὲ ἔδωκέν σου, ἵνα μὴ
ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Προσευχό-
μενοι ἐν πατρὶ καιρῷ ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αἰτὸ

(40) Reg. primus μέλλοντα γίνεσθαι.

(41) Hic notari potest Dominicam orationem re-
periri integram in Messanensi libro.

A terræ. Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut di-
gni habeamini sugere ista omnia, quæ futura sunt,
et stare ante Filium hominis (Luc. xxi, 34-36)...
Orationi instate, vigilantes in ea, in gratiarum
actione (Coloss. iv, 2)... Semper gaudete, sine in-
termissione orate (I Thess. v, 16).

Quod oportet etiam pro iis quæ quotidiana cor-
poris necessitas requirit, prius gratias agere Deo,
et ita demum sumere.

Caput II.

Et acceptis quinque panibus, et duobus piscibus,
cum gratias egisset, fregit, et dedit discipulis suis :
discipuli autem turbæ (Matth. xiv, 19)... Et cum
hæc dixisset, et sumpsisset panem, gratias egit Deo
in conspectu omnium : et cum fregisset, cepit man-
ducare (Act. xxvii, 35)... Omnis creatura Dei bona
est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione
percipitur (I Tim. iv, 4).

Quod non oportet inani et prolixa precatione uti
in petendis rebus quæ corruptioni sunt obnoxie
et Domino indignæ.

Caput III.

Orantes autem, nolite multum loqui, sicut ethnici.
Putant enim quod in multiloquio suo exaudientur.
Nolite ergo assimilari eis : scit enim Pater vester
cælestis, quid opus sit vobis, antequam petatis eum
(Matth. vi, 7, 8)... Et vos nolite querere quid man-
ducetis, et quid bibetis : et nolite in sublimi tolli. Hæc
enim omnia gentes mundi querunt. Pater autem
vester scit quoniam his indigetis (Luc. xii, 29, 30).

Quomodo orandum sit, et in quali animi statu.

Caput IV.

Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen
tuum : adveniat regnum tuum : fiat voluntas tua
(Matth. vi, 9, 10), et cætera. Querite autem
277 primum regnum Dei, et justitiam ejus (Ibid.
33)... Cum steteritis, orantes, dimittite si quid ha-
betis adversus aliquem (Marc. xi, 25)... Volo ergo
vros orare in omni loco, levantes puras manus,
sine ira et disceptationibus (I Tim. ii, 8).

Quod alii pro aliis orare debeant, et pro iis qui
verbo veritatis præfecti sunt.

Caput V.

Ait autem Dominus : Simon, Simon, ecce Satanas
expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem
rogavi pro te, ut non deficiat fides tua (Luc. xxi,
31, 32)... Orantes omni tempore in spiritu et in
ipso vigilantes semper in omni instantia et obse-
ra

(42) Utraque editio ἀφίστε. Regii primus et tertius
ἀφίστε.

tione pro omnibus sanctis, et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii, pro quo legatione fungor in catena: ita ut in ipso audeam prout oportet me loqui (Ephes. vi, 18-20)... De cetero orate pro nobis, ut sermo Domini currat, et glorificetur in omnibus, sicut et apud vos (II Thess. iii, 1).

Quod pro inimicis etiam orandum sit.

Caput VI.

Orate pro calumniantibus et persequentibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in caelis est (Matth. v, 44, 45).

Quod non debet vir velato capite orare, prophettare, neque mulier, aperto.

Caput VII.

Volo autem vos scire, quodd omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris, vir: caput vero Christi, Deus. Omnis vir orans, aut prophetans, quidquam habens in capite, deturpat caput suum: omnis vero mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum (I Cor. xi, 3-5), et reliqua.

REGULA LVII.

Quod non oportet magnifice sentire de seipso ob recte facta, neque alios contemnere.

Caput I.

Dixit autem ad quosdam qui in se confidebant, tanquam iusti, et aspernabantur ceteros, parabolam istam. Duo homines ascenderunt in templum ut orarent: unus Phariseus, alter vero publicanus. Phariseus stans, haec apud se orabat: Deus, gratias ago tibi quia non sum sicut ceteri hominum: raptores, iniusti, 278 adulteri, vel etiam ut hic publicanus. Jejuno bis in Sabbato. decimas do omnium quae possideo. Et publicanus a longe stans, volebat nec oculos ad caelum levare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur (Luc. xviii, 9-14).

qui se humiliat, exaltabitur (Luc. xviii, 9-14).

κατωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ περ ἐκεῖνος (47) ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

REGULA LVIII.

Quod non putandum sit Dei donum pecuniae aut alia quavis arte comparari.

Caput I.

Cum vidisset autem Simon, quod per impositionem manuum apostolorum datur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens: Date et mihi hanc pote-

(45) Reg. primus ἄνδρα κατακεκαλυμμένον.

(44) Reg. tertius δὲ μέγα φρονεῖν. Aliquanto post Reg. primus brevis εἶπεν ὁ Κύριος τὴν παραβολὴν ταύτην.

(45) Utraque editio Φαρισαῖος, καὶ ὁ ἕτερος. Anti- qui tres libri Φαρισαῖος, ὁ δὲ ἕτερος. Ibidem Reg.

Α ἀρραπρουντες πάντοτε ἐν πάσῃ προσκαρτερήσῃ καὶ δεήσει, περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μὴ δοθῇ λόγος ἐν ἀνολέξει τοῦ στόματός μου ἐν παρήσει, γυνώσκει τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, ὑπὲρ οὗ προσέκυψεν ἐν ἀλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παρήσισθωμαι ὥς δεῖ με λαλῆσαι. ΠΡΟΣ ΘΕΟΣ. β. Τὸ λοιπὸν προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχη καὶ δοξάζεται ἐν παντί, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς.

Ὅτι δεῖ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν προσεύχεσθαι.

Κεφάλ. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεάζοντων ὑμᾶς, καὶ διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

β Ὅτι οὐ δεῖ ἄνδρα κεκαλυμμένον (45) προσεύχεσθαι, ἢ προφητεύειν, οὔτε γυμνασία ἀκατακάλυπτον.

Κεφάλ. δ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι πάντες ἄνδρες ἢ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ἐστι· κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός. Πᾶς ἄνθρωπος προσευχόμενος ἢ προφητεύων, κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνηται τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη, ἢ προφητεύουσα ἀκατακάλυπτος τῇ κεφαλῇ, καταισχύνηται τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΟΡΟΣ ΝΖ'.

Ὅτι οὐ δεῖ μεγαλοφρονεῖν (44) ἐφ' ἑαυτῷ ἐν τοῖς κατερθώμασι, καὶ ἐξουθενεῖν τοὺς λοιπούς.

Κεφάλ. ε'.

ΛΟΥΚΑΣ. Εἶπε δὲ πρὸς τινὰς τοὺς πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, καὶ ἐξουθενοῦντας τοὺς λοιπούς, τὴν παραβολὴν ταύτην· Ἄνθρωποι δύο ἀνέστησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι· ὁ εἰς Φαρισαῖος, ὁ δὲ ἕτερος (45) τελώνης. Ὁ Φαρισαῖος, σταθεὶς, πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα προσηύχετο· Ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμι ὡς περ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ (46) ὡς οὗτος ὁ τελώνης. Νηστεύω δις τοῦ Σαββάτου· ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι. Καὶ ὁ τελώνης, μακρόθεν ἑστὼς, οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπῆραι· ἀλλ' ἐτυπτεν εἰς τὸ στήθος αὐτοῦ λέγων· Ὁ Θεός, ἴλασθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ταπεινωθήσεται· καὶ ὁ

ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὁ

D

ΟΡΟΣ ΝΗ'.

Ὅτι οὐ δεῖ νομίζειν δωρεὰν Θεοῦ διὰ χρημάτων ἢ καὶ δι' ἄλλης τινὸς ἐπιβολᾶς κτῆσθαι.

Κεφάλ. ς'.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἰδὼν δὲ ὁ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήγγεικεν αὐτοῖς χρήματα,

primus ὁ δὲ Φαρισαῖος, σταθεὶς.

(46) Editio Paris. μοιχοί καὶ. Libri veteres μοιχοί ἢ καὶ.

(47) Editio Paris. ἢ περ ἐκεῖνος. At mss. nostri ἢ γὰρ ἐκεῖνος. Mox utraque editio et Reg. secundus καὶ ὁ ταπεινῶν. Alii duo mss. ὁ δὲ ταπεινῶν.

λέγων· Δότε καὶ μοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ὡς ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ Πνεῦμα ἅγιον. Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη (48) εἰς ἀπώλειαν, οὗτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτῆσθαι. Οὐκ ἔστι σοι μέρος, οὐδὲ κλήρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδιά σου οὐκ ἔστιν εὐθεία ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήσῃ τοῦ Κυρίου, εἰ ὅρα ἀρεθίσεται σοὶ ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. Εἰς γὰρ πολλὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὀρῶ σε ὄντα.

Ὅτι κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως ἐκάστη ἐλλοταὶ παρὰ Θεοῦ χαρίσματα πρὸς τὸ συμφέρον.

Κεφ. α. β'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ἐχόντες δὲ χαρίσματα, κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν, διάφορα, εἴτε προφητείας κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον· ὥς μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος (49) δίδεται λόγος σοφίας· ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλῳ δὲ χαρίσματα λαμπρῶν· ἄλλῳ προφητεία· ἄλλῳ διακρίσεις πνευμάτων· ἑτέρῳ δὲ γένη (50) γλωσσῶν· ἄλλῳ δὲ ἐρμηνεία γλωσσῶν.

Ὅτι δεῖ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δωρεὰν λαμβάνοντα δωρεὰν δίδοναι, καὶ μὴ πραγματεύεσθαι αὐτὴν πρὸς τὰς ἰδίας ἡδονάς.

Κεφ. α. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΥΣ. Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, διμῳνία ἐκβάλλετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. Μὴ κτήσῃσθε χρυσίον, μηδὲ ἀργύριον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ἡσυχίας ὑμῶν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Εἶπε δὲ Πέτρος· Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐκ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι. Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου ἔγειραι καὶ περιπάτει (51). Καὶ πᾶσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἤγειρεν αὐτόν. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Οὕτως γὰρ ἐν λόγῳ κολακείας (52) ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὕτως προφάσει πλεονεξίας, θεὸς μάρτυς· οὕτως ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὕτως ἀπ' ὑμῶν, οὕτως ἀπ' ἄλλων. Ἀντάμενοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι· ἀλλ' ἐγενήθημεν ἡπιοὶ (53) ἐν μέσῳ ὑμῶν. Ὡς ἐὰν τροφὸς θάλαψι τὰ ἐαυτοῦ τέκνα, οὕτως ἡμετέροισι ὑμῶν εὐδοκοῦμεν μεταδύναμι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐαυτῶν ψυχάς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν ἐγενήθητε (54).

Ὅτι ὁ τὴν πρώτην παρὰ Θεοῦ δωρεὰν εὐγνωμόνως δεξάμενος, καὶ σπουδαίως κατεργασάμενος εἰς τὴν

A stalem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum : Pecunia tua tecum sit in perditionem : quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto, cor enim tuum non est rectum coram Deo. Penitentiam itaque age ab hac nequitia tua : et roga Dominum, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis video te esse (Act. viii, 18-25).

Quod unicuique pro fidei ratione dantur a Deo dona ad utilitatem.

Caput II.

B Habentes autem donationes, secundum gratiam, quae data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei (Rom. xii, 6)... Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem : alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae : alii autem sermo scientiae, secundum eundem Spiritum : alteri fides, in eodem Spiritu : alii dona sanitatum : alii prophetia : alii discretionum spirituum : alii genera linguarum : alii interpretatio linguarum (I Cor. xii, 7-10).

Quod Dei donum gratis acceptum, sit gratis conferendum : quodque lucrum ex eo non sit quaerendum, suarum voluptatum causa.

Caput III.

C Infirmos curate, leprosos mundate, demones ejicite : gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque aes in zonis vestris (Matth. x, 8, 9)... Petrus autem dixit : Argenti et aurum non est mihi : quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Jesu Christi Nazareni surge, et ambula. Et apprehensa manu ejus dextera, allelavit eum (Act. iii, 6)... Neque enim fuimus in sermone adulationis, sicut scitis : neque in occasione 279 avaritiae, Deus testis est : neque querentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis. Cum possemus oneri esse, ut Christi apostoli : tamen fuimus benevoli in medio vestrum. Tanquam si nutritrix foveat filios suos : ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis (I Thess. ii, 5-8).

Quod qui primum Dei donum probo ac grato animo suscepit, idque diligenter excoluit ad

tertius ἐγενήθημεν ἡμῖν. Sed vox ἡμῖν in Reg. primo deest. Deerat quoque et in codice Combesiano : at manu recenti addita est.

(53) Libri nostri omnes tum calamo notati, tum typis descripti perinde ut sacer textus vulgatus ἐγενήθημεν ἡπιοί, fuimus blandi, mites : ubi tamen Vulgatae auctor legit vñpioi, facti sumus parvuli.

(54) Editi et Reg. secundus ἐγενήθητε. Alii dñe mss. γεγένηθε.

(48) Illud est addidi ex Reg. primo.

(49) Veteres duo libri τοῦ Πνεύματος. Statim Reg. primus brevis κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ τὰ ἐξῆς.

(50) Reg. tertius διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ γένει.

(51) Sic antiqui duo libri. Utraque editio et Reg. secundus ἔγειρε καὶ περιπάτει.

(52) Utraque editio et codex Combes. recentiori manu λόγῳ ποτὲ κολακείας. Vox ποτὲ in nostris mss. non legitur. Hoc ipso in loco utraque editio et Reg.

Dei gloriam, is alia etiam accipiat : qui vero A talis non exstitit, priore etiam privatur, paratumque non consequitur, imo vero poenae traditur.

Caput IV.

Et accedentes discipuli dixerunt ei : Quare in parabolis loqueris eis ? Qui respondens ait illis : Quia vobis datum est nosse mysteria regni caelorum, illis autem non est datum. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit : qui autem non habet, et quod habet, auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt. Et adimpletur in eis prophetia Isaiae (Matth. xiii, 10-14)... Sicut enim peregre homo proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua. Et huic quidem dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et comparavit alia quinque talenta. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo (Matth. xxv, 14-17). Et paulo post : Omni enim habenti dabitur : qui vero non habet, et quod habet, auferetur ab eo. Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores : illic erit fletus, et stridor dentium (ibid. 29, 30).

αρχαίων δούλων ἐκβάλλετε (58) εἰς τὸ σκότος τὸ τῶν δδόντων.

REGULA LIX.

Quod non oportet Christianum humana gloria affici, neque sibi vindicare eximium honorem : quin potius debet emendare eos qui ipsum sic in pretio habent, aut majorem de eo existimationem concipiunt.

Caput I.

Et ecce, unus accedens ait illi : Magister bone, quid boni faciendo vitam aeternam possidebo ? Qui dixit ei : Quid me dicis bonum ? Nemo bonus nisi unus Deus (Matth. xix, 16, 17)... Gloriam ab hominibus non accipio (Joan. v, 41). Et paucis interjectis : Quomodo vos potestis credere, qui gloriam 280 ab invicem accipitis, et gloriam quae a solo Deo est, non quaritis ? (Ibid. 44)... Vae vobis Phariseis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, et salutationes in foris (Luc. xi, 43)... Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione avaritiae, Deus testis est, nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis (I Thess. ii, 5, 6)... Et factum est cum introisset Petrus, obvius venit ei Cornelius, et procidens ad pedes ejus adoravit. Petrus vero ele-

avit eum dicens : Surge, nam et ego ipse homo sum

(55) Utraque editio καὶ τοῖς ἡτοιμασμένοις. Codex

Combes. et Reg. primus καὶ τῆς ἡτοιμασμένης.

(56) Reg. primus ἐκείνοις δὲ ἐν παραβολαῖς. Ὅστις.

(57) Utraque editio ὑπάρχοντα αὐτοῦ. At mss.

tres αὐτῶν. Hoc loco plura sunt in Messanensi codice quam in vulgatis.

(58) Libri veteres ἐκβάλλετε, Utraque ed. ἐκβάλλετε,

δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐτέρων καταξιοῦται· ὁ δὲ μὴ τοιοῦτος τὴν τε προϋπάρχουσαν ἀφαιρεῖται, καὶ τῆς ἡτοιμασμένης (55) οὐ καταξιοῦται, καὶ τιμωρὶα παραδίδεται.

Κεφάλ. δ'.

MATΘΑΙΟΣ. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἶπον αὐτῷ· Διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς ; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Ὅτι ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται. Ὅστις (56) γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπονσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ συνιόνσι. Καὶ ἀναπληροῦνται αὐτοῖς ἡ προφητεία Ἠσαίου... Ὅσπερ γὰρ ἄνθρωπος ἀποδημῶν ἐκάλεισε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ (57)· καὶ ὃ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ὃ δὲ δύο, ὃ δὲ ἓν, ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, καὶ ἀπεδήμησεν εὐθέως. Παραυθὺς δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐποίησεν ἄλλα πέντε τάλαντα. Ὁ αὐτῶς καὶ ὁ τὰ δύο ἐκέρθησεν ἄλλῃ δύο. Καὶ μετ' ὀλίγα· Τῷ γὰρ ἔχοντι παρατὶ δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ τὸν ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς

ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς

ΟΡΟΣ ΝΘ

C Ὅτι οὐ δεῖ τὸν Χριστιανὸν προστάσχειν τῇ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ, οὔτε ἀντέχεσθαι τιμῆς ὑπερβαλούσης, ἀλλὰ καὶ διορθοῦσθαι τοὺς οὕτω τιμῶντας, ἢ πλεον περὶ αὐτοῦ φρονούντας.

Κεφάλ. α'.

MATΘΑΙΟΣ. Καὶ ἰδὼν, εἰς προσελθὼν εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγαθὸν ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω ; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ (59)· Τί με λέγεις ἀγαθόν ; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. ΙΩΑΝΝΗΣ. Δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω. Καὶ μετ' ὀλίγα· Πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μένου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες ; Δ ΛΟΥΚΑΣ. Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς Φαρισαίοις, ὅτι ἀγαπᾶτε τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμὸν ἐν ταῖς ἀγοραῖς. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Οὐτε γὰρ ποτε (60) ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε προσάγει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς· οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀπ' ὧν, οὔτε ἀπ' ἀλλῶν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ ἐγένετο τοῦ εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ,

(59) Reg. tertius Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ.

(60) Totum illud, Οὐτε γὰρ ποτε, etc., ad vocem usque μάρτυς, in Regiis primo et tertio non legitur ; nec bene, ut mihi quidem videtur, huic loco convenit : quoniam tamen ea quae indicavi verba, reperiuntur et in vulgatis et in Reg. secundo, nihil mutare volui.

προσεκύνησεν. Ὁ δὲ Πέτρος ἤγειρεν αὐτὸν λέγων· Ἀνάστηθι· καὶ γὰρ κατὰ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ταχὺ δὲ ἡμέρα ὁ Ἡρώδης, ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικήν, καὶ (61) καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει. Ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει· Θεοῦ φωνή, καὶ οὐκ ἀνθρώπου. Παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου, ἀπ' ὧν οὐκ ἔδωκε τὴν δόξαν τῷ Θεῷ· καὶ γερόμενος σκωληκόδρωτος ἐξέψυξε.

ΟΡΟΣ Ε'.

Ἵτι, τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος διαφόρων ὑπαρχόντων, καὶ οὐτε ἐνδὸς δυναμένου τὰ πάντα ὑποδέξασθαι, οὐτε πάντων τὸ αὐτὸ, δεῖ (62) σωφρονῶς καὶ εὐχαρίστως ἕκαστον ἐμμένειν τῷ δεδομένῳ, καὶ συμφωνεῖν ἀλλήλοις τοὺς πάντας ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, ὥσπερ μέλη ἐν σώματι· ὥστε τὸν ὑποδεηκῶτα ἐν τοῖς χαρίσμασι συγκρίσει τοῦ ὑπερέχοντος αὐτῷ μὴ ἀπογινώσκειν (63), μήτε μὴ τὸν μείζονα καταφρονεῖν τοῦ ἐλάττωτος. Οἱ γὰρ διαμεμερισμένοι καὶ διαστασιάζοντες καταλύσεως ἄξιοι.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πᾶσα βασιλεία, μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἐρημιοῦται (64)· καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία, μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε, καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων (65) ἀναλωθῆτε. ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐ περὶ τούτων ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ λόγον αὐτῶν εἰς ἐμέ· ἵνα πάντες ἔρ ὦσι, καθὼς σὺ, Πάτερ, ἔρ ἔμοι, κατὰ ἐν σοί· ἵνα καὶ οὗτοι ἐν ἡμῖν ἔρ ὦσι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Τοῦ δὲ πλείους τῶν πιστευόντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, καὶ οὐδὲ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἰδίον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ υπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν· ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέριστε μέτρον πίστεως. Καθάπερ γὰρ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν· οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώματι ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὃ δὲ καθελὶς ἀλλήλων μέλη· ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα (66), καὶ τὰ ἑξῆς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τοῦ ἐνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ἦ ἐν ὑμῖν σχίσματα· ἥτε δὲ κατηγοριούμενοι ἐν τῷ αὐτῷ ῥήτι, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἓν ἐστί, μέλη δὲ ἔχει πολλὰ, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος, τοῦ ἐνὸς πολλὰ ὄντα, ἓν ἐστί σῶμα· οὕτως καὶ ἐν Χριστῷ (67). Καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς

A (Act. x, 23, 26)... Statuto autem die, Herodes vestitus veste regia, et sedens pro tribunali, concionabatur. Populus autem acclamabat: Dei vox, et non hominis. Confestim autem percussit eum angelus Domini, eo quod non dedisset gloriam Deo: et consumptus a vermibus exspiravit (Act. xii, 21-23).

REGULA LX.

Quod cum diversa sint Spiritus dona, unusquisque omnia recipere non possit, neque omnes idem, oportet unumquemque modeste et cum gratiarum actione in dono sibi concessio permanere, et omnes inter se mutuo in Christi charitate concordare esse, velut membra in corpore: ita ut qui inferior est in donis, is comparatione ejus qui sibi praeostat, animum haud despondeat; qui vero superior est, nequaquam spernat inferiorem. Qui enim divisi sunt, ac inter sese dissident, digni sunt interitu.

Caput I.

Omne regnum divisum contra se, desolabitur: et omnis civitas vel domus divisa contra se non stabit (Matth. xii, 25)... Quod si invicem mordetis, et comeditis, videte ne ab invicem consumamini (Galat. v, 15)... Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te; ut et ipsi in nobis unum sint (Joan. xvii, 20, 21)... Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una: nec quisquam eorum, quae possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia (Act. iv, 32)... Dico enim per gratiam quae data est mihi, omnibus qui sunt inter vos: non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra: habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differentes (Rom. xii, 3-6), et cetera... Obsecro autem vos per nomen Domini Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia (I Cor. i, 10)... Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis unius cum sint multa, unum corpus sunt: ita et in Christo. Etenim in una Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judaei, sive gentiles, sive

(61) Vocula καὶ in nostris tribus inss. deest.

(62) Editio Ven. et veteres nostri libri τὸ αὐτὸ εἶναι δεῖ. Editio Paris. τὸ αὐτὸ δεῖ.

(63) Antiqui duo libri ὥστε μήτε τὸν... αὐτῷ ἀπογινώσκειν.

(64) Reg. tertius Πᾶσα βασιλεία, μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται, omne regnum divisum contra se non stabit.

(65) Utraque editio μὴ ἀπὸ ἀλλήλων. At nostri mss. μὴ ὑπὸ. Mox utraque editio τῶν πιστευόντων. Libri veteres πιστευόντων.

(66) Verba quae apud Paulum leguntur post vocem διάφορα, inveniuntur expressa in Messan. et in Reg. tertio usque ad vocem ἰσοπέτητι.

(67) Sacer textus vulgatus οὕτως καὶ ὁ Χριστός, ita et Christus.

servi, sive liberi (I Cor. xii, 12, 13), etc... Ut idem A
sapientis omnes, eandem charitatem habentes, una-
nimes, idem sentientes: nihil per contentionem, ne-
que per inanem gloriam, sed in humilitate superio-
res sibi invicem arbitantes: non quæ sua sunt sin-
guli considerantes, sed et ea quæ aliorum (Philipp.
ii, 2-4).

REGULA LXI.

Quod ii qui sunt gratiæ Domini administri, non
propterea contemnendi sunt, quod nullius pre-
titi esse videantur, abjectique. Hi enim maxime
Deo placent.

Caput I.

Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia
abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et re-
velasti ea parvulis. Ita, Pater: quoniam sic fuit
placitum ante te (Matth. xi, 25, 26).... Et veniens
in patriam suam, docebat eos in synagoga eorum,
ita ut mirarentur, et dicerent: Unde huic sapientia
hæc et virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne
mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus,
et Joseph, et Simon, et Judas? et sorores ejus, nonne
omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista?
Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis:
Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et
in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, pro-
pter incredulitatem eorum (Matth. xiii, 54-58) ...
Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non
multi sapientes secundum carnem, non multi poten-
tes, non multi nobiles. Sed quæ stulta sunt mundi
elegit Deus, ut confundat sapientes: et infirma
mundi elegit Deus, ut confundat fortia; et ignobi-
lia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ
non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non glorie-
tur omnis caro in conspectu Dei (I Cor. i, 26-
29).
καὶ τὰ ἄγερῇ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξουθενημένα
καταργήσῃ, ὥπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ

REGULA LXII.

Quod qui crediderunt Deo, et baptizati sunt, ii
confestim præparandi sint ad tentationes us-
que ad mortem sustinendas, quæ sibi ab ip-
sis etiam familiaribus sunt inferendæ: quan-
doquidem qui sese hoc modo non præpara-
vit, is, calamitate statim ingruente, facile com-
movetur.

Caput I.

Et baptizatus Jesus confestim ascendit de aqua.
Et ecce aperti sunt ei cæli, et vidit Spiritum 282
Dei descendentem sicut columbam, et venientem su-
per se. Et ecce vox de cælis, dicens: Hic est Filius
meus dilectus, in quo mihi complacui. Tunc Jesus

(68) Rursus quæ in Bibliis sequuntur post vocem
ἐλεύθεροι, usque ad verbum διερχομένουσιν, in Mes-
sanensi codice leguntur. Aliquanto infra antiqui
duo libri ἄλλα καὶ τὰ. Vocula καὶ deerat in vulgatis.
(69) Editi et codex Combef. τοὺς συνεργοῦντας.

πάντες εἰς τὸν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἰτε Ἰουδαῖοι,
εἰτε Ἕλληνας, εἰτε δοῦλοι, εἰτε ἐλεύθεροι (68),
καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ἴνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε
πάντες, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι,
τὸ ἐν φρονοῦντες, μηδὲν κατ' ἐριθείαν, ἢ κειροδο-
ξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγου-
μενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος
σκοποῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστοι.

ΟΡΟΣ ΕΑ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐξουθενεῖν τοὺς συνεργοῦντας (69) τὴν
χάριν τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν ἀφ-
ορῶντας. Ἐν τοῦτοις γὰρ μάλιστα εὐδοκεῖ ὁ Θεός.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐφομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύ-
ριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας
ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας
αὐτὰ ῥησίοις. Ναί, ὁ Πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο
εὐδοκία ἐμπροσθέν σου... Ἐλθὼν εἰς τὴν πα-
τριδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ
αὐτῶν, ὥστε ἐκπλήσσεσθαι αὐτοὺς, καὶ λέ-
γειν· Πόθεν ἡ σοφία αὕτη τούτῳ καὶ αἱ δυ-
νάμεις; Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτερος υἱός;
Οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ; καὶ οἱ
ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωσήφ, καὶ Σίμων,
καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι
πρὸς ἡμᾶς εἰσι; Πόθεν οὖν τούτῳ πάντα ταῦτα;
Καὶ ἐκκαθαλλόζοντο ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν
αὐτοῖς· Οὐκ ἔστι προφήτης ἀτιμὸς εἰ μὴ ἐν τῇ
πατρίδι αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ
ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν
αὐτῶν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Βλέπετε γὰρ τὴν κλήσιν
ὑμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σὰρκα,
οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ ἐνδοξεῖς· ἀλλὰ τὰ
μυστὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα κατ-
αισχύνῃ τοὺς σοφοὺς· καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου
ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ισχυρὰ·
καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα ἐνδοξάσῃ τοῦ Θεοῦ.

ΟΡΟΣ ΕΒ'.

Ὅτι τοὺς πιστεύσαντας τῷ Θεῷ, καὶ βαπτισθέν-
τας, εὐθὺς παρασκευάζεσθαι δεῖ πρὸς τοὺς πει-
ρασμοὺς, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν οικείων, μέχρι
θανάτου. Ὁ γὰρ μὴ οὕτως ἐτοιμασάμενος, αἰ-
φνίδιον τῆς περιστάσεως καταλαβούσης, εὐκόλως
διασταλείται.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη
εὐθὺς ἀπὸ (70) τοῦ ὕδατος. Καὶ ἰδοὺ ἀνεφύθησαν
αὐτῷ οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κα-
ταβαίνον ὥσπερ περιστέρα, καὶ ἐρχόμενον ἐκ' αὐ-
τοῦ. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα·

Alii duo mss. τοὺς ἐνεργοῦντας. imoem Reg. tertius
χάριν τοῦ Θεοῦ.

(70) Utraque editio ἀνέβη ἀπὸ. Reg. primus ἀνέβη
εὐθὺς ἀπὸ. Reg. tertius ἀνέβη εὐθέως.

Οὗτος ἐστὶν ὁ Ἰλὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκῃ κησα. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι, ὡς αἱ περιστεραί. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. Παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς. Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς (71) ἔθνεσι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Παραδώσει δὲ ἀδελφός ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς. Καὶ ἔσεσθε μισοῦμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὀνομά μου· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται... Καὶ ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἀξίος. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῆτε. Ἀπουναγῶτους ποιήσουσιν ὑμᾶς· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξῃ λατρεῖαν προσφέρειν τῷ Θεῷ. Καὶ ταῦτα ποιήσουσιν ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἐμὲ (72), καὶ τὰ ἐξῆς. **ΛΟΥΚΑΣ.** Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας, οἱ, ὅταν ἀκούσωσι, μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι ῥῖζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμῶν ἀφίστανται. **ΠΡΟΣ ΚΟΡ. Β'.** Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγροεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῆς θλίψεως ἡμῶν τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ὑπὲρ δύναμιν ἐβαρῆθημεν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν· ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχίκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὡμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, **ΠΡΟΣ ΤΙΜ. Β'.** Πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβεῖς

*Οἱ οὐ δεῖ ἑαυτὸν ἐπιβρίπτειν πειρασμοῖς πρὸ καιροῦ τῆς τοῦ Θεοῦ συγχωρήσεως, ἀλλὰ καὶ προσεύχεσθαι μὴ ἐμπεσεῖν (74) εἰς πειρασμόν.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὕτως οὖν προσεύχεσθε· Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγαθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου (75). Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Καὶ περιπατεῖς ὁ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἠθέλην ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐξήκουον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία. Ἐλθόν οὖν πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Μετάδωθι ἐντεῦθεν, καὶ ὑπάγε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταὶ σου θεωρήσωσι τὰ ἔργα ἃ ποιεῖς. Οὐδεὶς γὰρ ἐν κρυπτῷ ποιεῖ τι, καὶ ἵκεῖ αὐτὸς ἐν παφίᾳ εἶναι. Εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανερώσω σοι αὐτὸν τῷ κόσμῳ. Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν. Ἀγείτω οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ὁ και-

(71) Regii primus et tertius μαρτύριον ὡμῶν καὶ τοῖς.

(72) In Reg. tertio et in Messan. leguntur ea verba, quae apud Joannem sequuntur post vocem ἐμὲ, ad illud usque, ἐγὼ εἶπον ὑμῖν.

A ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo (Matth. iii, 16, 17; iv, 4)... Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes, sicut serpentes, et simplices, sicut columbae. Caveto autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos. Et ad praesides et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, et gentibus (Matth. x, 16-18). Et post pauca: Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (ibid. 21, 22). Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus (ibid. 38)... Haec locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Absque synagoga facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo. Et haec facient vobis, quia non novērunt Patrem neque me (Joan. xvi, 1-3), etc.... Nam qui supra petram: qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: et hi radices non habent, qui ad tempus credunt, et in tempore tentationum recedunt (Luc. viii, 13)... Non enim volo ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra quae facta est nobis in Asia: quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut etiam modus servandae vitae nobis non suppelerei: sed ipsi in nobismetipsis decretum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos (II Cor. i, 8, 9)... Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur (II Tim. iii, 12).

ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐλπεῖται (73) τοὺς νεκρούς. ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται.

Quod nemo debet seipsum obicere tentationibus, antequam Deus permiserit; imo debet quisque orare, ut ne incidat in tentationem.

Caput II.

Sic ergo orate: Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum (Matth. vi, 9). Et paulo post: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo (ibid. 13)... Post haec autem ambulabat Jesus in Galilaeam: non enim volebat in Judaeam ambulare, quia querebant eum Judaei interficere. Erat autem in proximo dies festus Judaeorum, Scenopegia. Dixerunt igitur ad eum fratres ejus: Transi hinc, et vade in Judaeam, ut et discipuli tui videant opera quae facis. Nemo quippe in occulto quid facit et quaerit ipse palam esse. Si haec facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dicit ergo eis Jesus: Tempus meum nondum adest, tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus

(73) Reg. tertius τῷ ἐλπεῖται.

(74) Editio Paris. μὴ ἐμπεσῇ. Libri veteres ἐμπεσεῖν.

(75) Rursus oratio Dominica hoc loco invenitur integra in codice Messanensi.

servi, sive liberi (I Cor. xii, 12, 13), etc... Ut idem sapiatis omnes, eandem charitatem habentes, unanimis, idem sentientes: nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes: non quæ sua sunt singuli considerantes, sed et ea quæ aliorum (Philipp. ii, 2-4).

REGULA LXI.

Quod ii qui sunt gratiæ Domini administri, non propterea contemnendi sunt, quod nullius pretii esse videantur, abjectique. Hi enim maxime Deo placent.

Caput I.

Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater: quoniam sic fuit placitum ante te (Matth. xi, 25, 26).... Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagoga eorum, ita ut mirarentur, et dicerent: Unde huic sapientia hæc et virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas? et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem eorum (Matth. xiii, 54-58) ... Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles. Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes: et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non gloriatur omnis caro in conspectu Dei (I Cor. i, 26-29).
καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξουθενημένα καταργήσῃ, ὥπως μὴ καυχῆσθῃται πᾶσα σὰρξ

REGULA LXII.

Quod qui crediderunt Deo, et baptizati sunt, ii confestim præparandi sint ad tentationes usque ad mortem sustinendas, quæ sibi ab ipsis etiam familiaribus sunt inferendæ: quandoquidem qui sese hoc modo non præparavit, is, calamitate statim ingruente, facile commovetur.

Caput I.

Et baptizatus Jesus confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei cæli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de cælis, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Tunc Jesus

(68) Rursus quæ in Bibliis sequuntur post vocem ἀεὶ ὄντες, usque ad verbum διασημεύουσιν, in Mes-sanensi codice leguntur. Aliquanto infra antiqui duo libri ἀλλὰ καὶ τὰ. Vocula καὶ deerat in vulgatis.
(69) Editi et codex Combef. τοὺς συνεργούντας.

πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἰτε Ἰουδαῖοι, εἰτε Ἕλληνες, εἰτε δοῦλοι, εἰτε ἐλεύθεροι (68), καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ἰνα τὸ αὐτὸ φροῖητε πάντες, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονοῦντες, μηδὲν κατ' ἐριθείαν, ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοποῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστοι.

ΟΡΟΣ ΕΑ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐξουθενεῖν τοὺς συνεργούντας (69) τὴν χάριν τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν ἀφ' ὧντας. Ἐν τοῦτοις γὰρ μάλιστα εὐδοχεῖ ὁ Θεός.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ, Κύρις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπεκρύψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ ῥηπλοῖς. Ναί, ὁ Πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἐμπροσθεν σου... Ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν, ὥστε ἐκπλήσσεσθαι αὐτοὺς, καὶ λέγειν· Πόθεν ἡ σοφία αὕτη τοῦτω καὶ αἱ δυνάμεις; Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτορος υἱός; Οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ; καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωσήφ, καὶ Σίμων, καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; Πόθεν οὖν τοῦτω πάντα ταῦτα; Καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἔστι προφήτης ἀτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Βλέπετε γὰρ τὴν κλήσιν ὑμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα κατασχύρῃ τοὺς σοφοὺς· καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα κατασχύρῃ τὰ ἰσχυρὰ· καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα ἐκτίσῃ τοῦ Θεοῦ.

ΟΡΟΣ ΕΒ'.

Ὅτι τοὺς πιστεύσαντας τῷ Θεῷ, καὶ βαπτισθέντας, εὐθὺς παρασκευάζεσθαι δεῖ πρὸς τοὺς πειρασμούς, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν οἰκείων, μέχρι θανάτου. Ὁ γὰρ μὴ οὕτως ἐτοιμασάμενος, αἰφνίδιον τῆς περιστάσεως καταλαβούσης, εὐκόλως διασλεύεται.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ (70) τοῦ ὕδατος. Καὶ ἰδοὺ ἀνέφχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστάραν, καὶ ἐρχόμενον ἐκ' αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα·

Alii duo mss. τοὺς ἐνεργούντας. Idem Reg. tertius χάριν τοῦ Θεοῦ.

(70) Utraque editio ἀνέβη ἀπὸ. Reg. primus ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ. Reg. tertius ἀνέβη εὐθὺς.

Οὗτός ἐστιν ὁ Ὑιὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνέχθη εἰς τὴν ἐρημὸν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι, ὡς αἱ περιστεραί. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. Παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς. Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, ἐκ μαρτύριου αὐτοῖς καὶ τοῖς (71) ἔθνεσι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Παραδώσει δὲ ἀδελφοὶ ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐνανταστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς. Καὶ ἐσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου· δὲ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται... Καὶ δὲ οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἀξίος. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῆτε. Ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξῃ λατρεῖαν προσφέρειν τῷ Θεῷ. Καὶ ταῦτα ποιήσουσιν ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἐμὲ (72), καὶ τὰ ἑξῆς. **ΛΟΥΚΑΣ.** Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας, οἱ, ὅταν ἀκούσωσι, μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὕτοι ρίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμῶν ἀρίσταται. **ΠΡΟΣ ΚΟΡ.** β'. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῆς θλίψεως ἣμῶν τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ὑπὲρ δύναμιν ἐβαρύνθημεν, ὥστε ἐξυποκριθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν· ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκρυμμα τοῦ θανάτου ἐσχίαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐξελπομένῳ (73) τοὺς νεκρούς. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ.** β'. Πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβεῖς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται.

Ὅτι οὐ δεῖ ἑαυτὸν ἐπιβρίπτειν πειρασμοῖς πρὸ καιροῦ τῆς τοῦ Θεοῦ συγχωρήσεως, ἀλλὰ καὶ προσεύχεσθαι μὴ ἐμπεσεῖν (74) εἰς πειρασμόν.

Κεφ. αλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὕτως οὖν προσεύχεσθε· Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου (75). Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ μὴ εἰσεσθῆναι ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Καὶ περιπατεῖτε ὁ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐξήκουον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτείνειν. Ἦν δὲ ἐγγύς ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία. Εἰπον οὖν πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Μετάβηθι ἔρτευσθαι, καὶ ὕπαγε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταὶ σου θεωρήσωσι τὰ ἔργα ἃ ποιεῖς. Οὐδεὶς γὰρ ἐν κρυπτῷ ποιεῖ τι, καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι. Εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανερώσου σεαυτὸν τῷ κόσμῳ. Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Λέγει οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ὁ και-

ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo (Matth. iii, 16, 17; iv, 4).... Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes, sicut serpentes, et simplices, sicut columbae. Caveat autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos. Et ad praesides et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, et gentibus (Matth. x, 16-18). Et post pauca: Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (ibid. 21, 22). Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus (ibid. 38).... Haec locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo. Et haec facient vobis, quia non noverunt Patrem neque me (Joan. xvi, 1-3), etc.... Nam qui supra petram: qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: et hi radices non habent, qui ad tempus credunt, et in tempore tentationum recedunt (Luc. viii, 13).... Non enim volo ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra quae facta est nobis in Asia: quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut etiam modus servandae vitae nobis non suppleret: sed ipsi in nobismetipsis decretum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos (II Cor. i, 8, 9).... Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur (II Tim. iii, 12).

Quod nemo debet seipsum objicere tentationibus, antequam Deus permiserit: imo debet quisque orare, ut ne incidat in tentationem.

Caput II.

Sic ergo orate: Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum (Matth. vi, 9). Et paulo post: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo (ibid. 13).... Post haec autem ambulabat Jesus in Galilaeam: non enim volebat in Judaeam ambulare, quia querebant eum Judaei interficere. Erat autem in proximo dies festus Judaeorum, Scenopegia. Dixerunt igitur ad eum fratres ejus: Transi hinc, et vade in Judaeam, ut et discipuli tui videant opera quae facis. Nemo quippe in occulto quid facit et quaerit ipso palam esse. Si haec facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dicit ergo eis Jesus: Tempus meum nondum adest, tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus

(71) Regii primus et tertius μαρτύριον ὁμῶν καὶ τοῖς.

(72) In Reg. tertio et in Messan. leguntur ea verba, quae apud Joannem sequuntur post vocem ἐμέ, ad illud usque, ἐγὼ εἶπον ὑμῖν.

(73) Reg. tertius τῷ ἐξελπομένῳ.

(74) Editio Paris. μὴ ἐμπεσῆ. Libri veteres ἐμπεσεῖν.

(75) Rursus oratio Dominica hoc loco invenitur integra in codice Messanensi.

mala **283** sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc; ego nondum ascendo ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est. Hæc cum dixisset eis, abiit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto (Joan. vii, 1-10).... Surgentes autem orate, ne intretis in tentationem (Luc. xx, 46).

τοῦ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτήν, οὐ φανερώς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ (78). ΛΟΥΚΑΣ. Ἀναστάντες δὲ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ ἐμπίσχητε εἰς πειρασμόν.

Quod oportet per tempus secedere ab insidiantibus : sin permittatur quispiam incidere in tentationem, exitum [ut sustinere possit, utque Dei voluntas fiat, precibus exposcendum est.

Caput III.

Cum autem persecuti vos fuerint in civitate ista, fugite in aliam (Matth. x, 23). Pharisei autem egressi consilium ceperunt adversus eum, quomodo perderent eum. Jesus autem sciens, recessit inde (Matth. xii, 14, 15). Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum. Jesus ergo jam non palam ambulabat inter Judæos (Joan. xi, 53, 54). Et positus genibus, orabat dicens : Pater, si vis transferre calicem istum a me : verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat (Luc. xxii, 41, 42). Tentatio vos non apprehendit nisi humana : fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere (I Cor. x, 13).

Quod Christianus in singulis quæ sibi inducuntur tentationibus, debet meminisse eorum quæ in sacra Scriptura adversus malum instans dicta sunt, atque ita illæsum se servare, et adversariorum conatus irritos facere.

Caput IV.

Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo. Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens ad eum tentator dixit : Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant : qui respondens dixit : Scriptum est : Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Matth. iv, 1-4).

ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ἄρτῳ ἐξῆς.

284 REGULA LXIII.

Quod non oportet Christianum metuere, et inter calamitates sollicitum esse, sic ut ejus animus ab ea quæ in Deo habenda est fiducia, avocetur.

(76) Antiqui libri ὁ καιρὸς. Deerat articulus in vulgatis.

(77) Reg. tertius τὴν ἑορτήν ταύτην· ἐγώ.

(78) Reg. primus ὡς ἐν τῷ κρυπτῷ.

(79) Reg. tertius δὲ κατὰ καιρὸν. Vox κατὰ in utraque editione desideratur. Nec ita multo post Regii primus et tertius ὅταν διώξωσιν ὑμᾶς εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

ῥός (76) ὁ ἐμὸς οὐκ ἔστιν ἑτοιμος. Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς· ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πορνικά ἐστίν. Ὑμεῖς ἀνέβητε εἰς τὴν ἑορτήν· ἐγὼ οὐκ ἀναβάνω εἰς τὴν ἑορτήν ταύτην (77), ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὐκ ἔστιν πληρωτός. Ταῦτα δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. Ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτήν, οὐ φανερώς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ (78). ΛΟΥΚΑΣ.

Ὅτι δὲ κατὰ καιρὸν (79) ὑπαναχωρεῖν τῶν ἐπιβουλεύοντων, συγχωρηθέντα μέντοι περιπεσεῖν πειρασμῷ, τὴν ἐκδοσιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεργεῖν, καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ προσευχῆς αἰτεῖν.

Κεφάλ. γ'.

B MATΘΑΙΟΣ. Ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ, ἐξελεῖντες, ὥπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς, γινὼς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Ἄπ' ἐκεῖνης οὐρ τῆς ἡμέρας συνεβουλεύσαντο, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Ἰησοῦς οὐρ οὐκ ἐτίμωρε παρρησίᾳ περιπατεῖ ἐν τοῖς Ἰουδαίοις. **ΛΟΥΚΑΣ.** Καὶ θεὸς τὰ ῥήματα, προσήνεκετο λέγων· Πάτερ, εἰ βούλει παρενεργεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· πληρὴ μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω (80). **ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'.** Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ ἐληγερ εἰ μὴ ἀνθρώπινος· πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκδοσιν, τοῦ δύνασθαι ὑπενεργεῖν (81).

Ὅτι δὲ τὸν Χριστιανὸν ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἐφ' ἐκδοσὶ τῶν προσαγομένων αὐτῷ, μνημονεύοντα τῶν ἐν τῇ θεοπνευστῇ Γραφῇ πρὸς τὸ προκείμενον εἰρημένων, οὕτως αὐτὸν τε (82) ἀνεπηρέαστον συντηρεῖν, καὶ τοὺς ἐναντίους καταργεῖν.

Κεφάλ. δ'.

MATΘΑΙΟΣ. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα, καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὅσπερ ἐπέλασεν. Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ ἄλθοι οὗτοι ἄρτοι γένωρται.

D Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· Γέγραπται, ὅτι οὐκ ἐπ' ῥήματι ἐκπορευομένη· διὰ στόματος Θεοῦ (83), καὶ

ΟΡΟΣ ΕΓ'.

Ὅτι οὐ δὲ τὸν Χριστιανὸν φοβεῖσθαι, καὶ ἀγωνίζεσθαι ἐν ταῖς περιστάσεσι, μετεωριζόμενον ἀπὸ τῆς ἐν Θεῷ πεποιθήσεως (84)· θαρρεῖν δὲ, ὡς τοῦ Κυρίου

(80) Regii primus et tertius τὸ σὸν γενέσθω.

(81) Reg. tertius τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεργεῖν.

(82) Editi et unus ms. αὐτόν τε. Alii duo αὐτόν τε.

(83) Quæ sequuntur apud Matthæum, τότε παραλαμβάνει αὐτόν, etc., usque ad voces διηκόνουν αὐτῷ, addita invenimus in Messanensi libro.

(84) Regii primus et tertius τῆς ἐπὶ Θεὸν πεποιθώς.

παρόντος, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν οἰκονομοῦντος, καὶ (85) A
πρὸς πάντας ἐνδυναμοῦντος, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος διδάσκοντος μέχρι καὶ ἀποκρίσεως τῆς πρὸς
τοὺς ὑπερβύτους.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόν-
των τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν ἀποκτείνει μὴ δυ-
ραμέων· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον
καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γένει. Οὐχὶ
δύο στροβίλια ἀσφαλίου πωλεῖται; Καὶ ἓξ αὐ-
τῶν οὐ πωρεῖται ἐπὶ τῇ γῇ ἀρεῦ τοῦ Πατρὸς
ὑμῶν. Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι
ἠριθμημέναι εἰσὶν. Μὴ οὖν φοβηθῆτε, πολλῶν
στροβίλων (86) διαφέρετε ὑμεῖς. ΛΟΥΚΑΣ. Ὅταν
δὲ προσφέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ
τὰς ἀρχάς, καὶ τὰς ἐξουσίας, μὴ μεριμνᾶτε πῶς
ἢ τί ἀπολογησῆσθε, ἢ τί εἰπῆτε· τὸ γὰρ ἅγιον
Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰ-
πεῖν. ΜΑΡΚΟΣ. Καὶ γίνεταί λαλῶν ἀνέμου με-
γάλη· τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλλον (87) εἰς τὸ πλοῖον,
ὥστε αὐτὸ ἦδη γεμίζεσθαι. Καὶ ἦρ' αὐτὸς ἐπὶ τῇ
πρύμνῃ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων. Καὶ δι-
εγείρουσιν αὐτὸν, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· Διδάσκαλε,
οὐ μέλει σοι, ὅτι ἀπολλύμεθα; Καὶ διεγερθεὶς (88)
ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ, καὶ εἶπε τῇ θαλάσσῃ·
Σιώπα, πεφίμωσο. Καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, καὶ
ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Τί
δειλοὶ ἐστέ οὕτως; Πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν; ΠΑ-
ΥΣΙΕΣ. Ἀναστάς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ
(ἢ οὕσα αἵρεσις τῶν Σαδδουκαίων [89]) ἐπλη-
σθησαν ὄλου· καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν
ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τη-
ρήσει δημοσίᾳ. Ἀγγέλως δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς
ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, ἐξαγαγὼν τε αὐ-
τοὺς, εἶπε (90)· Πορεύεσθε, καὶ σταθέντες λαλεῖτε
ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ρήματα τῆς ζωῆς
ταύτης. Ἀκούσαντες δὲ εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ἑρπυρίον
εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐδίδασκον. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Οὐ
γὰρ θέλωμεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῆς
θλίψεως ἡμῶν, τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὅς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύ-
σατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται· εἰς τὸν ἡλιπταμεν, ὅτι (91) καὶ ἔτι ῥύσεται.

ΟΡΟΣ ΞΑ'.

Ὅτι δεῖ χαίρειν πᾶν ὅτι οὖν πάσχοντα μέχρι θανάτου
ἔνεκεν τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἐντολῶν D
αὐτοῦ.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μακάριοι οἱ διωγόμενοι ἕνεκεν
δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν. Μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς,
καὶ διώξωσι, καὶ εἰπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ'

(85) Voculam καὶ ex antiquis duobus libris addi-
dimus : ubi preterea notandum, pro πάντας legi in
Reg. tertio πάντα, et adversus omnia ipsum corrobo-
rant. Mox Regii primus et tertius πρὸς τοὺς ἐναντίους.

(86) Editi ei Reg. secundus πολλῶν στροβίλων, multo
meliores estis passeribus. Alii duo mss. πολλῶν.

(87) Reg. primus κύματα ἐπέβαλλον· quem locum
ita interpretatur Erasmus, ut fluctus irruerant in
navim.

Quin potius debet confidere tanquam Domino
presente, atque consulente rebus ipsis, et ad-
versus omnes ipsum corroborante, ipsoque
Spiritu sancto vel idipsum etiam quod adver-
sariis respondendum sit edocente.

Caput I.

Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam
autem non possunt occidere : sed potius timete eum
qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.
Nonne duo passeret assidue veniunt? Et unus ex illis
non cadit super terram, sine Patre vestro. Vestri
autem etiam capilli capitis omnes numerati sunt :
nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis
vos (Matth. x, 28-31). Cum autem induxerint
vos in synagogas, et ad magistratus, et polestates, B
nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis,
aut quid dicatis : Spiritus enim sanctus docebit vos
in ipsa hora quid oporteat vos dicere (Luc. xii, 11,
12)... Et sit procella magna venti, et fluctus ingre-
diebantur in navim, ita ut illa jam impleretur. Et erat
ipse in puppi super cervicali dormiens. Et excitant
eum, et dicunt illi : Magister, non est curæ tibi
quod perimus? Et excitatus increpavit ventum, et
dixit mari : Tace, obmutesce. Et cessavit ventus,
et facta est tranquillitas magna. Et ait illis : Quid
timidi adeo estis? Quomodo non habetis fidem
(Marc. iv, 37-40)?.... Exurgens autem princeps
sacerdotum, et qui cum illo erant (quæ est hæresis
Sadducæorum), repleti sunt zelo : et injecerunt ma-
nus suas in apostolos, et posuerunt eos in custodia C
publica. Angelus autem Domini per noctem aperuit
januas carceris, et educens eos dixit : Ite, et stantes
loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus.
Qui cum audissent, intraverunt diluculo in templum,
et docebant (Act. v, 17-21)... Non enim volumus
ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ
facta est nobis in Asia (II Cor. i, 8). Et paucis
interjectis : Qui ex tanta morte nos eripuit, et
eruit : in quem speravimus, quoniam et adhuc eri-
piet (Ibid. 10).

Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὅς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύ-
σατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται. Ἠλιπταμεν δὲ ὅτι. Et hic
locus quoque fusius scriptus est in codice Messa-
nensi.

REGULA LXIV.

Quod quidvis vel usque ad mortem cum gaudio
sustinendum sit pro nomine Domini, et ipsius
mandatis.

Caput I.

Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam,
quoniam ipsorum est regnum cælorum. 285 Beati
estis, cum opprobriis affecerint vos, et persecuti
fuerint, et dixerint omne verbum malum adversum

(88) Reg. primus καὶ ἐγερθεὶς.

(89) Utraque editio τῶν Σαδδουκαίων. At mss. duo
Σαδδουκαίων. Mox Reg. primus τὰς χεῖρας ἐπὶ.

(90) Reg. tertius εἶπε πρὸς αὐτοὺς.

(91) Reg. tertius Ὅς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρ-
ρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται. Ἠλιπταμεν δὲ ὅτι. Et hic
locus quoque fusius scriptus est in codice Messa-
nensi.

vos mentientes, propter me. Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis (Matth. v. 10-12)... Beati estis, cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tanquam malum, propter Filium hominis. Gaudete in illa die, et exsultate: ecce enim merces vestra multa est in caelis (Luc. vi. 22, 23)... Et convocantes apostolos, cæsis denuntiaverunt ne loquerentur in nomine Jesu, et dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habitus sunt pro nomine Domini contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in templo et per singulas domos docentes, et evangelizantes Jesum Christum (Act. v. 40-42)... Cujus factus sum ego Paulus minister. Nunc gaudeo in passionibus meis pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia (Col. i. 23, 24).
 ὁμῶν, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἔστιν ἡ Ἐκκλησία.

REGULA LXV.

Quod etiam in ipso vitæ exitu ea quæ decent, petenda sunt.

Caput I.

Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lamma sabachthani? hoc est: Deus meus, ut quid dereliquisti me?... (Matth. xxvii. 46.) Et clamans voce magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hoc dicens, exspiravit (Luc. xxiii. 46)... Et lapidabant Stephanum invocantem, et dicentem: Domine, ne statuas illis peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit (Act. vii. 59, 60).

REGULA LXVI.

Quod non sint deserendi illi, qui pro pietate decerant.

Caput I.

Respondit eis Jesus: Modo creditis? Ecce venit hora, et nunc venit, ut dispergimini unusquisque in propria, et me solum relinquantis (Joan. xvi. 31, 32)... Scis hoc quod aversi sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Phygellus et Hermogenes. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui: quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit: sed cum Romam venisset, sollicitè me quæsit, et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministravit, tu melius nosti (II Tim. i. 15-18)... In prima

(92) Utraque editio Μακάριοι ἔστε, ὅταν ἀπορίσωσιν. Regii primus et tertius ut in contextu.

(93) Reg. primus ἐν τῷ οὐρανῷ.

(94) Reg. tertius οὐκ ἐπαύσαντο, non intermiserunt docere.

(95) Editio Ven. et Reg. secundus λειμῶσα (sic) βαχθάνι. Editio Paris. λειμῶσα βαχθάνι. Reg. primus

ἡμῶν ψευδόμενοι, ἔρεκεν ἐμοῦ. Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ΔΟΥΚΑΣ. Μακάριοι ἔστε, ὅταν μισήσωσιν (92) ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἀπορίσωσιν ὑμᾶς, καὶ ὀνειδίωσι, καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς ποτηρὸν, ἔρεκεν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Χάρητε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ σκιρτήσατε. Ἰδοὺ γὰρ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς (93). ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς ἀποστόλους, δειραντες παρήγγειλαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς. Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἀτιμασθῆναι. Πᾶσαν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο (94) διδάσκοντες καὶ ἐπαγγελλόμενοι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Οὗ ἑτερόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος. Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ

ΟΡΟΣ ΕΕ.

Ὅτι δεῖ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐξόδῳ προσεύχεσθαι τὰ πρέποντα.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Περί δὲ τὴν ἑννάτην ὥραν ἀνέβησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ. λέγων· Ἥλι, Ἥλι, λᾱμμά σαβαχθάνι (95); τούτέστι· Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰησοῦς εἶπε· Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθωμι τὸ πνεῦμά μου. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐξέπνευσεν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ ἐλιθοβολοῦν τὸν Στέφανον ἐπικαλοῦμενον, καὶ λέγοντα· Κύριε, μὴ στήσης (96) αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐκοιμήθη.

ΟΡΟΣ ΕΖ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐγκαταλιμπάνειν τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνιζομένους.

Κεφάλ. α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἀρτὶ πιστεύετε; Ἰδοὺ ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐλήλυθεν, ἵνα σκοπισθῇτε ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Οὐδὲς τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὧν ἐστὶ Φύγελλος (97) καὶ Ερμogenes. Δὲν ὁ Κύριος ἔλεος τῷ Ὀρησιφόρῳ οἴκῳ· ὅτι πολλὰς με ἀνέψυξε, καὶ τὴν ἀλυσίν μου οὐκ ἐπηρεχύνθη· ἀλλὰ γασόμενος ἐν Ῥώμῃ, σπουδαίως ἐβίησέ με, καὶ εὖρε. Δὲν αὐτῷ ὁ Κύριος εὖρε ἐλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Καὶ ὅσα ἐν

λειμᾷ σαβαχθάνι. Reg. tertius λημᾷ σαβαχθάνι. Apud Marcum vero legitur λημᾷ σαβαχθάνι, et ita edendum curavimus.

(96) Reg. tertius fusius Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Θεὸς δὲ τὰ γόνата, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ· Κύριε, μὴ στήσης.

(97) Editi Φύγελλος. Veteres duo libri Φύγελλος.

Ἐγὼ δὲ διηκόνῃς, βέλτιον σὺ γινώσκεις. ΠΡΟΣ Α *mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur (II Tim. iv, 16).*

ΤΙΜ. β'. Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία οὐδεὶς μοι συμπαραγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ αὐτοῖς λογισθῇ.

Ὅτι δεῖ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐν πειρασμοῖς ἐξ-
εταζομένων.

Κεφ. λ. β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξ-
ητήσατο ὑμᾶς, τοῦ σιναῖσαι ὡς τὸν σίτον· ἐγὼ δὲ
ἐδεδίθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλήπῃ ἡ πίστις σου.
ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ
φυλακῇ. Προσευχῇ δὲ ἦν ἐκτενὲς γενομένη (98)
ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐ-
τοῦ (99).

ΟΡΟΣ ΕΖ'.

Ὅτι τῶν πληροφορίαν ἔχόντων τῆς ἐκ νεκρῶν ἀνα-
στάσεως, ἀλλότριον τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κεκοι-
μημένοις (1).

Κεφ. λ. α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἠκολούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος
τοῦ λαοῦ, καὶ γυναικῶν, αἱ καὶ ἐκόπτοντο, καὶ
ἐθρήνουν αὐτόν. Στραφεὶς δὲ εἶπε πρὸς αὐτάς·
Θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ.
ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ
θέλω ὑμᾶς ἀρροεῖν, ἀδελφοί, ἵνα μὴ λυπηθῃτε ὡς
καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ πι-
στεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη· οὕτω
καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει
σὺν αὐτῷ.

ΟΡΟΣ ΕΗ'.

Ὅτι οὐ δεῖ τὰ ἰδιώματα τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ μετὰ
τὴν ἀνάστασιν προσδοκᾶν, ἀλλὰ ἀγγελικὸν καὶ
ἀπροσδεῖ βίον εἶναι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

Κεφ. λ. α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἀποκριθεὶς δὲ (2) Ἰησοῦς εἶπεν αὐ-
τοῖς· Οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι καὶ ἐγα-
μίζονται· οἱ δὲ καταξιωθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου
τυχεῖν καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν οὔτε
γαμοῦσιν, οὔτε ἐγαμίζονται. Οὔτε γὰρ ἀποθαρσὶν
ἐστὶ δύναται· ἰσάγγελοι γὰρ εἰσι, καὶ υἱοὶ εἰσι
τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. ΠΡΟΣ
ΚΟΡ. α'. Ἀλλ' ἐπεὶ τίς; Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί;
ποῶς δὲ σῶματι ἔρχονται; Ἄφρον, σὺ δὲ σπελρεῖς,
οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ πρῶτον. Καὶ δὲ
σπελρεῖς, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπελρεῖς,
ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τόχου σίτου, ἥ τινος τῶν
λοιπῶν. Ὁ δὲ Θεὸς διδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς
ἠθέλησεν. Καὶ μετ' ὅλγα· Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις
τῶν νεκρῶν. Σπελρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν
ἀφθορσίᾳ. Σπελρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ·
σπελρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει·
σπελρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευ-
ματικόν.

(98) Antiqui duo libri γινόμενῃ.

(99) Post illud, ὑπὲρ αὐτοῦ, sequuntur hæc in
Reg. tertio et Messan. Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, etc., usque
ad verbum ὑπενεκρίν. I Cor. x. 14.

286 Quod orandum est pro iis qui in tentationibus
probantur.

Caput II.

Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos ut
cribraret sicut triticum : Ego autem rogavi pro
te, ut non deficiat fides tua (Luc. xxii, 31, 32)...
Et Petrus quidem servabatur in carcere. Oratio au-
tem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum
pro eo (Act. xii, 5).

REGULA LXVII.

B

Quod dolere ob eos qui obdormierunt, alienum sit
ab iis qui certa fide tenent mortuorum resurre-
ctionem.

Caput I.

Sequebatur autem illum multa turba populi et
mulierum, quæ et plangebant, et lamentabantur
eum : conversus autem dixit ad illas : Filie Jerusa-
lem, nolite flere super me (Luc. xxiii, 27, 28)... Nolo
autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non
contristemini sicut et cæteri qui spem non habent. Si
enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit :
ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet
cum eo (I Thess. iv, 13, 14).

C

REGULA LXVIII.

Quod etiam post resurrectionem non sunt ex-
spectanda ea quæ sunt hujus ætatis propria : sed
sciendum est vitam futuri sæculi angelicam esse,
et nullius rei indigam.

Caput I.

Respondens Jesus dixit illis : Filii hujus sæculi
ducunt uxores, et nupti dantur : illi vero qui digni
habebuntur sæculo illo, et resurrectione ex mortuis,
neque ducunt uxores, neque nupti dantur. Neque
enim ultra mori possunt : æquales enim angelis sunt,
et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis (Luc.
xx, 34-36)... Sed dicet aliquis : Quomodo resur-
gunt mortui? qualive corpore venient? Insuper, tu
quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur.
Et quod seminas, non corpus, quod futurum est,
seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut
alicujus cæterorum. Deus autem dat illi corpus,
sicut voluit (I Cor. xv, 34-36). Et paulo post : Sic
et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione,
resurgit in incorruptione : seminatur in ignobilitate,
resurgit in gloria : seminatur in infirmitate, resurgit
in virtute : seminatur corpus animale, resurgit cor-
pus spiritale (Ibid. 42-44).

(1) Utraque editio κεκοιμημένους. Nostri tres mss.
κοιμημένους.

(2) Utraque editio Ἀποκριθεὶς ἔδ' ὁ. At vocula ἔδ'
in libris veteribus non invenitur.

Quod Domini adventus localis aut carnalis non A
287 sit expectandus: sed præstolari oportet
 adventum subito per universum orbem in gloria
 Patris futurum.

Caput II.

Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus,
 aut illic, ne credideritis. Essurgent enim pseudo-
 Christi, et pseudo-prophetae, et dabunt signa magna
 et portenta, adeo ut in errorem inducantur, si fieri
 potest, etiam electi (Matth. xxiv, 23, 24)... Vos
 autem videte: ecce, prædixi vobis omnia. Sed in illis
 diebus, post tribulationem illam, sol contenebrabitur,
 et luna non dabit splendorem suum: et stellæ cæli
 erunt decedentes, et virtutes quæ in cælis sunt, mo-
 debuntur. Et tunc videbunt Filium hominis venien-
 tem in nubibus cum virtute et gloria multa (Marc.
 xiii, 23-26)... Hoc enim vobis dicimus in verbo Do-
 mini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus in
 adventum Domini, non præveniemus eos qui dormie-
 runt: quoniam ipse Dominus in jussu, in voce ar-
 changelii, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui
 in Christo resurgent primum (I Thess. iv, 15, 16).
 φωρῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ
 ἀναστήσονται πρῶτον (5).

REGULA LXIX.

Quæcunque conjunctim interdicuntur, etiam ad-
 versus ea intentantur minæ.

Caput I.

De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, C
 adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blas-
 phemie. Hæc sunt quæ coinquant hominem (Matth.
 xv, 19, 20)... Discede a me, maledicti, in ignem
 æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.
 Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; siti-
 vi, et non dedistis mihi potum; hospes eram, et non col-
 legistis me; nudus, et non cooperuistis me; infir-
 mus, et in carcere, et non visitastis me (Matth. xxv,
 41-43)... Væ vobis divitibus, quia habetis consolati-
 onem vestram. Væ vobis qui saturati estis, quia
 esurietis: væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et
 flebitis; væ cum benedixerint vobis omnes homines
 (Luc. vi, 24-26)... Attendite autem vobis, ne forte
 graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et
 curis hujus vitæ, et derepente superveniat in vos dies
 illa (Luc. xxi, 34)... Et sicut non probaverunt Deum
 habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum
 sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt: repletos
 omni iniquitate, fornicatione, avaritia, nequitia
 (Rom. i, 28, 29), etc... Nam: Non adulterabis,

(3) Hæc verba, τότε, ἐάν, etc., inveniri partim
 apud Matthæum, partim apud Marcum, recte nota-
 tum est in Reg. primo; nec debuerant tribui omnia
 Marco in utraque editione.

(4) Post vocem ἐκλεκτούς ita habent duo hi quos
 sæpius indicavi libri: Ἐάν δὲ εἰπωσιν, etc., usque
 ad illud, Ἰδοὺ τοῦ ἀνθρώπου: quæ verba legi pos-
 sunt apud Matthæum xxiv, 26. Præterea addita sunt
 illa ex Marco in Messanensi, καὶ τότε ἐάν τις, etc.,
 usque ad voces καὶ τοῖς ἐκλεκτοῖς, Marc. xxi, 21.

Ὅτι οὐ δεῖ τοπικῇ ἢ σαρκικῇ ἐκδέχασθαι τὴν
 παρουσίαν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς
 κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀθρόως προσδοκᾶν.

Κεφ. αλ. β'.

MATΘΑΙΟΣ. Τότε, ἐάν (3) τις ὑμῖν εἴπῃ· Ἴδὸν
 ὦδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὦδε, μὴ πιστεύσητε. Ἐγερθή-
 σονται γὰρ ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ
 δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα, ὥστε πλανη-
 σαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς (4). ΜΑΡΚΟΣ.
 Ὑμεῖς δὲ βλέπετε· Ἴδὸν, προσηλῆκα ὑμῖν πάντῃ.
 Ἀλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις μετὰ τὴν θλίψιν
 ἐκείνην ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ
 δώσει τὸ φῶγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρα-
 νοῦ ἔσονται ἐκκλίπτοντες, καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς σαλευθήσονται. Καὶ τότε ὀφθαλμοὶ
 τῶν υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις
 μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. ΠΡΟΣ ΘΕΕΣ. α'.
 Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι
 ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρου-
 σίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμη-
 θέντας· ὅτι αὐτοὺς ὁ Κύριος ἐν καλίσμῳ, ἐν
 ἀναστάσει ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ

ΟΡΟΣ ΕΘ'.

Ὅσα κατὰ συνάφειαν ἀπαγορεύονται, καὶ ἀπόφασιν
 δέχεται ἀπειλῆς.

Κεφ. αλ. α'.

MATΘΑΙΟΣ. Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται
 διαλογισμοὶ πορνῆς, φόνος, μοιχεῖαι, πορ-
 νεῖαι (6), κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφη-
 μίαι. Ταῦτά ἐστι τὰ κοινούντα τὸν ἄνθρωπον...
 Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ πατριάρχοι, εἰς τὸ
 πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμαμένον τῷ διαβόλῳ
 καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπειράσα γὰρ, καὶ οὐκ
 ἐδόξατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ
 με· ξένος ἦμην, καὶ οὐκ συνηγάγετέ με· γυμνός,
 καὶ οὐκ περιεβάλετέ με· ἀσθενῆς, καὶ ἐν φυλακῇ,
 καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με. ΛΟΥΚΑΣ. Οὐαὶ ὑμῖν
 τοῖς πλουτοῖς, ὅτι ἀπέχετε τὴν παρακλήσιν
 ὑμῶν· οὐαὶ οἱ ἐμπλεκισμένοι, ὅτι πεινάσετε·
 οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πένθησετε καὶ
 κλαύσετε· οὐαὶ ὅσοι καλῶς εἰπωσιν ὑμᾶς πάν-
 τες οἱ ἄνθρωποι. Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μήποτε
 βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδαὶ ἐν κραιπλῇ, καὶ
 μέθῃ, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ αλφνιδίως (7)
 ἐπιστῇ ἐφ' ὑμᾶς ἡ ἡμέρα ἐκείνη. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Καὶ
 καθὼς οὐκ ἐδοξαμάσαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐκ-
 γήσῃ, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον

(5) Reg. primus emendatus ἀναστήσονται πρῶτοι.
 Haud longe Reg. tertius ἀπόφασιν δέχονται.

(6) Vocem πορνείαι ex editione Veneta addidi et
 ex Reg. tertio.

(7) Reg. primus καὶ αλφνίδιος, et ita legitur in
 sacro textu vulgato, et superveniat in vos repentina
 dies illa. Ibidem post voces ἡμέρα ἐκείνη sequuntur
 hæc in Reg. tertio et in Messan.. Ἐσθῶν γὰρ
 ἐν, etc., usque ad voces κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον, Marc.
 vii, 21.

τοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πεπληρωμένους ἅπσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς (8). Τὸ γὰρ, οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἰ τις ἑτέρα ἐντολὴ, καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Μὴ πλανᾷσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλόλατραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μιλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε πλεονέχται (9), οὔτε μέθυσοι, οὐ λοιδοροί, οὐχ ἄρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Μήπως ἔρις, ζηλοί, θυμοί, ἐριθείαι, καταλαλαί, ψιθυρισμοί, φυσιώσεις, ἀκαταστάλαι. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Φανερά δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι μοιχεύειν, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἐχθραί, ἔρις, ζηλοί, θυμοί, ἐριθείαι, διχοστασίαι, αἰρέσεις, φθόροι, φόροι, μέθυ, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προείπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Μὴ γινώμεθα κερκόδοχοι, ἀλλήλους προκαλοῦμενοι (10), ἀλλήλοις φθορῶντες. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργή, καὶ κραυγὴ, καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀπ' ὑμῶν ὅντι πάσῃ κακίᾳ (11). Πορνεία δὲ, καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, ἡ πλεονεξία, μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις· καὶ αἰσχρότης, ἡ μωρολογία, εὐτραπεία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακίῃν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία· δι' ἧς ἐρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς (12) τῆς ἀπειθείας. Νυνὶ δὲ ἀπέθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. Μὴ ψευδεσθὲ ἐς ἀλλήλους. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ἀνόμοιοι δὲ καὶ ἀνυποτάκτοι, ἀσεβέσι, καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἀνοστοῖς, καὶ βεβήλοις, πατρολόφαις, καὶ μητρολόφαις (13), ἀνδροφόνοις, πόρνοις, ἀρσενοκοῖταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπίσκοποις, καὶ εἰ τι ἕτερον τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται, τῇ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεῦσθαι ἐγώ. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης (14), καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκατηρωσμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλύοντων γαμῖν, ἀπέχεσθαι

A non occides, non furaberis, non 288 concupisces : et si quod est aliud mandatum (Rom. xiii, 9), etc... Nolite errare : neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt (I Cor. vi, 9, 10)... Ne forte contentio, emulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos (II Cor. xii, 20, 21)... Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, lascivia, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentio, emulationes, ira, rixæ, dissensiones, secta, invidia, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia : quæ prædico vobis, sicut et prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur (Galat. v, 19-21)... Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes (ibid. 29)... Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia (Ephes. iv, 31)... Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos : aut turpitudinem, aut stultiloquium, aut scurrilitatem, quæ non conveniunt (Ephes. v, 3, 4)... Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulationum servitus : propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem (Coloss. iii, 5-8)... Sed injustis, et non subditis, impiis, et peccatoribus, sceleratis, et contaminatis, parricidis, et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagariis, mendacibus, perjuriis, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi (I Tim. i, 9-12)... In novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum : in hypocrisi loquentium mendacium, cauteriatam habentium suam conscientiam : prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis D qui cognoverunt veritatem (I Tim. iv, 1-5)... Si quis aliter docet, et non accedit sanis sermonibus Domini

(8) Regii primus et tertius brevius ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς. Contra, scripta sunt hæc fusius et in Messanensi et in Reg. primo. Quidquid enim hoc loco apud Paulum legitur post vocem κακίᾳ, id omne ad finem usque capitis in duobus his codicibus additum est. Sunt et alia quædam loca in Messan. et in Reg. tertio, in quibus plura sunt quam in vulgata : quod semel dixisse satis habeo : nec amplius talia notare visum est. Nam videri possunt adjuncta ex Bibliis fuisse a librariis.

(9) Editio Paris. ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπτει. Sed illud, οὔτε κλέπτει, deest et in editione Veneta et in mss. nostris. Aliquanto post, ubi cæteri nostri libri habent ἔρις, Reg. primus videtur habuisse ἔρις, contentiones.

PATROL. GR. XXXI.

(10) Reg. primus emendatus προκαλοῦμενοι.

(11) Editio Paris. κακίᾳ. Καὶ μετ' ὧν Πορνεία· sed illud, καὶ μετ' ὧν, hinc sustulimus, librorum antiquorum fidem secuti.

(12) Articulum ex veteribus libris posuimus ante vocem υἱοῦς. Auctor Vulgatæ, in filios incredulitatis. Sed, si sæpe vox ἀπειθεῖα incredulitatem significat, at eandem non minus sæpe pro contumacia impertique detractione sumi constat.

(13) Reg. primus πατρολόφαις καὶ μητρολόφαις.

(14) Codex Combef. et utraque editio πνεύμασι πλάνοις, spiritibus impostoribus. Alii duo mss. πνεύμασι πλάνης, et ita quoque legitur in sacro textu vulgato. Mox utraque editio ἐν ἀποκρίσει, in responsione. Antiqui tres libri ἐν ὑποκρίσει.

nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est, doctrinæ: is superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones, et pugnas verborum, ex quibus oritur invidia, contentio, blasphemiarum, suspiciones malæ, perversæ conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. Discede a talibus (I Tim. vi, 3-5)... In novissimis diebus instabunt tempora periculosa. Erunt enim homines seipsos amantes, cupidi pecuniarum, elati, superbi, blasphemæ, parentibus non obediens, ingrati, scelesti, sine affectione, sine fœdere, criminales, incontinentes, immiles, sine benignitate, **289** proditores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei: habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes; et hos devota (II Tim. iii, 1-5)... Erasmus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus carnis, in malitia et invidia agentes, odiosi, odientes invicem (Tit. iii, 5).

Quæcunque conjunctim comprobantur, certe etiam benedictionis promissionem habent conjunctam.

Caput II.

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati estis, cum probra intulerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne verbum malum adversum vos mentientes, propter me. Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis (Matth. v, 3-12)... Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me (Matth. xxv, 34-36)... Sive qui ministrat in ministrando, sive qui docet in doctrina: qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate; dilectio sine simulatione: odientes malum, adherentes bono, charitate fraternitatis invicem diligentes, honore invicem prævenientes, sollicitudine non pigri, spiritu serventes: Domino servientes: spe gaudentes: in tribulatione patientes: orationi instantes: necessitatibus sanctorum communicantes: hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos: benedicite,

(15) Reg. secundus et utraque editio blasphemiarum. Alii duo mss. blasphemias.

(16) Editio Parisiens. περιεβάλλετε... ἐν φυλακῇ,

A βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἐκτίσεν εἰς μετὰληψιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπερωκόσι τὴν ἀλήθειαν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Εἰ τις ἐπεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὕψιλον οὐσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετρωπῶται, μὴδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ ῥοσὼν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίγνεται φθόρος, ἐρις, βλασφημίαι (15), ὑπόνοιαι πορνῶν, διαπατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν ῥοὺν, καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν. Ἀρίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Ἐν ἰσχυταῖς ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλνυτοι, φιλόφυγοι, ἀλάζονες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ῥοινοῦντες ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἀστοργοί, ἀσπονδοί, διάβολοι, ἀκατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδότες, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μέγαν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡρημένοι· καὶ τοὺς ἀποτρέπον. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Ἦμεν γὰρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγνητοὶ, μισούντες ἀλλήλους.

*Ὅσα κατὰ συνάφειαν ἐκρίνεται, ἥ καὶ εὐλογίας ἐπαγγελίαν ἔχει.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν. Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν. Μακάριοι ἔστε, ὅταν ἐρεθίσωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἰπωσι πᾶρ πορνῆν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Δεῦτε, οἱ ἐδλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπείρασά γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με· γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με· ἡσθένησα, καὶ (16) ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρὸς μέ. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Εἴτε ὁ διακονῶν ἐν τῇ διακονίᾳ, εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακαλήσει, ὁ μεταδίδους ἐν ἀπλότητι· ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, ὁ ἐλῶν ἐν ἰλαρότητι, ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος· ἀποσυγυρῶντες τὸ πορνῆν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ· τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι· τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγου-

καί. Codex Combes. et alii duo περιβάλλετε... ἐν φυλακῇ ἤμην, καί.

μνησθῆτε τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνητοί· τῷ πνεύματι A
 ζῶντες· τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες· τῇ ἐλπίδι χα-
 ρορτές· τῇ ὀλιγῇ ὑπομένοντες· τῇ προσευχῇ
 προσκαρτεροῦντες· ταῖς χρεῖαις τῶν ἁγίων κοι-
 νωρῶντες (17)· τὴν φιλοφροσύνην διώκοντες. Εὐ-
 λογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς· εὐλογεῖτε, καὶ μὴ
 καταρῶσθε. Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν
 μετὰ κλαίοντων. Τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦ-
 ντες· μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπει-
 νοῖς συναπαρτίζομενοι. Μὴ ῥίψετε φρόνιμοι παρ'
 ἑαυτοῖς· μηδὲν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες·
 ποροοῦμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων.
 Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων
 εἰρηνεύοντες· μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπήτοι,
 ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· ῥέπραται γάρ· Ἐμοὶ
 ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Ἀλλὰ
 ἐὰν περὶ ὁ ἐχθρὸς σου, ψάμψῃ αὐτόν· ἐὰν δὲ
 διψῇ (18), πότισε αὐτόν. Μὴ νικᾷ ὅπλ τοῦ κακοῦ,
 ἀλλὰ νικᾷ ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. Β'.
 Μηδὲμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα
 γὰρ μαθηθῇ ἡ διακονία· ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶν-
 τες ἑαυτοῦς, ὡς Θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ
 πολλῇ, ἐν ὀλιγίσκῳ, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχω-
 ραῖς, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστα-
 σιαῖς, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν
 ἀγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστό-
 τητι, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτως.
 Ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει Θεοῦ, διὰ τῶν
 ὅπλων τῆς δικαιοσύνης, τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστε-
 ρῶν, διὰ ὁδοῦ καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ
 εὐφημίας, ὡς πλάνοι, καὶ ἀληθεῖς· ὡς ἀγνοοῦ-
 μένοι, καὶ ἐπιγινώσκόμενοι· ὡς ἀποθηνήσκοντες,
 καὶ ἰδοὺ ζῶμεν· ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανα-
 τούμενοι· ὡς λυπούμενοι, ἀλλ' ὡς χαίροντες· ὡς
 πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες· ὡς μηδὲν
 ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. Β'.
 Λοιπὸν, ἀδελφοί, χαίρετε, καταρτίζετε, παρα-
 καλεῖσθε (19), τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε.
 ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἔστιν
 ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης,
 ἀγαθοσύνη, πίστις, πραΰτης, ἐγκράτεια, ἀρεταί
 (20). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ
 δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλή-
 σεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινότητος
 καὶ πραΰτητος, μετὰ μακροθυμίας ἀνεχόμενοι
 ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν B
 ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς
 εἰρήνης. Ἐν σώματι καὶ ἐν Πνεύματι, καθὼς καὶ
 ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. ΠΡΟΣ
 ΕΦΕΣ. Ῥίψετε οὖν εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐ-
 σπλαγχοί, χαρίζομενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ
 Θεὸς ἐν Χριστῷ ἔχαρίσατο ὑμῖν. Ῥίψετε οὖν
 μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπήτα, καὶ περι-
 πατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγά-
 πησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν

et nolite maledicere. Gaudete cum gaudentibus, et
 flete cum flentibus: idipsum invicem sentientes: non
 alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite
 esse prudentes apud vosmetipsos: nulli malum pro
 malo reddentes: providentes bona coram omnibus
 hominibus. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum
 omnibus hominibus pacem habentes: non vosmetip-
 sos ulciscetes, charissimi, sed date locum irae;
 scriptum est enim: Mihi vindicta, ego retribuam,
 dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba
 illum: si vero sitit, potum da illi. Noli vinci a malo,
 sed vince in bono malum (Rom. xii, 7-20)... Nullam
 in ulla re dantes offensionem, ut non vituperetur
 ministerium: sed in 290 omnibus exhibeamus nos-
 metipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia,
 in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in
 plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus,
 in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in
 longanimitate, in benignitate, in Spiritu sancto, in
 charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei,
 per arma justitiae a dextris et a sinistris, per glo-
 riam et ignobilitatem, per infamiam et bonam fa-
 mam: ut seductores, et veraces: sicut qui ignoti, et
 cogniti: quasi morientes, et ecce vivimus: ut castigati,
 et non mortificati: quasi tristes, semper autem
 gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes:
 tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (II
 Cor. vi, 3-10)... De cetero, fratres, gaudete, perfe-
 cti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete
 (II Cor. xiii, 14)... Fructus autem Spiritus est cha-
 ritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas,
 fides, mansuetudo, continentia, castitas (Galat. v,
 22)... Obsecro itaque vos ego rinctus in Domino, ut
 digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum
 omni humilitate, et mansuetudine, cum patientia,
 supportantes invicem in charitate: solliciti servare
 unitatem Spiritus in vinculo pacis. Unum corpus
 et unus Spiritus, sicut et vocati estis in una spe
 vocationis vestrae (Ephes. iv, 1-4)... Estote igitur
 invicem benigni, misericordes, donantes invicem,
 sicut et Deus in Christo donavit vobis. Estote ergo
 imitatores Dei, sicut filii charissimi: et ambulate
 in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et
 tradidit semetipsum pro nobis oblationem, et hostiam
 Deo in odorem suavitatis (ibid. 52; v, 1, 2)... Si
 qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium
 charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera et
 miserationes, implete gaudium meum, ut idem sa-
 piatis omnes, eandem charitatem habentes, unani-
 mes, idipsum sentientes, nihil per contentionem aut
 inanem gloriam (Philipp. ii, 1-3)... De cetero,
 fratres, quaecunque sunt vera, quaecunque honesta,
 quaecunque justa, quaecunque pura, quaecunque ama-
 bilia, quaecunque bonae famae, si qua virtus, et si
 qua laus, haec cogitate. Quae et didicistis, et accepistis,

(17) Totum illud, ταῖς χρεῖαις τῶν ἁγίων κοινω-
 νούντες, in mss. nostris non legitur.

(18) Utraque editio et Reg. secundus ἐὰν δὲ
 διψῇ. Vocula δὲ abest ab antiquis libris.

(19) Reg. tertius παρακαλεῖται.

(20) Editi et tres mss. ἐγκράτεια, ἀρεταί, conti-
 nentia, castitas; et ita legit auctor Vulgatae: sed
 vox ἀρεταί non reperitur hodie in sacro textu vul-
 gato.

et audistis et vidistis in me, hæc agite (Philipp. iv, A 8, 9)... Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo (Coloss. iii, 1-3)... Induite vos ergo, sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiarum, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, patientiam (ibid. 12)... Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat : sed semper quod bonum est sectamini et in vos invicem et in omnes. Semper gaudete : sine intermissione orate. In omnibus gratias agite : **291** hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, in vobis. Spiritum nolite extinguere : prophetias nolite spernere. Omnia autem probantes, quod bonum est tenete : ab omni specie mala abstinete vos (I Thess. v, 14-22)... Senes ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani fide, dilectione, patientia. Anus similiter, in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes, ut modestas reddant adolescentulas, ut viros suos ament, ut filios suos diligant, ut sint prudentes, castæ, domus curam habentes, benignæ, subditi viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei (Tit. ii, 2-5)... Admone illos principatibus et potestatibus subditos esse, obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines (Tit. iii, 1, 2)... Caritas fraternitatis maneat : hospitalitatem nolite oblivisci : per hanc enim latuerunt quidam, angelis hospitio receptis. Mementote vincitorum, tanquam simul vincti : laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes. Honorabile convivium in omnibus, et thorax immaculatus : fornicatores enim et adulteros judicabit Deus. Sint mores sine avaritia, contenti presentibus (Hebr. xiii, 1-5). **σομένης τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν**, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημηται. **ΠΡΟΣ ΤΙΤ.** Ὑπομνήσθε αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πάντας ἀνθρώπους. **ΠΡΟΣ ΕΒΡ.** Ἡ φιλαδελφία μετέτω, τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἑλθόντες τινες ξενισαίνετε ἀγγέλους. Μιμνήσκεσθε τῶν δεσμιῶν, ὧς συνδεδεμένοι, τῶν κούκουμένων, ὧς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμύρτος· πόρνοι δὲ καὶ μοιχοὶ κρινεῖ ὁ Θεός. Ἀφιλάργυρος ὁ τρέπος· ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν.

REGULA LXX.

Quod ii quibus concredita est Evangelii prædicatione, debent cum precatione et obsecratione constituere sive diaconos, sive presbyteros, quorum prior vita inculpata sit et probata.

(21) Illud, εἰ τι παραμύθιον ἀγάπης, additum est ex R. gii primo et tertio.

(22) Posuimus ex libris veteribus articulum ante vocem Χριστός.

(23) Utraque editio et Reg. secundus πραότητα, μακροθυμίαν πρὸς πάντας ἀνθρώπους, mansuetudinem, longanimitatem erga omnes homines : sed illud, πρὸς πάντας ἀνθρώπους, a duobus aliis codicibus Regiis abest. Hoc loco in vulgatis leguntur verba Epistolæ ad Hebræos, sed ea alio ordine edenda curavi : in

προσφοράν καὶ θυσιᾶν τῷ Θεῷ εἰς ἐσπέρην εὐωδίας. **ΠΡΟΣ ΦΙΛ.** Εἰ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἰ τι παραμύθιον ἀγάπης (21), εἰ τις κοινωνία πνεύματος, εἰ τινα σπλάγγνα καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονήτε πάντες, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονούντες, μηδὲν κατ' ἐπιθεῖαν, ἢ κενόδοξίαν. **ΠΡΟΣ ΦΙΛ.** Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφροσύνη, εἰ τις ἀρετὴ, καὶ εἰ τις ἐπαίριος, ταῦτα λογίσεσθε. Ἄ καὶ ἐμάθετε, καὶ παραλάβετε, καὶ ἠκούσατε, καὶ εἰδότε ἐν ἑμοί, ταῦτα πράσσετε. **ΠΡΟΣ ΚΟΛ.** Εἰ οὖν συννηρόητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός (22) ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθημέριος· τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπεθάνετε γάρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κεύρουται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀγιοὶ καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγγνα οἰκτιρμῶν, χρηστοτήτα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν (23). **ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ.** α'. Νουθετεῖτε τοὺς ἀτακτοὺς, παρημυθεῖσθε τοὺς διλογφύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας. Ὑπάτε μὴ τις καθὼρ ἀπὸ κακοῦ τιμι ἀποδῶ, ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε καὶ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας. Πάντοτε χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε· τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς ὑμᾶς (24). Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε, προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε. Πάντα δὲ δοκιμάζοντες (25), τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ πάντων ἐίδους ποτηροῦ ἀλέγεσθε. **ΠΡΟΣ ΤΙΤ.** Πρεσβύτερος ρησάλιος εἶναι, σεμνόνος, σώφρονος, ὑγιαίνοντος τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ. Πρεσβύτερος ὡσαύτως, ἐν καταστάσει ἱεροπρατεῖ (26), μὴ διαδόλους, μὴ οἷον πολλῶν δεδουλωμένους, καλοδιδασκάλους, ἵνα σωφρονίσωσι τὰς ρέας, φιλάδελφους εἶναι, φιλοτέκνους, σώφρονος, ἀγνὰς, οἰκουροὺς, ἀγαθὰς, ὑποτακτικὰς. **ΠΡΟΣ ΤΙΤ.** Ὑπομνήσθε αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πάντας ἀνθρώπους. **ΠΡΟΣ ΕΒΡ.** Ἡ φιλαδελφία μετέτω, τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἑλθόντες τινες ξενισαίνετε ἀγγέλους. Μιμνήσκεσθε τῶν δεσμιῶν, ὧς συνδεδεμένοι, τῶν κούκουμένων, ὧς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμύρτος· πόρνοι δὲ καὶ μοιχοὶ κρινεῖ ὁ Θεός. Ἀφιλάργυρος ὁ τρέπος· ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν.

D

ΟΡΟΣ Θ.

Ὅτι δεῖ τοὺς ἐγκειρημένους τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου μετὰ δεήσεως καὶ εὐχῆς καθίστασθαι, εἴτε διακόνους, εἴτε πρεσβυτέρους, ἀνεγκλήτους, καὶ δοκίμους τὸν πρότερον βίον.

quo horum duorum quos modo dixi codicum auctoritatem secutus sum. Ita enim melius inter se coherere mihi visa sunt.

(24) Reg. tertius εἰς ἡμᾶς.

(25) Utraque editio πάντα δὲ δοκιμάζετε. Codex Combef. et duo alii δοκιμάζοντες.

(26) Utraque editio et sacer textus vulgatus ἱεροπρατεῖς. Veteres nostri libri ἱεροπρατεῖ. Mox duo mss. φιλάδελφους εἶναι. Vox ultima deest in editione Parisiensi.

Κεφάλ. Α'.

Α

Caput I.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ὁ μὲν θερισμὸς πολλὸς, οἱ δὲ ἔργαται ὀλίγοι. Δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὥπως ἐκβάλῃ ἔργατας εἰς τὸν θερισμὸν. **ΛΟΥΚΑΣ.** Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἐξελέξαμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε, **Σίμωνα**, ὃν καὶ ὠνόμασε **Πέτρον**, καὶ **Ἀνδρέαν** τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ **Ἰάκωβον** (27), καὶ **Ἰωάννην**, **Φίλιππον**, καὶ **Βαρθολομαῖον**, καὶ **Ματθαῖον**, καὶ **Θωμᾶν**, **Ἰάκωβον** τὸν τοῦ **Ἀλφειοῦ**, καὶ **Σίμωνα** τὸν καλούμενον **Ζηλωτὴν**, καὶ **Ἰούδαν Ἰακώβου**, καὶ **Ἰούδαν Ἰσκαριώτην**, ὃς καὶ ἐγένετο προδότης. **ΛΟΥΚΑΣ.** Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ Κύριος καὶ ἑτέροους ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸς πρὸς ὅπου αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον, οὗ ἔμελλεν αὐτοὺς ἐργεσθαι. Ἐλεγεν οὖν πρὸς αὐτούς· Ὁ μὲν θερισμὸς πολλὸς, οἱ δὲ ἔργαται ὀλίγοι. Δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὥπως ἐκβάλῃ ἔργατας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιήσαμην περὶ πάντων, ὃ θεόφιλε, ὥν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Καὶ εὐστεινὰ δύο, Ἰωσήφ τὸν καλούμενον **Βαρσαβᾶν**, ὃς ἐπεκλήθη **Ἰούστος**, καὶ **Ματθίαν**. Καὶ προσευξάμενοι εἶπον· Σὺ, Κύριε, καρδιογνώστα πάντων, ἀνάδειξον ὃν ἐξελέξω ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα, λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἀφ' ἧς παρέβη Ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἰδίον. Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν, καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ **Ματθίαν**, καὶ συγκρατήσθη μετὰ τῶν ἑνδεκά (28) ἀποστόλων. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ. Α'.** Εἰ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπιλήπτου εἶναι, μιᾶς γυναῖκος ἄνδρα, ηῡδάλου, σώφρονα, κέσμιον, φιλήσαντα, διδασκικόν, μὴ πόρνον, μὴ πλῆκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ (29)· ἀλλ' ἐπεικῆν, ἁμαχον, ἀφιλόργον, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ φόβου σεμνότητος· (εἰ δὲ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστεῖναι οὐκ οἶδε, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐκμεταλλήσεται;) μὴ νεφύλον, ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρίμιν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου (30). Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἑξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. Διακόνους ὡσαύτως, σεμνοὺς, μὴ διλόγους, μὴ ὄντας πολλῶν προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερεῖς, ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρῇ συνειδήσει. Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμασθώσαν πρῶτον, εἰτα διακονεῖτωσαν, ἀνέγκλητοι ὄντες. **ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Τούτου χάριν**

Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem (Matth. ix, 37, 38)... Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis quos et apostolos nominavit: Simonem quem et cognominavit Petrum, et Andream fratrem ejus, et Jacobum, et Joannem, Philippum, et Bartholomæum, et Mattheum, et Thomam, Jacobum Alphaei, et Simonem qui vocatur Zelotes, et Judam Jacobi, et Judam Iscariotem, qui et fuit proditor (Luc. vi, 13-16)... Post hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta, et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus. Dicebat itaque illis:

B Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam (Luc. x, 1, 2)... Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ capiti Jesus facere et docere usque in diem qua præcipiens apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est (Act. i, 1, 2)... Et statuerunt duos, Joseph qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Matthiam. Et orantes dixerunt: Tu, Domine, qui corda nosti omnium, ostende, quem elegeris 292 ex his duobus unum, accipere locum ministerii hujus, et apostolatus, de quo pravaricatus est Judas, ut abiret in locum suum. Et dederunt sortes eis, et cecidit sors super Matthiam, et annumeratus est cum undecim apostolis (ibid. 23-26).... Si quis

C episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, aptum ad docendum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed æquum, non litigiosum, non atarum, qui suæ domui bene præsit, filios habentem in subjectione cum omni reverentia (si quis autem domui suæ præses nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?), non neophytum, ne in superbia elatus, in iudicium incidat, et in laqueum diaboli. Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ut non in opprobrium iaciat, et in laqueum diaboli. Diaconos similiter, pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes: habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum: deinde ministrent, nullum crimen habentes (I Tim. iii, 1-10)... Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicuti ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non superbum,

(27) Antiqui duo libri ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον.

(28) Reg. tertius μετὰ τῶν δώδεκα.

(29) Ita utraque editio. Dux hæc voces, μὴ αἰσχροκερδῆ, in nostris tribus mss. desunt.

(30) Utraque editio perinde ut sacer textus vulgatus εἰς κρίμιν ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου, in iudicium incidat diaboli. Nostri tres mss. εἰς κρίμιν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.

non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, boni amantem, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit et exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere (Tit. 1, 5-9).

μη πάροινor, μη πλίκτηr, μη αίσχροκερδῇ, ἀλλὰ φιλόξενοr, φιλόγαθοr, σώφρονα, δίκαιοr, δόσιοr, ἐγκρατῇ, ἀντεχόμενοr τοῦ κατὰ τὴν διδασχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατός ᾗ καὶ παρακαλεῖσθαι ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν.

Quod non oportet facilem esse circa ordinationes, neque ad eas inconsideranter accedere: quandoquidem non vacat periculo, quidquid probatum non est. Si quis autem quempiam in aliquo delicto deprehenderit, eum prodere debet, ut neque ipse peccati particeps fiat, neque reliqui offendantur, sed magis timere discant.

Caput II.

Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis (1 Tim. v, 22)... Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. Peccantes autem coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant (ibid. 19-20).

293 Quod non oportet eum qui electus est, a se ipso ad praedicationem accedere: sed tempus beneplaciti Dei expectare, tumque aggredi praedicationem, cum haec cura sibi demandata fuerit, iisque praedicare, ad quos missus fuerit.

Caput III.

Hos duodecim misit Jesus: praecipiens eis, dicens: In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis: sed potius ite ad oves quae perierunt domus Israel (Matth. x, 5, 6)... Et ecce mulier Chananaea a finibus illis egressa clamavit, dicens ei: Miserere mei, Domine, fili David: filia mea male a daemonio vexatur: qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves, quae perierunt domus Israel (Matth. xv, 22-24)... Ego enim ex Deo processi et veni: neque enim a meipso veni, sed ille me misit (Joan. viii, 42)... Et illi quidem qui dispersi fuerant a tribulatione quae facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phenicem, et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judaeis (Act. xi, 19, 20)... I aulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei (Rom. 1, 1)... Quomodo autem audient sine praedicante? quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur? (Rom. x, 14, 15)... Paulus apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei

(51) Antiqui tres libri ἀπέλιπον. Utraque editio κατέλιπον. Mox editio Paris. ἐπιδιορθώσης. At mss. tres ἐπιδιορθώση.

(52) Illud, μη αὐθάδῃ, deest quidem in editione

κατέλιπον (51) σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς πρεσβυτέρους κατὰ πόλιν, ὡς ἐγὼ σοὶ διαταξάμην. Εἰ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος, μῶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα. Δεῖ γάρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς Θεοῦ οἰκονόμου, μὴ αὐθάδῃ (52). μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλίκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ φιλόξενον, φιλόγαθον, σώφρονα, δίκαιον, δόσιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδασχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾗ καὶ παρακαλεῖσθαι ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν.

Ὅτι οὐ δεῖ περὶ τὰς χειροτονίας εὐχερῇ εἶναι, οὐτε ἀπερισκέπτως ἐπ' αὐτὰς ἔρχεσθαι· οὐ γὰρ ἀκίνδυνον τὸ ἀδόκιμον· τὸν δὲ ἄλόντα ἐπὶ τινὶ φανεροῦν, ἵνα μήτε αὐτὸς κοινωνήσῃ τῇ ἀμαρτίᾳ, μήτε οἱ λοιποὶ προσκρίπτωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον φοβείσθαι μάθωσιν.

Κεφ. λ. Β'.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Χεῖρας ταχέως μὴδὲν ἐπιτίθει, μὴδὲ κοινώνει ἀμαρτίαις ἀλλοτρίαις. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτός ἐι μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων. Τοὺς δὲ ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἐλέγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν.

Ὅτι οὐ δεῖ τὸν ἐκλεγέντα, ἀφ' ἑαυτοῦ παρῆναι ἐπὶ τὸ (53) κήρυγμα, ἀναμένειν δὲ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Θεοῦ εὐδοκίας, καὶ ἀργεσθαι μὲν τοῦ κηρύγματος ὅταν ἐπιτραπῇ, κηρύσσειν δὲ ἐκαίνοις πρὸς οὓς ἂν ἀποσταλῇ.

Κεφ. λ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τοὺς τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς, παραγγείλας αὐτοῖς, λέγων· Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθῃτε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ἰδὼν γυνὴ Χαναναία, ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐκείνων ἐξεληθύσα, ἐκραύγασεν, αὐτῷ λέγουσα· Ἐλέησόν με, Κύριε, υἱὸς Δαβὶδ· ἡ θυγάτηρ (54) μου κακῶς δαιμονίζεται· ὃ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λέγων. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες· Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει ἐπισθερ ἡμῶν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ γάρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἤκω· οὔτε γὰρ ἀπ' ἑμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλεν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες ἀπὸ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἐπὶ Στεφάνῳ, διήλθον ὡς Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας, μὴδὲν λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίους. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς Ἐβανγέλιον

Parisiensi, sed in nostris tribus mss. invenitur.

(53) Reg. primus et tertius παρίεναι ἐπὶ τὸ.

(54) Reg. primus ἐπὶ ἡ θυγάτηρ. Addidimus non longe ex antiquis tribus libris vocem κακῶς.

Θεοῦ. ΠΡΟΣ ΡΟΜ. Πῶς δὲ ἀκούσονται χωρὶς A Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostrae κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλώσιν; ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν.

*Οτι δεῖ τὸν κληθέντα εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου εὐθὺς ὑπακούειν, καὶ μὴ ἀναβάλλεσθαι.

Κεφάλ. Δ'

ΛΟΥΚΑΣ. Εἶπε δὲ πρὸς ἕτερον· Ἀκολουθε μοι. Ὁ δὲ εἶπε· Κύριε, ἐπιτρέψον μοι ἀπελθόντι πρῶτον θάψαι τὸν πατέρα μου. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος· Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς· σὺ δὲ ἀπελθὼν, διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀπορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, καὶ καλέσας με (35) διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν· εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, οὐδὲ ἀπῆλθον εἰς Ἱερουσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους· ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν.

*Οτι οὐ δεῖ ἑτεροδιδασκαλεῖν.

Κεφάλ. Ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλοτρίως, ἐκεῖνος κλέπτῃς ἐστὶ καὶ ληστής. Ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ποιμὴν ἐστὶ τῶν προβάτων. Καὶ C μετ' ὀλίγα· Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων. Πάντες ὅσοι ἤλθον, κλέπται εἰσι καὶ λησταί· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἡ ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται παρ' ὃ εὐαγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Ὡς προειρήκαμεν (36), καὶ ἄρτι πάλιν λέγω· Εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Εἰ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὕψις ρουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τὴν τύφεται, μηδὲν ἐπιστάμενος, καὶ τὰ ἐξῆς.

*Οτι δεῖ πάντα τὰ προσταγμένα ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων διδάσκειν τοὺς πεπιστευμένους, καὶ ὅσα τούτοις ἀκούσθαι.

Κεφάλ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἰδούσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδουν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ

(35) Vocula me in veteribus nostris libris non re-
tritur.

"eg. tertius ὡς προείρηκα, ut ante dixi. Mox

Quod qui ad praedicationem Evangelii vocatus est, is confestim obedire debet, non autem procrastinare.

Caput IV.

Ait autem ad alterum : Sequere me. Ille autem dixit : Domine, permittite mihi primum ire, et sepelire patrem meum. Dixitque ei Dominus : Sine ut mortui sepeliant mortuos suos : tu autem vade, et annuntia regnum Dei (Luc. ix, 59, 60)... Cum autem placuit Deo, qui me segregavit ex utero matris meae, et vocavit me per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus : continuo non acquievi carni et sanguini, neque veni Jerosolymam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum (Galat. i, 15-17).

Quod diversa et aliena doctrina non est tradenda.

Caput V.

Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium (Joan. x, 1, 2). Et paulo post : Ego sum 294 ostium ovium. Omnes quotquot venerunt fures sunt et latrones : sed non audierunt eos oves (ibid. 7, 8)... Sed licet nos aut angelus de caelo evangelizet praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut praediximus, et nunc iterum dico : Si quis vobis evangelizat praeter id quod accepistis, anathema sit (Galat. i, 8, 9)... Si quis aliter docet et non accedit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quae secundum pietatem est doctrina, superbus est, nihil sciens (I Tim. vi, 3, 4), etc.

Quod omnia quae a Domino in Evangelio et per apostolos praeepta sunt, docendi sunt illi qui crediderunt, atque etiam quaecunque his consentanea sunt.

Caput VI.

Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis (Matth. xxviii, 19, 20)... Cum autem pertransirent civitates, tradebant eis custodire dogmata, quae erant decreta ab apostolis et senioribus in Jerusalem (Act. xvi, 4)... Haec doce et exhortare (I Tim.

utraque editio Εἰ τις ὑμῖν. Nostri tres mss. ὁμᾶς. Hoc ipso in loco Reg. primus emendatus εὐαγγελίζηται.

vi, 2)... Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam (Tit. ii, 1).

Quod cui sermo doctrinæ Domini concreditus est, is si quid conticuerit eorum quæ ad complendum Deo necessaria sunt, reus est sanguinis eorum qui periclitantur, aut quia quæ prohibita fuere, admissa sunt, aut quia quæ fieri debebant, sunt omissa.

Caput VII.

Væ vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ; ipsi non introistis, et eos qui introibant, prohibuistis (Luc. xi, 52)... Cum venissent autem de Macedonia Silas et Timotheus, coarctabatur sermone Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicientibus autem eis, et blasphemantibus, excutens vestimentum suum, dixit ad eos: Sanguis testis super caput vestrum; mundus ego: ex hoc ad gentes vadam (Act. xviii, 5, 6)... Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine vestro. Non enim subterfugi quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis (Act. xx, 26, 27).

Quod in iis etiam quæ a Scriptura præcepta et iussa non fuerunt, oportet tamen unumquemque ad id quod melius est cohortari.

Caput VIII.

Sunt eunuchi qui de matris utero sic nati sunt: et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus: 295 et sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum celorum. Qui potest capere, capiat (Matth. xix, 12)... De virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori? Noli querere solutionem. Solutus es ab uxore? Noli querere uxorem (I Cor. vii, 25-27), etc.

Quod nemini licet alios cogere ad ea facienda, quæ ipse non efficit.

Caput IX.

Et vobis legisperitis vae: quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas (Luc. xi, 46).

Quod is qui præficitur doctrinæ, sese reliquis boni omnis exemplar præbere debet, adeo ut ea quæ docet, prius perficiat.

(37) Sic libri nostri veteres et editio Parisiensis, quæ fuerant decreta in Jerusalem ab apostolis et senioribus. Sacer textus vulgatus τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ, qui erant Jerosolymis.

(38) Reg. tertius ἦτοι ἀπὸ.

(39) Pro λόγῳ sacer textus vulgatus habet πνεῦματι, coarctabatur spiritu Paulus. Dubium non est quin auctor Vulgatæ perinde ut Basilius legerit λό-

γος. A πρεσβυτέρων ἐν Ἱερουσαλὴμ (37). ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ταῦτα διδάσκει, καὶ παρακάλει. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Σδ δὲ λέλει δὲ πρέπει τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ.

*Οτι ὁ πιστευθεὶς τὸν λόγον τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας, ἐὰν σωπῇσθαι τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν πρὸς Θεὸν εὐαρέστησιν, ἐνοχὸς ἐστὶ τοῦ αἵματος τῶν κινδυνευόντων, ἦτοι ὑπὸ (38) τῆς ἐργασίας τῶν ἀπηγορευμένων, ἢ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλλείψεως τῶν κατορθωθῆναι ὀφειλόντων.

Κεφάλ. Ζ.

ΛΟΥΚΑΣ. Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς ρομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ κατήλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὁ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνέλθετο τῷ λόγῳ (39) ὁ Παῦλος, διαμαρτυρούμενος τοῖς Ἰουδαίοις εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν, καὶ βλασφημοῦντων, ἐκτιναξάμενος τὸ ἱμάτιον (40), εἶπε πρὸς αὐτούς· Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν· καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Διὸ μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρὸς εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὑπεστέλλομαι τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ.

*Οτι δεῖ καὶ ἐπὶ τῶν μὴ κατ' ἐπιταγὴν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὠρισμένων προτρέπειν ἕκαστον πρὸς τὸ κρεῖττον.

Κεφάλ. Η'.

C ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοχίσαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω· γνώμην δὲ δίδωμι, ὥς ἡλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι. Νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ἐπαρχεῖν διὰ τὴν ἐν εὐσέειαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι. Δέδωκεν γυναικαὶ· μὴ ἔχτει λύσιν. Αἰέλονται ἀπὸ γυναικὸς· μὴ ἔχτει γυναικα, καὶ τὰ ἐξῆς.

*Οτι οὐχ ἔστιν ἑτέροις ἀνάγκην ἐπιτιθέναι ὡς αὐτὸς οὐ κατώρθωσεν.

Κεφάλ. Θ'.

D ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ὑμῖν τοῖς ρομικοῖς οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους φορτία δυσβάστακτα (41), καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τῷ θανάτῳ ὑμῶν οὐ προσφύετε τοῖς φορτίοις.

*Οτι δεῖ τὸν προσετώτα τοῦ λόγου τύπον προκρίσθαι τοῖς ἄλλοις παντὸς καλοῦ, κατορθύνοντα (42) πρότερον ἢ διδάσκειν.

γα, cum ita interpretatus sit, instabat verbo Paulus.

(40) Reg. primus ἱμάτια, vestimenta.

(41) Reg. tertius φορτία βαρεὰ καὶ δυσβάστακτα, onera gravia et portula difficilia.

(42) Editi et Reg. secundus καὶ κατορθύνοντα. Sed cum vocula καὶ non valde admodum placeret hoc loco, eam ex Reg. tertio delevimus.

Κεφάλ. Γ.

A

Caput X.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶν-
τες καὶ περπορισμένοι, καὶ ἄναπαύσω ὑμᾶς.
Ἄρατε τὸν ζυγὲν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ'
ἐμοῦ, ὅτι πρῶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.
ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὅτε οὖν ἔκρινε τοὺς πόδας τῶν μα-
θητῶν αὐτοῦ, καὶ ἔλαβε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἀναπε-
σὼν ἅλιν εἰπεν αὐτοῖς· Γινώσκετε τί πεποίηκα
ὑμῖν; Ὑμεῖς φρονεῖτέ με, ὁ Διδάσκαλος, καὶ ὁ
Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ
ἔκρινα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ Κύριος, καὶ ὁ Διδά-
σκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν
τοὺς πόδας. Ὑπέδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα,
καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε ἀλ-
λήλοις. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν· ὅτι
οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀνταλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθε-
νούντων. **ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'.** Μιμηταί μου γίνεσθε,
καθὼς καὶ Χριστοῦ. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'.** Μηδεὶς σου
τῆς νεότητος καταφρονεῖτω· ἀλλὰ τύπος γίντω
τῶ ἐξῆς.

Ὅτι δεῖ τὸν προσεστώτα τοῦ λόγου μὴ τοῖς ἑαυτοῦ
κατορθώμασιν ἐπαμεριμνεῖν (44), ἴδιον δὲ καὶ ἐξελ-
ρετον τῆς ἐγγχειρισθείσης αὐτῷ φροντίδος ἔργον
εἰδέναι τὴν τῶν πεπιστευμένων βελτίωσιν.

Κεφάλ. ΙΑ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς.
Ἐὰν δὲ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται;
Εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ
καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. **ΙΩΑΝΝΗΣ.**
Πᾶρ ὁ διδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἥξει, καὶ
ἐγὼν ἐρχόμενος πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω. Ὅτι
καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέ-
λημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός
με Πατρός. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαν-
τός με (45), ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ
πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔξῃ ζωῇν αἰώνιον. **ΠΡΟΣ**
ΘΕΣΣ. α'. Τίς γάρ ἡμῶν ἐλπὶς, ἡ χαρὰ, ἡ στέφανος
καυχήσεως; ἡ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἔμπροσθεν τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ παρου-
σίᾳ; Ὑμεῖς γάρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρὰ.

Ὅτι δεῖ τὸν προσεστώτα τοῦ λόγου περιάγειν τὰς
κώμας καὶ τὰς πόλεις πάσας τὰς ἐγγχειρισμέ-
νας αὐτῷ.

Κεφάλ. ΙΒ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ περιήγετο ὅλην τὴν Γαλιλαίαν
ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ
κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ
θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.
ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ αὐτὸς διώδευε (46) κατὰ πόλιν καὶ
κώμην κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ
εὐαγγελιζόμενος· καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ.

Ὅτι δεῖ πάντας προσκαλεῖσθαι πρὸς ὑπακοὴν τοῦ

(45) Reg. tertius ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πί-
στει, ἐν ἀγνείᾳ, ὅτι, in conversatione, in charitate, in
fide, in castitate.

(44) Editio Paris. ἐπαμεριμνεῖν, sollicitum esse.
Editio Ven. perinde ut Regii primus et secundus

Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati
estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super
vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis
corde (Matth. xi, 28, 29)... Postquam ergo lavit
pedes discipulorum suorum, et accepit vestimenta
sua: cum recubnisset iterum, dixit eis: Scitis quid
fecerim vobis? Vos vocatis me, Magister, et Do-
mine: et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego lavi
pedes vestros, Dominus, et Magister: et vos debetis
alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vo-
bis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos facia-
tis alter alteri (Joan. xiii, 12-15)... Omnia ostendi
vobis, quoniam sic laborantes oporteat suscipere in-
firmos (Act. xx, 35)... Imitatores mei estote, sicut
et ego Christi (I Cor. xi, 1)... Nemo adolescentiam
tuam contemnat: sed exemplum esto fidelium, in
verbo, in conversatione (I Tim. iv, 12), etc.

τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ (45), καὶ

Quod non oportet eum qui praeest aliis docendis,
ob sua recte facta securum esse: verum nosso
debet proprium et praecipuum curae sibi com-
missae munus esse, ut ii qui ipsi concrediti sunt,
meliores efficiantur.

Caput XI.

Vos estis sal terrae. Quod si sal insatuatus fue-
rit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut
mittatur foras, et conculcetur ab hominibus (Matth.
v, 13)... Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet:
et eum qui venit ad me, non ejiciam foras. Quia
descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam,
sed voluntatem 296 ejus qui misit me, Patris. Haec
est autem voluntas ejus qui misit me, ut omnis
qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam
aeternam (Joan. vi, 37-40)... Quae est enim nostra
spes, aut gaudium, aut corona gloriae? nonne vos
ante Dominum nostrum Jesum Christum estis, in
adventu ejus? Vos enim vultis gloria nostra, et gau-
dium (I Thess. ii, 19).

Quod qui praeficitur ad docendum, debet obire
vicos et civitates omnes sibi concreditas.

D

Caput XII.

Et circuibat Jesus totam Galilaeam, docens in sy-
nagogis, et praedicans Evangelium regni, et sanans
omnem morbum et omnem languorem (Matth. iv,
23)... Et ipse iter faciebat per civitates et castella
praedicans regnum Dei, et evangelizans: et duode-
cim cum illo (Luc. viii, 1).

Quod omnes convocandi sunt ad obediendum

ἐπαμεριμνεῖν, securum esse. Reg. tertius ἐναμ-
ριμνεῖν.

(45) Reg. tertius πέμψαντός με Πατρός, ἵνα.

(46) Utraque editio αὐτὸς διώδευσε. Libri veteres
διώδευε.

Evangelio : Item quod sermo cum omni libertate sit annuntiandus, sitque dandum veritati testimonium, quanquam nonnulli prohibeant, et quoquo modo vel ad mortem usque persequantur.

Caput XIII.

Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine : et quod in ore audistis, predicare super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere (Matth. x, 27, 28).... Nuptia quidem paratae sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias (Matth. xxii, 8, 9)... Respondit ei Jesus : Ego palam locutus sum mundo : ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Iudaei conveniunt : et in occulto locutus sum nihil (Joan. xviii, 20)... Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio : et interrogavit eos princeps sacerdotum, dicens : Nonne praecipiendo praecipimus vobis ne doceretis in nomine isto? Et ecce replestis Jerusalem doctrina vestra : et vultis inducere super nos sanguinem hominis istius. Respondens autem Petrus et apostoli dixerunt : Obedire oportet Deo magis quam hominibus (Act. v, 27-29)... Nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens, quoniam vincula et tribulationes me manent. Verum pro nihilo haec habeo, neque vita mea chara est mihi ipsi, ut consummem cursum meum cum gaudio, et ministerium quod accepi a Domino Jesu, ad testificandum Evangelium gratiae Dei (Act. xx, 23, 24)... Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit : sed ante passi, et contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro loqui ad vos Evangelium Dei nostri, in multo certamine (I Thess. ii, 1, 2).

297 Quod orandum est pro profectu eorum qui crediderunt, gratiaeque pro hoc sunt persolvendae.

Caput XIV.

Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint (Joan. xvii, 20, 21)... Et iterum : Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum (ibid. 24)... In ipsa hora exsultavit spiritu Jesus, et dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine caeli et terrae, quod abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Etiam Pater : quoniam sic placuit ante te (Luc. x, 21)... Primum

(47) Codices Combesisiani τῶν ἀποκτενόντων. Verbum estotiv, quod mox sequitur, in veteribus nostris libris non invenimus.

(48) Reg. tertius Ἰουδαῖοι συνήρχοντο.

(49) Idem codex οὐ παραγγελία παρήγγελα ὑμῖν, praecipi vobis.

(50) Regii primus et tertius ὥστε τελειῶται.

Εὐαγγελίου, καὶ μετὰ πάσης παρήσας καταγγέλλειν τὸν λόγον, καὶ μαρτυρεῖν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τινες κωλύουσιν, καὶ διώκουσιν οὐκ ἄν ποτε τρόπῳ μέχρι θανάτου.

Κεφάλ. II'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἰπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὁ πρὸς τὸ οὐδὲς ἠκούσατε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων. Καὶ μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων (47) τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ μὲν γὰμος ἐτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἀξιοί. Πορεύσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ἔσους ἂν εὐρητῆ, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ παρήσας ἐλάλησα τῷ κόσμῳ· ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπου πάντες οἱ Ἰουδαῖοι συνήρχονται (48), καὶ ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα οὐδέν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἀγαρόντες δὲ αὐτοὺς ἐστῆσαν ἐν τῷ συνεδρίῳ, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτοὺς ὁ ἀρχιερεὺς, λέγων· Οὐ παραγγελία παρηγγελάμεν ὑμῖν (49) μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦτο; Καὶ ἰδοὺ πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλήμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν, καὶ βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Ἀποκριθεὶς δὲ Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι εἶπον· Πειθαρχεῖν δεῖ μᾶλλον Θεῷ ἢ ἀνθρώποις. ΠΡΑΞΕΙΣ. Πλὴν οὐ τὸ Πνεῦμά μοι τὸ ἄγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται, λέγον, ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσιν. Ἀλλ' οὐδεὶς λόγος ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν μου τιμᾶν ἑμαυτῷ, ὥς τελειῶσαι (50) τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακονίαν ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διαμαρτυρασθαι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ἀδελφοί, τὴν ἐξοδὸν ἡμῶν τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κερὴ γέγονε οἴδατε, ἐν Φιλιπποῖς, ἐπαρήρσιασάμεθα ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐν πολλῷ ᾄδει.

Ὅτι δεῖ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῆς προκοπῆς (51) τῶν πεπιστευκότων, καὶ ἐπ' αὐτῇ εὐχαριστεῖν.

Κεφάλ. ΙΑ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ, ἵνα πάντες ἐν ὧσι, καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, καθὼς ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν (52) ὧσι. Καὶ πάλιν· Πάτερ, οὐκ δέδωκάς μοι, θέλω ἵνα ὅπου εἴμι, ἐγὼ, καὶ οἱ ἐμῶν ἐμῷ. ΛΟΥΚΑΣ. Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλίσσατο τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· Ἐξομολογούμαι σοί, Πάτερ, Κύριε τὸν οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συν-

(51) Sic Regii primus et secundus. Utraque editio τῶν πεπιστευμένων, pro profectu eorum qui concrediunt sunt.

(52) Illud, ἐν ἡμῖν, addidi et ex editione Veneta et ex antiquis duobus libris. Reg. tertius pro ἡμῖν, corrupte habet ὑμῖν. Mox utraque editio θέλω ὅπου εἴμι ἐγὼ, ἵνα. Reg. primus ut in contextu.

ετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ ρηπίοις. Ναί, ὁ **Α** Πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἐμπροσθέν σου. **ΠΡΟΣ ΡΩΜ.** Πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν (53) καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ Θεός, ὃ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι μου, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως μὲλαν ὑμῶν ποιοῦμαι ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου. **ΠΡΟΣ ΦΙΛ.** Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις (54) Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν εἴη μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ἡτε εἰλικρινεῖς καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ.

Ὅτι δεῖ τὰ Θεοῦ χάριτι κατορθούμενα, γνῶριμα **Β** ποιεῖν καὶ ἑτέροις εἰς δόξαν Θεοῦ.

Κεφ. 1Ε.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι διηγήσαντο αὐτῷ, ὅσα ἐποίησαν. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Παρεστημένοι δὲ καὶ συναγαγόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἀπήγγειλαν ὅσα ὁ Θεός ἐποίησε μετ' αὐτῶν. **ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ.** (55) Ἴνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμὲ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικός ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός, καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ, ὃν ἐπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν.

Ὅτι δεῖ μὴ μόνον τῶν παρόντων ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπόντων· καὶ πάντα ποιεῖν ὡς ἂν **Γ** ἀπαιτῇ ἡ χρεῖα τῆς οἰκοδομῆς.

Κεφ. 1Γ.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς ἀλλῆς ταύτης· κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι καὶ γερήσεται μία κοίμη, εἰς ποιμήν. **ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ.** α'. Διὸ μηκέτι στέγοντες ἠδοκίσαμεν καταλείψθαι ἐν Ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέμψαμεν τὸν ἀδελφόν ἡμῶν Τιμόθεον, καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑμῶν.

Ὅτι δεῖ τῶν προσκαλουμένων (56) ἐπ' ἐργασίᾳ ἀνέχεσθαι.

Κεφ. 1Ζ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ἄρχων εἰσελθὼν προσεκύνη αὐτῷ, λέγων, ὅτι (57) Ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησεν· ἀλλὰ ἐλθὼν, ἐπίθεες τὴν χεῖρά σου ἐπ' αὐτήν, καὶ ζήσεται. Καὶ ἐγερθεὶς ὁ Ἰησοῦς, ἠκολούθησεν αὐτῷ. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Ἐγγὺς δὲ οὖσης Λύδης τῇ Ἰόπκῃ, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ὅτι Πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἀπέστει-

A quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis : quia fides vestra annuntiatur in universo mundo. Testis enim mihi est Deus, cui servo in spiritu meo, in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio in orationibus meis (Rom. i, 8, 9)... Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi. Et hoc oro, ut charitas vestra adhuc magis ac magis abundet in scientia, et in omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri, et sine offensa in diem Christi : repleti fructibus justitiae per Jesum Christum in gloriam et laudem Dei (Philipp. i, 8-11).

B Quod ea quæ recte facta sunt per Dei gratiam, etiam aliis patefacienda sint ad gloriam Dei.

Caput XV.

Et reversi apostoli narraverunt illi quæcunque fecerunt (Luc. ix, 10)... Cum autem venissent, et congregassent ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis (Act. xiv, 26)... Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam : omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, et fidelis minister in Domino : quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt (Ephes. vi, 21, 22).

Quod non modo præsentium, sed absentium etiam cura gerenda sit, omniaque facienda prout postularit ædificationis ratio.

Caput XVI.

Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere ; et vocem meam audient ; et fiet unum ovile, unus pastor (Joan. x, 16)... Propter quod non amplius sustinentibus nobis placuit, ut Athenis relinqueremur soli : et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestra (I Thess. iii, 1, 2).

298 Quod iis auscultandum sit, qui nos ad præstandum beneficium invitant.

D

Caput XVII.

Hæc illo loquente, ecce princeps accessit, et adorabat eum, dicens : Filia mea modo defuncta est ; sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet. Et surgens Jesus, sequebatur eum (Matth. ix, 18, 19)... Cum autem vicina esset Lydda Joppe, discipuli audientes quod Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes : ut ne gravaretur venire

(53) Reg. tertius πίστις ἡμῶν. Aliquanto post idem codex τὸν εὐχών.

(54) Regii primus et tertius σπλάγχνοις Χριστοῦ Ἰησοῦ.

(55) Totum illud, Ἴνα δέ, etc., non reperitur in Regiis primo et tertio : sed legitur in alio codice

Regio et in utraque editione.

(56) Utraque editio τὸν προσκαλούμενον. Nostri tres mss. τῶν προσκαλουμένων, sensu non dissimili.

(57) Vocem ὅτι : addidimus ex antiquis duobus libris

usque ad se. Exsurgens autem Petrus, venit cum illis (Act. ix, 38).

Quod qui veritatis doctrinam suscipiunt, ii sint in ipsa per visitationem stabiliendi.

Caput XVIII.

Post aliquot autem dies dixit ad Barnabam Paulus: Revertentes jam visitemus fratres nostros per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant (Act. xv, 36)... Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tempus horæ, aspēctū, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio: quoniam volumus venire ad vos, ego quidem Paulus, et semel et iterum, sed impedit nos Satanas (I Thess. ii, 17, 18). Et paulo post: Propter quod non amplius sustentibus nobis placuit, ut Athenis relinqueremur soli: et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos et exhortandos pro fide vestra, ut nemo moveatur in tribulationibus istis; ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus (I Thess. iii, 1-5).

Quod proprium est ejus qui Dominum diligit, magna cum charitate erga eos quos docet, quavis ratione et cum omni studio ipsorum curam gerere, etiamsi in doctrina cum publice tum privatim tradenda vel ad mortem usque perseverare oportuerit.

Caput XIX.

Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus (Joan x, 11)... Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine; tu scis quia amo te: Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam, Domine; tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oves meas. Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? et dixit ei: Domine, tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dixit ei Jesus: Pasce oves meas (Joan. xxi, 15-17)... Una autem Sabbatorum, cum convenissent discipuli ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, 299 protraxitque sermonem usque in mediam noctem (Act. xx, 7)... Et paucis interjectis: Ascendens autem, frangensque panem, et gustans, satisque allocutus usque in lucem, profectus est (ibid. 11)... Quomodo nihil subtraxerim utilium, quominus annuntiare vobis et docerem vos publice et per domos, testificans Judæis atque gentilibus in Deum penitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum (ibid. 20, 21)... Propter quod vigilate, memoria retinentes; quoniam per triennium nocte et die non cessavi cum lacrymis

(58) Editio Paris. καταλειφθήναι μόνοι. Libri veteres ut in contextu. Aliquanto post Reg. tertius τοῦ μηδένα.

(59) Sic libri antiqui. Editio Paris. τρίτον καὶ εἰ-

λαν δύο ἄνδρας πρὸς αὐτὸν, παρακαλοῦντες, μὴ ἐκρηῆσαι διελθεῖν εἰς αὐτῶν. Ἀναστὰς δὲ ὁ Πέτρος, συνήλθεν αὐτοῖς.

*Οτι δαὶ τοὺς ὑποδεχομένους τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ἐπιστηρίζειν δι' ἐπισκέψεως.

Κεφ. x. II.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας εἶπε Παῦλος πρὸς Βαρνάβαν· Ἐπιστρέψαντες δὴ ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν κατὰ πόλιν, ἐν αἷς κατηγγέλαμεν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, πῶς ἔχουσιν. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, ἀπορραρισθέντες ἀπ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπω, οὐ καρδίᾳ, περισσotέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ. Διὸ ἐβλήσαμεν ἔλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος, καὶ ἄπαξ καὶ δις, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Διὸ μηκέτι στέγοντες ἠδδοκίσαμεν καταλειφθῆναι (58) ἐν Ἀθήναις μόνοι· καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφόν ἡμῶν, καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑμῶν, τὸ μηδένα σάλεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις· αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα.

*Οτι ἴδιον τοῦ ἀγαπῶντος τὸν Κύριον τὸ, ἐν πολλῇ φιλοστοργίᾳ, τῇ περὶ τοὺς διδασκομένους, μετὰ πάσης σπουδῆς ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν παντὶ τρόπῳ, καὶ μέχρι θανάτου δὲ προσκατεροῦντα τῇ διδασκαλίᾳ ἐν τῷ κοινῷ καὶ κατ' ἰδίαν.

Κεφ. x. ΙΘ.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθειν ὑπὲρ τῶν προβάτων. ΙΩΑΝΝ. *Ὅτε δὲ ἡρίστησαν, λέγει τῷ Σίμωνι Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς· Σίμων Ἰωᾶ, ἀγαπᾷς με πλείον τούτων; Λέγει αὐτῷ· Ναί, Κύριε· σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ· Βόσκε τὰ ἀρνία μου. Λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον· Σίμων Ἰωᾶ, ἀγαπᾷς με; Λέγει αὐτῷ· Ναί, Κύριε· σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ· Ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου. Λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον· Σίμων Ἰωᾶ, φιλεῖς με; Ἐλυπήθη ὁ Πέτρος, ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον (59)· Φιλεῖς με; καὶ εἶπεν αὐτῷ· Κύριε, σὺ πάντα οἶδας· σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Βόσκε τὰ πρόβατά μου. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἐν δὲ τῇ μῇ τῶν Σαββάτων, συνηγμένων τῶν μαθητῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξίεναι τῇ ἐπαύριον· παρέστιν δὲ τὸν λόγον μέχρι μεσονυκίου. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἀναστὰς δὲ, καὶ κλάσας ἄρτον, καὶ γευσάμενος, ἐξ' ἑκαστοῦ τε ὁμολήσας μέχρις ἀγῆς, ἐξῆλθεν... Ὡς οὐδὲν ὑπεστελλόμενοι τῶν συμφερόντων τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, καὶ διδάξαι ὑμᾶς δημοσίᾳ καὶ κατ' οἶκους, διαμαρτυρούμενος (60) Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν τὴν εἰς τὸν Κύριον

πεν· quod mutilum erat et decurtatum.

(60) Reg. primis διαμαρτυρούμενος. Mox idem codex εἰς τὸν Θεόν. Decet articulus in utraque editione.

ἡμῶν Ἰησοῦν... Διὸ τρηγορεῖτε, μνημονεύοντες ἅς
 διὰ τριετίας νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην
 μετὰ θαυρῶν ρουθετῶν ἕνα ἕκαστον ὑμῶν.
 ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, ἀδελφοί, τὸν
 κόπον ἡμῶν, καὶ τὸν μόχθον νυκτὸς καὶ (61) ἡμέρας
 ἐκπρόξυμεν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐξ ἧς.

Ὅτι δεῖ τὸν προσετώτα τοῦ λόγου ἐλεῖμονα καὶ
 εὐσπλαγχνον εἶναι, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν κεκατω-
 μένων τὰς ψυχάς.

Κεφάλ. Κ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι, εἶπον
 τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Διὰ τί μετὰ τῶν τελωνῶν
 καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν; Ὁ
 δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας, εἶπεν· Οὐ χρειαίαν ἔχουσιν οἱ
 ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Πο-
 ρευθέντες δὲ, μάθετε τί ἐστίν· Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ
 θυσιᾶν· οὐ γὰρ ἤλθον καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ
 ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἰδὼν δὲ
 τοὺς ὄχλους, εὐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι
 ἦσαν ἐσकुμένοι, ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποι-
 μένα.

Ὅτι δεῖ καὶ ἐν ταῖς τοῦ σώματος χρεαῖς σπλαγχνί-
 ζεσθαι ἐπὶ τοῖς πεπιστευμένοις, καὶ φροντίζειν
 αὐτῶν.

Κεφάλ. ΚΑ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι
 ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένονσί μοι, καὶ οὐκ
 ἔχουσι τί φάγωσι, καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς ἤσπευ-
 σθ' οὐ θέλω, μήποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ. ΜΑΡ-
 ΚΟΣ. Καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρῶς, παρακα-
 λῶν αὐτὸν, καὶ ρουπετῶν αὐτὸν, καὶ λέγων αὐ-
 τῷ, ὅτι· Ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. Ὁ δὲ
 Ἰησοῦς σπλαγχνισθεὶς, ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐ-
 τοῦ, ἤψατο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ (62)· Θέλω, κα-
 θαρίσθητι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις
 πλεθύνοντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο ρογγισμὸς
 τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρ-
 εωρῶντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ
 χήραι αὐτῶν. Προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ
 πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον· Οὐκ ἀρεστόν ἐστι
 καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακο-
 νεῖν ταῖς τραπέζαις. Ἐπισκέψασθε, ἀδελφοί,
 ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἐπὶ, πλήρεις
 ἐπὶ τῆς χρεῖας ταύτης.

Ὅτι οὐ δεῖ τὸν προσετώτα τοῦ λόγου ἐν τοῖς ἐλάτ-
 τοσιν αὐτοῦργεῖν φιλοτιμούμενον τῆς ὀφειλομένης
 περὶ τὰ μείζων σπουδῆς ἀπολείπεσθαι.

Κεφάλ. ΚΒ'.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ
 πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον· Οὐκ ἀρεστόν ἐστι
 καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακο-
 νεῖν ταῖς τραπέζαις. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἡμεῖς δὲ τῇ προ-
 σέυχῃ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερή-
 σωμεν.

(61) Reg. primus recenti manu νυκτὸς γὰρ καί.

(62) Addita est vox αὐτῷ ex Reg. primo. Nec ita
 multo post idem ms. videtur habuisse prima manu

A monens unumquemque vestrum (Act. xx, 31)... Memo-
 res enim estis, fratres, laboris nostri, et fatigationis :
 nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus,
 predicavimus Evangelium Dei (1 Thess. ii, 9), etc.

Quod qui praeficitur doctrinae tradendae, is debet
 esse misericors et clemens, et maximo erga eos,
 quorum animae sunt male affectae.

Caput XX.

Et videntes Pharisei, dicebant discipulis ejus :
 Quare cum publicanis et peccatoribus manducat ma-
 gister vester ? At Jesus audiens, ait : Non est opus
 valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes au-
 tem discite, quid est : Misericordiam volo, et non sa-
 crificium : non enim veni vocare justos, sed pecca-
 tores ad paenitentiam (Matth. ix, 11-13)... Videns
 autem turbas, misertus est eis, quia erant vexati,
 sicut oves non habentes pastorem (ibid. 36).

Quod oportet in corporeis etiam necessitatibus eos
 qui nobis concrediti sunt, commiserari, et ipso-
 rum curam gerere.

Caput XXI.

Misereor turbas, quia triduo jam perseverant me-
 cum, et non habent quod manducent, et dimittere
 eos jejunos nolo ne deficiant in via (Matth. xv,
 32)... Et venit ad eum leprosus, deprecans eum, at-
 que ad genua illius se prostruens, ac dicens illi : Si
 vis, potes me mundare. Jesus autem misertus, extensa
 manu sua tetigit eum, et ait illi : Volo : mundare
 (Marc. i, 40, 41)... In diebus autem illis, crescente
 numero discipulorum, factum est murmur Graecorum
 adversus Hebraeos, eo quod despicerentur in ministe-
 rio quotidiano viduae eorum. Convocantes autem duo-
 decim multitudinem discipulorum, dixerunt : Non est
 aequum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare
 mensis. Considerate, fratres, viros ex vobis testimo-
 nio vestro comprobatos septem, plenos Spiritu sancto
 et sapientia, quos constituemus super hoc opus (Act.
 vi, 1-3).

Πνεύματος ἁγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν
 D 300 Quod is cui concreditur verbum Dei, se a
 majorum negotiorum studio subducere non de-
 bet, dum magno conatu in exsequendis minori-
 bus suam ipsius operam navat.

Caput XXII.

Convocantes autem duodecim multitudinem disci-
 pulorum, dixerunt : Non est aequum nos derelinquere
 verbum Dei, et ministrare mensis (Act. vi, 2). Et
 paulo post : Nos vero orationi et ministerio verbi
 instantes fuerimus (ibid. 4).

καταστήσωμεν. Subinde Reg. tertius καὶ τῆς ὀφειλο-
 μένης.

Quod neque ad ostentationem, neque ad questum A
adhibendus est doctrinae sermo, blandiendo audientibus, ut nostris voluptatibus aut commodis consulamus: sed nos tales esse addeat, tanquam qui ad gloriam Dei coram ipso loquamur.

Caput XXIII.

Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab hominibus: dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias vestimentorum suorum, amantque primos recubitus in caenis, et primas cathedras in synagogis, et salutaciones in foris, et vocari ab hominibus, Rabbi, Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim magister vester: omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim Pater vester, qui in caelis est. Nec vocemini magistri: nam magister vester unus est, Christus (Matth. xxiii, 5-10)... Mea doctrina non est in ea, sed ejus qui misit me. Si quis voluntatem ipsius faciat, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quaerit: qui autem quaerit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est, et in iustitia in illo non est (Joan. vii, 16-18)... Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei: sed velut ex sinceritate, sed velut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur (II Cor. ii, 17)... Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo: sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium: ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis apud vos, sicut scitis: neque in occasione avaritiae: Deus testis est: neque quaerentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis; licet possemus in auctoritate esse, tanquam apostoli Christi (I Thess. ii, 3-6).

προφάσει πλεονεξίας, Θεός μάρτυς, οὕτως ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὕτως ἀπὸ ἄλλων, δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι.

301 Quod non oportet eum qui praest aliis docendis, abuti sua potestate ad subjectorum contumeliam, neque contra illos extolli, quin potius gradum illum accipere ceu quamdam occasionem humilitatis, quae eis ostendenda sit.

Caput XXIV.

Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut dei illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire; et ceperit percutere conservos suos, manducetque et bibat cum ebriosis: veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua ignorat: et dividet

(63) Editio Paris. ὡς δόξαν. At mss. duo εἰς δόξαν.

(64) Vox 'Ραββί semel in Reg. primo legitur.

(65) Editio Paris. τὴν ἰδίαν δόξαν. At mss. nostri ut in contextu.

Ἄτι οὐ δεῖ ἐπιδεικτικῶν, οὐδὲ ἐμπορεύεσθαι τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας ἐν κολακείᾳ τῶν ἀκούοντων, εἰς πληροπορίαν τῶν ἰδίων ἡδονῶν, ἥτοι χρεῖων! ἀλλὰ τοιοῦτους εἶναι, ὡς εἰς δόξαν (63) Θεοῦ ἐν-ώπιον αὐτοῦ λαλοῦντας.

Κεφ. αλ. ΚΓ'.

MATΘΑΙΟΣ. Πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θαυμάζειν τοὺς ἀνθρώπους· ἀλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγάλυνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν· φιλοῦσι τε τὰς πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμούς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, 'Ραββί, 'Ραββί (64). Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε 'Ραββί· εἰς γὰρ ἔστιν ὁ κληρονομία πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. Καὶ πατέρα μὴ καλεῖσθε ὁμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ ἔστιν ὁ Πάτερ ὁμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Μὴ δὲ κληθῆτε κληρονομία· εἰς γὰρ ἔστιν ὁ κληρονομία ὁμῶν, ὁ Χριστός. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με. Ἐὰν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ, γινώσκειται περὶ τῆς διδασχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἑαυτοῦ λαλῶν. Ὁ ἀπ' ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τῆς ἰδίας (65) ζητεῖ· ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντός αὐτὸν, οὗτος ἀληθὴς ἔστιν, καὶ ἀδικία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Οὐ γὰρ ἔσμεν, ὡς οἱ πολλοί, καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐξ εὐαγγελίου, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ, κατενώπιον Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν.

C ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας, οὐδὲ ἐν δόλῳ· ἀλλὰ καθὼς δεδοκίμασθε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, οὕτω λαλοῦμεν· οὐχ ὡς ἄνθρωποι ἀρσεκοῦντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν. Οὐτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν πρὸς ὑμᾶς, καθὼς οἴδατε, οὐτε ὅτι οὐ δεῖ τὸν προσετώτα τοῦ λόγου εἰς τὴν κατὰ τῶν ὑποκειμένων ὑβρίν ἀποκερῆσθαι τῇ ἐξουσίᾳ· οὐ μὴν οὐδὲ κατεπαίρεσθαι αὐτῶν· ἀλλὰ μέλλον ὑποθέσιν τῆς πρὸς αὐτοὺς ταπεινοφροσύνης τὸν βαθμὸν ἔχειν.

D

Κεφ. αλ. ΚΔ'.

MATΘΑΙΟΣ. Τίς ἀρεστὴν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος ἐπὶ τῆς οἰκίας αὐτοῦ τοῦ δοῦναι ἑαυτοῖς ἐν καιρῷ τὴν τροφήν, Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὐρήσει ποιοῦντα οὕτως. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Χρονίς ὁ κύριός μου ἔρχεσθαι, καὶ ἀρξήται τυπτεῖν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ (66), ἐσθίῃ τε καὶ πίῃ μετὰ τῶν μεθύνον.

(66) Vox αὐτοῦ in veteribus nostris libris deest. Mox utraque editio προσδοῶ καὶ διχοτομήσεται. Anti-qui duo libri ita, ut edidimus.

των· ἡξεῖ ὁ κύριος τοῦ δοῦλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ αὐτῇ οὐ προσδοκῇ, καὶ ἐν ὧρᾳ ἣ οὐ γινώσκει· καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει. Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλυθμός, καὶ ὁ βρυγμός τῶν ὀδόντων. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Ὑμεῖς φρονεῖτέ με, ὁ Κύριος, καὶ ὁ Διδάσκαλος, καὶ ἀληθῶς λέγετε (67)· εἰμι γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἐνῆθα τοὺς πόδας ὑμῶν, ὁ Κύριος, καὶ ὁ Διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε· ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. **ΛΟΥΚΑΣ.** Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεκία ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς αὐτῶν μείζων δοκεῖ εἶναι. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν εὐεργέται καλοῦνται· ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν γενέσθω ὡς νεώτερος, καὶ ὁ ἡγούμενος, ὡς ὁ διακονῶν. Τίς γὰρ μείζων, ὁ ἀνακείμενος ἢ ὁ διακονῶν; **Β** Οὐχ ὁ (68) ἀνακείμενος; Ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ διακονῶν. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Ἀπὸ δὲ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς Ἔφεσον, μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας· ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς· Ὑμεῖς ἐπιστάσθε, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἀπ' ἧς ἐπέβην (69) εἰς τὴν Ἀσίαν, πῶς μεθ' ὑμῶν τὸν πάντα χρόνον ἐγενόμην, δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, καὶ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιθουλαῖς τῶν Ἰουδαίων. **ΠΡΟΣ ΚΟΡ.** β'. Ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες. Ἀνέχεσθε γὰρ, εἰ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἰ τις κατεσθλεί, εἰ τις λαμβάνει, εἰ τις ἐπαίρειται, εἰ τις εἰς πρόσωπον ὑμᾶς δέρει. Κατὰ ἀτιμὰν λέγω, ὡς ὅτι ἡμεῖς ἡσθενήσαμεν ἐν τῷ μέρει τούτῳ.

Ὅτι οὐ δεῖ κατ' ἐριν, ἢ φθόνον, ἢ φιλονεκίαν τὴν πρὸς τινος (70), κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον.

Κεφ. αλ. ΚΕ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ἠρέτισα, ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν ἠδούκησεν ἡ ψυχὴ μου. Θίσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ κρίνῃ τοὺς ἐθνους ἐπαγγελιστή. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάζει (71), οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ. **ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ.** Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν· οἱ μὲν ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολίαν τοῦ Εὐαγγελίου κεῖμαι· οἱ δὲ ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν, οὐχ ἀγνῶς, οἰόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου.

Ὅτι οὐ δεῖ τοῖς ἀνθρωπίνους πλεονεκτήμασι κεχρησθαι εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἵνα μὴ ἐγκρύπτηται (72) αὐτοῖς ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις.

Κεφ. αλ. ΚΓ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα

(67) Utraque editio et Reg. secundus καὶ ἀληθῶς λέγετε. Alii duo mss. καὶ καλῶς λέγετε, et bene dicitis. Notandum præterea, legi hoc loco in Regiis primo et tertio ordine inverso ὁ Διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος.

(68) Utraque editio οὐχ ὁ. At mss. duo οὐχ ὁ.

(69) Utraque editio ἀπέβην. Codex Combef. et

A eum, partemque ejus ponet cum hypocritis. Illic erit fletus, et stridor dentium (Matth. xxiv. 45-51)... Vos vocatis me, Domine, et Magister : et vere dicitis : sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus et Magister : et vos debetis alter alterius lavare pedes (Joan. xiii. 15, 14)... Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. Jesus autem dixit eis : Reges gentium dominantur eis, et qui potestatem habent super eas, benefici vocantur. Vos autem non sic : sed qui major est in vobis, fiat sicut junior : et qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major est, qui recumbit an qui ministrat ? Nonne qui recumbit ? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat (Luc. xxii. 24-26)... A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit majores natu Ecclesiarum : qui cum venissent ad eum, dixit eis : Vos scitis, a prima die qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim : serviens Domino cum omni humilitate, et multis lacrymis et temptationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum (Act. xx. 17-19)... Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim, si quis vos in servitutinem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte (II Cor. xi. 19-21.)

Quod non sit prædicandum Evangelium per contentionem, aut invidiam, aut quamdam animi adversum aliquos concitationem.

Caput XXV.

Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo sibi bene complacuit anima mea. Ponam Spiritum meum super eum, et judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus (Matth. xii. 18, 19).... Quidam quidem et propter invidiam et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant : quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum : quidam autem ex contentione Christum annuntiant, non sincere, existimantes pressuram se D suscitare vinculis meis (Philipp. i. 15-17).

Quod non oportet humanis præsidiiis et donis uti ad Evangelii prædicationem, ne ab ipsis obscuratur Dei gratia.

Caput XXVI.

Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quin abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et re-

alii duo ἐπέβην.

(70) Reg. tertius τὴν πρὸς τινος, adversus quempiam.

(71) Illud, οὐδὲ κραυγάζει, additum est ex libris veteribus.

(72) Utraque editio ἐγκρύπτηται. Regii primus et tertius ἐγκρύπτηται, rectius.

velasti ea parvulis (Matth. xi, 25)... Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare: non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi (I Cor. i, 17).... Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientia, annuntians vobis testimonium Dei. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum: et hunc crucifixum. Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos: et sermo meus, et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis; ut fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei (I Cor. ii, 1-5).

Quod non putandum est, quod nostra ipsorum solertia et arte prædicationem ad prosperum exitum deducamus: sed fiducia omnino in Deo collocanda est.

Caput XXVII.

Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum: non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti (II Cor. iii, 4-6)... Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis (II Cor. iv, 7).

Quod is cui concredita fuit Evangelii prædicatio, nihil amplius debeat possidere quam quæ ad necessarium ipsius usum requiruntur.

Caput XXVIII.

Nolite possidere aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris: non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: dignus enim est operarius cibo suo (Matth. x, 9, 10).... Nihil tuleritis in via, neque virgas, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habebitis (Luc. ix, 3)... Argentum aut aurum aut vestem nullius concupivi: ipsi scitis (Act. xx, 33).... Nemo militans vitæ negotiis implicatur, ut placeat ei qui ipsum in militiam delegit (II Tim. ii, 4).

303 Quod animus haud sit applicandus ad rerum mundanarum curas in eorum gratiam, qui his nimio affectu vacant.

Caput XXIX.

Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem. At ille dixit: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem super vos? (Luc. xii, 13, 14).... Nemo militans implicatur vitæ negotiis (II Tim. ii, 4).

(75) Pro ἡμῶν, sacer textus vulgatus habet ὑμῶν, fides vestra.

(74) Utraque editio et duo mss. τὴν εὐδοκίαν τοῦ. Reg. secundus emendatus τὴν εὐδοκίαν τοῦ: quod melius iudicavimus et verius, ut ea loca, quæ mox ex Scriptura proferuntur, possint ad titulum quadrare.

ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκλίνοντας αὐτὰ ῥητοῖς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με ὁ Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι: οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. Κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου, ἢ σοφίας, καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἐκρίνα τι εἶδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. Κἀγὼ ἐν ἀσθενείᾳ, καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς: καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πιθανταῖς ἀνθρώπων σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως: ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν (75) μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ.

Β "Οτι οὐ δεῖ οὐδεὶς τὴν εὐδοκίαν τοῦ (74) κηρύγματος ἐν ἰδίᾳ: ἐπινοίας καταργήσεσθαι: τὸ δὲ ἔλον ἐπὶ τῷ Θεῷ πεποιθέναι.

Κεφάλ. ΚΖ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Πεποθήσθαι δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν, οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἔσμεν ἀπ' ἑαυτῶν λογισασθαι τι, ὥς ἐξ ἑαυτῶν: ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἱκανώσεν ἡμᾶς γενέσθαι διακόνους καινῆς διαθήκης. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἐχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτο ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν.

Γ "Οτι οὐ δεῖ τὸν ἐγκρατευσμένον τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου κτάσθαι τι πλεον τῶν πρὸς τὴν παρ' αὐτοῦ ἀναγκαίαν χρῆσιν.

Κεφάλ. ΚΗ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΥΣ. Μὴ κτήσῃς σε χρυσὸν (75), μήτε ἀργύρον, μήτε χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν: μὴ πῆραν εἰς ὁδόν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα (76), μηδὲ ῥάβδον: ἄξιός γάρ ἐστις τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐσθί. ΛΟΥΚΑΣ. Μηδὲν αἴρετε εἰς ὁδόν, μήτε ῥάβδους, μήτε πῆραν (77), μήτε ἄρτον, μήτε ἀργύριον, μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχετε. ΠΑΡΕΞΕΙΣ. Ἀργύριον ἢ χρυσὸν ἢ ἱματισμοὺς οὐδενὸς ἐπεθύμησα, αὐτοὶ γινώσκετε. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσῃται ἀρέσῃ.

Δ "Οτι οὐ δεῖ κυχρῆν ἑαυτὸν εἰς τὴν περὶ τῶν βιωτικῶν φροντίδα τοῖς κατὰ προσπίθειαν περὶ ταῦτα ἀσχολουμένους.

Κεφάλ. ΚΘ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Εἶπε δὲ τις αὐτῷ ἐκ τοῦ ὄχλου: Διδάσκαλε, εἰπέ τῷ ἀδελφῷ μου μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν. Ὁ δὲ εἶπεν: Ἀνθρώπε, τίς με κατέστησε δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐπ' ὑμᾶς; ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, καὶ τὰ ἐξ ἑξ.

(75) Reg. primus χρυσὸν μήτε ἀργύριον.
(76) Utraque editio et Reg. secundus χιτῶνας ἔχειν, μηδὲ ὑποδήματα. Alii duo mss. ut in contextu legi potest.
(77) Reg. tertius μὴ πῆραν. Mox utraque editio χιτῶνας ἔχει. Codex Combes. et alii duo ἔχειν.

Ἵτι οἱ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἀκούοντας ἀρέσκειαν ἀμε-
λοῦντες τῆς παρρησίας τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων,
ἐκείνοις ἑαυτοὺς δουλοῦντες, οἷς ἀρέσκειν θέλουσι,
τῆς τοῦ Κυρίου δεσποτείας ἐκπίπτουσιν.

Κεφάλ. 12.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῖν, δόξαν
παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν
παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες (78) ; ΠΡΟΣ
ΓΑΛ. Εἰ ἐστὶ ἀνθρώποις ἡρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος
οὐκ ἂν ἤμην.

Ἵτι δεῖ σκοποῦν προκείσθαι τῷ διδάσκοντι, πάντας
μὲν εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πλη-
ρώματος τοῦ Χριστοῦ καταρτίζαι, ἕκαστον δὲ ἐν
τῷ ἰδίῳ τάγματι.

Κεφάλ. 13.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἔσσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ
ὁ Πατὴρ ὡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (79) τέλειος
ἐστιν. ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον,
ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου
αὐτῶν εἰς ἐμὲ. Ἴνα πάντες ἐν ὧσιν, καθὼς σὺ,
Πάτερ, ἐν ἐμοί, καὶ ἐν σοί, Ἴνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν
ἐν ὧσιν (80). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοῖς
μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ ποι-
μένας καὶ διδασκάλους πρὸς τὸν καταρτισμὸν
τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν
τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταρτίσμεν
οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς
ἐπιγνώσεως τοῦ ὕψους τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον,
εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χρι-
στοῦ.

Ἵτι δεῖ ἐν ἀνεξικακίᾳ καὶ πραότητι παιδεύειν (81)
τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, προσδοκῶντα αὐτῶν τὴν
μετάνοιαν, ἕως ἂν πληρώσῃ τὸ μέτρον τῆς εἰς
αὐτοὺς ἐπιμελείας.

Κεφάλ. 14.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάζει, οὔτε
ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.
Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατέβη, καὶ ἄλρον
τυφλόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς ῥίχον
τὴν κρίσιν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Δοῦλος δὲ Κυρίου
οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας,
διδακτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν πραότητι παιδεύοντα
τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μήποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς
μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνα-
στήσωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος.

Ἵτι δεῖ τοῖς διὰ φόβον καὶ εὐλάβειαν παραιτουμέ-
νοις τὴν παρουσίαν τοῦ κηρύσσοντος τὸν λόγον
εἶκναι, καὶ μὴ φιλονεικῶς ἐγκείσθαι.

Κεφάλ. 15.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν ἅπαν τὸ πλῆ-
θος τῆς περιχώρου τῶν Γαδαρηνῶν, ἀπελθεῖν
ἀπ' αὐτῶν, ὅτι φόβῳ μεγάλῳ συνέλχοντο. Αὐτὸς
δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, ὑπέστρεψεν.

(78) Utraque editio οὐ ζητοῦντες. Reg. tertius οὐ
ζητεῖτε.

(79) Reg. tertius ὁ οὐράνιος. Aliquanto post idem
codex ἐν ἐμοί καὶ ἐγὼ ἐν.

PATROL. GR. XXXI.

A Quod illi qui ad gratiam audientium conciliandam
Dei voluntates libere nuntiare negligunt, exci-
dant a Domini mancipio : quandoquidem iis qui-
bus placere volunt, sese mancipiant.

Caput XXX.

Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab in-
vicem accipitis, et gloriam, quæ a solo Deo est, non
queritis? (Joan. v. 44)... Si adhuc hominibus pla-
cerem, Christi servus non essem (Gal. i. 10).

Quod is qui docet, hunc sibi proponere debeat
scopum, ut singulos in virum perfectum in
mensuram ætatis plenitudinis Christi aptet et com-
ponat, unumquemque tamen in suo ipsius ordine.

Caput XXXI.

B Estote ergo vos perfecti, sicut Pater vester cæl-
lestis perfectus est (Matth. v. 48)... Non pro eis
autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per
verbum eorum in me : ut omnes unum sint, sicut tu,
Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum
sint (Joan. xvii. 20, 21)... Et ipse dedit quosdam
quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios
autem pastores et doctores ad contuminationem san-
ctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis
Christi : donec occurramus omnes in unitatem fidei,
et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in men-
suram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. iv. 11-
13).

C

Quod in patientia et mansuetudine erudiendi sint
adversarii, expectata nimiram ipsorum pœnitentia,
quoad omnis modus diligentæ erga ipsos
adimpleatur.

Caput XXXII

Neque contendet, neque clamabit, neque audiet
aliquis in plateis vocem ejus. Arundinem quassatam
non confringet, et linum sumigans non exstinguet,
donec ejiciat ad victoriam judicium (Isa. xlii. 2-4;
Matth. xii. 19, 20)... Servum autem Domini non oportet
litigare, sed mansuetum esse ad omnes, idoneum
ad docendum, tolerantem malorum, in mansuetudine
erudientem eos qui adversantur : nequando Deus
det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem,
et resipiscant a diaboli laqueo (II Tim. ii. 24-
26).

Quod cedendum est, cum aliqui præsentiam ejus
qui verbum prædicat, recusant ob timorem ac-
metum, nec oportet contentiose instare.

Caput XXXIII.

Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis
Gadarenorum, ut discederet ab ipsis : quia magno
timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim,
reversus est (Luc. viii. 37).

(80) Editio utraque et duo mss. ἐν ὧσιν. Τοὺς δέ.
Codex Messan. et Reg. tertius, ita ut edidimus.

(81) Utraque editio πραότητι παιδεύειν. Regii
primus et tertius παιδεύειν.

Quod ab iis etiam qui propter animi improbitatem A
prædicationem Evangelii non suscipiunt, sece-
dere debeamus, ne pro corporis quidem neces-
sitatibus beneficia ab ipsis accipientes.

Caput XXXIV.

Et quicumque non receperit vos, neque audierit
sermones vestros, exeuntes de domo illa vel civitate,
executite pulverem de pedibus vestris (Matth. x, 14)...
In quacumque autem civitatem intraveritis, et non
euserint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite :
Etiam pulverem qui adhæsit nobis de civitate ve-
stra, extergimus in vos : tamen hoc scitote, quia ap-
propinquavit in vos regnum Dei (Luc. x, 10, 11)...
Cum venissent autem de Macedonia Silas et Timo-
theus, detinebatur sermone Paulus, testificans Judæis
esse Christum Jesum. Contradicens autem eis et
blasphemantibus, excutiens vestimenta, dixit ad
eos : Sanguis vester super caput vestrum : mundus ego ;
ex hoc ad gentes vadam (Act. xviii, 5, 6).
ἐκτινάξμενος τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτούς· Τὸ
ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι.

Quod recedendum est ab immorigeris, postquam
erga ipsos adhibitus fuerit omnis diligentiae
modus.

Caput XXXV.

Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et
lapis eos qui ad te missi sunt, quoties volui con-
gregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat
pullos suos sub alas suas, et noluitis ! Ecce relin-
quitur vobis domus vestra deserta (Matth. xxiii, 37,
38)... Vobis oportebat loqui verbum Dei : sed quo-
niam repellitis illud, et indignos vos judicatis æterna
vita, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit
nobis Dominus : Posui te in lucem gentium, ut sis
in salutem usque ad extremum terræ (Act. xiii, 46,
47 ; Isa. xlix, 6)... Hæreticum hominem post
unam et secundam correctionem devota : sciens
quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit,
cum sit proprio judicio condemnatus (Tit. iii,
10, 11).

Quod in omnibus erga omnes servanda est 305
verborum Domini integritas, sic ut nihil efficia-
tur ob animi inclinationem.

Caput XXXVI.

Testor coram Deo et Christo Jesu, et electis an-
gelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens
in alteram partem declinando (I Tim. v, 21).

Quod singula ab eo qui doctrinæ tradendæ præ-
ficitur, considerate et cum multo examine et fa-
cienda sint et dicenda, eo nempe consilio, ut rem

(82) Regii primus et tertius ἀνεχόμενον.

(83) Illud εἶνα: additum est ex Reg. tertio.

(84) Vox αὐτῆς abest a nostris veteribus libris.
Mox Reg. tertius ἀπλεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. Sub-
inde utraque editio et duo mss. ὑμῶν οὖν ἀναγκαῖον.

Ἄ· Ὅτι δεῖ καὶ τῶν διὰ ἀγνωμοσύνην μὴ καταδεχομέ-
νων τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἀναχωρεῖν, μηδὲ
τὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν τοῦ σώματος χρεῖαν παρ'
αὐτῶν εὐεργετηθῆναι ἀνεχομένους (82).

Κεφάλ. λδ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ὃς ἂν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ
ἀκούσῃ τῶν λόγων ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας
ἐκείνης, ἢ τῆς πόλεως, ἐκτινάξατε τὸν κονιορ-
τὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν. ΛΟΥΚΑΣ. Εἰς ἣν
δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ μὴ δέξωται ὑμᾶς,
ἐξελθόντες εἰς τὰς πλατείας αὐτῆς, εἰπατε· Καὶ
τὸν κονιορτὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἀπὸ τῆς
πόλεως ὑμῶν ἀποματτόμεθα ὑμῖν· πλὴν τοῦτο
γινώσκατε, ὅτι ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ
Θεοῦ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ κατήλθοι ἀπὸ τῆς Μα-
κεδονίας ὁ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνείλετο
τῷ λόγῳ ὁ Παῦλος, διαμαρτυρόμενος τοῖς Ἰου-
δαίοις εἶναι (83) τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἀντι-
τασσομένων δὲ αὐτῶν, καὶ βλασφημούντων,
αἶμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν· ἀθῶος ἐγώ·

Ἄ· Ὅτι δεῖ τῶν μετὰ τὸ πληρωθῆναι εἰς αὐτοὺς
πάντα τοῦτον ἐπιμελείας ἀπειθούντων ἀναχωρεῖν.

Κεφάλ. λε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἰερουσαλὴμ, Ἰερουσαλὴμ, ἡ
ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα
τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέ-
λησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον
ἐργίς ἐπισυνάγει τὰ νοσσία ἐαυτῆς ὑπὸ τὰς
πτέρυγας αὐτῆς (84), καὶ οὐκ ἠθέλησας ! Ἰδοὺ
ἀπλεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. ΠΡΑΞΕΙΣ.
Ἵμῖν ἦν ἀναγκαῖον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ
Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ
ἀέλουσ κλῖντε ἐαυτοὺς τῆς αἰωρίου ζωῆς. Ἰδοὺ
στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Οὕτω γὰρ ἐντέλλεται
ἡμῖν ὁ Κύριος· Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ
εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.
ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ
δευτέραν ρουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι ἐξ-
έστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρτάνει, ὡς αὐτοκα-
τάκριτος.

Ἄ· Ὅτι πρὸς πάντας ἐν παντὶ πράγματι φυλάσσειν δεῖ
τὴν ἀκρίβειαν τῶν τοῦ Κυρίου ῥημάτων, μηδὲν
ποιούντα κατὰ πρόσκλισιν 85).

Κεφάλ. ιε'.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ
Θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγ-
γέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος,
μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν.

Ἄ· Ὅτι δεῖ τὸν προσετώτα τοῦ λόγου μετὰ περισκέ-
ψεως καὶ δοκιμασίας πολλῆς, κατὰ σκοπὸν τῆς
πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, ἑκαστον ποιεῖν τε καὶ

Reg. primus ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον.

(85) Utraque editio æque ac nostri tres mss. et
hic et infra κατὰ πρόσκλησιν, juxta exhortationem.
Sed utrumque locum emendavimus ex sacro textu
vulgato, ubi πρόσκλισιν legitur I Tim. v, 21.

λέγειν, ὡς ὁφείλοντες καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πεπι-
στευμένων αὐτῷ δοκιμάζεσθαι τε καὶ μαρτυ-
ρεῖσθαι.

Κεφ. α. α'.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὑμεῖς ἐπίστασθε ἀπὸ πρώτης ἡμέ-
ρας, ἀφ' ἧς ἐπέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, πῶς μεθ'
ὅμων τὸν πάντα χρόνον ἐγενόμην, δουλεύων
τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, καὶ
πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν. Καὶ μετ' ὀλίγα·
Ἀργυρίου, ἢ χρυσίου, ἢ ἡμισμοῦ οὐδεὶς ἐπ-
εθύμησα. Αὐτοὶ γινώσκετε, ὅτι ταῖς χρεαῖς μου
καὶ τοῖς ὄδοι μετ' ἐμοῦ ὑπερέστησαν αἱ χεῖρες
αὐταί. **ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'.** Ὑμεῖς μάρτυρες, καὶ ὁ
Θεὸς, ὡς ὁσίως, καὶ δικαίως, καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν
τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν, καθάπερ ὑμεῖς
οἴδατε.

ΟΡΟΣ ΟΑ'.

Ὅσα κατὰ συνάφειαν εἰρηται περὶ ἐπισκόπων καὶ
πρεσβυτέρων.

Κεφ. α. α'.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Εἰ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται,
καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Ἀλλὰ δεῖ τὸν ἐπίσκοπον
ἀνεκλήπτου εἶναι, καὶ τὰ ἐξῆς. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'.**
Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρακάλεῖς ὡς
πατέρα, ῥωτέρους ὡς ἀδελφούς, πρεσβυτέρας
ὡς μητέρας, ῥωτέρας ὡς ἀδελφάς, ἐν πάσῃ
ἀγνείᾳ. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'.** Τὰς δὲ ῥωτερικάς ἐπι-
θυμίας φέυγε, δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν,
ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν
Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας. Τὰς δὲ μωράς καὶ
ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι γερ-
νώσι μάχας. Αὐτὸν δὲ Κύριον οὐ δεῖ μάχεσθαι,
ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, καὶ τὰ ἐξῆς.
ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Σὺ δὲ παρηκολούθηκός μου τῇ
πίστει, τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει,
τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν.
ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Τοῦτου χάριν κατέλιπόν (86) σε ἐν
Κρήτῃ, ἵνα τὰ λοιπὰ ἐπιδιορθώσῃς, καὶ κατα-
στήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοὶ διατάξω, καὶ
τὰ ἐξῆς.

Κεφ. α. β'. — Περὶ διακόνων.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ ἐξελέξατο Στέφανον ἄνδρα
πλήρη πίστως καὶ πνεύματος ἀγίου, καὶ Φί-
λιππον, καὶ Πρόχорον, καὶ Νικάνορα, καὶ τοὺς
λοιπούς, οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων·
καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας.
ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Διακόνους ὡσαύτως σεμνοὺς, μὴ
διλόγους, μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας, μὴ
αἰσχροκερδεῖς, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΟΡΟΣ ΟΒ'.

Περὶ ἀκροατῶν (87).

Ὅτι δεῖ τῶν ἀκροατῶν τοὺς πεπαιδευμένους τὰς
Γραφάς, δοκιμάζειν τὰ παρὰ τῶν διδασκάλων λε-
γόμενα· καὶ τὰ μὲν σύμφωνα ταῖς Γραφαῖς δέχε-
σθαι, τὰ δὲ ἀλλότρια ἀποβάλλειν· καὶ τοὺς τοιοῦ-

(86) Antiqui tres libri ἀπέλιπον. Utraque editio
κατέλιπον. Mox editio Paris. ἐπιδιορθώσῃς. At mss.
tres ἐπιδιορθώσῃ.

faciat Deo gratam : quippe qui vel ab ipsis qui
sibi concediti fuere, debeat comprobari, eorum-
que testimonio commendari.

Caput XXXVII.

Vos scitis a prima die, qua ingressus sum in
Asiam; qualiter vobiscum per omne tempus fuerim :
serviens Domino cum omni humilitate, et multis
lacrymis et tentationibus (Act. xx, 18, 19). Et paulo
post : Argentum, aut aurum, aut vestem nullius
concupivi. Ipsi scitis : quoniam ad ea quæ mihi opus
erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus
istæ (ibid. 33, 34)... Vos testes estis, et Deus,
quam sancte, et juste, et sine querela vobis qui cre-
ditis, fuimus : sicut vos scitis (I Thess. ii, 10).

B

REGULA LXXI.

Quæ conjunctim de episcopis ac presbyteris dicta
sunt.

Caput I

Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desi-
derat. Sed oportet episcopum irreprehensibilem esse
(I Tim. iii, 1, 2), etc... Seniores ne increpaveris,
sed obsecra ut patrem : juniores ut fratres, seniores
mulieres ut mætres, juniores ut sorores, in omni
castitate (I Tim. v, 1, 2)... Juvenilia autem desi-
deria fuge : sectare vero justitiam, fidem, charitatem,
pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.
Stultas autem et sine disciplina quæstiones devi-
ta, sciens quia generant lites. Servum autem
Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse
ad omnes (II Tim. ii, 22 - 24), etc... Tu autem
assecutus es meam fidem, doctrinam, institutionem,
propositum, patientiam, persecutiones, passiones
(II Tim. iii, 10, 11)... Hujus rei gratia reliqui te in
Creta, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per
civitates presbyteros, sicut ego disposui tibi, si quis
sine crimine est (Tit. i, 5, 6), etc.

306 Caput II. — De diaconis.

Et elegerunt Stephanum virum plenum fide et
Spiritu sancto, et Philippum, et Prochorum, et Nica-
norem, et reliquos, quos statuerunt ante conspectum
apostolorum : et orantes imposuerunt eis manus
(Act. vi, 5, 6)... Diaconos similiter pudicos, non bilin-
gues, non multo vino deditos, non turpe lucrum se-
cantes (I Tim. iii, 8), etc.

REGULA LXXII.

De auditoribus.

Quod debeant auditores qui Scripturas fuerint edo-
cti, explorare ac probare ea quæ a magistris
dicuntur : et quæ quidem consona sunt Scri-
pturis, suscipere : quæ vero aliena, rejicere, eos.

(87) Illud, Περὶ ἀκροατῶν, deest in editione Pa-
risiensi : sed reperitur in editione Veneta et in an-
tiquis duobus libris.

que qui in ejusmodi doctrinis perseverant vehementius aversari.

Caput I.

Vae homini illi, per quem scandalum venit. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum (Matth. xviii, 7, 9): similiter et de manu et de pede... Amen amen dico vobis: Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro (Joan. x, 1). Et post pauca: Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo: quia non noverunt vocem alienorum (ibid. 5)... Sed licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis praeter id quod accepistis, anathema sit (Gal. i, 8)... Prophetias nolite spernere. Omnia autem probate: quod bonum est, tenete. Ab omni specie mala abstinete (I Thess. v, 20-22).

Εἰπω. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Προζητείας μὴ ἐξουθενεῖτε. Πάντα δοκιμάζετε (90): τὸ καλὸν κατέχετε. Ἀπὸ πάντῶς εἰδὸς πορνείου ἀπέχεσθε.

Quod ii qui non multum callent Scripturas, debent ex Spiritus fructibus characterem ac notam sanctorum agnoscere: et eos quidem qui tales sunt, admittere, ab iis vero qui non sunt hujusmodi, recedere.

Caput II.

Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos (Matth. vii, 15, 16)... Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, quemadmodum nos exemplar habetis (Philipp. iii, 17).

Quod qui recte verbum veritatis tractant, ii perinde atque Dominus sint suscipiendi, ad gloriam ejus qui illos misit Jesu Christi Domini nostri.

Caput III.

Qui recipit vos, me recipit (Matth. x, 40)... Qui recipit si quem misero, me recipit (Joan. xiii, 20)... Qui vos audit, me audit (Luc. x, 16) 307... Et tentationem in carne mea non sprevisistis, neque repudiastis: sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum (Gal. iv, 14).

Quod qui non auscultant iis qui mittuntur a Domino, non in eos modo contumeliosi sunt, sed in eum etiam qui ipsos misit: quin et sibi ipsis judicium gravius asciscunt, quam quod in Sodomos ac Gomorrhas prolatum est.

Caput IV.

Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes de civitate aut domo illa, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die judicii, quam illi civitati (Matth. x, 14, 15)... Qui vos spernit, me spernit (Luc. x,

(88) Regii secundus et tertius καὶ τοῖς τοιοῦτοις. Utraque editio καὶ τοῖς τοιοῦτοις.

(89) Editio Paris. ἀκολουθοῦσιν. Editio Ven. et antiqui tres libri ἀκολουθήσωσιν.

(90) Veteres duo libri δοκιμάζοντες.

τοῖς (88) διδάγμασιν ἐπιμένοντας ἀποστρέφεσθαι σφοδρότερον.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἐρχεται. Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν· ὁμοίως καὶ περὶ χειρὸς καὶ ποδός. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλοχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστής. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν (89), ἀλλὰ φεύγονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἶδασιν τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἡ ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα εἴη.

Ὅτι δεῖ τοὺς μὴ πολλὴν ἔχοντας τὴν τῶν Γραφῶν γνῶσιν, ἐν τοῖς καρποῖς τοῦ Πνεύματος γνωρίζειν τὸν χαρακτήρα τῶν ἁγίων· καὶ τοὺς μὲν τοιούτους δεχέσθαι, τοὺς δὲ ἄλλως ἔχοντας ἀποστρέφεσθαι.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἐσώθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Συμμηνηταί μου γίνεσθε, ἀδελφοί, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμῶς.

Ὅτι δεῖ τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας οὕτως ἀνέχεσθαι, ὥς τοῦ (91) Κυρίου, εἰς δόξαν αὐτοῦ τοῦ ἀποστειλαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Κεφάλ. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται. ΙΩΑΝ. Ὁ λαμβάνων ἐὰν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει. ΛΟΥΚΑΣ. Ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Καὶ τὸν πειρασμὸν, τὸν ἐν τῇ σαρκὶ μου, οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπύσαστε, ἀλλ' ὡς ἀγγέλων Θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὥς Χριστὸν Ἰησοῦν.

Ὅτι οἱ ἀπειθοῦντες τοῖς παρὰ τοῦ Κυρίου ἀποστελλομένοις, τὴν ἀτιμίαν οὐ μέχρι τούτων ἰσπῶσιν, ἀλλὰ ἀνάγουσιν ἐπὶ τὸν ἀποστειλάντα, καὶ κρίμα ἑαυτοῖς χειρὸν τῶν ἐν Σοδόμοις καὶ Γομόρροις ἐπισηπώνται.

Κεφάλ. δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ δεῖ ἂν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς πόλεως ἢ τῆς οἰκίας ἐκείνης, ἐκτινάξατε τὸν κοριόριον τῶν ποδῶν ὑμῶν. Ἀμὴν· λέγω ὑμῖν, ἀρκετότερον ἐστὶ γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ (92). ΛΟΥΚΑΣ.

(91) Editio Paris. ἀναδέχεσθαι ὥς τοῦ· quam scripturam non ideo reprobamus, quod inepta sit, sed quod nullo veterum librorum testimonio nitatur. Editio Ven. et nostri tres mss. ἀνέχεσθαι ὥς τοῦ.

(92) Vox ἐκείνῃ addita est ex libris antiquis.

Ὁ ἀδελφὸν ὁμῶς, ἐμὲ ἀδελφεῖ. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Τοι-
γαροῦν ὁ ἀδελφὸν, οὐκ ἄνθρωπον ἀδελφεῖ, ἀλλὰ τὸν
θεόν, τὸν καὶ δόξα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἄγιον
εἰς ἡμᾶς (95).

Ὅτι δεῖ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου
οὕτως δέχεσθαι, ὥς ζωῆς αἰωνίου καὶ βασιλείας
οὐρανῶν περιποιητικὴν· καὶ προθύμως ἐνεργεῖν
αὐτήν, καὶ ἐπιπικνοῦν εἶναι δοκῇ.

Κεφάλ. ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν
λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί
με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται,
ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν.
ΠΡΑΞΕΙΣ. Εὐαγγελιστάμενοι τε τὴν πόλιν ἐκε-
λήν (94) καὶ μαθητεύσαντες Ικανοὺς, ὑπέστρε-
ψαν εἰς τὴν Λύστραν, καὶ Ἰκόνιον, καὶ Ἀντιό-
χειαν, ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν,
παρακαλοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει· καὶ ὅτι διὰ
πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βα-
σιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἵτι δεῖ τὸν ἐλεγχον καὶ τὴν ἐπιτίμησιν οὕτως δέχε-
σθαι, ὥς φάρμακον ἀναιρετικὸν πάθους, καὶ υγείας
κατασκευαστικόν. Ἐξ οὗ δὴλόν ἐστιν, ὅτι οἱ ἐν
πάθει ἀνθρωπαρεσκειᾶς ἐπιείκεια ὑποκρινόμενοι,
καὶ μὴ ἐλέγχοντες τοὺς ἀμαρτάνοντας, τὸ ὅλον
ζημιοῦσι, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ἐπι-
βουλεύουσιν.

Κεφάλ. ζ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐὰν δὲ ἀμάρτη εἰς σὲ ἀδελφός
σου, ὑπάγε, ἐλεξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ
μόνον· ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέδησας τὸν ἀδελφόν
σου. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Συραχθέντων ὁμῶν (95) καὶ
τοῦ ἐμοῦ πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον
τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα
σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. ΠΡΟΣ
ΚΟΡ. β'. Ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκεῖνη, εἰ καὶ πρὸς ὦραν
ἐλύπησεν ὁμᾶς, νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε,
ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. Ἐλυπήθητε γὰρ
κατὰ θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημωθῆτε ἐξ ἡμῶν. Ἡ
γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν με-
ταμέλητον καταργᾷται. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Δ' ἦν αἰτία
ἐλεγγε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ
πίστει.

ΟΡΟΣ ΟΓ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἄνδρα ἀπὸ γυναικὸς (96), ἢ γυναῖκα ἀπὸ
ἀνδρός χωρίζεσθαι, εἰ μὴ τις ἂν ἐπὶ πορνείᾳ ᾖ,
ἢ εἰς τὴν θεοσέβειαν κωλύεται.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐρρήθη δὲ, ὅτι ὁς ἂν ἀπολύσῃ

(95) Editio Paris. εἰς ὁμᾶς. Codex Combef. et alii
duo ἡμᾶς.

(94) Utraque editio εὐαγγελιστάμενοι τῇ πόλει
ἐκεῖνῃ. Antiqui tres libri ut in contextu.

(95) Reg. primus συναχθέντων οὐν ὁμῶν.

(96) Editio Ven. et nostri tres mss. τοὺς ἐν γάμῳ
quod cum vitiosum esse viderent typographi Pari-

A 16).... Itaque qui spernit, non hominem spernit, sed
Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in
nobis (1 Thess. iv, 8).

Quod doctrina mandatorum Domini ita sit acci-
pienda, tanquam quæ vitam æternam et regnum
cælorum nobis conciliet: item quod debeamus
in ea studiose nos exercere, licet ardua et diffi-
cilis esse videatur.

Caput V.

Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum au-
dit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et
in iudicium non venit, sed transit a morte in vitam
(Joan. v, 24).... Cumque evangelizassent civitati illi,
et docuissent multos, reversi sunt Lysram, et Ico-
nium, et Antiochiam, confirmanes animas discipu-
lorum, exhortantes, ut permanerent in fide: et quo-
niam per multas tribulationes oportet nos intrare in
regnum cælorum (Act. xiv, 20-22).

Quod reprehensio et objurgatio ita accipienda sit,
quasi medicamentum quoddam quo vitiosus af-
fectus depellatur, et sanitas pareatur. Ex quo
perspicuum est, quod qui mansuetudinem ac leni-
tatem simulant vitioso quodam hominibus pla-
cendi studio, nec peccantes redarguunt, ii illos
prorsus damno afficiant, atque adversus ipsam
veram eorum vitam insidias struant.

Caput VI.

C Si autem peccaveris in te frater tuus, vade, cor-
ripe eum inter te et ipsum solum: si te audierit, lu-
cratus es fratrem tuum (Matth. xviii, 15).... Con-
gregatis vobis et meo spiritu cum virtute Domini no-
stri Jesu Christi, tradere huiusmodi Satanæ in
interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die Domini
Jesu (I Cor. v, 4, 5).... Quod epistola illa (etsi ad
horam) vos contristavit, nunc gaudeo: non quia con-
tristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam.
Contristati enim estis secundum Deum, 308
ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ
enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in
salutem haud pœnitendam operatur (II Cor. vii,
8-10) .. Quam ob causam increpa illos dure, ut
D sani sint in fide (Tit. i, 13).

REGULA LXXIII

Quod vir ab uxore, aut uxor a viro non debeat
separari, nisi alter deprehendatur in adulterio,
aut pietatis sit impedimento.

Caput I.

Dictum est autem: Quicunque dimiserit uxorem

sienses, pro τοὺς ἐν γάμῳ, ediderunt τὸν ἐν γάμῳ.
Nos autem hæc delevimus. Animadvertimus enim
has voces, τοὺς ἐν γάμῳ, punctis variis notatas fuisse
in Reg. tertio, ut moneremur ipsas deleri debere.
Mox editio Paris. et μὴ τις. Editio Ven. et mss.
nostri et μὴ τι. Ibidem Reg. secundus ἐπὶ πορνείαν.

suam, dei ei libellum repudiit. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta stupri causa, facit eam mœcham; et qui dimissam duxerit, adulterat (Matth. v, 31, 32)... Si quis venit ad me, et non odit patrem, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 26)... Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob stuprum, et aliam duxerit, mœchatur: et qui dimissam duxerit, mœchatur (Matth. xix, 9)... Iis autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, ut uxor a viro non separetur: quod si separata fuerit, maneat innupta, aut marito reconcilietur: et vir uxorem non dimittat (I Cor. vii, 40, 41).

Quod non licet viro, uxore dimissa, aliam ducere: neque fas est repudiatam a marito, ab alio duci uxorem.

Caput II.

Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob stuprum, et aliam auxerit, mœchatur; et qui dimissam duxerit, mœchatur (Matth. xix, 9).

Quod viri debent diligere uxores suas, dilectione qua Christus dilexit Ecclesiam, qui, ut eam sanctificaret, seipsum pro ipsa tradidit.

Caput III.

Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo (Ephes. v, 25, 26). Et paucis interjectis: Ita viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua (ibid. 28), etc.

Quod oportet uxores subijci suis ipsarum viris, quemadmodum et Ecclesia Christo subjecta est, ut faciant Dei voluntatem.

Caput IV.

Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut et Christus caput est Ecclesiæ: et ipse salvator est corporis. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo: ita et mulieres viris suis in omnibus (Ephes. v, 22-24)... Ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios diligant: ut sobriæ sint, castæ, domus custodis, benignæ, subditæ viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei (Tit. ii, 4, 5).

(97) Reg. tertius καὶ ὁ δὲ ἄν.

(98) Utraque editio εἰ μὴ. Vocula εἰ in Reg. secundo non legitur. Desunt hæc omnino in duobus aliis codicibus: quod melius esse credi potest, cum eadem verba statim repetantur.

(99) Sic libri veteres. Utraque editio τὴν αὐτοῦ.

A τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ὁδὼ αὐτῇ ἀποστάσιον. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁς ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· καὶ ὁς ἐὰν (97) ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται. ΛΟΥΚΑΣ. Εἰ τις ἐρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὁς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ (98) ἐπὶ πορείᾳ, καὶ γαμῇσιν ἄλλη, μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Κύριος, ἡ γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρίζεσθαι· ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μετέω ἀγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφίεναι.

"Οτι οὐκ ἔξεστι τῷ ἀπολύσαντι τὴν ἑαυτοῦ (99) γυναῖκα, γαμῇσιν ἄλλην, οὕτως τὴν ἀπολελυμένην ἀπὸ ἀνδρὸς, ἐτέρῳ γαμῆσθαι.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὁς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται.

"Οτι δεῖ τοὺς ἄνδρας ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν (1) γυναῖκας, ἀγάπην ἣν ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, παραδοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ.

C

Κεφάλ. γ'.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν ᠆γάπησε, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ, καθάρισμα τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Οὕτως ὁφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα, καὶ τὰ ἐξ ἑῆς.

"Οτι δεῖ τὰς γυναῖκας ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς καὶ ἡ Ἐκκλησία τῷ Χριστῷ, ποιοῦσας τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλ. δ'.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτασσέσθωσαν, ὡς τῷ Κυρίῳ· ὅτι ὁ ἀνὴρ κεφαλὴ ἐστὶ τῆς ἑαυτοῦ, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ σωτὴρ (2) τοῦ σώματος. Ἀλλ' ὥσπερ ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν κυρίῳ. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Ἰνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, φιλάδελφους εἶναι, ἀγάς, οἰκουροὺς, ἀγαθὰς, ὑποτασσόμενας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημηται.

Mox utraque editio εἰ μὴ. Vocula εἰ abest a nostris veteribus libris.

(1) Editi τὰς αὐτῶν. At mss. ἑαυτῶν.

(2) Posuimus ex libris antiquis articulum ante vocem σωτήρ.

*Οτι οὐ δεῖ τὰς γυναῖκας πρὸς ὠραῖσιν κοσμεῖσθαι, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν σπουδὴν καὶ μέριμναν ἔχειν περὶ τὰ (3) ἀγαθὰ ἔργα, καὶ τοῦτον ἡγεῖσθαι ἀληθῆ καὶ πρέποντα Χριστιαναῖς κόσμον.

Κεφ. λ. ε'.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ὡσαύτως γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμῶ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς· μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ', ὅ πρέπει (4) γυναῖκιν, ἐπαγγελλομέναις θεοσέδειαν, δι' ἔργων ἀγαθῶν.

Οτι δεῖ τὰς γυναῖκας σιγῇ ἐν ἐκκλησίᾳ, κατ' οἶκον δὲ σπουδαιολογεῖσθαι περὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐαρεστῆσεως.

Κεφ. λ. ς'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Αἱ γυναῖκες ὁμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγᾶτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν ὧν τοὺς ἰδίους ἀνδρας ἐπερωτάτωσαν. Αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναῖκιν ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθάντω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. Διδάσκειν δὲ γυναῖκι οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ ἀνθεντεῖν ἀνδρὸς, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἰτα Εὐα. Καὶ ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἐξαπατήθη· ἐν παραβάσει γέγονε. Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μετρώσιν ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ ἀγιασμῷ, μετὰ σωφροσύνης.

ΟΡΟΣ ΔΑ'.

*Οτι δεῖ τὴν χήραν, τὴν ἰσχυροτέρῳ τῷ σώματι χρωμένην, ἐν φροντίδι καὶ σπουδῇ διαχεῖν, μεμνημένην τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένων, καὶ τῇ Δορκάδι μεμαρτυρημένων.

Κεφ. λ. α'.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἐν Ἰόππῃ δὲ τις ἦν μαθήτρια, ὀνόματι Ταβίθα, ἡ διαρμηνευομένη λέγεται Δορκάς. Αὕτη ἦν πλήρης ἔργων ἀγαθῶν καὶ ἐλεημοσυῶν ὧν ἐποίη. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ περιέστησαν αὐτῇ πᾶσαι αἱ χήραι κλαλοῦσαι, καὶ ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας καὶ ἱμάτια ὅσα ἐποίη μετ' αὐτῶν οὕσα ἡ Δορκάς. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Χήρα καταλείψω, μὴ ἐλάττωρ ἐτῶν ἐξήκοντα, γεγονυῖα ἐνός ἀνδρός γυνή· ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἐνύψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν.

*Οτι δεῖ τὴν χήραν τὴν εὐδοκίμησασαν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένοις κατορθώμασι, καὶ φάσασαν εἰς τὸ τάγμα τῶν ὄντως χηρῶν, προσκαρτερεῖν ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς μετὰ νηστειών νυκτός καὶ ἡμέρας.

Κεφ. λ. β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις, θυγάτηρ Φαρισαίου, ἐκ φυλῆς Ἀσὴρ· αὕτη προδεῖκνυῖα ἐν ἡμέραις πολλαῖς, ζήσασα μετὰ ἀνδρὸς ἕτη ἑπτὰ

(3) Sic libri antiqui. Utraque editio prorsus tā.

A Quod non debent mulieres se ad parandam pulchritudinem exornare, sed studium omne et curam ad bona opera conferre, atque hunc verum et Christianis mulieribus convenientem ornatum esse existimare.

Caput V.

Similiter et mulieres in habitu ornato cum terecundia et sobrietate ornantes se, non in tortis criminibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa· sed, quod decet mulieres, promittentes pietatem, per opera bona (I Tim. II, 9, 10).

Quod debent mulieres silere in ecclesia, et sedulo domi de modo placendi Deo inquirere.

B

Caput VI.

Mulieres vestrae in ecclesiis taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieribus loqui in ecclesia (I Cor. XIV, 34, 35). Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eva. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in praevaricatione fuit. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanse-rint in fide, et dilectione, et sanctificatione, cum sobrietate (I Tim. II, 11-15).

C

REGULA LXXIV.

Quod oportet viduam, robustiore corpore praeditam, in cura ac studio vitam degere, memorem eorum quae ab Apostolo dicta sunt, et testimonii, quod Doreadi datum est.

Caput I.

In Joppe autem erat quaedam discipula nomine Tabitha, quae interpretata dicitur Doreas. Haec erat plena operibus bonis, et eleemosynis 310 quas faciebat (Act. IX, 36). Et paulo post : Et circumsteterunt illum omnes viduae flentes, et ostendentes tunicas et vestes quas faciebat cum esset cum ipsis Doreas (ibid. 39)... Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quae fuerit unius viri uxor : in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est (I Tim. V, 9, 10).

Quod vidua quae ob recte facta ab Apostolo memorata illustris est et clara, quaeque ad ordinem vere viduarum pervenit, precibus et obsecrationibus cum jejuniis noctu diuque insistere debeat.

Caput II.

Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser : haec processerat in diebus multis, et vixerat cum viro annis septem a virginitate sua. Et haec vi-

(4) Reg. tertius ἀλλ' ὡς πρέπει, sed uti convenit.

dua usque ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die (Luc. 11, 36, 37). Quæ autem vere vidua est et desolata, sperat in Deo, et instat obsecrationibus et orationibus nocte ac die: quæ vero in deliciis est, vivens mortua est (1 Tim. v, 5, 6).

REGULA LXXV.

Quod oportet servos cum omni benevolentia ad Dei gloriam suis secundum carnem dominis obedire, in iis certe, in quibus mandatum Dei non solvitur.

Caput I.

Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum serviens, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum benevolentia serviens, sicut Domino, et non hominibus: scientes, quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber (Ephes. vi, 5-8). Quicumque sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Dei et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnunt, quia fratres sunt: sed magis serviant, quia fideles sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt (1 Tim. vi, 1, 2). Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed omnem fidem bonam ostendentes: ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus (Tit. ii, 9, 10). C

311 Quod oportet dominos, qui memores sunt veri Domini, quam operam ipsis dederint servi, eam quoque servis pro viribus præbere, in Dei timore et mansuetudine erga ipsos, ad Domini exemplum.

Caput II.

Sciens Jesus, quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit, surgit a cæna, et ponit vestimenta sua: et cum accepisset linteam, præcinxit se. Deinde mittit aquam in pelvim, et cepit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus (Joan. xiii, 3-5). Et paulo post: D

Vos vocatis me, Magister et Domine, et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum feci vobis, ita et vos faciatis (ibid. 13-15). Domini, eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia et vester ipsorum Dominus est in cælis, et personarum acceptio non est apud eum (Ephes. vi, 9).

tà αυτά ποιεῖτε πρὸς αὐτοὺς, ἀντίκτες τὴν ἀπειλήν· εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ.

(5) Reg. primus comiæται παρὰ τοῦ Θεοῦ, recipiet a Deo.

(6) Regii primus et tertius ὦν ἂν ἀπολύσωσι.

(7) Reg. tertius πάντα ἔδωκεν.

(8) Vox αὐτοῦ in nostris mss. non invenitur. Mox

ἀπὸ τῆς παρθερίας αὐτῆς. Καὶ αὕτη χίρα ὡς ἐπὶ ὀρθοκονιτεσσάδων, ἢ οὐκ ἀπλοτατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ῥηστειαῖς καὶ δεήσεσι λατρεύονσα νύκτα καὶ ἡμέραν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ἡ δὲ ὅτως χίρα καὶ μεμονωμένη ἡλικίαν ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας· ἢ δὲ σπαταλῶσα, ὥσα τέθηκεν.

ΟΡΟΣ ΟΕ'.

Ὅτι χρὴ τοὺς δούλους ὑπακούειν τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις εἰς ὅξαν Θεοῦ μετὰ πάσης εὐνοίας· ἐν οἷ ἂν ἐντολὴ Θεοῦ οὐ λύεται.

Κεφάλ. α'.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Οἱ δούλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐν ἀπλό- τητι καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ· μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρώπαρεςκοι, ἀλλ' ὡς δούλοι Χριστοῦ, ποιούντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, μετ' εὐνοίας δουλεύοντες, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις· εἰδότες, ὅτι ἕκαστος ὃ ἐὰν ποιῇ ἀγαθόν, τοῦτο κομιᾶται παρὰ τοῦ Κυρίου (5), εἰτε δούλος, εἰτε ἐλεύθερος. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δούλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότης πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγεῖσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῇται. Οἱ δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότης, μὴ καταφρονητῶσαν, ὅτι ἀδελφοὶ εἰσιν, ἀλλὰ μᾶλλον δουλεύτωσαν, ὅτι πιστοὶ εἰσι καὶ ἀγαπῶντο, οἱ τῆς ἐκκλησίας ἀντιλαμβάνόμενοι. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Δούλους ἰδίους δεσπότης ὑποτάσσασθαι, ἐν πᾶσιν ἐπαρέστοις εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας, μὴ ρομφιζόμενους, ἀλλὰ πᾶσαν πίστιν ἐπιδεικνυμένους ἀγαθῶν· ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ὑμῶν Θεοῦ κοσμήσωσιν ἐν πᾶσιν.

Ὅτι δεῖ τοὺς κυρίους μνημονεύοντας τοῦ ἀληθινοῦ Κυρίου, ὃν ἂν ἀπολαύσωσι (6) παρὰ τῶν δούλων, ταῦτα καὶ ποιεῖν αὐτοῖς κατὰ δύναμιν, ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ ἐπιεικείᾳ τῇ πρὸς αὐτοὺς, κατὰ μέμησιν τοῦ Κυρίου.

Κεφάλ. β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα δέδωκεν (7) αὐτῷ ὁ Πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει, ἐγείρεται ἐκ τοῦ δειπνου, καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ (8), καὶ λαβὼν λέγτιον, διεξῶσεν ἑαυτόν. Ἐτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νικητήρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεγτῷ ᾧ ἦν διεξῶσμένος. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἐτίψα ὑμῶν τοὺς πόδας ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. Ὑπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα, καθὼς ἐποίησα ἡμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Οἱ κύριοι, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν (9) Κύριος

utraque editio et Reg. secundus διεξῶσεν αὐτόν. Alii duo mss. ἑαυτόν.

(9) Editio Paris. ὅτι καὶ ὑμῶν καὶ αὐτῶν, et reter et illorum Dominus. Editio Ven. et nostri tres mss. ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν. Ibidem Reg. primus ἐν οὐρανῷ.

ΟΡΟΣ ΟΓ΄.

Ὅτι δεῖ τὰ τέκνα τιμᾶν τοὺς γονεῖς, καὶ ὑπακούειν ἐν
πᾶσιν αὐτοῖς, ἐν οἷς ἂν ἐντολὴ Θεοῦ μὴ ἐμποδι-
ζῇται.

Κεφδλ. α΄.

ΑΟΥΚΑΣ. Καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶπε·
Τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; Ἴδού ὁ πατήρ
σου κατὰ ὀδυνώμενοι ἐξητοῦμέν σε. Καὶ μετ’
ὧν· Καὶ μετέβη (10) μετ’ αὐτῶν, καὶ ἦλθεν εἰς
Ναζαρέτ, καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. ΠΡΟΣ
ΕΦΕΣ. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν
ἐν Κυρίῳ· τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον. Τίμα τὸν πα-
τέρα καὶ τὴν μητέρα, ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη
ἐν ἐπαγγελίαις, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μα-
κροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὅτι δεῖ τοὺς γονεῖς ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου
ἐκτρέφειν τὰ τέκνα μετὰ πραότητος καὶ μακροθυ-
μίας, μηδμίαν δὲ πρῶσιν, ὅθ ὅσον ἐπ’ αὐτοῖς,
διδόναι ὀργῆς καὶ λύπης.

Κεφδλ. β΄.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Καὶ οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε
τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ’ ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ
καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Οἱ πατέ-
ρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυ-
μώσιν.

ΟΡΟΣ ΟΖ΄.

Ὅτι δεῖ τὰς παρθένας ἀπηλλάχθαι πάσης μερίμνης,
τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος, πρὸς τὸ δύνασθαι ἀπερι-
σπάστως τῷ Θεῷ εὐχαριστεῖν (11) κατὰ τὸ νοῦν
καὶ σῶμα, ἐπ’ ἐλπίδι τῆς βασιλείας τῶν οὐρα- C
νῶν.

Κεφδλ. α΄.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Εἰσὶν εὐνούχοι, οἵτινες εὐνούχι-
σαν ἑαυτοὺς διὰ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ὁ
δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α΄. Θέλω
δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. Ὁ ἀγαμος μερίμνᾳ τὰ
τοῦ Κυρίου (12), πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γα-
μήσας μερίμνᾳ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ
γυναικί. Μεμέρισται (13) καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένα.
Ἡ ἀγαμος μερίμνᾳ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἀγία καὶ
τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. Ἡ δὲ γαμήσασα με-
ρίμνᾳ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρὶ.
Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω·
οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ
εὐσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερι-
σπάστως.

ΟΡΟΣ ΟΗ΄.

Ὅτι οὐκ ἔξεστι τοῖς στρατευομένοις διασεῖν ἢ
συκοφαντεῖν.

Κεφδλ. α΄.

ΑΟΥΚΑΣ. Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν καὶ στρατευό-
μενοι, λέγοντες· Καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν (14);

(10) Reg. primus κατέβη.

(11) Reg. tertius τῷ Θεῷ εὐχαριστεῖν, Deo placere.

(12) Editio Paris. τὰ Κυρίου. At mss. τὰ τοῦ
Κυρίου.

(13) Quod in Vulgata legitur, et divisus est. Et
mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, vi-
deri potest confusus et perturbatus. Contra, qui
Græca paulo attentius legerit, ea, opinor, diluci-

A

REGULA LXXVI.

Quod liberi debent parentes colere, eisque obedire
in omnibus, quæ Dei mandato nequaquam offi-
ciunt.

Caput I.

Et dixit mater ejus ad illum : Fili, quid fecisti no-
bis sic ? Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus
te (Luc. ii, 48). Nec multo post : Et abiit cum eis,
et venit Nazaret : et erat subditus illis (ibid. 51).
Filii, obedite parentibus vestris in Domino ; hoc enim
justum est. Honora patrem et matrem, quod est man-
datum primum in promissionibus, ut bene sit tibi,
et eris longævus super terram (Ephes. vi, 1-3).

B

Quod parentes in disciplina et correctione Domini,
cum mansuetudine et lenitate debent liberos edu-
care, nullamque, quantum in ipsis est, eis iræ
ac tristitiæ occasionem dare.

Caput II.

Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare fi-
lios vestros ; sed educate illos in disciplina, et cor-
reptione Domini (Ephes. vi, 4). Patres, nolite ad in-
dignationem provocare filios vestros, ut non pusillo
animo fiant (Coloss. iii, 21).

312 REGULA LXXVII.

Quod oportet virgines ab omni sæculi hujus solli-
citudine liberas esse, ut possint sic gratias Deo
agere, ut non distraherentur neque mente neque
corpore ob spem regni cælorum.

Caput I.

Sunt eumuchi qui seipsos castraverunt propter regnum
cælorum. Qui potest capere, capiat (Matth. xix, 12).
Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore
est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placi-
turus sit Domino : qui autem cum uxore est, sollici-
tus est quæ sunt mundi ; quomodo placiturus sit
uxori. Differunt et mulier et virgo. Innupta curat
quæ Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu.
Quæ autem nupta est, curat quæ sunt mundi, quo-
modo placitura sit viro. Porro hoc ad utilitatem
vestram dico : non ut laqueum vobis injiciam, sed ut
id quod honestum est, vos doceam, et facile adhare-
atis Domino citra ullam distractionem (I Cor. vii,
32-35).

D

REGULA LXXVIII.

Quod non licet militantibus quemquam concutere
aut calumniari.

Caput I.

Interrogabant autem eum et milites, dicentes :
Quid faciemus et nos ? Et ait illis : Neminem con-

diora esse judicabit. Græcorum enim sententia non
est, maritum divisum esse, sed uxorem et virginem
dividi, hoc est, aliam ab alia differre.

(14) Utraque editio et Reg. secundus τί ποιήσω-
μεν. Reg. tertius ποιήσομεν. Mox utraque editio et
Reg. secundus μηδὲνα συκοφαντήσητε. Alii duo mss.
μηδὲ συκοφαντήσητε.

culialis, neque calumniam facitis: et contenti estote stipendiis vestris (Luc. III, 14).

REGULA I.XXIX.

Quod oportet principes ac magistratus vindices esse legum Dei.

Caput I.

Nam principes non sunt terror bonorum operum, sed malorum. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est: vindex in iram ei, qui malum agit (Rom. XIII, 3, 4).

Quod oportet subiei potestatibus supereminentibus in iis quibus non præpeditur Dei mandatum.

Caput II.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt potestates, a Deo ordinatæ sunt. 313 Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, sibi ipsis damnationem acquirunt. Nam principes non sunt terror bonorum operum, sed malorum, etc. (Rom. XIII, 1, 2). Obedire oportet Deo magis quam hominibus (Act. v, 29)... Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, obedire, ad omne opus bonum paratos esse (Tit. III, 1).

REGULA LXXX.

Cujusmodi Christianos esse velit Scriptura, nimirum tanquam Christi discipulos, qui sese ad ea sola conforment, quæ in ipso vident, aut quæ ab ipso audiunt.

Caput I.

Tollite jugum meum super vos, et discite a me (Matth. xi, 29)... Vos vocatis me, Magister, et Domine: et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciat (Joan. XIII, 13-15).

Tanquam oves Christi, quæ audiant vocem sui solius pastoris, ac ipsum sequantur.

Caput II.

Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me (Joan. x, 27). Et superius: Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo, quia non noverunt vocem alienorum (ibid. 5).

(15) Utraque editio non habet. Reg. primus habet. Reg. tertius habet.

(16) Addidi ex antiquis tribus libris articulum ante vocem antichristianorum.

(17) Utraque editio habet. Vocula habet in nostris mss. deest.

(18) Reg. tertius habet. ipsum sem-

Kai eipe pros autous. Mhdena diavsishte, mhde synokartiste. kai arxeiste tois dyaniois umwn.

OPPO OPO.

"Oti dei tous archontas echdikous einai twn dikaiwmaton tou theou.

Kepal. a.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Οι γάρ αρχοντες ουκ εισι φόβος τῶν αγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν. Θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ· καὶ ἐξεῖς ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστι σοὶ εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἐάν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φόβου· οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἐκδικὸς εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι.

B "Oti dei exousiais uperechousais upotassasthai en eis an entolē theou mh empodizetai (15).

Kepal. b.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις υπερεχούσαις υπατασσέσθω. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰ μὴ ἐκ θεοῦ· αἱ δὲ οὗσαι ἐξουσίαι ἐκ τοῦ θεοῦ τεταγμέναι εἰσιν. Ὡστε ὁ ἀντιτασσόμενος (16) τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυτοῖς κρῖμα λήψονται. Οἱ γὰρ ἀρχοντες ουκ εισι φόβος τῶν αγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΑΞΕΙΣ. Πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Ὑπομνήσκεσθε αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις υπατασσέσθαι, πειθαρχεῖν (17), πρὸς πάν ἔργον αγαθόν ἐτοιμοὺς εἶναι.

OPPO II.

Ποταπὸς εἶναι βούλεται ὁ λόγος τοῦς Χριστιανούς, ὡς μαθητὰς Χριστοῦ, πρὸς μόνον τυπομένους, ἀ βλέπουσιν ἐν αὐτῷ, ἢ ἀκούουσι παρ' αὐτοῦ.

Kepal. a.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἐνίψα ὑμῶν τοὺς πόδας ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. Ὑπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε.

D "Ως πρόβατα Χριστοῦ τῆς φωνῆς τοῦ ἰδίου ποιμένος ἀκούοντα μόνον, καὶ αὐτῷ ἀκολουθοῦντας (18).

Kepal. b.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου (19) ἀκούει, καὶ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσι μοι. Καὶ ἀνωτέρω· Ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ ψεύζονται ἀπ' αὐτοῦ, οὐκ οἶδασιν τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν.

per sequantur. Ita autem habent nostri libri omnes, ἀκολουθοῦντας· ubi tamen potius scribi debuisset ἀκολουθοῦντα.

(19) Regii primus et tertius τῆς φωνῆς τῆς ἐμῆς. Nec ita multo post utraque editio μὴ ἀκολουθήσουσιν. Regii secundus et tertius ἀκολουθήσωσιν.

Ὡς κλήματα Χριστοῦ, ἐν αὐτῷ ἐρρίζωμένους, καὶ ἐν αὐτῷ καρποφοροῦντας, καὶ πᾶν ὅτι οὖν οὐκ εἶναι αὐτοῦ καὶ ἀξίον ποιῶντας καὶ ἔχοντας.

Κεφάλ. γ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ εἰμι ἡ ὀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα.

Ὡς μέλη Χριστοῦ, ἐν πάσῃ ἐνεργείᾳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, ἣ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατηρτισμένους πρὸς ἀξίαν τῆς κεφαλῆς, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός.

Κεφάλ. δ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν; ΠΡΟΣ ΕΦ. Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ, Χριστός· ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα, συναρμοζομένου καὶ συμπεσζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνδὸς ἐκάστου μέρους τὴν αὐξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ (20) ἐν ἀγάπῃ.

Ὡς νύμφην Χριστοῦ φυλάσσουν τὸ ἄγνόν, ἐν τῷ μόνῳ τοῖς θελήμασι τοῦ νυμφίου στοιχεῖν.

Κεφάλ. ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστίν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἐρμυσμένη γὰρ ὑμῶς ἐπὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνήν παραστήσαι τῷ Χριστῷ.

Ὡς ναοὺς (21) Θεοῦ ἁγίους, καθαρούς, καὶ μόνων ὡς πεπληρωμένους τῶν πρὸς λατρείαν Θεοῦ.

Κεφάλ. ς'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν· καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα, καὶ μοῖρην παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. γ'. Ὑμεῖς γὰρ ραδὸς Θεοῦ ἐστε ζωῶτος. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή, ὅτι Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός.

Ὡς θυσίαν Θεοῦ (22) ἀμωμον καὶ ἀλώθητον, παντὶ μέλει καὶ μέρει τῆς θεοσεβείας τὸ ὀγιὲς διασώζοντας.

Κεφάλ. ζ'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Παρακαλῶ ὑμᾶς (23), ἀδελφοί, διὰ τῶν οὐκ ἐπιμῶν τοῦ Θεοῦ, παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν.

Ὡς τέχνα Θεοῦ, μεμορφωμένους πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ μέτρον τὸ ἀνθρώποις κεχαρισμένον.

Κεφάλ. η'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Τεχνία, ἐτι μικρόν (24) μεθ' ὑμῶν

(20) Ita veteres duo libri. Utraque editio αὐτοῦ.

(21) Editio ὡς ναόν. Codex Combef. et alii duo vno. Mox editio Paris. λόγον μου τηρήσει, serva bit Editio Ven. æque ac tres mss. τηρήσει, servet.

(22) Addita est vox Θεοῦ ex Reg. primo. Nec ita multo post utraque editio et Reg. secundus ὀγιὰ;

A Ipsos tanquam Christi palmites in eo esse radicatos, qui in ipso fructum afferentes, quidquid ei convenerit, et ipso dignum fuerit, perficiant et habeant.

Caput III.

Ego sum vitis vos palmites (Joan. xv, 5).

Hos esse tanquam Christi membra, in omni exercitatione mandatorum Domini, aut donorum Spiritus sancti perfectos pro dignitate capitis, qui est Christus.

Caput IV.

Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? (I Cor. vi, 15)... Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in edificationem sui in charitate (Ephes. iv, 15, 16).

314 Tanquam Christi sponsam, servantem puritatem, in eo quod in solis Sponsi voluntatibus ambulet.

Caput V.

Qui habet sponsam, sponsus est (Joan. iii, 29)... Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 2).

C Tanquam templa Dei sancta, illos puros esse, et iis dumtaxat quæ ad Dei cultum pertinent, repletos.

Caput VI.

Si quis diligit me, sermonem meum servet, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv, 23)... Vos enim estis templum Dei vivi. Dicit enim Scriptura: Inhabitabo in illis, et inambulabo, et ero illorum Deus (II Cor. vi, 16; Lev. xxvi, 12).

Illos tanquam hostiam incontaminatam, nullo membro, nullaque parte mutilam, religionis sanctitatem conservare.

Caput VII.

Obsecro vos, fratres, per misericordias Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum (Rom. xii, 1).

Tanquam filios Dei, formatos ad Dei imaginem juxta modum hominibus concessum.

Caput VIII.

Filioli, adhuc modicum vobiscum sum (Joan.

διασώζοντα. Reg. primus διασώζοντας, recte.

(23) Utraque editio παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς. Vocula δὲ in nostris tribus mss. non invenitur.

(24) Editio Paris. μικρόν χρόνον. Deest vox ultima in editione Ven. et in veteribus nostris libris.

xiii, 33.)... *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (Galat. iv, 19).

Tanquam lucem in mundo, sic ut ipsi minime sint nequitiae obnoxii, et eos qui ad se accedunt, illuminent ad agnitionem veritatis recipiendam, ut fiant quod oportet, vel declarent quid sint.

Caput IX.

Vos estis lux mundi (Matth. v, 14)... *Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo* (Philipp. ii, 15).

Tanquam sal in terra, ita ut ii qui cum ipsis societatem habuerint, renoveantur spiritu ad consequendam integritatem.

Caput X.

Vos estis sal terrae (Matth. v, 13).
Velut verbum vitae, sic ut per suam erga **315** praesentia mortificationem spem verae vitae confirmant.

Caput XI.

Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes, ad gloriam meam in die Christi (Philipp. ii, 15, 16).

Cujusmodi velut Scriptura eos esse, quibus credita est Evangelii praedicatione, veluti apostolos, et ministros Christi, ac fideles mysteriorum Dei dispensatores, sola Domini praecepta re et verbo integerrime complentes.

Caput XII.

Ece ego mitto vos sicut oves in medio luporum (Matth. x, 16)... *Euntes docete omnes gentes* (Matth. xxviii, 19)... *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei: quod superest autem, illud requiritur in dispensatoribus, ut fidelis quis inveniatur* (I Cor. iv, 1, 2).

Velut praecones regni caelorum, ad destruendum eum qui habet imperium mortis in peccato

Caput XIII.

Euntes autem praedicate, dicentes: Quia appropinquavit regnum caelorum (Matth. x, 7)... *Oblestor ego coram Deo et Jesu Christo, qui judicaturus est vivos et mortuos in apparitione sua, et in regno suo: praedica verbum Dei* (II Tim. iv, 1, 2).

Veluti formam, aut regulam pietatis, ut eorum qui Dominum sequuntur, rectitudo in omnibus perficiatur, redarguatur vero eorum perversitas, qui in quavis re illius detractant imperium.

Caput XIV.

Quae quidem retro sunt, obliviscens, ad ea vero

(25) Vocula τε addita est ex antiquis duobus libris.

(26) Editio Ven. et nostri tres mss. εν ος εστε ως: sed hi libri omnes habent statim εν ος φαίνεσθε ως. Editio Paris. utroque loco habet φαίνεσθε.

(27) Regii primus et tertius εν εργω.

Α εμ. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Τεχνη μου, ος παλιν ωδίνω, άχρις ου μορφωθῇ Χριστός εν υμῖν.

Ὡς φῶς ἐν κόσμῳ, ὥστε αὐτοὺς τε (25) εἶναι ἀνεπιδέκτους κακίας, καὶ τοὺς πλησιάζοντας αὐτοῖς φωτίζειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, πρὸς τὸ γενέσθαι ὁ θεῖς, ἡ ἐλέγχειν ὁ εἶσιν.

Κεφάλ. θ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς (26) φωστῆρες ἐν κόσμῳ.

Ὡς ἄλας ἐν γῇ, ὥστε τοὺς κοινωνοῦντας αὐτοῖς ἀνανεοῦσθαι τῷ πνεύματι πρὸς ἀφθαρσίαν.

Κεφάλ. ι'.

B ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς. Ὡς λόγον ζωῆς τῇ πρὸς τὰ παρόντα νεκρώσει πιστοῦ- μένους τὴν ἐλπίδα τῆς ὄντως ζωῆς.

Κεφάλ. ια'.

ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα ἡμῶν εἰς ἡμέραν Χριστοῦ.

Ποταποὺς βούλεται εἶναι ὁ λόγος τοὺς πιστευομένους τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ὡς ἀποστόλους. καὶ ὑπηρετάς Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους πιστοῦς μυστηρίων Θεοῦ, μόνᾳ τᾷ διατεταγμένα ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀπαρλεῖπτως ἔργῳ (27) καὶ λόγῳ πληροῦντας.

Κεφάλ. ιβ'.

C ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρετάς Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ· ὁ δὲ λοιπὸν, ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὐρεθῇ.

Ὡς κήρυκας βασιλείας οὐρανῶν ἐπὶ καταλύσει τοῦ ἔχοντος τὸ κράτος τοῦ θανάτου ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ.

Κεφάλ. ιγ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε λέγοντες· Ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Διαμαρτύρομαι ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· κήρυξον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ (28).

Ὡς τύπον ἡ κανὼν τῆς εὐσεβείας εἰς κατόρθωσιν μὲν τῆς ἐν πᾶσιν εὐθύτητος τῶν ἀκολουθούντων τῷ Κυρίῳ, ἐλεγχον δὲ τῆς διαστροφῆς τῶν ἐν οἰω- δηποτοῦν ἀπειθούντων.

Κεφάλ. ιδ'.

ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Τὰ μὲν (29) ὀπίσω ἐπιλανθάνεμε-

(28) Ex veteribus libris additus est articulus ante vocem Θεοῦ.

(29) Utraque editio τῶν μὲν. At mss. nostri τα μὲν. Vox Θεοῦ, quae mox sequitur, in mss. nostris non legitur.

ρος, τοῖς δὲ ἐμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονώμεν· καὶ εἰ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει. Πλήρεις δὲ φθάσαμεν τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κατόν, τὸ αὐτὸ φρονεῖν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀγγελίᾳ. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστήσαι τῷ Θεῷ· ἐργάτην ἀνεπαλσχυντον, ὁρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

Ἦς ὀφθαλμὸν ἐν σώματι, διακριτικούς μὲν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν φαύλων, κατευθύνοντας δὲ τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὰ ἐκάστη ἐπιβάλλοντα

Κεφ. δ. ιε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός· ἐὰν οὖν ᾗ ὁ ὀφθαλμός σου ἀπλούς, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται.

Ἦς ποιμένας (30) προβάτων Χριστοῦ, μηδὲ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῶν θείναι ἐν καιρῷ παραιτουμένους, ὑπὲρ τοῦ μεταδοῦναι αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ.

Κεφ. δ. ις'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. ΠΡΑΞΕΙΣ. Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ.

Ἦς ἱατροὺς, ἐν πολλῇ εὐσπλαγχνίᾳ κατ' ἐπιστήμην τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας θεραπεύοντας τὰ πάθη τῶν ψυχῶν, εἰς περιποίησιν τῆς ἐν Χριστῷ υγείας καὶ διαμονῆς.

Κεφ. δ. ιζ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐ χρειαζέσονται οἱ ἰσχυρότεροι ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κἀκίως ἔχοντες. ΠΡΟΣ ΡΟΜ. Ὁφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν.

Ἦς πατέρας καὶ τροφούς ἰδίων τέκνων, ἐν πολλῇ διαθήσει τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης εὐδοκοῦντας μεταδοῦναι αὐτοῖς οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς.

Κεφ. δ. ιη'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Τεκνία, ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ὡς ἐὰν τροφὸς θάλληται ἑαυτῆς τέκνα, οὕτως ὑμειψόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν ἐγενήθητε.

Ἦς Θεοῦ συνεργούς, πρὸς μόνον τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ ἔργα ὅλους ἑαυτοὺς ἀποδεδωκότας ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας.

(30) Reg. secundus perinde ut editi ποιμένες. Reg. primus ποιμένα. Alius codex Reg. ποιμενας.

A quæ sunt priora extendens meipsum, juxta scopum persequor ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus: et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit. Verumtamen ad quod pervenimus, ad id eadem regula procedamus, ut idem sentiamus (Philipp. III, 13-16)... Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate (I Tim. IV, 12)... Stude teipsum probatum exhibere Deo, operarium non erubescendum, recte sectantem sermonem veritatis (II Tim. II, 15).

Veluti oculum in corpore, qui possint discernere **316** bona et mala, et dirigere membra Christi ad ea quæ unicuique congruunt.

B

Caput XV.

Lucerna corporis est oculus: si igitur oculus tuus sit simplex, totum corpus tuum lucidum erit (Matth. VI, 22).

Velut pastores ovium Christi, qui ne animam quidem occasione data pro ipsis ponere recusent ut eis impertiant Evangelium Dei.

Caput XVI

Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus (Joan. X, 11)... Attendite igitur vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, ad pascendum Ecclesiam Dei (Act. XX, 28).

C

Tanquam medicos, qui cum multa commiseratione juxta scientiam doctrinæ Domini curent animarum morbos, ad acquirendam in Christo sanitatem et perseverantiam.

Caput XVII.

Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus (Matth. IX, 12)... Debemus autem nos, qui fortes sumus, imbecillitates infirmorum sustinere (Rom. XV, 1).

Sicuti patres, et nutrices liberorum ex se natorum, qui ob magnum suæ in Christo dilectionis affectum, non eis modo Evangelium Dei, sed suas etiam ipsorum animas ex animo impertiri velint.

D

Caput XVIII.

Filioli, adhuc paulisper vobiscum sum (Joan. XIII, 33)... Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui (I Cor. IV, 15)... Tanquam si nutrix foreat filios suos, ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras: quoniam charissimi nobis facti estis (I Thess. II, 7, 8).

Veluti Dei adjutores, qui pro Ecclesia totum suum ipsorum studium in sola opera Deo digna conferant.

Caput XIX.

Dei enim sumus adjutores : Dei agricultura, Dei ædificatio estis (I Cor. iii, 9).

317 Tanquam plantatores palmitum Dei, qui nihil alienum a vite, quæ Christus est, nihilque infructuosum inserant; sed ea quæ propria sunt et frugifera, omni studio meliora reddant.

Caput XX.

Ego sum vitis vera : et Pater meus agricola est. Omnem palmitem, in me non ferentem fructum, tollit, et omnem, qui fert fructum, purgat, ut fructum uberius efferat (Joan. xv, 1, 2)... Ego plantavi, Apollo rigavit : sed Deus incrementum dedit (I Cor. iii, 6).

Velut ædificatores templi Dei, qui sic unusquisque animam apparent, ut fundamento apostolorum et prophetarum apte congruat.

Caput XXI.

Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui : alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo super ædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus (I Cor. iii, 10, 11)... Ergo jam non estis hospites, et advenæ : sed estis cives sanctorum, et domestici Dei : superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, summo angulari lapide ipso Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu (Ephes. ii, 19-22).

Caput XXII.

Quid proprium est Christiani? Fides quæ per charitatem operatur. Quid est proprium fidei? Certa et indubitata persuasio veritatis verborum divinorum, quæ nulla, neque ex naturali necessitate inducta, neque pietatis nomine efflata, ratiocinatione concutiatur. Quid est proprium fidelis? In huiusmodi persuasione constitui vi et auctoritate eorum quæ dicta sunt, nec audere quidquam rejicere, aut addere. Etenim si omne quod non est ex fide, peccatum est, ut ait Apostolus (Rom. xiv, 23), fides autem ex auditu est, auditus vero per verbum Dei (Rom. x, 17); omne quod est extra divinam Scripturam, cum ex fide non sit, peccatum est. Quid est proprium ejus quæ erga Deum est charitatis? Servare mandata ipsius, eo animo, ut gloria illi detur. Quid proprium est dilectionis erga proximum? Non quærere quæ sua sunt, sed illius qui diligitur, ad utilitatem animæ ac corporis. Quid proprium Christiani? Generari denuo ex aqua et Spiritu per baptismum. Quid proprium est ejus qui generatus est

A

Κεφάλ. ιθ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Θεοῦ γὰρ (31) ἐσμὲν συναρροῖ· Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστε.

Ὡς φυτευτὰς κλημάτων Θεοῦ, ἀλλότριον μὲν οὐδὲν τῆς ἀμπέλου, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός, οὔτε μὴν ἀκαρπὸν ἐναφιέντας· τὰ δὲ οἰκεία καὶ καρποφόρα διὰ πάσης ἐπιμελείας βελτιοῦντας.

Κεφάλ. κ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπέλος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ Πατὴρ μου ὁ γεωργός ἐστι. Πᾶν κλήμα, ἐν ἔμοι μὴ φέρον καρπὸν, ἀλρεῖ αὐτὸ, καὶ πᾶν, τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτὸ, ἵνα πλεονα καρπὸν φέρῃ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐκότισεν· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡύξανεν.

B

Ὡς οἰκοδόμους ναοῦ (32) Θεοῦ, καταρτίζοντας τὴν ἐκάστου ψυχὴν, εἰς τὸ συναρμολογηθῆναι τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν.

Κεφάλ. κβ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, θεμέλιον τέθεικα· ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ. Ἐκαστος δὲ βλέπω πῶς ἐποικοδομεῖ. Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός (33). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ἕτεροι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολίται τῶν ἁγίων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐκ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὅπως ἀρρογωνιαλοῦν αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ (34), ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογούμενη ἀδεῖ εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν Πνεύματι.

Κεφάλ. κδ'.

Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. Τί ἴδιον πίστεως; Ἀδιάκριτος πληροφορία τῆς ἀληθείας τῶν θεοπνεύστων ῥημάτων, οὐδενὶ λογισμῷ, οὔτε ὑπὸ φυσικῆς ἀνάγκης εἰσαγομένῳ, οὔτε πρὸς εὐσέβειαν ἐσχηματισμένῳ, διαταλευομένῳ. Τί ἴδιον πιστοῦ; Τὸ ἐν τοιαύτῃ πληροφορίᾳ συνδιατίθεσθαι τῇ δυνάμει τῶν ἐρηγμένων, καὶ μὴ δὲν τολμᾶν ἀθετεῖν, ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι. Εἰ γὰρ πᾶν ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἡ δὲ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ· πᾶν τὸ ἐκτὸς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς οὐκ ἐκ πίστεως ὄν, ἁμαρτία ἐστίν. Τί ἴδιον τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης; Τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ κατὰ σκοπὸν τῆς αὐτοῦ δόξης. Τί ἴδιον τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης; Τὸ μὴ ζητεῖν τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ τοῦ ἀγαπωμένου πρὸς τὸ συμφέρον τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐξ ὕδατος (35) καὶ Πνεύματος γεννηθῆναι ἀνωθεν. Τί ἴδιον τοῦ γεννηθέντος ἐξ ὕδατος; Τὸ, καθὼς ὁ Χριστὸς ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ ἐφάπαξ, οὕτω καὶ αὐτὸν νεκρὸν εἶναι καὶ

et tertius ὡς οἰκοδόμους, melius.

(33) Editio Paris. ὁ ἐστὶ Χριστός. Veteres duo libri ὅς ἐστι Χριστός. Alius ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός.

(34) Sic Reg. tertius. Alii duo mss. et editi Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

(35) Utraque editio βαπτίσματος τοῦ ἐξ ὕδατος.

(31) Vocolam γὰρ, quæ in vulgatis non legitur, in antiquis duobus libris invenimus. Aliquanto post Reg. tertius ἀκαρπὸν ἀφιέντας, nihil infructuosum relinquant.

(32) Utraque editio et Reg. secundus ὡς οἰκονόμους ναοῦ, uti administratores templi. Regii primus

ἀλίνητον πρὸς πᾶσαν ἁμαρτίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι "Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν. Συνετάξαμεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Τί ἴδιον τοῦ γεννηθέντος ἐκ Πνεύματος; Τὸ γενέσθαι ἐκεῖνο κατὰ τὸ διδόμενον μέτρον, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἐξ οὗ ἐγεννήθη, καθὼς γέγραπται, ὅτι Τὸ γεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σὰρξ ἐστὶν καὶ τὸ γεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμα ἐστίν. Τί ἴδιον τοῦ ἀνωθεν γεννηθέντος; Τὸ ἀπεκῆυσσασθαι (36) τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτοῦ, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι "Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ καθαρισθῆναι μὲν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, ἐπιτελεῖν δὲ ἀγωγὴν ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ, καὶ μὴ ἔχειν σπῆλον ἢ ρυτίδα, ἣ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' εἶναι ἅγιον καὶ ἁμώμον, καὶ οὕτως ἐσθῆιν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πίνειν τὸ αἷμα. 'Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. Τί ἴδιον τῶν ἐσθιόντων τὸν ἄρτον, καὶ πινόντων τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου (37); Τὸ τὴν μνήμην φυλάσσειν διηνεκῇ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἑγερθέντος. Τί ἴδιον τῶν φυλάσσόντων τὴν τοιαύτην μνήμην; Τὸ μηκέτι ἑαυτοῖς ζῆν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν (38) ἀποθανόντι καὶ ἑγερθέντι. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ περισσεύειν αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην ἐν παντί, πλεον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, κατὰ τὸ μέτρον τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου διδασκαλίας. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους (39), καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ προορᾶσθαι τὸν Κύριον ἐνώπιον αὐτοῦ διὰ παντός. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας καὶ ὥρας γρηγορεῖν, καὶ ἐν τῇ τελειότητι τῆς πρὸς Θεὸν εὐπρεστῆσεως ἐτοιμον εἶναι, εἰδόντα, ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖ, ὁ Κύριος ἔρχεται.

(Psal. xv, 8). Quid est proprium Christiani? Singulis diebus ac horis vigilare, atque ad eam perfectionem qua placeat Deo, paratum esse, scientem quod qua hora non putat, Dominus venturus sit (Luc. xii, 40).

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΑΣΚΗΤΙΚΟΣ (40).

1. 'Ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐγένετο καὶ ὁμοιωσιν· ἡ δὲ ἁμαρτία τὸ κάλλος τῆς εἰκόνος ἠχρεώσεν, εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίας τὴν ψυχὴν καθέλκουσα. 'Ὁ δὲ Θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον, ἡ ἀληθινὴ ἐστὶ ζωὴ. 'Ὁ οὖν ἀπολέσας τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοιότητα ἀπέλεσε τὴν πρὸς τὴν ζωὴν οικειότητα· τὸν δὲ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ ὄντα, ἐν τῇ μαχαρίᾳ ζωῇ γενέσθαι ἀμήχανον. Οὐχοῦν ἐπανεῦρωμεν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν, ἥς διὰ τῆς ἁμαρτίας ἠλλο-

Reg. primus βαπτίσματος ἐξ ὕδατος.

(36) Reg. primus τὸ ἀποδύσασθαι.

(37) Utraque editio et Reg. secundus ποτήριον τοῦ Θεοῦ. Alii duo mss. ποτήριον τοῦ Κυρίου.

(38) Reg. primus ὑπὲρ ἡμῶν.

A ex aqua? Ut quemadmodum Christus peccato semel mortuus est, ita etiam ipse sit mortuus, et ad omne peccatum immobilis, sicut scriptum est: *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim cum illo per baptismum in mortem, hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est ut destruat corpus peccati, et ultra non serviamus peccato* (Rom. vi, 5-6). Quid proprium est ejus, qui fuit generatus ex Spiritu? Ut fiat illud pro data mensura, quod est id ex quo natus est, veluti scriptum est: *Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est ex spiritu, spiritus est* (Joan. iii, 6). Quid est proprium illius qui denuo natus est? Exuere veterem hominem una cum actibus ejus, et cupiditatibus: et induere novum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum (Coloss. iii, 9), sicut scriptum est: *Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis* (Galat. iii, 27). Quid proprium Christiani? Purum esse ab omni inquinamento carnis et spiritus in sanguine Christi, ac perficere sanctimoniam in timore Dei et dilectione Christi (II Cor. vii, 4): nequaquam habere maculam aut rugam, aut quidpiam hujusmodi, sed esse sanctum et incontaminatum (Ephes. v, 27), et sic edere corpus Christi, et bibere sanguinem. *Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit* (I Cor. xi, 29). Quid est proprium illorum qui edunt panem, et bibunt poculum Domini? Perpetuum servare memoriam illius qui pro nobis mortuus est et resurrexit. Quid est proprium eorum qui servant ejusmodi memoriam? *Ut jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit* (II Cor. v, 15). Quid proprium Christiani? Ut in omnibus justitia illius major sit justitia scribarum et Phariseorum (Matth. v, 20), juxta modum et regulam doctrinae, quae in Evangelio Domini tradita est. Quid proprium Christiani? Ut alter alterum diligat, sicut et Christus dilexit nos (Ephes. v, 2). Quid proprium est Christiani? Prov videre Dominum in conspectu suo semper

D EJUSDEM SERMO ASCETICUS.

1. Homo ad imaginem et similitudinem Dei factus est (Gen. i, 26): sed peccatum, anima ad vitiosas cupiditates impulsus, deformavit imaginis pulchritudinem. Deus autem, qui hominem condidit, vera est vita. Itaque qui Dei similitudinem amisit, is perdidit vitae consortium; qui vero extra Deum est, vitam beatam degere non potest. Revertamur igitur ad gratiam initio nobis concessam, ex qua excidimus per peccatum: et rursus juxta

(39) Reg. tertius διδασκαλίας, καὶ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· nec amplius eo in codice repetitur illud, τί ἴδιον τοῦ Χριστιανοῦ.

(40) Sic Regii primus et tertius. Longior est titulus in vulgatis.

Dei imaginem exornemus nosmetipsos, ac condi-
tori per omnem affectuum vacuitatem similes effi-
ciamur. Qui enim in seipso, quoad ejus fieri po-
test, illam divinæ naturæ ab affectibus vacuitatem
imitatus fuerit, is in sua ipsius anima Dei imagi-
nem in integrum restituit. Qui autem effectus est
Deo similis juxta eum quem diximus modum, om-
nino etiam divinæ vitæ adeptus est similitudinem,
perpetuo in **319** æterna illa beatitudine mansu-
rus. Itaque si per affectuum vacuitatem rursus
Dei imaginem recuperemus, vitæque perpetuitatem
nobis impertiat Dei similitudo, cæteris omnibus
neglectis, huc studium convertamus ut anima no-
stra nullius unquam vitii tyrannide opprimatur;
sed mens nostra immota et insuperabilis perma-
neat in tentationum assultibus, ut divinæ beatitu-
dinis fiamus participes. Huic autem studio adju-
mento est virginitas, iis qui ratione duce id do-
num coluerint. Non enim in sola a procreandis li-
beris abstinencia constituitur virginitatis donum;
sed vita omnis vitæque ratio ac mores virginita-
tem excolere debent, sic ut cælibis integritas in
omni studio appareat. Fieri enim potest, ut ali-
quis sermone etiam stuprum et oculis adulterium
committat, audituque polluat, ac inquinamentum
recipiat in corde, perque cibi ac potus intempe-
rantiam extra castimoniam terminos egrediatur.
Nam qui in his omnibus intra virginitatis limites
seipsum per continentiam continet, revera osten-
dit in semetipso perfectum et omnibus numeris
absolutum virginitatis donum.

2. Quamobrem si desideremus animæ nostræ
characterem per affectuum vacuitatem ad Dei si-
militudinem componi et exornari, ut hoc pacto
etiam a nobis vita sempiterna comparetur, atten-
damus nobismetipsis, ne forte quidpiam promissio-
ne indignum perpetrantes, prolato adversum
Ananiam iudicio efficiamur obnoxii. Nam Ananiam
initio licebat possessionem suam Deo non polliceri
ac vovere: sed postquam ad humanam gloriam
respicens, possessionem suam Deo per pollicitationem
consecravit, ut hominibus ob munificentiam
esset admirationi, parte pretii seposita, ejusmodi
adversum se indignationem Domini commovit, cu-
jus Petrus minister fuit, ut ne poenitentiam quidem
spatium inveniret (*Act. v, 1-5*). Quapropter ante
vitæ religiosæ professionem quilibet potest juxta
id quod concessum ac legitimum est, vitæ com-
moda amplecti, ac nuptiarum societati se dedere:
sed ubi jam professus est, seipsum Deo custodire
debet, veluti sacrum quoddam donum, ne sacrile-
gii damnationem subeat, si corpus per professio-
nem Deo dicatum rursus communis vitæ ministe-

A τρωθῆμεν. Καὶ πάλιν κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα
ἐαυτοὺς καλλωπίζωμεν, διὰ τῆς ἀπαθείας ὁμοιω-
θέντες τῷ κτίσαντι. Ὁ γὰρ τὸ ἀπαθεῖς τῆς θείας φύ-
σεως, καθὼς ἐστὶ δυνατόν, ἐφ' ἐαυτοῦ μιμησάμενος,
οὗτος ἐπανάλαβεν ἐπὶ τῆς ἰδίας ψυχῆς τοῦ Θεοῦ τὴν
εἰκόνα. Ὁ δὲ ὁμοιωθεὶς τῷ Θεῷ κατὰ τὸν βρεθέντα
τρόπον, καὶ τῆς θείας ζωῆς ἐκτίσαστο πάντως τὴν
ὁμοιότητα, εἰς τὸ διηνεχὲς παραμένων τῇ αἰδίῳ
μακαριότητι. Εἰ οὖν διὰ τῆς ἀπαθείας τὴν εἰκόνα
τοῦ Θεοῦ πάλιν ἀναλαμβάνομεν, ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν
ὁμοιότης τὸ διηνεχὲς τῆς ζωῆς ἡμῖν χαρίζεται, πάν-
των ἀμελήσαντες τῶν ἄλλων, ταύτης γενώμεθα τῆς
σπουδῆς, ὥστε μηδεὶν πάθει μηδέποτε καταδυνα-
στευθῆναι ἡμῶν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀκλινῇ καὶ ἀκατά-
βλητον ἐν ταῖς τῶν πειρασμῶν προσβολαῖς τὴν
B διάνοιαν ἡμῶν διαμένειν, ἵνα γενώμεθα τῆς θείας
μακαριότητος μέτοχοι. Τῆς δὲ τοιαύτης σπουδῆς
συνεργός ἐστιν ἡ παρθενία, τοῖς κατὰ λόγον μετιούσι
τοῦτο τὸ χάρισμα. Οὐ γὰρ ἐν μόνῳ τῷ φείσασθαι
τῆς παιδοποιίας κατορθοῦται τὸ χάρισμα τῆς παρ-
θενίας, ἀλλ' ἅπας (41) ὁ βίος καὶ ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἥθος
παρθενεῖν ὀφείλει, διὰ παντὸς ἐπιτηδεύματος τοῦ
ἀγάμου τὴν ἀφθορίαν ἐπιδεικνύμενος. Ἔστι γὰρ καὶ
λόγῳ πορνεῦσαι, καὶ ὀφθαλμῷ μοιχεύσαι, καὶ δι'
ἀκοῆς μολυνθῆναι, καὶ τῇ καρδίᾳ μίσμα δέξασθαι,
καὶ τῇ περὶ τὴν βρῶσιν καὶ πόσιν ἀμετρίᾳ ἐκπεσεῖν
τῶν ὄρων τῆς σωφροσύνης. Ὁ γὰρ ἐν τοῦτοις πᾶσιν
ὑπὸ τὸν κανόνα τῆς παρθενίας ἐαυτὸν ἐγκρατεῖα
φυλάσσων ἀληθῶς δείκνυσιν τελεῖαν ἐν ἑαυτῷ διὰ πάν-
των ἀπηρτισμένην τῆς παρθενίας τὴν χάριν.

C 2. Οὐκοῦν εἴπερ ἐπιθυμοῦμεν καθ' ὁμοιότητα τοῦ
Θεοῦ τὸν χαρακτήρα τῆς ψυχῆς ἡμῶν διὰ τῆς ἀπα-
θείας καλλωπισθῆναι, ἵνα διὰ τούτου καὶ ἡ τῆς ζωῆς
ἡμῖν αἰδιότης προσγένηται, προσέχωμεν ἑαυτοῖς,
μήπου τι τῆς ἐπαγγελίας ἀνάγειν ποιοῦντες, ὑπὸ τὸ
κρίμα τοῦ Ἀνανίου γενώμεθα (42). Ἐξῆν γὰρ τῷ
Ἀνανίᾳ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐπαγγελῆσθαι τῷ Θεῷ τὴν
κτῆσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ, πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀπειρίαν
δόξαν, τὸ μὲν κτῆμα διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ
ἀφιέρωσεν, ὥς ἂν θαυμασθεῖν παρὰ τῶν ἀνθρώπων
ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ, τοῦ τιμήματος δὲ ἐνοσφίσαστο,
τοιαύτην ἐκίνησε καθ' ἐαυτοῦ τοῦ Κυρίου τὴν ἀγα-
νάκτησιν, ἥς ὑπηρέτης ὁ Πέτρος ἦν, ὥς μηδὲ με-
D τανοίας προθεσμίαν (43) εὑρεῖν. Οὐκοῦν πρὸ τῆς ἐπαγ-
γγελίας τοῦ σεμνοῦ βίου ἔξεστι τῷ βουλομένῳ, κατὰ
τὸ συγκεχωρημένον καὶ ἔννομον, εἰς ἀκολουθίαν
βίου ἔλθειν (44), καὶ ἐαυτὸν ἐπιδιδόναι τῇ συζυγίᾳ τοῦ
γάμου· προληφθέντα δὲ διὰ τῆς οἰκειᾶς ὁμολογίας,
φυλάσσειν προσήκει ἐαυτὴν τῷ Θεῷ, καθάπερ τι
τῶν ἱερῶν ἀναθημάτων, ὥς ἂν μὴ τῷ τῆς ἱεροσυ-
λίας ἐνέχοιτο κρίματι, τὸ ἀφιερωμένον διὰ τῆς
ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ σῶμα πάλιν τῇ τοῦ κοινού βίου

(41) Reg. tertius ἀλλὰ πᾶς.

(42) Editio Paris. κρίμα τοῦ ἐναντίου γενώμεθα, pessime. Editio Ven. et Regii primus et tertius κρίμα τοῦ Ἀνανίου, optime.

(43) Utraque editio μετάνοις ὄψαν, ut ne poenitentiam quidem ostium reperiret, durius. Regii primus

et tertius μετάνοις προθεσμίαν, mitius et verius.

(44) Horum verborum, εἰς ἀκολουθίαν βίου ἔλθειν, hæc est sententia: licet res vitæ convenientes et accommodas seligere, hoc est, commoda vitæ amplecti licet.

ὑπερησία καταρρύπτουσα. Λέγω δὲ τοῦτο, οὐ μόνον ἄλλοις ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς, καθὼς τινες οἴονται, ἐν μόνῃ τῇ τοῦ σώματος φυλακῇ τὸ καθαρισματικὸν παρθενίας περισώζοντες, ἀλλὰ τὸ κατὰ πάντα τρόπον παθητικῆς διαθέσεως, τὸν μέλλοντα φυλάσσειν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ μηδὲν τῶν κοσμικῶν παθημάτων ἐμολυνθῆναι. Ὅργη καὶ φθόνος, καὶ μνηστειχία, ψεῦδος καὶ ὑπερηφάνια, μετεωρισμός καὶ ἀκαίριολογία, προσευχῶν ἀργία, καὶ ἡ περὶ τὰ μὴ ὄντα ἐπιθυμία, ἐντολῶν ἀμέλεια, καὶ καλλωπισμός ἱματίων, προσώπων ὠραϊσμός, καὶ συντυχίαι καὶ ὁμιλίας, ἐξωθεν τοῦ πρόποντός τε καὶ ἀναγκαίου γινόμεναι· ταῦτα πάντα τοσαύτης ἀξίας παραφυλάκῃς ἐστὶ τῷ διὰ τῆς παρθενίας ἀπερῶσαντι τῷ Θεῷ ἑαυτὸν, ὡς τὸν Ἰσὺν (45), μικροῦ δεῖν, κίνδυνον εἶναι, ἐνὶ τε τούτων συνενεχθῆναι, καὶ ἐν τῇ ἀπειρημένῃ ἁμαρτίᾳ γενέσθαι. Πάντα γὰρ τὰ διὰ πάθους γινόμενα λυμαινεται πῶς τῇ τῆς ψυχῆς καθαρότητι, καὶ πρὸς τὴν θείαν ἐμποδίζει ζωὴν. Πρὸς ταῦτα τοίνυν χρὴ βλέπειν τὸν ἀποταξάμενον τῷ βίῳ, ὡς μηδὲν τρόπον τὸ τοῦ Θεοῦ σκεῦος ἑαυτὸν τῇ ἔμπαθει χρῆσει κατακαμολύνειν. Λογίζεσθαι δὲ ἐκεῖνο μάλιστα (46) χρὴ, ὅτι, διαδῶς τὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, πρὸς τὴν ἀσώματον πολιτείαν ἑαυτὸν μετέστησεν ὁ τὸν τῶν ἀγγέλων βίον ἐλάμενος. Ἰδιον γὰρ τοῦτο τῆς ἀγγελικῆς ἐστὶ φύσεως, τὸ ἀπηλλάχθαι τῆς γαμικῆς συζυγίας, μηδὲ πρὸς ἄλλο τι κάλλος μετεωρίζεσθαι, ἀλλ' εἰς τὸ θεῖον πρόσωπον διγνεκῶς ἀτενίζειν. Ὁ τοίνυν πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ἀξίαν μεταταξάμενος, εἰ τοῖς ἀνθρωπίνους ἐμολύνοντο πάθεσιν, ὁμοίος ἐστὶ δορᾷ παρδάλως, ἥς οὔτε λευκὴ παντελῶς ἡ θριξὶ οὔτε μέλαινα διόλου, ἀλλὰ τῇ μίξει τῶν ἐτεροχρόντων διεστιγμένη, οὔτε ἐν τοῖς μέλασιν, οὔτε ἐν τοῖς λευκοῖς ἀριθμεῖται. Ταῦτα μὲν οὖν κοινότερα τις ἔστω παραγγεῖλια τῶν τὸν ἐγκρατῆ καὶ ἀγνὸν βίον προσελόμενων.

3. Ἐπειδὴ δὲ χρὴ καὶ περὶ τῶν καθ' ἕνασιν ἀκριβῶς διελέσθαι, ἀναγκαῖον ἂν εἴη δι' ὀλίγων καταλιπεῖν καὶ περὶ τούτων ὑπόμνημα. Οἱ χωρισθέντες τοῦ κοινοῦ βίου, καὶ πρὸς τὴν θειοτέραν ζωὴν ἑαυτοὺς ἀσχοῦντες, μὴ ἐφ' ἑαυτῶν (47), μηδὲ καταμόνας ἀσκεῖσθωσαν. Ἐμάρτυρον γὰρ εἶναι προσήκει τὸν τοιοῦτον βίον, ὡς ἂν ἐκτὸς εἶναι πονηρᾶς ὑποφίας. Καὶ ὥσπερ ὁ πνευματικὸς νόμος οὐκ ἐλάττωνας εἶναι τῶν δέκα (48) βούλεται τοὺς τὸ μυστικὸν πάσχα ἐσθιοντάς· οὕτως χρὴ ἐνταῦθα πλεονάζειν μάλλον ἢ ἐλαττωσθαι τὴν δεκάδα τῶν τὴν πνευματικὴν πολιτείαν συνασκουμένων (49). Ἀρχηγὸς εἰς τῆς εὐσχημόνης τοῦ βίου προκαθεζέσθω, ἐν δοκιμασίᾳ βίου καὶ ἡθους καὶ πάσης κοσμίας ἀναστροφῆς τῶν λοι-

(45) Illud, ὡς τὸν Ἰσὺν, accersitum est ex Regiis primo et tertio. Ibidem voces μικροῦ δεῖν in Reg. primo non leguntur.

(46) Editt. ἐκεῖνα μάλιστα. At duo mss. ἐκεῖνο.

(47) Ita loquens Basilii, μὴ ἐφ' ἑαυτῶν, docet opus esse viro aliquo perito, si quis asceticam disciplinam discere cupiat. Hic desinit tertius codex Regius.

A rio contaminet. Atque hoc dico, non unum tantummodo vitii genus spectans, quemadmodum opinantur quidam, qui in sola corporis custodia virginitatis virtutem constituunt; sed respicio ad omnem vitiosae affectionis speciem, sic ut nullo mundano vitio inquinetur qui seipsum Deo custodire studet. Ira, invidia, injuriarum illatarum memoria, mendacium, superbia, mentis evagatio, intempestiva garrulitas, segnitudo in orando, eorum quae non sunt cupiditas, in mandatis perficiendis negligentia, vestimentorum ornamentum, 320 faciei cultus, congressiones, colloquia praeter decorum et sine necessitate habita; haec omnia quam diligentissime sunt cavenda ab eo qui per virginitatem Deo seipsum consecravit: siquidem propemodum B aequale est periculum in unum aliquod horum delabi, et in vetito peccato versari. Omnia enim quae ex vitioso animi affectu fiunt, corrumpunt quodammodo animae puritatem, suntque vitae divinae impedimento. Ad haec igitur respiciat oportet, qui saeculo nuntium remisit, ut Dei vas, seipsum scilicet, nullo prorsus vitioso usu coinquinet. Illud autem maxime est considerandum, quod qui vitam angelorum elegit, transtulerit se ad incorpoream vitae rationem, cum naturae humanae terminos transgressus sit. Hoc enim proprium est angelicae naturae, a nuptiali societate liberam esse, neque ad ullam aliam contemplandam pulchritudinem distrahi, sed oculos in divinam faciem assidue intentos habere. Quamobrem qui jam in angelicae dignitatis ordinem transivit, si humanis vitiis inquinatur, similis est pantherae pelli, cujus setae neque prorsus albae sunt, neque nigrae omnino, sed cum sint diversorum colorum mistura distinctae et inter punctae, neque in nigris numerantur, neque in albis. Haec igitur communior quaedam sit admonitio exhortatioque iis qui continentem ac castam vitam delegere.

3. Sed cum de singulis quoque disserere operae pretium sit, necesse est de his etiam brevem relinqui sermonem. Qui a communi vivendi ratione recessere, seque exercent in diviniore vitae instituto, non per se et sine adminiculo exercentur. Convenit enim contestatam esse et spectatam huiusmodi vitam, ut libera fiat a prava suspitione. Et quemadmodum lex spiritualis non vult pauciores esse quam decem, qui mysticum pascha comedant: ita hic eorum qui simul vitam spiritualem excolunt numerum denarium potius augeri oportet quam minui. Hanc honestam vivendi rationem unus aliquis moderetur, qui ob vitae morumque ac omnis modestae conversationis probationem reli-

(48) Utraque editio τῶν δέδεκα, duodecim. Reg. primus τῶν δέκα, decem: quae scriptura idcirco nobis visa est verior, quod fiat statim mentio de numero denario. Mox editio Ven. et Reg. primus οὕτως καὶ ἐνταῦθα πλεον.

(49) Reg. primus τῶν κατὰ τὴν πνευματικὴν πολιτείαν ἀλλήλοις συνασκουμένων.

quis præpositus sit: quin et ætatis ac temporis habeatur ratio ad obtinendas priores partes. Nam quod antiquius est in hominum natura, majorem quodammodo præfert venerationem. Hic autem, fratribus ultro cum docilitate solum et humilitate obedientibus, tanta potiatur potestate, ut nulli eorum qui conventum componunt, liceat ipsius voluntati resistere, cum aliquid eorum quæ ad honestatem et vitæ integritatem conferunt præcipit. Sed, ut ait Apostolus, constitutis a Deo potestatibus non resistendum esse (docet enim condemnari eos qui Dei ordinationi resistunt [*Rom. xiii, 1, 2*]): ita hic quoque persuasum sit oportet reliquis fratribus non fortuito, sed ex divina voluntate datam esse præfecto ejusmodi potestatem, ut is qui secundum Deum est profectus, antistite quidquid utile est animæ et fructuosum suggerente, aliis vero obedienter bona consilia suscipientibus, minime impediatur. Quoniam **321** igitur prorsus convenit cætum hunc præposito obedientem esse ac subditum, necesse est in primis talem eligi vitæ hujus moderatorem, ut illius vita iis, qui ad ipsum respiciunt, sit cujusvis virtutis exemplar: et, ut ait Apostolus, qui sobrius sit, temperans, modestus, et ad docendum idoneus (*I Tim. iii, 2*). Sic, meo quidem judicio, exploranda est et hujus vita, non solum an temporis spatio senectam attigerit (accidit enim cum canitie etiam ac rugis inveniri juveniles mores): sed præsertim an mores et ægendi ratio per modestiam et gravitatem incunierint, ut quidquid ab illo dicitur et efficitur, pro lege conventui sit et pro regula. Iis autem qui in ejusmodi vitæ instituto degunt, convenit hæc parandi victus ratio, quam Apostolus præcepit, ut manibus operantes honeste panem suum edant (*1^a Thess. iii, 12*). Opera autem sunt conficienda, moderante sene aliquo vitæ sanctimonia probato ac spectato, qui manualia ipsorum opera ad requisitos usus impendat, ut et illud mandatum impleatur, quod in sudore ac labore victum comparari præcipit (*Gen. iii, 19*), et honestas irreprehensa maneat atque inculcata, cum ob nullam victus necessitatem in publicum prodire cogantur. Hic vero sit optimus servandæ continentię modus et regula, neque ad voluptatem, neque ad afflictationem carnis respicere, sed in utroque immoderantiam fugere, ut neque turbetur ob obesitatem, neque ei ob morbum et languorem mandatorum conficiendorum facultas adiungetur. Nam utrinque æquale detrimentum animæ accedit, et cum caro subdita non est, si videlicet ex bona habitudine præceps agatur ad indecoros motus, et cum remissa exsolutaque ac immobilis præ doloribus detinetur. Non

(50) Reg. primus γηραιότερον.

(51) Ita edidimus ex Reg. primo. Illud, *πρὸ πάντων*, deest in vulgatis.

(52) Utraque editio ἐσθίωσι. Reg. primus ἐσθίωσι. Paulo post idem codex ἐπὶ τινος πρεσβυτέρου. Aliquanto post codex Reg. τροφὴν πορίζεσθαι.

(53) Editio Paris. κακοπάθειαν τῆς σαρκός. Editio

πῶν προκριθεὶς, συμπαραλαμβανομένης καὶ τῆς κατὰ τὸν χρόνον ἡλικίας πρὸς τὴν προτίμησιν. Αἰδεσιμώτερον γὰρ πως ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὸ γεραιώτερον (50). Οὗτος δὲ τοσαύτην ἐξουσίαν ἐχέτω, ἐκουσίως τῆς ἀδελφότητος ἐν εὐπειθείᾳ μόνον καὶ ταπεινοφροσύνῃ ὑπακούουσας, ὥστε μὴ ἐξεῖναι μηδενὶ τῶν κατὰ τὴν συνοδίαν ἀντιβαίνειν τῷ βουλευματι αὐτοῦ, ἐν οἷς ὑφηγείται τι τῶν εἰς εὐσχημοσύνην τε καὶ ἀκρίβειαν βίου συμβαλλομένων. Ἄλλ' ὥσπερ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ταῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναις ἐξουσίαις μὴ ἀντιτάσσεσθαι (κρίνεσθαι γὰρ τοὺς ἀνταγισσομένους τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ): οὕτω καὶ ἐνταῦθα πεπεισθαι προσήκει τὴν λοιπὴν ἀδελφότητα, μὴ κατὰ τὸ αὐτόματον, ἀλλὰ κατὰ τὴν θέλειαν βούλησιν, τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν τῷ ἐπιστατούντι δεδούσθαι, ὥστε ἀνεμπόδιστον γίνεσθαι τὴν κατὰ Θεὸν προκοπὴν, τοῦ μὲν ὑποτιθεμένου πᾶν ὅσον ψυχωφελέες τε καὶ χρήσιμον, τῶν δὲ ἐν εὐπειθείᾳ τὰς ἀγαθὰς συμβουλίας δεχομένων. Ἐπὶ οὖν προσήκει παντὶ τρόπῳ τῷ προεστώτι εὐπειθῇ τε καὶ ὑποχείριον εἶναι τὴν συνοδίαν, πρὸ πάντων (51) ἀναγκαῖόν ἐστι τοιοῦτον ἐκλέγεσθαι τὸν καθηγούμενον τῆς πολιτείας ταύτης, ὡς παντὸς ἀγαθοῦ ὑπόδειγμα τοῖς πρὸς αὐτὸν ἀποδιδέπουσι τὸν ἐκείνου γίνεσθαι βίον· καὶ, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, διδακτικόν. Οὕτω μοι δοκεῖ δεῖν καὶ τὸν τοῦτου ἐξετάζειν βίον, μὴ μόνον εἰ τῷ χρόνῳ τὸ γηραιὸν ἔχοιεν (ἐστὶ γὰρ καὶ ἐν πολὺ καὶ ρυτίδι νεωτερίζειν κατὰ τὸ ἦθος): ἀλλὰ προηγουμένως, εἰ πὸς ἦθος καὶ ὁ τρόπος διὰ κοσμιότητος πεπολιώται, ὥστε πᾶν τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενόν τε καὶ γινόμενον ἀντὶ νόμου καὶ κανόνος τῇ συνοδίᾳ γίνεσθαι. Ἐπίνοια δὲ τροφῆς πρέπει τοῖς ἐν τῷ τοιούτῳ βίῳ διαγούσιν, ἣν ὁ Ἀπόστολος ὑποτίθεται, ἵνα ἐργαζόμενοι ταῖς χερσὶν εὐσχημόνως τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσι (52). Διατίθεσθαι δὲ προσήκει τὴν ἐργασίαν ἐπὶ τινος πρεσβύτου, ἐπὶ σεμνότητι βίου μαρτυρουμένου, ὃς καταλέξει τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν πρὸς τὰς ἐπιζητούμενας χρείας, ὥστε καὶ τὴν ἐντολὴν κατορθοῦσθαι τὴν κελεύουσαν ἐν ἰδρωτί καὶ πόνῳ τὴν τροφὴν πορίζειν, καὶ εὐσχημοσύνην ἀνεπιληπτον καὶ ἁμωμον μένειν, ἐν τῷ μηδεμίαν αὐτοῖς ἀνάγκην ἐγγίνεσθαι, διὰ τὸ τὴν τοῦ βίου χρεῖαν δημιουργεῖσθαι. Ἐγκρατείας δὲ ὁ κάλλιστος ὁρος καὶ κανὼν οὗτος ἔστω, τὸ μὴ τε πρὸς τρυφὴν, μὴ τε πρὸς κακοπάθειαν τῆς σαρκός (53) βλέπειν, ἀλλὰ φεύγειν ἐν ἑκατέρῳ τὴν ἀμετρίαν, ἵνα μὴ τε πολυσαρκοῦσα ταρασσῇται, μὴ τε, νοσήδης γενομένη, ἀδυνατῇ πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν. Ἰση γὰρ ἐξ ἑκατέρων ἡ βλάβη τῇ ψυχῇ προσγίνεται, καὶ τὸ (54) ἀνυπότακτον εἶναι τὴν σάρκα, δι' εὐεξίας ἀποσκιρτώσαν εἰς ἀτόπους ὁρμάς, καὶ ὅταν πάρετός τε καὶ ἐκλελυμένη καὶ ἀκίνητος ὑπὸ ἀλγηδόνων συνέχεται. Οὐ

Ven. et codex Reg. κακοπάθειαν τοῦ σώματος. Ibi dem idem codex ἀλλὰ βλέπειν ἐν.

(54) Editio Veneta. et codex Reg. καὶ τὸ. Particul. καὶ deest in editione Parisiensi. Ibidem editio Paris. καὶ δι' εὐεξίας ἐν. Vocula καὶ hoc loco neque in Reg. libro neque in editione Veneta legitur.

γάρ ἀγει σχολήν ἢ ψυχὴν, ἐν τῇ τοιαύτῃ τοῦ σώματος καταστάσει, πρὸς τὰ ἄνω βλέπειν ἐλευθερίως· ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην πρὸς τὴν τῆς ὁδῆς αἰσθῆσιν ἀσχολεῖται καὶ ἐπικλίνεται, συνταπεινουμένη τῇ κακοπαθείᾳ τοῦ σώματος.

4. Ἔστω τοίνυν ἡ χρῆσις τῇ χρείᾳ σύμμετρος, καὶ ὁ οἶνος μῆτε βδελυκτὸς ἔστω, εἰ πρὸς θεραπείαν παραλαμβάνοιτο, μῆτε σπουδαζέσθω χωρὶς ἀνάγκης· καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως ταῖς χρείαις, μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ὑπηρετεῖτω τῶν ἀσχοιμένων. Προσευχῆς καιρὸς ἔστω ἅπας ὁ βίος· μάλιστα (55) δὲ ἐπειδὴ χρῆσις τοῖς διαλείμμασι τὸ σύντονον τῆς ψαλμωδίας καὶ τῆς γονυκλισίας διαναπαύειν, ἀκολουθητέον ταῖς πρὸς τῶν ἁγίων τετυπωμέναις εἰς προσευχὴν ὥραις. Φησὶ τοίνυν ὁ μέγας Δαβὶδ, ὅτι Μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογήσεσθαι (56) σοὶ ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου· ὦ καὶ Παῦλος καὶ Σίλας ἀκολουθοῦντες εὐρίσκονται, κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐν τῷ δεσμητηρίῳ τὸν Θεὸν αἰνοῦντες. Εἰτά φησιν ὁ αὐτὸς προφήτης· Ἐσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημερίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρουσία (57) κατὰ τὴν τρίτην γίνεται ὥραν, καθὼς ἐν ταῖς Πράξεσι μεμαθήκαμεν, ὅτε, διαχλευαζόντων ἐν τῇ ποικίλῃ τῶν γλωσσῶν ἐνεργείᾳ τῶν Φαρισαίων τοὺς μαθητάς, φησὶν ὁ Πέτρος μὴ μεθεῖν τοὺς ταῦτα λαλοῦντας· ὥρα γάρ ἐστι τρίτη. Ἡ δὲ ἐνάτη τοῦ Δεσποτικοῦ πάθους ἐστὶ μνημόσυνον, τοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς γενομένου. Ἀλλ' ἐπειδὴ φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὅτι Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἤρεσά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, οἱ δὲ μνημονευθέντες τῆς προσευχῆς καιροὶ οὐ πληροῦσι τὴν ἐβδομάδα τῶν προσευχῶν, τὴν μεσημεριανήν προσευχὴν διατηρεῖν· καὶ τὴν μὲν πρὸ τοῦ προσεnéχασθαι τὴν τροφὴν, τὴν δὲ μετὰ τὸ προσεnéχασθαι· ὥστε γενέσθαι καὶ ἡμῖν ἐν τύπῳ τὸ ἐπτάκις τῆς ἡμέρας αἰνεῖν τὸν Θεὸν κατὰ πᾶσαν τῆς ἡμέρας περίοδον. Αἱ εἰσδοὶ τῶν ἀσκητηρίων ταῖς μὲν γυναιξὶν ἀποκλεισθώσαν (58)· ἄνδρες δὲ μὴ πάντες εἰσίσταναν, ἀλλ' ὅσοι ἂν ὑπὸ τοῦ καθηγουμένου καταπιστευθῶσι τὴν εἰσόδον. Πολλάκις γάρ ἡ ἀδιαφορία τοῦ εἰσιόντος ἀναίρων λόγων καὶ ἀνωφελῶν διηγημάτων ἀκολουθῶν ταῖς καρδίαις ἐντίθησιν, εἰς ματαιὰς τε καὶ ἀνωφελεῖς διανοίας ἐκ τῶν ματαίων λόγων ἐμβάλλει (59). Καὶ διὰ τοῦτο νόμος ἔστω κοινὸς, μόνον ἐρωτᾶσθαι τὸν καθηγούμενον καὶ ἀποκρίνεσθαι ὑπὲρ ὧν προσήκει γενέσθαι τινὰ κατὰ ἀνάγκην λόγον· τοὺς δὲ λοιποὺς μὴ ἀποκρίνεσθαι τοῖς ἀδολεσχοῦσιν ἐν ὁμιλίαις ματαιαῖς, ἵνα μὴ συγκαθελχυσθῇ πρὸς τὴν ἀργῶν ῥημάτων ἀκολουθίαν.

5. Ἀποθήκη δὲ τοῖς πᾶσιν ἔστω μία κοινὴ, καὶ μηδὲν ἴδιον ἐκάστῳ ὀνομαζέσθω· μὴ ἱμάτιον, μὴ ὑπόδημα, μὴ ἄλλο τι τῶν πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρείαν τοῦ σώματος. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ καθηγουμένου ἡ χρῆσις, (60) ἔστω, ἐκ τῶν κοινῶν τὸ κατάλληλον

(55) Editio Paris. βίος μάλιστα. Ἐπεὶ δὲ χρῆ. Codex Reg. ut in contextu.

(56) Codex Reg. τοῦ ἐξομολογήσασθαι.

(57) Idem codex Πνεύματος προφητεία, Spiritus sancti prophetia. Notatu digna sunt quæ hic dicuntur de septem horis, quibus oporteat Deum laudari.

A enim animæ in tali corporis statu otium est oculos libere sursum attollendi, imo omnino necesse est eam de doloris sensu occupari, et ad ipsam inclinari, simulque deprimi per malam corporis affectionem.

4. Sit itaque rerum usus necessitati accommodus ac conveniens, neque vinum habeatur ut abominandum, si modo ad medelam assumatur, neque studiose paretur citra necessitatem; et reliqua omnia similiter necessariis usibus, non cupiditatibus inserviant eorum qui vitam asceticam excolunt. Omnis vita tempus sit orandi. Quoniam tamen maxime quibusdam intervallis ea contentio, quæ ad psallendum et ad genua inflectenda adhibetur, interruptenda est, observandæ sunt horæ a sanctis pro precibus designatæ. Ait igitur magnus David: Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ tuæ (Psal. cxviii, 62): quem et Paulus et Silas secuti esse comperiuntur, quippe qui media nocte Deum in carcere laudaverint (Act. xvi, 25). Deinde dicit idem propheta: Vespere et mane et meridie (Psal. lvi, 18). Quin et Spiritus sanctus circiter horam tertiam advenit, velut in Actis didicimus (Act. ii, 13), cum nempe, Phariseis discipulos ob varium linguarum usum 322 irridentibus, ait Petrus ebrios eos non esse, qui hæc loquerentur: quandoquidem hora erat tertia. Hora vero nona memoriam refert Dominicæ passionis, quæ vitæ nostræ causa suscepta est. Sed, quoniam dicit David: Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiæ tuæ (Psal. cxviii, 164), illa autem orandi tempora, quæ diximus, nequaquam expleant precum hebdomada, dividenda est meridiana precatio, sic ut pars una anteaquam cibis sumatur, altera post acceptum cibum fiat quo etiam ea Dei laudatio quæ septies die in toto diei circuitu persolvitur, nobis sit pro exemplari. Aditus ad monasteria obstruat mulieribus: imo non quivis viri ingrediantur, sed quibus præfectus ingressum permiserit. Cum enim quilibet sine delectu ingreditur, animus plerumque in intempestivos sermones ac inutilēs fabulas sese effundit, et ex vanis colloquiis delabatur in vanas inutilesque cogitationes. Ob idque lex communis ea sit, ut solus præses de iis interrogetur et respondeat, de quibus necessario sermo aliquis haberi debet: minime autem respondeant cæteri iis qui supervacaneis colloctionibus nugantur, ut ne simul ad inanium verborum seriem pertrahantur.

5. Apotheca autem communis omnium sit, nec quidquam ceu cuiusvis proprium nominetur, non vestimentum, non calceamentum, non quidvis aliud quod ad necessarium corporis usum pertineat. Sed usus sit penes præfectum, ita ut quod

(58) Codex Reg. γυναιξὶν ἀποκλεισθώσαν.

(59) Utraque editio λόγων ἐμβάλλει. Codex Reg. ἐμβάλλει. Mox idem liber vetus ὑπὲρ ὧν καὶ.

(60) Articulus positus est ex codice Reg. ante vocem χρῆσις.

cuique convenit, id ex communibus tribuatur juxta moderatoris præceptum. Jam vero in hoc communi contubernio dilectionis lex non permittit particulares amicitias ac sodalitates. Nam necesse est omnino, affectus particulares plurimum communi concordiae nocere. Quamobrem respicere se mutuo debent omnes cum æquali amoris mensura, unusque et idem in toto cœtu tenendus est dilectionis modus. Quod si quis ob quæcunque causam monachum fratrem aut propinquum majori studio quam alium quemvis prosequi comperiat, is tanquam in totam societatem contumeliosus castigetur. Nimiis namque erga unum aliquem amor magnum in cæteris defectum arguit. Ei autem qui ob delictum aliquid condemnatus est, irrogentur pœnæ pro peccati mensura, vel ut cum cæteris stare ad psallendum prohibeatur, vel non admittatur ad precum societatem, vel a cibi participatione arceatur : qua in re disciplinæ communis præfectus pœnam delinquenti pro peccati magnitudine decernet. Fiat autem per vices in communi conventu ministerium, duobus vicissim in una hebdomade negotia quæque necessaria peragentibus, ut et communis existat humilitatis merces, nec cuiquam liceat ne in bono quidem sodales superare, omnes vero pariter interquiescant. Hæc enim laboris et requietis vicissitudo facit ut lassitudinem laborantes non sentiant. Cum necesse **323** fuerit in publicum prodire, penes est præfectum contubernii, quos voluerit dirigere, aut imperare quibus utile fuerit et opportunum, ut res domesticæ curent, et domi maneant. Sape enim in juvenum corporibus, etiamsi quam studiosissime sese per continentiam affigant, coloris decor nescio quomodo per ætatem efflorescit, et libidinis occasio occurrentibus oboritur. Si quis igitur, quantum ad corporis florem, juvenis est, occultet et abscondat hujusmodi elegantiam ac venustatem, donec apparens ille decor ad debitum statum pervenerit. Nihil in eis iram indicet, aut injuriarum acceptarum memoriam, aut invidiam, aut contentionem, neque gestus, neque motus, non verbum, non acris oculorum obtutus, neque faciei conformatio, aut si quid aliud convictorem nostrum ad iram provocare soleat. Quod si quispiam in aliquod horum inciderit, etiamsi prior molestia aliqua affectus sit : id tamen satis non est ad peccatum cui obnoxius sit excusandum. Malum

A ἐκάστου χρησιμεύειν, κατὰ τὴν τοῦ προηγουμένου ὑφήγησιν. Ἐν δὲ τῇ κοινῇ ταύτῃ συσχηνία μερικὰς φιλίας καὶ ἑταιρείας ὁ τῆς ἀγάπης θεσμός (61) οὐ συγχωρεῖ. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τὰς ἐν μέρει γινόμενας προσπάθειας εἰς πολλὰ βλάπτειν τὴν κοινὴν (62) συμφωνίαν. Νῦν δὲ ἴσῳ τῷ μέτρῳ τῆς διαθέσεως πάντας προστρέπει πρὸς ἀλλήλους βλέπειν, καὶ ἐν μέτρῳ τῆς ἀγάπης ἐπὶ παντὸς κρατεῖν τοῦ πληρώματος. Εἰ δέ τις εὐρεθῇ πλεῖονι σχέσει ἀγαπητικῶς ἔχων πρὸς μοναχὸν ἀδελφόν, ἢ συγγενῇ, ἢ πρὸς ἄλλον τινὰ δι' οἰανδήποτε πρόφασιν, ὥς τὸ κοινὸν ἀδικῶν, σωφρονιζέσθω. Ὁ γὰρ πλεονασμός τῆς διαθέσεως ἐπὶ τοῦ ἐνδὸς προσώπου κατηγορίαν ἔχει τῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐλλείψεως πολλήν (63). Τὰ δὲ ἐπιτίμια τοῦ ἐπὶ πλημμελείᾳ τινὶ καταγνωσθέντος πρὸς τὸ μέτρον τοῦ ἀμαρτήματος ἔστω· καὶ τὸ κυλωθῆναι συστήναι εἰς ψαλμωδίαν, καὶ τὸ μὴ παραδεχθῆναι εἰς εὐχῆς (64) κοινωνίαν, καὶ τὸ ἀπόδελτον γενέσθαι εἰς τὴν τῆς τροφῆς μετουσίαν· ἐν ᾧ καὶ πρὸς τὴν ποσότητα τοῦ σφάλματος ὁρίσκει τὸ ἐπιτίμιον τῷ ἑξαμαρτάνοντι ὁ ἐπιστατεὺς ταχθεὶς τῇ κοινῇ εὐταξίᾳ. Ἡ δὲ ὑπηρεσία γινέσθω τῇ κοινῇ συνουσίᾳ ἐκ περιόδου, δύο κατ' ἀκολουθίαν ἐν ἑβδομάδι μὲν πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῆς χρείας ἐπιζητούμενην σπουδὴν ἐκτελούντων, ἵνα καὶ ὁ μισθὸς τῆς ταπεινοφροσύνης κοινὸς ᾖ, καὶ μὴ ἐξῆ τιμι μὴδὲ ἐν τῷ καλῷ πλεονεκεῖν τὴν συνουσίαν, καὶ ἡ ἀνάπαυσις ἐν τῷ ἴσῳ πᾶσιν ὑπάρχη (65). Τὸ γὰρ ἐν μέρει κοποῦσθαι, καὶ ἐν μέρει διαναπαύεσθαι, ἀνεπαίσθητον τοῖς κάμνουσι τὸν κόπον ποιεῖ. Ἐξουσίαν **C** ἔχει ὁ προϊστάμενος τοῦ τάγματος, καὶ ἐπὶ ἀναγκαίας προόδους τοὺς κατὰ γνώμην προσάγειν, καὶ προστάσσειν οἷς ἀν συμφέρῃ τὸ οἰκομεῖν, καὶ ἐντὸς τοῦ οἴκου μένειν. Πολλὰκι γὰρ τοῖς νέοις σώμασι, καὶ ὅτι μάλιστα ἡ ἐκ τῆς ἐγκρατείας κακοπάθεια σπουδάζεται, ἐπανθὲι πως ἡ ἐκ τῆς ἡλικίας εὐχροια, καὶ ἀφορμὴ πάθους τοῖς ἐντυγχάνουσι γίνεται. Εἰ οὖν τις νεᾶς· κατὰ τὸ ἄνθος τοῦ (66) σώματος, ἀφανῇ τὴν τοιαύτην ποιεῖται εὐσχημοσύνην ὑποκρυπτόμενος, ἕως ἂν εἰς τὴν πρότερον κατὰστασιν τὸ φαινόμενον ἔλθῃ. Ὁργῆς, ἡ μνησικαχίας, ἡ φθόνου, ἡ φιλονεικίας σημεῖον ἐν αὐτοῖς (67) ἔστω μὴδὲν, ἡ σχῆμα, ἡ κίνημα· μὴ ῥῆμα, ῥῆ βλέμματος ἐνστασις, ἡ προσώπου διάθεσις, ἡ εἰ τι ἄλλο ὑποκινεῖν πέφυκε πρὸς ὀργὴν τὸν συζῶντα. Εἰ δέ τις τινὶ (68) τούτων συνεχεῖν, τὸ προπεπονθέναι τι τῶν λυπούντων οὐχ ἱκανὸν ἔστιν εἰς ἀπολογίαν τοῦ πλημμελήματος, ἐν ᾧ τις ἐνέχεται. Τὸ γὰρ κακὸν ἐν οὐδὲποτε χρόνῳ τολμώμενον ἐπίσης ἐστὶ κακὸν (69). Ὁρκος μὲν

(61) Idem codex ἀγάπης μισθός, dilectionis merces, haud recte.

(62) Reg. primus διατέμνειν τὴν κοινὴν, communem concordiam secare. Lectio optima. Mox codex Reg. ἴσῳ τῷ μέτρῳ. Vox ἴσῳ desiderabatur in utraque editione.

(63) Vox πολλήν in codice Reg. non legitur. Addidimus non longe ex eodem libro veteri articulum ante præpositionem ἐπὶ.

(64) Vox εὐχῆς deest in codice Regio. Mox idem codex ἐν ᾧ καὶ πρὸς τὴν. Editio Paris. ἐν ᾧ κατὰ τὴν.

(65) Editio Paris. πᾶν ὑπάρχη. Editio Ven. et codex Reg. πᾶσιν. Nec ita multo post idem codex τὸν

πόνον ποιεῖ. Subinde hic ipse codex καὶ ὅτι μάλιστα.

(66) Codex Reg. κατὰ τὸ πάθος τοῦ. Mox idem codex ποιεῖται ἐν εὐσχημοσύνῃ.

(67) Sic codex Regius. Illud, σημεῖον ἐν αὐτοῖς, deerat in impressis libris. Statim ex eodem illo codice addidimus, voculam ἡ, quæ inepte ommissa fuerat in editione Parisiensi.

(68) Utraque editio EI δὲ τινι. Codex noster EI δὲ τις τινι.

(69) Horum verborum, ἐπίσης ἐστὶ κακὸν, hæc est sententia : malum quovis tempore admissum, per se quidem et natura sua æqualiter malum esse : sed tamen ob circumstantias levius fieri, aut gravius. Mox

ἅπας ἐξοριζέσθω τοῦ καταλόγου τῶν ἀσκουμένων. Ἡ δὲ κατάνευσις τῆς κεφαλῆς, καὶ ἡ διὰ τῆς φωνῆς συγκατάθεσις ἀντὶ ὄρκου κρινέσθω, καὶ τῷ λέγοντι καὶ τῷ ἀκούοντι. Εἰ δέ τις ἀπιστήσῃ τῇ ψυχῇ διαβεβαιώσει, κατηγορίαν τοῦ ἰδίου συνειδότες παρέχεται ὡς οὐ κατορθώσας ἀψευδὲς ἐν λόγῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς πλημμελοῦσι ταυθίσεται ὑπὸ τοῦ προκαθηγουμένου, καὶ ἐπιτιμῶν θεραπεύονται σωφρονισθήσεται. Τῆς ἡμέρας παρελθούσης, καὶ παντὸς ἔργου εἰς πέρας ἔλθοντος, σωματικοῦ τε καὶ πνευματικοῦ, πρὸ τῆς ἀναπαύσεως ἀνακρίνεσθαι προσήκει τὸ συνειδὸς ἐκάστου ὑπὸ τῆς ἰδίας καρδίας. Καὶ εἴ τι γέγονε παρὰ τὸ δέον, ἡ ἐνθύμημα τῶν ἀπηγορευμένων, ἡ λόγος ἐξω τοῦ καθήκοντος, ἡ περὶ τὴν προσευχὴν ῥαθυμία, ἡ ἀκηδιασμός τῆς ψαλμωδίας, ἡ τοῦ κοινῶ βίου ἐπιθυμία, μὴ ἐπικρυπτεσθῶν τὸ πλημμέλημα, ἀλλὰ τῷ κοινῷ ἐξαγγελλέτω, ὡς ἂν διὰ κοινῆς προσευχῆς θεραπευθῇ τὸ πάθος τοῦ συνενεχθέντος τῷ τοιοῦτῳ κακῷ.

A enim quoquo tempore admissum, ex aequo malum est. Omne quidem iuramentum exterminetur e monachorum cœtu : habeatur vero pro iuramento nutus capitis, aut assensus per vocem datus, sive quis loquatur, sive audiat. Si quis autem fidem non habuerit nudæ affirmationi, is suam ipsius conscientiam arguit proditque, tanquam qui non dixerit verum inter loquendum, ob idque in delinquentium numerum referetur a præposito, et pœna medicinali castigabitur. Completo jam die, omnique opere tum corporali tum spirituali absoluto, par est unumquemque in corde suo ante quietem suam ipsius conscientiam examinare. Et si quid contigit præter decorum, sive cogitatio interdicta, aut colloquium præter officium, aut in orando segnities, aut in psallendo negligentia, aut communis vitæ desiderium, nequaquam occultet peccatum, sed cœtui confiteatur, ut morbus illius qui in ejusmodi malum incidit, per communem precationem sanetur.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΑΣΚΗΤΙΚΟΣ (70).

1. Ὁ ἀσκητικὸς βίος ἓνα σκοπὸν ἔχει, τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν, καὶ δεῖ πᾶν (71) τὸ δυνάμενον πρὸς αὐτὴν συνεργῆσαι τὴν πρῶθαι, ὡς θεῖαν ἐντολὴν οὕτω μετὰ φόβου παραφυλάττειν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὰ αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἄλλοι τε βλέπουσιν, εἰ μὴ πρὸς τὸ σωθῆναι τὸν ὑπακούοντα. Χρὴ τοίνυν, καθάπερ οἱ ἐπὶ τὸ λουτρὸν εἰσίνοντες γυμνοῦνται παντὸς περιδλήματος, οὕτω καὶ τοὺς τῇ ἀσκητικῇ προσερχομένους ζωῇ, πάσης ὕλης (72) βιωτικῆς γυμνωθέντας, ἐντὸς τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν γενέσθαι βίου. Τὸ μὲν οὖν προηγούμενον ἐστὶ, καὶ οὐ μάλιστα προσήκει τὸν Χριστιανὸν ἐπιμελεῖσθαι, γυμνωθῆναι τὰ κατὰ τὴν κακίαν πάθη τὰ ποικίλα τε καὶ διάφορα, δι' ὧν μολύνεται ἡ ψυχὴ· χρὴ δὲ κατὰ δεύτερον λόγον καὶ τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀποταγὴν κατορθωθῆναι τῷ πρὸς τὸν ὑψηλὸν ἀποδλέποντι βίῳ, διότι πολλὴν παρέχει περισπασμόν τῇ ψυχῇ ἡ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων φροντίς τε καὶ ἐπιμέλεια. Ὅταν οὖν πλείους, πρὸς τὸν αὐτὸν βλέποντες (73) τῆς σωτηρίας σκοπὸν, τὴν μετ' ἀλλήλων ζωὴν καταδέξωνται, χρὴ τοῦτο πρὸ πάντων ἐν αὐτοῖς κρατηθῆναι, τὸ μίαν ἐν πᾶσι καρδίαν εἶναι, καὶ θέλημα ἓν, καὶ μίαν ἐπιθυμίαν, καὶ, καθὼς νομοθετεῖ ὁ Ἀπόστολος, ἐν γενέσθαι σῶμα ἐκ διαφόρων μελῶν σύντηκτον πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς συνοδίας. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶν ἄλλως κατορθωθῆναι, εἰ μὴ ἐκεῖνο κρατήσῃς, τὸ μὴ ἐπονομάζεσθαι τινι ἀποσταγμένῳ μῆτι ἱμάτιον, μῆτι σκεῦος, μῆτι ἄλλο τι τῶν εἰς τὴν κοινὴν ζωὴν χρησιμευόντων, ἵνα ἕκαστον τοῦτων τῆς χρείας ἦ, καὶ μὴ τοῦ κεκτημένου. Καὶ ὥστερ ἀνάγκαστόν ἐστι

codex Reg. ὄρκος μὲν ἅπας. Utraque editio ὄρκος ἅπαξ.

(70) Utraque editio et codex Combef. τοῦ αὐτοῦ λόγος ἀσκητικός, ejusdem sermo asceticus. Reg. primus τοῦ αὐτοῦ ὑποτύπωσις ἀσκήσεως καὶ πρόλογος τῶν ὄρων, ascetica disciplinae informatio, et regularum prologus. Reg. tertius πρόλογος ἐν ᾧ τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἀσκήσεως, prologus in quo ostenditur quis sit scopus vitæ asceticæ. Ita denique in Colbertino legitur recentiore manu, τοῦ Βασιλείου... πρόλογος

EJUSDEM SERMO ASCETICUS.

1. Unus est asceticæ vitæ scopus, ut consulat animæ salutem ; et quicquid proposito huic conducere potest, id sicut divinum mandatum cum timore observandum est. Neque enim ipsa Dei mandata ad quidquam aliud spectant, nisi ut salutem adipiscatur qui eis auscultaverit. Convenit igitur, ut quemadmodum qui se in balneum demittunt, omni amictu nudantur, ita etiam qui ad asceticum vitæ genus accedunt, omni re sæculi hujus exuti, vitam philosophicam ingrediantur. Id itaque præcipuum est, et ejus 324 maxime curam gerere Christianus debet, ut vitiosis affectibus, qui varii sunt ac diversi, animamque coinquinant, denudetur : deinde vero oportet, ut qui ad vitam sublimem respicit, opes suas ac facultates derelinquat : cum rerum terrenarum cura ac sollicitudo magnam in animo aberrationem generent. Cum igitur plures ad eundem salutis scopum intenti, communem inter se vitam amplexi fuerint, id inter ipsos ante omnia obtineat necesse est, ut unum in omnibus sit cor, et voluntas una, unumque desiderium, utque ex Apostoli præcepto, omne conventus agmen efficiatur unum corpus ex diversis membris coagmentatum (I Cor. xii, 12). Hoc autem aliter fieri non potest, nisi obtinerit hæc consuetudo, ut nihil nominatim ac peculiariter cuiquam tribuatur, neque vestimentum, neque vas, neque quidpiam aliud ex iis quæ conducunt vitæ communi, ut singula usibus necessariis, non autem possessoribus destinantur. Et sicuti vestimen-

των ἀσκητικῶν διατάξεων, Basilii... prologus asceticorum constitutionum.

(71) Utraque editio καὶ πᾶν. Reg. tertius καὶ δεῖ πᾶν, et ita quoque legitur in Reg. primo, sed manu recentiore. Mox Reg. primus πρὸς ταύτην.

(72) Illud, πάσης ὕλης, ita ad verbum interpretabere, omni materia exuti.

(73) Codex Voss. περὶ αὐτὸν βλέποντες. Mox idem codex ἐν αὐτοῖς.

tum parvum corpori majori, aut majus parvo non convenit, sed quidquid cuique accommodatum est, id utile est et commodum: ita etiam alia omnia, lectus, stragula, calidum vestimentum, calceamentum, ejus qui his valde indiget, debent esse, non possidentis. Quemadmodum enim qui vulneratus est, non qui sanus est, medicamento utitur: sic etiam iis quæ ad sublevandum corpus excogitata sunt, perfruatur, non qui delicate vivit, sed is cui levamen opus est.

2. Quoniam autem varia sunt hominum ingenia, neque similiter de rebus utilibus omnes judicant, ne qua, unoquoque ad suum arbitrium vivente, oboriatur perturbatio, is qui ex publico testimonio cunctis prudentia, constantia, ac vitæ integritate præstiterit, aliis regendis præficiendus est: ut quod in eo bonum est, id omnium qui ipsum fuerint imitati, fiat commune. Ut enim si plures pictores unius faciei lineamenta pingant, omnes imagines futuræ sunt inter se similes, utpote uni assimilatæ: eundem ad modum si multa ingenia unum imitandum sibi proponant, in omnibus æqualiter bona vitæ forma elucescet. Itaque uno aliquo jam delecto et prælato, cessabunt omnes privatæ voluntates, seque ad id quod præstantius est, conformabunt omnes, præcepto apostolico obsecuti, quo anima omnis potestatibus eximiis subdita esse jubetur, quoque monemur eos qui resisterint, judicio atque condemnationi obnoxios effici (*Rom. xiii, 1, 2*). Vera autem et perfecta subditorum erga præfectum obedientia in eo declaratur, si non a flagitiosis modo abstineant ex præfecti consilio, sed si re ea quidem quæ laudabilia sunt, citra illius arbitrium peragant. Nam abinentia et omnis corporalis afflictatio ad aliquid utilis est: sed si quis animi sui motum secutus, quod sibi placet egerit, et præposito consilium sibi danti non obtemperaverit, peccatum futurum est majus, quam recte factum. *Qui enim resistit 325 potestati, Dei ordinationi resistit* (*ibid. 2*); atque obedientiæ major merces quam abinentiæ virtuti tribuitur. Eodem autem modo communem et æqualem omnibus inter se charitatem esse convenit, quo homo naturaliter erga singula sua membra affectus est, qui totum suum corpus pariter sanum vult, quando et unuscujusque membra dolor æqualem corpori molestiam exhibet. At quemadmodum in nobismetipsis dolor unuscujusque ægrotantis membri similiter totum corpus attingit, et tamen sunt membra alia aliis præstantiora (non enim pariter de oculo atque de pedis digito afficimur, etiamsi dolor æqualis sit): ita unumquemque in omnes qui in conventu vixerint, commiserationem ovidem atque

τῷ μείζονι σώματι τὸ μικρόν ἱμάτιον, ἢ τῷ μικροτέρῳ τὸ τελειότερον, ἀλλ' ἐκάστῳ τὸ σύμμετρόν ἐστι καὶ ἐπωφελὲς καὶ εὐάρμοστον· οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἢ κλίνη, τὰ στρώματα (74), τὸ θερμὸν περιβόλαιον, τὸ ὑπόδημα, τοῦ πάνυ χρῆζοντος, οὐχὶ τοῦ κεκτημένου εἶναι ὀφείλει. Καθάπερ γὰρ τῷ φαρμάκῳ ὁ τραυματισθεὶς, οὐχ ὁ ὑγιαίνων, κέχρηται, οὕτω καὶ τῶν πρὸς τὴν ἄνεσιν τοῦ σώματος ἐπινοουμένων, οὐχ ὁ τρυφῶν, ἀλλ' ὁ χρῆζων τῆς ἀνάγκης ἀπολαύει.

2. Ἐπειδὴ δὲ ποικίλα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη ἐστὶ, καὶ οὐ πάντες ὁμοίως περὶ τῶν χρησίμων βουλευόμενται, ἵνα μὴ τις ἀκαταστασία ᾖ, ἐκάστου κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα πολιτευομένου, προσήκει τὸν ἐπὶ πάντων (75) ἐπὶ συνέσει καὶ εὐσταθείᾳ καὶ τῇ κατὰ τὴν ζωὴν ἀκριβεῖα μαρτυρημένον διαφέρειν, τοῦτον προστῆσθαι εἰς τὸ καθηγῆσθαι τῶν ἄλλων, ἵνα τὸ ἐν τοῦτοις ἀγαθόν, κοινὸν πάντων τῶν μιμουμένων γένηται. Ὡςπερ γὰρ, εἰ πλείονες ζωγράφοι ἐνὸς προσώπου χαρακτῆρα γράφοιεν, πᾶσαι αἱ εἰκόνες ὁμοίως πρὸς ἀλλήλας ἔξουσιν, διὰ τὸ τῷ ἐνὶ ὁμοιωθῆαι (76)· οὕτω τὰ πολλὰ ἦθη, εἰ πρὸς τὴν τοῦ ἐνὸς μίμῃσιν βλέπει, πᾶσιν ὁμοίως ὁ ἀγαθὸς τοῦ βίου χαρακτῆρ ἐπιλάμψει. Προκρίθεντος τοίνυν ἐνὸς, ἀργήσῃ πάντα τὰ μερικὰ θελήματα· πρὸς δὲ τὸ προέχον πάντες οἱ ἐφετῆς τυπωθήσονται, πεισθέντες τῷ ἀποστολικῷ παραγγέλματι τῷ κελεύοντι πᾶσαν ψυχὴν ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτάσσασθαι· καὶ ὅτι οἱ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρίμα λήφονται. Ἡ δὲ ἀληθὴς καὶ τελεία ὑπακοὴ τῶν ὑποχειρίων πρὸς τὸν καθηγούμενον ἐν τούτῳ δείκνυται, ἐν τῷ μὴ μόνον τῶν ἀτόπων κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ προσετώτους ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἐπαινετὰ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης (77) ποιεῖν. Ἡ γὰρ ἐγκράτεια καὶ πᾶσα ἡ σωματικὴ κακοπάθεια πρὸς τι χρησίμως ἔχει· ἀλλ' ἐάν τις, ταῖς ἰδίαις ὁρμαῖς ἀκολουθῶν, τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ ποιῇ, καὶ συμβουλευόντι τῷ προσετώτῳ μὴ πείθεται, μείζον τοῦ κατορθώματος ἔσται τὸ πληγμeloύμενον. Ὁ γὰρ ἀνταγισσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· καὶ ὁ τῆς ὑπακοῆς μισθὸς μείζων τοῦ κατὰ τὴν ἐγκράτειαν ἐστὶ κατορθώματος. Οὕτω προσήκει κοινὴν καὶ ἴσην πᾶσι πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀγάπην εἶναι, ὡς φυσικῶς πρὸς τὰ καθ' ἑκάστον ἑαυτοῦ μέλη ὁ ἄνθρωπος ἔχει, ἐπίσης θέλων παντὶ τῷ σώματι τὴν ὑγίαν, διότι καὶ ὁ πόνος ἐκάστου μέλους ἴσην παρέχει τῷ σώματι τὴν ἀηδίαν. Ἀλλ' ὥςπερ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὁ μὲν πόνος ἐκάστου τῶν ἀρρωστούντων μελῶν ἴσως ἄπτεται (78) τοῦ παντὸς σώματος, ἐστὶ δὲ ὁμοῦς ἕτερα ἐτέρων τιμιώτερα μέλη (οὐ γὰρ ὁμοίως περὶ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ περὶ τὸν τοῦ ποδὸς δάκτυλον ἔχομεν, καὶ ὁ πόνος τὸ ἴσον ἔχη)· οὕτω τὴν μὲν σωματικὴν διάθεσιν καὶ τὴν ἀγαπητικὴν σχέσιν ἴσην ἐπὶ

(74) Reg. primus τὸ στρώμα.

(75) Idem codex ex πάντων. Nec ita multo post codex Voss. et Reg. primus εἰς τὸ καθηγῆσθαι. Reg. secundus προστῆσθαι τῶν ἄλλων· quæ scriptura eo melior fortasse videbitur, quo brevior est.

(76) Reg. primus τῷ ἐνὶ ὁμοιούσθαι. Aliquanto

post Colb. τῷ εὐαγγελικῷ παραγγέλματι τῷ λεγοντι.

(77) Codex Colb. χωρὶς τῆς ἐκείνου βουλῆς. Haud longe codex Voss. et Reg. primus τὸ ἀρέσκον αὐτῷ.

(78) Utraque editio ἴσα ἄπτεται. Antiqui tres libri ἴσως.

πάντων (79) τῶν ἐν τῇ συνοδίᾳ ζώντων εἶναι παρ' ἑκάστου προσήκει· ἡ δὲ τιμὴ, κατὰ τὸ εὐλογον, ἐπὶ τῶν χρησιμωτέρων τὸ πλέον ἔξει. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐλάττειται πάντων (80) εἰς τοὺς ἀλλήλους ἀγαπᾶν τῷ ἴσῳ μέτρῳ τῆς διαθέσεως, ἀδίκημά ἐστιν ἐν συνοδίᾳ εὐρεθῆναι ἰδιαζούσας τινὰς πατρίας καὶ συττηνίας. Ὁ γὰρ τὸν ἕνα ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἀγαπῶν κατηγορεῖ ἑαυτοῦ, ὡς (81) ἐν τοῖς ἄλλοις μὴ ἔχων τὴν τελείαν ἀγάπην. Ὁμοίως οὖν ἀπόβλητός ἐστιν ἀπὸ συνοδίας ἡ τε ἀπειρία μάχης καὶ ἡ μερικὴ διάθεσις. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς μάχης ἔχθρα γίνεται· ἀπὸ δὲ τῆς μερικῆς φιλας καὶ εἰταρίας ὑποφίαι καὶ φθόνοι γίνονται. Πανταχοῦ γὰρ ἡ τοῦ Ἰσῶ στερήσεως ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις φθόνου καὶ δυσμενείας τοῖς ἐλαττουμένοις γίνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐντολὴν παρὰ Κυρίου ἐλάβομεν, μισθισθαι τὴν ἀγαθότητα τοῦ ὁμοίως (82) τὸν ἑλίων δικαίους τε καὶ ἀδίκους ἐπανατέλλοντος. Ὡς περ οὖν ὁ Θεὸς κοινήν διδωσι πᾶσι τοῦ φωτὸς τὴν μετουσίαν, οὕτως καὶ οἱ μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ κοινήν τε καὶ ὁμότιμον τὴν τῆς ἀγάπης ἀκτῖνα ἐπὶ πάντας φερέτωσαν. Ὅπου γὰρ ἐλλείπει ἡ ἀγάπη, ἐκεῖ πάντως ἀντιεστέρεχεται τὸ μῖσος. Εἰ δὲ, καθὼς φησὶν Ἰωάννης, Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, ἀνάγκη (83) πᾶσα τὸ μῖσος εἶναι τὸν διάβολον. Ὡς περ οὖν ὁ τὴν ἀγάπην ἔχων τὸν Θεὸν ἔχει, οὕτως ὁ τὸ μῖσος ἔχων τὸν διάβολον ἐν ἑαυτῷ τρέφει. Διὰ τοῦτο προσήκει τὴν μὲν ἀγάπην ἴσῃ καὶ ὁμοίαν παρὰ πάντων τοῖς πᾶσιν εἶναι, τὴν δὲ τιμὴν ἑκάστῳ κατὰ τὸ πρέπον γίνεσθαι. Ἐπὶ δὲ τῶν οὕτως ἀλλήλοις συναρμοζομένων, ἡ σωματικὴ συγγένεια οὐδὲν πλέον κατὰ τὴν ἀγάπην ἔξει· οὐδὲ εἰ τις ἀδελφὸς τινος κατὰ σάρκα εἴη, ἢ υἱὸς, ἢ θυγάτηρ, ἐν πλείονι διαθέσει πρὸς τὸν τῷ γένει προσήκοντα παρὰ τοὺς ἄλλους γενήσεται ἡ κοινωνία τοῦ αἵματος. Ὁ γὰρ ἐν τοῦτοις τῇ φύσει ἀκολουθῶν κατηγορεῖ ἑαυτοῦ, ὅτι οὕτω τελείως ἀπέστη τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐστὶν ὑπὸ σαρκὸς διοικεῖται. Λόγος δὲ ἀνωφελής, καὶ ὁ διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας μετεωρισμὸς ἀκαίρος, ἀπειρημένος ἔστω. Ἀλλ' εἰ τι χρησίμων πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ψυχῶν, τοῦτο προσήκει λαλεῖσθαι μόνον, καὶ αὐτὰ τὰ (84) χρήσιμα εὐτάκτως κατὰ τὸν πρέποντα καιρὸν λαλεῖσθαι παρὰ τῶν τοιούτων προσώπων, οἷς ἐπιτέτραπται τὸ λαλεῖν. Εἰ δὲ τις τῶν ὑποδεεστέρων εἴη, ἀναμενέτω τὴν προτροπὴν (85) τοῦ ὑπερέχοντος. Οἱ δὲ ψιθυρισμοί, καὶ αἱ πρὸς τὸ οὐς ὁμιλίας, καὶ αἱ διὰ τῶν νευμάτων σημασίαι, πάντα ταῦτα ἀπόβλητα ἔστω, διότι τὴν τῆς καταλαλιᾶς ὑποφίαν ὁ ψιθυρισμὸς ἔχει, καὶ ἡ διὰ τοῦ νεύματος σημασία. Ἐνδείξιν παρέχει τῷ ἀδελφῷ λαμβάνοντος πράγματός τινος σκαιωρίας. Τὰ δὲ τοιαῦτα μίσους ἀρχὴ καὶ ὑποφίαις γίνεται. Ὅταν δὲ πρὸς ἀλλήλους ἢ τις κατὰ ἀνάγκην γινόμενῃ διάλειξις, τὸ μέτρον τῆς φωνῆς ἡ χρῆσις ποιεῖται (86), ὥστε τῷ μὲν ἐγγύς ὄντι

A amorem parem ostendere operæ pretium est; sed tamen, ut decet, iis qui utiliores sunt, major deferetur honor. Quoniam autem omnino æquali amoris mensura sese invicem diligere debent, injuria est privatas quasdam sodalitates ac contubernia in conventu reperiri. Qui enim unum præ aliis diligit, is, quod non perfecte cæteros diligit, se ipse arguit. Quare ex conventu contentio indecora, et singularis amor sunt æqualiter amandandi. Oritur enim ex contentione inimicitia: ab amicitia vero particulari et sodalitate suspiciones et invidiæ nascuntur. Cum enim æqualitas auferetur, id ubique eis qui ea spoliuntur, invidiæ et odii origo et causa est. Quapropter jussit etiam Dominus nos bonitatem illius qui solem similiter super justos ac injustos exoriri curat, imitari (*Matth. v. 45*). Quem admodum igitur Deus ex æquo impertit omnibus lucem, ita et Dei imitatores communem et parem charitatis radium in omnes effundant. Ubi enim deficit charitas, illic utique ejus loco succedit odium. Quod si, ut Joannes ait, *Deus charitas est* (*I Joan. iv. 16*), prorsus necesse est. diabolium odium esse. Sicut ergo qui habet charitatem, Deum habet: sic qui odium habet, is diabolium in seipso nutrit. Quamobrem ut æqualis similisque charitas quibusvis ab omnibus est exhibenda, ita honor, uti addecet, unicuique est tribuendus. In iis autem qui sic conjuncti sunt et copulati, non futura est major dilectio ob corporalem consanguinitatem: neque si quis quidem germanus alicujus frater sit, filiusve, aut filia, is licet cognatione conjunctus, magis quam cæteri amabitur ob sanguinis communionem. Qui enim in his naturam sequitur, is nondum a natura perfecte recessisse convincitur, sed etiamnum a carne gubernari. Sermo autem inutilis, et inepta mentis avocatio ex mutuo colloquio orta, sint interdicta. Sed si quid animarum ædificationi conducit, de eo duntaxat instituendus est sermo: imo vero ea ipsa quæ utilia fuerint, modeste et tempore congruenti ab iis quibus sit loquendi facultas, dicenda sunt. **326** Quod si quispiam ex inferiorum numero sit, licentiam hanc et facultatem a superiore exspectet. Murmurationes autem, et colloctiones in aurem, et quæ per nutus fiunt significationes, hæc omnia rejiciantur, cum murmuratio præ se ferat obtreactionis suspicionem, significatio vero, quæ per nutum datur, rem aliquam latentem et malignam fratri indicet. Quæ autem sunt ejusmodi, odii initium sunt atque suspicionis. Cum autem necessarium fuerit mutuum colloquium, vocis modum formet necessitas, ita ut eum qui propinquus est, remissiore voce

(79) Præpositionem ἐπὶ addidimus ante vocem πάντων, fidem veterum duorum librorum secuti.

(80) Editio Paris. οὐφειλέται πάντες. Editio Ven. et quatuor mss. πάντως. Haud longe editio Paris. φρατρίας. Editio Ven. et tres mss. πατρίας.

(81) Reg. 1 ἀγαπῶν, κατηγορεῖται ἑαυτοῦ γίνεται, ὡς.

(82) Editio utraque et Reg. tertius ἀγαθότητα τοῦ ὁμοίως. Alii duo mss. ἀγαθότητα τοῦ ὁμοίως.

Ibidem Reg. primus ἑλίων αὐτοῦ.

(83) Codex Colb. ἀνάγκη δέ. Mox idem liber ἔχων τὸν ἀντικείμενον ἐν.

(84) Reg. primus καὶ αὐτὰ δὲ τὰ. Codex Colb. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ῥήματα εὐτ. Mox duo mss. x. λαλεῖσθαι.

(85) Reg. primus μενέτω τὴν προτροπὴν.

(86) Sic Regii primus et tertius. Utraque editio et Reg. secundus φωνῆς χρῆσις ποιεῖται, non ita recte.

compellemus, eum vero qui procul dissidet, contentius alloquamur. Sed si quis dum cuipiam consilium dat, aut eum exhortatur ad rem aliquam, altiore minacioremque adhibet vocem, is ut contumeliosus in conventu non sit. Exire autem e monasterio, nisi statutum sit et necessarium egredi, nequaquam licet. Verum quoniam non virorum modo conventus sunt, sed etiam virginum, cætera quidem omnia quæ relata sunt, utrisque erunt communia: sed tamen unum sciendum est, ampliorem maioremque in mulierum vita requiri honestatem ac modestiam, itemque paupertatis, silentii, obedientiæ, sororiique amoris virtutem, quamdam in exeundo curam, atque in congressibus cautionem, mutuam benevolentiam et particularium sodalitatum amandationem. In his enim omnibus cum maiore studio institui debet virginum vita. Cui concredita est disciplinæ cura, ea non quod iucundum est sororibus, quærat, neque ab eis gratiam inire studeat, sic ut quæ ipsis in deliciis sunt, indulgeat, sed se semper gravem, metuendam, ac reverendam exhibeat. Nosse enim debet, se eorum quæ in cœtu communi præter officium admittuntur, rationem coram Deo esse reddituram. Atque unaquæque ex conventus numero a præfecta petat non quod gratum est et suave, sed quod est perutile, et conducibile, nihilque de iis quæ jubentur, inquirat (ejusmodi enim consuetudo exercitatio est et gradus ad rebellionem): sed quemadmodum sine ullo examine recipimus Domini præcepta, scientes omnem Scripturam divinitus inspiratam esse et utilem, ita et sorores iussa antistitæ citra disceptationem excipiant, omne consilium sibi ab ea datum alacri animo, non ex tristitia aut necessitate, exsequentes, ut ipsarum obedientia mercedem consequatur. Cæterum non tantummodo obediant, cum docentur quæ ad disciplinæ severitatem pertinent, sed etiamsi forte jejunium prohibuerit magistra, aut ad eum qui vires reficere ac reparare possit cibum sumendum adhortetur, aut etiam aliquid aliud levamini afferendo opportunum necessitate exigente præscripserit, perficiant omnia æqualiter, et quidquid ab illa **327** dicitur, legem esse sibi persuadeant. Cum autem necessitate postulante de negotio quodam necessario sermonem haberi oportuerit, sive cum viro aliquo, sive cum eo qui rei alicui curandæ præfectus sit, sive cum quovis alio qui ad rem requisitam aliquid conferre valeat, par est antistitam ipsam sermonem habere, una aut altera ex sororibus secum præsentem: quæ jam ob mores et ætatem in alicujus conspectum colloquiumque venire tuto possint. Quod si alteri privatim quidpiam utile in quod dicendum fuerit, per illam dicetur.

(87) Reg. primus et Colb. περί τινος πράγματος.

(88) Reg. primus πᾶσι τοῖτοις καὶ μετὰ.

(89) Utraque editio χειρωμένη, male. Codex Combef. et alii duo χειραρισμένη, recte.

(90) Reg. primus συνήθεια, τῆς ἀναρχίας γίνεται

A πραοτέρῃ τῇ φωνῇ διαλέγεσθαι, τὸν δὲ πόρρωθεν ὄντα μέλζον προσκαλεῖσθαι τῇ φωνῇ. Τὸν δὲ συμβουλευόντ᾽ αὐτῇ, ἢ ἐγκυλιούμενον περὶ τίνος (87), μέλζονι καὶ καταπληκτικωτέρῃ φωνῇ κεχρησθαι, ὡς ὑβριστικόν, ἐν συνοδίᾳ μὴ ἔστω. Πρόδος δὲ, πλὴν τῶν τεταγμένων καὶ ἀναγκαίων ἐξόδων, ἀπὸ ἀσκητηρίου οὐκ ἔστιν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀνδρῶν μόνον εἰσὶν αἱ συνοδῖαι, ἀλλὰ καὶ παρθένων, τὰ μὲν ἅλλα πάντα, ὅσα εἴρηται, κοινὰ καὶ τούτων καὶ ἐκείνων ἔσται· ἐν δὲ προσήκει γινώσκειν, ὅτι πλείονα καὶ περισσώτερον ἀπαιτεῖ τὴν εὐσηχμοσύνην ὁ ἐν γυναιξὶ βίος, καὶ τὸ τῆς ἀκτινισμούνης κατόρθωμα, καὶ τὸ τῆς ἡσυχίας, καὶ τὸ τῆς ὑπακοῆς, καὶ τὸ τῆς φιλαδελφίας, καὶ ἡ περὶ τὴν πρόδον ἀκρίβεια, καὶ ἡ τῶν συντυχίων παραφυλαχὴ, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλας διάθεσις, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὰς μερικὰς ἐταιρίας. Ἐν πᾶσι γὰρ τοῖτοις μετὰ (88) πλείονος σπουδῆς ὁ τῶν παρθένων ὀφείλει κατορθοῦσθαι βίος. Ἡ πεπιστευμένη τὴν εὐταξίαν μὴ τὸ ἥδὺ ταῖς ἀδελφαῖς ζητεῖται, μηδὲ σπουδαζέτω κεχαρισμένη (89) αὐταῖς διὰ τῶν καταθυμιῶν εἶναι, ἀλλὰ τὸ σεμνόν τε καὶ τὸ φοβερόν καὶ τὸ αἰδέσιμον περὶ αὐτὴν πάντοτε ἔστω. Εἰδέναι γὰρ αὐτὴν χρῆ, ὅτι τῶν παρὰ τὸ δέον ἐν τῷ κοινῷ πλημμελουμένων ἐκείνη ἐπὶ Θεοῦ τὸν λόγον ὀφείλει. Καὶ ἐκάστη τῶν ἐν τῷ πληρώματι τῆς συνοδίας μὴ τὸ ἥδὺ ζητεῖται παρὰ τῆς καθηγουμένης, ἀλλὰ τὸ ἐπωφελές τε καὶ χρήσιμον· μηδὲ συζητεῖται περὶ τῶν ἐγκυλιουμένων (ἡ γὰρ τοιαύτη συνήθεια μελέτη καὶ ἀκολουθία (90) τῆς ἀναρχίας γίνεται)· ἀλλ' ὥσπερ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ἀνεξετάστως δεχόμεθα, εἰδότες, ὅτι πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος ἔστιν, οὕτω καὶ ἡ ἀδελφότης τὰ παραγγέλματα τῆς προκαθηγουμένης ἀδιακρίτως δεχέσθω, πᾶν τὸ συμβουλευόμενον μετὰ προθυμίας ἐπιτελοῦσα, μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἵνα γένηται αὐτῇ ἐμμισθος ἡ ὑπακοή. Ἀνεχέσθω δὲ μὴ μόνον τὰ εἰς τὴν ἀκρίβειαν διδασκομένη, ἀλλὰ καὶ πού (91) νηστεῖαν κωλύσῃ ἢ διδάσκαλος, ἢ μεταληψὴν τῆς ἀναληπτικῆς τροφῆς συμβουλεύσῃ, ἢ καὶ ἄλλο τι τῶν εἰς ἀνεσιν φερόντων τῆς χρείας ἀπαίτουστος ἂν ὑψηλῆσται, πάντα ὁμοίως ἐπιτελείτω, νεπισμένη, ὅτι τὸ παρ' ἐκείνης λεγόμενον νόμος ἔστιν. Ὅταν δὲ κατὰ ἀνάγκην τινὰ δεῖ γενέσθαι λόγον περὶ τίνος τῶν ὑπὸ τῆς χρείας ἐπιζητούμενων, εἴτε πρὸς ἄνδρα τινὰ, εἴτε πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν φροντίδα, εἴτε καὶ πρὸς ἄλλον τὸν δυνάμενον τι χρησιμεῦσαι πρὸς τὸ ἐπιζητούμενον πρᾶγμα, προσήκει παρὰ τῆς προκαθηγουμένης γίνεσθαι τὸν λόγον, συμπαρούσης αὐτῇ μίᾳ ἢ δευτέρᾳ ἐκ (92) τῶν ἀδελφῶν, αἱς ἥδη διὰ βίον καὶ χρόνον ἀκινδυνόν ἐστι τὸ εἰς ὅβην καὶ ὁμιλίαν τινὸς ἔλθεῖν. Εἰ δὲ τις νοεῖ τι καθ' ἑαυτὴν χρήσιμον, τῇ προκαθηγουμένῃ ὑποδαλῆτω, καὶ δι' ἐκείνης λαληθήσεται ὃ δεῖ λαληθῆναι.

mentem veniat, id suggerat præfectæ atque ita

ἀκολουθία. Aliquanto post codex Voss. et Colb. παραγγέλματα τῆς προκαθημένης, nec aliter infra.

(91) Reg. primus ἀλλὰ καὶ πότε. Codex Voss. καὶ εἴ ποτε.

(92) Voculam ἐκ addidimus ex Regiis 1 et 3.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΟΡΟΙ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ.

EJUSDEM

REGULÆ FUSIUS TRACTATÆ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ (93).

1. Ἐπειδὴ Θεοῦ χάριτι ἐν δόγματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνεληλύθαμεν εἰς ταυτὸν οἱ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν τοῦ βίου τοῦ κατ' εὐσέβειαν ἐνστητάμενοι (94)· καὶ ὑμεῖς μὲν εὐδηλοὶ ἐστε μαθεῖν τι τῶν πρὸς σωτηρίαν ἐπιποθοῦντες, ἔμοι δὲ ἀνάγκη ἀναγγέλλειν τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας μεμνημένων τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι *Τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων ρουθετῶν ἓνα ἕκαστον*· καὶ ὁ δὲ ἐπιτηδεύων (95) ἡμῖν ὁ παρὼν, καὶ τόπος οὗτος ἡσύχϊαν παρέχων καὶ σχολὴν πᾶσαν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν θορύβων, συνευζώμεθα ἀλλήλοις, ὥστε ἡμᾶς μὲν ἐν καιρῷ τοῖς συνδούλοις ἡμῶν δοῦναι τὸ σιτομέτριον· ὑμᾶς δὲ, λαβόντας τὸν λόγον, ὡς τὴν ἀγαθὴν γῆν, τέλειον καὶ πολυπλασίονα τὸν ἐν δικαιοσύνῃ καρπὸν ἀποδοῦναι, καθὼς γέγραπται. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν (96)· ἀψώμεθά ποτε τῆς φροντίδος τῶν ψυχῶν ἡμῶν· λυπηθώμεν ἐπὶ τῇ ματαιώσει τοῦ προλαβόντος βίου· ἀγωνισώμεθα ὑπὲρ τῶν μελλόντων εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ προσκυνητοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος. Μὴ τῇ ῥαθυμίᾳ καὶ τῇ ἐκλύσει ταύτῃ ἐναπομείνωμεν (97), καὶ τὸ μὲν παρὸν ἀεὶ διὰ ῥαθυμίας προΐεμενοι, πρὸς δὲ τὸ αὐριον καὶ τὸ ἐφεξῆς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐργῶν ὑπεριθήμενοι, εἰτα καταληφθέντες ὑπὸ τοῦ ἀπαιτούντος τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ἀπαρασκευάστοι τῶν ἀγαθῶν ἐργῶν, τῆς μὲν χαρᾶς τοῦ νυμφῶνος

PROOEMIUM.

1. Quoniam, Deo juvante, in nomine Domini nostri Jesu Christi simul convenimus nos, qui unum et eundem pie vivendi finem nobis proposuimus, vosque quidem non obscure præ vobis fertis, teneri vos desiderio aliquid discendi eorum quæ ad salutem pertineant, mihi vero Dei justificationes annuntiandi incumbit necessitas, cum nocte ac die sim memor Apostoli, qui ait: *Per triennium nocte et die non cessavi, cum lacrymis monens unumquemque*; et quoniam præsens tempus est convenientissimum, hicque locus præbet silentium, ac prorsus ab externis tumultibus immunis est, mutuo simul prece-mur, ut nos quidem opportune conservis nostris frumenti demensum demus: vos autem accepto sermone, velut bona terra, perfectum et multiplicem justitiæ fructum reddatis, sicut scriptum est¹. Obsecro igitur vos per charitatem Domini nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris², simus tandem aliquando de animabus nostris solliciti, doleamus anteactæ vitæ vanitatem, decertemus pro futuris ad gloriam Dei, et Christi ipsius, adorandique ac sancti Spiritus. Ne maneamus in socordia hac et dissolutione, neve præsens quideni tempus per jugem pigritiam amittentes, in crastinum vero et in posterum diferentes operum initium, deinde aheo qui animas nostras reposcit, inventi imparati a bonis operibus, et a nuptialis thalami gaudio excludamur, et frustra inutiliterque ploremus, tunc vitæ tempus male præteritum lugen-

¹ Act. xx, 31. ² Matth. xiii, 25. ³ Tit. ii, 14.

(93) Editio Paris. et Basil. τοῦ αὐτοῦ ὅροι κατὰ πλάτος. Προοίμιον. Codex Voss. ὅροι κατὰ πλάτος. Προοίμιον. Codex Colb. τοῦ αὐτοῦ πρόλογος. Codex Combef. et alii duo cum editione Veneta τοῦ αὐτοῦ ὅροι κατὰ πλάτος. Coisl: primus τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας ὅροι πρὸς τοὺς κατὰ Θεὸν τὸ ἀσκεῖν προσλομένους.

(94) Codex Colb. εὐσέβειαν συστητάμενοι. Statim codex Voss. et alii duo σωτηρίαν ἐπιθυμοῦντες. Mox Reg. primus τὸ δικαίωμα.

(95) Codex Voss. et Reg. primus ἐπιτηδεύων. Nec

ita multo post codex Colb. πᾶσαν τὴν ἀπό.

(96) Codex Voss. διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ προσκυνητοῦ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, corrupte. Habent quoque Reg. primus et Coisl. itidem primus διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος τοῦ Κυρίου. Codex Combef. et alii duo ut in contextu. Illud, τῶν ἁμαρτιῶν, deerat in utraque editione. Codex Colb. δόντος ἑαυτὸν εἰς θάνατον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Haud longe codex Colb. ἐπὶ τῇ ματαιότητι.

(97) Editio Paris. ταύτῃ ἐναπομείναντες. Libri veteres ita, ut in contextu videre licet.

ies, cum nihil amplius profuerit poenitentibus. *Nunc tempus acceptabile, inquit Apostolus, nunc dies salutis*¹. Hæc est poenitentiae ætas, illa remunerationis; hæc operæ et laboris, illa rependendæ mercedis; hæc tolerantiae, illa solatii. Nunc Deus adiutor est eorum qui se a via mala convertunt: tunc horrendus et quem nullus fallat, humanarum actionum, verborumque et cogitationum inquisitor. Nunc experimur lenitatem, tunc justum iudicium cognoscemus, cum videlicet resurrexerimus, alii ad supplicium æternum, alii ad vitam æternam, et unusquisque **328** secundum sua ipsius opera receperit. Quousque Christo, qui nos ad suum cœleste regnum vocavit, obsequi differimus? An non recipimus nos ad bonam frugem? an non a consueta vivendi ratione revocabimus nos ad Evangelii integritatem? An non ob oculos nobis ponemus illam Domini metuendam ac conspicuam diem, in qua hos quidem qui ad Domini dexteram per sua opera accesserint, regnum cœlorum suscipiet, illos vero qui ob bonorum operum privationem ad sinistram dejecti fuerint, gehenna ignis et tenebræ æternæ involvent. *Illic, inquit, erit fletus et stridor dentium*². ἐρημίαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀπεωσμένους, γέννηται, φησὶν, ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν

2. Atqui cœlorum quidem regnum concupiscere nos dicimus, et tamen de iis quibus comparari potest, nihil sumus solliciti: imo tametsi nullum pro conficiendo Domini mandato laborem subimus, nihilominus æquales honores ac præmia cum iis qui ad mortem usque peccato restiterint, recepturos nos esse præ mentis nostræ vanitate existimamus. Quis sementis tempore domi desidens, aut dormiens, instante messe manipulis sinum implevit? quis ex vinea a se non plantata nec exulta uvæ legit? Illorum sunt fructus, quorum et labores: iis qui vice-
runt, præmia et coronæ tribuuntur. Quis unquam coronabit eum qui ne accinxit se quicquam contra adversarium? quandoquidem non modo vincendum est, sed et legitime decertandum, juxta Apostolum³; hoc est, ne minimum quidem punctum ex iis quæ prescripta sunt, negligendum est: imo singula perficienda sunt ita, ut nobis præceptum est. *Beatus enim, inquit, servus quem cum venerit Dominus, invenerit, non facientem utcumque, sed, sic facientem*⁴. Item, *Si recte quidem obtuleris, recte autem non di-*

ἀποβληθῶμεν (98), ἀργὰ δὲ καὶ ἀνώνητα μετακλιώμεν, τὸν κακῶς παρεθέντα τοῦ βίου χρόνον ὀδυρόμενοι τότε, ὅτε πλέον οὐδὲν ἐξέσται τοῖς μεταμελομένοις. Νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, νῦν ἡμέρα σωτηρίας. Οὗτος ὁ αἰὼν τῆς μετανοίας, ἐκεῖνος τῆς ἀνταποδόσεως (99)· οὗτος τῆς ὑπομονῆς, ἐκεῖνος τῆς παρακλήσεως. Νῦν βοηθὸς τῶν ἐπιστρεφόντων ἀπὸ ὁδοῦ κακῆς ὁ Θεὸς, τότε φοβερός καὶ ἀπαράλογιστος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τε καὶ ῥημάτων καὶ ἐνθυμημάτων (1) ἐξεταστής. Νῦν τῆς μακροθυμίας ἀπολαύομεν, τότε τὴν δικαιοκρισίαν γνωρίσομεν, ὅταν ἀναστῶμεν, οἱ μὲν εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἀπολύθῃ ἕκαστος κατὰ τὴν πρόξιν αὐτοῦ. Πρὸς τίνα καιρὸν ὑπερτιθέμεθα τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς εἰς τὴν ἐπουράνιον ἑαυτοῦ (2) βασιλείαν; Οὐκ ἐκνήφομεν; οὐκ ἀνακαλεσόμεθα ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ κατὰ συνήθειαν βίου πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ Εὐαγγελίου; Οὐκ ἐν ὀφθαλμοῖς ληψόμεθα τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν φοβεράν ἐκείνην καὶ ἐπιφανῆ, ἐν ᾗ τοὺς μὲν τῇ δεξιᾷ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν πράξεων προτεγγίζοντας βασιλεία οὐρανῶν ὑποδέξεται· τοὺς δὲ πρὸς τὴν ἀριστεράν διὰ τὴν πυρὸς καὶ σκότος αἰώνιον κατακρύψει; Ἐκεῖ (3) ἰδόντων.

2. Ἡμεῖς δὲ βασιλείας μὲν οὐρανῶν ἐπιθυμεῖν λέγομεν, ἐξ ὧν δὲ ἔστιν αὐτῆς ἐπιτυχεῖν οὐ φροντίζομεν· ἀλλὰ μηδὲνα πόνον ὑπὲρ ἐντολῆς Κυρίου καταδεχόμενοι (4), τῶν ἰσων τιμῶν τεύξεσθαι τοῖς μέ-
χρι θανάτου πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀντικαταστάσιν ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοδὸς ἡμῶν ὑποτιθέμεθα. Τίς ἐν καιρῷ τῆς σπορᾶς οἶκοι (5) καθήμενος ἢ καθεύδων, ἐνστάντος τοῦ θερισμοῦ, τὸν κόλπον ἐπλήρωσε τῶν δραγμάτων; τίς ἐτερύγησεν ἀμπελῶνα τὸν μὴ παρ' αὐτοῦ πεφυτευμένον καὶ πεπονημένον (6); Ἐκείνων οἱ καρποὶ, ὧν καὶ οἱ πόνοι· αἱ τιμαὶ καὶ οἱ στέφανοι τῶν νενικηκέντων εἰσὶ. Τίς ποτε (7) στεφανοῖ τὸν μὴδὲ ἀποδύνα πρὸς τὸν ἀντίπαλον; ὅποτε οὐ νικῆσαι δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως ἀθλῆσαι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ μὴδὲ μικρὸν μὲν παρῆναι τι τῶν διατεταγμένων· οὕτω δὲ ἕκαστον ποιῆσαι, ὡς προστετάχμεθα. Μακάριος γὰρ, φησὶν, ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἔλθῃ ὁ Κύριος εὐρήσκει, οὐχὶ ποιοῦντα ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ ποιοῦντα οὕτως· καὶ, Ἐὰν ὀρθῶς μὲν προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἡμαρτες. Ἡμεῖς δὲ, μίαν πού τῶν ἐντολῶν

¹ II Cor. vi, 2. ² Matth. xxv, 30. ³ II Tim. ii, 5. ⁴ Luc. xii, 45.

(98) Codex Colb. συμφῶνως ἀποκλεισθῶμεν [ἀποκλεισθῶμεν?], sensu non dissimili. Mox codex Voss. τὸν κακῶς παρεθέντα. Codex Colb. τὸν κακῶς περαιωθέντα. Reg. primus τὸν κακῶς παρελθόντα. Reg. tertius et Combef. cum utraque editione τὸν κακῶς παρεθέντα, ex quibus omnibus eadem plane sententia efficitur.

(99) Antiqui duo libri præter Voss. κακείνους τῆς μισθοποδοσίας.

(1) Ita edidimus ex veteribus quatuor libris. Utraque editio πραγμάτων καὶ ἐνθυμημάτων, quod mutilum erat et decurtatum.

(2) Antiqui tres libri ἐπουράνιον αὐτοῦ. Ibidem codex Colb. βασιλείαν καὶ δόξαν, et ad gloriam. Hoc

ipso in loco idem liber πῶς ἐκνήφομεν.

(3) Codex Colb. Ἐκεῖ γάρ.

(4) Reg. primus ἐντολῆς Θεοῦ καταδεχόμενοι.

(5) Codex Colb. καιρῷ τῆς σπορᾶς ἐν οἴκῳ, tempore autumnali.

(6) Reg. primus et Voss. πεφυτευμένον καὶ πεπονημένον. Illud, καὶ πεπονημένον, in utraque editione desideratur.

(7) Vocula ποτε addita est ex antiquis duobus libris. Mox Reg. primus et codex Voss. κατὰ τὸν Παῦλον. Τοῦτο. Vocula τι quæ mox sequitur, deest quidem in vulgatis, sed in mss. tribus reperitur. Codex Voss. pro παρῆναι, habet παρῆναι.

παπεισθῆναι νομίσαντες (οὐ γάρ ἂν φαίην, ὅτι ποιή-
σαντες· πᾶσαι γὰρ ἀλλήλων ἔχονται κατὰ τὸν ὕμν
τοῦ λόγου (8) σκοπὸν, ὡς ἐν τῇ λύσει τῆς μῆδς καὶ
τὰς λοιπὰς ἐξ ἀνάγκης συγκαταλέσθαι), οὐκ ἐπὶ
τοῖς παρεθεῖσι τὴν ὀργὴν ἐκδεχόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ
κατορθωθέντι ᾧθεν τὰς τιμὰς ἀναμένομεν. Ὁ ἐκ
τῶν δέκα τάλαντων τῆς παρακαταθήκης ἐν που ἡ
δύο παρακατασχὼν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀποτίσας, οὐχὶ
εὐγνώμων διὰ τὴν τῶν πλειόνων ἀπότισιν (9) γνωρί-
ζεται, ἀλλὰ ἄδικος καὶ πλεονέκτης ἐπὶ τῇ τῶν ἐλατ-
τόνων ἀποστερήσει· ἐλέγχεται. Τί δὲ λέγω ἀποστερή-
σει; ὅποτε ὁ (10) τὸ ἐν τάλαντον πιστευθεὶς, εἴτα
ἀποδοὺς αὐτὸ ἐκεῖνο ὁλόκληρον καὶ ἀκέραιον ὁ ὑπ-
εδέξατο, ὅτι μὴ προσειργάσατο τῷ ῥηθέντι, κατακρί-
νεται. Ὁ δέκα ἔτη τὸν πατέρα τιμήσας, μίαν δὲ
πληγὴν ὑστερον ἐμβάλων μόνον, οὐχ ὡς εὐεργέτης
τιμᾶται, ἀλλ' ὡς παρалоις καταδικάζεται. Πορευ-
θέντες, φησὶν ὁ Κύριος, μαθητεύσατε πάντα τὰ
ἔθνη, διδάσκοντες αὐτοὺς, οὐχὶ τὰ μὲν τηρεῖν, τὼν
δὲ ἀμελεῖν, (11), ἀλλὰ τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετει-
λάμην ὑμῖν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀκολουθῶς γράφει·
Μηδὲμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσηκοπῆν, ἵνα μὴ
μωμηθῇ ἡ διακονία, ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες
ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι (12). Εἰ γὰρ μὴ πάντα
ἡμῖν πρὸς τὸν τῆς σωτηρίας σκοπὸν ἀναγκαῖα ἦν,
οὐδ' ἂν ἐγράψαν παῖσαι αἱ ἐντολαί, οὐδ' ἂν πᾶσαι φυ-
λαχθῆναι ἀναγκαῖως διηγορεύθησαν. Τί μοι τὸ ὄφελος
τῶν ἄλλων κατορθωμάτων, εἰ μέλλοιμι, μωρὸν εἰπὼν
τὸν ἀδελφόν, ἔνοχος ἕσσεσθαι τῇ γέννη; Τί γὰρ ὄφε-
λος τῆς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐλευθερίας τῷ ὑφ' ἐνὸς κρα-
τουμένῳ εἰς δουλείαν; Ὁ γὰρ ποιῶν, φησὶ, τὴν
ἀμαρτίαν· δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας. Τί δὲ τὸ κέρ-
δος τῆς ἐν πολλοῖς ἀπαθείας τῷ ὑφ' ἐνὸς πάθους
φειρομένῳ τὸ σῶμα;
cati¹¹. Quid etiam cuiquam prodest multorum morborum esse expertem, si ipsius corpus vel ab uno morbo corrumpitur?

3. Ἄρα οὖν, φησὶ τις (17), τὰ πλήθη τῶν Χρι-
στιανῶν μὴ φυλάσσοντα πάσας τὰς ἐντολάς, ἀνώνητον
ἔξει τὴν τιμὴν φυλακῆς; Πρὸς τοῦτο τοῦ μακαρίου
Πέτρου μνημονεῦσαι καλὸν, τοῦ μετὰ τοσαῦτα μὲν
κατορθώματα, τοιούτους δὲ τοὺς μακαρισμοὺς, ἐφ' ἐνὶ
μόνῳ (14) ἀκούοντος· Ἐὰν μὴ ρίψω σε, οὐκ ἔχεις
μέρος μετ' ἐμοῦ. Ἐὼ δὲ λέγειν, ὅτι οὐδὲ αὐτὸ ἐκεῖνο
ῥαθυμίας οὐδὲ καταφρονήσεως ἔχεν ἐνδειξίν, ἀλλὰ
τιμῆς καὶ εὐλαθείας ἦν ἔμφασις. Καὶ μὴν, εἴποι τις
ἂν, γέγραπται· Πᾶς ὃς ἂν (15) ἐπικαλέσῃται τὸ
ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται· ὥστε ἀρχεῖ καὶ αὐτὴ
ἡ ἐπικλήσις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου σῶσαι τὸν ἐπι-

⁸ Gen. iv, 7, sec. LXX. ⁹ Matth. xxviii, 19, 20.
xiii, 8. ¹⁰ Joel ii, 32.

(8) Editio Ven. et quatuor mss. præter Voss. ὕμν
τοῦ σκοποῦ λόγον. Editio Paris. et Basil. ut in con-
textu.

(9) Utraque editio et duo mss. πλειόνων ἐκπλή-
ρωσιν. Reg. primus et Colb. et Voss. πλειόνων ἀπό-
τισιν, rectius.

(10) Codex Colb. ὅποτε καὶ ὁ. Aliquanto post idem
mss. ὑστερον ἐγκαλούμενος μόνην.

(11) Utraque editio et Reg. secundus τῶν ἄλλων
ἀμελεῖν· sed vocem ἄλλων delevis, fidem antiquorum

A viseris, peccasti⁸. Nos vero si vel unicum mandatum
confecisse nos arbitremur (neque enim confecisse
dixerim: omnia siquidem inter se coherere juxta
sanam Scripturæ mentem, sic ut uno exsoluto ne-
cesse sit alia etiam simul exsolvi), non propter
violata mandata iram exspectamus, sed propter
mandatum peractum præmia præstolamur. Qui ex
decem talentis sibi commissis unum aut alterum re-
tinuerit, reliqua vero reddiderit, non ideo probus
deklaratur quod majorem partem persolverit, sed
improbis et avaris esse convincitur ob hanc mino-
ris partis direptionem. Quid autem dico direptionem?
quandoquidem cui conceditum fuerat talen-
tum unum, etiamsi deinde illud ipsum quod acce-
perat, totum ac integrum reddidisset, tamen pro-
pterea quod tradito talento nihil addidit, condemna-
tur. Qui per decennium patrem honoravit, 329 et
postea unam duntaxat plagam incussit, non ut bene
de illo meritis, honore afficitur, sed condemnatur ut
parricida. Euntes, inquit Dominus, docete omnes
gentes, docentes ipsos, non hæc quidem observare,
illa vero negligere, sed, servare omnia quæcumque
mandavi vobis⁹. Et Apostolus ratione non dissimili
scribit: Nullam in ulla re dantes offensionem, ut ne
vituperetur ministerium, sed in omnibus exhibeamus
nosmetipsos sicut Dei ministros¹⁰. Etenim si non
omnia essent necessaria ad salutis propositum, non
utique omnia mandata fuissent conscripta: neque
fuisset sancitum, ut necessario servarentur omnia.
Ecquid mihi proderunt cætera recte facta, si pro-
pterea quod fratrem fatuum appellavero, symgehenæ
addicendus? Quam enim utilitatem percipit qui a
multis liber est, si vel uno redigatur in servitium?
Qui enim, inquit, facit peccatum, servus est pec-

3. Ergo, inquiet aliquis, Christiani permulti qui
omnia non servant præcepta, inutiliter et sine fructu
aliqua custodient? Ad hoc juvat meminisse beati
Petri, qui postquam tam multa præclare gesserat,
taliterque beatus fuerat predicatus, ob unum dun-
taxat erratum audivit: Si non laveris te, non habe-
bis partem mecum¹¹. Omitto autem dicere, neque
segnitiam neque contemptum, ea re indicari, sed
ostendi honorem, atque reverentiam in Dominum
suam: Sed dicet aliquis: Scriptum est: Quisquis
invocaverit nomen Domini, salvus erit¹², sicut ei qui
invocaverit, satis sit ipsa nominis Domini invoca-

trium librorum secutus.

(12) Codex Colb. Θεοῦ διακόνους.

(13) Reg. tertius φῆσαι τις.

(14) Codex Colb. ἐφ' ἐν μόνον. Statim editi αὐτῷ
ἐκείνῳ. At mss. tres αὐτὸ ἐκείνῳ. Ibidem pro οὐδὲ
legitur ἡ in tribus codicibus.

(15) Vocula ἂν addita est ex antiquis tribus li-
bris. Nec ita multo post utraque editio τὸν καλού-
μενον. At mss. tres præter Voss. τὸν ἐπικαλούμενον,
melius.

tio ad salutem adipiscendam. Verum audiat et ille Apostolum dicentem: *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt*¹⁴? Quod si credis, audi Dominum qui ait: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in caelis est*¹⁵. Nam certe qui Domini voluntatem facit, non ita tamen ut Deus vult, neque hoc ex affectu amoris erga Deum peragit, is operi perficiendo frustra studium impertit, juxta haec ego video animi discrimina, quibus ex inevitabili quadam necessitate ad obediendum compellimur. Aut enim supplicii metu a malo declinamus, versamurque in affectu servili; aut mercedis fructus requirentes, ob nostram ipsorum utilitatem mandata explemus, et hoc pacto mercenariis effici-mur similes; aut ob ipsum honestum, charitatem-que erga legislatorem nostrum, gaudentes quod digni simus habitus, qui tam glorioso ac bono Deo serviamus, et ita **330** demum ut filii afficimur. Neque igitur is qui in timore perficit mandata, semperque desiderii poenam suspectam habet, alia quidem quae sibi praecepta fuerint, exsequetur, alia vero negliget: sed omnis inobedientiae vindictam sibi ex aequo metuendam suspicabitur. Et idcirco beatus praedicatur qui veretur omnia ob metum¹⁶: stat autem firmus in veritate, cum possit dicere: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear*¹⁷: qui scilicet nihil eorum quae ad officium pertineant, praetermittere velit. Et, *Beatus vir, qui timet Dominum*. Quam ob causam? Quia *In mandatis ejus volet nimis*¹⁸. Itaque timentium non est aliquid ex iis quae praecepta fuerint, praeterire, aut negligenter exsequi: imo ne mercenarius quidem quidquam eorum, quae praescripta sint, violare volet. Quomodo enim praemium feret ob vineae culturam, si pacta omnia non servaverit? Etenim si vel unum ex iis quae necessaria exstiterint, defuerit, inutilem ipsam possessori reddidit. Ecquis praeterea detrimenti mercedem persolvat injuriae auctori? Tertium ministerium erat ob charitatem praestitum. Quis igitur

A καλούμενον. Ἄλλ' ἀκούετω καὶ οὗτος τοῦ Ἀποστο-
λου λέγοντος· Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ
ἐπίστευσαν; Εἰ δὲ πιστεύεις, ἀκούε τοῦ Κυρίου (16)
λέγοντος· Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσ-
ελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ'
ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρα-
νοῖς. Ὅπου γὰρ καὶ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου (17) ἐρ-
γασόμενος, μὴ καθὼς θέλει δὲ ὁ Θεὸς, μὴδὲ ἐν δια-
θέσει τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τοῦτο ποιῶν, ἀνόντηον
ἔχει τὴν τοῦ ἔργου σπουδὴν, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος, ὅτι
Ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· ἀμὴν
λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Ὅθεν
Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐπαιδεύθη εἰπεῖν, ὅτι Κἀν ψυ-
μίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου (18), καὶ ἐὰν
B παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα κανθίσωμαι, ἀγάπην δὲ
μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ὅπως δὲ τρεῖς ταύτας
ἐγὼ διαφοράς τῆς διαθέσεως πρὸς τὴν ἀπαράτητον
ἀνάγκην τῆς ὑπακοῆς καθορῶ. Ἡ γὰρ φοβούμενοι
τὰς κολάσεις ἐκκλίνομεν ἀπὸ τοῦ κακοῦ (19), καὶ
ἐσμεν ἐν τῇ διαθέσει τῇ δουλικῇ· ἢ, τὰ ἐκ τοῦ μισθοῦ
κέρδη διώκοντες, τῆς ἑαυτῶν ἐνεκεν ὠφελείας πλη-
ροῦμεν τὰ προστάγματα, καὶ κατὰ τοῦτο προσοίκα-
μεν τοῖς μισθοῖς· ἢ δὲ αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ τὴν πρὸς
τὸν δεδωκότα ἡμῖν τὸν νόμον ἀγάπην, χαίροντες,
ὅτι οὕτως ἐνδόξῳ καὶ ἀγαθῷ Θεῷ δουλεύειν κατ-
ηξιώθημεν, καὶ ἐσμεν οὕτως ἐν τῶν υἱῶν διάθεσι.
Οὕτε οὖν ὁ ἐν φόβῳ τὰς ἐντολὰς κατορθῶν, καὶ ἀεὶ
τὸ τῆς ῥηθυμίας ἐπιτίμιον ὑφωρόμενος, τὰ μὲν ποιῇ-
C σαι τῶν προστεταγμένων αὐτοῦ, τὰ δὲ παρόφεται·
ἀλλὰ τὴν ἐπὶ πάσῃ παρακοῇ ἐκδίκησιν ὁμοίως ἑαυτῷ
φοβεράν ὑπολήφεται. Καὶ διὰ τοῦτο μακαρίζεται μὲν
ὁ πάντα καταπτήσων (20) δι' εὐλάβειαν· στήκει δὲ
ἐδραῖος ἐν τῇ ἀληθείᾳ, δυνάμενος εἰπεῖν· Προωρώ-
μην τὸν Κύριον ἐξ ὧπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ
δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ· ὥς οὐδὲν αἰ-
ρούμενος παριδεῖν τῶν δέοντων· καὶ, Μακάριος
ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον. Διὰ τί· Ὅτι Ἐν
ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θαλήσει σφόδρα. Οὐ τοίνυν
ἐστὶ τῶν φοβουμένων τὸ παρίναί τι τῶν ἐντεταλμέ-
νων, ἢ ἀμελῶς ποιεῖν· ἀλλ' οὐδὲ ὁ μισθωτὸς παρα-
δοῖναι τι τῶν διατεταγμένων αἰρήσεται. Πῶς γὰρ
χομίσεται τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας τοῦ ἀμπελώνος,
μὴ πάντα πληρώσας τὰ συμπεφωνημένα; Καὶ γὰρ
D ἐὰν ἐν τι ἐλλείπῃ τῶν ἀναγκαίων, ἀχρηστον αὐτὸν
τῷ κεκτημένῳ κατέστησε (21). Τίς οὖν ἐστὶ τῆς βλάβης
(22) μισθὸν ὑποτελέσει τῷ ἀδικήσαντι; Τρίτον
ἦν ἡ κατὰ ἀγάπην ὑπηρεσία. Τίς οὖν υἱὸς, σκοπόν

¹⁴ Rom. x. 14. ¹⁵ Matth. vii. 21. ¹⁶ Matth.
¹⁷ Psal. xv. 8. ¹⁸ Psal. cxi. 1.

(16) Reg. primus et Voss Κυρίου, et Coisl. pri-
mus κράζοντος, clamantem.

(17) Reg. duo mss. θέλημα τοῦ Θεοῦ. Aliquanto
post Reg. primus τὴν τούτου σπουδὴν.

(18) Codex Colb. ὑπάρχοντά μοι.

(19) Idem mss. ἀπὸ τῶν κακῶν. Haud longe Reg.
primus πληροῦμεν τὰ προστεταγμένα.

(20) Editiones veteres καταπτύσων. Codex Colb.
καταπτύων. Regii primus et tertius cum Coisl. pri-
mo καταπτήσων, nec aliter legitur apud LXX. Ve-

lim autem hic intelligas timorem filio dignum, cui
scilicet admisceatur amor.

(21) Editiones veteres et duo mss. τῷ κεκτημένῳ
κατέλιπεν. Codex Voss. et Colb. et Reg. primus et
Coisl. itidem primus κατέστησε. Nec ita multo post
Reg. primus μισθοὺς ὑποτελεῖ.

(22) Legendum ἐστὶ μενούσης τῆς βλάβης, ut in
sermone 7 Symeonis Logothetæ, p. 512: *Ecquis
igitur adhuc manente detrimento mercedem persolvat
injuria auctori?*

vi. 5. ¹⁷ I Cor. xiii. 5. ¹⁸ Prov. xxviii. 14.

ἔχον τὴν τοῦ πατρὸς εὐαρέστησιν, ἐπὶ τοῖς μείζουσιν αὐτὸν εὐφραίνων, τῶν μικροτάτων ἕνεκεν λυπεῖν αἰρήσεται; Ποῦ δὲ πλέον, καὶ τοῦ Ἀποστόλου μεμνημένος (23), εἰπόντος· *Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε.*

4. Οἱ τοίνυν τὰς πλείστας τῶν ἐντολῶν παραβαίνοντες ἐν ποίῳ μέρει τετάχθαι βούλονται; μήτε ὡς (24) Πατρὶ ὑπηρετοῦντες τῷ Θεῷ, μήτε ὡς μεγάλα ἐπαγγελλομένῳ πειθόμενοι, μήτε ὡς Δεσπότη δουλεύοντες. *Εἰ γὰρ Πατὴρ εἰμι, φησὶν, ἐγὼ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου* (25); Ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θαλήσει σφόδρα· διὰ δὲ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεόν, φησὶν, *ἀτιμάζεις*. Πῶς οὖν, τὸν κατ' ἡδονὴν βίον τοῦ κατ' ἐντολὴν προτιμήσαντες, ζωῆς μακαριότητα, καὶ ἰσοπολιτείαν (26) τῶν ἁγίων, καὶ τὰς μετ' ἀγγέλων εὐφροσύνας ἐν προσώπῳ Χριστοῦ ἑαυτοῖς ὑποθώμεθα; Νηπίας ὄντως φρενὸς (27) τὰ τοιαῦτα φαντάσματα. Πῶς ἔσομαι μετὰ Ἰῶβ, ὁ μὴδὲ τὴν τυχοῦσαν θλίψιν μετὰ εὐχαριστίας δεξάμενος; Πῶς μετὰ τοῦ Δαβὶδ, ὁ μὴ πρὸς τὸν πολέμιον μακροθύμως διατεθείς; Πῶς μετὰ τοῦ Δανιὴλ, ὁ μὴ μετ' ἐγκρατείας διηνεκούς καὶ δεήσεως φιλοπόνου τὸν Θεὸν ἐκζητήσας; Πῶς μετ' ἐκάστου τῶν ἁγίων, ὁ μὴ τοῖς ἔχουσιν αὐτῶν περιπατήσας; Τίς οὕτως ἀκριτος ἀθλοθέτης, ὡς τῶν (28) ἰσὺν ἀξιώσαι στεφάνων τὸν νικητὴν καὶ τὸν μηδὲν ἡγωνισμένον; Τίς στρατηγὸς εἰς τὴν μερίδα τῶν σκύλων ἐξίσου ποτὲ τοῖς νενικηκόσι τοὺς μὴδὲ φανέντας ἐπὶ τῆς μάχης ἐκάλεσεν; Ἀγαθὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ δίκαιος. Δικαίου δὲ, ἡ πρὸς ἀξίαν ἀντιδόσις, καθὼς γέγραπται· Ἀγάθυνον, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ. Τοὺς δὲ ἐκκλίνοντας εἰς τὰς στραγγαλίας ἀπάξει Κύριος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν. Ἐλεήμων, ἀλλὰ (29) καὶ κριτής. Ἀγαπᾷ γὰρ, φησὶν, ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν ὁ Κύριος. Αὐδὲ λέγει· Ἐλεσον καὶ κρίσιν ἔσονται σοι, Κύριε. Ἐμάθομεν ἐπὶ (30) τίνας τὸ ἔλεος· Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ ἐλεήμονες, οὗτοι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Ὁρᾷς πῶς κεκριμένως κέχρηται τῷ ἔλεει; οὕτε ἀκριτως ἐλέων, οὕτε ἀνηλεῶς κρίνων. Ἐλεήμων γὰρ ὁ Κύριος, καὶ δίκαιος. Μὴ οὖν ἐξ ἡμισείας τὸν Θεὸν γνωρίζωμεν (31), μὴδὲ ἀφορμὴν βλάβης τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν λαμβάνωμεν. Διὰ τοῦτο βρονταί, διὰ τοῦτο κεραυνοί, ἵνα μὴ καταφρονῇται ἡ ἀγαθότης. Ὁ τὸν ἥλιον ἀνατέλλων, καὶ ἀδελφίαν καταδικάζει (32). Ὁ τὸν δρυῖν διδοὺς,

A filius, cujus is scopus sit, ut complacere patri, ipsum in rebus majoribus exhilaratum, tristitia ob rei minoris momenti afficere velit? Quod etiam multo magis præstabit, si meminerit Apostoli, qui dicit: *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis*²¹.

4. Qui igitur maximam violant mandatorum partem, quo in numero collocari cupiunt? qui neque Deum ut Patrem obsequiis colant, neque ei tanquam magna pollicenti habeant fidem, neque ut Domino serviant. *Si enim, inquit, Pater sum ego, ubi est gloria mea? et si Dominus sum ego, ubi est timor meus*²²? Qui enim timei Dominum, in mandatis ejus volet nimis²³. Alii vero, *Per pravariationem legis Deum inhonoras*²⁴. Quomodo igitur si vitam voluptariam vitæ quæ juxta mandata degitur antepōnamus, vitæ beatitudinem, et civitatis cum sanctis jus æquale, et cum angelis gaudia in Christi conspectu nobis pollicemur? Est animi vere stolidi, talia comminisci. Quomodo cum Job ero, qui ne levissimam quidem calamitatem cum gratiarum actione pertulerim? Quomodo cum Davide, qui leniter me non gesserim cum adversario? Quomodo cum Daniele, qui assidua abstinence et sedula precatōne Deum non exquisierim? Quomodo cum singulis quibusvis sanctis, qui illorum vestigia secutus non sim? Quis certaminum arbiter ita judicii expertus est, ut victorem et eum qui non decertavit, paribus coronis dignos esse censeat? Quis imperator iis qui vicerint, et iis qui ne comparuerint quidem in pugna, distribuit unquam æqualem spoliū partem? Deus quidem bonus est, sed est quoque justus. Remunerat autem justus pro merito, sicut scriptum est: *Benefac, Domine, bonis, et rectis corde. Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem*²⁵. Misericors quidem est, sed et iudex. Diligit enim, inquit, misericordiam et iudicium Dominus²⁶. Eam ob causam dicit: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine*²⁷. Didicimus quinam sint, quorum misereatur. *Beati enim, inquit, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*²⁸. Vides quam considerate utatur misericordia? Neque citra iudicium misericors est, neque iudicat citra misericordiam. *Misericors enim Dominus, et justus*²⁹. Ne igitur dimidia ex parte Deum cognoscamus, neque ipsius benignitas ignavia nobis occasio sit. Ideo tonitrua, ideo fulmina, ut ne contemnatur bonitas. Qui efficit ut sol oria-

²¹ Ephes. iv, 30. ²² Malac. i, 6. ²³ Psal. cxl, 1. ²⁴ Rom. ii, 23. ²⁵ Psal. cxiv, 4, 5. ²⁶ Psal. xxxii, 5. ²⁷ Psal. c, 1. ²⁸ Matth. v, 7. ²⁹ Psal. cxiv, 5.

(23) Codex Colbert. πλέον τοῦ Ἀποστόλου μεμνημένοι. Statim idem mss. ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυρώσεως.

(24) Voculam ὡς addidimus ex antiquis quatuor libris et ex editione Veneta

(25) Codex Voss. et Reg. primus *Εἰ γὰρ Πατὴρ ἐγὼ εἰμι, φησὶ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου;*

(26) Codex Colb. ἰσὺν πολιτείαν. Reg. tertius ἰσοτιμίαν, parem cum sanctis dignitatem.

(27) Codex Colb. νηπίων ὄντως φρενῶν.

(28) Editiones veteres ὡς τῶν. Antiqui quatuor libri ὡς τῶν.

(29) Codex Colb. ἐλεήμων ὁ Θεός, ἀλλὰ.

(30) Editi et duo mss. Ἐμάθομεν ἐπὶ. Reg. primus Ἐμαθὲς ἐπὶ. Codex Colb. Ἐμαθὲς δὲ ἐπὶ. Qui duo codices habent notam interrogationis post vocem ἔλεος.

(31) Reg. primus ἐξ ἡμισείας τὸν Κύριον γνωρίζωμεν.

(32) Codex Colb. καταδικάζων... πῦρ βρέχων.

tur³⁰, ipse etiam cecitate multat³¹. Qui imbrem dat³² etiam ignem pluit³³. Illa clementiam, hæc severitatem indicant: aut propter illa diligamus, aut propter hæc timeamus, ne nobis quoque dicatur: An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis, ignorans quod benignitas Dei ad penitentiam te ducit? Secundum autem duritiam tuam, et impeniens cor, thesaurizas tibi iram in die ira³⁴. Quoniam igitur neque salvi esse possunt, qui opera ex Dei præcepto conficienda non egerint, neque absque periculo quidquam eorum quæ imperata fuerint, prætermittitur. (ingens enim arrogantia est constitui nos legislatoris iudices, et alias quidem leges comprobare, alias vero rejicere), agedum nos qui in pietatis palestram venimus, quique vitam quietam et a negotiis remotam, tanquam ad custodienda Evangelii dogmata adiutricem sumus amplexi, communem curam consiliumve adhibeamus, ne quod præceptum nos effugiat. Etenim si Dei hominem oportet perfectum esse, sicut scriptum est, et uti doctrina superius tradita docuit, prorsus necesse est eum in quovis mandato perfici et absolvi ad mensuram ætatis plenitudinis Christi³⁵, quando etiam ex divina lege animal quod mutilatum sit, etiamsi fuerit mundum, Deo ad sacrificium acceptum non est. Quamobrem quod sibi quisque deesse putarit, id in communi examinandum proponito. Nam quod latet, adhibita ex pluribus diligenti perscrutatione, facilius inveniri poterit, Deo videlicet, uti pollicitus est Dominus noster Jesus Christus³⁶, nobis rei quæ quæritur inveniendæ auctore, ex sancti Spiritus doctrina atque admonitione. Quemadmodum igitur mihi necessitas incumbit, et vae mihi est, si non evangelizavero³⁷: ita et vobis æquale impendet periculum, si segniter inquisiveritis, aut ad ea quæ tradita sunt observanda et reipsa conficienda languidiis ac remissius affecti fueritis. Quapropter Dominus dicit: **332 Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum novissimo die**³⁸. Item: *Servus qui non cognovit voluntatem Domini sui, et fecit digna plagis, vapulabit paucis: qui vero novit, et non fecit, neque paravit se ad voluntatem ejus, vapulabit multis*³⁹. Precemur igitur, ut ego inculpatem sermonem; vos vero utiliter doctrinam excipiat. Tanquam ergo, qui sciamus divinæ Scripturæ verba in nostro conspectu ante Christi tribunal sistenda esse (*Arguam enim te, inquit, et sta-*

καὶ τὸ πῦρ βρέχει. Ἐκεῖνα τῆς χρηστότητος, ταῦτα τῆς ἀποτομίας· ἡ δὲ ἐκεῖνα ἀγαπήσωμεν, ἡ δὲ ταῦτα φοβηθῶμεν, ἵνα μὴ ῥήθῃ καὶ ἡμῖν. Ἡ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταρροεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἄγει· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου, καὶ ἀμεταμέλητον καρδίαν, θησαυρίζεις αὐτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Ἐπεὶ τοίνυν οὐτε δυνατόν σωθῆναι, μὴ ποιῶντας τὰ κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἔργα, οὐτε τὸ παριδεῖν τι τῶν προσταγμένων ἀκινδύνον (δεινὴ γὰρ ἡ ἔπαρσις κριτὰς ἡμᾶς τοῦ νομοθέτου καθέζεσθαι, καὶ τοὺς μὲν ἐγκρίνειν τῶν νόμων, τοὺς δὲ παραπέμπεσθαι), φέρε δὴ οἱ τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταί, οἱ τὸν ἡσύχιον καὶ ἀπράγμονα βίον, ὡς συνεργόν τῆς φυλακῆς τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων τιμῆσαντες, κοινὴν φροντίδα καὶ βουλὴν προθύμεθα, ὅπως ἂν μηδὲν ἡμᾶς διαφύγῃ (33) τῶν ἐντεταλμένων. Εἰ γὰρ δεῖ τέλειον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον (καθὼς γέγραπται, καὶ ὁ λόγος ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἀπέδειξεν), ἀνάγκη πᾶσα διὰ πάσης ἐντολῆς καθαρισθῆναι εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἐπεὶ καὶ (34) κατὰ τὸν θεῖον νόμον, καὶ καθαρὸν ἦ τὸ λελωθὲν μένον, ἀπρόσδεκτον εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ. Οὐπὲρ ἂν οὖν ἕκαστος ἐνδεῶς ἔχειν ἡγῆται, τοῦτο εἰς κοινὴν προτιθέτω διάσχεψιν. Ἐπεὶ γὰρ ἂν ἐν τῇ φιλοπόνη τῶν πλειόνων διερευνήσει τὸ λαμβάνον ἐξευρεθείη. Θεοῦ, δηλονότι, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, χαριζομένου ἡμῖν τοῦ ζητουμένου τὴν εὕρεσιν διδασκαλίᾳ καὶ ὑπομονῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅσπερ οὖν ἐμοὶ ἀνάγκη ἐπικρατεῖται, καὶ οὐαὶ μοὶ ἐστίν, ἂν μὴ εὐαγγελίζωμαι· οὕτω καὶ ὑμῖν ἴσος ἀγὼν (35) ἀποβράθυμῃσαι πρὸς τὴν ἐξέτασιν, ἡ ἀτόνως καὶ ἐκλελυμένως πρὸς τὴν φυλακὴν τῶν παραδεδωμένων καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων πληρώσιν διατεθεῖσιν. Διότι φησὶν ὁ Κύριος· Ὁ λόγος δὲ ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· καὶ, Δοῦλος ὁ μὲν μὴ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ (36), ποιήσας δὲ ἄξια πλῆθῶν, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ γνοὺς, καὶ μὴ ποιήσας, μηδὲ ἐτοιμάσας αὐτὸν πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς. Εὐξώμεθα οὖν ἐμοὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ (37) λόγου ἀμεμπτον, καὶ ὑμῖν ἐγκαρπον τὴν διδασκαλίαν γενέσθαι. Ὡς οὖν εἰδότες, ὅτι ἀντιπρόσωποι ἡμῖν οἱ τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς λόγοι στήσονται ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ (Ἐλέγξω γὰρ σε, φησὶ, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου),

³⁰ Matth. v, 45. ³¹ IV Reg. vi, 18. ³² Zach. x, 1. ³³ Gen. xix, 24. ³⁴ Rom. ii, 4, 5. ³⁵ Ephes. iv, 13. ³⁶ Joan. xiv, 26. ³⁷ I Cor. ix, 16. ³⁸ Joan. xii, 48. ³⁹ Luc. xii, 47.

(33) Codex Colb. ἡμᾶς διαφύγοι. Mox idem ms. λόγος ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἀπέδειξεν. Reg. primus in cæteris quidem consentit cum eo quem mox indicavi libro: sed pro ὑπέδειξεν habet ἀπέδειξεν.

(34) Editi Ἐπεὶ δὲ καί. Sed vocula δὲ in veteribus quatuor libris non legitur. Statim editiones veteres et duo mss. Οὐπὲρ ἂν οὖν. Alii duo mss. ὅπερ ἂν. Subinde Reg. primus εἰς κοινὴν διάσχεψιν ποθεῖτω.

(35) Reg. primus ὅμιν ὁ ἀγὼν ἴσος. Mox editi et

duo mss. τῶν παραδιδωμένων. Alii duo τῶν παραδιδωμένων.

(36) Vox αὐτοῦ addita est ex codice Vossii et ex Reg. primo. Ex iisdem codicibus addidimus vocem αὐτὸν, post illud, ἐτοιμάσας.

(37) Codex Voss. et Colb. τὴν διακονίαν τοῦ, sensu haud absimili. Statim editi et Reg. secundus ἀντιπρόσωπον ἡμῖν. Alii tres mss. ἀντιπρόσωποι ἡμῖν, rectius.

οὕτω καὶ πρόσχωμεν νηφόντως τοῖς λεγομένοις, καὶ εἰς ἔργον προαγαγεῖν τὰ θεῖα διδάγματα (58) σπουδαίως, ἐπειθῶμεν, ὅτι οὐκ οἶδαμεν ποῖα ἡμέρα ἢ ὥρα ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται.

A tuam contra faciem tuam peccata tua⁴⁰), ita et iis quæ dicuntur attendamus diligenter, et sedulam divinis monitis exsequendis operam demus, quando quidem ignoramus qua die aut hora Dominus noster venturus sit⁴¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ ΟΡΩΝ (39).

CAPITA REGULARUM FUSIUS TRACTATARUM.

α' Περὶ τάξεως καὶ ἀκολουθίας τῆς ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου.

1 De ordine et serie mandatorum Domini.

β' Περὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, καὶ ὅτι κατὰ φύσιν ἐν ἀνθρώποις ἡ πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου βοήθεια καὶ δύναμις.

2 De charitate adversus Deum, et quod propensio et vis secundum naturam insint hominibus ad exsequenda Domini præcepta.

γ' Περὶ τῆς τῶν πλησίων ἀγάπης.

3 De charitate erga proximos.

δ' Περὶ φόβου Θεοῦ.

4 De timore Dei.

ε' Περὶ τοῦ κατὰ διάνοιαν ἀμετρωρίστου.

B 5 De continua mentis attentione.

ς' Ὅτι ἀναγκαῖον τὸ ἰοιάζειν.

6 Quod necesse sit in secessu vitam degere.

ζ' Περὶ τοῦ δεῖν τοῖς ὁμόφροσι πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεσθήσεως συζῆν καὶ ὅτι δύσκολον ὁμοῦ καὶ ἐπικίνδυνον τὸ μονάζειν.

7 Quod vita agenda sit cum iis qui eodem animo impulsī Deo placere sibi proponunt : et quod difficile simulque periculosum fuerit solitarium vivere.

η' Περὶ ἀποσταγῆς.

8 De renuntiatione.

θ' Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοῖς κατὰ σάρκα οἰκείοις προσαιφέναι τὰ ἑαυτῶ διαφέροντα.

9 Quod non oporteat quemquam suis consanguineis suas facultates relinquere.

ι' Περὶ τοῦ τίνας δεῖ τῶν προσιώντων τῇ κατὰ Θεὸν ζωῇ προσδέχεσθαι, καὶ πότε, ἢ πῶς.

10 Quinam ex iis qui ad vitam secundum Deum agendam accedunt sint admittendi, et quando, aut quomodo.

ια' Περὶ δούλων.

11 De servis.

ιβ' Ὅπως χρὴ τοὺς ἐν συζυγίᾳ προσδέχεσθαι.

12 Quomodo oporteat conjugatos admittere.

ιγ' Ὅτι χρήσιμον τοῖς εἰσαγομένοις καὶ τὸ διὰ σωπῆς γυμνάσιον.

13 Quod etiam utilis est iis qui introducuntur silentii exercitatio.

ιδ' Περὶ τῶν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ καθομολογησαμένων, εἴτα τὴν ὁμολογίαν ἀθετεῖν ἐπιχειρούντων.

C 14 De iis qui seipsos Deo voverunt, et deinde professionem suam irritam facere conantur.

ιε' Περὶ παίδων προσλήψεως καὶ ἀγωγῆς, καὶ περὶ ὁμολογίας παρθένων.

15 De pueris suscipiendis et instituendis : item de virginum professione.

ισ' Περὶ ἔγκρατεως.

16 De continentia.

ις' Ὅτι δεῖ καὶ γέλωςτος ἔγκρατῶς ἔχειν.

17 Quod oportet etiam a risu abstinere.

ιη' Ὅτι δεῖ πάντων τῶν πασαιθεμένων ἡμῖν ἀπογεύεσθαι.

18 Quod omnia quæ nobis apponuntur, sunt degustanda.

ιθ' Τί τὸ μέτρον τῆς ἔγκρατεως.

19 Qui modus sit in continentia servandus.

κ' Τίς ὁ τρόπος τῆς ἐν βρώμασι δεξιώσεως.

20 Quis sit modus excipiendi ad cibum sumendum.

κα' Πῶς δεῖ περὶ τὰς καθέδρας καὶ τὰς κατακλίσεις ἐν τῷ χαίρῳ τῶν ἀρίστων ἢ δειπνῶν ἔχειν.

21 Quomodo oporteat se gerere inter sedendum et accumbendum in tempore prandiorum aut cœnarum.

κβ' Τί τὸ πρέπον ἐνδυμα Χριστιανῶ.

D 22 333 Quodnam vestimentum conveniat Christiano.

κγ' Περὶ τῆς ζώνης.

23 De zona.

κδ' Περὶ τοῦ τρόπου τῆς μετ' ἀλλήλων διαγωγῆς.

24 De modo, quo vivere debeant inter se.

κε' Ὅτι φοδερὸν τὸ κρίμα τῷ προσιτωτὶ μὴ ἐλέγονται τοὺς ἀμαρτάνοντας.

25 Quod præfectus qui peccantes non arguit, horrendum subiturus est iudicium.

⁴⁰ Psal. xlii, 21. ⁴¹ Matth. xxiv, 42.

(38) Editiones veteres θεῖα δόγματα. Codex Voss. et alii quatuor θεῖα διδάγματα. Mox Reg. primus καὶ ὥρα.

(39) Editiones veteres Κεφάλαια τῶν κατὰ πλάτος ὄρων, ἢ ἐπερωτημάτων ἀσκητῶν, καὶ ἀποκρίσεων τοῦ ἁγίου Βασίλειου. *Capita regularum fusius tractatarum, sive questionum ab ascetis propositarum, una cum responsionibus sancti Basilii.* Reg. primus πῖνας τῶν ἀσκητικῶν ἐρωτημάτων. *Tabula asceticarum interrogationum.* Codex Colb. ἐρωτήματα ἀσκη-

τῶν, ἀποκρίσεις τοῦ ἁγίου Βασίλειου, *Interrogationes ascetarum, et responsiones sancti Basilii* : quo in libro omissa est tabula. Regii primus et tertius Κεφάλαια τῶν κατὰ πλάτος ὄρων, *Capita regularum fusius tractatarum.* Coisl. primus simplicissime ἐπερωτήματα ἀσκητῶν, *interrogationes ascetarum.* Alter τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὶς ἡμῶν Βασίλειου ἀρχὴ τῶν διὰ πλάτους ἐπερωτήσεων, *Sancti Patris nostri Basilii initium interrogationum fusius propositarum* : quo in codice perinde ut in Colbertino nulla est tabula.

- 26 Quod omnia, etiam cordis arcana, sint prae- A
sito detegenda.
- 27 Quod ipse quoque praefectus, si quando aber-
ret, ab iis qui inter fratres primas obtinent, sit
admonendus.
- 28 Quomodo oporteat affici omnes erga immori-
gerum, et inobsequentem.
- 29 De eo qui cum elatione animi aut murmura-
tione laborat.
- 30 Cujusmodi affectu debeat praepositus curam
fratrum suscipere.
- 31 Quod accipiendum est ministerium a praeposito
impositum.
- 32 Quomodo oporteat affici erga eos qui nobis
sanguine conjunguntur.
- 33 Quis sit modus colloquendi cum sororibus.
- 34 Quales illos esse par sit, qui inter fratres res
necessarias dispensant.
- 35 Num in eodem pago constituendi sint plures
fratrum conventus.
- 36 De iis qui a fratrum cœtu secedunt.
- 37 Si precum et psalmodiæ obtentu et nomine
negligenda sint opera: item quæ tempora preca-
tioni sint apta, et primo an operandum sit.
- 38 Cujusmodi artes professioni nostræ congruant.
- 39 Quæ ratio tenenda sit in operibus dividendis,
quæve in peregrinando.
- 40 De negotiationibus quæ fieri solent in celebra- C
tionibus.
- 41 De imperio et de obedientia.
- 42 Quo animo, et quo affectu operari debeant qui
operantur.
- 43 Quales conveniat esse praefectos, et quomodo
coiventum gubernare debeant.
- 44 Quibus permittendæ sunt peregrinationes, et
quomodo ipsi posteaquam reversi sunt, interro-
gandi sint et examinandi.
- 45 Quod post praefectum etiam aliquis alius consti-
tuendus est qui, eo absente aut occupato, fratrum
curam possit suscipere.
- 46 Quod quisquam neque fratribus peccatum, neque
suum ipsius celare debeat.
- 47 De iis qui non comprobant quæ a praeposito
assignata sunt.
- 48 Quod curiose inquirendum non est in praefecti
administrationem ac gubernationem: sed oportet
suo quemque operi attendere.
- 49 De controversiis quæ interdum oriuntur 334
inter fratres.
- 50 Quænam debeat esse praepositi objurgatio.
- 51 Quomodo corrigendum sit delinquentis pecca-
tum.
- 52 Quo animo poenæ quæ imponuntur, sint per-
ferendæ.
- ας' Περὶ τοῦ πάντα καὶ τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας
ἀνατίθεσθαι τῷ προεστῶτι.
- κς' Ὅτι δεῖ καὶ τὸν προεστῶτα ὑπομνησθεσθαι
παρὰ τῶν προσχόντων ἐν τῇ ἀδελφότητι, εἴ
ποτε (40) σφαλῇ.
- κη' Πῶς χρὴ διακείσθαι τοὺς πάντας περὶ τὸν
ἀπειθῆ.
- κθ' Περὶ τοῦ μετα ἐπάρεσως ἢ γογγυσμοῦ ἐργαζο-
μένου.
- λ' Ποταπῇ διαθέσει χρὴ τῶν αἰσῶν ἐπιμελεῖσθαι
τὸν προεστῶτα.
- λα' Ὅτι δεῖ καταδέχεσθαι τὴν παρὰ τοῦ προεστῶτος
ὕπηρεσίαν.
- λβ' Πῶς δεῖ πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα οἰκείους δια-
κείσθαι.
- λγ' Τίς ὁ τρόπος τῆς πρὸς ἀδελφὸν συντυχίας.
- λδ' Ποταποὺς χρὴ εἶναι τοὺς τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν
οἰκονομοῦντας ἐν τῇ ἀδελφότητι.
- λε' Εἰ χρὴ ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ κλείνας ἀδελφότητας
συγκροτεῖσθαι.
- λς' Περὶ τῶν ἀναχωρούντων ἀπὸ ἀδελφότητος.
- λς' Εἰ δεῖ προφάσει τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ψαλ-
μωδίας ἀμελεῖν τῶν ἔργων, καὶ ποιοὶ καιροὶ τῆς
προσευχῆς ἐπιτῆδαιοι, καὶ πρῶτον εἰ χρὴ ἐργά-
ζεσθαι.
- λη' Ποῖαι τέχναι τῷ ἐπαγγέλματι ἡμῶν ἀρμό-
ζουσιν.
- λθ' Πῶς χρὴ ποιεῖσθαι τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας τὴν
διάπρασιν, καὶ πῶς ἀποδημεῖν.
- μ' Περὶ τῶν ἐν ταῖς συνόδοις πραγματειῶν.
- μα' Περὶ αὐθεντίας καὶ ὑπακοῆς.
- μβ' Ποίῳ σκοπῷ καὶ ποῖα διαθέσει ἐργάζεσθαι δεῖ
τοὺς ἐργαζομένους.
- μγ' Ὅποιοὺς εἶναι χρὴ τοὺς προεστῶτας, καὶ πῶς
ἄγειν τοὺς συνόντας.
- μδ' Τίσιν ἐπιτρέπεται χρὴ τὰς ἀποδημίας, καὶ πῶς
ἐπανιόντας αὐτοὺς ἀνακρίνειν.
- με' Ὅτι χρὴ μετὰ τὸν προεστῶτα καὶ ἄλλον εἶναι
τίνα τὸν δυνάμενον ἐν ἀπουσίᾳ ἢ ἀσβολίᾳ ἐκείνου
τῶν ἀδελφῶν ἐπιμελεῖσθαι.
- μς' Περὶ τοῦ μὴ συγκρύπτειν ἀμάρτημα ἀδελφῷ, ἢ
ἐαυτῷ.
- μς' Περὶ τῶν μὴ καταδεχομένων τὰ παρὰ τοῦ προ-
εστῶτος τυπούμενα.
- μη' Ὅτι οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τὰς οἰκονομίας τοῦ
προεστῶτος, τῷ δὲ ἰδίῳ προσέχειν ἔργον.
- μθ' Περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων ἐν τῇ ἀδελφό-
τητι.
- ν Πῶς χρὴ ἐπιτιμᾶν τὸν προεστῶτα.
- να' Πῶς δεῖ διορθοῦσθαι τὸ πλημμέλημα τοῦ ἡμαρ-
τηκότος.
- νβ' Μετὰ ποίας διαθέσεως καταδέχεσθαι δεῖ τὰ ἐπι-
τίμια.

υγ' Πῶς οἱ τῶν τεχνῶν διδάσκαλοι διορθώσονται τοῖς A 53 Quomodo artium magistri correcturi sint delinquentes pueros.

νδ' Περὶ τοῦ τοῦς προεστῶτας τῆς ἀδελφότητος ἀλλή- 54 Quod conventui præfecti negotia ad se spectantia debeant aliis communicare.

νε' Εἰ τοῖς ἐκ τῆς ἱατρικῆς κεχρησθαι κατὰ σκοπόν 55 An sit consentaneum pietatis proposito, medicina uti.

(41) Vox παλιντας deest in editione Veneta et in Reg. secundo.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ.

ΟΡΟΙ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ

ΚΑΤ' ΕΡΩΤΗΕΙΝ ΚΑΙ ΑΠΟΚΡΙΣΙΝ (42).

S. P. N. BASILII

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

REGULÆ FUSIUS TRACTATÆ

PER INTERROGATIONES ET RESPONSIONES TRADITÆ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Περὶ τάξεως καὶ ἀκολουθίας τῆς ἐν ταῖς ἐντο-
λαῖς τοῦ Κυρίου (43).

Ἐπειδὴ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος (44) ἐξουσίαν τοῦ ἐπερωτᾶν, πρῶτον πάντων διδαχθῆναι δεόμεθα, εἰ τάξις τίς ἐστὶ καὶ ἀκολουθία ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὴν μὲν εἶναι πρώτην, τὴν δὲ δευτέραν, καὶ καθεξῆς· ἡ πᾶσαι ἀλλήλων ἔχονται, καὶ πᾶσαι ἀλλήλαις ὁμότιμοι πρὸς τὸν τῆς ἀρχῆς λόγον τυγχάνουσιν, ὥς ἄδειαν εἶναι (45) τῷ βουλομένῳ, καθάπερ ἐν κύκλῳ, ἀρχὴν λαμβάνειν ἡμῶν θούλεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐρώτημα ὑμῶν ἀρχαῖον ἐστὶ, καὶ πάλα προεκβεδομένον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ἥνικα προσελ-

B

335 INTERROGATIO I.

De ordine et serie mandatorum Domini.

Quandoquidem interrogandi potestatem dedi: nobis Scriptura, ante omnia edoceri postulamus, num ordo aliquis sit et series in Dei mandatis, ita ut aliud sit primum, aliud secundum, et sic deinceps: aut omnia inter se cohereant, omniaque quantum ad principatus rationem attinet, inter se sint æqualia, sic ut secure possit quivis auspicari, unde velit, tanquam in circulo aliquo.

RESPENSIO.

Vetus est quæstio vestra, et jam olim in Evangeliiis proposita, cum legisperitus qui ad Dominum

(42) Titulus nullus est in Regiis secundo et tertio. Reg. primus ἐπερωτήματα ἀσκητῶν, interrogationes ascetarum. Item Coisl. primus ἐπερωτήσεις ἀσκητῶν.

(43) Hic quasi titulus: Περὶ τάξεως καὶ ἀκολουθίας, etc., alique similes, non reperiuntur quidem in veteribus libris: quoniam tamen ea edita invenimus, nihil censuimus mutandum: eo magis, quod rebus lucem aliquam asserere videantur.

(44) Quod ait Combefisius, vocem λόγος obscuram esse, de eo mihi longe aliter videtur. Aperte enim significat sacram Scripturam. Basilius igitur,

cum ita scriberet, procul dubio respexit ad aliquem Scripturæ locum, exempli causa ad caput xxxi Deuteronomii, ubi ita legitur versu 7: Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi: majores tuos, et dicent tibi. Mox codex Voss. et Reg. primus πάντων διαλεχθῆναι. — Ἐπειδὴ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος ἐξουσίαν τοῦ ἐπερωτᾶν. Verè: Quandoquidem dedit nobis sermo tuus interrogandi potestatem. Supra enim eos hortatur Basilius ut id faciant, nempe sub finem Prologi. MARAN.

(45) Editi et unus ms. ἄδειαν εἶναι. Alii tres mss. præter Voss. ἄδειαν εἶναι.

accesserat, dixit: *Magister, quod est mandatum primum in lege? et Dominus respondit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis, et ex tota mente tua. Hoc est primum et magnum mandatum. Secundum autem simile illud est: Diliges proximum tuum sicut teipsum*⁴⁶. Ipse igitur Dominus in ordinem sua distribuit mandata. Primum quidem et maximum mandatum ad Dei dilectionem spectare **336** pronuntiavit; illud verò quod pertinet ad proximi dilectionem, primo illi simile, seu potius quod expleat primum, et ab eo dependeat, secundum ordine posuit. Quamobrem ex dictis, et ex aliis similibus, quæ in divinis Scripturis proferuntur, ordo ac series omnium Domini mandatorum deprehendi ac intelligi potest.

INTERROGATIO II.

De charitate adversus Deum, et quod propensio et vis secundum naturam insint hominibus ad exsequenda Domini præcepta.

Itaque de Dei dilectione primum ad nos loquere. Nam audivimus quidem Deum esse diligendum, sed quomodo id præstari possit, discere exoptamus.

RESPONSIO.

1. Sane Dei dilectio non in doctrinæ præceptis posita est. Neque enim ab alio didicimus luce gaudere, et vitam desiderare, neque parentes diligere, aut nutritores. Sic igitur, aut etiam multo magis, non in externa disciplina situs est Dei amor: sed simul atque constitit animal illud (hominem dico), vis quædam rationis in seminis modum insita nobis fuit, quæ intra se amandi facultatem atque necessitudinem continet. Quam vim ubi schola divinorum præceptorum exceperit, eam excolere diligenter, et scite nutrire, atque Deo juvante ad perfectionem perducere consuevit. Quamobrem et nos studium vestrum tanquam scopo attingendo necessarium comprobantes, Deo largiente, vobisque per preces vestras nos adjuvantibus, scintillam divini amoris intra vos reconditam pro data nobis a Spiritu sancto facultate, suscitare conabimur. Scendum autem est hanc unam quidem virtutem esse, sed tamen ejus vi et efficacia mandatum quodvis perfici ac comprehendere. *Qui enim diligit me, inquit Dominus, mandata mea servabit*⁴⁷. Et rursus: *In his duobus mandatis universa lex et propheta pen-*

θών τῷ Κυρίῳ ὁ νομικὸς, διδασκαλε, φησὶ, ποία πρώτη ἐν τῷ νόμῳ ἐστὶν ἐντολή; Καὶ ὁ Κύριος ἀπεκρίνατο (46). Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου (47), καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοίᾳ αὐτῇ. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Αὐτὸς οὖν ἐπέθηκε ταῖς αὐτοῦ ἐντολαῖς τὴν τάξιν ὁ Κύριος· πρώτην μὲν καὶ μεγίστην περὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπης τὴν ἐντολὴν ἐρισάμενος· δευτέραν δὲ τῇ τάξει, καὶ ὁμοίαν ἐκείνῃ, μᾶλλον δὲ συμπληρωτικὴν τῆς προτέρας, καὶ ἐξ αὐτῆς ἰσχυρομένην, τὴν περὶ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον· ὥστε ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ἐξ ἐτέρων δὲ τοιούτων, ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς φερομένων, τὴν ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου τάξιν τε καὶ ἀκολουθίαν ἐστὶ καταμαθεῖν (48).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β.

Περὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, καὶ ὅτι κατὰ φύσιν ἐν ἀνθρώποις ἡ πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου ῥοπή καὶ δύναμις.

Οὐκοῦν περὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης πρῶτον ἡμῖν διαλέγεται. Ὅτι μὲν γὰρ χρὴ ἀγαπᾶν, ἀκροάζομεν· πῶς δ' ἂν τοῦτο κατορθωθείη, μαθεῖν ἐπιζητούμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἀδίδακτος μὲν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη. Οὐτε γὰρ φωτὶ χαίρειν, καὶ ζωῆς ἀντιποιεῖσθαι παρ' ἄλλου μαθεῖν καμὲν, οὐτε τὸ ἀγαπᾶν τοὺς τεκόντας ἢ θρεψαμένους ἕτερος ἐδίδασκεν. Οὕτως οὖν, ἡ καὶ πολὺ (49) μᾶλλον τοῦ θεοῦ πόθου οὐκ ἐξωθέν ἐστιν ἡ μάθησις· ἀλλ' ὁμοῦ τῇ συστάσει τοῦ ζώου τοῦ ἀνθρώπου φημι (50), σπερματικὸς τις λόγος ἡμῖν ἐγκαταβέβληται, οἷόνθην ἔχον τὰς ἀφορμὰς τῆς πρὸς τὸ ἀγαπᾶν οἰκειώσεως. Ὅντινερ τὸ διδασκαλεῖον τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ παραλαβὼν (51), γεωργεῖν μετ' ἐπιμελείας, καὶ ἐκτρέφειν μετ' ἐπιστήμης, καὶ εἰς τελειώσιν ἀγειν Θεοῦ χάριτι πέφυκεν. Διὸ καὶ ἡμεῖς, τὴν σπουδὴν ὑμῶν ὡς ἀναγκαίαν τῷ σκοπῷ ἀποδεξάμενοι, Θεοῦ διδόντος, καὶ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς συναντιλαμβανομένων ἡμῖν, τὸν ἐγκαχυρῶμενον ὑμῖν σπινθήρα τοῦ θεοῦ πόθου κατὰ τὴν ἐνδεδομένην (52) ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος δύναμιν διεγείραι σπουδάσομεν. Εἰδέναι μέντοι χρὴ, ὅτι τοῦτο ἐν μὲν ἐστὶ τὸ κατορθώμα· δύναμις δὲ πάσης ἐνεργητικῆν καὶ περιεκτικὴν (53) ἐστὶν ἐντολῆς. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, φησὶν ὁ Κύριος, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηροῖ· καὶ πάλιν, ὅτι Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς

⁴⁶ Matth. xii, 36-39.

⁴⁷ Joan. xiv, 23.

(46) Codex Voss. et Colb. et Reg. primus Κύριος ἀποκρίνεται.

(47) Editio Paris. τῆς δυνάμεώς σου. Editio Ven. et codex Combes. cum aliis tribus τῆς ἰσχύος σου. Nec ita multo post editi et tres mss. ὁμοία αὐτῆς. Coisl. secundus ὁμοία ταύτης. Coisl. primus ὁμοία αὐτῇ. Reg. primus ὁμοία αὐτῇ. Subinde Colb. καὶ ὁμοίαν ἐκείνης.

(48) Editi μαθεῖν. Codex Voss. et alii duo καταμαθεῖν.

(49) Vocem πολὺ ex mss. multis addidimus.

(50) Antiqui duo libri φημι δὴ. Ibidem codex Voss. λόγος τις. Codex Colb. τις ὁ λόγος.

(51) Editiones Basil. et Paris. Θεοῦ παραλαβὼν, corrupte. Editio Ven. et tres mss. παραλαβόν, emendate. Ibidem codex Colb. παραλαβὼν, οὐδὲν ἕτερον ἢ γεωργεῖν.

(52) Codex Voss. et Colb. τὴν δεδομένην. Hoc ipso in loco iidem mss. παρὰ τοῦ Πνεύματος.

(53) Codex Colb. ἐνεργητικὴν καὶ ποιητικὴν.

δλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφηταὶ κρέμονται. Καὶ ἄ
οὐχὶ νῦν δι' ἀκριθείας ἐποθεύειν τὸν λόγον ἐπιχειρή-
σομεν (οὕτω γὰρ ἂν λάθοιμεν πάντα τὸν περὶ ἐντολῶν
λόγον ἐπικυκλοῦντες τῷ μέρει), ἀλλ' ὅσον σύμμε-
τρον ἡμῖν καὶ οἰκεῖον τῷ παρόντι σκοπῷ, ὑπομνήσο-
μεν ὑμᾶς περὶ τῆς ὀφειλομένης τῷ Θεῷ παρ' ἡμῶν
ἀγάπης, ἐκεῖνο πρότερον εἰπόντες, ὅτι πασῶν τῶν
δοθεισῶν ἡμῖν ἐντολῶν παρὰ Θεοῦ, τούτων καὶ τὰς
δυνάμεις παρ' αὐτοῦ προειλήφαμεν, ἵνα μὴτε δυσχε-
ραίνωμεν, ὥς τι καινότερον ἀπαιτούμενοι, μὴτε
ἐπαιρώμεθα, ὥς πλέον τι τοῦ δεδομένου συνεισφερό-
μενοι. Καὶ διὰ τούτων τῶν δυνάμεων, ὁρθῶς μὲν
καὶ προσηκόντως ἐνεργοῦντες, τὸν κατ' ἀρετὴν εὐ-
σεβῶς συμπληροῦμεν βίον· παραφθείροντες δὲ αὐτῶν
τὴν ἐνέργειαν, πρὸς τὴν κακίαν ὑποφερόμεθα. Καὶ
ἔστιν οὗτος κακίας ὁρος, ἡ πονηρὰ, καὶ παρ' ἐντολὴν
τοῦ Κυρίου (54) χρῆσις τῶν ἐπ' ἀγαθῷ παρὰ τοῦ
Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν· ὥσπερ οὖν, τῆς παρὰ Θεοῦ
ἐπιζητουμένης ἀρετῆς, ἡ ἐξ ἀγαθοῦ τοῦ συνεδότητος
κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου χρῆσις αὐτῶν. Τούτου δὲ
οὕτως ἔχοντος, τὸ αὐτὸ καὶ (55) περὶ τῆς ἀγάπης
ἐροῦμεν. Ἐντολὴν τοίνυν λαβόντες ἀγαπᾶν τὸν Θεόν,
τὴν ἀγαπητικὴν δύναμιν εὐθὺς τῇ πρώτῃ κατασκευῇ
συγκαταβληθεῖσαν κεκτήμεθα· καὶ ἡ ἀπόδειξις οὐκ
ἔξωθεν, ἀλλ' αὐτὸς ἂν τις τοῦτο παρ' ἑαυτοῦ καὶ ἐν
ἑαυτῷ καταμάθοι. Τῶν τε γὰρ καλῶν ἔσμεν ἐπιθυ-
μητικοὶ φυσικῶς (56), εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἄλλω ἄλλο
φαίνεται καλόν· καὶ στοργὴν πρὸς τὸ οἰκεῖον καὶ
συγγενὲς ἔχομεν ἀδιόκτως, καὶ τοῖς εὐεργέταις
ἐκουσίως πᾶσαν εὐνοίαν ἐκπληροῦμεν (57). Τί οὖν
κάλους Θεοῦ θαυμασιώτερον; Τίς ἐννοία τῆς τοῦ
Θεοῦ μεγαλοπρεπειας χαριεστέρα; Ποῖος πόθος ψυ-
χῆς οὕτω δριμύς καὶ ἀφόρητος, ὥς ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἐγγι-
νόμενος τῇ ἀπὸ πάσης κακίας κεκαθαρμένη ψυχῇ, καὶ
ἀπὸ ἀληθινῆς διαθέσεως λεγούσῃ, ὅτι Τετραμένῃ
ἀγάπῃ ἐγὼ εἰμι; Ἀρρήτοι παντὸς νοῦ ἀνεκδι-
ήγητοι τοῦ Θεοῦ κάλλους αἱ ἀστραπαὶ· οὐ παρίσταισι
λόγος, οὐ δέχεται ἀκοή. Κἂν ἐωσφόρου αὐγὰς εἴπῃς,
κἂν σελήνης λαμπρότητα, κἂν ἡλίου φῶς, πάντα
δοῖμα πρὸς εἰκασίαν τῆς δόξης, καὶ πλέον ἀπολειπό-
μενα (58) πρὸς τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς σύγκρισιν,
ἡ καθέστων βαθεῖα νύξ, καὶ στεγνὴ σκοτομῆνη μεσ-
τημβρίας καθαρωτάτης. Τοῦτο τὸ κάλλος σαρκίνοις
μὲν ὀφθαλμοῖς ἀθεώρητον, ψυχῇ δὲ μόνῃ καὶ διανοίᾳ
καταληπτὸν (59), εἶπου τίνα περιέλαμψε τῶν ἁγίων,
καὶ ἀφόρητον τοῦ πόθου τὸ κέντρον αὐτοῖς ἐγκατε-
ῆλπεν, ὁ ἄλλωστες πρὸς τὴν ἐνταῦθα ζωὴν ἔλεγον·
Οἱ μοι, ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρόνθη. Πότε ἤξω
καὶ ὁφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; καὶ τὸ,
Ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῷ μᾶλλον
κρείσσον· καὶ τὸ, Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς
τὸν Θεόν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα· καὶ, Nūr απο-

dent⁴⁴. Nunc autem accuratum sermonem instruere
non aggrediemur, cum ita imprudentes omnem
sermonem ad mandata spectantem in parte con-
cluderemus, sed pro modulo nostro, et quantum
proposito presenti convenit, vos de ea quam Deo
debemus charitate commonebimus: si prius illud
dixerimus, nos omnium mandatorum quæ a Deo
nobis tradita sunt, conficiendorum vim et faculta-
tem ab eo in antecessum accepisse, ut neque egre
feramus, perinde quasi insolens aliquid a nobis
exigatur, neque efferamur, tanquam qui aliquid
amplius quam quod datum est rependamus. Et cum
his viribus recte et apte utimur, vitam virtutibus or-
natam pie traducimus: **337** corrupto vero illarum
usu, in vitium delabimur. Atque hæc est vitii de-
finitio, facultatum, quæ ad bonum perficiendum
nobis a Deo datæ sunt, usus malus, et a Domini
præceptis alienus: quemadmodum contra, virtutis,
quam Deus requirit, usus earumdem ex bona con-
scientia proficiscens secundum Domini mandatum.
Quod cum ita sit, idem de charitate dicturi sumus.
Cum igitur de diligendo Deo mandatum acceperim-
us, statim a prima nostra constitutione insitum
possedimus diligendi vim ac facultatem: neque
ejus rei demonstratio ab externis argumentis peti-
tur, sed quivis ipse a seipso et in seipso illud
ediscere potest. Quippe bonas res ac pulchras nat-
uraliter appetimus, quanquam ut primum aliud
alii videtur pulchrum et bonum; itemque neces-
situdine et propinquitate conjunctum amamus licet
indocti, et nostra sponte beneficos omni benevo-
lencia complectimur. Equid, quæso, divina pul-
chritudine admirabilius? Quæ cogitatio magnificen-
tia Dei gratior est et suavior? Quale animi desi-
derium tam vehemens est et violentum, quam illud
quod a Deo ingeneratur animæ vitio omni purgatæ,
et dicenti ex vero affectu: *Vulnerata charitatis ego
sum*⁴⁵? Ineffabiles omnino sunt et inenarrabiles
divinæ pulchritudinis fulgores: non eas detegit
oratio, non excipit auris. Etsi luciferi splendores
dixeris, et lunæ claritatem, et solis lumen, omnia
præ illius gloria vilia sunt et obscura, atque cum
vera luce comparata, magis distant ab illa, quam
profunda tristisque ac illunis nox a clarissima me-
ridie dissidet. Pulchritudo hæc carneis quidem
oculis conspici non potest; sed a sola anima ac
mente apprehenditur. Ea si quando quempiam san-
ctorum illustravit, statim intolerandum in ipsis re-
liquit desiderii stimulum: quippe qui præsentis
vitæ pertæsi dicebant: *Hæu mihi, quis incolatus
meus prolongatus est*⁴⁶. Quando veniam et apparebo
ante faciem Dei⁴⁷? Item illud: *Dissolvi et esse cum-*

⁴⁴ Matth. xiii, 40. ⁴⁵ Cant. ii, 5. ⁴⁶ Psal. cxix, 5. ⁴⁷ Psal. xli, 5.

(54) Editi et duo mss. ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ. Alii
duo ἐντολὴν τοῦ Κυρίου.

(55) Vocula καὶ addita est ex veteribus quatuor
libris.

(56) Reg. primus ἐγμὲν ἐπιθυμητικοὶ φυσικῶς.

(57) Codex Coln. ἔνοισιν ἀποπληροῦμεν. Haud

longe idem liber δριμύς καὶ φορητός.

(58) Codex Colb. καὶ πλέον ἀπολυμπανώμενα. Mox
Reg. tertius ἡ ὅσον.

(59) Codex Voss. et Colb. et Reg. primus διανοίᾳ
θεωρητόν, eadem plane sententia. Mox duo mss.
κέντρον αὐτῷ.

Christo multo longeque melius ⁴². Illud quoque: *Sinitit anima mea ad Deum fortem vivum* ⁴³. Et: *Nunc dimittis servum tuum, Domine* ⁴⁴. Cum enim hanc vitam veluti carcerem egre ferrent, ita demum eorum impetus contineri vix poterat, quorum scilicet animas divinum desiderium attigisset. Qui cum inexplebili contemplandæ divinæ pulchritudinis cupiditate flagrarent, illud precabantur, ut contemplatio jucunditatis Domini ad æternam omnem vitam sese extenderet. Sic igitur concupiscunt naturaliter homines res bonas ac honestas. Quod

est. Jam vero bonus est Deus: bonum autem appetunt omnia: Deum igitur omnia appetunt.

2. Quare quidquid voluntate nostra recte perficitur, inest nobis etiam naturaliter, si valtem cogitationes nostras non perverterit nequitia. Itaque Dei amor ceu necessarium debitum a nobis reposcitur, cujus privatio animæ est malorum omnium gravissimum. Nam abalienatio **338** et aversio a Deo malum est futuris etiam gehennæ suppliciiis intolerabilibus, eique cui contingit, gravius, non secus ac oculo luminis privatio, etiamsi dolor non adsit, et animali, ademptio vitæ. Quod si liberi amant naturaliter parentes, declaret autem hoc et brutorum animalium habitus, et hominum in prima ætate erga matres affectus, non videamur rationis magis expertes quam parvuli, neque bestiis agrestiores, quasi sine ullo amore erga Conditorem nostrum, et ab ipso abalienati: quem etiamsi ex ejus bonitate non nosceremus qualis sit, tamen ob id solum quod ab eo conditi sumus, diligere et amare quam maxime deberemus, perpetuoque de ejus memoria non aliter pendere, quam de matrum suarum ulnis pueruli soleant. Inter eos autem qui naturæ ductu diliguntur, primas tenet qui bene de nobis meritis est. Atque hæc affectio non hominum modo propria est, sed eis etiam cum omnibus fere animantibus communis est, ut videlicet boni cujusvis accepti auctores benevolentia prosequantur. *Cognovit, inquit, bos possessorem, et asinus præsepe domini sui* ⁴⁵. Absit autem ut de nobis dicantur quæ sequuntur, nimirum, *Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit* ⁴⁶. Nam de cane compluribusque ejusmodi aliis animalibus, quid attinet dicere quantam ostendant suis nutritoribus benevolentiam? Quod si erga eos

Αἰεὶς τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα. Ὡς δεσποτήριον τὴν ζωὴν ταύτην βαρυνόμενοι (60), οὕτω δυσκάθεκτοι ἦσαν ταῖς ὁρμαῖς, ὧν ὁ θεὸς πάθος τῶν ψυχῶν ἔψατο. Οἱ γὰρ διὰ τὸ ἀκορέστως ἔχειν τῆς θεωρίας τοῦ θεοῦ κάλλους, εὐχὴν ἐποιοῦντο πάσῃ τῇ αἰωνίᾳ ζωῇ συμπαρακτείνεσθαι τὴν θεωρίαν τῆς τερπνότητος τοῦ Κυρίου. Οὕτω μὲν οὖν φυσικῶς ἐπιθυμητικοὶ (61) τῶν καλῶν οἱ ἄνθρωποι. Κυρίως δὲ καλὸν καὶ ἀγαπῆτὸν τὸ ἀγαθόν. Ἀγαθὸς δὲ ὁ θεός· ἀγαθοῦ δὲ πάντα ἐφέται· θεοῦ ἄρα πάντα ἐφέται.

autem proprie pulchrum est et amabile, bonum

2. Ὡστε τὸ ἐκ προαιρέσεως κατορθούμενον καὶ φυσικῶς ἡμῖν ἐνυπάρχει, τοῖς γε μὴ ἐκ πονηρίας τοὺς λογισμοὺς διαστραφεῖσιν (62). Ἀναγκαῖον οὖν ὁρῶν τὴν εἰς θεὸν ἀγάπην ἀπαιτούμεθα, ὃ τῇ ἐλλειπούσῃ ψυχῇ πάντων κακῶν ἐστὶν ἀφορητότατον. Θεοῦ γὰρ ἀλλοτρίωσις καὶ ἀποστροφή καὶ τῶν ἐν γεννῇ προσδοκωμένων κολάσεων ἀφορητότερόν ἐστι, καὶ βαρύτερον τῷ παθόντι, ὡς ὀφθαλμῷ φωτὸς στέρησις, καὶ μὴ δούνη προσή, καὶ τῷ ζῶντι τοῦ ζῆν. Εἰ δὲ καὶ τοῖς γεννήσασι φυσικὴ στοργὴ παρὰ τῶν γεννηθέντων ὑπάρχει (63), καὶ ὅλοι τοῦτό τε ἡ τῶν ἀλόγων σχέσις, καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν πρὸς τὰς μητέρας διάθεσις, μὴ φανώμεν ἀλογώτεροι τῶν νηπίων, μηδὲ τῶν θηρίων ἀγριώτεροι, ἀπτόργως καὶ ἀλλοτρίως πρὸς τὸν ποιήσαντα ἡμᾶς διακείμενοι· ὃν εἰ καὶ μὴ ἐκ τῆς ἀγαθότητος ὁποῖός ἐστιν (64) ἠπιστάμεθα, ἐξ αὐτοῦ μόνου τοῦ παρ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ἀγαπᾶν καὶ στέργειν ὑπερβαλλόντως ὀφειλομέν, καὶ ἀποκρέμασθαι τῆς μνήμης αὐτοῦ διηνεχῶς, καθάπερ τῶν μητέρων τὰ νήπια. Κρίττων δὲ (65) τῶν φυσικῶς ἀγαπωμένων ὁ εὐεργέτης. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀνθρώπων ἰδίον ἐστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων σχεδὸν ζώων πάθος, ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθὸν τι δεδωκότας οἰκειωσις. Ἐγὼ, ψῆλαι, βούς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἀπεῖν δὲ λεχθῆναι περὶ ἡμῶν τὰ ἐξῆς· ὅτι Ἰσραὴλ δὲ (66) μὲ οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκε. Περὶ γὰρ κυνὸς, καὶ πολλῶν ἄλλων τοιούτων, τί χρὴ καὶ λέγειν, ὅσην πρὸς τοὺς τρέφοντας τὴν εὐνοίαν ἐπιδείκνυνται; Εἰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐνοίαν καὶ τὸ φίλτρον φυσικῶς αἰρούμεθα, καὶ πάντα πόνον εἰς ἀντίδοσιν τῶν προγενομένων ἡμῖν ὑπομένομεν (67), τίς λόγος ἀξίως ἐφικέ-

⁴² Philipp. 1, 23. ⁴³ Psal. xli, 3. ⁴⁴ Luc. 11, 29. ⁴⁵ Isa. 1, 3. ⁴⁶ ibid.

(60) Codex Voss. et alii duo τὴν ἐνταῦθα ζωὴν D βαρυνόμενοι.

(61) Illud, φυσικῶς ἐπιθυμητικοί, etc., intelligendum est hoc modo: ita natura hominum comparata est, ut ex se quidem feratur ad bonum concupiscendum: sed tamen ne hoc quidem sit sine auxilio Dei. Mox codex Colb. καὶ ἀγαπητικὸν τὸ ἀγαθόν.

(62) Codex Voss. et Reg. primus τοῦ λογισμοῦ διαστραφεῖσιν.

(63) Reg. primus ἐνυπάρχει.

(64) Illud, ἐποῖός ἐστι, additum est ex antiquis duobus libris.

(65) Codex Combef. Κρίττων οὖν.

(66) Sic codex Voss. et alii duo. Vocula δὲ in vul-

D gatis deerat.

(67) Editi perinde ut Reg. tertius et Coisl. secundus τῶν προγενομένων ἡμῖν ὑπομένομεν. Reg. primus et Coisl. itidem primus et Colb. τῶν προγενομένων ἡμῖν καλῶν ὑπομένομεν. Codex Voss. pro καλῶν corrupte habet καλόν. Codex Combef. secunda manu προσγενομένων ἡμῖν ὑπομένομεν. Mihi autem magis placet scriptura vulgata. Cum enim sermo sit de grati animi significatione, videtur ea lectio seligenda esse, quæ per se beneficia prius in nos collata significet. Pro his enim proprie gratiam referimus. Hæc est causa, cur vocem προγενομένων retinendam arbitremur. Exprimi vocem καλῶν nihil necesse est.

σθαι τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ δύναται· αἱ τοσαῦται· μέν εἰσι τὸ πλῆθος, ὡς καὶ ἀριθμὸν διαφεύγειν· τριπλαῖται δὲ τὸ μέγεθος καὶ τοιαῦται, ὥστε ἐξαρκεῖν καὶ μίαν εἰς τὸ ὑπερβύονους ἡμᾶς εἰς πᾶσαν χάριν τῷ δεδοκότε ποιῆσαι. Τὰς μὲν οὖν ἄλλας παρῆσω, αἱ, εἰ καὶ καθ' ἑαυτὰς ὑπερβάλλουσι μεγέθει καὶ χάριτι, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μειζόνων, ὥσπερ ἀστέρες ἡλιακαῖς ἀκτίσιν, ὑπερλαμπόμεναι, τὴν καθ' ἑαυτὰς χάριν ἀμυδροτέραν παρέχονται. Οὐ γὰρ σχολὴ καταλιπόντι τὰ ὑπερβάλλοντα, ἐκ τῶν ἐλαττόνων μετρεῖν τοῦ εὐεργέτου τὴν ἀγαθότητα.

bus prætermisiss, ex minoribus beneficii Dei bonitatem admetiri.

3. Σιωπάσθωσαν τοίνυν ἡλίου ἀνατολαί, καὶ σελήνης περίοδοι, κράσεις ἀέρων, ὥρων ἐναλλαγαι, ὕδωρ ἀπὸ νεφῶν, καὶ ἀπὸ γῆς ἕτερον, αὐτὴ ἡ θάλασσα, ἡ γῆ σύμπασα, τὰ (68) ἐκ γῆς φυόμενα, τὰ ἐν τοῖς ὕδασι διαιτώμενα, τὰ ἐν ἀέρι γέννη, αἱ μυρία τῶν ζώων διαφοραί, πάντα τὰ πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς ζωῆς ἡμῶν τεταγμένα. Ἀλλ' ἐκεῖνο οὐδὲ (69) βουλομένοις παρελθεῖν δυνατόν, καὶ σιωπῆσαι μὲν τὴν χάριν τῷ γε νοῦν ὑγιᾶ καὶ λόγον ἔχοντι παντελῶς ἀμήχανον· εἰπεῖν δὲ τι πρὸς ἀξίαν πλεόν ἄδυνάτωτερον, ὅτι κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν ποιήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, καὶ τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως ἀξιώσας, καὶ λόγῳ παρὰ πάντα τὰ ζῶα κατακοσμήσας, καὶ τοῖς ἀμηγάνοις τοῦ παραδείσου κάλλεσιν ἐντυφῶν παρασχόμενος, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων ἄρχοντα κατεστήσας, εἰτα κατασοφισθέντα ὑπὸ τοῦ θρεῶς (70), καὶ καταπεσόντα εἰς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὸν θάνατον, καὶ τὰ τούτου ἄξια, οὐ περιεῖδεν· ἀλλὰ τὰ μὲν πρῶτα νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν. ἀγγέλους ἐπέστειλεν εἰς φυλακὴν καὶ ἐπιμέλειαν, προφήτας ἀπέστειλεν εἰς ἐλεγχον κακίας καὶ διδασκαλίαν ἀρετῆς, τὰς ὁρμὰς τῆς κακίας ταῖς ἀπειλαῖς ἐνέκοψε, τῶν ἀγαθῶν τὴν προθυμίαν ἐπαγγελίαις διήγειρε, τὸ πέρας (71) ἑκατέρου πολλάκις ἐν διαφοροῖς προσώποις εἰς νουθεσίαν τῶν ἄλλων προλαβὼν ἐφάνερωσε, καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις ἅπασιν ἐπιμένοντας τῇ ἀπειθείᾳ οὐκ ἀπεστράφη. Οὐ γὰρ ἀφείθη μὲν ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος τοῦ δεσπότου, οὐδὲ ἐνεκώσαμεν αὐτοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην, ἀναισθησίᾳ τῶν τιμῶν τὸν εὐεργέτην παρὸνδρίσαντες (72)· ἀλλὰ ἀνεκλήθημεν ἐκ τοῦ θανάτου, καὶ ἐζωοποιήθημεν πάλιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν ᾧ καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐεργεσίας μείζων ἔχει τὸ θαῦμα· Ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών.

(68) Codex Colb. καὶ ἡ γῆ σύμπασα καὶ τὰ. Mox idem ms. cum Reg. primo τὰ ἐναέρια γέννη.

(69) Codex Voss. et alii duo ἐκεῖνο ὁ οὐδὲ· sed vocula ὁ videtur redundare.

(70) Editi et duo mss. διὰ τοῦ θρεῶς. Codex Voss. et alii duo ὑπὸ τοῦ. Haud longe colex Voss. et alii duo οὐχ ὑπερεῖδεν. Ibidem liber Voss. ἀλλὰ καὶ νόμον.

(71) Hoc dicit Basilii: jam multis locis declaratum fuisse exitum utriusque classis. una conti-

A qui de nobis bene meriti sunt, benevolentiam amoremque naturalem habemus, nullumque non sublimis laborem, ut beneficia prius in nos collata remuneremur, quisnam sermo Dei dona pro merito explicare possit? Tanta quidem est horum multitudo, ut etiam numerum effugiant: item magnitudine tanta sunt et talia, ut vel unicum satis ad id sit, ut omnimodam largitori gratiam rependere debeamus. Alia igitur omittam, quæ tametsi per se ipsa excellent magnitudine et dignitate, tamen a maioribus non secus obscurata quam stellæ a solis radiis, per se in dignitate obscuriora et tenuiora apparent. Nec enim vacat, beneficiis præstantioribus prætermisiss, ex minoribus beneficii Dei bonitatem admetiri.

3. Sileantur igitur solis ortus, lunæ conversiones, temperies aeris, vicissitudines temporum, aquæ ex nubibus lapsæ, aliæ e terra erumpentes, mare ipsum, tota terra, quæ ex terra nascuntur, quæ in aquis degunt, genera in aere versantia, innumeræ animalium differentię, omnia denique quæ destinantur ad vitæ nostræ ministerium. Sed ne volentes quidem illud præterire possumus, nec fieri potest ullo modo, ut is certe qui sana mente præditus est et rationis compos, id beneficii taceat, quanquam multo minus de eo pro merito aliquid dici possit, quod cum hominem condidisset ad imaginem et similitudinem suam, eumque cohernestasset sui ipsius cognitione, et ratione exornasset præ cæteris 339 animantibus, ipsique dedisset facultatem ut se incredibili paradisi pulchritudine oblectaret, ac tandem illum constituisset omnium terrestrium principem, deinde a serpente deceptum, et collapsum in peccatum, et per peccatum in mortem, et in ærumnas ea dignas, non propiterea tamen ipsum neglexit: sed lege quæ ei adjumento esset, primum tradita, custodiæ ejus et curæ præfecit angelos, misit prophetas ad redarguenda vitia et ad virtutem docendam, impetum nequitie per minas excidit et repressit, pollicitationibus excitavit bonorum alacritatem, utriusque generis finem non raro in diversis personis ad alios commonendos in antecessum declaravit, et tamen post hæc et talia, nos in confumacia perseverantes non est aversatus. Non enim nos deseruit bonitas Domini, neque per stupiditatem quæ delatos ab ipso honores habebamus despiciatui. abolevimus ejus in nos amorem, etiamsi in benefacientem contumeliosi essemus: imo vero revocati sumus a morte, et vitæ rursus ab ipso Domino nostro Jesu Christo restituti. Qua in re etiam be-

nentur et boni et mali.

(72) Editio Paris. et Basil. ἡ ἀναισθησία τῶν τιμῶν τὸν εὐεργέτην παρὸνδρίσαντα. Editio Ven. neque ac codex Combef. et alii tres ἀγάπην ἀναισθησίᾳ τῶν τιμῶν, τὸν εὐεργέτην παρὸνδρίσαντες. Totum hunc locum ita edendum curavimus, uti in Coisl. secundo et in Colb. legitur, nisi quod in Coisl. scriptum sit παρὸνδρίσαντες. Aliquibus in libris legitur ἐνέκοψε.

beneficentiae ratio maiorem movet admirationem : Cum enim in forma Dei esset non rapinam arbitrat^{us} esse se aequalem Deo : sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens²².

4. Atque etiam infirmitates nostras suscepit, A portavit languores, pro nobis vulneratus est, ut nos livore ejus sanaremur²³ : item redemit a maledicto, factus pro nobis maledictum²⁴, mortemque pertulit ignominiosissimam, ut nos ad gloriosam vitam reduceret. Nec satis habuit mortuos duntaxat ad vitam revocare, verum etiam largitus est divinitatis suae dignitatem, atque aeternam requiem humanum omne cogitatum laetitiae magnitudine superantem preparavit. Quid igitur retribuimus Domino pro omnibus quae retribuit nobis²⁵? Est autem adeo bonus, ut neque remunerationem exigat, sed sat habet, si solum pro iis quae tribuit, diligatur. Quae omnia ubi mente recolo, ut meum affectum prodam, in horrorem quemdam et terrificum stuporem incido, nequando ob animi inconsiderantiam, aut propter meam circa res vanas occupationem a Dei dilectione excidens, Christo sim dedecori ac opprobrio. Qui enim nunc decipit nos, et per mundanas illecebras nos omni arte in benefici largitoris oblivionem inducere conatur, is in animarum nostrarum perniciem nobis insultans, et in nos invadens, tunc coram Domino contemptum nostrum probro vertet, atque de contumacia et de defectione nostra gloriabitur : qui cum nec creaverit nos, nec pro nobis subierit mortem, tamen suae contumaciae, suaeque in observandis Dei mandatis negligentiae socios nos ac comites habuerit. Illud quod Domino 340 infertur probum, et illa adversarii jactantia mihi supplicii gehennae gravior videtur, quod Christi inimico praebeamus materiam adversus eum qui pro nobis mortuus est, et resurrexit, jactandi se et esserendi : cui tamen ea de causa, sicut scriptum est, maiorem gratiam debemus. Sed hactenus de dilectione Dei. Neque enim fuit animus, uti jam dixi, omnia dicere, nec enim fieri potest : sed summam parvum monumentum quo divinum desiderium semper excitetur, animo vestro relinquere

INTERROGATIO III.

De charitate erga proximum.

Sane consequens jam fuerit, ut de mandato et ordine et vi secundo disseratur.

RESPONSIO.

1. Superius quidem diximus legem earum quae

²² Philipp. II, 6, 7. ²³ Isa. LIII, 4. ²⁴ Galat. III, 13. ²⁵ Psal. cxv, 12.

(73) Editi et codex Combef. *ἔλαβε*. Liber Voss. et alii duo *ἀνέλαβε*.

(74) Codex Colb. solus *ἡμεῖς πάντες*, ut nos omnes sanaremur. Aliquanto post duo mss. *ἡτοίμασεν αἰωνίως*.

(75) Ita Reg. primus et Coisl. secundus; nec Rufinus aliter legisse putandus est. cum ea quae addidimus verba Latine reddiderit. Editi et mss. non pauci *ὑπερβαίνουσας*. 'Ο δέ.

(76) Codex Colb. *λῆθην ἐμποίων*. Mox unus Combef. conjuncte *σπουδάζων ἐπ' ὀλέθρῳ*, operam dat, ut nos inducat in benefici largitoris oblivionem ad animas nostras perdendas.

4. Καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἀνέλαβε (73), καὶ τὰς νόσους ἐδάτασε, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐτραυματίσθη, ἵνα τῷ μύλῳ αὐτοῦ ἡμεῖς λαθῶμεν (74)· καὶ τῆς κατάρτας ἡμᾶς ἐξηγόρασε, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα, καὶ τὸν ἀτιμώτατον ὑπέστη θάνατον, ἵνα ἡμᾶς εἰς τὴν ἐνδοξὸν ζωὴν ἐπαναγάγῃ. Καὶ οὐκ ἠρκέσθη μόνον νεκροὺς ὄντας ζωοποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ θεότητος δέξιμα ἐχαρίσατο, καὶ ἀναπαύσεις ἡτοίμασεν αἰωνίους, πᾶσαν ἐννοίαν ἀνθρωπίνην τῷ μεγέθει τῆς εὐφροσύνης ὑπερβαίνουσας (75). Τί οὖν ἀνταποδῶμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; 'Ο δὲ οὕτως ἐστὶν ἀγαθός, ὥστε οὔτε ἀντίδοσιν ἀπαιτεῖ, ἀλλ' ἀρκεῖται μόνον ἀγαπώμενος ἐφ' οἷς ἔδωκεν. 'Ὡς ἀπάντων ὅταν εἰς ἐννοίαν εἴδῃ (ἵνα τὸ ἐμὸν πάθος ἐξελέγω), εἰς φρίκην τινὰ καὶ ἐκστασιν φοβερὰν καταπίπτω, μήποτε ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ νοῦ, ἢ τῆς περὶ τὰ μάταια ἀσχολίας, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐκπεσὼν θνείδος γένωμαι τῷ Χριστῷ. 'Ο γὰρ νῦν ἀπατῶν ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν κοσμικῶν δελεασμάτων λήθην ἐμποιεῖν (76) ἡμῖν τοῦ εὐεργέτου μηχανῇ πάσῃ σπουδάζων, ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐναλλόμενος ἡμῖν, καὶ ἐπεμβαίνων, εἰς θνείδισμὸν τότε προσοίει τῷ Κυρίῳ τὴν ἡμετέραν καταφρόνησιν, καὶ ἐγκαυχῆσεται τῇ ἀπειθείᾳ καὶ ἀποστασίᾳ ἡμῶν· ὅς γε οὔτε (77) κτίσας ἡμᾶς, οὔτε ἀποθανόντων ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ὁμῶς ἔσχεν ἡμᾶς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ἐν τῇ ἀπειθείᾳ καὶ ἐν τῇ ἀμελείᾳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο τὸ θνείδος, τὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῦτο τὸ καύχημα τοῦ ἐχθροῦ, βαρύτερον ἐμοὶ τῶν ἐν τῇ γέννησι κολάσεων φαίνεται, τῷ ἐχθρῷ τοῦ Χριστοῦ ὕλην γενέσθαι καυχήματος καὶ ἀφορμὴν ἐπαρσεως κατ' αὐτοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, καὶ ἐγεθέντος, ᾧ καὶ διὰ τοῦτο περισσοτέρως ὀφείλεται ἐσμὲν, καθὼς γέγραπται. Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τοιαῦτα. Σκοπὸς γὰρ, ὡς προείπον, οὐχὶ πάντα εἰπεῖν ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' ἐπὶ κεφαλαίων (78) σύντομον ὑπόμνησιν ἀνακινούσαν δει τὸν Θεὸν πόθον ταῖς ψυχαῖς ἐμποιεῖσαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ IV.

Περὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης (79).

'Ακόλουθον δ' ἂν εἴη περὶ τῆς δευτέρας καὶ τάξεως καὶ δυνάμει ἐντολῆς διελεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

D 1. 'Ὅτι μὲν οὖν ὁ νόμος τῶν σπερματικῶς ἐνοπαρ

(77) Editi ὥστε οὔτε. Codex Combef. et alii tres *ἀλλ' ὁμῶς*. Editi ἡμῶν, ὁμῶς. Subinde mss. tres καὶ ἐν τῇ ἀμελείᾳ. Editi καὶ ἀμελείᾳ.

(78) Codex Colb. ἐπὶ κεφαλαίῳ. Mox editio Paris. perinde ut Basil. ὑπόμνησιν ἀνακινούσαν, monitum quo renovetur divinum desiderium. Editio Ven. et Colb. et Combef. et Reg. tertius ὑπόμνησιν ἀνακινούσαν, et ita quoque legitur in Reg. primo secunda manu : sed hic codex videtur prima manu habuisse ἀνακινούσαν.

(79) Codex Voss. 'Ἐρώτ. γ' εἰς τὸν πλησίον. Mox Colb. ἐν ἡμῖν.

χουσὼν ἡμῖν δυνάμεων γεωργός ἐστι καὶ τροφεύς, A nobis seminis in modum insitæ fuerunt facultatum
εἰρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν λόγοις· ἐπειδὴ δὲ
ἀγαπᾷν προστετάμεθα τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοὺς,
καταμάθουμιν, εἰ καὶ δύναιμι πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν
τῆς ἐντολῆς ταύτης ἔχομεν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τίς οὖν
οὐκ ὁδὸν, ὅτι ἡμερον καὶ κοινωνικὸν ζῶον ὁ (80)
ἄνθρωπος, καὶ οὐχὶ μοναστικόν, οὐδὲ ἄγριον; Οὐδὲν
γὰρ οὕτως ἴδιον τῆς φύσεως ἡμῶν, ὡς τὸ κοινωνεῖν
ἀλλήλοις, καὶ χρῆσθαι ἀλλήλων, καὶ ἀγαπᾷν τὸ ὁμό-
φυλον. Ὡς οὖν αὐτὸς ἔδωκεν ὁ Κύριος ἡμῖν προλα-
βὼν τὰ σπέρματα, τούτων ἀκολουθῶν καὶ τοὺς καρ-
ποὺς ἐπιζητεῖ (81), λέγων· Ἐντολὴν καὶ τὴν διδω-
μι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Καὶ πρὸς ταύτην
τὴν ἐντολὴν διεγείρει βουλόμενος ἡμῶν τὴν ψυχὴν,
ἀποδείξιν τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, οὐ σημεῖα καὶ δυνά-
μεις παραδόξους ἀπῆγγεν (καίτοι καὶ τούτων ἐν B
Πνεύματι ἁγίῳ χαρισάμενος τὴν ἐνέργειαν)· ἀλλὰ
τί φησιν; Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ
μαθηταὶ ὄντες, ἐὰν ἀγάπῃ ἐχητε ἐν ἀλλήλοις (82).
Καὶ οὕτω πανταχοῦ τὰς ἐντολὰς ταύτας συνάπτει,
ὥστε τὴν εἰς τὸν πλησίον εὐποιαν εἰς ἑαυτὸν μετα-
τίθῃσιν. Ἐπειράσα γὰρ, φησὶ, καὶ ἐδόκατέ μοι
φαιεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἴτα ἐπάγει, ὅτι Ἐγὼ ὅσον
ἐποιήσατε ἐνὶ τούτῳ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν
ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

2. Οὐκοῦν διὰ μὲν τῆς πρώτης ἐστὶ κατορθῶσαι
καὶ τὴν δευτέραν· διὰ δὲ τῆς δευτέρας ἐπανελθεῖν
αὐθὺς ἐπὶ τὴν πρώτην· καὶ ἀγαπῶντα μὲν τὸν Κύ-
ριον, ἀγαπᾷν ἀκολουθῶν καὶ τὸν πλησίον. Ὁ γὰρ
ἀγαπῶν με, εἶπεν ὁ Κύριος, τὰς ἐντολὰς μου
τηρήσει (83). Αὕτη δὲ ἐστὶ, φησὶν, ἡ ἐντολὴ ἡ
ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα
ὑμᾶς· ἀγαπῶντα δὲ πάλιν τὸν πλησίον, τὴν εἰς τὸν
Θεὸν ἀγάπην ἀποπληροῦν, αὐτοῦ εἰς ἑαυτὸν ὑποδε-
χομένου (84) τὴν χάριν. Δύπερ ὁ μὲν πιστὸς θερά-
πων τοῦ Θεοῦ Μωσῆς τοσαύτην ἐπεδείκνυτο τὴν εἰς
τοὺς ἀδελφοὺς ἀγάπην, ὥστε καὶ ἐξαλειφθῆναι ἤρετο
ἐκ τῆς βίβλου τοῦ Θεοῦ, εἰς ἣν ἐγγράπτο, εἰ μὴ
συγχωρηθεῖ τῇ λαῷ τὸ ἀμάρτημα. Παῦλος δὲ ἀνά-
θεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τῶν
συγγενῶν κατὰ σάρκα ἀπετόλμησεν εὐφρασθαι, τῆς
πάντων σωτηρίας ἑαυτὸν ἀντάλλαγμα, κατὰ μίμησιν
τοῦ Κυρίου (85), γενέσθαι βουλόμενος· ἅμα δὲ καὶ
εἰδὼς, ὅτι ἀμήχανον ἦν ἀλλοτριωθῆναι Θεοῦ τὸν διὰ
τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην ὑπὲρ τῆς μεγίστης τῶν ἐντο-
λῶν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριν προϊέμενον, καὶ ὅτι διὰ
τοῦτο (86) πολυπλασίονα ἔμελλεν ὧν ἔδωκεν ἀντιλφ-
ψεσθαι. Πλὴν γε ὅτι μέχρι τούτου τοῦ μέτρου τῆς
πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἐφθασαν οἱ ἄγιοι, ἱκανὴν
ἀποδείξιν ἔχει τὰ εἰρημένα.

⁸⁷ Joan. xiii, 34. ⁸⁸ ibid. 35. ⁸⁹ Matth. xxv, 35. ⁹⁰ ibid. 40. ⁹¹ Joan. xiv, 23. ⁹² Joan. xv, 12.
⁹³ Exod. xxxii, 32. ⁹⁴ Rom. ix, 3.

(80) Codex Colb. ζῶον ἐστὶν ὁ. Statim idem ms.
ἡ ἄγριον.

(81) Codex Colb. καρποὺς ἀπαιτεῖ. Statim idem
ms. αὐτὴν τὴν.

(82) Legitur in codice Voss. et in Colb. μετ' ἀλ-
λήλων.

(83) Reg. primus Ἐὰν γὰρ ἀγαπᾷτε με, εἶπεν ὁ
Κύριος, τὰς ἐντολὰς μου τηρήσατε. Si diligitis me,

cultricem esse et altricem: verum quoniam prox-
imum juxta ac nosmetipsos diligere jussi sumus,
consideremus num etiam a Deo hujusce mandati
conficiendi facultatem acceperimus. Quis, quaeso,
ignorat, hominem animal esse mansuetum et so-
ciabile, non autem solitarium et ferum? Nihil enim
tam proprium est nostræ naturæ, quam ut mutuo
consociemur, et alii aliorum indigeamus, eosque
qui ejusdem sunt generis diligamus. Quorum igitur
semina Dominus ipse prius nobis contulit, eorum
etiam fructus postea reposcit, dicens: Mandatum
novum do vobis, ut diligatis invicem ⁸⁷. Cum autem
ad exsequendum illud mandatum animum nostrum
excitare vellet, discipulorum suorum characterem
et notam non in prodigiis et miraculis inauditis
constituit, quanquam horum patrāndorum eis vim
et potestatem per Spiritum sanctum largitus fuis-
set: sed quid dicit? In hoc cognoscent omnes, quia
discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invi-
cem ⁸⁸. Et sic ubique connectit hæc præcepta, ut
beneficia in proximum collata in seipsum transfe-
rat. Esurivi enim, inquit, et dedistis mihi mandu-
care ⁸⁹, etc. Deinde subjungit: Quatenus fecistis
uni ex his fratribus meis minimis, mihi facistis ⁹⁰.

2. Itaque per primum licet secundum etiam ex-
sequi, ac rursus per secundum reverti ad primum;
et qui Dominum amat, consequens est ut prox-
imum quoque diligat. Qui enim diligit me, inquit
Dominus, mandata mea servabit ⁹¹. Ait autem:
Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem, sicut
ego dilexi vos ⁹². Ac rursus qui amat proximum,
ei ipsi quæ Deo debetur charitati satisfacit, cum
ipse recipiat in se hanc beneficentiam. Quapropter
fidelis Dei servus Moyses tantum erga fratres ostendit
amorem, ut etiam ex Dei libro in quo fuerat
inscriptus, deleri voluerit, si peccati venia populo
non concederetur ⁹³. 341 Paulus vero pro fra-
tribus suis cognatis secundum carnem anathema
esse a Christo optare ausus fuit ⁹⁴: quippe qui
Domini exemplo fieri se salutis omnium pretium
cuperet, simulque nosset fieri non posse, ut a Deo
abalienaretur qui ob ejus amorem gratiam Dei
abjecisset servandi maximi mandati causa, imo ob
id multo plura quam quæ dedisset recepturum esse.
Cæterum ad hanc usque mensuram pervenisse
sanctorum erga proximum charitatem, ex dictis
abunde demonstratum est.

inquit Dominus, mandata mea servate.

(84) Reg. primus εἰς ἑαυτὸν ἀποδεχόμενον. Mox
codex Voss. ὁ μὲν πιστὸς ἄνθρωπος.

(85) Unus Reg. μίμησιν τοῦ Χριστοῦ.

(86) Editi et duo mss. διὰ τούτου. Alii duo διὰ
τούτο. Nec ita multo infra codex Voss. ἔχει προσι-
ρημένα.

INTERROGATIO IV.

De timore Dei.

RESPONSIO.

Atque iis quidem qui recens introducuntur ad pietatem, institutio ea quæ sit per timorem, utilior est, sapientissimo Salomone admonente ac dicente : *Principium sapientiæ, timor Domini* ⁶⁶ : sed vobis veluti iam ex Christi infantia egressis, nec amplius lacte indigentibus, sed qui solido dogmatum alimento secundum internum hominem ad perfectionem deduci potestis, præceptis sublimioribus opus est, in quibus tota ejus quæ in Christo est dilectionis veritas perficitur. Nimirum cavendum est vobis, ne forte uberiora Dei dona graviori multæ obnoxios vos reddant, si in beneficium largitore ingrati exstiteritis. Cui enim, inquit ⁶⁷, commenda-

verunt multum, plus repetent ab eo.

INTERROGATIO V.

De cavenda mentis evagatione.

RESPONSIO.

1. Illud certe sciendum est, nos non posse aliud quodvis mandatum servare, neque Deum aut proximum diligere, si huc et illuc mente divagemur. Neque enim artem aut scientiam probe calere potest, qui ab alia ad aliam transit : neque unam etiam comparare, qui ea quæ propria finis sunt, ignorat. Par namque est actiones ad scopum et fidem quadrare : siquidem nihil quod rectum sit, via inepta et incongruenti peragitur. Nam neque artis ærariæ finis per figlinæ opera acquiri solet : neque per sedulum tibiarum cantum parantur athleticæ coronæ, sed unicuique fini peculiaris ac idoneus labor requiritur. Quare exercitatio etiam quæ sit juxta Christi Evangelium ad placendum Deo, in eo posita est, si curis mundi amandatis, omnem mentis avocationem propellamus. Quamobrem Apostolus, etsi alioquin permissæ sint nuptiæ, fuerintque habitæ benedictione dignæ, tamen eas quæ ex his nascuntur occupationes curis pro Deo gerendis opposuit, perinde quasi hæc inter se coherere non ³⁴² possent, his verbis : *Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placiturus sit Deo : qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placiturus sit uxori* ⁶⁸. Ita et Dominus suis discipulis animo sincero et ab omni aberratione vacuo præditis testimonium reddidit dicens : *Vos de mundo hoc non estis* ⁶⁹. Et contra, fieri non posse testatus est, ut mundus reciperet Dei cognitionem, et Spiritum sanctum caperet : *Pater enim juste, inquit,*

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'.

Περὶ φόβου Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῖς μὲν οὖν ἄρτι εἰσαγομένοις εἰς τὴν εὐσέβειαν ἢ διὰ τοῦ φόβου στοιχειώσας χρησιμωτέρα, κατὰ τὴν ὑποθήκην τοῦ σοφωτάτου Σολομώντος, εἰπόντος : *Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου*· ὑμῖν δὲ, ὡς διαβεβηκόσι τὴν ἐν Χριστῷ νηπιότητα, καὶ (87) οὐκέτι δεομένοις γάλακτος, ἀλλὰ δυναμένοις τῇ στερεᾷ τῶν δογμάτων τροφῇ τὸν ἑσω ἄνθρωπον τελειοῦσθαι, τῶν κεφαλαιωδεστέρων ἐντολῶν χρεῖα, ἐν αἷς πᾶσα ἀληθεῖα τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης κατορθοῦται, φυλασσόμενοις δηλονότι, μήποτε ἡ περιουσία τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ βαρυτέρας αἰτία ὑμῖν (88) καταχρίσεως γένηται, ἀχαρίστως πρὸς τὸν εὐεργέτην διατεθείσιν. ^B Ὡ γὰρ παρέθεντο, φησί, πολλοὶ, περισσώτερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ε'.

Περὶ τοῦ κατὰ διάνοιαν ἀμετεωρίστου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἐκεῖνο μέντοι γε γινώσκειν χρὴ, ὅτι οὔτε ἄλλης τινὸς ἐντολῆς τήρησιν, οὔτε αὐτὴν τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, οὔτε τὴν πρὸς τοὺς πλησίον δυνάμεθα κατορθῶσαι, ἄλλοτε περὶ ἄλλα ταῖς διανοαῖς ἀποπλανώμενοι. Οὐτε γὰρ τέχνην ἢ ἐπιστήμην ἀκριδῶσαι δυνατόν, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλην μεταβαίνοντα· μήτε μὴν (89) μιᾶς περιγενέσθαι, μὴ τὰ οἰκεία τοῦ τέλους γνωρίσαντα. Δεῖ γὰρ ἀκολουθοῦς εἶναι τῷ σκοπῷ τὰς πράξεις, ὡς οὐδενὸς τῶν κατὰ λόγον διὰ τῶν ἀνοικείων κατορθουμένου. Ἐπεὶ οὔτε τὸ χαλκευτικῆς τέλους διὰ τῶν ἔργων τῆς κεραμείας περιγενέσθαι (90) πέφυκεν, οὔτε ἀθλητικὸν στέφανοι ἐκ τῆς περὶ τὸ αὐλεῖν σπουδῆς κατορθοῦνται· ἀλλὰ ἐκάστῳ τέλει οἰκείος ὁ πόνος καὶ συναρμόζων ἐπιζητεῖται (91). Ὡστε καὶ ἡ ἀσκήσις τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἐν τῇ ἀναχωρήσει τῶν μεριμνῶν τοῦ κόσμου καὶ τῇ παντελεῖ ἁλλοτριώσει τῶν περισπασμῶν ἡμῖν κατορθοῦται. Διόπερ ὁ Ἀπόστολος, καὶ ταῦτα συγχεχωρημένου τοῦ γάμου, καὶ εὐλογίας ἡξιωμένου, τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἀσχολίας ταῖς περὶ Θεοῦ (92) μερίμναις ἀντέθηκεν, ὡς οὐ δυναμένων τούτων ἀλλήλοις συμβῆναι, εἰπὼν· Ὁ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. Οὕτω καὶ τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος μετὰ τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἀμετεώριστον διάθεσιν ἐμαρτύρει, λέγων· Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου, τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν τὸν κόσμον ἀδύνατον εἶναι διέξασθαι, μηδὲ Πνεῦμα ἅγιον χωρῆσαι διεμαρτύρατο· Πάτερ γὰρ,

⁶⁶ Prov. i, 7. ⁶⁷ Luc. xii, 48. ⁶⁸ I Cor. vii, 32, 33. ⁶⁹ Joan. xv, 19.

(87) Voculam καὶ addidimus ex antiquis tribus libris. Haud longe codex Voss. ἐν ᾗ πᾶσα.

(88) Editi αἰτία ὑμῖν. Antiqui quatuor libri ἡμῖν.

(89) Codex Voss. et alii duo οὔτε μὴν. Mox codex Voss. τῶν σκοπῶν, καὶ τὰς πράξεις. At Colb. καὶ τῶν σκοπῶν τὰς.

(90) Antiqui duo libri περιγίνεσθαι.

(91) Reg. tertius συναρμόζων ἐπινοεῖται τε καὶ ἐπιζητεῖται, excogitatur et requiritur. Codex Colb. συναρμόζων ἐπιτελεῖται.

(92) Codex Voss. et alii nonnulli περὶ Θεοῦ.

φησι, *δικαίως, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω· καὶ, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν.*

2. Αὐθῆναι οὖν δεῖ τῶν δεσμῶν τῆς προσπάθειας τοῦ βίου τὸν γε ἀληθινῶς τῷ Θεῷ ἀκολουθήσιν (93) μέλλοντα· τοῦτο δὲ διὰ παντελοῦς ἀναχωρήσεως καὶ λήθης τῶν παλαιῶν ἐθῶν κατορθοῦται. Ὡς εἰ μὴ γε ἀποξενώσοιμεν (94) ἑαυτοὺς, καὶ συγγενείας σαρκικῆς, καὶ κοινωνίας βίου, οἶονεῖ πρὸς ἕτερον κόσμον διὰ τῆς σχέσεως μεταβαίνοντας, κατὰ τὸν εἰπόντα. *Ἡμῶν γὰρ τὸ πολιτεῦμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει* (95), ἀμήχανον ἡμᾶς περιγενέσθαι τοῦ σκοποῦ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, τοῦ Κυρίου ὁριστικῶς εἰπόντος, *ὅτι Οὕτως πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν ἑαυτοῦ, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής.* Τοῦτο δὲ ποιήσαντας, πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν προσήκει τὴν ἑαυτῶν καρδίαν, ὥς μήποτε τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἐκβαλεῖν (96), ἣ τὴν μνήμην τῶν θαυμασίων αὐτοῦ φαντασίας τῶν ματαίων καταρρύπτειν· ἀλλὰ διὰ τῆς διηγεοῦς καὶ καθαρᾶς μνήμης ἐντετυπωμένην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ὥσπερ σφραγίδα ἀνεξάλειπτον, τὴν ὁσίαν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν περιφέρειν. Οὕτως γὰρ ἡμῖν περιγίνεται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη (97), ἅμα τε διεγείρουσα πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, καὶ ὑπ' αὐτῶν πάλιν αὐτὴ συντηρουμένη πρὸς τὸ διαρκὲς καὶ ἀδιάπτωτον. Καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ Κύριος, ποτὲ μὲν λέγων· *Ἐὰν ἀγαπᾷτέ με, τὰς ἐντολὰς μου τηρήσατε, ποτὲ δὲ, ὅτι Ἐὰν τὰς ἐντολὰς μου (98) τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καὶ ἐτι δυσωπητικώτερον· Καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς μου τητήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ.*

3. Ἐξ ὧν παιδεύει ἡμᾶς, αἰὲ τοῦ προκειμένου ἔργου τὸ θέλημα τοῦ προστάξαντος ὥσπερ σκαπὸν προτιθεῖ· ἐννοεῖ, πρὸς αὐτὸν (99) τὰ τῆς σπουδῆς κατευθύνειν, καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, *ὅτι Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς.* Ὅσπερ γὰρ αἱ κατὰ τὸν βίον τέχναι, σκοποῦς τινὰς οἰκείους ἑαυταῖς προστησάμεναι, ἀκολουθῶς ἐκείνοις τὰς κατὰ μέρος συναρμόζουσιν ἐνεργείας· οὕτω καὶ τοῖς ἡμετέροις ἔργοις ἐνδὸς ὅρου καὶ κανόνος ἐπικειμένου, τοῦ εὐαρεστῶς τῷ Θεῷ ποιῆσαι τὰς ἐντολὰς, ἀδύνατον (1) ἄλλως τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἔργου κατορθωθῆναι· μὴ κατὰ τὸ βούλημα τοῦ ἐκδεδικωκότος ἐπιτελούμενον. Ἐν δὲ τῇ ἀκριβεῖ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ ἔργον σπουδῇ συνάπτεσθαι τῷ Θεῷ διὰ τῆς μνήμης ὑπάρχει. Ὅσπερ γὰρ ὁ χαλκεὺς ἐν τῇ ἐργασίᾳ, εἰ τύχοι, τῆς ἀξίτης, τοῦ ἐκδεδικωκότος αὐτῷ μεμνημένος, καὶ ἐν τῇ διανοῇ φέρων αὐτόν, καὶ σχῆμα ἐκεῖνο καὶ μέγεθος ἐννοεῖ, καὶ πρὸς τὸ

etiam mundus te cognovit ⁹⁹; et : *Spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere* ⁹⁹.

2. Quisquis igitur vere Deum sequi vult, vinctulis affectionum vitæ hujus solvatur necesse est : quod per integrum secessum morumque veterum oblivionem perficitur. Quare nisi nos ipsi et a cognitione carnali et a societate vitæ removerimus, veluti ad alterum mundum per animi habitudinem transmigrantes, juxta eum qui dixit : *Nostra enim conversatio in calis est* ⁹⁴, scopum nostrum attingere non possumus, Deo videlicet ut placeamus, cum Dominus verbis decretoriis dixerit : *Sic omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* ⁹⁵. His autem peractis, cor nostrum omni custodia servandum est ⁹⁶, ne unquam amittatur Dei cogitatio, neve rerum mirabilem ab eo gestarum memoria vanis phantasmatibus coinquinetur : sed circumferenda est sancta Dei cogitatio, sic ut quasi sigillum indelebile ex perpetua et pura recordatione in animis nostris imprimatur. Ita enim a nobis comparatur Dei dilectio, quæ simul excitat ad conficienda Dei mandata, et ipsa ab ipsis vicissim perpetuo et constanter servatur. Atque hoc Dominus ostendit, qui nunc quidem ait : *Si diligitis me, mandata mea servate* ⁹⁷ : nunc verò, *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea* ⁹⁸ ; et, quod efficacius etiam possit commovere : *Sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione* ⁹⁹.

3. Quibus illud nos docet, semper in opere quod faciendum constituerimus, præcipientis voluntatem tanquam scopum nobis proponere debere, ad eumque studium nostrum dirigere, uti etiam alio loco dicit : *Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris* ⁹⁹. Ut enim artes quæ ad parandum victum excogitatæ sunt, ubi proposuerint sibi scopos quosdam peculiare, congruenter illis convenienterque singula opera sua accommodant : ita etiam cum opera nostra sinem unum ac regulam habeant, mirum ut mandata modis Deo acceptis exsequamur, opus accurate peragi aliter non potest nisi ad jubentis voluntatem efficiatur. Futurum est autem ut, si in quovis opere diligens studium ad voluntatem Dei faciendam conferamus, Deo per hanc recordationem conjungamur. Quemadmodum enim **343** faber ferrarius, cum securim, exempli causa, eudit, ejus qui id sibi operis locavit,

⁹⁹ Joan. xvii, 25. ⁹⁹ Joan. xiv, 17. ⁹⁹ Philipp. iii, 20. ⁹⁹ Luc. xiv, 33. ⁹⁹ Prov. iv, 23. ⁹⁹ Joan. xiv, 15. ⁹⁹ Joan. xv, 10. ⁹⁹ ibid. ⁹⁹ Joan. vi, 38.

(93) Codex Voss. et Reg. primus ἀκολουθεῖν. Codex Colb. pro Θεῷ habet Κυρίῳ.

(94) Veteres duo libri ἀποξενώσασθαι.

(95) Editiones veteres οὐρανοῖς ὑπάρχει. Antiqui tres libri præter Voss. ὑπάρχει. Mox Reg. primus ἡμᾶς περιγίνεσθαι.

(96) Reg. primus ἔννοιαν ἐκβάλλειν.

(97) Codex Colb. ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη. Mox Reg. primus ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπ' αὐτῶν πάλιν αὐτῇ.

(98) Antiqui duo libri τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς.

(99) Editio Paris. æque ac Basil. et Reg. tertius πρὸς αὐτόν, ad voluntatem. Editio Ven. et mss. tres πρὸς αὐτόν, ad scopum.

(1) Codex Colb. ἀδύνατον νέε

memor est, ipsumque fert in animo, ac formam hanc quæ sibi ab eo præscripta est et magnitudinem attendit, atque suum opus ad voluntatem ejus qui illud injunxit, dirigit (si enim hunc ceperit obliuio, aut quidpiam aliud, aut longe dissimile efficiet ejus, quod facere instituerat) : ita et Christianus omni actione tum parva tum magna ad Dei voluntatem directa, simul et opus suum diligenter conficit, et memoriam præcipientis servat, ac implet quod dictum est : *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear*⁷⁸. Quin et perficit præceptum illud : *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*⁷⁹. Si quis autem agendo depravat præcepti integritatem, eum languide Dei meminisse planum est. Memores igitur vocis illius qui dixit : *Nonne cælum et terram ego impleo?* dicit Dominus⁸⁰ ; et : *Deus appropinquans ego sum, et non Deus de longe*⁸¹ ; et : *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*⁸² ; omnia facere debemus, ut fieri decet quæ in oculis Domini efficiuntur, et omnia cogitare, ut cogitari decet quæ ab ipso cernuntur. Sic enim et perpetuus futurus est timor odio habens iniquitatem, sicut scriptum est⁸³, et contumeliam, et superbiam, et vias malorum, atque charitas perficitur, impletque quod dictum fuit a Domino : *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris*⁸⁴, cum anima continuo sibi plane persuadeat et bonas actiones judici et vitæ nostræ arbitro acceptas esse, et malas ab eo condemnari. Puto autem una cum hoc etiam illud contingere, ut ne ipsa quidem Domini mandata conficiantur ad capiendam hominum benevolentiam. Nemo est enim qui se ad inferiorem convertat, si persuasum habeat adesse præstantiorem. Quin potius si contigerit, ut quæ sunt cuiuspiam homini clariori et illustriori grata sint et accepta, alteri vero viliori invisæ et reprehensione digna videantur ; contempta hac inferioris reprehensione, pluris facit præstantioris approbationem. Quod si inter homines res ita se habeant, quænam, quæso, anima vere prudens et sana, quæ Deum præsentem esse sibi penitus persuaserit, iis omissis quibus Deo placere possit, modo se ad aucupandam humanam gloriam conversura est, modo vero neglectis Dei mandatis, inserviet humanæ consuetudini, aut a communi et anticipata opinionē vincetur, aut flectetur a dignitatibus? Sic erat animatus qui dixit : *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua, Domine*⁸⁵. Et rursus : *Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar*⁸⁶.

⁷⁸ Psal. xv, 8. ⁷⁹ I Cor. x, 31. ⁸⁰ Jerem. xxiii, 24. ⁸¹ ibid. 23. ⁸² Matth. xviii, 20. ⁸³ Psal. cxviii, 163. ⁸⁴ Joan. v, 30. ⁸⁵ Psal. cxviii, 85. ⁸⁶ ibid. 46.

(2) Reg. primus καὶ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ ποθομένου τὴν, *ad voluntatem ejus qui id opus desiderat*. Paulo ante codex Colb. σῆμα ἐκείνου.

(3) Reg. unus πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

(4) Editiones veteres ἔλτε ἐσθίετε. Codex Voss. et alii duo ἔλτε οὖν ἐσθίετε.

(5) Antiquæ editiones ὕδριν τε καὶ περιφάνειαν,

βούλημα τοῦ ὑποθεμένου τὴν (2) ἐργασίαν εὐθύνει (ἐὰν γὰρ ἐπιλάβηται, ἄλλο τι, ἢ ἄλλοιαν ποιήσει παρ' ὃ προέθετο) · οὕτω καὶ ὁ Χριστιανὸς, πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ μικρὰν καὶ μεγάλαν πρὸς τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ (3) κατευθύνων, ὁμοῦ τε τὴν πρᾶξιν τῇ ἀκριβείᾳ κατακοσμεῖ, καὶ τὴν τοῦ προστάξαντος ἐννοιαν διασώζει, καὶ πληροῖ τὸ εἰρημένον· *Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ*. Καὶ κατορθοῖ τὸ προσταγμένον, ἐκείνου· *Ἐλτε ἐσθίετε* (4). *ἔλτε πίνετε, ἔλτε τι ζωέτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*. Παραφθεῖρων δὲ ἐν τῇ ἐργασίᾳ τὴν ἀκριβείαν τῆς ἐντολῆς, δηλὸς ἐστὶ περὶ τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ἀσθενῶν. Μεμνημένους οὖν τῆς φωνῆς τοῦ εἰπόντος· *Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος*· καὶ τὸ, *Θεὸς ἐγγύζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς ἀόφρωθεν*· καὶ τὸ, *Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγημένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν*· πᾶσαν ἐνέργειαν, ὡς ὑπὸ ταῖς ὁφείσι τοῦ Κυρίου γινομένην, καὶ πᾶσαν ἐννοιαν, ὡς παρ' αὐτοῦ ἐκποπτευομένην, ἐπιτελεῖν χρῆ. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ φόδος διαρκῆς ἐνυπάρξει, μισῶν ἀδικίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὕδριν τε καὶ ὑπερφηανίαν (5) καὶ ὁδοὺς πονηρῶν, καὶ ἡ ἀγάπη τελειοῦται, πληροῦσα τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, ὅτι· *Οὐ ἔγω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός*, ἐν πληροφορίᾳ διηνεκεῖ τῆς φυγῆς οὐσῆς τοῦ καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἀποδεκτὰς εἶναι τῷ κριτῇ, καὶ ἀθλοθέτῃ τοῦ ἡμετέρου βίου, καὶ τὰς ἐναντίας ἔχουσας αὐτῶθεν δέχεσθαι τὴν κατὰ Χριστὸν. Οἶμαι δὲ τοῦτω συγκατορθοῦσθαι (6) καὶ τὸ μὴδὲ αὐτὰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου πρὸς ἀνθρωπάρεσκειαν γίνεσθαι. Οὐδεὶς γὰρ ἐν πληροφορίᾳ τῆς παρουσίας τοῦ κρείττονος πρὸς τὸν ἐλάττονα ἐπιστρέφεται· ἀλλὰ, κἂν συμβῇ τὸ γινόμενον τῷ μὲν ἐνδοξοτέρῳ προσώπῳ ἀπόδεκτον καὶ εὐάρεστον εἶναι, τῷ δὲ ὑποδεστέρῳ ἀβούλητον καὶ ψεκτὸν καταφαίνεσθαι, πλείονος ἄξιον τιθέμενος τὴν τοῦ ὑπερέχοντος ἀποδοχὴν, καταφρονεῖ τῆς τοῦ ἐλάττονος μέμψεως. Εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπων οὕτως, ἥ γε ὡς ἀληθῶς νήφουσα καὶ ὑγιαίνουσα ψυχὴ ἐν πληροφορίᾳ τῆς τοῦ Θεοῦ παρουσίας, ποτὲ ἀφεμένη τοῦ πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ ποιεῖν τι, πρὸς τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξας (7) ἐπιστραφῆσεται· ποτὲ δὲ ἀμελήσασα τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, ἀνθρωπίνῳ ἔθει δουλεύσει, ἢ ὑπὸ κοινῆς προλήψεως κρατηθήσεται, ἥ καὶ ὑπὸ ἀξιωματῶν δυσωπηθήσεται. Τοιαύτῃ διάθεσις ἦν τοῦ εἰπόντος· *Διηγῆσαντό μοι παράνομοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ νόμος σου, Κύριε*· καὶ πάλιν· *Καὶ ἐλάλουν ἐν τοῖς μωρτυρίοις σου ἐναντίον βουκίλων, καὶ οὐκ ἤσχυρόμην*.

corrupte. Codex Combef. et alii tres καὶ ὑπερφηανίαν.

(6) Codex Colb. Οἶμαι δὲ καὶ τοῦτο συγκατορθοῦσθαι, τὸ μὴδὲ. Reg. tertius Οἶμαι δὲ, ὅτι τοῦτω συγκατορθοῦται καὶ τὸ.

(7) Reg. primus et Voss. τὰς τῶν ἀνθρώπων δόξας. Statim duo. miss. ἡ καὶ ὑπὸ κοινῆς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Α

344 INTERROGATIO VI.

Ὅτι ἀναγκαῖον τὸ ἰδιάζειν.

Quod necesse sit in secessu vitam degere.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSIO.

1. Συντελεῖ δὲ πρὸς τὸ ἀμετεώριστον τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ἰδιάζειν κατὰ τὴν οἰκισιν. Τὸ γὰρ ἀναμειγμένην ἔχειν τὴν ζωὴν τοῖς ἀπόδωκ καὶ καταφρονητικῶς πρὸς τὴν ἀκριθεῖ τήρησιν τῶν ἐντολῶν διαχειμένοις ἡθερὸν καὶ ὁ τοῦ Σολομῶντος ἀποδείκνυσι λόγος, διδάσκοντος ἡμᾶς, ὅτι *Μὴ ἴσθι ἐταῖρος ἀνδρὶ θυμῷ· φίλῳ δὲ ὀργίλῳ μὴ συναλλῖλον, μήποτε μάθῃς τῶν ὁδῶν αὐτοῦ* (8), καὶ *λάθῃς βρόχους τῇ γῇ ψυχῇ*, καὶ τὸ, *Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος*, πρὸς τὸ αὐτὸ φέρει. Οὐκοῦν ἵνα μὴτε διὰ ὀφθαλμῶν μὴτε διὰ ὠτῶν ἐρεθισμοὺς εἰς ἁμαρτίαν δεχόμεθα, καὶ κατὰ τὸ λανθάνον προσετιθῶμεν αὐτῇ, καὶ ὥσπερ τύποι τινὲς καὶ χαρακτῆρες τῶν ὁρωμένων καὶ ἀκουσμένων ἐναπομείνωσι (9) τῇ ψυχῇ εἰς ὀλεθρὸν καὶ ἀπώλειαν, καὶ ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιμένειν τῇ προσευχῇ, ἀφιδιάζωμεν πρῶτον κατὰ τὴν οἰκισιν. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τοῦ προλαβόντος ἔθους περιγενοίμεθα, ἐν ᾧ ἄλλοτρίως ἐζήσαμεν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ (10) (οὐ μικρὸς δὲ οὗτος ἀγὼν, τῆς ἑαυτοῦ συνηθείας περιγενέσθαι· ἔθος γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθὲν φύσεως ἰσχυρὸν λαμβάνει), καὶ τοὺς ἐξ ἁμαρτίας δὲ σπύλους ἐκτρίψαι δυνησόμεθα τῇ τε φιλοπῶνι προσευχῇ (11) καὶ τῇ ἐπιμόνῳ μελέτῃ τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων· ἥς μελέτης καὶ προσευχῆς ἐν πολλοῖς τοῖς περιέλκουσι τὴν ψυχὴν, καὶ ἀσχολίας βιωτικᾶς ἐμποιοῦσι, περιγενέσθαι ἀμήχανον. Καὶ τὸ, *Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν* (12), πῶς ἂν τις ἐν τούτοις ὦν πληρῶσι δυνηθεῖν; Χρὶ γὰρ ἡμᾶς, ἀπαρνησαμένους ἑαυτοὺς, καὶ ἀραντας τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, οὕτως ἀκολουθεῖν αὐτῷ. Ἀρνήσις δὲ ἐστὶν ἑαυτοῦ ἢ παντελῆς τῶν παρελθόντων λήθη, καὶ ἢ τῶν θελημάτων ἑαυτοῦ (13) ἀναχώρησις, ἣν ἐν τῇ ἀδιαφόρῳ συνηθείᾳ ζῶντα κατορθῶσαι δυσκολώτατον, ἵνα μὴ λέγω, ὅτι παντελῶς ἀνεπίδεκτον. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἄραι τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ καὶ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ ἐμπόδιον ἐστὶν ἢ πρὸς τὸν τοιοῦτον βίον ἐπιμιξία. Ἡ γὰρ ἐτοιμασία πρὸς (14) τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον, καὶ ἡ νέκρωσις τῶν μελῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ παρατεταγμένως πρὸς πάντα κίν-

1. Atque etiam ad cavendam mentis evagationem conducit remota ac solitaria habitatio. Vitam siquidem, quæ promiscue agitur cum iis qui secure perfectam præceptorum observationem contemnunt, perniciosam esse ac exitiosam ipse etiam Salomon ostendit, qui nos ita docet : *Noli esse sodalis viro furioso, neque una cum amico iracundo habites : ne forte discas vias ejus, et sumas laqueos animæ tuæ* ⁸⁷. Et illud : *Exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus* ⁸⁸, eodem pertinet. Ne igitur per oculos auresve subeant peccati irritamenta, eique imprudentes assuescamus : neve rerum quas viderimus et audierimus quasi formæ quædam ac imagines, in anima permaneant ad exitium interitumque nostrum ; et ut in precatione insistere possimus, primum habitatio eligatur solitaria et ab hominum consortio remota. Sic enim licebit et priores mores vincere, per quos vitam egimus a Christi præceptis alienam (non mediocre autem est hoc certamen, suam ipsius consuetudinem superare : nam consuetudo per longum tempus corroborata, naturæ vim ac robur obtinet), et poterimus quoque peccati maculas abstergere, tum diligenti precatione, tum meditatione assidua voluntatum Dei : cui meditationi precationique, inter multos qui animum distrahant, eumque in vitæ hujus negotiis occupatum teneant, vacare non possumus. Et illud : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum* ⁸⁹, quis unquam inter hos degens explere poterit ? Nos enim oportet, si nosmetipsos abnegemus, et crucem Christi tolamus, sic ipsum sequi. Abnegare autem semetipsum est præteritorum prorsus oblivisci, atque a voluntatibus suis secedere : quem secessum in promiscua hominum consuetudine servare difficillimum fuerit, ne dicam viribus omnino impar. Atque etiam ne quis tollat crucem suam, Christumque sequatur, impedimento est ejusmodi vitæ societas. Nam præparare se ad mortem pro Christo preferendam, mortificare membra quæ sunt super

⁸⁷ Prov. xiii, 24, 25. ⁸⁸ II Cor. vi, 17. ⁸⁹ Luc. ix, 23.

(8) Codex Voss. τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Haud longe codex Colb. βρόχους τῇ σεαυτοῦ. Subinde editi ei Reg. secundus πρὸς τοῦτο αὐτό. At mss. tres πρὸς τὸ αὐτό.

(9) Reg. primus ἐναπομείνωσι. Codex Colb. ὁπομείνωσι.

(10) Codex Colb. ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

(11) Idem ms. τῇ τε φιλοπῶνι σχολάζοντες. Sed illud σχολάζειν, sive σχολάζοντες, habeo pro additamento librarium, quippe quod non obscure redundet. Quæ statim sequuntur, ἐν πολλοῖς τοῖς, etc., ea non nego intelligi posse de rebus, quæ distrahant animum : sed mihi verisimilius sit, intelligenda esse de personis. Basilii enim is est scopus, ut nos ad vi-

tandam hominum frequentiam exhortetur. — Verte inter multa animam distrahentia. MARAN.

(12) Codex Voss. perinde ut Regii secundus et tertius *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν. si quis venit ad me, abneget semetipsum*. Codex Colb. uberius *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι*.

(13) Editi et Combef. αὐτοῦ. Alii tres mss. præter Voss. ἑαυτοῦ. Haud longe codex Colb. ἀδιαφόρῳ συνοδίᾳ, in promiscuo hominum cætu. Lectio non inepta.

(14) Legitur in Colb. Ἡ γὰρ ἐπιθυμία πρὸς ἀσπιδιον mortis.

terram, accingi quasi in instructa acie ad periculum
omne subeundum, quod nobis pro Christi nomine
impendeat, vitæque præsentis non affici, hoc est crucem
suam tollere : ad quod magna nobis impedimenta
a communi vitæ consuetudine accedere videmus.

2. Et præter alia omnia quæ multa sunt, respi-
ciens animus in delinquentium multitudinem, pri-
mum quidem non habet spatium peccata sua sen-
tiendi, seque ob delicta conterendi per poeniten-
tiam; 345 imo deterioribus secum collatis, etiam
quamdam sibi vindicat virtutis speciem : deinde
præ tumultibus et negotiis quæ vita communis
parere solet, a pretiosissima Dei memoria abstra-
ctus, non id duntaxat detrimenti accipit ut nec
gaudeat, nec delectetur in Deo, nec perfruatür Do-
mini deliciis, nec verborum ejus dulcedinem degu-
stet, ita ut dicere queat : *Memor fui Dei, et dele-
ctatus sum*⁹⁰; et : *Quam dulcia faucibus meis elo-
quia tua, super mel ori meo*⁹¹; sed etiam judicia
ipsius aspernari ac prorsus oblivisci assuescit,
quo nullum majus aut perniciosius malum ei acci-
dere potest.

INTERROGATIO VII.

*Quod vita agenda sit cum iis qui eodem animo im-
pulsī, Deo placere sibi proponunt. et quod diffi-
cile simulque periculosum sit, solitarium vi-
vere.*

Quoniam igitur ex verbis tuis nobis persuasis-
simum est, vitam quæ degitur cum iis qui Do-
mini præcepta contemnunt, periculosam esse, C
ex ordine discere volumus, num qui secessit a
salibus, debeat privatim et seorsum a cæteris
degere, an cum fratribus concordibus, et qui
eumdem pietatis scopum sibi constituerint, vitam
ducere.

RESPONSIO.

1. Vitam quæ simul cum pluribus agitur ad
multa utiliore esse scio. Ac primum quidem,
quod nemo nostrum sit, qui sibi ipsi sufficiat ad
sublevandas corporis necessitates, sed in compa-
randis rebus necessariis alter alterius opera indi-
geamus. Quemadmodum enim pes aliam quidem
obtinet facultatem, alia vero caret, et neque sine
reliquorum membrorum auxilio suam ipsius vim
reperit idoneam, aut perseveranter sibi ipsi suffi-
cientem, neque in se subsidia habet, quæ quod
sibi deest, suppleant : ita quoque in solitaria vita,
et quod adest nobis, inutile redditur, et quod
deest, comparari non potest : siquidem opifex
Deus nos alterum alterius ope egere decrevit, sic-
ut scriptum est⁹², ut sic inter nos conjungamur.

⁹⁰ Psal. LXXVI, 4. ⁹¹ Psal. CXVIII, 103. ⁹² Eccli. XIII, 20.

(15) Veteres duo libri τοῦτο ἐστὶ τὸ ἄραι.

(16) Scriptum invenitur in Colb. τῶν οικείων
ἀμαρτ.

(17) Reg. primus οὐ μόνον τὸ ἐναγαλλεῖσθαι καὶ
ἐνευφ. Legitur vero in Colb. οὐ μόνον τὸ ἐν ἀγα-
λλίαται ἐνευφραίνεσθαι τῷ Θεῷ ζημιούται. Haud longe
ante verbum κατατρυφῆν voculam τὸ addidimus ex

δυνον τὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἐπερχόμα-
νον ἡμῖν διακείσθαι, καὶ τὸ ἀπροσπαθῶς ἔχειν πρὸς
τὴν παρούσαν ζωὴν, τοῦτο ἐστὶν ἄραι (15) τὸν σταυ-
ρὸν ἑαυτοῦ· πρὸς δὲ μέγала ὀρώμεν τὰ ἐμπόδια ὑπὸ
τῆς τοῦ κοινοῦ βίου συνηθείας ἡμῖν ἐγγινόμενα.

2. Καὶ πρὸς πᾶσι τοῖς ἄλλοις πολλοῖς οὖσιν, εἰς τὸ
πλήθος τῶν παρανομούντων ἀποδιέπουσα ψυχῇ,
πρῶτον μὲν οὐκ ἄγει καιρὸν ἐπαισθάνεσθαι τῶν ἰδίων
ἀμαρτημάτων (16), καὶ συντρεῖται ἑαυτὴν διὰ τῆς
μετανοίας ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασιν· ἐν δὲ τῇ συγκρί-
σει τῶν χειρόνων καὶ κατορθώματός τινα φαντασίαν
προσκατᾶται· εἰτα ὑπὸ τῶν θορύβων καὶ τῶν ἀσχο-
λιῶν, ἃς ὁ κοινὸς βίος πέφυκεν ἐμποιεῖν, τῆς ἀξιολο-
γωτέρας μνήμης τοῦ Θεοῦ ἀποσπωμένη, οὐ μόνον τὸ
ἐναγαλλεῖσθαι καὶ ἐνευφραίνεσθαι (17) τῷ Θεῷ ζη-
μιούται, καὶ τὸ κατατρυφῆν τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ
καταγλυκαίνεσθαι τοῖς ῥήμασιν αὐτοῦ, ὥστε δύνασθαι
εἰπεῖν· Ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠὺφρανθήην· καὶ,
Ὡς γλυκέα (18) τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου,
ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου· ἀλλὰ καὶ εἰς καταφρό-
νησιν καὶ λήθην τῶν κριμάτων αὐτοῦ παντελῆ συν-
εθίζεται, οὐ μείζον κακὸν οὐδὲν ἂν οὐδὲ ὀλεθριώτερον
πάθοι.

EPOTHEIS Z'.

*Περὶ τοῦ δεῖν τοῖς ὁμόφροσι πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς
πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως συζῆν· καὶ ἐπὶ δύσκο-
λον ὁμοῦ καὶ ἐπικίνδυνον τὸ νοεῖν.*

Ἐπεὶ οὖν ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς ὁ λόγος, ἐπικίν-
δυνον εἶναι τὴν μετὰ τῶν καταφρονητικῶς ἐχόντων
περὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ζωὴν, ἀκολουθῶς μα-
θεῖν ἀξιούμεν, εἰ χρῆ τὸν ἀναχωρήσαντα τούτων
ιδιάζειν καθ' ἑαυτὸν, ἢ ὁμόφροσιν ἀδελφοῖς καὶ τὸν
αὐτὸν σκοπὸν τῆς εὐσεβείας προελομένοις συζῆν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Πρὸς πολλὰ χρησιμωτέραν καταμανθάνω τὴν
ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῶν πλείονων διαγωγὴν. Πρῶτον μὲν,
ὅτι οὐδὲ πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρεῖας ἕκαστος ἡμῶν
ἑαυτῷ αὐτάρκης, ἀλλ' ἐν τῷ πορισμῷ τῶν ἀναγκαίων
ἀλλήλων χρήζομεν. Ὡς περ γὰρ ὁ πούς τὴν μὲν ἔχει
δύναμιν, τῆς δὲ ἐπιδεῆς ἐστὶ, καὶ ἀνευ τῆς τῶν λοι-
πῶν μελῶν συλλήψεως οὔτε τὴν ἑαυτοῦ (19) ἐνέργειαν
δυνατὴν ἢ αὐτάρκην ἑαυτῷ πρὸς διαμονὴν εὐρίσκει,
οὔτε παραμυθίαν ἔχει τοῦ λείποντος· οὕτω καὶ ἐν
τῇ μονήρει ζωῇ καὶ τὸ παρὸν ἡμῖν ἀχρηστον γίνεται,
καὶ τὸ ἔλλειπον ἀπαραμύθητον, τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ
ὀρίσαντος χρήζειν ἡμᾶς ἀλλήλων, καθὼς γέγραπται,
ἵνα καὶ συναπώμεθα ἀλλήλοις. Ἄνευ δὲ τούτου καὶ
ὁ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ λόγος οὐκ ἐπιτρέπει τὸ
ἴδιον σκοπεῖν ἕκαστον. Ἡ ἀγάπη γάρ, φησὶν, οὐ

mss. multis.

(18) Editi γλυκέα. At Voss. et alii duo γλυκία.
Ibidem Colb. στόματί μου, καὶ χερσὶν, εἰ super
farum. Hoc ipso in loco duo mss. ἢ καὶ λήθην.

(19) Reg. primus οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ. Statim Voss.
οὕτως οὖν ἐν τῇ μονήρει.

ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς. Ὁ δὲ ἀφιδιαστικός (20) βίος ἕνα σκοπὸν ἔχει, τὴν οἰκίαν ἐκάστου τῶν χρειῶν θεραπείαν. Τοῦτο δὲ προδήλως μαχόμενόν ἐστι τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ, ὃν ὁ Ἀπόστολος ἐπλήρου, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν. Ἐπειτα ἐν τῷ καταχωρισμῷ (21) οὐδὲ τὸ ἐλάττωμα βραδίως ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἐπιγινώσκειται, οὐκ ἔχων τὸν ἐλέγχοντα αὐτόν, καὶ ἐν πραότητι καὶ εὐσπλαγχνίᾳ ἐπανορθούμενον. Ἐλεγχος μὲν γὰρ καὶ παρὰ ἔχθρου πολλάκις ἀν γένοιτο θεραπείας ἐπιθυμίαν ἐμποιῶν τῷ εὐγνώμονι· θεραπεία δὲ ἀμαρτήματος ἐπιστημῶνως παρὰ τοῦ εὐκρινῶς ἀγαπήσαντος κατορθοῦται. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν, ψεῖν, ἐπιμελῶς παιδεύει. Ὅν ἐπὶ τῆς μονώσεως εὐρεῖν ἄπορον, μὴ προσεωθέντα κατὰ τὸν βίον· ὥστε συμβαίνειν αὐτῷ τὸ εἰρημένον ἐκείνῳ. Οὐδὰ τῷ ἐντὶ, ὅτι ἐὰν πέσῃ, οὐκ ἔστιν ὁ ἐγείρων αὐτόν. Καὶ αἱ ἐντολαὶ δὲ ὑπὸ μὲν τῶν πλειόνων ἐπὶ τὸ αὐτὸ βραδίως γίνονται πλείους, ὑπὸ δὲ τοῦ ἐνὸς οὐκέτι· ἐν γὰρ τῇ ἐργασίᾳ τῆς μίᾳς ἐμποδίζεται ἡ ἄλλη. Οἷον, ἐν τῇ ἐπισκέψει τοῦ ἀσθενοῦντος ἡ ὑποδοχὴ τοῦ ξένου, καὶ ἐν τῇ μεταδόσει καὶ κοινωνίᾳ τῶν χρειῶν (22) (καὶ μάλιστα, ὅταν διὰ μακροῦ αἱ διακοναὶ γίνωνται), ἡ περὶ τὰ ἔργα σπουδὴ· ὥστε ἐκ τούτου τὴν μεγίστην καὶ συντονὸν πρὸς σωτηρίαν ἐντολὴν ἐλλιμπάνεσθαι· μήτε τοῦ πεινῶντος τρεφομένου, μήτε τοῦ γυμνοῦ περιβαλλομένου. Τίς ἂν οὖν ἔλοιτο τὴν ἀργίην καὶ ἀκαρπὸν ζωῆν τῆς ἐγκάρπου καὶ κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἐπιτελουμένης προτιμῆσαι;

et maxime salutis conducibile : siquidem neque nutritur qui esurit, neque amicitur qui nudus est. Quis igitur inertem et infructuosam vitam ei, quæ fructuosa sit et Domini præcepto consentanea, veli antepone?

2. Εἰ δὲ καὶ πάντες, οἱ ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως προσληφθέντες, ἐν σώμᾳ ἔσμεν, κεφαλὴν ἔχοντες τὸν Χριστόν· ὁ δὲ καθελὶς ἀλλήλων μέλη, ἐὰν μὴ ἐκ συμφωνίας πρὸς ἐνὸς σώματος ἀρμολογίῃ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ συναρμολογούμεν· ἕκαστος δὲ ἡμῶν τὴν μόνωσιν αἰρεῖται (23), μὴ κατὰ τὸ εὐάρεστον τῷ Θεῷ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον τῇ οἰκονομίᾳ δουλεύων, ἀλλὰ τὸ ἴδιον τῆς αὐταρκειᾶς πάθος πληροφῶν· πῶς δυναμέθα ἀπεσιγισμένοι καὶ διηρημένοι σώζειν τὴν τῶν μελῶν πρὸς ἀλλήλα σχέσιν τε καὶ ὑπηρεσίαν, ἢ τὴν ὑποταγὴν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός; Οὔτε γὰρ τῷ δοξαζομένῳ συγκαίρειν, οὔτε συμπάσχειν δυνατόν τῷ πάσχοντι, ἐν τῇ διαστάσει τοῦ βίου, οὐ δυναμένου κατὰ τὸ εἶδος ἐκάστου γινώσκειν τὰ τοῦ πλησίον. Εἶτα καὶ ἐνὸς μὴ ἐξαρκούντος

²⁰ I Cor. xiii, 5. ²¹ I Cor. x, 33. ²² Prov. xiii, 24. ²³ Eccle. iv, 10. ²⁴ Ephes. iv, 4. ²⁵ I Cor. xii, 12. ²⁶ ibid. 26.

(20) Codex Combes. emendatus habet ἀφιδιαστικός non solum hoc loco, sed ubicunque vox ἀφιδιαστικός invenitur. Basilii cum ita invehitur in solitariam vitam, nihil aliud sibi proponit, nisi ut ostendat hoc vivendi genus periculis multis, iisque maximis, obnoxium esse. Huius interpretationis auctorem habeo Basilium ipsum, qui paulo post ita scripsit: Ὅτι γὰρ ἡλικὸν ἔχει κίνδυνον, ὥστε πάντες οἱ ἀνεγνωκότες τὰ Εὐαγγέλια: Quod quanto periculo obnoxium sit, scitis quotquot Evangelia legis. Haud longe apertius loquitur. Ejus hæc sunt verba, κίνδυνος δὲ παρέπεται τῇ μοναστικῇ ζωῇ πρὸς τοὺς εἰρη-

Sed præterea diligendi Christi ratio et modus unumquemque quod proprium sibi fuerit, spectare non sinit. Charitas enim, inquit, non querit quæ sua sunt²². Vita autem solitaria et seorsum a cæteris omnibus acta scopum unicum habet, ut suis quisque utilitatibus inserviat. Hoc autem aperte adversatur charitatis legi, quam implevit Apostolus, qui non sua, sed multorum commoda quærebat, ut salvi fierent²³. Adhæc in hujusmodi secessu unusquisque ne³⁴⁶ delictum quidem suum facile cognoscet, cum non habeat a quo redarguatur, et mansuete ac clementer corrigatur. Reprehensio enim quæ ab inimico etiam sit, sæpe in viro probo et æquo sanitatis quærendæ desiderium parit: peccatum vero ab eo qui sincere diligit, scienter curatur. Qui enim, inquit, diligit, diligenter erudit²⁴. Talem autem in solitudine reperire difficillimum est, si prius in vitæ societatem adjunctus non fuerit. Quare accidit ei quod dictum est: Væ uni, quia si ceciderit, non est qui erigat eum²⁵. Adhæc præcepta plura a pluribus simul congregatis facile perficiuntur, ab uno non item: quandoquidem dum unum sit, impeditur alterum. Exempli causa, infirmi visitatio facit ut hospes non excipiat, et rerum ad vitam necessariarum largitio et distributio (maxime quando in his ministeriis multum insumendum est temporis) in causa est cur ad faciendâ opera studium conferri

C non possit, sic ut deseratur mandatum maximum,

et maxime salutis conducibile : siquidem neque nutritur qui esurit, neque amicitur qui nudus est. Quis igitur inertem et infructuosam vitam ei, quæ fructuosa sit et Domini præcepto consentanea, veli antepone?

2. Quod si etiam omnes, qui fuimus in una vocationis spe assumpti²⁶, unum corpus sumus, ac caput Christum habemus, sumusque singuli alii aliorum membra²⁷, nisi per concordiam in sancto Spiritu coagmentemur in unius corporis compagem; contra, si quisque nostrum eligat vitam solitariam, neque in rebus dispensandis communi utilitati, ut Deo acceptus sit, inserviat, sed illi suæ cupiditati in qua sibi placet, obsequatur: qui fieri poterit, ut divisi ac disjuncti mutuum membrorum inter se habitudinem, obsequiaque et obedientiam nostro capiti, qui Christus est, servemus ac tueamur? Neque enim possumus, si vitæ genere separemur, una cum eo qui gloria efficitur, gaudere: neque cum eo qui patitur, simul pati²⁸, cum

μένοις, quin etiam præter ea quæ dicta sunt, periculum comitatur vitam solitariam.

(21) Pro καταχωρισμῷ legitur in Colb. χωρισμῷ. Mox Reg. primus ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ. Vocula τὸ in editis deerat.

(22) Antiquæ editiones κοινωνίᾳ τῶν χειρῶν. At mss. tres præter Voss. τῶν χειρῶν, et ita legerat interpres. Mox editio Paris. perinde ut Basil. διακονίᾳ γίνονται. Editio Ven. et quatuor mss. γίνονται. Subinde codex Voss. πρὸς σωτηρίαν ἐντολὴν ἐλλιμπάνεσθαι. Codex Colb. εἰς σωτηρίαν.

(32) Antiqui duo libri ἀλλοεῖται.

unusquisque non valeat, ut credibile est, proximi A statum cognoscere. Adhæc cum nemo unus idoneus sit, qui dona spiritualia omnia suscipiat, sed juxta rationem fidei¹, quæ est in unoquoque, datur Spiritus, in vitæ societate proprium cuiusque donum sit contubernaliū commune. *Alteri enim datur sermo sapientiæ, alteri vero sermo scientiæ, alteri fides, alii prophetia, alii dona sanationum*², etc. : quæ singula qui accipit, is ipsa non sua magis quam aliorum causa habet. Quare in vitæ communitate, Spiritus sancti vis et efficacia uni tributa simul ad omnes transeat necesse est. Qui igitur vivit ab omni hominum cœtu sejunctus, fortasse unum donum habet : sed cum illud in seipso defossum delineat, ipsum per inertiam inutile reddit : quod quanti sit periculi nostis quotquot legistis Evangelia. Contra, in plurium contubernio et suo quisque dono fruitur, ipsumque multiplicat communicando, et ex alienis tanquam ex suis fructum capit.

3. Prætereaque plura commoda, quæ enumerare omnia non facile sit, complectitur vitæ societas : siquidem et ad bona quæ a Deo nobis 347 data sunt conservanda, utilior est quam solitudo, et ad cavendas externas inimici insidias tutior est expergefactio illa, quæ a vigilantibus fit, siquandocum contingat, ut unus aliquis obdormiscat eo mortis somno, quem ut deprecaremur a nobis, docuit nos David his verbis³ : *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte* : et peccanti, si condemnationem concorditer a pluribus prolatam ve-reatur, facilius est secedere a peccato, sic ut convenire possit in eum illud : *Sufficit illi qui ejusmodi est, objurgatio hæc quæ fit a pluribus*⁴ : et ei qui recte agit, satis est magna illa ac firma persuasio, quæ sibi multis approbantibus, atque operi assentientibus, innascitur. Si enim in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum⁵, profecto qui bonum opus peregerit cum plurium testimonio, longe solidius firmabitur. Cæterum pericula præter ea quæ diximus, vitam solitariam comitantur. Primum quidem et maximum in eo situm est quod sibi quisque placet. Cum enim neminem habeat qui ipsius opus probare possit, ad præcepti perfectionem jam pervenisse se arbitrabitur : deinde animi habitudinem semper inexercitam includens, neque vitia sua, neque profectum quem in quibusvis operibus

υποδέξασθαι πάντα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν ἑκάστῳ πίστεως (24), τῆς ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος γινομένης, ἐν τῇ τῆς ζωῆς κοινωνίᾳ, τὸ ἑκάστου ἴδιον χάρισμα κοινὸν τῶν συμπολιτευομένων γίνεται. *Ὁ μὲν γὰρ δίδεται λόγος σοφίας, ἑτέρω δὲ λόγος γνώσεως, ἄλλω πίστις, ἄλλω προφητεία, ἄλλω χαρίσματα ἰαμάτων, καὶ τὰ ἑξῆς*· ὧν ἑκάστον οὐ μᾶλλον δι' ἑαυτὸν ἢ διὰ τοὺς ἄλλους ὁ λαμβάνων ἔχει. *Ὅστε ἀνάγκη ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τὴν ἐν τῷ ἐνὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργειαν εἰς πάντας ὁμοῦ διαβαίνειν*. Ὁ μὲν οὖν καθ' ἑαυτὸν ζῶν ἐν τυχὸν ἔχει χάρισμα, καὶ τοῦτο ἀχρηστον ποιεῖ διὰ τῆς ἀργίας, κατορύξας ἐν ἑαυτῷ ὅπερ ἡλίκων ἔχει κίνδυνον, ἵστε πάντες οἱ ἀνεγνωκότες (25) τὰ Εὐαγγέλια· ἐν δὲ τῇ τῶν πλειόνων συμβιώσει καὶ τοῦ ἰδίου ἀπολαύει, πολυπλασιάζων αὐτὸ τῇ μεταδόσει (26), καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὡς ἑαυτοῦ καρποῦται.

3. Ἐχει δὲ καὶ πλεονα ἢ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζωὴ ἀγαθὰ, ἅπερ οὐ ῥᾶδιον ἐξαριθμῆσθαι πάντα. Πρὸς τε γὰρ τὴν τήρησιν τῶν δεδομένων ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν τῆς μονώσεώς ἐστι χρησιμωτέρα (27), καὶ πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς ἐξωθεν ἐπιβουλῆς τοῦ ἐχθροῦ ἀσφαλέστερος ὁ παρὰ τῶν ἐγγηγορότων ἐξυπνισμὸς, εἴποτε ἄρα τῷ ἐνὶ ἀπονυστάξει συμβαλεῖ (28) ὕπνῳ ἐκεῖνον τὸν εἰς θάνατον, ὃν ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Δαβὶδ ἀπεύχεσθαι ἡμῖν συμβῆναι, λέγοντος· *Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ἀπώσω εἰς θάνατον*· καὶ τῷ μὲν ἁμαρτάνοντι τῆς ἁμαρτίας ἢ ἀναχώρησις ῥᾶων μᾶλλον, ἐντρεπομένη τὴν παρὰ τῶν πλειόνων ἐν συμφωνίᾳ γινομένην κατάγνωσιν, ὥστ' ἂν ἀρμόσαι αὐτῷ τὸ (29), *Ἀρκετὸν τῷ τοιοῦτῳ ἡ ἐπιτιμία αὐτῇ, ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων*· τῷ δὲ κατορθοῦντι ἢ πληροφωρίᾳ πολλῇ ἐν τε (30) τῇ τῶν πολλῶν δοκιμασίᾳ καὶ συγκαταθέσει τοῦ ἔργου. Εἰ γὰρ ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθίσει· πᾶν ῥῆμα, πολλῷ δηλονότι παγιώτερον ὁ τὸ ἀγαθὸν ἔργον ἐπιτελῶν ἐν τῇ τῶν πλειόνων μαρτυρίᾳ βεβαιωθήσεται. Κίνδυνος δὲ παρέπεται τῇ μοναστικῇ ζωῇ πρὸς τοὺς εἰρημένους. Πρῶτος μὲν καὶ μέγιστος ὁ τῆς αὐταρκειᾶς. Οὐδένα γὰρ ἔχων, δὲ δυνήσεται δοκιμάσαι αὐτοῦ τὸ ἔργον, εἰς τὸ τέλειον οὐλήσεται· τῆς ἐντολῆς ἐφθαχέαν· εἴτα ἀγύμναστον αἰ τὴν ἔξιν κατακλείσας, οὔτε τὰ ὑστερήματα (31) ἑαυτοῦ γνωρίζει, οὔτε τὴν ἐν τοῖς ἔργοις προκοπὴν ἐπιγι-

¹ Rom. xii, 6. ² I Cor. xii, 8-10. ³ Psal. xii, 4. ⁴ II Cor. ii, 6. ⁵ Matth. xviii, 6.

(24) Scriptum invenitur in Colb. τῆς ἐν ἑκάστῳ φύσεως.

(25) Editi ἵστε πάντως ἀνεγνωκότες. Reg. primus πάντως οἱ ἀνεγνωκότες. Alii duo mss. πάντες οἱ ἀνεγνωκότες.

(26) Antiqui duo libri ἐν τῇ μεταδόσει. Mox codex Voss. et alter ἐξαριθμῆσθαι. Codex Colb. ἀριθμῆσθαι.

(27) Editiones veteres et duo mss. χρησιμωτέρα. Codex Voss. et alii duo προτιμωτέρα, solitudini ἀποπονδᾶ.

(28) Legitur et in Voss. et in Reg. primo ἀπονυστάξει συμβῆ.

(29) Codex Colb. ὡς ἂν ἀρμόσῃ αὐτῷ ἡ ἐπιτιμία αὐτῇ ἢ, etc. Ibidem in codice Voss. pro ἀρκετὸν corrupte legitur ἀρέσκον.

(30) Sic antiqui duo libri. Vocula τὲ· deest in vulgatis.

(31) Vox ὑστερήματα usitate quidem sumitur pro defectu, pro penuria : sed tamen vitia et pravos mores hoc loco significare mihi videtur.

νώσκει, τῷ πᾶσιν ὕλην τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν **A** περιηρηγμένοι (32).

4. Ἐν τίνι γὰρ τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπιδείξεται, μηδένα ἔχων, οὐ ταπεινότερον ἑαυτὸν ἀποδείξει; Ἐν τίνι τὴν εὐσπλαγγνίαν, ἀποτατμημένους τῆς κοινωνίας τῶν πλειόνων; Πρὸς μακροθυμίαν δὲ πῶς ἑαυτὸν γυμνάσει, μηδενὸς ἀνθισταμένου αὐτοῦ τοῖς θελήμασιν; Εἰ δὲ τις λέγει ἀρκεῖσθαι τῇ τῶν θείων (33) Γραφῶν διδασκαλίᾳ πρὸς τὴν καθόρθωσιν τῶν ἡθῶν, ὅμοιον ποιεῖ τῷ μανθάνοντι μὲν τεκταίνειν, μηδέποτε δὲ τεκταίνοντι, καὶ διδασκομένῳ μὲν χαλκευτικὴν, εἰς ἔργον δὲ προάγειν τὰ διδάγματα μὴ αἰρουμένῳ (34). Πρὸς δὲ εἰποι ἂν ὁ Ἀπόστολος· Οὐχ οἱ ἀκροῦνται τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιῶνται τοῦ νόμου δικαιωθῆσονται. Ἰδοὺ γὰρ ὁ Κύριος δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας οὐκ ἤρκεσθαι τῇ ἐκ τοῦ λόγου διδασκαλίᾳ μόνον, ἀλλ' ὥστε ἀκριβῶς καὶ ἐναργῶς ἡμῖν παραδοῦναι τὸ ὑπόδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης ἐν τῇ τελειότητι τῆς ἀγάπης, αὐτὸς περιζωσάμενος ἐνῆψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. Τίνα οὖν ἀπονίψεις; τίνα θεραπεύσεις; τίνος ἔσχατος ἔσθῃ, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν διάγων; Τὸ δὲ καλὸν καὶ τερπνόν, ἡ τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικήσεις, ἢν μύρω (35) τῆς τοῦ ἀρχιερέως κεφαλῆς ἀποπνέοντι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρεκκλίνει, πῶς ἐν τῇ καταμόνας οἰκῇ συμπεληρωθῆσεται; Στάδιον οὖν ἀθλήσεως, καὶ προκοπῆς εὐδοκία (36), καὶ διηνεκῆς γυμνασία, καὶ μελέτη τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικήσεις ἐστὶ τῶν ἀδελφῶν· σκοπὸν μὲν ἔχουσα τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἰδῶσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσιν τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· χαρὰ τῆρα δὲ σώζουσα τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορουμένων ἀγίων, περὶ ὧν γέγραπται· Πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες (37) ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά· καὶ πάλιν· Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευόντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία· καὶ οὐδὲ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν ἕλεον ἰδίον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η'.

Περὶ ἀποταγῆς.

Εἰ γρὴ πρῶτον ἀποτάσσασθαι πᾶσι, καὶ οὕτως **D** προσιεῖναι τῇ κατὰ Θεὸν πολιτείᾳ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πολλῶν

A fecerit, cognoscit, cum materia omnis et occasio mandatorum conficiendorum resecetur.

4. In quo enim humilitatem ostendit, qui neminem habet, quo seipsum declaret humiliorem? In quo commiserationem, amputata et abscissa plurimum societate? Quomodo autem exercebit se ad patientiam, nemine voluntatibus ipsius obsistente? Quod si quispiam dicat Scripturarum doctrinam satis sibi esse ad mores emendandos, perinde facit atque is qui discit quidem ædificare, nec unquam tamen ædificat, aut eodem modo atque is qui edoctus est artem ærariam, sed qui data sibi documenta ad actum redigere non vult. Ad quem Apostolus possit dicere: *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*⁹.

B Ecce enim Dominus ob benignitatis suæ magnitudinem non sola doctrina quæ in verbis sita est, contentus fuit: sed ut expresse evidenterque in dilectionis perfectione nobis traderet humilitatis exemplum, cinxit se ipse, et discipulorum pedes lavit. Quem igitur tu lavabis? in quem officiosus eris? præ quo futurus es ultimus, si ipse tecum solus degas? Bonum autem et jucundum illud, fratrum videlicet eodem in loco habitatio, quam unguento odorem ex summi pontificis capite emittenti Spiritus sanctus comparat⁷, qua tandem ratione in solitaria habitatione implebitur? Itaque certaminis stadium, et expedita proficiendi via, et perpetuum exercitium, et mandatorum Domini **C** **348** meditatio, fratrum est eodem in loco habitatio: quæ et pro scopo habet Dei gloriam ex præcepto Domini nostri Jesu Christi, qui dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*⁸, et ritum ac formam sanctorum servat, quorum sit in Actis mentio, et de quibus scriptum est: *Omnes autem qui credebant erant simul in eodem loco, et habebant omnia communia*⁹. Et rursus: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una: nec quisquam, eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia*¹⁰.

INTERROGATIO VIII.

De renuntiatione.

D Num oporteat primum renuntiare omnibus, et ita demum ad vitæ genus quod secundum Deum sit, accedere.

RESPONSIO.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus post do-

⁹ Rom. II, 13. ⁷ Psal. cxxii, 1, 2. ⁸ Matth. v, 16. ⁹ Act. II, 44. ¹⁰ Act. IV, 32.

(32) Reg. tertius ἐντολῶν προηρηγμένοι. Mox Reg. primus ἑαυτὸν ἐπιδείξει.

(33) Sic codex Voss. et Reg. primus. Vox θείων in vulgatis deest.

(34) Reg. primus προαγαγεῖν τὰ διδασκόμενα μὴ προαιρουμένῳ. Codex Voss. loco προάγειν habet quoque προαγαγεῖν.

(35) Codex Golb. Τὸ δὲ ἰδοὺ δὴ τί καλόν, ἡ τί τερπνόν. ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἢν

μύρω, ecce nunc quid bonum, vel quid jucundum, nisi habitare fratres in unum.

(36) Reg. primus et Colb. προκοπῆς εὐδοκία, voluntas ad proficiendum propensa. Alii duo mss. et editi εὐδοκία.

(37) Antiqui duo libri cum Voss. οἱ πιστεύσαντες. Mox mss. duo ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ. Deerant articuli in vulgatis.

cumenta multa, eaque ex multis operibus valide comprobata, dicat omnibus : *Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*¹¹; et iterum : *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus*¹²; arbitramur hoc praeceptum ad plura a quibus abalienari oportet, pertinere. Nam et diabolo ante omnia et carnis affectibus renuntiamus, qui nuntium remisimus oculis turpitudinibus, cognationibus corporeis, hominum amicitiiis et vitae consuetudini, quae integritati Evangelii salutis adversetur. Et quod his magis necessarium est, sibi ipse renuntiat qui exiit veterem hominem cum actibus ipsis¹³, qui corrumpitur secundum desideria erroris¹⁴. Ac etiam renuntiat omnibus mundanis affectibus, qui pietatis scopo impedimento esse possunt. Itaque qui ejusmodi est, veros parentes eos esse existimabit, qui ipsum in Christo Jesu per Evangelium genuerit¹⁵ : fratres vero eos, qui acceperint eundem adoptionis Spiritum, praetereaque omnibus divitiis tanquam rebus alienis, ut reipsa sunt, intendet. Uno verbo, is cui propter Christum mundus totus crucifixus est, et ipse mundo¹⁶, quomodo adhuc potest curarum mundanarum particeps esse? cum Dominus noster Jesus Christus et animae odium et sui ipsius abnegationem ad summum perducit his verbis : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam* : tumque subjungit : *Et sequatur me*¹⁷. Et rursus : *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus*¹⁸. Quamobrem in eo sita est perfecta renuntiatio, si quem nec ipsius vitae amor moveat, sed habeat sententiam mortis, sic ut nihil sibi confidat¹⁹. Inde autem initium sumit, si videlicet alienemur a rebus externis, **349** exempli causa, a possessionibus, ab inani gloria, a vitae consuetudine, a rerum inutilium studio, uti docuerunt nos sancti Domini discipuli, Jacobus et Joannes, qui patrem suum Zebedaeum, ipsumque, a quo tota illorum victus ratio pendebat, navigium reliquere : Matthaeus vero, cum ab ipso telonio surrexit, Dominumque secutus est : qui non telonii solum emolumenta reliquit, sed pericula etiam contempsit, quae a magistratibus tum sibi tum consanguineis suis impendebant, quod vegetigalium rationes reliquisset infectas. Paulo denique totus etiam mundus crucifixus erat, et ipse mundo²⁰.

καὶ διὰ πλείωνων πραγμάτων ἰσχυρὰν ἀπόδειξιν λέγοντος πρὸς πάντας· *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς μέ, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω* (38) *τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι· καὶ πάλιν· Ὁὕτως οὐκ ἔξ ὁμῶν, ὅς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ἐπάρχουσιν, οὐ δύναται μὲν εἶναι μαθητὴς· ἡγοῦμεθα τὸ παράγγελμα ἐπὶ πλείονα διατείνειν, ὥν ἡ ἀλλοτριώσις ἀναγκαία. Καὶ γὰρ τῷ διαβόλῳ πρὸ πάντων ἀποτασσόμεθα, καὶ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, οἱ ἀπειπάμενοι τὰ κρυπτά τῆς αἰσχύνῃς, καὶ συγγενεαῖς σωματικαῖς, καὶ ἐταιρείασι ἀνθρώπων, καὶ ἐξαι βίου μαχομένῳ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς σωτηρίας. Καὶ τὸ τοῦτων ἀναγκαιότερον, αὐτὸς ἑαυτῷ ἀποτάσσεται ὁ ἀποδυσάμενος τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, τὸν φειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Ἀποτάσσεται δὲ καὶ πάσαις προσπάθειαις (39) τοῦ κόσμου, ἐμποδίζειν τῷ σκοπῷ τῆς εὐσεβείας δυναμέναις. Γονεῖς μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος τοὺς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου γεννησάντας αὐτὸν ἀληθινούς ἡγήσεται, ἀδελφοὺς δὲ τοὺς τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας λαβόντας, κτήμασι δὲ πᾶσιν ὡς ἀλλοτρίοις, ὅπερ ἐστὶ, προσείξει. Ἐνὶ δὲ λόγῳ, ᾧ διὰ Χριστὸν ὅλος ὁ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ, πῶς εἶ δύναται εἶναι μέτοχος τῶν μεριμνῶν τοῦ κόσμου (40); τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄκρον προάγοντος τὸ τε μῖσος τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἔρηνησιν δι' ὧν φησιν· *Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ*· καὶ τότε ἐπαγαγόντος· *Καὶ ἀκολουθεῖτω μοι· καὶ πάλιν· Εἰ τις ἔρχεται πρὸς μέ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἐτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μὲν εἶναι μαθητὴς. Ὥστε ἡ μὲν τελεία ἀποταγή (41) ἐστὶν ἐν τῷ τὸ ἀπροσπαθὲς κατορθῶσαι καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν, καὶ τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἔχειν, ὥστε μὴ ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθέναι· ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῆς τῶν ἐξωθεν (42) ἀλλοτριώσεως, οἷον, κτημάτων, δόξης ματαίας, συνηθείας βίου, προσπάθειας τῶν ἀνωφελῶν, καθὰ καὶ οἱ ἅγιοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ὑπέδειξαν ἡμῖν, Ἰάκωβος μὲν καὶ Ἰωάννης, καταλιπόντες τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον, καὶ αὐτὸ τὸ πλοῖον τὴν πᾶσαν ἀφορμὴν τοῦ βίου· Ματθαῖος δὲ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τελωνείου ἐξαναστὰς, καὶ ἀκολουθήσας τῷ Κυρίῳ, οὐ τὰ κέρδη μόνον τὰ ἐν τῷ τελωνεῖῳ καταλιπὼν, ἀλλὰ καὶ τῶν κινδύνων ὑπεριδὼν, οἱ ἐπακολουθεῖν ἡμελλόν αὐτῷ τε καὶ τοῖς οἰκείοις παρὰ τῆς ἐξουσίας, ἀτελεῖς τοὺς λόγους τοῦ τελωνείου καταλιμπάνοντι. Παῦλος δὲ καὶ ὁ σύμπας κόσμος ἐσταύρωτο, καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ.**

¹¹ Matth. xvi, 24. ¹² Luc. xiv, 33. ¹³ Coloss. iii, 9. ¹⁴ Ephes. iv, 22. ¹⁵ I Cor. iv, 15. ¹⁶ Galat. vi, 14. ¹⁷ Matth. xvi, 24. ¹⁸ Luc. xiv, 26. ¹⁹ II Cor. i, 9. ²⁰ Galat. vi, 14.

(38) Codex Colb. ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν ἀπὸ τοῦ κόσμου, καὶ ἀράτω.

(39) Veteres duo libri ταῖς προσπάθειαις. Mox editi μὲν οὖν. Illud οὖν in nostris mas. non legitur.

(40) Regii secundus et tertius aequae ac editiones veteres δούλος εἶναι τῶν μερῶν τοῦ κόσμου, quomodo potest adhuc servus esse partium mundi. Reg. primus

et Voss. εἶναι μέτοχος τῶν, etc., qui fieri potest, ut particeps sit partium mundi. Codex Colb. δύναται εἶναι μέτοχος τῶν μεριμνῶν τοῦ κόσμου; et ita, ut mihi quidem videtur, legi praestat.

(41) Codex Voss. ἀγάπη, perfecta charitas.

(42) Veteres duo libri cum Voss. ἐκ τῆς ἐξωθεν. Mox Regii primus et Colb. ἡ δόξης.

2. Οὕτως ὁ σφόδρα τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ ἀκολουθεῖν Ἀ Χριστῷ κατεχόμενος πρὸς οὐδὲν ἐτι τῆς ζωῆς ταύτης ἐπιστραφῆναι δύναται, οὐ πρὸς γονέων ἢ οὐκίων φίλων, ὅταν ἐναντιούμενον ᾖ τοῖς τοῦ Κυρίου προστάγμασι (τότε γὰρ καιρὸν ἔχει καὶ τό· *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς μέ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ λοιπά· οὐ πρὸς ἀνθρώπινον φόβον, ὥστε δι' αὐτὸν ὑποσταλῆναι τι τῶν συμφερόντων, ὅπερ κατάρθρωσαν οἱ ἅγιοι, εἰπόντες· Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις· οὐ πρὸς τὸν ἐπὶ τοῖς καλοῖς (43) παρὰ τὸν ἔξωθεν γέλωτα, ὥστε τῷ φαλισμῷ αὐτῶν ἡττηθῆναι. Εἰ δέ τις βούλοιτο ἀκριβέστερον καὶ τρανότερον γνωρίσαι τὸν συνευγμένον τόνον τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν ἀκολουθούντων τῷ Κυρίῳ, μνημονεύσάτω τοῦ Ἀποστόλου διηγούμενου τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς διδασκαλίαν ἡμετέραν, καὶ λέγοντος· *Εἰ τις δοκεῖ πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον· περιτομῇ ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραὴλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἀμεμπτος· ἀλλ' ἅτινα (44) ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤρημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημία. Ἀλλὰ μὲν οὖν· καὶ ἠγοῦμαι πάντα ζημία εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' ὃν τὰ πάντα ἐξημιώθην, καὶ ἠγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω. Εἰ γὰρ (ἵνα τι καὶ εἰπω τολμηρὸν μὲν, ἀληθές δέ), εἰ τοῖς ἐκκλησιολογοῦσι τοῦ σώματος, καὶ ἀποπτύσοις, καὶ ὡν μάλιστα πρὸς τὴν ἀλλοτρίωσιν ἐπειγόμεθα, τοῦτοις προσείκασεν αὐτὰ τὰ παρὰ Θεοῦ πρὸς καιρὸν δεδομένα νομικὰ προτερήματα, ὡς ἐμπόδια τῆς τοῦ Χριστοῦ γνώσεως, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ δικαιοσύνης, καὶ τῆς πρὸς θάνατον αὐτοῦ συμμορφώσεως, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἀνθρώπων (45) νενομισμένων; Καὶ τί χρὴ λογισμοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ὑποδείγμασι τὸν λόγον πιστοῦσθαι; ἔξω ἀὐτὰ παραθέσθαι τοῦ Κυρίου τὰ ρήματα, καὶ δι' αὐτῶν τὴν ἐμφοβὸν ψυχὴν δυσωπῆσαι, σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως διαμαρτυρομένου ἐν τῷ λέγειν· *Οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ (46) ἐπάρχουσιν, οὐ δύναται μὲν εἶναι μαθητής· καὶ ἀλλαχοῦ μετὰ τὸ, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πρότερον εἰπόντος· Ὑπάγε, πώλησόν σου τὰ ἐπάρχοντα, καὶ ὁδὸς πτωχοῖς· καὶ τότε ἐπαγαγόντος τὸ, Δεῦρο, ἀκολουθεῖ μοι. Καὶ ἡ παραβολὴ δὲ τοῦ ἐμπόρου παντὶ σαφές (47) ἐστὶ τῷ εὐγνώμονι πρὸς τοῦτο φέρουσα. Ὅμοια γάρ ἐστι, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ, ζητοῦντι καλοῦς***

¹¹ Luc. xiv. 26. ²² Act. v. 29. ³³ Philipp. iii. 4-8. ⁴⁴ Luc. xiv. 33. ⁵⁵ Matth. xix. 21. ⁵⁶ Matth. xiii. 45, 46.

(43) Editio Basil. perinde ut Paris. ἐπὶ τοῖς κακοῖς, quo nihil alienius aut ineptius. Editio Ven. et codex Voss. et Combef. et alii duo Regii καλοῖς, bene.

(44) Editiones veteres ἀλλὰ τινα. Codex Combef. et alii duo ἀλλ' ἅτινα. Statim Reg. tertius Ἀλλὰ μενούγγε καί. Ibidem tres mss. τὰ πάντα. Mox Reg.

PATROL. GR. XXXI.

2. Sic qui vehementer Christum sequi desiderat, nihil, quod ad hanc vitam attineat, curare amplius potest, non ipsum parentum aut propinquorum amorem, si Domini præceptis adversetur (tunc enim locum etiam habet illud : Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem¹¹, et cætera) : non humanum timorem, ita ut illius causa aliquid utilium subtrahatur : quod præstitero sancti, qui dicebant : Obedire oportet Deo magis quam hominibus²² : non hominum profanorum risum quem bona opera concitarent, sic ut eorum contemptui cedat. Quod si quispiam velit eorum qui Dominum sequuntur, vim ac robur, cum desiderio conjunctum, accuratius ac dilucidius cognoscere, meminerit Apostoli, qui ad docendos nos narrat quæ ad se spectabant, ac dicit : Si quis videtur confidere in carne, ego magis : circumciscis octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus : secundum æmulationem persequens Ecclesiam, secundum justitiam quæ in lege est, conversatus sine reprehensione : sed quæ mihi erant lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini nostri : propter quod omnia detrimentum feci, et arbitror stercora esse ut Christum lucrificem³³. Etenim (ut nonnihil audacter, at vere tamen eloquar) si Apostolus ipsa legis privilegia quæ ad tempus tradita erant, comparavit cum spurcissimis corporis sordibus, quas et aversamur, et a nobis citissime removemus, quod videlicet obescent Christi cognitioni, eique quæ in ipso est justitiæ, et nostræ ad ipsius mortem conformationi, quid quis dixerit de hominum institutis? Et quid opus est nostris ratiocinationibus et sanctorum exemplis confirmare sermonem? cum ipsa liceat asserere Domini verba, ilisque timentem animam convincere : quibus hæc aperte ac evidenter testatur, ubi dicit : Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus⁴⁴. Et alibi post illud, Si vis perfectus esse, prius dixerat : Vade, vende quæ habes, et da pauperibus : tumque subjunxit : Veni, sequere me⁵⁵. Atque etiam mercatoris parabola huc **350** spectare cuivis æquo rerum æstimatori videbitur. Simile est enim, inquit, regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas : inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam⁵⁶. Planum est enim regnum cæleste per pretiosam margaritam adumbrari : quod nos assequi non posse declarant Domini

primus Κυρίου μου, Domini mei.

(45) Reg. primus περὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις.

(46) Idem ms. τοῖς ἑαυτοῦ.

(47) Editio Basil. æque ac Paris. παντὶ σαφές. Codex Combef. et alii tres σαφές. Ibidem antiquæ editiones et duo mss. τῶν εὐγνωμόνων. Reg. prius et Voss. et Colb. τῷ εὐγνώμονι.

verba, nisi omnia simul quæ habemus, et divitias, et gloriam, et genus, et si quid aliud est, cuius studio desiderioque plerique teneantur, pro eo comparando deseramus.

λείας (48) παρεληπτai, ἣν ἀδύνατον ἡμῖν προσγενέσθαι ὁ τοῦ Κυρίου δείκνυσσι λόγος, μὴ πάντα ὁμοῦ τὰ προσόντα ἡμῖν, καὶ πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἰ τι ἄλλο τῶν πολλοῖς (49) περι-

σπουδάστων, πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτῆς προεμένοις.

3. Deinde fieri quoque non posse ut recte agatur quod cupitur studiosius, si mens in varias curas diducta sit, idem Dominus affirmavit, cum dixit: *Nemo potest duobus dominis servire* 27; et rursus: *Non potestis Deo servire et mammonæ* 28. Quamobrem thesaurus cœlestis a nobis eligendus est solus, ut in eo cor habeamus. *Ubi enim, inquit, est thesaurus tuus, ibi et cor tuum erit* 29. Si igitur nobis ipsis aliquam possessionem terrenam aliquasque opes corruptioni obnoxias servaverimus, necesse est, mente hic quasi in quodam cœno defossa, animam ad Dei contemplationem nunquam pertinere, nec ullo unquam cœlestis pulchritudinis bonorumque nobis promissorum desiderio commoveri: quæ adipisci non possumus, nisi assiduum ac vehementer desiderium nos ad ea petenda impellat, suscipiendumque eorum causa laborem levem reddat. Est igitur renuntiatio, ut ex dictis constat, dissolutio simul vinculorum terrenæ hujus ac temporariæ vitæ, et humanorum officiorum liberatio: quæ nos efficit magis idoneos, qui iter ad Deum deducens inceptemus. Est et occasio impedimenti expers, qua obtinetur possessio ususque rerum pretiosarum *Super aurum et lapidem pretiosum multum* 30. Et, ut in summa dicam, est cordis humani ad cœlestem conversationem translatio, sic ut dicere possimus: *Nostra enim conversatio in cœlis est* 31. Et, quod maximum est, similitudinis ejus quam cum Christo habere debemus, initium est: qui propter nos egenus factus est, cum esset dives 32: quam nisi prius consequamur, vivendi rationem Christi Evangelio consentaneam attingere non possumus. Quando enim aulæ cordis contritio, aut mentis humilitas, aut iræ, tristitiæ, sollicitudinum, et, ne longum faciam, exitiosorum animi motuum liberatio in divitiis hujusque vitæ curis et aliarum rerum affectu atque consuetudine comparari potest? Uno verbo, cui ne de ipsis quidem

A μαρμαρίτας. ὃς εὐρὼν ἔνα πολυτίμον μαρμαρίτην, ἀπελθὼν ἐπώλησε πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἡγόρασεν αὐτόν. Ἀπλὸν γάρ, ὅτι ὁ πολυτίμος μαρμαρίτης πρὸς τὴν ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας (48) παρεληπτai ὁ τοῦ Κυρίου δείκνυσσι λόγος, μὴ πάντα ὁμοῦ τὰ προσόντα ἡμῖν, καὶ πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἰ τι ἄλλο τῶν πολλοῖς (49) περι-

5. Εἴτα μέντοι καὶ ἀδύνατον πρὸς διαφόρους φροντίδας τοῦ νοῦ μεριζομένου κατορθοῦσθαι τὸ σπουδαζόμενον ὁ Κύριος ἀπεφάνητο, εἰπὼν· Οὐδεὶς δύναται δυοῖν κυρίοις δουλεῖν· καὶ πάλιν· Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεῖν καὶ μαμμωνᾷ. Ἐναὸν θησαυρὸν τὸν ἐπουράνιον ἡμῖν ἐκλεκτέον, ἵνα ἐν αὐτῷ ἔχωμεν τὴν καρδίαν. Ὅπου γάρ, φησὶν, ἐστὶν ὁ θησαυρός σου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία σου ἔσται. Ἐάν οὖν τι ὑπολειπώμεθα (50) ταῖς κτήμα γήινων καὶ περιουσίαν τινὰ φαρτὴν, ἐνταῦθα τοῦ νοῦ ὅσον ἐν τινι βορβόρῳ κατορυγένης, ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ἀθέλειον εἶναι Θεοῦ (51), καὶ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐπουρανίων καλῶν καὶ τῶν ἀποκειμένων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀκίνητον· ὧν τὴν κτῆσιν περιγίνεσθαι ἡμῖν ἀμήχανον, μὴ ἀπερισπάστου καὶ σφοδροτέρου πόθου ἄγοντος ἡμᾶς πρὸς τὴν αὐτῶν αἰτήσιν, καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῖς πόνον ἐπιχειροῦντος. Ἔστιν οὖν ἡ ἀποταγή, ὡς ὁ λόγος ὑπέδειξε, λύσις μὲν τῶν δεσμῶν τῆς ὕλικῆς ταύτης καὶ προσκαίρου ζωῆς, ἐλευθερία δὲ τῶν ἀνθρωπίνων καθηρόντων, ἐπιτηδειότερους κατασκευάζουσα πρὸς τὸ ἀπάρχεσθαι τῆς πρὸς Θεὸν ὁδοῦ. Τῆς τῶν πολυτιμῶν κτήσεώς τε καὶ χρήσεως ἀκύλως ἀφ' ὁρμῆς τῶν Ὑπὲρ χρυσίων (52) καὶ λίθων τίμων πόλιν. Καὶ, συνελόντα εἰπεῖν, καρδίας ἀνθρωπίνης πρὸς τὴν ἐν οὐρανῷ πολιτείαν μετάθεσις, ὥστε δύνασθαι λέγειν· Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. Καὶ, τὸ μέγιστον, ἀρχὴ τῆς πρὸς Χριστὸν ὁμοιώσεως, ὃς (53) δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὢν· ἣν εἰ μὴ κατορθώσεται (54), ἀδύνατον ἡμᾶς τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ πολιτείας ἐράσασθαι. Πότε γάρ ἡ καρδίας συντριμμός, ἡ ταπεινώσις φρονήματος, ἡ θυμοῦ, καὶ λύπης, καὶ φροντίδων, καὶ, συνελόντα εἰπεῖν, τῶν ὀλεθρίων παθῶν τῆς ψυχῆς ἀπαλλαγὴ, ἐν πλούτῳ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, προσπάθεια τε καὶ συνηθεία τῶν ἄλλων κατορθωθῆναι δύναται (55); Ὅπως δὲ, ὃ μηδὲ περὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων μεριμνᾷ

27 Matth. vi, 24. 28 ibid. 29 ibid. 21 30 Psal. xviii, 11 31 Philipp. iii, 20. 32 II Cor. viii, 9.

(48) Antiqui tres libri τῆς ἐν οὐρανῷ βασιλείας. (49) Editi et mss. tres τῶν τοῖς πολλοῖς. Reg. primus τῶν πολλοῖς, rectius. Codex Colb. ἄλλο τὸ πολλοῖς περισπούδατον. Subinde codex Voss. et Colb. προεμένοις. Ait Combefisius, videri auctorem e regno cœlorum excludere eos, qui non renuntiant omnibus, nec paupertatem evangelicam amplexantur: sed videtur ipse hujus loci sententiam assecutus non fuisse. Non enim auctor universe ait necesse esse, ut omnes, qui salvi esse volunt, renuntient omnibus: sed ait duntaxat, eos qui semel vitam monasticam professi sunt, omnibus renuntiare debere, si salutem æternam consequi velint.

(50) Veteres duo libri ὑπολειπώμεθα. Statim duo

mss. κτήμα γήινων.

(51) Unus Reg. emendatus ἀθελκτον εἶναι Θεοῦ, necesse est animam nullis Dei illecebris moreri. Aliquanto post Reg. primus κτῆσιν περιγινέσθαι.

(52) Veteres duo libri cum Voss. χρυσίων. Editiones antiquæ et unus ms. χρυσόν. Haud longe Reg. primus τὴν ἐν οὐρανοῖς.

(53) Ita in Colb. legitur, καὶ τὸ μέγιστον καύχημα τῆς πρὸς Θεὸν ὁμοιώσεως, ὃς.

(54) Codex Colb. κατορθώσωμεν. Mox idem ms. ἡ καὶ ταπεινώσις.

(55) Pro δύναται legitur in Colb. δυνήσεται. Statim codex Voss. et Colb. μερίμνα συγχωρεῖται. Alii tres mss. συγκαχώρηται.

συγκρατεῖται. ὅν τροφῆς, καὶ ἐνδύματος, τοῦτω τίς ἂν ἐπιτρέψει λόγος, ὅσον ἀκάνθαις συνέχεσθαι πονηραῖς ταῖς μερίμναις τοῦ πλούτου, τῆς παρὰ τοῦ γεωργοῦ τῶν φυγῶν ἡμῶν ἐγκαταβαλλομένης σπορᾶς τὴν καρποφορίαν ἐμποδίζουσας; τοῦ Κυρίου ἡμῶν (56) εἰπόντος· Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρέντες, οἱ ὑπὸ μερίμνῶν καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου συμπαρίσονται, καὶ οὐ τελεσφοροῦσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ.

Εἰ χρὴ τὸν συναπτόμενον τοῖς τῷ Κυρίῳ ἀνακειμένοις προσαφίεται ἀδιαφόρως τοῖς ἀγνώμοισι τῶν οικειῶν τὰ αὐτῷ διαφέροντα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Πάλησόν σου τὰ ὑπόρχοτα, καὶ δὲς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο, ἀκολουθεῖ μοι καὶ πάλιν· Πωλήσατε τὰ ὑπόρχοτα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην· λαμβάνετε, ὅτι τὸν ἐξερχόμενον ἀπὸ τῶν ἰδίων, σκοπῇ τοιοῦτῃ, οὐ χρὴ καταφρονητικῶς περὶ τῶν διαφερόντων αὐτῷ διακρίσθαι, ἀλλὰ πειράσθαι πάντα μετὰ ἀκριβείας λαθόντα, ὡς τῷ Κυρίῳ λοιπὸν ἀφιερωμένα, μετὰ πάσης εὐλαθείας οἰκονομεῖν, ἢ δι' ἐαυτοῦ, ἐὰν δυνατῶς καὶ ἐμπείρως ἔχη, ἢ διὰ τῶν μετὰ δοκιμασίας πολλῆς ἐπιλεγέντων, καὶ ἀπόδειξιν δεδωκότων τοῦ δύνασθαι πιστῶς καὶ φρονίμως οἰκονομεῖν· εἰδόντα, ὅτι οὐκ ἀκίνδυνόν ἐστιν οὔτε τὸ προσαφίεται τοῖς οικείοις, οὔτε τὸ διὰ τοῦ τυχόντος οἰκονομῆσαι. Εἰ γὰρ ὁ φροντίδα βασιλικῶν κτημάτων (57) ἐγγχειρισθεὶς, καὶ μὴ νοσφίσηται πολλὰκις ἐκ τῶν ἐτοιμῶν, ἀμελεῖα δὲ τινι καταπροδῶ τὰ προσκτηθῆναι δυνάμενα, οὐκ ἀπολύεται (58) τοῦ ἐγκλήματος· τίνα χρὴ προσδοκᾶν ἐπὶ τῶν ἤδη κατονομασθέντων τῷ Κυρίῳ τὴν κατάκρισιν ὑποστήσεσθαι, χαύνως καὶ ἡμελημένως διατεθέντας (59) πρὸς τὴν διοίκησιν; Οὐχ ὑποδίκους εἶναι τοῦ κρίματος τῶν ἀμελούντων; κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐκκατάρματος πῶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς.

2. Πανταχοῦ δὲ φυλακτέον ἡμῖν, μὴ, προφάσει μίαν ἐντολῆς, ἐτέραν φανῶμεν καταλύοντες. Οὔτε γὰρ μάχεσθαι, οὔτε συνδιαπληκτίζεσθαι (60) τοῖς ἀγνωμονοῦσιν εὐπρεπὲς ἡμῖν· ἐπείπερ δοῦλον Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγνωμονοῦμενον παρὰ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν μνημονεύειν χρὴ τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Οὐκ ἔστιν ὅστις ἀφῆκεν οικίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα (61), ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, οὐχ

rebus necessariis sollicito esse licet, veluti victu et vestitu, huic, quæso, quenam ratio 351 permittet, ut malis divitiarum curis tanquam spinis destineatur, quæ quin factum ab animarum nostrarum agricola semen ferat fructum, impediunt? Domino nostro dicente: *Hi sunt qui in spinis seminati fuerunt, qui a curis et divitiis et voluptatibus vitæ suffocantur, et non referunt fructum* 32.

INTERROGATIO IX.

Qui adjungitur iis qui Domino consecrantur, debetne facultates suas cognatis improbis citra delectum concedere?

RESPONSIO.

1. Cum Dominus dicat: *Vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo: et veni, sequere me* 33; et iterum: *Vendite quæ possidetis, et date elemosynam* 34; puto eum qui hujusmodi consilio ductus a suis discedit, opes suas non oportere negligere, sed illud curare, ut omnia accurate accepta jam tanquam Domino consecrata cum omni pietate distribuat, aut per seipsum, si potest, eique licet per experientiam, aut per alios, qui multo cum examine delecti sint, quique facto de se periculo, ostenderint se eas fideliter prudenterque dispensare posse, cum scire debeat ipsas non sine periculo aut propinquis relinquere, aut a quovis obvio distribui. Etenim si is cujus curæ regia bona concredita sunt, etiamsi sæpe nihil ex iis quæ jam parva fuere, rapuerit, si tamen quæ acquiri poterant, negligentia sua non compararit, a crimine non absolvitur; quodnam judicium censere debemus ferendum ab iis qui res Domino jam dicatas ignave ac negligenter dispensarint? Nonne negligentium multæ futuri sunt obnoxii? uti scriptum est: *Maledictus quisquis facit opera Domini negligenter* 35.

2. Ubique autem nobis cavendum est, ne, unius mandati obtentu et nomine, alterum dissolvere videamur. Neque enim pugnare, aut cum iniquis contendere nobis decorum fuerit (siquidem servum Domini non oportet litigare 36): sed qui a carnalibus propinquis iniquius tractatus est, debet meminisse Domini, qui ait: *Nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, non*

32 Luc. viii, 14. 33 Matth. xix, 21. 34 Luc. xii, 35. 35 Jerem. xlviii, 10. 36 II Tim. ii, 24.

(56) Veteres duo libri Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(57) Reg. primus βασιλικῶν χρημάτων, *regiarum pecuniarum*.

(58) Codex Voss. οὐκ ἀπόλλυται, male. Mox Reg. primus τῶν ἤδη κατονομασμένων.

(59) Editi διατεθέντας. Veteres quatuor libri διατεθέντας. Ibidem editio Basil. perinde ut Paris. πρὸς τὴν ἐκτίσιν. Editio Ven. et uterque Combef. et codex Voss. et alii tres πρὸς τὴν ἐκδίχσιν. Sed cum neutra harum vocum mihi probaretur, con-

jectura ductus, ut verum fatear, emendavi. Itaque pro ἐκδίχσιν edendum curavi διοίκησιν, *in bonorum dispensatione*: qua de re judicabunt eruditi. Hoc ipso in loco codex Voss. et alii mss. et editio Ven. καὶ οὐχ, aut καὶ οὐχ. Vocula καὶ in editione Paris. deerat.

(60) Codex Voss. οὔτε συνδιμάχεσθαι, non male. Codex Colb. οὔτε συνδιατίεσθαι. Statim duo mss. ἡμῖν· δοῦλον γάρ.

(61) Veteres aliquot libri præter Voss. ἢ γυναῖκα. Vocula ἢ in editis desiderabatur.

simpliciter, sed propter me et Evangelium, qui non accipiat centies tantum in tempore hoc, et in saeculo venturo vitam aeternam³⁹. Certe quidem hisce improbis declarari oportet, ipsos sacrilegii scelere obstringi, idque ex praecepto Domini, qui ait: Si peccaverit frater tuus, vade, corripe eum⁴⁰, etc. Sed cum ipsis pro tribunali externo litigare vetat pietatis sermo, his verbis: Ei qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium⁴¹; et, Audet aliquis vestrum, habens negotium adversus alterum, 352 iudicari apud iniquos, et non apud sanctos⁴²? Illos autem coram his in iudicium vocemus, majore habita ratione salutis fratris, quam copiae divitiarum. Postquam enim Dominus dixit: Si te audieris, subjunxit: Lueratus es, non pecunias, sed fratrem tuum⁴³. Est tamen cum explanandae veritatis causa, ipso injuriæ auctore nos non raro ad communium arbitrorum iudicium provocante, ad examen devenimus, nequaquam ipsi aggressi, sed eos qui provocaverant secuti, non nostrum ira aut contentionis motum in apertum proferentes, sed veritatem declarantes. Sic enim et illum a malis eximemus vel invitum, et ipsi mandata Dei non violabimus, tanquam Dei ministri, non pugnaces, nec avari, constanter veritati patefaciendae insistentes, et nusquam concessum studii modum excedentes.

μεθα (66), ὡς Θεοῦ διάκονοι ἄμαχοι καὶ ἀφιλάργυροι, τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας εὐσταθῶς συνιστάμενοι, καὶ οὐδόμου τὸ δεδομένον μέτρον τῆς πωδοῆς ὑπερβαίνοντες.

INTERROGATIO X.

Num omnes qui accedunt, recipiendi sint, vel quoniam: et utrum statim sint admittendi, an cum probatione, et cum quali probatione.

RESPONSIO.

1. Cum benignus Deus, idemque Salvator noster Jesus Christus praedicet, ac dicat: Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos⁴⁴; periculosum est repellere eos qui nostra opera accedunt ad Dominum, ejusque jugum suave, ac praeceptorum onus, quo ad caelum attollimur, subire volunt. Nec tamen permittendum est, ut ullus illotis pedibus ad sancta documenta veniat, sed quemadmodum Dominus noster Jesus Christus adolescentem qui ad se accesserat de ejus vita anteacta percontatus est, cumque eam D recte fuisse actam comperisset, praeterea ut com-

ἀπλῶς, ἀλλ' ἔρεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἐβανγελίου, δὲ οὐ μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον. Τοῖς γε μὴν ἀγνωμονοῦσι διαμαρτύρασθαι χρὴ τὴν τῆς ἱεροσύνης ἀμαρτίαν. κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος: Ἐὰν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ὑπάγε, ἔλεγερον αὐτόν, καὶ τὰ ἐξῆς. Διτάζεσθαι (62) δὲ περὶ αὐτῶν ἐπὶ δικαστηρίων ἐξωτικῶν ἀπηγόρευεν ὁ τῆς θεοσεβείας λόγος δι' ὧν φησι: Τῷ θέλοντι σε κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον: καὶ ὅτι Τολμᾷ τις ὁμῶν, πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; Καὶ ἐπὶ τούτων δὲ εἰς κρίνιν προσκαλεσώμεθα (63), πλείονα λόγον ἔχοντες τῆς τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρίας, ἢ τῆς τῶν χρημάτων περιουσίας. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος εἰπὼν, Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐπήγαγεν, Ἐκέρδησας, οὐχὶ τὰ χρήματα, ἀλλὰ τὸν ἀδελφόν σου. Ἔστι δὲ ὅτε ὑπὲρ τοῦ τραυθῆναι τὴν ἀλήθειαν, αὐτοῦ πολλάκις ἡμᾶς τοῦ τῆς (64) ἀγνωμοσύνης κατάρχοντος εἰς κοινὴν δαίταν προκαλοῦμένου, συγκαταβαίνομεν πρὸς τὸν ἐλεγχον, οὐκ αὐτοὶ κατάρξαντες, ἀλλὰ τοῖς προσκαλεσαμένοις ἀκολουθοῦντες, οὐκ ἴδιον πάθος ὀργῆς ἢ φιλονεικίας πληροφοροῦντες (65), ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν φανεροῦντες. Οὕτω γὰρ κάκεινον καὶ ἄνομα τῶν κακῶν ἐξαιρήσομεν, καὶ αὐτοὶ τὰς ἐντολάς οὐ παραλεισώμεθα.

C

EPΩΤΗΣΙΣ Γ.

Πότερον χρὴ πάντας τοὺς προσιόντας δεχέσθαι, ἢ τίνας; καὶ εὐθὺς αὐτοὺς προσέσθαι, ἢ μετὰ δοκιμασίας, καὶ ποίας ταύτης;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κηρύσσοντος καὶ λέγοντος: Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἀγῶ ἀναπαύσω ὑμᾶς: οὐκ ἀκινδύνον ἀπωθεῖσθαι τοὺς τῷ Κυρίῳ δι' ἡμῶν προσιόντας, καὶ ὑπελθεῖν αὐτοῦ τὸν χρηστὸν ζυγόν, καὶ τὸ τῶν ἐντολῶν φορτίον, τὸ πρὸς οὐρανὸν ἡμᾶς ἀνακουφίζον, βουλομένους. Οὐ μὴν οὐδὲ ἀνίποισι ποσὶν ἐπιτρέπειν χρὴ τῆς σεμνότητος ἐπιβαίνειν τῶν διαγμάτων: ἀλλ' ὥσπερ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸν προσελθόντα νεανίσκον ἐπηρώτησε περὶ τοῦ προτέρου βίου, καὶ μαθὼν, ὅτι κατῴρθεται, τὸ πρὸς τὴν

³⁹ Marc. x, 29, 30. ⁴⁰ Matth. xviii, 15. ⁴¹ Matth. v, 40. ⁴² I Cor. vi, 1. ⁴³ Matth. xviii, 15. ⁴⁴ Matth. xi, 28.

(62) Illud, διτάζεσθαι δὲ περὶ αὐτῶν, etc., ita Latine reddidit vetus interpres: Porro de his rebus experiri apud iudices extraneos, velat nos idem Dominus: sed qui hunc locum paulo attentius legerit, facile, opinor, fatebitur intelligendum eum esse non de rebus, sed de personis.

(63) Alii mss. προσκαλεσώμεθα. Alii προσκαλεσόμεθα. Alii προκαλεσόμεθα. Mox Reg. primus τῆς τῶν κτημάτων περιουσίας. Statim duo mss. οὐ τὰ χρήματα.

(64) Regii duo mss. ἡμᾶς τοῦ τῆς. Editi ἡμᾶς τῆς. Mox Reg. primus et Colb. εἰς κοινὴν διάσκε-

ψιν, in communem considerationem, vel potius, ad commune arbitrium: sed non dubito quin praefenda sit scriptura vulgata: eoque magis, quod veterum quorundam librorum testimonio confirmetur. Ibidem codex Colb. προσκαλομένου. Aliquanto infra Reg. primus emendatus προκαλεσαμένους.

(65) Reg. primus et Voss. φιλονεικίας κινούντες. Codex Combef. et alii cum editis πληροφοροῦντες: quod non inepte ita forte verti poterit, motum contentionis non expletes.

(66) Codex Colb. οὐ παρασελεσώμεθα, non evertemus mandata.

τελειώσιν ἄλλειπον ἔτι πληρῶσαι (67) προσέταξε, A και τότε ἐπέτρεψεν ἀκολουθεῖν· οὕτω δηλονότι και ἡμᾶς προσήκει τὸν παρελθόντα βίον τῶν προσόντων καταμανθάνειν· και οἷς μὲν ἤδη τι προκατάρθωται, τὰ τελειότερα τῶν διδαγμάτων παραδιδόναι, τοὺς δὲ ἢ ἐκ βίου πονηροῦ μετατιθεμένους (68), ἢ ἐκ τῆς ἀδιαφορίας πρὸς τὸν ἀκριβῆ βίον τῆς θεογνωσίας ὁρμήσαντας ἀνακρίνειν χρή, ὅποιοι τὸ ἥθὺς εἰσι· μὴ ἄττατοι, και πρὸς τὰς κρίσεις εὐκίνητοι.

2. Ὑποπτον γὰρ τῶν τοιούτων τὸ εὐμετάθετον, οἷ, πρὸς τὸ μὴδὲν ἑαυτοὺς ὠφελῆσαι, ἔτι και ἐτέρους αἴτιοι βλάβης γίνονται, ὄνειδη και ψεύδη, και βλασφημίας πονηρὰς τοῦ ἔργου ἡμῶν κατέχοντες. Ἐπεὶ δὲ (69) πάντα ἐπιμελεῖα κατορθοῦνται, και φόβος Θεοῦ παντοῦν ἐλαττωμάτων ψυχῆς περιγίνεται, οὐδὲ τούτων ἀπογνωστέον εὐθύς, ἀλλὰ ἄγειν αὐτοὺς εἰς τὰ προσήκοντα γυμνάσια δεῖ, χρόνῳ και ἐπιπόνῳ ἀγωνίσμασι πείραν τῆς κρίσεως αὐτῶν λαμβάνοντας (70), ὡς, ἂν τι βέβαιον παρ' αὐτοῖς εὐρωμεν, ἀκινδύνως αὐτοὺς προσέσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἔξω ὄντας, ἀποπέμπεσθαι· ὥστε ἀξήμιον (71) τὴν πείραν τῇ ἀδελφότητι γίνεσθαι. Δοκιμάζειν δὲ χρή και εἰ τις, ἐν ἁμαρτήμασι προληφθεὶς, ἀνεπαισχύντως ἐξαγορεύει τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, και κατήγορος ἑαυτοῦ γίνεται· ὁμοῦ τε κατασχύνων (72) και ἀποποιούμενος τοὺς τῶν πονηρῶν ἔργων ἑαυτοῦ συνεργούς, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἀπόστριψε δ' αὖ' ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· και ἀσφάλειαν ἑαυτῷ εἰς τὸν ἐξῆς βίον κτῶμενος, πρὸς τὸ μηκέτι τοῖς ὁμοίοις πάθεσι περιπσεῖν. Κοινὸς δὲ ἐπὶ πάντων δοκιμασίας τρόπος, εἰ πρὸς πᾶσαν ταπεινοφροσύνην ἀνεπαισχύντως διάκεινται (73), ὡς και τὰς εὐτελεστάτας δέχεσθαι τέχνας, ἂν τὴν ἐκείνων ἐργασίαν χρήσιμον εἶναι ὁ λόγος ἐγκρίνη. Καὶ ἐπειδὴν διὰ πάσης ἐξετάσεως ἕκαστος παρὰ (74) τῶν ἐπιστημόνως ἐρευνᾶν τὰ τοιαῦτα δυναμένων, ὥστε περ τι σκευὸς εὐχρηστον τῷ Δεσπότη, και πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἔτοιμον ἀποδειχθῇ, συναριθμείσθω τοῖς ἀναταθεικόσιν ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ. Μάλιστα δὲ τῷ ἀπὸ τίνος περιφανεστέρου βίου πρὸς τὴν καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ταπεινοφροσύνην ἐπιγομένην (75), ὀρίκειν χρή τινα τῶν ἐπινειδίστων εἶναι δοκούντων παρὰ τοῖς ἐξωθεν, και

“ Psal. vi, 9.

(67) Idem ms. ἄλλειπον ἐπιπληρῶσαι.

(68) Reg. primus et Voss. et Colb. μετατιθεμένους. Alii duo mss. et editi μεταθεμένους. Mox Reg. primus βίον τῆς θεοσεβείας ὁρμ., ad vitam divinam pietati excolendam idoneam. Lectio non mala. Nec ita multo post codex Colb. τῷ μὴδὲν. Ibidem codex Voss. ἑαυτοῖς ὠφελῆσαι.

(69) Codex Colb. Ἐπειδὴ δὲ. Statim idem ms. et Reg. primus φόβος Κυρίου, timor Domini.

(70) Editi et duo mss. λαμβάνοντας. Codex Voss. et Colb. λαμβάνοντες. Nec ita multo infra editi et duo mss. περὶ αὐτοὺς εὐρωμεν: Reg. primus et Voss. παρ' αὐτοῖς, rectius. Codex Colb. παρ' αὐτοῖς.

(71) Reg. primus et Colb. ὥστε ἀξήμιλτον.

(72) Reg. primus ὁμοῦ τε και αἰσχύνων. Haud

pararet quod ad perfectionem debeat, præcepit, et tunc ei se sequendi copiam fecit: ita profecto et a nobis præterita accedentium vita est expendenda, et iis qui quid recte jam gesserint, documenta perfectiora tradenda sunt, qui vero vel ex prava vita convertuntur, vel ex indifferenti statu ad perfectam vitam in Dei cognitione sitam transeunt, hos perscrutari par est, nimirum qualibus præditi sint moribus, num instabiles, num ad iudicia ferenda prони.

2. Enimvero qui sunt huiusmodi, inconstantiae sunt suspecti. Hi nempe, præterquamquod ipsi nihil utilitatis capiunt, præterea sunt etiam cæteris detrimenti auctores, sparsis in opus nostrum probris, mendaciisque, et blasphemis. Cum autem cura atque diligentia nihil non corrigatur, vincatque omnigena animæ vitia Dei timor, isti non sunt statim desperandi, sed ducendi ad idoneas exercitationes, sic ut 353 temporis progressu ac laboriosis exercitiis periculum facientes eorum sententiae atque propositi, si modo firmi aliquid in ipsis invenerimus, illos tuto admittamus: sin minus, dum adhuc extra sunt, dimittamus, ne experimentum fratribus afferat damni aliquid et exitii. Atque etiam explorare operæ pretium est, num quis prius peccatis implicitus, abjecta omni verecundia prodatur occultam turpitudinem, seque ipse accuset, simulque malorum suorum operum socios pudore afficiat, illosque a se ablegat, iuxta eum qui dixit:

Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem “; num etiam muniat se ad posteram vitam, ut ne amplius in similia vitia dilabatur. Cæterum communis cujusque probandi modus est, utrum scilicet citra pudorem paratus sit ad omnem humilitatem, sic ut artes suscipiat vel vilissimas, si illarum opus utile esse ratio comprobarit. Postquam autem unusquisque quasi vas quoddam Domino commodum, et ad quodvis bonum opus paratum omni tentatione adhibita declaratus fuerit ab iis qui talia scite scrutari possunt, ita demum inter eos qui se Domino dedicarunt, annumeretur. Maxime autem ei, qui ab illustriore quodam vitæ genere iuxta Domini nostri Jesu Christi exemplum ad humilitatem

longe tres mss. ἔργων ἐ. Editi et unus ms. αὐτοῦ.

(73) Reg. primus et Voss. διάκεινται. Aliquanto post duo mss. præter Voss. ἐργασίαν χρησίμην.

(74) Reg. primus ἐξετάσεως ἐξετασθῇ παρὰ. Codex Colb. et Coisl. primus ἐξετάσεως ἐτασθῇ. Regii secundus et tertius et Coisl. alter æque ac editiones veteres ut in contextu. Combessius asseveranter dicit pro ἕκαστος legi oportere ἐξετασθῇ: sed vir doctus non videtur totam periodum legisse. Etenim si legisset, facile animadvertisset periodi huius hanc esse constructionem: Καὶ ἐπειδὴν διὰ πάσης ἐξετάσεως ἕκαστος παρὰ τῶν ἐπιστημόνως ἐρευνᾶν τὰ τοιαῦτα δυναμένων ἀποδειχθῇ ὥστε περ τι, etc. Sed si legas ἐξετασθῇ, loci huius nulla bona constructio fieri potest.

(75) Reg. primus et Voss. τὸν ἀπὸ... ἐπιγομένην.

ternos esse videantur, præscribenda sunt; observandumque, num sine ulla dubitatione seipsum seu operarium pudoris expertem Deo exhibeat.

INTERROGATIO XI.

De servis.

RESPONSIO.

Porro quicumque servi, sub iugo detenti, ad fratrum conventum confugiunt, admoniti et meliores effecti, ad dominos suos remittendi sunt: in quo imitandus est beatus Paulus, qui cum genuisset Onesimum per Evangelium, eum ad Philemonem remisit ⁴⁵, sic ut alteri quidem persuaserit, ut si servitutis iugum modo Domino placenti perferretur, dignum eum regno cælorum redderet, alterum vero exhortatus est non minas modo quas huic intenderat, remitteret, memor veri Domini, qui dixit: Si dimiseritis peccata eorum, dimittet et Pater vester celestis delicta vestra ⁴⁶, sed ut animo etiam æquiore erga ipsum afficeretur, sic scribens: Forsitan enim ideo discessit ad horam, ut æternum illum reciperes: jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem ⁴⁷. Sed tamen si dominus improbus sit, qui aliqua contra legem præscribat, vimque servo inferat ad mandata veri heri Domini nostri Jesu Christi violanda, operam dare debemus, ut ne nomen Dei **354** blasphemetur propter servum illum, qui quidpiam egerit non acceptum Deo. Adhibetur autem ejusmodi sollicitudo, aut cum servus ille præparatur ad eas ærumnas quibus afficiendus est tolerandas, ut, quemadmodum scriptum est ⁴⁸, Deo magis quam homini obediat, aut cum qui servum recipere, tentationes quæ sibi ipsius causa imminet, perferunt eo qui Deo acceptus sit modo.

INTERROGATIO XII.

Quomodo recipiendi sint qui concubio junguntur.

RESPONSIO.

Atque ii etiam qui, matrimonio conjuncti, ad hujusmodi vitæ genus accedunt, interrogandi sunt, an mutuo consensu id efficiant ex Apostoli præcepto (*Nam, inquit, sui corporis potestatem non habet* ⁴⁹); sicque qui accedit, coram pluribus testibus recipiendus est. Nam obedientiæ Deo debitæ nihil est præferendum. Quod si dissentiat altera

Α επιτηρεῖν εἰ μετὰ πάσης πληροφορίας ἐργάτης, ἀπεισχυόντων τῷ Θεῷ αὐτὸν παρίστησιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ'.

Περὶ δούλων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅσοι δὲ ὑπὸ ζυγὸν ὄντες δούλοι ταῖς ἀδελφότησι προσφεύγουσι, νοθετηθέντας αὐτοὺς, καὶ βελτιωθέντας ἀποπέμπεσθαι χρὴ τοῖς δεσπόταις, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ μακαρίου Παύλου, ὃς, τὸν Ὀνήσιμον γενήσας διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀνέπεμψε (76) τῷ Φιλήμονι, τὸν μὲν πληροφορήσας, ὅτι ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας εὐαρέστως τῷ Κυρίῳ κατορθοῦμενος βασιλείας οὐρανῶν ἄξιον συνίστησι· τὸν δὲ παρακαλέσας οὐ μόνον (77) ἀνεῖναι τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπειλὴν, μεμνημένον τοῦ ἀληθινοῦ Κυρίου εἰπόντος, Ἐὰν ἀφῇτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τὰ παραπτώματα ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ χρηστοτέραν ἔχειν πρὸς αὐτὸν τὴν διάθεσιν, τῷ γράφει· Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς, οὐκέτι ὡς δούλον, ἀλλ' ὑπὲρ δούλον ἀδελφὸν ἀγαπητόν. Εἰ μέντοι κακὸς ὁ δεσπότης τύχοι, παράνομά τινα ἐπιτάσσων, καὶ πρὸς παράδοξιν ἐντολῆς τοῦ ἀληθινοῦ (78) δεσπότη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν δούλον βιάζόμενος, ἀγωνίζεσθαι χρὴ, ὅπως μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημηθῇ (79) διὰ τὸν δούλον ἐκείνον ποιήσαντά τι (80), ὃ μὴ ἀρέσκει Θεῷ. Κατορθοῦται δὲ ὁ ἀγὼν· ἢ ἐν τῷ τὸν δούλον ἐκείνον καταρτισθῆναι πρὸς ὑπομονὴν τῶν ἐπιφερομένων αὐτῷ παθημάτων, ὑπὲρ τοῦ πειθαρχῆσαι Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώπῳ (81), καθὼς γέγραπται, ἢ ἐν τῷ τοὺς ὑποδεξαμένους ἀναδέξασθαι ὡς ἀρέσκει Θεῷ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπαγομένους αὐτοῖς πειρασμούς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒ'.

Ὅπως χρὴ τοὺς ἐν συζυγίᾳ προσδέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ τοὺς ἐν συζυγίᾳ δὲ γάμου τοιούτῳ βίῳ προσερχομένους ἀνακρίνεσθαι δεῖ, εἰ ἐκ συμφώνου (82) τοῦτο ποιοῦσι κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀποστόλου (Τοῦ γὰρ ἰδίου σώματος, φησὶν, ὅκα ἐξενιστάτε)· καὶ οὕτως ἐπὶ πλείονων μαρτύρων δέχεσθαι τὸν προσερχόμενον. Τῆς γὰρ πρὸς Θεὸν ὑπακοῆς οὐδὲν (83) προτιμότερον. Εἰ δὲ διαστασιάζοι τὸ ἕτερον

⁴⁵ Philem. 10, 12. ⁴⁶ Matth. vi, 14. ⁴⁷ Philem. 15, 16. ⁴⁸ Act. v, 29. ⁴⁹ I Cor. vii, 4.

(76) Unus Reg. ἀπέπεμψε.

(77) Reg. primus et Voss. μὴ μόνον. Ibidem codex Colb. ἀνέειναι τὴν. Statim veteres duo libri et editi τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Alii tres mss. τοῦ ἀληθινοῦ Κυρίου.

(78) Reg. primus et Colb. ἐντολῆς Θεοῦ τοῦ ἀληθινοῦ.

(79) Si servus herum improbum fugiens, et contraria divinæ legi imperantem, ad monasterium confugiat; dandam esse aīi operam, ut ne nomen Dei blasphemetur, διὰ τὸν δούλον ἐκείνον ποιήσαντά τι, ὃ μὴ ἀρέσκει Θεῷ, propter servum illum, si quid fecerit non acceptum Deo, manere scilicet apud herum coactus, et a monasterio repulsus. MARAN.

(80) Combefisius putat legi potius debere ποιή-

σοντα, quam ποιήσαντα: sed conjecturæ ipsius non favent libri antiqui. Ibidem codex Voss. ἀρέσκει Θεῷ. Statim idem liber et alii duo δούλον ἐκείνον καταρτισθῆναι. Vox ἐκείνον in vulgatis deest.

(81) Sic codex Voss. et alii non pauci. Editiones veteres πειθαρχῆσθαι.... ἢ ἀνθρώποις. Mox Reg. primus et Voss. τοὺς ὑποδεχομένους. Subinde codex Voss. αὐτοὺς πειρασμούς.

(82) Reg. primus et Voss. et Colb. ἐκ συμφωνίας, sensu non dissimili. Ibidem codex Colb. ποιῶσι.

(83) Reg. primus πρὸς Θεὸν ὑποταγῆς οὐδέν. Mox codex Voss. Εἰ δὲ διαστασιάζοι. Reg. primus διασταζοι.

μέρος, καὶ διαμάχοιτο, ἔλαττον φροντίζον τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, μνημονεύσθω ὁ Ἀπόστολος λέγων· Ἐν δὲ εἰρήρῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός· καὶ πληροῦσθω τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα (84), καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τὰ λοιπὰ, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. Τῆς γὰρ πρὸς Θεὸν ὑπακοῆς οὐδὲν προτιμότερον. Ἡμεῖς δὲ ἔγνωμεν ἐν πολλοῖς πολλὰκις καὶ διὰ συντόνου προσευχῆς καὶ νηστείας ἀνεκδότου τὸν σκοπὸν τῆς ἐν ἀγνείᾳ ζωῆς περιγενόμενον, τοῦ Κυρίου τοὺς μέχρι παντὸς ἀπειθοῦντας καὶ δι' ἀνάγκης (85) πολλὰκις σωματικῆς τῇ συγκαταθέσει τῆς ὀρθῆς κρίσεως ὑπάγωντος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

Ἡ τοῦ χρήσιμον τοῖς εἰσαγομένοις καὶ τὸ διὰ σω-
πῆς γυμνάσιον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀγαθὸν δὲ τοῖς εἰσαγομένοις καὶ τὸ διὰ σωπῆς γυμνάσιον. Ὅμοιόν τε γὰρ ἀπόδειξιν τῆς ἐγκρατείας ἑαυτὴν παρέχοντα, γλώσσης κρατοῦντες, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συντόνως καὶ ἀμετεωρίστως μαθήσονται (86) παρὰ τῶν ἐπιστημόνως κεχηρημένων τῷ λόγῳ, πῶς δεῖ καὶ ἐρωτᾶν, καὶ ἐνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. Ἔστι γὰρ καὶ τόπος φωνῆς, καὶ συμμετρία λόγου, καὶ καιροῦ ἐπιτηδεύσεως, καὶ ῥημάτων ἰδιότητος. οἰκεία καὶ διαφέρουσα τοῖς εὐσεβέσιν, ἣν οὐχ οἷόν τε διδασθῆναι, μὴ τὰ ἐκ τῆς συνηθείας ἀπομαθόντα· τῆς σωπῆς ὁμοῦ τε λήθην τῶν προτέρων διὰ τῆς ἀργίας ἐμποιοῦσης, καὶ σχολὴν πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν μάθησιν παρεχομένης. Ὅστε, ἐὰν μὴ τις ᾖ οἰκείᾳ χρεῖᾳ πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, καὶ πρὸς τὴν ἀπαραίτητον τοῦ ἐν χερσὶν ἔργου ἀνάγκην, ἢ ἐπερώτημά τι τοιοῦτον προσ-
αγόμενον κατεπέιγῃ, ἐν σωπῇ διάγειν, ἕκτος δηλονότι ψαλμωδίας (87).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΔ'.

Περὶ τῶν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ καθολογησάμενων,
εἰτα τὴν ὁμολογίαν ἀθετεῖν ἐπιχειρούντων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Παραδεχθέντα μέντοι εἰς τὴν ἀδελφότητα τούτων ἕκαστον, εἰτα τὴν ὁμολογίαν ἀθετήσαντα, οὕτω χρὴ ὑρᾶσθαι, ὥς εἰς Θεὸν ἐξαμαρτόντα, ἐφ' οὗ καὶ εἰς τὸν τὴν ὁμολογίαν τῶν συνθηκῶν κατέθετο. Ἐὰν δὲ εἰς Θεὸν τις, φησὶν, ἀμάρτη, καὶ τίς προσεύξεται (88) περὶ αὐτοῦ; Ὁ γὰρ ἀναβείς ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, εἰτα πρὸς ἄλλον βίον ἀποκηδήσας, ἱερόσυλος γέγονεν, αὐτὸς ἑαυτὸν διακλέψας, καὶ ἀφελόμενος

A pars, repugnetque, quod minus sollicita sit, quomodo placeat Deo, in mentem veniat Apostoli, qui dicit: *In pace autem vocavi nos Deus* ⁸⁰; atque impleatur præceptum Domini, qui dixit: *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem et filios, etc., non potest meus esse discipulus* ⁸¹. Nihil enim obedientiæ Deo debita est anteponendum. Cæterum nos castæ vitæ agenda consilium non raro tum vehementium precum, tum assidui jejunii ope in multis prævaluisse novimus. Domino eos qui prorsus obstinati erant, sæpe etiam per corporalem necessitatem ad rectum iudicium comprobandum inducente.

INTERROGATIO XIII.

Quod etiam utilis est novitiis silentii exercitatio.

RESPONSIO.

Atqui novitiis utilis est etiam silentii exercitatio. Etenim si linguam doment, simul et daturi sunt magnum continentiae argumentum, et in silentio studiosissime atque attentissime discent ab iis qui scienter sermone utuntur, quando et interrogare et unicuique respondere oporteat. Est enim et vocis contentio, et sermonis modus, et opportunitas temporis, et verborum proprietates, quæ pietatis cultioribus propria sit et pecuniaria: quam fieri non potest ut discat qui consueta non dedidicerit. Silentium autem simul et priorum oblivionem ex intermissione parit, et otium ad discenda bona suppeditat. Quamobrem, nisi aut peculiare aliquod negotium, **355** et ad animæ suæ curam, et ad inevitabilem operis alieni, quod in manibus sit, necessitatem pertinens, aut instituta quæstio aliqua urgeat, in silentio degendum est, excenta videlicet psalmodum modulatione.

INTERROGATIO XIV.

De iis qui seipsos Deo tulerunt, et deinde professionem suam irritam facere conantur.

RESPONSIO.

Utique horum unusquisque, qui inter fratres admissus fuerit, posteaque professionem suam resciderit, perinde aspicitur debet, ut qui in Deum peccaverit, coram quo et in quo pactorum confessionem deposuit. Si vero, inquit, in Deum quis peccaverit, et quis orabit pro eo ⁸²? Qui enim seipsum dicavit Deo, et deinde ad aliud vitæ genus transiit, factus est sacrilegus, cum ipse sui ipsius fur fuerit.

⁸⁰ I Cor. vii, 15. ⁸¹ Luc. xiv, 26. ⁸² I Reg. ii, 25.

(84) Unus ms. μητέρα αὐτοῦ.

(85) Codex Colb. δι' ἀνάγκην. Basilii ultimis suæ responsionis verbis rationem reddit, cur permiserit viro monasterium ingredi, invita uxore, et vice versa. Nam, inquit, non raro vidimus, partem dissentientem, per preces et jejunia adductam tandem fuisse ad assentientem. Sed si altera pars nunquam consensisset, procul dubio Basilii vitam aut mulierem ante professionem e monasterio egredi debere dixisset.

(86) Reg. primus et Colb. et Voss. παρέχονται, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συντόνως καὶ ἀμετεωρίστως γλώσσης κρατοῦντες μαθήσονται.

(87) Reg. primus et Colb. ψαλμωδίας. Παραδεχθέντα, etc., sine ullo titulo intermedio. Nec valde admodum dubito, quin ita legi præstet; quoniam tamen invenitur titulus et in vulgatis et in antiquis quibusdam libris, nihil mutavimus.

(88) Reg. primus εὐξεται. Mox idem ms. φωνᾷ ἀποδημήσας.

donariumque Deo consecratum abstulerit. Quibus A æquum est non amplius fores fratrum aperiri, ne si in brevi quidem transitu ad poscendum tectum accederent. Perspicua est enim Apostoli regula, qua jubemur subducere nos ab omni inordinato, neque commisceri cum illo, ut confundatur ⁸⁸.

INTERROGATIO XV.

Qua ætate permittendum sit ut Deo seipsum voveant : qua item ætate virginitalis professio rata habenda sit et firma.

RESPONSIO.

1. Cum Dominus dicat : *Sinite pueros venire ad me* ⁸⁹, et Apostolus eum laudet, qui ab infantia sacras litteras didicit ⁹⁰, rursusque præcipiat liberos educari in disciplina et correptione Domini ⁹¹, omne tempus, primæ etiam ætatis, iis qui accedunt excipiendis idoneum esse censemus, eos quidem qui parentibus orbiati sunt, nostræ sponte assumentes, ut ad Jobi exemplum orphanorum parentes efficiamur ⁹²; eos vero, qui sub parentibus sunt, ab ipsis adductos, coram multis testibus suscipientes, ne occasione demus volentibus occasionem, sed eorum qui adversum nos blasphemiam loquuntur, os omne injustum obstruatur. Excipiendi igitur sunt ad hunc modum, nec ipsi tamen statim in fratrum corpore aut annumerandi sunt, aut recensendi, ne si illi a fine proposito aberrarent, ipsorum probra in pium vitæ institutum refunderentur : sed educandi illi quidem sunt in omni pietate, tanquam communes fratrum liberi, prætereaque puerorum, sive mares sint, sive feminae, separari oportet et domos et dietam, **356** ut erga seniores neque licentiam maiorem, neque fiduciam immedicam habeant, sed congressus raritate erga antiquiores reverentiam servant, neque ex pœnis quæ perfectionibus ob neglecta officia irrogantur (si quando eos ab his discessisse contigerit), peccandi facilitas, aut sæpe animi elatio latenter eis innascatur, dum in iis quæ ipsi recte faciunt, sæpenumero antiquiores delinquentes vident. Qui enim puer est mente, ab eo qui ætate puer est, nihil differt. Quare nihil mirum si in utrisque eadem etiam vitia sæpenumero reperiantur. Neque vero in quibus antiquiores decorum servant ob suam ætatem, ea juniores ante tempus et præter de-

Α τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνάθημα. Οἷς ἐπιλογὸν ἐστὶ, μὴ καὶ θύραν τῶν ἀδελφῶν ἀνοίγεσθαι, μὴ δὲ εἰ κατὰ ψυχὴν ποτε πάροδον (89) σχέπησιν ἐνεκεν ἐπιδημήσειαν. Ὁ γὰρ ἀποστολικὸς κανὼν φανερός, κελεύων ἡμᾶς στέλλεσθαι ἀπὸ παντὸς ἀτάκτου, καὶ μὴ συναναμίγνυσθαι αὐτῷ, ἵνα ἐντραπή.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΕ.

Ἀπὸ πόας ἡλικίας ἐπιτρέπειν χρὴ καθομολογεῖν ἐαυτοῦς τῷ Θεῷ. καὶ (90) τὴν τῆς παρθενίας ὁμολογίαν πότε βεβαίαν ἡγεῖσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἄγετε τὰ παῖδια ἐρχεσθαι πρὸς μὲ, καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐπαινοῦντος τὸν ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα μεμαθηκότα, καὶ πάλιν παραγγέλλοντος ἐκτρέφειν τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου, πάντα καιρὸν, καὶ τὸν τῆς πρώτης ἡλικίας εὐθετον εἶναι πρὸς τὴν τῶν προσιόντων παραδοχὴν δοκιμάζομεν, τὰ μὲν ἔρημα γονέων ἀπ' αὐτῶν προσλαμβάνομενοι, ὥστε γενέσθαι κατὰ τὸν ζῆλον τοῦ Ἰωβ ὀρφανῶν πατέρας· τὰ δὲ ὑπὸ γονεῖς ὄντα, παρ' αὐτῶν ἐκείνων προσ-αγόμενα, ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων δεχόμενοι, ὥστε μὴ δοῦναι ἀφορμὴν τοῖς θέλουσιν ἀφορμὴν· ἀλλὰ πᾶν ἄδικον σόμα τῶν λαλοῦντων καθ' ἡμῶν βλασφημίαν ἐπισχεθῆναι (91). Δέχεσθαι μὲν οὖν χρὴ, κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, οὐ μὴν εὐθὺς αὐτὰ, καὶ συναριθμεῖσθαι καὶ συγκαταλέγεσθαι τῷ σώματι προσ-ῆκει τῶν ἀδελφῶν (92), ὥστε μὴ τὰ ἐκ τῆς ἀποτυχίας αὐτῶν ἐνεῖδη ἐπὶ τὸν βίον τὸν κατ' εὐσέβειαν ἀνατρέ- C σεσθαι· ἀλλ' ἐκτρέφεσθαι μὲν αὐτὰ ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ ὡς κοινὰ τέκνα τῆς ἀδελφότητος, ἀφωρίσθαι δὲ καὶ οἶκους καὶ διαίταν τοῖς τε ἀρσεσι τῶν παιδῶν, καὶ ταῖς θηλείαις, ὡς μήτε (93) παρῆρσιαν, μήτε θάρσος ἀμετρον πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῖς ἐγγίνεσθαι, τῷ δὲ σπανίῳ τῆς συντυχίας τὸ πρὸς τοὺς προάγοντας (94) αἰδέσμενον σῴζεσθαι· μήτε ἐκ τῶν ἐπιτιμίων τῶν προσαγομένων τοῖς τελειοτέροις ἐν τοῖς παροράμασι τῶν καθιχόντων, εἴποτε ἄρα μετ-εωρισθῆναι συμβαίη, εὐχέρειαν αὐτοῖς τῶν ἀμαρτημάτων, ἣ ἔπαρσιν πολλάκις κατὰ τὸ λεληθὸς ἐντίκτεσθαι, ὅταν ἐν οἷς αὐτοὶ κατορθοῦσι, πολ-λάκις τοὺς πρεσβυτέρους ἴδωσι διαπταίνοντας. Δια-φέρει γὰρ οὐδὲν τοῦ ἡπίου καθ' ἡλικίαν ὁ ταῖς φρεσὶ νηπιάζων. Ὅσα οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ τὰ D αὐτὰ πάθη πολλάκις ἐν ἀμφοτέροις εὐρίσχεσθαι.

⁸⁸ II Thess. III, 14. ⁸⁹ Marc. X, 14. ⁹⁰ II Tim. III, 15. ⁹¹ Ephes. VI, 4. ⁹² Job XXIX, 12.

(89) Editio Basil. æque ac Paris. κατὰ φύγους ποτὲ πάροδον, frigoris tempore transeuntes, male. Editio Ven. κατὰ ψυχὴν ποτὲ πάροδον non melius. Veteres quatuor libri cum Voss. ut in contextu, nisi quod vox ποτὲ in aliquibus mss. desit. Mox Reg. primus κανὼν φανερός κελεύει, regula apostolica manifesto jubet, haud male.

(90) Reg. primus ἐαυτοῦς τῷ Κυρίῳ καὶ. Mox idem ms. βεβαίαν ποιέσθαι.

(91) Reg. primus et Voss. et Colb. ἀλλὰ πᾶσαν βλασφημίαν τῶν πονηρευομένων καθ' ἡμῶν ἐν τῷ μέρσι τούτῳ περιχοπῆναι. Δέχεσθαι, sed omnis malignorum hac in parte adversum nos obrectatio auferatur.

(92) Antiqui duo libri cum Voss. προσῆκει τῆς

ἀδελφότητος. Mox editio Basil. perinde ut Paris. τὸν βίον κατ' εὐσ. Editio Ven. et mss. non pauci τὸν βίον τὸν κατ' εὐσ. Ibidem Reg. primus ἀλλὰ τρέφεσθαι. Rursus hoc ipso in loco veteres duo libri præter Voss. ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ, in omni dilectione. Editi et mss. nonnulli ἐν πάσῃ ἀγάπῃ, in omni dilectione.

(93) Reg. primus et Colb. οἶκον καὶ διαίταν τοῖς παισὶν, ὥστε μήτε. Codex Voss. οἶκους καὶ διαίταν τοῖς παισὶν, ὡς· quod ut brevis, ita fortasse et melius quoque esse iudicabitur. Alii quidam mss. et editi ut in contextu.

(94) Editi πρὸς προάγοντας. At mss. tres πρὸς τοὺς προά.

Μήτε μὴν ἐν οἷς διὰ τὴν ἡλικίαν τὸ πρέπον τοῖς A
πρεσβυτέροις οὕζεται, πρὸς ταῦτα τοὺς νέους διὰ
τῆς συναναστροφῆς πρὸ καιροῦ ἀπρεπῶς προπε-
τεύσθαι.

2. Ταύτης τε οὖν τῆς οἰκονομίας ἔνεκεν καὶ τῆς
λοιπῆς σεμνότητος διωρίσθαι χρὴ τῶν παίδων καὶ
τῶν τελειοτέρων τὴν οἴκησιν. Καὶ ἅμα οὐδὲ θόρυβον
ἔξει ὁ οἶκος τῶν ἀσκητῶν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν δι-
δαγμάτων ἀναγκαῖα οὖσα (95) τοῖς νέοις. Ἀλλὰ προσ-
ευχαὶ μὲν κοιναὶ καὶ παῖσι καὶ πρεσβυτέροις ἔστι-
σαν, αἱ κατὰ τὴν ἡμέραν διατετυπωμέναι· τοῖς τε
γὰρ παιδίοις ἐθισμὸς ἐκ τοῦ ζήλου τῶν τελειοτέρων
πρὸς κατάνυξιν (96), καὶ τοῖς προάγουσιν οὐ μικρὰ
ἐν προσευχαῖς ἢ παρὰ νηπιῶν βοήθεια· μελέται δὲ
ἰδιόζουσαι, καὶ δίδται (97) κατὰ τε ὕπνον καὶ ἐγρή-
γορσιν. καὶ τροφῆς καιρὸν, καὶ μέτρον καὶ ποιότη-
τα παιδίοις πρεπόντως ἀφωρίσθω. Ἐπιτετάχθω δὲ
τοῖς τοιοῦτοις ὁ καὶ ἡλικίαν προήκων, καὶ τὴν
ἐμπειρίαν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ὦν, καὶ μαρτυρίαν ἔχων
ἐπὶ μακροθυμίᾳ· ὥστε πατρικῇ μὲν εὐσπλαγχνίᾳ,
λόγῳ δὲ ἐπιστημονικῷ τὰ ἀμαρτήματα τῶν νέων
ἐπανορθοῦσθαι, οἰκείως ἐκάστῳ πταίσματι τὰς θε-
ραπείας προσάγοντα, ὥστε (98) τὸ αὐτὸ καὶ ἐπι-
τίμησιν ἔχειν τοῦ ἀμαρτήματος, καὶ γυμνάσιον
ἀπαθείας (99) τῇ ψυχῇ γίνεσθαι. Ὅσον, ὠρίσθη πρὸς
τὸν ὁμήλικα; τοῦτον θεραπεύσαι, καὶ ὑπερεῖσαι
αὐτῷ κατὰ ἀναλογίαν τοῦ τολμήματος ἀναγκασθῆτω.
Ὁ γὰρ πρὸς τὴν ταπεινῶσιν ἐθισμὸς οἷον ἐκτέ-
μνει (1) τῆς ψυχῆς τὸ θυμούμενον, τῆς ἐπάρεσως
ὡς τὰ πολλὰ ἡμῖν τὴν ὀργὴν ἐμποιοῦσης. Ἦψατο
βρωμάτων παρὰ καιρὸν; ἐπὶ πλείστον τῆς ἡμέρας
ἀπόσιτος ἔστω. Ἀμέτρως ἢ ἀσχημόνως σιτούμενος
κατεγνώσθη; κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τροφῆς εἰργόμε-
νος τῶν σιτίων, ὅρῃν τοὺς ἄλλους κατ' ἐπιστήμην
ἐσθίωντας ἀναγκαζέσθω, ὥστε καὶ κολάζεσθαι τῇ
ἀποχῇ, καὶ διδάσκεισθαι τὴν σεμνότητα. Λόγον ἀψή-
κεν ἄρῃον, ὕβριν εἰς τὸν πλησίον, ψεύδος, ἄλλο τι
τῶν ἀπηγορευμένων; Τῇ τε γαστρὶ καὶ τῇ σιωπῇ
σωφρονιζέσθω.

3. Δεῖ δὲ καὶ τὴν τῶν γραμμάτων μελέτην οἰκείαν
εἶναι τῷ σκοπῷ· ὥστε καὶ ὀνόμασιν αὐτοὺς τοῖς ἐκ
τῶν Γραφῶν (2) κεχρησθαι, καὶ ἀντὶ μύθων τὰς τῶν
παραδόξων ἔργων ἱστορίας αὐτοῖς διηγείσθαι, καὶ
γνώμῃς παιδεύειν ταῖς ἐκ τῶν Παροιμιῶν, καὶ
ἄλλα μνήμης ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων αὐτοῖς
προτιθέναι, ὥστε μετὰ τερπνότητος καὶ ἀνέσεως
ἀλύπως αὐτοῖς καὶ ἀπροσκόπως τὸν σκοπὸν διανύ-
εσθαι. Καὶ ἡ προσοχὴ δὲ τῆς διανοίας (3), καὶ ὁ

2. Quapropter cum hujus œconomix, tum reli-
quæ etiam servandæ disciplinæ ac sanctimonix
causa distinctam esse oportet puerorum et natu
majorum habitationem. Prætereaque, dum neces-
saria illa juvenibus exercitatio fiet, non turbabitur
monachorum domus. Precationes autem quæ per
diem institutæ sunt, et pueris et antiquioribus sint
communes. Nam pueri majorum exemplo compungi
consuescunt: antiquiores vero in precationibus a
pueris haud parum adjuvantur. Caterum quod ad
somnia, ad vigilias, ad tempus, mensuramque et
B qualitatem alimentorum attinet, convenienter pue-
ris decernantur exercitationes et diætæ peculiæ,
Præficiatur autem talibus quispiam ætate prove-
ctior, cæterisque experientia præstantior, qui etiam
lenitatis testimonium habeat: ut paternæ clementia
ac perito sermone corrigat juvenum peccata, atque
peculiaria remedia singulis delictis afferat; simul-
que et reprehendatur peccatum, et anima ad im-
perturbatum quemdam statum exerceatur. Exempli
causa, iratus est quispiam suo cœquali? Eum
placare, ipsique pro facinoris ratione subservire
cogatur. Nam humilitatis assuetudo iracundiam
animi quasi excindit; cum contra ejusdem elatio
plerumque nobis iram ingeneret. Sumpsit cibos
C præter tempus? Maxima diei parte jejundet. Immo-
dice aut indecore cibum cepisse deprehensus est?
Ipse refectionis tempore a cibo abactus, alios rite
edentes intueri cogatur, ut et abstinencia plectatur,
et honestatem discat. Protulit verbum otiosum,
contumelliam in proximum, mendacium, aliquid
aliud quod interdictum sit? Et ventre et silentio
castigetur.

3. Atque etiam litterarum studium eorum insti-
tuto accommodatum esse oportet, et vocabulis e
Scriptura sumptis utantur, et ipsis narrentur ad-
mirabilium factorum historix loco fabularum, et
edoceantur sententias Proverbiorum, et memoriæ
D præmia eisdem proponantur tam pro nominibus
quam pro rebus, ut jucunde et quasi animum rela-
xantes, nulla cum molestia, nullaque offensione,
ad scopum pertingant. 357 Prætereaque qui sunt

(95) Reg. primus et Voss. ἀναγκαῖα οὖσα.

(96) Reg. primus emendatus πρὸς κατάνοξιν. Mox
codex Voss. οὐ μικρὸν. Statim editio Basil. βοηθεια
προσγίνεται, et ita quoque legitur in editione Pari-
siensi. Illud προσγίνεται neque in editione Ven.,
neque in codice Voss. neque in aliis quatuor mss.
invenitur.

(97) Reg. primus καὶ δίδται. Mox unus ms. πρε-
πόντως ἀφωρίζεσθω.

(98) Codex Voss. ἐπανορθοῦσθαι οἰκείως ἐκάστῳ
πταίσματι, ὥστε, brevius quidem, sed sensu non
dissimili. Reg. primus emendatus ἐπάγοντα.

(99) Reg. primus et Voss. et Colb. γυμνάσιον εὐ-

πειθείας, obedientiæ exercitatio. Editiones veteres et
Combel. et Reg. tertius ἀπειθείας.

(1) Legitur in Colb. οὐκ ἐκτέμνει. Mox antiquæ
editiones et Reg. secundus τῆς ἐπάρεσως πολλάκις
ἡμῖν τὴν ὀργὴν ἐμποιοῦσης. Alii tres mss. cum
Voss. ut in contextu. Utrō autem modo legatur,
non multum interest. Nam ex utraque lectione ea-
dem plane sententia efficitur.

(2) Codex Voss. τῶν πραγμάτων, corrupte.

(3) Reg. primus Ἡ προσοχὴ δὲ τῆς, mentis pre-
catio. Haud longe idem ms. ἐγγίνοτο. Alter ἐγγί-
γνοιο.

ejusmodi, recte educati, attentionem animi facile assequuntur, atque mentis aberrationem vitare assuescent, si a magistris assidue interrogentur, ubi sit eorum animus, et quid in mente versent. Et enim illa ætas, utpote simplex, fraudis nescia, et ad mendacium inepta, nullo negotio animi arcana prodit: accedit etiam, quod qui talis est, ne perpetuo velitis commentis immorari deprehendatur, fugiet absurdas cogitationes, atque objurgationum dedecus reveritus, semetipsum assidue ab ineptis revocabit.

4. Animus igitur dum adhuc facile conformari potest, dumque tener est, ac instar mollis ceræ, rerum oblatarum formas nullo negotio induit, ad omnia bona statim ab initio exercendus est: ut ubi adfuerit ratio, habitusque discernendi accesserit, a jactis initio elementis, et a traditis pietatis formis cursus instituat, ratione id quod utile est suggerente, consuetudine vero facilitatem ad recte agendum præbente. Tunc autem admittenda est virginitatis professio, tanquam quæ jam firma sit, et quæ ab ipsorum sententia ac judicio proficiat, jam perfecta et absoluta ratione: post quod tempus et præmia et præne peccantibus aut recte facientibus ab æquo iudice pro operum merito decernuntur. Testes autem hujusce propositi adhibendi sunt ecclesiarum præfecti, ut ipsorum opera et corporis sanctimonia veluti res quedam sacra Deo dedicetur, et firma sit hæc actio per testimonium. Nam, inquit, in ore duorum aut trium festum stabit omne verbum⁴⁵. Sic enim et fratrum agendi ratio nec male audiet, et eis qui se ipsos Deo desponderunt, ac deinde professionem irritam facere conantur, nulla impudentiæ occasio relinquetur. Sed qui in virginitate vitam agere non vult, is, tanquam qui res Domini curare non valeat, coram iisdem testibus dimittatur. Cæterum qui professus fuerit post multam indagacionem ac deliberacionem, quam ei licere debet privatim facere dierum plurium spatio, ne quid per raptum a nobis fieri videatur, ita demum suscipiendus est, et inter fratres annumerandus, eandem deinceps et domum et dietam habiturus cum majoribus. Sed quod dicere nos fugit, et nunc addere non abs re fuerit, nos, quod quibusdam artibus statim a puero danda opera sit, ubi jam pueri aliqui ad eas discendas visi fuerint esse idonei, nequaquam prohibere, quominus cum artis magistris interdiu maneant. Sed noctu eos necessario ad æquales suos trans-

⁴⁵ Matth. xviii, 16.

(4) Codex Colb. ἀγαγέσθαι. Mox idem ms. εὐδρομον ὑπάρχειν.

(5) Editio Basil. æque ac Paris. κατὰ τὴν τοῦ λόγου. Editio Ven. et tres mss. μετὰ τὴν, recte. Statim Colb. μεθ' ὧν καί. Alii duo mss. et editi μεθ' ὧν, postquam emissæ est professio.

(6) Veteres duo libri cum Voss. ἀνταποδίδονται.

(7) Codex Colb. Θεῷ ἀφιερῶσθαι.

(8) Editio Paris. pariter ac Basil. καθομολογησόμενον, qui professionem est facturus, obligaturus se

τοῦ μὴ μετεωρίζεσθαι ἐθισμῶς, εὐκλῶς ἂν διὰ τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς τοῖς τοιοῦτοις ἐγγένοιτο, εἰ παρὰ τῶν ἐπιστατούντων συνεχῶς ἀνακρίνοιτο, ποῦ ἔχουσι τὴν διάνοιαν, καὶ τί στρέφουσιν ἐν τοῖς λογισμοῖς. Τὸ γὰρ ἀπλοῦν τῆς ἡλικίας καὶ ἀδολοῦ, καὶ πρὸς τὸ ψεῦδος ἀνεπιτήδειον, ἐξαγορεύει μὲν εὐκλῶς τὰ ἀπόρρητα τῆς ψυχῆς· ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ συνεχῶς ἐγκαταλαμβάνεσθαι τοῖς ἀπηγορευμένοις, ὁ τοιοῦτος φεύγει ἂν τὰς τῶν ἀτόπων ἐννοίας, καὶ συνεχῶς ἑαυτὸν ἐκ τῶν ἀτόπων ἀνακαλέσεται, τὴν ἐκ τῶν ἐλέγχων αἰσχύνην φοβούμενος.

4. Εὐπλαστον οὖν ἔτι οὖσαν καὶ ἀπαλὴν τὴν ψυχὴν, καὶ ὡς κηρὸν εὐεικτον, ταῖς τῶν ἐπιβαλλομένων μορφαῖς ῥαδίως ἐκτυπούμενην, πρὸς πᾶσαν ἀγαθὴν ἀσκησιν εὐθὺς καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνάγχεσθαι (4) χρὴ· ὥστε τοῦ λόγου προσγενομένου, καὶ τῆς διακριτικῆς ἐξέως προσελθούσης, ὁρῶμεν ὑπάρχειν ἐκ τῶν ἐξ ἀρχῆς στοιχείων, καὶ τῶν παραδοθέντων τῆς εὐσεβείας τύπων, τοῦ μὲν λόγου τὸ χρήσιμον ὑποβάλλοντος, τοῦ δὲ ἔθους εὐάρεστον πρὸς τὸ κατορθοῦν ἐμποιοῦντος. Τότε καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς παρθενίας προσίσθαι δεῖ, ὡς ἤδη βεβαίαν, καὶ ἀπὸ γνώμης οἰκείας καὶ κρίσεως γινομένην· μετὰ τὴν τοῦ λόγου (5) συμπλήρωσιν· μεθ' ὧν καὶ τιμαί, καὶ τιμωρίαι τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἢ τοῖς κατορθοῦσι παρὰ τοῦ δικαίου χριστοῦ κατὰ τὴν τῶν ἔργων ἀξίαν δίδονται (6). Μάρτυρας δὲ τῆς γνώμης τοὺς προεστῶτας τῶν ἐκκλησιῶν παραλαμβάνειν, ὥστε δι' αὐτῶν καὶ τὸν ἀγιασμόν τοῦ σώματος ὥσπερ τι ἀνάθημα τῷ Θεῷ καθιερούσθαι (7), καὶ βεβαίωσιν εἶναι τοῦ γενομένου διὰ τῆς μαρτυρίας. Ἐπὶ στόματος γὰρ, φησί, δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθίσεται πᾶν ῥῆμα. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ σπουδὴ τῶν ἀδελφῶν τὸ ἀβλασφήμητον ἐξεῖ, καὶ τοῖς ἑαυτοὺς καθομολογησάμενοις Θεῷ, εἰτα ἀθετεῖν ἐπιχειροῦσιν, ἀφορμὴ πρὸς ἀναίσχυντιαν οὐχ ὑπολειφθήσεται. Ὁ δὲ μὴ καταδεχόμενος τὸν ἐν παρθενίᾳ βίον, ὡς οὐ δυνατόν μερικυνῶν τὰ τοῦ Κυρίου, ἐπὶ τῶν αὐτῶν μαρτύρων ἀπολυέσθω. Τὸν γε μὴν καθομολογησάμενον (8) μετὰ πολλὴν ἀνάγκησιν καὶ ἐπίσκεψιν, ἦν ἐν πλείοσιν ἡμέραις ἐπιτρέψειν αὐτῷ ποιεῖσθαι καθ' ἑαυτὸν προσήκει, ὡς μὴ δοῦναι τι καθ' ὑπαρπαγὴν παρ' ἡμῶν γίνεσθαι, οὕτως ἤδη παραδέχεσθαι δεῖ, καὶ ἐναριθμοῦν ποιεῖσθαι τῇ ἀδελφότητι (9), καὶ οἴκου καὶ διαίτης τῆς αὐτῆς τοῖς τελειότεροις μετέχοντα. Ὁ δὲ παρέλαβεν ἡμᾶς εἰπεῖν, οὐδὲ νῦν προσθεῖναι ἄκαιρον, ὅτι διὰ τὸ τινὰς τῶν τεχνῶν εὐθὺς ἐκ νηπίου ἐπιτηδεύεσθαι δεῖν, ἐπειδὴν ἤδη τινὲς τῶν παίδων ἐπιτηδεύεις ἔχοντες φανῶσι πρὸς τὴν

μενον, qui professionem est facturus, obligaturus se votis. Editio Ven. et codex Combef. cum aliis tribus καθομολογησάμενον. Mox Reg. primus et Voss. ἐπὶ πλείοσιν. Subinde impressi libri ποιῆσαι. At quatuor mss. ποιεῖσθαι.

(9) Veteres duo libri τῆς ἀδελφότητος. Ibidem editio Basil. perinde ut Paris. καὶ οἶνον. Editio Ven. et mss. non pauci καὶ οἶκου.

μάθησιν. τὸ μὲν συνδεδεμένον αὐτοὺς τοῖς διδασκαλοῖς τῆς τέχνης οὐκ ἀπαγορεύομεν· νύκτωρ δὲ ἀναγκαίως πρὸς τοὺς ὁμήλικας μεθιστώμεν, μεθ' ὧν καὶ τῆς τροφῆς αὐτοῖς ἀναγκαῖον μεταλαμβάνειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

Εἰ ἀναγκαῖον τῷ μέλλοντι εὐσεβῶς ἔσθ' ἢ τὸ ἐγκρατεῦσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ὅτι μὲν ἀναγκαῖος ὁ τῆς ἐγκρατείας λόγος, δῆλον· πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ τὸν Ἀπόστολον ἐν τοῖς καρποῖς τοῦ Πνεύματος τὴν ἐγκράτειαν ἀριθμῆσαι (10), ἔπειτα δὲ ἐκ τοῦ τὸ ἀμωμον τῆς διακονίας καὶ ἐκ ταύτης εἰπεῖν κατορθοῦσθαι, ἐν οἷς φησιν· Ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν ἀγνότητι· καὶ ἐτιρώδι· Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις· ἐν λιμῷ καὶ δίψει· ἐν νηστείαις πολλάκις (11)· καὶ πάλιν· Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεῖται. Καὶ ὁ ὑποπίασμός δὲ τοῦ σώματος, καὶ ἡ δουλαγωγία, ὅτ' οὐδενὸς ἄλλου τοσοῦτον, ὡς ὑπὸ τῆς ἐγκρατείας κατορθοῦται. Τὸ γὰρ βράζον τῆς νεότητος, καὶ πρὸς τὰς ὁρμὰς δυσχάθεκτον, οἷον χαλινῷ τινι (12) τῇ ἐγκρατεῖᾳ καθιέργεται. Οὐ γὰρ συμφέρει ἀφροῖν τρυφή, κατὰ τὸν Σολομῶνα. Τί δὲ σαρκὸς εὐπαθοῦσης καὶ νεότητος (13) περιπερομένης ἀφρονέστερον; Διό φησιν ὁ Ἀπόστολος· Καὶ τῆς σαρκὸς ἀφρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας· καὶ, Ἡ σπαταλώσα, ζωσα τέθηκεν. Καὶ τὸ ὑπόδειγμα δὲ τῆς τοῦ πλουσίου τρυφῆς ἀναγκαῖαν ἡμῖν τὴν ἐγκράτειαν παρίστησι, μήποτε ἀκούσωμεν ὁ ἴκωσεν ὁ πλούσιος, ὅτι Ἀπέλαβες (14) τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου.

2. Ὅπως δὲ φοβερὸν ἡ ἀκρασία, καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδείξεν, ἐν τοῖς ἰδιώμασι τῆς ἀποστασίας καταριθμῆσας αὐτὴν, καὶ εἰπὼν· Ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ ἀνθρώποι φιλαντοί. Καὶ πλείονα ἀπαριθμῶμενος τῆς κακίας εἶπεν, ἀπ' ἡγὰρ (15)· Διδόλοισι, ἀκρατεῖς. Καὶ ὁ Ἡσαΐ δὲ τὸ μέγιστον τῶν κακῶν τὴν ἀκρασίαν κατηγορήθη, ὡς ἀντιβρώσεως μίᾳς ἀποδόμενος τὰ πρωτοτόκια. Καὶ ἡ πρώτη παρακοὴ δι' ἀκρασίας ἐνέπεσε τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐν ἐγκρατεῖᾳ δὲ οἱ ἅγιοι πάντες ἐμαρτυρήθησαν. Καὶ πᾶσα δὲ ἡ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων ζωὴ, καὶ τὸ κατ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ τῇ διὰ σαρκὸς (16) ὑπόδειγμα πρὸς

A mittimus, quibuscum cibum etiam capiant necesse est.

358 INTERROGATIO XVI.

An ei qui pie vivere vult, necessaria sit temperantia.

RESPONSIO.

1. Liqueet necessariam esse temperantiæ exercitationem: primum quidem, quoniam temperantia ab Apostolo inter fructus Spiritus recensetur⁹⁹; deinde vero, quoniam dicit nostrum ministerium etiam per illam inculpatum fieri, his verbis utens: *In laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate*¹⁰⁰; et alibi: *In labore et ærumna, in vigiliis saepe: in fame et siti, in jejuniis saepe*¹⁰¹; et rursus: *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet*¹⁰². Nulla autem res alia tam corpus castigat quam temperantia, aut illud æque in servitutum redigit. Nam juventutis fervor, et libidinum reprimendarum difficultates temperantia quasi freno quodam cohibetur. Non enim prosunt stulto deliciae, juxta Salomonem¹⁰³. Ecquid autem carne in deliciis degente, et juventute sese quoquoque versum ferente stultius fingi potest? Quapropter Apostolus dicit: *Et carnis curam ne faciatis ad concupiscentias*¹⁰⁴; item: *Quæ in deliciis est, vivens mortua est*¹⁰⁵. Adde quod exemplum deliciarum quibus dives fruebatur, temperantiam nobis necessariam esse ostendat, ne forte audiamus quod dives audivit, nimirum: *Recepisti bona tua in vita tua*¹⁰⁶.

2. Quam vero metuenda intemperantia sit, etiam Apostolus docuit, cum illam numeravit inter defectionis proprietates, ac dixit: *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa. Erunt enim homines seipsos amantes*¹⁰⁷. Ac pluribus nequitiae generibus recensitis, subjunxit: *Criminatores, intemperantes*¹⁰⁸. Atque Esau etiam intemperantia ceu malo maximo accusatus est, tanquam qui prioris ortus jura pro uno edulio vendidisset¹⁰⁹. Præterea per intemperantiam cepit homo non obtemperare. At sancti omnes temperantiae laude fuerunt spectati. Imo potius omnis sanctorum ac beatorum vita, ipsiusque Domini in carne præ-

⁹⁹ Galat. v, 23. ¹⁰⁰ II Cor. vi, 5. ¹⁰¹ II Cor. xi, 27. ¹⁰² I Cor. ix, 25. ¹⁰³ Prov. xii, 10. ¹⁰⁴ Rom. xiii, 14. ¹⁰⁵ I Tim. v, 6. ¹⁰⁶ Luc. xvi, 25. ¹⁰⁷ II Tim. iii, 1, 2. ¹⁰⁸ ibid. 3. ¹⁰⁹ Gen. xxv, 33.

(10) Reg. tertius ἐναριθμῆσαι. Vox ἐγκράτεια multis modis Latine reddi potest. Fortasse non male interpretabitur, qui eam hoc loco pro *cibi abstinentia* sumet. Aliquanto post Reg. primus τὸ ἀμώμητον τῆς.

(11) Totum illud, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, additum est ex codice Voss. et ex aliis duobus Regiis. Haud longe codex Colb. καὶ ὁ ὑποπίεσμός, corporis afflictatio.

(12) Antiqui duo libri cum Voss. χαλινῷ τινι ἀρχειν καὶ πιάζειν τῇ ἐγκρατεῖᾳ προσήκειν, *temperantia velut freno quodam stringi ac premi debet*.

(13) Editiones veteres καὶ νεότητι. At Reg. tertius et Colb. καὶ νεότητος.

(14) Antiqui duo libri. πλούσιος· τὸ, Ἀπέλαβες.

Haud longe Reg. primus et Voss. et Colb. Ἀπόστολος ἐδίδαξεν. Subinde tres mss. καταριθμῆσας αὐτὴν, εἰπὼν.

(15) Veteres duo libri τελευταῖον ἐπ' ἡγὰρ. Nec ita multo post editi et duo mss. ὅς ἀντὶ βρώσεως μίᾳς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια. Reg. primus et Colb. ita ut edidimus.

(16) Editio ἐπιδημία τῆς σαρκὸς. Reg. primus et Colb. τῇ διὰ σαρκὸς. Statim Reg. primus εἰς τοῦτο. Ibid. antiqui duo libri ὠφέλει. Editi ὠφέλησεν. Rursus hoc ipso in loco codex Voss. et alii duo: Τοῦτο μὲν Μωϋσέως διὰ τῆς παρατεταμένης ἐκείνης νηστείας προσεδρεύσαντος τῷ Θεῷ καὶ τυχόντος τῆς διακονίας, τοῦτο δὲ Ἥλια τότε τῆς ἡπασίας τοῦ Θεοῦ καταβιβάθης, ὅτε καὶ αὐτὸς τῷ Ἰσῷ μέτρῳ τῆς ἀποχῆς τῶν

sentis exemplum ad hoc suggerendum nobis prod-
est. Moyses per longam in jejunio et precatione
perseverantiam legem accepit ⁷⁰. Deique verba au-
divit, *Tanquam si quis*, inquit, *loqueretur cum*
amico suo ⁷¹. Elias Dei visione dignus tunc est
habitus, cum ipse quoque pari modo abstinentia
usus est ⁷². Quid autem Daniel? Quo pacto con-
spexit mira? An non post vicesimam jejunii
diem ⁷³? Quomodo vero tres **359** pueri vim ignis
extinxerunt? Nonne per abstinentiam ⁷⁴? Ac
etiam Joannis tota vivendi ratio ab abstinentia
sumpsit exordium ⁷⁵. Ab hac Dominus quoque se
ipse ostendere cepit ⁷⁶. Temperantiam autem dici-
mus non universam prorsus ciborum abstinentiam
(hoc enim violenta quedam vitæ dissolutio est), sed
eam, quæ a rebus jucundis abstinemus, quæ ad
pertinaciam carnis frangendam et ad attingendum
pietatis scopum instituta sit.

3. Et in summa, quibus rebus froi desiderant
qui libidine vivunt, earum abstinentia nobis qui
ad pietatem informamur, necessaria est. Neque
vero in sola escarum voluptate moderanda exer-
cetur temperantia, sed sese ad omnem etiam rei
cujusque adversantis privationem extendit. Quare
qui perfecte temperans est, non ita ventrem do-
mabit, ut vincatur ab humana gloria; non ita tur-
pem cupiditatem superabit, ut non amplius superet
divitias, aut alium quemvis probrosum affectum,
veluti iram, aut tristitiam, aut reliqua vitia, quæ
animas disciplinæ inexpertes in servitutem re-
digere solent. Fere enim, quod in omnibus præ-
ceptis cernimus, illa inter se connexa esse, neque
fieri posse, ut alterum separatim ab altero impleat-
ur, id maxime in temperantia cernitur. Etenim et
humilis est qui circa gloriam temperans est, et
evangelicam inopiæ mensuram explet qui erga di-
vitiis temperanter afficitur, et iræ expers qui

⁷⁰ Deut. ix, 9. ⁷¹ Exod. xxxiii, 11. ⁷² Ill Reg.
iii, 4; Luc. i, 15. ⁷³ Matth. iv, 2.

βρωμάτων ἐγένετο. Τοῦ Δανιὴλ δὲ καὶ ἡ τῶν τριῶν
παίδων πρὸς Θεὸν εὐαρέστησις καὶ τὸ πάντων κατα-
κρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν δι' ἐγκρατείας κατορθώθη, καὶ
Ἰωάννου. Ἐαδὲμ fere aliis verbis. Regii secundus
et tertius ὁ Μωϋσῆς διὰ τῆς, etc., ita ut in contextu
legere cuique licet.

(17) Editiones veteres λαλήσαι. At duo mss. Regii
λαλήσαι. Ibidem editio Paris. pariter ac Basil. τῷ
ἐαυτοῦ φίλῳ. Editio Ven. et duo mss. ἐαυτοῦ.

(18) Editi τὴν εἰς τὸ παντελὲς ἀποχὴν. Reg. pri-
mus et Voss. et Colb. ita ut edidimus.

(19) Antiqui tres libri ἐπιτηδεύόμενον. Ibidem
Reg. primus et Voss. fusiùs τῶν ἡδέων· σκοπὸν δὲ
ἔχουσαν τὴν τῆς χρείας ἐκπλήρωσιν, *cujus scopus*
sit, ut necessitati fiat satis. Hoc ipso in loco legitur
in Voss. Καὶ ἀπλῶς. Et Colb. quoque uberius ἡδέων
ἢ καὶ αὐτῶν πολλάκις τῶν ἀναγκαίων, *loquimur de*
abstinentia rerum jucundarum, aut etiam de earum
abstinentia, quæ sæpe necessaria sunt.

(20) Vocem ἡμῖν et ex codice Voss. addidimus,
et ex aliis duobus.

(21) Codex Voss. εὐσέθειαν. Ὅστε μὴ... τὴν
ἀσκησιν κατορθοῦσθαι... βλάπτοντος ἀποχὴν...
ὁ ἀκριβής. Reg. primus et Colb. Ὅστε μὴ περὶ τὴν
ἡδονὴν τῶν βρωμάτων μόνον τὴν τῆς ἐγκρατείας

Α τοῦτο ἡμᾶς ὠφελεῖ. Ὁ Μωϋσῆς διὰ τῆς μακρᾶς ἐν
νηστείᾳ καὶ προσευχῇ προσεδρίας τὸν νόμον ἔλαβε,
καὶ Θεοῦ λόγων ἤκουσεν, Ὡς ἀνείπεις λαλήσαι (17),
φησὶ, τῷ ἐαυτοῦ φίλῳ. Ὁ Ἰλίας τότε τῆς ὀπτα-
σίας τοῦ Θεοῦ κατηξιώθη, ὅτε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἰσῷ
μέτρῳ τῆς ἐγκρατείας γέγονε. Τί δὲ ὁ Δανιήλ; Ἡδὲ
ἐν τῇ ὀπτασίᾳ τῶν παραδόξων ἐγένετο; Οὐ μετὰ τὴν
εἰκοστὴν τὴν νηστείας ἡμέραν; Ἡδὲ οἱ τρεῖς παῖ-
δες τὴν δύναμιν ἐσθῆσαν τοῦ πυρός; Οὐ διὰ τῆς
ἐγκρατείας; Καὶ Ἰωάννου δὲ ἡ πᾶσα τοῦ βίου ἐνστα-
σις ἀπὸ τῆς ἐγκρατείας ὥρμητο. Ἀπὸ ταύτης καὶ
ὁ Κύριος τῆς φανερώσεως αὐτοῦ ἤρξατο. Ἐγκρά-
τειαν δὲ λέγομεν οὐ πάντως τὴν παντελὴ ἀποχὴν (18)
τῶν βρωμάτων (τοῦτο γὰρ βία τις ἐστὶ διάλυσις τῆς
ζωῆς), ἀλλὰ τὴν ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ φρονήματος τῆς
B σαρκὸς πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοποῦ ἐπιτηδεύ-
μεν (19) ἀποχὴν τῶν ἡδέων.

3. Καὶ ἀπαξιαπλῶς, ὧν αἱ ἀπολαύσεις ἐπιθυμῶνται
τοῖς κατὰ πάθος ζῶσι, τούτων ἡμῖν (20) ἡ ἐγκράτεια
ἀναγκαία τοῖς ρυθμιζομένοις πρὸς τὴν εὐσέθειαν (21).
Οὐ μὴν περὶ τὴν ἡδονὴν τῶν βρωμάτων μόνον ἡ τῆς
ἐγκρατείας ἀσκήσις κατορθοῦται, ἀλλὰ διατείνεται καὶ
ἐπὶ πᾶσαν τοῦ ἐμποδίζοντος ἀποχὴν. Ὅστε ὁ ἀκριβῶς
ἐγκρατὴς οὐ γαστρὸς μὲν κρατῆσει, δόξῃ δὲ ἀνθρω-
πίνῃ ἡττηθήσεται· οὐκ ἐπιθυμίας (22) μὲν αἰσχροῦς
περιγενήσεται, πλοῦτου δὲ οὐκέτι, οὐδὲ ἀλλῆς τινὸς
ἀγεννοῦς διαθεσίως, οἷον ὀργῆς, ἢ λύπης, ἢ τῶν ὅσα
τὰς ἀπαιδεύτους ψυχὰς καταδουλοῦσθαι πέφυκε.
C Σχεδὸν γάρ, ὃ ἐπὶ πασῶν θεωροῦμεν τῶν ἐντολῶν,
ὅτι ἀλλήλων ἔχονται, καὶ ἀπεσισμένως ἀλλήν ἀπ'
ἀλλῆς κατορθοῦσθαι ἀμύχανον, τοῦτο μάλιστα περὶ
τὴν ἐγκράτειαν θεωρεῖται. Ταπεινόφρων τε (23) γάρ
ἐστὶν ὁ περὶ δόξαν ἐγκρατὴς· καὶ τῆς ἀκτιμοσύνης
τὸ εὐαγγελικὸν ἐκπληροῖ μέτρον ὁ περὶ χρήματα
ἐγκρατῶς διακείμενος· καὶ ἀόργητος ὁ θυμοῦ καὶ
ὀργῆς ἐπικρατῶν (24). Καὶ γλῶσση δὲ μέτρα, καὶ

xix, 8. ⁷³ Dan. x, 5. ⁷⁴ Dan. i, 8. ⁷⁵ Matth.

ἀσκησιν κατορθοῦσθαι, ἀλλὰ διατείνειν ἐπὶ πᾶσαν
τοῦ βλάπτοντος ἀποχὴν. Ὅστε ὁ ἀκριβής. Deinde
quæ leguntur in editis, scripta quoque inveniuntur
et in Colbertino. Sic autem Reg. primus prosequi-
tur, Ὅστε ὁ ἀκριβὴς ἐγκρατὴς οὐ δόξης ἀνθρωπίνης,
οὐκ ἐπιθυμίας, οὐ πλοῦτου, οὐκ ἀλλῆς τινὸς ἀπρε-
ποῦς ἡδονῆς, οὐκ ὀργῆς, οὐ λύπης, οὐδεὶς τῶν
κατακρατεῖν ἐλωθῶτων ἀπαιδεύτου ψυχῆς ἡττηθή-
σεται. Καὶ σχεδὸν ὁ. Itaque qui perfecte temperans
est, non humanæ gloriæ, non cupiditati, non alteri
cuiquam indecoræ voluptati, non iræ, non tristitiæ,
nec vitio ulli quod animum disciplinæ expertem vin-
cere soleat, succumbet. Nec aliter legitur in codice
Vossii, nisi quod pro ἀπαιδεύτου habeat ἀποδεύ-
χτου· in quibus omnibus videntur librarii plus
justo sibi indulisisse. Regii primus et secundus uti
in vulgatis.

(22) Colb. οὐδὲ ἐπιθυμίας. Aliquantio post idem
ms. Καὶ σχεδὸν ὁ.

(23) Vocula τε in antiquis tribus libris non legi-
tur. Mox mss. tres πληροῖ μέτρον.

(24) Reg. primus ὀργῆς κρατῶν. Ibidem editi et
duo mss. γλῶσσης δὲ. Reg. tertius γλῶσση, et ita
quoque secunda manu legitur in Reg. primo.

ὀφθαλμοῖς ὄρους, καὶ ὥσιν ἀπερίεργον ἀκοὴν ὁ ἀκρι-
βης τῆς ἐγκρατείας ὀρίζει λόγος (25)· οἷς ὁ μὴ ἐμ-
μένων ἀκρατὴς καὶ ἀκόλαστος. Ὁρᾷς πως περὶ μίαν
ἐντολὴν ταύτην αἱ πᾶσαι ὡς ἐν χορῷ ἀλλήλων
ἔχονται;

quemadmodum circum hoc unum præceptum, reliqua omnia tanquam in choro inter se conjuncta cohereant?

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΖ.

Ὅτι δεῖ καὶ γέλωτος ἐγκρατῶς εἶναι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Καὶ τὸ παρὰ τοῖς πολλοῖς δὲ παρορώμενον οἱ
μετρίας φυλακῆς τοῖς ἀσκουμένοις ἄξιον. Τὸ γὰρ
γέλῳτι ἀκρατεῖ καὶ ἀσέτῳ κατέχεσθαι, ἀκρασίας
σημεῖον, καὶ τοῦ μὴ κατεσταλμένα εἶναι τὰ κινήμα-
τα (26), καὶ τοῦ μὴ ἀκριβεῖ λόγῳ τῆς ψυχῆς τὸ χαῦνον
καταπιέζεσθαι. Ἀκριβὴς γὰρ μετρίαν φαιδρὸν
τὴν διάχυσιν τῆς ψυχῆς ὑποφαίνειν οὐκ ἀπρεπὲς, ὅσον
δειξαι μόνον τὸ γεγραμμένον· *Καρδίας εὐφραινομέ-
νης, πρόσωπον θάλλει*. ἐγκαυχάζειν δὲ τῇ φωνῇ,
καὶ ἀναβράζεσθαι ἀπροαιρέτως (27) τὸ σῶμα, οὐ τοῦ
κατεσταλμένου τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τοῦ δοκίμου, οὐδὲ
τοῦ περικρατῶς ἔχοντος ἑαυτοῦ (28). Τοῦτο εἶδος
τοῦ γέλωτος καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής παραιτούμενος, ὡς
περιτρέπον μάλιστα τὸ σταθερὸν τῆς ψυχῆς, φησί·
Τῷ γέλῳτι εἶπα περιφορὰν· καί· Ὡς φωνή (29)
τῶν ἀκαθῶν ὑπὸ τὸν λέβητα, οὕτως ὁ γέλως
τῶν ἀσέτων. Καὶ ὁ Κύριος τὰ μὲν ἀναγκαῖα πάθη
τῆς σαρκὸς ὑπομείνας φαίνεται, καὶ ὅσα ἀρετῆς μαρ-
τυρίαν φέρει· οἷον κόπον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς θλιδομένοις
ἔλεον· γέλῳτι δὲ μηδαμῷ χρῆσάμενος, ὅσον ἐκ τῆς
τῶν Εὐαγγελίων ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ταλαινίζων τοὺς
κατεχομένους ὑπ' αὐτοῦ. Μὴ παρακρούεσθαι δὲ ἡμᾶς
ἡ ὁμολογία τοῦ γέλωτος. Σύνηδες γὰρ τῇ Γράφῃ
πολλὰκις τὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν φαιδρὰν
ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς διάθεσιν γέλῳτα ὀνομάζειν, ὡς ἡ
Σάρρα φησί· *Γέλωτά μοι ἐποίησεν ὁ Θεός· καὶ τὸ,*
Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε (30)·
καὶ τὸ ἐν τῷ Ἰωβ δὲ καίμενον· *Ἀληθινὸν δὲ στόμα*
ἐμπλήσει γέλωτος. Ταῦτα γὰρ πάντα ἀντὶ διαρότη-
τος ἐπὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀγαλλιέμενης εὐληπταί τὰ δνό-
ματα. Ὅστε ὁ παντὸς πάθους ἀνώτερος, καὶ μηδένα

A indignationem et iracundiam continet in officio.
Imo etiam perfecta temperantiae ratio linguae præ-
finit terminos, et oculis limites, et auribus audi-
tionem non curiosam : in quibus si quis non im-
moratur, intemperans est et protervus. Vides

INTERROGATIO XVII.

Quod oportet etiam risum continere.

RESPONSIO.

1. Atque etiam quod a plerisque negligitur, id
diligenter pietatis studiosis cavendum est. Nam
intemperanti ac immodico risu detineri, indicio
est grassari intemperantiam, nec sedari motus, B
nec a severa ratione comprimi laxitatem animi.
Risum quidem leni et hilari effusionem animi dete-
gere indecorum non est, quantum scilicet necesse
fuerit ut solum indicetur quod scriptum est, *Cor-
dis læti facies floret*⁷⁷ : sed cachinnis vocem sustol-
lere, et corpore præter voluntatem concuti non
ejus est qui mente quieta sit, aut 360 probus,
aut sui ipsius compos. Hoc risus genus Ecclesia-
stes quoque reprobans, tanquam quod animi con-
stantiam maxime labefaciet, ait : *Risui dixi circum-
lationem*⁷⁸ ; et : *Sicut vox spinarum sub olla, ita*
*risus stultorum*⁷⁹ ; et Dominus eos quidem affectus,
qui necessario corpus comitantur, et reliquos
alios qui virtutis testimonium præ se ferunt, veluti
lassitudinem et commiserationem erga afflictos, C
ipse suscepisse perhibetur : sed, quantum ex
Evangeliorum historia constat, risum nunquam usus
est, imo vero eos qui risu tenentur, miseros
pronuntiat⁸⁰. Neque vero fallat nos ambiguum
risus nomen. Est enim Scripturæ familiare, sæpe-
numero animi gaudium et hilarem affectum ex
bonis ortum, risum appellare, quemadmodum ait
Sara : *Risum mihi fecit Deus*⁸¹ ; et illud : *Beati*
*qui nunc fletis, quia ridebitis*⁸². Item illud Jobi :
*Os autem verax implebit risu*⁸³. Nam omnia hæc
nomina pro hilaritate ob animi gaudium usurpata
D sunt. Quamobrem qui affectu omni superior est,

⁷⁷ Prov. xv, 13. ⁷⁸ Eccle. ii, 2. ⁷⁹ Eccle. vii, 7. ⁸⁰ Luc. vi, 25. ⁸¹ Gen. xxi, 6. ⁸² Luc. vi, 21. ⁸³ Job viii, 21.

(25) Reg. primus τῆς ἐγκρατείας κατορθοῖ λόγος, non ita recte. Mox duo mss. ὁρᾷς ὅπως. Titulus, qui statim sequitur, non legitur neque in Reg. primo, neque in codice Colbertino.

(26) Reg. primus τὰ κινήματα τῆς... ἀλλ' ἀκριβὴς μετρίαν φαιδρὸν. Codex Colb. σημεῖον καὶ τοῦ μὴ ἀκριβεῖ λόγῳ κατεσταλμένα εἶναι τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς ἀκριβ., etc.

(27) Vocem ἀπροαιρέτως addidimus ex mss. multis.

(28) Post illud, ἔχοντος ἑαυτοῦ, ita in vulgatis legitur, Βεβαίῳ δὲ τὸν λόγον ὁ σοφώτατος Σολομών, φήσας· Μωρὸς ἐν γέλῳτι ἀνυψοῖ τὴν φωνὴν αὐτοῦ· ἀνὴρ δὲ σοφὸς μόλις ἡσυχῇ μετριάσει, confirmat autem hunc sermonem sapientissimus Salomon his verbis : *Natus in risu exaltat vocem suam; vir autem sapiens vix tacite subridebit* : quæ verba deleuimus, utriusque codicis Coisliniani et Reg. primi et Colb.

fidem secuti. Et vero videntur addita primum fuisse in libri ora ab aliquo, qui monere vellet ea quæ a Basilio dicebantur, ex Salomone confirmari posse : aut potius ex Ecclesiastico xxi, 25. Sed quod non raro contigit, hæc quæ retuli verba postmodum in ipsum contextum fluxere.

(29) Editi et nonnulli καὶ παρομιαστὴς ὡς φωνή. At Coisl. primus καί, ὡς φωνή, rectius. Non enim quæ proferuntur verba, leguntur in Proverbiorum libro, sed apud Eccle. vii, 7. Nec ita multo post Reg. primus et Colb. et uterque Coisl. γέλῳτι δὲ μηδαμῷ χρῆσάμενος, ὅσον. Alii duo mss. et editi γέλῳτα δὲ μηδαμῷ παραδεξάμενος, sensu non dissimili. Subinde editio Basil. simul et Paris. παρακρούεσθαι δὲ ὕμῳ. Editio Ven. et tres mss. præter Combef. ἡμᾶς.

(30) Codex Voss. et Colb. ὅτι γελάσονται, quia ridebunt. Haud longe unus ms. καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ.

quique nunquam patitur voluptatis incitamentum, aut certe qui nullum prodit, sed gerit se constanter ac fortiter adversus omnem noxiam delectationem, is perfectus est continens; qui autem ejusmodi est, utique liber est ab omni peccato. Imo vero aliquando ab ipsis etiam rebus, quæ permittuntur, quæque necessariae sunt ad vitam, abstinendum est, cum scilicet ob fratrum nostrorum utilitatem abstinentia instituitur. Sic Apostolus: Si esca, inquit, scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum⁸¹. Qui etiam cum haberet potestatem vivendi ex Evangelio, non usus est hac potestate, ne quod offendiculum daret Evangelio Christi⁸².

2. Temperantia igitur tollit peccata, turbulentos motus amandat, mortificat corpus ad ipsas etiam usque naturales affectiones ac cupiditates, initium est spiritualis vitæ, conciliat æterna bona, stimulum voluptatis in seipsa exstinguit. Voluptas enim magna illa est mali illecebra, qua nos homines ad peccatum valde admodum proclives sumus: a qua anima omnis velut ab hamo ad interitum petrahitur. Quare qui ab ipsa non effeminatur, nec frangitur, per temperantiam peccata omnia vitat. Quod si quispiam, vitatis plurimis, ab uno superatur, is continens non est: quemadmodum neque sanus est, qui uno corporali morbo laborat; neque liber, qui imperio subiectus unius, quicunque tandem ille sit, vilisque et plebeius. Ac reliquæ quidem **361** virtutes cum in occulto exerceantur, raro veniunt in hominum conspectum: continentia vero eum a quo possidetur, vel ipso congressu notum efficit. Ut enim obesitas et bonus color athletam notat, ita corporis macies et pallor, qui ex continentia emergit, indicio est, Christianum vere athletam esse præceptorum Christi: qui inimicum suum in corporis infirmitate vincat, viresque suas in pietatis certaminibus ostendat, convenienter verbis illis: Cum infirmor, tunc potens sum⁸³. Quantum ex eo lucrati est, si solum continentem videamus, vix et parce rebus necessariis utentem, et veluti onerosum naturæ ministerium persolventem, tempusque quo lis immoratur, ægro animo ferentem, et cito a mensa ad opera peragenda surgentem. Arbitror enim

ex ἡδονῆς ἐρεθισμὸν πάσῃων, ἢ καὶ προϊέμενος (31), ἀλλ' ἐγκρατῶς καὶ ἀνενδότως πρὸς πᾶσαν ἀπολαύσιν βλαβεράν διακείμενος, ὁ τέλειός ἐστιν ἐγκρατῆς· ὁ δὲ τοιοῦτος δηλονότι καὶ πάσης ἀπῆλλακται ἀμαρτίας. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ αὐτῶν τῶν συγκεχωρημένων καὶ ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν ἀφεκτέον, ὅταν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἡ ἀποχὴ οἰκονομῆται (32). Ὡς ὁ Ἀπόστολος· Εἰ βρώμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, φησὶν, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἔχων ἐξουσίαν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν, οὐκ ἐχρησάτο τῇ ἐξουσίᾳ, ἵνα μὴ ἐγκοπὴν τινα δῶ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ.

2. Ἔστιν οὖν ἡ ἐγκράτεια ἀμαρτίας ἀναίρεσις, παθῶν ἀπαλλοτριώσεις, σώματος νέκρωσις μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν παθημάτων τε καὶ ἐπιθυμιῶν, ζωῆς πνευματικῆς ἀρχῆς, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν πρόξενος, ἐν αὐτῇ τῇ κέντρων τῆς ἡδονῆς ἀφανίζουσα. Ἡδονὴ γάρ ἐστι· τὸ μέγα τοῦ κακοῦ δέλεαρ, δι' ἣν εὐέμπτωτοι (33) μάλιστα πρὸς ἀμαρτίαν ἐσμέν οἱ ἄνθρωποι· ὅφ' ἥς πᾶσα ψυχὴ ὡς ὅτ' ἀγκίστρον πρὸς τὸν θάνατον ἔλκεται. Ὡς ὁ γὰρ μὴ ἐκθλυνόμενος, μηδὲ κατακαπτόμενος ὅτ' αὐτῆς (34), διὰ τῆς ἐγκρατείας πᾶσαν φυγὴν ἀμαρτημάτων κατῴρθωσεν. Εἰ δὲ τὰ μὲν πλεῖστα ἐφυγεν, ὅφ' ἐνὸς δὲ κρατεῖται, οὐκ ἐγκρατῆς ὁ τοιοῦτος· ὥσπερ καὶ ὁ ὅφ' ἐνὸς πάθους σωματικοῦ ἐνοχλούμενος οὐκ ὕγιης· καὶ ὅφ' ἐνὸς καὶ τοῦ τυχόντος κυριεύμενος (35) οὐκ ἐλεύθερος. Αἱ μὲν οὖν λοιπαὶ ἀρεταὶ; ἐν τῷ κρυπτῷ κατορθοῦναι, ὀλιγάκις διαφαίνονται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ ἐγκράτεια ἀπ' αὐτῆς τῆς συντυχίας γνωρίμων ποιεῖ τὸν ἔχοντα. Ὡς γὰρ τὸν ἀθλητὴν ἡ πολυσαρκία καὶ ἡ εὐχροία χαρακτηρίζει, οὕτω τὸν Χριστιανὸν τὸ κατεσκληρὸς τοῦ σώματος, καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐγκρατείας ἐπανθοῦσα ὥχρια (36) δείκνυσιν, ὅτι ἀθλητὴς ὄντως ἐστὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ· ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος καταπαλαίων ἑαυτοῦ τὸν ἐχθρόν, καὶ τὸ δυνατόν ἐν τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀθλοῖς ἐπιδεικνύμενος, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Ὅσον τὸ κέρδος, ὁφθῆναι μόνον τὸν ἐγκρατῆ, μῶλις καὶ κατὰ μικρὸν τῶν ἀναγκαίων ἀπτόμενον, καὶ ὡς λειτουργίαν ἐπαχθῆ ὑποτελοῦντα τῇ φύσει, καὶ δυσχεραίνοντα μὲν τῷ καιρῷ τῆς περὶ

⁸¹ I Cor. viii, 13. ⁸² I Cor. ix, 12. ⁸³ II Cor. xii, 10.

(31) Reg. primus et Voss. et Colb. et Coisl. primus ἐρεθισμὸν πάσῃων ἢ καὶ προϊέμενος, quique nullum voluptatis incitamentum patitur, aut certe qui nullum prodit. Editi et tres mss. καὶ μηδένα ἐξ ἡδονῆς ἐρεθισμὸν προσιέμενος, quique nullum voluptatis incitamentum admittit: quæ scriptura falsa simul et manca fecit, ut Combefisius auctorem Stoicæ cujusdam apathiz immerito accusarit. Et ut magis suam opinionem confirmaret, in suo Maz. seu Reg. primo legere voluit προσιέμενος, admittit: quo in codice tamen legitur προϊέμενος, prodit, declarat. Mox Reg. primus et Voss. et Colb. διακείμενος, ὁ τέλειός ἐστιν ἐγκρατῆς. Editi et Reg. secundus οὗτος ἂν ἡ ἐγκρατῆς. Reg. tertius οὗτος ἂν εἴη ἐγκρατῆς.

(32) Codex Colb. οἰκονομεῖται. Ibidem idem liber

cum Reg. primo Ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· Ἐὰν ὁ ἀδελφός μου σκανδαλίζηται, οὐ. Haud longe legitur in Colb. καίπερ ἔχων ἐκ τοῦ.

(33) Reg. primus et Voss. et Colb. δέλεαρ, καὶ δι' αὐτὴν εὐέμπτωτοι.

(34) Sic codex Voss. et Colb. et Reg. primus. Alii duo mss. et editi ἐκθλυνόμενος ὅτ' αὐτῆς, brevius quam par erat.

(35) Reg. primus et Voss. et Colb. ὁ τοιοῦτος· ὡς οὐτε ὕγιης ὁ ἐνὶ σωματικῷ πάθει παρενοχλούμενος, οὐτε ἐλεύθερος ὁ ὅφ' ἐνὸς καὶ τοῦ τυχόντος κυριεύμενος.

(36) Editi et mss. nonnulli ἐπανθοῦσα χροιά, color. Reg. primus et Voss. ὥχρια, pallor, quod melius judicavi et verius.

ταῦτα διατριβῆς, ταχὺ δὲ τῆς τραπέζης ἀποπηδῶντα πρὸς τὴν τῶν ἔργων σπουδὴν. Οἶμαι γὰρ ἂν καὶ τοῦ ἀκολάστου περὶ γαστέρα μηδένα λόγον τοσοῦτον τῆς ψυχῆς καθάψασθαι, καὶ πρὸς μεταβολὴν ἐναγαγεῖν (37), ὅσον καὶ μόνην τὴν συντυχίαν τοῦ ἐγκρατοῦς. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὡς εἶπες, τὸ εἰς δόξαν Θεοῦ ἐσθλεῖν καὶ πίνειν· ὥστε καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης (38) λάμπειν τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα πρὸς τὸ δοξασθῆναι τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΗ΄.

Ὅτι δεῖ πάντων τῶν παρατιθεμένων ἡμῖν ἀπογεύεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀναγκαίως μέντοι κάκεινο προσδιωρίσθω, ὅτι πρὸς τὸν (39) ὕψωπισμὸν τοῦ σώματος ἀπαραίτητον τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταῖς ἡ ἐγκράτεια· Πᾶς γὰρ ὁ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται. Πρὸς δὲ τὸ μὴ συνεμπέπτειν τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Θεοῦ τοῖς κακωτηριασμένοις τὴν ἰδίαν συνειδήσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεχομένοις βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἐκτίσεν εἰς μετὰ ληψιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς, ἀπτεσθαι μὲν ἐκάστου χρή, καιροῦ ποτε συνεμπεσόντος, ὅσον ἐνδείκνυσθαι τοῖς ὀρώσιν, ὅτι πάντα καθαρὰ τοῖς καθαροῖς καὶ ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον· Ἀγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ, καὶ ἐντεύξεως· φυλάσσειν δὲ καὶ οὕτω τὸν τῆς ἐγκρατείας σκοπὸν· τοῖς μὲν εὐτελεστεροῖς καὶ ἀναγκαίοις πρὸς τὸ ζῆν μέχρι τῆς χρείας προσδιατριβόντα, καὶ ἐν τούτοις τοῦ κόρου τὸ βλαβερὸν ἐκκλίνοντα, τῶν δὲ πρὸς ἡδονὴν καθόλου ἀπεχόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν φιληδόνων τὸ πάθος ἐκκλύομεν, καὶ τοὺς κακωτηριασμένους τὴν ἰδίαν συνειδήσιν, τὸ γέ ἐφ' ἡμῖν, θεραπεύομεν, καὶ ἑαυτοὺς δὲ τῆς ἐν ἐκατέρᾳ (40) ὑπονοίας ἐλευθερώσωμεν. Ἰνα τί γάρ, φησὶν, ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; Ἐγκράτεια δεικνύσι τὸν συναποθανόντα Χριστῷ, καὶ νεκρώσαντα ἑαυτοὺς τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ταύτην οἶδαμεν σωφροσύνης μητέρα, ὑγείας πρόξενον (41), τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ καρποφορίας ἱκανὸς ὑπεξαρρῶσαν τὰ ἐμπόδια· εἴπωρ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ αἱ ἡδοναὶ τοῦ βίου, καὶ αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι συμπνίγουσι τὸν λόγον, καὶ ἀκαρπος γίνεται. Ταύτην καὶ δαίμονες ἀποφεύγουσιν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διδάξαντος ἡμᾶς, ὅτι τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται (42), εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

A nimum ejus qui circa ventrem intemperans est, nullo sermone æque ac temperantis occursu vel solo commoveri, aut immutari. Atque hoc est, uti videtur, ad Dei gloriam edere, et bibere, ut in mensa etiam luceant bona nostra opera, ut Pater noster qui in cœlis est, gloria afficiatur.

λάμπειν τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα πρὸς τὸ δοξασθῆναι τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

INTERROGATIO XVII.

Quod omnia quæ nobis apponuntur sunt degustanda.

RESPONSIO.

Et illud quoque necessario statuatur, temperantiam iis qui pro pietate certant, prorsus ad corpus macerandum necessariam esse: Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere³⁷. Sed tamen, ne una cum Dei inimicis corruamus, qui suam ipsorum conscientiam habent cauterio inustam, ob idque abstinere a cibis, quos Deus creavit, ut a fidelibus cum gratiarum actione sumantur³⁸, omnia, si quando occasio se dederit, degustanda nobis sunt, ut videntibus compertum sit et exploratum, cuncta mundis munda esse³⁹, omnemque Dei creaturam esse bonam, nec quidquam quod cum gratiarum actione assumatur, rejiciendum esse: Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem⁴⁰. Sic autem servanda est temperantiae ratio, ut alimentis vilioribus, et ad vitam necessariis, quantum necessitas postulat, utamur, in eisque capiendis satietatis damnum vitemus, et ab his quæ ad voluptatem parata sunt, prorsus absteineamus. Ita enim et voluptuaria libidinem excidemus, et eos quorum conscientia cauterio notata est, certe quantum in nobis erit, curabimus, et nosmetipsos a suspitione utrinque liberabimus. 362 Utquid enim, inquit, libertas mea judicatur ab aliena conscientia⁴¹? Temperantia hominem indicat, qui una cum Christo mortuus sit, ac terrestria sua membra mortificarit. Hanc novimus matrem esse castimonie, sanilitatis conciliatricem, atque impedimentorum quibus eorum quæ in Christo sunt operum secunditas præpeditur, maxime expultricem esse; siquidem, juxta Domini vocem, curæ hujus sæculi, voluptates vitæ, reliquarumque rerum cupiditates verbum suffocant⁴², atque adeo infructuosum redditur. Ab hac etiam aufugiunt dæmones, cum Dominus ipse nos docuerit, genus illud nisi precatione et jejuniis nequaquam exire⁴³.

³⁷ I Cor. ix, 25. ³⁸ I Tim. iv, 2, 3. ³⁹ Tit. i, 15. ⁴⁰ I Tim. iv, 4, 5. ⁴¹ I Cor. x, 29. ⁴² Matth. xiii, 22. ⁴³ Matth. xvii, 20.

(37) Reg. primus μεταβολὴν ἀγαγεῖν.

(38) Idem liber cum Voss. ἐπὶ τῆς τραπέζης. Deest articulus in vulgatis. Titulus qui mox sequitur, omissus est in Colb. et in Reg. primo.

(39) Veteres duo libri πρὸς μὲν τὸν.

(40) Veteres duo libri τῆς ἐν ἐκατέρᾳ, nosmetipsos utrinque a suspitione liberabimus, hoc est, neque

gula, neque erroris Manichæorum suspecti erimus.

(41) Unus mss. ὑγείας πρόξενον, νηφαλιότητος καὶ τοῦ ἀμειωρίστως ἔχειν πρὸς Θεὸν σύμμαχον, hanc novimus adjutricem esse ad parandam sobrietatem, et ad perpetuam cum Deo conjunctionem servandam.

(42) Antiqui duo libri τοῦτο ἐν οὐδὲν ἐξέρχεται.

INTERROGATIO XIX.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 19^η.

Quia sit continentia modus.

RESPONSIO.

1. In animi quidem vitis unus est continentia modus, integra scilicet a rebus ad perniciosam voluptatem ferentibus alienatio. In cibis autem quemadmodum alii aliis sunt necessarii, suntque et pro ætate et pro vitæ instituto, et pro corporis habitudine convenienter distincti: ita quoque illis utendi modus et ratio diversa sunt. Quo fit ut regula una omnes pietatis exercitatores comprehendi non possint. Iis autem qui rebus administrandis fuerunt præfecti, permittimus, ut habita ratione eorum quæ cuique accidunt, mensuram pro ascetis sanis a nobis statutam prudenter immutent. Neque enim omnia sigillatim oratio complecti potest: sed ea solum quæ a communi et generali doctrina dependent. Præfecti enim danda ægrotis per cibos solatia, aut levamentum ejus qui cæteroquin defatigatus fuerit propter operum assiduitatem, aut etiam levamen illius qui exempli gratia ad itineris aut arduæ cujusvis alterius rei laborem accingitur, pro necessitatis ratione semper præscribunt, sequunturque eum, qui dicit, *Dividebatur singulis prout cuique opus erat*¹⁵. Neque igitur idem sumendi cibi tempus, neque modus, neque mensura omnibus sanciri potest: sed sit is scopus communis, ut fiat satis necessitati. Ventrem namque supra modum impleri, atque cibis onerari, res est maledicto digna, cum Dominus dixerit: *Vae vobis qui saturati estis nunc*¹⁶; hoc quoque et ipsum corpus ad opera inutile, et proclive ad somnum, et incommodis magis expositum reddit. Neque vero esus jucunditas finis loco habenda est, sed usus ad vitam necessarius, vitata voluptatis intemperantia, atque protervitate. Et enim servire voluptatibus nihil aliud est quam ventrem Deum suum efficere. Quoniam **363** enim corpus nostrum, utpote quod semper exinanitur ac diffuatur, expletione indiget (quæ etiam causa est cur cibi appetitiones naturales sint), recta cibis utendi ratio repleti ad animalis conservationem jubet quod evacuatum est, sive sicco, sive humido opus fuerit alimento.

2. Quod igitur nos simpliciore apparatu a necessitate liberaturum est, id est adhibendum. Hoc

¹⁵ Act. ii, 45. ¹⁶ Luc. vi, 25

(15) Reg. primus et Voss. et Colb. ἡ παντελής ἀποχή, integra abstinencia.

(16) Reg. primus περιλαμβάνεσθαι τοὺς ἐν τῇ ἀδελφότητι ἀδύνατον, fieri non potest, ut fratres comprehendantur omnes. Ibidem codex Voss. et alii duo ἀπορίσαντες δέ. Haud longe Reg. primus καὶ πρὸς τὰ ἐκάστω συνεπιπίπτοντα. Subinde idem ms. Οὐ γὰρ τὰ καθέκαστον τῷ λόγῳ περιλαβεῖν δυνατόν, ἀλλ' ὅσα τῆς κοινῆς διδασκαλίας καθόλου ἡρτῆται.

(15) Editiones veteres παρασκευαζομένου πρὸς χάματον, οἷον ὀδοιπορίαν, ἢ τι ἄλλο. Regii duo mss. παρασκευαζομένου πρὸς ὀδοιπορίαν, ἢ τι ἄλλο. Alius Reg. et Voss. et Colb. ut in contextu. Mox iidem

Τί τὸ μέτρον τῆς ἐγκρατείας;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Επὶ μὲν τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν ἐν μέτρον ἐγκρατείας, ἡ παντελής ἀπαλλοτριώσις (43) τῶν πρὸς τὴν ὀλεθρίαν ἡδονὴν φερόντων· ἐπὶ δὲ τῶν βρωμάτων, ὥσπερ αἱ χρεῖαι ἄλλαι ἄλλων εἶσι, κατὰ τε ηλικίας καὶ ἐπιτηδεύματα, καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἕξιν οἰκείως διαιρούμεναι· οὕτω δὲ καὶ τὸ μέτρον τῆς χρήσεως διάφορον, καὶ ὁ τρόπος. Ὡστε ἐν μὲν κανόνι πάντας περιλαμβάνεσθαι τοὺς ἐν τῇ γυμνασίᾳ τῆς εὐσεβείας ἀδύνατον (44)· ἀπορίσαντες δὲ τὸ περὶ τοὺς ὑγιαίνοντας τῶν ἀσκουμένων μέτρον, ἀπὸ τοῦτου τὴν παραλλαγὴν πρὸς τὰ ἐκάστω συνεπιπίπτοντα ἐστοχασμένως γίνεσθαι παρὰ τῶν ἐπιταγμένων τὴν οἰκονομίαν ἀρίμεν. Οὐδὲ γὰρ τὰ καθέκαστον τῷ λόγῳ περιλαμβάνειν δυνατόν, ἀλλ' ὅσα τῆς κοινῆς καὶ καθόλου διδασκαλίας ἡρτῆται. Τὴν γὰρ τῶν ἀρρώστων παραμυθίαν ἐκ τῶν βρωμάτων, ἢ τὴν τοῦ ἄλλως κακημηκότος ἐπὶ συντόνοις ἐργοῖς, ἢ καὶ τὴν τοῦ παρασκευαζομένου πρὸς χάματον (45), οἷον ὀδοιπορίας, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἐπιπόνων, οἱ ἐφεστῶτες πρὸς λόγον ἀεὶ τῆς χρεῖας οἰκονομήσουσιν, ἐπόμενοι τῷ εἰπόντι, ὅτι *Διεδίδото ἐκάστω καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν*. Οὕτε οὖν καιρὸν τροφῆς τὸν αὐτὸν πᾶσι νομοθετῆσαι δυνατόν, οὔτε τὸν τρόπον, οὔτε τὸ μέτρον· ἀλλὰ σκοπὸς μὲν κοινὸς ἔστω ἡ τῆς χρεῖας ἐκπλήρωσις (46). Τὸ γὰρ ὑπεραμυγίπλασθαι τὴν γαστέρα, καὶ καταβρύνεσθαι ταῖς τροφαῖς, καταράς ἀξίον, τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Ὀυαὶ ὑμῖν οἱ* (47) *ἐμπεπλησμένοι ῥῖν*· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα δύσχερστον πρὸς τὰς ἐνεργείας παρασκευάζει, καὶ πρὸς ὕπνου εὐκατάφορον, καὶ ἐτοιμώτερον πρὸς τὰς βλάβας. Οὐ μὴν οὐδὲ τὸ ἡδὺ τέλος ποιέσθαι τῆς βρώσεως χρὴ, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ ζῆν χρεῖαν, παραιτούμενους τῆς ἡδονῆς τὸ ἀκόλαστον. Τὸ γὰρ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ θεὸν ἑαυτοῦ (48) τὴν κοιλίαν ποιεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ σῶμα ἡμῶν, ἀεὶ κενούμενον καὶ ἀπορρέον, τῆς πληρώσεως ἐπιδείτται (ὅς καὶ φυσικαί εἰσι αἱ τῆς τροφῆς ὀρέξεις), ὁ ὀρθὸς λόγος τῆς τῶν βρωμάτων χρήσεως τὴν πληρῶσιν τοῦ κενωθέντος πρὸς τὴν τοῦ ζώου σύστασιν ὑπαγορεύει, εἴτε ξηρὰς εἴτε ὑγρὰς τροφῆς ἡ ἐνδεῖα γέ-
D νοιτο.

2. Ὅπερ ἂν οὖν μέλλῃ ἀπεριεργότερον ἡμᾶς ἀπαλλάσσειν (49) τῆς χρεῖας, τοῦτο προσενεκτέον. Ἀγνοῖ δὲ

alii quos mox dixi libri ἀεὶ τῆς χρήσεως, non ita recte. Nec ita multo post codex Colb. Διεδίδото δὲ ἐκάστω κατ' ὅν δν.

(46) Reg. primus et Voss. ἔστω τὸ μὴ ἀναμένειν τὸν κόρον, is scopus sit, ut non exspectetur satietas.

(47) Editi Ὀυαὶ οἱ. At mss. duo οὐαὶ ὑμῖν οἱ. Aliquanto post Colb. Οὐ μὴν δὲ οὐδέ.

(48) Sic veteres quatuor libri. Editi αὐτοῦ. Mox codex Voss. κινούμενον· καὶ ἀπορρέον ἀεὶ εἰσιν αἱ τῆς τροφῆς ἐπιθυμίαι. Reg. primus ἀπορρέον ἀεὶ τῆς .. τροφῆς ἐπιθυμίαι.

(49) Reg. primus ὥστε ὅπερ ἂν γένοιτο, εὐκολώτερον ἡμᾶς ἀπαλλάσσειν. Codex Colb. ὥστε ὅπερ ἂν

τοῦτο αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν οἷς ἐδεξιοῦτο τὰ καυχηκῶτα ἅπληθι πρὸς τὸ μὴ ἐκλυθῆναι ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς γέγραπται. Δυνάμενος γὰρ ἐπιτείνειν τὸ θαυμάσιον (50) ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ ἐπινοίᾳ τῆς πολυτελείας, οὕτω λιτὴν καὶ ἀπείρητον τὴν τροφὴν αὐτοῖς παρεσκεύασεν, ὥστε ἄρτους μὲν κριθίνους (51) εἶναι, καὶ ἰχθύος δὲ μέρος ἐπὶ τῷ ἄρτῳ. Περὶ δὲ ποτοῦ οὐδὲ ἐμνημόνευσεν, ὡς αὐτοφουὸς πᾶσι καὶ ἀρκούντος ταῖς χρεαίαις τοῦ ὕδατος προκειμένου· πλὴν εἰ μὴ τι (52) δι' ἀβρωστίαν βλαβερὸν εἴη τὸ τοιοῦτον ποτὸν, ὡς παραιτητέον κατὰ τὴν συμβουλὴν Παύλου τὴν πρὸς Τιμόθεον. Καὶ πάντα δὲ ὅσα προφανῆ τὴν βλάβην ἔχει παραιτητέα. Ἀνακλόμενον γὰρ διὰ μὲν τὴν σύστασιν τοῦ σώματος τὰς τροφὰς αἰρεῖσθαι, δι' αὐτῶν δὲ πάλιν τῶν τροφῶν προσπολεμεῖν τῷ σώματι, καὶ ἐμποδίζειν αὐτῷ πρὸς τὴν τῆς ἐντολῆς ὑπηρεσίαν. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὑπόδειγμα ἡμῶν ἐστὶ τοῦ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐθίζειν φεύγειν τὰ βλαβερά, καὶ ἡδονὴν ἔχειν (53). Χρὴ μέντοι ἐκ παντὸς τρόπου τὸ εὐποριότερον προσιμᾶν, ὥστε μὴ προφάσει ἐγκρατείας περιεργάζεσθαι ἡμᾶς τὰ τιμιώτερα, καὶ πολυδάπανα παραρτύνοντας διὰ τῶν πολυτιμῶν ἡδυσμάτων τὰ βρώματα· ἀλλὰ τὸ ἐν ἐκάστῃ χώρᾳ εὐληπτόν καὶ εὐτελὲς καὶ τοῖς πολλοῖς εἰς χρῆσιν ἑτοιμον (54), τοῦτο αἰρεῖσθαι, τῶν ἐπεισάκτων μόνοις τοῖς ἀναγκασιότατοις πρὸς τὴν ζωὴν καχρημένους· οἷον ἐλαίῳ, καὶ ταῖς τοιούτοις, καὶ εἰ τὴν πρὸς τὴν ἀναγκαίαν τῶν ἀσθενούντων παραμυθίαν ἐπιτῆδειον, καὶ τοῦτο ἐὰν ὑπάρχῃ ἀνευ πολυπραγμοσύνης καὶ θορύβου καὶ παρίστασιν περιγενέσθαι (55).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Κ'.

Τίς ὁ τρόπος τῆς ἐν βρώμασι δεξιότηως.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἡ κενοδοξία, καὶ ἡ ἀνθρωπαρέσκεια, καὶ τὸ πρὸς ἐπιθειεῖν τὴν ποιεῖν, ὅπως ἐπὶ παντὸς πράγματος Χριστιανοῖς ἀπηγόρευται· ὅπου γε καὶ αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ὁ πρὸς τὸ θεαθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ δοξασθῆναι ποῖων τὸν ἐπ' αὐτῇ μισθὸν ἀπώλλουσι. Τοῖς δὲ πᾶν εἶδος ταπεινώσεως διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου καταδεξαμένοι μετ' ὑπερβολῆς φευκτέος (56) πᾶς κενοδοξίας τρόπος. Ἐπεὶ δὲ τοὺς ἐξωθεν ὁρώμεν τὸ ταπεινὸν τῆς πενίας αἰσχυνομένους, καὶ ἐπιτηδεύοντας πᾶσαν ἀφθοσίαν βρωμάτων καὶ πολυτελείαν, ὅταν τινὰ τῶν ξένων δέχονται, φοβοῦμαι μὴ καὶ ἡμῶν (57) κατὰ τὸ λαθάνον τὸ αὐτὸ πάθος ἀΐηται, καὶ ἐλεγχθῶμεν ἐπαισχυνόμενοι τὴν ὑπὸ Χριστοῦ μακαριζομένην πτωχείαν. Ὅσπερ οὖν σκευὴ ἀργυρᾶ,

“ Matth. xv. 32. ” Joan. vi. 9. ” 1 Tim. v. 23.

μῆλλοι ἀπεριεργότερον. Liber Voss. ὅτε γένοιτο εὐνοικώτερον. Paulo post Reg. primus Ἀηλοῖ δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν οἷς.

(50) In Colb. pro θαυμάσιον legitur θαῦμα.

(51) Antiqui duo libri cum Voss. ὥστε ἄρτους κατὰ μὲν τὸν Ἰωάννην κριθίνους. Statim codex Colb. ἐπὶ τῶν ἄρτων.

(52) Editi πλὴν μὴ τι. At mss. tres præter Combef. ut in contextu. Mox mss. nonnulli δ παραιτητέον.

(53) Editio Basil. pariter ac Paris. ἡδονὴν ἔχει.

A autem declaravit Dominus ipse, cum fatigatam multitudinem, ne in via deficeret, epulo excepit, uti scriptum est “⁵⁰. Etenim cum excogitando apparatu aliquo sumptuoso posset in deserto miraculum augere, adeo tenuem ac simplicem cibum eis paravit, ut et panes hordeacei essent, et pars piscis adhiberetur ad panem “⁵¹. De potu autem ne mentionem quidem fecit, quod aqua quæ sponte nature scaturit, necessitate sufficit, in promptu sit omnibus; nisi tamen ejusmodi potus cuiquam noceret ob infirmitatem, sic ut ex Pauli ad Timotheum consilio rejici deberet “⁵². Imo vero omnia quæ manifesto nocent, rejicienda sunt. Neque enim par est escas corporis conservandi causa assumere, ac rursus per ipsas escas inferre bellum corpori, eique ad mandatum conficiendum impedimentum esse. Atque hoc idem nobis exemplo est, ut ad eas quæ nocent fugienda, licet grata sint et jucunda, animum nostrum assuefaciamus. Quod igitur facilius paratur, prorsus est anteponendum, ut ne continentie prætextu cariora ac sumptuosiora anxie inquiramus, et magno partis condimentis edulia apparemus: sed quod in unaquaque regione nullo negotio haberi potest, et vile est, et quæ vulgus facile utitur, deligamus, ita ut ex quæsitis alimentis utamur iis solis quæ ad vitam sunt maxime necessaria, uti oleo, et aliis ejusmodi, et si quid ad necessarium ægrotantium levamen idoneum sit, idque si citra sollicitudinem tumultuumque et negotium comparare licent.

C

INTERROGATIO XX.

Quæ ratio tenenda sit in cibis, cum excipiuntur hospites.

RESPONSIO.

1. Vana gloria, studium placendi hominibus, et qualibet res ad ostentationem gesta, procius in omni negotio Christianis interdicta sunt: quandoquidem qui et ipsum mandatum ideo perficit, ut spectetur ab hominibus, et gloria afficiatur, mercedem ob ipsum sperandam amittit. Itaque iis qui omnem humilitatis speciem propter Domini præceptum amplexi sunt, fugiendus admodum est omnis vanæ gloriæ modus. Quoniam autem videmus mundanos homines, qui cum pudore ferant paupertatis humilitatem, et ubi aliquis ipsis suscipiendus est hospes, omnem ciborum copiam ac magnificentiam studiosius apparent, timeo ne nos quoque clanculum eidem ³⁶⁴ vitio fiamus ob-

D

Editio Ven. et mss. plerique omnes ἔχη. Rursus editiones Basil. et Paris. περιεργάζεσθαι ὁμᾶς. Editio Ven. et mss. non pauci ἡμᾶς.

(54) Reg. primus et Voss. et Colb. εὐτελὲς καὶ πᾶσιν εἰς χρῆσιν προκειμένον, quod omnibus ad usum proponitur.

(55) Reg. primus et Voss. περιγενέσθαι.

(56) In codice Voss. pro φευκτέος legitur φευκτός. Mox Reg. primus τοὺς ἔξω. Nec ita multo post codex Colb. πενίας ἐπαισχυνόμενους.

(57) Unus ms. μὴ καὶ ὁμῶν.

noxii, atque de paupertate, quæ a Christo beata prædicata est **, erubescere deprehendamus. Quemadmodum igitur vasa argentea, aut vela purpurea, aut stratum molle, aut vestimenta pellucida extrinsecus comparare nobis non convenit: sic fuerit indecorum excogitare epulas a nostra vendi ratione multum abhorrentes. Nam circumcursare nos, ac investigare ea quæ non ad necessarium usum requiruntur, sed quæ ad miseram voluptatem et ad inanem exitiosamque gloriam adinventæ fuerunt, non turpe modo, et a scopo nobis proposito alienum, sed detrimentum etiam affert non leve, cum scilicet qui in deliciis vivunt, et ventris voluptatibus metiuntur beatitudinem, nos quoque eisdem curis quibus ipsi cum admiratione et stupore incumbunt, distentos vident. Et enim si malæ sunt deliciæ, et fugiendæ, nunquam eas amplecti debemus. Nihil enim eorum quæ reprobatæ sunt, potest ullo tempore opportunum esse. Qui laute et delicate vivunt, præstantissimisque illinuntur unguentis, et vinum percolatum bibunt, eos incusat Scriptura ¹. Et ob delicias vidua, quæ viva erat, dicitur mortua ². Dives ob huius vitæ delicias privatus est paradiso ³. Quid igitur nobis cum apparatus sumptuosus? Accessit hospes aliquis? Si frater sit, et idem vitæ institutum sequatur, suam ipsius mensam agnoscat. Quæ enim reliquit domi, ea inventurus est apud nos. At fatigatus est ex itinere? Tantum afferimus levamenti, quantum requiritur ad lassitudinem sublevandam.

2. Advenit alius sæculo huic addictus? Ex factis C discat quæ ei sermo non persuasit, et frugalitatis in escis servandæ formam et exemplar accipiat. Maneant in ipso monumenta mensæ Christianorum, et ejus paupertatis, quæ Christi causa citra verecundiam perferenda est. Quodsi his ille minime commovebitur, ac potius deridebit, rursus nobis non exhibiturus est molestiam. Nos autem, cum divites quosdam videmus, qui deliciarum usum ponunt in præcipuis bonis, eorum vicem valde dolemus, quod vita omni in vanitate insumpta, et voluptatibus suis pro Deo habitis, nescientes in vita hæc recipiunt bonorum partem, ac per præsentem delicias in paratum ignem præcipitantur, et in illius ardorem: imo signando sese nobis obtulerit occasio, ne ipsis quidem hæc dicere dubitemus. D Quod si futurum est, ut ipsi quoque simus eorumdem rei, et quoad licet nobis, inquiramus etiam ea quæ pertinent ad voluptatem, et ipsa ad ostentationem apparemus, vereor ne quæ destruiamus, ea ædificare videamur, et per quæ cæteros judicamus.

** Matth. v, 3.

¹ Amos vi, 6.

² I Tim. v, 6.

³ Luc. xvi, 22.

(58) Codex Colb. οὐτε δὲ βρώματα.

(59) Reg. primus et Voss. ἀναγκαῖον τῆς χρήσεως. Mox duo mss. πρὸς τὴν ἀλεθρίαν ἡδονὴν καὶ βλαβεράν κενοδοξίαν.

(60) Reg. primus καὶ φευκτέον. Codex Voss. φευκταῖον.

(61) Antiquæ editiones et Reg. secundus τοσοῦτον αὐτὸν προστίθεμεν. Alii tres mss. τοσοῦτον αὐτὸ προστίθενται.

A ἡ καταστάσιμα περιπόρευρα, ἡ στρωμνὴν μαλακὴν, ἡ ἐπιβλήματα διαφανῆ συμπορίζεσθαι ἐξωθεν οὐκ εὐπρεπὲς ἡμῖν· οὕτως οὐδὲ βρώματα (58) περινοεῖν παρὰ πολλὴ τῆς ἡμετέρας διαίτης ἐξηλλαγμένα. Τὸ γὰρ περιτρέχειν ἡμᾶς διερευνημένους τὰ μὴ πρὸς τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας (59) ἐπιζητούμενα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀθλίαν ἡδονὴν καὶ ἀλεθρίαν κενοδοξίαν περινενοημένα, οὐ μόνον αἰσχρὸν καὶ ἀσύμφωνον τῷ προκειμένῳ ἡμῖν σκοπῷ, ἀλλὰ καὶ βλάβην ἔχον οὐ τὴν τυχοῦσαν, ὅταν οἱ τρυφῶντες, καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς γαστρὸς τὴν μακαριότητα ὀριζόμενοι, περὶ τὰς αὐτὰς φροντίδας ὁρῶσι καὶ ἡμᾶς στρεφόμενους, περὶ αὐτῶν ἐκείνοι ἐπιτόνηται. Εἰ γὰρ πονηρὸν ἡ τρυφή καὶ φευκτὸν (60), οὐδέποτε ἡμῖν αἰρετὴ. Οὐδὲν γὰρ τῶν κατεγνωσμένων δύναται εἶναι πρὸς καιρὸν ἐπιτήδειον. B Οἱ σπαταλῶντες, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χρίόμενοι, καὶ τὸν διυλισμένον οἶνον πίνοντες, κατηγοροῦνται ὑπὸ τῆς Γραφῆς. Καὶ διὰ τὴν σπατάλην ἡ χήρα, ζῶσα, τεθνήκειν λέγεται. Ὁ πλούσιος ἀπεστέρηθη τοῦ παραδείσου διὰ τὴν ἐνταῦθα τρυφήν. Τί οὖν ἡμῖν καὶ ταῖς πολυτελείαις; Ἐπαθήμῃς τις τῶν ξένων; Εἰ μὲν ἀδελφός, καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχων τοῦ βίου, τὴν οἰκίαν τράπεζαν ἐπιγινώσεται. Ἄ γὰρ κατέλιπεν οἴκοι, ταῦτα εὐρήσει παρ' ἡμῖν. Ἀλλὰ κέκμηκεν ἐκ τῆς ὁδοπορίας; Τοσοῦτον αὐτῷ προστίθεμεν (61), ὅσον τὸν κόπον παραμυθίσασθαι.

2. Ἄλλος ἐλήλυθεν ἐκ τοῦ ἐξωθεν βίου; Μαθήτω C διὰ τῶν ἔργων, ὅσα ὁ λόγος αὐτὸν οὐκ ἔπεισε, καὶ λαβέτω τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς ἐν τροφαῖς αὐταρχείας. Ἐναπομεινάτω αὐτῷ ὑπομνήματα (62) Χριστιανῶν τραπέζης, καὶ ἀνεπαίσχυντου διὰ Χριστὸν πτωχείας. Εἰ δὲ οὐ προσέξει, ἀλλὰ καταγέλασει, δεύτερον ἡμῖν οὐκ ἐνοχλήσει. Ἡμεῖς δὲ, ὅταν τινὰς τῶν πλουσίων ἴδωμεν, οἱ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἡδέων ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ἀγαθῶν τίθενται (63), μέγα στενάζομεν ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι τῇ ματαιότητι πάντα τὸν βίον προσαναλίσκοντες, καὶ θεοποιήσαντες ἑαυτῶν τὰς ἡδονὰς, ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ τῶν ἀγαθῶν τὸ μέρος ἀπολαμβάνοντες οὐκ αἰσθάνονται, διὰ τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς, ἐφ' ἑτοιμον τὸ πῦρ καὶ τὸν ἐν αὐτῷ κάσωνα πορευόμενοι. Κἂν καιροῦ ποτε τύχωμεν, οὐδὲ D πρὸς (64) αὐτοὺς ἐκείνους ταῦτα διεξελθεῖν ὀκνοῦμεν. Εἰ δὲ μέλλοιμεν καὶ αὐτοὶ τοῖς αὐτοῖς ἐνέξεσθαι, καὶ, κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἡμῖν δύναμιν, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν ἐπιζητεῖν, καὶ πρὸς ἐπίδειξιν παρασκευάζεσθαι, φοβοῦμαι, μὴ ἂ κατελλόμεν, ταῦτο φανῶμεν οἰκοδομοῦντες, καὶ δι' ὧν ἐτέρους κρίνο-

(62) Reg. primus ὑπόμνημα. Mox idem ms. cum Colb. οὐ προσέξει. Alii duo mss. et editi προσέχει.

(63) Codex Colb. ἐπιτίθενται. Mox Reg. primus τον βίον προσαναλίσσαντες.

(64) Reg. primus et Voss. μηδὲ πρὸς. Codex Colb. pro μηδὲ habet μὴ. Aliquanto post liber Voss et Colb. διεξελθεῖν ἀποκνήσωμεν. Reg. primus ἀπ' οκνοῦμεν.

μεν, ἑαυτοὺς κατακρίνωμεν, ἐσχηματισμένως (65) ὡς βίῳ κεχρημένοι, καὶ ἄλλοτε ἄλλως μεταμορφούμενοι, εἰ μὴ ἄρα καὶ τὰς ἐσθῆτας ἡμῶν διαμείψωμεν, ὅταν τοῖς ὑπερηφάνοις περιτυγχάνωμεν. Εἰ δὲ τοῦτο αἰσχρὸν, πολλῶ αἰσχρότερον (66) διὰ τοὺς τρυφῶντας τὴν τράπεζαν ἡμῶν μετασκευάζεσθαι. Μονότροπός ἐστιν ὁ τοῦ Χριστιανοῦ βίος, ἕνα σκοπὸν ἔχων, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. *Εἰτε γὰρ ἐσθίετε, εἰτε πίνετε, εἰτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*, φησὶν ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος. Πολύτροπος δὲ καὶ ποικίλος ὁ τῶν ἑξωθεν βίος, ἄλλοτε ἄλλως πρὸς τὴν ἀρέσκειαν τῶν ἐντυγχανόντων μεταπλάσσόμενος (67).

3. Ὡστε καὶ σὺ, πλήθει βρωμάτων καὶ περιεργίᾳ πρὸς ἡδονὴν μετασκευάζων τοῦ ἀδελφοῦ σου τὴν τράπεζαν, κατηγορεῖς αὐτοῦ φιληδονίαν, καὶ καταχέεις αὐτοῦ γαστριμαργίας ἐνδείην δι' ὧν παρασκευάζῃ, ἐλέγχων αὐτοῦ τὴν περὶ ταῦτα ἡδονήθειαν. Ἡ οὐχὶ πολλὰκις, τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον τῆς παρασκευῆς θεωρήσαντες, ἐστοχάσμεθα τοῦ προσδοκωμένου, ὅστις ἐστίν, ἢ ὅπερ ἐστίν; Οὐκ ἐπῆνεσε τὴν Μάρθαν εἰς πολλὴν διακονίαν περισπωμένην (68) ὁ Κύριος· ἀλλὰ, *Μερμῆς, καὶ τυρβάζῃ*, φησὶ, *περὶ κολλῆς*· ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεῖα, ἢ ἐνός· ὀλίγων μὲν, δηλονότι τῶν πρὸς παρασκευὴν, ἐνὸς δὲ τοῦ σκοποῦ, ὥστε τὴν χρεῖαν ἐκπληρωθῆναι. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ὅποιαν παρέθηκε τοῖς πεντακισχίλοις τροφὴν οὐκ ἀγνοεῖς. Ἡ δὲ εὐχὴ τοῦ Ἰακώβ πρὸς τὸν Θεόν· *Ἐὰν δῶς μοι, φησὶν, ἄρτον φαγεῖν, καὶ ὑμῖον περιβαλῆσθαι*· οὐκ, Ἐὰν τρυφήν δῶς μοι καὶ πολυτέλειαν. Τί δὲ ὁ σφωτάτος Σολομών; *Πλουτὸν δὲ καὶ πενίαν*, φησὶ, *μή μοι δῶς· σύνταξον δὲ μοι τὰ δόρυτα, καὶ* (69) *αὐτάρκη, ἵνα μὴ κληθεῖς ψευδὴς γένωμαι, καὶ εἰπω· Τίς μὲ ὄρε; ἢ πενόμενος κλέψω, καὶ ὁμολῶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου·* πλοῦτον μὲν εἶναι τὴν πλησμονὴν ὀριζόμενος, πενίαν δὲ τὴν παντελῇ ἀπορίαν τῶν πρὸς τὸ ᾧ ἄναγκαῖον· διὰ δὲ τῆς αὐταρχείας (70) τὸ ἀνευθεῖς ὁμοῦ καὶ ἀπέριττον τῶν πρὸς τὴν χρεῖαν δηλῶν. Αὐτάρχεια δὲ ἄλλη ἄλλω κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἑξίν καὶ τὴν πρὸς τὸ προκειμένον χρεῖαν. Τῷ μὲν γὰρ πλείονος τροφῆς καὶ ἰσχυροτέρας χρεῖα διὰ τὸν κόπον, τῷ δὲ λεπτοτέρας καὶ κουφοτέρας, καὶ καταλλήλου τὰ πάντα διὰ τὴν ἀσθένειαν· κοινῇ δὲ πᾶσιν εὐτελεστέρας καὶ εὐποριστοτέρας. Ἐν παντὶ μέντοι τὸ ἐπιμελὲς καὶ τὸ εὐτράπεζον (71) ἀναγκαῖον, μηδαμοῦ τοὺς ὅρους

A nosmetipsos condemnemus, qui simulate vita utamur, modo in hanc, modo in illam formam mulati, nisi forte immutemus etiam vestimenta nostra tum, cum in viros claros et superbos 365 inciderimus. Quod si id turpe est, longe turpius est mensam nostram ob delicatos commutare. Equabilis et constans est Christiani vita, et unicum scopum habet, Dei gloriam. *Sive enim manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*, ait Paulus qui in Christo loquebatur*. At vero multiformis et varia est hominum mundanorum vivendi ratio, quæ scilicet aliis atque aliis modis ad conciliandam accedentium gratiam transformetur.

3. Quare tu quoque si copia ciborum atque laudis, titla fratri voluptatem asferre volens, mensam tuam immutas, ejus accusas erga voluptatem studium, atque per ea quæ instruis, ipsius exprobras gulam, cum tamen ejusdem circa hæc voluptatem redarguas. Annon sæpenumero, genere et modo apparatus consideratis, conjectavimus quis sit qui expectetur, aut quid sit? Nequaquam Dominus laudavit Martham in multiplex ministerium distractam: sed, *Sollicita es*, inquit, *et turbaris circa multa**; atqui paucis, vel uno opus est: paucis quidem, quantum scilicet ad apparatus; uno vero, nempe sine ipso, ut videlicet necessitati fiat satis. Quale autem alimentum Dominus ipse millibus quinque apposuerit, haud ignoras. Votum autem Jacobi ad Deum hoc est: *Si dederis mihi, inquit, panem ad comedendum, et vestimentum ad induendum**: non dixit, *Si dederis mihi delicias et sumptuosum apparatus*. Quid vero sapientissimus Salomon? *Divitias et paupertatem*, inquit, *ne dederis mihi: sed constitue mihi necessaria, et sufficiency, ut ne satiatius mendax flam, et dicam: Quis me videt? aut pauper surer, et jurem nomen Dei mei**: ita æstimans, divitias quidem satietatem esse, paupertatem vero penuriam integram esse rerum ad vitam necessariorum; per ea autem quæ sufficiunt, statum quemdam nec indigentem, nec rerum ad usum requisitarum copia abundantem indicavit. Porro aliud alii sufficit pro corporis habitudine, et pro necessitate instante. Huic enim opus est alimento uberiore ac validiore propter laborem: illi vero, tenuiore levioque, et in omnibus congruente, propter infirmitatem: sed generatim opus

* 1 Cor. x, 31. * Luc. x, 41, 42. * Gen. xxviii, 20. * Prov. xxx, 8, 9.

(65) Editio Basil. æque ac Paris. κρίνωμεν, κρίνουμενοι ἐσχηματισμένως, male. Editio Ven. κρίνωμεν ἐσχημ. Regii primus et tertius ut in contextu. Subinde codex Colb. ἄλλως τῷ βίῳ μεταμορ.

(66) Veteres duo libri πολλῶ αἰσχρὸν.

(67) Reg. primus ἐντυγχανόντων μεταπλάσσόμενος.

(68) Reg. primus et Voss. et Colb. εἰς πολλὰ περισπωμένην. Auctor, quicumque ille fuit, qui hæc scripsit, ita in suis Bibliis legisse videtur, ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεῖα, ἢ ἐνός: quod permirum videri debet, cum nusquam ejus scripturæ, quod sciam, vestigium ullum exstet. Eadem leguntur pag. 263,

nota b. (col. 759, nota 84) Mox codex Voss. et Reg. primus πρὸς πᾶσαν παρασκευήν.

(69) Voculam καὶ ex antiquis duobus libris addidimus.

(70) Illud, διὰ δὲ τῆς, etc., sic intelligas velim: Salomon his verbis neque inopiam significat neque rerum necessariorum copiam; sed statum quemdam, qui inter egestatem et copiam medius sit, ostendit. Ibidem duo mss. κατὰ τὴν τοῦ. Edii κατὰ τὴν.

(71) Edili καὶ εὐτράπεζον. At mss. duo καὶ τὸ εὐτρ.

est omnibus vilior et paratu faciliore. Attamen eura et quedam mens decentia necessaria est in omnibus, sed ita tamen, ut extra praecriptos nobis necessitatis terminos nunquam egrediamur; imo vero hospitalitatis is finis sit, ut spectetur quod necessitas cuiusque accedentium postulat. Ait enim: *Veluti utentes mundo hoc, et non abutentes* *. Abusus autem sumptus est ultra necessitatem. Non sunt nobis pecuniae? Nec sint. Non sunt referta nostra horrea? Quid tum? Vivimus enim in diem, et in labore positus nobis est victus. Cur igitur escam a Deo esurientibus datam ad delicatorem voluptatem insumimus? in quo peccamus satietatis incommoda augeamus.

366 INTERROGATIO XXI.

Quomodo oporteat se gerere inter sedendum et accumbendum in tempore prandii aut cenae.

RESPONSIO.

Quandoquidem Domini nos ubique ad humilitatem assuefacientis praeceptum est, ut et in prandiiis accumbentes postremum locum occupemus *, necesse est ei, qui omnia juxta mandatum peragere studet, ne hoc quidem praeceptum negligere. Quamobrem si mundani aliqui nobiscum accumbant, fieri nos eis in hac etiam parte exemplum par est, ut non extollantur, neque primam sedem perquirant. Cum autem omnes pari consilio in unum coeant, ut videlicet quavis occasione aliquod suae humilitatis specimen dent, locum quidem ultimum ex Domini mandato occupare unicuique convenit: sed tamen si ad eum tenendum contentiosus fieret impulsus, ejusmodi agendi ratio improbanda esset, tanquam quae evertat ordinem, tumultumque asserat. Praeterea si alter alteri cedere nolumus, atque de hoc pugnamus, ita iis qui de principe loco certant, similes efficiemur. Quare et hic quoque prudenter cognoscentes curantesque quod nobis decorum fuerit, accubationis ordinem permittere debemus excipientis arbitrio, quemadmodum submonuit et Dominus, cum dixit pertinere ad patremfamilias harumce rerum dispositionem **. Sic enim et nos invicem perfereamus in dilectione, honeste omnia et secundum ordinem facientes: et illud demonstrabimus, nos non ad faciendam coram multis ostentationem, neque ad popularem gratiam demerendam humilitatem sectari, ex obstinata ac vehementi contentione: quin potius obtemperando exercebimus humilitatem. Altercari enim majus est superbiae indicium, quam primam sedem inter accumbendum tenere, cum jussi eam acceperimus.

* I Cor. vii, 31. * Luc. xiv, 40. ** ibid.

(72) Regii duo mss. cum Colb. μη καταχρώμενοι. Alius ms. Regius et editiones veteres παραχρώμενοι, et ita legi debere fatebitur qui sequentia paulo attentius considerarit.

(73) Vocula γάρ deest in Colb. et in Reg. primo. Is ejus loci sensus est: Non sunt referta horrea? Quid tum? quid referi? Vivimus in diem. Sufficit

hymnōn τῆς χρείας ὑπερβαίνοντων· ἀλλὰ τοῦτο ἔστω τῇ δεξιῶσεως πέρας, τὸ παρὰ τῆς ἐκάστου χρείας τῶν ἐπιδημοῦντων ἐπιζητούμενον. Ὡς χρώμενοι γάρ, φησί, τῷ κόσμῳ τοῦτω, καὶ μὴ παραχρώμενοι (72). Παράχρησις δὲ ἐστὶν ἡ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν δαπάνη. Οὐκ ἔχομεν χρήματα; μὴδὲ ἔχομεν. Οὐ γίμουσιν ἡμῶν αἱ ἀποθήκαι; Ἐφ' ἡμέρας γάρ (73) ἡμῖν ἡ τροφή· διὰ χειρῶν ὁ βίος. Τί οὖν τὴν δεδομένην παρὰ Θεοῦ τροφήν τοῖς πεινώσιν εἰς ἡδονὰς τρυφόντων παραναλίσκωμεν; ἀμφοτέρωθεν ἀμαρτάνοντες, καὶ τοῦτοις ἐπιτείνοντες τὰς ἐκ τῆς ἐνδεῖας θλίψεις, κακείνοις τὰς βλάβας τὰς ἐκ τοῦ κόρου.

utrinque, cum et illis egestatis angustias, et his

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑ'.

Πῶς δεῖ περὶ τὰς καθέδρας καὶ τὰς κατακλίσεις ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀρίστων ἢ δειπνῶν ἔχειν (74).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐπειδὴ πρόσταγμά ἐστι Κυρίου πανταχοῦ πρὸς τὴν ταπεινώσιν ἐθίζοντος ἡμᾶς τὸ καὶ ἐν τοῖς ἀρίστοις κατακλινομένους τὸν ἑσχάτον τόπον προκαταλαμβάνειν, ἀνάγκη τὸν πάντα κατ' ἐντολὴν ποιεῖν ἐσπουδαζόμεθα μὴδὲ τοῦτο παρορᾶν τὸ πρόσταγμα. Ἄν μὲν οὖν κοσμηκοὶ τινες ἡμῖν συγκατακλίνωνται (75), ὑπόδειγμα αὐτοῖς πρὸς τὸ μὴ ὑπεραίρεσθαι, μὴδὲ τὸ φιλόπρωτον ἐπιζητεῖν, καὶ ἐκ τούτου τοῦ μέρους γίνεσθαι ἡμᾶς προσήκει. Ὅπου δὲ πάντες κατὰ τὸν ἴσον σκοπὸν συνέρχονται, ὥστε ἐν παντὶ καιρῷ τὴν δοκιμὴν τῆς ταπεινοφροσύνης ἑαυτῶν διδόναι (76), τὸ μὲν προκαταλαμβάνειν τὸν ἑσχάτον τόπον κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἐκάστῳ ἐπιβάλλον· τὸ γε μὴν πάλιν φιλονεικῶς περὶ τοῦτον συνωθεῖσθαι ἀδόκιμον, ὡς ἀναιρετικὸν τῆς εὐταξίας καὶ θαυμάσιον αἰτίον. Καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους δὲ ἀνευδότης ἔχειν, καὶ ἡ περὶ τοῦτου μάχη, ὁμοίους ἡμᾶς ποιήσει τοῖς περὶ πρωτείων φιλονεικοῦσι. Διόπερ χρὴ καὶ ἐνταῦθα, τὸ πρέπον ἡμῖν περισσευόμενους γνωρίζοντας καὶ σπουδάζοντας, ἐπιτρέπειν τῷ ὑποδεχομένῳ καὶ τὴν τῆς κατακλίσεως τάξιν, καθὰ καὶ ὁ Κύριος ὑπέβητο, τῷ οἰκοδεσπότῃ προσήκειν εἰπὼν τὴν περὶ τούτων διαταγὴν. Οὕτω γάρ καὶ ἀνεξέμεθα ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν ποιῶντες· καὶ οὐ πρὸς ἐνδείξιν τῶν πολλῶν, οὔτε δημοκρατικῶς (77) τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπιτηδεύειν διὰ τῆς ἀνευδότητος καὶ σφοδρᾶς ἀντιλογίας δειζόμεν· μάλλον δὲ διὰ τῆς εὐπειθείας τὸ ταπεινὸν κατορθώσομεν. Πλείων γάρ ἐκ τῆς ἀντιλογίας ἢ τῆς ὑπερηφανίας ἔμφρασις, ἢ ἐκ τῆς πρωτοκλησίας, ὅταν ἐκ προστάγματος αὐτὴν καταδεχόμεθα.

diei malitia sua. (Matth. vi, 34).

(74) Reg. primus ἀρίστων καὶ τῶν δειπνῶν.

(75) Veteres duo libri et editi συγκατακλίνονται. Alii duo mss. συγκατακλίνονται.

(76) Reg. primus et Colb. καιρῷ εἰς τὴν... ἑαυτοῦς. Vox ἑαυτοῦς legitur quoque in codice Vossii.

(77) Regii secundus et tertius et editiones veteres

EΠΟΤΗΣΙΣ ΚΒ΄.

A

INTERROGATIO XXII.

Τι τὸ πρέπον ἐνδυμα τῷ Χριστιανῷ (78).

Quodnam vestimentum conveniat Christiano.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSIO.

1. Προλαβὼν ὁ λόγος τὴν τε ταπεινοφροσύνην ἀναγκαίαν εἰδείξε, καὶ τὴν λιτότητα, καὶ τὸ ἐν πᾶσιν εὐτελές, καὶ ὀλιγοδάπανον, ὡς ὀλίγας ἐκ τῶν σωματικῶν χρειῶν τὰς ἀφορμὰς τῶν περισπασμῶν ἐγγίνεσθαι ἡμῖν. Ἐκεῖνοισιν οὖν τοῖς σκοποῖς ἐπασθαι χρὴ καὶ τὸν περὶ ἐνδύματος λόγον. Εἰ γὰρ πάντων προσέκει, ἡμᾶς (79) σπουδάζειν ἐσχατοῦς εἶναι, καὶ ἐν τούτῳ, δηλονότι, τὸ ἐσχατον προτιμώμετον. Ὡς περ γὰρ οἱ φιλόδοξοι καὶ ἐκ τῆς περιβολῆς τῶν ἐνδυμάτων τὴν δόξαν αὐτοῦ θρασύνονται, ἀποβλέπεσθαι καὶ ζηλοῦσθαι ἐπὶ τῇ πολυτελεῖᾳ τῆς ἐσθῆτος φιλοτιμούμενοι· οὕτω, δηλονότι, τὸν εἰς ἐσχατον αὐτοῦ τὴν ζωὴν (80) διὰ τῆς ταπεινώσεως καταβαλόντα αἰρεῖσθαι προσήκει καὶ ἐν τούτοις τὸ πάντων ἐσχατον. Ὡς περ γὰρ ἐν τῷ δημοσίῳ δειπνῶ ἐγκαλοῦνται Κορίνθιοι, ὡς τῇ αὐτῶν πολυτελεῖᾳ κατὰσχύνοντες τοὺς μὴ ἔχοντας· οὕτω, δηλονότι, καὶ ἐν τῇ κοινῇ καὶ προφανεῖ τῶν ἐνδυμάτων χρήσει ὁ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς σχηματισμὸς οἶνε διὰ τῆς συγκρίσεως καταισχύνει τὸν πένητα. Τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέγοντος· *Μὴ τὰ ὕψηλά φρονεῖντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαρτόμενοι*, ἐξεταζέτω ἕκαστος αὐτὸν, ἢ πρὸς τίνα ὁμοίωσιν ἀρμοδιώτερα ἐστὶ Χριστιανοῖς, τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις οἰκοῦντας, καὶ τὰ μαλακὰ ἡμφιεσμένους, ἢ ἢ πρὸς τὸν ἀγγελον καὶ κήρυκα τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιδημίας (81), οὗ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἐγγερεται. Ἰωάννην λέγω, τὸν τοῦ Ζαχαρίου, οὗ τὸ ἐνδυμα ἦν ἐκ τριχῶν καμήλου. Καὶ οἱ πάλαι δὲ ἄγιοι περιήλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασι.

2. Τὸν δὲ σκοπὸν τῆς χρήσεως ὑπέβαλεν ὁ Ἀπόστολος, διὰ μίαν λέξιν εἰπόν· *Ἐχόντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθῆσόμεθα* (82), ὡς τῆς σκέπης ἡμῶν προσδεομένων μόνως· οὐκέτι μέντοι καὶ τῆς ποιικιλίας, καὶ τοῦ ἀπ' αὐτῆς καλλωπισμοῦ εἰς τὴν ἀπηγορευμένην περπερίαν ἐκπιπτόντων· ἵνα μὴ τι χεῖρον λέγω. Ταῦτα γὰρ ὑστερον ἐπεισέχθη διὰ τῆς περιέργου ματαιοτεχνίας τῷ βίῳ. Δῆλόν δὲ καὶ ἡ πρώτη τῶν σκεπασμάτων χρῆσις, ἣν αὐτὸς ὁ Θεὸς (83) τοῖς ἐπιδηθεῖσιν ἔδωκεν. *Ἐποίησε γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, ὁ Θεὸς χιτῶνας δερματίνους*. Πρὸς γὰρ τὴν τῶν ἀσχημόνων ἐπιχάλυψιν ἐξήρκει καὶ ἡ τοιαύτη τῶν χιτῶνων χρῆσις. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἕτερος σκοπὸς συνεισέρχεται (84), ὁ τοῦ θάλπεισθαι διὰ τῶν σκεπασμάτων, ἀνάγκη ἀμφοτέρων ἐστοχα-

1. Superius demonstratum est et humilitatem, et simplicitatem, et in omnibus vilitatem, et sumptus tenuitatem necessarias esse, ut sint nobis causæ paucæ, quibus ob corporeas necessitates distrahamur. Itaque eo animo hæc etiam ratio circa vestitum observanda est. Etenim si danda nobis est opera, ut omnium simus postremi, utique quod etiam in hoc genere infirmum fuerit, summpere est præferendum. Quemadmodum enim viri gloriæ cupidi, sibi ipsi ex vestimentorum etiam amictu gloriæ **367** aucupantur, quod spectari, et magni æstimari ob amictum splendidum et pretiosum ambiant: sic videlicet qui suam ipsius vitam per humilitatem redegit ad infirmam conditionem, quod in his quoque infirmum fuerit, id sumere debet. Ut enim in publica cœna Corinthiis vitio datur ¹¹, quod sumptuoso suo apparatu eos qui non habebant, pudore afficerent, ita plane communi quoque et conspicuo vestimentorum usu, is qui vulgi consuetudinem superat ornatus, ex quadam veluti comparatione, pauperi pudorem inculcit. Cum autem Apostolus dicat: *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes* ¹², scrutetur seipsum quisque, utri magis similes esse Christianis conveniat, iisne qui in regiiis aulis habitant, et molli-bus vestibus amicti sunt, an nuntio et præconi adventus Domini, quo major inter mulierum natos non surrexit. Joannem dico Zachariæ filium ¹³, cuius indumentum erat ex pilis cameli ¹⁴. Sed et veteres sancti in melotis, in pellibus caprinis obambulant ¹⁵.

2. Quis autem scopus in atendo habendus sit, admonuit Apostolus unico verbo cum dixit: *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti erimus* ¹⁶, tanquam solo nobis integumento opus sit: nec jam in velitam varietatis et jactantiæ ex ea proficiscentis vanitatem, ne quid pejus dicam, incidamus. Hæc enim deinceps ab inutilibus vanisque artibus introducta sunt in vitam. Atque etiam notius est primus tegumentorum usus, quem Deus ipse dedit indigentibus. Ait enim: *Fecit ipsis Deus tunicas pelliceas* ¹⁷. Nam ad indecora tegenda satis erat etiam ejusmodi tunicarum usus. Sed quoniam præterea alius concurret scopus, ut nempe per indumenta foveamur, necesse fuerit animum appellere ad utriusque rei usum, ut et membra nostra

¹¹ I Cor. xi, 22. ¹² Rom. xii, 16. ¹³ Matth. xi, 8, 11. ¹⁴ Matth. iii, 4. ¹⁵ Hebr. xi, 57. ¹⁶ I Tim. vi, 8. ¹⁷ Gen. iii, 21.

δημοκρατικῶς. Codex Colb. δημοκρατικῶς. Reg. primus δημοτικῶς. Statim codex Voss. δόξωμεν. Regii duo mss. et Colb. δόξωμεν. Alius Reg. ms. et antiquæ editiones δόξωμεν.

(78) Ante illud, Χριστιανῷ, additus est articulus ex tribus codicibus. Mox editiones veteres et Combes. εὐτελές καὶ ὀλιγοδάπανον. Alii duo mss. cum Voss. καὶ εὐδάπανον. Reg. tertius καὶ ὀλιγοδάπανον, recte.

(79) Reg. primus προσήκειν ἡμᾶς.

(80) Veteres duo libri αὐτοῦ τὴν ζωὴν.

(81) Reg. primus τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας.

(82) Idem ms. τούτοις ἀρκεσθῆσόμεθα.

(83) Reg. secundus et editi αὐτὸς ὁ Κύριος. Alii tres mss. αὐτὸς ὁ Θεός.

(84) Editi et Reg. secundus συνέρχεται. Alii tres mss. συνεισέρχεται.

indecora contégantur, et auxilio sint adversus aeris incommoda. Quoniam autem et in ipsis tegumentis alia sunt multum utilia, alia minus, ea quæ ad plures usus accommodari possunt, par est præferri, sic ut neque lædatur paupertatis ratio, neque alia ad ostentationem, alia ad domesticum usum parata habeamus, neque rursus alia vestimenta sint diurna, alia nocturna: sed excogitandus est atque comparandus unus aliquis huiusmodi vestitus, qui ad omnia nobis sufficere possit, tum ad decorum ac honestum interdiu amictum, tum ad necessarium noctu operimentum. Ex hoc autem contingit, ut inter nos et cultum communem habeamus, et Christianus quasi peculiari quodam caractere vel ex ipso indumento notetur. Quæ enim ad unum et eundem finem spectant, ea ut plurimum eandem inter se formam servant.

3. Atque etiam in eo utilis est peculiaris hæc amictus ratio, quod prænuntiet unumquemque, ac vitæ secundum Deum actæ professionem in antecessum declaret: quæ res facit ut qui nobiscum versantur, convenientes ac congruas actiones a nobis exigant. Indecorum enim et inhonestum non æque in hominibus obscuris, atque in iis qui magna profitentur, apparet. Plebeium enim aut obscurum quempiam hominem infligentem plagas, aut publice accipientem, et voces obscenas emittentem, et in tabernis versantem, et alia id genus indecore peragentem, nemo facile attenderit, cum facta illa universo vitæ ipsius instituto convenire intelligat: sed qui perfectum vitæ genus proficitur, si quid vel minimum neglexerit eorum quæ officii sunt, hunc omnes observant, ipsique id probri loco obijciunt, ac faciunt quod dictum est: *Conversi dirumpent nos*¹⁸. Quare hæc cultus habitusque professione, tanquam documento quodam, a vitis infirmiores arcentur vel inviti. Ut igitur in vestitu peculiaris quidam est ornatus militis, alius senatoris, alius alterius, ex quibus ut plurimum conjectantur ipsorum dignitates: ita quoque Christianum habere vel in vestitu peculiare quiddam, quo traditus ab Apostolo modestus ornatus conservetur, par est et decorum. Qui quidem modo statuit episcopum ornatum esse debere¹⁹, modo vero mulieres in habitu cultuque ornato esse jubet²⁰, ita tamen, ut ornatus vox ex proprio Christianismi proposito accipiatur. Hoc idem et de calceamentis dico, adeo ut quod minime ex-

¹⁸ Math. vii, 9. ¹⁹ 1 Tim. iii, 2. ²⁰ 1 Tim. ii, 9.

(85) Veteres quatuor libri τοῦ τε. Vocula τε aberrat a vulgatis.

(86) Reg. primus εἰσι πολὺχρηστα. Haud longe editi ὥστε μὴδὲ τὸν. At mss. quatuor μὴδέν.

(87) In Colb. pro μεθήμερινά legitur καθήμερινά. Nec ita multo post editio Ven. et mss. quatuor κτήσιν, δ. Aliæ editiones antiquæ κτήσιν, ἦ.

(88) Voculas ὡς τὰ addidi ex mss. multis. Mox editio Ven. et mss. non pauci καὶ τὸ ἐκ τῆς. Editio Paris. pariter ac Basil. καὶ ἐκ τῆς. Subinde Regii

σμένην εἶναι τὴν χρήσιν, τοῦ τε (85) περιστέλλειν ἡμῶν τὰ ἀσχήμονα, καὶ τοῦ ἀλεξήματα εἶναι πρὸς τὴν τῶν ἀέρων βλάβην. Ἐπει μέντοι καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις τὰ μὲν ἐστί. πολὺχρηστα (86), τὰ δὲ ἤττονα, ἀκόλουθον προτιμᾶν ὅσα ἐπὶ πλείονας εὐχεσθαι χρείας δύναται, ὥστε μὴδὲν τὸν τῆς ἀκτημοσύνης παραβλάπτεισθαι λόγον· καὶ μὴ ἄλλα μὲν εἶναι τὰ πρὸς ἐπιδείξιν ἡμῖν παρεσκευασμένα, ἄλλα δὲ πρὸς τὴν κατ' οἶκον χρεῖαν· καὶ ταῦτα πάλιν ἕτερα μὲν τὸ μεθήμερινά (87), ἕτερα δὲ τὰ ἐν τῇ νυκτὶ ἐπιβλήματα· ἄλλὰ ἐπινοεῖν ἐνὸς τοιούτου τὴν κτήσιν, δ πρὸς πάντα ἡμῖν ἐξαρκεῖν δύναται, πρὸς τε τὴν εὐσχήμονα μεθ' ἡμέραν περιβολὴν καὶ πρὸς τὴν ἀναγκαῖαν ἐν τῇ νυκτὶ. Ἐκ δὲ τούτου συμβαίνει ἡμᾶς καὶ τῷ σχήματι κοινωνοῦν ἀλλήλοις, καὶ οἰοῦναι χαρὰ κτήσιν τινὰ ἰδιόζοντα καὶ ἐκ τοῦ ἐνδύματος τῷ Χριστιανῷ ἐπιχεισθαι. Τὰ γὰρ πρὸς ἓνα σκοπὸν συντείνοντα ὡς τὰ (88) πολλὰ ταῦτα ἐστὶν ἀλλήλοις.

3. Χρήσιμον δὲ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐσθῆτος ἰδίωμα προκρυπτούσης ἑκάστου, καὶ προδιαμαρτυρομένης τὸ ἐπάγγελμα τῆς κατὰ θεὸν ζωῆς· ὥστε ἀκόλουθον καὶ τὴν πρᾶξιν παρὰ τῶν συντυγχανόντων ἡμῖν ἀπαντεῖσθαι. Οὐ γὰρ ὁμοίως τὸ ἀπρεπὲς καὶ ἀσχημον ἐν τοῖς τυχοῦσι καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις (89) ὑπισχνουμένοις διαφαίνεται. Δημότιον μὲν γὰρ, ἢ τινὰ τῶν τυχόντων διδόντα πληγὰς ἢ λαμβάνοντα δημοσίᾳ, καὶ φωνὰς ἀπρεπεῖς ἀφίεντα, καὶ ἐν καπηλείοις διαιτώμενον, καὶ ἄλλα παραπλήσια τοῖς ἀσχημονοῦντα, οὐκ ἂν τις βραδίως οὐδὲ παρατηρήσειεν, ἀκόλουθα εἶναι τῇ ὅλῃ προαιρήσει τοῦ βίου καταδεχόμενος τὰ γινόμενα· τὸν δὲ ἐν ἐπαγγελματικῇ ἀκριθείας, καὶ τὸ τυχόν παρὶθ τῶν καθηκόντων, πάντες ἐπιτηροῦσι, καὶ ἂντ' ὀνειδίζουσιν αὐτῷ προσφέρουσι (90), ποιοῦντες τὸ εἰρημένον ὅτι, *Στραφεῖντες ῥήξουσιν ὁμᾶς*. Ὅστε οἰοῦναι παιδαγωγία τίς ἐστι τοῖς ἀσθενεστέροις, πρὸς τὸ καὶ ἄκοντας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν φαύλων εἰργεσθαι, ἢ διὰ τοῦ σχήματος ἐπαγγελία (91). Ὡς οὖν ἐστὶ τι στρατιώτου ἴδιον ἐν τῷ ἐνδύματι, καὶ ἄλλο τοῦ συγκλητικοῦ, καὶ ἄλλο ἄλλου, ἀφ' ὧν εἰκάζεται αὐτῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, τὰ ἀξιώματα, οὕτως εἶναι τινὰ καὶ Χριστιανοῦ ἰδιότητα καὶ ἀπὸ τῆς ἐσθῆτος εὐπρεπὲς (92) καὶ ἀκόλουθον σώζουσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου παραδεδομένην κοσμιότητα· ποτὲ μὲν τὸν ἐπίσκοπον κόσμιον εἶναι διοριζόμενον, ποτὲ δὲ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ εἶναι διατασσομένους, τοῦ κοσμίου δηλονότι κατὰ τὸν ἴδιον τοῦ Χριστιανισμοῦ (93) σκοπὸν νοουμένου. Ὁ αὐτὸς δὲ μοι λόγος καὶ περὶ ὑποδημάτων ἐστίν· ὥστε τὸ ἀπερίεργον καὶ εὐποριστότερον, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν

duo mss. καὶ διαμαρτυρομένης.

(89) Reg. primus τὰ μεγάλα. Aliquanto post idem ms. ἐν καπηλείῳ.

(90) Codex Colb. προσφέρουσι.

(91) Reg. primus εἰργεσθαι τῇ διὰ τοῦ σχήματος ἐπαγγελίᾳ.

(92) Antiqui duo libri cum Voss. εὐπρεπῆ. Alii duo mss. et antiquæ editiones εὐπρεπῆς, recte.

(93) Editi et Reg. secundus ἴδιον τοῦ Χριστιανοῦ. Alii tres mss. et editi Χριστιανισμοῦ.

τῆς χρείας ἀρχοῦν, τοῦτο αἰρετὸν εἶναι ἐν ἑκάστῳ A
καίρῳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΓ'.

Περὶ τῆς ζώνης (94).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν δὲ τῆς ζώνης χρείαν δηλοῦσιν ἀναγκαίαν ὄσαν καὶ οἱ προλαβόντες ἅγιοι· Ἰωάννης μὲν δερματίνῃ ζώνῃ περισφιγγων ἑαυτοῦ τὴν ὀσφύν, καὶ Ἠλίας ἐτι πρότερον. Γέγραπται γάρ, ὡς περ ἰδὼμά τι τοῦ ἀνδρός, τὸ, Ἄνθρωπε δασύς, καὶ ζώνῃ δερματίνῃ περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ (95). Καὶ Πέτρος δὲ ζώνῃ κεχρημένος δεικνύται, ὡς δῆλον ἐκ τῶν τοῦ ἀγγέλου ῥημάτων πρὸς αὐτὸν λέγοντος· Ζῶσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλια σου. Καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐκ τῆς τοῦ Ἀγαθοῦ προφητείας τῆς εἰς αὐτὸν φαίνεται κεχρημένος ζώνῃ. Τὸν γὰρ ἄνδρα οὐ ὅστιν ἡ ζώνη αὐτῇ οὕτως δῆσουσι, φησὶν, ἐν Ἱερουσολύμοις (96). Καὶ ὁ Ἰωδ δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου ζώσασθαι προτάσσεται. Ὡς γὰρ ἀνδρείας τινός, καὶ τῆς πρὸς τὰ ἔργα ἐτοιμασίας σύμβολον, Ζῶσαι, φησὶν, ὡς περ ἄνθρωπος τὴν ὀσφύν σου. Καὶ δῆλον, ὅτι πᾶσι τοῖς μαθηταῖς τοῦ Κυρίου συνήθης ἦν ἡ τῆς ζώνης χρῆσις (97), οἷς ἀπηγόρευτο μὴ ἔχειν χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας. Ἄλλως τε καὶ (98) μέλλοντα αὐτοσυργῆσειν ἀνάγκη εὐσταλῇ καὶ ἀνεμπόδιστον εἶναι πρὸς τὰς κινήσεις. Ὅστε καὶ ζώνης αὐτῷ χρεία, δι' ἧς προσταλήσεται τῷ σώματι ὁ χιτῶν· καὶ μᾶλλον γε αὐτὸν θάλψαι περιπτυσσόμενος πανταχόθεν, καὶ τὸ ἀκώλυτον αὐτῷ πρὸς τὰς κινήσεις παρασκευάσει. Ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος, ὅτε εἰς τὴν διακονίαν τῶν μαθητῶν παρεσκευάζετο, λαβὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτόν. Περὶ γε μὲν τοῦ πλῆθους τῶν ἐνδυμάτων οὐδὲν δεόμεθα λέγειν, ἱκανῶς ἡμῖν ἐν τῇ περὶ ἀκτημοσύνης λόγῳ προεξηρασμένῳ τούτῳ. Εἰ γὰρ ὁ ἔχων δύο χιτῶνας προστέσσεται μεταδύσιναι τῷ μὴ ἔχοντι (99), δηλονότι ἡ τῶν πλείονων ἑαυτοῦ ἔνεχεν κτήσις ἀπηγορευμένη ἐστίν. Οἷς οὖν τὸ ἔχειν δύο χιτῶνας ἀπαγορεύεται, τούτοις περὶ τῆς χρήσεως τί προσήκει νομοθετεῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΔ'.

Τούτων ἱκανῶς ἡμῖν παραδεδομένων, ἀκλόουν-
θον ἂν εἴη μαθεῖν ἡμᾶς περὶ τοῦ τρόπου τῆς
μυστ' ἀλλήλων διαγωγῆς

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Πάντα εὐσχημόνως
καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω, ἐκείνην λογιζόμεθα εὐ-

⁹⁴ Matth. iii, 4. ⁹⁵ IV Reg. i, 8. ⁹⁶ Act. xii, 8. ⁹⁷ Act. xxi, 11. ⁹⁸ Job xxxviii, 3. ⁹⁹ Matth. x, 9. ¹⁰⁰ Joan. xiii, 4. ¹⁰¹ Luc. iii, 11. ¹⁰² I Cor. xiv, 40.

(94) Legitur in ora Regii primi manu altera καὶ περὶ ὑποδημάτων, deque calceamentis.

(95) Editi et Reg. secundus ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ, ubi verbum εἶχε suppleri oportet. Reg. primus et Colb. ζώνῃ δερματίνῃ περὶ. Reg. tertius τι τοῦ ἀνδρός, τὸ, Ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίκας χαμηλοῦ, καὶ ζώνῃ δερματίνῃ περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ· καὶ Πέτρος.

(96) Reg. primus ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ibidem codex Voss. Ταχὺδ, male. Hoc ipso in loco Reg. primus παρὰ τοῦ Θεοῦ ζώσασθαι.

Aquisitum est, quodque minime sumptu parari potest, ac necessitatis scopo sufficit, omni tempore præferatur.

INTERROGATIO XXIII.

De zona.

RESPONSIO.

Necessarium esse zonæ usum declarant etiam priores sancti. Joannes quidem pellicea zona lumbos suos præcingebat⁹⁴, et ante ipsum etiam Elias. Scriptum est enim, quasi hominis proprium quiddam fuisset illud : Vir pilosus, et zona pellicea circumfusus⁹⁵. Et Petrus quoque zona usus fuisse perhibetur, ut liquet ex verbis angeli sic illum alloquentis : Præcingere, et subliga soleas tuas⁹⁶. Prætereaque beatum Paulum, ex eo quod Agabus in eum pronuntiavit vaticinio, zona usum fuisse constat. Virum enim, inquit, cuius est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem⁹⁷. Et Job etiam præcingi Dominus præcipit. Etenim quasi hoc signum sit animi cujusdam virilis, et ad rem gerendam parati, ait : Accingere tanquam vir lumbum tuum⁹⁸. Itemque zonæ usum omnibus Domini discipulis familiarem fuisse ex eo intelligitur, quod interdictum ipsi fuerit, ne æs haberent in zonis⁹⁹. Et alioqui necesse est ei, qui per se ipse aliquod opus tractaturus sit, succinctum esse et ad motus liberum, sic ut zona quoque ei sit opus, per quam tunica ad corpus contrahatur : et ipsum, si undelibet sit circumplicata, magis forebit, eundemque ad motus expeditum præstabit. Nam et Dominus cum pararet se, ut ministraret discipulis, accepto linteo cinxit se¹⁰⁰. Cæterum de indumentorum multitudine nihil opus est dicere, cum in eo quem de paupertate habuimus sermone ea res antea a nobis satis expensa sit. Etenim si is qui duas tunicas habet, non habenti jubetur alteram dare¹⁰¹, sine dubio plures possidere sui ipsius causa prohibetur. Quibus igitur duas tunicas habere vetitum est, iis quid attinet de earum usu legem sancire?

INTERROGATIO XXIV.

His abunde nobis explicatis, jam consequens fuerit, ut discamus, qua ratione debeamus inter nos vivere.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dicat : Omnia honeste et secundum ordinem fiant¹⁰², honestam illam esse et ordi-

(97) Veteres duo libri δηλονότι πᾶσι τοῖς μαθηταῖς τοῦ Κυρίου ζώσασθαι προτάσσεται, ὡς συνήθης οὖσα τῆς ζώνης ἡ χρῆσις.

(98) Codex Colb. ζώνας. Καὶ πρόσταγμα δὲ ἐστὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἐστῶσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιζωσμέναι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τι εἰρηται ἄλλως τε καί, etc.

(99) Editio Paris. ἔχοντι τι, sed voculam τι delevi, fide veterum librorum innixus. Nec ita multo post editi et Reg. secundus ἀπαγορεύεται. Alii russ. non pauci ἀπηγόρευται.

indecora contendantur, et auxilio sint adversus aeris incommoda. Quoniam autem et in ipsis tegumentis alia sunt multum utilia, alia minus, ea quæ ad plures usus accommodari possunt, par est præferri, sic ut neque lædatur paupertatis ratio, neque alia ad ostentationem, alia ad domesticum usum parta habeamus, neque rursus alia vestimenta sint diurna, alia nocturna : sed excogitandus est atque comparandus unus aliquis huiusmodi vestitus, qui ad omnia nobis sufficere possit, tum ad decorum ac honestum interdiu amictum, tum ad necessarium noctu operimentum. Ex hoc autem contingit, ut inter nos et cultum communem habeamus, et Christianus quasi peculiari quodam characterē vel ex ipso indumento notetur. Quæ enim ad unum et eundem finem spectant, ea ut plurimum eandem inter se formam servant.

3. Atque etiam in eo utilis est peculiaris hæc amictus ratio, quod prænuntiet unumquemque, ac vitæ secundum Deum actæ professionem in antecessum declarat : quæ res facit ut qui nobiscum versantur, convenientes ac congruas **368** actiones a nobis exigant. Indecorum enim et inhonestum non æque in hominibus obscuris, atque in iis qui magna proficiunt, apparet. Plebeium enim aut obscurum quempiam hominem infligentem plagas, aut publice accipientem, et voces obscenas emittentem, et in tabernis versantem, et alia id genus indecore peragentem, nemo facile attenderit, cum facta illa universo vitæ ipsius instituto convenire intelligat : sed qui perfectum vitæ genus proficitur, si quid vel minimum neglexerit eorum quæ officii sunt, hunc omnes observant, ipsique id probri loco obijciunt, ac faciunt quod dictum est : *Conversi dirumpent vos* ¹⁸. Quare hac cultus habitusque professione, tanquam documento quodam, a vitiis infirmiores arcentur vel inviti. Ut igitur in vestitu peculiaris quidam est ornatus militis, alius senatoris, alius alterius, ex quibus ut plurimum conjectantur ipsorum dignitates : ita quoque Christianum habere vel in vestitu peculiari quiddam, quo traditus ab Apostolo modestus ornatus conservetur, par est et decorum. Qui quidem modo statuit episcopum ornatum esse debere ¹⁹, modo vero mulieres in habitu cultuque ornato esse jubet ²⁰, ita tamen, ut ornatus vox ex proprio Christianismi proposito accipiatur. Hoc idem et de calceamentis dico, adeo ut quod minime ex-

¹⁸ Matth. vii, 9. ¹⁹ 1 Tim. iii, 2. ²⁰ 1 Tim. ii, 9.

(85) Veteres quatuor libri τοῦ τε. Vocula τε aberrat a vulgatis.

(86) Reg. primus εἰσι πολὺχρηστα. Haud longe editi ὥστε μηδὲ τὸν. At mss. quatuor μηδέν.

(87) In Colb. pro μεθήμερινά legitur καθήμερινά. Nec ita multo post editio Ven. et mss. quatuor κτήσιν, ὁ. Aliæ editiones antiquæ κτήσιν, ἡ.

(88) Voculas ὡς τὰ addidi ex mss. multis. Mox editio Ven. et mss. non pauci καὶ τὸ ἐκ τῆς. Editio Paris, pariter ac Basil. καὶ ἐκ τῆς. Subinde Regii

σμένην εἶναι τὴν χρῆσιν, τοῦ τε (85) περιστέλλειν ἡμῶν τὰ ἀσχήμονα, καὶ τοῦ ἀλεξήματα εἶναι πρὸς τὴν τῶν ἀέρων βλάβην. Ἐπὶ μέντοι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῦτοις τὰ μὲν ἐστὶ πολὺχρηστα (86), τὰ δὲ ἡττονα, ἀκόλουθον προτιμᾶν ὅσα ἐπὶ πλείονας ἔλκεσθαι χρεῖας δύναται, ὥστε μηδὲν τὸν τῆς ἀκτημοσύνης παραβλάπτειν λόγον· καὶ μὴ ἄλλα μὲν εἶναι τὰ πρὸς ἐπίδειξιν ἡμῶν παρεσκευασμένα, ἄλλα δὲ πρὸς τὴν κατ' οἶκον χρεῖαν· καὶ ταῦτα πάλιν ἕτερα μὲν τὸ μεθήμερινά (87), ἕτερα δὲ τὰ ἐν τῇ νυκτὶ ἐπιβλήματα· ἄλλὰ ἐπινοεῖν ἐνὸς τοιούτου τὴν κτήσιν, ὃ πρὸς πάντα ἡμῶν ἐφαρκεῖν δύναται, πρὸς τε τὴν εὐσχήμονα μεθ' ἡμέραν περιβολὴν καὶ πρὸς τὴν ἀναγκαζαν ἐν τῇ νυκτὶ. Ἐκ δὲ τούτου συμβαίνει ἡμᾶς καὶ τῷ σχήματι κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ οἰοεὶ χαρὰ κτήρᾳ τινὰ ἰδιόζοντα καὶ ἐκ τοῦ ἐνδύματος τῷ Χριστιανῷ ἐπιχεισθαι. Τὰ γὰρ πρὸς ἓνα σκοπὸν συντείνοντα ὡς τὰ (88) πολλὰ ταυτὰ ἐστὶν ἀλλήλοις.

3. Χρήσιμον δὲ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐσθῆτος ἰδίωμα προκηρυττούσης ἑκάστον, καὶ προδιαμαρτυρομένης τὸ ἐπάγγελμα τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς· ὥστε ἀκόλουθον καὶ τὴν πρᾶξιν παρὰ τὸν συντηγανόντων ἡμῶν ἀπαιτεῖσθαι. Οὐ γὰρ ὁμοίως τὸ ἀπρεπὲς καὶ ἀσχήμον ἐν τοῖς τυχοῦσι καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις (89) ὑπισχνουμένοις διαφαίνεται. Δημότην μὲν γὰρ, ἢ τινὰ τῶν τυχόντων διδόντα πληγὰς ἢ λαμβάνοντα δημοσίᾳ, καὶ φωνὰς ἀπρεπεῖς ἀφίεντα, καὶ ἐν καπηλείοις διατρώμενον, καὶ ἄλλα παραπλήσια τοῖς ἀσχημονούντα, οὐκ ἂν τις ῥαδίως οὐδὲ παρατηρήσειεν, ἀκόλουθα εἶναι τῇ ὅλῃ προαιρήσει τοῦ βίου καταδεχόμενος τὰ γινόμενα· τὸν δὲ ἐν ἐπαγγέλματι ἀκριθείας, καὶ τὸ τυχὸν παρὶθ τῶν καθηκόντων, πάντες ἐπιτηροῦσι, καὶ ἀντ' οὐραίου αὐτῷ προφέρουσι (90), ποιούντες τὸ εἰρημένον ὅτι, *Στραφεῖντες φήξουσιν ὁμᾶς*. Ὅστε οἰοεὶ παιδαγωγία τις ἐστὶ τοῖς ἀσθενεστέροις, πρὸς τὸ καὶ ἀκοντας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν φαύλων εἰργεσθαι, ἢ διὰ τοῦ σχήματος ἐπαγγεῖλαι (91). Ὡς οὖν ἐστὶ τι στρατιώτου ἴδιον ἐν τῷ ἐνδύματι, καὶ ἄλλο τοῦ συγκλητικοῦ, καὶ ἄλλο ἄλλου, ἀφ' ὧν εἰκάζεται αὐτῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, τὰ ἀξιώματα, οὕτως εἶναι τινὰ καὶ Χριστιανοῦ ἰδιότητα καὶ ἀπὸ τῆς ἐσθῆτος εὐπρεπὲς (92) καὶ ἀκόλουθον σώζουσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου παραδεδομένην κοσμιότητα· ποτὲ μὲν τὸν ἐπίσκοπον κόσμιον εἶναι διοριζόμενον, ποτὲ δὲ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ εἶναι διατασσόμενον, τοῦ κοσμίῳ δηλονότι κατὰ τὸν ἴδιον τοῦ Χριστιανισμοῦ (93) σκοπὸν νοουμένου. Ὁ αὐτὸς δὲ μοι λόγος καὶ περὶ ὑποδημάτων ἐστίν· ὥστε τὸ ἀπρεπὲς καὶ εὐποριστότερον, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν

duo mss. καὶ διαμαρτυρομένης.

(89) Reg. primus τὰ μεγάλα. Aliquanto post idem ms. ἐν καπηλείῳ.

(90) Codex Colb. προσφέρουσι.

(91) Reg. primus εἰργεσθαι τῇ διὰ τοῦ σχήματος ἐπαγγεῖλαι.

(92) Antiqui duo libri cum Voss. εὐπρεπῇ. Alii duo mss. et antiquæ editiones εὐπρεπὲς, recte.

(93) Editi et Reg. secundus ἴδιον τοῦ Χριστιανοῦ. Alii tres mss. et editi Χριστιανισμοῦ.

τῆς χρείας ἀρχοῦν, τοῦτο αἰρετὸν εἶναι ἐν ἑκάστῳ καιρῷ.

A quisitum est, quodque minime sumptu parari potest, ac necessitatis scopo sufficit, omni tempore præferatur.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΓ'.

Περὶ τῆς ζώνης (94).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν δὲ τῆς ζώνης χρείαν δηλοῦσιν ἀναγκαῖαν οὖσαν καὶ οἱ προλαβόντες ἄγιοι· Ἰωάννης μὲν δερματίνῃ ζώνῃ περισφίγγων ἑαυτοῦ τὴν ὀσφύν, καὶ Ἠλίας ἔτι πρότερον. Γέγραπται γάρ, ὥσπερ ἰδωμά τι τοῦ ἀνδρὸς, τὸ, Ἀνὴρ δασύς, καὶ ζώνῃ δερματίνῃ περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ (95). Καὶ Πέτρος δὲ ζώνῃ κεκρημένος δέικνυται, ὡς δῆλον ἐκ τῶν τοῦ ἀγγέλου φημάτων πρὸς αὐτὸν λέγοντος· Ζῶσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλια σου. Καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐκ τῆς τοῦ Ἀγάθου προφητείας τῆς εἰς αὐτὸν φαίνεται κεκρημένος ζώνῃ. Τὸν γὰρ ἄνδρα οὗ ἐστὶν ἡ ζώνῃ αὐτῇ οὕτως δῆσουσι, φησὶν, ἐν Ἱεροσολύμοις (96). Καὶ ὁ Ἰὼβ δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου ζώσασθαι προστάσσεται. Ὡς γὰρ ἀνδρείας τινὸς, καὶ τῆς πρὸς τὰ ἔργα ἐτοιμασίας σύμβολον, Ζῶσαι, φησὶν, ὥσπερ ἄνθρωπος τὴν ὀσφύν σου. Καὶ δῆλον, ὅτι πᾶσι τοῖς μαθηταῖς τοῦ Κυρίου συνήθης ἦν ἡ τῆς ζώνης χρῆσις (97), οἷς ἀπηγόρευτο μὴ ἔχειν χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας. Ἄλλως τε καὶ (98) μέλλοντα αὐτοῦργήσῃν ἀνάγκῃ εὐσταλῇ καὶ ἀνεμπόδιστον εἶναι πρὸς τὰς κινήσεις. Ὡστε καὶ ζώνης αὐτῷ χρεία, δι' ἧς προσταλήσεται τῷ σώματι ὁ χιτῶν· καὶ μᾶλλον γε αὐτὸν θάλπει περιτυσομένους πανταχόθεν, καὶ τὸ ἀκώλυτον αὐτῷ πρὸς τὰς κινήσεις παρασκευάσει. Ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος, ὅτε εἰς τὴν διακονίαν τῶν μαθητῶν παρεσκευάζετο, λαβὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτόν. Περὶ γε μὲν τοῦ πλήθους τῶν ἐνδυμάτων οὐδὲν δεόμεθα λέγειν, ἱκανῶς ἡμῖν ἐν τῇ περὶ ἀκτημοσύνης λόγῳ προεξητασμένου τοῦτου. Εἰ γὰρ ὁ ἔχων δύο χιτῶνας προστάσσεται μεταδοῦναι τῷ μὴ ἔχοντι (99), δλονότι ἡ τῶν πλειόνων ἑαυτοῦ ἔνεκεν κτῆσις ἀπηγορευμένη ἐστίν. Οἷς οὖν τὸ ἔχειν δύο χιτῶνας ἀπαγορεύεται, τοῦτοις περὶ τῆς χρήσεως τί προσήκει νομοθετεῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΔ'.

Τούτων ἱκανῶς ἡμῖν παραδεδομένων, ἀκόλουθον ἂν εἴη μαθεῖν ἡμᾶς περὶ τοῦ τρόπου τῆς μετ' ἀλλήλων διαγωγῆς

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω, ἐκείνην λογίζομεθα εὐ-

INTERROGATIO XXIII.

De zona.

RESPONSIO.

Necessarium esse zonæ usum declarant etiam priores sancti. Joannes quidem pellicea zona lumbos suos præcingebat⁹⁵, et ante ipsum etiam Elias. Scriptum est enim, quasi hominis proprium quiddam fuisset illud : Vir pilosus, et zona pellicea circa renes ejus⁹⁶. Et Petrus quoque zona usus fuisse perhibetur, ut liquet ex verbis angeli sic illum alloquentis : Præcingere, et subliga soles tuas⁹⁷. Prætereque beatum Paulum, ex eo quod Agabus in eum pronuntiavit vaticinio, zona usum fuisse constat. Virum enim, inquit, cujus est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem⁹⁸. Et Job etiam præcingi Dominus præcipit. Etenim quasi hoc signum sit animi cujusdam virilis, et ad rem gerendam parati, ait : Accingere tanquam vir lumbum tuum⁹⁹. Itemque zonæ usum omnibus Domini discipulis familiarem fuisse ex eo intelligitur, quod interdictum ipsis fuerit, ne æs haberent in zonis⁹⁷. Et alioqui necesse est ei, qui per se ipse aliquod opus tractaturus sit, succinctum esse et ad motus liberum, sic ut zona quoque ei sit opus, per quam tunica ad corpus contrahatur : et ipsum, si undelibet sit circumplicata, magis fovebit, eundemque ad motus expeditum præstabit. Nam et Dominus cum pararet se, ut ministraret discipulis, accepto linteo cinxit se⁹⁷. Cæterum de indumentorum multitudine nihil opus est dicere, cum in eo quem de paupertate habuimus sermone ea res antea a nobis satis expensa sit. Etenim si is qui duas tunicas habet, non habenti jubetur alteram dare⁹⁹, sine dubio plures possidere sui ipsius causa prohibetur. Quibus igitur duas tunicas habere vetitum est, iis quid attinet de earum usu legem sancire?

INTERROGATIO XXIV.

His abunde nobis explicatis, jam consequens fuerit, ut discamus, qua ratione debeamus inter nos vivere.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dicat : Omnia honeste, et secundum ordinem fiant⁹⁹, honestam illam esse et ordi-

⁹⁵ Matth. iii, 4. ⁹⁶ IV Reg. i, 8. ⁹⁷ Act. xii, 8. ⁹⁸ Act. xxi, 11. ⁹⁹ Job xxxviii, 3. ⁹⁹ Matth. x, 9. ⁹⁷ Joan. xiii, 4. ⁹⁸ Luc. iii, 11. ⁹⁹ I Cor. xiv, 40.

(94) Legitur in ora Regii primi manu altera καὶ περὶ ὑποδημάτων, deque calceamentis.

(95) Editi et Reg. secundus ζώνῃ δερματίνῃ περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ, ubi verbum εἶχε suppleri oportet. Reg. primus et Colb. ζώνῃ δερματίνῃ περὶ. Reg. tertius τι τοῦ ἀνδρὸς, τὸ. Ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης ἐνδευόμενος τρίχας καμῆλου, καὶ ζώνῃ δερματίνῃ περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ· καὶ Πέτρος.

(96) Reg. primus ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ibidem codex Voss. Ἰακώβ, male. Hoc ipso in loco Reg. primus παρὰ τοῦ Θεοῦ ζώσασθαι.

(97) Veteres duo libri δλονότι πᾶσι τοῖς μαθηταῖς τοῦ Κυρίου ζώσασθαι προστάσσεται, ὡς συνήθης οὖσα τῆς ζώνης ἡ χρῆσις.

(98) Codex Colb. ζώνας. Καὶ πρόσταγμα δὲ ἐστὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἐστῶσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύς περιζωσμέναι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τι εἴρηται ἄλλως τε καὶ, etc.

(99) Editio Paris. ἔχοντι τι, sed voculam τι delevi. fide veterum librorum innixus. Nec ita multo post editi et Reg. secundus ἀπαγορεύεται. Alii mss. non pauci ἀπηγόρευται.

natum vivendi in communi fidelium societate rationem arbitror, qua membrorum corporalium servatur ratio: ut alius quidem oculi vim obtineat, cui scilicet concredita sit communis rerum cura, quique et quæ facta fuerint probeat, et facienda prævideat consideretque: alius vero aurium aut manus, ut et audiantur et agantur quæ congruunt: et ex ordine quisque cuiusque loco sit. Sciendum est igitur quod quemadmodum in membris periculosum est unumquodque membrum munus suum negligere, aut non alio uti ad eam rem, cuius causa a conditore Deo factum est (sive enim manus, sive pes non obtemperet ductui oculi, illa quidem ad totius interitum res exitiosas attrahat, hic vero offendet, aut etiam per præcepta deferretur: sive oculis ita clausis sit, ut non videat, necesse est et ipsum perire una cum reliquis membris quæ patiuntur quæ diximus): ita neque præfecti negligentia periculo vacat, cum judicandus sit pro omnibus, neque subditi contumacia detrimento ac damno caret, imo est magis periculosa si etiam aliis offensivum sit. Quisquis igitur in suo ipsius loco accuratum ac diligens studium ostendit, exequiturque præceptum Apostoli, qui ait: *Studio non pigri*²⁸; alacritatis laudem obtinet: si vero negligens sit, sibi contraria asciscet, videlicet miserum cognomen, et illud, *væ. Maledictus enim, inquit, omnis qui facit opera Domini negligenter*²⁹.

370. INTERROGATIO XXV.

Quod præfectus, qui peccantes non redarguit, horrendum subiturus sit iudicium.

RESPONSIO.

1. Quamobrem cui demandata est communis cura, is ita afficiatur, quasi qui de singulis redditurus sit rationem. Quippe si inciderit in peccatum frater unus, nec tamen antea justificationem Dei ei declaravit, aut si lapsus, in eo perstiterit, quod rædum emendandi se ab eo non edoctus fuerit, sciat sanguinem ipsius ex suis manibus requisitum iri, uti scriptum est³⁰: et si maxime, si quidquam eorum quæ placent Deo, non ex inscitia neglexerit, sed potius ex eo quod ob assentationem ad uniuscujusque vitia sese accommodet, disciplinæ integritatem labefactarit. Qui enim, inquit, beatos vos dicunt, decipiunt vos, et semitam pedum vestrorum turbant³¹. Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille³². Quapropter, ne id vobis contingat, in iis quæ cum fratribus habebimus colloquiis regulam Apostolicam sequi debemus. Neque enim, inquit, aliquando fuimus in ser-

A σχήματα εἶναι διαγωγῆν καὶ εὐτακτον ἐν τῇ συναφείᾳ τῶν πιστῶν, ἐν ᾗ ὁ τῶν μελῶν τοῦ σώματος διασώζεται λόγος· ὥστε τὸν μὲν τινὰ ὀφθαλμοῦ ἐπ' εἶναι δύναμιν τὸν ἐπιμελείαν τὴν κοινὴν πιστευόμενον ἐν τε τῇ δοκιμασίᾳ τῶν γεγεννημένων καὶ ἐν τῇ προθεωρίᾳ καὶ διασκέσει τῶν γεννησομένων τὸν δὲ ἀκοῆς ἢ χειρὸς ἐν τε τῇ ἀκροάσει καὶ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐπιβαλλόντων, καὶ καθέξῃς ἑκαστον ἐκαστοῦ. Εἰδέναι οὖν χρὴ, ὅτι, ὥσπερ ἐν τοῖς μέλεσιν οὐκ ἀκίνδυνόν ἐστιν ἑκάστῳ μέλει τὸ τῶν ἐπιβαλλόντων ἀμελεῖν, ἢ τὸ μὴ κεχρησθαι τῷ ἐτέρῳ πρὸς ὃ γέγονεν ὑπὸ τοῦ δημιουργήσαντος Θεοῦ (εἴτε γὰρ ἡ χεὶρ, ἢ ὁ πούς μὴ πείθῃτο τῇ ὁρίᾳ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἢ μὲν ὀλεθρίων ἐπὶ διαφθορᾷ τοῦ παντὸς ἐξ ἀνάγκης ἐκφύεται (1), ὃ δὲ προσκῶβει, ἢ καὶ κατὰ χρημνοὺς ἐνεχθῆσεται· εἴτε ὁ ὀφθαλμὸς καμύσει, ὥστε μὴ βλέπειν, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν συνδιαφθεῖσθαι τοῖς ἄλλοις μέλεσι πάσχουσι τὰ εἰρημένα)· οὕτως οὐδὲ τῷ ἐπεστώτι ἀκίνδυνος ἢ ἀμελεία ὑπὲρ πάντων κρινομένη, οὐτε τῷ ὑπακούοντι τὸ δυσπειθὲς ἀβλαβὲς καὶ ἀζημιον· περισσotέρως δὲ ἐκίνδυνον καὶ ἐτέρους σκανδαλίζοντι. Ἄλλ' ἑκαστος οὖν, ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ τῆς μὲν σπουδῆς τὸ δοκον ἐπιδεικνύμενος (2), καὶ πληρῶν τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα λέγοντος· *Τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί*, τῆς προθυμίας ἔχει τὸν ἑπαινον (3)· ἐπὶ δὲ τῇ ἀμελείᾳ τὰ ἐναντία, δηλονότι τὸν ταλαιπωρῶν καὶ τὸ οὐαί. Ἐπικατάρατος γὰρ, φησί, πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΕ'.

C Ὅτι φοβερὸν τὸ κρίμα τῷ προστώτι μὴ ἐλέγχοντι τοὺς ἁμαρτάνοντας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Διόπερ ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα πιστευόμενος, ὡς ὀφείλων λόγον δοῦναι περὶ ἑκάστου, οὕτω διακείσθω· εἰδὼς, ὅτι, ἐὰν ἐμπέσῃ εἰς ἁμαρτίαν εἰς τῶν ἀδελφῶν, μὴ προειπόντος αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐμπεσὼν ἐπιμένῃ, μὴ διδαχθεὶς τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως (4), τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκζηθήσεται, καθὼς γέγραπται· καὶ μάλιστα, ἐὰν μὴ δι' ἄγνοιαν παρήγῃ τι τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ, ἀλλὰ διὰ κολακείαν συμπεριφερόμενος τοῖς ἐκαστοῦ κακοῖς, τὴν ἀρεβείαν τῆς πολιτείας ἐκλύσῃ· *Οἱ γὰρ μακαρίζοντες ὑμᾶς*, φησί, *πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταρᾶσσουσιν*. Ὁ δὲ ταρᾶσσων ὑμᾶς, βασιτάσει (5) τὸ κρίμα, ὅστις ἂν ᾖ ἡ. Διόπερ, ἵνα μὴ τοῦτο πάθωμεν, ἀκολουθητέον ἡμῖν τῷ ἀποστολικῷ κανόνι ἐπὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς δουλίας. Οὐτε γὰρ ποτε, φησὶν, ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν (6), καθὼς οἴδατε· οὐτε ἐν προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς· οὐτε ζή-

²⁸ Rom. xii, 18. ²⁹ Jerem. xxviii, 10. ³⁰ Ezech. iii, 20. ³¹ Isa. iii, 11. ³² Galat. v, 10.

(1) Reg. primus ἐκφύεται. Alius ms. ἐξάπτεται. Haud longe duo mss. κατὰ χρημνοῦ.

(2) Codex Voss. σκανδαλίζων. Et in Colbertino quoque σκανδαλίζειν legitur. Ibidem quatuor mss. τῆς μὲν σπουδῆς. Vocula μὲν aherat a vulgatis. Hoc ipso in loca duo mss. δοκον τῷ Θεῷ ἐπιδεικνύσθω. πληρῶν.

(3) Regii primus et tertius cum Colb. ἔχει τὸν ἑπαινον. Editi ἔχει. Codex Voss. ἔχειν.

(4) Antiqui duo libri præter Voss. ἐπανορθώσεως. Alii duo mss. et editi διορθώσεως.

(5) Codex Colb. βασιτάσει. Mox idem ms. ἐὰν ᾖ.

(6) Rursus idem liber ἐγενήθημεν πρὸς ὑμᾶς.

τουτας εξ ανθρώπων δόξαν, ούτε ἀπ' ὑμῶν, ἅ
οὔτε ἀπ' ἄλλων.

2. Ὁ τοίνυν τούτων τῶν παθῶν καθαρεύων, τάχ' αὖ
τὴν ὁδηγίαν ἀπλανῇ, ἐαυτῷ τε ἐμυσθὼν καὶ τοῖς
ἐπομένους σωτήριον ἐκτελέσειεν. Ὁ γὰρ μὴ διὰ τι-
νας τιμὰς ἀνθρωπίνων μῆτε τὸ ἀπρόσκραστον τοῖς
ἁμαρτάνουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡδὺς αὐτοῖς εἶναι καὶ κεχα-
ρισμένος ἐπιτηδεύων, ὄντως ἐν ἀγάπῃ, μετὰ παρ-
ρησίας πρεσβεύσει τὸν λόγον ἀκατηλύτως καὶ εὐ-
λικρινῶς, μὴ αἰρούμενος ἐν μηδενὶ δολοῦν τὴν ἀλή-
θειαν· ὥστε ἀρμόσαι αὐτῷ καὶ τὰ ἐξῆς εἰρημένα·
'Ἄλλ' ἐγενήθημεν ἥπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὥς, ἐὰν
τροφεὶς θάλλῃ τὰ ταύτης τέκνα, οὕτως ἡμερό-
μενοι (7) ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ
μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς
ἐαυτῶν ψυχὰς. Ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων ὁδηγός ἐστι
τυφλός, ἐαυτὸν τε κατακρημνίζων, καὶ τοὺς ἐπομέ-
νους συναπαγόμενος (8). Ὅσον μὲν οὖν ἐστι κακὸν
ἀντὶ ὁδηγίας πλάνης αἴτιον τῷ ἀδελφῷ γενέσθαι,
συνορᾶν ἔξεστιν ἐκ τῶν εἰρημένων. Σημεῖον (9) δὲ
ἐστὶ τοῦτο τοῦ καὶ τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης ἀκατόρ-
θωτον εἶναι· οὐδεὶς γὰρ πατὴρ περισσῶς τὸ ἐαυτοῦ
τέκνον μέλλον καταπίπτειν εἰς βόθυνον, ἢ ἐμπεσόν
ἐναφίησι τῷ πτώματι. Πόσον δὲ δεινότερον ψυχὴν εἰς
βάθος (10) κακῶν ἐμπίπτουσιν ἐναφειῖται τῇ ἀπω-
λείᾳ, τί δεῖ καὶ λέγειν; Ὑπεύθυνος οὖν ἐστὶ τῇ ἀδελ-
φότητι ἀγρυπνεῖν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ μερι-
μνᾶν τὰ πρὸς σωτηρίαν ἑκάστου, ὥς λόγον ἀποδώ-
σαν· μεριμνᾶν (11) δὲ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥς καὶ μέχρι
θανάτου τὴν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι, οὐ
μόνον κατὰ τὸν κοινὸν πρὸς πάντας τῆς ἀγάπης τοῦ
Κυρίου λόγον, Ἰνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ
τῶν φίλων αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ (12) τὸν ἴδιον τοῦ
ειπόντος· ἡμερόμενοι ὑμῶν εὐδοκοῦμεν μετα-
δοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ,
ἀλλὰ καὶ τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΖ΄.

Περὶ τοῦ πάντα καὶ τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας ἀνα-
τίθεσθαι τῷ προσεστώτι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Δεῖ δὲ (13) καὶ τῶν ὑποταγμένων ἕκαστον, εἴ γε
μέλλοι ἀξιόλογον προκοπὴν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ἐν
ἐξῇ τῆς κατὰ τὰ προστάγματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ ζωῆς γενέσθαι, μηδὲν μὲν ψυχῆς
κίνημα ἀπόκρυφον φυλάσσειν παρ' ἐαυτῷ, ἠδὲνα
δὲ λόγον ἀδανασίας πρὸςθεσθαι, ἀλλ' ἀπογυμνοῦν
τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας τοῖς πιστευομένοις (14) τῶν

³² I Thess. II, 5, 6. ³³ ibid. 7, 8. ³⁷ Joan. XV, 15. ³⁸ I Thess. II, 8.

(7) Codex Voss. una cum Colb. ὁμερόμενοι.

(8) Reg. primus ἐπομένους συναπαγόμενος. Codex
Colb. ἐπομένους αὐτῷ.

(9) Editiones veteres et Reg. secundus εἰρημένων.
Σημεῖον σημεῖον. At in aliis tribus mss. vox ση-
μεῖον deest; et ita legi debere puto. Nam eam vo-
cem παρέλκειν obscurum non est. Reg. tertius ἐξ-
αστιν ἐκ τῶν ὁρωμένων σημεῖον.

(10) Codex Voss. et Reg. primus εἰς βάθος.

(11) Veteres duo libri et editi ἀποδώσαν· καὶ με-

A mone adulationis, sicut scitia: neque in occasione
avaritiæ, Deus testis est: nec querentes ab homini-
bus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis ³².

2. Qui ergo ab his vitiiis purus est, forte du-
ctum errationis expertem, sibi fructuosum, et
se sequentibus salutarem præstare poterit. Quisquis
enim vere in charitate agit, non autem propter hu-
manos quosdam honores, neque ad vitandam de-
linquentium offensionem, ut eis jucundus fiat et
gratus, is cum dicendi libertate sincere et pure
prolaturus est sermonem, quippe qui in ulla re
veritatem adulterare nolit. Quamobrem ei etiam
conveniunt quæ subinde dicta sunt: Sed facti es-
mus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix
foveat filios suos: ita desiderantes vos cupide, vole-
bamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed
etiam animas nostras ³³. Qui vero non ita sese ge-
rit, dux est cæcus, et seipsum dat præcipitem, et
sequentes simul trahit. Quantum igitur malum sit,
fratri esse auctorem errandi loco recti ductus, ex
dictis intelligi potest. Hoc præterea indicio est ne-
que perfici dilectionis mandatum: siquidem nullus
pater filium suum, si in foveam casurus sit, deso-
rit, neque postquam lapsus est, eum in ruina de-
relinquit. Quanto autem magis horrendum sit,
animam in malorum abyssum delapsam relinqui in
exitio, quid jam attinet dicere? Debet igitur pro
fratrum animabus vigilare, et tanquam qui ratio-
nem redditurus sit, ea quæ ad cuiusque salutem
faciunt, curare. Imo de his ita sollicitus esse de-
bet, ut etiam ad mortem usque suum pro ipsis stu-
dium ostendat, **371** non modo ob ea quæ de cha-
ritate a Domino generatim omnibus dicta sunt,
nempe, *Ut animam suam ponat quis pro amicis
suis* ³⁷, sed etiam ob peculiarem agendi rationem
illius, qui dixit: *Desiderantes vos cupide, volebamus
tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam
animas nostras* ³⁸.

INTERROGATIO XXVI.

Quod omnia etiam cordis arcana sint præposito
detegenda.

RESPONSIO.

Unusquisque autem eorum qui subditi sunt, si
modo profectum eximium velit facere, et in ejus
vitæ quæ ex Domini nostri Jesu Christi præceptis
transigitur, firmo et stabili statu versari, debet
neque motum ullum animæ occultum apud seipsum
servare, neque verbum ullum inconsiderate pro-
ferre, sed hisce fratribus, qui infirmis benigne et

ριμνᾶν. Reg. primus et Colb. ita, ut edidimus.

(12) Codex Colb. ἀλλὰ καὶ κατὰ. Ibidem idem li-
ber ὁμερόμενοι.

(13) Voculam δὲ addidi ex antiquis tribus libris.
Nec ita multo infra duo mss. cum Voss. κατὰ τὰ
πρόσταγμα. Subinde codex Voss. ζωῆς γίνεσθαι.
Reg. tertius γενήσεσθαι.

(14) Editi et Reg. secundus τοῖς πιστευομένοις
Alii tres mss. πιστευομένοις.

humane curandis præfecti sunt, cordis arcana aperire. Ita enim quod laudabile est, stabilitur, quod vero reprobum, congruenti remedio sanabitur: atque per mutuum huiusmodi exercitium perfectio a nobis comparabitur, facta paulatim accessione.

INTERROGATIO XXVII.

Quod ipse quoque præfectus, siquando aberret ab his qui inter fratres primas obtinent, admonendus sit.

RESPENSIO.

Atque etiam quemadmodum præfectus in omnibus fratrum dux esse debet, ita quoque vicissim, siquando præfectus ipse delicti alicujus suspectus fuerit, ipsum commonefacere munus est reliquorum. Quamobrem ne exsolvatur disciplina, iis qui cum ætate tum prudentia præstant, danda est admonendi potestas. Si quid igitur fuerit, quod emendari operæ pretium sit, juvabimus et fratrem, et per illum nosmetipsos, qui hunc ipsum qui veluti vitæ nostræ regula est, suæque rectitudine perversitatem nostram redarguere debet, ad rectam viam reduxerimus: sin autem temere turbati fuerint nonnulli illius causa, ipsi iis quæ falso suspecta fuerant cognitis, certiores facti, ab ea quam de ipso conceperant suspitione liberantur.

INTERROGATIO XXVIII.

Quomodo oporteat affici omnes erga immorigerum et inobsequentem.

RESPENSIO.

1. Sane cum quis segnitè obedit Domini mandatis, primum quidem operæ pretium est omnes 372 eum tanquam membrum ægrum miserari, et præfectum suis ipsius hortamentis infirmitatis illius curationem tentare: perseverantem vero in contumacia, et emendari nolentem, acrius coram toto fratrum cœlu coarguere, eique cum omni horatu mederi. Quod si sæpius admonitus, pudore non afficitur, neque reipsa semetipsum sanat, eum veluti sui ipsius pestem (ut est in proverbio), non quidem sine multis lacrymis ac gemitibus, sed tamen ut membrum corruptum et penitus inutile, medicorum exemplo, a communi corpore resecare debemus. Hi enim quodcumque tandem membrum insanabili morbo correptum reppererint, ut ne latius lues serpat, vicinasque partes ob continuitatem corrumpat, secundo urendove illud tollere soliti sunt. Quod et necesse est a nobis effici in iis qui Domini mandata odio habent, aut impediunt; Domino ipso iubente ac dicente: Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs

(15) Veteres duo libri totius huiusmodi doctrinæ. Mox editi et duo mss. περιγίνεται. Alius περιγενήσεται. Reg. primus et Voss. προσγενήσεται, recte.

(16) Antiqui duo libri εἰν ποτε. Haud longe editi et unus ms. ἂν ποτε ὑποπτεύθῃ. Alii tres mss. εἰν ποτε.

(17) Vocula τε addita est ex tribus codicibus. Adidimus quoque non longe ex mss. multis vocem εἶντα.

A ἀδελφῶν εὐσπλαγχῶς καὶ συμπαθῶς ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἀσθενούντων. Οὕτω γὰρ τὸ μὲν ἐπαινετὸν βεβαιούται, τὸ δὲ ἀδόκιμον τῆς προσηκούσης θεραπείας ἀξιοθῆσεται. Ἐκ τε τῆς τοιαύτης συνασκήσεως (15) διὰ τῆς κατὰ μακρὸν προσθήκης ἡ τελείωσις ἡμῶν προσγενήσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΖ΄.

Ὅτι δεῖ καὶ τὸν προσεστώτα ὑπομνησθεσθαι παρὰ τῶν προσχόντων ἐν τῇ ἀδελφότητι, εἰποτε σφαλῇ (16).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅσπερ δὲ ὁ προσεστώς ὑπεύθυνός ἐστιν ὁδηγεῖν εἰς πάντα τὴν ἀδελφότητα, οὕτω πάλιν καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπιβάλλει, ἂν ποτε ὑποπτεύθῃ τι περὶ τὸν προσεστώτα πλημμέλημα, ὑπομνησθεῖν αὐτόν. B Ὅστε δὲ μὴ λυθῆναι τὴν εὐταξίαν, τοῖς προέχουσιν τὴν τε ἡλικίαν καὶ τὴν σύνεσιν ἐπιτρέπει χρῆσθαι τὴν ὑπόμνησιν. Ἐὰν μὲν οὖν ᾗ τι διορθώσεως ἄξιον, τὸν τε (17) ἀδελφὸν ὠφελήσαμεν, καὶ ἑαυτοὺς δι' ἐκείνου, τὸν οἶονε κανόνα τοῦ ἡμετέρου βίου ὄντα, καὶ τῇ ἑαυτοῦ ὁρθότητι τὸ ἐνδιδασκροφον ἡμῶν διελέγειν ὀφείλοντα πρὸς τὸ εὐθὺ καταρτίσαντες (18)· εἰ δὲ μάτην τινὲς ἐπ' αὐτῷ παραχθῶσι πληροφοροθέντες διὰ τῆς φανερώσεως τῶν οὐ μετ' ἀληθείας ὑποπτευθέντων, τῆς ἐπ' αὐτῷ διακρίσεως ἀπαλλάσσονται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΗ΄.

Πῶς χρὴ διακεῖσθαι τοὺς πάντας περὶ τὸν ἀπειθῆ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τῷ μέντοι ὁκνηρῶς διακειμένῳ πρὸς τὴν ὑπακοήν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου πρῶτον μὲν συμπάσχειν πάντας χρῆ ὡς νενοσηκότι μέλει, καὶ ταῖς ἰδίαις παραινέσεσι τὸν προσεστώτα πειράσθαι αὐτοῦ τὴν ἀβρωστίαν ἐπανορθοῦσθαι· ἐπιμένοντα δὲ τῇ ἀπειθείᾳ καὶ τὴν διόρθωσιν μὴ δεχόμενον ἐμβριθέστερον ἐλέγχειν ἐπὶ πάσης τῆς ἀδελφότητος, καὶ μετὰ πάσης παρακλήσεως προσάγειν (19) αὐτῷ τὰς ἰατρείας· μὴ ἐντροπόμενον δὲ μετὰ πολλὴν νοουσίαν, μηδὲ ὠμόμενον ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἔργοις, ὡς αὐτὸν ἑαυτοῦ λυμῶνα ὄντα (20), κατὰ τὴν παροιμίαν, μετὰ πολλῶν μὲν δακρύων καὶ θρήνων, ὅμως δ' οὖν ὡς διεσθαρμένον μέλος καὶ παντελῶς ἀχρηστον, κατὰ τὴν τῶν ἱατρῶν μίμησιν, τοῦ κοινού σώματος ἀποκόπτειν. Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι, ὅπερ ἂν εὗροιαι τῶν μελῶν ἀνιάτρῳ (21) πάθει προσελημμένον, ὡς μὴ ἐπὶ κολῷ χυθῆναι τὴν βλάβην κατὰ τὸ συνεχὲς τὰ παρακείμενα διαφθεῖρουσαν, τομαῖς καὶ καύσεσιν ἐξαιρεῖν εἰκότασιν. Ὅσπερ καὶ ἡμῶν ἐπὶ τῶν ἐχθραίνοντων ἡ ἐμποδιζόντων ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ ποιεῖν, κατὰ τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ τοῦ

(18) Codex Colb. καταρτίσαντας. Aliquanto infra idem ms. διακρίσεως ἀπαλλαγῆσονται.

(19) Rursus idem liber προσάγειν.

(20) Codices duo λυμῶνα ὄντα. Vox ὄντα in editis deest. Suadet Scottus, ut apud Hadr. Junium legatur proverbium illud: Sibi ipsi exitus auctor, et suo capiti. Aliquanto post duo mss. ὅμως γούν.

(21) Antiqui duo libri ἐν ἀνιάτρῳ.

Κυρίου ειπόντος· Ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς **A** *te*³⁹. Quæ enim talibus tribuitur humanitas, insul-
 σκαρδαλίῃ σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ.
 Ἡ γὰρ ἐπὶ τῶν τοιαύτων φιλανθρωπία παραπλησία
 ἐστὶ τῇ ἀπαιδεύτῃ χρηστότητι τοῦ Ἥλελ, ἥπερ ἐπὶ
 τῶν υἱῶν παρὰ τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ χρησάμενος
 ἐλέγχεται. Προδοσία οὖν ἐστὶ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπι-
 βουλὴ τοῦ κοινοῦ, καὶ ἐθισμὸς πρὸς ἀδιαφορίαν κα-
 κῶν, ἢ πρὸς τοὺς πονηρευομένους ἐσχηματισμένη
 χρηστότης, μηκέτι μὲν γινόμενου τοῦ γεγραμμένου·
 Διὰ τί οὐχί (22) μᾶλλον ἐπερθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ
 ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας;
 συμβαλίνοντος δὲ ἐξ ἀνάγκης τοῦ ἐπιφερομένου, ὅτι
 Μικρὰ ζῆμη ὅλον τὸ φάρμακον ζυμοῖ. Τοὺς δὲ
 ἀμαρτανόοντας, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐνώπιον πάν-
 των ἔλεγχε· καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς ἐπάγει, λέγων·
 Ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν.

2. Ὅπως δὲ ὁ μὴ καταδεχόμενος τὴν παρὰ τοῦ (23)
 προσετώτους θεραπείαν προσαγομένην αὐτῷ ἀσύμ-
 φωνός ἐστι (24) καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ. Εἰ γὰρ ὑποταγῆναι
 οὐ καταδέχεται, καὶ τὸ ἐαυτοῦ θέλημα ἐκδικεῖ, τί
 καὶ ἐστὶ μετ' αὐτοῦ; τί καὶ προστάτην αὐτὸν τῆς
 ἑαυτοῦ ζωῆς ἐπιγράφεται (25); Καταδεχόμενος δὲ
 ἀπαξ ἐγκαταλεγεῖναι τῷ σώματι τῆς ἀδελφότητος,
 ἂν κριθῇ σκευὸς γενέσθαι ὑποουργικὸν (26), καὶ
 ὑπὲρ δύναμιν τὸ ἐπίταγμα εἶναι δοκῇ, ἐπιβρίψας τὸ
 κρίμα τῷ παρὰ δύναμιν (27) ἐπιτάσσοντι, τὸ εὐπει-
 θὲς καὶ ὑπήκοον ἄχρι θανάτου ἐπιδεικνύσθω, μεμνη-
 μένος τοῦ Κυρίου, ὅτι ἐγένετο Ὑπήκοος μέχρι
 θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Τὸ δὲ ἀφηνιάζειν,
 καὶ ἀντιλέγειν, πολλῶν κακῶν ἀποδείξειν ἔχει, πί-
 στειως νόσον, ἐλπίδος ἐνδοιασμὸν, ἔχον τε καὶ **C**
 ὑπερηφανίαν ἥθους. Οὕτε γὰρ ἀπειθεῖ τις μὴ πρό-
 τερον καταγνοῦς τοῦ συμβουλευσαντος, οὔτε μὴ ὁ
 πιστεύων ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ Θεοῦ, καὶ βεβαίαν
 ἔχων ἐπ' αὐταῖς τὴν ἐλπίδα, καὶ ἐκπίπωνα ἢ τὰ προ-
 τεταγμένα, ἀποκνησεί ποτὲ πρὸς αὐτά (28)· εἰδὼς,
 ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν
 μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι. Καὶ ὁ πεπεισμέ-
 νος, ὅτι ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται, πλείονα
 προθυμίαν ἐπιδείκνυται τῆς τοῦ ἐπιτάξαντος προσδο-
 κίας, εἰδὼς ὅτι, τὸ παραυτίκα ἐλαφρὴν τῆς θλίψεως
 καὶ ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν (29) αἰώνιον βάρος
 βάρους κατεργάζεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΘ'.

Περὶ τοῦ μετὰ ἐπαρώσεως ἡ γογγυσμοῦ ἐργαζο- **D**
 μένου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ μέντοι γογγύσαντος ἢ ἐπὶ ἐπάρεσι (30) ἐφεν-

³⁹ Matth. v, 29. ⁴⁰ I Reg. iii, 15. ⁴¹ I Cor. v, 2. ⁴² ibid. 6. ⁴³ I Tim. v, 20. ⁴⁴ Philipp. ii, 8.
⁴⁵ Rom. viii, 18. ⁴⁶ Matth. xxiii, 12. ⁴⁷ II Cor. iv, 17.

(22) Editi et duo mss. ὅτι οὐχί. Alii duo διὰ τί οὐχί.
 (23) Antiquæ editiones et mss. quinque παρὰ τοῦ
 ἀδελφοῦ, a fratre. Codex Colb. παρὰ τοῦ προσετώ-
 τος, a prapposito, melius, ut opinor, et verius. Ita
 enim orationis series postulare videtur.

(24) Reg. primus et unus Coisl. ἀσύμφωρος ἐστὶ,
 sibi ipse inutilis. Lectio in se non inepta.

(25) Veteres duo libri cum Voss. ζωῆς ὀνομάζει,
 vitæ ducem appellat. Statim in mss. multis pro ἀπαξ
 scriptum invenitur ὅλως. Ibidem Reg. primus et
 Voss. ἐγκαταταγῆναι.

se illi Heli benignitati est assimilis, qua erga fi-
 lios suos præter Dei voluntatem usus, coarguitur⁴².
 Ostendere itaque emenitatem erga malignos beni-
 gnitatem, est veritatem proderere, insidiari commu-
 nitati, et ad mala indifferenter patranda assuesca-
 cere, cum jam non fiat quod scriptum est: Cum
 non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medio
 vestrum, qui hoc opus fecit⁴³? sed necessario ac-
 cidit quod subditur: Modicum fermentum totam
 massam corrumpit⁴⁴. Peccantes autem, inquit Apo-
 stolus⁴⁵, coram omnibus argue; statimque ejus
 rei causam affert, his verbis: Ut et ceteri timo-
 rem habeant.

B

2. In summa autem quisquis medelam sibi a
 præposito adhibitam recusat, secum ipse pugnat.
 Etenim si parere non vult, sed suam tuetur volun-
 tatem, cur tandem cum eo manet? cur etiam ip-
 sum assumit vitæ suæ moderatorem? Ubi autem
 quis semel in fratrum corpore numerari consen-
 sit, si judicetur vas esse ministerio idoneum, ta-
 metsi mandatum vires superare videtur, judicio
 in eum qui ultra vires præcepit, rejecto, docili-
 tatem et obedientiam ad interitum usque osten-
 dat, memor Domini, qui Factus est obediens us-
 que ad mortem, mortem autem crucis⁴⁶. Ebellio
 autem et contradictio plura mala arguit, fidei
 morbum, dubitationem de spe, fastum ac super-
 biam morum. Neque enim quisquam detrectat
 imperium, qui non prius contempserit consilii au-
 ctorem: neque qui credit Dei promissis, spemque
 firmam in eis reponit, etiamsi præcepta ardua
 sint et difficilia, unquam in ipsis observandis
 torpedit, cum sciat non esse condignas passiones
 hujus temporis ad futuram quæ revelabitur glo-
 riam⁴⁷. Et cui persuasum est, eum qui sese humi-
 liat, exaltatum iri⁴⁸; majorem alacritatem, quam
 quæ a præcipiente expectatur, **373** ostendit,
 quippe qui illud non ignoret, quod momentanea
 afflictionis levitas mira supra modum æternum pon-
 dus gloriæ pariat⁴⁹.

INTERROGATIO XXIX.

De eo qui cum animi elatione aut murmuratione
 agit.

RESPONSIO.

Sane opus ejus, qui murmuravit aut extulisse

(26) Editi et duo mss. μέλος γενέσθαι ὑποργι-
 κόν, membrum aptum ad ministrandum. Reg. primus
 et Voss. et Colb. ut in contextu.

(27) Reg. primus et Voss. τῷ ὑπὲρ δύναμιν. Alii
 quanto post codex Voss. μέχρι θανάτου ἐπὶ.

(28) Reg. primus πρὸς ταῦτα. Mox idem ms. ὅλως
 ἀποκαλύπτεσθαι, Ibidem codex Voss. et duo alii καὶ
 ὁ πεπεισμένος, ὅτι.

(29) Illud, εἰς ὑπερβολὴν, ex editione Veneta ad-
 didi, et ex antiquis tribus libris.

(30) Codices duo cum Voss. εἰς ἐπαρτίαν.

se compertus est, cum operibus eorum qui corde humiles sunt, et spiritu contriti, nequaquam commiscendum est: imo his pii nullo modo uti debent. *Nam quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum*⁴². Quin etiam aliud est preceptum Apostoli, dicentis: *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore*⁴³. Item illud: *Non ex tristitia, aut ex necessitate*⁴⁴. Quare non est admittendum talium opus, æque ac vituperabile sacrificium: quod certe nefas fuerit cæterorum operi admisceri. Si enim qui obtulerunt in altari ignem alienum, tantam iram experti sunt⁴⁵, qui, queso, periculosum non est, opus quod ab animi affectione Deo invisa profisciscatur, ad mandata ipsius exsequenda adhibere? *Quæ enim, inquit, est societas iustitiam inter et iniustitiam? aut quæ pars fidei cum infideli*⁴⁶? Idcirco ait: *Iniquus qui immolat mihi vitulum, velut qui occidit canem: et qui offert similitaginem, velut sanguinem suillum*⁴⁷. Unde pigri et rebellis opera a fratrum conventu sunt necessario removenda. Atque ea in parte diligentem operam ponere præfectos par est, ut neque ipsi violent decretum illius qui dixit: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat: non habitabat in medio domus tua, qui faciebat superbiam*⁴⁸; neque auctores sint, qui precepto admiscet peccatum, laborisque segnitie, aut animi tumore, qui ex maiori industria criatur, opus coinquinat, in sua pravitate permaneat, qui quod eo utantur, illum sua ipsius mala sentire non sinunt. Itaque et præposito persuasum sit oportet, se, nisi suo fratri, ut decet, præsit, sibi gravem atque inevitabilem iram ascendere. Nam sanguis illius requireretur de manibus ipsius, sicut scriptum est⁴⁹. Ac etiam ita comparatus sit subditus, ut nullum mandatum, ne difficillimum quidem, conficiat pigre ac segniter, cui scilicet persuasum esse debeat, tribuendam sibi esse in oculis multam mercedem. Exhiberet igitur subditum spes gloriæ, ut in omni gaudio et patientia opus Domini fiat.

374 INTERROGATIO XXX.

Quali animi affectione debeant præfecti fratrum curam habere.

RESPONSIO.

Vicissim præfectum non extollat dignitas, ne ipse quoque ab ea quæ humilibus promissa est⁵⁰

⁴² Luc. xvi, 15. ⁴³ I Cor. x, 40. ⁴⁴ II Cor. ix, 7. ⁴⁵ Levit. x, 1, 2. ⁴⁶ II Cor. vi, 14, 15. ⁴⁷ Isa. lxxi, 5. ⁴⁸ Psal. c, 6, 7. ⁴⁹ Ezech. iii, 18. ⁵⁰ Matth. v, 3.

(51) Unus ms. Καὶ ἄλλο δὲ ἐστὶ παράγγ. (52) Reg. primus ἀπρόσδεκτον δὲ καὶ τὸ. Mox editio Basil. pariter ac Paris. ἐγκαταμῖνῃ. Editio Ven. et duo mss. ἐγκαταμῖνῃ. Alii duo mss. cum Voss. ἐγκαταμῖνῃ. Subinde Reg. primus et Voss. ἄλλότριον προσαγαγόντες. (53) Editiones veteres et Regii tres mss. Διόπερ φησὶν ὁ νόμος: quod ita verterat interpres vetus, idcirco scriptum est in lege, qui immolat mihi, etc. Sed ubi ita in lege scriptum sit, frustra, opinor, quæras. At Coisl. secundus et Colb. Διόπερ φησὶν ὁ ἄνομος: quam scripturam veram esse et germa-

rethentis δεῖ τὴν ἐργασίαν μὴ καταμῖνῃσθαι τῇ παρὰ τῶν ταπεινῶν τῇ καρδίᾳ καὶ συντεταγμένῳ τῷ πνεύματι γινομένη ἐργασία, καὶ ὅπως μὴ ἀναλίσκασθαι παρὰ τοῖς εὐλαβέσι. Διδότι τὸ ὕψιλον ἐν ἀνθρώποις βδελυγμὰ ἐστὶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἄλλο παράγγελμα (51) τοῦ Ἀποστόλου, λέγοντος· Μηδὲ γογγύετε, καθάπερ τινὲς αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπόλωτο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ καὶ τὸ, Μη ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης. Ἀπρόσδεκτον οὖν τὸ (52) τῶν τοιούτων ἔργον, ὡς θυσία ἐπιμῶμος· ὅπερ ἐγκαταμῖνῃ τῇ τῶν λοιπῶν ἐργασίᾳ οὐκ εὐαγές. Εἰ γὰρ οἱ πῦρ ἄλλότριον προσάγοντες τῷ θυσιαστηρίῳ τοσαύτης ὀργῆς ἐπειράθησαν, πῶς οὐκ ἐπικίνδυνον ἀπὸ ἐχθρῶς τῷ Θεῷ διαθέσεως ἔργον εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν ἐντολῶν παραδέχεσθαι; Τίς γὰρ μετοχή, φησὶ, δικαιοσύνη καὶ ἀνομία; ἢ τίς μερίς κιστῶ μετὰ ἀπίστον; Διόπερ φησὶν (53) Ὁ ἄνομος, ὁ θύων μοι μσχον, ὡς ὁ ἀποκτείνων κύνα· καὶ ὁ προσφέρων σμιδαίν, ὡς αἷμα θείον. Ὅθεν ἀναγκάως τὰ τοῦ ὀκνηροῦ καὶ ἀντιλόγου (54) ἔργα ἄλλοτριωμένων τῆς ἀδελφότητος. Καὶ τοῦτου τοῦ μέρους ἀκριβῶς ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τοὺς προσετώτας, ἵνα μήτε αὐτοὶ παραφθέρωσι τὸ δόγμα τοῦ εἰπόντος· Πορευόμενος ἐν ὁδῷ ἀμώμω, οὐτὸς μοι ἐλεητοῦργει· οὐ κατῴκει ἐν μέσῳ τῆς οἰκίας μου, ποιῶν ὑπερηφανίας· μήτε τὴν τῇ ἐντολῇ τὴν ἁμαρτίαν ἐπιμεινύοντα, καὶ μολύνοντα τὴν ἐργασίαν βαθυμῖα τοῦ κόπου, ἢ ἐπάσσει τοῦ πλεονεκτήματος, οἰκοδομῶσιν (55) ἐπιμένειν τῇ διαστροφῇ δι' ὧν αὐτοὶ προσδέχονται, οὐκ ἐκινεῖς αὐτὸν εἰς συναίσθησιν τῶν οἰκείων κακῶν ἐπικνεῖσθαι. Χρὴ οὖν καὶ τὸν προσετώτα πεπείσθαι, ὅτι τὸ μὴ κατὰ λόγον προστεῖναι τοῦ ἀδελφοῦ βαρεῖαν αὐτῷ καὶ ἀπαραίτητον τὴν ὀργὴν ἐπάγει· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκχρητῆσθαι, καθὼς γέγραπται (56)· καὶ τὸν ὑπήκοον οὕτω παρεσκευάσθαι, ὡς πρὸς μηδὲν ἐπίταγμα, μηδὲ τὸ χαλεπώτατον, ἀποκνεῖν, πεπεισμένον, ὅτι ὁ μισθὸς πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τὸν μὲν οὖν ὑπακούοντα εὐφρανέτω ἡ ἐλπίς τῆς δόξης. ἵνα ἐν πάσῃ χαρᾷ καὶ ὑπομονῇ τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου γένηται (57).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Ποταπῇ διαθέσει χρὴ τῶν ἀδελφῶν ἐπιμελεῖσθαι τοὺς προσετώτας (58).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸν δὲ προσετώτα μὴ ἐπαίρω τὸ ἀξίωμα, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς ἐκπέσῃ τοῦ μακαρισμοῦ τῆς ταπεινο-

nam non inficiabitur, qui ultimum Isaiæ caput legerit. Ibidem Codex Voss. ὥστερ ὁ. Ibidem mss. multi ἀποκτείνων. Editio Paris. ἀποκτείνων.

(54) Veteres duo libri ὀκνηροῦ καὶ ἀντιλόγου.

(55) Reg. primus manu recentiore οἰκονομῶσιν. Mox editi et mss. nonnulli δι' ὧν αὐτοί. Reg. primus αὐτῶν. Nec ita multo post codex Voss. et alii quidam mss. ἀφικνεῖσθαι.

(56) Ex Vossii codice et ex aliis duobus additum est illud, καθὼς γέγραπται.

(57) Reg. primus γίνηται.

(58) Antiqui duo libri τὸν προσετώτα.

προσύνης, ἥ καὶ τυφωθείς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου (39). ἄλλ' ἐκείνο πεπίσθω, ὅτι ἡ τῶν πλειόνων ἐπιμέλεια πλειόνων ἐστὶν ὑπηρεσία. Ὡς οὖν ὁ πολλοὺς ὑπηρετῶν τετραυματισμένοις (40), καὶ ἀποθύων μὲν τοὺς ἰχθύας ἐνὸς ἐκάστου τραύματος, προσάγων δὲ τὰ βοηθήματα κατὰ τὴν ἰδιότητα (41) τῆς ὑποκειμένης κακώσεως, οὐχὶ ἐπάρσεως ἀφορμὴν τὴν ὑπηρεσίαν λαμβάνει, ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινώσεως, ἀγωνίας τε καὶ ἀγώνος· οὕτω καὶ (42) πολλῶν πλέον ὅ τὰ ἀσθενήματα ἰᾶσθαι τῆς ἀδελφότητος πιστευθείς, ὡς πάντων ὑπηρετής, καὶ ὑπὲρ πάντων λόγον δώσων (43), διανοεῖσθαι καὶ ἀγωνίᾳ ὀφείλει. Τοῦτω γὰρ τῷ τρόπῳ κατορθωθήσεται αὐτῷ ὁ σκοπός, τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Εἰ τις θέλει ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων ἔσχατος, καὶ πάντων διάκονος.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΑ'.

**Οτι δεῖ καταδέχεσθαι τὴν παρὰ τοῦ προσετώτος ὑπηρεσίαν.*

Χρὴ μέντοι καὶ τὴν σωματικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τῶν προδύνειν δοκούντων ἐν τῇ ἀδελφότητι προσαγομένην τοὺς πολλοὺς καταδέχεσθαι. Ὁ γὰρ τῆς ταπεινοφροσύνης λόγος καὶ τῷ μείζονι τὸ ὑπηρετεῖν ὑποβάλλει, καὶ τῷ ἐλάττωι τὸ ὑπηρετεῖσθαι οὐκ ἀπαρμύζον δείκνυσιν. Τὸ γὰρ ὑπόδειγμα τοῦ Κυρίου πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ὁδηγεῖ, τοῦ μὲν νύβαι τοὺς πόδας τῶν αὐτοῦ μαθητῶν μὴ ἀπαξιώσαντος, τῶν δὲ πρὸς τοῦτο μὴ τολμησάντων ἐνστήναι. Ἀλλὰ καὶ ὁ διὰ πολλὴν εὐλάβειαν τὰ πρῶτα μὴ καταδεξάμενος Πέτρος εὐθέως αὐτὸν πρὸς τὴν ὑπακοὴν μετέβαλε, τὸν ἐκ τῆς (44) ἀπειθείας κίνδυνον διδαχθείς. Οὐκ ἐστὶν οὖν φόβος τῷ ὑπηκόῳ, μὴ λυθῇ αὐτῷ τῆς ταπεινοφροσύνης σκοπός, ὑπηρετοῦμένην ποτὲ παρὰ τοῦ μείζονος. Διδασκαλίας γὰρ αὐτῷ ἐνεκέν, καὶ ὑποδείγματος ἐνεργούς (45) μᾶλλον, ἢ καὶ χρείας πολλάκις ἀναγκαίας ἡ ὑπηρεσία προσάγεται. Ἐν οὖν τῇ ὑπακοῇ καὶ τῇ μιμήσει τὸ ταπεινὸν ἐπιδεικνύσθω. Καὶ μὴ ἀντιδιατιθέμενος, σχήματι ταπεινοφροσύνης, ὑπερηφανίας ἔργον καὶ ἀλαζονείας ποιῇτω. Ἡ γὰρ ἀντιλογία τὸ αὐτοκαταρτικὸν καὶ τὸ (46) ἀνυπότακτον δείκνυσιν. Φυσιώσεως οὖν μᾶλλον καὶ καταφρονήσεως ἀποδείξειν ἔχει, ἀλλ' οὐχὶ ταπεινότητος καὶ τῆς ἐν πᾶσιν ὑπακοῆς. Διόπερ ἀναγκαῖον πεῖθεσθαι τῷ εἰπόντι· *Ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΒ'.

Πῶς δεῖ πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα οικειοὺς διακρίσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Χρὴ μέντοι τοὺς ἀπᾶς παραδεχθέντας εἰς τὴν

⁷⁷ I Tim. III, 6. ⁷⁸ Marc. IX, 34. ⁷⁹ Ephes. IV, 2.

(39) Codex Colb. ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου, *ne incidat in judicium et laqueum diaboli.*

(40) In Voss. et Colb. pro τετραυματισμένοις legitur τετραυμένοις: quibus ex codicibus vox ἐνός, quæ mox sequitur, addita est.

(41) Editi κατὰ τὰ ἰδιώματα. Regii duo et Voss. ut in contextu.

(42) Sic codex Voss. et alii duo. Vocula καὶ aberrat a vulgatis.

A beatitudine excidat, aut etiam inflatus incidat in judicium diaboli⁷⁷: sed illud pro certo habeat, plurium curam habere esse pluribus servire. Ut igitur qui saucius multis ministrat, detergitque singulorum vulnerum saniem, et remedia pro praesentis mali natura adhibet, ex hoc ministerio nequaquam occasionem sumit elationis, sed potius humilitatis, studii ac sollicitudinis: sic multo etiam magis cui totius fratrum societatis sanandæ provincia est delegata, is ut omnium minister, et tanquam qui de omnibus rationem redditurus sit, animum attendere et sollicitus esse debet. Hoc enim pacto assecuturus est propositum, cum Dominus dicat: *Qui vult esse inter vos primus, sit omnium novissimus, et omnium minister*⁷⁸.

B

INTERROGATIO XXXI.

Quod exhibitum a praefecto ministerium sit suscipiendum.

RESPONSIO.

Atque officia etiam ad corpus pertinentia, quæ ab iis præstantur, qui inter fratres principatum videntur tenere, suscipienda sunt ab inferioribus. Nam humilitatis ratio et majorem, ut subserviat, admonet, et minori ostendit non ab re sibi operam dari. Nam Domini exemplum ad hoc nos deducit, qui pedes discipulorum suorum lavare dedignatus non est, nec tamen ipsi adversus id ausi sunt resistere. Sed et qui initio ob multam reverentiam recusarat Petrus, statim ipse, inobedientiae periculum edoctus, obedivit. Non est igitur cur metuat subditus, ne ab humilitatis proposito aberraret, si quando sibi subserviat major. Sæpe enim confertur officium ad eum docendum, et ad dandum efficacis exemplum magis, quam quod instans ulla necessitas id postulet. Ostendat igitur in obedientia et imitatione humilitatem, non autem reluctans superbie ac arrogantiae opus efficiat, obtentu et simulatione humilitatis. Contradictio enim indicis est velle eum, qui repugnat, sui juris esse neque alteri parere. Magis ergo inflationis et contemptus specimen edit, non autem humilitatis ac obedientie in omnibus. Quapropter necesse fuerit obedire ei qui dixit: *Supportantes invicem in charitate*⁷⁹.

C

375 INTERROGATIO XXXII.

Quomodo oporteat erga cognatos secundum carnem agere.

RESPONSIO.

1. Iis quidem qui semel admissi sunt inter fra-

(39) Reg. primus λόγον ἀποδώσων.

(44) Editi τὸν ἐπὶ τῆς. Veteres quatuor libri ita, ut edidimus.

(45) Editiones antiquæ et duo mss. Regii ὑποδείγματος ἐνεργούς, *exempli manifesti*, non ita apte. Alius Reg. et Colb. ἐνεργούς, *exempli efficacia*, hoc est *exempli ad persuadendum vim maximam habentis*.

(46) Sic veteres duo libri. Deerat articulus in vulgatis. Statim Reg. primus et Voss. Φυσιώσεως.

tres, permittere non debet praefectus, ut ad quidquam distraherentur, aut per speciem visitandorum cognatorum secedant a fratribus, vitamque degant a testibus remotam, aut curis incumbant, suis secundum carnem propinquis patrocinaturi. Nam in summa, meum et tuum in fratribus dici velat Scriptura: *Erat enim, inquit, omnium credentium cor unum et anima una: nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat*⁴⁷. Itaque parentes alicujus vel fratres secundum carnem, si quidem secundum Deum vivunt, ab omnibus fratribus tanquam communes patres aut cognati colantur. *Quicunque enim fecerit, inquit Dominus, voluntatem Patris mei qui in caelis est, hic frater meus et soror et mater est*⁴⁸. Sed tamen satius ducimus horum curam attinere ad fratrum praefectum. Quod si implicati sunt vita communi, nulla res cum eis nobis communis est, qui honestum decorumque servare et assidue Deo coherere studemus, citra ullam mentis aberrationem. Nam praeterquam quod nihil ipsis afferimus utilitatis, tumultibus etiam atque perturbatione nostram ipsorum vitam replimus, peccatorumque occasiones accersimus. Sed ne eos quidem qui olim fuerint propinqui, acceduntque ad visitandos nos, si Dei aspernentur mandata, ac pietatis officium ducant pro nihilo, par est suscipere, ut qui Dominum non diligant, qui dixit: *Qui non diligit me, sermones meos non servat*⁴⁹. *Quæ est autem societas justitiæ et iniquitati? aut quæ pars fideli cum infideli*⁵⁰?

2. Et in primis prorsus curandum est, ut iis qui adhuc in virtutum exercitio degunt, adimantur peccandi occasiones, quarum hæc est maxima, recordatio anteactæ vitæ, nequando ipsis contingat quod dictum est: *Conversi sunt cordibus suis in Ægyptum*⁵¹: quod plerumque usu venit, quando cum iis qui secundum carnem propinqui sunt, crebram ac frequens colloquium seritur. In universum autem permitti non debet, ut sive cognatus, sive externus aliquos sermones habeat cum fratribus, nisi de illis id nobis persuasum sit, ipsos ad ædificationem et animarum perfectionem in colloquationem venire. Quodsi opus est eos qui semel accesserint, alloqui, fungantur hoc munere ii quibus concreditum est donum loquendi, tanquam iis qui scienter possint loqui et audire, quæ ad fidei ædificationem pertineant; cum Apostolus non omnibus inesse **376** loquendi facultatem, sed id donum paucis concessum fuisse manifeste doceat, cum dixit: *Alii enim per Spiritum datur sermo sa-*

A ἀδελφότητα μὴ ἐπιτρέπεσθαι παρὰ τοῦ προσετώτου πρὸς μηδὲν ἀπομετεωρίζεσθαι (47)· μὴδὲ προφάσει οικείων ἐπισκέψεως ἀναχωρεῖν τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἀμάρτυρον ζωὴν διάγειν, μῆτε φροντίδας συγχωρεῖσθαι ἔχειν ἐν τῇ προστασίᾳ τῶν συγγενῶν κατὰ σάρκα. Ὅπως μὲν γὰρ ἀποδοκιμάζει ὁ λόγος τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν ἐν ἀδελφότητι λέγεσθαι· Ἦν γὰρ, φησὶ, πάντων τῶν πιστευσάντων καρδία καὶ ψυχὴ μία· καὶ οὐδὲ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν ἔλεγετο ἴδιον εἶναι. Οἱ οὖν κατὰ σάρκα τινὲς γονεῖς, ἢ ἀδελφοί, εἰ μὲν κατὰ θεὸν ζῶσιν, ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἀδελφότητι ὡς κοινοὶ πατέρες ἢ οικεῖοι θεραπεύεσθωσαν. Ὅστις γὰρ ἂν ποιῇ, φησὶν ὁ Κύριος, τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὗτος ἀδελφός (48) μου καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστί.

B Καὶ τούτων δὲ τὴν ἐπιμέλειαν διαφέρειν δοκιμάζομεν τῷ προσετώτῳ τῆς ἀδελφότητος. Εἰ δὲ ἐμπεπλεγμένοι εἰσὶ τῷ κοινῷ βίῳ, οὐδεὶς ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος, τοῖς τὸ εὐσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως κατορθοῦν ἱσπουδακόσι. Πρὸς γὰρ τῷ ἐκείνοις μηδὲν παρέχειν ὄφελος, ἐτι καὶ τὴν ἑαυτῶν ζωὴν θορύβῳ καὶ (49) παραχῆς πληροῦμεν, καὶ ἀμαρτιῶν ἀφορμὰς ἐπισηπώμεθα. Ἀλλὰ οὐδὲ ἐρχομένους εἰς ἐπίσκεψιν τῶν (50) ποτὲ οικείων, τοὺς καταφρονούντας τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἔργον τῆς εὐσεβείας ἐξουθενούντας, ἀκόλουθον παραδέχεσθαι, ὡς οὐκ ἀγαπῶντας τὸν Κύριον τὸν εἰπόντα· Ὁ μὴ ἀγαπᾷ με τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ. Τίς δὲ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας; ἢ τίς μερίς

C πιστῶ μετὰ ἀπίστου;

2. Καὶ ὅτι μάλιστα δεῖ παντὶ τρώπῳ σπουδάζειν περιαιρεῖν τῶν ἐν γυμνασίᾳ τῶν κατορθωμάτων τὰς πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν ἀφορμὰς, ὧν μεγίστη ἐστὶν ἡ μνήμη τοῦ προτέρου βίου; μῆποτε πάθωσι τὸ εἰρημένον ἐτι, Ἐστράφησαν ταῖς καρδίαις αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον· ὅπερ ἐν τῇ συνεχεῖ ὁμιλίᾳ τῶν κατὰ σάρκα οικείων ὡς τὰ πολλὰ γίνεται. Καθόλου δὲ οὔτε οικεῖον οὔτε ξένον ἐπιτρέπειν χρῆ λόγους τινὰς προσάγειν τοῖς ἀδελφοῖς (51), ἐὰν μὴ πιστῶμεν περὶ αὐτῶν, ὅτι πρὸς οἰκοδομὴν καὶ καταρτισμὸν τῶν ψυχῶν ποιοῦνται τὰς διαλέξεις. Εἰ δὲ χρεῖα γένοιτο λόγου πρὸς τοὺς ἁπλᾶς συνεμπέσοντας, παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὸ τοῦ λόγου χάρισμα γινέσθω, ὡς ἐχόντων δύναμιν μετ' ἐπιστήμης εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως· σαφῶς τοῦ D Ἀποστόλου διδάσκοντος μὴ πᾶσι παρεῖναι τὴν τοῦ λόγου δύναμιν, ἀλλ' ὀλίγοις ὑπάρχειν τὸ χάρισμα (52), δι' ὧν φησιν· Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος διδεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἰνα δυνατὸς ἢ παρακαλεῖν (53) ἐν τῇ

⁴⁷ Act. iv, 32. ⁴⁸ Math. xii, 50. ⁴⁹ Joan. xiv, 24. ⁵⁰ II Cor. vi, 14, 15. ⁵¹ Num. xiv, 4.

γάρ. Nec ita multo infra mss. duo præter Voss. ἀλλ' οὐ.

(47) Reg. primus et Voss. et Colb. πρὸς τινα ἀπομ. Alii duo Regii pariter ac editiones veteres πρὸς μηδὲν ἀπομ. Aliquanto post Reg. primus μῆτε φροντίδας.

(48) Codex Colb. οὗτός μου καὶ ἀδελφός.

(49) Idem ms. θορύβῳ καὶ.

(50) Rursus idem ille, quem mox dixi, liber ἐπι-

σκεψίν τινὰς τῶν.

(51) Unus ms. ἐν τοῖς ἀδελφοῖς. Haud longe mss. duo præter Voss. Εἰ δὲ καὶ χρεῖα γένηται. Nec ita multo post duo mss. cum Voss. παρὰ τῶν ἐμπειστευμένων.

(52) Ita in Voss. et Colb. scriptum invenitur, ὑπάρχειν τοῦ λόγου τὸ χάρισμα.

(53) Reg. primus et Colb. ἢ καὶ παρακαλεῖν.

ἡγαιουόση διδασκαλίᾳ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας A *pientia: alii autem sermo scientiæ* ⁶³. Et alio in loco: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere* ⁶⁴.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΔΓ'.

Τίς ὁ τρόπος τῆς πρὸς τὰς ἀδελφὰς συντυχίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ὁ ἅπαξ γάμον ἀπαρνησάμενος ἀπαρνήσεται, δηλονότι, πολὺ πρότερον τὰς μερίμνας, ἃς φησιν ὁ Ἀπόστολος μεριμᾶν τὸν γεγαμηκότα, πῶς ἀρέσει τῇ γυναίκί αὐτοῦ (54), καὶ καθαρῶσι ἑαυτὸν παντάπασι πάσης μερίμνης τῆς πρὸς ἀρέσκειαν γυναικὸς γινομένης, φοβοῦμενος τὸ κρίμα τοῦ εἰπόντος ὅτι, Ὁ Θεὸς δισκήρυξεν ὅσα ἀνθρωπαρέσκων. Ὅστε πρὸς ἀρέσκειαν μὲν οὐδὲ ἀνδρὶ συντυχεῖν ἀνέξεται B ἔνεκεν δὲ τῆς κατ' ἐντολὴν Θεοῦ ὀφειλομένης ἐκαστῇ παρὰ τοῦ πλησίον σπουδῆς τῆς χρείας (55) ἀπειτούσης ἐπὶ τὴν συντυχίαν ἐλεύσεται. Οὐ μὴν οὐδὲ τοῖς βουλομένοις ἀπλῶς ἐφίσταται χρῆ τὴν συντυχίαν, οὐδὲ καιρὸς πρὸς ταύτην, οὐδὲ τόπος (56) πᾶς ἐπιτήδειος. Ἀλλ' εἰ γε μέλλομεν κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Ἀποστόλου ἀπόρροχοποι γίνεσθαι καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἕλλησι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, πάντα δὲ εὐσεχημένως καὶ κατὰ τάξιν, καὶ πάντα πρὸς οἰκοδομὴν ποιεῖν, ἀνάγκη καὶ πρόσωπον, καὶ καιρὸν, καὶ χρεῖαν, καὶ τόπον κατ' ἐκλογὴν ἀφωρίσθαι (57) πρεπόντως δι' ὃν ἀπάντων ὑπονοίας μὲν πονηρὰς καὶ σικιὰ πᾶσα ἐξελαθῆσεται, σεμνότητος δὲ καὶ σωφροσύνης ἀπόδειξις ἐν παντὶ τρόπῳ C ἐπιφανήσεται τοῖς δοκιμασθεῖσιν ὁρᾶν ἀλλήλους (58), καὶ βουλευέσθαι περὶ τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ κατὰ τὴν σωματικὴν χρεῖαν καὶ τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν. Ἔστωσαν δὲ μὴ ἐλάττους τῶν δύο ἐξ ἑκατέρου μέρους (59): τὸ γὰρ ἐν πρόσωπον εὐεπηρέαστον εἰς ὑποψίαν, ἵνα μὴ πλέον τι λέγω καὶ ἀσθενέστερον πρὸς τὴν τῶν λεγομένων βεβαύσιν, σαφὺς τῆς Γραφῆς διαγορευούσης ἐπὶ δύο καὶ τριῶν ἵστασθαι (60) πᾶν ῥῆμα: μῆτε τῶν τριῶν πλείους, ὥστε μὴ τὴν σπουδὴν τῆς φιλεργίας τῆς διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γινομένης ἐμποδίζεσθαι.

2. Εἰ δὲ τινὰς (61) τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ ἀδελφότητι χρεῖα γένοιτο εἰπεῖν ἢ καὶ ἀκούσαι τι ἰδίᾳ τινὶ διαφέρων, μὴ αὐτοὶ ἐκεῖνοι εἰς ὁμίλιαν ἐρχέσθωσαν ἀλλήλοις: οἱ δὲ ἐπιλεγέντες πρεσβύτεροι ταῖς ἐπι- D λεγείσαις πρεσβυτέραις τὰ παρ' αὐτῶν διακονήσωσαν, καὶ οὕτω διὰ τῆς τούτων μεσιτείας ἢ τοῦ λό-

INTERROGATIO XXXIII.

Quis sit modus colloquendi cum sororibus.

RESPONSIO.

1. Qui semel nuptias abnegavit, abnegabit utique multo magis eas curas, quibus ait Apostolus confici maritum, quomodo scilicet placiturus sit suæ uxori ⁶⁵, omninoque ab omni sollicitudine quæ ad ineundam a muliere gratiam suscipitur, purgabit semetipsum, veritus iudicium ejus, qui dixit: *Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent* ⁶⁶. Quare ne cum viro quidem congregi animum inducet, ad ejus sibi conciliandam gratiam; sed ob id studium quod cuique a proximo juxta Dei præceptum debetur, necessitate exigente, cum eo in colloquium veniet. Neque vero sine ullo delectu cuilibet volenti concedenda est loquendi potestas: neque ad eam rem tempus omne, aut omnis locus idoneus est. Sed si juxta Apostoli præceptum nolumus cuiquam offendiculo esse ⁶⁷, neque Judæis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei, sed omnia decore ac ordinate, omniaque ad ædificationem perficere, necesse fuerit et personæ, et temporis, et utilitatis, et loci delectum decenter ac rite haberi: quibus omnibus vel umbra quævis suspicionis pravæ fugabitur. In omni autem agendi ratione apparebit gravitatis ac castimonie specimen in iis, qui admissi sunt et adlecti, cum scilicet mutuis fruentur conspectibus, et de rebus Deo placentibus, sive ad corporis necessitatem, sive ad animarum curam pertineant, deliberabunt. Sint autem non pauciores quam duo ex utraque parte. Nam persona una facile sit obnoxia suspicioni, ut ne quid amplius dicam, et ad ea quæ dicuntur, confirmanda, minus habet roboris, eam aperte declaret Scriptura ⁶⁸, in duobus aut tribus stare omnia verbum. Neque vero plures quam tres, ne studium sedulitatis ejus quæ propter Domini nostri Jesu Christi præceptum adhibetur, impediatur.

2. Quod si necessarium est quosdam ex aliis fratribus quidquam, quod ad quempiam privatim pertineat, loqui aut audire, non hi ipsi in mutuum veniant congressum et colloquium: sed cum selectis sororibus ætate provectoribus res ipsorum tractent selecti seniores, et ita eorum opera sermo,

⁶³ I Cor. xii, 8. ⁶⁴ Tit. i, 9. ⁶⁵ I Cor. vii, 33. ⁶⁶ Psal. lii, 6. ⁶⁷ I Cor. x, 32. ⁶⁸ Deut. xix, 15; Matth. xviii, 16.

(54) Vox αὐτοῦ in veteribus quatuor libris non legitur.

(55) Reg. primus et Colb. σπουδῆς ἢ χρείας.

(56) Codex Voss. οὐδὲ πᾶς καιρὸς. Mox in Colb. scriptum invenitur ἀπόρροχοποι γένεσθαι.

(57) Unus ms. cum Voss. ἀφορίσθαι. Mox Reg. primus ὑπόνοια μὲν πονηρὰ καὶ σικιὰ πᾶσα.

(58) Τοῖς δοκιμασθεῖσιν ὁρᾶν ἀλλήλους. In iis qui probati et electi fuerint ut se invicem invisant ac adhiberent, etc. MARAN.

(59) Editi ἑκάστου μέρους. Veteres duo libri ἑατέρου μέρους.

(60) Codex Voss. et alii duo σταθῆσθαι.

(61) Editio Basil. simul et Paris. Εἰ δὲ τινος. Editio Ven. et mss. quatuor Εἰ δὲ τινος. Haud longe ex Vossii codice voculam τι addidimus. Statim in Reg. primo et Colb. pro διαφέρων legitur διαφέροντι. Nec ita multo post hi ipsi duo codices habent ἐρχέσθωσαν ἀλλήλων. Mox Reg. primus ταῖς ἐπιλεγόμεναις πρεσβυτέραις.

qui necessarius fuerit, fiat. Hic autem ordo non in mulieribus solum erga viros, aut in viris erga mulieres, sed in personis etiam ejusdem sexus erga sexus ejusdem personas servetur. Hi igitur præter reliquam in omnibus pietatem **377** ac gravitatem, sint etiam prudentes et in interrogando, et in respondendo, fidelesque et providi ad sermonem administrandum, ac impleant illud: *Disponet sermones suos in judicio* ⁷¹, sicut ut simul et negotia eorum qui sese ipsorum fidei commiserint, conficiantur, et de iis quas tractaverint rebus nihil jam habeant dubitationis. Inserviant autem et corporis necessitatibus alii quidam, et ipsi quoque cum approbatione, qui sint et ætate proveci et habitu ac moribus graves, ut ne percutiant alicujus conscientiam per malam suspicionem. *Uiquid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia* ⁷²?

INTERROGATIO XXXIV.

Cujusmodi esse debeant ii qui fratribus dispensant res necessarias.

RESPONSIO.

1. Atque etiam ex iis, qui intus res necessarias distribuunt, omnino necesse est in singulis ordinibus aliquos esse, qui eos imitari possint a quibus efficiebatur quod dictum est in Actis: *Dividebatur singulis prout cuique opus erat* ⁷³: qui curent magnopere, ut misericordes sint ac lenes erga quoslibet, neque ulli suspicionem præbeant singularis studii aut propensionis erga quosdam, juxta mandatum Apostoli, qui dixit: *Nihil faciens in alteram partem declinando* ⁷⁴, neque vicissim contra, jurgii et contentionis, quam idem tanquam a Christianis alienam rejicit dicens: *Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesie Dei* ⁷⁵: ut horum causa, et iis, quibuscum ipsis contentio est, necessarias res subtrahant, et iis, in quos animi inclinatione præpendent, plus æquo largiantur. Illud autem significationem habet odii fraterni, hoc vero amoris singularis, qui hinc maxime vituperatur, quod per eum ea quæ à charitate oritur concordia fugetur e fratrum cœtu, et in ipsius locum suspensiones pravæ, æmulationesque et contentiones, ac quædam ad agendum segnities succedant.

2. Quamobrem qui fratribus distribuunt necessaria, tum ob ea quæ dicta sunt, tum ob alia ejusdem generis multa, quæ accidere solent, eos ne-

γου χρεία πληρουσθῶν (62). Ἡ δὲ αὐτὴ εὐταξία οὐ μόνον ἐν γυναιξὶ πρὸς ἀνδρας, ἢ ἀνδράσι πρὸς γυναῖκας, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὁμογενέσι πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς φυλασσέσθω. Οὗτοι μὲν οὖν ἔστωσαν μετὰ τῆς ἄλλης ἐν πᾶσιν εὐλαθείας τε καὶ σεμνότητος, καὶ συνετοὶ πρὸς τὴν ἐπιπρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν, πιστοὶ τε καὶ φρόνιμοι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων οἰκονομίαν, καὶ πληροῦντες τὸ (63)· *Οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει*, ὥστε καὶ τοῖς ἐμπιστευουσιν αὐτοῖς ὁμοῦ τὴν τε χρεῖαν πληροῦσθαι, καὶ τὴν πληροφориαν ὑπάρχειν περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων. Ὑπηρετεῖτωσαν δὲ καὶ ταῖς τοῦ σώματος χρείαις ἄλλοι τινες, καὶ αὐτοὶ μετὰ δοκιμασίας, τὴν τε ἡλικίαν προήκοντες καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ ἥθος σεμνοὶ, πρὸς τὸ μὴ πληῖσαι τινος συνευδὸς εἰς ὑπόψιν κακῆν. *Ἴνα τί γάρ ἡ ἐλευθερία μὴν κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως*;

EPOTHEIS AA.

Ποτακὸς χρὴ εἶναι τοὺς τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν οἰκονομοῦντας ἐν τῇ ἀδεύφωτητι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Καὶ τῶν ἑσθὼ δὲ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐπιμενόντων ἐν ἐκάστῳ τάγματι (64) πάντως ἔσονται τινες οἱ δυνάμενοι μιμεῖσθαι τοὺς ἐν ταῖς Πράξεσι ποιοῦντας τὸ εἰρημένον ὅτι, *Διεδίδото ἐκάστῳ καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε*· πρόνοιαν ποιοῦμενοι πολλὴν τοῦ τε εὐσεπλάγχνου καὶ μακροδύμου πρὸς πάντας, καὶ τοῦ μῆτε ὑπόψιν δοῦναι τινι προσπαθείας, ἢ προσκλήσεως (65) πρὸς τινος, κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· *Μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν*, ἢ πάλιν φιλονεικίας (66) ἣν ὡς ἀνοίκετον Χριστιανοῖς· ὁ αὐτὸς ἀποπέμπεται εἰπών· *Ἐἴ τις δοκεῖ φιλονεικεῖν εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ*· ὡς διὰ τούτων τῶν μὲν ὑφαιρείσθαι τὴν χρεῖαν, πρὸς οὓς ἂν φιλονεικῶς ἔχωσι, τῶν δὲ ὑπερβαλεῖν (67), οἷς ἂν προσκεκλημένοι τυγχάνωσι. Ἔστι δὲ τὸ μὲν μισαδελφίας, τὸ δὲ προσπαθείας, τῆς μάλιστα διαβεβλημένης, ἐξ ὧν ἡ μὲν (68) ἐξ ἀγάπης σύμπνοια τῆς ἀδεύφωτης διασπᾶται, ὑπόψιαι δὲ πονηραὶ, καὶ ζῆλοι, καὶ ἔριδες, καὶ δυνεὶ πρὸς τὰς ἐργασίας ἀντασέρχονται.

æmulationesque et contentiones, ac quædam ad

2. Προσπαθείας μὲν οὖν καὶ φιλονεικίας διὰ τε τὰ εἰρημένα καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἐπισυμβαίνοντα καθαρεῦεν εἰς ἄχρον ἀναγκαῖον τοὺς τὰ πρὸς τὴν

⁷¹ Psal. cxi, 5. ⁷² I Cor. x, 29. ⁷³ Act. iv, 35. ⁷⁴ I Tim. v, 21. ⁷⁵ I Cor. xi, 16.

(62) Sic Reg. primus codex optimæ notæ. Editiones veteres et aliquot mss. πληροῦσθω. Οὗτοι μὲν, omissis quæ legi possunt in contextu.

(63) Sic Colb. codex notæ optimæ. Hic autem Scripturæ locus et in editis et in veteribus multis libris deest, etsi ad auctoris propositum maxime facit. Aliquanto post duo mss. καὶ ἄλλοι.

(64) Antiqui duo libri ἐκάστῳ πράγματι. Nec ita multo infra Colb. Διεδίδото δὲ ἐκάστῳ καθὼς ἂν.

(65) Editi et mss. ἢ προσκλήσεως, nec ita multo post iidem illi libri omnes κατὰ πρόσκλησιν: in quibus idem est vitium. Sed utrumque locum ex sacro textu vulgato correximus. Reg. primus pro ποιῶν

habet ποιεῖν.

(66) Editi et duo mss. πάλιν φιλονεικίαν, male. Reg. tertius φιλονεικίας, bene: ubi vox ὑπόψιν supplenda est ex superioribus.

(67) Editi ὑπερβαλεῖν. Antiqui tres libri cum Voss. ὑπερβάλλειν. Ibidem editiones veteres προσκεκλημένοι. Antiqui quatuor libri præter Voss. προσκεκλημένοι. Reg. tertius προσκεκλημένοι: quas lectiones omnes ad veram prope accedere fateor quidem, sed puto nullam pro vera haberi posse. Judicio enim legendum προσκεκλημένοι, et ita edendum curavi.

(68) Editiones veteres ἐξ ὧν ἡμῖν, corrupte. Regii primus et tertius cum Colb. ἐξ ὧν ἡ μὲν, emendate.

χρεῖαν ἐπινεύοντες τῇ ἀδελφότητι. Διάθεσιν γε μὴν ἑαυτὴν ἑαυτοῖς συνειδέναι ὀφείλουσι, καὶ σπουδὴν τοσαύτην ἐπιδείκνυσθαι αὐτοὶ τε καὶ οἱ τὴν ἄλλην ἐργασίαν πρὸς τὴν τῶν ἀδελφῶν ὑπηρεσίαν ἐκτελοῦντες, ὥς οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Κυρίῳ ἐξυπηρετούμενοι, τῷ διὰ πολλὴν ἀγαθότητα εἰς ἑαυτὸν λογιζομένῳ τὴν εἰς τοὺς ἀνακειμένους (69) αὐτῷ τιμὴν τε καὶ σπουδὴν, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν ὑπὲρ τούτων ἐπαγγελλομένῳ. Δεῦτε γάρ, φησὶν, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ὅτι ἐφ' ἔσον ἐποιήσατε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς ἀμελείας γνωρίζειν τὸν κίνδυνον, μεμνημένους τοῦ εἰπόντος· Ἐπικατάρatos πᾶς ὁ ποιεῖ τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς. Ὅτι οὐ μόνον τῆς βασιλείας ἐκβάλλονται, ἀλλὰ καὶ τὴν (70) τοῦ Κυρίου φρικώδη καὶ φοβεράν ἐκείνην ἐκδέχονται κατὰ τῶν τοιούτων ἀποφασιν· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Εἰ δὲ οἱ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν προσάγοντες τοσοῦτον μὲν τῆς σπουδῆς τὸ κέρδος εὐρίσκουσι, τοσοῦτον δὲ τῆς ἀμελείας τὸ κρῖμα ἐκδέχονται· πόσου ἄγνωνος χρεῖα τοῖς ὑποδχομένοις τὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὸ ἀξιόους ἑαυτοὺς ἀποδείξει τῆς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κυρίου προσηγορίας; διὰ τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας, εἰπόντος· Ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ (71) τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὗτός μου καὶ ἀδελφός καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν.

3. Ἐπεί οὖν γε μὴ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (72) διὰ πάντος τοῦ βίου σκοπὸν προβέβηκεν, ὥστε καὶ ἐν ὑγείᾳ τὸν κόπον τῆς ἀγάπης διὰ τῆς σπουδῆς τῶν τοῦ Κυρίου ἔργων ἐνδείκνυσθαι, καὶ ἐν ἀρρώστειᾳ πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς ἐπιδείκνυσθαι, κίνδυνον ἔχει· πρῶτον μὲν καὶ μέγιστον, ὅτι τοῦ Κυρίου ἀπηλλοτριεῖται, καὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ μερίδος, διὰ τὸ μὴ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἑαυτὸν ἀποσχίσας· δευτέρον δὲ, ὅτι ἀναξίως μετέχειν τοῦ μέρους τῶν τοῖς ἀξίοις ἡτοιμασμένων. Διόπερ ἀναγκαῖον καὶ ἐν τούτῳ μεμνηθῆαι τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν μὴ εἰς κερδὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι ὑμᾶς· καὶ τοὺς εἰς τόπον ἀδελφῶν τοῦ Κυρίου κληθέντας μὴ καθυβρίζαι τὴν τοιαύτην τοῦ Θεοῦ χάριν, μηδὲ προδοῦναι τὸ τοσοῦτον ἀξίωμα διὰ τῆς ἀμελείας τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων, ὑπακούσαι δὲ μᾶλλον τῷ αὐτῷ Ἀποστόλῳ λέγοντι· Παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατεῖσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε.

⁶⁹ Matth. xxv, 34, 40. ⁷⁰ Jerem. xlviii, 10. ⁷¹ Matth. xxv, 41. ⁷² Matth. xii, 50. ⁷³ II Cor. vi, 1.

⁷⁴ Ephes. iv, 1.

(69) Reg. primus εἰς τοὺς εἰς αὐτὸν ἀνακειμένους. Ibidem idem ms. et Colb. καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομεῖν, etc. Codex Voss. εἰς αὐτὸν ἀνακειμένους... κληρονομεῖν ἐπαγγελλομένῳ.

(70) Editi ἀλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου τὴν. At mss. duo ut in contextu.

(71) Antiqui duo libri ὅστις ποιήσει. Mox duo mss.

PATR. GR. XXXI.

A cesse est summe ab amore singulari et a contentione puros esse atque expurgatos. Saneque debent hujus affectus sibi ipsi consilii esse, ac studium adeo magnum ostendere, tam ipsi, quam ii qui alio munere funguntur ad fratrum ministerium, tanquam si non hominibus, sed Domino ipsi inserviant, qui ob multam bonitatem delata iis qui se ipsi consecrarunt, honorem et studium, periinde habet, quasi ea ipse accepisset, et pro his hereditatem regni eorum pollicetur. Venite enim, inquit, benedicti Patris 378 mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Nam quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis ⁷⁴. Contraque oportet segnitiei et incuriae agnoscere periculum, ac meminisse ejus, qui dixit: Maledictus omnis qui facit opera Domini negligenter ⁷⁵. Etenim non e regno solum ejiciuntur, sed Domini etiam exspectant sententiam illam, quæ adversus istiusmodi homines lata est, horrendam quidem et terribilem: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus ⁷⁶. Quod si ii qui in curam et ministerium incumbunt lucrum tantum ex suo studio referunt, et judicium tam grave ex negligentia præsolantur, quanta iis qui ministrandi munus suscipiunt, opus est sollicitudine, ut se reddant dignos, qui vocentur Domini fratres? id. quod Dominus docet, cum dicit: Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, hic meus et frater et soror et mater est ⁷⁷.

3. Quisquis enim Dei voluntatem per totam suam vitam scopum sibi non proposuit, sic ut et in sanitate per studium operum Domini ostendat dilectionis laborem, et in infirmitate tolerantiam omnem atque lenitatem cum gaudio commonstret, is in periculo versatur. Primum quidem et maximum est, quod a Domino et a fratribus ipsius consortio sit abalienatus, quoniam separavit se ipse, cum Dei voluntatem non fecit: secundum vero, quod audet indigne particeps fieri eorum quæ dignis parata sunt. Quapropter etiam in hoc opere pretium est meminisse Apostoli, qui dixit: Adjuvantes autem etiam exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis ⁷⁸: et jubemus eos qui in locum fratrum Domini vocati sunt, talem Dei gratiam contumelia non afficere, neque dignitatem tantam amittere ob neglectam Dei voluntatem, sed potius q̄temperare eidem Apostolo, dicenti: Observo vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis ⁷⁹.

οὗτός μου. Editio Paris. ἐμοῦ.

(72) Reg. primus et Voss. et Colb. θέλημα τοῦ Κυρίου. Ibidem codex Colb. διὰ πάντος. Vox δὲ ἀberat a vulgatis. Statim codex Voss. et Colb. τὸν σκοπὸν τῆς. Alii mss. et editi τὸν κόπον. Nec ita multo post Reg. iprimus Κυρίου ἔργων ὅλον ποιεῖν.

INTERROGATIO XXXV.

An in eodem pago construi conveniat plures fratrum conventus.

RESPONSIO.

1. Hanc nobis questionem membrorum exemplum, quod ad multas res usurpamus, commode explanat. Quoniam igitur superius ostensum est, corpori, quod ad omnem actionem pulchre ac rite aptum futurum sit et accommodatum, opus esse oculis, et lingua, et reliquis, quæcunque necessaria sunt et potissima, difficile sane, nec sine multo negotio invenitur anima quæ plurimum oculis esse possit. Etenim si fratrum præfectum disciplinæ ratio postulet et providum, et loquendi peritum, et sobrium, et misericordem, et in perfecto corde justificationes Dei requirentem, **379** qui, quæso, fieri potest, ut huiusmodi plures in eodem pago reperiantur? Quod si tamen adinventirentur forte aliquando duo aut tres, quod quidem non est facile factum, nec unquam factum cognovimus, longe præstabilius est, si hi inter se curam sollicitudinemque partiantur, alterque alterius laborem sublevet, videlicet ut peregre profecto altero, aut occupatione aliqua distento, aut aliis quibusdam casibus impedito, quemadmodum usu venit, ut unus aliquis præpositus secedat nonnunquam a fratrum conventu, præsto sit alter, qui de ejus absentia ipsos consoletur; aut si res non ita se habeat, ad conventum alium se conferat, cui opus sit moderatore. Atque etiam ad scopum quem nobis proposuimus, multum nobis prodesse potest externorum negotiorum experientia. Quemadmodum igitur artium communium periti invident artium earumdem æmulis, ipsa re latenter æmulationem vulgo ingenerante: ita etiam hoc ut plurimum accidit in hac vita. Initio enim de virtute contententes, studentesque superare se invicem, sive in recipiendis hospitibus, sive in augendo monachorum numero, sive in aliis quibusdam ejusmodi operibus faciendis, tum demum progrediendo in rixas et jurgia delabuntur. Deinde contingit, ut peregre quidem adventantibus fratribus oboriatur dubitatio multa difficultasque, ejus quam exspectabant requiei vice ac loco, dum scilicet ita animo distrahuntur, ut nesciant ad viros accedere oporteat, quando et hos illis antepondere grave est, et tamen fieri non potest ut utrisque, maxime si festinent, fiat satis: iis vero, qui ab initio accesserunt ad eandem cum ipsis vitam agendam, non mediocrem afferent animi anxietatem, quos suæ vitæ moderatores oporteat seligi, cum omnino necesse sit si qui deligantur, reliquos improbari.

(75) Editiones veteres ψυχὴν δυναμένην εἶναι ὀφθαλμῶν πλείονων· ex quibus idoneam ullam sententiam ellici posse non video. At Regii duo et Voss. et Colb. ut in contextu, recte.

(74) Editi et Reg. tertius καθὼς. Alii duo mss. καθ' ἃς. Codex Colb. καθ' ἃ. Mox Reg. primus et Colb. ἀδελφότητος τὸν προσεστώτα, τὸν ἕτερον εἶναι εἰς. Editi ἀδελφότητος τὸν ἕνα, εἶναι τὸν ἕτερον. Codex Voss. ita ut in contextu videre cuique licet.

(75) In Colb. scriptum invenitur προκείμενον ἡμῖν τὸν σκοπόν. Haud longe duo mss. λανθάνον τὴν φιλονεικίαν.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΕ'.

Εἰ χρὴ ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ πλείονας ἀδελφότητας συγκροτεῖσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τὸ ὑπόδειγμα τῶν μελῶν ἐπὶ πολλὰ ἀγομένων χρησίμως ἡμῖν διαρθροῦ τὸ προκείμενον. Ἐπεὶ οὖν ἔδειξεν ὁ λόγος, ὅτι τῶ μέλλοντι σώματι καλῶς καὶ κατὰ λόγον πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν συνηρμόσθαι χρεῖα ὀφθαλμῶν, καὶ γλώσσης, καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσα ἀναγκαῖα καὶ κυριώτατα, χαλεπὸν δὲ καὶ δυσεύρετον ψυχὴ δυναμένη εἶναι ὀφθαλμῶς πλείονων (75). Εἰ γὰρ καὶ προορατικῶν, καὶ ἐν λόγῳ τὸ αὐταρκεῖς ἔχοντα, καὶ νηφαλέων, καὶ εὐσπλαγχνων, καὶ ἐν τελείᾳ καρδίᾳ ἐκζητοῦντα τὰ δικαίωματα τοῦ Θεοῦ, τὸν προσεστώτα τῆς ἀδελφότητος ἐπιζητεῖ ἡ ἀκρίβεια, πῶς δυνατόν ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ τοιοῦτων πλείονων ἐπιτυχεῖν; Εἰ δὲ καὶ συμβαίη ποτὲ εὐρεθῆναι δύο ἢ τρεῖς, ὅπερ οὐκ εὐκόλουν οὐδὲ ἔργωναι ποτε· πολλῶ βέλτιον κοινοῦν ἐλλήλους τοῦ φροντισματος τούτους καὶ ἐπικολουθεῖν τὸν νόμον· ὥς ἐν τῇ τοῦ ἄλλου ἀποδημίᾳ, ἡ ἀσχολία, ἡ ἐν ἄλλαις τισὶ περιστάσεσι, καθὼς (74) χωρίζεσθαι συμβαίνει τῆς ἀδελφότητος τὸν ἕνα τὸν προσεστώτα, εἶναι τὸν ἕτερον εἰς παραμυθίαν τῆς ἀπολείψεως· ἡ εἰ μὴ τοῦτο, ἀπείναι εἰς ἄλλην ἀδελφότητα δεομένην τοῦ ὁδηγήσαντος. Πολλὰ δὲ καὶ ἡ τῶν ἐξωθεν πραγμάτων πείρα εἰς τὸν προκείμενον σκοπὸν (75) ὠφελεῖν ἡμᾶς δύναται. Ὡς οὖν καὶ οἱ τῶν κοινῶν τεχνῶν ἐμπειροὶ ζηλοτύπως ἔχουσι πρὸς τοὺς ἀντιτέχνους, αὐτοῦ τοῦ πράγματος, κατὰ τὸ λανθάνον, τὰς φιλονεικίας ἐμποιεῖν πεφυκότος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ζωῆς, ὡς τὰ πολλὰ, συμβαίνει γίνεσθαι. Ἀρχόμενοι γὰρ ἀπὸ τοῦ διαμιλλᾶσθαι εἰς τὸ καλὸν καὶ σπουδάζειν ἀλλήλους ὑπερβαλέσθαι (76), ἡ ἐν ταῖς ξενοδοξίαις, ἡ ἐν τῇ αὐξήσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνασκειμένων, ἡ ἐν ἄλλοις τισὶ τοιοῦτοις ἔργοις, προδόντες εἰς ἐριθείας ἐκπίπτουσιν. Ἐτα τοὺς μὲν ἐπιδιδμούσι τὸν ἀδελφὸν πολλὴν ἀμφιβολίαν συμβαίνειν γίνεσθαι καὶ δυσκολίαν ἀντὶ ἀναπαύσεως, μεριζομένοις τὸν λογισμὸν, πρὸς τίνας χρὴ καταθῆναι· ἡ τε γὰρ προτίμησις λυπηρὰ, καὶ τὸ ἀμφοτέρους πληροπορῆσαι ἀδύνατον, καὶ μάλιστα ὅταν ἐπειγόμενοι τυγχάνωσι· τοὺς δὲ (77) ἐξ ἀρχῆς προσιοῦσιν (78) εἰς τὸ συζῆν πολλὴν ἀδημονίαν παρέξουσι, τίνας δεῖ προσεστώτας τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐλέσθαι, καὶ πάντως ἐκ τοῦ τίνας αἰρεῖσθαι, τοὺς λοιποὺς ἀποδοκιμάζειν.

(76) Unus ms. ὑπερβάλλεσθαι.

(77) In eodem pago plura construi monasteria non probat sanctus Basilius, cum pluribus aliis de causis, tum quia et hospitibus fratribus, et iis qui tum primum adveniunt, ut monasticam vitam amplectantur, τοὺς δὲ ἐξ ἀρχῆς προσιοῦσιν εἰς τὸ συζῆν, difficilis et molestia incideret deliberatio, utrum eligant monasterium.

(78) Reg. primus ἐξ ἀρχῆς ἐπιούσιν. Mox duo Regii et Voss. ἀδημονίαν παρέξουσι. Editi παρέχουσι. Nec ita multo post Reg. primus et Voss. et Colb. ἐν τῷ τίνας.

2. Εὐθὺς οὖν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς ἔπαρσιν συμβαίνει, βλέπεσθαι, οὐχὶ τυποῦντας ἑαυτοὺς εἰς μάθησιν, ἀλλ' ἐθιζομένους χριτὰς καὶ δοκιμαστας τῆς ἀδελφότητος γίνεσθαι. Ὅποτε τοίνυν ἀγαθὸν μὲν οὐδὲν ὁμολογούμενον ἐστὶν ἐν τῇ διαιρέσει τῶν οἰκῆσεων, τὰ δὲ ὑπεναντία τοιαῦτα, τὸ χωρίζεσθαι ἀπ' ἀλλήλων παντελῶς ἀσύμφορον. Εἰ δὲ προειληφθῇ τινα (79) συμβαίη, ἐπείγεται χρὴ πρὸς τὴν διόρθωσιν, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν πείραν τῶν βλαβερῶν. Τὸ δὲ ἐπιμένειν τῇ κρίσει φιλονεικία σαφής. Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλονεικεῖν εἶναι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ. Τίγος γὰρ ἔνεκεν φήσουσιν εἰς τὴν συνάρεσιν καλῶσθαι; Πότερον χρεῖων; Ἀλλὰ πολλῶν εὐπορώτεραι εἰσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐνὸς λόγῳ, καὶ μιᾷ ἐσέας, καὶ πάντων τῶν τοιούτων τοῖς πᾶσιν ἐπαρκέσαι δυναμένον. Χρὴ γάρ, εἶπερ ἑτέρον, καὶ τὴν ἐν τοῦτοις εὐχέριαν μεταδιώκειν ἐκ παντὸς τρόπου, ἐπὶ τὸ ἕλκετον τὰς κτήσεις τῶν ἀναγκαίων (80) συστέλλοντας. Ἔπειτα καὶ τῶν ἔξωθεν τὰς χρείας ἐπείρασάντων τῇ ἀδελφότητι, ἐν μὲν τῇ διαιρέσει πλείωνον χρεία, ἐν δὲ τῇ συνεικήσει τῶν ἡμέτερων. Ὅπως δὲ δύσκολόν ἐστιν εὐρεθῆναι ἄνδρα μὴ κατασχύνοντα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (81), ἀλλ' ἀξίαν τοῦ ἐπαγγέλματος τὴν τῶν ἔξωθεν συντυχίαν ἐν ταῖς ἀποδημίαις ποιοῦμενον, γνῶριμον ὅμιν πρὸ τῶν ἐμῶν λόγων. Εἶτα οἱ ἐπιμένοντες τῇ διαστάσει πῶς δύναται (82) τοὺς ἐν τῷ κοινῷ βίῳ οἰκοδομεῖν, ἢ πρὸς εἰρήνην συνευαλόντες, εἴ ποτε δέοι, ἢ πρὸς τὰς Ἑλλας ἐντολὰς παρακαλοῦντες, ὑπονοίας πονηρὰς ἐκ τοῦ μὴ ἠγῶσθαι καθ' ἑαυτῶν παρεχόμενοι; Καὶ πρὸς τοῦτοις ἀκούομεν τοῦ Ἀποστόλου γράφοντος (83) Φιλεπὶτησίαι, ὅτι Πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα το αὐτὸ φρονήτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονούντες, μηδὲν κατ' ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἠγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· μὴ τὰ ἑαυτῶν σκοποῦντες (84), ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἑαστοί.

2. Contingit igitur statim a prima die, ut ipsi ex quadam animi elatione kadantur, quod non seipsos forment ad disciplinam, sed assuescant fratrum iudices fieri atque censores. Cum ergo nullum bonum certum et confessum reperitur in divisas ac distinctis habitationibus, imo vero cum sint incommoda tot et tanta, prorsus abs re fuerit alia ab aliis separari. Quod si forte domicilium aliquod ita jam constructum sit, cito emendandum est ac reformandum, et maxime post detrimentorum experientiam. Nam in sententia sua perseverare, manifesta contentio est. Si quis autem videtur contentiosus esse, inquit Apostolus, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesie Dei ⁸¹. Quam enim causam dicturi sunt impedimento sibi esse, ne conjungantur? Num ob res necessarias comparandas? At paratu sunt longe faciliores in communi domicilio, cum una lucerna, et unus focus, et omnia talia omnibus sufficere possint. Oportet enim, si quid aliud, etiam in his facilitatem omnimodo **380** requiri, sic ut earum quæ necessario possidendæ sunt rerum copia imminuat. Accedit etiam, quod in divisis habitationibus major numerus esse debeat eorum qui necessaria fratribus extrinsecus afferunt: contra, dimidio minor in uno et eodem contubernio. Quam autem difficile sit inveniri virum, qui Christi nomen non dedecoret, sed qui suum cum externis congressum in peregrinationibus efficiat sua professione dignum, vobis, me vel tacente, notum est. Ad hæc qui sic disjuncti permanent, qua ratione possunt, eos qui in communi vivunt, ædificare, sive compellendo ad pacem, si quando opus fuerit, sive exhortando ad præcepta alia? qui quod inter se conjuncti non sunt, pravæ sibi metipsis suspiciones moveant. Prætereaque audimus Apostolum ad Philippenses scribentem: *Implete gaudium meum, ut idem sapia- tis, eandem charitatem habentes, unanimes, idem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem, sed etiam ea quæ aliorum* ⁸².

3. Τίς οὖν μείζων ἀποδείξεις ταπεινοφροσύνης τοῦ ἀλλήλοις ὑποταγῆναι (85) τοὺς προσεστώτας τῆς ἀδελφότητος; Εἶτε γὰρ ἴσοι εἰσιν ἐν τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασι, καλλίον ἐστὶν ἡ συνάθλησις (86). Ὡς περ οὖν ὑπέδειξεν ἡμῖν αὐτὸς ὁ Κύριος, ἀνὰ δύο δύο ἀποστείλας· καὶ ὁ ἕτερος αὐτὸν αἰρῆσθαι πάντως μετὰ χαρᾶς ὑποταχάσαι τῷ ἑτέρῳ, μεμνημένους τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι Ὁ ταπεινὸς ἐαυτὸν ὑψώθησεται. (87). Εἰ δὲ τὸν μὲν ἐλαττωθῆναι, τὸν δὲ ὑπερ-

3. Quæ igitur major est humilitatis significatio, quam si fratrum præfecti alii aliorum imperio subiciantur? Si enim pares sunt in spiritualibus donis, eos simul decertare satius est. Quemadmodum igitur ostendit nobis Dominus ipse, cum discipulos binos et binos misit⁴⁴: ita ex ipsis alter alteri submitti prorsus cum gaudio vult, haud immemor Domini dicentis: *Qui se humiliat, exaltabitur*⁴⁵. Quod si forte hic pauciora habuerit, ille plura, præstabi-

⁸² I Cor. xi, 16. ⁸³ Philipp. ii, 2, 3. ⁸⁴ Marc

(79) Antiqui duo libri præter Voss $\pi\rho\omicron\sigma\epsilon\lambda\eta\varphi\theta\alpha\iota$
 $\tau\iota\nu\alpha\varsigma$.

(80) Codex Voss. καὶ τῶν ἀναγκαίων. Ibidem in Colbertino legitur Ἐπειτα δὲ καί.

(81) Reg. primus ὄνομα τοῦ Κυρίου. Statim libri
veteres γνωρίμων ὑμῖν. Editi ἡμῖν.

(82) Codex Voss. δύνωνται. Ibidem editi et Reg. tertius una voce κοινωθείω. Alii tres mss. duabus vocibus κοινῶ βίω.

(85) Reg. primus ἀκούομεν τοῦ Παύλου γρά.

(84) Idem ms. μή τα ἑαυτῶν ἕκαστος σκοποῦν-
τες.

(85) Ita in Coll. scriptum invenitur, ταπεινο-
φροσύνης τῆς ἐκ τοῦ ἀλλήλοις ὑποτάσσεσθαι. Habet
quoque Vossii codex ὑποτάσσεσθαι.

(86) *Veteres duo libri cum Voss. ἡ συνάσχησις, pietatis exercitatio communis. Alii duo mss. et editi ἡ συνάθλησις. Utrum quis modo legat, nihil, aut parum ad sensum refert.*

(87) Post verbum ὁψωθήσεται: ita in Colvenico

lius est debiliorem a fortiori assumi. Atque etiam quomodo non manifeste violatur apostolicum præceptum quo dicitur: *Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed etiam ea quæ aliorum*⁸⁷? Arbitror enim fieri non posse, ut hoc in divisis mansionibus recte perficiatur, cum quælibet turba pro iis quibuscum versatur, curam singularem et propriam gerat, ceteros vero non curet: quod, ut dixi, manifeste adversatur Apostoli præcepto. Et quoniam sancti illi, quorum frequens est mentio in Actis, idipsum plerumque testantur, de quibus scriptum est, modo quidem: *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una*⁸⁸; modo vero: *Omnes credentes erant in eodem loco, et habebant omnia communia*⁸⁹: liquet nullam fuisse inter hos omnes divisionem, nec quemquam fuisse sui juris: sed omnes una et eadem cura gubernatos fuisse; idque, etiamsi horum omnium numerus esset quinque millium: in quibus fortasse non pauca erant, quæ hominum iudicio viderentur conjunctionem ac concordiam impedire. Cum autem qui in singulis vicis reperiuntur, adeo illis numero inferiores sint, quæ ratio permittit ipsos a se invicem separatos esse? Utinam autem fieri posset, ut non modo qui in eodem pago simul sunt congregati, sic permanent, sed **381** plures etiam, qui diversis in locis constituti sunt fratrum conventus, ab una tantum cura, eorum, qui æquo in omnes animo sapienterque rebus omnium consulere possent, in spiritus consensione et pacis vinculo regerentur!

INTERROGATIO XXXVI.

De iis qui secedunt a fratrum societate.

RESPONSIO.

Sane qui semel mutuo professi sunt victuros se simul in eodem loco, iis nequaquam licitum est indifferenter abire et secedere; quando illud quod quis in iis quæ cepit consiliis non perseveret, duabus de causis contingit, vel ex damno, quod ex communi habitatione oriatur, vel ex animi instabilitate illius, qui sententiam mutet. Qui igitur separat se a fratribus ob detrimentum, non occultet in semetipso causam, sed damnum prodat iuxta modum a Domino traditum, cum dixit: *Si peccaverit frater tuus, corripe ipsum inter te et ipsum solum*⁹⁰ etc. Et quidem si id quod postulat, emendetur, et fratres lucratus est, nec ipsorum societa-

⁸⁷ Philipp. ii, 4. ⁸⁸ Act. iv, 32. ⁸⁹ Act. ii, 44.

legitur: *Ἐάν τούτο ποιῶσι ἀμφοτέροι, ἀμφοτέροι μὲν παρὰ τῷ Κυρίῳ τοῦ στεφάνου τῆς δόξης τοῖς δὲ πᾶσι τύποι γενήσονται καὶ κανὼν ἀγάπης καὶ ταπεινοφροσύνης· Εἰ δὲ τὸν, Si hoc fecerit uterque, ut donabitur uterque a Domino corona gloriæ, ita omnibus est forma regulæque charitatis et humilitatis. In Græcis aliquid deesse nemo non videt.*

(88) Veteres duo libri ἑκαστος... ἑκαστος.

(89) Reg. primus secunda manu ἀλλοτριουμένου.

(90) Editiones veteres et duo mss. δὲ ὧν, per ea quæ scripta sunt. Reg. primus et Voss, περὶ ὧν, rectius.

A ἔχειν συμβαίνει, ὡφελιμώτερόν ἐστι προσλήφθηναι ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου τὸν ἀσθενέστερον. Πῶς δὲ καὶ οὐχὶ φανερά παρακοή ἐστὶ τοῦ ἀποστολικοῦ παραγγέλματος, τοῦ λέγοντος· *Μὴ τὰ ἑαυτῶν ἑκαστοι* (88) *σκοποῦντες, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων ἑκαστοι*; Λογίζομαι γὰρ μὴ εἶναι δυνατόν ἐν τῇ διαιρέσει τοῦτο κατορθωθῆναι, ἑκάστου τάγματος τὴν μὲν ὑπὲρ τῶν συνόντων μέριμναν ἰδιοποιουμένου, τῆς δὲ ὑπὲρ τῶν ἄλλων φροντίδος ἡλλοτριουμένου (89), ὅπερ, ὡς εἶπον, σαφῶς ἐναντιοῦται τῷ ἀποστολικῷ παραγγέλματι. Καὶ τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἁγίων πολλάκις μαρτυρουμένων, περὶ ὧν γέγραπται (90), ποτὲ μὲν ὅτι, *Τοῦ πλῆθους τῶν πιστευσάντων ἦν καρδία καὶ ψυχὴ μία*. ποτὲ δὲ ὅτι, *Πάντες οἱ πιστεύσαντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ ἔχον ἅπαντα κοινά*. πρό-
B δηλον ὅτι οὐδεμία διάστασις ἦν ἐν τοῖς πᾶσιν, οὔτε ἐν ἐξουσίᾳ ἑαυτοῦ διῆγεν ἑκαστος, ἀλλὰ ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἱ πάντες ὅκονομοῦντο φροντίδα· καὶ ταῦτα ἐν ὅλοις πεντακισχιλίοις τὸν ἀριθμὸν, ἐφ' ὧν ἴσως οὐκ ὀλίγα ἦν τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν ἐμποδίζον δοκούσα τῇ συναφείᾳ. Ὅπου δὲ τοσοῦτον ἐλαττοῦνται οἱ καθ' ἑκάστην κώμην εὐρισκόμενοι, τίς ἐπιτρέπει λόγος διστάσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων; Εἴθε δὲ ἦν δυνατόν μὴ μόνον τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηγμένους οὕτως εἶναι, ἀλλὰ καὶ πλείους ἀδελφότητας, ἐν διαφόροις καθεστώσας τόποις, ὑπὸ μιᾷ φροντίδι (91) τῶν δυναμένων ἀπροεκλίτως καὶ σοφῶς οἰκονομεῖν τὰ πάντων ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ πνεύματος καὶ τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης οἰκοδομεῖσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΓ'.

Περὶ τῶν ἀναχωρούντων ἀπὸ ἀδελφότητος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοὺς γε μὴν ἅπασι καθολογησαμένους ἀλλήλοις τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζῶν ἀδιαφόρως ἀναχωρεῖν οὐχ οἶόν τε· διότι τὸ μὴ ἐπιμένειν τοῖς δεδομένοις δύο αἰτίας ἔχει, ἢ τὴν ἐκ τῆς συνοικήσεως βλάβην, ἢ τὸ ἄστατον τῆς γνώμης τοῦ μεταβαλλομένου (92). Ὁ μὲν οὖν διὰ τὸ βλάπτεσθαι ἀποσπώμενος ἀδελφῶν μὴ χρυπτεύω καθ' ἑαυτὸν τὴν αἰτίαν, ἀλλ' ἐλεγχέτω τὴν βλάβην, κατὰ τὸν τρόπον τὸν παρὰ τοῦ Κυρίου παραδοθέντα, εἰπόντος· *Ἐάν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου, θάπη, ἐλεγχον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ*
D *μόνον*, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἐάν μὲν διορθωθῇ τὸ ἐπιζητούμενον παρ' αὐτοῦ, τοὺς τε ἀδελφοὺς ἐκέρδησι, καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν οὐκ ἀτιμάζει· ἐάν δὲ ἐπι-

⁹⁰ Matth. xviii, 15.

(91) Codex Colb. μίαν φροντίδα. Ibidem editiones veteres Basil. et Paris. ἀπροσκόπως, sine offenculo. Editio Ven. et Voss. cum quatuor aliis ἀπροσκλητως· quod non probo quidem, sed tale esse iudico, ut ex eo vera scriptura facile cognosci possit. Suspiciari enim promptum est, pro ἀπροσκλητως legendum ἀπροσκλητως, sine ulla inclinatione voluntatis in quemquam. Ea de re iudicabunt eruditi. In fine periodi Reg. primus habet οἰκονομεῖσθαι.

(92) Veteres duo libri cum Voss μεταβουλεύομενον, male.

μένοντας αὐτοὺς τῷ κακῷ καὶ μὴ καταδεχομένους τὴν διόρθωσιν ἰδῆ, τοῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν ἱκανοῖς ἐπιδείξει (93)· καὶ μετὰ τὴν τῶν πλειόνων ἡμετέριαν τότε χωρίζεσθαι. Χωρισθῆσεται δὲ οὐκέτι ἀδελφῶν, ἀλλὰ ἀλλοτρίων, τοῦ Κυρίου τὸν ἐπιμένοντα τῷ κακῷ ἔθνικῷ καὶ τελῶνι συγκρίνοντος. Ἔστω γάρ σοι, φησὶν, ὁ τοιοῦτος ὡς περὶ ὁ ἔθνικος καὶ ὁ τελῶνης. Εἰ δὲ διὰ ἰδίαν κουφότητα ἀποπηδᾷ τῆς συναφείας (94) τῶν ἀδελφῶν, τὸ ταυτοῦ ἀσθενὲς θεωρεῖται, ἢ μὴ καταδεχόμενος, ἀπρόσδεκτος ἔστω ταῖς ἀδελφότησιν. Ἐάν δὲ διὰ ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἄλλος ἀλλαχοῦ ἐλκεται, οὐ χωρίζονται οἱ τοιοῦτοι, ἀλλ' οἰκονομίαν πληροῦσιν. Ἄλλην δὲ αἰτίαν χωρισμοῦ ἀδελφῶν ὁ λόγος οὐ καταδέχεται· πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ συναγαγὼν ὄνομα (95) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀτιμάζεται· ἔπειτα δὲ, ὅτι οὐδὲ ἡ συνειδήσις ἐκάστου πρὸς τὸν ἑτερον καθαρεύειν δυναήσεται, ἀλλὰ δι' ὑποψίας ἀλλήλοις ἔσονται. Τοῦτο δὲ ἐναντιοῦται σαφῶς τῷ προστάγματι τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐάν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ· ἀφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὅλα· πρῶτον διαλλαγήθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΖ·

Εἰ δὲ προσάσκει τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ψαλμωδίας ἀμελεῖν τῶν ἔργων, καὶ ποιοὶ αἱρετοὶ τῆς προσευχῆς ἐπιτιθήσονται, καὶ πρῶτον, εἰ χρὴ ἐργάζεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Ἀξίος, οὐκ ἀπλῶς ἕκαστος, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' Ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἔσται· καὶ τοῦ Ἀποστόλου προστάσσοντος κοπιᾶν καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶ τὸ ἀγαθόν, ἵνα ἔχωμεν (96) μεταδίδοναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι, τὸ μὲν, ὅτι χρὴ ἐργάζεσθαι σπουδαίως, ὁ δὲ ἔστιν αὐτόθεν. Οὐ γὰρ πρόφασιν ἀργίας, οὐδὲ ἀποφυγὴν πόνου τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἡγείσθαι χρὴ, ἀλλὰ ὑπόθεσιν ἀθλήσεως, καὶ πόνου περισσοτέρων, καὶ ὑπομονῆς τῆς ἐν θλίψεσιν, ἵνα καὶ ἡμῖν ἐξῇ λέγειν· Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις περισσοτέρως, ἐν λιμῷ καὶ δίψει· οὐ μόνον διὰ τὸν ὑπωπιασμὸν τοῦ σώματος χρησίμου οὐσης ἡμῖν (97) τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν πλησίον ἀγάπην, ἵνα καὶ τοῖς ἀσθενούσι τῶν ἀδελφῶν δι' ἡμῶν ὁ Θεὸς τὴν αὐτάρκειαν παρέχῃ, κατὰ τὸν ἐν ταῖς Παράθεσιν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου δεδομένον τύπον (98), εἰπόντος· Πάντα ἀπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων· καὶ πάλιν· Ἴνα ἔχητε μεταδίδοναι τῷ

A tem ignominia afficit : sin eos in malo perseverare, nec emendationem admittere viderit, iis qui de rebus ejusmodi judicare possint, indicabit, et ita deum adhibitis plurium testimoniis secedat. Jam autem non separabitur a fratribus, sed ab alienis, cum Dominus hominem in malo permanentem ethnico et publicano comparet. Qui enim, inquit, ejusmodi est, Sit tibi sicut ethnicus et publicanus⁹³. Quod si subducit se a fratrum consortio sua ipsius levitate, suam infirmitatem curet; aut si nolit, a fratribus non admittatur. Ceterum si alius alio trahatur propter Domini mandatum, tales non submovent se, sed munere ac ministerio suo funguntur. Aliam præterea causam, ob quam separandi sint fratres, ratio non admittit : primum quidem, quoniam nomini Domini nostri Jesu Christi, quod ipsos conjunxit, infertur dedecus; deinde, quoniam uniuscujusque conscientia erga alterum pura esse non poterit, sed mutua futura est inter illos suspicio. Hoc autem aperte pugnat cum præcepto Domini, qui ait : Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade, prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum⁹⁴.

INTERROGATIO XXXVII.

An precum et psalmodia obtenta et nomine opera sint negligenda, et quæ tempora precatiori sint idonea : et primum, an oporteat operari.

C

RESPONSIO.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus dicat, Dignus est, non simpliciter, neque indiscriminatim quilibet, sed Operarius cibo suo⁹⁵ : Apostolos vero jubeat laborare, bonumque propriis manibus escicere, ut unde tribuamus egenti, 382 habeamus⁹⁶, diligenter laborandum esse, re ipsa liquet. Neque enim pietatis scopum cum segnitiei prætextum et laboris fugam ducere oportet : sed ceu certaminis, majorisque laboris ac nostræ in afflictionibus tolerantie materiam et occasionem, ut et nobis dicere liceat : In labore et ærumna, in vigiliis abundantius, in fame et siti⁹⁷. Quippe non ob corporis castigationem modo, sed etiam propter charitatem erga proximum, utilis nobis est hujusmodi vitæ ratio, ut et infirmis fratribus per nos Deus suppediet necessaria, juxta formam in Actis ab Apostolo traditam, cum ait : Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos⁹⁸. Et rursus : Ut habeatis unde tribuatis egenti⁹⁹ ; quo digni judicemur, qui audiamus : Venite, benedicti Patris mei,

⁹³ Matth. xviii, 17. ⁹⁴ Matth. v, 23, 24. ⁹⁵ Matth. x, 10. ⁹⁶ Ephes. iv, 28. ⁹⁷ II Cor. xi, 27. ⁹⁸ Act. xx, 35. ⁹⁹ Ephes. iv, 28.

(93) Unus ms. ἱκανοῖς ἐπιδείξει.

(94) Editi et quatuor mss. τῆς συμφωνίας. Reg. primus et Colb. itidem primus τῆς συναφείας, melius.

(95) Regii duo mss. τὸ συναγαγὼν ὄνομα. Mox editi et Reg. tertius δύνανται. Alii quinque mss. præter Voss. δυνήσεται.

(96) Reg. tertius et editi ἔχητε, ut habeatis. Alii

quinque mss. ἔχωμεν.

(97) Antiqui duo libri χρησιμευούσης ἡμῖν. Idem Reg. primus τοιαύτης διαγωγῆς. Rursus hoc ipso in loco veteres duo libri cum Voss. πρὸς τὸν πλησίον.

(98) Reg. primus et Colb. δεδομένον ἡμῖν τύπον. Codex Voss. παραδεδομένον τύπον.

possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Exuriri enim, et dedistis mihi manducare: siliui, et dedistis mihi bibere".

Ἰησὺς χριστὸς. Ἐπειτα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐδώκατέ μοι πίνεσθαι (99).

2. Et quidem quantum sit otii malum, quid attinet memorare, cum Apostolus aperte præcipiat⁹⁹, ut qui non laborat, neque etiam manducet? Quemadmodum igitur necessarium est unicuique quotidianum alimentum: ita quoque labor pro viribus necessarius est. Neque enim temere Salomon laudis loco scripsit illud: *Panem otiosa non comedit*⁹⁹. Et rursus Apostolus de seipso ait: *Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et fatigue, nocte et die laborantes*: quamquam sibi, utpote Evangelium prædicanti, ex Evangelio vivere liceret. Quia et Dominus cum malitia conjunxit pigritiam, dicens: *Serve male et piger*⁹. Sed et sapiens Salomon non ex his solum quæ jam memorata sunt, operantem laudat, sed redarguit etiam pigrum comparatione tenuissimorum animalium, cum ait: *Vada ad formicam, o piger*⁹. Quare metuendum est ne forte et hoc nobis in iudicii die obijciatur, cum qui nobis facultatem operandi dedit, opera huic facultati convenientia a nobis exiget. Etenim Cui, inquit, commendaverunt multum, plus petent ab eo⁹. Quoniam autem precum et psalmodiæ obtentu nonnulli opera refugiunt, sciendum est in aliis quidem quibusdam rebus proprium esse cujusque rei tempus, juxta Ecclesiastem, qui dixit: *Omni negotio tempus est*⁹: sed precationi et psalmodiæ, sicut et pluribus aliis rebus, nullum non tempus idoneum esse, ita ut intereandam admoveamus manus ad opera, modo quidem ipsa lingua (quando id fieri potest, aut conducit potius ad fidei ædificationem), sin minus, corde in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus Deum collaudemus, uti scriptum est⁹, et ita inter operandum precationem expleamus. **383** gratias quidem agentes ei, qui et manuum vires ad conficienda opera, et mentis solertiam ad cognitionem comparandam suppeditavit, quique materiam largitus est, tam eam quæ in instrumentis, quam eam quæ in excultis a nobis artibus adhibetur, precantes vero, ut huc spectent manuum nostrarum opera, ut Deo placeamus.

3. Hoc modo etiam mentem a vanis cogitationi-

⁹⁹ Matth. xxv, 34, 35. ⁹⁹ II Thess. iii, 10. ⁹⁹ Prov. xxxi, 27. ⁹ II Thess. iii, 8. ⁹ Matth. xxv, 26. ⁹ Prov. vi, 6. ⁹ Luc. xii, 48. ⁹ Eccle. iii, 1. ⁹ Coloss. iii, 16.

(99) Fusius in Colbertino ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνὸς ἦμην, καὶ περιεβάλετέ με· ἐν φυλακῇ καὶ ἐπεσκέψασθέ με. Καὶ ὅσον.

(1) Antiqui duo libri et Voss. τί δὲ λέγειν; Alii. ms. τί δὲ καὶ λέγειν; Statim Reg. primus et Voss. et Colb. φανερώς λέγοντος· Ὁ μὴ ἐργαζόμενος μὴ δὲ ἐσθιέτω. Ὡς οὖν ἀναγκαῖα.

(2) Veteres duo libri περὶ αὐτοῦ.

(3) Paulo aliter in Colb. συνέζευξεν εἰπών.

(4) Reg. primus et Voss. et Colb. ἐργασίαν ἀπαιτοῦντος. Addidimus non longe verbum ζητοῦ e veteribus duobus libris.

2. Καὶ ὅσον μὲν κακὸν ἐστὶ τὸ τῆς ἀργίας, τί χρὴ λέγειν (1), τοῦ Ἀποστόλου φανερώς παραγγέλλοντος, τὸν μὴ ἐργαζόμενον μὴ δὲ ἐσθιέειν; Ὡς οὖν ἀναγκαῖον ἐκάστω ἢ καθημερινῇ τροφῇ, οὕτως ἀναγκαῖον καὶ τὸ κατὰ δύναμιν ἔργον. Οὐ γὰρ μάτην ὁ Σολομὼν ἐν ἐπαίνῳ ἐγράφε τὸ· *Σίτα δὲ ὀκνηρὰ οὐκ ἐρύγε*. Καὶ πάλιν περὶ αὐτοῦ (2) ὁ Ἀπόστολος, ὅτι *ὅτε δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρὰ τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ ἐλέγχῳ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι*· καίτοι ἔχον ἐξουσίαν, τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλων, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν. Καὶ ὁ Κύριος δὲ τὴν ὀκνηρίαν τῇ πονηρίᾳ συνήψεν, εἰπὼν (3)· *Πονηρὸς δοῦλε καὶ ὀκνηρὸς*. Ἀλλὰ καὶ ὁ σοφὸς Σολομὼν οὐ μόνον ἐπαίνει τὸν ἐργαζόμενον διὰ τὸν μνημονευθέντων, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχει τὸν ὀκνηρὸν συγκρίσει τῶν μικροτάτων ζώων, λέγων· *Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρὸς*. Ὅστε φοβεῖσθαι χρὴ, μήποτε ἡμῖν τοῦτο καὶ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως προνεγῇ, τοῦ δεδοκότος ἡμῖν τὴν πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι δύναμιν, ἀναλογούσαν τῇ δυνάμει τὴν ἐργασίαν ἐπιζητούντος (4). Δίδει· Ὁ παρέθετο, φησί, πολλὸ, περισσώτερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν (5). Ἐπεὶ δὲ τινες προφάσει τῶν εὐχῶν καὶ τῆς ψαλμωδίας παρατοῦνται τὰ ἔργα, εἰδέναι δεῖ, ὅτι ἐπὶ μὲν ἄλλων τινῶν ἐκάστου καιρὸς ἐστὶν ἴδιος, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήην εἰπόντα· *Καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι*· προσευχῆς δὲ καὶ ψαλμωδίας, ὥσπερ οὖν καὶ ἐτέρων πλειόνων, πᾶς καιρὸς ἐπιτήδειος, ὥστε μεταξὺ τὰς χεῖρας κινεῖσθαι πρὸς τὰ ἔργα, ποτὲ μὲν καὶ τῇ γλώσσῃ, ὅταν τοῦτο ἦ δύνατον, μάλλον δὲ χρήσιμον πρὸς (6) οἰκοδομὴν τῆς πίστεως· εἰ δὲ μὴ γὰρ, τῇ καρδίᾳ ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ψαλμοῖς πνευματικαῖς τὸν Θεὸν ἀνυμνεῖν, καθὼς γέγραπται, καὶ τὴν προσευχὴν μεταξὺ τοῦ ἔργου πληροῦν· εὐχαριστοῦντες μὲν τῷ δεδοκότι καὶ δύναμιν χειρῶν πρὸς ἔργα, καὶ σοφίαν διανοίας πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἐπιστήμης, καὶ τὴν ὕλην χαρισμένης, τὴν τε ἐν τοῖς ἐργαλείοις, καὶ τὴν ὑποκειμένην ταῖς τέχναις, ὥσπερ ἂν (7) τύχωμεν ἐργαζόμενοι· προσευχόμενοι δὲ κατευθυνθῆναι τὰ ἔργα τῶν

D χειρῶν ἡμῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως.

3. Οὕτω καὶ (8) τὸ ἀμετρώστερον τῇ ψυχῇ κατ-

(5) Fusius in Colbertino ἀπαιτοῦσιν αὐτόν. Ἀπλὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ πεπιστευμένου τὸ τάλαντον, ὃς μετὰ τῆς πονηρίας τὴν ὀκνηρίαν ἐνεκλήθη, *Idque patet etiam ex eo, cui conceditum talentum fuerat, qui prater nequitiam insinualatus est segnitie*. Ibidem duo mss. ἐπειδὴ δὲ. Mox duo mss. cum Voss. προφάσει τῶν προσευχῶν.

(6) Reg. primus χρήσιμον καὶ πρὸς.

(7) Editio ὥσπερ ἔάν. At mss. tres ὥσπερ ἂν

(8) Editi οὕτω γὰρ καὶ. Voculam γὰρ delevi, ἵδμεν veterum quatuor librorum seculis.

ορθοῦμεν, ὅταν ἐφ' ἐκάστη ἐνεργείᾳ τὴν τε εὐδορίαν τῆς ἐργασίας παρὰ Θεοῦ αἰτῶμεν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ δεδωκότι τὸ ἐνεργεῖν ἀποπληρῶμεν, καὶ τὸν σκοπὸν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεσθήσεως (9) φυλάσσωμεν, καθὰ προεῖρηται. Ἐπει, εἰ μὴ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, πῶς δύναται συμβαίνειν ἀλλήλοις τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένα, τὸ τε Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, καὶ τὸ, Νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργάζεσθαι; Οὐ μὴν ἐπειδὴ ἡ (10) ἐν παντὶ καιρῷ εὐχαριστία καὶ νόμος προστέτακται, καὶ ἀναγκαῖα ἡμῶν τῇ ζωῇ δέδεται κατὰ τε φύσιν καὶ λόγον, παρορᾶσθαι δεῖ τοὺς διατετυπωμένους λαίρους τῶν προσευχῶν ἐν ταῖς ἀδελφότησιν, οὓς ἀναγκαῖα ἐξελεξάμεθα, ἐκάστου ἰδίαν τινὰ ὑπόμνησιν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν ἔχοντος· τὸν μὲν (11) ὁρῶν, ὥστε τὰ πρῶτα κινήματα τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ νοῦ, ἀναθήματα εἶναι Θεοῦ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἀναλαμβάνειν εἰς φροντίδα, πρὶν ἢ τῇ παρὰ Θεοῦ ἐννοίᾳ ἐνευφρανθῆναι, καθὼς γέγραπται (12): *Εὐμήσθη τὸν Θεοῦ, καὶ ἡνῶραν·* μηδὲ σῶμα κινῆσαι πρὸς ἐργασίαν, πρὶν ποιῆσαι τὸ εἰρημένον, *ἔτι Πρὸς σὲ προσεύξομαι, Κύριε·* καὶ τὸ πρῶτον εἰσακούσῃ τῆς φωνῆς μου· τὸ πρῶτον παραστήσωμαί σοι, καὶ ἐπόψομαι (13)· πάλιν δὲ κατὰ τὴν τρίτην ὥραν εἰς τὴν προσευχὴν ἀνίστασθαι, καὶ ἐπισυνάγειν τὴν ἀδελφότητα, καὶ τυχῶσιν ἄλλοι πρὸς ἄλλα ἔργα μεμερισμένοι· καὶ ὑπομνησθέντας τῆς τοῦ Πνεύματος δωρεᾆς, τῆς κατὰ τὴν τρίτην ὥραν τοῖς ἀποστόλοις δεδομένης, προσκυνῆσαι πάντας ὁμοθυμαδόν, εἰς τὸ ἀξίους γενέσθαι καὶ αὐτοὺς τῆς ὑποδοχῆς τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ αἰτοῦντας τὴν παρ' αὐτοῦ ὁδηγίαν καὶ διδασκαλίαν πρὸς τὸ συμφέρον, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Καρδίαν καθαρὰν κτίσας ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισας ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου·* μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἄγιον μὴ ἀντάρχεις ἀπ' ἐμοῦ· ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίαν σου σωτηρίου σου, καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στηρίξόν με· καὶ ἄλλα· Τὸ δεικνύει καὶ (14) οὕτω πάλιν τῶν ἔργων ἔχασθαι.

4. Κἂν πορρωτέρω δὲ πού διὰ τὴν τῶν ἔργων ἡ τῶν τόπων φύσιν διάγοντες ἀπολειφθῶσι, πληροῦν ἀναγκαίως ὀφείλουσιν ἐκεῖ ἕκαστα. τὰ κοινῇ δόξαντα, μηδὲν διακρινόμενοι· ὅτι Ὅπου ἂν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι, φησὶ ὁ Κύριος, εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ ὥρᾳ κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων ἀναγκαῖαν εἶναι τὴν προσευχὴν ἐκρίναμεν, τῶν λεγόντων· *Ἐσπέρας καὶ πρῶτον καὶ μεσημέριος διηγήσομαι καὶ ἀπαγγελῶ, καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου·* καὶ ὥστε ῥυσθῆ-

bus avocamus, cum in qualibet actione a Deo exposcimus et felicem operis successum, et ei qui vim agendi impertivit, rependimus gratias, cumque, uti antea dictum, propositum ei placendi custodimus. Etenim nisi hæc ita se habeant, qui fieri potest, ut cohereant inter se quæ ab Apostolo dicta sunt, et illud videlicet, *Sine intermissione orate*: et illud, *Nocte et die operantes*.? Neque vero, quoniam gratiarum actio lege etiam præcepta est omni tempore, eamque vitæ nostræ necessariam esse et ex natura et ex ratione commonstratum est, ideo oportet precationum tempora in fratrum conventibus constituta negligere, quæ necessario delegimus, quod eorum quodlibet accepta a Deo beneficia singulari quodam modo in memoriam revocet. Matutinum quidem, ut animi ac mentis nostræ primi motus Deo consecrentur, et nihil aliud prius curandum suscipiamus, quam exhilarati fuerimus Dei cogitatione, sicut scriptum est: *Memor fui Dei; et delectatus sum*: neque corpus ante admoveatur operi, quam effecerimus quod dictum est: *Ad te orabo, Domine; mane exaudies vocem meam. Mane astabo tibi, et videbo*. Rursus vero tertia hora surgatur ad precandum, fratresque convocentur, etiamsi divisi alii aliis operibus fuerint occupati; et ita Spiritus donum circa tertiam horam apostolis collatum in memoriam redigentes, omnes uno eodemque animo illum venerentur, ut ipsi quoque fiant digni, quibus sanctitas conferatur, simulque petant, ut dux sit itineris, ac ea quæ utilia sunt, edoceat, juxta eum, qui dixit: *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne proficias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi letitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me*. Et alibi: *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*. Sicque rursus incumbamus operibus.

Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν τῇ εὐδορίᾳ.

4. Quod si forte aliqui propter operum aut locorum naturam longius absuerint, illic sine ulla hesitatione singula quæ communiter statuta sunt, exsequi necessario debent: nam Si, inquit Dominus, duo vel tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Sexta quoque hora necessariam esse precationem, sanctorum exemplo, judicavimus, qui dicunt: *Vespere et mane et meridie narrabo et annuntiabo: et exaudiet vocem meam*. Et ut liberemur ad incursu et demonio

* I Thess. v. 17. * II Thess. iii. 8. Psal. lxxvi. 4. ¹⁰ Psal. v. 4, 5. ¹¹ Psal. l. 12, 13. ¹² Psal. cxlii. 10. ¹³ Matth. xviii. 20. ¹⁴ Psal. liv. 18.

(9) Codex Colb. τῆς πρὸς Θεὸν εὐχρ. Mox Reg. primus ἔχει τὸν τρόπον.

(10) Additus est articulus ex multis codicibus.

(11) Editi τὸ μὲν. Veteres quatuor libri τὸν μὲν.

(12) Reg. primus et Voss. et Colb. κατὰ τὸ γεγραμμένον. Aliquanto post duo mss. πρὶν ἢ ποιῆσαι.

(13) Reg. primus παραστήσωμαί σοι καὶ ἐπόψο-

μαι, et videbo. Codex Voss. et Colb. καὶ ἐπόψῃ με, et videris me. Reg. tertius καὶ ἐπόψαι με, et videbis me. Editi παραστήσωμαί σοι πάλιν.

(14) Particulam καὶ addidi ex antiquis duobus libris. Statim editi et duo mss. διάγοντες καταλειφθῶσι. Regii primus et tertius ἀπολειφθῶσι, rectius.

meridiano¹⁵, etiam eodem tempore recitetur nonagesimus psalmus. Nonam autem horam ad orandum necessariam esse **384** apostoli ipsi nobis prodidere in Actis: in quibus narratur Petrus et Joannes ascendisse in templum *Ad horam orationis nonam*¹⁶. Jam completa die, de iis quæ in ipsa data sunt nobis, aut recte a nobis gesta sunt, persolvantur gratiæ, itemque ea quæ prætermissa sunt, confiteamur: quippe sive voluntarium, sive non voluntarium, sive etiam latens peccatum admissum est, aut in verbis, aut in factis, aut in ipso corde, Deum de his omnibus per preces placamus. Prodest enim plurimum præterita considerare, ut ne rursus in similia delabamur. Quapropter inquit: *Quæ dictis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini*¹⁷.

5. Ac rursus, nocte incipiente, petendum est, ut inoffensa et a visis libera requie fruamur: qua hora etiam nonagesimus psalmus necessario dicatur. Mediam autem noctem nobis ad orandum necessariam esse tradiderunt Paulus et Silas, quemadmodum Actorum historia declarat, his verbis: *Media autem nocte Paulus et Silas laudabant Deum*¹⁸. Et Psalmista, cum ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia justitiæ tuæ*¹⁹. Et rursus antevertere diluculum par est, et ad precationem exsurgere, ne in somno ac cubili a die deprehendamus, juxta eum qui dixit: *Præveniant oculi mei diluculum, ut meditarer eloquia tua*²⁰. Ex quibus temporibus nullum est negligendum ab iis, qui diligenter ad Dei et Christi ipsius gloriam vivere instituerunt. Diversitatem autem atque varietatem in precibus et in psalmodia, quæ statis horis sunt, utilem esse arbitror, quod in æqualitate quidem torpescat sæpe nescio quomodo animus, atque præsens absens est; mutatis vero et variatis psalmodia et cantu per singulas horas, renovatur ejus desiderium, et attentio instauratur. ποικίλῳ τῆς ψαλμωδίας καὶ τοῦ περὶ ἐκάστης ὥρας καινίσκεται τὸ νηφάλιον.

INTERROGATIO XXXVIII

Cum abunde tuo nos sermone docueris, et precationem omitti nullo modo posse, laboremque necessariam esse: reliquum est jam, ut doceamur, quæ artes professioni nostræ convenient.

RESPONSIO.

Speciatim quidem artes aliquas decernere facile est, quod aliæ apud alios requirantur iuxta

¹⁵ Psal. xc, 6. ¹⁶ Act. iiii, 1. ¹⁷ Psal. iv, 5.

(15) Reg. primus Ἡ δὲ ἐννάτη ὥρα.

(16) Veteres duo libri ὅτι. Editi ὅτε.

(17) Reg. primus et Colb. ἡ κατωρθωμένων ἡμῶν, καὶ τῶν. Editi κατωρθωμένων καὶ τῶν.

(18) In Colbertino pro πλημμέλημα legitur ἀτόπημα.

(19) Reg. primus καὶ ἐν αὐτῇ τῇ. Aliquanto post idem ms. παραδίδωκαί κανόνα.

(20) Unus ms. ἐξομολογήσασθαι. Nec ita multo post duo mss. cum Voss. γρηὶ προφθάνοντας.

A ναὶ ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ, ἅμα καὶ τοῦ ψαλμοῦ τοῦ ἐνενηκостоῦ λεγομένου.

Ἡ δὲ ἐννάτη (15) παρ' αὐτῶν ἡμῶν τῶν ἀποστόλων ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγκαῖα εἰς προσευχὴν παραδίδεται ἰστοοῦσας, ὅτι (16) Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν *Ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην*. Συμπληρωθείσης δὲ τῆς ἡμέρας, ἡ εὐχαριστία περὶ τῶν ἐν αὐτῇ δεδομένων ἡμῖν ἡ κατωρθωμένων ἡμῶν, καὶ τῶν (17) παρεθόντων ἡ ἐξαγορεύσεις, εἴτε ἐκούσιον, εἴτε ἀκούσιον, εἴτε που καὶ λανθάνον πλημμέλημα (18) γέγονεν, ἢ ἐν ῥήμασιν, ἢ ἐν ἔργοις, ἢ κατ' αὐτὴν τὴν καρδίαν, περὶ πάντων ἐξιλεομένων ἡμῶν διὰ τῆς προσευχῆς τὸν Θεόν. Μέγα γὰρ ὄφελος ἡ ἐπίσχεσις τῶν παρελθόντων πρὸς τὸ μὴ τοῖς ὁμοίοις αἰθέρις περιπεσεῖν. Διὸ φησιν.

B *Ἄ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε.*

5. Καὶ πάλιν, τῆς νυκτὸς ἀρχομένης, ἡ αἰτησις τοῦ ἀπρόσκοπον ἡμῖν καὶ φαντασιῶν ἐλευθέραν ὑπάρχει τὴν ἀνάπαυσιν· λεγομένου καὶ ἐν ταύτῃ τῇ (19) ὥρᾳ ἀναγκαιὸς τοῦ ἐνενηκостоῦ ψαλμοῦ. Τὸ δὲ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας ἡμῶν ἀναγκαῖον εἰς προσευχὴν παραδιδώκασιν, ὡς ἡ τῶν Πράξεων ἱστορία παρίσται, λέγουσα· *Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας ᾄδον τὸν Θεόν· καὶ ὁ ψαλμωδὸς λέγων· Μεσονύκτιον ἐξεγείρομην τοῦ ἐξομολογέσθαι* (20) *σοὶ ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου*. Καὶ πάλιν γρηὶ προφθάνοντας τὸν ὄρθρον εἰς τὴν προσευχὴν διανίστασθαι, ὡς μὴ ἐν ὕπνῳ καὶ κοίτῃ ὑπὸ τῆς ἡμέρας καταληφθῆναι, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Πρόφθатар οἱ ὀφθαλμοί μου πρὸς ὄρθρον τοῦ μελετᾶν τὰ λόγια σου*. Ὡς οὐδένα γρηὶ καίρῳ τοῖς ἐπιτετηρημένους εἰς ὁδὸν Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ προαιρουμένους ζῆν παρορᾶσθαι. Χρησιμεύειν δὲ λογίζομαι τὴν ἐν ταῖς προσευχαῖς καὶ ψαλμωδαῖς κατὰ τὰς ἐπιτετηρημένας (21) ὥρας διαφορὰν τε καὶ ποικίλιν, καὶ κατ' ἐκεῖνο, ὅτι ἐν μὲν τῇ ὁμαλότητι πολλὰς που καὶ ἀκηδιὰς ἡ ψυχὴ καὶ ἀπομετεωρίζεται· ἐν δὲ τῇ ἐναλλαγῇ καὶ τῷ λόγῳ νεαροποιεῖται (22) αὐτῆς ἡ ἐπιθυμία καὶ ἀνα-

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΗ'.

Δελξαντος ἱκανῶς (23) τοῦ λόγου καὶ τὴν προσευχὴν ἀπαράλειπτον, καὶ τὸ ἐργάζεσθαι ἀναγκαῖον, ἀκόλουθον διδασθῆναι ἡμῶς ποῖαι τέχναι τῷ ἐπαγγέλματι ἡμῶν ἀρμόζουσιν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἰδικῶς μὲν ἀφορμαὶ τέχνας τίνας οὐκ εὐκόλως διὰ τὸ ἄλλας παρ' ἄλλοις ἐπιζητεῖσθαι (24) κατὰ

¹⁸ Act. xvi, 25. ¹⁹ Psal. cxviii, 62. ²⁰ ibid. 148.

(21) Editi et aliquot mss. κατὰ τὰς ἐπιτετηρημένας. Codex Colb. τὰς ἐπιτετηρημένας: quod fortasse melius videri poterit.

(22) Idem ms. νεαροποιεῖται πως, renovatur quodam modo.

(23) Veteres duo libri cum Voss. διδάξαντος ἱκανῶς. Ibidem Reg. primus et Colb. ἀπαράλειπτον. Alii duo mss. et editi ἀπαράλειπτον, non ita recte.

(24) Sic codex Voss. et Colb. et Reg. primus. Editiones veteres ἐπιζητεῖσθαι κατὰ τὴν ἐπιτε-

τὴν ἰδιότητα τῶν τόπων καὶ τὴν ἐπιτηδεύουσα τῶν ἐν ἐκάστῃ χώρᾳ πραγμάτων· κοινῶ δὲ λόγῳ τὴν ἐκλογὴν τούτων ὑποτυπώσασθαι δυνατόν, ὅσαι τὸ εἰρηγικὸν καὶ τὸ ἀθρόον τῆς ζωῆς ἡμῶν (25) συντηροῦσι, μὴτε πολλῆς πραγματείας εἰς τὸν πορισμὸν τῆς οἰκίας ὕλης δεόμεναι, μὴτε πολλοῦ τοῦ ἀγῶνος πρὸς τὴν τῶν ἀπεργασθέντων διάπρασιν, μὴτε ὅσαι συντυχίας ἡμῖν ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν ἀπρεπεῖς ἢ βλαβερὰς προσενούσιν· ἀλλ' ἐν παντὶ σκοπῶν οἰκίαν ἡμῖν προκείμεναι νομίζειν χρὴ τὴν λιτότητα, καὶ τὴν εὐτέλειαν, φεύγοντας τὸ ὑπηρετεῖν ἐπιθυμίαις ἀνθρώπων ἀνοήτοις καὶ βλαβεραῖς, διὰ τοῦ τὰ ἐπιζητούμενα παρ' αὐτῶν ἐξεργάζεσθαι. Ἄλλ' ἐν μὲν τῇ ὕφαντικῇ, τὸ ἐμπολιτευόμενον τῇ συνθηαίᾳ τοῦ βίου, οὐ τὸ πρὸς ἄγαν καὶ παγίδα τῶν νέων ὑπὸ τῶν ἀκολάστον ἐπινοούμενον, παραδεκτέον ἡμῖν (26). Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ σκυτοτομικῆς τοῖς τὰ ἀναγκαῖα τῆς χρείας ἐπιζητοῦσι διὰ τῆς τέχνης ὑπηρετήσωμεν. Οἰκοδομικῇ δὲ, καὶ τεκτονικῇ, καὶ χαλκευτικῇ, καὶ γεωργίᾳ, αὐταὶ μὲν καθ' ἑαυτὰς ἀναγκαῖαι τῷ βίῳ, καὶ πολὺ τὸ χρήσιμον παρεχόμεναι, καὶ τῷ οἰκίῳ λόγῳ οὐκ ἀπόβλητοι ἡμῖν· πλὴν ὅταν ποτὲ ἢ θορύβους (27) ἡμῖν ἐμποιῶσιν, ἢ τὸ ἡνωμένον τῆς ζωῆς τῶν ἀδελφῶν διασπῶσι, τότε αὐτὰς ἐξ ἀνάγκης ἐκκλίνωμεν· προτιμῶντες τὰς τέχνας τὰς διατηρούσας ἡμῖν τὴν ἀπερίσπαστον ζωὴν καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ, καὶ μὴτε καιροῦ ψαλμωδίας, μὴτε προσευχῆς, μὴτε τῆς λοιπῆς εὐταξίας ἀφελούσας τοὺς τῇ ἀσκήσει τῆς εὐσεβείας προσκαρτεροῦντας. Ἐπει, ὅταν γε μὴδὲν ὑπάρχῃ παρ' αὐτῶν εἰς τὴν προηγουμένην ζωὴν καταβλάπτεσθαι, πολλὴν εἰσι προτιμότεραι, καὶ μάλιστα ἡ γεωργία, αὐτοῖς ἐχούσα τῶν ἀναγκαίων τὸν πορισμὸν, καὶ τῆς ἐπὶ πολὺ ἰσότητος, καὶ ἔνω καὶ κάτω διαδρομῆς ροιμένη τοὺς γεωργούντας, μόνον εἰ, καθ' ὃν εἰπομεν τρόπον, μὴτε ἀπὸ γειτόνων μὴτε ἀπὸ συνοίκων θορύβους ἡμῖν ἐπάγει καὶ ταραχάς.

pediatque quominus discurrant huc et illuc, si tubernalibus tumultus nobis et turbas excitet.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΘ.

Πῶς χρὴ ποιεῖσθαι τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας τὴν διάπρασιν, καὶ πῶς ἀποδημεῖν

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Χρὴ δὲ σπουδάζειν καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐργασιῶν μὴ μακράν που διατίθεσθαι, μὴτε δημοσιεύειν ἑαυτοὺς (28) τῆς πράσεως ἕνεκεν. Εὐπρεπεστέρα γὰρ ἢ ἐφ' ἑνὸς τόπου διαγωγή, καὶ ὠφελιμωτέρα πρὸς τὴν οἰκοδομὴν ἀλλήλων καὶ ἀκριβῆ συντήρησιν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ὥστε αἰρεῖσθαι μέλλον καὶ ὑφαιρεῖν τι τῆς ἀξίας, ἢ ὑπὲρ (29) ὀλίγου κέρδους ὑπερ-

deicta τῶν, quod mancum erat et mutuum. Ibidem hi ipsi quos mox dixi libri χώρα πραγμάτων.

(25) Codex Voss. et Colb. ζωῆς ἡμῖν.

(26) Editi καὶ παγίδα ὑπὸ τῶν νέων τῶν ἀκολάστον ἡμῖν παραδεκτέον ἐπινοούμενον, male. Regii primus et tertius ut in contextu; et ita quoque in Colb. legitur, nisi quod pro παραδεκτέον habet παραδέχεται. Mox mss. nonnulli ὑπηρετήσωμεν. Editi ὑπηρετήσωμεν. Ibidem mss. duo Οἰκοδομικῇ δὲ καὶ. Editi Οἰκοδομικῇ τε καὶ.

A locorum naturam, et negotiationum quæ in singulis regionibus sunt commoditatem. In universum tamen ita harum delectus designari potest, ut ex exerceantur, quæcumque vitæ nostræ servant quietem atque tranquillitatem, et quæ neque indigent negotio multo ad suam ipsarum materiam parandam, neque multa sollicitudine, ad ea quæ facta sunt dividenda, quæque neque virorum neque mulierum indecoros congressus nobis concilient, aut noxios: siquidem peculiarem scopum nobis in omnibus propositum esse existimandum est, simplicitatem scilicet atque vilitatem; nobiscum cavendum, ne stultis ac noxiis hominum cupiditatibus inserviamus, iis efficiendis, quæ ipsis in studio esse solent. Quare in textoria quidem, id quod in vitæ consuetudine versatur, non quod ad juvenes captandos ac laqueis irretiendos ab impuris quibusdam excogitatum est, a nobis assumi debet. Similiter quoque in autoria, in iis solum rebus quæ ad necessarium vitæ usum requiruntur, per artem operam nostram ponamus. Architectura vero, et ars lignaria, et æraria, et agricultura, ipsæ quidem per se necessariae sunt vitæ, multumque afferunt utilitatis, nec speciali ratione a nobis rejiciendæ sunt: sed tamen quancumque aut nobis creant tumultum, aut conjunctionem vitæ fratrum distrahunt, illas tunc necesse est vitare; cum eas artes antepondere debeamus, quæ neque vitam nostram distrahunt, neque impedimento sint, quominus assidua Domini præsentia servetur, et quæ neque a tempore aut psalmodiæ, aut precationis, aut reliquæ disciplinæ avocent eos qui in pietatis exercitio insistent. Quare siquando in eis nihil insit, quod præcipuo vitæ nostræ instituto noceat, hæc plurimis aliis anteponendæ sunt, et maxime agricultura, cum per se comparet necessaria, liberetque a longiore vagatione agricolas, imo modo, ut diximus, neque a vicinis, neque a contubernalibus tumultus nobis et turbas excitet.

INTERROGATIO XXXIX.

Quomodo opera sint vendenda, auscipiendaque peregrinatio.

RESPONSIO.

Atque in eo etiam ponendum studium est, ne opera procul dividamus, neve nos ipsos vendendi causa demus in publicum. Convenientius enim fuerit in uno eodemque loco commorari, utiliusque, tum ad mutuam ædificationem, tum ad perfectam quotidiani victus conservationem. Quare malimus detrahi aliquid de pretio, quam modici

(27) Antiqui duo libri ἢ θορύβους. Mox unus ms. ἐμποιοῦσι.

(28) Reg. primus δημοσιεύειν αὐτοὺς. Statim alius ms. καὶ ἀφελεστέρα καὶ ὠφελιμωτέρα, securius et utilius est id eodem loco degere.

(29) Reg. primus τῆς ἀξίας· ὥστε μὴ κινηθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ τόπου, ἢ ὑπὲρ, sic ut a loco non dimoveamur. Mox alius ms. ὑπεροπλίως ἀποδημεῖν. Subinde Reg. primus ἀκαρπὸν ἡμῶν τὴν

lucris gratia extra terminos apte. Quod si id fieri non posse docuerit experientia, operæ pretium est, ne peregrinatio sit nobis infructuosa, et loca et civitates piorum virorum seligere, atque multos fratres, quorum singuli sua ipsorum opera exportent, ad eos qui designabuntur conventus simul concurrere; simulque proficisci, ut cum psalmis, precibusque, et mutua ædificatione iter conficiant. Cum autem pervenerint ad locum, eligant eadem diversoria, tum mutue custodiæ gratia, tum ut nullum precandi tempus, neque diurnum, neque **386** nocturnum, nos effugiat, tum ut unusquisque ex hominum intractabilium et avarorum congressu minus detrimentum accipiat, si sit cum pluribus, quam si solus esset. Nam vel injuriosissimi nolunt suæ injustitiæ testes multos habere.

INTERROGATIO XL.

De nundinis quæ sunt in conventibus.

RESPONSIO.

Verumenimvero ne eas quidem nundinationes quæ in locis, ubi martyres coluntur, sunt, nobis convenire ostendit Scriptura. Non enim alius ejusquam rei gratia in martyriis aut locis adjacentibus decet Christianos reperiri, quam orandi causâ, et ut sanctorum constantiam, qui pro pietate ad mortem usque decertarunt, in memoriam revocantes, ad similem æmulationem incitentur, meminerintque perquam horrendæ iræ Domini, qui cum et semper et ubique mitis esset et humilis corde, uti scriptum est ¹¹, in eos solos qui circum templum vendebant emebantque flagellum intendit ¹², tanquam si mercatura precationis domum in latronum speluncam transmutasset. Neque vero, quoniam alii jam eam quæ apud sanctos obtinebat consuetudinem violavere, qui cum pro se invicem orare debuissent, et una cum pluribus Deum adorare, et cum lacrymis inplorare, ipsumque pro peccatis propitium reddere, gratias pro beneficiis rependere, ac verbis hortativis sese ædificare (quod adhuc nostra etiam memoria usitatum et observatum fuisse novimus), pro his omnibus forum, nundinasque, ac commune emporium et tempus illud et locum efficiunt, continuo nos etiam hos imitari par est, ejusque rei participatione absurda et inepta confirmare: sed nobis eos conventus ad imitandum proponere debemus, qui de Domino nostro in Evangeliiis narrantur, Apostolique mandata, tanquam quæ ad hanc agendi rationem conducant, perficere. Ita autem scribit:

¹¹ Matth. xi, 29. ¹² Joan. ii, 15.

(30) Regii duo cum Voss. τῆς ἐν ἀλλήλοις. Editi ἐν ἄλλοις. Paulo ante in Colb. legitur ἀποδημίαν ποιεῖσθαι.

(31) Veteres duo libri ἐπὶ τῶν τόπων.

(32) Unus ms. τῶν δυσσυχῶν. Ibidem alius ms. καὶ πλεονεκτῶν.

(33) Regii duo cum Voss. ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦς τόποις. Codex Colb. ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦς τόποις. Editio Paris. pariter ac Basil. ἐν τοῖς περὶ αὐτὰ τόποις.

ορίους ἀποδημῆν. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἀδύνατον ἢ πῆρα δειξῇ, ἐκλέγεσθαι καὶ τόπους καὶ πόλεις ἀνδρῶν εὐλαβῶν, ὥς μὴ ἀχαρπὸν ἡμῖν τὴν ἀποδημίαν γίνεσθαι, καὶ ἐν ταῖς ἀποδεδειγμέναις πανηγύρεσι πλειονας ὁμοῦ συνδραμεῖν τῶν ἀδελφῶν, ἕκαστον τὰ ἐκ τῆς οἰκείας ἐργασίας ἐπιφερόμενον. Καὶ κοινὴν μὲν τὴν ἀποδημίαν στέλλεσθαι, ὥς καὶ τὴν ὁδὸν μετὰ ψαλμῶν καὶ προσευχῶν καὶ τῆς ἐν ἀλλήλοις (30) οἰκοδομῆς ἐκτελεῖν· καὶ ἐπὶ τὸν τόπον (31) δὲ γενομένους, τὰς αὐτὰς ἀρεῖσθαι καταγωγὰς τῆς τε ἀλλήλων φυλακῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ μηδένα καιρὸν προσευχῆς, μήτε ἡμερινὸν μήτε νυκτερινὸν, ἡμᾶς διαφεύγειν, καὶ τὰς τῶν δυσσυναλλάκτων (32) καὶ πλεονεκτικῶν συντυχίας· ἀδυσχεστότερον διαθῆναι μετὰ πλειόνων ὄντα ἢ καθ' ἑαυτὸν. Παραιτοῦνται γὰρ πολλοὺς ἔχειν τὰς ἀδικίας μάρτυρας καὶ οἱ διαίδεσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Μ'.

Περὶ τῶν ἐν συνόδοις πραγμάτων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἄλλ' οὐδὲ τὰς ἐν τοῖς μαρτυρίοις γινομένας ἀγορασίας οἰκείας ἡμῖν ὁ λόγος δείκνυσιν. Οὐ γὰρ ἀλλοῦ τινὸς ἕνεκεν ἐν τοῖς μαρτυρίοις ἢ ἐν τοῖς περὶ αὐτὰ τόποις (33) φαίνεσθαι ἐπιβάλλει Χριστιανοῖς, ἢ προσευχῆς ἕνεκεν καὶ τοῦ εἰς ὑπόμνησιν ἐλθόντας τῆς τῶν ἁγίων ὑπὲρ εὐσεβείας μέχρι θανάτου ἐνστάσεως πρὸς τὸν ζῆλον τὸν ὅμοιον προτραπῆναι· μεμνημένους τῆς φοβερωτάτης ὀργῆς τοῦ Κυρίου, ὅτι, καίπερ πάντοτε καὶ πανταχοῦ πρᾶς ὢν, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καθὼς γέγραπται, μόνοις τοῖς περὶ τὸ ἱερὸν πωλοῦσι καὶ ἀγοράζουσι τὴν μάστιγα ἐπανετείνετο (34), ὥς τῆς ἐμπορίας τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς μεταποιούσης εἰς σπήλαιον ληστῶν. Οὐ μὴν, ἐπειδὴ ἕτεροι προλαβόντες παρέφθαιραν τὴν κεκρατηκυῖαν ἐπὶ τῶν ἁγίων συνήθειαν, καὶ ἀντὶ τοῦ προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων, καὶ μετὰ πλειόνων προσκυνεῖν καὶ προσκλαίειν τῷ Θεῷ, καὶ ἐξελίσκεσθαι μὲν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν, εὐχαριστεῖν δὲ ὑπὲρ τῶν εὐεργεσιῶν, οἰκοδομεῖν δὲ διὰ τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως, ὅπερ εἶπεν καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας μνήμης τηρούμενον ἐγνωμεν, ἀντὶ τούτων ἀγορᾶν, καὶ πανήγυριν, καὶ κοινὸν ἐμπόριον τὸν τε καιρὸν καὶ τὸν τόπον ποιοῦνται, ἤδη καὶ ἡμᾶς ἀκολουθεῖν αὐτοῖς προσήκε, καὶ βεβαιοῦν τὰ **D** ἄτοπα τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πράγματος· ἀλλὰ μιμεῖσθαι (35) τὰς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἱστορουμένας συνόδους, καὶ πληροῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ὡς συντελούντα τῷ τοιοῦτῳ τύπῳ διατεταγμένα. Γράφει δὲ οὕτως· Ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδα-

Aliquanto post unus ms. ὑπόμνησιν ἐξελεῖν. Nec ita multo post impressi libri καὶ πάντοτε. Veteres tres libri præter Voss. καίπερ πάντοτε.

(34) Editi et Reg. primus ἐπανετείνετο. Alii duo mss. ἐπανετείνετο.

(35) Paulo aliter Voss. τὴν κοινωνίαν τοῦ πράγματος· ἀλλὰ μάλλον δὲ μιμ. Reg. primus τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πράγματος, μάλλον δὲ. Haud longe voces Ἰησοῦ Χριστοῦ addidimus ex antiquis duobus libris.

χρὴ ἔχει. ἀποκάλυψιν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἐρ-
μηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΑ'

Περὶ αὐθεντίας καὶ ὑπακοῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἐν αὐταῖς μέντοι ταῖς συγκεχωρημέναις τέ-
χαις οὐχ ἕκαστος ἦν ἔχει, ἢ βούλεται μαθεῖν, ἐπι-
τρέπεσθαι ὀφείλει (36), ἀλλ' εἰς ἣν ἂν δοκιμασθῇ ἐπι-
τήδειος εἶναι. Ὁ γὰρ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν, καὶ πάντα
τὰ ἑαυτοῦ θελήματα ἀποθέμενος, οὐχ ὃ βούλεται (37)
ποιεῖ, ἀλλ' ὃ διδάσκεται. Οὐ μὴν οὐδὲ ἀφ' ἑαυτοῦ
ἐκλέγεσθαι τὸ συμφέρον συγχωρεῖ ὁ λόγος τῷ ἅπας
τὴν ἑαυτοῦ οἰκονομίαν ἐπιτρέψαντι ἑτέροις, οἱ πρὸς
ὑπερ ἂν καταμάθωσιν ἐν ὀνόματι Κυρίου ἐπιτήδειον,
εἰς ἐκεῖνο αὐτὸν τάξουσιν· ἐπεὶ ὃ γε κατ' ἰδίαν ἐπι-
θυμίαν ἐκλεγόμενος ἔργον κατηγορίαν ἑαυτοῦ ἐκφέ-
ρει, πρῶτον μὲν αὐταρεσχείας, ἔπειτα, ὅτι ἢ διὰ
δόξαν κοσμικὴν, ἢ διὰ κέρδους ἐλπίδα, ἢ διὰ τι τοι-
οῦτον προσπέπονθε τῷ ἐπιτηδεύματι, ἢ δι' ὅκνον
καὶ βῆθυμίαν προτιμᾷ τὸ κορυφώτερον. Τὸ δὲ ἐν τού-
τοις εἶναι ἀποδείξις ἐστὶ τοῦ μήπω (38) ἀπηλλάχθαι τῆς
τῶν παθῶν· κακίας. Οὐτε δὲ ἡρῆσατο ἑαυτὸν ὁ ἰδίας
ὀρμᾶς ἐκτελεῖν θέλων, οὕτε ἀπατάξατο τοῖς τοῦ κό-
σμου πράγμασιν, εἴπερ ἐστὶ πρὸς κέρδος καὶ πρὸς δό-
ξαν ἐπτόχεται (39). Οὐδὲ μὴν ἐνέκρωσεν αὐτοῦ τὰ μέλη
τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τὸν ἐν τοῖς ἔργοις κόπον μὴ ὑπο-
μένων· ἀλλὰ καὶ αὐθαδεῖας δειγνύει καθ' ἑαυτοῦ ἐκ-
φέρει, ἀκριβοστέραν (40) οἰόμενος εἶναι τὴν ἰδίαν ἑαυ-
τοῦ κρίσιν τῆς τῶν πλειόνων δοκιμασίας. Ἐπεὶ οὖν ἔχει
τις τέχνην μὴ κατεγνωσμένην ὑπὸ τοῦ κοινού, ἀπο-
πηθεῖν αὐτῆς οὐκ ὀφείλει· ἀσάτου γὰρ γνώμης,
καὶ προαιρέσεως ἀδεαίου, ἐξουθενεῖν (41) τὰ παρόντα·
εἴτε μὴ ἔχει, μὴ ἑαυτῷ λαμβανέντω· ἀλλὰ τὸ παρὰ
τῶν μειζόνων δοκιμασθὲν ὑποδεχέσθω, ἵνα ἐν παντί
τὸ εὐπειθὲς διασώζῃ (42). Ὡς δὲ τὸ ἑαυτῷ ἐπιτρέ-
πειν ἀπρεπὲς ἀπεδείχθη, οὕτω καὶ τὸ παρ' ἑτέρων
ἐγκριθεῖν μὴ καταδέχεσθαι, κατεγνωσμένον ἐστίν.
Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἔχῃ τις τέχνην, μὴ ἀρέσκη δὲ αὐτῆς
ἢ χρῆσις τῇ ἀδελφότητι, ἐτοίμως αὐτὴν ἀποβρίπτειτω,
δεικνύς, ὅτι πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐμπαθῶς
διάκειται. Διότι τὸ μὲν ποιεῖν τὰ θελήματα τῶν δια-
νοιῶν τοῦ μὴ ἔχοντός ἐστιν ἐλπίδα, κατὰ τὸν λόγον
τοῦ Ἀποστόλου· τὸ δὲ ἐν παντί εὐπειθὲς ἀποδοχῆς
ἄξιον· τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου ἐπαινοῦντός τινας,
ὅτι (43) ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ Κυρίῳ, ἔπειτα καὶ
ἡμῖν διὰ θελήματος Θεοῦ.

in omnibus obedientia, quiddam est laude dignum, cum idem Apostolus aliquos laudet, quod seipsos

A Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet : omnia ad edificationem fiant ²².

INTERROGATIO XLI.

De auctoritate et obedientia.

RESPONSIO.

1. Sane in his ipsis quæ concessæ sunt artibus, nequaquam permittendum est unicuique, ut eam, quam callet, aut discere vult, exerceat : sed eam, ad quam judicabitur idoneus. Nam qui se ipse abnegavit, seque spoliavit omnibus suis voluntati-
bus, non quod vult, facit, sed quod **387** docetur. Neque vero ratio sinit eum a semetipso quod utile est deligere, qui semel semetipsum aliis gubernan-
dum tradiderit, qui ad quodcunque eum in nomine Domini idoneum cognoverint, ad id destinabunt ipsum. Quisquis enim in opere deligendo cupiditati suæ obsequitur, insinulat se ipse. Primum qui-
dem, quod placeat sibi ipsi : deinde, quod aut propter gloriam mundanam, aut propter spem lu-
cri, aut propter aliquid hujusmodi, ad hanc artem propendeat, aut quod laborem leviorē anteponat ob segnitiam atque socordiam. Cum autem quis in his vitiiis versatur, argumentum est nondum hunc a cupiditatum malignitate liberum esse. Neque vero se abnegavit, qui suis inservire vult affectibus, neque remisit nuntium mundi negotiis, cum adhuc lucri et gloriæ desiderio teneatur. Neque etiam mortificavit membra sua terrestria, qui non sus-
tinet operum laborem : sed potius prius se fert ar-
rogantem esse se et contumacem, at qui suum unius judicium melius esse ducat et præstantius plurium sententia. Sive igitur tenet quis artem a communitate haud improbatam, eam deserere non debet (est enim animi inconstantis, et mentis incertæ, nihili facere præsentia) : sive non habet, sibi ipsi ne sumat, sed quod a maioribus probatum est, suscipiat, ut in omnibus obedientia servetur. Quemadmodum autem sibi ipsi delectum permittere, indecorum esse monstratum est : ita quoque rem ab aliis approbatam non suscipere, probro vertitur. Imo etiam si quis habeat artem, non pla-
ceat autem ejus usus fraternitati, abiciat ipsam prompto animo, seque nullius rei mundanæ studio-
sum esse ostendat. Nam facere quidem cogitatio-
num voluntates, ejus est qui spem non habet, juxta Apostoli sententiam ²³ : sed exhibita in om-
nibus obedientia, quiddam est laude dignum, cum idem Apostolus aliquos laudet, quod seipsos

²² I Cor. xiv 26. ²³ I Thess. iv, 12. ²⁴ II Cor. viii, 5.

(36) Editi et Reg. tertius οὐχ ἕκαστον ἦν αὐτὸς βούλεται μαθεῖν, ἐπιτρέπεσθαι χρῆ. Reg. primus et Colb. ita ut edidimus.

(37) Reg. primus οὐχ ἐπὶ βούλεται.

(38) Reg. primus τοῦ μήπω. Editi τοῦ μὴ.

(39) Idem ms. εἴπερ πρὸς δόξαν ἴτι καὶ κέρδος ἐπτόχεται. Οὐδὲ μὴν ἐνέκρωσε τὰ ἑαυτοῦ. Ibidem alius ms. ἔργοις πόνον.

(40) Editi et Reg. tertius ἀκριβοστέραν. Alii duo mss. ἀκριβοστέραν.

(41) Legitur in Colb. ἀδεαίου ἐξουθενεῖν.

(42) Unus ms. εὐπειθὲς ἀποσώζῃ. Ibidem duo mss. et Voss. τὸ ἑαυτῷ. Reg. tertius et editi τὸ ἑαυτοῖς. Rursus hoc ipso in loco antiqui tres libri præter Voss. ἀπεδείχθη. Editi ἀδείχθη.

(43) Reg. primus et Voss. ἐπαινοῦντός τινας, καὶ

2. Cæterum unumquemque oportet operi suo intentum esse, eique animo alacri et studioso incumbere, et velut Deo inspectore, impigro studio et attentiore diligentia illud inculpate exercere, ut semper dicere possit: *Eccē sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum* ¹⁸: non autem ab alio ad aliud transire. Nec enim natura nostra pluribus simul muneribus fungi potest, ideoque unam artem accurate facitare, quam multas imperfecte attingere, utilius est. Etenim si distrahant plura, et ex alio ad aliud transeamus, præterquamquod nullum opus absolvitur, inde etiam animi levitas, si jam ineat, redarguitur, aut si nondum fuerit, ingeneratur. Quod si ita aliquando necessitas postulet, par est eum qui idoneus est, aliis etiam artibus suppetias venire: neque id a semetipso, sed si quando invitatus sit, sic ut id nequaquam **388** faciamus nostro primo consilio, sed casu quodam urgente, quemadmodum et in corporis membris fit, quando, titubante pede, manu innitimur. Et rursus, quemadmodum a seipso artem aggredi detrimentosum est: sic detrectare imperata, dignum est reprehensione: quod fiat, ne alatur arrogantiae vitium; neve obedientiae et docilitatis regula dissolvatur. Cæterum instrumentorum cura præcipue ad cuiusque artis opificem atinet. Quod si forte aliquando contigerit, ut aliquod negligatur, ea res tanquam quæ omnium communis sit, ita convenienti modo ab his curari debet qui id primi animadvertierint. Etsi enim ipsorum usus quorundam sit proprius: tamen quæ ex his percipitur utilitas, communis est. Contemnere enim alterius artis instrumenta, veluti nihil ad se spectantia, ejus est, qui ea pro alienis habet. Neque vero eos qui artes tractant, decet sibi vindicare instrumentorum dominium, ita ut aut fratrum præfecto potestatem non faciant his utendi ad quam ipse cunque rem velit, aut sibi ipsis libertatem dent ea vendendi, aut permutandi, aut alio quovis modo tradendi, aut alia, præter ea quæ habent, comparandi. Qui enim semel ita statuit, se ne suarum quidem manuum dominum esse, sed qui potius opera alteri regenda commisit, quomodo convenienter suo instituto faciet qui ejusmodi est, si summum jus dignitatem usurpet?

INTERROGATIO XLII.

Quo consilio et quo animo ii qui laborant, laborare debeant.

RESPONSIO.

1. Atque illud etiam nosse operæ pretium est,

¹⁸ Psal. cxxii, 2.

λέγοντος, ὅτι. Alii mss. et editi ἐπαινοῦντες εἶπας, ὅτι.

(44) Vox ταύτην addita est ex Colbertino.

(45) Idem ms. ἄλλο μεταπηδῶν.

(46) Idem liber Ὁ γὰρ ἐπὶ. Mox hic ipse codex ἐπ' ἄλλω.

(47) Editio Basil. perinde ut Paris. τὸ ἀπ' αὐτοῦ.

2. Ἐκαστον μέντοι χρῆ τῇ ἰδίᾳ ἐργασίᾳ προσέχειν, καὶ ταύτης ἐπιθυμητικῶς φροντίζειν, καὶ ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος, ἐν σπουδῇ δόκνῳ καὶ ἐπιμελείᾳ προσεχεστέρα ἀμείπτως ταύτην (44) ἀποπληροῦν, ἵνα ἔχῃ παρρησίαν λέγειν ἀπὸ τοῦ Ἰδοῦ ὡς οφθαλμοὶ σου εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐτῶν, οὕτως οἱ οφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν· καὶ μὴ ἄλλοτε εἰς ἄλλο ἀποπηδῶν (45). Οὐδὲ γὰρ ἡ φύσις ἡμῶν πολλὰ ὁμοῦ κατορθοῦν ἐπιτηδεύματα δύναται· καὶ τὸ μίαν φιλοπόνησιν ἐκτελεῖν τοῦ πολλῶν ἀτελῶς ἐφάπτεσθαι χρησιμώτερον. Ὁ γὰρ εἰς (46) πλείονα μερισμὸς, καὶ ἡ ἄλλοτε ἐπ' ἄλλο μεταβάσις πρὸς τὸ μηδὲν τελειοῦν τῶν ἔργων, ἐστὶ καὶ ἡθους ἐλαφρίαν ἢ προϋπάρχουσαν ἐλέγχει, ἢ καὶ μὴ οὔσαν ἐμποιεῖ. Ἐὰν δέ ποτε χρεῖα καταλάβῃ, ἐπιδοθεῖν καὶ ἄλλαις τέχναις τὸν ἐπιτηδεύωντα ἀκόλουθον. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπ' αὐτοῦ· ἀλλ' εἰ ποτε προσκλήθῃ, οὐ προηγουμένως ἡμῶν ποιοῦντων τοῦτο, ἀλλὰ κατὰ περιστάσιν· ὡς καὶ ἐπὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ὅταν, ἐκλάσαντος τοῦ ποδὸς, ἐπιστηριζώμεθα τῇ χειρὶ. Καὶ πάλιν, ὥσπερ τὸ ἀπ' αὐτοῦ (47) ἐπιπηδῶν ἀσύμφορον, οὕτω τὸ προσταχθῆναι μὴ καταδέχεσθαι κατηγορίας ἀξιον, ἵνα μήτε πάθος αὐθαδεῖας τρέφῃται (48), μήτε ὁ τῆς ὑπακοῆς καὶ εὐπειθείας ἔρος διαλύηται. Καὶ ἡ τῶν ἐργασιῶν δὲ φροντίς διαφέρει μὲν προηγουμένως τῷ ἐκάστης ἐργασίας τεχνίτῃ· ἐὰν δὲ ἅρα ποτὲ παρορθῇναι συμβαίῃ τι, ὡς κοινὸν πάντων κτήμα, οὕτω τῆς προσταχούσης προνοίας ἀξιούσθω ὑπὸ τῶν πρώτως θεασαμένων. Εἰ γὰρ καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν ἰδιόζουσα, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτῶν χρήσιμον κοινόν. Τὸ γὰρ ὡς οὐδὲν προσηκόντων τῶν ἐκ τῆς ἄλλης τέχνης καταφρονεῖν ἀλλοτριώσεως ἀποδείξιν ἔχει. Οὐ μὲν οὐδὲ τοὺς μεταχειριζομένους τὰς τέχνας δεσποτεῖν ἐκδικεῖν τῶν ἐργασιῶν προσήκει, ὡς ἡ τῷ προσεστώτῃ τῆς ἀδελφότητος μὴ συγχωρεῖν αὐτοῖς κεχρησθῆναι πρὸς ὅπερ ἂν θέλῃ, ἢ αὐτοῖς ἐπιτρέπειν πωλεῖν αὐτὰ ἢ διαμείβεσθαι, ἢ κατὰ ἄλλον τινὰ τρόπον προεῖναι· ἢ καὶ προσκεῖσθαι τοῖς οὖσιν ἑτέρα· ὁ γὰρ ἀπαξ κρίνας μὴδὲ τῶν χειρῶν εἶναι τῶν αὐτοῦ κύριος, ἀλλ' ἐτέρω τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν οἰκονομεῖν ἐπιτρέφας, πῶς ἂν ὁ τοιοῦτος ἀκόλουθα πράσσοι, τοῖς ἐργασίαις τῆς τέχνης ἐναυθεντῶν, καὶ δεσποτίας ἀξιωματι ἐπ' αὐτῶν **389** κεχρημένος;

obtineat in artis instrumenta, et in his domini

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΒ.

Πολὺ σκοπῶ καὶ πόλα διαθέσει ἐργάζεσθαι δεῖ τοὺς ἐργαζομένους.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἐκεῖνο μέντοι εἰδέναι χρῆ, ὅτι ὁ ἐργαζόμενος,

Editio Ven. et Reg. tertius τὸ αὐτῶν, eadem plane sententia. Reg. primus et Colb. ὥσπερ τὸ ἐπιπηδῶν αὐτῶν ἀσύμφορον, sensu non dissimili. Ibidem antiqui tres libri præter Voss. προσταχθέντα.

(48) Reg. primus et Voss. et Colb. αὐθαδεῖας ἀδ. ἔχεται, ne aueatur vitium arrogantiae.

οὐχ ἵνα ταῖς αὐτοῦ χρεαῖς ὑπηρετῇ διὰ τῶν ἔργων, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου πληρώσῃ, τοῦ εἰπόντος· Ἐπειράσα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸ γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ μεριμνᾶν παντάπασιν ἐστὶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου κεκωλυμένον, εἰπόντος· Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν (49) τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσθησθε· καὶ ἐπενεγκόντος· Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἐξ ὧν ἐπιζητεῖ. Σκοπὸς οὖν ἐκαστῇ προκαλεσθαι ὀφείλει ἐν τῷ ἔργῳ ἡ ὑπηρεσία τῶν δεομένων, οὐχὶ ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ χρεῖα. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς φιλατίας τὸ ἐγκλημα φεύγεται, καὶ τῆς φιλαδελφίας τὴν εὐλογίαν παρὰ τοῦ Κυρίου λήφεται (50), λέγοντος· Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτοις τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων ἐμοὶ ἐποιήσατε. Καὶ μηδεὶς τοῦ Ἀποστόλου ἐναντιοῦσθαι ἡμῶν τῷ λόγῳ νομίζεται, εἰπόντος· Ἰνα ἐργαζόμενοι τὸν αὐτῶν ἄρτον ἐσθίωσι. Τοῦτο γὰρ πρὸς τοὺς ἀτάκτους καὶ ἀργοὺς εἰρηται· ὡς αἰρετώτερον τῆς ἐν ἀργίᾳ ζωῆς τὸ αὐτῶν γούν ὑπηρετεῖν ἑκαστὸν, καὶ μὴ ἄλλοις ἐπιβαρῇ γίνεσθαι (51)· Ἀκούομεν γάρ, φησί, τινὰς ἀτάκτους περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους· τοῖς οὖν τοιοῦτοις, φησί, παραγγέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τὸν αὐτῶν ἄρτον ἐσθίωσι. Καὶ τὸ, Νύκτα δὲ καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσθαι τινα, εἰς τὸν αὐτὸν φέρει νοῦν· τοῦ Ἀποστόλου διὰ φιλαδελφίας εἰς ἐκκοπήν (52) τῶν ἀτάκτων αὐτὸν τοῖς ὑπὲρ τὸ διατεταγμένον αὐτῷ πόνοις ὑποβάλλοντος. Τοῦ δὲ πρὸς τὴν τελείωσιν σπεύδοντος (53) ἐστὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐργάζεσθαι, ἵνα ἔχη μεταδίδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι.

2. Ἐπεὶ ὁ γε αὐτῷ, ἡ (54) καὶ τῷ τὴν φροντίδα τῶν χρεῶν ἀναδεγμένῳ ἐπιτίζων, καὶ ἡ τὴν οἰκίαν ἡ τὴν τοῦ συνόντος ἐργασίαν ἱκανῇ ἀφορμῇ· πρὸς τὸ ζῆν τιθέμενος, καθόσον ἐπ' ἀνθρώπων τὴν ἐπιτίδα ἔστω, κίνδυνον ἔχει ὑποπτεῖν τῇ κατὰρ τῇ λεγούσῃ· Ἐκικατάρατος ἀνθρώπος δε εἶναι ἐπιτίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων, καὶ στηρίξει (55) σάρκα βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποσταλή ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· τοῦ λόγου διὰ μὲν τοῦ, Ὅς τὴν ἐπιτίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων, τῷ ἑτέρῳ ἐπαλτίζειν· διὰ δὲ τοῦ, Καὶ στηρίξει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ, τὸ ἐφ' αὐτῷ πεποιθέναι ἀπαγορεύοντος· ἐκότερον δὲ αὐτῶν ἀποστασίαν ἀπὸ Κυρίου ὀνομάζοντος, καὶ τὸ τέλος ἀμφοτέρων ἐπάγοντος (56), Ὅτι ἔσται ὡς ἡ ἀγριομυ-

A eum qui laborat, labori incumbere debere, non ut per opera suis inserviat necessitatibus, sed ut Domini præceptum impleat, qui dixit : *Eauvsi, et dedistis mihi manducare* ⁷⁷, etc. Nam pro seipso sollicitum esse, omnino a Domino prohibitum est, cum dixit : *Ne solliciti sitis anima vestra quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini* ⁷⁸ : item cum subiungit : *Hæc enim omnia gentes inquirunt* ⁷⁹. Quamobrem in opere suscipiendo huc quisque spectare debet, ut subleuet indigentes opera sua, non autem ut commodis suis serviat. ita enim non accusabitur de suisipsum amore, atque fraternæ charitatis benedictionem a Domino accipiet, qui ait : *Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* ⁸⁰. Nec quisquam Apostoli verba sententiæ nostræ adversari existimet, qui dicit : *Ut operantes, suum panem manducant* ⁸¹. Hoc enim ad inordinatos dictum est, et ad segnes, perinde ac si ipsis diceret, præstabilius esse unumquemque sibi victum parare, nec alijs gravem esse, quam vitam in otio traducere. Audimus enim, inquit, quosdam inter vos **389** esse inordinate ambulantes, nihil operantes, sed curiosæ agentes : iis autem qui sunt ejusmodi, inquit, denuntiamus, et obsecramus, ut cum quiete operantes, suum panem manducant ⁸². Et illud : *Nocte autem et die operantes, ne gravaremus quempiam* ⁸³, eodem pertinet, quandoquidem Apostolus fraternæ charitatis causa ad inordinatos excindendos sese laboribus ultra quam sibi præscriptam fuerat, subiciebat. Cæterum ejus, qui ad perfectionem festinat, est noctem et diem operari, ut possit impertiri ei qui opus habuerit ⁸⁴.

2. Quisquis enim in seipso, aut in eo etiam, qui distribuendarum rerum necessariarum curam suscepit, spem suam collocat, aut suum, aut contubernalis sui opus subsidium sibi esse ad vitam degendam sufficiens existimat, is, quatenus spem reponit in homine, venit in periculum, ne incidat in maledictionem, qua dicitur : *Maledictus homo qui spem habet in homine, et fulciet carnem brachii sui : et a Domino recedet anima ejus* ⁸⁵. Scriptura enim illis quidem verbis, *Qui spem habet in homine*, in alterum spem conferre, his vero, *Et fulciet carnem brachii sui*, in seipso confidere vetat. Horum autem utrumque nominatur defectio a Domino. Imo etiam adjungitur utriusque exitus : *Quia erit quasi*

⁷⁷ Matth. xxv, 35. ⁷⁸ Matth. vi, 25. ⁷⁹ ibid. 32. 11, 12. ⁸⁰ ibid. 8. ⁸¹ Ephes. iv, 28. ⁸² Jer. xvii, 5.

(49) Sic veteres duo libri. Vox ὑμῶν in editis desideratur. Mox editi et Reg. textus ἔθνη τοῦ κόσμου, gentes mundi. Sed illud, τοῦ κόσμου, ut in sacro textu, ita in antiquis tribus libris non legitur.

(50) Veteres duo libri cum Voss. Κυρίου κομίσεαι. Statim Reg. primus et Voss. Ἐφ' ὅσον γὰρ.

(51) Codex Combef. et editi ἄλλοις ἐπιβαρύνεσθαι. Antiqui tres libri præter Voss. ἐπιβαρῇ γίνεσθαι.

(52) Codex Voss. et alii duo εἰς ἐκκοπήν.

(53) Item codex et alii nonnulli τελειώσιν σπουδάζοντος. Ibidem in Colbertino legitur νύκτας καὶ

ἡμέρας

(54) Voculam ἡ ex antiquis duobus libris addidi. Mox editi ἀναδεγμένῳ : ubi ex quatuor mss. legendum ἀναδεγμένῳ. Ibidem codex Voss. ἐπαλτίζων.

(55) Editi ἔχη... στηρίξει. Veteres quatuor libri ἔχει... στηρίξει. Mox editi et mss. ἀπιστῇ ἡ. Reg. primus et Voss. et Colb. ἀποσταλῇ ἡ.

(56) Totum illud, καὶ τὸ τέλος ἀμφοτέρων ἐπάγοντος, ex Vossii codice et ex aliis tribus additum est. Paulo post duo mss. τὰ ἀγαθὰ, ὅταν ἔλθῃ, non videbit bona, quando venient. Statim duo mss. ἡ ἄλλῳ. Editi καὶ ἄλλῳ. Mox unus ms. ἐπαλτίζων.

silvestris myrica in deserto, et non videbit quando venerint bona ²². Ostendit videlicet Scriptura, spem aut in se, aut in alio quovis repositam, defectionem a Domino esse.

INTERROGATIO XLIII.

Modus qui servandus sit in faciendis operibus, avariae fuit nobis explicatus: praeereaue si quid forte reliquum esset, id invenire ipso rerum usu docemur. Jam vero id ut exponas, rogamus, quales scilicet esse oporteat fratrum praefectos, aut quomodo suos contubernales gubernare debeant.

RESPONSIO.

1. Dictum quidem est quasi in summa de hac etiam parte: quoniam tamen haud immerito partem hanc vobis amplius explanari vultis (nam qualis fuerit praefectus et princeps, tales plerumque fieri solent et subditi), ipsam necesse est non obiter ac oscitanter praetermittere. Oportet igitur ut is qui praefectus est, memor praeepti Apostoli, qui ait, *Exemplo esto fidelium* ²³, vitam suam efficiat cujuscunque praeepti Domini evidens exemplum, ut videlicet iis, qui a se docendi sunt, causam nullam relinquat, cur Domini mandatum tale esse putent, quod aut fieri non possit, aut quod contemni debeat. Initio igitur primum hoc est, nimirum in charitate Christi ita excolenda est ab eo humilitas, ut, vel ipso tacente, operum suorum exemplum ad docendum proponatur sermone quovis efficacius. Etenim si **390** haec est Christianismi meta, imitatio Christi juxta humanitatis mensuram, prout convenit uniuscujusque vocationi, ii quibus credita est plurium regendorum cura, infirmiores sua ipsorum opera ad imitandum Christum promovere debent, juxta beatum Paulum, qui dicit: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* ²⁴.

2. Proinde servando eo, qui a Domino nostro Jesu Christo traditus est, humilitatis modo, ipsos primos accuratum et omnibus numeris absolutum exemplar fieri operis pretium est. *Discite enim a me, inquit, quia mitis sum et humilis corde* ²⁵. Morum igitur mansuetudo, et humilitas cordis, characterem praepositi atque insigne constituent. Si enim Dominus servis suis ministrare non erubuit, sed voluit servus esse terrae et lutī, quod finxit ipse, et in hominem conflavit: *Ego enim, inquit, in medio vestrum sum, sicut qui ministrat* ²⁶: quid aequalium nostrorum causa facere par est, ut existimare possimus assecutos nos illum imitatione fuisse? Hoc igitur unum est, quo maxime praeditum esse praefectum oportet. Tum misericordem esse, et eos, qui inexperti officiorum aliquid omiserint, patienter

Α ρίχη ή έν τή έρήμω· και ουκ εψεται όταν ελθω τα αγαθα· δεικνύντος του λόγου, ότι το έαυτω ή άλλο τι επελπίζειν αποστηναι εστιν από Κυριου.

ΕΡΟΤΗΣΙΣ ΜΙ'.

Ο μέρ περί των έργασιών τρόπος αρχούντως ήμιν παραδεδόται· πλην εάν μη τι υπ' αυτών των πραγμάτων προσεξευρείν διδαχθώμεν. Τους δε προσεστώτας της αδελφότητος όσολους είναι χρη, ή πως άγειν τους συνόντας, τούτο διευκρινηθήναι δεόμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

1. Είρηται μὲν, ως ἐν κεφαλαίῳ, καὶ περὶ τοῦ μέρους τούτου· πλην ἄλλ' ἐπειδὴ (57) καλῶς ποιῶντες ἐπὶ πλείον τρανωθῆναι τὸ μέρος τοῦτο βούλεσθε (B διδοί οἶον ἐάν ἡ τὸ ἐπιστατοῦν καὶ ἄρχον, τοιοῦτον, ὡς τὰ πολλὰ, γίνεσθαι φιλεῖ (58) καὶ τὸ ἀρχόμενον), ἀναγκαῖον μὴ παρέργως αὐτὸ παρελθεῖν. Χρὴ τοίνυν τὸν προσεστώτα μεμνημένον τῆς τοῦ Ἀποστόλου παραγγελίας· λέγοντος, *Τύπος γίνου τῶν πιστῶν*, πάσης ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἐναργὲς ὑπόδειγμα τὸν ἑαυτοῦ βίον παρέχειν, ὡς μηδεμίαν τοῖς διδασκομένοις ἀφορμὴν καταλιμπάνειν πρὸς τὸ ἀδύνατον ἢ εὐκαταφρόνητον ἡγεῖσθαι τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου. Πρῶτον μὲν οὖν, ὃ πρῶτόν ἐστιν, ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ τὴν ταπεινοφροσύνην οὕτω χρὴ παρ' αὐτοῦ (59) κατορθοῦσθαι, ὡς καὶ σιωπῶντος αὐτοῦ τὸ ἐκ τῶν ἔργων ὑπόδειγμα παντὸς λόγου ἰσχυρότερον εἰς διδασκαλίαν προκίεσθαι. Εἰ γὰρ οὗτος ὅρος Χριστιανισμοῦ, μίμησις Χριστοῦ ἐν τῷ μέτρῳ τῆς ἐνανθρωπήσεως, κατὰ τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἐκάστου κλήσει, οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι τοὺς ἐκ ἀσθενεστέρους διὰ τῆς ἑαυτῶν μεσιτείας προοιδοῦντες ὀφείλουσι τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐξομοίωσει, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον λέγοντα· *Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ὁ Χριστός*.

2. Πρώτους οὖν αὐτοὺς, τὸ παραδοθὲν τῆς ταπεινοφροσύνης μέτρον παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατορθοῦντας, υπογραμμὴν ἀκριθεῖ προσήκει γίνεσθαι. Μάθετε γάρ, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ. Πρατῆς οὖν τρόπου καὶ καρδίας ταπεινώσεως χαρακτηρίζτω τὸν προϊστάμενον. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος τὴν διακονίαν τῶν ἰδίων δούλων οὐκ ἐπησχύνθη (60), ἀλλὰ καταδέξατο ὑπηρετῆς εἶναι· τῆς γῆς καὶ τοῦ πηλοῦ, ὃν αὐτὸς ἐπλασε, καὶ εἰς ἄνθρωπον διεμέρψωσεν (Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶν, ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακωνῶν)· τί χρὴ ποιῶντας ἡμεῖς τοῖς ὁμοτίμοις νομίζειν αὐτοῦ τῆς μιμήσεως ἐφικνέσθαι; Ἐν μὲν δὲ τούτῳ ἐπὶ τοσοῦτον ὑπάρχειν δεῖ τῷ προσεστώτι. Ἐπειτα εὐσπλαγχνον (61), καὶ μακροθύμως ἀνεχόμενον τῶν ἐξ ἀπειρίας ἑλλειπανόντων τι τῶν καθηκόντων, οὐχ ὑποσιωπῶντα τοῖς

²² Jerem. xvii, 6. ²³ I Tim. iv, 12. ²⁴ I Cor. xi, 1. ²⁵ Matth. xi, 29. ²⁶ Luc. xii, 27.

(57) Veteres duo libri cum Voss. πλην ἄλλ' ἐπειδὴ. Editi πλην ἐπειδὴ.

(58) Antiqui duo libri et editi ὀφείλει, male. Reg. tertius et Colb. φιλεῖ, bene. Hoc ipso in loco conjunctionem καὶ ex priscis duobus libris addidimus.

(59) Codices aliquot simul et editi παρ' αὐτῶν: at in Colberino legitur παρ' αὐτοῦ.

(60) Reg. primus et Combef. οὐκ ἐπησχύνθη. Alius ms. et editi ἐπιμαρτυροῦν.

(61) Antiqui duo libri cum Voss. εὐσπλαγχνως. Editi εὐσπλαγχνον.

ἀμαρτήμασιν, ἀλλὰ πρῶτος ἀνεχόμενον τῶν ἀφηνιαζόντων (62) καὶ τὰς ἰατρείας αὐτοῖς ἐν πάσῃ εὐεπλαγχνίᾳ καὶ συμμετρίᾳ προσάγοντα. Ἰκανὸν δὲ τρόπον τῆς θεραπείας τῷ πάθει οἰκτεῖν ἐξευρεῖν, οὐ μετὰ αὐθαδείας ἐπιτιμῶντα, ἀλλ' ἐν πραότητι νοουε-
τούνητα καὶ παιδεύοντα, καθὼς γέγραπται, νηφάλιον ἐν τοῖς παροῦσι, προορατικὸν τῶν μελλόντων, ἱκανὸν μὲν τοῖς ἰσχυροῖς συναθεῖν, τῶν δὲ ἀδυνάτων βαστά-
ζειν τὰ ἀσθενήματα, καὶ πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν δυνάμενον πρὸς καταρτισμὸν τῶν συνόντων· μὴ ἑαυτῷ λαμβάνοντα τὴν προστασίαν, ἀλλ' ἐγκριθέντα τῶν ἐν ταῖς (63) ἄλλαις ἀδελφότητι προσχόντων, καὶ ἱκα-
νὴν παῖραν τοῦ τρόπου ἐν τῷ παρελθόντι βίῳ δεδω-
κότα. Καὶ οὗτοι γάρ, φησὶ, δοκιμασθεῖσθαι πρῶ-
τον, εἰτα διακορεῖσθαι, ἀνέγκλητοι ὄντες. Οὕτω καὶ ὁ τοιοῦτος ἐπιτρεπέσθω τὴν προστασίαν, καὶ
τὴν εὐταξίαν ὁρίζετω τῇ ἀδελφότητι, τὴν διανομήν τῶν ἔργων, καθ' ὃ ἕκαστος (64) ἐπιτηδεύεις ἔχει, ποιοῦμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΑ'.

Τίσις ἐπιτρέπειν χρή τὰς ἀποδημίας· καὶ πῶς ἐπανόρθωσιν αὐτοὺς ἀναχρίνειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τὴν μὲν ἀποδημίαν ἐπιτρεπέτω τῷ δυναμένῳ ἀδλαδῶς τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ καὶ ὠφελίμως τοῖς συν-
τυχάνουσιν αὐτὴν (65) ἐκτελεῖν. Ὡς ἐάν μὴ παρῇ ὁ ἐπιτῆδεος, βέλτιον ἐν ἐνδεῇ τῶν ἀναγκαίων πᾶ-
σαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν μέχρι καὶ θανάτου ὑπενεγκεῖν, ἢ παραμυθίας ἐνεκεν σωματικῆς βλά-
θην ψυχῆς ὁμολογουμένην περιῶρᾶν. Καλὸν γάρ μοι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύ-
χημά μου ἵνα τις κενώσῃ· καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἐπ' ἐξουσίας· πόσω οὖν μᾶλλον ἐν τοῖς κατ' ἐντολήν; Καίτοιγε οὐδὲ τοῦτο ἀπαραμύθητον ὁ τῆς ἀγάπης νόμος ἀφίησιν. Ἐάν γὰρ συμβῇ μὴ παρῆναι μιᾷ ἀδελφότητι τὸν ἐπιτῆδεος ἀποστελλόμενον, οἱ σύν-
εγγυς τὸ λείπον ἀναπληρώσουσι (66), κοινὰς τὰς ἀποδημίας καὶ ἀχωρίστους ἀλλήλων ποιοῦμενοι, ὥς τοὺς τε κατὰ ψυχὴν ἀσθενεῖς, ἢ καὶ κατὰ τὸ σῶμα σαθεροὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ κοινωνίᾳ τοῖς ἰσχυροτέροις συνδιαπύξασθαι, πόρρωθεν καὶ τοῦτο τοῦ πεπιστευ-
μένου προκαθιστώντος, ὥς μὴ παρ' αὐτὰ ἐπὶ τῆς χρείας ἀπορον ἐκ τοῦ καιροῦ τῆς στενοχωρίας τὴν παραμυθίαν εὐρίσκεισθαι. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον ἀνα-
χρίνετω τὸν ἀπόδημον, τίνες αἱ πράξεις, ποταπῶν ἀνδρῶν αἱ συντυχίαι αὐτῷ γεγόναι· οἱ λόγοι τίνες,

“ II Tim. II, 25. “ I Tim. III, 10. “ I Cor. IX, 45.

(62) Editiones veteres et Reg. tertius τῶν ἀφηνιαζόντων, *rebelles patienter tolerantem*. Regii pri-
mus et tertius cum Colb. τῶν νηπιαζόντων, *pueros patienter tolerantem* : quam scripturam pro vera habet Combefisius : neque ego contemdam, si futuri sint qui ita velint. Sed rationem cur ita legendum putet, probare non possum. Ait enim rebelles dure, non leniter tractandos, cum et ipsos quoque si non semper, at nonnunquam tamen leniter tractari debere doceat Apostolus, II Tim. II, 25.

(63) Editi τὴν προστασίαν τῶν ἐν ταῖς, etc., ubi supplendum quod ex veteribus quatuor libris addi-

A sufferentem, non prætereuntem silentio peccata, sed rebelles tolerantem leniter, medelamque cum omni clementia atque moderatione eis adhibentem. Item idoneum esse, qui remedii modum morbo convenientem excogilet, non autem asperere increpantem, sed cum mansuetudine componelacientem, atque erudientem, uti scriptum est “, pervigilem in administrandis rebus præsentibus, providum futurorum, peritum decertandi cum fortibus, et debillium infirmitates perferendi, talem, qui omnia et facere et dicere possit ad eorum qui secum degunt, perfectionem. Præfecturam non sibi sumentem, sed qui delectus sit ab iis qui primas obtinent in aliis fratrum conventibus, et qui in vita ante acta morum suorum specimen sufficiens ediderit. Et hi enim, inquit, probentur primum, deinde ministrent, nullum crimen habentes“. Sic qui ejusmodi est, accipiat præfecturam, instituatque inter fratres disciplinam, et opera, prout unusquisque idoneus est, dispertiat.

INTERROGATIO XLIV.

Quibus permittendæ sint peregrinationes, et quomodo, ubi redierint, sint interrogandi.

RESPONSIO.

1. Peregrinandi detur facultas ei, qui citra animæ suæ detrimentum, et cum utilitate eorum, quibuscum graditur, iter perficere possit. Nam si nemo idoneus affuerit, præstat in rerum necessariorum penuria afflictionem omnem atque angustiam vel ad mortem usque perpeti, quam corporalis levamenti causâ certissimum animæ detrimentum negligere. Bonum est enim mihi, inquit Apostolus, magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet “ : et hoc in iis, quæ liberum est omittere, quanto igitur magis in his, quæ præcepta sunt? Quanquam etiam huic ipsi incommodo medetur lex charitatis. Si enim contigerit, ut in uno fratrum conventu desit, qui commodè mitti possit, ii qui propinqui sunt, supplebunt quod deerit, iter facientes simul, nec unquam a se invicem disjungentur, ut tam qui infirmi sunt anima, quam qui corpore etiam debiles sunt, ii sic cum fortioribus conjuncti, incolumes servantur. Atque hoc longe antea a præposito constitutum sit, ne postea in ipso necessitatis articulo remedium ullum, quod per temporis angustias adhibere liceat, nanciscatur. Cæterum præfectus post reditum via-

dimus. Ita hoc loco legitur in ora Regii primi, τίνες ἐγκρίνειν τὸν ἡγούμενον ὀφείλουσιν, quinam eligere debeant præpositum.

(64) Unus ms. καθὼς ἕκαστος.

(65) Vox αὐτὴν deest in vulgatis : sed et in Vossii codice et in aliis duobus legitur. Nec ita multo post duo mss. μέχρι θανάτου ὑπομένειν. Verbum ὑπομένειν invenitur quoque in Vossii veteri libro.

(66) Reg. primus λείπον ἀναπληρώσουσι. Aliquanto post idem ms. ἰσχυροτέροις διαπύξασθαι. Mox hic ipse liber πεπιστευμένου καθιστῶν.

lorem percontetur, quid egerit, in quorum hominum venerit congressum, quos cum eis sermones habuerit, quid versaverit animo, num diem totam totamque noctem exegerit in timore Dei, an prævaticatus sit, et aliquid violaverit eorum quæ statuta sunt, aut externis incommodis victus, aut sua ipsius segnitie dilapsus.

2. Et quod quidem recte gestum est, laudando confirmet: in quo vero deliquit, id corrigat diligenti ac perita adhortatione. Ita enim et qui peregre proficiscentur, vigilantiores erunt, si itineris rationem reddere cogantur, et nos ne in separationis quidem tempore vitam ipsorum negligere videbimur. Hoc autem et sanctis familiare fuisse, Actorum historia tradit, ubi docet, quemadmodum Petrus Hierosolymam reversus, aliis illic commorantibus rationem reddiderit societatis ejus, quæ sibi fuisset cum gentibus⁶⁷; similiterque, quemadmodum Paulus et Barnabas reversi, coacta Ecclesia, annuntiaverint quæ cum ipsis fecisset Deus⁶⁸; et rursus, quod siluerit universa multitudo, et audierit Barnabam et Paulum, qui narrabant quæcunque Deus fecisset per ipsos. Illud autem nosse oportet, itiones, negotiationesque et quæstus cautionis fratribus omni modo fugiendos esse.

INTERROGATIO XLV.

Quod oportet post præfectum etiam alium aliquem esse, qui possit, eo absente, aut occupatione aliqua distento, fratrum curam suscipere.

RESPONSIO.

1. Quandoquidem usu venit non raro, ut vel propter corporis infirmitatem, vel peregrinandi necessitatem, vel ob alium quemvis casum, præfectus absit a fratrum conventu, etiam aliquis alius cum approbatione tam ipsius, quam aliorum qui approbandi periti sint, ad hoc delectus sit, ut eo absente suscipiat fratrum curam, sic ut etiam præsentem unus aliquis sermone³⁹² adhortetur soleturque, non autem fratres, absente præposito, formam status popularis assumant, ad regulæ et traditæ disciplinæ dissolutionem, et quæcunque approbata sunt et recepta, ad Dei gloriam observentur: ut etiam adsit qui advenientibus hospitibus prudenter respondeat, ut et qui sermonem requirunt, ædificentur pro argumenti dignitate, nec tamen fratrum communitas confundatur. Etenim si omnes æqualiter accurrant ad dicendum, id tumultus causa est, et perturbatæ disciplinæ signum; cum Apostolus ne eos quidem qui docendi munere donati sunt, plures simul loqui sinat, ubi dicit: *Quod si alii revelatum fuerit, prior taceat*⁶⁹. Et

A οὐς πρὸς αὐτοὺς ἐποίησατο· ποῖα τὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διανοήματα· εἰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ πᾶσαν νύκτα τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ συζῶν ἐξετάλειεν, ἡ ποῦ (67) παρεστράπη, καὶ παρεκίνησέ τι τῶν δεδογμένων, ἡ ταῖς ἐξωθεν περιστάσεσιν ἐνδοῦς, ἡ τῇ οἰκείᾳ βραθυμίᾳ παραρρόυεις.

2. Καὶ τὸ μὲν ὁρθῶς ἐπιτελεσθὲν ἀποδοχῇ βεβαιούτω· τὸ δὲ ἐσφαλμένον τῇ ἐμμελεῖ καὶ ἐπιστημονικῇ (68) διδασκαλίᾳ διορθοῦσθω. Οὕτω γὰρ νηφαλιώτεροί τε οἱ ὁδεύοντες ἔσονται τῇ φροντίδι τῆς ἀποδόσεως τοῦ λόγου, καὶ ἡμεῖς δόξομεν μῆτε ἐν καιρῷ τοῦ χωρισμοῦ ἁμαλεῖν αὐτῶν τῆς ζωῆς. Καὶ τοῖς ἀγίοις δὲ τοῦτο εἶναι (69) σύνηθες ἡ ἱστορία τῶν Πράξεων παραδίδωσι, διδάσκουσα ἡμᾶς ὅπως μὲν Πέτρος τὸν λόγον τῆς τῶν ἐθνῶν κοινωνίας, ἐπανελθὼν εἰς τὰ Ἱερουσόλυμα, τοῖς ἐκεῖ ἀποδίδωσιν· ὅπως δὲ Παῦλος καὶ Βαρνάβας παραγενόμενοι, καὶ συναγαγόντες τὴν Ἐκκλησίαν, ἀνήγγειλαν ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν· καὶ πάλιν, ὅτι ἐσιώπησεν ἅπαν τὸ πλῆθος, καὶ ἤκουον Βαρνάβαν καὶ Παύλου ἐξηγουμένους ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός. Ἐκεῖνο μάλιστα εἰδέναι χρὴ, ὅτι τὰς περιδρομὰς καὶ πραγματείας καὶ τὰ κατηχητικά (70) κέρδη παντὶ τρόπῳ φευκτέον ταῖς ἀδελφότησι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΕ'

Ὅτι χρὴ μετὰ τὸν ἀρεστῶτα καὶ ἄλλος εἶναι τινὰ τὸν δυνάμενον ἐν ἀπουσίᾳ (71) ἡ ἀσχαλίᾳ ἐκείνου τῶν ἀδελφῶν ἐπιμελεῖσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

C 1. Ἐπειδὴ συμβαίνει πολλάκις ἢ δι' ἀσθένειαν σώματος, ἢ ἀποδημίας ἀνάγκην, ἢ κατὰ τινα ἄλλην περιστάσιν, χωρίζεσθαι τῆς ἀδελφότητος τὸν προεστῶτα, ἔστω τις καὶ ἕτερος μετὰ δοκιμασίας αὐτοῦ τε καὶ ἄλλων τῶν ἱκανῶν δοκιμάζειν, εἰς τοῦτο ἐξαιρεγμένος, εἰς τὸ, ἀπόντος ἐκείνου, διαδέχεσθαι τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀδελφῶν, ὥστε καὶ τοῖς παρούσι παρ' ἐνὸς γίνεσθαι τὰς παρακλήσεις τοῦ λόγου (72). ἀλλὰ μὴ ἐν τῇ ἀποδημίᾳ τοῦ προεστῶτος δημοκρατικὸν τι σχῆμα μεταλαμβάνειν τὴν ἀδελφότητα ἐπὶ διαλύσει τοῦ κανόνος καὶ τῆς παραδεδομένης εὐταξίας· φυλάσσεσθαι δὲ τὰ μετὰ δοκιμασίας ἐγκριθέντα εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τοῖς ἐπιδημοῦσι δὲ τῶν ξένων εἶναι τὸν ἀποκρινόμενον συνετῶς, ἵνα οἱ τε τὸν λόγον ἐπιζητοῦντες οἰκοδομῶνται τῆς ὑποθέσεως ἐπαξίως, καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀδελφότητος μὴ κατασχύνηται. Τὸ γὰρ πάντας ὁμοίως ἐπιπηδᾶν τῷ λόγῳ, θορύβου αἴτιον, καὶ ἀταξίας σημεῖον· τοῦ Ἀποστόλου μὴδὲ τοὺς κατηξιωμένους (73) τοῦ χαρίσματος τῆς διδασκαλίας πλεῖους ἐπὶ τὸ αὐτὸ λαλεῖν συγχωρήσαντος, δι' ὧν φησιν· *Ἐάν δὲ ἄλλω ἀποκαλυφθῇ,*

⁶⁷ Act. xi, 5 sqq. ⁶⁸ Act. xv, 12. ⁶⁹ I Cor. xiv, 30.

(67) Reg. tertius et pou.

(68) Sic Voss. et Colb. et Reg. primus. Editi et Reg. tertius τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ ἐπιστημονικῇ.

(69) Illud εἶναι additum fuit ex antiquis duobus libris.

(70) Editi et Reg. tertius ὅτι τὰ κατηχητικά. Codex Voss. et alii duo consueti libri ut in contextu, su-

sus et melius.

(71) Ita Colb. habet, ἐν παρουσίᾳ ἢ ἀπουσίᾳ, in praesentia et in absentia. Nec ita nullo post idem ms. ἐπειδὴ δέ.

(72) Codex Voss. et Reg. primus emendatus παρακλήσεις αὐτοῦ τὰς διὰ τοῦ λόγου.

(73) Unus ms. μὴδὲ τοὺς κατηξιωμένους.

ὁ πρῶτος σιγάτω· καὶ πάλιν τὸ ἄποπον τῆς τοιαύτης ἀταξίας διελέγοντος ἐν τῷ λέγειν· Ἐάν οὖν συνέλθῃ ἡ Ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ πάντες λαλῶσι γλωσσαῖς, εἰσέλθωσι δὲ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μαινέσθε;

2. Καὶ ἐάν ὑπὸ ἀγνοίας δὲ ἄλλῃ προσαγγῇ τὰς ἐπερωτήσεις ὁ ξένος, κἂν ἔχη ἀποκρίνεσθαι (74) ἀνευδεῶς ὁ παρὰ πρόσωπον ἐπερωτηθεὶς, ὅμως τῆς εὐταξίας ἕνεκεν αὐτὸς μὲν σιωπάτω, ὑποδεικνύτω δὲ τὸν τὸ μέρος τοῦτο πεπιστευμένον (75), ὡς ἐποίησαν οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ὥστε εὐτακτοὶ καὶ εὐσχήμονα τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου γίνεσθαι. (76) Εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς σωμάτων θεραπείας οὔτε σιδήρῳ παντός ἐστι χρῆσασθαι ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων, ἀλλὰ τοῦ τέχνην ἀνελήφτος, καὶ χρόνῳ μακρῷ, καὶ πείρῃ, καὶ μελέτῃ τῶν ἔργων, καὶ διδασκαλίᾳ τῶν ἐπιστημόνων· τίνα ἔχει λόγον τῇ διὰ τοῦ λόγου θεραπείᾳ τοὺς τυχεύοντας ἐπιτηδῆν; Ἐν ᾧ καὶ τὸ μικρότατον παροφθὲν μεγίστην φέρει τὴν ζημίαν. Παρ' οἷς γὰρ οὐδὲ ἄρτον μετὰδοσις τοῖς τυχοῦσιν ἐφίεται, ἀλλ' ἐνὶ προσηκείῃ ἡ τοιαύτη διακονία, τῷ μετὰ δοκιμασίας πεπιστευμένῳ, παρὰ τούτοις πῶς οὐχὶ πολλὸν πλεόν τὴν πνευματικὴν τροφὴν ἐξειλεγμένως (77) καὶ παρατετηρημένως ὑφ' ἐνδὸς τῶν δυνατωτέρων προσάγεσθαι χρὴ τοῖς αἰτούσιν; Ὡστε οὐ τῆς τυχεύσεως αὐθαδείας τὸν ἐπερωτηθέντα κρίμα Θεοῦ, ἀδεῶς οὕτω καὶ ὡς ἔτυχε κατατολμᾶν τῆς ἀποκρίσεως, ἀλλὰ μὴ ὑποδεικνύειν τὸν ἐγκυχερισμένον τὴν τοῦ λόγου οἰκονομίαν, ὅς, διὰ τὸ πιστὸς εἶναι πάντως καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, ἐπελέγη εἰς τὸ (78) διαδιδόναι μὲν ἐν καιρῷ τὴν πνευματικὴν τροφὴν, οἰκονομεῖν δὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει, καθὼς γέγραπται. Κἂν διαφεύγῃ δὲ τι τὸν ὀφειλόμενον ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἄλλος ἐξεύρῃ, μὴ τῷ ἐλέγχῳ εὐθὺς ἐπιτηδάτω, ἀλλ' ἰδίᾳ ὑποβαλέτω (79) τὸ παραστάν. Ἐπάρσεως γὰρ ἀφορμὴ ἐκ τούτου κατὰ τῶν προεχόντων τοῖς ὑποδεεστέροις γίνεται, ὥστε, κἂν χρησίμως ἀποκριθῇ τις, μὴ καθήκοντως δὲ, ἐνοχὸς ἐστὶ τοῖς τῆς ἀταξίας ἐπιτιμίοις.

A rursus huiusce perturbationis in pliam coarguit. his verbis: Si ergo convenerit universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur, intraverint autem idiotæ, aut infideles, nonne dicent, quod insani-tis⁷⁷?

2. Quod si ex ignorantia alium interroget hospes; quanquam qui alterius loco interrogatus est, copiose respondere possit, silcat tamen ipse disciplinæ servandæ causa, eumque cui hæc provincia data est, ostendat, uti coram Domino fecere apostoli, idque, ut recte decenterque sermone utamur. Etenim si in sanandis corporibus non est cuiusvis aut medicamento aut ferro uti ad infirmos curandos, sed illius, qui et longo tempore et experientia, et curationum exercitio, et peritorum documentis artem hanc assecutus sit; quomodo par fuerit quoslibet ad curationem eam, quæ per sermonem adhibetur, indiscriminatim prosilire? Qua in re quod etiam minimum est, si negligatur, maximum detrimentum affert. Enimvero apud quos ne panis quidem distributio quibuslibet permittitur, sed ejusmodi munus ad quemdam, qui cum approbatione huic rei præpositus sit, pertinet, quomodo non cum delectu ac cautione multo majore alimentum spirituale petentibus dandum est ab aliquo, qui ad id magis idoneus sit? Quare non est arrogantia vulgaris, aliquem de Dei judicio interrogatum tam audacter tamque temere respondere audere, neque eum, cui sermonis dispensandi partes traditæ sunt, indicare: qui cum sit omnino fidelis ac prudens dispensator, et ad spirituales escam in tempore distribuendam electus est⁷⁸, et, ut scriptum est⁷⁹, ad suos sermones in judicio dispensandos. Quodsi quidpiam fugiat eum qui respondere debet, noverit vero alter, non statim ipsum redarguere festinet, sed privatim quod sibi visum est, suggerat. Hæc enim causa est inferioribus, esserendi se adversum superiores. Quare etiamsi quis responderit utiliter, sed præter officium, pœnis perturbatæ disciplinæ obnoxius est.

⁷⁷ I Cor. xiv, 23. ⁷⁸ Luc. xii, 42. ⁷⁹ Psal. cxi, 5.

(74) Veteres duo libri Κἂν ὑπὸ ἀγνοίας δὲ ἄλλῃ προσάγῃ τὰς ἐπερωτήσεις ὁ ἐπιτηδῆς, κἂν ἔχη ἀποκρίνεσθαι. Ibidem Reg. tertius et editi τὸ ἀνευδεῶς. Alii tres mss. ἀνευδεῶς. Codex Voss. κἂν... προσάγει... ὁ ἐπιτηδῆς ἀνευδεῶς.

(75) Reg. primus, et, ut solet, Voss. et Colb. τοῦτο ἐπιτεταγμένον.

(76) Reg. primus et Voss.: Εἰ γὰρ ἐν ταῖς τοῦ σώματος χρείαις τοσαύτη ἐστὶν ἡ εὐταξία, καὶ οὐκ ἂν τις ἔλοιτο χειρουργεῖν ἐπιχειρῆσαι τῆς ἱατρικῆς ἀπειρίας, ἀλλ' οὐδὲ ἄρτον ἢ τι τοιοῦτον αἰτηθεὶς παρὰ τινος, ἐπαισχύνεται παραπέμψαι τὸν αἰτήσαντα πρὸς τὸν ἐγκυχερισμένον τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν· πόσης ἂν εἴη τῆς αὐθαδείας τὸν ἐπερωτηθέντα κρίμα Θεοῦ; Etenim, si in corporis necessitatibus disciplina tam diligens servatur, et si is qui artis medicæ expertus est, nunquam chirurgi munere fungi aggreditur: imo

D vero, si panem aut quid ejusmodi aliquis petierit, haud pudet remittere poscentem ad illum cui dispensatio ejusmodi concedita sit. quantæ arrogantia fuerit, etc. Alii tres mss. et editi ita, ut in contextu legi potest.

(77) Codex Colb. ἐκλελεγμένως. Aliquanto post duo mss. cum Voss. καὶ μὴ ὑποδεικνύειν.

(78) Reg. primus ἐξελεχται εἰς τὸ. Codex Voss. et Colb. ἐξήλεχται, corrupte, pro ἐξελεχται. Nec ita multo post hi quos mox nominavi libri τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου ἐν κρίσει εἰς τὰς θεραπείας καὶ εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐκάστου ψυχῆς. Κἂν διαφ. Ut dispensei Domini sermones in judicio ad curandam perficiendamque animam cujusque.

(79) Codex Colb. ὑποβαλέτω. Haud longe d'to mss. ὥστε, et καὶ χρησίμως. Ibidem duo mss. ἐπιβαλλόντως. Liber Voss. ἐμβαλλόντως.

393 INTERROGATIO XLVI.

Quod non debet quisquam fratri aut sibi ipsi peccata occultare.

RESPONSIO.

Peccatum omne præfecto declarari oportet, sive ab eo ipso qui peccavit, sive ab iis qui consci sunt, si ipsi non possint mederi, uti a Domino præceptum est. Enimvero vitium silentio dissimulatum morbus est in animo oblitescens. Ut igitur eum de nobis bene meritum esse non dixerimus, qui exitiosa mala in corpore includeret, sed eum potius, qui ea afflicto dolore, et incidendo proferret in apertum, ut aut per vomitum rejiceretur quod noxium est, aut tandem morbo jam detecto, modus curandi facile cognosceretur; ita utique peccatum occultare, est consciscere mortem aegrotanti. Nam, inquit, stimulus mortis, peccatum⁸⁰. Objurgationes autem apertæ meliores sunt amicitia abscondita⁸¹. Itaque alter alteri non occultet peccatum, ut ne fraticida pro fratris amatore evadat, neque ipse sibiipsi. Qui enim, inquit, non medetur sibi in operibus suis, frater est perditis se ipsum⁸².

INTERROGATIO XLVII.

De iis qui non admittunt ea quæ a proposito constituta sunt.

RESPONSIO.

Cum quis præpositi statuta non admittit, deest aperte vel privatim ei contradicere, si modo suppetat ipsi valida aliqua ratio, eaque Scripturis consentanea, vel silentio mandatum conficere. Quodsi cum pudeat, ad hoc adhibeat alios quosdam inter-nuntios, ut, si hoc mandatum Scripturæ adversetur, ipse et seipsum et suos fratres a noxa eximat: sin autem liqueat illud a recta ratione alienum non esse, se a vana ac periculosa inquisitione liberet. Qui enim hæsitat, inquit, si manducaverit, condemnatus est: quia non ex fide⁸³: et ut simplicioribus nullam infringendæ obedientiæ occasionem det. Expedit enim, inquit Dominus, ut suspendatur mola asinaria circa collum ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis⁸⁴. Quod si quipiam perseveraverint in contumacia, clanculum quidem queribundi, sed non detegentes tamen mœrorem, tanquam disceplationis inter fratres exortæ auctores, et perinde ac si certissimam mandatorum auctoritatem concussissent, essentique

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ΄.

Περὶ τοῦ μὴ συγκρούπειν ἁμαρτήματα ἀδελφῷ ἢ ἑαυτῷ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πάν δὲ ἁμάρτημα ἀναφέρεισθαι δεῖ (80) τῷ προσώτῳ, ἢ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἡμαρτηκότος, ἢ παρὰ τῶν συνεγνωκότων, ἐὰν αὐτοὶ θεραπεύσαι μὴ δυνηθῶσι, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστεταγμένον. Κακία γὰρ σωπηθεῖσα νόσος ὑποούλας (81) ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ. Ὡς οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν εὐεργέτην τὸν ἐγκατακλείοντα τῷ σώματι τὰ ὀλέθρια, ἀλλὰ μάλλον τὸν διὰ ὁδύνης καὶ ἀμύσεως εἰς τὸ φανερὸν ἔλκοντα, ὥστε ἡ διὰ ἐμέτου ἀπορρίψαι τὸ βλάπτον, ἢ καθόλου διὰ τῆς τοῦ πάθους φανερώσεως εὐγνωστον ὑπάρξαι τὸν τρόπον τῆς θεραπείας· οὗτω, δηλονότι, καὶ τὸ κρύπτειν ἁμαρτίαν συγκατασκευάζειν ἐστὶ τῷ νοσοῦντι τὸν θάνατον. Κέντρον γάρ, φησὶ, τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία. Κρείσσους δὲ (82) ἐλεγχοῖ μετὰ παρρησίας κρυπτομένης φιλαίας. Μῆτε οὖν ἄλλος ἄλλῃ συγκρουπέτω, ἵνα μὴ ἀδελφοκτόνος ἀντὶ φιλαδέλφου γένηται, μῆτε αὐτὸς ἑαυτῷ. Ὁ γὰρ μὴ λόγιμος, φησὶν, ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀδελφός ἐστι τοῦ λυμαιομένου ἑαυτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΖ΄.

Περὶ τῶν μὴ καταδεχομένων τὰ παρὰ τοῦ προσώτῳ τυπούμενα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὸν δὲ μὴ καταδεχόμενον τὰ παρὰ τοῦ προσώτῳ ἐγκριθέντα (83) χρὴ φανερώσῃ ἡ ἰδίᾳ αὐτῷ ἀντιλέγειν, εἰ τινα ἔχοι λόγον ἰσχυρὸν κατὰ τὸ βούλημα τῶν Γραφῶν, ἢ σωπήσαντα τὸ προστεταγμένον ποιεῖν. Εἰ δὲ αὐτὸς αἰσχύνοιτο (84), ἄλλοις τισὶ μεσίταις πρὸς τοῦτο χρῆσάσθω, ἵνα, εἰ μὲν παρὰ τὴν Γραφὴν εἴη ἡ διαταγή, ἐξελεῖται (85) καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀδελφούς βλάβης· εἰ δὲ δευχθεῖ κατὰ λόγον τὸν προσήκοντα γενομένη, καὶ ἑαυτὸν διακρίσεως ματαίας καὶ ἐπικινδύνου ἀλευθέρῳ. Ὁ γὰρ διακρινόμενος, φησὶν, ἐὰν φάγῃ, κατακρίνεται· οὐκ ἔκ πίστεως· καὶ τοῖς ἀπλουστερίοις μὴδὲνα (86) δυσπειθείας δισκὸν ἐμποίησιν. Συμφέρει γάρ, φησὶν ὁ Κύριος, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔρριπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων. Ἐὰν δὲ τινες ἐπιμένωσι (87) τῇ ἀπειθείᾳ, λάθρα μὲν καταμυφόμενοι, μὴ δημοσιεύοντες δὲ τὴν λύπην, ὥς καὶ διακρίσεως αἰτιοὶ τῇ ἀδελφότητι, καὶ τὴν πρὸς τὰς ἐντολάς πληροφориαν διασαλεύοντες, καὶ δυσπει-

⁸⁰ 1 Cor. xv. 56. ⁸¹ Prov. xxvii. 5. ⁸² Prov. xviii. 9. ⁸³ Rom. xiv. 23. ⁸⁴ Matth. xvi. 6.

(80) Antiqui duo libri Πάν ἁμάρτημα ἀναφέρεισθαι χρὴ. Mox Colb. παρὰ τῶν ἀνεγνωκότων.

(81) Reg. primus et Voss. et Colb. νόσος γίνεται ἀθεράπευτος, (vitium silentio absconditum) morbus fit insanabilis. Ibidem Colb. εἴποιμεν εὐεργετὴν τὸν.

(82) Codex Colb. Κρείσσους γάρ. Aliquanto post idem ms. ἔργοις ἑαυτοῦ.

(83) Editiones veteres et Reg. secundus προσώτῳ διαπεπραγμένα. Reg. primus et Voss. et Colb. ἐγκριθέντα. Hoc ipso in loco voculam ἢ ex tribus illis quos mox dixi libris addidi. Codex Voss.

pro βούλημα habet βούλεμα.

(84) Veteres duo libri cum Voss. αἰσχύνονται.

(85) Codex Voss. ἐξελεῖται. Mox idem ms. et tres alii ἀδελφούς βλάβης. Editiones veteres et Reg. secundus ἀδελφούς ἀδελφούς. Ibidem Reg. primus εἰ δὲ δευχθεῖ κατὰ τὸν λόγον τὸν προσήκοντα γινόμενῃ.

(86) Antiqui duo libri pro μὴδὲνα habent οὐδὲνα.

(87) Unus ms. ἐπιμένωσι. Nec ita multo infra duo mss. cum Voss. μὴ δημοσιεύοντες· δὲ τὴν γνώμην, animum suum non aperientes.

θείας καὶ παρακοῆς διδάσκαλοι, ἐκβαλλέσθωσαν τῆς ἀδελφότητος. Ἐκβαλλε γάρ (88), φησί, λοιμὸν ἐκ συνεδρίου, καὶ συνελελεύσεται αὐτῷ νεῖκος· καὶ πάλιν· Ἐξάρσατε τὸν ποτηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. Δίδει μικρὰ ζῦμη ὅλον τὸ φύραμα ὑμοῖ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΗ΄.

Ὅτι οὐ δεῖ (89) περιεργάζεσθαι τὰς οἰκονομίας τοῦ προστώτος, τῷ δὲ ἰδίῳ προσέχειν ἔργῳ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ βῆδιως τινὰ (90) τῷ τοιοῦτῳ πάθει τῆς διακρίσεως εἰς βλάβην αὐτοῦ καὶ τῶν ἐτέρων περιπίπτειν, ἐκεῖνο καθόλου παραφυλαχτέον ἐν ἀδελφότητι, τὸ τὴν ἀρχὴν μηδένα τὰς τοῦ προστώτος οἰκονομίας περιεργάζεσθαι, μηδὲ πολυπραγμονεῖν τὰ γινόμενα ἐκτὸς τῶν ἐγγυτέρων τοῦ προστώτος καὶ βαθμῶ καὶ συνέσει· οὐδὲ καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν κοινῶν βουλὴν τε καὶ σκέψιν ἀναγκαιῶς παραλήφεται (91), παιδόμενος τῇ παραίνεσει τοῦ εἰπόντος· Μετὰ βουλῆς πάντα ποιεῖ. Εἰ γὰρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐπατρέψαμεν αὐτῶν τὴν οἰκονομίαν, ὥς Θεῷ τὸν λόγον δώσονται, ἀλόγιστον παντελῶς περὶ τῶν εὐτελεστάτων ἀπιστεῖν, καὶ ὑποψίων ἀτόπων κατὰ τοῦ (92) ἀδελφοῦ αὐτόν τε πληροῦσθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀφορμὴν παρέχειν. Διόπερ, ἵνα μὴ τοῦτο συμβαίῃ, ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μενέτω· καὶ τῇ φροντίδι τῶν αὐτῷ ἐπιβαλλόντων ὅλον ἐαυτὸν ἀποδοῦς, μηδὲν τὰς ἄλλας (93) οἰκονομίας περιεργάζεσθαι, μιμούμενος τοὺς ἁγίους μαθητὰς τοῦ Κυρίου, ἐφ' ὧν, καίτοι τοῦ πράγματος τοῦ κατὰ τὴν Σαμαρείτιν εἰς ὑπόψιν ἀγαγεῖν δυναμένου, ὁμῶς Οὐδεὶς, φησὶν, εἶπε· Τί ζητεῖς, ἢ τί λαλεῖς μετ' αὐτοῦ;

jicere suspicionem : Nihilominus tamen, -inquit, cum ea??

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΘ΄.

Περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων ἐν τῇ ἀδελφότητι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Περὶ δὲ τῶν ἀμφισβητούμενων ἐν τῇ ἀδελφότητι, ὅταν ἀμφώφονοι τινες ὡς περὶ τινος πράγματος, οὐ χρὴ φιλονεικῶς ἀλλήλοις ἀντιτείνειν, ἀλλὰ ταμειεύεσθαι τοῖς δυνατωτέροις τὴν ἐπίκρισιν. Ὅσοι δὲ μήτε τὴν τάξιν συγγεῖσθαι, πάντων ἐπερωτώντων, καὶ πάντοτε, μήτε ἀφορμὴν (94) ἐρεσχέλιας καὶ φλυαρίας ἐγγίνεσθαι, ἕνα τινὰ εἶναι χρὴ τὸν δοκιμασθέντα, δυνατῶς ἔχειν ἢ εἰς κοινὴν ἐπίσχεψιν προτιθέναι (95) τῇ ἀδελφότητι τὰ παρὰ τισιν ἀμφισβηλούμενα, ἢ τῷ προέχοντι ἀνατίθεσθαι. Ἀκολουθετέρα γὰρ καὶ ἐπισημονικωτέρα ἢ διάσκεψις οὕτω τῶν

92 Prov. xxii, 10. 93 I Cor. v, 13, 6. 94 Eccli. xxxii, 24. 95 Joan. iv, 27.

(88) Reg. primus Ἐκβαλε γάρ. Statim idem ms. et Voss. Ὅτι ἐξάρσατε.

(89) In antiquis duobus libris legitur ὅτι δεῖ μὴ.

(90) Vox τινὰ ex Vossii codice et ex aliis duobus addita est. Ibidem iidem illi mss. πάθει τῆς πρὸς τὸν ἔφορον διακρίσεως. Illud, πρὸς τὸν ἔφορον, deest et in editis et in duobus aliis codicibus; nec valde admodum dubito quin hæ voces melius absint, cum vox ἔφορος facile ex orationis serie suppleri possit.

(91) Unus ms. ἀναγκαιῶς περιλήφεται, non ita recte. Paulo post Reg. primus et Voss. Εἰ γὰρ περὶ τῶν. Subinde duo mss. παντελῶς καί.

rebellionis et inobedientie magistri, e fratrum conventu amandentur. Ejice enim, 394 inquit, pestilentem ex concilio, et exibat cum eo jurgium. Et rursus : Expellite pravam a vobis ipsis. Nam paululum fermenti totam consersionem fermentat.

INTERROGATIO XLVIII.

Quod præpositi agendi ratio non est curiose examinanda, sed suo quisque operi intentus esse debet.

RESPONSIO.

Cæterum ne quis facile in hoc disceptationis ac contentionis vitium incidat, ad suum et aliorum detrimentum, illud in universum inter fratres observandum est, ut initio nullus investiget curiose præfecti agendi rationem, neque eorum, quæ sunt, satagat, iis solum exceptis, qui tum gradu, tum prudentia ipsi præposito sunt proximi; quos etiam necessario ad consilium ac deliberationem de rebus communibus faciendam adhibebit, obsecutus hortamento illius, qui dixit : Omnia fac cum consilio. Cum enim ei animas nostras gubernandas commiserimus, tanquam Deo de his rationem reddituro; abs re omnino fuerit in rebus vilissimis ipsi fidem non adhibere, et absurdus ineptisque contra fratrem suspicionibus et nos ipsos repleri, et aliis earumdem occasionem præbere. Ne igitur id contingat, unusquisque ad quod vocatus est, in eo permaneat : et ita totum se in rerum ad se pertinentium cura occupet, ut in inquirendis aliorum negotiis nullo modo sollicitus sit, sed sanctos Domini discipulos imitetur, inter quos, cum res ipsa quæ de Samaritana narratur, quandam posset innemo dixit : Quid quæris, aut quid loqueris?

INTERROGATIO XLIX.

De iis quæ in controversiam veniunt inter fratres.

RESPONSIO.

De controversiis autem quæ inter fratres oriuntur, illud statuendum est. Quotiescunque dissident aliqui inter se de re aliqua, non oportet contentiose inter se collectari, sed ad aliquos magis idoneos judicium transferre. Quare ne ordo confundatur, omnibus interrogantibus, et semper, neve garriendi et nugandi detur occasio, unum aliquem esse oportet approbatum, qui possit ea de quibus nonnulli ambigunt, aut communi fratrum examini proponere, aut ad præfectum referre. Ita enim rectius et magis scite quæsitæ expendentur. Etenim si

(92) Codex Colb. κατὰ τοῦ προστώτος, in præpositum. Alii tres mss. et editi κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Pro voce αὐτόν, quæ proxime sequitur, suspicor legi debere αὐτούς, hoc est, ἡμᾶς.

(93) Unus ms. μηδὲ τὰς ἄλλας. Aliquanto post Reg. primus ὑπόψιν ἄγειν.

(94) Reg. primus καὶ πάντοτε μὲν ἀφορμὴν. Codex Voss. πάντοτε μὲν τὰ ἀφορμὴν.

(95) Reg. primus et Colb. προτιθέντα. ... ἀνατιθέμενον· quæ ultima vox reperitur quoque in Vossii codice.

in unoquoque negotio scientia atque experientia opus est, multo magis in ejusmodi rebus. Et si instrumentorum usum nemo inexpertis committat, multo magis operæ pretium fuerit sermonis tractationem **395** peritis concedere : qui possint et locum et tempus et interrogandi modum dignoscere, atque citra contentionem, tum prudenter querendo, tum sapienter auscultando, controversiarum enodationem ad communis ædificationem summa cum diligentia servare.

INTERROGATIO L.

Quomodo præpositus increpare et objurgare debeat.

RESPONSIO

Cæterum præpositus delinquentes non objurget, aliqua animi commotione impulsus. Nam redarguere fratrem cum indignatione et ira non est illum a peccato liberare, sed se ipsum delictis obstringere. Quamobrem dixit : *In mansuetudine corripiat eos qui resistunt*⁹⁶. Neque, si in contemptum veniat alicui, ob id præbere se vehementem debet : ubi vero alium contemni viderit, erga eum qui deliquit declarat se benignum ac indulgentem, quin potius tunc in ipsum peccatum invehatur. Ita enim et suspicionem a se illam hominis seipsum immodice amantis submovebit, et planissime se non peccantem odisse, sed peccatum aversari declarabit, qui scilicet diverse se gerat in sua, et in alterius causa. Quod si indignatur non eo quem dixi modo, sed diverso, præ se fert, se neque propter Deum, neque propter delinquentis periculum, sed ob suæ gloriæ cupiditatem, aut imperitandi studium indignari. Oportet enim studium quidem pro Dei gloria, cui violatione mandati inferitur injuria, ostendi : misericordiam vero fraterno amore dignam, pro fratris salute, qui in peccato periclitatur (quia *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*⁹⁷), in quovis peccato tanquam in peccatum incitari, et in eo acriter vindicando animi fervorem commonstrare.

INTERROGATIO LI.

Quomodo delictum illius qui peccavit, corrigendum sit.

RESPONSIO.

De reliquo corrigat male affectos ad modum medicorum, non irascens debilibus, sed pugnans adversus morbum : imo vero insurgat in vitia, atque severiore disciplina, si opus est, morbum anima sanet, exempli causa, vanam gloriam, injungendis humilitatis exercitiis : otiosos sermones silentio : immodicum somnum, vigiliis in precando insumen-

⁹⁶ II Tim. II, 25. ⁹⁷ Ezech. XVIII, 4.

(96) Reg. primus ἐν ἐκάστῳ.

(97) In Colbertino pro περιβαλεῖν legitur ἐπιβάλλειν. Mox Reg. primus ἐν πράττει παιδεύοντες.

(98) Reg. primus et Voss. et Colb. μακροθυμῶν ἐπιδεικνυσθαι, sensu non impari.

(99) Codex Voss. φανερόν ἐστιν.

(1) Idem ms. et alii duo διάπυρον τῆς διορθώσεως, ostendenda est vehementia correctionis.

Α ζητούμενων γενήσεται. Εἰ γὰρ ἐκάστῳ (96) πράγματι ἐπιστήμης καὶ ἐμπειρίας χρεῖα, πολλῶ πλείον ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Καὶ εἰ ἐργασιῶν χρῆσιν οὐκ ἄν τις ἐπιτρέψειεν ἀπείροις, πολλῶ μᾶλλον χρῆ τῇ τῶν λόγων μεταχείρισιν τοῖς δυνατοῖς συγχωρεῖν· οἱ καὶ τόπον καὶ καιρὸν καὶ τρόπον τῶν ἐπερωτήσεων ἱκανοὶ ἔσονται διαγινώσκειν, ἀφιλονείκως τε καὶ φρονίμως ἀντιθέστας, καὶ συνετῶς ἀκούοντες, ἀκριδῶς φυλάσσειν τῶν ἐπιζητηθέντων τὰς λύσεις πρὸς οἰκονομὴν τοῦ κοινοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ν΄.

Πῶς χρὴ ἐπιτιμᾶν τὸν προσετώτα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπιτιμήσεις μὴ ἐμπαδῶς τοῖς ἡμαρτηκόσιν ὁ προσετώς προσαγέτω. Τὸ γὰρ μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἐλέγχειν τὸν ἀδελφὸν οὐχὶ ἐκείνῳ ἐστὶν ἁμαρτίας ἐλευθερώσαι, ἀλλ' ἐαυτὸν περιβαλεῖν (97) πλῆμμελήμασι. Διόπερ φησὶν· Ἐν πράττει καὶ δεδοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μὴ δὲ ἐν οἷς μὲν ἂν αὐτὸς παροφθῇ, σφοδρὸν εἶναι, ἐν οἷς δὲ ἂν ἄλλον καταφρονούμενον ἴδῃ, τὴν πρὸς τὸν ἡμαρτηκότα χρηστότητα ἐπιδεικνυσθαι (98)· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δυσχεραίνειν ἐπὶ τῷ κακῷ τότε. Οὕτω γὰρ τῆς τε φιλαυτίας τὴν ὑπόψιν ἐκφεύεται, καὶ ἀποδείξειν δώσει τοῦ μὴ τὸν ἡμαρτηκότα μισεῖν, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀποστρέφεσθαι, τῇ διαφορᾷ τῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἑτερον. Διαφορὰν δὲ ἀγανακτήσεως ποιούμενος, μὴ τὴν εἰρημένην, ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν, φανερός ἐστιν (99) ὅτι οὐτε διὰ τὸν Θεὸν οὐτε διὰ τὸν κίνδυνον τοῦ ἡμαρτηκότος, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτοῦ φιλοδοξίαν ἢ φιλαρχίαν ἀγανακτεῖ. Χρὴ γὰρ, ζῆλον μὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀτιμαζόμενος ἐν τῇ τῆς ἐντολῆς παραβάσει ἐπιδεικνύμενος, εὐσπλαγχνίαν δὲ φιλαδελφίας ὑπὲρ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρίας ἔχοντα κινδυνεύοντος ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ (ὅτι *Ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθάνειται*), ἐπὶ παντὸς ἁμαρτήματος ὡς κατὰ ἁμαρτήματος κινεῖσθαι, καὶ τῇ σφοδρότητι τῆς ἐκδικήσεως δεικνύειν τὸ διάπυρον τῆς διαθέσεως (1).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΑ΄.

Ποίῳ τρόπῳ δεῖ (2) διορθοῦσθαι τὸ πλῆμμελήμα του ἡμαρτηκότος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ τὰς διορθώσεις δὲ κατὰ τὸν τῆς λατρείας λόγον προσαγέτω τοῖς ἐμπαθέσι, μὴ ὀργιζόμενος τοῖς ἀσθενοῦσιν (3), ἀλλὰ τῇ νόσῳ μαχόμενος, καὶ ἀπεναντίον μὲν ἰστάμενος πρὸς τὰ πάθη, δι' ἐπιπόνω- τέρας δὲ, εἰ δέοι, διαγωγῆς ἰώμενος τὸ ἀρρώστημα τῆς ψυχῆς· οἷον τὴν κενοδοξίαν τοῖς ἐπιτάγμασι τῶν (4) τῆς ταπεινοφροσύνης ἐπιτηδευμάτων· τὴν

(2) Unus ms. Πῶς δεῖ.

(3) Reg. primus et Voss. et Colb. τοῖς ἀσθενέσιν. Mox duo mss. καὶ ἀπεναντίως. Subinde tres mss. ἀγωγῆς ἰώμενος. Ibidem tres illi quos sæpius simul nominavi codices Reg. primus et Voss. et Colb. pro ἀρρώστημα habent πάθος.

(4) Sic Voss. et Colb. et Reg. primus. Alii duo mss. et editti κενοδοξίαν τῇ ἐπιτάσει τῶν τῆς, ἀντὶς humilitatis exercitationibus.

ἀργολογίαν τῇ σωτηρίᾳ· ὕπνον ἀμετρον διὰ τῆς ἐν προσευχαίς (5) ἀγρυπνίας· ἀργίαν σύμματος διὰ τῶν κόπων· βρώσιν ἀπειρητὴν διὰ τῆς αἰστίας· γογγυσμὸν διὰ τοῦ ἀφορισμοῦ, ὥστε μῆτε συνεργάζεσθαι (6) αὐτῷ τινι τῶν ἀδελφῶν ἐλίσθαι, μῆτε τὸ παρ' αὐτοῦ ἔργον ἀναμειγνύναι τοῖς ἄλλων, καθὰ προτίρηται, πλὴν εἰ μὴ ἄρα διὰ τῆς ἀνεπισχύοντος μετανοίας ἀπαλλαγῆς τοῦ πάθους φανείη (7). Καὶ τότε τὴν ἐν τῷ γογγυσμῷ γενομένην ἐργασίαν προσδέχεσθαι· μὴ δὲ οὕτως εἰς ὑπηρεσίαν τῆς τῶν ἀδελφῶν χρήσεως, ἀλλ' εἰς ἐτέραν χρεῖαν οἰκονομοῦντας. Καὶ τούτων ὁ λόγος ἀρκούντως προσηποδίδεικται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΒ'.

Μετὰ πόλας διαθέσεως καταδέχεσθαι (8) δεῖ τὰ ἐπιτίμια.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅπερ δὲ τὸν προεστώτα εἰπομεν χρῆναι ἀπαθῶς προσάγειν τὰς θεραπείας τοῖς ἀσθενούσιν, οὕτω πάλιν χρὴ τοὺς θεραπευομένους μὴ πρὸς ἐχθραν δέχεσθαι τὰ ἐπιτίμια, μὴ δὲ τυραννίδα νομίζειν τὴν ἀπὸ εὐσπλαγχνίας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ψυχῆς προσαγομένην αὐτῷ ἐπιμέλειαν. Αἰσχροὶν γὰρ τοὺς μὲν τὰ σώματα νοσοῦντας τοσοῦτον τοῖς ἰατροῖς καταπιστεύειν, ὥστε, κἂν τέμνωσι, κἂν καίωσι, καὶ πικροῖς τοῖς φαρμάκοις ἀνιώσιν, εὐεργέτας λογίζεσθαι· ἡμᾶς δὲ πρὸς τοὺς τῶν ψυχῶν ἡμῶν θεραπευτάς, ὅταν δι' ἐπιπόνου ἀγωγῆς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν κατεργάζωνται (9), μὴ τὴν αὐτὴν ἔχειν διάθεσιν, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Καὶ τίς ἐστὶν ὁ εὐφραίνων με εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἡμοῦ; καὶ πάλιν· Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς πόσῃν κατεργάσασθαι ἐν ὑμῖν σπουδήν. Ὅστε, πρὸς τὸ τέλος ἀποβλέποντα, εὐεργέτην προσήκει κρίνειν τὸν τῇ κατὰ Θεὸν λύπῃ ἡμῶν ἐμποιοῦντα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΓ'.

Ὡς οἱ τῶν τεχνῶν διδάσκαλοι διορθώσονται τοὺς παῖδας πταίνοντας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

(10) Δεῖ μέντοι καὶ τοὺς τὰς τέχνας διδάσκοντας, ὅσα εἰς αὐτὴν τὴν τέχνην ἐξαμαρτάνουσιν οἱ μαθητὴς, ἐφ' ἑαυτῶν ἐλέγχειν τὸ πλημμέλημα, καὶ ἐπανορθοῦσθαι τὰ σφάλματα (11). Ὅσα δὲ τῶν ἀμαρτημάτων τῆς τοῦ ἥθους διατροφῆς ἐστὶ κατηγόρηματα, ὅσον ἀπειθεῖαι καὶ ἀντίλογαίαι, καὶ βᾶθυ-

¹¹ II Cor. II, 2. ¹² II Cor. VII, 12.

(5) Reg. primus et Voss. et Colb. διὰ τῆς ἀγρυπνίας καὶ προσευχῆς, per vigiliis et preces.

(6) Veteres duo libri ὥστε μὴ συνεργάζεσθαι... μὴ δὲ τὸ παρ' αὐτοῦ. Statim duo mss. cum Voss. τοῖς τῶν ἄλλων καθὼς προτίρηται.

(7) Unus ms. πάθους φανῇ.

(8) In Voss. codice et in Reg. primo legitur Μετὰ νηπιατῆς διαθέσεως δέχεσθαι. Ibidem Reg. primus pro δεῖ habet χρῆ.

(9) Veteres duo libri κατεργάζωνται. Editi κατεργάζονται. Aliquanto post Colb. λέγοντος· El γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς, si enim ego contristo vos, ei quis, etc.

(10) Reg. primus et Voss.: Δεῖ μέντοι καὶ παρὰ τῶν ἐκδιδασκόντων τὰς τέχνας τοὺς καταγνοισθέντας τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τοῦ προεστώτος ἐλέγχεσθαι, ὥστε αὐτὸν ὀρίξειν τὸ πρέπον ἐκάστῳ ἀμαρτηματι ἐπιτί-

A dis: segnitiam corporis, labore: edacitatem indecoram, jejunio: murmurationem, separatione a reliquis, sic ut neque ex fratribus quisquam velit cum eo operari, neque ipsius opus cæterorum operibus 396 admiscere, sicut supra dictum est, nisi exacta citra pudorem pœnitentia appareat eum hoc vitio liberatum esse. Tunc enim opus, quod inter murmurandum confectum fuerit, admitti poterit: et tamen ne sic quidem inserviat fratrum usui, sed ad alium usum convertatur. Horum autem ratio in superioribus satis exposita fuit.

INTERROGATIO LII.

Quo animo irrogata pœnæ perferendæ sint.

RESPONSIO.

Quemadmodum autem diximus medelam infirmis a præposito afferendam esse citra ullam animi concitationem: ita vicissim ab iis qui curantur, multæ odii loco non sunt accipiendæ, neque cura ea, quæ ex misericordia ad animæ eorum salutem ab ipso adhibetur, ducenda est pro tyrannide. Turpe est enim eos qui ægro corpore sunt, tantum medicis confidere, ut sive secent, sive urant, sive amarulentis medicamentis molestiam creent, ipsos de se bene meritos fuisse putent; nos vero erga animarum nostrarum medicos, quando disciplina durior salutem nobis afferunt, non eodem modo affici, cum Apostolus dicat: Et quis est, qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? Item: Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantum in vobis operatur sollicitudinem¹¹. Quare, habita finis ratione, qui molestiam quæ secundum Deum est, nobis exhibet, beneficis habendus est.

INTERROGATIO LIII.

Quomodo ab artium magistris pueri delinquentes corrigendi sint.

RESPONSIO.

Atque etiam oportet artium magistros, si qua in re deliquerint discipuli contra ipsam artem, privatim vitium reprehendere, et errata emendare. Quæcunque vero peccata indicant morum perversitatem, veluti contumacia, contradictio, segnitie circa opera, aut otiosus sermo, aut mendacium,

μιν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἀμαρτῶν εὐπειθέστερος γίνεται τὸν ἐπὶ τῶν πλείωνων ἐλεγχον αἰσχυρόμενος, καὶ οἱ λοιποὶ ἀσφαλέστεροι πρὸς τὸ μὴ περιπίπτειν τοῖς ὁμοίοις, καὶ ἡ κατάλληλος θεραπεία παρὰ τοῦ ἐμπειροτέρου μᾶλλον προσχρῆναι δύνησται. Oportet quoque, ut si qua in re fratres deliquerint, ab artium magistris arguantur coram præposito, ut ipse pœnam cuique delicto convenientem constituat. Hoc enim modo ut is qui deliquit, ad obediendum paratior efficitur, quem scilicet pudeat ejus quæ coram pluribus fit reprehensionis: ita reliqui cautiore reddentur, ne et ipsi incidant in similia, atque medela aptior a peritiore adhiberi poterit. In Vossii codice deest quidem hoc loco hæc interrogatio; sed inter Regulas breviores reperitur. Deest et in Reg. primo.

(11) Unus ms. τὰ ἀμαρτήματα.

aut quidpiam aliud ejusmodi, quod piis interdici-
tum sit, ea oportet ad communis disciplinæ mo-
deratorem referre, et coram eo redarguere, ut
ipse et mensuram et modum quibus peccata san-
nentur, excogitet. Si enim objurgatio est animæ
curatio, non est cujuslibet objurgare, sicut nec
mederi, nisi si præfectus ipse, multo adhibito exa-
mine, id cuiquam permiserit.

397 INTERROGATIO LIV.

*Quod ii qui præficiuntur fratrum conventibus, de ne-
gotiis suis inter se colloqui debent.*

RESPONSIO.

Operæ pretium est autem, fratrum præfectos
nonnunquam statis quibusdam temporibus et lo-
cis in unum convenire : in quibus res præter
rationem occurrentes, moresque tractatu difficiles,
et quomodo singula gesserint, sibi invicem expo-
nant, ut si quis in aliquo deliquerit aliquando, id
certissime detegatur multorum judicio, con-
traque, si quid recte factum sit, id plurium testi-
monio confirmetur.

INTERROGATIO LV.

An medicinæ usus pietatis instituto conveniat.

RESPONSIO

1. Quemadmodum singulæ artes subsidii loco
ob naturæ debilitatē nobis a Deo concessæ sunt,
velut agricultura, quod ea quæ sua sponte e terra
gignuntur, non essent satis ad necessitates suble-
vandas, textoria vero, quod necessarius esset in-
dumentorum usus tum ad decorum, tum ad arceps
aeris injurias, pariterque ars domorum ex-
struendarum : ita et ars medica data est. Cum
enim corpus nostrum, utpote morbis obnoxium,
variis incommodis, tum extrinsecus advenientibus,
tum intrinsecus ab alimentis proficiscentibus sub-
jaceat, et modo redundantia, modo defectu afflicte-
tur, ars medica pro exemplo medelæ ejus, quæ
animo curando adhibenda sit, nobis a totius vitæ
nostræ moderatore Deo concessa est, cujus ductu
quod superfluum est rescinderetur, et quod deest,
adjiceretur. Ut enim si essemus in paradiso volu-
ptatis, nihil industria et labore indigeremus :
ita quoque, si a morbis essemus immunes, uti ante
lapsum, cum primum res creatæ sunt, fuerat con-
cessum, nullo medicinæ subsidio nobis ad levamen
opus esset. Sed quemadmodum posteaquam ex-
puli sumus in hunc locum, et audivimus illud :
*In sudore vultus tui vesceris pane tuo*⁴², tunc facta

⁴² Gen. iii, 19.

(12) Codex Colb. ἀπειθεία καὶ ἀντιλογία καὶ ῥα-
θυμία. Mox idem ms. τῶν ἀπηγορευμένων τοῖς
εὐσεβέσιν.

(13) Ex Colbertino verbum δεῖν additum est.
Ibidem idem ms. ταῖς ἀδελφότησι.

(14) Hic ipse quem mox dixi liber Ἀκόλουθον δὲ
ποτε καὶ συνέδρια. Mox idem ms. γίνεσθαι καὶ καί
τὰ παρὰ λόγον.

(15) Reg. primus Et τοῖς ἱατρικοῖς κεχρησθαι κατὰ

Α μία (12) περὶ τὰ ἔργα, ἡ ἀργολογία, ἡ ψεῦδος, ἡ
ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἀπειρημένων τοῖς εὐσεβέσιν.
ἐπὶ τὸν ἑφορον τῆς κοινῆς εὐταξίας ἀγοντας δεῖ
ἐλέγχειν, ὥστε παρ' αὐτοῦ καὶ τὸ μέτρον καὶ τὸν
τρόπον τῆς λύσεως τῶν ἀμαρτημάτων ἐπινοεῖσθαι.
Εἰ γὰρ ἱατρεία ψυχῆς ἐστὶν ἡ ἐπιτίμησις, οὐ παντός
ἐστὶν ἐπιτιμᾶν, ὥς οὐδὲ τὸ ἱατρεῦειν, πλὴν ἐὰν μὴ
τινὶ αὐτός ὁ προσετώς ἐπιτρέψῃ μετὰ δοκιμασίας
πλείονος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΑ'

Περὶ τοῦ δεῖν (13) τοὺς προσετώτας τῆς ἀδελ-
φότητος ἀλλήλοις τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἀνατίθε-
σθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀγαθὸν δὲ ποτε καὶ συνέδριον (14) κατὰ τινὰς
ῥυθμισμένους καιροὺς καὶ τόπους τῶν ἐπιταγμένων
ταῖς ἀδελφότησι γίνεσθαι· καθ' οὓς τὰ τε παρὰ λό-
γον ἀπαντήσαντα πράγματα, καὶ τῶν ἡθῶν τὰ δυσ-
μεταχειρίστα, καὶ ὅπως διέθηκαν ἕκαστον, ἀναθή-
σονται ἀλλήλοις, ὥστε καὶ τὸ ἐσφαλμένους ποτὲ γε-
νόμενόν τινι τῇ κρίσει τῶν πολλῶν ἀξιόπιστως
ἀποκαλυφθῆναι, καὶ τὸ κατορθωθὲν τῇ μαρτυρίᾳ τῶν
πλείονων βεβαιωθῆναι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΕ'

Εἰ τοῖς ἐκ τῆς ἱατρικῆς κεχρησθαι κατὰ σκοπὸν
ἐστὶ τῆς εὐσεβείας (15).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ὅσπερ ἐκάστη τῶν τεχνῶν βοήθεια ἡμῖν πρὸς τὸ
τῆς φύσεως ἀσθενὲς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχάρισται, οἷον
γεωργία μὲν, ἐπειδὴ οὐκ ἐξαρκεῖ τὰ αὐτομάτως ἐκ
τῆς γῆς φύμενα πρὸς τὴν τῶν χρειῶν παραμυθίαν·
ὕφαντική δὲ, ἐπειδὴ ἀναγκαῖα ἡ τῶν σκεπασμάτων
χρεῖα πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ ἀέρος
βλάβας, καὶ οἰκοδομικὴ ὁμοίως (16)· οὕτω καὶ ἱα-
τρικὴ. Ἐπειδὴ τὸ ἐμπαθὲς ἡμῶν σῶμα ποικίλαις
βλάβαις, ταῖς τε ἐξωθεν προσπιπτούσαις καὶ ταῖς
ἐνδοθεν ἀπὸ τροφῶν συνισταμέναις, ὑπόκειται, καὶ
πλεονασμοῖς καὶ ἐλλείψεσι καταπονεῖται, ἡ ἱατρικὴ
τέχνη εἰς τύπον τῆς κατὰ ψυχὴν θεραπείας τὴν
ἀπόθεσιν τοῦ περισσοῦ, καὶ τὴν τοῦ λείποντος πρόσ-
θεσιν ὑποτιθεμένη ὑπὸ τοῦ πάσαν ἡμῖν τὴν ζωὴν
οἰκονομοῦντος Θεοῦ συγκεχώρηται. Ὅσπερ γὰρ, εἰ
ἤμεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, οὐδὲν ἂν ἐπι-
νοίας καὶ μέγδου γεωργικοῦ ἐπεδεξήθημεν· οὕτω καὶ
εἰ ἐν ἀπαθείᾳ ἤμεν κατὰ τὸ πρὸ τοῦ παραπτώματος
ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα, οὐδενὸς ἂν τῶν ἐξ ἱατρι-
κῆς πρὸς παραμυθίαν (17) ἐχρήσομεν. Ἀλλ' ὥσπερ
μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι εἰς τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀκού-
σαι τὸ, Ἐρ ἰδρῶσι τοῦ προσώπου σου φαιγῇ τὸν
ἄρτον σου, τότε τῇ μακρᾷ πείρᾳ καὶ τῇ περὶ τὴν
γῆν ταλαιπωρίᾳ τῆς γεωργίας τὴν τέχνην συνεστη-

τόν, etc. Pro εὐσεβείας Colbertinus habet θεοσεβείας.

(16) Reg. primus τὰς ἀπὸ τῶν ἀέρων βλάβας, καὶ
οἰκοδομικὴ δὲ ὁμοίως. Mox idem ms. ταῖς τε ἐξωθεν.
Vocula τε in editis desideratur. Rursus hoc ipso in
loco idem ms. cum Voss. καὶ ταῖς ἐσωθεν.

(17) Reg. primus et Voss. ἐξ ἱατρικῆς παραμυ-
θίας. Ibidem editi χρῆζομεν. Veteres tres libri præ-
ter Voss. ἐχρήζομεν.

σάμεθα εἰς παραμυθίαν τῶν ἐκ τῆς κατάρας λυπη-
ρῶν, τὴν σύνεσιν ἡμῖν καὶ κατάληψιν τῆς τέχνης
ταύτης τοῦ Θεοῦ χάρισμα μένου· οὕτω καὶ ἐπειδὴ
ἐκελεύσθημεν εἰς τὴν γῆν πάλιν ἀποστραφῆναι, ἀφ'
ἧς ἐλήφθημεν, καὶ ὁδυνηρὰ σαρκὶ συνεζεύχθημεν εἰς
φθορὰν καταδεδικασμένη διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ διὰ
τοῦτο τοῖς πάθεσι τοῖσι τοῖς ὑποβληθείσι, παρεσχέθη
ἡμῖν καὶ ἡ ἐκ τῆς ἱατρικῆς προσαγομένη τοῖς κά-
μινουσι, κατὰ τὸ ποσὸν γούν, ἐπίκουρία.

2. Οὕτε γὰρ αὐτομάτως ἐκ τῆς γῆς ἐβλάστησαν αἱ
βοτάναι, αἱ πρὸς ἕκαστον τῶν παθῶν οἰκειῶς ἔχου-
σαι· ἀλλὰ, δηλονότι, τῷ βουλήματι τοῦ δημιουργοῦ
πρὸς τὸν τῆς ἡμετέρας ὠφελείας σκοποῦ ἐξηγέθη-
σαν. Ἡ μὲν οὖν ἐν ταῖς ρίζαις, καὶ τοῖς ἄνθεσι, ἢ
φύλλοις, ἢ καρποῖς, ἢ ὅποις φύσις, ἢ ὅσα ἀπὸ με-
τάλλων, ἢ ὅσα ἐκ τῆς θαλάσσης (18) πρὸς τὴν τῆς
σαρκὸς ὠφέλειαν οἰκειῶς ἔχειν ἐξεύρηται, ὁμοίᾳ
ἔστι τῆς τῶν ἐσθιομένων καὶ πινομένων εὐρέσεως·
τὸ δὲ περινενομημένον καὶ περιεργον, καὶ ἀσχολίαν
πολλὴν ἐμποιοῦν, καὶ οἶονε ἡμῶν τὴν ζωὴν
εἰς τὴν τῆς σαρκὸς ἐπιμέλειαν περιστρέφον, παραι-
τητέον Χριστιανοῖς· καὶ σπουδαστέον οὕτω κεχρη-
σθαι τῇ τέχνῃ, εἴποτε δεοί, ὥς μὴ ἐν αὐτῇ τὴν πᾶσαν
αἰτίαν τοῦ ὑγιαίνειν ἢ νοσεῖν τίθεσθαι, ἀλλ' ὥς εἰς
δόξαν Θεοῦ καὶ τύπον τῆς τῶν ψυχῶν ἐπιμελείας τὴν
χρησιν τῶν ἀπ' αὐτῆς (19) παραλαμβάνειν. Ἐν ἐρη-
μῇ δὲ τῶν ἐξ ἱατρικῆς βοηθημάτων μὴ πᾶσαν ἔχειν
τὴν ἐλπίδα πρὸς τὴν τῶν λυπηρῶν παραμυθίαν ἐν
τῇ τέχνῃ ταύτῃ, ἀλλ' εἰδέναι, ὅτι ἡ οὐκ ἔσσει ἡμᾶς
πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα (20) ὑπενεγκεῖν, ἢ
ὥσπερ τότε ὁ Κύριος, ποτὲ μὲν πλητὸν ποιῶν, ἐπ-
έχρισε, καὶ νύφασθαι προσέτασεν εἰς τὸν Σιλωὰμ,
ποτὲ δὲ ἤρκειτο τῷ βουλήματι μόνῳ (21), λέγων,
Θέλω, καθυρίσθητι· τινὰς δὲ καὶ ἐναθλεῖν τοῖς
ἐπιπόνοις ἀφῆκε, δοκιματέρους αὐτοὺς διὰ τῆς
πείρας παρασκευάζων· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν, ὅτε μὲν
ἀοράτως ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐφαπτόμενος, ὅταν τοῦτο
συμφέρον ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν καταμάθῃ, ὅτε δὲ καὶ
ὕλικαῖς κεχρησθαι βοηθείαις ἐπὶ τῶν παθῶν ἡμῶν
εὐδοκεῖ, τῇ παρατάσει τῆς θεραπείας ἐμμονον τὴν
μνήμην τῆς χάριτος ἐμποιοῦν, ἢ καὶ τύπον τινὰ πρὸς
τὴν ἐπιμέλειαν, ὥς εἰπον, τῆς ψυχῆς παρεχόμενος.
Ὡς γὰρ ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἡ τε τοῦ ἀλλοτρίου ἀπόθεσις
ἀναγκαῖα, καὶ ἡ πρόσθεσις τοῦ ἐνδέοντος· οὕτω καὶ
ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἀποικονομεῖσθαι μὲν τὸ ἀλλό-
τριον, προσλαμβάνειν δὲ τὸ κατὰ φύσιν προσήκον.
Ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον εὐθεῖ· καὶ ἔκτισεν
ἡμᾶς ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατή-
σωμεν.

removere, et quod secundum naturam est, assumere. Siquidem fecit Deus hominem rectum⁶⁷,
nosque ad bona opera condidit, ut in eis ambulemus.

3. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖ τομῶν, καὶ καύσεων, καὶ πι-

A longa experientia multoque insumpto labore in ex-
colenda terra, ad leniendam ejus execrationis in-
commoda artem agriculturæ effecimus, Deo nobis
ejus artis intelligentiam atque cognitionem imper-
tiente : sic quoque ubi in terram, unde fuimus
assumpti, denuo reverti jussi sumus, et ad mole-
stam carnem mortis ob peccatum addictam, ob id-
que his morbis subjectam, juncti sumus, oblatum
est nobis medicinæ etiam auxilium, quo saltem
aliquantulum ægrotantes levarentur.

2. Neque enim fortuito ex terra **398** germi-
naverunt herbæ, quæ ad singulos morbos accom-
modatæ sunt : imo certe productæ sunt ex condi-
toris voluntate, commodis nostris inservituræ.
Quamobrem ea quidem naturalis vis, quæ in radi-
B cibus inest, et in floribus, aut foliis, aut fructibus,
aut succis, aut quæcunque ex metallis, aut ex
mari ad corporis utilitatem opportuna esse depre-
hensa sunt, ab aliis inventis, quæ ad cibum et
potum spectant, nihil differunt : sed tamen quod
superflue ac curiose excogitatum est, et multum
negotii requirit, et quasi omnem nostram vitam
convertit ad carnem curandam, vitandum est
Christianis ; dandaque nobis studiose opera est, ut
ita, siquando opus fuerit, hac arte utamur, ut ei
non tribuamus omnem bonæ aut malæ valetudinis
causam, sed ut ad declarandam Dei gloriam et ad
habendum animæ curandæ exemplar, usum eorum
quæ offert, admittamus. Quod si defecerint nos
medicinæ præsidia, nequaquam levandi mali om-
nem spem in hac arte reponamus : sed sciendum,
C fore, ut aut non sinat tentari nos ultra quam pos-
sumus⁶⁸, aut quemadmodum olim Dominus, modo
lutum faciens, illinebat, jubebatque lavari in
Siloam⁶⁹, modo sola voluntate contentus erat, di-
cens : Volo, mundare⁷⁰ ; quosdam vero in afflictio-
nibus decertare permisit, probatiores ipsos per
tentationem efficiens ; ita nunc quoque peculiari
aliqua ratione agere nobiscum velit, qui scilicet
aliquando invisibiliter latenterque medeatur, cum
id animis nostris expedire judicaverit, aliquando
vero statuatur nos et ipsis corporeis auxiliis in no-
stris morbis uti, idque, ut hac curationis dilatione
firmam et stabilem reddat accepti beneficii memo-
riam, aut etiam, quemadmodum dixi, ut aliquod
D exemplum, quod in curandis animis imitari possi-
mus, nobis proponat. Ut enim in corpore necesse
est amoveri quod alienum est et contrarium, et quod
deest apponi : sic etiam in animis nostris, non
abs re fuerit quod alienum est et contrarium

3. Et quemadmodum illic secari, uri, et amara

⁶⁷ I Cor. x, 15. ⁶⁸ Joan. ix, 6, 7. ⁶⁹ Matth. viii, 3. ⁷⁰ Eccle. vii, 30.

(18) Antiqui duo libri cum Voss. ἐκ τῆς θαλάσσης. Deerat articulus in vulgatis. Mox Reg. tertius ἔχειν ἐξεύρηται.

(19) Reg. primus χρῆσιν τὴν ἀπ' αὐτῆς.

(20) Codex Voss. ὑπὲρ ὃ οὐ δυνάμεθα. Mox Col.

ἐπέχρισε τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ, illivis oculos. Ibidem Reg. primus νύφασθαι προσέταξεν.

(21) Editi et Reg. secundus βουλήματι μόνῳ Alii tres mss. μόνον.

medicamenta sumere non recusamus, corporis sanandi causa: ita etiam hic, sermonem oburgatorium quantumvis secantem, et amarulenta reprehensionum remedia pro animæ medela operæ pretium est perferre: quod quidem iis qui emendati non fuerant exprobrat propheticus sermo, his verbis: *Nunquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? Quare non ascendit sanatio filiorum populi mei* ⁶⁸? Atque hoc etiam, quod in morbis inveteratis, per longum tempus, perque auxilia simul dolore creantia et varia, expectatur sanitas, indicio est, animæ quoque peccata per sedulas preces, et **399** diuturnam poenitentiam, ac disciplinam severiorem, quam ratio ad sanationem nobis sufficientem esse monuerit, a nobis corrigi debere. Non igitur, quoniam aliqui arte medica non probe utuntur, ejus nobis utilitas omnis fugienda est. Neque enim, quoniam intemperantes quidam voluptatum sectatores coquinaria, aut pistoria, aut textoria ad delicias excogitandas abutantur, cum limites rerum necessariarum excedant, continuo omnes simul artes rejici a nobis debent: contra potius, quod ab illis corruptum fuit, id ex recto ipsarum usu coarguendum est. Sic etiam et in medicina, par non est acceptum a Deo munus criminari ob malum usum. Nam et in medicorum manibus sanitatis suæ spem collocare, belluinum est; quod tamen usu venire nonnullis miseris videmus, qui etiam non venturum eos appellare servatores: et comoda ex ea nascentia omnino aversari, animi est obstinati. Sed sicut Ezechias ficorum massam non putabat primam esse sanitatis suæ causam ⁶⁹, neque ei acceptam referebat corporis sui curationem, sed ad Dei gloriam gratiarum etiam actionem adjecit ob conditas ficos: sic nos quoque, si a Deo bene prudenterque vitam nostram moderante plagas accipimus, primum quidem ab ipso petimus, ut indicet nobis causam, cur ita plectamur: deinde, ut liberemur ab his molestiis, deturque nobis patientia, adeo ut una cum tentatione præstat etiam eventum, quo possimus sufferre ⁷⁰.

4. Collatum autem nobis sanitatis beneficium, sive per vinum oleo admistum ⁷¹, ut in eo qui incidit in latrones, sive per ficus, ut in Ezechia ⁷², cum gratiarum actione recipimus. Nec quidquam differre arbitremur, sive modo invisibili Deus nos curet, sive corporeum quiddam adhibeat: quæ corporalia sæpenumero efficacius non conducunt ad munus Domini intelligendum. Atque etiam sæpe castigationis causa in morbos collapsi, ad asperam gravemque curationem perferendam poenæ loco

A κρών φαρμάκων μεταλήψεως ὑπὲρ τῆς τοῦ σώματος θεραπείας ἀνεχόμεθα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὰ τιμητικὰ τοῦ ἐλεγκτικοῦ λόγου, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐπιτιμήσεων φάρμακα ὑπὲρ τῆς κατὰ ψυχὴν θεραπείας καταδέχεσθαι χρὴ. Ὅπως τοῖς μὴ παιδευθεῖσιν ὁ προφητικὸς λόγος ἐπονειδίζων (22) φησί· Μὴ ρητήρη οὐκ ἔστιν ἐν Γαλαδδ; ἡ ἱατρὸς οὐκ ἔστιν ἐκεῖ; Διὰ τί οὐκ ἀνέβη ἱασις θυγατρὸς λαοῦ μου; Καὶ τὸ ἐπὶ τῶν χρόνιων δὲ παθῶν διὰ μακροῦ χρόνου καὶ διὰ βοηθημάτων ἀλγεινῶν τε ὁμοῦ καὶ ποικίλων τὴν ἱασιν ἀναμένειν, ἐνδειγμὰ ἐστὶ τοῦ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἀμαρτήματα διὰ φιλοπόνου δεήσεως καὶ πολυχρονίου μετανοίας καὶ ἀγωγῆς ἐπιπόνου, ἣν (23) ἂν ὁ λόγος ἡμῖν αὐτάρκη πρὸς ἱασιν ὑποβάλλῃ, ὀφείλῃν ἡμᾶς ἐπανορθοῦσθαι. Οὐ τοίνυν, B ἐπειδὴ τινες οὐ καλῶς κρῶνται τῇ τέχνῃ τῇ ἱατρικῇ, φευκτέον ἡμῖν πᾶσαν τὴν ἀπ' αὐτῆς ὠφελίαν. Οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ μαγειρικῇ πρὸς τρυφῆς ἐπινοίαν οἱ περὶ τὰς ἡδονὰς ἀκόλαστοι κέχρηται, ἢ τῇ ἀρτοποιίᾳ, ἢ τῇ ὑφαντικῇ, ὑπερβαίνοντες τὸν ὅρον τῶν ἀναγκαίων, ἥδη ἡμᾶς πάσας ὁμοῦ χρὴ παρατεῖσθαι τὰς τέχνας· τὸ ἐναντίον μὲν οὖν, ἐκ τῆς ὀρθῆς αὐτῶν χρήσεως τὸ ὑπ' ἐκείνων παραφθοιρόμενον διελέγχειν. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἱατρικῆς τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριν πονηρᾶ διαβάλλειν χρήσει οὐκ εὐλόγον. Τό τε γὰρ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἱατρῶν τὴν ἐλπίδα ἔχειν τῆς ἑαυτῶν υγείας κτηνῶδες· ὅπερ πάσχοντάς τινας τῶν ἀθλίων ὁρώμεν, οἱ καὶ σωτήρας αὐτοὺς ὀνομάζειν οὐ παραιτοῦνται· τό τε πάντῃ τὰς ἀπ' αὐτῆς (24) ὠφελείας ἀποφεύγειν φιλόνηκον. Ἄλλ' ὥσπερ ὁ Ἐζεκίας τὴν καλᾶν τῶν C σύκων οὐχὶ πρῶτον αἰτίαν υγείας ἠγεῖτο, οὐδὲ τοῦτω (25) τὴν αἰτίαν τῆς λάσεως τοῦ σώματος ἐλογίζετο, προστεθεὶς δὲ τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐπὶ τῇ κτίσει τῶν σύκων εὐχαρίστησαν· οὕτω καὶ ἡμεῖς, παρὰ τοῦ ἀγαθῶς καὶ φρονίμως οἰκονομοῦντος τὴν ζωὴν ἡμῶν Θεοῦ δεχόμενοι τὰς πληγὰς, παρ' αὐτοῦ πρῶτον μὲν αἰτούμεν τὴν γνῶσιν τοῦ λόγου καθ' ὃν ἐπάγει τὰς μάστιγας, ἔπειτα δὲ τὴν τε ἀπαλλαγὴν τῶν ὀδυνηρῶν καὶ τὴν ὑπομονὴν, πρὸς τὸ σὺν τῷ πειρασμῷ παρασχεῖν καὶ τὴν ἐκθᾶσιν, τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς (26) ὑπενεγκεῖν.

4. Δοθεῖσαν δὲ ἡμῖν τῆς λάσεως τὴν χάριν, ἢ διὰ τοῦ οἴνεαλου, ὥς ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθέντος εἰς τοὺς ληστὰς, ἢ διὰ τῶν σύκων, ὥς ἐπὶ τοῦ Ἐζεκίου, εὐχαρίστως D ὑποδεχόμεθα (27). Καὶ οὐδὲν διοισόμεθα, εἴτε ἐκ τοῦ ἀφανοῦς γένοιτο ἡμῖν ἡ ἐπιμέλεια τοῦ Θεοῦ, εἴτε καὶ διὰ τινος τῶν σωματικῶν· ἃ πολλάκις ἐνεργέστερον ἡμᾶς ἄγει εἰς συναίσθησιν τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου χάριτος. Πολλάκις δὲ καὶ πρὸς παιδείαν περίπεσόντες ταῖς νόσοις, μέρος τῆς παιδεύσεως καὶ τὴν διὰ τῶν ἐπιπόνων θεραπειᾶν ὑποστῆναι κατεδικάσθημεν. Οὕτε

⁶⁸ Jerem. viii, 22. ⁶⁹ IV Reg. xi, 7. ⁷⁰ I Cor. x, 15. ⁷¹ Luc. x, 34. ⁷² IV Reg. xi, 7.

(22) In Vossii veteri libro pro ἐπονειδίζων legitur ἐνονειδίζων.

(23) Editiones veteres et Reg. secundus καὶ ἀγῶνος· ἐπιπόνου ἦν, male. Veteres tres libri præter Voss. καὶ ἀγωγῆς ἐπιπόνου ἦν, recte. Statim antiqui duo libri cum Voss. ὑποβάλλῃ. Editi ὑποβάλλῃ.

(24) Editi τὰς ἐπ' αὐτῆς. At duo mss. τὰς ἀπ' αὐτῆς.

(25) Reg. primus τοῦτο. Ibidem Colb. λάσεως τοῦ τραύματος, neque huic curationem sui vulneris referebat acceptam.

(26) Reg. primus δύνασθαι ὑμᾶς.

(27) Idem mss. εὐχαρίστως ὑποδεχόμεθα.

οὐν τομάς, οὐτε καύσεις, οὐτε διὰ (28) τῶν δριμύτων A καὶ ἐπιπόνων φαρμάκων ἀλγῆματα, οὐτε αἰτίας, οὐτε διαίτης ἀκριβοῦς μέτρα, οὐτε ἀποχρῆν τῶν φθειρόντων παραιτεῖσθαι ἡμᾶς ὁ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει σωζομένου (πάλιν λέγω) τοῦ σκοποῦ τῆς κατὰ ψυχὴν ὠφελείας, ὡς ἐν ὑποδείγματός λόγῳ τὴν ἑαυτῆς ἐπιμέλειαν παιδευομένης. Κίνδυνος δὲ οὐχ ὁ τυχὼν εἰς μετεώρισμὸν τὴν διάνοιαν ἐκπεσεῖν, ὡς παντὸς πάθους τῶν ἐξ ἱατρικῆς βοθημάτων προσδεομένου. Οὐ γὰρ πάντα φύσας εἰσὶν ἀβρῶσθήματα, οὐδὲ ἐκ πλημμελοῦς διαίτης ἡμῖν, ἢ τινῶν ἄλλων σωματικῶν ἀρχῶν προσγινόμενα, πρὸς ἅπερ ἐνίοτε ὀρώμεν τὴν ἱατρικὴν χρῆσιμεύουσιν. Πολλὰς γὰρ καὶ μάλιστα ἀμαρτημάτων εἰσὶ τὰ ἀβρῶσθήματα, εἰς ἐπιστροφὴν προσάγοντα. *Ὁρ γάρ, φησὶν, ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· καὶ, διὰ τοῦτο ἐν ὅμῳ πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀβρῶστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί.* Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν (29), οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Τὸς οὖν τοιοῦτους ἡσυχάζοντες, καὶ ἀφεμένους τῶν ἱατρικῶν ἐπιτηδεύματων, ὑπομένειν χρὴ τὰ ἐπαγόμενα, ὅταν γνωρίσωμεν ἑαυτῶν τὰ πλημμελήματα, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Ὁρ γάρ Κυρίου ὑποκίτω, ὅτι ἡμαρτον αὐτῷ· καὶ τὴν διόρθωσιν ἐπιδεικνύσθαι, διὰ τοῦ ποιεῖν* (30) καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, καὶ μεμνηθῆναι τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Ἴδε, ὕμῃς γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται.* Γίνεται (31) δὲ ποτε καὶ κατὰ ἐξαίτησιν τοῦ πονηροῦ, ὥσπερ ἀγωνιστὴν μέγαν, συγκαθιέντος αὐτῷ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ φιλανθρώπου Δεσπότης, καὶ τὴν μεγαλαυχίαν αὐτοῦ διὰ τῆς εἰς ἄκρον ὑπομονῆς τὸν θούλων ἑαυτοῦ καθαιρούμενος· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰωβ γενόμενον μεμαθήκαμεν. Ἡ καὶ εἰς ὑπόδειγμα τοῖς ἀφερεπτόνους παραγονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οἱ δυνάμενοι μέχρι θανάτου ἐγκαρτεῖσθαι τοῖς ἀλγεῖνσι· ὡς ὁ Λάζαρος, ὃς, τοιοῦτοις ἔλκεσι συνεχόμενος, οὐδαμῶς γέγραπται οὐτε αἰτήσας τι τὸν πλοῦσιον (32), οὐτε διαρεστηθεὶς τοῖς παροῦσι· διὸ καὶ ἔτυχε τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ Ἀβραάμ ἀναπαύσεως, ὡς ἀπολαδὼν τὰ κακὰ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εὐρομεν δὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν ἀβρῶσθημάτων τοῖς ἁγίοις συμβαίνουσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀποστόλου. *Ἴνα γὰρ μὴ δόξη ὑπερβαίνειν τὸν ὅρον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ μὴ τις αὐτὸν λογίσσεται* (33) ἐν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ ἔχειν τι περισσόν (ὑπερ ἔκαστον οἱ Λυκάονες, στέμματα καὶ ταύρους προσάγοντες), εἰς παράστασιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῇ ἀβρῶσει συνῆν διαρκῶς. (quod visum est Lycaonibus, qui ei coronas obtulere et tauros³³), idcirco ad declarandam naturam humanam jugiter cum ægritudine conflictabatur.

A condemnati sumus. Itaque neque sectiones, neque uestiones, neque acrim molestorumque remediorum acerbiteratem, neque inedia, neque exactam dietæ et victus rationem, neque rerum extitulum abstinentiam a nobis repudiandas esse recta ratio suadet, salvo tamen (rursus dico) proposito animæ utilitatis, quippe cui hoc exemplum propositum sit, ut illud in sui ipsius curatione imitari discat. Periculum autem est non mediocre, ne mens in errorem incidat, quasi omnis morbus subsidii medicinæ indigeret. Non enim naturæ tribuendæ sunt ægritudines omnes, neque ex villosio victu, aut aliis quibusdam corporalibus principiis nobis accedunt: quibus quidem curandis utilem esse medicinam nonnunquam videmus. Sæpe enim morbi sunt peccatorum: mulctæ; ad convertendos nos irrogatæ. Quem enim, inquit, diligit Dominus, castigat⁷³. Item: Ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi. Si enim nosmetipsos diducemus, non utique judicaremur. Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur⁷⁴. 400 Quamobrem qui sunt hujusmodi, ubi nostra ipsorum delicta cognoverimus, usu medicinæ prætermisso, pœnas sibi illatas debent silentio perferre, juxta eum, qui dixit, *Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei*⁷⁵· et ita emendare se, ut dignos pœnitentiæ fructus edant: item meminisse Domini, qui dixit: *Ecce sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*⁷⁶. Accidunt autem etiam aliquando ægritudines, postulante diabolo, cum scilicet benignus Dominus aliquem velut pugilem magnum cum ipso in certamen committit, et jactantiam ipsius summa servorum suorum tolerantia deprimit: quod in Job factum fuisse didicimus⁷⁷. Aut etiam iis qui malorum intolerantes sunt, in exemplum a Deo proponuntur quidam, qui adversa ad mortem usque perseveranter tolerare potuerunt, velut Lazarus, qui cum tot et talibus ulceribus affligeretur⁷⁸, nusquam tamen scribitur quidquam ab illo divite aut petivisse, aut morosum se præstitisse et molestum ob præsentem rerum statum. Quapropter assecutus est requiem in sinu Abraham, tanquam qui recepisset mala in vita sua⁷⁹. Quanquam et aliorum morborum causam in sanctis contingere reperimus, velut in Apostolo. Etenim, ne naturæ terminum videretur excedere, neve quispiam arbitraretur eum naturaliter aliquid solito majus et excellentius habere

⁷³ Prov. iii, 12. ⁷⁴ I Cor. xi, 30 32. ⁷⁵ Mich. vii, 9. ⁷⁶ Joan. v, 14. ⁷⁷ Job ii, 6. ⁷⁸ Luc. xvi, 20. ⁷⁹ ibid. 22, 25. ⁸⁰ Act. xiv, 12.

(28) Editi οὐ τὰ διὰ. At mss. duo οὐτε διὰ. Aliquanto post in Vossii veteri libro corrupte legitur οὐτε ἀποδοχὴν τῶν φθ.

(29) Unus mss. ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν.

(30) Veteres duo libri διὰ τὸ ποιεῖν.

(31) Sic mss. duo præter Combelisjanum. Editi γίνεσθαι. Mox Reg. primus et Voss. ὥσπερ γάρ.

(32) Editi et unus ms. τι τὸν πλοῦσιον, a proximo, corrupte. Alius ms. πλοῦσιον, emendate. Codex Voss. τοιοῦτον τὸν πλοῦσιον.

(33) Reg. primus λογίσσαιο, Vossii vetus liber ἐλογίσαιο. Statim tres mss. præter Voss. ὅπερ ἔπαθον οἱ Λυκ. Reg. tertius et editi ὥσπερ οἱ. Nec ita multo post Colb. στέμματα καὶ τράγους, coronas et hircos.

5. Quid igitur emolumenti ex medicina accedere possit ejusmodi hominibus? ceu potius, quod eis periculum non impendet, qui scilicet ad corpus curandum se a recta ratione avertant? Qui vero ex prava dieta sibiipsi ascivere infirmitatem, si corporis curatione, quasi quodam typo et exemplari, ad animam curandam uti debent, sicut superius dictum est. Etenim et ex re nostra fuerit, a noxiis ex medica ratione abstinere, utilia seligere, præcepta servare. Atque ipsa etiam corporis ab infirmitate ad bonam habitudinem commutatio sit nobis loco solatii, ut ne desperemus de anima, quasi ex peccatis ad suam ipsius integritatem rursus per poenitentiam reverti non posset. Neque igitur fugienda penitus ars ista est, neque in ea omnis spes collocanda. Sed quemadmodum utimur quidem agricultura, sed tamen a Deo petimus fructus, et quemadmodum committimus gubernaculum gubernatori, Deum vero rogamus ut ex pelago evadamus incolumes: ita quoque, si, cum ratio sinit, medicum advocemus, ab ea quæ in Deo ponenda est spe non excidimus. Videtur autem mihi hæc ars ad continentiam quoque non parum conferre. Video enim et voluptates ab ipsa rescindi, et satietatem dampnari, et victus varietatem, nimiamque in apparandis condimentis solertiam velut incommodam ablegari: et in summa indigentiam ab eadem appellari sanitatis matrem, ita ut ex hac etiam parte ejus consilium **401** nobis inutile non sit. Sive igitur utimur aliquando medicinæ præceptis, sive ea repudiamus ob aliquam causam earum, quas ante memoravimus, huc spectandum est, ut Deo placeamus, consulaturque animæ utilitati, et compleatur mandatum Apostoli, qui dicit: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* ²¹.

¹ I Cor. x, 31.

(34) Editi κυβερνήτη δὲ τὸ. Antiqui tres libri κυβερνήτη μὲν τὸ.

(35) Reg. tertius et Voss. συγχωρήσει. Ibidem editi τῆς πρὸς αὐτὸν ἐλπίδος. Codices non pauci præ-

5. Τί οὖν τοῖς τοιοῦτοις παρα τῆς λατρικῆς γένοιτο κέρδος; καὶ οὐχὶ μᾶλλον κίνδυνος, μετεωριζομένοις ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου εἰς τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν; Τοῖς γε μὴν ἐκ πονηρᾶς διαίτης τὴν ἀρρώστιαν ἑαυτοῖς συναθροίσασιν οἷον τύπῳ τινὶ καὶ ὑπογραμμῷ χρηστέον τῇ τοῦ σώματος θεραπεία πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν, καθὰ πρότερον εἰρηται. Ἡ γὰρ ἀποχὴ τῶν βλαπτόντων κατὰ τὸν λατρικὸν λόγον καὶ ἡμῖν ἐστὶν ὠφέλιμος, ἡ ἐκλογὴ τῶν χρησίμων, ἡ φυλακὴ τῶν παραγγελμάτων. Καὶ αὕτη δὲ ἡ τῆς σαρκὸς ἀπὸ ἀρρώστιας πρὸς εὐεξίαν μεταβολὴ παραμυθία γινέσθω πρὸς τὸ μὴ ἀποκινώσκειν ἡμᾶς τῆς ψυχῆς, ὡς οὐ δυναμένης ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων πρὸς τὴν οἰκείαν πάλιν διακλήριαν διὰ τῆς μετανοίας ἐπαυλεῖν. Οὕτε οὖν φευκτέον πάντῃ τὴν τέχνην, οὔτε ἐν αὐτῇ πάσας τὰς ἐλπίδας ἔχειν ἀκόλουθον. Ἀλλ' ὡς κεχρήμεθα μὲν τῇ γεωργικῇ, αἰτούμεθα δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοὺς καρπούς· καὶ τῷ κυβερνήτῃ μὲν τὸ (34) πηδάλιον ἐπιτρέπομεν, τῷ Θεῷ δὲ προσευχόμεθα ἐκ τοῦ πελάγους ἀποσωθῆναι· οὕτω καὶ λατρὸν εἰσάγοντες, ὅτε λόγος συγχωρεῖ (35), τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος οὐκ ἀφιστάμεθα. Ἐμοὶ δὲ καὶ πρὸς ἐγκράτειαν οὐ μικρὸν συντελεῖν ἡ τέχνη φαίνεται. Ὅρῳ γάρ, ὅτι καὶ τρυφὰς ἀποκόπτει (36), καὶ πλησμονὴν διαβάλλει, καὶ ποικίλῃν διαίτης, καὶ περιεργὸν ἀρτυμάτων ἐπίνοιαν, ὡς ἀσύμφορον, ἀποπέμπεται· καὶ τὸ σύμπαν, τὴν ἐνδεια μὴτέρα τῆς ὑγείας ἀποκαλεῖ, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἀχρηστὸς ἡμῖν ἡ παρ' αὐτῆς συμβουλὴ. Εἴτε οὖν χρώμεθά ποτε τοῖς τῆς λατρικῆς παραγγέλμασιν (37), εἴτε πάραιτούμεθα, κατὰ τινὰ τῶν προαποδομένων λόγων, ὁ σκοπὸς τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστῆσεως σωζέσθω, καὶ ἡ ὠφέλεια τῆς ψυχῆς οἰκονομείσθω, καὶ τὸ πρόσταγμα τοῦ Ἀποστόλου πληρούσθω, εἰπόντος· *Εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*.

ter Voss. τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος.

(36) In Vossii veteri libro legitur τρυφὰς ἐπικόπτει.

(37) Unus ms. λατρικῆς ἐπαγγέλμασι. Mox Reg. primus emendatus τὸν ἀποδοδόμενον λόγον.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΕΠΙΤΟΜΗΝ.

SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII

CÆSARÆÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

CAPITA REGULARUM BREVIUS TRACTATARUM.

401 I An liceat aut expediat cuiquam, ut sibi permittat aut facere aut dicere quæ bona putat, citra testimonium divinarum Scripturarum.

D α' Εἰ ἔξεστιν ἢ συμφέρει τινὶ ἑαυτῷ ἐπιτρέπειν, καὶ ποιεῖν ἢ λέγειν ἃ νομίζει καλὰ, ἄνευ τῆς μαρτυρίας τῶν θεοπνευστων Γραφῶν.

β' Ποίαν ὁμολογίαν ἀπαιτεῖσθαι δεῖ παρ' ἀλλήλων Α 2 τὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζῆν κατὰ Θεὸν βουλομένους.

γ' Τὸν ἁμαρτάνοντα πῶς ἐπιστρέφωμεν, ἢ μὴ ἐπιστρέφοντα πῶς ἔχειν χρῆ.

δ' Ἐάν τις καὶ εἰς τὰ (58) μικρὰ ἁμαρτήματα στενοχωρῇ τοὺς ἀδελφούς, λέγων ὅτι, Ὁφείλετε μετανοῆσαι, μήποτε καὶ αὐτὸς ἀσπλαγχνὸς ἐστί, καὶ τὴν ἀγάπην καταλύει.

ε' Πῶς ὀφείλει τις μετανοῆσαι ἐφ' ἐκάστῳ ἁμαρτήματι.

ς' Ὁ λόγῳ ὁμολογῶν μετανοεῖν, τὸ δὲ ἁμάρτημα μὴ διορθούμενος, ποταπὸς ἐστίν.

ζ' Τί τὸ κρίμα τῶν ἐκδικούντων τοὺς ἁμαρτανότας.

η' Τὸν μετανοοῦντα γνησίως πῶς προσδέχεσθαι χρῆ.

θ' Πρὸς τὸν ἀμετανόητα ἁμαρτάνοντα πῶς διατεθώμεν.

ι' Ψυχὴ ἐν ἁμαρτίαις πολλαῖς τλαιπωρήσασα μετὰ ποταποῦ φόβου καὶ ποταπὴν δακρύων ὀφείλει ἀναχωρῆσαι τῶν ἁμαρτημάτων.

ια' Πῶς κατορθοῖ τις τὸ μῖσος πρὸς τὰ ἁμαρτήματα.

ιβ' Πῶς πληροφορηθῇ ἡ ψυχὴ, ὅτι ἀφῆκεν αὐτῇ ὁ Θεὸς τὰ ἁμαρτήματα.

ιγ' Εἰ χρῆ τὸν μετὰ τὸ βάπτισμα ἐξαμαρτήσαντα ἀπογινώσκειν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, ἐν πλήθει κακῶν εὐρεθέντα· ἢ ἕως (59) ποίου μέτρου ἁμαρτιῶν ἐπιλείπειν χρῆ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ διὰ τῆς μετανοίας.

ιδ' Ἐκ ποίων καρπῶν ὀφείλει δοκιμάζεσθαι ἡ ἀληθὴς μετάνοια.

ιε' Τί ἐστὶ τὸ, Ποσάκις ἁμάρτη εἰς ἐμέ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφῆσω αὐτόν.

ις' Διὰ τί ποτε μὲν ἡ ψυχὴ καὶ μὴ σπουδάζουσα, αὐτομάτως σχεδὸν ἐμπεσόντος πόνου, κατανύσσεται, ποτε δὲ ἀπὸνος οὕτως ἐστίν, ὥς καὶ βιαζομένη κατανυγῆναι μὴ δύνασθαι.

ιζ' Ἐάν τις κατὰ νοῦν μνημονεύσῃ τοῦ φαγεῖν, εἴτα καταγῶ ἑαυτοῦ, εἰ καὶ οὗτος ὥς μεριμνήσας ἐγκληθῇσεται.

ιη' Εἰ χρῆ ἐν ἀδελφότητι τῷ ἐξαμαρτήσαντι ποτε φροντίδα τινὰ ἐγχειρίζειν μετὰ πολλὴν ἄσκησιν· καὶ εἰ χρῆ, ποίαν ταύτην.

ιθ' Ἐάν τις ὑποπτεύηται ἐπὶ ἁμαρτήματι, προφανῶς δὲ τοῦτο μὴ ποιῇ, εἰ δὲ αὐτὸν ἐπιτηρεῖν, ἵνα καὶ ἐφευρεθῇ ὁ ὑποπτεύεται.

κ' Εἰ χρῆ τὸν ἐν ἁμαρτίαις ἐξετασθέντα φεύγειν τὴν πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους κοινωνίαν, ἢ καὶ πρὸς τοὺς κακῶς ζῶντας διακρίνεσθαι.

κα' Πόθεν ὁ μετεωρισμὸς καὶ οἱ διαλογισμοί· καὶ πῶς αὐτοὺς διορθώσμεθα.

κβ' Πόθεν αἱ νυκτεριναὶ θανάσιαι αἱ ἀπρεπεῖς γίνονται.

κγ' Ἔως ποίων ῥημάτων ἡ ἀργολογία κρίνεται.

⁸¹ Math. xviii, 21.

(58) Editio Paris. ἐάν τις καὶ τὰ. Editio Ven. ἐάν τις καὶ εἰς τὰ.

2 Qualem professionem a se mutuo exigere debent, qui simul secundum Deum vivere volunt.

3 Quomodo convertiemus peccantem, aut quomodo erga eum qui se non convertit, affici debemus.

4 Si quis etiam ob levia peccata urgeat fratres dicens, pœnitentiam ab ipsis esse agendam, nunquid et ipse immisericors est, et charitatem dissolvit.

5 Quæ cuique pro quoque peccato agenda pœnitentia sit.

6 Qui verbis confitetur se pœnitere, peccatum vero non corrigit, cujusmodi est.

7 Quodnam sit iudicium adversus eos qui defendunt peccantes.

8 Quem vere pœnitet, quomodo is recipiendus est.

9 Quomodo erga eum qui citra pœnitentiam peccat, afficiamur.

10 Quanto cum tremore, quantisque cum lacrymis recedere debet a peccatis anima, quæ misero volutata est in multis peccatis.

11 Quomodo oderit quis peccata.

12 Quomodo persuasum esse potest animæ, Deum sibi peccata dimisisse.

13 An, qui post baptismum peccavit, debeat de salute sua desperare, maxime si in multis peccatis deprehensus fuerit: vel usque ad quam mensuram peccatorum sperandum sit in Dei bonitate per pœnitentiam.

14 Ex quibus fructibus probari debet vera pœnitentia.

15 Quid significet hoc: Quoties peccaverit in me frater meus, et dimittam ei⁸¹.

16 Cur aliquando anima etiam citra conatum compungitur, dolore fere naturaliter in se incidente; aliquando vero ita doloris experta est, ut etiam quovis conatu adhibito, compungi non possit.

17 Si quis comedere in animo habuerit, deinde condemnaverit se ipsum, an id sibi tanquam anxie sollicito vertendum sit vitio.

18 An par fuerit, ei qui in fratrum conventu aliquando deliquit, munus aliquod demandare post multam exercitationem, et si par sit, quale tandem illud esse debet.

19 Si quis venit in suspicionem peccati, 402 nec tamen aperte illud committat: nunquid debeat is observari, ut deprehendatur quod suspectum est.

20 An ille qui in peccatis versatus fuerit, refugere debeat hæreticorum societatem, aut etiam prave viventium consuetudinem declinare.

21 Unde mentis aberratio, et varize cogitationes, et quomodo ipsas corrigamus.

22 Unde nascuntur inhonesta illa visa noctu contingentia.

23 Per qualia verba otiosus sermo iudicatur.

(59) Illud, ἢ ἕως, et quicquid sequitur usque ad vocem μετανοίας, deest in Veneta editione.

- 21 Quid est conviciū.
 25 Quid est obtrectatio.
 26 Qui detrahit fratri, vel audit detrahentem, et tolerat, qua dignus est pœna.
 27 Si quis detrahat præfecto, quomodo ipsi attendemus.
 28 De eo qui voce audacior, et verbis petulantibus respondet.
 29 Quomodo quis possit non irasci.
 30 Quomodo excindamus vitium concupiscentiæ malæ.
 31 An ridere prorsus non liceat.
 32 Intempestivus et immodicus sopor unde nascatur. et quomodo ipsum propulsemus.
 33 Qua ratione deprehendatur quis studio placendi hominibus obnoxius esse.
 34 Quomodo effugiat quis vitium complacendi hominibus.
 35 Quo pacto agnoscatur superbus, et quomodo curetur.
 36 Nunquid honos quærendus sit.
 37 Quomodo qui piger est ad mandatum cōficiendum, diligentiam studiumque possit recuperare.
 38 Si præcipiatur aliquid fratri, et contradicat, postea vero a seipso abeat.
 39 Si quis obediens murmure.
 40 Si quis frater fratri molestiam conficiat, quomodo emendandus sit.
 41 Si nolit se purgare..
 42 Quæ ratio tenenda sit, si is qui offendit, purget se, is vero qui offensus est, nolit cum eo in gratiam redire.
 43 Quomodo quis auscultare debeat expergescienti ad precandum.
 44 Si is qui expergesfactus fuit ad præcandum halet mœstus, aut etiam irascatur, qua mulcta dignus est.
 45 De eo qui negligit internosse Dei placita, ne gravior plectatur, tanquam qui cognoverit, nec tamen fecerit.
 46 An qui alium patitur peccare reus sit peccati.
 47 Si erga eos qui peccant, silendum sit.
 48 Quo termino iudicetur avaritia.
 49 Quid est perperam agere.
 50 Si quis vestimentis pretiosioribus depositis, aliud vile, sive pallium, sive calceamentum,
403 certo quodam modo velit, ut sibi conveniat, num peccet, aut quali morbo laboret.
 51 Quid sonat *Raca*.
 52 Quis sit inanis gloriæ cupidus, quisve placere hominibus studeat.
 53 Quodnam sit inquinamentum carnis, et quod inquinamentum spiritus, et quomodo ab ipsis purgabimus nosmetipsos. Aut quæ est sanctimonia, et quomodo eam adipiscamur.

²¹ Matth. v, 22.

(40) Sic Reg. tertius. Illud, *εις εὐχὴν*, aberat a vulgatis.

- A** καὶ τί ἐστι λοιδορία.
 καὶ τί ἐστι καταλαλία.
 κς' Ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ, ἢ ἀκούων καταλαλῶντος, καὶ ἀνεχόμενος, τίνας ἐστὶν ἄξιος.
 κς' Ἐάν δὲ τοῦ προσετώτος καταλαλήσῃ, πῶς αὐτῷ προσέξομεν.
 κη' Περὶ τοῦ θρασυτέρου φωνῇ καὶ ῥήμασι θρασείν ἀποκρινόμενου.
 κθ' Ποίῳ τρόπῳ δυνήθῃ τις μὴ ὀργίζεσθαι.
 λ' Πῶς ἐκκλύομεν τὸ πάθος τῆς ἐπιθυμίας τῆς κακῆς.
 λα' Εἰ καθόλου γελᾶν οὐκ ἐξεστίν.
 λβ' Ὁ ἀκαιρος καὶ ἀμετρος νυσταγμὸς πόθεν, καὶ πῶς αὐτὸν ἀποθώμεθα.
 λγ' Πῶς ἐλέγχεται ὁ ἀνθρωπάρεσκος.
B λδ' Πῶς φύγῃ τις τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπαρεσκείας.
 λε' Πῶς γνωρίζεται ὁ ὑπερήφανος, ἢ πῶς θεοαψύεται.
 λς' Εἰ χρὴ τιμὴν ἐπιζητεῖν.
 λς' Ὁ ὀκνηρὸς πρὸς τὴν ἐντολὴν ποίῳ τρόπῳ σπουδὴν δυνήθῃ ἀναλαβεῖν.
 λη' Ἐάν ἐπιταχθῇ ἀδελφός, καὶ ἀντείπῃ, ὕστερον δὲ ἀπ' ἑαυτοῦ ἀπέλθῃ.
 λθ' Ἐάν δὲ ὑπακούσας τις γογγύσῃ.
 μ' Ἐάν δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν λυπήσῃ, πῶς ὀφείλει διορθώσασθαι.
 μα' Ἐάν δὲ μὴ ἀνέχῃται ἀπολογήσασθαι.
 μβ' Ἐάν δὲ ἀπολογούμενου τοῦ λυπήσαντος, μὴ θέλῃ διαλλαγῆναι ὁ λυπηθεὶς.
 μγ' Πῶς ὀφείλει τις προσέχειν τῷ εἰς προσηυχὴν ἐξυπνίζοντι.
 μδ' Ἐάν δὲ στυγνᾷ ὁ ἐξυπνισθεὶς εἰς εὐχὴν (40), ἢ καὶ ὀργισθῇ, τίνας ἐστὶν ἄξιος.
 με' Περὶ τοῦ ἀμελοῦντος τῆς γνώσεως τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων, ἵνα μὴ πλεόν κολασθῇ, ὥς γνοὺς καὶ μὴ ποιήσας.
 μς' Ὁ ἑτέρου ἀνεχόμενος εἰς τὸ ποιῆσαι ἁμαρτίαν, εἰ ἑνοχὸς ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας.
 μς' Εἰ δεῖ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐφησυχάζειν.
 μη' Ἡ πλεονεξία μέχρι τίνας κρίνεται.
 μθ' Τί ἐστι τὸ περπερεύεσθαι.
D ν' Ἐάν τις τὰ μὲν πολυτελέστερα τῆς ἐσθῆτος ἀποθῇται, αὐτὸ δὲ τὸ εὐτελές, εἴτε ἱμάτιον, εἴτε ὑπόδημα, οἷον εἰ θέλῃ ἵνα πρέπῃ αὐτῷ, εἰ ἁμαρτάνει, ἢ ποῖον πάθος νοσεῖ.
 να' Τί ἐστι *Ῥακα*.
 νβ' Τίς ὁ κενόδοξος, καὶ τίς ὁ ἀνθρωπάρεσκος.
 νγ' Τίς ἐστὶν ὁ μολυσμὸς τῆς σαρκὸς· καὶ τίς ὁ μολυσμὸς τοῦ πνεύματος· καὶ πῶς αὐτῶν καθαρῶσομεν· ἢ τίς ὁ ἁγιασμὸς, καὶ πῶς αὐτὸν κτησώμεθα.

νθ' Τί ἐστι φιλαυτία, καὶ πῶς γνωρίσει αὐτὸν ὁ φιλαυτός.

νε' Ποία διαφορά πικρίας καὶ θυμοῦ, καὶ ὀργῆς, καὶ παροξυσμοῦ.

νς' Τίς ἐστὶν ὁ ὑψηλόφρων, καὶ τίς ὁ ἀλαζών, καὶ τίς ὁ ὑπερήφανος· τίς δὲ ὁ τετυφωμένος, καὶ ὁ περυστωμένος.

νζ' Ἐάν τις ἐλάττωμα ἔχῃ ἀδιόρθωτον, καὶ συνεχέστερον καταγιγνωσκόμενος βλάπτεται, εἰ συμφέρει μᾶλλον ἐπαφίναί αὐτόν.

νη' Ὁ κατ' ἐπιτήδευσιν ψευδόμενος κρίνεται μόνον, ἢ καὶ ὁ κατὰ ἀγνοίαν τὴν παρὰ τὸ ἀληθὲς ἀπολύτως (41) φθεγγόμενος.

νθ' Ἐάν ἐνθυμηθῇ τις ποιῆσαι μόνον τι, καὶ μὴ ποιῆσῃ, εἰ καὶ οὗτος ὡς ψεύστης κρίνεται.

ξ' Περὶ τοῦ προπετῶς ὀρισμένου πράξαι τι τῶν μὴ ἀρεσκόντων Θεῷ.

ξα' Ἐάν τις μήτε ἐργάζεσθαι δύνηται, μήτε τοὺς ψαλμοὺς μαθεῖν βούληται.

ξβ' Τί ἐάν ποιῇ τις, ὡς κρύφας τὸ τάλαντον, κατακρίνεται.

ξγ' Τί ἐάν ποιῇ τις, κατακρίνεται ὡς ἐκεῖνοι οἱ γογγύσαντες κατὰ τῶν ἐσχάτων.

ξδ' Τί ἐστὶ τὸ σκανδαλίσαι, καὶ πῶς αὐτὸ φυλαξόμεθα.

ξε' Πῶς τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ τις κατέχει.

ξς' Τί ἐστὶν ἐρις, καὶ τί ἐστὶν ἐριθεία.

ξζ' Τί ἐστὶν ἀκαθαρσία, καὶ τί ἐστὶν ἀσέλγεια.

ξη' Τί ἴδιον θυμοῦ, καὶ τί ἴδιον ἀγανακτήσεως εὐλόγου.

ζ' Περὶ τοῦ μήτε ἐλαττον ἐσθίοντος τῶν λοιπῶν, μήτε σῶμα ἔχοντος κατεβριμμένον, καὶ ἀδυναμίαν εἰς τὸ ἔργον ὀδυρομένου.

ο' Τὸν παραχρῶμενον τοῖς ἱματίοις ἢ ὑποδήμασι πῶς δεῖ μετέρχεσθαι.

οα' Εἰσὶ τινες οἱ πρὸ τοῦ πλείονος τὸ ἡδύτερον τῶν ἐδεσμάτων ἐπιζητοῦντες, ἄλλοι δὲ τὸ πλεῖον μᾶλλον ἢ τὸ ἡδὺ διὰ τὸν κόρον θέλουσιν· πῶς οὖν ἀμφοτέρους πληροφωρεῖν χρὴ.

οβ' Περὶ τοῦ ἐν ἀδελφότητι ἀσέμνης περὶ τὴν μετάληψιν ἀναστρεφόμενου, καὶ λαθρότερον ἐσθίοντος.

ογ' Περὶ τοῦ μὴ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ διορθώσεως ἐλέγχοντος τὸν ἀμαρτάνοντα, ἀλλ' ἐν πάθει τῆς αὐτοῦ ἐκδικήσεως.

οδ' Περὶ τῶν ἐξερχομένων ἐκ τῆς ἀδελφότητος, καὶ μονήρη βίον ἔχον προαιρουμένων.

οε' Εἰ παντὸς ἀμαρτημάτων, εἴτε κατὰ νοῦν, εἴτε κατὰ λόγον, εἴτε κατὰ πράξιν, τὸν Σατανᾶν αἰτίον λέγειν δεῖ.

ος' Εἰ χρὴ οἰκονομίᾳ ὀφείδων χρησίου τινὸς ψεύδεσθαι.

οζ' Τί ἐστὶ δόλος, καὶ τί ἐστὶ κακοήθεια.

οη' Ἐφευρεται κακῶν τίνες εἰσὶν.

οθ' Ἐάν τις συνεχῶς αὐτοῦ ἐπιλαμβάνηται, ὅτι σκληρῶς προσφέρεται τῷ ἀδελφῷ, πῶς διορθωθῆσεται.

(41) Editio Ven. et Reg. tertius ἀληθὲς ἀκωλύτως.

54 Quid est amor sui : item quomodo qui sui ipsius amore corripitur, cognoscat semetipsum.

55 Quodnam est discrimen inter amaritudinem, indignationem, iram et irritationem.

56 Quis est qui alta sapit, et quis arrogans, et quis superbus : item quis fastosus, et quis inflatus.

57 Si quis vitio cuiuspiam inemendabili sit obnoxius, et frequentius reprehensus læditur, an profuerit magis hoc ipsi permittere.

58 An solum judicetur is, qui de industria mentitus est : aut etiam is, qui nesciens aliquid absolute contra veritatem locutus fuerit.

59 Si quis cogitaverit duntaxat aliquid facere, nec tamen fecerit, an is quoque velut mendax judicetur.

60 De eo qui proterve decrevit facere aliquid eorum quæ displicent Deo.

61 Si quis neque operari potest, neque psalmos discere velit.

62 Quid fecerit quis, ut condemnetur tanquam qui talentum occultavit.

63 Quid fecerit quis, ut condemnetur tanquam illi qui murmuraverunt contra postremos.

64 Quid est offendiculo esse, et qua id ratione cavebimus.

65 Quomodo quis veritatem detinet in injustitia.

66 Quid est altercatio, et quid contentio.

67 Quid est immunditia, et quid impuritas.

68 Quid est proprium iræ, et quid proprium æquæ indignationis.

69 De eo qui licet non minus edat quam cæteri, neque sit fracto et invalido corpore, conqueritur tamen, tanquam qui non queat operari.

70 Quomodo puniendus sit, qui vestibibus aut calceamentis abutiatur.

71 Non desunt qui ciborum suavitatem expetant magis quam copiam, alii vero satietatis ergo copiam anteponunt suavitati : qui igitur utrique tractandi sint.

72 De eo qui in cibis sumendis immodeste inter fratres recumbit, aut voracius sese ingurgitat.

73 De eo qui non fraternæ emendationis desiderio redarguit delinquentem, sed ex libidine se ipsum ulciscendi.

74 De iis qui recedunt a fratrum conventu, præferuntque vitam solitariam.

75 404 An peccati cuiusque, sive mente, sive verbo, sive opere patratum fuerit, auctorem Satanam dicere oporteat.

76 An oporteat mentiri, videlicet utilis ejusdem œconomix causa.

77 Quid est dolus, et quid morum perversitas.

78 Inventores malorum qui sint

79 Si quis assidue se ipsum accuset, quod durius tractet fratrem, quomodo corrigetur.

80 Unde sit, ut animus noster quasi destituatur a bonis cogitationibus, sollicitudinibusque Deo placitis.

81 Si pii sunt eodem modo objurgandi, atque alii quivis indifferentes

82 Si forte anus idem peccatum admiserit, quod adolescentula, num obnoxia sit mulier eidem.

83 Si quis multa recte gesserit, deliquerit vero in uno duntaxat, quomodo cum eo nobis agendum est.

84 De eo qui tumultuosis moribus atque turbulentis praeditus est.

85 Si conveniat aliquid proprium habere in fratrum societate.

86 Si quis dicat: Neque accipio a fratribus, neque eis do, sed meis contentus sum: quid erga talem observandum est.

87 Si unicuique liceat suum vetus indumentum dare, cum voluerit, ex praecepto.

88 Quid est sollicitudo hujus vitae.

89 Quia scriptum est: Pretium redemptionis animae viri, suae ipsius divitiae²²: quid nobis faciendum est, qui his destituimur?

90 Si licet nocturnum vestimentum habere, sive ex pilis confectum, sive aliud.

91 Si frater cui nihil proprium suppetit, rogatus fuerit ab aliquo, ut det id ipsum quod gestat: quid facere debeat, maxime si nudus fuerit, qui petat.

92 Cum Dominus jubeat bona vendere, qua mente et quo sensu id faciendum est.

93 Qui semel bona sua reliquit, et proprium nihil habere professus est, quo animo uti debet rebus ad vitam necessariis, veluti vestitu ac victu.

94 De eo qui dereliquit tributa, et accessit ad fratres.

95 An expediat iis qui recens advenerunt, statim divinas Scripturas ediscere.

96 An permittendum sit cuilibet volenti, ut discat litteras, aut lectioni vacet.

97 Si quis dicit: Volo ad modicum tempus a vobis utilitatem capere, num excipiendus sit.

98 Quali animo praeditus esse debet praefectus in iis quae praecipit, aut constituit.

99 Quonam affectu oporteat increpantem increpare.

100 Qui forinsecus adveniunt mendicantque, quomodo hos dimitemus.

101 De eo, cui credita dispensatio est, et de mendicantibus.

102 De egrediente a fratrum coetu quacunque 405 de causa.

103 Cum usu veniat nonnunquam, ut et ipse senior labatur in aliquibus, an sit ipse redarguendus.

π Πόθεν ἐπισυμβαίνει τὸ ὡς περ τῇ διανόμῃ ἐπιλείπειν λογισμοὺς ἀγαθοῦς, καὶ μερίμνας ἀρεσκουσας τῷ Θεῷ.

πα' Εἰ χρὴ ἴσως ἐπιτιμᾶν τοῖς εὐλαβέσι καὶ τοῖς ἀδιαφόροις.

πβ' Ἐὰν συμβῇ τὴν πρεσβυτέραν ἀμαρτῆσαι τὸ αὐτὸ τῇ νεωτέρᾳ, εἰ τῷ αὐτῷ ὑπόκειται ἐπιτιμία.

πγ' Ἐὰν τις, πολλὰ κατορθῶν, ἐν ἐνὶ μόνῳ διαπταίη, πῶς αὐτὸν παρέλθωμεν.

πδ' Περὶ τοῦ ἥθους ἔχοντος θορυβοποιῶν καὶ ταραχῶδες.

πε' Εἰ χρὴ ἔχειν τι ἴδιον ἐν ἀδελφότητι.

πς' Ἐὰν δὲ λέγῃ τις ὅτι, Οὐτε λαμβάνω παρὰ τῆς ἀδελφότητος, οὔτε δίδωμι, ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς ἀρκούμαι· τί δὲ πρὸς τὸν τοιοῦτον παραφυλάξαι.

πζ' Εἰ ἔστιν ἐκάστῳ τὸ παλαιὸν αὐτοῦ ἱμάτιον δοῦναι ὅπου ἂν θέλῃ εἰς ἐντολήν.

πη' Τίς ἐστιν ἡ μερίμνα ἡ βιωτικὴ

πθ' Ἐπειδὴ γέγραπται, Αὐτὸν ψυχῆς ἀνδρὸς ὁ ἴδιος πλοῦτος, ἡμῖν δὲ οὐ προεχώρησε τοῦτο, τί ποιήσομεν;

ι' Εἰ ἔστι νυκτερινὸν ἱμάτιον ἔχειν, εἴτε τρίχινον εἴτε ἄλλοτερον.

ια' Ἐὰν ἀδελφὸς, ἴδιον οὐκ ἔχων οὐδὲν, αἰτηθῇ παρὰ τινος αὐτὸ ὁ φορεῖ, τί ὀφείλει ποιῆσαι, μάλιστα δὲ ἂν γυμνὸς ᾖ ὁ αἰτήσας.

ιβ' Τοῦ Κυρίου προτάσσοντος πωλεῖν τα ὑπαρχοντα, τί διανοούμενον χρὴ τοῦτο ποιεῖν.

ιγ' Τὸν ἅπαξ ἀποκτησάμενον, καὶ ἴδιον μηδὲν ἔχειν ἐπαγγεῖλάμενον, ποῖα διανοία καυχῆσθαι δεῖ τοῖς πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίοις, οἷον ἐσθῆτι καὶ τροφῇ.

ιδ' Περὶ τοῦ καταλιπόντος φόρους, καὶ ἀδελφότητι προσελθόντος.

ιε' Εἰ συμφέρει τοῖς ἄρτι προσερχομένοις εὐθὺς τὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐκμανθάνειν.

ις' Εἰ δεῖ παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐπιτρέπειν γράμματα μανθάνειν, ἢ ἀναγνώσασθαι προσέχειν.

ιζ' Ἐὰν λέγῃ τις ὅτι, Θέλω παρ' ὑμῖν ὄλγον χρόνον ὠφεληθῆναι, εἰ δεῖ αὐτὸν προσδέχεσθαι.

ιη' Ποταπὸν φρόνημα ὀφείλει ἔχειν ὁ προσεστὺς, ἐν οἷς ἐπιτάσσει, ἢ διατάσσεται.

ιβ' Ποταπὴ διαθέσει δεῖ ἐπιτιμᾶν τὸν ἐπιτιμῶντα.

ρ' Τοὺς ἐξωθεν ἐρχομένους καὶ προσαιτούντας πῶς ἀπολύσομεν.

ρα' Περὶ τοῦ ἐγγεκριζομένου τὴν οἰκονομίαν, καὶ περὶ τῶν προσαιτούντων.

ρβ' Περὶ τοῦ ἐξερχομένου ἀπὸ ἀδελφότητος, καθ' ὃν δῆποτε λόγον.

ργ' Ἐπειδὴ συμβαίνει εἰς τινα καὶ αὐτὸν ὀλισθαίνειν τὸν πρεσβύτερον, εἰ δεῖ αὐτὸν ἐλέγχεσθαι.

²² Prov. xiii, 8.

ρδ' Πῶς χρῆ τὰς φροντίδας ἐγχειρίζειν τοῖς ἀδελφοῖς.

ρε' Εἰ χρῆ τοὺς εἰσερχομένους εἰς ἀδελφότητα εὐθὺς τέχνας μαρθάνειν.

ρς' Ποίοις ἐπιτιμίοις κεχρησθαι δεῖ ἐν ἀδελφότητι.

ρζ' Περὶ τοῦ λέγοντος ἐπιθυμίαν ἔχειν συζῆν τῇ ἀδελφότητι.

ρη' Εἰ χρῆ τὸν προεστῶτα ἐκτὸς τῆς προεστῶσης λαλεῖν ἀδελφῇ τινὶ τὰ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως.

ρθ' Εἰ χρῆ τὸν προεστῶτα μετὰ τῆς προεστῶσης πυκνῶς διαλέγεσθαι.

ρι' Εἰ χρῆ, ἐξομολογουμένης ἀδελφῆς τῷ πρεσβυτέρῳ, καὶ τὴν πρεσβυτέραν παρεῖναι.

ρια' Εἰ, τοῦ πρεσβυτέρου γενέσθαι τι προστάξαντος ἐν ταῖς ἀδελφαῖς παρὰ γνῶσιν τῆς πρεσβυτέρας, εὐλόγως ἀγανακτεῖ ἡ πρεσβυτέρα.

ριβ' Ἐάν τις προσέλθῃ τῷ κατὰ θεὸν βίῳ, εἰ ἀκόλουθόν ἐστι τὸν προεστῶτα ἀνευ γνῶμης τῶν ἀδελφῶν τὸν τοιοῦτον προσδέχεσθαι.

ριγ' Εἰ δύναται ὁ φροντίδα ψυχῶν ἐγχειρισμένος φυλάξαι τὸ, Ἐάν μὴ στραφῇτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία.

ριδ' Εἰ δεῖ παντὶ τῷ ἐπιτάσσοντι καὶ οἰκδομητοῦν ὑπακούειν.

ριε' Πῶς ὑπακούειν ἀλλήλοις χρῆ.

ρις' Μέχρι πόσου ὑπακούειν χρῆ.

ριζ' Ὁ μὴ πληροφορούμενος ἐν τοῖς καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν προκειμένην ἐντολὴν ἐπιτάγμασι, τέχνην δὲ μαθεῖν ἐπιζητῶν, ποῖον πάθος νοσεῖ, καὶ εἰ χρῆ αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.

ριη' Ὁ σπουδαῖος εἰς τὴν ἐντολὴν, καὶ ἐργαζόμενος οὐχ ὁ ἐπιτάσσεται, ἀλλ' ὁ αὐτὸς θέλει, ποῖον μισθὸν ἔχει.

ριθ' Εἰ ἐξεστὶν ἐκάστῳ παραιτεῖσθαι τὸ ἐγχειρισθὲν ἔργον, καὶ ἄλλο ἐπιζητεῖν.

ρκ' Εἰ δεῖ ἀπέναι που χωρὶς ὑπομνήσεως τοῦ προεστῶτος.

ρκα' Εἰ ἐξεστὶ παραιτεῖσθαι τὰ βαρύτερα τῶν ἔργων.

ρκβ' Ἐάν τις, ἐπιτιμηθεὶς εὐλογίαν μὴ λαβεῖν, λέγῃ ὅτι, Ἐάν μὴ λάβω εὐλογίαν, οὐκ ἐσθίω· εἰ δεῖ αὐτὸν ἀνέχεσθαι.

ρκγ' Ἐάν τις λυπῇται μὴ ἐπιτρεπόμενος ποιεῖν ὁ μὴ δύναται ἐπιτηδείως ποιεῖν, εἰ χρῆ αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.

ρκδ' Εἰ δεῖ μετὰ αἰρετικῶν ἢ μετὰ Ἑλλήνων εὐρεθίντα που συνεσθῆναι αὐτοῖς, ἢ ἀσπάζεσθαι αὐτούς.

ρκε' Τὸν πιστευόμενον ἔργον, καὶ ποιοῦντά τι χωρὶς ὑπομνήσεως παρὰ τὸ διαταγμένον αὐτῷ, εἰ δεῖ ἔχειν τὸ ἔργον.

ρκς' Πῶς ἂν τις μὴ ἡττηθεῖ τῆς ἐν βρώμασι φιληδονίας.

^α Matth. xviii, 3.

A 104 Quæ ratio tenenda sit in officiis fratribus delegandis.

105 An statim ut aliqui in fratrum conventum ingressi fuerint, debeant artes discere.

106 Cujusmodi poenis in fratrum societate uti oporteat.

107 De eo qui dicit cupere se simul cum fratribus vivere.

108 An conveniat præfectum, præfecta absente, cum sorore aliqua loqui de iis, quæ pertinent ad fidei ædificationem.

109 An conveniat præfectum cum præfecta frequenter colloqui.

110 An ipso seniore sororis confessionem excipiente, ipsa etiam senior adesse debeat.

B 111 Si senior, sorore seniore inscia, jusserit aliquid a sororibus fieri, an senior illa iure ac merito indignetur.

112 Si quis accedit ad vitam quæ secundum Deum est, an conveniat talem recipi a præfecto citra consensum fratrum.

113 An possit is cui animarum cura concredita est, hoc observare : Nisi conversi fueritis, et facti fueritis sicut parvuli ^α.

114 Nunquid cuivis et quodvis imperanti obedire conveniat.

115 Quomodo sibi invicem obedire oporteat

116 Ad quosnam terminos se debet extendere obedientia.

117 Qui non assentitur iis quæ sibi quotidie injunguntur, quantum attinet ad propositum quoddam præceptum, et artem discere cupit; is quali morbo laborat, et nunquid tolerari debeat.

118 Qui strenuus est in mandato conficiendo, sed facit quod sibi non præcipitur, sed quod ipsi est placitum, qualem mercedem habet.

119 An liceat unicuique delatum sibi munus recusare, et aliud petere.

120 An conveniat aliquo abire non monito præfecto.

121 An licitum sit graviora opera rejicere.

122 Cui poena hæc irrogata fuit, nimirum ut non accipiat benedictionem : si is dicat : Nisi accipero benedictionem, non edo : nunquid serendus est.

D 123 Si quis molestia afficiatur, quod non permittatur facere id quod commode facere non potest, an tolerandus sit.

124 An ille qui usquam in hæreticos et gentiles incidit, debeat una cum ipsis cibum capere, aut ipsos salutare.

125 Cui munus aliquod creditum est, et sine ulla commonitione facit aliquid præter id quod ipsi injunctum fuit debetne ille munus suum retinere.

126 406 Quomodo quis non vincatur a viciis eduliorum.

- 127 Dicunt quidam fieri non posse, ut homo non irascatur. A ρκζ' Λέγουσι τινες, ὅτι ἀδύνατόν ἐστι μὴ ὀργισθῆναι ἀνθρώπων.
- 128 Cum quis vult abinentiam supra vires exercere, ita ut etiam in mandato, quod sibi proponitur, conficiendo impediatur, num id ei permittendum est. ρκη' Τῷ θέλοντι ἐγκρατεῦσθαι ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε καὶ εἰς τὴν προκειμένην ἐντολὴν ἐμποδίζεσθαι, εἰ δεῖ συγχωρεῖν.
- 129 De eo qui multum jejuna, et in edendo non potest cibum tolerare. ρκθ' Περὶ τοῦ πολλὰ νηστεύοντος, ἐν δὲ τῇ μεταλήψει μὴ δυναμένου ἀνέχεσθαι τοῦ βρώματος.
- 130 Quomodo jejunandum sit, ubi jejunio opus fuerit. ρλ' Πῶς χρὴ νηστεύειν, ὅταν χρεῖα γένηται νηστείας.
- 131 Qui non capit cibos, quos fratres edunt, sed alios requirit, num recte facit. ρλα' Ὁ μὴ μεταλαμβάνων θένει οἱ ἀδελφοὶ ἐσθίουσιν, ἀλλ' ἕτερον ἐπιζητῶν, εἰ καλῶς ποιεῖ.
- 132 Qui dicit: Id mihi nocet, et ægre fert, nisi aliud datum fuerit: quid hoc est. ρλβ' Ὁ λέγων ὅτι, Βλάπτει με τοῦτο, καὶ λυπούμενος ἐάν ἄλλο μὴ δοθῇ, τί ἐστίν.
- 133 Si etiam murmuraverit ille ciborum causa. ρλγ' Ἐάν δὲ καὶ γογγύσῃ διὰ βρῶμα.
- 134 Si etiam iratus recuset necessaria accipere. B ρλδ' Ἐάν δὲ καὶ ὀργισθεὶς παραιτῆται λαβεῖν τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν.
- 135 An conveniat aliquem fatigatum quidquam consuetis amplius requirere. ρλε' Εἰ χρὴ τὸν κάμνοντα αὐτὸν ἐπιζητῆσαι πλεόν τι τῆς συνηθείας.
- 136 An necesse sit omnes ad horam prandii convenire: et si quis non occurrit, sed post prandium venit, quomodo nobis cum eo agendum sit. ρλς' Εἰ ἀναγκαῖον πάντας συνάγεσθαι ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ ἀρίστου, καὶ τὸν ἀπολιμπανόμενον, καὶ μετὰ τὸ ἄριστον ἐρχόμενον, πῶς παρέλθωμεν.
- 137 An recte faciat, qui verbi gratia statuit certo quodam aut cibo aut potu ad aliquod tempus abstinere. ρλζ' Εἰ καλόν ἐστι τὸ κρίναι ἐπὶ τοσούτοις, εἰ τύχοι, χρόνον ἀποσχέσθαι τοῦδε τινος τοῦ βρώματος ἢ τοῦ πόματος.
- 138 An oporteat inter fratres aliquem plus aliis jejunare. ρλη' Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι τίνα πλεόν τῶν ἄλλων νηστεύειν.
- 139 Imbecilliores ad laborem evadimus, aucto jejunio. Quid igitur magis facto opus est? Laboremne rescindere propter jejunium, an negligere C jejunium propter laborem? ρλθ' Τῆς νηστείας ἐπιτεινομένης, ἀτονώτεροι γινόμεθα εἰς τὸ ἔργον. Τί οὖν χρὴ μάλλον; Ἐμποδίζειν τῷ ἔργῳ διὰ τὴν νηστείαν, ἢ παρορᾶν ἐκείνην διὰ τὸ ἔργον;
- 140 Si quis temperans non fuerit in noxiis cibis capiendis, imo vero his abunde sumptis incidat in morbum, nunquid cura illius sit suscipienda. ρμ' Ἐάν τις μὴ ἐγκρατεύηται περὶ τὰ βλαβερά τῶν βρωμάτων, μεταλαμβάνων δὲ ἀπειδῶς κακῶσι περιπέσῃ, εἰ χρὴ αὐτοῦ ἐπιμελείαν ποιῆσθαι.
- 141 An conveniat peregrinos reperiri in officinis. ρμα' Εἰ δεῖ ξένους ἐνευρίσκεισθαι τοῖς ἐργαστηρίοις.
- 142 An debeant artifices opus ab aliquo accipere, citra præfecti sententiam. ρμβ' Εἰ χρὴ τοὺς τεχνίτας δέχεσθαι παρὰ τινος ἔργον, ἀνευ γνώμης τοῦ προεστῶτος.
- 143 Quomodo operarii commissa sibi instrumenta debeant accurate. ρμγ' Πῶς ὀφείλουσιν ἐπιμελίσθαι οἱ ἐργαζόμενοι τῶν πεπιστευμένων αὐτοῖς σκευῶν.
- 144 Si quis ex negligentia aliquod perdat, aut aliquo per contemptum abutatur. ρμδ' Ἐάν δὲ τις ἐξ ἀμελείας ἀπολέσῃ τι, ἢ ἐκ καταφρονήσεως παραχρήσῃται.
- 145 Si quis ex seipso alicui commodet, aut illud accipiat. ρμε' Ἐάν δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ χρῆσιν τινὶ ἢ λάβῃ.
- 146 Si urgente necessitate, præpositus ab ipso petat instrumentum, et contradicat. D ρμς' Ἐάν δὲ, καὶ συνεχούσης χρεῖας, ὁ προεστὼς ἐπιζητήσῃ παρ' ἑαυτοῦ σκεῦος, καὶ ἀντείπῃ.
- 147 Cum quis explendo cellarii aut coqui munere, vel quovis alio hujusmodi destinetur, si non interfuerit in constituto psalmodiæ et precationis tempore, isne nullum animæ detrimentum patitur. ρμζ' Ὁ περὶ τὸ ἔργον τοῦ κελλarioῦ ἢ τοῦ μαγειροῦ, ἢ περὶ τι ἄλλο τοιοῦτον ἀσχολούμενος, ἐάν μὴ φθάσῃ παρῆναι τῷ κανόνι τῆς ψαλμωδίας καὶ τῆς προσευχῆς, εἰ μὴδὲν ζημιούται τὴν ψυχὴν.
- 148 Qualem potestatis mensuram inter dispensandum obtineat is cui cellarii cura fuit concredita. ρμη' Ποῖον μέτρον ἐξουσίας ἔχει ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ὁ πιστευθεὶς τὴν φροντίδα τοῦ κελλarioῦ.
- 149 Cuinam judicio obnoxius erit œconomus, si aliquid fecerit pro personarum ratione, aut per contentionem. ρμθ' Τί τὸ κρίμα τοῦ οἰκονομοῦντος, ἐάν τι κατὰ προσωποληψίαν ἢ φιλονεικίαν ποιήσῃ.
- 150 Si præ negligentia non dederit fratri necessaria. ρν' Ἐάν δὲ ἀμελήσας μὴ δῶ τῷ ἀδελφῷ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν.

ρνα' Εἰ ἔξεστι τῷ ὑπηρετοῦντι μετὰ φωνῆς μίλιζο-
νος λαλεῖν.

ρνβ' Περὶ τοῦ ὑπὲρ δύναμιν κάμνοντος ἐν τῇ
ὑπηρεσίᾳ.

ρνγ' Ἡ τὰ ἔρια πιστευθεῖσα πῶς αὐτὰ ὀφείλει
ἔχειν.

ρνδ' Ἐὰν συμβῇ ὀλίγους ὄντας ἀδελφοὺς, καὶ πλείο-
σιν ἀδελφαῖς ἐξυπηρετούμενους, εἰς ἀνάγκην ἐμ-
πίπτειν τοῦ διίστασθαι ἀπ' ἀλλήλων διαμερι-
ζομένους πρὸς τὰ ἔργα, εἰ ἀκίνδυνόν ἐστι τὸ
τοιούτου.

ρνε' Πῶς δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἀρ-
ρώστοις.

ρνς' Τὸν πεπιστευμένον φροντίδα ἦτοι καλλιρίου, ἢ
ἄλλου τινὸς τοιούτου, εἰ δεῖ πάντοτε ἔχειν τὴν
φροντίδα, ἢ καὶ ἐναλλάττεσθαι.

ρνζ' Ποταπῇ διαθέσει ὀφείλει τις δουλεῦν θεῷ.

ρνη' Ποταπῇ διαθέσει ὀφείλει δέχασθαι τις τὸ ἐπιτί-
μιον.

ρνθ' Ὁ λυπούμενος κατὰ τοῦ ἐπιτιμήσαντος αὐτῷ
ποταπὸς ἐστίν.

ρξ' Μετὰ ποίας διαθέσεως ὀφειλομένον ὑπηρετεῖν τοῖς
ἀδελφοῖς.

ρξα' Μετὰ ποταπῆς ταπεινώσεως ὀφείλει τις δέχασθαι
τὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ.

ρξβ' Ποταπὴν ἐν ἀλλήλοις ἔχειν δεῖ τὴν ἀγάπην.

ρξγ' Ποίῳ τρόπῳ θυνηθῇ τις κατορθῶσαι τὴν πρὸς
τὸν πλησίον ἀγάπην.

ρξδ' Τί ἐστι τὸ, *Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κρι-
σθῆτε*.

ρξε' Πῶς γνωρίσει τις, εἰ ζῆλῳ Θεοῦ κινεῖται κατὰ
τοῦ ἀμαρτάνοντος ἀδελφοῦ, ἢ ὀργίζεται.

ρξς' Μετὰ ποίας διαθέσεως ὑπακούειν δεῖ τῷ εἰς ἔρ-
γον τῆς ἐντολῆς καταπειρόντι.

ρξζ' Ποταπῇ ὀφείλει εἶναι ἡ ψυχὴ, ὅτε ὅλως κατ-
ησώθῃ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ καταληφθῆναι.

ρξη' Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως δεῖ λαμβάνειν ἱμάτιον
ἢ ὑπόδημα, οἷον ἂν ᾖ.

ρξθ' Ἐὰν ἀδελφὸς νεώτερος ἐπιταχθῇ δὲ δάξει τι τὸν
πρεσβύτερον καθ' ἡλικίαν, πῶς αὐτῷ προσερχθῆ-
σεται.

ρξ' Εἰ δεῖ ἱσως προσέχειν τῷ πλείονι κατορθοῦντι,
καὶ τῷ ἐλάττω.

ροα' Ἐὰν δὲ λυπητῇ ὁ ἐλάττω, προτιμωμένου τοῦ
ἐπὶ λαθεστέρου.

ροβ' Ποταπῷ φόβῳ, ἢ ποίᾳ πληροφορίᾳ, ἢ ποίᾳ
διαθέσει μεταλλάξωμεν τοῦ σώματος τοῦ Κυ-
ρίου.

ρογ' Εἰ δεῖ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς κατ' οἶκον φαλμοφδίας λα-
λεῖν τινα γίνεσθαι.

ροδ' Πῶς θυνηθῇ τις ἐνδιαθέτως καὶ μετὰ προθυμίας
ποιεῖν τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου.

ροε' Πῶς φαίνεται ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν κατὰ τὴν
ἐντολὴν τοῦ Κυρίου.

ρος' Τίνες εἰσὶν οἱ ἐχθροί, οὓς ἀγαπᾶν προσετάχθη-
μεν.

ροζ' Πῶς ὀφείλουσιν οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν
ἀδυνάτων βαστάζειν.

²² Luc. vi, 37.

A 151 An ministranti liceat voce altiore loqui.

152 De eo qui ultra quam vires ipsius ferre
possunt, in ministrando defatigatur.

153 Cui laus conceditur sunt, quomodo debeat
illas accipere.

154 Si forte cum pauci sunt fratres, et inserviunt
pluribus sororibus, eo necessitatis deveniant ut
a se invicem separentur, ad opera agenda divisi,
utrum id periculo vacet.

155 Quomodo in hospitio tractare oporteat agro-
tantes.

156 Nunquid is cui cellarii, aut alterius ejusmodi
cura tradita est, debeat semper illius curam ha-
bere, aut inimulari.

157 Quo animo quis debeat Deo servire.

158 Quo affectu debeat quivis multam sustinere.

159 Qui aegre fert increpantem, qualis est

160 Quo animo debeamus fratribus inservire.

161 Qua humilitate debeat quis a fratre ministe-
rium accipere.

162 Mutua charitas qualis esse debet.

163 Quomodo quis proximi dilectionem acquirere
valeat.

164 Quidnam sibi velit illud : *Nolite judicare, et
non judicabimini* ²².

C 165 Quomodo cognoscet quis, utrum Dei studio
commoveatur in peccantem fratrem, an irascatur.

166 Quo animo ei qui ad mandatum consiciendum
urget, auscultandum sit.

167 Qualis debet esse anima, quando prorsus di-
gna habita est, quæ in Dei opere occupetur.

168 Quo affectu vestimentum aut calceamentum,
qualecunque tandem fuerit, accipere oporteat.

169 Si frater junior jubeatur aliquid docere alte-
rum ætate grandiore, quomodo ipsum adibit

170 Si æqualis habenda sit ratio, tum ejus qui
aliquid magis recte facit, tum illius qui minus
recte.

D 171 Si tristitia afficiatur inferior, cum is qui ma-
gis pius est, sibi anteponitur.

172 Quo timore, aut qua fidei plenitudine, aut
quo animo corpus Domini nobis accipiendum sit.

173 An deceat tempore psalmodiæ, quæ in domo
fit, colloquia seri.

174 Quomodo possit quis ex animo et cum alacri-
tate exsequi Domini mandata.

175 Quomodo constat ab aliquo amari fratrem,
juxta Domini mandatum.

176 Quinam sint inimici quos diligere jussissimus.

177 Quomodo debeant fortes imbecillorum infir-
mitates portare.

- 178 Quid est, alterum alterius onera portare⁶⁶.
 179 Quomodo potest quis absque charitate fidem habere tantam, ut montes transferat, aut bona sua omnia det pauperibus, aut **408** corpus suum tradat, ut exuratur.
 180 Quo animo et qua attentione ea audiendasint, quæ nobis cibum sumentibus leguntur.
 181 Si duæ fratrum societates fuerint inter se vicinæ, et altera egestate laboret, altera vero ad impertiendum sit arctior, quomodo inopem affici oportet erga tenacem.
 182 Quibus fructibus probari debet qui ex misericordia peccantem redarguit.
 183 Si contingat nonnunquam ut aliqui in fratrum conventu viventes dissideant inter se, an periculo vacet una cum eis versari, charitatis causa.
 184 Quomodo possit quis, quoties vel hortatur, vel arguit, studere non solum quomodo scienter loquatur, sed etiam quomodo debitam tum Deo, tum iis quoque quibuscum sermonem habet, animi affectionem servet.
 185 Si quis in loquendo auditores sibi assentientes videns, gaudeat, quo pacto cognoscet seipsum, affectune bono lætetur, an vitiosa quadam affectione sibi propria.
 186 Pro quibus amicis animam ponere debemus.
 187 An unusquisque ab iis qui sibi sanguine congiunguntur, quidquam accipere debeat.
 188 Quomodo eos qui nostri olim fuere contubernales, et eos qui cognatione nobis congiunguntur, cum accedunt, videamus.
 189 Si adhortando etiam velint nos ad propria reducere.
 190 An oporteat nos misereri cognatorum secundum carnem, salutem illorum concupiscentes.
 191 Quis est mansuetus.
 192 Quæ est tristitia secundum Deum, et quæ sit mundi tristitia.
 193 Quale est in Christo gaudium.
 194 Qualem luctum admitemus, ut beatitudine digni efficiamur⁶⁷.
 195 Quomodo quis omnia facit ad gloriam Dei.
 196 Quomodo edit quis bibique ad gloriam Dei.
 197 Quomodo efficiet dextera ut sinistra non cognoscat.
 198 Quid sit humilitas, et quomodo eam assequemur.
 199 Quomodo exoptaverit quis se etiam periculis obicere pro Domini mandato.
 200 Quomodo ii qui diutius in Dei opere laboraverunt, possint recens accedentes juvare.
 201 Quomodo quis attentionem in precando assequetur.

A ρη' Τί ἐστι τὸ ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζειν.

ρθ' Πῶς δύναται τις ἄνευ ἀγάπης πίστιν κτήσασθαι τοσαύτην, ὥστε ὄρη μεθίστανειν, ἢ τὰ ὑπάρχοντα πάντα δοῦναι πτωχοῖς, ἢ παραδοῦναι τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ἵνα καυθῇ.

ρπ' Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως καὶ προσοχῆς ὀφειλόμεν ἀκούειν τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως παραναγιγνωσκομένων ἡμῖν.

ρπα' Ἐάν ὦσιν ἀδελφότητες πλησίον ἀλλήλων, καὶ ἡ μὲν πτωχεύει, ἡ δὲ ἑτέρα περὶ τὴν κοινωνίαν δυσχερεστέρα ἢ, πῶς δεῖ τὴν πτωχεύουσαν πρὸς τὴν μὴ μεταδιδούσαν διατίθεσθαι.

ρpb' Ἐκ πόλιν 'καρπῶν δοκιμάζεσθαι ὀφείλει ὁ συμπαθῶς ἐλέγχων τὴν ἀμαρτάνοντα.

B ρπγ' Ἐάν συμβῇ τινὰς ἐν ἀδελφότητι ζῶντας διαφωνῆσαι πρὸς ἀλλήλους, εἰ ἀκίνδυνόν ἐστιν ἀγάπης ἕνεκεν συμπεριφέρεσθαι τοῖς τοιοῦτοις.

ρpd' Πῶς δυνήθῃ τις, καὶ ὅτε παρακαλεῖ, καὶ ὅτε ἐλέγχει, μὴ μόνον σπουδάζειν ἐπιστημόνως λαλῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν διάθεσιν τὴν ὀφειλομένην σώζειν πρὸς τε τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἐκείνους οἷς λαλεῖ.

ρpe' Ἐάν τις ἐν διαλέξει συνδιατιθεμένους ὄρων τοὺς ἀκούοντας χαίρει, πῶς γνωρίσει ἑαυτόν, εἰ διαθέσει ἀγαθῇ χαίρει, ἢ πάθει τινὶ ἰδίῳ.

ρps' Ὑπὲρ ποταπῶν ψλῶν τιθέναι τὴν ψυχὴν ὀφειλόμεν.

ρpt' Εἰ χρὴ παρὰ τῶν κατὰ σάρκα οἰκείων δέχεσθαι τι ἕκαστον.

C ρπη' Πῶς ἰδῶμεν τοὺς ποτὲ συνοίκους ἡμῶν, ἢ συγγενεῖς εἰσερχομένους.

ρpθ' Ἐάν δὲ καὶ παρακαλῶσιν ἡμᾶς θέλοντες ἀγαγεῖν εἰς τὰ ἴδια.

ρi' Εἰ δεῖ ἐλαεῖν τοὺς κατὰ σάρκα οἰκείους, ἐπιθυμοῦντας τὴν σωτηρίαν αὐτῶν.

ρiα' Τίς ἐστιν ὁ πρᾶς.

ρiβ' Τίς ἐστιν ἡ λύπη ἡ κατὰ Θεὸν, καὶ τίς ἡ τοῦ κόσμου.

ρiγ' Ποία ἐν Χριστῷ χαρά.

ρiδ' Ποῖον πένθος ἀναλάβωμεν, ἵνα καταξιωθῶμεν τοῦ μακαρισμοῦ.

ρie' Πῶς πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖ τις.

ρiς' Πῶς ἐσθίει τις, καὶ πίνει εἰς δόξαν Θεοῦ.

D ρiζ' Πῶς ποιήσει ἡ δεξιὰ ἵνα μὴ γινώσκῃ (42) ἡ ἀριστερά.

ρiη' Τί ἐστι ταπεινοφροσύνη, καὶ πῶς αὐτὴν κατορθώσομεν.

ρiθ' Πῶς ἂν τις προθυμηθῇ καὶ πρὸς κινδύνους ὑπὲρ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου παραβουλεύεσθαι.

σ' Οἱ προκάμνοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ, πῶς δύνανται ὠφελεῖν τοὺς ἄρτι προσερχομένους.

σα' Πῶς κατορθοῖ τις ἐν τῇ προσευχῇ τὸ ἀμετέωριστον.

⁶⁶ Gal. vi, 2. ⁶⁷ Matth. v, 5.

(42) Sic Reg. tertius. Editi, Πῶς δὲ ποιεῖ... γινώσκει.

αβ' Εἰ δυνατόν κατορθῶσαι ἐν παντί καὶ πάντοτε τὸ ἀμετεώριστον.

αγ' Τῶν κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου κατορθωμάτων πότερον ἐν μέτρον ἐστὶν ἐν πᾶσιν, ἢ ὁ μὲν πλεῖον ἔχει, ὁ δὲ ἑλάττω

αδ' Πῶς καταξιοῦται τις Πνεύματος ἁγίου γενέσθαι μέτοχος.

σε' Τίνας εἰσὶν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι.

ςζ' Τοῦ Κυρίου παραγγέλλοντος, μὴ μεριμνᾶν τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλόμεθα· μέχρι τίνος ἐστὶν ἡ ἐντολή, ἢ πῶς κατορθοῦται.

αζ' Τίνα λόγῳ δεῖ ἐργάζεσθαι.

ση' Εἰ καλὸν ἐστὶ τὸ καθόλου σιγῇ ἀσχεῖν.

σθ' Πῶς δυνηθῶμεν φοβηθῆναι τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ.

σθ' Τίς ἐστὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου παραδεδομένη καταστολὴ κοσμίᾳ.

ια' Τί τὸ μέτρον τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης.

ιβ' Πῶς κατορθοῦται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη.

ιγ' Τίνα ἐστὶ τὰ γνωρίσματα τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης.

ιδ' Χρηστότης καὶ ἀγαθωσύνη τίνα διαφέρουσιν ἀλλήλων.

ιε' Τίς ἐστὶν ὁ ὑπὸ τοῦ Κυρίου μακαριζόμενος εἰρηνοποιός.

ισ' Ἐν τίνι στραφῆναι δεῖ καὶ γενέσθαι ὡς τὰ παιδία.

ισζ' Πῶς δεξώμεθα τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παῖδον.

ιση' Ποίαν σύνεσιν αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὀφειλομέν.

ισθ' Ἐὰν εὐεργετηθῶμεν παρὰ τινος, πῶς δυνηθῶμεν καὶ τῷ Κυρίῳ τὴν ὀφειλομένην εὐχαριστίαν καθαρὰν καὶ ὀλόκληρον ἀποδοῦναι, καὶ τὴν πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐπιστημόνως πληρῶσαι.

ισκ' Εἰ παντὶ τῷ βουλομένῳ ἀδελφαῖς συντυγχάνειν ἐπιτρέπειν χρή.

ισκα' Τοῦ Κυρίου διδάσκοντος προσεύχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, εἰ δεῖ προσεύχεσθαι μὴ περιπεσεῖν ὀδύναις σωματικαῖς.

ισκβ' Τίς ἐστὶν ὁ ἀντίδικος ἐκάστου ἡμῶν, ἢ καὶ πῶς αὐτῷ εὐνοήσομεν.

ισκγ' Ὁ θέλων διὰ τίνα λόγον ἀρέσκοντα Θεῷ νηστεῦσαι, ἐπειδὴ καὶ ὡς οὐ θέλει φαίνεται τοῖς ἀνθρώποις, τί ποιήσει.

ισκδ' Εἰ καὶ νῦν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας ἐργάζονται, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης, καὶ τίνες εἰσὶν οὗτοι.

ισκε' Τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ὅπου ἐὰν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· πῶς τούτου καταξιοθῆναι δυνηθῶμεν.

ισκς' Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· βλασφημοῦμενοι, παρακαλοῦμεν·

A 202 An fieri possit, ut in omnibus et semper acquiratur attentio.

203 Utrum eorum quæ secundum Domini mandatum sunt, una et eadem mensura in omnibus sit, an alius majorem, alius vero habeat minorem.

204 Quomodo quis efficitur dignus, qui fiat Spiritus sancti particeps

409 205 Qui sint pauperes spiritu²².

206 Cum Dominus præcipiat ut ne simus solliciti quid edamus, aut quid bibamus, aut quod tegamur²³, quousque id mandati se extendit, et quomodo perficitur

207 Qua mente laborare oporteat.

208 An bonum sit penitus silentium excolere.

B 209 Quomodo timere potuerimus Dei judicia

210 Quis sit amictus ille honestus ab Apostolo traditus

211 Quis modus diligendi Deum.

212 Quomodo Dei dilectio obtineatur

213 Quæ sint indicia charitatis erga Deum.

214 In quo discrepant a se invicem benignitas et bonitas.

215 Quis sit pacificus ille qui a Domino dicitur beatus²⁴.

216 In qua re converti oporteat, ac fieri velut parvulus²⁵

C 217 Quomodo suscipiamus regnum Dei velut parvulus.

218 Qualem intelligentiam a Deo exposcere debeamus.

219 Si beneficium acceperimus ab aliquo, quomodo tum Domino debitam gratiarum actionem puram ac integram persolvere, tum eam etiam quæ beneficienti debetur, scite et rite rependere poterimus.

220 An cuilibet volenti permittendum sit ut cum sororibus in colloquium veniat

221 Cum Dominus doceat orandum esse, ut ne intremus in tentationem²⁶, an orandum sit ut ne in corporis dolores incidamus.

222 Quis sit uniuscujusque nostrum adversarius, quomodo erga ipsum erimus benevoli²⁷.

D 223 Qui ob aliquam rationem Deo placitam jejuna vult, cum etsi non velit videtur ab hominibus, quid faciat.

224 An etiam nunc alii a prima hora operentur, alii ab undecima, et quinam hi sint²⁸.

225 Cum Dominus dixerit : Ubi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum²⁹, quomodo hoc digni effici valeamus.

226 Cum Apostolus dicat : Dum maledicimur, benedicimus : dum blasphemamur, obsecramus³⁰;

²² Matth. v, 3. ²³ Matth. vi, 31. ²⁴ Matth. v, 9. ²⁵ Matth. xviii, 3. ²⁶ Luc. xii, 40. ²⁷ Matth. v, 25. ²⁸ Matth. xx, 1 sqq. ²⁹ Matth. xviii, 20. ³⁰ I Cor. iv, 12.

- quomodo benedicere debeat cui maledicatur, A et quid obsecrare qui blasphematur.
- 227 Utrum oporteat unumquemque ea quæ sentit, aliis etiam patefacere, an cum sibi persuasum fuerit, rem fieri Deo placitam, eam debeat apud seipsum continere.
- 228 Nunquid voluntas eorum qui scandalizantur, in omni re explenda sit, an vero sint quedam, in quibus simulatione utendum non sit, quanquam scandalum patiuntur nonnulli.
- 229 An oporteat veritas actiones citra verecundiam omnibus publicare, aut aliquibus duntaxat, et quinam hi sint.
- 230 Quid est cultus, et quis est rationalis cultus⁹⁷.
- 231 Si frater inique se gerat in me, et inimicus sit mihi, aut aliquando etiam sacerdos, an liceat mihi data de inimicis præcepta etiam erga illum servare.
- 232 Si quis ab aliquo injuria affectus nemini, 410 id referat, lenitatis et patientiæ causa, et Deo iudicium relinquare videatur, an secundum Dominum faciat.
- 233 Ex omnibus recte factis si vel unum desit alii, utrum propterea salutem non adipiscatur.
- 234 Quomodo quis mortem Domini annuntiabit.
- 235 An expediat multa ex Scripturis ediscere.
- 236 Qui digni habitus sunt, ut discerent quatuor Evangelia, quomodo hanc gratiam suscipere debeant.
- 237 Quinam animus dirigitur ad Dei voluntatem.
- 238 Nunquid fieri possit, ut quis sine ulla intermissione psallat, legatve, aut seria tractet de Dei verbis, nec ullum temporis spatium medium detur, cum usu veniat, ut nonnulli sordidioribus corporis necessitatibus cogantur satisfacere.
- 239 Quis sit bonus thesaurus, et quis malus.
- 240 Quamobrem dicta sit lata porta, et spatiosa via, quæ ducit ad interitum⁹⁸.
- 241 Quomodo angusta sit porta, et arcta via, quæ ducit ad vitam, et quomodo quis⁹⁹ per ipsam ingrediatur⁹⁹.
- 242 Quid sit illud: *Fraterno amore, ad vos mutuo diligendos prout*¹.
- 243 Quid sibi velit Apostolus, cum dicit: *Irascimini et nolite peccare; sol non occidat super iram vestram*²: ac etiam cum alibi dixit: *Omnis amaritudo, et indignatio, et ira tollatur a vobis*³.
- 244 Quid sit illud: *Date locum iræ*⁴.
- 245 Quis sit prudens ut serpens, et simplex sicut columba.
- 246 Quid significet illud: *Charitas non inaequore se gerit*⁵.
- πῶς ὀφείλει εὐλογεῖν ὁ λοιδορούμενος, ἢ τί παρακαλεῖν ὁ βλασφημούμενος.
- σκι' Εἰ χρὴ ἕκαστον ἀνατίθεσθαι καὶ ἑτέροις ἀφρονεῖ, ἢ ἐν πληροφορίᾳ τοῦ ἀρέσκοντος Θεοῦ γενόμενον, παρ' ἑαυτοῦ κατέχειν.
- σκη' Εἰ ἐπὶ παντὶ πράγματι πληροφορεῖν χρὴ τὸ θέλημα τῶν σκανδαλιζομένων, ἢ ἐστὶ τινὰ, ἀφ' ὧν οὐ δεῖ προσποιεῖσθαι, καὶ τινες σκανδαλίζονται.
- σκη' Εἰ χρὴ τὰς ἀπηγορευμένας πράξεις ἀνεπισχυντότερον ἐξαγορεύειν πᾶσιν, ἢ τισὶ, καὶ ποίοις τοῦτοις.
- σλ' Τί ἐστὶ λατρεία, καὶ τίς ἐστὶν ἡ λογικὴ λατρεία.
- σλα' Ἐὰν ἀδελφὸς πονηρεῖται εἰς ἡμᾶς, καὶ ἐχθρὰ νῆ μοι, ἢ ἐνίοτε καὶ ἱερεὺς, εἰ ἐξεστὶ μοι τὰς δεδομένας περὶ ἐχθρῶν ἐντολὰς καὶ ἐπ' αὐτοῦ φυλάσσειν.
- σλβ' Ἐὰν τις ἀδικηθεὶς ὑπὸ τινος μηδενὶ ἀνδρῇται λόγῳ μακροθυμίας καὶ ἀνεξικακίας. δόξη δὲ τῷ Θεῷ ἀποδιδόναί τὸ κρίμα, εἰ κατὰ Κύριον ποιεῖ.
- σλγ' Ἐκ πάντων τῶν κατορθωμάτων ἐὰν ἐν λείπῃ τινι, εἰ διὰ τοῦτο οὐ σώζεται.
- σλδ' Πῶς τὸν θάνατόν τις τοῦ Κυρίου καταγγελεῖ.
- σλε' Εἰ συμφέρει πολλὰ ἐκμανθάνειν παρὰ τῶν Γραφῶν.
- σλε' Ὅσοι κατηξιώθησαν τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐκμαθεῖν, πῶς ὀφείλουσι τὴν χάριν δέξασθαι.
- σλζ' Ποταπὴ ψυχὴ κατευθύνεται πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.
- σλη' Εἰ δυνατόν ἐστὶ τὸ ἀδιαλείπτως ψάλλειν, ἢ ἀναγινώσκειν, ἢ σπουδαιολογεῖσθαι περὶ τῶν ρημάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ διάστημα μὴ γίνεσθαι καθόλου, διὰ τὴν ἐπισυμβαίνουσάν τισιν ἀνάγκην τῶν ρυπαριτέρων τοῦ σώματος χρειῶν.
- σλθ' Τίς ὁ θησαυρὸς ὁ ἀγαθός, καὶ τίς ὁ πονηρός.
- σμ' Κατὰ τί πλατεία ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς εἰρηται ἢ ἀπάγουσα εἰς ἀπώλειαν.
- σμα' Πῶς στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ πῶς δι' αὐτῆς τις εἰσέρχεται.
- σμβ' Τί ἐστὶ τὸ, *Τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι*.
- σμγ' Τί βούλεται λέγων ὁ Ἀπόστολος· *Ὑψιζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ὁ ἥλιος μὴ ἐκιδυνέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν· καίτοιγε ἀλλαχοῦ εἰπών· Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργὴ ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν*.
- σμδ' Τί ἐστὶ τὸ, *Δότε τόπον τῇ ὀργῇ*.
- σμε' Τίς ἐστὶν ὁ φρόνιμος ὡς ὁ ὄφις, καὶ ἀκέραιος ὡς ἡ περὶστερά.
- σμε' Τί ἐστὶν· *Ἡ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ*.

⁹⁷ Rom. xii, 1. ⁹⁸ Marc. vii, 13. ⁹⁹ ibid. 14.

¹ Rom. xii, 19. ² I Cor. xiii, 5.

¹ Rom. xii, 10. ² Ephes. iv, 26. ³ ibid. 31.

αμα? Τί ἐστιν ἡ ἐν Κυρίῳ καύχησις, καὶ τίς ἡ ἀπὸ ἠγορευμένη.

αμα? Εἰ Κύριος δίδωσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ γνώσις καὶ σύνεσις· καὶ εἰ διὰ τοῦ Πνεύματος ᾧ μὲν δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως, πῶς ἐγκαλεῖ τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος ὅτι, Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε· καὶ ὁ Ἀπόστολος αἰτιᾶται τινὰς ὡς ἀσυνέτους.

αμβ? Τί ἐστι τὸ ὅσιον, καὶ τί ἐστι τὸ δίκαιον.

αγ? Πῶς δίδωσι τίς τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν, ἢ βάλλει τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων· ἢ πῶς συμβαίνει τὸ ἐπιφερόμενον· Μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς τοῖς ποσίν αὐτῶν, καὶ στραφέντες ρήξωσιν ὑμᾶς.]

αγ? Πῶς ποτὲ μὲν ἀπαγορεύει ὁ Κύριος βαστάζειν βαλάντιον καὶ πῆραν εἰς ὁδόν, ποτὲ δὲ λέγει· Ἀλλὰ νῦν ὁ ἔχωρ βαλάντιον· ἀράτω ὁμοίως καὶ πῆραν· καὶ ὁ μὴ ἔχωρ πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν.

αγ? Τίς ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐπισούσιος, ὃν δίδοσθαι ἡμῖν καθ' ἡμέραν προσεύχεσθαι ἐδιδάχθημεν.

αγ? Τί ἐστι τὸ τάλαντον, καὶ πῶς αὐτὸ πολυπλασιάζομεν.

αγ? Τί ἐστιν ἡ τράπεζα, ἐφ' ἣ ἔδει σε, φησὶν ὁ Κύριος, βαλεῖν τὸ ἀργύριον.

αγ? Ποῦ ἀπελθεῖν προσετάχθη ὁ ἀκούσας, Ἄρον τὸ σὸν, καὶ ὕπαγε.

αγ? Τίς ἐστιν ὁ μισθὸς ὃν λαμβάνουσι καὶ οὗτοι ὁμοίως τοῖς ἐσχάτοις.

αγ? Τίνες εἰσὶν ἄχυρον κατακαίόμενον πυρὶ ἀσέστω.

αγ? Τίς ἐστιν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου καταγινωσκόμενος, ὅτι θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

αγ? Τίς ἐστιν ὁ ζῶν τῷ πνεύματι.

αγ? Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ποτὲ μὲν, Μὴ γίνεσθε ἀφρονες· ποτὲ δὲ, Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς· εἰ δυνατόν μὴ εἶναι φρόνιμον παρ' ἑαυτοῦ τὸν μὴ ἀφρονά.

αγ? Πῶς αἰτήσαντες τινὰ καὶ αὐτοὶ εἰ ἅγιοι οὐκ ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου.

αγ? Τίς ἐστιν ἡ διαφορά πτωχείας καὶ πενίας· καὶ πῶς ἀληθεύει ὁ Δαβὶδ λέγων· Ἐγὼ δὲ πτωχὸς εἰμι καὶ πένης.

αγ? Τί βούλεται διδάξαι ὁ Κύριος διὰ τῶν ὑποδειγμάτων, οἷς ἐπιφέρει τὸ, Οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται εἶναι μαθητής.

αγ? Τὸ εὐχρινὲς τί ἐστιν.

αγ? Εἰ πρὸς μόνους τοὺς λερεῖς εἰρηται τὸ, Ἐάν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἐξῆς.

A 247 Quæ sit gloriatio in Domino*, et quæ sit interdita

248 Si Dominus dat sapientiam, et a facie ipsius oriatur cognitio et prudentia : item si per Spiritum alii datur sermo sapientiae, alii vero sermo scientiae, quomodo exprobrat Dominus discipulis illud : *Adhuc et vos sine intelligentia estis* ; et qua ratione Apostolus quosdam accuset velut imprudentes.

249 Quid sit sanctum, et quid sit justum.

250 Quomodo det quis sanctum canibus, aut proiciat margaritas ante porcos : aut quomodo contingat quod sequitur : *Nequando concalcant eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos* *.

B 251 Quomodo Dominus interdum prohibeat gestare sacculum et peram in via, interdum vero dicat : *Sed nunc qui sacculum habet, tollat similiter et peram. Et qui non habet, vendat vestem suam, et emat gladium* *.

252 Quis sit panis quotidianus, cujus quotidianam largitionem rogare edocti sumus

253 Quid sit talentum, et quomodo illud multiplicabimus.

254 Quid sit mensa, in quam oportebat te, inquit Dominus, mittere pecuniam.

255 Quo abire jussus est qui audivit, *Tolle quod tuum est, et vade* *.

C 256 Quænam sit merces quam hi pariter atque ultimi accipiunt.

257 Quinam sint palea quæ comburitur igne inextincto *.

258 Quisnam sit qui condemnatur ab Apostolo his verbis : *Volens in humilitate et religione* *, etc.

259 Quisnam sit servens spiritu *.

260 Cum Apostolus nunc quidem dicat : *Nolite fieri imprudentes* * : nunc vero, *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos* *, an fieri possit, ut apud semetipsum prudens non sit is qui imprudens non est.

261 Quamobrem ipsi etiam sancti aliquas res quas petivere, non impetrarint a Domino.

D 262 Quid intersit inter mendicitatem et paupertatem : et quomodo verum dicat David, cum ait : *Ego autem mendicus sum et pauper* *.

263 Quid vult docere Dominus per exempla, quibus subjungit illud : *Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus bonis suis, non potest meus esse discipulus* *.

264 Quid sit sinceritas.

265 An ad solos sacerdotes dictum sit : *Si offers munus tuum ad altare* *, et reliquis.

* II Cor. x. 17. * Matth. xv. 16. * Matth. vii. 6. * Luc. xii. 36. * Matth. xi. 14. * Matth. iii. 12. * Coloss. ii. 18. * Rom. xii. 11. * Ephes. v. 17. * Rom. xii. 16. * Psal. xxxviii. 18. * Luc. xiv. 35. * Matth. v. 25.

- 266 Quid sit sal quem habere Dominus iussit ¹⁹. Α σῆς· Τί ἐστὶ τὸ ἅλας, ὃ προσέταξεν ἔχειν ὁ Κύριος.
- 267 Si alius multis vapulabit, alius paucis ²⁰, quomodo dicant nonnulli, nullum poenarum finem futurum iis qui puniendi sunt.
- 268 Quonam sensu dicantur quidam filii inobedientiae et filii irae ²¹.
- 269 Cum scriptum sit: *Facientes voluntates carnis, et cogitationum* ²², an aliae sint carnis voluntates, aliae cogitationum: et quales sint hae.
- 270 Quid sit illud: *Aporiamur, sed non destituimur* ²³.
- 271 An per eleemosynam purgabitur quispiam ab omnibus quae admisit peccatis.
- 272 Cum Domini praeceptum sit, non sollicitum esse de crastino ²⁴, quomodo salubriter id praecepti intelligemus.
- 273 Quid sit, quod cum quis fecerit, blasphemat in Spiritum sanctum ²⁵.
- 274 Quomodo quis in hoc saeculo efficiatur fatuus.
- 275 An sancti propositum impedire Satanas possit.
- 276 Quid sit, quod dictum fuit ab Apostolo: *Ut probetis quae sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta* ²⁶.
- 277 Quodnam sit cubiculum, in quod orantem intrare Dominus iubet.
- 278 Quomodo spiritus cuiuspiam oret, mens tamen illius infructuosa sit ²⁷.
- 279 Quid sibi vult illud: *Psallite sapienter* ²⁸.
- 280 Quis sit qui mundus est corde ²⁹.
- 281 Quae soror psallere non vult, num cogenda est.
- 282 Quinam sint ii qui dicunt: *Manducavimus coram te et bibimus, et tamen audierunt: Non novi vos* ³⁰.
- 412 283 An is qui facit alienius voluntatem, sit illius socius.
- 284 Si in egestate sit fratrum societas ob aliquam morborum afflictationem, an sine ulla dubitatione ab aliis queat necessaria recipere; et si convenit, a quibus isthaec accipiet.
- 285 Utrum fratres cum fratribus negotiantes, iustum rei traditae pretium sollicitè anxieque requirere debeant.
- 286 Qui in fratrum societate vivit, sed incidit in morbum corporalem, an abducendus sit in hospitium.
- Hae duntaxat complectebatur allatum ex Ponto exemplar. Reliqua autem XXVII capita cum animadversionibus addita sunt ex codice Caesariensi.*
- 287 Qui sint fructus poenitentiae digni.
- σῆς· Εἰ ὁ μὲν τις θαρῆσεται πολλὰς, ὁ δὲ ὀλίγας· πῶς λέγουσί τινες μὴ εἶναι τέλος τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις.
- σῆς· Κατὰ ποῖον νοῦν λέγονται τινες υἱοὶ ἀπειθείας καὶ τέκνα ὀργῆς.
- σῆς· Ἐπειδὴ γέγραπται· *Ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν*, εἰ ἅλλα μὲν τὰ σαρκὸς θελήματα, ἅλλα δὲ τῶν διανοιῶν· καὶ ποῖα ταῦτα.
- σῶ· Τί ἐστίν, Ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι.
- σῶ· Εἰ πάντων ὅσα ἡμαρτίαι τις διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τὸν καθαρισμὸν εὐρίσκει.
- σῶ· Ἐπειδὴ πρόσταγμα ἐστὶ τοῦ Κυρίου μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς αὔριον, πῶς ὕγιως τὸ πρόσταγμα νοήσομεν.
- σῶ· Τί ἂν τις ποιήσας βλασφημεῖ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
- σῶ· Πῶς γίνεται τις ἐν τῷ αἰῶνι τοῦτ' αὐτῷ μωρός.
- σῶ· Εἰ δύναται ἐγκόψαι πρόθεσιν ἁγίου ὁ Σατανᾶς.
- σῶ· Τί ἐστὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· *Εἰς τὸ δοκιμῶν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον*.
- σῶ· Ποῖόν ἐστι τὸ ταμείον, εἰς ὃ εἰσελθεῖν τὸν προσευχόμενον προστάσσει ὁ Κύριος.
- σῶ· Πῶς τὸ πνεῦμά τινος προσεύχεται, ὃ δὲ νοῦς αὐτοῦ ἄκαρπός ἐστιν.
- σῶ· Τί ἐστὶ τὸ, *Ψάλλετε συνεστῶς*.
- σῶ· Τίς ἐστὶν ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ.
- σῶ· Τὴν μὴ θέλουσιν ψάλλαι εἰ χρὴ ἀναγκάζεσθαι.
- σῶ· Τίνες εἰσὶν οἱ λέγοντες· *Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἀκούοντες· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς*.
- σῶ· Εἰ ὁ ποιῶν τὸ θέλημά τινος, κοινωνός ἐστιν ἐκείνου.
- σῶ· Ἐὰν πτωχεύσῃ ἀδελφότης διὰ περιστάσιν νόσων, εἰ ἀδιάκριτόν ἐστι παρ' ἐτέρων λαμβάνειν τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν· καὶ εἰ χρὴ, παρὰ τίνων λήφεται.
- σῶ· Εἰ χρὴ ἀδελφότητα μετὰ ἀδελφότητος πραγματευομένην τὴν ἀξίαν τιμὴν τοῦ εἶδους περιεργάζεσθαι.
- σῶ· Εἰ δεῖ τὸν ἐν ἀδελφότητι ζῶντα, καὶ ἀσθενεῖα σωματικῇ περιπεσόντα, εἰς ξενοδοχεῖον ἀπαγαγεῖν.
- Ἔως τούτου μόνον εἶχε τὸ ἀπὸ τοῦ Πόντου κομισθὲν ἀντίγραφον. Τὰ δὲ ἑφεξῆς κ' κεφάλαια καὶ τὰ ἐπιτίμια ἐκ τῆς βίβλου τῆς ἀπὸ τῆς Καισαρείας προστετέθη.
- σῶ· Τίνες εἰσὶν ἄξιοι καρποὶ τῆς μετανοίας.

¹⁹ Marc. ix, 49. ²⁰ Luc. xii, 47. ²¹ Ephes. ii, 6. ²² ibid. 2. ²³ I Cor. iv, 8. ²⁴ Matth. vi, 34.
²⁵ Marc. iii, 29. ²⁶ Rom. xiii, 2. ²⁷ I Cor. xiv, 14. ²⁸ Psal. xlii, 8. ²⁹ Matth. v, 8. ³⁰ Luc. xiii, 26, 27.

επη' Ὁ θεὸς ἐξομολογήσασθαι τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, εἰ πάνιν ἐξομολογεῖσθαι ὀφείλει καὶ τοῖς τυχοῦσιν, ἢ τίσιν.

σπθ' Ὁ μετανοήσας ἐπὶ ἀμαρτηρατι, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐμπεσὼν ἀμάρτημα, τί ποιήσει.

σι' Πῶς περισσεύει τις ἐν τῷ ἔργῳ Κυρίου πάντοτε.

σια' Τίς ἐστὶν ὁ συντετριμμένος κάλαμος, ἢ τὸ τυφόμενον λίνον· καὶ πῶς τις τὸ μὲν οὐ κατεάζει, τὸ δὲ οὐ σβέννυσιν.

σιβ' Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι παιδίων βιωτικῶν εἶναι ἰδίσκαλον.

σιγ' Πῶς δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς τὰ μείζονα τῶν ἀμαρτημάτων παραιτουμένοις, τὰ δὲ μικρὰ ἀδιαφόρως ποιοῦσιν.

σιδ' Ἐκ ποίας αἰτίας ἐκπίπτει τις τῆς διηνεχοῦς μνήμης τοῦ Θεοῦ.

σιε' Ἐκ ποίων σημείων γνωρίζεται ὁ μετέωρος.

σις' Πῶς πληροφορηθῇ ψυχὴ, ὅτι τῶν ἀμαρτημάτων καθαρεύει.

σιζ' Πῶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων ἐπιστρέφειν χρὴ.

σιη' Εἰ τὰ καλὰ κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν ποιεῖν ὁ λόγος συγχωρεῖ.

σιθ' Πῶς πληροφορηθῇ ψυχὴ ἀποστῆναι τῆς φιλοδοξίας.

ι' Τίς ὁ τρόπος τῆς ἐπιστροφῆς, ὅτι περὶ ἀοράτου ἐστὶν ὁ λόγος.

τα' Ἐὰν δὲ εἴπῃ, ὅτι οὐ καταγινώσκει μού τὸ συνειδός.

ταβ' Εἰ χρὴ ἀπὸ τῆς οἰκονομίας διδόναι τοῖς ἐνδεέσι τῶν ἔξωθεν.

ταγ' Εἰ χρὴ τοῖς παρὰ πάντων λεγομένοις ὑπακούειν ἐν ἀδελφότητι.

ταδ' Εἰ ὑπὲρ τῶν παραδεδομένων τῇ ἀδελφότητι παρὰ τῶν οἰκείων θελόντων διδόναι τι χρὴ δέχασθαι.

ταε' Εἰ δεῖ λαμβάνειν παρὰ τῶν ἔξωθεν, ἥτοι κατὰ χάριν φιλίας, ἢ προκατελημμένης συγγενείας.

τας' Μετὰ ποίου τρόπου τὸ ἀμετεώριστον κατορθοῦται.

ταζ' Εἰ χρὴ ἐξ ἐφημερίας ἀπάρχεσθαι τῆς ψαλμωδίας ἢ τῆς προσευχῆς.

ταη' Εἰ χρὴ τὸν δίδοντα τι ἐν ἀδελφότητι ἀμείβεσθαι· καὶ εἰ κατ' ἀναλογίαν τοῦ δόματος ποιῆσθαι τὴν ἀντίδοσιν.

ταθ' Εἰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν γινομένων τινι, χρὴ τολμᾶν εἰς κοινωνίαν τῶν ἁγίων παρερχεσθαι.

ται' Εἰ χρὴ εἰς κοινὸν οἶκον προσκομιδὴν γίνεσθαι.

ταια' Εἰ χρὴ εἰς ἐπίσκεψιν ἀπέρχεσθαι, ἐπιζητούντων τινῶν.

ταιβ' Εἰ χρὴ τοὺς ἐπισκεπτομένους λαϊκοὺς προτρέπασθαι εἰς εὐχήν.

ταιγ' Εἰ χρὴ ἐργάζεσθαι ἐπισκεπτομένων τινῶν.

^α1. MATTH. XIII, 20.

A 288 Qui vult confiteri peccata sua, num omnibus et quibuslibet debet confiteri, aut quibus.

289 Quem poenituit peccati, et rursus in idem peccatum labitur, quid faciet.

290 Quomodo quis semper magis ac magis proficit in opere Domini.

291 Quae sit arundo contrita, aut fumigans linum: et quomodo quis illam non confringet, hoc vero non exstinguet^α.

292 An conveniat in fratrum conventu puerorum saeculo addictorum magistrum esse.

293 Quomodo cum iis agendum sit, qui devitant graviora peccata, leviora vero patrant indiscriminatum.

B 294 Qua de causa non servet aliquis assiduam Dei memoriam.

295 Quibus signis cognoscatur qui non est attentus animo.

296 Quomodo animus habeat persuasum se a peccatis purum esse

297 Quomodo a peccatis converti oporteat

298 An Scriptura permittat bona facere ad sibi ipsi placendum.

299 Quomodo sibi persuadebit animus, se a gloria studio alienum esse.

300 Quis modus conversionis, cum de re sub aspectum non cadente sit sermo.

C 301 Quod si dicat quis: Non mea me condemnat conscientia.

302 An ex cella penaria erogandum sit externis inopibus.

303 An in fraterna communitate iis quae a quibusvis dicuntur, obediendum sit.

304 Utrum pro iis qui fratribus fuere obliti, aliquid accipere oporteat ab eorum parentibus, si dare aliquid vulerint.

305 An ab externis conveniat accipere, sive amicitiae, sive prioris propinquitatis gratia.

413 306 Qua ratione vitatur mentis aberratio.

307 An alternis vicibus incipiendum sit psallere aut precari.

D 308 An fratribus aliquid danti, vicissim retribuere oporteat: et si convenit pro ratione rei datae rependere vices.

309 Si consueta, et quae secundum naturam sunt, cuipiam contingant, an audere debeat ad sanctorum communionem accedere.

310 Nunquid in communi domo Dominicam coenam conveniat celebrari

311 Utrum cum aliqui rogant, eos invisere oporteat.

312 An laici qui nos invisunt adhortandi sint ad precationem.

313 An cum aliqui nos visitant, oporteat laborare.

(43) ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΤΩΝ ΚΑΤ' ΕΠΙΤΟΜΗΝ ΟΡΩΝ.

PROCEMIUM

IN REGULAS BREVIUS TRACTATAS.

benignus Deus, qui docet hominem scientiam⁴³, iis quidem quibus creditum est donum docendi præcipit per Apostolum, ut perseverent in doctrina⁴⁴, eos vero qui divinorum documentorum edificatione indigent, per Moysen admonet, dicens: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi: majores tuos, et dicent tibi*⁴⁵. Quapropter necesse est nos quidem, quibus creditum est munus docendi, paratos esse omni tempore et promptos ad instruendas perficiendasque animas, et modo publice coram tota Ecclesia contestari, modo privatim permittere unicuique eorum, qui ad nos accesserint, ut suo arbitratu nos seorsum rogare possint quæ pertinent et ad sanitatem fidei, et ad veritatem ejus vivendi ritus qui est ex Evangelio Domini nostri Jesu Christi, ex quibus utrisque homo Dei constanter perficitur: vos vero nihil otiosum, nihil vobis infructuosum relinquere, sed præter ea quæ in communi discitis, etiam privatim de rebus conducibilibus interrogare, et omne vitæ otium ad vestram utilitatem dirigere. Ergo si nos in hoc congregavit Deus, multaque, quod ad externos tumultus attinet, requie perfruiamus, neque ad quidquam aliud agendum convertamur, neque somno rursus corpora tradamus, sed in meditandis ac expendendis rebus necessariis transigamus reliquam noctis partem, explentes quod dictum est a beato Davide: *In lege Domini meditabitur die ac nocte*⁴⁶.

Ὁ φιλόνητος Θεός, ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνώσιν, τοῖς μὲν τὸ διδασκαλικὸν πεπιστευμένοις χάρισμα παραγγέλλει διὰ τοῦ Ἀποστόλου ἐμμένειν τῇ διδασκαλίᾳ, τοῖς δὲ χρήσουσι τῆς ἐκ τῶν θείων διδαγμάτων οἰκοδομῆς διὰ Μωϋσέως παραινέει λέγων· Ἐπερωτησον τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι· τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι. Διόπερ ἀνάγκη ἡμᾶς μὲν, τοὺς τὴν διακονίαν τοῦ λόγου πεπιστευμένους, ἐν παντὶ καὶ ῥῶ προθύμους εἶναι πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ψυχῶν· καὶ τὰ μὲν ἐν κοινῷ τῇ Ἐκκλησίᾳ πάσῃ διαμαρτύρασθαι (44)· τὰ δὲ ἰδίᾳ ἐκάστῳ τῶν προσόντων παρέχειν ἑαυτοὺς κατ' ἐξουσίαν ἐπερωτᾶν, τὰ τε πρὸς ὕψαιον τῆς πίστεως καὶ ἀλήθειαν τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πολιτείας, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος βεβαίως τελειοῦται· ὡμᾶς δὲ μηδὲν ἀκαρπὸν παρίεναι, (45) μηδὲν ἀργὸν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ πρὸς οἷς ἐν τῷ κοινῷ μανθάνετε, καὶ ἰδίᾳ παρὶ τῶν συμφερόντων ἐπερωτᾶν, καὶ πᾶσαν σχολὴν τοῦ βίου πρὸς τὸ χρησίμον διατίθεσθαι. Εἰ οὖν εἰς τοῦτο συνήγαγεν ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ ἡσυχία πολλὴ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν θορύβων ἐστὶ, μήτε πρὸς ἑτέραν τινὰ ἐργασίαν τρεπώμεθα, μήτε ὑπὸ πάλιν παραδωμὲν τὰ σώματα, ἀλλ' ἐν τῇ μερίμνῃ καὶ ἐξετάσει τῶν ἀναγκαίων τὸ λειπόμενον μέρος τῆς νυκτὸς διενέγκωμεν, πληροῦντες τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ μακαρίου δαδῖδ, ὅτι ἐν νόμῳ Κυρίου μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός.

SANCTI PATRIS NOSTRI

C

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

BASILII

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi

Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας (46),

414 INTERROGATIO I.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

An liceat, aut expediat alicui, ut sibiipsi permittat facere dicereve quæ bona existimat, citra testimonium divinarum Scripturarum.

Εἰ ἐξεστὶν (47) ἢ συμφέρει τινὶ ἑαυτῷ ἐπιτρέπειν, καὶ ποιεῖν ἢ λέγειν ἃ νομίζει καλὰ, ἄνευ τῆς μαρτυρίας τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν.

RESPONSIO.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Cum Dominus noster Jesus Christus dicat qui-

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος περὶ

⁴³ Psal. xciii, 10. ⁴⁴ I Tim. i, 5. ⁴⁵ Deut. xxxii, 7. ⁴⁶ Psal. i, 2.

(45) Breve illud quasi proœmium habet varium titulum et locum in variis codicibus. In utroque Coisl. continenter leguntur Regule tum longiores tum breviores, sine proœmio, sine tabula, sine ulla distinctione, sic ut ex utrisque corpus unum efficiatur.

μηδὲν ἀκαρπὸν παρίεναι. Ἰτα vero in Colb. legitur: ὡμᾶς δὲ μηδὲν ἀκαρπὸν, ἀργὸν ἑαυτοῖς, μηδὲ ἀκαρπὸν παρίεναι.

(44) Codex Colb. πάσῃ παρὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου διαμαρτύρασθαι. Mox ideim ms. τὰ τε πρὸς οἰκοδομήν καὶ ὕψαιον, ad ædificationem et integritatem fidei.

(46) Reg. tertius τοῦ αὐτοῦ ὅροι κατ' ἐπιτομήν, ejusdem regulæ in epitomen redactæ. Aliter in Colbertino, ἀρχὴ τῶν κατ' ἐπιτομήν κεφαλαίων. initium capitulum in epitomen coacturum.

(47) Veteres duo libri ἐξεστὶ καὶ συμ. Mox Reg. primus et Voss. τῶν Γραφῶν. Alius ms. τῶν θείων Γραφῶν.

(45) Reg. primus ὡμᾶς δὲ μηδὲν ἀργὸν ἐν ἑαυτοῖς,

μὲν (48) τοῦ ἁγίου Πνεύματος· Οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀν' ἀκούσῃ, ταῦτα λαλήσει· περὶ δὲ ἑαυτοῦ· Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν· καὶ πάλιν· Ὅτι ἐγὼ ἐξ ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατὴρ, αὐτὸς μοι ἐντολὴν ἔδωκε (49), τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω· καὶ οἶδα, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστίν· ἃ οὐν λαλῶ ἐγὼ, καθὼς εἰρηκέν μοι ὁ Πατὴρ, οὕτω λαλῶ· τίς ἂν εἰς τοσαύτην ἐξέλθῃ (50) μανίαν, ὥστε ἀφ' ἑαυτοῦ τολμήσαι τι καὶ μέχρις ἐννοίας λαβεῖν, ὅς ὁδηγοῦ μὲν τοῦ ἁγίου καὶ ἀγαθοῦ Πνεύματος χρῆσιν ἔχει, ἵνα κατευθυνθῇ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας κατὰ τὴν νοῦν καὶ λόγον, καὶ πράξῃ, τυφλὸς δὲ καὶ ἐν σκότει διαγεί, ἀνευ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ φωτίζοντος, ὥστε ἀκτίσι, ταῖς ἑαυτοῦ ἐντολαῖς· Ἡ γὰρ ἐντολὴ Κυρίου, φησὶ, τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλμούς. Ἐπειδὴ (51) δὲ τῶν ἐν ἡμῖν στερεωμένων πραγμάτων ἡ ῥημάτων τὰ μὲν ἐστὶν ὑπὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ διεσταλμένα, τὰ δὲ σεσωπημένα· περὶ μὲν τῶν γεγραμμένων οὐδεμία ἐξουσία δέδοται καθόλου οὐδέν, οὕτε ποιησαί τι τῶν κεκωλυμένων, οὕτε παραλεῖψαι τι τῶν προστεταγμένων, τοῦ Κυρίου ἅπαξ παραγγελλαντος, καὶ εἰπόντος· Καὶ φυλάξῃ (52) τὸ ῥῆμα ὃ ἐντέλλομαι σοὶ σήμερον· οὐ προσθήσεις ἐπ' αὐτῷ, καὶ οὐκ ἀφαιεῖς ἀπ' αὐτοῦ. Φοβερὰ γὰρ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος ἐοικέν μείλοντος τοὺς τοιοῦτον τι τολμῶντας· περὶ δὲ τῶν ἀσωπημένων κανόνα ἡμῖν ἐξέθετο ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰπών· Πάντα μοι ἐξεστίν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομῶ. Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος. Ὡστε παντὶ λόγῳ ἐπάναγκας ἢ ἢ τῷ Θεῷ (53) ὑποτάσσασθαι κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, ἢ ἄλλοις διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, Γέγραπται γάρ· Ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ. Καὶ ὁ Κύριός φησιν· Ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας, ἔστω πάντων ἑσχατός, καὶ πάντων δούλος· ἀπληστωμένος δηλονότι τῶν ἰδίων θελημάτων κατὰ μίμησιν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος· Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β'.

Πόταν ὁμολογίαν ἀπαιτεῖσθαι δεῖ παρ' ἀλλήλων τοὺς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζῆν κατὰ Θεὸν βουλομένους.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου παντὶ τῷ προσερχομένῳ προ-

A dem de sancto Spiritu, Non enim loquetur a semet-
ipso, sed quæcumque audierit, hæc loquetur³⁶; de seipso vero: Non potest Filius a se facere quid-
quam³⁷; et iterum: Ego ex meipso non sum locu-
tus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum
dedit quid dicam, et quid loquar: et scio quia
mandatum ejus vita æterna est: quæ ergo ego lo-
quor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor³⁸; quis eo
dementia deveniet, ut a seipso audeat aliquid vel
cogitatione concipere, qui scilicet ductore sancto
et bono Spiritu indigeat, ut dirigatur in viam ve-
ritatis, sive in mente, sive in sermone, sive in
actione, et cæcus sit, et in tenebris degat, sine
solo justitiæ ipso Domino nostro Jesu Christo, qui
suis mandatis tanquam radiis illuminat? Præce-
ptum enim Domini, inquit, lucidum, illuminans
oculos³⁹. Sed quoniam rerum aut verborum apud
nos usitatorum alia in sancta Scriptura per Do-
mini mandatum declarata sunt, alia silentio præ-
termissa: de iis quidem quæ scripta sunt, nulli
omnino licet aut aliquid facere eorum quæ vetita
sunt, aut aliquid omittere eorum quæ jussa sunt,
cum Dominus semel præceperit, ac dixerit: Et
servabis verbum quod præcipio tibi hodie: non
adjicies ad ipsum, nec detrahes ab ipso⁴⁰. Formi-
dabilis enim quædam judicii expectatio superest,
atque æmulatio ignis, qui eos qui aliquid ejusmodi
audent, devorabit⁴¹: de iis vero quæ silentio præ-
terita sunt, regulam nobis tradidit apostolus Pau-
lus cum dixit: Omnia mihi licent, sed non omnia
expediunt: omnia mihi licent, sed non omnia ædifi-
cant. Nemo quod suum est, quærat: sed quod alte-
rius, unusquisque⁴². Quare necesse omnino est,
aut Deo ex ejus mandato subijci, aut aliis 415 pro-
pter mandatum illius. Scriptum est enim: Sub-
jecti invicem in timore Christi⁴³. Quin et Dominus
ait: Qui vult inter vos esse magnus, sit omnium
postremus, et omnium servus⁴⁴; abalienatus vide-
licet a suis voluntatibus, exemplo ipsius Domini,
dicentis: Descendi de celo, non ut faciam volun-
tatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me,
Patris⁴⁵.

INTERROGATIO II.

Qualem professionem a se mutuo exigere debeant
qui simul secundum Deum vivere volunt.

RESPONSIO

Eam, quæ a Domino cuique accedenti proposita

³⁶ Joan. xvi, 13. ³⁷ Joan. v, 19. ³⁸ Joan. xii, 49, 50. ³⁹ Psal. xviii, 9. ⁴⁰ Deut. iv, 2.
⁴¹ Hebr. x, 27. ⁴² I Cor. x, 23-24. ⁴³ Ephes. v, 21. ⁴⁴ Marc. ix, 34. ⁴⁵ Joan. vi, 38.

(48) Vocula μὲν deest quidem in vulgatis: sed in veteribus libris reperitur. Hæc fusius scripta sunt in Colbortino, perὶ μὲν τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς ὑμᾶς ὁδηγήσει εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν· ὃ γάρ, κ. τ. λ. Cum Dominus noster Jesus Christus de Spiritu sancto quidem dicat discipulis suis: Ipse vos deducet in omnem veritatem, etc.

(49) Unus ms. ἐντολὴν δέδωκε. Haud longe voculam τι ex multis mss. addidimus.

(50) Reg. primus et Colb. ἐξέλθοι.

(51) Codex Combel. Ἐπειδὴ τοίνυν. Mox Regii duo et Colb. πραγμάτων ἢ ῥημάτων. Illud, ἢ ῥη-

μάτων, aberat a vulgatis. Nec ita multo post mss. duo cum Voss. ἐντολῆς τοῦ Κυρίου.

(52) Antiqui tres libri καὶ φυλάξαι, et serva verbum. Editi et codex Combel. καὶ φυλάξῃ, servabis, Ibidem Reg. primus δέξω.

(53) Unus ms. Θεῷ λόγῳ: Deo Verbo. Mox Reg. primus et Colb. κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ἢ ἄλλοις. Γέγραπται γάρ. Reg. tertius et Combel. ἢ ἄλλοις. Cætera ut supra. At Coisl. secundus ἐπάναγκας ἢ, ἢ τῷ Θεῷ ὑποτάσσασθαι κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, ἢ ἄλλοις διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· quo in codice plana sunt omnia, et suo quaque loco posita. Ita autem habet

est, cum dixit : Si quis vult post me venire, abneget A semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me⁴⁶. Qualem autem vim habeat horum unumquodque, dictum est in ea, quæ ad ipsum pertinet, interrogatione.

INTERROGATIO III.

Quomodo convertemur peccantem : aut si non convertat sese, quomodo cum illo agendum sit.

RESPONSIO.

Velut præceptum est nobis a Domino, cum dixit : Si peccaverit frater tuus, vade, corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum : si vero non audierit, adhibe tecum etiam unum, aut duos, ut in ore duorum testium aut trium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem non audierit quoque Ecclesiam, sit tibi sicut ethnicus et publicanus⁴⁷. Si hæcque hoc contingat, Sufficit tali objurgatio hæc, quæ fit a pluribus⁴⁸ ; cum Apostolus scripserit : Argue, increpa, obsecra in omni patientia, et doctрина⁴⁹. Et rursus : Quod si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur⁵⁰.

Ἐπιστολῆς τοῦτον σημειώσθε· καὶ μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπή.

INTERROGATIO IV.

Si quis pro levissimis etiam peccatis coarctet ac urgeat fratres, his verbis : Debetis agere penitentiam, nunquid et ipse immisericors est, et haritatem dissolvit.

RESPONSIO.

Cum Dominus affirmaverit iota unum aut unum apicem a lege non præterire, donec omnia fiant⁵¹, pronuntiaveritque homines de omni verbo otioso quod locuti fuerint, rationem in judicii die esse reddituros⁵², nihil contemnendum est quasi parvum. Qui enim, inquit, rem contemnit, contemnetur ex ea⁵³. Et alias quale peccatum audeat quis parvum dicere, postquam 416 Apostolus hanc protulit sententiam : Per prævaricationem legis Deum inhonoras⁵⁴ ? Quod si stimulus mortis peccatum est, non hoc, aut illud, sed indefinite omne omnino peccatum, immisericors est qui silet, non qui redarguit, tanquam qui venenum relinquit in eo qui a venenata bestia morsus est, non autem

ταθείσαν (54), εἰπόντος· Ἐἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Τούτων δὲ ἕκαστον οἷαν ἔχει δύναμιν εἰρηται ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ ἑωυτήματι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Τὸν ἀμαρτάνοντα πῶς ἐπιστρέφωμεν ; ἢ μὴ ἐπιστρέφοντα πῶς ἔχειν χρῆ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς προτετάγμεθα ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐὰν ἀμάτη ὁ (55) ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδηςας τὸν ἀδελφόν σου· ἔὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἑτὶ ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν (56) σταθῇ πᾶρ ῥῆμα. Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας (57) παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης. Ἐὰν ἄρα γένηται τοῦτο, Ἀρκετὸν τῷ τοιοῦτῳ ἡ ἐπιτιμία αὐτῇ ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων, τοῦ Ἀποστόλου γράψαντος· Ἐλεξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεισον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ, καὶ διδαχῇ· καὶ πάλιν· Εἰ δὲ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν, διὰ τῆς

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'.

Ἐὰν τις καὶ εἰς (58) τὰ μικρὰ ἀμαρτήματα στενοχωρῇ τοὺς ἀδελφούς, λέγων, οἷ Ὁφείλετε μετανοῆσαι, μήποτε καὶ αὐτοὺς ἀσπλαγχνός ἐστι, καὶ τὴν ἀγάπην καταλύει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου διαβεβαιωσαμένου μὲν, ὅτι ἰὼτα ἓν ἢ μία κεφαλα οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται, ἀποφηνάμενου δὲ, ὅτι Πᾶν ῥῆμα ἀργόν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· οὐδενὸς δὲ καταφρονεῖν ὡς μικροῦ. Ὁ γὰρ καταφρονῶν πρᾶγματός, φησί, καταφρονηθήσεται (59) ὑπ' αὐτοῦ. Ἄλλως τε ποῖον ἀμάρτημα μικρόν τοι μῆσει τις εἰπεῖν, τοῦ Ἀποστόλου ἀποφηνάμενου, ὅτι διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάζει ; Εἰ δὲ τὸ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἀμαρτία, οὐχ ἦδε ἡ ἦδε, ἀλλὰ τῷ ἀδιορίστῳ δηλονότι πᾶσα ἀμαρτία (60), ἀσπλαγχνός ἐστιν ὁ ἐφρησυχάζων, οὐχ ὁ ἐλέγχων· ὥστερ ὁ τὸν ἰὸν ἐνθαφείς τῷ δηχθέντι ὑπὸ λοβόλου, οὐχ ὁ

⁴⁶ Matth. xvi, 24. ⁴⁷ Matth. xviii, 15-17. ⁴⁸ II Cor. ii, 6. ⁴⁹ I Tim. iv, 2. ⁵⁰ II Thess. iii, 14. ⁵¹ Matth. v 18. ⁵² Matth. xii, 36. ⁵³ Prov. xiii, 15. ⁵⁴ Rom. ii, 23.

Coisl. primus, ἐπάναγχε, ἢ τῷ Θεῷ ὑποτάσσασθαι κατ' ἐντολήν· in cæteris autem consentit cum Coisl. secundo. Sed hæc variatio, si tamen variatio dici potest, sententiam non mutat. Editi κατ' ἐντολήν αὐτοῦ· γέγραπται.

(54) Editi et unus Combef. προταθείσαν. Alter Combef. προσταθείσαν. Reg. tertius προταχθείσαν.

(55) Reg. primus ἀμάτη εἰς σὲ ὁ.

(56) Reg. primus et Colb. καὶ τριῶν. Mox idem ms. σταθῇ. Editi et Reg. tertius σταθῆσεται.

(57) Reg. tertius et editi τῇ Ἐκκλησίᾳ. At duo ms. cum Voss. τῆς Ἐκκλησίας. Aliquanto post Colb. ἡ, ἐπὶ τῶν πλειόνων, quæ fit coram pluribus. Post vocem πλειόνων ita legitur in Voss. et in aliis duo-

bus libris, καὶ ὡς παραδέδοται ὑπὸ τοῦ Ἀπ. γρ.

(58) Sic veteres quidam libri. Vocula εἰς deest in vulgatis. Mos codex Voss. μετανοεῖν μήποτε καταλύει τὴν ἀγάπην ἀσπλαγχνός ὢν, et ita quoque habet Colbertinus, nisi, quod pro μήποτε habet μὴ. Reg. primus μήποτε καταλύει· cætera autem ita ut priores duo codices.

(59) Codex Voss. Ὁ γὰρ καταφρονῶν, φησί, γράμματός, καταφθαρήσεται. Aliquanto post duo mss. Ἄλλως δέ.

(60) Illud, ἀλλὰ τῷ ἀδιορίστῳ δηλονότι πᾶσα ἀμαρτία, deest in Vossii codice et in Regio primo. Combefisius in his verbis deprehendere sibi videtur Stoicam quamdam severitatem. Nam, inquit, peccata magna a parvis non discernuntur : sed omnia ex

ἐξαίρων. Καὶ τὴν ἀγάπην δὲ οὗτος καταλύει (61). Α. eximat. Quinetiam qui ejusmodi est, evertit
Γέγραπται γάρ· Ὁς φείδεται τῆς βακτηρίας,
μοσεὶ τὸν ἑαυτοῦ υἱόν· ὁ δὲ ἀγαπῶν ἐπιμελῶς
παιδεύει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ε΄.

Πῶς ὀφείλει τις μετανοῆσαι ἐφ' ἐκάστῳ ἁμαρτή-
ματι, καὶ ποίους ἐπιδείξασθαι καρποὺς ἀγίου
τῆς μετανοίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν διάθεσιν ἀναλαβὼν τοῦ εἰπόντος, Ἀδικίαν
ἐμίσησα, καὶ ἐδεδολυξάμην. Καὶ ποιήσας τὰ ἐν τῷ
ἐκτῷ ψαλμῷ, καὶ ἐν (62) πολλοῖς ἄλλοις εἰρημένα,
καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ὑπὲρ ἄλλου ἡμαρτηκότος
μεμαρτυρημένα τοῖς κατὰ Θεὸν λυπηθεῖσιν. Ἰδοὺ
γάρ, φησὶ, τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι, πόσῃν κατεν-
εργάσατο ὑμῖν σπουδῇ, ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ B
ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον (63), ἀλλὰ ἐπιπόθησιν,
ἀλλὰ ἐκδίκησιν, ἀλλὰ ζῆλον. Ἐν παντὶ συνεστή-
σατε ἑαυτοὺς ἀγροὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. Καὶ
πολυπλασιάσας τὸ ἀντίθετον κατόρθωμα, ὡς ὁ Ζακ-
χαῖος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΤ΄.

Ὁ λόγος ὁμολογῶν μετανοεῖν, τὸ δὲ ἁμάρτημα μὴ
διορθώμενος, τίς ἐστίν (64).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Περὶ τοῦ τοιοῦτου γεγράφθαι λογιζομαι· Ἐάν
σου δέηται ὁ ἐχθρὸς μεγάλη τῇ φωνῇ, μὴ πει-
σθῇς αὐτῷ· ἐπὶ γὰρ εἰσι ποτηρίαι ἐν τῇ ψυχῇ
αὐτοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ· Ὅσπερ κύνων ὄταν ἐπέλθῃ C
ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἐμετόν, καὶ μισητὸς γένηται,
οὕτως ἄνθρωπος τῇ ἰδίᾳ κακίᾳ ἀναστρέψας (65)
ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζ΄.

Τί τὸ κρίμα τῶν ἐκδικούντων τοὺς ἁμαρτά-
ροντας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Βαρύτερον ἐκείνου οἶμαι, περὶ οὗ εἴρηται (66),
ὅτι Συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνίκος
περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ριπῇ εἰς τὴν θά-
λασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τού-
των. Οὐκέτι γὰρ τὴν ἐπιτίμησιν εἰς διόρθωσιν,
ἀλλὰ τὴν ἐκδίκησιν εἰς βεβαίωσιν τοῦ ἁμαρτήματος
ὁ ἁμαρτήτης λαμβάνει, καὶ ἄλλους εἰς τὰ ὅμοια D
πάθῃ προτρέπει (67), ὡς ἐφαρμόσαι τῷ ἐκδικούντι,

⁶² Prov. xiii, 24. ⁶³ Psal. cxviii, 165. ⁶⁷ II Cor. vii, 41. ⁶⁸ Prov. xxvi, 25 ⁶⁹ ibid. 41. ⁶⁶ Luc.
xvii, 2.

auctoris sententia magna sunt. Quid autem, quaeso,
prohibet omnia peccata divi posse magna, si respi-
ciaur qui offenditur Deus? Sed nec auctor, nec alius
quisquam negat aliqua esse, quæ parva sunt, si cum
gravioribus comparentur.

(61) Codex Colb. Ἀγάπην δὲ καταλύει ὁ τοιοῦτος.
Mox Reg. primus τὸν υἱὸν αὐτοῦ· ὁ δὲ.

(62) Vocula ἐν addita est ex Vossii codice et ex
Reg. primo. Ibidem iidem illi libri veteres cum Colb.
ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου μεμαρτυρημένα τοῖς κατὰ Θεὸν
λυπηθεῖσι, καὶ ταῦτα ἄλλου ἡμαρτηκότος. Ἰδοὺ.

(63) Illa, ἀλλὰ φόβον... ἀλλὰ ζῆλον, addita sunt ex
Vossii veteri libro et ex aliis tribus. Paulo ante duo
mss. κατενεργάσατο ἐν ὑμῖν.

charitatem. Scriptum est enim : Qui parcat baculo,
odit filium suum : qui autem diligit, diligenter ca-
stigat ⁶⁵.

INTERROGATIO V.

Quomodo debeat quis penitentiam agere de singulis
peccatis, et ejusmodi fructus penitentia dignos
ostendere.

RESPONSIO.

Nimirum si habeat animum illius, qui dixit :
Iniquitatem odio habui, et abominatus sum ⁶⁶.
Item si præstiterit quæ referuntur in sexto Psal-
mo, et in aliis multis, et si fecerit quæ ob pec-
catum ab alio admissum facta fuisse testatur
Apostolus, ab iis qui secundum Deum contri-
stati fuerant. Ecce enim, inquit, hoc ipsum se-
cundum Deum contristari vos, quantam in vobis
operatum est sollicitudinem : sed defensionem,
sed indignationem, sed timorem, sed desiderium,
sed vindictam, sed æmulationem. In omnibus ex-
hibuistis vos incontaminatos esse in negotio ⁶⁷.
Item si, Zachari exemplo, oppositam virtutem
crebro excoluerit.

INTERROGATIO VI.

Qui verbis confitetur se penitere, peccatum vero
non corrigit, quis est.

RESPONSIO.

Existimo de eo qui hujusmodi est, id scriptum
fuisse : Si te rogaverit inimicus magna voce, ne
credideris ei : septem enim sunt nequitia in anima
ejus ⁶⁸. Et alio in loco : Sicut canis cum redierit ad
suum vomitum, et odibilis efficitur : sic homo sua
malitia revertens ad peccatum suum ⁶⁹.

INTERROGATIO VII.

Quodnam est judicium adversus eos qui peccantes
defendunt.

RESPONSIO.

Gravius quam quod prolatum fuit in eum de quo
dictum est : Expedit illi ut suspendatur mola asi-
naria circa collum ejus, et projiciatur 417 in
mare, quæ ut scandalizet unum de pusillis istis ⁶⁰.
Non enim jam objurgationem ad emendationem,
sed defensionem ad peccati confirmationem accipit
qui peccavit, imo vero invitat alios ad similia
vitia : quomobrem defensori hujusmodi et patrono,

(64) Editio Paris. ποταπὸς ἐστίν. At editio Ven.
et tres mss. ut in contextu.

(65) Sic editio Ven. et quatuor mss. præter Voss.
codicem. Editio Paris. οὕτως ἄφρων... ἀναστρέ-
ψας, sic stultus malitia sua revertens ad peccatum
suum; et ita quoque apud LXX legitur.

(66) Codex Colb. περὶ οὗ εἶπεν ὁ Κύριος. Nec ita
multo post duo mss. eum Voss. καὶ ριπῇ. Editi et
Reg. tertius ἔρριπται.

(67) Reg. primus et Colb. et Voss. πρὸς τὰ ὅμοια
πάθῃ προτρέπει. Alii duo mss. et editi εἰς τὰ ὅμοια
προτρέπει. Ibidem Reg. primus τῷ ἐκδικούντι,
ἐν μὴ.

nisi ediderit fructus poenitentia dignos, convenit A
quod a Domino dictum est: Si oculus tuus dexter
scandalizat te, erue eum et projice abs te. Expedit
enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, et
non totum corpus tuum conficiatur in gehennam ⁶¹.

INTERROGATIO VIII.

Quomodo debet suscipi, quem vere poenitet.

RESPONSIO.

Velut Dominus docuit, cum dixit: Convocat
amicos, et vicinos, dicens: Congratulamini mihi,
quia inveni ovem meam, quae perierat ⁶².

INTERROGATIO IX.

Quomodo erga eum qui citra poenitentiam peccat, B
erimus animati.

RESPONSIO.

Uti Dominus praecepit, cum dixit: Si autem et
Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et
publicanus ⁶³; et sicut Apostolus docuit, cum
scripsit: Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante
inordinate, et non secundum traditionem quam ac-
ceperunt a nobis ⁶⁴.

INTERROGATIO X.

Anima quæ in multis peccatis misere versata fuerit,
quo timore et quibus lacrymis recedere debeat a
peccatis, et qua spe quave affectione ad Deum
accedere.

RESPONSIO.

Primum quidem odisse debet reprobam suam
vitam antea actam, et ipsam ejus memoriam exse-
crari detestarique. Scriptum est enim: Iniqui-
tatem odio habui et abominatus sum, legem autem
tuam dilexi ⁶⁵. Deinde vero timoris magistram as-
sumere aeterni judicii ac supplicii comminatione-
nem; itemque cognoscere, tempus lacrymarum
tempus esse poenitentiae, uti docuit David in sexto
psalmo. Quippe certissime credat peccata purgari
per sanguinem Christi, in magnitudine miseri-
cordiae, et multitudine miserationum Dei, qui
dixit: Si fuerint peccata vestra quasi phoeniceam,
sicut nivem dealbabo; et si fuerint ut coccinum,
sicut lanam dealbabo ⁶⁶. Tum demum nacta facul-
tatem ac potestatem placendi Deo, dicit: Ad respe-
rum demorabitur fletus, et 418 ad matutinum
lætitia. Convertisti planctum meum in gaudium mihi:
conscidisti saccum meum, et circumdediti me læti-
tia, ut cantet tibi gloria mea ⁶⁷. Atque ita accedens,
psallit Deo, ac dicit: Exaltabo te, Domine, quo-

Α εἰ μὴ ἐπιδείξηται καρποὺς ἀγίων τῆς μετανοίας, τὸ
ὕπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, ὅτι Ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς
σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίσῃ σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ
βίβλε ἀπὸ σοῦ. Συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται
ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου
βληθῇ εἰς τὴν γέενναν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η΄.

Τὸν μετανοοῦντα ᾗτις ὡς προσδέχεσθαι
χρὴ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, εἰπὼν, ὅτι Συγχαλεῖται
τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας λέγων· Συγχα-
ρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὸ πρόβατόν μου, τὸ ἀ-
πολωλός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ΄.

Πρὸς τὸν ἀμετανόητα ἁμαρτάνοντα ὡς διατε-
θώμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς ὁ Κύριος προσέταξεν, εἰπὼν· Ἐὰν (68) δὲ
καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακοσμή, ἔστω σοι ὡς ὁ
ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης· καὶ ὡς ὁ Ἀπόστολος ἐδί-
δαξε, γράφας· Στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελ-
φοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν
παράδοσιν ἥν παρέλαβον (69) παρ’ ἡμῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ι΄.

Ψυχὴ ἐν ἁμαρτίαις πολλαῖς ταλαιπωρήσασα (70)
μετὰ ποταποῦ φόβου καὶ ποταπῶν θαυμάτων
ὀφείλει ἀναχωρῆσαι τῶν ἁμαρτημάτων· καὶ
μετὰ πόλεως ἐλπίδος καὶ διαθέσεως προσελθεῖν
τῷ Θεῷ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν ὀφείλει μισῆσαι τὸν κατεγνωσμένον
ἐαυτῆς πρότερον βίον, καὶ τὴν μνήμην αὐτὴν σι-
χαίνουσα (71) καὶ βδελυσσομένη· γέγραπται γάρ·
Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελύξάμην, τὸν δὲ νόμον
σου ἠγάπησα· ἔπειτα δὲ φόβου μὲν διδάσκαλον
(72) λαμβάνειν τὴν ἀπειλὴν τῆς αἰωνίου κρίσεως
καὶ κολάσεως, θαυρῶν δὲ καιρὸν γνωρίζειν τὸν
καιρὸν τῆς μετανοίας, ὡς ἐδίδαξεν ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ
ἔκτῳ ψαλμῷ· πληροπορηθεῖσα τὸν καθαρισμὸν τῶν
ἁμαρτημάτων διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ
μεγέθει τοῦ ἐλέους καὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκτιρμῶν
τοῦ Θεοῦ, τοῦ εἰπόντος, ὅτι Ἐὰν ὡς αἱ ἁμαρτίαι
ὑμῶν ὡς φοινικιοὺν, ὡς χιόνα λευκανῶ· ἐὰν δὲ
ὡς ὡς κόκκινον, ὡς εἰς λευκανῶ. Τότε τὴν
ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν λαβοῦσα τῆς πρὸς Θεὸν
εὐαρεστησεως, λέγει· Τὸ ἐσπέρας ἀλλισθήσεται
κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρωὶ ἀγαλλίασις (73).
Ἐστρεψας τὸν κοπιετὸν μου εἰς χαρὰν ἐμοί,
διέβρυξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέβυσάς με ἐν-
φροσύνην, ὅπως ἂν ψάλλῃ σοι ἡ δόξα μου. Καὶ

⁶¹ Matth. v, 29. ⁶² Luc. xv, 6. ⁶³ Matth. xviii, 17. ⁶⁴ II Thess. ii, 6. ⁶⁵ Psal. cxviii, 463.
⁶⁶ Isa. i, 18. ⁶⁷ Psal. xxix, 6, 12, 13

(68) Reg. primus et Colb. ὡς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν
εἰπὼν· Ἐὰν, etc. Codex Voss. brevius ὡς ὁ Κύριος
ἐδίδαξεν εἰπὼν· Ἐστω σοι ὡς περ ἐθνικός.

(69) Antiqui duo libri ἦν παρελάβετε, quam ac-
cepistis. Reg. secundus ἦν παρελάβοσαν.

(70) Veteres duo libri cum Voss. πολλὰς οὐσας.
Mox duo mss. προσελθεῖν τῷ Κυρίῳ.

(71) Reg. primus et Combef. αὐτὴν σιχαίνουσα.

Reg. tertius σιχαίνουσα. Codex Colb. συχαίνουσα.
Editiones veteres σιχαίνουσα. Fecit novitas vocis,
ut tam varie a librariis scriberetur.

(72) Unus mss. φοβούμενῃ διδάσκαλον. Mox duo
mss. τῆς αἰωνίου κολάσεως.

(73) Totum illud, τὸ ἐσπέρας ἀλλισθήσεται κλαυ-
θμός, καὶ εἰς τὸ πρωὶ ἀγαλλίασις, sumptum est ex
Vossii codice et ex Reg. primo.

οὕτω προσελθούσα, φάλλει τῷ Θεῷ, λέγουσα· Ὑψώ-
σω σε, Κύριε, ὅτι ὑπέλαβες με, καὶ οὐκ ἐβόρραας
τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμέ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ'.

Πῶς κατορθοῖ τις τὸ μίσος πρὸς τὰ ἁμαρτήματα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἄελ ἐκ τοῦ ἀηδούς καὶ λυπηροῦ ἀποτελέσματος
τὸ μίσος πρὸς τοὺς αἰτίους τῶν τοιούτων ἐγγίνεται.
Ἐάν οὖν τις πληροφορηθῇ ὅσων καὶ ἡλίγων κακῶν
γίνεται αἷτια τὰ ἁμαρτήματα, αὐτομάτως καὶ ἐν-
διαθέτως πάσχει τὸ πρὸς αὐτὰ μίσος, οἷον ἐδειξεν ὁ
εἰπών· Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒ'.

Πῶς πληροφορηθῇ ἡ ψυχὴ, ὅτι ἀρῇκεν αὐτῇ ὁ
Θεὸς τὰ ἁμαρτήματα (74).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐάν θεωρήσῃ ἑαυτὴν (75) ἐν τῇ διαθέσει τοῦ εἰ-
πόντος· Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην. Ὁ
γὰρ Θεὸς, ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμετέρων ἁμαρτη-
μάτων καταπέμφας τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸ
ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ προλαβὼν πᾶσιν ἀρῇκεν. Ἐπειδὴ δὲ
ἔλεον καὶ κρίσιν ἔδει ὁ ἅγιος Δαβὶδ (76), καὶ μαρτυ-
ρεῖ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐλεήμων ἐστὶ καὶ δίκαιος, ἀνάγκη τὰ
εἰρημένα ὑπὸ τε τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων
εἰς τοὺς περὶ μετανοίας τόπους παρ' ἡμῶν γίνεσθαι,
ἵνα τὰ κρίματα (77) τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ ἀνα-
δειχθῇ, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν
τελειωθῇ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

Εἰ χρή τὸν μετὰ τὸ βάπτισμα ἐξαμαρτήσαντα
(78) ἀπογινώσκειν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, ἐν
πλήθει κακῶν εὐρεθέντα· ἢ ἕως ποίου μέτρου
ἁμαρτιῶν ἐπελάττειν χρή τῇ τοῦ Θεοῦ φιλευ-
θροπία διὰ τῆς μετανοίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εἰ πλήθος οἰκτιρμῶν Θεοῦ ἀριθμησαί, καὶ μέγε-
θος ἑλέους (79) Θεοῦ μετρησαί δυνατόν, ἐν συγκρίσει
πλήθους καὶ μεγέθους ἁμαρτημάτων ἡ ἀπόγνωσις
γινέσθω. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν, ὡς εἶδος, καὶ μέτρω
ὑποβάλλεσθαι, καὶ ἀριθμητὰ εἶναι συμβαίνει, Θεοῦ
δὲ ἔλεος μετρησαί καὶ οἰκτιρμούς ἀριθμησαί ἀδύνα-
τον· οὐκ ἀπογινώσκεις καιρὸς, ἀλλ' ἐπιγινώσκεις
ἑλέους καὶ καταγινώσκεις ἁμαρτημάτων, ὧν ἡ ἀφεσις
πρόκειται ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ (80), καθὼς
γέγραπται. Ὅτι δὲ οὐ χρή ἀπογινώσκειν, διδασκό-
μεθα πολλαχοῦ μὲν καὶ πολυτρόπως, μάλιστα δὲ ἐκ
τῆς παραβολῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
τῆς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ λαβόντος τὴν τοῦ πατρὸς οὐ-
σίαν καὶ καταναλώσαντος εἰς ἁμαρτήματα. Οὗ ἡ

A niam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos
super me ⁷⁵.

INTERROGATIO XI.

Quomodo oderit quis peccata.

RESPONSIO.

Eventus tristis ac molestus semper odium parit
in eos qui ejusmodi rerum auctores sunt. Si cui
igitur persuasum sit, quot et quantum malorum
causa peccata sint, ea sponte et ex animo prose-
quitur ejusmodi odio, quale ostendit, qui dixit:
Iniquitatem odio habui et abominatus sum ⁷⁵.

INTERROGATIO XII.

Quomodo animus habeat persuasum, peccata sibi o
Deo fuisse remissa.

RESPONSIO.

Nempe si viderit affectum se, sicuti illam, qui
dixit: Iniquitatem odio habui et abominatus sum ⁷⁵.
Deus enim cum unigenitum Filium suum pro re-
missione peccatorum nostrorum demisit, ea, quan-
tum in ipso fuit, omnibus in antecessum condona-
vit. Quoniam autem misericordiam et judicium
David sanctus canit ⁷¹, testaturque Deum misericor-
dem esse et justum, necesse fuerit quæ et pro-
phetæ et apostoli in locis ubi de penitentia agunt,
retulere, ea a nobis effici, ut appareant judicia
justitiæ Dei, et misericordia ipsius in condonandis
peccatis exerceatur.

INTERROGATIO XIII.

C An oporteat post baptismum peccantem de salute
desperare, si inveniatur in multitudo peccato-
rum: aut usque ad cujusmodi mensuram pecca-
torum sperandum sit in benignitate Dei, per
penitentiam.

RESPONSIO.

Si fieri potest ut multitudo miserationum Dei
numeretur, ac magnitudo misericordiæ Dei men-
sura quapiam circumscribatur, collata cum multi-
tudo et magnitudine peccatorum, tunc abjiciatur
spes omnis. Quod si ea, ut constat, et ad mensu-
ram et ad numerum redigi possint, fieri autem
non queat ut metiatur quis Dei misericordiam, ac
miserationes numeret, non tempus est desperandi,
sed agnoscendi misericordiam, ac detestandi pec-
cata, quorum venia 419 proponitur in Christi
sanguine, velut scriptum est. Quod autem nequa-
quam desperandum sit, docemur ex multis locis,
multisque modis, maxime autem ex parabola Do-
mini nostri Jesu Christi, quæ de eo filio narra-

⁷⁵ Psal. xxix, 2. ⁷⁶ Psal. cxviii, 163. ⁷⁷ ibid.

⁷¹ Psal. c, 1.

(74) Reg. primus τὰς ἁμαρτίας.

(75) Antiqui duo libri ἑαυτὴν. Reg. tertius αὐτὴν. Editi αὐτόν. Mox Reg. primus et Colb. Ὁ γὰρ Θεός. Vox Θεός typographis exciderat. Haud longe Reg. primus τὸν ἑαυτοῦ μονογενῆ Υἱόν.

(76) Vox Δαβὶδ, addita est ex Vossii veteri libro et ex aliis duobus.

(77) Codex Voss. et Colb. τὸ κρίμα. Reg. primus ἵνα τὸ κρίμα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ ἔλεος

αὐτοῦ ἀποδειχθῇ, καὶ εἰς ἀφεσιν.

(78) Codex Voss. ἐξαμαρτόντα. Aliquanto post unus m. χρή τὴν τοῦ Θεοῦ φιλευθροπρίαν.

(79) Sic Voss. et Colb. et Reg. primus. Vox ἑλέους in editis desiderabatur. Reg. tertius μέγεθος ἑλέους μετρησαί.

(80) Reg. primus αἵματι τοῦ Κυρίου. Addita est non longe vocula καὶ ex libris veteribus.

tur ⁷³, qui acceptam hæreditatem paternam insum-
pserat in peccata. Cujus pœnitentia qualem et
quantam celebritatem meruerit, ex ipsis Domini
verbis ediscimus. Sed et per Isaiam dicit Deus :
*Si fuerint peccata vestra quasi phœniceum, sicut ni-
vem dealbabo : et si fuerint ut coccinum, sicut la-
nam dealbabo* ⁷⁴. Quod quidem tantummodo verum
esse nobis sciendum est, si pœnitentiæ modus ex
animi affectione peccatum execrante eximius et
excellens adhibeatur, sicut scriptum est tum in
Veteri, tum in Novo Testamento : et edatur fructus dignus Iuti dictum *est in ea, quæ ad hoc per-
tinet, interrogatione.*

INTERROGATIO XIV.

*Ex quibus fructibus probanda sit vera
pœnitentia.*

RESPONSIO.

Mores pœnitentium, et affectus recedentium a
peccato, et studium fructuum pœnitentia digno-
rum relata sunt in suis locis.

INTERROGATIO XV.

*Quid hoc sibi vult : « Quoties peccaverit in me frater
meus, et remittam ei » ⁷⁵ ? Et in cujusmodi pec-
catis meum est condonare*

RESPONSIO.

Potestas remittendi non absolute tradita est, sed
consistit in obedientia pœnitentis, et in concordia
quæ habenda est cum eo, qui animam ipsius curat.
Scriptum namque est de talibus : *Si duo ex vobis
consenserint super terram, de omni re quamcunque
petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cælis est* ⁷⁶.
At vero de cujusmodi peccatis id sit intelligendum,
ne querere quidem licet, cum Testamentum Novum
nullum nobis discrimen indicet, sed quibuslibet
rite pœnitentibus polliceatur veniam cujusque : et
maxime, cum Dominus ex sua ipsius persona pol-
licitus sit de omni re.

420 INTERROGATIO XVI.

*Cur aliquando anima etiam sine conatu, dolore na-
turaliter fere quasi illapso, compungatur, aliquan-
do vero ita doloris expers sit, ut etiam conatu ad-
hibito compungi non possit.*

RESPONSIO.

Talis quidem compunctio donum Dei est, aut ad
excitandum desiderium, ut animus gustata doloris
ejusmodi dulcedine, eum excolere studeat, aut ad
id demonstrandum, posse animum diligentioris stu-
dii ope in assidua compunctione versari, ut nullus
sit excusationi locus iis qui illam ex negligentia

A μετάνοια οἷας καὶ δσσης (81) ἐπορτῆς ἀξία γέγονεν, ἐς
αὐτῶν τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου μαρθάνομεν. Καὶ
διὰ Ἡσαίου δὲ φησιν ὁ Θεός· Ἐὰν ὦσιν αἱ ἀμαρ-
τίαι ὑμῶν ὡς φοινικῶν, ὡς χιόνα λευκανῶ· ἐὰν
δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον (82) λευκανῶ.
Ὅπερ ὀφειλομένον εἶδέναι ἀληθὲς μόνον, ἐὰν ὁ τρόπος
τῆς μετανοίας ἐκ διαθέσεως βδελυσσομένης τὴν
ἀμαρτίαν ἀξιόλογος γένηται, καθὼς γέγραπται ἐν τε
Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ· καὶ ὁ καρπὸς ἀξίος, κα-
θὼς εἴρηται ἐν τῷ περὶ τοῦτου ἐπερωτήματι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΔ'.

*Ἐκ ποίων καρπῶν ὀφείλει δοκιμαῖσθαι ἡ ἀλη-
θείας μετάνοια*

B

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τρόπος τῶν μετανοούντων (83) καὶ ἡ διάθεσις
τῶν ἀναχωρούντων τοῦ ἀμαρτήματος, καὶ ἡ σπουδὴ
τῶν ἀξίων καρπῶν τῆς μετανοίας εἴρηται ἐν τοῖς
ἰδίοις τόποις

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΕ'

*Τί ἐστι τὸ, « Ποσάκις ἀμάρτη (84) εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός
μου καὶ ἀφῆσω αὐτόν ; » Καὶ ἐπὶ ποίοις ἐμὸν
ἐστὶν ἀφίεναι.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ ἐξουσία τοῦ ἀφίεναι οὐκ ἀπολύτως δίδεται·
ἀλλ' ἐν ὑπακοῇ τοῦ μετανοούντος, καὶ συμφωνίᾳ
πρὸς τὸν ἐπιμελούμενον (85) αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. Γέ-
γραπται γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἔτι Ἐὰν δύο ὑμῶν
συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντός πρό-
ηματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γερήσεται αὐτοῖς
παρὰ τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Τὸ δὲ ἐπὶ
ποίοις οὐδὲ ἐρωτᾶν (86) ἐστὶ, τῆς Καινῆς Διαθήκης
διαφορὰν ἡμῖν μηδεμίαν δηλωσάσης (87), πάσης δὲ
ἀμαρτίας τὴν ἀφεσιν τοῖς ἀξιολόγως μετανοοῦσιν
ἐπαγγελλομένης· καὶ μάλιστα τοῦ Κυρίου ἐξ
ἰδίου προσώπου ἐπαγγεILLAμένου περὶ παντός πρά-
γματος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

*Διὰ τί ποτὲ μὲν ἡ ψυχὴ καὶ μὴ σπουδαζουσα,
αὐτομάτως σχεδὸν ὡς (88) ἐμπροσθέντος πό-
νου, καταρύσσεται· ποτὲ δὲ ἀπονος οὕτως
ἐστίν, ὡς καὶ βιαζομένη κατανυγῆναι μὴ δύνα-
σθαι.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

D

Ἡ μὲν τοιαύτη κατάνυξις Θεοῦ ἐστὶ δῶρον, ἥ εἰς
ἐρεθισμὸν τῆς ἐπιθυμίας, ἵνα γευσαιμένη ἡ ψυχὴ
τῆς γλυκύτητος τοῦ τοιούτου πόνου, σπουδάτῃ τοῦ-
τον ἐξομαλίσαι· ἥ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ δύνασθαι τὴν
ψυχὴν διὰ σπουδαιοτέρας ἐπιμελείας (89) ἐν κατα-
νύξει εἶναι πάντοτε, πρὸς τὸ ἀναπολόγητον τῶν διὰ

⁷³ Luc. xv, 15 sqq. ⁷⁴ Isa. i, 18. ⁷⁵ Matth. xviii 21. ⁷⁶ ibid. 19.

(81) Reg. primus μετάνοια οἷας καὶ δσσης. Ibidem
Colb. καὶ πόσῃς ἐορ.

(82) Codex Voss. ὡσεὶ ἔριον. Mox idem ms. et
alii duo εἶδέναι ἀκριβῶς μόνον.

(83) Sic veteres quatuor libri. Illud, τῶν μετα-
νοούντων, abest a vulgatis.

(84) Reg. primus ἀμαρτήσαι, peccabit. Mox idem
ms, et Voss. τὸ ἀφίεναι.

(85) Reg. tertius et Voss. πρὸς τὸν ἐπιμελόμενον.

(86) Codex Voss. et alter ms. οὐτε ἐρωτᾶν.

(87) Reg. primus μηδεμίαν δηλώσης. Aliquanto
post idem ms. et Voss. προσώπου ἐπαγγελλομένου.

(88) Voculam ὡς ex antiquis tribus libris addi-
dimus.

(89) Unus ms. σπουδαιοτέρας ἐπιθυμίας καὶ ἐπι-
μελείας. Haud longe duo mss. ταύτην ἀποβαλλόντων.

ῥαθυμίας ταύτην ἀποβαλόντων· τὸ δὲ βιάζεσθαι καὶ μὴ δύνασθαι, ἅμα μὲν ἔλεγχος τῆς ἐν τῷ ἄλλῳ χρόνῳ ἀμελείας ἡμῶν (οὐ γὰρ δυνατόν ἄνευ μελέτης καὶ συγγυμνασίας πλεονος καὶ συνεχοῦς (90), ἐξαίφνης ἐπὶ τι παρελθόντα, περιγενέσθαι αὐτοῦ)· ἅμα δὲ δεικνύσι τὴν ψυχὴν ὅφ' ἐτέρων παθῶν κυριευομένην, καὶ ὅπ' ἐκείνων οὐδὲ πρὸς ἃ βούλεται, ἐλευθεριάζειν ἐπιτρεπομένην, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον θεώρημα, εἰπόντος· Ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι (91), ἀπεραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Οὐ γὰρ ὁ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ· καὶ πάλιν· Νῦν δὲ οὐκέτι ἐγὼ καταγράφωμαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία· τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο συμβαίνειν ἡμῖν εἰς ἀγαθὸν συγχωρήσαςτος, ἐὰν ἄρα δι' ὧν ἀκουσίως πάσχει ἡ ψυχὴ, εἰς αἰσθησιν (92) ἔλθοι τοῦ κρατοῦντος, καὶ γνωρίσῃ αὐτὴν ἐν οἷς ἀκουσίως δουλεῖται τῇ ἁμαρτίᾳ. ἀνανήψῃ ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἔτοιμον εὐρίσκουσα τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς ἀντιληψὶν τῶν γνησίως μετανοούντων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΖ'

Ἐάν τις κατὰ τοῦν μνημονεύσῃ τοῦ φαγεῖν, εἰτα καταγνῶν ἑαυτοῦ, εἰ καὶ οὗτος ὡς μεριμνήσας ἐγκληθήσεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν, τῆς φύσεως μὴ ἐνοχλοῦσης, πρὸ καιροῦ τῆς πείνης ἡ μνήμη γίνεται (93), πρὸδῃος μὲν ὁ μετεωρισμὸς τῆς ψυχῆς, κατηγορῶν αὐτῆς τὴν τε περὶ τὰ παρόντα προσπάθειαν καὶ τὴν περὶ τὰ ἀρέσκοντα Θεῷ ῥαθυμίαν· ἔτοιμον δὲ καὶ οὕτως τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος. Καταγνοὺς γάρ τις ἑαυτοῦ, τῷ λόγῳ τῆς μετανοίας ἀπολέλυται τοῦ ἐγκλήματος, καὶ ἐὰν φυλάσσῃται τοῦ λοιποῦ τὸν ἔλπισον, μνημονεύων τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἴδε ὅτις γέγονας, μηκέτι ἁμαρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. Εἰ δὲ, τῆς φύσεως ἀναγκαζούσης, καὶ τῆς πείνης κρατούσης, ἡ μὲν αἰσθησις τὴν μνήμην κινεῖ, νικᾷ δὲ ὁ λογισμὸς τῇ περὶ τὰ κρείττονα σπουδῇ τε (94) καὶ σχολῇ, οὐχ ἡ μνήμη καταγνώσεως ἀξία, ἀλλ' ἡ νίκη ἐπαίνου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΗ'

Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι τῷ ἐξαμαρτήσαντι ποτε φροντίδα τινα ἐγγεῖρειν μετὰ πολλὴν ἀσκησιν· καὶ εἰ χρὴ, ποῶν ταύτην.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μνημονεύοντες τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Ἀπόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίους, καὶ Ἑλλήνας, καὶ

⁹⁰ Rom. vii, 14, 15. ⁹¹ ibid. 17. ⁹² Joan. v, 14.

(90) Reg. tertius et Voss. καὶ συγγυμνασίας μεζονος καὶ συνεχοῦς. Codex Colb. ἄνευ πολλῆς μελέτης καὶ γυμνασίας μεζονος καὶ συνεχοῦς καὶ ἀπαρλεῖπτου, ἐξαίφνης ἐπὶ εὐχῇ παρελθόντα, περιγίνεσθαι αὐτοῦ.

(91) Veteres aliquot libri σαρκικός εἰμι. Editi σάρκινος. Aliquanto post Reg. primus Novi δέ. Subinde codex Voss. εἰς ἀγαθὸν συγχωροῦντος.

(92) Antiqui duo libri cum Voss. ψυχὴ εἰς διόρθωσιν, si videlicet emendet affectum dominantem. Alii duo mss. et editi εἰς αἰσθησιν. Pro ἔλθοι mss. non-

amiserint : sed conari, et tamen non posse, simul et nostram negligentiam cui in alio tempore dedisti fuerimus, manifeste arguit (neque enim fieri potest, ut quis derepente aliquid aggressus, id assequatur citra meditationem, ac citra multam assiduamque exercitationem), et eodem tempore indicio est, animum subjici vitiiis aliis, neque sibi ab his permitti, ut vel ad ea quæ vult liber sit ; juxta eam quam Apostolus protulit sententiam : Ego autem carnalis sum, reumatus sub peccato. Non enim quod volo, hoc ago : sed quod odi, illud facio ⁹⁰. Et rursus : Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum ⁹¹ : nimirum Deus ipse id nobis ad nostram utilitatem contingere sinit, si quomodo animus per ea quæ invitus patitur, cognitionem attingat ejus, in cujus potestate sit, et ut sibiipsi conscius quibus in rebus peccato serviat præter voluntatem, respiscat ex laqueo diaboli, inveniens Dei misericordiam ad eos quos vere pœnitet suscipiendos paratam.

INTERROGATIO XVII.

Si quis comedere in anima habuerit, deinde condemnaverit seipsum, nunquid id ei tanquam anxie sollicito sit vitio vertendum.

RESPONSIO.

Sane si memoria, nondum natura perturbante, prævertit esuriendi tempus, manifesta est animi aberratio, accusans ipsius tum erga præsentia affectionem, tum erga ea quæ Deo placent, segnitiam. Parata est autem etiam sic Dei misericordia. Et enim si quis seipsum condemnarit, pœnitentiæ causa absolutus est a crimine, et si caverit de cætero lapsus, memor Domini qui dixit, Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat ⁹². Quod si cogente natura, et fame invalescente, sensus commoveat 421 memoriam, sed tamen superet ratio tum ob studium, tum ob suam circa meliora occupationem ; memoria hæc non condemnanda est, sed victoria laudanda.

INTERROGATIO XVIII.

An par fuerit, ei qui in fratrum conventu aliquando deliquit, munus aliquod demandare post multam exercitationem, et si par sit, quale tandem illud esse debeat.

RESPONSIO.

Memores Apostoli dicentis, Sine offensione estote et Judæis, et Gentibus, et Ecclesiæ Dei : sicut et

nulli habent ἔλθῃ. Statim Colb. δουλεῦ... ἀνανήψῃ.

(93) Reg. primus μνήμη γίνεται. Aliquanto post idem ms. τὴν τε πρὸς τὰ παρόντα συμπάθειαν, καὶ τὴν πρὸς τὰ ἀρέσκοντα.

(94) Antiqui duo libri cum Voss. σπουδῇ τε. Vocula τε in editis desiderabatur. Ibidem codex Voss. σχολῇ, καὶ περιγένηται τῆς μνήμης, οὐχ. Statim editi et Reg. secundus καταγνώσεως αἰτία, non causa est condemnationis. Alii tres mss. præter Voss. καταγνώσεως ἀξία, longe melius.

ego per omnia omnibus placeo, non quaerens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant⁹⁵, nullam adhibere debemus curam, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi, neve infirmis simus offensioni, et ne quosdam instruamus ad improbitatem. Quamobrem in his quoque qui huiusmodi sunt, necessario considerandum est et expendendum id quod faciat ad fidei aedificationem, et ad cuiusque virtutis in Christo profectum.

INTERROGATIO XIX.

Si quis veniat in suspicionem peccati, nec tamen aperte illud committat, nunquid debeat is observari, ut deprehendatur id quod suspectum est.

RESPONSIO.

Pravae suspiciones, et quae a proposito malevolo profisciscuntur, culpantur ab Apostolo⁹⁶. Verum is cui fuit demandata omnium cura, omnes observet necesse est, in charitate Christi, et desiderio illius qui suspectus est, curandi, ut fiat quod dictum est ab Apostolo: Ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu⁹⁷.

INTERROGATIO XX.

Debetne is qui in peccatis versatus fuerit, haereticorum societatem rejungere, aut etiam prave viventium consuetudinem declinare.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dixerit, Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis⁹⁸, in universum quavis cuiusque rei velitis societas et in mente, et in sermone, et in actione, noxia est omnibus et periculosa. Est autem operae pretium eos qui in peccatis versati sunt, sese etiam diligentius observare. Primum quidem, quod animus peccato assuetus, ad illud ut plurimum proclivior sit: deinde vero, quod quemadmodum 422 in curandis iis qui corpore laborant, cautione maiore opus est, ita ut ea etiam quae sanis utilia sunt, saepe numero rejiciantur, ita in iis etiam qui animo aegrotant, multo major cautio et diligentia requiratur. Quantum autem detrimentum accedat ex peccantium societate, idem Apostolus haec argumento declarat: Modicum fermentum totam massam fermentat⁹⁹. Quod si ab iis qui in moralibus errant, tantum affertur detrimentum, ecquid de iis dicendum est, qui prave sentiunt de Deo,

τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ πάντα πᾶσι ἀρέσκει, μὴ ζητῶν τὸ ἑμῶν (95) συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι, πολλὴν φροντίδα ἔχειν βεβαίως, ὅπως μὴ ἐγκοπὴν τινα δώμεν τῇ Εὐαγγελίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅπως μὴ πρόσκομμα γενώμεθα τοῖς ἀσθενούσι, μήτε μὴν οἰκοδομησώμεν τινας (96) εἰς κακίαν. Διόπερ ἀναγκαῖον καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων σκοπεῖν καὶ δοκιμάζειν τὸ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, καὶ προκοπὴν πάσης ἀρετῆς ἐν Χριστῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΘ'.

Ἐὰν τις ὑποπτεύηται ἐπὶ ἁμαρτήματι, προφανῶς δὲ τούτο μὴ ποιῇ, εἰ δεῖ αὐτῷ ἐπιτηρεῖν (97) ἵνα καὶ ἐφενεθῇ ὁ ὑποπτεύεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Αἱ μὲν πονηραὶ ὑπόνοιαι καὶ ἀπὸ προαιρέσεως ἑθελοκάκου γινόμεναι κατηγοροῦνται ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου· ἐπιτηρεῖν δὲ χρὴ τοῖς πᾶσιν ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ θεραπείας τοῦ ὑποπτευομένου τὸν ἐπιτεταγμένον τὴν πάντων ἐπιμέλειαν, ὅπως γένηται τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου· Ἴνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Κ'.

Εἰ χρὴ τὸν ἐν ἁμαρτίαις ἐξετασθέντα φέρειν εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους κοινωνίαν, ἢ καὶ πρὸς τοὺς κακῶς ζῶντας διακρίνεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος, Στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον (98) παρ' ἡμῶν, καθόλου παντὶ πᾶσα κοινωνία παντὸς ἀπηγορευμένη πράγματος κατὰ τὴν νοῦν καὶ λόγον, καὶ πράξιν ἐπιβλαβὴς καὶ ἐπικίνδυνος. Τοῖς δὲ ἐν ἁμαρτίαις ἐξετασθέντας καὶ πλέον ἀκριβεύεσθαι χρὴ. Ἡρώτων μὲν, οὗ ὀλισθηροτέρα (99) ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔστιν, ἢ ἐν συνηθείᾳ ταύτης γενομένη· ἔπειτα δὲ, οὗ, καθάπερ ἐπὶ τῶν τὰ σώματα ἀσθενούντων ἡ ἐπιμέλεια τὴν ἐπιτήρησιν (1) ἀκριβεστέραν ἔχει, ὥς καὶ τὰ ὠφελοῦντα τοὺς ὑγιαίνοντας παραιτεῖσθαι πολλάκις· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τὴν ψυχὴν ἀβήρωστησάντων πολὺ πλείονος (2) χρεῖα τῆς παραφυλακῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας. Ὅση δὲ ἔστιν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας κοινωνίας ἡ βλάβη, παρίστανει ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐπὶ τοιαύτης (3) ὑποθέσεως εἰπόν· Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς ἡθικοῖς σφαλόμενων τοσαύτη ἔστιν ἡ βλάβη, τί χρὴ λέγειν περὶ

⁹⁵ I Cor. x, 32, 33. ⁹⁶ I Tim. vi, 4. ⁹⁷ Coloss. i, 28. ⁹⁸ II Thess. iii, 6. ⁹⁹ I Cor. v, 6.

(95) Editi et Reg. secundus τὸ αὐτοῦ. Regii duo δὲ ἑμαυτοῦ. Alii itidem Reg. et Voss. τὸ ἑμὸν συμφέρον.

(96) Reg. primus οἰκοδομησώμεν τινα. Mox mss. nonnulli καὶ ἐπὶ τῶν. Vocula καὶ abest a vulgatis. Ibidem duo mss. σκοπεῖν τε αἰεὶ καὶ δοκιμάζειν.

(97) Editio Basil. pariter ac Paris. αὐτὸν ἐπιτηρεῖν. Editio Ven. et mss. quatuor αὐτῷ.

(98) Regii primus et tertius ἣν παρελάβοσαν.

(99) Reg. primus et Voss. et Colb. οὗ ἐὸς ὀλισθηροτέρα. Alii duo mss. et editi ὀλισθηροτέρα. Mox Reg.

primus ταύτης γινόμενῃ. Ibidem Reg. primus et Voss. ἔπειτα δὲ, οὗ. Vox δὲ in editis non legitur.

(1) Antiqui tres libri praeter Voss. ἐπιμέλεια τὴν ἐπιτήρησιν. Editi τὴν τήρησιν.

(2) Veteres duo libri πολλῶν πλείονος. Alii mss. et editi πολὺ.

(3) Reg. primus περὶ τῆς τοιαύτης. Statim Regii duo mss. cum Voss. φύραμα ὅλον. Ibidem tres mss. praeter Voss. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς. Editi et Reg. tertius Εἰ δὲ ἐπὶ τοῖς.

τῶν περὶ Θεοῦ κακοδοξούντων, οὓς ἡ κακοδοξία οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις ὑγιαίνειν ἐξ, παραδιδόμενους ἀπαξ (4) δι' αὐτὴν τοῖς τῆς ἀτιμίας πάθειν· ὡς πολλαχόθεν δέκνυνται καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους εἰρημέων περὶ τινων οὕτως· Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθ' ἡκόρτα· πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· μεστοὺς φθόνου, φθόνου, ἐριδος, δόλου, κακοηθείας· ψευδιστὰς, καταλάνους, θεοσυγείς, ὀδραστὰς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεύσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους (5), ἀστέργους, ἀσπόνδους, ἀνελέημονας· ὅτινες, τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγινόντες, οὐκ ἐνέησαν διὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἀξιοὶ θανάτου εἶναι, οὐ μόνον δὲ B αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑ'.

Πόθεν ὁ μετεωρισμὸς καὶ οἱ διαλογισμοί· καὶ πῶς αὐτοὺς διορθωσόμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Γίνεται ὁ (6) μετεωρισμὸς ἀπὸ ἀργίας τοῦ νοῦ μὴ ἀσχολουμένου περὶ τὰ ἀναγκαῖα. Ἀργεῖ δὲ ὁ νοῦς καὶ ἀμεριμνεῖ ἐξ ἀπιστίας τοῦ παρεῖναι τὸν Θεόν, ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφροῦς. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐπίστευε, πάντως ἔποιε τὸ εἰρημένον· Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. Ὁ δὲ τοῦτο καὶ τὰ ὅμοια τοῦτω κατορθῶν οὔτε τολμήσει ποτε, C οὔτε ἔξει σχολὴν διαλογισθῆσαι τι τῶν (7) μὴ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως οἰκονομουμένων, καὶ ἀγαθὸν εἶναι δοκῇ, οὐχ ὅτι γε τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ μὴ ἀρεσκόντων Θεῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΒ'.

Πόθεν αἱ νυκτεριναὶ φαντασίαι αἱ ἀπρεπεῖς γίνονται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Γίνονται μὲν ἐκ τῶν μετὰ ἡμέραν αλλοκοτων (ο) τῆς ψυχῆς κινήματων. Ἐάν δὲ ἐν τῇ σχολῇ τῶν τοῦ Θεοῦ κινήματων καθαρεύσῃ ἡ ἐκείνων ψυχὴ, καὶ ἐν μελέτῃ γένηται διηγεῖται τῶν καλῶν καὶ ἀρεσκόντων Θεῷ, τοιαῦτα ἔξει καὶ τὰ ἐνύπνια.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΓ'.

Ἔως ποῶν ῥημάτων ἡ ἀργολογία κρίνεται (9).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καθόλου πᾶν ῥῆμα, τὸ μὴ συντελοῦν πρὸς τὴν

¹¹ Rom. 1, 28-32. ¹² Psal. xv, 8.

(4) Reg. primus παραδιδόμενους ἀπαξ. Nec ita multo post codex Voss. πρὸς Ῥωμαίους εἰρημένων ἐπιτολῇ οὕτως.

(5) Veteres aliquot libri cum Voss. ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους. Vox ultima in editis desideratur, Statim editi ἐπιγινόντες, ὅτι. At mss. nonnulli cum Voss. ut in contextu. Vocula δὲ non longe addita est ex antiquis duobus libris. Ibidem Colb. αὐτοὶ ποιοῦσιν.

quos opinio prava ne in cæteris quidem sanos esse permittit, semel ob ipsam ignominiam vitii traditos? uti liquet ex multis locis, et maxime ex his quæ in Epistola ad Romanos de quibusdam dicta sunt hunc in modum: Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt: repletos omni iniquitate, fornicatione, malitia, avaritia, nequitia: plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate: susurriones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompósitos, sine affectione, absque fædere, sine misericordia: qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus ¹¹

INTERROGATIO XXI.

Unde mentis aberratio, et variae cogitationes: et quomodo ipsas emendabimus.

RESPONSIO.

Evagatur animus, ubi iners est, nec in rebus necessariis occupatur. Iners autem ex eo efficitur mens, et plus justo securâ, quod Deum adesse non credat, corda et renes scrutantem. Si enim hoc crederet, perageret prorsus quod dictum est: Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear ¹². Qui autem hoc, et quæ huic similia sunt, facit, neque audebit unquam, neque ei licebit per otium, quidquam cogitare eorum, quæ minime dirigantur ad fidei ædificationem, etiamsi bonum esse videtur, nedum eorum, quæ prohibita sunt, et Deo non placent.

INTERROGATIO XXII.

Unde nascuntur turpia illa visa nocturno continentia.

RESPONSIO.

Nascuntur certe ex absurdis motibus interdiu in animo contingentibus. Quod si anima in Dei iudiciis occupata, exstiterit pura, atque res honestas et Deo placitas assiduo meditata fuerit, etiam ¹³ ejusmodi insomnia habebit

INTERROGATIO XXIII.

Ex cujusmodi verbis otiosus sermo judicetur.

RESPONSIO

In summa verbum omne, quod non facit ad pro-

(6) Reg. primus γίνεται μὲν ὁ. Aliquanto post idem ms. τοῦτο ἐπίστευσε.

(7) Reg. primus, τι τῶν. Editi, τι οὐτε τῶν.

(8) Veteres duo libri cum Voss. ἐκ τῶν μεθήμερινῶν ἀλλοκοτῶν.

(9) Reg. primus et Voss. ἡ ἀργολογία ἐστίν. Ibidem duo mss. ποικιλιμένην ἐν Χριστῷ χρεῖαν

positum in Domino negotium, otiosum est. Et tantum est ejusmodi verbi periculum, ut etiamsi bonum sit quod dicitur, si tamen non dirigatur ad fidei edificationem, non jam propter verbi bonitatem is qui locutus est, effugiat periculum, sed propterea quod verbum non protulerit ad edificationem, contristet Spiritum sanctum Dei. Hoc enim aperte docuit Apostolus, his verbis: *Omnis sermo spurcus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad edificationem fidei, ut dei gratiam audientibus* ⁸⁶; quin et illud subjungit: *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis* ⁸⁷. Contristare autem Spiritum Dei, quantum malum sit, quid jam attinet dicere?

INTERROGATIO XXIV

Quid est convicium.

RESPONSIO.

Verbum omne, quod eo animo profertur, ut imprimatur dedecus, convicium est, quanquam ipsum verbum non videtur esse contumeliosum. Atque hoc planum est et manifestum ex Evangelio, in quo de Judæis dicitur illud: *Ipsum conviciis sunt con-* ⁸⁸
sectati, dixeruntque ei: Tu es illius discipulus ⁸⁹.

INTERROGATIO XXV.

Quid est obrectatio

RESPONSIO.

Duo tempora esse arbitror, in quibus liceat mali aliquid de aliquo dicere, nimirum quando necesse est aliquem cum aliis qui ad id idonei sint, consilium inire quo pacto corrigendus sit qui peccavit; et rursus cum opus fuerit communire aliquos, qui saepe ex ignorantia alicui malo tanquam bono adjunguntur: quandoquidem præcipit Apostolus ⁹⁰, ut ne cum talibus jungamur, ne quis forte hanciscatur laqueos animæ suæ. Quod quidem eundem Apostolum fecisse comperimus ex his quæ ad Timotheum scribit: *Alexander ærurius multa mihi mala ostendit, quem et tu evita: valde enim restitit verbis nostris* ⁹¹. At vero præter hujusmodi necessitatem, si quis aliquid dicat contra aliquem, ut ipsum criminetur, aut vitio vertat, maledicus est et obrectator, tametsi verum est quod dicitur.

⁸⁶ Ephes. iv, 29. ⁸⁷ Ephes. ii, 30. ⁸⁸ Joan. ix, 28. ⁸⁹ II Thess. iii, 14. ⁹⁰ II Tim. iv, 14.

(10) Veteres duo libri οἰκονομῆται, οὐκ. Alius ms. et vulgati libri, οἰκοδομῆται, οὐκ. In Reg. tertio utrumque verbum positum est; οἰκοδομῆται τε καὶ οἰκοδομῆται.

(11) Regii duo mss. cum Voss. οἰκονομῆσαι τὸ ῥηθῆν. Alius ms. et editi οἰκοδομῆσαι: quorum verborum cum alterum occurrit in uno codice, alterum fere in alio occurrere solet.

(12) Codex Voss. et Colb. καὶ τοῦτο ἐπηγάγε. Ibidem Reg. primus et Colb. Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ· οὐ τί ἂν γένοιτο μείζον κακόν;

προκαίμεν ἂν Κυρίῳ χρεῖαν, ἀργὸν ἐστὶ. Καὶ τοσοῦτός ἐστι τοῦ τοιοῦτου ῥήματος ὁ κίνδυνος, ὅτι, καὶ αγαθὸν ἢ τὸ λεγόμενον, μὴ πρὸς οἰκοδομὴν δὲ τῆς πίστεως οἰκονομῆται, οὐκ (10) ἐν τῇ αγαθότητι τοῦ ῥήματος ὁ λαλήσας ἔχει τὸ ἀκίνδυνον, ἀλλ' ἐν τῷ μὴ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκονομῆσαι τὸ ῥηθῆν (11), λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ σαφῶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος, εἰπὼν· Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορεύεσθω· ἀλλ' εἰ τις αγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν· καὶ τοῦτο ἐπαγαγὼν (12)· Καὶ μὴ λυπῆτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε. Τὸ δὲ λυπῆσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ὅσον ἐστὶ κακόν, τί δεῖ καὶ λέγειν;

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΔ'.

Τί ἐστὶ λοιδορία.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πᾶν ῥῆμα ἐκ διαθέσεως τοῦ ἀτιμάσαι λεγόμενον λοιδορία ἐστὶ, καὶ αὐτὸ τὸ ῥῆμα μὴ δόξῃ εἶναι ὀβρισιχόν. Καὶ τοῦτο ὅλλον ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι Ἑλοιδόρησαν αὐτὸν, καὶ εἶπον αὐτῷ· Σὺ εἰ μαθητὴς ἐκεῖνον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΕ'.

Τί ἐστὶ καταλάλι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Δύο καιροὺς εἶναι ἡγοῦμαι (13), καθ' οὓς ἐξεστὶν εἰπεῖν τι περὶ τίνος φαῦλον· ὅτε ἀνάγκη ἔχει τις βουλευσασθαι μετὰ καὶ ἑτέρων τῶν εἰς τοῦτο δεδοκιμασμένων πῶς διορθωθῇ (14) ὁ ἡμαρτηκώς· καὶ πάλιν ὅταν χρεῖα γένηται ασφαλισθαι τινὰς τοὺς ἐξ ἀγνοίας δυναμένους πολλάκις συναναμιγῆναι τῷ κακῷ ὡς καλῷ, τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος, μὴ συναναμιγνυσθαι τοῖς τοιούτοις, μὴ ποτε λάβῃ τις βρόχους τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ. Ὅπερ εὐρίσκομεν τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον πεποιηκότα δι' ὧν γράφει Τιμοθέῳ, ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλὰ μοι κακὰ ἐνεδείξατο, ὃν καὶ σὺ φυλάσσον· Ἰαὼ γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις. Ἐκτὸς δὲ τῆς τοιαύτης ἀνάγκης ὁ λέγων καὶ κατὰ τινος, ἵνα αὐτὸ τοῦτο διαβάλλῃ, ἢ διασύρῃ, καταλάλις ἐστὶ, καὶ ἀληθὲς ἢ τὸ λεγόμενον.

D

Reliqua in duobus his mss. desunt. Codex Voss. ὅσον ἐστὶ οὗτε ἂν γένοιτο μείζον κακόν; nec quid quam amplius eo in libro legitur. Reg. secundus et editi, Καὶ μὴ λυπῆτε... ἅγιον ὅσον ἐστὶ, etc. Reg. tertius ut in contextu.

(13) Reg. primus et Voss. ἡγοῦμεθα. Mox unus ms. ἐξεστὶ λαλεῖν. Ibidem duo mss. cum Voss. ὅτε ἀνάγκη βουλευσασθαι. Editi, ὅτε ἀνάγκη, etc. Reg. tertius et Combef. ὅτε ἀνάγκη, etc.

(14) Unus ms. ὅπως διορθωθῇ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΖ΄.

Ὁ καταλαλὼν ἀδελφοῦ, ἢ ἀκούων καταλαλοῦντος καὶ ἀνεχόμενος, τίνας ἐστὶν δέξις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀφορισμοῦ καὶ ἀμφοτέροι. Τὸν γὰρ καταλαλοῦντα λάβρα τοῦ πηλοῦ αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. Καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· Μὴ ἡδέως ἀκουε καταλαλοῦντος, ἵνα μὴ ἐξαρθῇς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΖ΄.

Ἐὰν δὲ τοῦ προσετώτος καταλαλήσῃ, πῶς αὐτῷ προσέξομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Φανερόν τοῦτο (15) τὸ χρεῖμα ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐπὶ Μαρίας, ἥνικα καταλάλησε Μωυσέως, ἥς τὸ ἀμάρτημα, οὐδὲ αὐτοῦ Μωυσέως δεομένου, ἀνεχδίκητον ἀφῆκεν ὁ Θεός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΗ΄.

Ἐὰν τις θρασυτέρα φωνῇ καὶ ῥήμασι θρασέσιν ἀποκρίνηται τι, καὶ ἐπονηρησθεὶς λέγῃ, ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ, εἰ δεῖ αὐτῷ πιστεῦσαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οὐ πάντα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς φανερά ἐστι τοῖς πᾶσιν, οὕτε αὐτῷ τῷ πάσχοντι, ὥς οὐδὲ τὰ τοῦ σώματος. Ὅσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ σώματος οἱ ἐπιστήμονες σημεῖα ἔχουσι τινα τῶν κεκρυμμένων παθῶν, καὶ ψευδόντων τὴν αἰσθησιν τοῦ πάσχοντος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ αἰσθάνηται τοῦ ἰδίου πάθους (16) ὁ ἀμαρτάνων, πιστεύειν δεῖ τῷ Κυρίῳ, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ διαβεβαιωσαμένῳ (17), ὅτι ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προσφέρει τὰ πονηρά. Ὁ μὲν γὰρ κακὸς ἀγαθὸν τι ῥῆμα ἢ πρᾶγμα πολλάκις καὶ σχηματίζεται· τὸν δὲ ἀγαθὸν (18) σχηματίζασθαι τι κακὸν ἐμήχανον. Προσορῶμενοι γὰρ καλὰ, φησὶν, οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΘ΄.

Ποῖω τρόπῳ δυνηθῇ τις μὴ ὀργισθῆναι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐὰν Θεὸν ἐπόπτην, καὶ τὸν Κύριον παρόντα ἐν-σπρίξασθαι ἡγήται ἀεὶ. Τίς γὰρ ὑπῆκοος ἐν ὀφθαλμοῖς ἄρχοντος ποτε κατατολμᾷ τινος τῶν μὴ ἀρεσκόντων αὐτῷ (19); Καὶ ἐὰν μὴ ἐκδέχεται τὴν παρ' ἐτέρων (20) ὑπακοήν, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς ὑπακοήν παρασκευάζεται, πάντας ἡγούμενος ὑπερέχοντας ἑαυτοῦ. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ χρεῖαν τὴν ὑπακοήν ἐπιζητεῖ, γινώσκεται, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου

¹⁵ Psal. c, 5. ¹⁶ Prov. xx, 13. ¹⁷ Num. xii, 10. ¹⁸ Rom. xii, 17.

(15) Veteres duo libri, φανερόν τοῦτο. Alius et editi, φανερόν καὶ τοῦτο. Aliquanto post Reg. primus, ἀφῆκεν ὁ Κύριος.

(16) Reg. primus τοῦ οἰκείου πάθους.

(17) Editi τῷ Κυρίῳ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ βεβαιωσαμένῳ. Reg. tertius et Voss. ita, ut edidimus. Quod statim in vulgatis sequitur, θησαυροῦ αὐτοῦ τῆς καρδίας, perturbatum est: sed quæque vox suo loco posita est ex libris antiquis.

(18) Editi πρᾶγμα πολλάκις, εἰ καὶ σχηματίζεται, ὡς δύναται προλεσθαι, τὸν δὲ ἀγαθόν. Codex Comhef. et Colb. ut in contextu. Nec ita multo post Colb.

Α

424 INTERROGATIO XXVI

Qui detrahit fratri, vel audit detrahentem et tolerat: qua dignus est animadversione.

RESPONSIO.

Separandi sunt ambo a reliquorum societate. Detrahentem enim secreto proximo suo, hunc persequeretur ¹⁵. Et alibi dictum est: Detrahentem noli libenter audire, ne evertaris ¹⁶.

INTERROGATIO XXVII.

Si vero detrahat quis præfecto, quomodo ipsi attendemus.

RESPONSIO

Judicium illud manifestum est ex ira Dei adversum Mariam, quando de Moyse oblocuta est, cujus peccatum Deus, ne ipso quidem Moyse precante, inultum reliquit ¹⁵.

INTERROGATIO XXVIII.

Si quis voce audaciore, et verbis petulantibus respondeat alicui, et de hoc commonestus dicat: Nihil mali mihi est in corde, eide fides adhibenda est?

RESPONSIO.

Non omnia animi vitia manifesta sunt omnibus, ne ei quidem, qui his obnoxius est, quemadmodum contingit et in corpore. Ut igitur in corpore harum rerum periti signa quædam habent morborum occultorum, et qui ipsius ægri sensum effugiant: ita et in animo, etsi suum ipsius morbum non sentit qui peccat, fides tamen habenda est Domino, qui et huic, et iis qui cum ipso sunt, declarat, malum hominem ex malo cordis sui thesauro mala proferre. Etenim qui malus est, bonum aliquod verbum aut factum sæpe etiam simulat: bonus vero mali aliquid simulare non potest. Providentes enim bona, inquit, non tantum coram Domino, sed etiam coram hominibus ¹⁵.

INTERROGATIO XXIX.

Quomodo possit quis non irasci.

RESPONSIO.

Si ab inspectore Deo et a Domino præsentem se semper conspici putet. Quis enim subjectus unquam in principis oculis quidquam audet eorum, quæ ipsi non placent? Etsi non expectet **425** ab aliis obedientiam, ipse tamen præparetur ad obtemperandum, ratus se ab omnibus superari. Si enim obedientiam requirit utilitatis suæ causa, noverit quod Domini sermo unumquemque aliis

δυνηθεῖν τις.

(19) Reg. primus, ἐν ὀφθαλμοῖς ἄρχοντος σημεῖα δίδωσι τῶν μὴ ἀρεσκόντων, Dominum præsentem semper intueatur, siquidem neque subditus in principis oculis signa profert eorum, quæ ei displicent: et ita quoque scriptum invenitur in Colbertino, nisi quod pro ἐν ὀφθαλμοῖς habeat ἐν ὀφθαλμοῖς. Codex Voss. ἐν ὀφθαλμοῖς ἡγείται ἀεὶ ὅπου οὐδὲ ὑπῆκοος.

(20) Reg. primus et Colb. et Voss. τὴν παρ' ἐτέρων. Alii duo mss. et editi, τὴν ἐτέρων.

inservire debere doceat: sin ulciscitur violatum A
Domini præceptum, non opus est ira, sed miseri-
cordia et commiseratione, juxta eum qui dixit:
Quis infirmatur, et ego non infirmor²²?

INTERROGATIO XXX.

Quomodo amputabimus vitium pravæ
concupiscentiæ.

RESPONSIO.

Flagranti atque vehementi desiderio explendi
voluntatem Dei, talique, quale se habere indicavit,
qui dixit: *Judicia Domini vera, justificata in semet-
ipsa; desiderabilia super aurum et lapidem pretio-
sum multum, et dulciora super mel et favum*²³.
Semper enim desiderium rerum meliorum, si po-
testatem habeat atque facultatem fruendi iis quæ
desiderantur, cogit minora aspernari aversarique,
uti docuere omnes sancti: quanto autem magis
ea quæ mala sunt et pudore digna.

INTERROGATIO XXXI.

An omnino ridere non liceat.

RESPONSIO

Cum Dominus eos qui nunc rident, condemnet²⁴,
perspicuum est nullum tempus fideli ad ridendum
unquam dari: maxime, cum tot sint, qui Deum
ignominia afficiant²⁵ per legis violationem, et in
peccatis mortis tradantur, pro quibus mœrere con-
venit ac ingemiscere.

INTERROGATIO XXXII.

Intempestivus et immodicus sopor unde nascatur, et
quomodo ipsum propulsemus.

RESPONSIO.

Contingit hujusmodi sopor, cum anima Dei co-
gitationibus sit segnior, Deique judicia asperna-
mur: deponimus autem ipsum, cum sincere ac
rite cogitamus de majestate Dei, ejusque volunta-
tem expetimus, juxta eum qui dixit: *Si dederò
somnia oculis meis, et palpebris meis dormita-
tionem, et requiem temporibus meis, donec inven-
iant locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*²⁶.

426 INTERROGATIO XXXIII.

Qua ratione deprehenditur quis studio placendi ho-
minibus obnoxius esse.

RESPONSIO

Cum studium erga laudatores ostenderit, se-
gnitatem vero et socordiam erga vituperatores. Si
enim Domino placere vult, semper et ubique idem

²² II Cor. xii, 29. ²³ Psal. xviii, 10, 11. ²⁴ Luc. vi, 25. ²⁵ Rom. ii, 23. ²⁶ Psal. cxxxi, 4, 5.

(21) Reg. primus et Colb. λόγος τοῦ Θεοῦ ἑκαστον. Editi et tertius, λόγος τοῦ Κυρίου αὐτῶν ἑκαστον.

(22) Veteres duo libri, ὀργῆς χρεῖα οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οἰκτου.

(23) Unus ms. τίμιον πολὺ.

(24) Reg. secundus et editi, ἔδειξαν. Alii tres ἐδί-
δαξαν.

(25) Unus ms. γελῶντας καταχρίναντος.

(26) Reg. primus et Voss. ἀθυμεῖν καὶ πένθεῖν χρεῖ.

αὐτὸν ἑκαστον (21) τοῖς ἄλλοις ὑπηρετεῖν διδάσκει·
εἰ δὲ τῆς τοῦ Κυρίου ἐντολῆς παρακοὴν ἐκδικεῖ,
οὐκ ὀργῆς χρεῖα, ἀλλ' οἰκτου (22) καὶ συμπαθείας
κατὰ τὸν εἰπόντα· Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Πῶς ἐκκόψομεν τὸ πάθος τῆς ἐπιθυμίας τῆς
κακῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐπιθυμία διαπύριψ τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ
τοιαύτῃ, ὅταν εἰδείην ἔχειν ὁ εἰπών· Τὰ κρίματα
Κυρίου ἀληθινὰ, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό· ἐπι-
θυμητὰ ὑπὲρ χρυσοῦ καὶ λίθου τίμιον πο-
λίον (23), καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.
Ἀεὶ γὰρ ἡ τῶν κρείττωνων ἐπιθυμία ἐν ἐξουσίᾳ καὶ
δυνάμει ἔχουσα τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἐπιθυμουμένων,
καταφρονεῖ καὶ ἀποστρέφεται ἀναγκάζει τὰ ἐλάτ-
τονα, ὡς ἐδίδαξαν (24) οἱ ἅγιοι πάντες· πόσῳ δὲ
μᾶλλον τὰ φαῦλα, καὶ αἰσχύνῃς ἄξια;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΑ'.

Εἰ καθόλου γελῶν οὐκ ἔξεστιν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου τοὺς νῦν γελῶντας καταχρίνοντος (25),
εὐδὴλον, ὅτι οὐδέποτε καιρὸς γελῶτος ἔστι τῷ πι-
στῷ, καὶ μάλιστα ἐν τοσούτῃ πληθείᾳ τῶν διὰ τῆς
παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμαζόντων καὶ
θανατουμένων ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, ὑπὲρ ὧν ἀθυμεῖν καὶ
στένειν χρεῖ (26).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΒ'.

Ὁ ἄκαιρος καὶ ἀμετρος νυσταγμὸς πόθεν (27),
πῶς αὐτὸν ἀποθώμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ μὲν τοιοῦτος νυσταγμὸς γίνεται, ὅταν νωδρο-
τέρα γένηται ἡ ψυχὴ περὶ τὰς περὶ Θεοῦ ἐννοίας,
καὶ τῶν χρημάτων τοῦ Θεοῦ καταφρονῶμεν· ἀπο-
τιθέμεθα (28) δὲ αὐτὸν, ὅταν γήνηται καὶ ἀξιόλογον
ἀναλάβωμεν τῆς μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ τὴν ἐννοιαν,
καὶ τῶν θελημάτων αὐτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν, κατὰ τὸν
εἰπόντα· Εἰ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ
τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμὸν, καὶ (29) ἀνάπαν-
σιν τοῖς κροτάφοις μου· ἕως οὗ εὖρω τέπον τῷ
Κυρίῳ, σκῆνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΓ'.

Πῶς ἐλέγχεται ὁ ἀνθρωπάρεσκος.

D

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ἐπὶ μὲν τῶν ἐπαίνούντων (30) σπουδῇ ἐπι-
δειχῇται, ἐπὶ δὲ τῶν ψεγόντων ὀκνηρὸς γένηται.
Εἰ γὰρ τῷ Κυρίῳ ἀρέσκειν βούλεται, πάντοτε καὶ

(27) Ibidem illi quos mox dixi libri πόθεν ἔρχεται.
Ibidem Reg. primus, καὶ πῶς αὐτῶν ἀπωσώμεθα, sensu
non dissimili.

(28) Antiqui duo libri περὶ τὰς τοῦ Κυρίου ἐννοίας
καὶ τοῦ χρημάτων τοῦ Θεοῦ· ἀποτιθέμεθα.

(29) Editi νυσταγμὸν, ἕως, etc. Veteres tres libri
præter Voss. ita, ut in contextu videre cuique licet.

(30) Reg. tertius et Colb. ἐπαίνούντων τὰ καλά.
Mox Reg. primus et Voss. ὀκνηρότερος γένηται.

πανταχοῦ ὁ αὐτὸς ἔσται, πληρῶν τὸ εἰρημένον· διὰ τῶν ὀπλῶν τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν· διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας· διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας· ὡς πλάνοι, καὶ ἀληθεῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΔΑ'.

Πῶς φύγη τις τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπαρευναίας, καὶ τὸ περιβλέπεσθαι τοὺς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πληροφορία τῆς τοῦ Θεοῦ παρουσίας, καὶ ἀπερισπάστῃ φροντίδι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐαρεστήσεως (31), καὶ διαπύρῃ ἐπιθυμίᾳ τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου μακαρισμῶν. Οὐδεὶς γὰρ ἐν ὕψει δεσπότητος πρὸς ἀρέσκειαν συνδούλου ἐπὶ ἀτιμίας τοῦ δεσπότητος καὶ κατακρίσει· αὐτοῦ μετewρίζεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΔΕ'.

Πῶς γνωρίζεται ὁ ὑπερήφανος, καὶ πῶς (32) θεραπεύεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Γνωρίζεται μὲν ἐκ τοῦ τὰ τῆς ὑπεροχῆς ἐπιζητεῖν· θεραπεύεται δὲ, ἐὰν πιστεύσῃ τῷ κρίματι τοῦ εἰπόντος· *Κόριος ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται* (33), ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Ἐκεῖνο μέντοι εἰδέναι χρή, ὅτι, ὅπως ἂν τις φοβηθῇ τὸ κρίμα τῆς ὑπερηφανίας, οὐ δύναται θεραπευθῆναι τὸ πάθος, ἐὰν μὴ ἀναχωρήσῃ τῶν τῆς ὑπεροχῆς ἐπιτηδευμάτων ἀπάντων· ὡς οὐ δύναται ἀπομαθεῖν διάλεκτον ἢ οἶαν δὴ ποτε τέχνην, μὴ τελείως ἀναχωρήσας (34) οὐ μόνον τοῦ ποιεῖν, ἢ λαλεῖν τι κατ' ἐκείνην τὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀκοῦειν (35) τῶν λαλούντων, καὶ βλέπειν τοὺς ποιούντας· ὅπερ παρατηρητέον καὶ ἐπὶ πάσης κακίας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΓ'.

Εἰ χρή τιμὴν ἐπιζητεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀποδοῖναι μὲν τῇ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν ἐδιδάχθημεν, ἐπιζητεῖν δὲ τιμὴν ἐκωλύθημεν, τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες* (36); Ὡστε τὸ ζητεῖν παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν ἀπόδειξις ἐστὶν ἀπιστίας, καὶ θεοσεβείας ἀλλοτριώσεως, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· *Εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἡρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην*. Εἰ δὲ οἱ τὴν δεδομένην (37) παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν λαμβάνοντες οὕτω κατεχρήσθησαν, οἱ τὴν μὴ δεδομένην ἐπιζητοῦντες ἄδότητον ἔχουσι τὸ κρίμα.

¹ II Cor. vi, 7, 8. ² Jac. iv, 6. ³ Rom. xiii, 7. ⁴ Joan. v, 44. ⁵ Galat. i, 10.

(31) Reg. secundus, φροντίδι τῆς περὶ αὐτοῦ εὐαρ. Mox Colb. παρὰ τοῦ Θεοῦ μακαρισμῶν.

(32) Editi, ἢ πῶς. At mss. tres, καὶ πῶς.

(33) Sic Voss. et Colb. et Reg. primus. Alii duo mss. et editi, ἀντιτάσσεται. Ἐκεῖνο. Ibidem Voss. χρή ὅτι, ὡς ἐὰν φοβηθῇ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς. Et alii quoque mss. a vulgatis dissident in aliquibus: sed, cum sint nullius momenti, ea notare piget. Imo etiam vereor, ne et hoc loco et multis aliis

erit, perficiens quod dictum est: *Per arma iustitiæ a dextris et a sinistris: per gloriam et ignobilitatem: per infamiam et bonam famam: ut seductores, et veraces*.

INTERROGATIO XXXIV.

Quomodo effugerit quis vitium complacendi hominibus: et quomodo hominum laudes ei futuræ non sint admirationi.

RESPONSIO.

Si sibi certo persuaserit Deum præsentem esse: si studuerit assidue Deo placere, si denique beatitudines a Domino promissas animo ferventi concupiscat. Nemo enim in sui heri oculis ad illius ignominiam et ad suam ipsius condemnationem, conservo placiturus, evagatur.

INTERROGATIO XXXV.

Quo pacto agnoscitur superbus, et quomodo curatur.

RESPONSIO.

Cognoscitur quidem ex eo quod ea quæ ad principatum pertinent, requirit: curatur vero, si fidem habeat sententiæ illius, qui dixit: *Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Illud tamen sciendum est, ut quis superbiæ iudicium extimuerit, non posse tamen ab eo vitio sanari, nisi omne dominandi studium reliquerit: quemadmodum linguam aut qualemcumque artem dediscere non potest, qui non omnino supersederit non solum facere, aut loqui aliquid quod pertineat ad hanc artem, sed etiam de ea loquentes audire, et eam factitantes videre: quod in quovis etiam vitio observandum est.

INTERROGATIO XXXVI.

An honos debeat queri.

RESPONSIO.

Reddere quidem honorem, cui honor debetur, edocti sumus: requirere autem honorem, prohibiti, his Domini verbis: *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est, non queritis*? Quare gloriam ab hominibus querere argumentum est incredulitatis, et pietatis abalienatio, cum Apostolus dixerit: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*. Quod si ii qui accipiunt datam ab hominibus gloriam, sic condemnati sunt: ii qui non oblatam inquirunt, iudicium quod eximi non potest subibunt.

plura, quam par erat, notasse videar.

(34) Antiqui duo libri, ὡς ἀδύνατόν ἐστιν... τὸν μὴ τελείως ἀναχωρήσαντα.

(35) Editi, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦειν. Voculam ἀπὸ delevisim, fidem veterum duorum librorum secuti.

(36) Reg. primus et Voss. οὐ ζητεῖτε. Ibidem mss. εἰπόντος, ὅτι, εἰ ἔτι. Ibidem Colb. ἀρεσκείν ἡθέλον, placere vellem.

(37) Codex Colb. utroque in loco διδομένην.

INTERROGATIO XXXVII.

Quomodo qui piger est ad mandatum conficiendum, diligentiam studiumque queat recuperare.

RESPENSIO.

Si ei persuasum sit de presentia Domini Dei omnia inspicientis, et de minis pigrescenti intentis, deque spe magnæ illius remunerationis retribuendæ a Domino, qui per apostolum Paulum pollicitus est, accepturum unumquemque propriam mercedem secundum suum laborem^a: item ad id faciunt quæcunque alia id genus scripta sunt, ut aut proprium uniuscujusque studium accendatur, aut comparetur patientia ad gloriam Dei.

INTERROGATIO XXXVIII.

Si precipiatur aliquid fratri, et contradicat, postea vero a semetipso abeat.

RESPENSIO.

In eo quidem quod contradixit velut contumax, aliosque ad idipsum provocans, statuatur esse obnoxius iudicio huic: Contradictiones suscitavit omnis malus: Dominus autem angelum immiseri cor dem immittit ipsi^b. Sit autem persuasissimum ei, se non homini contradicere aut obedire, sed Domino ipsi, qui dixit: Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit^c. Ac tandem prius compunctus, excuset sese, sicque, si sibi permisum fuerit, opus peragat.

INTERROGATIO XXXIX.

Si quis obediendo murmure.

RESPENSIO.

Cum Apostolus dixerit^d: Omnia facite sine murmurationibus et hesitationibus, quisquis murmurat, abalienatus est etiam a conjunctione fratrum, et opus illius ab illorum usu: palam est enim, eum tum incredulitate, tum spei ambiguitate laborare.

428 INTERROGATIO XL.

Si frater fratri molestiam aspergat, quomodo emendandus est.

RESPENSIO.

Si quidem ita molestiam exhibuit, quemadmodum Apostolus, cum dixit^e: Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis, non is qui contristavit, indiget emendatione, sed qui contristatus fuit, proprietates ejus quæ secundum Deum sit tristitiæ debet ostendere. Quod si tristitia affect in rebus indifferentibus, recordetur is, qui molestum se præbuit, Apo-

^a I Cor. iii, 8. ^b Prov. xvi, 11. ^c Luc. x, 16. ^d Philipp. ii, 14. ^e II Cor. vii, 9

(38) Sic veteres quatuor libri. Editi, τοῦ Δεσπότη τοῦ Χριστοῦ τοῦ τὰ, certissime persuadeat sibi, Christum Dominum præsentem esse. Aliquanto post duo mss. cum Voss. τῆς μεγάλης ἐντολῆς παρὰ τοῦ Κυρίου τοῦ μισθαποδότου ἐπαγγελαμένου διὰ, haud recte.

(39) Vox ἰδίων ex Vossii codice et ex aliis tribus adjecta est.

(40) Editi, ὕστερον δὲ ἀπέλθῃ. Reg. primus et Voss.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΖ.

Ὁ ὀκνηρὸς πρὸς τὴν ἐντολὴν ποίῳ τρόπῳ σκευδὴν ἐνυρθῇ ἀναλαβεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πληροφωρηθεὶς τὴν παρουσίαν τοῦ Δεσπότη Θεοῦ τοῦ τὰ (38) πάντα ἐφορῶντος, καὶ τὴν ἀπειλὴν τὴν κατὰ τοῦ ὀκνηροῦ, καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς μεγάλης παρὰ τοῦ Κυρίου μισθαποδοσίας, τοῦ ἐπαγγελαμένου διὰ Παύλου τοῦ ἀποστόλου, ὅτι ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήφεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον· καὶ ὅσα τοιαῦτα γέγραπται πρὸς τὴν ἰδίαν (39) ἐκάστου ἀπουδίαν, ἥτοι ὑπομονὴν εἰς δόξαν Θεοῦ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΒΖ.

Ἐὰν ἐπιταχθῇ ἀδελφός, καὶ ἀντεῖπῃ, ὕστερον δὲ ἑαυτῷ ἀπέλθῃ (40).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μὲν ἀντεῖπεν ὡς ἀντιλογικὸς, καὶ ἄλλους πρὸς τὸ αὐτὸ ἐρεθίζων, γνωρίζεσθαι ὑπόδικος εἶναι τοῦ κρίματος ἐκείνου, ὅτι Ἀντιλογίας ἐστὶν πᾶς κακός· ὁ δὲ Κύριος ἀγγελῶν ἀνελήμμενα ἐπιέμπει αὐτῷ. Πληροφορεῖσθαι δὲ (41), ὅτι οὐκ ἀνθρώπων ἀντιλέγει ἢ ὑπακούει, ἥδη δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τῷ εἰπόντι· Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ. Καὶ κατανυγεῖς πρότερον, ἀπολογησάσθαι, καὶ οὕτως, ἔὰν ἐπιτραπῇ, ποιέτω τὸ ἔργον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΒΘ.

Ἐὰν δὲ ὑπακούσας τις γογγύσῃ.

C

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν (42) καὶ διαλογισμῶν, ἀπηλλοτριῶνται καὶ ὁ γογγύζων τῆς ἐνώσεως τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὸ τοῦτου ἔργον τῆς χρήσεως αὐτῶν· φανερός δὲ ἐστὶν ὁ τοιοῦτος νοσῶν τὴν τε ἀπιστίαν καὶ τῆς ἐλπίδος τὴν ἀμφιβολίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΖ.

Ἐὰν ἀδελφὸς ἀδελφὸν λυπήσῃ, πῶς ὀφείλει διορθώσασθαι (43).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν οὕτως ἐλύπησεν, ὡς ὁ Ἀπόστολος, εἰπὼν· Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεόν, ἵνα ἐν μηδελί ἡμῶν θῇτε ἐξ ἡμῶν, ὥς ὁ λυπήσας χρήζει διορθώσεως, ἀλλ' ὁ λυπηθεὶς ὀφείλει τὰ ἰδιώματα τῆς κατὰ Θεὸν λύπης ἐπιδειξάσθαι· εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀδιαφόροις ἐλύπησε, μνημονεύσάτω ὁ λυπήσας τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Ἐὰν διὰ βρώμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς· καὶ γνωρί-

et Combef. ut in contextu. Paulo post unus ms. cum Voss. ἀντιλογικὸς κρίνεται.

(41) Veteres duo libri cum Voss. Πληροφορεῖσθαι δὲ ὀφείλει, Debet indubitanter credere. Reg. tertius, Πληροφορηθεὶς δὲ. Editi, Πληροφορεῖσθαι.

(42) Reg. primus χωρὶς γογγυσμῶν.

(43) Unus ms. πῶς διορθώσεται. Codex Voss. πῶς διορθώσεται.

σας τὸ τοιοῦτον ἀμάρτημα, πληρώσῃς τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον· Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον (44), καὶ ἐκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἀφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρώτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθων, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΑ΄.

Ἐὰν δὲ μὴ ἀνέχεται ἀπολογίσασθαι ὁ λυπήσας (45).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πληρῶσαι ὀφειλομένον ἐπ' αὐτῷ καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ ἀμαρτήσαντος καὶ μὴ μετανοήσαντος εἰρημένα (46)· Ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΒ΄.

Ἐὰν δὲ, ἀπολογουμένου τοῦ λυπήσαντος, μὴ θέλῃ διαλλάγηται ὁ λυπηθεὶς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Φανερόν ἐστι το κράμα τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου ἐν τῇ παραβολῇ (47) τοῦ δούλου πρὸς τὸν σύνδουλον. ὅς, ἐπειδὴ παρακαλούμενος, μακροθυμῆσαι οὐκ ἠθέληεν· Ἰδόντες δὲ, φησὶν, οἱ σύνδουλοι τὰ γενομένα, διεσάφησαν τῷ κυρίῳ αὐτῶν· ὀργισθεὶς δὲ ὁ κύριος, ἀνεκάλεσάτο τὴν αὐτοῦ εἰς αὐτὸν χάριν, καὶ παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδοῦν τὸ ὀφειλόμενον (48).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ΄.

Πῶς ὀφείλει τις προσέχειν τῷ εἰς προσευχὴν ἐξυπνίζοντι (49).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ ἐπιγινώσκει τις τὴν ζημίαν τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου, ὅτι οὐδὲ αὐτοῦς ἐπαισθάνεται ἢ ψυχῇ, γνωρίζει δὲ τὸ κέρδος τῆς ἐγρηγόρευσης, καὶ μάλιστα τὴν ὑπερέχουσαν δόξαν, ὅτε προσάγεται τις τῷ θεῷ εἰς προσευχὴν, ὡς τὰ μεγάλα καὶ τὰ ὑπὲρ πάντων ἐπιθυμίαν εὐεργετοῦνται, προτίξει τῷ ἐξυπνίζοντι (50), εἴτε εἰς προσευχὴν εἴτε εἰς οἰκονομικὰ ἐντολὰν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΔ΄.

Ἐὰν δὲ στυγνὰ ὁ ἐξυπνισθεὶς ἢ καὶ ὀργισθῇ, τίος ἐστὶν ἀξίος

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τέως μὲν ἀφορισμοῦ καὶ αἰτίας, ἐὰν ἄρα δυνήθῃ κατανοεῖς ἐπιγινῶναι ὧσων καὶ ἡλίκων ἀγαθῶν αὐτὸν ἀναισθητῶς ἀποστρεφεί, καὶ οὕτως ἐπιστρέψας ἐν-

stoli dicentis ¹¹: Si propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas; et cognito ejusmodi peccato, impleat quod dictum est a Domino ¹²: Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade, prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens, offer munus tuum.

INTERROGATIO XLII.

Si vero purgare se nolit qui contristavit.

RESPONSIO.

Ea erga ipsum exsequi debemus, quæ de eo qui peccavit, nec tamen pœnitentiam egit, dicta sunt a Domino ¹³: Si autem etiam Ecclesiam non audierit, B sit tibi sicut ethnicus et publicanus.

INTERROGATIO XLIII.

Quod si purget se qui molestia affectus, is autem qui contristatus est, nolit cum eo in gratiam redire.

RESPONSIO.

Manifestum est Domini judicium, quod de tali prolatum est in parabola servi cum conservo suo, qui cum rogaretur, patientiam habere noluit: Conservi autem, inquit, videntes quæ facta fuerant, narrarunt domino suo; dominus autem iratus, revocavit suam in illum gratiam, eumque tradidit tormentis, donec debitum redderet ¹⁴.

429 INTERROGATIO XLIII.

Quomodo quis auscultare debet expergeficienti ad precandum.

RESPONSIO

Si quis cognoscit detrimentum sibi ex somno allatum, videlicet quod animus neque seipsum sentit, intelligit vero lucrum vigiliarum, et maxime præstantissimam illam gloriam, quando quis Deo accedit ad precandum, is auscultabit expergeficienti, sive ad orandum, sive ad conficiendum aliud quodvis mandatum, tanquam homini, qui beneficia magna et omne desiderium superantia conferat.

INTERROGATIO XLIV.

Sed si mæstus fiat, qui fuit expergefactus, aut etiam ascatur, qua multa dignus est

RESPONSIO

Interim separatione et inedia plectendus est, si forte possit compunctus agnoscere quot et quantis bonis se ipse stupide privet, sicque conversus ex-

¹¹ Rom. xiv, 15. ¹² Matth. v, 23, 24. ¹³ Matth. xviii, 17. ¹⁴ ibid. 31-34.

(44) Antiqui duo libri cum Voss. ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου. Ibidem unus ms. κάκει.

(45) Reg. primus et Colb. ἀπολογίσασθαι ὁ λυπήσας. Illud, ὁ λυπήσας, deest in vulgatis.

(46) Editi et Reg. tertius, εἰρημένα, ἐλπόντος· quam ultimam vocem delevimus antiquis duobus libris auctoribus. Mox unus ms. ὥσπερ ὁ ἐθνικός.

(47) Editi et Reg. secundus, ἐπὶ τοιοῦτω ἐπὶ τῇ παραβολῇ. Alii duo mss. cum Voss. ut in contextu. Paulo post hi ipsi tres mss. οὐκ ἠθέλησεν. Ibidem

editi, σύνδουλοι αὐτοῦ διεσάφησαν. Codex Colb. ut in contextu.

(48) Codex Voss. πᾶν τὸ ὀφειλόμενον. Alii duo mss. πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτοῦ.

(49) Unus ms. ἐξυπνίζοντι. Mox editi et duo mss. ὅτι οὐδὲ αὐτοῦ τις ἐπαισθάνεται. Codex Vossii et alii duo ita, ut edidimus.

(50) Reg. primus, προστίξει τῷ ἐξυπνίζοντι. Mox duo mss. οἷαν δὴποτε ἐντολῇν.

hilaretur, eodem affectus beneficio, quo ille, qui dixit ¹²: *Memor fui Dei, et delectatus sum*. Quod si permanserit in stupore, abscondatur a corpore, tanquam putrefactum corruptumque membrum. Scriptum siquidem est ¹³: *Expedit ut pereat unum membrorum tuorum, et non totum corpus tuum projiciatur in gehennam*.

INTERROGATIO XLV.

Si quis, aucto Domino, qui dixit ¹⁴, quod servus qui cognoverit voluntatem heri sui, nec tamen fecerit, neque paraverit se ad ipsius voluntatem, multas plagas accepturus sit; qui vero non cognoverit, digna autem plagis peregerit, paucis sit plectendus, neglexerit nihilominus internosse Dei placitum habeat quo se soletur.

RESPONSIO.

Perspectum est hunc ignorantiam simulare, et peccati judicium evitare non posse. Si enim non venissem, inquit Dominus ¹⁵, et locutus fuisset eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo, cum Scriptura sacra omnibus ubique annuntiet Dei voluntatem. Quare qui ejusmodi est, minime cum iis, qui ignorare, levius subit judicium: imo vero cum illis gravius condemnatur, de quibus ⁴³⁰ dictum est ¹⁶: *Sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, licet a venefico incantata sapiente*. Cæterum cui tradendæ doctrinæ munus commissum est, is si annuntiare neglexerit, perinde ut homicida damnatur, sicut scriptum est ¹⁷.

INTERROGATIO XLVI.

An qui patitur alterum peccare reus sit peccati.

RESPONSIO.

Judicium hoc perspicuum est ex verbis Domini ad Pilatum, cum dixit ¹⁸: *Qui tradidit me tibi, magis peccatum habet*. Ex hoc enim planum est, Pilatum quoque, cum eos qui tradiderant, toleravit, obnoxium fuisse peccato, licet leviori. Quin etiam id aperte declarat Adamus, qui sustinuit Evam: item Eva ipsa, quæ toleravit serpentem; nullus enim ex his tanquam innocens dimissus est impunitus. Sed et ipsa Dei contra eos indignatio, re diligentius considerata, idipsum ostendit: nam cum Adam excusationis loco prætenderet illud, *Uxor quam dedisti mihi, hæc dedit mihi, et comedi* ¹⁹; respondit Deus: *Quia audisti vocem*

ευφρανθῇ τῇ χάριτι τοῦ εἰπόντος· Ἐμνήσθη τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐφράνθη· ἔαν δὲ ἐπιμένῃ (51) ἀνασθῇ, ἀποκοπέσθω, ὡς τὸ σσηπὸς καὶ διεσπαρμένον μέλος ἀπὸ τοῦ σώματος. Γέγραπται γάρ· Συμφέρι ἵνα ἀπολήται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ἔλῃς τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΕ΄.

ἐάν τις, ἀκούσας τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ὁ δοῦλος ὁ γνούς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, μὴδὲ ἐτοιμάσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας, ἀμελήσῃ τῆς γνώσεως τῶν τοῦ κυρίου θελημάτων (52), εἰ ἔχει τὴν παραμυθίαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Δηλὸς ἐστὶν ὁ τοιοῦτος σχηματιζόμενος τὴν ἄνοιαν, καὶ ἀφρευκτον ἔχει τῆς ἀμαρτίας τὴν κρίσιν (53). Εἰ μὴ ἤλθοι γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόσαςιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν, τῆς ἁγίας Γραφῆς πανταχοῦ πᾶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (54) διαγγελλούσης. Ὅτε οὐχὶ μετὰ τῶν ἀγνοουσάντων ὁ τοιοῦτος ἑλάττων κρίνεται, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων σφοδρότερον κατακρίνεται, περὶ ὧν γέγραπται· Ὅσα ἀσπίδος κωφῆς, καὶ βουβῆς τὰ ὦτα αὐτῆς, ἥτις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐκδόντων, φαρμακοῦ τε φαρμακευομένης παρὰ σοφοῦ (55). Ὁ μέντοι ἐπιτεταγμένος τὴν οἰκονομίαν τοῦ λόγου, ἔαν ἀμελήσῃ τοῦ ἀναγγεῖλαι, ὡς φονεὺς κρίνεται, καθὼς γέγραπται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ΄.

Εἰ ὁ ἐτέρου ἀνεχόμενος εἰς τὸ ποιῆσαι ἀμαρτίαν ἐνοχὸς ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο τὸ κρίμα φανερόν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου πρὸς Πιλάτον ῥημάτων, εἰπόντος· Ὁ παραδιδούς με σοὶ μελίζονα ἀμαρτίαν ἔχει. Σαφές γὰρ ἐκ τούτου, ὅτι καὶ ὁ Πιλάτος, ἀνεχόμενος (56) τῶν παραδεδωκότων, ἀμαρτίαν εἶχεν, εἰ καὶ ἐλάττωα. Παρίσται δὲ τοῦτο φανερώς καὶ ὁ Ἀδὰμ ἀνασχόμενος τῆς Εὔας· καὶ ἡ Εὐα ἀνασχομένη τοῦ θραύς· οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν ὡς ἀθῶος ἀτιμώρητος ἀφείθη (57). Καὶ αὕτη δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν ἀγανάκτησις ἐπιτετηρημένης τοῦτο ἐνδείκνυται· τοῦ γὰρ Ἀδὰμ ἀντὶ ἀπολογίας πρὸς ἐνεργόντος (58) τὸ, Ἡ γυνὴ, ἣν δέδωκάς μετ' ἐμοῦ, αὕτη μοι ἔδωκε, καὶ ἔφαγον· ἀποκρίνεται ὁ Θεός· Ὅτι ἤκουσας τῆς φωνῆς τῆς γυναικὸς σου, καὶ

¹² Psal. LXXVI, 4. ¹³ Matth. v, 30. ¹⁴ Luc. xii, 47, 48. ¹⁵ Joan. xv, 22. ¹⁶ Psal. LVII, 5, 6. ¹⁷ Ezech. xxxiii, 8. ¹⁸ Joan. xix, 11. ¹⁹ Genes. iii, 12.

(51) Codex Colb. ἔαν δὲ ἐπιμένῃ. Mox tres mss. ὡς τὸ σσηπός. Editi, ὡς τὸ σσηπὸν. Statim Colb. ἔτι συμφέρι.

(52) Codex Colb. τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων. Mox mss. tres, ἔχει παραμυθίαν.

(53) Reg. primus, ἀμαρτίας τὴν ῥῆσιν.

(54) Vetus liber Colb. θέλημα τοῦ Κυρίου. Mox idem codex, ἐλάττω κρίνεται. Aliquanto post Vossii codex et alii duo, σφοδρότερον κατακρίνεται. Reg. tertius, κατακρίνεται. Editi, κρίνεται. Subinde Colb. φωνῆν.

(55) Antiquæ editiones et Colb. φαρμακοῦται φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ· quam lectionem habuisse quoque videtur Reg. primus prima manu. Sed hic codex altera manu antiqua nunc habet φαρμακοῦτε φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ· qua scriptura nullam planiorem esse ait Combefisius. Plura qui cupit, notas Nobilii legat et Hexapla.

(56) Reg. primus et codex Voss. ἀνασχόμενος.

(57) Editi, ἡφείθη. Antiqui tres libri ἀφείθη.

(58) Sic libri veteres. Editi, προενεργόντος. Mox Vossii codex et alii duo, ἦν ἔδωκας.

ἐφαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετείλαμην σοι, τοῦ-
του μόνου μὴ φάσθαι, ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς
ἐργοῖς σου. καὶ τὰ ἐξῆς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΖ΄.

Εἰ δεῖ τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐρησυχάζειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅτι μὲν οὐ δεῖ, φανερὸν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου προ-
ταγμάτων ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ εἰπόντος·
Ἐλεγγὼ ἐλέγξεις τὸν πλησίον σου, καὶ οὐ λήψῃ
δι' αὐτὸν ἀμαρτίαν· ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ· Ἐάν
ἀμάρτη (59) εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὅπαρε, ἔλεγ-
ξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐάν
σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου· εἰ
δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἑτι ἓνα ἢ δύο,
ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν στα-
θῇσεται πᾶν ῥῆμα (60). Ἐάν δὲ παρακούσῃ αὐ-
τῶν, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐάν δὲ καὶ τῆς Ἐκ-
κλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς
καὶ τελώνης. Ἥλκον δὲ ἐστὶ τὸ κρίμα τοῦ ἀμαρ-
τήματος τούτου, ἕξεσι γυνῶνα πρῶτον μὲν ἐξ ἀπο-
φάσεως τοῦ Κυρίου καθολικῶς εἰπόντος· Ὁ ἀπει-
θῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὀφείλει εἶναι τῇ ζωῇ· ἀλλ' ἡ ὀργὴ
τοῦ Θεοῦ μερεῖ ἐκ' αὐτόν· ἔπειτα καὶ ἐξ ἱστοριῶν
ἐν τε τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Γραφῇ φερομένων.
Ἰδοὺ γὰρ ὁ μὲν Ἀχαρ, ἠνίκα ἐκλεψε τὴν γλῶσσαν
τὴν χρυσὴν καὶ τὴν ψιλὴν, ἐπὶ (61) πάντα τὸν λαὸν
γέγονεν ὀργὴ Κυρίου, καίτοιγε ἀγνοήσαντα καὶ τὸν
ἡμαρτηκότα καὶ τὸ ἀμάρτημα, μέχρις ὅτε ἐφανε-
ρώθη ὁ προειρημένος, καὶ τὸν φοβερὸν ἐκείνον ἄμα
πᾶσι τοῖς ἰδίοις (62) ὑπέμεινεν ὀλεθρον. Ὁ δὲ Ἡλεί
καίπερ οὐκ ἐρησυχάσας τοῖς ἑαυτοῦ υἱοῖς, οἵτινες
ἦσαν υἱοὶ λοιμοῦ, πολλὰκις δὲ αὐτοῖς παραινέσας,
καὶ εἰπὼν, Μὴ, τέκνα, οὐκ ἀγαθὰ ἀκούω περὶ
ὕμῶν, καὶ λόγῳ πλείονι κατασκευάσας τῆς τε ἀμαρ-
τίας τὸ ἄποτον καὶ τῆς κρίσεως τὸ ἀφρευκτον, ὅτι
μὴ ὅλως ἐξεδίκησε, μηδὲ τὸν πρέποντα ζῆλον κατ'
αὐτῶν ἐπέδειξετο, τοσούτον παρώζυνε τὴν ὀργὴν
τοῦ Θεοῦ, ὥς καὶ τὸν λαὸν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ συνα-
λωθῆναι, καὶ τὴν κιβωτὸν αὐτὴν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων
ληφθῆναι, καὶ αὐτὸν ἐπὶ τούτοις (63) οἰκτρῶ τέλει
θανατωθῆναι. Εἰ δὲ κατὰ τῶν μὴ συνεγνωκότων τῷ
ἀμαρτήσαντι, καὶ κατὰ τῶν καλυπτότων (64), καὶ
διαμαρτυραμένων τὸ ἀμάρτημα, τοσαύτη ἡ ὀργὴ
ἐξεκαύθη, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν γνωσκόντων
καὶ ἐρησυχάζόντων; Οὔτινες ἐάν μὴ ἐπέδειξωνται τὰ

A uxoris tuæ, et comedisti de ligno, ex quo solo præce-
peram tibi, ne comederes, maledicta terra in ope-
ribus tuis²⁵, et cætera.

INTERROGATIO XLVII.

Si erga eos qui peccant, silendum sit.

RESPONSIO.

Sane quod hoc fieri non debeat, perspicuum est
ex præceptis Domini, qui in Veteri quidem Testa-
mento dixit²⁵ : *Correptione corripies proximum
tuum : et non accipies peccatum propter ipsum* ;
in Evangelio vero²⁶ : *Si peccaverit in te frater tuus,
vade, corripe eum inter te et ipsum solum. Si te
audierit, lucratus es fratrem tuum ; si autem te non
audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in
ora duorum vel trium testium stet omne verbum.*
Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ ; si autem
Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi sicut ethnicus
et publicanus. Porro quam grave sit hujusce pec-
cati iudicium, intelligi potest primo quidem ex
sententia Domini, qui in universum dixit²⁷ :
*Quisquis non obedit Filio, non videbit vitam : sed
ira Dei manebit super eum* ; deinde ex historiis
etiam, quæ tum in Veteri, tum in Nova Scriptura
referuntur. Ecce enim quando Achar furatus est
linguam auream et vestem, iratus est Dominus
omni populo, idque tum peccati auctorem, tum
peccatum ipsum ignorantem, donec detectus esset is,
cujus jam facta est mentio, ac 431 horrendum illud
exitium una cum suis omnibus subiisset²⁷. Heli
vero, etiamsi silentio non ferret filios suos, qui
erant filii pestilentes, sed sæpenumero commonuis-
set ipsos, ac dixisset²⁸ : *Nolite, filii, non bona au-
dio de vobis* ; itemque longiore sermone et peccati
absurditatem et inevitabilem condemnationem pa-
tefecisset, quoniam tamen non penitus ultus fue-
rat, neque in eos ostenderat idoneam æmulatione-
nem, adeo exasperavit iram Dei, ut et populus una
cum filiis ipsius interemptus sit, et capta sit ab
alienigenis arca ipsa, et ipse quoque miserranda
morte interierit. Quod si adversus eos qui sceleris
auctori consilii non fuerunt, imo qui prohibuerunt
peccatum, et testimonium reddidere adversus
illud, ira tantæ exarsit, ecquid quis dicere poterit
de iis qui sciunt, et tamen conticescunt? Qui qui-
dem, nisi ea præstiterint quæ ab Apostolo ad Co-

²⁵ Gen. iii, 17. ²⁶ Levit. xix, 17. ²⁷ Matth. xviii, 15-17. ²⁸ Joan. iii, 36. ²⁹ Josue vii, 21-26.
³⁰ I Reg. ii, 24.

(59) Unus ms. ἐάν ἀμαρτήσῃ.

(60) Reg. primus et Voss. σταθῇ πᾶν ῥῆμα.

(61) Antiqui duo libri et editio Paris. χρυσὴν καὶ τὴν στολὴν, ἐπὶ. Alii duo mss. præter Voss. et Com-
belf. χρυσὴν, καὶ τὴν ψιλὴν, ἐπὶ. Editio Veneta
utramque lectionem præfert, sic ut in contextu ha-
beat ψιλὴν, in margine vero στολὴν. Lege notas
Nobillii.

(62) Codex Voss. παῖσι τοῖς ἰδίοις, una cum suis
pueris. Editi et duo mss. pro παῖσι habent πᾶσι.
Haud longe vox υἱοῦ addita est ex tribus codicibus.
Subinde mss. tres cum Voss. αὐτοῖς παραινέσας.
Reg. secundus perinde ut editi αὐτούς. Hoc ipso in

loco codex Voss. Μὴ, τέκνα, υἱοί, μὴ ἀγαθὰ.

(63) Reg. primus, τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ τὴν κιβωτὸν
τοῦ Θεοῦ ληφθῆναι, καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ τοῖς υἱοῖς
αὐτοῦ συναλωθῆναι ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ αὐτὸν
ἐπὶ τούτοις. Codex Voss. τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ... τὴν
κιβωτὸν ἀναλωθῆναι τε καὶ αὐτόν.

(64) Reg. primus manu recentiore τῶν μὴ καλυ-
πτότων· sed particulam negantem inepte additam
esse vident, opinor, omnes. Ibi enim sermo est de
Heli ; deque reliquis ejus similibus, qui prohibent
quidem peccatum, sed mollius. Mox Reg. tertius
τοιαύτη ἡ ὀργή.

rinthios dicta sunt, his verbis ²⁰ : *Quare non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit? ac etiam quæ deinceps ipsos fecisse testatus est ipse, cum scripsit* ²¹ : *Ecce enim hoc ipsum, quod secundum Deum contristati estis, quantam in vobis operatum est sollicitudinem : sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed emulationem, sed vindictam ; in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse in hoc negotio ; periclitantur omnino omnes simul hoc etiam tempore idem exitium subire, aut etiam tanto gravius, quanto legis Mossaice contempore deterior est qui Dominum spernit* ²², patratque idem quod ille qui ante peccavit, ac etiam ante damnatus est. *Septies enim vindicatum est de Cain : de Lamech vero in simile peccatum lapso septuagies septies* ²³.

INTERROGATIO XLVIII.

Quo termino definiatur avaritia

RESPONSIO.

Cum quis transgressus fuerit legis limitem. Contingit autem hoc juxta Vetus Testamentum, cum quis majorem sui ipsius quam proximi curam suscipit : scriptum est enim : *Diliges proximum tuum sicut teipsum* ²⁴ ; at vero juxta Evangelium, quando quis suimet causa aliquid præter res pro instanti die necessarias expetit, velut is, qui audit : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te : quæ autem parasti, cujus erunt* ²⁵ ? Quibus magis generatim adjungit : *Sic qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives* ²⁶.

432 INTERROGATIO XLIX.

Quid est perperam agere.

RESPONSIO.

Quidquid non ob necessitatem, sed propter ornatum atque jactantiam assumitur, id tanquam res perperam acta accusatur.

INTERROGATIO L.

Si quis vestimentis pretiosioribus rejectis, aliud vile, sive pallium, sive calceamentum ita velit, ut sibi conveniat, isne peccat, aut quali morbo laborat.

RESPONSIO.

Quisquis, hominibus placiturus, vult ut deceat se vestis, cum liquet morbo complacendi hominibus

²⁰ I Cor. v, 2. ²¹ II Cor. vii, 11. ²² Hebr. x, 29. ²³ Genes. iv, 24. ²⁴ Levit. xix, 18. ²⁵ Luc. xii, 20. ²⁶ ibid. 21.

(65) Antiqui tres libri τὰ ἐξῆς αὐτοῖς. Editi τοῖς αὐτοῖς. Ibidem unus ms. cum Voss. ἐγγράφαντος. Haud longe vocula ἐν addita est ex antiquis tribus libris.

(66) Sic Vossii codex et alii duo. Illud, ἐν παντὶ συνεστῆσαι αὐτοὺς ἀγνοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι, leerat in vulgatis.

(67) Illud, τὸ ὁμοῖον ἀμαρτόντος, non legitur neque in Colb. neque in Reg. primo : sed hæ voces in aliis quibusdam veteribus libris reperiuntur, quemadmodum et in vulgatis.

Α ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου πρὸς τοὺς Κόρινθίους εἰρημένα, εἰπόντος· Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἐπενόησατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας ; καὶ τὰ ἐξῆς αὐτοῖς (65) ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρηθέντα γράψαντος· Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο, τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι, πόσῃ ἐν ὑμῖν κατειργάσατο σπουδὴν· ἀλλὰ ἀπολογία, ἀλλὰ ἀνανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν· ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι (66)· κινδυνεύουσι πάντως καὶ νῦν ὁμοῦ πάντες τὸν αὐτὸν ὄλεθρον ὑποστῆναι, ἥ καὶ χεῖρονα, ὅση χεῖρων τοῦ ἀθετήσαντος νόμον Μωσέως ὁ ἀθετῶν τὸν Κύριον, καὶ ὁ τὸ αὐτὸ τῷ προημαρτηκότι καὶ προκατακριθέντι τολμήσας. Ἐπειδὴ μὲν γὰρ ἐκδεδίκηται ἐκ Κἀτῶν, ἐκ δὲ Ἀδμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπὶ τὰ, τὸ ὁμοῖον ἡμαρτόντος (67).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΗ'.

Ἡ πλεονεξία μέχρι τίως κρίνεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ὑπερβῇ τις τοῦ νόμου τὸν ὅρον. Ἔστι δὲ τοῦτο κατὰ μὲν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην τὸ πλεόν ἑαυτοῦ φροντίσαι ἢ τοῦ πλησίον (68)· γέγραπτα γάρ· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· κατὰ δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ πλεόν τῶν πρὸς τὴν ἐνεστώσαν ἡμέραν ἀναγκαίων σπουδάζειν τι (69) ἑαυτοῦ ἐνεχέν, ὡς ὁ ἀκούσας· Ἀφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται ; Οὐδ' ἐπιφέρει καθολικώτερον· Οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ εἰς Θεὸν κλουτῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΘ'.

Τι ἔστι τὸ περπερεύεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πᾶν ὃ μὴ διὰ χρεῖαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παλαμβάνεται, περπερείας ἔχει κατηγορίαν (70).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ν'

Ἐάν τις τὰ μὲν πολυτελέστερα τῆς ἐσθῆτος ἀπωθῇται, αὐτὸ δὲ τὸ εὐτελές, εἰτε ἰμῶντιον εἰτε ὑπόδημα οἴσιν θέλῃ (71) ἵνα πρέπη αὐτῷ, εἰ ἀμαρτάνει, ἢ ποῖον πάθος νοσεῖ

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ θέλων ἵνα πρέπη αὐτῷ πρὸς τὸ ἀνθρώποις ἀρέσαι, φανερός ἐστιν ἀνθρωπαρέσκεια νουστῶν. καὶ

(68) Voculam ἢ addidimus ex Reg. primo.

(69) Sic veteres quatuor libri. Editi σπουδάζειν τινα. Ibidem Reg. primus ὡς ἀκούσαι.

(70) Cicero in epistola undecima libri primi ad Atticum verbum περπερεύεσθαι accepit quoque pro eo, quod est, *factare et ostentare se*. Ejus hæc sunt verba : *Ego autem ipse, dii boni, quomodo ἐνεπερπερεύσάμην novo auditori Pompeio?* Idem verbum et alibi eodem modo acceptum reperias. Lege Ducæum.

(71) Veteres duo libri οἴσιν θέλει.

μεταωριζόμενος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ πάθος τῆς Α laborare, animumque habere a Deo abalienatum, et ostentationis vitio in ipsis etiam rebus vilibus indulgere.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΑ΄.

Τί ἐστι 'Ρακά (72).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐπιχώριον ῥῆμα ἡνωτέρας ὕδρευς, πρὸς τοὺς οἰκειστοτέρους λαμβανόμενον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΒ΄

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ποτὲ μὲν, « Μὴ γινώμεθα (73) κενόδοξοι » ποτὲ δὲ, « Μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ (74) ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, » τίς ὁ κενόδοξος, καὶ τίς ὁ ἀνθρωπάρεσκος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Λογίζομαι, ὅτι κενόδοξος μὲν ἐστὶν ὁ, ψιλῆς ἐνεκα τῆς ἐν κόσμῳ δόξης, τῆς παρὰ τῶν ὁρώντων ἢ ἀκουόντων, ποιῶν τι ἢ λέγων· ἀνθρωπάρεσκος δὲ ὁ πρὸς τὸ θέλημά τινος ἀνθρώπου εἰς ἀρέσκειαν αὐτοῦ ποιῶν, κἂν ἀτιμίας ἀξίον ἢ τὸ γινόμενον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΓ΄

Τίς ἐστὶν (75) ὁ μολυσμὸς τῆς σαρκὸς, καὶ τίς ὁ μολυσμὸς τοῦ πνεύματος· καὶ πῶς αὐτῶν καθαρεύομεν· ἢ τίς ὁ ἁγιασμὸς· καὶ πῶς αὐτὸν κτησόμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μολυσμὸς ἂν εἴη σαρκὸς μὲν τὸ ἀναμίγνυσθαι τοῖς αὐτουργοῖσι (76) τὰ ἀπηγορευμένα, πνεύματος δὲ τὸ ἀδιαφορεῖν πρὸς τοὺς ἔρρονούντας ἢ ποιούντας τὰ τοιαῦτα. Καθαρεύει δὲ τις, ὅταν ἀνάσχηται τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος τῷ τοιοῦτῳ μὴδὲ συνεσθίειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἢ ὅταν πάθῃ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ· Ἀθυμία κατέσχε με ἀπὸ ἁμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου· καὶ λύπην τοιαύτην ἐδείξαντο, ὅταν ἐπεδείξαντο (77) οἱ Κορίνθιοι, ὅποτε ἐνεκλήθησαν, ὅτι πρὸς τὸν ἁμαρτήσαντα ἀδιαφόρως διετέθησαν, ἐν παντὶ συστήσαντες ἑαυτοὺς ἄγνοους εἶναι ἐν τῷ πράγματι. Ἁγιασμὸς δὲ ἐστὶ τὸ ἀναχεῖσθαι τῷ ἁγίῳ Θεῷ ἐξ ὁλοκλήρου, καὶ ἀδιαστάτως ἐν παντὶ καιρῷ, διὰ φροντίδος καὶ σπουδῆς τῶν αὐτῷ ἀρεσκόντων. Τό τε γὰρ λελω-
 ῥημένον ἐν τοῖς ἀναθήμασι ἀπρόσδεκτον, καὶ τὸ ἅπαξ ἀνατεθὲν τῷ Θεῷ (78) εἰς κοινὴν καὶ ἀνθρωπίνην ᾠρῆσιν ἔλκειν ἀσεβὲς καὶ ἀτόλμητον (79).

INTERROGATIO LI.

Quid sit Raça³⁶.

RESPONSIO.

Vernaculum verbum est, contumeliam mitiorem significans, quod erga familiares usurpatur.

INTERROGATIO LII.

Cum Apostolus dicat, modo quidem: « Non efficiamur inanis gloriæ cupidi³⁷; » modo vero: « Non ad oculum servientes, quasi hominibus placere studentes³⁸; » quis est inanis gloriæ cupidus, et quis est, qui placere hominibus studet.

RESPONSIO.

Cupidum quidem inanis gloriæ arbitror esse eum, qui ob tenuem mundi gloriam, a spectatoribus aut ab auditoribus accipiendam, facit aliquid aut dicit; studiosum vero complacendi hominibus eum, qui ad alicujus hominis arbitrium, ipsi placiturus, aliquid peragit, etiamsi id quod efficitur, sit ignominia dignum.

433 INTERROGATIO LIII

Quodnam sit inquinamentum carnis, et quodnam sit spiritus inquinamentum, et quomodo ab ipsis purgabimus nosmetipsos: aut quæ est sanctimoniam, et quomodo ipsam adipiscemur.

RESPONSIO

Carnis quidem inquinamentum fuerit, admisceri iis qui patrant prohibita: spiritus vero, indifferenter esse erga eos qui talia sentiunt, aut peragunt. Purus est autem aliquis, cum obedit Apostolo, qui dixit³⁹, ne cibum quidem cum ejusmodi homine sumendum esse, et quæcunque sunt in hanc sententiam; aut cum in se sentiat quod a Davide dictum est⁴⁰: Tedium tenuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam, talemque mœstitiam ostenderit, qualem ostenderunt Corinthii, quando ipsis vitio datum est, quod erga eum qui peccaverat, fuerant indifferenter affecti⁴¹: siquidem in omnibus testificati sunt se in eo negotio puros fuisse. Sanctimonia autem est, addictum esse Deo sancto integre, et indesinenter omni tempore, iis, quæ ipsi accepta sunt, curandis, diligenterque agendis. Nam quod mutilatum est, nequaquam accipitur inter sacra dona; et quod semel dedicatum est Deo, in communem et humanum usum reducere impium est et horrendum.

³⁶ Matth. v, 22. ³⁷ Galat. v, 26. ³⁸ Ephes. vi, 6. ³⁹ I Cor. v, 11. ⁴⁰ Psal. cxviii, 53. ⁴¹ II Cor. vii, 11.

(72) Editi et unus ms. ρακά. Alii duo mss. ρακά.

(73) Reg. primus Μη γινώμεθα.

(74) Codex Colb. ἐν ὀφθαλμῷ δουλείας. Mox Reg. secundus perinde ut editi ποιῶν τι καὶ λέγων. Alii tres mss. ποιῶν τι ἢ λέγων.

(75) Antiqui tres libri τίς ἐστὶν. Editi τί ἐστὶν. Statim editi πῶς αὐτοῦ. Veteres duo libri αὐτῶν, rectius. Ibidem Colb. καθαρεύομεν. Hoc ipso in loco duo mss. ἢ τίς ὁ ἁγιασμὸς. Editi ἢ τίς ὁ.

(76) Reg. primus τοῖς αὐτουργοῖν μέλλουσι.

(77) Codex Colb. ἐπέδειξαντο, ὅταν ἐδείξαντο. Ibidem Reg. primus ἐνεκλήθησαν ὅτε. Mox alius ms. ἀδιαφόρως προσετέθησαν.

(78) Editi ἀνατίθεν τῷ Θεῷ. Antiqui tres libri ἀνατεθέν.

(79) Editiones priscæ perinde ut duo mss. καὶ ἀτόλμητον, horrendum, non audendum. Reg. primus et Voss. καὶ τολμηρόν, temerarium.

INTERROGATIO LIV.

Quid sit amor suiipsius : item quomodo qui suiipsius amans est semetipsum cognoscat.

RESPONSIO.

Multa dicuntur improprie, velut illud : *Qui amat animam suam, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam*⁴². Amans igitur suiipsius est, qui seipsum amat. Agnoscit autem seipsum, si quæ facit, ea faciat sui causa ; etiamsi id quod efficitur, juxta mandatum fuerit. Nam requiei suæ gratia, aliquid omittere eorum, quæ sive in animo sive in corpore attineant ad fratris utilitatem, hoc vel ab aliis etiam habetur ceu manifestum amoris suiipsius vitium, cuius finis interitus est.

INTERROGATIO LV.

Quodnam sit discrimen inter amaritudinem, furem, iram et excarescentiam.

RESPONSIO.

Furoris quidem et iræ discrimen in animi forte affectione et motu consistit : quandoquidem qui irascitur, in solo animi affectu perturbationem patitur, uti indicat qui dixit : *Irascimini, 434 et nolite peccare*⁴³ ; qui autem furit, præterea præ se fert majus quiddam : *Furor enim illis, inquit, secundum similitudinem serpentis*⁴⁴ ; item : *Herodes furens pugnavat adversus Tyrios et Sidonios*⁴⁵. Denique vehementior ille qui ex furore oritur motus nominatur excarescentia : amaritudo vero graviores quendam mali stabilitatem ostendit.

INTERROGATIO LVI.

Cum Dominus hanc protulerit sententiam : *Qui se exaltat, humiliabitur*⁴⁶ ; item cum præcipiat Apostolus : *Ne alta sapiamus*⁴⁷ ; et alio in loco dicat : *Arrogantes, superbi, elati*⁴⁸ ; et iterum, *Charitas non inflatur*⁴⁹ ; quis est qui altum sapit, et quis arrogans, et quis superbus, et quis elatus, aut quis inflatus.

RESPONSIO.

Sane qui alta sapit, is fuerit, qui seipsum ex tollit, qui ob sua recte facta de se sentit magnifice, seque offert exemplo Pharisei illius⁵⁰, nec dimittit se ad humilia. Quin et idem ille dici possit inflatus, quo crimine accusati sunt Corinthii⁵¹. Arrogans autem est, qui non ambulat juxta instituta, neque facit, ut incedat secundum eandem regulam, idemque sentiat⁵² : sed qui potius propriam comminiscitur justitiæ viam atque pietatis. Superbus autem est, qui de iis, quæ habet, jactat se, quique supra quam est, studet videri. Elatus vero aut forte est idem qui superbus, aut non longe ab

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΔ'

Τι ἐστὶ φιλαυτία, καὶ πῶς γνωρίζει ἑαυτὸν ὁ φιλαυτός.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πολλὰ καταχρηστικῶς λέγεται, ὥστερ τό· Ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτω εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν. Φιλαντος οὖν ἐστὶν ὁ ἑαυτὸν δῆθεν φιλῶν. Γνωρίζει δὲ ἑαυτὸν, ἐὰν ἅπερ ποιεῖ δι' ἑαυτὸν ποιῇ, καὶ κατ' ἐντολὴν ἥ τὸ γινόμενον (80). Τὸ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ἀναπαύσεως ἐλλείπει τι τῶν πρὸς τὴν χρείαν τοῦ ἀδελφοῦ, εἴτε κατὰ ψυχὴν εἴτε κατὰ σῶμα, φανεράν ἤδη καὶ τοῖς ἄλλοις (81) ἔχει τῆς φιλαυτίας τὴν κακίαν, ἥς τὸ τέλος ἀπώλεια.

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΕ'

Ποία διαφορὰ πικρίας, καὶ θυμοῦ, καὶ παροξυνσμού.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Θυμοῦ μὲν καὶ ὀργῆς ἡ διαφορὰ τάχα ἐν διαθέσει καὶ ὀρμῇ κεῖται· τοῦ μὲν ὀργιζομένου ἐν διαθέσει μόνῃ ἔχοντος· τὸ πάθος, ὡς δηλοῖ ὁ εἰπών· Ὅργιζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· τοῦ δὲ θυμομένου ἤδη τι καὶ πλέον δεικνύντος· θυμὸς γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, κατὰ τὴν ὁμολοσίαν τοῦ θρεῶς· καὶ, Ὁ Ἡρώδης ἦν θυμομαχῶν Τυρίους καὶ Σιδονίους. Καὶ τὸ σφοδρότερον ἀπὸ θυμοῦ κίνημα παροξυσμὸς ὀνομάζεται· ἡ δὲ πικρία κατασκευὴν δεινότεραν τῆς κακίας ἐμφαίνει.

C

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΓ'

Τοῦ Κυρίου ἀποφραγμένον, δεῖ ὁ ὕψων (82) ἑαυτὸν ταπεινωθῆσεται· καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος, Ὁ μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονεῖν· καὶ ἀλλοχού λόντος· Ὁ ἁλῶνας, ὑπερήφανοι, τετυφωμένοι· καὶ ἅλλιν· Ὁ ἀγάπη οὐ συνίσταται· τίς ἐστὶν ὁ ὑψηλόφρων, καὶ τίς ὁ ἀλαῶν, καὶ τίς ὁ ὑπερήφανος, τίς δὲ ὁ τετυφωμένος ἢ τίς ὁ (83) περυσιωμένος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Υψηλόφρων μὲν εἴη ἂν καὶ ὁ ἑαυτὸν ὕψων, ὁ ἐπὶ τοῖς προσώπῳ αὐτοῦ κατορθώμασι μεγαλοφρονῶν καὶ ἐπαίρόμενος, κατὰ τὸν Φαρισαῖον ἐκεῖνον, καὶ μὴ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενος. Ὁ αὐτὸς δ' ἂν λέγοιτο καὶ περυσιωμένος, κατὰ τὸ Κορινθίων ἐγκλημα. Ἀλαῶν δὲ ὁ μὴ στοιχῶν τοῖς νενομοθετημένοις, μηδὲ πληρῶν τὸ τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν· ἰδίαν δὲ ὁδὸν δικαιοσύνης καὶ εὐσεβείας ἐπινοῶν. Ὑπερήφανος δὲ ὁ ἐπὶ τοῖς προσώπῳ αὐτοῦ κομπάζων, καὶ ὑπὲρ ὅ ἐστι, φαίνεσθαι ἐπιτηδεύων. Τετυφωμένος δὲ ἢ ὁ αὐτός (84) ἐστὶ τάχα τῷ ὑπερήφανῳ, ἢ ἐγγύς τούτου, κατὰ τὸ ὑπὸ

⁴² Joan. xii, 25. ⁴³ Psal. iv, 5. ⁴⁴ Psal. lvii, 5. ⁴⁵ Act. xii, 20. ⁴⁶ Luc. xviii, 44. ⁴⁷ Rom. xi, 20. ⁴⁸ II Tim. iii, 2. ⁴⁹ I Cor. xiii, 4. ⁵⁰ Luc. xviii, 41. ⁵¹ I Cor. v, 2. ⁵² Philipp. iii, 16.

(80) Codex Voss. εἴη τὰ γινόμενα. Reg. primus εἴη τὰ γινόμενα.

(81) Reg. primus et Voss. καὶ ἐν ἄλλοις.

(82) Unus ms. δεῖ Πᾶς ὁ ὕψων. Nec ita multo post Reg. primus et Voss. μὴ ὑψηλόφρωνεῖν. Hoc ipso in uico codex Voss. καὶ ἀλλοχού δὲ λέγ.

(83) Reg. primus τετυφωμένος καὶ τίς ὁ. Mox idem ms. μὲν ἂν εἴη καὶ ἑαυτὸν ὕψων. Reg. tertius Ὑψηλόφρων μὲν ἐστὶν ὁ ἑαυτὸν. Mox duo mss. κατορθώμασι μεγαφρονῶν.

(84) Regii primus et tertius ἢ ὁ αὐτός, bene. Editi ἢ αὐτός.

τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· Τετύχεται, μηδὲν ἐπι- A
στάμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΖ΄.

Ἐάν τις ἐλάττωμα ἔχῃ ἀδιόρθωτον, καὶ συν-
εχέστερον καταγινωσκόμενος βλάπτηται, εἰ
συμφέρεי μᾶλλον ἐπαρῆναι (85) αὐτῷ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται, ὅτι τοὺς ἁμαρτά-
νοντας ἐπιστρέφειν μακροθύμως δεῖ, κατὰ τὸν ὑπο-
δειγμένον τρόπον παρὰ τοῦ Κυρίου. Ἐάν δὲ μὴ
ἀρχίσῃ αὐτῷ πρὸς ἐπιστροφήν ἡ τῶν πλείονων κα-
τάγνωσις καὶ ἐπιτίμεις, ὡς τῷ Κορινθίῳ, ὡς
ἐθνικὸν ὁρᾶσθαι χρῆ τὸν τοιοῦτον. Ἐναρῆσθαι
δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατακακριμένον κατ' οὐδένα
τρόπον ἀσφαλὲς οὐδενί, τοῦ μὲν Κυρίου εἰπόντος, B
ὅτι συμφέρεи ἵνα τις, ἕνα ὀφθαλμὸν, ἢ μίαν χεῖρα,
ἢ ἕνα πόδα ἀπολέσας, εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν, ἢ
ἐν τῷ φείσασθαι τινος τούτων (86), ὅλος βληθῇ εἰς
τὴν γέναν τοῦ πυρὸς, ὅπου ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς
καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· καὶ τοῦ Ἀποστόλου
μαρτυροῦντος, ὅτι μικρὰ ζύμη ὢλον τὸ φύραμα
ζυμοί.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΗ΄.

Ὁ κατ' ἐπιτηδεύειν ψευδόμενος κρίνεται μόνον;
ἢ καὶ ὁ κατὰ ἀγνοίαν τι παρὰ τὸ ἀληθὲς ἀπο-
λύτως φθεγξάμενος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ κρίμα τοῦ Κυρίου καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ἀγνοίαν
ἁμαρτανόντων φανερόν, εἰπόντος· Ὁ (87) μὴ γινώσκων,
ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας. C
Πανταχοῦ δὲ ἡ ἀξιόλογος μετάνοια (88) βεβαίαν ἔχει
τὴν ἐπίβαν τῆς ἀφέσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΘ΄.

Ἐάν ἐνθυμηθῇ τις μόνον ποιῆσαι τι, καὶ μὴ
ποιῆσαι, εἰ καὶ οὗτος ὡς ψεύστης κρίνεται

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εἰ κατ' ἐντολὴν ἐστὶν ὁ ἐνθυμηθῆ ποιῆσαι, οὐχ
ὡς ψεύστης μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπειθὴς κατακρίνε-
ται. Ἐτάζω γὰρ καρδίαν καὶ νεφροὺς ὁ Θεός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ξ΄.

Ἐάν τις προληφθεὶς ὁρίσῃ τι πράξαι (89) τῶν
μὴ ἀρεσκόντων Θεῷ, τί χρῆ μᾶλλον, ἀνατρέ-
ψαι τὸ κακῶς ὁρισθὲν, ἢ φθεῖν τοῦ ψεύδους
τελέσαι τὴν ἁμαρτίαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Οὐχ ὅτι ἀφ' ἐαυτῶν D
ἱκανοὶ ἐσμεν λογισασθαι τι ὡς ἐξ ἐαυτῶν· καὶ
αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ὁμολογοῦντος, ὅτι Οὐ δύναμαι ἐγὼ
ποιεῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδέν· καὶ πάλιν· Τὰ ῥήματα,

“ I Tim. vi, 4. “ Matth. v, 29, 30. “ I Cor. vi, 6. “ Luc. xii, 48. “ Psal. vii, 40. “ II
Cor. iii, 5. “ Joan. v, 19.

(85) Combefisius, cui libri veteres non favent,
suspicatur legendum esse ἐναρῆναι pro ἐπαρῆναι.
suspicari quoque quispiam possit pro αὐτῷ legen-
dum esse αὐτόν, aut certe verba Græca ita locanda
esse, εἰ μᾶλλον αὐτῷ συμφέρεи ἐπαρῆναι, seu ἐνα-
ρῆναι.

(86) Reg. primus et Voss. φείσασθαι ἐνός τινος
εὐτόνων. Mox Reg. primus, Ἀποστόλου δέ. Mox edi-
tiones antiquæ, φύραμα ζυμοί. Veteres tres libri præ-

illo dissidet, juxta illud Apostoli dictum : Elatus
est, nihil sciens “.

INTERROGATIO LVII

Si quis vitio cuiuspiam inemendabili obnoxius sit, fre-
quentiusque reprehensus lædatur, an eum potius
dimitti expediat.

RESPONSIO.

Hoc jam alibi dictum est, peccantes cum man-
suetudine atque lenitate esse convertendos, eo,
quem Dominus indicavit, modo. Quod si ei, ut con-
vertatur, satis non fuerit plurimum reprehensio et
objurgatio, quemadmodum Corinthio illi : quicquid
modi est tanquam ethnicus habendus est. Nemini
autem ulla ratione tutum fuerit eum qui a Domino
condemnatus est, retinere, cum dixerit Dominus “,
expedire ut quis uno oculo, aut una manu, aut uno
pede amisso in regnum ingrediatur, quam si uni
ex his pepercerit, totus mittatur in gehennam ignis,
ubi est 435 sletus et stridor dentium : et Aposto-
lus testificetur “, totam massam modico fermento
fermentari

INTERROGATIO LVIII.

An tantummodo is qui de industria mentitus est,
judicetur : aut etiam qui nesciens aliquid abso-
lute contra veritatem locutus sit.

RESPONSIO.

Judicium Domini etiam de iis qui per ignoran-
tiam peccant manifestum est ex verbis illis : Qui
non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis “.
Ubique autem pœnitentia rite et egregie peracta,
veniæ spem firmam et stabilem habet.

INTERROGATIO LIX.

Si quis cogitaverit duntaxat aliquid facere, nec tamen
fecerit : an et ille velut mendax judicetur.

RESPONSIO.

Si ex mandato est, quod facere cogitavit, non
ut mendax solum, sed ut contumax etiam condem-
natur : Scrutans enim corda et renes Deus “.

INTERROGATIO LX.

Si quis præventus constituerit se quidpiam facturum
eorum, quæ Deo non placent, magisne convenit ab-
stinere ab eo quod male statutum est, an metu
mendacii peccatum committere.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dicat : Non quod sufficientes
simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis “ ;
item cum Dominus ipse sic consteatur : Non pos-
sum ego facere a me quidquam “; et rursus : Verba

ter Voss. φύραμα δολοί.

(87) Reg. primus, εἰπόντος, ὅτι Ὁ.

(88) Idem ms. ἡ ἀξιώπιστος μετάνοια.

(89) Rursus idem codex Ἐάν τις προληφθεὶς ὁρίσῃ
τι πράξαι. Editi, Ἐάν τις ὁρίσθαι τι προληφθεὶς
πράξαι, etc., verborum perturbato ordine. Mox duo
mss. præter Voss. et Combef. ἀνατρέψαι τὸ κακῶς.
Editi, τρέψαι. Haud longe codex Voss. φθεῖν τοῦ
ψεύδεσθαι.

ἡγὰρ ego loquor vobis, a me ipso non loquor⁹⁰; et alio in loco: *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris*⁹¹, penitentiam agere debet qui est ejusmodi; primum quidem quod aliquid quaecunque tandem fuerit, a seipso audet decernere; neque enim ipsa etiam bona ex propria auctoritate facere oportet: deinde vero, et quidem multo magis, quod praeter Dei placita quidpiam statuere veritus non est. Quod autem rescindendum sit, quidquid ex praepudicata opinione statutum est praeter praeceptum Domini, aperte ostenditur in apostolo Petro, qui praevenerat apud se statuerat quidem illud: *Non lavabis mihi pedes in aeternum*⁹²; sed postquam audivit Dominum pronuntiantem: *Si non laveris te, non habebis partem mecum*, confestim mutata sententia dixit: *Domine, non tantum pedes meos, sed et manus, et caput.*

436 INTERROGATIO LXI.

Si quis neque laborare potest, neque psalmos discere velit, quid de eo fieri debet.

RESPONSIO

Cum Dominus in parabola dixerit de sicca illa infecunda: *Succide illam, utquid etiam terram occupat*⁹³? necesse quidem est providere ei cum omni diligentia: sed, si morem non gerit, id quod de eo qui in peccato perseverat, praescriptum est, etiam erga illum observetur. Quisquis enim Leno non dat operam, cum diabolo et angelis ejus condemnatur.

INTERROGATIO LXII.

Quid fecerit quis, ut condemnatur velut qui talentum occultavit.

RESPONSIO.

Quisquis apud seipsum detinet qualem: unque tandem gratiam Dei, ut ea ipse perfruat, non autem alios beneficii hujus facit participes, is velut occultans talentum condemnatur.

INTERROGATIO LXIII.

Quid est, quod cum fecerit quis, condemnatur, ut ii, qui murmuraverunt contra postremos.

RESPONSIO.

Condemnatur ob suum quisque peccatum: et quidem qui murmuraverint, ob murmuracionem. Verum saepe alii alia de causa murmurant. Hi quidem, quod sibi desint alimenta: ut qui gulosi sint, et ventrem deum faciant: illi vero, quod par cum postremis praemium acceperint, ostendentes invidiam homicidii sociam; alii denique ob aliquam quamvis causam.

⁹⁰ Joan. xiv, 10. ⁹¹ Joan. vi, 38. ⁹² Joan. xiii, 8, 9. ⁹³ Luc. xiii, 7.

(90) Pro λαλῶ in antiquo Vossii codice legitur λελάληκα.

(91) Reg. primus, ὅτι καὶ παρὰ.

(92) Reg. primus, δύναται. Mox idem ms. et Voss. ψαλμούς μανθάνειν. Ibidem Reg. primus, βούλεται.

(93) Veteres duo libri, γῆν καταργῇ. Mox codex Combef. μὴ ἀνάσχηται. Haud longe editi, ἐπ' αὐτῷ φυλαχθῆναι. Antiqui duo libri cum Voss. παραφυ-

λαχθῆναι. (94) Reg. primus, τί ἂν ποιῇ τις καὶ ὡς κρύψας. Mox Colb. κρίνεται. Nec ha multo infra duo mss. ὡς κρύψας τὸ. (95) Antiqui duo libri perinde ut Voss. τοῦ φόνου. Alii duo mss. et editi τῷ φόνῳ. Ibidem editi καὶ ἄλλοι δὲ ἄλλο. Codex Voss. καὶ ἄλλοι δ' ἄλλο. Unus Combefisianus et Reg. tertius, ἄλλοι δ' ἄλλο, recte.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΑ'.

Ἐὰν τις μῆτε ἐργάζεσθαι δύνηται (92), μῆτε τοὺς ψαλμοὺς μαθεῖν βούληται, τί χρὴ αὐτῷ ποιῆσαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ἐν παραβολῇ εἰπόντος περὶ τῆς ἀχάρπου συκῆς· *Ἐκκοψόν αὐτήν, ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ* (93); προσάγειν μὲν αὐτῇ τὴν ἐπιμέλειαν πᾶσαν ἀναγκαῖον· ἐὰν δὲ μὴ ἀνέχηται, τὸ προστεταγμένον περὶ τοῦ ἐπιμένοντος τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ ἐπ' αὐτῷ παραφυλαχθῆναι χρὴ. Καὶ γὰρ ὁ ἀργὸς τοῦ καλοῦ μετὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ κρίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΒ'.

Τί ἐὰν ποιῇ τις ὡς κρύψας (94) τὸ τάλαντον, κατακρίνεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅ οἰανδήποτε χάριν Θεοῦ παρακατασχὼν εἰς ἀπώλαυσιν αὐτοῦ, καὶ μὴ ἄλλους εὐεργετῶν, ὡς κρύπτων τὸ τάλαντον κατακρίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΓ'.

Τί ἐὰν ποιῇ τις, κατακρίνεται, ὡς ἐκεῖνοι οἱ γογγύσαντες κατὰ τῶν ἐσχάτων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκαστος ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ἀμαρτήματι κατακρίνεται· καὶ οἱ γογγύσαντες ἐπὶ τῷ γογγυσμῷ. Ἄλλοι δὲ πολλάκις δι' ἄλλην ὑπόθεσιν γογγύζουσιν. Οἱ μὲν γὰρ, ὅτι ἐπέλειψεν αὐτοῖς τὰ πρὸς χορτασίαν, ὡς γαστρίμαργοι καὶ θεοποιούντες τὴν κοιλίαν· οἱ δὲ, ὅτι τὰ ἴσα τοῖς ἐσχάτοις ἐτιμήθησαν, φθόνου διδόντες ἀπόδειξιν τοῦ συζύγου τῷ φόνῳ (95)· καὶ ἄλλοι δι' ἄλλο τι.

λαχθῆναι.

(94) Reg. primus, τί ἂν ποιῇ τις καὶ ὡς κρύψας. Mox Colb. κρίνεται. Nec ha multo infra duo mss. ὡς κρύψας τὸ.

(95) Antiqui duo libri perinde ut Voss. τοῦ φόνου. Alii duo mss. et editi τῷ φόνῳ. Ibidem editi καὶ ἄλλοι δὲ ἄλλο. Codex Voss. καὶ ἄλλοι δ' ἄλλο. Unus Combefisianus et Reg. tertius, ἄλλοι δ' ἄλλο, recte.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΛ'

A

INTERROGATIO LXIV.

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος·
 « Συμφέρεῖ αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικός
 περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ βίβῃ (96) εἰς τὴν
 θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν
 τούτων· ἵ τί ἐστι τὸ σκανδαλίσαι; ἢ πῶς αὐτὸ
 φυλαξόμεθα, ἵνα μὴ τὸ οὕτω φοβερόν κρῖμα
 ἐλθῇ ἐφ' ἡμᾶς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Σκανδαλίζει μὲν τις, παρανομῶν λόγῳ ἢ ἔργῳ (97),
 καὶ ἕτερον πρὸς παρανομίαν ἐνάγων, ὥς ὁ ὄφις τὴν
 Εὐαν, καὶ ἡ Εὐα τὴν Ἀδὰμ· ἢ κωλύων ποιῆσαι τὸ
 θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὥς ὁ Πέτρος τὸν Κύριον, εἰπὼν·
 Ἰλεός σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο· καὶ
 ἀκούσας· Ὑπαγε ὅπισθ' μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν
 μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν
 ἀνθρώπων· ἢ οἰκοδομῶν τὸ φρόνημα τοῦ ἀσθε-
 νοῦς (98) εἰς τι τῶν ἀπηγορευμένων, κατὰ τὸ παρὰ
 τῷ Ἀποστόλῳ γεγραμμένον, εἰπόντι· Ἐάν γάρ τις
 ἰδῇ σέ, τὸν ἔχοντα γνώσιν, ἐν εἰδωλῷ κατακει-
 μένον, οὐχ ἢ συνείδησιν αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος
 οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθλεῖν;
 οἷς ἐπιφέρει· Διόπερ (99) εἰ βρώμα σκανδαλίζει
 τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα,
 ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίω. Γίνεται δὲ
 τὸ σκάνδαλον κατὰ πλείονας αἰτίας. Ἡ γὰρ παρὰ
 τὸν σκανδαλίζοντα τὸ σκάνδαλον γίνεται, ἢ παρὰ τὸν
 σκανδαλιζόμενον τὸ σκανδαλισθῆναι συμβαίνει (1).
 Καὶ ἐν ταῦτοις πάλιν διαφόρων· ποτὲ μὲν γὰρ κατὰ
 ἀπειρίαν ἢ τούτου, ἢ ἐκείνου. Ἔστι δὲ ὅτε ἐν τῇ
 ὀρθρονομίᾳ τοῦ λόγου ἢ τῶν σκανδαλιζομένων κακία ἐκ-
 δηλοτέρα γίνεται· καὶ ἐν τοῖς πράγμασι δὲ (2) ὁμοίως.
 Ἡ γὰρ ἐντολὴν Θεοῦ ποιῶντος, ἢ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ
 κειμένοις ἐπ' ἀδείας χρωμένον ὁ σκανδαλιζόμενος
 σκανδαλίζεται. Ὅταν μὲν οὖν τοῖς κατ' ἐντολὴν γι-
 νομένοις προσκόπτωσιν ἄνθρωποι, καὶ ἐπὶ τούτοις
 σκανδαλίζωνται (ὥς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τινὲς ἐπὶ τοῖς
 ὑπὲρ τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς γινο-
 μένοις καὶ λεγομένοις), τότε χρὴ μνημονεύειν τοῦ
 Κυρίου περὶ τῶν τοιούτων ἀποκρινάμενον, ἡνίκα (3)
 προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἶπον αὐτῷ· Οἰδαί, ὅτι οἱ
 Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες τὸν λόγον, ἐσκανδαλί-
 σθησαν; πρὸς οὓς φησὶ· Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ
 ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος (4), ἐκριζω-
 θήσεται. Ἀφετε αὐτούς· τυφλοὶ εἰσιν ὁδηγοὶ
 τυφλῶν. Τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐάν ὁδηγῇ, ἀμφό-
 τεροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα

Cum Dominus noster Jesus Christus dicat : « Expe-
 dit illi ut mola asinaria suspendatur circa collum
 ejus, et projiciatur in mare, potius quam ut scan-
 dalizet unum de pusillis istis » : quid est scan-
 dalum dare, aut quomodo illud caveamus, ut ne ju-
 dicio adeo horrendum subeamus.

RESPONSIO.

Sane scandalo est aliquis, cum verbo aut actio-
 ne legem violat, aliumque inducit ad legem per-
 fringendam, 437 velut serpens Evam, et Eva
 Adam : ac etiam cum prohibet exsequi voluntatem
 Dei, ut Petrus Dominum, cum dixit : Propitius sit
 tibi, Domine, non erit tibi hoc ⁹⁷; qui audit : Va
 de post me, Satana, scandalum es mihi, quia non
 sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum ⁹⁸ : aut
 quando suscitatur animus infirmi alicujus ad veti-
 tum quiddam, prout ab Apostolo scriptum est, his
 verbis : Si quis enim viderit te, qui habes scientiam,
 in idolio recubentem, nonne conscientia ejus qui
 infirmus est edificabitur ad manducandum idolo
 thyta ⁹⁹? quibus isthæc adjungit : Quapropter si
 esca scandalizat fratrem meum, non manducabo car-
 nem in æternum, ne fratrem meum scandalizem ⁹⁹.
 Oritur autem scandalum pluribus ex causis. Vel
 enim ex eo qui scandalizat, scandalum nascitur;
 aut scandalum proficiscitur ex eo qui scandalizatur.
 Ac rursus id in his contingit variis modis; ali-
 quando enim ex malitia, aliquando vero ex impe-
 ritia vel hujus, vel illius. Interdum etiam in recta
 verbi tractatione, eorum, qui scandalum patiuntur,
 malitia magis declaratur, perinde ut in ipsis rebus.
 Aut enim uno aliquo mandatum Dei faciente, aut
 iis, quæ in sua potestate sita sunt, libere utente,
 scandalizatur qui scandalizatur. Cum itaque de re-
 bus quæ ex mandato fiunt, vel dicuntur, offendun-
 tur homines, et de his scandalizantur (ut in Evan-
 gelio quidam de his, quæ a Domino fiebant, et di-
 cebantur ex voluntate Patris), tunc Domini memi-
 nisse operæ pretium est, qui, cum accessissent ad
 se discipuli, ac dixissent : Scis quod Pharisæi, au-
 dito verbo hoc, scandalizati sunt? eis de ejusmodi
 hominibus responsum dedit, his verbis : Omnis
 plantatio quam non plantavit Pater meus celestis,
 eradicabitur. Sine illos : cæci sunt duces cæcorum.
 Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in fo-

⁹⁶ Matth. xviii, 6. ⁹⁷ Matth. xvi, 22 ⁹⁸ ibid. 25. ⁹⁹ I Cor. viii, 10. ⁹⁹ ibid. 13.

(96) Sic Vossii liber et alii duo. Alii duo mss. et
 editi ἔρριπται. Mox duo mss. τὸ σκανδαλίσαι. Vo-
 cula τὸ deerat in vulgatis. Haud longe, modo in
 veteribus libris legitur φυλαξόμεθα, modo φυλαξώ-
 μεθα. Nec ita multo post Reg. tertius et editi φοβε-
 ρὸν κρῖμα. Alii tres mss. præter Voss. φοβερόν
 κρῖμα.

(97) Codex Colb. Σκανδαλίζει μὲν πᾶς τις ὁ παρὰ
 τὸ γεγραμμένον λόγῳ ἢ ἔργῳ παρανομῶν, etc. Reg.
 primus et Voss. Σκανδαλίζει μὲν τις ἐπ' ἀνόμῳ λόγῳ
 ἢ ἔργῳ καὶ, etc.

(98) Reg. primus et Colb. τὸ φρόνημα τοῦ ἀσθε-
 νοῦς. Statim unus ms. Ἐάν οὖν τις.

(99) Vox Διόπερ addita est ex antiquis tribus li-
 bris.

(1) Sic codices tres. Editi σκανδαλιζόμενον τὸ
 σκάνδαλον συμβαίνει.

(2) Ita Vossii codex et alii tres. Vocula δὲ aberat
 ab excusis. Ibidem Reg. primus et Voss. τοῦ Θεοῦ.
 Mox duo mss. ἐπ' ἀδείας.

(3) Editi τότε μνηστῆρον τοῦ Κυρίου τοῦ ἀποκρινά-
 μένου, ἡνίκα. Codex Voss. et alii nonnulli ut in con-
 textu.

(4) Reg. primus, μου ἐπουράνιος. Haud longe vo-
 culam δὲ addidimus ex duobus codicibus

veam cadent⁶⁹. Et multa hujusmodi poterit quis invenire tum in Evangeliiis, tum apud Apostolum. Cum vero ob ea quæ in potestate nostra posita sunt, offenditur quis, aut scandalum patitur, tunc revocanda sunt in memoriam hæc Domini ad Petrum verba, quando dixit: Ergo liberi sunt filii; ut autem non scandalizemus eos, profectus ad mare mitte hamum: et eum piscem qui primus ascenderit, tolle: et apertis ore ejus, invenies staterem; illum sumens, da eis pro me et te⁷⁰, item quæ ab Apostolo ad Corinthios scripta sunt his verbis: Non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem⁷¹; ac rursus: Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur⁷². Quam autem metuendum sit in iis, quæ videntur sita esse in potestate nostra, aspernari fratrem qui ob hæc scandalum afficitur, ostendit præceptum Domini, qui in universum prohibet **438** omne scandali genus, ac dicit⁷³: Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est. Quin et idem testatur Apostolus, qui quidem modo dicit⁷⁴: Sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum: modo vero hoc delictum vehementius interdicit verborum apparatus uberiore, ubi ait: Si quis enim viderit te, qui habes scientiam, in idolio recubentem, nonne conscientia ejus, qui infirmus est, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus frater in sua scientia, propter quem Christus mortuus est⁷⁵. Quibus adjungit: Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem⁷⁶. Et alio in loco postquam dixit: An ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi⁷⁷? subinde adjungit: Sed non usi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi⁷⁸. Cæterum, cum rem ita horrendam esse demonstratum sit, in iis quæ in potestate nostra posita sunt, fratri esse exemplo malo, quidnam possit quis de iis dicere, qui vetita faciendo aut loquendo dant scandalum? et maxime, cum aut scientia majore præditus esse videtur qui est offensionem, aut constituitur in aliquo gradu sacerdotali: qui cum debeat aliis esse præpositus velut regula et exemplar, si vel minimum quid neglexerit eorum quæ scripta sunt, aut fecerit prohibitum quiddam aut aliquid quod præceptum sit omiserit, aut uno

καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εὗροι τις ἄν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ ἡμετέρᾳ κειμένοις προσκόπη τις, ἢ σκανδαλίζεται, εἰς ἀνάμνησιν ἔλθειν δεῖ τότε τῶν τοῦ Κυρίου (5) πρὸς τὸν Πέτρον ῥημάτων, εἰπόντος· Ἄρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί· Ἰνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα (6) πρῶτον λήθῃν ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὐρήσεις στατήρα· ἐκείνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ· καὶ τῶν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Κορινθίους γραμμάτων, ἐν οἷς φησιν· Οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλλίσω· καὶ πάλιν· Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται, ἢ ἀσθενεῖ. Ὅπως δὲ ἐστὶ φοβερὸν τὸ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κεῖσθαι δοκοῦσι περιορᾶν τὸν ἀδελφὸν σκανδαλιζόμενον ἐν τούτοις (7), δείκνυσι μὲν ἡ τοῦ Κυρίου παραγγελία, καθόλου πάντα σκανδαλισμοῦ τρόπον ἀπαγορεύοντος, καὶ λέγοντος· Ὁρατέ μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γάρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντός βλέπουσιν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανῷ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος (8) λέγων ποτὲ μὲν· Ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθεῖν πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον· ποτὲ δὲ διὰ περισσοτέρας κατασκευῆς σφοδρότερον ἀπαγορεύων τὸ ἀποποιεῖν, δι' ὧν φησιν· Ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σέ, τὸν ἔχοντα γνώσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακειμένον, οὐχὶ ἢ συνειδήσεις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθεῖται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθῆναι; καὶ ἀπολείται (9) ὁ ἀσθενὴς ἀδελφός ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, δι' ἧν Χριστὸς ἀπέθανεν. Οἷς ἐπιφέρει· Οὕτω δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφούς, καὶ τύποντες αὐτῶν τὴν συνειδήσιν ἀσθενοῦσαν (10), εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε. Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλλίσω. Καὶ ὅλα χαρῶν, εἰπὼν· Ἡ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβης οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; ἕξις ἐπιλέγει· Ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ πάντα στέγομεν, ἵνα μὴ ἐγκοπῇ τινα δώμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω δὲ φοβεροῦ δευθέντος τοῦ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κειμένοις σκανδαλίζειν τὸν ἀδελφόν, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἐν τῷ τὰ ἀπηγορευμένα ποιεῖν ἢ λέγειν σκανδαλιζόντων; καὶ μάλιστα ὅταν ἡ γνώσιν ἔχων περισσοτέραν φαίνεται ὁ σκανδαλίζων, ἢ ἐν βαθμῷ ἐξετάζεται ἱερατικῶ· ὅς, ὥσπερ κανὼν καὶ τύπος ὀφείλων προκείσθαι τοῖς ἄλλοις, καὶ βραχὺ τι παρὶθ τῶν γεγραμμένων, ἢ πράξας τὸ κεκωλυμένον, ἢ ἑλλίπων τὸ προστεταγμέ-

⁶⁹ Matth. xv, 12-14, ⁷⁰ Matth. xvii, 25, 26. ⁷¹ I Cor. viii, 13. ⁷² Rom. xiv, 21. ⁷³ Matth. xviii, 10. ⁷⁴ Rom. xiv, 15. ⁷⁵ I Cor. viii, 10, 11. ⁷⁶ ibid. 12, 13. ⁷⁷ I Cor. ix, 6. ⁷⁸ ibid. 12.

(5) Editi, τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Antiqui tres libri τῶν τοῦ, rectius.

(6) Codex Voss. τὸν ἀναβάντα.

(7) Reg. tertius ἐπὶ τούτοις.

(8) Codex Colb. ἀπόστολος Παῦλος. Aliquanto post Reg. primus τῷ ἀδελφῷ εἰς σκάνδαλον.

(9) Eant et reg. tertius ἀπολλυται, perit. Alii duo mss. perinde ut textus sacer, cui vulgata consentit, ἀπολείται, peribit.

(10) Ita Vossii codex et alii tres. Vox ἀσθενοῦσαν deest in vulgatis. Nec ita multo post codex Colb μὴ μόνος ἐγὼ.

νον, ἢ ὅπως ἐφυσυχάσας τινὲ τοιοῦτω, καὶ ἐν τούτῳ ἄμωρτον ἔχει τὸ κρίμα, ὥστε τὸ αἷμα τοῦ ἁμαρτανότου, φησὶν, ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκζητηθήσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΞ΄.

Πῶς τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ τις κατέχει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅταν (11) τοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένοις ἀγαθοῖς εἰς τὰ ἴδια θελήματα καταχρήσεται, ὅπερ ἀπηρνῆσάτο ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· Οὐ γὰρ ἐσμεν, ὡς οἱ πολλοὶ, καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· Οὐτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὐτε ἐν (12) προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς· οὐτε ζητούντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὐτε ἀφ' ἑμῶν, οὐτε ἀπὸ ἄλλων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΞ΄.

Τί ἐστὶν ἐρις, καὶ τί ἐστὶν ἐριθεία

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐρις μὲν ἐστίν, ὅταν τις, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐλάττωσιν φανῆναι τινας, σπουδάζῃ ποιεῖν τι· ἐριθεία δὲ τὸ ἐξ ὧν ποιεῖ τις ἐπιδεικτικῶς ἡ κενοδόξως προκαλεῖσθαι, καὶ ἐρεθίζειν ἄλλους (13) εἰς τὰ ὅμοια. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, ποτὲ μὲν ἐριθείας μνημονεύων, τὴν κενοδοξίαν ἐπισυνάπτει, εἰπὼν, *Μηδὲν κατ' ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν*· ποτὲ δὲ κενοδοξίαν προτάξας, μετὰ ταύτης καὶ τὴν ἐριθείαν ἐτέρῳ ὀνόματι ἀπαγορεύει, λέγων· *Μὴ τινώμεθα* (14) *κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΖ΄.

Τί ἐστὶν ἀκαθαρσία, καὶ τί ἐστὶν ἀσέλγεια.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν μὲν ἀκαθαρσίαν ὁ νόμος ἐδειξε (15), χρησάμενος τῷ ὀνόματι ἐπὶ τῶν ἀκουσίων ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης συμβαινόντων· τὴν δὲ ἀσέλγειαν δοκεῖ μοι ἐμφαίνειν (16) ὁ σοφώτατος Σολομὼν, ἡδὺν καὶ ἀνάλγητον ὀνομάσας· ὡς εἶναι τὴν ἀσέλγειαν διάθεσιν ψυχῆς μὴ ἔχουσας (17) ἢ μὴ φέρουσας ἄλγος ἀθλητικόν· ὥσπερ καὶ ἀκρασία ἐστὶν ἡ μὴ σφύσας κράτος κατὰ τῶν ἐνοχλοῦσων ἡδονῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΗ΄.

Τί ἴδιον θυμοῦ, καὶ τί ἴδιον ἀγανακτήσεως εὐλόγον, καὶ πῶς πολλὰκις ἀπὸ ἀγανακτήσεως ἀρχόμενοι (18), εὐρισκόμεθα θυμολύμενοι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Θυμοῦ ἴδιον ὁρμὴ ψυχῆς ἐν μελέτῃ κακώσεως

” Ezech. iii, 18. ” II Cor. ii, 17. ” I Thess.

(11) Sic mss. non pauci, non ut vulgati ὅταν τις.

(12) Vocula en adjecta est ex Colbertino.

(13) Reg. primus et Voss. καὶ ἐρεθίζειν καὶ ἄλλους.

(14) Reg. primus μὴ γενώμεθα.

(15) Codex Colb. ὁ νόμος ἐδίδαξεν.

(16) Editi ἐκφαίνεν, Antiqui tres libri eum Voss. ἐμφαίνειν. Mox Colb. ἡδὺ καὶ, etc. Alii mss. ἡδὺν. Basilii respicere videtur ad illud Prov. xiv, 23: Ὁ δὲ ἡδὺς καὶ ἀνάλγητος ἐν ἐνδοξίᾳ ἐστὶν, *Jucundus autem*

A verbo indifferenter et silentio tulerit quidvis hujusmodi. judicio tanto vel ob hoc unum obnoxius est, ut sanguis illius qui peccavit, inquit ”, ex manibus ipsius requiratur.

INTERROGATIO LXV.

Quomodo quis veritatem detinet in injustitia.

RESPONSIO.

Quando datis a Deo bonis abutitur ad suas ipsius voluntates: quod respuit Apostolus his verbis: *Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei* ”; ac rursus: *Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione avaritiæ, Deus testis est; nec querentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis* ”.

INTERROGATIO LXVI.

Quid est æmulatio, et quid contentio

RESPONSIO.

Sane æmulatio est, cum quis, ne altero videatur esse inferior, aliquid studet facere; contentio autem est, alios per ea quæ quis facit, cum ostentatione atque jactantia provocare et exstimulare ad similia. Nam aliquando 439 Apostolas, facta contentionis mentione, continenter adjungit inanem gloriam, his verbis: *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam* ”: aliquando vero inani gloria prius memorata, una cum hac prohibet quod contentionem alio nomine, inquiens ”: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes*.

INTERROGATIO LXVII.

Quid est immunditia, et quid impuritas.

RESPONSIO

Immunditiam quidem lex indicavit, cum in rebus quæ ex naturali necessitate præter voluntatem accidunt, vocem illam usurpavit: impuritatem vero designare mihi videtur Salomon sapientissimus, cum indulgentem voluptati et doloris expertem nominat, sic ut impuritas sit animi affectio, quæ non habet, vel non fert dolorem athleticum: quemadmodum incontinentia est, quæ non habet imperium in eas quæ infestant voluptates.

INTERROGATIO LXVIII.

Quid est furoris proprium, et quid proprium æquæ indignationis, et quomodo plerumque exorsi ab indignatione, in furem incidisseprehendimur.

RESPONSIO.

Furoris proprium est animæ impetus cum con-

” 5, 6. ” Philipp. ii, 3. ” Galat. v, 26.

et dolore carens in egestate erit.

(17) Reg. primus διδάσκειν ψυχῆς μὴ ἔχουσα. Nec ita multo post alii duo mss. eum Voss. ἡ μὴ ἔχουσα.

(18) Editi et Reg. primus δῆθεν ἀρχόμενοι. Vocem primam uti superfluum delevimus, veterum duorum librorum auctoritate innixi. Mox Reg. primus et Voss. θυμοῦ αὐτῶν. Statim iidem mss. κατὰ τοῦ παροξύνοντος.

silio opprimendi ejus qui irritavit; indignationis autem, quæ prudens sit, proprium fuerit, sibi emendationem peccantis proponere, ex affectu rem factam ægre ferente. Porro animum a bono exordientem delabi in malum, nihil mirum est: quippe a quolibet plura hujusmodi possunt reperiri. Quapropter operæ pretium est meminisse Scripturæ divinæ, quæ sic habet: *Juxta iter scandala posuerunt mihi*²¹; et iterum: *Si autem et certet aliquis, non coronatur, nisi legitime certaverit*²²; est autem ubique cavenda nimietas, importunitasque ac perturbatio. Nam ea de causa unumquodque eorum quæ memorata sunt, quanquam bonum esse videtur, sæpenumero in malum degeneravit.

INTERROGATIO LXIX.

Qui non minus edit quam cæteri, neque est fractio et invalido corpore, cujusque morbi non cognoscuntur, conqueritur tamen se laborare non posse, quomodo agendum cum illo sit.

RESPONSIO.

Omnis prætextus segnitie prætextus est peccati; nam ad mortem usque par est studium sicut et patientiam ostendere. Quod **440** autem segnitie nequitie conjuncta segnem ac pigrum condemnet, planum est ex verbis Domini, qui dixit²³: *Serve male et piger*.

INTERROGATIO LXX.

Quomodo tractandus sit qui abutitur vestibibus aut calceamentis; cum enim reprehenditur, nimiam paritatem et murmurationem in reprehendente suspicatur. Quod si permaneat in eodem proposito post alteram tertiamve admonitionem idoneam, quid huic facere conveniat.

RESPONSIO

Abusum amandat Apostolus, cum ait: *Tanquam utiles mundo hoc, et non abutentes*²⁴. Usus enim mensura est utendi necessitas inevitabilis: usus vero qui necessitatem excedit, aut avaritiæ, aut voluptatis, aut vanæ gloriæ morbo obnoxius est. Cæterum qui perseverat in peccato, is subit judicium idem, quod qui poenitentiam non agit.

INTERROGATIO LXXI.

Sunt qui in cibis suavitatem consecantur magis quam copiam: alii vero copiam magis quam suavitatem satietatis causa exoptant: qui igitur utriusque tractandi sunt.

RESPONSIO.

Ægrotant utrique, hi voluptate, illi immodica aviditate. Neque vero voluptarius, neque is qui plus æquo in quacunque re avidus est, vitat condem-

²¹ Psal. cxxxix, 6. ²² II Tim. ii, 5. ²³ Matth. xxv, 26. ²⁴ I Cor. vii, 3.

(19) Unus ms. τῷ γεγεννημένῳ.

(20) Unus ms. Combef. τὴν γε ἀμετρίαν.

(21) Vetus Vossii liber et alii duo ἐσθίοντα τῶν ὧλων. Mox Reg. primus μήτε ἐν πάθει γνωρίζεσθαι. Hoc ipso in loco mss. tres præter Voss. ἀδυναμίας δέ. Editi et Reg. tertius ἀδυναμίας δέ.

(22) Editi καὶ τῶν. Veteres duo libri præter Combef. ἐκ τῶν.

(23) Reg. primus Τοὺς παραχρῶμενους ἱμάτιον ἢ ὑπόδημα πῶς δεῖ μετέρχεσθαι· ἐγκαλοῦμενοι γὰρ...

κατὰ τοῦ παροξύναντος· ἀγανακτήσεως δὲ ἐπιστήμονος ἰδίον σκοπὸς διορθώσεως τοῦ ἡμαρτηκότος ἀπὸ διαθέσεως ἀπαραιομένης τῷ γενομένῳ (19). Τὸ δὲ ἀπὸ καλοῦ ἀρχομένην ψυχὴν ἐκπίπτειν εἰς κακὸν, οὐδὲν παράδοξον· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ εὐροί τοιαῦτα. Διόπερ μνημονεύειν χρὴ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς λεγούσης· Ἐχόμενα τρίβου σκάνδαλα ἐθετό μοι· καὶ πάλιν· Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλή τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ· καὶ φυλάσσεσθαι πανταχοῦ τὴν τε ἀμετρίαν (20) καὶ τὴν ἀκαρίαν, καὶ τὴν ἀταξίαν. Παρὰ γὰρ τὴν αἰτίαν τῶν εἰρημέων ἕκαστον, καὶ τὸ δόξαν εἶναι καλὸν, πολλάκις εἰς κακὸν μετέπεσεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΘ'.

Τὸν μὴ ἑλαττωρ ἐσθίοντα τῶν λοιπῶν (21), μήτε σῶμα ἐχόρτα καταβριμμένον, μήτε ἐμπαθὲ γνωρίζεμενον, ἀδυναμίας δὲ πρὸς τὸ ἐργὸν ὀδυρόμενον, πῶς δεῖ μετέρχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πᾶσα προφασίς ἀργίας πρόφασις ἐστὶν ἀμαρτίας· τὴν γὰρ σπουδὴν μέχρι θανάτου, ὥστε καὶ τὴν ὑπομονὴν, ἐπιδείκνυσθαι χρὴ. Ὅτι δὲ ἡ ὀκνηρία τῇ πονηρίᾳ συνευγμένη κατακρίνει τὸν ὀκνηρὸν, ἐκ τῶν (22) τοῦ Κυρίου βημάτων φανερόν, εἰπόντος· Δούλε ποιεῖτε καὶ ὀκνηρὸν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ο'.

Τὸν παραχρῶμενον τοῖς ἱματίοις ἢ τοῖς ὑποδήμασι πῶς δεῖ μετέρχεσθαι· ἐγκαλοῦμενος γὰρ, μικρολογίαν τοῦ ἐγκαλοῦντος καὶ γογγυσμὸν ὑποπτέει. Εἰ δὲ μετὰ τὴν προσήκουσαν δευτέραν καὶ τρίτην παράκλησιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένει, τί χρὴ αὐτῷ ποιεῖν (23).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκβάλλει τὴν παράκλησιν ὁ Ἀπόστολος εἰπών· Ὡς χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ μὴ παραχρῶμενοι (24). Τῆς γὰρ χρήσεως τὸ μέτρον ἡ ἀπαρτήτος ἀνάγκη τῆς χρείας· ἡ δὲ ὑπὲρ τὴν χρείαν ἡ πλεονεξίας, ἡ φιληδονίας, ἡ κενοδοξίας ἔχει τὴν νόσον. Ὁ δὲ ἐπιμένων τῇ ἀμαρτίᾳ ἔχει τὸ κρίμα τοῦ μὴ μετανοούντος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΑ'.

Εἰσὶ τινες οἱ πρὸ πλεονορίας τὸ ἡδύτερον τῶν ἐδουμάτων ἐπιζητοῦντες· ἄλλοι δὲ τὸ πλεῖον μᾶλλον ἢ τὸ ἡδὺ διὰ τὸν κόρον θέλουσιν· πῶς οὖν ἀμφοτέρους πληροφροεῖν (25) χρὴ.

D

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀμφοτέρω νοσοῦσιν· ὁ μὲν τὴν φιληδονίαν, ὁ δὲ τὴν πλεονεξίαν. Οὗτε δὲ ὁ φιληδονος οὗτε ὁ πλεονέκτης ἐν οἰσθήποτε (26) πράγματι ἐκτός κατακοί-

xxv, 26. ²⁷ I Cor. vii, 3.

γογγυσμὸν ὑποπτέουσιν... τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένουσιν, τί χρὴ ποιεῖν. Codex Colb. Τοὺς παραχρῶμενους τοῖς ἱματίοις ἢ τοῖς ὑποδήμασι... ἐπιμένουσιν, τί χρὴ ποιεῖν.

(24) Reg. primus καὶ μὴ καταχρῶμενοι.

(25) Veteres duo libri ἀμφοτέρους πληροφροεῖσαι.

(26) Vossii vetus liber ἐν ᾧ δέησες. Mox Reg. tertius et editi ἐκτός· κατακρίσεις. Ἄν εὐσπλάγγως ἐπιμεληθῇται χρὴ. Εἰ δέ. Alii duo mss. cum Voss. ut in contextu.

σεως ἐστιν. Ἀμφοτέρων οὖν εὐσπλάγγως ἐπιμε-
ληθῆναι χρή πρὸς θεραπείαν τοῦ πάθους. Εἰ δὲ μὴ
θεραπεύονται τὴν νόσον, φανερὸν τὸ κρίμα τῶν μὴ
μετανοούντων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΒ΄.

Ἐάν τις περὶ τὴν μετάληψιν ἐν ἀδελφότητι ἀσέ-
μνως ἀναστρέφεται (27) λαθρότερον ἐσθίωρ ἢ
πίνωρ, εἰ δεῖ αὐτὸν ἐλέγχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τοιοῦτος οὐ φυλάσσει τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀπο-
στόλου εἰπόντος· Ἐπεὶ ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι
ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε· καὶ πάλιν·
Πάντα εὐσχημένως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω·
καὶ χρήζει διορθώσεως, πλὴν εἰ μὴ τις ἀνάγκη τοῦ
κόπου ἢ τοῦ τάχους (28) καταπειγέτω· ἀλλὰ καὶ τότε χρή
τὸ ἀπρόσκοπον ἐσπουδασμένως φυλάττειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΓ΄.

Τὸν μὴ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ διορθώσεως
ἐλέγχοντα τὸν ἁμαρτάνοντα, ἀλλ' ἐν πάθει τῆς
ἑαυτοῦ ἐκδικήσεως, πῶς χρή διορθοῦσθαι μετὰ
πλείονα παρακλήσιν τῷ αὐτῷ ἐπιμένοντα πά-
θει (29)

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁς φιλαυτος καὶ φιλαρχος γνωρίζεσθω ὁ τοιοῦ-
τος (30)· καὶ ὁ τῆς διορθώσεως τρόπος αὐτῷ κατ' ἐπι-
στήμην τῆς θεοσεβείας φανερούσθω. Εἰ δὲ ἐπιμένει
τῇ κακίᾳ, ὅθλον τὸ κρίμα κατὰ τῶν μὴ μετανοούντων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΔ΄.

Τοὺς ἐξερχομένους ἐκ (31) τῆς ἀδελφότητος, καὶ
βουλομένους μονήρῃ βίῳ ζῆν, ἢ μετὰ ὁλίγων
τῷ αὐτῷ ἔπεσθαι σκοπῷ τῆς εὐσεβείας, εἰ χρή
ἀφορίζεσθαι, διδαχθῆναι ἀπὸ τῆς Γραφῆς δεόμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πολλάκις τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ὁ Υἱὸς ἀν-
τοῦ ποιεῖ οὐδέν· καὶ ὅτι Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ
θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός· καὶ τοῦ Ἀπο-
στόλου μαρτυροῦντος, Ὅτι ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ
τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός·
ταῦτα δὲ ἀντίκεινται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ὁ ἄνθρωπος
θέλων, ταῦτα (32) ποιῶμεν· πᾶν τὸ κατὰ τὸ ἴδιον
θέλημα αἰρετὸν ἀλλότριον θεοδοῦντων. Πληρέστερον
δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐν τοῖς κατὰ πλάτος εἰρημένοις
ἀπεκρινόμεθα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΕ΄.

Εἰ παρὰ τὸν ἁμαρτήματος, εἴτε κατὰ νοῦν, εἴτε κατὰ
λόγον, εἴτε κατὰ πράξιν, τὸν Σατανᾶν αἰτιον
λέγειν ἀκόλουθον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καθόλου οἶμαι, ὅτι αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ Στανᾶς

²² I Cor. x, 31. ²³ I Cor. xiv, 40. ²⁴ Joan. v, 19. ²⁵ Joan. vi, 38. ²⁶ Galat. v, 17.

(27) Reg. primus ἀναστρέφεται. Aliquanto post
idem ms. pariter atque Voss. εἰ δεῖ αὐτοῦ ἀνέχε-
σθαι, nunq. perferendus est?

(28) Veteres duo libri et Voss. κόπου ἢ τοῦ ἔργου.
Ibid. Reg. tertius καταπειγέτω.

(29) Antiqui duo libri ἐπιμένοντα πάθει. Vox ul-
tima aberat a vulgatis.

(30) Editi et duo mss. γνωρίζεσθω ὁ τοιοῦτος,

A nationem. Quamobrem leniter et benigne ambo
curandi sunt, ad vitium hoc sanandum. Quod si
ex morbo non convalescant, iudicium eorum qui
pœnitentiam non agunt, perspicuum est et com-
pertum.

INTERROGATIO LXXII.

Si quis in cibis sumendis inter fratres se gerat im-
modeste, voracius edens aut bibens, an ipsum re-
prehendere oporteat.

RESPONSIO.

Qui huiusmodi est, non servat præceptum Apo-
stoli, qui dixit: Sive manducatis, sive bibitis, sive
quid facitis, omnia in gloriam Dei facite²²; ac ite-
rum: Omnia honeste et secundum ordinem fiant²³;
et indiget correctione, nisi si qua illum urgere
laborandi aut festinandi necessitas: imo etiam tunc
vitanda sedulo offensio est.

441 INTERROGATIO LXXIII.

Qui non desiderio correctionis fraternæ, sed libi-
dine seipsum ulciscendi redarguit delinquentem,
quomodo is corrigi debeat, si sæpius admonitus
perseveret in eodem vitio.

RESPONSIO.

Qui huiusmodi est, pro homine sui amante do-
minandique cupido habeatur, ac correctionis mo-
dus pro pietatis solertia ei declaretur. Quod si in
sua perseveret nequitia, manifestum est iudicium,
quod in eos, quos non pœnitet, pronuntiatur.

INTERROGATIO LXXIV

Qui secedunt a fratrum conventu, voluntque solita-
riam vitam degere, aut cum paucis eundem pieta-
tis scopum sequi, an a cæteris sint separandi, ex
Scriptura edoceri postulamus.

RESPONSIO.

Cum Dominus sæpe dixerit: Filius a seipso ni-
hil facit²⁴; item: Descendi de cælo, non ut faciam
voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit
me, Patris²⁵; quin etiam cum ita testetur Aposto-
lus: Quod caro concupiscit adversus spiritum, spi-
ritus autem adversus carnem: hæc enim sibi invicem
adversantur, ut non quæcunque volumus, illa facia-
mus²⁶, quidquid eligitur propria voluntate, id alie-
num est a pietatis cultoribus. Verum de iis qui
huiusmodi sunt, in quæstionibus fuse explicatis
D. uberius respondimus.

INTERROGATIO LXXV.

An peccati cujusque, sive mente, sive verbo, sive
actione patratum fuerit, Satanam auctorem dicere
conveniat.

RESPONSIO.

In universum arbitror Satanam per se ipsum

cognoscatur, habeatur. Codex Colb. γνωρίζεσθω ὁ τ.,
separetur. Infra Reg. primus Εἰ δὲ ἐπιμένει.

(31) Pro ex et in Vossii codice et in aliis duobus
legitur ἀπό. Aliquanto post Reg. tertius et editi
βουλόμεθα. Alii tres mss. cum Voss. δεόμεθα.

(32) Vocem ταῦτα ex antiquis duobus libris addi-
dimus.

cuiquam auctorem esse non posse ad peccandum : A sed modo insitis unicuique a natura motionibus, modo etiam interdictis affectionibus utens, per has eos, qui non vigilant, ad ea quæ vitiorum propria sunt conatur abducere. Naturalibus quidem motionibus usus est, velut in Domino facere tentavit, quando illum esurientem animadvertens, dixit : Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant⁹³; affectibus vero interdictis utitur, ut in Iuda, quem cum avaritiæ morbo laborare intellexisset, hacce affectione usus, avarum illum nummis triginta argenteis ad proditiōis scelus impulit. Quod autem etiam mala ex nobisipsis nascantur, manifeste Dominus ostendit : De corde enim, **442** inquit, exeunt cogitationes malæ⁹⁴. Id autem iis contingit, qui ex incuria naturalia bonorum semina inculta relinquunt, convenienter dicto illi Proverbiorum : Velut ager, vir insipiens; et velut vinea, homo ratione egens. Si dimiseris eum, desertus fiet, et herbis luxuriabit totus, et fit derelictus⁹⁵. Ea autem anima quæ ex huiusmodi negligentia manet inculta et derelicta, necessaria quadam consecutione producit spinas ac tribulos, experiturque quod dictum est : Expectavi ut faceret uvam, fecit autem spinas⁹⁶. De qua anima prius dictum fuerat : Et plantavi vineam Sorec⁹⁷; quod si interpreteris, sonat electam. Huic autem consimile quiddam potest quis invenire etiam apud Jeremiam ex persona Dei dicentem : Ego plantavi vitem fructiferam, totam vitem : quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena⁹⁸?

INTERROGATIO LXXVI.

An oporteat mentiri, videlicet rei cuiusdam utilis causa.

RESPONSIO.

Hoc non permittit sententia Domini, qui præcise dixit mendacium ex diabolo esse⁹⁹, nullo assignato mendacii discrimine. Quin et Apostolus id testatur cum scripsit : Et si certet aliquis, non coronatur, nisi legitime certaverit¹.

INTERROGATIO LXXVII.

Quid est dolus, et quid malignitas.

RESPONSIO.

Malignitas quidem est, uti arbitrator, ipsa prima et occulta morum malitia : dolus vero, est sedula ad struendas insidias opera, cum scilicet quis,

A αἴτιος γενέσθαι τινὲ ἀμαρτίας (33) οὐ δύναται· τοῖς δὲ ἐνυπάρχουσι ποτὲ μὲν φυσικοῖς κινήμασι, ποτὲ δὲ ἀπηγορευμένοις πάθεισι συγχρώμενος, δι' αὐτῶν καὶ ἐπὶ τὰ οἰκεία τῶν παθῶν ἀπάγειν ἐπιχειρεῖ τοὺς μὴ νήφοντας. Συγκέχρηται δὲ τοῖς μὲν φυσικοῖς, ὡς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ποιῆσαι ἐπειράθη, ἥνικα ἦσθετο αὐτοῦ πεινῶσαντος, εἰπὼν· *Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἡρὰ οἱ ἄλθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται*· πάθεισι δὲ ἀπηγορευμένοις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰούδα, ὃν ἐπειδὴ φιλαργυρίαν νοσοῦντα κατέμαθε, τούτῳ συγχρησάμενος τῷ πάθει, καὶ εἰς τὸ τῆς προδοσίας πτώμα τὸν φιλάργυρον διὰ τῶν τριάκοντα ἀργυρίων κατηκόντισεν. Ὅτι δὲ καὶ τὰ κακὰ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἀναφύεται, δείκνυσσι σαφῶς ὁ Κύριος· *Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας, φησὶν, ἐξέρχονται οἱ διαλογισμοὶ* (34) *οἱ πονηροί*. Συμβαίνει δὲ τοῦτο τοῖς ἐξ ἀμελείας ἀγεώρητα καταλιποῦσι τὰ φυσικὰ τῶν ἀγαθῶν σπέρματα, ὡς κατὰ τὸ ἐν Παροιμίαις εἰρημένον (35)· *Ὅσπερ τῶρόριον ἄνθρωπος, καὶ ὥσπερ ἀμπελὼν ἄνθρωπος ἐνδεὴς φρενῶν· Ἐὰν ἀφῇ αὐτὸν, χερσωθήσεται, καὶ χορτομαήσῃ ὅλος, καὶ γίνεται ἐκλελειμμένος*. Τῇ δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀμελείας κεχερωμένη καὶ ἐκλελειμμένη ψυχῇ ἀκόλουθον ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατέλλειν, καὶ πάσχειν ἐκεῖνο τὸ εἰρημένον· *Ἐμεῖνα ἡρὰ ποιῆση σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας*. Περὶ τῆς ψυχῆς προεῖρηται· *Καὶ ἐφύτευσα ἀμπελὸν Σωρήχ, ὃ ἐρμηνεύεται ἐκλεκτὴ* (36). Τὸ παραπλήσιον δὲ τούτῳ καὶ παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ εἴροι τις ἂν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγοντι (37)· *Ἐγὼ ἐφύτευσα ἀμπελὸν καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινὴν· πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, ἡ ἀμπελος ἡ ἀλλοτρία;*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΥ'.

Εἰ χρη οἰκονομία δῆθεν χρησίμου τινὸς ψεύδεσθαι (38).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ ἀπόφασις τοῦ Κυρίου τοῦτο οὐ συγχωρεῖ, ἀπὸ εἰπόντος, ὅτι τὸ ψεῦδος ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶ· διαφορὰν δὲ ψεύδους οὐδεμίαν ἐμφάναντος. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ μαρτυρεῖ γράψας· *Κἂν ἀλλή τις, οὐ στεφνοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀλλήσῃ*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΖ'.

Τί ἐστι δόλος, καὶ τί ἐστι κακοήθεια.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κακοήθεια μὲν ἐστίν, ὡς λογίζομαι, αὐτὴ ἡ πρώτη καὶ κεχυρμένη (39) κακία τοῦ ἡθους· δόλος δὲ τὸ πρὸς ἐπιβουλὴν περιεργον, ὅταν τις, ἀγαθὸν τι σχη-

⁹³ Matth. iv, 3.

⁹⁴ Matth. xv, 19.

⁹⁵ Prov. xxiv, 30, 31, juxta LXX.

⁹⁶ Isa. v, 4.

⁹⁷ ibid. 2.

⁹⁸ Jerem. ii, 21.

⁹⁹ Joan. viii, 44.

¹ II Tim. ii, 5.

(33) Reg. primus γενέσθαι τινὲ ἀμελείας, incuriae auctor.

(34) Reg. primus ἐξέρχονται, φησὶν, οἱ πονηροὶ λογισμοί.

(35) Illud, ὡς κατὰ τὸ ἐν Παροιμίαις εἰρημένον, deest et in Vossii codice et in Colbertino. Aliquanto post duo mss. ἐξ ἀνάγκης τὰς ἀκάνθας.

(36) Codex Colb. ὃ ἐστὶν ἐκλεκτή.

(37) Editio Veneta et veteres quatuor libri τοῦ Θεοῦ λέγοντες. Editio Basil. perinde ut Paris. τοῦ Θεοῦ λέγοντι. Mox Reg. primus πῶς ἐστράφη εἰς.

(38) Codex Colb. οἰκονομίας δῆθεν χρησίμου τινὸς ἐνεκεν. Mox duo mss. Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Haud longe vocula δὲ addita est ex antiquis tribus libris post vocem ἀπόστολος.

(39) Reg. primus πρώτη κεχυρμένη. Codex Colb. αὐτὴ ἡ προκεχυρμένη. Mox duo mss. pariter atque Voss. δόλος δὲ τὸ ἐκ κακίας εἰς ἐπιβουλὴν περιεργον, dolus vero est sedula opera, quæ ex malitia datur ad insidiandum. Mox Reg. primus ὡς δέλαρ. Ibidem codex Voss. τινὲ προσθεῖς. Subinde idem ms. et alii duo ἐργάζεται.

ματισάμενος, καὶ τοῦτο, ὡς περ δέλεαρ, τινὶ προθεῖς, ἅ
δὲ αὐτοῦ τὰ τῆς ἐπιβουλῆς κατεργάζεται.

EPOTHEIS OH.

Exuperet κακῶν τίνες εἰσίν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἱ παρὰ τὰ συνήθη τοῖς πολλοῖς καὶ γνώριμα
κακὰ ἄλλα τινὰ προσέτινουσιν καὶ ἐξευρίσκον-
τες (40).

EPOTHEIS OΘ.

*Ἐάν τις συνεχῶς ἑαυτοῦ ἐπιλαβάνηται (41),
ὅτι σκληρῶς προσφέρεται τῷ ἀδελφῷ, πῶς διορ-
θωθήσεται.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

ὁ μὲν πρᾶγμα συμβαίνει, ὡς ἐξ αὐτοῦ (42) στο-
χάζομαι, ἢ ἀπὸ φρονήματος ὑπεροχὴν φανταζομένου, ἢ
ἀπὸ λύπης τῆς ἐπὶ ἐλαττώμασι τῶν κατορθοῦν
ὑφελόντων. Τὸ γὰρ ἐξ ἀγαθοῦ τινος ἐλπισθέντος
ἐναντίον καὶ λυπηρὸν ἀπαντήσαν καὶ σφοδρότερόν
πῶς τῆς ψυχῆς καθάπτεται. Ἐπιμελείας δὲ (43)
χρεῖα περισσοτέρας, ἵνα, εἰ μὲν τὸ πρῶτον εἴη, κολά-
σωμεν τῆς ὑπερηφανίας τὸ πάθος, εἰ δὲ τὸ δεύτερον,
πρὸ τῆς ἀγανακτήσεως ἐν παρακλήσει καὶ νουθεσίᾳ
τὴν εὐσπλαγχνίαν ἐπιδειξώμεθα. Ἐάν δὲ ἄρα ὁ τρόπος
οὗτος τῆς θεραπείας ἀνερέγητος φανῇ διὰ τὴν τοῦ
ὑποκειμένου πάθους κακίαν τότε λοιπὸν καὶ τῇ σφο-
δρότητι τῆς ἀγανακτήσεως μετὰ συμπαθείας ἐπὶ
ὠφέλειᾳ (44) καὶ διορθώσει τοῦ ἀμαστίσαντος εὐχαί-
ρως καὶ μετὰ λόγου χρῆσώμεθα.

EPOTHEIS Π.

*Πόθεν συμβαίνει τὸ ὡς περ τῇ διαβολῇ ἐπιλείπειν
λογισμοὺς ἀγαθοὺς καὶ μερίμνας ἀρεσκούσας
τῷ Θεῷ, καὶ πῶς, ἵνα μὴ τοῦτο πάσχωμεν.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος, *Ἐνύσταξεν ἡ ψυχὴ μου
ἀπὸ ἀκηδίας*, εὐδην, ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀπὸ νυστα-
γμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ ἀναισθησίας συμβαίνει. Γρηγο-
ρούση γὰρ τῇ ψυχῇ καὶ νηφούση οὐχὶ μερίμνα Θεῷ
ἀρέσκουσα καὶ λογισμὸς ἀγαθὸς ἐπιλείπει, ἀλλ' ἑαυ-
τὴν τοῦτοις (45) ἐπιλείπουσαν ἐπιδέσκει. Εἰ γὰρ ὁ
τοῦ σώματος ὀφθαλμὸς οὕτε ἀρκεῖ (46) πρὸς θεωρίαν
καὶ ὀρίγων τινῶν τοῦ Θεοῦ δημιουργημάτων, οὕτε
ἅπας τι θεασάμενος κόρον ἔσχει, ἀλλὰ καὶ αἰεὶ τὸ
αὐτὸ θεωρῶν, οὐ παύεται ὅμως τοῦ βλέπειν· πόσῳ
μᾶλλον ὁ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸς, ἐάν ἐγρηγορῶς ἢ καὶ
νήφων, οὐκ ἐξαρκεῖ πρὸς θεωρίαν τῶν τοῦ Θεοῦ θαυ-
μασίων καὶ κριμάτων; Τὰ κρίματα γάρ σου, φησὶν,
ἀνέσσης πολλή· καὶ ἀλλαχού· Ἐθαυμαστώθη ἡ
γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ· ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνω-
μαι πρὸς αὐτήν· καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Εἰ δὲ ἐπιλεί-
πειν

¹ Psal. cxviii, 28. ² Psal. xxxv, 7. ³ Psal. cxxxviii, 6.

(40) Antiqui duo libri καὶ ἐξευρίσκοντες. Alius
καὶ ἐπεξευρίσκοντες. Editi εὐρίσκοντες.

(41) Veteres tres libri λαμβάνηται. Statim vul-
gate tres editiones et duo mss. πῶς διορθώσεται,
corrupte. Reg. primus et Colb. διορθωθήσεται,
emendate.

(42) Veteres duo libri ἐξ ἑαυτοῦ. Reg. primus
ἐξ ἑαυτοῦ. Nec ita multo infra unus ms. καὶ λυπηρὸν

A bono quodam simulato, eoque alicui instar illece-
bræ objecto, illius ope molitur insidias.

INTERROGATIO LXXVIII.

Inventores malorum qui sint

RESPONSIO.

Qui, præter ea quæ plerisque familiaria ac nota
sunt mala, quædam adhuc alia comminiscunt
inveniuntque.

443 INTERROGATIO LXXIX.

*Si quis assidue seipsum accusat, quod aspere tra-
ctet fratrem, quomodo corrigetur.*

RESPONSIO

Res quidem ista, quantum ex ea conjecto, ve-
nit vel ab animo eximium aliquid de se excogi-
tante, aut a tristitia ex delictis eorum, qui recte
agere deberent, ortum habente. Cum enim bono
aliquo exspectato, contrarium quiddam et mole-
stum accidit, tum id vehementius nescio quomodo
animum percellit. Cura autem opus est majore, ut
si quidem primum fuerit superbæ vitium, id coer-
ceamus; sin secundum, antequam ad indignatio-
nem veniatur, misericordiam exhortando atque
commonefaciendo ostendamus. Quod si hæc me-
dendi ratio inefficax apparuerit propter insidentis
vitii pravitatem, tum demum indignationis vehe-
mentiam una cum commiseratione ad peccantis
utilitatem emendationemque oportune ac jure adhi-
buerimus.

INTERROGATIO LXXX.

*Unde fit, ut cogitationes bonæ sollicitudinesque Deo
placitæ mentem veluti deficiant: et qua ratione
fiat, ut id caveamus*

RESPONSIO

Cum David dixerit ¹: *Dormitavit anima mea
præ iadio*, perspicuum est hujusmodi vitium ex
animi sopore ac stupore exoriri. Siquidem ani-
mum vigilantem et sobrium sollicitudo Deo grata
et bona cogitatio nequaquam deficit: quin potius
eis semetipsum deesse videt. Nam, si corporis ocu-
lus neque satis est ad contemplanda etiam pauca
quædam Dei opificia, neque si quid semel conspi-
catus sit, exsatiatur, sed etiamsi semper idem vi-
deat, tamen aspicere non desinit, quanto magis
animæ oculus, si vigilans sit et expergefactus, ad
Dei mirabilia, et ad illius judicia speculanda nequa-
quam sufficit. *Judicia enim, inquit, tua abyssus
multa* ²; et alio in loco: *Mirabilis facta est
scientia tua ex me: confortata est, non potero ad
eam* ³; et multa hujuscemodi. Quod si deficit ani-

ὑπαντήσαν, καὶ σφοδ.

(43) Reg. primus et Voss. ἐπιμελείας οὖν.

(44) Editi καὶ ἐπὶ ὠφέλειᾳ. Vocula καὶ in aliis
tribus mss. non legitur.

(45) Reg. tertius et editi τοιοῦτοις. Alii duo mss.
τούτοις.

(46) Editi ἀρκεῖται. At mss. tres ἀρκεῖ.

mam cogitatio bona, profecto adhuc deficit ipsam illuminatio : non quod deficiat quod illuminat, sed quod dormitet quod illuminari debet.

444. INTERROGATIO LXXXI.

Si pii sunt aequaliter oburgandi atque quisvis alii indifferentes quando in eodem utriusque peccato deprehenduntur.

RESPONSIO.

Si respexerimus ad animum peccantis et ad modum peccati, cognoscemus etiam modum increpandi. Nam, etiamsi idem peccatum esse videatur hominis indifferenter se gerentis, tum pii, tamen inter utrumque intercedit discrimen non mediocre. Pius enim, cum pius sit laboretque simul ac contendat ut placeat Deo, casu aliquo et fere quasi invitus aberravit et lapsus est; qui vero gerit se indifferenter, nullam neque sui ipsius, neque Dei rationem habens, atque vel ipso nomine id indicante, nullum discrimen ponens peccatum inter et virtutem, praecipuis ac ingentibus malis aegrotat, videlicet quod aut Deum aspernetur, aut Deum esse non credat. Haec enim duo in causa sunt, cur peccet anima, ut testatur Scriptura, cum nunc quidem ait : *Dixit injustus, ut delinquat in semetipso; non est timor Dei ante oculos ejus* ⁵; nunc vero : *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus : corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis* ⁶. Itaque aut contempsit, proptereaque peccat, aut inficiatur Deum ipsum esse, et eam ob causam in studiis corrumpitur, tametsi videtur confiteri. *Confitentur enim, inquit, se nosse Deum, factis autem negant* ⁷. Quae cum ita se habeant, etiam oburgandi modum erga eos qui sunt ejusmodi diversum esse oportere puto. Pius enim quasi locali quodam praesidio indiget, et in ipsa re in qua offendit, debet oburgationem sufferre; indifferens vero, cum totum simul corruerit animae bonum, aegrotetque ipsis generalioribus malis, aut tanquam contemptor, uti jam dixi, aut tanquam incredulus, et lugeri, et admoneri; et objurgari debet, quoad ei persuaderi possit, aut Deum esse justum iudicem, et ita expavescat; aut in universum, Deum esse, sicque perterreatur. Atque etiam id scire operae pretium est, contingere saepe piorum delicta, divina providentia ita dispensante ad eorum utilitatem : Deus enim labi eos aliquando permittit, ad sanandam priorem quamdam animi elationem, quale est quod a Petro dictum fuit, et in eo ipso obtigit.

⁵ Psal. xxxv, 1. ⁶ Psal. xlii, 1. ⁷ Tit. i, 16.

(47) Antiqui duo libri δηλον ὅτι.

(48) Interpres vetus cum illud, καὶ τοῖς ἀδικοῦσι, ita verit, et quilibet de vulgo, longe a sententia Basilii aberravit. Quid enim vetat eundem hominem esse plebeium simul et piū? Ergo vox ἀδικησας, ut solet, debet hoc loco accipi pro indifferente, cui cura non est, bene an male agat.

(49) Reg. primus εἰς Θεόν.

Α περὶ τῇ ψυχῇ λογισμὸς ἀγαθός, δηλονότι ἐστὶ (47) ἐπιλείπει αὐτῇ φωτισμός· οὐ παρὰ τὸ ἐπιλείπειν τὸ φωτίζον, ἀλλὰ παρὰ τὸ νυστάζειν τὸ φωτισθῆναι ὀφείλον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΑ'.

El γρη Ἰωσας ἐπιτιμῶν τοῖς εὐλαβέσι καὶ τοῖς ἀδικοῦσι (48), ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι εὐρίσκωνται ἀμφοτέροι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐὰν ἀπιδώμεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἁμαρτανόντος καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἁμαρτήματος, γνωσόμεθα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιτιμῆσεως. Κἂν γὰρ τὸ αὐτὸ ἁμαρτήμα εἶναι δοκῇ τὸ τε τοῦ ἀδικοῦ καὶ τὸ τοῦ εὐλαβοῦς, ἀλλὰ πολλὴ μεταξὺ αὐτῶν ἡ διαφορά. Ὁ μὲν γὰρ εὐλαβής, εὐλαβής ὡν ἀγωνιῶν τε ἅμα καὶ ἀγωνιζόμενος περὶ τῆς πρὸς Θεὸν (49) εὐαρεστήσεως, κατὰ περιστάσιν τινα καὶ σχεδὸν ὡς οὐκ ἤθελεν ἐσφάλη καὶ ὥλισθεν· ὁ δὲ ἀδίκος, οὐδένα λόγον οὐδὲ ἑαυτοῦ οὐδὲ τοῦ Θεοῦ ποιούμενος, καὶ οὐδεμίαν διαφοράν τοῦ τε ἁμαρτάνειν καὶ τοῦ κατορθοῦν τιθέμενος, ὡς αὐτὸ δηλοῖ τὸ ὄνομα, τὰ πρῶτα καὶ μεγάλα κακὰ νοσεῖ· ἢ καταφρόνησιν Θεοῦ, ἢ ἀπιστίαν τοῦ εἶναι Θεόν. Δύο γὰρ ταῦτα αἴτια τῇ ψυχῇ τοῦ ἁμαρτάνειν γίνονται, ὡς ἡ Γραφή μαρτυρεῖ λέγουσα ποτὲ μὲν· *Φησὶν ὁ παράνομος τοῦ ἁμαρτάνειν ἐν ἑαυτῷ· οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ*· ποτὲ δὲ· *Ἐλπει ἀφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός· διεφθάρσαν καὶ ἐδεδολύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν*. Ὡστε ἢ καταφρόνησε, καὶ διὰ τοῦτο ἁμαρτάνει, ἢ αὐτὸ τὸ εἶναι τὸν Θεὸν ἀρνείται, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι διαφθείρεται, κἂν ὁμολογῇ δοκῇ. Θεὸν γὰρ, φησὶν (50), ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνούνται. Ὡς οὕτως ἐχόντων, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιτιμῆσεως λογίζομαι εἶναι δεῖν ἐπὶ τῶν τοιούτων διάφορον. Ὁ μὲν γὰρ εὐλαβής οἶονε τοπικοῦ τινος χρήζει τοῦ βοηθήματος, καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, εἰς ὃ ἐσφάλη, τὴν ἐπιτίμην ὑποστῆναι ὀφείλει· ὁ δὲ ἀδίκος, ὅλον ὅμου τὸ ψυχῆς καλὸν διαφθείρας, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν κακῶν καθολικώτερα νοσῶν, ἢ ὡς καταφρόνητής, ὥσπερ εἶπον (51). ἢ ὡς ἀπίστος, καὶ πενθεῖσθαι, καὶ νοουτεῖσθαι, καὶ ἐπιτιμᾶσθαι ὀφείλει, μέχρις ἂν πληροφορηθῆναι δυνήθῃ, ἢ ὅτι Θεός· καὶ δίκαιος, ἢ ὅτι φοβηθῇ, ἢ ὅτι ὅλος ἔστι Θεός, καὶ καταπληγῇ. Κάκεινο δὲ εἰδέναι χρή, ὅτι τὰ ἐλαττώματα τῶν εὐλαβῶν γίνεται πολλάκις καὶ κατ' οἰκονομίαν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος ἐνίοτε ὀλισθῆσαι εἰς θεραπείαν (52) ἐπάρσεως προλαβούσης, ὅταν ἔστι τὸ ὑπὸ τοῦ Πέτρου εἰρημένον, καὶ ἐπ' αὐτοῦ γεγεννημένον.

(50) Illud, φησὶν, additum est ex duobus codicibus.

(51) Veteres duo libri καταφρόνητής, ὅπερ εἶπον. Paulo post codex Colb. καὶ πιστεύσας καταπληγῇ, et credens perterretur.

(52) Codices duo praeter Voss. πρὸς θεραπείαν. Mox Reg. primus καὶ ἐπ' αὐτῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΒ.

Ἐπειδὴ γέγραπται, « Πρεσβυτέρως ὡς μητέρας, » ἐὰν συμβῇ τὴν πρεσβυτέραν ἁμαρτῆσαι τὸ αὐτὸ τῇ νεωτέρᾳ, εἰ τῷ αὐτῷ ὑπόκειται ἐπιτιμῶ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μὲν Ἀπόστολος πρεσβυτέρως ὡς μητέρας τιμῶν, ὡς οὐκ ἐπιτιμήσεως ἀξίον τι ποιούσας, ἐδίδαξεν· εἰ δὲ συμβαίῃ ποτὲ τὴν πρεσβυτέραν τὸ αὐτὸ ἁμαρτῆσαι τῇ νεωτέρᾳ, καταμανθάνειν δεῖ πρῶτον μὲν τὰ φυσικὰ, ἵνα οὕτως εἰπω, τῆς ἡλικίας ἐλαττώματα· καὶ οὕτω τὸ προσήκον ἑκατέρᾳ τῇ ἡλικίᾳ μέτρον τῆς ἐπιτιμήσεως ὀρίξω. Οἷον φυσικόν ἐστὶ σχεδὸν τῷ γῆρᾳ ὁ θνός, οὐχὶ δὲ καὶ τῇ νεότητι (53)· ὥσπερ ὁ μετεωρισμὸς, καὶ ὁ τάραχος, καὶ ἡ θρασύτης, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τῇ νεότητι, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ γῆρᾳ· καὶ δοκεῖ βοηθεῖσθαι ὑπὸ τῆς ἐν τῇ νεότητι φυσικῆς θερμότητος. Ὡστε τὸ αὐτὸ ἁμαρτήμα, ὁ θνός, εἰ τύχοι, βαρυτέρων ἐγκλημάτων ἀξίον τῇ νεωτέρᾳ γίνεται, οὐδὲν ὑπὸ (54) παραιτουμένης τῆς ἡλικίας. Καὶ τὸ αὐτὸ ἁμαρτήμα, ὁ μετεωρισμὸς, ἢ τὸ θράσος, ἢ ὁ τάραχος μεζόνως ἀξίαν καταγνώσεως τὴν πρεσβυτέραν ποιεῖ, βοηθουμένην καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἡλικίας πρὸς τὸ πρᾶον καὶ ἡρεμον (55). Πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἁμαρτήματος χρὴ ἐξετάζειν (56) ἐφ' ἑκατέρου προσώπου, καὶ οὕτω τὸν ἀρμόζοντα τρόπον τῆς θεραπείας διὰ τοῦ οἰκείου ἐπιτιμίου προσάγειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΓ.

Ἐὰν τις, τὰ πολλὰ (57) κατορθῶν, ἐν ἐνὶ μόνῳ διαπταίῃ, πῶς αὐτὸν παρέλθωμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς τὸν Πέτρον ὁ Κύριος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΔ.

Ἐὰν τις, ἥδως ἔχωρ θυρβοποιῶν καὶ ταραχῶδες, καὶ ἐπὶ τούτῳ καταγινωσκόμενος, λέγῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τοὺς μὲν καλοὺς, τοὺς δὲ κακοὺς, εἰ καλῶς λέγει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο τὸ φρόνημα πάσαις ὡς αἰρετικὸν καταγνώσθαι (58)· καὶ γὰρ βλάσφημόν ἐστι καὶ ἀπεθεῖς, καὶ πρὸς ἁμαρτίαν εὐδίσθηον τὴν ψυχὴν ἀπεργάζεται. Ὡστε ἢ διορθωθῆτω, ἢ ἐξαρθῆτω ἐκ μέσου, ἵνα μὴ γένηται· Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύρμα δολοῖ (59).

° 1 Tim. v. 2. ° 1 Cor. v. 2. ° Galat. v. 9.

(53) Reg. primus et Colb. τῇ νεότητι· καὶ δοκεῖ βοηθεῖσθαι ὑπὸ τῆς ἐν νεότητι φυσικῆς θερμότητος ὁ μετεωρισμὸς, καὶ ὁ τάραχος, καὶ ἡ θρασύτης, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ὡστε τὸ αὐτὸ, videnturque iuvare a naturali juventutis calore aberratio mentis, et perturbatio, et audacia, et alia ejusdem generis. Nihil in contextu mutandum censuimus.

(54) Sic veteres quatuor libri. Vox ὑπὸ in editis desiderabatur.

(55) Reg. primus et Colb. πρᾶον καὶ ἡρεμον.

(56) Editi et duo mss. ἁμαρτήματος καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ ἁμαρτήσαντος ἐξετάζειν.... δεῖ. Reg. primus καὶ τὴν διάθεσιν ἐξετάζειν χρὴ· ubi notandum,

A

445 INTERROGATIO LXXXII

Quoniam scriptum est, « Anus ut matres », si forte anus admiserit peccatum idem quod adolescentula, an obnoxia sit multæ eidem

RESPONSIO.

Apostolus quidem anus honorari oportere docuit ut matres, non ut facientes quidquam reprehensione dignum. Quod si contigerit aliquando ut anus peccatum idem atque adolescentula admiserit, primum quidem, ut ita dicam, considerata sunt naturalia ætatis vitia, atque hoc pacto objurgationis modus ætati utrique conveniens est definiendus. Exempli causa, naturalis fere est senectæ pigritia, juventuti non item : quemadmodum mentis aberratio, perturbatioque, et audacia, et quæcunque ejusdem generis sunt, juventuti, non autem senectuti insita sunt, et a naturali juventutis calore videntur adjuvari. Quamobrem peccatum idem, puta segnitias, gravius reprehendendum est in adolescentula, ætate nihil illam excusante. Sic peccatum idem, mentis aberratio, aut audacia, aut perturbatio anum reddit majori animadversione dignam, ætate ipsa ad lenitatem tranquillitatemque ostendendam suppetias veniente. Ad hæc et peccati modum abs re non fuerit in utraque persona expendere, sicque multa quadam convenienti idoneam medendi rationem adhibere.

INTERROGATIO LXXXIII.

Si quis multa recte faciens, in uno delinquit duntaxat, quomodo ipsum tractabimus

RESPONSIO.

Velut Petrum Dominus

INTERROGATIO LXXXIV.

Si quis, turbulentis ac tumultuosis moribus præditus, propterea correptus, dicat alios bonos, alios malos a Deo fuisse factos, an recte loquatur.

RESPONSIO.

Hæc opinio jampridem veluti hæretica damnata est : siquidem est blasphema et impia, animamque ad peccatum proclivem efficit. Quare aut corrigatur, aut pellatur e medio °, ut ne illud contingat : Modicum fermentum totam massam adulterat °

voces τοῦ ἁμαρτήσαντος eo in libro omissas esse. Puto autem ita scriptum fuisse ab aliquo, qui recte judicasset illud, τοῦ ἁμαρτήσαντος, rescindi debere. Cum enim hoc loco sermo sit de anu et adolescentula, scriptum fuisset ἁμαρτησάσης, non ἁμαρτήσαντος. Codex Colb. ut in contextu.

(57) Antiqui tres libri τὰ πολλὰ. Deerat articulus in vulgatis.

(58) Editi et mss. aliquot ὡς αἰρετικὸν ἐγνωρίσθη, declarata est. Codex Colb. ὡς αἰρετικὸν καταγνώσθη, damnata est ut hæretica, optime.

(59) Veteres duo libri cum Voss. ζυμοί, fermentat.

446 INTERROGATIO LXXXV.

Nunquid conveniat aliquid proprium habere in fratrum societate.

RESPONSIO.

Hoc contrarium est testimonio quod in Actis refertur de iis qui crediderant, in quibus scriptum est: *Nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat*¹¹. Quare qui dicit suum aliquid esse, seipsum alienum facit ab Ecclesia Dei, et a charitate Domini, qui et verbo et facto docuit animam suam pro amicis ponendam esse, nedum opes externas.

INTERROGATIO LXXXVI.

Si quis dicat, Neque accipio a fratribus, neque eis do, sed meis contentus sum: ecquid nobis erga talem observandum fuerit.

RESPONSIO.

Hic nisi pareat doctrinæ Domini, qui dixit: *Diligite invicem, sicut ego dilexi vos*¹², pareamus nos Apostolo, qui ait: *Auferte pravum ex vobis ipsis*¹³, ne illud usu veniat: *Modicum sermentum totam massam adulterat*¹⁴.

INTERROGATIO LXXXVII.

Si liceat unicuique suum vetus indumentum aut calceamentum dare cui velit, juxta mandatum.

RESPONSIO.

Dare aut accipere, etiam secundum mandatum, non est cujuslibet, sed ejus cui post factum periculum delatum est munus dispensandi. Proinde sive vetus, sive novum fuerit, hic, habita ratione temporis cujusque, et dabit, et recipiet

INTERROGATIO LXXXVIII.

Quid sit sollicitudo hujus vitæ.

RESPONSIO.

Omnis cura, tametsi nihil eorum quæ prohibita sunt, videtur complecti, nisi tamen conferat ad pietatem, hujus vitæ sollicitudo est.

INTERROGATIO LXXXIX.

Quoniam scriptum est, *« Pretium redemptionis animæ viri sunt suæ ipsius divitiæ »*¹⁵; quid nobis faciendum est, quibus id non suppetit.

RESPONSIO.

Si quidem hoc nobis studio fuerit, nec tamen potuerimus, meminerimus responsi Domini ad Petrum, qui de hujusmodi re admodum 447 sollicitus dixerat¹⁶: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* sic autem ipsi respondet: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter me et Evan-*

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΕ.

Εἰ χρὴ ἔχειν τι ἴδιον ἐν ἀδελφότητι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο ἐναντίον ἐστὶ τῆς ἐν ταῖς Πράξεσι περὶ τῶν πιστευσάντων (60) μαρτυρίας, ἐν αἷς γέγραπται· Καὶ οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι. Ὁ οὖν λέγων ἴδιόν τι εἶναι, ἑαυτὸν ἀλλότριον τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας κατέστησε, καὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἀγάπης, τοῦ διδάξαντος καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τιθεῖναι ὑπὲρ τῶν φίλων, οὐχ ὅτι γε τὰ ἐκτός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΓ'

Ἐὰν δὲ λέγῃ τις, ὅτι οὐτε λαμβάνω παρὰ τῆς ἀδελφότητος, οὐτε δίδωμι, ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς ἀρκούμαι, τί πρὸς τοῦτον παραφυλάξομεν (61).

B

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὴ ἀνέχοιτο τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας εἰπόντος, Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς, ἀνασχώμεθα τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Ἐξάρατε τὸν πορνῆρον ἐξ ὑμῶν αὐτῶν· ἵνα μὴ γένηται τὸ, Μικρὰ ζύμη ὅλον ζύμαρα δολεῖ (62).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΖ'.

Εἰ ἔξεστιν ἐκάστῳ τὸ παλαιὸν ἱμάτιον αὐτοῦ ἢ ὑπόδημα δοῦναι ὅπου θέλει, εἰς ἐντολήν

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

ὃ δίδόναι ἢ λαμβάνειν, εἰ καὶ κατ' ἐντολήν, οὐ παντός (63) ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας πεπιστευμένου τὴν οἰκονομίαν. Ὅστε εἴτε παλαιὸν εἴτε καινὸν, οὗτος, κατὰ τὸν ἴδιον ἐκάστου καιρὸν, καὶ δώσει, καὶ ὑποδέξεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΗ'

Τίς ἢ (64) μέριμνα ἢ βιωτική

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πᾶσα μέριμνα, καὶ μὴδὲν ἔχειν δοκῇ τῶν ἀπηγορευμένων, μὴ συντελῇ δὲ πρὸς θεοσεβείαν, βιωτική ἐστίν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΘ'

Ἐπειδὴ γέγραπται, « Αὐτὸν ψυχῆς ἀνδρός ὁ ἴδιος πλοῦτος », ἡμῖν δὲ οὐ προσεχώρησε τοῦτο· τί ποιήσομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν σπουδάζαντες οὐκ ἠδυνήθημεν, μνημονεύσωμεν (65) τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Πέτρον ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ ἀγωνιάσαντα καὶ εἰπόντα· Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφῆκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησάμεν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; ἀποκρίνεται δὲ αὐτῷ οὕτως· Πᾶς ὅστις ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἔρεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγε-

¹¹ Act. iv, 32. ¹² Joan. xiii, 34. ¹³ I Cor. v, 2. ¹⁴ Gal. v, 9. ¹⁵ Prov. xiii, 8. ¹⁶ Matth. xix, 27-29.

(60) Codex Colb. τῶν πιστευόντων. Mox Reg. primus καὶ οὐδὲ εἰς τι τῶν.

(61) Vetus liber Vossii et alii duo παραφυλάξομεθα.

(62) Et hic quoque variant, ut solent, libri veteres. Alii habent δολεῖ, alii ζυνοῖ.

(63) Voculam et addidimus ex Reg. tertio. Reg. primus pro οὐ παντός habet οὐ πάντων.

(64) Reg. primus εἰ ἐστίν ἢ. Mox Colb. ἔχειν δοκεῖ.

(65) Libri veteres μνημονεύσωμεν. Editi μνημονεύσομεν.

λιον, εκατορταπλασιασθαι (66) λήψεται, και ζωήσεται αλωνιον κληρονομήσει. Ει δὲ κατὰ ἀμέλειαν τοῦτο οὐκ ἐποίησαμεν, νῦν τὴν σπουδὴν ἐπιδειξώμεθα. Εἰ δὲ κατὰ ἀμέλειαν τοῦτο οὐκ ἐποίησαμεν, νῦν τὴν σπουδὴν ἐπιδειξώμεθα. Εἰ μηκέτι ἐστὶ μήτε καιρὸς μήτε δύναμις, παραμυθεῖσθω ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος λέγων· Οὐ ζητῶ τὰ ὑμῶν, ἀλλ' ὑμᾶς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ι'.

Εἰ ἔξεστι νυκτερινὸν ἱμῆτιον ἔχειν, εἴτε τρίχινον ἢ ἄλλοιόν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν τοῦ τριχίνου χρήσις καιροῦς ἔχει ἰδίους. Οὐ γὰρ χρεῖας σωματικῆς ἐνεκὴν ἐστὶν ἡ τούτων χρήσις (67), ἀλλὰ κακουχίας καὶ ταπεινώσεως ψυχῆς. Τῆς δὲ τῶν δύο κτήσεως ἀπαγορευθεῖσης, εἰ δύναται ἡ χρήσις παραληφθῆναι ἀνευ τῆς προειρημένης αἰτίας, ἕκαστος ἑαυτῷ λογισέσθω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ'

Ἐὰν ἀδελφός, ἴδιον οὐκ ἔχων οὐδὲν, αἰτηθῇ παρὰ τινος αὐτὸ ὁ φορεῖ, τί ὀφείλει ποιῆσαι, μάλιστα δὲ ἐὰν τυμνός ᾖ ὁ αἰτήσας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἴτε γυμνός, εἴτε πονηρός, καὶ εἴτε κατὰ χρεῖαν, εἴτε κατὰ πλεονεξίαν αἰτῇ (68), ἅπας ἐρρήθη, ὅτι τὸ διδόναι ἢ λαμβάνειν οὐ παντός ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ ἐγχεχειρισμένου μετὰ δοκιμασίας τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν (69). Καὶ φυλασσέσθω τὸ, Ἐκυστος, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μενέτω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒ'.

Τοῦ Κυρίου προστάσσοντος πωλεῖν τὰ υπάρχοντα, τί διακονούμενον χρή τοῦτο ποιεῖν· ὡς αὐτῶν τῶν υπάρχόντων φυσικῶς βλαπτόντων, ἢ διὰ τὸν συμβαίνοντα ἐξ αὐτῶν περισπασμὸν (70) τῇ ψυχῇ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρὸς τοῦτο πρῶτον μὲν ἐκεῖνός ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι τῶν υπάρχόντων ἕκαστον, εἰ ᾗν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ κακόν, οὐδ' ἂν ᾗν κτίσμα Θεοῦ· Πᾶν γὰρ κτίσμα Θεοῦ, φησὶ, καλόν, καὶ οὐδὲν ἀδόκλιτον· Ἐπειτα δὲ, ὅτι ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου οὐχὶ ῥίπτειν ὡς κακὰ τὰ υπάρχοντα καὶ φεύγειν, ἀλλὰ οἰκονομεῖν ἐπαίδευσιν. Καὶ κατακρίνεται τις, οὐχ ὅτι ἔσχεν ὅλως, ἀλλ' ὅτι κακῶς ἐφρόνησε περὶ αὐτῶν, ἢ ὅτι μὴ καλῶς ἐχρήσατο αὐτοῖς. Ἡ γὰρ ἀπροσπαθὴς καὶ ὕγις περὶ αὐτὰ διάθεσις, καὶ ἡ κατ' ἐντολὴν αὐτῶν οἰκονομία πρὸς τὰ πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα ἡμῖν συμβάλλεται· ποτὲ μὲν πρὸς καθαρισμὸν τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, διὸ γέγραπται· Πλὴν τὰ ἐνόντα, ὅστε ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστί (71)· ποτὲ δὲ πρὸς κληρονομίαν βασιλείας οὐρανῶν, καὶ κτήσιν θησαυροῦ ἀνεκλείπτου, κατὰ τὸ ἐν ἄλλῳ τόπῳ εἰρημένον· Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν

A gelium, centupium accipiet, et vitam æternam possidebit. Si vero hoc prætermiserimus ex incuria, nunc studium ostendamus. Quod si jam neque tempus suppetit, neque facultas, consoletur nos Apostolus, qui dixit¹⁷ : Non quero vestra, sed vos.

INTERROGATIO XC.

Si licet nocturnum vestimentum habere, sive ex pilis confectum, sive aliud alterius generis.

RESPONSIO.

Sua sunt tempora usui ejus quod ex pilis conficitur vestimenti. Non enim hæc in usu sunt corporalis necessitatis causa, sed afflictationis et humiliationis animæ. At cum prohibita sit duorum possessio, an possit usus ille adhiberi citra eam, quam ante dixi, causam, secum quisque reputet.

INTERROGATIO XCI.

Si frater, cui nihil proprium suppetit, rogatus fuerit ab aliquo, ut det idipsum quod gestat, quid facere debet, maxime si nudus fuerit, qui petit.

RESPONSIO.

Sive nudus, sive pravus, sive etiam quis ex necessitate, sive ex avaritia petat, semel dictum est non esse cujuslibet dare, aut accipere : sed ejus, qui prius probatus, muneri hujusmodi fuit præpositus. Observetur autem illud : Unusquisque, in quo vocatus est, in hoc maneat¹⁸.

INTERROGATIO XCII.

Cum Dominus facultates jubeat vendere, qua ratione hoc faciendum est : utrum quoniam bona ipsa nocent natura sua, an propter animi aberrationem, quæ ex eis ipsi accedere solet.

RESPONSIO

Ad hoc primum quidem dici illud potest, quod bona singula, si ipsa per se essent mala, nequaquam fuissent a Deo creata : Omnis enim, inquit, creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum¹⁹ ; deinde vero, quod mandatum Domini non docuit bona tanquam mala rejicienda esse et fugienda, sed dispensanda. Et condemnatur aliquis, non quod habuerit omnino, sed quod senserit de ipsis perverse, aut quod non bene eis usus sit. Animus siquidem horum amore liber, sanusque, necnon et eorumdem juxta mandatum dispensatio nobis prodest ad plurima, eaque maxime necessaria, 448 modo quidem ad emendanda nostra peccata ; quapropter scriptum est : Verumtamen quod superest, date eleemosynam : et ecce omnia munda sunt vobis²⁰ ; modo vero ad possidendum cælorum regnum, et ad thesaurum qui

¹⁷ II Cor. xii, 14. ¹⁸ I Cor. vii, 24. ¹⁹ I Tim. iv, 4. ²⁰ Luc. xi, 41.

(66) Editi καὶ ἐνεκεν τοῦ Εὐαγγελίου εκατονταπλασιασθαι. At mss. fres ita, ut edidimus.

(67) Codex Colb. ἡ τούτου χρήσις.

(68) Veteres duo libri πλεονεξίαν αἰτεῖ.

(69) Reg. primus ἐγχεχειρισμένον τὴν τοιαύτην

φροντίδα μετὰ δοκιμασίας οἰκονομεῖν. Habet quoad Vossii codex τὴν φροντίδα οἰκονομεῖν.

(70) Reg. tertius ἐξ αὐτῶν πειρασμὸν.

(71) Antiqui duo libri ὁμῖν ἐστίαι.

nunquam defecturus est comparandum, sicut in A
 alio loco dictum est¹¹: Nolite timere, pusillus
 grex, quia complacuit Patri vestro caelesti dare
 vobis regnum. Vendite quæ possidetis: et date
 eleemosynam. Facite vobis sacculos, qui non vete-
 rascunt, thesaurum non deficientem in cælis.

INTERROGATIO XCIII

Qui semel bona sua reliquit, et nihil proprium
 habere professus est, quo animo uti debet rebus
 ad vitam necessariis, veluti restitit ac victu.

RESPONSIO

Ita ut meminerit, uti scriptum est¹², Deum esse
 qui dat escam carni omni. Veruntamen cura opus
 est, ut tanquam Dei operarius cibo suo sit dignus,
 isque in ipsius potestate positus non sit, sed ab eo
 cui fuit cura hæc concredita, et in tempore et in
 mensura sibi subministretur, sicut scriptum est¹³:
 Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat.

INTERROGATIO XCIV.

Si quis relictis tributis ad fratres accedat, cognati
 autem ipsius vro ipso divexentur ab exactoribus,
 utrum detur inde hæsitandi locus, aut afferatur
 detrimentum, tum huic tum iis, qui illum rece-
 perunt.

RESPONSIO.

Dominus noster Jesus Christus iis qui se per-
 contabantur, liceretne census Cæsari dare, an
 non, respondet¹⁴: Ostendite mihi denarium: cu-
 jus habet imaginem et inscriptionem? cum au-
 tem dixissent, Cæsaris, respondit his verbis:
 Reddite ergo quæ sunt Cæsaris. Cæsari: et quæ
 sunt Dei, Deo: cum igitur ex hoc perspicuum sit,
 declarasse Dominum, eos subjectos esse mandatis
 Cæsaris, apud quos inveniantur quæ sunt Cæsaris;
 si is, cum ad fratrum conventum accessit, tale
 aliquid ex iis, quæ ad Cæsarem pertinebant, attu-
 lerit, tributa exsolvere debet. Quod si cum dis-
 cessit, sua omnia propinquis suis reliquit, nullus
 est hæsitandi locus, neque iosi neque iis, qui eum
 receperunt.

449 INTERROGATIO XCV.

An expediat iis, qui recens advenerunt, statim Scri-
 pturarum sententias ediscere.

RESPONSIO.

Et hæc ipsa quæstio ex iis, quæ superius jam
 dicta sunt, explanetur. Etenim quæ ad usum spe-
 ctant, ea par est et necessarium ab unoquoque ex

¹¹ Luc. xii, 32, 33. ¹² Psal. cxxv, 25. ¹³ Act. iv, 35. ¹⁴ Luc. xx, 22-24.

(72) Reg. primus ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου κλέπτῃς
 οὐκ ἐγγίζει οὐδὲ σὺς διαφθείρεται.

(73) Reg. primus et Colb. τὸν ἅπαζ ἀποταξάμενον.

(74) Codices iidem Σπουδὴν δὲ ἔχοντες, ἵνα ὡς Θεοῦ
 ἐργάτης ἄξιός ἐυρεθῇ τῆς τροφῆς, del autem stre-
 nuam operam, ut suo victu dignus inveniat tan-
 quam Dei operarius.

(75) Reg. primus et Colb. ἀλλὰ παρὰ τοῦ ταύτην
 τὴν φροντίδα πιστευμένου καὶ οἰκονομούτου ἐν

πολιμνίῳ, ὅτι ἡδὲ δέχεται ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρά-
 νιος δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. Πωλήσατε τὰ
 ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Πουή-
 σατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαν-
 ρὸν ἀνέκλειστον ἐν τοῖς οὐρανοῖς (72).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

Τὸν ἅπαζ ἀποκτησάμενον (73), καὶ ἴδιον μηδὲν
 ἔχειν ἐπαγγελλάμενον ποῖα διατολὰ κεχρησθῆναι
 δεῖ τοῖς πρὸς τὸ ἔμψυκτο ἀναγκαίοις, ὅταν ἐσθῇτι
 καὶ τροφῇ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μνημονεύοντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι ὁ Θεός
 ἐστιν ὁ δίδους τροφὴν πάσῃ σαρκί. Πλὴν ἀλλὰ φρον-
 τίδος χρεῖα, ἵνα ὡς Θεοῦ ἐργάτης ἄξιός ᾖ τῆς τρο-
 φῆς αὐτοῦ (74), καὶ ταύτης οὐκ ἐν ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ και-
 μένης, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ταύτην ἐπιτεταγμένου τὴν
 φροντίδα οἰκονομουμένης ἐν τῇ καιρῷ (75) καὶ μέ-
 τρῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Διεδίδото δὲ ἐκάστῳ,
 καθότι ἄν τις χρεῖαν εἴχεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΔ'.

Ἐάν τις καταλιπὼν φόρους ἀδελφότητι προσέλ-
 θῃ, οἱ δὲ οἰκεῖοι αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπαιτούμε-
 νοι θλίβονται, εἰ μὴ φέρει (76) τοῦτο διάκρι-
 σιν καὶ βλάβην ἢ ἐκείνῳ, ἢ τοῖς προσδεξαμέ-
 νοις

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τοὺς ἐπι-
 ερωτῶντας (77), εἰ ἐξεστὶ δοῦναι κήρυον Καίσαρι, ἢ
 οὐ, φησί· Δεῖξάτέ μοι δηνάριον· τίρος ἔχει εἰκόνα
 καὶ ἐπιγραφήν; τῶν δὲ εἰπόντων, ὅτι Καίσαρος,
 ἀποκρίνεται εἰπὼν· Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος
 Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ· φανεροῦ τόνουν
 ἐκ τούτου ὄντος, ὅτι οὗτοι ὑποκείμεθα τοῖς τοῦ Καί-
 σαρος ἐπιτάγμασιν ἐβελήθησαν (78). παρ' οἷς ἂν εὐ-
 ρίσκηται τὰ τοῦ Καίσαρος· εἰ μὲν τι τοιοῦτον τῶν
 ἐκ τοῦ Καίσαρος καὶ οὗτος ἐπιχομιζόμενος εἰς τὴν
 ἀδελφότητα ἦκεν, ὑπόχρεως ἔστω (79) τοῖς φόροις·
 εἰ δὲ πάντα προσκαταλιπὼν τοῖς οἰκεῖοις ἀπῆλθε,
 μηδεμία διάκρισις ἔστω, μήτε αὐτῷ, μήτε τοῖς ὑπο-
 δεξαμένοις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΕ'.

Εἰ συμφέρει τοῖς ἄρτι προσερχομένοις εὐθὺς τὸ
 ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐκμανθάνειν (80).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ τοῦτο τὸ ἐρώτημα ὑπὸ τῶν προειρημένων
 κατευθυνέσθω. Τὸ γὰρ πρὸς τὴν χρεῖαν ἑκαστον-ἐκ-
 μανθάνειν ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀκόλουθον καὶ

καιρῷ.

(76) Editi φέροι. Veteres quatuor libri φέρει.

(77) Codex Colb. ἐπερωτήσαντας.

(78) Antiqui duo libri cum Voss. ἐπιτάγμασι ἐδί-
 δαχθησαν, edocui sunt. Statim Quia ms. παρ' οἷς καὶ
 εὐρίσκαται.

(79) Codices duo perinde ut Voss. ὑποδίκος ἔστω.

(80) Reg. primus Γραφῶν μαθάνειν. Aliquanto
 post idem ms. τὴν χρεῖαν ἐκίστην.

αναγκαῖον, εἰς τε πληροφορίαν (81) τῆς θεοσεβείας, A divina Scriptura edisci, et ut perficiatur pietas, et
καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ προσεθισθῆναι ἀνθρωπίναις παρα-
δόξεσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΓ΄.

Εἰ παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐπιτρέπεται δεῖ γράμματα
μανθάνειν, ἢ ἀναγνώσασθαι (82) προσέχειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Ἰνα μὴ ἂν θέλητε,
ταῦτα ποιῆτε, ἐν παντὶ πράγματι τὸ κατὰ θέλησιν
ἰδίαν αἰρετὸν ἐπιτρέπειν τιλὶ βλαβερὸν ἐστὶ· πᾶν
δὲ τὸ ὑπὲρ τῶν προσετώτων ἐγκακριμένον καταδέχε-
σθαι χρή, καὶ ἀβούλητον ἦ. Τὸ δὲ ἐγκλημα τῆς
ἀπιστίας καὶ τούτῳ ἀρμόζει, τοῦ Κυρίου εἰπόντος·
Γίνεσθε ἐτοιμοὶ ὅτι, ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ Υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ἐρχεται. Φανερός γάρ ἐστι χρόνους
ζωῆς ἑαυτῷ ὑπογράφων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΔ΄.

Ἐὰν λέγῃ τις (83), θέλω παρ' ὑμῖν ἄλλοτε χρό-
νον ὠφεληθῆναι, εἰ δεῖ αὐτὸν προσδέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ
μὴ ἐκβάλω ἔξω, καὶ τοῦ Ἀποστόλου διηγησαμένου·
Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδελφούς, οἵτινες
παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν
ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Ἰνα ἡμῶς
καταδουλώσωνται· οὐκ οὐδὲ πρὸς ὧραν εἴξαμεν
τῇ ὑποταγῇ, Ἰνα ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου δια-
μένη πρὸς ὑμᾶς, συγχωρεῖν μὲν αὐτῷ τὴν εἴσοδον
ἀκόλουθον, καὶ διὰ τὸ ἀμφίβολον τῆς ἐκβάσεως·
πολλάκις γὰρ ὠφελῆθεις (84) ἐκ τοῦ χρόνου, καθ-
άπαξ τῷ βίῳ εὐαρεστηθήσεται, ὡς πολλάκις γέγονε·
καὶ εἰς φανέρωσιν δὲ τῆς ἐν ἡμῖν ἀκριβείας, ἄλλοιο-
τέρας ἰσως περὶ ἡμῶν τὰς ὑποψίας ἔχοντι (85). Τὴν
δὲ ἀκρίβειαν ἐπιμελεστέραν καὶ ἐπ' αὐτῷ φυλάσσειν
ἀναγκαῖον, ἵνα ἡ τε ἀλήθεια φανερωθῇ, καὶ ἡ ὑ-
πόψια πάσης ἀδιαφορίας ἀνααιρεθῇ. Οὕτω γὰρ ἡμεῖς τε
τῷ Θεῷ εὐαρεστησόμεν, κακείνος ἢ ὠφεληθήσεται, ἢ
ἐλεγχθήσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΕ΄.

Ποταπὸν ζρόνημα ὀφείλει ἔχειν ὁ προσετὼς ἐν
οἷς ἐπιτάσσει, ἢ διωτάσσειται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρὸς μὲν τὸν Θεὸν ὡς ὑπηρέτης Χριστοῦ, καὶ οἱ-
κονόμος μυστηρίων Θεοῦ, φοβούμενος μὴ τι παρὰ
τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν ταῖς Γραφαῖς ὁμολογούμε-
νον ἢ εἰπη, ἢ τυπώσῃ, ἢ εὐρεθῇ ψευδόμαρτυς τοῦ
Θεοῦ, ἢ ἱερόσυλος, ἐν τῷ ἢ ἐπεισάγειν τι ἀλλότριον
τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας, ἢ παραλείψαι τι τῶν

⁸² Galat. v, 17. ⁸³ Luc. xii, 40. ⁸⁴ Joan. vi, 37. ⁸⁵ Gal. ii, 4, 5. ⁸⁶ I Cor. iv, 1.

(81) Veteres duo libri ἀναγκαῖον ἐστὶ πρὸς πλη-
ροφρίαν· quod Combesius ita interpretatur, ad
certam pietatis regulam.

(82) Reg. primus μανθάνειν καὶ ἀναγ. Mox idem
ms. cum Colb. καὶ ἐν παντί. Rursus idem ms.
Reg. ἰδίαν ἔργον ἐπιτρέπειν τι βλαβερὸν ἐστὶ. Sub-
inde unus ms. καταδέχεσθαι δεῖ.

(83) Editi et unus ms. Ἐὰν λέγῃ τις, ὅτι. Vo-

ut humanis traditionibus non assuescat.

INTERROGATIO XCV

Nunquid cuilibet volenti permittendum sit, ut discat
litteras, aut lectioni vacet

RESPONSIO

Cum Apostolus dicat : Ut non quaecunque vultis,
illa faciatis⁸², quidquid in unaquaque re deligitur
ex propria voluntate, id cuiquam permittere exitio-
sum est : quidquid vero praefectis comprobatur,
tametsi repugnat voluntati, id amplecti operæ pre-
tium est. Cæterum huic etiam competit increduli-
tatis crimen, cum Dominus dixerit : Estote parati ;
quia, qua hora non putatis, Filius hominis veniet⁸³.
B Compertum est enim istum vitæ diuturnitatem mo-
ramque sibi proponere.

INTERROGATIO XCVII.

Si quis aiat : Volo ad modicum tempus vestra opera
proficere, isne admittendus est.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit, Eum qui venit ad me, non
ejiciam foras⁸⁴, Apostolus vero ita locutus fuerit,
Sed propter subintroductos falsos fratres, qui sub-
introierunt explorare libertatē nostram, quam ha-
bemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redi-
gerent : quibus neque ad horam cessimus subje-
ctione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos⁸⁵,
par quidem fuerit accessum ipsi concedere, tum
quod eventus incertus est : si quidem saepenumero
utilitate per aliquod tempus percepta, jam lubens
illud vitæ institutum omnino amplectetur, quod
non raro factum est : tum ut ipse servatam apud
nos disciplinam perspectam habeat, qui fortasse
de nobis longe alia suspicabatur. Cæterum necesse
est etiam coram ipso servari exactiorem discipli-
nam, ut et elucescat veritas, et cujusvis negli-
gentiæ tollatur suspicio. Ita enim et nos Deo pla-
cebit, et ille aut capiet utilitatem, aut redarguetur.

450 INTERROGATIO XCVIII.

Qualem animum habere debeat praefectus in iis quæ
praecipit, vel constituit

RESPONSIO.

Erga Deum quidem velut minister Christi⁸⁶, et di-
spensator mysteriorum Dei, timens ne quid præter
voluntatem Dei in Scripturis testatam aut dicat,
aut instituat, et inveniat falsus testis Dei, aut sa-
cristilegus, quod aut introducat quidpiam a Domini
doctrina alienum, aut aliquid Deo gratum et ac-

cem ultimam hinc sustuli, antiquis duobus libris
auctoribus. Haud longe duo mss. εἰ δεῖ αὐτοῦ ἀνένε-
σθαι, an tolerandus sit.

(84) Codex Colb. ὡς πολλάκις ὠφελῆθεις. Mox
duo mss. cum Voss. καὶ ἀπαξ τῷ.

(85) Antiqui tres libri ἔχοντες. Ibidem codex
Voss. ἐπιμελεστέρον.

ceptum prætermittat. Erga fratres vero, *Tanquam si nutrix foveat filios suos*⁸⁶, cupidus impertiendi unicuique ad placendum Deo, et ad utilitatem simul omnibus afferendam, non modo Dei Evangelium, sed suam etiam animam, juxta mandatum Domini et Dei nostri Jesu Christi, qui dixit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos*⁸⁷. *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*⁸⁸.

INTERROGATIO XCIX.

Quonam animo oporteat increpantem increvare.

RESPONSIO.

Erga Deum quidem, eo ipso quem habuit David, cum diceret: *Vidi insensatos, et tabescebam; quia eloquia tua non custodierunt*⁸⁹. Erga eos vero, qui increpantur, habendus est hujusmodi animus, qualem induerit pater et medicus, commiserationi et misericordie admistum, curans scilicet filium suum perire; et maxime si adfuerit dolor, et curandi modus sine cruciatu adhiberi non possit.

INTERROGATIO C.

Quomodo eos, qui forinsecus adveniunt ac mendicant, dimittemus: item utrum unusquisque qui voluerit debeat panem, aut aliud quidvis erogare, an potius conveniat munus hoc uni alicui delegari.

RESPONSIO.

Cum Dominus pronuntiarit non esse bonum sumere panem filiorum, et projicere canibus, et tamen illud etiam approbarit: *Nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum*⁹⁰; cui munus dispensandi fuit assignatum, is examine præmisso illud impleat. Quisquis autem id facit præter hujus sententiam, increpetur veluti disciplina corruptor, donec suum locum servare didicerit, cum Apostolus dicat: *Unusquisque, in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat*⁹¹.

451 INTERROGATIO CI.

An ille cui dispensatio eorum, quæ Domino dedicata sunt, concredita est, necesse habeat exsequi illud: *Omni petenti te, tribue: et volentem a te mutuum accipere, ne averseris*⁹².

RESPONSIO.

Illud: *Omni petenti te, tribue; et volentem a te mutuum accipere, ne averseris*, est loco quasi tentationis, quemadmodum eorum, quæ proxime sequuntur, series declarat; atque præceptum illud datum est in improbus: quod non primaria ratione,

A ἀρεσκόντων Θεῷ (86)· πρὸς δὲ τοὺς ἀδελφοὺς, ὡς ἐάν τροφὸς θάλαττα τὰ ἐαυτῆς τέκνα, εὐδοκίῳ μεταδοῦναι ἐκάστη πρὸς τὸ ἀρέσκειν Θεῷ, καὶ κοινῇ πᾶσι συμφέρον, οὐ (87) μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος· Ἐντολὴν καιρὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. Μείζονα ταύτης ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.

EPQTHEIS XC.

Ποταπῇ διαθέσει χρή ἐπιτιμῶν τὸν ἐπιτιμῶντα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρὸς μὲν τὸν Θεὸν τῇ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ κατορθωμένῃ, εἰπόντος· Εἶδον ἀσυνετοῦντας, καὶ ἐξετηκόμην· ὅτι τὰ λόγια σου οὐκ ἐφυλάξαντο· πρὸς δὲ τοὺς ἐπιτιμωμένους, ὡς ἂν διάθεσιν ἀναλάβει (88) πατὴρ καὶ ἱατρός, μετὰ συμπαθείας καὶ εὐσπλαγχνίας κατ' ἐπιστήμην θεραπεύων τὸν ἴδιον υἱόν· καὶ μάλιστα ὅταν λύπη τοσοῦτ' (89), καὶ ἐπίπονος τῆς θεραπείας ὁ τρόπος.

EPQTHEIS P.

Τοὺς ἔξωθεν ἐρχομένους καὶ προσαιτούντας πῶς ἀπολύσομεν· καὶ εἰ ἕκαστος τῶν βουλευμένων ὀφείλει ἐπιδοῦναι ἄρτον, ἢ ὅ τι δήποτε; ἢ ἐνα χρή καὶ τοῦτο ἐπιτετάχθαι (90).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ἀποφνημαζόμενον μὲν, ὅτι οὐκ ἔστι καλὸν λαθεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις· ἀποδεξαμένου δὲ τὸ, Καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν· ὁ τὴν μετὰθεσιν ἐπιτεταγμένους μετὰ δοκιμασίας τοῦτο ποιεῖτω. Πᾶς δὲ ὁ παρὰ τὴν γνώμην ἐκείνου τοῦτο ποιῶν (91) ὡς διαφορεὺς τῆς εὐταξίας ἐπιτιμάσθω, ἕως ἂν μάθῃ φυλάσσειν τὸν ἑαυτοῦ τόπον, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μενέτω.

EPQTHEIS PA.

Ὁ ἐργαζιζόμενος οἰκονομῶν τὸν τῷ Κυρίῳ ἀνατεθέντων (92) εἰ ἀνάγκη ἔχει πληρῶσαι τὸ, Παρὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδον· καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δαρεῖσθαι μὴ ἀποστραφῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ, Παρὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδον, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δαρεῖσθαι μὴ ἀποστραφῆς, ὡς περ πειρασμοῦ ἔχει τόπον, ὡς ἡ ἀκολουθία τῶν συνημμένων δείκνυσιν· καὶ εἰς πονηροῦς ἔστι τὸ προστεταγμένον, οὐ προηγούμενος, ἀλλὰ κατὰ περί-

⁸⁶ I Thess. II, 7. ⁸⁷ Joan. XIII, 34. ⁸⁸ Joan. XV, 13. ⁸⁹ Psal. CXVIII, 158. ⁹⁰ Matth. XV, 26, 27. ⁹¹ I Cor. VII, 21. ⁹² Luc. VI, 30; Matth. V, 42.

(86) Reg. primus et Colb. ἱερόσυλος ἢ ἐπεισάγων τι ἄλλοτριον τῆς τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας, ἢ παραλείψας τι τῶν ἀρεσκόντων τῷ Θεῷ. Codex Voss. quoque ἐπεισάγων... παραλείψας.

(87) Reg. primus et Colb. μεταδοῦναι αὐτοῖς πρὸς τὸ ἀρέσκειν τῷ Θεῷ καὶ συμφέρον ἐκάστῳ, οὐ.

(88) Reg. primus διάθεσιν ἀναλάβει.

(89) Reg. primus et Voss. ὅταν λυπηρὸς ἦ καὶ ἐπίπονος.

(90) Reg. primus et Colb. ἢ ὁ ἐπιτεταγμένος. Editi ἢ ἐνὶ χρή καὶ τοῦτο ἐπιτετάχθαι. Reg. tertius, cui consentit Reg. primus prima manu, ἢ ἐνα χρή, in cæteris autem convenit cum vulgatis.

(91) Unus codex Reg. γνώμην τοῦτο ποιῶν. Editi γνώμην τούτου ποιῶν. Codex Colbertinus ut in contextu. Haud longe pro ἐπιτιμάσθω legitur in Vossii veteri libro et in Reg. primo παιδευσθῶ.

(92) Sic antiqui tres libri. Editi ἀναθέντων.

στασιν γίνεσθαι ὀφείλον (93). Προηγούμενον γὰρ ἂν πρὸς τὰ Κυρίου ἐστὶ, τὸ, Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὲς πτωχοῖς· καὶ πάλιν· Πώλησατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Εἰ δὲ τὸ ἄλλοις ἀποταχθὲν εἰς ἄλλους φέρειν οὐκ ἀκίνδυνόν ἐστι, τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ· καὶ, Οὐκ ἐστὶ (94) καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις· τί καὶ ἂν ἐαυτοῦ τις οὐ κρίνει τὸ δίκαιον;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΒ΄.

Εἰ χρή τον ἐξερχόμενον ἀπὸ ἀδελφότητος καθ' οἰονδήποτε λόγον (95) παρακληθεῖ κατέχεσθαι, ἢ οὐ· καὶ εἰ χρή, ἐπὶ τίσιν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Τὸν ἐρχόμενον πρὸς μὲ οὐ μὴ ἐκβαλῶ ἔξω· καὶ πάλιν· Οὐ χρειαίον ἐχουσιν οἱ ισχύοντες λατοῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· καὶ ἀλλαχού· Τίς ἐξ ὑμῶν, ἔχων ἑκατὸν πρόβατα, ἐὰν πλανηθῇ ἐνέξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφίξει τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα, καὶ πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον, ἕως δτου εὑρῇ; παντὶ τρόπῳ χρή τὸν ἀσθενούντα θεραπεύειν, καὶ σπουδάζειν (96) τὸ ἐξηρησμένον, ἵνα οὕτως εἴπω, μέλος ἑναρθροῦν. Ἐὰν δὲ ἐπιμένῃ τῇ κακίᾳ οὐδὲν ποιοῦν, ἀφίεναι ὡς ἄλλοτριον. Γέγραπται γάρ, ὅτι Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζώθησεται. Ἄφετε αὐτούς· τυφλοὶ εἰσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΓ΄.

Ὅτι μὲν χρή τοῖς πρεσβυτέροις ἕως θανάτου ὑποτάσσασθαι, τοῦτο ἤδη ἐδιδάχθημεν· ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει εἰς τινα καὶ αὐτὸν ὀλισθαίνειν τὸν πρεσβύτερον, εἰ δέοι αὐτὸν ἐλέγχεσθαι, καὶ πῶς, καὶ παρὰ τίτων, διδασχῆναι δεόμεθα· εἰ δὲ μὴ καταδέχοιτο, τί χρή γενέσθαι (97).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Περὶ τούτων εἴρηται σαφῶς ἐν τῇ πλατυτέρᾳ ἀποκρίσει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΔ΄.

Πῶς χρή τὰς φροντίδας ἐγχειρίζειν τοῖς ἀδελφοῖς· μόνου τοῦ προσεστώτος τὴν δοκιμασίαν ποιουμένου (98), ἢ καὶ τῶν ἀδελφῶν ψηφισομένων· ἐμοίως δὲ καὶ ἐν ταῖς ἀδελφαῖς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ περὶ ὧν φρονεῖ ἕκαστος, ἀνατίθεσθαι ἐτέροις ἐδιδάχθη, πόσω μᾶλλον τὰ τοιαῦτα μετὰ δοκιμασίας τῶν εἰς τοῦτο ἐπιτηδεύων γίνεσθαι χρή; ὡς Θεοῦ οἰκονομίας κατὰ Θεὸν ὀφειλούσης ἐγχειρίζεσθαι (99) τοῖς ἡδὴ ἀπέδειξιν δεδοκόσι τοῦ δύνασθαι εὐαρέστως

⁹⁷ Luc. xviii, 22. ⁹⁸ Luc. xii, 35. ⁹⁹ Matth. xv, 24. ¹⁰⁰ ibid. 40. ¹⁰¹ Joan. vi, 37. ¹⁰² Matth. ix, 12. ¹⁰³ Matth. xviii, 12. ¹⁰⁴ Matth. xv, 13, 14.

(93) Unus ms. Reg. γίνεσθαι ὀφείλει.

(94) Reg. primus καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶ.

(95) Reg. tertius καθ' οἰονδήποτε λόγον. Alii duo mss. et Voss. οἰονδήποτε τρόπῳ, omitta præpositione. Editi καθ' ὅν δὴποτε λόγον.

(96) Reg. primus καὶ σπουδάζειν χρή. Nec ita multo post Colb. τυφλοὶ εἰσιν ὁδοὶ τυφλῶν, cæci sunt duces cæcorum.

sed casu quodam exigente, debet perfici. Siquidem primum Domini præceptum illud est: *Vende quæ habes, et da pauperibus*⁹⁷; et rursus: *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam*⁹⁸. Quod si non sine periculo ad alios transfertur quod aliis destinatum est, cum Dominus dicat: *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*⁹⁹; item: *Non est bonum sumere panem filiorum, et abjicere catellis*¹⁰⁰, quidni et a se quisque judicet quod justum est?

INTERROGATIO CII.

An quacunque de causa e fratrum conventu egredientem exhortando oporteat delinere, an non; et, si oportet, quibus tandem conditionibus delinendus sit.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit: *Eum qui venit ad me, non ejiciam foras*¹⁰¹; ac rursus: *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus*¹⁰²; et alio in loco: *Quis ex vobis habens centum oves, si aberraverit una ex ipsis, non dimittit nonaginta novem, et profectus quærit errabundam, donec invenerit*¹⁰³? nihil non adhibendum est ad curandum infirmum, atque danda est sedula opera, ut luxatum membrum, ut ita dicam, in suum locum restituatur. Quod si in suo vitio, qualecunque tandem sit, perseveraverit, tum perinde atque alienus dimittendus est. Scriptum est enim: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur. Simile illos, cæci sunt*¹⁰⁴.

C

INTERROGATIO CIII.

Quod quidem senioribus parendum sit vel usque ad mortem, hoc jam didicimus: verum quoniam usu venit nonnunquam, ut et ipse senior labatur in aliquibus, an sit ipse redarguendus, et quomodo, et a quibus, edoceri postulamus; si vero id non seriat, quid faciendum est.

RESPONSIO.

De his enucleate dictum est in latiore responsione.

452 INTERROGATIO CIV.

Quomodo debent fratribus munera et officia committi: utrum a solo præfecto ita judicante, an etiam a fratribus suffragium ferentibus: itemque in sororibus similiter.

RESPONSIO.

Si unusquisque ea quæ sentit, aliis proponere edoctus est, quanto magis quæ sunt hujusmodi, ea fieri debent, adhibito eorum, qui ad hoc apti sunt, iudicio? quare Dei negotium secundum Deum concredendum est iis qui se jam ostenderint cre-

(97) Unus codex Reg. τί χρή γίνεσθαι.

(98) Reg. primus προσεστώτος τὴν φροντίδα καὶ τὴν δοκιμασίαν ποιουμένου.

(99) Veteres duo libri ὡς Θεοῦ οἰκονομίαν κατὰ Θεὸν ὀφειλουσαν ἐγχειρίζεσθαι. Paulo post iidem mss. εὐαρέστως τῷ Θεῷ.

ditō munere fungi posse modo Domino grato. Et in summa necessarium fuerit præfectum in omni negotio sacrae Scripturae meminisse, quæ sic habet : *Fac omnia cum consilio* ⁴⁵.

INTERROGATIO CV.

Nunquid ii qui accedunt ad fratres debeant statim artes ediscere.

RESPONSIO.

Præpositi iudicabunt.

INTERROGATIO CVI.

Cujusmodi multis in fratrum societate uti oporteat ad peccatores convertendos.

RESPONSIO.

Tempus et modus præpositorum iudicio decernatur, spectatis tum vigore ac ætate corporis, tum habitu animi, tum discrimine peccati.

INTERROGATIO CVII.

Si quis dicat cupere se cum fratribus vivere, sed tamen propter obsequium quod suis secundum carnem propinquis præstandum est, aut etiam propter tributa sæpe impediatur quominus omnino amplectatur huiusmodi vitam, an accessus ad fratres ei permitti debeat.

RESPONSIO.

Cupido quidem æqui bonique non excinditur sine periculo : neque tamen ei, qui semel ingressus sit, tempus et facultatem res externas et a vita secundum Deum instituta alienas tractandi dare tutum est. Quod si ingressus quis seipsum rebus internis dedat, nec quidquam secum asserat eorum quæ externa sunt, is meliorem de se spem ostendit. C

453. INTERROGATIO CVIII.

An conveniat præfectum, præfecta absente, cum sorore aliqua loqui de iis quæ ad fidei ædificationem pertinent.

RESPONSIO.

In his non servatur præceptum Apostoli, qui dixit : *Omnia honeste et secundum ordinem fiant* ⁴⁶.

INTERROGATIO CIX.

An conveniat præfectum cum præfecta frequenter colloqui : et maxime si id aliquos fratres offendat.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dixerit : *Ut quid enim libertas mea iudicatur ab alia conscientia* ⁴⁷ ? non abs re fuerit imitari ipsum dicentem : *Non usi sumus hac potestate, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi* ⁴⁸ ; et quoad fieri potest, rariora brevioraque colloquia facere operæ pretium est.

A τῷ Κυρίῳ τὸ ἐγγχειρισθὲν οἰκονομεῖν. Καὶ καθόλου ἐν παντὶ πράγματι τὸν προσετώτα μνημονεύειν ἀναγκαῖον τῆς ἀγίας (1) Γραφῆς λεγούσης· Μετὰ βουλῆς πάντα ποιεῖ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕ'.

Εἰ χρὴ τοὺς εἰσερχομένους εἰς ἀδελφότητα εὐθέως τέχνας διδάσκειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἱ προσετώτες δοκιμάσουσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΓ'.

Ποίοις ἐπιτιμίῳις κεχρησθαι δεῖ ἐν ἀδελφότητι πρὸς τὴν τῶν ἁμαρτανέντων ἐπιστροφὴν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν τῇ τῶν προσετώτων δοκιμασίᾳ γνωρίζεσθω ὁ καιρὸς καὶ ὁ τρόπος κατὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ σώματος καὶ ἔξιν ψυχῆς, καὶ ἁμαρτήματος διαφορὰν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖ'.

Ἐάν τις ἐπιθυμῶν ἔχειν λέγει (2) τοῦ συζῆν ἀδελφότητι, διὰ δὲ τῆς πρὸς τοὺς οἰκείους κατὰ σάρκα θεραπείαν, ἥ καὶ διὰ τελέσματα πολιτικῆς ἐμποδίζεται, ἅπαντες αὐτὸν ἀποδοῦναι τῷ τοιοῦτῳ βίῳ, εἰ χρὴ συγχωρεῖν αὐτῷ τὴν πρὸς ἀδελφούς εἰσόδον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν μὲν τοῦ καλοῦ ἐπιθυμίαν ἐγκόπτειν οὐκ ἀκίνδυνον· οὐ μὴν οὐδὲ τῷ εἰσιόντι καιρὸν διδόναι τὰ ἔξωθεν καὶ ἀλλότρια τοῦ κατὰ Θεὸν βίου λογοποιεῖν ἀσφαλές. Εἰ δὲ εἰσιὼν αὐτὸν ἀποδίδωσι τοῖς ἔσωθεν (3) μηδὲν τῶν ἔξωθεν ἐπιεικέρων, ἐλπίδα ἔχει χρηστοτέραν

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΗ'.

Εἰ χρὴ τὸν προσετώτα ἐκτὸς τῆς προσετώσεως λαλεῖν (4) ἀδελφῇ· τινὶ τὰ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν τούτοις οὐ σώζεται τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα, εἰπόντος· Πάντα εὐσχημῶς καὶ κατὰ τὰ ἔξιν γινέσθω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΘ'.

Εἰ χρὴ τὸν προσετώτα μετὰ τῆς προσετώσεως συνεχῶς διαλέγεσθαι, καὶ μάλιστα ἐάν τινες τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τούτῳ (5) βλάπτονται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Ἰνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως ; καλὸν μὴ ἴσασθαι αὐτὸν (6) λέγοντα, ὅτι Οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἵνα μὴ ἐγκοπήν τινὰ δώμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὅση δύναμις ἐπὶ τὸ σπανιώτερον καὶ εὐαπαλλακτώτερον συντέμνειν τὰς συντυχίας.

⁴⁵ Eccli. xxxii, 24. ⁴⁶ I Cor. xiv, 40. ⁴⁷ I Cor. x, 29. ⁴⁸ I Cor. ix, 12.

(1) Vocem ἀγίας addidi ex antiquis tribus libris.

(2) Editi λέγει. At duo mss. λέγη.

(3) Veteres tres libri τοῖς ἔσω. Aliquanto post Reg. secundus et editi ἔξωθεν περιφέρων. Alii duo mss. ἐπιφέρων. Reg. primus ἐπιφέρων.

(4) Codex Colb. προσετώσεως ἀδελφαῖς λαλεῖν τὰ. Nec ita multo infra duo mss. et Voss. παράγγελμα λέγοντος.

(5) Codex Colb. ἐπὶ τούτῳ.

(6) Reg. primus et Voss. μιμῆσθαι αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΓ'.

Εἰ χρῆ, ἐξομολογουμένης ὁδοῦ τῇ πρεσβυτέρῳ, καὶ τὴν πρεσβυτέραν παρῆναι (7).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εὐσημονέστερον καὶ εὐλαθέστερον μετὰ τῆς πρεσβυτέρας (8) πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἢ ἐξαγόμενους γενήσεται, τὸν δυνάμενον ἐπιστημόνως τὸν τρόπον τῆς μετανοίας καὶ τῆς διορθώσεως ὑποθέσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΔ'.

Εἰ, τοῦ πρεσβυτέρου γενέσθαι τι προστάξαντος ἐν ταῖς ἀδελφαῖς παρὰ γνώων (9) τῆς πρεσβυτέρας, εὐλόγως ἀγανακτεῖ ἢ πρεσβυτέρα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ σφόδρα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΕ'.

Ἐὰν τις προσέλθῃ τῷ κατὰ Θεὸν βίῳ, εἰ ἀκόλουθόν ἐστι τὸν προσετώτα ἀνευ γνώμης τῶν ἀδελφῶν τὸν τοιοῦτον προσδέχεσθαι (10), ἢ δεῖ καὶ αὐτοῖς πρότερον ἀνατίθεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ μετανοοῦντος συγκαλεῖσθαι τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας διδάσκει. Ὡστε ἀναγκαῖον πολὺ μᾶλλον ἐν γνώσει πάντων τῶν ἀδελφῶν προσδεχθῆναι (11) τὸν προσερχόμενον, ἵνα καὶ συγχαρῶσιν ἀλλήλοις, καὶ συνεύξωνται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΣ'.

Εἰ δύναται ὁ φροντίδα ψυχῶν ἐκχειρισμένος φυλάξαι τὸ, « Ἐὰν μὴ στραφῇτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία » ἐπειδὴ πρὸς πολλὰ (12) καὶ διάφορα πρόσωπα ἔχει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ σοφωτάτου Σολομῶντος εἰπόντος, Καίρὸς τῷ παντὶ πράγματι, εἰδέναι χρῆ, ὅτι καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ ἐξουσίας, καὶ ἐλέγχου, καὶ παρακλήσεως, καὶ φειδῶς, καὶ παύρησίας, καὶ χρηστότητος, καὶ ἀποτομίας, καὶ ἀπαξιαπλῶς παντὸς πράγματος καίρὸς ἐστὶν ἴδιος. Ὡστε ποτὲ μὲν τὰ τῆς ταπεινοφροσύνης δεικνύειν (13), καὶ μιμῆσθαι ἐν ταπεινώσει τὰ παιδία, καὶ μάλιστα ὅτε καίρὸς ἐστὶ τῶν εἰς ἀλλήλους τιμῶν καὶ καθηκόντων, καὶ τῆς περὶ τὸ σῶμα ὑπηρεσίας ἢ θεραπείας, ὡς ὁ Κύριος ἐδίδαξε· ποτὲ δὲ τῇ ἐξουσίᾳ καυχῆσθαι, ἣν ἔδωκεν ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομήν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν, ὅταν ἡ χρεὶα ἐπιζητῇ τὴν παύρησίαν. Καὶ, ἐν καιρῷ μὲν παρακλήσεως τὸ χρηστὸν ἐνδείκνυσθαι, ἐν καιρῷ δὲ ἀποτομίας τὸν ζῆλον ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ἐφ' ἑκάστου (14) τῶν ἄλλων ὁμοίως.

¹⁰ Matth. xviii, 5. ¹¹ Eccle. iii, 1. ¹² II Cor. xiii, 10.

(7) Reg. primus καὶ τὴν πρεσβυτὴν παρῆναι.

(8) Antiqui duo libri perinde ut editi διὰ τῆς πρεσβυτέρας, per ipsam seniore. At Colb. μετὰ τῆς πρεσβυτέρας. Quodnam sit illud confessionis genus, de quo loquitur Basilius, non aperte quidem ex Græcis liquet: sed tamen cum agatur de confessione, quæ presbytero sit, longe probabilius videtur de confessione sacramentali sermonem haberi. Aliquanto post codex Colb. τὸν δυνάμενον εὐσημονῶς καὶ κατὰ τάξιν ἐπιστημόνως τὸν τρόπον.

(9) Codex Colb. παρὰ γνώμην. Mox idem ms. καὶ σφόδρα εὐλόγως.

Α

INTERROGATIO CX.

An sorore seniori confitente, adesse oporteat etiam ipsam seniore.

RESPONSIO.

Honestius cautiusque coram ipsa seniore fiet confessio seniori, qui scite ac prudenter pœnitentiæ atque correctionis modum possit suggerere.

INTERROGATIO CXI.

Cum senior ipse jussit aliquid a sororibus fieri, nesciente ipsa seniore, an senior illa jure ac merito indignetur.

RESPONSIO

Jure optimo.

INTERROGATIO CXII.

B

Si quis accedit ad vitam quæ secundum Deum est, convenitne talem recipi a præfecto citra fratrum notitiam: an potius hoc cum illis quoque prius communicari oporteat.

RESPONSIO.

Dominus docet ob pœnitentem amicos ac vicinos convocari. Quare multo magis necessarium est, ut is qui accedit, scientibus **454** cunctis fratribus suscipiatur, ut simul inter se et gaudeant, et precentur.

INTERROGATIO CXIII.

An possit is cui animarum cura concredita est, ob-servare illud: « Nisi conversi fueritis et facti fueritis sicut parvuli »; quandoquidem res illi est cum multis personis et diversis.

C

RESPONSIO.

Cum sapientissimus Salomon dixerit ¹⁰: Tempus est omni rei, scire debemus et humilitati, et potestati exorcendæ, et reprehensioni, et exhortationi, et misericordiæ, et libertati loquendi, et benignitati, et severitati, et, ut uno verbo dicam, rei cuique suum tempus esse. Quare sunt aliquando edenda humilitatis specimina, puerorumque imitanda est humilitas: et maxime tum cum tempus est mutui honoris et officiorum præstandorum, operæque et curæ circa corpus adhibendæ, quemadmodum Dominus docuit; aliquando vero potestate a Domino ad ædificationem, non autem ad destructionem ¹¹ tradita utendum est, cum videlicet necessitas postulat loquendi libertatem. Et ut exhortationis tempore exhibenda est benignitas: ita tempore severitatem exigente, æmulatio est ostendenda, atque in reliquis rebus singulis, eodem modo.

D

(10) Reg. primus τοιοῦτον δέχεσθαι. Codex Colb. δέξασθαι. Ibidem editi καὶ αὐτοὺς. Antiqui tres libri præter Combef. αὐτοῖς, recte.

(11) Sic Vossii liber et alii duo. Editi et duo mss. ἐν γνώσει τῶν ὁμοφύλων προσδεχθῆναι, non citra notitiam eorum qui uno animo vivunt. Mox Reg. primus συγχαρῶσι καὶ συνεύξωνται ἀλλήλοις.

(12) Editi καὶ πολλὰ. At Vossii vetus liber et alii quatuor πρὸς πολλὰ.

(13) Veteres duo libri cum Voss. μὲν ταπεινοφροσύνην δεικνύειν.

(14) Codex Colb. ἐφ' ἑκάστη.

INTERROGATIO CXIV.

Cum Dominus præcipiat ²²: « Si quis te adegerit ad milliarium unum, vade cum illo duo: » itemque Apostolus doceat, ut subjecti simus alter alteri in timore Christi ²³. num cuivis et quodvis imperanti obediendum sit.

RESPONSIO

Imperantium differentia obedientiæ eorum quibus imperatur, nihil officere debet; neque enim Moses Jothor rectum sibi consilium dantem aspernatus est ²⁴. Cum autem eorum, quæ jubentur, exiguum non sit discrimen (alia siquidem adversantur mandato Domini, aut corrumpunt illud, aut re, quæ prohibita sit, admista, ipsum multis modis coinquinant: alia conveniunt cum mandato: alia, etiamsi aperte cum eo non conveniant, adjuvant tamen, ac veluti adminicula quædam mandati sunt), necesse est meminisse Apostoli, qui dicit: *Prophe-
tias nolite spernere: omnia autem probantes, quod
bonum est tenete: ab omni specie mala abstinete
vos* ²⁵; ac rursus: *Consilia destruentes, et omnem
altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei,
et in captivitatem redigentes omnem intellectum in
obsequium Christi* ²⁶. Quare si quid quod omnino
cohareat cum mandato Domini, aut ei conducat,
nobis præcipitur, **455** id tanquam Dei volunta-
tem studiosius diligentiusque suscipere debemus,
exsequentes quod dictum est: *Obedientes alter al-
teri in charitate Christi* ²⁷. Cum vero aliquid quod
contrarium sit mandato Domini, aut id corrumpat,
aut inquinet, nobis ab aliquo præceptum fuerit,
tunc opportune dicemus: *Obedire oportet Deo magis
quam hominibus* ²⁸: memores Domini, qui ait: *Ali-
enum autem non sequentur, sed fugient ab eo, quia
non noverunt vocem alienorum* ²⁹; et Apostoli etiam
qui securitatis nostræ gratia ausus est vel ipsos
angelos perstringere his verbis: *Etiamsi nos ipsi,
aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam
quod evangelizavimus vobis, anathema sit* ³⁰. Ex
quibus illud docemur, quod licet necessitudine
maxima nos attingat, et gloria præter modum ex-
cellat, qui vetat, quod a Domino imperatum est,
aut contra quod ille veterit, faciendum suadeat
is cuivis Dominum diligenti fugiendus est aut
etiam execrationi habendus.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΛΑ.

Τοῦ Κυρίου προτάσσοντος, « Ἐάν τις σε ἀγα-
ρεύσῃ μίλιον ἓν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο. » καὶ
τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος, ὑποτάσσεσθαι
ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ, εἰ δεῖ παντὶ καὶ ὁ
τι δῆποτε (15) ἐπιτάσσοντι ὑπακούειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῶν μὲν ἐπιτασσόντων ἡ διαφορὰ οὐδὲν ὀφείλει
παραβιάζειν τὴν ὑπακοὴν τῶν ἐπιτασσομένων.
οὔτε γὰρ Μωσὴς παρήκουσε τοῦ Ἰοθὴρ ἀγαθὰ συμ-
βουλεύσαντος· τῶν δὲ ἐπιτεταγμένων διαφορὰς οὐκ
ὀλίγης οὕσης (τὰ μὲν γὰρ ἐναντίως ἔχει πρὸς
τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου (16), ἥτοι παραφθείροντα
αὐτὴν, ἡ μολύνοντα πολλὰχὺς ἐπιμείζει τοῦ κε-
κωλυμένου· τὰ δὲ συνεμπίπτει τῇ ἐντολῇ· τὰ
δὲ, κἂν μὴ συνεμπίπτει κατὰ τὸ προφανές, ἀλλὰ
συμβάλλεται, καὶ οἶοναί βοήθειά τις ἐστὶ τῆς ἐν-
τολῆς), ἀναγκαῖον (17) μεμνησθαι τοῦ Ἀποστόλου
εἰπόντος· Προσητέλας μὴ ἐξουθενεῖτε· πάντα
δὲ δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παν-
τὸς εἶδους πορνηροῦ (18) ἀπέχεσθε· καὶ πάλιν·
Λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαι-
ρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχ-
μαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ
Χριστοῦ. Ὡστε ἂν μὲν τι συνεμπίπτον τῇ ἐν-
τολῇ τοῦ Κυρίου, ἡ συμβαλλόμενον ἐπιταχῶμεν,
ὥς τοῦ Θεοῦ θέλημα σπουδαϊότερον καὶ ἐπιμελέ-
στερον καταδέχεσθαι χρὴ, πληροῦντας τὸ εἰρη-
μένον· Ἀρεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ·
ὅταν δέ τι ἐναντίον τῇ τοῦ Κυρίου ἐντολῇ, παρα-
φθείρον ἡ μολύνον αὐτὴν ἐπιταχῶμεν παρὰ τίνος,
καί τις εἰπεῖν τότε· Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον
ἢ ἀνθρώποις· μνημονεύοντας τοῦ Κυρίου λέγον-
τος· Ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν (19),
ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἶδασιν τῶν
ἀλλοτρίων τὴν φωνήν· καὶ τοῦ Ἀποστόλου τολ-
μήσαντος ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀσφαλείας καὶ αὐ-
τῶν καθάψασθαι τῶν ἀγγελῶν δι' ὧν φησι· Κἂν
ἡμεῖς αὐτοί, ἡ ἀγγελος ἐξ οὐρανόθεν εὐαγγελίζη-
ται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα
ἔστω. Ἐξ ὧν παιδευνόμεθα, ὅτι, κἂν πολὺ γνή-
σιός τις ᾖ, κἂν ὑπερβαλλόντως (20) ἔνδοξος, ὁ κω-
λύων τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προτεταγμένον, ἡ προ-
τρέπων ποιεῖν τὸ ὑπ' αὐτοῦ κεκωλυμένον, φευκτός
ἡ καὶ βδελυκτός ὀφείλει εἶναι ἐκάστη τῶν ἀγα-
θῶν πόντων τὸν Κύριον.

²² Matth. v, 41. ²³ Ephes. v, 21. ²⁴ Exod. xviii, 19. ²⁵ I Thess. v, 20-22. ²⁶ II Cor. x, 4, 5.
²⁷ Ephes. iv, 2. ²⁸ Act. v, 29. ²⁹ Joan. v, 10. ³⁰ Galat. i, 8.

(15) Editi et mss. aliquot οἰζδηποτεοῦν, cuius imperanti. Reg. primus ὁδῆποτε ἐπιτ. sensu non dissimili. At codex Colb. ὁ τι δῆποτε ἐπιτ., quidvis imperanti: quod melius videtur et verius.

(16) Unus ms. ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Ibidem duo mss. τὰ δὲ ἐστὶν ἥτοι παραφθείροντα.

(17) Veteres duo libri ἀναγκαῖον οὖν.

(18) Vulgatæ tres editiones et unus ms. ἀπὸ παν-
τὸς ἔργου πορνηροῦ, ab omni opere malo. Alii tres

mss. præter Voss. ἀπὸ παντὸς εἶδους πορνηροῦ, at omni specie malo.

(19) Reg. tertius ἀκολουθήσουσιν, et ita quoque in Reg. primo scriptum invenitur manu secunda.

(20) Veteres duo libri et editi καὶ ὑπερβαλλόντως. Reg. primus κἂν ὑπερβαλλόντως. Ibidem idem ms. cum Colb. κωλύων τι τῶν προτεταγμένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἡ. Mox iidem mss. κεκωλυμένον, βδελυ-
κτός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΕ'.

Πῶς ὑπακούειν ἀλλήλοις χρή.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἦς δούλους (21) δεσπόταις, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προσηταγμένον, ὅτι Ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας ἔστω πάντων ἐσχατος, καὶ πάντων δούλος. Οἷς ἐπιφέρει δυσωπητικώτερον· Ὁσπερ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακορῆθῆναι, ἀλλὰ διακορῆσαι· καὶ κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον (22)· Διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος δουλεύετε ἀλλήλοις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΓ'.

Μέχρι πόσου ὑπακούειν δεῖ ἐν τῷ κανόνι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ Ἀπόστολος ἐδειξε, προθεὶς ἡμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ὑπακοήν, ὅς Ἐγένετο ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ προσιπών· Τοῦτο προρεῖσθαι ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΖ'.

Ὁ μὴ πληροφορούμενος ἐν τοῖς καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν προκειμένην ἐντολὴν ἐπιτάγμασι, τέχνην δὲ (23) μαθεῖν ἐπιζητῶν, ποῖον πάθος ροσεῖ, καὶ εἰ χρή αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τοιοῦτος καὶ αὐθάδης, καὶ αὐτάρεσκος ἐστὶ, καὶ ἄπιστος· ὅτι οὐκ ἐφοβήθη τὸ κρίμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Γίνεσθε ἔτοιμοι, ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Εἰ γὰρ καθ' ἡμέραν καὶ καθ' ὥραν προσδοκᾷ τις τὸν Κύριον, ἀγωνιᾷ πῶς τὴν σήμερον ἀργὸς μὴ παρέλθῃ, καὶ πλεον οὐδὲν περιμεργάζεται. Εἰ δὲ ἐπιταχθεὶς μαθεῖν τέχνην, ἐν τῇ ὑπακοῇ ἔχεν τὸ κέρδος τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, καὶ μὴ ἐν τῇ ὑπερθέσει τὸ κρίμα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΗ'.

Ὁ σπουδαῖος εἰς τὴν ἐντολήν, καὶ ἐργαζόμενος οὐχ ὃ ἐπιτάσσεται, ἀλλ' ὃ αὐτὸς θέλει, ποῖον μυσθὸν ἔχει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὐτάρεσκέας. Τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέγοντος· Ἐκαστος ἡμῶν (24) τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν, πρὸς οἰκοδομήν, καὶ περισσοτέρως δυσωπούντος ἐν τῷ ἐπενεγκεῖν (25), Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσε, γνωρίζειν ὀφείλει τὸν ἐαυτοῦ κίνδυνον ὁ αὐτάρεσκος· ἐλέγχεται δὲ ὁ αὐτὸς καὶ ἀνυπότακτος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΘ'.

Εἰ ἔξεστιν ἐκάστῳ παραιτεῖσθαι τὸ ἐγχειρισθὲν ἔργον, καὶ ἄλλο ἐπιζητεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῆς ὑπακοῆς, καθὼς προσηρῆται. μέχρι θανά-

²¹ Marc. x, 44. ²² ibid. 45. ²³ Galat. v, 13.

²⁴ Rom. xv, 2. ²⁵ ibid. 3.

(21) Editi ὡς δούλος. Reg. primus ὡς δούλον. Alii duo mss. ὡς δούλους.

(22) Codex Colb. ὑπὸ τοῦ Παύλου εἰρημένον. Aliquanto infra duo mss. cum Voss. ὁ Ἀπόστολος ἐδεί-
δαξε. Ibid. Voss. et Colb. προσθεὶς ἡμῖν.

A

INTERROGATIO CXV.

Quomodo alter alteri obedire debeat.

RESPONSIO.

Veluti dominis servi, prout a Domino præceptum est : Qui vult inter vos esse magnus, sit omnium ultimus, et omnium servus ²¹. Quibus hæc efficaciora et ad persuadendum aptiora adjungit : Quemadmodum Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret ²²; item prout ab Apostolo dictum est : Per charitatem Spiritus servite invicem ²³.

INTERROGATIO CXVI.

Ad quosnam terminos sese debet extendere obedientia, ut servetur mensura, qua Deo placere possimus

RESPONSIO.

Hoc Apostolus docuit, proposita nobis obedientia Domini, qui Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis ²⁴ : quin et dixerat antea : Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu ²⁵.

INTERROGATIO CXVII.

Qui non assentitur iis quæ sibi quotidie injunguntur, ut propositum quoddam mandatum conficiat, cupit vero artem ediscere, quali morbo laboret et nunquid debeat tolerari.

RESPONSIO.

Qui est hujusmodi, is et contumax, et sibimetipsi placens, et incredulus est : quandoquidem non timuit iudicium Domini, qui dixit : Estote parati : quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet ²⁶. Si quis enim diebus 456 singulis et quavis hora Dominum exspectet, is sollicito animo est, ne diem hodiernum otiosus prætereat, nihilque amplius curat. Quod si jussus fuerit artem ediscere, ex obedientia id lucrum referat, ut placeat Deo, non autem condemnatur ob procrastinationem.

INTERROGATIO CXVIII.

Qui strenuus est in mandato conficiendo, sed facit quod sibi non præcipitur, sed quod ipse vult, qualem mercedem habet.

RESPONSIO.

Illius qui sibi placet. Cum autem Apostolus dicat : Unusquisque nostrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem ²⁷, magisque nos invitet his quæ subjungit verbis : Nam et ipse Christus non sibi placuit ²⁸; imminens sibi periculum nosse debet, qui placet sibimetipsi; quin etiam ille idem contumax esse et intractabilis convincitur.

INTERROGATIO CXIX.

An liceat unicuique assignatum sibi opus recusare, et aliud petere.

RESPONSIO.

Cum obedientia, sicut jam dictum est, limites

²⁴ Philipp. ii, 8. ²⁵ ibid. 5. ²⁶ Luc. xii, 40.

(23) Vocula δὲ addita est ex antiquis duobus libris.

(24) Editi ἕκαστος ὁμῶν. At mss. duo ἡμῶν.

(25) Veteres quatuor libri ἐπενεγκαῖν. Editi ἐπενεγκαῖν.

suos ad mortem usque extendat, delatum munus A qui recusat, et requirit aliud, primum violat obedientiam, et aperte declarat se minime abnegasse semetipsum: deinde etiam aliorum plurium malorum tum sibi, tum cæteris auctor existit. Aperit enim plerisque januam contradictionis, ac seipsum ad hanc assuefacit. Et quoniam non potest unusquisque judicare quid conducat sibi, non raro opus sibi noxium diligit. Ad hæc pravas fratribus suspiciones movet, tanquam si operi quod requirit, esset magis addictus, quam iis quibuscum operari necesse est. Quare, uno verbo, imperium detrectare multorum ac ingentium malorum radix est. Quod si inesse sibi rationem aliquam operis recusandi putet, declaret illam præfectis, idque ipsis expendendum relinuat.

INTERROGATIO CXV.

An conveniat aliquo abire, moderatore non prius commonefacto.

RESPONSIO.

Cum Dominus dicat: *Neque enim a meipso veni, sed ille me misit*⁹⁹, quanto magis unusquisque nostrum non debet sibiipsi illud permittere? Enimvero id qui sibi indulget, clare ostendit laborare se morbo superbix, seque esse obnoxium iudicio Domini, qui dixit: *Quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum*¹⁰⁰. Et in summa quidquam sibi permittere, id vitio datur.

457 INTERROGATIO CXXI.

An liceat graviora opera recusare.

RESPONSIO.

Qui vere et sincere Deum diligit, et constanter ac certo expectat retribuendam a Domino mercedem, nequaquam præsentibus contentus est, sed semper aliquam requirit accessionem, et quiddam amplius exoptat. Et tametsi supra vires quidpiam efficere videtur, non tamen est securus, tanquam qui mensuram impleverit; quin potius sollicitudinem assiduum patitur, velut qui longe absit a debita perfectione, audiens Dominum ita præcipientem: *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt, tum dicite: Servi inutiles sumus: quod debebamus facere, fecimus*¹⁰¹; item cum audit Apostolum, cui mundus crucifixus erat, et ipse mundo¹⁰², qui hæc dicere veritus non est: *Ego me nondum arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens*

του έχούσης τὸ μέτρον (26), ὃ τὸ ἐγχειρισθὲν παραιτούμενος, καὶ ἄλλο ἐπιζητῶν, πρῶτον μὲν τὴν ὑπακοὴν διαφθείρει, καὶ φανερός ἐστι μὴ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν· ἔπειτα καὶ ἐτέρων κακῶν πλείονων ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς λοιποῖς αἰτίος γίνεται. Καὶ γὰρ θύραν ἀντιλογίας τοῖς πολλοῖς ἀνοίγει (27), καὶ ἑαυτὸν πρὸς ταύτην ἐθίζει. Καὶ ἐπεὶ μὴ δύναται ἕκαστος δοκιμάζειν τὸ συμφέρον, ἐκλέγεται πολλάκις τὸ βλαβερὸν ἑαυτῷ ἔργον. Καὶ ὑπονοίας δὲ πονηρὰς ἐμποιεῖ τοῖς ἀδελφοῖς, ὡς προπεπονηὸς ἢ τῷ ἔργῳ (28) ὁπερ ἐπιζητεῖ, ἢ οἷς συνεργάζεσθαι ἀνάγκη. Ὡστε καθόλου τὸ μὴ ὑπακοῦειν πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐστι ρίζα. Εἰ δὲ τίνα λόγον ἔχειν νομίζει τῆς παραιτήσεως τοῦ ἔργου, φανερούτω τοῦτον τοῖς προσετώσι, καὶ καταλιμπανέντῳ τῇ ἐκείνων B δοκιμασίᾳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PK'.

Εἰ δεῖ ἀπιεῖν πῶς χωρὶς ὑπομνήσεως τοῦ προσετώτου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος· Οὐδὲ γὰρ (29) ἀπ' ἑμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλε· πόσῳ μᾶλλον ἕκαστος ἡμῶν ἑαυτῷ ἐπιτρέπεται οὐκ ὀφείλει; Ὁ γὰρ ἑαυτῷ ἐπιτρέπων δηλὸς ἐστὶν ὑψηλοφροσύνην νοσῶν, καὶ ὑποκείμενος τῷ κρίματι τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν βδέλυγμα (30) ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ καθόλου τὸ ἑαυτῷ ἐπιτρέπαι ὑπαίτιον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PKA'.

C Εἰ ἔξεστι (31) παραιτεῖσθαι τὰ βαρύτερα τῶν ἔργων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ γνήσιος ἐν τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ, καὶ βέβαιος ἐν πληροφορίᾳ τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου μισθαποδοσίας, οὐ τοῖς γινομένοις ἀρκεῖται, ἀεὶ δὲ προσθήκην ἐπιζητεῖ, καὶ τοῦ πλείονος ὀρέγεται. Κἂν ὑπὲρ δύναμιν (32) δόξῃ ποιεῖν τι, οὐκ ἀμεριμνεῖ, ὡς πληρώσας τὸ μέτρον· ἀγωνιᾷ δὲ ἀεὶ, ὡς ἀπολιμπανόμενος τοῦ πρὸς ἀξίαν, τοῦ Κυρίου ἀκούων προστάσσοντος, ὅτι Ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διατεταγμένα, τότε λέγετε· Δοῦλοι ἀρχεῖοι ἐσμεν· ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν· τοῦ δὲ Ἀποστόλου, ᾧ ὁ κόσμος ἐσταύρωτο, καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ, μὴ ἐπαισχυνθέντος εἰπεῖν, ὅτι Ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐπω λογιζομαι κατελιγμένον. Ἐρ δὲ, τὰ μὲν ἐπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅς,

⁹⁹ Joan. vii, 28. ¹⁰⁰ Luc. xvi, 15. ¹⁰¹ Luc. xvii, 10. ¹⁰² Gal. vi, 14.

(26) In Vossii codice et in Reg. primo pro μέτρον legitur ὄρον.

(27) Codices nonnulli ἀντιλογίας τοῖς λοιποῖς, cæteris. Mox duo mss. καὶ ἑαυτὸν προσεθίζει. Subinde duo quoque mss. ἕκαστος δοκιμάσει.

(28) Codex Colb. τὸ ἔργον. Mox editi μᾶλλον ἢ οἷς. Vox μᾶλλον et in Vossii codice et in quatuor aliis non legitur.

(29) Reg. primus Οὐδὲ γὰρ ἐγώ. Aliquanto post

codex Colb. ἕκαστος ὁμῶν.

(30) Unus ms. βδέλυγμά ἐστιν. Ibidem Reg. tertius ἐνώπιον Κυρίου.

(31) Reg. primus εἰ ἔξεστι τι. Mox idem ms. παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθαποδοσίας.

(32) Reg. primus δύναμιν δόξῃ τὸ ἔργον· ἀγωνιᾷ δὲ ὡς ἀπολιμπανόμενος, etc. Aliquanto post codex Colb. διατεταγμένα ὁμῶν.

καίτοι ἐξουσίαν ἔχων, τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλων, ἔκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν. Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, φθοῖ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι, οὐχ (33) ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τῷ πορ δώμεν ὑμῖν εἰς τὸ μμεῖσθαι ἡμᾶς. Τίς οὖν οὕτως ἀναίσθητος καὶ ἀπιστος, ὡς ἀρκεσθῆναι ποτε τοῖς ἡδη γενομένοις, ἢ παραιτήσασθαι τι ὡς βαρύτερον, ἢ κοπιῶδες ;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PKB'.

Ἐάν τις, ἐπιτιμηθεὶς εὐλογῶν μὴ λαβεῖν, λέγῃ, ὅτι, « Ἐάν μὴ λάβω εὐλογία, οὐκ ἐσθίω »· εἰ δαὶ αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν τοσούτου ἐπιτιμίου ἄξιον τὸ πταῖσμα, ὡς καὶ τοῦ φαγεῖν κωλυθῆναι, ὃ ἐπιτιμήσας δοκιμάσει πάντως· εἰ δὲ μόνος τῆς εὐλογίας ἀνάξιος τις ἐκρίθη, συγχωρηθεὶς δὲ φαγεῖν οὐκ ἀνέχεται, ὡς ἀπειθῆς ἐν τούτῳ, καὶ φιλονεικὸς κρινέσθω· ἅμα καὶ ἑαυτὸν γνωρίζων καὶ ἐπιγινώσκων, ὅτι οὐχὶ θεραπεύει ἑαυτὸν τοῦτο ἐπιζητῶν, ἀλλὰ (34) ἀμαρτήμα ἀμαρτήματι συνάπτει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PKI'.

Ἐάν τις, λυπητῶν μὴ ἐπιτερέμενος ποιεῖν, ὃ μὴ δύναται ἐπιτελέειν ποιεῖν, εἰ χρὴ αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Περὶ τούτου εἰρηται πολλοῦ, ὅτι καθόλου τῷ θελήματι τῷ ἰδίῳ κεχρησθῆναι, ἢ ἐπιτρέπιν, παρὰ τὸν ὀγιῇ ἐστὶ λόγον· καὶ τῇ δοκιμασίᾳ τῶν πλειόνων μὴ υποτάσσεσθαι ἀπειθείας καὶ ἀντιλογίας ἔχει τὸν κίνδυνον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PKΔ'.

Εἰ δαὶ μετὰ αἰρετικῶν ἢ Ἑλλήνων (35) κατὰ συντυχίαν εὐρεσθῆναι πού, ἢ συνεσθῆναι αὐτοῖς, ἢ ἀσπάσασθαι αὐτούς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸν μὲν ἀσπασμὸν τοῦτον δηλονότι τὸν κοινὸν ἐπ' οὐδενὸς ὁ Κύριος ἀπηγόρευεν, εἰπὼν· Ἐάν ἀσπάσῃσθε τοὺς φίλους ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; Οὐχὶ καὶ οἱ ἔθνη οὕτω ποιοῦσιν (36); περὶ δὲ τοῦ συνεσθῆναι ἔχομεν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου, ἐπὶ τίνων χρὴ παραιτεῖσθαι τοῦτο, εἰπόντος· Ἐγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ μὴ συναναμίγνυσθαι (37) πόρνοις, καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ πλεονέκταις, ἢ ἀρπαξί, ἢ εἰδωλολάτραις· ἐπεὶ ὁφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελεῖσθαι. Νῦν δὲ ἔγραψα ὑμῖν μὴ συναναμίγνυσθαι (38). Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλόδ-

A meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu⁷³. Qui cum sibi, utpote Evangelium annuntianti, ex Evangelio vivere liceret⁷⁴, ait : In labore et fatigatione, nocte et die operantes, non quod non habeamus potestatem, sed ut nos ipsos formam demus vobis ad imitandum nos⁷⁵. Quis igitur adeo stupidus est et incredulus, ut iis quæ fecerit, unquam acquiescat, aut aliquid velut gravius aut laboriosius detrectet?

INTERROGATIO CXXII.

Cui hæc multa irrogata fuit, nimirum ut non accipiat benedictionem, si is dicat : « Nisi accepero benedictionem, non edo ; » nunquid ferendus sit.

RESPONSIO.

Certe, an peccatum tanta multa dignum sit, ut quis arceatur a sumendo cibo, prorsus judicabit qui pœnam hanc irrogavit. Quod si quispiam habitus fuerit benedictione sola indignus, et edendi facultate ei data, edere tamen recuset, is tanquam contumax in hoc et perversus judicetur. Atque etiam noverit semetipsum, intelligatque se sibi, dum hoc facere cupit, non mederi, sed peccatum peccato adjungere.

INTERROGATIO CXXIII.

Si quis ægre ferat non permitti sibi, ut faciat quæ apte facere non potest, isne tolerandus est.

RESPONSIO.

De hac re dictum est plerisque in locis, quod in universum propria voluntate uti, aut pro arbitrio agere, alienum sit a recta ratione : itemque, quod plurium judicio 458 non parere, est contumacia et contentionis periculum adire.

INTERROGATIO CXXIV.

Si quando forte inciderit quispiam in hæreticos aut in gentiles, an is debeat aut cum ipsis cibum capere, aut ipsos salutare.

RESPONSIO.

Salutationem quidem, si videlicet communis illa sit et vulgaris, nullo modo vetuit Dominus, cum dixerit : Si salutaveritis amicos vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et ethnici sic faciunt⁷⁶? Quod vero ad cibum una capiendum attingit, habemus præceptum Apostoli, quo docemur in quibus hoc vitari debeat, ita loquentis : Scripsi vobis in epistola, ne commisceremini cum fornicariis, ac non omnino cum fornicariis hujus mundi, aut cum avaris, aut cum rapacibus, aut idolorum cultoribus ; alioquin deberetis utique de hoc mundo exiisse. Nunc autem scripsi vobis, ut ne commisceamini. Si aliquis, qui frater nominatur, est aut fornicator, aut avarus, aut

⁷³ Philipp. III, 13, 14. ⁷⁴ I Cor. IX, 14. ⁷⁵ II Thess. III, 8, 9. ⁷⁶ Matth. V, 47.

(35) Codex Colb. ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα, οὐχ. Aliquanto post idem ms. cum Reg. primo βαρύτερον καὶ κοπιῶδες.

(36) Veteres duo libri : ὅτι οὐχὶ θεραπεύων ἑαυτὸν τοῦτο ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ καὶ. Subinde codex Colb. ἐπὶ ἀμαρτήματι. Queri potest quid hoc loco vox εὐλογία significet : sed, ut verum fatear, nihil ea de re certo affirmari posse arbitror. Potest igitur ac-

cipti ad arbitrium aut pro simplici præpositorum benedictione, aut pro Eucharistia.

(35) Reg. primus et Colb. αἰρετικῶν ἢ μετὰ Ἑλλήνων ἢ Ἰουδαίων. Editi et alii duo mss. ut in contextu.

(36) Antiqui duo libri ἔθνη οὐ τοῦτο ποιοῦσι.

(37) Codex Colb. μὴ συναναμίγνυσθε.

(38) Reg. primus et Colb. μὴ συναναμίγνυσθε.

idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut ra-
pax : cum ejusmodi ne cibum quidem capiatis ⁷⁷.

INTERROGATIO CXXV.

Cui munus aliquod creditum est, et nemine admonito
facit aliquid præter id quod ei injunctum fuit, aut
ultra quam ipsi præscriptum est, isne debet id
munus retinere.

RESPONSIO.

Aliquid sibi metipsi assumere in universum dis-
plicet Deo : neque id convenit, neque expedit iis
quibus vinculum conservandæ pacis in studio est.
Quod si perseveraverit in sua protervia, præstat id
officii ab ipso auferri. Non enim servat præceptum
ejus qui dixit : Unusquisque in quo vocatus est, fra-
tres, in hoc permaneat ⁷⁸; et quod ad commovendum
magis valet, addit : Non plus sapere quam oportet
sapere, sed sapere ad sobrietatem : unicuique sicut
Deus divisit mensuram fidei ⁷⁹.

INTERROGATIO CXXVI.

Qua ratione quis non vincatur a voluptate eduliorum.

RESPONSIO.

Nempe si utilitatis rationem semper habere apud
se statuerit ducem ac magistram eorum, quæ pro
usu assumuntur, sive suavia fuerint, sive insuavia.

459 INTERROGATIO CXXVII

Dicunt quidam fieri non posse, quin homo irascatur.

RESPONSIO.

Non continuo si fieri potest ut miles irascatur
in oculis regis, rationi consentaneum est quod
dicitur. Etenim si hominis, qui secundum naturam
æqualis est, aspectus id vitium coercent propter
dignitatis præstantiam, quanto magis idem vitabi-
tur si cui sit persuasum, se motuum suorum Deum
inspectorem habere? Deus enim, qui scrutatur
corda et renes, multo magis videt animi motus,
quam homo quæ oculis subjiciuntur.

INTERROGATIO CXXVIII.

Cum quis vult abstergentia supra vires uti, ita ut
etiam in mandato quod sibi proponitur conficiendo
impediatur, idne ipsi permittendum est.

RESPONSIO.

Quæstio hæc non mihi rite proposita videtur.
Abstergentia enim non sita est in ciborum nihil ad
rem pertinentium amotione, ex qua consequitur
ea, quæ ab Apostolo redarguitur ⁸⁰, immoderata
corporis afflictatio, sed in perfecto a propriis vo-
luntatibus secessu. Quam autem periculosum sit a
mandato Domini excidere ob propriam voluntatem,
ex Apostoli verbis liquet, ubi ait ⁸¹ : Facientes
voluntates carnis, et cogitationum, et eramus natura
filii iræ.

⁷⁷ I Cor. v, 9-11. ⁷⁸ I Cor. vii, 24. ⁷⁹ Rom. xii, 3. ⁸⁰ Coloss. ii, 23. ⁸¹ Ephes. ii, 3.

(39) Sic antiqui duo libri. Editi autem.

(40) Codex Colb. ἀρθῆναι ἀπ' αὐτοῦ. Alii quidam
mss. et editi ἀρθῆναι αὐτοῦ.

(41) Reg. primus et Colb. διὰ τὸ ὑπερέχον τοῦ.

τῆς, ἢ λολδορος, ἢ μέθυρος, ἢ ἀρπαξ, τῷ τοῦ
οὐτῶ μηδὲ συνεσθῆιν.

EPOTHEIS PKE.

Τὸν πιστευόμενον ἔργον, καὶ ποιούντ' αὐτὸ χωρὶς
ὑπομνήσεως παρὰ τὸ διατεταγμένον, ἢ ὑπὲρ
τὸ διατεταγμένον αὐτῷ (39), εἰ δεῖ ἔχειν τὸ
ἔργον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ μὲν αὐτῷ λαμβάνειν καθόλου ἀπαρέσκει Θεῷ·
καὶ οὕτε πρέπει, οὕτε συμφέρει τοῖς ἐσπουδακόσι
τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης φυλάσσειν· εἰ δὲ ἐπι-
μένοι προπετευόμενος, συμφέρει ἀρθῆναι ἀπ' αὐ-
τοῦ (40) τὸ ἔργον. Οὐ γὰρ φυλάσσει τὸ πρόσταγμα
τοῦ εἰπόντος· Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν
τούτῳ μενέτω· καὶ ἐτι ἐντροπετικώτερον· Μὴ ὑπερ-
φρονεῖν, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς
τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστω ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον
πίστεως.

EPOTHEIS PKΓ.

Πῶς ἂν τις ἡγηθῇ τῆς ἐν βρώμασι φιληδονίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κρίνας τὸν λόγον τοῦ συμφέροντος, ὁδηγὸν καὶ
διδάσκαλον ἔχειν ἀεὶ τῶν εἰς τὴν χρῆσιν παραλαμβα-
νομένων, εἴτε ἡδέα εἴτε ἀηδὴ ταῦτα εἴη

EPOTHEIS PKZ.

Λέγουσί τινες, ὅτι ἀδύνατόν ἐστι μὴ ὀργισθῆναι
ἀνθρώπων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ δυνατόν ἐστι τῷ στρατιῳτῳ ἐν βίῃ βασιλείας
ὀργισθῆναι, οὐδὲ οὕτω λόγον ἔχει τὸ λεγόμενον.
Εἰ γὰρ ἀνθρώπου βίης ἰσοτιμία κατὰ τὴν φύσιν διὰ
τὴν ὑπεροχὴν τοῦ (41) ἀξιώματος ἐκώλυσε τὸ πάθος,
πόσω μᾶλλον, ἐὰν πληροφορηθῇ τις Θεὸν ἔχειν ἐτ-
όπην τῶν ἰδίων κινήματων; Πολλὸν γὰρ πλεονὸς ὁ
Θεὸς, ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς, βλέπει τὰ κί-
νήματα τῆς ψυχῆς, ἢ ἀνθρώπος τὰ εἰς πρόσωπον.

EPOTHEIS PKH.

Τῷ θέλοντι ἐγκρατεῦσθαι ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε καὶ
εἰς τὴν προκείμενὴν ἐντολὴν ἐμποδίζεσθαι, εἰ
δεῖ συγχωρεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐρώτημα οὐ κυρίως φαίνεται μοι πεποιημέ-
νον. Ἡ γὰρ ἐγκράτεια οὐκ ἐν ἀποχῇ ἀλόγων βρω-
μάτων (42) ἐστίν, ἐν ᾗ συμβάλλει ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀπο-
στόλου κατηγορουμένη ἀφειδία σώματος, ἀλλ' ἐν
τελείᾳ ἀναχωρήσει τῶν ἰδίων θελημάτων. Ὅσον δὲ
ἔχει κίνδυνον διὰ τὸ ἴδιον θέλημα τῆς ἐντολῆς τοῦ
Κυρίου ἐκπεσεῖν, ὅλον ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ (43) Ἀπο-
στόλου εἰρημένων, εἰπόντος· Ποιούντες τὰ θελη-
ματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἡμερ-
τέκνα φύσει ὀργῆς.

(42) Combefisius illud, ὁλοκα βρώματα, ita Latine
reddidit, terreni cibi.

(43) Reg. primus ex τῶν παρὰ τοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΚΘ.

Ὁ πολλὰ νηστεύων, ἐν δὲ τῇ μεταλήψει μὴ δυνάμενος ἀνέχεσθαι τοῦ βρώματος (44) τοῦ κοινοῦ, τί μᾶλλον ἐλάσθαι ὀφείλει, νηστεύειν μετὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἐσθίειν μετ' αὐτῶν, ἢ, διὰ τὸ ἀμέτρως νηστεύειν, ἄλλω βρωμάτων ἔχειν χρεῖαν ἐν τῇ μεταλήψει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Νηστείας καιρὸς, οὐ τὸ θέλημα ἐκάστου, ἀλλ' ἡ χρεῖα (45) τῶν εἰς θεοσέβειαν ἡκόντων· καθὼς καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων ἱστοροῦσι, καὶ παρὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ (46) Δαβὶδ μαθηάνομεν. Ἐὰν οὖν τις κατὰ λόγον τοιοῦτον νηστεύῃ, καὶ τοῦ δύνασθαι πάντως καταξιοῦται. Πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελλόμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑ'.

Πῶς χρὴ νηστεύειν, ὅταν χρεῖα γένηται νηστείας πρὸς τι τῶν εἰς θεοσέβειαν ἐκζητουμένων· ὥς ἀναγκαζόμενον, ἢ μετὰ προθυμίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος, Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς θεοσέβειαν, μὴ μετ' ἐπιθυμίας καὶ σπουδῆς γινόμενον, ἐπικινδυνον. Ὅστε τὸν μὲν νηστεύοντα μὴ προθύμως (47) τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἀκινδυνον· τὸ δὲ νηστεύειν ἐν καιρῷ χρεῖας τοιαύτης ἀναγκαῖον, τοῦ Ἀποστόλου μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ κατορθωμάτων καὶ τοῦτο πρὸς διδασκαλίαν ἡμετέραν διηγησαμένου τὸ, Ἐν νηστείαις πολλὰ κινεῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΑ'.

Ὁ μὴ μεταλαμβάνων ὅθεν οἱ ἀδελφοὶ ἐσθίουσιν, ἀλλ' ἕτερον ἐπιζητῶν, εἰ καλῶς ποιεῖ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καθόλου τὸ ἐπιζητεῖν βρῶμα παρ' ἐντολὴν ἐστί, τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Μὴ ζητεῖτε (48) τί φάγητε, καὶ τί πίνητε· καὶ μὴ μετρωρίζεσθε· καὶ καταπληκτικώτερον ἐπενεγκόντος· Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἐσθὴν ἐπιζητεῖ. Τοῦ δὲ ἐπιτεταγμένου ἐστὶ πληροῦν ἐπιμελῶς τὸ, Διεδίδοδο δὲ ἐκάστῳ, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΒ'.

Ὁ λέγων, ὅτι βλάπτει με τοῦτο, καὶ λυπούμενος, ἐὰν ἄλλο μὴ δοθῇ αὐτῷ (49), τί ἐστίν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Φαίνεται, ὅτι οὐκ ἐπληροφόρηθὴν τὴν ἐλπίδα Δαζάρου, οὔτε ἐγνώρισεν τὴν ἀγάπην τοῦ πεπιστευμένου τὴν πάντων καὶ αὐτοῦ ἐπιμέλειαν. Καθόλου δὲ οὔτε περὶ τοῦ βλάπτοντος ἢ ὠφελοῦντος ἑαυτῷ ἐπι-

A

INTERROGATIO CXXIX.

Qui multum jejunat, ob idque in capiendo cibo communem escam sufferre non potest, utrum potius eligere debet, jejunarene cum fratribus, et una cum ipsis edere, an, immodici jejunii causa, in cibo sumendo aliis edultis opus habere.

RESPONSIO.

Jejunii tempus non est arbitrium cujusque; sed est, cum ea, quæ ad Dei cultum pertinent, id requirunt: quemadmodum et Acta apostolorum narrant²², et ab electo Davide discimus²³. Si quis igitur jejunat hunc in modum, utique consequitur etiam jejunandi facultatem. Fidelis est enim qui repromisit²⁴.

460 INTERROGATIO CXXX.

B Quomodo jejunandum est, cum opus fuerit jejuniio propter aliquid eorum quæ ad pietatem excelsam requiruntur: utrum tanquam coacte, an cum animi promptitudine.

RESPONSIO.

Cum Dominus dicat: Beati qui esuriunt, et sitiunt justitiam²⁵, quidquid ad pietatem conducit, id nisi libenter ac studiose fiat, periculosum est. Quare qui jejunat quidem, sed id animo alacri non facit, vocatur in periculum; cæterum in tempore necessitatis ejusmodi necesse est jejunare, quandoquidem Apostolus inter sua alia recte facta illud etiam ad docendos nos enumerat: In jejuniis sæpe²⁶.

INTERROGATIO CXXXI.

C Qui non capit cibos, quos fratres edunt, sed alios requirit, nunquid recte faciat.

RESPONSIO.

In universum cibos requirere contrarium est mandato, cum Dominus dixerit: Nolite quaerere quid manducetis, et quid bibatis: et nolite in sublime tolli²⁷; cumque, quod ad perterrendum magis valet, statim addiderit: Hæc enim omnia gentes inquirunt²⁸. Est autem ejus, penes quem distribuendi munus est, diligenter exsequi illud: Deditur autem singulis, prout cuique opus erat²⁹.

INTERROGATIO CXXXII.

Qui dicit: Id mihi nocet, et ægre fert, nisi aliud sibi datum fuerit, quid hoc est.

RESPONSIO.

D Apparet, huic persuasum non esse de spe Lazari, neque ipsum charitatem illius cui omnium et suiipsius cura concredita est, perspectam habere. In universum autem non debet quivis de re

²² Act. xiii, 2, 3. ²³ Psal. xxxiv, 13. ²⁴ Hebr. x, 23. ²⁵ Matth. v, 6. ²⁶ II Cor. xi, 27. ²⁷ Luc. xii, 29. ²⁸ ibid. 30. ²⁹ Act. iv, 35.

(44) Codex Colb. τῶν βρωμάτων.

(45) Ait vir doctissimus Combefisius, accipien- dum hunc locum de personis: cujus si sententiam amplectare, sic veritas velim: Jejunii tempus non in cujusvis arbitrio, sed in eorum qui ad pietatem excelsam accedunt, necessitate situm est.

(46) Illud, ἐκλεκτοῦ, in duobus mss. non legitur. Quare facile adduceret ut crederem hanc vocem oscitanter ab aliquo additam fuisse: eoque magis,

quod ejusmodi epithetum David a Basilio tribui non solet.

(47) Codex Colb. μὴ προθύμως δέ. Mox idem ms. χρεῖας ταύτης.

(48) Vetus liber Colb. μὴ ζητῆτε. Paulo post idem ms. cum Reg. primo καὶ ἐπιπληκτικώτερον.

(49) Illud, αὐτῷ, quod in vulgatis deest, in duobus mss. legitur. Ibidem codex Colb. τίς ἐστίν.

aut noxia aut expedienti iudicium sibi permittere : A sed id deferendum est ei, cuius munus est de-
jusque utilitate iudicare : qui præcipue inquirat
animæ emolumentum, sicque secundo loco ea quæ
ad corporis necessitatem pertinent, subministret
iuxta Dei voluntatem.

INTERROGATIO CXXXIII.

Si vero ob cibum etiam murmuraverit.

RESPONSIO.

Eorum qui in deserto murmurare⁹⁹, iudicio ob-
noxius est. Ait enim Apostolus : *Neque murmuretis,*
sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab
exterminatore⁹⁹.

INTERROGATIO CXXXIV.

Si iratus quispiam aliquid eorum, quæ necessaria
sunt, accipere recuset.

RESPONSIO.

Qui ejusmodi est, etiamsi poscat, dignus est qui
non impetret, quoad vitium illud, imo potius vitia
illa sanata esse præpositus judicaverit.

461 INTERROGATIO CXXXV.

An conveniat quempiam, labore defatigatum, quid-
quam consuetis amplius exposcere.

RESPONSIO.

Si laborem suscipit ob retribuendam a Deo mer-
cedem, hinc laboris sui quærere non debet leva-
mentum, sed semetipsum ad Domini præmium
apparare, haud ignorans se ut pro labore remun-
erationem, ita quoque pro angustia consolationem
a Domino consecuturum. Ille autem cuius ea pro-
vincia est, ut impleat illud : *Dividebatur singulis,*
prout cuique opus erat⁹¹; debet necessario labo-
ranteum quemque cognoscere, et ut par est, curare.

INTERROGATIO CXXXVI.

An necesse sit omnes ad horam prandii convenire :
et qui abfuerit, venerique post prandium, quo-
modo nobis cum eo agendum sit.

RESPONSIO.

Si abfuerit quidem ob loci aut operis necessita-
tem, tanquam qui servet præceptum illius, qui
dixit : *Unusquisque, in quo vocatus est, fratres, in*
hoc maneat⁹²; examine præmisso ignoscet com-
munis disciplinæ inspector : sin cum simul occur-
rere potuisset, non festinavit, culpa hujusce negli-
gentiæ cognita, usque ad constitutam horam se-
quentis diei maneat jejunos.

⁹⁹ Num. xi, 4. ⁹⁰ I Cor. x, 40. ⁹¹ Act. iv, 35. ⁹² I Cor. vii, 24.

(50) Sic mss. nonnulli. Editi λαβεῖν τὰ πρὸς.

(51) Reg. primus ἐπιζητεῖν πλεονα τῆς. Aliquanto
post idem ms. τὸν κάματον ἀνέχεται, laborem per-
fert. Lectio optima.

(52) Sic antiqui tres libri. Illud, ἅν τις, in editis
desiderabatur.

(53) Codex Colb. ἐν τῇ ὥρᾳ. Paulo post Reg. pri-

A τρέπειν τὴν δοκιμασίαν ἕκαστος ὀφείλει· ἀλλὰ τῷ
ἐπιτεταγμένῳ δοκιμάζειν τὸ ἑκάστῳ χρεῖωδες, προ-
ηγουμένως τὸ ὅφελος τῆς ψυχῆς ἐπιζητοῦντι, καὶ
οὕτω δευτέρῳ λόγῳ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ σώμα-
τος οἰκονομοῦντι πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΓ'.

Ἐὰν δὲ καὶ γογγύσῃ διὰ βρώμα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ κρίμα τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ γογγυσάντων ἔχει.
Λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος· Μηδὲ γογγύετε, καθὼς
τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ
ἀλοθρευτοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΔ'.

B *Ἐὰν τις ὀργισθεὶς παραιτῇται λαβεῖν τι τῶν*
πρὸς (50) τὴν χρεῖαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τοιοῦτος ἀξιός ἐστι, καὶ ζητῇ, μὴ λαβεῖν, ἕως
ἐὰν δοκιμάσῃ ὁ πρὸς τῷ, ὅτι ἐθεραπεύθη τὸ πάθος,
μᾶλλον δὲ τὰ πάθη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΕ'.

Εἰ χρὴ τὸν κάματον αὐτὸν ἐπιζητῆσαι πλέον
τι τῆς συνήθειας (51).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ ἐνεκεν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθοποδοσίας τὸν
κάματον ἀναδέχεται, οὐκ ἐντεῦθεν ἐπιζητεῖν ὀφεί-
λει τὴν παραμυθίαν τοῦ κόπου, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ
Κυρίου μισθοποδοσίαν ἑαυτὸν καταρτίζειν· εἰδὼς,
ὅτι, ὡς τῆς ὑπὲρ τοῦ κόπου ἀμοιβῆς, οὕτω καὶ τῆς
παρακλήσεως ὑπὲρ τῆς στενοχωρίας παρὰ τοῦ φι-
λάνθρωπου Θεοῦ καταξιώσεται. Ὁ μὲντοι ἐπιτε-
ταγμένος ποιεῖν τὸ, *διεδίδωτο ἑκάστῳ, καθὼς ἂν*
τις χρεῖαν εἶχεν (52), ἀναγκαίως ὀφείλει γνωρίζειν
ἕκαστον τῶν κοπιώντων, καὶ θεραπεύειν κατὰ τὸ
προσῆκον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΖ'.

Εἰ ἀναγκαῖον πάντας συνάγεσθαι τῇ ὥρᾳ (53)
τοῦ ἁρίστου, καὶ τὸν ἀπολιμπανόμενον, καὶ
μετὰ τὸ ἁρίστον ἐρχόμενον πῶς παρέλθωμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν κατὰ ἀνάγκην τοῦ τόπου ἢ τοῦ ἔργου ἀπ-
ελείφθῃ, ὡς φυλάσσω τὸ παράγγελμα τοῦ εἰπόντος·
D *Ἐκαστος, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ*
μενέτω· ὁ τῆς κοινῆς εὐταξίας ἑφορος δοκιμάσας
συγγνώσεται· εἰ δὲ δυνάμενος συμφθάσαι, οὐκ
ἐσπούδασε (54), γνωρίσας τὸ ἐγκλημα τῆς ἀμελείας,
ἄσιτος μεινάτω μέχρι τῆς τετυπωμένης ὥρας ἐν τῇ
ἐπιούσῃ.

mus τόπου ἢ τοῦ καιροῦ, loci aut temporis necessi-
tas. Ibidem Col. ἀπελείφθῃ, ὁ τῆς κοινῆς, etc., bre-
vius.

(54) Editi et unus ms. καὶ οὐκ ἐσπούδασε. Vocula
καὶ in aliis duobus mss. non legitur, nec mihi du-
bium est quin melius absit. Mox codex Colb. ὥρας
τῆς ἐπιούσης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΖ.

Εἰ καλὸν ἐστὶ τὸ κρίναι ἐπὶ τοσούτῳ, εἰ τύχοι, χρόνον ἀποσχέσθαι τοῦδε τινοῦ τοῦ βρώματος ἢ τοῦ πύματος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ (55) πέμψαντός με, πᾶσα κρίσις ἰδίου θελήματος ἐπισηφελῆς. "Ὁπερ εἰδὼς ὁ Δαβὶδ ἔλεγεν· "Ὁμοσα, καὶ ἔστησα τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, οὐ τὰ ἐμὰ θελήματα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΗ.

Εἰ χρὴ ἐπιτρέπεσθαι ἐν ἀδελφότητι τινα πλέον τῶν ἄλλων ἡσθεύειν ἢ ἀρτυρεῖν, κατὰ τὸ ἰδίον θέλημα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς, πᾶν ὅπερ ἂν τις κατὰ τὸ ἰδίον θέλημα ποιῇ, τοῦτο τοῦ μὲν ποιούντος ἐστὶν ἰδίον, τῆς δὲ θεοσεβείας ἄλλοτριον· καὶ φόβος μήποτε ἀκούσῃ παρὰ (56) τοῦ Θεοῦ περὶ οὗ δοκεῖ ποιεῖν, Πρὸς σὲ ἡ ἀποστρεφὴς αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ. Καὶ τὸ ἐν συγκρίσει δὲ τῶν ἄλλων τὸ πλέον θέλειν, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς καλοῖς, φιλονεικίας πάθος ἐστὶν ἀπὸ κενοδοξίας συμβαῖνον· ὅπερ ὁ 'Αποστόλος ἀπηγορευμένον δεικνύς φησιν (57)· Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρίναι ἢ συγκρίναι ἑαυτοὺς τισι τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων. Διόπερ ἀφεμένους τῶν ἰδίων θελημάτων, καὶ τοῦ θέλειν δοκεῖν ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς (58) ποιεῖν τι, πείθεσθαι τῷ 'Αποστόλῳ χρὴ C παρανοῶντι καὶ λέγοντι· Ἐἰτε ἐσθλότε, εἰτε πλντε, εἰτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. Φιλονεικία γάρ, καὶ κενοδοξία, καὶ αὐταρέσκεια, παντελῶς ἄλλοτρια τῶν τὸν καλὸν ἀγῶνα νομίμως ἀγωνιζομένων. Διό φησι ποτὲ μὲν, Μὴ γινώμεθα (59) κενόδοξοι· ποτὲ δὲ, Εἰ τις δοκεῖ φιλόνηκος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ 'Εκκλησίαι τοῦ Θεοῦ· καὶ ἄλλοτε, 'Ὁψελόμεν ἡμεῖς μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν· οἷς ἐπιφέρει ἐν τρεπτικώτερον· Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρρεσεν. Εἰ δέ τις οἶεται χρῆζειν τοῦ πλείονος εἶτε ἐν νηστείᾳ, εἶτε ἐν ἀγρυπνίᾳ, εἶτε ἐν ψόῃ ποτε ἄλλῳ (60), ἀποκαλυπτέτω τοῖς τὴν κοινὴν ἐπιμέλειαν πεπιστευμένοις τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, δι' ἣν νομίζει τὸ πλείονος χρῆζειν· καὶ τὸ παρ' αὐτῶν δοκιμασθὲν παραφυλαττέτω. Πολύλακας γὰρ ἐτέρῳ μᾶλλον τρόπῳ τὸ ἱκανὸν τῇ χρεΐᾳ γενέσθαι (61) δέήσει.

A

INTERROGATIO CXXXVII.

Nunquid rectum sit hoc, ut aliquis, exempli causa, in animo statuat se ad aliquid certum tempus ab aliquo cibo aut potu abstinere.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit : Non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me ²², omne judicium voluntatis propriæ periculo non vacat. Cujus rei ignarus David aiebat : Juravi, et statui custodire judicia justitiæ tuæ ²³, non voluntates meas.

INTERROGATIO CXXXVIII.

An in fratrum conventu cuiquam permitti debeat ut plusquam cæteri jejundet, aut vigilet ex propria voluntate.

RESPONSIO.

B Cum Dominus dixerit : Descendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris ²⁴, quidquid quis fecerit ex propria voluntate, id cum facientis ⁴⁶² sit proprium, alienum est a pietate : et metuendum est, ne quando de eo, quod facere videtur, a Deo audiat : Ad te conversio illius et tu dominaberis illius ²⁵. Quin et in ipsis etiam bonis aliquid amplius præ cæteris velle, contentionis vitium est, a vana gloria profisciscens : quod velitum esse ostendens Apostolus ait : Non enim audemus inserere aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant ²⁶. Quare relictis propriis voluntatibus, eoque ut videri velimus aliquid excellentius facere quam reliqui, parere debemus Apostolo admonenti ac dicenti : Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite ²⁷. Contendere enim, et efferri inani gloria, ac sibi placere, res sunt omnino alienæ ab iis qui bonum certamen legitime decertant. Quapropter, ait, modo quidem : Non efficiamur inanis gloriæ cupidi ²⁸ : modo vero : Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei ²⁹ : item in alio loco : Debemus nos non nobismetipsis placere ³⁰ : quibus hæc ad commovendum efficaciora adjungit : Etenim Christus non sibi placuit ³¹. Quod si quispiam existimat opus sibi esse asperitate majore, sive in jejuniis, sive in vigiliis, sive in quacunque alia re, patefaciat rei communi præfectis hanc ipsam rationem, ob quam asperitate majori indigere se arbitrat : quod autem ipsi probatum fuerit, observet. Sæpe enim alio potius modo necessitati ipsius consulere oportebit.

D

²² Joan. vi, 38. ²³ Psal. cxviii, 106. ²⁴ Joan. vi, 38. ²⁵ Gen. iii, 16. ²⁶ II Cor. x, 12. ²⁷ I Cor. x, 31. ²⁸ Galat. v, 26. ²⁹ I Cor. xi, 16. ³⁰ Rom. xv, 1. ³¹ ibid. 3.

(55) Antiqui tres libri ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ. Editi et Reg. tertius ἀλλὰ τοῦ. Nec ita multo post tres mss. καὶ ἔστησα τοῦ. Editi καὶ ἔστησα.

(56) Legitur ἀπὸ in duobus mss. pro παρὰ.

(57) Veteres duo libri cum Voss. δείκνυσιν φάσκων. Ibidem Reg. primus τολμῶμεν κρίναι ἢ.

(58) Reg. primus et Colb. et Voss. ὑπὲρ τοὺς πολλούς.

(59) Editi et unus ms. μὴ γινώμεθα. Alii tres

mss. γινώμεθα. Aliquanto post editi et duo mss. οἷς ἐπιλέγει. Alii duo mss. cum Voss. οἷς ἐπιφέρει.

(60) Reg. primus εἶτε ἐν ἄλλῳ οἰσθήποτε. Aliquanto post duo mss. ὑπόθεσιν ταύτην. Mox unus ms. cum Voss. δοκιμασθὲν παραφυλασσέσθω.

(61) Veteres duo libri præter Voss. Πολλάκις γὰρ ἐν ἐτέρῳ μᾶλλον τρόπῳ τὸ ἱκανὸν τῆς χρεΐας γένηται.

INTERROGATIO CXXXIX.

Aucto jejunio, evadimus ad laborem debiliores. Quid igitur magis facto opus est: rescinderene laborem propter jejunium, an negligere jejunium propter laborem.

RESPONSIO.

Operæ pretium est jejunare, et edere juxta accommodatam pietati rationem; ut cum conficiendum fuerit Dei mandatum per jejunium, jejunemus, ac vice versa, cum Dei mandatum cibum corpus corroborantem exigit, comedamus, non tanquam helluones, sed ut operarii Dei. Servandum est enim quod dictum est ab Apostolo: Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

INTERROGATIO CXL.

Si quis temperans non fuerit in noxiis cibis capientis, imo vero iis abunde sumptis incidat in morbum, nunquid ejus cura suscipienda sit.

RESPONSIO.

Intemperantia manifestam præfert nequitiam; atque in primis de hoc vitio sollicitum esse necesse est, ut remedium **463** ei afferatur. Etenim benignus Deus, quantum malum incontinentia sit, ostendere cum vellet, animam sæpe in iis etiam quæ corpori nocent, in vitium intemperantiæ labi permisit, si forte posset per corporalem morbum, quem intemperantiæ causa perferebat, suum ipsius detrimentum nosse, et adduci ad servandam in omnibus temperantiam. Cæterum curam corporis erga eos qui ob intemperantiam male afficiuntur, gerere quidem cito rationi et benignitati convenit, non tamen sine ullo examine, sed sollicite, ne forte corpore curando animam relinquamus incuratam. Quamobrem si quis quempiam ita affectum conspexerit, ut per corporis curationem probe eruditus sit, animamque vitiis propriis irretitam curet, adhibenda est ipsi corporalis cura. Quod si in curando corpore contemnere animam deprehendatur, præstabilius est, qui ejusmodi est, eum in doloribus iis, quos ob suam intemperantiam suffert, derelinqui, si forte temporis progressu ad sui ipsius et æterni supplicii notitiam perveniens, possit animæ sanitati providere. Dum enim judicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.

^a I Cor. x, 31. ^b I Cor. xi, 32.

(62) Codex Colb. Τί οὖν χρῆ ποιεῖν μᾶλλον.

(63) Unus ms. οἰκείου τῆς εὐσεβείας.

(64) Codex Colb. χρῆ αὐτοῦ ἐπιμελεῖσθαι. Aliquanto post editi et unus ms. ἐπὶ τῶν βλαπτόντων τὸ σῶμα. Alii duo mss. ἐπὶ τῶν τὸ σῶμα βλαπτόντων, rectius.

(65) Editio Paris. ἀλλὰ πεφροντικώτας, operarum, ut opinor, oscitantia. Aliæ duæ editiones et tres mss. πεφροντικώτας.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΘ.

Τῆς νηστείας ἐπιτειρομένης, ἀτονώτεροι γινόμεθα εἰς τὸ ἔργον. Τί οὖν χρῆ μᾶλλον (62) ἐμψυχοῦμεν τῷ ἔργῳ διὰ τὴν νηστείαν, ἢ παρορᾶν ἐκείνην διὰ τὸ ἔργον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ τὴν νηστείαν, καὶ τὸ φαγεῖν μετὰ λόγου τοῦ οἰκείου τῆς θεοσεβείας (63) παραλαμβάνεσθαι χρῆ. ἵνα, ὅταν μὲν ἐντολὴν Θεοῦ διὰ νηστείας κατορθωθῇ, δέοι, νηστεύσωμεν. ὅταν δὲ πάλιν ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ βρῶσιν ἐπιζητοῖ ἐνδυναμοῦσαν τὸ σῶμα, φάγωμεν, οὐχ ὡς γαστρίμαργοι, ἀλλ' ὡς ἐργάται Θεοῦ. Φυλάσσωμεν γὰρ χρῆ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον. Ἐλτε ἐσθίετε, ἐλτε πίνετε, ἐλτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜ.

Ἐάν τις μὴ ἐγκρατεύηται περὶ τὰ βλαβερά τῶν βρωμάτων, μεταλαμβάνων δὲ ἀφειδῶς, κακώσει περιπέσει, εἰ χρῆ αὐτοῦ ἐπιμέλειαν ποιῆσθαι (64).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν ἀκρασία πρόδηλον ἔχει τὴν κακίαν· καὶ τούτου τοῦ πάθους προηγουμένως φροντίζειν ἀναγκαῖον, ὅπως θεραπευθῇ. Βουλῆθεις γὰρ δεῖξαι ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς, ἥλικον κακὸν ἐστὶ τὸ μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀφῆκε πολλάκις τὴν ψυχὴν καὶ ἐπὶ τῶν τὸ σῶμα βλαπτόντων κεχρησθαι τῷ πάθει τῆς ἀκρασίας, ἔάν ἄρα δυνηθῇ διὰ τῆς κακώσεως τῆς σωματικῆς, ἣν ἐκ τῆς ἀκρασίας ὑπομένει, εἰς αἰσθησιν ἐλθεῖν τῆς ἰδίας βλάβης, καὶ δῶγγηθῇ πρὸς τὴν ἐν πᾶσιν ἐγκράτειαν. Τὴν δὲ ἐπιμέλειαν τοῦ σώματος ἐπὶ τῶν ἐξ ἀκρασίας βλαπτομένων ποιῆσθαι μὲν τάχα εὐλογον καὶ χρηστότητι πρέπον, οὐκ ἀδοκιμάσας δὲ, ἀλλὰ πεφροντικώτας (65), μήπως ἐν τῇ τοῦ σώματος θεραπείᾳ τὴν ψυχὴν ἀθεράπευτον καταλείπωμεν (66). Ὡστε, ἔάν μὲν ἐπιβῇ τις τὸν τοιοῦτον ἐκ τῆς τοῦ σώματος θεραπείας παιδευόμενον εὐγνωμόνως (67), καὶ τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς ἰδίοις πάθεσιν ἐπιμελεῖσθαι, προσάγειν αὐτῷ τὴν σωματικὴν ἐπιμέλειαν· ἔάν δὲ, τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν δεχόμενος, ἐλέγχῃται τῆς ψυχῆς καταφρονῶν, βέλτιόν ἐστὶ τὸν τοιοῦτον ἐναφειθῆναι (68) ταῖς ὁδύναϊς, ἃς ἐκ τῆς ἰδίας ἀκρασίας ὑφίσταται, ἔάν ἄρα δυνηθῇ τῷ χρόνῳ εἰς συναίσθησιν ἐλθὼν ἑαυτοῦ καὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως, φροντίδα ἀναλαβεῖν τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγείας. Κρινόμενοι γὰρ ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθώμεν.

D

(66) Vetus liber Voss. καταλείπωσιν.

(67) In impressis libris posita virgula erat ante vocem εὐγνωμόνως: quæ mala interpunctio malam interpretationem pepererat. Virgulam autem loco movimus, non conjectura ducti, sed fidem veterum librorum secuti. Mox unus ms. ἐπιμέλειαν χρῆ.

(68) Codex Voss. τοιοῦτον ἐναφεινᾶν. Paulo post idem ms. συναίσθησιν ἐλθεῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΑ'.

Εἰ δεῖ ξένους ἐνευρίσκεισθαι τοῖς (69) ἐργαστη-
ριοῖς, ἢ καὶ τῶν ἐνταῦθά τινος καταλιπόντας
τὸν ἴδιον τόπον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Παρακτὸς τοῦ πεπιστευμένου (70) τὴν ἐπίσκεψιν
τῶν ἐργαζομένων, ἢ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων, ὅς
ἂν εὐρεθῇ τοῦτο ποῦν, ὡς διαλύων τὴν εὐταξίαν τῆς
τῶν μελῶν ἀρμονίας, κωλύεσθαι καὶ τῆς συγκεχω-
ρημένης προόδου· καθεζόμενος δὲ ἐν τόπῳ ἐν τῷ
δοκιμασθέντι πρὸς παιδείαν ἐπιτηδεῖν, ἀμετewρίστως
καὶ ἐπιπονώτερον τῆς συνηθείας ἀποδιδόναι τὸ
ἔργον, ἕως ἂν μάθῃ φυλάσσειν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀπο-
στόλου εἰρημένον· Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ
μένετω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΒ'.

Εἰ χρή τοὺς τεχνίτας δέχεσθαι παρὰ τινος ἔργον
ἀνευ γνώμης τοῦ ἐπιτεταγμένου τὴν φροντίδα
τούτων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῷ κρίματι τοῦ κλέπτου, ἢ τοῦ συντρέχοντος τῷ
κλέπτῃ ὑποκεισθαι ἑκάτερος, ὃ τε διδοὺς καὶ ὃ δεχό-
μενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΓ'.

Πῶς ὀφείλουσιν ἐπιμαλίσθαι οἱ ἐργαζόμενοι τῶν
πεπιστευμένων αὐτοῖς σκευῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν ὡς Θεῷ ἐπονομασθέντων καὶ ἀνατε-
θέντων· ἔπειτα ὡς ἀνευ αὐτῶν μὴ δυνάμενοι τὴν
ὀφειλομένην ἄσκον σπουδὴν ἐπιδειξάσθαι (71).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΔ'.

Ἐὰν δέ τις ἐξ ἀμελείας ἀπολέσῃ τι, ἢ ἐκ κατα-
φρονησεως παραχρήσεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μὲν παραχρησάμενος ὡς ἱερόσυλος, ὃ δὲ
ἀπολέσας ὡς αἴτιος ἱεροσυλίας κρινέσθαι, πάντων
τῷ Κυρίῳ ἐπονομασθέντων, καὶ τῷ Θεῷ ἀνακει-
μένων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΕ'.

Ἐὰν δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ χρήσῃ τινὶ (72) ἢ λάθῃ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς θρασὺς καὶ αὐθάδης κρινέσθαι. Ταῦτα γὰρ τοῦ
ἐπιτεταγμένου τὴν φροντίδα, καὶ οἰκονομοῦντός ἐστιν
ἴδια.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΣΤ'.

Ἐὰν δὲ καὶ συνεχούσης χρείας ὁ προσετῶς ἐπι-
ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ σκευός, καὶ ἀντείλῃ (73).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ μέλη ἀποδεδωκὼς τῇ

* I Cor. vii, 24.

(69) Reg. primus εὐρίσκεισθαι ἐν τοῖς. Haud
longe codex Colb. καταλιπόντας τὸν ἴδιον οἶκον ἢ
τόπον, συνέργεσθαι αὐτοῖς.

(70) Antiqui duo libri cum Voss. Παρακτὸς τοῦ
πεπιστευμένου. Alii duo mss. et editi τοῦ τετυπω-
μένου.

(71) Reg. primus et Voss. σπουδὴν ἐπιδείκνυ-
σθαι.

A

INTERROGATIO CXLI.

An conveniat peregrinos reperiri in officinis, aut
etiam aliquos ex contubernaliibus, loco suo relicto.

RESPONSIO.

Eo excepto, qui operariis invisendis, et dispen-
sands operibus præfectus fuit, quisquis hoc facere
inventus fuerit, veluti qui rectum ordinem harmo-
niæ membrorum dissolverit, licito etiam egressu
prohibeatur : in loco autem, qui castigationi ido-
neus judicatus fuerit, sedens, attente et solito
laboriosius pensum reddat, quoad servare didicerit
quod dictum est ab Apostolo : Unusquisque in quo
vocatus est, in hoc permaneat *.

B

INTERROGATIO CXLII.

An debeant artifices opus ab aliquo accipere citra
sententiam illius, cui demandata est harumce rerum
cura.

RESPONSIO.

Judicio furis, aut cujusvis cum fure currentis
obnoxius esto uterque, tum qui dat, tum qui
accipit.

464 INTERROGATIO CXLIII.

Quomodo operarii commissa sibi instrumenta debeant
accurare.

RESPONSIO.

Primum tanquam dicata Deo et consecrata :
deinde tanquam qui sine ipsis studium impigrum,
quod debetur, ostendere non queant.

C

INTERROGATIO CXLIV.

Si quis ex negligentia aliquid perdiderit, aut eo præ-
contemptu abusus fuerit.

RESPONSIO.

Qui abusus fuerit, veluti sacrilegus : qui vero
perdiderit, tanquam sacrilegii auctor judicetur,
cum sint Domino dedicata omnia, et Deo conse-
crata.

INTERROGATIO CXLV.

Quod si suo jure commodaverit alicui, aut ab eo ac-
ceperit.

RESPONSIO.

Velut temerarius et contumax judicetur. Hæc
enim ejus qui his curandis præpositus est, ipsaque
D distribuit, propria sunt.

INTERROGATIO CXLVI.

Quod si etiam urgente necessitate præpositus ipse ab
eo petierit instrumentum, ille vero negaverit.

RESPONSIO.

Qui semetipsum suaque membra in Christi cha-

(72) Vox τινὶ addita est ex mss. nonnullis. Reg.
tertius et Voss. χρήσεται τινὶ, aliquo instrumento
utatur.

(73) Editi et unus codex Combef. ἐπιζητήσῃ
παρ' ἑαυτοῦ καὶ. Alii tres ut in contextu. Mox Reg.
primus et Voss. τῇ ἄλλου χρεία κατὰ τὴν ἐνταλὴν
τοῦ Κυρίου.

ritate tradidit usui aliorum, qua ratione de supellectile poterit cum praeposito litigare, ad quem etiam pertinet supellectilis cura?

INTERROGATIO CXLVII.

Cum quis obeunao cellarii aut. culinæ munere actinetur, vel quovis alio hujusmodi, si non intersuerit constituto psalmodiæ et precationis tempore, nullumne patitur animæ detrimentum.

RESPONSIO

Unusquisque in officio suo, velut membrum in corpore, regulam propriam servat : et munus quidem commissum si negligat, infert sibi detrimentum ; sed si communitati insidias struat, majorem in modum periclitatur. Quare juxta ipsum verborum sensum impleat quod scriptum est : *Cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino* *. Quod si **465** corpore non possit cum cæteris accurrere, non sit sollicitus, perficiens quod dictum est : *Unusquisque in quo vocatus est, in hoc maneat* *. Cavendum autem est, ne quis forte cum rem injunctam valeat conficere opportuno et convenienti tempore, ita ut aliis etiam exemplum detur, nihilominus tamen ad reliquorum offendiculum muneris sui prætexat occupationem, atque adeo in negligentium judicium incidat.

INTERROGATIO CXLVIII.

Qualem potestatis modum inter dispensandum obtineat is cui cellarii cura concredita est.

RESPONSIO.

Erga eum quidem a quo huic præfectus est post prævium examen, memor fuerit Domini ipsius, qui dixit : *Non possum ego a meipso facere quidquam* * ; erga eos vero, quorum curam suscipit, respiciat uniuscujusque necessitatem. Nam scriptum est : *Dividebatur singulis, prout cuique opus erat* *. Eadem autem ratio ab omnibus teneatur, quibus dantur ejusmodi negotia.

INTERROGATIO CXLIX.

Cuinam judicio obnoxius erit æconomus, si quid fecerit habita personarum ratione, aut per contentionem.

RESPONSIO.

Cum Apostolus nunc quidem præcipiat nihil agendum esse ex animi inclinatione¹¹, nunc vero pronuntiet illud : *Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei* ¹²; qui fuerit ejusmodi, is, quoad se emendaverit, declaretur a Dei Ecclesia alienus. Expen-

⁷ Ephes. v, 19. ⁸ I Cor. 7, 24. ⁹ Joan. v, 30.

(74) Veteres duo libri et Voss. τὸ γεγραμμένον. Editi τὰ γεγραμμένα.

(75) Reg. primus et Colb. μὴ φθάσῃ.

(76) Unus ms. δυνάμενος πληρῶσαι τις τὸ ἐπάγγελμα. Ibidem editi εὐκαίρως καὶ εἰς τύπον τῶν ἄλλων. Veteres quatuor libri ut in contextu.

(77) Reg. primus et Colb. Ποῖον μέτρον ἔχει ὁ πιστευθεὶς τὴν φροντίδα τοῦ κελλαρίου ἐν ἐξουσίᾳ οἰκονομεῖν.

A ἄλλων χρεῖα ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ πῶς περὶ τῶν σκευῶν ἀντειπεῖν δυνήσεται τῷ προεστῶτι, ὃ καὶ τῶν σκευῶν ἢ φροντὶς ἀνήκεν;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PMZ'.

Ὁ περὶ τὸ ἔργον τοῦ κελλαρίου, ἢ τοῦ μαγειροῦ, ἢ περὶ τι ἄλλο τοιοῦτον ἀσχολούμενος, ἐὰν μὴ θάσῃ παρῆναι τῷ κανόνι τῆς ψαλμωδίας καὶ τῆς προσευχῆς, εἰ μὴδὲν ζημιούται τὴν ψυχὴν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκαστος ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἔργῳ φυλάσσει τὸν ἑῶν κανόνα, ὡς μέλος ἐν σώματι· καὶ ζημιούται μὲν αὐτὸς ἀμελήσας τοῦ ἐπιτεταγμένου· καὶ τῷ κοινῷ δὲ ἐπιβουλεύων κινδυνεύει περισσοτέρως. Ὅστε κατὰ μὲν διάνοιαν πληροῦται τὸ γεγραμμένον (74), ὅτι **B** ἄδοτες καὶ ψάλλοντες ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Κυρίῳ· εἰ δὲ καὶ σωματικῶς μὴ φθάει (75) συνδραμεῖν τοῖς λοιποῖς, μὴδὲν διακρινέσθω, ποιῶν τὸ εἰρημένον· Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μενέτω. Χρὴ δὲ ἀσφαλιζέσθαι, μήπως, δυνάμενός τις πληρῶσαι τὸ ἐπιτεταγμένον εὐκαίρως εἰς τύπον καὶ ἄλλων (76), προφασίσσεται τὴν τοῦ ἔργου ἀσχολίαν εἰς πρόσκομμα τῶν λοιπῶν, καὶ ἐμπέσῃ εἰς τὸ τῶν ἀμελούντων κρίμα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PMH'.

Ποῖον μέτρον ἐξουσίας ἔχει ἐν τῇ οἰκονομίᾳ (77) ὁ πιστευθεὶς τὴν φροντίδα τοῦ κελλαρίου

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

C Πρὸς μὲν τὸν πιστεύσαντα τὴν τούτου μετὰ δοκιμασίας διατύπωσιν μνησθέντος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν· πρὸς δὲ τοὺς φροντισζομένους τὴν ἐκάστου χρεῖαν (78). Γέγραπται γάρ· Διεδίδοδο ἐκάστῳ, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἴχῃ. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος ἔστω πρὸς πάντας τοὺς ἐγγειριζομένους τὰς τοιαύτας φροντίδας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PMΘ'.

Τί τὸ κρίμα τοῦ οἰκονομοῦντος, ἐὰν τι κατὰ (79) ἀρσώποληψίαν ἢ φιλονεικίαν ποιήσῃ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

D Τοῦ Ἀποστόλου ποτὲ μὲν παραγγέλλοντος μὴδὲν ποιεῖν κατὰ πρόσκλησιν, ποτὲ δὲ ἀποφηνανμένου, ὅτι *Εἰ τις δοκεῖ φιλόνηκος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ· ἀλλήτριος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ὁ τοιοῦτος γνωρίζεσθω, ἕως ἂν διορθωθῇ. Δεῖ μέντοιγε μετὰ*

¹⁰ Act. iv, 35. ¹¹ I Tim. v, 21. ¹² I Cor. xi, 16.

(78) Reg. primus φροντισζομένους τὴν ἐκαστοῦ χρεῖαν ἔχειν. Ὁ δὲ. Reg. tertius τὴν ἐκάστου χρεῖαν. Videtur omissum fuisse aliquid a librariis. Ibidem tres mss. λόγος ἔσται.

(79) Sic aliquot codices, non ut vulgati ἐὰν κατὰ. Paulo post editio Paris. κατὰ πρόσκλησιν. Aliæ duæ editiones et tres mss. πρόσκλησιν. Reg. tertius πρόσκλησιν. Subinde Reg. secundus et editi ἀποφαινανμένου. Alii tres mss. ἀποφηνανμένου.

πολλῆς περισκέψεως δοκιμάζεσθαι πρὸς τί ἕκαστος ἀπαιτεῖται εἶναι, καὶ οὕτως ἐγχειρίζεσθαι ὅτι οὖν ἔργον (80)· ἵνα μήτε οἱ ἐγχειρίζοντες τὸ μὴ ἀρμόζον τι κατὰ κριθῶσιν ὡς κακοὶ οἰκονόμοι τῶν τε ψυχῶν καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, μήτε οἱ ἐγχειρίζοντες πρόφασιν ἀμαρτίας ἐντεῦθεν εὐρίσκειν δόξωσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝ΄.

Ἐὰν δὲ ἀμελήσας μὴ δῶ τῷ ἀδελφῷ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο τὸ κρίμα φανερόν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου βημάτων, εἰπόντος· Πορεύσεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταπραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τοῦ αἰῶνος, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπειράσατο γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ οὕτως· Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΑ΄.

Εἰ ἐξεστὶ τῷ ὑπηρετοῦντι μετὰ φωνῆς μελλόντος λαλεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῆς φωνῆς τὸ μέτρον ὁρίζει ἡ χρεῖα τῶν ἀκούοντων. Οὐκοῦν ἐὰν μὲν ἐλάττων ᾖ, ὡς νωθερότερος ἔσται ψιθυρισμοῦ, καὶ καταγνώσεως ἀξία· ἐὰν δὲ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, δυναμένου τοῦ ἀκούοντος καὶ ἡρέμα λαλοῦντος ἀκοῦσαι, κραυγὴ γίνεται ἡ καταγεγνωσμένη· ἐκτὸς εἰ μὴ πού τὸ νωθερόν τοῦ ἀκούοντος εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς ἀγάγοι (81) τῇ κραυγῇ χρησασθαι, καὶ ὥσπερ ἐξ ὕπνου τοῦτον διεγείρει. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ποιήσας ἱστορεῖται, ὡς φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς· Ἰησοῦς δὲ ἔκραξε, καὶ εἶπεν· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΒ΄.

Ἐὰν τις, τὴν ἐξ ἐφημερίας ὑπηρεσίαν ἐν τῷ μαρτυρίῳ πληρῶν, ὑπὲρ δύναμιν κάμῃ (82), ὡς ἐμποδίζεσθαι αὐτὸν ἐπὶ ἡμέρας εἰς τὸ κατὰ συνήθειαν ἔργον, εἰ δεῖ αὐτῷ ἐπιτάσσειν τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἴρηται, ὅτι δεῖ τὸν ἐγχειρισμένον τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων ἐστοχασμένως τῆς τε ἐπιτηδεύτητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἐργαζομένου τυποῦν τὰ ἐπιτάγματα, μὴ ἀκούσῃ· Ὁ πλάσσων κόπον ἐπὶ πρόσταγμα (83). Οὐ τὸν μόνον ἐπιτεταγμένον χρὴ ἀντιλέγειν· ἡ γὰρ ὑπακοὴ μέχρι θανάτου ἔχει τὸν ὅρον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΓ΄.

Ἢ τὰ ἔργα πιστευθεῖσα πῶς ὀφείλει αὐτὰ ἔχειν, πῶς προσέχειν ταῖς ἐργαζομέναις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὰ μὲν ἔργα ὡς παρακαταθήκην Θεοῦ πιστευ-

¹³ Matth. xxv, 41, 42. ¹⁴ Jerem. xlviii, 40. ¹⁵ Ephes. iv, 31. ¹⁶ Joan. xii, 44. ¹⁷ Psal. xciii, 20.

(80) Reg. primus καὶ οὕτως ἐγχειρίζεσθαι τὸ ἀρμόζον τινί· ἵνα μὴ κατακριθῶσι μήτε οἱ οἰκονόμοι τῶν τε ψυχῶν, etc., brevius quidem, sed non ita recte.

(81) Reg. primus et Colb. ἡμᾶς ἀγάγη.

A dendum est autem circumspectius, ad quid quisque idoneus sit, sicque committendum munus quodlibet, ut ii qui cuiquam committunt quod ei non convenit, nequaquam veluti mali et animarum et mandatorum Domini dispensatores condemnentur, nec ii quoque quibus munus committitur, excusandi peccati rationem hinc invenire videantur.

INTERROGATIO CL.

Si ex negligentia non dederit fratri necessaria.

RESPONSIO.

Hoc iudicium manifestum est ex verbis Domini, qui dixit: *Discedit a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum* ¹³, etc. Item ex his dictis: *Maledictus omnis qui facit opera Domini negligenter* ¹⁴.

466 INTERROGATIO CLII.

An ministranti liceat voce altiore loqui.

RESPONSIO.

Vocis modum præfinit audientium necessitas. Quare ea si sit submissior, tanquam languidior ad susurrum prope accedit, atque redarguenda est; sin autem altior sit citra necessitatem, cum scilicet is qui audit, etiam submissius loquentem posset audire, tunc is qui damnatus est, clamor ¹⁵ efficitur, nisi audientis languor eo necessitatis nos adducat, ut clamore utamur, sicque eum veluti ex somno excitemus. Hoc enim et Dominus fecisse memoratur, velut ait evangelista: *Jesus autem clamavit, et dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me* ¹⁶.

INTERROGATIO CLIII.

Si quis vice sua aum culinæ dat operam, supra vires laboret, adeo ut per dies aliquot a solito opere impediatur, nunquid conveniat imponi huic ejusmodi munus.

RESPONSIO.

Dictum est oportere, ut cui operum dispensatio delegata est, is prius habilitatis et virium laborantis habita ratione, mandata sua dirigat, ut ne audiat illud: *Qui fingis laborem in præceptum* ¹⁷. Verum tamen refragari non debet, cui datum est mandatum: quandoquidem obedientia ad mortem usque limites suos extendit.

INTERROGATIO CLIII.

Quomodo ea, cui lanæ fuerunt concredita, has debeat servare, et quomodo debeat iis quæ operantur attendere.

RESPONSIO.

Servet lanas, tanquam quæ fuerit custodiendo

¹⁸ Veteres duo libri cum Voss. δύνανται κάμνῃ. Nec ita multo post Reg. primus et Voss. ἐπιτάσσειν τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν.

(82) Editi et duo mss. ἐπὶ πρόσταγμα. At in Colb. et apud LXX legitur ἐπὶ πρόσταγμα.

Dei deposito præfecta; unicuique autem sorori citra ullam contentionem, ullamque personarum rationem opus proprium assignabit, atque distribuet.

INTERROGATIO CLIV.

Si forte quando pauci sunt fratres, et inserviunt pluribus sororibus, eo necessitatis deveniant, ut a se invicem separentur, utpote ad agenda opera divisi, idne periculo vacat?

RESPONSIO.

Si cura hæc a Domini mandato accipit testimonium, et secundum Deum impenditur, quilibet operantium in suo opere placet Deo. Ipsorum autem conjunctio inter se **467** in eo posita est, si omnes unanimes sint, sentientes idem, implentes quod ab Apostolo dictum est: *Nam et si corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum*¹⁸.

INTERROGATIO CLV.

Quandoquidem nos qui in hospitio infirmis inservimus, edocemur ita operam præbere, quasi Domini fratribus serviamus: si talis non fuerit cui ministratur, quomodo illum debemus curare.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, hic meus frater, et soror, et mater est*¹⁹, si quis ejusmodi non fuerit, sed peccator esse deprehendatur, sitque dignus sententia illa: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati*²⁰, primum quidem cohortatione atque admonitione præfecti indiget. Sed si perseveraverit in iisdem vitiis, perspicuum est adversum ipsum judicium ejusdem Domini, qui ita subjungit: *Servus autem non manet in domo*²¹, itemque Apostoli, ita præcipientis: *Auferite malum ex vobisipsis*²². Sic enim nullus ministrantibus inerit hæsitandi locus, omnesque ouibuscum degebat, tuti erunt et securi.

INTERROGATIO CLVI.

Nunquid is cui cellarii, aut alterius rei ejusmodi cura tradita est, debeat semper illius curam habere, aut permutari.

RESPONSIO.

Si recti ordinis scientiam et regulæ integritatem servat, supervacaneum hunc permutari, vel potius grave est et difficile. Habeat autem necesse est assecram aliquem, qui paulatim ad id institatur muneris, ut ne necessitate successorem postulante, si hic deesset, perturbemur: imo etiam ne sæpe aliquem ineptum huic operi præficere co-

A θεία· ἀφιλοκίως ὅς καὶ ἀπροσωπολήπτως ἐκάστη ἀδελφῇ τὸ οἰκίον ἔργον τυποῦσα καὶ οἰκονομοῦσα (84).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΔ'.

Ἐὰν συμβῇ ἄλλους ὄντας ἀδελφούς, καὶ πλειοσιν ἀδελφαῖς ἐξυπηρετούμενους, εἰς ἀνάγκην ἐμπέπειν τοῦ διόσταθαι ἀπ' ἀλλήλων (85), διαμεριζομένους πρὸς τὰ ἔργα, εἰ ἀκινδυνον τὸ τοιοῦτον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

B Εἰ ἡ φροντίς ὑπὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου μαρτυρεῖται, καὶ κατὰ Θεὸν ἐκπονεῖται, ἐκάστῳ μὲν τῶν ἐργαζομένων ἐν τῷ ἰδίῳ ἔργῳ ἡ πρὸς Θεὸν εὐαρίστησις κατορθοῦται· ἡ δὲ ἐνότης αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους, ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς τοὺς πάντας συμφύχους, τὸ ἐν φρονούντας, πληρούντας τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· *Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἀπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι* (86).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΕ'.

Ἐπειδὴ διδασκόμεθα οἱ ὑπηρετοῦντες τοῖς ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἄρρώστοις μετὰ τοιαύτης διαθέσεως ὑπηρετεῖν, ὥς ἀδελφοῖς τοῦ Κυρίου ὑπηρετοῦντες, ἔὰν μὴ ᾖ ὁ τοιοῦτος ὑπηρετούμενος, πῶς ὀφείλομεν αὐτῷ προσέχειν (87).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

C Τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Ὅς γὰρ ἂν ποιῇσῃ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὗτός μου ἀδελφός, καὶ ἀδελφῇ, καὶ μήτηρ ἐστὶ*· εἰ μὴ ἔστι τις τοιοῦτος, ἀμαρτάνων δὲ ἐλέγχεται ἀξίος ὢν τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης, ὅτι *Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας*· πρῶτον μὲν παρακλήσεως χρῆζει καὶ νοουθεσίας (88) παρὰ τοῦ προσετώτος. Ἐὰν δὲ ἐπιμένῃ τοῖς αὐτοῖς, φανερόν ἐστιν ἐπ' αὐτῷ τὸ κρίμα τοῦ αὐτοῦ Κυρίου ἐπάγοντος (89), *Ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλαντος· Ἐξάρατε τὸν πορνῶν ἐξ ὡμῶν αὐτῶν*. Οὕτω γὰρ τοῖς τε ὑπηρετοῦσι τὸ ἀδιάκριτον καὶ τοῖς συζῶσι πᾶσι τὸ ἀσφαλὲς ὑπάρξει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΓ'.

Τὸν πεπιστευμένον φορτίδα ἦτοι κελλαρίου, ἢ ἄλλου τινὸς τοιοῦτον, εἰ δεῖ πάντως ἔχειν τὴν φορτίδα, ἢ καὶ ἐναλλάσσεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

D Εἰ τὴν ἐπιστήμην τῆς εὐταξίας, καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ κανόνος φυλάσσει, τὸ ἐναλλάσσεσθαι μὲν περισσόν, μᾶλλον δὲ δύσκολον καὶ δυσπόριστον· ἔχειν δὲ τινα παρακολουθοῦντα ἀναγκαῖον, ὀφείλοντα κατὰ μέρος πρὸς τὴν φροντίδα τυποῦσθαι· ἵνα μὴ, ὅταν ἡ χρεὶα ἐπιζητῇ τὸν διαδεζόμενον, ἐν ἀπορίᾳ τούτου εὐρεθέντες ταρασσώμεθα· πολλάκις δὲ καὶ τὸν οὐκ

¹⁸ Coloss. ii, 5. ¹⁹ Matth. xii, 50. ²⁰ Joan. viii, 34. ²¹ ibid. 35. ²² I Cor. v, 13.

(84) Reg. primus solus καὶ οἰκονομοῦσα διδόντω δεδόντως.

(85) Antiqui duo libri ἐμπέπειν τοῦ διασπάσθαι. Codex Voss. διασπᾶσθαι.

(86) Vetus liber Colb. πνεύματι σύνειμι.

(87) Reg. primus ἔὰν μὴ τοιοῦτος ᾖσιν οἱ ὑπηρετούμενοι, πῶς ὀφείλομεν αὐτοὺς προσέχειν, et ita

quoque in Colbertino legitur, nisi quod pro αὐτοῖς habeat ἑαυτοῖς.

(88) Editi πρῶτον μὲν χρῆζει νοουθεσίας. Veteres quatuor libri præter Voss. ita, ut edidimus.

(89) Reg. tertius τοῦ αὐτοῦ Κυρίου λέγοντος. Nec ita multo infra duo mss. cum Voss. Ἀποστόλου παραγγέλλοντος.

ἐκτελέσει εἶχοντα παράγειν εἰς τὸ ἔργον ἀναγκα-
ζόμεθα· ὥστε συμβαίνειν ἐξ ἀνάγκης παρὰ τὴν
τούτου ἀπειρίαν τὴν τε ἀκρίθειαν διαφθείρεσθαι, καὶ
τὴν κατὰ λόγον εὐταξίαν διαλύεσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΖ'.

Ποταπῇ διαθέσει ὀφείλει τις δουλεῦν τῷ Θεῷ,
καὶ ὅλως ἡ διδασκίς αὐτῇ τί ἐστίν (90).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Διάθεσιν ἀγαθὴν ἡγοῦμαι εἶναι ἐπιθυμίαν τῆς πρὸς
Θεὸν εὐαρεστήσεως σφοδρὰν, καὶ ἀκόρεστον, καὶ
πεπηγυῖαν, καὶ ἀμετάθετον. Κατορθοῦται δὲ αὕτη ἐν
θεωρίᾳ συνετῇ καὶ διηγεσθῇ τῆς μεγαλειότητος (91)
τῶν δοξῶν τοῦ Θεοῦ, λογισμοῖς τε εὐγνώμοσι καὶ
ἀδιαλείπτῳ μνήμῃ τῶν ὑπαρξάντων ἡμῖν παρὰ Θεοῦ
ἀγαθῶν. Ἀφ' ὧν ἐγγίνεται τῇ ψυχῇ τὸ· Ἀγαπήσεις
Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου,
καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς
διαβολίας σου, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ὁρ τρόπον ἐπι-
ποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὕδατων,
οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός.
Μετὰ τοιαύτης οὖν διαθέσεως δουλεῦν χρὴ τῷ Θεῷ,
πληροῦντα τὸ (92) ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον·
Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;
Θλίψις, ἡ στενοχωρία, ἡ διωγμός, ἡ γυμνότης, ἡ
κίνδυνος, ἡ μάχαιρα; καὶ τὰ ἐξῆς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΗ'.

Ποταπῇ διαθέσει ὀφείλει δέχεσθαι τὸ ἐπιτιμὸν
τις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῇ προεποσῇ υἱῷ (93) ἀρρώστῳ καὶ αγωνιῶντι
περὶ τοῦ ζῆν, παρὰ πατρὸς καὶ ἱατροῦ θεραπευομέ-
νω, κὰν πικρὸς καὶ ἐπώδυνος ᾗ ὁ τρόπος τῆς θερα-
πείας, ἐν πληροφορίᾳ τῆς τε ἀγάπης καὶ τῆς ἐμ-
πειρίας τοῦ ἐπιτιμῶντος, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς
λάσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΘ'.

Ὁ λυπούμενος κατὰ τοῦ ἐπιτιμήσαντος αὐτῷ (94)
ποταπὸς ἐστίν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οὔτε τὸν κίνδυνον τῆς ἀμαρτίας ἐγνώρισε, καὶ μά-
λιστα τὸν πρὸς Θεὸν, οὔτε τὸ κέρδος τῆς μεταβολας,
οὔτε ἐπίστευσε τῷ εἰπόντι· Ὁ δὲ ἀγαπῶν, ἐπιμε-
λῶς παιδεύει· καὶ αὐτὸν ἀλλότριον κατέστησε τῆς
ὠφελείας τοῦ εἰπόντος· Παιδεύσει με δίκαιος ἐν
ἐλέει, καὶ ἐλέγξει με. Καὶ ἐπιβλαδῶς σύνεστιν ὁ
τοιούτος τῇ ἀδελφότητι, ἀπασχολῶν τοὺς αγωνιζο-
μένους (95).

⁹⁰ Marc. xii, 30. ⁹¹ Psal. xli, 1. ⁹² Rom. viii, 35. ⁹³ Prov xiii, 24. ⁹⁴ Psal. cxi, 5.

(90) Codex Colb. τίς ἐστίν.

(91) Reg. primus et Voss. θεωρίᾳ συνέσει τε καὶ
διηγεσθῇ μελέτῃ τῆς μεγαλειότητος, per intelligen-
tiam et continuam meditationem maiestatis.

(92) Antiqui duo libri πληροῦντας τὸ. Statim Reg.
primus διωγμός, ἡ λιμὸς, ἡ γυμνότης.

(93) Vox υἱῷ addita est ex mss. multis. Ibidem

A gamur: unde sit necessario, ut corrumpatur inte-
gritas ob ejus imperitiam, rectaque disciplina dis-
solvatur.

INTERROGATIO CLVII.

Quo affectu debeat quis servire Deo: et in univer-
sum, quid sit hic affectus.

RESPONSIO.

Bonum affectum puto esse vehemens desiderium
placendi Deo: quod sit et insatiabile, et firmum,
et immutabile. Comparatur autem hic solerti et
assidua contemplatione maiestatis gloriæ Dei, item-
que cogitationibus ex grato animo proficiscentibus,
468 ac continua recordatione concessorum nobis
B a Deo honorum. Ex quibus animæ innascitur illud:
Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et
ex totis viribus tuis, et ex tota mente tua⁹⁰, exem-
plo illius qui dixit: Quemadmodum desiderat cer-
vus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad
te, Deus⁹¹. Serviendum itaque Deo est hoc affectu,
ita ut impleatur quod ab Apostolo dictum est:
Quis separabit nos a charitate Christi? Tribulatio,
an angustia, an persecutio, an nuditas, an pericu-
lum, an gladius⁹²? etc.

INTERROGATIO CLVIII

Quo animo debeat quis irrogatam sibi poenam re-
cipere.

RESPONSIO.

Eo scilicet, qui filio convenit ægrotanti, et in
vitæ discrimen adducto, cum a patre et medico
curatur, etiamsi amarus acerbisque fuerit me-
dendi modus, cum ei persuasum esse oporteat, di-
ligi se, ac peritum esse objurgatorem, debeatque
sanitatem cupere.

INTERROGATIO CLIX.

Qui ægre fert increpantem se, qualis est.

RESPONSIO.

Neque novit periculum peccati, et maxime erga
Deum, neque emolumentum poenitentiae, neque fi-
dem habuit ei qui dixit: Qui vero diligit, diligenter
castigat⁹³; atque etiam semetipsum constituit
D alienum a quæstu illius qui dixit: Corripiet me
justus in misericordia, et increpabit me⁹⁴. Præterea
que qui huiusmodi est, ejus consuetudo fratribus
exitiosa est; siquidem eos a suscepto certamine
abducit.

Reg. primus et Voss. περὶ τὸ ζῆν.

(94) Pro αὐτῷ legitur αὐτόν in antiquis duobus
libris.

(95) Codex Colb. ἐπασχολῶν τοὺς αγωνιζομένους.
Statim idem ms. ἀδελφοῖς ἀρρώστοισιν, infirmis fra-
tribus.

INTERROGATIO CLX.

Quo animo debeamus fratribus inservire.

RESPONSIO.

Veluti Domino ipsi servientes, qui dixit: *Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*⁹⁶. Cæterum si fuerint ejusmodi ii quibus obsequium præstatur, id quoque conducit ad comparandam hujusmodi affectionem. Quapropter curam illorum diligentiores præpositi suscipere debent, ut ne, velut corporis studio dediti, ventri serviant, atque voluptatibus: sed tanquam Dei et Christi amatores, per patientiam perfectam, fiant gloriosi Domini, ad diaboli ignominiam, non aliter atque justus Job.

469 INTERROGATIO CLXI.

Qua humilitate debeat quis a fratre obsequium accipere.

RESPONSIO.

Velut servus ab hero, et qualem ostendit Petrus apostolus, Domino sibi ministrante: in quo etiam periculum eorum qui aliquam sibi operam dari recusant, ediscimus.

INTERROGATIO CLXII.

Qualem alter erga alterum debeat habere charitatem.

RESPONSIO.

Qualem Dominus ostendit et docuit, cum dixit: *Diligite invicem, sicut ego dilexi vos. Majorem hac charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*⁹⁷. Quod si ipsam quoque animam ponere oportet, quanto magis necesse fuerit in rebus minoribus studium, animique promptitudinem ostendere, non quod humanis officiis satisfacere quæramus, sed eo consilio, ut Deo placeamus, ad utriusque utilitatem.

INTERROGATIO CLXIII.

Qui poterit quis dilectionem erga proximum consequi.

RESPONSIO.

Primum quidem si timeat judicium transgredientium mandatum Domini, qui dixit: *Qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum*⁹⁸: deinde si requirat vitam æternam; nam *Mandatum ejus vita æterna est*⁹⁹. Primum autem et magnum mandatum est: *Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex totis viribus tuis; secundum vero*

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕ'.
A

Μετὰ ποίας διαθέσεως ὀφείλομεν ὑπηρετεῖν τοῖς ἀδελφοῖς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς αὐτῷ τῷ Κυρίῳ προσφέροντες τὴν ὑπηρεσίαν, τῷ εἰπόντι· Ἐφ' ὅσον ἐποθήσατε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποθήσατε. Συμβάλλεται δὲ πρὸς κατόρθωσιν τῆς τοιαύτης διαθέσεως καὶ τὸ (96) τοιοῦτους εἶναι τοὺς θεραπευομένους. Διὸ ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν χρὴ τοὺς προεστῶτας σπουδαιότερον, ἵνα μὴ ὡς φιλοσώματοι γαστρὶ καὶ ἡδοναῖς δουλεύουσιν (97)· ἀλλ' ὡς φιλόθεοι καὶ φιλόχριστοι, δι' ὑπομονῆς τελείας, γένωνται καύχημα τοῦ Κυρίου, εἰς ὕψους τοῦ διαδόλου, ὡς ὁ δίκαιος Ἰώβ.

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΑ'.
B

Μετὰ ποταπῆς (98) ταπεινώσεως ὀφείλει τις δέχασθαι τὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς δοῦλος παρὰ δεσπότου, καὶ οἷαν ἔδειξε Πέτρος ὁ ἀπόστολος, τοῦ Κυρίου ὑπηρετοῦντος· ἐφ' οὗ καὶ τὸν κίνδυνον τῶν μὴ καταδεχομένων τὴν ὑπηρεσίαν παιδεύμεθα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΒ'.
B

Ποταπὴν ἐν ἀλλήλοις ἔχειρ δεῖ τὴν ἀγάπην.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἷαν ὁ Κύριος ἔδειξε, καὶ ἐδίδαξεν, εἰπόν· Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. Μετὰ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα (99) τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ τὴν ψυχὴν θεῖναι δεῖ, πόσῳ μᾶλλον τὴν ἐν τοῖς κατὰ μέρος προθυμίαν ἐπιδείκνυσθαι ἀναγκαῖον οὐκ εἰς τὰ ἀνθρώπινα καθήκοντα, ἀλλὰ κατὰ σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεσθήσεως, πρὸς τὸ ἐκάστῳ συμφέρον;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΓ'.
B

Ποῖω τρέπω θυνηθῇ τις κατορθῶσαι τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν φοβούμενος τὸ κρίμα τῶν παραβαινόντων τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, εἰπόντος, ὅτι Ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὀφείλει τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει (1) ἐπ' αὐτόν· ἔπειτα δὲ ἀντιποιούμενος ζωῆς αἰωνίου· Ἡ γὰρ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰωνίου ἐστι. Πρώτη δὲ καὶ μεγάλη ἐντολὴ· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας (2) σου, καὶ

⁹⁶ Matth. xxv, 40. ⁹⁷ Joan. xv, 12, 13. ⁹⁸ Joan. iii 36. ⁹⁹ Joan. xii, 50.

(96) Sic veteres duo libri Regii. Alius ms. Reg. quoque perinde ut editi κατόρθωσιν τῆς τοιαύτης διορθώσεως, καὶ τό, haud recte.

(97) Codices duo ἡδοναῖς δουλεύουσιν. Aliquanto post duo mss. cum Voss. εἰς ὀνειδισμὸν τῷ διαδόλῳ.

(98) Reg. primus μετὰ ποίας. Ibidem Vossii codex et alii duo διαθέσεως ὀφείλει. Hoc ipso in loco Reg. primus δέξασθαι τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀδελφῶν.

(99) Editi ἢ ἵνα. Voculam ἢ delevimus antiquis libris auctoribus. Mox duo mss. cum Voss. Εἰ δὲ καὶ

τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι δεῖ. Alii duo mss. Εἰ δὲ καὶ τὴν ψυχὴν θεῖναι δεῖ, et ita edendum curavimus. Vocula καὶ aberat a vulgatis.

(1) Antiqui tres libri μενει, manebit. Editi μένει, manet.

(2) Reg. primus καρδίας σου, καὶ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς λαχρός σου· καὶ δευτέρα. Ibidem ms. perinde ut Colb. et Voss. ὁμοία αὐτῆς. Reg. tertius ὁμοία ταύτης.

ἐξ ὁλης τῆς ἰσχύος σου· καὶ δευτέρα ὁμολοία ταύτης· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· καὶ ἐπιθυμῶν ἐξομωθῆναι τῷ Κυρίῳ εἰπὼν· Ἐντολὴν καιρὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς· ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ λογισμῶν τοιούτων, ὅτι, εἰ μὲν εὐεργέτης ἐστὶν ὁ ἀδελφός, χρεωστοῦμεν (5) αὐτῷ καὶ κατὰ ἀνθρωπον τὴν ἀγάπην, ἣν καὶ Ἕλληνες φυλάσσουν, καθὼς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος δηλοῖ λέγων· Καὶ εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, πόλα (4) ὑμῖν χάρις ἐστὶ; καὶ γὰρ οἱ ἀμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσιν· εἰ δὲ κακοποιοὺς· καὶ οὕτως οὐ μόνον διὰ τὴν ἐντολὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς τῶν μειζόνων εὐεργέτην ἀγαπᾶν ὀφειλομέν· εἰ γὰρ πιστεύομεν τῷ Κυρίῳ εἰπὼν· Μυχάριοι ἐστε, ὅταν ἐνεδίδωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἰπωσι πᾶν πορνὴν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδομένοι, ἔρεκεν ἐμοῦ. Καίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΕΔ.

Τί (5) ἐστὶ τὸ, « Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ποτὲ μὲν λέγοντος, Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε, ποτὲ δὲ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνειν προτάσσοντος· οὐχ ὅτι κρίνειν καθόλου κωλύμεθα, ἀλλὰ διαφορὰν (6) κρίσεως παιδεύομεθα. Ἐπὶ τίσι δὲ κρίνειν χρὴ, καὶ ἐπὶ τίσι μὴ, σαφῶς παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος· ἐπὶ μὲν τῶν ἐν ἐξουσίᾳ ἐκάστου κεϊμένων, καὶ ὑπὸ τῆς Γραφῆς μὴ διεσταλμένων, εἰπὼν· Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; καὶ πάλιν· Μηκέτι οὐδ' ἀλλήλους κρίναμεν (7)· ἐπὶ δὲ τῶν ἀπαρεσκόντων θεῷ, καταγινώσκων τῶν μὴ κρινόντων, καὶ αὐτὸς τὴν παρ' ἑαυτοῦ κρίσιν ἐκφέρων, δι' ὧν φησιν· Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη κέκρικα ὡς παρὼν τὸν οὐτως τοῦτο κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συναχθέντων ὑμῶν, καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, παραδούναί τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς δόξαν τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ὅστε εἰ μὲν τι ἐν ἐξουσίᾳ ἡμετέρα κεῖται, ἢ καὶ ἀδελφον πολλάκις ἐστίν, οὐ χρὴ κρίνειν ἐπὶ τούτῳ τὸν (8) ἀδελφόν, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου περὶ τῶν ἀγνωσμένων εἰρημένον· Ὅστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ

A simile est huic : Diliges proximum tuum, sicut te ipsum²² : tum etiam si studeat Domino similis fieri, qui dixit : Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos²³ ; denique si secum ita cogitet : Si de nobis bene meritus est frater, debemus ei vel ipso humano more charitatem, quam etiam servant gentiles, ut in Evangelio Dominus declarat his verbis : Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia ? nam et peccatores diligentes se diligunt²⁴ ; sin autem male meritus est, etiam sic cum non modo propter mandatum, sed etiam tanquam majorum beneficiorum largitorem debemus diligere ; si modo Domino credamus, qui dixit : Beati estis, cum vos affecerint probris, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne verbum malum adversum vos, mentientes, propter me. Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis²⁵.

470 INTERROGATIO CLXIV.

Quid sibi velit illud : « Nolite judicare, et non judicabimini²⁶. »

RESPONSIO.

Cum Dominus aliquando dicat : Nolite judicare, et non judicabimini, aliquando vero justum judicium judicare præcipiat²⁷ ; non omne nobis interdicitur judicium, sed judicii discrimina edocemur. In quibus autem judicare oporteat, et in quibus non sit judicandum, clare ostendit nobis Apostolus, qui de his quidem quæ in uniuscujusque potestate sita sunt, nec a Scriptura præscripta, sic loquitur : Tu autem quid judicas fratrem tuum²⁸ ? ac rursus : Non ergo amplius invicem judicemus²⁹. De his vero, quæ displicent Deo, ita scribit, condemnans eos qui non judicant, et suum ipsius judicium proferens in medium, his verbis : Ego quidem ut absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens eum qui id ita operatus est : in nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis, et meo spiritu, cum virtute Domini Jesu, tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu³⁰. Quare si quid in nostra potestate positum sit, aut etiam plerumque incertum sit, ob hoc non debet frater judicari, juxta id quod ab Apostolo de iis quæ ignorantur, dictum est : Itaque nolite ante tempus de aliquo judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illumi-

²² Matth. xxii, 37-39. ²³ Joan. xiii, 34. ²⁴ Luc. vi, 32. ²⁵ Matth. v, 41, 42. ²⁶ Luc. vi, 37. ²⁷ Joan. vii, 24. ²⁸ Rom. xiv, 10. ²⁹ ibid. 13. ³⁰ I Cor. v, 5-5.

(5) Veteres quatuor libri χρεωστοῦμεν αὐτῷ. Editi χρεωστούμαι.

(4) Antiqui duo libri cum Voss. ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; Καὶ γάρ. Quam mercedem habetis? Alii duo mss. et editi ut in contextu.

(5) Editi Τί οὖν ἐστὶ. Antiqui tres libri Τί ἐστὶ. Ibidem codex Colb. τὸ μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. Illud autem quod proxime sequitur in vulgatis et in antiquis duobus libris, μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε, delendum censuimus, tum quod

hæc verba in aliis quibusdam mss. desint, tum quod de ipsis in hac Regula sileatur.

(6) Vossii vetus liber et alii duo qui cum eo consentire solent, hoc est, Reg. primus et Colbertinus, διαφορὰν τῆς κρίσεως εἶδέναι παιδεύομεθα.

(7) Editi ἀλλήλους κρίνομεν. Libri veteres κρίνωμεν. Haud longe editi τὴν παρ' αὐτοῦ. At mss. quatuor τὴν παρ' ἑαυτοῦ.

(8) Codex Colb. ἐπὶ τῶν τοιούτων τόν.

nabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium ⁴¹. At Dei judicia omnino necesse est vindicari, ut ne simul iræ Dei particeps fiat qui conticescit: nisi si sit aliquis, qui quod eadem atque ille qui accusatur, perpetret, fratris iudicandi libertatem non habeat, audiens Dominum dicentem: *Ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui* ⁴².

INTERROGATIO CLXV.

Quomodo cognosces quis, utrum Dei studio commoveatur in peccantem fratrem, an iracundia.

RESPONSIO.

Si adversus quodvis peccatum senserit in se illud quod scriptum est: *Tabescere me fecit zelus tuus, quia obliti sunt verba tua inimici mei* ⁴³, tum Dei zelus perspicue ostenditur. Sed tamen et hic quoque opus est solerti prudentia, ad fidei ædificationem. Hæc autem affectio nisi fuerit prius in animo, eumque moverit, motus fit inæqualis et in nulla re pietatis propositum servatur.

471 INTERROGATIO CLXVI.

Quo affectu ei, qui ad mandatum conficiendum urget, auscultandum est.

RESPONSIO.

Affectu tali, quali puer fame victus nutrici ad sumendum cibum advocanti obsequitur: quali etiam homo quilibet, qui victum quærens, res ad vitam necessarias largienti obedit; imo vero longe etiam majore, quanto scilicet æterna vita præsentis præstantior est. Nam *mandatum Dei*, inquit Dominus, *vita æterna est* ⁴⁴. Quod autem in pane comestura est, id in mandato est operis executio, dicente iterum Domino ipso: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, Patris* ⁴⁵.

INTERROGATIO CLXVII.

Qualis debeat esse anima, cum digna habita est quæ in Dei opere occupetur.

RESPONSIO.

Qualis erat, quæ dicebat: *Quis sum ego, Domine mi, Domine, et quæ domus mea, quia dilexisti me* ⁴⁶? Exsequens videlicet quod scriptum est: *Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit ad partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ* ⁴⁷.

⁴¹ I Cor. iv, 5. ⁴² Matth. vii, 5. ⁴³ Psal. cxviii, 139. ⁴⁴ Joan. xii, 50. ⁴⁵ Joan. iv, 34. ⁴⁶ II Reg. vii, 18, juxta LXX. ⁴⁷ Colos. i, 12, 13.

(9) Unus ms. ἡ ὀργίζομενος.

(10) Codex Colb. ἀμαρτήματος ἀδελφοῦ πάθῃ. Mox idem ms. ζῆλος τοῦ οἴκου σου. Subinde Reg. primus διαθέσεως μὴ ἐνοπαρξέας.

(11) Reg. primus et Voss. Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως. Statim editi Meb' ὅσης διαθέσεως τό. Antiqui tres libri præter Voss. Μεθ' οἷας διαθέσεως τό.

A φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ κρίματα ἐκδικεῖν, ἀπαραιτήτος ἀνάγκη, ἵνα μὴ συμπαραπολύσῃ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ ὁ ἐφησυχάζων· πλὴν εἰ μὴ τις, τὰ αὐτὰ ποιῶν τῷ ἐγκαλουμένῳ, ἀπαρρησίαστος εἴη πρὸς τὸ κρίνειν τὸν ἀδελφόν, ἀκούων τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἐκβάλῃς πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΕ'.

Πῶς γνωρίσει τις, εἰ ζῆλος Θεοῦ κινεῖται κατὰ τοῦ ἀμαρτάνοντος ἀδελφοῦ, ἢ ὀργίζεται (9).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐάν κατὰ παντός ἀμαρτήματος πάθῃ (10) το γα-
B γραμμένον· Ἐξέτηξέ με ὁ ζῆλος σου, ὅτι ἐπελδο-
θορτο τῶν λόγων σου οἱ ἐχθροί μου, φανερός τοῦ Θεοῦ ὁ ζῆλος. Οἰκονομίας δὲ καὶ ἐνταῦθα ἐπιστημονικῆς χρεῖα πρὸς οἰκδομὴν πίστεως. Ταύτης δὲ τῆς διαθέσεως μὴ προσενοπαρξέας τῇ ψυχῇ, καὶ κινή-
σάσης αὐτήν, τὸ μὲν κίνημα ἀνώμαλον γίνεται ἐν οὐδενὶ δὲ ὁ σκοπὸς τῆς θεοσεβείας σώζεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΖ'.

Μετὰ ποίας διαθέσεως (11) ὑπακούειν δεῖ τῷ εἰς ἔργον τῆς ἐντολῆς κατεπείγοντι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μεθ' οἷας διαθέσεως τὸ παιδίον ὑπὸ παίνης κρα-
τούμενον ὑπακούει τῇ τροφῇ καλούσῃ ἐπὶ τὴν μετά-
ληψιν· καὶ πᾶς ἄνθρωπος, ἀντιποιούμενος τοῦ ζῆν, τῷ χαριζομένῳ τὰ πρὸς τὸ ζῆν· μάλλον δὲ καὶ πολλῷ
C πλέον, ὅσω καὶ προτιμωτέρα τῆς παρούσης ἡ αἰώνιος ζωὴ. Ἡ γὰρ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, φησὶν (12) ὁ Κύ-
ριος, ζῶν αἰώνιος ἐστίν. Ὅπερ δὲ ἐστὶν ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἢ βρώσις, τοῦτό ἐστιν ἐπὶ τῆς ἐντολῆς ἢ ἐργασία, αὐτοῦ πάλιν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐμὲν βρώμιά ἐστίν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΖ'.

Ποταπὴ ὀφείλει εἶναι ἡ ψυχὴ, ἡ καταξωθεῖσα (13) ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ καταληφθῆναι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἷα ἦν ἡ λέγουσα· Τίς εἰμι ἐγώ, Κύριέ μου, Κύ-
ρις, καὶ τίς ὁ οἶκός μου (14), ὅτι ἠγάπησάς με; Πα-
D ηροῦσα τὸ γεγραμμένον· Εὐχαριστοῦντες τῷ Πατρὶ τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κληρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί· ὃς ἐρέυσάτο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

(12) Reg. primus et Colb. ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, φησὶν.

(13) Editi ψυχὴ, ὅτι, εἰς, etc. Alii duo mss. et Voss. ψυχὴ ἡ καταξωθεῖσα ἐν.

(14) Codex Colb. οἶκος τοῦ πατρός μου, et quæ est domus patris mei?

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΗ'.

Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως δεῖ λαμβάνειν ἱμᾶτιον ἢ ὑπόδημα, ὅταν ἀν' ἧ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν μικρότερον ἢ μείζον τῆς ἡλικίας ἐστὶ, φανερώσάτω τὴν χρεῖαν μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιεικειᾶς· εἰ δὲ περὶ εὐτελείας διαφέρεται, ἢ ὅτι οὐκ ἐστὶ καινόν, μνημονεύσάτω τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἄξιος, οὐχ ἀπλῶς πᾶς, ἀλλ', ὁ ἐργάτης τῆς προφῆς αὐτοῦ ἐστί (15). Καὶ ταυτὸν ἀνακρινάτω εἰ πρὸς ἀξίαν τῶν τοῦ Κυρίου ἐπιταγμάτων, ἢ ἐπαγγελιῶν, εἰργάσατό τι, καὶ τότε οὐχ ἄλλο ἐπιζητήσῃ, ἀλλὰ περὶ τοῦ δεδομένου ἀγωνιάσῃ, ὥς ὑπὲρ τὴν ἀξίαν λαμβάνων. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῆς προφῆς εἰρημένον ἐπὶ παντὸς πράγματος τοῦ πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ σώματος ὥσπερ κανὼνα ἔχειν δεῖ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΘ'.

Ἐὰν ἀδελφὸς νεώτερος ἐπιταχθῇ διδάξαι τι τὸν πρεσβύτερον καθ' ἡλικίαν, πῶς αὐτῷ προσερχήσεται (16).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς ὑπηρεσίαν πληρῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Δεσπότη Θεοῦ· φοβούμενος μὲν μὴ ὑποπέσῃ τῷ κρίματι τοῦ εἰπόντος· Ἐκικατάρατος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς· ἀσφαλιζόμενος δὲ, μήποτε τυφλωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου (17).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟ'.

Εἰ δεῖ ἰσῶς προσέχειν τῷ πλείον κατωρθοῦντι, καὶ τῷ ἥλαττον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅπερ ἐπὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων ὁ Κύριος ὠρίσατο εἰπών· Ἀφένται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαὶ (18), ὅτι ἡγάπησε πολὺ· ὃ δὲ ὅλγον ἀφίεται, ὅλγον ἠγάπῃ· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων ὁ Ἀπόστολος διέταξε, εἰπών· Οἱ καλῶς προσετιώτες πρεσβύτεροι διὰ τῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοινῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ, τοῦτο ἐπὶ πάντων τῶν τοιούτων φυλάσσειν ἡγοῦμαι ἀκλόουθον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΑ'.

Ἐὰν δὲ λυπηθῇ ὁ (19) ἥλαττον, προτιμωμένου τοῦ εὐλαβεστέρου, πῶς αὐτῷ προσχωμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τοιοῦτος φανερός ἐστὶν ἐπὶ πονηρίᾳ κατεγνωμένος ἐκ τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολῆς, ἐν ᾗ φησιν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς λυπηθέντας, ὅτι τὰ ἴσα αὐτοῖς τινες ἐτιμήθησαν· Εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου πο-

¹⁵ Matth. x, 40. ¹⁶ Jer. xlviii, 40. ¹⁷ I Tim. iii, 6. ¹⁸ Luc. vii, 47. ¹⁹ I Tim. v, 17.

(15) Illud est additum est ex veteribus duobus libris. Mox editi τοῦ Θεοῦ. At mss. duo τοῦ Κυρίου. Reg. tertius τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν καὶ ἐπιταγμάτων εἰργάσατο. Reg. secundus τῶν τοῦ Θεοῦ κρίματων ἢ ἐπαγγελιῶν, pro dignitate judiciorum Dei.

(16) Codex Colb. προσερχήσεται δεῖ. Hæc regula bis in Reg. primo reperitur. Primo loco eodem modo inscribitur quo in Vossii veteri libro, ὅπως τῷ πρεσβυτέρῳ καθ' ἡλικίαν προσερχήσεται δεῖ· ita

A

INTERROGATIO CLXVIII.

Quo animo vestimentum aut calceamentum, qualecunque tandem fuerit, accipere oportet.

RESPONSIO.

Si minus aut majus quam pro statura est, indiget necessitatem suam debita cum modestia: sin autem dissidium fuerit de vilitate, vel propterea quod non novum sit, recordetur Domini dicentis: Dignus est, non simpliciter quisvis, sed, operarius cibo suo ¹⁵. Percontetur autem se ipse, an pro dignitate mandatorum Domini, aut promissionum, effecerit quidquam, et tunc non requirit aliud, sed futurus est de eo quod datum fuit sollicitus, velut qui ultra meritum acceperit. Nam quod dictum est de alimento, id in omni re ad corporis usum attinente loco regulæ habendum est.

INTERROGATIO CLXIX.

Si frater junior jubeatur aliquid docere alterum ætate grandiore, quomodo sese erga illum geret.

RESPONSIO.

Velut qui fungitur ministerio, ex mandato Domini Dei, timens ne subeat judicium illius, qui dixit: Maledictus quisquis facit opera Domini negligenter ¹⁵: ac etiam cavens, ne forte inflatus in diaboli judicium incidat ¹⁶.

INTERROGATIO CLXX.

Si æqualis habenda sit ratio tum ejus, qui magis, tum illius, qui minus recte facit.

C

RESPONSIO.

Quod in condonandis peccatis sanxit Dominus his verbis: Remittuntur peccata ejus multa, quoniam dilexit multum: cui autem parum dimittitur, parum diligit ¹⁵; itemque quod de presbyteris Apostolus constituit, cum dixit: Qui bene præsumt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina ¹⁶, id erga omnes qui ejusmodi sunt, servari debere arbitror.

INTERROGATIO CLXXI.

Si tristitia afficiatur inferior, cum is qui magis pius est sibi anteponitur, quomodo ipsi consulemus.

RESPONSIO.

Qui hujusmodi est, ob malignitatem perspicue condemnatur per Evangelii parabolam, in qua eos qui quosdam pari præmio secum donatos fuisse ægre tulerant, ita Dominus alloquitur: An oculus

vero in secundo, ἔαν ἀδελφὸς ἐπιταχθῇ νεώτερος διδάξαι τόν, etc. Mox duo mss. cum Voss. καὶ ἐπιταγῇ.

(17) Codex Colb. ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.

(18) Illud, αἱ πολλαί, non legitur quidem in exensis: sed ita scriptum invenimus in Vossii veteri libro et in aliis duobus. Aliquanto infra codex Colb. καὶ ἐν διδασκαλίᾳ.

(19) Veteres duo libri λυπηθῇ ὁ.

tuus nequam est, quia ego bonus sum⁵³? Quin etiam adversus hunc et alios ejusmodi manifestum est judicium Dei, per Prophetam, qui dicit: Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum glorificat⁵⁴.

INTERROGATIO CLXXII.

Quali cum timore, aut qua animi persuasione, aut quo affectu corpus et sanguis Christi nobis accipienda sint.

RESPONSIO.

Timorem quidem docet nos Apostolus, cum ait: Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit⁵⁵; persuasio vero integra habetur ex fide verborum Domini, qui dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hoc facite in meam commemorationem⁵⁶; item ex fide testimonii Joannis, qui memorata prius Verbi gloria, posthac incarnationis modum induxit his verbis: Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritatis⁵⁷; itidem quoniam Apostolus scripsit: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in⁴⁷³ similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis⁵⁸. Cum igitur animus, his et talibus verbis fidem adhibens, gloriæ majestatem didicerit, humilitatisque et obedientiæ magnitudinem admiratus fuerit, quod talis ac tantus ad mortem usque Patri obtemperavit, vitæ nostræ causa, eum arbitror ita affici, ut simul Deum et Patrem diligat, Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum⁵⁹; simul unigenitum ejus Filium, qui obedivit usque ad mortem pro nostra redemptione ac salute. Et ita demum obsequi potest Apostolo, qui bonam in his conscientiam iis qui sani sunt proponit ceu regulam quamdam, ubi ait: Caritas enim Christi urget nos estimantes hoc, quoniam, si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit⁶⁰. Quisquis panis et poculi sit particeps, sic affici et præparari debet.

Kαὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μὴ κέτι ἐάντοίς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. Τοιαύτην διάνοξιν τε καὶ ἐτοιμασίαν ὀφείλει ἔχειν ὁ μεταλαμβάνων τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ ποτηρίου.

⁵³ Matth. xx, 15. ⁵⁴ Psal. xiv, 4. ⁵⁵ I Cor. xi, 29. ⁵⁶ Luc. xxii, 19. ⁵⁷ Joan. i, 14. ⁵⁸ Philipp. ii, 6-8. ⁵⁹ Rom. viii, 32. ⁶⁰ II Cor. v, 14, 15.

(20) Editi ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶς πονηρὸς καὶ ὀνειδισμένος: sed vocem πᾶς delendam judicavimus, quod nec in reliquis mss. nec apud LXX legatur.

(21) Arbitror, quicumque simpliciter verum quaerunt, eos mihi facile assensuros omnes, ipsum Christi corpus ex Basilii sententia in Eucharistia contineri, non ejus simplicem figuram. Ait enim vir summus, τὴν πληροφορίαν seu persuasionem verbis Domini effici: quibus sane non corporis figura, sed ipsum corpus exprimitur.

(22) Editi et unus ms. Ἰωάννου μαρτυρουμένου.

ἡ ἡρώς ἐστίν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; Καὶ πρόδηλον τὸ ἐπὶ τούτῳ καὶ τοῖς τοιοῦτοις κρίμα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Προφήτου λέγοντος· Ἐξουδένρωται ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρὸς καὶ ὀνειδισμένος (20)· τοὺς δὲ φοβουμένους τὸν Κύριον δοξάζει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΒ

Ποταπὴν φόβῳ, ἢ ποία πληροφορία, ἢ ποία διαθήσεται μεταλαβόμεν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸν μὲν φόβον διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος λέγων· Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει· τὴν δὲ πληροφορίαν (21) ἐμποιεῖ ἡ πίστις τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· καὶ τὴς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου διηγησαμένου (22) πρότερον τὴν δόξαν τοῦ Λόγου, καὶ ἐπαγαγόντος τὸν τρόπον τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μερογροῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· καὶ τοῦ Ἀποστόλου γράφαντος ὅτι, Ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος. Ἐταπείνωσεν (23) ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ὅταν οὖν, πιστεύσασα ἡ ψυχὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις καὶ τοσοῦτοις, καταμάθῃ τὴν μεγαλειότητα τῆς δόξης, καὶ θαυμάσῃ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς ὑπακοῆς, ὅτι ὁ τοσοῦτος ὤν ἤκουσε τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς, νομίζω ὅτι κατορθοῖ τὴν (24) διάθεσιν εἰς ἀγάπην τὴν τε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, Ὁς τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν· καὶ τὴν πρὸς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν, τὸν ὑπακούσαντα μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως καὶ σωτηρίας. Καὶ δύναται οὕτως ἀνασχέσθαι τοῦ Ἀποστόλου, ὥστε πρὸς τινὰ ἐκτιθεμένου τοῖς ὑγιαίνουσι τὴν ἐν τούτοις ἀγάπην συνειδήσιν (25), ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει (26) ἡμᾶς κληντας τούτου, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἀρα οἱ πάντες ἀπεθανόντες· καὶ ἐγερθέντες, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. Τοιαύτην διάνοξιν τε καὶ ἐτοιμασίαν ὀφείλει ἔχειν ὁ μεταλαμβάνων τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ ποτηρίου.

Ἄλλοι τρεῖς mss. præter Voss. ut in contextu.

(25) Reg. primus ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν.

(24) Idem quem mox dixi liber ζωῆς, κατορθοῖ νομίζω τὴν.

(25) Codex Colb. τὴν ἐν τούτοις ἀγάπην καὶ ἀγάπην συνειδήσιν.

(26) Veteres duo libri cum Voss. ἀγάπην τοῦ Θεοῦ συνέχει. Nec ita multo infra voculam τε addidimus ex antiquis tribus libris.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΓ'.

Εἰ δεῖ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς κατ' οἶκον ψαλμωδίας λαλῆναι τινα γίνεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οὐ δεῖ, ἐκτὸς τῶν πεπιστευμένων τὴν φροντίδα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς εὐταξίας, καὶ τῆς οἰκονομίας τῶν ἔργων (27), καὶ τοῦτο κατὰ ἀνάγκην τῆς ἐπαιγούσης χρείας· καὶ οὐδὲ τότε ἀπερισκέπτως, ἀλλ' ἐστοχασμένως, τοῦ τε τόπου καὶ τῆς εὐταξίας, τῆς τε σεμνότητος καὶ τοῦ ἀπροσκόπου· τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀναγκαῖα ἐστὶν ἡ σιωπὴ. Εἰ γὰρ ἐν καιρῷ διαλέξεως, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐπιτεταγμένοις τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας ὁ πρῶτος σιγᾶν προτέταται, ἔαν ἄλλῃ ἀποκαλυφθῇ, πῶς μᾶλλον ἐν καιρῷ ψαλμωδίας ἡ σιγὴ τοῖς πολλοῖς ἀναγκαῖα (28) ;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΔ'.

Πῶς δυνήθῃ τις ἐνδιαθέτως καὶ μετὰ ἐπιθυμίας ποιεῖν τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κατὰ φύσιν ἡ πείρα τοῦ ἥδοντος καὶ ὠφελούντος, καὶ αὕτη ἡ προσδοκία τοῦ τοιοῦτου ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ τὴν περὶ τοῦτου διάθεσιν τε καὶ ἐπιθυμίαν. Ἐάν οὖν τις μισήσῃ καὶ βδελύξηται τὴν ἀδικίαν, καὶ καθρεύσῃ πάσης ἀμαρτίας, ἀφ' ἧς, ὥσπερ ἀπὸ νόσου τὸ σῶμα (29) πάσχει τὴν ἀνορεξίαν καὶ τὴν περὶ τὰ βρώματα ἀηδίαν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τὴν περὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ νωθρότητα καὶ ὀκνηρίαν· καὶ ἔαν πληροφορηθῇ, ὅτι ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ, καὶ πάντα τὰ ἐπηγγελμένα τοῖς φυλάσσουσιν αὐτὴν ἀληθῆ, κατορθοῦνται αὐτῷ ἡ διαθήσεις τοῦ εἰπόντος· τὰ κείμενα Κυρίου ἀληθινὰ, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό· ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τίμιον πολὺν, καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον. Καὶ γὰρ ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτά· ἐν τῷ φυλάσσειν αὐτὰ ἀνταπόδοσις πολλή.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΕ'.

Πῶς γινέται ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου· καὶ πῶς ἐλέγχεται ὁ μὴ οὕτως ἀγαπῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῆς ἀγάπης ἐξαιρέτα δύο ταῦτα· τὸ λυπεῖσθαι μὲν καὶ ἀγωνιᾶν ἐφ' οἷς βλάπτεται ὁ ἀγαπώμενος· χαίρειν δὲ καὶ ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῆς ὠφελείας αὐτοῦ. Μακάριος οὖν ὁ πενθὼν ἐπὶ τῷ ἀμαρτάνοντι, οὗ ὁ κίνδυνος φοβερὸς· καὶ χαίρων ὑπὲρ τοῦ κατορθούντος, οὗ τὸ κέρδος ἀσύγκριτον, καθὼς γέγραπται. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος λέγων· Ἐὰν ἀσχηθῇ ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, κατὰ λόγον πάντως τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης· Καὶ ἐὰν δοξάζεται ἐν μέλος, κατὰ ἐκποδὸν δηλονότι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, συγχαίρει πάντα

A

INTERROGATIO CLXXXIII.

An deceat tempore psalmodiæ, quæ in domo fit, colloquia aliqua fieri.

RESPONSIO.

Non oportet, exceptis iis quorum munus et cura est disciplinæ et operum distributioni providere, idque aliqua re necessaria urgente; et neque tunc inconsiderate, sed habita ratione et loci, et disciplinæ, et gravitatis, et scandali, quod vitari debet: reliquis omnibus necessarium est silentium. Si enim ipso loquendi tempore, et ex iis ipsis quibus concreditum est munus docendi, prior silere jussus est, si alii revelatum fuerit ⁶¹, quanto magis psalmodiæ tempore silentium privatis necessarium est?

B

INTERROGATIO CLXXIV.

Quomodo possit quis ex animo et cum alacritate Domini exsequi mandata.

RESPONSIO.

Experimentum jucundæ et utilis rei, et ipsa rerum hujusmodi expectatio animum naturaliter movet ad id diligendum et concupiscendum. Si quis igitur odio habuerit et abominatus fuerit iniquitatem ⁶², purusque fuerit ab omni peccato, per quod, quemadmodum per morbum satietas cibi atque fastidium contingit, sic in animo etiam circa Dei justificationes segnities et pigritia ingeneratur: si præterea constantissime crediderit mandatum Dei vitam æternam esse, omniaque promissa, iis qui id servant, certa esse et vera, is afficitur perinde atque ille, qui dixit: *Judicia Domini vera, justificata in idipsum: desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum.* Etenim servus tuus custodit ea: in custodiendis illis retributio multa ⁶³.

C

474 INTERROGATIO CLXXV.

Quomodo constet fratrem ab aliquo amari ex mandato Domini: et quomodo convincatur non ita diligere.

RESPONSIO.

Dilectionis duæ sunt dotes præcipuæ, dolere et sollicitum esse de quibus læditur qui amatur: gaudere contra et allaborare pro ipsius commodis. Beatus igitur quisquis luget propter peccantem, cuius periculum formidandum est: itemque quisquis ob recte facientem gaudet, cuius lucro nihil potest conferri, sicut scriptum est. Quin et illud etiam Paulus apostolus testatur, cum ait ⁶⁴: *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, servata utique ratione ejus, quæ in Christo est, charitatis: Et si gloria afficitur unum membrum, ex*

⁶¹ 1 Cor. xiv, 30 ⁶² Psal. cxviii, 165. ⁶³ Psal. xviii, 10, 42. ⁶⁴ 1 Cor. xii, 26.

(27) Reg. primus et Voss. καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων. Alii duo mss. et editi καὶ τῆς οἰκονομίας καὶ τῶν. Codex Colb., quem sequimur, οἰκονομίας τῶν.

Mox duo mss. et Voss. τῆς κατεπαιγούσης.

(28) Antiqui duo libri ἀναγκαῖα ἐστὶν.

(29) Codex Colb. τὰ σώματα

consilio videlicet placendi Deo, congaudent omnia A τὰ μέλη. Ὁ δὲ μὴ οὕτως συνδιατιθέμενος φανερός
membra. Qui autem non ita affectus est, aperte ἐστὶν ἡ ἀγαπῶν (30) τὸν ἀδελφόν.
fratrem non diligit.

INTERROGATIO CLXXVI.

Quinam sint inimici quos diligere jussi sumus; et
quomodo diligemus inimicos: utrum tantummodo
beneficiis in ipsos conferendis, an etiam ipso ani-
mi affectu: et nunquid hoc fieri possit.

RESPONSIO.

inimici proprium est nocere, et insidiari. Quis-
quis igitur quoquo modo nocet cuiquam, inimicus
appellari potest: præcipue autem, qui peccat. Nam,
quantum in ipso est, modis variis nocet, eique quo-
cum vivit aut consuetudinem habet, insidiatur.
Quoniam autem ex corpore et anima constat homo,
quod ad animam quidem pertinet, amemus hujus-
modi viros, redarguendo ipsos, admonendoque, et
omni modo ad conversionem inducendo: quod ve-
ro ad corpus, eos, si vitæ necessariis indigeant,
beneficiis afficiendo. Quod autem dilectio in animi
consistat affectione, perspicuum est omnibus. Id
autem fieri posse ostendit ac docuit Dominus, qui
Patris ac suam ipsius dilectionem pro inimicis,
non autem pro amicis, usque ad mortem obediendo
declaravit: quemadmodum testatur Apostolus
his verbis: *Commendat autem charitatem suam
Deus in nos, quoniam cum adhuc peccatores esse-
mus, Christus pro nobis mortuus est* ⁴³. Quin etiam
ad id ipsum nos adhortatur, cum dicit: *Estate ergo
imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in
dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit
semetipsum pro nobis, oblationem et hostiam Deo* ⁴⁴.
Neque vero hoc præcepisset, utpote bonus et **475**
justus, nisi id faciendi tribuisset facultatem: quod
vel ipsi naturæ necessario insitum esse declaravit.
Nam bestię quoque bene de se meritos naturaliter
diligunt. Quodnam autem beneficium tantum ab
amico, quantum ab inimicis confertur? Conciliant
nobis beatitudinem a Domino his verbis promissam:
*Beati estis, cum persecuti vos fuerint, et affecerint
probris, et dixerint omne malum verbum adversum
vos, mentientes, propter me. Gaudete et exultate,*
quoniam merces vestra copiosa est in cælis ⁴⁵.

INTERROGATIO CLXXVII.

Quomodo debent fortes infirmorum infirmitates
portare ⁴⁶.

RESPONSIO.

Si portare est tollere et curare, secundum id
quod scriptum est: *Ipse infirmitates nostras suscep-
it, et morbos portavit* ⁴⁷, non quod in se hæc ille

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΓ'.

Τίνας εἰσὶν οἱ ἐχθροί, οὓς ἀγαπᾷ προσετάχθη-
μεν· καὶ πῶς ἀγαπήσομεν τοὺς ἐχθρούς· ταῖς
εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίαις μόνον (31), ἢ καὶ αὐτῇ
τῇ διωθέσει· καὶ εἰ δυνατόν τοῦτο.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐχθροὺ ἴδων τὸ βλέπειν καὶ ἐπιβουλεύειν. Πᾶς
μὲν ὅν ὁ ὁπωσδήποτε (32) βλέπων τινὰ ἐχθρὸς ἂν
λέγοιτο· ἐξαίρετως δὲ ὁ ἀμαρτάνων. Τὸ γὰρ ὅσον
ἐπ' αὐτῷ (33) βλέπτει κατὰ διαφορὰς τρόπους, καὶ
ἐπιβουλεύει τῷ συνόντι ἢ συντυγχάνοντι. Ἐπειδὴ
δὲ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συνέστηκεν ὁ ἄνθρωπος,
κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν ἀγαπήσωμεν τοὺς τοιοῦτους,
ἐλέγχοντες αὐτοὺς, καὶ νοουθετοῦντες, καὶ παντὶ
τρόπῳ εἰς ἐπιστροφήν ἐνάγοντες (34)· κατὰ δὲ τὸ
σῶμα εὐεργετοῦντες αὐτοὺς, ἐπιδοκίμους τῶν πρὸς
τὸ ζῆν ἀναγκαίων. Ὅτι δὲ ἡ ἀγάπη ἐν διαθέσει ἐστὶ,
παντὶ ὁῦλον. Τὸ δὲ δυνατόν ἐδείξε καὶ ἐδίδαξεν ὁ
Κύριος, τὴν ἀγάπην τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν αὐτοῦ ἐν
τῇ ὑπακοῇ μέχρι θανάτου ἐπιδειξάμενος ὑπὲρ
ἐχθρῶν, οὐχ ὑπὲρ φίλων, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστο-
λος λέγων· *Συνίστησι δὲ τὴν αὐτοῦ ἀγάπην ὁ
θεὸς εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἐτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν,
Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε*. Καὶ ἡμῖν δὲ αὐτὸ
τοῦτο παραινεῖ ἐν τῷ εἰπεῖν (35)· *Γίνεσθε οὖν μιμη-
ταὶ τοῦ θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ, καὶ περιπατεῖτε
ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς,
καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, προσφορὰν καὶ
θυσίαν τῷ θεῷ*. Οὐκ ἂν δὲ προσέταξεν ὁ ἀγαθὸς καὶ
δίκαιος, εἰ μὴ τὸ δυνατόν ἐχαρίσατο· ὅπερ καὶ ἐν
τῇ φύσει κατηγαγκασμένως ἀποκείσθαι ἐφάνερωσεν.
Εὐεργέτας μὲν καὶ τὰ θηρία φυσικῶς ἀγαπᾷ. Τί δὲ το-
σοῦτον εὐεργετᾷ ὁ φίλος, ὅσον οἱ ἐχθροί; Προξενού-
ντες ἡμῖν τὸν μακαρισμὸν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Μα-
κάριοι ὅστε, ὅταν διώξωσιν ὑμᾶς, καὶ διωδίσωσι,
καὶ ἐλπῶσι πᾶν ποτήριον βήμῃ καθ' ὑμῶν, ψευ-
δόμενοι, ἔρεσκεν ἑμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε,*
ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
quoniam merces vestra copiosa est in cælis ⁴⁷.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΖ'.

Πῶς δεξιλοῦσιν οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν
ἀδυνάτων βασιτάζειν

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εἰ τὸ βασιτάζειν ἐστὶ τὸ αἰρεῖν καὶ θεραπεύειν,
κατὰ τὸ γεγραμμένον ὅτι, *Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας
ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐδάστυεν, οὐκ ἐν*

⁴³ Rom. v, 8, 9. ⁴⁴ Ephes. v, 1, 2. ⁴⁵ Matth. v, 11, 12. ⁴⁶ Rom. xv, 1. ⁴⁷ Isa. LIII, 4.

(30) Reg. secundus perinde ut editi μὴ ἀγαπᾷν. Alii duo mss. cum Voss. μὴ ἀγαπῶν.

(31) Veteres tres libri ἐχθρούς, πληροῦντες τὰς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας μόνον, etc.

(32) Codex Combef. et alii duo ὁ ὁπωσδήποτε. Deest articulus in vulgatis.

(33) Reg. primus perinde ut Voss. ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ.

(34) Reg. primus ἐπιστροφήν ἄγοντες. Mox idem ms. τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων. Nec ita multo post idem liber παντὶ τοῦ ὁῦλου. Τὸ δὲ δυνατόν ἐδεί-
ξεν ὁ Κύριος. Rursus non longe idem codex cum Voss. καὶ τὴν αὐτοῦ ὑπακοὴν μέχρι.

(35) Unus ms. Reg. παραινεῖ λέγων· Γίνεσθε.

τῷ εἰς αὐτὸν ὑποδέχεσθαι ταῦτα (36), ἀλλ' ἐν τῷ Α τοὺς πάσχοντας θεραπεύειν· καὶ ἐνταῦθα ὁ τῆς μετανοίας τρόπος καὶ λόγος ἐφαρμόζεται, δι' οὗ θεραπευθῆσονται ἐκ τῆς τῶν δυνατωτέρων ἐπιμελείας οἱ ἀδύνατοι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΗ'.

Τί ἐστι τὸ, « Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε » καὶ ποῖον νόμον (37) ἀναπληρώσωμεν, τοῦτο ποιοῦντες.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ταῦτόν ἐστι τῷ προειρημένῳ. Βαρὴ γὰρ ἡ ἁμαρτία, καθέλκουσα τὴν ψυχὴν εἰς πυθμένα ἔδου. Ἦν αἰσρομεν ἀλλήλων, καὶ περιαιρούμεν, εἰς ἐπιστροφὴν ἄγοντες τοὺς ἁμαρτάνοντας. Τὸ δὲ βαστάσαι ἀντὶ τοῦ ἄραι σύνθετες καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις κεχρησθαι, ὡς πολλάκις παρὰ πολλῶν αὐτὸς ἤκουσα. Νόμον δὲ τοῦ Χριστοῦ ἀναπληρώσωμεν (38) τοῦ εἰπόντος: Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· καὶ ἡμῖν νομοθετήσαντος ὅτι, Ἐὰν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ὑπάγε, ἐλεῖξον αὐτόν. Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρησας τὸν ἀδελφόν σου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΘ'.

Πῶς δύναται τις ἀνευ ἀγάπης πλῆστιν κτήσασθαι τοσαύτην, ὥστε ὅρη μεθιστάειν, ἢ πάντα (39) τὰ ὑπάρχοντα δοῦναι πτωχοῖς, ἢ παραδοῦναι τὸ αὐτοῦ σῶμα, ἵνα καυθῇ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μνημονεύομεν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ποιοῦσι γὰρ πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τῆς ἀποκρίσεως αὐτοῦ τῆς πρὸς τοὺς εἰπόντας· Κύριε, οὐ τῷ σὺ ὀνόματι προσερχεῖσθαι καὶ τῷ σὺ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σὺ ὀνόματι δύναμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν· πρὸς οὓς φησιν· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ· οὐχ ὅτι ἐξέυσαντο, ἀλλ' ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι (40) πρὸς τὰ ἴδια θελήματα ἀπεχρήσαντο, ὅπερ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἀλλότριον, οὐ δυσκόλως συνορᾶν τὰ εἰρημένα δυνάμεθα (41). Τὸ δὲ χάρισμα Θεοῦ ἢ δωρεὰν λαμβάνειν καὶ τὸν ἀνάξιον οὐδὲν παράδοξον· Θεὸς γὰρ ἐν καιρῷ χρηστότητος καὶ μακροθυμίας τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς· πολλάκις δὲ καὶ εἰς ὠφέλειαν ἢ ἐκείνου αὐτοῦ τοῦ ὑποδεχομένου τὸ χάρισμα, ἐὰν (42) ἄρα, δυσωπηθεὶς τὴν τοῦ Θεοῦ χρηστότητα, προτραπῇ εἰς ἐπιμέλειαν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστῆσεως, ἢ καὶ ἐτέρων (43), κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου· Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἐρίν,

⁷⁰ Gal. vi, 2. ⁷¹ Luc. v, 32. ⁷² Matth. xviii, 15. ⁷³ Rom. ii, 4. ⁷⁴ Matth. v, 45.

(36) Vossii vetus liber et Reg. primus ὑποδέχονται ταῦτα.

(37) Ait vir doctissimus Duceus, ex Vossii veteri libro legendum esse νόμον Χριστοῦ: sed ejusmodi lectionem inter reliquas, quas Scotius colligit, non reperio. Attamen si cui ita lubet, addi potest: eo magis, quod in Reg. primo ita legatur. Reg. tertius νόμον τοῦ Θεοῦ.

(38) Editi ἀναπληρώσωμεν. Veteres duo libri ἀναπληρώσωμεν.

(39) Ita Vossii liber et alii duo. Vox πάντα in editis desiderabatur.

susceperit, sed quod eos in quibus hæc erant, curaverit, etiam hoc in loco pœnitentiæ modus et ratio conveniet, per quam infirmiores valentiorum cura atque diligentia curabuntur

INTERROGATIO CLXXVIII.

Quid hoc significet: « Alter alterius onera portate » et hoc facientes, qualem legem adimplebimus.

RESPONSIO.

Hoc idem est atque id quod dictum est superius. Peccatum enim grave est, atque ad ima inferni animam detruit. Alij autem aliorum peccatum tollimus, et auferimus, cum eos qui peccant, ad conversionem inducimus. Cæterum verbum portare, pro eo quod est tollere, etiam ab hujus regionis incolis solet usurpari, veluti ipse sæpenumero a plerisque audiui. Adimplebimus autem legem Christi, qui dixit: Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁷¹; quique nobis hanc legem imposuit: Si peccaverit frater tuus, vade, corripue eum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum⁷².

INTERROGATIO CLXXIX.

Quomodo potest quis absque charitate fidem habere tantam, ut montes transferat, aut omnia sua bona det pauperibus, aut corpus suum tradat, ut exuratur.

RESPONSIO.

Si recordemur Domini, qui dixit: Faciunt enim ut spectentur ab hominibus⁷³, itemque si meminimus responsi illius ad quosdam, qui dixerant: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus⁷⁴? quibus respondet: Nescio vos unde sitis⁷⁵, non quod mentirentur, sed quod Dei munere ad proprias voluntates fuissent abusi, quæ res a Dei dilectione aliena est, possumus nullo negotio ea quæ dicta sunt, intelligere. Porro Dei munus seu donum vel ab indigno recipi nihil mirum est: siquidem Deus in tempore bonitatis et patientiæ⁷⁶ solem suum oriri facit super malos et bonos⁷⁷, idque sæpe ad utilitatem etiam aut ejus ipsius, qui donum suscipit, si forte bonitatem Dei reveritus, hincque exstimulatus, studeat ei complacere, aut etiam aliorum, juxta id quod ab Apostolo dictum est: Quidam quidem et propter invidiam et contentionem, quidam vero et propter

⁷² Matth. vi, 5. ⁷³ Matth. vii, 22. ⁷⁴ Luc. xiii, 27.

(40) Editi τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν. Antiqui duo libri cum Voss. ut in contextu.

(41) Reg. primus et Voss. συνορᾶν τὰ τοσαῦτα δυνάμεθα. Τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ ἢ καὶ δωρεάν.

(42) Codex Voss. τοῦ εὐεργετούμενου τὸ χάρισμα λαμβάνει. Ἐὰν γάρ.

(43) Reg. primus et Voss. καὶ ἐτέρων. Mox iidem mss. et Reg. tertius καὶ διὰ. Vocula καὶ abest a vulgatis. Subinde Reg. primus et Voss. Χριστὸν καταγγέλλουσιν. Nec ita multo post ii quos modo dixi libri πλὴν ὅτι: παντὶ. Editi πλὴν παντὶ.

bonam voluntatem Christum prædicant⁷⁹. Quibus paulo post hæc subiungit: Verumtamen quod omni modo, sive occasione, sive veritate Christus annuntietur, et in hoc gaudeo⁷⁹.

INTERROGATIO CLXXX.

Quo animo et qua attentione ed audienda sint, quæ nobis cibum sumentibus leguntur.

RESPONSIO.

Voluptate majore quam qua edimus ac bibimus, ut mens videatur non distrabi ad corporis voluptates: sed potius delectari magis verbis Domini, quemadmodum affectus erat qui dixit: Et dulciora super mel et favum⁸⁰.

INTERROGATIO CLXXXI.

Si quædam fratrum societates fuerint inter se vicinæ, et una egestate laboret, altera vero ad largiendum sit arctior difficiliorque, quomodo inopem affici oportet erga tenacem.

RESPONSIO.

Qui edocti sunt vel ipsam animam in dilectione Christi pro se invicem ponere, quomodo rerum ad corpus pertinentium parci esse possunt? Tanquam si obliiti sint ejus, qui dixit: Esurivi, et non dedistis mihi manducare⁸¹, etc. Quod si hoc contigerit, æquo animo ferre debent, qui in egestate versantur: et Lazarum imitantes persuadeant sibi, se in futuro sæculo consolationem inventuros.

INTERROGATIO CLXXXII.

Ex quibus fructibus probari debet, qui misericordie impulsu peccantem fratrem redarguit.

RESPONSIO.

Primum quidem ex præcipuis misericordie argumentis, juxta id quod ab Apostolo dictum est: Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra⁸²; et: Quis scandalizatur, et 477 ego non uror⁸³? deinde vero, si parem de quolibet peccato accipiat dolorem, et ex quibuslibet, sive in se, sive in alium peccantibus, simili tristitia ac luctu afficiatur, denique si redarguendo traditum a Domino modum non corrumpat.

INTERROGATIO CLXXXIII.

Si contingat aliquando ut aliqui in fratrum conventu viventes dissideant inter sese, an tutum sit charitatis gratia talibus assentiri:

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit: Da, Pater, ut sicut ego et tu unum sumus, sic et ipsi unum sint in nobis⁸⁴, itemque Apostolus scripserit: Unanimes, idem sentientes⁸⁵, itidem cum narretur in Actis illud: Erat

τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν. Οἷς ἐπιφέρει μετ' ὀλίγα· Πλὴν ἐτι παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΓ.

Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως καὶ προσοχῆς ὀφείλομεν ἀκοῦν τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως παραγγελλομένων ἡμῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Περισσότερως ἢ (44) μεθ' ὅσας ἡδονῆς ἐσθίομεν καὶ πίνομεν, ἵνα δευχθῇ ὁ νοῦς μὴ μετεωριζόμενος εἰς τὰς τοῦ σώματος ἡδονάς· ἐνευφραϊνόμενος δὲ πλεον τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήματι, κατὰ τὴν διάθεσιν τοῦ εἰπόντος· Καὶ ῥιθυκότερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΙΑ.

Ἐὰν ὦσιν ἀδελφοὶ πηλοὶ ἀλλήλων, καὶ ἡ μὲν πτωχεύῃ, ἡ δὲ ἑτέρα περὶ τὴν κοινωρίαν δυσχερεστέρα ᾖ, πῶς δεῖ τὴν πτωχεύουσαν πρὸς τὴν μὴ μεταδίδουσαν διατίθεσθαι (45).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἱ διδασκόμενοι ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν τιθέναι ὑπὲρ ἀλλήλων πῶς τῶν περὶ τὸ σῶμα φείσεσθαι δύνανται; Ὅσπερ ἐπιλαθόμενοι τοῦ εἰπόντος· Ἐπειράσα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἔξῃς. Ἐὰν δὲ γένηται τοῦτο, μακροθυμεῖν χρὴ τοὺς πτωχεύοντας, ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι παρακλησεως, μιμουμένους τὸν Ἀδάζαρον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΙΒ.

Ἐκ ποίων καρπῶν δοκιμάζεσθαι ὀφείλει ὁ συμπαθὴς ἐλέγχων τὸν ἀδελφὸν ἀμετάρωντα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐξαίρετων τῆς συμπαθείας, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ὅτι, Ἐὰν πάσῃ ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· καὶ ὅτι, Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πνέομαι; ἔπειτα δὲ, ἐὰν ἐπὶ πάσῃ ἀμαρτίᾳ ὁμοίως συντριβῇται (46), καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀμαρτάνουσι, τοῖς τε εἰς αὐτὸν καὶ τοῖς εἰς ἄλλον ὁμοίως λυπῇται, καὶ πενθῇ, καὶ ἐλέγχων μὴ διαφθέρῃ τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδεδωμένον τρόπον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΓ.

Ἐὰν συμβῇ τις ἐν ἀδελφότητι ῥωτᾶς διαφωνῆσαι πρὸς ἀλλήλους, εἰ ἀκίνδυνόν ἐστιν ἀγάπῃς ἐνεκεν συμπεριφέρεσθαι τοῖς τοιοῦτοις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Ἀδὲς, Πάτερ, ἴνα, ὥσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἑσμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν ὧσιν ἐν ἡμῖν (47)· καὶ τοῦ Ἀποστόλου γράψαντος, Σύμφυχοι, τὸ ἐν ἑσποῦντες· καὶ τῶν Πράξεων ἱστοροῦσιν,

⁷⁹ Philipp. 1, 15. ⁷⁹ ib. 18. ⁸⁰ Psal. xviii, 41. ⁸¹ Matth. xxv, 42. ⁸² I Cor. xii, 26. ⁸³ II Cor. xi, 29. ⁸⁴ Joan. xvii, 21. ⁸⁵ Philipp. ii, 2.

(44) Sic codices tres. Vocula ἥ deerat in vulgatis. Statim Colb. ἵνα διδασθῇ ὁ, ut discat mens. Ultima lectio.

(45) Vossii vetus liber πῶς δεῖ τὴν ἑτέραν πρὸς αὐτὴν διακρίσθαι. Mox Reg. primus et Voss. αὐτὴν δεῖναι.

(46) Reg. primus ὁμοίως συντριβῇ. Mox idem ms. et Colb. cum Voss. παραδθέντα τρόπον.

(47) Reg. primus ὡς σὺν ἡμῖν, unum sint nobiscum. Statim editi καρδία μία καὶ ψυχὴ μία. Antiqui tres libri καρδία καί, etc.

ἔτι, Ἦν τῶν πιστευσάντων καρδία καὶ ψυχὴ μία· οἱ μὲν διαφυνούσας ἀλλήλοισι τῶν εἰρημένων εἰσιν. Ἀγάπη δὲ ἡ μὲν κατὰ λόγον φυλάσσει τὸ εἰρημένον· Ὁ δὲ ἀγαπῶν ἐπιμελῶς παιδεύει· ἡ δὲ μὴ κατὰ λόγον, οἷα δ' ἂν ᾖ, ἀδόκιμος, τοῦ Κυρίου εἰπόντος ἔτι, Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΑ.

Πῶς δύναται (48) τις, καὶ ὅτε παρακαλεῖ, καὶ ὅτε ἐλέγχει, μὴ μόνον σπουδάζειν ἐπιστημένως λαλῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν διάθεσιν τὴν ὀφειλομένην σώζειν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἐκείνους, οἷς λαλεῖ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐάν μνημονεύσῃ τις τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος ὡς ὑπέρτατος Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ, οὐχ ὡς ἰδίων τινὰ ἐπιστήμην ἐξ αὐθεντίας οἰκονομῇ, ἀλλ' ὡς Θεοῦ ὑπηρεσίαν ἐν ἐπιμελείᾳ ψυχῶν αἵματι Χριστοῦ ἐξηγορασμένων πληροὶ (49) μετὰ φόβου καὶ τρόμου τοῦ πρὸς Θεόν, κατὰ τὸν εἰπόντα· Οὕτω λαλοῦμεν, οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν· καὶ μετὰ διαθέσεως καὶ εὐσπλαγχνίας (50) τῆς περὶ τοὺς ἀκούοντας, ποιῶν τὸ εἰρημένον· Ὡς ἐάν τροφὸς θάλαπῃ τὰ ἐαυτῆς τέκνα, οὕτως ἡμεῖς ὡς υἱοὶ, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΕ.

Ἐάν τις ἐν διαλέξει συνδιατιθεμένους τοῖς λεγόμενοις ὁρῶν τοὺς ἀκούοντας χαίρῃ, πῶς γινώσκει ἐαυτὸν, εἰ διαθέσει ἀγαθὴ χαίρει, ἢ πάθει τι κακὴν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐάν ἐν τοῖς ἐπαίνοις μόνους τὴν χαρὰν στήσῃ, ὁπλὸς ἐστὶν ἰδίῳ πάθει κινούμενος· ἐάν δὲ, τῶν ἐπαινούντων παραυτὰ μὲν τὸ περὶ τὴν ἀκρόασιν συνετὸν καταμαθὼν, ἐλπίδα τῆς εὐπαιθείας ὑποσπεῖρον εὐφρανθῇ (51), ὕστερον δὲ τὴν ὠφέλειαν πολυπραγμονήσας, καὶ ἢ τὰ ἀκόλουθα τοῖς ἐπαίνοις κατορθώματα ἐν αὐτοῖς εὐρὴν χαρῇ, ἢ μὴδὲν ὠφεληθέντας τοὺς ἐπαινεσάντας ἐπιδὼν λυπηθῇ (52), εὐχαριστεῖτω τῷ Θεῷ, ὅτι ὡς φιλόθεος καὶ φιλάδελφος κατηξιώθη κινήσθαι, μὴ ζητῶν τὴν δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἀδελφῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΓ.

Ἐπειδὴ διδασκόμεθα τοιαύτην ἀγάπην ἔχειν, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν θεῖναι (53) ὑπὲρ τῶν φίλων, μαθεῖν δεόμεθα ὑπὲρ ποταπῶν φίλων τοῦτο αἰρεῖσθαι δεῖ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν μὲν διάθεσιν, ἢ τὸν τρόπον τούτου τοῦ κατο-

⁵⁰ Act. iv, 32. ⁵¹ Prov. xiii, 24. ⁵² Matth. x, 57.

(48) Editi et duo mss. πῶς δυνατῇ. At mss. duo præter Voss. πῶς δύναται.

(49) Codex Colb. ἐξηγορασμένων πληρῶν.

(50) Reg. primus ἡμῶν· διαθέσεως δὲ καὶ εὐσπλαγ. Codex Colb. ἡμῶν· καὶ διαθέσεως δὲ καὶ, etc. Ibidem uterque liber ἀκούοντας πληρῶς ποιῶν.

(51) Codex quidam Combef. ὑποσπεῖρων, male.

A *credentium cor unum, et anima una*⁵⁰, inter quos dissensio est, ii sunt ab iis quæ modo diximus, alieni. Dilectio enim, quæ quidem rationi consentanea sit, servat quod dictum est: *Qui autem diligit, diligenter castigat*⁵¹: quæ vero aliena est a ratione, qualiscunque tandem fuerit, reproba est, Domino ipso dicente: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus*⁵².

INTERROGATIO CLXXXIV.

Quomodo possit quis, et quando exhortatur, et quando corripit, non modo id curare, ut scite loquatur, sed ut animi etiam affectionem tum Deo, tum iis quos alloquitur, debitam conservet.

RESPONSIO.

B Si quis meminerit Apostoli, qui dixit, *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei*⁵⁰, is non ut propriam quamdam scientiam dispensat ex sua auctoritate, sed veluti Dei ministerio in curandis animabus quæ Christi sanguine redemptæ sunt, fungitur, cum timore ac tremore erga Deum, ad exemplum illius, qui dixit: *Ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra*⁵¹, et cum affectu atque misericordia erga audientes, faciens quod dictum est: *Tanquam si nutrix foveat filios suos: ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras*⁵².

INTERROGATIO CLXXXV.

C Si quis in aliquo, quem habeat, sermone, auditores videat affici ex iis quæ dicit, proptereaque lætetur, quomodo cognoscat seipsum, utrum affectu bono, an vitiosa quadam affectione sibi propria gaudeat.

RESPONSIO.

Si in laudibus solis gaudium commoveat, pianum est hunc vitiosa affectione sibi propria commoveri; sed si lætetur, quod statim laudatores id, quod audiunt, intelligere animadverterit 478, sataque sit spes obedientiæ: postea vero de utilitate sollicitior, si aut recte facta his laudibus consentanea in ipsis comperiens afficiatur lætitia, aut si laudatores nihil profecisse videns, doleat, agat gratias Deo, quod, velut Dei et fratrum amans, dignus habitus sit qui commoveretur, non inquirens gloriam suam, sed gloriam Dei, et fratrum aditicationem.

INTERROGATIO CLXXXVI.

Quandoquidem talem dilectionem habere edocemur, ut animam etiam pro amicis ponamus, discere postulamus, pro qualibus amicis id velle oporteat.

RESPONSIO.

Crede par est animi quidem affectionem, aut

⁵⁰ I Cor. iv, 1. ⁵¹ I Thess. ii, 4. ⁵² Ibid. 7, 8.

Non enim obscurum est illud, ὑποσπεῖρον, ad vocem συνετὸν referri.

(52) Veteres duo libri cum Voss. ἀπιδὼν λυπηθῇ. Aliquanto post duo mss. præter Voss. κατηξιώθη λυπηθῆναι, *dignus habitus est, qui tristitia afficitur.*

(53) Pro θεῖναι duo mss. habet τιθέναι.

hujus recte facti modum varium quiddam esse et diversum : alia enim sæpe suscipienda sunt pro peccatoribus, alia pro justis facienda. Sed tamen edocti sumus et pro justis et pro injustis ad mortem usque dilectionem indiscriminatim ostendere. *Commendat enim, inquit, charitatem suam Deus in nos : quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est* ⁹². Hæc vero ad sanctos dicit Apostolus : *Tanquam si nutrix foveat filios suos : ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras : quoniam charissimi nobis facti estis* ⁹³.

INTERROGATIO CLXXXVII.

An unusquisque ab iis, qui sibi sanguine conjunguntur, quidquam accipere debeat.

RESPONSIO.

Certe necesse est, ut iis, qui ad Dominum accedunt, bona ad ipsos pertinentia reddant cognati, nihilque subtrahant, ne subeant iudicium sacrilegii. Attamen, dum hæc consumuntur in oculis eorum, ad quos attinere visa sunt, id plerumque et his ipsis causam dat sese efferendi, et pauperibus ad idem vitæ genus accedentibus tristitiæ sit occasio. Quare contingit illud, ob quod redarguuntur Corinthii ab Apostolo, cum dixit : *Confunditis eos qui non habent* ⁹⁴. Quapropter cui Ecclesiarum in loco sitarum concredita est cura, is, si fidelis sit, prudenterque dispensare possit, sic se erga eum gerat, ut in illis liebat, quorum habetur mentio in Actis ⁹⁵ qui ferentes ponebant ante pedes apostolorum. Quod si talia administrare non est omnium, sed eorum duntaxat qui præmisso examine huic rei præfecti sunt : ita quoque id quod a talibus datum est, hic, prout judicavit, administrabit.

479 INTERROGATIO CLXXXVIII.

Quomodo eos qui nostri olim fuisse contubernales, et eos qui cognatione nobis conjunguntur, cum ad nos accedunt, videbimus.

RESPONSIO.

Ut Dominus ostendit, ac docuit, cum annuntiatum fuisset ipsi : *Mater tua et fratres tui foris stant, videre te volentes* ⁹⁶ : ad quos objurgatoriis verbis respondet : *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, hic meus frater, et soror, et mater est* ⁹⁷.

⁹² Rom. v, 8, 9. ⁹³ I Thess. ii, 7, 8. ⁹⁴ I Cor. xi, 22. ⁹⁵ Act. iv, 35. ⁹⁶ Luc. viii, 20. ⁹⁷ Matth. xii, 48, 50.

(54) Reg. primus μηδὲν ἀνακρίνοντες. Mox cod. Voss. ἰμειρόμενοι ὑμῶν.

(55) Antiqui duo libri τοὺς μὲν οἰκεῖους ἀποδιδοῦναι. Alii duo mss. editi τοὺς μὲν οἰκεῖους.

(56) Reg. primus οἵτινες ἐφέρον καὶ ἐτίθουν.

(57) Editi μόνων τῶν. At mss. tres μόνων τῶν. Aliquanto post duo mss. τυπώση.

(58) Reg. primus τοὺς ποτε συγγενεῖς ἢ σὺν ἐκεί-

ναι θώματος εἰκὸς εἶναι διάφορον. Ἄλλα γὰρ ἐστὶ πολλὰ καὶ τὰ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν καταδεχθῆναι, καὶ ἄλλα τὰ ὑπὲρ δικαίων σπουδασθῆναι ὑφειλοντα· τὸ μὲντοιγε μέχρι θανάτου ἀγάπην δεικνύειν, καὶ ὑπὲρ δικαίων καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν, δεδιδαγμένα, μηδὲν διακρίνοντες (54). Συνίστησι γὰρ τὴν αὐτοῦ ἀγάπην, φησὶν, ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς· ὅτι, ἐπὶ ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. Πρὸς δὲ τοὺς ἁγίους ὁ Ἀπόστολος λέγει· Ὡς ἐὰν ἐρωφὸς θάλασση τὰ αὐτῆς τέκνα, οὕτως ἰμειρόμενοι ὑμῶν, ἐνδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς αὐτῶν ψυχὰς· διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν ἐγενήθητε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΖ'

Εἰ χρή παρὰ τῶν κατὰ σάρκα οἰκελῶν δέχεσθαι τι ἕκαστον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοὺς μὲν οἰκεῖους ἀποδιδοῦναι (55) τὰ ἐπιβάλλοντα τοῖς προσερχομένοις τῷ Κυρίῳ ἀναγκαῖον, καὶ μηδὲν ὑφαιρεῖν, ἵνα μὴ τῷ κρίματι τῆς ἱεροσυλίας ὑποπέσωσιν· τὸ μὲντοιγε ἀναλίσκεσθαι ταῦτα ἐν ἡέσειν ἐκείνων, οἷς διαφέρειν ἔδοξε, καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις γίνεται πολλάκις ἐπάρσεως ὑπόθεσις, καὶ τοῖς πένησι τῶν τῷ αὐτῷ βίῳ προσελθόντων λύπης ἀφορμή. Ὅτε συμβαίνειν ἐκεῖνο, ἐφ' ᾧ ἐγκαλοῦνται οἱ Κορίνθιοι ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος ὅτι, *Καταισχύνατε τοὺς μὴ ἔχοντας*. Διόπερ ὁ τὴν φροντίδα τῶν κατὰ τόπον Ἐκκλησιῶν πεπιστευμένος, ἐὰν ἦ πιστὸς, καὶ φρονίμως οἰκονομεῖν δυνάμενος, τοῦτω προσφερέσθω κατὰ μέμνησιν τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν, οἵτινες φέροντες ἐτίθουν (56) παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. Εἰ δὲ τὸ οἰκονομεῖν τὰ τοιαῦτα οὐκ ἐστὶ πάντων, ἀλλὰ μόνων τῶν (57) μετὰ δοκιμασίας εἰς τοῦτο τυπωθέντων, καὶ τὸ παρὰ τῶν τοιούτων δεδομένον, οὕτως, ὥς ἂν δοκιμάσῃ, τυπώσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΗ'.

Πῶς ἴδωμεν τοὺς ποτε συνοῖκους ἡμῶν. ἢ συγγενεῖς, ἐρχομένους πρὸς ἡμᾶς (58).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς ὁ Κύριος ἔδειξε, καὶ ἐδίδαξεν, ὅτε ἀπηγγέλη αὐτῷ ὅτι, Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἐστήκασιν, ἰδεῖν σε θέλοντες· πρὸς οὓς ἐπικλητικώτερον ἀποκρίνεται, εἰπὼν· *Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνας εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;* Ὡς γὰρ ἂν ποιῇ τὸ (59) θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὕτως μου ἀδελφός, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ ἐστίν.

νοῖς ἐρχομένους. Ὡς ὁ. Edili τοὺς ποτε συνοῖκους ἡμῶν, ἢ συγγενεῖς εἰσερχομένους. Ὡς ὁ. Reg. tertius ut in contextu. Mox antiqui tres libri præter Voss. ὅτε ἀπηγγέλη. Editi et Colb. ἀπηγγέλη. Subinde Reg. primus ἀπεκρίνατο· Τίς.

(59) Veteres duo libri cum Voss. ποιῇ τό. Ibidem duo mss. καὶ ἀδελφός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΘ.

Ἐὰν δὲ καὶ παρακαλῶσι θέλοντες ἀπαγαγεῖν (60) ἡμᾶς εἰς τὰ ἴδια, εἰ χρή αὐτῶν ἀνέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν διὰ οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ὁ δυνάμενος οὕτως ἀπελθεῖν μετὰ δοκιμασίας πεμπέσθω· εἰ δὲ διὰ καθήκον ἀνθρώπινον, ἀκούετω τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς τὸν εἰπόντα· Ἐπιτρέψον μοι ἀπελθεῖν, καὶ ἀποτάξασθαι τοῖς (61) εἰς τὸν οἶκόν μου· Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ (62) ὀπίσω, εὐθετὸς ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ περὶ τοῦ ἀποτάξασθαι ἀπαξ θελήσαντος τοιοῦτον τὸ κρίμα, τί χρή λέγειν περὶ τούτου;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΓ'.

Εἰ δεῖ ἐλθεῖν τοὺς κατὰ σάρκα οἰκείους, ἐπιθυμοῦντας τὴν σωτηρίαν αὐτῶν (63).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, καὶ ἐξουσίαν λαβὼν γενέσθαι τέκνον Θεοῦ, συγγένειαν μὲν τὴν κατὰ σάρκα ἐπαισχύνεται, οἰκειότητά δὲ γνωρίζει τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως ὑπὸ τοῦ Κυρίου μαρτυρουμένους, εἰπόντος· Μητέρα μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοι εἰσιν, οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες, καὶ ποιοῦντες. Καὶ ἐλπίτω οὗτος πάντας μὲν τοὺς μακρυνομένους ἀπὸ τοῦ Κυρίου· καὶ τοὺς συγγενεῖς δὲ, τοὺς κατὰ σάρκα ὡς πάντας. Εἰ δέ τις τούτοις πλέον τι προσπάτων συνήγορον ἔχειν οἶσται τοῦ ἰδίου πάθους τὸν Ἀπόστολον (64) λέγοντα· Ἠυχόμεν γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα· μανθανέτω ὁ τοιοῦτος ἐκ τῶν ἐπιφερομένων, ὅτι οὐ τὴν συγγένειαν τὴν κατὰ σάρκα, ἀλλὰ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἐξαίρετα τοῦ Θεοῦ ὁ Ἀπόστολος τιμᾷ· οὐδ' ἐπειδὴ περ συγγενεῖς αὐτοῦ οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλ' ἐπειδὴ Ἰσραηλῖται ἦσαν οἱ κατὰ σάρκα συγγενεῖς, καὶ ἐπειδὴ τοσοῦτων καὶ τοιούτων (65) παρὰ Θεοῦ κατηξιώθησαν. Ἐπειδὴ αὐτῶν μὲν ἦν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ ὁδὸς, αὐτῶν δὲ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία· ἐπειδὴ αὐτοῖς μὲν αἱ διαθήκαι, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, αὐτῶν δὲ οἱ πατέρες· ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, τοσοῦτου τιμᾶται αὐτῶν τὴν σωτηρίαν· οὐκ εἰς τὴν συγγένειαν ἀποβλέπων, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ὑπὲρ αὐτῶν ἐνανθρώπησιν τοῦ εἰπόντος· Οὐκ ἀπεστάλῃ ἐν εἰ μὴ εἰς τὰ πρὸβτα τὰ ἀπολωλὸτα οἶκον Ἰσραὴλ.

⁶⁰ Luc. ix, 61, 62. ⁶¹ Joan. iii, 8. ⁶² Joan. i, 12. ⁶³ Matth. xv, 55.

(60) Reg. primus ἀγαγεῖν.

(61) Illud, ἀποτάξασθαι τοῖς, alii de personis, alii de rebus intelligunt. Sequi vulgatam poterit qui volet.

(62) Vossii vetus liber et alii duo καὶ στραφείς εἰς τὰ.

(63) Reg. primus τῆς σωτηρίας αὐτῶν.

(64) Codex Colb. τὸν ἅγιον Ἀπόστολον.

(65) Reg. primus τιμᾷ· οὐδὲ ἐπειδὴ περ συγγενεῖς αὐτοῦ οἱ Ἰσραηλῖται ἦσαν ἢ κατὰ σάρκα συγγενεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοσοῦτων, etc. Regii secundus et tertius et editi ut in contextu. Ejus autem loci hæc vi-

A

INTERROGATIO CLXXXIX.

Quod si etiam adhortando velint nos ad propria reducere, nunquid ipsis auscultandum sit

RESPONSIO

Si id fiat propter fidei ædificationem, qui sic potest abire, is præmisso prævio examine dimittatur; sin autem propter officium humanum, audiat Dominum respondentem ei qui dixerat: Permite mihi prius abire, et dicere vale iis qui sunt domi mea. Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei ⁶⁶. Quod si de eo qui renuntiare tantum voluerat, hujusmodi prolatum est judicium, ecquid de hoc dicendum est?

INTERROGATIO CXC.

B An debeamus misereri cognatorum secundum carnem, salutem illorum concupiscentes.

RESPONSIO.

Qui natus est ex Spiritu juxta Domini vocem ⁶⁷, quique potestatem accepit ut fieret filius Dei ⁶⁸, hunc pudet cognationis secundum carnem, et propinquos agnoscit eos qui fidei propinquitate sibi conjunguntur, quibus testimonium dat Dominus, his verbis: Mater mea, et fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt ⁶⁹. Atque ille misereatur omnium quidem, qui se a Domino remouent, sed non aliter propinquorum secundum carnem, quam omnium. Quod si quispiam erga hos magis affectus, affectionis suæ patronum habere putat Apostolum, qui dicit: Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis qui sunt cognati mei secundum carnem ⁷⁰, is intelligat ex iis quæ sequuntur, non cognationem secundum carnem, sed Israel ipsum, egregiaque beneficia in eum a Deo collata in pretio ab Apostolo haberi: non quod 480 Israelitæ essent ipsius cognati, sed quod cognati ejus secundum carnem essent Israelitæ, quodque tot ac tantis fuissent a Deo affecti beneficiis. Et quidem quoniam ipsorum erat adoptio, et gloria, et legis constitutio, cultusque, quoniam ad ipsos pertinent testamenta et promissiones, quoniam ipsorum sunt patres, quoniam ex ipsis est Christus secundum carnem ⁷¹; idcirco tanti salutem illorum facit: non respiciens ad cognationem, sed ad Domini incarnationem pro ipsis factam, qui dixerat: Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt, domus Israel ⁷².

⁶⁶ Luc. viii, 21. ⁶⁷ Rom. ix, 3. ⁶⁸ Rom. ix, 4, 5.

detur esse sententia: Apostolus magnificiebat populum Israeliticum, non eo potissimum nomine, quod ex eo originem duceret, sed ob id præcipue, quod populus Israeliticus et electus esset a Deo, et ab eodem multis bonis cumulatus. Sed, ut verum fatear, valde vereor, ne hic locus corruptus sit a librariis. Combelsius quidem ita legit, Ἰσραηλῖται ἦσαν, ἢ κατὰ σάρκα συγγενεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοσοῦτων, nec nego hanc scripturam optimam videri: sed arbitrator virum doctissimum hic, ut sæpe alias, de suo emendasse. Eoque magis, quod nulum veterem librum citet.

INTERROGATIO CXCI.

Quis sit mitis.

RESPONSIO.

Qui non immutatur in iudiciis eorum, quæ ad complacendum Deo in studio habentur.

INTERROGATIO CXCH.

Quæ sit tristitia secundum Deum et quæ mundi.

RESPONSIO.

Tristitia quidem secundum Deum est, cum quis ex neglecto mandato Dei afficitur dolore, sicut scriptum est: *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam* *: mundi vero tristitia est, cum id quod ægritudinem creat, humanum est et mundo dignum.

INTERROGATIO CXCH.

Quale est in Domino gaudium: et quid est, quod si fecerimus, gaudere debeamus.

RESPONSIO.

Gaudere iis quæ secundum mandatum Domini ad Dei gloriam sunt, gaudium in Domino est. Cum igitur Domini conficimus mandata, aut aliquid propter nomen Domini perpetimur, tum gaudere, et alter alteri gratulari debemus.

INTERROGATIO CXCV.

Qualem luctum suscipiemus, ut beatitudine digni efficiamur?.

RESPONSIO.

Continetur hæc quæstio in superiori, quæ est de tristitia illa, quæ secundum Deum est, cum scilicet lugemus ob peccata, aut ob contumeliam Deo illatam, ex eo quod quis Deum ignominia afficiat per legis transgressionem, aut ob periclitantes in peccato. Anima enim, inquit, quæ peccat, ipsa morietur *: imitantes illum, qui dixit: *Et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt* *.

481 INTERROGATIO CXCV.

Quomodo quis omnia faciat ad gloriam Dei.

RESPONSIO.

Cum omnia propter Deum ex mandato Dei facit, e: nulla in re ad humanas laudes respicit, cumque ubique memor est Domini, qui dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est* *.

INTERROGATIO CXCVI.

Quomodo edat quis, bibatque ad gloriam Dei.

RESPONSIO.

Si beneficientis meminerit, ejusque animus ita

* Psal. cxviii, 53. * Matth. v, 5. * Ezech. xviii, 4. * II Cor. xii, 21. * Matth. v, 16.

(66) Veteres duo libri τίς ἐστιν ἡ κατὰ Θεὸν λύπη. Mox iidem mss. ἡ μὲν κατὰ Θεὸν λύπη.

(67) Voculam ἡ addidimus ex Reg. tertio et Colbertino. Ibidem Reg. primus ἐν Χριστῷ. Hoc ipso in loco codex Colb. ἐστὶ χαρά.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΛΑ'.

Τίς ἐστιν ὁ πρᾶτος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ ἀμετάθετος ἐν ταῖς κρίσεσι τῶν πρὸς εὐαρίστησιν Θεοῦ σπουδαζομένων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΛΒ'

Τίς ἐστιν ἡ λύπη (66) ἡ κατὰ Θεόν, καὶ τίς ἡ τοῦ κόσμου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν κατὰ Θεὸν, ὅταν ἐντολῆς Θεοῦ παροφθείσης λυπηθῇ τις, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἀθυρία κατέσχε με ἀπὸ ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιπαρόντων τὸν νόμον σου· ἡ δὲ τοῦ κόσμου, ὅταν τι ἀνθρώπινον καὶ τοῦ κόσμου ἀξίον ᾖ τὸ λυποῦν.

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΛΓ'.

Πόλα ἡ (67) ἐν Κυρίῳ χαρά· καὶ τί ἐὰν ποιῶμεν χαίρειν ὀφείλομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐπὶ τοῖς κατ' ἐντολῇ τοῦ Κυρίου εἰς δόξαν Θεοῦ γινομένοις χαίρειν ἡ ἐν Κυρίῳ χαρά ἐστιν. Ὅταν οὖν τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου ποιῶμεν, ἡ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου πάσχωμέν τι, χαίρειν καὶ συγχαίρειν ἀλλήλοις ὀφείλομεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΛΔ'.

Ποῖον πένθος ἀναλάβωμεν, ἵνα καταξιωθῶμεν τοῦ μακαρισμοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐμπεριέχεται τοῦτο τὸ ἐρώτημα τῇ κατὰ Θεὸν λύπῃ· ὅταν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις πενθῶμεν, ἥτοι διὰ τὴν ἀτιμίαν τοῦ Θεοῦ, ὅτι διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν τις ἀτιμάζει, ἡ διὰ τοὺς κινδυνεύοντας ἐν ἀμαρτίᾳ. Ψυχὴ γὰρ, φησὶν, ἡ (68) ἀμφοτέρουσα, αὕτη ἀποθνήσκει· μιμούμενοι τὸν εἰρηκότα· Καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΛΕ'.

Πῶς πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖ τις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅταν πάντα διὰ Θεὸν κατ' ἐντολῇ Θεοῦ ποιῇ, καὶ (69) ἐν μηδενὶ περιβλέπεται τοὺς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους· πανταχοῦ δὲ μνημονεύῃ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Οὕτω λαμβάντω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε φέσωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσιν τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΛΣΤ'.

Πῶς ἐσθίει τις, καὶ πίνει εἰς δόξαν Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ εὐεργέτου, καὶ ἐν τῇ τοιᾷδε

(68) Et hic quoque vocula ἡ deerat in vñgatis: sed ex antiquis duobus libris addita est. Mox codex Colb. καὶ μιμούμενοι τὸν εἰπόντα. Subinde idem ms. προημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων.
(69) Reg. primus et Colb. ποιῇ τις καὶ.

διαθέσει τῆς ψυχῆς, μαρτυρουμένη (70) ἐκ τῆς τοῦ σώματος καταστάσεως, ὅτι οὐχ ὡς ἀμέριμος ἐσθίει, ἀλλ' ὡς ἔχων ἐπόπτην Θεόν· καὶ ἐν τῷ σκοπῷ δὲ τῆς μεταλήψεως, ὅταν μὴ ὡς δοῦλος γαστρὸς δι' ἡδονὴν ἐσθίει, ἀλλ' ὡς ἐργάτης Θεοῦ, διὰ τὴν ἐν τοῖς κατ' ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ (71) ἔργοις εὐτονίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΖ'.

Πῶς ποιεῖ ἡ δεξιὰ, ἵνα μὴ γινώσκῃ ἡ ἀριστερά (72).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ἀμετεωρίσῃ καὶ τεταμένη ἐπιθυμίᾳ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ὁ νοῦς ἐξ ὁλοκλήρου ἀγωνίων μὴ ἐκπέσῃ τοῦ προσήκοντος, ἀγωνίζεται νομίμως. Τότε οὐδενὸς, οὔτε μέλους ἐτέρου λαμβάνει βέντοιναν, εἰ μὴ μόνον τοῦ χρησιμεύοντος εἰς τὸ προκειμένου· ὡς ὁ τεχνίτης καθ' ἕκαστον ἔργον (73) μόνῳ ἐμβλέπων τῷ χρησιμεύοντι αὐτῷ ὄργανῳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΗ'.

Τίς ἐστὶ ταπεινοφροσύνη, καὶ πῶς αὐτὴν κατορθώσομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ταπεινοφροσύνη μὲν ἐστὶ τὸ πάντας ἡγεῖσθαι ὑπερέχοντας ἑαυτοῦ, κατὰ τὸν ὅρον τοῦ Ἀποστόλου. Κατορθοῖ δὲ τις αὐτὴν πρῶτον μὲν (74), ἐὰν μνημονεύσῃ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ* (ὅπερ πολλὰ καὶ πολυτρόπως καὶ εἰδείξε, καὶ ἐδίδαξε)· καὶ πιστεύσῃ (75) αὐτῷ ἐπαγγελαμένῳ, ὅτι *Ὁ ταπεινὸν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται*. ἔπειτα, ἐὰν δι' ὁμαλοῦ καὶ ἀδιαστάτως τοῖς τῆς ταπεινοφροσύνης ἐπιτηδεύμασιν ἐν παντὶ πράγματι ἐμμελετήσῃ καὶ συγγυμνάσῃται. Μόλις γὰρ οὕτω δυνήσεται τῇ θνητῇ μελέτῃ ἀναλαβεῖν (76) τὴν ἑξὶν τῆς ταπεινοφροσύνης· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν γίνεσθαι εἰωθεν. Ὁ δὲ αὐτὸς τρόπος τῆς κατορθώσεως καὶ ἐπὶ πάσῃ ἀρετῇ τῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΘ'.

Πῶς ἂν τις προθυμηθῇ καὶ πρὸς κινδύνους ὑπὲρ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου παραβουλεύεσθαι (77).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν ὑπομνηθεὶς, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέκρουσε τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου· εἰτα πληροφορηθεὶς τὴν δύναμιν τῆς ἐντολῆς, ὅτι

¹¹ Philipp. II, 3. ¹² Matth. XI, 29. ¹³ Luc. XIV, 41. ¹⁴ Philipp. II, 8.

(70) Veteres duo libri et editi μαρτυρουμένης. Reg. primus μαρτυρούμενος. Codex Colb. μαρτυρουμένη. Mox Vossii vetus liber καταστάσεως ὅτ' ἂν μὴ ὡς. Haud longe, ubi et in editis et in duobus mss. uno verbo legitur ὅταν μὴ ὡς δοῦλος, fortasse melius duabus vocibus legeretur ὅτ' ἂν, uti in Vossii veteri libro aliquanto ante legi monuimus.

(71) Sic veteres quatuor libri. Editi ἐντολὴν Κυρίου.

(72) Editi Πῶς δ' ποιεῖ ἡ δεξιὰ, ἵνα μὴ γινώσκῃ. Codex Colb. ita, ut in contextu legi potest. Statim editi ἀμετεωρίστως καὶ ἐπιτεταγμένη. Reg. secun-

A afficiatur, vel ipso corporis statu id attestante, ut non velut curarum expertus edat, sed tanquam qui Deum habeat inspectorem; item si inter sumendum cibum habet hunc scopum, ut non veluti servus ventris comedat propter voluptatem, sed velut operarius Dei; ut in faciendis operibus quæ mandato Christi fiunt, vegetior reddatur.

INTERROGATIO CXCVII

Quomodo faciat dextera, ut nesciat sinistra.

RESPENSIO

Tum cum assiduo ac vehementi desiderio placendi Deo, mens omnino sollicita ne excidat ab officio, legitimis modis decernat. Tunc de nulla re, et ne de altero quidem membro cogitat, nisi de eo dumtaxat, quod ad propositum conducit: ut artifex, qui in singulis operibus unum illud tantummodo instrumentum spectat, quod sibi ad ea facienda utile est.

INTERROGATIO CXCVIII.

Quid sit humilitas, et quomodo eam assequemur.

RESPENSIO.

Omnes seipso præstantiores existimare humilitas quidem est, ex præscripto Apostoli ¹¹. Ea autem comparabitur, primum quidem, si quis meminerit mandati Domini, qui dixit: *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde* ¹². Quod locis multis, variisque modis et ostendit, et docuit. Idem, si fidem ei adhibuerit, qui hoc promissum fecit· *Qui humiliat se, exaltabitur* ¹³. Deinde, si ex æquo et indesinenter in omni negotio vacaverit humilitatis studiis, seque in ipsis exercuerit. Vix enim hoc modo per assiduum meditationem ⁴⁸² humilitatis habitum poterit adipisci, ut in artibus etiam fieri consuevit. Atque etiam in qualibet virtute quæ secundum mandatum Domini nostri Jesu Christi possidenda fuerit, idem est modus comparandi.

INTERROGATIO CXCI.

Quomodo quis paratissimus erit ad se etiam vericulis obijciendum pro Domini mandato

RESPENSIO

Primum quidem, si meminerit Dominum ipsum pro nobis Patri obedientem fuisse usque ad mortem ¹⁴: deinde, si ei sit persuasum de vi ac virtute

dus ἀμετεωρίστως καὶ τεταμένη. Alii tres mss. ita ut edendum curavimus.

(73) Antiqui duo libri et Voss. καθ' ἕκαστον καί· ὅν. Nec ita multo post hi ipsi quos mox dixi libri χρησιμεύοντι αὐτῷ σκεύει.

(74) Vocula μὲν, quæ in editis deest, in tribus mss. legitur. Statim duo mss. cum Voss. ὅτι πρῶτος.

(75) Reg. primus et Colb. καὶ πιστεύσωμεν. Ibi-
dem codex Colb. αὐτῷ ἐπαγγελλομένῳ.

(76) Vossii vetus liber μελέτῃ ἀπολαβεῖν. Statim idem ms. cum Reg. primo ἐγγίνεσθαι εἰωθεν.

(77) Antiqui duo libri παραβουλεύεσθαι.

mandati, quod vita æterna sit, sicut scriptum est ¹⁸: *A ζωῇ αἰώνιᾳ ἐστὶ, καθὼς γέγραπται· ἔπειτα, πιστεύσας τῷ Κυρίῳ εἰπὼν· Ὅς ἐὰν θέλῃ τὴν (78) ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν.*

INTERROGATIO CC.

Qui fieri potest, ut ii qui jam pridem in Dei opere laboraverunt, queunt recens accedentes adjuvare.

RESPONSIO.

Hoc modo, cum videlicet, si corporis viribus valeant, studium impigrum ostendunt, atque semetipsos cujusvis recte facti exemplar præstant: sin valetudine sint infirma, cum eum animi statum præ se ferunt, ut et ex vultu, et ex omni motu notum sit persuasum eis esse, Deum ipsos inspicere, et Dominum adesse: denique, cum in se ostendunt charitatis proprietates, quæ enumerantur ab Apostolo, cum dicit: *Charitas patiens est, benigna est, non emulatur, non agit perperam, non inflatur, non indecore se gerit, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Caritas nunquam excidit* ¹⁹. Hæc enim omnia etiam in debili corpore perfici possunt.

INTERROGATIO CCI.

Quomodo quis attentionem in precando assequatur.

RESPONSIO.

Si ei persuasum sit, Deum sibi ob oculos esse. Si quis enim principem aut præpositum intuens, et cum eo loquens, oculos intentos habet, quanto magis qui Deum precatur, intentam mentem habebit in eum qui scrutatur corda et renes, facturus quod scriptum est: *Levantes puras manus, sine ira et discepcionibus* ²⁰.

483 INTERROGATIO CCII.

An fieri possit, ut in omnibus et semper attentio acquiratur: et quo pacto eam possit quis assequi.

RESPONSIO.

Fieri id posse ostendit, qui dixit: *Oculi mei semper ad Dominum* ²¹; et: *Providebam Dominum in conspectu meo. semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear* ²². Quomodo autem possit illud fieri, dictum est superius: nimirum si facultas non detur animæ per tempus, ut intermitat de Deo deque operibus et donis Dei cogitare, et pro omnibus confiteri, et gratias persolvere.

¹⁸ Joan. xii, 50. ¹⁹ Marc. viii, 35. ²⁰ I Cor. xiii, 4-8. ²¹ I Tim. ii, 8. ²² Psal. xxiv, 15. ²³ Psal. xv, 8.

(78) Reg. primus et Colb. Ὅς ἐὰν ζητήσῃ τὴν. Ibidem codex Colb. καὶ ἐνεκεν τοῦ Εὐαγγελίου.

(79) Sic antiqui tres libri. Editi προκάμνοντες. Aliquanto post duo mss. et Voss. ἐὰν δέ. Ibidem idem Vossii liber ἀσθενῶντι.

(80) Reg. primus et Colb. πληρῶν τὸ εἰρημένον. Mox codex Voss. χωρὶς ὀργῆς καὶ γογγυσμῶν καὶ

διαλογισμῶν.

Οἱ προκαμῶντες (79) ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ, πῶς δυνατόν ὦφελεῖν τοὺς ἀρτί προσερχομένους.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Σ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν ἰσχύουσι κατὰ τὸ σῶμα, ἐν τῷ τὸ ἄκρον τῆς σπουδῆς ἐπιδείκνυσθαι, καὶ τύπον ἑαυτοῦς παρέχειν παντὸς κατορθώματος· εἰ δὲ ἀσθενοῦσιν, ἐν τῇ τοιαύτῃ καταστάσει τῆς ψυχῆς, ὡς ἐπιφαίνεσθαι τῷ τε προσώπῳ καὶ παντὶ κινήματι τὴν πληροφάναν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐποφίας, καὶ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας· καὶ ἐν τοῖς ἀπηριθμημένοις ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ἰδιώμασι τῆς ἀγάπης, εἰπόντος· Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φουσιῶται, οὐκ ἀσχημορεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ ἐν ἀσθενούντι σῶματι δυνατόν κατορθοῦσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑ.

Πῶς κατορθοῖ τις ἐν τῇ προσευχῇ τὸ ἀμετέρωστον.

C

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πληροφωρηθεὶς πρὸ ὀφθαλμῶν εἶναι τὸν Θεόν. Εἰ γὰρ, ἀρχοντά τις ἢ προσετώτα θεωρῶν, καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, ἀμετέρωστον ἔχει τὸ ἔμμη, πόσω μᾶλλον ὁ προσευχόμενος τῷ Θεῷ ἀμετέρωστον ἔξει τὸν νοῦν, ἀπὸ τοῦ ἐτάζοντος καρδίας καὶ νεφρῶς, πληρῶν τὸ γεγραμμένον (80)· Ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΒ.

Εἰ δυνατόν κατορθῶσαι τὸ ἐν παντί καὶ πάντοτε ἀμετέρωστον· καὶ πῶς κατορθοῖ τις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅτι δυνατόν, εἰδείξεν ὁ εἰπὼν· Οἱ ὀφθαλμοί μου διαπαντὸς πρὸς τὸν Κύριον· καὶ, Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. Πῶς δὲ δυνατόν, προεῖρηται· ὅτι ἐν τῷ μὴ δίδόναι καιρὸν ἀργίας τῇ ψυχῇ ἀπὸ τῆς περὶ Θεοῦ (81) καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ἔργων τε καὶ δωρεῶν ἐννοίας, καὶ τῆς ὑπὲρ πάντων ἐξομολογήσεως καὶ εὐχαριστίας.

διαλογισμῶν.

(81) Reg. primus et Voss. Θεοῦ μνήμης. Vox μνήμης in aliis duobus mss. non legitur, neque in vulgatis. Subinde Reg. primus et Voss. εὐχαριστίας. καθὼς γέγραπται. Reg. tertius εὐχαριστίας τῆς εἰς αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙ'.

A

INTERROGATIO CCIII.

Τῶν κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου κατορθωμάτων πό-
τερον ἐν μέτρον ἔστιν ἐν πᾶσιν, ἢ ὁ μὲν πλεῖον
ἔχει, ὁ δὲ ἑλάττω.

Utrum eorum quæ ex mandato Domini recte sunt,
una et eadem mensura in omnibus sit, an alius
majorem, alius minorem habeat

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSIO

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν μέτρον ἐν πᾶσιν, ἀλλ' ὁ μὲν
πλεῖον καὶ πιστεύεται καὶ ἐπιδείκνυται, ὁ δὲ ἑλάττω,
ἄλλον ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου ῥημάτων, ποτὲ μὲν εἰπόν-
τος· Ὁ δὲ ἐπὶ τῇ γῇ τὴν καλὴν σκαρπεῖς,
οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον (82) ἀκούων καὶ συν-
ιών· ὃς δὴ καρποφορεῖ, καὶ ποιεῖ ὁ μὲν ἑκατὸν,
ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν
τάς μνᾶς ὑποδεξαμένων εὐρίσκεται· ποτὲ δὲ, Ὁ μὲν
ἔδωκε πέντε τάλαντα, ὃ δὲ δύο, ὃ δὲ ἓν.

Nequaquam unam esse in omnibus mensuram,
sed alium et plus accepisse, et plus præ se ferre;
alium vero minus, compertum est ex verbis Do-
mini, qui modo quidem ait: Qui vero in terram
bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, et
intelligit, qui recte fructum affert, et facit, alius
quidem centesimum, alius autem sexagesimum, alius
vero tricesimum⁸²: quod in iis quoque qui mnas
acceperant, reperitur⁸³; modo vero: Uni quidem
B dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero
unum⁸⁴.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔ'.

INTERROGATIO CCIV.

Ἡὼς καταξιούται (85) τις Πνεύματος ἁγίου γερέ-
σθαι μέτοχος.

Quomodo quis efficiatur dignus, qui fiat Spiritus
sancti particeps

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSIO.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διδάσκει, εἰπὼν·
Ἐὰν ἀγαπᾷτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε.
Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παρά-
κλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν
αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα (84) τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος
οὐ δύναται λαβεῖν. Ἔως οὖν οὐ τηροῦμεν πάσας
τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, οὐδέ ἐσμεν τοιοῦτοι, ὥστε
μαρτυρηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι Ὑμεῖς οὐκ ἐστέ ἐκ
τοῦ κόσμου τούτου, Πνεύματος ἁγίου καταξιωθῆναι
C μὴ προσδοκῆσωμεν.

Dominus noster Jesus Christus docuit his ver-
bis: Si diligitis me, mandata mea servate. Et ego
rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut
maneant vobiscum in æternum, Spiritum veritatis,
quem mundus non potest accipere⁸⁵. Quandiu igitur
non servamus omnia mandata Domini, neque ii
sumus, qui hoc testimonium ab ipso recipiamus,
Vos non estis ex hoc mundo⁸⁶, ne id exspectemus,
ut Spiritus sancti participes efficiamur.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΕ'.

INTERROGATIO CCV.

Τίτες εἰσὶν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι.

Qui sint pauperes spiritu⁸⁷.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSIO.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος ποτὲ μὲν ὅτι, Τὰ ῥήματα α
ἐγὼ λαλάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστι·
ποτὲ δὲ ὅτι, Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διδάξει ὑμᾶς
πάντα, καὶ ὑπομνήσει (85) ὅ ἂν εἰπω ὑμῖν· οὐ γὰρ
λαλήσει, φησὶν, ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ
παρ' ἐμοῦ, ταῦτα λαλήσει· οὗτοι εἰσιν οἱ πτωχοὶ
τῷ πνεύματι, οἵτινες οὐ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἐπτώ-
χευσαν, ἀλλὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου εἰπόν-
τος· Ὑπαγε, πώλησον πάντα ὅσα ἔχεις (86), καὶ
δός πτωχοῖς. Ἐὰν δὲ τις, καὶ τὴν ὁπωσοῦν συμ-
βῶσαν πτωχείαν καταδεξάμενος, κυβερνήσῃ πρὸς τὸ
θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Ἀδάμας, οὐδέ οὗτος τοῦ
μακαρισμοῦ ἀλλότοιος.

Cum Dominus dicat, alias quidem: Verba quæ
ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt⁸⁷; alias
vero: Spiritus sanctus docebit vos omnia, et sugge-
ret quæcunque dixero vobis⁸⁸; non enim, inquit,
loquetur a semetipso, sed quæcunque audierit
a me, hæc loquetur⁸⁹; ii pauperes sunt spiritu, qui
non ob ullam aliam causam pauperes facti sunt,
nisi ob doctrinam Domini, qui dixit: Vade, vende
omnia quæ habes, et da pauperibus⁹⁰. Quod si quis-
piam, paupertatem sibi etiam quocumque oblatam
amplexus, hanc ad Dei voluntatem direxerit exem-
plo Lazari, ne hic quidem ab illa beatitudine alie-
nus est.

⁸¹ Matth. xiii, 23. ⁸² Luc. xix, 46. ⁸³ Matth. xxv, 45. ⁸⁴ Joan. xiv, 45-47. ⁸⁵ Joan. xv, 19.
⁸⁶ Matth. v, 3. ⁸⁷ Joan. vi, 64. ⁸⁸ Joan. xiv, 26. ⁸⁹ Joan. xvi, 13. ⁹⁰ Matth. xix, 21.

(82) Codex Colb. λόγον μου. Reg. tertius τῶν λό-
γων. Mox editi et duo mss. ἐπὶ τῷ τὴν μνᾶν ὑποδε-
ξαμένω. Codex Colb. ut in contextu.

(83) Codex Colb. πῶς ἀξιοῦται.

(84) Reg. tertius perinde ut editi δώσει ὑμῖν τὸ
Πνεῦμα. Alii duo mss. cum Voss. ut in contextu.

(85) Codex Colb. ὑπομνήσει ὅσα. Aliquanto post
Reg. primus et Colb. ἀκούσῃ, λαλήσει.

(86) Reg. primus et Voss. πώλησόν σου τὰ ὑπά-
ρχοντα, καὶ. Ibidem codex Colb. fusius ὅς πτωχοῖς,
καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ
μοι. Mox unus ms. συμβῶσαν αὐτῷ.

INTERROGATIO CCVI.

Cum Dominus præcipiat, ut ne solliciti simus quid edamus, aut quid bibamus, aut quo legamur³¹, quo usque id mandatum se extendit, aut quomodo perficitur.

RESPONSIO.

Hoc mandatum perinde atque mandatum quodlibet ad mortem usque se extendit. Dominus enim obediuit etiam usque ad mortem³². Conficitur autem per fiduciam Dei. Nam prohibita sollicitudine, promissionem adjungit Dominus his verbis: *Novit enim Pater vester, quibus opus habetis, antequam vos petatis ipsum*³³. Talis erat Apostolus, qui dicebat: *Responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos*³⁴. Nimirum quod ad animi propositum atque præparationem atlinebat, moriebatur quotidie, sed servabatur benevolentia Dei. Quapropter fidenter aiebat: *Quasi morientes, et ecce vivimus*³⁵. Adjuvat autem hujusmodi voluntatem fervens etiam circa mandata Domini studium, horumque conficiendorum desiderium inextinguibile, quo quis si teneatur, ei ne vacat quidem circa corporis necessitates distrahi.

INTERROGATIO CCVII.

Itaque, si neque sollicitos esse oportet de vitæ necessariis, et aliud est præceptum Domini, qui dixit: *Operamini non cibum qui perit*³⁶, et inutile fuerit operari et laborare.

RESPONSIO.

Dominus ipse in utroque loco præceptum suum explanavit. Illic enim posteaquam vitæ necessaria inquirere prohibuisset his verbis: *Nolite querere quid edatis, aut quid bibatis: hæc enim omnia gentes mundi inquirunt*³⁷; tunc præceptum dedit, et dixit: *Quærite autem regnum Dei et justitiam ejus*³⁸. Quomodo autem ea queri debeant, in illis, qui ipsis digni habentur, declaravit. Hic vero cum vetuit operari cibum qui perit, illud docuit, nos operari debere cibum qui permanet in vitam æternam³⁹: quem ipse alio in loco rursus indicavit, cum dixit: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, Patris*⁴⁰. Quod si Deus vult, ut enutriatur esuriens, **485** ut sitiens potum accipiat, ut vestiatur nudus⁴¹, et reliqua, prorsus necesse est Apostolum imitari, qui ait: *Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos*⁴². Item obediendum est eidem, dicenti: *Magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut*

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΣ'

Τοῦ Κυρίου παραγγέλλοντος (87) μὴ μεριμνᾶν τί φάγωμεν, ἢ τί πίνωμεν, ἢ τί περιβαλλώμεθα, μέχρι τίνος ἐστὶν ἡ ἐντολή· ἢ πῶς κατορθοῦνται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν ἐντολή ἐστὶ μέχρι θανάτου, ὡς καὶ πᾶσα ἐντολή. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος ὑπῆκουσε μέχρι θανάτου. Κατορθοῦνται δὲ τῇ ἐπὶ τὸν Θεὸν πεποιθήσει. Ἀπαγορεύσας γὰρ ὁ Κύριος τὴν μέριμναν, ἐπισυνάπτει τὴν ἐπαγγελίαν, εἰπὼν· *Οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ὧν χρεῖαι ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν. Τοιοῦτος ἦν ὁ Ἀπόστολος λέγων· Τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχάχαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς· κατὰ μὲν τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἐτοιμασίαν τῆς ψυχῆς καθήμεραν ἀποθνήσκων, τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ φυλασσόμενος. Διὰ μετὰ παρήρησις ἔλεγεν· Ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν. Βοηθεὶ δὲ τῇ τοιαύτῃ προαιρέσει καὶ ἡ περὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου διάπυρος σπουδὴ καὶ ἀχώρετος ἐπιθυμία, ὅπως ὁ κρατηθεὶς οὐδὲ σχολὴν ἔχει μεταωρισθῆναι περὶ (88) τὰς τοῦ σώματος χρεῖας.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΣ'.

Οὐκοῦν εἰ μὴδὲ μεριμνᾶν (89) δεῖ περὶ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν, καὶ ἄλλη παραγγελία ἐστὶ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρώσιν τὴν ἀπολλυμένην· περισσὸν τὸ ἐργάζεσθαι.

C

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν ἑκατέρῳ τόπῳ τὸ ἑαυτοῦ πρῶταγμα ἐσαφηνίσεν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀπαγορεύσας τὸ ζητεῖν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ ἄλλη παραγγελία ἐστὶ τί φάγητε, ἢ τί πίνητε (90)· ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐκζητεῖ· προσέταξεν εἰπὼν· *Ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· πῶς δὲ δεῖ ζητεῖν, διὰ τῶν καταξιουμένων ἐδῆλωσεν· ἐνταῦθα δὲ κωλύσας ἐργάζεσθαι τὴν βρώσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἐδίδαξεν ἐργάζεσθαι (91) τὴν βρώσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἦν αὐτὸς πάλιν ἐπ' ἀνέρωσεν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ εἰπὼν· Ἐμὸν βρῶμα ἐστίν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός. Εἰ δὲ θέλημα Θεοῦ ἐστὶ πεινῶντα θρῆψαι, διδόντα ποτίσαι, γυμνὸν περιβαλεῖν, καὶ τὰ λοιπὰ, ἀνάγκη πᾶσα μιμεῖσθαι τὸν Ἀπόστολον λέγοντα· Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀνταλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθεγούντων· καὶ ὑπακούειν αὐτῷ διδάσκοντι· Μᾶλλον δὲ κοπιᾶτω ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσὶ τὸ*

³¹ Matth. vi, 31. ³² Philipp. ii, 8. ³³ Matth. vi, 32. ³⁴ II Cor. i, 9. ³⁵ II Cor. vi, 9. ³⁶ Joan. vi, 27. ³⁷ Matth. vi, 31, 32. ³⁸ Ibid. 33. ³⁹ Joan. vi, 27. ⁴⁰ Joan. iv, 34. ⁴¹ Matth. xxv, 35, 36. ⁴² Act. ix, 35.

(87) Reg. primus et Voss. τοῦ Κυρίου προστάσσοντος.

(88) Vossii vetus liber et Reg. primus πρὸς τὰς τοῦ.

(89) Reg. primus εἰ μὴ μεριμνᾶν. Alius ms. εἰ μὴτε.

(90) Codex Colb. πίνετε, καὶ μὴ μεταωρίζεσθε. II-

lud, τοῦ κόσμου, quod non longe legitur, deest in Reg. primo. Ibidem idem quem modo dixi codex καὶ προσέταξεν.

(91) Codex Colb. ἐδίδαξεν ἐργάζεσθαι. Mox duo mss. pro εἰπὼν habent λέγων. Codex Voss. ἐτέρῳ τρόπῳ λέγων.

ἀγαθόν, ἵνα ἐξῇ μεταδιδόναι (92) τῷ χρεῖαν A
 ἔχοντι. Τούτων τοίνυν οὕτως ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου
 διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραδεδο-
 μένων, φανερόν ἐστι· τὸ μὲν αὐτοῦ ἔνεκεν μεριμνᾶν,
 ἢ ἐργάζεσθαι, παντάπασιν ἀπηγόρευται· κατ' ἐντολὴν
 δὲ τοῦ Κυρίου, διὰ τὴν χρεῖαν τοῦ πλησίον μεριμνᾶν
 καὶ ἐργάζεσθαι σπουδαιότερον χρή· μάλιστα τοῦ
 Κυρίου εἰς αὐτὸν ἀναδεχομένου τὴν εἰς τοὺς ἀνα-
 κειμένους αὐτῷ σπουδὴν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν
 ὑπὲρ ταύτης ἐπαγγελλομένου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΗ.

Εἰ καλὸν ἐστὶ καθόλου σιγῇν ἀσκεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῆς σιγῆς τὸ καλὸν καιρῷ καὶ προσώπῳ δοκιμά-
 ζεται, ὡς παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς διδασκό-
 μεθα. Καιρῷ μὲν, ὡς ἐπὶ λέγει, ὅτι, Ὁ συνιών ἐν
 τῷ (93) καιρῷ ἐκείνῳ σιωπῇσεται, ὅτι καιρὸς
 πονηρὸς ἐστὶ· καὶ πάλιν· Ἐθέμην τῷ στόματι
 μου φυλακὴν, ἐν τῷ συστήναι τὸν ἁμαρτωλὸν
 ἐναντίον μου· προσώπῳ δὲ, ὡς ἐπὶ γράφει ὁ Ἀπό-
 στολος· Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ
 πρῶτος σιγᾶτω· καὶ πάλιν· Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν
 ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. Ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ τοῖς
 ἀκρατεστέροις τὴν γλῶσσαν, καὶ μὴ δυναμένους φυ-
 λαῖσαι τὸ, Πᾶς λόγος σαρκὸς ἐκ τοῦ στόματος
 ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἰ τις ἀγαθὸς, πρὸς
 οἰκοδομὴν τῆς πίστεως· ἀναγκαῖα τὴν τελευταίαν
 εἰς τὴν αὐτὴν τὴν πάθος (94) τῆς ἐν λόγοις προ-
 πτείας θεραπευθῶσι, καὶ δυνήθωσι μαθεῖν ἐπὶ σχο-
 λῆς, πότε, καὶ τί, καὶ πῶς λαλεῖν δεῖ, ἵνα, καθὼς
 γέγραπται, Δὲ χάριν τοῖς ἀκούουσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΘ.

Πῶς δυνήθωμεν φοβηθῆναι τὰ κρίματα (95) τοῦ
 Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κατὰ φύσιν ἡ προσδοκία παντὸς δεινοῦ φόβου ἐστὶ
 παιητικὴ· Οὕτω γὰρ καὶ τὰ θηρία φοβούμεθα, καὶ
 τοὺς ἀρχοντας, κακοῦ τινος πείραν ἐξ αὐτῶν προσ-
 δοκῶντες. Ἐὰν οὖν τις πιστεύσῃ, ὅτι ἀληθεῖς εἰσιν
 εἰ ἀπειλαὶ τοῦ Κυρίου, καὶ προσδοχήσῃ τὴν φρικώδη
 καὶ δεινотάτην αὐτῶν (96) πείραν φοβεῖται τὰ κρί-
 ματα τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΡ.

Τίς ἐστὶν ἡ (97) τοῦ Ἀποστόλου παραδεδομένη
 καταστολὴ κόσμος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν ἴδιον σεμνοπρεπῆς χρήσις,

⁹³ Ephes. iv, 28. ⁹⁴ Amos. v, 13. ⁹⁵ Psal. xxxviii, 2. ⁹⁶ I Cor. xiv, 30. ⁹⁷ Ibid. 34. ⁹⁸ Ephes. iv, 29.

⁹⁹ ibid.

(92) Vossii vetus liber μεταδόναι. Mox Reg. pri-
 mus διὰ τε τοῦ. Statim codex Colb. καὶ ἐργάζεσθαι.

(93) Antiqui duo libri cum Voss. διδασκόμεθα λε-
 γούσης· πότε μὲν, Ὁ συνιών ἐν τῷ. Mox iidem mss.
 πονηρὸς ἐστὶ· πότε δὲ, ὅτι Ἐθέμην.

(94) Editi ἐν ταύτῃ πάθος. At mss. tres ut in con-
 textu.

(95) Antiqui duo libri τὸ κρίμα. Aliquanto infra
 Reg. primus ἐξ αὐτῶν προσδοχήσαντες.

(96) Vossii vetus liber et alii duo προσδοχήσῃ τὸ
 φοβερόν τέλος αὐτῶν, et expectet formidabilem ca-

A habeat unde tribuat necessitatem patienti ⁹³. His igitur sic nobis a Domino per Evangelium et Apostolum traditis, omnino prohibitum esse patet, aut sui ipsius causa sollicitum esse, aut operari; sed ex Domini mandato, ob necessitatem proximi sollicitum esse, ac diligentius operari par est: maxime cum Dominus datam iis qui sibi dicati sunt operam recipiat in semetipsum, ejusque gratia regnum cœlorum promittat.

INTERROGATIO CCVIII.

An in universum bona sit exercitatio silentii.

RESPONSIO.

Silentii utilitas ex temporis opportunitate, exque persona probatur, uti ex divina Scriptura edocemur. Ex temporis quidem opportunitate, veluti cum dicit: *Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est* ⁹⁴; et rursus: *Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me* ⁹⁵. Ex persona vero, ut cum Apostolus scribit: *Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat* ⁹⁶; ac iterum: *Mulieres vestrae in ecclesiis taceant* ⁹⁷. Aliquando etiam iis qui linguam intemperantiorē habent, nec servare possunt illud: *Omnis sermo spurcus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad edificationem fidei* ⁹⁸, necessarium est silentium integrum, donec in dicendo et a vitio petulantiae per id curentur, et per otium discere potuerint, quando, et quid, et quomodo loqui oporteat, ut quemadmodum scriptum est, *Dei gratiam audientibus* ⁹⁹.

INTERROGATIO CCIX.

Quomodo timere poterimus Dei judicia.

RESPONSIO.

Mali cujusvis exspectatio naturaliter timoris est conciliatrix. Ita enim metumus et bestias et principes, ubi ab ipsis mali alienius exspectamus experimentum. Si quis igitur crediderit veras esse minas Domini, earumque exspectaverit horrendum gravissimumque experimentum. Dei vertimescit judicia.

496 INTERROGATIO CCX.

Quisnam est amictus ille honestus, ab Apostolo traditus.

RESPONSIO.

Usus ad proprium scopum honeste ac decenter

rum exitum. Ibidem codex Colb. κρίματα τοῦ Θεοῦ. Reg. primus τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ. Illud, τοῦ Θεοῦ, in editis desideratur.

(97) Regii duo mss. τί ἐστὶν ἡ. Mox codex Colb. παραδιδόμενη. Ibidem Vossii liber et alii tres καταστολὴ κόσμος. Editi et unus ms. κόσμος. Postquam Combesius notavit legi in suo codice M ἡ κόσμος, addit: *elegans expressio*. Hanc loquendi rationem elegantem esse fateor quidem: sed articulum, in quo totam illam elegantiam vir doctissimus ponit, eo in libro reperiri nego. Hic enim codex, quem

accommodatus, habita ratione temporis, loci, personæ, atque necessitatis. Non enim eadem integumenta ratio comprobatur tempore hiemis ac æstatis: neque idem est habitus operarii et quiescentis, famuli et ejus cui famulatur militis et privati, aut viri et feminae.

INTERROGATIO CCXI.

Quis modus diligendi Deum.

RESPONSIO.

Assidua et animi supra vires contentio ad exsequendam Dei voluntatem; eo proposito desiderioque, ut ejus gloria quæretur.

INTERROGATIO CCXII.

Quomodo Dei obtineatur dilectio.

RESPONSIO.

Si cum bona conscientia et æquo animo affecti fuerimus ob ejus beneficia; id quod contingit vel in brutis. Videmus enim et canes panis largitorem tantummodo diligere; discimus hoc etiam ex iis quæ sic objurgatorio modo dicta sunt per Isaiam prophetam: *Filios genui et exaltavi: ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem, et asinus præsepe domini sui; Israel vero me non cognovit, et populus me non intellexit* ²⁰. Quemadmodum enim bos et asinus sponte naturæ altorem diligunt, ob beneficium ab ipso acceptum: ita et nos, si animo bene conscio et æquo susceperimus beneficia, quomodo Deum tot ac tantorum beneficiorum auctorem non amabimus, cum secundum naturam, ut ita dicam, et nemine docente, hujusmodi affectus animæ sanæ innascatur?

INTERROGATIO CCXIII.

Quæ sint indicia charitatis erga Deum.

RESPONSIO.

Docuit nos Dominus ipse, cum dixit: *Si diligitis me, mandata mea servate* ²¹.

487 INTERROGATIO CCXIV.

In quo discrepent a se invicem benignitas et bonitas.

RESPONSIO.

Cum David dixerit, alias quidem: *Benignus est Dominus universis* ²², et: *Benignus vir qui miseretur et commodat* ²³; alias verò: *Benefac, Domine, bonis* ²⁴; Jeremias itidem: *Bonus est Dominus sustentantibus eum* ²⁵, latius arbitror benignitatem patere

²⁰ Isai. 1, 2, 3. ²¹ Joan. xiv, 15. ²² Psal. cxliv, 9 ²³ Psal. cxi, 5. ²⁴ Psal. ccxiv, 4. ²⁵ Thr. iii, 25.

Regium primum vocamus, perinde ut cæteri simpliciter habet καταστολή κόσμος. Combefisius legendo fessus sine dubio ex ultima littera vocis καταστολή ejusmodi articulum fecit.

(98-99) Veteres duo libri cum Voss. η τόπου η προσώπου. Ibidem Reg. prin us ενεχεν χρείας. Nec ita multo post duo mss. perinde ut Voss. λόγος σκεπάσματα. Vox ultima deerat in vulgatis.

(1) Editi et Reg. tertius αναπαυόμενου, του στρα-

A εστοχασμένη καιρού, τόπου, προσώπου (98-99), χρείας. Οὐ γάρ τὰ αὐτὰ ἐγκρίνει ὁ λόγος σκεπάσματα ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ θέρους, οὕτε τὸ αὐτὸ σχῆμα τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ ἀναπαυομένου, τοῦ ὑπηρετοῦντος καὶ τοῦ θεραπευομένου, τοῦ στρατιώτου (1) καὶ τοῦ ἰδιώτου, ἢ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΑ'.

Τι τὸ μέτρον τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ὑπὲρ δύναμιν αἰετὴν ψυχὴν ἐπεκτείνεσθαι πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, κατὰ σκοπὸν καὶ ἐπιθυμίαν τῆς αὐτοῦ δόξης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΒ'.

Πῶς κατορθοῦται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐὰν εὐσυνειδήτως καὶ εὐγνωμόνως διατεθῶμεν ἐπὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίαις· ὅπερ καὶ τοῖς ἀλόγοις (2) ὑπάρχει. Ὁρῶμεν γὰρ τοὺς κύνες τὸν διδόντα ἄρτον μόνον ἀγαπῶντας· μανθάνομεν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου ἐγκληματικῶς εἰρημένων οὕτως· *Υλοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψῶσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν. Ἐγὼ βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν γάτρην τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνων, καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνῆκεν. Ὅσπερ γὰρ τῷ βοὶ καὶ τῷ ὄνῳ ἐκ τῆς παρὰ τοῦ τρέφοντος εὐεργεσίας ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη αὐτομάτως ἐγγίνεται· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐὰν εὐαισθητῶς καὶ εὐγνωμόνως τὰς εὐεργεσίας δεξιώμεθα, πῶς οὐκ ἀγαπήσομεν τὸν τοσοῦτον καὶ τηλικούτων εὐεργετήν Θεόν, κατὰ φύσιν, ἵνα οὕτως εἶπω, καὶ ἀδιδάκτως τῆς τοιαύτης διαθέσεως τῇ ὑγιαινούσῃ ψυχῇ ἐγγινομένης;*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΓ'.

Τίνα ἐστὶ τὰ γυναισμάτια τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν ἡμᾶς, εἰπὼν (3)· *Ἐὰν ἀναπαύῃ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΑ'

Χρηστότης καὶ ἀγαθωσύνη τίνι (4) διαφέρουσιν ἀλλήλων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος ποτὲ μὲν· *Χρηστὸς Κύριος τοῖς σύμπασι, καὶ, Χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οὐκ ἐλπίσῃ καὶ κυχρῶν· ποτὲ δὲ, Ἀγαθὸν, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς· καὶ τοῦ Ἱερμίου, Ἀγαθὸς Κύριος τοῖς ὑπομέρουσιν αὐτὸν, πλατυτέραν οἶμαι εἶναι τὴν*

τιώτου. At Vossii vetus liber et alii tres ut in contextu. Aliquanto post Reg. primus ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς.

(2) Codex Voss. ὅπερ καὶ τοῖς λόγοις, corrupte. Nec ita multo infra idem ms. et Reg. primus μάθωμεν δὲ τοῦτο

(3) Reg. primus ἐδίδαξεν εἰπὼν ἡμῖν.

(4) Reg. primus ἐν τίνι. Mox idem ms. ὅτι χηστός.

χρηστότητα, εἰς εὐεργεσίαν (5) τῶν ὁπωσδήποτε ἔπιδομένων ταύτης· συνηγμένην δὲ μᾶλλον τὴν ἀγαθωσύνην, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης λόγοις ἐν ταῖς εὐεργεσίαις συγχρωμένην.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΕ.

Τίς ἔστιν ὁ ὑπὸ τοῦ Κυρίου μακαριζόμενος εἰρηνοποιός.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τῷ Κυρίῳ συνεργῶν (6), κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπόντα· Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεδομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ· καὶ πάλιν· Δικαιωθέντες ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ γὰρ ἄλλως ἔχουσα εἰρήνη ἡρνήθη (7) ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΓ'.

Ἐν τίνι στραφῆναι δεῖ καὶ γερῆσθαι ὡς τὰ νήπια (8).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὕτη ἡ περιτομή τοῦ Εὐαγγελίου διδάσκει ἡμᾶς, τὴν ὑπόθεσιν δηλοῦσα πρὸς ἣν εἰρήται τοῦτο· ὥστε μὴ ζητεῖν ὑπεροχὴν, τὴν δὲ ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως γνωρίζειν, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ἰσότημον πρὸς τοὺς ἑλαττοῦσθαι δοκοῦντας ἐν τοῖς. Τοιαῦτα γὰρ ἐστὶ καὶ τὰ παῖδια πρὸς ἀλλήλα, τὰ γὰρ μὴ τῶν προσεβισθέντα τῇ τῶν ἀναστροφῶν κακίᾳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΖ'.

Πῶς δεξόμεθα (9) τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παῖδων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐὰν τοιοῦτοι γενώμεθα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, ὅλον ἐστὶ τὸ παῖδιον ἐν τοῖς μαθήμασι· μὴ ἀντιλέγον, μῆτε δικαιολογούμενον πρὸς τοὺς διδασκάλους, πιστῶς δὲ καὶ εὐπειθῶς δεχόμενον τὰ διδάγματα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΗ'.

Πῶς σύνεσιν αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὀφειλόμεν, ἢ πῶς αὐτῆς καταξιωθῆναι δυνάμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν μὲν σύνεσιν παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου μαρτυροῦμεν, λέγοντος· Μὴ καυχᾶσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ· ἀλλὰ ἐν τούτῳ (10) καυχᾶσθω ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνεῖν καὶ γινώσκειν τὸν

11, 23, 24. 12 Cor. v, 20. 13 Rom. v, 1. 14 Joan. xiv, 27. 15 Matth. xviii, 3. 16 Jerem.

(5) Editi et Reg. secundus εἰς ἐργασίαν. At Regii primus et tertius εἰς εὐεργεσίαν. Mox Reg. primus et Voss. δὲ μᾶλλον τὴν. Vox μᾶλλον abest a vulgatis.

(6) Reg. primus ὁ τῷ Θεῷ συν. Mox unus ms. Χριστοῦ συν.

(7) Veteres duo libri et editi εἰρήνην ἔρρηθη, depravate. Reg. primus et Voss. εἰρήνην ἡρνήθη, emendate.

(8) Antiqui duo libri cum Voss. ὡς τὰ παῖδια. In

PATROL. GR. XXXI.

A quippe quæ quolibet, quibus opus est, beneficiis afficiat; contractiorem vero esse bonitatem, ut quæ in dandis beneficiis justitiæ rationes adhibeat.

INTERROGATIO CCXY.

Quis sit pacificus, qui a Domino dicitur beatus.

RESPONSIO.

Is qui una cum Domino operatur, juxta Apostolum, qui dicit: Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo; et rursus: Justificati ex fide, pacem habemus ad Deum. Pax enim, quæ aliter se habet, rejecta est a Domino, cum dixit: Pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.

INTERROGATIO CCXVI.

Qua in re converti et effici sicut parvuli debeamus.

RESPONSIO.

Docet nos ipse Evangelii locus, ubi rationem ob quam hoc dictum sit, declarat: nimirum ut ne quæramus principatum, sed nature agnoscamus æqualitatem, et ejusmodi amplectamur æqualitatem erga eos qui videntur inferiores nobis esse in aliquibus. Tales enim sunt pueri inter sese, ii certe, qui eorum quibuscum versantur malitiæ nondum assuefacti sunt.

INTERROGATIO CCXVII.

Quomodo suscipiemus regnum Dei ut parvuli.

RESPONSIO.

Si tales fuerimus in recipienda Domini doctrina, qualis est puer in discendis disciplinis: non contradicens, non contendens cum praeceptoribus, sed fideliter et cum docilitate tradita sibi documenta excipiens.

498 INTERROGATIO CCXVIII.

Cujusmodi intelligentiam petere debeamus a Deo, quomodo ipsa fieri digni possimus.

RESPONSIO.

Sane quid intelligentia sit, ipse nos Deus docet per prophetam, cum ait: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis: sed in hoc gloriatur qui gloriatur, quod intelligat ac cognoscat Dominum; et per Apostolum, his verbis:

ipso fine hujus regulæ ita habent Vossii codex et alii duo, τῇ τῶν ἀνατροφῶν.

(9) Editi δεξόμεθα. At Combessii codex et alii duo δεξόμεθα.

(10) Reg. primus ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ. Statim Vossii vetus liber ἀλλὰ συνίστα. Mox idem ms. θέλημα τοῦ Θεοῦ. Nec ita multo infra hic ipse codex οὐδ' οὐ μὴ συνίστα.

cunt sacras litteras ⁷⁸: multos etiam, qui, Cornelii exemplo, naturæ quidem motibus recte utuntur ⁷⁹, sed tamen, præceptorum penuria, tarde pertingunt ad scientiæ perfectionem. Quomodo enim, inquit, credent, si non audierint ⁸⁰? Si igitur contigerit, ut sint nonnulli, qui, Cornelii exemplo, in nulla re mala occupati, contra perfectionis cupiditatem, ea bona, quæ facere et cognoscere possunt, vere sincereque exerceant, his Deus largitur quæ et Cornelio largitus est, nec eis vertit significationis vitio præteritum tempus, quandoquidem, ut jam dixi, id non accidit ipsorum culpa: sed hoc studio contentus est, quod per ea quæ pro tempore propterea studiosè agunt, et ad finem usque diligentius perficiunt, declaratur.

INTERROGATIO CCXXV.

Cum Dominus dixerit: *Ubi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* ⁸¹: quomodo hoc diu effici poterimus.

RESPONSIO.

Qui in nomine alicujus congregati sunt, ejus, qui eos congregavit, consilium scire omnino debent, et ad illud sese componere, ut consequantur ipsius gratiam, eique complacent, non autem fiant obnoxii malitiæ aut negligentiae judicio. Ut enim qui sunt ab aliquo vocati, si metere in animo habuerit qui vocavit, ad metendum se parant, si vero ædificare sibi proposuerit, accingunt se ad ædificandum: ita nos, qui vocati sumus a Domino, memores esse debemus Apostoli, qui ait: *Obsecro vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in charitate: solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus, et unus spiritus, sicut et vocati estis in una spe. vocationis vestræ* ⁸². Apertius autem rem totam nobis Dominus ostendit, per id promissum quod privatim unicuique fecit his verbis: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* ⁸³. Sicut igitur observatis mandatis illi apud eum mansio: sic quoque in medio duorum vel trium est ⁸⁴, si se ad illius voluntatem conformarint. Qui vero non ex vocationis dignitate, neque ad voluntatem Domini congregati sunt, tametsi videntur fuisse in nomine Domini coacti, audiunt tamen: *Quid vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* ⁸⁵?

⁷⁸ II Tim. iii, 15. ⁷⁹ Act. x, 2. ⁸⁰ Rom. x, 14. xiv, 23. ⁸¹ Matth. xviii, 20. ⁸² Luc. vi, 46.

(21) Vossii vetus liber et alii duo γράμματα μανθάνοντες.

(22) Unus ms. et editi πιστεύουσιν. Alii duo πιστεύουσι.

(23) Reg. primus et Voss. τινος συνηγμένοι.

(24) Veteres duo libri πρὸς τοῦτο. Codex Voss.

Α βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα μανθάνοντες (21)· πολλὰ δὲ οἱ κατὰ τὸν Κορνήλιον, τοῖς μὲν φυσικοῖς κινήμασιν ὀγιῶς χρώμενοι, εἰς δὲ τὴν κατ' ἐπιστήμην τελειότητα βραδύνοντες, διὰ τὴν ἀπολείψιν τῶν διδασκόντων. Πῶς γὰρ πιστεύουσιν (22), φησὶν, ἂν μὴ ἀκούσωσιν; Ἐάν οὖν συμβῇ τινος εἶναι, κατὰ τὸν Κορνήλιον, περὶ μηδὲν μὲν κακὸν ἀσχολούμενους, ἐν δὲ ἐπιθυμίᾳ τῆς τελειότητος τὰ θυνάτα καὶ εἰς γνῶσιν ἤκοντα καλὰ γνησίως ἐπιεικνυμένους, τοῦτοις ὁ Θεὸς χαρίζεται ἃ καὶ τῷ Κορνήλιῳ, μὴ τοῦτοις λογισάμενος τὸν παρελθόντα χρόνον τῆς ἀργίας εἰς ἔγκλημα, ἐπεὶ μὴ παρὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν, ὡς εἶπον, ἐγένετο· τῇ δὲ ἐπιθυμίᾳ ἀρκοῦμενος, τῇ φανερωθείσῃ διὰ τῶν κατὰ καιρὸν σπουδαζομένων, καὶ ἐπὶ τέλει ἐπιμαλίστερον κατορθουμένων

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΕ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ὁποῦν ἂν ᾖσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἔμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· πῶς τοῦτου καταβιωθῆναι δύνησόμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἱ εἰς τὸ ὄνομα τινος συναχθέντες (23), πάντως ὀφείλουσιν εἰδέναι τὸν σκοπὸν τοῦ συναγαγόντος, καὶ πρὸς αὐτὸν ἑαυτοὺς καταρτίζειν, ἵνα εὐαρεστήσωσιν χάριν εὐρίωσι, καὶ μὴ κακίας ἢ ἀμελείας κρίματι ὑποπέσωσιν. Ὅσπερ γὰρ οἱ κληθέντες ὑπὸ τινος, εἰ μὲν σκοπὸς τοῦ θερίσαι πρόκειται τῷ καλέσαντι, πρὸς αὐτὸ (24) ἑαυτοὺς παρασκευάζουσιν· εἰ δὲ σκοπὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν εὐτρεπίζονται· οὕτως οἱ κληθέντες ὑπὸ τοῦ Κυρίου μνημονεύειν ὀφείλομεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατεῖσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραΰτητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητά τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ειρήνης. Ἐν σώματι, καὶ ἐν πνεύματι, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. Σαφέστερον δὲ ἡμῖν παρίστην ὁ Κύριος τὸ πᾶν διὰ τῆς πρὸς ἕνα ἐπαγγελίας εἰπών· Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει (25), καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα, καὶ μὴ ἦν παρ' αὐτῷ ποιήσωμεν. Ὡς οὖν γίνεται παρὰ τούτῳ ἡ μὴ ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν, οὕτω καὶ τῶν δύο ἢ τριῶν ἐν μέσῳ ἐστίν, ἂν πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ καταρτισθῶσιν. Οἱ δὲ μὴ ἀξίως τῆς κλήσεως, μηδὲ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου (26) συνηγμένοι, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηχθαι ἐν ὀνόματι Κυρίου δοκῶσιν, ἀκούουσι· Τί με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ὃ λέγω;

⁸¹ Matth. xviii, 20. ⁸² Ephes. iv, 1-4. ⁸³ Joan.

πρὸς τοῦτο κατασκευάζουσι.

(25) Reg. primus ἀγαπᾷ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, Si quis diligit me, mandata mea servabit.

(26) Codex Colb. θέλημα τοῦ Θεοῦ. Statim editi καὶ ἐπὶ ταῦτο. Veteres tres libri καὶ ἐπὶ τοιαυτὸ. Mox Reg. primus Τί με λέγετε, Κύριε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΚΓ΄.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Λοιδοροῦμενοι εὐλογοῦμεν, βλασφημούμενοι παρακαλούμεν· ὡς ὀφείλει εὐλογεῖν ὁ λοιδορούμενος, ἢ τί παρακαλεῖν ὁ βλασφημούμενος».

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καθόλου νομίζω τὸν Ἀπόστολον ἐνταῦθα διδάσκειν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν καθ' ἑαυτὸν, ἀνεπιτυχία χρησθαι πρὸς (27) πάντας, καὶ ἀγαθοῖς ἀμείβεσθαι τοὺς πονηρευομένους· ὥς μὴ μόνον ἐπὶ τοῦ λοιδοροῦντος γίνεσθαι τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς πονηρευομένου, πληροῦντος τὸ εἰρημένον· Μὴ ριζᾷ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ ρίζα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. Τὸ δὲ παρακαλεῖν οὐδὲν ἢ Γραφῇ τιθέναι, οὐ κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς συνηθείας, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμβιδάξαι τὴν καρδίαν εἰς πληροφορίαν τῆς ἀληθείας, ὥς ἐν τῷ, Παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, λέγει ὁ Θεός. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησιν· Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· τοῦτο δὲ ἐστὶ, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς ἀνυπεράβυστον ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΚΔ΄.

Εἰ χρὴ ἕκαστον ἀνατίθεσθαι καὶ ἑτέροις ὡς φρονεῖ, ἢ ἐν πληροφορίᾳ τοῦ ἁρῶσκειν τῷ Θεῷ τὸ γενόμενον, καὶ ἑαυτῷ κατέχειν (28).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μεμνημένοι τῆς τοῦ Θεοῦ (29) ἀποφάσεως, εἰπόντος διὰ τοῦ προφήτου· Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐννόμιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· τοῦτο δὲ ἐστὶ, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ· λογίζεσθαι ἀναγκαῖον εἶναι ἀνατίθεσθαι ἡμᾶς (30) τοῖς ὁμοφύλοις, καὶ ἀποδείξιν δεδοκόσι πίστει τε καὶ συνέσει, ἵνα ἢ τὸ πεπλανημένον διορθωθῇ, ἢ τὸ ἡκριδωμένον βεβαιωθῇ, καὶ ἡμεῖς φύγωμεν τὸ προειρημένον κρίμα, τὸ κατὰ τῶν ἑαυτοῖς συνετῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΚΗ΄.

Εἰ ἐπὶ παντὶ πράγματι πληροφορεῖν χρὴ τὸ θέλημα τῶν σκανδαλιζομένων, ἢ ἐστὶ τινα, ἃς ὁν (31) οὐ δεῖ προσποιεῖσθαι, ἀλλ' οἱ τινες σκανδαλιζοῦνται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Σαφῆ τὴν ἐν τοῦτοις διαφορὰν ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ ἐπερωτηθέντες ἐδηλώσαμεν, καὶ τὴν περὶ τούτου ἀκριβείαν, ὡς δυνατόν ἡμῖν, παραδεδώκαμεν.

²⁷ I Cor. iv, 12. ²⁸ Rom. xii, 21. ²⁹ Isa. xl, 1, apud LXX. ³⁰ Rom. i, 14, 12. ³¹ II Cor. vii, 6. ³² Isa. v, 21. ³³ Rom. i, 11, 12.

(27) Vocula πρὸς inepte in editis ommissa fuerat: sed eam ex veteribus multis libris restituiimus.

(28) Editi et Reg. secundus ἐν πληροφορίᾳ τοῦ ἀρέσκοντος Θεῷ γενόμενον, παρ' ἑαυτῷ. Reg. primus ἐν πληροφορίᾳ τοῦ ἀρέσκον Θεῷ γινόμενον ἐν ἑαυτῷ. Reg. tertius ut in contextu.

INTERROGATIO CCXXVI.

Cum Apostolus dicat: «Dum maledicimur, benedicimus: dum blasphemamur, consolamur»: quomodo male audiens debet benedicere, et quam consolationem adhibere debet qui conviciis afficitur.

RESPONSIO.

In universum existimo Apostolum illud hic docere nos exemplo suo, ut patientia utamur erga omnes, iisque qui mala faciunt, bona rependamus; ut videlicet non modo erga maledicos, sed etiam erga quemcunque maleficum hanc servemus agendi rationem, perficiamusque quod dictum est: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*²⁷. Illud autem, consolari, usurpare solet Scriptura, non ex usu consueto, sed ut animum in certam veritatis notitiam adducat, veluti hoc loco: *Consolamini populum meum, dicit Deus*²⁸. Quin et Apostolus ait: *Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam*²⁹; et alibi: *Sed qui consolatur humiles consolatus est nos Deus in adventu Titī*³⁰.

INTERROGATIO CCXXVII.

Utrum oporteat unumquemque ea quæ sentit, aliis patefacere; an cum sibi persuasum fuerit, rem quæ geritur, Deo esse gratam, eam debeat apud seipsum continere.

RESPONSIO.

Memores sententiæ Dei, qui dixit per prophetam: *Vae vobis qui prudentes estis in vobis ipsis, et coram vobis ipsis scientes*³¹; itemque horum verborum Apostoli. *Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam*³², communicare nos res nostras cum iis qui nobis conjunctissimi sunt, quique tum fidei tum prudentiæ specimen dederunt, necesse esse arbitramur: ut aut quod erroneum est, corrigatur, aut quod recte factum est, stabiliat, sicque effugiamus nos memoratum jam iudicium, quod adversum eos qui in seipsis prudentes sunt, prolatum est.

492 INTERROGATIO CCXXVIII.

Utrum voluntas eorum qui scandalizantur, in omni re prorsus facienda sit, an potius sint quedam, in quibus simulatione utendum non sit, etiamsi scandalum patiantur nonnulli.

RESPONSIO.

Manifestum quoddam in his discri-men ostendimus, cum interrogati sumus suo loco, et maxima qua potuimus cura, ea de re disseruimus.

(29) Codex Colb. τῆς τοῦ Κυρίου. (30) Reg. primus ἀνατίθεσθαι ὑμᾶς. (31) Editi ἃς ὄν. At quatuor mss. ἃς ὄν. Nec ita multo post duo mss. cum Voss. καὶ τὴν ἐν τοῦτοις ἀπρ.

INTERROGATIO CCXXIX.

An oporteat velitas actiones citra verecundiam omnibus delegere, aut aliquibus duntaxat, et quinam hi sint.

RESPONSIO.

Servanda est ratio eadem in peccatorum confessione, quæ in detegendis corporis morbis adhibetur. Quemadmodum igitur corporis morbos non omnibus patefaciunt homines, neque quibusvis, sed iis qui horum curandorum periti sunt: ita fieri quoque debet peccatorum confessio, coram iis qui curare hæc possint, prout scriptum est: Vos qui fortes estis, infirmitates debillum portate³²; hoc est, cura ac diligentia vestra tollite.

INTERROGATIO CCXXX.

Quid sit cultus, et quis sit rationalis cultus³³.

RESPONSIO.

Cultus est, ut opinor, intenta, perpetuaque, nec interrupta ejus qui colitur, cultura: sed discrimen quod interest rationalem inter et irrationalem cultum, declarat nobis Apostolus, cum ait, modo quidem: Scitis quod cum gentes essetis, ad simulacra muta, prout ducebamini, ibatis³⁴; modo vero: Exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum³⁵. Qui enim it, prout ducitur, reddit cultum irrationalem: siquidem non præeunte ratione, sed suo impetu atque voluntate impulsus, ducentis arbitrio quoquoque ducitur, ac etiam præter sententiam fertur: qui vero ratione sana et consilio bono, multaque cura semper et ubique id quod Deo placet, spectat et peragit, ab eo conficitur mandatum rationalis cultus, juxta eum qui dixit: Lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis³⁶; ac rursus: Consilium meum, justificationes tuæ³⁷.

493 INTERROGATIO CCXXI.

Si frater inique se gerat in me et inimicus sit mihi, aut aliquando sacerdos etiam, an liceat mihi data de inimicis præcepta etiam erga illum servare.

RESPONSIO.

Nullum Dominus in traditis de inimicis mandatis, neque inimici, neque inimicitiae discrimen expressit: quin potius in iis, quæ cæteris gradu præstant, idem peccatum gravius esse indicavit, cum ad ipsos dixit: Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem vero in oculo tuo non vides³⁸?

³² Rom. xv. 1. ³³ Rom. xii. 1. ³⁴ I Cor. xii. 2. ³⁵ Matth. vii. 5.

(32) Vossii vetus liber et Reg. primus tῆς τούτων ἐπιμελείας καὶ θεραπείας. Codex Colb. διὰ τῆς τούτων ἐπιμελείας.

(33) Reg. primus ἀρετὴ διὰ τῆς θεραπείας.

(34) Editi συντεταγμένη. Codex Combef. et alii tres συντεταγμένη. Mox Vossii vetus liber περὶ τὸν λατρευόμενον λατρεία.

(35) Codex Voss. ἀγίηται, ἀπολογούμενος.

(36) Editio Paris. ὁρμη δὲ καὶ. Vocola δὲ neque in aliis editionibus, neque in veteribus libris legitur.

(37) Editi et Reg. secundus φροντίζῃ τὰ τῶ... δο-

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΚΘ.

Εἰ χρή τὰς ἀπηγορευμένας πράξεις ἀνεπαύσιντο-
τερον ἐξαγορεύειν πᾶσιν, ἢ τισὶ καὶ ποίοις
τούτοις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ ἐξαγόρευσις τῶν ἀμαρτημάτων τούτων ἔχει τὸν λόγον, ὃν ἔχει ἡ ἐπιδείξις τῶν σωματικῶν παθῶν. Ὡς οὖν τὰ πάθη τοῦ σώματος οὐ πᾶσιν ἀποκαλύπτου-
σιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτε τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐμπει-
ροῖς τῆς τούτων θεραπείας (32). οὕτω καὶ ἡ ἐξαγό-
ρευσις τῶν ἀμαρτημάτων γίνεσθαι ὀφείλει, ἐπὶ τῶν
δυναμένων θεραπεύειν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ὑμεῖς
οἱ δυνατοὶ, τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζετε·
τούτέστι, ἀρετὴ διὰ τῆς ἐπιμελείας (33)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΛΑ.

B Τί ἐστὶ λατρεία, καὶ τίς ἐστὶν ἡ λογικὴ λατρεία.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Λατρεία μὲν ἐστίν, ὡς λογίζομαι, ἡ συντετα-
μένη (34), καὶ διηγετική, καὶ ἀμεταώριστος περὶ τὸ
λατρευόμενον θεραπεία· τὴν δὲ διαφορὰν τῆς λογικῆς
λατρείας καὶ τῆς ἀλόγου παρίστανει ἡμῖν ὁ Ἀπόστο-
λός εἰπὼν, ποτὲ μὲν· Οἴδατε, ὅτι ὅτε ἐθρῆ ἦτε, πρὸς
τὰ εἰδωλὰ τὰ ἀφωρὰ, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαρόμενοι·
ποτὲ δὲ· Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν
ζῶσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν
λατρείαν ὑμῶν. Ὁ μὲν γάρ, ὡς ἂν ἀγῆται, ἀπαρό-
μενος (35), ἀλογον λατρεύει λατρείαν, ὅτε μὴ ὑπὸ
λόγου καθηγούμενου, ἰδίᾳ ὁρμῇ καὶ (36) προθέσει
κινούμενος, τῇ δὲ τοῦ ἀγοντος ἐξουσίᾳ, πρὸς ὅπερ ἂν
ἀγῆται, καὶ ὡς οὐ θέλει, φερόμενος· ὁ δὲ μετὰ λόγου
ὀγιούσ· καὶ βουλῆς ἀγαθῆς σὺν πολλῇ φροντίδι τὸ ἀρε-
στὸν τῷ Θεῷ πάντοτε καὶ πανταχοῦ σκοπούμενος (37)
καὶ κατορθῶν, οὗτος πληροῖ τὴν ἐντολὴν τῆς λογικῆς
λατρείας, κατὰ τὸν εἰπόντά· Ἀύχρος τοῖς ποσὶ μου
ὁ νόμος σου (38), καὶ ὥς ταῖς τρίβοις μου· καὶ
πάντα· Καὶ ἡ συμβουλίᾳ μου τὰ δικαιώματά σου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΛΑ.

Ἐὰν ἀδελφὸς πορνῆσθῃ εἰς ἐμέ καὶ ἐχθραῖνῃ
μοι, ἢ ἐνίοτε καὶ ἱερεὺς, εἰ ἔξεστί μοι τὰς δεδο-
μένας μοι περὶ ἐχθροῦ ἐντολὰς καὶ ἐπ' αὐτῷ
(39) φυλάσσειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ Κύριος ἐν ταῖς περὶ ἐχθρῶν ἐντολαῖς, οὕτε
ἐχθροῦ οὕτε ἐχθρας διαφορὰν ἠνέκατο· μᾶλλον δὲ
ἐπὶ τῶν ὑπερεχόντων βαθμῶν (40) τὸ αὐτὸ ἀμάρτημα
βαρύτερον εἶναι ὥριστο, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· Τί δὲ
βλέπετε τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελ-
φοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σὺ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατα-

³⁶ Rom. xii. 1. ³⁷ Psal. cxviii. 105. ³⁸ ibid. 24.

κοῦντα σκοπούμενος. Reg. tertius et Colb. ut in con-
textu. Reg. primus pro ἀρεστὸν habet ἀρέσκον: sed
in reliquis consentit cum duobus his quos mox dixi
libris.

(38) Codex Colb. et Voss. ὁ λόγος σου. Unde Vul-
gata, Lucerna pedibus meis verbum tuum. Mox Reg.
primus αὶ συμβουλίᾳ.

(39) Veteres duo libri ἐπ' αὐτοῦ. Editi ἐπ' αὐτῷ.

(40) Editi et Reg. secundus ὑπερεχόντων βαθμῶν,
male. Alii tres mss. βαθμῶ, bene.

ροεῖς; Μάλιστα οὖν ἐπὶ τῶν τοιούτων καὶ τῶν δοκούντων εἶναι ἐνδοξότερων, σπουδῆς χρεῖα καὶ ἐπισκέψεως. ἵνα καὶ τὴν ὀφειλομένην ἐπιμέλειαν αὐτῶν (41), εἴτε ἐν παρακλήσει, εἴτε ἐν ἐλέγχῳ μετὰ τῆς προσηκούσης μακροθυμίας ποιησώμεθα, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐντολὴν, ἐπ' αὐτῶν παραφυλάξαντες, ἀνυπαίτους ἑαυτοὺς καὶ ἐν τούτῳ τῷ μέρει φυλάξωμεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑΒ.

Ἐὰν τις, ἀδικηθεὶς ἀπὸ τινοῦ (42), μὴδὲν ἀνδραθῇται, λόγῳ μακροθυμίας καὶ ἀνεξικακίας, δόξῃ δὲ τῷ Θεῷ ἀποδιδόναι τὸ κρίμα, εἰ κατὰ Κύριον ποιεῖ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ποῖς μὲν. Ἀφίστε εἰ τι ἔχετε κατὰ τινοῦ· ποῖς δὲ. Ἐὰν ἀμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὅραγε, ἔλγε· ἔστω αὐτὸν μετὰ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου· ἔὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλβε μετὰ σοῦ· εἰ ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθῇ πᾶρ (43) ῥῆμα. Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς περὶ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης· τῆς μὲν μακροθυμίας καρπὸν ἐπιδεικνυσθαι χρὴ, τῷ Θεῷ τὴν προσευχὴν ὡς περὶ τοῦ ἡδικοῦτος ἐξ ἀληθινῆς διαθέσεως προσάγοντα καὶ λέγοντα· Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτῷ τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα μὴ, ὡς ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔνοχος γένηται (44) τῇ κρίσει· τὴν δὲ παράκλησιν τῷ ἡδικοῦτι, καὶ τὸν ἐλεγχον ἀποδιδόναι ἀκολουθον, ὅπως κάκεινον τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας ἐλευθερώσῃ. Ἐὰν δὲ ἀμελήσῃ καὶ λόγῳ δῇθεν τῆς ἰδίας μακροθυμίας ἐφησυχάσῃ, διπλὴν ἁμαρτίαν ἁμαρτάνει· ὅτι τε αὐτὸς (45) παραβαίνει τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν, Ἐλεγμῷ ἐλέγξεις τὸν πλῆσιον σου, καὶ οὐ λίγῃ δι' αὐτὸν ἁμαρτίαν, καὶ κοινωνὸς τοῦ ἁμαρτάνοντος διὰ τῆς σιωπῆς γίνεται· καὶ ὅτι τὸν δυνάμενόν ἱσως κερδηθῆναι διὰ τῶν ἐλέγχων, καθὼς καὶ ὁ Κύριος διετάξατο, τοῦτον ἀφίησιν (46) ἐναπολέσθαι τῷ κακῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑΓ.

Ἐπ' πάντων τῶν κατορθωμάτων ἔὰν ἔνδεληται, εἰ διὰ τοῦτο οὐ σώζεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πολλῶν ὄντων ἐν τῇ τε (47) Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ τῶν δυνάμενων περὶ τούτου πληροφορησαί ἡμᾶς, ἀρκεῖν ἡγοῦμαι τῷ πιστῷ καὶ μόνον τὸ ἐπὶ τῷ Πέτρῳ κρίμα· ὅς ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις κατορθώμασι, καὶ τοιούτοις τοῖς παρὰ

¹ Marc. xi, 25. ² Matth. xviii, 15-17. ³ Act. vii, 59. ⁴ Lev. xix, 17, apud LXX. ⁵ Matth. xviii, 15.

(41) Reg. primus et Voss. ἐπιμέλειαν αὐτῶν. Mox mss. tres ἐν ἐλέγχῳ. Vocula ἐν in editis desideratur. (42) Vossii vetus liber cum aliis duobus παρὰ τινος. Paulo post Reg. primus εἰ κατὰ Θεὸν ποιεῖ.

(43) Reg. primus σταθῇ πᾶν. Alii mss. et editi σταθῇσεται.

(44) Codex Colb. ἔνοχος ἔσται.

(45) Antiqui duo libri ὅτι καὶ αὐτός. Ibidem editi

A Maxime igitur in talibus et in iis qui videntur esse praestantiores, opus est studio ac consideratione, ut et debitam curam pro eis sive in consolando sive in redarguendo cum convenienti lenitate suscipiamus, et reliquis omnibus, ex Domini mandato, erga ipsos observatis, nosmetipsos inculpatis in hac quoque parte servemus.

INTERROGATIO CCXXXII.

Si quis ab aliquo injuria affectus, nemini id referat, lenitatis et patientiae gratia, et Deo relinquere judicium videatur, an secundum Dominum faciat.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit, modo quidem: Dimittite si quid habetis adversus aliquem¹; modo vero: Si peccaverit in te frater tuus, vade, corripue eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum; si autem non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiae. Si autem Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus²; is lenitatis atque patientiae fructum ostendere debet, ita ut pro eo qui injuriam intulit, preces ex vero affectu offerat Deo, dicatque: Domine, ne statuas illi peccatum³, ut ne, veluti suo fratri iratus, judicio fiat obnoxius. Admoneri autem et redargui par est injuriae auctorem, ut et iste ab ira quae super contumaciae filios venit, liberetur. Quod si neglexerit, contumaciaeque exercendae scilicet suae patientiae causa, admittit duplex peccatum: et quod ipse violat mandatum illud: Arguendo arguas proximum tuum, et non accipies propter eum peccatum⁴, et hoc silentio peccati sit particeps: et quod quem poterat fortasse redarguendo lucrari, velut Dominus praecepit⁵, hunc sinit in malo perire.

494 INTERROGATIO CCXXXIII.

Ex omnibus recte factis si vel unum desit alicui: num propterea salutem non adipiscitur.

RESPONSIO.

B Cum multa sint tum in Veteri, tum in Novo Testamento, quae nos possint de hoc certiores facere, tamen satis esse duco cuivis fideli vel illud unum de Petro judicium, qui post tot et tanta praeclare gesta, postque tales beatitudines a Domino

paraβαίνει τὴν λέγουσαν ἐντολὴν. Reg. primus paraβαίνει τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν. Haud longe vox ἐλεγμῷ addita est ex tribus codicibus.

(46) Veteres duo libri ἐναφίησιν. Ibidem Reg. secundus et editi ἐναπολέσθαι τῷ κόσμῳ, in mundo perire. Alii tres mss. τῷ κακῷ, rectius.

(47) Voculam τε addidimus ex priscis duobus libris.

promissas, laudesque ab eodem tributas, ubi in uno duntaxat visus est non obedire, atque hoc neque ob seghillem, neque ob contemptum, sed propter reverentiam et honorem Domini, ob id solum audit: Si non lavero te, non habes partem mecum *.

INTERROGATIO CCXXXIV.

Quomodo quis mortem Domini annuntiat.

RESPONSIO.

Sicut Dominus his verbis docuit: Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam⁷. Quin et Apostolus idipsum declaravit, cum hoc confessus est: Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo⁸. Quod quidem jam ante spondimus in ipso baptismo: Quicumque enim, inquit, baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus⁹; quibus hæc subjungit, interpretans quid sit in morte Domini baptizari: Vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut nos ultra non serviamus peccato¹⁰: quin potius ut omni vitæ studio puri, efficiamur digni testimonio Apostoli, qui dixit: Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo¹¹: adeo ut confisi libere dicere possimus: Venit princeps mundi huius, et in me non habet quidquam¹². Quæcunque autem hæc legimus, legimus etiam per prophetiam: Ergetur enim deus deus, et non habet quidquam¹³.

INTERROGATIO CCXXXV.

An expediat multa ex Scripturis ediscere.

RESPONSIO.

Duo cum sint magis generales ordines, et eorum qui aliis præficiuntur, et eorum quorum partes sunt morem gerere et obedire, secundum diversa dona, arbitror, cui præfectura et cura plurimum concredita est, eum quæ omnibus congruunt, scire ac ediscere debere, ut cunctos doceat voluntates Dei, singulisque ea quæ ad ipsorum officium spectant, ostendat. At vero omnes alii memores Apostoli, qui dixit: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, unicuique, sicut Deus divisit¹⁴, officium suum diligenter discant, perficiantque, nihil amplius curantes, ut digni evadant voce Domini, qui ait: Agedum, serve bone, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam¹⁵.

* Joan. xiii, 8. ⁷ Matth. xvi, 24. ⁸ Galat. vi, 14. ⁹ Rom. vi, 3. ¹⁰ ibid. 6. ¹¹ Coloss. iii, 3. ¹² Joan. xiv, 30. ¹³ Rom. xii, 3. ¹⁴ Matth. xxv, 21.

(48) Editi τοιούτοις παρὰ τοῦ. At mss. duo τοιούτοις τοῖς παρὰ τοῦ. Illa recte facta, de quibus hic agitur, non generatim sumenda sunt pro quibuslibet recte factis, sed specialim pro iis quæ præcipiuntur ac jubentur. Uno verbo, intelligenda sunt ipsa præcepta, non mera consilia.

(49) Editi καταγγελεῖ, ἀγγυησὶ. At quatuor mss. καταγγέλλει.

αὐτοῦ (48) Κυρίου μακαρισμοῖς καὶ ἱπαινῶν, ἵνα ἐν ἐνὶ μόνῃ δόξῃ παρακούειν, καὶ τοῦτο οὕτως διὰ ἑκτον, οὕτως διὰ καταφρόνησιν, ἀλλὰ δι' εὐλάβειαν καὶ τιμὴν τὴν περὶ τὸν Κύριον, ἐπὶ τούτῳ μόνῃ ἀκούει. Ἐὰν μὴ γένηται, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΛΔ'.

Πῶς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλει (49).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁς ὁ Κύριος ἐδίδασκεν εἰπὼν· Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἄρτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ἀπόστολος παρέστη· σεν ὁμολογήσας τὸ, Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κατὰ τὴν κόσμῳ. Ὅπερ ἐν αὐτῷ τῷ βαπτίσματι προλαβόντες συνεθέμεθα· Ὅσοι γάρ, φησὶν, ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· οἷς ἐπιφέρει, ἐρμηνεύων τί ἐστὶ τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου βαπτισθῆναι, ὅτι Ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ· πάσης δὲ τῆς πρὸς τὸ ζῆν προσπαθείας καθαρεύον- τας, ἀξίους γενέσθαι τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀποστόλου, εἰπόντος· Ἀπεθάρτετε γάρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν (50) κέκρυται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΛΕ'.

Εἰ συμφέρει πολλὰ ἐκμαρθάνειν ἐκ τῶν Γραφῶν (51).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Δύο ταγμάτων καθολικωτέρων ὄντων, καὶ τῶν μὲν τὴν προστασίαν πεπιστευμένων, τῶν δὲ εἰς εὐ- πείθειαν καὶ ὑπακοὴν τεταγμένων, ἐν διαφόροις χα- ρίσμασι, λογίζομαι, ὅτι ὁ μὲν τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν πλειόνων ἐγκαχειρισμένος τὰ πάν- των (52) εἰδέναι καὶ ἐκμαρθάνειν ὀφείλει, ἵνα τοῖς πάντας διδάσκη τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ, ἐκάστῳ ὑπο- δεικνὺς τὰ αὐτοῦ ἐπιβάλλοντα· τῶν δὲ ἄλλων ἑκα- στος, μεμνημένος τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος, Μὴ ὑπερβρῆτε ἅπαρ· ὁ δὲ εὐρεῖν, ἀλλὰ εὐρεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστῳ, ὡς ὁ Θεὸς ἐμέ- ρισε, τὰ ἑαυτῷ ἐπιβάλλοντα σπουδαίως μανθάντω καὶ ποιεῖτω, μηδὲν πλεονεργαζόμενος, ἵνα γένηται ἄξιος τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Δεῦρο, ἀγαθὸν δοῦλε· ἐπὶ ἄλλα ἢς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω.

(50) Reg. primus et Colb. ἡ ζωὴ ἡμῶν, vita no- stra. Mox Reg. primus ἐν ἐμοὶ εὐρήσκει οὐδέν. Codex Voss. εὐρήσκει.

(51) Editi παρὰ τῶν Γραφῶν. Reg. primus ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν. Alii tres mss. ut in contextu.

(52) Reg. tertius et Colb. τὰ πάντα, omnia scire. Alii duo mss. et editi τὰ πάντων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑΖ.

Ὅσοι κατηξιώθησαν τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐκμαθεῖν, πῶς ὀφείλουσι τὴν χάριν δέξασθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ἀποφνημαίνοντος, ὅτι Ὁ παρέθεντο (53) πολὺ, περισσώτερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν· περισσώτερος φοβείσθαι καὶ σπουδάζειν ὀφείλουσιν, καθὼς ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν εἰπών· Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν μὴ εἰς κενὴν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἂν πεισθώμεν (54) τῷ Κυρίῳ λέγοντι· Εἰ ταῦτα οἰδατε, μακάριοι ἐστε ἂν ποιῇτε αὐτά

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑΖ.

Ποταπὴ ψυχὴ κατευθύνεται πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ καταδεχμένη τὴν πρότασιν τοῦ (53) Κυρίου εἰπόντος· Εἰ τις ἐργεῖται πρὸς μὲ, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Ἐάν γάρ τις μὴ προκατορθώσῃ τὸ ἀπαρνησάσθαι ἑαυτὸν, καὶ τὸ ἄραι τὸν σταυρὸν, πολλὰ ἐξ ἑαυτοῦ εὕρισκεται προῶν τὰ τοῦ (56) ἀκολουθεῖν ἐμπόδια.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑΗ.

Εἰ δυνατόν ἐστι τὸ ἀδιαλείπτως ψάλλειν, ἢ ἀγαγινώσκειν, ἢ σπουδαιολογεῖσθαι περὶ τῶν ρημάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ διδασκῆναι μὴ γίνεσθαι καθόλου διὰ τὴν ἐπισυμβαλόνσαν τισιν ἀνάγκην τῶν βυπαρωτέρων τοῦ σώματος χρεῶν (57).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος κανονίζει εἰπών· Πάντα ἐδοσχημότως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. Ὅστε δεῖ μᾶλλον τῆς εὐσημολογίας καὶ τῆς εὐταξίας φροντίζειν κατὰ τὰ καιρὸν καὶ τόπον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑΘ.

Τίς ὁ θησαυρὸς ὁ ἀγαθός, καὶ τίς ὁ πονηρός.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν φρόνησις πάσης τῆς ἐν Χριστῷ εἰς δέξαν Θεοῦ ἀρετῆς θησαυρὸς ἀγαθός ἐστιν· ἡ δὲ φρόνησις τῆς κακίας τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου θησαυρὸς πονηρός ἐστιν· ἐξ ὧν προφέρεται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, ἐν ταῖς οἰκείαις ἐκατέρων ἐργοῖς τε καὶ λόγοις, ἦτοι πονηρὰ, ἦτοι ἀγαθὰ.

¹⁵ Luc. xii, 48. ¹⁶ II Cor. vi, 1. ¹⁷ Joan. xiii, 17. ¹⁸ Matth. xvi, 24. ¹⁹ I Cor. xiv, 40.

²⁰ Matth. xii, 35.

(53) Editi et Reg. secundus ὁ παρέθεντο. Alii tres mss. παρέθεντο. Mox Reg. primus et Voss. περισσώτερον φοβείσθαι.

(54) Rursus Reg. primus et Voss. ἂν πιστευώμεν.

(55) Editi et Reg. secundus καταδεχμένη τὴν προτάσιν τοῦ, male. Codex Colb. καταδεχμένη τὴν πρόσταξιν, melius. Regii primus et tertius κα-

A 495 INTERROGATIO CCXXXVI.

Quicunque digni habiti sunt, qui discerent quatuor Evangelia, quomodo hanc debent suscipere gratiam.

RESPONSIO.

Cum Dominus hanc sententiam protulerit, Cui commendaverunt multum, plus repelent ab eo ¹⁵, amplius timere ac solliciti esse debent, quemadmodum Apostolus docuit, his verbis: *Adjuvantes autem etiam exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* ¹⁶. Hoc autem fit, si Domino credamus dicenti: *Si hæc scitis, beati estis si feceritis ea* ¹⁷.

INTERROGATIO CCXXXVII.

Quinam animus ad Dei dirigatur voluntatem.

RESPONSIO.

Is qui amplexus est sententiam Domini, qui dixit: *Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* ¹⁸. Nisi enim quis illud prius assecutus sit, ut abneget semetipsum et tollat crucem suam; multa, quæ quominus sequatur, impediunt, in processu ex seipso nanciscitur

INTERROGATIO CCXXXVIII.

Nunquid fieri possit, ut quis sine ulla intermissione psallat, legatque, aut seria tractet de Dei verbis, nullamque omnino sit medium temporis spatium, cum nonnullis contingat, ut sordidioribus corporis necessitatibus parere cogantur.

RESPONSIO.

De hac re Apostolus nobis regulam præscribit, cum dixit: *Omnia honeste et secundum ordinem fiant* ¹⁹. Quamobrem oportet magis tum pro tempore tum pro loco, honestatis ac recti ordinis curam habere.

INTERROGATIO CCXXXIX.

Quis sit bonus thesaurus, et quis malus.

RESPONSIO.

Prudentia quidem, quæ circa omnem in Christo virtutem versatur ad gloriam Dei, bonus thesaurus est: prudentia vero, quæ circa rerum a Domino prohibitarum malignitatem versatur, malus est thesaurus: ex quibus, juxta Domini vocem ²⁰, in propriis utriusque factis ac verbis, sive bona, sive mala proferuntur

καταδεχμένη τὴν πρότασιν, optime. Aliquanto potius duo mss. σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ τότε ἐπάγοντος τὸ Ἀκολουθεῖτω μοι. Subinde Reg. primus κατορθώσῃ.

(56) Unus ms. εὕρισκεται προσιόντα τοῦ. Reg. tertius et Colb. προέλντα τοῦ. Codex Voss. προσιών. Alius ms. et editi προῶν.

(57) Codex Colb. βυπαρωτέρων κατὰ τὸ σῶμα χρεῶν.

496 INTERROGATIO CCXL.

Cur dicta sit lata porta, et cur via, quæ ducit ad interitum, appellata sit spatiosa ²¹.

RESPONSIO.

Dominus ob multam benignitatem, earum rerum, quæ notæ sunt, nominibus vocabulisque usus est ad declaranda veritatis dogmata. Quemadmodum igitur in terra declinatio a recto itinere, magnam habet latitudinem: sic, inquit, qui aberrat a via ducente ad regnum cœlorum, in multa erroris latitudine deprehenditur. Has autem voces, *lata* et *spatiosa*, idem valere arbitror. Nam *spatiosum* etiam apud externæ doctrinæ peritos *latum* dicitur. *Spatium* igitur, id est, locus erroris, late extenditur: ejus finis est interitus.

INTERROGATIO CCXLI.

Quomodo angusta est porta, et arcta via, quæ ducit ad vitam: et quomodo quis per ipsam ingreditur ²².

RESPONSIO.

Rursum hoc etiam loco angustum et arcum nequaquam res inter se diversas significant: sed arcum indicat aliquid valde angustum, cum via videlicet ita coarctata est, ut prematur, hoc est, in angustum utrinque concludatur viator, nulla declinatione sive ad dexteram, sive ad sinistram, periculo vacante. Velut in ponte, quisquis deflectit in alterutram partem, ab amne undelibet subterfluente excipitur. Quapropter David dicit: *Juxta iter scandalum posuerunt mihi* ²³. Itaque qui per angustam et arcum viam ingredi sibi proposuit, eum cavere oportet, ne ullo modo deflectat ac declinet a mandatis Domini, perficiens quod scriptum est: *Ne declines ad dextram, neque ad sinistram* ²⁴.

INTERROGATIO CCXLII.

Quid sibi vult illud: Per fraternam charitatem ad mutuo vos diligendos propensi ²⁵.

RESPONSIO.

Studium illud quod e propensione ortum habet, de intento amore dicitur, cum scilicet is, qui diligitur, cupido ardentique affectu ab amante amatur. Ne igitur fraternus amor in superficie solum appareat, sed in animo insitus sit et fervidus, dictum est illud: *Per fraternam charitatem ad mutuo vos diligendos propensi*.

²¹ Matth. vii, 13. ²² ibid. 14. ²³ Psal. cxxxix, 6. ²⁴ Deut. xvii, 11. ²⁵ Rom. xii, 10.

(58) Editi ῥήμασι τῶν γινόμενων. At mss. tres præter Voss. τῶν γινωσκομένων, rectius.

(59) Reg. primus ὁ τόπος τῆς πλατείας πλατύς ἐστιν.

(60) Unus ms. εἰτε εἰς δεξιὰ, εἰτε εἰς ἀριστερά. Mox duo mss. cum Voss. πάντοθεν τοῦ παραβέοντος.

(61) Reg. primus et Colb. τὸν ἐκκλίνοντα. Διὰ τοῦτο γέγραπται: Μὴ ἐκκλίνῃς εἰς τὰ δεξιὰ, μηδὲ εἰς

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜ΄.

Κατὰ τὴν πλατεῖαν ἢ πύλιν, καὶ εὐρύχωρος ἢ ὁδὸς εἰσέρχεται, ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ Κύριος διὰ πολλὴν φιланθρωπίαν τοῖς ὀνόμασι καὶ ῥήμασι τῶν γινωσκομένων (58) πραγμάτων κέχρηται πρὸς παράστασιν τῶν ἀληθείας δογμάτων. Ὅσπερ οὖν τῆς κατὰ γῆν εὐθείας ὁδοῦ ἢ παρέχουσιν πολλὴν πλατύτητα ἔχει· οὕτω, φησὶν, ὁ ἐκβαίνων τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν πολλῷ πλάτει τῆς πλάνης εὐρίσκεται. Τὸ δὲ πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρος λογίζομαι, ὅτι ταυτοῦ ἐστιν. Τὸ γὰρ εὐρὺ καὶ παρὰ τοῖς ἔξω πεπαιδευμένοις πλατὺ λέγεται. Ὁ οὖν χῶρος, τουτέστιν ὁ τόπος τῆς πλάνης, πλατύς ἐστιν (59), ἥς τὸ τέλος ἀπώλειαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΑ.

Ὡς στενὴ ἢ πύλιν, καὶ τεθλιμμένη ἢ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν· καὶ πὺς δι' αὐτῆς εἰσέρχεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὸ στενὸν καὶ τεθλιμμένον οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο τι δηλοῖ, ἀλλὰ τῆς στενότητος τὴν ἐπίτασιν τὸ τεθλιμμένον παρίστησιν· ἐπὶ τοσοῦτον τῆς ὁδοῦ ἀπεστενωμένης, ὡς ὀλίβεσθαι, τουτέστι στενοχωρεῖσθαι ἐκατέρωθεν τὸν ὀδεύοντα, παρεκβάσεως πάσης ἐπικινδύνου οὐσης, εἴτε δεξιᾶ, εἴτε ἀριστερᾶ (60)· ὡς ἐπὶ γεφυράς, πάντοθεν τοῦ ὑποβέοντος ποταμοῦ ὑποδεχομένου τὸν ἐκκλίνοντα. Διὸ φησιν ὁ Δαβὶδ· Ἐχόμενα τρίβου σκάνδαλα ἐθεντό μοι (61). Δεῖ οὖν τὸν διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν προθέμενον φυλάσσειν ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης παρεκβάσεως καὶ παρεκτροπῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, πληροῦντα τὸ γεγραμμένον· Μὴ ἐκκλίνῃς εἰς δεξιὰ, μηδὲ ἀριστερά.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΒ΄.

Τί ἐστι τὸ, Ἡ φιλαδελφία εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ στοργὴ κατ' ἐπίτασιν τῆς φιλίας λέγοιτο ἂν ἐν (62) ἐπιθυμίᾳ καὶ διαθέσει διαπύρω τοῦ ἀγαπῶντος περὶ τὸν ἀγαπώμενον. Ἴν' οὖν μὴ ἐπιπόλαιος ἡ φιλαδελφία, ἐνδιάθετος δὲ καὶ διάπυρος ᾗ, εἴρηται τὸ, Ἡ φιλαδελφία εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι (63).

τὰ ἀριστερά. Καὶ ὁ Δαβὶδ φησιν· Ἐχόμενα τρίβου σκάνδαλα ἐθεντό μοι: quibus verbis in utroque codice terminatur responsio, et ita quoque in Vossii veteri libro legitur, nisi quod in eo omisum sit illud, Διὰ τοῦτο γέγραπται.

(62) Reg. primus τῆς φιλίας γένει· ἂν ἐν. Aliquanto post idem ms. πρὸς τὸν ἀγαπώμενον.

(63) Vossii vetus liber et Reg. primus φιλόστοργοι, ἀσκνοι, σπουδαῖοι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΓ'.

Τὴ βούλεται λέγων (64) ὁ Ἀπόστολος· « Ὁρρί-
ξθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ὁ ἥλιος μὴ ἐπι-
δύετω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν· » καὶ τοις
ἀλλοχοῦ εἰπὼν· « Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς,
καὶ ὀργὴ ἀρθήτω ἀπ' ὑμῶν. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κατὰ μίμησιν τοῦ Κυρίου νομίζω τὸν Ἀπόστολον
ἐνταῦθα μεταχειρίσθαι τὸν λόγον. Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ
Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος πρότερον εἰπὼν· Ἐρρέθη τοῖς
ἀρχαίοις τότε, εἰτα ἐπάγει· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν
τότε· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος, πρότερον
μνημονεύσας τοῦ παλαίου καὶ τοῖς τότε ρηθέντος (65),
« Ὁρρίξθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, ἐπιφέρει μετ'
ὀλίγα τὸ παρ' ἑαυτοῦ ἡμῖν ἀρμόζον, εἰπὼν· Πᾶσα
πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργὴ, καὶ κραυγὴ ἀρθήτω
ἀπ' ὑμῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΔ'.

Τὶ ἐστὶ τὸ, « Δότε τόπον τῇ ὀργῇ. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἦτοι τὸ μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, καθὼς γέ-
γραπται, ἀλλὰ καὶ τῷ τύπτοντι ἐπὶ τὴν δεξιὰν σια-
γόνα στρέφει· καὶ τὴν (66) ἄλλην, καὶ τὰ ἐξῆς· ἢ
τὸ, « Ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύ-
γετε εἰς τὴν ἄλλην.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΕ'.

Τίς ἐστὶν ὁ φρόνιμος ὡς ὁ ὄφις (67), καὶ ἀκέραιος
ὡς ἡ περιστερὰ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ φρόνιμος μὲν ὡς ὁ ὄφις, ὁ μετὰ περιστάσεως C
καὶ κατανοήσεως τοῦ δυνατοῦ καὶ τῆς εὐδοίας πρὸς
εὐπειθειαν τῶν ἀκούοντων τὴν διδασκαλίαν οἰκονο-
μῶν· ἀκέραιος δὲ ὡς ἡ περιστερὰ, ὁ μῆτε εἰς ἐν-
νοϊὰν λαμβάνων τοῦ ἀμύνεσθαι τὸν ἐπιβουλευόντα,
ἐπιμένων δὲ τῇ εὐεργεσίᾳ, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀπο-
στόλου προστεταγμένον, ὅτι· Ὑμεῖς δὲ μὴ ἐκκακεῖτε
καλοποιούντες. Ἐπὶ γὰρ τὸ κήρυγμα τοῖς μαθη-
ταῖς ἀποστέλλων ὁ Κύριος, ταῦτα αὐτοῖς ἐνελλεται·
δοῦναι καὶ σοφίας ἦν χρεῖα πρὸς τὸ πείσαι, καὶ ἀνεξι-
καχίας πρὸς τοὺς ἐπιβουλευόντας· ἴνα, ὡς ἐκεῖ ὁ
ὄφις ἔγνω καὶ προσώπῳ προσελθεῖν εὐαγωγότερον
(68), καὶ πιθανῶς εἰπεῖν εἰς τὸ ἀποστῆσαι Θεοῦ,
καὶ ὑπαγαγέσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ· οὕτω καὶ ἡμεῖς καὶ
πρόσωπον καὶ τρόπον καὶ καιρὸν (69) ἐπιλεγώμεθα,
καὶ παντὶ τρόπῳ τοὺς λόγους οἰκονομῶμεν ἐν κρι-
σει, πρὸς τὸ ἀποστῆσαι τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐπαν-
αγαγεῖν πρὸς Θεόν· τὴν δὲ γε ὑπομονὴν ἐν τοῖς
πειρασμοῖς κατορθώσωμεν εἰς τέλος, καθὼς γέ-
γραπται.

⁶⁶ Ephes. iv. 26. ⁶⁷ ibid. 31. ⁶⁸ Matth. v. 21, 22 et seqq. ⁶⁹ Psal. iv. 5. ⁷⁰ Ephes. iv. 31. ⁷¹ Rom.
xii. 19. ⁷² Matth. v. 59. ⁷³ Matth. x. 23. ⁷⁴ ibid. 16. ⁷⁵ II Thess. iii. 13. ⁷⁶ Genes. iii. 4 seqq.
⁷⁷ Psal. cxi. 5. ⁷⁸ Matth. xxiv. 13.

(64) Reg. primus βούλεται λέγειν ὁ.
(65) Unus ms. cum Voss. καὶ τῶν τότε ρηθέντων.
Codex Combef. καὶ τοῖς τότε ρηθείσιν.

(66) Reg. primus τῷ τύποντι σε... σιαγόνα, στρέ-
φον αὐτῷ καὶ τὴν.

(67) Vossii vetus liber et Reg. primus ὁ ὄφις, et
paulo post in duobus his codicibus ita rursus legitur.

A 497 INTERROGATIO CCXLIII.

Quid sibi vult Apostolus, cum ait: « Irascimini et
nolite peccare: sol non occidat super iracundiam
vestram ⁶⁶: » cum tamen idem ipse alio in loco
dicat: « Omnis amaritudo, et ira, et indignatio
tollatur a vobis ⁶⁷.

RESPONSIO.

Arbitror Apostolum Domini exemplo ita hic lo-
cutum esse. Quemadmodum enim Dominus cum in
Evangelio antea dixisset: *Dictum est antiquis hoc*,
deinde subjungit: *Ego autem dico vobis hoc ⁶⁸*: sic
Apostolus etiam hoc loco, antiqui illius præcepti
veteribus illis olim dati, *Irascimini, et nolite pec-
care ⁶⁹*, facta prius mentione, paulo post id, quod
nobis convenit, a seipso infert his verbis: *Omnis
amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor tollatur
a vobis ⁷⁰*.

INTERROGATIO CCXLIV.

Quid est hoc: « Date locum iræ ⁷¹. »

RESPONSIO.

Hoc est aut non resistere malo, uti scriptum
est, sed et percutienti in dexteram maxillam ob-
vertere etiam alteram ⁷², etc.: aut illud: *Cum au-
tem persecuti vos fuerint in civitate ista, fugite in
aliam ⁷³*.

INTERROGATIO CCXLV.

Quis sit prudens ut serpens, et simplex sicut
columba ⁷⁴.

RESPONSIO.

Prudens quidem ut serpens is est, qui in do-
ctrina tradenda ita se gerit, ut adhibita circum-
spectione, considerationeque, qua ratione quod
docet et fieri, et facile fieri possit, omnia faciat,
ut audientium animos ad auscultandum habeat pa-
ratos. Simplex vero ut columba, qui ne cogitat
quidem de insidiatore ulciscendo, potiusque bene-
ficia in illum conferre pergit, juxta præceptum
Apostoli: *Vos autem nolite deficere benefacientes ⁷⁵*.
Dominus enim, mittens discipulos ad prædican-
dum, hæc ipsis præscribit: ubi et sapientia opus
erat ad persuadendum, et patientia erga insidia-
tores: ut quemadmodum illic hōit serpens et vultu
blandiore accedere, et modo suavior loqui, quo a
Deo abduceret, et manciparet peccato ⁷⁶: ita nos
quoque et faciem et mores et tempus assumamus,
et omnibus modis sermones nostros in judicio dis-
pensemus ⁷⁷, ut abducamus nos a peccato, et ad
Deum reducamus. Cæterum ad finem usque serve-
mus patientiam in tentationibus, velut scriptum est ⁷⁸.

(68) Reg. primus secunda manu προσελθεῖν εὐ-
αγωγότερον.

(69) Antiqui nostri libri πρόσωπον καὶ τρόπον καὶ
καιρὸν. Vulgatæ tres editiones pro τρόπον habent
τόπον. Nec ita multo infra, ubi in vulgatis tribus
editionibus legitur ἀποστῆναι, in veteribus nostris
libris scriptum invenimus ἀποστῆσαι.

498 INTERROGATIO CCXLVI.

Quid significat illud, « Charitas non indecorat se gerit ».

RESPONSIO.

Idem est ac si dicas, a proprio habitu non excidit. Charitatis autem habitus eae sunt charitatis proprietates, quae eodem in loco enumeratae sunt ab Apostolo.

INTERROGATIO CCXLVII.

Cum Scriptura dicat : « Nolite gloriari, et nolite loqui excelsa » : item cum Apostolus aliquando ita confiteatur : « Quod loquor, non secundum Dominum loquor, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriationis » : ac rursus : « Factus sum insipiens gloriando » : alias vero gloriari sinat, cum dicit : « Qui gloriatur in Domino gloriatur » : quae est gloriatio in Domino, et quae est ea quae vetita est.

RESPONSIO.

Vehemens et necessarium Apostoli adversus vitia certamen aperte declaratur. Non enim haec sui commendandi causa dicit, sed ut temeritatem arrogantiae quorundam ac fastum deprimat. Gloriatio autem in Domino est, cum quis recte facta non sibi ipsi, sed Domino ascribit, dicens : Omnia possum in Christo qui me confortat. Vetita autem gloriatio potest duplici ratione considerari ; vel juxta illud : Laudatur peccator in desideriis animae suae ; item : Quid gloriaris in malitia, qui potens es ; vel juxta illud : Faciunt ut videantur ab hominibus ; quandoquidem dum ob ea quae faciunt, laudari volunt, in suis factis quodammodo gloriantur. Quin etiam qui ejusmodi sunt, sacrilegi etiam dici possunt, ut qui sibi Dei vindictae dona, et debitam Deo gloriam ad se rapiant.

INTERROGATIO CCXLVIII.

Si Dominus det sapientiam, et a facie ipsius oriatur cognitio et prudentia ; item si per Spiritum alii datur sermo sapientiae, alii vero sermo scientiae : quomodo id exprobrat Dominus discipulis : « Adhuc ei vos sine intelligentia estis » ; et qua ratione Apostolus quosdam accusat velut intelligentia carentes ?

RESPONSIO.

Si quis novit bonitatem Dei, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, diligentiamque didicit Spiritus sancti in divisione atque efficacia donorum Dei, ei comperitum est et notum, intelligentiae tarditatem non ex beneficientis segnitie, sed ex eorum in quos beneficia conferuntur incredulitate proficisci. Nec injuria reprehenditur qui intelligentiae expertus est, tanquam qui claudat oculos orto sole, ut in

⁹⁹ I Cor. xiii, 5. ¹⁰⁰ I Reg. ii, 5. ¹⁰¹ II Cor. xi, 17. ¹⁰² II Cor. xiii, 11. ¹⁰³ II Cor. x, 17. ¹⁰⁴ Philipp. iv, 13. ¹⁰⁵ Psal. x, 5. ¹⁰⁶ Psal. li, 5. ¹⁰⁷ Matth. vi, 5. ¹⁰⁸ Prov. xi, 6. ¹⁰⁹ I Cor. xii, 8. ¹¹⁰ Matth. xv, 16. ¹¹¹ Rom. i, 31. ¹¹² I Tim. ii, 4.

(70) Editi et est in h. At mss. duo ut in contextu.

(71) Codex Voss. h. ἀπηγορευμένη καύχησις.

(72) Reg. primus h. δὲ ἀπηγορευμένη καύχησις.

(73) Vetere; duo libri et editi καὶ τὸ, Tl. Reg.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΓ.

Τί ἐστὶ τὸ (70), « Ἡ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἰσὺν τῷ εἰπεῖν, τοῦ ἰδίου σχήματος οὐκ ἐκπίπτει. Σχῆμα δὲ ἀγάπης τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀπηριθμημένα τῆς ἀγάπης ἰδιώματα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΖ.

Τῆς Γραφῆς λεγούσης : « Μὴ καυχᾶσθε, καὶ μὴ λαλεῖτε ὑψηλὰ. » καὶ τοῦ Ἀποστόλου ποτὲ μὲν ὁμολογούντος, ὅτι : « Ὁ λαλῶ, οὐ κατὰ κύριον λαλῶ, ἀλλ' ὡς ἐν ἀπροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. » καὶ πάλιν : « Γέγονα ἀπρὸς καυχόμενος. » ποτὲ δὲ ἐπιτρέποντος, ὅτι : « Ὁ καυχόμενος, ἐν κυρίῳ καυχᾶσθω. » τίς ἐστὶν ἡ ἐν κυρίῳ καύχησις, καὶ τίς ἡ ἀπηγορευμένη (71).

B

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ μὲν Ἀποστόλου ἡ κατ' ἀνάγκην πρὸς τὰ πάθη ἐνστάσις εὐδής. Οὐ γὰρ ἵνα ταυτὸν συστήσῃ ταῦτά φησιν, ἀλλ' ἵνα τὸ θράσος τῆς τιμῶν ἀλαζονείας καὶ τὴν ἐπαρσιν καταβάλῃ. Καύχησις δὲ ἡ μὲν ἐν κυρίῳ ἐστίν, ὅταν τις τὰ κατορθώματα μὴ ταυτῷ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ ἀνατίθῃται, λέγων : Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. ἡ δὲ ἀπηγορευμένη (72) διπλοῦν ἂν ἔχοι λόγον, ἢ κατὰ τὸ, Ἐπαίνεται ὁ μαρτυρῶν ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. καὶ, Τί (73) ἐγκυχῇ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατός ; ἢ κατὰ τὸ, Ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις, δι' αὐτοῦ τοῦ θέλειν ἐπαίνεσθαι ἐπ' οἷς ποιοῦσιν, οἷον ἐγκυχόμενοι τοῖς γινόμενοις. Οἱ δὲ τοιοῦτοι καὶ ἱερῶν ἐπὶ εὐν, τὰς τοῦ Θεοῦ εὐρεὰς ἰδιοποιοῦμενοι, καὶ τὴν ὀφειλομένην τῷ Θεῷ δόξαν εἰς ἑαυτοὺς ἀσπάζοντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΗ.

Εἰ κύριος δίδωσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ (74) γνώσις καὶ σύνεσις. καὶ εἰ διὰ τοῦ Πνεύματος, ὃ μὲν δίδεται λόγος σοφίας, ἀλλ' ὃ δὲ λόγος γνώσεως. πῶς ἐγκαλεῖ τοῖς μαθηταῖς ὁ κύριος, ὅτι : Ἀκμὴν καὶ ὁμῆς δούντες οἱ ἐστε ; καὶ ὁ Ἀπόστολος αἰτιάται τινας, ὡς ἀσυνέτους ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ τις τὸ ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ οἶδε, τοῦ θέλοντος πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐπιμέλειαν ἔμαθεν, ἐν τῇ διαίρεσει καὶ ἐνεργείᾳ τῶν τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων, οὗτος γνωρίζει τὴν βραδυτῆτα τῆς συνέσεως οὐ παρὰ τὸν δυνον τοῦ εὐεργέτου, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν εὐεργετούμενων. Καὶ καλῶς ἐγκαλεῖται ὁ ἀσύνετος, ὡς ὁ ἡλίου ἀνατελλαντος χαμμῶν τοὺς ὀφθαλμούς,

D

primus καὶ τί. Aliquanto post idem ms. διὰ τοῦ ἐθέλειν.

(74) Codex Voss. καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.

ἵνα ἐν σκότει διαγῇ, καὶ μὴ ἀναδλέπων ἵνα φω- A tenebris degat, neque sursum aspiciat ut illumi-
netur.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΘ.

Τί ἐστι τὸ ὀσιον, καὶ τί ἐστι τὸ δίκαιον (75).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅσιον μὲν εἶναι λογίζομαι τὸ πρέπον, καὶ ὀφει-
λόμενον παρὰ τῶν ὑποβεβηκότων τῷ ὑπερέχοντι,
κατὰ τὸν τῆς ὑπεροχῆς λόγον· δίκαιον δὲ τὸ πρὸς
ἀξίαν τῶν ἔργων ἐκάστω ἀποδιδόμενον. Καὶ ἐπὶ (76)
τοῦ μὲν ὀσίου τῶν καλλίστων μόνον ἐστὶν ἡ εὐ-
γνωμοσύνη καὶ ἀπόδοσις· ἐπὶ δὲ τοῦ δίκαιου καὶ ἡ
τῶν κακῶν δοκιμασία καὶ ἀνταπόδοσις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΝ΄.

Πῶς διδωσί τις τὸ ἅγιον (77) τοῖς κυσίν, ἢ βδλ-
λει τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων·
ἢ πῶς συμβαίνει τὸ ἐπιπερόμενον· ἢ μήποτε
καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσίν αὐτῶν,
καὶ στρυφέντες ρήξωσιν ὑμᾶς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Σαφῶς ἡμῖν παραδίδωσιν ὁ Ἀπόστολος τοῖς ὑπ’
αὐτοῦ εἰρημένοις πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐπενεγκῶν,
ὅτι Ὅς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως
τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάεις. Τὴν οὖν ἀτιμίαν,
ἣν διὰ τῆς παραβάσεως ἀτιμάζομεν τοὺς ἁγίους
τοῦ Κυρίου λόγους, ἐνταῦθα ὁ Κύριος ἀπηγόρευσεν.
Ἀφ’ ἧς παραβάσεως συμβαίνει καὶ τοὺς ἐξω τῆς
πίστεως ἅμα τε εὐκαταφρόνητα ἡγεῖσθαι τὰ τοῦ
Κυρίου διδάγματα, καὶ ἀπ’ αὐτῶν ἐκείνων θρασύ-
τερον ἡμῖν ἐπεγείρασθαι, καὶ οἰοεῖν ῥήσσειν τοῖς
ὀνειδισμοῖς καὶ τοῖς ἐλέγχois τὸν παραβαίνοντα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΝΑ΄.

Πῶς ποτὲ μὲν ἀπαγορεύει ὁ Κύριος βαλάντιον
βαλάντιον καὶ πῆραν (78) εἰς ὁδόν, ποτὲ δὲ
λέγει· ἢ Ἀλλὰ νῦν ὁ ἔχωρ βαλάντιον ἀράτω
ὁμοίως καὶ πῆραν· καὶ ὁ μὴ ἔχωρ, πωλησάτω
τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο σαφηνίζει αὐτὸς ὁ Κύριος εἰπὼν ὅτι, Δεῖ
γὰρ εἶναι τοῦτο τελεσθῆναι ἐν ἡμοῖς τὸ, Καὶ μετὰ
ἀνέμων ἐλογίσθη (79). Αὐτίκα γὰρ μετὰ τὸ πλη-
ρωθῆναι τὴν περὶ τῆς μάχαιρας προφητείαν λέγει
τῷ Πέτρῳ· Ἀποστρέψον τὴν μάχαιράν σου εἰς
τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μά-
χαιραν, ἐν μάχαιρᾳ ἀπολοῦνται (80)· ὥς μὴ εἶναι
πρόσταγμα, Ἀλλὰ νῦν ὁ ἔχωρ βαλάντιον, ἀράτω,
ἦτοι ἀρεῖ (οὕτω γὰρ καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἀντιγράφων
ἔχει), ἀλλὰ προφητείαν προλέγοντος τοῦ Κυρίου, ὅτι

INTERROGATIO CCXLIX.

Quid est honestum, et quid est justum.

RESPONSIO.

Honestum quidem id esse puto, quod decet, et
quod debetur ab inferioribus superiori, ex præ-
stantiæ ratione; justum vero, quod pro operum
merito atque dignitate singulis redditur. Et in ho-
nesto quidem, optima quæque tantummodo animo
grato in memoriam revocantur, et compensantur :
sed in eo quod justum est, mala quoque examinan-
tur ac puniuntur.

INTERROGATIO CCL.

B Quomodo dat quis sanctum canibus, aut projicit
margaritas ante porcos : aut quomodo contingit id
quod sequitur : « Ne forte conculcent eas pedibus
suis, et conversi dirumpant vos ».

RESPONSIO.

Aperte hoc nobis explicat Apostolus, qui his, quæ
ipse adversus Judæos dixerat, addit : Qui in lege
gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhono-
ras⁷⁷. Itaque contumeliam, qua alleimus sanctos
Domini sermones per legis violationem, hoc loco
prohibuit Dominus. Ex qua violatione sequitur
etiā, ut ii, qui alieni sunt a fide, simul et con-
temnenda ducant Domini dogmata, et ob illa ipsa
audacia majore insurgant adversum nos, et con-
viciis atque accusationibus violatorem veluti dis-
rumpant.

INTERROGATIO CCLI.

Quomodo Dominus interdum vetat portare saccu-
lum et peram in via⁷⁸ ; interdum vero dicit : « Sed
nunc, qui habet sacculum tollat, similiter et pe-
ram : et qui non habet, vendat tunicam suam,
et emat gladium⁷⁹. »

RESPONSIO.

Hoc explanat Dominus ipse his verbis⁸⁰· Opor-
tet enim adhuc in me impleri illud : Et cum iniquis
deputatus est⁸¹. Confestim enim post eventum va-
ticipinii de gladio dicit Petro : Converte gladium tuum
in locum suum : omnes 500 enim qui acceperint
gladium, gladio peribunt⁸² : ita ut illud, Sed nunc
qui habet sacculum, tollat⁸³, seu tollet (sic enim
etiā multa exemplaria habent), non sit quoddam
præceptum, sed vaticinium Domini, qui prænun-
tiabat futurum, ut apostoli donorum et legis Do-

⁷⁷ Matth. vii, 6. ⁷⁸ Rom. ii, 23. ⁷⁹ Luc. x, 4. ⁸⁰ Luc. xxii, 36. ⁸¹ ibid. 37. ⁸² Isa. lmi, 42.
⁸³ Matth. xxvi, 52. ⁸⁴ Luc. xxii, 36.

(75) Editi Τί ἐστι δίκαιον. At mss. duo τὸ δι-
καιον.

(76) Sic Vossii liber et Reg. primus. Vox ἐπὶ
deerat in excusis. Mox Reg. primus καὶ ἀνταπόδο-
σις. Ibidem editi ἀπόδοσις· τοῦ δὲ δίκαιου. Reg. pri-
mus ita ut edidimus.

(77) Unus ms. τὰ ἅγια. Aliquanto post mss. tres
ἐν τοῖς ποσίν. Vocula ἐν in editis desiderabatur.

(78) Reg. primus βαλάντιον ἢ πῆραν. Aliquanto
infra unus ms. σαφηνίζει αὐτὸς ὁ Κύριος. Editi ὁ

αὐτὸς Κύριος.

(79) Editi et Reg. secundus ἐλογίσθην deputatus
sum. Alii duo Regii ἐλογίσθη. Nec ita multo post
editi et duo mss. εἰς τὴν ὁδόν, in vaginam. Reg.
primus et Voss. εἰς τὸν τόπον.

(80) Vossii vetus liber et Reg. primus ἐν μάχαιρᾷ
ἀποθάνοντες. Mox Reg. primus ἀράτω, ἦτοι ἀρεῖ.
Alii duo mss. et editi ἀρεῖ, tollet : quæ varia lectio
inter alias invenitur quoque in Testamento Oxo-
niensi.

mini oblitū audent et gladios assumere. Quod autem plerumque imperativo loquendi genere vice vaticinii usa sit Scriptura, planum est ex multis locis; veluti ex illo, *Fiant filii ejus orphanī*⁸¹; et: *Diabolus stet a dextris ejus*⁸²; et quaecunque sunt similia.

INTERROGATIO CCLII.

Quis sit panis ille quotidianus, cujus quotidianam largitionem rogare edocti sumus.

RESPONSIO.

Cum quis opus aliquod facit, memor Domini, qui dixit: *Ne solliciti sitis animā vestrā, quid manducetis, aut quid bibatis*⁸³, itemque Apostoli, qui laborare præcipiunt, ut habeamus unde tribuamus necessitatem patienti⁸⁴, nec ob propriam utilitatem, sed ob mandatum Domini laborat (*Dignus est enim operarius mercede sua*⁸⁵), is quotidianum panem, hoc est, panem naturæ nostræ ad quotidianam vitam utilem, non sui juris facit, sed eum a Deo petit; atque adeo posita ipsi ob oculos indigentiae suae necessitate, sic edit quod datur ab eo, cui cum probatione hæc cura concredita est, ut quotidie faciat illud: *Dividebatur singulis, prout cuique opus erat*⁸⁶.

INTERROGATIO CCLIII.

*Quid sit talentum, aut quomodo illud multiplicabimus*⁸⁷.

RESPONSIO.

Parabolam hanc ad omne munus Dei significantem dictam fuisse existimo, ut unusquisque, quocunque tandem dono eum Deus dignatus sit, id multiplicet, hoc ipso ad beneficentiam et utilitatem plurimum adhibito. Siquidem nemo est, qui sit benignitatis Dei expertus.

INTERROGATIO CCLIV.

Quæ est mensa illa, in quam oportebat te, inquit Dominus, injicere pecuniam.

RESPONSIO.

Parabolæ non reipsa representant res contempiandas, sed duntaxat mentem deducunt ad propositum. Quemadmodum igitur pecunia solet nummulariis ad quæstum dari (sunt enim, ut ego Alexandriæ novi, qui recipiant, et id ipsum peragant): sic necesse est, ut qui quaecunque tandem donum acceperit, illud **501** communicet cum indigente, aut efficiat quod ab Apostolo de doctrina dictum est: *Hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere*⁸⁸. Non enim solum in doctrina id consuevit fieri, sed etiam in omni nego-

⁸¹ Psal. cVIII, 9. ⁸² ibid. 6. ⁸³ Matth. vi, 25. 35. ⁸⁴ Matth. xxv, 15. ⁸⁵ II Tim. II, 2.

(81) Reg. primus et Voss. ἀπόστολοι προσπιλανθάνομενοι.

(82) Reg. primus μνημονεύη τοῦ. Statim idem ms. cum Voss. Ἀποστόλου παραγγέλλοντος.

(83) Editi καὶ πῶς. Al mss. tres ἢ πῶς. Mox Reg. primus et Voss. ἥν καταμάθη χάριν. Codex

ἤμελλον οἱ ἀπόστολοι ἐπιλανθανόμενοι (81) τῶν δωρεῶν καὶ τοῦ νόμου τοῦ Κυρίου καὶ ξίφους κατατολμῆν. Καὶ οἱ τῷ προστακτικῷ εἶδει τοῦ λόγου ἀντὶ προφητικοῦ πολλὰκις κέχρηται ἡ Γραφή, πολλάχθον ὁ λόγος, ὅσον ἐστὶ τὸ, *Γενηθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὄρφανοι*· καὶ, *Διάβολος στήνῃ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ*· καὶ ὅσα τοιαῦτα.

EPOTHEIS ENB.

Τίς ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ἐπιούσιος, ὃν διδοσθαι ἡμῖν καθ' ἡμέραν προσεῖναι ἐδιδάχθημεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ὁ ἐργαζόμενος μνημονεύων τοῦ (82) Κυρίου λέγοντος, *Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, ἢ τί πίνητε*· καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος ἐργάζεσθαι, ἵνα ἔχωμεν μεταδίδοναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι, μὴ τῆς ἰδίας χρεῖας, ἀλλὰ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἐνεκεν ἐργάζεται (ἐπειδὴ Ἄξιός ἐστι ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ), τότε τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τοῦτο ἐστὶ, τὸν πρὸς τὴν ἐφήμερον ζωὴν τῇ οὐσίᾳ ἡμῶν χρησιμεύοντα, οὐχ ἑαυτῷ ἐπιτρέπει, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἐντυγχάνει περὶ τούτου· καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνδεῖας αὐτῷ ἐπιδείξας, οὕτως ἐσθίει τὸ δίδμενον παρὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας ἐπιτεταγμένου ποιεῖν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τὸ, *Διδομένο ἐκδίδτω, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἴχῃ*.

EPOTHEIS ENΓ.

Τί ἐστὶ τὸ τάλαντον, ἢ πῶς (83) αὐτὸ πολυπλασιάζομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Λογίζομαι τὴν παραβολὴν πρὸς πᾶσαν Θεοῦ δωρεὰν εἰρησθαι· ἵνα ἑκάστος, ἥν ἂν δοκιμασθῇ χάριν εἶχει παρὰ τοῦ Θεοῦ, ταύτην πολυπλασιάσῃ εἰς εὐεργεσίαν καὶ ὄφελος πλειόνων ἐνεργῶν. Οὐδεὶς γάρ ἐστιν ἀμέτοχος τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος (84).

EPOTHEIS ENΔ.

Τίς ἐστὶν ἡ (85) τράπεζα, ἐφ' ἣν ἔδει σε, φησὶν ὁ Κύριος, βαλεῖν τὸ ἀργύριον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αἱ παραβολαὶ οὐκ ἐπὶ εἶδους τὰ θεωρήματα πληροῦσι, πρὸς δὲ τὴν ὑπόθεσιν τὸν νοῦν ὀδηγοῦσιν. Ὅσπερ οὖν τὸ ἀργύριον ἀκολουθίαν ἔχει τοῖς τραπέζιταις διδοσθαι εἰς πορισμὸν (εἰσὶ γὰρ, ὥς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔγνω, οἱ ὑποδεχόμενοι καὶ τοῦτο ποιοῦντες)· οὕτως ἐπάναγκες τὸν ὑποδεχόμενον οἰανδήποτε χάριν μεταδίδοναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι, ἢ ἐκεῖνο ποιεῖν, τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον ἐπὶ τοῦ λόγου· *Ταῦτα παράδον πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι*. Οὐ γὰρ μόνον ἐπὶ τοῦ λόγου τοῦτο γίνεσθαι πέφυκεν,

⁸⁸ Ephes. iv, 28. ⁸⁹ Matth. x, 10. ⁹⁰ Act. iv,

Colb. ἥν ἂν καταμάθῃ.

(84) Codex Colb. τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος.

(85) Reg. primus et Voss. Ποία ἐστὶν ἡ. Reg. tertius τί ἐστὶν ἡ. Ibidem editi et duo mss. ἐφ' ἣν. Alii duo mss. cum Voss. ἐφ' ἣν.

ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος· ὅτι οἱ μὲν τὸ δύνασθαι ἔχουσιν, οἱ δὲ τὴν ἐμπειρίαν τῆς οἰκονομίας ὑπεδέξαντο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΝΕ.

Ποῦ ἀπελθεῖν προσετάχθη ὁ ἀκούσας· « Ἄρον τὸ σὸν, καὶ ὕπαγε. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τάχα ὅπου καὶ οἱ ἐξ ἀριστερῶν σταθέντες ἀπελθεῖν προσετάχθησαν, οἵτινες ἐπὶ ἀργίᾳ τῶν καλῶν ἐνεκλήθησαν. Πᾶς δὲ ὁ φθονὺν τῷ ἀδελφῷ χείρων ἐστὶ τοῦ ἀργοῦ, τῆς Γραφῆς ἔθος ἐχούσης πολλοῦ μετὰ τοῦ φθόνου τάσσειν τὸν φθόνον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΝΓ.

Τίς ἐστὶν ὁ μισθός, ὃν λαμβάνουσι καὶ οὗτοι ὁμοίως τοῖς ἐσχάτοις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τάχα τὸ μὴ ἐγκληθῆναι ὑπὲρ ὧν ἐποίησέ τις καλῶν (86) κοινὸν πάντων τῶν ὑπακούοντων. Τὸ γὰρ στεφανοῦν ἴδιον τῶν τὸν καλὸν ἀγῶνα νομίμως ἀγωνισαμένων, τὸν δρόμον τελεσάντων, τὴν πίστιν τηρησάντων, ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Δύναται δὲ ὁ συμπεφωνημένος μισθός εἶναι καὶ τὰ ἑκατονταπλασίονα, ἅπερ ἐν τῷ νῦν καιρῷ ἀπολήφασθαι ὁ Κύριος ἐπηγγέλατο τοὺς διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ ἀφιέντας ὁ τι δήποτε τῶν παρόντων· ὥστε τὸ μὲν, Ἄρον τὸ σὸν, περὶ (87) τοῦτου εἰρησθαι· ἐπειδὴ δὲ φθόνου πάθος ἐνόσησαν οἱ προκεκηκέναι δόξαντες πρὸς τοὺς τῶν ἰσῶν ἀπολαύσαντας, μηκέτι κληρονομεῖν αὐτοὺς καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἀλλὰ μόνον τὰ ἑκατονταπλασίονα νῦν ἀπολαμβάνοντας, ἐν τῇ μέλλοντι κατακρίνεσθαι διὰ τὸν φθόνον, καὶ ἀκούειν τὸ· Ὑπαγε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΝΖ.

Τίτες εἰσὶν ἄχυρος κατακαυόμενος πυρὶ ἀσδέστω.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἱ χρησιμεύοντες μὲν τοῖς ἀξίοις τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὡς τὸ ἄχυρον τῷ σίτῳ, μὴ ἐν διαθέσει δὲ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον τοῦτο ποιοῦντες, εἴτε ἐν τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασιν, εἴτε ἐν ταῖς σωματικαῖς εὐεργεσίαις· καὶ οὕτως ἀτελεῖς ἑαυτοὺς ἀφιέντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΝΗ.

Τίς ἐστὶν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου καταγινωσκόμενος, « Ὁ θέλων » (88) ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ ὀρησκείᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐπιφερόμενον σαφηνίζειν οἶμαι τὴν ἐν τῷ τόπῳ

⁸⁶ Matth. xx, 14. ⁸⁷ Matth. xxv, 41. ⁸⁸ Rom. i, 29; Galat. v, 21. ⁸⁹ Matth. xx, 14. ⁹⁰ ibid. ⁹¹ Matth. iii, 12. ⁹² Coloss. ii, 18.

(86) Vulgatæ tres editiones et duo mss. καλῶν. Quem locum cum ita vertisset interpres vetus, Fortasse hoc, quod alicui crimini data non sint mala quæ patravit, usque adeo stomachum Combellsio movit, ut sic scripserit: Sic constanter codd. textusque editus, ac petit series; Pelagique simile est, quod ambo interpretes xaxōn sibi ditinuerunt. Sed pace viri doctissimi dixerim non constanter ita legi in codicibus, cum Reg. primus quem ipse cum

A tio: quandoquidem alius inest facultas, alii vero dispensandi peritiam acceperunt.

INTERROGATIO CCLV.

Quo abire jussus est qui audit: « Tolle quod tuum est, et vade ».

RESPONSIO.

Eum in locum fortasse, quo etiam qui a sinistris steterunt, abire jussi sunt⁸⁶, quibus crimini datum est, quod cessassent a bonis operibus. Quisquis autem invidet fratri, homine nihil agente deterior est, cum mos sit Scripturæ multis in locis, invidiam cum cæde conjungere⁸⁷.

INTERROGATIO CCLVI.

Quæ sit merces, quam hi pariter atque ultimi accipiunt.

RESPONSIO.

Fortasse non incusari, ob ea recte facta quæ quis gessit, commune est omnium obedientium. Nam coronari proprium est eorum qui bonum certamen legitime decertarunt, qui perfecerunt cursum, qui fidem servaverunt, in dilectione Jesu Christi Domini nostri. Potest autem pacta illa merces esse illud centuplum, quod Dominus spopondit recepturos in hoc tempore esse eos qui cunctas res præsentis reliquerint ob ipsius mandatum: ita ut illud, Tolle quod tuum est⁸⁸, de hac mercede dictum sit. Quoniam autem qui priores laborasse visi fuerant, adversus eos qui æquale præmium receperant, invidiæ morbo laborarunt, non par est ipsos vitam æternam sortiri, sed solo illo centuplo nunc accepto, in futuro sæculo condemnari ob invidiam, et audire illud: Vade⁸⁹.

INTERROGATIO CCLVII.

Qui sint paleæ, quæ inextincto igne comburitur⁹⁰.

RESPONSIO.

Il nimirum, qui utiles quidem sunt iis qui digni sunt regno cælorum, perinde ut paleæ frumento, nec tamen affectu dilectionis erga Deum et proximum hoc faciunt, sive in spiritualibus donis, sive in corporalibus beneficentiis, atque ita imperfectos se esse sinunt.

502 INTERROGATIO CCLVIII.

Quis sit, qui condemnatur ab Apostolo his verbis: « Volens in humilitate et religione » etc.

RESPONSIO.

Argumentum, de quo hic agitur, iis quæ sequun-

editis contuli, pro καλῶν habeat xaxōn, nec aliter legatur in Colbertino. Vir eruditissimus Godefridus Hermantius, qui vernacula lingua Vitas Basilii magni et Gregorii Nazianzeni scripsit, ille alius est interpres quem quoque Combellsius reprehendit.

(87) Veteres duo libri cum Voss. τὸ σὸν καὶ ὕπαγε, περὶ.

(88) Editi et duo mss. καταγινωσκόμενος, ὅτι θέλων. Alii duo καταγινωσκόμενος, ὁ θέλων.

tur verbis arbitror explanari. Mox enim nominat A inmoderationem corpori haudquaquam parcitem: ejusmodi sunt Manichei, et si qui sint horum similes.

INTERROGATIO CCLIX.

Quis sit fervens spiritu ⁷⁶.

RESPONSIO.

Qui ferventi animi alacritate, et inexplebili desiderio, et studio impigro facit voluntatem Dei, in charitate Jean Christi Domini nostri, juxta id quod scriptum est: In mandatis ejus volet nimis ⁷⁷.

INTERROGATIO CCLX.

Cum Apostolus nunc quidem dicat: « Noli fieri imprudens ⁷⁸: » nunc vero, « nolite esse prudentes apud vosmetipsos ⁷⁹, » fieri potest ut prudens non sit apud semetipsum is qui imprudens non est?

RESPONSIO.

Unumquodque præceptum habet proprium limitem. Etenim huic mandato, Noli fieri imprudens ⁷⁸, hoc subjungit, Sed intelligentes quæ sit voluntas Dei: alteri vero, Ne sis prudens apud teipsum ⁸¹, additur illud: Verum time Dominum, et declina ab omni malo. Quare imprudens quidem est, qui non intelligit voluntatem Domini: prudens vero apud semetipsum, quisquis suis ipsius ratiocinationibus utitur, neque in verbis Dei ambulat secundum fidem. Si quis igitur vult neque imprudens esse, neque prudens apud seipsum, debet Domini intelligere voluntatem per fidem in ipsum, et in timore Domini imitari Apostolum, qui ait: Consilia destruentes, et omnem altitudinem extolloquentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi ⁸².

503 INTERROGATIO CCLXI.

Cum Dominus hoc promissum fecerit: « Omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis ⁸³: » ac rursus: « Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quæcumque petierint, fiet illis ⁸⁴: » quomodo vel ipsi sancti quæ petierunt, non acceperunt? velut etiam Apostolus, qui ait: « Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me ⁸⁵, » nec tamen voti compos factus est: similiterque Jeremias propheta, et Moyses ipse.

RESPONSIO.

Cum Dominus noster Jesus Christus in precatione sua dixerit, Pater, si possibile est, transeat a me calix iste: deinde addiderit: Verumtamen voluntas mea, sed tua fiat ⁸⁶: primum quidem nosse operæ pretium est, non licere nobis quæcumque

A ζητουμένην (89) ὑπόδεσθαι. Ἀπειδιαν γὰρ σώματος προΐων ὀνομάζει· οἱοί εἰσιν οἱ Μανιχαῖοι, καὶ εἰ τινα; ὅμοιοι τούτοις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΝΘ.

Τίς ἐστὶν ὁ ὢν τῷ πνεύματι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ διαπύρρον προθυμία, καὶ ἀκορόστῳ ἐπιθυμία, καὶ ἀόκνη σπουδή ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θέλησται σφόδρα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ποτὲ μὲν, « Μὴ γίνεσθε ἄφρονες· » ποτὲ δὲ, « Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς· » εἰ δυνατόν μὴ εἶναι φρόνιμον παρ' ἑαυτῷ τὸν μὴ ἄφροντα;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκαστον πρόσταγμα Θεὸν ἔχει ὄρον. Τῷ γὰρ, Μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἐπιφέρει· Ἀλλὰ συνιέντες (90) τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· καὶ τῷ, Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρὰ ἑαυτῷ, τὸ, Φοβοῦ δὲ τὸν Κύριον, καὶ ἐκκλίνε ἀπὸ παντὸς κακοῦ. Ὅστε ἄφρων μὲν ἐστὶν ὁ μὴ συνιείς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου (91)· φρόνιμος δὲ παρ' ἑαυτῷ πλὴς ὁ λογισμῶς ἰδίῳ χρώμενος, καὶ μὴ κατὰ πίστιν στοιχῶν τὸς ῥήματι τοῦ Θεοῦ. Εἰ οὖν τις βούλεται μήτε ἄφρων εἶναι, μήτε φρόνιμος παρ' ἑαυτῷ, συνιέναι ὀφείλει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου πιστεῖν τῇ εἰς αὐτὸν, καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ μιμεῖσθαι τὸν Ἀπόστολον λέγοντα· Λογισμοὺς καθαιρούντες, καὶ πᾶν ὄψωμα ἐκαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὁπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΣΑ.

Τοῦ Κυρίου ἐπαγγελιαμένου, ὅτι· Πάντα, ὅσα ἂν αἰτήσηται ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες (92), λήψουσιν· καὶ πάλιν· Ἐὰν δύο ὁμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγματος, οὗ ἂν αἰτήσωνται, γινήσεται αὐτοῖς· πῶς αἰτήσαντές τινα καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγιοι οὐκ ἔλαβον; ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· Ὅτι ἐπεὶ τοῦτον τρις τὸν Κύριον παρεκάλεισα, ἵνα ἀποστέλῃ ἀπ' ἐμοῦ· καὶ μὴ λαβὼν τὸ αἶτημα, καὶ Ἰερემίας δὲ ὁ προφήτης, καὶ αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος ἐν προσευχῇ· Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, εἴτα ἐπαγαγόντος, Πλὴν μὴ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω (93)· πρῶτον μὲν εἰδέναι δεῖ, ὅτι οὐ πᾶν ὃ θέλομεν αἰτεῖν

⁷⁶ Rom. xii, 11. ⁷⁷ Psal. cxi, 4. ⁷⁸ Ephes. v, 17. ⁷⁹ Rom. xii, 16. ⁸⁰ Ephes. v, 17. ⁸¹ Prov. iii, 7. ⁸² II Cor. x, 4, 5. ⁸³ Matth. xxi, 22. ⁸⁴ Matth. xviii, 19. ⁸⁵ II Cor. xii, 8. ⁸⁶ Matth. xxvi, 39.

(89) Antiqui duo libri præter Voss. τόπω ζητουμένην. Alii duo mss. et editi τόπω δηλουμένην.

(90) Codex Colb. Ἀλλὰ συνιέντες. Ibidem idem ms. cum Reg. tertio θέλημα τοῦ Κυρίου. Max Vossii codex et alii tres παρὰ ἑαυτῷ. Alius ms. et editi παρ' ἑαυτῷ. Totum illud, μὴ γὰρ φρόνιμος, Salomonis est, non apostoli Pauli: sed ille Paulo tribuitur, quod unam quidem sententiae partem sibi sumpsit

Rom. xii, 16, in altera vero, quod ad sensum attinet, a Salomone non recedat. Reg. primus pro ἐκκλίνε habet ἐκλινον.

(91) Unus ms. θέλημα τοῦ Θεοῦ. Aliquanto post duo mss. ῥήματι τοῦ Κυρίου.

(92) Reg. primus προσεύχῃ ὡς πιστεύοντες.

(93) Codices duo σὸν γινέσθω. Ibidem duo mss. οὐ μὴν δὲ τό.

ἐπετράπημεν, οὐ μὴν οὐδὲ τὸ συμφέρον αἰτεῖν πάν-
 τως γινώσκουμεν. Τὸ γάρ, τί προσευξόμεθα καθὼς
 δεῖ, οὐκ οἴδαμεν. Ὅστε μετὰ πολλῆς μὲν περισκέ-
 φεως, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ποιεῖσθαι δεῖ τὰ
 αἰτήματα· μὴ ἀκούομένους δὲ εἰδέναι χρῆ, ὅτι ἡ
 ἐπιμονὴς χρεῖα, ἡ καὶ εὐτονίας, κατὰ τὴν παρα-
 βολὴν τοῦ Κυρίου, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχε-
 σθαι, καὶ μὴ ἐκκαεῖν, καὶ κατὰ τὸ ἐν ἄλλῳ τόπῳ
 ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον, ὅτι διὰ τὴν ἀναιδείαν αὐτοῦ
 ἐγερθεὶς, δώσει αὐτῷ, ὅσαν χρῆσει· ἡ διορθώ-
 σεις καὶ ἐπιμελείας, κατὰ τὸ διὰ τοῦ προφήτου ὑπὸ
 τοῦ Θεοῦ πρὸς τινὰς εἰρημένον, εἰπόντος· Ὅταν
 τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτερίνητε πρὸς μὲ, ἀπόστρέψω
 τὸ πρόσωπόν μου (94) ἀπ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πλη-
 θύνῃτε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. Αἱ
 γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πληρεῖς. Αὐτίσασθε,
 καθαροὶ γένεσθε, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅτι δὲ καὶ νῦν γί-
 νονται, καὶ εἰς τῶν πολλῶν αἱ χεῖρες αἵματος πλή-
 ρεις, οὐδὲν ἀμφιδάλλειν δεῖ τοὺς πιστεύοντας ἐκείνῳ
 τῷ κρίματι τοῦ Θεοῦ, δ' κατὰ τοῦ προσταχθέν-
 τος ἀναγγεῖλαι τῷ λαῷ, καὶ σιωπήσαντος ἀπ-
 ερρήνато, εἰπών, ὅτι Τὸ αἷμα τοῦ ἡμαρτηκότος
 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ σκοποῦ ἐκζητηθήσε-
 ται (95). Ὅπερ ἀληθὲς καὶ ἀπαράβατον εἶναι πληρο-
 φορηθεὶς ὁ Ἀπόστολος εἶπε· Καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ
 τοῦ νῦν ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων (96). Οὐ γάρ
 ἐκπετελλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν
 τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ ὁ σιωπήσας μόνον
 ἔνοχος τοῦ αἵματος τῶν ἀμαρτανόντων εὐρίσκεται,
 τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν, δι' ὧν ποιοῦσιν, ἡ δι' ὧν
 λαλοῦσι, σκανδαλίζόντων ἑτέρους; Ἔστι δὲ ὅτε
 καὶ (97) δι' ἀναξιώτητα τοῦ αἰτούντος οὐκ ἐπιτυγχά-
 νεται τὸ αἶτημα, ὡς ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ εὐξαμένου οἰκο-
 δομησάι οἶκον τῷ Θεῷ, καὶ κωλυθέντος· ὅς τῆς
 μὲν πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως οὐκ ἀπῆλλοτρίωθη, οὐ
 μὴν καὶ ἐκεῖνος ἄξιος ἐκρίθη. Ὁ μέντοιγε Ἰερεμίας
 μὴ ἀκουσθεὶς φαίνεται διὰ τὴν κακίαν ἐκείνων, ὑπὲρ
 ὧν προσήχετο (98). Πολλάκις δὲ καὶ τοῦ καιροῦ διὰ
 ῥαθυμίαν παρελθόντος ἡμῖν, καθ' ὃν εἶδε ποιήσασθαι τὸ
 αἶτημα, ἀκαίριος ὕστερον καὶ μάτην αἰτούντες εὐρισκί-
 μεθα. Περὶ δὲ τοῦ, Ὅτι ἐπεὶ τοῦτο τρις τὸν Κύριον
 παρεκάλισα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ, εἰδέναι χρῆ, ὅτι
 τῶν περιστάσεων, τῶν τε ἐξωθεν καὶ τῶν περὶ τὸ
 σῶμα, πολλὰ καὶ διάφορος ἐστὶν ὁ λόγος, τοῦ Θεοῦ ἡ
 ἐπάγοντος, ἡ συγχωροῦντος διὰ τινα οἰκονομίαν (99)
 κρείττονα τῆς παρ' αὐτὰ ἀνέσεως. Ἐὰν μὲν οὖν τις
 δυνήθῃ γνωρίσαι, ὅτι χρῆ διὰ προσευχῆς καὶ αἰτή-
 σεως ἀπαλλαγῆναι τῆς περιστάσεως, ἀκούεται αἰτή-
 σας, ὡς οἱ δύο τυφλοὶ ἐν Εὐαγγελίῳ καὶ οἱ δέκα λε-

A volumus, petere: imo vero ne id quidem quod no-
 bis expedit, poscere ullo modo novimus. Nam quid
 exposcamus, ut oportet, nescimus. Quare multa
 cum consideratione secundum voluntatem Dei pe-
 titiones adhibendæ sunt. Quod si non audimur,
 scire oportet aut perseverantia aut ingenti conten-
 tione opus esse, juxta Domini parabolam, qua do-
 cemur semper orare oportere, non autem defatigari,
 et juxta id quod ab ipso in alio loco dictum est:
*Propter improbitatem ejus surget, et dabit illi quot-
 quot habet necessarios*⁹⁷: aut emendatione et dili-
 gentia, juxta id quod Deus per prophetam ad
 quosdam dixit, ita loquens: Cum extenderitis ma-
 nus vestras ad me, avertam faciem meam a vobis:
 et si preces multiplicaveritis, non exaudiam vos. Ma-
 nus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lavamini,
 mundi estote⁹⁸, etc. Quin autem et nunc fiant, et
 sint plenæ sanguine manus multorum, dubitare
 non debent, qui fidem habent judicio illi Dei, quod
 adversus eum pronuntiavit, qui populo renun-
 tiare jussus, oblocuerit, ita locutus: Sanguis
 peccatoris ex manibus speculatoris requiretur⁹⁹.
 Quod cum verissimum ac constantissimum esse
 sibi persuasisset Apostolus, dicebat: Mundus ego
 ex hoc tempore sum a sanguine omnium. Non enim
 subterfugi, quominus annuntiarem vobis omne con-
 silium Dei¹⁰⁰. Quod si qui conticuerit solum, is
 reus futurus est sanguinis eorum, qui peccaverint,
 quid quis dixerit de iis qui per sua facta aut
 dicta aliis fuerint offensionem? Fit autem interdum,
 ut etiam propter indignitatem petentis petitum non
 impetretur: velut in Davide, qui cum rogasset
 ut liceret sibi ædificare domum Deo, prohibitus est.
 qui etiamsi gratus acceptusque esset Deo, tamen
 hoc honore non habitus est dignus. Jeremias
 vero ob nequitiam eorum pro quibus precatus
 est, videtur non exauditus fuisse. Quin etiam non
 raro contingit, ut prætermissis ex nostra ne-
 gligentia opportuno tempore, quo orare oportuis-
 set, comperimus posthac intempestive et incassum
 rogare. Quod autem attinet ad illud, *Propter hoc
 ter Dominum rogari, ut discederet a me*¹⁰¹, scien-
 dum est earum calamitatum quæ tum in rebus
 externis, tum in ipso corpore nobis eveniunt,
 multiplicem esse et variam rationem, Deo has vel
 inferente vel permittente per quamdam dispensa-
 tionem subita horum malorum liberatione nobis
 utiliore. Si quis igitur nosse potuerit, se ab
 adversitate per precessionem ac rogationem liberari

⁹⁷ Luc. xi, 8. ⁹⁸ Isa. i, 15, 16. ⁹⁹ Ezech. iii, 18. ¹⁰⁰ Act. xx, 26, 27. ¹⁰¹ II Cor. xii, 8.

(94) Vossii vetus liber et alii duo ἀποστρέψω τοὺς
 ὀφθαλμούς μου, avertam oculos meos; nec aliter le-
 gitur apud LXX. Editi et Reg. secundus ut in con-
 textu.

(95) Antiqui duo libri cum Voss. ἐκζητήσω.

(96) Vossii vetus liber et alii duo πάντων ὑμῶν,
 omnium vestrum.

(97) Reg. primus Ἔστι δὲ ὅταν καὶ. Mox codex
 Colb. οὐ εἰδόμεναι τὸ αἶτημα.

(98) Editi et Reg. secundis ἤρχετο. Alii tres mss.

præter Voss. προσήχετο. Nec ita multo post Reg.
 primus διὰ ῥαθυμίαν παρελθόντος, καθ' ὃν. Codex
 Colb. παρελθόντος ἡμᾶς, καθ' ὃν.

(99) Editi et unus ms. διὰ τὴν οἰκονομίαν. Alii
 tres mss. διὰ τινα οἰκονομίαν. Ibidem editi et duo
 mss. τῆς παρὰ ταῦτα. Reg. primus et Voss. τῆς
 παρ' αὐτὰ. Codex Colb. τῆς παραυτίχα. Nec ita
 multo infra duo mss. cum Voss. προσευχῆς καὶ
 δεήσεως.

oportere, si rogat, tum exauditur : velut duo cæci A
in Evangelio, et decem leprosi, alique complures :
si vero perspectam non habuerit rationem, ob
quam in tentationem inciderit (nam plerumque
finem ob quem mala sibi irrogantur, assequi
etiam per patientiam debet), deprecatusque fuerit
calamitatem, cum tamen ad finem usque eam
sustinere debuisset, non auditur : quandoquidem
consilio benignitatis Dei non assentitur. Illud au-
tem, Si duo ex vobis consenserint ⁹², quid sibi
velit, ipsa loci series aperte declarat. Ibi enim de
eo qui peccantem arguit, et de eo qui arguitur,
verba facit. Quamobrem, cum Deus non velit
mortem peccatoris, sicut vult ipsum converti et
vivere ⁹³ : qui reprehensus est, si animo compun-
ctus sit, atque redarguentis assensus fuerit consilio,
pro re omni, hoc est, pro omni peccato,
cujus petierint veniam, dabitur ipsis a clementis-
simo Deo. Si enim qui increpatur, hand consense-
rit cum increpante, jam non conceditur venia, sed
sit alligatio, juxta ea quæ sequuntur verba : Quæ-
cunque alligaveritis super terram, erunt ligata in
cælo ⁹⁴, sic ut impleatur judicium illud : Si Ecclesiam quoque non audierit qui redarguitur est, sit tibi
sicut ethnicus et publicanus ⁹⁵.

INTERROGATIO CCLXII.

Cum Scriptura in rerum laudabilium numero ege-
statem et pauperatatem ponat, velut in hoc loco :
« Beati egeni ⁹⁶ ; » ac etiam in illo, « Deside-
rium pauperum exaudivit Dominus ⁹⁷ ; » et rur-
sum : « Egenus et pauper laudabunt nomen
tuum ⁹⁸ ; » quodnam est discrimen egestatem
inter et pauperatatem : et quomodo verum dicit
David, cum ait : « Ego autem egenus sum et
pauper ⁹⁹ ? »

RESPONSIO.

Cum recorder Apostoli qui dixit de Domino .
Quod propter nos egenus factus est, cum dives es-
set ¹, existimo egenum quidem eum esse, qui a
divitiis exciderit in egestatem ; pauperem vero,
qui ab initio in egestate fuerit, ac certo quodam
qui Deo placeret modo ejusmodi adversitatem
rexerit. Cæterum David egenum **505** et pauperem
esse se confitetur : sed fortasse hoc etiam dicit in
persona Domini, qui egenus quidem nominatur
secundum illud : Qui propter nos egenus factus est,
cum esset dives : pauper vero, quod non divitis
alicujus, sed fabri lignarii filius secundum carnem
dictus est ². Forte etiam quoniam, sicut Job ³, non
noverat res suas in thesaurum recondere, neque
divitiis studere tanquam propriis, sed dispensare omnia ex voluntate Domini.

⁹² Matth. xviii, 19. ⁹³ Ezech. xxxiii, 11. ⁹⁴ Matth. xviii, 18. ⁹⁵ ibid. 17. ⁹⁶ Matth. v, 3. ⁹⁷ Psal. x, 17, juxta Hebr. ⁹⁸ Psal. lxxiii, 21. ⁹⁹ Psal. xxxix, 18. ¹ II Cor. viii, 9. ² Matth. xiii 55. ³ Job i, 21.

(1) Editi et duo mss. διορθωθῆναι. Alii duo cum Voss. κατορθωθῆναι.

(2) Vossii vetus liber et Reg. primus κατάνυγῃ τῇ ψυχῇ.

(3) Codex Voss. πτωχοὶ τῷ πνεύματι. Aliquantum post editi et mss. duo εἰσέχουσας, Κύριε, exaudisti, Domine. Alii duo εἰσέχουσε Κύριος, exaudivit Dominus. Mox codex Colb. ὀνομά σου, Κύριε.

A προῖ, καὶ πολλοὶ ἔτιροι· ἐὰν δὲ τις μὴ γνωρίσῃ τὸν λόγον, καθ' ὃν περιπέπτωκε τῷ πειρασμῷ (πολλάκις γὰρ καὶ δι' ὑπομονῆς κατορθωθῆναι (1) αὐτῷ ὁ σκοπὸς τῶν ἐπαγομένων ὀφείλει), καὶ, δέον εἰς τέλος ὑπομένειν, παραιτῆται τὴν περιστάσιν, οὐκ ἀκούε-
ται· ἐπεὶ μὴ συντρέχει τῷ σκοπῷ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ, Δύο ὑμῶν ἐὰν συμφωνήσωσιν, αὕτη ἡ περικοπὴ σαφηνίζει. Περὶ γὰρ τοῦ ἐλέγχον-
τος τὸν ἡμαρτηκότα, καὶ περὶ τοῦ ἐλεγχόμενου ποιεῖ-
ται τὸν λόγον. Ὅτι, τοῦ Θεοῦ μὴ θέλοντος τὸν θάνα-
τον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέφει καὶ ζῆν αὐτόν, ἐὰν ὁ ἐλεγχθεὶς κατανυγῇ τὴν ψυχὴν (2), καὶ συν-
έλθῃ τῷ σκοπῷ τοῦ ἐλέγχοντος, περὶ παντὸς πράγμα-
τος, τούτεστι, περὶ παντὸς ἁμαρτήματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται τὴν ἄφεσιν, δοθήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ
B φιλανθρωποῦ Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ μὴ συμφωνήσῃ ὁ ἐλεγχόμενος τῷ ἐλέγχοντι, οὐκέτι ἄφεσις γίνεται, ἀλλὰ ἔσμός· κατὰ τὸ ἐπιφερόμενον, ὅτι Ὅσα ἐὰν
δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐ-
ρανῷ, πληρουμένου τοῦ κρίματος ἐκείνου, ὅτι Ἐὰν
καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ ὁ ἐλεγχθεὶς, ἔστω
σοι ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΒ.

Τῆς Γραφῆς ἐν τοῖς ἐκαινουμένοις τιθέσης τὴν
πτωχείαν καὶ τὴν πενίαν, ὡς ἐν τῷ, « Μακά-
ριοι οἱ πτωχοὶ (3) ; » καὶ ἐν τῷ, « Τὴν ἐπιθυμίαν
τῶν πενήτων εἰσέχουσας Κύριος ; » καὶ ἄλλιν·
« Πτωχὸς καὶ πένης ἀνέσονται τὸ δρομά-
C σου ; » τίς ἐστὶν ἡ διαφορὰ πτωχείας καὶ πε-
νίας ; καὶ πῶς ἀληθεύει ὁ Δαβὶδ λέγων· « Ἐγὼ
δὲ πτωχὸς εἰμι καὶ πένης ; »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μεμνημένος τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος περὶ τοῦ
Κυρίου, Ὅτι δι' ἡμῶν ἐπτώχευσεν, πλούσιος ὢν,
Κυρίου, ὅτι πτωχὸς μὲν ἔστιν ὁ ἀπὸ πλούτου κατ-
ελθὼν εἰς ἐνδεϊαν· πένης δὲ ὁ ἀξ ἀρχῆς ἐν ἐνδεΐ-
ᾳ καὶ εὐαρέστῳ τῷ Κυρίῳ (4) κυβερνήσας τὴν
τοιαύτην περίστασιν. Ὁ δὲ Δαβὶδ πτωχὸς καὶ πένης
εἶναι ὁμολογεῖ, τάχα μὲν εἰς πρόσωπον τοῦ Κυρίου
καὶ τοῦτο λέγων, πτωχοῦ μὲν ὀνομαζομένου κατὰ τὸ,
Ὅς δι' ἡμῶν ἐπτώχευσεν, πλούσιος ὢν· πένης δὲ,
καθὼ οὐ πλουσίῳ τινὲς, ἀλλὰ τέκτονος υἱὸς τὸ κατὰ
σάρκα ἐξηραματίσας. Τάχα δὲ καὶ ἐπεὶ περ ἦδει, κατὰ
D τὸν Ἰωβ, μὴ θησαυροφυλακεῖν τὰ ἑαυτοῦ, μηδὲ ὡς
Ἰδοὺ προσέχειν τῷ πλούτῳ, οἰκονομεῖν (5) δὲ πάντα
κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

(4) Editi et Reg. secundus εὐαρέστως τοῦ Κυρίου. male. Alii tres mss. τῷ Κυρίῳ, bene. Mox editi πτωχὸν καὶ πένην. Veteres tres libri præter Voss. πτωχὸς καὶ πένης.

(5) Unus ms. et editi τῷ οἰκονομεῖν. Illud τῷ in aliis tribus mss. deest ; nec dubium est, quin inepte ab aliquo otioso additum sit. Statim duo mss. θέλημα τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΓ.

Τι βούλεται διδάξαι ὁ Κύριος διὰ τῶν ὑποδειγμάτων, οἷς ἐπιφέρει τὸ, « Ὅπως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ἐπάρχουσιν (6), οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής; » Εἰ γὰρ ὁ μὲν θέλω πύργον οἰκοδομῆσαι, ἢ συμβαλεῖν ἐτέρῳ βασιλεῖ, παρασκευάσασθαι ὀφείλει ἢ πρὸς τὴν οἰκοδομήν, ἢ πρὸς τὸν πόλεμον· ἐὰν δὲ μὴ ἢ δυνατὸς, ἐξέσται αὐτῷ ἢ μὴ θείναι θεμέλιον τῆς ἀρχῆς ἢ ἐρωτῆσαι τὰ πρὸς εἰρήνην· ἄρα καὶ ὁ θελήσας μαθητὴς γενέσθαι τοῦ Κυρίου, ἀποτάσσεται ὀφείλει; ἐὰν δὲ καταμάθῃ πρὸς τοῦτο δυσκόλως ἔχοντα ἑαυτὸν, ἐξέσται αὐτῷ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν μαθητεύσαι τῷ Κυρίῳ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Σκοπὸς τῷ Κυρίῳ ἐν τοῖς ὑποδείγμασι τούτοις ἐστίν, οὐκ ἐξουσίαν δοῦναι γενέσθαι μαθητὴν τοῦ Κυρίου, ἢ μὴ· ἀλλὰ δεῖξαι τὸ ἀδύνατον τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεσθήσεως ἐν τοῖς περισπῶσι τὴν ψυχὴν· ἐν οἷς καὶ κινδυνεύει εὐάλωτος γινομένη ταῖς μεθοδεῖαις τοῦ διαβόλου, καὶ χλευῆς καὶ γέλωτος ἀξία, διὰ τὸ ἀτελεῖς τῶν ἐσπουδάζοντων (7) δοκούντων, ἐλέγχεται. Ὅπερ ἀπευχόμενος ὁ Προφήτης παθεῖν, ἔλεγεν· Μήποτε ἐπιχαρώσιν μοι οἱ ἐχθροί μου· καὶ ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου, ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλοφημύνησαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΔ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Ἰνα ἦτε εἰλικρινεῖς· » καὶ πάλιν, « Ἄλλ' ὥς ἐξ εἰλικρινελος· » τὸ εἰλικρινὲς τί ἐστίν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰλικρινὲς λογίζομαι εἶναι τὸ ἀμιγές, καὶ ἄκρως κεκαθαρμένον ἀπὸ παντὸς ἐναντίου, συνηγμένον δὲ καὶ τεταγμένον (8) πρὸς μόνην θεοσέδειαν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἐν ἑκάστῳ καιρῷ καὶ πράγματι πρὸς τὸν ταύτης σκοπὸν ἀκριδῶς ἐπιζητούμενα· ὥστε μὴδὲ πρὸς τὰ συγγενῆ τῶν κατορθωμάτων ἀπομεταωρίζεσθαι τὸν εἰς τι ταχθέντα. Δηλοῦνται δὲ τὸ μὲν πρότερον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας· ἐπιφέρει γὰρ τῷ, Ἄλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινελος, τὸ, Ὡς ἐκ Θεοῦ κατενώπιον Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν· τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τοῦ, Μὴ ὑπερβρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἑκάστῳ ὥς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως· καὶ ἐκ τῶν τούτοις ἐπιφερομένων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΕ.

Εἰ πρὸς μόνους τοὺς λερεῖς εἰρηται τὸ, « Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῇς, ὅτι ἔχει τι ὁ ἀδελφός σου κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἔπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθων πρόσφερε τὸ δῶρόν σου, » ἢ καὶ πρὸς πάντας· καὶ πῶς ἑκαστος ἡμῶν προσφέρει δῶρον (9) ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο ἐξαιρέτως μὲν καὶ πρωτοτύπως πρὸς λερεῖς

⁶ Luc. xiv, 33. ⁷ Psal. xxxvii, 17. ⁸ Philipp. i, 40. ⁹ II Cor. ii, 17. ¹⁰ ibid. ¹¹ Rom. xii, 3.

¹² Math. v, 23, 24.

(6) Reg. primus τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. Codex Colb. τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ.

(7) Veteres duo libri cum Voss. τῶν σπουδάζοντων.

(8) Reg. primus et Colb. καὶ τεταγμένον. Vocula

INTERROGATIO CCLXIII.

Quid vult docere Dominus per exempla, quibus subjungit illud : « Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus ». Si enim qui turrim ædificare vult, aut prælium committere cum alio rege, apparare se debet aut ad ædificationem, aut ad bellum : sin autem impar fuerit, potest aut ab initio fundamentum non jacere, aut petere pacem : ergone is etiam, qui voluerit discipulus Domini fieri, debet renuntiare? et si animadverterit id difficile a se toleratum iri, an liceat ei ne ab initio quidem discipulum Domini fieri?

RESPONSIO.

Propositum est Domino in his exemplis, non permittere ut quivis Domini fiat discipulus, vel non : sed docere nullo modo fieri posse, ut aliquis inter ea quæ animum distrahant, Deo placeat : in quibus periclitatur etiam, utpote qui facile possit insidiis diaboli capi, et ita demum rebus iis, quarum studio teneri videbatur, imperfectis relictis, ludibrio et risu dignus esse perhibetur. Quod sibi ne accideret deprecans Propheta, dicebat : Nequando supergaudeant mihi inimici mei : et dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt.

INTERROGATIO CCLXIV.

Cum Apostolus dicat : « Ut sitis sinceri » : « ac rursus, « Sed velut ex sinceritate », quid est sincerum?

RESPONSIO

Sincerum esse arbitror quod cum nulli rei admistum sit, et a re qualibet contraria summe purgatum, coactum est et directum ad solam pietatem ; imo vero non ad pietatem modo, sed ad ea etiam, quæ in singulis et temporibus et rebus plane ad ipsius scopum requiruntur, ita ut si quis muneri alicui præpositus sit, is ne ad afinia quidem ei muneri distrahatur. Quod quidem prius est, declaratur ex ipsa serie verborum : nam his verbis, Sed velut ex sinceritate, subdit illud : Sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur : alterum vero ex illo : Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem : unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei : itidem ex aliis verbis, quæ his subjunguntur.

506 INTERROGATIO CCLXV.

Utrum ad solos sacerdotes dictum sit : « Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade, prius reconciliare fratri tuo : et tunc veniens offer munus tuum », an etiam ad omnes. Et quomodo unusquisque nostrum offert munus ad altare.

RESPONSIO.

Hoc quidem præcipue ac primario loco par fue-

πρὸς, quæ mox sequitur, deest quidem in vulgatis. sed in duobus mss. invenitur.

(9) Vox δῶρον addita est ex libris veteribus. Ibidem Reg. primus ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου.

rit ad sacerdotes referri, cum scriptum sit : Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei omnes ¹¹. Et : Sacrificium laudis honorificabit me ¹². Ac rursus : Sacrificium Deo spiritus contribulatus ¹³. Quin et Apostolus ait : Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum ¹⁴. Quorum unumquodque omnium commune est : atque quod est ejusmodi, id ab unoquoque nostrum perfici necesse est.

INTERROGATIO CCLXVI.

Quid est sal quod habere Dominus jussit, cum dixit : « Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos ¹⁵. » Quin et Apostolus ait : « Sermo vestester semper in gratia, sale sit conditus ¹⁶. »

RESPONSIO.

Et hic ex contextu et serie utriusque capitis, sensus perspicuus est. Nam ex Domini verbis docemur, nullam causam ob quam alter ab altero disjungamur et dissideamus, præbere, sed nosmetipsos semper in vinculo pacis ad unitatem spiritus conservare ¹⁷. Ex verbis autem Apostoli discet quicumque meminerit illius, qui dixit : Nunquid comedetur panis sine sale? nunquid vero et est sapor in verbis vanis ¹⁸? sermones suos dispensare ad fidei ædificationem, Ut det gratiam audientibus ¹⁹, tempore opportuno et decore ordine utens, quo auditores magis morigeri fiant.

INTERROGATIO CCLXVII.

Si alius multis vapulabit, alius vero paucis ²⁰ : quomodo dicunt quidam nullum esse penarum finem?

RESPONSIO.

Que ambigue et obscure videntur dicta fuisse in quibusdam divinæ Scripturæ locis, ea ex confessis ac manifestis aliorum locorum sententiis explanantur. Cum igitur Dominus pronuntiet aliquando hos in supplicium **507** æternum ituros ²¹, aliquando vero mittat quosdam in ignem æternum paratum diabolo et angelis ejus ²²; et alibi gehennæ ignis mentione facta, subiciat illud : Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur ²³; olimque etiam de quibusdam prædixerit per prophetam, vermem eorum non moriturum, neque ignem eorum exstinctum iri ²⁴ : hæc igitur et horum similia cum in multis divinæ Scripturæ locis

ἐκλαμβάνειν ἀκολουθῶν ἂν εἴη, ἐπειδὴ γέγραπται, ὅτι Ὑμεῖς δὲ ἱερεῖς Κυρίου κληθήσεσθε, λειτουργοὶ Θεοῦ πάντες· καὶ, Θυσία ἀνέσεως δοξάσει με· καὶ πάλιν· Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένων. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησὶ· Παραστήσαι τὰ σώματα (10) ὑμῶν θυσίας ζώσαν, ἁγίας, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Ὃν ἕκαστον κοινὸν πάντων ἐστίν· καὶ ἀναγκαῖον ἕκαστον ἡμῶν κατορθοῦν τὸ τοιοῦτον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΓ'.

Τί ἐστὶ τὸ ἄλλας δὲ προσέταξεν ἔχειν ὁ Κύριος, εἰπὼν, « Ἐχετε ἐν ἑαυτοῖς ἄλας, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησὶν· « Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἁλατι ἡστυμένος. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ ἐνταῦθα διὰ τῶν συνευγεγμένων ἑκάστῳ κεφαλαίῳ ὁ νοῦς φανερός ἐστίν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασι τὸ μηδεμίαν ὑπόθεσιν τῆς ἀπ' ἀλλήλων διαλύσεως καὶ διαστάσεως παρέχειν, ἀλλ' ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν ἐνότητά τοῦ πνεύματος συντηρεῖσθαι διδασκόμεθα· ἐν δὲ τοῖς τοῦ Ἀποστόλου, μνημονεύσας τις τοῦ εἰπόντος· Εἰ βρωθήσεται ἄρτος ἄνευ ἁλός (11); εἰ δὲ καὶ ἐστὶ γεῦμα ἐν ῥήμασι κενόις; διδαχθήσεται οἰκονομεῖν τοὺς λόγους εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως. Ἰνα δὲ χάριν τοῖς ἀκούουσι, καὶ ῥῶ εὐθέτω καὶ τάξει εὐσχημονι χρώμενος, πρὸς τὸ εὐπειθετέρους γενέσθαι τοὺς ἀκούοντας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΓ'.

Εἰ ὁ μὲν τις δαρήσεται πολλὰς, ὁ δὲ ἄλλας· πῶς λέγουσιν τρεῖς μὴ (12) εἶναι τέλος τῆς κολάσεως;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπιπικαλυμμένως εἰρησθαι δοκούντα ἐν τισὶ τόποις τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὑπὸ τῶν ἐν ἄλλοις τόποις ὁμολογουμένων σαφηνίζεται. Τοῦ οὖν Κυρίου ποτὲ μὲν ἀποφανομένου, ὅτι ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, ποτὲ δὲ ἐκπέμποντός τινας εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· καὶ ἄλλοτε ὀνομάζοντος γένναν πυρὸς, καὶ ἐπιφέροντος, Ὅπου ὁ σκόληξ αὐτῶν (13) οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται· καὶ ἐτι πάλαι διὰ τοῦ προφήτου περὶ τινῶν προειρηκότος, ὅτι Ὁ σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν (14) οὐ σβεσθήσεται· τούτων καὶ τῶν τοιούτων πολλὰ τοῦ θεοπνεύστου Γραφῆς

¹¹ Isa. lxi, 6. ¹² Psal. xlix, 23. ¹³ Psal. l, 49. ¹⁴ Rom. xii, 1. ¹⁵ Marc. ix, 49. ¹⁶ Coloss. iv, 6. ¹⁷ Ephes. iv, 3. ¹⁸ Job vi, 6. ¹⁹ Ephes. iv, 29. ²⁰ Luc. xii, 47. ²¹ Matth. xxv, 46. ²² ibid. 41. ²³ Marc. ix, 45. ²⁴ Isa. lxxvi, 24.

(10) Reg. primus et Colb. Παραστήσατε τὰ σώματα. Mox unus ms. εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ. Subinde editi ἀναγκαῖον τοῖνυν· sed illud τοῖνυν in veteri nullo codice invenitur. Particulam καὶ ex uno ms. addidimus ante vocem ἀναγκαῖον.

(11) Codex Colb. ἄνευ ἁλός. Nec ita multo infra duo mss. præter Voss. γενέσθαι τοὺς μανθάνοντας, discipulos.

(12) Vocula μὴ abest a priscis tribus libris. Certe vir eruditissimus Ludovicus Elies Dupin non lege-

rat quæ hic a Basilio dicuntur, aut legisse non meminuit cum tom. II, pag. 590, non obscure dicit tantum virum penarum æternitatem non agnovisse. Mox Vossii codex et alii duo τῆς κολάσεως τοὺς κολλάζομένους.

(13) Antiqui tres libri præter Voss. σκόληξ αὐτῶν. Vox ultima in editis desiderabatur.

(14) Et hic quoque vox αὐτῶν in vulgatis deerat : sed addita est ex Vossii codice et ex aliis duobus. Nec ita multo infra Reg. 1 ὥσπερ ἐπιλανθανομένους.

καιμένων, ἐν καὶ τοῦτο τῆς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, ὡς περ ἐπιλαθομένων τῶν τοσούτων καὶ τοιοούτων τοῦ Κυρίου ῥημάτων καὶ ἀποφάσεων, τέλος κολάσεως εἰς τὸ μᾶλλον κατατολμῶν τῆς ἁμαρτίας ἑαυτοῖς ὑπογράφειν. Εἰ γὰρ τῆς αἰωνίου κολάσεως ἔσται ποτὲ τέλος, τέλος ἔξει πάντως καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦτο νοῆσαι οὐ καταδεχόμεθα, ποῖον ἔχει λόγον τῇ κολάσει τῇ αἰωνίῳ τέλος διδόναι; Ἡ γὰρ τοῦ αἰωνίου προσθήκη ἐφ' ἑκατέρων ἰσως καί-
ται (15). Ἀπελευσονται γάρ, φησιν, οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τούτων οὖν οὕτως ὁμολογουμένων, εἰδέναι χρὴ, ὅτι καὶ τὸ, *Δαρήσεται πολλὰς*, καὶ τὸ, *Δαρήσεται ὀλίγας*, οὐχὶ τέλος, ἀλλὰ διαφορὰν κολάσεως ὁλοῖ (16). Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς δίκαιος κριτὴς ἐστίν, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς πονηροῖς, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ, θύναται εἶναι ὁ μὲν τις πυρὸς ἀσβέστου ἄξιος, καὶ τούτου ἦτοι μαλακωτέρου, ἢ μᾶλλον φλέγοντος· ὁ δὲ τις σκόληκος ἀτελευτήτου, καὶ τούτου πάλιν ἢ πραύτερον ὀδυνῶντος, ἢ σφοδρότερον κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστου· καὶ ἄλλος γεέννης διάφορα πάντως ἐχούσης τὰ κολαστήρια· καὶ ἕτερος τοῦ ἔξωτέρου σκότους, ἔνθα ὁ μὲν τις ἐν κλαυθμῷ μόνον (17), ὁ δὲ τις καὶ ἐν βρυγμῷ τῶν ὀδόντων διὰ τὸ ἐπιτεταμένον τῶν πόνων γίνεται. Καὶ τὸ ἔξωτερον δὲ σκότος ὑποφαίνει πάντως εἶναι τι καὶ ἐσώτερον. Καὶ τὸ, *Εἰς πυθμένα ἴδου*, ἐν Παροιμίαις εἰρημένον ὁλοῖ, ὅτι εἰσὶ τινες ἐν τῇ ᾄδῃ μὲν, οὐκ ἐν πυθμένι δὲ ἴδου, κρυφότεραν ὑπομένοντες τὴν κόλασιν. Τοῦτο δὲ χαρακτηρίζειν ἐστὶ καὶ νῦν ἐν τοῖς τοῦ σώματος πάθεσιν. Ὁ μὲν γὰρ τις πυρέσσει μετὰ συμπτωμάτων καὶ (18) ἄλλων παθῶν· ὁ δὲ τις πυρέσσει μόνον, καὶ οὗτος οὐχ ὁμοίως τῷ ἑτέρῳ· καὶ ἄλλος οὐ πυρέσσει μὲν, ὀδύνη δὲ τινι μέλους καταπονείται· καὶ οὗτος πάλιν ἑτέρου πλεῖον ἢ ἑλκτον. Εἴρηται δὲ καὶ τοῦτο τῷ Κυρίῳ τὸ (19), *πολλὰς καὶ ὀλίγας*, κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς συνθesis, ὡς περ οὖν καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα. Οἶδαμεν γὰρ πολλάκις τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ λόγου καὶ ἐπὶ τῶν ὑφ' ἐνός τινος πάθους κεκακωμένων παραλαβανόμενον· οἷον ὅταν λέγωμεν ἐπὶ τινος πυρέσσοντος μόνον, ἢ ὀφθαλμὸν ὀδυνημένον, θαυμάζοντες, ὅτι πόσα ἔπαθεν, ἢ πόσας ὑπέμεινεν ἀνάγκας. Ὡστε τὸ, *πολλὰς* (20) καὶ *ὀλίγας* δέρεσθαι, πάλιν λέγω, οὐκ ἐν τῇ τοῦ χρόνου παρατάσει ἢ συμπληρώσει, ἀλλ' ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς κολάσεως γίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΗ.

Κατὰ ποῖον νοῦν λέγονται τινες υἱοὶ ἀπειθείας, καὶ τέκνα ὀργῆς;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τέκνα καὶ υἱοὺς τινος (21) ὀνομάζειν οἶδεν ὁ Κύ-

²² Matth. xxv, 46. ²³ Prov. ix, 18. ²⁴ Ephes. v, 6. ²⁵ Ephes. ii, 3.

(15) Veteres duo libri ἑκατέρων ἐπίσης καίται. Alii duo mss. et editi ἰσως καίται. Utraque vox, ἰσως et ἐπίσης, in Vossii codice legitur. Haud longe particulam γάρ addidi ex libris antiquis.

(16) Codex Colb. κολάσειον ὁλοῖ.

(17) Unus ms. κλαυθμῷ μόνῳ.

A habeantur, hoc quoque unum est ex artificijs diaboli, ut plerique homines velut oblitii tot et talium Domini verborum ac sententiarum, quo maiore cum audacia peccent, supplicij sibi finem prescribant. Etenim, si æterni supplicij futurus est aliquando finis, finem utique habitura est etiam vita æterna. Quod si non possumus illud de vita æterna intelligere, qua ratione supplicio æterno ascribitur finis? Nam æqualiter pro utroque habetur æterni adjectio. *Ibunt enim*, inquit, *hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam*²². Itaque, cum hæc ita sint in confesso, sciendum est, neque illud, *Vapulabit multis*, neque illud, *Vapulabit paucis*, significare finem, sed diversitatem supplicij. Si enim Deus justus iudex est non bonis solum, sed malis etiam, reddens unicuique juxta opera sua, potest alius esse dignus igne inextinguibili, qui aut mollius aut acrius adurat: alius verum nunquam morituro, qui etiam aut mitius aut acerbius excruciet pro cuiusque merito: alius gehenna, quæ varia ac penitus diversa supplicia habeat: alius exterioribus tenebris, ubi hic quidem in fletu solum, ille vero in dentium etiam stridore ob dolorum vehementiam existat. Quin et exteriores illæ tenebræ alias etiam prorsus esse interiores indicant. Et illud quod dictum est in Proverbijs, *In profundum inferni*²³, declarat quosdam esse in inferno quidem, sed non in profundo inferni, qui leviori pœnam perferant. Nunc autem hoc etiam in corporis morbis ostendere licet. Nam febrecitanti alteri accedunt symptomata, et aliæ quædam molestæ affectiones; alter vero febricitat tantummodo, et hic non simili modo, quo alter. Et alius non febri quidem, sed quodam membri alicujus dolore discruciat: et hic rursus alio plus aut minus. Hæ autem voces *multis* et *paucis*, prolatae sunt quoque a Domino ex consueto usu, velut etiam alia quædam ejusmodi. Neque enim ignoramus hujusmodi loquendi genus sæpe de iis etiam qui uno aliquo morbo afficiuntur, usurpari: veluti cum de aliquo homine duntaxat febricitante, aut ab oculis dolente mirabundum dicimus, Hic quot et quanta sustinuit mala, aut quot et quantos pertulit cruciatus. Quamobrem illud, *multis* et *paucis vapulare*, iterum dico, nequaquam porrigi, aut compleri ac finire tempus, sed supplicium diversum esse significat.

508 INTERROGATIO CCLXVIII.

Quo sensu dicantur quidam filij contumaciæ²⁴, et filij iræ²⁵.

RESPONSIO.

Filios alicujus, sive bonus sive malus fuerit,

(18) Codex Colb. ἄλλων τινῶν παθῶν.

(19) Veteres duo libri cum Voss. ὑπὸ τοῦ Κυρίου.

Aliquanto post duo mss. τῶν ἐφ' ἐνός.

(20) Editi Ὡστε πολλάς. At mss. tres Ὡστε τὸ πολλάς.

(21) Reg. secundus et editi τέκνα καὶ υἱοὺς τινος.

solet Dominus appellare eos, qui ejus voluntatem faciunt. Si enim, inquit, filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis²⁰. Ac rursus: Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere²¹. Quamobrem quisquis contumaciæ opera peragit, efficitur etiam contumaciæ filius. Fortasse etiam, quemadmodum non peccator modo, sed ipsum etiam peccatum diabolus nominatur, quod peccati, ut opinor, fuerit auctor: sic quoque ob eandem causam contumacia ipsa poterit diabolus appellari. Filius autem iræ est aliquis, quatenus semetipsum ira dignum præstitit. Ut enim qui Domino sunt digni, faciuntque opera lucis ac diei, eos Apostolus filios lucis ac filios diei vocavit²², ita par fuerit intelligere et illud: Eramus filii iræ²³. Scire autem oportet filium contumaciæ et filium iræ unum et eundem esse, cum Dominus pronuntiaverit: Qui contumax est in Filium, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum²⁴.

INTERROGATIO CCLXIX.

Cum scriptum sit: « Facientes voluntates carnis et cogitationum²⁵: » nunquid voluntates carnis aliæ sunt, et aliæ cogitationum: et quales sint hæc.

RESPONSIO.

Carnis quidem voluntates alio in loco singulatim nominatimque recenset Apostolus, his verbis: Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebrietates, comessationes, et quæ his similia²⁶. Et alibi generalius: Sapientia carnis inimicitia est in Deum, legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest²⁷. At vero cogitationum voluntates dici possunt ea consilia, quæ Scripturæ testimonio non probantur, qualia sunt illa, de quibus dictum est: Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei²⁸, et cogitata, quæ ad obediendum Christo captiva non ducuntur. Quapropter necessarium et tutum est, semper et ubique servare illud quod a Davide dictum est: Et consilium meum, justificationes tuæ²⁹.

²⁰ Joan. viii, 59. ²¹ ibid. 44. ²² I Thess. v, 5. ²³ Ephes. ii, 3. ²⁴ Joan. iii, 36. ²⁵ Ephes. ii, 3. ²⁶ Galat. v, 19-21. ²⁷ Rom. viii, 7. ²⁸ II Cor. x, 4, 5. ²⁹ Psal. cxviii, 24.

Codex Colb. τέχνη τινός καὶ υἱός τις ὀνομάζειν. Vossii vetus liber et alii duo τέχνη καὶ υἱός τινος. Quod mox in interpretatione sequitur, qui ipsius faciunt voluntatem, ita intelligi debet, qui faciunt voluntatem ejus cujus filii sunt.

(22) Vocula ἀν, quæ in vulgatis deest, in duobus mss. invenitur. Statim codex Colb. πατὴρ ὑμῶν τοῦ.

(23) Reg. primus ἀρχηγόν. Alii tres mss. et editi ἀρχηγός. Paulo post unus ms. καθότι ἀξιον.

(24) Unus ms. et editi μένει, manet. Alii tres mss. μὲν, manebit. Hæc Scripturæ verba aliter intel-

lecta sunt ab auctore Vulgatæ. Ea legi possunt in iis, quæ indicavimus, locis. Vox ἀπειθεῖα, quæ duplicem intellectum habet, facit ut alii interpretes aliter vertant. Familiare est Græcis scriptoribus hanc vocem pro rebellione atque contumacia sumere. (25) Illud ἐστὶ additum est ex libris veteribus. Mox Reg. primus ὀνομαστὶ λέγει ὁ Ἀπόστολος εἰπών, Codex Colb. διαγορεύει ὁ Ἀπόστολος εἰπών. Subinde Reg. primus ἀτινά ἐστι ταῦτα, μοιχεία. (26) Veteres duo libri λογισμοί εἰσι μὴ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΘ

Ἐπειδὴ γέγραπται, « Ποιούντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν· » εἰ ἄλλα μὲν ἐστὶ (25) τὰ τῆς σαρκὸς θελήματα, ἄλλα δὲ τῶν διανοιῶν· καὶ ποία ταῦτα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὰ μὲν τῆς σαρκὸς θελήματα ἐν ἄλλῳ τόπῳ κατὰ μέρος ὀνομαστὶ καταλέγει ὁ Ἀπόστολος, λέγων· Φανερά δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ὅτινα ἐστὶ μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἐχθραὶ, ἐρις, ζηλοὶ, θυμοὶ, ἐριθείαι, διχοστασίαι, αἰρέσεις, θρόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις· καὶ ἀλλοῦ περιληπτικώτερον, ὅτι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐχθρὰ εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, οὔτε γὰρ δύναται· τὰ δὲ τῶν διανοιῶν θελήματα λογισμοί· εἰς ἃν μὴ (26) μαρτυρούμενοι ὑπὸ τῆς Γραφῆς, ὅσοι εἰσιν ἐκεῖνοι, περὶ ὧν εἰρηται· Λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὄνυμα ἐπαίρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ νοήματα μὴ αἰχμαλωτιζόμενα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ. Διόπερ ἀναγκάσιον καὶ ἀσφαλὲς αἰεὶ καὶ πανταχοῦ φυλάττειν ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένον· Καὶ ἡ συμβουλίᾳ μου τὰ δικαιώματά σου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟ'.

Τι ἐστίν, « Ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαποοούμενοι; »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν πληροφορίαν τῆς αὐτοῦ εἰς Θεὸν πεποιθήσεως ἐξ ἀντιπαράθεσως τοῦ ἀνθρωπίνου φρονήματος δεικνύς ὁ Ἀπόστολος, ἕκαστον τῶν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ κειμένων οὕτω τίθησιν. Ὡς μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον φρόνημα, Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, φησὶν ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐπὶ Θεὸν πεποιθήσιν ἐπιφέρει τὸ (27), Ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· πάλιν, ὡς μὲν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον φρόνημα, Ἀπορούμενοι ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐπὶ Θεὸν πεποιθήσιν, τὸ, Οὐκ ἐξαποοούμενοι· κατὰ λοιπὰ ὁμοίως. Οἷά ἐστι κάκεινα τὰ ἀλλαχού αὐτῷ εἰρημένα· Ὡς ἀποθησκορτες, καὶ ἰδοὺ ζώμεν· ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτεῖοντες· ὡς μηδὲν ἐχοντες, καὶ πάντα κατεχοντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΑ'.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος, « Πλήρ τὰ ἐνόντα (28) δότε ἐλεημοσύνην· καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστί· » εἰ πάντων, ὅσα ἡμαρτέ τις, διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τὸν καθαρισμόν εὐρίσκει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὕτη ἡ ἀκολουθία τῶν προκειμένων σαφηνίζει το εἰρημένον. Προσιπὼν γὰρ, ὅτι Καθαρίζετε τὸ ἔσωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροφθόδος, τὸ δὲ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει ἀρπαγῆς (29) καὶ ποτηρίας, οὕτως ἐπήγαγε· Πλήρ τὰ ἐνόντα, δότε ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστί (30)· πάντα ταῦτα δηλονότι ὅσα ἐν τῷ ἀρπάζειν καὶ πλεονεκτεῖν ἁμαρτάνομεν, καὶ πονηρεύομεθα. Παρίστησι δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ζαχαρίας εἰπὼν· Ἰδοὺ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων (31) μου δίδωμι τοῖς πτωχοῖς· καὶ εἰ τις ἐκ τῶν ἐστικοφάντηται, ἀποδίδωμι τετρακισχίλιν. Ὡστε ὅσα τοιαῦτά ἐστιν ἁμαρτήματα, ἅπερ δυνατόν ἀναλῦσαι, καὶ ὑπὲρ ὧν ἐστὶν ἀντιδοῦναι πολυπλάσιον, τούτῳ τῷ τρόπῳ καθαρίζεσθαι· καὶ τούτῳ, φημί, τῷ τρόπῳ, οὐκ αὐτῷ καθ' ἑαυτὸν ἀρκούντι πρὸς τὴν κάθαρσιν, χρῆζοντι δὲ προηγουμένως τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· ἐν ᾧ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, ποιοῦντες ἐφ' ἑκάστῳ τοὺς ἀξίους καρποὺς τῆς μετανοίας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΒ'.

Ἐπειδὴ πρόσταγμά ἐστι τοῦ Κυρίου μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς αἰσίου, πῶς ἐγγὺς τὸ πρόσταγμα νοήσομεν (32); Ὁρώμεν γὰρ, ὅτι πολλὴν ἔχομεν σπουδὴν τῶν πρὸς τὴν χρίσιν ἐνεκεν, ὥστε παραθεῖναι καὶ τὰ πρὸς πλείονα χρόνον ἀρκέσαι δυνάμενα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ καταδεχόμενος τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν,

II Cor. iv, 8. ⁴⁰ II Cor. vi, 9, 10. ⁴¹ Luc. xi, 41. ⁴² ibid. 39. ⁴³ Luc. xix, 8. ⁴⁴ Ephes. i, 7. ⁴⁵ Luc. iii, 8. ⁴⁶ Matth. vi, 34.

(27) Vossii vetus liber et alii duo πεποιθήσιν ἐπιφέρει. Vox ultima abest a vulgatis.

(28) Reg. primus τὰ ἐνόντα πάντα. Mox idem ms. cum Colb. ὅμιν ἐστί.

(29) Antiqui duo libri præter Voss. ἐξ ἀρπαγῆς. Post vocem ἀρπαγῆς ita in editis legitur, καὶ δόλου· sed illud, καὶ δόλου, in nostris quatuor mss. non

A

509 INTERROGATIO CCLXX.

Quid sibi vult illud: « In maximis difficultatibus versamur, sed non succumbimus? »

RESPONSIO.

Cum Apostolus certissimam suam plenissimamque in Deum fiduciam ex humana sapientia huic adversa ostendit, singula quæ hoc loco habentur, sic ordinat. Quantum quidem attinet ad humanam sapientiam: In omnibus, inquit, tribulationem patimur: quantum vero ad fiduciam in Deum, subiungit illud, Sed non angustiamur ³⁹. Rursus, quantum attinet ad sapientiam humanam, In maximis difficultatibus versamur: quantum vero ad fiduciam in Deum, Non succumbimus. Et reliqua similiter. Cujusmodi sunt ea quæ fuerunt alibi ab ipso dicta: Quasi morientes, et ecce vivimus: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, et omnia possidentes ⁴⁰.

INTERROGATIO CCLXXI.

Cum Dominus dicat: « Verumtamen quod superest, date eleemosynam: et ecce omnia munda sunt vobis ⁴¹: » nunquid peccata omnia, quæ quis commisit, mundantur per eleemosynam

RESPONSIO.

Series ipsa eorum quæ præcedunt, propositam quæstionem explanat. Nam, cum antea dixisset: Mundatis quod de foris est calicis et catini: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate ⁴²: tum demum addidit illud: Verumtamen quod superest, date eleemosynam: et ecce omnia munda sunt vobis: omnia hæc videlicet, quæcumque per rapinam et avaritiam peccamus, et nequiter agimus. Sed et Zacheus hoc declarat, his verbis: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus: et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum ⁴³. Itaque quæcumque sunt ejusmodi peccata, ut resolvi possint, et pro quibus liceat longe plura rependere, hoc modo expurgantur: hoc, inquam, modo: quandoquidem ipse per seipsum haud sufficit ad purgationem, sed primum indiget misericordia Dei et sanguine Christi: in quo etiam reliquorum omnium habemus redemptionem ⁴⁴, si fecerimus ob singula fructus dignos penitentiae ⁴⁵.

510 INTERROGATIO CCLXXII.

Cum præceptum Domini sit, ut ne solliciti simus de crastino ⁴⁶: quomodo sumus hoc mandatum recte intellecturi? Videmus enim nos ad parandas res necessarias multum studii convertere, ita ut ea etiam quæ possunt ad longius tempus sufficere, recondantur.

RESPONSIO

Quisquis suscepit doctrinam Domini, qui dixit:

reperitur.

(30) Rursus duo illi quos dixi codices ὅμιν ἐστί, vobis erunt. Aliquanto post codex Colb. τὰ ἡμίσεια.

(31) Antiqui duo libri ὑπαρχόντων μοι. Haud longe vocula τι addita est ex tribus codicibus. Subinde duo mss. δυνατόν ἐστιν.

(32) Codices tres νοήσωμεν.

*Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, adhibuitque certissimam et integerrimam fidem veritati promissionis, quam ipse subjungit: Et hæc omnia adjicientur vobis*⁴⁷: nequaquam in hujus vitæ curis verbum suffocantibus, ipsumque infecundum reddentibus, animum inutiliter occupat. Imo vero in bono certamine decertans ad complacendum Deo, credit Domino, dicenti: *Dignus est operarius cibo suo*⁴⁸, nec quidquam curat alimenti causa: sed laborat et sollicitus est, non propter se ipsum, sed propter mandatum Christi, quem admodum ostendit ac docuit Apostolus, cum dixit: *Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos*⁴⁹. Nam sui ipsius gratia sollicitum esse, crimen est amoris sui ipsius: contra, mandati ergo sollicitum esse et laborare, laus et præconium est animi, qui Christi et fratrum amore succeditur.

INTERROGATIO CCLXXIII.

*Quid est quod faciens aliquis, blasphematur in Spiritum sanctum*⁵⁰?

RESPONSIO.

Ex blasphemia, quæ tunc prolata est a Pharisæis, in quos etiam pronuntiatum est judicium ejusmodi, perspicuum est, eum etiamnum in Spiritum sanctum blasphemum esse, qui efficaciam et fructus sancti Spiritus ascribit adversario: quod plerisque nostrum contingit, qui sæpe probum virum vanæ gloriæ cupidum temere appellamus, falsoque iracundiæ accusamus hominem, æmulationem bonam ostendentem, et ejusdem generis alia per pravas suspensiones ementitis nominibus vocamus.

INTERROGATIO CCLXXIV.

Quomodo quis efficiatur stultus in hoc sæculo.

RESPONSIO.

Si timuerit judicium Dei, qui dicit: *Vae vobis qui prudentes estis in vobis ipsis, et coram vobis scientes*⁵¹; eumque imitatus fuerit, qui dixit: *Brutus factus sum apud te*⁵²: et si rejecta omni opinione prudentiæ, nullam propriam cogitationem prius comprobavit tanquam bonam, imo si ne initio quidem quidquam prius cogitaverit, quam ab ipso Domini præcepto sit assuefactus ad id quod placet Deo, sive in opere, sive in sermone, sive in

A εἰπόντος. Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ πληροφρηθεὶς τὴν ἀλήθειαν τῆς αὐτοῦ ἐπαγγελίας, ἐπαγαγόντος. Καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· οὐκ ἐν ταῖς βιωτικαῖς μερίμναις ταῖς συμπνιγούσαις τὸν λόγον, καὶ ἀκαρπὸν ποιούσαις, καταργεῖ τὴν ψυχὴν. Ἐν δὲ τῷ καλῷ ἀγῶνι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἀγωνιζόμενος, πιστεύει τῷ Κυρίῳ εἰπόντι· Ἄξιός ἐστι ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ (33)· καὶ οὐδὲν ταύτης ἔνεκεν περιεργάζεται. Ἐργάζεται δὲ καὶ μεριμνᾷ οὐχὶ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ, καθὼς ὑπέδειξε καὶ ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος, εἰπὼν· Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων. Τὸ μὲν γὰρ δι' ἑαυτὸν μεριμνᾷ φιλαυτία ἐστὶν ἐγκλημα (34)· τὸ δὲ διὰ τὴν ἐντολὴν μεριμνᾷ καὶ ἐργάζεσθαι φιλοχρίστου καὶ φιλαδέλφου διαθέσεώς ἐστιν ἐγκώμιον.

EPOTHEIS ΣΟΓ'.

Τι ἂν τις (33) ποιήσας, βλασφημεῖ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκ τῆς τότε βλασφημίας, ἣν ἐβλασφήμησαν οἱ Φαρισαῖοι, ἐφ' οἷς καὶ τὸ κρίμα τοῦτο ἐτέθη, δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ νῦν ἔκείνος βλασφημεῖ (36) εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃς ἂν τὰς ἐνέργειας καὶ τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ ἐναντίῳ ἐπιφημίῃ· ὅπερ πάσχομεν οἱ πολλοί, τὸν μὲν σπουδαῖον κενόδοξον πολλάκις βυφοκινδύνως ἀποκαλοῦντες, τοῦ δὲ ζῆλον ἀγαθὸν ἐπιδεικνυμένου ὀργὴν καταψευδόμενοι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐν ὑπονοίαις πονηραῖς ψευδῶς ἐπιφημίζοντες.

EPOTHEIS ΣΟΔ'.

Πῶς γίνεται τις ἐν τῷ αἵματι τούτῳ μωρός;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν φοβῇ τοῦ κρίματος τοῦ Θεοῦ (37), λέγοντος· Οὐαὶ οἱ συντετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες· καὶ μιμῆσθαι τὸν εἰπόντα· Κτηνώδης ἐγενήθη παρὰ σοί· καὶ πᾶσαν οἰήσιν συνέσεως ἀποβαλὼν, μὴ πρότερόν τι τῶν ἰδίων λογισμῶν ὡς ἀγαθὸν ἐγκρίνῃ (38), μήτε μὴν λογιστῇ τι τὴν ἀρχὴν, πρὶν ἂν ὑπ' αὐτῆς τοῦ Κυρίου τῆς ἐντολῆς συνεθισθῇ (39) πρὸς τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ εἶτε ἐν ἔργῳ, εἶτε ἐν λόγῳ, εἶτε ἐν ἐνθυμῇ, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος·

⁴⁷ Matth. vi, 33. ⁴⁸ Matth. x, 40. ⁴⁹ Act. xx, 35. ⁵⁰ Marc. iii, 29. ⁵¹ Isa. v, 21. ⁵² Psal. lxxii, 25.

(33) Reg. primus solus αὐτοῦ ἐστὶ. Mox editi δι' αὐτόν. Veteres quatuor libri præter Voss. δι' αὐτόν. Hoc ipso in loco duo mss. ἐντολὴν τοῦ Κυρίου.

(34) Codex Colb. ἔχει ἐγκλημα. Mox Reg. secundus et editi φιλοχρίστου καὶ διαθέσεως φιλαδέλφου· quod alio ordine edidimus, veteres duos libros secuti.

(35) Reg. primus τί ἂν τις. Editi τί ἑάν τις. Mox idem ms. et Voss. ἥς ἐβλασφήμησαν. Subinde Reg. primus τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἐτέθη, lata est hæc Dei sententia.

(36) Sic veteres duo libri, non ut editi βλασφημεῖ

τὸ. Aliquanto infra codex Colb. καὶ πολλὰ τοιαῦτα, et ejusdem generis multa.

(37) Editi et antiqui duo libri τοῦ Κυρίου λέγοντος. Alii duo mss. ut in contextu. Mox Reg. primus ἐνώπιον αὐτῶν. Alius ms. et editi αὐτόν.

(38) Regii duo mss. ἐγκρίνῃ. Editi ἐγκρίνηται. Nec ita multo post Reg. primus λογιστῇ τι. Vocula τι deest in vulgatis.

(39) Sic Vossii liber et alii duo. Editi ἐθισθῇ τὸ ἀρέσκον Θεῷ. Ibidem editi εἶτε ἐν ἔργῳ, εἶτε ἐν ἐνθυμῇ. At mss. ut in contextu. Subinde duo mss. διὰ τοῦ Χριστοῦ. Alii duo et editi διὰ τὸν Κύριον.

Πεποιθήσιν δὲ τοιαύτην ἔχουσαν διὰ τοῦ Χριστοῦ
πρὸς τὸν Θεόν· οὐχ ὅτι αὐτῶν ἱκανοὶ ἔσμεν
λογίσασθαι τι ὡς ἐξ αὐτῶν· ἀλλ' ἡ ἱκανότης
ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ τοῦ διδάσκατος ἀνθρώπου
γινώσκιν, καθὼς γέγραπται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΦ.

Εἰ δύναται ἐγκοῦναι πρὸςθεῖν ὁ Σατανᾶς,
ὅτι γέγραπται· « Ἐγὼ μὲν Πάυλος προσεβόησα
ἐλθεῖν καὶ ἅπας καὶ δις, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ
Σατανᾶς. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῶν ἐν Κυρίῳ κατορθωμάτων τὰ μὲν προθέσει
καὶ κρίσει ψυχῆς ἐκτελεῖται, τὰ δὲ διὰ σώματος
ἐνεργεῖται ἢ ἐν σπουδῇ ἢ ἐν ὑπομονῇ. Ὅσα μὲν οὖν
ἐν προθέσει τῆς ψυχῆς καὶ κρίσει καίεται (40), ταῦτα
ἐγκοῦναι οὐδενὶ τρόπῳ δυνατόν ἐστι τῷ Σατανᾷ· ἐν δὲ
τοῖς διὰ σωματικῆς ἐνεργείας κατορθουμένοις πολ-
λάκις τι καὶ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς γενέσθαι ἐμποδίων,
εἰς δοκιμὴν καὶ ἐλεγχον τοῦ ἐμποδιζομένου, ἵνα ἢ
μετατιθέμενος τῆς ἀγαθῆς προθέσεως ἐλεγχθῇ, ὡς
οἱ ἐπὶ τῆς πέτρας σπαρέντες, οἱ πρὸς ὀλίγον μὲν τὴν
λόγον μετὰ (41) χαρᾶς ἐδέξαντο, γενομένης δὲ θλί-
ψεως, εὐθέως ἀπέστησαν· ἢ ἐπιμένων τοῖς καλοῖς
ἀποδειχθῇ ἐν σπουδῇ τῶν κατορθωμάτων, ὡς αὐτὸς
ὁ Ἀπόστολος, ὃς πολλάκις προθέμενος ἀπελθεῖν πρὸς
τοὺς Ῥωμαίους, καὶ κωλυθεῖς, ὡς αὐτὸς ὠμολόγη-
σεν, ὁμῶς οὐκ ἐπαύσατο θέλων, μέχρις ὅτε καὶ
ἐπλήρωσεν ὁ προέθετο· ἐν δὲ ὑπομονῇ, ὡς ὁ Ἰωβ,
ὃς, τοσαῦτα (42) ὑπὸ τοῦ διαβόλου παθὼν, ἀναγκά-
ζοντος φθέγασθαι τι βλάσφημον, ἢ ἀχαριστήσαι
Θεῷ, καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων συμφορῶν οὐκ ἐξέστη
τῆς εὐσεβοῦς κρίσεως, καὶ τοῦ φρονεῖν περὶ Θεοῦ
ὕψους. Γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ· Ἐρ πᾶσι τού-
τοις οὐδὲν ἡμάρτην (43) Ἰωβ τοῖς χεῖλεσιν
αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀφρο-
σύνην τῷ Θεῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΦ.

Τί ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημενόν, « Εἰς τὸ
δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγα-
θόν, καὶ εὐαρεστον, καὶ τέλειον; »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πολλὰ ἐστίν, ἃ ὁ Θεὸς θέλει· τὰ μὲν ἐν (44) μα-
κροθυμίᾳ καὶ χρηστότητι, ἅπερ ἀγαθὰ ἐστὶ τε καὶ
λέγεται· τὰ δὲ κατ' ὀργὴν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν,
ἅπερ κακὰ ὀνομάζεται. Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶν, ὁ
ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακὰ. Κακὰ δὲ, οὐχ
ὕπερ ὧν κολαζόμεθα, ἀλλὰ δι' ὧν παιδεύομεθα. Τὰ
δὲ παιδεύοντα, καὶ διὰ τῆς κακώσεως εἰς ἐπιστρο-
φὴν ἄγοντα, γίνεται εἰς ἀγαθόν. Ὅσα μὲν οὖν μα-

A cogitatione, cum Apostolus dicat : *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum* : non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est³³, qui docet hominem scientiam³⁴, sicut scriptum est.

INTERROGATIO CCLXXV.

Nunquid sancti alicujus consilium propositumque Satanas possit impedire : quoniam scriptum est : « Ego uidem Paulus proposui venire et semel et iterum, sed impedivit nos Satanas ».

RESPONSIO.

Inter recte facta quæ in Domino fiunt, alia per-
ficiuntur a voluntate et a judicio animæ : alia vero
per corporis aut per studium aut per patientiam
eduntur. Quæcunque igitur in animæ voluntate ac
judicio sita sunt, ea Satanas impedire nullo modo
potest : in iis vero quæ per corporalem actionem
geruntur, Deus plerumque, eum, qui impeditur,
probaturus ac exploraturus, aliquid nasci permittit
impedimenti : ut aut mutasse bonum propositum
convincatur, velut ii qui fuerant supra petram se-
minati, qui ad breve quidem tempus cum gaudio
susceperunt verbum, exorta vero adversitate, con-
festim recesserunt³⁵ : aut appareat eum per recte
factorum studium in bonis perseverare : quem-
admodum ipse Apostolus, qui non raro proposuit
ad Romanos accedere, et licet impeditus, velut ipse
confessus est³⁷, tamen non desistit velle, donec
quod proposuerat, perfecit ; in patientia vero,
uti Job, qui tanta mala perpessus a diabolo, qui
eum impellebat, ut blasphemii aliquid diceret, aut
esset in Deum ingratus, nihilominus tamen etiam
ad extremas usque calamitates neque a pio iudicio,
neque a sana de Deo sententia recessit : siquidem
de eo scriptum est : *In omnibus his nihil peccavit
Job labiis suis coram Deo, et non dedit insipientiam Deo*³⁸?

INTERROGATIO CCLXXVI.

Quid est, quod dictum est ab Apostolo : « Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta ».

RESPONSIO.

Multa sunt, quæ vult Deus : alia quidem per
tolerantiam et benignitatem, quæ et bona sunt et
vocantur : alia vero per iram ob peccata nostra,
quæ nominantur mala. *Ego enim sum*, inquit, *qui
facio pacem, et creo mala*³⁹. Mala autem, non
propter quæ punimur, sed 512 per quæ erudimur.
Porro quæ erudiunt, et per afflictationem ad con-
versionem ducunt, cedunt in bonum. Quæcunque

³³ II Cor. III, 4, 5. ³⁴ Psal. XCIII, 10. ³⁵ I Thess. II, 18. ³⁶ Luc. VIII, 15. ³⁷ Rom. I, 15.
³⁸ Job I, 22. ³⁹ Rom. XII, 2. ⁴⁰ Isa. XLV, 7.

(40) Editi et Reg. tertius ἐν προθέσει ψυχῆς κεῖ-
ται. Codex Voss. et alii duo ut in contextu. Ali-
quanto infra editi πολλάκις τε καὶ. At mss. tres
πολλάκις τι καὶ.

(41) Vossii vetus liber et alii duo μὲν τὸν σπόρον
μετὰ, semen cum gaudio receperunt. Mox codex

Colb. θλίψεως ἢ διωγμῶν.

(42) Antiqui duo libri ὅς, τοιαῦτα.

(43) Unus ms. τούτοις τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ
οὐδέν.

(44) Voculam ἐν addidimus ex libris veteribus.

igitur Deus vult ceu tolerans et benignus, hæc et nos velimus imitemurque necesse est. *Estote enim*, inquit, *miseriordes, sicut et Pater vester misericors est*⁶¹. Idem Apostolus: *Estote*, inquit, *imitatores Dei, sicut filii charissimi; et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos*⁶². Quæcunque vero peccatorum nostrorum causa per iram inducit, quæ, uti jam dixi, ideo appellantur mala, quod molestiam afferant, ea facere nobis nullo modo licet. Neque enim quoniam voluntas Dei est, ut homines sæpe aut fame, aut peste, aut bello, aut alia quadam huiusmodi calamitate interimantur, convenit huic nos voluntati inservire. Nam ad res huiusmodi etiam malis ministris utitur Deus, juxta id quod scriptum est: *Nisit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, missionem per angelos malos*⁶³. Primum igitur querendum est, quæ sit Dei voluntas bona: deinde, ubi cognoverimus bonam; tum expendendum, an bona hæc voluntas sit etiam Deo grata et accepta. Est enim aliquid quod peculiari quidem ratione et Dei est voluntas, et bona voluntas est: sed tamen, si id factum sit modo aut personæ aut tempori non apto, non jam amplius Deo placet. Exempli causa, voluntas erat Dei, eaque bona erat, adolere Deo: sed Deo gratum non erat id a Dathan et ab Abiron præstari⁶⁴. Ac rursus, Dei est voluntas, eaque bona est, ut detur eleemosyna: sed id ad humanam gloriam consequendam facere, non amplius Deo gratum est⁶⁵. Et iterum, voluntas Dei erat, eaque bona erat, ut discipuli id quod in aurem audierant, prædicarent super tecta⁶⁶: sed ante tempus quidquam dicere, non jam amplius Deo erat jucundum: *Nemini enim*, inquit, *dixeritis visionem hanc, donec Filius hominis a mortuis resurgat*⁶⁷. Et in summa omnis voluntas Dei bona tunc etiam placita est, cum in ipsa impletum fuerit quod dictum est ab Apostolo: *Omnia in Dei gloriam facite*⁶⁸. Et, *Omnia honeste et secundum ordinem fiant*⁶⁹. Rursus vero, cum aliqua fuerit voluntas Dei, eaque bona ac grata exstiterit, ne sic quidem oportet securo esse animo: sed contendere et curare, ut id perfectum sit et integrum, modo habita ratione ejus quæ sit rei, an fiat ex præcepto, modo facientis consideratis viribus. *Diligens enim*, inquit, *Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex tota virtute tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex tota mente tua, et proximum tuum sicut teipsum*⁷⁰: quemadmodum etiam in Evangelio secundum Joannem Dominus docuit. Sed et sic conficiendum est mandatum

⁶¹ Luc. vi, 36. ⁶² Ephes. v, 1, 2. ⁶³ Psal. lxxvii, 49. ⁶⁴ Num. xvi, 1 sqq. ⁶⁵ Matth. vi, 2. ⁶⁶ Matth. x, 27. ⁶⁷ Matth. xvii, 9. ⁶⁸ I Cor. x, 31. ⁶⁹ I Cor. xiv, 40. ⁷⁰ Luc. x, 27.

(13) Vossii vetus liber Πατήρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος. Aliquanto post unus ms. ἡγάπησεν ὁμᾶς.

(16) Sic libri veteres, non ut editi, in quibus verbum ποιεῖν desideratur. Aliquanto infra codex Colb. ὑπηρεταῖς πονηροῖς.

(17) Codex Colb. γνωρίσωμεν τὸ ἀγαθὸν θέλημα.

(18) Editi τὸν πληστόν, καθὼς ὁ. Veteres duo libri

α κροθυμῶν καὶ χρηστεύμενος θέλει ὁ Θεός, ταῦτα καὶ ἡμᾶς καὶ θέλει καὶ μιμεῖσθαι ἀναγκαῖον. Γίνεσθε γάρ, φησὶν, οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατήρ ὁμῶν (45) οἰκτίρμων ἐστίν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δέ, Γίνεσθε, φησὶ, μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά· καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν ἡμᾶς. Ὅσα δὲ κατ' ὀργὴν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐπάγει, ταῦτα κακὰ λεγόμενα, ὡς εἶπον, τῷ λόγῳ τῆς κακώσεως, οὐ πάντως καὶ ἡμῖν ἐξεστὶ ποιεῖν (46). Οὐ γὰρ ἐπειδὴ θέλημα Θεοῦ ἐστὶ, λιμῶ πολλὰκις, ἢ λοιμῶ, ἢ πολέμῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιοῦτῳ διαφθαρεῖναι ἀνθρώπους, τῷ θελήματι τούτῳ ἐξυπηρετεῖσθαι ἡμᾶς χρῆ. Πρὸς γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ ὑπηρεταῖς κακοῖς ὁ Θεὸς κέχρηται, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι Ἐξαιέσκειν εἰς αὐτοὺς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ, θυμὸν καὶ ὀργὴν, καὶ θλίψιν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν. Οὐκοῦν πρῶτον μὲν ζητεῖν δεῖ, τί τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ· εἰτα, ὅταν γνωρίσωμεν τὸ ἀγαθόν (47), ἐξετάζειν, εἰ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ ἐστίν. Ἔστι γὰρ τι, ὃ τῷ μὲν ἰδίῳ λόγῳ καὶ θέλημα Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ἀγαθόν ἐστίν· ὅταν δὲ ἢ παρὰ πρόσωπον, ἢ παρὰ καιρὸν γένηται, οὐκέτι καὶ εὐάρεστον Θεῷ ἐστίν. Οἷον, θέλημα Θεοῦ ἦν, καὶ ἀγαθὸν ἦν τὸ θυμῶν Θεῷ, ἀλλ' οὐκ ἦν εὐάρεστον Θεῷ, τοὺς περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρῶν τοῦτο ποιεῖν. Καὶ πάλιν, θέλημα Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ἀγαθόν ἐστὶ τὸ ἐλεημοσύνην ποιεῖν· ἀλλὰ τὸ ἐνεκεν τοῦ δοξασθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν, οὐκέτι καὶ εὐάρεστον Θεῷ ἐστὶ. Καὶ πάλιν, θέλημα Θεοῦ ἦν, καὶ ἀγαθὸν ἦν τὸ τοὺς μαθητάς, ὃ πρὸς τὸ οὗς ἤκουσαν, κηρύττειν ἐπὶ τῶν οἰμάτων· ἀλλὰ τὸ πρὸ καιροῦ τι εἰπεῖν οὐκέτι καὶ εὐάρεστον ἦν τῷ Θεῷ. Μηδενὶ γὰρ εἰπήτε, φησὶ, τὸ ὄραμα τοῦτο, ἕως οὗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεφρῶν ἀναστῇ. Καὶ καθόλου πᾶν θέλημα Θεοῦ ἀγαθὸν τότε καὶ εὐάρεστόν ἐστίν, ὅταν πληρωθῇ ἐπ' αὐτῷ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· Πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε· καὶ, Πάντα εὐδοχημῶν καὶ κατὰ τὰς ἐν γένεσθω. Πάλιν δὲ, ὅταν καὶ θέλημα Θεοῦ ἢ τι, καὶ ἀγαθὸν ἢ, καὶ εὐάρεστον ἢ, οὐδ' οὕτως ἀμεριμνεῖν χρῆ, ἀλλ' ἀγωνιᾶν καὶ φροντίζειν, ὅπως τέλειον καὶ ἀνελλιπές τοῦτο ἢ· ἐν μέτρῳ ποτὲ μὲν τοῦ γινόμενου, εἰ κατὰ τὸ προστεταγμένον γίνεται, ποτὲ δὲ τῆς τοῦ ποιούντος δυνάμεως. Ἀγαπήσεις γάρ, φησὶ, Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διαvoίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· καθὼς καὶ ὁ (48) Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ ἐδίδαξε. Καὶ πᾶσαν δὲ ἐντολὴν (49), καθὼς γέγραπται· Μακάριος γάρ, φησὶν,

ita, ut in contextu legi potest.

(49) Illud, καὶ πᾶσαν δὲ ἐντολὴν, aut ἄλλεπτικῶς dictum est, aut hoc loco aliquid a librariis omisum fuit. Mox editi et Reg. tertius φησὶν ὁ Κύριος, ὅν ἐλθὼν ὁ Κύριος εὐρήσεται. Codex Colb. ut in contextu.

ὁ δοῦλος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ, εὐρήσῃ A
ποιούντα οὕτως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΖ.

Ποῦν ἐστι τὸ ταμειόν, εἰς ὃ εἰσελθεῖν τὸν προσ-
ευχόμενον προτάσσει ὁ Κύριος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ταμειόν μὲν ἡ συνθήκη ἀνομάζειν οἶδεν οἶκον σχο-
λάζοντα καὶ ἀνακεκρωμένον, ἐν ᾧ ἀποτιθέμεθα
ἅπαν ἀν ταμειύσασθαι βουλευθῶμεν· ἢ ἐν ᾧ κρυβή-
ναι δυνατόν, κατὰ τὸ καὶ ἐν τῷ προφήτῃ εἰρημένον·
Βάδιζε λαός μου, εἰσελθε εἰς τὸ ταμειόν σου,
ἀποκρύβηθι. Τὴν δὲ δύναμιν τῆς ἐντολῆς ἡ ὑπόθε-
σις σαφηνίζει· πρὸς γὰρ τοὺς νοσοῦντας τὸ πάθος
τῆς ἀνθρωπαρεσκείας ὁ λόγος ἐστίν. "Ὅτε ἐὰν μὲν
τις ὑπὸ τοῦ πάθους ἐκείνου παρενοχλῆται, καλῶς B
ποιεῖ, ὑπαναχωρῶν ἐν τῇ προσευχῇ καὶ μονούμενος,
μέχρις ἂν δυνήθῃ ἀναλαβεῖν τὴν ἐξίν τοῦ μὴ περιδλέ-
πεσθαι (50) εἰς τοὺς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους,
εἰς μόνον δὲ τὸν Θεὸν ἀποδιέπειν, κατὰ τὸν εἰπόντα·
Ἴδοθ, ὡς ὀφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυ-
ριων αὐτῶν· ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας
τῆς κυρίας αὐτῆς· οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς
Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν. Ἐὰν δὲ τις Θεοῦ χάριτι
καθαρεύῃ τοῦ πάθους ἐκείνου, οὐκ ἔχει ἀνάγκην κρύ-
πτειν τὸ καλόν. "Ὅπερ διδάσκων αὐτὸς ὁ Κύριος, λέ-
γει· Οὐ δύναται πόλις κρυβθῆναι ἐπ' ἀνω ὄρους
κειμένη. Οὐδὲ καλοῦσι λύχνον, καὶ τιθέασιν αὐ-
τὸν (51) ὑπὸ τὸν μύδιον, ἀλλ' ἐπὶ τῇ λυχνίᾳ,
καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Οὕτω λαμψάτω
τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥπως
ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν
Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ δὲ αὐτὸς
νοῦς καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ ἐπὶ τῆς νηστείας,
ἅπαν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ κεῖται· καὶ καθόλου ἐπὶ παν-
τὸς πράγματος τῆς θεοσεβείας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΗ.

Πῶς τὸ πνεῦμά τις προσεύχεται, ὃ δὲ νοῦς αὐ-
τοῦ (52) ἀκαρπὸς ἐστίν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦτο περὶ τῶν ἐν γλώσσῃ ἀγνοουμένη τοῖς
ἀκούουσιν τὰς προσευχὰς ἀναπεμπόντων ἐρρήθη. Φησὶ
γάρ· Ἐὰν προσεύχωμαι γλώσσῃ, τὸ πνεῦμά μου
προσεύχεται, ὃ δὲ νοῦς μου ἀκαρπὸς ἐστίν. "Ὅταν
μὲν γὰρ ἀγνωστα ἢ τοῖς παροῦσι τὰ ῥήματα τῆς
προσευχῆς, ἀκαρπὸς ἐστίν ὁ νοῦς τοῦ προσευχομέ-
νου, μηδενὸς ὠφελομένου· ὅταν δὲ οἱ παρόντες νοῶσι
τὴν προσευχὴν ὠφελεῖν δυναμένην τοὺς ἀκούοντας,
τότε ὁ προσευχόμενος καρπὸν ἔχει τὴν τῶν ὠφελου-
μένων βελτίωσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ πάσης ἐκφω-
νήσεως τῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων. Γέγραπται γάρ·
'Α.1.1' εἰ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως.

513 INTERROGATIO CCLXXVII

Quale est conclave, in quod orantem intrare Domi-
nus jubet?

RESPONSIO.

Conclave consuetudo nominare solet partem do-
mus vacantem et separatam, in qua reponimur
quidquid asservare voluerimus: aut in qua quis
potest occultari, juxta id quod in propheta quoque
dictum est: *Vade, populus meus, ingredere in con-
clave tuum, abscondere* 71. Cæterum vim mandati
argumentum ipsum declarat: siquidem sermo est
ad ægrotos quosdam, quorum morbus studium
erat placendi hominibus. Quare, si quis ab illo vi-
tio infestetur, recte facit, si secedat, sitque in pre-
cando solitarius, donec habitum assequi potuerit
non respiciendi ad humanas laudes, sed in solum
Deum intuendi, exemplo ejus, qui dixit: *Ecce*
sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum:
sicut oculi uncillæ in manibus dominæ suæ: ita
oculi nostri ad Dominum Deum nostrum 72. Quod si
quispiam ex Dei munere liber sit ab hoc vitio, non
necesse habet bonum abscondere. Id quod docet
Dominus ipse, his verbis: *Non potest civitas abs-
condi supra montem posita. Neque accendunt lucer-
nam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum,*
et lucet omnibus qui in domo sunt. Sic luceat
lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra
bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis
est 73. Atque hoc idem sentiendam est et de elee-
mosyna et de jejuniis, quorum mentio fit in eodem
loco; et in universum de omni negotio pietatis.

INTERROGATIO CCLXXVIII.

Quomodo spiritus alicujus orat, mens autem illius
sine fructu est?

RESPONSIO.

Hoc dictum est de iis qui lingua aliqua, quæ
audientibus ignota sit, precantur. Ait enim: *Si*
orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea
sine fructu est 74. Quando enim ignota sunt astan-
tibus precum verba, sine fructu est mens precan-
tis, cum nemo utilitatem ullam percipiat: quando
autem qui adsunt, precationem quæ prodesse au-
dientibus possit, intelligunt, tunc qui orat fructum
hunc habet, ut meliores fiant qui juvantur. Atque
etiam similis ratio est in omni pronuntiatione ver-
borum Dei. Scriptum est enim: *Sed si quis bonus*
ad ædificationem fidei 75.

71 Matth. xxiv, 46. 72 Isa. xxvi, 20. 73 Psal. cxxii, 2. 74 Matth. v, 14-16. 75 I Cor. xiv, 14.

76 Ephes. iv, 29.

(50) Editi παραδέσσεσθαι. Vossii vetus liber et alii tres περιδέσσεσθαι.

(51) Vocem αὐτόν addidi ex duobus codicibus.

(52) Illud αὐτοῦ in editis quidem non legitur, sed ex Colbertino sumptum est.

INTERROGATIO CCLXXIX.

Quid significet illud, « Psallite intelligenter ».

RESPONSIO.

Quod est in cibus sensus qualitatibus cibi cujusque, hoc in verbis sacrae Scripturae est intelligentia. Nam, inquit, *fauces cibos degustant: 514 mens vero verba dijudicat*⁷⁸. Si quis igitur animo ita auditur per vim et efficaciam uniuscujusque verbi, velut afficitur gustu per qualitatem cibi cujusque, is confecit mandatum illud: *Psallite intelligenter*.

INTERROGATIO CCLXXX.

Quis est qui mundus est corde »?

RESPONSIO.

Qui non convincitur a semetipso, tanquam qui mandatum spreverit Dei, aut praetermiserit, aut neglexerit.

INTERROGATIO CCLXXXI.

Quae psallere non vult, an cogenda sit.

RESPONSIO.

Nisi alacriter accedat ad psallendum, et nisi ferat prae se affectum illius, qui dixit: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*⁸⁰: et nisi putet magnum detrimentum desidiam esse, aut corrigatur, aut expellatur, ne modicum fermentum totam massam corrumpat⁸¹.

INTERROGATIO CCLXXXII.

Quinam sunt ii, qui dicunt: « Manducavimus coram te, et bibimus: » et tamen audient: « Nescio vos »?

RESPONSIO.

Fortasse illi, quos in sua persona descripsit Apostolus, his verbis: *Si linguis hominum loquar, et angelorum, et quae sequuntur. Et si habeam omnem fidem: et si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum: et si tradidero corpus meum ut comburam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest*⁸². Quod didicerat Apostolus a Domino, qui de quibusdam dixit: *Faciunt enim ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, recipiunt mercedem suam*⁸³. Quidquid enim non charitatis erga Deum, sed humanae laudis gratia efficitur, quaecumque tandem id fuerit, laudem pietatis non consequitur, sed vituperator tanquam studium aut placendi hominibus vel sibi ipsi, aut contentionis, aut invidiae, aut similis cujusdam causae. Quamobrem quod est hujusmodi, id Dominus iniquitatis

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΘΘ'

Τί ἐστὶ τὸ, « Ψάλατε συνεντώς; »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ τῶν βρωμάτων ἡ αἰσθησις τῆς ποιότητος (53) ἐκάστου βρώματος, τοῦτό ἐστιν ἐπὶ τῶν ῥημάτων τῆς ἀγίας Γραφῆς ἡ σύνεσις. Ἀδρυγῆ μὲν γάρ, φησί, σίτα γεύεται, τοὺς δὲ ῥήματα διακρίνει (54). Ἐὰν οὖν τις οὕτω συνδιατεθῇ τὴν ψυχὴν τῇ δυνάμει ἐκάστου ῥήματος, ὡς συνδιατίθεται τὴν γεύσιν τῇ ποιότητι ἐκάστου βρώματος, ὁ τοιοῦτος ἐπλήρωσε τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν *Ψάλατε συνεντώς*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠ'

Τίς ἐστὶν ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μὴ λαμβανόμενος ἑαυτοῦ ἐπὶ ἀθετήσαι ἐντολῆς Θεοῦ, ἢ ἀλλεῖψαι (55), ἢ ἀμελεῖν.

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΑ'.

Τὴν μὴ θέλονσαν ψάλα, εἰ χρεὶ ἀναγκάσθαι (56).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὴ ἐπιθυμητικῶς ἐρχεται ἐπὶ τὸ ψάλλειν, καὶ εἰ μὴ ἐπιφαίνεται αὐτῇ ἡ διάθεσις τοῦ εἰπόντος· Ὡς γλυκέα τῷ ἀδρυγγί μου τὰ λόγια σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι μου· καὶ εἰ μὴ ζημίαν μεγάλην ἡγεῖται τὴν ἀρχάν, ἢ διορθωσάσθω, ἢ ἐξαρθήτω, ἵνα μὴ μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα δολώσῃ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΒ'.

Τίτες εἰσὶν οἱ λέγοντες, « Ἐπαύομεν ἐνώπιόν σου καὶ ἐπιομεν, » καὶ ἀκούοντες, « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς; »

C

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τάχα ἐκεῖνοι, οὓς ὑπέγραψεν ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ τοῦ ἰδίου προσώπου, εἰπὼν· Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ πᾶσαν τὴν πίστιν· καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου· καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι (57). Ὅπερ ἐπαυδαῖ ὁ Ἀπόστολος παρὰ τοῦ Κυρίου εἰπόντος περὶ τινων· Ποιοῦσι γάρ πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Τὸ γὰρ μὴ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ διὰ τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον γινόμενον, οἷον ἂν ᾖ, οὐ θεοσεβείας ἔπαινον εὐρίσκει, ἀλλ' ἀνθρωπαρεσκείας, ἢ αὐταρεσκείας, ἢ φιλονεικίας, ἢ φθόνου, ἢ τινος (58) τοιαύτης αἰτίας ἔχει τὸ κριμα. Διὸ καὶ ἀδικίας ἔργον τὸ τοιοῦτον ὁ Κύριος

⁷⁷ Psal. xlvii. 8. ⁷⁸ Job xii, 11, apud LXX. ⁷⁹ Matth. v, 8. ⁸⁰ Psal. cxviii, 103. ⁸¹ Galat. v, 9. ⁸² Luc. xiii, 26, 27. ⁸³ I Cor. xiii, 1 seqq. ⁸⁴ Matth. vi, 2.

(53) Unus ms. αἰσθησις τῆς ποιότητος.
(54) Aliter apud LXX legitur, nempe hoc modo, ὅς μὲν γὰρ ῥήματα διακρίνει, Nam auris quidem verba dijudicat: sed Chrysostomus, ut in notis Notis illi legitur, monet aliqua exemplaria pro οὓς habuisse vobis. Statim idem ille quem mox dixi codex τὴν γεύσιν τῇ ποιότητι.

(55) Reg. primus et Voss. ἢ ἐν ἀλλεῖψαι.
(56) Vossii vetus liber et alius ms. θέλονσαν ψάλλειν. Codex Colb. τὸν μὴ θέλοντα... ἐπιφαίνεται αὐτῷ.
(57) Unus ms. οὐδὲν ὠφελοῦμαι.
(58) Codex Colb. ἢ ἀλλῆς τινός.

δομάζει, λέγων πρὸς τοὺς εἰπόντας τὸ, Ἐφάγομεν ἅνωπιόν σου, καὶ τὰ ἐξῆς· Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες ἐργάται ἀδικίας. Πῶς γὰρ οὐκ ἀδικίας ἐργάται οἱ ταῖς τοῦ Θεοῦ δωρεαῖς εἰς πραγματείαν τῶν ἰδίων ἡδονῶν καταχρώμενοι; Οἷον ἦσαν ἐκεῖνοι περὶ ὧν φησιν ὁ Ἀπόστολος· Οὐ γὰρ ἔσμεν ὥς οἱ πολλοὶ καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· Νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέδειαν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ἄν ἁπάντων καθαρεύων ἀποδείκxεται ἡμῖν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος δι' ὧν φησιν· Οὐχ ὥς ἀνθρώποις ἀρέσκοιτες, ἀλλὰ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν. Οὐτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐνεθήμημεν ὑμῖν (59), καθὼς οἴδατε, οὐτε προσάσει πλεονεξίας· Θεὸς μάρτυς· οὐτε ζητούντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὐτε ἀπ' ὑμῶν, οὐτε ἀπ' ἄλλων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΓ'.

Εἰ ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τίνος κοινωνός ἐστιν ἐκείνου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ πιστεύομεν τῷ Κυρίῳ λέγοντι· Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας· καὶ πάλιν· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ (60) διαδόλου ἐστέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν· οἴδαμεν, ὅτι οὐχὶ κοινωνός ἀπλῶς, ἀλλὰ κύριον ἐαυτοῦ καὶ πατέρα ἐπιγράφεται ἐκεῖνον, οὗ τὸ ἔργον ποιεῖ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο σαφῶς καὶ ὁ Ἀπόστολος, λέγων· Οὐκ οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἐαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δούλοι ἐστε ᾧ ὑπακούετε, ἥτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΔ'.

Ἐὰν πτωχέωση ἀδελφότης διὰ περιστάσιν ἢ νόσον (61), εἰ ἀδιάκριτόν ἐστι παρ' ἐτέρων λαμβάνειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν· καὶ εἰ χρῆ, παρὰ τίνων λήψεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μνημονεύων τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε, φροντίδα πολλὴν μετὰ σπουδῆς πλείονος καὶ ἐπιμελείας ποιεῖται ὁ Θεός εἶναι ἀδελφός τοῦ Κυρίου (62) τετάχθαι. Ἐὰν οὖν τις τοιοῦτος ᾖ, μὴ διακρινέσθω λαμβάνων, ἀλλ' εὐχαριστεῖτω. Παρὰ τίνων δὲ χρῆ λαμβάνειν, καὶ πότε, καὶ πῶς, ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα ἐπιτεταγμένος δοκιμάζειν ὀφείλει· μνημονεύων τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος· Ἐλαίον ἁμαρτωλοῦ μὴ ἀπανάτω τὴν κεφαλὴν μου· καὶ πάλιν· Πορευόμενος ἐν ὁδῷ ἀμώμῳ, οὗτός μοι ἐλετούργει.

⁵⁹ Luc. xiii, 26, 27. ⁶⁰ II Cor. ii, 17. ⁶¹ I Tim. vi, 5. ⁶² I Thess. ii, 4-6. ⁶³ Joan. viii, 34. ⁶⁴ ibid. 44. ⁶⁵ Rom. vi, 16. ⁶⁶ Matth. xxv, 40. ⁶⁷ Psal. cxi, 5. ⁶⁸ Psal. c, 6.

(59) Vox ὑμῶν deest in Reg. secundo
(60) Codex Colb. πατρὸς ὑμῶν τοῦ. Mox editi κοινωνῶν ἀπλῶς. Veteres quatuor libri præter Voss. κοινωνός.
(61) Editi et Reg. tertius περιστάσιν νόσιν. Reg.

A opus appellat, ubi eos qui dixerunt, *Manducavi-mus coram te*, etc., sic alloquitur : *Discedite a me, omnes operarii iniquitatis* ⁵⁹. Quomodo enim non essent operarii iniquitatis, qui Dei donis ad inquirendas suas voluptates abutuntur? Quales erant illi, de quibus dicit Apostolus : *Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei* ⁶⁰. Et rursus : *Existimantium quæstum esse pietatem* ⁶¹, et ejusdem generis multa. A quibus omnibus esse se purum nobis declaravit Apostolus, his verbis : *Non quasi hominibus placentes, sed Deo qui* **515** *probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus vobis in sermone adulationis, sicut scitis; neque in occasione avaritiæ : Deus testis est; nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis* ⁶².

B

INTERROGATIO CCLXXXIII.

An qui cujuspiam facit voluntatem, socius illius sit.

RESPONSIO.

Si credimus Domino, qui dicit : *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* ⁶³; et iterum : *Vos ex patre diaboli estis, et desideria patris vestri vultis facere* ⁶⁴; intelligimus quod non simpliciter existit socius, sed dominum et patrem suum constituit eum, cujus opus facit juxta ipsam Domini vocem. Quin et Apostolus perspicue idipsum testatur, his verbis : *Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam* ⁶⁵?

INTERROGATIO CCLXXXIV.

Si in egestate sit aliqua fratrum societas ob quamdam adversitatem aut morbum, nunquid sine ulla dubitatione ab aliis possit necessaria recipere. Et si convenit, a quibus hæc accipiet.

RESPONSIO.

Quisquis memor est Domini, qui dixit, *Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* ⁶⁶, studiosius diligentiusque multum adhibet curæ, ut dignus sit qui Domini habeatur frater. Si quis igitur fuerit hujusmodi, accipiat citra ullam hæsitacionem, sed gratias agat. A quibus autem accipere conveniat, et quando, et quomodo, expendere debet is cui concredita est communis cura, adeo ut recordetur Davidis, qui dixit : *Oleum peccatoris ne impinguet caput meum* ⁶⁷. Ac rursus : *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat* ⁶⁸.

secundus περιστάσιν ἢ νόσον, recte. Statim editi εἰ διάκριτον. At mss. εἰ ἀδιάκριτον.

(62) Reg. primus et Voss. ἐν ἀδελφότητι τοῦ Κυρίου. Codex Colb. ἐν ἀδελφοῖς τοῦ.

INTERROGATIO CCLXXXV.

An fratrum aliqua societas cum altera negotians, justum rei tradita pretium sollicite inquirere debeat.

RESPONSIO.

An Scriptura permittat emptionem ac venditionem a fratribus mutuo exerceri, de eo quid dicam non habeo. Docemur enim alii cum aliis res nostras communicare ad usum ac necessitatem, sicut scriptum est: *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, et illorum* 516 *abundantia vestrae inopiae supplementum sit, ut fiat aequalitas* 98. Quod si ejusmodi necessitas aliquando contingat, debet emptor magis sollicitus esse, ne res minoris ematur, quam venditor ipse. Meminerint autem utrique ejus, qui dixit: *Damnum inferre viro justo, non est bonum* 99.

INTERROGATIO CCLXXXVI.

Qui in fratrum conventu vivit, sed incidit in morbum corporalem, num in hospitalem domum abducendus sit.

RESPONSIO.

Habenda est ratio loci cujusque, et finis, qui accommodetur ad communem utilitatem, ad gloriam Dei.

INTERROGATIO CCLXXXVII.

Qui sint digni fructus poenitentiae.

RESPONSIO.

Opera justitiae peccato contraria: quos fructus edere debet poenitens, exsequens quod dictum est: *In omni opere bono fructificantes* 97.

INTERROGATIO CCLXXXVIII.

Qui confiteri vult peccata sua, debetne confiteri omnibus, et quibuslibet, aut quibus?

RESPONSIO.

Consilium benignitatis Dei in peccantibus manifestum est, juxta id quod scriptum est: *Non volo mortem peccatoris, sicut ut convertatur ipse, et vivat* 98. Quoniam igitur conversionis modus debet peccato congruere, ac etiam opus est fructibus dignis poenitentiae, juxta hanc sententiam, *Facite fructus dignos poenitentiae* 99, ut ne fructuum penuria locum habeant eae quae subsequuntur minae: *Nam, inquit, omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, et in ignem mittitur* 1; peccata iis confiteri necesse est, quibus mysteriorum Dei concredita dispensatio est 2. Sic enim et qui olim poenitentiam egerunt, coram sanctis secisse comperiuntur. Scriptum est enim, in Evangelio quidem 3, quod peccata sua Joanni Baptistae confitebantur;

97 II Cor. vii, 14. 98 Prov. xvii, 26. 99 Coloss. i, 10. 100 Ezech. xxxiii, 41. 101 Luc. iii, 8. 102 ibid. 9. 103 I Cor. iv, 4. 104 Matth. iii, 6.

(63) Codex Colb. τὸ ἡμῶν... τὸ ἡμῶν ὑστέρημα. Aliquanto post duo mss. συνεμπέπτοι.

(64) Reg. primus μὴ τῆς ἀξίας τιμῆς ἐλάττωνα δῶν ἦκεν. In Vossii vetere libro legitur quoque τιμῆς.

(65) Codex Colb. εἰ χρὴ τὸν... ἀπάγεσθαι. Mox

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΕ΄.

Εἰ χρὴ ἀδελφότητα μετὰ ἀδελφότητος πραγματευομένην τὴν ἀξίαν τιμὴν τοῦ εἶδους περιεργάζεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν συγχωρεῖ ὁ λόγος ἐν ἀδελφοῖς τὸ ἀγοράζειν παρ' ἀλλήλων καὶ πωλεῖν ἀλλήλοις, οὐκ ἔγωγε τι λέγειν· κοινωνεῖν γὰρ ἀλλήλους παιδεύμεθα πρὸς τὴν χρεῖαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Τὸ ὑμῶν* (63) *περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης*· εἰ δὲ ἄρα συνεμπέπτεῖ ποτὲ τοιαύτη ἀνάγκη, χρὴ τὸν ἀγοράζοντα μάλλον ἀκριβεύεσθαι μὴ τῆς ἀξίας ἐλάττωνα δῶν τιμὴν (64) ἢ περὶ τὸν πωλοῦντα. Ἀμφότεροι δὲ μνημονευέτωσαν τοῦ εἰπόντος· *Ζημιούρ ἄνθρωποι δίκαιοι οὐ καλόν.*

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΣ΄.

Εἰ δεῖ τὸν (65) ἐν ἀδελφότητι ζῶντα, καὶ ἀσθενεῖα σωματικῇ περιπεσόντα, εἰς ξενοδοχεῖον ἀπάγειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Στοχάζεσθαι χρὴ ἐκάστου τόπου καὶ σκοποῦ τοῦ οἰκείου πρὸς τὸ κοινὴν συμφέρον εἰς δόξαν Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΖ΄.

Τίτες εἰσὶν οἱ ἀξιοὶ καρποὶ τῆς μεταβολῆς;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὰ ἀντικείμενα τῇ ἀμαρτίᾳ ἔργα δικαιοσύνης, ἅπερ ὁ μετανοῶν καρποφορεῖν ὀφείλει, ποιῶν τὸ εἰρημένον· *Ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες*.

C

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΗ΄.

Ὁ θέλων ἐξομολογήσασθαι τὰς ἀμαρτίας ἑαυτοῦ εἰ πάντων ἐξομολογεῖσθαι ὀφείλει, καὶ τοῖς τυχοῦσιν, ἢ τίσιν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ σκοπὸς τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ἀμαρτανόντων φανερός, κατὰ τὸ γεγραμμένον, *ὅτι ὑὸς θεῶν τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὥς τὸ ἐπιστρέφειν καὶ ζῆν αὐτόν*. Ἐπεὶ οὖν καὶ τῆς ἐπιστροφῆς ὁ τρόπος οἰκτιρὸς ὀφείλει εἶναι τοῦ ἀμαρτήματος (66), καὶ καρπῶν δὲ χρεῖα ἀξίων τῆς μεταβολῆς, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μεταβολῆς, ἵνα μὴ τὰ τῆς ἐπιφερομένης ἀπειλῆς συμβῇ ἐν τῇ ἐλλείψει τῶν καρπῶν*. Πᾶρ γὰρ δένδρον, φησί, μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται· ἀναγκαῖον τοῖς πεπιστευμένοις (67) τὴν οἰκονομίαν τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ ἐξομολογεῖσθαι τὰ ἀμαρτήματα. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ πάλαι μετανοοῦντες ἐπὶ τῶν ἁγίων εὐρίσκοντο πεποιηκότες. Γέγραπται γὰρ ἐν μὲν τῷ Εὐαγγελίῳ,

Reg. primus τὸ οἰκεῖον.

(66) Editi τοῦ ἀμαρτανόντος. Antiqui tres libri τοῦ ἀμαρτήματος.

(67) Codex Colb. τοῖς ἐπιστευμένοις. Statim Reg. primus τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν· οὕτω.

ὅτι τῷ Βαπτιστῇ Ἰωάννῃ ἐξωμολογοῦντο τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· ἐν δὲ ταῖς Πράξεσι, τοῖς ἀποστόλοις, ὅφ' ὧν καὶ ἐβαπτίζοντο ἅπαντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΘ'.

Ὁ μετανοήσας ἐπὶ ἁμαρτήματι, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐμπεσὼν ἁμαρτήματα, τί ποιήσει;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἅπαξ τινα μετανοήσαντα τὴν αὐτὴν πάλιν ποιῆσαι ἁμαρτίαν ἐλεγχὸς ἐστὶ τοῦ τὸ πρῶτον αἰτιον τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖνης μὴ ἐκκαθαῖραι, ἀφ' οὗ, καθάπερ ἀπὸ ρίζης τινὸς, πάλιν ἀνάγκη τὰ ἴσα φύεσθαι. Ὡς γὰρ εἰ τις φυτοῦ τοὺς κλάδους ἐκκόψαι θελήσει, τὴν ρίζαν ἐάσας, οὐδὲν ἤττον ἡ ρίζα μένουσα τὰ αὐτὰ πάλιν (68) βλαστάνει· οὕτως, ἐπειδὴ τινα τῶν ἁμαρτημάτων οὐκ ἐν αὐτοῖς ἔχει τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐξ ἐτέρων φύεται, ἀνάγκη πᾶσα τὸν καθαρεῦσαι ἀπ' αὐτῶν βουλόμενον τὰ πρῶτα αἰτία τῶν ἁμαρτημάτων ἐκείνων ἐξῆραι· ὅσον, ἔρις ἢ φθόνος οὐκ ἀφ' αὐτῶν ἀρχεται (69), ἀλλ' ἀπὸ ρίζης τῆς φιλοδοξίας βλαστάνει. Ἀντιποιούμενος γὰρ τῆς δόξης τῆς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐρίζει τῷ εὐδοκίμου, ἢ φθονεῖ τῷ παρευδοκίμου. Ἐὰν οὖν, ἅπαξ τις λαβόμενος ἑαυτοῦ ἐπὶ φθόνῳ, ἢ ἐριδί, πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπέσῃ, γνωρίζετω (70) ἑαυτὸν τὸ πρῶτον αἰτιον τοῦ φθόνου ἢ τῆς ἐριδος, τὴν φιλοδοξίαν ἐν βάθει νοσοῦντα. Καὶ χρὴ γε αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου διὰ τῶν τῆς ταπεινοφροσύνης γυμνασμάτων (γυμνάσιον γὰρ ταπεινοφροσύνης ἢ ἐν τοῖς εὐτελεστέροις πράγμασι διατριβῇ) τὸ πάθος τῆς φιλοδοξίας θεραπεῦσαι, ἵνα οὕτως, ἐν διαθέσει τῆς ταπεινοφροσύνης γενόμενος, C μὴκέτι ἐκπέσῃ εἰς τὰ προειρημένα τῆς φιλοδοξίας βλαστήματα· καὶ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν τοιούτων ἁμαρτημάτων ὁμοίως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔ'.

Πῶς περισσεύει τις ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ι

Ἦτοι τὸ διδόμενον χάρισμα πολυπλασιάζων ἐν τῇ τῶν εὐεργετουμένων ὕπ' αὐτοῦ ὠφελείᾳ καὶ προκοπῇ, ἢ ἐκ συγκρίσεως τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων τὸ πλεον τῆς σπουδῆς ἐπιδεικνύμενος ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΑ'.

Τίς ἐστὶν (71) ὁ συντετριμμένος κάλαμος, ἢ τὸ τυφόμενον ἄνθος; καὶ πῶς τις τὸ μὲν οὐ κατέδει, τὸ δὲ οὐ σβέννυσιν·

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Συντετριμμένον μὲν κάλαμον λογίζομαι εἶναι τὸν ἐν πάθει τινὶ ποιοῦντα ἐντολὴν Θεοῦ· ὃν κατέαυσεν καὶ ἀποκόπτειν οὐ χρὴ, ἀλλὰ μᾶλλον θεραπεύειν,

Act. xix, 18. * I Cor. xv, 58. * Matth. xii, 28.

(68) Veteres duo libri τὰ αὐτὰ πάλιν. Alii duo mss. et editi ταῦτα.

(69) Reg. primus οὐ καθ' αὐτὰ ἀρχεται. Vossii vetus liber οὐ καθ' αὐτῶν. Mox duo mss. γὰρ τις δόξης.

(70) Editi. γνωρίζεται. Antiqui tres libri præter

A in Actis vero ⁴, apostolis ipsis, a quibus etiam baptizabantur cuncti.

INTERROGATIO CCLXXXIX.

Quem pœnituit peccati, et rursus in idem peccatum labitur, quid faciet?

RESPONSIO.

Si quis acta semel pœnitentia rursus idem peccatum admittat, liquet primam peccati illius causam non fuisse expurgatam, a qua veluti a quadam radice similia necesse est nasci. Quemadmodum enim si quis relicta radice voluerit 517 arboris ramos resecare, nihilominus radix manens aliquid haud dissimile rursus producit; sic quoniam peccata aliqua non in seipsis habent principium, sed ex aliis originem ducunt, necessarium omnino est eum qui ab ipsis purus esse vult, primas peccatorum illorum causas tollere. Exempli causa, jurgium aut invidia haudquaquam a seipsis sumunt exordium, sed ex radice amoris gloriæ pullulant. Qui enim humanam gloriam aucupatur, huic jurgium est cum eo, qui bene audit: aut ei invidet, cui fuerit nominis splendore inferior. Si quis igitur, ubi se ipse semel condemnaverit invidiæ aut dissidii, in eadem rursus vitia incidat, noverit in intimis laborare se ex primæ illa invidiæ aut altercationis causa, ipso videlicet gloriæ studio. Et quidem oportet eum ex diverso per humilitatis exercitia (exercitium autem humilitatis est, in villioribus negotiis occupari) id vitium amoris gloriæ curare, ut sic animo humili affectus, deinceps in ea, quæ ante diximus amoris gloriæ germina nequaquam incidat: et in singulis ejusmodi peccatis similiter.

INTERROGATIO CCXC.

Quomodo abundat quis in opere Domini semper?

RESPONSIO.

Videlicet cum aut traditum sibi donum multiplicat, eorum, quibus beneficit, utilitati atque profectui consulendo: aut studium majus in opere Domini ostendit, quam in iis rebus, quæ ab hominibus magnopere requiruntur.

INTERROGATIO CCXCI.

Quæ est arundo quassata, aut fumigans linum? et quomodo quis illam non confringat hoc veto non exstinguit?

RESPONSIO.

Quassatam arundinem arbitror esse eum, qui vitio alicui obnoxius, mandatum Dei conficit: quem confringere et abscindere non oportet, sed

Voss. γνωρίζετω.

(71) Reg. tertius Τί ἐστίν. Nec ita multo infra, ubi in editis legitur κατέδει, in nostris quatuor codicibus scriptum invenitur κατέαυσεν. Subinde Colb. οὐ σβέννυσι.

curare potius, velut Dominus docuit cum dixit : *Attendite ne eleemosynam vestram facialis coram hominibus, ut videamini ab eis* ⁷. Quin et Apostolus praeceptum dat, his verbis : *Omnia facite sine murmurationibus et disceptationibus* ⁸. Et alio in loco : *Nihil per contentionem, aut inanem gloriam* ⁹. Linum vero fumigans esse dicitur, cum quis exsequitur mandatum non ardenti desiderio, nec perfecto studio, sed segnius quodammodo ac remissius : quem non convenit coercere ; sed potius excitare, recordatione iudiciorum Dei, ac promissorum ipsius.

518 INTERROGATIO CCXCH.

Nunquid conveniat, ut in fratrum societate magister sit puerorum saecularium

RESPONSIO.

Cum Apostolus dixerit : *Patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros : sed educate illos in disciplina et correptione Domini* ¹⁰, si qui eos adducunt, adducant hac mente, et qui suscipiunt, tales sint ut planissime confidant posse se oblatos pueros in disciplina ac correptione Domini educare, servetur quod a Domino praeceptum est his verbis : *Sinite parvulos venire ad me, et nolite eos prohibere : talium est enim regnum caelorum* ¹¹. Sed citra propositum et spem ejusmodi, neque hoc gratum Deo, neque conveniens nobis, neque utile esse existimo.

INTERROGATIO CCXCIII.

Quomodo cum iis agendum est, qui devitant graviora peccata : patrant vero leviora indiscriminatum.

RESPONSIO.

Primum quidem nosse oportet, hanc differentiam in Novo Testamento non reperiri. Una namque habetur sententia adversus quaelibet peccata, cum Dominus dicat : *Qui facit peccatum, servus est peccati* ¹². Et rursus : *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die* ¹³ ; et Joannes clamat : *Qui non obedit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super ipsum* ¹⁴ ; contumacia non ob peccatorum discrimen, sed ob transgressionem locum comminationi praebente. Uno verbo, si parvum et magnum peccatum liceat nobis dicere, sine controversia negari non potest, hoc cuique magnum esse, cujus quisque subicitur dominio : illud vero parvum, cui quisque dominatur ; ut in athletic fortior est qui vincit : victus vero debiliior victore est, quisquis ille sit. Quapropter erga quemcunque cujusque generis pecca-

αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδασκεν, εἰπὼν· Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θαυθῆναι αὐτοῖς. Καὶ ὁ Ἀπόστολος παραγγέλλει, λέγων· Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν· καὶ ἀλλαχοῦ· Μηδὲν κατ' ἐριθείας ἢ κερδοζηῖν. Αἶνον δὲ τυφόμενον, ὅταν τις ποιῇ τὴν ἐντολὴν μὴ διαύρω ἐπιθυμία καὶ τελεία σπουδῇ, καθρότερον δὲ πῶς καὶ χαυνότερον, ὃν οὐ χρὴ παύειν, διεγείρειν δὲ μᾶλλον ὑπομνήσαι τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΒ.

Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι παιδιῶν βιωτικῶν εἶναι διδασκαλῶν (72).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Οἱ πατέρες, μὴ παραγγέλλετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου· ἐὰν οἱ προσάγοντες ἐπὶ τοιοῦτῳ σκοπῷ προσάγωσι, καὶ οἱ δεχόμενοι πληροφориαν ἔχωσιν, ὅτι δύνανται ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου ἐκθρῆσθαι τὰ προσαγόμενα, φυλασσέσθω τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστεταγμένον, εἰπόντος· Ἄφerte τὰ παιδιά ἐρχεσθαι πρὸς με, καὶ μὴ καλύετε αὐτὰ· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἄνευ δὲ τοῦ τοιούτου σκοποῦ καὶ τῆς τοιαύτης ἐλπίδος οὔτε Θεῷ ἀρέσκον τοῦτο, καὶ ἡμῖν οὔτε πρέπον οὔτε συμφέρον λογίζομαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΓ.

Πῶς δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς τὰ μέλλοντα τῶν ἀμαρτημάτων παραιτουμένοις, τὰ δὲ μικρὰ ἀδιαφρόρως ποιῶσιν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν εἶδέναι χρὴ, ὅτι ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ταύτῃ τὴν διαφορὰν οὐκ ἐστὶ μαθεῖν. Μία γὰρ ἀπόφασις κατὰ πάντων ἀμαρτημάτων κεῖται, τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας· καὶ πάλιν (73), ὅτι Ὁ λόγος ὃν ἐλάλησα, ἐκείνος κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· καὶ τοῦ Ἰωάννου βοῶντος· Ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν· τῆς ἀπειθείας οὐκ ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ παρακοῇ τὴν ἀπειλήν ἐχούσης. Ὅπως δὲ, εἰ ἐπιτρέπομεθα λέγειν μικρὸν καὶ μέγα ἀμάρτημα, ἀναντίβλητον ἔδει τὴν ἀπόδειξιν ἐκάστην μέγα εἶναι τὸ ἐκαστοῦ κρατοῦν, καὶ μικρὸν τοῦτο, οὗ ἕκαστος κρατεῖ· ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀθλητῶν ὁ μὲν νικῆσας ἐστὶν ἰσχυρότερος (74), ὁ δὲ ἡττηθείς, ἀσθενέστερος τοῦ ἐπικρατεστέρου, ὅστις ἀν' ἡ. Δεῖ οὖν ἐπὶ παντὸς ἀμαρ-

⁷ Matth. vi, 1. ⁸ Philipp. ii, 14. ⁹ ibid. 3. ¹⁰ Ephes. vi, 4. ¹¹ Matth. xix, 14. ¹² Joan. viii, 34. ¹³ Joan. xii, 48. ¹⁴ Joan. iii, 36.

(72) Reg. primus εἶναι διδασκαλῶν, scholam esse. Aliquanto post duo mss. σκοπῷ προσάγωσι. Reg. primus προσάγωσι. Subinde tres mss. πληροφορίαν ἔχωσιν. Editi et unus ms. προσάγουσι... ἔχουσιν.

(73) Vossii vetus liber et alii duo καὶ πάλιν· Ὁ. Statim in aliquibus libris legitur μένει, in aliquibus

vero μενεῖ· sed sic tamen, ut multo frequentius legatur, μενεῖ, manebit.

(74) Codices aliquot perinde ut editi ἰσχυρός. Codex Colb. ἰσχυρότερος. Mox Reg. secundus et editi τοῦ ἐπικρατουμένου. Veteres tres libri praeter Voss. ἐπικρατεστέρου.

τάνοντος ολονδήποτε ἀμάρτημα φυλάσσειν τὸ κρίμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ἄν ἀμάρτη εἰς σέ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἐλεγξον (75) αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἓτι ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥήμα. Ἐάν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐάν δὲ (76) καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης. Φυλάσσεσθω δὲ ἐπὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· διὰ τί οὐ μᾶλλον ἐπερθεύσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας; Χρὴ γάρ τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν ἐπιφέρεσθαι (77) τῇ ἀποτομῇ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔ

Ἐκ ποίας αἰτίας ἐκπίπτει (78) τις τῆς διηρηκοῦς μνήμης τοῦ Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐάν τις ἀμνήμων γένηται τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀσυνείδητος εὐρεθῇ πρὸς τὸν εὐεργέτην.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔΕ

Ἐκ ποίων σημείων γνωρίζεται ὁ μετεωρός.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ἀμελῇ τις τῶν πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ, τοῦ Προφήτου εἰπόντος· Προωράμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔΖ.

Πῶς πληροφοροθῇ ἡ ψυχὴ, ὅτι τῶν ἀμαρτημάτων καθαρῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐάν καταμάθῃ τις ἐν ἑαυτῷ τὴν διάθεσιν τοῦ Δαβὶδ, εἰπόντος· Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐδδελυξάμην· ἢ καταμάθῃ εἰ κατέρωθεν ἐν ἑαυτῷ τὸ παρά τοῦ Ἀποστόλου προστεταγμένον, εἰπόντος· Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἔστιν εἰδωλολατρεία· δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ· ἐνθα καὶ πλατύνων κατὰ παντός ἀμαρτήματος τὸ τοιοῦτον κρίμα, ἐπήγαγεν· Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ἵνα δυνήθῃ εἰπεῖν, ὅτι Οὐκ ἐκολλήθη μοι καρδία σκαμνὴ· ἐκκλίνοντος δὲ ἐμοῦ τοῦ ποιητοῦ, οὐκ ἐγίνωσκον. Γνωρίζει δὲ τις ἑαυτὸν ἐν τοιαύτῃ διαθέσει καθεστῶτα, ἐάν καὶ πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας τὴν αὐτὴν τοῖς ἀγίοις φρικτῶς συμπάθειαν ἀναλάβῃ· τοῦ μὲν Δαβὶδ εἰπόντος· Εἶδον ἀσυνετοῦντας, καὶ ἐξετηκόμην, ὅτι τὰ λόγιά σου οὐκ ἐφυνόλαγαν· τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέ-

A tunc admittentem servandum est præceptum Domini, qui dixit : Si peccaverit in te frater tuus, vade, corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum : si autem non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum aut trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ ; si autem Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus ¹⁵. Servetur autem in omnibus, quæ sunt ejusmodi, id quod dictum est ab Apostolo : Quare non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit ¹⁶? Oportet enim lenitatem atque misericordiam cum severitate conjungi

B

519 INTERROGATIO CCXCIV.

Quæ causa est, quomobrem excidat quis a jugi recordatione Dei.

RESPONSIO.

Si quis beneficiorum Dei sit immemor, et in benefacientem exstiterit ingratus.

INTERROGATIO CCXCV

Quibus signis cognoscitur is, cujus animus peregre est.

RESPONSIO.

Cum quis negligit ea, quæ conducunt ad placendum Deo, cum Propheta dicat : Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear ¹⁷.

INTERROGATIO CCXCVI.

Qua ratione persuadebit sibi animus, esse se purum a peccatis.

RESPONSIO.

Si quis in seipso deprehendat affectum Davidis, qui aiebat : Iniquitatem odio habui et abominatus sum ¹⁸ : aut si conscius fuerit impletum fuisse in semetipso illud præceptum Apostoli, qui dixit : Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulationum servitus : propter quæ venit ira Dei ¹⁹ ; ubi et extendens ejusmodi sententiam adversus omne peccatum, adjecit : In filios non obedientes, ut dicere valeat : Non adhæsit mihi cor prævium : declinantem a me malignum non cognoscebam ²⁰. Jam vero intelligit aliquis esse se hoc modo affectum, si etiam adversus peccantes terribilem hanc sanctorum commiserationem induerit. Et quidem David dicit : Vidi insensatos, et tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt ²¹. Apostolus vero ait : Quis infirmatur, et non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror ²²?

dierit.

(76) Vocula xxi addita est ex priscis duobus libris. Mox duo mss. ἐν πᾶσι.

(77) Reg. primus et Colb. εὐσπλαγχνίαν ἐπιφέρεισθαι, oportet commiserationem in severitate ostendi.

(78) Codex Colb. εἰς πᾶσας αἰτίας ἐκπίπτει.

¹⁵ Matth. xviii, 15-17. ¹⁶ I Cor. v, 2. ¹⁷ Psal. xv, 8. ¹⁸ Psal. cxviii, 163. ¹⁹ Coloss. iii, 5, 6. ²⁰ Psal. c, 3, 4. ²¹ Psal. cxviii, 158. ²² II Cor. xi, 29.

(75) Editi Ἄν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἐλεγξον μεταξὺ. Antiqui tres libri ut in contextu. Statim duo mss. et editi παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο ἢ τριῶν σταθῇσεται. Alii duo mss. ita ut edidimus. Ibidem Reg. primus et Colb. ἐάν δὲ μὴδὲ ὑμῶν ἀκούσῃ, quod si vos non au-

Si enim reuera anima præstantior est corpore, videmus autem ægerrime ferre nos quasvis sordes in corpore, easque aversari; atque ut omnis lacerationis, ita omnis damni aspectu cordi creari dolorem ac tristitiam; quanto magis æquum est, ut ea quæ diximus, in se ob peccantes sentiat is, qui Christum ac fratres diligit, quotiescunque viderit peccantium animam velut a bestiis sauciari ac corrodii, atque ceu saniem putredinemque in ea apparere? David dicit: *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum; sicut onus grave gravatæ sunt super me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie, insipientiæ meæ. Miser factus sum et curvatus sum usque in finem: tota die contristatus ingrediebar* ²². Ait vero Apostolus: *Stimulus mortis, peccatum est* ²³. Cum igitur quis aut ob propria peccata, aut ob aliena, uti jam dictum est initio, animam suam ita affectam perspexerit, tunc certissime credat esse se a peccato liberum.

ἔστιν. Ὅταν οὖν ἡ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασιν ἡ ὕψω διακειμένην καταμάθῃ τις ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν, εἰας.

INTERROGATIO CCXCVII.

Quomodo a peccatis se convertere oportet.

RESPONSIO.

Si imitetur affectum Davidis, qui primum quidem ait: *Iniquitatem meam cognitam feci, et peccatum meum non abscondi. Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam Domino* ²⁴. Deinde si animi statum detegat, uti per sextum psalmum aliosque variis ac diversis modis edoctus est, atque ab Apostolo ea didicerit, quæ pro alieno peccato facta fuisse a Corinthiis testatus est, his verbis: *Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam ad salutem haud pœnitendam operatur* ²⁵. Quin et tristitiæ proprietates adjungit: *Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari, quantam in vobis peperit sollicitudinem: sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed emulationem, sed vindictam: in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse in hoc negotio* ²⁶. Quare ex iis planum est et perspicuum, non oportere solum a peccato secedere, hosque pro peccatoribus affectus pati, sed ab ipsis etiam peccatoribus removeri. Nam et David id quoque declaravit, cum dixit: *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* ²⁷: et Aposto-

γόντος· *Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Εἰ γάρ, κατὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ λόγου, ἡ ψυχὴ κρείττων ἐστὶ τοῦ σώματος, ὁρῶμεν δέ, ὅτι (79) ἐπὶ τοῦ σώματος πάσαν μὲν ῥυπαρίαν σιχαίνόμεθα καὶ βδελυσσόμεθα· παντὸς δὲ σπαραγμοῦ καὶ πάσης ἐπιβουλῆς θεωρία συντριμμὸν καὶ λύπην ἐργάζεται τῇ καρδίᾳ· πόσω μᾶλλον ἀκόλουθον (80) τὰ προειρημένα πάσχειν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι τὸν φιλόχριστον καὶ φιλάδελφον, ὅταν βλέπῃ τῶν ἁμαρτανόντων, ὥσπερ ὑπὸ θηρίων, τιτρωσκομένην τὴν ψυχὴν, καὶ βιβρωσκομένην, καὶ ὥσπερ ἐχθρὰς καὶ σπησδόνας ἐπιφαίνουσιν; τοῦ μὲν Δαβὶδ εἰπόντος, ὅτι Αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου· ὥσπερ φορτίον βαρὺ ἐθαυρήθησαν ἐπ' ἐμέ· προσώξεσθαι καὶ ἐσάπησαν οἱ μῶλωπες μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀρροσύνης μου· ἐταλαίωρησα καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους· ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορεύομην· τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέγοντος· Κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία ἐπ' ἁλλοτρίοις, κατὰ τὰ προειρημένα ἐξ ἀρχῆς, τότε πληροφορηθῆτω, ὅτι καθαρεύει ἀπὸ ἁμαρ-*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΖ'.

Πῶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιστρέφειν χρή.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ζηλώσαντα τὴν διάθεσιν τοῦ Δαβὶδ, πρῶτον μὲν λέγοντος· *Τὴν ἀνομίαν μου ἐγνώρισα, καὶ τὴν ἁμαρτίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. Εἶπα· Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ*. Ἐπειτα δὲ ἐν τῷ διηγέσθαι τὸν τρόπον διὰ (81) τοῦ ἔκτου ψαλμοῦ, καὶ δι' ἄλλων δὲ πολυτρόπως· διὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου μαρτυρόντα ταῦτα ἃ ἐμαρτύρησε τοῖς Κορινθίοις ὑπὲρ ἁλλοτρίου ἁμαρτήματος, εἰπὼν, ὅτι Ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· καὶ τὰ ἰδιώματα τῆς λύπης ἐπενεγκῶν (82)· Ἰδοὺ γάρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι πόσῃν κατεργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδὴν· ἀλλ' ἀπολογίαν, ἀλλ' ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ἔηλόν, ἀλλὰ ἐκδίκησιν. Ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγροῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. Ὅστε ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι οὐ μόνον ἀναχωρεῖν χρή τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων ταῦτα πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἀφίστασθαι ἀπὸ τῶν ἁμαρτανόντων· τοῦ μὲν Δαβὶδ καὶ τοῦτο δηλώσαντος ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· τοῦ δὲ Ἀπο-

²² Psal. xxxvii, 5-7. ²³ I Cor. xv, 56. ²⁴ Psal. xxxi, 5. ²⁵ II Cor. vii, 10. ²⁶ ibid. 41. ²⁷ Psal. vi, 9.

(79) Vocem ὅτι loco movimus veteribus libris auctoribus. In vulgatis posita est ante vocem πᾶσαν. Ibidem Reg. tertius ῥυπαρίαν σιχαίνόμεθα. Reg. primus secunda manu σιχαίνομεν. Codex Colb. σιχαίνομεν. Editiones Basil. et Ven. perinde ut Reg. secundus σιχαίνομεν, et ita videtur habuisse quoque Reg. primus prima manu. Fecit vocis insolentia, ut varie scripta sit a librariis. Editio Paris. ῥυπαρίαν ἐχθαίνομεν. Quam lectionem optimam esse non nego quidem: sed cum cogito antiquiores editiones et veteres libros ita in scribendi ratione dis-

sentire, ut tamen non obscure in ipsa re consentiant, affirmare posse arbitror, typographos Parisienses pro σιχαίνομεν de suo posuisse ἐχθαίνομεν. Existimabant enim, ut mihi videtur, hunc locum corruptum esse: qui tamen integer erat et sanus. Illud autem maxime hanc nostram sententiam confirmat, quod hoc idem verbum σιχαίνεσθαι legatur etiam Regula 40.

(80) Codex Colb. πόσω ἀκόλουθοτερον.

(81) Sic libri antiqui. Vocula διὰ in vulgatis abest.

(82) Codex Voss. λύπης ἐνεγκῶν.

στόλου παραγγελλαντος (83) τῷ τοιοῦτῳ μὴ δὲ συν-
εσθῆιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΗ'.

Εἰ τὰ καλὰ κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν ποιεῖν ὁ Λόγος
συνχωρεῖ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ ἐαυτῷ ἀρέσκων ἀνθρώπῳ ἀρέσκει. Ἀνθρώπος
γὰρ καὶ αὐτὸς ἕκαστος. Ὡς περ οὖν Ἐπικατάρματος
ἀνθρώπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπον, καὶ
στηρίξει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ (84), ὃ τὴν
ἐαυτοῦ πεποιθήσιν δηλοῖ· οἷς ἐπιφέρει, Καὶ ἀπὸ
Κυρίου ἀποσταθῇ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· οὕτω καὶ ὁ ἄλλος
ἀρέσκων, ἢ κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν τι ποιῶν, τῆς θεο-
σεβείας ἐκπίπτει, εἰς δὲ ἀνθρωπαρέσκειαν ἐμ-
πίπτει (85). Ποιοῦσι γάρ, φησὶν ὁ Κύριος, πρὸς τὸ
θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ-
έχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ ὁμο-
λογεῖ (86), ὅτι Εἰ ἐτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ
δοῦλος οὐκ ἄρ' ἦμην. Σφοδρότερα δὲ ἀπειλὴ φέρε-
ται ἐν τῇ θεοπνευστῇ Γραφῇ λεγουσῇ, ὅτι Ὁ Θεὸς
διεσκόρπισεν ὅσα ἀνθρωπαρέσκων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΘ'.

Πῶς πληροφορηθῇ ἡ ψυχὴ ἀποστῆναι τῆς φιλο-
δοξίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ἀνάσχηται τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Οὕτως
λαμπράτω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,
ὥπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι
τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τοῦ
Ἀποστόλου παραγγέλλοντος, ὅτι Εἰτε ἐσθῆτε, εἰτε
πίνετε, εἰτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ
ποιεῖτε· ἵνα ὁ θεοσεβὴς, μήτε τῆς παρουσίας, μή-
τε (87) τῆς μελλούσης δόξης ἀντιποιούμενος, τὴν δὲ
πρὸς Θεὸν ἀγάπην πάντων προτιμήσας, παρῆρσιν
ἔχη εἰπεῖν μετὰ τῶν προκειμένων τῶν, Οὕτε ἐν-
εστώτα, οὕτε μέλλοντα ἐννήσεται· ἡμᾶς χωρίσαι
ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν
μου (88)· καὶ, ὅτι Ὁ ἄφ' ἐαυτοῦ λαλῶν τὴν δόξαν
τὴν ἰδίαν ζητεῖ· ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ
πέμφαντος αὐτόν, οὗτος ἀληθὴς ἐστίν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Τ'.

Τίς ὁ τρόπος τῆς ἐπιστροφῆς, ὅτε περὶ ὁρατόν
ἐστὶν ὁ Λόγος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μὲν τρόπος τῆς ἐπιστροφῆς ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔρω-
τήματι δηλοῦται, ἐν τῷ, πῶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων

A lus præcepit, ut ne sumatur cibus cum ejusmodi
viro ²⁹.

INTERROGATIO CCXCVIII.

Nunquid permittat Scriptura, prout placet, bona
facere.

RESPONSIO.

Qui placet sibi ipsi, homini placet. Homo enim
et ipse unusquisque est. Quemadmodum igitur Ma-
ledictus est homo, qui spem habet in homine, et fir-
mabit carnem brachii sui ³⁰: quod sui ipsius in-
dicat fiduciam: quibus subjungit: Et a Domino
recesserit anima ejus ³¹: sic etiam qui placet alteri,
aut qui sibi ipsi placiturus aliquid agit, a pietate
excidit, inciditque in studium hominibus placendi.
Faciunt enim, inquit Dominus, ut videantur ab
hominibus. Amen dico vobis, recipiunt mercedem
suam ³². Sed et Apostolus hoc conflatur: Si ad-
huc hominibus placerem, Christi servus non es-
sem ³³. Imo divina Scriptura minas graviore in-
tendit, his verbis: Deus dissipavit ossa eorum, qui
hominibus placent ³⁴.

521 INTERROGATIO CCXCIX.

Quomodo animus sibi certissime persuadebit esse se
alienum a studio gloriæ.

RESPONSIO.

Cum obtemperat Domino, qui dixit: Sic luceat
lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra
bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in caelis
est ³⁵; itemque Apostolo sic præcipienti: Sive man-
ducatis, sive bibitis, sive quid facitis: omnia in glo-
riam Dei facite ³⁶: ut Dei cultor, neque præsentī
neque futura gloria quæsit, sed Dei amore omni-
bus anteposito, possit præter ea, quæ præmissa
sunt, hoc confidenter dicere: Neque instantia, ne-
que futura poterunt nos separare a charitate Dei,
quæ est in Christo Jesu Domino nostro ³⁷. Dicit enim
ipse Dominus noster Jesus Christus: Ego autem non
quæro gloriam meam ³⁸. Item: Qui a semetipso loqui-
tur, gloriam propriam querit: qui autem quærit glo-
riam ejus, qui misit eum, hic verax est ³⁹.

INTERROGATIO CCC.

Quis modus conversionis, cum de re sub aspectum
non cadente sermo est.

RESPONSIO.

Sane modus conversionis declaratur in ea quæ-
stione, in qua quæsitum est, quomodo convertere se a

²⁹ I Cor. v, 11.

³⁰ Jerem. xvii, 5.

³¹ ibid.

³² Matth. vi, 5.

³³ Galat. i, 10.

³⁴ Psal. li, 6.

³⁵ Matth. v, 16.

³⁶ I Cor. x, 31.

³⁷ Rom. viii, 38, 39.

³⁸ Joan. viii, 50.

³⁹ Joan. vii, 18.

(83) Codex Colb. παραγγέλλοντος.

(84) In Colbertino perinde ut apud LXX ita legi-
tur: βραχίονος αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν, firmabit carnem
brachii sui super se. Ibidem Reg. tertius τὴν εἰς ἐαυ-
τὸν πεποιθήσιν.

(85) Sic veteres duo libri. Alii duo mss. et editi
ἐκπίπτει. Ποιοῦσι.

(86) Reg. primus καὶ τοῦ Ἀποστόλου ὁμολογοῦν-

τος, ὅτι. Aliquanto post unus ms. ὅτι Ὁ Κύριος συν-
έτριψεν.

(87) Pro μὴ edendum curavimus μήτε ex duo-
bus codicibus. Statim Reg. primus σχῆ εἰπεῖν

(88) Antiqui duo libri τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν· quo
loco in Reg. primo et in Voss. additum est illud,
ἀλλὰ τὴν δόξαν τοῦ πέμφαντός γε Πατρός

peccatis oporteat. Ubi autem sermo est de re oculorum aciem fugiente, meminerimus Domini, qui ait : *Nihil est absconditum, quod non cognoscetur*²⁹. Item : *Ex abundantia cordis os loquitur*³⁰.

INTERROGATIO CCCI.

Quod si dixerit quis : Mea me conscientia non condemnat.

RESPONSIO.

Hoc accidit etiam in morbis corporis. Multi enim sunt morbi, quos non sentiunt aegri : et tamen medicorum potius credunt observationi, quam suo ipsorum stupori attendant. Hunc ad modum et in morbis animi, hoc est, in peccatis, etiam si quis, peccati haud conscius, se ipse non arguat : fidem tamen debet iis adhibere, qui res illius melius videre possunt. Hoc præsiterunt sancti apostoli, qui cum de sua sincera erga Dominum affectione nihil dubitarent, audientes tamen : *Unus ex vobis tradet me*³¹, potius Domini verbis credere, dissidebantque, ac dicebant : *Nunquid ego sum, Domine*³²? Apertius autem idipsum docet nos sanctus Petrus, qui ex vehementi humilitate non vult quidem sibi operam a Domino et Deo et magistro præberi : sed tamen cum esset sibi persuasissimum vera esse Domini verba, ubi audivit, *Si non laverio te, non habes partem mecum*, dicit : *Non tantum pedes meos, sed et manus, et caput*³³.

522 INTERROGATIO CCCH.

An ex cella penaria erogandum sit externis inopibus.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit, *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*³⁴; et : *Non est bonum sumere panem filiorum, et projicere canibus*³⁵; ea quæ viris Deo dicatis destinata sunt, non necesse est in quoslibet promiscue insumere. Utrum autem fieri possit quod a muliere, quæ ob fidem laudatur, dictum est : *Etiam, Domine : nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum*³⁶; id in œconomi situm sit arbitrio, communi eorum, qui secundum ipsum præsunt, accedente consensu : ut ex abundanti sol, velut scriptum est³⁷, super bonos et malos oriatur.

INTERROGATIO CCCIII.

An in fratrum communitate iis quæ a quibuslibet dicantur, obediendum sit.

RESPONSIO

Quæstioni huic sine multo negotio responderi

²⁹ Matth. x, 26. ³⁰ Luc. vi, 45. ³¹ Matth. xxvi, 21. ³² ibid. 26. ³³ ibid. 27. ³⁴ Matth. v, 45.

(89) Editi et Reg. secundus ex περισσυσματος τῆς καρδίας λέγει. Antiqui tres libri præter Voss. ut in contextu.

(90) Codex Colb. πρὸς τὸν Θεόν.

(91) Reg. primus σφετέρων δὲ ἐκ τοῦ ἁγίου Πε-

A ἐπιστρέφειν χρῆ· τὸ δὲ περὶ ἀοράτου εἶναι τὸν λόγον, μνημονεύσωμεν τοῦ Κυρίου, ὅτι *Οὐδὲν ἐστὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται*· καὶ, ὅτι *Ἐκ τοῦ περισσυσματος τῆς καρδίας λαλεῖ* (89) τὸ στόμα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΑ΄.

Ἐὰν δὲ εἴπῃ, ὅτι Οὐ καταγνώσκει μου τὸ συνειδός.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν παθῶν συμβαίνει. Πολλὰ γὰρ ἐστὶ πάθη, ὧν οὐκ ἐπισθάνονται οἱ ἀσθενοῦντες· τῇ μέντοιγε τῶν λατρῶν σημειώσει πιστεύουσι μᾶλλον, ἢ τῇ ἑαυτῶν ἀναίσθησίᾳ προσέχουσιν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, τοῦτο ἐστίν, ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἑαυτοῦ τις μὴ καταγνώσκη, μὴ ἐπισθάνομενος τοῦ ἁμαρτήματος, πιστεύειν μέντοιγε ὀφείλει τοῖς δυναμένοις πλέον ἰδεῖν τὰ ἐκείνου· τοῦτο δεξιάντων μὲν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὅτε, ἐν πληροφορίᾳ ὄντες τῆς ἑαυτῶν εἰλικρινοῦς πρὸς τὸν Κύριον (90) διαθέσεως, καὶ ἀκούσαντες, ὅτι *Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με*, τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου ἐπίστευσαν μᾶλλον, καὶ διεφέροντο λέγοντες· *Μήτις ἐγὼ εἰμι, Κύριε*; σφετέρων δὲ ἡμᾶς τοῦ ἁγίου Πέτρου διδάσκοντος, ὅς διαπύρῳ (91) μὲν ταπεινοφροσύνη παραιτεῖται τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Δεσπότης καὶ Θεοῦ καὶ διδασκάλου· πληροφορίᾳ (92) δὲ τῆς ἀληθείας τῶν τοῦ Κυρίου ῥημάτων ἀκούσας, ὅτι *Ἐὰν μὴ ῥίψῃ σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ*, λέγει· *Μὴ τοὺς πόδας μου μένῃς, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὴν κεφαλὴν*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΒ΄.

Εἰ χρὴ ἀπὸ τῆς οἰκονομίας διδόναι τοῖς ἐνδεέσι τῶν ἐξωθεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, *Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ*· καὶ, ὅτι *Οὐκ ἐστὶ καλὸν λαλεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυνῆσι*· τὰ διατεταγμένα τοῖς ἀνακειμένοις Θεῷ οὐκ ἀναγκαῖον εἰς ἀδιαφόρους παραναλίσκειν. Εἰ δὲ δυνατόν γενέσθαι τὸ εἰρημένον ὑπὸ τῆς ἐπαινουμένης ἐν πίστει γυναικὸς, ὅτι *Nai, Κύριε*· καὶ γὰρ τὰ κυνῆρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν· ἐν τῇ τοῦ οἰκονομοῦ ἀνακείσθω δοκιμασίᾳ μετὰ κοινῆς τῶν μετ' αὐτὸν προσχόντων γνώμης· ἵνα ἐκ τοῦ περισσυσματος ὁ ἥλιος, καθὼς γέγραπται, ἀνατείλῃ (93) ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΓ΄.

Εἰ χρὴ τοῖς παρὰ πάντων λεγομένοις ὑπακούειν ἐν ἀδελοφότητι

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο πολλὴν δυσχέρειαν ἔχει τῆς

³⁵ ibid. 22. ³⁶ Joan. xxi, 8, 9. ³⁷ Matth. xv, 24.

τροῦ ἐστὶ μαθεῖν, ὅτι διαπύρῳ.

(92) Veteres quatuor libri πληροφορίᾳ. Editi πληροφορίαν.

(93) Editi ἀνατέλλῃ. Codex Voss. et am duo ἀνατείλῃ.

ἀποκρίσεως. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἀταξίας ἑμφασιν φανερώς δίδωσιν ἐν τῷ παρὰ πάντων λέγεσθαι τι, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλεῖτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν· καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐν τοῖς μερισμοῖς τῶν χαρισμάτων, ἴδιον ἐκάστου τῶν λαλούντων τὸ τάγμα τάξαντος, ἐν τῷ εἰπεῖν (94)· Ἐκδότες ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως· καὶ ἐν τῷ ὑποδείγματι τῶν μελῶν τοῦ σώματος σαφῶς μὲν παριστῶντος ἐν μέρει εἶναι τὸ μέρος τοῦ λαλούντος, ἀκριδέστερον δὲ διευκρινούντος ἐν τῷ εἰπεῖν· Εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήσει, καὶ τὰ λοιπά· ὡς ὁῦλον ἐκ τούτων εἶναι μὴ πάντα πᾶσιν (95) ἐπιτετέλεσθαι, ἕκαστον δὲ ἰδίᾳ κλήσει μένειν, καὶ κατορθοῦν ἐπιμελέστερον τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου πιστευθέν. Δεῖ (96) τοίνυν τὸν μὲν προσεστώτα τοῦ κοινου, καὶ διατασσόμενον τοῖς πᾶσι, μετὰ πολλῆς δοκιμασίας ἐγχειρισθῆναι τὴν φροντίδα ταύτην, καὶ ἐκάστῳ κατὰ τὸ πρότερον ἐπαγρυπνεῖν τῇ μερίμνῃ, ὅπως εὐαρέτως τῷ Θεῷ, καὶ ἐστοχασμένως τῆς ἐκάστου ἐπιτηδεύσεώς τε καὶ δυνάμεως πρὸς τὴν κοινῇ συμφέρον διατάσσεται, καὶ ἐπιτάσσῃ· τοὺς δὲ ὑπηκόους, τῆς εὐταξίας φυλαττομένης, καὶ τῆς ὑπακοῆς τὸ ἴδιον μέτρον γνωρίζουσας, μεμνησθαι τοῦ Κυρίου λέγοντος· Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει (97)· καὶ γὰρ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσι μοι· καὶ γὰρ ζῶν ἀλῶνιον δίδωμι αὐτοῖς· καὶ προειπόντος, Ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσουσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ὀύσασιν τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν (98)· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι Εἰ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑπαίκομαι λόγους τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται, μηδὲν ἐπιστάμενος· μετὰ δὲ τὰ ἐπισυμβαίνοντα ἐπαγαγόντος· Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων (99)· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Προσητείας μὴ ἐξουθενεῖτε· πάντα δοκιμάζετε· τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παντὸς εἰδους ποτηροῦ ἀπέχεσθε. Ὡστε εἰ μὲν τί ἐστι κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου λεγόμενον, ἢ πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου κατευθυνόμενον, καὶ θανάτου (1) ἀπειλὴν ἔχῃ, ὑπακούειν χρὴ· εἰ δὲ τι παρ' ἐντολὴν ἐστίν, ἢ τὴν ἐντολὴν παραβιάζει, καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἢ τις τῶν ἀποστόλων ἐπιτάσσῃ, καὶ ζωῆς ἐπαγγελίαν ἔχῃ, καὶ θανάτου ἀπειλὴν, οὐδαμῶς ἀνέχεσθαι χρὴ, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Κῆρ ἡμεῖς αὐτοί, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζεται ὑμῖν παρ' ὁ εὐηγγελιστάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω.

A non potest. Primum quidem, quod manifeste perturbationis indicium præbet, ex eo, quod ab omnibus aliquid dicatur, cum Apostolus dicat: *Prophetæ autem duo aut tres dicant: et cæteri dijudicent* ⁹⁴. Idem ipse in donorum partitionibus, proprium uniuscujusque loquentis ordinem constituit, his verbis ⁹⁵: *Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*. ⁹⁶ Et in exemplo membrorum corporis, peculiarem esse loquentis locum perspicue ostendit, ac etiam idipsum accuratius distinguit explicatque his verbis: *Sive qui docet in doctrina, sive qui exhortatur in exhortando* ⁹⁷, etc. Quare ex his planum est, non omnia omnibus permissa esse: sed debere unumquemque in sua vocatione manere, atque id quod a Domino conceditum est, diligentius perficere. Par itaque fuerit eum, qui præficitur communitati, præponiturque omnibus, multo cum examine hanc curam suscipere: ita ut congruenti sollicitudine vigilet pro singulis, ut Deo placendo, et habilitatis ac virium ejusque habita ratione, ad commune commodum sanciat imperetque: subditi vero, servata disciplina, et obedientia limites suos agnoscente, debent meminisse Domini, qui dixit: *Oves meæ vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur me: et ego vitam æternam do eis* ⁹⁸; recordarique eum prius dixisse: *Alienum autem non sequuntur, sed fugient ab eo, quia non noverunt vocem alienorum* ⁹⁹; et Apostolum ita loqui: *Si quis aliter docet, et non accedit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens* ¹⁰⁰; et iis quæ accidere solent, enumeratis, adjicit: *Secede ab his qui ejusmodi sunt* ¹⁰¹; et rursus alio in loco: *Prophetias nolite spernere; omnia probate; quod bonum est, tenete; ab omni specie mala abstinete vos* ¹⁰². Quamobrem, si quidpiam dicitur secundum mandatum Domini, aut dirigitur ad mandatum Domini, etiamsi mortis minas ingerat, obediendum est: sin autem aliquid præter mandatum est, aut mandatum lædit, etiamsi angelus ex cælo, aut aliquis ex apostolis præcipiat, etiamsi promittat vitam, etiamsi mortem minitetur, nullo modo obtemperandum est, cum Apostolus dixerit: *Licet nos ipsi, aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* ¹⁰³.

⁹⁴ I Cor. xiv, 29. ⁹⁵ Rom. xii, 3. ⁹⁶ ibid. 4, 5. ⁹⁷ ibid. 7, 8. ⁹⁸ Joan. x, 27, 28. ⁹⁹ ibid. 5. ¹⁰⁰ I Tim. vi, 3, 4. ¹⁰¹ ibid. 5. ¹⁰² I Thess. v, 20-22. ¹⁰³ Galat. i, 8.

(94) Post illud, ἐν τῷ εἰπεῖν, ita in Vossii veteri libro et in aliis duobus legitur, μὴ ὑπερρρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν· ἐκάστω, etc. Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

(95) Antiqui duo libri πάντα ἐκάστω.

(96) Codex Voss. σπουδαίως. Δεῖ δὲ πάλιν. Moa Colb. ἐγχειρῆσιν τὴν φροντίδα. Subinde codex Voss. κατὰ τὴν πρόπουσαν.

(97) Vossii vetus liber et alii duo ἀκούουσι.

(98) Reg. primus et Colb. φωνήν· τοῦ δὲ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος ποτὲ μὲν, ὅτι Εἰ.

(99) Illa Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων, non redita sunt ab auctore Vulgatæ, aut certe in ea hodie non leguntur. Nec ita multo post Reg. primus πάντα δὲ δοκιμάζοντες.

(1) Editi λεγόμενον, πρὸς τὴν ἐντολὴν κατευθυνόμενον, καὶ θάνατον. Reg. tertius ut in contextu; nec aliter legitur in duobus aliis codicibus, nisi quod illud, τοῦ Κυρίου, in eis desit.

INTERROGATIO CCCIV.

Utrum pro iis qui fratribus traditi sunt, sit aliquid accipiendum ab eorum propinquis, si quidpiam velint dare.

RESPONSIO.

Hujus rei cura judiciumque attinet ad præfectum. Sed tamen si mea sententia exquiratur, existimo offendicula a multis magis remotum iri, et ad fidei ædificationem fore utilius, si ejusmodi repudientur munera. Nam si accipiantur, primum quidem contingit probis plerumque affici communitatem. Deinde ex ea re illud incommodum nascitur, quod propinquo etiam eorum qui quidpiam attulerunt, elationis detur occasio. Ad hæc, quod secundum id quod dictum est ab Apostolo de iis qui in communi loco sua edebant bibebantque, usu veniat illud: *Confunditis eos qui non habent*²². et ejusmodi pleraque. Quare cum inde tot occasiones ad peccandum nascentur, operæ pretium est ejusmodi dona non accipere, sed præpositi arbitrio permittere, ut judicet et expendat a quibus ea accipi, et quomodo dispensari oporteat.

INTERROGATIO CCCV.

Utrum conveniat quidquam ab externis accipere, sive amicitie, sive prioris propinquitatis gratia.

RESPONSIO.

Quæstio hæc eamdem vim habet quam quæstio altera, an quidpiam a propinquis accipiendum sit

INTERROGATIO CCCVI.

Quomodo vitetur mentis aberratio.

RESPONSIO.

Nimirum si quis eam mentem induerit, in qua erat electus ille David, qui modo quidem dicebat: *Providebam Dominum in conspectu* 524 *meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear*²³; modo vero: *Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse evellit de laqueo pedes meos*²⁴; modo autem: *Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus domine suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum*²⁵. Atque ut res majores diligentius peragendas curemus, minore exemplo usi: reputet secum quisque, qualis est coram astantibus, etiamsi sint æquales: quomodo studeat præstare se inculpatum, tum in stando, tum in ambulando, tum in cujusque membri motu, tum in dicendo. Quemadmodum autem in eis quæ in hominum conspectum veniunt, decus coram hominibus tenere satagimus: ita quoque, multo magis, si sit alicui persuasum habere se et Deum inspectorem, qui scrutatur corda ac renes, ut scri-

²² I Cor. xi, 22. ²³ Psal. xv, 8. ²⁴ Psal. xxiv, 15. ²⁵ Psal. cxiii, 2.

(2) Editi et tres mss. πρώτον μὲν, ὅτι. Vocem ὅτι delevimus, fidem unius codicis secuti. Mox Colb. κοινοῦ προσερχθῆναι. Subinde alius ms. τῶν προσερχάντων.

(3) Codex Colb. τὸ μηδέποτε δέχεσθαι.

(4) Unus ms. εἰ χρή. Mox Reg. secundus ἢ κατὰ.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΑ΄.

Εἰ ὑπὲρ τῶν παραδεδομένων τῇ ἀδελφότητι παρὰ τῶν οικειῶν, θελήντων διδόναι τι, χρή δέχεσθαι.

[ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.]

Ἡ τοῦτου φροντίς καὶ δοκιμασία ἀνῆκε τῷ προεστώτι. Πλὴν, ὡς κατ' ἐμὴν γνώμην, λογίζομαι ὅτι μᾶλλον ἀπρόσκοπόν ἐστι τοῖς πολλοῖς, καὶ εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως ὠφελιμώτερον τὸ ἀπωθεῖσθαι τὰς τοιαύτας χάριτας. Ἐκ γὰρ τῆς ὑποδοχῆς πρώτον μὲν (2) συμβαίνει καὶ ὀνειδισμόν κατὰ τοῦ κοινοῦ προσερχθῆναι πολλάκις. Ἐπειτα, ὅτι καὶ ἐπαρσεως παρέχει πρόφασιν τῷ οικειῷ τῶν προσερχάνων. Πρὸς τοῦτοις, ὅτι κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου περὶ τῶν εἰς τὸ κοινὸν τὰ ἴδια ἐσθίωντων B καὶ πινόντων γίνεται καὶ, *Κατασχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας*, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Τοσούτων δὲ προφάσεων εἰς ἀμαρτίαν ἐπισυμβαίνουσιν, καλὸν ἐστὶ τὸ μὴ δέχεσθαι (3) τὰ τοιαῦτα, ἐπιτρέπει δὲ τῷ προεστώτι δοκιμάζειν, καὶ παρὰ τίνων χρή ληφθῆναι, καὶ πῶς δεῖ οἰκονομηθῆναι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΕ΄.

Εἰ δεῖ (4) λαμβάνειν παρὰ τῶν ἐξωθεν ἢ κατὰ χάριν φιλλας, ἢ ποοκατελημμένης συγγενείας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο τὸ ἐρώτημα τὴν ὁμοίαν δύναμιν ἔχει τῷ ἐρωτήματι, Εἰ παρὰ τῶν οικειῶν χρή τι λαμβάνειν.

C

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΓ΄.

Μετὰ πόλου τρόπου τὸ ἀμετεώριστον κατορθοῦται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐὰν τὸ τοῦ ἐκλεκτοῦ Δαβὶδ φρόνημά τις ἀναλάβῃ, εἰπόντος, ποτὲ μὲν, *Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ*; ποτὲ δὲ, ὅτι *Οἱ ὀφθαλμοὶ μου διαπαντός πρὸς τὸν Κύριον, ὅτι αὐτὸς ἐκσπάσει ἐκ πυγίδος τοῦς πόδας μου*; ποτὲ δὲ, *Ἰδοὺ ὡς ὀφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐτῶν, ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς*; οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν. Καὶ ἵνα τῷ ἐλάττονι παραδειγματι σπουδαιότερον τὰ μέλζονα κατορθοῦν φροντίσωμεν, D ἕκαστος ἐαυτῷ λογισάσθω (5), ὅς ἐστιν ἐνώπιον τῶν παρόντων, καὶ ἰσότημοι τυγχάνωσι· πῶς τὸ ἀκατάγνωστον ἐαυτῷ σπουδάζει κατορθῶσαι, καὶ ἐν στάσει, καὶ ἐν περιπάτῳ, καὶ ἐν κινήματι παντὸς μέλους, καὶ ἐν φθέγματι. Ὡσπερ δὲ τὰ ἀνθρώποις φανερά πρὸς ἀνθρώπους φυλάσσειν (6) σπουδάζομεν, οὕτω καὶ πολὺ πλέον, ἐὰν τις τὸν Θεὸν πληροφρηθῇ ἔχειν ἐπόπτην, ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφροῦς,

Editi ἔτοι κατὰ.

(5) Codex Colb. ἐαυτῷ λογισάσθω.

(6) Editi et Reg. secundus Ὡσπερ δὲ τὰ ἀνθρώποις φυλάσσειν σπουδάζομεν. Alii duo mss. præter Voss. ut in contextu. Aliquanto post Reg. primus ἐξ ἐτάζοντα.

κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πληροῦντα τὴν ἐπαγγελίαν· Ὁ δὲ (7) ὧσι θεοὶ ἢ τρεῖς συντηγμένοι εἰς τὸ ἕμν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπιστατοῦν, καὶ μερίζον τὰ χαρίσματα, καὶ ἐνεργοῦν· καὶ τοὺς ἀγγέλους παρατηρητὰς ἐκάστου κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου· Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἀγγελοὶ αὐτῶν ἐν τῷ οὐρανῷ (8) διαπατὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· πολυπλάσιονα καὶ σφοδρότερον ἀγῶνα ἔχει, ὅπως εὐάρεστον τὴν θεοσέβειαν κατορθώσῃ, καὶ οὕτω τὸ ἀμετῶριστον σφοδρότερον καὶ ἀκριβέστερον βεβαιούται· Ἐτι δὲ καὶ ἐὰν σπουδάζῃ πληροῦναι τὸ, Ἐὐλογῆσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ· διαπατὸς ἡ αἰρεσις αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί μου· καὶ τὸ, Μελετήσῃ ἐν τῷ νόμῳ (9) αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός, ἵνα τῇ ὁμαλῇ καὶ διηγεῖται μελέτῃ καὶ θεωρίᾳ τῶν θελημάτων καὶ τῶν δοξῶν τοῦ Θεοῦ μὴ εὐρηῇ ὁ νοῦς καιρὸν μετεωρισμοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΖ.

Εἰ χρὴ δὲ ἐφημερίας ἀπάρχεσθαι τῆς ψαλμωδίας, ἢ τῆς προσευχῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦτο ἐν τῷ πληθεὶ τῶν ἀξίων φυλαξάτω τὴν εὐταξίαν, ἵνα μήτε εὐτελεῖς καὶ ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα νομισθῇ, μήτε μὴν ἡ ὁμαλότης ἐφ' ἐνὸς καὶ δευτέρου προσώπου ὑπερφανίας τοῦ ἡγουμένου καὶ καταφρονήσεως τῶν λοιπῶν δῶ ὑποψίαν /10

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΗ.

Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι τὸν διδόντα τι ἀμείβεσθαι· καὶ εἰ κατὰ ἀναλογία τοῦ δόματος ποιεῖσθαι τὴν ἀντίδοσιν (11).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο ὅλον τὸ ἐρώτημα ἀνθρώπινον. Εἰ δὲ χρὴ εὐγνωμοσύνης διδόναι ἀπόδειξιν, ἐν τῷ οἰκονομοῦντι ἀποκείσθω ἡ δοκιμασία, καὶ τοῦ λαμβάνειν τὰ διδόμενα, καὶ τοῦ ἀμείβεσθαι τὸν διδόντα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΘ.

Εἰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν γινόμενων τινι, χρὴ τολμᾶν εἰς κοινωνίαν τῶν ἁγίων παρέρχεσθαι (12).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κρεῖττονα τῆς φύσεως καὶ τῆς συνήθειας ἐδειξεν ὁ Ἀπόστολος εἶναι τὸν ἐν τῷ βαπτισμῷ (13) συνταφέντα Χριστῷ· ποτὲ μὲν εἰπὼν, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίσματος τόπῳ, μετὰ τὰ προκείμενα· Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμῶς τῇ ἁμαρτίᾳ.

⁶⁶ Psal. vii, 10. ⁶⁷ Matth. xviii, 20. ⁶⁸ I Cor. xii, 11. ⁶⁹ Matth. xviii, 10. ⁷⁰ Psal. xxxiii, 2.

⁷¹ Psal. i, 2. ⁷² Rom. vi, 4. ⁷³ ibid. 6.

(7) Veteres duo libri ὅτι Ὁ δὲ.

(8) Unus ms. ἐν οὐρανοῖς.

(9) Vossii vetus liber et alii duo μελετήσῃ τὸν νόμον.

(10) Codex Colb. δῶν ὑποψίαν.

plum. est ⁶⁶ : et unigenitum Filium Dei, qui implet promissum illud : *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* ⁶⁷ : et Spiritum sanctum, qui præsides, partiturque dona, ac efficit ⁶⁸ : et angelos uniuscujusque custodes juxta id quod dictum est a Domino : *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis : dico enim vobis, quia angeli eorum in celo semper vident faciem Patris mei, qui in caelis est* ⁶⁹ ; is modis pluribus et vehementius curat, quomodo complacentem Deo pietatem acquirat, et ita demum attentio vehementius perfectiusque stabilitur. Atque etiam si illud perficere studuerit : *Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo* ⁷⁰ ; itidem illud : *Meditabitur in lege ejus die ac nocte* ⁷¹ : ut animus, ob æquabilem perpetuamque meditationem ac contemplationem voluntatum ac decretorum Dei, nullum inveniat aberrandi tempus.

INTERROGATIO CCCVII.

Nunquid alternis vicibus incipiendum sit psallere aut precari.

RESPONSIO

In hoc inter multos qui idonei fuerint rectus ordo servetur, ut neque parvi momenti res putetur, aut indifferens : neque æquabilis unius aut alterius personæ delectus superbiæ suspectum reddat eum, qui præficetur, et quasi cæteri contemnentur.

INTERROGATIO CCCVIII.

Utrum danti aliquid retribuere oporteat in fratrurn conventu : et utrum necesse sit pro ratione rei data, vices rependere.

RESPONSIO.

Tota hæc quæstio humana est. Sed si grati animi danda significatio est, in eo, penes quem distributio est, positum arbitrium sit, et accipiendi ea quæ dantur, et vices rependiendi ei qui dat.

525 INTERROGATIO CCCIX.

Si consueta et quæ secundum naturam sunt continentur cupiam, debetne is ad sanctorum communionem accedere.

RESPONSIO.

Superiorem natura et consuetudine docuit Apostolus esse eum, qui in baptismo una cum Christo sepultus fuit ⁷². Nam aliquando, nimirum eo, in loco ubi de aquæ baptismate agitur, aliis quibusdam præmissis, ait : *Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato* ⁷³ ; aliquando vero

(11) Unus ms. ποιεῖσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν.

(12) Codex Colb. προσέρχεσθαι.

(13) Veteres duo libri cum Voss. ἐν τῷ βαπτισματι.

præcipit: *Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus: propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis* ⁶⁹. Nonnunquam etiam regulam proposuit, his verbis: *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis* ⁷⁰. Ego autem novi hæc Christi gratia completa fuisse tum in viris tum in feminis per genuinam in Dominum fidem. Quam autem metuendum sit iudicium proferendum in eum, qui in immunditia degens ad sancta accederet, discimus etiam ex Veteri Testamento. Quod si amplius templo hic est ⁷¹, nos utique modo magis formidando docebit Apostolus, qui dixerit: *Qui manducet et bibet indigne, iudicium sibi manducat et bibit* ⁷².

INTERROGATIO CCCX.

Nunquid in communi domo Dominicam cœnam conveniat celebrari.

RESPONSIO.

Quemadmodum Scriptura nullum vas commune permittit deferri in sancta, ita neque sancta in communi domo perfici, cum ex Dei jussu Testamentum Vetus quidquam ejusmodi fieri aperte non sinat. Cum autem Dominus dicat: *Plus quam templum est hic* ⁷³; Apostolus item: *Nunquid enim domos non habetis ad manducandum et bibendum? Quid dicam vobis? laudabo vos? In hoc non laudo: ego enim tradidi vobis quod et accepi* ⁷⁴, etc.: hinc erudimur non debere, neque communem cœnam in ecclesia edere aut bibere, neque Dominicam cœnam in domo contumelia afficere, præterquam si quis, necessitate cogente, locum aut domum puriorem delegerit in tempore opportuno.

526 INTERROGATIO CCCXI.

Utrum rogati ab aliquibus, eos invisere deoemus.

RESPONSIO.

Visitare quidem res est Deo grata: sed eum, qui visitat, oportet esse auditorem prudentem, et sapientem in responsionibus, ita ut faciat quod dictum est: *Sermo vester in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat unicuique respondere* ⁷⁵. Illud autem, quempiam visere vel consanguinitatis vel amicitiae causa alienum est a nostra professione.

⁶⁹ Col. iii, 5, 6. ⁷⁰ Galat. v, 24. ⁷¹ Matth. xii, 6. ⁷² I Cor. xi, 29. ⁷³ Matth. xii, 6. ⁷⁴ I Cor. xi, 22, 23. ⁷⁵ Coloss. iv, 6.

(14) Reg. primus Oī δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ. Codex Collb. Oī δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(15) Antiqui tres libri κατωρθώθη Θεοῦ χάριτι. Aliquanto post duo mss. cum Voss. ὄντα τινά. Vox τινά in editis non legitur.

(16) Ducæus in hunc locum docte et copiose scripsit. Certe si attente legantur quæ Regula superiore dicta sunt, comparenturque cum iis quæ hic leguntur, nemo dubitabit quin hoc loco προσκομι-

Α ποτὲ δὲ παραγγεῖλιας, Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὡμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία, δι' ἧς ἐρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· ποτὲ δὲ ὅρον ἐκθέμενος ἐν τῷ εἰπεῖν· Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ (14) τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Ἐγὼ δὲ ἔγνων, ὅτι ταῦτα κατωρθώθη Χριστοῦ χάριτι (15) καὶ ἐν ἀνδράσι καὶ ἐν γυναῖξι πίστει τῇ εἰς τὸν Κύριον γνησίᾳ. Τὸ δὲ ἐν ἀκαθαρσίᾳ ὄντα τινὰ ἐγγίζειν τοῖς ἁγίοις καὶ ἐκ τῆ Παλαιᾶς Διαθήκης φοβερώτερον διδασκόμεθα τὸ κρίναι· Εἰ δὲ πλεον τοῦ ἱεροῦ ὦδε, φοβερώτερον ὁλονό· παιδεύσει ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· Ὁ ἐσθίω καὶ πίνω ἀναξίως, κρίμην ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΓ.

Εἰ χρή εἰς κοινὸν οἶκον προσκομιδὴν γίνεσθαι (16).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅσπερ οὐδὲν κοινὸν σκεῦος ἐπιτρέπει ὁ Λόγος εἰσφέρεισθαι εἰς τὰ ἅγια, οὕτως οὐδὲ τὰ ἅγια εἰς κοινὸν οἶκον ἐπιτελεῖσθαι, τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης φανερώς προστάγματι Θεοῦ μὴδὲν τοιοῦτον ἐπιτρέπουσας γίνεσθαι· τοῦ δὲ (17) Κυρίου λέγοντος· Πλεῖον τοῦ ἱεροῦ ὦδε· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Μὴ γὰρ οἴκλας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; Τί εἰπω ὑμῖν; ἐπαυέσω ὑμᾶς (18); Ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαυῶ· ἐγὼ γὰρ παρέδωκα ὑμῖν ὃ καὶ παρέλαβον, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐξ ὧν παιδεύομεθα μήτε τὸ κοινὸν δεῖπνον ἐν ἐκκλησίᾳ ἐσθίειν καὶ πίνειν, μήτε τὸ Κυριακὸν δεῖπνον ἐν οἴκῳ καθυβρίζειν, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐν ἀνάγκῃ ἐπιλέξῃται τις καθαρώτερον τόπον, ἢ οἶκον ἐν καιρῷ εὐθέτω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΑ.

Εἰ χρή εἰς ἐπισκέψιν (19) ἀπέρχεσθαι ἐπισκεπτόντων τινῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ μὲν ἐπισκέπτεσθαι ἀρεστὸν Θεῷ· δεῖ δὲ τὸν ἐπισκεπτόμενον συνετὸν εἶναι ἀχροατὴν, καὶ φρόνιμον ἐν ταῖς ἀποκρίσεσι, πληροῦντα τὸ εἰρημένον· Ἔστω ὁ λόγος ὡμῶν ἐν χάριτι ἁλατι ἡρυγμένος, ὅς εἰδέναι πῶς δεῖ ἐν ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. Τὸ δὲ ἢ διὰ συγγένειαν ἢ διὰ φιλίαν ἐπίσκεψιν ποιεῖσθαι ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου ἐπαγγέλματος.

δῆς nomine sacrificiam corporis Christi intelligatur.

(17) Vocula δὲ addita est ex antiquis duobus libris. Ibidem Codex Collb. πλεῖον τοῦ. Mox idem ms. Ἀποστόλου ἐγκαλοῦντος, cumque Apostolus redarguat.

(18) Veteres quatuor ubi ἐπαυέσω ὑμᾶς ἐν τούτῳ; laudabo vos in hoc? Non laudo.

(19) Reg. primus εἰς ἐπισκέψεις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΒ.

Εἰ χρή τοὺς ἐπισκεπτομένους λαλοῦνς προτρέ-
πεσθαι εἰς εὐχήν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ φίλοι εἰσὶ Θεοῦ, ἀκόλουθον, τοῦ Ἀποστόλου γρά-
φαντος αὐτοῖς· Προσεύχεσθε καὶ περὶ ἐμοῦ, ἵνα
μοι δοθῇ λόγος ἐκ ἀνοίξει τοῦ στόματός μου,
μετὰ παύσεως λαλήσαι τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΓ.

Εἰ χρή ἐργάζεσθαι, ἐπισκεπτομένων τινῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οὐδὲν τῶν κατ' ἐντολὴν γινομένων ἐκκόπτε-
σθαι (20) χρή διὰ τοὺς ἐπιερχομένους ἐνεκεν φιλι-
κοῦ καθήκοντος· εἰ μὴ τις ἂν ἰδιάζουσα ψυχῆς ἐπι-
μέλεια τὴν σωματικὴν σπουδὴν κατ' ἐντολὴν τοῦ
Κυρίου παρευδοκίμῃ, τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν ταῖς
Πράξεσιν εἰπόντων· Οὐκ ἄρεστον, καταλιπόντας
ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις.

⁷⁰ Ephes. vi, 19. ⁷¹ Act. vi, 2.

(20) Reg. primus γινομένων ἐγκόπτεσθαι. Statim quatuor mss. præter Voss. τι ἄν. Editiones Basl.
et Paris. τις ἄν.

ΕΠΙΤΙΜΙΑ.

α' Εἰ τις ὑγιαίνων τῷ σώματι ἀμειλίῃ τῶν προσ-
ευχῶν, ἢ τῆς ἐκμαθήσεως τῶν ψαλμῶν, προφασι-
ζόμενος προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, οὗτος ἀφοριζέ-
σθω, ἢ νηστεύετω (21) ἑβδομάδα μίαν.

β' Εἰ τις ἐλέγγοιτο ἐπὶ πταίσματι μετὰ ἀγάπης, καὶ
μὴ καταδέχοιτο τὸν ἐλεγχον, μετὰ πάσης εὐλα-
θείας παρακαλῶν, καὶ αὐτῶν συγγνώμην ἐφ' οἷς
ἐπλημμέλησε, καὶ αὐτὸς ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα
μίαν.

γ' Εἰ τις συγγνώμιν ἀμαρτήματα, καὶ μὴ διορθώσεται
αὐτὸν, ἢ ἐλέγξει (22) ἐν εἰρήνῃ μετὰ ἀγάπης τῆς
ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ἐν λύπῃ, ὡς θριαμβεύων μάλλον
τὸν ἀδελφόν, ἢ θεραπεύων τὸν αἷτιον τῆς ἁμαρ-
τίας, καὶ αὐτὸς συναφοριζέσθω τῷ ἐλεγχόμενῳ
ἐπὶ τῷ ἀμαρτήματι ἑβδομάδας δύο, ἐπειδὴ ὡς
ἐχθρὸς, καὶ οὐχ ὡς ἀδελφὸς ἡλεγξεν.

δ' Εἰ τις ὑβρίζει ἢ ἀντιλέγει, ἐπιτασσόμενος παρὰ
ἀδελφοῦ τὰ κατὰ δύναμιν (23), καὶ μὴ ὑπακούει
μετὰ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ χαρᾶς, ὡς πληροφω-
ρῶν αὐτὸν, ὁμοίως ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

ε' Εἰ τις ἀργολογῇ ἢ εὐτραπελεύοιτο, μὴ φυλάσ-
σων μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν διδασκαλίαν τοῦ
μακαρίου Ἀποστόλου καὶ τῶν Εὐαγγελίων, καὶ
αὐτὸς ἀφοριζέσθω (24) ἑβδομάδα μίαν.

⁷⁰ Psal. cxl, 4.

(21) Illud, ἢ νηστεύτω, deest in Colbertino.

(22) Codex Colb. διορθώσεται αὐτὸν, ἢ ἐλέγξων.
Mox idem ms. τὸν αἷτιον, auctorem. Editi et Reg.
primus τὸ αἷτιον, causam. Subinde idem ille liber

Α

INTERROGATIO CCCXII.

Nunquid laicos qui nos invisunt, oporteat ad præ-
candum exhortari.

RESPONSIO.

Si Dei sunt amici, haud abs re est, cum ad eos
Apostolus scripserit : Orate et pro me, ut detur
mihi sermo in apertione oris mei, ut loquar cum
fiducia mysterium Dei ⁷⁰.

INTERROGATIO CCCXIII.

Nunquid, nos invisentibus aliquibus, laborare con-
veniat.

RESPONSIO.

eorum quæ ex præcepto fiunt, nihil interrompi
debet, propter eos qui humani officii gratia ad nos
accedunt : nisi peculiaris quædam animæ cura sus-
cipi debeat, quæ ex Domini mandato operæ cor-
porali anteponenda sit, cum sancti apostoli in
Actis dicant : Non est placitum, ut nos derelicto
sermone Dei, ministremus mensis ⁷¹.

Β

POENÆ

1 Si quis integra corporis valetudine precari, aut
psalmos ediscere neglexerit, excusans excusatio-
nes in peccatis ⁷⁰, is a reliquorum consortio se-
gregetur, aut jejuset hebdomadam unam.

2 Si quis cum charitate objurgatur ob aliquod
erratum, nec tamen objurgationem susceperit,
summa cum reverentia rogans et exposcens, ut
delictorum sibi venia detur, is quoque a com-
munitate separetur hebdomadam unam.

3 Si quis peccatum alicujus cognitum habuerit,
neque correxerit ipsum, aut redarguerit in pace
cum charitate Christi, sed cum tristitia ac mo-
lestia, quasi magis triumphet de fratre, quam
curet peccati auctorem, is etiam 527 hebdomadas
duas a cæteris sejungatur una cum eo qui fuit in
peccato deprehensus : quandoquidem velut ho-
stis, non ut frater corripuit.

4 Si quis quæ facere possit, a fratre jussus, eum
afficiat contumelia, aut contradicat, neque mo-
rem gerat cum omni in Christo gaudio, tanquam
qui præfidens in suo abundet sensu, similiter
hebdomadam unam segregator.

5 Si quis inaniter garriat, aut sit faciliis deditus,
non servans cum timore ac tremore doctrinam
beati Apostoli et Evangeliorum, is quoque ipse
ab aliis separetur hebdomadam unam.

antiquus διήλεγξεν.

(23) Unus ms. τὸ κατὰ δύναμιν.

(24) Codex Colb. καὶ οὗτος ἀφοριζέσθω.

- 6 Si quis præter etiam et non, aliud iusjurandum A 5' Εἰ τις πλὴν τοῦ καὶ καὶ τοῦ οὐ, ἄλλον ὀμνύει ὄρκον, καὶ αὐτὸς ἀφορίζεσθω (25) ἑβδομάδα μίαν.
- 7 Si quis quempiam deliquisse fratrem conscius est, idque ei advenienti exprobraverit, veluti traducendi causa, ipse similiter veluti nulla miseratione commotus, et alienis malis lætatus, a cæteris segregetur hebdomadam unam.
- 8 Si quis quempiam peccasse conscius est, eumque videt id indifferenter ferentem, nec cum cordis contritione ac multis lacrymis Dominum placantem, adhortetur et admoneat ipsum, ut agat penitentiam, et penitentiae ostendat opera. Quod si his factis neglexerit suam salutem, separetur prorsus qui est ejusmodi a communitate. Nam modicum fermentum totam massam B corrumpit⁷⁹, ut vir sanctus dixit.
- 9 Si quis exeat citra necessaria negotia, ac circum-eat intempestive, segregator qui hujusmodi est, ut quiescant domi pedes ejus, sicut scriptum est⁸⁰.
- 10 Si quis irascatur temere, nec actutum fratrem a se tristitia affectum consoletur, ut peccatum quod in ipsum peccavit, condonet sibi, ipse similiter segregator hebdomadam unam.
- 11 Si quis fuerit a fratre contumelia affectus, et a communitate rogatus, peccatum non condonarit, recordatus ejus qui dixit: Si quis adversus aliquem habet querelam: sicut et Christus donavit⁸¹: et ipse pariter a cæterorum consortio segregetur hebdomadam unam.
- 12 Si quis egrediatur e monasterio non accepta benedictione, aut non dimissus ab archimandrita cum precatione, a cæteris sejungatur.
- 13 Si quis possidet aliquid in monasterio, aut extra monasterium, cæterorum privetur consortio.
- 14 Si quis conjungens se cum aliquo, cogitat e monasterio egredi ob aliud quoddam malum, sit excommunicatus.
- 15 Si quis ex cubiculorum præfectis invenit 528 aliquem turbas excitantem, aut colloquentem in dormitorio, et non ejicit ipsum extra cætum, ipse careat benedictione.
- 16 Si quis careat benedictione castigationis gratia et ex contemptu se non excusarit, et acceperit benedictionem, a cæteris sejungatur.
- 17 Si quis apponit quidpiam in mensa aut sibi ipsi,
- 5' Εἰ τις πλὴν τοῦ καὶ καὶ τοῦ οὐ, ἄλλον ὀμνύει ὄρκον, καὶ αὐτὸς ἀφορίζεσθω (25) ἑβδομάδα μίαν.
- ζ' Εἰ τις συγγνῷ τινι ἀδελφῷ πταίσαντι (26), καὶ μετὰ τὸ παρελθεῖν ὀνειδίξοι, ὡς παραδειγματίζων, καὶ αὐτὸς ὡς ἀσυμπαθὲς καὶ ἐπιχαιρέκακος ἀφορίζεσθω ἑβδομάδα μίαν.
- η' Εἰ τις συγγνῷ τινι ἀμάρτημα, καὶ ὁρᾷ αὐτὸν ἀδιαφόρως φέροντα, καὶ μὴ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας καὶ πολλῶν δακρύων ἐξιλεούμενον τὸν Κύριον, παρακαλεῖτω καὶ ὑπομνησκέτω αὐτὸν μετανοεῖν, καὶ ἐπιδείκνυσθαι ἔργα μετανοίας. Εἰ δὲ τούτων γινομένων ἀμελοῖη τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, χωρίζεσθω ὁ τοιοῦτος τῆς συνοδίας παντελῶς. Μικρὰ γὰρ ὅμνη ἔδωκε τὸ φύραμα ὡμοί, κατὰ τὸν εἰπόντα ὄχιον.
- θ' Εἰ τις προέρχοιτο παρὰ τὰς ἀναγκαίας χρείας, περιάγων ἀκαίρως, ἀφορίζεσθω ὁ τοιοῦτος, ἵνα ἡσυχάζωσιν ἐν οἴκῳ οἱ πόδες αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται.
- ι' Εἰ τις ὀργισθῇ (27) εἰκῇ, καὶ μὴ παραχρῆμα παρακαλέσῃ τὸν ἀδελφὸν ὃν ἐλύπησεν, ὅπως ἀφῇ αὐτῷ τὴν ἁμαρτίαν ἣν ἡμαρτεν εἰς αὐτὸν, ἀφορίζεσθω καὶ αὐτὸς ἑβδομάδα μίαν.
- ια' Εἰ τις ὕβρισθῇ παρὰ ἀδελφοῦ, καὶ παρακληθεῖς ὑπὸ τῆς συνοδίας, μὴ συγχωρήσῃ (28) τὴν ἀμάρτημα, μνημονεύσας τοῦ λέγοντος· Ἐάν τις πρὸς τινα ἔχη μομφήν· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο· καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἀφορίζεσθω ἑβδομάδα μίαν.
- ιβ' Εἰ τις (29) ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου, μὴ λαβὼν εὐλογίαν, ἢ ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου μετὰ εὐχῆς, ἔστω ἀκοινώνητος.
- ιγ' Εἰ τις χέκτηται τι ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἢ ἔξω τοῦ μοναστηρίου, ἔστω ἀκοινώνητος.
- ιδ' Εἰ τις συνδυάζει (30) μετὰ τινος ἐπὶ τὸ ἀναχωρῆσαι τοῦ μοναστηρίου ἐφ' ἐτέρῳ τινὶ κακῷ, ἔστω ἀκοινώνητος.
- ιε' Εἰ τις τῶν ἀρχικουνιτῶν εὐρίσκει τινὰ ταρασσοντα ἢ διαλεγόμενον ἐν τῷ κουνίῳ, καὶ μὴ ἐκβάλλει αὐτὸν ἔξω τοῦ χοροῦ, αὐτὸς γενέσθω ἀπευλογίας.
- ις' Εἰ τις γέννηται ἀπευλογίας ἔνεκεν παιδείας, καὶ καταφρονήσας μὴ ἀπολογησῇται, καὶ λάβῃ εὐλογίαν, ἀφορίζεσθω.
- ιζ' Εἰ τις παρatiθεῖ τι (31) ἐν ταῖς τραπέζαις ἢ ἐαυ-

⁷⁹ Galat. v. 9. ⁸⁰ Prov. vii, 11. ⁸¹ Coloss. iii, 13.

(25) Unus ms. ὁμοίως ἀφορίζεσθω.

(26) Reg. primus συγγνῷ πταίσμα τι. Alius ms. ἐπὶ πταίσματι.

(27) Codex Colb. Εἰ τις ὀργισθῇ. Mox idem ms. παρακαλέσῃ. Editi παρακαλέσει.

(28) Codex Colb. μὴ συγχωρήσῃ. Editi συγχωρήσει. Mox idem ms. ἔχοι μομφήν, καθὼς ὁ Κύριος ἐχαρίσατο.

(29) Quæ sequuntur Epitimia in vulgatis post Constitutiones monasticas posita sunt: sed ea conjungere libuit, idque non sine causa, cum in Reg.

primo conjungantur cæteris cum hoc titulo generali: Τοῦ αὐτοῦ [Βασιλείου] καὶ ὅσα ἐπιτίμια, Ejusdem [Basilii] epitimia quæcunque reperiri poterunt. Vere autem an falso tribuantur Basilio, more nostro in Præfatione expendimus.

(30) Editi et Colb. Εἰ τις ἰδιάζει. Reg. primus συνδυάζει.

(31) Vocula tibi addita est ex antiquis duobus libris. Statim mss. nostri aut ἀπὸ εὐλογίας, aut ἀπ' εὐλογίας. Editi uno verbo ἀπευλογίας.

τῷ, ἢ ἄλλῳ, μὴ ἐπιτραπείς παρὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γενέσθω ἀπευλογία.

ιη' Εἰ τις ἀνευ μαφορίου ποιεῖ ἔργον ἐν οὐκ ἐξουσίᾳ, γενέσθω ἀπευλογία.

θ' Εἰ τις συντυχάνει τῷ ἐρχομένῳ ξένῳ ἢ ἰδίῳ (32), μὴ ἐπιτραπείς παρὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου, ἐκτὸς τῶν ἐντετυπωμένων, γενέσθω ἀπευλογία.

κ' Εἰ τις ἀρῇ ἀπὸ ἀδελφοῦ τι καὶ ἀποκρύψει, γενέσθω ἀπευλογία.

κα' Εἰ τις, μὴ λαβὼν εὐλογίαν, ἐσθίει (35) ἀνευ παιδείας ὧν, ἀφοριζέσθω.

κβ' Εἰ τις οὐχ αἰρήν εὐλογίαν εἰς τὸν ὄρδινον αὐτοῦ, γενέσθω ἀπευλογία· εἰ δὲ χρεῖας, ἐνεκεν οὐκ ἐφθασεν, ἀπολογησάσθω.

κγ' Εἰ τις εὐρεθῇ τὴν νύκτα ἰδιάζων μετὰ τινος, ἢ τὸν τόπον ἀλλάσσει, ὅπου κοιμάται, παρὰ γνώμην τῶν ἐντετυπωμένων, ἀφοριζέσθω.

κδ' Εἰ τις ἐμβάλλει ἑαυτὸν εἰς ἄλλο ἔργον, μὴ ἐπιτραπείς, γενέσθω ἀπευλογία.

κε' Εἰ τις ἀλλάσσει τι μετὰ τινος, ἢ χαρίζεται παρὰ γνώμην τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γενέσθω ἀπευλογία.

κς' Εἰ τις ἐσπέρας μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν εὐρεθῇ ὁμιλῶν, ἀφοριζέσθω.

κζ' Εἰ τις τῶν ὑγιαίνοντων κοιμάται ἔξω τοῦ εὐκτηρίου, ἔστω ἀφορισμένος.

κη' Εἰ τις ἐν τραπέζῃ ἐσθίων φλυαρεῖ, ἐγειρέσθω εἰς προσευχὴν.

κθ' Εἰ τις γένηται ἀπευλογίας, καὶ λυπηθεὶς ἀντιπαιδεύσει τὸν παιδεύοντα, ἢ ἀντιλέγων μὴ καταδέχεται, ἀφοριζέσθω. Εἰ δὲ λέγοι ἀδίκως παιδεύεσθαι, γνωρίζεσθω τὴν αἰτίαν τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, καὶ τὸ ὕπ' αὐτοῦ ὀριζόμενον καταδεχέσθω (34).

λ' Εἰ τις ἔχει πρὸς τινὰ λύπην, καὶ καταφρονῶν μὴ διαλλάσσεται πρὸς τῆς ὕπηρεσίας, ἢ λέγει (35) τὴν αἰτίαν τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, ἢ τῷ ἀρχικουίντῃ, ἀφοριζέσθω.

λα' Εἰ τις ἐν ἡμέρᾳ προσφορᾶς κωλύει ἑαυτὸν τῆς κοινωνίας (36) παρὰ γνώμην τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γενέσθω ἀπευλογίας.

λβ' Εἰ τις ἀπὸ Γραφῶν φιλονεικῶς διαλέγεται, γενέσθω ἀπευλογίας· εἰ δὲ παραγγελθεὶς ἐπιμένει, ὡς ἀπειθής (37) καὶ ἀνυπότακτος ἀφοριζέσθω.

λγ' Εἰ τις πλύνει ἢ ἐτέρου ἢ αὐτοῦ ἱμάτιον παρὰ γνώμην τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γενέσθω ἀπευλογίας.

λδ' Εἰ τις ἀπολιμπάνεται τῶν τραπέζων, μὴ εἰρηκῶς τὴν αἰτίαν, μενέτω ἄσιτος.

(32) Sic Regii primus et tertius. Codex Colb. τοῖς ἐρχομένοις ξένους ἢ ἰδίους· quæ scriptura, si cui ita libet, et ipsa quoque admitti potest. Editi τῶν ἐρχομένων ἢ ξένων ἢ ἰδίων.

(35) Editi Εἰ τις μὴ λάβοι εὐλογίαν, καὶ ἐσθίει. Reg. primus ut in contextu.

(34) Editi et Colb. καὶ τὸ Παῦλον ὀριζόμενον καταδεχέσθω. Regii duo mss. ita ut edidimus.

A aut alteri : si non permissum fuerit ipsi ab archimandrita, privetur benedictione.

18 Si quis absque capitis velamine opus facit in quocunque loco, privetur benedictione.

19 Si quis non data ab archimandrita facultate, cum aliquo externo accedente, aut cum aliquo contubernali colloquitur, exceptis iis, quorum hoc munus est, expers sit benedictionis.

20 Si quis abstulerit aliquid a fratre, et occulaverit, careat benedictione.

21 Si quis cum nulli poenæ addictus sit, edit tamen non accepta benedictione, segregator a cæteris.

22 Si quis benedictionem ordine suo non receperit, careat benedictione : sin autem necessitate cogente non occurrit, excuset se.

23 Si quis inveniatur noctu privatim cum aliquo degens, vel locum ubi dormit commutans præter voluntatem præpositorum, cæterorum privetur consortio.

24 Si quis absque permissu intrudit se in opus aliud, privetur benedictione.

25 Si quis permutet aliquid cum aliquo, aut quidpiam largiatur præter sententiam archimandritæ, expers sit benedictionis.

26 Si quis vesperi post Pater noster inveniatur colloquens, aliorum privetur societate.

27 Si quis ex iis qui integra sunt valetudine, dormit extra oratorium, sit ab aliis sejunctus.

28 Si quis in mensa comedens nugatur, adigatur ad orandum.

C 29 Si quis caruerit benedictione, et ægre ferens vicissim redarguerit redarguentem, aut contradicens morem non gesserit, separetur a cæteris. Quod si dixerit redargui se immerito, causam notam faciat archimandritæ, et quod ab ipso statutum fuerit, sequatur.

30 Si quis sit cuiuspiam offensus, et id contemnens non reconcilietur ante ministerium : nisi dicat causam archimandritæ aut cubiculorum præfecto, sejungatur a cæteris.

31 Si quis in die oblationis removerit se a communione præter sententiam archimandritæ, expers sit benedictionis.

32 Si quis ex Scripturis contentiose disputat, careat benedictione : si vero commonitus perseveret, velut inobsequens et contumax, cæterorum privetur consortio.

33 529 Si quis lavet aut alterius aut suam vestem præter voluntatem archimandritæ, careat benedictione.

34 Si quis absit a mensis, non dicta causa, maneat jejunos.

(35) Vir doctissimus Combefisius legendum putat, εἰ μὴ λέγει, nec immerito ; nisi dicas particulam μὴ subaudiendam esse ex illis quæ proxime præcedunt, μὴ διαλλάσσεται.

(36) Editi κωλύσει ἑαυτὸν ταῖς κοινωνίαις. At Regii duo mss. ut in contextu.

(37) Sic mss. nostri, non ut editi, in quibus illud, ἀπειθής καὶ, desideratur.

- 35 Si quis aliquid perdiderit, et hoc non invento, A λς' Εἰ τις τι ἀπολέσει, καὶ μὴ εὐρὼν αὐτὸ, μὴ ἀναγγεῖλη (38) τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 36 Si duo simul familiarem inter se consuetudinem habere comperiantur, et commoniti non secesserint, sint a cæteris segregati, donec corrigantur. λς' Ἐὰν εὐρεθῶσι δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεχῶς πλησιάζοντες ἀλλήλοις, καὶ παραγγελθέντες μὴ χωρίζωνται, ἔσονται ἀφωρισμένοι, ἕως διορθώσονται.
- 37 Si quis vesperi non accesserit ad *Pater noster*, absque causa aliqua, is precari pergat, donec omnes dormierint. λς' Εἰ τις ἐσπέρας μὴ φθάσῃ εἰς (39) τὸ *Πάτερ ἡμῶν*, ἐκτὸς τινος αἰτίας, στηχέτω εἰς προσευχὴν, ἕως ἂν πάντες κοιμηθῶσιν.
- 38 Si quis in tempore communionis fratri alicui offensus, ei pacem non dederit, sit excommunicatus. λη' Εἰ τις, ἐν τῷ καιρῷ τῆς κοινωνίας λύπην ἔχων πρὸς τὸν ἀδελφόν, μὴ ὧπ' αὐτῷ εἰρήνην, ἔστω ἀφωρισμένος.
- 39 Si quis amovet fratrem ab ordine ministerii, exceptis iis, quorum hoc munus est, careat benedictione. λθ' Εἰ τις μεθιστᾷ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὀρθίου τῆς ὑπηρεσίας, ἐκτὸς τῶν ἐγγεχειρισμένων τὴν φροντίδα, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 40 Si quis noverit fratrem, qui clam secedere e monasterio velit, et non declararit archimandritæ, aut præfectis, a cæteris separetur. μ' Εἰ τις γινῶ ἀδελφόν λάθρα ἀναχωρῆσαι θέλοντα τοῦ μοναστηρίου, καὶ μὴ μηνύσῃ τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, ἢ τοῖς προσετώσιν (40), ἀφοριζέσθω.
- 41 Si quis surgit de mensa præter voluntatem archimandritæ, insistat precationi usque ad tempus lucernarum. μα' Εἰ τις ἐγείρεται τῆς τραπέζης παρὰ γνῶμην τοῦ ἀρχιμανδρίτου, στηχέτω εἰς προσευχὴν ἕως τοῦ λυχνικοῦ.
- 42 Si quis post communionem egreditur de ministerio, quousque omnes acceperint benedictionem, citra humanam necessitatem, solus seorsum comedat. μβ' Εἰ τις μετὰ τὴν κοινωνίαν ἐξέρχεται τῆς ὑπηρεσίας, ἕως πάντες λάθωσιν εὐλογίας, ἐκτὸς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης, καθ' ἑαυτὸν (41) ἐσθιέτω.
- 43 Si quis in causa est cur aliquis benedictione careat intempestive, ipse careat benedictione. μγ' Εἰ τις ποιεῖ τινα ἀπευλογίαν γενέσθαι ἀκαίρως, αὐτὸς γενέσθω ἀπευλογίας.
- 44 Si quis inventus fuerit loquens per cellas, exceptis iis qui eas occupant, aut etiam hesychastis, sit benedictionis experts. μδ' Εἰ τις εὐρεθῇ λαλῶν εἰς τὰ κέλλια, ἐκτὸς τῶν ἐνοικούντων αὐτὰ (42), ἢ τῶν ἡσυχαστῶν, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 45 Si quis facietas loquatur, aut inaniter garriat, privetur benedictione. με' Εἰ τις εὐτράπελα λαλῶν ἢ ἀργολογῶν, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 46 Si quis inventus fuerit detrahens cuiquam aut aliquos detrahentes audiens, et non increpans ipsos, aut non indicans archimandritæ, una cum ipsis excommunicetur. μς' Εἰ τις εὐρεθῇ καταλαλῶν τινος, ἢ ἀκούων καταλαλούντων τινῶν, καὶ μὴ ἐπιτιμῶν αὐτῷ, ἢ μηνύων τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, σὺν αὐτῷ ἀφοριζέσθω.
- 47 Si quis repertus fuerit in horto loquens cum aliquo, aut repetens psalmos, aut dormiens, exceptis operariis et præpositis, careat benedictione. μς' Εἰ τις εὐρεθῇ εἰς τὸν κήπον λαλῶν μετὰ τινος, ἢ δευτέρων ψαλμοῦς (43), ἢ κοιμώμενος, ἐκτὸς τῶν ἐργαζομένων, ἢ τῶν ἐντετυπωμένων, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 48 Si quis ierit ad janitoris ædes sine permissu præpositorum, privetur benedictione: si vero ierit ad custodiæ locum, cæterorum privetur consortio. μη' Εἰ τις ἐξέλθῃ εἰς τὸ ὀστιάριον μὴ ἐπιτραπέις ἐκ τῶν ἐν τετυπωμένων, γενέσθω ἀπευλογίας· εἰ δὲ εἰς τὸ φρούριον (44) ἐξέλθῃ, ἀφοριζέσθω.
- 49 Si quis dederit foris aliquid aut acceperit, præter voluntatem archimandritæ, a cæteris separetur. D μθ' Εἰ τις διδοῖ ἔξω τι, ἢ λαμβάνει, παρὰ γνῶμην τοῦ ἀρχιμανδρίτου, ἀφοριζέσθω.
- 50 Si quis præter præpositos, alicui ex peregrinis accedentibus obviam factus, cum eo 530 col-

(38) Editi et Colb. αὐτὸ μὴ ἀναγγεῖλη. At Regii duo mss. ἀναγγεῖλη. Mox duo mss. συνεχῶς πλησιάζοντες. Vox συνεχῶς aberat a vulgatis.

(39) Voculam εἰς addidi ex Colbertino. Haud longe addidimus quoque particulam ἂν ex duobus codicibus.

(40) Editi et Colb. ἢ τοῖς προσετώσι. Reg. primus ἢ τοῖς ἡσυχασταῖς, aut hesychastis.

(41) Sic Reg. primus. Editi καθ' ἑαυτοῦ.

(42) Veteres duo libri τῶν ποιούντων, *exceptis iis, qui construunt ipsas*. Editi τῶν ἐνοικούντων. Aliquanto post editi καταλαλῶν τινος. Unus ms. τινος. Statim, ubi bis legitur αὐτῷ, utroque in loco legi oportere αὐτοῖς obscurum non est.

(43) Editi δευτερος ψαλμῶν. At mss. tres δευτέρων ψαλμοῦς.

(44) Antiqui duo libri εἰς τὸ θυρώριον.

(45) Vox τινὶ addita est ex libris veteribus.

τῶν ἐντετυπωμένων, γενέσθω ἀπευλογία.

α' Εἰ τις ὀχλεῖ τῷ ἀρχιμανδρίτῃ προφάσει τῆς ἐφημερίας, πλὴν τοῦ κελλαρίου, ἢ τοῦ ἀρχιεβδομαρίου, γενέσθω ἀπευλογίας· ἢ ἐκάστης ἐφημερίας ὁ ἀρχιεβδομάριος καὶ ὁ φροντιστὴς περὶ πάσης χρείας φροντίζωσιν ἐπιμελῶς, ἵνα μὴ τῷ κρίματι τῆς ἀμελείας συμπέσωσιν.

β' Εἰ τις ἀκαίρως ἐρχεται εἰς τὸ ἐψητήριον ἢ εἰς τὸ κελλάριον ἐκτὸς τῶν ἐντετυπωμένων καὶ τῶν φροντιζόντων τῆς εὐταξίας, γενέσθω ἀπευλογίας.

γ' Εἰ τις ἐξυπνισθεὶς παρὰ τινος λυπηθῇ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὑπηρεσίας ἢ τοῦ ἀναγνώσματος, ἀφορίζεσθω.

δ' Εἰ τις περισσῶς μετὰ τὴν ἐπίσχεψιν τὴν μετὰ τὰ ὀρθρινὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ἐκτὸς τῶν ἡσυχαστῶν καὶ τὴν φροντίδα ἐγκαχειρισμένων, γενέσθω ἀπευλογίας.

ε' Εἰ τις παρὰ γνώμην τοῦ νοσοκόμου εἰσελθὼν ἀναπαύει εἰς τὸ (46) νοσοκομεῖον, γενέσθω ἀπευλογίας· εἰ δὲ θλίβεται ἢ ἀρρώσκει, δηλοῦται πρῶτον τῷ νοσοκόμῳ.

ς' Εἰ τις τῶν κακουμένων ἀλλάσσει τόπον, ὅπου κοιμάται, παρὰ γνώμην τοῦ νοσοκόμου, ἀφορίζεσθω.

ζ' Εἰ τις τῶν τετυπωμένων ὑπηρετῶν (47) ἐν τῷ νοσοκομείῳ παρατιθεῖ τι ἀδελφῷ παρὰ γνώμην τοῦ νοσοκόμου, γενέσθω ἀπευλογίας.

η' Εἰ τις τῶν ἀρρώστων εὐρεθῇ καταλλάσσειν παρὰ γνώμην τοῦ νοσοκόμου, ἢ τινος τῶν ὑπηρετούντων, γενέσθω ἀπευλογίας.

θ' Εἰ τις εὐρεθῇ, ἐκτὸς τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γράφων τινὲς ἢ δεχόμενος γράμματα, ἔστω ἀφωρισμένος.

ξ' Εἰ τις πέμπει τινὲς εὐλογίαν, ἢ δεχεται τι ποτε, παρεκτὸς τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γενέσθω ἀπευλογίας.

EPITIMIA EIS TΑΣ KANONIKΑΣ.

α' Ἡ ὁμολογία τὸν τυχόντα ὀρκον ἀφορίζεσθω ἐβδομάδας δύο.

β' Ἡ βλασφημῆσά τινα τῶν πρεσβυτέρων τῶν πεπιστευμένων διατυποῦν τὰ ἐν τῷ ἀσκητηρίῳ ἀφορίζεσθω ἐβδομάδα μίαν.

γ' Ἡ κατὰ ἀπούσης ἀδελφῆς κρυφῇ λέγουσά τι σκοπῷ τοῦ διαβάλλειν αὐτήν, ἀφορίζεσθω ἐβδομάδα μίαν.

δ' Ἡ ὀδρίσασά τινα ὕβριν τὴν τυχούσαν ἀφορίζεσθω ἐβδομάδα μίαν.

ε' Ἦτις εὐρίσκεται (48) ψιθυρίζουσα ἄλλη ἐκτὸς τῶν πρεσβυτέρων τῶν πεπιστευμένων διακονεῖν, ἀποσιζέσθω ἐβδομάδα μίαν.

A loquatur, excepto quod det pacem, sit benedictionis expers.

51 Si quis molestus est archimandritæ prætextu operæ per vices suscipiendæ, excepto cellario, aut archihebdomario, sit benedictionis expers: ut archihebdomarius, qui cuique vici præest, et procurator habeant sedulam curam rerum quarumlibet necessariarum, ne in iudicium negligentiae incident.

52 Si quis intempestive venit in culinam aut cellarium, præter præpositos et disciplinæ curatores, privetur benedictione.

53 Si quis expergefactus ab aliquo in tempore ministerii aut lectionis, ægre ferat, a cæteris segregetur.

B 54 Si quis sine causa post visitationem matutinam ingreditur in valetudinarium, præter hesychastas et præter eos quorum hoc officium est, careat benedictione.

55 Si quis præter voluntatem curatoris ægrotorum, ingressus in valetudinarium, illic requiescit, careat benedictione: si vero afflictor, aut ægrotat, indicet id prius valetudinarii præfecto.

56 Si quis male habentium mutat locum ubi dormit præter voluntatem illius, qui valetudinario præest, a cæterorum separetur consortio.

57 Si quis ex designatis ad serviendum in valetudinario, apponat quidquam fratri præter sententiam illius qui valetudinario præponitur, sit benedictionis expers.

C 58 Si quis ex ægrotantibus inventus fuerit quidpiam permutans præter voluntatem illius, qui valetudinario præficitur, aut alicujus ex designatis ad ministerium, careat benedictione.

59 Si quis inventus fuerit scribens aut recipiens litteras, excepto archimandrita, a cæterorum sejungatur societate.

60 Si quis mittit alicui munusculum, aut recipit quidpiam alicunde, præter archimandritam, careat benedictione.

EPITIMIA IN CANONICAS.

1 Quæ juravit quodvis jusjurandum hebdomadas duas a cæteris segregetur.

2 Quæ maledixit alicui ex senioribus quæ rebus monasterii regendis præponuntur cæterarum privetur consortio hebdomadam unam.

3 Si qua quidpiam clanculum dicat adversus absentem sororem, eo consilio ut ei detrahat, cæterarum consortio privetur hebdomadam unam.

4 Quæ contumelia quavis aliquam affecerit a cæteris separetur hebdomadam unam.

5 531 Si qua alia præter anus quibus credite administratio est comperitur susurrare, a cæterarum societate removeatur hebdomadam unam.

(46) Reg. primus εἰσελθὼν ἀναπέσῃ εἰς τὸ.

(47) Veteres duo libri ὀπηρετεῖν. Alia ejusdem generis multa omitto, quæ si ascriberem, frustra tempus terere mihi videret.

(48) Hoc epitimium cum sequenti confunditur in vulgatis: sed in Reg. primo alterum ab altero distinguitur.

- 6 Quæ, nulla cogente necessitate, intempestivum colloquium serens futiliter garrit, sejungatur a cæteris hebdomadam unam.
- 7 Quæ facetias loquitur, aut indecore ridet, segregator hebdomadam unam.
- 8 Quæ ministerii sui opus peragens et necessario negotio occupata, cum proxima colloquetur utendo aut clamore, aut temerario sermone, sejungatur a cæteris hebdomadam unam.
- 9 Quæ defendit eam quæ condemnata est ob aliquod erratum, ab iis quibus post prævium examen administratio et cura rerum demandata est, simul cum ea quam defendit a reliquarum consortio segregetur hebdomadas duas.
- 10 Quæ cum aliquo ex iis qui foris accedunt collocuta fuerit, priusquam fuerit ei data facultas ab ea cui concredita cura est in omni disciplinæ auctoritate, segregetur a cæteris hebdomadam unam.
- 11 Quæ reperta fuerit murmurans ob rerum necessariorum angustias, aut ob laborem operum, cæterarum consortio privetur hebdomadam unam.
- 12 Quæ refragatur præcepto earum quibus rerum commissa est cura, segregetur a cæteris per unam hebdomadam.
- 13 Quæ contemptim, non autem quiete et silentio, implet præceptum, cæterarum consortio privetur hebdomadam unam.
- 14 Quæ exquisite ornare se velit, semel atque iterum commonefacta, coram præfecto redarguatur.
- 15 Quæ citra sententiam illarum quibus commissa est rerum cura ad matrem aut sororem abierit, segregetur hebdomadam unam.
- 16 Quæ movens oculos modo malo proximam affecerit molestia, a cæteris separetur hebdomadam unam.
- 17 Quæ post absolutas synaxes cum aliqua externa muliere confabulatur, separetur hebdomadas duas.
- 18 Quæ ab uno opere ad aliud opus transit sine jussu eorum qui rerum curam habent a cæterarum consortio removeatur hebdomadam unam.
- 19 Quæ epitimium rejecerit, aut quæ contradicit, aut murmurat, utilitatem sibi ipsi ex correctione accessuram non agnoscens, a cæteris segregetur hebdomadas duas.
- A' "Ητις χωρὶς ἀναγκαίας χρείας ἀκαιρον ὁμιλίαν προβαλλομένη ἀργολογεῖ, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- Β' "Ητις εὐτράπελα φθέγγεται, ἢ γέλῳτα ἀπρεπῇ, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- Γ' "Ητις ἐν τῷ ἔργῳ τῆς διακονίας οὔσα, καὶ ἀναγκαίαν χρείαν ἔχουσα, ὁμιλήσει τῇ πλησίον ἢ μετὰ κραυγῆς ἢ θρασυλογίας (49), ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- Δ' "Ητις ἀντέχεται τῆς ἐπικαταγινωσκομένης ἐπὶ παισίματι παρὰ (50) τῶν μετὰ δοκιμασίας οἰκονομεῖν καὶ διατυποῦν πεπιστευμένων, συναφορίζέσθω ἐκεῖνη ἢ ἀντέχεται ἐβδομάδας δύο.
- Ε' "Ητις τινὲ τῶν ἐξωθεν ἐπισερχομένων ὁμιλήσει, πολὺν ἐπιτραπῇ παρὰ τῆς τὴν φροντίδα ἐμπειπιστευμένης ἐν πάσῃ ἐξουσίᾳ εὐταξίας, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- ΣΤ' "Ητις εὐρίσκειτο γογγύζουσα ἐν τῇ στενοχωρίᾳ τῶν πρὸς τὴν χρείαν, ἢ ἐν τῷ καμᾶτῳ τῶν ἔργων, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- Ζ' "Η ἀντιπίπτουσα τῷ προστάγματι τῶν πεπιστευμένων τὴν φροντίδα ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- Η' "Η καταφρονητικῶς, μετὰ δῆθεν ἡσυχίας μὴ πληροῦσα (51) τὸ ἐπιτάγμα ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- Θ' "Η θέλουσα καλλωπίζεσθαι, μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν, ἐπὶ τοῦ προεστῶτος ἐλεγγέσθω.
- ΙΑ' "Η ἀνευ γνώμης τῶν πεπιστευμένων τὴν φροντίδα εἰς μητέρα ἢ εἰς ἀδελφὴν ἀπελθοῦσα, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- ΙΒ' "Η ἐννεύσασα ὀφθαλμοῦς (52) σχήματι πονηρῷ λυποῦσα τῇ πλησίον, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- ΙΓ' "Η μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν συνάξεων ὁμιλοῦσα τινὲ τῶν ἐξω γυναικῶν ἀφοριζέσθω ἐβδομάδας δύο.
- ΙΔ' "Η ἀπ' ἔργου εἰς ἕτερον ἔργον μεταβαίνουσα χωρὶς ἐπιταγῆς τῶν ἐχόντων (53) τὴν φροντίδα ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- ΙΕ' "Ητις τὸ ἐπιτίμιον ἀποβάλλειν (sic) ἢ ἀντιλέγει, ἢ γογγύζει, μὴ γνωρίζουσα τὸ αὐτῆς ὄφελος ἐν τῇ διορθώσει, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδας δύο.

CAPITA CONSTITUTIONUM.

- 1 Quod precatio omnibus anteposenda est.
- 2 De cogitationibus cohibendis ac moderandis, et quod corpus malum non est, ut quidam putaverunt.
- 3 532 Quod non oportet cum mulieribus incaute colloqui.

(49) Editi et Colb. ἢ θρασυλογίας. Reg. primus ἢ θρασὺς λαλεῖ.

(50) Virgula in vulgatis posita fuerat ante vocem παρὰ sed eam inde sustuli, fidem codicis Colbertini secutus.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ.

- Α' Περὶ τοῦ δεῖν τὴν εὐχὴν προτιθέναι πάντων.
- Β' Περὶ τῆς τῶν λογισμῶν ἐπιστάσεως, καὶ ὅτι οὐ κακὸν τὸ σῶμα, ὥς τινες ὑπελήφασιν
- Γ' Ὅτι οὐ δεῖ τὰς τῶν γυναικῶν συντυχίας ἀφυλάκτως ποιεῖσθαι.
- (51) Codex Colb. μὴ πληρώσασα.
- (52) Idem ms. ὀφθαλμούς. Editi ὀφθαλμοῦ. Ultima septem epitimia in Reg. primo non inveniuntur.
- (53) Editi et Colb. τῶν ἐχόντων sed forte pro ἐχόντων legendum est ἔχουσιν.

δ' Ὅτι δεῖ τῇ δυνάμει τοῦ σώματος μετρεῖν τὴν ἐγκράτειαν· καὶ ὅτι καλὸν καὶ ἐννομον ἢ τοῦ σώματος ἐργασία.

ε' Ὅτι προσήκει τὸν ἀσκητὴν ἐργα ἐπιτηδεύειν τὰ πρέποντα.

ς' Ὅτι οὐ χρὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀφυλάκτως συνδι-
τρίβειν τὸν ἀσκητὴν.

ζ' Ὅτι οὐ χρὴ συχνὰς καὶ ἀβασανίστους ποιεῖσθαι τὰς προόδους.

η' Ὅτι οὐ χρὴ τοῖς ἀστατοῦσι τῶν ἀσκητῶν μεταδι-
δόναι θάρσους καὶ παρρησίας, ἀλλὰ καὶ τούτους φυλάττεσθαι.

θ' Ὅτι κλήρου ἢ προστασίας ἀδελφῶν οὐδαμῶς ἐφίεσθαι προσήκει τὸν ἀσκητὴν.

ι' Ὅτι οὐ χρὴ πρὸς κενοδοξίαν βλέποντα ζηλοῦν τὰ καλὰ.

ια' Περὶ εὐκαιρίας λόγων.

ιβ' Ὅτι οὐ χρὴ πρὸς εὐτραπείας βλέπειν τὸν ἀσκη-
τὴν.

ιγ' Περὶ πραότητος, καὶ τίνα τρόπον ἀγάπῃ συν-
ίσταται.

ιδ' Περὶ φρονήσεως.

ιε' Περὶ πίστεως καὶ ἐλπίδος.

ς' Περὶ ταπεινοφροσύνης.

ιζ' Κατὰ πόσους τρόπους οἱ πονηροὶ λογισμοὶ συν-
ίστανται.

ιη' Πρὸς τοὺς ἐν κοινοῖσι κανονικοῦς.

ιθ' Ὅτι χρὴ τὸν ἀσκητὴν βεβαίᾳ κρίσει προσεῖναι τῇ
ἀσκήσει, καὶ περὶ ὑπακοῆς.

κ' Ὅτι οὐ χρὴ τὰς πρὸς τοὺς βιωτικούς συγγενεῖς
μεταδιώκειν ὁμιλίας, ἢ τὰ ἐκείνων φροντίζειν.

κα' Ὅτι οὐ δεῖ τῆς πνευματικῆς ἀδελφότητος ἀπο-
κόπτεσθαι.

κβ' Περὶ ὑπακοῆς πληρέστερον.

κγ' Ὅτι καὶ τὰ εὐτελεῖ τῶν ἔργων μετὰ πολλῆς προ-
θυμίας αἰρεῖσθαι προσήκει τὸν ἀσκητὴν.

κδ' Ὅτι οὐ χρὴ τιμὰς καὶ πρεσβείας ἐπιζητεῖν τὸν
ἀσκητὴν.

κε' Περὶ τῆς κατὰ τὰ βρώματα ἀνυψίας καὶ ἀπλό-
τητος.

ς' Ὅτι τὸν πρὸς τὸ τέλειον βλέποντα οὐδὲν ἢ πρό-
δος παραβλάψαι δυνήσεται.

κς' Ὅτι οὐ χρὴ ἀσχολίας ἔχειν τὸν ἀσκητὴν.

κη' Ὅτι χρὴ τὸν προεστῶτα πατρικῇ εὐνοίᾳ τὰ κατὰ
τοὺς ὑπηκόους οἰκονομεῖν.

κθ' Ὅτι οὐ χρὴ ἐταιρίας δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν ἐν
συστήματι ἀσκητικῷ γενέσθαι.

λ' Ὅτι οὐ χρὴ ἐνδυμάτων ἐκλογὴν ἐπιζητεῖν τὸν
ἀσκητὴν.

λα' Ὅτι δεῖ τὸν προεστῶτα ἀνάλογα τῆς τοῦ σώμα-
τος δυνάμεως ὀρίζειν τὰ ἐπιτεταγμένα· καὶ περὶ
τῶν ἀποκρυβόντων τὴν αὐτῶν δύναμιν.

λβ' Ὅτι οὐ δεῖ τοὺς ἀδελφοὺς λυπεῖσθαι, τῶν ἀσθε-
νεστέρων φειδοῦς ἀξιουμένων.

λγ' Ὅτι οὐ χρὴ τοὺς προεστῶτας τοῖς ἀποστατοῦσι
τοῦ οἴκειου ἀθροίσματος ἀσκηταῖς παρρησίας με-
ταδιδόναι, ἢ τούτους εἰς κοινωνίαν βίου δέχεσθαι.

A 4 Quod oportet abstinentiam corporeis viribus me-
tiri; et quod corporis labor, bona res est et
legitima.

5 Quod convenit ascetam in congruis operibus
exercitari.

6 Quod non convenit ascetam cum omnibus homi-
nibus incaute sermocinari.

7 Quod non oportet crebro et temere egredi.

8 Quod ascetis instabilibus confidentia ac loquendi
libertas danda non est, imo vero quod hi vi-
tandi sunt.

9 Quod non convenit ut asceta ingredi in clerum,
aut fratribus præfici unquam cupiat.

10 Quod non convenit bona æmulari ob vanam
gloriam.

11 De idoneo ad loquendum tempore.

12 Quod non convenit ascetam ad facetias respi-
cere.

13 De mansuetudine, et quomodo charitas con-
sistatur.

14 De prudentia.

15 De fide et spe.

16 De humilitate.

17 Quot modis nascentur pravæ cogitationes.

18 Ad canonicos in communi viventes.

19 Quod oportet ascetam firmo iudicio accedere
ad asceticam vitam, et de obedientia.

20 Quod non oportet sectari colloquia cum cogna-
tis sæculo addictis, aut illorum res curare.

21 Quod non oportet a spirituali fraternitate rese-
cari.

22 De obedientia uberius.

23 Quod asceta villa etiam opera debet multa cum
alacritate suscipere.

24 Quod non convenit honores ac dignitates re-
quiri ab asceta.

25 De frugalitate ac simplicitate in alimentis.

26 Quod qui respicit ad perfectionem, nihil lædi
possit egrediendo.

27 Quod asceta non debet privata negotia habere.

28 Quod oportet præfectum paterna benevolentia
res ac negotia subditorum dispensare.

D 29 Quod non addeceat in instituto ascetico duorum
aut trium fratrum esse sodalitiū.

30 Quod non convenit ut asceta delectum vestium
expetat.

31 Quod debet præfectus viribus corporis sua man-
data accommodare: et de iis qui vires suas
occultant.

32 Quod non debent fratres tristitia affici, cum
levamenti aliquid affertur debilioribus.

33 Quod non debent præfecti ascetis, qui suum
ipsorum conventum deserunt, loquendi liber-
tatem dare, aut ipsos admittere ad vitæ commu-
nitatem.

34 Quod non oportet ascetam in societate degentem, quidquam rerum terrenarum privatim possidere.

A λδ "Οτι οὐ χρὴ τὸν ἐν συστάματι πολιτευόμενον ἀσκητὴν ἰδίᾳ τι κεκτήσθαι τῶν ὀλίκων

MONITUM.

533 Adnotavimus non unam omnium sententiam esse de *Asceticorum* scriptore. Alii *Ascetica* omnia Basilio Magno tribuunt: alii aliquam eorum partem ei tribuere satis habent, sed ita tamen, ut omnes in eo convenient, quod *Constitutionum monasticarum* Basilium Magnum auctorem faciant. De quibus omnibus satis fuse in Præfatione (n. 27) disputamus, ubi privatim ostendere conati sumus, si quid in *Asceticis* pro suspecto habendum sit, eam suspicionem maxime in *Constitutiones monasticas* injici debere (54).

(54) Chr. Frid. Matthæi *Lectionum Mosquensium* t. II, p. 37, Scholium edidit Theodori Studitæ, sæculi noni scriptoris, in hæc Basilii *Ascetica*. Quod cum pro eorum audentiā non parum facere videatur, illud hic sistimus cum interpretatione nostra. Edit.

Θεοδώρου ἡγουμένου τοῦ Στουδίου Ἐγόλιον εἰς τὰ μερικά Ἀσκητικά τοῦ μεγάλου Βασιλείου. "Οτι γνήσιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὸ παρὸν σύνταγμα, ὅλον μὲν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισ τοῦς ὀφειγόμενης, τοῦ τε εἶδους τῆς φράσεως· ὅλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ συνεπιπτεῖν ταῖς τῶν ἄλλων Ἀσκητικῶν ἐννοιαῖς τε καὶ λέξεσιν, ὡς μὴ δοκεῖν τι ἄλλο τῷ καὶ μικρὸν γούν ἐπεσχεμμένως ἀναγινώσκοντι ἢ ἑστέρον ἐν ἑστέρω διεξέρχεσθαι. "Οτι δὲ ἐκεῖνα τοῦ Πατρὸς, τίς ἀντερῆσει· ἢ δὲ τυφλώτοι· κατὰ νοῦν ἐνεργοῦμενος τὴν κακίαν; Οἶμαι γάρ τινας, δριμυττομένους τῷ ἀκριβασμῷ τῆς διδασκαλίας, προσλαβόντας τε ἐπὶ κούρον τῆς ἀσθαλείας τὸ εἰπεῖν τινα τῶν ἱστοριογράφων παρὰ τισιν ἀμφιβάλλεσθαι, βυφικινδύνους νόθα αὐτὰ φάναι. Οἱ δ' αὐτοὶ μοι δοκοῦσι καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολήν, τὴν τε Πέτρου δευτέραν, Ἰωάννου τε τὴν Ἀποκάλυψιν, ἑτέρας τε Καθολικὰς, πρὸς συγγράμμασι τισι πατρικίαις, ἐπειδὴ ὁμοίως ἀμφιβάλλονται, ἀμφιβάλλεσθαι. Ἄλλ' εἰ τὸ δευτέρον ἀσθεὲς, πῶς οὐχὶ καὶ τὸ πρότερον, ἥδη ἀποδεδειγμένον παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀμφοτέρων, καὶ οὐδαμῶς τοῦ ἀμφιβόλου χώρον ἔχοντος ἐστὶ; Εἰ δὲ τὸν Θεολόγον μὴ ὑπομνηματίζαι φήσωσιν, ἢ ἐπιπολαιῶς ἀνέγγων, ἢ συνιέντες κακουργοῦσι. Νομοθεταὶ γὰρ μοναστῶν, ἡνίκα φησὶν, ἔγγραφοί τε καὶ ἄγραφοι, τί ἄλλο ἢ πάντως γε ταῦτα δηλοποιεῖται; Ἀπόδειξις δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας θεωρίας, «Ὁ γὰρ λέγει Βασιλεὺς ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς, τὰ ἱερὰ γράμματα παρὰ τῶν γονέων μεμαθημένα, φησὶ Γρηγόριος, τὰ μὲν δὴ πρώτα παρὰ τῷ πατρὶ σπαργανούται καὶ διαπλάττεται.» Εὐροὶ δ' ἂν τις καὶ τὸν ὅσιον Θεοδόσιον πρὸς τισιν ἄλλοις κεχρησθαι αὐτοῖς, ὡς δηλοῖ ὁ περὶ αὐτοῦ Βίος. Πρὸς τίνα δ' αὖ ἄρα ἐμελλον ἑτέρον ἐπερωτᾶν τὰ καθ' ἡμᾶς οἱ πάλαι ἐπρωτηκότες μονάζοντες; ἢ εἶνος ἦν ἄλλου ἐν τηλικαύτῃ ἐξουσίᾳ νομοθετεῖν, καὶ ὅλην ὑπόθεσιν σωτηρίας τὴν περὶ αὐτὰ πραγματεῖαν συστήσασθαι, ὡς μὴδ' εἶναι ἄλλως σχεδὸν βαδίζειν ἀπαίστως τὴν κατὰ Θεὸν πορείαν ἢ ἐκ τῆς κατ' αὐτὴν ὑψηλότητος; Ἡ δὲ τοῖν δώσιν ἰσθόρροπα ἑτέρα Ἀσκητικά, ὡς ἐκεῖνων ὄντων τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καίπερ οὐδ' οὕτως ἄλλος εἴη Βασιλεὺς, διὰ τὸ ἰσθόρροπον τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ φθέγματος, ἢ μὴ, καὶ οὐ βουλόμενοι, πάντως καταδέξονται τοῦ μεγάλου Βασιλείου εἶναι. Ἰστέον δὲ, ὡς τὰ μὲν ἅλλα τὰ καθόλου Ἀσκητικά εἰρηται, ταῦτα δὲ τὰ μερικά. Ἐσεῖ γὰρ τὸν λαμπρῆρα τοῦ κόσμου πρὸς ταῖς ἄλλαις αὐτῶν ἀκτίσι τῶν διδασκάλων καταναγάζοντα τὴν ὑφ' ἡλίου πῖσαν φωτίζει ἡμᾶς

κάν τοῖσδε τοῖς δυοῖ συγγράμμασιν.

«Theodori Studitæ Scholium in particularia *Ascetica* Magni Basilii. Præsens opusculum genuinum esse Basilii Magni setum, cum ipse magniloquentiæ character, tum etiam genus dictionis manifeste produnt. Idem etiam evincit hujus cum aliis *Asceticis* tanta, sive sensa sive etiam verba spectes, similitudo, ut vel leviter attendenti non tam diversa opera quam alterum alterius explanatio esse videantur. Quis porro *Ascetica* illa, nisi perversa mente ultro cæcutiat, sancto Patri abjudicaverit? Quæ quidem spiritutis temere non nullos arguisse novi, motos, ut opinor, hinc per spicacitatis ambitione, inde historiographi alicujus auctoritate, illa a quibusdam in dubiorum numero haberi scribentis, suoque testimonio spiritutis assertorum confirmantis audaciam. Consequens autem videtur ut iidem pro dubiis habeant Epistolam ad Hebræos, secundam Petri, Joannis Apocalypsim, aliasque Epistolas Catholicas, siquidem de illis etiam in quorundam Patrum scriptis ambigitur. Si hoc autem impium, quomodo non impium erit *Ascetica* Basilio abjudicare, quandoquidem et de illis et de supradictis opusculis apostolicis litem solvit Ecclesiæ auctoritas, utraque recipiendo? Quod si dicant nullam a Theologo *Asceticorum* fieri mentionem, vel superficie tenus illum legisse, vel ultro mentiri se produnt. Quid enim aliud apud Gregorium innunt regulæ monachorum scriptæ et non scriptæ? Suppetit etiam alia probandi ratio. «Quod autem dicat Basilius in *Asceticis* (sunt verba Gregorii), se a parentibus suis sacras litteras didicisse, certe a patre suo primis elementis imbutus est et informatus.» Ad hæc notum est, divum Theodosium, præter quosdam alios, *Asceticis* usum fuisse, ut ex illius Vita colligere licet. At vero, quem alium de institutis nostris consulere potuissent antiqui monachi? Cujus erat tanta auctoritate leges statuere, sacramque illam legislationem quasi fundamentum salutis ponere, ita ut, nisi quis illa dūce usus fuerit, non potuerit aliter via quæ est secundum Deum ambulare? Exhibeant ergo nobis alia *Ascetica* nostris æqualia, Magnoque illa Basilio ascribant (quanquam nec sic exsurget alius Basilius, eandem vim ingenii eundemque stylum referens): si non, vel inviti *Ascetica* nostra Basilii esse confitebuntur. Porro notandum est, alia *Ascetica* esse generalia; hæc autem, particularia. Hoc enim mundi sidus, aliis præceptorum suorum radiis totam quæ sub sole est terram illuminans, nos singulariter his saltem duobus opusculis illustrare debuit.»

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΑΣΚΗΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ⁽⁵⁵⁾,

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΚΟΙΝΟΒΙΩ ΚΑΙ ΚΑΤΑΜΟΝΑΣ ΑΣΚΟΥΝΤΑΣ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

BASILII,

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI,

CONSTITUTIONES ASCETICÆ,

AD EOS QUI SIMUL AUT SOLITARIE VIVUNT.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A

PROOEMIUM.

1. Τὴν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίαν ἐπανελόμενος, καὶ τῶν βιωτικῶν ἐπιθυμιῶν τε καὶ ἡδονῶν καὶ φροντίδων ἀνώτερον ἄρας τὸ φρόνημα, καὶ τῶν σαρκικῶν παθημάτων τὸν λογισμὸν ἐκ παντὸς τρόπου χωρίζειν καὶ ἀποκρίνειν ἐσπουδακῶς, πολλάκις μὲν πρὸς ἡμᾶς πολλοὺς πεποιθῆσαι λόγους ⁽⁵⁶⁾, πυνθανόμενος τίνα τρόπον δέοι τὴν τοῦ ἀγῶνος ἐνστάσιν τελεῦσαι, μὴδ' αὖ μοι ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ταῖς διὰ τοῦ σώματος παρῴσαις ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἀλισχόμενον· καὶ τί μὲν πρῶτον, ὡς μάλιστα παραφυλακτέον, τί δὲ μετὰ τὸ πρῶτον· τίνα δὲ τῶν καλῶν ζηλωτέον, ὥστε τῇ μὲν παραφυλακῇ φυγεῖν τὴν τῶν ἀτοπῶν ἐνέργειαν ⁽⁵⁷⁾· τῷ δὲ ζῆλῳ κατορθῶσαι τὴν τῶν καλῶν πρᾶξιν. Ἐπειτα μέντοι ἡξίους καὶ ἑγγραφῶν σοι τῆς ἡμετέρας περὶ τοῦτου συμβουλῆς γενέσθαι· τὴν ἔχθρην. Τοῦτου χάριν καὶ αὐτοὶ προήχθημεν τὸν ἀγαθὸν σου ζῆλον μὴ παρίδειν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνόντα τρόπον ταῖς παρ' αὐτῶν ὑπο-

1. Ex quo Christi amplexus es philosophiam, et supra cupiditates mundanas atque voluptates ac curas animum extulisti, et mentem instituisti omni modo ab affectionibus carnalibus abducere et avocare, non raro nobiscum habuisti sermonem, ac percontatus es, quomodo susceptum certamen oporteat absolvere, ut carnis cupiditatibus, quæ per corpus ad animam obrepunt, nusquam capiari; et quid primum quam maxime vitandum sit, et quid deinde: et quæ bona æmulanda, ut alia vitando, ab ineptis operibus faciendis declines; alia verò æmulando, perficias bona. Postea vero postulasti etiam, ut nostram de hac re sententiam exscriberem tibi, exponeremque. Quare adducti sumus ut ne bonam tuam æmulationem aspernaremur, sed potius eos quos jam habes mores, nostris consiliis fulciremus confirmaremusque; non quod doctrinam pro rei argumento idoneam prolaturi si-

(55) Varii quidem tituli sunt in libris veteribus: sed tamen in eo omnes conveniunt, ut nomen Basilii præferant. Reg. primus: Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασίλειου ἀρχιεπισκόπου Καίσαρειας Καππαδοκίας λόγος πρὸς τοὺς μονήρη βίον ἀσκούντας. Πρόλογος. Sancti Patris nostri Basilii Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi sermones, ad eos qui in solitaria vita exercentur. Reg. secundus: Διατάξεις ἐν κεφαλαιαῖς λε'. Τοῦ αὐτοῦ. Ἀσκητικαὶ διατάξεις πρὸς τοὺς ἐν κοινότητι καὶ κατὰ μόναν ἀσκούντας. Constitutiones in capitulis XXXV. Ejusdem [Basilii] constitutiones asceticæ, ad eos qui in cenobio aut solitarie vivunt. Reg. tertius et quartus: Τοῦ αὐτοῦ ἀσκητικαί, et cætera ut in eo, quem modo dixi libro. Denique codex Colb.: Τοῦ αὐτοῦ λόγοι πρὸς τοὺς τὸν μονήρη βίον

ἀσκούντας. Πρόλογος. Ejusdem [Basilii] sermones ad eos qui se in vita solitaria exercent. Prologus. Monere libet, reperiri quidem quinque et triginta capita in plerisque libris veteribus, sed ita, ut in his Proœmium teneat locum capitis primi. Notabo quoque quasi præteriens, legi in impressis libris κατὰ μόναν, uno verbo: sed id vocabulum distingui in nostris codicibus hoc modo, κατὰ μόναν. Antiquum titulum qui in vulgatis legitur, judicavimus non mutandum esse.

(56) Veteres quatuor libri præter Combef. πεποιθῆσαι λόγους. Editi ἐποήσας.

(57) Reg. primus et Colb. τὴν τῶν κακῶν ἀτοπῶν ἐνέργειαν. Alii duo mss. et editi uti in contextu.

mus. sed ne doctrinam qua præditi sumus, silentio A veluti aggere quodam abscondamus, et ita demum intentas homini talentum in terra occultanti pœnas effugiamus. Conjugium autem, ut plurimum, causa est hominibus et occasio cupiditatis illius, quæ circa voluptates mundanas ac curas versatur. Neque enim cupiditas ulla, quæ naturæ corporis insita sit, unquam reperiri potest vehementior violentiorque, quam ea est, qua viri feminas, aut feminæ mares appetunt, 534 idque non mirum, cum ipsa tendat suapte natura ad liberorum procreationem. Itaque cum conjugium maximi momenti esset, impetum quoque indere debebat vehementiorem: similiterque neque curæ ullæ ex iis quæ hominibus accidere solent, graviore sunt, quam quæ ex connubio acervatim advolant, velut B Paulus ait: *Qui uxorem duxit sollicitus est de iis quæ sunt mundi* **, utpote curarum sarcina degnavatus. Etenim qui solus degit, seipsum tantummodo suasque necessitates corporales curat: aut fortasse eas etiam contempturus est, si semel id in animum suum inducere facile possit: qui vero curam suscipit uxoris ac liberorum, non jam amplius dominus existit suæ ipsius voluntatis, sed ea de causa necessario inservit voluptatibus, ac circa liberorum curam occupatus, haurit immensum curarum gurgitem: quas recensere longius foret, quam permittit præsens tempus.

2. Qui igitur cupit a mundi vinculis liber esse, nuptias quasi pedicas quasdam fugit: his autem C vitatis, suam Deo vitam consecrat, praestitetur castitatem, ut jam sibi non liceat recurrere ad nuptias, sed adversus naturam, ejusque vehementiores impetus decertans, initis pro castitate certaminibus prorsus incumbet. Nam quisquis est ejusmodi, is Dei factus amator, ejusque apathiam paululum saltem consequi cupiens, atque spirituale sanctimoniam, tranquillitatemque et quietem, ac mansuetudinem, et quæ ex his nascuntur, lætitiæ et gaudium degustare desiderans, in eo elaborat, ut procul ab omni terreno ac corporali affectu animum perturbante cogitationes suas abducatur: imo etiam animi obtutu puro nulliusque tenebris obvoluto contemplatur divina, et lumine hirc emanante insatiabiliter perfunditur. Ubi autem D animum exercuit ad habitum statumque hujusmodi, tum dein Deo, quantum fas est, sit similis, efficiturque dilectissimus ei atque charissimus: ut qui magno et arduo certamine exanillato, invita etiam materiæ admistione, animo a corporalium affectionum mistura expurgato ac semoto, potuerit in Dei colloquium venire. Par est igitur et

** I Cor. vii, 33.

(58) Editi et unus ms. ὑποστηρίζαι. Alii quatuor mss. ἐπιστηρίζαι.

(59) Multi mss. ἀνθρώποις τῆς. Editi ἀνθρώποις τοῖς. Infra codex Colb. ὡς κυριωτάτην ἔχων.

(60) Editi οὕτε. At mss. οὐδέ. Mox unus ms. ὁ

θήκαις ἐπιστηρίζαι (58) καὶ βεβαιώσασθαι· οὐχ ὡς ἀρχοῦντα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν παρεχόμενον λόγον. ἀλλ' ὡς τὸν ὄντα μὴ κατακρύπτοντες, ὥσπερ τινὶ χῶματι, τῇ σιγῇ, καὶ ταύτῃ φεύγοντες τὴν ἐπὶ τῷ κατακρύψαντι τὸ τάλαντον εἰς τὴν γῆν ἡπειλημένην δίκην. Πρόφασιν μὲν οὖν, ὡς τὰ πολλὰ, τοῖς ἀνθρώποις τῆς (59) περὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας τε καὶ ἡδονὰς καὶ φροντίδας ὁ γάμος. Οὕτε γὰρ τῆς τοῦ θήλεος ἐπιθυμίας ἀνδράσιν, ἢ γυναῖξιν τῆς τοῦ ἀρρένεος σφοδροτέραν καὶ βιασιώτεραν εὗροι τις ἂν ἐγκειμένην τῇ φύσει τοῦ σώματος· καὶ μάλα ἐικότως, οἷα δὴ περὶ τὴν τῶν ἐκγόνων βλάστησιν συνίστασθαι πεφυκυῖαν· ὅς, καιριωτάτην ἔχων ἐνέργειαν, ἤμελλε καὶ τὴν ῥύμην σφοδροτέραν ἐπάγεσθαι· οὐδὲ (60) φροντίδας βαρυτέρας ἀνθρώποις παρεισπιπτοῦσας τὸν διὰ τὴν συζυγίαν ἀθρόως ἐπιπταμένων, καθὼς ὁ Παῦλος φησιν· Ὁ γαμήσας μερμυγῇ τὰ τοῦ κόσμου, τὰς φροντίδας ἐπηχθισμένος. Ὁ μὲν γὰρ μόνος ἑαυτοῦ καὶ τῶν οικείων τοῦ σώματος ἀναγκῶν ἀνάσχοιτο ἂν, ἢ ἰσως καὶ περιφρονήσῃε ταύτας, ἑαυτὸν εἰς τοῦτο πείθειν εὐκόλως δυνάμενος· ὁ δὲ γαμετὴς καὶ παίδων ἐπιμελούμενος οὐκέτι τῆς οικείας γνώμης κύριος γίνεται, ἀλλὰ ἀνάγκην ἔχει ταύτῃ τὰ κατ' ἡδονὰς πράττειν, καὶ περὶ τὴν τῶν παίδων ἐπιμέλειαν ἀσχολούμενος, πολλὴν ἄδυσσον ἐπαντλίσθαι φροντίδων, ὅς καταλέγειν μακρότερον ἢ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ἂν εἴη.

2. Ὁ τοίνυν τῶν τοῦ κόσμου δεσμῶν ἐλεύθερος εἶναι γλιχόμενος τὸν γάμον ὥσπερ τινὰς πίδα ἀπέφυγε· τοῦτον δὲ (61) ἀποφυγόν, τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀνέθηκε θεῷ, καὶ τὴν ἀγγελίαν καθωμολόγησεν· ὡς μήτε ἄδειαν ὑπάρχειν αὐτῷ τῆς ἐπὶ τὸν γάμον ἐπιστροφῆς, ἀλλ' ἔχεσθαι αὐτὸν ἐκ παντὸς τρόπου τῶν ὑπὲρ τῆς ἀγγελίας ἀγωνισμάτων φύσει προσπαλαίοντα, καὶ ταύτης ταῖς βιασιώτεrais ὀρμαῖς. Ἐραστὴς γὰρ ὁ τοιοῦτος τοῦ θεοῦ καταστάς, καὶ τῆς ἐκείνου ἀπαθείας, κατὰ τοῦν τὸ σμικρότατον, κατασχεῖν ἐπιέμενος, καὶ τῆς πνευματικῆς ἀγιότητος, γαλήνης τε καὶ ἀταραξίας, καὶ ἡμερότητας, καὶ τῆς ἐκ τούτων τιχτομένης εὐφροσύνης τε καὶ χαρᾶς ἐπιθυμῶν ἀπογεύσασθαι, παντὸς μὲν ὕλικου καὶ σωματικοῦ πάθους τοῦ τὴν ψυχὴν ἐπιβολούντος, πῶρρον τοὺς λογισμοὺς ἀπάγειν ἐσπούδακε· καθαρῶ δὲ καὶ ἀνεπισκιάστω ὁμματι τῆς ψυχῆς τὰ θεῖα περιαρθεῖ, ἀπλήστως τοῦ ἐκεῖθεν φωτὸς ἐμπορούμενος. Εἰς τοιαύτην τε ἔξιν καὶ κατάστασιν τὴν ψυχὴν ἐξασκήσας, οικειοῦται (62) κατὰ τὴν ἐγγωροῦσαν ὁμοίωσιν τῷ θεῷ, ἐπερατός τε καὶ ποθενότατος αὐτῷ γίνεται· οἷα δὴ μέγα τι ἄθλον καὶ δυσήνυτον ἀνατλάς, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ὕλην συγχράσεως δυνηθεὶς ἀκραιφνεῖ καὶ κειχωρισμένη τῇ διανοίᾳ τῆς τῶν

Παῦλος. Articulus in vulgatis non legitur.

(61) Veteres duo libri τούτων δέ.

(62) Editi et mss. οικειοῦται· sed fortasse legendum est ὁμοιοῦται.

σωματικῶν ἐπιμιξίας παθῶν προσομιλῆσαι Θεῷ (63). Οὐκοῦν πρέπον τε καὶ ἀκόλουθον τὸν εἰς τοιαύτην ἔξιν διὰ τῆς προειρημένης ἀσκήσεως ἀνελθόντα μὴ κατασπᾶσθαι πάλιν διὰ τῶν τῆς σαρκὸς ἐρεθισμῶν πρὸς κοινωνίαν τῶν ἐκείνης παθῶν· μηδὲ τοὺς ἐκείθεν ἀτμούς ἀνιόντας δεχόμενον, ὥσπερ ἀγλύτι τινὶ βαθυτάτῃ ἀμαυροῦσθαι τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμόν· καὶ ἀποπίπτειν τῆς θείας καὶ πνευματικῆς θεωρίας, ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῶν παθημάτων τὸ βλέμμα τοῦ λογισμοῦ δριμυσσόμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Περὶ τοῦ δεῖν τὴν εὐχὴν προτιθέσθαι πάντων.

1. Πᾶσα πρᾶξις, ἀγαπητὴ (64), καὶ πᾶς λόγος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κανὼν ἐστὶν εὐσεβείας τε καὶ ἀρετῆς. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐνηθρῶπυσεν, ὡς ἐν εἰκόνι διαγράφων ἡμῖν εὐσέδειάν τε καὶ ἀρετὴν, ἵνα κατὰ δύναντα ἑκαστος καὶ ἐκάστη ὁρῶντες ζηλώσωμεν τὸ ἀρχετυπόν. Διὰ γὰρ τοῦτο φορεῖ τὸ ἡμέτερον σῶμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ τὴν πολιτείαν, ὡς οἶόν τε, μιμησώμεθα. Σὺ τοίνυν, ὅταν ἀκούσης λόγον ἢ πρᾶξιν αὐτοῦ, μὴ παρέργως καὶ ἀπλῶς καὶ ὡς (65) ἔτυχεν ἄκουε· ἀλλ' ἐμβαίνει εἰς τὸ βάθος τῶν θεωρημάτων· γίνου κοινωνὸς τῶν μυστικῶς παραδεδομένων. Μάρθα μὲν γὰρ τὸν Κύριον ὑποδέχεται· καθέζεται δὲ πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ Μαρία· ἐν θυγῇ δὲ ἀδελφαῖς καλὴ προθυμία· διάστησον μέντοι τὰ πράγματα. Ἡ μὲν γὰρ Μάρθα διηκόνει (66), παρασκευάζουσα τὰ πρὸς δεξιῶσιν τῆς σωματικῆς αὐτοῦ χρεῖας· ἡ δὲ Μαρία, καθήμενη πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἤκουε τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἡ μὲν οὖν ἀνέπαυε τὸ φαινόμενον, ἡ δὲ ἐδοῦλευε τῷ ἀοράτῳ. Ἦν γὰρ ἀληθὺς καὶ ἀνθρώπος καὶ Θεὸς ὁ παρὼν, ὁ αὐτὸς Δεσπότης ἀμφοτέρων τῶν (67) γυναικῶν τὴν προθυμίαν ἀπέδειξετο. Ἄλλ' ἡ μὲν Μάρθα, καμάτῳ πιεζομένη, μεστῇ γυνεῇ παρεκάλει τὸν Κύριον, ἵνα προσλάβῃ βοηθὸν τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν τῆς διακονίας. Εἰπέ (68), φησὶν, αὐτῇ, ἵνα ἀναστᾷσα συνδιακονῇ μοι. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὴν· Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τρυβιάζῃ περὶ πολλὰ. Ἐνός δὲ ἐστὶ χρεῖα. Μαρία γὰρ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦτο πάρεσμεν, ἵνα ἐπὶ στιβάσιν ἀναπέσωμεν, καὶ τὴν κοίταν θρέψωμεν· ἀλλὰ πάρεσμεν; ἵνα ὑμᾶς θρέψωμεν λόγῳ ἀληθείας καὶ θεωρίᾳ μυστηρίων. Τὴν μὲν οὖν οὐκ ἀπέστρεψεν (69)

A consentaneum, eum, qui per eam, quam dixi exercitationem ad huiusmodi habitum pervenerit, non denuo per carnis irritamenta, vitiorum ipsius participem fieri, neque animi oculum, vapores illinc ascendentes suscipientem, veluti profundissima quadam caligine obscurari: neque mentis obtutum ceu mordaci acrique humore ex libidinum fumo affectum, a divina et spiritali contemplatione excidere.

535 CAPUT I.

Quod precatio omnibus est anteponenda.

1. Omnis actio, charissime, omnisque sermo Servatoris nostri Jesu Christi, pietatis ac virtutis regula est. Quapropter pietate ac virtute nobis veluti in quadam imagine depictis, etiam naturam humanam assumpsit, ut unusquisque et unaquaque ad id respicientes, pro viribus archetypum, ac exemplar imitemur. Nam eam ob causam corpus nostrum gerit, ut et nos illius vivendi rationem, quoad ejus fieri potest, exprimamus. Tu igitur aliquo ipsius aut dicto aut facto auditis, cave oscitanter simpliciterque ac temere audias; sed descende ad imas contemplationes: efficiare eorum quæ mystice tradita sunt, particeps. Martha quidem Dominum excipit: Maria vero ad illius pedes assidet⁶⁵. Bonum est in utraque sorore studium: sed tamen distingue res ipsas. Nam Martha in ministerio occupata, apparabat quæ hospitii corpori futura erant necessaria; Maria vero assidens ad illius pedes, sermones ipsius audiebat. Altera igitur resciebat visibile, invisibili serviebat altera. Vere enim qui aderat, is et homo erat et Deus, idem Dominus utriusque mulieris studium approbabat. At Martha cum premeretur labore, internuntium fieri sibi Dominum postulabat, ut se sua soror in ministrando juvaret. Dic illi, inquit, ut surgens ministret mecum. Cui Dominus: Martha, Martha, sollicita es et turbaris circa multa. Porro unum est necessarium. Maria enim bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea⁶⁶. Neque enim ideo venimus, ut recumbamus in lectis, ventremque nutriamus: sed adsumus ut pascamus vos verbo veritatis, mysteriorumque contemplatione. Illam quidem non avocavit a suscepto opere, sed hanc laudavit

⁶⁵ Luc. x, 38. ⁶⁶ ibid. 40-42.

(65) Reg. primus παθῶν πῶς ὁμιλῆσαι Θεῷ.

(64) Editi et mss. nostri ἀγαθὴ τε. Omnis actio bona, et ita legi vult Combesisius, sed mihi persuasissimum est legi oportere ἀγαπητὴ, uti infra scriptum invenitur. Ἐλαβες τοίνυν, ἀγαπητὴ, τὰ ὑποδείγματα καὶ τὴν ἀπόδειξιν. Accepisti igitur, charissime, exempla et specimen. Et paulo post Προσευχῆς δὲ, ἀγαπητὴ, etc., duplex est autem, charissime, modus orandi. Præterea quid attinisset vocem ἀγαθὴ addere, cum nullæ aliæ actiones sint in Christo, nisi bonæ? Accedit etiam quod vetus interpres legit et ipse quoque ἀγαπητὴ.

(65) Editi ἀπλῶς ὡς. At duo mss. ἀπλῶς καὶ ὡς.

(66) Veteres duo libri διακονεῖ.

(67) Antiqui duo libri Δεσπότης ὢν. Mox Regii secundus et tertius προθυμίαν ἀπέδειξετο. Subinde iidem mss. βοηθὸν τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν.

(68) Regii secundus et tertius εἰπέ γάρ. Hoc ipse in loco, ubi in editis et in Reg. tertio legitur ἵνα ἀναστᾷσα συνδιακονῇ μοι, Combesisius legi affirmat et apud Lucam et in suo codice ἵνα μοι συμπαραλαμβάνηται. Si quis tamen hunc locum querat, sive apud Lucam, sive in codice Combesisii, scriptum inveniet non συμπαραλαμβάνηται, sed συναντιλαμβάνηται.

(69) Sic Regii secundus et quartus, optime. Editi τὴν μὲν οὐ κατέστρεψεν, corrupte.

ob illius attentionem. Vide mihi igitur duos status per mulieres duas designari, alterum quidem inferiorem, cum ministerium magis corporale amplectatur (quamquam et ipsum est utilissimum), alterum vero meliorem, cum ad mysteriorum contemplationem ascendat, magisque spiritualis sit. Hec tu, qui auditor es, spiritualiter accipe, et utrumvis elige. Quod si ministrare vis, ministrato in nomine Christi. Aiebat enim ipse: *Quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis* ⁸⁵. Sive enim excipias hospites, sive mendicos reficias, sive miserearis dolentium, sive auxiliarem manum iis qui in necessitate ac calamitate constituuntur, porrigas, sive **536** inservias aegrotantibus, recipit in se ipsum Christus omnia. Sin autem velis Mariam imitari, quæ relicto corporis ministerio ad spiritualium spectaculorum contemplationem ascendit, hoc negotium legitime tracta. Relinque corpus, desere agriculturam, et obsoniorum compositionem atque apparatus, et assideto ad pedes Domini, ejusque sermones auscultato, ut arcanorum divinitatis fias particeps. Nam contemplatio documentorum Jesu, ministerium corporis transcendit.

2. Accepisti igitur, charissime, exempla ac specimen. Utrumvis æmulare, aut egentium esto minister, aut dogmatum Christi amator. Quod si potes utraque imitari, utrinque referes fructum salutis. Primus tamen est spiritualis sermo, reliqua omnia sunt posteriora. *Maria enim, inquit, donam partem elegit*. Si igitur et tu Christi cupis esse mystes, assideas ad ipsius pedes, suscipias ipsius Evangelium, ibi derelinques totam rem familiarem, et vacuus ab omni sollicitudine deges, imo etiam obliviscere tui ipsius corporis, et ita demum poteris speculando cum ipso colloqui, ut imiteris Mariam, ac gloriam supremam consequare. Cum autem oras, cave alia pro aliis exposcas, et Dominum irrites, non pecunias, non humanam gloriam, non potentiam, non aliud quidquam rerum fluxarum; sed pete regnum Dei, et cunctas res corpori necessarias tibi ille suppediaturus est, quemadmodum ipse Dominus ait: *Quærite regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* ⁸⁶. Duplex est autem, charissime,

⁸⁵ Mattn. xxv, 40. ⁸⁶ Matth. vi, 33.

(70) Antiqui duo libri *χρειττονα* καὶ *τελειοτέρων*. Ταῦτα, *præstantiorem perfectioremque*. Nec ita multo post duo mss. Et μὲν βούλει. Mox iidem mss. ἐν τῷ ὀνόματι... Vocula ἐν aberat a vulgatis.

A ἀφ' ὧν ἐποίησεν, τὴν δὲ ἀπεδέξατο ἐφ' οἷς προσεῖχεν. Ὅρα μοι τοίνυν τὰς δύο μερίδας διὰ τῶν δύο γυναικῶν εἰσαγομένης· τὴν μὲν μίαν ἐλάττω, τὴν διακονίαν τὴν σωματικωτέραν ἐλομένην, πλὴν ὅτι καὶ αὐτὴν χρησιμωτάτην· τὴν δὲ ἀναδεηκυῖαν τῇ θεωρίᾳ τῶν μυστηρίων *χρεῖττονα* καὶ πνευματικωτέραν (70). Ταῦτα σὺ ὁ ἀκροατὴς πνευματικῶς ἐκλάμβανε, καὶ ὁ θέλεις ἐκλεξαι. Εἰ μὲν βούλη διακονεῖν, διακόνει ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἔλεγεν· Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτῳ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Κἂν γὰρ ξένους δέχη, κἂν πτωχοὺς ἀναπαύης, κἂν τοῖς ὀδυνωμένοις ἐπικάμπῃ, κἂν τοῖς ἐν ἀνάγκῃ καὶ συμφορᾷ χεῖρα βοηθείας ὀρέγῃς, κἂν ἀρρώστοις ὑπηρετῇς, πάντα εἰς αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἀναδέχεται. **B** Εἰ δὲ θέλῃς τὴν Μαρίαν ζηλωσαι καταλειποῦσαν τὴν τοῦ σώματος διακονίαν, ἀναδῶσαν δὲ εἰς θεωρίαν τῶν πνευματικῶν θαυμάτων (71), γνησίως μέτελθε τὸ πρᾶγμα. Κατάλιπε τὸ σῶμα, ἕασον γεωργίαν, ὀλοποιῶν τε καὶ παρασκευὴν· κάθισον δὲ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου, καὶ ἀκουσον αὐτοῦ τῶν λόγων, ἵνα κοινωνὸς γένη τῶν τῆς θεότητος μυστηρίων. Ἡ γὰρ θεωρία τῶν Ἰησοῦ μαθημάτων ἀναδέθηκε τοῦ σώματος τὴν διακονίαν.

2. Ἐλαβες τοίνυν, ἀγαπητὲ, τὰ ὑποδείγματα καὶ τὴν ἀπόδειξιν. Ζήλωσον ἃ θέλεις, ἢ διάκονος εἶσι πτωχῶν, ἢ ἐραστὴς δογματικῶν Χριστοῦ. Εἰ δὲ δύνασαι ἀμφότερα ζηλωσαι, ἐκατέρωθεν ἀποφέρῃ τὸν καρπὸν τῆς σωτηρίας. Πρῶτος μέντοι ἐστὶν ὁ πνευματικὸς λόγος, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα δευτέρα. *Μαρία γὰρ, φησί, τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο*. Ἄν τοίνυν καὶ σὺ θέλῃς μύστης εἶναι Χριστοῦ, παρακαθέξῃ μὲν αὐτοῦ τοῖς ποσὶ, δέχῃ δὲ αὐτοῦ τὸ εὐαγγέλιον, καταλείψεις αὐτοῦ ὅλον τὸν βίον, καὶ ἀμερίμυνος διόσεις· ἐπιλησθήσῃ δὲ καὶ τοῦ ἰδίου σώματος, καὶ οὕτω δυνήσῃ προσδιαλέγεσθαι αὐτοῦ τοῖς θεωρήμασιν, ἵνα ζηλώσῃς Μαρίαν, καὶ τὴν ἀνωτάτω καρπώσῃ ὕψαν. Προσευχόμενος δὲ, ὅρα μὴ ἄλλα ἀντ' ἄλλων αἰτήσῃς, καὶ παροργίσῃς τὸν Κύριον, μὴ χρήματα, μὴ δόξαν ἀνθρωπίνην, μὴ δυναστείαν, μὴ ἄλλο τι τῶν παρερχομένων· ἀλλὰ αἰτεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντα τὰ πρὸς τὴν χρείαν τοῦ σώματος αὐτὸς σοι παρέξει, καθὼς φησιν αὐτὸς ὁ Κύριος· *Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν*. Προσευχῇ δὲ, ἀγαπητὲ, δύο εἶσι τρόποι· ὁ μὲν ὁ τῆς δοξολογίας μετὰ ταπεινοφροσύνης· δευτερος δὲ ὁ τῆς αἰτήσεως ὑποδεητικῶς. Προσευχόμενος οὖν, μὴ εὐθέως ἐπὶ αἰτήσιν ἔρχου· εἰ δὲ μήγε, διάβαλλεις σου τὴν προαίρεσιν, ὥς ὑπὸ τῆς χρείας (72) ἀναγκαζόμενος προσεῖχῃ τῷ Θεῷ. Ἀρχόμενος τοίνυν προσευχῇς, κατάλιπε σεαυτὸν, γυναῖκα, τέκνα· ἕασον τὴν γῆν, ὑπὲρβηθι οὐρανὸν, κατάλιπε πᾶσαν τὴν

(71) Unus ms. perinde ut editi θεωρημάτων. Vetteres duo libri θαυμάτων.

(72) Reg. secundus *χρεῖας* σου.

κτίσιν ὁρατὴν τε καὶ ἀόρατον, καὶ ἄρξαι ἀπὸ δοξολογίας τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα, καὶ ὅταν δοξολογήσῃς αὐτὸν, μὴ πλανώμενος τὸν νοῦν ὧδε χάκεϊσε, μὴδὲ Ἑλληνικῶς μυθολογῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐκλεγόμενος, καὶ λέγων· Εὐλογῶ σε, Κύριε, τὸν μακροθύμον, καὶ ἀνεξίκακον, τὸν καθ' ἐκαστὴν ἡμέραν μακροθυμοῦντά μοι πλημμελοῦντι, καὶ δόντα ἐξουσίαν πᾶσιν ἡμῖν μετανοίας. Διὰ γὰρ τοῦτο σωπῆς, καὶ ἀνέχη ἡμῶν, Κύριε, ἵνα σε δοξολογῶμεν τὸν οἰκονομοῦντα τοῦ γένους ἡμῶν τὴν σωτηρίαν· ποτὲ μὲν διὰ φόβου (73), ἄλλοτε δὲ διὰ παραινέσεων, ποτὲ δὲ διὰ προφητῶν, ὕστερον δὲ διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ σου ἐπισκεψάμενος ἡμᾶς. Σὺ γὰρ ἐπλασας ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς. Σὺ εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν.

3. Ὅταν δὲ δοξολογήσῃς ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὡς δύνασαι, καὶ ἀναπέμψῃς αἶνον πρὸς τὸν Θεόν, τότε ἄρχου (74) μετὰ ταπεινοφροσύνης, καὶ λέγε· Ἐγὼ μὲν, Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἐπὶ σοῦ φθέγγεσθαι, διότι σφίδρα ἁμαρτωλὸς τυγχάνω. Κἂν μὴ συνοιδᾷς τι σεαυτῷ φαῦλον, οὕτω χρὴ σε λέγειν. Οὐδείς γὰρ ἀναμάρτητος εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός. Πολλὰ γὰρ ἁμαρτάνοντες, τὰ πλεῖστα οὕτε συνίμεν. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Ἀπόστολος· Οὐδὲν ἐμὲν τῶν σῶν οἶδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· τούτέστι, πολλὰ ἁμαρτάνω, καὶ οὐ συνίω. Ὅθεν καὶ ὁ Προφήτης φησὶ· *Παραπτώματα τίς συνήσσει; Ὡστε οὐκ οὐ ψεύθη ἁμαρτωλὸν σεαυτὸν εἰπών. Εἰ γὰρ συνίης (75), καὶ αὐτῷ τούτῳ ἁμαρτάνεις, τῷ λέγειν, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἁμαρτωλός· ἀλλὰ μᾶλλον λέγε, ὅτι Ὑπὲρ τοὺς ἁμαρτωλοὺς πάντας (76) ἐγὼ εἰμὶ ὁ παραβαίνων τὸ θεῖον πρόσταγμα τὸ κελεύον· Ὅταν πάντα κατωρθώσητε, λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμεν· ἃ γὰρ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν. Οὕτω σε δεῖ λογίζεσθαι διαπαντός, ὅτι Ἀχρεῖός εἰμι· καὶ πάλιν· Τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγοῦμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν. Προσεύχου οὖν τῷ Θεῷ μετὰ φόβου καὶ ταπεινοφροσύνης. Ὅταν οὖν ἀποστείνης λόγον ταπεινοφροσύνης, καὶ εἴπῃς· Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, ὅτι μου ἐμακροθύμησας τοῖς παραπτώμασι, καὶ ἔως τοῦ νῦν ἀτιμώρητόν με εἴλασας· ἐγὼ μὲν γὰρ ἄξιος ἦμην πάλαι μυρία δεῖνὰ παθεῖν, καὶ ἀπορρίφθῃνα ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, ἢ δὲ ἀνεξίκακός σου φιανθρώπινα ἐμακροθύμησεν ἐπ' ἐμοί· εὐχαριστῶ σοι, εἰ καὶ μὴ τυγχάνω αὐτάρκειας πρὸς εὐχαριστίαν τῆς σῆς ἀνεξίκακίας· καὶ ὅταν τὰ δύο μέρη ἀποπληρώσῃς τῆς δοξολογίας καὶ ταπεινοφροσύνης, τότε λοιπὸν ἀφήσων ὁ ὀφείλεις αἰτῆσαι· μὴ πλοῦτον, καθὼς προσέειπον, μὴ δόξαν ἐπίγειον, μὴ ὑγείαν σώματος. Αὐτὸς γὰρ σε ἐπλασε, καὶ κηδεταὶ σου τῆς σωτηρίας, καὶ εἶδε πῶς ἐκάστην συμφέρει, εἴτε ὑγιαίνειν, εἴτε ἀσθε-*

Asibilem ac invisibilem creaturam; et incipe a glorificatione conditoris universorum, et ubi ipsi dederis gloriam, ne vagare mente huc et illuc, neque Græcorum more enarres fabulas, sed carpe de sanctis Scripturis, et dic: Domine, benedico, tibi, clementi et toleranti malorum, qui me quotidie peccantem fers patienter, et omnibus nobis penitentiae agendae facultatem præbes. Idcirco enim taces, ac nos sustines, Domine, ut tibi generis nostri salutem moderanti tribuamus gloriam: qui modo terrendo, modo admonendo, modo per prophetas, postremum per adventum Christi tui nos visitasti. Tu enim finxisti nos, non autem ipsi nos. Tu es Deus noster 87.

3. Cum autem pro viribus ex Scripturis glorificaveris, laudaverisque Deum, tum ordire humiliter, ac dic: Equidem non sum dignus, Domine, qui loquar coram te, quoniam valde peccator sum. Et licet nullius mali tibi conscius sis, tamen ita te oportet dicere. Nemo enim sine peccato est, nisi solus Deus. Nam cum peccata 537 multa committamus, tamen ne intelligimus quidem eorum maximam partem. Quapropter dicit Apostolus: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum* 88, hoc est, commisso multa peccata, nec tamen ea cognosco. Unde ait quoque Propheta: *Delicta quis intelliget* 89? Quare non mentiris cum teipsum dicis peccatorem. Etenim si ita esse noveris, etiam in hoc ipso peccas, quod dicis: Non sum peccator: sed dic potius: Pecco ego magis quam ceteri peccatores, qui violem illud præceptum, quod sic jubet: *Cum omnia recte feceritis, dicite: Servi inutiles sumus: quæ enim debuimus facere, fecimus* 90. Sic semper cogitare id oportet, *Inutilis sum*. Ac rursus tecum reputa illud: *Humilitate superiores sibi invicem arbitantes* 91. Precare igitur Deum cum timore et humilitate. Ubi ergo protuleris humilitatis verba, dixerisque: Gratias ago tibi, Domine, quod patienter pertulisti peccata mea, et usque ad hoc tempus me reliquisti inultum: equidem jam pridem eram dignus, qui innumera supplicia paterer, expellererque e conspectu tuo, sed clementissima tua benignitas sustinuit me patienter; gratias, inquam, ago tibi, tametsi non possum grates clementiæ tuæ debitas persolvere; et ubi duas glorificationis et humilitatis partes absolveris, tum demum quod debes petere, pete, non divitias, uti jam dixi, non gloriam terrenam, non corporis sanitatem. Ipse enim finxit te, ipsique

87 Psal. xcix, 3. 88 I Cor. iv, 4. 89 Psal. xviii, 13.

90 Luc. xvii, 10. 91 Philipp. ii, 3.

(73) Antiqui duo libri φόβου... παραινέσεων. Alius ms. φόβου... παραινέσεως. Editi φόβου... παραινέσεως.

(74) Codices duo αἶνον Θεῷ, τότε ἄρξαι.

(75) Editi et mss. Εἰ γὰρ συνίης. Combefisius legi oportere ait Εἰ γὰρ οὐ συνίης. Si non intelligis (te esse peccatorem). Nam, inquit, sic petit contextus, nec Basilii aliter scripserit. Ego tamen non video, cur necesse sit particulam negantem

contra omnium librorum fidem addere, cum hæc eam habere possint sententiam: Si quis intelligit ita esse, hoc est, si conscius est sibi se esse peccatorem, sine dubio peccat, si neget esse se peccatorem: qui scilicet mendacium faciat. Ibidem editi et Reg. tertius, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἁμαρτάνεις τὸ λέγειν. Alii duo mss. ut in contextu.

(76) Vox πάντας addita est ex antiquis duobus libris.

curæ est salus tua, nec ignorat qua ratione prosit unicuique sive bona, sive mala valetudo: sed quemadmodum jussus es, pete regnum Dei⁷⁷. Nam ipse, ut prius dixi, providebit corporis tui necessitatibus. Etenim rex noster maximæ est dignitatis, atque augustissimus, et indigne fert, si quis parvum quiddam ab ipso petat, si quis nostrum res haud convenientes ab eo efflagitet. Cave igitur ne orando in te convertas illius indignationem, sed pete tibi ipse digna rege Deo. Cum autem exposcis digna Deo, ne destiteris, donec accipias. Hoc enim indicans Dominus, in Evangelio dicit: *Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via, et non habeo quod ponam ante illum: et ille de intus respondeat: Noli mihi molestus esse, jam enim ostium clausum est et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere et dare tibi. Dico vobis, et si non dabit illi, surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios⁷⁸.*

4. Hoc exemplum idcirco nobis a Domino proponitur, ut doceat nos in fide firmos esse ac pertinentes. Exemplum enim sumit ab homine ad hominem, ut discas nunquam desperare; ut cum petieris, nec acceperis, non desistas tamen, quoad accipias, si modo, uti dixi prius, **538** quæ Deus vult postules: neque dixeris, Peccator sum, et ideo non exaudior. Verum enimvero ne spem abjiceris, idcirco ait: *Et si non propterea quod ejus amicus sit, dabit illi, propter improbitatem tamen ejus dabit illi quotquot habet necessarios.* Cæterum sive mensis, sive annus, sive triennium, sive quadriennium, sive anni complures præterierint, donec impetres, ne supersederis: sed cum fide roga, semper quod bonum est perficiens. Contigit enim non raro, ut quis in juventute pudicitiam coluerit, deinde subreperit voluptas, excitata sint naturales libidines, elanguerit precatio, accesserit juventuti vinum, perierit pudicitia, et homo alius pro alio factus sit. Sic fiunt mutationes, quod strenuo animo vitiosis affectibus non obsistamus. Oportet igitur unumquemque ex se omnem conatum adhibere, et tamen ad Deum clamare, ut sibi veniat

⁷⁷ Matth. vi, 33. ⁷⁸ Luc. xi, 5-8.

(77) Editi et Reg. tertius ὡραίων μόνον, καὶ περὶ τῆς, sed pete regnum celorum duntaxat. Regii secundus et quartus ita, ut edendum curavimus. Mox unus ms. et editi φροντίζει. Alii duo mss. φροντίζει.

(78) Regii secundus et quartus: Λέγω ὑμῖν ὅτι, καὶ μὴ διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι, ἀλλὰ γε διὰ τὴν ἀνάδειαν αὐτοῦ ἀναστὰς δώσει αὐτῷ ὅσων χρήζει. Dico vobis quod etiamsi non propterea quod ejus amicus sit, at certe propter ipsius improbitatem surgens, dabit illi quotquot habet opus. Alius codex Λέγω δὲ ὑμῖν, et cætera ut in iis, quos dixi, libris. Vulgatæ tres editiones ut in contextu, nisi quod editio Veneta pro ὅσων habeat ὅσων. Aliquanto post Reg. secundus ἀνθρώπου εἰς ἀνθρώπον.

νεῖν· ἀλλ' αἵται, καθὼς προσετάχης, τὴν βασιλείαν (77) τοῦ Θεοῦ. Περὶ γὰρ τῆς χρείας τοῦ σώματος σου, καθὼς προέφην, αὐτὸς φροντίζει. Ἀξιώματικώτατος γὰρ ἐστὶν ὁ βασιλεὺς ἡμῶν, καὶ ἀγανακτεῖ, ἐὰν τις αὐτὸν μικρόν τι αἰτήσῃ, ἐὰν τις ἡμῶν περὶ τῶν οὐδὲν προστηκόντων αὐτὸν αἰτῇ. Μὴ τοίνυν ἐν τῇ προσευχῇ σου ἀγανάκτησιν σεαυτῷ παραγάγῃς, ἀλλ' αἰτήσων σεαυτῷ ἄξια τοῦ βασιλέως Θεοῦ. Αἰτῶν δὲ τὰ ἄξια τοῦ Θεοῦ, μὴ ἀποστής, ἕως ὅτου λάβῃς. Τοῦτο γὰρ αἰνιττόμενος ὁ Κύριος φησιν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίῳ, καὶ ἐρεῖ αὐτῷ· Φίλε, χρήσόν μοι τρεῖς ἄρτους, ἐπεὶ φίλος μοι παρεγένετο ἐξ ὁδοῦ, καὶ οὐκ ἔχω ὃ παραθήσω αὐτῷ· κακεῖνος ἐσώθη ἀποκριθῇ· Μὴ μοι κόπους παρέχε· ἦδη γὰρ ἡ θύρα κλείσται, καὶ τὰ παῖδια μου μετ' ἐμοῦ ἐν τῇ κοίτῃ εἰσιν, οὐ δύναμαι ἀναστὰς δοῦναι σοι. Λέγω ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ, ἀναστὰς διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι, ἀλλὰ γε διὰ τὴν ἀνάδειαν αὐτοῦ ἀναστὰς δώσει αὐτῷ ὅσων χρήζει (78).

4. Ὑπόδειγμα ἡμῖν δίδωσιν ὁ Κύριος, ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς εὐτόνους εἶναι καὶ φιλονεικοῦς ἐν πίστει. Ὑπόδειγμα γὰρ λαμβάνει ἀπὸ ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρώπον, ἵνα μάθῃς μὴ ἀπαγορεύειν ποτὲ· ἵνα, ὅταν αἰτήσῃς, καὶ μὴ λάβῃς, μὴ ἀποστής ἕως ὅτου λάβῃς, πλὴν, καθὼς προείπον, ἐὰν αἰτῇς ἄπὸ τοῦ Θεοῦ θέλει· καὶ μὴ εἴπῃς, ὅτι Ἀμαρτωλὸς εἰμι, καὶ οὐκ ἀκούομαι. Ἰνα γὰρ μὴ ἀπογινώσκῃς, διὰ τοῦτο φησιν· Εἰ καὶ μὴ διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι δώσει (79) αὐτῷ, ἀλλὰ γε διὰ τὴν ἀνάδειαν αὐτοῦ δώσει αὐτῷ ὅσων χρήζει. Λοιπὸν καὶ μὴν παρέλθοι, καὶ ἐνιαυτὸς, καὶ τριετής, καὶ τετραετής χρόνος, καὶ πλεονα ἔτη, ἕως ὅτου λάβῃς, μὴ ἀναχωρήσῃς, ἀλλὰ μετὰ πίστεως αἰτεῖ, διαπαντός τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενος. Πολλάκις γὰρ τις ἐξ ἡμῶν ἐν νεότητι ἀντεποιήθη σωφροσύνης, εἴτα ὑπεισῆλθεν (80) ἡ ἡδονή, ἐκινήθησαν αἱ κατὰ φύσιν ἐπιθυμίαι, ἡσθένησεν ἡ προσευχή, ἐπεβλήθη τῇ νεότητι οἶνος, ἀπώλετο ἡ σωφροσύνη, καὶ γέγονεν ὁ ἀνθρώπος ἄλλος ἀντ' ἑαυτοῦ. Οὕτως αἱ μεταβολαὶ γίνονται, διὰ τὸ μὴ γενναίῳ λογισμῷ ἀνθίστασθαι τοῖς πάθεσι (81). Δεῖ οὖν τὰ μὲν παρ' ἐαυτοῦ εἰσφέρειν πάντα, βοᾶν δὲ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα συμμαχήσῃ αὐτῷ. Ἐὰν γὰρ τις χαυνότῃ ἐκδώσῃ ἑαυτὸν ταῖς ἐπιθυ-

(79) Reg. tertius Εἰ καὶ μὴ διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι, δώσει. Editi Εἰ καὶ διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι οὐ δώσει αὐτῷ. Regii secundus et quartus Εἰ καὶ διὰ τὸ μὴ φίλον αὐτοῦ εἶναι, οὐ. Ita disponuntur verba in vulgatis, ut perturbata sint, nec suo loco posita. Sic potius scriptum oportuisset: Εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ διὰ τὸ, etc. Mox nostri mss. ὅσων. Subinde Reg. secundus μὴν παρέλθῃ.

(80) Veteres duo libri εἴτα ἐπεισῆλθεν. Mox vulgatæ tres editiones ἐπεκλήθη τῇ νεότητι, male. Antiqui tres libri ἐπεβλήθη, bene.

(81) Editio Paris. et Basil. πάθεσι. Δεῖ οὖν τὰ. Editio Ven. et tres mss. πάθει καὶ τὰ μὲν. Haud longe editi ἐκδώσει αὐτόν. Codices Combef. ἐαυτόν.

μίας, καὶ αὐτὸν προδῶσαι τοῖς ἐχθροῖς, τοῦτο ὁ ἄθεός σου οὐ συμμαχεῖ, οὐδὲ εἰσακούει· προλαβὼν γὰρ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡλιотρίωσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ θέλων βοηθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ πρέπον οὐ προδίδωσιν· ὁ δὲ τὸ (82) πρέπον μὴ προδίδους οὐ προδίδεται ποτε ὑπὸ τῆς θείας συμμαχίας. Χρὴ τοίνυν ἐν μηδενὶ καταγινώσκεισθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνειδότος, καὶ οὕτως τὴν θείαν συμμαχίαν ἐπικαλεῖσθαι· ἐπικαλεῖσθαι δὲ μὴ ῥηθῆναι, μὴ μετεωριζομένῳ τῷ νῷ ὡς κἀκεῖσε· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ μόνον οὐ λήψεται τὸ αἴτημα, ἀλλὰ καὶ μειζόνως παροξύνει (83) τὸν ἀεσπότην. Εἰ γάρ, ἐπὶ ἀρχοντός τις ἐστὼς καὶ διαλεγόμενος, μετὰ πολλοῦ φόβου ἵσταται, ἀμετεώριστον ἔχων καὶ τὸ ἔξωθεν ἔμα καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἐνδοθεν, μήποτε κινδυνεύσῃ· πόσῳ μᾶλλον (84) ἐπὶ Θεοῦ χρὴ ἑστάναι μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ὅλον τὸν νοῦν τεταμένον ἔχοντα πρὸς αὐτὸν μόνον, καὶ ἀλλαχοῦ μηδαιμοῦ· διότι αὐτός οὐ μόνον τὸν ἔξωθεν ἀνθρώπον βλέπει, καθὼς οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνδοθεν καθορᾷ. Ἐάν τοίνυν οὕτως, ὡς χρὴ, στήκῃς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ παρὰ σεαυτοῦ πάντα εἰσφέρῃς, μὴ ἀποστής, ἕως ὅτου λάβῃς τὸ αἴτημά σου· ἐάν δὲ καταγινώσκῃ ὑπὸ τοῦ συνειδότος σου ὡς καταφρονῶν, καὶ ἐάν μετεώρως στήκῃς εἰς εὐχὴν, δυνάμενος ἀμετεώριστως στήναι, μὴ τολμήσῃς στήναι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ γένηται ἡ προσευχὴ σου εἰς ἁμαρτίαν. Εἰ δὲ, ἐξασθενήσας ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀπερισπάστως οὐ δύνασαι εὐχεσθαι, ὅσον δύνασαι σεαυτὸν βιάζου, καὶ προσκατέρει στήκων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (85), τὸν νοῦν πρὸς αὐτὸν ἔχων, καὶ ἐπισυνάγων αὐτὸν πρὸς αὐτὸν, καὶ ὁ Θεὸς συγγνώμην ποιεῖ, ὅτι οὐκ ἀπὸ καταφρονήσεως, ἀλλὰ ἀπὸ ἀσθενείας οὐκ ἰσχύεις, ὡς χρὴ, στήκειν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (86). Ἐάν οὕτω βιάζῃ αὐτὸν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, μὴ ἀποστής, ἕως ὅτου λάβῃς τὸ αἴτημά σου, ἀλλὰ μακροθύμως κροῦε τὴν θύραν αὐτοῦ, αἰτῶν τὸ αἴτημά σου. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, φησὶ, καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοίγεται. Τίνος γὰρ ἄλλου θέλεις τυχεῖν εἰ μὴ μόνῃς τῆς κατὰ Θεὸν σωτηρίας;

5. Θέλεις μαθεῖν, ἀγαπητέ, πῶς μακροθύμουν οἱ ἄγιοι, καὶ οὐκ ἀπεγίνωσκον; Τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεὸς νεώτερον ἐκάλεσε, καὶ ἐκ τῆς Ἀσσυρίων γῆς μετέβηκεν αὐτὸν εἰς τὴν Παλαιστίνην, φήσας αὐτῷ· Σὺ δώσω τὴν γῆν ταύτην, καὶ τῷ σπέρματί σου μετὰ σέ· καὶ ὡς τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ, οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου, ὃ οὐκ ἐξαριθμηθήσεται. Καὶ παρῆλθε πολὺς ἔτων ἀριθμός, καὶ ἐνεκρώθη μὲν αὐτοῦ ἡ φύσις, ἐν προθύροις δὲ ἡ τελευτῇ, καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι, Κύριε, αἰεὶ μοι παῖδας ἐπαγγέλλῃ, καὶ πατέρα με ἔσεσθαι πάντων τῶν ἐθνῶν (87) προλέγεις. Νεκρά

⁸² Luc. xi, 10. ⁸³ Gen. xiii, 15, 16.

(82) Editio Venet. et tres mss. ο γὰρ τό. Aliæ duæ editiones ὁ δὲ τό.

(83) Unus ms. et editi παροξύνει, exasperat. Alii duo παροξύνει, exasperabit.

(84) Reg. secundus πολλῷ μᾶλλον.

(85) Antiqui duo libri ἐνώπιον Κυρίου.

suppetias. Si quis enim per ignaviam seipsum libidinibus dedat, prodaturque seipsum hostibus: ei Deus auxilium non fert, neque exaudit, quandoquidem prior suo se peccato a Deo abalienavit. Qui enim a Deo se optat juvari, suo non deest officio: qui autem officio non deest, nunquam divino auxilio destituitur. Oportet itaque in nulla re a propria conscientia condemnari, et ita demum divinum auxilium flagitare: flagitandum autem est non segnitè, neque mente huc et illuc divagante: siquidem quisquis est ejusmodi, non solum non consecuturus est quæ petit, imo vero Dominum magis exasperabit. Si enim cum aliquis coram principe stat, ac loquitur, stat cum multo timore, atque tum externum tum internum animæ oculum nequaquam vagum, sed intentum habet, ne forte in aliquod periculum veniat: quanto magis coram Deo cum timore ac tremore standum est, mente tota in illum solum, nusquam vero alio intenta? Nam ipse non externum hominem modo videt velut homines, sed internum etiam intuetur. Proinde si sic, ut decet, steteris coram Deo, et quæ in te sunt, omnia pro viribus præstiteris, ne desistas, donec postulata obtineas: sin a tua ipsius conscientia negligentiae ac contemptus condemnaris, stesque in precando vaga mente, cum possis citra mentis aberrationem stare, stare coram Deo ne aude, ut ne cedat precatio tua tibi in peccatum. Quod si a peccato debilitatus, non potes citra mentis aberrationem precari, quantum potes vim tibi ipsi inferas, ac constanter sta coram Deo, mente in illum defixa, eaque ad seipsam advocata, sicque ignoscet Deus, quoniam non ex contemptu, sed ex infirmitate, ut convenit, stare coram Deo non potes. Si sic vi tibi illata omne opus bonum perficias; ne supersederis, quoad petita consequare: sed patienter fores ejus pulsa, cum petis. Omnis enim, inquit, qui petit ⁵³⁹ accipit: et qui querit invenit, et pulsanti aperietur. Quam enim aliam rem assequi vis, nisi solam secundum Deum salutem?

5. Vis discere, o dilecte, quomodo patientes fuerint sancti, nec spem abjecerint? Abraham, cum junior esset, vocavit Deus, et ex Assyriorum terra transtulit in Palestinam, atque ad eum dixit: Tibi dabo terram hanc, et semini tuo post te; et velut sidera cæli, sic erit semen tuum, quod non enumerabitur. Et multorum annorum numerus effluerat, et natura ipsius jam extincta erat, mors vero pro foribus stabat, nec tamen dixit: Domine, mihi semper filios promittis, et gentium omnium futurum me patrem prænuntias.

(86) Codices duo ἐνώπιον αὐτοῦ. Ἐάν. Mox Regii secundus et quartus κροῦε εἰς τὴν θύραν αὐτοῦ αἰτῶν ὁ βούλει. Πᾶς γὰρ. Pulsa fores illius, et pete quod vis.

(87) Editi et mss. πάντων τῶν ἐθνῶν, patrem omnium gentium. Sed apud LXX, Genes. xvii, 5. ali.

Mortui sunt mei naturales motus propter senectam, et Saræ uxori meæ nihil jam muliebri accidit præ senectute, tua igitur falsa est pollicitatio. Ambo enim jam senes qualem æpem habere possumus? Non dixit hæc, neque cogitavit, sed in fide inconcussus permansit, et ætate ipsius senescente, spes juvenescebat. Et corpore vires suas amittente, ac desperationi locum dante, fides et animus et corpus corroborabat. Deus, inquit, est, qui promissit, ipse est Dominus naturæ, et aliter fieri non potest. Ipse est, qui quæ ex se fieri non possunt, ut fieri possint, facit: siquidem efficit omnia, et pro arbitrio transmutat. Imitare fidem Abraham. Postquam igitur debilitata fuisset natura, motusque extincti, tum demum Dei vixit promissio. Accipe exempla. Nos autem annum oramus, et desistimus: biennium jejunamus, et supersedemus. Nolumus igitur animum despondere, cum Deus nobis aliquid promittit. Qui enim huic promiserat multiplicaturum se semen illius, idem quoque promissit se nobis daturum quod petierimus. Ait enim: *Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos*⁹⁶. Cum enim tu longe ab ipso abesses, misericordia motus accersivit te laborantem, et gravissima peccati sarcina oneratum: ut levaret te onere, et requiem in posterum tibi largiretur; et tu ei fidem non habes? Atqui licet tacere voluerimus, ab ipsa nostra conscientia redarguimur. Neque enim propterea ei fidem abrogamus, quod nos rescire non possit: sed jugum ipsius supra nos tollere recusamus, bonum illud et leve: pigetque in Dei regnum per angustam portam introire, et malumus peccatorum sarcinam gestare, et per voluptates libidinosas lata via incedere, et per amplam portam ingredi in interitum. At sepe, inquit, petivi, et tamen non accepi. Prorsus, quia male petivisti, aut dubitanter, aut vaga mente, aut ea quæ tibi non conducunt. Quod si sæpe etiam flagitasti conducibilia, at non perseverasti. Scriptum est enim: *In patientia vestra possidete animas vestras*⁹⁷. Item: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*⁹⁸.

Deus corda novit precantium. Quid igitur, inquit, petitione nostra opus est Deo? **540** Nonne novit quibus indigemus? Quid ergo necesse est petere? Novit quidem Deus quibus opus habemus, et omnia corporalia nobis fruenda abunde suppeditat, et cum bonus sit, pluit super justos et iniustos, vultque solem suum super bonos et malos.

⁹⁶ Matth. xi, 28. ⁹⁷ Luc. xxi, 19. ⁹⁸ Matth. x, 22.

ter legitur, πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, patrem multarum gentium posui te. Ibidem Reg. secundus Nεχρὰ δὲ μου.

(88) Veteres duo libri καὶ ἡ μὲν ἡλικία ἐγγράσεν.

(89) Editio Ven. et tres mss. αἰτήμα ἡμῶν. Καὶ πάλιν· Δεῦτε πρὸς. Aliæ duæ editiones αἰτήμα ἡμῶν. Φοί γάρ.

μου διὰ γῆρας τῆς φύσεως τὰ κινήματα, καὶ Σάρρα, ἡ γυνὴ μου, οὐκέτι ὑπομένει τι γυναικεῖον διὰ τὸ γῆρας· ὥστε ψεύδης ἡ ἐπαγγελία. Αὐὸ γὰρ γέροντες ποῖαν ἐλπίδα ἔχομεν; Οὐκ εἶπε ταῦτα, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ἔμενεν ἀσάλευτος τῇ πίστει· καὶ τῇ μὲν ἡλικία ἐγγράσεν (88), ἡ δὲ ἐλπίς ἐνέαζε. Καὶ τὸ μὲν σῶμα εἰς ἀτονίαν ἤρχετο, καὶ ἀπόγνωσιν ἐνεποίει, ἡ δὲ πίστις ἐνεύρου καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Θεὸς, φησὶν, ἐστὶν ὁ ἐπαγγεῖλάμενος, ὁ Δεσπότης τῆς φύσεως, καὶ ἄλλως γενέσθαι οὐ δύναται. Αὐτὸς ἐστὶν ὁ καὶ τὰ ἀδύνατα δυνάτα ποιοῦν· διότι ποιεῖ πάντα, καὶ μετασκευάζει ὡς βούλεται. Μιμῶν τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ. Ὅτε οὖν ἠσθένησεν ἡ φύσις, καὶ ἐνεκρώθη τὰ κινήματα, τότε ἐξῆσεν ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ. Δέχου τὰ ὑποδείγματα. Ἡμεῖς δὲ ἐνιαυτὸν προσευχόμεθα, καὶ ἀναχωροῦμεν· δύο ἔτη νηστεύομεν, καὶ παύομεθα. Μὴ οὖν ἀτονήσωμεν πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ ὁ ἐκείνῳ ἐπαγγεῖλάμενος πληθύνειν τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ ἡμῖν ἐπαγγελιατο αὐτοῦσι παρέχειν τὸ αἶτημα ἡμῶν. Φησὶ γάρ· Δεῦτε πάντες πρὸς (89) με, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἡ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Μακρὰν γὰρ σου ὄντος ἀπ' αὐτοῦ, κοπιῶντά τε καὶ πεφορτισμένον τὸ βαρύτερον (90) φορτίον τῆς ἀμαρτίας, ἐλεήσας σε προσκαλέσατο, ὥστε κουρίσαι σε τοῦ φορτίου, καὶ ἀναπαύσειν τοῦ λοιποῦ χαρίσασθαι· καὶ σὺ οὐ πιστεύεις αὐτῷ; Ἀλλὰ γὰρ, κἂν σωπῆν θέλωμεν, ἐλεγχόμεθα ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἡμῶν. Ὁ γὰρ ἀπιστοῦμεν αὐτῷ ὡς μὴ δυναμένῳ ἀναπαύσαι ἡμᾶς, ἀλλὰ περιστελλόμεθα ἄραι τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἐφ' ἑαυτῶν, τὸν χρηστὸν καὶ ἐλαφρὸν, καὶ διὰ τῆς στενῆς πύλης εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· αἰρούμεθα δὲ μᾶλλον τὸ τῶν ἀμαρτιῶν φορτίον βαστάζειν, καὶ διὰ τῶν ἐν ᾗδονῇ παθημάτων τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίζειν, καὶ διὰ τῆς πλατέως πύλης εἰσερχεσθαι εἰς τὴν ἀπόλειπιν. Ἀλλὰ πολλάκις, φησὶν (91), ἤτησα, καὶ οὐκ ἔλαβον. Πάντως ὅτι κακῶς ἤτησας, ἢ ἀπίστως, ἢ μετεώρως, ἢ τὰ μὴ συμφέροντά σοι. Εἰ δὲ καὶ τὰ συμφέροντα πολλάκις ἤτησας, ἀλλ' οὐ παρέμεινας. Γέγραπται γάρ, ὅτι· Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν· καὶ, ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

6. Οἶδεν ὁ Θεὸς τῶν προσευχομένων τὴν καρδίαν. Τί οὖν, φησὶ, τῆς ἡμῶν χρεῖαν ἔχει αἰτήσεως ὁ Θεός; Οὐκ οἶδεν ὧν (92) χρεῖαν ἔχομεν; Τίς οὖν χρεῖα αἰτήσεως; Οἶδε μὲν ὁ Θεὸς ὧν χρῆζομεν, καὶ πάντα τὰ σωματικά πλουσίως ἡμῖν παρέχει εἰς ἀπόλαυσιν, καὶ ἀγαθὸς ὑπάρχων βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς.

(90) Antiqui duo libri διὰ τὸ βαρύτερον.

(91) Editiones Paris. et Basil. hic et paulo post φῆς. Editio Ven. et tres mss. utroque in loco φησὶν. Statim editi et Reg. tertius ἀπλήστως ἢ μετεώρως, insatiabiliter et vaga mente. Regii secundus et quartus ἀπίστως ἢ μετεώρως. recte.

(92) Veteres duo libri καὶ οὐκ οἶδεν ὧν.

καὶ ἀγαθοῦς, καὶ πρὸ τοῦ αἰτῆσαι ἡμᾶς τὴν δὲ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐὰν μὴ αἰτήσῃς μετὰ καμάτου καὶ παραμονῆς πολλῆς, οὐ λαμβάνεις. Δεῖ γὰρ πρότερον ποθεῖν, ποθέσαντα δὲ ζητῆσαι ἐξ ἀληθείας ἐν πίστει καὶ ὑπομονῇ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα εἰσφέροντα· ἐν μηδενὶ κρινόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνειδότης, ὡς ἡ ἀμελὴς ἢ βραβύμων αἰτοῦντος, καὶ τότε λαβεῖν, ὅτε θέλει ὁ Κύριος. Κρεῖσσον γάρ σου οἶδε τὰ συμφέροντά σοι. Καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἀναβάλλεται δίδοναι, τὴν πρὸς αὐτὸν προσεδρίαν σου σοφίζόμενος· καὶ ἵνα γνῷς, τί ἐστὶ δῶρον Θεοῦ, καὶ φυλάξης τὸ δοθὲν μετὰ φόβου. Πᾶν γὰρ ὃ μετὰ πολλοῦ καμάτου τις κτάται (93), σπουδάζει τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μὴ ἀπολέσας αὐτὸ, ἀπολέσῃ καὶ τὸν πολὺν αὐτοῦ κάματον, καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀθετήσας, ἀνάξιος γένηται τῆς αἰωνίου ζωῆς. Τί γὰρ ὠφέλησε τὸν Σολομῶντα ταχέως λαβόντα τὴν χάριν τῆς σοφίας, καὶ ἀπολέσαντα αὐτήν;

7. Μὴ οὖν ὀλιγοψύχει, εἰ μὴ λάθῃς ταχέως τὸ αἴτημα. Εἰ γὰρ ᾔδει ὁ ἀγαθὸς Δεσπότης, ὅτι (94), ταχέως λαμβάνων τὴν χάριν, οὐκ ἀπολείς αὐτήν, ἔτοιμος ἦν καὶ πρὸ τοῦ αἰτῆσαι σε αὐτὴν παρασχεῖν. Νῦν δὲ κηδόμενός σου τοῦτο ποιεῖ. Εἰ γὰρ ὁ λαβὼν τὸ τάλαντον, καὶ σῶων αὐτὸ φυλάξας, δίδῃ μὴ ἐπραγματεύσατο (95) αὐτὸ, κατεκρίθη· πόσω μᾶλλον κατακριθήσεται ὁ ἀπολέσας αὐτό; Ταῦτα οὖν εἰδότες, εἴτε ταχύτερον εἴτε βραδύτερον λάθωμεν, μείνωμεν εὐχαριστοῦντες τῷ Κυρίῳ· ὅτι πάντα ὅσα ποιεῖ ὁ Δεσπότης, ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας οἰκονομεῖ· μόνον ἡμεῖς μὴ ὀλιγοψυχήσαντες παυσώμεθα τῆς αἰτήσεως. Διὰ γὰρ τοῦτο τὴν παραβολὴν εἶπεν ὁ Κύριος περὶ τῆς χάριτος, ἡ διὰ τῆς παραμονῆς αὐτῆς ἐπ' ἐκαμψὲ τὸν ἄνομον κριτὴν (96), ἵνα καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς παραμονῆς λαμβάνωμεν τὰ αἰτήματα ἡμῶν. Ἐνθεν γὰρ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν καὶ ἡ ἀγάπη ἡ πρὸς τὸν Θεὸν δείκνυται, ὅταν, καὶ μὴ λαμβάνοντες ταχὺ, μένωμεν εὐχαριστοῦντες αὐτῷ. Εὐχαριστήσωμεν οὖν (97) αὐτῷ διαπαντός, ἵνα καταξιωθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν αἰωνίων αὐτοῦ ἀγαθῶν· ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς τῶν λογισμῶν ἐπιστάσεως, καὶ ὅτι οὐ κακὸν τὸ σῶμα, ὡς τινες ὑπελήφασιν.

1. Πρῶτον (98) μὲν οὖν κρατητέον ἐκ παντὸς τρέ-

98 Matth. v, 45. 99 Matth. xxv, 25 - 30. 100 Luc. xviii, 2-5.

(93) Unus ms. et editi κτήσεται. Alii duo mss. κτάται.

(94) Veteres duo libri ὁ ἀγαθὸς Θεός, ὅτι. Mox editi et Reg. tertius οὐκ ἀπόλυσες. Regii secundus et quartus ἀπολείς. Statim Reg. secundus Novl δέ.

(95) Antiqui duo libri δίδῃ μὴ ἐπραγματεύσατο, κατεκρίθη. Aliquanto post Reg. secundus λάθωμεν, μένωμεν. Subinde editi ὅτι πάντα ἃ ποιεῖ. Unus

oriri 99, prius etiam quam a nobis rogatus sit : sed fidem, et virtutis opera et regnum cœlorum nisi cum labore et perseverantia multa efflagiteris, ea nequaquam consequere. Oportet enim prius desiderare : tum ubi desideraveris, omnesque vires tuas adhibueris, ita ex animo querendum in fide et patientia, neque committendum, ut ulla in re a propria conscientia condemnare, tanquam qui aut negligenter aut oscitanter roges, et ita demum, cum Deus voluerit, accipies : quandoquidem quæ tibi expediant, melius ipse intelligit quam tu. Et fortasse ea de causa differt largitionem, ut hac arte te erga ipsum perseverantem reddat, intelligasque quid sit donum Dei, ac cum tremore custodias quod datum est. Quidquid enim multo labore ab aliquo comparatum est, id custodire conatur, ut ne hoc deperdito, perdat quoque multum suum laborem, neve contempto Dei munere, æterna vita indignus efficiatur. Quid enim Salomoni profuit cito sapientiæ donum accepisse, cum ipsum amiserit?

7. Itaque animo ne concidas, si illico non assensuaris postulata. Si benignus Deus intellexisset futurum fuisse, ut donum illico acceptum a te non amitteretur, necdum rogatus ad id conferendum paratus fuisset. Nunc autem tibi prospiciens, hoc facit. Si enim qui talentum acceperat, idque integrum servaverat, propterea tamen quod ex ipso nullum quæstum comparaverit, condemnatus est 1, quanto magis condemnabitur qui ipsum perdidit? Nos igitur horum haud ignari, sive citius, sive serius quidpiam receperimus, pergamus gratias Domino rependere : quando Dominus quæcunque facit, ea omnia pro nostra salute dispensat, tantum nos ne ex animi demissione flagitare desinamus. Idcirco enim Dominus protulit parabolam de vidua illa, quæ iudicem iniquum flexit perseverando 2, ut nos quoque per perseverantiam petita consequamur. Ex eo enim et nostra fides et dilectio erga Deum ostenditur, si re etiam non illico impetrata, nihilominus tamen grates ipsi perseveranter exsolvamus. Itaque ei semper agamus gratias, ut digni habeamur, qui sempiterna ipsius bona recipiamus : quandoquidem ipsum addeceat gloria in sæcula sæculorum. Amen.

541 CAPUT II.

De cogitationibus cohibendis ac moderandis, et quod corvus malum non sit, ut quidam putaverunt.

1. Primum quidem omnibus modis cogitationem

ms. ὅτι πάντα εἰ τι ποιεῖ. Alii duo πάντα ὅσα ποιεῖ.

(96) Regii secundus et tertius τὸν ὁμὸν κριτὴν, crudelem iudicem.

(97) Veteres duo libri Εὐχαριστῶμεν οὖν.

(98) Codices duo καὶ πρῶτον. Nec ita multo post duo mss. συγχωρεῖν τὴν ψυχὴν. Alii duo et editi τῇ ψυχῇ.

continere debemus, ei pervigilis mentis inspectionem praesicientes, ita ut menti non permitatur, ut ob inconsideratos impetus affectibus corporis facile in adversam partem trahentibus cedat. Corpus enim videt per oculus, animus vero cernit per mentem sibi agnatam, neque tamen alterum veluti in altero est, sed animus et mens unum sunt et idem, cum mens vis quaedam naturalis sit, non autem adventitia ejus animi partis, in qua sita ratio est. Et enim animus quando sua intelligendi vi commota, quae ei naturaliter a sancta Trinitate ipsius opifice fusita est, de rebus, quae et ad officium pertinent, et honestae sunt, deliberat, tunc corporis assultus effugit; motusque ejus inordinatos prospiciens ac reprimens, et in se digna tranquillitate degit, et in pacatissimo otio res naturae suae convenientes contemplatur, hoc videlicet, quantum fieri potest, intentis animi oculis in sancta et adoranda Trinitate contuens, consideransque divinam illam majestatem ex splendoris magnitudine inaccessam, beatitudinis claritatem, sapientiam nullis terminis circumscriptam, firmam omnique fluctuatione vacuam tranquillitatem, et naturam affectuum nesciam ac immotam. Cui enim ex improvise accidere nihil potest, ut qui rerum omnium tam praesentium quam futurarum cognitionem in seipso reconditam habeat, complectaturque universa, et omnia teneat in manu, cuique nihil resistere, aut cujus aspectum nihil omnino sustinere potest: ei consentaneum est inesse tranquillitatem ac quietem perpetuam. Etenim rerum inexpectatarum regentini casus perturbationem hominum mentibus solent afferre. Quare quem nullum vitium infestat, imo quem virtus omnis, et omne bonum comitatur, is utique jure ac merito immutabile perpetuumque gaudium gaudere poterit. quando virtutis ac bonitatis comes est laetitia, quemadmodum Propheta dicit: *Laetabitur Dominus in operibus suis*².

2. Animus igitur qui mentem suam pervigilem et idoneis actionibus occupatam delinuerit, in iis, quas dixi contemplationibus versabitur, moresque suos ad rectitudinem, et justitiam, honestatemque ac pacem exercebit. Ubi autem meditari, et res convenientes clare speculari destiterit, tunc insurgentia corporis vitia veluti canes temerarii et audaces, non parum, amisso moderatore, allatrant animam, et unumquodque vitium trahens ad se ejus vitalem facultatem, ipsam variis modis dilaniare conatur. Duplicem enim ego arbitror vim esse animae, cum ipsa una et eadem existat, alteram corpus animantem, alteram vero rerum speculatricem, quam etiam 542 rationalem nominamus.

² Psal. ciii, 31.

(99) Reg. primus τοῦ λογικοῦ τῆς. Mox idem ms. φυσικῶς κατεσπαρμένον.

(1) Editi διαφύγη τὰς. Antiqui tres libri διαφεύγει.

(2) Reg. primus ἀκίνητον εὐφροσύνην, immutabile gaudium et constans. Codex Colb. ἀπαθὴ καὶ ἀκίνητον εὐφροσύνην, laetitiam affectuum expertem et

Α που τὸν λογισμὸν, νηφάλιον ἐπιστῶντας τὴν τῆς διανοίας ἐπισκοπῇ, ὡς ἂν μὴ συγχωρεῖν τῇ ψυχῇ ταῖς ἀπεισκέπτους ὁρμαῖς βῆδως πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἀνβολὰς ἐνδιδοῖναι. Βλέψας μὲν γὰρ τοῦ σώματος ὁ ὀφθαλμὸς, ὁρασις δὲ τῆς ψυχῆς ὁ συμφορῆς αὐτῇ νοῦς· ἀλλ' οὐχ ὡς ἑτερον ἐν ἐτέρῳ, ἀλλὰ ταύτην ψυχῇ τε καὶ νοῦς· δύναμις ὑπάρχων φυσικὴ τις καὶ οὐκ ἐπείσακτος τοῦ λογιστικοῦ (99) τῆς ψυχῆς. Ἦνίκα μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ, τὸ ἑαυτῆς ἀνακινουσα νοερὸν, το φυσικῶς ἐγκατεσπαρμένον αὐτῇ παρὰ τῆς πεποιηκυίας αὐτὴν ἁγίας Τριάδος, βουλεύεται τὰ δέοντά τε καὶ προσήκοντα, τηνικαῦτα διαφεύγει τὰς (1) τοῦ σώματος ἐπηρείας· τὰς τε ἀτάκτους αὐτοῦ κινήσεις προορωμένη καὶ ἐπιστομίζουσα, γαλήνην τε ἀγει τὴν αὐτῇ πρέπουσαν, καὶ ἐν ἀπειρικτυπητῇ σχολῇ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν θεωρήμασι γίνεται· τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ προσκυνητὴν Τριάδα, κατὰ τὸ ἐνὸν, ἀτενὲς ἐνορῶσα, καὶ ἀναλογιζομένη τὸ τῆς θείας δόξης ἀπρόσιτον διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος, τὸ τῆς μακαριότητος διαυγές, τὸ τῆς σοφίας ἀπέραντον, τὸ τῆς ἀταραξίας πεπηγὸς καὶ ἀκύμαντον, τὴν ἀπαθὴ καὶ ἀκίνητον φύσιν (2). Ὡ γὰρ μηδὲν ἐξ ἀδοκίῃ συμπίπτειν δύναται· ἂν, ὅσα δὴ τεθησαυρισμένων τὴν γνῶσιν τῶν τε ὄντων τῶν τε ἐσομένων ἀπάντων, καὶ περιδεδραγμένων τῶν ὅλων, καὶ ὑπὸ χεῖρα τὰ σύμπάντα ἔχοντι, καὶ οὐδὲν ἀντιπαιεῖν (3) καὶ ἀντιδελῆσαι γοῦν ὅλως δυνάμενον· τοῦτο ἀκολουθοῦν παρῆναι γαλήνην καὶ ἀταραξίαν διηνεκῇ. Αἱ γὰρ τῶν ἀνελπίστων πραγμάτων αἰφνίδιοι περιστάσεις τὰς ταραχὰς ταῖς τῶν ἀνθρώπων διανοίαις ἐμποιοῦν πεφύκασιν. Ὅστε ὃ μηδεμίᾳ κακίᾳ παρενοχλεῖ, πᾶσα δὲ ἀρετὴ καὶ πᾶν ὃ τι καλὸν ἐστίναι, οὗτος εὐφρανοῖτο ἂν κατὰ λόγον εὐφροσύνην ἀκίνητόν τε καὶ ἀτελεῦτητον. Ἀρετῆς γὰρ καὶ ἀγαθότητος ὁπαδὸς ἡ εὐφροσύνη (4), καθὼς ὁ Προφῆτης φησὶν· *Εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ*.

2. Ψυχὴ τοίνυν ἡ τὸ νοερὸν αὐτῆς ἐν νήψει καὶ ταῖς προσηκούσαις ἐνεργείαις διαφυλάττουσα ἐν τε τοῖς προειρημένοις θεωρήμασι καταστήσεται, καὶ τὸ ἑαυτῆς ἦθος πρὸς τὸ ὀρθὸν καὶ δίκαιον, κόσμιόν τε καὶ εἰρηνικὸν ἐξασκήσει. Ἦνίκα δ' ἂν τοῦ διανοεῖσθαι καὶ ἐντρανίζεσθαι τοῖς καθήκουσι θεωρήμασιν ἀπολήξῃ, τηνικαῦτα, ὥσπερ σκύλακες ἀτακτοὶ καὶ θρασεῖς τὸν ἐπιστάτην ἀποβαλόντες (5), διαναστάντα τὰ τοῦ σώματος πάθη, πολλὰ καθυλακτεῖ τῆς ψυχῆς· καὶ ποικίλως αὐτὴν διασπᾶν ἐπιχειρεῖ ἕκαστον τῶν παθῶν, τὴν ζωτικὴν αὐτῆς δύναμιν πρὸς ἑαυτὸ μεριζόμενον. Αὐτὴν γὰρ εἶναι τῆς ψυχῆς ἔγωγε οἶμαι τὴν δύναμιν, μιὰς καὶ τῆς αὐτῆς ὑπαρχούσης· τὴν μὲν τινα τοῦ σώματος ζωτικὴν, τὴν δὲ ἑτέραν τῶν

puram. Mox unus ms. ἀδοκίῃ συνεπιπίπτειν

(3) Antiqui duo libri καὶ οὐδὲ ἀντιπαιεῖν. Statim editi ὅλως δύναται. At mss. quatuor δυνάμενον.

(4) Reg. primus et Colb. ἀγαθότητος τὸ πέρας εὐφροσύνη, gaudium finis est virtutis atque bonitatis.

(5) Reg. secundus ἐπιστάτην ἀποβάλλοντες.

όντων θεωρητικῇν, ἣν δὴ καὶ λογιστικῇν ὀνομάζομεν. Ἀλλὰ τὴν μὲν ζωτικὴν δύναμιν, ἐπεὶ συγκέκραται τῷ σώματι ἢ ψυχῇ, φυσικῶς διὰ τὴν σύγκρασιν, καὶ οὐκ ἐκ προαιρέσεως χορηγεῖ· ὥσπερ γὰρ ἥλιον οὐχ οἷόν τε ἐπιλάμψαντα μὴ φωτίζει (6) τοῦτο, καθ' οὗ τὰς αὐγὰς ἤνεγκεν· οὕτω ψυχὴν ἀμύχανον μὴ ζωοποιεῖν σῶμα, ᾧ ἂν ἐγγένηται· ἡ δὲ θεωρητικὴ δύναμις ἐν προαιρέσει ἔχει τὴν κίνησιν. Ἄν μὲν οὖν διὰ παντὸς τὸ θεωρητικόν τε καὶ λογιστικὸν ἐαυτῆς ἐρηγορέαν· παρασκευάζῃ, καθὼς ὁ Προφήτης φησὶ· *Μηδὲ νυστάξῃ* (7) ὁ φυλάσσων σε· διπλῇ κατευνάζει τὰ πάθη τοῦ σώματος, τῇ τε περὶ τῶν κρειττόνων καὶ προσφύων θεωρίᾳ ἣ ἀπασχολεῖται, καὶ τῇ ἀταραξίᾳ τοῦ σώματος· ἐπισκοποῦσα, σωφρονίζει ταῦτα καὶ καταστέλλει· (8)· ἂν δὲ, τὴν ἀργίαν ἀπασαμένην, τὸ θεωρητικὸν ἀκίνητον ἔχῃ, σχολαῖον τὸ ζωτικὸν (9) τὰ πάθη τοῦ σώματος εὐρόντα, καὶ μερισάμενα, μηδενὸς ἐπιστατοῦντος καὶ ἀνακόπτοντος, ἐπὶ τὰς οἰκείας ὁρμὰς τε καὶ ἐνεργείας τὴν ψυχὴν συγκαταβίβυσαν. Ὡστε εἶναι τὰ πάθη τοῦ σώματος βίβια μὲν, ἀργούντος τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου· εὐπειθῆ δὲ, τοῦτου τάττοντος καὶ διέποντος (10). Οὐ μέμπτον τοῖνον τὸ σῶμα τοῖς ὀρθῶς περὶ αὐτοῦ γινώσκειν ἐθέλουσι. Πρέπει γὰρ τῇ τῆς συμβουλῆς ἐκθέσει καὶ τὰς κακοδοξίας τῶν πονηρῶς ὑπειληφῶτων περὶ τοῦ σώματος ἀναιρεῖν. Ὡσπερ γὰρ, ἀγαπητὲ, καλὸν ὁ ἵππος, καὶ ὁσπερ ἂν τὴν φύσιν δξύτερος καὶ θερμότερος ἦ, τοσοῦτ' ἀμείνων· δεῖται δὲ τοῦ ἡνιοχῆ· σοντός τε καὶ κυβερνήσαντος (11), οἷα δὴ λογισμῶν ἄμοιρος ὢν. Ἐπιδάντος δὲ τοῦ ἡνιοχοῦ, αὐτὸς μὲν τῇ φύσει χρῆσθαι πεισάσεται.

5. Ἐὰν μὲν οὖν ὁ ἡνιοχος τὰς ὁρμὰς τοῦ ὑποζυγίου δεόντως οἰκονομήσῃ, ἐαυτῷ τε πρὸς τὸ συμφέρον ἐχρήσατο, καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ προκειμένου τετύχηκε, καὶ αὐτὸς δὲ σέσωσται, καὶ τὸ ὑποζύγιον ὠφθῇ τὴν χρῆσιν ἀριστον· ἐπειδὴν δὲ ὁ ἡνιοχος κακῶς ἀγάγῃ τὸν πῶλον, ὃ τε πῶλος (12) πολλάκις παρετράπη τῆς λεωφόρου, καὶ εἰς ἀνοδίαν ἐξέπεσε· κατενεχθεὶς δὲ καὶ αὐτὸν ἔστιν ὅτε τὸν ἐπιβάτην κατ'ενεγχε, καὶ κίνδυνος ἐκατέρων ἢ τοῦ ἡνιοχοῦ ραθυμία γίνεται. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑπολάμβανε. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τὰς φυσικὰς ὁρμὰς ἔλαβεν οὐκ ἀτόπους, ἀλλὰ πρὸς τι πάντως καλὰς καὶ χρησίμους· λογισμοῦ δὲ (13) τοῦτο ἄμοιρον

Psal. cxx, 3.

(6) Unus ms. et editi ἐπιλάμψαντα μὴ φωτίζει. Alii quatuor τοῦ μὴ φωτίζει.

(7) Editi νυστάζει, dormitabit. At mss. tres νυστάξῃ.

(8) Editi Ἡ τε γὰρ περὶ τῶν κρειττόνων καὶ προσφύων θεωρία αὐτῆς ἀπασχολεῖται, καὶ ἡ τὰς ἀταξίας ἐπισκοποῦσα τοῦ σώματος σωφρονίζει ταύτας καὶ καταστέλλει, corrupte. Reg. primus et Colb. ut in contextu, nisi quod in Colbertino legatur ἀσχολεῖται. Ita vero Reg. secundus habet, Εἴγε περὶ τὴν τῶν κρειττόνων καὶ προσφύων θεωρίαν ἀπασχολεῖται καὶ εἰς τὰς ἀταξίας ἐπισκοποῦσα τοῦ σώματος, σωφρονίζει αὐτάς καὶ καταστέλλει, Si modo rebus præstantioribus sibi quæ affinitibus contemplandis vacaverit, atque in corporis motus incompósitos intenta acie

A Jam vero propterea quod conjuncta est corpori anima, ei suapte natura ob eam conjunctionem non autem voluntate, facultatem hanc vitalem impertitur. Quemadmodum enim fieri non potest quin sol eas res ad quas radios suos appulerit, illustret : ita fieri non potest quin animus corpori in quo fuerit, vitam tribuat. Facultas vero speculatrix in voluntate motum suum habet. Itaque si facultatem suam contemplatricem et rationalem assiduo vigilantem reddiderit, velut Propheta dicit : *Neque dormitet qui custodit te* 4, duplici ratione consopit vitiosos corporis affectus ; ut quæ et rerum præstantiorum sibi quæ affinium contemplationi vacans, et corporis tranquillitati providens, frenet illos et compescat. Si vero quod se ignavie dedit, detinet sine motu [facultatem suam speculatricem, jam corporis libidines vitalem partem otiosam nactæ, partitæque, nullo regente ac prohibente, animum ad impetus actusque sibi proprios pertrahunt. Quare violentæ quidem sunt corporis affectiones, ratione in nobis otium agente ; morigeræ vero, ipsa ordinante ac gubernante. Non igitur corpus dignum est reprehensione, si qui recte de ipso judicare velint. Par est enim etiam pravas opiniones eorum qui male de corpore sentiunt, per meæ sententiæ expositionem evertere. Quemadmodum enim, o dilecte, bona res equus est, et quo suapte natura concitator ac vehementior fuerit, eo habetur præstantior : tamen ei utpote rationis experti opus est et moderatore et gubernatore. Ubi autem conscenderit illum auriga, conabitur ipse natura uti.

5. Auriga igitur, si rite jumentum impetus regat, et sibiipsi utiliter eo utitur, et ad finem, quem sibi proposuit, pervenit, ipseque servatur incolumis, et jumentum usus sibi videtur optimus. Cum vero auriga male rexit pullum, plerumque et pullus ipse deflectit a publica via, et in invia delabitur ; imo etiam præceps actus, nonnunquam sessorem ipsum præcipitat, atque ex aurigæ vesidia uterque in periculum adducitur. Eundem ad modum de anima quoque et de corpore cogita. Corpus enim naturales impetus sortitum est non ineptos, sed prorsus ad aliquid idoneos ac utiles. D Experts est autem rationis, ut majori in pretio

hæc castiget et compescat.

(9) Editi σχολῇ τὸ ζωτικόν. Veteres quatuor libri σχολαῖον τὸ ζωτικόν. Aliquanto post Reg. primus ψυχὴν συγκαταβίβυσεν.

(10) Reg. primus et Colb. τάττοντος αὐτὰ καὶ διέποντος.

(11) Codex Colb. δεῖται τοῦ ἡνιοχοῦντος καὶ κυβερνήσαντος αὐτόν. Reg. primus ἡνιοχῆσαντος καὶ κυβερνήσαντος.

(12) Unus ms. ὁ δὲ πῶλος. Aliquanto post duo mss. τὸν ἀναβάτην κατήνεγκεν. Subinde iidem duo mss. ραθυμία γέγεννηται.

(13) Veteres duo libri λογισμοῦ δέ. Alii duo mss. εἰ editi λογισμοῦ τε. Mox duo mss. ἵνα τιμηθῇ.

anima habeatur, ob rationis prærogativam. Ipsa enim si impetus corporis rite gubernarit, et ipsum servat, et ipsa caret periculo: sin jus negligat regendi, et segnitiei somno victa, gubernationem corporis deseruerit, et ipsum veluti ratione destitutum, a recta via aberrat, et animam in eandem ruinam detrudit, 543 non ex sua ipsius pravitate, sed propter illius socordiam. Etenim si ejusmodi essent istæ corporis affectiones, ut non possent ab animo domari, merito non a culpa abesset corpus: at si multorum, qui eis dominari studuerint, imperio subditæ fuerint, corpus ab iis qui ipsum velut pravitatis auctorem criminari conantur, nequaquam culpari potest: sed incusanda est negligentia anima, si suum in corpus dominium deseruerit, cum nequæ ipsa suapte natura malum in se habeat, sed in malo versetur boni defectu. Vitium enim nihil aliud est quam virtutis defectus.

CAPUT III.

Quo non oportet incaute cum mulieribus colloqui.

1. Ac de moderandis quidem cogitationibus, regendisque corporeis affectionibus, deque amplitudine atque tranquillitate interni hominis, itemque de rerum ad hunc attinentium contemplatione ac studio abunde pro virili superius disseruimus. Per est autem non solum cogitationes moderari, sed etiam, quoad ejus fieri potest, a rerum consuetudine recedere: maxime earum, quæ suo ad nos accessu libidinem nobis in memoriam revocantes, turbant ac confundunt mentem, bellaque et pugnas animo faciunt. Bellum enim quod invitis nobis accidit, sufferre plane necesse fuerit; sed spontaneum bellum sibi ciere est absurdissimum. In priore enim etiamsi quis superetur, forte veniam consequetur (absit tamen hoc a Christi athleticis): at vero in altero si quis vincatur, præterquamquod id admodum ridiculum est, præterea venia caret. Itaque operæ pretium est et mulierum colloquia et consuetudines quam maxime fugere, nisi inevitabilis quædam necessitas æglat ad colloctionem. Quod si devenerimus ad hoc necessitatis, ab his tanquam ab igne cavendum est, et ab ipsis ocissime et celerimè secedendum. Considera autem quid ea de re Sapientia ipsa dicat: *Alligabit quis ignem in sinu, testes autem non comburent? aut ambulabit quis super carbones ignis, et pedes non comburent?*

* Prov. vi, 27, 28.

(14) Reg. tertius et editi τῇ βαθυμῳ. Alii tres mss. τῆς βαθυμῳ. Hoc ipso in loco codex Colb. παρὴν τὴν τοῦ. Nec ita multo post duo mss. ἴσοις περιέβαλλεν.

(15) Codex Colb. ὑπὸ χεῖρα γέγονεν ἐν τοῖς.

(16) Editi et tres mss. τὸ κύρος ἀνημμένη. Reg. primus ἀνεμμένη. Codex Colb. ἀνεμμένη. Mox vulgate tres editiones et Reg. tertius secunda manu ἐν τούτῳ καθίσταμένη. Veteres tres libri ἐν τούτοις, et ita quoque in Reg. tertio legebatur prima manu.

(17) Reg. primus λογισμοῖς αὐτῶν ἐπιστατεῖν.

(18) Editi et duo mss. καὶ ἀγωνίας. Reg. primus

ἀπάρχει, ἵνα τιμηθῇ τοῖς τοῦ λόγου προτερήμασιν ἡ ψυχὴ. Ἐάν μὲν γὰρ αὐτὴ τὰς τοῦ σώματος ὁρμὰς δεόντως οἰκονομῇ, αὐτὸ τε περισώσεται, καὶ αὐτὴ ἐξω κινδύνων· ἐάν δὲ τοῦ ἐπιστατικοῦ ἀμελήσῃ, καὶ ὑπὸ κρατηθεῖσα τῆς βαθυμῳ (14), παρήν τὴν τοῦ σώματος ἡνιόχῃσιν, αὐτὸ τε, οἷα λογισμῶν ἔρημον, τῆς εὐθείας ἐκτρέπεται, καὶ τὴν ψυχὴν τοῖς ἴσοις περιέβαλε πταίσμασιν, οὐκ ἐξ οἰκείας κακίας, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνης ὀλιγωρίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἦν τὰ πάθη τοῦ σώματος, οἷα μὴ δαμασθῆναι ψυχῇ, εἴγε ἂν τὰς αἰτίας εὐλόγως τὸ σῶμα· εἰ δὲ πολλοὶς ὑποχείρια γέγονε τοῖς (15) κρατήσαι ἐσπουδαχσίν, ἀνεύθυνον μὲν τὸ σῶμα τοῖς διαβάλλειν ὡς ἀρχηγὸν κακίας ἐπιχειροῦσι, μεμπτὴ δὲ τῆς ὀλιγωρίας, ἡ τὸ κύρος ἀνεμμένη (16) τοῦ σώματος, οὔτε αὐτὴ φύσει τὸ κακὸν ἐν ἑαυτῇ ἔχουσα, ἀλλὰ τῇ ἀπολείψει τοῦ καλοῦ ἐν τούτῳ καθισταμένη. Κακία γὰρ οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ ἀπολείψις ἀρετῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὅτι οὐ δεῖ τὰς τῶν γυναικῶν συντυχίας ἀφυλάκτως ποιεῖσθαι.

1. Περὶ μὲν τῆς ἐπιστάσεως τῶν λογισμῶν, καὶ τῆς ἡνιόχσεως τῶν τοῦ σώματος παθημάτων, καὶ τῆς εὐρυχωρίας καὶ γαλήνης τοῦ ἐνδον ἀνθρώπου, καὶ τῆς τῶν καθηκόντων αὐτῷ θεωρίας τε καὶ σπουδῆς, ἀρκούντως, ὡς ἐντὴν, προειρήκαμεν. Χρὴ δὲ μὴ μόνον τοῖς λογισμοῖς ἐπιστατεῖν (17), ἀλλὰ καὶ τούτων τῆς ὀμιλίας, ὡς οἶόν τε, χωρίζεσθαι, μάλιστα ὅσα πλησιάζοντα ἡμῖν εἰς ὑπόμνησιν τε τῶν παθῶν ἡμῶς ἀγόντα, ταραττεῖ καὶ συγχέει τὸν λογισμὸν, καὶ πολέμους καὶ ἀγῶνας (18) ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ. Τὸν μὲν γὰρ ἀκουσίως ἡμῖν προσπίπτοντα καταδέχεσθαι πόλεμον ἀναγκαῖον ἂν εἴη· ἐκούσιον δὲ δημιουργεῖν ἑαυτοῖς ἀλογώτατον. Ἐν μὲν γὰρ τῷ προτέρῳ καὶ ἡ ἥττα τυχὸν συγγνώμης τεύξεται, ἀπειλὴ δὲ τῶν κατὰ Χριστὸν ἀθλητῶν· ἐν δὲ τούτῳ τὸ ἀλῶναι (19), πρὸς τὸ καταγέλαστον εἶναι, καὶ συγγνώμης ἐστέρηται. Χρὴ τοίνυν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν ὀμιλίας καὶ συντυχίας ὡς τὰ μάλιστα φεύγειν, εἰ μὴ τις ἀπαραίτητος ἀνάγκη τὴν συντυχίαν βιάζοιτο. Καὶ ἀνάγκης δὲ καταλαβοῦσης, ὡς ἀπὸ πυρὸς προσήκει φυλάττεσθαι, καὶ ὀξύτατας καὶ ταχίστας (20) ἀπαλλαγὰς ποιουμένους. Σκόπησον δὲ τί περὶ τούτου φησὶν ἡ Σοφία· Ἀποδέσει τις πῦρ ἐν ἀόλῳ, τὰ δὲ ἱμάτια (21) οὐ κατακαύσει· ἡ περιπατήσῃ τις ἐπ' ἀνθρώπων πυρὸς, τοὺς δὲ πόδας οὐ κατακαύσει;

et Colb. καὶ ἀγῶνας.

(19) Veteres quatuor libri τὸ ἀλῶναι. Vocula τὸ abest a vulgatis et a Reg. tertio. Ibidem Reg. secundus πρὸς τῷ. Subinde duo mss. ὀμιλίας τε καὶ συν.

(20) Editi καὶ ταχέας. At duo mss. καὶ ταχίστας. Ibidem Reg. primus Σκόπησον γὰρ περὶ τούτου τί ἡ σοφία φησὶν. Reg. quartus περὶ τούτων, etc.

(21) Reg. primus ἱμάτια αὐτοῦ. Nec ita multo infra duo mss. Εἰ δὲ τις λέγοι. Subinde codex Colb. ἡ συνδιατῆσθαι ἐπὶ πλεόν.

2. Εἰ δὲ τις λέγει, ἐκ τοῦ γυναιξί συντυχάνειν, συνδιατᾶσθαι τε ἐπὶ πλέον, μὴ παραβλάπτεσθαι, οὗτος ἢ οὐ μετέσχηκε τῆς τοῦ ἄρρενος φύσεως, καὶ ἔστι τι κτήμα (22) παραδοξότατον, ἐν μεταίχμῳ τῆς φύσεως ἑκατέρας ἐστὼς (οἷον τοὺς ἀπὸ γεννήσεως εὐνοήτους φασίν, εἶγε καὶ αἰνοῖς δοίημεν τὸ πρὸς τὴν θήλειαν ἀπαθὲς καὶ ἀκίνητον· Ἐπιθυμία γὰρ εὐνοήτου ἀποπαρθενῶσαι (23) ἡδύνει, φησὶν ὁ Σοφός)· ἢ, εἰ μετέσχε, βαπτιζόμενος ὑπὸ τῶν παθῶν, οὐκ αἰσθάνεται, τοὺς μεθύνοντας ἢ φρενιτιῶντας μιμούμενος, οἷμαι οὐκ ἀκίνητον τῷ ποιοῦντι. Ἐπειτα δὲ ἕτερον ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι καὶ ὁ ἀνὴρ μὴ δέχεται λύμην τοῖς λογισμοῖς, ἀλλ' οὐκ ἔδη καὶ περὶ τῆς γυναικὸς ἡμῖν ἀμφισβητήσει, ὡς καὶ αὐτὴ ἔξω τῶν τοῦ σώματος ὑπάρχει παθῶν· ἀλλὰ πολλάκις ἐκείνη, ἀσθενὴς οὖσα τὸν λογισμὸν, καὶ τὸ πάθος ἐξέμβροτον ἔχουσα, ἔπαθε τι ἐπὶ τῷ ἀφύλακτως ποιησαμένῳ (24) τὰς συντυχίας. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐ τέτρωται, ἔτρωσε δὲ πολλάκις, ὡς οὐκ ἐπίσταται. Καὶ ἐν προσποιήσει δῆθεν πνευματικῆς ἀγάπης τὸ γύναιον συνεχῶς πρὸς τὸν ἀσκητὴν ἀφικνούμενον, ὁρᾷται δι' ὀφθαλμῶν τῆς ἀμαρτίας ἐμφορηθῆναι, καὶ ἀκολάστοις ὁμασαι τὴν τοῦ πλησίον ἰδέαν ἐπιθώσκεσθαι, καὶ τὴν ἑνδον παρθένον, ἥς μάλιστα ὁ νυμφίος ἐρᾷ, τοῖς ἀκαθάροις λογισμοῖς διαφθεῖρειν (25). Ὡς ἂν τοῖνον μὲν τῶν εἰρημίων συμβαίη, φυλάττεσθαι προσήκει, εἰ μὲν οἷον τε, καὶ πικτελῶς, εἰ δὲ μὴ, τὰς τοῦν συχνὰς καὶ ἐπιτεταμένους ὁμίλιας τῶν γυναικῶν καὶ συντυχίας, οὐχ ὡς μισούντας τὸ γένος, ἀπαγε! οὐδὲ ὡς ἀπαρνούμενους τὴν ἐκείνων συγγένειαν, ἀλλὰ καὶ προσισταμένους καὶ ὠφελούντας (26) τὰ δυνάτα, πᾶσαν μὲν κοινωνοῦσαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐξαιρέτως δὲ τὰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀγνείας ἀγῶνας ἀνελόμενας (27), ὡς τὰ ἀδελφὰ ἡμῖν συναθλοῦσας· τὴν δὲ συντυχίαν φυλαττομένους, ἵνα μὴ πάθους, οὗ παρητήμεθα καὶ ὃ ἀπηγορεύσαμεν, ὑπόμνημα γένηται.

autem congressum ac consuetudinem, ut ne libidinem, cui vale diximus, cuique nuntium remisimus, in memoriam revocemus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

*Ὅτι δεῖ τῇ δυνάμει τοῦ σώματος μετρεῖν τὴν ἐγκράτειαν· καὶ ὅτι καλὸν καὶ ἔννομον ἢ τοῦ σώματος ἐργασία.

1. Ἀκόλουθον μέντοι καὶ γαστρός ἐπικρατεῖν.

* Eccli. xx, 2

(22) Veteres duo libri ἔτι· κτίσμα. Alii duo ἔστι τι κτίσμα. Editi et Reg. tertius ἔστι τι κτήμα. Aliquanto post mss. quinque δοίημεν τὸ πρὸς. Editi δοίημεν.

(23) Veteres quinque libri ἀποπαρθενῶσαι. Editi ἀποπαρθενῶσα. Ibidem Reg. primus ἢ, εἰ μετέσχηκε.

(24) Antiqui duo libri ἀφύλακτως ποιούμενῳ.

(25) Editi διαφθεῖρει. At tres mss. διαφθείρειν.

2. Quod si quis dicat, se ex frequentī mulierum colloquio atque consuetudine nequaquam lardi, is aut particeps non est masculæ naturæ, et est res quedam portentosissima, in utrisque sexus confinio posita, quales dicunt eos qui eunuchi nati sunt, si tamen hoc illis etiam demus quod nullo modo feminæ libidine afficiantur, aut commoveantur: *Concupiscentia enim spadonis devirginare juvenulam*, inquit Sapiens *, aut si expertus non est, cum totus libidinibus immersus sit, 544 insciens ebrios et phreneticos imitatur, qui, gravissimis morbis affecti, existimant esse se a morbo immunes. Agendum quod rationi haud consentaneum est, id inter disceptandum concedamus, esse quempiam, qui nullo masculo affectu exstimuletur. Verum tametsi nihil sentit, tamen se nihil sentire vix cæteris etiam persuadere poterit. Porro quod quis, nulla sibi proposita virtute, multis offensionī est, hoc ei periculosum esse arbitror. Deinde vero aliud etiam considerandum est, quod etiamsi nullam viro perniciem asserant cogitationes, at non item de muliere quoque nobiscum contendet, quasi ea etiam corporearum libidinum expertus sit: quin potius ipsa cum sæpe debili ratione prædita sit, irrepitque facile in eam libido, ex eo qui in ipsius colloctionem incaute venit, detrimenti aliquid accipit. Et ipse quidem non sauciatur: sed non raro, licet nesciens, sauciavit. Et muliercula, quæ spiritualis scilicet charitatis simulatione atque nomine ad ascetam frequenter accedit, incipit per oculos peccato impleri, obtutibusque lascivis depasci speciem proximi, et internam virginem, quam maxime sponsus amat, cogitationibus impuris corrumpere. Proinde ne eorum, quæ diximus, quidquam eveniat, omnia prorsus (id si fieri poterit), sin minus, crebra saltem et longa mulierum colloquia consortiaque vitanda sunt: neque id ex odio sexus, apage: neque quasi abnegemus illarum cognitionem, sed ut earum patrocinium suscipiamus, atque pro virili singulis quæ naturæ humanæ consortes sunt, suppetias feramus, iis maxime, quæ pro castitate in certamen descenderunt, velut quæ communia nobiscum certamina subeant. Caveamus

D

CAPUT IV.

Quod oportet corporeis viribus abstinentiam metiri: et quod corporis labor bona res est et legitima.

1. Consequens utique fuerit, ut ventri etiam do-

(26) Reg. primus et Colb. προϊταμένους καὶ εὐεργετοῦντας, velut patrocinantes atque afficientes beneficio. Statim mss. aliquot πᾶσας μὲν κοινωνοῦσας.

(27) Codices aliquot ἀγῶνας ἰδομένας. Aliquanto post tres mss. οὗ παρητήμεθα. Editi et unus ms. ὃ παρητήμεθα.

minemur. Etenim ventris castigatio turbulentorum A motuum refrenatio est : refrenatio vero turbulentorum motuum, quies est animi atque tranquillitas : animi autem tranquillitas fons exsistit virtutum secundissimus. Porro temperantia et moderatio ventris optima est, si eam quisque corporis viribus metiatur. Enimvero ingens etiam afflictatio visa est quibusdam non gravis, eamque levamenti potius quam laboris loco habuere, ob corporeæ constitutionis fortitudinisque firmitatem ac vigorem. Verum quod hi tolerare potuerunt, aliis fuit periclitandi causa. Nam discrimen tantum inveniunt quis corpora inter et corpora, quantum æs et ferrum a sarmentitiis lignis differunt. Itaque pro suis quisque viribus 545 temperantiam debet colere. Et quidem quæ in solo animo adolescunt virtutes, omnes omnibus æqualiter excolendæ proponuntur : veluti mansuetudo, morum facilitas, humilitas, bonitas, fraternus amor, sinceritas, studium veritatis, commiseratio, lenitas, humanitas. Has enim virtutes dicimus animi esse peculiares, quandoquidem ad eas et parandas et excolendas nihil amplius corpus animo confert, nisi quod ei locus consilii et curia est, ubi de his deliberatur. Sed abstinencia, corporearum virium habita ratione unicuique præscribetur, sic ut neque minus quam pro viribus contendamus, neque ultra vires prægrediamur. Nam et hoc, opinor, considerandum est, ut ne corporis viribus per immodicam abstinencia resolutis, ipsum ad bona opera iners et invalidum reddamus. Neque enim Deus cum hominem conderet, eum inertem et otiosum esse voluit, sed ad officia sua actuosum promptumque : quandoquidem Adamo præcepit, ut laboraret in paradiso, illumque custodiret⁷ (etsi enim hisce verbis subjecta est notio quædam sublimior, nihilominus tamen ipse etiam proprius verborum sensus imitatione ac studio dignus est), et tum deinde posteaquam ex eo eiectionis, pronuntiavit fore, ut in sudore vultus sui comederet panem⁸. Quod autem ea quæ Adamo dicta sunt, dicta sint omnibus ex eo oriundis, ex re perspicuum est. Etenim illum Deus quidem mortis addidit, his verbis : Terra es, et in terram reverteris⁹ : sed omnes quotque ab eo originem duxere, non secus ac ipse hujusce

Γαστρός γάρ παιδαγωγία παθῶν ἐστὶ κόλασις· παθῶν δὲ κόλασις ἀταραξία καὶ γαλήνη ψυχῆς· γαλήνη δὲ ψυχῆς ἀρετῶν (28) γονιμωτάτη πηγὴ. Ἐγκράτεια δὲ γαστρός ἀρίστη ἢ ἐκάστῃ μετρούμενῃ πρὸς τὴν τοῦ σώματος δύναμιν. Ἐνίοις μὲν γάρ καὶ ἐπιτεταμένη κακοπάθεια ἄλυστος ὤφθη, καὶ ἀνεσις μᾶλλον ἢ πόνος ἔδοξε διὰ τὸ στερεῶν καὶ ἀνένδοτον (29) τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς καὶ δυνάμεως· τὸ δὲ τοῦτοις ἀνεκτὸν ἑτέροις κινδύνων ὑπόθεσις γέγονε. Σωμάτων γάρ πρὸς σώματα τοσαύτην ἀντις εὐροὶ διαφορὰν, ὅσην χαλκοῦ καὶ σιδήρου πρὸς τὰ φρυγανῶδη τῶν ξύλων. Ὅστε ἐγκράτειαν ἀλρεῖσθαι προσήκει πρὸς λόγον τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως. Ἀρεταὶ μὲν γάρ ἐν μόνῃ τῇ ψυχῇ κατορθοῦνται πᾶσαι πᾶσιν ὁμοίως τάχθῃσονται· οἷον πραότης, ἐπισείκεια, ταπεινοφροσύνη, ἀγαθωσύνη, φιλαδελφία, τὸ ἀδολον, τὸ φιλόληθες, τὸ συμπαθὲς, τὸ ἡμερον, τὸ φιλόφρων· ταύτας γάρ ἐξαιρέτους φαμὲν τῆς ψυχῆς ἀρετάς, ἐπεὶ περ εἰς τὴν αὐτὴν κτήσιν τε καὶ καθ' ὁρθωσιν οὐδὲν πλεόν τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ συνεισφέρει ἢ τὸ βουλευτήριον αὐτῇ γενέσθαι (30) τῆς περὶ αὐτῶν διασκέψεως· ἐγκράτεια δὲ ἐκάστῃ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σώματος ὁρισθῆσεται, ὥστε μήτε ἑλαττοῦ τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως διελεῖν (31), μήτε τοῦ ὑπὲρ τὴν δύναμιν ἐπεκτείνεσθαι. Καὶ τοῦτο γάρ, εἴμαι, προσήκει σκοπεῖν, ὅπως ἀν, μὴ τῇ ἀμετρίᾳ τῆς ἐγκρατείας τὴν δύναμιν τοῦ σώματος καταλύσαντες, ἀργὸν αὐτὸ καὶ ἀπρακτὸν πρὸς τὰ σπουδαῖα τῶν πράξεων ἀποφθνήσκωμεν. Οὐ γὰρ δὴ ποιῶν ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον ἀργὸν καὶ ἀκίνητον αὐτὸν εἶναι βεβούληται (32), ἀλλ' ἐνεργὸν ὑπάρχειν πρὸς τὰ καθ' ἡκοντα, ἐν μὲν τῷ παραδείσῳ κελεύσας τὸν Ἀδὰμ ἐργάζεσθαι, καὶ φυλάττειν αὐτὸν (εἰ γὰρ καὶ θεωρίᾳ τῷ ῥητῷ πρόκειται, ἀλλὰ γοῦν καὶ τὸ ἰδικὸν ζῆλον καὶ σπουδὴν ἀξίον), μετὰ δὲ τὴν ἐκείθεν ἐκπτώσιν ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου τὸν ἄρτον ἐσθίειν ἀποφθνήσκωμεν. Τὰ δὲ πρὸς τὸν Ἀδὰμ εἰρημένα, ὅτι πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοις (33) εἴρηται, ὅλῳ ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ τὸν θάνατον ὥρισε μὲν ὁ θεὸς κατ' ἐκείνου, Γῇ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, εἰπὼν· πάντες δὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγνηότες μετέσχον παραπλησίως ἐκείνῳ τοῦ πάθους. Προσήκει τοίνυν μηδὲν καινοτομεῖν παρὰ τὴν φύσιν καὶ τοὺς ὅρους τοῦ εὐεργέτου τῆς φύσεως (34), ἀλλ' ἐμμένοντα τούτοις, εἰ μὴ πρὸς τὸν ἄνθρωπον εἶναι βούλεται. Editi et Reg. tertius ut in contextu. Nec ita multo infra duo mss. Ἐν μὲν γάρ. Subinde duo mss. ἐργάζεσθαι καὶ τὸν παράδεισον φυλάττειν.

⁷ Gen. ii, 15. ⁸ Gen. iii, 19. ⁹ ibid.

(28) Sic veteres quatuor libri. Editi ἀταραξία καὶ γαλήνη ψυχῆς, ἀρετῶν. quod mutilum erat et manuum.

(29) Reg. primus στερεῶν καὶ δυσένδοτον.

(30) Reg. primus αὐτῇ γίνεσθαι.

(31) Antiqui duo libri δυνάμει διελεῖν, eamus, contendamus. Alii mss. et editi διαβλεῖν, decertemus, oungnemus. Utramque scripturam recipi posse non nego quidem : sed puto priorem alteri præferendam esse. Ita enim hæc duo verba ἐπεκτείνεσθαι et διελεῖν sibi invicem respondebunt, ita ut utrumque hoc loco significet ire et contendere.

(32) Veteres quatuor libri ἀργὸν αὐτὸν καὶ ἀκί-

νητον εἶναι βούλεται. Editi et Reg. tertius ut in contextu. Nec ita multo infra duo mss. Ἐν μὲν γάρ. Subinde duo mss. ἐργάζεσθαι καὶ τὸν παράδεισον φυλάττειν.

(33) Veteres duo libri γεγεννημένοις.

(34) Editi et quatuor saltem mss. ὅρους τοῦ εὐεργέτου τῆς φύσεως, et tamen eruditissimus vir Combesius pro εὐεργέτου legendum ait εὐεργετικοῦ, quem locum ita a se emendatum vertit hoc modo, aliquem moliri præter naturam, et ultra naturæ vis agendi modos. Nihil in vulgatis mutandum censuimus.

παρалуόμενον. Τοῦτο γάρ, οἶμαι, ἀρίστης οἰκονομίας ἂν

ἐστὶ, τὸ τοῖς κειμένοις κατακολουθεῖν ὅροις. *qui naturæ commodis consulit, præscribit: sed in his immorari, corpusque ad agendum paratum, nusquam vero per immoderationem resolutum habere. Hæc est enim, meo quidem iudicio, optima agendi ratio, statutos limites servare.*

2. Ἄλλως τε καὶ ἐκ πλείωνων μαρτυριῶν τῆς θείας Γραφῆς ἔχομεν ἂν (35) συστήσαι τὸν λόγον. Ἡ γὰρ θεία Γραφή ἐργάζεσθαι μὲν κελεύει, καὶ κινεῖσθαι τῷ σώματι, καὶ μᾶλλον ἐτέρων ὑπερβῆναι ἀσθένειαν (36), ἢ τῆς παρ' ἐτέρων δεῖσθαι χειρὸς· καταμαρναίνειν δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τὴν ταῖς ἀμέτροις ἐκτῆ-
ξιν οὐδαμῶς. Καὶ τοῦτου ἀξιοπιστοτάτων (37) σοι παρέξομαι μάρτυρα τὸν ἅγιον Παῦλον, πῇ μὲν λέγοντα· Ἀκούομεν τινας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως περιπατοῦντας, μηδὲν ἐργαζομένους· καὶ τὴν ἀργίαν ἀταξίαν ἀποφηνάμενον· Οὐκ ἡτακτίσαμεν γὰρ, φησὶν, ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐπάγομεν παρὰ τιος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ ρυτιδὸς καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι· καὶ τὸ τοῦτου πλὴν (38)· Ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρετήσαν αἱ χεῖρες αὐταί· ἐτέρωθεν δὲ πάλιν· Ἰνα ἐργαζόμενοι, φησὶ, τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσι· καὶ πάλιν ἄλλοι· Ὁσυχάζειν, καὶ πράττειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς χερσὶν ὑμῶν. Τύφου παντός (39) ἀπὸ πᾶσιν ἀποκρί-
νεται· τὸν ἀσκητὴν, καὶ τὴν μέσσην ὄντως καὶ βασιλικὴν ὁδὸν πορευόμενον, ἐπὶ θάτερα μηδαμῶς ἀποκλίνει· μήτε τὴν ἀνεσιν ἀσπαζόμενον, μήτε τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐγκρατείας ἀχρειοῦντα τὸ σῶμα. Εἰ μὲν γὰρ καλὸν ἦν παρῆσθαι τῷ σώματι, καὶ κεῖσθαι νεκρὸν ἐμπνουν, τοιοῦτους πάντως ἂν (40) ἡμεῖς κατασκευάσας ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεός· εἰ δὲ οὐ πεποίηκεν οὕτως, πάντως ὁ τί περ ἂν καλὸν ἐγνώ, τοῦτο καὶ ἀπέτελεσεν· εἰ δὲ ὅπερ καλὸν ἦν, τοῦτο ἡμεῖς ἀπειργάσατο, ἀμαρτάνουσιν οἱ τὸ καλῶς ποιηθὲν, ὡς ἐν-
εσπιν, οὐ φυλάττοντες.

3. Ἐν οὖν ὁ ἀσκητὴς τῆς εὐσεβείας σκοπεῖτω, εἰ μήπου κακία διὰ ῥαθυμίας ἐνεφώλευσε τῇ ψυχῇ, εἰ μήπου ἡ νῆψις καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἐκτενής τῆς διανοίας ἀπόστασις ἐξελύθη, εἰ μήπου ὁ τοῦ Πνεύματος ἁγιασμός, καὶ ὁ ἐκεῖθεν ἐγγενόμενος τῇ ψυχῇ φωτισμός ἡμαυρώθη. Ὡς, εἴγε τὰ εἰρημένα ἀκμάζοι καλὰ, οὐδαμῶς καιρὸν ἔξει τὰ πάθη τοῦ σώματος κατεξανίστασθαι, τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἄνω (41) ἀσχολουμένης, καὶ οὐκ ἐνδιούσης καιρὸν τῷ σώματι τῆς διανοασίας τῶν παθῶν. Εἰ γὰρ, διανοουμένων ἡμῶν τι πολλάκις κατὰ τὸν βίον συντόνη λογισμῶν, καὶ ἡ θύξις καὶ ἡ ὁκοῇ ἀνενέργητος ἔμεινε, καὶ ὅλη ἡ ψυχὴ τοῦ ἐνθυμήματος ἔχεται, καταλιπούσα τὰς αἰσθήσεις ἐρήμους, πολλῶ μᾶλλον εἰ ὁ θεὸς ἔρως ἐνακμάζοι

2. Cæterum possumus etiam pluribus divinæ Scripturæ testimoniis nostrum sermonem confir-
mare. Divina namque Scriptura operari jubet, et corpore moveri, et potius aliorum fulcire debilitatem, quam alterius manu indigere: at illud tabe absumere et immodicis afflictationibus enervare, non item. Atque hujus rei testem fide dignissimum tibi adducam sanctum Paulum, qui alicubi quidem dicit: Audimus quosdam inter vos ambulare inordinate, nihil operantes¹⁰. Quin et inertiam, ordinis desertionem pronuntiavit: Non enim, inquit, inordinate gessimus nos inter vos, neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, et satigatione, nocte et die operantes¹¹. Et quod hoc etiam majus est: Ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus¹². Ac iterum alio in loco. Ut operantes, inquit, suum panem manducant¹³. Et rursus alibi: Ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris¹⁴. Oportet ascetam ab omni fastu liberum esse, et viam vere mediam et regiam euntem, nunquam ad alterutram partem declinare; neque dedere se mollietiei, neque per abstinentiam immoderationem corpus inutile reddere. Etenim si bonum esset hominem corpore fractum esse, et dum spiraret viveretque, mortuum tamen jacere, utique nos tales Deus ab initio condidisset. Quod si non ita fecit, omnino quod bonum esse novit, hoc etiam effecit; sin autem nos ita, ut bonum erat, condidit, peccant qui quod bene factum est, quantum in ipsis est, nequaquam servant.

3. Unum igitur consideret pietatis cultor, num pravitas aliqua per incuriam in anima sua delituerit, numcubi vigilantia et vehemens animi in Deum intentio oblanguerit, num Spiritus sanctificatio, et quæ illinc animo accedit illustratio, obscurata sit. Nam si vigeant quæ diximus bona, nullum rebel-
landi locum invenient affectiones corporis, animo in supernis occupato, nullamque corpori excitandarum libidinum occasionem tribuente. Si enim sæpe cum nos de aliquibus hujusce vitæ rebus intento animo cogitamus, tum visus tum auditus inertes permanent et desides, animaque, sensibus sine functione derelictis, tota in hac cogitatione hæret; potiori jure si vigerit in animo nostro di-

¹⁰ II Thess. III, 11. ¹¹ ibid. 7, 8. ¹² Act. XX, 34. ¹³ II Thess. III, 12. ¹⁴ I Thess. IV, 11.

(35) Reg. primus ἔχομεν ἂν.

(36) Codex Colb. ἐτέρων ὑπηρετεῖν ἀσθενείᾳ. Hoc ipso in loco Reg. secundus τῆς ἐτέρων δεῖσθαι.

(37) Veteres duo libri τοῦτου ἀξιοπιστόν. Ibidem Reg. secundus παρέξω.

(38) Codices duo τοῦτων πλὴν. Haud longe unus

mss. καὶ πάλιν ἀλλογοῦ.

(39) Reg. secundus Τύφου γὰρ παντός. Aliquanto post duo mss. ἐπὶ θάτερῳ μηδαμῶς.

(40) Editi πάντας ἂν. Veteres quatuor libri πάντως, rectius.

(41) Unus ms. πρὸς τὰ ἄνω.

vinus amor, ne spatium quidem de libidinibus cogitanti nobis futurum est. Quod si insurrexerint vel paululum, illico animi sublimitate sedabuntur. Utrum, quæso, præstabilius est, arboresne frugiferas imitari, quæ et ipsæ opulentæ sunt, et alios sua fertilitate exhilarant, an similem esse oleribus, quæ præ æstu atque siccitate marcescunt; et esse, ut est apud prophetam¹⁸, velut betam semicocctam, quæ ne suis quidem cibis inservire possit (idque cum integras ad nos curandos vires a natura acceperimus), atque ex dimidia tantum parte, solo videlicet animo, ac non etiam corpore philosophiæ operam dare? Etenim si fuisset sine corpore constituti, necessario optima quæque animo solo sectaremur. Verum quia duplex est homo, duplex etiam convenit esse virtutis studium, quod et corporis laboribus, et animæ exercitiis excolatur. Labores autem corporis non sunt otium, sed ipsum opus.

1. Atque etiam illud considerandum est, ut ne necessitatis corporeæ oblectu inserviamus voluptatibus. Nam si perpetuum inedium sustinentes, possemus debita corporis officia explere, utique optimum hoc esset: sed quoniam perpauca sunt corpora, quæ ejusmodi victu non concidant, idcirco ut moderate jejunandum est, ita levamen maxime necessarium corpori afferendum; sic tamen, ut voluptas in sumendis cibis haudquaquam ducis viem impleat, sed **547** ratione necessitati terminos diligenter præscribente, ac congruenter citra ullam commiserationem more periti medici infirmitatem curante. Quisquis enim, animo sic affecto, cibum sumit, in nihilo videbitur inferior non sumenti, quantum attinet ad philosophiam. Imo quod ad consilium mentemque spectat, non jejunium perpetuum modo, sed inedium etiam servavit, ac corpori prospiciendo laudem consequitur dispensationis optimæ. Non enim moderatus corporis victus et abstinencia solent cupiditates accendere, ac libidines indomitas reddere. Hoc enim ex ciborum redundantia oritur, et ex deliciis. De his satis, cum ad confirmandum quod nunc examinandum nobis propositum est, sufficiant quæ et ex naturæ legibus, et ex divinæ Scripturæ testimoniis protulimus. Sed cum ea quæ dicta sunt, non verbis ac monitis solum stabilire, sed efficacibus etiam exemplis sententiam nostram confirmare operæ pretium sit, ad ipsam jam progrediar Servatoris nostri vitam quam, in carne transactam, omnibus pie vivere volentibus virtutis formam ac exemplar

¹⁸ Isa. 11, 20

(42) Editi et Reg. tertius οὐδὲ μικρὸν τῆς. Alii quatuor mss. οὐδὲ καιρὸν τῆς. Nec ita multo post codex Colb. ἀνδρίας ζηραινόμενος.

(43) Codices aliquot ἐξω τοῦ σώματος. Abest articulus a vulgatis. Mox Reg. secundus ἐπειδὴ δὲ δικαίους.

(44) Reg. secundus ἐπειδὴ δὲ λίαν. Mox Reg. quartus ἐστὶ τὰ τῆς τοιαύτης διαίτης, ὥστε μὴ κα-

A ἡμῶν τῇ ψυχῇ, οὐδὲ καιρὸν τῆς (42) περὶ τὰ πάθη ἐννοίας ἐξομεν. Εἰ δὲ που καὶ μικρὸν ταῦτα διανασταίη, ταχέως τῇ τῆς ψυχῆς μεγαλονοία κατασταλήσεται. Τί γὰρ βέλτιον, εἰπέ μοι, μιμεῖσθαι τῶν δένδρων τὰ εὐκαρπα, ἃ καὶ αὐτὰ πλουτεῖ, καὶ ἐτέρους ταῖς εὐκαρπίας εὐφραίνει, ἢ παροικεῖναι τῶν λαχάνων τοῖς ὑπὸ καύσωνος καὶ ἀνδρίας μαραινόμενοις, καὶ εἶναι, κατὰ τὸν προφήτην, ὥσπερ σεύτλιον ἡμίεφθον, οὐδὲ ταῖς οικείαις χρεαῖς ὑπηρετεῖσθαι δυνάμενον (καὶ ταῦτα αὐτοτελῆ τὴν τῆς οικείας θεραπείας δύναμιν παρὰ τῆς φύσεως ἔχοντας). ἐξ ἡμικείας δὲ τὴν φιλοσοφίαν ἐργάζεσθαι ψυχῇ μόνῃ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ σώματι; Εἰ μὲν γὰρ ἐξω τοῦ σώματος (43) καθειστήκειμεν, ἀναγκαῖον τῇ ψυχῇ μόνῃ σπουδάζειν τὰ βέλτιστα. ἐπεὶ δὲ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, διπλοῦν εἶναι προσήκει καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς σπούδασμα, πόνοις τε σώματος καὶ ψυχῆς ἀσκήμασι κατορθούμενον. Πόνοι δὲ σώματος οὐχ ἡ ἀργία, ἀλλὰ τὸ ἐργον ἐστὶ.

4. Δεῖ μέντοι καὶ τοῦτο σκοπεῖν, ὅπως ἂν μὴ προφάσει τῆς τοῦ σώματος χρείας εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἡδονῶν ἐξοκλιωμεν. Εἰ μὲν γὰρ ἦν, ἐνδεία διηνεκεῖ προσανέχοντας, τὰς καθήκουσας ἐκτελεῖν ἐργασίας τῷ σώματι, τοῦτο ἂν ἦν ἀριστον. ἐπεὶ δὲ λίαν (44) ὀλίγων σωμάτων ἐστὶ τῇ τοιαύτῃ διαίτησι μὴ καταπίπτειν, δεῖ καὶ νηστεύειν ἐμμετρα, καὶ τὴν ἀναγκασιότατην ἐπικουρίαν εἰσφέρειν τῷ σώματι, μὴ τῆς ἡδονῆς-ἡγουμένης περὶ τὰ βρώματα, ἀλλὰ τοῦ λογισμοῦ τὴν χρείαν μετὰ ἀκριβείας ὀρίζοντος. καθάπερ C τινὲς ἐπιστήμονες ἱατροῦ τοῖς καθήκουσιν ἀπροσπαθῶς τὴν ἀσθένειαν θεραπεύοντος. Ταύτης γὰρ τῆς διαθέσεως ἐν ψυχῇ γενομένης (45), οὐδὲν ὁ μετέχων τῆς τροφῆς τοῦ μὴ μετέχοντος δευτέρους εἰς φιλοσοφίαν φανέται. ἀλλὰ τῷ μὲν σκοπῷ τὴν διηνεκὴ οὐ νηστείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτροφίαν κατέρωσσε, τῇ δὲ περὶ τὸ σῶμα προμηθεΐα τῆς ἀρίστης οἰκονομίας τὸ ἐπαινετὸν ἔχει. Οὐ γὰρ οἶδεν ἡ σύμμετρος ἀγωγή τοῦ σώματος καὶ ἐγκράτεια τὰς ἐπιθυμίας ἀναφλέγειν, καὶ ἀδάμαστα τὰ πάθη ποιεῖν. Πλεονεξίας γὰρ καὶ τρυφῆς τοῦτό γε (46). Καὶ ταῦτα μὲν ὄν, ὅσον ἐκ τῶν τῆς φύσεως νόμων καὶ μαρτυριῶν τῆς θείας Γραφῆς, συστήσεται τὸ νῦν (47) εἰς διάσκεψιν ἡμῖν προκείμενον. Ἐπειδὴ δὲ δεῖ μὴ μόνον ταῖς τῶν λόγων ὑποθήκαις κρατῦναι τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς D ὑποδείγμασι τὴν συμβουλὴν βεβαιώσασθαι, ἐπ' αὐτὴν ἡδὴ βαδίσουμαι (48) τοῦ Σωτῆρος τὴν πολιτείαν, ἣν κατὰ σάρκα πολιτευσάμενος πᾶσι τοῖς εὐσεβῶς βιώσασθαι θέλουσι τύπον ἀρετῆς καὶ πρόγραμμα τέθεικεν. ὥστε τοὺς λοιποὺς, ὁρῶντας εἰς ἐκείνους τοὺς χαρακτῆρας, τὴν ὁμοίαν τοῖς ἑαυτῶν

καπίπτειν.

(45) Reg. primus ψυχῇ γινόμενης.

(46) Unus ms. γὰρ καὶ τροφῆς τοῦτό γε.

(47) Editi συστήναι τὸ νῦν. At mss. quinque συστήσαι. Ibidem duo mss. ἡμῖν προκομιζόμενον.

(48) Reg. primus βαδίσουμεν. Aliquanto post duo mss. καὶ προγραμμὸν τέθεικεν.

βίοις εναποτυποῦν ἰδέαν, οὐδαμοῦ τὸ ἀρχέτυπον τῇ παραλλαγῇ τῆς μιμήσεως διαστρέφοντας. Ὅτι γὰρ τὸν οἰκεῖον βίον ὁ Σωτὴρ εἰκόνα πολιτείας ἀρίστης πᾶσι τοῖς αὐτῷ παῖθεσθαι θέλουσιν ἐθήκεν, ἀκουσὼν αὐτοῦ διαβρόχῃν τοῦτο διδάσκοντας. Ἐάν τις γὰρ, φησὶν, ἐμοὶ διακορῇ, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω, οὐ τὴν κατὰ σάρκα δηλῶν ἀκολουθήσιν (ἦν γὰρ πᾶσιν ἄπορος (49), τοῦ Κυρίου ταῦν ἐν οὐρανοῖς εἶναι κατὰ τὸ σῶμα γινωσκόμενου), ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ τῆς πολιτείας κατὰ τὸ ἐγχεῖρον μιμήσιν.

5. Πῶς οὖν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν βεβίωκε, καὶ πῶς πεπολιτεύται; Ἀμαρτίαν μὲν οὐκ ἐποίησε. Πῶς γὰρ ἂν ἡ δικαιοσύνη τῇ ἀμαρτίᾳ ἡττήθη; πῶς δ' ἂν τὸ ψεῦδος τῆς ἀληθείας ἐκράτησεν; πῶς δὲ ἡ δύναμις ὑπὸ τῆς ἀσθενείας καταπαλαίωθῃ; ἢ πῶς τὰ μὴ ὄν τοῦ ὄντος περιεγένητο; Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἀεὶ ὢν, καὶ τῆς ὑπάρξεως ὄρον οὐκ ἔχων, πέρας οὐ προστιέμενος· ἡ δὲ ἀμαρτία ἐστὶ μὲν οὐδέποτε, οὐδὲ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει καταλαμβάνεται· ἐν δὲ τοῖς ὁρώσιν αὐτὴν μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς ὁρωμένοις (50) κακῶς ἀπολείπει τοῦ καλοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχουσα, σκότος τυποῦται τοῖς ἀδικήμασι νοερὸν, τῷ δὲ φωτὶ τῆς δικαιοσύνης διαλυόμενον· τὸ γὰρ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ τῷ πέρατι τῶν ἀτοπημάτων συνδιατρέχον. Πεπαυμένων γὰρ τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ ἡ ὑπαρξὶς τῆς ἀμαρτίας συναφανίζεται. Ζητηθήσεται γὰρ, φησὶν, ἡ ἀμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ· καὶ ἡ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι τιμωρία τεταμειμένη τύχοι τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ ἄλυσος ἡ ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασι κόλασις. Ἀμαρτίαν τοίνυν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ (51) εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Μακροθυμίας δὲ, καὶ ἀνεξικακίας, καὶ χρηστότητος, πραότητος τε καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ἡμερότητος, ταπεινοφροσύνης τε καὶ φρονήσεως, καὶ πάσης ἀπαξιαλῶς ἀρετῆς πολλὰ παρέσχε τὰ ὑποδείγματα, ἅπερ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις σαφῶς διηγόρεται. Μακροθυμίας μὲν καὶ ἀνεξικακίας, τῷ φέρειν (52) τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλάς, ἀεὶ ταῖς ἐξῆς ὑπερβολαῖς τὰ πρότερά πονηρεύματα καλυπτούσας· καὶ διελέγγειν (53) μὲν αὐτοὺς ἡρέμα, ὅσον στήσαι τῆς πονηρίας, ἀμύνασθαι δὲ καὶ ἐπεξιέναι οὐδὲ κατὰ μικρὸν, ἀλλὰ φιλονεικεῖν ταῖς εὐεργεσίαις τὴν ἐκείνων ἀπανθρωπίαν νικᾶν, καὶ ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίαις τὴν τῆς πονηρίας ἐπίτασιν (54)· καὶ τὸ τελευταῖον σταυρὸν ὑπὲρ τῶν σταυ-

A proposuit, ut reliqui conspecta hac effigie, similem in vita sua formam exprimerent, nusquam hoc exemplar diversa ac impari imitatione pervertentes. Nam quod Servator suam ipsius vilam omnibus ipsi obtemperare volentibus proposuit imaginem vitæ optimæ, audi ipsum aperte hoc docentem: Si quis enim, inquit, mihi ministrat, me sequatur¹⁶, haud indicans corpoream sequendi rationem (erat enim omnibus impervia, cum Dominum nunc secundum corpus in caelis esse notam sit), sed vitæ, quantum fieri potest, accuratam imitationem.

5. Quomodo igitur vixit Servator noster, et quomodo conversatus est? Peccatum quidem non fecit¹⁷. Qui enim a peccato vinci iustitia potuisset? qui vero mendacium vinceret veritatem? qui debellaretur potentia ab infirmitate? aut quomodo quod non est, id quod est superasset? Deus enim semper est, nullumque habet existendi tempus limitatum, nec finem ullum admittit. Peccatum vero nunquam est, neque in sua ipsius substantia deprehenditur. Verum in peccantibus magis quam in ipsis rebus, quæ male sunt, per boni defectum, subsistens, caliginem spirituales per injustitias imprimit, quæ justitiæ lumine dissolvitur, cum lux in tenebris luceat¹⁸, et eousque durent, quandiu delicta durant. Nam cessantibus pravis actionibus, jam peccati substantia simul etiam deletur et evanescit. Quæretur enim, inquit, peccatum illius, et non invenietur¹⁹; etiamsi alioqui supplicium peccantium reservatum sit ob peccata, sitque peccatus cruciatus ob iniquitates expectandus. Peccatum igitur non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus²⁰. Sed contra lenitatis, patientiæ, benignitatis, mansuetudinis, humanitatis, comitatis, humilitatis, prudentiæ, et uno verbo virtutis cujuscunque 548 exempla multa præbuit, quæ clare receduntur in Evangelii. Lenitatis quidem et patientiæ cum pertulit Judæorum insidias, quæ posteriorum injuriarum magnitudine semper contegebant flagitia priora. Atque etiam cum redarguit ipsos leniter, solum videlicet quantum opus erat, ut eorum coerceret malignitatem, non ut etiam eos ulcisceretur, aut reos perageret vel tantillum, sed ut beneficis illorum inhumanitatem, et bonorum largitione magnitudinem nequitiae eorum vincere cona-

¹⁶ Joan. xii, 26. ¹⁷ I Petr. ii, 22. ¹⁸ Joan. i, 5. ¹⁹ Psal. x, 15, sec. Hebr. ²⁰ Isa. lxxx, 9; I Petr. ii, 22.

(49) Reg. secundus ἦν γὰρ ἂν ἄπασιν ἄπορος. Nec ita multo post codex Colb. πεπολιτεύται; ἀκούε συνετῶς· ἀμαρτίαν, et quomodo conversatus est? audi sapienter, etc. Mox duo mss. δικαιοσύνη τῆς ἀμαρτίας. Subinde duo mss. πῶς δ' ἂν ἡ δύναμις.

(50) Illud, ἐν τοῖς ὁρωμένοις, de personis accipiendum esse putat vir doctissimus Combefisius, sique hunc locum interpretatur: Cum peccatum in eis potius sit qui ipsum perpetrant, quam in iis qui inde injuria damnoque afficiuntur, honesti rectique carentia existentiam habens. Mox Vossii codex et alii duo νοερὸν, τῷ δὲ φωτὶ. Editi et mss. nonnulli νοητὸν, τῷ φωτὶ. Subinde duo mss. cum Voss. ἀτοπημάτων συμπαράτρέχον.

PATROL. GR. XXXI.

(51) Veteres duo libri ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, οὐδέ.

(52) Editi τὸ φέρειν. At mss. duo τῷ φέρειν.

(53) Reg. secundus et editi διελέγγει. Veteres duo libri διελέγγειν, et ita quoque legitur in Reg. tertio, sed secunda manu: ubi supplenda est vocula τῷ, ut sit τῷ διελέγγειν, quemadmodum scriptor aliquanto ante dixit τῷ φέρειν. Mox editi ταῖς εὐεργεσίαις τὴν ἐκείνων ἀπανθρωπίαν καὶ νικᾶν ταῖς. Reg. quartus ut in contextu. Vocula καὶ male locata fuerat in vulgatis.

(54) Unus ms. cum Voss. πονηρίας ἐνστάσιν. Mox codex Colb. αὐτὸν ἀναδέχεσθαι. Vossii vetus liber ἀναδέχεται. Alii mss. et editi αὐτὸν καταδέχεται. Si per veteres libros liceret, mallet legere κα-

retur. Ad extremum etiam pro crucifigentibus se crucifigitur. Mansuetudinis autem et lenitatis, cum omnes ex convenienti sibi benignitate admisit, ac colloquendi praeiuit libertatem, non viris probis modo, sed iis etiam, quibus studia turpissima familiaria erant ac consueta. Itaque sic accesserunt secuta ac publicani; non ut libidinis aut avaritiae morbum augerent, sed ut detergerent morbum animae. Neque magis confundebantur ex nequitiae suae conscientia, quam in spe medelae confiderent. Nam inveniebant experientiam spe etiam altiore. Humanitatis quoque et misericordiae, cum nunc quidem fame in deserto confectis copiosam mensam ex tempore construxit, eosque dupliciter accepit, tum rerum necessariarum copia, tum insolenti supeditandi modo²¹; nunc vero, cum misertus est iacentium, quod dispersi essent et dissipati velut oves pastore carentes²², et cum sanavit corporeas infirmitates, et vitiatam ac inutilitatem membra redintegravit, itemque, quando et animi morbos, et indissolubilia peccatorum vincula, et violentarum pactionum obligationes, quas cum diabolo peccati parente contraxeramus, dissolvit. Quanta autem exhibuit humilitatis exempla? Etenim non carne solum indui, sed parentum etiam, pro praesenti eorum statu, humilium partim fieri filius, partim putari voluit; fieri quidem, matris: putari autem, illius, qui pater est appellatus²³. Quot prudentiae? cum modo Sadducaei, qui quodam septem fratrum vita functorum unius et ejusdem uxoris maritorum commentu resurrectionem irridere conabantur, refutavit²⁴; modo Phariseorum discipulos una cum Herodianis pudore affecit, ubi ancipiti hac et captiosa quaestione proposita: Num Caesari dare consuevit, an non²⁵, ambiguum ancepsque responsum acceperunt, quod cum non dari, sed reddi praeciperet, poterat utraque parte illorum amenitatem rescare. Reddite enim, inquit, quae sunt Caesaris, Caesari²⁶: Caesaris enim erat numisma, cuius imaginem ac inscriptionem ferebat.

6. Et haec sunt praecipuae animi virtutes, et praeter illas aliae etiam infinitis partibus plures: at corporis quot et quanta exstant dotes? Quarum ostendendarum causa maxime allatum est **549** exemplum. In prima quidem aetate subditus parentibus²⁷, omnem laborem corporalem leni ac obediendi animo cum ipsis sustinuit. Cum enim homines illi essent iusti quidem et pii, sed pauperes et

A ρωσάντων αὐτὸν ἀναδέχεσθαι· πραότητος δὲ καὶ ἡμερότητος, τῷ πάντας προσέσθαι μετὰ τῆς αὐτοῦ πρεπούσης χρηστότητος, καὶ θάρσος ὁμιλίας παρέχειν οὐ τοῖς σπουδαίοις τῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ οἷς τὰ αἰσχίστα ἐπιτηδεύειν φίλον καὶ σὺν ἡθες. Οὕτω γοῦν πόρνοι καὶ τελῶναι προσέσαν, οὐχ ἵνα τὸ νόημα τῆς λαγνείας ἢ τῆς (55) φιλαργυρίας αὐξήσωσιν, ἀλλ' ἵνα τὸ νόημα τῆς ψυχῆς ἀποτρέψωνται. Καὶ οὐ κατεδύνοντο μάλλον τῷ συνειδῶτι τῆς πονηρίας, ἢ ἐθάρρουν τῇ ἐλπίδι τῆς θεραπείας. Εὐρισκὸν γάρ καὶ τὴν πείραν τῆς ἐλπίδος ὑψηλοτέραν. Τῆς δὲ φιλανθρωπίας καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ τίνα τὰ ὑποδείγματα; Ἄρτι μὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῖς ὑπὸ ἐνδελίας ἐκλυομένοις τράπεζαν αὐτὸν σχεδιάζειν (56) ἀμφιλαφεῖ, διπλῇ δεξιούμενον, τῷ τε B ἀφθόνῳ τῆς χρείας καὶ τῷ παραδόξῳ τοῦ πορισμοῦ· ἄρτι δὲ ἐπὶ τοῖς κειμένοις σπλαγχνίζεσθαι, ὅτι ἦσαν ἐσχυλμένοι καὶ ἐρριμμένοι ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα· καὶ ἰσθῶσι μὲν σωματικὰς ἀσθενείας, λύδας τε μελῶν καὶ πηρώσεις ἐπανορθοῦσθαι· λύειν δὲ καὶ ψυχικὰς ἀρρώστιας, καὶ ἀμαρτημάτων ἀλύτους δεσμούς, καὶ στραγγαλίας βιαιῶν συναλλαγμάτων, ἃς πρὸς τὸν πατέρα τῆς ἀμαρτίας τὸν διάβολον πεποιήμεθα. Ταπεινοφροσύνης δὲ ἡλίκα τὰ ὑποδείγματα; Τὸ μὴ μόνον ἐλέσθαι σάρκα περιβαλέσθαι, ἀλλὰ γὰρ (57) καὶ ταπεινῶν, κατὰ τὸ παρὸν σχῆμα, γονέων παῖς τὸ μὲν γενέσθαι, τὸ δὲ νομισθῆναι· γενέσθαι μὲν τῆς μητρὸς, νομισθῆναι δὲ τοῦ λεχθέντος πατρὸς. Φρονήσεως δὲ τὸ ἄρτι (58) μὲν διελέγειν τοὺς Σαδδουκαίους διαγελᾶν τὴν ἀνάστασιν πειρωμένους τῷ πλάσματι τῶν ἐπὶ τὰ ἀδελφῶν ἐπὶ μιᾷ γαμετῇ τεθνεῶτων· ἄρτι δὲ τοὺς μαθητὰς τῶν Φαρισαίων μετὰ τῶν Ἑρωδιανῶν καταισχύνειν, ἡνίκα, τὸ ἀμφίκριμνον ἐρώτημα προβαλλόμενοι, Εἰ δοὶ κῆνσον Καίσαρι δοῦναι, ἢ οὐ, ἀπόκρισιν ἐδέχοντο περιδέξιν, ἐφ' ἑκάτερα ἐλθὲν τὴν ἐκείνων ἀνοιαν δυναμένην, οὐχ ἰδοῦναι, ἀλλὰ ἀποδοῦναι προστάσσουσιν. Ἀπόδοτε γάρ, φησὶ, τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι· ἐπειδὴ τὸ νόμισμα Καίσαρος ἦν, οὐ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἔφερε.

6. Καὶ τὰ μὲν προηγούμενα τῶν κατορθωμάτων ταῦτα, καὶ τούτων ἀπείρῳ τῷ ἀριθμῷ πλείονα· εἰ δὲ τοῦ σώματος ἡλίκα, καὶ ὅσα; Ὡς ἐνεκα μάλιστα προῆται (59) καὶ τὸ ὑπόδειγμα. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἡλικίαν τοῖς γονεῦσιν ὑποτασσόμενος, ἅπαντα πόνον σωματικὸν πρῶως καὶ εὐπειθῶς συνδιέφερεν. Ἄνδρες γὰρ ὄντες (60) δίκαιοι μὲν καὶ εὐσεβεῖς, πένητες δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων οὐκ εὐποροὶ (καὶ μάρτυς ἡ φάτις)

²¹ Matth. xv, 32 seqq. ²² Matth. ix, 36. ²³ Matth. xiii, 55. ²⁴ Matth. xxii, 25. ²⁵ ibid. 17. ²⁶ ibid. 21. ²⁷ Luc. ii, 51.

παρέχεσθαι, ut esset τῷ καταδέχεσθαι, quemadmodum non longe auctor scripsit τῷ πάντας προσέσθαι. Ita enim habent veteres duo libri, non ut vulgati τὸ πάντας προσέσθαι.

(55) Unus ms. λαγνείας καὶ τῆς. Nec ita multo post codex Colb. ψυχῆς ἀποτρέψωνται, non ita recte. Subinde idem ms. Εὐρισκὸν δὲ καί.

(56) Sic Regii secundus et tertius, non uno verbo αὐτοσχεδιάζειν, ut scripsit Combefisius, et uti in vulgatis legitur. Ibidem editi δεξιούμενην. Veteres

libri δεξιούμενον.

(57) Vocula γάρ addita est ex veteribus quatuor libris.

(58) Reg. secundus τῷ ἄρτι. Alii mss. et editi τὸ ἄρτι. Ibidem Colb. ἐλέγχειν. Nec ita multo post idem ms. ἐπὶ μιᾷ γαμετῇ.

(59) Unus ms. μάλιστα παρῆται.

(60) Editio Veneta et quatuor mss. Ἄνδρες γὰρ ὄντες. Aliae duae editiones Ἄνθρωποι γὰρ ὄντες.

τῶν τιμῶν τοῦτον ἢ θεραπεία), εὐκότως πόνοις σώματος προσωμίλουν διηνεκίσει, τὴν ἀναγκαίαν χρείαν ταύτη ἑαυτοῖς συμπορίζοντες (61). Ἰησοῦς δὲ τοῦτοις ὑποτασσόμενος, ὡς φησὶν ἡ Γραφή, πάντως καὶ τῷ συνδιαφέρειν τοὺς πόνους τὴν εὐπειθειαν ἐπεδείκνυτο. Προῦν δὲ καὶ τὰς δεσποτικὰς καὶ θείας εὐεργεσίας ἀπογυμνῶν, καὶ μαθητὰς λοιπὸν αἰρούμενος, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσειν διανοούμενος, οὐκ ἐπὶ μίδς γωνίας καίμενος, ἐκλυόμενός τε τὸ σῶμα, τῆς παρ' ἐτέρων ἰδεῖτο διακονίας, ἀλλὰ ἄρτι μὲν ὁδοιπορῶν, καὶ πεζεύων διηνεκῶς, τοῖς μαθηταῖς ἅμα διακονούμενος, ὡς αὐτὸς ἔφησεν· Ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακωνῶν· καὶ, καθὼς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι· ἄρτι δὲ νίπτων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· αὐτοὶ δὲ τῇ διδασκαλίᾳ προσδιατρίβων ἐπὶ μακρὸν, τόπον τε ἐκ τόπου μετασιδίων ἀόκνως, διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν διετέλει. Ἀπαξ δὲ ὑποζυγίῃ, καὶ τούτῳ μόνον ἐπὶ ὀλίγον (62) χρησάμενος φαίνεται, οὐχ ἵνα τὸ σῶμα διαναπαύσῃ, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἔργοις τὴν προφητείαν σφραγίσῃται. Τί δὲ οἱ ἀπόστολοι; Οὐχὶ τὸν Δεσπότην μεμύνηνται; οὐχὶ πόνοις ὥμιλουν διηνεκῶς; Σκόπησον Παῦλον ἐργαζόμενον ἀπαύστως, ὁδοιποροῦντα συντόνως, πλόντα, κινδυνεύοντα, χειμαζόμενον, ἐλαυνόμενον, μαστιζόμενον, λιθαζόμενον, πᾶσιν ἀρχοῦντα τοῖς πειρασμοῖς τῇ προθυμίᾳ τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ σθένει τοῦ σώματος. Εἰ δὲ ἦν τῇ ἀμετρίᾳ παραλύων τὴν τοῦ σώματος δύναμιν, οὐκ ἂν ἐπὶ τούτοις ἐστεφανώθη. Καλὸν οὖν, τὸν τοῦ Δεσπότης βίον καὶ τῶν τούτου μαθητῶν καὶ ἀποστόλων (63) διά τε τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν διά τε τῶν σωματικῶν ἀσκημάτων μιμούμενον, ἐνεργὴν παρέχειν τὸ σῶμα ταῖς ἀρίστας ὑπηρετούμενον πράξει. Ψυχῆς μὲν γὰρ τὸ προεῖσθαι τῶν καλῶν ὅσα καὶ τῇ συνεργίᾳ τοῦ σώματος τελειοῦνται (64)· σώματος δὲ τὸ ἐνεργεῖν ἅπερ ἡ ψυχὴ προεῖλετο. Ἀτονούντος δὲ τούτου πρὸς τὴν ἐνέργειαν, ἡμιτελὲς τὸ κατ' ὁρθωμα ἐν προαιρέσει κρυπτόμενον, καθάπερ τι βλάστημα τοῖς τῆς γῆς κόλποις ἐμμεταραινόμενον, καὶ οὐ προβαλὼν εἰς χρήσιν τούτων, δι' οὗ καὶ ἔφυ.

7. Ἀλλὰ, φησὶ, καὶ ὁ Κύριος ἀσιτιάν ἐπιτεταμένην δόνηγε, καὶ Μωϋσῆς δὲ οὐδὲν ἤττον, καὶ Ἠλίας ὁ προφήτης. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο σκόπησον, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἀπαξ τοῦτο μόνον ἐποίησε, καὶ Μωϋσῆς δὲ καὶ Ἠλίας ὁμοίως· τὸν δὲ λοιπὸν χρόνον ἅπαντα ἐν τάξει τῇ προστηκούσῃ διακυβερνῶντες τὸ σῶμα, καὶ ἐνεργὸν τοῦτο παρέχοντες, κόποις τε καὶ πόνοις προσωμιούντες ἀεὶ, οὕτω τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς τῇ συνεργίᾳ τοῦ σώματος ἀπελάμπρυναν, τὸν πρακτικὸν βίον σφραγίδα καὶ τελειώσιν τῆς πνευματικῆς πολιτείας πεποιήμενοι. Τοῦτο αὖν Μωϋσῆς,

⁶¹ Luc. II, 7. ⁶² Luc. XXII, 27. ⁶³ Matth. XX, 28.

(61) Codex Colb. ἑαυτοῖς ἐκπορίζοντες. Vossii vetus liber ταύτην αὐτοῖς ἐπιπορίζοντες.

(62) Editi ἐπὶ ὀλίγῳ. Antiqui tres libri præter Voss. ἐπὶ ὀλίγον. Mox codex Colb. σῶμα διαναπαύ-

A rebus ad vivendum necessariis non admodum instructi (cujus rei testis est præsepe quod venerando partui inservivit⁶¹), erant, ut verisimile est, laboribus corporis assiduis dediti, sic ut hac ratione res necessarias sibiipsis compararent. Jesus autem, ut ait Scriptura, his subjectus, laboresque una cum ipsis perferendo, obedientiam suam prorsus declaravit. Cæterum autem temporis progressu, cum herilia divinaque beneficia detegeret, et, electis posthac discipulis, de prædicando cælorum regno cogitaret, nequaquam in uno angulo positus aut corpore exsolutus, aliorum indigebat ministerio, sed modo obambulans, et assidue pedibus iter conficiens, una cum discipulis suis ministrabat, velut ipse dixit: *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat*⁶². Item: *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare*⁶³: modo vero lavabat pedes discipulorum⁶⁴. Rursus autem in docendo diu immorari, ac locum ex loco impigre permutare salutis nostræ gratia non intermittebat. Semel autem jumento, eoque ad exiguum duntaxat tempus usus fuisse comperitur⁶⁵, non ut reficeret corpus, sed ut ipsis operibus prophetiam obsignaret. Quid vero apostoli? Nonne Dominum imitati sunt? nonne vacabant assiduis laboribus? Considera Paulum indesinenter laborantem, acriter iter facientem, navigantem, periclitantem, tempestate jactatum, fugatum, flagris cæsum, lapidibus petatum, animi alacritate et corporis firmitate ferendis omnibus tentationibus non imparem. Quod si enervasset corporis vires per immoderationem, haudquaquam ob hæc coronam assecutus fuisset. Quamobrem præclare faciet, qui Domini, illiusque discipulorum ac apostolorum vitam tam per animi virtutes quam per corporis exercitia imitando, corpus strenuum et optimorum operum ministrum præstabit. Animi enim est, bona seligere, quæ posthac perficiuntur corporis opera; corporis vero, exsequi quæ animus selegit. Quod si corpus invalidum est ad agendum, imperfectum remanet virtutis germen quoddam, quod in terræ sinibus emarcescit, pervenit

7. Sed, inquit, et Dominus pertulit inedia, diuturnam, et Moyses quoque, et Elias propheta. Verum illud etiam animadvertite, Dominum nostrum, et Moysen, itemque Eliam, id semel duntaxat fecisse: sed toto reliquo tempore corpus debita moderatione gubernasse, illudque reddidisse strenuum et validum, semper et in laboribus et in ærumnis versantes, sicque animi virtutes corporis ope illustrarunt, actuosam vitam ceu sigillum atque perfectionem spiritualis 550 vitæ præstantes. Hoc Moyses, hoc Elias, hoc etiam

⁶⁴ Joan. XIII, 5. ⁶⁵ Matth. XXI, 7.

σῆται.

(63) Veteres duo libri καὶ τῶν ἀποστόλων. Particula καὶ in editis desideratur

(64) Codex Colb. τελειοῦται.

Joannes ipse effecit : qui ex arcano quodam Dei consilio diu in deserto commoratus, completoque hoc consilio ad regionem cultam profectus, tunc et prædicavit, et baptizavit (quod pertinet ad actionem), et ob suam loquendi libertatem adversus Herodem, certamen absolvit. Hoc et omnis sanctorum turma, et ipse Jesus fecit, in agendo scilicet perseverans : ut undelibet planum esset et exploratum cum ex naturæ legibus, tum ex divinarum Scripturarum doctrina, tum ex omnium sanctorum factis, tum ex vivendi ratione ipsius Servatoris nostri, tum ex regula vitæ virorum pie degentium, melius esse atque præstabilius, si corpus firmum sit ac robustum, quam si exsolutum sit ac enervatum : itemque, si reddatur ad bonas actiones strenuum, quam si voluntaria afflictatione mers fiat ac deses.

CAPUT V.

Quod convenit ascetam in iis operibus, quæ ipsum deceant, exercitari.

Cæterum in iis se operibus exercere asceta debet, quæ sibi convenient : quæ videlicet ab omni cauponaria, longiorique mentis avocatione et turpi lucro aliena sint, quæque manentibus intra tectum nobis ut plurimum confici possint, ut et compleatur opus, et quies servetur. Quod si oportuerit ob inevitabilem quamdam necessitatem opus aliquod etiam sub dio perfici, ne hoc quidem philosophiæ futurum est impedimento. Qui enim vere philosophus est, ei cum corpus sit loco scholæ et gymnasii, sitque eidem animi sedes firmissima, etiamsi in foro fuerit, sive in conventu, sive in monte, sive in agro, sive in media multitudinis frequentia, ceu in naturali monasterio commoratur : quippe qui intus ad se advocet animum, et de rebus, quæ sibi convenient, philosophetur. Fieri enim potest, ut et qui domi desidet, is tamen mente foras evagetur, et qui in foro versatur, is, si vigilet, quasi in solitudine sit, cum et ad semetipsum et ad Deum solum conversus sit, tumultusque ex rebus sensibilibus in animum irrepentes nequaquam sensibus excipiat.

CAPUT VI.

Quod non convenit ascetam incaute cum omnibus hominibus colloqui.

1. Jam ne illud quidem decet, seipsum hominibus omnibus concedere, aut se aperire, aut se incaute detegere. Qui enim secundum Deum vivit, huic complures insidiantur, atque ii ipsi plerumque qui sunt ei conjunctissimi, sæpe vitam ipsius explorant. Itaque operæ pretium est non temere cum externis congredi. Si enim, ut 551 ait Evan-

(65) Sic Vossii vetus liber et alii tres. Editi βαπτίζων ἀπὸ τοῦ πράττειν ἐστὶ καὶ ἐκ τῆς, corrupte. Post verbum ἀποτελεῖν, quod in fine hujus capitis legitur, additum invenitur in Vossii veteri libro διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐνδεΐας.

(66) Editi ἐπιτηδεύειν τὰ προσήκοντα. Antiqui tres libri τὰ πρόποντα. Mox editi προσήκει τὰ ἔργα πρό

Α τοῦτο δὲ Ἠλίᾳς, τοῦτο δὲ καὶ Ἰωάννης αὐτὸς, οἰκονομία μὲν ἀπορήτων τὴν χρονίαν ἐν τῇ ἐρήμῳ διατριβὴν ποιησάμενος· μετὰ δὲ τὴν πλήρωσιν τῆς οἰκονομίας, ἐπὶ τὴν κακοσημένην χώραν ἐλθὼν, κηρύσσων τε καὶ βαπτίζων, ἃ τοῦ πράττειν ἐστὶ, καὶ ἐκ τῆς (65) πρὸς τὸν Ἡρώδην παρρησίας τὴν ἀθλήσιν τελειούμενος. Τοῦτο καὶ πᾶς ὁ τῶν ἁγίων κατάλογος, καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς ἐν τῷ πράττειν διατελῶν· ὡς εἶναι πάντοθεν ὅλων ἐκ τε τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν θείων Γραφῶν, ἐκ τε τῶν τοῖς ἁγίοις ἅπασι πεπραγμένων, ἐκ τε τῆς πολιτείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τοῦ κανόνος τῆς τῶν εὐσεβούντων ζωῆς, ὅτι καλὸν καὶ συμφέρον συνεστάναι μᾶλλον, ἢ παρῆσθαι τῷ σώματι· καὶ ἐνεργὸν τοῦτο παρέχειν ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν, ἢ ἄργον ἐκουσίως ἀποτελεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ὅτι προσήκει τὸν ἀσκητὴν ἔργα ἐπιτηδεύειν τὰ πρόποντα (66).

Ἐργάζεσθαι μέντοι τὸν ἀσκητὴν προσήκει ἔργα τὰ πρόποντα, ὅσα κατηλείας ἀπάσης, καὶ μακροτέρων περισπασμῶν, καὶ αἰσχροκερδείας ἀπήλλακται· ὅσα ὑπορωφίαν μενόντων ἡμῶν, ὡς τὰ πολλὰ, ἐπιτελεῖσθαι δύναται, ἵνα (67) καὶ τὸ ἔργον πληρωῖται, καὶ ἡσυχία φυλάττεται. Εἰ δὲ τι δεῖσι διὰ τὴν ἀναγκαίαν χρείαν καὶ ὑπαίθρων ἔργον ἐπιτελεῖν, οὐδὲ τοῦτο τὴν φιλοσοφίαν κωλύσει. Ὁ γὰρ ἀκριβὲς φιλόσοφος, φροντιστήριον ἔχων τὸ σῶμα, καὶ καταγωγὴν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ, καὶ ἐν ἀγορᾷ ὡν τύχη (68), καὶ ἐν πανηγύρει, καὶ ἐν ὄρει, καὶ ἐν ἀγρῷ, καὶ μεταξὺ πλήθους πολλοῦ, ἐν τῷ φυσικῷ μοναστηρίῳ καθίδρυται, ἐνδον συνάγων τὸν νοῦν, καὶ φιλοσοφῶν τὰ αὐτῷ πρόποντα. Δυνατὸν γὰρ καὶ οἰκοὶ καθήμενον, ἔξω περιπλανᾶσθαι τοῖς λογισμοῖς· καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾷ ὄντα, νήφοντα δὲ, ὡς ἐπ' ἐρημίας εἶναι, πρὸς ἑαυτὸν τε καὶ πρὸς Θεὸν μόνον ἐπιστρεφόμενον, καὶ οὐ δεχόμενον ταῖς αἰσθήσεσι τοὺς ἐκ τῶν αἰσθητῶν τῇ ψυχῇ θορύβους προσπίπτοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ὅτι οὐ χρὴ πᾶσι τῶν ἀνθρώπων ἀφυλάκτως συνδιατρίβειν τὸν ἀσκητὴν.

1. Θαρβεῖν δὲ μὴδὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ἑαυτὸν, μὴ δὲ ἀπογυμνοῦν, μὴδὲ ἀνακαλύπτειν ἀφυλάκτως προσήκει. Πολλοὺς γὰρ ἐφεδρὸς ὁ κατὰ Θεὸν πολιτευόμενος ἔχει· καὶ αὐτοὺς πολλάκις τοὺς οἰκειοτάτους, τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς κατασκόπους. Προσήκει τοίνυν μὴ ἀβασανίστους ποιεῖσθαι τὰς πρὸς τοὺς ἐξωθεν συντυχίας. Εἰ γὰρ ὁ Σωτὴρ, ὡς φησι το

ποντα.

(67) Editi δύναται· ἂν ἵνα. At mss. tres δύναται· ἵνα. In Vossii veteri libro ita legitur post voculam ἂν· ὥστε τὸν τόνον τῆς ψυχῆς καὶ τὴν τῆς ἀρετῆς θεωρίαν διὰ τῆς ἐπιταγῆς ἐργασίας μὴ ἀπαμβλύνειν· ἵνα καὶ τὸ ἔργον.

(68) Codex Colb. ὡν τύχοι.

Εὐαγγέλιον, οὐκ ἐπίστευε τοῖς πᾶσιν αὐτὸν (Αὐ-
τὸς γάρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς (69) οὐκ ἐπίστευεν
αὐτὸν αὐτοῖς)· εἰ ἐκεῖνος, ὁ καθαρὸς, ὁ ἄμω-
μος, ὁ ἀνεπιληπτός, ὁ δίκαιος, ὁ τὸ πᾶν ἀρετῇ,
πῶς ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ, οἱ εὐόλισθοι, οἱ μὴ
κατὰ σκοπὸν ἀεὶ εὐδοκῶμενοι, τοῦτο μὲν διὰ τὴν φυ-
σικὴν ἀσθένειαν, τοῦτο δὲ διὰ τὸν πονηρῶς καὶ ἀνε-
δότως ἡμῖν προσπαλίζοντα, αὐτοὺς ἐκδιδόντες πε-
ριέργους ἀνθρώπους (70), οὐχὶ πονηρὰς ἐπισπασόμεθα
διαβολὰς, καὶ αὐτοὺς τὰ σκάνδαλα καταπήξομεν (71);
Πολλάκις γάρ οἱ πονηροὶ καὶ τὰ καλῶς πραττόμενα
διαβάλλειν ἐπιχειροῦσι, καὶ μὴ ἀλοιδύρητα καταλι-
πάνει, καὶ τὰ μικρότατα τῶν πταισμάτων ἀν-
έχονται.

2. Κρὴ ταῖνον πεφυλαγμένας (72) ποιεῖσθαι τὰς πρὸς
τοὺς ἔξωθεν ὀμιλίας. Συμβαίνει γάρ αὐτοῖς τι καὶ
ἕτερον πάθος ὑπὸ λογισμῶν ἀπειρίας ἐπὶ τῶν ἀνα-
χωρησάντων τοῦ βίου. Ὑπολαμβάνουσι γάρ, οὐ
τὴν γνώμην μετατεθεῖσθαι τῶν μετατιθεμένων (73)
τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν φύσιν αὐτοῖς τὴν ἀνθρωπίνην
μετεσκευάσθαι· καὶ οὐ κρίνουσι τοὺς ἀσκητὰς ὡς
ἐν πάθει μὲν τοῖς αὐτοῖς σπρεφομένους, δυνάμει δὲ
ψυχῆς καὶ ἀλλοτριώσει τῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἐπικρα-
τοῦντας αὐτῶν (74)· ἀλλ' ὁδοῦνται, ὅτι πάντῃ ἐκποδῶν
τὰ πάθη τῆς τοῦ σώματος αὐτῶν φύσεως γέγονεν.
Ὅθεν δὴ, καὶ εἴ τι μικρὸν ὁ πνευματικὸς δια-
μάρτοι τοῦ καλοῦ, εὐθέως ἅπαντες, καὶ οἱ τὸ
πρὶν θερμῶτατοι ἐπαινέται καὶ θαυμάσται, πικροὶ
κατηγοροὶ γίνονται, καὶ διελέγουσιν αὐτοὺς, οὐ-
δὲ πρότερον ἀληθεῖς τοὺς ἐπαίνους ποιοῦμενοι.
Καθάπερ γάρ ἀθλητοῦ τινος ὀλισθήσαντος, εὐ-
θύς ὁ ἀντίπαλος κατεξανίσταται παύων καὶ προσκα-
ταβάλλων αὐτόν· οὕτω καὶ ἐκεῖνοι (75), ἐπὶ ἰδίῳ
τὸν ἐν ἀσκήσει ἀρετῆς διαζόντα μικρὸν τι τοῦ
καλοῦ διαμαρτήσαντα, ἐπιτίθενται ταῖς λοιδορίαις
καὶ ταῖς διαβολαῖς, ὥσπερ τοξεύμασι βάλλοντες·
οὐ λογίζονται καθ' αὐτοὺς, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐφ'
ἐκείνης ἡμέρας μυρίαίς τιτρώσκονται τοῖς βέλεσι
τῶν παθῶν. Οἱ δὲ γε τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταί,
λίπερ ὑπὲρ τῶν ὁμοίων πολιορκούμενοι παθῶν, ἢ
μικρά τινα, ἢ οὐδὲν πολλάκις ὑπὸ τούτων ἐπιτρεά-
ζονται· καὶ ταῦτα, καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν σφοδρό-
τερον ἢ περ ἐκεῖνοι δεχόμενοι. Ἐπεὶ οὗτοι μὲν
τὸν πρὸς ἐκεῖνον ἀγῶνα διωμολόγησαν, καὶ μέγα τῷ
πονηρῷ τὸ κατὰ τούτων ἀρᾶσθαι νίκος, πάλιν (76) δ'
αὐτὸ τὸ ἡττηθῆναι· καίριαν τὴν πληγὴν ἤνεγκεν, ὡς
ἄλλοτε πρὸς αὐτὸν ἀρετῆς μέρεσιν ἡττηθέντι· ὁ
δὲ πρὸς τοὺς τῷ βίῳ προσνεύσαντας αὐτοὺς κατα-

⁶⁹ Joan. 11, 24.

(69) Antiqui duo libri ὁ Ἰησοῦς. Articulus in vul-
gari de erat.

(70) Codex Voss. ἐκδιδόντες πονηροὺς ἀνθρ.

(71) Unus ms. ἐπισπασόμεθα... καταπήξομεν.
Mox duo mss. ἐπιχειροῦσιν, οὐδὲ ἀλοιδύρητα. Codex
Colb. ἐπιχειροῦσι, μήτε ἄλ.

(72) Veteres duo libri πεφυλαγμένας.

(73) Codex Colb. τῶν μετατιθεμένων. Statim Reg.
tertius et editi μετασκευάσθαι. Alii tres mss. με-

Agelium, non omnibus seipsum concrederebat Serva-
tor (Ipse enim, inquit, Jesus non credebat semet-
ipsum eis⁶⁹); si ille, licet purus, inculpatus, nulli
reprehensioni obnoxius, justus, si ille qui prorsus
virtus ipsa erat, ita se gessit, quomodo nos pec-
catores, ad lapsum proclives, quorum via non
semper directæ sunt ad scopum, partim propter
infirmitatem naturalem, partim propter eum qui
maligne ac fortiter nobis adversatur, quomodo, in-
quam, fieri poterit, ut si nosmetipsos curiosis ho-
minibus prodiderimus, non condemus in nos pravas
calumnias, et nobis ipsis offendicula non strua-
mus? Nam maligni ea etiam quæ recte sunt, cal-
umniari non raro conantur, et ne levissima qui-
dem errata a conviciis immunia relinqui sinunt.

2. Par est igitur caute cum externis hominibus
confabulari. Nam incident et in aliud quoddam vi-
tium, dum de iis qui e sæculo recesserunt, impe-
rite ac inscite cogitant. Suspiciantur enim non
mentem sententiamque eorum, qui vitæ genus im-
mutarunt, immutatam fuisse, sed ipsam naturam
humanam penitus in illis fuisse transformatam, nec
judicant de ascetis, tanquam de hominibus, qui
cum in iisdem affectibus versentur, eos tamen
animi viribus, et sua a voluptatibus abalienatione
vincant; sed arbitrantur corporis eorum naturam
affectibus nullomodo obnoxiam esse. Ex quo fit, ut
si vel paululum spiritualis vir a recto declinarit,
statim omnes, etiam ii ipsi qui erant antea serven-
tissimi laudatores admiratoresque, fiant amarulenti
accusatores, atque adeo non veras laudes prius tri-
buisse convincuntur. Quemadmodum enim labente
aliquo athleta, confestim adversarius insurgit, il-
lumque ferit, ac magis prosternit: sic etiam illi,
ubi viderint eum qui in virtutis exercitio vivit,
tantillum a recto deflexisse, tum ipsum conviciis
calumniisque perinde ut immissis quibusdam spi-
culis insectantur: neque reputant secum, se quoti-
die innumeris vitiorum telis transigi. At vero pie-
tatis propugnatores, etiamsi ab iisdem obsideantur
affectibus, sæpe tamen ab his aut parum, aut nihil
accipiunt detrimenti; idque, quamvis adversarium
vehementiorem quam illi sustineant. Nam hi qui-
dem ei se adversarios professi sunt, et magni ali-
quid adeptum se esse arbitrantur malignus ille, si
de ipsis reportet victoriam, contraque, si succum-
bit, putat mortiferam plagam sibi infligi, tanquam
qui perfecte et in omnibus virtutis partibus victus
sit: sed bellum iis, qui se mundo sæculoque ad-

σκευάσθαι.

(74) Codex Colb. ἐπικρατοῦντας αὐτῶν. Aliquanto
post editi Ὅθεν δὴ, καὶ εἴ ὅτι. Veteres tres libri
εἴ τι. Haud longe editi ἐπαινέται καὶ θαυμάσται,
male. Antiqui duo libri præter Combef. θαυμάσται,
bene.

(75) Codex Colb. οὕτως χάνειν.

(76) Codices nonnulli καὶ πάλιν.

dixerunt, illatum, despiciatui habetur, partim quod maxima eorum pars ad suam cladem stragemque suapte sponte currant, voluptatibus variis atque cupiditatibus ad peccatum allecti, adversarioque victoriam de se facillime reportandam offerentes, partim quod si etiam qui parum peccato obsistere videntur, ob varia impedimenta haud difficile a palæstra secedant, **552** et terga vertentes, vehementerque sagittis petiti, multas ac fœdas cladis suae notas ferant.

3. Quod si forte nonnulli, impejū etiam mundanarum curarum superato, maligni illius bello obversa facie opponere se potuerunt, non tamen paria certamina sustinuerunt, sed multo, vel potius infinitis partibus minora sunt ascetarum certaminibus. Alter enim contendit retinere jus suum, atque in litibus, quæ de presentibus fiunt, pertinaciter decertat; alter vero vel de jure etiam suo iis qui secum litigant, concedit, perficiens illud: *Ab eo qui auferi quæ tua sunt, ne repete*³¹. Ille percussus percutit vicissim, et affectus injuria injuriam vicissim infert, atque hoc pacto stare se in æqualitate arbitratur: hic vero tolerat, quoad injuriam facienti aut etiam ferienti satietatem attulerit. Et hic idem studet omnibus corporis voluptatibus dominari: alter vero ad satietatem usque indulget voluptatibus. Quomodo igitur qui civile vitæ genus ducit, inter athletas numerabitur, si cum asceta comparetur? Velim consideres et aliud, quod iis solitum est usu venire, qui communem ac vulgarem vitam sequuntur, quandocumque res ascetarum expendunt. Simul ac enim asceta æquum esse duxerit, corpus post longam famem alimento suffulcire, tunc quasi is incorporeus esset, et materia expers, ipsum aut nihil, aut quam paululum alimenti sumere volunt.

4. Et si viderint ascetam non omnino immiseri-corditer corpus tractare, sed partim saltem præ-senti necessitati satisfacere, cum conviciis ac calumniis consectantur, ac eos vocant heluones, voracesque, et id dedecus bibendique intemperantiam ab uno in omnes extendunt: neque illud reputant, se, cum bis, et ex ipsis nonnulli etiam ter die cibum capiant, et escis crassissimis ac pinguis-simis, ingentique carniū mole exsatiētur, immodicamque vini copiam infundant, nihilominus tamen perinde atque canes post longam famem a vinculis solutos, mensis inhiare. Sed veri asceta et alimento sicci-s-simo utuntur, et in quo præter in-civilitatem tenues admodum ad alendum vires

³¹ Luc. vi, 30.

(77) Veteres duo libri νῦτα τρέψαντες.

(78) Regii secundus et quartus ἀλλ' οὐν γε οὗτοι οὐ τοὺς ἀγῶνας διήνεγκαν.... τῶν ἀσκητικῶν λειπονται.

(79) Codex Colb. cum Voss. τῶν ἰδίων κρατεῖν, sua servare conatur.

(80) Voculam ἥ addidimus ex antiquis duobus libris.

A πεφρόνηται πόλεμος· τὸ μὲν, ὅτι οἱ πλείστοι αὐτῶν αὐτομάτως ἐπὶ τὴν ἥτταν τρέχουσι, ταῖς πεικilaῖς ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις πρὸς τὴν ἁμαρτίαν δελεαζόμενοι, καὶ ἀπονν αὐτῷ τὴν καθ' ἑαυτῶν νίκην παρέχοντες· τὸ δὲ, ὅτι καὶ οἱ δοκοῦντες μικρὸν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταῖρειν, τοῖς ποικίλοις περισπασμοῖς εὐκόλως τῆς ἀγωνίας ἀφέλκονται, καὶ τὰ νῦτα στρέψαντες (77), καὶ ἀνεκδοτῶς βαλλόμενοι, πολλὰ καὶ αἰσχροὶ τῆς ἥττης τὰ ἀτίγμματα φέρουσιν.

3. Εἰ δὲ ποῦ τινες, καὶ τὴν φορὰν τῶν βιωτικῶν περισπασμῶν βιασάμενοι, ἀντιθέσθαι πρὸς τὸν τοῦ πονηροῦ δεδυνήντα πόλεμον, ἀλλ' οὐν γε οὐ τοιούτους ἀγῶνας διήνεγκαν, ἀλλὰ πολλῷ καὶ ἀπείρῳ τῷ μέτρῳ τῶν ἀσκητικῶν λειπομένους (78). Ὁ μὲν γὰρ τῶν δικαίων κρατεῖν (79) ἐσπούδακε καὶ φιλονεικῶς διαγωνίζεται ἐν ταῖς περὶ τὰ παρόντα ἀμφισβητήσεσιν· ὁ δὲ καὶ τῶν δικαίων τοῖς ἀμφισβητοῦσι παραχωρεῖ, πληρῶν τὸ, Ἄπὸ τοῦ αἰροντος τὰ σὰ, μὴ ἀπαίτει. Ὁ μὲν, τυπηθεὶς, ἀντετύπησε, καὶ ἀδικηθεὶς, ἀντήδικησε, καὶ ταύτῃ τὸ ἴσον ἔχειν ὑπολαμβάνει· ὁ δὲ καρτερεῖ μέχρι τοσούτου, ἄχρι χρόν τῷ ἀδικούντι ἥ (80) καὶ τῷ παύοντι ἐμποιῇσει. Καὶ ὁ μὲν πασιῶν τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν κρατεῖν διεσπούδακεν, ὁ δὲ ἐν χρόνῳ διατρίβει τῶν ἡδονῶν. Πῶς οὐν ἂν καὶ (81) ἀγωνιστῆς ὁ βιωτικῶς νομισθεὶς πρὸς τὸν ἀσκητὴν κρινόμενος; Σκόπησον δὲ καὶ ἕτερον, ὅπερ πάσχειν συνήθες τοῖς τῷ παρόντι βίῳ προσέχουσιν, ἥνικα ἂν τὰ περὶ τοὺς ἀσκητὰς ἐξετάζωσιν. Ἐπειδὴν γὰρ ὁ ἀσκητὴς ἐκ μακρὰς τῆς ἐνδεας ὑπερείδειν τὸ σῶμα τροφῇ καλῶς ἔχειν ἡγήσατο (82), καθάπερ ἀσώματόν τε καὶ ἄϋλον, ἥ οὐ μετέχειν τροφῆς, ἥ τῆς ἐλαχίστης θέλουσι.

4. Κἂν ἴδωσι τὸν ἀσκητὴν μὴ πάντῃ τοῦ σώματος ἀπειδῶς ἔχοντα, ἀλλὰ μέρει γοῦν τινι τὴν ὑπάρχουσαν ἐνδεαν θεραπεύοντα, λοιδοροῦσι καὶ διαβάλλουσι, καὶ πολυσίτους τινὰς καὶ λαϊμάργους ἀποκαλοῦσι, τὴν κατὰ τοῦ ἐνὸς ὕβριν καὶ παροινίαν ἐπὶ τοὺς πάντας ἐκτείνοντες· οὐ λογιζόμενοι, ὅτι αὐτοὶ μὲν δις, ἔνιοι δὲ αὐτῶν καὶ τρίς τῆς ἡμέρας σιτούμενοι σιτίων τὰ παχύτατα καὶ πύστατα, ἀπείρου τε ὄγκου κρεῶν ἐμπορούμενοι, καὶ οἴνου πληθὸς ἀμετρον ἐγγερόμενοι, οὕτως ἐπὶ τὰς τραπέζας κεχῆναι, ὥστερ σκύλακες μετὰ μακρὰν ἐνδεαν τῶν δεσμῶν ἀφεθέντες. Οἱ δὲ γε κατὰ ἀλήθειαν ἀσκηταὶ τροφῇ τε ξηροτάτῃ χέρηνται, καὶ ὀλίγον ἔχουσι (83) σὺν ἀσθενείᾳ τὸ τρέφειμον, καὶ παρὰ

(81) Editi Πῶς οὐν καὶ... νομισθῇ. At mss. duo ut in contextu.

(82) Reg. secundus ἡγήσατο. Alius ms. ἡγήσεται. Aliquanto post editi μὴ παντὶ, male. Veteres libri πάντῃ.

(83) Antiqui duo libri ὀλίγον ἔχουσι. Mox editi ἀπαξ εἰ καὶ τάξει. At mss. tres ἀπαξ· οἱ γε τάξει.

πᾶσαν τὴν ἡμέραν ἀπαξ· ὃς γὰρ τάξει διαζῆν ἐργω-
κότας, καὶ τοῦτο μετρίως καὶ ἐπιστημόνως σι-
τούμενοι, εὐχόμενοι παρὰ τὸν καιρὸν τῆς σιτήσεως
τὴν χρεῖαν μετ' εὐπαρήσιας τοῦ συνειδότης (84)
χορηγοῦσι τῷ σώματι. διὰ τοι τοῦτο προσήκει μὴ
τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν κρίνεσθαι ὑπὸ ἄλλης συνειδή-
σεως. Εἰ γὰρ ἡμεῖς χάριτι μετέχομεν, τί βλασφη-
μούμεθα ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν; τὴν ἔνδειαν
καὶ τὴν τῆς τροφῆς εὐτέλειαν μετὰ τοσαύτης εὐ-
φροσύνης αἰρούμενοι, μεθ' ὧν οὐδὲ ἐκεῖνοι τὴν
ὑπέρλαμπρον καὶ παντοδαπὴν (85) τῆς πολυόφου τρα-
πέζης παρασκευὴν. Εἰ δὲ τις τῶν εἰρημένων ἀν-
θρώπων ἐπὶ συνέσει καὶ ἐλλαθείᾳ γνώριμος εἴη,
καὶ δι' αἰδοῦς ἀγοι τὸν ἡμέτερον βίον, τοῦτω κοι-
νωεῖν τραπέζης, εἰ τοῦτο δέησεν ἐπισκεμμένως,
οὐκ ἄλογον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὅτι οὐ χρὴ συχνὰς καὶ ἀσασταρίστους ποιεῖσθαι
τὰς προόδους.

I. Χρὴ δὲ μὴδὲ προφάσει τῆς τῶν ἀδελφῶν ἐπι-
σκέψεως τε καὶ συνουχίας πολλὰς καὶ συχνὰς ποιεῖ-
σθαι τὰς ἐκδημίας (ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο διαβολικὴ τις
ἐπίνοια, πειρωμένοι τοῦ ἐχθροῦ διὰ (86) τῆς τοιαύ-
της μεθόδου τὸ εὐσταθὲς ἡμῶν καὶ τὸ τεταγμένον
τῆς ζωῆς παραλύειν, καὶ εἰς φιληδονίας καὶ λογισμῶν
ἀκαταστασίας διαφόρους ἐμβάλλειν)· καθ' ἥσυχίαν
δὲ ἑαυτοῖς ἐμιλοῦντας, διασκέπτεσθαι τε καὶ ἐπαν-
ορθοῦν τὰ τῆς ψυχῆς ἀμαρτήματα. Ὁ γὰρ ἄρτι τὸν
κόσμον τῇ (87) διαθέσει καταλιπὼν, ἀπὸ μὲν τῆς
πρὸς τὰ καλὰ νεύσεως τὸ ἐπαινετὸν ἔχει· οὐπω δὲ
τὸ τέλος τῶν ἀρετῶν κέκτηται· πολλάκις δὲ οὐδὲ
ἐπιανεύεται τὸν τρόπον τῆς αὐτῶν κατορθώσεως,
ἀλλὰ δεῖται, καθ' ἥσυχίαν ἑαυτὸν ἐπισκεψάμενος,
κατεῖναι τε τὰς ἀτάκτους τῆς ψυχῆς ὁρμὰς καὶ κινή-
σεις, καὶ ταῦται γενναίως ἀνταγωνίσασθαι, καὶ τοῖς
κρίεσσι λογισμοῖς τὰς ἀταξίας ἐπανορθώσασθαι·
τάξις γὰρ ψυχῆς ἀρετῆς σύνθεμα. Ὁ τοίνυν δια-
παντὸς ἐν ἀποδημίαις καὶ μεταβάσειν ὢν, καὶ δεῖ
τὸ τῆς ψυχῆς σύννοον καὶ πεπικνωμένον ῥιπίζων
καὶ διαχέων, καὶ πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῦ σώματος βλέ-
πειν κατὰ μικρὸν ἐθιζόμενος, πῶς δυνήσεται κα-
τεῖναι (88) ἑαυτὸν, ἢ γινώσκει τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα, ἢ
πρὸς τὸ δέον αὐτὰ μεθαρμόσασθαι, τὴν ψυχὴν ἐπι-
διερεθεῖζων πρὸς ἐμπαιθεῖς διαθέσεις.

2. Χρὴ τοίνυν ἡσυχὴ μένειν τὰ πολλὰ, καὶ καρτε-
ρεῖν ἕκαστον τὴν ἰδίαν καταγωγὴν, ἵνα ἔχη τοῦτο
τῆς εὐσταθείας τῶν τρόπων μαρτύριον (89)· μὴ πάντῃ
μὲν καθεῖρχθαι, ἀλλὰ τὰς τε ἀναγκαίας προόδους
εὐπαρήσιας τοῦ ποιεῖσθαι, ἐν αἷς οὐδὲν τὸ συνειδὸς
ἐπισκῆπτει, καὶ τοὺς βελτίστους τε καὶ ὠφελιμω-
τάτους διὰ πολιτείας ἀκρίθειαν τῶν ἀδελφῶν ἐπι-

(84) Sic veteres quatuor libri. Editi μετ' εὐπαρή-
σιας τοῦ συνειδ.

(85) Codices duo καὶ παντοδαπὴν. Statim codex
Colb. εἰ τοῦτο δέησεν.

(86) Editi ἐχθροῦ καὶ διὰ. At mss. ἐχθροῦ διὰ.

(87) Editi ἄρτι τὸν δεσμὸν τῇ. Veteres duo libri
ἄρτι τὸνδε τὸν δεσμὸν, qui reliquit vinculum. Vossii

A sint, et comedunt semel per totam diem: qui cum
ordinate vitam degere statuerint, moderateque ac
prudenter cibum sumant, jure ac merito ubi edendi
tempus advenit, tunc animo religionis libero cor-
pori necessaria suppeditant. Quamobrem convenit
libertatem nostram ab alia conscientia non judi-
cari. Si enim nos cum gratia accipimus, quid pro
iis de quibus gratias agimus, blasphemamur? dum
tenuitatem, cibique vilitatem tanta cum hilaritate
amplectimur, cum quanta ne illi quidem splendi-
dissimum et omnigenum mensæ lautissimæ appa-
ratum. Quod si quispiam ex his, quos dixi, homi-
nibus ob prudentiam ac pietatem notus sit, ha-
beatque in reverentia nostrum vitæ institutum,
cum nostra mensa circumspēcte communicare, si
B id usus poscat, a ratione alienum non est.

553 CAPUT VII

Quod non oportet crebro et temere cœredi

1. Atque etiam operæ pretium est, nequaquam
prætextu et visendi fratres, et cum ipsis collo-
quendi, crebro ac frequenter peregrinari. Nam et
hoc diabolicum quoddam inventum est: siquidem
conatur adversarius ejusmodi artificio constantiam
nostram, et vitæ nostræ disciplinam evertere, nos-
que voluptatibus ac variis cogitationum tumultu-
bus implicare. Imo vero nobiscum tacite collo-
quendo, peccata animæ et expendere et emendare
debemus. Qui enim nuper ex animo hunc mundum
dereliquit, ob suam quidem ad bona propensionem
laudandus est: at nondum tamen virtutum assecu-
tus est perfectionem, imo etiam quomodo eas con-
sequi possit, ne cogitavit quidem; ob idque ei opus
est, præmisso prius sui ipsius tacito examine, inor-
dinatos animi impetus ac motus excutere, hisque
fortiter oblucri, et melioribus consiliis perturba-
tionem sedare; nam animi ordinatio ac sedatio ar-
gumentum est virtutis. Qui igitur assidue peregri-
natur, transitque de loco in locum, ac semper
animi attentionem crebramque meditationem ven-
tilat, et effundit, paulatimque assuescit ad corpo-
ris voluptates respicere, quomodo poterit inspicere
seipsum, aut agnoscere ea quæ se non recte ha-
beat, aut ipsa ad honestum decorumque revocare,
D cum magis ac magis ad vitiosas affectiones ani-
mus illius irrifetur?

2. Par est igitur in quiete ut plurimum manere,
et quemlibet in propria sede persistere, ut hoc con-
stantiæ morum testimonium habeat: non tamen
prorsus in cella sua inclusum esse, sed libere, si
propterea nihil conscientia exprobrei, necessitate
cogente egredi, et fratres vitæ integritate et opti-
mos et utilissimos invisere, sed ita tamen, ut ex
vetus liber et Colb. ut in contextu, rectius. Ali-
quanto post codex Voss. ἀταξίας ἐπανορθοῦσθαι.

(88) Codex Colb. ἢ κατεῖναι. Nec ita multo infra
idem ms. εἰς τὴν ἰδίαν καταγ.

(89) Veteres duo libri εὐσταθείας τὸν τρόπον μαρ-
τυροῦν. Haud longe codex Colb. cum Voss. βελτίους
τε καὶ.

utili congressu virtutum capiat exempla : quod consequetur, si, ut diximus, in prodeundo modus teneatur, nihilque fiat quod reprehendi possit. Saep̄ enim insitum etiam animo lædium exeundo dissipatur; idque in causa est cur iterum veluti convalescamus, ac paululum respiremus, alacriterque ad certamina pro pietate subeunda veniamus. Quod si quis, quod e cella non egrediatur, propterea sentiat de se magnifice, is noverit, se ob rem inanem inflari. Neque enim non exire, ex se laudandum est, aut data occasione exire, potest virum probum aut improbum reddere : sed firmum et immutabile iudicium circa bonum, aut contra levitas et inconstantia hominem bonum reddit vel malum. Si quis vero posteaquam bonum in animo firmiter constabiliverit, diuturnaque exercitatione gubernandorum affectuum experientiam adeptus 554 fuerit, et domitis corporis libidinibus coercuerit tumultus animales, tum demum rationis freno confusus velit frequentius ac crebrius ad ædificandos visitandosque fratres egredi, eum, qui ejusmodi est, ratio ad exeundum potius inducet, ut posita super candelabro lucerna, doctrinæ bonæ lumen impertiat omnibus : si modo confidat posse et sermone et opere seipsum iis quibuscum congregitur, seu quamdam virtutum scholam exhibere : et si semetipsum ita muniverit, ut Apostolus dixit : *Ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar* 32.

CAPUT VIII.

Quod ascetis instabilibus confidentia ac libertas loquendi danda non sit : imo vero quod hi vitandi sint.

1. Atque ii etiam vitandi sunt, qui instabiles sunt, et modo ad hos, modo ad illos fratres accedunt, et irrequieto ac vehementi impetu jugiter circumeunt monasteria, et plane spiritualis dilectionis obtentu et nomine, carnis expleant voluntates : quorum in animis nulla inest constantia, nulla stabilitas, nulla disciplina, nullus prudentiæ ornatus ; sed potius quidquid curiosum ac pravam est, quidquid refertum est inconstantia et dementia, dolo et simulatione, mendacio et fraudulenta adulatione. Hi enim sunt et lingua imperiti, et ventre intemperantes, et animo semper elati ac

32 I Cor. ix, 27.

(90) Hæc verba, παραδείγματα ἀρετῶν ἐκ τῆς ὠφελίμου συντυχίας λαμβάνοντα, reperiuntur quidem in vulgatis et in ora Regii tertii manu recentiore : sed in reliquis mss. desunt. Ibidem duo mss. ἐμμέτρους μέντοι.

(91) Antiqui duo libri διαλύουσα. Ibidem Vossii vetus liber et alii duo ἐπιβρώσασα. Paulo post codex Voss. προθυμότερως προσιέναι.

(92) Unus ms. μέγα φρονεῖ. Mox editi φυσούμενος πράγματι. Regii secundus et quartus φυσούμενος, melius.

(93) Regius secundus φαῦλον ἀποτελεῖν · ubi vox ὀδεν supplenda est. Mox codex Voss. pro βεβαίως habet τελείως.

σκέπτεσθαι, παραδείγματα ἀρετῶν ἐκ τῆς ὠφελίμου συντυχίας λαμβάνοντα (90), ἐμμέτρους, ὡς ἔφημεν, καὶ ἀνεπιλήπτους τὰς προόδους ποιοῦμενον. Πολλάκις γὰρ καὶ ἀκηδὴν ἐγγενομένην τῇ ψυχῇ ἢ πρόδος διαλύσασα (91), πάλιν οἷον ἐπιβρώσασαι καὶ ἀναπνεῦσαι μικρὸν παρασχούσα, προθύμως προσιέναι τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγωνίσμασι δίδωσιν. Εἰ δέ τις ἐπὶ τῷ μὴ προιέναι τοῦ ὁωματίου μέγα φρονοίη (92), ἴστω διακένῳ φυσούμενος πράγματι. Οὐδὲ γὰρ τὸ μὴ προιέναι καθ' ἑαυτὸ καλὸν, ἢ τὸ κατὰ καιρὸν προιέναι καλὸν ἢ φαῦλον οἶδεν ἐργάζεσθαι · ἀλλ' ἡ περὶ τὸ καλὸν βεβαία καὶ ἀκίνητος κρίσις, ἢ τοῦναντίον, τὸ εὐμετάθετον σπουδαῖον ἢ φαῦλον ἀποτελεῖ (93). Εἰ δέ τις, τὸ καλὸν τῇ ψυχῇ βεβαίως ἐνιδρυσάμενος, καὶ τῇ χρονίᾳ ἀσκήσει τῆς τῶν παθῶν κυβερνήσεως τὴν ἐμπειρίαν λαθὼν, καὶ δαμάσας μὲν τὰς σωματικὰς ἀκρασίας (94), χαλινώσας δὲ τὰς ψυχικὰς ἀταξίας, θαρρῶν δὲ τῷ τοῦ λογισμοῦ χαλινῷ, συχνότερας θέλοι (95) ποιῆσθαι τὰς προόδους εἰς οἰκοδομήν καὶ ἐπίσκεψιν ἀδελφῶν, τὸν τοιοῦτον καὶ παρορμήσει μᾶλλον ὁ λόγος ἐπὶ τὴν πρόδον, ἵνα, τὴν λύχνον ἐπὶ τὴν λυχνίαν τιθεῖς, πᾶσι τὸ φῶς τῆς τῶν καλῶν καθηγέσεως χορηγήσῃ · μόνον εἴγε θαρροίη (96), ὡς καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ διδασκαλεῖον ἀρετῶν ἑαυτὸν δυνήσεται τοῖς συντυχάνουσι παρέχειν · καὶ οὕτως ἐξασφαλισαίτο ἑαυτὸν, καθὼς ὁ Ἀπόστολος εἴρηκε · *Μὴ πως, ἀλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένημαι.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ὅτι οὐ χρὴ τοῖς ἀπαταοῦσι τῶν ἀσκητῶν μεταδιδόναι θάρσους καὶ παρήρησις, ἀλλὰ καὶ τούτους φυλάττεσθαι.

1. Φυλάττεσθαι μέντοι προσήκει καὶ τοὺς ἀπαταοῦντας, καὶ ἄλλοτε πρὸς ἄλλους τῶν ἀδελφῶν (97) μεταβαίνοντας, καὶ ἀπαύστους καὶ ἀνευδότους ὁρμαῖς διαπαντὸς περινοστούντας τὰ μοναστήρια, καὶ προφάσει ὁθὲν πνευματικῆς ἀγάπης τὰ τῆς σαρκὸς ἐκπληροῦντας θελήματα · οὐδὲν βέβαιον, οὐδὲ ἱερῶς μένον, οὐδὲ εὐτακτον, οὐδὲ συνέσει κεκοσμημένον ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχοντα, ἀλλὰ πᾶν ὅ τι περιέργων καὶ κακότητος, βεμβασμοῦ καὶ ἀλογιστίας πεπληρωμένον, δόλου καὶ ὑποκρίσεως, ψευδολογίας καὶ ἀπατηλῆς κολακείας. Οὗτοι γλώσσαν (98) μὲν ἀπαίδευτοι, γαστέρα δὲ ἀκρατεῖς, ψυχὴν δὲ διαπαντὸς ἐπτερω-

(94) Sic mss. tres præter Voss. Vox ἀκρασίας deerat in vulgatis.

(95) Codex Colb. συχνότερας θέλει. Alius ἐθέλοι. Alius θέλει.

(96) Vossii vetus liber θαρροίη ἑαυτῷ. Nec ita multo post duo mss. οὕτως ἐξασφαλισατο.

(97) Veteres duo libri καὶ ἀπένοντας ἄλλοτε πρὸς ἄλλους τῶν ἀδελφῶν, καὶ, etc.

(98) Unus ms. et editi οὗτοι γλώσση. At mss. tres γλώσσαν. Aliquanto post unus ms. cum Voss. ψυχῇ δὲ διαπ. Ibidem codex Colb. ἀνεπερωμένοι. Rursus in eodem loco idem ms. Colb. διτιςζομένους λογισμούς.

μένοι καὶ βιτιζόμενοι, λογισμοὺς κατὰ τὴν πᾶσιν
τῶν νυκτερίων ἔχοντες, οὐδαμῶς πρὸς τὸ εὐθεῖ (99)
βλέποντας, ἀλλὰ σκολιὰ καὶ εὐμετάτρεπτα πετομέ-
νους· ἄλλο παρὰ τὰς πρώτας ὁρμὰς υποφαίνοντας,
καὶ πρὸς ἕτερον τῷ εὐμεταβόλῳ τῆς γνώμης παρὰ
δόξαν πᾶσαν φερομένους, πολλὰ ἔσποντας, καὶ οὐδὲν
προβαίνοντας.

2. Ἐοικασὶ δὲ καὶ τῶν ὑποζυγίων τοῖς περὶ τὰς
μύλας ἐλαυνόμενοις, ἃ πολλὰ βαδίζοντα ἐπὶ τὸν αὐτὸν
αἰεὶ τόπον εὐρίσκεται· καὶ τὸ μὲν σῶμα κόπτεται (1),
τὸ δὲ βραχὺ χωρίον οὐδαμῶς ὑπερβαίνει· οὕτω κα-
κεῖνοι, διαπαντός περὶ τὰ πάθη τοῦ σώματος ἡ-
σπόμενοι, οὐδὲν ἐπὶ τὸ πνευματικὸν ὕψος προκί-
πτοι· τρέχουσι δὲ κύκλον ἀπέραντον ταῖς τοῦ σώ-
ματος ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς αἰεὶ συνδονούμενοι (2),
καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰ αὐτὰ πάλιν φερόμενοι, καὶ
τῆς πονηρᾶς δουλείας οὐκ ἀφίεμενοι διὰ τὴν τῆς
προαιρέσεως μοχθηρίαν. Οὗτοι, τὸ σχῆμα τοῦ προ-
βάτου τῶν ὀρνέων ὁμοίαν προβαλλόμενοι, ἔνδον τὴν
λίχνην (3) καὶ κακοήθη καὶ ὑποῦλον ἀλώπεκα κρύ-
πτουσι, πολλοὺς δὲ καὶ παρατρέπιν ἐπὶ τὴν ἴσῃν
κακίαν σπουδάζουσιν· ὅσοι κυβερνήσεως λογισμοῦ
ἀμοιροῦντες, καὶ τῷ καλῶς καὶ κακῶς ἄγοντι βῆδιν
προστίθενται, τοῦτο καλὸν νομίσαντες, ὅπερ ἂν τις ἢ
ὀρθῶς, ἢ πιδανῶς ὑψηλῆσεται. Καὶ τούτους τοῖνυν
πρὸς τὸ οἰκεῖον καθέλκειν σπουδάζουσι βάρβαρον, τὴν
διαστροφὴν αὐτῶν (4) οἰκείαν ἀπολογίαν εἶναι νομί-
ζοντες, καὶ τὴν ἑταιρίαν τῆς πονηρίας τῶν ἐγκλη-
μάτων ἐλάττωσιν. Τούτους οὖν ἐκ παντὸς τρόπου
προσέχει φυλάττεσθαι, ὥς ἂν μή· ἄλλους βλάψαι ἐν
τῇ τοῦ ψυχικοῦ λοιμοῦ μεταδόσει, καὶ αὐτοὶ πάν-
τοθεν εἰργόμενοι, ἐφ' ὅν πρὸς τὸ καλὸν ἐπιστρέ-
ψωσι, παιδαγωγὸν τὴν αἰσχύνην λαμβάνοντες, καὶ
τὴν τῶν σπαιδαίων ἀποστροφὴν νοθεύσαντες εἰς τὴν
τῆς κακίας ἀπαλλαγὴν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος
ἐδίδασκε, λέγων περὶ τῶν μηδὲν ἐξαγοζόμενων ἀλλὰ
περιεργαζόμενων· *Τούτων, φησί, σημειοῦσθε, καὶ
μὴ συναγαμῆνυσθε αὐτῶν, ἵνα ἐντραπή.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἵτι κλήρου ἢ προστασίας ἀδελφῶν οὐδαμῶς
ἐφέσθαι προσέχει τὸν ἀσκητήν.

Κλήρου μέντοι, ἢ προστασίας ἀδελφῶν ἐφέσθαι
τὸν ἀσκητὴν οὐδαμῶς προσέχει (5). Διαβολικὸν γὰρ
τὸ νόσημα, καὶ φιλαρχίας τὸ ἐγκλημα· ὅπερ τῆς ἀνω-
τάτου τοῦ διαβόλου πονηρίας (6) τὸ γνῶρισμα. Κάκει-
νος γὰρ ὑπὸ τούτου τοῦ πάθους εἰς τὸ τῆς ὑπερηφά-

²² II Thess. iii, 14.

(99) Reg. tertius et editi πρὸς τὸ εὐθεῖς. Alii mss.
εὐθύ. Nec ita multo infra editi ἀλλὰ παρὰ, *verum*,
sed. Veteres duo libri ἄλλα, *alia*. Alii duo præter
Voss. ἄλλο, *aliud*. Subinde Colb. δόξαν ἅπασαν.

(1) Codex Colb. et Reg. tertius emendatus per-
inde ut editi κόπτεται. Alii tres mss. κόπτουσι.

(2) Editio Veneta et tres mss. συνδιανοόμενοι.
Reg. quartus συνδιατίθενται. Editiones Paris. et
Basil. συνδονούμενοι.

(3) Vossii vetus liber τὴν λίχνην. Anquanto post
duo mss. πολλοὺς δὲ καὶ. Alius ms. et editi πολλοὺς
τε καὶ. Subinde codex Colb. cum Voss. κυβερνή-

A ventilati, quorum cogitationes vespertilionum vo-
latum imitantur, nusquam ad rectum spectantes,
sed oblique ac perverse volantes : quippe qui
primo impetu aliud præ se ferant, sed mox mentis
instabilitate ad aliud ferantur præter opinionem
omnem, repentes non parum, at nullo modo pro-
gredientes.

2. Quin etiam similes sunt jumentis, quæ circa
molas acta multum conficiunt itineris, et tamen
eodem in loco semper reperiuntur, et corpore
defatigato, ipsa tamen ultra exigui loci spatium
non progrediuntur : sic illi quoque, jugiter in
corporis libidinibus volutati, nullo modo ad spiri-
tualium altitudinem procedunt : quin potius con-
ficiunt circulum interminatum, ut qui semper una
cum corporis concupiscentiis ac voluptatibus cir-
cumagantur, rursusque ferantur ex iisdem in ead-
em, nec a mala servitute liberentur, ob volunta-
tis suæ pravitatem. Hi ob intuitum oculis posito
habitu ovillo quasi illicio quodam, intus gulosam
malignamque et subdolum vulpem occultant,
multosque in eandem quoque nequitiam impellere
conantur : qui cum rationis clavo destituuntur,
facile sive bono sive malo ductori morem gerunt ;
et quidquid a quovis aut **555** recte aut proba-
biliter sibi propositum est, id ab ipsis habetur
bonum. Itaque hos quoque student trahere in
suam ipsorum perniciem, rati eorum nequitiam,
suam ipsorum defensionem esse, pravitatisque
societatem, immutationem criminum. Hi igitur
sunt omnino fugiendi, ut ne communicata animi
peste noceant aliis, sed hi ipsi undelibet coerciti
sero saltem ad bonum convertantur, pudore in
illis pædagogi vices explente, atque virorum pro-
borum odio ipsos de nequitie fuga admonente.
Hoc enim docuit et Paulus, loquens de iis qui
operi nulli incumbunt, sed agunt curiose : *Hunc,*
inquit, *notate, et ne commisceamini cum illo, ut*
confundatur ²²

CAPUT IX.

Quod non convenit, ut asceta cupiat unquam ingredi
in clerum, aut fratribus præfici.

Cæterum nequaquam convenit, ut asceta cupiat
unquam ingredi in clerum, aut fratribus præfici.
D Nam diabolica ista pestis est, labesque libidinis
dominandi : quæ res summæ diaboli nequitie in-
signe est. Nam et ille ab hoc vitio præceps actus

σῶς λογισμῶν.

(4) Codex Voss. et Colbertinus τὴν διαστροφὴν
αὐτῶν, et ita quoque habent Regii duo codices
emendati. Reg. quartus et editi τῆς διαστροφῆς αὐ-
τῶν, haud recte. Mox duo mss. ἄλλους βλάψαιεν αὐ-
τῶν. Subinde codex Colb. πρὸς τὸ καλὸν ἐπιστρέφοντες.

(5) Vossii vetus liber οὐδαμῶς προσέχον. Ibidem
idem ms. cum Colb. γὰρ ἐστὶ τὸ νόσημα.

(6) Codex Colb. διαβόλου πολιτείας. Mox duo mss.
et editi εἰς τὸ περιφανὲς κατενήνεται, in ruinam
conspiciam delapsus est. Regii secundus et quartus
ut in contextu, melius.

est in superbie lapsus : qui autem hoc morbo A corripitur, perinde atque ille ægrotat. Deinde vero quos occupat morbus ille, eos invidios, contentiosos, accusatores, impudentes, calumniatores, assentatores, molitores, et præter decorum humiles, illiberales, arrogantes, ac innumeris turbis refer-tos efficit. Invidet enim qui ejusmodi est, viris claris, eosque calumniatur : imo etiam plerumque eorum mortem exoptabit, ut, hominibus qui ad opus idonei sunt, deficientibus, suffragia ad se devolvantur. Idem penes quos est sortitio electio-que, iis adulabitur, ob idque habebit animum servilem : at verò adversus inferiores, si adver-sentur, superbe ac insolenter invehitur. Dolos igitur consuet, turbis ac suspicionibus innumeris futurus est obnoxius, animique dissolvit tran-quillitatem, prætereaque Deus pacis fugabitur, utpote cui locus non sit quiescendi. Cognito itaque detrimento, hanc absurdam cupidinem fugiamus. Quod si Deus aliquando eligat quempiam ad ejusmodi munera, novit, cum sit industrius ac sagax, quemadmodum ipsum etiam præstiturus sit di-gnum : nos autem conscii esse debemus nobis-metipsis, nunquam nos aliquid tale appetivisse, neque ullo modo ejusmodi desiderium in animo est, et facit, ut a bonis excidamus.

CAPUT X.

556 *Quod non convenit bona æmulari, vanæ gloriæ causa.*

1. Fugienda est quam maxime inanis gloria, quæ nos non ante labores a suscipiendo labore deterret (siquidem levius hoc esset malum), sed coronis spoliatur post labores. Est autem difficilis expugnata illa salutis nostræ insidiatrix, cum locet nobis insidias vel in ipsis cæli orbibus, virtutesque, quarum caudex ad cælum usque pertingit, dejicere ac deturbare contendat. Ubi enim viderit pietatis mercatorem omnigenis vir-tutum mercibus onerariam mentis navem imple-visse, tunc excitata sua tempestate, evertere ac submergere navem conatur. Cum enim mentem ejus, qui ad regnum supernum navigat, eo ad-duxit, ut ad infernas res et ad glorias humanas respiciat, tum demum omnibus animæ divitiis ceu flatu repentino dissipatis, fundamentisque virtu-tum in terram dejectis, labores ad cælum usque porrectos diruit ; quandoquidem facit ut mercede ab hominibus ob exantlato labores exposca-mus nos, quos tamen oportebat ad Deum solum respicere, eique nostra recte facta recondere, ab illo solo pro merito præmia accipere. Nos vero, quoniam malumus ob hominum gloriam bona

νίας κατενέμμεται πτώμα· καὶ ὁ τούτῳ τῷ πάθει κρατούμενος τὰ ἴσα ἐκείνῳ νοσεῖ. Ἐπειτα δὲ καὶ βασκάνους, καὶ φιλονεικούς, καὶ κατηγορούς, καὶ ἀναισχύντους, καὶ διαβόλους, καὶ κόλακας, καὶ κατασκευαστάς, καὶ παρὰ τὸ προσήκον (7) ταπεινοὺς, καὶ δουλοπρεπεῖς, καὶ ἀλαζόνας, καὶ μυρίας ταραχῆς γέμοντας, τοῦτο τὸ πάθος τοὺς ἐλαυκότες ἐργά-ζεται. Ὁ γὰρ τοιοῦτος βασκαίνει τοὺς ἀξίους, καὶ διαβάλλει τοὺτους· εὐξεται δὲ πολλάκις αὐτῶν καὶ τὴν θάνατον, ὡς ἀπορία τῶν πρὸς τὸ ἔργον ἐπιτη-δείων ἐπ' αὐτὸν τὰς ψήφους ἔλθειν. Κολακεύσει τε τοὺς δοῦναι κυρίους τὴν κλήρον, καὶ διὰ τοῦτο δου-λοπρεπὲς ἔσται· θρασύνεται (8) δὲ κατὰ τῶν ἐλαττό-νων, εἰ ἀντιπίπτοιεν. Δόλους οὖν συρράψει· ταραχὰς καὶ ὑπονοίας μυρίας ἔξει· καὶ τὴν γαλήνην τῆς B ψυχῆς καταλύσει· καὶ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἀπελα-θήσεται, οὐκ ἔχων ὅπου προσαναπαύσεται· Γινόντες οὖν τὴν ζημίαν, φύγωμεν τῆς ἐπιθυμίας τὸ ἀτοκον. Εἰ δὲ που θεὸς τινα πρὸς τὰ τοιαῦτα ψηφίσαιτο, οἶδεν ὁ εὐμήχανος ὅπως καὶ παρέξει τὸν ἀξίον (9)· ἡμῶν μηδαμοῦ συνειδότων ἑαυτοῖς ἐσπουδακῶσι περὶ τὸ τοιοῦτον, ἢ ὅπως τὴν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ ψυχῇ πε-ριέχειν. Νόσημα γὰρ καὶ τοῦτο ψυχῆς χαλεπώτατον, καὶ ἐκπτώσις τῶν καλῶν.

habuisse. Nam et hic animæ morbus ravissimus

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ὅτι οὐ χρὴ πρὸς κενοδοξίαν βλέποντα ζηλοῦν τὰ καλὰ.

1. Κενοδοξίαν οὐ μάλιστα φεύγειν προσήκει τῇ οὐ πρὸ τῶν πόνων τοῦ ποιεῖν ἀπιστώσαν (ἦν γὰρ ἂν τὸ κακὸν ἔλαττον), ἀλλὰ μετὰ τοὺς πόνους τῶν στε-φάνων ἀποσυλῶσαν, τὴν δυσάλωτον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐπιβούλον, τὴν πρὸς ταῖς οὐρανίαις ἀφίσι τοὺς καθ' ἡμῶν λόγους ἰδρύουσιν, καὶ τὰς μέ-χρις (10) οὐρανῶν στελεχωθείας ἀρετὰς καταβα-λεῖν φιλονεικοῦσαν. Ἐπειδὴν γὰρ ἴδῃ τὸν τῆς εὐσε-θείας ἔμπορον παντοδαπῶς ἀγωνιζομένον ἀρετῶν τὴν φορτίδα τῆς διανοίας πληρώσαντα, τότε, τὴν ἑαυτῆς καταγίδα κινήσασα, περιτρέψει καὶ ὑποδρύχιον ἀγειν τὸ σκάφος διαγωνίζεται. Τὴν γὰρ διάνοιαν τοῦ τῆς ἀνθ' βασιλείας πλωτῆρος πρὸς τὰ κάτω καὶ τὰς ἀνθρωπίνους δόξας ὀρεῖν ἀναπέσασα, ἅπαντα τὸν D πλοῦτον τῆς ψυχῆς αἰφνίδιον ἐξεφύσησε, καὶ τοὺς θεμελίους τῶν ἀρετῶν ὑποσύρσασα ἐπὶ γῆν, οὐρανο-μήκεις πόνους κατήνεγκε, τὸν ἐπὶ τοῖς πεπονημέ-νοισι μισθὸν παρὰ ἀνθρώπων (11) αἰτεῖσθαι παρα-σκευάσασα, οὓς ἔδει πρὸς τὸν θεὸν μόνον βλέπον-τας, καὶ τούτῳ τὰ ἡμέτερα κατορθώματα ταμιεύον-τας, παρ' ἐκείνου μόνου ἀξίως κομίζεσθαι. Ἡμεῖς δὲ, τοῦ διὰ θεὸν ἐσπουδακέναι τὰ καλὰ· τὸ διὰ ἀν-θρώπων δόξαν ἐνεργεῖν προτιμήσαντες, παρ' ἐκείνων

(7) Codex Voss. κατὰ τὸ μὴ προσήκον. Aliquanto post ms. Colb. μυρίων ταραχῶν.

(8) Regii secundus et quartus θρασύνεται, insolenter se geret. Ibidem codex Colb. δὲ καί.

(9) Regii duo codices ψηφίσεται... ὅπως καὶ προ-ἄξει τὸν ἀξίον, cum qui dignus est, promotebit. Nec ita multo infra codex Colb. περὶ τῶν τοιούτων.

(10) Veteres aliquot adri καὶ τὰς μέχρις. Deest articulus in vulgatis. Mox Reg. primus ἀρετὰς κα-ταβάλλειν.

(11) Unus ms. et editi παρὰ ἀνθρώποις. Alii duo mss. cum Voss. ἀνθρώπων. Aliquanto post duo mss. κατορθώματα ταμιεύσαντας.

τε τὸν (12) διάκινον τῆς εὐφημίας μισθὸν ἀπαιτοῦν-
τες, εἰκότως καὶ δικαίως τῶν θεῶν ἀμοιβῶν ἀπο-
πίπτομεν, οὐ τῷ Θεῷ πονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ἀνθρώ-
ποις ἑαυτοὺς ἐργατεύοντες· παρ' ὧν τὴν ζημίαν τῶν
μισθῶν ἀντὶ μισθῶν κομιζόμενοι, τί καὶ παρὰ Θεοῦ
ἀπαιτήσωμεν, ὃ οὐδὲν ἐργάσασθαι προσιλόμεθα;
Καὶ ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, ἀκουσον τοῦ ἱεροῦ Εὐ-
αγγελίου λέγοντος, περὶ τῶν διὰ ἀνθρώπους τὰ καλὰ
δρῶντων· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν
αὐτῶν.

2. Φύγωμεν οὖν κενοδοξίαν, τὸν γλυκὺν σκυλευ-
τὴν τοῦ πνευματικοῦ πλούτου, τὸν ἥδυν τῶν ἡμετέ-
ρων ψυχῶν πολέμιον, τὸν σῆτα τῶν ἀρετῶν, τὸν με-
θε' ἡδονῆς τὰ ἡμετέρα καλὰ ληϊζόμενον, τὸν μέ-
λιτι χρίσαντα (13) τῆς οἰκείας ἀπάτης τὸ δηλητήριον,
καὶ ταῖς διανοαῖς τῶν ἀνθρώπων τὴν ὀλεθρίαν ὀρέ-
γοντα κύλικα, ἵνα, οἶμαι, τοῦ πάθους ἐμφορηθῶσιν
ἀπλήστως. Γλυκὺ γὰρ ἀνθρωπίνῃ δόξῃ τοῖς ἀπαι-
δεύτοις. Ἄλλως δὲ καὶ κρίσεως ὁρθῆς εὐκόλως ἀμαρ-
τάνειν τοὺς ἀλόγους παρασκευάζει. Ὁ γὰρ ταύτης
ἐπιέμενος τὰς μὲν οἰκείας κρίσεις κατέλυσε (14)·
τοῦτο δὲ νενόμικε τίμιον, ὅπερ ἂν παρὰ τῶν προσ-
τυχόντων θαυμάζῃται. Ὡς, εἴγε, πονηροὶ ὄντες ἢ
ἀλόγιστοι, θαυμάζουσιν τὰ κακὰ, τοῦτο δράσει πάν-
τως ὁ ἐπαινούμενος, ὅπερ τοὺς κριτὰς τῶν οἰκείων
ἐπιτηδευμάτων καλὸν ὑπερβῆναι νενόμικεν· ὥς
εἶναι τὴν κενοδοξίαν οὐ μόνον καθαιρέτιν (15) τῶν
καλῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν πονηρῶν ὁδηγόν. Διὸ
δὴ προσήκει, πρὸς τὸν ὁρθὸν λόγον, καὶ πρὸς τὸν
θεὸν βλέποντας τὸν τοῦ ὁρθοῦ λόγου καθηγῆται, ταύτῃ
βαδίζειν (16), ἥπερ ἂν ὁ Θεὸς ὑφηγῇται· καὶ ἐπαι-
νοῦσί (17) τινες τὴν τοιαύτην ὁδὸν, μὴ μέγα τιθεῖναι τὸν
ἐκείνων ἔπαινον, πρὸς τὸν ἀνωθεν ἐπαινέτην ὁρῶν-
τας, συγχάριεν δὲ μόνον αὐτοῖς τῆς ὁρθῆς περὶ τὰ
καλὰ κρίσεως· καὶ ψέγουσιν ἕτεροι, μηδαμῶς κατα-
δύεσθαι, ταλανίζειν δὲ ἐκείνους τοὺς ὁρθῆς κρίσεως
ἀμοιροῦντας, καὶ σκότος διανοίας τὸ δεινότατον ὑπο-
μένοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ εὐκαιρίας λόγῳ.

Ταῦτα μὲν οὖν τὰ κεφαλαῖα τῶν κατορθωμά-
των, ἅπερ οὐ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς οἰκείας ἀρετῆς
διηγόρευται, πρὸς δὲ τὸ μέτρον τῆς ἡμετέρας δυνά-
μεις· τὰς μέντοιγε καθεξῆς ἀρετὰς, ὅσαι τὸ πρό-
χειρον ἦθος ἐπισκομοῦσι, βῆδιον οἶμαι κατιθεῖν ἀπα-
σιν, οἷον λόγων εὐκαιρίαν καὶ πρὸς τὸ χρῆσιμον προ-
φοράν. Χρήσιμον δ' ἂν εἴη ἢ τὸ περὶ ἀρετῆς ἐν

³⁷ Matth. vi, 5.

(12) Veteres duo libri ἐκείνων τε τόν. Alii duo
ἐκείνων δὲ τόν. Editi ἐκείνων τόν. Ibidem Regii se-
cundus et quartus δίκαιον τῆς εὐφημίας.

(13) Reg. quartus μέλιτι χρίσαντα, et ita quoque
scriptum invenitur in Reg. secundo, sed secunda
duntaxat manu. Alius ms. et editi χρώσαντα, non
ita recte.

(14) Editi καταλύσειεν. Unus ms. καταλύσει. Alii
tres præter Voss. κατέλυσε.

(15) Codex Colb. et Reg. quartus μόνον καθαιρέ-

A opera peragere, quam eis Dei causa incumbere,
idcirco inani laudis mercede ab illis efflagitata,
jure ac merito excidimus a divinis remunerationi-
bus, non laborantes Deo, sed hominibus nosmet-
ipsos operarios locantes : a quibus si semel præ-
miorum jacturam pro præmiis receperimus, quid jam
a Deo exposcere possumus, cujus gratia nihil un-
quam agendum nobis proposuimus? Id autem
verum esse disce ex sacro Evangelio, quod de
iis qui hominum ergo faciunt bona, ait : Amen
dico vobis, recipiunt mercedem suam ³⁷.

2. Agedum fugiamus vanam gloriam, dulcem
illum spiritualium divitiarum prædonem, jucun-
dum animarum nostrarum hostem, virtutum ti-
neam, non injucunde bona nostra diripientem :
quæ fraudis suæ venenum melle illinit, porrigitque
exitiosum poculum mentibus hominum, ut hoc
vitio, opinor, inexplebiliter imbuantur. Nam dulce
quiddam est imperitis humana gloria. Accedit
etiam, quod quos subegit, eos nullo negotio a
recto judicio inducat in errorem. Qui enim illius
tenetur desiderio, is ut everit sua cogitata ac
judicia, ita quidquid plebeculæ est admirationi, id
existimat eximium. Quo fit ut si pravi quidam sint
aut temerarii qui quæ mala sunt admirentur,
necessario ea quæ a studiorum suorum judicibus
in bonis poni crediderit, facturus sit, qui laudari
se cupit ; sic, ut inanis **557** gloria non extir-
pet modo bonas actiones, sed ad malas etiam
conducatur. Par est igitur oculis in rectam ratio-
nem et in Deum rectæ rationis moderatorem con-
jectis, hoc itineris ingredi, quo Deus præit ducit-
que. Sive autem laudent nonnulli hujusmodi
viam, non oportet eorum laudem magui facere,
erectis in supernum laudatorem oculis, sed ipsis
duntaxat de recto circa bona judicio gratulari :
sive vituperent alii, nequaquam convenit regredi,
at misereri eorum, quod veri judicii sunt exper-
tes, et in gravissimis mentis tenebris jaceant.

CAPUT XI.

De idoneo ad loquendum tempore.

Hæc quidem præcipua sunt officia, quæ non pro
sue præstantiæ magnitudine, sed pro modo facul-
tatis nostræ explicata sunt : quæ vero sequuntur
virtutes, quæ vulgares mores exornant, eas, opi-
nor, facile in omnium veniunt conspectum, velut
est loquendi opportunitas, et utilis verborum pro-
latio. Utile autem fuerit ; aut de virtute opportune

tiv, et ita quoque habent alii duo mss., sed solum
secunda manu. Nec audiendus Combefisius, qui legi
ait in suis codicibus, καθαιρέτων, cum et in his quo-
que scriptum sit καθαιρέτιν. Editio Paris. καθαι-
ρέτην. Mox unus ms. ἀλλὰ γὰρ καί.

(16) Codex Colb. ταύτην βαδίζειν ἔν.

(17) Veteres aliquot libri ἐπαινῶσι. Editi ἐπαι-
νοῦσι. Nec ita multo post codex Colb. μὴ μέγα τι-
θεσθαι. Reg. primus et Voss. μὴ μετατίθεσθαι, cor-
rupte.

disserere, aut necessitate instante ac urgente verba facere; aut etiam omnino loqui ad audientium edificationem; reliquos vero sermones velut superfluos ac vanos reprobare.

CAPUT XII.

Quod non convenit ascetam facetas sectari.

Operæ pretium est abstinere a faciliis omnibus. Contingit enim plerumque, ut qui talibus occupantur, a recta ratione aberrant, animo effundente se ad risum movendum, et prudentiæ cogitationem ac vim destruentem. Sæpe autem hoc malum sensim procedens, postremo desinit in verborum obscenitatem et in extremas ineptias, adeo ut animi vigilantia, ejusque in facetias diffusio nunquam simul cohæreant. Quod si opus aliquando fuerit oblectamento verborum ut tristitia paululum remittatur, sit sermo vester refertus spirituali lepore, et evangelico sale conditus; ut gratum interni ejusdem ac sapientis consilii afferat odorem, dupliciterque auditorem exhilaret, et animi relaxatione, et prudentiæ gratia.

CAPUT XIII.

De mansuetudine, et quomodo charitas constituitur.

Oportet ascetam quam maxime plenum esse mansuetudine, quandoquidem spiritus mansuetudinis vel particeps jam factus est, vel fieri se participem cupit. Convenit autem hospitem hujus ei, qui hospitio excipitur, 558 similem esse. Quod si opus etiam aliquando fuerit indignatione adversus socordem, qui scilicet sit nobis subditus, ratione temperetur indignatio. Etenim ut hominibus gladiis utuntur, ita utuntur et medici. Verum illi, quod ex ira et crudelitate ensem in manus sumunt, patrant facinora omnium scelestissima, cum eos qui ejusdem generis sunt, interimant: Il vero, quod ratione gladium admovent, maxime hinc afferunt utilitatem: quippe qui periclitantibus salutem conferant. Hunc ad modum et cui novit cum ratione indignari, ei magnopere prodest, cui indignatus est, cum ejus segnitiam, aut nequitiam corrigat: qui vero iræ vitio victus est, nihil peragit sani. Quod autem et eos qui mansuetudinem excolunt, deceat opportuna indignatio, hinc planum perspicuumque efficitur. Moyses enim qui hominum omnium mansuetissimus fuisse perhibetur 559, ubi ita temporis ratio poscere visa est, indignatus est, eoque processit concitationis, ut finierit indignationem tribunalium

⁵⁵⁸ Num. xii, 3.

(18) Editi η πρὸς τὴν. At duo mss. η τὸ πρὸς τὴν.

(19) Reg. tertius et editi πρὸς εὐτραπείας. Alii tres mss. πρὸς εὐτραπείαν. Aliquanto post unus ms. perinde ut editi Πολλοὺς γάρ. Alii duo Πολλὰ γάρ.

(20) Codex Colb. τῆς ἐνδον. Haud longe aliquot mss. εὐφραίνῃ. Editi εὐφραίνει.

(21) Veteres duo libri simpliciter καὶ τίνα τρόπον συνίσταται. Aliquanto post tres mss. præter Voss.

καὶ ῥῶ διαλέγεσθαι, ἢ τὸ πρὸς τὴν (18) ἐνεστῶσαν καὶ κατεπαύσαν. χρεῖαν τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, ἢ καὶ ὅπως πρὸς τὴν τῶν ἀκούοντων οἰκοδομήν· τοὺς δὲ λοιποὺς ὡς περιττοὺς καὶ ἀνωφελεῖς παραιτεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ὅτι οὐ χρὴ πρὸς εὐτραπείαν (19) βλέπειν τὸν ἀσκητὴν.

Εὐτραπείας ἀπάσης ἀπέχεσθαι προσήκει. Πολλὰ γὰρ συμβαίνει τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους τοῦ ὀρθοῦ λόγου διαμαρτάνειν, τῆς ψυχῆς πρὸς γελωτασμόν διαχομένης, καὶ τὸ τῆς φρονήσεως σύννουν καὶ πεπικνωμένον καταλυσέσης. Πολλὰκις δὲ τὸ κακὸν ὁδὸν βαδίζον καὶ εἰς ἀσχρολογίαν καὶ ἀτοπίαν τὴν ἐσχάτην κατέλυσεν, ὥς μὴ συμβαίνειν κατὰ ταυτὸν ψυχῆς νῆψιν καὶ εὐτραπείας διάχυσιν. Εἰ δὲ που καὶ δέοι, ὥστε μικρὸν ὑπανεῖναι τὸ σκυθρωπὸν, διὰ τῶν λόγων φαιδρύνεσθαι, ἔστω ὁ λόγος ὁμῶν χάριτος γέμων πνευματικῆς, καὶ τῷ εὐαγγελικῷ ἁλατι ἡρτυμένον, ἵνα τῆς ἐνδοθεν. (20) σοφῆς οἰκονομίας τὴν εὐδωρίαν ἐπιφέρηται, καὶ διπλῶς εὐφραίνῃ τὸν ἀκροατὴν, τῇ τε ἀνέσει τῇ τε τῆς συνέσεως χάριτι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ πραότητος, καὶ τίνα τρόπον ἀγάπῃ συνίσταται (21).

Πραότητος δεῖ ὅτι μάλιστα ἐμπλεον εἶναι τὸν ἀσκητὴν· ἐπειδὴ τοῦ πνεύματος τῆς πραότητος ἡ μετέσχηκεν, ἢ μετασχεῖν ἐφίεται. Καὶ προσήκει τὸν τοῦτου ξενιστὴν τῷ ξενιζομένῳ προσποιεῖναι. Εἰ δὲ που καὶ ἀναγκαστικῶς δέοι κατὰ τοῦ βραθυμοῦτος ὡς ἡμῖν δηλαδὴ τεταγμένον, ἔστω λογισμὸς κέχραμένη ἡ ἀγανάκτησις. Καὶ γὰρ ἔψεται κέχρηται μὲν καὶ ἀνδροφόνος, κέχρηται δὲ καὶ ἱατρῶν παῖδες. Ἄλλ' οἱ μὲν, ἐπειδὴ ὀργῇ καὶ ὀμότητι τὸ ξίφος διαχειρίζονται, τὰ πάντων ἀποπώματα δρῶσι, τοὺς ὁμογενεῖς διαχρῶμενοι· οἱ δὲ, ἐπειδὴ λογισμῷ πρὸς τὴν διὰ ξίφους (22) ἐνέργειαν ἀφικνοῦνται, τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ὠφελοῦσι· τοὺς γὰρ κινδυνεύοντας περισώζουσιν. Οὕτω καὶ ὁ σὺν λόγῳ διαγανακτεῖν ἐγνωκὼς ὤνησε τὰ (23) μεγάλα τοῦτον, καθ' οὗ ἐποίησατο τὴν ἀγανάκτησιν, βραθυμίαν ἢ πονηρίαν ἐπανορθούμενος· ὁ δὲ ὀργῆς πάθει κεκρατημένος οὐδὲν ὠγίε ἀπεργάζεται. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς πραότητος (24) ἐπιμελουμένοις πρέπει ἡ εὐκαιρος ἀγανάκτησις, ὅλον ἐντεῦθεν· Καὶ γὰρ Μωϋσῆς, πραότητος πάντων ἀνθρώπων μαρτυρηθεὶς, τοῦ καιροῦ καλοῦντος, διηγανάκτησε, καὶ εἰς τοσοῦτον προὔβη (25) κινήσεως, ὥστε φόνον τῶν ἡμοφύλων ὀρίσαι τὴν ἀγανάκτησιν· τοῦτο μὲν, ἥνικα τὸν μόσχον ἐτέκτεινον, τοῦτο δὲ, ὅποτε τῷ Βεελφεγὼρ ἐμιάνθησαν. Ὥστε

ἢ μετέσχηκεν. Alius ms. et editi μετέσχευ.

(22) Codex Colb. διὰ ξιφῶν.

(23) Veteres quatuor libri cum Voss. ὤνησε τὰ. Editi εὐώνησε. Mox codex Colb. καθ' οὗ ποιεῖται.

(24) Unus ms. et editi, καὶ τῆς πραότητος. Alii tres καὶ τοῖς πρ.

(25) Editi προὔβη. At mss. quatuor προὔβη. Statim codex Colb. ἐτέκτειναν.

ἔνι, καὶ πρῶτον ὄντα, σὺν λόγῳ διαθερμαίνεσθαι, καὶ τὸ τῆς πραότητος μὴ διαφθεῖρειν καλόν. Τὸ δὲ ἀκίνητον μένειν, ἢ δεόντως μὴ ἀγανακτεῖν (26), ἀργίας τῆς φύσεως, οὐ πραότητος ἂν εἴη. Τῇ δὲ πραότητι πέφυκέν πως καὶ τὸ ἀνεξίκακον ἐπεσθαι. Πραότης γὰρ ἀνεξικακίας μήτηρ. Οὐδὲν δὲ ἦτον τοῖς κατὰ ἀλήθειαν πράεσιν, ἀλλὰ μὴ βαρύτητι πεπληγμένοις (27) τὸ ἥθος, καὶ τὸ χρηστὸν συγκέκραται. Χρηστότης γὰρ ὅλη πραότητος. Ταῦτα δὲ, συγκινηθέντα ἀλλήλοις καὶ συντιθέμενα, τὸ κρᾶτιστον τῶν ἀρετῶν τὴν ἀγάπην ἀποτελεῖ.

Enim mansuetudinis materia benignitas est. Hæc autem inter se permista ac conjuncta, præstantissimam virtutum charitatem efficiunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ φρονήσεως.

Πάντων μέντοι τῶν πρατομένων φρόνησιν ἡγεῖσθαι προσήκει. Φρονήσεως γὰρ δίχα πᾶν ὅ τι, καὶ καλὸν εἶναι δοκῇ, εἰς κακίαν διὰ τῆς ἀκαιρίας καὶ τῆς ἀμετρίας μετέπεισι. Λόγου δὲ καὶ φρονήσεως τοῖς ἀγαθοῖς τὸν καιρὸν καὶ τὸ μέτρον ὀρίζοντος, θαυμαστόν τι τὸ τῆς χρήσεως αὐτῶν κέρδος τοῖς τιδοῦσι καὶ τοῖς λαμβάνουσι γίνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ πίστεως καὶ ἐλπίδος.

Πάντων μέντοι τῶν ἐγχειρημάτων ἡγεῖσθαι πίστις ἢ εἰς Θεόν, καὶ συνεπέσθω τὸ εὐέλπι, ἵνα τῇ μὲν πίστει (28) δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐρειδώμεθα, τῇ δὲ εὐελπιστίᾳ πρὸς τὰ καλὰ προθυμώμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἡ περὶ τὰ καλὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγχειρήσεις δίχα τῆς ἀνωθεν βοηθείας τελειωθήσεται· οὐδὲ ἡ ἀνωθεν χάρις ἐπὶ τὸν μὴ σπουδάζοντα παραγένοιτ' ἂν· ἀλλ' ἐκότερα συγκεκράσθαι προσήκει, σπουδὴν τε ἀνθρωπίνην καὶ τὴν διὰ τῆς πίστεως ἀνωθεν καθήκουσαν συμμαχίαν εἰς τελείωσιν ἀρετῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ ταπεινοφροσύνης.

Ἐπὶ πᾶσι μέντοι τοῖς παρ' ἡμῶν κατορουμένοις ἡ ψυχὴ τῆς κατορουσεως τὰς αἰτίας ἐπὶ τὸν ἀσπότην ἀναπερέτω, μηδὲν ὅπως κατορουῖν ἐξ οἰκείας λογιζομένη δυνάμει (29). Ἡ γὰρ τοιαύτη διάθεσις τὴν ταπεινοφροσύνην ἡμῖν ἐμποιεῖν πέφυκε. Ταπεινοφροσύνη δὲ θησαυροφυλάκιον ἀρετῶν. Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν, ὡς ἂν τις εἴποι, σπέρματα τῶν περὶ ἀρετῆς λόγων· σὺ δὲ, λαβὼν ἐντεῦθεν, πολύχουν ἡμῖν ἐργασαι τὸν καρπὸν, καὶ πλήρου τὸν τῆς Σοφίας λόγον, τὸν διδόναι κελεύοντα τοῖς σοφοῖς ἀπορμάς, ἵνα σοφώτεροι γένωνται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Κατὰ πόσους τρόπους οἱ ποτηροὶ λογισμοὶ ἐν ψυχῇ συνίστανται.

1. Ἐπειδὴ δὲ φθάσαντες (30) μὲν ἦδη τὰ περὶ τῶν

²⁸ Exod. xxxii, 27. ²⁹ Num. xxv, 5. ³⁰ Prov. ix, 9.

(26) Unus ms. cum Voss. μένειν ὅτε δέον ἀγανακτεῖν. Ibidem duo mss. ἀργία φύσεως. Reg. secundus ἀργίας. Editi ἀργίας. Subinde duo mss. ἂν εἴη. Editi ἂν ἦ.

(27) Codex Colb. βαρύτητι πεπληγμένοις [sic].

A eade; hocque tum, cum conflassent vitulum²⁸: tum etiam, cum se per Beelphegor inquinassent²⁹. Quare potest etiam mansuetus cum ratione excandescere, nec tamen mansuetudinis dignitatem corrumpere. Nam nullo modo commoveri, aut tempestive non indignari, lenitudo fuerit naturæ, non mansuetudo. Atque etiam patientia solet, nescio quomodo, lenitatem sequi. Lenitas enim mater est patientiæ. Cæterum nihilominus in iis qui vere mansueti sunt, nec habent mores severitate attritos ac vitiatos, permista est etiam benignitas.

CAPUT XIV.

De prudentia.

B Cæterum in omnibus quæ suscipiuntur rebus antecedere prudentia debet. Nam citra prudentiam omnia etiam quæ videntur esse bona, ob adversum tempus et ob immoderationem vertuntur in vitium: sed si ratio et prudentia tempus ac modum rebus bonis præscribat, mirabile quoddam emolumentum ex ipsarum usu tum a dantibus, tum ab accipientibus percipitur.

CAPUT XV.

De fide et spe.

Atqui res omnes quas aggredimur, præcedat fides in Deum, comiteturque spes bona, ut animæ quidem vires fulciamus per fidem, per bonam vero spem reddamur ad bona alacres. Neque enim nullus hominum in rebus bonis conatus absque superna ope fiet: neque accessura unquam est superna gratia ad **559** hominem non studiosum; sed ad perfectum virtutis cumulum conjuncta simul esse utraque hæc oportet, et humanum studium, et cæleste auxilium per fidem e supernis accersitum.

CAPUT XVI.

De humilitate.

Atqui in omnibus quæ recte a nobis sunt, animus causas rectæ actionis referat Domino acceptas, nihil omnino suis se viribus recte facere ratus. Ejusmodi enim affectus solet humilitatem in nobis ingenerare. Virtutum autem ærarium humilitas est. Hæc tibi, ut ita dicam, a nobis proponuntur ceu quædam sermonum ad virtutem spectantium semina: tu vero his hinc acceptis, multiplicem nobis fructum profer, et exple hoc Sapientiæ dictum, quod sapientibus jubet occasiones dari, ut sapientiores fiant³⁰.

CAPUT XVII.

Quot modis malæ in animo cogitationes nascuntur.

1. Cum autem jam antea disputaverimus de co-

(28) Vocem πίστις addidimus ex libris veteribus.

(29) Codex Colb. λογιζομένη διανοίας.

(30) Veteres tres libri Ἐπειδὴ καὶ φθάσαντες. Haud longe codex Colb. οὐ διεκλόμεθα.

gitationibus, neque tamen quot modis cogitationes pravae in recto intellectu exoriantur, distinxerimus, id quoque nunc adjuiciendum esse censuimus, ut perfectissima sit hujus partis tractatio. Duobus igitur modis intellectum rectum infestant turpes cogitationes, cum aut animus ex sua ipsius oscitantia in ea, quae non decent, vagus fertur, inciditque ex imaginationibus in absurdas imaginationes, aut cum diabolus insidiosae conatur menti res ineptas obicere, eamque a rerum laudabilium contemplatione considerationeque avocare. Cum igitur animus, attentione ac contentione mentis remissa, obvias rerum etiam vulgarium memorias semel susceperit, tunc intellectus inscite imprudenterque in eas res, quae sic in memoria haerent, praecipit actus, in eisque diutius occupatus, ex erroribus in longos errores transit, ac tandem saepenumero in turpissimas atque flagitiosissimas cogitationes delabitur. Oportet autem ejusmodi animi incuriam ac effusionem densiore et coarctiore mentis applicatione emendare, mentemque reducere, et eam bonorum contemplatione ad aliquam rem praesentem jugiter appellere.

2. Cum autem diabolus insidiari aggreditur, conaturque vehementer admodum suscitatas a se cogitationes velut ignita quaedam spicula in quietum ac pacatum animum intorquere, eumque de repente incendere, et immissarum semel specierum memorias diuturnas ac tenaces efficere, **560** tunc vigilantia quadam et attentione fortiori insidias hujusmodi vitare debemus, non secus ac athleta aliquis custodia quadam diligentissima et corporis agilitate non sinit apprehendi se ab adversariis; et de caetero precationi et superni praesidii invocationi prorsus belli cessatio et telorum declinatio tribuendae sunt. Hoc enim nos docuit Paulus, cum dixit: *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere*³¹. Et si igitur etiam inter orandum suggerat pravas imaginationes, ne desistat animus ab orando, neque pravam illud hostis semen, aut imaginationes a versipelli illo praestigiatore suscitatas putet suam ipsius agriculturam esse, sed illud secum cogitans, ab impudente illo nequitiae inventore absurdarum cogitationum speciem imprimi, insistas intentius precationi, rogetque Deum, ut malum illud munimen ab ineptarum cogitationum memoria exstru-

³¹ Ephes. vi, 7.

(31) Reg. secundus *ὀλιγοῦραν ἐπὶ τὰ*. Aliquanto post Reg. primus *ὀλιγοῦτως ἐντυγχανούσης*.

(32) Editi *ἀναφέρτοι*. At mss. tres *ἀναφέρη*. Nec ita multo infra Reg. primus *καὶ τοῖς ἐπὶ*.

(33) Veteres duo libri et editi *μεταμείβει*, male. Reg. primus et Colb. *μεταβαίνει*, recte. Aliquanto post unus ms. *πυκνοτάτη καὶ ἐπιστρε*.

(34) Unus ms. *παρ' αὐτοῦ*. Haud longe editi *βιάζεται*. At mss. nonnulli *βιάζεται*.

(35) Codex Colb. *καὶ προσοχῇ συν*.

(36) Veteres quinque libri τοῦ πολέμου. Editi τοῦ

λογισμῶν ἐξητάσαμεν, οὐ διειλόμεθα δὲ κατὰ πόσους τρόπους αἱ πονηραὶ ἔννοιαὶ τοῖς ὁρθοῖς λογισμοῖς ἐπιφύονται, νῦν καὶ τοῦτο προσθεῖναι ἰδικοιώσαμεν, ὥστε εἶναι τελειοτάτην τὴν τοῦ μέρους ἐξέτασιν. Δύο τοίνυν τρόποι, καθ' οὓς αἱ ἀπρεπεῖς ἔννοιαὶ παρενοχλοῦσι τοῖς ὁρθοῖς λογισμοῖς· ἡ τῆς ψυχῆς κατ' οἰκείαν ὀλιγοῦραν περὶ τὰ (31) μὴ προσήκοντα πλανωμένης, καὶ φαντασίαις ἐκ φαντασιῶν ἀλογίστοις ἐντυγχανούσης, ἡ κατ' ἐπιβουλὴν τοῦ διαβόλου πειρωμένου πραγμάτων ἀτοπίας ὑποφαίνειν τῇ διανοίᾳ, καὶ ταύτην ἀπάγειν τῆς τῶν ἐπαινετῶν θεωρίας καὶ διασχέψεως. Ὅταν μὲν οὖν ἡ ψυχὴ, τὸ πυκνὸν καὶ σύντονον τῆς διανοίας ὑποχαλάσασα, μνήμας τὰς προστυχούσας καὶ τῶν τυχόντων ἀναφέρῃ (32) πραγμάτων, τηνικαῦτα ὁ λογισμὸς, ἀπαίδεως καὶ ἀνεπιστημόνως πρὸς τὰ μνημονευθέντα τῶν πραγμάτων φερόμενος, τοῦτοίς τε ἐπὶ πλεῖον ἐνασχολούμενος, πλάνους ἐκ πλάνων μεταβαίνει (33) μακροῦς, καὶ εἰς αἰσχροτήτας πολλὰς καὶ ἀτοπίας ἔννοιῶν καταστρέφει τὸ τελευταῖον. Ἀλλὰ τὴν μὲν τοιαύτην ὀλιγοῦραν τῆς ψυχῆς καὶ διάχυσιν πυκνοτέρᾳ καὶ ἐπιστρεφουσέτρᾳ τῇ τῆς διανοίας ἐπιστάσει διορθοῦσθαι καὶ ἐπανάγειν δεῖ, καὶ τῇ πρὸς τὸ παρὸν αἰετὶ περὶ τὰ καλὰ διασχέψει προσασκολεῖν.

2. Ὅταν δὲ ὁ διάβολος ἐπιβουλεύειν ἐπιχειρῇ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ὥσπερ τινὰ βέλη πεπυρωμένα τοὺς παρ' αὐτοῦ (34) λογισμοὺς ἐνίεναι ἡσυχάζουσῃ καὶ ἡρεμούσῃ βιάζεται τῇ ψυχῇ, καὶ ταύτην αἰφνιδίον ἐμπιπρᾶν, καὶ χρονίας καὶ δυσεκλύτους τὰς μνήμας τῶν ἀπαξ ἐμβληθέντων ἐργάζεσθαι· τηνικαῦτα νῆψει καὶ προστεχεῖα (35) συντονωτέρᾳ τὰς τοιαύτας ἐπιβουλὰς ὑπεξίστασθαι δεῖ, καθάπερ ἀθλητοῦ τινος ἀκριβεστάτῃ φυλακῇ καὶ τάχει σώματος τὰς λαβὰς τῶν ἀντιπάλων ἐκτρεπομένου· καὶ τὸ πᾶν τῇ προσοχῇ καὶ τῇ ἐπικλήσει τῆς ἀνωθεν συμμαχίας διδόναι τὴν τοῦ πολέμου (36) καθάρειαν καὶ τὴν τῶν τοξευμάτων ἀποτροπὴν. Τοῦτο γὰρ ἡμεῖς ὁ Παῦλος ἐδίδαξε λέγων· *Ἐπὶ πάντων ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ θυρήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ ποιοῦ τοῦ πεπυρωμένα σθέναι*. Κἂν τοίνυν ἐν αὐταῖς ταῖς προσευχαῖς ὑποβάλλῃ (37) τὰς πονηρὰς φαντασίας, μὴ ἀφιστάσθω ἡ ψυχὴ τοῦ προσεύχεσθαι, μηδὲ οἰεσθω οἰκεία εἶναι γεώργια τὰς πονηρὰς τοῦ ἐχθροῦ ἐπισποράς, καὶ τὰς τοῦ ποικίλου θαυματοποιοῦ φαντασίας· ἀλλὰ λογισαμένη τῇ ἀναιδείᾳ τοῦ τῆς πονηρίας εὐρετοῦ τὴν τῶν ἀτόπων ἔννοιῶν φαντασίαν γίνεσθαι, μᾶλλον (38) ἐπιτεινέτω τὴν πρόσπτωσιν, καὶ

πολεμίου, *hostis cladem*, et ita legi oporteret, si vel unus ms. huic lectioni faveret. Nec ita multo infra mss. nonnulli ὁ Παῦλος. Articulus de erat in vulgatis.

(37) Editi ὑποβάλλει. At mss. nonnulli ὑποβαλλῇ. Alius ms. ὑποβάλλῃ. Aliquanto post duo mss. ποικίλας αὐτοῦ φαντασίας.

(38) Unus ms. φαντασίαν, αὐτῇ μᾶλλον. Alii tres φαντασίαν, ταύτῃ μᾶλλον. Ibidem editi, τὴν πρόσπτωσιν. Libri antiqui πρόσπτωσιν. Haud longe duo mss. ἀποσκηδασθῆναι αὐτῇ.

ἰκατευτόν τὸν Θεὸν ἀποσχεδασθῆναι αὐτῷ τὸ πονηρὸν διατείχισμα τῆς τῶν ἀτόπων λογισμῶν μνήμης· ὥστε ἀπαρεμποδίστως τῇ (39) τῆς διανοίας ὁρμῇ, ἀχρόνως, καὶ ὀυρῶς, πρὸς τὸν Θεὸν διαβαίνειν, μηδ' αὐτῇ τῶν πονηρῶν ἐνθυμημάτων ἐφόδῳ διακοπτόμενον. Εἰ δὲ καὶ ἐπιτείνοντο ἡ τοιαύτη τῶν λογισμῶν ἐπήρεια διὰ τὴν τοῦ προσπολεμούντος ἀναίδειαν, οὐδὲ οὕτως ἀπαγορεύειν, οὐδὲ ἡμιέργους τοὺς ἀγῶνας καταλιμπάνειν προσήκει· ἀλλὰ μέχρι τοσούτου (40) καρτερεῖν, μέχρις ἂν ὁ Θεὸς, τὴν ἡμετέραν ἐνστάσιν θεασάμενος, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπιλάμῃ, τὸν μὲν ἐπίβουλον φυγαδεύουσιν, τὴν δὲ διάνοιαν ἡμῶν καθαίρουσαν, καὶ θείου φωτὸς ἐμπιπλῶσαν, καὶ ἀκυμάντῳ γαλήνῃ τὸν λογισμὸν τῷ Θεῷ λατρεύειν μετ' εὐφροσύνης παρέχουσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Πρὸς τοὺς ἐν κοινότητι κατονικούς (41).

1. Περὶ μὲν οὖν τοῦ καθέκαστον ἀσκητοῦ, καὶ τοῦ τὸν μονήρῃ βίον ἀσπασαμένου, ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ὡς ἐνῆν, δεδηλώκαμεν· ὅπως, τὴν τε ψυχὴν πρὸς τὸ καλὸν ἐξασκῶν, καὶ τὸ σῶμα πρὸς τὸ δέον οικονομῶν, δύναται ἂν ἡμῖν τὸν ἀκριβῆ χαρακτήρισαι φιλόσοφον· ἐπεὶ δὲ (42) οἱ πλείστοι τῶν ἀσκητῶν κατὰ συστήματα πολιτεύονται, ἀλλήλοις τὰ φρονήματα πρὸς ἀρετὴν παραθήγοντες, καὶ τῇ τῶν κατορθωμάτων ἀντιπαράθεσι παρορμῶντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ καλοῦ προκοπὴν, δίκαιον ᾤθημεν, καὶ τούτοις τὴν διὰ τῶν λόγων παράκλησιν εἰσενέγκασθαι. Χρὴ δὲ, πρότερον ἐγνωκότας αὐτοὺς, ὁπόσου καὶ πηλίκου μεταποιούνται καλοῦ, οὕτω τὴν ἐπὶ τοῦτο (43) προτροπὴν ὑποδέξασθαι, ἵνα προθυμίαν καὶ σπουδὴν ἔξωσιν τῆς τοῦ κατορθώματος ἀρετῆς ἐπιδείξωνται. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπὶ (44) τὸ κατὰ φύσιν καλὸν ἐπανέχογονται, τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν συνδιαίτησιν ἀσπάζονται. Κοινωνίαν γὰρ βίου τελευτάτην ἐγὼ καλῶ, ἐν ᾗ κτήσεως μὲν ἰδιότης ἐξώρισται, γνώμης δὲ ἐναντιώσεως ἀπελήλθεται, ταραχὴ δὲ πᾶσα, καὶ φιλονεικία, καὶ ἐριδὲς ἐκ πιδῶν ἐσθήκασιν· κοινὰ δὲ τὰ σύμπαντα, ψυχὰς, γνῶμαι, σώματα, καὶ ὅσοις τὰ σώματα τρέφεται καὶ θεραπεύεται· κοινὸς ὁ Θεός, κοινὸν τὸ τῆς εὐσθεσίας ἐμπόρευμα, κοινή ἡ σωτηρία, κοινὰ τὰ ἀγωνίσματα, κοινὸι οἱ πόνοι, κοινὸι οἱ στέφανοι (45), εἰς οἱ πολλοί, καὶ ὁ εἰς οὐ μόνος, ἀλλ' ἐν πλείοσι.

2. Τί ταυτὴς (46) τῆς πολιτείας ἴσον; τί δὲ μακαριώτερον; τί τῆς συναφείας καὶ τῆς ἐνώσεως ἀκριβέστερον; τί τῆς τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ψυχῶν συγχράσεως χαριέστερον; Ἄνθρωποι ἐκ διαφόρων

(39) Veteres duo libri ἀπαρεμποδίστω τῇ. Mox editi et duo mss. διακοπτόμενος· quam scripturam retinendam esse non judicavi, cum nihil toto hoc loco inveniat, ad quod referri possit. Edendum igitur curavi διακοπτόμενον, uti in aliis duobus mss. legitur. Subinde unus ms. πολεμούντος ἀναίδειαν. (40) Editi τοσούτον. At mss. τοσούτου. Ibidem Reg. prius προσκαρτερεῖν.

(41) Ita in ora Regii tertii legitur, ἕως ὧδε διδάσκει ὁ ἅγιος τοὺς καταμόνας, hactenus docet Sanctus solitarios. Ibidem in extrema pagina additum est

et cum evertat, ut citra impedimentum, subito quodam mentis impulsu, nulla temporis mora interposita, festinanterque, ad Deum accedere possit, nusquam pravarum cogitationum insidiis alienatus. Quod si etiam augeatur talis cogitationum assultus propter adversarii impudentiam, non propterea abjicienda spes omnis, aut certamina relinqui debent imperfecta: sed eo usque perseverandum, quoad Deus conspecta nostra perseverantia nos gratia Spiritus illustret, quæ et insidiatorem fuget, purgetque mentem nostram, et ipsam divino lumine impleat, efficiatque ut mens in tranquillitate pacatissima Deo cum lætitia inserviat.

B

CAPUT XVIII.

Ad canonicos in cænobio versantes.

1. Ac de asceta quidem, qui seorsum agit, viamque solitariam amplexus est, dilucide, quantum in nobis erat, superius disseruimus, quomodo et animum exercens ad bonum, et corpus apte et rite componens, philosophum perfectum nobis exprimere possit. At quoniam versantur simul in communitate plurimi ascetarum, animum mutuo exacuentes ad virtutem, et recte factorum comparatione seipsos ad progressum in bono faciendum concitantes, æquum esse putavimus, hos etiam sermonibus nostris adhortari. Cum autem prius cognoverint, qualis ac quanti boni participes fiant, eos oportet sic adhortationem nostram ad hoc spectantem suscipere, ut animi promptitudinem ac studium huius boni præstantia dignum ostendant. Primum igitur ad id quod 561 ex natura est bonum, revertuntur, amplectentes societatem ac vicium communem. Nam perfectissimam vitæ societatem appello ego eam a qua exclusa est omnis possessio propria, fugataque est animorum dissensio, et ex qua perturbatio omnis contentioque ac dissidia absunt: in qua vero omnia sunt communia, animæ, sententiæ, corpora et quæcunque alia, quibus corpora nutriuntur ac curantur, communis Deus, communis pietatis negotiatio, salus communis, communia certamina, communes labores, coronæ communes, ubi multi unus, et unus non solus, sed in pluribus.

D

2. Quid comparandum est huic vitæ instituto? quid beatius? quid hac conjunctione atque unitate perfectius? quid jucundius morum et animorum conspiratione? Homines ex diversis nationibus ac illud, ἀρχὴ ὑποτυπώσεως τῶν ἐν κοινότητι, initium eorum, quibus instituuntur cænobia.

(42) Codex Colb. ἐπειδὴ δὲ. Nec ita multo post idem ms. ἑαυτοὺς πρὸς τὴν.

(43) Antiqui tres libri ἐπὶ τοῦτο. Editi τούτω. Mox duo mss. ἴν', οἷμαι, προθυμίαν.

(44) Codex Colb. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ.

(45) Unus ms. κοινὸς ὁ στέφανος.

(46) Codex Colb. et Voss. Τί τούτων ταύτης. Mox mss. tres cum Voss. ψυχῶν συγχράσεως. Editi ψυχῶν συγχρίσεως, corrupte.

regionibus profecti, tam perfecte et sincere in unum coaluere, ut animus unus cernatur in multis corporibus, multa vero corpora mentis unius organa esse comperiantur. Qui infirmus est corpore, multos habet una secum ex affectu infirmos: qui animo ægrotat ac concidit, ei præsto sunt multi, a quibus curetur, pariterque erigatur. Hi æquabili jure inter se alii aliorum et servi sunt, et domini, et in libertate invicta servitutem sibi invicem exhibent integerrimam, quam vi non peperit fortuiti alicujus casus necessitas, quæ non parvam suis captivis affert tristitiam, sed eam cum gaudio produxit liberum animi arbitrium; charitate liberos homines alios aliis subiciente, ac voluntati libertatem servante. Tales nos ab initio Deus esse voluit, et ea de causa condidit. Hi, peccato primi parentis Adæ occultato, antiquum revocant bonum. Divisio enim dissensioque et bellum non exstarent inter homines, nisi peccatum naturam divisisset. Hi Servatoris, institutorumque vitæ ejus, quam in carne degit, imitatores sunt sinceri. Quemadmodum enim ille coacto discipulorum cœli omnia communia, et seipsum communem præbuit apostolis: ita hi quoque duci obedientes, si modo probe vitæ regulam observent, apostolorum ac Domini ipsius vivendi genus accurate imitantur. Hi angelorum æmulantur vitam, illorum exemplo societatem diligenter tuentes. Nulla est lis inter angelos, nulla contentio, nulla controversia, sed quisque quæ omnium sunt, possidet, et tamen omnes integra bona apud seipso recondunt. Non sunt enim angelorum divitiæ materia quædam circumscripta, quæ, quandocunque in plures distribui opus sit, sectione indigeat, sed possessio est expers materiæ, et mentis divitiæ.

3. Et idcirco bona hæc, cum apud singulos integra permaneant, omnes ex æquo efficiunt divites: quippe quæ peculiarem ipsis possessionem nulli controversiæ aut contentioni obnoxiam præbeant. Nam contemplatio summi **562** boni, et virtutum manifestissima comprehensio, angelorum est thesaurus, ad quæ respicere licet omnibus, unoquoque horum notitiam ac possessionem adipiscente. Tales existunt qui veri sunt ascetæ, qui nequaquam vindicant sibi terrestria, sed disceptant de cœlestibus, eademque singuli individuis quibusdam partitionibus apud se quisque integra recondunt. Virtutis enim possessio est, et recte factorum divitiæ, et laudanda avaritia, et lacrymarum expers rapina, et insatiabilis aviditas coronam consecuta, et reus efficitur quisquis vim non facit. Rapiunt omnes, et nemo afficitur injuriâ, ob idque pax has divitias dispensat. Hi promissi regni bona præripiunt, qui per eximiam suam vivendi rationem ac

γενῶν καὶ χωρῶν κινηθέντες εἰς τοσαύτην ἀκριβείαν ταυτότητος συνηρμόθησαν, ὥστε μίαν ψυχὴν ἐν πολλοῖς σώμασι θεωρεῖσθαι, καὶ τὰ πολλὰ σώματα μιᾷ γνώμῃ ὄργανα δεῖκνυσθαι. Ὁ ἀσθενῶν τὸ σῶμα πολλοὺς ἔχει τῇ διαθέσει συγκαίροντας· ὁ νοσῶν καὶ καταπίπτων τῇ ψυχῇ πολλοὺς ἔχει τοὺς ἰωμένους καὶ συνδιανιστῶντας αὐτόν. Ἀλλήλων ἰσόδουλοι, ἀλλήλων κύριοι, καὶ ἐν τῇ ἀμάχῳ ἐλευθερίᾳ τὴν ἀκριβεστέραν δουλείαν (47) ἀλλήλοις ἀντεπιδείκνυνται, ἣν οὐκ ἀνάγκη περιστάσεως πρὸς βίαν (48) ἐπήγαγε, πολλὴν φέρονσα τοῖς ἀλοῦσι τὴν ἀθυμίαν, ἀλλὰ γνώμης τὸ αὐθαίρετον μετ' εὐφροσύνης ἐδημιούργησεν· ἀγάπης τοὺς ἐλευθέρους ὑποτασσούσης ἀλλήλοις, καὶ τῷ αὐθαίρετῳ τὸ ἐλευθέρον φυλαττούσης. Τοιούτους ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς εἶναι βεβούληται (49), καὶ ἐπὶ τοῦτοις ἐδημιούργησεν. Οὗτοι τὸ ἀρχαῖον ἀνακαλοῦνται καλὸν, τοῦ ἀρχιπάτορος Ἀδὰμ τὴν ἀμαρτίαν ἐπικαλύπτοντες. Διαίσεις γάρ, καὶ διάστασις, καὶ πόλεμος οὐκ ἂν ἦν ἐν ἀνθρώποις, μὴ τῆς ἀμαρτίας διατεμούσης τὴν φύσιν. Οὗτοι ἀκριβεῖς μιμηταὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐν σαρκὶ πολιτείας ὑπάρχουσιν. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος, χορὸν μαθητῶν συστήσας, κοινὰ τὰ πάντα, καὶ κοινὸν ἑαυτὸν τοῖς ἀποστόλοις παρέσχε· οὕτω καὶ οὗτοι τῷ καθηγουμένῳ πειθόμενοι, οἴγε καλῶς τὸν κανόνα τοῦ βίου διαφυλάσσοντες, τὴν τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ Κυρίου πολιτείαν μετ' ἀκριβείας μιμνήσκονται. Οὗτοι τὴν τῶν ἀγγέλων ζωὴν ἐξηλώκασιν, τὸ κοινωνικὸν, ὥς περ ἐκεῖνοι, δι' ἀκριβείας φυλάξαντες. Οὐκ ἔστιν ἐν ἀγγέλοις ἔρις, οὐ φιλονεικία, οὐκ ἀμφισβήτησις· ἕκαστος τὰ πάντων ἔχει, καὶ πάντες ὁλόκληρα παρ' ἑαυτοῖς τὰ καλὰ ταμιεύονται. Οὐ γὰρ ἔστιν ὅλη ἐμπερίγραπτος ὁ τῶν ἀγγέλων πλοῦτος, δεομένη τομῆς, ἥνικα ἂν αὐτὴν πλείοσιν ἐπινέμεσθαι δεῖ (50)· ἀλλ' ἄυλος ἡ κτήσις, καὶ διανοίᾳ ὁ πλοῦτος.

3. Καὶ διὰ τοῦτο παρ' ἑκάστοις ὁλόκληρα τὰ καλὰ μένοντα πάντα ἰσοτίμως πλουσίους ἐργάζεται, ἀναμφισβήτητον αὐτοῖς καὶ ἀμαχὸν τὴν οἰκίαν κτήσιν παρέχοντα. Θεωρία γὰρ τοῦ ἀνωτάτου καλοῦ, καὶ ἀρετῶν σαφειστάτη κατάληψις, τῶν ἀγγέλων ἐστὶ θησαύρισμα, πρὸς ᾧ βλέπειν ἅπασιν ἐξεστίν, ὁλόκληρον αὐτῶν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν κτῆσιν ἑκάστου λαμβάνοντος. Τοιοῦτοι οἱ κατὰ ἀλήθειαν ἀσκηταί, οὗ τῶν γηίνων μεταποιούμενοι, ἀλλὰ τῶν οὐρανίων ἀμφοισθητόντες, καὶ ἀμερίστοις διανομαῖς τὰ αὐτὰ οἱ πάντες παρ' ἑαυτοῖς ἕκαστος ὁλόκληρα θησαυρίζοντες. Ἀρετῆς γὰρ ἡ κτήσις, καὶ κατορθωμάτων ὁ πλοῦτος, καὶ πλεονεξία ἐπαινετὴ, καὶ ἀδάκρυτος ἀρπαγὴ, καὶ ἀπληστία στεφανουμένη, καὶ ὁ μὴ βιαζόμενος ἐνοχος. Πάντες ἀρπάζοντες, καὶ οὐδεὶς ἀδικούμενος, καὶ διὰ τοῦτο εἰρήνῃ τῷ πλούτῳ βραβεύουσα. Οὗτοι τῆς ἐπηγγελμένης βασιλείας τὰ ἀγαθὰ προαρπάζουσι, τὴν ἐνάρετον ἑαυτῶν πολιτείαν καὶ κοινωνίαν ἀκριβὲς μίμημα τῆς ἐκείσε διαγωγῆς

(47) Codex Colb. et Voss. ἀκριβεστάτην δουλείαν.

(48) Antiqui tres libri præter Combef. πρὸς βίαν. Illud πρὸς in editis desiderabatur.

(49) Regii duo mss. βεβούλευτο. Alius βεβούλευται.

(50) Codex Colb. ἐπινέμεσθαι δεοί.

και καταστάσεως παριστώντες. Οὗτοι τὴν ἀκτησίαν A τελείως κατέρωσαν, οὐδὲν ἴδιον ἔχοντες, ἀλλήλων δε τὰ πάντα. Ἠλίκων ἡμῖν ἀγαθῶν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρωπήσεις πρόξενος γέγονε, σαφῶς οὗτοι τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ὑπέδειξαν, τὴν διεβρωγίαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ εἰς μυρία κατατηθεῖσαν, τό γε ἐπ' αὐτοῖς (51), πάλιν συνάγοντες πρὸς ἑαυτὴν τε καὶ πρὸς τὸν Θεόν. Τοῦτο γὰρ τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ Σωτῆρος κατὰ σάρκα οἰκονομίας, ἵνα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πρὸς ἑαυτὴν τε καὶ πρὸς ἑαυτὸν συναγάγῃ, καὶ τὴν πονηρὰν κατατομὴν ἐξελῶν, τὴν ἀρχαίαν ἀνακαλέσεται ἔνωσιν· καθάπερ τις ἀριστος λατρός σώμα κατὰ πολλὰ μέρη διαιρεθὲν φαρμάκοις σωτηρίοις ἀνασυνδέων.

4. Καὶ ταῦτα διήλθον, οὐχ ἵνα φιλοτιμῆσμαι τι, καὶ τοῖς λόγοις ἐπάρω τὰ τῶν κοινοβιακῶν (52) κατα- B ορθώματα (οὐ γὰρ τοσαύτη δύναμις τῶν ἐμῶν λόγων, ὥστε εἰ μεγάλα σεμνύνειν, τούναντίον δὲ μᾶλλον καὶ ἀμαυροῦν τῇ περὶ τὴν διήγησιν ἀσθενείᾳ), ἀλλ' ἵνα, ὡς οἶόν τε, διέλθω καὶ ἐπιδείξω (53) τὸ τοῦ κατα- ορθώματος ὕψος καὶ μέγεθος. Τί γὰρ ἂν εἰς ἴσον ἔλθοι τῷ καλῷ τούτῳ διὰ συγκρίσεως; Ὅπου γὰρ πατήρ μὲν εἰς μιμούμενος τὸν ἄνω Πατέρα, παῖδες δὲ πολλοὶ νικᾷν ἐσπουδαχότες ἀλλήλους ταῖς περὶ τὸν προστάτην εὐνοίαις, παῖδες πρὸς ἑαυτούς τε ὁμονοοῦντες, καὶ τὸν πατέρα ταῖς ἐναρέτοις πράξεσι δεξιούμενοι, οὐ φύσιν τῆς συναφείας αἰτεῖαν ἐπιγραφόμενοι, λόγον δὲ φύσεως βεβαιότερον τῆς ἐνώσεως ἀρχηγὸν καὶ φύλακα ποιησάμενοι, καὶ Πνεύματος ἁγίου δεσμῷ κρατούμενοι. Τίνα ἂν εἰκόνα τῶν ἐπὶ C τῆς γῆς εἰς παράστασιν ἔχοιεν (54) τῆς τοῦ κατορθώματος ἀρετῆς; Ἀλλὰ τῶν μὲν ἐπὶ τῆς γῆς οὐδεμίαν· μόνη δὲ ἡ ἄνω λείπεται (55). Ἀπαθὴς ὁ ἄνω Πατήρ· δίχα πάθους καὶ οὗτος, λόγῳ τοὺς ἅπαντας προσαγόμενος. Ἀφθοροὶ οἱ παῖδες τοῦ ἄνω Πατρός· ἀφθορία καὶ τούτους εἰσποίησατο. Ἀγάπῃ συνδεῖ τὰ ἄνω· ἀγάπῃ καὶ τούτους πρὸς ἀλλήλους συνήρμοσεν. Ὅντως ἀπαγορεύει (56) πρὸς τὴν τοιαύτην φάλαγγα καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος, οὐκ ἀρκῶν πρὸς τοσοῦτους ἀγωνιστάς, οὕτως εὐσταλῶς καὶ συγκεκροτημένως κατ' ἐκείνου στρατεύοντας, καὶ τοσούτον τῇ ἀγάπῃ συνησπικώτας ἀλλήλοις καὶ φραττομένους τῷ Πνεύματι, ὥστε μήτε βραχυτάτην τινὰ παρεῖδυσιν ταῖς ἐκείνου βολαῖς παρασχεῖν. Σκόπει μοι. τὴν τῶν ἐπὶ τὰ Μακκαβαίων σύμφωνον ἀθλήσιν, καὶ εὐρήσεις παρὰ τούτοις θερμότεραν τὴν συμφωνίαν. Περὶ τούτων Δαβὶδ ὁ προφήτης ἐν ψαλμοῖς ἀνεβόησε λέγων· Ἰδοὺ δὴ, τί καλόν, ἡ τί τεργνόν, ἀλλ' ἡ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτό; τῷ μὲν καλῷ τὸ τοῦ βίου δόκιμον παριστάς, τῷ δὲ τεργνῷ τὴν ἐκ τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς ἐνώσεως εὐφροσύνην. Τοῦ-

A societatem plane imitentur vitam cœlestem ac statum. Hi sunt perfecte inopes, nihil proprium, sed omnia inter se communia habentes. Quot et quanta bona nobis conciliarit Servatoris incarnatio, hi ipsi aperte humano generi ostenderunt, qui contractam hominum naturam, et in innumeras partes dissectam, quantum in ipsis fuit, rursus et ad seipsam et ad Deum collegerunt. Hæc enim summa est eorum quæ in carne gesta sunt a Salvatore, ut humanam naturam tam ad seipsam, quam et ad seipsum etiam accerseret, et sublata prava sectione revocaret priscam conjunctionem, non secus ac medicus optimus, qui corpus plures in partes concisum salutaribus medicamentis religat.

4. Atque hæc recensui, non ut gloriær ullo pacto, B et cœnobarum recte facta verbis extollam (neque enim tanta mihi inest dicendi facultas, ut valeam magna exornare, imo potius his offundo tenebras per meam in dicendo infirmitatem), sed ut præclari hujus instituti altitudinem magnitudinemque pro viribus explicem ac ostendam. Quid enim potest ex æquo cum hoc bono comparari? Ibi enim ut pater unus est, qui imitatur supernum Patrem, ita complures filii sunt, qui vincere se invicem sua in præfectum benevolentia student, filii, inquam, qui et inter se concordibus sunt animis, et patrem egregiis officiis et obsequiis prosequuntur, non in natura statuantes conjunctionis ac necessitudinis suæ causam; sed firmiorem natura rationem concordie suæ ducem ac custodem reponentes, seque constringentes vinculo Spiritus sancti. Quæ jam rerum terrestrium imago possit præclari illius instituti præstantiam ac dignitatem exprimere? Atqui profecto nulla quidem est in terrenis, sed sola superna relinquitur. Nullis affectibus obnoxius est Pater cœlestis; his hic quoque immunis est, sibi sermone ac doctrina concilians omnes. Incorrupti filii cœlestis Patris; hos etiam adoptavit integritas. Charitas connectit superna; charitas etiam hos inter se coadunavit. Vere et diabolus ipse de hujusmodi phalange desperat, impar tot pugnatoribus adeo com- 563 ac confertim adversus ipsum militantibus, tantaque cum charitate, testitudine inter se D facta, certantibus, Spirituque ita septis et communitis, ut ne minimum quidem illius assultibus accessum præbeant. Considera mihi concordem septem Machabæorum pugnam, invenies quoque apud hos concordiam ferventiorē. De his David propheta in odibus exclamavit, ac dixit: Ecce nunc quid bonum, vel quid jucundum, nisi habitare fra-

(51) Codex Voss. et Colb. τό γε ἐπ' αὐτοῖς. Editi κατὰ γε τὸ ἐπ' αὐτοῖς.

(52) Antiqui tres libri τῶν κοινωβιακῶν. Editi et Reg. tertius κοινοβιακῶν.

(53) Codex Colb. καὶ ἐπιδείξαιμι.

(54) Idem codex Colb. εἰς παράταξιν σχολίων. Lectio inepta. Codex Voss. habet quoque σχολίων.

(55) Antiquæ duæ editiones et quatuor mss. μόνη

δὲ τῇ ἄνω λείπεται· ubi μόνη, ut mihi videtur, scriptum oportuerat cum: subscripto, μόνη, et sola superna inferior est. Secuti sumus editionem Parisiensem. Mox codex Colb. καὶ οὗτος. Vocula καὶ deerat in vulgatis. Ibidem codex Colb. ἅπαντας προσαγόμενος.

(56) Reg. secundus οὕτως ἀπαγορεύει.

tres in unum⁵⁷ Per bonum quidem integritatem A τον (57) οἱ μετιόντες τὸν βίον μετὰ ἀκριβείας, ἐμολ
hujus vitæ exprimit; per jucundum vero, concor- δοκεῖν, τὴν ἀνωτάτω ἐξηλωκέναι ἀρετὴν.
diæ et unanimi- tatis lætiti- am. Hoc vivendi genus qui accurate ac diligenter excolunt, hi mihi viden-
tur supremam virtutem æmulari.

CAPUT XIX.

Quod oportet ascetam cum firmo proposito accedere ad asceticam vitam, et de obedientia.

Atque iis quidem, qui perspicaci mente præditi sunt, oratio nostra, cum superius hujusce status proprietates exponeremus, vivendi regulam præscripsit. Verum, quoniam operæ pretium est propter simpliciores fratres, etiam manifestius hujusce instituti præscripta singulatim explicare, jamjam ad hoc convertamur. Oportet igitur in primis eum qui ad ejusmodi vivendi genus accedit, stabilem, firmum et immobilem animum habere, B ac propositum ejusmodi, quod nequitiae spiritus invadere ac mutare non possint, itemque martyrium constantiam firmitate animi usque ad mortem ostendere, sic ut et Dei mandata amplectatur, et magistris suis obtemperet. Hæc enim hujus instituti summa est. Quemadmodum enim Deus, qui Pater omnium et est, et vocari vult, obedientiam integerrimam a suis servis exigit: ita quoque inter homines spiritualis pater ad Dei leges præscripta sua accommodans, obedientiam requirit disce-ptionis contentionisque expertem. Si enim qui mechanicæ alicui arti, earum videlicet, quæ ad præsentem vitam utiles sunt, studium impertit, prorsus obedit artificii, neque ulla in re adversatur illius præceptis, et ne paululum quidem ab ipso secedit, sed omni tempore in oculis magistri est, cibumque et potum ac reliquum victum ab eo præscriptum recipit; multo magis qui ad discendam pietatis sanctitatisque disciplinam accedunt, ubi semel persuaserint sibi, se ejusmodi scientiam a præfecto ediscere posse, se his præstant omnino dociles ac prorsus morigeros omnibus in rebus, neque eorum, quæ imperata sunt, exposcent rationem, sed injunctum opus perficient; præterquam- quod si eorum quæ ad salutem attinent, quidpiam ignorent, licebit modeste et 564 cum decenti reverentia interrogare ac doceri. Omnis autem hominis diligentia in eo ponenda est, ut ne animi altitudo ob insurgentes voluptates deprimatur.

⁵⁵ Psal. cxxxii, l.

(57) Unus ms. et editi τούτων οἱ. Alii duo τούτων D (57) Unus mss. nonnulli ἐμολ δοκεῖ. Editio Paris. et Reg. tertius ἐμολ δοκεῖν. sed scribi debuisset ex grammaticorum regulis δοκοῦσι. Codex Voss. ἐμολ δοκεῖν μᾶλλον δὲ τῇ ἀληθείᾳ.

(58) Codex Colb. τρεψόμεθα. Alius mss. et editi τρεψόμεθα. Reg. quartus τρέφομαι. Aliquanto post editi πνεύμασι τοῖς πονηρίας. Antiqui tres libri πνεύμασι τῆς πονηρίας.

(59) Reg. primus et Colb. Θεοῦ ἀνεχόμενον. Haud longe unus ms. cum Combef. Ὡςπερ γὰρ ὁ. Alius codex ὥςπερ οὖν ὁ. Vocula utraque in editis juncta fuerat, Ὡςπερ γὰρ οὖν ὁ. Subinde duo mss. τῶν ἑαυτοῦ θεραπόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Ὅτι χρὴ τὸν ἀσκητὴν βεβαίᾳ κρίσει προσεῖναι τῇ ἀσκήσει, καὶ περὶ ὑπακοῆς.

Τοῖς μὲν οὖν διορατικοῖς τὸν νοῦν ἐν τῇ προδι- ηγήσει τῶν τῆς πολιτείας ἰδιωμάτων τὸν κανόνα τῆς πολιτείας ὁ λόγος ὥρισται. Ἐπειδὴ δὲ προτῆται διὰ τοὺς ἀπλουστεροὺς τῶν ἀδελφῶν καὶ σαφέστερον ἐκθέσθαι τὸν τῆς πολιτείας ἐφ' ἑκάστῳ κανόνα, ἐπὶ τοῦτο δὴ καὶ τρεψόμεθα (58). Χρὴ τοίνυν πρό γε πάντων τὴν προσελθόντα τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ, ἐστη- ριγμένον, καὶ ἐδραῖον, καὶ ἀκίνητον ἔχειν τὸ φρό- νημα, καὶ κρίσιν τοῖς πνεύμασι τῆς πονηρίας ἀν- επιχείρητον καὶ ἀμετάθετον, καὶ μαρτύρων ἑνστασιν τῇ τῆς ψυχῆς ἐπιδείκνυσθαι βεβαίῳτῃ μέχρι θανά- του, τῶν τε ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἀντεχόμενον (59), καὶ τὴν ὑπακοὴν τοῖς καθηγουμένοις ἐπιδεικνύμενον. Τοῦτο γὰρ τῆς πολιτείας ἐστὶ τὸ κεφάλαιον. Ὡςπερ γὰρ ὁ Θεός, Πατὴρ πάντων καὶ ὢν, καὶ καλεῖσθαι καταξιών, ἀκριβεστάτην παρὰ τῶν αὐτοῦ θεραπόν- των ἀπαιτεῖ τὴν εὐπειθειαν· οὕτω καὶ ὁ πνευματικὸς ἐν ἀνθρώποις πατὴρ πρὸς τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους τὰς ἑαυτοῦ διατάξεις ἀρμόζων, ἀναμφλεκτον τὴν ὑ- πακοὴν ἀπαιτεῖ. Εἰ γὰρ ὁ τέχνην τινὲ τῶν βαναύσων, τούτων δὴ τῶν πρὸς τὴν παρούσαν ζωὴν ἡμῖν χρη- σίμων, ἑαυτὸν ἐκδιδούς, παντὶ τρόπῳ πείθεται τῷ τεχνίτῃ, καὶ κατ' οὐδὲν ἐναντιοῦται τοῖς ἐκείνου C προστάγμασι, οὕτε μὴν πρὸς τὸ βραχυτάτον τοῦτο χωρίζεται, ἀλλὰ πάντα καίρῳ ἐν ὀφθαλμοῖς ἐστὶ τοῦ διδασκάλου, βρώσιν τε καὶ πόσιν καὶ τὴν ἄλλην διαί- ταν ὑπομένει ταύτην, ἣν ἂν ἐκεῖνος ὀρίσειεν· πολλῶ μᾶλλον οἱ πρὸς τὴν μάθησιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἰσότητος ἀφικνούμενοι, ἅπαξ πεπεικότες ἑαυτοὺς, ὅτι θυνήσονται παρὰ τοῦ καθηγουμένου τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην λαβεῖν, πᾶσαν εὐπειθειαν καὶ τὴν περὶ πάντα ἀκριβεστάτην ὑπακοὴν τούτοις εἰσίσσονται (60)· καὶ οὐχὶ τὸν λόγον τῶν ἐπιτεταγμένων ἀπαιτήσου- σιν· ἀλλὰ τὸ ἔργον τὸ ἐπιτεταγμένον ἐπιτελέσου- σιν, εἰ μὴ τοσούτον, ὅσον ἀγνοοῦντάς τι τῶν συντει- νόντων πρὸς σωτηρίαν, κοσμίως καὶ μετὰ τῆς πρε- ποῦσης αἰδοῦς (61) ἐρωτᾶν καὶ παιδεύεσθαι. Πᾶσα δὲ σπουδὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ, ὅπως μὴ τὸ ὑψηλὸν

(60) Editi et mss. τούτοις εἰσίσσονται· melius, opi- nor, scriptum fuisse τούτῳ, nempe καθηγουμένῳ. Ibidem duo mss. cum Voss. λόγον τῶν ἐπιταγμά- των... ἔργον τῶν ἐπιταγμένων. Editi λόγον τῶν ἐπι- τεταγμένων... ἔργον τῶν ἐπιταγμάτων, eadem plane sententia. Reg. quartus ut in contextu, rectius.

(61) Codex Voss. προστηκούς αἰδοῦς. Post illud παιδεύεσθαι leguntur hæc verba in Vossii veteri li- bro et in Colb. et in Reg. primo. πᾶσα δὲ σπουδὴ, et quæ sequuntur ad finem usque. Hoc autem addita- mentum editum quidem jam fuerat a doctissimo viro Andrea Scotto in variis suis lectionibus: sed nonnulla, quæ foede corrupta erant, ex codice Col- bertino emendavimus.

τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἡδονῶν ταπεινωθεῖη. Πῶς γὰρ ἂν εἴη δύναται πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ νοπτὸν φῶς ἐλευθερῶ ἀναβλεῖναι τῷ ὁμματι ἢ προσηλωθεῖσα κάτω ψυχὴ τῇ ἡδονῇ τῆς σαρκός; Διὸ χρὴ πρὸ γε πάντων τὴν ἐγκράτειαν ἀσκεῖν, ἀσφαλῆ φρουρὸν τῆς σωφροσύνης τυγχάνουσιν, καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν μὴ συγχωροῦσαν ὥδε κάκιστος βέμβεσθαι. Καθάπερ γὰρ τὸ περιεστεγασμένον διὰ σωλῆνων ὕδωρ ὄρθιον ὑπὸ τῆς ἀναβληδούσης βίας ἐπὶ τὸ ἄνω φέρεται, οὐκ ἔχων ὅπου διαχυθεῖη· οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος, καθάπερ σωλῆνος στεγανοῦ τῆς ἐγκρατείας αὐτῶν πανταχόθεν περισφιγγούσης, ἀναληφθήσεται πῶς ὑπὸ τῆς τοῦ κινεῖσθαι φύσεως πρὸς τὴν τῶν ὑψηλοτέρων ἐπιθυμίαν, οὐκ ἔχων ὅπου διαρρῦθῃ. Οὐδὲ γὰρ στήναι ποτε δυνατόν ἐστι τὸν δεικνύοντον ὑπὸ τοῦ πεποινηκότος εἰληφότα τὴν φύσιν· καὶ εἰς τὰ μάταια κινεῖσθαι καλυόμενον, ἀμήχανον μὴ πρὸς τὴν ἀλήθειαν πάντως εὐθυπορῆσαι. Ἐγκράτειαν δὲ ἡγοῦμεθα ὀρίζεσθαι οὐ μόνον τὴν τῶν βρωμάτων ἀποχὴν (τοῦτο γὰρ πολλοὶ καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων κατώρθωσαν), ἀλλὰ πρὸ γε πάντων τὸν τῶν ὀφθαλμῶν βεμβασμόν. Τί γὰρ ὄφελος, εἰ, σιτίων ἀπεχόμενος, μοιχείας ἀκολασίαν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐσιτίεις, ἢ τοῖς ὥσιν ἔκων ἀκροᾶσαι ματαίας καὶ διαβολικὰς φωνάς; Οὐδὲν ὄφελος βρωμάτων ἀπέχεσθαι, τύφον δὲ ὑψηλοφροσύνης καὶ κενῆς δόξης καὶ παντὸς πάθους μὴ ἀπέχεσθαι. Ἡ τί γε ὄφελος ἐγκρατεῖεσθαι ἀπὸ βρωμάτων, καὶ ἀπὸ λογισμῶν πονηρῶν καὶ ματαίων μὴ ἀπέχεσθαι; Διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔλεγεν· *Φοβοῦμαι μὴ πῶς φθαρῇ τὰ νοήματα ἡμῶν*. Ἐγκρατεῖς οὖν γενώμεθα ἀπὸ τούτων ἀπάντων, μήποτε εἰκότως καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ τοῦ Κυρίου μέμψις ἔλθοι, ὡς τὸν κώνωπα διυλιζόντων, τὴν δὲ κάμηλον καταπινόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΚ'.

Ὅτι οὐ χρὴ τὰς πρὸς τοὺς βιωτικούς συγγενεῖς μεταδιδόναι ὁμιλίαν, ἢ τὰ ἐκείνων φοροῦντες.

1. Συγγενῶν μέντοι καὶ φίλων καὶ γονέων κεχωρισθαι τοσούτον τῇ διαθέσει προσήκει, ὅσον (62) τοὺς θεονεύτας ὁρῶμεν τῶν ζώντων ἀφροσύνας. Καὶ γὰρ ὁ κατὰ ἀλήθειαν πρὸς τοὺς κατ' ἀρετὴν ἀγῶνας ἀποδυσάμενος, καὶ τῷ κόσμῳ παντὶ μετὰ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πάντων ἀποταξάμενος, καὶ σταυρώσας ἑαυτὸν, ἵνα τὸ πλήρες εἴπω, τῷ κόσμῳ, τέθυγκε τῷ κόσμῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ γονεῖς ὥσι, καὶ ἀδελφοί, καὶ τρίτον ἢ τέταρτον ἢ πολλοσὶν βαθμῶν τῆς συγγενείας ἐπέχοντες. Εἰ μὲν οὖν μετασταίεν οἱ γεγεννηκότες τοῦ βίου, καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν τοῦ παιδὸς μετατάξαιτο, ἀληθῶς εἰσι συγγενεῖς· οὐ τὴν γονέων, ἀλλὰ τὴν ἀδελφῶν τάξιν ἐπέχοντες. Πατὴρ γὰρ ἐστὶν ἀληθέστατος, πρῶτος (63) μὲν ὁ τῶν ἀπάντων Πατὴρ· ὁ δεῦτερος δὲ μετ' ἐκείνον ὁ τῆς πνευματικῆς καθηγούμενος πολιτείας. Εἰ δὲ μένοιεν οἱ συγγενεῖς τὸν πρότερον ἀσπασάμενοι βίον, μέρος εἰσὶ τοῦ κόσμου, οὐ ἡμεῖς· κεχωρίσμεθα,

⁶² II Cor. xi, 5. ⁶³ Matth. xxiii, 24.

(62) Editi ὅσω τοῦς. At mss. ὅσον.

A Quomodo enim anima humi per carnis voluptatem confixa, potest adhuc libero obtutu in affine sibi atque intelligibile lumen suspicere? Quare ante omnia temperantiam castimonie tutum custodem, et quæ præsidem mentem huc illuc errare non sinat, excoli oportet. Ut enim constricta per canales aqua, cum non habeat quo se diffundat, recta a comprimente vi in altum fertur: ita et humanus animus temperantia quasi angusto quodam canali undelibet constrictus, quodammodo ex motus natura ad rerum sublimiorum desiderium attolletur, qui scilicet, quo effundatur, non habeat. Neque enim animus unquam stare potest, qui ejusmodi naturam a Conditor accepit, ut semper moveatur, et si prohibeatur movere se ad res vanas, fieri non potest, ut ad veritatem recta omnino non tendat. Temperantiam autem arbitramur non sola ciborum abstinentia circumscribi (hoc enim multi et apud gentiles philosophi facitabantur, sed maxime oculorum accurata occupatione. Quid enim prodest a cibis abstinere, si adulterii libidinem per oculos vores, aut lubens vanas ac diabolicas voces auribus audias? Abstinentia prorsus inutilis est, nisi et a fastu et a superbia, et a vana gloria, et ab omni affectu vitioso abstineas. Aut quid inde emolumenti, si abstineas ab escis, a pravis autem et vanis cogitationibus non prorsus abstineas? Quamobrem Apostolus dicebat: *Timeo ne corrumpantur sensus vestri*. Abstineamus igitur ab his omnibus, ne merito Domini accusatio veniat in nos quoque, tanquam qui excolemus culicem, camelum vero glutiamus.

C τὴν δὲ κάμηλον καταπινόντων.

CAPUT XX.

Quod colloquia cum cognatis sæculo addictis non sunt requirenda, neque res illorum curanda.

1. Convenit utique tam disjunctos esse affectu a cognatis amicisque et parentibus, quam separari videmus mortuos a viventibus. Qui enim se vere ad subeunda virtutis certamina exiit, mundoque universo ac rebus omnibus mundanis nuntium remisit, et ut amplius aliquid dicam, qui mundo crucifixit seipsum, mundo et omnibus qui in mundo sunt, mortuus est, sive parentes fuerint, sive fratres, sive tertium, aut quartum, aut remotissimum cognationis gradum obtineant. Et quidem si parentes secesserint a sæculo, et ad filii se vivendi rationem contulerint, tunc vere sunt cognati; non parentum, sed fratrum obtinentes 565 locum. Pater enim est verissimus, primus quidem universorum Pater; secundus vero post illum, is qui præit in spiritualis vite instituto. Si vero pergant cognati vitam priorem retinere, pars sunt mundi, a qua nos separati sumus, et jam nulla ex parte cognati sumus.

(63) Veteres duo libri πρῶτος. Editi πρῶτον.

nois, qui, carnali homine deposito, eam quam cum ipsis habebamus propinquitatem exuerimus. Qui autem hominum sæculo addictorum amicitiam diligenter requirit, studetque continuo cum ipsis congregari, is ex colloquiis assiduus affectus illorum introducit in animum, ac rursus mente cogitationibus mundanis repleta, a bono proposito excidit, atque semovet se a spirituali sapientia, et animus illius rediit ad vomitum priorem, atque adeo sauciatur ab hoste, qui cognatione carnali vitam spirituales conturbat.

2. Precemur itaque optima cognatis nostris, iustitiam, inquam, et pietatem, et quæ nos magni fecimus. Decet enim nos hæc precari: illis vero conducit, ut opera nostra hæc ipsa consequantur. Quare nos neque simus de illis solliciti, neque anxii. Nam diabolus, cum animadvertit nos omnem temporalem curam exuisse, et succinctos ad cælum currere, tum referens nobis propinquorum memoriam, nosque ad res illorum curandas adigens, auctor est, ut etiam mens sit de mundanis negotiis sollicita, dum cogitat quæ sint cognatorum facultates, abundantæ, an desint, quæ ipsis ex commerciis proveniant lucra, et quantum ex his augeantur divitiæ; quæ jacturæ nascentur ex adversis vitæ casibus, et quantum ex his illorum opes imminuantur: facitque, ut cum eis lætemur quidem de prosperis ipsorum successibus, contristemur vero ob infortunia, et simus ipsorum inimici inimici, idque, licet jubeamur nullum inimicum habere⁶⁴, itemque gaudeamus una cum amicis, qui sunt sæpe indigni spirituali cognatione, et oblectemur de injustis ac fraudulentis ipsorum lucris: prava denique omnia temporalium rerum studia, quibus exutis spirituales cogitationes introduxeramus, ille denno inducit in mentem, atque terrenis ac mundanis cogitationibus illius opera animum rursum subeuntibus destruit internum ascetam, solamque statuam monachi figuram circumferentem efficit: quæ scilicet nusquam virtutibus animata sit. Sæpe etiam ob ingentem in propinquos benevolentiam asceta ausus est et sacrilegium committere, ut inopiæ maderetur cognatorum. Etenim quæ pro sanctis, qui seipso Deo dicarunt, servantur, res sacræ, veroque Deo consecratæ esse et intelliguntur, et judicantur. Quamobrem qui talium quidpiam aufert, unus est ex iis qui sacrilegium audent perpetrare.

3. Cognito igitur intolerabili illo damno, quod ex studio in propinquos nostros nascitur, susceptam eorum causa sollicitudinem tanquam diabolicum telum fugiamus. Nam et Dominus ipse ejusmodi affectum ac consuetudinem⁵⁶⁶ vetuit: qui uni ex discipulis id non permisit, ut diceret vale pro-

A καὶ κατ' οὐδὲν προσήκοντες τὸν κατὰ σάρκα ἄνθρωπον ἀποθεμένοις, καὶ ἀποδυσάμενοις τὴν πρὸς ἐκείνους οἰκείωσιν. Ὁ δὲ τὴν τῶν βιωτικῶν φιλίαν μετὰ ἀκριβείας κατασπαζόμενος, καὶ τοῦτοις διαπαντὸς προσομιλεῖν ἐπιέμενος, τὰς ἐκείνων διαθέσεις διὰ τῆς συνεχοῦς ὀμιλίας εἰς τὴν ψυχὴν εἰσφύλαττα. Πάλιν τε τοῦ κοσμικοῦ φρονήματος ἀναπλησθεὶς τὴν διάνοιαν, τῆς ἀγαθῆς ἐνστάσεως ἀποπέπτωκε, καὶ τοῦ πνευματικοῦ φρονήματος ἐχωρίσθη, καὶ τὸν πρότερον ἔμετον ἀνεμάξατο τῇ ψυχῇ, καὶ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τέτρωται, διὰ τῆς σαρκικῆς συγγενείας τὴν πνευματικὴν πολιτείαν ἐπιβολώσαντος.

2. Τοῖς μὲν οὖν συγγενέσιν εὐχόμεθα τὰ βέλτιστα, δικαιοσύνην, φημί, καὶ εὐσέβειαν, καὶ ταῦτα, ἅπερ ἡμεῖς τίμια πεποιήμεθα. Ταῦτα (64) γὰρ ἡμῖν πρέπον εὐχεσθαι, ἀκακίους παρ' ἡμῶν καρποῦσθαι συμφέρον. Αὐτοὶ δὲ τῆς περὶ ἐκείνων φροντίδος τε καὶ μερίμνης τοὺς λογισμοὺς ἀπολύσωμεν. Ὁ γὰρ διάβολος, θεασάμενος ἀποδυσάμενους ἡμᾶς πᾶσαν φροντίδα βιωτικὴν, καὶ εὐσταλεῖς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τρέχοντας, τὴν περὶ τοὺς συγγενεῖς ἡμῶν ἐνεργασάμενος ἔννοιαν, τὰ τε ἐκείνων φροντίζειν παρασκευάσας, καὶ εἰς τὰς βιωτικὰς φροντίδας τὸν λογισμὸν μεριμνᾶν παρασκευάζει· τίς μὲν ἢ τῶν οἰκείων περιουσία, καὶ εἰ αὐτάρκης, ἢ ἐνδεής, τίνα δὲ τὰ ἐκ τῶν συναλλαγμάτων αὐτοῖς προσγεγόμενα κέρδη, καὶ ἐπὶ πόσον τὸν πλοῦτον αὐξάνοντα· τίνες δὲ ἐκ τῶν τοῦ βίου περιστάσεων ζημίαι προσπίπτουσαι, καὶ πόσον τὴν ὑπάρχουσαν ἐλαττοῦσαι περιουσίαν. Καὶ συνήδεσθαι μὲν ποιεῖ ταῖς εὐπορίαις αὐτῶν, συναθυμῶν τε ταῖς ἀστοχίαις, συνεχθραίνει δὲ τοῖς ἐχθροῖς (καὶ τοῦτο, κελυνομένους μηδένα ἔχειν ἐχθρὸν), καὶ συγκαίρειν τοῖς φίλοις οὐκ ἀξίους οὖσι πολλάκις τῆς πνευματικῆς οἰκειώσεως, χαίρειν δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀδίκτοις αὐτῶν καὶ παραλόγοις κέρδεσι, καὶ πάσας τὰς πονηρὰς τῶν βιωτικῶν ὑποθέσεις διαθέσεις, ἃς ἀποδυσάμενοι, τὰς πνευματικὰς ἐννοίας εἰσφύλαττα, πάλιν ἐπεισάγει τοῖς λογισμοῖς, καὶ τὸ ὕλικόν καὶ κοσμικὸν φρόνημα τῇ ψυχῇ πάλιν ἐνεργασάμενος, τὸν ἔνδον ἀσκητὴν καταλύει, καὶ ἀνδριάντα μόνον ἀσκητοῦ τὸ σχῆμα περιφέρειν παρασκευάζει, μηδαμοῦ ἐψυχωμένον ταῖς ἀρεταῖς. Πολλάκις δὲ διὰ τὰς περὶ τοὺς συγγενεῖς ἐπιταθείσας εὐνοίας ἐτόλμησαν ὁ ἀσκητὴς καὶ ἱεροσουλὴν ἐργάσασθαι, ὥστε τὴν τῶν συγγενῶν ἐνδειαν θεραπεῦσαι. Τὰ γὰρ εἰς τοὺς ἀγίους, τοὺς ἀναθέντας ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ταμιευόμενα ἱερὰ καὶ ἀληθῶς ἀναθήματα νοεῖται καὶ ἐκλαμβάνεται. Ὁ τοίνυν τούτων τι νοσφίζόμενος εἰς ἐστὶ τῶν ἱεροσουλίας κατατολμώντων.

3. Γινόντες οὖν τῆς περὶ τοὺς οἰκείους διαθέσεως τὴν ἀφόρητον βλάβην, φύγωμεν τὴν περὶ ἐκείνων φροντίδα, ὡς διαβολικὸν ὄπλον ὑπάρχουσαν. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος τὴν τοιαύτην σχέσιν καὶ συνήθειαν ἀπηγόρευεν, ἐνὶ μὲν τῶν μαθητῶν οὐκ ἐπιτρέψας, οὐδὲ αὐτὸ μόνον τοῖς οἰκείοις (65) συντάξασθαι· ἐτέρῳ

⁶⁴ Matth. v, 44.

(64) Reg. secundus Ταῦτα μὲν γάρ. Mox duo mss. περὶ ἐκείνων.

(65) Verbum συντάξασθαι videtur hoc loco sumi pro ἀποτάξασθαι. renuntiare. vale dicere. Scriptor

δὲ οὐδὲ τῷ σώματι τοῦ πατρὸς τεθνεώτος γῆν ἐπι-
 αμῆσασθαι. Τῷ μὲν γὰρ συντάξασθαι βουλομένῳ τοῖς
 οἰκείοις φησὶν· Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ'
 ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετὸς ἐστὶν
 εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (66)· τῷ δὲ θάψαι
 τὸν πατέρα παρακαλοῦντι, Ἀκολουθεῖ μοι, φησί,
 καὶ, Ἄρξας τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν
 νεκροὺς. Καίτοι ἐδόκουν εὐλογώτατας καὶ δικαιοτά-
 τας ποιεῖσθαι τὰς δεήσεις ἑκάτεροι· ἀλλ' οὐκ ἐπένευ-
 σεν ὁ Σωτὴρ, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀκαρὲς γοῦν ἀφῆκεν αὐτοῦ
 χωρίζεσθαι τοὺς τροφίμους τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας,
 ἵνα μὴ τι τοῦ ὑψηλοῦ καὶ οὐρανίου φρονήματος ταπει-
 νότερον ἢ πράξαιεν, ἢ λογιζαίντο τῇ περὶ τὰς γῆνιαις
 καὶ σαρκικαῖς διαθέσεσι ῥοπῇ, ὥς οὐκ ἐξῆν, τοὺς τὰ
 οὐράνια φρονούντας τῶν ἐπὶ γῆς ἔχειν λόγον τινά, ὡς
 ἦδη μεταστάνας (67) καὶ ὑπερκοσμίους τῇ διανοίᾳ
 γεγεννημένους. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι Πῶς οὖν ὁ νόμος
 κελεύει τῶν οἰκείων φροντίζειν, λέγων· Καὶ ἀπὸ τῶν
 οἰκείων τοῦ σπέρματος σου οὐχ ὑπερόψει·
 ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος· Εἰ δὲ τις τῶν ἰδίων,
 καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν
 ἥκρηται, καὶ ἐστὶν ἀπίστου χεῖρων, σύντομον (68)
 τὴν ἀπόκρισιν παρεξόμεθα· ὅτι ὁ θεὸς Ἀπόστολος
 πρὸς τοὺς βιωτικούς, πρὸς τοὺς τὸν ὕλικόν πλοῦτον
 ἔχοντας, καὶ δυναμένους παραμυθεῖσθαι τὴν τῶν
 συγγενῶν ἐνδειαν, τοῦτο εἰρηκεν· Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ
 νόμος ταῦτα φησι, καὶ ἵνα συντομώτερον εἴπω, πρὸς
 τοὺς ζῶντας, οὐ πρὸς τοὺς τεθνεώτας· ἀνεύθυνοι γὰρ
 πάντες (69) τοιοῦτο ὀφλήματος οὐτοί γε.

4. Σὺ δὲ τεθνηκας μὲν, καὶ ἐσταύρωσαι τῷ κόσμῳ
 παντί. Ἀποταξάμενος γὰρ τῷ ὕλικῳ πλούτῳ, τὴν
 ἀκτησίαν ἡγάπησας· σεαυτὸν δὲ ἀναθεὶς τῷ Θεῷ,
 κειμήλιον γέγονας τοῦ Θεοῦ. Ὡς τεθνεὼς, ἐλευθε-
 ρος εἰ πάσης τῆς περὶ τοὺς συγγενεῖς εἰσφορᾶς· ὡς
 ἀκτῆμυν, οὐδὲν ἔχεις ὃ χορηγήσῃς. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ
 σῶμα καρποφορήσας, καὶ οὐδὲ ἐκεῖνον λοιπὸν ἔχων
 τὴν ἐξουσίαν ὡς ἀναθήματος, οὐ θέμις σοι (70) εἰς
 ἀνθρώπων χρῆσιν εἶναι· μόνους δὲ τοῖς ὁμοτρόποις
 ὡς καὶ αὐτοῖς Θεῷ τὸ πᾶν ἀνακειμένοις συμπολι-
 τεύεσθαι. Πόθεν οὖν σοι ἀρμόσει τὰ μνημονευθέντα
 ῥήματα τῆς ἁγίας Γραφῆς; ἢ πῶς οὐχ ἁμαρτήσεις
 τὰς ἑαυτοῦ ὁμολογίας περὶ τὴν ἀσκησιν ἀθετῶν;
 aut quomodo peccaturus non es, si fœdus, quod tu
 facias?

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ὅτι οὐ δεῖ τῆς πνευματικῆς ἀδελφότητος ἀπο-
 κόπτεσθαι.

1. Χρὴ μέντοι καὶ τοῦτο πεπεισθαι σαφῶς, ὅτι ὁ
 ἅπαξ εἰς σύνδεσμον καὶ συνάφειαν ἑλθὼν πνευματι-
 κῆς ἀδελφότητος οὐχ οἷός τ' ἂν ἦ (71) ἀποκόπτεσθαι
 καὶ χωρίζεσθαι τούτων, οἷς συνηρμόσθη. Εἰ γὰρ ἄν-
 θρωποι πολλάκις εἰς κοινωνίαν βίου τούτου τοῦ ὕλι-

⁷¹ Luc. ix, 62. ⁷² ibid. 59. ⁷³ ibid. 60. ⁷⁴ Isa. lviii, 7. ⁷⁵ I Tim. v, 8

enim non obscure respicit ad illud Lucæ ix, 61 :
Sequar te, Domine, sed permitte mihi prius ut dicam
vale iis qui sunt domi meæ.

(66) Reg. primus ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν.

(67) Unus ms. ἦδη μεταστάνας.

A pinquis : nec alteri, ut vel cadaver mortui patris
 humo superinjecta contegeret. Ei enim, qui vale
 propinquis suis dicere volebat, dixit : *Nemo mit-*
tens manum suam ad aratram, et respiciens retro,
aptus est regno cœlorum ⁷¹. Alteri vero, qui sepellire
 patrem postulabat : *Sequere me* ⁷², inquit, et, *Sine*
ut mortui sepeliant mortuos suos ⁷³. Et quidem vi-
 debatur uterque rem æquissimam justissimamque
 rogare : sed Servator non probavit, et ne minimo
 quidem temporis momento permisit a se disjungi
 alumnos regni cœlorum, ne alta et cœlesti medita-
 tione humiliter aliquid ex quadam ad terrenos et
 carnales affectus propensione aut facerent, aut co-
 gitarent, cum non liceat cœlestia curantibus ali-
 quam habere rerum terrenarum rationem, velut
 Jam transiatis et animo supra mundum evectis.
 Quod si dixerit quispiam : Quomodo igitur jubet
 lex curam suscipere cognatorum, his verbis : *Et*
propinquos seminis tui ne despicias ⁷⁴ ; et Apostolus
 similiter : *Si quis autem suorum et maxime propin-*
quorum curam non habet, fidem negavit, et est infi-
deli deterior ⁷⁵, ei paucis respondebimus, hoc a di-
 vino Apostolo ad homines sæculo addictos, ad
 homines qui terrenas opes possidebant, poterantque
 cognatorum inopiam levare, dictum fuisse. Simi-
 liter lex etiam hæc dixit, atque ut dicam brevius,
 sermo est de viventibus, non de mortuis : quando-
 quidem hi ab omni hujusmodi debito liberi sunt.

4. Tu autem mortuus es, et toti mundo cruci-
 fixus. Rejectis enim terrenis divitiis amplexus es
 paupertatem : et cum te ipse dicasti Deo, Dei factus
 es thesaurus. Ut mortuus, liber es ab omni in pro-
 pinquos pecuniarum collatione : ut nihil omnino
 possidens, nihil habes quod largiaris. Imo etiam
 cum ipsum corpus obtuleris, et de cætero ne
 illius quidem potestatem habeas, tanquam quod
 res sit Deo consecrata, tibi eo uti non licet ad hu-
 manum usum : sed cum iis solis qui iisdem mori-
 bus præditi sunt, quandoquidem et ipsi sunt Deo
 prorsus dicati, versari debes. Qui igitur in te con-
 venient quæ ex sancta Scriptura retulimus verba?
 ipse de colenda pietate cum Deo inivisti, irritum

D

CAPUT XXI.

Quod non oportet a spirituali fraternitate rescari.

1. Jam illud quoque pro certo habendum est,
 eum, qui semel fraternitati spirituali alligatus est
 et adjunctus, ab iis, quibus ascitus est, nullo modo
 rescari ac separari posse. Si enim homines sæpe
 numero in societatem terrenæ hujus vitæ conve-

(68) Codex Colb. σύντομον αὐτῷ τὴν.

(69) Editi πάντες. At inss. tres πάντος.

(70) Vocula σοι addita est ex libris veteribus.

(71) Veteres duo libri ἂν εἴη. Aliquanto post co-
 dex Voss. παρὰ τὰ συμβάντα.

nientes, non queunt citra pacta separari: et qui noc facit, 567 futurus est reus præscriptarum multarum: longe magis qui sœdus inierit spiritualis illius contubernii, quod indissolubile ac perpetuam conjunctionem habet, is seipsum ab iis quibus permistus est, sejungere ac resecare non poterit. Alioqui, si hoc facit, pœnis gravissimis e cœlo infligendis obnoxius se reddit. Etenim si mulier quæ ad viri pervenit societatem, cum eoque carnali copula conjuncta fuit, si insidias ipsi struxisse deprehendatur, morte multatur: quanto magis qui spirituali societati ascitus est, is, ipso Spiritu sancto teste ac internuntio, reus sit ob secessum?

2. Quemadmodum igitur corporis membra, natura vinculo colligata, non possunt a corpore abscindi, aut, si abscissa fuerint, mortuum sit quod abscinditur: sic et asceta qui in collegium fratrum cooptatus est, Spiritusque fœdere, quod vinculum est vinculo naturæ fortius, ligatus fuit et vinctus, jam ab iis quibuscum copulatus est, non poterit resecari. Alioqui, si hoc facit, mortuus est animo, et privatus Spiritus gratia, ut qui id sœdus quod eo auctore inierat, violaverit. Si vero aliquis dicat, pravos esse aliquos fratres (non enim omnes accusabit: si quidem non malo consilio pepigere societatem, sic ut uno consensu mali sint omnes); si quis igitur dicat, improbos esse aliquos fratres, et incaute bonum ab his everti, negligi honestatem, haberi despiciatui convenientem ascetis disciplinam, ob idque a talibus separari se oportere, is secedendi sufficientem causam non excogitavit. Neque enim Petrus, aut Andreas, aut Joannes propter Judææ nequitiam submoverunt se a reliquo apostolorum choro, neque alius quisquam apostolus hanc ad recedendum ansam arripuit, neque quominus obediret Christo, ob illius pravitatem ullo modo impeditus est: sed documentis Domini obsecuti æmulabantur pietatem ac virtutem, non autem ad imitandam illius perversitatem adducebantur. Sic qui ait: Cogor propter malos a spirituali communitate separari, non idoneam inconstantia sue causam invenit: quin potius terra petrosa est ipse, qui veritatis doctrinam alere non potest ob consilii instabilitatem, sed per modicæ tentationis assultum, aut affectuum vitiosorum intemperantiam, honestum vivendi genus non perfert, statimque tenerum doctrinæ germen per vitiorum æstum arefcit. Atque causas verisimiles quidem illas, ut sibi

Α κοῦ συνερχομενοι οὐκ ἂν δύναιντο παρὰ τὰ συμβα-
θέντα χωρίζεσθαι, ἢ ὁ τοῦτο (72) ποιῶν ἐνοχος ἔσται
τοῖς ὀριστέμοις ἐπιτιμίαις· πολλῶ μᾶλλον ὁ εἰς
σύμβασιν ἔλθων πνευματικῆς συμβιώσεως τῆς ἁλυ-
τον (73) καὶ αἰώνιον τὴν συνάφειαν κεκτημένης οὐχ
οἷός τ' ἂν εἴη μερίζειν καὶ ἀποκόπτειν ἑαυτὸν τοῦ-
των, οἷς συνεκράθη. Ἡ τοῦτο ποιῶν, βαρυτάτοις
ἑαυτὸν τοῖς ἄνωθεν ἐπιτιμίαις ὑποβάλλει. Εἰ γὰρ
γυνή, ἢ εἰς κοινωνίαν ἀνδρὸς ἀφίγμένη, καὶ σαρκικὴν
ἐχούσα τὴν συνάφειαν αὐτοῦ, εἰ (74) τοῦτῃ ἐπιθου-
λεύουσα φωραθεῖη, θανάτῳ καταδικάζεται· πόσῳ
μᾶλλον ὁ πνευματικῇ κοινωνίᾳ συναρμσθεῖς ὑπ'
αὐτῷ μάρτυρι καὶ μεσίτῃ τῷ Πνεύματι ὑπόδικος ἐπὶ
τῷ χωρισμῷ γίνεται;

Β 2. Ὡςπερ οὖν τὰ μέλη τοῦ σώματος, φύσεως συν-
ηρημένα δεσμῷ, οὐκ ἂν τοῦ σώματος ἀπορρήγνυ-
σθαι δύναιντο, ἢ, εἰ ἀπορρήγνῃ, νεκρὸν τὸ ἀπορρή-
γνύμενον γένοιτο· ἂν· οὕτω καὶ ἀσκητῆς ἀδελφότητι
συναπτόμενος, καὶ φύσεως ἰσχυροτέρῳ δεσμῷ τῇ
τοῦ Πνεύματος ἀρμολογίᾳ κρατούμενος, οὐκ ἂν
ἐξουσίαν ἔχοι τέμνεσθαι τούτων, οἷς συνηρμόσθη. Ἡ
ποιῶν τοῦτο, νεκρὸς ἔστι τῇ ψυχῇ (75), καὶ ἐστερη-
μένος τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, οἷα δὴ τὴν ἐπ'
αὐτοῦ σύμβασιν ἀθετήσας. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι
φαῦλοί τινες τῶν ἀδελφῶν· οὐ γὰρ ἅπαντας αἰτιάσε-
ται· οὐ γὰρ ἐπὶ κακίᾳ τὴν κοινωνίαν πεποιήνται (76),
ὥστε πάντας συμφώνως εἶναι καχοῦς· εἰ οὖν
λέγοι, ὅτι φαῦλοί τινες τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἀφυλάκτως
τὸ ἀγαθὸν παραλύνοντες (77), καὶ τῆς κοσμιότητος
ἀμελοῦντες, καὶ τὴν πρέπουσαν ἀσκηταῖς ἀκρίβειαν
παρορῶντες, καὶ διὰ τοῦτο προσήκει τῶν τοιούτων
χωρίζεσθαι, οὐκ ἀρκούσαν ἀπολογίαν τοῦ χωρισμοῦ
ταύτην ἐπινενόηκεν. Οὐδὲ γὰρ Πέτρος, ἢ Ἀνδρέας,
ἢ Ἰωάννης διὰ τὴν τοῦ Ἰουδα πονηρίαν ἀπερβράγη-
σαν τοῦ λοιποῦ τῶν ἀποστόλων χοροῦ, οὐδὲ ἑτεροῦς
τις τῶν ἀποστόλων ταύτην ἀφορμὴν ἀποστάσεως
ἐποίησατο, οὐδέ τι πρὸς τὸ πείθεσθαι τῷ Χριστῷ ὑπὸ
τῆς ἐκείνου μοχθηρίας ἐνεποδίσθη· ἀλλὰ τοῖς τοῦ
Κυρίου πειθαρχοῦντες διδάγμασι (78), τὴν εὐσέβειαν
καὶ τὴν ἀρετὴν ἐξήλουν, οὐ μὴν πρὸς τὴν ἐκείνου
πονηρίαν ἐπιστρέφοντες. Οὕτως ὁ λέγων, ὅτι διὰ
τοὺς φαύλους χωρίζεσθαι πνευματικῆς ἀναγκάζομαι
συναφείας, οὐκ εὐλόγον πρόφασιν ἐξεύρε τῆς οικείας
ἀθεθαύτητος· ἀλλὰ ἔστι μὲν αὐτὸς γῇ πετρώδης,
τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ἐκθρέψαι διὰ γνώμης ἀθε-
βαιότητα μὴ δυνάμενος, ἀλλὰ διὰ μικροῦ πειρασμοῦ
προσβολῇ (79), ἢ ἀκρασίαν παθῶν, τὴν σώφρονα
πολιτείαν οὐχ ὑπομένων, εὐθὺς τε ἀποξηραίνεται τῷ
καύσωνι τῶν παθῶν τὸ τῆς διδασκαλίας ἀριζυγὸς

(72) Antiqui tres libri præter Combef. Ἡ ὁ τοῦτο. Vocula ἢ in editis desiderabatur.

(73) Codices duo συμβιώσεως τῆς ἁλυτον. Alii duo et editi συμβιώσεως τὴν ἁλυτον. Codex Colb. συμβιώσεως τοῖς ἁλυτον... κεκτημένοις.

(74) Particula εἰ, quam ex veteribus libris addimus, deest in vulgatis. Mox tres mss. cum Voss. πολλῶ μᾶλλον. Subinde duo mss. ἐν τῷ χωρισμῷ.

(75) Codex Colb. ἔστι τὴν ψυχῇ. Statim duo mss. cum Voss. Πνεύματος χορηγίας.

(76) Editi κοινωνίαν ποιήσεται. Veteres tres libri

præter Combef. et Voss. πεποιήνται, recte.

(77) Antiqui duo libri cum Voss. ἀφυλάκτως τὸ καλὸν παραλ. Aliquanto post Reg. secundus ταύτην ἐπινενόηται.

(78) Codex Colb. πειθαρχοῦντες προστάγμασι. Nec ita multo infra duo mss. et Voss. ἐξήλουν, οὐδὲν πρὸς τὴν. Subinde duo mss. ἐπιστρέφοντα. Ibidem Vossii vetus liber et alii duo ὅτε οὖν ὁ λέγων.

(79) Veteres duo libri cum Voss. διὰ μικροῦ πειρασμοῦ τινος προσβ.

βλάστημα· προφάσεις δὲ (80) εἰκαίαις καὶ οὐκ ἀρκούσαις πρὸς ἀπολογίαν ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ κατὰ πληροφορίαν οἰκείαν ἐπινοῶν, καὶ ἑαυτὸν εὐκόλως παρακρούμενος. Οὐδὲν γὰρ τοῦ ἑαυτοῦ ἀπατῆν εὐκολώτερον, ἐπειδὴ κριτὴς ἕκαστος ἑαυτῷ χαρισμένος γίνεται, τὰ ἡδέα κρίνων (81) εἶναι συμφέροντα.

3. Ἐστω τοίνυν ὁ τοιοῦτος κατακεκριμένος παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσης, ὡς σκανδάλων ὑπόθεσις πλείοσι καθιστάμενος, ἥτοι πονηρῷ ὑποδείγματι πρὸς ζῆλον τῶν ἰσων ἀποπημάτων διερεθίζων δεῖ, καὶ τοῦ οὐαὶ κληρονόμος γενόμενος. Καὶ συμφέρεῖ αὐτῷ ἵνα μύλος ὀνίκος κρεμασθῇ περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποτισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. Ἐπὲν γὰρ (82) ψυχὴ ἀπόστασιν ἐθισθεῖν, πολλῆς ἐμπίπτεται ἀκρασίας, πλεονεξίας τε καὶ γαστριμαργίας, ψεύδους τε καὶ πάσης κακοηθείας· καὶ τὸ τελευταῖον εἰς τὸν πυθμένα καταστρέφει τῆς πονηρίας τοῖς ἐσχάτοις ἐμπειρομένῃ κακοῖς. Ὁ τοίνυν τῶν τοιούτων ὁδηγὸς καθιστάμενος, σκοπεῖται πῶς τῶν ψυχῶν ἀπωλείας ἐνοχος γίνεται· ὃ γε μὴδὲ πρὸς τὰς εὐθύναις τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἀρκέσαι δυνάμενός. Τί γὰρ οὐχὶ μᾶλλον ὁ τοιοῦτος μιμεῖται τὸν μέγαν Πέτρον, καὶ ὑπόδειγμα βεβαίας πίστεως, καὶ τῆς περὶ τῶν καλῶν (83) ἐνστάσεως τοῖς λοιποῖς γίνεται, ἵνα, λάμποντος τοῦ φωτὸς τῶν ἐκείνου κατορθωμάτων, καὶ οἱ ἐν σκότει τῆς πονηρίας διάγοντες ἐπὶ τὸ χρεῖττον ὁδηγηθῶσιν; Ἐπειτα δὲ Νῶε μὲν ὁ δίκαιος οὐκ εἶπε πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι δεῖ με ἐκθῆναι τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ πάντες εἰσὶ πονήροί, ἀλλ' ἐκατέρησε μᾶλλον ἀθλητικῶς (84) καὶ γενναίως, καὶ μετὰ ἀδύσσου πονηρίας τὴν εὐσέθειαν ἀχρεΐμαστον διετήρησε, καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην οὐδαμῶς ἐστάσασεν, ἀλλὰ ὑπομονὴ καὶ καρτερία μετὰ τῶν κυμάτων τῆς ἀσεβείας τὴν φορτίδα (85) τῆς εὐσεβείας περιεσώσατο. Καὶ Ἄντ' ἐν Σοδόμοις, μετὰ τὴν τοσαύτης ἀσεβείας καὶ παρανομίας καὶ ἀθεσμίας στρεφόμενος, τὴν ἀρετὴν ἀπαράφθορον διεφύλαξεν, οὐδαμοῦ κακαῖς ἐαλωκυῖαν ἐπιβουλαῖς· ἀλλὰ μετὰ τῶν ξηνοκτόνων, καὶ ὕβρει πολλῇ καὶ ἀκολασίᾳ κατὰ τῶν τῆς φύσεως φερομένων θεσμῶν, τὴν ἀγνυσύνην ἀμίαντον αὐτὸς τε διέσωσε, καὶ τοῖς λοιποῖς, ὡς ἐνῆν, ἐισηγήσατο (86), πράξας πρὸς τῶν λόγων τὸ καλὸν ἐκπαιδεύων. Εὐ δὲ προφασίζῃ τὰς τῶν ἀδελφῶν ὀλιγωρίας ἢ οὐσας, ἢ παρὰ σοῦ πλαττομένας, τὴν ἀποστασίαν ἐνοῶν, καὶ τὴν ἀθέτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μηχανώμενος (87), καὶ τῆς ἑαυτοῦ πονηρίας καὶ τῶν πόνων τῶν ὑπὲρ

⁸⁰ Matth. xviii, 6. ⁸² Gen. vi, 9. ⁸³ Gen. xix.

(80) Sic antiqui tres libri, non ut editi, in quibus vocula δὲ non legitur. A quanto post codex Voss. εὐκόλως ἀποκρούμενος.

(81) Codex Colb. τὰ ἴδια κρίνων. Nec ita multo infra idem ms. καθιστάμενος, οἱ τῶν... διερεθίζονται.

(82) Reg. secundus ἐὰν γάρ. Statim duo mss. cum Voss. ἐθισθῇ. Subinde codex Colb. πονηρίας τοῖς αἰσθητοῖς.

(83) Codex Colb. περὶ τὸ καλόν.

(84) Antiqui duo libri μάλα ἀθλητικῶς.

(85) Editi τὴν φροντίδα. Regii tertius et quartus τὴν φορτίδα, bene. Alius codex itidem Regius utram-

A ipse persuadet, sed quæ tamen ad se defendendum ante tribunal Christi haud satis idoneæ sunt comminiscitur; fallitque semetipsum facile. Nihil enim facilius est, quam seipsum decipere, quod quisque sibi benevolus iustoque indulgentior iudex est, jucunda judicans esse conducibilia.

3. Quamobrem qui ejusmodi est, sit ipso veritatis **568** judicio condemnatus, tanquam qui multis scandali existat occasio, aut etiam pravo suo exemplo semper alios ad hujusmodi flagitia imitanda provocet, et vocis illius *ne hæres evadat*. *Et expedit ei ut suspendatur mola asinaria ad collum ejus, et demergatur in profundum maris* ⁸². Cum enim semel anima defectioni assuefacta fuerit, multa intemperantia repletur, avaritiaque, et edacitate, mendacio atque malignitate omni, et postremo in imam nequitiam fertur, malis extremis infixa. Qui igitur talium dux exstiterit, consideret quot animarum interitus reus fiat: qui tamen ne animæ quidem suæ rationi reddendæ par esse possit. Cur enim qui ejusmodi est, non magis imitatur magnum Petrum, sitque reliquis firmæ fidei et constantis in bonis animi exemplum, ut fulgente virtutum illius splendore, etiam ii qui in nequitiae tenebris degunt, ad quiddam melius deducantur ⁸³? Deinde vero Noe justus ille haudquam Deo dixit: Oportet exire me de mundo, cum sint pravi omnes; sed potius athletico ac generoso animo perseveravit, servavitque in pravitatis abyso tranquillam ac pacatam pietatem, nec unquam dissensit a Domino, sed per patientiam ac tolerantiam in mediis impietatis fluctibus pietatis onerariam navim tutam et incolentem præstitit ⁸⁴. Et Lot in Sodomis inter tantam impietatem iniquitatemque ac injustitiam degens, virtutem incorruptam custodivit, neque ullis omnino passus est pravis insidiis circumventam captivamque teneri: atque inter hospitum interfectores, eosque qui multa petulantia atque libidine contra naturæ leges ferebantur, et ipse conservavit sanctitatem incontaminatam, et reliquos ad eam exhortatus est pro virili, prius factis quam verbis edocens bonum ac virtutem. Tu vero meditans defectionem, ac Spiritus sancti secessum excogitans, fratrum negligentias aut veras aut a te conflictas prætendis, facisque, ut illata fratribus calumnia quasi quoddam

que scripturam exhibet, primam prima manu, secundam secunda. Subinde duo mss. perinde ut Voss. οὐδαμοῦ κακίας.

(86) Veteres duo libri et editi διηγῆσατο. Alii duo cum Voss. ἐισηγήσατο, rectius.

(87) Illud, καὶ τὴν ἀθέτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μηχανώμενος, addidimus ex Colbertino, nec aliter legitur in Vossii veteri libro et in Reg. primo, nisi quod vox ἁγίου in his libris desit. Statim editi τῶν πόνων τῶν πόνων· sed vox πόνων et inepte et contra veterum librorum fidem his edita fuerat. Mox codex Voss. τὴν τῶν ἀρετῶν ἐργάζῃ.

velamentum sit et tuæ pravitalis, et tuæ in laboribus segnitiei, quos pro virtute debueras subire.

4. Quare qui talis fuerit, his exemplis ad frugem meliorem revocatus, in pactis cum Spiritu initis acquiescat, quibus se in primis cœlestis partus incunabulis devinxerat. Neque enim si contigerit, ut unus digitus molesti aliquid in manu perferet, continuo etiam alius rescari pertinaciter volet: sed primum quidem dolorem effugiet amputationis, deinde vero permanebit firmus et constans, ut et operam eam quæ a periclitante danda esset, det ipse corpori, et ne manus omnino ramis naturalibus spoliata, proprio et innato ornatu privetur. Velim igitur transferas **569** exemplum ad ascetam, et considera quantum dolorem ac dedecus animis aeri sensu præditis per resectionem afferat, et quomodo constituat seipsum mortuum et vitæ exsortem. Quod autem præceptor discipulū suum ad pravitatem inducere non velit, sic ut prava magistri institutio causa discipulo sit secus atque defectionis, hoc modo, si placet, consideremus. Quid est pater? quid vero est magister? Pædotriba uterque. Alter quidem filio, alter vero discipulo studiose precatur ac vult meliora. Siquidem et illud naturale patribus est, ut optent liberos sibi esse quam optimos et prudentissimos, honestissimosque ac modestissimos: quo et filii clari sint, et patres virtutibus filii ad se redundantibus magis inclarescant. Similiter et palæstræ magistri, quos ipsi exercent, eos et strenuissimos et peritissimos efficere student, ut cum fortiter ac perite prosperum certamen peregerint, adversariorum fiat splendor victoris, eorumque legitima pugna manifesta laus sit magistrorum. Quisquis autem animum ad docendum induxit, naturaliter vult discipulos suos ad perfectissimam documentorum suorum cognitionem pervenire. Cum igitur ita sint natura affecti patres, quomodo non optarit sanctitatis doctor, ut suos discipulos reddat optimos, ac spirituali sapientia sapientissimos? præsertim cum sciat, se, si suus discipulus talis evaserit, tum apud homines futurum celebrem, tum a Christo eximias coronas consecuturum, quandoquidem famulos illius, vel, ut rectius dicam⁵⁵, fratres, quando et hac voce uti Christus voluit. diligentia ac cura sua effecit ipsius consortio dignos.

5. Sed et aliud præterea consideremus, quoa si malus evaserit discipulus ob ipsius institutionem, inurenda sit magistro iudicii tempore indelebilis

⁵⁵ Matth. xii, 49.

(88) Veteres duo libri et editi ἦν ἑαυτῶ. Alii duo mss. ἦν αὐτῶν. Codex Voss. ἦν ἑαυτῶν. Ibidem Vossii vetus liber et alii duo παρὰ τὰς· quem locum ita ad verbum interpretabere, quam sibi in primis cœlestis partus fasciis optavit. Hoc est, quam ipse processus est in primis cœlestis partus incunabulis, seu vitis. Vocula τε addita est non longe ex Combef-

A ἀρετῆς οκνηρίας παραπέτασμα τὴν τῶν ἀδελφῶν ἐργάτῃ διαβολῇ.

4. Ὡστε συμφρονισθεὶς ὁ τοιοῦτος τοῖς ὑποδείγμασι, στεργέτω τὴν ἁρμονίαν τοῦ Πνεύματος, ἣν ἑαυτῷ (88) περὶ τὰς πρώτας σπαργανώσεις τῆς οὐρανίων κησεως συνηρμόσατο. Οὕτε γὰρ, εἰ συμβαίῃ ἐπὶ τῆς χειρὸς ἓνα τῶν δακτύλων παθεῖν τι τῶν ἀνιερῶν, ἥδη καὶ ὁ ἕτερος ἐκτμηθῇ φιλονεικῆσαι· ἀλλὰ φεύζεται μὲν πρῶτον τὸ ἀλγεινὸν τῆς τομῆς, ἔπειτα δὲ καὶ στεβρῶς παραμενεῖ, ὥστε καὶ τὴν τοῦ κινδυνεύοντος ἀντισφῆρειν χρεῖαν τῷ σώματι, καὶ μὴ πάντῃ τὴν χεῖρα τῶν φυσικῶν κλάδων ἀραιρεθεῖσαν ἀποσυλῇθῃναι τοῦ οἰκείου κόσμου καὶ προσφουσ. Μετένεγκε τοῖνον ἐπὶ τὸν ἀσκητὴν τὸ ὑπόδειγμα, καὶ σκόπησον ὅσον ἄλγος καὶ ἀκοσμίαν ταῖς αἰσθητικαῖς ψυχαῖς τῇ ἀποκοπῇ κατεργάζεται, καὶ ὅπως ἑαυτὸν νεκρὸν καὶ ζωῆς ἀμέτοχον ἀποφαίνει. Ὅτι δὲ ὁ ἀφηγούμενος οὐκ ἂν ἔλοιτο τὸν αὐτῷ μαθητεύμενον πρὸς πονηρίαν ἐνάγειν, ὥστε τὴν πονηρὰν ἀγωγὴν τοῦ διδασκάλου πρόφασιν τῷ μαθητῇ χωρισμοῦ γενέσθαι καὶ ἀποστάσεως, οὕτως, εἰ δοκεῖ, σκεψώμεθα. Τί μὲν πατήρ; τί δὲ διδάσκαλος; Παιδοτρίβης ἑκάτερος. Ὁ μὲν γὰρ τῷ παιδί, ὁ δὲ τῷ μαθητῇ εὐχεσθαι τε τὰ κρείττονα καὶ βουλευέσθαι διεσπούδακε. Φύσις μὲν γὰρ πατράσιν εὐχεσθαι τοὺς παῖδας ὡς βελτίστους καὶ φρονιμωτάτους γενέσθαι, κοσμιωτάτους τε καὶ μετριωτάτους, ἵνα οἱ μὲν παῖδες εὐδοκίμοιεν, οἱ δὲ πατέρες εὐκλεέστεροι γένοιτο τῇ ἐπ' αὐτοὺς ἀναφορᾷ τῶν καλῶν τοῦ παιδός· σπουδὴ δὲ καὶ παιδοτρίβας ἀλχιμωτάτους τε καὶ τεχνικωτάτους τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀσχομένους γενέσθαι, ἵνα, ῥώμῃ καὶ ἐμπειρίᾳ περιδέξιν τὸ ἀγώνισμα ποιησάμενοι, λαμπροὶ νικῇται τῶν ἀντιπάλων ἀποδειχθῶσι, καὶ ἡ τούτων ἔννομος ἀθλήσις (89) τῶν καθηγουμένων σαφὲς ἔπαινος γένηται. Φύσις δὲ παντὶ τῷ διδάσκειν προηρημένη τὸ θέλειν εἰς ἀκριβεστάτῃν κατάληψιν ἀφικέσθαι τῶν διδαγμάτων τοὺς μαθητάς. Τῆς τοίνυν τῶν πατέρων (90) φύσεως τούτου ἐπεχούσης τὸν λόγον, πῶς οὐκ ἂν καὶ ὁ τῆς οὐσιότητος παιδευτῆς τὸν παρ' αὐτοῦ παιδευόμενον εὐξαιτο ἀχακυτότατόν τε καὶ συμφρονέστατον τὴν πνευματικὴν σοφίαν ἀποδειχθῆναι; καίπερ σαφῶς ἐπιστάμενος, ὅτι, τοιοῦτος γενομένου τοῦ μαθητοῦ, καὶ παρὰ ἀνθρώποις εὐκλεὲς ἔσται, καὶ παρὰ τοῦ Χριστοῦ λαμπροὺς ὑποδέξεται (91) τοὺς στεφάνους, ὡς τοὺς οἰκέτας αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν, ἀδελφούς, ἐπειδὴ καὶ τούτο Χριστὸς εἶλετο, ἀξίους τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως διὰ τῆς αὐτοῦ ἐπιμελείας ἀπεργασάμενος

5. Καὶ ἕτερον δὲ σκοπῶμεν, ὡς, εἰ φαῦλος ὁ μαθητῆς γένοιτο παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀγωγὴν, αἰσχύνῃ ἀπαρηγόρητον ἔξει ἐπὶ τῆς οἰκουμένης κατὰ τὸν τῆς

sii veteri libro. Subinde codex Colb. φιλονεικεῖ.

(89) Codex Colb. ἔννομος ἀσκήσις.

(90) Vossii vetus liber et alii duo τῆς τοίνυν τῶν πραγμάτων, cum igitur res ita se habeant suapte natura.

(91) Sic veteres aliquot libri. Editi παρὰ Χριστοῦ λαμπροὺς ἀποδέξεται.

χρίσεως καιρὸν πανηγύρεως ὁ ὑψηγούμενος, καὶ ἐπὶ τοῦ πανθήμου τῶν οὐρανίων ἀθροίσματος (92) οὐκ αἰσχυνέται μόνον, ἀλλὰ καὶ κολασθήσεται. Πόθεν οὖν ἐγγενήσεται τὸ μὴ οὐχὶ θελήσει τὴν καθηγούμενον κόσμιόν τε καὶ ἐπισικὴ γενέσθαι τὸν οἰκεῖον ὁμιλητήν; Καὶ ἄλλως δὲ ἀλυσιτελής τῷ διδασκάλῳ ἢ τοῦ μαθητοῦ πονηρία. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐκάτερος (93) συμβίωσιν εἰλοντο, ἥς ἂν μετὰ σκη πονηρίας ὁ μαθητής, τῶν ταύτης καρπῶν πρῶτον μεταδίδωσι τῷ διδασκάλῳ· ὥστε τὰ ἰσθῶλα τῶν ἐρπετῶν τοῖς θάλαπτοις πρῶτον ἐνέησι τὸν ἰόν· ὡς εἶναι πάντοθεν δῆλον, ἐκ τε τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἐκ τε τοῦ λυσιτελοῦντος τῷ ἄγοντι, ὅτι εὐξεται, καὶ πάντα τρόπον σπουδάσει, ἐπισικὴ τε καὶ κόσμιον τὸν ὅπ' αὐτῷ παιδεύμενον καταστήναι. Εἰ μὲν γὰρ ἦν κακίας καὶ πονηρίας ἀλείπτης, πρὸς τοῦτο πάντως ἄγειν ἂν τὸ πέρας τοῦς παρ' αὐτοῦ ἀσχομένους ἐσπούδακεν· εἰ δὲ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης ἐστὶ παιδευτής, οὐκ ἂν ἐναντίον οἶμαι τοῖς οἰκεῖοις σπουδάσσει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν μαθητευόμενον (94) ἐκδῆναι εἰλοτο. Ἀπαντα τοῖνον πρόφρασις εὐλογος τῷ βουλομένῳ χωρίζεσθαι πνευματικοῦ συστήματος περιήρηται. Αἰτία δὲ αὐτῷ ἀπεδείχθη τῆς τοιαύτης γνώμης ἢ τῶν παθῶν ἀκρασία, καὶ ἢ περὶ τοὺς πόνους ὀλιγωρία, καὶ τὸ τῆς κρίσεως σαθρὸν (95) καὶ ἀδέβαιον. Οὐ γὰρ ἤκουσεν οὗτος παρὰ τοῦ προφῆτου Δαβὶδ, ὅτι *Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες κρίσιν*· οἱ φυλάσσοντες, οὐχὶ οἱ καταλύοντες. Οὗτοί εἰσιν οἱ τοῖς μωροῖς ὁμωθέντες, οἱ ἐπὶ τῆς φάμμου, τῆς κατὰ τὴν γνώμην ἀδεσφαίτητος, τὸν θεμέλιον τῆς πνευματικῆς τιθέντες οἰκοδομῆς, ὃν ὀλίγοι ψεκάδες πειρασμῶν, καὶ βραχὺς χειμάρρως τῶν τοῦ πονηροῦ ἐφόδων (96), ὑφελκύσας τὴν ὑποδόθραν, διέλυσε τε καὶ διεσκόρπισεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

Περὶ ὑπακοῆς πληρέστερον.

1. Ὅπως μὲν οὖν προσήκει τὸν ἀπαξ ἐνωθέντα πνευματικῷ συστήματι φυλάττειν τὴν ἔνωσιν ἀδιάλυτον, κατὰ τὸ ἐνδὸν ὑπεθέμεθα. Νῦν δ' αὖ πάλιν τὸν περὶ τῆς ὑπακοῆς λόγον γυμνάσωμεν· καὶ πρότερον μὲν διὰ βραχέων ἐπελθόντες, νῦν δὲ τελεώτερον ἐκτιθέμενοι· καὶ δεῖξωμεν, ὅποσῃν ὁ ἀκριθὲς ἀπαιτεῖ λόγος παρὰ τῶν ἀσκητῶν τῷ προσεστώτι τὴν εὐπειθειαν. Ἐξ αὐτῆς γὰρ τῆς ἀγίας Γραφῆς πειράσομαι ταύτης τὸ μέτρον διασαφῆσαι. Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ῥωμαίοις ἐπιστέλλων, προστάσσει (97) πάσαις ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτάσσεσθαι, ἐξουσίαις ταῖς τοῦ

⁹² Psal. cv, 3.

(92) Editi ὁ ὑψηγούμενος, καὶ ὁ τῆς ὁσιότητος παιδευτής ἐπὶ τοῦ. At mss. ut in contextu. Hic locus paulo aliter in Reg. primo legitur, nempe hoc modo, αἰσχυνέται αἰσχυρὴν ἀπαρηγόρητον ἐπὶ τῆς οἰκουμένης κατὰ τὴν τῆς κρίσεως καιρὸν πανηγύρεως, καὶ ἐπὶ τοῦ πανθήμου τῶν οὐρανίων ἀθροίσματος, καὶ οὐκ αἰσχυνέται μόνον, etc. Editi habent quoque αἰσχυνέται. At mss. nonnulli αἰσχυνέται μόνον.

(93) Veteres duo libri cum Voss. ἐκάτεροι. Mox idem codex Voss. et Reg. primus ἂν μετέχη. Haud longe duo mss. τὸν ταύτης καρπῶν. Ibidem Reg. primus μεταδίδωσι.

A ignominia coram orbis terrarum publico conventu, nec sit modo pudore afficiendus coram universo cœlitum agmine, verum etiam puniendus sit. Unde igitur fiet, ut præceptor discipulum suum bene moratum ac modestum esse nolit? Et alioqui magistro non profutura est discipuli pravitas: cum enim ambo alter cum altero ætatem degere statuerit, in quod vitium discipulus inciderit, ejus fructus primum cum magistro communicat; more venenatorum serpentum, qui a quibus soventur, in eos primum virus immittunt. Quare perspicuum est undique, cum ex rerum natura, tum ex utilitate instituentis, optaturum ipsum, ac curaturum omni modo, ut suus discipulus fiat probus ac modestus. Etenim si malitiæ ac nequitie foret magister, ad hunc omnino finem eos qui ab ipso exercentur, studeret perducere: si vero doctor est virtutis ac justitiæ, haudquaquam volet, opinor, discipulum suum ad contrarium suis ipsis studiis **570** finem pervenire. Itaque æquus omnis prætextus sublati est ei, qui vult a spirituali societate separari. Posita est autem ipsi ob oculos causa hujus consilii, intemperantia affectuum, laborum negligentia, corruptela ac instabilitas judicii. Non enim audit is a propheta David, *Beati qui custodiunt judicium* **; qui custodiunt, non qui everunt. Hi sunt qui fatuis assimulantur: qui super arenam inconstantie mentis, ædificii spiritualis posuerunt fundamentum, quod pauca tentationum guttæ, et modicus torrens ab illius maligni assultibus excitatus, subtracto fulcro, dissolvit ac disjicit.

CAPUT XXII.

De obedientia uberius.

1. Quomodo quidem indissolubilis conjunctio ab eo, qui se semel spirituali societati adjunxerit, servanda sit, quoad potuimus, ostendimus. Verum nunc iterum de obedientia instituumus sermonem, et quod superius paucis perstrinximus, nunc diligentius explicemus, ostendamusque quantam exigat ab ascetis erga præfectum obedientiam accurata doctrina. Ex ipsa enim Scriptura adnitar modum illius ac mensuram declarare. Ad Romanos scribens apostolus Paulus, subijci eos et potestatibus cunctis supereminentibus jubet, mundanis, inquam, non

(94) Codices nonnulli ἐπὶ τῶν μαθητευομένων.

(95) Unus ms. καὶ τὸ τῆς οἰκίας γνώμης σαθρὸν.

(96) Editiones Basil. et Paris. τῶν τοῦ πονηροῦ ἐφόδων· sed hæc duæ voces τῶν... ἐφόδων neque in Voss. neque in aliis duobus mss. inveniuntur. Codex Colb. τῶν τοῦ πονηροῦ προπεμμάτων, ἐφελκύσας. Alii duo mss. χειμάρρως τῶν τοῦ πονηροῦ, ὑφελκύσας.

(97) Editi προτάσσει. At mss. προστάσσει. Aliquanto post codex Colb. καὶ τοὺς ἀντιτασσόμενους κατὰ γὰρ.

spiritualibus potestatibus⁸⁷: atque hoc ex his quæ sequuntur declaravit, ubi de tributis ac vectigalibus loquitur, et ubi, qui vel minimum resistit potestati, eum affirmat Deo ipsi resistere⁸⁸. Itaque si hujus mundi principibus, qui ex humana lege principatum obtinuerunt, ita subjectos esse pietatis cultores voluit divina lex, idque, cum tunc in impietate degerent; quanta tandem ab asceta præstanda obedientia est ei, qui a Deo præses constitutus sit, ab ejusque legibus potestatem acceperit? Quomodo igitur Dei ordinationi non restiterit, qui resistit moderatori? præsertim cum aperte Apostolus jubeat omni in re parendum esse spiritualibus præpositis. *Obedite, inquit, præpositis vestris, et subjecti estote. Ipsi enim vigilant pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes: inutile hoc enim vobis est*⁸⁹. Si igitur non perfecte obedire inutile est, operæ pretium est persequi nos quod magis expedit. Nam mea quidem sententia, hoc quod dicitur inutile, magni cujusdam detrimenti, reique prænitendæ ac corrigendæ significationem habet.

2. Imitanda est autem maxime sanctorum obedientia, quam Deo exhibuerunt; si idoneo hoc exemplo ad exsequendum nostrum propositum utentes, obedientiam rite præstare velimus. Neque vero existimet quisquam, me, obedientiam præfectis debitam stabilire **571** volentem, exempla sublimiora proferre, aut debitæ Deo obedientiæ obedientiam hominibus reddendam arroganter comparare audere. Non enim proprio Marte, sed ipsi divinis Scripturis inductus hanc adhibui comparisonem. Animadvertite enim quid dicat Dominus in Evangeliiis, ubi de obedientia servis suis reddenda legem ponit. *Qui recipit vos, me recipit*⁹⁰. Et iterum alio in loco: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*⁹¹. Quod autem apostolis dixit, id ab ipso de omnibus post eos moderamen habituris statutum fuisse, ex multis et indubitatis sacræ Scripturæ testimoniis evidentissimisque argumentis probari potest. Quamobrem fuimus nos etiam convenienter divinis oraculis locuti, cum diximus, nos sanctorum erga Deum obedientiam, nostræ erga præfectos obedientiæ exemplar nobis ipsis proponere oportere. Quomodo igitur suam sancti declararunt erga Dominum obedientiam? Considera mihi Abraham, qui jubetur relinquere domum, patriam, opes, possessiones, cognatos, amicos; itemque contraria consecrari, terram alienam, locum ignotum, vaga-

A κόσμου, οὐ ταῖς πνευματικαῖς· καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἐπαγομένων ἐδήλωσεν, εἰπὼν περὶ φόρων καὶ τέλους, καὶ τὸν ἀντιτασσόμενον κατὰ γε τὸ σμικρότατον τῇ ἐξουσίᾳ τῷ Θεῷ ἀντιτάσσεσθαι ἀποφαίνεται. Εἰ τοίνυν τοῖς τοῦ κόσμου τούτου ἀρχουσι, τοῖς κατὰ νόμον ἀνθρώπινον τὴν (98) ἀρχὴν ἐλλήφοσι, τοσαύτην ὑποταγὴν παρὰ τῶν εὐσεβοῦντων ὁ θεὸς νόμος ἀπένειμε, καὶ ταῦτα τηλικαῦτα ἐν ἀσθεῖα διαζῶσι· πόσῃ εὐπειθειαν ὀφείλει ὁ ἀσκητὴς τῷ παρὰ Θεοῦ καταστάντι ἀρχοντι, καὶ (99) παρὰ τῶν νόμων ἐκείνου λαβόντι τὴν ἐξουσίαν, εἰσφέρειν; Πῶς δὲ οὐκ ἂν ἀντιτάξαιτο τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ὁ τῷ καθηγουμένῳ ἀντιτασσόμενος; ἄλλως τε καὶ διαρρήδην τοῦ Ἀποστόλου κελεύοντος τοῖς πνευματικοῖς ἡγουμένοις ὑπείκειν ἐν παντί. *Πεθεσθε γάρ, φησί, τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπεικετε*. Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὥς λόγον ἀποδώσαντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες· ἀλυσιτελεῖς γὰρ ὑμῖν τοῦτο. Εἰ οὖν τὸ μὴ πρὸς ἀκρίβειαν πεθεσθαι ἀλυσιτελεῖς, προσήκει μεταδιώκειν ἡμᾶς τὸ λυσιτελέστερον. Τὸ γὰρ ἀλυσιτελεῖς, οἶμαι, μεγάλης ζημίας καὶ (1) μεταμελείας καὶ διορθώσεως ἔμφασιν ἐπιφέρειται.

2. Ζηλοῦν δὲ προσήκει μάλιστα τὴν τῶν ἁγίων εὐπειθειαν, ἣν περὶ τὸν Θεὸν ἐπεδείξαντο, εἰ γε μέλλοιμεν ἀρχοῦντι ὑποβιβῆναι περὶ τὴν ὑπόθεσιν χρώμενοι, καλῶς τὴν ὑπακοὴν ἀπεργάζεσθαι. Καὶ μηδὲς οἰέσθω με κρατύνειν ἐθέλοντα τὴν περὶ τοὺς ἡγουμένους εὐπειθειαν, ὑπέρογκα παράγειν τὰ ὑποβιβήματα, καὶ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπακοῇ τολμᾶν αὐθαδῶς παρεκκλίνειν τὴν πρὸς (2) τοὺς ἀνθρώπους εὐπειθειαν. Οὐ γὰρ οἰκοδὸν ὀρμηθεὶς, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν τῶν θείων Γραφῶν, ταύτην τὴν εἰκασίαν πεποίημαι. Σκόπησον γὰρ τί ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις φησὶ, τὴν περὶ τοὺς ἑαυτοῦ δούλους θεσπίζων ὑπακοήν· *Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται· καὶ πάλιν ἐτέρωθι· Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ*. Ὅτι δὲ ὁ τοῖς ἀποστόλοις εἰρηκε, περὶ πάντων τῶν μετ' αὐτοὺς καθηγουμένων ἐνομοθέτησεν, ἐκ πολλῶν καὶ ἀναμφιλέκτων μαρτυριῶν τῆς θείας Γραφῆς καὶ τεκμηρίων ἐναργεστάτων ἔστι παραστήσαι. Ὡστε ἀκολουθῶν καὶ ἡμεῖς τοῖς θείοις θεσπίσμασι τοὺς λόγους ἐποιήσάμεθα, ψήσαντες δεῖν τὴν τῶν ἁγίων περὶ τὸν Θεὸν εὐπειθειαν ὑποδειγμα τῆς περὶ τοὺς προεστώτας ὑπακοῆς ἑαυτοῖς (3) προτιθέναι. Πῶς οὖν οἱ ἅγιοι τῷ Δεσπότῃ τὴν εὐπειθειαν ἐπεδείξαντο; Σκόπησόν μοι τὸν Ἀβραάμ καλεούμενον καταλιμπάνειν οἶκον, πατρίδα, περιουσίαν, κτήματα, συγγενεῖς, φίλους καὶ ἐπὶ τούτοις (4) διώκειν τὰ ἐναντία, τὴν ξένην, τὸ ἀνεπίγνωστον, τὴν πλάνην, τὴν πενίαν, τοὺς φόβους,

⁸⁷ Rom. xiii, 1. ⁸⁸ ibid. 7. ⁸⁹ Hebr. xii, 17. ⁹⁰ Matth. x, 40. ⁹¹ Luc. x, 16.

(98) Vossii vetus liber ἀρχὴν ἐλλήφοσι. Mox idem ms. et Colb. ὁ θεὸς λόγος ἀπένειμε. Ibidem Reg. secundus καὶ τούτοις τηλικαῦτα.

(99) Codex Voss. κατὰ τὸν νόμον ἐκείνου, et ita quoque scriptum invenitur in Reg. secundo secunda manu. Nec ita multo infra tres mss. οὐκ ἂν ἀντιτάξαιτο. Alius ms. et editi ἀντιτάξαιτο.

(1) Codex Colb. cum Voss. μεταμελείας ἀδιορθώτου.

(2) Vossii vetus liber περὶ τοὺς ἀνθρώπους.

(3) Editi ὑπόδειγμα τοῖς... ἑαυτοῖς. At mss. tres ita ut edidimus. Codex Voss. habet quoque ἑαυτοῖς. Ibidem codex Colb. προστιθέναι.

(4) Sic antiqui tres libri. Editi καὶ τούτοις. Codex Colb. καὶ ἀντὶ τούτων, et harum rerum loco.

τοὺς κινδύνους, καὶ ὅσα τοῖς ξενιτεύουσιν ἔπεται δυσεργή· καὶ ἀμελητὶ ὑπακούοντα, καὶ καταλιμπάνοντα μὲν τὴν οἶκον εὐπραγίαν (5) καὶ ἀνάπαυσιν, ἀνθαιρούμενον δὲ ταύτης τὴν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς τάλαιπωρίαν καὶ ἀλὴν.

3. Ὁρᾶς ἀσκητὴν ἀκριβέστατον, καὶ τῆς κοσμικῆς ἀπάσης εὐημερίας διὰ τὸν Θεὸν ὑπερόπτην; Ἀλλ' ἐπίωμεν τὰ ἐξῆς. Καταλαμβάνει (6) μὲν τὴν Παλαιστίνην, τὸν παρὰ Θεοῦ ὑποδειχθέντα τόπον εἰς παροιμίαν· λιμοῦ δὲ καταλαβόντος τὴν χώραν, εἰς Αἴγυπτον μετανίσταται, ἵνα καὶ τῆς γυναικὸς ἀφαιρεθείσης, οὐ μικροφυγεῖ (7), οὐδὲ ταῖς οἰκονομίαις τοῦ Θεοῦ καταμέμφεται, ὥς τῆς εὐπειθείας τοιαύτας ἀντιδεχόμενος ἀμοιβάς· ἀλλὰ πρῶτος καὶ τοῦτο ἤνεγκε τὸ πάντων βαρύτερον ἀδικημάτων ἀδίκημα, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ Γεράρων βασιλέως γενόμενον. Κρίνας γὰρ ἅπαξ ὑπακούειν Θεῷ, οὐκ ἐσκόπει τί ἐπ' αὐτῷ οἰκονομεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ἀκριβεστάτην καὶ ἀνεπιληπτον τὴν ὑπακοὴν εἰσενέγκῃται. Διὰ τοι (8) τοῦτο καὶ τὸ τελευταῖον λαμβάνει μὲν τὴν παῖδα τὸν Ἰσαὰκ, μακρὰς εὐχῆς καὶ πίστεως ἄθλον καὶ δῶρημα· ἐπειδὴ δὲ ἔώρα αὐτὸν εἰς ὥραν ἡλικίας προβαίνοντα, καὶ ἐλπίδας ἀγαθὰς τοῖς γεγεννηκόσι παρέχοντα διαδοχῆς, καὶ τῆς μετέπειτα τοῦ γένους συστάσεως, τὸ τηνικαῦτα μετὰ τοσαύτας ἐλπίδας κελεύεται παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὅρος ὠφελῶν (9), καὶ καταθῆναι τῷ δεδοκῶτι. Δεξιόμενος δὲ τὴν ἀπότομον ταύτην φωνήν, καὶ τὴν φοβεράν λειτουργίαν, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἰσχυρότερον οὐκ ἐπίταγμα μόνον ἀλλὰ καὶ ἀκουσμα, ὅπως πρῶτος ἤνεγκεν, ὅπως οὐκ ἐξέστη τῆς φρένας, ὅπως οὐ κατέπεσε τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ὥσπερ ἄρνα τινὰ καταθῆναι μέλλων, οὕτως ἡρεμαῖω καὶ ἀταράχῃ φρονήματι τὸν ζυγὸν (10) τῆς ὑπακοῆς ἐπιθέμενος, ἦει σὺν τῷ παιδί, τὸ προσταχθὲν ἐκπληρώσων, οὐδὲν οὐδὲ ἐν τούτῳ πολυπραγμονῶν τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν, οὐδὲ μεμφόμενος, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον σκοπῶν, ὅπως ἂν κατὰ μῆδὲν τὴν ὑπακοὴν παραλύσειεν. Οὕτω τοι καὶ λαμπρὸν ἤρατο στέφανον, τῇ οἰκουμένῃ στήλῃ πίστεως καὶ ὑπακοῆς ἰδρυθεὶς (11). Ἐνῆν μὲν οὖν καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων τῶν κατὰ παλαιὰν ἱστορίαν διαλαμπάντων τὴν εὐπειθειαν διελθεῖν, εἰς παιδεύμα τῆς τῶν ἀσκητῶν ἀναμφιλέκτου ὑπακοῆς (12)· ἀλλ' ἵνα μὴ μακρὸν τὸν λόγον ἀπεργασώμεθα, ἕκαστον τῶν παιδεύεσθαι βουλομένων τῇ ἀκρόασι τῶν ἁγίων Γραφῶν παραπέμψαντες, αὐτοὶ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον τρεψόμεθα (13), δεικνύντες πῶς ὑπήκουον, καὶ πῶς ὑπατάσσοντο. Ἐλεγεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ἔτι

tionem, paupertatem, timores, pericula, et ea quæ peregrinos comitantur incommoda. Considera illum et prompte obedientem, et relinquentem domesticam felicitatem ac quietem, et ejus loco amplectentem in aliena terra ærumnas, atque errationem.

3. Vides ascetam perfectissimum, et cujuscunque felicitatis mundanæ contemptorem, Dei causa? Sed reliqua persequamur. Venit ille quidem in Palestinam, commonstratum a Deo locum ad incolendum: sed fame regionem hanc invadente, transmigrauit in Ægyptum, et illic uxore rapta, haudquam animo concidit, neque de Dei consiliis conqueritur, quod pro obedientia ejusmodi præmia reciperet, quin potius animo leni hanc quoque injuriam injuriarum omnium gravissimam pertulit, non semel, sed rursus etiam a Gerarorum rege illatam. Cum enim semel statuisset Deo obedire, jam non attendebat quid de se decerneret Deus, sed qua ratione ipse perfectissimam ac inculpatam obedientiam præstaret. Et eam ob causam postremo recipit filium Isaac, diuturnæ precationis ac fidei præmium ac donum. Cum autem videret illum ad ætatis florem progredientem, exhibentemque parentibus bonam spem successionis et generis ad posterum propagandi, tum demum post spes tantas jubetur a Deo hunc ipsum ad altum montem deducere et illic largitori immolare. Porro ille durissima hac voce accepta, munereque horrore plenissimo, et ejusmodi, ut tantummodo auditum, nedum imperatum, naturam vinceret, hæc ut moderate tulit, ut non jam motus est mente, ut animo non concidit, sed tanquam agnum aliquem mactaturus, sic quieto et imperturbato animo, imposito sibi obedientiæ iugo, ibat cum filio, quod imperatum fuerat expleturus, nihil propterea Dei judicium curiose pervestigans, neque conquerens de eo, sed ad suum ipsius officium respiciens, ut ne ulla in re obedientiam infringeret suam. Sic igitur splendidam coronam consecutus est, toti terrarum orbi constitutus ipse fidei atque obedientiæ columna. Poteram quidem reliquorum etiam sanctorum, qui in veteri historia claruerunt, obedientiam commemorare, ut obedientia contradictionis expers formaretur in ascetis: sed ne orationem longam faciamus unumquemque hæc discere volentem ad sacras litteras auscultandas remittentes, ipsi ad Servatoris nostri discipulos sermonem convertemus; ostensuri, quomodo obedierint, quomodove fuerint subditi. Dicebat ipsis Jesus,

(5) Reg. secundus μὲν τὴν οἰκίαν εὐπραγίαν. Codex Colb. pro ἀνάπαυσιν habet ἀνεσιν.

(6) Regii secundus et quartus καταλιμπάνει μὲν τὴν, deserit Palestinam. Reg. tertius et editi καταλαμβάνει μὲν τὴν, advenit in Palestinam, occupat Palestinam. Ultra scriptura vera sit, nescio: sed ex utraque sententiam satis idoneam efficere posse arbitror. Mox codex Colb. ἐνδειχθέντα τόπον.

(7) Reg. tertius et editi οὐδὲν μικροφυγεῖ. Alii duo mss. οὐ μικροφυγεῖ. Pro ἀφαιρεθείσης in Voss.

legitur ἀφαιρεθείς.

(8) Editi διὰ τί τοῦτο. At mss. διὰ τοι τοῦτο.

(9) Codex Colb. cum Voss. ὠφελῶν λίαν.

(10) Editi τὸ ζυγόν. At mss. tres τὸν ζυγόν.

(11) Veteres tres libri cum Voss. ἰδρυθεὶς Editi ἰδρυθεὶς.

(12) Codex Colb. ἀναμφιλόλου ὑπακοῆς.

(13) Vossii vetus liber λόγον τρέψομεν. Alii duo mss. τρέψομεν. Alius ms. et editi τρεψόμεθα.

cum rudes adhuc in ejus disciplina essent, Dominumque arbitrantur tantum non jamjam regnatum, atque existimarent se nihil perpessuros, subituros nulla pericula, nullis molestiis afficiendos, sed regnatos cum Christo, atque in regalis glorie cultusque et honoris societate venturos. Atque ut hoc declarat Petrus, cum Jesum de sua ipsius passione verba facientem increparet: *Assumens enim, inquit, cum Petrus, cepit increpare illum, dicens: Propitius sis tibi, Domine, non erit tibi hoc* ⁶², his verbis ostendens mali nihil aut molesti suspicatum se fuisse: ita quoque idem declarant et filii Zebedæi, qui deprecaturam pro ipsis matrem adduxerint ad Dominum, ut honore afficerentur sedendi a dextris et a sinistris. Etenim nisi cito admodum regnatum eum existimassent, non utique ausi fuissent id postulare; quippe cum sessionem a dextris Patris in cælo ad Servatorem pertinere intelligerent.

4. Quid igitur ipsi hæc expectantibus ac sperantibus dicebat? *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum* ⁶³. Et tamen re audita spei suæ maxime contraria; nequaquam responderunt: Accesseramus ob alias spes, et tu contraria his quæ speravimus, præcipis nobis? Otium ac quietem speravimus, et emittis ad pericula? Expectavimus honores, et tu infers ignominias? Regnum speravimus, et tu ut fugemur, omniumque servi simus, jubes? Nihil horum dixerunt, tametsi his quæ diximus, plura alia gravioraque audierant, veluti illud: *Tradent vos in tribulationes, et occident vos, et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum* ⁶⁴. Et ad præsides et reges ducemini propter me ⁶⁵. Itaque cum hæc omnia præter expectationem audivissent, tamen inflexa mentis cervice, subierunt jugum, animoque alacri ad pericula, ad fora, ad contumelias, ad lapidationes, ad flagra, ad ignominias, ad cruces, ad varias mortes **573** processere. Imo etiam hæc pertulerunt alacritate tanta, ut gavisi sint, egerintque diem festum splendide tum, cum habiti sunt digni, qui fierent Christi passionum participes. *Gaudebant enim, inquit, quod digni habiti sunt pro nomine ipsius contumeliam pati* ⁶⁶. Exigitur ab eo qui secundum Deum asceta est, ut suo præfecto hanc præstet obedientiam. Christus enim elegit discipulos, ut hujus vivendi generis quamdam formam hominibus, sicuti antea a nobis dictum est, relinqueret. Nam præfectus nihil aliud est nisi is qui personam

Α την ἀρχὴν τῆς μαθητεύσεως ἔχουσι, καὶ προσδοκῶσιν, ὅσον οὐδέπω βασιλεύσαι τὸν Δεσπότην, καὶ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ καμοῦνται μὲν οὐδὲν, οὐδὲ κινδυνεύουσιν, οὐδὲ κοπιᾶσουσιν, συμβασιλεύσουσι δὲ Χριστῷ, καὶ τῆς βασιλικῆς δόξης καὶ θεραπείας καὶ τιμῆς συμμεθέξουσιν. Καὶ τοῦτο δηλοῖ μὲν Πέτρος (14) ἐπιτιμῶν τῷ Ἰησοῦ, ἡνίκα περὶ τοῦ οἴκειν πάθος ἐποιεῖτο τοὺς λόγους· *Προσλαβόμενος γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων· Ὑπερόχως σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο· καὶ δεικνὺς ταύτῃ, ὅτι οὐδ' ὀπισθοιοῦν* (15) *προεδόκα δυσχερὲς*· δηλοῦσι δὲ καὶ οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου τὴν μητέρα παρακαλοῦσαν ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ προσαγαγόντες, ὥστε τῇ ἐκ δεξιῶν καὶ τῇ ἐξ εὐωνύμων τιμηθῆναι καθέδρα. Εἰ γὰρ μὴ αὐτίκα μάλα βασιλεύειν αὐτὸν ὑπελάμβανον, οὐκ ἂν τοῦτο ἐτόλμησαν αἰτῆσαι, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐν οὐρανοῖς καθέδραν τοῦ Σωτῆρος διανοοῦμενοι (16).

4. Τί οὖν ταῦτα προσδοκῶσιν αὐτοῖς καὶ ἐλπίζουσιν εἶπεν; Ὑποὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Καὶ οὕτω πρᾶγμα ἐναντιώτατον τῆς οἰκίας ἐλπίδος ἀκούσαντες, οὐκ εἶπον, ὅτι Ἐφ' ἐτέραις ἐλπίσι προσήλθομεν, καὶ ἐναντία τῶν ἐλπισθέντων προστάσεις ἡμῖν; Ἀνεσιν προσεδόχσαμεν, καὶ πρὸς κινδύνους ἐκπέμψεις; Τιμὰς ἡλπίσαμεν, καὶ ἀτιμίας παρεισβάλλεις (17); Βασιλεῖαν προσεδόχσαμεν, καὶ τὸ ἐλαυνέσθαι καὶ πάντων δούλους εἶναι διακελεύῃ; Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπον, καίπερ ἕτερα τῶν εἰρημένων ἀκούσαντες πλείονα καὶ βαρύτερα, ὅσον τὸ, *Παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψεις, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου. Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ*. Ταῦτα τοίνυν πάντα παρὰ τὴν προσδοκίαν ἀκούσαντες, κλιναντες τὸν αὐχένα τῆς διανοίας, τὸν ζυγὸν ὑπήλθον, καὶ προχείρως ἐπὶ τοὺς κινδύνους, ἐπὶ τὰς ἀγοράς (18), ἐπὶ τὰς ὕβρεις, ἐπὶ τοὺς λιθασμούς, ἐπὶ τοὺς ραβδισμούς, ἐπὶ τὰς ἀτιμίας, ἐπὶ τοὺς σταυρούς, ἐπὶ τοὺς ποικίλους θανάτους ἐχώρησαν· καὶ μετὰ τοσαύτης προθυμίας ταῦτα ὑπέμενον (19), ὥστε χαίρειν αὐτοὺς καὶ ἑορτάζειν λαμπρῶς, ἡνίκα ἂν τοῖς τοῦ Χριστοῦ παθήμασι κοινωνῇσαι κατηξιώθησαν. **D** *Ἐχαιρον γὰρ, φησὶν, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι*. Ταύτην τὴν εὐπειθειαν ἀπαιτεῖται ὁ κατὰ Θεὸν ἀσκητὴς τῷ ἡγουμένῳ εἰσφέρεισθαι. Χριστὸς γὰρ μαθητὰς εἰλετο, τοῦτον τὸν βίον, ὡς ἦδη προείπομεν (20), τοῖς

⁶² Matth. xvi, 22. ⁶³ Matth. x, 16. ⁶⁴ Matth. xxiv, 9. ⁶⁵ Matth. x, 18. ⁶⁶ Act. v, 41.

(14) Antiqui tres libri μὲν καὶ Πέτρος.

(15) Unus ms. cum Voss. οὐδ' ὀπισθοιοῦν. Ibidem duo mss. τί δυσχερὲς.

(16) Sic veteres quatuor libri. Editi οὐ διανοοῦμενοι, male.

(17) Reg. secundus et Colb. ἀτιμία περιβάλλεις, ἰσωνία circumcingis. Mox codex Voss. βαρύτερα. Τότε γὰρ παραδώσουσιν.

(18) Editi et Reg. tertius ἐπὶ τὰς ἀγοράς. Alii duo

mss. cum Voss. ἐπὶ τὰς ἐπαγωγὰς. Alius codex ἐπὶ τὰς ἀγωγὰς. Ibidem Vossii velus liber et alii duo λιθασμούς, ἐπὶ ραβδισμούς. Illud, ἐπὶ τοὺς ραβδισμούς, deerat in vulgatis.

(19) Editi ὑπέμειναν. At mss. tres præter Voss. ὑπέμενον.

(20) Editi εἰλετο τοῦτον τὸν βίον ζηλοῦν, ὡς ἦδη εἶπομεν. Veteres duo libri ut in contextu. Scriptum quoque invenitur in Vossii codice προείπομεν. Ibi-

ἀνθρώποις τυπῶν. Ὁ γὰρ καθηγούμενος οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ ὁ τοῦ Σωτῆρος ἐπείχων πρόσωπον, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ ἱερουργῶν τῷ Θεῷ τὴν τῶν πειθομένων αὐτῷ σωτηρίαν.

5. Καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παιδεύμεθα, Πέτρον ποιμένα μεθ' ἑαυτὸν τῆς Ἐκκλησίας ἑαυτοῦ καθιστῶντος· Πέτρε γάρ, φησὶ, *φιλεῖς με πλέον τούτων; Ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου*· πᾶσι δὲ τοῖς ἐφεξῆς ποιμαίει καὶ διδασκάλους τὴν ἴσῃν παρέχοντος ἐξουσίαν. Καὶ τούτου σημεῖον τὸ δεσμεῖν ἅπαντας ὁμοίως, καὶ λύειν ὥσπερ ἐκείνος. Ὅσπερ οὖν τὰ πρόβατα τῷ ποιμένι πεῖθεται, ταύτῃ τρεπόμενα, ἥπερ ἂν ὁ ποιμὴν ἄγῃ· οὕτω προσήκει τοὺς κατὰ Θεὸν ἀσκητάς τοῖς καθηγούμενοις πεῖσθαι, μὴ πολυπραγμονοῦντας τὰ ἐπιτάγματα, ὅταν ἀμαρτίας ἢ καθαρά, ἀλλὰ τὰ ἐπιταχθέντα μετὰ προθυμίας πάσης καὶ σπουδῆς ἐκπληροῦντας. Ὅσπερ γὰρ ὁ τέκτων, ἢ ὁ οἰκοδόμος ἐκάστῃ τῶν τῆς τέχνης ὁργάνων κέχρηται πρὸς τὴν οἰκίαν βούλησιν, καὶ οὐκ ἂν εἴποι (21) τὸ ὄργανον, ὡς οὐ πληρώσει τὴν χρείαν, πρὸς ἣν ὁ τεχνίτης αὐτὸ μεταχειρίζεται, ἀλλὰ εἰκαὶ τῇ χειρὶ τοῦ ἀγοντος· οὕτω προσήκει τὸν ἀσκητὴν, ὡς ὄργανον τεχνίτη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ πνευματικοῦ οἰκοδομήματος συντελοῦν, ἐν πᾶσι πεῖσθαι, οἷς ἂν μὴ ὁ ἡγούμενος κρίνῃ καλῶς ἔχειν αὐτὸν ὑπουργεῖν, ὅπως ἂν μὴ τῇ τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τελειώσει λυμῆνηται, τὴν οἰκίαν οὐ συνεισφέρων χρείαν. Καὶ ὥσπερ τὸ ὄργανον οὐχ ἑαυτῷ ἐκλέγεται ὅπερ ἐνεργεῖν δεῖ εἰς τὴν τῆς τέχνης συνεισφορὰν, οὕτω καὶ τὸν ἀσκητὴν προσήκει μὴ ἑαυτῷ (22) τὰ ἔργα αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ παραχωρεῖν τῇ συνέσει καὶ τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ τεχνίτου τὴν ἐφ' ἑαυτῷ διατύπωσιν. Οἶδε γάρ ὁ γε συνετὸς ἀφηγούμενος ἐκάστου καὶ ἥθη καὶ πάθη καὶ ψυχικὰς ὁρμὰς ἀκριβῶς ἐξετάζειν, καὶ πρὸς ταῦτα καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ ἐφ' ἐκάστῃ οἰκονομίαν ἀρμόζειν. Διὰ τοι τοῦτο προσήκει μηδαμῶς ἐναντιοῦσθαι ταῖς αὐτοῦ διατάξεσιν, ἀλλὰ πεπεῖσθαι, ὡς ἁπάντων χαλεπώτατον ἑαυτὸν γινώσκειν καὶ θεραπεύειν, διὰ τὸ προσπεφυκέναι τοῖς ἀνθρώποις τὸ φιλαυτον, καὶ κλέπτειν τὴν φύσιν ἀληθοῦς κρίσιν ἑκαστον τῇ περὶ ἑαυτὸν προσπαθείᾳ. Τὸ δὲ παρ' ἄλλου γινώσκεισθαι τε καὶ θεραπεύεσθαι βῆδιον, τοῦ τῆς φιλαυτίας πάθους ἐπὶ τῶν ἄλλους (23) κρινόντων οὐκ ἐνοχλοῦντος τῇ ἀληθείᾳ διαγνώσει. Ταύτης γὰρ τῆς συμφωνίας ἐν ἀσκητικῷ συστήματι καθεστώσης, βῆδιος ἢ τε εἰρήνῃ ἐν αὐτοῖς πολιτεύεται, καὶ ἡ σωτηρία μετὰ ἀγάπης καὶ ὁμονοίας τῶν ἁπάντων κατορθώσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ὅτι καὶ τὰ εὐτελῆ τῶν ἔργων μετὰ πολλῆς προθυμίας αἰρεῖσθαι προσήκει τὸν ἀσκητὴν.

Προσήκει μέντοι τὸν ἀσκητὴν καὶ τὰ εὐτελέστερα τῶν ἔργων μετὰ πολλῆς αἰρεῖσθαι τῆς σπουδῆς καὶ

^ο Joan. xxi, 15

dem idem ms. ioss. καθηγούμενος, εἴπερ μετὰ ἀκριβείας διαζῶσι τὸν χαρακτῆρα, οὐ μετῴθε πράγματος θεοσεβείας.

(21) Reg. primus et Colb. οὐκ ἂν ἀντίποι τό, non

A Servatoris sustinet, cum et Dei hominumque factus sit mediator, et Deo offerat salutem eorum, qui sibi parent.

5. Atque hoc ab ipso Christo edocemur, qui post se Petrum Ecclesiae suae pastorem constituit: *Petre enim, inquit, diligis me plus his? Pascere oves meas* ^ο. Atque etiam omnibus futuris pastoribus ac magistris eandem potestatem tribuit. Et huius rei argumentum est, quod omnes perinde atque ille ligent et solvant. Et igitur oves obtemperant pastori, pergentes quacunq; via eas duxerit: ita ii qui secundum Deum ascetæ sunt, praefectis obsequi debent, nequaquam curiosius perscrutantes eorum praecepta, quando libera sunt a peccato, sed omni alacritate atque studio imperata expletes. Quemadmodum enim faber lignarius aut domorum aedificator unoquoque artis instrumento utitur ad suum arbitrium, nec unquam dicit instrumentum non inservitutum se ei usui, ad quem illud adhibet artifex, sed moderatoris cedit manui: sic convenit ascetam, velut instrumentum quoddam utile artificii ad aedificium spirituale perficiendum, in omnibus obedire, in quibus ejus ministerium praefectus judicavit bonum ac laudabile, ne si suam ipsius operam non contulerit, spiritualis operis perfectionem corrumpat. Et ut instrumentum non sibi ipsi deligit quod faciendum est ad artem juvandam: ita operæ pretium est ascetam non sibi ipsi opera deligere, sed institutionem sui prudentiae ac gubernationi artificis permittere. Novit enim qui prudenter praestit, uniuscujusque et mores et affectus et animi motus diligenter exquirere, et ad hæc suum etiam ministerium in unoquoque accommodare. Quocirca nullo modo est ejus statutis adversandum, sed pro certo credendum, rem omnium esse difficillimam, semetipsum cognoscere ac curare, propterea quod ingenuus est hominibus sui amor, et quilibet quadam erga semetipsum propensione veritatis judicium eludat: at vero ab alio et cognosci et curari facile est, cum in iis qui ceteros judicant, vitiosus ille sui ipsorum amor ad veritatem discernendam nequaquam obstat. Stante enim in ascetarum conventu hac voluntatum consensione, nullo negotio et pax inter ipsos diversabitur, et salus cum charitate atque concordia omnium acquiratur.

CAPUT XXIII

574 Quod debet asceta vilia etiam opera cum multa alacritate suscipere.

Atque etiam oportet ascetam viliora opera ingenti alacritate ac studio suscipere, scientiam nihil

contradicit instrumentum.

(22) Veteres duo libri cum Voss. οὐδὲ τὸν ἀσκητὴν προσήκει ἑαυτῷ.

(23) Codex Voss. et alter τῶν ἄλλους ἄλλως.

omnino parvum esse, quod Dei causa fiat, sed magnum et spirituale et cælo dignum, et ejusmodi quod mercedem illinc accessuram nobis conciliet. Etsi igitur oneraria jumenta, quæ communibus commodis inserviant, sequi oportet, relucendum non est, cum meminisse apostolorum debeat, quam alacriter Domino pullum adducere jubenti obediverint, cogitareque, eos etiam quorum causa nos jumentorum curam suseipimus, fratres Servatoris esse, benevolentiamque et studium in ipsos collatum referri ad Dominum, qui dixit: *Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*⁶⁸. Quod si ea quæ sunt pro minimis attribuit sibi metipsi, longe magis quæ sunt pro electis, ea sibi vindicabit, modo ne suum ministerium teporis ac desidii causam putet, sed communiat seipsum in vigilantia omni, ut et ipse et qui secum sunt, percipiant utilitatem. Si igitur facienda sunt viliora quædam opera, scire convenit Servatorem quoque ipsum discipulis servivisse, abjectaque opera agere dedignatum non fuisse, et magnum esse homini, si Dei fiat imitator, atque per humilia hæc in hujus imitationis altitudinem ascendat. Quis autem jam quidquam eorum quæ Deus fecit, humile et abjectum appellarit

CAPUT XXIV

Quod non convenit honores ac dignitates requiri ab ascetis.

1. Operæ pretium est ascetam honores nullo modo consecrari. Nam si hic laborum ac recte factorum præmium ac mercedem inquirat, miserandus est ob hanc remunerationem, qui scilicet pro temporalibus jacturam faciat æternorum; sin autem hic decertare instituerit, in cælo autem coronari, non honores solum exquirere non debet, sed delatos etiam recusare, ac rejicere, ut ne præsens honor gloriam illic possidendam imminuat. Nam præsens vita in operibus atque certaminibus posita est tota; futura vero, in coronis atque præmiis, quemadmodum magnus ille Paulus, præsentem vitam consummaturus, et ad ea quæ illic sunt migraturus, ait: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus, non hic, sed in illa die justus iudex*⁶⁹. Et rursus ipse Salvator ait: *In mundo hoc pressuram habebitis*⁷⁰. Ac iterum idem Apostolus: *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum celorum*⁷¹. Proinde si vis in futurum regnare, hic quietem

575 ac honorem ne sectere: sed etiamsi nunc divexeris propter doctrinam, veritatis scilicet, scias te postea regnaturum. Nam præsentis mole-

προθυμίας, εἰδὸτα, ὅτι πᾶν ὃ διὰ τὸν Θεὸν γίνεται, οὐκ ἐστὶ μικρὸν, ἀλλὰ μέγα, καὶ πνευματικὸν, καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξιον, καὶ τοὺς ἐκείθεν ἡμῖν ἔλκον μισθοὺς. Κἂν τοίνυν ὑποζυγίοις ἀχθοφοροῦσι ταῖς κοιναῖς χρεῖαις ἀκολουθεῖν δεήσῃ (24), ἀντιθαίνειν οὐ χρὴ, ἐννοοῦντα τοὺς ἀποστόλους, ὅπως προθύμως ὑπήκουσαν τῷ Κυρίῳ παραγαγεῖν τὸν πῶλον κελεύσαντι, καὶ λογιζόμενον, ὡς καὶ δι' οὗς ἡμεῖς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὑποζυγίων αἰρούμεθα; ἀδελφοί τοῦ Σωτῆρός εἰσι· καὶ ἡ περὶ τούτους εὐνοία καὶ σπουδὴ τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὸν Κύριον ἔχει τὸν φήσαντα· Ἐγὼ ὅσον ἐποιήσατε ἐν τούτῳ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Εἰ δὲ τὰ τῶν ἐλαχίστων οἰκειοῦνται, πολλῶ μᾶλλον τὰ τῶν ἐκλεκτῶν οἰκειώσεται, μόνον μὴ τὴν διακονίαν ἀφορμὴν ἀδιαφορίας λογισθῇ, ἀλλ' ἐν πάσῃ νήφει ἑαυτὸν ἀσφαλίσθῃ, ἵνα καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς συντυχάνουσιν (25) ὠφέλεια γένηται. Ἄν δέ τι τῶν εὐτελεστέρων ἔργων δεῇ ἐργάζεσθαι, χρὴ εἰδέναι, ὅτι καὶ ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς διηκόνησε, καὶ τὰ εὐτελῆ τῶν ἔργων ποιῆσαι οὐκ ἀπηξίωσε, καὶ μέγα ἀνθρώπῳ Θεοῦ γενέσθαι μιμητὴν, διὰ τῶν ταπεινῶν τούτων εἰς τὸ ὕψος τῆς μιμήσεως ἐκείνης ἀναγομένῳ. Τίς δ' ἂν καὶ λέγοι λοιπὸν ταπεινός, ὃν Θεός τῆς ἐνεργείας ἐφήφατε

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ὅτι οὐ χρὴ τιμὰς καὶ προσδοκίας (26) ἐπιζητεῖν τὸν ἀσκητήν.

1. Τιμὰς δὲ κατὰ μηδὲν ἐπιζητεῖν προσήκει τὸν ἀσκητήν. Εἰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα τῶν πόνων καὶ τῶν κατορθωμάτων ἐπιζητεῖ τὰς ἀμοιβὰς, ἄθλιος τῆς ἀντιμισθίας ἐστὶ, τοῖς προσκαίροις τὰ αἰώνια ζημιούμενος· εἰ δὲ προεἴλετο ἐνταῦθα μὲν ἀγωνισασθαι, ἐν οὐρανῷ δὲ τοὺς στεφάνους κομίσασθαι, ὀφείλει μὴ μόνον μὴ ἐπιζητεῖν τιμὰς, ἀλλὰ καὶ διδομένας παραίτεσθαι καὶ ἀποκροῦσθαι, ἵνα μὴ ἡ ἐνταῦθα τιμὴ τῆς ἐκεῖ δόξης ἐλάττωσις γένηται. Ὁ γὰρ παρὼν βίος ὅλος ἔργων καὶ ἀγώνων ἐστίν· ὁ δὲ μέλλον, στεφάνων καὶ ἀμοιβῶν, καθὼς ὁ μέγας Παῦλος μέλλων τελειοῦσθαι τὴν ἐνταῦθα ζωὴν (27), καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖθεν μεθίστασθαι, φησί· Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσamai, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος, οὐκ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτής. Καὶ πάλιν ὁ Σωτὴρ φησιν· Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θλίψιν ἔξετε. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰ τοίνυν βούλει βασιλεῦσαι εἰς τὸ μέλλον (28), ἐνταῦθα μὴ ἀνεσιν, μὴ τιμὴν ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ καὶ θλίβῃ πρὸς τὸ παρὸν ὑπὲρ τοῦ λόγου, δηλονότι τῆς ἀληθείας, γίνωσκε, ὅτι βασιλεύσεις

⁶⁸ M. lth. xxv, 40. ⁶⁹ II Tim. iv, 7, 8. ⁷⁰ Joan. xvi, 33. ⁷¹ Act. xiv, 21.

(24) Vossii vetus liber cum Colb. δεήσαςιν. Nec ita multo post iidem mss. cum Reg. primo τῷ Κυρίῳ διαγαγεῖν.

(25) Reg. primus et Voss. συντυχάνουσιν αὐτῷ. Aliquanto post duo mss. cum Voss. χρὴ ἐννοεῖν, ὅτι

καὶ ὁ.

(26) Codex Colb. καὶ προσδοκία.

(27) Unus ms. cum Voss. τῆς ἐνταῦθα ζωῆς.

(28) Unus ms. κατὰ τὸ μέλλον.

υστερον. Τῆς γὰρ ἐνταῦθα ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θλίψεως ἂν σιῃ, quæ ob virtutem toleratur, hæc merces constituta est. Quod si nihil patiære adversi, coronas illic distribuendas ne exspectes, ut qui hic prius temetipsum constitutis ob coronas certaminibus ac laboribus non objeceris.

2. Τιμὰς οὖν μηδαμῶς ἐπιζητεῖτω ὁ ἀσκητῆς, μήτε τῶν λοιπῶν προῆχθαι (30). Πᾶς γάρ ὁ ὑψίων ἑαυτὸν ταπεινώσεται· ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. Ἐὰν ἑαυτὸν ὑψώσῃ ὁ ἀσκητῆς, βαρὺν καὶ δυνατόν ἔχει τὸν ταπεινούντα, καὶ μέχρις ᾧδου κατὰ δύναμιν ὑψοῦντος τὸν ταπεινούμενον. Περιμένε τοίνυν τὸν καλῶς ὑψοῦντα, ὃ ἀσκητὰ, καὶ μηδαμῶς (31) μικροψύχει πρὸς τὰ παρόντα. Ἀθλητῆς γὰρ εἰ καὶ ἐργάτης τοῦ Χριστοῦ, ὅλην τὴν ἡμέραν ἀθλῆσαι συνθέμενος, καὶ ὅλης τῆς ἡμέρας ὑπομεῖναι τὸν καύσωνα. Τί, μηδέπω πληρώσας τῆς ἡμέρας τὸ μέτρον, μεταδιώκει τὴν ἄνεσιν; Ἐκδεῖται τὴν ἐσπέραν, τὸ πέρας τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, ἵνα, ἐλθὼν ὁ οἰκοδεσπότης, τοὺς μισθοὺς σοι ἀπαριθμήσῃται. Ὑψίας γὰρ γενομένης, εἶπεν ὁ κύριος τοῦ ἀμπέλωνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ· Κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν· οὐ μεσοῦσης ἡμέρας (32), οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τῆς μισθώσεως. Περιμένειν οὖν τὸ πέρας τοῦ βίου, καὶ τότε κομίσῃ τοὺς μισθοὺς ἐπαξίως (33). Ἄρτι δὲ στέγει τὴν ἐσγάρτην χώραν, ἵνα τότε λάβῃς τὴν πρῶτην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Περὶ τῆς κατὰ τὰ βρώματα ἀνυψίας καὶ ἀπλο-
τητος.

Βρωμάτων μέντοι διαφορὰν οὐδαμῶς ἐπιζητεῖν ὀφείλει ὁ ἀσκητῆς, καὶ προσποιήσῃ δῆθεν ἐγκρατείας ἐξαλλαγὴν ἐδεσμάτων. Τοῦτο γὰρ ἀνατροπὴ τῆς κοινῆς εὐταξίας ἐστὶ καὶ σκανδάλων ὑπόθεσις, καὶ τοῦ οὐαὶ κληρονόμος γίνεται ὁ ἐν συστήματι ἀπικτητικῇ τοιαύτας αἰτίας ταραχῆς ἐνδιήκους. Ἀλλὰ κὰν τὸ προσέφημα (34) τοῦτο τὸ ταριχευτὸν, τὸ παρὰ τὸν ἁγίον Πατρίων ἐγκριθὲν ἂν; ἄλλου τινὸς ἀρτύματος, ἐλάχιστον τοῖς βρώμασιν ἐπιβάλλεσθαι συμπεπλεγμένον τῷ λοιπῷ ἐδέσματι τοῦ ὕδατος ἢ τῶν λαγάνων ὑπάρχει, μὴ προφάσει δῆθεν κενόδοξου ἐθελοσυλαβείας (35), ὡς κρέα παραιτούμενος, ἐπιζητεῖται τῶν ἐδεσμάτων τὰ τιμιώτερα καὶ χρηστότερα, ἀλλὰ τῷ ἀποζέματι τοῦ ἐλαχίστου τεμάχους τὸν φωμὸν ἀπαρτηρήτως ἀποδρέχων, προσφερέσθω μετὰ πάσης εὐχαριστίας. Τὸ γὰρ ἐλάχιστον ἐκεῖνο τμήμα, εἰς τοσοῦτον πλῆθος ὕδατος ἢ σπερματώδους, εἰ τύχοι, βρώματος ἐμβληθὲν, οὐ τρυφῆς ἐστὶ κατηγόρημα, ἀλλὰ ἀκριβεστάτη τῶν ἀσκητῶν καὶ ταλαί-

2. Honores igitur nequaquam ambiat asceta, molisque cæteris anteponi. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur : et qui se humiliat, exaltabitur ⁷². Si asceta se ipse exaltaverit, habet qui graviter ac potenter humiliet, ipsumque ad inferos usque demergere possit : sin autem humiliaverit seipsum, splendide et magnifice admodum extolletur, Deo per suam potentiam humilium exaltante. Exspecta igitur rite exaltantem, o asceta, nec ullo modo animo deficias ob præsentia. Nam athleta es, et operarius Christi, qui te diem totam decertaturum, et totius diei æstum perlaturum pactus es. Cur nondum completa diei mensura, requiem consecraris? Vesperam, finem hujus vitæ præstolare, ut cum paterfamilias venerit, tribuat tibi mercedem. Vespere enim facto, dixit dominus vineæ procuratori suo : *Voca operarios, et redde illis mercedem* ⁷³; non in meridie, neque initio conductionis. Opperrere igitur finem vitæ, et tunc pro merito mercedem referes. Nunc autem postremum locum occupa, ut tunc primum consequare ⁷⁴.

CAPUT XXV.

De frugalitate ac simplicitate in alimentis.

Neque vero ciborum varietatem ullo modo debet asceta requirere, neque prætextu continentiae alimenta commutare. Hoc enim eversio est communis disciplinæ, scandalorumque occasio, et hujus vocis vix hæres evadit is, qui in ascetica societate tales turbarum causas serit. Sed licet contingat, ut hoc obsonium sale conditum, quod sancti Patres loco alterius cujuspiam condimenti adhibendum judicarunt, tantillum aliis cibis injiciatur, immistum scilicet reliquo edulio aqua aut oleribus confecto, neutiquam asceta obtentu et nomine vanæ videlicet et voluntariæ pietatis, velut qui carnes recuset, alimenta pretiosiora ac delicatiora perquirat, sed frustum panis citra attentionem intingens in minimi hujus frusti sale conditi juscule, cum omni gratiarum actione comedat. Nam minimum illud frustum in tantam aquæ copiam, aut leguminum (si ita fors ferat) injectum, non præfert delicias, sed severissima vereque

⁷² Luc. xiv, 11. ⁷³ Matth. xx, 8. ⁷⁴ Luc. xiv, 10.

(29) Antiqui duo libri Ἄν δὲ μὴ θλίβῃ, μὴ προσδοῖα τοὺς ἐκείτῃς στεφάνους. Mox duo mss. προκαταβαλόμενος. Editi et codex Combef. προκαταβαλλόμενος.

(30) Codex Colb. λοιπῶν προτετάχθαι.

(31) Editi μηδαμοῦ. Al mss. duo μηδαμῶς.

(32) Codices duo οὐ μέσης ἡμέρας.

(33) Antiqui duo libri μισθοὺς ἐπανιών. Ἄρτι. Alii duo cum Voss, uti in contextu.

(34) Librarius e regione vocis προσέφημα ita scripsit in ora Regii quarti, οἶμαι τὸ ἀξούγιον φησι.

(35) Regii secundus et quartus simpliciter κενόδοξου εὐλαβείας. Alii duo mss. et editi ἐθελοσυλαβείας.

asperissima est abstinentia ascetarum. Oportet A igitur quæ ejusmodi sunt, nequaquam a sanctimonie cultore observari. Neque enim Judæorum more, sed deliciarum satietatem fugientes, ab ejusmodi rebus abstinemus.

576 CAPUT XXVI.

Quod qui respicit ad perfectionem, is nihil lædi possit egrediendo.

.. Quod si asceta dicat, detrimenti aliquid se pati, cum egreditur, aut peregrinatur ob necessaria communitalis negotia, ob idque exire recuset, nondum novit obedientie integritatem, neque intellexit hanc virtutem nequaquam comparari ejusmodi inertia atque pigritia. Respiciat igitur ad exempla sanctorum, quomodo morem gesserint, ne minimum quidem in quibusvis mandatis vel difficillimis contradicentes, aut reluctantes; et ita demum discat obedientie perfectionem. Si autem sit aliquis, qui etiam revera damnum inde recipiat, is roget fratres, ut pro ipso Deum orent, similiterque et ipse cum certissima spe a Deo petat, ut in omnibus spiritualibus recte factis, et in corporis ministeriis ad bona opera attinentibus, instrumentum fiat efficax et utile. Et sine dubio cui studium et alacritas quærentium bonum accepta sunt, is dabit facultatem et vires, cum ipse ad petendum cohortatus sit, ac dixerit: *Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit: et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur*⁷⁵. Et rursus alio in loco: *Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus simpliciter, et non improperat: et dabitur ei; postulet autem in fide, nihil hæsitans*⁷⁶. Ac in omnibus denique rebus, ubi mens in perfecta obedientia vacillat, aut animi alacritatem Satanæ impedit, obtundendo infringendove, hoc remedium adhibeamus, precemur videlicet Deum, et postulemus recte agendi facilitatem nobis dari, Deique timore configi carnes nostras⁷⁷, et animum nostrum attentum fieri, et minime vagum, sic ut carnis cupiditatibus voluptatibusque non capiatur. Etenim per mentis aberrationem cupiditates mundanæ animo innascentes, inæqualitates varias efficiunt in cogitationibus, et pigros nos ad bona opera reddunt.

2. Itaque nemo nostrum recuset ad communia et necessaria corporis ministeria suam ipsius operam conferre: sed rogemus Deum, ut facultatem adjuvandi cæteros ab ipso accipiamus. Nam si

⁷⁵ Matth. vii, 7, 8. ⁷⁶ Jac. i, 5, 6. ⁷⁷ Psal. cxviii, 120.

(56) Codex Colb. τὴν τρυφήν τῆς πλεημονῆς, satiritatis jucunditatem.

(57) Editi πρὸς τὸν τέλειον. Veteres aliquot libri πρὸς τὸ τέλειον, recte.

(58) Unus ms. ἀληθῶς βλάπτειτο.

(59) Veteres duo libri cum Voss. καλὸν ζηλούν-

των, amulantium bonum. Hæc verba, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, quæ mox sequuntur, addita fuere et ex Vossii veteri libro, et ex aliis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

Ὅτι τὸν πρὸς τὸ τέλειον (57) βλέποντα οὐδὲν ἡ πρόοδος παραβλάψαι δυνησεται.

1. El δὲ λέγοι βλέπτεσθαι ταῖς προόδους, ἢ ταῖς ὁδοιπορίαις ταῖς διὰ τὰς ἀναγκαίας χρείας τοῦ κοινοῦ γενομένας ὁ ἀσκητῆς, καὶ διὰ τοῦτο παραιτοῖτο τὴν πρόοδον, οὕτω τῆς ὑπακοῆς τὴν ἀκρίβειαν κατενόησεν, οὐδὲ συνείδεν, ὡς τοῦτ' ἐπὶ τὸ κατ' ὁρθωμα ταῖς τοιαύταις βλακείαις οὐ τελειοῦται. Βλεπέτω τοῖνον τὰ ὑποδείγματα τῶν ἁγίων, πῶς τὴν ὑπακοὴν ἐτελείωσαν, πρὸς οὐδὲν τῶν οὕτω δυστήνων ἐπιταγμάτων οὐδὲ καταμικρὸν ἀντειπόντες ἢ ἀντιτείναντες· καὶ παιδευέσθω τὸ τῆς ὑπακοῆς τέλειον. El δέ τις καὶ ἀληθῶς (58) παραβλάπτειτο, παρακαλεῖτω τὴν ἀδελφότητα ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Θεὸν ἱκετεύσαι, καὶ αὐτὸς δὲ αἰτεῖτω παρὰ τοῦ Θεοῦ μετ' ἐλπίδος ἀνευδοιάστου γενέσθαι [σκεῦος ἐν πᾶσι τοῖς τε πνευματικοῖς κατορθώμασι, τοῖς τε σωματικοῖς πρὸς τὰ καλὰ τῶν ἔργων διακονήμασι, ἐνεργόν τε καὶ εὐχρηστον· καὶ πάντως ὁ τὰς προθυμίας τῶν τῶ καλὸν ζητούντων (59) ἀποδεχόμενος δώσει τὴν δύναμιν, αὐτὸς ἐπὶ τὴν αἴτησιν προτρέψας, καὶ εἰρηκῶς· *Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται· καὶ πάλιν ἐτιρώθι· El δέ τις ὁμῶν λείπεται σοφίας, αἰτεῖτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς, καὶ μὴ ὀρεδίζοντος, καὶ δοθήσεται αὐτῷ· αἰτεῖτω δὲ ἐν πίστει, μηδὲν διακρινόμενος. Καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀπαξ απλῶς, οἷς ἂν ὁ νοῦς ὁκλάσῃ περὶ τὴν τελείαν ὑπακοήν, ἢ ὁ Σατανᾶς ἐμποδίζῃ (40), τὴν προθυμίαν ἀμβλύνων καὶ ἀνακόπτων, τούτῳ τῷ βοηθήματι χρώμενοι, τὸν Θεὸν ἱκετεύωμεν, καὶ αἰτούμεθα δοθῆναι ἡμῖν τῶν κατορθωμάτων εὐμέρειαν, καθήλωθῆναι τε τὰς σάρκας ἡμῶν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀμετεώριστον γενέσθαι ἡμῖν τὴν διάνοιαν, μηδαμῶς ἀλίσκομένην ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς. Ἐν γὰρ (41) μετεωρισμῷ διανοίας αἱ κοσμικαὶ ἐπιθυμίαι τῇ ψυχῇ ἐμφυόμεναι ποικίλας ἀνωμαλίας τοῖς λογισμοῖς ἐνεργάζονται, καὶ ὀκνηροὺς ἡμᾶς ποιοῦν τὰ καλὰ τῶν ἔργων ἀποτελοῦσι.*

2. Μὴ παραιτούμεθα τοῖνον ταῖς κοιναῖς καὶ ἀναγκαίαις τοῦ σώματος χρεαῖς συνεισφέρειν τὴν οἰκίαν συνεργίαν ἕκαστος, ἀλλ' ἱκετεύωμεν τὸν Θεὸν λαβεῖν τῆς συνεργίας τὴν δύναμιν. Ἐπεὶ, εἰ πάντες

των, amulantium bonum. Hæc verba, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, quæ mox sequuntur, addita fuere et ex Vossii veteri libro, et ex aliis.

(40) Editi ἢ ὅσα ἐμποδίζῃ. Voss. codex et alii tres ut in contextu.

(41) Antiqui duo libri cum Voss. Ἐκ γὰρ.

παραιτοῖντο κατὰ μίμησιν τῶν φθασάντων, τίς ἀνα-
πληρώσει τὰ τῶν χρεῶν; Ἄλλως δὲ καὶ ἐξ ὑπο-
δείγματος τοῦτο παιδεύεσθαι ἀξίον. Ὁ γὰρ ἐγκατα-
λεγόμενος ἄρτι τάγματι τινι στρατιώτης οὐχὶ τοὺς
ἐν τῷ τάγματι πρὸς τὴν οἰκείαν ἔξιν (42) μεταστή-
σαι πειράται, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς τὴν τοῦ τάματος
ἀγωγὴν καὶ συνήθειαν μεθαρμόζεται. Προσῆκει τοί-
νυν καὶ τὸν ἐγκαταλεγόμενον πνευματικῶ συστή-
ματι μὴ ἐκείνους πρὸς τὸν ἑαυτοῦ τρόπον μεθαρμό-
ζειν ἐθέλειν, ἀλλὰ τὸν οἰκείον τρόπον τοῖς ἐν τῷ
συστήματι ἔθεσσι τε καὶ τύποις ἐξομοιοῦν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Ὅτι οὐ χρή (43) ἰδίαις ἀσχολαῖς ἔχειν τὸν ἀσκητήν.

Ἐξουσίαν δὲ ἑαυτοῦ οὐδὲ πρὸς τὸ ἀκαριαῖον ἔχει
ἂν ὁ ἀσκητής (44), ὥστε οἰκείαις ἀσχολαῖς ἐνδια-
τριβεῖν. Οὐδὲ γὰρ ὄργανον διχα τοῦ τεχνίτου κινη-
θεῖη ἂν, οὐδὲ μέλος τοῦ παντὸς σώματος ἐν βραχεῖ
τοῦν χωρίζεσθαι δύναται ἂν, ἢ κινεῖσθαι παρὰ τὸ
δοκοῦν τῷ ἔνδον τεχνίτῃ καὶ ἐπιστάτῃ τοῦ παντὸς
σώματος· οὐδὲ ἀσκητὴς παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ προ-
εστώτι πράττειν τι ἢ ἐνεργεῖν χώραν ἔχει. Εἰ δὲ
λέγοι δι' ἀσθένειαν σώματος ἀτονεῖν πρὸς τὰ ἐπι-
τέγματα, τῷ καθηγουμένῳ ἐπιτρέψει τὴν δοκιμα-
σίαν τῆς ἑαυτοῦ ἀσθενείας. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ τῆς
Γραφῆς λογισάμενος, ἑαυτὸν παρορμήσει πρὸς τὴν
τῶν ἐπιτασσομένων ἐκπλήρωσιν, ἀκούων τῆς Γρα-
φῆς λέγουσας· Οὐκ ἔστιν αἵματος ἀντικατέστη-
τε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι· καὶ
πάλιν ἐτέρωδι· Διὰ τὰς παρεμβάδας χεῖρας καὶ τὰ
παρελελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Ὅτι χρή τὸν προσεστώτα πατρικὴ εὐνοία τὰ κατὰ
τοὺς ὑπακούους οἰκονομεῖν.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ καθηγουόμενος, ὡς πατὴρ παίδων
γνησίων ἐπιμελούμενος, ἐπισκέψεται τὴν χρεῖαν
ἐκάστου (45), καὶ τὴν προσήκουσαν, κατὰ τὸ ἔνδον,
εἰσοίσει θεραπείαν καὶ ἐπιμέλειαν· καὶ τὸ κατὰ
ἀλήθειαν ἀσθενοῦν μέλος εἴτε ψυχικῶς εἴτε σωματι-
κῶς μετὰ ἀγάπης καὶ τῆς πατρὶς προποιήσεως εὐνοίας
διαβαστάσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Ὅτι οὐ χρή ἐταιρίας δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν ἐν
συστήματι ἀσκητικῷ (46) γενέσθαι.

Ἀγάπην δὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔχειν μὲν προ-
ῆκει τοὺς ἀδελφοὺς, μὴ μέντοι τινὰς ἐταιρίας δύο
κατὰ ταυτὸ ἢ (47) τρεῖς γενομένους συνίστασθαι. Οὐ
γὰρ ἀγάπη τοῦτο, ἀλλὰ στάσις ἐστὶ, καὶ διαίρεσις,
καὶ κακίας τῶν συνιόντων κατηγορία. Εἰ γὰρ τὸ

ἥ Hebr. xii, 4. ἥ ibid. 12.

(42) Reg. primus et Voss. οἰκείαν τάξιν.

(43) Vossii vetus liber Ὅτι οὐ δεῖ. Ibidem codex
Colb. ἀσχολίας ποιεῖσθαι. Mox editi αὐτοῦ. At mss.
plerique omnes ἑαυτοῦ.

(44) Codex Colb. ἀκαριαῖον ἔχειν προσῆκει τὸν
ἀσκητήν. Ibidem idem ms. cum Reg. primo ὥστε
εἰς οἰκείας ἀσχολίας. Subinde iidem mss. δύναται,
ἢ κινεῖσθαι.

PATROL. GR. XXXI.

A priorum exemplo recusent omnes, quis functurus
est officiis? Creteroquin operæ pretium, hoc te do-
ceri aliquo etiam exemplo. Nam qui modo in ali-
quem ordinem ascriptus est miles, non eos, qui in
exercitu sunt, ad suam consuetudinem transferre
conatur, sed componit se ipse ad ordinis instituta
atque consuetudinem. Par igitur fuerit, eum etiam,
qui in spiritualem societatem allectus est, non illos
ad suos mores accommodare velle, sed suos mores
societatis moribus institutisque conformare.

577 CAPUT XXVII.

Quod asceta non debet privatus negotia habere.

B Porro ne minimo quidem temporis momento
asceta sui juris sit, ita ut vacet suis ipsius nego-
tiis. Neque enim potest instrumentum absque arti-
fice moveri, neque membrum potest ne puncto
quidem temporis separari a toto corpore, aut mo-
veri præter voluntatem interni artificis, aut præ-
fecti totius corporis, neque ascetæ licet facere
quidquam, aut exsequi præter præpositi senten-
tiam. Quod si dicat se propter corporis infirmita-
tem mandatis conficiendis imparem esse, infirmi-
tatem suam præfecto probandam permittet. Et
alioqui si meminerit Scripturæ, adhortabitur seip-
sum ad imperata implenda, quandoguidem audiet
Scripturam dicentem: Nondum usque ad sanguinem
restitistis, adversus peccatum repugnantes⁷⁰. Et rur-
sus alibi: Propter quod remissas manus et soluta
genua erigite⁷¹.

CAPUT XXVIII.

Quod oportet præfectum paternæ benevolentia res ac
negotia subditorum administrare.

Sed et ipse præpositus, velut pater legitimorum
filiorum curam suscipiens, quid fratri unicuique
opus sit, attendet, curamque ac medelam conve-
nientem afferet: et quod membrum sive animo
sive corpore reipsa infirmum fuerit, id cum chari-
tate atque benevolentia patre digna sustentabit.

CAPUT XXIX.

Quod non decet in ascetico instituto peculiarem quan-
dam amicitiam esse inter duos aut tres fratres.

D Ac decet fratres charitatem quidem inter se mu-
tuam habere, sed non ita tamen, ut duo aut tres
simul conspirantes, sodalitates aliquas constituant.
Non enim hoc charitas est, sed seditio, divisioque,
et eorum, qui sic coeunt, improbitatis argumentum.

(45) Editi χρεῖαν ἐκάστου ἀδελφοῦ· sed ultimam
vocem delevimus libris auctoribus.

(46) Codex Colb. ἐν συστήματι ἀδελφικῷ, in fra-
trum conventu.

(47) Vossii vetus liber et alius ms. κατ' αὐτὸ ἢ.
Aliquanto post codex Colb. ἡγάπων οὗτοι. Ibidem
duo mss. ἂν εἶχον.

Si enim commune bonum disciplinæ diligenter, A qui tales sunt, sine dubio communem æqualemque in omnes dilectionem haberent : si vero secantes ac separantes seipsos, aliqua communitas in communitate fiant, vitiosa est ejusmodi amicitiae conjunctio, et est aliquid aliud, quod præter communem rem tales conjungit, novitas videlicet præter eum, qui obtinet, disciplinæ vigorem. Quare oportet neque ejusmodi sodalitia permitti in conventibus, neque charitatis servandæ causa quemquam fieri socium fratris, qui velit improbe agere, et communis disciplinæ jura violare : sed quandiu 578 omnes in bono permanebunt, unusquisque cum cæteris omnibus sociari ac conjungi debet. Quod si quis vigenti rerum statui obesse volens, fratrem attrahit, hic primum quidem ab eo qui sanus est, veluti mente ægrotans secreto est admonendus : sed si nolit privatim curari, alii etiam fratres prudentiores ad eum sanandum adjungendi sunt, juxta sacrum Evangelium : Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos ⁸⁰ Quod si ne eis quidem obsequatur, declarandus est ipsi præfecto animæ illius morbus : at si ne præfecto quidem obtemperarit, habendus est perinde ut ethnicus et publicanus ⁸¹, et sicut ovis peste correpta ab ovili arcendus, ut ne cæteros etiam morbo impleat. Denique si nemo ex pravo exemplo damnum patiatur, tunc tantummodo patientia, adhibitis tamen antea quæ prius diximus remediis, locum erga eum habebit, spe videlicet ipsum se aliquando in meliorem frugem recepturum. Verum patientia sic exercenda est, ut non resecetur quidem, sed non ita, ut non admoneatur, neque plectatur legitimis multis ac pœnis.

CAPUT XXX.

Quod non debet asceta vestium aut calceamentorum delectum expetere.

Cæterum vestimenta aut calceamenta pretiosa nobis exquirenda non sunt, sed eligenda viliora, ut in hac etiam re humilitatem ostendamus, et ne homines elegantes, et amantes suilipsorum, et fraterni amoris exsortes esse videamur. Qui enim primas exoptat, a charitate et humilitate excidit.

CAPUT XXXI.

Quod debet præfectus viribus corporis sua mandata accommodare: et de iis qui vires suas occultant.

Ac etiam caveat oportet præfectus, ne si graviora quam corporis vires ferant mandata injungat, infirmum provocet ad contradicendum : sed perinde ut pater ex æquo in omnes benevolus ac legitimus, corporeas cujusque vires consideret, atque ita mandata imponat, partiaturque. Cæterum gravis-

⁸⁰ Matth. xviii, 16. ⁸¹ ibid. 17.

(48) Reg. secundus κρατούσαν συνήθειαν, præter receptam consuetudinem.

(49) Antiqui duo libri cum Voss. μήτε διὰ τὴν,

κοινὸν τῆς εὐταξίας ἡγάπων οἱ τοιοῦτοι, κοινὴν ἂν ἔσχον πρὸς πάντας καὶ ἰσοτίμον τὴν ἀγάπην· εἰ δέ, ἀποτεμνόντες καὶ διορίζαντες ἑαυτοὺς, σύστημα ἐν συστήματι γίνονται, πονηρὰ ἡ τῆς τοιαύτης φιλίας συναγωγὴ, καὶ παρηλλαγμένον τι παρὰ τὸ κοινὸν πρᾶγμα τοὺς τοιοῦτους συνάγει, ὅπερ ἐστὶ καινοτομία παρὰ τὴν κρατούσαν εὐστάθειαν (48). Προσῆκει τοίνυν μήτε τὰς τοιαύτας ἐταιρίας συγχωρεῖσθαι, μήτε διὰ τὴν (49) τῆς ἀγάπης τήρησιν εἰς κοινωνίαν ἔρχεσθαι τινα ἀδελφοῦ πονηρεύεσθαι βουλομένου, καὶ τοὺς τῆς κοινῆς εὐταξίας παραχαράττειν θεσμούς· ἀλλὰ μέχρι μὲν ἂν ἅπαντες ἐν τῷ καλῷ μένωσιν, εἶναι ἐκάστου τὴν πρὸς ἅπαντας κοινωνίαν καὶ ἑνωσιν. Εἰ δέ τις, ἐναντιοῦσθαι τῇ κρατούσῃ καταστάσει βουλόμενος, τὸν ἀδελφὸν συνεφέλκεται, τοῦτον τὰ μὲν πρῶτα παρὰ τοῦ ὑγιαίνοντος, ὡς νοσοῦντα τοὺς λογισμοὺς, ἐν ἀπορρήτῳ νοθεύεσθαι· εἰ δέ μὴ βούλοιο κατ' ἰδίαν θεραπεύεσθαι, καὶ ἑτέρους ἀδελφοὺς τοὺς συνετωτέρους εἰς θεραπείαν αὐτοῦ συμπαραλαμβάνεσθαι, κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον· Ἐὰν δὲ μὴ σου ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἑπὶ ἑνα ἢ δύο. Εἰ δέ μήτε αὐτοῖς πεῖθοιο, τῷ προσεστώτι τὸ νόσημα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ γινώριμον γενέσθαι· εἰ δέ μήτε τοῦ προσεστώτος ἀνασχοιο, ὡς τὸν ἐθνικὸν καὶ τὸν τελώνην ληλογίσθαι αὐτὸν, καὶ ὡς πρόβατον λοιμῷ κεκρατημένον τῆς ποιμνῆς εἴργεσθαι, ὡς ἂν καὶ τοὺς λοιποὺς τοῦ νοσήματος ἀναπλήσειεν. Εἰ δέ μηδεὶς εἴῃ ὁ τῷ πονηρῷ βλαπτόμενος ὑποδελγματοί, τότε μόνον ἡ ἐπ' αὐτῷ καὶ μετὰ τὰ εἰρημένα μακροθυμία χώραν ἔξει ἐλπίδι τῆς διορθώσεως. Μακροθυμία δέ, ἡ ἐπὶ τῷ μὴ ἀποκόπτειν, οὐκ ἐπὶ τῷ μὴ νοθεύειν καὶ παιδεύειν τοὺς ἐννόμοις ἐπιτιμίαις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὅτι οὐ χρὴ ἐνδυμάτων ἢ ὑποδημάτων ἐκλογὴν ἐπιζητεῖν τὸν ἀσκητήν.

Ἐνδυμάτων μέντοι ἢ ὑποδημάτων μὴ τὰ ἐκλεκτὰ ἐπιζητεῖν, ἀλλ' αἰρεῖσθαι τὰ εὐτελέστερα, ἵνα καὶ κατὰ τοῦτο τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπιδεικνόμεθα, καὶ μὴ καλλωπιστῶν, καὶ φιλαύτων, καὶ ἀφιλαδέλφων δόξαν ἀπενεγκνόμεθα. Ὅ γὰρ τῶν πρωτείων ἐφιέμενος ἀγάπης καὶ ταπεινοφροσύνης κεχώρισται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΑ'.

Ὅτι δεῖ τὸν προσεστώτα ἀνάλογα τῆς τοῦ σώματος δυνάμεως ἐρίξαι τὰ ἐπιτεταγμένα· καὶ περὶ τῶν ἀποκρυβόντων τὴν ἐνυτῶν δυνάμιν.

Τὸν μέντοι προσεστώτα προσέχειν χρὴ, ὅπως ἂν μὴ, τῆς τοῦ σώματος δυνάμεως μέζονα τὰ ἐπιτάγματα ποιησάμενος, πρὸς ἀντιλογίαν τὸν ἀπονοῦντα διερεθίσῃ· ἀλλ' ὡς πατὴρ ἅπασιν ὁμοίως εὐνοῦς καὶ γνήσιος, ἐκάστου τὰς δυνάμεις ἐπισκοπεῖσθαι τοῦ σώματος, καὶ οὕτως ἐπινέμειν καὶ διακληροῦ-

neque per speciem servandæ charitatis, etc. Reg. secundus μήτε παρὰ τὴν. Editi μήτε τὴν, depravale.

σθαι τὰ ἐπιτάγματα. Κρίμα μέντοι μέγιστον ἔξουσιν οἱ τὴν ὑπάρχουσαν τοῦ σώματος δύναμιν καὶ παρὰ Θεοῦ δεδομένην ἀρνούμενοι, καὶ καταναίσχοντοῦντες τῶν προεστῶτων, καὶ τοῖς ἐπιτασσομένοις οὐκ εἰκοντες. Εἰ γὰρ τῷ προεστῶτι κίνδυνον μέγαν καὶ ἀνυπόστατον φέρει τὸ ἀποκρῦφαι τοῦ λόγου τὸ τάλαντον, καὶ μὴ ἐκάστῳ προμηγεῖν τὴν ἐρχομένην ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ ῥομφαίαν, πολλῷ μᾶλλον οἷσι κίνδυνον τῷ λαμβάνοντι παρὰ τοῦ Θεοῦ δύναμιν σώματος εἰς λυσιτέλειαν τοῦ κοινοῦ, καὶ ταύτην καταργοῦντι καὶ ἀποκρύπτουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΒ'.

Ὅτι οὐ δεῖ τοὺς ἀδελφοὺς λυπεῖσθαι, τῶν ἀσθενεστέρων φειδοῦς ἀξιουμένων.

Μὴ μέντοι τοὺς ἀδελφοὺς λυπεῖσθαι καὶ ἀγανακτεῖν, ἐπειδὴν τοῖς ἀσθενεστέροις ὁ προεστὴς τὰς ἀρμοζούσας ἐγχειρίζοι (50) διακονίας, καὶ φειδοῦς ἀιῶνι τούτους, οὕτω τῆς χρείας εἰσηγουμένης· ἀλλὰ τοὺς δυνατωτέρους ὡς μελῶν ἀσθενεστέρων φεῖσθαι τῶν δεομένων φειδοῦς, καὶ ταύτην τὴν πνευματικὴν (51) ἀγάπην πληροῦν. Οὐδὲ γὰρ ὁ πούς ἐν τῷ σώματι τῆς χειρὸς κατεξανάσταται, ἢ καὶ ταύτην εἰς τὴν οἰκίαν διακονίαν βιάσεται, οὐδὲ ἡ χεὶρ σύμπασα τῷ μικροτάτῳ δακτύλῳ τῆς οἰκίας ἐνεργείας ἐπιθήσει τὸ ἄχθος· ἀλλ' ἕκαστον τῶν μελῶν ἦν ἔλαχε παρὰ τῆς φύσεως δύναμιν, ταύτην ἐνεργεῖ διαδοσάτων τὰ ἀσθενέστερα. Ταύτης τῆς τάξεως ἐν πνευματικῷ συστήματι φυλάσσομένης, δειχθήσεται, ὅτι ὄντως ἐσμέν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους, τὴν ἁρμονίαν τῆς συναφείας καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀσπασίαστον ἔνωσην διαπαντὸς φυλάττοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ'.

Ὅτι οὐ χρὴ τοὺς προεστῶτας τοῖς ἀποστατοῦσι τοῦ οἰκείου ἀδελφίσματος ἀσκηταῖς παρρησίας μεταδιδόναι, ἢ τούτους εἰς κοινῶν βίον δεχεσθαι.

1. Χρὴ μέντοι καὶ τοὺς τῶν πνευματικῶν συστημάτων ἀφηγομένους, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀσχοῦντας εὐνοίαν, καὶ τὴν ἀλλήλων οἰκειομένους φροντίδα, μὴ καταλείβειν τὰ ἀλλήλων σπουδάσματα, μηδὲ ἀπλῶς καὶ ἀδασανίστως τοὺς ἀποστατοῦντας τῶν ἀδελφῶν ἀλλήλων ἀνθυποδέχεσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστι σύγχυσις παντελῆς, καὶ διάλυσις, καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἔργου καθάρσεις. Οἱ μὲν γὰρ συνετώτεροι τῶν ἀδελφῶν τῷ Θεοῦ φρόνῳ κρατούμενοι, βεβαίως τῷ καλῷ περιμένουσιν (52)· οἱ δὲ νωθέτεροι καὶ ῥαθυμότεροι καὶ ὑπὸ τῆς περὶ ἀνθρώπους αἰδοῦς, καὶ τῆς ἐπηρητημένης ἐξ ἀνθρώπων ἀνάγκης πρὸς τὸ καλὸν παιδευοῦνται καὶ διευθύνονται. Ἄν τοίνυν ὁ ῥαθυμότερος ἴδῃ ἐξὸν αὐτῷ μετὰ ἀδείας ἀποφεύγειν τοὺς ἐν τῷ ἁπλῇ αἰρεθέντι συστήματι πόνους, καὶ μεθίστασθαι πρὸς ἑτέραν καταγωγὴν, καὶ βιοῦν ἀφυλάκτως καὶ ἀκρατῶς, εὐκόλως ἀπορραγῆσεται,

⁵⁰ I Cor. xii, 27.

(50) Codex Collb. ἐγχειρίδιον.

(51) Unus ms. et editi ταύτην πνευματικὴν. Alii mss. ut in contextu. Nec ita multo post codices quidam cum Voss. χειρὸς κατεξανάσταται. Alius ms.

A sime plectentur ii, qui quas a Deo datas sibi corporis vires habent, occultant, et adversus præpositos impudenter se gerunt, ac mandatis non obsequuntur. Si enim imminet præfecto periculum ingens ac intolerabile, si absconderit doctrinæ talentum, et non unicuique prænuntiaverit venturam ob peccatum frameam, longe magis periclitaturus est, qui acceptas a Deo ad commune commodum corporis vires otiosas reddit, occultatque.

579 CAPUT XXXII.

Quod non debent fratres tristitia affici, cum levamenti aliquid offertur debilibus.

B Atqui non convenit affligi fratres, aut indignari, quando præfectus infirmioribus convenientia munia assignat, eosque indulgentia dignos censet, necessitate ita postulante. Imo vero qui robustiores sunt, eos cæteris qui indulgentia indigent, tanquam debilibus membris par est parcere, et hoc pacto charitatem spiritualem complere. Neque enim pes in corpore insurgit in manum, aut eam ad suum ipsius munus explendum cogit, neque tota manus minimo digito onus muni sui imponet: sed unumquodque membrum quam a natura sortitum est facultatem, hanc exercet, perfertque debiliora. Hæc disciplina si in spirituali conventu servetur, perspicuum erit nos vere corpus Christi esse, et membra ex parte ⁵²: quippe qui conjunctionis harmoniam ac concordiam omnis dissidii expertem semper inter nos custodiamus.

CAPUT XXXIII.

Quod non debent præfecti iis monachis, qui summum conventum deserunt, licentiam ejus rei faciendæ dare, aut hos admittere ad ritæ communitatem.

1. Oportet autem et spiritualium cœtum præfectos, mutuam exercentes benevolentiam, mutuamque suipsorum curam suscipientes, alterum alterius studia non destruere, neque simpliciter et inconsiderate desciscentes fratres mutuo admittere. Hoc enim summa confusio est, dissolutioque, et eversio spiritualis operis. Etenim de fratribus quidem, qui cordatiores sunt, ii cum Dei timore detineantur, constanter in bono persistant: qui vero segniores sunt et pigriores, eos incutiendus ab hominibus pudor et vis ex hominibus impendens erudit ad bonum, ac dirigit. Si igitur qui negligentior sit, licere sibi animadverterit, impuere labores delectæ semel societatis effugere, ad aliamque sedem transmigrare, et incaute incontinenterque vivere, facile discedet, atque exitii ipsius reus futurus est, qui ipsum prompte ac festinanter

et editi κατεξανάσταται.

(52) Veteres duo libri cum Voss. καλῷ παραμένουσιν.

suscipit. Atque etiam malum illud progressum faciens, eos quoque, qui bene ac rite incedunt, non raro a recta et justa via abducit, omniumque interitus ei, qui labendi occasionem dedit, attribuitur. Quamobrem ne hoc eveniat, desertores fratres aut commonefaciamus, aut eo, unde exierunt, reducamus: aut si nobis non obsequantur, vitemus, aversemurque, et cum ipsis congredi nolimus, atque fratribus omnibus, ut hoc idem faciant, denuntiemus: ut videlicet aut illi ipsi ejusmodi aversione castigati, revertantur ad proprium **580** ovile, et ab eo, quem semel sortiti fuerint, pastore pascantur: aut si iidem illi spiritualium societatem pergant aspernari, reliqui saltem, qui viderint quam execrabiles fuerint facti, hoc exemplo emendentur, et turpitudinem fugientes, imitari caveant.

2. Quod autem mei non sunt hi sermones, sed clari sermones Spiritus, apponam ipsa Pauli verba, quibus intemperanter viventes castigavit, atque inter ceteros ebriosos etiam et conviviatores poenis ac multis subjicit. Si enim, inquit, aliquis frater est fornicator, aut conviviator, aut ebriosus, cum ejusmodi nec cibum sumere ⁵¹. Ac rursus alio in loco de iis qui nihil agebant, sed curiosius inquirebant, dixit: *Hunc notate, et ne commisceamini cum illo* ⁵². Quod autem is qui inita cum sancto Spiritu pacta violat, perpetret facinora pejora quam conviviatores, et ebriosi, et otiosi, perspectum est omnibus et comperit. Quare consequenter invitat nos ratio ipsa, ut spiritualis disciplinae eversores, ab eorum, qui ipsam conservant, congressione arceamus prohibeamusque. Tunc autem tantummodo fratris cecessum citro reprehensionem oportet manere, quando ex praefecti judicio ob aliquod negotium sit.

CAPUT XXXIV.

Quod non oportet ascetam in aliquo conventu degentem quidquam rerum terrenarum oritalem possidere.

1. Oportet autem ascetam, qui eam, quam exposuimus, societatem amplexus sit, ab omni privata rerum terrenarum possessione liberum esse. Etenim nisi hoc facit, primum quidem exactam ac sinceram societatem privata possessione corrumpit; deinde vero ostendit se et valde incredulum, ut qui diffidat Deo, quasi eos, qui in nomine ipsius fuerint congregati, nutriturus non sit, neque audierit Davidem prophetam, dicentem: *Junior fui,*

⁵¹ I Cor. v, 11. ⁵² II Thess. iii, 14.

(53) Editi *ὥστε* de tunc γούν. Reg. primus et Voss. ut in contextu.

(54) Unus ms. καὶ φυγεῖν τὴν. Mox codex Colb. ἐπὶ δὲ οὐκ ἐμοὶ οἱ αὐτοὶ λόγοι. Subinde editi et mss. nonnulli *ἐναργεῖς νόμοι, perspicuae leges*. Alii duo mss. cum Voss. *ἐναργεῖς λόγοι*.

(55) Codex Colb. ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος.

(56) Reg. primus αὐτὴν εἶξε καὶ ἀπεκάλυπεν. Tότε

καὶ τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας ἔνοχος ὁ προαίριος ὑποδεχόμενος ἔσται. Καὶ τὸ κακὸν τοῦτο προβαίνει πολλάκις καὶ τοὺς καλῶς ὀδεύοντας τῆς ὁδοῦ ἑαυτοῦ καὶ δικαιοσύνης ἐξίστησι· καὶ ἡ τῶν πάντων ἀπώλεια ἐπὶ τὸν διδόντα τὰς ἀπορρέας τοῖς ὀλισθήμασι σωρευθήσεται. Ἵνα οὖν μὴ τοῦτο γένηται, τοὺς ἀποστατούντας τῶν ἀδελφῶν ἢ νοουετώμεν καὶ ἐπαναγωγὴν δίδοντες ἐξέλθωμεν, ἢ μὴ πειθομένους ἡμῖν φυλαττώμεθα, καὶ τὴν συντυχίαν αὐτῶν παραιτώμεθα, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς πᾶσι τοῦτο παρεγγυώμεν· ὥστε ἡ αὐτοῦ γούν (53) ἐκείνους σωφρονισθέντας τῇ τοιαύτῃ ἀποστορῶν ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὴν οἰκίαν μάνδραν, καὶ ὑπὸ τῷ ἀποκληρωθέντι ποιμένι ποιμαίνεσθαι, ἢ εἰ ἐκεῖνοι ἐμμένοντες τῇ ἀθετησίᾳ τῆς πνευματικῆς κοινωνίας, τοὺς γούν λοιποὺς θεασαμένους ὅπως βδελυκτοὶ γεγένησιν, σωφρονισθῆναι τῷ ὑποδείγματι, καὶ φυγεῖν τὴν (54) μίμνησιν τὴν αλογίαν ἀποδιδράσκοντας.

2. Ὅτι δὲ οὐκ ἐμοὶ ταῦτα λόγοι, ἀλλ' ἐναργεῖς λόγοι τοῦ Πνεύματος, αὐτὰ τὰ Παύλου ῥήματα παραθήσομαι, δι' ὧν τοὺς ἀκρατῶς βιούντας ἐκόλασε μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς μεθύοντας καὶ τοὺς λοιδοροὺς ἐπιτιμίας ὑποβάλλων. Ἐὰν γὰρ τις ἀδελφὸς ἢ πόρνος (55), ἢ φησὶν, ἢ λοιδορὸς, ἢ μέθυρος, τῷ τοιοῦτῳ μὴδὲ συνεσθῆναι. Καὶ πάλιν ἐτέρωθεν περὶ τῶν μὴδὲν ἐργαζομένων, ἀλλὰ περιεργαζομένων, ἔλεγε· *Τούτους σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναναμιγνύσθε αὐτοῖς*. Ὅτι δὲ ὁ τὰς ἐπὶ τοῦ Πνεύματος συμβάσεις παρασπών τὰ χεῖρονα τῶν λοιδορῶν, καὶ τῶν μεθύοντων, καὶ τῶν ἐν ἀργίᾳ διατελούντων τολμᾷ, παντὶ που δῆλον ἐστίν. Ὡστε ἀκολούθως ὁ λόγος τοὺς καταλύοντας τὴν πνευματικὴν εὐταξίαν τῆς ὁμιλίας τῶν φυλαττόντων αὐτὴν εἰρᾶ καὶ ἀπεκωλύσαι (56) παρεγγυᾷ. Τότε δὲ μόνον ἀνεπιτίμητον προσήκει μένειν ἀδελφοῦ χωρισμὸν, ἥνικα ἂν κρίσει τοῦ προεστῶτος ἐπ' οἰκονομίᾳ τι γένηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΔ'.

Ὅτι οὐ χρὴ τὸν ἐν συστήματι πολιτευόμενον ἀσκητὴν ἰδίᾳ τι κεκτήσθαι τῶν ὀλισθίων.

1. Προσέχει μέντοι τὸν ἀσκητὴν, τὸν τὴν (57) προεξεθείσαν κοινωνίαν ἔλκενον, πάσης ἰδιαζούσης τῶν ὀλισθίων κτήσεως ἐλευθερον εἶναι. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ποιεῖ, πρῶτον μὲν τὴν ἀκριθεῖ κοινωνίαν διέφθειρε τῷ τῆς κτήσεως ἰδιάζοντι· ἔπειτα δὲ καὶ ἀπιστίας καθ' ἑαυτοῦ μεγάλα (58) ἐξήνεγκε δειγμάτων, ὥς ἀπιστῶν τῷ Θεῷ, ὅτι τοὺς ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ συνηγμένους οὐ διαθρέψει· καὶ οὐκ ἀκούσας παρὰ τοῦ προφήτου *Δαυὶδ λέγοντος· Νεώτερος ἐγενόμην, καὶ*

δὲ. In Vossii veteri libro legitur quoque ἀπεκάλυψε. Nec ita multo infra editi τινὲ γίνεσθαι. Veleres duo libri γίνεσθαι. Alii duo γένεσθαι.

(57) Antiqui duo libri ἀσκητὴν τὸν τὴν. Editi ἀσκητὴν τὴν.

(58) Editi ἑαυτοῦ μεγάλας. Regii duo mss. μέγα δειγμάτων. Alius ms. Reg. cum Colb. μέγα δειγμάτων.

γὰρ ἐτήρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους, ἢ τοὺς νοητοὺς τῆς φρονήσεως, ἢ τοὺς αἰσθητοὺς, ἵς τὸ σῶμα τρέφεται. Εἰ γὰρ ἔνθα δύο ἢ τρεῖς (59) συνηγμένοι εἰσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔστι, πολλῷ μᾶλλον ἔνθα πολὺ πλεόν καὶ πολυανθρωπότερον ἄθροισμα. Ἡ τοίνυν οὐδὲν ἐλλείψει τῶν ἀναγκαίων, Χριστοῦ παρόντος ἡμῖν, εἴπερ μὴδὲ τοῖς Ἰσραηλῖταις ἐν τῇ ἐρήμῳ τῶν χρησίμων ἔνδεια γέγονεν· ἢ εἰ καὶ (60) λείψει πρὸς δοκιμασίαν ἡμῶν, βέλτιον ἐνδεὺς ἔχειν καὶ εἶναι μετὰ (61) Χριστοῦ, ἢ δίχα τῆς ἐκείνου κοινωνίας πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον πλουτεῖν. Οὐ μέχρι τούτου δὲ τὴν βλάβην ἢ τοιαύτην κτῆσις ἰσθῆσιν, ἀλλὰ πορρωτέρω προάγει. Ὁ γὰρ ἰδὼν τι ἔχειν ἐσπουδακῶς οὐδὲν ἕτερον ἢ χωρισμὸν καὶ ἀποστασίαν μελετᾷ. Ὁ γὰρ μὴ πρὸς τοῦτο βλέπων τι ἂν καὶ κτήσεται; εἰδὼς, ὅτι τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι οἱ αὐτοῦ δοῦλοι ἐν ἀφονίᾳ πάντων τῶν ἀναγκαίων διατελοῦσιν αἱ. Πρόδηλος οὖν ἔστιν ὁ τοιοῦτος ἀποκοπὴν καὶ νέκρωσιν τῆς οικίας ψυχῆς μελετῶν, καὶ τοῖς βραχείσιν ὁλοοῖς τὴν οικίαν σωτηρίαν ἀποδιδόμενος, καὶ (ὅτε μοι τολμῆσαι μικρὸν) δευτέρως τις Ἰούδας γενόμενος (62), ἀπὸ κλοπῆς ἀρχόμενος (κλοπὴ γὰρ ἡ ἰδιόζουσα κτῆσις), καὶ καταστρέφων εἰς προδοσίαν· προδίδωσι γὰρ καὶ αὐτὸς τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ὥσπερ ἐκεῖνος τὸν Κύριον. Ὅταν γὰρ ὁ μὲν κανὼν τοῦ βίου ἔχῃ μὴδὲ χωρίζεσθαι τοῦ συστήματος ᾧ συνήθημεν, μὴδὲ ἰδιόζουσαν τινα κτῆσιν περιποιεῖσθαι, μὴδὲ διὰ τὴν λαθραῖον τι διαπράττεσθαι, ἢ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀδελφῶν πονηρὸν ὑπόδειγμα τοῖς σωζομένοις (63) γενόμενον· εἴτα, παριδὼν τις τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς θεσμούς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πρῶτον μὲν νοσηρισμὸν (νοσηρισμὸς γὰρ ἔστιν ἡ ὁπωσούν καὶ ὀθενοῦν ἰδιόζουσα κτῆσις), ἔπειτα δὲ καὶ ἀπόστασιν ἐννοήσας (64) καὶ χωρισμὸν· πῶς οὐχὶ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας προδίδωκε, καὶ δευτέρως Ἰούδας γεγέννηται, κατὰ τὸ ἐγγωροῦν προδιδούς τὴν ἀλήθειαν; Χρὶς τοίνυν παντὶ τρώπῳ φεύγειν ἰδίᾳ τι κεκτήσθαι παρὰ τὰ κοινῇ (65) πᾶσιν ὁμοῦ ποριζόμενά· καὶ οὐ ταύτῃ μόνον ἀκηλίδωτον τηρεῖν τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔνδον ἀνθρωπὸν πάντων μολυσμῶν ἐκκαθαίρειν· τοῦτο μὲν λογισμῶν ἀκαθάρτων καὶ πονηρῶν, τῶν ἐπιθολούντων τὸ ἔνδον (66) τοῦ Πνεύματος καταγύγιον· τοῦτο δὲ θόλου, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ βασκανίας, καὶ ἐριδος, τῶν τὴν ἀγάπην πρόβριζον ἀνασπώντων, καὶ τὸν Θεὸν τῆς τῶν τοιούτων ψυχῆς ἐλαυνόντων. Εἰ γὰρ ὁ Θεός

A etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quaerens panes⁵⁹, sive spirituales, qui ad mentem pertinent, sive sensibiles, quibus corpus nutritur. Si enim ubi duo aut tres in nomine Christi congregati sunt, ibi in medio ipsorum est⁶⁰, multo magis ibi erit ubi longe major ac frequentior exstiterit hominum cœtus. Aut igitur nihil deerit necessariorum, si modo affuerit nobis Christus, cum Israelitis in deserto nihil defuerit utilium: aut etiamsi quidpiam defuerit ad probandos nos, præstabilius est nos indigere et esse cum Christo, quam citra illius societatem omnes mundi divitias possidere. Cæterum ejusmodi possessio ea in re detrimentum non sinit, sed illud etiam ulterius provehit. Enimvero qui proprium aliquid habere studet, nihil aliud, quam secessum ac defectionem meditatur. Nam **581** cui hoc in animo non est, quid est tandem quod ipse possidere seorsum velit? cum probe sciat, Christi munere servos ipsius omnibus rebus necessariis semper abundare. Proinde perspicuum est, qui talis sit, eum de rescanda ac mortis tradenda anima sua cogitare, paucisq; obolis salutem suam vendere, et (liceat mihi paulo audentius loqui) alterum Judam effici, ut qui a furto exordiat, (furtum est enim privata possessio), et desinat in prodicionem, cum et ipse veritatis doctrinam prodat, perinde ut ille Dominum prodidit. Quando enim vitæ nostræ institutum est, neque separari ab illo cœtu, cui suimus adjuncti, neque ullam rem privatam comparare, neque omnino quidquam moliri, quod clandestinum sit, aut ejusmodi, quod ad fratrum perniciem malo exemplo sit iis qui salvi fieri cupiunt; tum si quis timore Dei statutisque sancti Spiritus contemptis, primum quidem subreptionem (subreptio enim est qualitercunque et undecumque comparata privata possessio), deinde vero defectionem etiam ac secessum cogitaverit, quomodo is non prodidit veritatis doctrinam, quomodo non factus est alger Judas, cum quantum in se fuit, veritatem prodiderit? Cavendum est igitur omni modo, ne quidquam privatim possideamus, præter ea, quæ simul in communi suppeditantur omnibus: neque hac ratione solum integram ab omni labe mentem servemus, sed internum etiam hominem ab omnibus sordibus expurgemus; videlicet tum a cogitationibus impuris ac pravis, quæ internam Spiritus habitationem

⁵⁹ Psal. xxxvi, 25. ⁶⁰ Matth. xviii, 20.

(59) Unus ms. cum Voss. δύο καὶ τρεῖς. Mox Reg. primus ἐν τῷ ὀνόματι. Nec ita multo post duo mss. μέσῳ αὐτός ἐστι.

(60) Reg. secundus ἢ καὶ αἱ. Ibidem idem ms. λείψει. Reg. primus et Voss. ἐλλείψει.

(61) Codex Colb. cum Voss. ἔχειν τῶν ἀναγκαίων μετὰ, necessarii cum Christo indigere. Aliquanto post codex Voss. καὶ ἀπόστασιν μελετᾷ.

(62) Regii duo mss. Ἰούδας γινόμενος.

(63) Veteres duo libri ὑπόδειγμα τοῖς σωζομένοις.

Codex Voss. σωζομένοις. Reg. secundus secunda manu τοῖς συζωμένοις. Alii duo mss. et editi τοῖς συνεσομένοις, iis qui nobiscum versaturi sunt.

(64) Vossii vetus liber et alii duo ἐννοήσας.

(65) Reg. primus et Voss. τὰ κοινά. Mox idem codex Voss. et alius παντοίων μολυσμῶν.

(66) Antiqui duo libri præter Voss. τὸ ἐνδοθεν. Mox iidem tres mss. τῆς τῶν τοιούτων. Editi τῶν τούτων. Ibidem codex Colb. ἀπελαυνόντων.

conspurcant, tum a dolo atque simulatione, invidiaque, et contentione, quæ charitatem radicitus evellunt, Deumque ab anima eorum qui hujusmodi sunt, fugant. Si enim Deus charitas est ⁷⁷, qui charitatem non habet, divina gratia caret.

2. Servet autem suam quisque animam in omni humilitate, sanctimonia, et in alacritate circa bona opera, mentemque ad præsentia occludat et videat, nè præsentī tempore ab aliqua Dei voluntate aberraret, hujusque instituti vigorem frangat. Nam ejusmodi animi status ab omni nos mentis aberratione liberabit, facietque ut in metu ac constanti proposito bona prosequamur omnia, cum videlicet id semel firmiter ante omnia in animum induxerimus, Deum bonum esse, bonorumque omnium auctorem, non autem ullius cujuscunque mali, licet nos remedium amarius quidem, sed ad emendationem necessarium degustemus. Nam cum medicus sit humanarum animarum Deus, pro morborum natura vim medicamentorum idoneam temperat, ut expurget, cum opus fuerit, intimum vitium. Cum igitur hæc ita se habere plane intelligamus, gratias agamus semper, etiamsi, dum purgamur **582** a negligentis, medelam experiamur acriorem. At per tentationes probationem etiam sufferre, paucorum admodum hominum est, et Abrahæ similium. Hæc igitur sunt, quæ divina gratia ad exhortandos vos, qui communem ac socialem vitam amplexi fuistis, mentis nostræ humilitati subministravit. Quo vitæ genere nullum (uti oratio declaravit, et mens nostra novit) aut splendidius, aut jucundius, aut sublimius inter homines reperiri potest. Cum autem eos etiam, qui solitariam vitam degunt, pro virili exhortati simus, unumque atque idem sit virisque propositum, nimirum placere Christo, et intercedat cognatio inter tradita his et illis præcepta, legamus quoque habitam ad illos orationem. Fortasse enī illinc etiam utile aliquid in hunc sermonem inferetur, quod magis ac magis id vitæ genus illustrare ac exornare possit.

⁷⁷ I Joan. iv, 8.

(67) Veteres duo libri cum Voss. κατὰ τὸν ἀεὶ παρόντα. Statim duo codices, quibus Reg. secundus emendatus faret, πολιτείας παραγράφῃ, id vitæ genus adulteret, corrumpat. Alii duo mss. et editi πολιτείας σπαράξῃ, discerpant.

(68) Reg. primus et Voss. πρὸ πάντων. Mox codex Colb. ἀγαθός ἐστι. Subinde Vossii vetus liber δὲ οὐδὲ ὅπως οὖν. Nec ita multo post Reg. secundus θεραπείας γενομένα.

(69) Veteres quatuor libri ἐκκαθάρα. Ibidem codex Colb. βαθυτέραν. Reg. primus βαρυτέραν.

(70) Vossii vetus liber et duo illi mss. quos cum ipso citare consuevimus, hoc est, codex Colb. et Reg. primus (plerumque enim hi tres libri consentiunt inter se), hi igitur tres codices ita habent, ὀλιγωρίας καὶ πονηρίας καθαιρούμενοι, cum purgantur negligentis atque iniquitatibus. Ibidem editi τὸ δὲ τὸν πειρασμόν. et ita legi præstaret, si vel unus ms. hanc scripturam tueretur. Vossii vetus liber et alii quatuor habent διὰ πειρασμόν, sed ita tamen, ut duo correcti sint, habuerintque prima manu πειρασμῶν, uti in Reg. primo scriptum invenitur.

(71) Editi et ms. Combef. παράκλησιν ἡμῶν. Alii

A ἀγάπη ἐστίν, ὃ τὴν ἀγάπην οὐκ ἔχων τῆς θελας ἐστέρηται χάριτος.

2. Ἐν ταπεινοφροσύνῃ δὲ πάσῃ, καὶ ἀγιασμῷ, καὶ ἐτοιμότητι τῇ περὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἕκαστον συντηροῦντα, πρὸς τὰ παρόντα συγκλείειν τὸν λογισμόν, σκοποῦμενον, ὅπως ἂν μὴ, κατὰ τὸν παρόντα (67) καιρὸν, τινὲς τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων διαμαρτήσῃ, καὶ τὴν ἐνστάσιν τῆς πολιτείας σπαράξῃ. Ἡ γὰρ τοιαύτη κατὰστασις τῆς ψυχῆς παντὸς μὲν μετεωρισμοῦ ἀπαλλάξει ἡμᾶς, ἐν εὐλαβείᾳ δὲ καὶ ἐδραίῳ φρονήματι πᾶσι τοῖς καλοῖς παρασκευάσει συνέσπασαι, τοῦτο καὶ πρὸ πάντων (68) ἐν τῇ ψυχῇ καθιερῶντας, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαθός, καὶ πάντων ἀγαθῶν αἴτιος, κακοῦ δὲ οὐδ' ὀπωσιῶν οὐδενός, κἂν ἡμεῖς πρὸς τὴν χρεῖαν τῆς διορθώσεως B βριμυτέρας τῆς θεραπείας γενομένα. Ἰατρὸς γὰρ ὢν ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, πρὸς τὴν φύσιν τῶν νοσημάτων τὴν τῶν φαρμάκων κίρησιν δύναται ἱκανῇ, ἐκκαθάρας (69) βαθυτάτην κακίαν, ὅταν τοῦτο δεήσει. Τοῦτο γοῦν εἰδότες σαφῶς, εὐχαριστῶμεν αὐτῷ, κἂν σφοδρότερας τῆς θεραπείας ἐπαισθανόμεθα, τὰς ὀλιγωρίας καθαιρούμενοι (70). Τὸ δὲ διὰ πειρασμῶν καὶ δοκιμασιῶν ὑπομένειν ὀλίγων σφόδρα καὶ Ἀβραμιαίων ἀνθρώπων. Ταῦτα μὲν οὖν ὅσα ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τῇ ταπεινότητι τῆς ἡμετέρας διανοίας ἐπεχορήγησεν εἰς παράκλησιν ὑμῶν (71) τῶν τὸν κοινωνικὸν βίον ἀσπασαμένων. Ὅπερ, ὡς ὁ λόγος ἐδήλωσε, καὶ ἡ ἡμετέρα κατεῖθε διάνοια, οὐδὲν οὔτε λαμπρότερον, οὐδὲ χαριέστερον, οὔτε ὑψηλότερον εὔρεθειν ἂν ἐν ἀνθρώποις ποσύντομα. Ἐπειδὴ (72) δὲ καὶ τοῖς τῷ μοναδικῷ βίῳ προσέχουσιν τὴν ἐνοῦσαν παράκλησιν εἰσηγήχαμεν, εἰς δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ἐκατίροις σκοπός, τὸ εὐαρεσθῆσαι τῷ Χριστῷ, καὶ συγγενῇ τὰ περὶ τούτων παιδεύματα, κάκεῖνων τὸν λόγον ἐπίωμεν. Ὡς γὰρ τι κάκεῖθεν τούτῳ τῷ λόγῳ συνεισενεχθήσεται χρησίμιον, λαμπρύνειν ἐπιπλέον καὶ διακοσμεῖν τὴν πολιτείαν δυνάμενον (73).

duo libri antiqui παράκλησιν ὑμῶν. Reg. primus et Colb. παράκλησιν τῶν τόν, simplicius et forte melius, ad exhortationem eorum, qui, etc. Mox Vossii vetus liber et alii nonnulli λόγος ἐδήλωσε. Ultima vox in editis desideratur. Subinde duo mss. cum Voss. οὐδὲν οὔτε λαμπρότερον. Editi διάνοια οὐδὲ λαμπ.

(72) Totum illud, Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς, et quæ sequuntur omnia, reperire non est in Vossii veteri libro: sed horum verborum loco reperiuntur quæ ascribimus, ἐν ᾧ καὶ εὐαρεστοῦς ἡμᾶς ἀνέδειξεν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου αὐτοῦ καὶ προσκυνητοῦ ὀνόματος, καὶ τοῦ παναγίου αὐτοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους καὶ μακαρίου αἰῶνος τῶν αἰώνων. Ἀμήν· quæ omnia otioso alicui librario, non ipsi scriptori tribuenda esse mihi videntur. Fortasse cum omisisse se aliqua videret, horum loco alia de suo addere voluit. Alii codices aliter habent: sed cum jure ac merito vereri debeam, nè multo plura, quam par erat, notasse videar, horum librorum varias lectiones prætermittendas esse judicavi.

(73) Vox δυνάμενον addita est ex Reg. quarto.

sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis **584** a Deo⁹⁶. » Et creaturæ quidem, ut cognoscat quæ Dei sunt, opus est revelatione : sed Spiritus hæc revelat. « Nobis, inquit, Deus revelavit per Spiritum suum⁹⁷. » Quin et causa nostra scrutatur, quod in eo nos scrutamur. « Spiritus, inquit, scrutatur etiam profunda Dei⁹⁸. » Sed secundum se cognoscit sicut et noster spiritus. « Quis enim, inquit, hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit nisi Spiritus Dei⁹⁹. » Atque, ut vivificat Deus; ait enim Paulus : « Præcipio coram Deo, qui vivificat omnia¹⁰⁰ : » ita dat vitam Christus, qui dicit : « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do eis¹. » Vivificamur autem per Spiritum, uti Paulus ait : « Qui suscitavit Christum ex mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per ipsius Spiritum inhabitantem in vobis². » Vivificaris igitur a Deo per Christum, in Spiritu. Et quoniam omnis operatio Filii per Spiritum manifestatur, idcirco Spiritus vocatur Dominus, Domini nomine; et Christus, nomine Christi, ut modo dicebamus : « Dominus autem Spiritus est³. » Dictum quoque est : « Vos non estis in carne, sed in spiritu; siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus⁴. » Exinde subjungit : « Si autem Christus in vobis est⁵, » cum consequenter debuisset dicere : Si autem Spiritus in vobis est. Nec est vox ulla divina, quæ Spiritum factum esse doceat. Illud enim, « Omnia per ipsum facta sunt⁶, » spectat ad creaturarum multitudinem : Spiritus autem non comprehenditur in multitudine : sed cum dualitate Trinitatem complet, estque a creatura extraneus, et maxime supereminet, cum sanctificet creaturam, vivificetque, et unctio existat in nobis, imo et in ipsa Domini carne. Non autem Dominus noster Jesus Christus per creaturam sanctificatur, quemadmodum dicit Petrus : « Jesum a Nazareth : quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute⁷. » Neque per creaturam potens est; ait enim : « In Spiritu Dei ejicio dæmonia⁸. » Neque a creatura ducitur, scriptum namque est : « Agebatur per Spiritum in desertum⁹. » Prophetæ veteres Dei dignitatem majestatemque conclamarunt : « Hæc dicit Dominus. » At vero novi prophetæ : « Hæc dicit Spiritus sanctus. » Et apostoli : « Visum est Spiritui sancto et nobis¹⁰. » Quapropter etiam Apostolus, ut ostendat se divina verba loqui, modo quidem ait : « An experimentum queritis loquentis in me Christi¹¹? »

Α σώματα ὁμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὁμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ. » Καὶ κτίσις μὲν ἀποκαλύψεως δεῖται πρὸς τὸ εἰδέναι τὰ Θεοῦ· τὸ Πνεῦμα δὲ ἀποκαλύπτει. « Ἡμῖν (78), φησὶν, ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. » Καὶ καθ' ἡμᾶς μὲν ἔρευνᾷ, ὅτι ἐν αὐτῷ τὴν ἔρευναν ποιοῦμεθα (79). « Τὸ Πνεῦμα, φησὶν, ἔρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· » καθ' ἑαυτὸ δὲ γινώσκει, ὥσπερ τὸ ἡμέτερον πνεῦμα. « Τίς γὰρ οἶδε, φησὶν, ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ζωογονεῖ μὲν Θεός· λέγει γὰρ ὁ Παῦλος· « Παράγγελλον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωογονούντος τὰ πάντα· » ζῶν δὲ δίδωσι Χριστὸς, ὁ λέγων· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γὰρ ζῶν ἀκόντων δίδωμι αὐτοῖς. » Ζωοποιούμεθα δὲ διὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος· « Ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὁμῶν διὰ τοῦ ἐνοικούντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὁμῖν. » Ζωογονεῖ (80) τοίνυν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν Πνεύματι. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐπεὶ πᾶσα ἡ ἐνέργεια τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος φανεροῦται, Κύριος ὀνομάζεται τὸ Πνεῦμα τῷ τοῦ Κυρίου ὀνόματι· καὶ Χριστὸς τῷ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἄρτι μὲν ἐλέγομεν· « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. » Εἰρηται δὲ καὶ τὸ, « Ὑμεῖς (81) οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ ἐν ὁμῖν. Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. » Εἴτα ἐπάγει· « Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὁμῖν, » ἀντὶ τοῦ λέγειν, ὅπερ ἀκόλουθον ἦν· « Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα ἐν ὁμῖν. Οὐδὲ ἐστὶ φωνὴ θεία ποιητὴν τὸ Πνεῦμα εἶναι διδάσκουσα. Τὸ γὰρ, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, » περὶ τοῦ πλήθους τῶν κτισμάτων ἐστὶ. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἐν τῷ πλήθει, ἀλλὰ μετὰ τῆς δυάδος Τριάδα πληροῖ, καὶ κτίσεως ἀπληροτρίωται, καὶ πλεῖστον ὑπερέχει, ὅτε δὴ ἁγιάζον τὴν κτίσιν καὶ ζωοποιούν, καὶ χρίσμα ἐφ' ἡμῖν ὄν, ἥδη δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ Κυρίου σαρκί. Οὐ δὴπον δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ κτίσματος ἁγιάζεται, ὡς λέγει ὁ Πέτρος· « Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρεθ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει. » Οὐδὲ διὰ κτίσματος δύναται· λέγει δὲ· « Ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. » Οὐδὲ ὑπὸ κτίσματος ἄγεται· γέγραπται γὰρ, ὅτι· « Ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον. » Ἀξίωμα μὲν τοῦ Θεοῦ προφήται παλαιοὶ κεκράγασι· « Τάδε λέγει Κύριος· » οἱ δὲ νέοι προφήται· « Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· » καὶ οἱ ἀπόστολοι· « Ἐδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν. » Διόπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος, δεικνύων, ὅτι εἶτα ῥήματα φθέγγεται, ποτὶ μὲν λέγει· « Ἦ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἡμῶν λαλοῦντος Χριστοῦ; » ποτὶ δὲ, « Δοκῶ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν. » Πλήρης δὲ καὶ ἡ παλαιὰ Γραφή τῆς τοῦ Πνεύματος

⁹⁶ I Cor. vi. 19. ⁹⁷ I Cor. ii. 10. ⁹⁸ ibid. ⁹⁹ ibid. 11. ¹⁰⁰ I Tim. vi. 15. ¹ Joan. x. 27, 28. ² Rom. viii. 11. ³ II Cor. iiii. 17. ⁴ Rom. viii. 9. ⁵ II Cor. xiii. 28. ⁶ Luc. iv. 1. ⁷ Act. xv. 28. ⁸ II Cor. xiii. 5.

(78) Utraque editio ὁμῖν. At mss. ἡμῖν.

(79) Καὶ καθ' ἡμᾶς μὲν ἔρευνᾷ, ὅτι ἐν αὐτῷ τὴν ἔρευναν ποιοῦμεθα. Verte : Quia et secundum nos, id est, more nostro, scrutari dicitur Spiritus,

quia in eo nos scrutamur. MARAN.

(80) Editio Basil. et Reg. secundus ζωογονεῖ. Editio Paris. et duo mss. ζωογονεῖ, male.

(81) Antiqui tres libri Εἰρηται δέ· Καίτοι ὁμῖς.

δοξολογίας. « Τῷ λόγῳ Κυρίου, φησὶν ὁ Φαλμωδός, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Ἰωδ γέγραπται· « Πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ ποιήσάν με. » Ὡς περ δὲ Λόγον ἔτερον παρὰ τὸν Υἱὸν οὐκ ἔστιν ὑποθέσθαι, ὥς ἐγένοντο οἱ οὐρανοὶ (ἡ γὰρ ἂν οὐκ εἶεν διὰ τοῦ Κυρίου γεγονότες εἶεν, εἴπερ δι' ἑτέρου λόγου γεγονάσιν)· οὕτως οὐδὲ Πνεῦμα ἔτερον (82) ἔστιν ὑποθέσθαι, τὸ μετὰ τοῦ Λόγου στερεοῦν τὰς δυνάμεις τῶν οὐρανῶν. Πνεῦμα δὲ στόματος ἀκούοντες, οὐκ ἀνθρωπίνως ἀκούομεν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ Θεοῦ πρέπον ἐστίν, ὥσπερ καὶ τὸν Λόγον. Οὕτε γὰρ ὁ Λόγος ῥῆμα διαλυόμενον, ἀλλ' ὡς ὁ φαλμωδός φησιν· « Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ. » Οὕτε τὸ Πνεῦμα διαχεομένη τις ἐστὶ πνοή, ἀλλ' ἐστῶσα καὶ μένουσα. Ποῦ γὰρ πορεύθῃ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὄντος θαλασῆ, καὶ πεπληρωκότος τὰ σύμπαντα, καὶ ἐν ἀξίᾳ θεϊκῇ καθεστῶτος. Ὅπερ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, τοῦτο καὶ περὶ προσώπου λέγει Θεοῦ, καὶ περὶ δεξιᾶς αὐτοῦ φάσκον ἐξῆς· « Καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, οὐ ἐκεῖ εἰ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρθρον, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με, καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου. » Καὶ φωνὴ Θεοῦ περὶ αὐτοῦ τε καὶ Πνεύματος τοῦτο λέγει (83)· « Ἐγὼ εἰμι ἐν ὑμῖν, φησὶ Κύριος, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκε ἐν μέσῳ ὑμῶν. » Οὕτε οὖν ἀλλότριον τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ ἀρρήτου στόματος ἀρρήτως ἐκπεφηνός· οὕτε αὐτὸς ὁ Θεὸς ἄνευ Πνεύματος, ἀλλὰ Θεοῦ (84) Πνεῦμα, καὶ παρὰ Θεῶ, ἀποστελλόμενον δὲ παρὰ Θεοῦ, καὶ διὰ Υἱοῦ χορηγούμενον· ὡς λέγεται μὲν ἐκ τοῦ πατριχοῦ προσώπου· « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἐμὸν, ὃ ἐστὶ ἐπὶ σοί· » λέγεται δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὅτι « Παράκλητον πέμψω ὑμῖν· » ὃν δὴ καὶ καλεῖ « τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. » Ἐνα μὲν οὖν Πατέρα, ἕνα δὲ Υἱόν, ἐν δὲ καὶ Πνεῦμα κατὰ τὴν θεῖαν παράδοσιν ὁμολογούμενον, καὶ οὕτε δύο πατέρας, οὕτε δύο υἱούς· διόπερ τὸ Πνεῦμα Υἱὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὀνομάζεται. Οὐ γὰρ παρὰ τοῦ Πνεύματος τίνα ἰσχυρόμεν ὥσπερ παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' αὐτὸ προστὶν (85) ἡμῖν καὶ ἀγιάζον ὑποδεχόμεθα· θεότητος κοινωνίαν, καὶ υἰότητος μετουσίαν, καὶ τῆς αἰωνίου κληρονομίας ἀρραβῶνα, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀπαρχήν. Μηδέ τις ἐκτὸς τῶν εἰρημένων ἱερῶν ὀνομάτων περιεργαζέσθω· μηδὲ Υἱὸν προσηγορίαν ἐπὶ Πνεύματος τιθεῖναι βιαζέσθω, μηδὲ γέννησιν· ἀλλ' ἀρκείσθω τῇ

A modo vero : « Puto quod Spiritum Dei habeam¹². » Quin et Scriptura vetus Spiritus glorificatione plena est. « Verbo Domini, inquit Psaltes, cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum¹³. » Et in libro Job scriptum est : « Divinus autem Spiritus qui fecit me¹⁴. » Ut autem præter Filium Verbum aliud quo cœli facti sint, supponi non potest (alioqui enim non essent per Dominum Jesum facti, si per aliud verbum facti fuissent) : ita neque Spiritus alius qui cum Verbo virtutes cœlorum firmet, **585** potest supponi. Cum autem Spiritum oris audimus, non humano more accipimus, sed ut Deum decet, quemadmodum et Verbum intelligi oportet. Neque enim Verbum vox est quæ dissolvatur : sed, ut Psaltes ait, « In æternum, Domine, Verbum tuum permanet in cœlo¹⁵. » Neque Spiritus status quidam est, qui diffundatur : sed status est qui consistit, permanetque. « Quo enim ibo a Spiritu tuo¹⁶? » inquit David, cum sit ubique, impleatque omnia, et in dignitate divina exsistat. Quod enim de Spiritu dixit, id et de facie Dei dicit, deque illius dextera. cum subjungit : « Et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es : si descendero in infernum, ades : si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris : etenim illic manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua¹⁷. » Et vox Dei de se simul et de Spiritu dicit illud : « Ego sum in vobis, inquit Dominus, et Spiritus meus stetit in medio vestrum¹⁸. » Neque igitur alienus est a Dei gloria Spiritus, ut qui ex ore ineffabili prodeat ineffabili modo : neque Deus ipse absque Spiritu est : sed Dei Spiritus, et apud Deum est, missus a Deo, perque Filium suppeditatus. Quemadmodum dicitur ex Patris persona : « Spiritus meus, qui est in te¹⁹. » Dicitur vero a Domino, « Paracletum mittam vobis : » quem utique vocat etiam « Spiritum veritatis²⁰. » Unum itaque Patrem, unum Filium, et unum Spiritum secundum traditionem divinam consiteamur oportet, non patres duos, non duos filios : quandoquidem Spiritus Filius non est, neque nominatur. Non enim a Spiritu quempiam accipimus, quemadmodum a Filio Spiritum : sed ipsum ad nos accedentem, nosque sanctificantem suscipimus, deitatis videlicet communionem, adoptionis participationem, æternæ hereditatis arrhabonem, et futurorum bonorum primitias. Nec quisquam extra sacra hæc nomina curiosius investiget ; neque Filii appellationem, neque

¹² 1 Cor. vii, 40. ¹³ Psal. xxxii, 6. ¹⁴ Job xxxiii, 4. ¹⁵ Psal. cxviii, 89. ¹⁶ Psal. cxxxviii, 7. ¹⁷ ibid. 7-10. ¹⁸ Agg. ii, 5, 6. ¹⁹ Isa. lxi, 21. ²⁰ Joan. xv, 26.

(82) Utraque editio et Colb. primus ἑτέρως. Reg. secundus ἔτερον, bene. Mox codex Combef. οὐρανῶν αὐτῶν.

(83) Editio Paris. τοῦτο λέγει. Editio Basil. et tres mss. λέγουσα. Reg. secundus pro τοῦτο habet οὕτω.

(84) Utraque editio et tres saltem mss. οὕτε αὐτὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ Θεοῦ, quibus in verbis vitii aliquid in-

esse suspicor. Nec enim video, ad quid vox αὐτός referatur, cum ad vocem πνεῦμα, quæ neutrius generis est, referri non queat. Codex quidam Combef. uti in contextu.

(85) Editi ἀλλὰ προστὶν. Unus ms. ἀλλ' αὐτῷ τῷ προστὶν. Alius ἀλλ' αὐτὸ προστὶν.

generationem violenter ad Spiritum detorqueat, sed Spiritus appellatione contentus sit atque similitudine. Sed enim ex Dei optimi gratia, recordatione verborum unigeniti Filii Dei viventis, et sanctorum ejus evangelistarum et apostolorum et prophetarum, qui ejus quod secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi est baptismatis doctrinam satis nobis explanarunt, edocti sumus baptismum illud quod in igne fit, ut ad malitiam arguendam, ita ad Christi justitiam recipiendam idoneum esse, sic ut simul malitiæ odium et virtutis desiderium pariat: item per fidem sanguine Christi ab omni peccato purgari, atque in aqua baptizatos nos in mortem Domini, quasi confessionem scriptam deposuisse, qua proliemur mortuos nos esse peccato et mundo, vivificari vero justitiæ, et ita demum in nomine sancti Spiritus baptizatos, denuo generatos fuisse, generatos vero et baptizatos in nomine Filii, Christum induisse, indutos autem homine novo, **586** qui secundum Deum creatus est, in nomine Patris baptizatos fuisse, Deique filios appellatos. Opus est igitur nutriri nos deinceps esca vitæ æternæ: quam nobis rursus dedit idem unigenitus Filius Dei viventis dicens: « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod egreditur per os Dei ²¹. » Et quomodo id fiat, docuit ipse, cum dixit: « Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, Patris ²². » Et rursus: « Amen amen dico vobis. » Hoc iterum proponens ad ea quæ sequuntur confirmanda et ad auditores convincendos, ait: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus: et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo ²³. » Et paulo post scriptum est: « Multi ergo ex discipulis ejus audientes sermonem dixerunt: Durus est hic sermo. Quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum, quod murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem eo ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quidquam. Verba mea spiritus et vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Noverat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, et qui traditurus esset ipsum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quod nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo ²⁴. » Et postremo: « Cum ergo accepisset Jesus panem, et gratias egisset, fregit, deditque discipulis, et dixit: Accipite et comedite: hoc est corpus meum, quod

κατὰ τὸ Πνεῦμα προσηγοῖα καὶ ὁμοῦσαι (86). Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῇ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος βημάτων, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ προφητῶν, αὐτάρκως ἡμῖν σαφηνισάντων τὸν περὶ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος λόγον, ἐπαιδεύθημεν, ὅτι τὸ μὲν ἐν τῷ πυρὶ βάπτισμα ἐλεγκτικὸν μὲν ἐστὶ πάσης κακίας, δεκτικὸν δὲ τῆς κατὰ Χριστὸν δικαιοσύνης, μίσος μὲν ἐμποιοῦν τῆς κακίας, ἐπιθυμίαν δὲ τῆς ἀρετῆς· διὰ δὲ τῆς πίστεως ὑπὸ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐκαθαρίσθημεν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἐν δὲ τῷ ὕδατι βαπτισθέντες εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, ὥσπερ ἐγγραφον ὁμολογίαν κατεθέμεθα· νενεκρωσθαι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ, ἐζωοποιεῖσθαι δὲ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ οὕτως ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντες, ἀνωθεν ἐγεννήθημεν· γεννηθέντες δὲ καὶ ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Υἱοῦ βαπτισθέντες, τὸν Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα· ἐνδυσάμενοι δὲ τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Πατρὸς ἐδαπτίσθημεν καὶ τέχνα Θεοῦ ἀπηγορεύθημεν. Χρεῖα οὖν λοιπὸν τρέφεσθαι ἡμᾶς τροφὴν ζωῆς αἰωνίου, ἣν τινα παρέδωκεν ἡμῖν πάλιν ὁ αὐτὸς μονογενὴς Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ, εἰπὼν· « Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνῃς ζῆσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. » Καὶ πῶς τοῦτο γένηται, ἐδίδαξεν ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ἐμὸν βρώμᾳ ἐστίν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς· » καὶ πάλιν· « Ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν. » Πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐπιφερομένων καὶ πληροφροῦν τῶν ἀκούοντων, ἐκ δευτέρου τοῦτο προβαλὼν, φησὶν, ὅτι· « Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σὰρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γὰρ ἀναπαύσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστὶ βρώσις· καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθὴς ἐστὶ πόσις. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ. » Καὶ μετ' ὀλίγα γέγραπται· « Πολλοὶ οὖν, ἀκούσαντες τὸν λόγον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπον· Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος. Τίς δύναται αὐτοῦ ἀκοῦειν; Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσι περὶ τοῦτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; Ἐὰν οὖν ἴσητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαλόντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιούν· ἡ σὰρξ οὐκ ὤφελεί οὐδέν. Τὰ ῥήματά μου πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστίν. Ἀλλ' εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν. Ἦδει γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐξ ἀρχῆς, τίνες εἰσὶν οἱ πιστεύοντες, καὶ τίς ἐστὶν ὁ παραδῶσκων αὐτόν. Καὶ ἔλεγεν· Διὰ τοῦτο εἶρηκα ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἔλθειν πρὸς μέ, ἐὰν μὴ ἡ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς μου. » Καὶ πρὸς τῷ τέλει· « Λαβὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἐκλάσας, καὶ ἐδίδου

²¹ Matth. iv. 4. ²² Joan. iv. 34. ²³ Joan. vi. 54-57. ²⁴ ibid. 61-66.

(86) Reg. unus καὶ ὁμοῦσαι, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Quoniam eum decet gloria in sæcula, amen: contra, post vocem ὁμοῦσαι, to-

tum illud in Regio secundo additum invenitur, Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ, etc., ad finem usque.

τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε· φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Καὶ λαβὼν ποτήριον, εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς εἰπών· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος· « Ὅσας γὰρ ἂν ἐσθίητε τὴν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε. » Τί οὖν τὰ ῥήματα ταῦτα, καὶ τί τὸ παρ' αὐτῶν ὄφελος; Ἵνα, ἐσθιοντές τε καὶ πίνοντες, αἰὲν μνημονεύμεν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος, καὶ οὕτω παιδευθῶμεν ἀναγκαιῶς φυλάξαι τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο τὸ ἡμῖν δεδομένον παράγγελμα, τὸ φάσκον· « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων, δηλονότι εἰς ἀνεξάλειπτον τῆς μέχρι θανάτου ὀπακοῆς μνήμην τοῦ Δεσπότου καὶ πλάστου, καὶ εἰ ἐμὲ ὅπερ ἦν τὸ πλασθὲν γεγονός. Ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς ἐσθίειν προστέτακται, ἀλλὰ καὶ διακρίνειν τὸ τοιοῦτον τοῦ Κυρίου παρακληυόμεθα σῶμα· δηλονότι σαρκὸς μολυσμὸν καὶ πνεύματος ἀποθεμένους, καὶ δοχεῖον τοῦ πνευματικοῦ μύρου παρασκευάσαντας, οὕτως τῇ καθαρᾷ προσεγγίσει θυσίᾳ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(87) OMILIA PHΘEISA EN LAKIZOIS.

1. Ἀνταγωνίζεται ὁ ἐχθρὸς, φιλονεικῶν τῷ ἐξωθεν θορύβῳ τὸν ἡμέτερον λόγον ὑπερηχῆσαι· ἀλλ' ἡμεῖς, αὐτοῦ τὰ νοήματα μὴ ἀγνοοῦντες, τρέφωμεν τὰς ἀκοὰς καὶ τὰς διανοίας τοῖς ἐνταῦθα λεγομένοις, οἰκτιροῦντες τοὺς ἀπολειπομένους τῆς ἀκροάσεως, μὴ συναπερχόμενοι τοῖς ἐξω τῇ διανοίᾳ· ἀλλ' ὅπου τοῖς σώμασιν ἐσμεν, ὦμεν καὶ ταῖς καρδίαις. Ἀναλίσασθέ μοι τὰς μνήμας τῶν ἐξ ἐλθίνου παραναγνωσθέντων ὑμῖν λογίων πνευματικῶν διδασκαλίας ψυχωφελεῖς, θεραπείας ψυχῶν. Μνήσθητε τῶν ψαλμικῶν διδαγμάτων· συναγάγετέ μοι τὰς παροιμιώδεις ὑποθήκας· ἐρευνήσατε τῶν ἱστοριῶν τὸ κάλλος· πρόσθετε τοῦτοις τὰς ἀποστολικὰς παραινέσεις. Ἐπὶ πᾶσιν οἶονεῖ κορωνίδα ἐπιθετε τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων τὴν μνήμην, ἵνα διὰ πάντων λαβόντες τι κέρδος ἐπανεέλθῃτε, ἕκαστος πρὸς ὃ τυγχάνει ἀσμένως διακείμενος, πρὸς τοῦτο λαβὼν τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος ὠφέλειαν. Πάντως (88) οὕτως ἐν πολυπροσώπῳ ἐκκλησίᾳ, ὅσαι τῶν προσώπων διαφοραὶ, τοσαῦται καὶ τῶν γνωμῶν· ὅσαι τῶν ἡλικιῶν, τοσαῦται καὶ τῶν ἁμαρτιῶν. Πολυειδεῖς δὲ εἰσι καὶ πολύτροποι αἱ τοῦ διαβόλου ἐπίνοιαι· ἄλλον ἄλλως ὑπάγεται· πρὸς ὅπερ ἂν ἴσῃ ἐπιβρῆτεστερον, πρὸς ἐκεῖνο κέχρηται τοῖς ἰδίῳις δελεάσμασιν.

²³ Matth. xxvi, 26-28; Luc. xxii, 19, 20. ²⁴ I Cor. xi, 26. ²⁵ II Cor. v, 14, 15.

(87) Hæc oratio bis reperitur in Reg. secundo. Hunc autem titulum habet primo loco, περὶ κρίσεως, καὶ περὶ θυμοῦ, καὶ ἀγάπης, καὶ πλεονεξίας,

A pro vobis frangitur. Hoc facite in meam commemorationem. Et accepto calice, gratis actis, dedit ipsis dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum ²³. » Et Apostolus: « Quotiescunque enim comederitis panem hunc, et calicem biberitis, mortem Domini annuntiabitis ²⁴. » Quid igitur verba hæc sunt, et quis eorum fructus? Ut et comedentes et bibentes, semper memores sinus ejus qui pro nobis mortuus est, et resurrexit, sicque edoceamur necessario servare debere apostolicum illud mandatum, quod nobis traditum est, quo dicitur: « Charitas enim Christi constringit nos, judicantes illud, quod si unus pro omnibus mortuus fuit, ergo omnes mortui fuerunt: et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit ²⁵. » Qui enim edit et bibit, utique id facit ad servandam indelebilem memoriam obedientie Domini et plasticæ, quæ ad mortem usque facta est, qui mea causa factus est id quod eram figmentum. Neque vero simpliciter edere jussus est, verum etiam tale Domini corpus jubemur judicare, deposito scilicet carnis ac spiritus inquinamento; et cum effecerimus nos ceu spiritualis unguenti receptaculum, ita demum ad purum sacrificium accedere, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

587 HOMILIA DICTA IN LACIZIS.

C 1. Pugnat inimicus, et externo tumultu concitato, sonitum sermone nostro majore edere conatur; sed nos consiliorum ejus haud ignari, aures ac mentem ad ea quæ hic leguntur, convertamus, eorum qui ab hoc auditorio absunt miserti, non una cum iis qui foris sunt abeuntes mente: at ubi corpore sumus, sinus illic et animis. Revocate, queso, in memoriam spiritualia oracula quæ vobis mane lecta sunt, doctrinam animabus utilem, animarum medelam. Meneritis documentorum in Psalmis contentorum: colligite mihi desumpta e Proverbiis præcepta: perscrutamini historiarum pulchritudinem: admonitiones apostolicas his adjungite. In primis velut coronidem adhibete evangelicorum verborum memoriam, ut capto ex omnibus fructu aliquo, domum revertamini, quisque ad id quod cupit, utilitatem ex Spiritu percipiendam consecutus. Sic omnino res se habet in frequentissima ecclesia: quot sunt vultuum differentie, tot et animorum; quot ætatum, tot et peccatorum. Diversa autem et varia sunt artificia diaboli; alium aliter seducit: ad quod unumquemque conspexerit proclivior, ad id illecebris suis utitur.

καὶ φόβου, ῥηθεῖσα ἐν Λακίζοις: De judicio, et de ira, et charitate, et avaritia, et invidia, dicta in Luciazis. (88) Colb. tertius διὰ παντός.

2. Astat hic unus aliquis cuius animus invidia labore? Utinam autem nullus esset, idque jure, mihi in votis est! Sed quia in hominum natura difficile est vitium nullum esse, neque parvum, neque magnum, quisque quod sibi profuturum est, id ex iis quæ recitata sunt seligat. Invidus es? Accipe medelam. Iracundus es? Proposita tibi est sanitas. Disseritur enim de his omnibus. Atque, si fieri potest, pauca dicemus, ex singulis quæ memoravimus nonnihil decerpentes. Avarus es? Habes hic remedium. Superbus es? Hic domabis fastum: hic, si voles, animi reprimes elationem. Omnia sententiarum spiritualium bona quasi e fonte scaturiente haurias: et ita demum ubi tibi ipse abunde hauseris, domum revertere. Dictus est primus sermo in Paræmiis in modum proverbii, adjecta quadam obsecratione, ad mentem nostram exercendam: « Qui videt levia, misericordiam consequetur. » Apprehendistine per teipsum hujus dicti intelligentiam, an inquiris, cum sis diligens auditor, quomodo qui levia videt, is sit laudibus ornandus? Nam quæ a voluntate pendet, merentur laudem. Videmus autem nos homines non qualia volumus, sed quæ est natura eorum quæ videntur. Quare, si quid asperum fuerit in superficie; quale natura existit, tale videre datur. Si vero in res leves oculos conjecerimus, unde laus tribuetur leviam conspicienti? Leviam sunt quæ 588 superficiem planam habent: asperum vero, quod primo intuitu inæqualiter compactum est. Cum igitur eorum quæ videntur, inæqualis sit natura; qui sit ut eum qui leviam videt, præter alterum qui aspera conspicit, laudet Scriptura? Ita condemnat videntem montes, et scopulos, et barathra, et nemora densa, et germina inter se coherentia quæ superficiem asperam præ se ferunt, aut etiam mare sæpe a ventis exasperatum, aut etiam terram aratro conscissam, et in partes asperas levitatis loco dissectam. Num qui hæc videt, condemnabitur? Et ubi, quæso, justum Dei judicium, si ob ea quæ nobis invitis contingunt, condemnamur? Si videro terram aliquam quæ natura inæqualis sit (qualis enim condita est, talis conspicitur): num ego propterea condemnor? Sed illud: « Qui videt leviam, » velim sensu altiore intelligas. Adsunt coram te fratres diversæ sortis: pauper, alius dives: alius hospes, alius domesticus, qui aut te iudice judicant, aut qui tuis largitionibus indigent. Si sederis iudex, ne videas inæqualia, ne videas divitem sublimem, aut pau-

2. Ἐστὶν τις ἐνταῦθα φθονὴν τὴν ψυχὴν κακαωμένην ἔχων; Ἐπὶ μὲν οὖν μηδὲνα εἶναι· καὶ τοῦτο ἐμοὶ εὐχὴ ἐστὶ πρέπουσα. Ἄλλ' ἐπειδὴ δύσκολον ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει μὴ εἶναι ἐν τῶν παθῶν μικρὸν ἢ μέζον, ἕκαστος ἐκ τῶν ἐρημένων ἐκλεγείσθω τὴν ὠφέλειαν. Βάσκανος εἰ; λάβε τὴν θεραπείαν· θυμώδης εἰ; πρόκειται σοὶ ἡ ἱσσις. Διαλέγεται γὰρ περὶ τούτων πάντων. Καὶ, εἰ δυνατόν, ἐροῦμεν βραχέα ἀπ' ἑκάστου τῶν ἐρημένων ἀπανθίζομενοι. Πλεονέκτης εἰ; ἐνταῦθα ἡ ἱσσις. Ὑπερήφανος εἰ; ὧδε δαμάσεις τὴν ὑπερηφανίαν· ὧδε κολάσεις τῆς ψυχῆς τὸ ὕψος, ἐὰν θελήσῃς. Πάντα, ὡς περ πηγῆς βρουούσης, ἀρῶμενος τὰ ἀγαθὰ τῶν λόγων τῶν πνευματικῶν, οὕτω πλουσίως σεαυτῷ ἐπαυελήσας ἐπάνθι. Εἴρηται πρῶτος λόγος ἐν Παροιμίαις, κατὰ τὸ εἶδος τὸ παροιμιῶδες, πρὸς γυμνασίαν τοῦ νοῦ τοῦ ἡμετέρου τῆς ἀσφαλείας ἐπιτεθείσης, ὅτι· « Ὁ βλέπων λεῖα ἐλεηθήσεται. » Ἄρα αὐτόθεν ἤρπασας τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήματος, ἢ ἐπιζητεῖς, ὅγε φιλόσοφος ἀκροατῆς, πῶς ὁ λεῖα βλέπων ἐπαινεθήσεται (89); Ἐπαινετὰ γὰρ ἐστὶ τὰ κατὰ προαίρεσιν. Ὁρῶμεν δὲ οἱ ἄνθρωποι οὐχ ὅποια βουλόμεθα (90), ἀλλ' ὅποια ἡ φύσις τῶν ὁρωμένων ἐστίν. Ὅστε ἐὰν μὲν τὴν τραχὺ ἢ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, οἷον ὑπάρχει τῇ φύσει, τοιοῦτόν ἐστιν ὁραθῆναι· ἐὰν δὲ τοῖς λεῖοις ἐπιβάλλωμεν τὰς ὀφείας τῶν ὁρωμένων, πόθεν ὁ ἐπαινος τῷ ὁρῶντι τὰ λεῖα; Λεῖα ἐστίν, ἃ τὴν ἐπιφάνειαν ὠμαλισμένην ἔχει· τραχὺ δὲ ἐστίν, ὃ ἀνωμάλως σύγκειται κατὰ τὴν πρώτην ὄψιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἀνωμάλως ἐστὶ τῶν ὁρωμένων ἡ φύσις, πῶς ἐπαινεῖ ἡ Γραφὴ τὸν βλέποντα λεῖα ὑπὲρ τὸν τὰ τραχέα; Καὶ κατακρίνει τὸν ὄρη (91), καὶ σκοπέλους, καὶ φάραγγας, καὶ ὕλης πυκνότητά, καὶ γεννήματος συνέχειαν τραχύνουσαν τὴν ἐπιφάνειαν, ἢ καὶ θάλασσαν πολλάκις ὑπὸ ἀνέμων τραχυνομένην, ἢ καὶ γῆν ὑπὸ ἀρότρου σχιζομένην, καὶ ἀντὶ τῆς λεωτότητος εἰς τραχέα διακοπτομένην. Ἄρα ὁ ταῦτα βλέπων κατακριθήσεται; Καὶ ποῦ ἡ δικαιοκρασία τοῦ Θεοῦ, εἰ ἃ ἀκουσίως πάσχομεν, ἐπὶ τούτοις καταδικάζομεθα; Ἐὰν ἴδω τὴν φύσιν τῆς γῆς ἀνωμάλως ἔχουσαν (ἐπειδὴ γὰρ οἷα ἐκτίσθη, τοιαύτη ὁράται), ἐπὶ τούτοις ἐγὼ καταδικάζομαι; Ἀλλὰ νόει μοι ὀψιγλῶς, « Ὁ βλέπων λεῖα. » Παρεστῆκα σοὶ ἀδελφῶν διαφορά· ὁ μὲν πένης, ὁ δὲ πλούσιος· ὁ μὲν ξένος, ὁ δὲ οἰκείος, ἢ δικάζονται σοὶ κρινόμενοι, ἢ μεταδιδόντι σοὶ χρήζοντες (92). Ἐὰν κάθῃ κρινῶν, μὴ βλέπε ἀνώματα, μὴ τὸν πλούσιον ὀψιγλῶν, τὸν δὲ πένητα ταπεινόν. Ἐὰν παραστῇ τῇ θύρᾳ σου ὃ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ ἐπανορθωθῆναι ζητῶν, μὴδὲ οὕτως ἀνώματα ἴδῃς. Μὴ εἴπῃς· Οὗτος

(89) Paulo ante habent quidem et editi et veteres libri omnes ἐλεηθήσεται· sed hoc loco ita variant, ut in editione Paris. et Colb. secundo legatur quod ἐλεηθήσεται, *misericordiam consequetur*, editio vero Basil. et Colb. tert. et Coisl. et tres Regii habeant ἐπαινεθήσεται. Hic autem locus non occurrit in Proverbiis, nisi quis dicat versiculum esse 25 cap. iv: Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὁρᾷ βλέπετῶσαν, *oculi tui recta videant*. Neque vero quidquam in *Hexaplis* invenitur, quod nos ullo modo juvet. Aquilas et Theo-

dotio ita interpretati sunt, Οἱ ὀφθαλμοὶ σου εὐθυνέσθωσαν κατεναντίον· *Oculi tui dirigantur ex adverso*. Symmachus, Οἱ ὀφθαλμοὶ σου εἰς τὸ εὐθὺ βλέπετῶσαν· *Oculi tui in rectum aspiciant*.

(90) Antiqui duo libri οὐχ ὅσα βουλόμεθα.

(91) Hic ellipsis est. Etiam post verbum κατακρίνει supplenda est vox βλέποντα· *sic damna eum, qui videt montes*, etc.

(92) Veteres duo libri μεταδιδόντι οἱ χρήζοντες. Statim Colb. primus μὴ τὸν μὲν.

φιλος, οὗτος συγγενής, οὗτος εὐεργέτης· ἐκεῖνος ἄλλοτριος, ἀγνωστος. Ἀνόμαλα βλέπων, οὐκ ἐλεηθῆσθαι· λεῖα βλέπει. Φύσις μία, ἀνθρώπος καὶ οὗτος κακείνος. Χρεῖα μία, ἐνδεῖα ἐν ἀμφοτέροις ἢ αὐτῇ. Ἀδὲς τῷ ἀδελφῷ καὶ τῷ ξένῳ. Μῆτε τὸν ἀδελφὸν ἀποστραφῆς, καὶ τὸν ξένον ἀδελφὸν οἰκεῖον ποίησαι. Λεῖα οὖν χρὴ βλέπειν. Μὴ πρόκρινε τὸν φίλον ἀπὸ τοῦ ἄλλοτρίου, τὴν χρεῖαν ἑαυτοῦ ἐπανορθοῦμενον (93). Βούλεται σε παραμυθητικὸν εἶναι τῶν δεομένων, οὐ προσωπολήπτην, οὐ τῷ συγγενεὶ διδόντα, τὸν δὲ ξένον ἀπωθοῦμενον. Πάντες συγγενεῖς, πάντες ἀδελφοί, ἐνδὲς πατὴρς ἐχγονοὶ πάντες. Ἐὰν τὸν πνευματικὸν ζητῆς πατέρα, οὐ οὐράνιος (94)· ἐὰν τὰ γῆινα ζητῆς, μήτηρ ἢ γῆ, καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πληοῦ διηρτίσμεθα πάντες. Ὡστε ἀδελφὴ ἢ φύσις κατὰ σάρκα, ἀδελφὴ ἢ γένεσις ἢ κατὰ πνεῦμα. Τὸ αὐτὸ οἱ αἶμα φορεῖ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου· τὴν αὐτὴν σοὶ χάριν ἔλαβε παρὰ τοῦ δεσπότου. Βλέπει οὖν λεῖα, ἵνα ἐλεηθῆς. Μὴ εἰπῆς· Οὗτος πλούσιος, καὶ τιμῆς ἄξιος· ἐκεῖνος πένης, καὶ φαυλίζω τὸν πένητα· μὴ δὲ ταῖς ὑπεροχαῖς (95) ταύταις ἀνωμάλως διάνεμε τὰς τιμὰς. Ἔστι γὰρ ὁ πλούσιος ψεύστης, ὁ πλούσιος ἄρπαξ, ὁ πλούσιος πόρνος, ὁ πένης δίκαιος. Μὴ τοίνυν τῇ ἐξωθεν ἐπιφανείᾳ πρόσεξε, ἀλλ' εἰς τὸ κρυπτὸν εἰσερχόμενος, ἐκεῖ τὰς διαφορὰς διάνεμε. Τίμα τὸν τὰ τίμια κεκτημένον. Τί τιμιώτερον, ἀρετὴ ἢ πλοῦτος; Τί ἐκ τῶν ἐξωθεν δοκιμάζεις, τὰ κρύφια μὴ διεφρυνόμενος; Ὅρξῃ, ὅτι ὁ Βῆλ ἐξωθεν μὲν εἶχε χαλκὸν, ἐνδοθεν δὲ πηλὸν τῷ περιείσταντο· χαλκῷ ὁπακρυπτόμενον. Ἐὰν ἴδῃς τοὺς ἐν τῷ βίῳ περιφανεῖς, γίνωσκε, ὅτι χαλκὸς αὐτοῖς περιλάμπει, ἐνδοθεν δὲ πηλὸς εἰσι, τοῦ χαλκοῦ τὸ σαθρὸν ὑπερείδοντος. Πολλοὶ μὲν χρυσὸν ἔχουσιν ἐνδοῦ, δοτραχὸν δὲ ἐξωθεν περικείμενον. Οὗτος ὁ θησαυρὸς ὁ ἐν ὀστροκίνῳ σκευῇ κεκαλυμμένος. Οὗτος σωφρονεῖ, κακείνος πορνεύει. Τίς πλουσιώτερος, ὁ τὴν σωφροσύνην ἔχων, ἢ ὁ τὰ χρήματα ἐξ ἀδικίας συνειλεγμένα; Τούτου τὸ μνημόσυον ἀναφαίρετον· ἐκεῖνο ὁ πλοῦτος πρόσκαιρος. Τοῦτο κλέπτῃς οὐ διορροῖς· ἐκεῖνο σήμερον (96) ἀνθεῖ, αἰρίον δὲ ἀπομαραινέται. Ὡστε βλέπει λεῖα, ὁμοτίμως κατὰ τὸ αὐτό· τὴν μέντοι διάκρισιν τῶν τιμῶν μὴ ἀφανίσῃς, ἵνα ἡς ἡλεημένος.

3. « Καὶ ἀνδρὶ θυμῷδε μὴ συναυλίζου. » (97) Εἰπέ

“ Dan. xiv, 6. “ Prov. xiii, 24.

(93) Editio Paris. αὐτοῦ ἐπανορθοῦμενος. Reg. tertius αὐτοῦ ἐπανορθοῦμενος. Editio Basil., duo Colb., Coisl. et Reg. secundus αὐτοῦ ἐπανορθοῦμενον, quam scripturam sequimur, non quod multum nobis arideat, sed quod ita comparati simus, ut a multis codicibus inter se consentientibus ægre discedamus.

(94) Utraque editio et Reg. tertius πατήρ, ὁ οὐράνιος. At Colbertini duo πατέρες, ὁ οὐράνιος· ubi notari potest pro ζητῆς in Colb. tertio legi εἰπῆς.

(95) Illud, ταῖς ὑπεροχαῖς, etc., sic veritatē interpretis vetus: Noli in distribuendis honoribus respe-

A perem humilem. Si foribus tuis astiterit qui penuriae suæ quaerat levamen, ne sic quidem videas inaequalia. Ne dixeris: Hic amicus est, hic consanguineus, hic auctor est collati in me beneficii, ille peregrinus, alienus, ignotus. Inaequalia si videas, non consequere misericordiam; levia vide. Natura est ana: tum hic tum ille homo est. Penuria una, egestas in utroque eadem: fratri da, et peregrino, et cave fratrem averseris: peregrinum autem pro fratre habe. Itaque levia videre operæ pretium est. Amicum egestati suæ consulentem alieno ne praeponas. Vult Deus te indigentibus solatium afferre, nullam personarum rationem habere, non propinquo dare, peregrinum vero repellere. Omnes propinqui, omnes fratres, unius patris filii omnes.

B Spiritualem patrem si quaeris, ille caelestis est: terrena si quaeris, mater est terra, atque ex eodem luto conflati sumus omnes. Quare natura, quæ est secundum carnem, germana est: germana quoque est ea, quæ secundum spiritum est generatio. Eundem sanguinem a primo homine habet, quem tu: eandem a Domino gratiam accepit, quam tu. Vide igitur levia, ut misericordiam consequare. Ne dixeris: Hic dives est, et honore dignus: ille pauper, sed pauperem parvi facio: neque his vitæ conditionibus quibus alter alteri præstat inæqualiter honores distribuas. Est enim dives mendax, dives rapax, dives scortator, pauper justus. Itaque ne attende externæ speciei: sed occulta penitioraque ingressus, illic differentias distribue, honora qui quæ honore digna sunt possidet. Utrum magis honorandum, virtus an divitiæ? Quid ex iis quæ externa sunt, probas hominem, ea vero quæ abdita sunt, non scrutaris? 589 Vides Bel extrinsecus quidem æs habuisse, intrinsecus vero lutum sub fulgente ære absconditum. Si videris eos qui in mundo illustres sunt, scias eos ære circumfulgere, intus vero lutum esse, ære quod putre est suffulciente. Multi quidem aurum intus habent, testam vero forinsecus circumpositam. Hic est thesaurus in testaceo vase reconditus. Hic pudicam vitam agit, illo scortatur. Uter ditior, qui pudicitiam colit, an qui

C 5. « Et ne habites una cum viro iracundo . . »

ctus habere inæquales. Sed quoniam voces ταῖς ὑπεροχαῖς expressæ non fuerant, maluit ita interpretari Combessius: neque his excessibus inæqualiter honores distribuas; quorum verborum sententiam si non sumus consecuti, at consequi tamen conati sumus.

(96) Antiqui duo libri Coisl. et Colb. tertius ἐκεῖνος σήμερον. Editi et alii mss. ἐκεῖνο. Si legas ἐκεῖνος, supple vocem πλούσιος· sin autem legere malueris ἐκεῖνο, supple vocem πρόκαιρον.

(97) Illud, Εἰπέ δὲ, etc., ita Latine reddidit vetus interpretis: Dic, age, estne inter vos quisquam

Es autem dicturus: Est inter nos qui sit gloriæ cupidus, qui tamen iracundus non sit. Gloriæ cupidus es? Non vides levīa. Iracundus es? « Et ne habites una cum viro iracundo. » Vides quam paucis verbis peccata corrigantur, nisi forte aures vestras duntaxat per vocem pulsemus, in cor vero dictorum intelligentiam non transmittamus. Sed sic tecum reputa: ubinam lectum est quod ad me spectat? Quæ de iracundis lecta sunt, agnosce tu qui iracundus es. Dicit: Hic meus est morbus, meam agnosco infirmitatem, accipe medelam. Quod si adeas medicum, et videris pretiosa medicamenta in variis tabulis collocata, considerabis quid morbo tuo conveniat. Non qui pedem offendit, quaerit oculi curationem: sed qui oculum male affectum habet remedium morbi hujus proprium conquirat. Sumat igitur quisque ex Scriptura, ea quæ morbo suo sunt agnata. Iracundus es? Cohibe iracundiam. « Vir enim, inquit, iracundus est inhonestus »³⁰. » Disce a Scriptura. Sit faciei tuæ speculum Scriptura. Ibi disce. Quoniam enim impia ratiocinatio, tenebris inductis, quantum peccatum ira sit, reputare te non sinit, Scriptura dicit tibi: « Inhonestus est vir iracundus. » Quomodo inhonestus est qui iracundus est? Exuit habitum humanum, belluinum habitum induit. Finge tibi animo iratum, efferbuit in ipso ira, et oculi mutati sunt: non sunt iidem oculi, ignescunt: excurrit ipsius sanguis, circum cor ebullit, tunicas subit oculorum: suffunditur sanguine, dum morbo succumbit; alterat oculos suos. « Vir iracundus est inhonestus. » Si videris iratum dentes acuentem, cogita hominem ejusmodi similem esse apro, ut qui iracundiam internam dentium affricu indicet. Si videris iratum spumantem: si videris indistincta in corde balbutientem: si videris iratum patris obliviscentem, non agnoscentem corpus filii, gerentem se in omnibus inconsulte ut **590** impetui suo satisfaciatur, intueris ipsam rei turpitudinem. In alieno malo te ipsum cura, ne et tu illius contrahas deformitatem. « Vir iracundus est inhonestus. » Et, « Ne habites una cum viro iracundo. » Mala res, cum cane colligari, ac perpetuum latratum ferre. « Vir iracundus est inhonestus. » Fuge congressum ejus atque consuetudinem, alioqui necesse tibi est aliquid viarum ipsius addiscere. Dixit rem contume-

³⁰ Prov. xi, 25, juxta LXX.

inanis gloriæ cupidus; qui non sit iracundus? Nec multo aliter Combefisius, cujus hæc sunt: Sicne aliquis inter nos gloriæ cupidus, et non iracundus? Sed neuter, nisi valde fallor, sententiam hujus loci expressit. Puto igitur interrogationem penitus tollendam esse, cum ejusmodi notæ vestigium neque in editis neque in veteribus libris reperiat ullum. In eo autem peccaverunt ii quos dixi interpretes, quod vocem εἰπε per imperativum reddiderint, quæ erat reddenda per futurum, hoc fere modo: Es autem dicturus, Est inter nos qui gloriæ cupidus est, qui tamen iracundus non sit. Hoc est, fortasse fateri te non pudebit, quosdam esse, qui gloriæ cu-

δὲ οὐκ ἔστι τις ἐν ἡμῖν φιλόδοξος, καὶ οὐ θυμικός. Φιλόδοξος εἶ; οὐ βλέπεις λεῖα. Θυμώδης εἶ; « Καὶ ἀνδρὶ θυμώδει μὴ συναυλίζου. » Εἶδες πῶς ἐν βραχυλογίᾳ ἡ διόρθωσις τῶν ἀμαρτημάτων δίδεται, ἐὰν μὴ ἄρα τὰ μὲν ὧτα κρουώμεθα διὰ τῆς φωνῆς; ἐπὶ δὲ τὴν καρδίαν τὴν ἐννοίαν τῶν λαλουμένων οὐ παραπέμπωμεν. Ἄλλ' ἐξέταξε μὲν, ποῦ τὸ ἐμὸν ἀνεγνώσθη; Τὰ περὶ τῶν θυμικῶν ἐπίγνωθι, ὁ θυμικός. Εἰπέ· Τοῦτο ἐμὸν τὸ πάθος· γνωρίζω τὸ ἀρρώστημά μου· λάβε τὴν θεραπείαν. Ἐὰν παραστής τῷ λατρῷ, καὶ ἰῆς τὴν πολυτέλειαν τῶν φαρμάκων ἐν ταῖς πολυπτύχοις ἀποκειμένην δέλτοις, περισκόπει τί οἰκεῖον ἀπόκειται τῷ τῷ πάθει. Οὐχ ὁ τὸν πόδα προσπατάσας ἐπιζητεῖ τὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἱαμα· ἄλλ' ὁ τὸν ὀφθαλμὸν κεκακωμένον ἔχων ζητεῖ τὸ οἰκεῖον τῷ πάθει βοήθημα. Οὐκοῦν ἕκαστος ἐκ τῆς Γραφῆς λαμβανέτω τὰ συγγενῇ τῷ ἰδίῳ πάθει. Θυμώδης εἶ; κατάστειλον τὸν θυμὸν (98). « Θυμώδης γάρ, φησὶν, ἀνὴρ οὐκ εὐσχήμων. » Μάθε παρὰ τῆς Γραφῆς. Κάτοπτρον γενέσθω τοῦ προσώπου τοῦ σου ἡ Γραφή. Ἐκεῖ μάθε. Ἐπειδὴ ὁ ἀσεβὴς λογισμὸς σκοτώσας οὐκ ἐφ' λογισασθαι σε ἤλκων (99) ἀμάρτημά ἐστιν ὁ θυμὸς, ἡ Γραφή σοι λέγει· « Οὐκ εὐσχήμων ἀνὴρ θυμώδης. » Πῶς ἀσχημονεῖ ὁ θυμώδης; Ἀποτίθεται τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον, θηρίου σχῆμα μεταλαμβάνει. Ἐννόησον τὸν θυμούμενον. Ἐπέσεν αὐτῷ ὁ θυμὸς, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑπερλάγησαν· οὐκ εἰσὶν οἱ αὐτοὶ ὀφθαλμοί, πῦρ βλέπει, ἀνέδραμεν αὐτῷ τὸ αἷμα, περιέσσε τὴν καρδίαν, περιέδραμε τοὺς χιτῶνας τῶν ὀφθαλμῶν, ἐγένετο ὑφαίμιος ἐκχωρῶν τῷ πάθει, ἡλλοίωσεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. « Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων. » Ἐὰν ἰῆς τὸν θυμούμενον τοὺς ὀδόντας παραθίγοντα, ἐνθυμήθῃ, ὅτι οὐκ εἴποιεν οἱ τοιοῦτος, τὸν ἐνδοθεν θυμὸν διὰ τῆς τῶν ὀδόντων παρατρέψεως ὑπεκφαίνων. Ἐὰν ἰῆς τὸν θυμούμενον ἀφρίζοντα· ἐὰν ἰῆς ἄσχημα φεγγόμενον ἐν τῇ καρδίᾳ· ἐὰν ἰῆς τὸν θυμούμενον πατὴρ μὲν ἐπιλανθανόμενον, παῖδός δὲ ἀγνοοῦντα σῶμα, διὰ πάντων ἀπειδῶς χωροῦντα, ἵνα πληροφορήσῃ αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν, βλέπεις τὴν ἀσχημοσύνην τοῦ πράγματος. Ἐν ἄλλοι τριῶ κακῶ σεαυτὸν θεράπευσον, ἵνα μὴ τὴν ἐκείνου ἀσχημοσύνην καὶ αὐτὸς λάβῃς. « Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων. » Καὶ, « Ἀνδρὶ θυμώδει μὴ συναυλίζου. » Κακὸν πρᾶγμα κυνὶ συνδέσθαι, καὶ διηγεκοὺς ὕλακῃς ἀπολαβεῖν. « Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων. »

pidi sint, quod gloriæ amor videatur vitium esse minus indecorum: sed non ita facile fateberis iracundos esse, quod vitium iræ sit per se turpissimum. Imperativum autem reddi aliquando debere per futurum, exemplis multis probare cum possim, unum proferam non longe quaesitum. Ubi enim haud multo post ita legitur, Ἐὰν παραστής τῷ λατρῷ καὶ ἰῆς..... περισκόπει. Ibi imperandi modus περισκόπει sic debet verti, considerabis, expendes. Infra codices tres δίδεται. Editi δέδοται.

(98) Unus Colb. κατάστειλον τὸ θυμικόν.

(99) Antiqui tres libri σε ἤλκων. Editi et unius ms. πηλίκων. Vocula σε in uno ms. deest.

Φεύγε τὰς μετ' αὐτοῦ διατριβάς· ἀνάγκη γάρ σε μαθεῖν τι τῶν (1) ἐκείνου ὁδῶν. Εἰπέ τι ὑβριστικὸν, ἐκίνησε καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμὸν. Ὅσπερ κυνὸς ὕλακῃ προκαλεῖται ἐτέρου κυνὸς θόρυβον, καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμὸν τέως κοιμώμενον καὶ ἡσυχάζοντα ἡ ἐκείνου φωνὴ διήγειρε, καὶ γεγόνατε ἀλλήλοις ἀνθυλακτοῦντες, εἰτα ἀντικαταστάντες ἀλλήλοις, ὥσπερ σφενδόνας ἀφίετε τῶν ρημάτων τῆς ἀσχημοσύνης. Εἰπέ τι ὑβριστικὸν ἐκεῖνος, ἀντέδωκας σὺ μείζονι ὑπερβολῇ, τὸν προλαβόντα μιμούμενος. Λαβὼν ἐκεῖνος τὴν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ὑβριστικοῦ ἀντίδοσιν, οὐκ ἔστι τῆς ἑρμῆς, ἀλλ' ἐστράφη καὶ ἐκπορεύσας τὴν ἑαυτοῦ ἀμαρτίαν. Μειζὼν ἐβουλήθη γενέσθαι ἐκ τοῦ εἰπεῖν τι χαλεπώτερον. Σὺ δέ, δεξάμενος πάλιν, ὑπερυψώθηκε· καὶ γέγονε κακῶν φιλονεικία. Ὁ δὲ ἐν κακῶν ἀμύλλαις νικῶν, οὗτος ἀθλιώτερός ἐστιν (2). « Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων » καὶ, « Ἀνδρὶ θυμώδει μὴ συναυλίζου. »

4. « Μὴδὲ συνδείκνυει ἀνδρὶ βασκανίαν. » Ἐτερον πάθος ἐμπολιτευόμενον τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ αἰεὶ προσεφυγὸς ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ μᾶλλον δαπανῶν τὴν καρδίαν ἢ ὁ ἰδὲ τὸν σίδηρον, ἡ βασκανία ἐστίν, ἐν ἣ πολλὰ μὲν ἐστὶ κακὰ, ἐν δὲ χρήσιμον, ὅτι κακόν ἐστιν αὐτῷ τῷ κακτημένῳ. Ὁ γὰρ βάσκανος αὐτὸν μὲν τὸν βασκαινόμενον ὀλίγα βλέπτει, ἑαυτὸν δὲ δαπανᾷ τῇ λύπῃ καὶ τῷ στεναγμῷ ἐπὶ τῇ εὐημερίᾳ τοῦ πλησίον· καὶ τὴν μὲν χώραν τοῦ γείτονος οὐκ ἡλάττωσεν, ἑαυτὸν δὲ κατεδαπάνησε τῇ βασκανίᾳ.

5. « Μὴ μέταίρει ὅρια αἰώνια. » Εἰς δὲ κτῆμα ὀρφανῶν μὴ εἰσέλθης. Μὴ εἰσέλθῃς εἰς τὸ τῶν ὀρφανῶν κτῆμα, ἵνα εἰσέλθῃς εἰς τὸ σὸν κτῆμα. Σὺν δὲ ἐστὶ κτῆμα ἡ ἡτοιμασμένη βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὅρια πατέρων μὴ κινήσῃς. Μὴ ἐπιθυμήσῃς τῆς τοῦ πλησίον χώρας. Μὴ, αὐλακα αὐλακι προσιτιεῖς, κατὰ μικρὸν αὖξανε τὴν σὴν. Ὅσον γὰρ πλατύνεις ἐκ τῆς ἀλλοτριᾶς προσηύχῃς τὴν γῆν, τοσούτῳ (3) μακροτέραν σοὶ τὴν ἀμαρτίαν κατασκευάζεις. Καὶ ἡ μὲν γῆ ἐνταῦθα παραμένει, κατὰ μικρὸν σοὶ προσχωρηθεῖσα, καὶ διὰ τῆς πλεονεξίας γενομένη, οὐκέτι σὴ, ἀλλὰ τῶν μετὰ σέ, καὶ ἀφίης ἄδικον τῷ διαδεχομένῳ τὸν βίον· « Ἡ γῆ ἔστηκεν (4) εἰς τὸν αἰῶνα, » ἡ δὲ ἀμαρτία ἀκολουθήσει σοι, ὡς σκιά παρεπομένη (5) τῇ ψυχῇ. Ὅσπερ γὰρ ἡ σκιά τῷ σώματι ἑπάται, οὕτω καὶ ἡ ἀμαρτία τῇ ψυχῇ συμπεφυκε. Μὴ ἴσθι σεαυτῷ πληθύνων τὴν ἀμαρτίαν. Οὐδαμοῦ γὰρ ἴσταιται τῆς πλεονεξίας ἡ νόσος. ἀλλ' ὁμοία ἐστὶ τῇ τοῦ πυρὸς φύσει. Καὶ γὰρ τὸ πῦρ ἐπειδὴν καταπρήσειως ἄψεται, σπεύδει πᾶσαν ἐπινεμηθῆναι τὴν ὕλην, καὶ οὐδεὶς αὐτὸ στήσαι δύναται, πρὶν ἂν ἐπιλείπῃ (6) ἡ ὕλη. Τὸν δὲ πλεονέ-

liosam, commovit et animum tuum. Quemadmodum canis latratus provocat canis alterius tumultum : ita quoque animum tuum prius sopitum ac quiescentem vox ejus ad iram concitavit, et alter alterum allatrastis, et ita demum alter alteri adversantes, ignominiosa verba velut fundas intorquetis. Dixit ille aliquid injuriosum : tu longe injuriosius respondisti, aspicientem atque aggredientem imitatus. Ille contumeliosi verbi receptis vicibus, commoveri non destitit : sed conversus peccatum suum adauxit. Superior evadere voluit verborum acerbitate. Tu rursus his auditis, supra modum attolleris, sique malorum fit contentio. Qui autem in malorum certamine vincit, is magis miser est. « Vir iracundus est inhonestus. » Et, « Ne habites una cum viro iracundo. »

4. « Neque cœnes una cum viro invidio ²¹. » Vitium aliud quod in hominum vita diversatur, jugiterque animis nostris adhæret, et exedit cor magis quam rubigo ferrum, invidia est : in qua quidem sunt mala multa, sed unum utile est, quod malum sit possidenti. Enimvero invidus invidioso nocet parum ; sed se ipse mœrore gemituque ob proximi felicitatem absumit, nec imminuit agrum vicini, sed se ipse consumpsit per invidiam.

5. « Ne transfer terminos æternos ²². In possessionem orphanorum ne ingrediaris ²³. » Ne ingrediaris in possessionem orphanorum, ut ingrediare in possessionem tuam. Est autem tua possessio paratum regnum cœlorum. Terminos patrum ne moveris. Ne concupiscas agros proximi ²⁴. Ne sulcum sulco adjiciens, agrum tuum paulatim adaugeas. Quantum enim ex aliena accessione terram dilataveris, tanto majus peccatum tibi accersis. Et terra quidem quæ tibi paulatim accesserat, et per avaritiam parta fuerat, hic remanet, nec amplius tua est, sed hæredum, ac iniquas opes relinquis successori : « Terra in æternum stat ²⁵, » peccatum vero te sequetur, cum animam instar umbræ comiteatur. Quemadmodum enim umbra sequitur corpus, ita et peccatum animæ coheret. Tibi ne multiplices peccatum. Nusquam enim conquiescit avaritiæ morbus, sed ad ignis naturam similitudine accedit. Ignis enim postquam accensus est, festinat materiam omnem depascere : nec quisquam priusquam materia deficiat, eum sistere potest. Similiter quid potest avarum cohibere? Igne ipso est

²¹ Prov. xxiii, 6. ²² Prov. xxii, 28. ²³ Prov. xxiii, 10. ²⁴ Deut. v, 21. ²⁵ Eccle. i, 4.

(1) Editio utraque μαθεῖν τι τῶν. Veteres quinque libri μαθεῖν τῶν.

(2) Editi ἔσται. At mss. tres ἔστιν.

(3) Editi et Reg. tertius τοσούτον. Alii duo mss. τοσούτω. Nec ita multo post mss. tres καὶ διὰ. Vo-cula καὶ deest in vulgatis.

(4) Editi γῆ δ' ἔστηκεν. At mss. multi, γῆ

ἔστηκεν.

(5) Editi ὡς σκιά πᾶσι παρεπομένη· sed vox πᾶσι non legitur neque in duobus Colb. neque in Reg. secundo, nec dubito quin melius absit.

(6) Antiqui tres libri ἐπιλείπῃ. Alius ms. et editi ἐπιλείπῃ.

asperior, omnia continenter depascens. Usurpavit A quæ proximi sunt; successit vicinus alius, ejus quoque bona sibi assumpsit. Non attendit iis quæ prius parva fuerunt, quod multa sunt : 591 sed iis quæ desunt, quod vicinos habet. Non lætatur possessis : sed de iis quæ desunt, dolet : neque attendit congestorum possessioni, sed opum ampliorum desiderio absumit semetipsum. Deinde hinc vigilæ, curæ, sollicitudines. Quantum augescunt divitiæ, tantum affertur curarum mundanarum. Iudex exspectatur, et avarus circumspicit ne ad iudicium pertrahatur ; ne orphanus lacrymas suas in foro notas efficiat. Deliberat noctu, quos amarulentos patronos subornet, quemadmodum testimonia falsa mercede conducit ; quomodo eum qui desolatus est expugnet, huncque, vel in ipso iudicio occultata veritate, opprimat potentia, quomodo denique et iudicem fallens, et pupillum bonis spoliens, utrumque voret. Hæ curæ avari animam consumunt. Latrat canis, et dives furem esse existimat. Auditur muris strepitus, et salit cor divitis ; servum suspectum habet, sunt ei suspecta omnia ; filios jam grandes velut insidiatores conspiciit, quod eorum ætas successionem urget. Avari alio etiam morbo laborant. Victum suum in digitis ponit avarus ; alias pecunias profert in medium, alias defossas habet, ad spes incertas seponens, ad spes, inquam, quæ spes nequaquam sunt. Etenim si ad spes reconderentur, apparatus earum pro spe æterna fuisset factus. Nunc autem sub lecto divitiis incertas abscondit, venturum damnum avertere se ratus. Sed an ventura sit unquam utendi necessitas, incertum : contra, venit tempus, in quo pecunias non dispensasse pœnitebit. Hoc certum est, et indubitatum, et ego sponsor sum. Est enim necesse mihi vos commonere, deque vitiis omnibus disserere : vobis vero, animam attendere, et ex verbis meis utilitatem capere, ut quilibet peccatum velut serpentis spoliū exuens, ita demum nudatus, atque iustitiam efflorescentem indutus revertatur, alius ex alio factus. Hoc enim conventus est. Eam ob causam patres nostri hos coetus constituerunt, ut quæ diebus singulis ediscere non valemus, ob docentium commonentiumque penuriam, ea, singulis annis coacti, in communi conventu suscipiamus, posteaque viaticum custodiamus ad subsequens tempus, et singula quasi in memoria adhuc insonantia retinentes, fugiamus peccatum, iustitiæ vero opus persequamur. εἰς χρόνον, καὶ ἔναυλα ἔχοντες τῇ μνήμῃ τὰ καθ' ἔργον τῆς δικαιοσύνης.

(7) Codices tres δάχρυν αὐτοῦ. Aliquanto post duo mss. ἀμφοτέρους τε. Hoc ipso in loco Reg. primus πῶς ἐκπολιορκήσῃ... καταδυναστεύσῃ..... ἀναλώσῃ.

(8) Reg. primus Αὐταὶ δὲ αἱ.

(9) Loci huius, τὸν βίον, etc. hæc videtur esse sententia : Pecunias suas satis habet digitis suis numerare, nec eis utitur ad vitæ necessitates.

κτῆν τί δύναται ἐπισχεῖν ; Πυρὸς ἐστὶ χαλεπώτερος, πάντα διὰ συνεχίας νεμόμενος. Ἐλαβε τὰ τοῦ πλησίον· ἄλλος ἀνεφάνη γείτων· καὶ τὰ ἐκείνου ἐξιδιοποιήσατο. Οὐ τοῖς κατόπιν προσέξει, ὅτι πολλά· ἀλλὰ τοῖς λείπουσιν, ὅτι γείτονας κέκτηται. Οὐκ εὐφραίνει τὰ κτηθέντα, ἀλλὰ λυπεῖ τὰ λειπόντα· οὐ τῇ ἀπολαύσει τῶν συναχθέντων προσέχει, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκδραπανά τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ πλείονος κτήσεως. Εἴτα ἀγρυπνίαι ἐνταῦθεν, αἱ μέριμναι, αἱ φροντίδες. Ὅσον αὖτις ὁ πλοῦτος, τοσούτον φέρει τοῦ βίου τὸ μεριμνητικόν. Δικαστὴς προσδοκᾶται, καὶ ὁ πλεονέκτης περισκοπεῖ μὴ εἰς δικαστήρια παρασυρῇ· μὴ ὄργανος τὸ δάκρυον ἐαυτοῦ (7) ἐπὶ δικαστηρίου δημοσιεύσῃ. Βουλευέται ἐν νυκτὶ, τίνας τῶν πικρῶν συνηγόντων παρασκευάσει, ἵνα ψευδεῖς μαρτυρίας ἐκμισθώσῃται· πῶς ἐκπολιορκήσῃ τὸν ἐν τῇ ἐρημίᾳ, καταδυναστεύσει δὲ τούτου, καὶ ἐν δικαστηρίῳ τὴν ἀλήθειαν κλέψας· ἀμφοτέρους δὲ ἀναλώσει, καὶ τὸν δικαστὴν παρακρουσάμενος, καὶ τὸν νήπιον πλεονεκτήσας. Αὗται αἱ (8) μέριμναι δαπαναὴ τοῦ πλεονέκτου τὴν ψυχὴν. Κύων ὕλακται, καὶ ὁ πλούσιος νομίζει κλέπτην εἶναι. Μυδὸς ψόφος, καὶ τοῦ πλουσίου ἡ καρδία πηδᾷ· τὸν παῖδα ὑποπτύει, πάντα δι' ὑποψίας ἔχει· υἱοὺς αὐθιγανόμους ὥσπερ ἐπιβούλους ὁρᾷ, ὅτι ἡ ἡλικία αὐτῶν τὴν διαδοχὴν κατεπαίγει. Τοῖς πλεονέκταις καὶ ἑτέρα ἐστὶ νόσος. Τὸν βίον (9) αὐτοῦ ἐπὶ δακτύλῳ τέθειται· τὸν μὲν δημοσιεύει, τὸν δὲ κατορωρυγμένον ἔχει πρὸς ἐλπίδας τὰς ἀδύλους ἀποτιθέμενος· ἐλπίδας τὰς οὐκ ἐλπίδας. Εἰ γὰρ πρὸς ἐλπίδας ἦν ἡ ἀπόθεσις, πρὸς τὴν αἰωνίαν ἐλπίδα ἐγένετο ἂν ἡ παρασκευὴ. Νῦν δὲ ὑποκρύπτει τῇ κλίνῃ τὸν πλοῦτον τὸν ἀδύλον, τὴν ἐπερχομένην ζημίαν ἀποστρέφειν οἰόμενος. Ἀλλ' εἰ μὲν ἤξει ποτὲ ἡ χρεια, ἀδύλον· ἤξει μέντοι καιρὸς, ἐν ᾧ μεταμεληθήσῃ, μὴ οἰκονομήσας τὸν πλοῦτον. Τοῦτο πρόδηλον, καὶ γὰρ εἰμι ὁ ἐγγυώμενος. Ἀνάγκη μὲν γὰρ (10) περὶ πάντων τῶν παθῶν διαλέγεσθαι, ὑπομνησάμενος ὑμᾶς· ὑμᾶς δὲ προσέχοντας λαμβάνειν τὴν ἐκ τῶν λόγων ὠφέλειαν, ἵνα, ἀποδυσάμενος ἕκαστος, ὥσπερ γῆρας ὄψεως, τὴν ἀμαρτίαν, οὕτως ἐπανελθοὶ γεγυμνωμένος (11), καὶ ἔχων τὴν δικαιοσύνην αὐτῷ ἐπανθούσῃ, ἕτερος ἐξ ἑτέρου γενόμενος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ σύνοδος. Διὰ τοῦτο οἱ πατέρες ἡμῶν τοὺς συλλόγους τούτους ἐπέγνωσαν, ἵνα ἂ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μαθεῖν οὐ δυνάμεθα, τῇ τῶν διδασκόντων καὶ ὑπομνηματιζόντων ἐνδείᾳ, ταῦτα δι' ἑτοὺς συνιόντες, ἐν κοινῇ πανηγύρει ὑποδεξώμεθα· εἴτα φυλάξωμεν ἐφ' ὅδῃ πρὸς τὸν ἐφ' ἑαυτὸν, φύγωμεν τὴν ἀμαρτίαν, διώξωμεν δὲ τὸ

(10) Veteres quatuor libri Ἀνάγκη μὲν γάρ. Editi Ἀνάγκη με γάρ.

(11) Regii duo codices et Colb. tertius γεγυμνωμένος, male. At Reg. secundus et Coisl. et editi γεγυμνωμένος, recte. Aliquanto post editio Paris. τούτους ἐπινόησαν. Editio Basil. et veteres quinque libri ἐπέγνωσαν.

6. « Μὴ μεταίρεις ὅρια αἰώνια. Εἰς δὲ κτῆμα ὀρφανῶν μὴ εἰσελθῆς. » Μὴ προφασίζου τοὺς παῖδας, ὁ πλεονέκτης. Παῖδες εἰσι; θησαυρίζε (12) αὐτοῖς θησαυρὸν αἰώνιον. Θησαυρὸς δὲ ἐστὶν ἡ εὐσέβεια (15) χρημάτων. Κατάλειπε παισὶν ἀγαθὴν μνήμην ἢ πλοῦτον πολὺν. Πάντας ποιεῖσαι τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ πατέρας διὰ τῆς εὐποιίας (14). Ἀνάγκη σέ ποτε ἀπελθεῖν τοῦ βίου· εἴτα τὸν σὸν παῖδα ἐν τῇ ἀφηλικίᾳ καταλείψεις, τῶν προσεστώτων δεόμενον. Ἐὰν μὲν γὰρ καλῶς καὶ ἀγαθῶς ᾔσῃ, ἕκαστος τὸν σὸν ἔχγονον ὡς περ ἴδιον ἐκθρέψει· μεμνήσεται γάρ, ὅτι καὶ σὺ ὀρφανῶν πατὴρ ἐγένου· ἐὰν δὲ ἐν πονηρίᾳ ζήσας, καὶ πολλοὺς λυπήσας, καὶ παντὸς θηρίου χαλεπώτερος γενόμενος τοῖς συντυγχάνουσιν, εἴτα ὑπεξέλθῃς τοῦ βίου, κατέλιπες τὸν σὸν ἔχγονον κοινὸν ἐχθρὸν τῶν ζώντων. Ὡς περ γὰρ τέκνον σκορπίου ὁ θεασάμενος φοβεῖται, μὴ ποτε εἰς ἡλικίαν ἐλθὼν μιμῆσται τὸν πατέρα· οὕτω καὶ τὰ σὰ ἔχγονα πονηρίας πατρικῆς ὄντα κληρονόμα, πρὶν εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, παρὰ πάντων ἐπιβουλεύθησεται. Τί οὖν πολλοὺς ἐπιδούλους καὶ ἐχθροὺς συνάγεις τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις; Καίτοι, εἰ καὶ πάντα τὸν χρόνον ἐξῆς, ἔδει σε μᾶλλον τῶν πολλῶν τὴν εὐνοίαν ἔχειν συνεργόν. Ἐπειδὴ δὲ ἄδῃον τὸ κατὰ σέ, κατέλιπε διὰ τῆς εὐποιίας πολλοὺς τοὺς προϊσταμένους· μὴ ποτέ σου ὑπεξελθόντος, εἴτα τοῦ πλοῦτου, ὃν συνάγεις, εἰς ὄνησιν μὴ δυνθέντος διαδεχθῆναι (15), ἕκαστος κινήσῃ τὴν κεφαλὴν, καὶ εἴπῃ· Πῶς τὰ κακῶς κτηθέντα εἰς ἐχγόνους καὶ παῖδας οὐ παρεπέμφθῃ; Ταῦτά σοι λέγω ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων λόγων· τὰ μέντοι παρὰ τοῦ Κυρίου, οἳ σοι ἔρει τὸ Εὐαγγέλιον, οἶδας. C ac liberos transmissa non sunt? Hæc dico tibi ex humano loquendi modo: quæ vero dicantur a Domino (talìa autem sunt qualia tibi Evangelium nuntiabit), haud ignoras.

7. Μὴ προφασίζου τοὺς παῖδας. Τί ὑποτίθῃ ἀφορμὴν εὐπρόσωπον εἰς τὴν ἀμαρτίαν; Ὁ τὸν παῖδα ποιήσας, καὶ σὲ ἐποίησεν. Ὁ σοὶ τὰς ἀφορμὰς παρεχόμενος, καὶ τῷ παιδί παρέξει τὰς τοῦ βίου διεσπαγμένας. Ἐκαστος τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς λόγον ὀώσει τῷ Κυρίῳ. Τί οἶδας τίνα θησαυρίζεις; « Θησαυρίζει (16), καὶ οὐκ οἶδε τίνα συνάξει αὐτά. » Πολλάκις ὁ παῖς ἐστὶν ὑπόθεσις τῶν θησαυριζομένων. Ἐγένετο δὲ ἡ ληστοῦ διάρπαγμα, ἡ συκοφάντου παρανώμα, ἡ πολεμίων αἰχμαλώτευμα τὰ ὑπὸ σοῦ συναχθέντα, ἡ λοιμοῦ (17) ἐγκατασκήψαντος. Πολλοὶ γὰρ ἀφανισμοὶ τοῦ βίου. Εἰπέ μοι· ὅτε ἦτε παρὰ τοῦ Θεοῦ τοὺς παῖδας, ὅτε ἐδούλου γενέσθαι τέκνων πα-

6. « Ne transfer terminos æternos ³³. In possessionem orphanorum ne ingrediaris ³⁷. » Ne causeris liberos, o avarè. Liberi sunt? collige ipsis thesaurum æternum. Est enim thesaurus usus pius pecuniarum. Relinque liberis recordationem bonam magis quam divitias multas. Fac bene faciendo, ut omnes sint loco patrum filio tuo. **592** Aliquando divita decedas necesse est: deinde filium tuum in immatura ætate relinques adhuc tutoribus egentem. Quod si honestus fueris et bonus, unusquisque filium tuum ut suum enutriet; nam eis in mentem veniet fuisse te quoque orphanorum patrem; sin autem posteaquam in malitia vixeris, multosque affeceris dolore, et in eos qui tecum congregiuntur fera omni fueris acerbior, ita demum migras de vita; filium tuum reliquisti communem viventium hostem. Quemadmodum enim qui scorpii natum conspexerit, timet ne quando ætate provecior imitetur patrem: ita etiam tuis liberis paternæ nequitiæ hereditibus, priusquam ad ætatem pervenerint, struentur ab omnibus insidiæ. Quid igitur multos insidiatores liberis tuis et inimicos paras? Et vero etiam si semper victurus esses, par magis fuerat te multorum benevolentiam adiutricem habere. Sed cum res tuæ incertæ sint, ita benefacias, ut relinquo patronos ac curatores multos: ne quando te vita functo, posteaque divitiis, quas congegesseris, ad hæredes successionē utili transire non valentibus, unusquisque caput moveat, ac dicat: Quomodo male paria ad nepotes C ac liberos transmissa non sunt? Hæc dico tibi ex

7. Liberos ne præendas. Cur speciosam peccandi causam profers? Qui enim condidit filium, te quoque condidit. Qui tibi tribuit unde victitare possis, etiam filio vitæ subsidia præbebit. Redditurus est snæ quisque vitæ rationem Domino. Num nosti cui thesaurum pares? « Thesaurizat, et ignorat qui congregabit ea ³⁴. » Filius plerumque causa est colligendarum opum. Sed quæ coacervasti, aut rapta sunt a prædone, aut a sycophanta consumpta, aut capta ab hostibus, aut peste grassante evanuerunt. Nam modis multis evolvunt e conspectu divitiarum. Dic, quæso, cum peteres a Deo liberos, cum cuperes filiorum pater fieri; num hoc precibus addi-

³³ Prov. xiii, 28. ³⁷ Prov. xxiii, 10. ³⁸ Psal. xxxviii, 7.

(12) Unus codex Colb. θησαυρίζον. Ibidem Reg. primus θησαυρὸν οὐράνιον, thesaurum caelestem: sed in huius libri ora legitur αἰώνιον.

(15) Editio utraque ἡ εὐσέβεια. Articulus in veteribus quinque libris desideratur. Quod autem hoc loco ait Combefisius, videri post nomen χρημάτων deesse vocem προτιμότερος, id mihi non parum placeret, si huic conjecturæ vel unus liber vetus faveret: sed nullum ejus vocis vestigium in nostris codicibus exstat. Fortasse vox εὐσέβεια ita hic accipienda est, ut pium divitiarum usum significet. Ibidem mss. duo κατέλιπε. Editi κατέλιπε.

(14) Veteres aliquot libri et editi διὰ τῆς εὐ-

voias, per benevolentiam. At Reg. tertius optimæ codex, cui favet Reg. secundus eadem manu emendatus, διὰ τῆς εὐποιίας, per beneficentiam, rectius. Et ita quoque paulo post legi oportet. Mox editi κατέλιπε. Veteres quinque libri καταλείψεις.

(15) Hic in Reg. primo legitur δυνθέντος διαχεθῆναι, diffundi. Alii mss. cum editis διαδεχθῆναι.

(16) Editi θησαυρίζει, φησὶ, καὶ sed verbum φησὶ in veteribus libris deest. Ibidem editi συνάξει. At mss. plerique omnes συνάξει.

(17) Pro λοιμοῦ legitur in Colb. tertio λιμοῦ, aut fame grassante.

disti, Da mihi liberos, ut avarus factus liberorum obtentu gehennæ tradar? Da mihi liberos, ut ne conficiam mandata? Da mihi liberos, ut Evangelium contemnam? Non hæc erant quæ tunc dicebas: sed liberos efflagitabas qui tibi vitæ essent adjuutores. Accepisti adjuutores ac socios; fac eos doceas et sermonibus bonis et exemplis utilibus, quales esse oporteat in iis quæ ad Deum atinent, cujusmodi sæpe vidisti. Nam hæc divitiæ pecuniis multis sunt pretiosiores. Hæc est bona hæreditas, a patre ad filios transmissa. « In possessionem ergo orphanorum ne ingrediaris. »

8. Et, « Ne cœnes una cum viro invido ». Dictum jam est de invidia. Sed quo magis id mali caveatur, addamus invidiam vitium quoddam esse diaboli proprium. Nec enim statim diabolus conditus est diabolus: sed angeli potestate accepta, conversus est in dæmonis naturam. Ita qui hæc **593** pravitate erat infectus, atque a sua cum Deo conjunctione abalienatus, et ad defectionis partem conversus, tandem effectus est pravus dæmon, cum hominem animal exiguum conspexit ante omnem creaturam honoratum. Nimirum, homine antiquior cum esset, vidit natalitia omnia verbo fuisse condita. Ait enim, « Producant aquæ reptilia animarum viventium ». Verbo fecit cete, quæ in mari Atlantico versantur. Verbo fecit terrestria. Hæc Dei mandato producta sunt. Mandato conditæ sunt elephantorum proceritates et camelorum. Equi bovesque et animalia omnia magnitudine ac robore præstantia, præcepto uno gregatim procreata sunt: et quod magis mirere, præcepto cælum, præcepto sol, præcepto herba, præcepto aquarum natura, tum quæ super cælum et super terram strata erat, tum quæ effusa fuerat in cava, omnia præcepto; homo vero manibus formatus est. Vidit honorem homini delatum, invidit diabolus. Vidit eum soli prælatum. Hic quidem prodiit per præceptum in rerum naturam: ille vero Dei manibus conformatus est. Rursus hic fuit conditus propter hominem, homo vero propter Deum; homo, ut Deus gloria afficiatur; sol, ut inserviat hominibus. Intellexit honorem homini datum. Vidit res alias fuisse prius creatas, hominem vero posterius, quod ei quasi patrifamilias præparasset domum plenam. Neque enim primum condidit hominem, ut ne pauper crearetur: sed fecit cælum, ut tectum quoddam

A τῆρ, τί προσετίθεις τῇ εὐχῇ; Δός μοι παῖδας, ἵνα, πλεονέκτης γενόμεθος, τῇ προφάσει τῶν παιδῶν τῇ γεένῃ παραδοθῶ; Δός μοι παῖδας, ἵνα μὴ ποιήσω τὰς ἐντολάς; Δός μοι παῖδας, ἵνα τοῦ Εὐαγγελίου καταφρονήσω; Οὐ ταῦτα ἦν ἂ τότε εἶλεγες, ἀλλὰ παῖδας ἐξήτεις συνεργούς τοῦ βίου. Ἐλαβες συνεργούς, κοινωνοὺς τοῦ βίου (18)· διδασκε καὶ λόγοις ἀγαθοῖς, καὶ ὑποδείγμασι χρηστοῖς, ὁποίους προσῆκεν εἶναι τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ὁποίους πολλάκις εἶδες. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ πλοῦτος πολλῶν χρημάτων τιμωτέρος. Αὕτη ἡ κληρονομία ἀγαθῇ, παρὰ πατρὸς εἰς παῖδας παραπεμπόμενη. « Εἰς δὲ κτήμα ὀρφανῶν μὴ εἰσέλθῃς. »

8. Καὶ, « Μὴ συνδύνει ἀνδρὶ βασκανῶν. » Εἰρηται καὶ περὶ τῆς βασκανίας (19). Προσκεισθῶ δὲ εἰς B πλείονα φυλακὴν τοῦ κακοῦ, ὅτι ἰδὼν τι πάθος ἐστὶ τοῦ διαδόλου ἡ βασκανία. Οὐ γὰρ εὐθύς διάβολος ἐκτίσθη ὁ διάβολος, ἀλλ' ἀγγέλου ἐξουσίαν λαβὼν, κατεστράφη εἰς τὴν τοῦ δαίμονος φύσιν. Καὶ ἐγένετο πονηρὸς δαίμων ὁ ταύτῃ τῇ πονηρίᾳ χαρακτηρισθῆς, καὶ ἀπαλλοτριωθείς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν οικειότητος, ἀποστραφεὶς δὲ πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀποστασίας, ἐπειδὴ εἶδε τὸν ἀνθρώπον μικρὸν μὲν ζῶν, παρὰ πᾶσαν δὲ τὴν κτίσιν τιμωτέρον. Πρεσβύτερος ὢν τοῦ ἀνθρώπου, εἶδεν, ὅτι τὰ νηκτὰ πάντα λόγῳ ἐδημιουργήθη. « Ἐξαγαγόντες, γὰρ, φησί, « τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν. » Λόγῳ ἐποίησε τὰ κήτη τὰ κατὰ τὸ πέλαγος τὸ Ἀτλαντικὸν ἐνδιατώμενα. Λόγῳ ἐποίησε τὰ χερσαῖα. Προστάγματι Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Προστάγματι γέγονε τὰ τῶν ἐλεφάντων μεγέθη, τὰ τῶν καμήλων· ἵπποι, καὶ βόες, καὶ ὅσα μεγέθη ἀπαφέροντα καὶ ἰσχυρὰ ζῶα, κατὰ ἀγέλας ἐκτίσθη ἐνὶ προσταγμάτι· καὶ τὸ ἐπὶ θαυμασιώτερον, προσταγμάτι οὐρανὸς, προσταγμάτι ἥλιος, προσταγμάτι βοτάνη, προσταγμάτι ἡ τῶν ὕδατων φύσις, ἥ τε ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν (20) καὶ τὴν γῆν ἐστορεσμένη, καὶ ταῖς κοιλότησιν ἐκκεχυμένη, πάντα προσταγμάτι· ὁ δὲ ἀνθρώπος χερσὶ διεπλάσθη. Εἶδε τὴν περὶ τὸν ἀνθρώπον τιμὴν, ἐδάσκηθεν ὁ διάβολος. Εἶδεν, ὅτι ἥλιος προτιμωτέρος. Ὁ μὲν γὰρ προσταγμάτι εἰς τὸ εἶναι παρήχθη (21)· ὁ δὲ χερσὶ Θεοῦ διεπλάσθη. Καὶ ὁ μὲν ἐκτίσθη διὰ τὸν ἀνθρώπον, ἀνθρώπος δὲ διὰ Θεόν· ἀνθρώπος, ἵνα Θεὸς δοξασθῇ· ἥλιος, ἵνα ἀνθρώποις ὑπηρετῇ. Κατέμαθε τὴν περὶ τὸν ἀνθρώπον τιμὴν. Εἶδεν, ὅτι πρώτη ἡ D κτίσις, τελευταῖος δὲ ὁ ἀνθρώπος, ὅτι παρεσκεύασεν αὐτῷ ὥσπερ οἰκοδεσπότην οἶκον πεπληρωμένον. Οὐ γὰρ πρῶτον ἐποίησεν ἀνθρώπον, ἵνα μὴ πτωχὸς (22)

²⁰ Prov. xiii, 6. ²¹ Gen. i, 20.

(18) Editio Paris. κοινωνοὺς τοῦ βίου. Sed illud, τοῦ βίου, in libris antiquis non invenitur. Statim editio Paris. ὁποῖου προσῆκεν. Editio Basil. et quinque mss. ὁποῖον, qualiter. Denique Colb. secundus eadem manu emendatus ὁποῖους προσῆκεν εἶναι τὰ πρὸς Θεόν: quam emendationem secuti sumus.

(19) Unus Codex colb. Εἰρηται καὶ τὰ.

(20) Editi ὑπὲρ τὸν οὐρανόν. At Reg. secundus et Colb. tertius cum Coisl. ὑπὲρ τὸν οὐρανόν. Ibidem editi et Reg. tertius καὶ ὑπὸ τὴν γῆν. Sed præpositio ὑπὸ abest a Regiis duobus libris et a Colb.

tertio et a codice Coislino: quam præpositionem re ipsa exprimi non debere putamus. Etenim aquæ non erant subter terram, sed super eam expandebantur. Ibidem pro ἐστορεσμένη legitur in aliquibus codicibus ἐκκεχυμένη.

(21) Editi παρήχθη. At mss. sex. παρήχθη. Aliquanto ante ita legiunt, λόγῳ ἐποίησε τὰ χερσαῖα, προσταγμάτι Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήχθη: sed ultima hæc verba, τῷ προσταγμάτι Θεοῦ, etc., illuc e margine inepte translata fuisse suspicamus.

(22) Editio Paris. ἵνα μὴ πτωχός. Editio Basil. et

κτισθῇ, ἀλλ' ἐποίησεν οὐρανὸν, σκέπην αὐτοφυῆ κτί-
 σας, ὑπεσφόρες τὴν γῆν, ἰσχυρὸν ἔδαφος τοῖς ποσὶ
 προτομαίξων τοῖς τοῦ ἀνθρώπου. Θάλλειν αὐτὴν
 ἐποίησε βοτανῶν καὶ καρπῶν παντοίαις φοραῖς.
 Πάντα εὐτρεπῇ τῷ ἀνθρώπῳ· τὰ ὑποζύγια εὐτρε-
 πίσθη κατὰ ἀγέλας· ἐκτίσθη ἡ κτίσις. Τὰ μὲν σύν-
 νομα παρεσκευάσθη· τὰ δὲ ἄγρια πρὸς γυμνασίαν
 τοῦ σώματος. Τὰ μὲν πόνῳ κτητὰ, ἵνα φιλητὰ
 γένηται· τὰ δὲ ἐτοιμῶς παρόντα, ἵνα αὐτόθεν τῇ
 κτίσει ὑπηρετήται. Εἶδεν, ὅτι αὐτομάτως ἡ γῆ τὸν
 καρπὸν αὐτοῖς παρεσκεύασε. Πᾶσα ἡ κτίσις ἐξεδέ-
 χετο τοὺς ἀπολαύοντας, καὶ εἰς ἐστίαςιν παρήχθη
 ὁ ἄνθρωπος. Εἶδεν, ὅτι οὐκ ἤρκεσθη ὁ φιλόφρων
 Θεὸς τῇ τῆς γῆς ἀπολαύσει· ἀλλ' ἐξείρετον ἐνδιαι-
 τημα, τὸ ἴδιον ἐγκαλλώπισμα, τὸν ἄνθρωπον ἐαυ-
 τοῦ βουλόμενος, ἐκεῖ κατέστησεν ἐν τῷ παραδεί-
 σῳ (23). Ἐπονηρεύσατο ὁ διάβολος ὁρῶν πολλὴν
 ἀπόλαυσιν περιβρέουσιν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀγγέλους
 παιδαγωγοὺς παρεδρεύοντας αὐτῷ· Θεὸν ὁμολώσ-
 σον γινόμενον (24) τοῖς ἀνθρώποις, διαλεγόμενον ἀπὸ
 ἰδίας φωνῆς, πανταχόθεν τὸν παῖδα τὸν νήπιον παι-
 δεύμενον, ἵνα εἰς Θεοῦ ὁμοιότητα ἀναδράμῃ· ἐπειδὴ
 κατέμαθε τὸν ἄνθρωπον, ἐπειδὴ εἶδεν, ὅτι τὸ μικρὸν
 τοῦτο ζῶον πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμίαν ὁ Κύ-
 ριος προσκαλεῖτο· διὰ τῆς ἀρετῆς ἀνάγων αὐτὸν, καὶ
 διὰ σωφροσύνης τὸν κατὰ τὸν βίον ἐπὶ τὴν τελείω-
 σιν τῆς ψυχῆς. Ἔως γὰρ μόνος (25) ἦν ὁ ἄνθρωπος,
 οὐκ εἶχε λαβὴν ὁ διάβολος, ἐπεὶ δὲ ἐκτίσθη ἡ γυνή,
 ἀπαλὸν ζῶον, ἀναγκαίως τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ἀπα-
 λότητα φυσικὴν ἐμπούησαντος, ἵνα ὑπὸ τοῦ φιλο-
 θρώπου εὐμαρῶς τραφεῖ τὰ νήπια. Εἰ γὰρ αὐστηρὰ
 ἦν ἡ γυνή, οὐκ ἂν ἀποκλαιόμενον τὸ νήπιον τοῖς
 στήθεσιν ἐνηγκαλίζετο· οὐκ ἂν τῆς ἰδίας τροφῆς
 ἡμέλει, τὸν δὲ μαζὸν ἐπαίξει πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὑπο-
 μαζίου παιδίου. Νῦν μέντοι μητέρων εὐσπλαγχνίαι
 τὸν ὕπνον πολλάκις τῶν βλεφάρων ἀποδιώκουσιν,
 ἐπειδὴν μικρὸν παρενοχλήθη τὸ νήπιον. Ἴνα τοίνυν
 ἐκτρέφεται νήπιον, ἀπαλὴ ἡ φύσις ἡ γυναικεία πα-
 ρήχθη, ἀπαλὴ καὶ φιλόφρων. Τῷ οὖν ἀπαλῷ καὶ
 τῷ (26) εἰκτικῷ προσχῶν ὁ διάβολος, τὴν εὐκόλῃαν
 τὴν πρὸς ἀρετὴν, εὐκόλῃαν εἰς κακίαν ἐποίησατο.
 Τοῦτο οὖν ἐστὶν ἴδιον τὸ κακὸν τοῦ διαβόλου, ὁ φθό-
 νος· φθόνος ὁ ἐκκαλεῖσθαι μὴ δυνάμενος, ὁ ἱατρῆαν
 οὐκ ἐπιδεχόμενος. Ὁ κεφαλὴν ἁλγῶν λέγει τῷ ἱατρῷ

nostri sex mss. ἵνα πτωχός. Mihi quidem dubium
 non est quin typographi Parisienses voculam μὴ de
 suo addiderint sine ulla veterum librorum auctori-
 tate: quoniam tamen negans particula μὴ videtur
 esse necesse, nihil in contextu mutandum cen-
 suimus.

(23) Variant hoc loco libri tum typis excusum
 manu exarati. Editio Paris.: ἀλλ' εἰς ἐξείρετον ἐν-
 διαίτημα, τὸ ἴδιον ἐγκαλλώπισμα, τὸν ἄνθρωπον ἐαυ-
 τοῦ βουλόμενος εἶναι, κατέστησεν εἰς τὸν παράδεισον.
 Editio Basil.: ἀλλ' εἰς ἐξείρετον ἐνδιαίτημα... βουλό-
 μενος, ἐκεῖ κατέστησεν ἐν τῷ παραδείσῳ. Antiqui
 tres libri: ἀλλ' ἐξείρετον ἐνδιαίτημα... βουλόμενος ἐκεῖ
 καταστήσας ἐν τῷ παραδείσῳ: cætera vero ut edi-
 tio Paris., Reg. secundus et Coisl. εἰς τὸ ἴδιον, etc.,
 uti in tribus illis quos dixi codicibus legitur. Reg.
 primus κατέστησεν: qui codex in cæteris quoque
 consentit cum antiquis tribus libris, quos primum

A naturale conderet; substravit terram, ut hominis
 pedibus præpararet validum pavimentum. Illam
 omni herbarum ac fructuum genere atque copia
 florere voluit. Omnia homini parata: jumenta gre-
 gatim sunt instructa: condita sunt quælibet crea-
 tura. Animantes productæ sunt, partim communi-
 tus pascuis utentes, partim agrestes ad corporis
 exercitationem. Aliæ erant labore comparandæ, quo
 gratiores fierent: aliæ aderant prompte et sine ne-
 gotio, ut confestum homini creando subservirent.
 Vidit terram eis sponte fructum parasse. Crea-
 tura omnis exspectabat qui fruerentur; tum de-
 mum productus est homo ad epulandum. Vidit
 benignissimum Deum terræ deliciis contentum non
 fuisse: cum vellet hominem suum ipsius ornamen-
 tum esse, eum in eximio habitaculo collocasse, in
 paradiso scilicet. Maligne se gessit diabolus, cum
 vidit multum homini affluere voluptatis, angelos
 pædagogos ei assidere, Deum eadem atque homines
 lingua utentem, propria voce loqui, erudire omni-
 bus modis puerum parvulum, ut ad Dei similitudi-
 nem pertingeret; rursus, postquam consideravit
 hominem, postquam vidit exiguum hoc animal
 594 a Domino ad angelorum æqualitatem advocari,
 ut qui ipsum per virtutem ac rerum mundanarum
 moderatum usum eveheret ad animæ perfectionem.
 Etenim, quandiu solus fuit homo, ansam non habe-
 bat diabolus. Sed istuc contigit, postquam condita
 est mulier, tenerum illud animal, cui conditor ne-
 cessario teneritudinem naturalem indidit, ut ob
 benignitatem pueros propense educaret. Etenim, si
 austera esset mulier, non sane plorantem infan-
 tem ulnis complexa in sinu foret, neque alimento
 suo neglecto, mammam ad lactentis pueri commo-
 dum præberet. Nunc vero materna illa charitas
 sonnum e palpebris non raro fugat, ubi incommo-
 dum leve infanti acciderit. Ut igitur infans educa-
 retur, muliebri sexus tener conditus est, tener,
 inquam, et humanus. Quamobrem teneræ ac molli
 indoli intentus diabolus, mores qui ad virtutem
 proni erant, pronos ad vitium effecit. Est itaque
 diaboli proprium hoc malum, invidia, invidia quæ nec
 potest verbis explicari, nec medelam admittit. Cui
 caput dolet, is medico declarat capitis dolorem;
 D nominavi. Regium codicem primum sequimur.

(24) Codices multi γινόμενον. Editi γινόμενον. Nec
 ita multo post antiqui duo libri προσκαλεῖτο. Editi
 et mss. nonnulli προσκαλεῖτο.

(25) Editio Paris. ψυχῆς· λέπει ἔως μὲν μόνος:
 sed in antiquis omnibus libris verbum λέπει desi-
 deratur. Puto autem id verbum hoc loco a typogra-
 phis fuisse positum, ut moneremur deesse hic ali-
 quid librariorum oscitantia. Sed, nisi valde fallor,
 nihil deest, cum illud, ἐπειδὴ κατέμαθε, etc., pos-
 sit referri ad id quod præcedit. ἐπονηρεύσατο ὁ διά-
 βολος, Diabolus inique se gessit, postquam conside-
 ravit hominem, postquam vidit parvum hoc ani-
 mal, etc. Hoc ipso in loco pro μὲν ex quinque mss.
 edendam curavimus voculam γάρ.

(26) Codices non pauci καὶ τῷ. Deerat articulus
 in vulgatis.

qui invidiæ morbo laborat, ecquid dixerit? Exhibent mihi molestiam fratris bona? Verum id est: at dicere unumquemque pudet. Quid doles? tuumne ipsius malum, an alienum bonum? Canes quidem nutriendo reddimus mansuetos: sed invidiam conferendis beneficiis efficimus morosiores. Nec enim iis quibus donatur bonis gaudet: sed opulentia tua mœret, quod suppetat tibi facultas, unde illius suppleatur egestas. Ne igitur collabare in fraudem diaboli: invidit tibi, invidit, ejecit te e paradiso. Propter illum spinæ, propter illum sudor: propter illum exsilii locus, in quem delapsus patriæ antiquæ ne obliviscare. Memineris nobilitatis tuæ; memineris patriæ, unde pulsus es; memor sis ejus qui malis tantis te affecit. Ne paciscaris cum eo, neque unquam cum ipso venias in colloquutionem. Nam intulit injurias duas, et ab initio depulit, et nunc reditum intercipit. Invidit tibi prima bona per mulierem: ac rursus artificii per mulierem utens, impedit quominus in pristinum statum restituare. Excogitavit scortationem, ut ne ingrediaris in paradisum. Non satis habuit damnum primum intulisse, te videlicet subvertisse: sed alteras fraudes artesque committitur, cursum nostrum inhibiturus. Decipit mendacio atque circumvenit: si quidem iter in paradisum facientibus quidam murus est mendacium.

9. Innumerae sunt illius artes. Illius germina sunt crudelitas, asperitas, avaritia, convicium: omnia quæcunque sermo veritatis odit, ea opus sunt diaboli. Osor hominum est, cum et Dei sit hostis. Deum prius odio habuit, rebellavit adversus Deum omnipotentem, sprexit Dominum, abalienatus est a Deo. Postquam autem vidit hominem ad imaginem ac similitudinem Dei factum, cum non posset Deum impetere, in imaginem Dei malignitatem **595** suam effudit; velut si quis homo iratus imaginem lapidibus, petat, cum regem non possit, lignum effigie ipsius insignitum percutiens. Vidi ego non raro in stadiis infestissima homini animalia, aut vidi, aut audi: tutus enim sit nobis sermo. Ut ut est, pantheris ipsis insita est naturalis quædam in hominem ira, et maxime solent hominibus in oculos involare. Itaque belluæ furem ridere qui volunt, imaginem velut hominem ei in charta ponunt ob oculos. Illa autem præ nimio impetu nihil cogitans, chartam velut hominem dilaniat, illicque suum in homines odium ostendit. Sic etiam diabolus suum in Deum odium patefacit in imagine, cum attingere Deum non possit. Sic ex illato nobis bello liquet malignum illum Dei hostem esse, ac primum Domino ipsi bellum gerere. Ille hominem ab Jerusalem in Jericho abduxit, ab altis ad cava. Nimirum Jerusalem

A τὴν κεφαλὰ γὰρ ὁ φθόνος νοσῶν τί εἴπη; Αὐταὶ μὲν τὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἀγαθὰ; Ἡ μὲν ἀλήθεια αὐτῇ· τὰ δὲ ῥήματα ἕκαστος ἐπαισχύνεται. Τί στενάξεις; Ἴδιον κακὸν, ἢ ἀλλότριον ἀγαθόν; Τοὺς μὲν γὰρ κύνας τρέφοντες ἡμεροῦμεν· τὸν δὲ βάσκανον εὐεργετοῦντες χαλεπώτερον ἀπεργαζόμεθα. Οὐ γὰρ χαίρει ἐφ' οἷς ἂν πάθῃ χρηστοί· ἀλλὰ λυπεῖται τῇ σῇ εὐπορίᾳ, ὅτι ἔχεις ὕλην, ὅθεν τὴν χρεῖαν αὐτῷ πληρώσεις. Μὴ τοίνυν συνεμπέσης εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ διαβόλου· ἐδάσκηνέ σοι, ἐδάσκηεν· ἐξώρισέ σε τοῦ παραδείσου. Δι' ἐκεῖνον ἀκανθαί, δι' ἐκεῖνον ἰδρῶς, δι' ἐκεῖνον ὁ τόπος τῆς ἐξορίας· εἰς ὃν ἐκπεσὼν, μὴ ἐπιλάβῃ τῆς πατρίδος τῆς ἀρχαίας. Μέννησο τῆς εὐγενείας τῆς σεαυτοῦ· μέμνησο τῆς πατρίδος ὅθεν ἐξωρίσθης. Μέννησο τοῦ τὰ τηλικαυτὰ (27) σε ζημώσαντος· μὴ σπείσῃ πρὸς αὐτὸν, μηδέ ποτε τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν καταδέξῃ. Δύο γὰρ ἡδίκησε, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐξέβαλε, καὶ νῦν τὴν ἐπάνοδον διακόπτει. Ἐδάσκησέν σοι τῶν πρώτων ἀγαθῶν διὰ γυναικὸς, καὶ ἄλιν ἐπινοίας ταῖς κατὰ τὴν γυναῖκα εἰς τὴν ἀποκατάστασιν κωλύει. Πορνεῖαν (28) ἐπενόησεν, ἵνα μὴ εἰσέλθῃς εἰς παραδείσον. Οὐκ ἤρκεσεν αὐτῷ ἡ πρώτη ζημία, ὅτι κατέστρεψεν· ἀλλὰ δευτέρως μεθοδεύας ἐπινοεῖ (29), τὸν δρόμον ἡμῖν ἐπέχων. Κλέπτει διὰ τοῦ ψεύδους, ἐπειδὴ τεύχος ἐστὶ τοῖς ἐδρεύουσιν εἰς παραδείσον τὸ ψεῦδος.

9. Τὰ ἐκεῖνου ἐπιτηδεύματα μυρία. Τὰ ἐκεῖνου βλαστήματα, ὠμότης, τραχύτης, πλεονεξία, λοιδορία· πάντα ὅσα μισαὶ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας, ταῦτα τοῦ διαβόλου ἐστί. Μισάνθρωπος, ἐπειδὴ καὶ θεομάχος. Ἐμίσησε πρότερον, ἐτραχύλισε κατὰ Θεοῦ παντοκράτορος, κατεσπρόνησε τοῦ Δεσπότης, ἡλλοτριώθη τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ εἶδε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, μὴ δυνάμενος εἰς Θεὸν τραπῆναι, εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τὴν ἑαυτοῦ πονηρίαν ἐκένωσεν· ὥσπερ εἰ τις ἄνθρωπος ὀργισθεὶς τὴν εἰκόνα λιθάξοι, ἐπειδὴ τὸν βασιλέα οὐ δύναται, τὸ ξύλον τύπτων, τὸ τὴν μίμησιν ἔχον. Εἶδον ἐγὼ τὰ μισανθρωπότατα τῶν ζώων ἐν τοῖς σταδίοις πολλάκις (30), ἢ εἶδον, ἢ ἤκουσα· ἀσφαλῆς γὰρ ἐστὼ ὁ λόγος. Πλὴν ὅτι αὐταὶ αἱ παρδάλεις φυσικὴν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὀργὴν, καὶ πεφύκασι μάλιστα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι. Οἱ τοίνυν καταπαίζοντες τῆς μανίας τοῦ θηρίου ἐν χάρτῃ εἰκόνα D προδεικνύουσιν ὡς ἄνθρωπον. Ἡ δὲ ὑπὸ τῆς ἀγαν ὀρμῆς μὴ λογιζομένη, ὡς ἄνθρωπον, σπαράσσει τὸν χάρτην, κάκει δεικνύσι τὸ μισάνθρωπον. Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐν τῇ εἰκόνι τὸ μισόθεον ἔδειξεν, ἐπειδὴ Θεοῦ προσάψασθαι οὐκ ἐδύνατο. Οὕτως ὁ εἰς ἡμᾶς πόλεμος ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ θεομάχου εἶναι τὸν πονηρὸν, καὶ πρῶτον πολεμεῖν τῷ Δεσπότη. Ἐκεῖνος κατήγαγεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱερὶχὺ τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπὶ τὰ κολα. Ἐπὶ μὲν τῆς ὀρεινῆς ἡ

τῷ ψεύδεσθαι. Ἐπειδὴ. Antiqui tres libri ἐπέχων κλέπτει. Ἐπειδὴ. Codex Coisl. ut in contextu.

(30) Editio Paris. πολλάκις παρδάλεις. Vox ultima neque in editione Basil. neque in nostris sex mss. invenitur.

(27) Editi Μέννησο τοῦ ταῦτα καὶ τηλ. At mss. tres ut in contextu.

(28) Editio Paris. Πορνεῖαν γάρ. Vocula γάρ in nostris mss. deest.

(29) Editio Basil. et Reg. primus cum Colb. termino ἐπέχων κλέπτειν. Ἐπειδὴ. Editio Paris. ἐπέχων

Ἰερουσαλήμ· ἡ δὲ Ἰεριχώ κάτω ἐν τῇ ἀλμυρᾷ θαλάσῃ. Ἐἴ τις ὁμῶν οἶδε τὸν τόπον, οἶδε τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν, ὅτι Ἰεριχώ μὲν ἔχει τὰ κοῖλα τῆς Παλαιστίνης, Ἰερουσαλήμ δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐρήρεισται, τὴν ἄκραν κατέχουσα τοῦ ὄρους τοῦ διὰ πάσης ἐκείνης τῆς χώρας ἀνεστηκότος. Ἀπὸ τοίνυν τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ κάτω ἦλθεν ὁ ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς λησταῖς περιπέσῃ τῆς ἀσφαλείας ἐξελθὼν (31) τῆς κατὰ Ἰερουσαλήμ, ἵνα εὐάλωτος γένηται τοῖς κατὰ τὴν ἐρημίαν λησταῖς, οἱ πληγὰς ἐπέθηκαν, καὶ ἐξέδυσαν. Πρότερον πληγαί, καὶ τότε γύμνωσις. Πληγὴ ψυχῆς ἁμαρτία· γύμνωσις ψυχῆς ἀπόθεσις τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθορίας. Ἡ δὲ ἁμαρτία ἀφανιστικὴ τῆς χάριτος τῆς δεδομένης ἡμῖν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας. Πορνεία, πληγὴ, μοιχεία, ἄλλη πληγὴ, πληγὴ ὁ φόβος, πληγὴ ἕκαστον τούτων, πληγὴ αὐτὰ τὰ καίρια τυπούσα, πληγὴ παρὰ ληστῶν ἐμβολλομένη, παρὰ δαιμόνων τῶν συνεργούντων ἡμῖν πρὸς τὰς ἁμαρτίας. Μετὰ τὰς πληγὰς ἐξεδύθη ὁ τετυμμένος (32). Εἰ σωματικὸν ἦν τὸ λεγόμενον, πρότερον ἐξέδυνον φειδοὶ τοῦ ἱματίου, καὶ τότε πληγὰς ἐπέθηκεσαν. Ἡ ἐκδύσαντες ἂν, πληγὰς ἐπέθηκαν, ἵνα καὶ τὸ ἱμάτιον διεσώθῃ, καὶ ὁ τυπηθεὶς ἐπληγῇ. Νῦν μέντοι πληγαὶ τῆς ἐκδύσεως προηγούνται, ἵνα μάθῃς, ὅτι ἁμαρτία προηγείται τῆς ἀποθέσεως τοῦ χαρίσματος, τοῦ δεδομένου σοι διὰ τῆς τοῦ Κυρίου φιλελευθωπίας. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA EIS THN AGIAN TOY XPISTOU
GENNHEIN.

1. Χριστοῦ γέννησις ἡ μὲν οἰκία καὶ πρώτη καὶ ἰδία (33) αὐτοῦ τῆς θεότητος σιωπῇ τιμάσθω· μᾶλλον δὲ καὶ ταῖς ἐννοαῖς ἡμῶν μὴ ζητεῖν ἐκεῖνα μηδὲ πολυπραγμανεῖν ἐπιτάξωμεν. Ὅπου γὰρ οὐ χρόνος, οὐκ αἰὼν ἐμειστέυσαν, οὐ τρόπος ἐπινενόηται, οὐ θεατὴς παρῆν, οὐχ ὁ διηγούμενός ἐστι (34), πῶς φαντασθῇ ὁ νοῦς; πῶς δὲ ὑπηρετήσῃ ταῖς διανοαῖς ἡ γλῶσσα; Ἀλλὰ Πατὴρ ἦν, καὶ Υἱὸς ἐγεννήθη (35). Μὴ εἴπῃς, Πότε; ἀλλὰ παρὰδραμε τὸ ἐπερώτημα. Μὴ ἐπιζητήσῃς, Πῶς; ἀδύνατος γὰρ ἡ ἀπόκρισις. Τὸ μὲν γὰρ, πότε, χρονικόν· τὸ δὲ, πῶς, ἐπισθὼν ἐμποιεῖ πρὸς τοὺς σωματικούς τῆς γεννήσεως τρόπους. Ἐχῶ εἰπεῖν ἀπὸ τῆς Γραφῆς, ὅτι ὡς ἀπαύασμα ἀπὸ τῆς δόξης, καὶ ὡς εἰκὼν ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ οὐχ ἴσθῃς σου τὴν πολυπραγμοσύνην τῶν λογισμῶν ὁ τοιοῦτος λόγος τῆς ἀποκρίσεως (36), ἐπὶ τὸ ἄρρητον καταφεύγω τῆς δόξης, καὶ ὁμολογῶ ἀνεπινόητον εἶναι λογισμοῖς

⁴¹ Hebr. i, 3.

(31) Unus codex Colb. ἐξῆλθεν. Mox utraque editio λησταῖς οἱ. Vocula οἱ in nostris mss. non legitur. Subinde quatuor mss. πρότερον πληγῇ. At Reg. tertius et editi πρότερον πληγαί.

(32) Editi ὁ τετυμμένος. Veteres quatuor libri ὁ τετυπημένος.

(33) Combefisiani quidam codices πρώτη καὶ ἰδία, prima et sempiterna. Editi et nostri quatuor mss. πρώτη καὶ ἰδία. Notandum praeterea, hanc homiliam et in Colb. primo et in Reg. secundo deesse.

A in montana regione sita est; Jericho vero in depresso ac humili loco ad salsum mare. Si quis vestrum vidit locum, quae dicuntur, ea vera esse novit, Jericho videlicet in Palaestinae cavis locari, Jerusalem vero summo in loco sitam esse, montis ejus, qui per totam illam regionem assurgit, cacumen occupantem. Itaque ab altis ad inferna descendit homo, ut incideret in latrones. Egressus est e firmo Jerosolymorum praesidio, ut commorantibus in deserto praedonibus fieret facilis captus: qui inflictiis plagis eum denudarunt. Plaga prius, tum demum denudatio. Plaga animae peccatum est, denudatio animae est indumenta incorruptibilitatis abjicere. Peccatum autem gratiam nobis per regenerationis lavacrum collatam abolet. Scortatio plaga, adulterium plaga alia, plaga invidia. Plaga unumquodque horum, plaga vitales ipsas partes consaevians, imposita a praedonibus plaga, a daemonibus videlicet, qui sunt nobis adjutores ad peccata. Post plagas exutus est qui fuerat percussus. Si corporeum quiddam esset quod dicitur, prius exuissent, ut parcerent vesti, et tunc plagas incussissent. Aut ubi exuissent, inflixissent plagas, ut et servaretur vestis, et percussus vulneraretur. Nunc vero plagae praecedunt vestium detractorem, ut dicas peccatum doni ejus amissioni antecire, quod fuerat tibi per Domini benignitatem traditum. Ipsi gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA IN SANCTAM CHRISTI
GENERATIONEM.

C 1. Christi generatio, germana illa primaque et divinitatis ejus propria, colatur silentio: imo vero cogitationibus nostris imperemus, ne haec inquirant, neque curiose scrutentur. Ubi enim nec tempus nec saeculum intercessit, nec modus excogitatus est, nec spectator adfuit, nec est qui enarret, quomodo quiddam sibi mens finget? Quomodo etiam lingua ipsa rei intelligendae inserviet? Atqui 596 Pater erat, et Filius genitus est. Ne dicas: Quando? sed praeterea hanc questionem. Ne quaeras: Quomodo? dari namque responsum nullum potest. Nam quando, temporale quiddam sonat: illud vero, quomodo, efficit ut in generationis corporeos modos labamur. Dicere habeo ex Scriptura⁴¹ esse eum velut splendorem ex gloria, et velut imaginem ex exemplari. Quoniam tamen haec respondendi ratio animi tui non sistit curiositatem, ad majestatis arcanum confugio,

(34) Colb. tertius οὐχ ὀδηγούμενος. Codices Combefisiani ὁ διηγούμενος ἦν.

(35) Codices Combefisiani Πότε; Ἀπορον γὰρ τὸ ἐπερώτημα, Nam perplexa interrogatio est, et insolubilis. Editi et Colb. tertius ut in contextu. Nec ita multo post editi et Reg. tertius σωματικούς τῆς γεννήσεως τρόπους.

(36) Codices Combefisiani et alii duo πολυπραγμοσύνην ὁ λογισμὸς τοῖς τοιοῦταις λόγοις τῆς. Editi et Reg. tertius ut in contextu.

fateorque non posse divinæ generationis modum A
ratiocinationibus ullis excogitari, neque ullis hu-
manis verbis exponi. Cave dicas: Si genitus est,
non erat: neque vaftris verbis sententiam ineptam
arripias, ita ut exemplis humanis veritatem cor-
rumpas, coinquinesque theologiam. Dixi: *Genitus*
est, ejus ut principium causamque exhibeam; non
ut Unigenitum tempore posteriorem ostendam.
Neque vero mens tua inania meditetur, transgre-
diens sæcula Filio antiquiora, quæ neque existunt
neque exstiterē. Qui enim fieri potest ut quæ con-
dita sunt, conditore ipso sint antiquiora? Sed quod
refugiebam, in id imprudens ex sermonis serie casu
incidit. Omittamus igitur de sempiterna illa et
arcana generatione loqui, illud cogitantes, men-
tem nostram intelligendis rebus esse imparem: sermonem
rursus imbecilliozem, quam ut possit intellecta exprimere.

2. Considerare igitur oportet quantus sit a veri-
tate ad sermonem lapsus. Enimvero mens non po-
test ad rerum incomprehensibilem naturam per-
tingere: neque tanta sermonis vis potest inveniri,
ut ea quæ qualicunque tandem modo cogitata sunt,
exæquet. Deus in terra, Deus inter homines, non
ferens legem per ignem et tubam et montem fu-
mantem, aut caliginem, et procellam animas au-
dientium perterrefacientem; sed per corpus man-
suete ac blande cum iis qui eandem atque ipse
naturam habent, colloquens. Deus in carne, non
intervallo operans velut in prophetis, sed insitam
sibi et conjunctam humanitatem consecutus, atque
per suam carnem nobis cognatam omne hominum
genus reducens ad semetipsum. Quomodo igitur
per unum, inquit, in omnes splendor devenit?
Quonam modo divinitas est in carne? Velut ignis
in ferro; non transitu, sed communicatione. Non
enim ignis excurrit in ferrum, sed manens in loco,
suam ei virtutem impartit: neque hac communica-
tione minuitur, sed quidquid suiipsius particeps
est, omne id replet. Sic igitur et Deus Verbum,
neque emotus est ex seipso, « Et tamen habitavit
in nobis »¹²: neque fuit mutationi obnoxius, « Et
tamen Verbum caro factum est »¹³: neque cælum
destitutum fuit eo qui illud continebat, sed tamen
597 suscepit terra in suo sinu cælestem, Noli

καὶ ἄφατον ῥήματιν (37) ἀνθρωπίνους τὸν τρόπον τῆς
θείας γεννήσεως. Μὴ λέγῃς· Εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν·
μηδὲ συνάρπαξε κακουργία ῥημάτων διανοίας ἀπει-
ροκάλους, ἐκ τῶν ὧδε παραδειγμάτων διαλυμαινόμε-
νος τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν θεολογίαν καταβρυσά-
νων. Ἐγεννήθη, εἰπον, ἵνα τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ
τὸν αἷτιον ἀποδείξω, οὐχ ἵνα χρόνου ὕστερον τὸν
Μονογενὴ ἀπελέγξω. Σοὺ δὲ μὴ κενομβατεῖται ὁ νοῦς,
εἰς αἰῶνας ὑπερβαίνων πρεσβυτέρους τοῦ Υἱοῦ, τοὺς
οὕτως ὄντας, οὕτως γενομένους (38). Πῶς γὰρ πρεσβύ-
τερα δύναται εἶναι τὰ ποιήματα τοῦ πεποιηκότος
αὐτά; Ἀλλὰ γὰρ ἔλαθον, ὁ ἀπέφυγον, εἰς τοῦτο αὐ-
τομάτως ἐκ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας συνενεχθεῖς.
Καταλείπωμεν (39) οὖν τοὺς λόγους τοὺς περὶ τῆς
αἰδίου ἐκείνης καὶ ἀρρήτου γεννήσεως, ἐκεῖνο ἐν-
θυμηθέντες, ὅτι ὁ μὲν νοῦς τῶν πραγμάτων ἐλάτ-
των, ὁ δὲ λόγος τῶν νοουμένων πάλιν καταδεέστερος.

9. Σκοπεῖν οὖν χρὴ ὅπου τί ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἀλη-
θείας ἐπὶ τὸν λόγον ἀπόπτωμα· εἴπερ ὁ μὲν νοῦς
προσδῆναι τῇ φύσει τῶν ἀκαταλήπτων ἀδυνατεῖ,
λόγου δὲ φύσιν τοῖς ὁπωσούν νοηθεῖσιν εὐρεῖν πα-
ρισυμένην ἀμήχανον (40). Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐν ἀν-
θρώποις, οὐ διὰ πυρὸς καὶ σάλπιγγος καὶ ὅρους
καπιζομένου, ἡ γνώφου, καὶ θυέλλης ἐκδειματούσης
τὰς ψυχὰς τῶν ἀκρωμένων νομοθετῶν, ἀλλὰ διὰ
σώματος ἡμέρους καὶ προσήκους τοῖς ὁμογενέσι δια-
λεγόμενος. Θεὸς ἐν σαρκί· οὐκ ἐκ διαλειμμάτων
ἐνεργῶν ὥς ἐν τοῖς προφήταις, ἀλλὰ συμφυῇ
ἐαυτῷ (41) τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἡνωμένην κατακτη-
σάμενος, καὶ διὰ τῆς συγγενούς ἡμῶν σαρκὸς αὐτοῦ
πρὸς ἐαυτὸν ἐπανάγων πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα.
Πῶς οὖν δι' ἐνός, φησὶν, εἰς πάντας ἦλθε τὸ λαμ-
πτήριον (42); Τίνα τρόπον ἐν σαρκὶ ἡ θεότης; Ὡς
τὸ πῦρ ἐν σιδήρῳ· οὐ μεταβατικὸς, ἀλλὰ μεταδοτι-
κός. Οὐ γὰρ ἐκτρέχει τὸ πῦρ πρὸς τὸν σίδηρον,
μένον δὲ κατὰ χώραν, μεταδίδωσιν αὐτῷ τῆς οἰκείας
δυνάμεως, ὅπερ οὕτως ἐλαττοῦται τῇ μεταδόσει, καὶ
ὅλον πληροῖ ἐαυτοῦ τὸ μετέχον. Κατὰ τοῦτο δὴ καὶ
ὁ Θεὸς Λόγος οὕτως ἐκινήθη ἐξ ἐαυτοῦ, « Καὶ ἐσκήνω-
σεν ἐν ἡμῖν »· οὕτως τροπὴν ὑπέμεινε, « Καὶ ὁ Λόγος
σὰρξ ἐγένετο »· οὕτως ὁ οὐρανὸς ἐρημος ἦν τοῦ συν-
έχοντος, καὶ ἡ γῆ ἐν τοῖς ἰδίῃς κόλποις τὴν οὐράνιον
ὑπεδέχeto. Μὴ καταπίπτωσιν τῆς θεότητος ἐννοήσης·
οὐ γὰρ μεταβαίνει ἐκ τόπου εἰς τόπον ὡς τὰ σώματα·
οὐ μὴδὲ φαντασθῆς ἡλωῖσθαι τὴν θεότητα μεταβλη-

¹² Joan. 1, 14. ¹³ Ibid.

(37) Editi καὶ ἄφατον ῥήματιν, verbis inaccessum. Combefisiani libri et alii duo καὶ ἄφραστον. Reg. tertius καὶ ἄφατον. Haud multo post Reg. primus et Colb. tertius συνάρπαξε κακουργίαν ῥημάτων διανοίας ἀπειροκάλου. Editi et Reg. tertius ita ut edidimus. Subinde Colb. tertius et alter διαλύμενος τὴν ἀλήθειαν, evertem veritatem.

(38) Editi et Reg. tertius οὕτως ὄντας, οὕτως ἐσομένους, neque sunt, neque erunt. Codices Combefisiani οὕτως γενομένους, neque exstiterunt.

(39) Editi καταλείπωμεν. Antiqui duo libri καταλείπωμεν. Statim duo mss. ἐκείνα ἐνθ.

(40) Editi et Colb. tertius εὐρεῖν περιβαζομένην. Codices Combefisiani et Reg. tertius παρισυμένην.

Haud longe unus codex Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐν οὐρανῷ, Deus in caelis. Subinde editi et Reg. tertius γνώφου καὶ ζόφου. Illud, καὶ γνώφου, in aliis mss. non legitur.

(41) Antiqui duo mss. συμφυῇ αὐτῷ. Mox iidem mss. ἡνωμένην καταστησάμενος. Haud procul mss. plerique omnes ἐπανάγων πᾶσαν τὴν. Vox πᾶσαν in editis desideratur.

(42) Unus codex Combef. τὸ λαμπτήριον, ὅτι καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνός παραπεσόντος εἰς πάντας ἦλθε τὸ βλαβερόν, quia scilicet etiam a principio lapsu unius in omnes noxa transit. Nec ita multo post antiqui tres libri σαρκί, φησὶν, ἡ.

θεῖσαν εἰς σάρκα· ἄτρεπτον γὰρ τὸ ἀθάνατον (43). Πῶς οὖν, ψῆσι, τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ὁ Θεὸς Λόγος οὐκ ἀνεπιλήσθη; Φαμέν, ὡς οὐδὲ τὸ πῦρ τῶν τοῦ σιδήρου ἰδιωμάτων μεταλαμβάνει. Μέλαις ἔσθῃρος καὶ ψυχρὸς· ἀλλ' ὅμως πυρακτωθεὶς τὴν τοῦ πυρὸς μορφήν ὑποδέχεται, αὐτὸς λαμπρυνόμενος, οὐχὶ μελαινῶν τὸ πῦρ, καὶ αὐτὸς ἐκφλογούμενος, οὐ καταφύγων (44) τὴν φλόγα. Οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη τοῦ Κυρίου σὰρξ, αὐτὴ μετέσχε τῆς θεότητος, οὐ τῇ θεότητι μετέδωκε τῆς οἰκείας ἀσθενείας. Ἡ οὐδὲ τῶ αἰσθητῶ τούτῳ (45) πυρὶ Ἰσὺν διδῶς ἐνεργεῖν τὴν θεότητα, ἀλλὰ πάθος περὶ τὸν ἀπαθῆ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας φαντάζει, καὶ ἀπορεῖς πῶς ἡ φθαρτὴ φύσις τῇ πρὸς Θεὸν κοινωνίᾳ ἔσχε τὸ ἀκήρατον (46); Μάθε δὴ τὸ μυστήριον. Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐν σαρκί, ἐν ἐναποκτεινῇ τὸν ἐμφωλευόμενον (47) θάνατον. Ὡς γὰρ τῶν φαρμάκων τὰ ἀλεξητήρια κατακρατεῖ τῶν φθαρτικῶν, οἰκειωθέντα τῷ σώματι, καὶ ὡς τὸ ἐνυπάρχον τῷ οἴκῳ σκότος τῇ ἐπιεσσωγῇ τοῦ φωτὸς λύεται· οὕτως ὁ ἐνδυναστεύων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει (48) θάνατος τῇ παρουσίᾳ τῆς θεότητος ἡφανίσθη. Καὶ ὡς ἐν ὕδατι πάγος, ὅσον μὲν χρόνον νύξ ἐστι καὶ σκία, κατακρατεῖ τῶν ὑγρῶν, ἡλίου δὲ θάλλοντος ὑποτίθεται τῇ ἀκτίνι· οὕτως ἐδασίλευσε μὲν ὁ θάνατος μέχρι παρουσίας Χριστοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἐφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος, καὶ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νύκτος, τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τὴν ἐπιδημίαν οὐκ ἐνεγκίων. Ὡς βάθος ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ! Δεῖ ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας πρὸς τὴν δουλείαν (49) ἀφηνιάζομεν. Διὰ τὸ Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, τὸν λόγον ἐπιζητοῦσιν ἀνθρώποι, θεὸν προσκομῖν τὴν χρηστότητα.

presentiam. O altitudinem bonitatis amorisque Dei in homines! Servituti exultimus magnitudine benignitatis. Rationem cur Deus inter homines sit, homines requirunt, cum adoratum oportuisset bonitatem.

5. Τί σοι ποιήσομεν, ἄνθρωπε; Μένοντα ἐν τῷ ὕψει τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεζητήσας, συγκαταβαίνοντά σοι καὶ διὰ σαρκὸς ὁμιλοῦντα οὐχ ὑποδέχη· ἀλλὰ

⁴³ Tit. ii, 1. ⁴⁵ Mal. iv, 22. ⁴⁶ I Cor xv, 54.

(43) Codices Combefisiani ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀθάνατος. Editi et Reg. tertius ut in contextu. Ibidem codices Combefisiani ἀσθενείας ἐκτὸς ὁ Θεὸς Λόγος: quod ita interpretatur Combefisius, *expers est corporalis infirmitatis*? Editi et Reg. tertius ita ut in contextu legitur. Ibidem unus codex Combef. ἐνεπιλήσθη. Hoc ipso in loco Colb. tertius, Φαμέν, ὅτι οὕτως.

(44) Editi et Colb. tertius ἀποφύγων. At mss. multi καταφύγων. Ibidem editi, Οὕτω δὲ. Vocula δὲ in nostris mss. non invenitur.

(45) Codices Combefisiani οὐδὲ τῷ αἰσθητῶ τούτῳ. Editi mss. nonnulli τῷ θνητῶ τούτῳ. Hoc ipso in loco editi ἰσως. Libri veteres ἰσων.

(46) Sic Reg. primus et Colb. tertius. Editio Paris. et Reg. tertius fusius: πῶς ἡ εὐφρατος φύσις τῇ πρὸς Θεὸν κοινωνίᾳ ἐδύνατο τὸ ἀκήρατον διασώσασθαι; καὶ ταῦτα ὁρῶν τὸ πῦρ (ἐτι γὰρ ἔχομαι τῆς εἰκόνος) τῷ ἰῷ τοῦ σιδήρου μὴ δαπανώμενον; Μάθε. Hunc locum corruptum esse cum videret Combefisius, sic eum de suo emendare conatus est, πῶς ἡ ἀφρατος φύσις τῇ πρὸς ἀνθρώπων κοινωνίᾳ ἐδύνατο τὸ ἀκήρατον διασώσασθαι; Quibus emendatis, sic interpretatur vir doctus: *Quomodo natura incorruptibilis, commercio cum homine, incorruptionem ser-*

are potuit? idque adeo cum videas ignem (adhuc enim in similitudine hæreo) a ferri rubigine non absumi.

(47) Codex unus Combef. τὸν ἐμφωλευόμενον. Ibidem codices Combefisiani: κατέπιεν θάνατος ἀγῶν, κατέπιε ζωὴν· κατεπόθη ὑπὸ τῆς ζωῆς· κατέπιεν ἕνα μετὰ πάντων, ἀπόλεσε διὰ τὸν ἕνα πάντας. Ὡς γὰρ. *Absorpsit mors insciens, absorpsit vitam: absorptia est a vita. Absorpsit unum cum omnibus: omnes unius gratia amisit.*

(48) Sic mss. nostri. Vox φύσις abest a vulgatis. Monere libet, libros veteres ita inter se discrepare, ut si has omnes variantes lectiones exscribere vellem, tempus male locare mihi viderer. Quare, ne tempus inaniter teram, majorem earum partem deinceps silentio præteribo. Attamen, si quem diversarum lectionum copia delectat, ei auctor sum, ut legat Combefisii *Basilium recensitum*, in quo, opinor, plus satis inveniet.

(49) Codices non pauci ἀπὸ τῆς δουλείας. Editi et Reg. tertius πρὸς τὴν δουλείαν. Ibidem καὶ διὰ. Vocula καὶ in nostris mss. non legitur. Verba, quæ in prius editis sequuntur, μὴ πολυπραγμονεῖν τὴν θεότητα, delevimus, fidem librorum antiquorum secuti.

5. Quid faciemus tibi, o homo? Manentem in supernis Deum non inquisivisti, demittentem se ad te, atque per carnem conversantem non suscipis:

sed cur necessitudinem cum Deo inieris, causam A
exposcis. Condiscito. Idcirco Deus in carne est,
quia hanc carnem execratam oportebat sanctificare,
debilem corroborari, e Deo abalienatam cum eo
conjugi, delapsam a paradiso in caelos reduci.
Quenam vero est hujusce dispensationis officina?
Virginis sanctae corpus. Quenam autem generationis
principia? Spiritus sanctus, et virtus Altissimi obum-
brans. Imo potius ipsa Evangelii verba audi. « Cum
enim esset, inquit, desponsata mater 598 ejus
Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est
in utero habens de Spiritu sancto 47. » Et virgo, et
viro desponsata, habita est idonea ad hujus dispen-
sationis ministerium, ut et virginitas honori es-
set, et matrimonium non contemneretur. Virginitas
enim ut ad sanctimoniam apta, selecta est: per des-
ponsationem vero comprehensa sunt initia nuptia-
rum. Simul autem, ut et Joseph puritatis Mariae
esset testis domesticus, et ne foret calumniis ob-
noxia, quasi virginitatem contaminasset, sponsum
habebat vitae custodem. Possum et aliam quamdam
rationem proferre, nihilo his quas protulimus vi-
liorem, quod videlicet idoneum ad Incarnationem
Domini tempus olim praefinitum, et ante conditum
orbem praedestinatum, tunc instaret, in quo Spi-
ritum sanctum et Altissimi virtutem oportebat car-
nem illam Dei gestatricem conformare. Quoniam
vero illa hominum aetatis nihil puritati Mariae aequan-
dum habebat, sic ut Spiritus sancti susciperet ope-
rationem, occupata autem jam erat per desponsa-
tionem, electa est beata Virgo, nihil ex desponsa-
tione virginitate laesa. Allata est alia ratio a quodam
ex antiquis, videlicet excogitatum fuisse Josephi
desponsationem, ut Mariae virginitas mundi hujus
principem lateret. Nam in Virgine adhibitus est des-
ponsationis apparatus, quasi quaedam haesitandi
ocasio daretur maligno illi, qui jam pridem vir-
gines observabat, ex quo audierat prophetam dicen-
tem: « Ecce virgo concipiet, et pariet filium 48, »
Deceptus igitur est per desponsationem virginitatis
insidiator ille. Noverat enim imperium suum per
Domini apparitionem, quae in carne futura erat
destructum iri.

4. « Antequam convenirent, inventa est in utero
habens de Spiritu sancto. » Utrumque invenit Jo-
seph, tum graviditatem, tum causam, quod scilicet
esset ex Spiritu sancto. Quapropter veritus talis mu-
lieris vir appellari, « Voluit occulte dimittere eam 49, »
non ausus quae in ea contigerant, patefacere. Cum
autem justus esset, mysteriorum assecutus est re-

47 Matth. 1, 18. 48 Isa. vii, 14. 49 Matth. 1, 19.

(50) Sic mss. nonnulli. Editi παρθένος ἦν... καὶ
ἐπιτηδεύει.

(51) Ita veteres libri. Editi ἁγιασμὸν ἐξελέχθη.
Illud, quod mox sequitur, ὁ Ἰωσήφ, in nostris mss.
non invenitur.

πῶς οἰκειωθῆς τῷ Θεῷ, ἐπιζητεῖς τὴν αἰτίαν. Μάν-
θανε, ὅτι διὰ τοῦτο Θεὸς ἐν σαρκί, ἐπειδὴ ἔδει τὴν
καταραθεῖσαν σάρκα ταύτην ἁγιασθῆναι, τὴν ἀσθε-
νῆσαν ἐνδυναμωθῆναι, τὴν ἀλλοτριωθεῖσαν Θεοῦ,
ταύτην οἰκειωθῆναι αὐτῷ, τὴν ἐκπεσοῦσαν τοῦ πα-
ραδείσου, ταύτην εἰς οὐρανοὺς ἀναχθῆναι. Καὶ τί
τὸ ἐργαστήριον τῆς οἰκονομίας ταύτης; Παρθένου
ἁγίας σώμα. Τίνες δὲ ἀρχαὶ τῆς γεννήσεως; Πνεῦμα
ἅγιον, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάζουσα. Μᾶλλον
δὲ αὐτῶν ἄκουε τῶν τοῦ Εὐαγγελίου ῥημάτων.
« Μνηστευθεὶς γάρ, φησὶ, τῆς μητρὸς αὐτοῦ
Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὐ-
ρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » Καὶ
παρθένος (50), καὶ μεμνηστευμένη ἀνδρὶ, ἐπιτηδεύει
πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας διακονίαν ἐκρίθη, ἵνα καὶ
ἡ παρθενία τιμηθῇ, καὶ ὁ γάμος μὴ φαυλισθῇ. Ἡ
παρθενία μὲν γὰρ ὡς ἐπιτηδεύει πρὸς ἁγιασμὸν ἐξ-
ελέγη (51)· διὰ δὲ τῆς μνηστείας αἱ ἀρχαὶ τοῦ γάμου
συμπαρελήφθησαν. Ὁμοῦ δὲ, ἵνα καὶ μάρτυς οἰκείος
ἢ τῆς καθαρότητος Μαρίας ὁ Ἰωσήφ, καὶ μὴ ἐκδοτος
εἴη τοῖς συκοφάνταις ὡς τὴν παρθενίαν βεβηλώσασα,
μνηστῆρα εἶχε τοῦ βίου φύλακα. Ἐχω τινὰ καὶ ἄλ-
λον λόγον εἰπεῖν οὐδὲν ἀτιμότερον τῶν εἰρημένων,
ὅτι ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου
καιρὸς, πάλαι προωρισμένος καὶ προδιατεταγμένος
πρὸ καταβολῆς (52) κόσμου, τότε ἐναισθῆται, καθ'
ὃν ἔδει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὴν δύναμιν τοῦ
Ὑψίστου τὴν θεωρὸν ἐκείνην συστήσασθαι σάρκα.
Ἐπειδὴ δὲ ὁράτιμον τῆς καθαρότητος Μαρίας οὐκ
εἶχεν ἡ κατ' ἐκείνην γενεὰ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε
ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ὑποδέξασθαι, προκατει-
ληπτο δὲ διὰ τῆς μνηστείας, ἐξελέγη ἡ μακαρία
Παρθένος, οὐδὲν τῆς παρθενίας ἐκ τῆς μνηστείας
παραβλαβείσης. Εἴρηται δὲ τῶν παλαιῶν τινι καὶ
ἑτέρος λόγος, ὅτι ὑπὲρ τοῦ λαθεῖν τὸν ἀρχόντα τοῦ
αἰῶνος τούτου τὴν παρθενίαν τῆς Μαρίας ἢ τοῦ Ἰω-
σήφ ἐπενοήθη μνηστεία. Οἰοεὶ γὰρ μεταωρισμὸς
τῷ πονηρῷ τὸ σχῆμα τῆς μνηστείας περὶ τὴν Παρ-
θένον ἐπενοήθη πάλαι ἐπιτηροῦντι τὰς παρθένους,
ἀφ' οὗ ἤκουσε τοῦ προφήτου λέγοντος· « Ἰδοὺ ἡ
παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν. »
Ἀπεβουκολήθη οὖν διὰ τῆς μνηστείας ὁ ἐπίβουλος
τῆς παρθενίας. Ἦδει γὰρ κατάλυσιν τῆς βίας ἀρ-
χῆς τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου γενησό-
D μένην.

4. « Πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ
ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » Ἀμφότερα εὗρεν ὁ
Ἰωσήφ, καὶ τὴν κύησιν, καὶ τὴν αἰτίαν, ὅτι ἐκ
Πνεύματος ἁγίου. Διὸ, φοβηθεὶς τοιαύτης γυναικὸς
ἀνὴρ ὀνομάζεσθαι, « Ἠδουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐ-
τήν, » μὴ τολμήσας δημοσιεῦσαι τὰ κατ' αὐτήν.
Δίκαιος δὲ ὢν, ἔτυχε τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυστη-

(52) Editi et aliquot mss. ἀπὸ καταβολῆς. At unus
codex Combef. πρὸ καταβολῆς. Statim editi et mss.
aliquot τὴν θεωρὸν. Alii duo mss. τὴν χριστοφό-
ρον. Lege Ducxum. Subinde codices Combefisiani
ὡς ἐνέργειαν.

ρίων. « Ταῦτα γὰρ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἄγγελος Κυρίου ἐφάνη αὐτῷ κατ' ὄναρ, λέγων· Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου. » Μὴδ' ἐκείνο ἐνθυμηθῆς, ὅτι ὑπονοεῖς ἀτόποις συσκιάζεις τὸ ἀμάρτημα. Δίκαιος γὰρ προσηγορεύθης· οὐ πρὸς δικαίου δὲ ἀνδρὸς σιωπῇ πὰς παρανομίας ἐπικαλύπτειν. « Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου. » Ἐδείξεν, ὅτι οὐκ ἡγανάκτει, οὐδὲ ἐδδελύσσετο, ἀλλ' ἐφοβεῖτο αὐτὴν ὡς Πνεύματος ἁγίου πεπληρωμένην. « Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἅγιον. » Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν τῆς σαρκὸς ἡ σύστασις ἐγένετο τῷ Κυρίῳ. Εὐθὺς γὰρ τέλειον ἦν τῇ σαρκὶ τὸ κυοφορούμενον, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν διαπλάσσει μορφωθὲν, ὡς δηλοῖ τὰ ῥήματα. Οὐ γὰρ εἰρήται, τὸ κυθὲν, ἀλλὰ, « Τὸ γεννηθὲν. » Ἐξ ἀγίωσης οὖν ἡ σὰρξ συμπαγεῖσα, ἀξία ἦν τῇ θεότητι τοῦ Μονογενοῦς ἐνωθῆναι. « Τέξεται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. » Τετρήκαμεν, ὅτι οἱς ἐξεπίτηδες τιθεῖται τὰ ὀνόματα, ἐνδείκνυται τῆς ὑποκειμένης φύσεως (53), ὡς τῷ Ἀβραάμ, καὶ τῷ Ἰσαάκ, καὶ τῷ Ἰσραὴλ. Τούτων γὰρ ἐκάστου ἡ προσηγορία οὐ μᾶλλον τὸν τοῦ σώματος χαρακτήρα ἢ τὸ ἰδίωμα τῆς κατορθουμένης ὑπ' αὐτῶν ἀρετῆς παρεδῆλου. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν Ἰησοῦς προσαγορεύεται, τουτέστι « Σωτηρία λαοῦ. » Ἦδη δὲ καὶ τὸ πρὸ αἰώνων διαταγμένον μυστήριον, καὶ πάλοι διὰ τῶν προφητῶν κηρυχθὲν, τὴν ἐκδασιν εἶχεν. « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Πάλαι κἀκεῖνη (54) ἡ προσηγορία τοῦ παντὸς μυστηρίου τὴν δῆλωσιν ἔχει, ὅτι Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, ἐπειδὴ ἐρμηνεύεται, φησὶ, τὸ Ἐμμανουὴλ « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Καὶ μηδεὶς περιτρεπέσθω ταῖς Ἰουδαϊκαῖς ἐπιφαισίαις, οἷ φασιν οὐχὶ παρθένον, ἀλλὰ νεάνιν εἰρησθαι παρὰ τοῦ προφήτου. « Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἡ νεάνις ἐν γαστρὶ λήψεται. » Πρῶτον μὲν γὰρ πάντων ἐστὶν ἀλογώτατον τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου ἀντὶ σημείου δοθὲν, τοῦτο κοινὸν ὅν καὶ ὑπὸ πάσης τῆς φύσεως ὁμολογούμενον εἶναι δοκεῖν. Τί γάρ φησιν ὁ προφήτης; « Καὶ προσέθετο Κύριος λαλήσαι τῷ Ἀχαζ, λέγων· Αἰτήσαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἀχαζ· Οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδ' οὐ (55) μὴ πειράσω Κύριον. » Εἰτα μετ' ὀλίγα φησὶν· « Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον. Ἰδοὺ ἡ Παρθέρος ἐν γαστρὶ λήψεται. » Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤτησε τὸ εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος σημεῖον ὁ Ἀχαζ, ἵνα μάθῃς, ὅτι ὁ καταβάς εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, αὐτὸς ὁ Κύριος ἔδωκε σημεῖον· σημεῖον δὲ παράδοξόν τι καὶ τεραστικόν, καὶ παρὰ πολὺ τῆς κοινῆς παρηλλαγμένον φύσεως. Ἡ αὐτὴ γυνὴ καὶ

A velationem. « Hæc enim eo cogitante, angelus Domini apparuit ei in somnis, dicens: Noli timere accipere Mariam conjugem tuam. » Neque illud cogitaveris, obumbraturum te peccatum absonis quibusdam commentis. Nam vocatus es justus; non est autem viri justī, silentio scelera contegere. « Noli timere accipere Mariam conjugem tuam. » Ostendit se indignatum ei non fuisse, neque ipsam aversatum, sed veritum esse se eam tanquam Spiritu sancto repletam. « Quod enim in ea generatum est, de Spiritu sancto est. » Et inde compertum est, non secundum communem carnis naturam fuisse Domini compagem. Statim enim carne perfectum erat quod utero gestabatur, non, ut indicant verba, per conformationes paulatim formam accepit. Non enim dictum est: Quod conceptum est, sed, « Quod generatum est. » Caro igitur ex sanctitate compacta, digna erat, quæ Unigeniti conjungeretur divinitati. « Pariet autem 599 filium, et vocabis nomen ejus Jesum. » Observavimus, quibus de industria nomina imponuntur, in his per ea naturam subjectam ostendi, ut Abrahamo, Isaaco, Israeli. Horum enim appellatio non corporis characterem magis quam virtutis ab eis excultæ proprietatem significabat. Idcirco etiam nunc Jesus vocatur, hoc est, « Salus populi. » Jam vero mysterium et ante sæcula ordinatum, et olim per prophetas nuntiatum, exitum habuit. « Ecce virgo in utero suscipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel; quod est interpretatum, Nobiscum Deus. » Atque hæc appellatio jam a longo tempore mysterium totum declarat, fore videlicet, ut Deus inter homines versaretur, quandoquidem, inquit, vocem Emmanuel si interpreteris, sonat « Nobiscum Deus. » Nec quisquam Judaicis fraudibus pervertatur, qui aiunt, non virginem, sed puellam dictam esse a propheta. « Ecce enim, inquit, puella in utero suscipiet. » Primum enim res est omnium absurdissima, quod a Domino pro signo traditum est, id existimare commune esse, et omnis naturæ confessione notum. Ecquid enim, ait propheta? « Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum, sive in excelsum. Et dixit Achaz: Non petam, et non tentabo Dominum. » Mox paucis interjectis subjungit: « Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce Virgo in utero suscipiet. » Quoniam enim non petivit Achaz signum, neque in profundum, neque in excelsum, ut disceres eum qui in inferiores terræ partes descendit, eundem esse qui et ascendit super cælos omnes, idcirco Dominus ipse signum dedit; signum autem inauditum, et prodigiosum, et valde a communi natura alienum.

⁵⁰ Matth. i, 20.

⁵¹ ibid.

⁵² ibid. 21.

⁵³ ibid. 23.

⁵⁴ Isa. vii, 14.

⁵⁵ ibid. 10-12.

⁵⁶ ibid. 13.

⁵⁷ Ephes. iv, 9.

(53) Editi φύσεως τὰ σύμβολα, ὡς. Libri veteres φύσεως, ὡς.

(54) Sic mss. Combefisiani et Reg. primus. Editi

Πάλιν κἀκεῖνη.

(55) Ita veteres libri. At editi οὐδὲ μή.

Eadem mulier et virgo et mater, et in virginitatis sanctimonia manens, et gignendæ prolis benedictionem sortita. Quod si nonnulli ex his qui Hebraicam vocem interpretati sunt pro virgine puellam reddidere, tamen nihil vitatur sententia. Invenimus enim id in more Scripturæ positum, ut puella pro virgine sæpe usurpetur, velut ait in Deuteronomio: « Si quis invenerit puellam virginem, quæ desponsata non sit, et vim faciens dormierit cum ea, et deprehensus fuerit, dabit homo, qui dormivit cum ea, patri puellæ quinquaginta didrachmata ⁵⁵. »

5. « Et expergefactus accepit uxorem suam ⁵⁶. » Quamquam et affectu, et amore, et omni studio conjugibus convenienti uxorem suam esse rebatur, tamen a nuptialibus operibus abstinit. « Non enim, inquit, cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum ⁵⁷. » Jam autem hinc oritur suspicio, Mariam posteaquam generationi Domini per Spiritum sanctum factæ pure inservivit, tum demum consueta nuptiarum opera non denegasse. Nos autem, etiamsi hoc pietatis doctrinam nihil lædat, **600** (siquidem ad dispensationis usque ministerium necessaria erat virginitas: quod vero postea evenit, id ratio mysterii curiosius inquirere non cogit), cum tamen Christi amantes audire non sustineant quod Deipara aliquando desierit esse virgo, testimonia illa sufficere arbitramur. Quod quidem attinet ad illud: « Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum ⁵⁸, » respondemus videri illud, « donec, » multis locis aliquod quidem tempus definitum indicare, sed tamen indefinitum vere significat. Quale est quod dictum est a Domino: « Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi ⁵⁹. » Non enim futurum erat, ut Dominus post hoc sæculum non amplius cum sanctis versaretur: sed promissio presentis denotat perpetuitatem, non rescindit futurum. Eodem igitur modo hic etiam illud, « donec, » acceptum fuisse dicimus. Cum autem dictum est, « Primogenitum, » non continuo primogenitus habet comparisonem ad succedentes: sed qui primum aperit uterum, primogenitus appellatur. Declarat autem et Zachariæ historia Mariam perpetuò virginem permansisse. Ferunt enim, et id ex traditione ad nos usque pervenit, Zachariam, cum Mariam in virginitate loco post Domini partum postuisset, templum inter et aram occisum a Judæis fuisse, videlicet accusatum a populo, quod hac ratione confirmaret admirabile illud et perquam decantatum signum, virginem

A παρθένος καὶ μήτηρ, καὶ ἐν τῷ ἁγιασμῷ τῆς παρθενίας μένουσα, καὶ τὴν τῆς τεκνογονίας εὐλογίαν κληρονομοῦσα. Εἰ δὲ τινες τῶν ἐρμηνεύσαντων τὴν Ἑβραϊκὰ φωνὴν ἀντὶ τῆς παρθένου τὴν νεάνιν ἐκδεδώκασιν, οὐδὲν τῷ λόγῳ διαλυμαίνεται (56). Εὐρήκαμεν γὰρ ἐν τῇ συνθηκῇ τῆς Γραφῆς ἀντὶ τῆς παρθένου τὴν νεάνιν παραλαμβανομένην πολλάκις, ὡς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησὶν: « Ἐάν τις εὕρῃ τὴν παῖδα τὴν παρθένον, ἥτις οὐ μεμνήσκειται, καὶ βιασάμενος κοιμηθῇ μετ' αὐτῆς, καὶ εὗρεθῇ, δώσει ὁ ἄνθρωπος ὁ κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς τῷ πατρὶ τῆς νεάνιδος πενήτηκοντα δίδραχμα. »

5. « Καὶ ἐγεβήεις παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. » Καὶ διαθήσει, καὶ στοργῇ, καὶ πάσῃ τῇ ἐπιβαλλούσῃ τοῖς συνοικοῦσιν ἐπιμελεῖα γυναῖκα ἡγούμενος, τῶν γαμικῶν ἔργων ἀπέχεται. « Οὐκ ἐγίνωσκε γὰρ αὐτὴν, φησὶν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. » Τοῦτο δὲ ἤδη ὑπόνοιαν παρέχει, ὅτι (57) μετὰ τὸ καθαρῶς ὑπηρετήσασθαι τῇ γεννήσει τοῦ Κυρίου τῇ ἐπιτελεσθείσῃ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὰ νενομισμένα τοῦ γάμου ἔργα μὴ ἀπαρνησαμένης τῆς Μαρίας. Ἡμεῖς δὲ, εἰ καὶ μηδὲν τῷ τῆς εὐσεβείας παραλυμαίνεται λόγῳ (μέχρι γὰρ τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν ὑπηρεσίας ἀναγκαῖα ἡ παρθενία, τὸ δ' ἐφεξῆς ἀπολυπραγμόνητον τῷ λόγῳ τοῦ μυστηρίου), ὁμῶς διὰ τὸ μὴ καταδέχεσθαι (58) τῶν φιλοχρίστων τὴν ἀκοήν, ὅτι ποτὲ ἐπαύσατο εἶναι παρθένος ἡ Θεοτόκος, ἥτις οὐ μεμνήσκειται τὰς μαρτυρίας αὐτάρκειας. Πρὸς μὲν τὸ, ὅτι « Οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς, » ὅτι τὸ, « ἕως, » πολλὰ χρόνον μὲν τινὰ δοκεῖ περιορισμὸν ὑποφαίνειν, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν τὸ ἀόριστον δείκνυσιν. Ὅποιόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεχθὲν τὸ, « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Οὐ γὰρ δῆπου μετὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον οὐκ ἐμελλε συνέσεσθαι τοῖς ἁγίοις ὁ Κύριος· ἀλλ' ἡ ἐπαγγελία τοῦ παρόντος τὸ διηνεκὲς σημαίνει, οὐκ ἔστιν ἀποκοπή τοῦ μέλλοντος. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον φαμέν κἀναυθα παρεληφθαι τὸ, « ἕως. » Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται, « Πρωτότοκον, » οὐ πάντως ὁ πρωτότοκος πρὸς τοὺς ἐπὶ γινόμενους ἔχει τὴν σύγκρισιν, ἀλλ' ὁ πρῶτον διανοίγων μήτραν πρωτότοκος ὀνομάζεται. Ἀλλοῖ δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν ἱστορία, ὅτι μέχρι παντὸς παρθένος ἡ Μαρία. Λόγος γὰρ τίς ἐστι, καὶ οὗτος ἐκ παραδόσεως εἰς ἡμᾶς ἀφικόμενος, ὅτι ὁ Ζαχαρίας, ἐν τῇ τῶν παρθένων χώρῃ τὴν Μαριάμ κατατάξας μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου κύσιν, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κατεφρονεῦθη μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐγκληθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς διὰ τοῦτου κατασκευάζων τὸ παράδοξον ἐκεῖνο καὶ πολυμήνητον

⁵⁵ Deut. xxii, 28, 29. ⁵⁶ Matth. i, 24. ⁵⁷ ibid. 25. ⁵⁸ ibid. 28. ⁵⁹ Matth. xxviii, 20.

(56) Unus ms. cum Colbertino tertio διαλυμαίνεται. Editi et unus codex διαλυμαίνεται.

(57) Combefisiani quidam codices παρέχει τισιν, ὅτι. Alius παρέχει τισιν ὡς, id in causa cur suspicati sint nonnulli. Multa docte et sapienter scripsit Duceus in hunc locum: sed, ut verum fatear, hæc

oratio mihi videtur aut Basilii non esse, aut si ejus esse dicatur, ita tamen corrupta est variantium lectionum copia atque multitudine, ut alicujus esse momenti vix possit.

(58) Editi μυστηρίου καταλείψωμεν. Vox ultima in mss. nostris deest.

σημειον, παρθένον γεννήσασαν καὶ τὴν παρθενίαν
μὴ διαφθεῖρασαν. «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ (59) γεννηθέντος,
φῆσιν, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρώ-
δου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρε-
γένοντο εἰς Ἱερουσόλυμα, λέγοντες· Ποῦ ἐστὶν ὁ τε-
χθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;» Ἔθνος Περσικὸν οἱ
μάγοι, μαντεῖαις καὶ ἐπαοιδίαις καὶ φυσικαῖς τισιν
ἀντιπαθείαις προσέγοντες, καὶ περὶ τὴν τήρησιν
τῶν μεταρσίων ἐσχολαχότες. Ταύτης δὲ τῆς (60)
μαντείας εἴκοις εἶναι καὶ Βαλαάμ, ὁ μεταπεμφθεὶς
παρὰ τοῦ Βαλάκ, ὥστε διὰ τινων τελετῶν καταράσα-
σθαι τὸν Ἰσραὴλ· ὃς καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ αὐτοῦ πα-
ραβολῇ τοιαῦτα λέγει περὶ τοῦ Κυρίου· «Ἄνθρω-
πος ὄρων, φῆσιν, ἀκούων λόγια Θεοῦ, ἐπιστά-
μενος γινώσκων Ἰψίστου, καὶ ὁρατὶν Θεοῦ ἰδὼν ἐν
ὕπνῳ· ἀποκεκαλυμμένοι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ. Δέξω
αὐτῷ, καὶ οὐχὶ νῦν, μακαρίζω, καὶ οὐκ ἐγγίξει.
Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρω-
πος ἐξ Ἰσραὴλ.» Διὰ τοῦτο ἐπιζητήσαντες τὸν τό-
πον τῆς Ἰουδαίας, κατὰ μνήμην τῆς παλαιᾶς προ-
φητείας, ἤλθον μαθεῖν ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς
τῶν Ἰουδαίων. Τάχα δὲ καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως
τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ Κυρίου ἀτονωτέρας λοιπὸν γενομέ-
νης, αἰσθανόμενοι καταργουμένης τῆς ἐνεργείας αὐ-
τῶν, μεγάλην δύναμιν τῷ τεχνῆτι προσεμαρτύρουν.
Διὰ τοῦτο εὐρόντες τὸ παιδίον προσεκύνησαν αὐτῷ
ἐν ὁρίοις. Μάγοι, τὸ ἀπηλλοτριωμένοι τοῦ Θεοῦ καὶ
ξένου τῶν διαθηκῶν ἔθνος, πρῶτοι τῆς προσκυ-
νήσεως ἡξιώθησαν, διότι αἱ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρ-
τυρίαι ἀξιόπιστότεραι εἰσιν. Εἰ γὰρ Ἰουδαῖοι προσ-
εκύνησαν πρῶτοι, ἐνομήσθησαν ἂν τὴν ἐαυτῶν σε-
μνύνειν συγγένειαν· νῦν δὲ οἱ μὴδὲν προσήκοντες
ὥς τῷ Θεῷ προσκυνοῦσιν, ἵν' οἱ οἰκίῃται κατακριθῶσι,
τοῦτον σταυρώσαντες, ὃν οἱ ἀλλόφυλοι προσεκύνη-
σαν. Ἐπεὶ μέντοι προσέκειντο ταῖς τῶν οὐρανίων
κινήσεσιν, οὐκ ἀργῶς θεώρουν τὸ παράδοξον τῶν
κατ' οὐρανὸν θαυμάτων, ἀστέρα καινὸν καὶ ἀσυνήθη
τῇ γενήσει τοῦ Κυρίου ἐπανατελλαντα.

6. Καὶ μηδεὶς ἐλκέτω τὴν τῆς ἀστρολογίας κατα-
σκευὴν εἰς τὴν τοῦ ἀστέρος ἀνατολήν. Οἱ μὲν γὰρ
τὴν γένεσιν παρεισάγοντες ἐκ τῶν ἥδη ὄντων ἀστέ-
ρων, τῶν τούτων τοιόνδε (61) σχηματισμὸν αἰτίον
εἶναι τῶν κατὰ τὸν βίον συμπτωμάτων ἐκάστῳ τί-
θενται· ἐνταῦθα δὲ οὐδεὶς τῶν ὄντων ἀστέρων τὴν
βασιλικὴν γέννησιν ἐσήμαινεν, οὐδ' αὐτὸς τῶν συν-
ήθων ἦν. Οἱ γὰρ τῇ κτίσει συγκαταβλήθέντες ἐξ
ἀρχῆς ἦτοι ἀκίνητοί εἰσι διὰ παντός, ἢ τὴν κίνησιν
ἀπαυστον ἔχοντες· ὁ δὲ φανεὶς οὗτος ἀμρότερος φαί-
νεται ἔχων, καὶ κινούμενος καὶ ἰστάμενος. Καὶ ἐν μὲν
τοῖς ἥδη οὖσιν οἱ μὲν κατεστηριγμένοι οὐδέποτε κι-
νοῦνται, οἱ δὲ πλανήται οὐδέποτε ἵστανται· ὁ δὲ ἀμ-
ρότερος ἔχων ἐν αὐτῷ, καὶ κίνησιν καὶ στάσιν, δηλὸς
ἐστὶν οὐδετέροις προσήκων. Ἐκινήθη μὲν γὰρ ἀπὸ
ἀνατολῶν μέχρι Βηθλεέμ· ἔστη δὲ ἐπάνω οὗ ἦν τὸ

A peperisse, nec virginitatem violasse. «Cum autem
natus esset Jesus, inquit, in Bethleem Judææ, in
diebus Herodis regis : ecce magi ab Oriente vene-
runt Jerosolimam dicentes : Ubi est qui natus est
rex Judæorum⁶² ? » Genus Persicum magi, vaticina-
tionibus incantationibusque et naturalibus rerum
affectionibus inter se oppositis intenti, ac rerum
sublimium contemplationi vacantes. Videtur autem
hujus vaticinationis particeps fuisse et Balaam, qui
accersitus est a Balac, ut quibusdam ritibus dira
Israel præcaretur : qui et in sua parabola quarta
taliam de Domino dicit : « Homo videns, inquit, au-
diens eloquia Dei, sciens scientiam Altissimi, ac
Dei visionem in somnis videns : revelati oculi ejus.
Ostendam ei, et non nunc, beatum prædico, et non
B appropinquit. Orietur stella ex Jacob, et consur-
get homo ex Israel⁶⁴. » Quamobrem locum Judææ
cum inquirerent, recordati vaticinii veteris, ac-
cesserunt ut discerent ubi esset qui natus erat rex
Judæorum. Fortasse autem et adversa potestate
per Domini adventum jam debiliore effecta, vim
agendi suam destrui sentientes, potentiam magnam
nato tribuebant. Quare inventum puerum muneribus
oblatis adoravere. Magi, gens aliena a Deo,
et peregrina a testamento ac foedere, primi habiti
sunt digni qui adorarent, quod inimicorum testi-
monia sint fide digniora. Etenim, si Judæi adoras-
sent primi, suum ipsorum genus exornare visi
fuissent : nunc vero qui eam cognatione nulla
attingunt, iidem velut Deum adorant, ut hi, qui ei
affines sunt condemnentur, quod crucifigant⁶⁰
quem alienigenæ adoraverunt. Sed, cum animum
appellerent ad cælestium motus, non oscitanter
mirum illud cœli spectaculum contemplabantur,
stellam scilicet novam atque insolitam, quæ in
Domini natali exorta fuerat.

6. Nec quisquam apparatus astrologiæ trahat
ad exortum stellæ explicandum. Qui enim sidus
natalitium in numero stellarum quæ jam exstant,
reponunt, harum hanc vel illam figuram putant
causam esse rerum, quæ cuique in vita accidunt ;
hic vero nulla ex stellis quæ jam erant, nativita-
tem regiam designavit, neque ipsa ex consueta-
rum numero fuit. Quæ enim ab initio condita
sunt, aut omnino immobiles sunt, aut motum
irrequietum habent ; stella vero quæ tunc appa-
ruit, utrumque habuisse videtur, cum et movere-
tur, et staret. Et inter eas quidem, quæ jam sunt,
fixæ nunquam moventur, errantes vero nunquam
conquiescunt : hanc autem, cum in se ipsa utrum-
que complectatur, et motum et quietem, ad neu-
tras pertinere liquet. Nam mota est quidem ex

⁶² Matth. ii, 1. ⁶⁴ Num. xxiv, 15-17.

(59) Editi Ἰησοῦ Χριστοῦ. Vocem ultimam in ve-
teribus libris non invenimus.

(60) Codices Combesisiani Ταύτης δὲ τῆς. Editi

Ταύτης τῆς.

(61) Editi τὸν τοιόνδε. Codices Combesisiani τῶν
τούτων.

Oriente usque ad Bethleem : sed stetit supra locum ubi erat puer. Quapropter profecti magi ab Oriente, et ductum stellæ secuti, cum pervenissent in Hierosolyma, ut civitatem omnem adventu suo conturbarent, ita regi Judæorum timorem incusserunt. Itaque, cum invenissent quem quærebant, muneribus cohonestarunt, auro, thure et myrrha. Fortasse hic quoque prophetiam Balaam secuti sunt, qui de Christo talia protulit : « Recumbens requievit ut leo, et ut catulus. Quis suscitabit eum? Qui benedicunt te, benedicti sunt : et qui maledicunt te, maledicti sunt ⁶⁵. » Quoniam igitur dignitatem regiam Scriptura indicat per leonem, per recubitus passionem, per facultatem vero benedicendi, divinitatem, magi vaticinio adherentes, velut regi aurum, velut morituro myrrham, velut Deo thus obtulerunt. Neque vero iis qui curiose exponunt quæ ad partum attinent, illud dicere licet, stellam fuisse cometis consimilem, qui maxime ad significandas regum successiones videntur in cælo consistere. Et hi enim fere immobiles sunt, in circumscripto loco facta inflammatione. Cometæ enim sive trabes sive scrobes fuerint, diversæ figuræ sunt, et nomina peculiariter figuris imponuntur. Omnium autem eadem est origo. Cum enim aer redundat circum terram, diffunditurque in æthereum locum, et cum quidquid crassum est ac turbidum in hac exhalatione, id veluti materiam igni præbet, ita tum stellæ conspectum manifestum reddit. Quæ autem stella in Oriente apparuit, et magos ad eum qui natus erat quærendum excitavit, rursus non videbatur ; donec ipsis consilii inopibus dedit se iterum in Judæa conspiciendam, ut discerent cujus stella esset, cuique inserviret, et propter quem esset oborta. Veniens enim stetit supra locum ubi erat puer ⁶⁶. Quamobrem etiam cum vidissent stellam magi, gavisii sunt gaudio magno ⁶⁷. Suscipiamus igitur et nos in nostris cordibus magnum illud gaudium. Hoc enim gaudium annuntiant angeli pastoribus ⁶⁸. **602** Adoremus cum magis, una cum pastoribus demus gloriam, tripudiemus cum angelis, « Quia natus est hodie Salvator, qui est Christus Dominus ⁶⁹. Deus Dominus, et illuxit nobis ⁷⁰, » non in forma Dei, ne quod debile erat, id perterrefaceret, sed in forma servi, ut quod servituti addictum erat, id libertate donaret. Quis est animo ita torpenti, quis ita ingratus, qui non gaudeat, non exsultet, non oblectetur præsentibus? Festum illud creaturæ omni commune est : largitur cælestia mundo, archangelos ad Zachariam mittit et ad Mariam, atque choros angelorum instituit, qui dicunt : « Glo-

⁶⁵ Num. xxiv, 9. ⁶⁶ Matth. ii, 9. ⁶⁷ ibid. 10.

(62) Editi σκύμνος λέοντος. Vox ultima in mss. deest.

(65) Sic Colbertini secundus et tertius. Editi κατὰ τὸν τόπον.

(64) Ita codices Combefisiani et alii. Editi οὗτο:

Α παιδίον. διὰ τοῦτο κινηθέντες οἱ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν τῇ ὁδηγίᾳ ἀστέρος ἐπόμενοι, ἐπιστάντες τοῖς Ἱεροσολύμοις, πᾶσαν μὲν ἐτάραξαν τῇ ἑαυτῶν ἐπιδημίᾳ τὴν πόλιν, φόβον δὲ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἰουδαίων ἐνήκαν. Εὐρόντες οὖν ὃν ἐξήτουν, δώροις ἐτίμησαν, χρυσῷ, καὶ λιθάνῳ, καὶ σμύρνῃ· τάχα πού τῃ προφητείᾳ τοῦ Βαλαάμ ἀκολουθοῦντες καὶ ἐνταῦθα, ὃς περὶ τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα εἶπε· « Κατακλιθεὶς ἀνεπαύσατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος (62). Τίς ἀναστήσει αὐτόν; Οἱ ἐυλογοῦντές σε εὐλόγηγνται, καὶ οἱ καταρώμενοί σε κεκατήρανται. » Ἐπεὶ οὖν διὰ μὲν τοῦ λέοντος τὸ βασιλικὸν ὁ λόγος ἐνδείκνυται, διὰ δὲ τῆς κατακλίσεως τὸ πάθος, διὰ δὲ τῆς τοῦ εὐλογεῖν δυνάμεως τὴν θεότητα, ἀκολουθοῦντες τῇ προφητείᾳ οἱ μάγοι, ὡς μὲν βασιλεῖ τὸν χρυσὸν, ὡς δὲ τεθνήξομένῳ τὴν σμύρναν προσήνεγκαν, ὡς δὲ Θεῷ τὸν λίθον. Οὐ μὴν οὐδ' ἐκείνοι τοῖς περιέργως τὰ κατὰ τὸν τόκον (63) ἐκλαμβάνουσιν εἰπεῖν ὑπάρχει, ὅτι ὁ ἀσὴρ τοῖς κομήταις παραπλήσιος ἦν, οἷον μάλιστα δοκοῦσι βασιλέων διαδοχὰς δηλοῦντες κατ' οὐρανὸν ἵστασθαι. Ἀκίνητοι γὰρ καὶ οὗτοι ὡς (64) ἐπίπαν εἶναι, ἐν περιγραφῇ τόπῳ τῆς ἐκκαύσεως γινόμενης. Κομῆται γὰρ καὶ δοκίδες καὶ βόθυνοι διάφορα σχήματα, καὶ προσηγορίαι οἰκίται τοῖς σχήμασι. Πάντων δὲ γένεσις ἡ αὕτη. Ὅταν γὰρ πλημμύρη (65) ὁ περὶ τὴν γῆν ἄηρ, καὶ εἰς τὸν αἰθέριον τόπον ὑπερχυθῇ, καὶ οἰσινὲς ὕλην τῷ πυρὶ παρασχομένης τὸ παχὺ καὶ τεθολωμένον τῆς ἐντεῦθεν ἀναφορᾶς, ἀστέρος ἐναργῆ φαντασίαν παρέχεται. Ὅ μόνον φανελὶς ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς, κινήσας τοὺς μάγους πρὸς τὴν ζήτησιν τοῦ γεννηθέντος, πάλιν ἀφανῆς ἦν ἕως οὗ ἀπορουμένοις αὐτοῖς ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας δευτέρον ἐξεφάνη, ὥστε ἀκοῦσαι τίνος ἦν, καὶ τίνι ὑπουργεῖ, καὶ διὰ τίνα γεγέννηται. Ἐλθὼν γὰρ ἔσθη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον. Διδὼ καὶ ἰδόντες οἱ μάγοι ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην. Δεξώμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς ταύτην τὴν μεγάλην χαρὰν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Ταύτην γὰρ εὐαγγελίζονται τὴν χαρὰν τοῖς ποιμέσιν οἱ ἄγγελοι. Μετὰ μάγων προσκυνήσωμεν, μετὰ ποιμένων δοξάσωμεν, μετὰ ἀγγέλων χορεύσωμεν, « Ὅτι ἐτέχθη ἡμῖν σήμερον Σωτὴρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος. Θεὸς Κύριος (66), καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, » οὐκ ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἵνα μὴ διαποτήσῃ τὸ ἀσθενοῦν, ἀλλ' ἐν μορφῇ δούλου, ἵνα ἐλευθερώσῃ τὸ δουλωθέν. Τίς οὕτως νοθεύει τὴν ψυχὴν, τίς οὕτως ἀχάριστος, ὡς μὴ χαίρειν καὶ ἀγαλλιάσθαι καὶ φαιδρύνεσθαι ἐπὶ τοῖς παροῦσι; Κοινὴ ἑορτὴ πάσης τῆς κτίσεως· αὕτη τῷ κόσμῳ δωρεῖται τὰ ὑπερχόσμια· τοὺς ἀρχαγγέλους πέμπει πρὸς τὸν Ζαχαρίαν, καὶ πρὸς τὴν Μαρίαν· καὶ χοροὺς ἀγγέλων ἵστησι τοὺς λέγοντας· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Ἀστέρες διατρέχουσιν ἐξ οὐρανοῦ· μάγοι

⁶⁸ Luc. ii, 10. ⁶⁹ ibid. 11. ⁷⁰ Psal. cxvii, 27.

τόκον ὡς.

(65) Libri veteres πλημμύρη... ἄηρ καὶ εἰς. Editi πλημμύρας... ἄηρ εἰς.

(66) Sic unus codex Combef. Editi ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν.

κινούνται ἐκ τῶν ἐθνῶν· γῆ ὑποδέχεται ἐν σπηλαίῳ· οὐδείς ἀσυντελής, οὐδείς ἀχάριστος. Φθεγξώμεθα τινα καὶ ἡμεῖς (67) φωνὴν ἀγαλλιάσεως· ὄνομα θώμεθα τῇ ἑορτῇ ἡμῶν Θεοφάνια· ἑορτάσωμεν τὰ σωτήρια τοῦ κόσμου, τὴν γενέθλιον ἡμέραν τῆς ἀνθρωπότητος. Σήμερον ἐλύθη ἡ καταδίκη τοῦ Ἀδάμ. Οὐκέτι, «Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση»· ἀλλὰ τῷ οὐρανῷ συναφθεῖς πρὸς οὐρανὸν ἀναληφθῆση. Οὐκέτι, «Ἐν λύπαις τέξη τέκνα»· μακαρία γὰρ ἡ ὀδὴν αὐτὴν τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ μαστοὶ οἱ ἐκθρέψαντες. Διὰ τοῦτο «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ». Θάλλει μου ἡ καρδία, καὶ τηγάζει μου ὁ νοῦς· ἀλλὰ βραχεία ἡ γλῶσσα καὶ ἀμυδρὸς ὁ λόγος, ὥστε τοσοῦτον χαρὰς μέγας ἐξαγγεῖται. Νόει μοι θεοπροπῶς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου. Ἀχραντόν μοι νόει καὶ ἀρρύπτων τὴν θεότητα (68)· κἂν ἐν ὑλικῇ φύσει γένεται. Τὸ ἐμπαθὲς διορθοῦται, οὐκ αὐτὴ τοῦ πάθους ἐμπέπλῃται. Οὐκ ὁρᾷς τουτοῖν τὸν ἥλιον καὶ ἐν βορβόρῳ γινόμενον, καὶ μηδὲν μολυνόμενον, καὶ βυπαρτοῖς ἐπιλάμποντα, καὶ δυσωδίας μὴ ἀπολαύοντα; Τούναντιον μὲν οὖν οἷς ἂν διαρκῶς ὁμιλήσῃ τὰς σηπεδόνας· ἀναζηταίνει. Τί οὖν φοβῆ ὑπὲρ τῆς ἀπαθοῦς καὶ ἀκηράτου φύσεως, μή τινα κηλὶδα παρ' ἡμῶν ἀναμάζῃται; Διὰ τοῦτο ἐτέθη, ἵνα σὺ καθαρῶς διὰ τοῦ συγγενοῦς. Διὰ τοῦτο αὐξάνεται, ἵνα σὺ διὰ τῆς συνηθείας οικειωθῇς. Ὁ βάθος ἀγαπότητος καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ! Δι' ὑπερβολὴν θεωρεῖν ἀπιστοῦμεν τῷ εὐεργέτῃ διὰ τὴν μεγάλην τοῦ Δεσπότης φιλανθρωπίαν πρὸς τὴν δουλείαν ἀφηνιάζομεν. Ὁ τῆς ἀτόπου ταύτης καὶ πονηρᾶς ἀγνωμοσύνης! Μάγοι προσκυνοῦσι, καὶ Χριστιανοὶ συζητοῦσι, πῶς ἐν σαρκὶ Θεός, καὶ ποταπῇ σαρκὶ· καὶ εἰ τέλειος ἄνθρωπος ἦ ἀτελής ὁ προσληφθεὶς. Σιγάσω τὰ περικτυῶντα Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ· δοξαζέσθω τὰ πεπιστευμένα· μὴ περιεργάζεσθω τὰ σιωπώμενα. Ἐξεῖνοῖς σεαυτὸν ἀνάμειξον τοῖς μετὰ χαρὰς ἐξ οὐρανῶν ὑποδεξιμένοις τὸν Κύριον. Ἐννόησον ποιμένας σοφισζομένους, ἱερεῖς προφητεύοντας, γυναῖκας εὐφραινομένας, ὅτε (69) Μαρία χαίρειν ἐδιδάσκειτο παρὰ τοῦ Γαβριὴλ, ὅτε Ἐλισάβετ ἐπ' αὐτῶν εἶχε τῶν σπλάγχχνων σχιρτῶντα τὸν Ἰωάννην. Ἄννα εὐηγγελίζετο, Συμεὼν ἐνηγγελίζετο, ἐν μικρῷ βρέφει τὸν μέγαν Θεὸν προσκυνοῦντες· οὐ τοῦ ὁρωμένου καταφρονοῦτες, ἀλλὰ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν μεγαλωσύνην δοξολογοῦντες. Ἐφαίνετο γὰρ, ὥσπερ φῶς δι' ὀλέων ὕμενων, διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἡ θεία δύναμις, διαυγάζουσα τοῖς ἔχουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας κεκαθαρμένους· μεθ' ὧν καὶ ἡμεῖς εὐρεθίσμεν ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, ἵνα καὶ αὐτοὶ μεταμορφωθῶμεν ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ

A ria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas⁷¹. » Excurrunt stellæ e cælo, magi proficiscuntur ex gentibus, terra excipit in spelunca. Nemo sit qui non conferat aliquid, nemo sit homo ingratus. Eloquentur et nos vocem aliquam exultationis. Festum nostrum appellemus Theophaniam, celebremus salutaria mundi, natalem humanæ naturæ diem. Hodie soluta est Adami multa. Jam dici non potest, « Terra es, et in terram reverteris⁷² »; sed cælesti conjunctus, admitteris in cælum. Jam non audietur amplius: « In doloribus paries filios⁷³ ». » Beata est enim quæ peperit Emmanuelem, et ubera, quæ nutrivere. Eam ob causam « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus imperium super humerum ejus⁷⁴ ». » Efflorescit cor meum, et mens fontis in morem scaturit; sed exigua lingua et sermo hebes ad tantam gaudii magnitudinem annuntiandam. Cogita mihi, ut Deum decet, incarnationem Domini. Cogita mihi divinitatem intemeratam omnique labis puram, etsi in terrena natura inhabitat. Emendat quod vitiosum est, non ipsa vitio impletur. Non vides hunc solem etiam in cæno versari, et tamen nihil accipere inquinamenti, itaque sordidis affulgere, et tamen graveolentiæ participem non esse? Immo vero eorum quibus diu immoratus fuerit putredinem exsiccat. Quid igitur naturæ ei quæ omni affectione ac corruptione vacat, times, ne quam ex nobis maculam contrahat? Propterea natus est, ut tu per id quod tibi affine est, expurgeris. Propterea adolescit, ut tu consuetudine atque necessitudine efficiare ei familiaris. O altitudinem bonitatis et amoris Dei in homines! Ob donorum magnitudinem fidem non habemus beneficienti; ob ingentem heri benignitatem, servi ejus esse nolumus. O ingrati animi vitium insulsum et pravum. Adorant magi, et Christiani inquirunt quomodo Deus in carne sit, et quali carne, et utrum assumptus sit homo perfectus an imperfectus. Prætermittantur silentio superflua in Ecclesia Dei, sentiamus quæ jam fidem obtinuere, ne curiosius investigentur quæ silentio præterita sunt. Adjunge temet iis qui Dominum cum gaudio ex cælis susceperunt. Cogita pastores sapientia imbuitos, pontifices prophetiæ dono ornatos, mulieres lætitiæ perfusas, tum, cum Maria a Gabriele edoceret gaudere⁷⁵, Elisabethque exsiliante in ipsis visceribus Joannem haberet⁷⁶. Anna declarabat⁶⁰³ nuntium bonum⁷⁷, Simeon in ulnas suscipiebat⁷⁸, in parvo infante magnum Deum adorantes, non quod videbant contemnentes, sed divinitatis ipsius maiestatem collaudantes. Nam virtus

⁷¹ Luc. II, 44. ⁷² Gen. III, 19. ⁷³ Ibid. 15. ⁷⁴ Isa. IX, 6. ⁷⁵ Luc. I, 28. ⁷⁶ Ibid. 44. ⁷⁷ Luc. II, 38. ⁷⁸ Ibid. 28.

(67) Sic mss. Combefisiani. Editi Φθεγξώμεθα οὖν καὶ τινα καὶ ἡμεῖς.

(68) Ita libri Combefisiani. Editi Κυρίου ἄχραν-

τον, καὶ νόει μοι τὴν θεότητα ἀρρύπτων.

(69) Sic antiqui duo libri præter Combefisianos. In vulgatis δὲ bis legitur pro ὅτε.

divina per humanum corpus quasi lux per vitreas A Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά-
membranas apparebat, iis qui oculos cordis ex-
purgatos habebant affulgens: cum quibus utinam nos quoque inveniamur, relecta facie gloriam Do-
mini quasi in speculo contuentes, ut et ipsi transformemur a gloria in gloriam, ⁷² gratia et benigni-
tate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA DE POENITENTIA.

1. Arrogantiam eorum qui poenitentiam e medio tollere audent, non ferens frater observantia omni dignissimus, alterum nobis mandatum dedit, ubi hac superbia conspecta prudentem dextram fratribus ad poenitentiam porrexerat. Illic autem sermo hominibus utilissimus est. Nemo enim homo sine peccato est. Nam de uno testimonio avertitur, quod peccatum non ferit ⁸⁰. Dicemus igitur de poenitentia cum ex Veteri tum ex Novo Testamento. Hi enim thesauri sunt Ecclesiæ. Commendamus autem poenitentiam, non quod peccatum fratris promoveamus (siquidem nolumus peccatorem in peccatum spe poenitentiae ruere), sed quod lapsum studentibus erigere. Desperatio enim quæ ab adversariis introducit, cum qui semel lapsus est eo impellit, ut se in peccatis volutet; poenitentiae vero exspectatio hominem lapsum ad surgendum et ad amplius non peccandum instigat. Qui vero nos sumus, ut Deo legem imponamus? Vult Deus dimittere; ecquis est qui prohibeat? Nos dicimus, non quid illi ausint, sed quod Deus præcipiat. « Nunquid qui cadit, non resurgit ⁸¹? » Contradiciunt Deo. Qui cadit, non resurgit. Non adduxit te tenui verbo ad fidem adhibendam, adducet te ad credendum, exemplo claro. Quid enim ita lautu difficile est ut coccinum? quid vero album apud nos ut nix, aut ut lana munda? Dicit tamen qui hæc condidit: Si fuerint peccata vestra velut colores, qui elui non possunt, si modo lavemini, in nivis puritatem transibunt ⁸². At post baptismum non est hæc remissio. Dixit enim, inquit, « Lavamini, mundi estote ⁸³. » Atqui hoc maxime, si a nobis petissetis, poteramus ex Scriptura ostendere, veniam scilicet ac remissionem esse post baptismum. Non enim oportet ita contradicere, ut facilia seligamus: sed adversus ea quæ valida videntur, contrario sermone est insurgendum. Dum enim obstentia ab animo non amoveantur, curari æger non potest.

2. Sed, quoniam rebus salsugine imbutis non D datur dulcescendi locus, nosque nunc verba proferimus ex Veteri Testamento; referamus quid opponant adversus ea quæ ex Veteri dicuntur. Aiunt enim quod si ante Servatoris passionem, priusquam sacer ille sanguis pro nobis effunderetur, quidpiam ex Veteri Testamento **604** de poenitentia nobis legeritis, dicimus in Veteri Testamento fuisse peccata remissa, sed in Novo propter passionem veniam non futuram. Si vero ex Novo ostenderimus et post baptismum et Spiritus participationem, qui peccave-

OMILIA EPEI METANOIAE.

1. Τὴν τὴν μετάνοιαν ἀναιρεῖν τολμώντων τὴν ἀλαζονείαν μὴ ἐνεγκῶν ὁ τιμωτάτος ἀδελφός, δεύ-
τερον ἡμῖν ἐπίταγμα προσέταξε, τοῦτο τὸ ὑπερήφανον βλέπων, σώφρονα δὲ τοῖς ἀδελφοῖς δεξιὰν ὀρέζων εἰς μετάνοιαν. Χρησιμώτατος δὲ ὁ λόγος ἀνθρώποις ἐστίν. Ἀνθρώπων γὰρ οὐδεὶς ἀναμάρτητος. Ἐν γὰρ μαρτυρεῖται, ὅτι ἁμαρτῖαν οὐκ ἐποίησε. Λέξομεν οὖν περὶ μετάνοιαις ἐκ Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς. Οὗτοι γὰρ τῆς Ἐκκλησίας θησαυροί. Συνιστῶμεν δὲ μετάνοιαν, οὐκ ἁμαρτίαν ἀδελφοῦ προτρέπομενοι (οὐ γὰρ ἐπ' ἐλπίδι μετάνοιαις βουλόμεθα ἐφ' ἁμαρτίας ἵναί τὸν ἁμαρτήσαντα, ἀλλ' ἀναστήσαι τὸν πεσόντα σπεύδοντες. Ἡ γὰρ παρὰ τὸν ἐναντίον εἰσαγομένη ἀνελπιστία τὸν ἄπαιζε πεσόντα συνειλεῖσθαι τοῖς ἁμαρτήμασι προτρέπεται: ἡ δὲ προσδοκία τῆς μετάνοιαις τὸν πεσόντα ἀναστήναι καὶ μηκέτι ἁμαρτάνειν προτρέπεται. Τίνες δὲ ἐσμεν τῷ Θεῷ νομοθετοῦντες; Βούλεται ὁ Θεὸς ἀφίειναι· καὶ τίς ὁ κωλύων; Ὅτι ἡμεῖς λέγομεν (70) οὐ τί ἐκείνοι τολμῶσιν, ἀλλὰ τί ὁ Θεὸς προστάσσει. « Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; » Ἀντιφθέγγονται τῷ Θεῷ. Ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται. Οὐκ ἐπεισέ σε ψιλῷ ῥήματι, πείσει σε δι' ὁποδείγματος ἐναργούς. Τί γὰρ οὕτως ἄπλυτον ὡς κόκκινον; τί δὲ λευκὸν παρ' ἡμῖν ὡς χιών, ἢ ὡς ἔριον καθαρὸν; Φησὶν ὁ ταῦτα πλάσας, ὅτι Ἐὰν γένωνται αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς τὰ ἄπλυτα χρώματα, εἰ λούσαιοιθε, μεταπίπτει εἰς καθαρότητα χιὼνος. Ἀλλ' οὐ μετὰ τὸ βάπτισμά ἐστὶν αὕτη ἡ ἄφρασις. Εἶπε γὰρ, φησὶ, « Λούσαιοιθε, καθαροὶ γίνεσθε. » Τοῦτο δὲ μάλιστα, παρ' ἡμῶν εἰ ἡτήσασθε, ἡδυνάμεθα ἀπὸ Γραφῆς δεῖξαι, ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμά ἐστι συγχώρησις. Οὐ γὰρ τὰ εὐκολα δεῖ ἐκλεγομένους ἀντιλέγειν, ἀλλὰ πρὸς αὐτὰ τὰ δοκούντα ἰσχυρὰ ἐν τῷ ἐναντίῳ λόγῳ διανίστασθαι. Ἐφ' ὅσον γὰρ τὰ ἀντιπίπτοντα οὐκ αἵρεται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἀνιάτος ἐστὶν ὁ κάμνων.

2. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χώραν γλυκαίνεσθαι τὰ ἀλμυρὰ, λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς νῦν ἀπὸ Παλαιᾶς· εἴπωμεν τί ἀντιλέγουσι πρὸς τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς λεγόμενα. Λέγουσι γὰρ, ὅτι πρὸ τοῦ πάθους Σωτῆρος, πρὸ τοῦ τοῦ αἵματος τοῦ ἁγίου ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθῆναι, ἐὰν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς ἀναγνῶτε ἡμῖν περὶ μετάνοιαις, λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ Παλαιᾷ συγκεχώρηται· ἐν δὲ τῇ Καινῇ διὰ τὸ πάθος οὐκ ἔσται συγχώρησις. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τῆς Καινῆς δεῖξωμεν, ὅτι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ μετάληψιν τοῦ Πνεύματος ἁμαρτήσας τις ἀνακαλεῖται διὰ μετάνοιαις τὸ χάρισμα, δῆλον, ὅτι ἐστὶ μετὰ-

⁷² II Cor. III, 18. ⁸⁰ Isa. LIII, 9. ⁸¹ Jerem. VIII, 4. ⁸² Isa. I, 18. ⁸³ ibid. 16.

(70) Combefisius putat potius legendum esse Διότι ἡμεῖς, quapropter diximus nos, etc.

νοια τοῖς παραπεσοῦσι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα· καὶ τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἔσται ὑπὲρ τῆς μετανοίας κύρια. Ὡς προσέχουσι δὲ λέγω· ὅθεν καὶ βαρυτέρων ἄπτομαι, ἵνα, εὐέλπιδες γενόμενοι, μὴ ἅπαξ πεσόντες ἐπιμένομεν τῷ πτώματι. Οὐκ ἐπείσθης αὐτῷ δι' ὑποδείγματος παριστῶντι, ὅρκῳ πείσθῃσι τοῦ Θεοῦ. Λέγει ὁ Θεός· « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος. » Τοῦτο δὲ ὅρκος Θεῷ πρέπων. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχε μείζονα ἑαυτοῦ, ἡμυσι δὲ διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν τὴν μετανοίαν ἀναιρούντων, « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, » [καὶ οὐδεὶς φοβεῖτω,] ὅτι « οὐ θέλω τὸν θάνατον τὸν τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ἀλλ' ἢ ἐπιστρέφαι αὐτὸν καὶ ζῆν. » Ὁ ζῶν, ζῆσαι θέλει. Οὐδὲ ὅτε ἡμυσι Θεὸς ἀξιώπιστος; Ὅτε λόγῳ, οὕτε ὑποδείγματι, οὕτε ὅρκῳ πείσθῃ; Ἐργοῖς πείσθῃσι. Οὐ κατεστράφη Νινευί· μετενόησε γάρ. Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ προφήτου, ὅτι οὐ κατεστράφη· ἀνεφύη κολοκυνθία. Ἀπολογεῖται σοι, ἵνα μνησθῇς, ὅτι ἔστιν ἀγαθός. Δέδοικα δὲ μὴ ἀκούσης παρ' αὐτοῦ· « Εἰ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρὸς ἐστίν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; » Τίς ἀσεβέστερος ἀναγγέλλεται τοῦ Ἀχαάβ; Ὡς ἀναγινώσκουσι λέγω. Ἦρπασε πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀρπαγαῖς ἀμπελῶνα, φονεύσας τὸν δεσπότην· κατήλθε κληρονομήσαι· κατήλθε χαίρων. Ἀπήντησεν ὁ λυπῶν, ὁ ἐλέγχων προφήτης· οὐχὶ ἐχθρὸς, ἀλλ' ὡς φειδόμενος ἀπεφῆκετο οὐ τὴν ἑαυτοῦ ἀπόφασιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ἐνεδύσατο σάκκον, καὶ ἀποδύεται τὴν δεσποτείαν. Γέγραπται γάρ, ὅτι αὐτὸς ὁ προφήτης, ὁ ἀποσταλὲς ἐπὶ τὴν ἀπόφασιν, ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι Ἐπειδὴ ἐδεήθη Ἀχαάβ, τὴν ἀπειλὴν φοβούμενος, οὐκ ἔσται ἂ ἐῖπον ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Ἀναγκάζομαι ἐπιθυμῆσαι καλοῦ φαρμάκου. Δαβὶδ ὁ ὅσιος, καὶ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ὅσιος, τῶν δέκα ἐντολῶν ἐν μιᾷ ὑποθέσει τρεῖς παρέβη. Ἐπειδὴ οὐκ ἐλάττωσεν, εἰπωμέναν καὶ σαφέστερον. Γέγονε μοιζεία, καὶ φόνος, καὶ ἐπιθυμία ἀλλοτρίας γυναίκας. Ἡμαρτεν ὁ δίκαιος ἄνθρωπος, καὶ ὁ Θεὸς κριτὴν αὐτὸν ἐποίησε τῆς ἰδίας ἀμαρτίας. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ βλέπομεν δοκὸν ἐν ὀφθαλμῷ ἡμῶν, χάρις δὲ ἐν ἀλλοτρίῳ, εἰσάγει αὐτῷ τὴν δίκην αὐτοῦ ὡς ἀλλοτρίαν, καὶ φησιν, ὅτι « Δύο ἄνδρες ἦσαν ἐν πόλει μιᾷ, ὁ μὲν πλούσιος, ὁ δὲ πέννης. Τῷ πλούσιῳ ὑπῆρχε πολλὰ· τῷ δὲ πέννῃ ἀμνάς μία, ἣ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ ἐκάθευδε (τοῦτο δὲ γυναικὸς μυστήριον), μετ' αὐτοῦ ἦσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου αὐτοῦ ἐπινεν. Ἦλθε, φησὶ, ξένος τῷ πλούσιῳ· » καλῶς δὲ ὅτι « ξένος· » οὐ γὰρ ἐν τοῦτοις εἶχε συνήθειαν ὁ Δαβὶδ. « Ἦλθεν οὖν αὐτῷ ξένος. Ἐόσας, φησὶ, τῷ ξενίῳ ἄφ' ὧν εἶχε θύσαι, τὴν μίαν ἀμνάδα, φησὶ, τοῦ πέννῃτος ἀφαρπάσας θύει. » Ὅσον ἂν πῆσῃ ὁ ἰσχυρὸς, ταχέϊαν ἔχει τὴν ἀνάστασιν. Ἀνακατεῖ ὁ Δαβὶδ· ἦν γὰρ Δαβὶδ καὶ πεσών. « Ζῇ Κύριος, ὁ ξένος θανάτου ἐστίν ὁ ποιήσας τοῦτο. » Ἀπεφῆκετο αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ. Ὡς ἀπεφῆκετο, ἐφανερώσαν ὁ προφήτης τίς ἐστίν ὁ ἄνθρωπος. Εὐθὺς ἐπὶ τὸ φάρμακον ἐλήλυθεν· εἶδε τὸ τραῦμα· προσέφυγε τῷ ἱατρῷ. « Ἡμαρτον, » φησὶ, καὶ εὐθὺς ἡ ἴασις. « Καὶ ὁ Κύριος παρήνεγκέ σου τὸ ἀμάρτη-

A rit, eum poenitentiae beneficio revocari, palam est lapsis poenitentiae locum esse etiam post baptismum, sicque ea quae in Veteri leguntur, robur auctoritatemque ad astruendam poenitentiam habebunt. Alloquor velut attentos: unde et graviora attingo, ut semel lapsi, concepta spe bona, haudquamquam in peccato permaneamus. Non credidisti ei per exemplum probanti, Dei crede juramento. Dicit Deus: « Vivo ego, dicit Dominus ». Convenit autem Deo hoc iusjurandum. Quoniam enim non habebat majorem semetipso, jurat autem propter incredulitatem eorum qui poenitentiam abolent, « Vivo ego, dicit Dominus, » sed nemo absterreatur, quoniam « nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat ». Qui vivit, vivere te vult. Itane etiam cum Deus jurat, indignus est cui credatur? Neque verbo, neque exemplo, neque juramento credis? Crede factis. Ninive eversa non est: egit enim poenitentiam. Eversam eam non fuisse indigne ferebat propheta: enata est cucurbita. Excusat se tibi, ut memineris eum esse bonum. Vereor autem ne audias ab ipso: « An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? » Quis magis impius quam Achaab descriptus est? Velut legentibus loquor. Vineam praeter reliquas praedas, domino occiso, rapuit: descendit ad haeredium capiendum: descendit gaudens. Obviam venit qui tristitiam inferret, qui eum redargueret, propheta videlicet, non inimicus, sed velut parcens pronuntiavit non suam, sed Dei sententiam. Lata sententia, induit saccum, exiit dominium. Scriptum est enim quod ipse propheta, qui ad sententiam dicendam missus fuerat, audierit a Deo. Quoniam precatus est Achaab, veritus minas, non in ipsis diebus erunt quae dixi. Cogor remedium bonum exoptare. Sanctus ille David, vel post peccatum sanctus, ex decem praecipis tria in una causa transgressus est. Quoniam alloquimur vos, loquamur jam clarius. Factum est adulterium, et caedes, et concupiscentia alienae uxoris. Peccavit justus homo, et Deus ipsum proprii peccati constituit judicem. Et quoniam in nostro oculo trabem non videmus, videmus vero festucam in alieno, crimen ejus tanquam alienum ei proponit, et dicit: « Viri duo erant in civitate una, unus dives, alter pauper. Diviti erant multa: pauperi vero agna una, quae et in sinu ejus dormiebat, (hoc autem uxoris erat mysterium), manducabat cum ipso, et de poculo ejus bibebat. Venit, inquit, hospes ad divitem; » recte vero dicitur « hospes; » David videlicet his non assueverat. Venit igitur ad eum hospes: Parcens ille, inquit, hospiti mactare de his quae habebat, unam illam, inquit, pauperis agnam abreptam mactat. Quantumvis sane cadat fortis, cito resurgit. Rem moleste fert David, erat enim David et in

⁶⁴ Ezech. xxxiii, 11. ⁶⁵ ibid. ⁶⁶ Joan. iii, 40. 16 seqq. ⁶⁷ ibid. 29. ⁶⁸ II Reg. xi, 15 seqq.

⁶⁹ Joan. iv, 6. ⁷⁰ Matth. xx, 15. ⁷¹ III Reg. xxi, 14. ⁷² Matth. vii, 5. ⁷³ II Reg. xii, 1-4.

lapsu. « Vivit Dominus, dignus est morte qui fecit hoc ⁶⁶. » Sententiam in se ipso tulit. Hanc ubi tulit, declaravit propheta quis esset homo ille. Statim David accessit ad remedium : vidit vulnus, **605** ad medicum confugit. « Peccavi, » inquit, et statim adest medela : « Et Dominus transtulit peccatum tuum ⁶⁷. » Quid enim vis, unumne peccatum imputari sanctis, an justitiam multam? Fecit peccatum, ut fecit etiam justitias multas. Quid justum est apud justum Deum, paucorumne meminisse, an multorum oblivisci? Sit statera, et qua mensura mensi fuerimus, admetientur nobis ⁶⁸. Si peccata plura sunt, sit peccator : justitiæ plures, sit justus. Unus et unus. Nam omnia nostra ex abundantiori judicantur. Et res una alba albore superatur ab altera : et dulci, si compæres aliquid aliud, dulcius est. Sic etiam justus sumus tanquam homines, non quod peccatum justitia sit. Unde Filius Dei justitia vocatur : nos vero participatione justitiæ justus sumus. Et Moyses aliquid lingua locutus est ⁶⁹, quod tamen non comprehensum est et tamen fuit tempus cum esset incredulus ⁷⁰. Non quemquam ut peccemus. Placuit Enoch Deo, inquit Scriptura ¹, postquam genuisset filium. Si postea placuit, potest placere qui non placuit.

3. Sed veniamus ad Novum Testamentum, licet occurrant adhuc nobis plura e Veteri. Nam et Manasses qui idola quadruplicem faciem habentia in templo Dei collocarat, ut undecunque quis ingrederetur, idola adoraret, acta pœnitentia revocatus est ex captivitate. Transeamus ad Novum, Ex illo namque, unde potissimum excludere volunt pœnitentiam, pœnitentia potissimum prædicatur. Interrogemus Servatorem, Cur venisti? et respondet : « Non veni, ut justos salvos faciam, sed peccatores, inquit ², ob pœnitentiam. » Sciscitemur ex ipso. Quid gestas in humeris? Ovem, inquit, perditam. Super quo gaudium sit in cœlo? Super aliquo peccatore, inquit ³, pœnitentiam agente. Angeli gaudent, et tu invidēs? Deus gaudens suscipit, et tu prohibes? Confugiamus ad Deum bonum alacritate majore. Duo, inquit ⁴, erant filii (dicere mihi non potes pœnitentiam illam gentiliū fuisse : sed ambo erant filii qui sua ex æquo diviserant). Junior quod habebat consumit : justus cum esset, excidit. At consumptis omnibus venit ad pœnitentiam, et ad patrem properat, et patri occursurus, cogitat quid sit ei dicturus. « Peccavi, inquit, in te, et coram cœlo ⁵. » Hæc apud se statuit, nec latuit

μα. » (71) Τί γὰρ βούλει, ἐν ἀμάρτημα λογιζοῖσθαι ὅσiois, ἢ πολλὴν δικαιοσύνην; Ἐποίησεν ἀμαρτίαν, ἀλλ' ἐποίησε καὶ πολλὰς δικαιοσύνας. Τί δίκαιον παρὰ δικαίῳ Θεῷ, τῶν ὀλίγων μνημονεύσαι, ἢ τῶν πολλῶν ἐπιλανθάνεσθαι; Ἐστὼ ζυγὸς, καὶ ᾧ μετροῦμεν, μετρηθῆσεται ἡμῖν. Εἰ πλεονα τὰ ἀμαρτήματα, ἔστὼ ἀμαρτωλὸς· εἰ δὲ πλεονα τὰ δικαίωματα, ἔστὼ δίκαιος. Εἰς καὶ εἰς. Τὰ γὰρ παρ' ἡμῖν πάντα ἐκ τοῦ πλεονος λέγεται. Καὶ τοῦ λευκοῦ ἐστὶ λευκότερον, καὶ τοῦ γλυκεροῦ εἰς σύγκρισιν ἄλλο γλυκύτερον. Οὕτως καὶ οἱ δίκαιοι ἐσμεν ὡς ἄνθρωποι, οὐχ ὡς ἡ ἀμαρτία δικαιοσύνη. Ὅθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη ἀκούει· ἡμεῖς δὲ μεταλήψαι δικαιοσύνης δίκαιοι. Καὶ Μωϋσῆς ἐλάλησέ τι τῇ γλώττῃ, ἀλλ' οὐκ ἀπελήφθη τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ Ἀβραὰμ εὐρίσκεται πιστὸς, καὶ **B** ἐστὶν ὅπου ἠπίστανσεν. Οὐ τῶν δικαίων κατηγορῶ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν δοξάζω. Οὐ προτρέπομαι, ἵνα ἀμαρτήσωμεν. Ἦρσεν Ἐνὼχ τῷ Θεῷ, λέγει ἡ Γραφή, μετὰ τὸ γεννηθῆαι τὸν υἱόν. Εἰ μετὰ ταῦτα ἤρσεν, ἐστὶν ἀρεταὶ μὴ ἀρεσκόμενον.

historia. Et Abraham invenitur fidelis fuisse ⁶⁶, accuso justos, sed Deum gloria afficio. Non invito

accuso justos, sed Deum gloria afficio. Non invito

inquit Scriptura ¹, postquam genuisset filium. Si

3. Ἀλλ' ἐλθωμεν ἐπὶ τὴν Καινὴν, ἐτι πλεονα

ἔχοντες ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς. Καὶ γὰρ Μανασσῆς ὁ τε-

τραπρόσωπα (72) εἰδὼλα ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ θεῖς,

ἐν ᾧ ὅθεν ἂν τις εἰσελθῇ τοῖς εἰδώλοις προσκυνήσῃ,

μετανοήσας ἀνεκλήθη ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. Ἐλθωμεν

ἐπὶ τὴν Καινὴν. Ἀφ' ἧς γὰρ μάλιστα θέλουσιν ἀπο-

C κλεισθαι τὴν μετάνοιαν, ἀπ' αὐτῆς μάλιστα κηρύττε-

ται ἡ μετάνοια. Πυνθανώμεθα τοῦ Σωτῆρος, τί ἤλ-

θεις; καὶ ἀποκρίνεται· Ὁὐκ ἤλθον δικαίους σῶσαι (73),

ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς, φησὶν, εἰς μετάνοιαν. Ἐξετάσω-

μεν αὐτόν, τί βαστάζεις ἐπ' ὧμων; Ἀπολωλὸς, λέ-

γει, πρόβατον. Ἐπὶ τίνος γίνεται χαρὰ ἐν οὐρανῷ;

λέγει, Ἐπὶ τίνος ἀμαρτωλοῦ μετανοοῦντος. Ἀγγελοι

χαίρουσι, καὶ σὺ βασκαίνεις; Ὁ Θεὸς χαίρων δέχε-

ται, καὶ σὺ κωλύεις; Σφοδρότερον προσφευγώμεθα

ἀγαθῷ Θεῷ. Δύο, φησὶν, ἦσαν, ἀμφοτέροι υἱοὶ (οὐ

δύνασαι μοι εἰπεῖν, ὅτι ἡ ἀπὸ Ἑλλήνων ἐστὶν ἡ ὧδε

μετάνοια, ἀλλ' ἀμφοτέροι υἱοὶ, ἐξ ἰσοῦ μερίσαντες).

Ἀναλίσκει ὁ εἰχεν ὁ νεώτερος· δίκαιος ὢν, ἐκπίπτει.

Ἀναλίσκας δὲ πάντα, ἦλθεν ἐπὶ μετάνοιαν, καὶ σπεύ-

D δει (74) πρὸς τὸν πατέρα, καὶ μελετᾷ, πατρὶ ἀπαν-

τήσων, τί εἰποι. Ἐμάρτον, εἶπεν, ἐπὶ σοί, καὶ ἐμ-

προσθεν τοῦ οὐρανοῦ. Ταῦτα ἐβουλεύσατο, οὐκ ἔλαθε

τὸν ἀγαθὸν πατέρα. Ἦλθεν ἀπολογησασθαι, ἀπήντη-

σεν ὁ αἰσχυρόμενος (75). Μόνον θέλησον, καὶ αὐτὸς

⁶⁶ Il Reg. xii, 5. ⁶⁷ ibid. 15. ⁶⁸ Matth. vii, 2. ⁶⁹ Exod. iv, 13, 14. ⁷⁰ Gen. xv, 6. ⁷¹ Gen. xvi, 17. ⁷² Gen. v, 22. ⁷³ Matth. ix, 13. ⁷⁴ Luc. xv, 5-7. ⁷⁵ Luc. xv, 11. ⁷⁶ ibid. xxi,

(71) Quæ hoc loco traditur doctrina ut sanæ theologie, ita veritati prorsus est contraria; nec satis mirari queo Combefisium, qui, ut ejus verbis utar, eam cum aliis Basilianis conciliare conatur. Certe si ex nulla alia re, at ex perversitate doctrinæ tam novæ quam Basilio indignæ discere ei licebat, orationem ejusmodi Basilio Magno tribui nec debere, nec posse.

(72) Legas velim Ducei eruditissimam notam in illud. ὁ τετραπρόσωπα.

(73) Σῶσαι, si credamus Combefisio, hoc loco est καλέσαι, non veni, ut vocem justos, sed peccatores ad pœnitentiam.

(74) Εἰδοὶ καὶ εἰ σπεύδει. Voculam ei delevimus, exemplum Combefisii secuti.

(75) Illud, ἀπήντησεν ὁ αἰσχυρόμενος, ita inter-

προσπαντῇ. Ἀρχεται λέγειν, καὶ ὁ πατὴρ προσλαμ-
δάνεται. Κατανύει τὰ σπλάγχνα, καὶ μὴ ἀποκόψης-
τὴν ἐλπίδα. Ἐδέξατο, καὶ φησι· Θύσατε ταύρον, καὶ
στολὴν ἐξενέγκατε, καὶ ταύτην ἀρχαίαν, καὶ δακτύ-
λιον ἐν τῇ χειρὶ. Ταῦτα πάντα παρερμηνεύεται μὲν,
δηλοῖ δὲ συντόμως τὴν προτροπὴν τὴν ἀγαθὴν τοῦ
ὕποδεξαμένου, οὐ πρὸς ἃ θέλω, ἀλλὰ πρὸς ἃ λέγει. Εἰ
δὲ ἀγανακτεῖς, ὅτι δέχεται μετὰ τὸ βοσκήσαι χοίρους,
μετὰ τὸ ἀναλῶσαι πάντα, ἡγανακτήσῃς καὶ ὁ ἀδελφός,
ἀλλ' οὖν ἐδέξατο ὁ αἰσυνόμενος.

pavit porcos, posteaquam absumpsit omnia, indigne fers, indigne tulit et frater : contra ille hono-
rifice excepit.

4. Καὶ συκὴ γεωργουμένη, καὶ ἐν τρισὶν ἔτεσι
μὴ δοῦσα καρπὸν, ἀφείθη, καὶ οὐκ ἐξετμήθη ἐπ'
ἐλπίδι τοῦ δοῦναι. Δεσπότης χαρίζεται, καὶ οὐ
ἀντερεῖς· Μὴ γὰρ ἴδια πράγματά τις ἐαυτοῦ ἀρπά-
ζει· Εἰ δὲ χαρίζεται ὁ Θεός, τίς ὁ ἀντιλέγων· Ἐπεὶ
διδασκόμεν εὐχεσθαι· « Ἀφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα
ἡμῶν, διότι ἀφήκαμεν καὶ ἡμεῖς. » Σὺ ἀφίης, Θεός
οὐκ ἀφίης· Σὲ ἐποίησεν λατρὸν σεαυτοῦ. Ὁ μέτρω
ἀντιμετρεῖς, ἀντιμετρηθήσεται σοι. Ἀφίης, ἀφίησί
σοι. Ἀλλὰ οὐ ὁ πονηρὸς χρηστὴν, ὁ ἀγαθὸς οὐ πολὺ
μᾶλλον· Μετὰ ἀμαρτωλῶν (76) Ἰησοῦς, μετὰ νο-
σοῦντων ὁ λατρός. Ἀγανακτοῦσι Φαρισαῖοι, οἱ πα-
τέρες τῶν νῦν ἀγανακτούντων· οὐκ ἀποστρέφεται ὁ
ἐλεήμων. Εἰσῆλθεν εἰς οἶκον Φαρισαίου κληθεῖς· ἐπει-
τῆσεν αὐτῷ ἀμαρτωλὸς γυνὴ μὴ κληθεῖσα. Εἶδε τὴν
ἀμαρτίαν, προσῆλθε τῇ δικαιοσύνῃ· εἶδε τὴν νόσον,
ἀπῆλθεν ὅπου ὁ λατρός. Προσῆλθεν οὐ πρὸς προσ-
ώπῳ, οὐ γὰρ εἶχε παρῆρσιν· οὐκ ἐκράτησεν αὐτοῦ
χειρὰ, οὐ γὰρ ἐτόλμα· ἀλλ' ἐπὶ τοὺς πόδας, οὓς τοῖς
δάκρυσιν ἔπλυνεν, ἐξέβαλε τὰς τρίχας τότε μόνον
καλῶς, τὰς πολλάκις κακῶς φανείσας τότε καλῶς
ἐγύμνωσεν. Ὑπεγράφη καὶ τὸ προσφυγεῖν τοῖς
ποσὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἀνῆλθε πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ
φησιν· « Ἐγὼ μετ' ὑμῶν εἰμι. » Ὅποτε θέλεις,
πρόσφυγε θαρρῶν, βρέξον πόδας, ἐγγίξων ἐστί. Καὶ
ἦλθε παρὼν, καὶ ἀπῆλθε παρὼν. Ταῦτα ἀπὸ Καινῆς
ἀδελφὰ τῶν ἐν Παλαιᾷ. Τί κηρύττει ὁ Ἰωάννης·
Βάπτισμα μετανοίας. Καὶ διδάσκει ἐν παραβολαῖς,
οὐχ ἅπασι, οὐ οἷς, ἵνα πολλάκις διδασκόμενος μάθῃς.
Πέτρος τρίς ἀπαρνέεται, καὶ καίται ἐν θεμελίῳ. Παῦ-
λος ἀπὸ διωκτῶν κήρυξ. Ἀλλ' ἐνταυθὰ ἐστὶ ζήτημα.
'Αλλὰ τί λέγει αὐτός· « Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς
τὸν κόσμον, ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι·
ἐγώ. » Τὸ ἴδιον ἐλάττωμα φανεροί, ἵνα δείξῃ τὸ μέγε-
θος τῆς χάριτος. Ἀλλὰ Πέτρος εἰπὼν καὶ εὐλογη-
θεῖς, εἰπὼν, ὅτι « Ὑἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ » τοῦ ὕψιστου,
καὶ ἀκούσας, ὅτι « Πέτρα εἶ, » ἐνεγκωμιάσθη. Εἰ γὰρ
καὶ πέτρα, οὐχ ὡς Χριστὸς πέτρα, ὡς Πέτρος πέτρα·
Χριστὸς γὰρ ὄντως πέτρα ἀσάλευτος· Πέτρος δὲ διὰ

A bonum patrem. Excusaturus se accessit : obviam
ivit ille, habens ei honorem. Solum velis, et ipse
præcurrit. Incipit loqui, et pater admittit. Consi-
dera viscera, et ne abscondas spem. Excepit, et
ait : Mactate taurum, et stolam aserte, eamque
primariam, et annulum in manum ipsius. Hæc
omnia in aliam quidem sententiam exponuntur :
sed tamen compendio significant bonam 606 sus-
cipientis cohortationem, non ad ea quæ volo, sed
ad ea quæ dicit. Quod si suscipi hunc, posteaquam

4. Et ficus quæ colebatur, et annos tres fructum
non dederat, dimissa est, nec excisa ob spem futuri
fructus. Dominus condonat, et tu contradicis ?
Num quisquam est qui res sibi proprias rapiat ?
Quod si Deus indulget, quis est qui contradicat ?
Alioqui discamus orare : « Dimitte nobis debita
nostra quoniam dimisimus et nos ». Tu dimittis,
et Deus non dimittit ? Te tui ipsius fecit medicum.
Qua mensura mensus fueris, remetietur tibi. Di-
mittis : dimittit tibi. Tu malus cum sis, tamen benigne
agis ; nonne multo magis is qui bonus est ? Ver-
satur Jesus cum peccatoribus, medicus cum infir-
mis. Indignantur Pharisei, patres eorum qui hunc
indignantur ; non aversatur misericors. Ingressus
est in domum Pharisei, vocatus ; ingressa est post
illum mulier peccatrix non vocata. Vidit peccatum,
ivit ad justitiam ; vidit morbum, abiit eo,
ubi erat medicus. Accessit non ad faciem, neque
enim usque adeo audax erat ; non ipsius apprehendit
manum, non enim audebat : sed ad pedes, quos
lacrymis lavabat, effudit comam tunc solum
honeste ; eam plerumque turpiter ostensam, tunc
honeste nudavit. Datum tibi est exemplum, ut ad
pedes Jesu confugas. Rediit ad Patrem, sed dicit :
« Ego vobiscum sum ». Quodcumque libuerit,
confugito confidenter, riga pedes, propinquus
est. Et venit præsens, et abiit præsens. Hæc
quæ ex Novo Testamento desumpta sunt, iis quæ
in Veteri comperiuntur germana sunt et affinia.
Quid prædicat Joannes ? Baptismum poenitentiae.
Atque in parabolis docet, non semel, non bis, ut
dum sæpe doceris, discas. Petrus ter negat, ta-
men in fundamentis collocatur. Paulus ex perse-
cutoribus factus est prædicator. Sed hic questio
est. Quid vero dicit ipse ? « Jesus Christus venit in
mundum, ut peccatores salvos faceret, quorum
primus sum ego ». Declarat suum ipsius vitium,
ut gratiæ ostendat magnitudinem. At dixerat
Petrus, et benedictionem consecutus fuerat ;

* Matth. vi, 12. * Matth. vii, 2. * Luc. vii, 37 seq. * Matth. xxviii, 20. * Deut. iv, 7.
** I Tim. i, 15.

pretatur Combefisius : Occurrit, cui is pudore fue-
rat, qui ejus offensus luxuria, cui ille probro fuerat :
quarum interpretationum mihi nulla placeat. Existi-
mo verbum αἰσχύνεσθαι hoc loco summi pro eo quod
est revereri, honorem habere : quasi dixisset auctor :
pater filio occurrit honorifice. Quod sequitur, τὴν

PATROL. GR. XXXI.

προτροπὴν τὴν ἀγαθὴν, etc., id quoque explanat
Combefisius : ego autem hanc orationem tanti non
facio, ut in ea explananda multum laboris ac in-
dustriæ ponere velim.

(76) Editio Paris. κατὰ ἀμαρτωλῶν, male. Editio
Basil. μετὰ ἀμαρτ., recte.

dixerat : « Filius es Dei » altissimi ¹² : cumque audisset : « Petra es ¹³ », præconio nobilitatus est. Quamquam autem petra est, non ut Christus petra, sed ut Petrus petra : Christus enim vere petra est inconcussa : Petrus vero propter petram. Nam Jesus dignitates suas largitur, nec exhauritur : sed quæ tribuit, retinet. Lux est. « Vos estis lux mundi ¹⁴ ». Sacerdos est ; facit sacerdotes. Ovis est. « Ecce mitto vos sicut oves in medio luporum ¹⁵ », Petra est, petram facit, et servis dat sua. Hoc enim iudicium est divitis, habere et tribuere. Verum qui apud nos divites sunt, cum largiuntur, ea quæ habent imminuunt. Divites enim non sumus, nam aliena possidemus. Ille vero sic dives est, ut quantumcunque largitus fuerit, tantum nihilo secius dives permanet, velut fons perennis. Quantumcunque hauseris, non decrescit fluentum. Imo non velut fons : nullum enim apud nos exemplum naturæ illi potest comparari. Quare cum habeamus dignum **607** nihil, minoribus utimur, ut ignota utcunque cognoscamus. Negat ter Petrus, non ut Petrus cadat, sed ut et tu habeas consolationem. Flevit ; lacrymæ eum qui nostri miseretur, flexerunt. Nam bonum erat propositum animi. Ubique solus constitetur. « Spiritus quidem promptus : caro vero infirma ¹⁶ ». Qui finxit, figmentum novit ¹⁷, portatque infirmitates, condonans delicta.

5. « Memento, Domine, inquit, quod pulvis sumus ¹⁸ ». Ecquid enim est iustitia nostra? Vere magnus erat Abraham. Ita erat magnus, quoniam terra est et cinis ¹⁹. Qui enim cognoscit quantum intersit Deum inter et homines, novit seipsum. Audi et alias beatitudines. « Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata ²⁰ ». Deus beatos prædicat, et tu prohibes? Loquuntur ne Scripturæ uti volumus? debemusne obtemperare ita, ut scriptum est? Atque hæc contra nos. Contentio quæ spem amputat, bona non est. Sed quia veniam post baptismum pollicemur (hoc enim maxime communit adversus scelus), scribit Apostolus in priore Epistola ad Corinthios : « Scortatio omnino inter vos nominatur, et talis scortatio qualis nec inter gentes nominatur ²¹ ». Audistis mali magnitudinem, etiam late sententiæ vehementiam audite. « Congregatis vobis, inquit, et meo spiritu, in virtute Christi, tradatur qui huiusmodi est Satanæ, in interitum carnis, ut spiritus salvus sit ²² ». Castigat, non enim tanquam inimicus rejicit. In priore quidem Satanæ tradidit ; in posteriore vero nihil priori contrarium scribit, « Confirmetur in illum charitas, ne tristitiæ nimietate pereat qui ejusmodi est ²³ ». Solvit etiam indissolubilia Apostolus. Tunc jubet talem Satanæ tradere ; postea de eodem scribens, ac veniam dans, ait : « Ut ne circumveniamur a Satana ²⁴ ». Nam si quem nostrum rapuit, jam nos

τὴν πέτραν. Χαρίζεται γὰρ Ἰησοῦς τὰ ἑαυτοῦ ἀξιώματα, οὐκ ἀποκενοῦμενος, ἀλλ' ἔχων ἃ διδῶσι. Φῶς ἐστίν. « Ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Ἱερεὺς ἐστὶ· ποιεῖ ἱερέας. Πρόδατόν ἐστιν. « Ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. » Πέτρα ἐστὶ· πέτραν ποιεῖ, καὶ τὰ ἴδια χαρίζεται τοῖς δοῦλοις. Τοῦτο γὰρ σημεῖον πλουσίου, τὸ ἔχειν καὶ χαρίζεσθαι. Ἀλλ' οἱ παρ' ἡμῖν πλούσιοι χαριζόμενοι ἐλαττοῦσιν ἃ ἔχουσιν. Οὐ γὰρ πλούσιοι, ἀλλότρια γὰρ κεκτήμεθα. Ὁ δὲ οὕτως πλουτῶν, ὅσα ἐὰν χαρίζεται, τοσοῦτον μένει πλούσιος ὢν ὥσπερ πηγὴ ἀένναος. Ὅσον ἐὰν λάβῃς, οὐκ ἀπομειοῦται τὸ βεῖμα. Καὶ οὐκ ὡς πηγὴ· οὐδὲν γὰρ ἀξίον ὑπόδειγμα τῶν παρ' ἡμῶν ἐκείνης τῆς φύσεως. Ἀλλὰ μὴ ἔχοντές τι ἀξίον, χρώμεθα τοῖς ἐλάττοσιν, ἵνα ὅπωςδὴποτε γινώμεν τὰ ἀγνοῦστα. Τρις ὁ Πέτρος ἀρνεῖται, οὐκ ἵνα Πέτρος πέσῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ σὺ σχῇς (77) παραμυθίαν. Ἐδάκρυσεν, ἔκαμψε τὰ δάκρυα τὸν ἐλεημονα ἡμῶν. Ἡ γὰρ προθυμία ἦν ἀγαθή. Πανταχοῦ ὁμολογεῖ μόνος. « Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἦ δὲ σὰρξ ἀσθενής. » Οἶδεν ὁ πλάσας τὴν πλάσιν, καὶ βαστάζει τὰ ἀσθενήματα, συγχωρῶν τὰ παραπτώματα.

5. « Μνήσθητι, φησὶ, Κύριε, ὅτι χοῦς ἐσμεν. » Τί γὰρ ἡμῶν ἡ δικαιοσύνη; Μέγας ἦν ὄντως Ἀβραάμ. Οὕτως ἦν μέγας, διότι γῆ ἐστὶ καὶ σποδός. Ὁ γὰρ γινώσκων ὅσον μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, οἶδεν ἑαυτόν. Ἄκουε καὶ ἄλλους μακαρισμούς. « Μακάριοι ὧν ἀφείθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀμαρτίαι. » Θεὸς μακαρίζει, καὶ σὺ ἀποκαλύψεις ; Ἄρα πότερον ὡς βουλόμεθα λέγουσιν αἱ Γραφαί, ἢ ὡς γέγραπται ὀφειλομένον ἀκολουθεῖσαι ; Καὶ ταῦτα καθ' ἡμῶν. Οὐ καλὴ ἡ φιλονεικία, ἐλπίδα ἀποκόπτουσα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπαγγελλόμεθα μετὰ τὸ βάπτισμα συγχώρησιν (τοῦτο γὰρ τὸ συνεκτικώτατον πρὸς τὴν κακουργίαν), γράφει ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ πρὸς Κορινθίους, ὅτι « Πορνεία ὅλως ἐν ὑμῖν ὀνομάζεται, καὶ τοιαύτη πορνεία ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται. » Ἠκούσατε τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ, ἀκούσατε καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀποφάσεως. « Συναχθέντων, φησὶν, ὁμῶν, καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ, παραδόναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ἐλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ. » Παιδεύει, οὐ γὰρ ὡς ἐχθρὸς ἀπορρίπτει. Ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ τῷ Σατανᾷ παραδédωκεν· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ γράφει οὐδὲν τῇ προτέρᾳ ἐναντίον. « Κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην, μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λύπης ἀπάληται ὁ τοιοῦτος. » Ἐλυσεν καὶ τὰ ἄλλα ὁ Ἀπόστολος. Τότε λέγει παραδόναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ· μετὰ ταῦτα περὶ τοῦ αὐτοῦ γράφων καὶ συγχωρῶν, φησὶν· « Ἵνα μὴ πλεονεκτῇ ὥμεν ὑπὸ Σατανᾷ. » Ἐὰν γὰρ λάβῃ τινὰ ἡμῶν, καὶ

¹² Matth. xvi, 16. ¹³ ibid. 18. ¹⁴ Matth. v, 14. ¹⁵ Matth. x, 16. ¹⁶ Matth. xxvi, 41. ¹⁷ Psal. cii, 14. ¹⁸ ibid. ¹⁹ Gen. xlviii, 27. ²⁰ Psal. xxxi, 1. ²¹ I Cor. v 4. ²² ibid. 4, 5. ²³ II Cor. ii, 6, 7. ²⁴ ibid. 11.

(77) Ita hunc locum emendat Combefisius, ut pro καὶ συσχῇ legat καὶ σὺ σχῇς, quem sequimur.

ἐπλεονέκτευσεν ἡμῶν. Ἐξέρχεται πρόβατον ἀπὸ ποιμνῆς, λύκων γίνεται βορά. Εἰσάγαγε, ἵνα φύγῃ τὴν ἐπιβουλὴν ὥσπερ οἱ ἀγαθοὶ ποιμένες, καὶ ἀρθῇ τὸ πρόβατον, δέρμα γούν σπύδουσι λαβεῖν. Εἰ δέρμα νεκροῦ καλὸν ἀποσπάσαι (78), ψυχὴν ἀπὸ στόματος λύκου οὐκ ἄξιον λαμβάνειν; Καὶ ἐν πολέμῳ τιτρώσκειται ἀριστεύς, καὶ οὐχ ὅτι ἐτρώθη, διὰ τοῦτο οὐ στέφεται· ἀλλ' ἔλαβε τραύματα πολλὰ ἐργασάμενος. Τὸ μὲν ἐν λογίζεται κακὸν, τὰ δὲ πολλὰ ἀγαθὰ οὐ λογίζεται Θεός; Πόσοι μάρτυρες, πρῶτον ἀρνησάμενοι, τὸ δεύτερον ἀνεκαλέσαντο τὴν ἥτταν; Ἄλλ' ἀρνησάμενοι οὐχ ἑτῆρι διανοή, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ. Ἡ σὰρξ γὰρ ἀσθενής. Ἀπαρνούμενος ἐκπίπτει, πάλιν ὁμολογῶν ἀνακαλεῖται. Οὐ γὰρ τὰ κακὰ φυλάττει ὁ Θεός, τὰ δὲ καλὰ ἀθετεῖ. Καὶ βασανιζόμενός τις, πολλάκις ἐνέδωκε, μὴ ἐνεγκῶν, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον. Ἄλλα κατενεχθεὶς, καὶ ἀνυσιν λαβὼν, ἀνακαλεῖται. Τὸ μικρὸν ῥῆμα φυλαχθήσεται αὐτῷ, αἱ δὲ βάσανοι οὐκ ἀριθμηθήσονται; Ἄλλὰ Θεὸς κριτὴς, οὐκ ἀνθρώπων ἡ τόλμα. Τολμᾷ νομοθετεῖν Θεῷ, ὃς οἶδε τὴν ἀσθένειαν, καὶ χορηγεῖ τὴν βοήθειαν, καὶ δώσει τὴν νίκην; Πόσοι οὐκ ἀπὸ καλοῦ βίου ἐμαρτύρησαν; Ἄρα ἐπειδὴ ἐπέστρεψεν ἐπιθυμία, ἀποστερηθήσονται τῶν καμάτων; Οὐκ ἄγγελοι ἔσμεν, ἀλλ' ἄνθρωποι· καὶ πίπτομεν καὶ ἐγειρόμεθα, καὶ πολλάκις τῆς αὐτῆς ὥρας. «Καὶ ἀστὴρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ.» Διὰ τί; Εἰ γὰρ μέτρον τί ἐστὶ τῆς δικαιοσύνης, πάντες ὀφείλουσι τὸ ἴσον ἔχειν· εἰ δὲ οἱ μὲν λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, οἱ δὲ αὐγάζουσιν ὡς ἀστὴρ, οἱ δὲ κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἀστέρων λάμπουσι, ὅγλον, ὅτι ἄλλος ὑπερέχει· ὁ δὲ ἐλαττωμένος ὅγλον ὅτι ἔχει μικρὰ ἀμαρτήματα. Εἰ δὲ οὐδενὸς ἀμαρτήσαντος ἡ ἀφesis, ἡ διαφορὰ ἦν ἐν τῇ ποιικιλίᾳ (79).
peccatis parvis obnoxium esse. Quod si nemini

6. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀναγκαῖόν ἐστι δεῖξαι μετὰ τὸ βάπτισμα σωζομένους τοὺς παραπεσόντας, φοβούμενος λέγω, μὴ παρὰ τὸ ἐμὸν βούλημα ἀποστήτε· πάνυ γὰρ θέλω τοὺς λαμβάνοντας τὸ βάπτισμα μὴ ἀμαρτάνειν. Εἰ δὲ παραπίπτοιεν ποτὲ τινες μὴ βουλόμενοι, οὐ βούλομαι ὁ βούλονται οἱ τὴν μετάνοιαν ἀναιροῦντες, μὴ βουλόμενοι συναποθάνειν ἡμᾶς τῷ σταυρῷ· ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος, καὶ συναφῆναι αὐτῷ, καὶ μηκέτι ζῆν ἀμαρτία, τοῦτο μὲν βούλομαι. «Οὐκ ἀθετῶ δὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ὁ Γαλάταις γράφων ὁ Ἀπόστολος φησιν, ὅτι ἔλαβον Πνεῦμα. Μὴ τούτου ἐναργέστερον ζητεῖς; Ἄλλ' ἐπιφέρει· Οὕτως ἀνὴρτοί ἐστε, ἐναρξάμενοι Πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε. Ὁ οὐκ οὐκ εἰλήφασιν Πνεῦμα. Καὶ πάλιν· Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν παρ' ἡμῶν ἐξ ἔργων νόμου τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; Ἐτρέχετε καλῶς.» Βλέπετε πόσα πλεονεκτήματα. Ἄκουε τὰ ἀμαρτήματα. «Νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε, ἐξέπεσate ἀπὸ Χριστοῦ.» Εἶδες αὐτοὺς ἔχοντας τὸ Πνεῦμα· ἤκουσας, ὅτι· Κατηργήθητε

A circumvenit. Egre ditur ovis ex caula, luporum fit pabulum. Introduc, ut insidias effugiat. Ita boni pastores, etiamsi rapta ovis sit, vellus saltem recuperare student. Si vellus mortuæ abstrahere bonum est, animam ex ore lupi eripere res nihili est? Et victor in bello vulneratur, nec ob id non coronatur, quod vulneratus est: sed laboribus multis perfunctus, vulnera accepit. Unumne malum reputat Deus, multa vero bona non reputat? Quot martyres qui primum negarant, rursus redintegrata pugna cladem resarsere? Negarant autem non animo, sed lingua. Caro namque infirma est. Excidit qui abnegat; rursus, cum constitetur, instauratur. Nec enim mala observat Deus, bona vero nullo loco numerat. Et cum quis torqueretur, plerumque cessit, cum ferre non posset, non commutans voluntatis propositum, sed labore victus. At dimissus, ac requiem nactus, restauratur. Servabiturne dictum breve adversus illum, tormenta vero non enumerabuntur? At Deus iudex est, non hominum audacia. Audes legem præscribere Deo, qui infirmitatem novit, et suppeditat auxilium, dabitque victoriam? Quot sunt qui post vitam malam martyrium 608 sustinuerunt? Num quoniam cupiditas illexit, privabuntur laboribus? Non angeli sumus, sed homines, et cadimus et resurgimus, idque sæpenumero hora eadem. «Et stella a stella differt in gloria 22.» Quam ob causam? Etenim si mensura quædam est justitiæ, debent omnes æque justi esse: sin alii fulgent ut sol, alii splendent ut luna, alii autem pro astrorum discrimine coruscant, perspectum est alium ab alio superari: qui autem superatur, liquet eum qui peccavisset, daretur venia, foret discrimen in

6. Sed quoniam demonstrare necesse est, lapsos post baptisma salutem consequi, non sine metu loquor, ne præter animi mei sententiam desciscatis: omnino enim cupio non peccare qui baptismum accipiunt. Quod si qui aliquando præter voluntatem lapsi fuerint, non volo quod volunt qui poenitentiam abrogant, nolentes nos una commori in cruce: sed quod Apostolus vult 22, nos una cum ipsa sepeliri, nec amplius vivere nos peccato; hoc ipsum volo. «Non abicio autem gratiam Dei,» ait Apostolus scribens ad Galatas 27, quod Spiritum acceperant. Num hoc manifestius quiddam queris? Sed infert: «Sic stulti estis, ut cum Spiritu cœperitis, nunc carne consummini 22.» Ergo Spiritum acceperant. Et iterum: «Hoc solum volo discere a vobis: ex operibus legis Spiritum acceperistis, an ex auditu fidei 22? Currebatis bene 22.» Videte quot prærogativæ. Audi peccata. Nunc carne consumminamini, excidistis

22 I Cor. xv, 41. 23 Rom. vi, 4. 24 Galat. ii, 21. 25 Galat. iii, 3. 26 ibid. 2. 27 Galat. v, 5, 7.

(78) Editio Basil. ἀποσπάσαι, recte. Editio Paris. ἀποσάσαι.

(79) Voculam οὐκ de suo addidit Combefisius.

a Christo. » Vidisti ipsos habere Spiritum : au-
disti illud, « Evacuati estis a Christo ²¹ : » simili-
ter quoque, « A gratia excidistis ²². » Quid
postea subjungit, locum dans instaurationi?
« Filii mei, quos iterum partorio ²³. » Semel
generat; sed qui semel generat, non recusat
etiam denuo gignere ad salutem. Quod si quis-
piam omnia alia animo malo agat, idipsum fuerit
impium. Homines vero qui Spiritum acceperunt,
qui bene cucurrerunt, tanta passi, periclitati, fru-
stra toleratis adversis, lapsi et evacuati, iterum
tamen regenerantur, ut rursus Dei formam reci-
piant. Num quidquam superest tibi, quod adver-
sus pœnitentiam opponas? Quis nos formavit?
Deus. Fecit nobis corpus, fecit nobis animam.
Contemnitis? Quis dedit nobis pharmacum vitæ?
Cur adhibentur lectiones? Ut desistamus a pecca-
tis. Cur irrigamur? Ut fructum afferamus. Quid
oramus? Ut dimittantur nobis peccata. Impona-
mus finem orationi. Quibusnam non est pœniten-
tia? Ille ipse est, qui pœnitentiæ spe male agens,
habet maleficii habitum, ac pœnitentia privatus
est. Spes est etiam post peccatum, est curatio
etiam post ulcus, sed manet cicatrix. Beatum
fuerit, ne vacillasse quidem : beatitudo altera,
reddita post plagam sanitas. Deo autem, qui initio
condidit, seque demittit ad infirmitatem, et pro-
positum servat, ac pœnitentiam largitur, per
eum qui nobis bona confert, Jesum Christum Domi-
num nostrum, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

609 EJUSDEM HOMILIA

*Adversus eos qui per calumniam dicunt dici a nobis
deos tres.*

1. Solatium magnum est animis qui ob concita-
tum in se odium affligantur, una cum Domino
odio haberi. « Si enim mundus vos odit, scitote,
inquit, quod me ante vos odio habuit ²⁴. » Qua-
propter si Dilectus odio habetur, quid est magni,
si nos apud homines quibus copiosa est odii supel-
lex, odio digni habeamur? Prohibeor loqui tristitium
recordatione, quæ animum subit; atque decedentes
lacrymæ vocem intercipiunt, cum cogito quod di-
lectione et pace nobis a Domino relicta, nequaquam
tamen quæramus quod relictum est. Donum est
quod oculos fugit, nec in quoquam reperitur. Cha-
ritas relicta est, sed pugna manet. Data concordia
est, sed odium accensum est. Magnum odii ro-
gum inter nos accendimus. Plangimus quisque priva-
tim, nec tamen convenit inter nos. Quis mihi dabit
theatrum universum orbem terrarum, et vocem
tuba validiorem, et lamentationes Jeremiæ, et la-

²¹ Galat. v, 4. ²² ibid. ²³ Galat. iv, 19. ²⁴ Joan. xv, 18.

(80) Pro ἄθεον legi debere ἄπορον putat vir do-
ctissimus Combef.

(81) Aliter in aliis codicibus inscribitur hæc ora-
tio : quas inscriptiones, cum sensu inter se non
dissideant, notare inutile foret. Hæc oratio in mo-
dum epistolæ scripta invenitur in aliquibus mss.
uti in Harl. et Clarom.

(82) Editi ψυχᾶς κεκαχωμέναις. Vox ψυχᾶς in

A ἀπὸ Χριστοῦ· ὁμοίως καὶ, « Τῆς χάριτος ἐξεπέ-
σατε. » Τί μετὰ ταῦτα ἐπιφέρει, διδοὺς τόπον ἐγκαι-
νισμού; « Τεχνία μου, οὗς πάλιν ὠδίνω. » Ἀπαξ ἦν
γεννήσας· ἀλλ' οὐχ ὁ ἀπαξ γεννήσας παραιτεῖται καὶ
ἐκ δευτέρου γεννῆσαι εἰς σωτηρίαν. Εἰ τὰ ἄλλα πάντα
τις κακουργήσει, τοῦτο αὐτὸ ἄθεον (80). Ἀνθρώποι
δὲ, λαβόντες τὸ Πνεῦμα, καλῶς τρέχοντες, τοσαῦτα
ὑπομείναντες, κινδυνεύσαντες, εἰκὴ ὑπομεινῶντες,
ἐκπεσόντες καὶ καταργηθέντες, πάλιν ἀναγεννῶνται,
ἵνα πάλιν μορφῇ Θεοῦ ἀναδέξωνται. Μὴ πάλιν ὑπο-
λείπεται σοὶ ἀντιλογία περὶ μετανοίας; Τίς ἡμᾶς
ἐπλασε; Θεός. Ἐποίησεν ἡμῖν σῶμα, ἐποίησεν ἡμῖν
ψυχὴν. Περιορᾷ; Τίς δέδωκεν ἡμῖν φάρμακον ζωῆς;
Διὰ τί ἀναγνώσματα; Ἵνα ἀποστῶμεν ἀμαρτημά-
των. Διὰ τί ἀρδευόμεθα; Ἵνα καρποφορήσωμεν. Τί εὐ-
χόμεθα; Ἵνα ἀπεθῶσιν ἡμῶν αἱ ἀμαρτίαι. Πληρῶ-
σωμεν τὸν λόγον. Τίσιν οὐκ ἔστι μετάνοια; Ὁ δ' ἐλ-
πίδι τῆς μετανοίας κακουργῶν κακουργίας ἔχει τὸν
τρόπον, καὶ ἀπεστέλλεται μετάνοιας. Ἔστιν ἐλπίς καὶ
μετὰ τὴν ἀμαρτίαν, ἔστιν ἱσὺς καὶ μετὰ τὸ ἔλκος,
ἀλλὰ μένει ἡ οὐλή. Μακάριον τὸ μὴδὲ διστάσαι· δεύ-
τερος μακαρισμός ἢ μετὰ τὴν πληγὴν ἱσὺς. Θεῷ δὲ
τῷ πλάστῃ ἐξ ἀρχῆς, καὶ συνερχομένῳ τῇ ἀσθενείᾳ,
καὶ φυλάττοντι τὴν προαίρεσιν, καὶ χαρίζομένῳ με-
τάνοιαν, διὰ τοῦ ἄγοντος ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ, Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

eum qui nobis bona confert, Jesum Christum Domi-
num nostrum, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

C

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΟΜΗΛΙΑ

*Πρὸς τοὺς (81) συκοφαντοῦντας ἡμᾶς, ὅτι τρεῖς
θεοὺς λέγομεν.*

1. Μεγάλῃ παράκλησις ψυχᾶς, οἷα τὸ μισεῖσθαι
κεκαχωμέναις (82), τὸ μετὰ Κυρίου μισεῖσθαι. « Εἰ ὁ
κόσμος γὰρ ὑμᾶς μισεῖ, γινώσχετε, φησὶν, ὅτι ἐμὲ
πρῶτον ὡμῶν μεμίσηκε. » Διὸ εἰ ὁ Ἀγαπή-της μισεῖ-
ται, τί μέγα, εἰ ἡμεῖς τοῦ μίσους ἀξιούμεθα παρ' ἀν-
θρώποις, οἷς περισσεύει τὸ κτῆμα τοῦ μίσους; Ἐπ-
έχει μου τὸν λόγον ἡ μνημὴ τῶν λυπηρῶν, ὑποτρέ-
χουσα τὴν καρδίαν (83)· καὶ προπίπτει τὸ δάκρυον
τὴν φωνὴν ἐπικόπτει, ὅταν ἐνθυμηθῶ, ὅτι ἀγάπης
καὶ εἰρήνης ἡμῖν παρὰ Κυρίου καταλειφθείσης, οὐ
ζητοῦμεν τὸ καταλειφθῆναι. Ἀφανές ἐστὶ τὸ δῶρον ἐν
οὐδενὶ εὐρισκόμενον. Ἀγάπη κατελείφθη· καὶ μάχη
ἐμπολιτεύεται. Ἐνῶσις ἐδόθη· καὶ μῖσος· ἐξήχθη. Με-
γάλην κατ' ἀλλήλων τὴν πυρκαϊάν τοῦ μίσους ἐξ-
ήψαμεν· ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ὀδυρόμεθα, εἰς ἀλλήλους
δὲ οὐ συμβιβαζόμεθα. Τίς μοι δώσει (84) θέατρον τὴν
οἰκουμένην ἡπασαν, καὶ φωνὴν σάλπιγγος εὐτονωτέ-
ραν, καὶ θρήνους Ἱερεμίου, καὶ δάκρυον δαφνίλης κα-

libris veteribus deest. Mox unus codex Combef.
μετὰ Κυρίου ἢ διὰ Κύριον μισεῖσθαι, una cum Do-
mino aut propter Dominum odio haberi : cui codici
favet Reg. tertius secundis curis.

(83) Antiqui duo libri τῇ καρδίᾳ.

(84) Codex Harl. ὥρη. Nec ita multo post mss.
plerique omnes ἡμῖν καταχεχμένην. Vox ἡμῖν de-
est in vulgatis.

ταρβῆσαι καρδίαν δδύναις συντετριμμένην, κατα-
χέασθαι κόνην τὴν νῦν ἐκ τῆς ἀτιμίας ἡμῖν κατακε-
χυμένην, πενθῆσαι τε τὴν κοινήν συμφορὰν, ὅτι ἐπι-
λέλοιπεν ἡ ἀγάπη ἡ ῥίζα τῶν ἐντολῶν; Διὰ τοῦτο
ἀκορέστω τῇ περιπλοκῇ τοῦ πνεύματος συμπερι-
πύσσομαι τοὺς παρόντας, ὅτι θέαμα ξένον ἔδειξαν
εἰς ἐνὶ συγκολλώμενοι (85). Γεγενήμεθα γὰρ καθ'
ἑαυτὸν ἕκαστος ὡς περ ἡ ψάμμος, οὐ συνημμένοι ἀλ-
λῆλοις, ἀλλ' ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν διηρημένοι. Οὕτε
γὰρ οἰκοδομὴν συστήναι, συνδέσμων ὑφαιρεθέντων,
δυνατόν· οὕτε Ἐκκλησίαν εἰς ὕψος αὐξήσθαι, μὴ
συνδεδεμένην τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγά-
πης.

2. Μικρὸν ἡμῖν μακροθύμως χρήσατε τὴν ἀκοήν,
οὐ πρὸς ἐπίδειξιν διαλεγόμενοις, ἀλλ' εἰς κοινωνίαν
τῶν λόπρῶν συμπεριλαμβάνειν ἐπαιγομένους· φέρει
γὰρ παραμυθίαν ὀδυρομένους (86) ἡ κοινωνία τῶν
στεναγμῶν. Τάχα δὲ καὶ πρὸς Κύριον ἐνωθεῖσα ἡμῶν
ἡ λύπη εὐτονώτερον ἂν διαβαίη. Ἡ ἕκαστος ἡμῶν καθ'
ἑαυτὸν εἰσακουσθήσεται διὰ τὴν ἐκ τῶν ἔργων ἀτο-
νίαν; Αὐτὸ τὸ (87) ὀρώμενον τῆς παλαιᾶς ἀγάπης
τῶν πατέρων ἐστὶ λείψανον. Τοῦτο γὰρ ἐνεκα ἑκαί-
νοι τὰς πανηγύρεις ταύτας ἐμψυχώσαντο, ἵνα τὴν ἐκ
τῶν χρόνων ἐγγινομένην ἀλλοτριώσιν διὰ τῆς τῶν και-
ρῶν ἐπιμιξίας ἀνανεοῦσθαι (88)· καὶ τοὺς τὴν ὑπερ-
ορίαν οἰκοῦντας, ἵνα τοῦτον καταλαβόντας τόπον,
ἑαυτοῖς ἀρχὴν φιλίας καὶ ἀγάπης τὴν συντυχίαν παρ-
έχουν. Τοῦτο πνευματικὴ πανήγυρις τὰ ἀρχαῖα ἀνα-
νεομένη· τοῖς μέλλουσιν ἀρχὴν παρεχομένη. Οὐ γὰρ
ἤλθομεν ὧνιν ποιήσασθαι διάμεψιν, ἀλλ' ἀγάπης
ἀλλήλοις δοῦναι ἀντάλλαγμα, πλήρη δοῦναι, καὶ πλή-
ρη λαβεῖν τὴν ἀγάπην. Ταῦτα οἱ πατέρες ἡμῶν κατε-
στήσαντο. Ἡμεῖς δὲ παραλαβόντες εἰς τί κατελή-
ξαμεν δεῖξει τὰ ὀρώμενα. Οἱ πλείστοι τῶν παρόν-
των κατὰ σκοποὶ μαλλὸν εἰσι κατὰ σκοποὶ τῶν λεγο-
μένων ἢ μαθηταὶ τῶν διδασκάλων (89). Καὶ λόγος
ἐπιζητεῖται οὐ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν παρόντων, ἀλλὰ
πρὸς ἐπήρειαν τῶν ἐφεδρευόντων. Κἂν μὲν τι λεχθῇ
συμβαῖον ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν ἐξοστρακισθέντων τὴν
γνώμην, ἀπῆλθε καταδεξάμενος ὡς τὸ ἴδιον εὐρύον παρ'
ἡμῖν. Ταῦτα ἐγγραφέσθω ταῖς ὑμετέραις καρδίαις.
Μαρτυρήσατε (90) τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἡμῖν πρὸς τοὺς
ἐπιτρολλοῦντας τὰ τοιαῦτα, ὅτι ἄρα ἡμεῖς τὴν πα-
λαιὰν ὥρεαν ἀνενοώσαμεθα.

στρις inscribantur. Reddite testimonium veritati et quod nos donum vetus instauravimus.

3. Ταῦτα γὰρ μὴ φοβούμενων τὸν Κύριον τὰ ῥή-
ματα, ἀνοιγόντων καθ' ἡμῶν στόμα (91), ὡς ἡμῶν
τρεις θεοὺς καταγγελλόντων. Ὁ τρεῖς θεοὺς κηρύττων

(85) Ita libri veteres. Editi eis ἐν συγχ. Mox duo mss. συνημμένοι πρὸς ἀλλήλους.

(86) Unus codex Combef. et Harl. ὠδυρομένοις.

(87) Editi διαβαίη ἑκάστου ἡμῶν καθ' ἑαυτὸν, εἰσα-
κούεσθαι διὰ τὴν ἐκ τῶν ἔργων εὐτονίαν, μὴ δυναμέ-
ων ἀλλήλοις ἐνωσθαι. Αὐτὸ τὸ. Codex Harl. cum
Combef. ut in contextu. Mox mss. ἐστὶ λείψανον.
Editi vero ἐστὶ λείψανον.

(88) Veteres aliquot libri et editi ἀνανεώσωνται...
παρέχουσιν. Codex Harl. ἀνανεοῦσθαι... παρέχουσιν.
Quod si quispiam malit ἀνανεώσωνται... παρέχουσιν,

A crymas uberes, quibus cor doloribus contritum di-
rumpam, pulveremque nobis nunc ignominiose
aspersum perfundam, et deplem calamitatem
communem? Quippe defecit mandatorum radi
charitas. Quapropter insatiabili spiritus amplexa
complector astantes, quod alter alteri conglutinati,
spectaculum insolitum exhibuerunt. Nam privatum
unusquisque velut arena effecti sumus, non sociati
inter nos, sed singuli inter nos divisi. Neque enim
detractis compagibus, potest aedificium consistere:
neque Ecclesia in altum crescere, pacis charita-
tisque vinculis non colligata.

2. Aures paulisper nobis patienti animo commo-
date, non ad ostentationem dicturis, sed ad id im-
pulsuris, ut vos in tristium societatem adjunga-
mus; nam societas gemituum affert solatium lu-
gentibus. Fortasse autem et tristitia nostra ad-
unata, vehementius ad Dominum transibit. Num
quisque nostrum ob languidam agendi rationem
privatim exaudietur? Quod conspiciamus, id anti-
quæ illius Patrum charitatis reliquæ sunt. Nam
illi eam ob causam publicos hos conventus adin-
venere, ut certis anni temporibus convenientes, in-
ductam temporum processu alienationem renova-
rent, iique qui dissiti sunt, si ad unum hunc lo-
cum accederent, sibi amicitiae atque dilectionis
initium congressum facerent. Hic est spiritualis
conventus, quo vetera renovantur, futuris initium
præbentur. Non enim venimus rerum venalium fa-
cturi permutationem, sed **610** charitatis commu-
tationem mutuum exhibitori, daturi charitatem
plenam, plenamque recepturi. Hæc sunt a patribus
nostris constituta. Nos autem qui ea velut per ma-
nus tradita accepimus, in quem statum degenera-
verimus, spectaculum præsens ostendet. Plurimi
eorum qui adsunt, magis sunt exploratores eorum
quæ dicenda sunt, quam discipuli eorum quæ do-
centur. Atque exquiritur concio, non ut astantes
ædificentur, sed ut insidiatores locum habeant ca-
lumniandi. Quod si forte dictum est quidpiam,
quod conveniat cupiditatibus eorum qui sententiam
explodunt, abiit qui audit, tanquam si id quod
suum est, apud nos reperisset. Hæc cordibus ve-
nobis, adversus eos qui talia divulgant, videlicet

D 3. Hæc enim sunt non timentium Dominum verba,
sed aperientium contra nos os, quasi nos deos tres
enuntiemus. Deos tres qui prædicat, quid querit in

legat oportet οἰκούντες... καταλαβόντες, ex gram-
maticorum præceptis.

(89) Sic mss. nostri. Editi vero τῶν δογμάτων.

(90) Codices nonnulli Μαρτυρήσατε. Alii duo
mss. Μάρτυρες ἔσεσθε, testes eritis. Editi Μαρτυρή-
σασθε. Statim editi πρὸς τοὺς ἐμὲ θρολλοῦντας. At
mss. aliquot πρὸς τοὺς ἐπιτρολλοῦντας.

(91) Codex Harl. Ταῦτα γὰρ στόματα μὴ φοβου-
μένων τὸν Κύριον ἀνοίγεται καθ' ἡμῶν. Mox mss.
Ἐκκλησία Κυρίου. Editi Ἐκκλησία Χριστοῦ.

ἐν ἁγία Domini? Alibi eorum multitudo, alibi religiosus Dei cultus. Qui tres dicit, audeat etiam dicere quatuor, numerum ad duodecim usque extendat. Quæ est igitur insania eorum qui exacutam linguam habent contra veritatem? Non sum pusillo animo ad reprehendendum, sed exspecto iudicium Christi. Illic mihi ex adverso sistentur, qui hanc calumniam consuunt: « Novit Dominus qui sint sui²²; » et, « Qui calumniatur pauperem, irritat eum qui fecit illum²³. » Si fidem Patrum trado, cur missis Patribus me bello petis? Si credo in Patrem, si confiteor Filium, si non reprobo Spiritum. Trinitatem qui confitetur, si deos tres nominet, abrogat baptismum, et fidem impugnatur. Quorsum mea persona supposita, Dominum bello impetis? Quis reliquit, ut baptizemus in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti²⁴? ego, an Dominus? Cujus sunt verba? præconis, an illius qui misit? Cur, quia personam meam calumniis facile obnoxiam reperis, ob me impugnas veritatem? ob me concutis fidei munimentum? Ego quidem expugnari facile possum: sed fides perstat inconcussa. « Unus Dominus²⁵, » disce ex verbis Pauli, non duo, aut tres. Etsi Filium Dominum nominavero, non in duos dominos, non in deos multos divisi dominationem. Dominus Pater, Dominus Filius: « Una fides²⁶, » cum Dominus unus sit. Unum uni comes est: uni Domino, una fides, uni fidei, « Unum baptismum²⁷. » Sic unum ex uno per unum confirmatur. Sed si non dejicio Spiritum, neque eum in servili ordine colloco, propterea calumpniam illam suscipio. Cave dicas quæ non dico, et videamus calumnie tuæ verisimilitudinem. Quid occultas tuam ipsius calumpniam? Mentiris, vir execranda, cum **611** ais deos tres a nobis prædicari, nec aperte dicis nos ipsos esse, qui eos qui Spiritum sanctum creaturam dicunt, anathemate ferimus. Hanc accusationem admitto, Eam ob causam ignem subibo et gladium exacutum. Sive rota collidat, sive tormenta in me moveantur, eadem animi persuasionem perferam tormenta, qua martyres hic jacentes coronas consecuti sunt. Itaque hoc me nomine accusa, quod non inter creaturas numero Spiritum sanctum. Quod si quid amplius dixeris, reddes rationem Judici. Modo legatur, « Cum venerit Paracletus²⁸; » tu vero inde

Α τί ζητεῖ ἐν Ἐκκλησίᾳ Κυρίου; Ἀλλαχοῦ πολυθεῖα καὶ ἀλλαχοῦ θεοσεβεία. Ὁ τρεῖς λέγων κατατολμάτω καὶ τεσσάρων· ἐκτεινάντω τὸν ἀριθμὸν εἰς δώδεκα (92). Τίς οὖν ἡ μανία τῶν ἡκονημένην γλῶσσαν ἔχόντων κατὰ τῆς ἀληθείας; Οὐ μικροψυχῶ πρὸς τὸν Ἐλεγχον, ἀλλ' ἐκδέχομαι τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον. Ἐκεῖ ἀντικαταστήσονται μοι οἱ τὴν ἐπήρειαν ταύτην βάπτοντες· « Οὐδὲ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· » καὶ, « Ὁ συκοφαντῶν πένητα παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν. » Εἰ μεταδίδωμι τὴν πίστιν τῶν Πατέρων (93), τί, παρ- εἰς τοὺς Πατέρας, ἐμοὶ πολεμεῖς; Εἰ πιστεύω εἰς Πατέρα, εἰ ὁμολογῶ τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ἀθετῶ τὸ Πνεῦμα. Εἰ ὁ Τριάδα ὁμολογῶν τρεῖς ὀνομάζει θεοὺς, ἀθετεῖ τὸ βάπτισμα, καὶ πολεμεῖ τῇ πίστει. Τί, τὸ ἐμὸν πρόσωπον ὑποθέμενος, πολεμεῖς τῷ Κυρίῳ; Τίς κατ- ελεῖπε βαπτίζειν εἰς ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος; ἐγὼ, ἡ Δεσπότης; Τίνος τὰ ῥήματα; κήρυκος, ἡ τοῦ ἀπιστελλαντος; Τί, τὸ ἐμὸν πρόσωπον εὐεπίθετον ταῖς συκοφανταῖς εὐρών, δι' ἐμοῦ πολεμεῖς τῇ ἀληθείᾳ; δι' ἐμοῦ κατασεῖς τὸ ὀχύρωμα τῆς πίστεως; Ἐγὼ μὲν σοι εὐάλωτος· ἡ δὲ πίστις ἀσειστος. « Εἰς Κύριος (94), » μάνθανε τοῦ Παύλου λέγοντος, μὴ δύο, ἢ τρεῖς. Κἀν ὀνομάσω Κύριον τὸν Υἱὸν, οὐκ εἰς δύο κυρίους, οὐκ εἰς πολλοὺς θεοὺς διεῖλον τὴν κυριότητα. Κύριος ὁ Πατὴρ, Κύριος ὁ Υἱός· « Μία πίστις, » ἐπειδὴ εἰς Κύριος. Ἐν ἐνὶ ἀκολουθεῖ· ἐνὶ Κυρίῳ μία πίστις, μὴ πίστις· ἐν βάπτισμα. Οὕτως ἐν ἐξ ἑνὸς δι' ἑνὸς βεβαιοῦται. Εἰ δὲ οὐκ ἀθετῶ τὸ Πνεῦμα, οὐδὲ ἐν τῇ δουλικῇ αὐτῷ τίθῃμι τάξει, διὰ τοῦτο τὴν συκοφαντίαν ἐκείνην ἐκδέχομαι. Μὴ λέγε ἢ μὴ λέγω, καὶ ἰδωμέν σου τῆς συκοφαντίας τὸ πιθανόν. Τί ὑποκρύπτεις σεαυτοῦ τὴν ἐπήρειαν; Ψεύδῃ, κατηραμένῃ (95), λέγων παρ' ἡμῶν τρεῖς θεοὺς καταγγέλλεσθαι, καὶ οὐ λέγεις ἐκ τοῦ προφανοῦς, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τοὺς κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντας ἀναθεματίζοντες. Ταύτην τὴν κατηγορίαν δέχομαι, Ἐπὶ τοῦτῃ πῦρ καὶ ξίφος ἡκονη- μένον ὑφίσταμαι. Κἀν ὁ τροχὸς καταβράσση, κἀν βασανιστήρια ἐπ' ἐμὲ κινήται, ἐν τῇ αὐτῇ πληροφορίᾳ δέχομαι τὰ βασανιστήρια, ἐν ἧ καὶ οἱ μάρτυρες οἱ ἐνταῦθα κείμενοι τῶν στεφάνων ἡξιώθησαν. Τοῦτο τοῖνον ἐγκάλει μοι, ὅτι μὴ ἐν τοῖς κτίσμασι συναριθμῶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Κἀν δὲ τι περιστὸν λέ- γοις, τῷ κυρίῳ λόγον δώσεις. « Ὅταν ἔλθῃ (96) ὁ Παράκλητος, » νῦν ἀνεγινώσχετο· σὺ δὲ ταῖς συκοφαν-

²² II Tim. II, 19. ²³ Prov. XIV, 31. ²⁴ Matth. XXVIII, 19. ²⁵ Ephes. IV, 5. ²⁶ ibid. ²⁷ ibid. ²⁸ Joan. XV, 26.

(92) Unus codex Combef. εἰς δώδεκάθεον. Ibidem libri Combefisiani ἀθεον καὶ ἐγγὺς τῆς δαιμονικῆς πλάνης τὸ πολυθεον.

(93) Editi εἰς τὴν τῶν Πατέρων πίστιν μεταδιδῶκα, cf. Codex Combef. cum Harl. ut in contextu, Reg. tertius ei τὴν, etc.

(94) Illud, εἰς Κύριος, addidimus ex libris antiquis. Mox editi Κύριον, οὐκ εἰς δύο... θεοὺς. Κύριος. At Colb. primus cum alio codice ita, ut edidimus. Hoc ipso in loco codices Combefisiani ὁ Υἱός. Κυριότης μία, ἀρχὴ γὰρ μία· εἰς Κύριος, μία πίστις. Ita in Reg. tertio legere pergimus, διὰ τοῦτο μία πίστις, ἐπειδὴ εἰς Κύριος. Ἐν ἐνὶ ἀκολουθεῖ· ἐν ἐνὶ

Κυρίῳ μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Οὕτως. Dominatio una, principium enim unum. Unus Dominus, una fides. Ob id una fides, quod unus Dominus. Unum uni abest: unum uni Domino, una fides, unum baptismum: in quibus omnibus, ut verum fatear, peregrinitatis aliquid olfacere mihi videor. Illud, μὴ πίστις, ex uno codice Combefisiano additum est.

(95) Editi ψεύδῃ κατηραμένῃ. Codices Combefisiani ψεύδῃ, κατηραμένῃ. Aliquanto post editi οὐ τὸ κτίσμα. At mss. οἱ τοὺς κτίσμα.

(96) Illud, Ὅταν ἔλθῃ, etc., restituiimus ex Combefisiani libris. Reg. secundus νῦν ἀνεγινώσχετο ὁ Παράκλητος.

ταίς ἀφορμῇν εἰς ἐπηρεϊαν τέθεικας. Παράκλητος, ὁ περὶ σοῦ παρακαλῶν. Δι' ὧν εὐεργετῇ, διὰ τούτων ἀγνώμονεϊς. Οὐ δέχῃ τοίνυν τοῦ Παρακλήτου τὴν εὐεργεσίαν. Ἡ οὐχὶ ὁ Κύριος ἑαυτῷ ταύτην τὴν προσσηγορίαν πρέπειν ἐνομοθέτησε; Ἐπέμψω ὑμῖν καὶ ἄλλον Παράκλητον. Ὁ καὶ ἄλλον εἰπὼν οὐχ ἑαυτὸν ἔδειξε πρὸ τοῦ ἄλλου; Εἰ ἀπ' ἑμαυτοῦ (97) λαλῶ, μὴ ἀκούετε μου· εἰ τὰ γεγραμμένα ἀναγινώσκω, ὑποκύψον τῇ ἀληθείᾳ. Ὁ τέλειος οὐτε μειοῦται, οὐτε αὐξεται. Εἰς ἀγέννητος ὁ Θεός· εἰς ὁ τούτου μονογενὴς ὁ Υἱὸς καὶ Θεός. Ὡς περὶ οὐκ ἔστι (98) συναγέννητος Θεὸς ἕτερος, οὕτως οὐδὲ συγγεγεννημένος Υἱὸς ἕτερος. Ὡς περὶ οὐ λόγῳ ὁ Πατήρ, οὕτως οὐδὲ λόγῳ ὁ Υἱός. Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱός· Θεὸς τέλειος (99) ὁ Πατήρ· Θεὸς τέλειος καὶ ὁ Υἱός. Ἀσώματος ὁ Πατήρ· ἀσώματος ὁ Υἱός, ἀσωμάτου χαρακτήρ, καὶ εἰκὼν ἀσώματος. Πιστεύετε, ὅτι γεγέννηται; Μὴ ζήτηι, Πῶς; Εἰ γὰρ ἐνδέχεται ζητεῖν, ὁ ἀγέννητος πῶς ἀγέννητος, ἐνδέχεται ζητεῖν, καὶ ὁ γεγεννημένος πῶς γεγέννηται· εἰ δὲ οὐ καταλείπει ζήτησιν ὁ ἀγέννητος, πῶς ἀγέννητος (1)· οὕτως οὐδὲ ὁ γεγεννημένος καταλείπει ζητεῖν, πῶς γεγέννηται. Μὴ ζήτηι τὰ ἀνεύρετα· οὐ γὰρ ἐρήσεις. Ἐάν γὰρ ζητῇς, παρὰ τίνος ἔχεις μαθεῖν; Παρὰ γῆς; Οὐχ ὑπεστήκει. Παρὰ θαλάττης; Οὐκ ἦν ὑγρά. Παρ' οὐρανοῦ; Οὐκ ἦν ἐπαρθεῖς. Παρ' ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστρῶν (2); Οὐ δεδιμουργήτο. Ἀλλὰ παρ' αἰώνων; Πρὸ αἰώνων ὁ Μονογενὴς. Μὴ ἐξέταξε τὰ μὴ ἀεὶ ὄντα ὑπὲρ τοῦ ἀεὶ ὄντος. Εἰ δὲ μὴ θέλεις, ἀλλὰ φιλονεικεῖς, καταγελῶ σου τῆς ἀνοίας, μάλλον δὲ κλαῖω σου τὴν τόλμαν.

Unigenitus. Ne interroga ea quæ non semper sunt, de eo qui semper est. Quod si nolis, sed contendas, derideo tuam amentiam: imo potius deploro tuam audaciam.

4. « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Τὸ, « ἦν, » περιγράφει τὸ, « οὐκ ἦν, » καὶ τὸ « Θεός, » περιγράφει τὸ, « οὐ Θεός. » Τοῖς γεγραμμένοις πίστευε, τὰ μὴ γεγραμμένα μὴ ζήτηι. Οὗτος ὁ Λόγος, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀνθρώπος ἐγένετο διὰ τὸν ἐκπεσόντα ἄνθρωπον Ἀδάμ. Διὰ τὸν Ἀδάμ ὁ ἀσώματος ἐν σώματι. Διὰ τὸ σῶμα ἔλαβε νέφος τὸ σῶμα ὁ Λόγος, ἵνα μὴ καταφλέξῃ τὰ ὀρώμενα. Συγκάτεβη σαρκί, ἵνα καὶ ἡ σὰρξ ἐκείνη συνεπαρῇ. Ὁ ἀόρατος ἐν ὁρατῷ, ἐν ὑποδύῃ τὰ ὀρώμενα. Ὡς ἄνθρωπος, ὑπὸ χρόνον· ὡς Θεός, πρὸ χρόνων. Τὸ, « ὡς, » οὐχ ὁμοίῳσει, ἀλλ' ἀληθεῖα κατ' ἀμφοτέρω Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Θεὸς ἦν, ἄνθρωπος (3) ἐγένετο κατ' οἰκονομίαν. Οὐ πρότερον τὸ, « ἐγένετο, » καὶ τότε τὸ, « ἦν, » ἀλλὰ πρότερον τὸ, « ἦν, » καὶ

A occasione arripuisti calumniandi, injuriam ut inferas. Paracletus, inquit, qui pro te rogat. Per quæ te afficit beneficio, per ea animum ingratum ostendis. Non igitur suscipis Paracleti beneficentiam. An non Dominus hanc sibi appellationem congruere sanxit? Mittam vobis et alium Paracletum⁹⁷. Qui cum et alium dixit, nonne seipsum ante alium ostendit? Si ex me ipso loquor, ne audite me; sin autem quæ scripta sunt pronuntio, subijce te veritati. Perfectus neque minuitur, neque augetur. Unus ingenuus Deus: unus upigenitus ejus Filius ac Deus. Sicut non est Deus alter, qui quoque una cum ipso sit ingenuus: ita neque est Filius alter, qui quoque una cum ipso sit genitus. Quemadmodum non est voce tenus Pater, sic neque est voce tenus Filius. Deus Pater, Deus Filius: Deus perfectus Pater; Deus perfectus Filius. Incorporeus Pater, incorporeus Filius, incorporei character, et imago incorporea. Credis genitum esse? Cave quæras, Quomodo? Si enim licet quærere quomodo ingenuus sit ingenuus, licet et quærere quomodo genitus sit genitus: sin ingenuus quæstionem hanc non relinquit, quomodo scilicet sit ingenuus: ita neque genitus relinquit locum quærendi quomodo genitus sit. Cave quæras quæ investigari non possunt, non enim invenies. Etenim si quæras, a quo discere potes? A terra? Non exsistebat. A mari? Non erat liquidum. A cælo? Non erat surrectum. A sole et luna et astris? Non erant condita. A sæculis? Ante sæcula

C 4. « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum⁹⁸. » Illud, « Erat, » explodit vocem, « Non erat, » et vox, « Deus, » explodit vocem, « Non Deus. » Crede iis quæ scripta sunt: quæ non sunt scripta, ne investiga. Hoc Verbum, Filius Dei, homo factum est ob lapsum hominem Adamum. Propter Adamum incorporeus in corpore. Propter corpus Verbum nubem assumpsit, corpus videlicet, ut ne res visibiles combureret. Demisit se ad carnem, et ei caro una cum illo erigeretur. Invisibilis in visibili, ut visibilia subiret. Velut homo, sub tempus; velut Deus, ante tempora. Illud, « velut, » 612 non similitudine, sed veritate; utrumque Deus et homo. Deus erat, homo factus est per Incarnationem. Non prius

⁹⁷ Joan. xiv, 16; xvi, 7. ⁹⁸ Joan. i, 1.

(97) Editi ἀπ' ἐμοῦ. Libri veteres ut in contextu. Mox editi γεγραμμένα ἀναμνήσκω. At mss. non pauci ἀναγινώσκω.

(98) Veteres aliquot libri ἐνι. Editi ἐνί, unī. Haud longe editi οὕτως οὐδὲ συναγέννητος, pessime. Codices Combesisiani et Clarom., οὐδὲ συγγεγεννημένος, optime.

(99) Unus codex Combef., et Clarom., et Reg. tertius Θεὸς ὁ Υἱός· Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Alii quidam mss. et editi ita, ut in contextu legi potest.

(1) Editi εἰ δὲ οὐ καταλείψεις ζήτησιν πῶς ἀγέν-

νητος, οὐ γεγέννηται. Οὕτως. At Reg. tertius et Clarom. ut in contextu.

(2) Veteres aliquot libri σελήνης καὶ ἀστρῶν. Illud, καὶ ἀστρῶν, deest in vulgatis. Addidimus quod non longe vocem ἀστ., codicum quorundam fidem secuti. Nec ita multo post Reg. tertius et Clarom. σοῦ τῆς διανοίας. Illud, τῆς ἀνοίας, in editis desiderabatur.

(3) Ita veteres aliquot libri. Editi ἄνθρωπος· ἄνθρωπος. Mox mss. nonnulli κατ' οἰκονομίαν. Alii quidam mss. et editi δι' οἰκονομίαν.

« factus est, » et tunc « erat : » sed prius « erat, » et tunc « factus est. » Ne igitur carnis dispensatio tollat Unigeniti deitatem. Hæc enim sunt hæreticorum effugia, et Manichæorum deliramenta. « Nam fundamentum aliud nemo potest ponere præter hoc quod positum est, qui est Jesus Christus ». « Genitus est per mulierem, ut genitos regeneraret. Crucifixus est sponte, ut eos qui inviti crucifixi erant, detraberet. Mortuus est sponte, ut eos qui præter voluntatem mortui erant, exsuscitaret. Mortem quam non suscipiebat, suscepit, ut eos qui sub morte erant vivificaret. Devoravit ipsum mors insciens : ubi devoravit, cognovit devoratum. Devoravit vitam, a vita devorata est. Devoravit unum cum omnibus, amisit propter unum omnes. Rapuit ut leo, contracti sunt dentes ipsius. Quapropter etiam velut debilis contemnitur. Nec enim amplius eam ut leonem timemus, sed velut pellem conculcamus. Unigeniti ex Patre generatio silentio colatur. Novit enim ipse qui genitus est, et qui genuit. Nosse enim debemus quæ loqui oporteat, et quæ oporteat silere. Non omnia verba queunt a lingua proferri, ut ne mens velut oculus solem totum intueri volens, etiam quod lumen habebat perdat. Nam in hoc cognoscis, si noveris te non comprehendisse. Itaque generationem illam quæ arcana est et inenarrabilis, silentio colamus. Quod si etiam huic concipiendæ impares sumus, ne afficiamur tristitia. Nam illa formidanda est ob naturam : hæc vero inexplicabilis ob rei novitatem. Joannes vox quidem dicebatur clamantis in deserto : sed homo erat natura. Cave igitur tollas ob Verbi nomen Unigeniti hypostasim. Sed forte dixeris : Cur igitur honoratior est qui a dextris sedet? Verum si per seipsum honorem haberet, foret honoratior : sin autem a Genitore accepit, est ejus qui dedit beneficium. Non erat alius Filius, ut a sinistris sederet. Unus ingenuus Deus, unus quoque Unigenitus illius, Filius et Deus. Decebat igitur Filium Patri dextram non cedere, sed Patrem Filio. Nimirum naturæ quæ a nostra separatur, separato etiam notionem. Nam apud nos pater ex alio patre est, et tempore indiget, et alimento, et incremento, et alia cura, nec quod vult pater, hoc generat. Deus vero potestatem habens cum voluntate concurrentem, genuit dignum seipso, genuit uti ipse novit : cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

613 SERMO DE LIBERO ARBITRIO.

Quibus inest divina lex, etc.

Est inter homilias Macarii Egyptii ordine vicesima

« I Cor. iii, 11.

(4) Editi αἰρετικῶν ἐστὶ κτήματα, nullo sensu. At unus codex Combef. et Clarom. cum Reg. uno ut in contextu.

(5) Editi ἵνα μὴ τοῦς. Veteres aliquot libri ἵνα τοῦς μὴ.

(6) Editi ὡς δράκοντα, velut draconem. At mss. ὡς δράκον, velut pellem.

(7) Sic libri quidam veteres. Editi τοῦτο.

(7*) Editi ἀναίρεθ. At mss. ἀναίρετ.

(8) Editi ἵνα μὴ ἐξ. Vocula μὴ deest in libris antiquis.

τὸτε τὸ, ἐγένετο. » Μὴ οὖν ἀναιρείτω τὸ δι' οἰκονομίαν τοῦ Μονογενοῦς τὴν θεότητα. Ταῦτα γὰρ αἰρετικῶν ἐκχλίσκει (4), καὶ Μανιχαίων μανίαι. « Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν καίμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. » Ἐγεννήθη διὰ γυναικὸς, ἵνα τοῦς γεννηθέντας ἀναγεννήσῃ. Ἐσταυρώθη ἐκὼν, ἵνα τοῦς (5) μὴ σταυρωθέντας ἐκὼν καθέλῃ. Ἀπέθανεν ἐκὼν, ἵνα τοῦς ἀκουσίως ἀποθανόντας ἐγείρῃ. Ἐπεδέξατο ὃν οὐκ ἐπεδέξατο θάνατον, ἵνα τοῦς ὑπὸ θανάτου ζωοποιήσῃ. Κατέπιεν ὁ θάνατος ἀγνοῶν· καταπιὼν ἔγνω ὃν κατέπιεν. Κατέπιε ζωὴν, κατεπόθη ὑπὸ ζωῆς. Κατέπιε τὸν ἕνα μετὰ πάντων, ἀπώλεσε διὰ τὸν ἕνα τοῦς πάντας. Ἦρπασεν ὡς λέων, συνεθλάσθη τοῦς ὀδόντας. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἀσθενὴς καταφρονεῖται. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ὡς λέοντα φοβούμεθα, ἀλλ' ὡς δράκον (6) πατούμεν. Ἡ τοῦ Μονογενοῦς ἐκ Πατρὸς γέννησις σωπῇ τιμάσθω. Οἶδε γὰρ αὐτὸς ὁ γεγεννηκὼς, καὶ ὁ γεγεννημένος. Εἰδέναι γὰρ ὀφειλομένον ἅ χρὴ λαλεῖν, καὶ ἅ χρὴ σωπᾶν. Οὐ πάντα ῥητὰ τῇ γλώττῃ. ἵνα μὴ ὁ νοῦς, καθάπερ ὀφθαλμὸς ὄλον τὸν ἥλιον θέλων ὄραν, ἀπολέσῃ καὶ ὃ ἔσχε φῶς. Ἐν γὰρ τούτῳ (7) γινώσκεις, ἔαν γνῷς, ὅτι μὴ κατεβήσας. Ἐκείνην μὲν οὖν τὴν γέννησιν, ἀρρήτον οὖσαν, σωπῇ τιμήσωμεν. Ἐάν δὲ καὶ περὶ ταύτην ἀτονήσωμεν, μὴ λυπηθῶμεν. Ἐκείνη μὲν γὰρ φοβερά διὰ τὴν φύσιν, αὕτη δὲ δυσερμήνευτος διὰ τὸ ἔνόν. Ὁ Ἰωάννης φωνὴ μὲν ἐλέγετο βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀνθρωπὸς δὲ ἦν τὴν φύσιν. Μὴ οὖν ἀναιρεῖ (7*) διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Λόγου τὴν τοῦ Μονογενοῦς ὑπόστασιν. Ἄλλ' ἰσως φῆς· Διὰ τί οὖν ἐκ δεξιῶν καθήμενος ἐντιμότερός ἐστιν; Ἄλλ' εἰ μὴ δι' ἐαυτοῦ τὴν τιμὴν εἶχεν, ἐντιμότερος· εἰ δὲ λαβὼν παρὰ τοῦ γεννησαντος, τοῦ δεδωκότος ἡ χάρις. Οὐκ ἦν ἄλλος Υἱὸς, ἵνα ἐξ (8) ἀριστερῶν καθίσῃ. Εἰς ἀγέννητος ὁ Θεός, εἰς καὶ ὁ τοῦτου Μονογενὴς, Υἱὸς καὶ Θεός. Ἐπρεπεῖ οὖν μὴ τὸν Υἱὸν ὀρέγειν τῷ Πατρὶ τὴν δεξιάν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ. Δηλαδὴ ἀφωρισμένης τῆς παρ' ἡμῖν (8*) φύσεως, ἀφόριστον καὶ τὰ νοήματα. Ὁ μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν πατὴρ ἐξ ἄλλου πατρὸς, καὶ χρόνων δεῖται, καὶ ἀνατροφῆς, καὶ αὐξήσεως, καὶ ἄλλης ἐπιμελείας, καὶ οὐχ ὅπερ βούλεται πατὴρ γεννᾷ· ὁ δὲ Θεός, συνδρομον ἔχων τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, ἐγέννησεν ἄξιον ἑαυτοῦ, ἐγέννησεν ὡς αὐτὸς οἶδεν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ.

Οὗς ἐνυπάρχει ὁ θεὸς νόμος, κ. τ. λ.

Οὗς ἐνυπάρχει ὁ θεὸς νόμος, κ. τ. λ.

Οὗς ἐνυπάρχει ὁ θεὸς νόμος, κ. τ. λ.

(8*) Editi τῆς φύσεως πρὸς ἡμᾶς. Reg. tertius et Harl. τῆς πρὸς ὑμᾶς φύσεως. Codices Combefisiani τῆς παρ' ἡμῖν φύσεως. Aliquanto post editi οὐχ ὅπερ βούλεται. Codices Combefisiani οὐχ ὅπερ βούλεται. Multas quidem variantes lectiones notavi : sed non omnes. Alias enim non paucas omisi, quod veteres libros viderem aut corruptos, aut ita inter se dissidentes, ut si tantam variantium lectionum copiam notare voluissem, rem ingratam simul et inutilem fecissem.

MONITUM.

614-617 Duas quæ sequuntur homilias jam olim edidere doctissimi viri Franciscus Combessius et Joannes Baptista Cotelerius, ille Latine duntaxat, hic Græce et Latine, in *Monument. Eccl. Græc.* t. I, p. 23-40. Quanquam autem hæc opuscula pro spuris habeamus, ea tamen rursus hoc loco edenda esse censuimus. Græca Latinaque et notæ mutuati sumus a Cotelerio. Plura qui cupit, legat Præfationem, in qua de his oratiunculis disputatur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

A

SANCTI PATRIS NOSTRI

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ (9)

BASILII MAGNI

Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας.

Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi,

Εἰς τὸ· Μὴ δὼς ὄπνον σοῖς ὀφθαλμοῖς, μηδὲ ἐπινυστάξης σοῖς βλεφάροις.

In illud: Ne dederis somnum oculis tuis, neque indormites palpebris tuis⁴⁴.

Οὐ λυπεῖ με ἐλάττωσις τῶν συνελθόντων ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ταύτην πανήγυριν. Ὅρῳ γάρ, ὅτι τὸ θορυβοῦν ἡλαττώθη, τὸ δὲ φιλήκοον πάρεστι. Καὶ γὰρ οὐδὲν (10) δέομαι τῶν ἔξω περιχρύντων τὸν τύπον (11)· ἀλλ' ἐπιζητῶ ψυχὰς φιλήκοους, εὐσημῶνως περιεστῶσας τὸ πνευματικὸν ἀχροατήριον, καὶ δεχομένας ἐν κόσμῳ τὰς ὑπομνήσεις τοῦ Πνεύματος, καὶ φυλασσούσας τῇ μνήμῃ τὰ σωτήρια διδάγματα· ἅπερ εὐχομαι ὑπάρξαι τοῖς παροῦσιν. Ἐπεὶ καὶ ποιμένοι ἀσφαλεστέρα ἢ ἐνέργεια ἐν ὀλίγῳ ἢ τῷ πλήθει τῶν ποιμνίων, καὶ κυβερνήτῃ εὐεπιχειρητοῦς ναῦς, ἄλλως τε καὶ κλύδων ἢ πανταχόθεν ὁ περικλύζων τὴν γῆν, καὶ χαλεπὴν ποῦδων κυβερνήσιν τῷ ἐπιτεταμένῳ. Ἐνεκα μὲν γὰρ τῆς ἀγάπης τῆς περὶ ἕκαστον, πάντας ἀνθρώπους ἐβουλόμην παρῆναι· ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ πλήθει συμπαρασπάρται καὶ τὸ νόθον, εὐχομαι τὸ καθαρὸν φυλοκρινήθην ἀκριβῶς (12) κεχωρισμένον τοῦ βλαβεροῦ μόνον συνε-

Non me dolore afficit eorum qui ad spiritalem hanc celebritatem convenerunt paucitas. Cerno enim imminutum esse quod tumultum concitare solet, adesse vero eos qui audiendi studio tenentur. Nullatenus enim iis opus habeo qui extra murmure perstrepunt: sed animas requiro auditionis cupidas, decenter circumstantes spiritale auditorium, quæque rite suscipiant commonitiones Spiritus, et memoria conservent documenta salutaria: quas res inesse iis qui adsunt exopto. Cum et pastori tutior sit operatio in paucitate, quam in multitudine gregum, et gubernatori ductu facilis sit una navis, licet etiam fluctus insurgant, undique terram alluentes, ac difficilem sua vehementia reddentes gubernationem. Propter charitatem quidem erga singulos, vellem cunctos adesse homines: sed quia cum multitudine insertum est quod est spurium, oro ut quod purum est, accurate discro-

⁴⁴ Prov. vi, 4.

(9) *Βασιλειου*. Homilia non indigna S. Basilio. Citatur autem ex sensu magis quam ex verbis in Catena ad Proverbia, vers. 4 et 5 cap. vi. *BASIL*. Per dormitationem, ignaviam, et ad saniora consilia capessenda tarditatem: per mysticos autem oculos, mentem et intelligentiam: per animæ vero, peccatum actu satiatum significat: aut per somnum et dormitationem immundos cogitatus, impetus nequam, qui primum in animo exoriuntur: vel animi certe ad deteriora propensionem designat. Vult autem sapiens, eum qui virtutibus ex proposito incumbit, animi prosperitate valere, supraque adversariorum laqueos fortiter sese efferre, virtutum nimirum alis in altum sublatum. En Græca e duobus codicibus Regiæ bibliothecæ: ΒΑΣΙΛ. Ὑπνος ἢ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀμέλεια· νοητὰ δὲ ματα νοῦς καὶ διάνοια· ὕπνος ἐστὶ ψυχῆς ἢ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία· νυσταγμὸς δὲ τὸ πρῶτον ἐν τῇ ψυχῇ συνιστάμενον ἀκάθαρτον φρόνημα. Ἐπινυσταγμὸς ἐστὶν ἢ πρὸς τὰ χεῖρω βροπή. Βουλεται διορατικὸν εἶναι τὸν σοφόν, καὶ τὰς τῶν ἐναντίων ὑπερπρασθαι πάγας, τοῖς τῶν ἀρετῶν πτεροῖς κουφίζομενον. Hoc est ad verbum: Somnus est negligentia circa id quod est prestantius: oculi sub intelligentiam cadentes, sunt mens et cogitatio: somnus animæ est, peccatum actu commissum: dormitatio

autem, primum immundum cogitatum, quod in anima consistit. Superdormitatio est ad deteriora propensio. Vult sapientem perspicacem esse; laqueosque adversariorum transvolare, virtutum alis elevatum. Cæterum post typis mandatam hanc Orationem cum sequenti, venit in manus meas Ecclesiastes Francisci Combessii, in quo utraque inter Basilianas locum obtinet, Latine edita, interprete eodem viro doctissimo.

(10) *Οὐδὲν δέομαι τῶν ἔξω περιχρύντων τὸν τύπον*. Memorata interpretatio, Nihil mihi necessarii, qui circa locum foris strepunt. Τύπον, pro τύπον, recte. Sed (in Chrysostomo Savili t. V, pag. 980, l. xiv, 15, ubi de Spiritus sancti descensu, omnino legi debet, βροντῆς κτύπον ἢ τοῦ Πνεύματος ἀφιξίς ἐμμετρο, non autem τύπον.

(11) *Ἔ. κτύπον*.

(12) *Φυλοκρινήθην ἀκριβῶς*. Pari modo in *Historia Georgii Pachynieris* lib. viii, cap. 2, ἐφυλοκρίνουν ἀκριβῶς τὴν ἐξήγησιν. Non enim assentior docto interpreti ac de Græcis litteris optime merito, qui in hoc et aliis locis verbum φυλοκρινεῖν probat. Est φυλοκρινεῖν non solum τὰς φυλάς διακρίνειν, juxta Hesychium, sed etiam ex Suida διακρίνειν, καταδοκιμάζειν περιέργως, difjudicare, accurate per-

tum, separatumque a noxio, solum nobiscum sit; A non ad calumniam circumstans, sed vere audiens. Opto frumentum segregatum a palea. Hæc quippe omni vento doctrinæ circumfertur¹³: illud autem grave et firmum ac per se cadens, Spiritu secretum, horreo dignum censetur. Quid dicam? quo vos modo alloquar? Quo pacto antevertam præterita? futurorum debitum? Etenim præteritorum reus sum, et futurorum debitor. De qua Scripturæ parte vobis opportune **618** disseram? Omnes ejusdem pretii sunt, omnes spirituales, omnes a Deo inspiratæ, omnes utiles. Verum nec facilis mihi est discretio; nec vobis licet, illam rejicere, hanc admittere, cum æqualis sit gratia in unaquaque, et proponatur nobis dignitate par undique proveniens emolumentum. Locutus est nobis utilia verba, Proverbiorum conscriptor Salomon. Hoc primum auribus vestris immisit: hinc inchoemus istam ad vos homiliam. Perspicacem te vult esse discipulum et sublimem consilio. Horum utrumque exhibet duplex sermo: « Ne dederis somnum oculis tuis, neque dormitationem palpebris tuis. Ne dederis somnum. » Huncne prohibet somnum, communem naturæ affectionem, vultque nos pervigiles manere? Igitur accusatio est creatoris, qui vitæ nostræ conjunxit requiem somni? « Ne dederis somnum oculis tuis, neque dormitationem palpebris tuis. » Non eumdem sermonem repetit, sed differentiam novit somni et dormitationis. Somnus enim est, gravis sensuum stupor; dormitatio autem, mistura vigiliæ ac somni. Quia igitur alii quidem profundo detinentur somno, donorum Dei oblivione quasi veterno occupati; alii vero permiste interdum vigilant, interdum velut indormitant; neque alienum admittunt, neque eum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tanquam sanum. Vers. 5. « Ut salveris tanquam damula e laqueis. » Damula ceu dorcæ animal est acie oculorum valens, ex qua dorcæ nomen tulit. Nihil latet dorcæ oculum; novit quid cavere debeat; novit ubi sit cursus gubernaculum. Sed et damula sis, ad scrutanda quæ inferius sunt; et avis, ad quærenda sublimia; ut ne reti inhihear, at excelsior fias laqueis. Nunquam avis incidit in rete, si naturaliter sibi insita penna aerem secans, super terram elevetur. Vult ergo te per mentis sublimitatem, quam a Creatore tuo accepisti, caute observare; et pigritiæ coalumnium vitium insectari, tanquam quod felicem executionem eorum quæ a Domino præcepta sunt

¹³ Ephes. iv, 14.

pendere; nec non discernere, iustrare, scrutari. Atque id verbum invenies apud Eusebium *Hist. eccl.* lib. viii, cap. 4; lib. x, cap. 4; Basilium *de Spiritu sancto* cap. 29, aliosque: φυλοκρινητικὴν vero σοφίαν, et φυλοκρίνησιν, in Clemente Alexandrino.

(13) *Αὐτόπικτον*. Ita codex, non αὐτόπιστον. Et in c. ὁμῶν ταῖς ἀνοαῖς, non ἡμῶν.

(14) *Ἐπώνυμον τῇ ἑαυτοῦ ὀξύδορκιᾳ*. His gemina profert idem Basilii Homilia in illud, *Attende tibi*

ναὶ ἡμῖν · μὴ πρὸς ἐπήρειαν περιεστηκὸς, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν τὴν ἀκρόασιν ποιοῦμενον. Εὐχομαι τὸν σίτον κεχωρισμένον τοῦ ἀχύρου. Τὸ μὲν γὰρ παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας περιφέρεται · τὸ δὲ βαρὺ καὶ εὐσταθὲς καὶ αὐτόπιπτον (13), τῷ Πνεύματι διακρινόμενον, τῆς ἀποθήκης ἀξιούται. Τί εἶπω; πῶς ὁμᾶς προσφθέγομαι; Πῶς προκαταλήφομαι τὰ παρελθόντα; τῶν μελλόντων τὸ χρέος; Καὶ γὰρ παρελθόντων ὑπεύθυνός εἰμι, καὶ μελλόντων χρεώστης. Ἀπὸ ποίας Γραφῆς ἂν ὑμῖν καιρῶς διαλεχθεῖν; Πάντα ὁμῶς, καὶ πάντα πνευματικὰ · πάντα θεόπνευστα, καὶ πάντα ὠφέλιμα. Ἄλλ' οὐ βρῆδα οὐδὲ ἐμοὶ ἡ διάκρισις, οὐδὲ ὑμῖν δυνατόν τὸ μὲν ἀποπέμπεσθαι, τὸ δὲ προῖεσθαι, Ἰσὴς οὖσης τῆς ἐν ἐκάστῳ χάριτος, καὶ ὁμοτίμου τῆς πανταχόθεν ὠφελείας ἡμῖν προκειμένης. Ἐφθέγγετο ἡμῖν ῥήματα χρήσιμα ὁ παροιμιστὴς Σολομών. Τοῦτο πρῶτον προσέβαλεν ὁμῶν ταῖς ἀνοαῖς · ἐντεῦθεν ἀρξώμεθα τῆς πρὸς ὁμᾶς ὁμιλίας. Διορατικὸν σε βούλεται εἶναι μαθητὴν καὶ ὑψηλὸν τῷ φρονήματι. Ἐκότερον τούτων παρίσταισι διττὸς λόγος · « Μὴ δῶς ὕπνον σοῖς ὀφθαλμοῖς, μηδὲ νυσταγμὸν σοῖς βλεφάροις. » « Μὴ δῶς ὕπνον. » Ἄρα τούτων ἀπαγορεύει τὸν ὕπνον, τὸ κοινὸν πάθος τῆς φύσεως, καὶ βούλεται ἡμᾶς ἀπνους εἶναι; Οὐκοῦν κατηγόρημα τοῦ δημιουργοῦ τοῦ συζεύξαντος τῇ ζωῇ ἡμῶν τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου ἀνάπαυσιν; « Μὴ δῶς ὕπνον σοῖς ὀφθαλμοῖς, μηδὲ νυσταγμὸν σοῖς βλεφάροις. » Οὐ ταυτολογεῖ, ἀλλ' οἶδε τὴν διαφορὰν τοῦ ὕπνου καὶ τοῦ νυσταγμοῦ. Ὁ μὲν γὰρ ὕπνος βαρεῖά τις ἐστὶν ἀναισθησία · ὁ δὲ νυσταγμὸς μίγμα ἐστὶν ἐγρηγόρσεως καὶ ὕπνου. Ἐπεὶ οὖν οἱ μὲν βαθεῖ κατέχονται ὕπνῳ, ληθαργήσαντες τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν · οἱ δὲ ἀναμῆξ, ποτὲ μὲν ἐγρηγόρασιν, ποτὲ δὲ ὥσπερ ἐπινυστάζουσιν · οὔτε τὸν ἀλλότριον δέχονται, οὔτε τὸν ποτε ἐπιστρέφοντα, οὔτε τὸν νοσοῦντα ὡς ὑγιαίνοντα. « Ἴνα σὺ ὥσπερ δορκὰς ἐκ βρόχων. » Ἡ δορκὰς ζῶν ἐστὶν ὀξύδορκος, ἐπώνυμον τῇ ἑαυτοῦ ὀξύδορκίᾳ (14). Οὐδὲν λανθάνει τὸν ὀφθαλμὸν τῆς δορκάδος · οἶδεν ὃ φυλάσσεται, καὶ οἶδεν ὅπου τοῦ δρόμου τὸ κυβερνητικόν. Ἀλλὰ καὶ δορκὰς ἔσο πρὸς τὸ τὰ κάτω ἐρευνᾶν καὶ ὀρνέον, πρὸς τὸ τὰ ὑψηλὰ ζητεῖν · ἵνα μὴ τῇ παγίδι ἐνσυχασθῇ, ἀλλὰ καὶ ὑψηλότερος γένῃ τῶν βρόχων. Οὐδέποτε ὀρνέον πίπτει εἰς παγίδα, ἐὰν, τῷ κατὰ φύσιν περὶ τὸν ἀέρα τέμνον, τὴν γῆν ὑπεράσθῃ. Βούλεται οὖν σε τῷ ὑψηλῷ τῆς διανοίας, ὃ ἐλαβες παρὰ τοῦ κτίσαντός σε, ἀσφαλῶς φυλάσσειν, καὶ τὸ σύντροφον πάθος τῆς ἀργίας, ὡς τὴν εὐπραγίαν τῶν διατεταγμένων ἡμῖν

ipsi: Ἡ μὲν γὰρ δορκὰς ἀνάλωτός ἐστι τοῖς βρόχοις δι' ὀξύτητα τῆς ὁράσεως · ὅθεν καὶ ἐπώνυμός ἐστι τῆς οἰκείας ὀξύδορκίας, etc. Apud Theodoretum in *Cant.* ii, 9: Παρὶ τὴν δορκάδα ἐπώνυμον εἶναι τῆς οἰκείας ὀξύδορκίας, καὶ διὰ τὸ ὀξέως ὁρᾶν ταύτην εἰληφέναι τὴν προσσηγορίαν. Mitto cæteros quamplurimos, qui eandem etymologiam tradunt, vel ad eam respiciunt.

πρὸς τοῦ Κυρίου ἀποδιῶχον, διώκεσθαι. Χαλεπώ-
 τῃ γὰρ ἀργία, ἡ τῶν ψυχῶν νωθρία. Μὴ ἔσο ἀ-
 γὼς περὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου· μὴ τὸ μὲν ποιεῖ,
 τὸ δὲ ἀναβάλλου. Δανειστικὸν τι ποιεῖς ἀφωσίωμα,
 ὡς τὸ ὅλον πληρώσας. Ἀλλὰ βούλεται σε ἐν τοῖς ἐμ-
 προσθεν ἐπεκτείνεσθαι. Ὁρᾷς, ὅτι εὐπερίδρομόν σε
 βούλεται τῆς εὐσεβείας εἶναι, τρέχοντα ἐπὶ τὸ βρα-
 βεῖον τῆς ἀνω κλήσεως; Οὐ τοίνυν χρὴ τὸν αὐτὸν
 καὶ ἀργὸν εἶναι καὶ ἐμπορεύεσθαι. Πάρεστιν ὁ
 αἰτῶν· ἐὰν ἀργῆς πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην, ἡ ἀργία
 ἐμπόδιόν σοι γίνεται πρὸς τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας.
 Ἴνα οὖν σε διευπνίσῃ, καὶ ζηλωτὴν ποιήσῃ τῶν κα-
 λῶν ἔργων, μικρὸν ζῶον ἐκλεξάμενος τὸ πάντων
 ἐλάχιστον, τοῦτο προτιθήσῃ σοι (15). « Ἰθι πρὸς τὸν
 μύρμηκα, ὡς ὀκνηρὸν, καὶ ζήλωσον τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. »
 Εἶδες πῶς σοι κέχρηται· εὐτελὴ διδάσκαλον προ-
 δείκνυσιν· ἐν οὕτως, τὸν ὕπνον ἀποσεισάμενος, τὴν
 ἀργίαν ἀπώσάμενος, τῇ αἰσχύνῃ τῇ πρὸς τὸν συγ-
 κρινόμενον, ποιήσῃς σεαυτὸν ἄξιον τῷ κτίσαντι.
 Εἴ σοι εἶπεν· Μίμησαι τοῦ ἵππου τὸν δρόμον, μίμη-
 σαι τὴν ἀχθηφορίαν τῆς καμήλου, μίμησαι τὸν
 γεηπονοῦντα βοῦν· εἶπες ἂν, Πῶς μιμήσωμαι τὰ
 ἀπλὰ τὰ τῷ μεγέθει τοῦ σώματος; Ἄλλος ἐκεί-
 νος (16) ὁ τόνος τοῦ σώματος πάρεστιν· ἐγὼ δὲ μικρὸς
 καὶ ἀσθενής. Ἴνα μὲν τοῦτο προβάλλῃ, τὸ ἀναντιρ-
 ρήτως ὑποδεέστερον, τοῦτό σοι προέθηκεν εἰς μίμη-
 σιν. « Ἰθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὡς ὀκνηρὸν. » Τί κατα-
 φρονεῖς τοῦ μεγάλου διδασκάλου; Ὁ μύρμηξ σε
 διερεθίζει πρὸς τὴν ἐνέργειαν. « Καὶ παρ' ἐκείνου
 μάθε. » Ἐκείνος οὐ διδάσκαλον οἶδεν, οὐκ ἀποδη-
 μίαν ἀπεδήμησεν, οὐκ ἔμαθε γεωργικούς λόγους,
 οὐκ ἐξευξε βοῦν, οὐ κέκτηται βοῦν ἀροτήρα, οὐ
 μάχεται περὶ ὅρων γῆς, οὐ παροργίζει τοὺς γείτο-
 νας, οὐ τὰ μὲν κατέχει, τὰ δὲ προσλαμβάνεται,
 οὐδὲν οἶδε τῶν κατὰ γεωργίαν· οὐκ ἔχει δεσπότην
 τὸν ἐπικείμενον, οὐκ ἔχει φορολόγον τὸν ἀναγκά-
 ζοντα, οὐκ ἔχει τοὺς οἰκέτας τοὺς, ὅτε ἐὰν μὴ δια-
 νεμηθῇ αὐτοῖς τὸ σιτηρέσιον, δικαζομένους τῷ δε-
 σπότη. Οὐδὲν τούτων πάρεστιν· ἀλλὰ φυσικὴ τις
 ἀνάγκη τὸ ζῶον διερεθίζει. Οὐκοῦν ἡ φύσις τότε.
 Καὶ σὺ (17) τῆς φύσεως παρῇ λόγος αἴτιος. Λόγῳ
 πλεονεκτεῖς τὸν μύρμηκα. Εἰ δύναμις συνεργός,
 προτιμότερα ἢ σὴ δύναμις τοῦ μύρμηκος. « Ἰθι οὖν
 πρὸς τὸν μύρμηκα, ὀκνηρὸν καὶ παρ' ἐκείνου μά-
 θε. » Προλαβὼν διδάχθης· ὑπὸ δὲ ἀργίας αὐτὰ ἐξ-
 ῥύψας, καὶ λήθην ἐλαβες ἐκ τοῦ ὕπνου ὃν ἠγάπη-
 σας. Μάθε ἀπὸ τοῦ μύρμηκος. Ἐκεῖνος γὰρ γεώρ-
 γον οὐκ ἔχει, οὐδὲ δεσπότην κέκτηται, οὐδὲ ὑπὸ
 ἀνάγκῃ ἐστίν· καὶ οὐδεμιᾷ ἀνάγκῃ δουλεύων, ἀδέ-
 σποτος ὢν, αὐτόνομον βίον καὶ ἐλευθερον κεκτημέ-
 νος, αὐτὸς ἐαυτῷ ἐφέστηκεν, ἐπαίγων ἐαυτὸν πρὸς
 τὸ ἔργον. Τίς εἶπε τῷ μύρμηκι, ὅτι Νῦν θέρος;
 καὶ τίς πάλιν ἔρει, ὅτι Νῦν πάλιν χειμὼν; Ἴνα δει-
 ξῇ σοι τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν δι' ὧν ἀνέχονταν

A nobis, expellat. Gravissimum peccatum est pigri-
 tia, animarum segnitie. Noli esse circa mandata
 Domini otiosus, noli hoc quidem facere, illud vero
 differre. Fœneraticiam quamdam agis satisfactio-
 nem, ut qui totum impleveris. Sed vult te ad ea
 quæ sunt priora extendi¹⁵. Vides quod te cupiat
 rectum esse pietatis cursorem, ad bravium super-
 næ vocationis properantem¹⁶? Non ergo oportet ut
 idem piger sit ac negotietur. Adest qui petit: si
 cessaveris ad eleemosynam, cessatio impedimento
 tibi est ad cursum salutis. Itaque ut te a somno exci-
 tet, æmulatoremque faciat bonorum operum; parvo
 animali electo, omnium minimo, hoc apponit tibi.
 VERS. 6. « Vade ad formicam, o piger, et æmu-
 lare vias ejus. » Vidisti quo pacto te usus fuerit:
 B villem magistrum præmonstrat; ut eo modo som-
 num excutiens, segnitie repellens, verecundia
 affectus ob rem quæ in comparisonem assumitur,
 teipsum dignum reddas Creatore. Si dixisset tibi,
 imitare equi cursum, imitare camelum 619 in ge-
 statione onerum; imitare bovem terræ cultorem;
 respondisses, quomodo imitari potero quæ mole
 corporis ingentia sunt? Aliud illis inest corporis
 robur, ego vero parvus sum et infirmus. Ne hoc
 prætenderes, animal procul dubio imbecillius tibi
 ad imitationem proposuit. « Vade ad formicam, o
 piger. » Quid contemnis magnum præceptorem?
 Formica te excitet ad operationem. « Et ab illa
 disce. » Illa non novit magistrum, non perægre
 profecta est, non didicit agriculturæ artem, non
 C junxit bovem, non possidet bovem aratorem, non
 pugnat de terminis terræ, nec ad iram provocat
 vicinos, non hæc quidem detinet, illa vero assu-
 mit, nihil scit eorum quæ ad agriculturam perti-
 nent; non habet instantem dominum, non tribu-
 torum collectorem qui cogat, non famulos qui an-
 nona cum non fuerit iis distributa, contendant cum
 domino. Nihil horum adest: sed naturalis quædam
 necessitas animal excitat. Itaque natura tunc. Et
 tibi accedit ratio quæ naturæ parens est. Ratione
 antecellis formicam. Si facultas cooperaria est, præ-
 stantior facultas tua facultate formicæ. « Vade igitur
 ad formicam, piger, et ab illa disce. » Antea
 edoctus fuisti; sed ex segnitie pristinam doctrinam
 D abjecisti, et in oblivionem lapsus es ob somnum
 quem dilexisti. Disce a formica. Illa enim (VERS. 6,
 7) agellum non habet, nec dominum, neque subje-
 cta est necessitati, et nulli necessitati serviens,
 domini expers, vitam ducens sui juris ac libera-
 ipsi sibi instat, et seipsam ad opus urget. Quis
 dixit formicæ, nunc messis est? et quis iterum di-
 cet, nunc rursus hiems? Ut ostendat tibi provi-
 dentiam Dei, per omnia pervenire ad nos; ne vero
 etiam te liberum aut nullius dominio mancipatum

¹⁵ Philipp. III, 13. ¹⁶ ibid.

(15) F. προτιθήσι.
 (16) L. ἐκείνοις.

(17) L. σοι.

existimares, formicam tibi commonstravit. Etenim illa non spontaneo quodam casu hæc operatur; sed urgentem habet Dei dispensationem, præceptore usa lege naturæ. Hæc sunt documenta. Messis est, et formica operatur, quæ a tua operatione excidunt, in suum vertit lucrum. Vereor nequando tui accusatrix existat, quod laboriose Dei dona non collegeris, sicut ipsa repositoria sua implet. Disce formicarum hospitium. Illa sibi conficiens binas concamerationes ternasque contignationes, Noemum imitata, et diluvii apparatus in arca, alias quidem sibi subjectas, alias vero quæ domos supergrediantur construens, alias receptacula constituit, alias demensa. Vidistine aliquando formicinam cavernam? Considerasti diligenter, aut ut nec formicina perdisceres? Aptè compositæ sunt formicæ stationes: separata sunt apud illam sordida a puris: in reposito degit, et scita est repositio. Asperi ego frumentum a formica repositum, non temere autem projectum, sed cum prudenti consilio apotheca donatum. Scilicet unguis findit medium frumenti, suspicata ne forte sub terram cadens, indeque humectatum, perveniat ad germinationem: sed diffundit et mortuum reddit frumentum; ut ad alimoniam aptum sit, ad germinationem inutile. Videturne tibi fide dignior esse magistra quæ tanta **620** sapientia et arte utitur? « Vade ad formicam, o piger; » disce formicæ bene constitutum ordinem; quo modo quæ frumentum convenhunt, eas quæ egrediuntur non impediunt; sed unus est locus exeuntium, alius importantium: atque ordo in illis est, quamvis regem ducentem non habeant, nec divisionem in tribunos noverint: sed ut unus viarum bonus ordo, hinc alia, altera vero cum aliis illinc, quando se mutuo prætereunt, sibi invicem impedimento non sunt ad cursum. Quis autem hæc ordinavit? Ego existimo ordinum rectores et ducentes exercitibus præfectos hinc accepisse tacticam peritiam, et ad hominum disciplinam transtulisse. Sic sapientiæ lex antiquior est institutis artis. Adest formicæ et præscientia. Sæpe igitur e suis specubus proferentes frumentum exsiccant, cum fuerit madidum. Tunc ergo ubi videris annonaria frumenta extra formicarum cavernam, scito imbrem non futurum. Unde hoc, nisi a Domino, ut persistat animal, nec pereat fame? Noli ergo existimare res tuas irrationabili et spontaneo casu regi. Venas. 8. « Aut vade ad apem. » Quid vulgaris huius exemplis? Quis ignorat formicam? Quis nescit apem? Animalia quæ teruntur, quæque nobiscum vivunt, ea nobis ostendit. Ut autem eorum accipiamus deductionem seu magisterium, quo nostri curam geramus; quia non sufficebat formicæ exemplum, apem adjecit. Nam poterat mihi dicere avarus, et retinens opum suarum, Imitor formicam: est enim animal immunificum, quod sibi

(18) L. ἐπ

(19) Μετὰ σοφῆς ἐπινοίας, etc. Confer. cum Homilia 9 in Hexameron: ut et quæ sequuntur de

A ἐφ' ἡμῖν· ἵνα δὲ μήτε σεαυτὸν ἐλεύθερον ἢ ἀδέσποτον ὑπολάβῃς; τὸν μύρμηκα σοὶ προσέδειξε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος οὐκ αὐθαίρετῳ τινὶ συντυχίᾳ ταῦτα ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἔχει τὸν ἐπιείκοντα, τὴν τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν, διδασκάλῳ χρώμενος τῷ τῆς φύσεως νόμῳ. Ταῦτά ἐστι τὰ διδάγματα. Θέρος ἐστὶ, καὶ ὁ μύρμηξ ἐνεργεῖ, τὰ ἀποπίπτοντα τῆς σῆς· ἐνεργείας ἴδιον κέρδος ποιούμενος. Φοβοῦμαι μὴ ποτὲ σου κατηγορὸς γένηται, ὡς φιλοπόνως τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεάς μὴ συναγαγόντος, ὡς ἐκεῖνος τὰς ἑαυτοῦ ἀποθήκας πληροί. Μάθε μυρμηκῶν τὰ καταγώγιον. Ἐκεῖνος ἑαυτῷ διώροφα καὶ τριώροφα, τὸν Νῶε μιμούμενος, τὴν τοῦ κατακλισμοῦ κατασκευὴν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, ποιούμενος, τὰ μὲν ἑαυτῷ ὑπεύθυνα, τὰ δὲ ὑπαναδεσχετότα (18) τῶν οἰκῶν κατασκευάσας, ἀλλὰ ἐποίησεν ὑποδοχάς, ἀλλὰ τὰ σιτηρέσια. Εἶδές ποτε τὴν μυρμηκίαν; Κατέμαθες φιλοπόνως, ἢ ὡς μὴδὲ τὰ τοῦ μύρμηκος καταμανθάνειν; Εὐσχημονες τοῦ μύρμηκος αἱ διαγωγαί· κεχωρισμένα παρ' ἐκείνῳ τὰ ῥυπαρά τῶν καθαρῶν· ἐστὶν ἐν τῇ ἀποθήκῃ, καὶ ἐστὶ σοφὴ ἡ ἀπόθεσις. Εἶδον ἐγὼ οἶτον ὑπὸ μύρμηκος ἀποτεθέντα, οὐκ ἀπλῶς δὲ ριφέντα, ἀλλὰ μετὰ σοφῆς ἐπινοίας (19) τῆς ἀποθήκης ἡξωμένον. Κόπται δὲ ταῖς χηλαῖς τὸ μέσον τοῦ σίτου, ὑφορώμενος μήποτε, ὑπόγειως πεσὼν, εἴτα νοτισθεὶς, ἀναγάγῃ πρὸς τὴν βλάστησιν· ἀλλὰ διακόπτει καὶ ἀπονέμει τὸν οἶτον, ἵνα πρὸς μὲν τὴν τροφὴν ἐπιτήδειος ᾖ, πρὸς δὲ τὴν βλάστησιν ἀχρηστος. Ἄρα δοκεῖ σοι ἀξιοπιστότερος εἶναι διδάσκαλος, τοσαύτῃ σοφίᾳ καὶ τέχνῃ κεχρημένος; ἢ ὅτι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὃ ὀνηρέ· » μάθε τὴν εὐταξίαν τοῦ μύρμηκος· πῶς οἱ ἐπισιτιζόμενοι τοῖς ἐξιοῦσιν οὐκ ἐμποδίζουσιν, ἀλλ' εἰς τόπος τῶν ἐξιόντων, ἕτερος τῶν ἐπισιγόντων· καὶ τάξις ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, καίτοι ὁ βασιλεὺς οὐκ ἀφηγείται ἐν αὐτοῖς, οὐδὲ εἰς χιλιάρχους τὰ ἐν αὐτοῖς διήρηται· ἀλλ' ὡς μὲν εὐταξία τῶν ὀδῶν, ἐνθεν ἄλλη, ἑτέρα δὲ τῶν ἐκείθεν, ἀλλήλους ὅταν περέρχωνται, οὐκ ἐμπόδιον ἀλλήλοις πρὸς τὸν δρόμον γίνονται. Τίς δὲ ἐταξε ταῦτα; Ἐγὼ νομίζω καὶ τοὺς ταξιάρχας καὶ τοὺς στρατηγάρχας ἐντεῦθεν λαμβάνοντας τὰ τακτικά μετατιθέναι ἐπὶ τὴν τὸν ἀνθρώπων εὐταξίαν. Οὕτως ὁ τῆς σοφίας νόμος πρᾶκτοτερός ἐστι τῶν ἐπιτηδευμάτων τῆς τέχνης. Πάρεστι τῷ μύρμηκι καὶ πρόγνωσις. D Πολλάκις γοῦν ἐκ τῶν ἑαυτῶν καταδύσεων προκομίσαντες τὸν οἶτον διαψύχουσιν, ἐπειδὴν διάδροχος γένηται. Τότε τοῖνον, ὅταν ἴδῃς τὰ σιτηρέσια ἐπὶ τὴν μυρμηκίαν, γίνωσκε, ὅτι ἀνέχει ὁ δῆμος. Πόθεν τοῦτο ἢ τοῦ Κυρίου; ἵνα μέλῃ τὸ ζῶον, καὶ μὴ λιμῷ διαφθάρῃ. Μὴ τοῖνον μήτε τὰ περὶ σὲ ἀλόγῳ τινὶ καὶ αὐθαίρετῳ συντυχίᾳ νομίσης οἰκονομεῖσθαι. « Ἡ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν. » Τί κοινότερον τῶν ὑποδείγματων τούτων; Τίς ἀγνοεῖ μύρμηκα; Τίς οὐκ οἶδε μέλισσαν; Τὰ πατούμενα ζῶα, τὰ σύντροφα ἡμῖν, ταῦτα ἡμῖν ὑποδείκνυσιν. Ἴνα δὲ αὐτῶν λάθωμεν ὁδηγίαν εἰς τὸ ἐπιμελεῖσθαι ἑαυτῶν, ἐπειδὴ οὐκ αὐταρχεῖς ἦν τὸ ὑπό-

apibus, cum Homilia 8 et cum Commentario in Isaiam ad capitis vii versum 18.

δειγμα τοῦ μύρμηκος, τὴν μέλισσαν προσπαρή-
 κεν. Ἡδύνετο γάρ ροι εἰπεῖν ὁ φειδωλὸς, ὁ παριεκτι-
 κὸς τῶν ἰδίων κτημάτων, ὅτι μιμούμαι τὸν μύρμηκα·
 ἀμετάδοτον γὰρ τὸ ζῶον, καὶ αὐτῷ μὲν συνάγει,
 ἐτέρῳ δὲ οὐ θησαυρίζει. Εἶπεν ἂν, Τῇ διδασκαλίᾳ
 πείθομαι. Ὁ μύρμηξ ποιεῖ εἰς οἰκίαν ἀπολαύειν·
 οὐκοῦν καὶ γὰρ ἀποτίθεμαι· μὴδὲν μοι πλεον παραί-
 νηθῇ. Ἄλλ' ἐνταῦθα πρὸς τὸ φιλόπονόν σε καὶ ἐργα-
 στικὸν εἶναι ὁ μύρμηξ παρηγήθη· πρὸς δὲ τὸ μετα-
 δοτικὸν ἡ μέλισσα (20). « Ἡ πορεύθητι πρὸς τὴν
 μέλισσαν, καὶ μάθε, ὡς ἐργάτης ἐστίν. » Χρήσιμον
 τὸ ὑπόδειγμα τῆς μελισσῆς δοῦναι τὸν καρπὸν, καὶ
 ἀμύνασθαι. Καὶ γὰρ ἡ μέλισσα, ἀμυνομένη, ἐπαπο-
 θήσκει τῇ πληγῇ, καὶ Χριστιανοῦ θάνατος ἡ ἀντα-
 πόδοσις τοῦ κακοῦ. Ἐκείνον μὲν μικρὸν ὤνεϊδισας,
 σεαυτὸν δὲ ἀπέκτεινας τῇ παρακοῇ τῆς ἐντολῆς·
 « Μὴ δὲν! κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. » Εἶδες πῶς
 ἡ μέλισσα τῷ κέντρῳ τὴν ζωὴν ἐναφίησιν; Οὕτω καὶ
 Χριστιανὸς, τὸν ἐχθρὸν ἀμυνόμενος, διὰ τῆς πληγῆς
 τῆς εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν αὐτοῦ ζωὴν ἀποβάλλει. Μῆτε
 οὖν ἀμυντικὸς ἔσο τῶν ἐχθρῶν, μῆτε φειδωλὸς τῶν
 οἰκείων· ἀλλὰ μάθε ἀπὸ τῆς μελισσῆς· ἢ τῇ μὲν θά-
 νατον προξενεῖ τὸ ἀμύνεσθαι· τὴν δὲ ἐνέργειαν αὐ-
 τῆς προτίθεται εἰς ἀπολαύειν βασιλεῦσαι καὶ ἰδιώταις,
 τρυφῶσι τε καὶ ἀρρώστοις· τῇ μὲν ἐπιτηδεύει καὶ
 πανεὶ τῷ βίῳ χρησιμεύει μέχρι τῆς θάμνης. Ἡ δὲ
 μέλισσα τῇ ποικιλίᾳ τῆς τέχνης καὶ μέλι ἐκλέγεσθαι
 οἶδεν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνθους· καὶ τὸ μὲν εἰς μέλι ἀπο-
 τίθεται, τὸ δὲ εἰς κηρίον, καὶ τὸν κηρὸν περιπῆγνυσι
 τῷ μέλιτι. Τίς ἐδίδαξε τὴν μέλισσαν ἐκείνην ποιεῖν
 τὰς σύριγγας, ὁφείναι δὲ τὸν λεπτὸν ὕμνον; Τίς αὐ-
 τῶν, παλαιῶ διδασκάλῳ φοιτήσασα, τὰ ἐξάπλευρα
 καὶ τετράπλευρα ποιεῖν ἐδιδάχθη; Πῶς γωνίαν ἐστήσε
 διὰ τοῦ κηροῦ, καὶ τοίχους διόφανε, ἵνα αἱ μὲν γω-
 νίαι τὸ στερρὸν παροσχευάσωσιν, οἱ δὲ τοῖχοι τὸ μέλι
 φυλάξωσι; Διὰ τί οὐχ ἓνα σύριγγα ἐποίησεν, ἀλλ'
 ἐνθεν κακείθεν διέπηξε τοῦ μέλιτος τὰς ἀποθήκας;
 Πῶς ἐκάστην πυθμὲν ἰδίῳ ἐνήσει μέλι; Εἰ ἐν ἐποίει
 τὸ πανδοχεῖον, διεβράγη ἂν τῷ βάρει τὸ ὑποκαίμενον·
 ἀλλ' ὑποτίθῃσι τοὺς πυθμῆνας, καὶ τοίχους ὑποβάλ-
 λει, καὶ γωνίας ἀσφαλίζεται. Τίς οἰκοδόμος; Οὐκ
 ἐκεῖνος ἐπαυδύθη τὰ οἰκοδομικά. Εἶδες ἐν μελισσῇ
 ὅση σοφία, ἐν μύρμηκι ὅσον τὸ φιλόπονόν; Οὐκ αἰ-
 σχυνόμεθα, ἐὰν ἀπέλωμεν μύρμηκος σοφίας, καὶ
 φιλοπονίας μελισσῆς ἀπολιπόμενοι; Τὰ μικρὰ ταῦτα
 ζωᾷ διεγείρετω ἡμῶν τὸν νοῦν πρὸς τῶν ἀγαθῶν ἐρ-
 γων ἐπιμέλειαν. Συναγελαστικὸν τὸ ζῶον· οὕτε μύρ-
 μηξ ἰδαιοτικὸν, οὕτε μέλισσα μοναστικὴ· κατὰ ἀγέλας
 ζῶσι, κατὰ ἀγέλας ἵπτανται. Οὐκ εἶδες μέλισσάν ποτε
 καθ' αὐτὴν πετομένην, ἀλλ' ἀλλήλαις κοινωνοῦσι τῆς
 πτήσεως. Οὐ βασκαίνουσιν ἀλλήλαις τῶν ἀνθρώπων κοινῇ
 ἀπαίρουνσιν ἐπὶ λειμῶνας, κοινῇ πάλιν ἐπὶ ἰδίας σηχοῦς
 ἐπανέρχονται. Ἐκάστη τὴν ἰδίαν καλὴν γυναιρίζει·
 ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐξερχομένη ἐργου, κοινωνεῖ τῆς ἐργα-

A congregat, alteri vero non congerit. Dixisset, Ob-
 tempero doctrinæ. Formica laborat ad proprium
 usum : igitur et ego repono : nihil me amplius ad-
 moneas. Verum hoc loco ut laboriosus sis et ope-
 rosus, formicæ exemplum adductum est; ut autem
 munificus, apes. « Aut vade ad apem, et discas quo-
 modo operaria est. » Utile est exemplum apes, ad
 dandum fructum et propter ultionem. Etenim apes
 dum ulciscitur se, plagæ immoritur : et Christiani
 mors est redditio mali. Illum quidem paululum
 probro affecisti, ipsum vero te interemisti per man-
 dati violationem : « Nulli malum pro malo red-
 dentes ». Vidisti quo modo apes vitam cum acu-
 leo projiciat? Ita et Christianus, cum de inimico
 vindictam sumit, per vulnus hosti inflictum vitam
 suam amittit. Ne sis ergo aut in hostium ultionem
 propensus, aut in bonis tuis avarus : sed ab ape
 discas; cui quidem mortem conciliat vindicta; ope-
 rationem vero suam exhibet in usum regibus et
 privatis hominibus, delicate viventibus et morbo
 afflictis; nec non industria sua omnique vita utilis
 est usque ad odorem. Apes, varietate artis, etiam
 mel novit colligere ex eodem flore : et aliud quidem
 reponit in mel, aliud vero in favum; et ceram
 compingit melli. Quis docuit apem illam facere
 fistulas alveares, ac texere tenuem membranam?
 Quænam ex iis, vetere adito præceptore, ædificia
 sex laterum et quatuor laterum condere edocta
 fuit? Quo pacto angulum constituit per ceram, et
 parietes pertexit, **621** ut anguli firmitatem procu-
 rarent, parietes mel custodirent? Cur non unam
 fistulam fecit, sed hinc illincque compegit mellis apo-
 thecas? Qua ratione cavo cuique suum immittit
 mel? Si unum construxisset receptaculum, pondere
 dirupta fuisset basis : verum supponit cava, parie-
 tes subjicit, angulos munit. Quis architectus? Non
 ille architecturam didicit. Vidisti quanta sit in ape
 sapientia, quantum in formica laboris studium?
 Nonne erubescimus, si a sapientia formicæ disce-
 damus, et a diligentia apes superemur? Parva hæc
 animalia excitent mentem nostram ad bonorum
 operum curam. Animal gregale est : neque formica
 singulariter degit, neque apes solitarie : gregatim
 vivunt, gregatim volant. Nunquam vidisti apem
 seorsum volantem, sed inter se communem habent
 volatum. Non ex sibi invicem invident flores; una
 ad prata profisciscuntur; simul iterum ad propria
 loculamenta redeunt. Unaquæque suam cellulam
 agnoscit : a suo opere discedens communicat ope-
 rationem cum sodalibus. Hoc autem apud nos non
 reperitur. Non enim amplius inter nos communi-
 camus, nec ad flores Ecclesiarum communiter con-
 volamus : sed cujusque aculeus vehementer elatus
 est contra proximum : et novit quidem se ex acu-

²⁰ Rom. xii, 17.

(20) Πρὸς δὲ τὸ μεταδοτικὸν ἡ μέλισσα. Simili modo S. Chrysostomus Homilia 12 ad populum Antiochenum. In Rufino tamen, Præfatione ad librum

tertium *De principiis*, apes dicuntur fingere rivos ac mella, avaritia congregandi.

leo mori, in quo percutit fratrem; nihilominus tamen, magis iræ quam salutis suæ sollicitus, perpetrat quæ a Domino vetita sunt, nobisque conciliant æternum supplicium: a quo eripi deprecemur; in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

γορευμένα παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ ἡμῖν προξενούντα τὴν αἰώνιον κλάσιν· ἥς βυθῆναι εὐχόμεθα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα (22) καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

EJUSDEM DE JEJUNIO ORATIO III.

1. Jejunii et propitiationis adest tempus; non modo ciborum abstinentiæ, sed etiam peccatorum evitacionis. Nos ipsos ab omni peccato subducentes, jejunemus elacriter; gnari quod jejunium sententiam Dei revocavit. Itaque lex ecclesiastica jejunium prænuuntiat, præconem vocalissimum præcedens prophetarum et apostolorum chorum. Vocat autem ille non viros ac ætate provectiores solos, verum etiam mulieres ac pueros; horum quidem renovans juventutem, illarum vero naturam mutans in virilem virtutem. « In Christo enim Jesu non est masculus neque femina²¹. » Præmia vero certantibus proponit, regnum cælorum, coronam semper florentem, vitam æternam, si cum sanctitate jejunaverimus; juxta beatum Joëlem prophetam dicentem: « Sanctificate jejunium, prædicate curationem, congregare parvulos sugentes ubera. Sacerdotes, plorate coram altari, convocate senes. Egrediatur sponsa de thalamo suo, et sponsus de cubili suo²². » Sanctus quippe est jejunii modus, sancto Deo a sanctis sancte oblatum. Cunctos igitur præco vocat ad certamen. Sed multa inter certantes differentia **622** intercedit, eum vitæ, tum ætatis. Porro certamen « non est adversus sanguinem et carnem, sed adversus principes et potestates et spiritualia nequitiæ²³. » Et enim qui habet inimicos et hostes visibiles, si quidem valeat, vicissim hostiliter adoriatur: si vero careat viribus, abscondens se servabitur. Qui autem hostes habet invisibiles, quid acturus est, nisi Deum in auxilium vocet? Nam si dormierit, illi vigilant: si occultaverit se, illi intra ipsum pugnant. Molestus est inimicus: multa inducit tibi machinamenta in lucta vel avaritiæ, vel libidinis, vel crapulæ, deliciarum, et vanæ gloriæ. Aggredietur te etiam dormientem; neque enim somni reveretur leges. Quid ergo ages, cui res est cum plurimis hujusmodi hostibus? Vallum fodies? Sed hoc

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΝΗΣΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Γ'.

1. Νηστείας καὶ ἱλασμοῦ (23) ὁ καιρὸς οὐ μόνον τῆς τῶν βρωμάτων ἀποχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν (24) ἀπαλλαγῆς. Ἀπαλλάξαντες τοίνυν ἑαυτοὺς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, προθύμως νηστεύσωμεν· εἰδότες, ὅτι νηστεία ἀπόρασιν Θεοῦ ἀνεκαλέσαστο. Νόμος τοίνυν ἐκκλησιαστικὸς τὴν νηστείαν προμηνύει, κήρυκα μεγαλοφωνότατον προσηγάμενος τὸν προφητικὸν καὶ ἀποστολικὸν χορὸν. Καλεῖ δὲ οὗτος οὐκ ἄνδρας καὶ πρεσβύτας μόνους, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας· τῶν μὲν ἀναγεῶν τὴν νεότητα, τῶν δὲ μεταβάλλων τὴν φύσιν εἰς ἀνδρικήν ἀρετήν. « Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ. » Ἀθλα δὲ τοῖς ἀγωνιζομένοις προτίθῃσι, βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ στέφανον αἰθαλῆ, καὶ ζωὴν αἰώνιον, ἐάν μετὰ ἀγιοσύνης νηστεύσωμεν, κατὰ τὸν μακάριον Ἰωὴλ τὸν προφήτην λέγοντα· « Ἀγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεοραπίαν, συναγάγετε νήπια θηλάζοντα μαστούς· ἱερεῖς, κλαύσατε ἐνώπιον θυσιαστηρίου· συγκαλέσατε πρεσβυτέρους. Ἐξελθέτω νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς, καὶ νυμφίος ἔκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ. » Ἅγιος γὰρ ὁ τρόπος τῆς νηστείας, ἅγιω Θεῷ ὑπὸ ἁγίων ἁγίως προσφερόμενος. Πάντας τοίνυν ὁ κήρυξ καλεῖ ἐπὶ τὸν ἀγῶνα. Διαφορὰ δὲ πολλὴ τοῖς ἀθλοῦσι καὶ βίου καὶ ἡλικίᾳ. Οὐκ ἔστι δὲ ὁ ἀγὼν πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. Ἐχθροὺς μὲν γὰρ ἔχον τις πολεμίους ὁρωμένους, ἐάν μὲν δυνατὸς ᾖ, ἀντιπολεμήσειεν· εἰ δὲ ἀδύνατος, ἀποκρυβεῖς σωθήσεται· ἀοράτους δὲ πολεμίους ἔχον τις, τί ποιήσειεν, ἐάν μὴ Θεὸν ἐπικαλέσεται βοηθόν; Ἐάν γὰρ καθεύδῃ, ἐκεῖνοι γρηγοροῦσιν; ἐάν δὲ ἀποκρυβῇται, ἐκεῖνοι ἐνδοθεν πολεμοῦσιν. Δεινὸς ὁ ἐχθρὸς· πολλὰ σοὶ προσάγει τεχνάσματα κατὰ τὴν πάλην τὴν τῆς φιλοχρηματίας, τὴν τῆς ἀκολασίας, τὴν τῆς κραυπᾶλης καὶ τρυφῆς καὶ κενοδοξίας. Ἐπίσταται σοὶ καὶ καθεύδοντι· οὐδὲ γὰρ τῶν ὑπνῶν δυσωπεῖται τοὺς νόμους (25). Τί οὖν ποιήσεις πρὸς τοὺς πολλοὺς τούτους πολεμίους ἔχον;

²¹ Galat. iii, 28. ²² Joel ii, 15, 16. ²³ Ephes. vi, 12.

(21) F. τοῦ θυμοῦ.

(22) Ὡς ἡ δόξα. Variæ quidem doxologiæ repertiuntur; sed maximam admirationem movet illa in Lupo Ferrariensi, hom. 2: *Præstante Domino nostro Jesu Christo, qui patria virtute trinus et unus vivit et regnat, in sæcula sæculorum.*

(23) Ἰλασμοῦ. Male in codice Augustano, aut saltem in Catalogo illius bibliothecæ, ἱλαρισμοῦ.

(24) Αἱ ἁμαρτημάτων.

(25) Οὐδὲ γὰρ τῶν ὑπνῶν δυσωπεῖται τοὺς νόμους. Neque enim somni reveretur leges. Sunt leges somni, ut dormientis quies nequaquam obturbetur.

Τάφον (26) ὀρύξαι; Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ὑπερβήσεται. Χάρακα προστεῖσαι; Ἀλλὰ καὶ τοῦτον διαβήσεται. Πῶς οὖν ἀγωνίσασθαι χρή; πῶς δὲ ἐπισχεῖν τὴν τοσαύτην ἐπιβουλὴν; Οὐδὲ γὰρ ὁρᾶν ἐστὶ τοὺς μαχομένους. Ἀλλ' εὕρηται μέγιστον βοήθημα, νηστεία καὶ προσευχή. Τοῦτω γὰρ τῷ τρόπῳ ἡττώνται οἱ χεῖρους τῶν ὁρατῶν πολεμίων, πονηροὶ δαίμονες· ὡς διδάσκει ὁ Κύριος τοὺς μαθητάς, περὶ τοῦ σεληνιζομένου λέγων· «Τοῦτο τὸ γένος ἐν οὐδενὶ ἐλαύνεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.» Μέγα οὖν ἀγαθὸν (27) ἀνθρώποις νηστεία, ἥτις ἀποφασιν Θεοῦ ἀνεκαλέσατο. Ἐκπρύχθη ἐν Νινευῇ τριήμερος καταστροφή· καὶ ἐνίκησεν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφή τὴν καταστροφήν. Ἡ γὰρ ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς διὰ τὴν ἐπιστροφήν ἀνείθη. Εὐγνώμονες ἀμαρτωλοὶ οἱ Νινευῖται, ἀκούσαντες τοῦ Ἰωνᾶ κηρύσσοντος τὴν καταστροφήν, τῷ τρόπῳ τῆς νηστείας ἐστῆσαν τὴν ἀπειλὴν, καὶ τῷ φαρμάκῳ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ προσευχῆς ἐπισπάσαντες τὴν σωτηρίαν.

2. Διὰ τῆς νηστείας Μωσὴς ἐξ οὐρανοῦ τὸν νόμον κατήνεγκεν· διὰ νηστείας ἐξήλασατο περὶ τῶν μοσχοποιησάντων. Διὰ νηστείας Ἠλίας ζωὴς οὐρανοῦ ἀνελήφθη, ὅπλον φέρων τῆς σωφροσύνης τὴν νηστείαν· νηστείαν βρωμάτων, καὶ ἀποχὴν ἀμαρτημάτων. Ἐὰν γὰρ τὸ στόμα νηστεύῃ, αἱ δὲ χεῖρες τὰ ἀλλότρια ἀρπάξουσιν, ἀκούεις· «Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος.» Ἐὰν ἀπέχῃ βρωμάτων, καὶ συκοφαντῇ τὸν ἀδελφόν σου, ἀκούεις· «Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ σῶμα, κοινοὶ τὸν ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὰ ἐκπορεύμενα.» Καθαρὰ τοῖνον ἔστω καὶ ἡ κοιλία ἀπὸ βρωμάτων, καὶ ἡ διάνοια ἀπὸ ἀμαρτημάτων. Σύμφωνα ἔστω τὰ ἐνδον τοῖς ἐξω. Μῆτε τὸ σῶμα τοῖς σιτοῖς βαρυνέσθω, μῆτε ἡ ψυχὴ ταῖς κακίαις μολυνέσθω· ἵνα ὁ Θεὸς τῶν ὁλῶν ἀξίους ἀπεργάσῃται ἡμᾶς τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²⁶ Matth. xvii, 20. ²⁷ Isa. lviii, 5. ²⁸ Matth. xv, 11.

(26) F. τάφρον.

(27) Μέγα οὖν ἀγαθόν. Proferuntur hæc a Si-meone Logotheta Concione 40· sed illic perperam

A transgredietur. Fossam interpones? Sed et illam superabit. Qua ergo ratione decertare oportet? quo pacto tantas insidias cohibere? Neque enim cernere datur bellatores. Verum inventum est maximum subsidium, jejunium cum oratione. Hoc enim modo vincuntur qui hostibus visibilibus peiores sunt, mali demones: quemadmodum Dominus docet discipulos, de lunatico aiens: «Hoc genus in nullo expellitur, nisi per orationem et jejunium²⁶». Itaque magnum hominibus bonum est, jejunium; quod quidem sententiam Dei revocavit. Prædicata est in Ninive subversio post triduum: et conversio ad Deum vicit subversionem. Subversionis enim comminatio, per conversionem relaxata est. Prudentes peccatores Ninivite, audito Jona subversionem prædicante, per jejunii modum comminationem cohibuerunt, et confessionis precisque remedio attraxerunt salutem.

2. Per jejunium Moses e cælo legem detulit: per jejunium placavit Deum erga eos qui vitulum fabricaverant. Per jejunium Elias usque ad cælum assumptus est; arma gerendo castitatis, jejunium; jejunium ciborum, et peccatorum abstinence. Si enim os jejunaverit, manus autem aliena rapuerint, audies: «Non tale jejunium elegi, dicit Dominus²⁷». Si abstineris cibis, et calumniatus fueris fratrem tuum, audies: «Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quæ procedunt²⁸». Proinde purus sit, et venter a cibis, et animus a peccatis. Interiora cum exterioribus consentiant. Neque corpus cibariis aggravetur, neque anima vitiis polluat: uti cunctorum Deus dignos reddat nos regno cælorum; in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ac inutile editum est εἰγνωμένως τοῦ Ἰωνᾶ κηρύσσοντος.

MONITUM.

Hanc lucubratiunculam jam olim Græce et Latine vulgavit vir doctissimus Franciscus Combesius in suo *Basilio recensito*, t. II, p. 98-103. Eandem, qualem edidit, rursus hoc loco edendam esse judicavi. Quid autem de ea sentiam in præfatione aperiam.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

D

623 EJUSDEM

Λόγος εἰς τὴν ἐποτέπωσιν τῆς ἀσκήσεως.

de religiosæ exercitationis informatione, sermo.

1. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστασσόντος, «Ὁ λέγων ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἰπατε ἐν τῷ φωτί: καὶ ὁ πρὸς τὸ οὐς ἠκούσατε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν ὀνυμάτων· καὶ τοῦ Ἀποστόλου τῆς σιωπῆς τὸ κρίμα φανερὸν δεικνύοντος δι' ὃν φησι πρὸς τοὺς Ἐφεσίους

1. Cum Dominus noster Jesus Christus præcipiat: «Quod vobis dico in tenebris, dicite in luce: et quod auditis in aure, prædicate super tecta²²»; Apostolus item silentii tremendum judicium ostendens, quibus sic Ephesiorum presbyteros compel-

²² Matth. i, 27

lat : « Contestor vos hodie, quia mundus sum a sanguine omnium; non enim subterfugi, quominus annuntiarem vobis omnem veritatem et consilium Dei »; quin et nos, idem ut faciamus, admonet, qua scribit : « Hæc commune, contestans coram Deo ». Quia vero res non patitur ut omnibus coram de illis contester, quæ præcepta a Domino sunt, necessarium putavi ut ad vestram omnium in Christo charitatem scriberem, ac me quidem crimine liberarem, vosque adeo in nomine Domini nostri Jesu Christi, eorum quæ officii sunt, certiores efficerem; ut neque vos ex ignorantia in mortis unquam stimulum, nempe peccatum, incidatis, ullumve Dei mandatum transgrediamini, de quibus scriptum est : « Mandatum ejus, vita æterna », atque ab ea excidatis dicente Domino : « Qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum »; neque nos, eo quod siluerimus, eorum qui ex peccato interierint, sanguinis obnoxii reperiamur. Hinc verò ejusque rei rationem adjungam; primum quidem quæ causa sit, quodve periculum, tantæ Ecclesiarum Dei ac ejusque rebus agendis dissonantiæ et dissensionis; tum deinde certas æs divina Scriptura probationes ac rationes, quibus conficitur, in omnem Deum mandati transgressionem acri tremendaque distributione animadvertere; ut quamvis pleraque quis videatur præstitisse; si tamen pauca, sive etiam unum quodvis mandatum neglexerit, vel etiam peccanti, quasi re media, aut cuius parum aut nihil intersit, acquieverit, silentiumque in eo tenuerit, nec ex iudicii Dei ratione probum zelum æmulationemque ostenderit, hinc solum, unoque hoc reatu, poenas daturus sit; ac vel si per ignorantiam ejusmodi aliquid ei acciderit, ne sic quidem innotatus abibit.

2. Ad hæc, plam de Deo ac Patre, unigenitoe ejus Filio ac Deo, necnon Spiritu sancto, confessionem, liber complectetur; tumque eorum notitiam, quæ abs Scriptura præcepta sunt; a quibus abstinendum, ac quibus potissimum sedulo iis adhibenda opera, qui vitæ æternæ ac regni cælorum desiderio teneantur. Cujusque item gradus seu ordinis propria sigillatim pariter exsequetur, ac præterea, compendiosum brevemque velut characterem, definitionis forma ex Scripturis sacris conabitur dare; affinemque rursus sermonis doctrinæ Dei præpositorum addet characterem : in quibus exacta atque exacte depurgata disciplinæ ratio elucescet; eorumque, ut sic dicam, qui hic discipuli sequuntur dignitas persplendescet. His consequenter adjungam, quæcunque fratrum quæstionibus motus, respondi, disceptando de vita, quæ pie religioseque instituitur; quorum omnium exempla ad vestram in Christo dilectionem transmissi; quo in vobis impleatur illud Apostoli : « Hæc commen-

presbυτέρους· « Διαμαρτύρομαι ὑμῖν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθάρως εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων· οὐ γὰρ ὕπεστελάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ· » καὶ ἡμῖν δὲ τὸ αὐτὸ ποιεῖν παραγγέλλοντος ἐν οἷς γράφει· « Ταῦτα ὑπομνήσκει, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· » ἐπεὶ δὲ κατὰ πρόσωπον ἀναμαρτύρασθαι πᾶσι περὶ τῶν τοῦ Κυρίου προσταγμάτων οὐχ οἷός τε εἰμι, ἀναγκαῖον ἐνόμισα γράφαι πρὸς τὴν πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ ἀγάπην, καὶ ἑμαυτὸν μὲν τοῦ κριματος ἐλευθερώσαι, ὑμᾶς δὲ περὶ τῶν ἐπιβαλλόντων ὑμῖν πληροφοροῦν ἐν ἐνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἵνα μήτε ὑμεῖς ἐξ ἀγνοίας περιπέσῃτε πρὸς τὴν κέντρῳ τοῦ θανάτου, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία, ἣ παρέλθεται τινὰ ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, περὶ ἧς γέγραπται, ὅτι· « Ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστίν, » καὶ ἐκπέσῃτε ταύτης, τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Ὁ ἀπειθὴς τῷ Υἱῷ οὐκ ὀφείλει τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν· » μήτε ἡμεῖς ἐνοχοὶ τοῦ αἵματος τῶν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας τεθανατωμένων διὰ τῆς σωπῆς εὐρεθώμεν. Προσθήσεται δὲ μοι τὸ κρίμα· πρῶτον μὲν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκάστου πρὸς τὸ ἔργον διαφωνίας καὶ διαστάσεως· δεύτερον τὰς ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀποδείξεις περὶ τοῦ πᾶσαν παράδειξιν ἐντολῆς Θεοῦ σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδικήσαντος (28). Ὡστε, εἰ καὶ τὰ πλεῖστα κατωρθωκέναι τις δοκεῖ, ὀλίγων δὲ που, ἣ καὶ μίας ἥστιν οὐκ ἐντολῆς ἀμελήσει, ἣ καὶ τῷ πλημμελήσαντι ἀδιαφύκτως ἐρησυχάσει, καὶ μὴ ζῆλον ἀγαθὸν κατὰ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἐπιδείξειται, ἐπὶ ταύτῃ μόνῃ δίκα ὑφέξει· κἂν ἐξ ἀγνοίας πάθῃ τι τοιοῦτον, οὐδὲ οὕτως ἀτιμώρητος διαφεύγει.

2. Μετὰ ταῦτα περιέξει τὴν εὐσεβὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολογίαν. Ἐπειτα τῶν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἡμῖν διεσταλμένων τὴν γνῶσιν, δῶκεν ἀπέχεσθαι χρῆ, καὶ περὶ ἃ μάλιστα ἐσπουδακέναι, τοὺς αἰωνίου ζωῆς καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπιμεμένους· καὶ τὰ ἐκαστοῦ δὲ βαθμοῦ ἣ τάγματος ἐξαίρετα κατ' ἰδίαν ὁμοίως παραθήσεται. Ἐπὶ τοῦτοῖς οἰοῖται χαρακτῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαιώδη καὶ σύντομον, ὅρου τύπον ἔχοντα, πειράσεται δοῦναι ἡμῖν ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν ὁ λόγος· καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου τῆς τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας· ἐν οἷς τό τε ἀπηκριβωμένον καὶ ἀκριβῶς κεκαθαρμένον τῆς πολιτείας διαφανήσεται· καὶ τὸ, ἵνα οὕτως εἰπω, ἀξίωμα τῶν ἐνταῦθα παρεπόντων ἐκλάβει. Τοῖς ἀκολουθῶς ἐπισυναφθήσεται ἡμῖν, ὅσα πρὸς τὴν συζήτησιν τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν ἐπερωτηθῆς, ἀπεκρινάμην. Ὡς ἀπάντων ἀντίγραφα διεπεμφάμην πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐν Χριστῷ ἀγάπην· ἵνα πληρωθῇ ἐν

²⁷ Act. xx, 26, 27. ²⁸ II Tim. ii, 14. ²⁹ I Cor. xv, 56. ³⁰ Joan. xii, 50. ³¹ Joan. iii, 36.

(28) Ἐκδικεῖν μέλλοντος.

ὁμνῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, ὅτι: Ταῦτα a fidelibus hominibus, qui et alios docere erunt παράδοσις πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται idonei¹¹. » καὶ ἑτέρους διδάσκει. »

¹¹ II Tim. II, 2.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ.

ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII,

ARCHIEPISCOPI CÆSARÆ CAPPADOCIÆ,

DE BAPTISMO LIBER PRIMUS.

ΛΟΓΟΣ Α'.

B

624 CAPUT I. ◊

Ὅτι δεῖ πρῶτον μαθητευθῆναι τῷ Κυρίῳ, καὶ τότε καταξιοθῆναι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

Quod oportet primum Domini doctrina imbui, tumque baptismate sancto initiari.

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπολαβὼν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ, εἰπόντος διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου· « Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· ἀλ-
τῆσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς, » προπλάδόμενος τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, φανεροὶ αὐτοῖς πρῶτον τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Πατρὸς, εἰπὼν· « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· » καὶ τότε ἀποστέλλει αὐτοὺς, λέγων· « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. » Ἐπεὶ οὖν, προστάξαντος τοῦ Κυρίου πρῶτον, « Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, » καὶ τότε ἐπαγαγόντος, « Βαπτίζοντες αὐτοὺς, » καὶ τὰ ἑξῆς, ὑμεῖς μὲν, τὸ πρῶτον σιωπήσαντες, τοῦ δευτέρου τὸν λόγον ἡμᾶς ἀπητήσατε· ἡμεῖς δὲ λογισάμενοι παρ' ἐντολὴν τοῦ Ἀποστόλου ποιεῖν, ἐὰν μὴ εὐθύς ἀποκριθώμεθα, εἰπόν-
τος· « Ἔτοιμοι ἔσεσθε πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ ἐπερωτῶντι (29) ὑμᾶς λόγον· » παρεδώκαμεν τὸν λόγον τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου βαπτίσματος, ἔχοντος ὁρᾶν ὑπὲρ τὸ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου· μνημονεύσαντες ὀλίγα ἐκ πολλῶν τῶν περὶ αὐτοῦ ἐν ταῖς θεοπνευστοῖς Γραφαῖς εἰρημένων. Ὅμως ἀναγκαῖον εἶναι ἐλογισάμεθα ἐπὶ τὴν παραδοσμέ-

1. Dominus noster Jesus Christus, unigenitus Dei viventis Filius, cum post resurrectionem ex mortuis accepisset promissionem Dei et Patris, per prophetam Davidem dicentis, « Filius meus es tu, ego hodie genui te; postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ³¹, » assumpsissetque discipulos suos, eis primum datam sibi a Patre potestatem declarat his verbis: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra³²; » et tunc mittit ipsos, dicens: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis³³. » Cum igitur Domino præcipiente, primum, « Docete omnes gentes, » et deinde subjungente, « Baptizantes eos, » et quæ sequuntur, vos quidem omisso priore posterioris a nobis rationem exegistis; nos vero rati contra mandatum Apostoli facturos nos, si non statim responderemus, cum dicat, « Parati estote ad respondendum cuilibet rationem vos interroganti³⁴; » tradidimus doctrinam baptismatis secundum Evangelium Domini, ejusque præstantioris baptismate beati Joannis, sed sic ut pauca ex multis quæ de eo in sacris Scripturis dicta sunt, in medium proferamus. Necessarium tamen duximus, ad traditum a Domino ordinem recurrere, ut sic etiam vos hujus vocis, « Docete, » vim ac intelligentiam primum edocti, post deinde

³¹ Psal. II, 7, 8. ³² Matth. xxviii, 18-20. ³³ ibid. 19, 20. ³⁴ I Pet. III, 15.

(29) Regii duo mss. τῷ ἐρωτῶντι. Mox iidem ἔχον ὁρίζν. Subinde iidem illi duo mss. ὀλίγον.

doctrina de gloriosissimo baptismo accepta, ad perfectionem prospere perveniretis, discentes servare omnia quæ Dominus discipulis suis præcepit, sicut scriptum est. Hic igitur audivimus dicentem, « Docete : » sed jam opus est de iis quæ alibi de hoc mandato dicta sunt, mentionem facere, ut primum sententiam Deo acceptam assecuti, deinde vero aptum necessariumque ordinem servantes, sic, juxta propositum placendi Deo, ab intelligentia hujus præcepti non aberremus. Familiare est enim Domino, ea quæ alicubi strictim præcepta sunt, per ea quæ in aliis locis relata sunt, perspicue explanare. Quale est illud : « Thesaurizate vobis thesauros in cælo ⁶⁷. » Nam hic simpliciter locutus, quomodo id fieri oporteat, in alio loco declarat, cum ait : « Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam : facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis ⁶⁸. » Et multa hujusmodi alia

2. Discipulus igitur est, ut ab ipso Domino **625** discimus, quisquis ad Dominum accedit, ut eum sequatur, hoc est, ut sermones ipsius audiat, credatque, ac ei obediat uti Domino, et regi, et medico, et doctori veritatis, ob spem vitæ æternæ, idque, si modo in his permanserit, sicut scriptum est : « Dicebat igitur ad eos, qui in se crediderant, Judeos : Si vos maneatis in sermone meo, vere discipuli mei estis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos ⁶⁹. » sine dubio intelligens animæ libertatem, qua ab amarulenta diaboli tyrannide libera fit, dum a peccatorum dominio liberatur ; « Qui enim, inquit, facit peccatum, servus est peccati ⁷⁰. » et sub mortis condemnatione constitutus : quemadmodum etiam tradidit nobis Paulus apostolus, cum ait : « Eum enim qui peccatum non novit, peccatum pro nobis fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso ⁷¹. » et rursus, « Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam, justii constituentur multi ⁷². » Qui autem credit Domino, seque idoneum exhibet ad docendum, discat oportet primum quidem desistere a peccato omni : deinde vero a re quacunque secedere, quæ ab obedientia Domino debita multas ob causas retrahat, etiamsi speciosæ esse videantur. Fieri enim non potest, ut qui peccatum patrat, aut hujus vitæ negotiis implicatur, aut de rebus ad vitam necessariis sollicitus est, servus sit Domini, nedum discipulus illius, qui non prius adolescenti dixit, « Veni, sequere me ⁷³, » quam præcepisset ut zona sua venderet, daretque pauperibus. Imo ne hoc quidem ante præcepit, quam ita ipse confes-

Α νην ὑπὸ τοῦ Κυρίου τάξιν ἀναδραμεῖν, ἵνα οὕτω καὶ ὁμεῖς πρῶτον τοῦ, « Μαθητεύσατε, » τὴν δύναμιν γνόντες, εἶτα ἀκολουθῶς τὸν περὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου (30) βαπτίσματος λόγον παραλαβόντες, ἐπὶ τὴν τελειότητα εὐδοκώθητε, διδασκόμενοι τηρεῖν ὅσα πάντα ἐνετελεῖται ὁ Κύριος τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς, καθὼς γέγραπται. Ἐνταῦθα μὲν οὖν, « Μαθητεύσατε, » εἰπόντος, ἡκούσαμεν· λοιπὸν δὲ χρεῖα τῶν ἀλλαχού περὶ τοῦ τοιοῦτου εἰρημένων προστάγματος μνημονεῦσαι, ἵνα πρῶτον μὲν τὸ φρόνημα εὐάρεστον τῷ Θεῷ κατορθώσαντες, ἔπειτα δὲ τὴν πρέπουσαν καὶ ἀναγκαίαν τάξιν φυλάξαντες, οὕτω τοῦ δυνατοῦ, κατὰ σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστῆσεως, μὴ ἐκπέσωμεν. Σύνηθες γάρ τῷ Κυρίῳ τὰ ὀριστικῶς πού προσταχθέντα διὰ τῶν ἐν ἄλλοις τόποις εἰρημένων σαφῶς παραδιδόναι· ὡς τὸ, « Θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ. » Ἀπλῶς γὰρ οὕτως εἰπόν ἐνταῦθα, τὸ, πῶς, ἐν ἐτέρῳ τόπῳ σαφηνίζει, λέγων· « Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην· ποιήσατε ἑαυτοὺς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνεκλείπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ πολλὰ ἄλλα ὁμοίως.

2. Μαθητῆς μὲν οὖν ἐστίν, ὡς μανθάνομεν παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, πᾶς ὁ τῷ Κυρίῳ προσερχόμενος, ὥστε ἀκολουθεῖν αὐτῷ, τούτεστιν, ἀκούειν τῶν λόγων αὐτοῦ (31)· πιστεύειν τε καὶ πείθεσθαι αὐτῷ, ὡς Δεσπότῃ, καὶ βασιλεῖ, καὶ ἱατρῷ, καὶ διδασκάλῳ ἀληθείας, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, καὶ τοῦτο ἐὰν μὲν ἐν αὐτοῖς, καθὼς γέγραπται· « Ἐλεγεν οὖν πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν ὁμεῖς μένιντε (32) ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταὶ μου ἐστέ, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς· » ἐλευθερίαν δηλονότι ψυχῆς, ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου πικρᾶς τυραννίδος, ἐν τῷ ρυσθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἀμαρτημάτων καταδυναστείας· « Ὁ γὰρ ποιῶν, φησὶ, τὴν ἀμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας, » καὶ τῆς κατακρίσεως τοῦ θανάτου· καθὼς καὶ παρέδωκεν ἡμῖν Παῦλος ὁ Ἀπόστολος εἰπών· « Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἀμαρτίαν, ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ· » καὶ πάλιν· « Ὅσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ καταστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. » Τὸν δὲ πιστεύοντα τῷ Κυρίῳ, καὶ προστάγοντα ἑαυτὸν ἐπιτήδ

Δ εῖον εἰς μαθητεῖαν, μανθάνειν δεῖ πρῶτον μὲν ἀφίστασθαι παντὸς ἀμαρτήματος· ἔπειτα δὲ καὶ παντὸς ἀφέλκοντος τῆς ὀφειλομένης κατὰ πολλοὺς λόγους τῷ Κυρίῳ εὐπειθείας, καὶ εὐλογοφανεῖς εἶναι δοκῶσιν. Ἀδύνατον γὰρ, ἀμαρτίαν ποιοῦντα, ἢ ἐμπλεκόμενον ταῖς τοῦ βίου τούτου πραγματείαις, ἢ ἐν φροντίδι καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, δουλεύσαι, οὐχ ὅτι γε μαθητευθῆναι, τῷ Κυρίῳ τῷ οὐ πρότερον εἰπόντι τῷ νεανίσκῳ, « Δεῦρο, ἀκολουθεῖ μοι, » ποῦ ἐντελεσθαι πωλῆσαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ

⁶⁷ Matth. vi, 20. ⁶⁸ Luc. xii, 35. ⁶⁹ Joan. viii, 31, 32. ⁷⁰ ibid. 34. ⁷¹ II Cor. v, 21. ⁷² Rom. v, 19. ⁷³ Matth. xix, 21.

(30) Regii duo mss. τοῦ ἐνδοξοῦ.

(31) Unus ms. τὸν λόγον αὐτοῦ.

(32) Veteres duo libri μένιντε. Editi μένιντε

δοῦναι τοῖς πτωχοῖς. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο προσέταξε, ἅς
 πρὶν ὁμολογήσαι αὐτὸν, ὅτι: «Ταῦτα πάντα ἐφύλαξα.»
 Ὁ γὰρ μὴπω λαβὼν (33) τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτη-
 μάτων, καὶ καθαρισθεὶς ἀπὸ τούτων ἐν τῇ αἵματι
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δουλεύων δὲ τῷ
 διαβόλῳ, καὶ κρατούμενος ὑπὸ τῆς ἐνοικουσίας αὐτοῦ
 ἁμαρτίας, ἀδυνάτως ἔχει δουλεύσαι τῷ Κυρίῳ, τῷ
 ἀπαράβατον ἀπόφασιν δεδοκότε, ἐν τῷ εἰπεῖν: «Ὁ
 ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δούλος ἐστι τῆς ἁμαρτίας· ὁ
 δὲ δούλος τῆς ἁμαρτίας οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ.» Μαρ-
 τυρεῖ δὲ καὶ ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος, γράψας: «Ὁ
 δὲ δούλος τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερός ἐστιν ἀπὸ τῆς
 δικαιοσύνης. Καὶ πάλιν ὁ Κύριός φησιν: «Οὐδεὶς δύ-
 ναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ
 εἰδείξε δι' ὧν ἐδίδασκεν ὀριστικῶς καὶ πολυτρόπως,
 ὅτι οὔτε οἱ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ἑαυτοῖς με-
 ριμᾶν ἀνεχόμενοι δουλεύειν Θεῷ δύνανται, οὐχ ὅτι
 γε μαθητεύθῃναι (34). Ὅθεν ἔμαθεν ὁ Ἀπόστολος
 πλατύτερον θεωρήσας εἰπεῖν: «Τίς μετοχὴ δικαιο-
 σύνης καὶ ἀνομίας; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;
 τίς δὲ συμφωνίας Χριστῷ πρὸς Βελίαν; ἢ τίς με-
 ρις πιστῷ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναφ̄
 Θεοῦ μετὰ εἰδώλων;» Καὶ πάλιν ὀριστικῶς: «Ἡ σὰρξ
 ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ
 τῆς σαρκός. Ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ
 ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε.» «Ἐτι δὲ (35) ἐντροπι-
 κώτερον ἡμῖν παραδίδους, τί εἶπε, μνημονεύσωμεν.
 «Οἶδα μὲν γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν· ἐγὼ
 δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὁ
 γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω· οὐ γὰρ ὁ θέλω
 ἀγαθόν, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ κακόν, τοῦτο
 ποιῶ. Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι
 τῷ νόμῳ, ὅτι καλός. Νυνὶ δὲ οὐκ εἶπε ἐγὼ κατεργά-
 ζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.» Καὶ
 τοῦτο αὐτὸ τὸ θεωρήμα διὰ πλειόνων ἐπεξεργασά-
 μενος, ὅτι ἀδύνατον τὸν κρατούμενον ὑπὸ ἁμαρτίας
 δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, φανερώς ὑποδεικνύει ἡμῖν τὸν
 λυτρούμενον ἡμᾶς ἐκ τῆς τοιαύτης τυραννίδος ἐν
 τῷ εἰπεῖν: «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με λύ-
 σεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Εὐχαρι-
 στῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.»
 Καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει: «Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα
 τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπα-
 τοῦσιν (36).»

3. Καὶ διὰ τῶν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ εἰρημένων τὴν με-
 γάλην τῆς φιλανθρωπίας χάριν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς
 ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 σαφῶς παρίστανει, εἰπὼν: «Ὡσπερ γὰρ διὰ τῆς
 παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ καταστά-
 θησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς
 δικαίου κατασταθήσονται οἱ πολλοί.» Ἐν ἑτέρῳ δὲ
 τόπῳ θαυμασιώτερον θεωρῶν τὴν ἐν Χριστῷ φιλαν-

sus esset: «Hæc omnia custodivi⁷⁴.» Qui enim
 nondum veniam peccatorum consecutus est, nec
 ab iis purgatus est in sanguine Domini nostri Jesu
 Christi, sed servit diabolo, et ab inhabitante in se
 peccato detinetur, non potest Domino servire, qui
 sententiam stabilem protulit, cum dixit: «Qui fa-
 cit peccatum, servus est peccati: servus vero peccati
 non manet in domo⁷⁵.» Testatur hoc idem et qui
 in Christo loquebatur Paulus, cum scribit: Qui
 vero servus est peccati, liber est a justitia⁷⁶. Et
 iterum Dominus dicit: «Nemo potest duobus do-
 minis servire⁷⁷,» etc. Ex iis autem quæ breviter
 et fuse docuit, ostendit, qui de rebus sibi ad viven-
 dum necessariis anxii sunt, eos ne servos quidem
 Dei esse posse, nedum discipulos. Unde re am-
 plius considerata didicit Apostolus dicere: «Quæ
 participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ so-
 cietas lucis ad tenebras? quæ autem conventio
 Christi ad Belial? aut quæ pars fidei cum infidei?
 qui autem consensus templo Dei cum idolis⁷⁸» Ac
 rursus definite ait: «Caro concupiscit adversus spi-
 ritum, spiritus vero adversus carnem. Hæc enim
 sibi invicem adversantur, ut non quæcunque vul-
 tis, illa faciat⁷⁹.» Atque adhuc etiam modo ad
 pudorem incutiendum aptiore docens nos, quid
 dixerit, referamus. «Scimus enim, inquit, quia
 lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, ve-
 numdatus sub peccato. Quod enim operor, non
 intelligo: non **626** enim quod volo bonum, hoc
 ago: sed quod odi malum, illud facio. Si autem
 quod nolo ego, illud facio, consentio legi, quo-
 niam bona est. Nunc vero non jam ego operor
 illud, sed quod habitat in me peccatum⁸⁰.» Et ubi
 hanc ipsam contemplationem pluribus persecutus
 est, quod fieri non possit, ut homo in quo pecca-
 tum dominatur, Domino serviat, manifeste nobis
 commonstrat eum, qui nos ex ejusmodi tyrannide
 exemit, cum dicit: «Infelix ego homo, quis me li-
 berabit de corpore mortis hujus? Gratias ago Deo
 per Jesum Christum Dominum nostrum⁸¹.» Et
 paulo post addit: «Nihil ergo nunc damnationis
 est iis qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum
 carnem ambulant⁸².»

3. Quin etiam ex iis quæ alio in loco dicta sunt,
 magnum benignitatis Dei beneficium, per incar-
 nationem Domini nostri Jesu Christi collatum,
 palam ostendit his verbis: «Sicut enim per in-
 obedientiam unius hominis peccatores constituti
 sunt multi, ita et per obedientiam unius justī con-
 stituentur multi⁸³.» Et alibi considerans Dei in
 Christo benignitatem, eamque magis admirabilem,

⁷⁴ Matth. xix, 20. ⁷⁵ Joan. viii, 34. ⁷⁶ Rom. vi, 20. ⁷⁷ Matth. vi, 24. ⁷⁸ II Cor. vi, 14-16. ⁷⁹ Gal. v, 17. ⁸⁰ Rom. vii, 14-17. ⁸¹ Rom. vii, 24. ⁸² Rom. viii, 1. ⁸³ Rom. v, 19.

(33) Codices duo μὴπω λαβὼν. Editi μὴ λαβὼν.

(34) Antiqui tres libri μαθητεύειν. Editi μαθητευ-
 θῆναι.

(35) Codices duo Ὅτι δέ.

(36) Sic antiqui tres libri. Editi ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν. ἀλλὰ κατὰ τὸ
 πνεῦμα. Καί.

ait : « Eum enim qui peccatum non novit, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso ²¹. » Omnino igitur necesse est tum ex dictis, tum ex similibus locis nisi inaniter gratiam Dei susceperimus, primum liberari nos ab imperio diaboli, qui hominem peccato mancipatum ad mala quæ non vult inducit, deinde unumquemque, posteaquam præsentia omnia et seipsum abnegaverit, atque a vitæ studio recesserit, discipulum fieri Domini, quemadmodum dixit ipse : « Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me ²². » hoc est, discipulus meus fiat. Cæterum hoc idem in Lucæ Evangelio, cujus verba haud multo post referemus, latius, clariusque et significantius tradit. Liberamur autem omnes a tali peccatorum multa, quotquot credimus, gratia Dei, quæ est per unigenitum ipsius Filium Dominum nostrum Jesum Christum, qui dixit : « Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. ²³ » Sed et Apostolus idem testatur, cum scribit, nunc quidem, « Diligite vos mutuo, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum oblationem et hostiam Deo ²⁷. » nunc vero, « Christus nos redemit de maledicto legis ²⁴. » et alia ejusdem generis multa. Cum igitur data fuerit venia peccatorum, tunc accipit homo libertatem a peccato, ab eo qui nos redemit Jesu Christo Domino nostro, ut possit ad verbum accedere. Necdum tunc quispiam dignus est qui sequatur Dominum (iterum hoc dico), qui non prius adolescenti dixit, « Veni, sequere me, » quam dixisset, « Vende quæ habes, et da pauperibus ²⁵. » Immo ne hoc quidem ante præcepit, quam se ab omni transgressionem purum esse confessus esset, dicens, fecisse se omnia quæ fuerant a Domino dicta. Quamobrem ea in re etiam ordinem servare necessarium est. Non autem ea tantum, quæ quovis modo habemus, et quæ ad vitæ usum necessaria sunt, contemnere docemur : sed ea etiam jura ac **627** officia, quæ tum lege, tum natura inter nos stabilita sunt aspernari discimus, Domino nostro Jesu Christo dicente : « Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus ²⁶. » quod similiter et de reliquis intelligendum est, qui nobis sunt proximi, et sine dubio multo magis de alienis, de iisque, qui a fide peregrini sunt. Quibus subjungit : « Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus ²⁷. » quod cum præstaret Apostolus, ita ad nos erudiendos scribit : « Ego mundo crucifixus sum, et mundus mihi ²⁸.

Θρωπιάν τοῦ Θεοῦ, ψηλὶ· « Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτιάν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. » Ἀνάγκη οὖν πάντα ἐκ τε τῶν μνημονευθέντων καὶ τῶν ὁμοίων, εἴ γε μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐδεξάμεθα, ἐπισθῆναι πρῶτον τῆς δυναστείας (37) τοῦ διαβόλου, ἐνάγοντος τὸν ὑφ' ἁμαρτίας κρατούμενον ἐφ' ᾧ μὴ βούλεται κακὰ, καὶ τότε ἀπαρνητάμενον πάντα τὰ παρόντα, καὶ ἑαυτὸν, τῆς τε προσπαθείας τοῦ ζῆν ἀναχωρήσαντα, μαθητευθῆναι τῷ Κυρίῳ, καθὼς αὐτὸς εἶπεν· « Εἴ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι, » ὅπερ ἐστὶ, μαθητῆς μου γινέσθω (38). Τὸ δὲ αὐτὸ πλατύτερον καὶ ἀποδεικτικώτερον καὶ ἀποφαντικώτερον παραδίδωσιν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ, οὗ μνημονεύσομεν μετ' ὀλίγα. Αὐτρούμεθα δὲ πάντες τῆς τοιαύτης τῶν ἁμαρτιῶν κατακρίσεως οἱ πιστεύοντες τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ τῇ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· « Τοῦτο μου ἐστὶ τὸ αἷμα τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, » μαρτυροῦντος δὲ καὶ τοῦ Ἀποστόλου δι' ὧν γράφει· ποτὲ μὲν· « Ἀγαπήτε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ, » ποτὲ δὲ· « Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, » καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὅταν οὖν δοθῇ ἄφεσις τῶν ἁμαρτημάτων, τότε λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερίαν παρὰ τοῦ ἐξαγοράσαντος ἡμᾶς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι προσελθεῖν τῷ λόγῳ. Καὶ τότε οὐπω τίς ἐστὶν ἄξιος ἀκολουθεῖν τῷ Κυρίῳ (πάλιν λέγω), οὐ πρότερον εἰπόντι τῷ νσανίσκῳ, « Δεῦρο, ἀκολουθεῖ μοι, » πρὶν εἰπεῖν, « Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ὁδὸς πτωχοῖς. » Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο προσέταξε, πρὶν ὁμολογῆσαι αὐτὸν καθαρῶς ἐν πάσῃ παραβάσει, τῷ εἰπεῖν πεποιημέναι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐληγμένα. Ὡς καὶ ἐν τούτῳ τὴν τάξιν φυλάττεσθαι ἀναγκαῖον. Οὐ μόνον δὲ ὑπαρχόντων, καὶ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν καταφρονεῖν διδασκόμεθα, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους νομιμῶν κατὰ τὸ νόμον καὶ φύσιν δικαίων καθηκόντων ὑπερφρονεῖν διδασκόμεθα (39), τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· « Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἐστὶ μου ἄξιος, » ὁμοίως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐγγυτάτων οἰκείων (40), ὅθλον δὲ, ὅτι πολὺ πρότερον τῶν πορρωτέρω καὶ ξένων τῆς πίστεως. Θίς ἐπάγει· « Ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἐστὶ μου ἄξιος, » ὅπερ κατορθώσας ὁ

²¹ II Cor. v. 21. ²² Matth. xvi. 24. ²³ Matth. xxvi. 28. ²⁴ Ephes. v. 2. ²⁵ Gal. iii. 13. ²⁶ Luc. xviii. 22. ²⁷ Matth. x. 37. ²⁸ ibid. 38. ²⁹ Gal. vi. 14.

(37) Unus ms. et editi τῆς καταστροφῆς. Alii duo τῆς δυναστείας.

(38) Veteres duo libri γινέσθω. Editi γενέσθω. Nox unus ms. ὁ μνημονεύσομεν. Alii duo ὧν μνημονεύομεν.

(39) Antiqui duo libri ὑπερφρονεῖν παιδευόμεθα.

(40) Editi τῶν ἐγγυτάτων. At mss. tres τῶν ἐκείνων ἐγγυτάτων οἰκείων. Notabo quasi præteriens, vocem ἐγγυτάτων videri positam hic suis e pro ἐγγυτάτω.

Ἀπόστολος, εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν γράφει· «Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι, καὶ ὁ κόσμος ἐμοί. Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοί ὁ Χριστός.»

4. Πάλιν δὲ τοῦ Κυρίου ἐστὶ μνημονεύσαι, εἰπόντος κατὰ πρόσωπον ἑκάστῳ (41), τῷ μὲν εἰπόντι, «Ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου· Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς· σὺ δὲ, ἀπελθὼν, διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ·» τῷ δὲ εἰπόντι· «Ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ συντάξασθαι (42) τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου, » ἐπιπληκτικώτερον καὶ μετὰ ἀπειλῆς σφοδροτέρας. Εἶπε γάρ· «Οὐδεὶς τὴν χεῖρα θεῖς ἐπ' ἄρτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθεὶς ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Οὕτω καὶ τὸ πρὸς ὄλιγον ἀναβολὴν ἐμποιοῦν τῇ ὑπερλειμένῃ τῷ Κυρίῳ ἀμεταωρίστῳ ὑπακοῇ καθήκον ἀνθρώπινον, καὶ δοκῇ εὐλογον εἶναι, ἀλλότριόν ἐστι τοῦ θέλοντος μαθητευθῆναι τῷ (43) Κυρίῳ, καὶ ἀπειλῆς δεινότερας ἀξίον. Καθολικώτερον δὲ νομοθετεῖ λέγων· «Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. » Ἐάν δὲ ἔλθωμεν εἰς μνήμην τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐρημέων πρὸς τὸν (44) εἰπόντα· «Μακάριος ὁς φάγεται ἄρτον (45) ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ·» φοβερώτερον κρίμα ὀργῆς καὶ ἀποτομίας μανθάνομεν, καὶ πάσης ἐλπίδος ἀγαθῆς ἀπαλλοτριοῦν τοὺς τοιούτους. Λέγει δὲ οὕτως· «Ἀνθρώπος τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσε πολλούς. Καὶ ἀπέστειλε τὸν δούλον αὐτοῦ τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις· Ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἐτοιμά ἐστι πάντα. Καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες. Ὁ πρῶτος εἶπεν· Ἀγρόν ἠγόρασα, καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελθεῖν, καὶ ἰδεῖν αὐτόν· ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον. Καὶ ἕτερος εἶπε· Ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά· ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον. Καὶ ἕτερος εἶπε· Γυναίκα ἐγγίμα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν. Καὶ παραγενόμενος ὁ δούλος ἀπήγγειλε τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ταῦτα. Τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δούλῳ αὐτοῦ· Ἐξέλθε ταχέως εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, καὶ τοὺς πτωχοὺς, καὶ ἀναπήρους, καὶ τυφλοὺς, καὶ χωλοὺς εἰσάγαγε ὧδε. Καὶ εἶπεν ὁ δούλος· Κύριε, γέγονεν ὡς ἐπέταξας, καὶ ἔτι τόπος ἐστίν. Καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὸν δούλον αὐτοῦ· Ἐξέλθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμοὺς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκός μου. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖνων τῶν κεκλημένων (46) γεύσεται μου τοῦ δείπνου. » Πάλιν δὲ αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἀποσταλὴς παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον, ἑαυτῷ ἐμμένων, καὶ τὸ

A Vivo autem jam non ego : vivit vero in me Christus⁶². »

4. Rursus autem Domini meminisse juvat, qui unicuique in faciem, alii quidem dicenti, « Permite mihi primum abire, et sepelire patrem meum, » ait : « Sine ut mortui sepeliant mortuos suos : tu vero abiens, annuntia regnum Dei⁶³ ; » alii vero qui dixerat : « Permite mihi prius ut abeam, et disponam res domi meae, » severius et cum comminatione vehementiore respondit. Dixit videlicet : « Nemo admovens manum ad arctrum, et conversus retro, aptus est regno Dei⁶⁴. » Adhuc humanum omne officium, quod vel modicam dilationem jugi obedientiae Domino debita affert, etiamsi honestum esse videatur, alienum est ab eo qui vult esse discipulus Domini, minisque gravioribus dignum habetur. Generalius autem decernit, cum dicit : « Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me⁶⁵. » Quod si revocemus in memoriam verba Domini ad eum qui dixit, « Beatus qui comedit panem in regno Dei⁶⁶ ; » discimus magis horrendum irae ac severitatis iudicium, et quod ejusmodi homines ab omni bona spe abalienet. Ita autem loquitur : « Homo quidam fecit coenam magnam, et vocavit multos. Et misit servum suum hora coenae, qui diceret invitatis : Venite, quia jam parata sunt omnia. Et coeperunt excusare se simul omnes. Primus dixit : Villam emi, et necesse mihi est exire, et videre illam : rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit : Juga boum emi quinque, et eo ad probandum illa ; rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit : Uxorem duxi, et ideo non possum venire. Et reversus servus nuntiavit haec domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo : Exi cito in plateas et vicos civitatis, et pauperes, ac debiles, et caecos, et claudos introduce huc. Et ait servus : Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est. Et ait dominus servo suo : Exi in vias et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico enim vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit coenam meam⁶⁷. » Rursus autem unigenitus ipse Dei viventis Filius, qui missus est a Patre, non ut judicet mundum, sed ut servet mundum⁶⁸, constans sibiipsi, et voluntatem boni Dei et Patris sui adimplens, severitatis sententiam proferens, doctrinam subjungit, quae nos reddat dignos, qui ipsius fiamus discipuli, et ait : « Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem et ux-

⁶² Gal. ii, 20. ⁶³ Luc. ix, 59, 60. ⁶⁴ ibid. 61, 46-24. ⁶⁵ Joan. xii, 47.

(41) Illud, εἰπόντος κατὰ πρόσωπον ἑκάστῳ, qui unicuique in faciem dixit, ita accipi oportet : Quod Dominus uni homini in faciem dixit, id omnibus in faciem dixisse putandus est.

(42) Editi et mss. συντάξασθαι. Vulgata ἀποτάξασθαι.

(43) Antiqui tres libri μαθητεύσαι τῷ.

(44) Editi Κυρίου πρὸς τὸν. Regii primus et tertius Κυρίου ἐρημέων πρὸς.

(45) Nostri tres mss. φάγεται ἄριστον. Aliquanto post iidem codices τοὺς δούλους. Subinde Reg. secundus εἶπεν αὐτῷ· Ἀγρόν.

(46) Illud, τῶν κεκλημένων, in mss. nostris non legitur.

⁶⁷ Luc. xiv, 15. ⁶⁸ ibid.

rem suam, et liberos, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus¹. » Odium videlicet præcipitur, non quod insidiarum struendarum studium impertiat, sed pietatis virtutem pariat, ne iis quæ ab ipsa retrahunt, morem geramus. « Et quisquis, » inquit, « non bajulat crucem suam, et sequitur me, non potest meus esse discipulus². » Quod per baptismum in aqua collatum videmur pacisci, cum confiteamur, nos simul crucifixos esse, simul mortuos, simul sepultos, et quæ sequuntur, sicut scriptum est³. μου, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής. » Ὅπερ συντεθεῖσθαι δοκοῦμεν διὰ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίσματος, ὁμολογούντες συνεσταυρωθῆαι (47), συνεθνηκέναι, συνεθάφθαι, καὶ τὰ ἐξῆς, καθὼς γέγραπται.

5. Cæterum considerata imbecillitate nostra, etiam per exempla voluit animum nostrum in veritatis certa persuasionem confirmare, nosque ad obedientiam reddere paratiores, cum ait⁴: « Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, an habeat quibus opus habet ad perficiendum, ne postquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant illudere ei, dicentes: Hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare? Aut quis rex proficiscens ad committendum prælium cum altero rege, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Alioqui adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Bonum est sal; si vero sal infatuatum fuerit, in quo condietur? Neque in terram, neque in sterquilinum utile est; foras projiciunt illud. Qui habet aures ad audiendum, audiat. » Si fidem his habeamus, liberati primum a diaboli tyrannide, ut qui ab omni re diabolo grata abstinemus, idque dono Dei per Dominum nostrum Jesum Christum, si modo non frustra ejusmodi donum susceperimus, deinde renuntiantes non solum mundo, ejusque cupiditatibus, sed et iuribus etiam atque officiis mutuis, itemque nostræ ipsorum vitæ, si quid horum nos a debita Deo obedientia, quæ intenta veloxque esse debet, abstraxerit, ita demum digni sumus, qui Domini efficiamur discipuli. Præterea discimus et a Moyse, et a prophetis, et ab evangelistis, et ab apostolis, omnia tam visibilia quam invisibilia initio a Deo per unigenitum suum Filium Dominum et Deum nostrum Jesum Christum condita fuisse: docemur quoque et ea, quæ in divinis Scripturis narrantur de Dei bonitate atque severitate in multa patientia, ad justitiam ejus declarandam, et ad erudiendum nos, et vati-

Α εἶλημα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ πληρῶν, τῇ ἀποφάσει τῆς ἀποτομίας διδασκαλίαν ἐπάγει, τὴν ἀξίους ἡμᾶς ποιοῦσαν μαθητὰς αὐτοῦ γενέσθαι, καὶ φησιν: « Εἰ τις ἐρχεται πρὸς μὲ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἐτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. » Μῖσος δηλονότι, οὐ μελέτην ἐμποιοῦν ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἀρετὴν θεοσεβείας ἐν παρακοῇ τῶν ἀφελκόντων. « Καὶ ὅστις, » φησὶν, « οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής. » Ὅπερ συντεθεῖσθαι δοκοῦμεν διὰ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίσματος, ὁμολογούντες συνεσταυρωθῆαι (47), συνεθνηκέναι, συνεθάφθαι, καὶ τὰ ἐξῆς, καθὼς γέγραπται.

5. Στοχαζόμενος δὲ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας, καὶ δι' ὅποδειγμάτων ὑπόδεχσε βεβαιῶσαι ἡμῶν τὰς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐτοιμότερους κατεργάσασθαι πρὸς ὑπακοήν, δι' ὧν φησι: « Τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν, θέλων πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει τὴν δαπάνην, εἴ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν, ἵνα μήποτε, θέντος (48) αὐτοῦ θεμελίον, καὶ μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεωροῦντες ἄρξονται αὐτῷ ἐμπαίζειν, λέγοντες, ὅτι: Οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἤρξατο οἰκοδομεῖν, καὶ οὐκ ἴσχυεν ἐκτελέσαι; » Ἡ δὲ βασιλεὺς, πορευόμενος συμβαλεῖν ἐτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, οὐχὶ καθίσας πρότερον βουλευέται, εἰ δυνατός ἐστιν ἐν δέκα χιλιάσιν ἀπαντῆσαι τῷ μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἐρχομένῳ ἐπ' αὐτόν; Εἰ δὲ μήγε, ἐτι πόρρω αὐτοῦ ὄντος, προσείαν ἀποστείλας, ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην. Οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. Καλὸν τὸ ἅλας· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται; Οὔτε εἰς τὴν γῆν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὐθετὸν ἐστίν· ἔξω βάλλουσιν αὐτό. Ὁ ἔχων ὅτα ἀκούειν ἀκουέτω. » Εἰ τοῦτοις πιστεύομεν, ἐλευθερωθέντες πρῶτον τῆς τοῦ διαβόλου καταδυναστείας, ἐν τῷ ἀπέχεσθαι παντὸς ἐπιθυμητοῦ πράγματος τῷ διαβόλῳ, χάριτι τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἴ γε μὴ εἰς κενὸν ἐδεξάμεθα τὴν τοιαύτην χάριν, ἔπειτα (49) ἀποταξάμενοι οὐ μόνῳ τῷ κόσμῳ καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς πρὸς ἀλλήλους δικαίοις καθήκουσιν, ἐτι δὲ καὶ τῇ ἑαυτῶν ζωῇ, ὅταν τι τούτων ἀφέλῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀφειλομένης τῷ Θεῷ ἀμετεωρίστου καὶ ταχείας ὑπακοῆς, οὕτω καταξιούμεθα μαθηταὶ τοῦ Κυρίου γενέσθαι· παιδεύμενοι λοιπὸν ὑπὸ τε Μωυσέως καὶ τῶν προφητῶν, εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων, τὴν τε ἐν ἀρχῇ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ποιεῖν πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, τὰ τε ἱστορούμενα ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος καὶ ἀποτομίας ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ, πρὸς ἐνδείξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ παιδείαν ἡμετέραν· τὰς τε προφητείας

¹ Luc. xiv, 26. ² ibid. 27. ³ Rom. vi, 4, sqq.

(47) Veteres duo libri συνεσταυρωθῆαι.

(48) Editi μήπω θέντος. Reg. tertius emendatus μήποτε θέντος. Alter codex Reg. μήπω τεθέντος, culpa librarii, qui voculam τε conjunxit cum voce θέντος, cum eam conjungere debuisset cum voce

⁴ Luc. xiv, 28-35.

μήπω, sed ita tamen, ut scripsisset non μήπω, sed μήπο, ut sit μήποτε. Statim Reg. tertius μη ισχύσαντος ἐκτελέσαι. Nec ita multo post Reg. secundus πρῶτον βουλευέται.

(49) Unus ms. ἔπειτα δέ.

τῆς ἐνανθρωπήσεως (50) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, καὶ τῶν τότε συνεπιπτόντων ἐναντίων ἀλλήλοις πραγμάτων· καὶ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἐνδόξου ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως, καὶ τῆς ἐνδοξοτάτης ἐπιφανείας ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος· τὰ τε δόγματα τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ὁλοκλήρου καὶ εὐπροσδέκτου τῷ Θεῷ εὐσεβείας ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, καὶ ἐπουρανίου βασιλείας, καὶ τὰ κρίματα τῆς δικαίας ἀνταποδόσεως τῶν τε ποιούντων τὰ ἀπηγορευμένα, ἢ ἀθετούντων τὰ ἐγκριμένα εἰς κόλασιν αἰώνιον, καὶ τῶν ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου Θεοῦ (51) πολιτευομένων ἐν ὑγιαίνουσῃ πίστει δι' ἀγάπης Χριστοῦ ἐνεργουμένη (52) ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, καὶ ἐπουρανίου βασιλείας τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

ΑΓΙΟΣ Β΄.

Πῶς βαπτίζεται τις τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βάπτισμα (53).

1. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντολὴν δεδωκότος ἡμῖν ἀγαπᾶν ἀλλήλους, καθὼς αὐτὸς ἡγάπησεν ἡμᾶς· καὶ διὰ Παύλου τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος ἡμᾶς ἀνέχεσθαι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, τὸ ἐπιταγμά τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ εὐλαθείας, τὸ περὶ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνδοξοτάτου βαπτίσματος, προθύμως ἐδεξάμεν, οὐχ ὡς πρὸς ἀξίαν εἰπεῖν τι δυνάμενος, ἀλλ', ὡς ἡ τὰ δύο λεπτὰ βαλοῦσα χήρα, σινεισφερόμενος. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ τῆς παρὰ τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον εὐχῆς μοι χρεῖα, ἵνα Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, τὸ ἅγιον καὶ ἀγαθὸν Πνεῦμα, ὑπομιμνήσκον καὶ διδάσκον ἡμᾶς ἃ ἀνὰ τὸ Κυρίου ἀκοῦσθαι, κατευθύνῃ τὸν τε νοῦν ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης, καὶ τὸν ὑγιᾶ λόγον εἰς τὴν τῆς πίστεως οἰκοδομήν, ὥστε πληρωθῆναι ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν τό· « Δίδου σοφῶ ἀφορμήν, καὶ σοφώτερος ἔσται. » Πλὴν εἰδέναι χρὴ, ὅτι πρῶτον μαθητευθῆναι δεῖ, καὶ οὕτως τοῦ θαυμασιωτάτου βαπτίσματος καταξιωθῆναι. Οὕτως γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐνεταίματο τοῖς ἑαυτοῦ (54) μαθηταῖς. Παραδεδώκαμεν οὖν ὑμῖν ἀναγκαίως κατ' ἰδίαν καὶ τὰ περὶ τῶν θελόντων γενέσθαι Χριστοῦ μαθητῶν παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰρημένα, ὀλίγων γοῦν ἐκ πολλῶν μνημονεύσαντες. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν ἀνωθεν γεννηθῆναι ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγέλλεται, τὸ δὲ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος γεννηθῆναι εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, λογίζομαι ἀναγκαῖον εἶναι ὀλίγα ἐκ πολλῶν τῶν περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εἰρημένων παραθέσθαι, ἵνα κατὰ μηδένα τρόπον ἀπολειφθῶμεν ταυτῆς. Οὐ γὰρ μικρὸν ἐν βίῳ,

cinia de incarnatione Domini nostri Jesu Christi, 629 et de rebus inter se contrariis, quæ tunc simul contingere; itemque de gloriosa ex mortuis resurrectione, et assumptione, et gloriosissimo adventu in consummatione sæculi, et dogmata illa puræ secundum Evangelium et Deo acceptæ pietatis, in dilectione Christi Jesu Domini nostri, ob spem vitæ æternæ, et regni cœlestis, et judicia justæ mercedis, tam eorum, qui patrant prohibita, aut respuunt approbata, ad supplicium æternum, quam eorum, qui pro dignitate Evangelii Dei in sana fide, quæ per Dei charitatem operatur*, vixerant, ob spem vitæ æternæ, et regni cœlestis, quod est in Christo Jesu Domino nostro.

B

CAPUT II.

Quomodo quis eo baptismo baptizatur, quod in Evangelio Domini nostri Jesu Christi commendatur.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus præceperit nobis, ut diligamus nos mutuo, sicut ipse dilexit nos*, hocque nos per Apostolum Paulum doceat, ut nos mutuo in dilectione toleremus*, vestræ in Christo pietatis præceptum, de gloriosissimo secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi baptismo animo alacri accepi, non tanquam qui pro rei dignitate quidquam dicere queam, sed ut ad exemplum mulieris quæ duo minuta conjecit*, aliquid conferam. Et ea in re quoque precibus diligentium Dominum mihi opus est, ut boni Dei ac Christi ipsius gratia, sanctus ac bonus Spiritus, commonefaciens ac docens nos quæ de Domino audierit, dirigat et nostram mentem in viam pacis, et sanam doctrinam ad fidei ædificationem, sic ut tam in nobis quam in vobis impleatur illud, « Da sapienti occasionem, et sapientior erit*. » Cæterum sciendum est, quod primum doceri oportet, sicque perquam miro baptismo dignum fieri. Ita enim Dominus ipse, et Deus noster Jesus Christus, unigenitus Dei viventis Filius, discipulis suis præcepit. Necessario igitur ea etiam quæ ab ipso Domino dicta sunt de iis qui discipuli Christi fieri volunt, vobis separatim tradidimus, sic ut pauca saltem ex multis protulerimus. Quoniam autem promittitur fore, ut regnum Dei videamus propterea quod denuo nascamur, itemque, ut introeamus in regnum Dei, propterea quod nascamur ex aqua et spiritu, necesse esse duco, pauca e multis quæ de regno cœlorum dicta sunt, apponere, ne ullo modo ab eo aberremus. Nam in vita parvum non est quod parum abest, uti quidam nostrorum sa-

* Gal. v, 6. * Joan. xiii, 34. * Ephes. iv, 2. * Luc. xxi, 2. * Prov. ix, 9, juxta LXX.

(50) Vocem περί excidisse librariis puto ante illud, τῆς ἐνανθρωπήσεως, eo magis, quod mox scriptum sit, καὶ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἐνδόξου ἀναστάσεως.

(51) Sic mss. nonnulli. Editi Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ.

(52) Regii primus et tertius ἀγάπης Θεοῦ ἐνεργουμένη, nec aliter in vulgatis legitur, nisi quod

pro Θεοῦ habeant Χριστοῦ. Alius ms. ἀγάπης Χριστοῦ ἐνεργουμένης, per actuosam Christi charitatem. Aliquanto post Reg. tertius Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

(53) Reg. secundus τοῦ αὐτοῦ λόγος περὶ βαπτίσματος. Editi soli λόγος β΄.

(54) Editi αὐτοῦ. Veteres duo libri ταυτοῦ.

pientium dixit, ac plerisque ex ipsis rebus manifestum est: sed tamen firmiter etiam ejus rei ex sacerdotum et animalium sacrificandorum accurata consideratione¹⁰ convinci possumus: in quibus si modica aliqua macula reperiretur, aut mutilatio non totius membri, sed, quemadmodum scriptum est, partis alicujus, puta summitatis auriculæ, neque homo eligebatur ad sacerdotium, neque animal ad sacrificium admittebatur, cum Apostolus dixerit: « Hæc quidem in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad commonefaciendum nos, in quos termini ætatum devenerunt¹¹; » et Dominus excellentiam præstantiamque aperte declaraverit, his verbis: « Templo majus aliquid hic est¹²; » imo etiam magis ostenderit, animæ curam diligentem nobis habendam esse, ubi dixit: « Cui commendaverunt multum, plus repetent ab eo¹³. »

2. Itaque regni cælorum faciamus mentionem. Dominus noster Jesus Christus, cum ascendisset in montem, et initium doctrinæ ex beatitudinibus sumeret, eam beatitudinem prædicavit primam, quæ pollicetur regnum cælorum. Dixit enim: « Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum¹⁴. » In octava vero beatitudine ait: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum¹⁵. » Et rursus futuram in tempore retributionis benedictionem per parabolam pastoris vaticinans, ait: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare¹⁶, » etc. Quin et in Lucæ Evangelio, in alio tempore et loco, velut ipsa scripta indicant, rursus beatitudines exponens, dicit: « Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum¹⁷. » Et iterum, « Noli timere, pusille greg, quia placuit Patri vestro cælesti dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis¹⁸. » Hæc igitur et alia ejusdem generis sunt, per quæ quis regno cælorum dignus efficitur. De iis autem sine quibus nemo in regnum cælorum ingredi potest, hanc sententiam Dominus pronuntiat in Evangelio Matthæi, et ait: « Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum¹⁹. » Et rursus: « Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum²⁰. » Et iterum: « Quisquis non receperit regnum Dei vel-

ut tunc parvulus, non intrabit in regnum cælorum²¹. »

2. Μνημονεύσωμεν οὖν περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς διδασκαλίας διὰ τῶν μακαρισμῶν ἐποιεῖτο, πρῶτον μακαριστὸν ἐκήρυξε τὴν ἐπαγγελίαν ἔχοντα βασιλείαν οὐρανῶν. Εἶπε γάρ· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Ἐν δὲ τῷ ὀγδῶ μακαρισμῷ φησὶ· « Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Καὶ πάλιν τὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναποδόσεως εὐλογίαν διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ποιμένου προφητεύων, λέγει· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπέμψα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐν δὲ τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ, ἐν ἐτέρῳ καιρῷ καὶ τόπῳ, καθὼς τὰ γεγραμμένα δηλοῖ, πάλιν μακαρισμοὺς ἐκτιθέμενος, φησὶ· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι (59), ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, » καὶ πάλιν· « Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον, ὅτι ἠδούκησεν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα, δι' ὧν βασιλείας οὐρανῶν καταξιούται τις. Ἄν δὲ ἀνευ ἀδύνατόν ἐστιν (60) εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν μὲν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ ἀποφαίνεται ὁ Κύριος, καὶ φησιν· « Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεόν των γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, » καὶ πάλιν· « Ἐὰν μὴ στραφῆτε, καὶ

¹⁰ Levit. xx, 18; xxii, 21. ¹¹ I Cor. x, 11. ¹² Matth. xii, 6. ¹³ Luc. xii, 48. ¹⁴ Matth. v, 3. ¹⁵ ibid. 10. ¹⁶ Matth. xxv, 34, 35. ¹⁷ Luc. vi, 20; Matth. v, 3. ¹⁸ Luc. xii, 32, 33. ¹⁹ Matth. v, 20. ²⁰ Matth. xviii, 3.

(55) Antiqui duo libri πλεόν δὲ καὶ.

(56) Codices tres λοβός ὥτιον.

(57) Veteres duo libri κατήντησε.

(58) In sacro textu vulgato pro μεῖζον legitur μεῖζων, major est: sed non hic solum, sed et in multis codicibus scriptum invenitur μεῖζον, templo majus quidāam hic est. Legas velim Novum Testa-

mentum Oxoniense.

(59) Illud, τῷ πνεύματι, deest in sacro textu vulgato apud Lucam: sed reperitur quoque inter varias lectiones Testamenti Oxoniensis. Ibidem Reg. tertius ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ.

(60) Veteres duo libri ἀδύνατόν ἐστιν. Illud ἐστὶν abest a vulgatis.

γέννησθαι ὡς ἐὰν παῖς, οὐ μὴ εἰσέλθῃς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ πάλιν· «Ὅς ἐὰν μὴ δέξῃται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παῖδιον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν.» Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάννην πρὸς Νικάνωμον λέγει· «Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.» καὶ πάλιν· «Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.»

3. Καθ' ὧν δὴ ἡ ἀπόφασις μία, δηλονότι ἴσος καὶ ὁ κίνδυνος τοῖς πᾶσιν, ἐνὸς ἁλλειφθέντος. Εἰ γὰρ λέγει ὁ Κύριος, «Ἰὼτα ἐν, ἡ μία κεφαλαία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται·» πόσω μᾶλλον ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν (61)·» «Ὅθεν τεθαροσχηῶς Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος ἀπεφάνητο εἰπὼν· «Ὅς ἂν ποιῇσθαι ὅλον τὸν νόμον, πταίσῃ δὲ ἐν ἐνί, ἔσται πάντως (62) ἔνοχος.» Ἐμαθε δὲ εἰπεῖν τοῦτο, ἐξ ὧν ὁ Κύριος μετὰ τοὺς μακαρισμοὺς καὶ τὰς ὑπὲρ ἀνθρώπων (63) μαρτυρίας καὶ ἐπαγγελίας τῷ Πέτρῳ δοὺς ἠπειλήσεν, ὅτι· «Ἐὰν μὴ νύψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.» Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος, ἀνταναπληρῶν τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἔστιν ἡ Ἐκκλησία, ἐν Χριστῷ λαλῶν διαμαρτύρεται, δι' ἃ μάλιστα βασιλείας οὐρανῶν οὐ καταξιοῦται (64) τις, καὶ θανάτου κρίματι ὑποκρίπτεται· ποτὲ μὲν εἰπὼν ὀριστικῶς, ὅτι· «Οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἀξιοὶ θανάτου εἰσὶν.» Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπεν, ὅτι Οἱ ταῦτα (65), ἀλλ', «Οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν οὐρανῶν οὐ κληρονομήσουσιν·» καὶ πάλιν καθολικώτερον, ὅτι· «Ἀδικοὶ βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι·» καὶ ἀλλαχοῦ ὁμοίως. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ ἀπεφάνητο εἰπὼν· «Οὐδεὶς τὴν χεῖρα τοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφείς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετὸς ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.» Ἐπιτηρητέον δὲ ἐνταῦθα ἀναγκαίως, ὅτι οὐ κατὰ ἀμαρτημάτων πολλῶν, ἀλλὰ καθ' ἐνὸς ἐστὶ τὸ οὕτω φοβερὸν καὶ ἀπαράδατον κρίμα, καὶ ταῦτα ἐκ τῶν συγκεχωρημένων, καὶ μόνῃ καὶ πρὸς ὀλίγον γούν ἀναβολὴν ἐμποίῃ (66) τῇ κατὰ πολλοὺς λόγους ἀναγκαίως ὀφειλομένῃ ἀπροφασίστῳ ταχυτάτῃ τε καὶ ἀμεταωρίστῳ ὑπακοῇ τῷ Δεσπότῃ. Ἐκ τούτων οὖν πάντων καὶ τῶν τοιούτων παιδεύμεθα, ὅτι χρὴ, πάντα ὁλοκλήρως καὶ νομίμως πληρώσαντα, οἷς ἡ ἐπαγγελία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπαγγέλλεται (67), καὶ ὧν ἄνευ ἡ τῆς βασιλείας ἀπαγορεύεται χάρις, καὶ φυλαξάμενον ἀπὸ πάντων, δι' ἃ οὐδεὶς βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομεῖ, οὕτω προσδοκᾷ καταξιοῦσθαι τῆς ἐπαγγελίας. Δεῖ γάρ τὸν

A ut parvulus, non intrabit in illud²¹. » Quin etiam dicit ad Nicodemum in Evangelio secundum Joannem : « Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei²². » Ac rursus : « Nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu, non introibit in regnum Dei²³. »

3. De quibus autem una sententia prolata est, profecto si vel unum desit, par etiam et æquale omnibus periculum est. Si enim dicit Dominus, « Iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant²⁴. » quanto magis ab Evangelio, cum Dominus ipse dicat : « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt²⁵. » Unde confusus apostolus Jacobus **631** pronuntiavit, dicens : « Quicumque fecerit totam legem, offenderit vero in uno, erit omnium reus²⁶. » Didicit autem hoc dicere, ex iis quæ Dominus post beatitudines, post testimonia conditionem humanam superantia, post promissa Petro data, comminatus est, ita locutus, « Nisi laveris te, non habes partem mecum²⁷. » Paulus vero Apostolus qui ea quæ de sunt passionum Christi, pro corpore ipsius, quod est Ecclesia, adimplebat²⁸, in Christo loquens declarat ea, ob quæ quis maxime regnum cælorum non adipiscitur, subjacetque mortis iudicio, modo cum minus late dicit, « Quia qui talia agunt, digni sunt morte²⁹. » Cur vero non dixit, Qui hæc, sed, « Qui talia agunt, regnum cælorum non consequentur³⁰. » Et iterum cum generalius ait, « Iniqui regnum Dei non possidebunt³¹. » Et alibi similiter. Atque etiam ipse Dominus noster Jesus Christus in Evangelio secundum Lucam sententiam protulit, his verbis usus : « Nemo admovent manum ad aratrum, et retro conversus, aptus est regno Dei³². » Est autem hic necessario observandum, quod non in peccata multa, sed in unum pronuntiatum sit horrendum adeo et inevitabile iudicium, idque, de concessis ac licitis, etsi quis duntaxat atque vel brevi tempore obedientiam Domino multis de causis necessario debitam, quæ sine ulla excusatione et celerrima et intentissima esse debet, distulerit. Ex his igitur omnibus et similibus edocemur, adimplenda esse integre ac legitime omnia, quibus promissio regni cælorum indicitur, et sine quibus donum regni denegatur ; vitanda vero omnia, ob quæ nemo regni cælorum hæres evadit, et ita demum expectandum esse, dum promissione digni efficiamur. Oportet enim certamen quod ad placendum

²¹ Marc. x, 15. ²² Joan. iii, 3. ²³ ibid. 5. ²⁴ Matth. v, 18. ²⁵ ibid. xxiv, 35. ²⁶ Jac. ii, 10. ²⁷ Joan. xiii, 8. ²⁸ Col. i, 24. ²⁹ Rom. i, 32. ³⁰ Gal. v, 21. ³¹ I Cor. vi, 9. ³² Luc. ix, 62.

(61) Codices duo οὐ παρελύσονται. Mox Reg. primus τεθαρόσχηως.

(62) Codex Combes. γέγονε πάντων, factus est omnium reus, et ita quoque legitur in sacro textu vulgato.

(63) Regii primus et tertius ὑπὲρ ἀνθρώπων. Editi ἀνθρώπων, male. Mox mss. duo παραγγέλλει-

τῷ.

(64) Antiqui duo libri οὐκ ἀξιοῦται.

(65) Editi εἶπε ταῦτα. At mss. duo ut in contextu.

(66) Veteres duo libri ἐμποίῃ. Editi ἐμποιεῖ.

(67) Codices aliquot ἐπήγγελλται. Mox iidem mss. ἀπαγορεύεται. Editi ἀπηγόρευται.

Deo suscipitur, non ab omni solum malitia remotum esse, sed integrum etiam et inculpatum in omni verbo Dei, cum Paulus apostolus, magnam et ineffabilem Dei et Christi ipsius erga nos dilectionem speculatus, pro iustitia et salute nostra, subiungat: « Nullam in ulla re dantes offensionem, ut ne vituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus commendemus nos ipsos ut Dei ministri ».

4. Quemadmodum enim qui spiritu pauper est, nisi natus fuerit ex aqua et spiritu, ob latam sententiam in regnum caelorum ingredi non potest: sic rursus, « Nisi abundaverit iustitia illius plus quam scribarum et Phariseorum »: aut si quid aliud huiusmodi defuerit, ob similem sententiam regno dignus non habetur. Scriptum est enim: « Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata ».

Et ejusmodi multa sunt, quæ si quis diligentius legerit, in eo vehementius confirmabitur, quod omnia implere debet, ut regno caelorum efficiatur dignus. Quod autem is qui iustitia abundat, aut de novo natus est, omnium simul virtutum, in quibus beatitudines sitæ sunt, et reliquarum perfectionem adimpleverit, quodque in confesso sit hæc et ejusdem generis alia ab ipso præstari, sermo de secunda generatione mox habendus, Deo dante, demonstrabit. Quoniam autem pietatis vestræ mandatum, uti prius dictum est, requisivit a nobis, ut de Evangelii baptismo maxime mirando sermonem institueremus, post ea quæ jam de regno caelorum dicta sunt, consequens esse puto, ut etiam quæ inter Mosis et Joannis baptismum differentia sit, breviter discamus, et ita demum per gratiam Dei digni efficiamur, qui præstantissimam baptismatis Domini nostri Jesu Christi dignitatem in incomparabili gloriæ magnitudine intelligamus. Nam unigenitus viventis Dei Filius pronuntiavit aliquid templo majus hic esse, et majus etiam Salomone hic, et majus quoque Jona hic. Et Apostolus cum jam Mosis gloriam Judæis in legis ministerio inaccessam explanasset, hoc testatur, hæc subiungens, « Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam ».

Et Joannes Baptista, quo inter natos mulierum major est nemo, idem declarat, dum aliquando dicit: « Illum oportet crescere, me vero minui »: aliquando vero, « Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam, ille vero vos baptizat in Spiritu sancto et igni »; et talia multa. Quanto autem excellentior est Spiritus sanctus aqua, tanto videlicet præstat et is qui baptizat in Spiritu sancto, ei qui baptizat

A ἀγῶνα τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως οὐ μόνον κακίας πάσης ἀπηλλάχθαι, ἀλλὰ καὶ ἀλώθητον εἶναι καὶ ἁμῶμον ἐν παντὶ ῥήματι Θεοῦ, Παύλου τοῦ ἀποστόλου μετὰ τὴν θεωρίαν τῆς μεγάλης (68) καὶ ἀνεκδιγήτου εἰς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας δικαιοσύνης τε καὶ σωτηρίας ἐπαγαγόντος. « Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι. »

4. Ὡς περ γὰρ ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι, ἐὰν μὴ γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν διὰ τὴν ἀπόφασιν οὕτω πάλιν, « Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη πλεον (69) τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, » ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἔλλειψθῇ, διὰ τὴν ὁμοίαν ἀπόφασιν οὐ καταξιοῦται τῆς βασιλείας. Γέγραπται γάρ: « Ἵνα παραστήσῃ αὐτῆς ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπῖλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἁμῶμος. » Καὶ πολλὰ τοιαῦτα, ἅπερ σπουδαιότερόν τις ἀναγνούς, σφοδρότερον βεβαιούται, ὅτι χρὴ πάντα πληρῶσαι, ἵνα βασιλείας οὐρανῶν καταξιοθῇ. Ὅτι δὲ ὁ τῇ δικαιοσύνῃ περισσεύων, ἡ γεννηθεὶς ἀνωθεν, πάντων ὁμοῦ τῶν κατορθωμάτων ἐφ' ὧν τε οἱ μακαρισμοὶ κεῖνται, καὶ τῶν λοιπῶν τὴν τελείωσιν ἐπλήρωσε, καὶ ἐργάτης εἶναι τούτων καὶ τῶν τοιούτων ὁμολόγηται, ὁ λόγος ὁ περὶ τοῦ ἀνωθεν γεννηθῆναι μικρὸν ὑστερον ἀποδείξει Θεοῦ χάριτι. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς προείρηται, τὸ ἐπιταγμὰ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας τὸν λόγον τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον θαυμασιωτάτου βαπτίσματος ἐπεζήτησε παρ' ἡμῶν, πρὸς τοῖς εἰρημένοις περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀκλόουθον εἶναι λογιζομαι καταμαθεῖν ἡμᾶς ἐν βραχεὶ καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ κατὰ Μωϋσέα βαπτίσματος πρὸς τὸ τοῦ Ἰωάννου, καὶ τότε χάριτι Θεοῦ ἀξίους γενέσθαι κατανοῆσαι τὸ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπερέχον (70) θαῦμα ἐν ἀσυγκρίτῳ ὑπερβολῇ τῆς δόξης. Μείζων γὰρ τοῦ ἱεροῦ ὧδε ἀπεφηνάτο εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, καὶ μείζων τοῦ Σολομῶντος ὧδε, καὶ μείζων τοῦ Ἰωάν (71) ὧδε. Καὶ ὁ Ἀπόστολος, προδιηγησάμενος τὴν τοῦ Μωϋσεως ἐν τῇ διακονίᾳ τοῦ νόμου τοῖς Ἰουδαίοις ἀπρόσιτον δόξαν, διαμαρτύρεται, ἐπαγαγόν: « Καὶ γὰρ οὐ δεδοχασται τὸ δεδοχασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἕνεκεν τῆς υπερβαλλούσης δόξης. » Καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, οὗ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδεὶς μαρτυρεῖ, λέγων ποτὲ μὲν, « Ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι: » ποτὲ δὲ, « Ἐγὼ μὲν ὡμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν, ἐκεῖνος δὲ ὡμᾶς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί: » καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὅσον δὲ διαφέρει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ ὕδατος, τοσούτον ὑπερέχει δηλονότι καὶ ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τοῦ βαπτίζοντος ἐν

²² II Cor. vi, 3. ²³ Matth. v, 20. ²⁴ Ephes. v, 27. ²⁵ Matth. xii, 6, 42, 41. ²⁶ II Cor. iii, 10. ²⁷ Matth. xi, 11. ²⁸ Joan. iii, 30. ²⁹ Matth. iii 11.

(68) Antiqui duo libri μεγίστης.

(69) Unus ms. δικαιοσύνη ὑμῶν.

(70) Veteres duo libri περιέχον.

(71) Reg. secundus pro Ἰωάν (71) habet Ἰωάννου: sed vetus hic liber videtur fuisse emendatus a librario, bene, an male, judicabunt eruditi.

ὑδατι, καὶ αὐτὸ τὸ βάπτισμα· ὥστε αὐτὸν τὸν Ἰω-
αννην, τὸν τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον καὶ οὕτως μαρτυ-
ρηθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἀνεπαισχύντως προειπεῖν,
ὅτι· «Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λύσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδή-
ματος.»

5. Ὡς ἐκ πάντων φανερὸν εἶναι τὴν ὑπερβολὴν
τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος·
ἦν εἰ καὶ πρὸς ἀξίαν κατανοῆσαι ἀδύνατον, κατὰ
δύναμιν γοῦν, καὶ ταύτην, ὥς ἂν ὁ Θεὸς ἱκανώσῃ,
ἐξ αὐτῶν τῶν γεγραμμένων εἰπεῖν εὐσεβὲς καὶ ὠφέ-
λιμον. Τὸ μὲν οὖν διὰ Μωϋσέως παραδόθεν βάπτι-
σμα πρῶτον μὲν ἐπεγίνωσκε διαφορὰν ἀμαρτημά-
των· οὐ γὰρ πάντα τὰ ἀμαρτήματα εἶχε τὴν χάριν
τῆς ἀφέσεως· ἔπειτα δὲ θυσίας ἐπεζητεῖ διαφορὰς,
ἡκριβολογεῖτο περὶ ἀγνισμοῦ, ἀφώριζεν ἕως καιροῦ
τὸν ἐν ἀκαθαρσίᾳ καὶ μολυσμῷ, παρατήρησιν ἐποι-
εῖτο ἡμερῶν καὶ ὥρων· καὶ τότε τὸ βάπτισμα πα-
ρελαμβάνετο (72), ὥσπερ ἐπισφράγισμα τοῦ καθαρι-
σμοῦ. Τὸ δὲ Ἰωάννου βάπτισμα πολυπλάσιον εἶχε
τὸ πλεόν. Οὐδεμίαν γὰρ ἐποιεῖτο διάκρισιν ἀμαρτη-
μάτων, οὐ διαφορὰν ἐπεζητεῖ θυσιῶν, οὐκ ἀκριβείαν
ἐποιεῖτο ἀγνισμοῦ, οὐ παρατήρησιν εἶχεν ἡμερῶν ἢ
ὥρων. Καὶ κατ' οὐδὲν εἰς μὴδὲν ἀναβολῆς γινομένης ἐπὶ
τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἅμα τε προσ-
ῆλθέ τις ἐξομολογούμενος τὰς ἀμαρτίας, ἕσας δὴ ποτ'
οὖν καὶ οἷας δὴ ποτ' οὖν· καὶ ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ
ποταμῷ, καὶ εὐθὺς ἐλάβανε τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτη-
μάτων. Τὸ δὲ τοῦ Κυρίου βάπτισμα λόγον μὲν ἔχει
κρίττοντα παντὸς ἀνθρωπίνου, ὅξαν δὲ ἀνωτέραν
πάσης ἐπιθυμίας καὶ εὐχῆς ἀνθρωπίνης, ὑπερβο-
λὴν δὲ χάριτος (73) καὶ δυνάμεως πλεονα ἢ ὅσον
ἥλιος ἀστέρων ὑπερέχει. Μᾶλλον δὲ τὰ μνημονευ-
θέντα τῶν ἁγίων ῥητὰ σφοδρότερον παρίστησι τὴν
ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν. Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο σιωπήσαι
χρή, αὐτοῖς δὲ τοῖς ῥητοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ ὁδηγοῖς χρῶμενοι (74), καὶ ὥσπερ δι' ἐσ-
όπτρου καὶ ἐν ἀνίγμῳ οὐδὴ γοῦμενοι εἰπεῖν ἀναγ-
καῖον, οὐχ ἵνα τῇ ἡμετέρᾳ ἐριμνείᾳ ἐν ἀσθενείᾳ
σώματος καὶ λόγῳ ἐξουθενημένῳ σμικρυνθῇ ἡ δόξα,
ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν τούτῳ θαυμαστωθῇ τὸ μέγεθος τῆς
μακροθυμίας καὶ φιλανθρωπίας τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ,
ὅτι ἀνέχεται φελλιζόντων τὰ μεγαλεῖα τῆς ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ ἀγάπης καὶ χάριτος αὐτοῦ

6. Εἰπὼν τοίνυν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός·
«Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ·» καὶ πάλιν· «Ἐὰν μὴ τις γεν-
νηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν
εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ·» μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν
ἀνάστασιν (πληρουμένης εἰς αὐτὸν τῆς διὰ τοῦ Δα-
βὶδ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς προφητείας,
εἰκότος· «Υἱός μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέ-
νηκά σε· ἀττησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη

“ Marc. i, 7. “ Joan. iii, 5. “ ibid. 5.

(72) Regii primus et tertius βάπτισμα παρελαμ-
βάνετο ἐφ' ὧν. Editi βάπτισμα ἐφ' ὧν παρελαμβά-
νετο, ὡς περ. Reg. secundus ut in contextu, simpli-
cius et melius.

A in aqua: quod dictum volo et de ipso baptizante,
sic ut Joannes ipse tantus et talis, et ita a Domino
commendatus, prius citra verecundiam dixerit:
«Non sum idoneus, ut solvam corrigiam calcea-
menti⁴¹.»

5. Quare ex his omnibus manifestum est quam
sit baptismatis secundum Evangelium Christi prae-
stantia: quam etsi pro dignitate mente assequi
non possumus, tamen eam ex ipsis Scripturis pro
viribus, et prout Deus idoneos nos effecerit, de-
clarare pium est et utile. Quod igitur per Moysen
traditum est baptisma, primum quidem cognosce-
bat discrimen peccatorum, cum non omnibus oec-
catis daretur veniae donum; deinde vero require-
bat sacrificia diversa, purificationem prorsus exi-
gebat, aliquandiu separabat a reliquis impurum et
pollutum, dierum et temporum statuebat observa-
tionem, tuncque baptisma suscipiebatur velut si-
gillum purificationis. At vero Joannis baptisma
multis modis excelluit. Nam peccata nullo modo
discernebat, non exposcebat diversitatem sacrifi-
ciorum, purificationis diligentiam non adhibebat,
non observabat dies aut tempora. Quin etiam sine
ulla prorsus dilatione, simul atque ad gratiam Dei
et Christi ejus aliquis accesserat, quantacunque et
qualiacunque peccata confessus fuisset, et baptiza-
batur in Jordane fluvio, et statim veniam conse-
quebatur peccatorum. Verum Domini baptisma hu-
manum omnem captum superat, gloriamque habet
omni 633 desiderio ac voto humano sublimiorem,
et gratiae virtutisque praestantiam tanto amplio-
rem, quanto sol stellis antecellit. Imo etiam si
Sanctorum dicta in memoriam revocentur, validius
adhuc incomparabilem illam excellentiam osten-
dunt. At non propterea silendum, sed nos ipsis Do-
mini nostri Jesu Christi verbis veluti viæ ducibus
usos, et velut per speculum et in ænigmate ductos
necesse est loqui, non ut nostra interpretatione
ob corporis debilitatem et abjectum sermonem glo-
ria hæc imminuatur, sed ut etiam ea in re magni-
tudinem lenitatis ac benignitatis boni Dei miremur,
quod eos qui de dilectionis in Christo Jesu et gra-
tiae ipsius magnificentia ore balbutienti loquuntur,
perferat.

6. Cum igitur Dominus noster Jesus Christus
dixisset, «Nisi quis natus fuerit denuo, non po-
test⁴² videre regnum Dei⁴³;» ac rursus, «Nisi quis
natus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire
in regnum Dei⁴⁴;» et post resurrectionem ex mor-
tuis (adimpleto in se vaticinio Davidis, qui ex per-
sona Dei ac Patris dixerat, «Filius meus es tu,
ego hodie genui te: postula a me, et dabo tibi
gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam

(73) Veteres duo libri ὑπερβολὴν δὲ χάριτος.
Aliquanto post mss. duo ἁγίων ῥήματα.

(74) Reg. secundus χρῶμενον. . . . ὁδηγοῦμενον.
Mox mss. duo ἐριμνείᾳ ἢ ἀσθενείᾳ.

terminos terræ ⁴⁴, » quæ res ei facta est, et jam
omnium oculis exposita), tum demum discipulis
suis, tanquam mandatum aliud opponens priori,
quo in vias gentium abire prohibuerat ⁴⁵, præci-
pit, dicens: « Euntes docete omnes gentes, bap-
tizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus
sancti ⁴⁶. » Necesse autem esse duco, singulorum
verborum vim per fidem intelligere, et conside-
rare, et ita loqui, ut nobis sermo per communes
preces in apertione oris nostri dabitur. Scriptum
namque est: « Nisi credideritis, non intellige-
tis ⁴⁷. » Et iterum: « Credidi propter quod locu-
tus sum ⁴⁸. » Et quoniam mihi persuasum est usum
et nomen et verborum et rerum in divina Scri-
ptura non accipi ex consuetudine, aut simpliciter
et temere, ut contingere solet, neque a Deo, neque
a Christo ejus, neque a sanctis prophetis, neque ab
evangelistis aut ab apostolis, sed in Spiritu sancto,
examine præmisso, ad scopum piæ sententiæ, id-
que non integre, sed ex parte, et quantum quod-
que contulerit ad propositum sanæ doctrinæ, tum
ut quis pie sentiat, tum ut mentem ad contempla-
tionem judiciorum et dogmatum pietatis dirigat,
necesse est et nos accurate diligenterque singulis
dictis attendere, et ex supernæ vocationis scopo sen-
tentiam eligere. Atque hoc præstabimus, si modo
per communes preces corroboraverit nos Jesus Chri-
stus unigenitus Dei viventis Filius, ut id et in no-
bis fiat, sicut Apostolus dixit: « Omnia possum in
Christo qui me corroborat ⁴⁹. »

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα γένηται καὶ ἐν ἡμῖν,
ἐνδυναμούντι με Χριστῷ. »

7. Illud igitur, « denuo, » arbitror prioris gene-
rationis, quæ in peccatorum sordibus facta est,
emendationem ostendere, cum Job dicat, « Nemo
purus est a sordibus, ne si unus quidem dies sit
vita ejus ⁵⁰; » et David luceat, ac dicat, « In ini-
quitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit
634 me mater mea ⁵¹; » et Apostolus ita conteste-
tur: « Omnes enim peccaverunt, et egent gloria
Dei: justificati gratis per gratiam ipsius per re-
demptionem quæ est in Christo Jesu, quem propo-
suit Deus propitiationem per fidem in sanguine ip-
sius ⁵². » Quapropter etiam peccatorum venia da-
tur credentibus, Domino ipso dicente, « Hic est
sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis ef-
funditur in remissionem peccatorum ⁵³; » quem-
admodum Apostolus rursus testatur, dicens: « Se-
cundum beneplacitum voluntatis suæ, in laudem

τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχесίν σου τὰ
πέρατα τῆς γῆς, » ὅπερ καὶ γέγονε, καὶ ἔστιν ἐν
ὀφθαλμοῖς πάντων,) λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς,
ὥσπερ ἀντιδιαστελλόμενος τῇ πρώτῃ ἐντολῇ κω-
λουόσῃ εἰς ὅδον ἐθνῶν ἀπελθεῖν, ἐντέλλεται, εἰπὼν·
« Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-
ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ
Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἀναγκαῖον δὲ εἶναι
λογίζομαι ἐκάστου ῥητοῦ τὴν δύναμιν διὰ τῆς πί-
στεως συνίεναι (75) τε καὶ κατανοῆσαι, καὶ εἰπεῖν
καθόσον ἂν κατ' εὐχὰς κοινὰς δοθῇναι ἡμῖν λόγον
ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν. Γέγραπται γάρ, ὅτι
« Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ (76) μὴ συνῆτε. » καὶ
πάλιν· « Ἐπίστευσα, δι' ὃ ἐλάλησα. » Ἐπειδὴ δὲ τῶν
τε ὀνομάτων καὶ τῶν ῥημάτων, καὶ τῶν πραγμάτων
ἐν τῇ συνηθείᾳ οὐχ ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε, κατὰ τὸ
συμβάν τὴν χρῆσιν παραλαμβάνεσθαι δοκῶ ἐν τῇ
θεοπνευστῇ Γραφῇ παρὰ τε Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ
αὐτοῦ, καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν τε καὶ εὐαγγελι-
στῶν, καὶ ἀποστόλων, ἀλλὰ δεδοικισμένους ἐν
ἁγίῳ Πνεύματι, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐσεβοῦς
φρονήσεως, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὀλοκλήρου (77), ἐν μέ-
ρει δὲ καὶ καθόσον ἂν ἕκαστον συμβάλλῃται τῷ
προκειμένῳ ὑγιεῖ λόγῳ, φρονεῖν τε εὐσεβῶς καὶ
ὁδηγεῖν τὸν νοῦν εἰς κατανόησιν τῶν τε χριμάτων καὶ
δογμάτων τῆς εὐσεβείας· ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ἐξετα-
σμένως καὶ ἐπιτετηρημένως προσέχειν ἐκάστῳ ῥητῇ,
καὶ κατὰ σκοπὸν τῆς ἀνω κλήσεως ἐκλέγεσθαι τὴν
διάνοιαν. Καὶ τοῦτο ποιοῦμεν, ἔαν κατ' εὐχὰς κοινὰς
ἐνδυναμώσῃ ἡμᾶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ μονογενὴς
καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· « Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ

7. Τὸ μὲν οὖν « ἀνωθεν » εἰπεῖν δηλοῦν δοκῶ τὴν
ἐπανόρθωσιν τῆς προλαβούσης ἐν ρυπαρίᾳ τῶν
ἀμαρτημάτων γενέσεως· τοῦ μὲν Ἰωβ εἰπόντος,
ὅτι· « Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ρύπου, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα
ὁ βίος αὐτοῦ (78)· » καὶ τοῦ Δαβὶδ ὀδυρομένου, καὶ
λέγοντος, ὅτι· « Ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν
ἀμαρτίαις ἐκίστησέ με ἡ μήτηρ μου· » τοῦ δὲ Ἀπο-
στόλου διαμαρτυρομένου, ὅτι· « Πάντες γὰρ ἡμαρτον.
καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης Θεοῦ· δικαιοῦμενοι δω-
ρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐν προέθετο ὁ Θεὸς ἰλαστήριον διὰ
πίστεως ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. » Διὸ καὶ ἡ ἄφεσις τῶν
ἀμαρτημάτων δίδοται τοῖς πιστεύουσιν, αὐτοῦ τοῦ
Κυρίου εἰπόντος· « Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς
Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς
D ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· » καθὼς μαρτυρεῖ πάλιν ὁ Ἀπό-
στολος, λέγων· « Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος

⁴⁴ Psal. II, 7, 8. ⁴⁵ ibid. x, 5. ⁴⁶ Matth. 28, 19. ⁴⁷ Isa. VII, 9. ⁴⁸ Psal. cxv, 10. ⁴⁹ Philipp. IV, 13. ⁵⁰ Job. XIV, 4. ⁵¹ Psal. I, 7. ⁵² Rom. III, 23-25. ⁵³ Matth. XXVI, 28.

(75) Editi συνίεναι. At mss. duo συνίεναι. Mox
iidem mss. δοθῇ λόγος. Editi δοθῇναι λόγος. Reg.
secundus δοθῇναι λόγος.

(76) Veteres duo libri οὐδὲ μὴ. Aliquanto post
Reg. tertius πραγμάτων τῶν ἐν.

(77) Veteres duo libri καὶ τούτων οὐχ ὀλοκλήρων.
Aliquanto post editi φρονεῖτε. Veteres libri φρονεῖν
τε. Ibidem mss. aut ὁδηγεῖ, aut ὁδηγῇ. Editi ὁδη-

γεῖν, et ita quoque legitur in Reg. secundo, sed
secunda duntaxat manu.

(78) Editi ἡμέρα ἢ ἡ ἡμέρα αὐτοῦ. Antiqui duo li-
bri ut in contextu, nec aliter legitur apud LXX.
Aliquanto post editi ὁλόκληρος καὶ. Vocula καὶ non le-
gitur in mss. nostris. Nec ita longe mss. duo pro
διὸ habent δι' οὐ. Subinde unus ms. αὐτοῦ δὲ τοῦ.

αὐτοῦ, εἰς ἑπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἡ A
 ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ, ἐν ᾧ ἔχομεν
 τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἀφε-
 σιν τῶν παραπτωμάτων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χά-
 ριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς (79)· ἵνα,
 ὥσπερ ἀνδρὶς συντριβὴς συνθλασθεὶς τε, καὶ ἀφανί-
 σasz τὴν ἐνδοξον μορφήν τοῦ βασιλέως, ἀνωθεν μορ-
 φοῦται ὑπὸ τοῦ σοφοῦ τεχνίτου καὶ ἀγαθοῦ δημιουργοῦ
 ἀντιποιουμένου τῆς δόξης τοῦ ἰδίου πλάσματος,
 καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν δόξαν ἀποκαθίσταται· οὕτω καὶ
 ἡμεῖς παθόντες διὰ τὴν παρακοήν τῆς ἐντολῆς,
 κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Ἄνθρωπος, ἐν τιμῇ ὢν, οὐ
 συνῆκε, παρὰ συνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις,
 καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς, » ἀνακληθῶμεν εἰς τὴν πρώτην
 δόξαν τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Κατ' εἰκόνα γάρ, φησί,
 καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρω-
 πον. Πῶς δὲ τοῦτο γεγένηται (80), Παῦλος ὁ ἀπό-
 στολος ἐδίδαξεν, εἰπὼν· « Χάρις τῷ Θεῷ, ὅτι ἤτε
 δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς
 ἐν παρεδόθητε τύπον διαδοχῆς· ἵνα, ὥσπερ ὁ κηρὸς,
 παραδιδόμενος τῷ τύπῳ τῆς γλυφῆς, μορφοῦται
 πρὸς ἀκριβείαν τὴν ἐγκειμένην τῇ γλυφῇ μορφήν,
 οὕτω καὶ ἡμεῖς, παραδόντες ἑαυτοὺς τῷ τύπῳ τῆς
 κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διδασκαλίας, μαρφοθῶμεν τὸν
 ἑσὼ ἄνθρωπον, πληροῦντες τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰ-
 ρημένον προστακτικῶς. Φησὶ γάρ· « Ἀπεκδυσά-
 μενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐ-
 τοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον
 εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν· » καὶ πολλὰ τοιαῦτα.

8. Τοῦ μὲν οὖν ἐξ ὕδατος γεννηθῆναι τὸν λόγον C
 Παῦλος, ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν, δογματικῶς παραδί-
 δωσι λέγων· « Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι ἐβα-
 πτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον
 αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ
 τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα, ὥσπερ ἡγέρ-
 θη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς,
 οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.
 Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγονάμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θά-
 νάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα·
 τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος
 συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρ-
 τίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὁ
 γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Εἰ
 δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν, ὅτι καὶ
 συζήσομεν αὐτῷ· εἰδότες, ὅτι Χριστὸς, ἐγερθεὶς ἐκ
 νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει· θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι
 κυριεύει. Ὁ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν
 ἐφ' ἅπασι· ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ. Οὕτω καὶ ἡμεῖς λο-
 γιζοσθε, ἐκ αὐτοῦ νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ,
 ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Ἐξ ὧν ἀπάν-
 των καὶ ὁ λόγος τῆς ἀνωθεν γεννήσεως καθ' ὁμοί-
 οτητα θεωρεῖται. Ἀδύνατον δὲ ἦν ἀνωθεν γεννηθῆναι,

A gloriae gratiae suae, in qua gratificavit nos in dile-
 cto, in quo habemus redemptionem per sanguinem
 ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias
 gratiae ejus, de qua nobis impertivit ubertim⁸⁸; » ut
 quemadmodum statua contrita ac confracta, amis-
 sa regis forma eximia, denuo conformatur a sa-
 piente artifice ac bono opifice, gloriam operis su-
 resarciente, atque pristino splendori restituitur·
 sic etiam nos ob praecepti transgressionem male
 affecti, velut scriptum est, « Homo, cum in honore
 esset, non intellexit, comparatus est jumentis insi-
 pientibus, et similis factus est illis⁸⁹, » ad pristi-
 nam imaginis Dei gloriam revocemur. Nam, inquit,
 juxta imaginem et similitudinem Dei fecit Deus ho-
 minem⁹⁰. Quomodo autem hoc factum sit, Paulus
 B Apostolus docuit, his verbis: « Gratia Deo, quod
 fuistis servi peccati, obedistis vero ex corde in eam
 formam doctrinae, in quam traditi estis⁹¹; » ut
 quemadmodum cera, typo sculpturae admota, prorsus
 conformatur ad insitam sculpturae formam: ita
 nos quoque posteaquam nosmet typo doctrinae
 evangelicae tradidimus, informemur secundum in-
 ternum hominem, implentes quod in modum prae-
 cepti ab eo dictum est. Ait enim: « Exuentes ve-
 terem hominem cum actibus suis, et induentes
 novum, qui renovatur in agnitionem, secundum
 imaginem ejus qui creavit illum⁹²; » et multa hu-
 jusmodi.

8. Modum quidem et rationem, qua oportet ex
 aqua generari, Paulus in Christo loquens, decreto-
 riis his verbis tradit: « An ignoratis, fratres,
 quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in
 morte ipsius baptizati sumus? Consepulti igitur
 sumus cum illo per baptismum in mortem, ut
 quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam
 Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus. Si
 enim complantati facti sumus similitudini mortis
 ejus, et resurrectionis quoque erimus; hoc scien-
 tes quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut
 destrueretur corpus peccati, ut ultra non serviamus
 peccato. Qui enim mortuus est, justificatus est a
 peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, cre-
 dimus quia simul etiam vivemus cum eo, scientes
 quod Christus resurgens ex mortuis jam non mo-
 ritur, mors illi ultra non dominatur. Nam quod
 mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel: quod
 autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate vos
 ipsos mortuos quidem esse peccato, viventes au-
 tem Deo in Christo Jesu⁹³. » Ex quibus omnibus
 etiam ratio secundae 635 generationis per quam-
 dam similitudinem consideratur. Fieri autem non

⁸⁸ Ephes. 1, 5-8. ⁸⁹ Psal. XLVIII, 13. ⁹⁰ Gen. 1 27. ⁹¹ Rom. VI, 17. ⁹² Col. III, 9, 40. ⁹³ Rom. VI, 3-11.

(79) Ita in Vulgata legitur, quae superabundavit in nobis: ubi omnes vident interpretem ita ver-
 tisse, quasi scriptum invenisset, ἡ ἐπερίσσευσεν ἐν

ἡμῖν, cum tamen legatur omnibus quae videre licuit
 exemplaribus ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς.
 (80) Veteres duo libri τοῦτο γένηται.

poterat ut quis, gratia Dei non præeunte, generaretur denuo; ut Apostolus ipse cum præcedentibus, tum subsequentibus de baptismo capitis declarat. Nam facta hinc initio, « Commendat autem charitatem suam Deus in nos, quoniam, cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ejus, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo igitur magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius ⁸⁰. »

9. Et multa ejusdem generis sunt, quæ perspicue et magnifice ostendunt magnam et inenarrabilem Dei in homines benignitatem, ob datam peccatorum veniam, ac potestatem atque virtutem eorum quæ ad gloriam Dei ac Christi ejus in spe vitæ æternæ per Jesum Christum Dominum nostrum perfecta sunt. Quapropter, « Sicut per unius delictum, » inquit, « in omnes homines in condemnationem: sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ ⁸¹. » Et ubi ea quæ sequuntur, in modum dogmatum exposuit, tunc dicit: « An ignoratis, fratres, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus ⁸²? » Cur? Ut cum ea quæ officii nostri sunt, secundum fidem per charitatem facta fuerint, simul, præeunte gratia, inferamus, sicque perficiatur in nos beneplacitum divinæ in Christo dilectionis. Itaque opus est certamine magno, eoque legitimo, ne talem ac tantam gratiam dilectionis Dei in Christo frustra accipiamus, eodem Apostolo dicente: « Eum namque qui peccatum non novit, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. Adjuvantes autem et exhortamur, ut ne in vacuum gratiam Dei recipiatis ⁸³. » Quod autem: « Cui multum concrediderint, plus ab eo sint repetituri ⁸⁴, » constanter Dominus pronuntiavit. Quod et inculpato modo fit, si tam ea quæ antedictis subjunguntur, quam ea quæ in idem de baptismo argumentum conjunctim dicta sunt, diligenter servantur, et ea quæ his coherent, in virtute ejusdem gratiæ Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum in Spiritu sancto fideliter susceperimus, ut credentes intelligamus per gratiam Dei, eaque quæ intelligere promeruerimus, in Christi dilectione faciamus, qui dixit: « Si hæc scitis, beati estis, si faciatis ea ⁸⁵. » Nam « Intellectus bonus omnibus facientibus eum, » uti testatur Propheta ⁸⁶. Quin et ipse unigenitus

A μη προλαβούσης χάριτος τοῦ Θεοῦ· ὡς ἐκ τε τῶν προτεταγμένων καὶ τῶν ἐπιφερομένων περὶ τοῦ βαπτίσματος κεφαλαίων ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος δηλοῖ. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τοῦ, « Συνίστασι δὲ τὴν αὐτοῦ ἀγάπην ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἐτι ἁμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε· πολλῶ ὦν μᾶλλον δικαιοθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθῆσόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· πολλῶ ὦν μᾶλλον καταλλαγέντες σωθῆσόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. »

9. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα, σαφῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς παριστῶντα τὴν μεγάλαν καὶ ἀνεκδίγητον φιλελευσιν τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ δωρεᾷ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως τῶν εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ κατορθουμένων ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Δι' οὗ (81), « Ὡςπερ δι' ἐνός, φησὶ, παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατὰκριμα, οὕτω καὶ δι' ἐνός δικαιοῦματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαιοσύνην ζωῆς. » Καὶ τὰ ἐφεξῆς δογματικῶς ἐκθέμενος, τότε λέγει· « Ἡ ἀγνωστία, ἀδελφοί, ὅτι δοσι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; » Διὰ τί; Ἵνα, τῆς χάριτος προλαβούσης, τὰ παρ' ἡμῶν (82) ὀφειλόμενα κατὰ πίστιν δι' ἀγάπης ἐνεργούμενα συνεισενεγκώμεθα, καὶ οὕτω τελειωθῇ εἰς ἡμᾶς ἡ εὐδοκία τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης. Ἀγῶνος ὦν χρεῖα μεγάλου, καὶ τούτου νομίμου, ἵνα τὴν τοιαύτην καὶ τοσαύτην χάριν τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ μὴ εἰς κενὸν δεξώμεθα, τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλούμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δεξασθαι ἡμᾶς. » Ὅτι δὲ (83) « Ὡ παρέθεντο πολλοὶ, περισσότερον ἀπαιτήσουσιν αὐτὸν, » ἐστηριγμένως ἀπεφάνετο ὁ Κύριος. « Ὅπερ γίνεται καὶ ἀνεγκλήτως, ἔάν τὰ τε ἐπιενεχθέντα τοῖς προειρημένοις καὶ τὰ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τοῦ βαπτίσματος συνημμένως εἰρημένα, ταῦτα ἀκριβῶς φυλαχθῇ, καὶ τὰ τούτοις συναφθέντα ἐν δυνάμει τῆς αὐτῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐν Πνεύματι ἀγίῳ πιστῶς δεξώμεθα, ἵνα πιστεύσαντες συνώμεν D χάριτι τοῦ Θεοῦ (84)· καὶ ἅπερ συνεῖναι κατηξιώθημεν, ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ ποιήσωμεν, εἰπόντος· « Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοι ἐστέ, ἐάν ποιῆτε αὐτά.—Σύνεσις γὰρ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτὴν (85), »

⁸⁰ Rom. v, 8-10. ⁸¹ ibid. 18. ⁸² Rom. vi, 3. ⁸³ II Cor. v, 21; vi, 1. ⁸⁴ Luc. xii, 48. ⁸⁵ Joan. xiii, 17. ⁸⁶ Psal. cx, 10.

(81) Illud, Δι' οὗ, videtur hoc loco positam fuisse pro Δι' ὧν, quapropter. Ibidem mss. duo Ὡςπερ, φησὶ, δι' ἐνός.

(82) Editi παρ' ἡμῶν. Reg. tertius παρ' ἡμῶν. Hoc ipso in loco duo mss. καὶ κατὰ. Haud longe ide n codex Ἀγῶνος ὦν. Vocula ὦν deerat in vulgatis.

(83) Voculam δὲ addidimus ex antiquis libris.

(84) Editi τοῦ Θεοῦ. Articulus non invenitur in

nostris tribus codicibus. Ibidem mss. duo ἅπερ συνεῖναι.

(85) Veteres duo libri poιοῦσιν αὐτά. Hoc ipso in loco μαρτυρεῖ τε ὁ. Illud τε in nostris mss. non invenitur. Ibidem ms. Combef. ἦν αὐτοῦ. Alius nis. ἦ καὶ αὐτοῦ. Reg. secundus προφήτης αὐτοῦ. Editi conjunctim et sine ulla interpunctione προφήτης αὐτοῦ. Statim editi ἐκθέμενος. Regii primus et tertius ἐκθεμένου, recte.

μαρτυρεῖ ὁ προφήτης· αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος φοβερόν καὶ ἀπαράδατον κρίμα ἐκθεσμένον ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου (86) αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, δαρῆσεται πολλάς· » ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελήσαντα ἀτιμώρητον ἀφέντος.

10. Καὶ ἵνα, ὡς προείρηται, διὰ τῶν γνωριμωτέρων ῥητῶν τε καὶ πραγμάτων ὁδηγηθῶμεν εἰς κατανόησιν τοῦ σωτηρίου (87) καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι δόγματος· ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας ἐσπουδασμένως προσέχωμεν τοῖς σημαινομένοις, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐσεβείας πᾶν νόημα λαμβάνωμεν. Ἐβαπτίσθημεν, φησὶν, ἐν ἑκ τούτου ἐκεῖνο παιδευθῶμεν, ὅτι, ὥσπερ τὸ ἔριον, βαπτισθὲν ἐν βάμματι, μεταποιεῖται κατὰ τὸ χρῶμα· μᾶλλον δὲ, ἵνα τῷ Βαπτιστῇ Ἰωάννῃ προφητεύσαντι περὶ τοῦ Κυρίου, οἱ· « Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, » ὁδηγῶ χρησάμενοι, φωτισθώμεν τὸ φῶς τῆς γνώσεως πρὸς κατανόησιν τοῦ μεγάλου φωτός, τοῦτο εἰπωμεν· ὅτι, ὥσπερ ὁ σίδηρος, βαπτιζόμενος ἐν τῷ πυρὶ ἀναλωπυρουμένῳ ὑπὸ πνεύματος, εὐγνωστότερος μὲν γίνεται, εἴ τινα ἔχει ἐν ἑαυτῷ (88) κακίαν, ἐτοιμότερος δὲ πρὸς τὸ καθαρισθῆναι· ἀλλοιούται δὲ οὐ μόνον τὸ χρῶμα, ἀλλὰ καὶ τὸ σκληρόν καὶ δύσκειτον μεταβαλὼν πρὸς τὸ ἀπαλώτερον, ἐπιτηδεύτερος μὲν γίνεται καὶ τῇ τῶν χειρῶν τοῦ τεχνίτου ἐνεργείᾳ, ῥυθμίζεται δὲ ἀξιολόγως πρὸς τὸ βούλημα τοῦ δεσπότου· ἀπὸ δὲ τῆς μελανίας λαμπρότερος ἑαυτοῦ γενόμενος (89), οὐ μόνον αὐτὸς πυρακτοῦται καὶ ἀπαστρέπτει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐγγύζοντα φωτίζει καὶ θερμαίνει· οὕτως ἀκόλουθον καὶ ἀναγκαῖον τὸν βαπτισθέντα ἐν τῷ πυρὶ, τούτεστι ἐν τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας, ἐλέγχοντι μὲν τῶν ἀμαρτημάτων τὴν κακίαν, φανεροῦντι δὲ τῶν δικαιωμάτων τὴν χάριν, μισῆσαι μὲν καὶ βδελύεσθαι τὴν ἀδικίαν, καθὼς γέγραπται, εἰς ἐπιθυμίαν δὲ ἔλθεῖν τοῦ καθαρισθῆναι διὰ τῆς πίστεως ἐν δυνάμει τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτοῦ εἰπόντος· « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, » καὶ τοῦ Ἀποστόλου μαρτυροῦντος· « Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων· » καὶ οὐ μόνον ἀπὸ πάσης ἀνομίας καὶ ἀμαρτίας καθαρισθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος· καὶ τότε, βαπτισθέντα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, συνδιατεθῆναι τῷ θανάτῳ, ὅπερ ἐστὶ νεκρωθῆναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ἑαυτῷ τε καὶ τῷ κόσμῳ, ἵνα, κατὰ τὴν ἐνανθρωπήσιν βιών (90), κατὰ τε καρδίαν, καὶ λόγον, καὶ πρᾶξιν ἐντυπωθεὶς καὶ ἐμμορφωθεὶς, ὥσπερ ὁ κηρὸς τῇ γλυφῇ, τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πληρώσῃ τὸ γε-

A Dei viventis Filius formidabile ac inevitabile iudicium exponit, cum dicit : « Qui cognovit voluntatem domini sui, et non fecit, vapulabit multis ». Imo ne eum quidem qui per ignorantiam deliquit, impunitum dimisit.

10. Et ut, quemadmodum ante dictum est, per manifestiora verba resque clariores ad cognitionem salutaris dogmatis ad baptismum attinentis, 636 deducamur, in indubitata veritatis persuasione animi diligenter attendamus ad significata, omnemque sententiam ad pietatis scopum adaptemus. Baptizati sumus, inquit, ut per hoc illud discamus, quod quemadmodum lana in tincturam immersa colorem transmutat ; imo potius, ut Joanne Baptista, qui vaticinium illud de Domino edidit, « Ipse vos baptizabit in spiritu sancto et igni », duce utentes, ita illustremur luce cognitionis, ad magnam illam lucem intelligendam, hoc dicamus, quod sicut ferrum in igne a vento suscitato immersum, magis exploratur, an vitii aliquid in se habeat, paratiusque redditur ad purgationem, nec ejus modo color mutatur, sed ejus etiam durities ac resistentia transmutatur in molliem, efficiturque operi manuum opificis magis idoneum, ac rite adaptatur ad voluntatem domini, et relicta nigritudine splendius seipso factum, non solum igneseit, et splendet, sed etiam vicina illustrat et calefacit : ita consentaneum est et necessarium, eum, qui fuerit in igne baptizatus, hoc est, in doctrinae verbo, quod et peccatorum malitiam redarguit, et justificationum gratiam commonstrat, odio habere et execrari injustitiam, sicut scriptum est ; et optare, ut per fidem purificetur in virtute sanguinis Domini nostri Jesu Christi, cum dicat ipse, « Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum », et Apostolus ita testetur : « In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum » : et ut non ab omni solum iniquitate et peccato, sed ab omni etiam inquinamento carnis et spiritus purgetur, et tunc demum in mortem Domini baptizatus, conformari ad mortem, hoc est, mori peccato, sibi ipsi et mundo, ut secundum incarnationem vivens, et corde et sermone et factis typum ac figuram doctrinae Domini nostri Jesu Christi, sicut cera sculpturae accipiens, impleat quod scriptum est : « Gratia Deo, quod eratis servi peccati, obedistis vero ex corde in eam formam doctrinae, in quam traditi estis » : et ita dignus fiat, qui servet quod conjunctim appositum est : « Consepulti igitur sumus cum illo per baptismum in mortem ». Quid

⁸⁷ Luc. xii, 47, 48. ⁸⁸ Matth. iii, 41. ⁸⁹ ibid. xxvi, 28. ⁹⁰ Ephes. i, 7. ⁹¹ Rom. vi, 17. ⁹² ibid. 4.

(86) Reg. secundus θέλημα τοῦ δεσπότου. Ibidem Reg. tertius μὴ ποιῶν.

(87) Editi et mss. σωτηρίου καὶ ἐν τῷ· ubi, nisi valde fallor, καὶ particula παρέρχεται.

(88) Veteres libri ἐν ἑαυτῷ. Editi αὐτῷ.

(89) Codices duo γνόμενος... ἀστράπτει· sed quin vitium insit in voce ultima, non dubito.

(90) Veteres duo libri ἵνα καὶ τῷ κατὰ τὴν ἐνανθρωπήσιν βίῳ.

causae est? Ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam Patris: ita et nos in novitate vitae ambulemus⁷². Necesse est enim mortuum sepeliri, et eum, qui in similitudine mortis sepultus est, resurgere per gratiam Dei in Christo, nec amplius ob peccata faciem interni hominis velut adustionem ollae præferre⁷³, sed peccatis in igne detectis, et accepta per sanguinem venia, deinceps per novam vitam iis quæ in Christo sunt justificationibus præ omni lapide, qui multum pretiosus sit, coruscare.

ωπον τοῦ ἔσω ἀνθρώπου ὡς πρόσκαυμα χύτρας ἔχειν, ἀλλ' ἐν τῷ πυρὶ φανερωθέντων τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ τὴν ἄρεσιν λαβόντα, λοιπὸν διὰ τῆς ἐν καὶνότητι ζωῆς ἀπαστράπτειν τὰ ἐν Χριστῷ δικαιώματα ὑπὲρ πάντα λίθον τίμιον πολὺν.

11. Itaque deposita inobedientiæ duritia, ostendamus docilitatem ac obedientiam in præceptis, et spiritu ferventes resplendeamus, et a tenebrarum potestate, quæ in mortem abripit, liberemur: « Stipendia enim peccati mors⁷⁴: » ut et in nobis fiat quod dictum est ab Apostolo, **637** « Absorpta est mors in victoriam: ubi est, mors, stimulus tuus? ubi est victoria tua, inferne⁷⁵? » verum Domino, soli justitiæ, obtemperantes, illuminemur ab ipso, intelligentiamque ac virtutem consequamur, adeo ut iustificemur in ipso; nec reddamur solum nive candidiores (verax est enim Deus, qui ita pollicitus est: « Si fuerint peccata vestra quasi phœniceum, sicut nivem dealbabo⁷⁶ »), sed eos etiam qui ad nos accedunt illustremus; nunc quidem audientes Dominum dicentem, « Vos estis lux mundi⁷⁷: » modo vero audientes ac facientes illud: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est⁷⁸. » Tunc et Apostolus idem omnino testimonium nobis reddet, his verbis: « Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentis ad gloriam meam in die Christi⁷⁹. » Quomodo vero vitæ novitas non foret lucidior, non comparatione modo gentilium, et mundanorum hominum, sed comparatione etiam longe præstantiori, eorum, qui secundum legem tanquam iusti commendantur? cum non solum non appetamus accessionem, et amplius quiddam, velut mundani homines solent, sed ne ea quidem, quæ jam parva et nostra sunt, vindicemus nobis, imo vero legem transcendentem, ipsa ad egenos beneficiis afficiendos exoptemus: si quidem non benefacimus solum proximis, sed ad inimicos etiam et pravos benignitas nostra sese extendit, ita facientes ex illo Domini nostri Jesu Christi præcepto, « Estote misericordes, sicut et Pater vester qui in cælis est misericors est⁸¹. » Quomodo vero tunc in novitate vitæ non ambulamus, aut iustitiam magis quam scribæ et

Λ γραμμένον· « Χάρις τῷ Θεῷ, ὅτι ἤτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς τὸν παρὰ δόθητε τύπον διδασχῆς· » καὶ οὕτω τὸ συνημμένως ἐπανεχθὲν φυλάττει καταξωθῆναι, τό· « Συνετέφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον. » Διὰ τί; Ἵνα, ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καὶνότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Ἀνάγκη γὰρ τὸν ἀποθανόντα ταφῆναι, καὶ τὸν ταφέντα ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου ἀναστῆναι διὰ τῆς ἐν Χριστῷ τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ μηκέτι διὰ τὰς ἁμαρτίας τὸ πρόσκαυμα τοῦ ἔσω ἀνθρώπου ὡς πρόσκαυμα χύτρας ἔχειν, ἀλλ' ἐν τῷ πυρὶ φανερωθέντων τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ τὴν ἄρεσιν λαβόντα, λοιπὸν διὰ τῆς ἐν καὶνότητι ζωῆς ἀπαστράπτειν τὰ ἐν Χριστῷ δικαιώματα ὑπὲρ πάντα λίθον τίμιον πολὺν.

B 11. Ἀποθέμενοι οὖν τὴν σκληρότητα τῆς ἀπειθείας, ἐπιδειξώμεθα μὲν εὐπειθεῖαν καὶ ὑπακοὴν ἐν τοῖς προστάγμασι, τῷ δὲ πνεύματι ζέοντες, ἀναλάμψωμεν, καὶ τῆς μὲν τοῦ σκότους ἐξουσίας καθελκούσης εἰς θάνατον ῥυθώμεν· « Τὰ γὰρ ὀφώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος· » ἵνα καὶ ἐν ἡμῖν γένηται τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου· « Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος· ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ἄδη, τὸ νίκος; » τῷ δὲ Κυρίῳ, τῷ ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης, πειθόμενοι, φωτισθώμεν ὑπ' αὐτοῦ καὶ καταξωθῆμεν συνέτειος (91) καὶ δυνάμει, ὥστε ἐν αὐτῷ δικαιοθῆναι· καὶ μὴ μόνον αὐτοὶ λαμπρυνθώμεν ὑπὲρ τὴν χιόνα (ἀψευδὴς γὰρ ὁ ἐπαγγελία-μενος Θεός, ὅτι· « Ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ »), ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐγγίζοντας ἡμῖν φωτίζωμεν· ποτὲ μὲν ἀκούοντες τοῦ Κυρίου (92), « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· » ποτὲ δὲ ἀκούοντες καὶ ποιῶντες τὸ, « Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Τότε πάντως καὶ ὁ Ἀπόστολος μαρτυρήσει ἡμῖν λέγων· « Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες εἰς καύχημα ἡμεῖς εἰς ἡμέραν Χριστοῦ. » Πῶς δὲ οὐ περισσώτερος ἐπιφανὲς τὸ καίνουργον τῆς ζωῆς, οὐκ ἐν συγκρίσει τῶν Ἑλλήνων καὶ κοσμητικῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν συγκρίσει καθ' ὑπερβολὴν τῶν κατὰ νόμον δικαιουμένων; ὅταν μὴ μόνον προσθήκης καὶ τοῦ πλείονος μὴ ὀρεγώμεθα, ὡς καὶ οἱ τοῦ κόσμου ἄνθρωποι, ἀλλὰ ἡμέτε τῶν προσόντων τε καὶ ἰδίων ἀντιποιούμεθα· φιλοτιμούμεθα δὲ ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν δεομένων ὑπὲρ τὸν νόμον. Οὐ μόνον γὰρ εἰς τοὺς πλησίον φέρομεν τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ πονηροὺς ἐκτείνομεν τὸ χρηστὸν, ποιῶντες κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ, « Γίνεσθε (93) οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν. » Πῶς δὲ οὐκ ἐν καὶνότητι ζωῆς περιπατοῦμεν, καὶ ὑπὲρ τοὺς γοαμματαίς καὶ Φαρισαίοις τὴν δικαιοσύνην τε-

⁷² Rom. vi, 4. ⁷³ Joef. ii, 6; Nahum. ii, 10. ⁷⁴ Rom. vi, 23. ⁷⁵ I Cor. xv, 54, 55. ⁷⁶ Isa. i, 18. ⁷⁷ Matth. v, 14. ⁷⁸ ibid. 16. ⁷⁹ Philipp. ii, 15, 16. ⁸⁰ Luc. vi, 36.

(91) Codices duo ὑπ' αὐτοῦ καταξιούμενοι συνέ-
τειος.

(92) Reg. secundus πῇ μὲν ἀκούοντες... πῇ δὲ

ἀκούοντες, καί.

(93) Editi γίνεσθαι. At mss. duo γίνεσθε.

λειοῦμεν, ὅταν ἀνασχόμεθα τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἀ Ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ· ἀλλ' ὅστις σε ραπίσει ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. Καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἀφήσεις (94) αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον. Καὶ ὅς ἐάν σε ἄγγαρεύσῃ μίλιον ἓν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο. » Οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἐκδικοῦμεν τὰ προγεγονότα ἁμαρτήματα εἰς ἡμᾶς, ὡς παρακληθῶνται οἱ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ἐπιτρέποντος τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου, ἀλλὰ καὶ μερίζονα ἀνεξικακίαν ἐπιδεικνύμεθα, προθυμίαν ὑπομονῆς τῶν ἰσων ἢ καὶ δεινότερων προβαλλόμενοι. Καὶ οὕτως ἀμφοτέρω ἡμῖν συγκατορθοῦται· θάνατος μὲν, ἐν τῷ μὴ κινεῖσθαι (95) εἰς ἀγανάκτησιν κατὰ τοῦ τὴν πρώτην ἡμῖν ἐπιανεγκόντος πληγῆν· καὶνότης δὲ ζωῆς ἐν Κυρίῳ, ἐν τῷ παρτιθέναι καὶ τὴν ἄλλην.

12. Πῶς δὲ οὐ νεκρὸς τίς ἐστι καὶ τῷ νόμῳ, ὁ μὴ ἀντιποιούμενος τοῦ αἰρομένου; ζῇ δὲ ἐν Χριστῷ, ὁ προσαφίεις καὶ τὸ ἱμάτιον; Καὶ πάσης δὲ τῆς κατὰ τὸν νόμον δικαιοσύνης τὴν περισσεῖαν φυλάσσειν ὁμοίως διδασκόμεθα. Ὅτι δὲ οὐ μόνον τῷ κόσμῳ ἐσταυρῶσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ νόμῳ ἀποθανεῖν ἡμᾶς χρῆ, παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου ἐστὶ δογματικῶς μαθεῖν. Ποτέ μὲν γὰρ λέγει· « Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι, καὶ ὁ κόσμος ἐμοί. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοί Χριστός (96) » ποτέ δὲ μετὰ πολλὴν καύχησιν τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀνωτάτω εὐδοκμήσεων, φησὶν· « Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι τὰ πάντα σκύδα ἐλαί, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γινώσκει αὐτόν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ· εἰ πως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. » Καὶ μετ' ὀλίγα, διδάσκων ἡμᾶς τὸ αὐτὸ φρονεῖν αὐτῷ, ἀποφαντικώτερον φησιν· « Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονώμεν. »

13. Καὶ ἀλλαχοῦ σφοδρότερον, ὥσπερ δόγμα ἀναγκαῖον ἐκτιθέμενος, λέγει· « Ὡστε καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέροι, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγεθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ. Ὅτε γὰρ ἤμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ· νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατεχόμεθα, ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καὶνότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. Τὸ γὰρ γράμμα, » τοῦτέστιν ὁ

Pharisæi non perficimus, cum obtemperamus Domino dicenti : « Dictum est antiquis : Oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, ut ne resistatis malo : sed quisquis te percusserit in dextram maxillam, obverte illi et alteram. Et ei qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimittes et pallium. Et si quis aegerit te ad milliarium unum, abito cum illo duo ». Non solum enim non ulciscimur peccata prius in nos admissa, ut, lege Moysis permittente. Scribæ et Pharisæi suadent ; sed maiorem etiam malorum tolerantiam ostendimus, alacritatem ad paria aut etiam graviora sustinenda præferentes. Et hoc pacto utrumque consequimur : mortem quidem in eo quod ad indignationem adversus eum qui primam plagam nobis inflixit, non provocamur ; vitæ vero in Domino novitatem, in eo quod et alteri nosmet objicimus.

12. Quomodo autem legi etiam non mortuus est, qui non vindicat quod aufertur ? quomodo etiam non in Christo vivit, qui dimittit et pallium ? Similiterque et legalem omnem justitiam docemur transcendere. Quod autem non mundo tantum crucifigi, sed legi etiam mori nos oporteat, ex eodem Apostolo dogmaticè discere licet. Aliquando enim dicit : « Ego mundo crucifixus sum, et mundus mihi ». Vivo autem, 638 jam non ego, vivit vero in me Christus : » aliquando vero, postquam multum de bona existimatione in lege olim comparata glorius fuerat, ait : « Quin etiam existimo omnia esse stercora, ut Christum lucrificiam, et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ est per fidem Jesu Christi, justitiam ex Deo in fide, ad agnoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius, configuratus morti ejus : si quomodo occurrā ad resurrectionem mortuorum ». Et paulo post docens nos, ut sentiamus idem quod ipse, expressius dicit : « Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus ».

13. Et alibi animo vehementiore, velut dogma necessarium exponens, ait : « Itaque et vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, ejus scilicet qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti : nunc autem soluti sumus a lege, mortui ei, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in velustate litteræ ». Littera enim, » hoc est, lex « occidit : spiritus vero, »

⁹⁴ Matth. v, 38-41.

⁹⁵ Galat. vi, 14.

⁹⁶ Galat. ii, 20.

⁹⁷ Philipp. iii, 8-11.

⁹⁸ ibid. 15.

⁹⁹ Rom.

vii, 4-6.

(94) Reg. tertius ἀφες, *dimitte*, nec aliter legitur in sacro textu vulgato. Aliquanto post mss. nostri ὥσπερ παρακληθῶνται.

(95) Antiqui duo libri συγκατείνεσθαι. Subinde nostri tres mss. καὶνότητα. Editi καὶνότης.

(96) Editi ζῇ δὲ ἐν ἐμοί Χριστός· ποτέ δὲ, Ἐγὼ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζήσω. Χριστῷ

συνεσταύρωμαι. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοί Χριστός· ποτέ δὲ μετὰ. Regii primus et tertius ut in contextu, brevis et melius. Nec ita multo post mss. duo τὰ πάντα ζημιαν εἶναι, *omnia detrimentum esse*. Subinde unus ms. ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν.

hoc est, verbum Domini, « vivificat »⁸⁸. » Quemadmodum dicit ipse : « Caro non prodest quidquam : spiritus est, qui vivificat. Verba mea spiritus et vita sunt »⁸⁹. » Atque etiam eximius ille inter apostolos idem testatur, ubi dicit : « Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Et nos credidimus, et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei viventis »⁹⁰. » Quod si in veritatis certa persuasione diligentius servaverimus, effugere poterimus formidabile illud iudicium a Moyse quidem minaciter ac prophetice scriptum : « Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester sicut me. Ipsum audietis in omnibus quæ præceperit vobis. Erit autem ita : Omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur e populo »⁹¹; a Joanne vero Baptista, quo inter natos mulierum major est nemo »⁹², sententiose modo terribiliori dictum est : « Qui credit in Filium, habet vitam æternam : qui autem incredulus est Filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum »⁹³. » Ut autem talis in baptismo mors, et ejusmodi in illa sepultura mœstitiam non exhibeat, ob corruptionis et interitus expectationem, sed vitæ novitas, quæ spem gloriose resurrectionis stabilit, sementem jactam exsuperet, subjungit, dicens : « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, nimirum et resurrectionis erimus »⁹⁴. » Nam si in tali mortis similitudine mortui, et una cum Christo sepulti, in novitate vitæ ambulaverimus, non expectabimus mortalitatis corruptionem, sed sepulturam et velut seminum plantationem imitatur; ac mortificantes quidem nos ipsos operibus vetitis, et fidem, quæ per charitatem operatur, ostendentes, digni reddimur, qui, utpote earundem rerum spe suffulti, **639** eadem atque Apostolus dicamus : « Nostra enim conversatio in cœlis est : unde etiam Salvatorem expectamus Dominum Jesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, ut conforme reddatur corpori gloriæ ejus, secundum operationem quæ etiam possit subjicere sibi omnia »⁹⁵. Et sic semper cum Domine erimus »⁹⁶, cum ipse quidem Dominus noster Jesus Christus petat a Patre, et dicat : « Da, Pater, ut ubi ego sum, et isti mecum sint »⁹⁷, annuntiet vero nobis ac polliceatur idipsum, cum dicit : « Quisquis mihi ministrat, me sequatur : et ubi sum ego, illic et minister meus erit »⁹⁸; et Paulus apostolus, qui et in Christo vaticinabatur, testimonium addat, ubi ita scribit : « Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivi-

Α νόμος, « ἀποκτείνει (97)· τὸ δὲ πνεῦμα, « τούτέστι τὸ ῥῆμα τοῦ Κυρίου, « ζωοποιεῖ. » Καθὼς αὐτὸς φησιν, ὅτι « Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιούν. Τὰ ῥήματά μου πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστι. » Μαρτυρεῖ δὲ καὶ (98) ὁ ἐγκριτος τῶν ἀποστόλων, εἰπών· « Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, καὶ ἐγνωκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος. » Ὅπερ ἐν πληροφορίᾳ ἀληθείας δι' ἐπιμελείας σπουδαιοτέρας φυλάσσοντες, φυγεῖν δυνάμεθα τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο κρίμα τὸ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως μὲν μετὰ ἀπειλῆς προφητικῶς γεγραμμένον· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ὡς ἐμέ. Αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐντελεῖται ὑμῖν (99). Ἔσται δὲ, Πᾶσα ψυχὴ, ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ· ὑπὸ δὲ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, οὗ μετίζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδεὶς, φοβερώτερον ἀποφαντικῶς εἰρημνόν, ὅτι « Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὀφείλει τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει (1) ἐπ' αὐτόν. » Ἵνα δὲ ὁ μὲν ἐν τῷ βαπτίσματι τοιοῦτος θάνατος, καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τοιαύτῃ ταφῇ μὴ ἐν προσδοκίᾳ φόβου καὶ ἀπωλείας παράσχη λύτην· ἡ δὲ καινότης τῆς ζωῆς σπέρματος καταβολὴν ὑπερβάλλῃ, τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα βεβαιουμένη, ἐπιφέρει λέγων· « Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. » Ἐάν γὰρ ἐν τῷ τοιοῦτῳ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου ἀποθανόντες καὶ συνταφέντες τῷ Χριστῷ ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν, οὐ νεκρότητος φόβον ἐκδεχόμεθα, ταφὴν δὲ καὶ ὥστερ φυτεῖαν σπερμάτων μιμούμεθα· νεκροῦντες μὲν ἑαυτοὺς τοῖς ἀπηγορευμένοις, καὶ τὴν πίστιν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην ἐπιδεικνύμενοι, γινόμεθα ἄξιοι τὰ αὐτὰ τῷ Ἀποστόλῳ εἰπεῖν μετ' ἐλπίδος (2) τῶν αὐτῶν· « Ἡμῶν γὰρ τὸ πολιτεῖσθαι ἐν οὐρανοῖς ἀπάργει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτόν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα. Καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα· αὐτοῦ μὲν τὸ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αἰτοῦντος μὴν παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ λέγοντος· « Ἀδς, Πάτερ, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ οὗτοι (3) μετ' ἐμοῦ ὣσι· » παραγγέλλοντος δὲ ἡμῖν, καὶ ἐπαγγελλομένου ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ὁ ἐμοὶ διακονῶν, ἐμοὶ ἀκολουθήτω· καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ἐμοῦ ἔσται· » μαρτυροῦντος δὲ Παύλου τοῦ ἀποστόλου, καὶ ἐν Χριστῷ προφητεύοντος, διὰ

⁸⁸ II Cor. III, 6. ⁸⁹ Joan. VI, 64. ⁹⁰ ibid. 69, 70. ⁹¹ Deut. XVIII, 15, 18, 19. ⁹² Matth. XI, 11. ⁹³ Joan. III, 36. ⁹⁴ Rom. VI, 5. ⁹⁵ Philipp. III, 20, 21. ⁹⁶ I Thess. IV, 16. ⁹⁷ Joan. XVII, 24. ⁹⁸ Joan. XII, 26.

(97) Unus ms. νόμος ἀποκτείνει. Ibidem Regii primus et tertius τὸ ῥῆμα. Editi τὰ ῥήματα.

(98) Vocula καὶ addita est ex veteribus duobus libris. Ibidem mss. duo ἐγκριτος.

(99) Antiqui duo libri πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς, in omnibus quæ locutus fuerit vobis. Aliquanto post unus ms. λαοῦ αὐτῆς.

(1) Veteres duo libri μενεί, manebit.

(2) Editi ἐλπίδα. Unus ms. ἐλπίδων. Alii duo ἐλπίδος. Aliquanto post editi ὃν μετασχηματίζει, corrupte. Reg. secundus ὃς μετασχ.

(3) Veteres duo libri καὶ αὐτοί. Nec ita multo infra iidem mss. διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται.

τοῦ γράφαι ταῦτα· «Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας. Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἐγερθήσονται πρῶτοι (4). Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγσόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.»

14. Καὶ (5) οὕτως εἰς τοὺς φυλάξαντας νῦν τὸ, «Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ,» τότε πληροῦται ἡ ἐπαγγελία· «Ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα,» καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· «Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν.» Εἰδὼς δὲ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ἡ ταυτολογία ὠφελιμωτέρα ἐστὶ τοῖς ἀκούουσι πρὸς τὴν ἀσφάλειαν (6), καὶ βεβαιωτέραν ἐμποιεῖ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν τὴν πληροφορίαν τῆς ἀληθείας. Παρ' αὐτοῦ γὰρ ἀκούομεν λέγοντος· «Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές.» Καθὼς καὶ παρὰ τοῦ Ἰωσήφ μεμαθήκαμεν, δις ἐπικρίναντος τὸ ἐνύπνιον τῷ βασιλεῖ Φαραῶ· οὕτω καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐν-υπνίου μιμούμενος, τὸ αὐτὸ δόγμα τοῦ βαπτίσματος ὁμοίως τοῖς πρῶτοις θεωρήμασι παραδίδωσιν εἰπὼν· «Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. » Ἀρα οὖν καὶ διὰ τούτων τῶν ῥημάτων διδασκόμεθα, ὅτι ὁ βαπτισθεὶς ἐν Χριστῷ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτίζεται· καὶ οὐ μόνον συνθάπτεται τῷ Χριστῷ, καὶ συμφορεῖται, ἀλλὰ πρῶτον συσταυροῦται, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ παιδευσθῇ, ὅτι, ὥσπερ ὁ σταυρούμενος ἀπαλλοτριούται τῶν ζώντων, οὕτω καὶ ὁ ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου συσταυρωθεὶς τῷ Χριστῷ ἀπαλλοτριούται παντάπασιν τῶν κατὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ζώντων· τοῦ μὲν Κυρίου ἐντελεσμένου προσέχειν ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέγοντος· «Στέλλεσθαι (7) ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρελάβοσαν (8) παρ' ἡμῶν.» Ὁ γὰρ παλαιὸς ἄνθρωπος ὀνομασθεὶς, πάντα ὁμοῦ τὰ κατὰ μέρος ἁμαρτήματα τε καὶ μολύσματα, ὥσπερ μέλη αὐτοῦ, δηλοῖ.

15. Καὶ ὥσπερ ὁ ἐσταυρωμένος, κρίμα (9) θανάτου ὑποδεξάμενος, τῶν πάσαι συζώντων αὐτῷ ἀφ-έστηκεν, ὑψηλότερος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρπόντων γενόμενος, οὕτω καὶ ὁ τῷ Χριστῷ συσταυρωθεὶς διὰ τοῦ βαπτίσματος πάντων ὁμοῦ τῶν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ζώντων ἀπῆλλαχται, ὑψώσας ἑαυτοῦ τὸ φρό-

mus, qui residui sumus in adventu Domini, non praeveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo : et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aera et sic semper cum Domino erimus¹¹. »

14. Atque hoc pacto in iis qui nunc servaverint illud, « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, » tunc adimplebitur promissio illa : « itidem et resurrectionis erimus¹² ; » quemadmodum et alibi dicit : « Nam si commortui sumus, et convivemus : si sustinemus, et conregnabimus¹³. » Cum autem Apostolus non ignoraret repetitionem audientibus ad integram confirmationem utilem esse, etiam iisdem rebus repetitis veritatis persuasionem magis stabilit. De se enim dicentem audimus : « Eadem scribere vobis me quidem haud piget, vobis vero tutum est¹⁴. » Quemadmodum didicimus et a Joseph, qui bis regi Pharaoni somnium interpretatus est¹⁵ : ita quoque somnii historiam imitatus, idem baptismatis dogma per rationes prioribus similes tradit his verbis : « Hoc scientes, quod vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato¹⁶. » Itaque et his verbis docemur eum qui in Christo baptizatus est, baptizari in mortem ipsius ; et non solum cum Christo sepeliri et conseri, sed primum simul crucifigi, ut in hoc etiam disciscamus, quod quemadmodum qui crucifigitur, abalienatur a viventibus, sic etiam qui in similitudine mortis simul cum Christo crucifixus est, omnino ab iis qui secundum veterem hominem vivunt, abalienatur, cum Dominus quidem praecipiat ut caveamus a falsis prophetis¹⁷ ; Apostolus vero dicat : « Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis¹⁸. » Vetus enim homo, quem vocat, omnia simul et singulatim tam peccata quam inquinamenta tanquam sua membra indicat.

D 15. Et quemadmodum qui crucifixus est, recepta 640 mortis sententia, ab iis qui secum olim vixere sejungitur, iis qui in terra repunt effectus altior : ita quoque qui cum Christo crucifixus est per baptisma, is ab omnibus simul in hoc saeculo viventibus, sua mente ad coelestem conversationem

¹¹ I Thess. iv, 14-16. ¹² Rom. vi, 5. ¹³ II Tim. ii, 11, 12. ¹⁴ Philipp. iii, 4. ¹⁵ Genes. xli, 1 sqq. ¹⁶ Rom. vi, 6. ¹⁷ Matth. vii, 15. ¹⁸ II Thess. iii, 6.

(4) Antiqui duo libri ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον.

(5) Particulam καὶ addimus ex tribus codicibus.

(6) Veteres duo libri πρὸς αὐτὴν τὴν ἀσφάλειαν.

(7) Reg. tertius στέλλεσθε. Editi στέλλεσθαι, ubi suppleas velim ex sacro textu vulgato haec verba,

Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, denuntiāmus autem vobis... ut subtrahatis vos, etc.

(8) Editi παρελάβετε. At nostri tres mss. παρελάβοσαν.

(9) Editi καὶ κρίμα. Vocula καὶ in nostris mss. deest.

erecta, semotus est, sic ut vere et cum fiducia, A
quæ in Christo est, possit dicere : « Nostra enim
conversatio in cœlis est ». » Ac rursus subdit :
« Qui enim mortuus est, justificatus est a pec-
cato », hoc est, solutus est, liberatus est, pur-
gatus est ab omni peccato, quod non solum in
operibus ac verbis, verum etiam in cogitatione
libidines et affectus commovente situm est. Et in
alio loco sententiam protulit ita scribens : « Qui
autem sunt Christi Jesu, carnem crucifixerunt
cum affectibus et concupiscentiis ¹⁰. » Nimirum
hæc crucifigimus, quotquot in aqua baptizamur,
quod baptisma similitudo est crucis, et mortis, et
sepulturæ, et resurrectionis mortuorum, sicut
scriptum est. Et iterum : « Mortificate, inquit,
membra vestra, quæ sunt super terram (sal- B
tem in posterum omnino baptismatis pacta ser-
vantes), fornicationem, immunditiam, libidinem,
concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est
simulacrorum servitus, propter quæ venit ira
Dei : » nec solum hæc dixit, sed generalius sub-
junxit : « In filios incredulitatis ¹¹ ; » ita ut jam
ne brevis quidem voluptas mentem coinquinans,
eum qui cum Christo in similitudine mortis consi-
tus sit, infestet, sed per id ostendat cordis mur-
ditiem, quod odio habeat et exsecretur omnem
malitiam vel ad ipsam usque cogitationem, quæ
libidines et affectus commoveat, quemadmodum
dicit David : « Non adhæsit mihi cor pravam; de-
clinantem a me malignum non cognoscebam ¹² : »
siquidem omnino ne eo quidem accedente conver-
sus est. Consiti autem in similitudine mortis, pror-
sus excitamur una cum Christo. Nam ea, quæ
sequitur, sationis notio est ejusmodi. Nunc quidem
juxta incarnationis mensuram internum hominem
conformem præstamus in novitate vitæ, et in obe-
dientia usque ad mortem, in integra persuasione
veritatis verborum ipsius, ut digni efficiamur, qui
vere dicamus : « Vivo autem jam non ego, vivit
vero in me Christus ¹³. » In posterum vero, sicut
idem Apostolus confirmavit his verbis : « Nam si
commortui sumus, et convivemus : si sustinemus,
et conregnabimus ¹⁴. » Et similiter his adducit
nos ad fidem adhibendam, cum dicit : « Si enim
complantati facti sumus similitudini mortis ejus,
itidem et resurrectionis erimus ¹⁵. » Ac rursus
idem dogma baptismatis ejusmodi nos docens
modo magis susorio, et vi majore, subjicit, di-
cens : « Christus resurgens ex mortuis, jam non
moriatur, mors illi ultra non dominatur. Nam
quod mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel :
quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate,
autem Deo in Christo Jesu ¹⁶. »

νημα πρὸς τὴν ἐπουράνιον πολιτείαν (10), ὥστε δό-
νασθαι εἰπεῖν μετὰ ἀληθείας καὶ παρρησίας τῆς ἐν
Χριστῷ. « Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς
ὑπάρχει. » Καὶ πάλιν ἐπιφέρει. « Ὁ γὰρ ἀποθανὼν
δεδικαιώται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, » τουτέστιν ἀπὸ ἡλ-
λακται, ἡλευθέρωται, κεκαθάρισται πάσης ἁμαρτίας
τῆς οὐκ ἐν ἔργοις καὶ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ προσπα-
θοῦς ἐνθυμήσεως. Καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ ἀπεφώνητο
γράφας. « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα
ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. »
Σταυροῦμεν δὲ δηλονότι, οἱ ἐν τῷ ὕδατι βαπτιζόμε-
νοι. ὅπερ ἐστὶν ὁμοίωμα τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανά-
του, τῆς τε ταφῆς καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως,
καθὼς γέγραπται. Καὶ πάλιν. « Νεκρώσατε, φησὶ,
τὰ μέλη ὑμῶν, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς (πάντως τὰς (11)
ἐν τῷ βαπτίσματι συνθήκας καὶ ὑπερὸν φυλάξαν-
τες), πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κα-
κὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία
δι' ἃ ἐρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. » οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ
καθολικώτερον ἐπήγαγεν. « Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς
ἀπειθείας. » ὥς μηκέτι μηδὲ τῆς προσκαιροῦ ἡδονῆς
τῆς καταβρύπουσης τὴν διάνοιαν παρενοχλοῦσης τῇ
συμφυτευθέντι τῷ Χριστῷ ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ
θανάτου. διὰ δὲ τὸ μισεῖν καὶ βδελύσσεσθαι πᾶσαν
κακίαν ἄχρι καὶ τῆς προσπαθοῦς ἐνθυμήσεως, τὸ
καθαρὸν τῆς καρδίας ἐνδεικνυμένῳ, καθὼς φησιν ὁ
Δαβὶδ. « Οὐκ ἐκολλήθη μοι καρδία σκαμνῇ. ἐκκλί-
νοντος ἀπ' ἐμοῦ τοῦ πονηροῦ, οὐκ ἐγίνωσκον. » ἐπει-
δὴ πάντως οὐδὲ ἐγγίζοντος αὐτοῦ ἐπιστρέφῃ. Συμ-
φυτευθέντες δὲ ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου, πάν-
τως συνεγειρόμεθα τῷ Χριστῷ (τῆς γὰρ φυτείας τὸ
ἀκολουθῶς σημαινόμενον τοιοῦτο). νῦν μὲν κατὰ
τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως συμμορφούμενοι τὸν
ἔσω ἄνθρωπον ἐν τῇ καινότητι τῆς ζωῆς, καὶ τῇ μέ-
χρι θανάτου ὑπακοῇ ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας
τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. ἵνα ἄξιοι γενώμεθα μετὰ ἀλη-
θείας εἰπεῖν. « Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ
Χριστός. » εἰς δὲ τὸ μέλλον, καθὼς διεβεβαίωσατο ὁ
αὐτὸς Ἀπόστολος εἰπὼν, ὅτι « Εἰ γὰρ συναπεθάνο-
μεν, καὶ συζήσομεν. » εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασι-
λεύσομεν. » Ἐπίσης δὲ τούτοις πληροφορεῖ ἡμᾶς ἐν
τῷ εἰπεῖν. « Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώ-
ματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως
ἐσόμεθα. » Καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ δόγμα τοῦ τοιοῦτου
βαπτίσματος, δυσωπητικώτερον καὶ ἀναγκαστικώτε-
ρον παιδεύων ἡμᾶς, ἐπιφέρει λέγων, ὅτι « Χριστὸς,
ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει. θάνατος αὐ-
τοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ὁ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ
ἀπέθανεν ἐφάπαξ. ὁ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ. Οὕτω καὶ
ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρ-
τίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

¹⁰ Philipp. iii, 20. ¹¹ Rom. vi, 7. ¹² Galat. v, 24. ¹³ Coloss. iii, 5, 6. ¹⁴ Psal. c, 3, 4. ¹⁵ Galat. ii, 20. ¹⁶ II Tim. ii, 11, 12. ¹⁷ Rom. vi, 5. ¹⁸ ibid. 9-11.

(10) Reg. tertius ἐπουράνιον βασιλείαν τε καὶ πο-
λίτειαν. Aliquanto post duo mss. κεκαθάρται πάσης.

(11) Editi πάσας τὰς. At nostri tres mss. πάντως.

16. Τὴν τοίνυν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων (12) οἰκονομίαν διὰ τῆς μέχρι θανάτου ἐνανθρωπήσεως προσθείς ὁ Ἀπόστολος, δυσωπητικώτερον καὶ ἀναγκαστικώτερον ἡμᾶς παιδεύει κεκριμένως νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα, ὥσπερ ὁ Χριστὸς, ἀποθανὼν δι' ἡμᾶς καὶ ἔγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει, οὕτω καὶ ἡμεῖς, βαπτισθέντες εἰς τὸν θάνατον ἐν τῷ ὁμοιώματι, ἀποθάνωμεν τῇ ἀμαρτίᾳ· καὶ διὰ τῆς ἐκ τοῦ βαπτίσματος ἀνάσθου, ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ἔγερθέντες, ζήσωμεν τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ μηκέτι ἀποθάνωμεν, τούτεστι, μηκέτι ἀμαρτήσωμεν· διότι «Ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθάνειται.» Καὶ ὥσπερ ἐκείνου ὁ θάνατος οὐ κυριεύει, οὕτω καὶ ἡμῶν μηκέτι κυριεύσῃ ἡ ἀμαρτία· τούτεστι, μηκέτι αὐτὴν ποιῶμεν. Καὶ ὅτι «Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας.» ἀπαλλοτριωθέντες δὲ τῆς τοιαύτης δουλείας κατὰ πάντα τρόπον, ὡς ἐδήλωσεν ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· «Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ζήσωμεν τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ ἐλευθερώσαντι ἡμᾶς, καθὼς γέγραπται· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν (13) ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.» Πολὺ δὲ πρότερον τῆς ἀμαρτίας, δηλονότι χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται· «Ὡσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί· οὕτω διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. Στήκετε οὖν, φησί, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε.» Καὶ ὥσπερ αὐτὸς τῇ ἀμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ, ὁ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ τοῦ ὕδατος βαπτισμῷ, ὅπερ ἐστὶν ὁμοίωμα τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου (14), ἀποθανόντες τῇ ἀμαρτίᾳ ἐφάπαξ, φυλάξωμεν ἑαυτοὺς, καὶ μηκέτι ἐπανεέλθωμεν ἐπὶ τὴν ἀμαρτίαν. Διαμείνωμεν δὲ ζῶντες τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰπόντι· «Ὁ ἔμοι διακονῶν ἔμοι ἀκολουθήτω, ἐν τῷ φυλάσσειν πρῶτον μὲν τὸ αὐτοῦ τοῦ (15) Κυρίου πρόσταγμα, εἰπόντος· «Οὕτω λαμβάντω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» ἔπειτα δὲ καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα, γράψαντος· «Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.» Κατορθοῦται δὲ τούτων ἕκαστον, ἐν ἁξία τῆς ἐπουρανίου κλήσεως φρονούντες, ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτευώμεθα, καὶ δυνηθώμεν ἀληθεύοντες εἰπεῖν· «Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντες τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι

16. Itaque illam ipsius Domini nostri Jesu Christi de peccatorum nostrorum venia dispensationem per incarnationem ad mortem usque progressam adjiciens Apostolus, gravius ac validius, lata sententia, docet nos mortuos quidem **641** esse peccato, viventes vero Deo in Christo Jesu, ut quemadmodum [Christus propter nos mortuus, et excitatus ex mortuis pro nobis, non amplius moritur, ita nos quoque baptizati in mortem in similitudine, moriamur peccato; et per ascensum ex baptismo, velut ex mortuis excitati, vivamus Deo in Christo Jesu, et non moriamur amplius, hoc est, non amplius peccemus: siquidem, «Anima quæ peccaverit, ipsa morietur»¹⁷.] Et quemadmodum mors ei non amplius dominatur, ita et nobis non ultra dominetur peccatum, hoc est, non amplius peccatum perpetremus. Et quoniam «Qui peccatum facit, servus est peccati»¹⁸, prorsus ab ejusmodi servitute liberati, sicut Paulus declaravit his verbis: «Qui autem sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus et concupiscentiis»¹⁹, vivamus Deo in Christo Jesu, qui liberavit nos, ut scriptum est: «Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum»²⁰.] Longe autem potiori jure sumus a peccato liberati, gratia videlicet Domini Jesu Christi, sicut scriptum est: «Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per unius obeditionem justii constituentur multi»²¹. State igitur, inquit, et nolite iterum jugo servitutis detineri»²².] Et ut ipse peccato mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo, ita et nos in aquæ baptismate, quod crucis et mortis similitudinem refert, semel mortui peccato, custodiamus nos ipsos, et non amplius revertamur ad peccatum. Quin etiam pergamus vivere Deo in Christo Jesu qui dixit: «Qui mihi ministrat me sequatur»²³:] custodientes primum quidem præceptum illud ipsius Domini, dicentis: «Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est»²⁴, deinde monitum etiam Apostoli, scribentis: «Sive editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite»²⁵.] Assequemur autem horum quodque, si cælesti vocatione dignum quid sentientes, vitam agamus dignam Evangelio Christi, possimusque vere dicere: «Charitas enim Christi constringit nos, judicantes illud, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit»²⁶.] Et ita fit hoc: «Manet

¹⁷ Ezech. xviii, 4. ¹⁸ Joan. viii, 34. ¹⁹ Galat. v, 24. ²⁰ Galat. iii, 13. ²¹ Rom. v, 19. ²² Galat. v, 1. ²³ Joan. xii, 26. ²⁴ Matth. v, 16. ²⁵ I Cor. x, 31. ²⁶ II Cor. v, 14, 15.

(12) Unus ms. ἀμαρτιῶν. Nec ita multo infra editi κεκριμένοι. Reg. primus κεκριμένως.

(13) Veteres duo libri ἡμᾶς ἐξηγόρασεν. Editi ἡλευθέρωσεν. Aliquæ post mss. χάριτι τοῦ Κυ-

ρίου ἡμῶν. Vox ultima deest in vulgatis.

(14) Unus ms. θανάτου αὐτοῦ.

(15) Editi μὲν τοῦ αὐτοῦ τοῦ Reg. tertius μὲν τὸ αὐτό. Reg. secundus μὲν τὸ αὐτοῦ τοῦ.

in dilectione mea. Si mandata mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut ego Patris mei praecepta servavi, et maneo in eius dilectione²⁷.

17. « Nullam autem ulla in re offensionem dantes, ut ne vituperetur ministerium; sed velut Dei ministri in omnibus commendantes nosmetipsos²⁸, » sinceram ac veram ostendamus baptismatis promissionem, custodientes scilicet quae ab Apostolo hortamenti in morem ad quoscunque cum Christo consitos et cum ipso excitatos sic dicta sunt: « Ne igitur regnet peccatum **642** in vestro mortali corpore, ut obediat ei in ipsius concupiscentiis. Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma iustitiae Deo²⁹. » Et iterum: « Igitur, si surrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quae sursum sunt sapite, et non quae super terram³⁰. » Ac mea quidem sententia, sic per pauca quae relata sunt, nobis Apostolus explicat magnam illam praevenientem, et cui vices referri non possint, immensae benignitatis Dei gratiam, in dilectione Christi Jesu Domini nostri, cujus usque ad mortem obedientia, uti scriptum est, facta nobis est redemptio peccatorum, liberatio mortis in peccato, quod a saeculo est, regnantis, reconciliatio cum Deo, virtus qua grati efficimur Deo et accepti, iustitiae donum, societas sanctorum in aeterna vita, regni caelorum haereditas et innumerorum aliorum bonorum praemium. Atque etiam sapienter ac valide nobis per ea, quae conjunctim illata sunt, rationem baptismatis aequae, quod in mortem Domini nostri Jesu Christi fit, tradidit. Quibus nos erudit, ut communiamus nosmetipsos, ne frustra tantam ac talem gratiam suscipiamus, ubi videlicet ea dicit, quorum jam memini: « Ne igitur regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat ei in concupiscentiis ipsius. Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma iustitiae Deo³¹, » etc.

18. Quibus nos omnino ab omni peccato et a legis iustitia removens, ad iustitiam vero secundum Deum per minas magis horrendas ac per bonam desiderabilemque promissionem vehementius

Α εαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἔγερθέντι. » Καὶ οὕτω κατορθοῦνται τὰ, « Μείνате ἐν τῇ ἀγάπῃ μου (16). Ἐάν τὰς ἐντολάς μου τηρήσῃτε, μένετε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τητήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. »

17. « Μηδεμίαν δὲ ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία· ἐν παντὶ δὲ συνιστάνετε τὸν Θεὸν ὡς Θεοῦ διάκονοι, ὡς ἀψευδῆ καὶ ἀληθῆ ἐπιδειξώμεθα τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι ἐπαγγελίαν, ἐν τῷ φυλάσσειν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου παρακλητικῶς πρὸς τοὺς συμψευθεθέντας τῷ Χριστῷ καὶ συνεγεγνημένους εἰρημένους οὕτως· « Μὴ οὖν βασιλεύτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὁμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς. Μηδὲ παραιστάνετε τὰ μέλη ὁμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε (17) ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὁμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ. » Καὶ πάλιν· « Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν ζωῇ τοῦ Θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖτε, καὶ μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· » ὡς οἶμαι, ἀναπόδοτον (18) οὕτω διευκρινήσαντος ἡμῖν τοῦ Ἀποστόλου, δι' ὀλίγων γούν τῶν μνημονευθέντων τὴν προλαβοῦσαν μεγάλην τῆς ἀμετρήτου φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ χάριν ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, οὗ ἡ μέχρι θανάτου ὑπακοὴ ἡμῶν ἐγένετο, καθὼς γέγραπται, λύτρωσις ἁμαρτημάτων, ἐλευθερία τοῦ ἐν τῷ ἁπ' αἰῶνος (19) παραπτώματι βασιλεύοντος θανάτου, καταλλαγὴ τῷ Θεῷ, δύναμις τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, δικαιοσύνης δωρεὰ, κοινωνία τῶν ἁγίων ἐν τῇ αἰώνιῳ ζωῇ, βασιλείας οὐρανῶν κληρονομία, καὶ μυρίων ἄλλων ἀγαθῶν βραβεῖον· σοφὸς δὲ καὶ λογιῶς παραδεδοκότος ἡμῖν, διὰ τὴν συνημμένως ἐπενεχθέντων, τὸν ἐν τῷ ὕδατι εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ βαπτίσματος λόγον. Δι' ὧν ἐπαίδευσεν ἡμᾶς ἀσφαλῆσθαι ἑαυτοὺς, μὴ εἰς κενὸν τὴν τοσαύτην καὶ τοιαύτην χάριν δέξασθαι, εἰπὼν ἃ καὶ προσεῖπον· « Μὴ οὖν βασιλεύτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὁμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς. Μηδὲ παραιστάνετε τὰ μέλη ὁμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε (20) ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας· καὶ τὰ μέλη ὁμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

D 18. Δι' ὧν παντάπασιν ἀποστήσας μὲν ἡμᾶς πάσης ἁμαρτίας καὶ τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης, προσαγαγὼν δὲ τῇ κατὰ Θεὸν δικαιοσύνῃ σφοδρότερον διὰ φρικωδεστέρας ἀπειλῆς, καὶ ἀγαθῆς καὶ ποθεινοτά-

²⁷ Joan. xv, 9, 10. ²⁸ II Cor. vi, 3, 4. ²⁹ Rom. vi, 12, 13. ³⁰ Coloss. iii, 1, 2. ³¹ Rom. vi,

(16) Antiqui duo libri ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ, καὶ ἐάν. Mox ms. Combef. μένετε. Editi μένητε. Subinde unus ms. καθὼς καὶ ἐγώ.

(17) Veteres libri παραστήσατε. Editi παραστήσατε.

(18) Interpres vetus cum hunc locum ita vertit, Ita puto nobis Apostolum per anapodoton dilucidare magnam illam gratiam, etc., existimasse videtur vocem ἀναπόδοτον novam quamdam figuram esse

rhetoricæ: sed nemo, opinor, ei ea in re assentietur. Arbitror hac voce significari hoc loco rem tanti pretii, ut nihil, quod par sit, possit unquam referri. Vox γούν, quae mox sequitur, deest in uno codice, nec dubium quin redundet.

(19) Editi ἐν τῷ αἰῶνος. At mss. duo ἐν τῷ ἁπ' αἰῶνος.

(20) Rursus et hoc loco nostri mss. παραστήσατε. Editi παραστήσατε.

της επαγγελίας, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἐγὼ γὰρ ὁφείω τῆς ἀμαρτίας θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἡ μίμνησθαι (21) πάλιν τὸν Κύριον, καὶ τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης κρείττονας ἡμᾶς γενέσθαι παιδεύει, ἐπαγαγὼν· Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί (γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ), ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ; Ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, καθήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει (22), ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἐτέρῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλῖδα, γενομένην ἀνδρὶ ἐτέρῳ. Ὡστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἐτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἔγερθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ. Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα, ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καὶνότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος, καὶ τὰ ἐξῆς. Αἱ ὧν παιδεύμεθα θαυμάζειν τὴν ἀνεκδιήγητον φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ φρικωδέστερον καθαρεύειν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ παρχὸς καὶ πνεύματος.

19. Τὴν δὲ διαφορὰν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ γράμμα, ἐν ἐτέρῳ τόπῳ σύγκρισιν ποιούμενος τοῦ νόμου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ ἀπόφασιν δεικνύει, λέγων· Ἐγὼ γὰρ γράμμα ἀποκατείναι, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· γράμμα δὲ λέγων τὸν νόμον, ὡς διὰ τῶν προγεγραμμένων καὶ ἐπιφερομένων δηλοῦται (23)· πνεῦμα δὲ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐγὼ γὰρ ἡμᾶς πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστίν· Εἰ δὲ ἡ κατὰ νόμον δικαιοσύνη σπουδαζομένη τίσι τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι καθομολογισάντων ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ μηκέτι ἑαυτοὺς ζῆν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἔγερθέντι, μοιχείας κρίμα ἐπάγει, ὡς διὰ τῶν προειρημένων σαφῶς δέδεικται, τί ἂν τις εἰποι περὶ παραδόσεων ἀνθρωπίνων; Περὶ δὲ τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος σφοδρότερον ἀποφαίνεται, εἰπὼν· Ἄλλα μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι τὰ πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μου (24), δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθη, καὶ ἡγοῦμαι σκύδαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην. Περὶ μὲν οὖν παραδόσεων ἀνθρωπίνων τὸ κρίμα φανερὸν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου ῥημάτων· περὶ δὲ λογισμῶν ἰδίων ἐν σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ ἀγωνιστικώτερον τὴν καθάρισιν ποιεῖ-

A adducens his verbis : Stipendia enim peccati, mors ; donum vero Dei, vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro **, id nos docet, ut rursus Dominum imitemur, et evadamus legali justitia superiores, subjungitque : An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), quod lex dominatur homini, quanto tempore vivit? Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi ; si autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro : si autem mortuus fuerit vir, libera est a lege, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alteri, ei scilicet qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo.

B Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus a lege, mortui ei a qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ **, etc. Quibus 643 discimus ineffabilem Dei in Christo Jesu benignitatem mirari, nosque majore cum timore ab omni inquinamento carnis et spiritus repurgare.

19. Cæterum discrimen quod spiritum inter et litteram intercedit, comparatis inter se alibi lege et Evangelio, sententiose declarat his verbis : Littera enim occidit, spiritus vero vivificat **, legem appellans litteram, ut ex iis quæ superius scripta sunt, et ex iis quæ subjunguntur, liquet : spiritum vero, doctrinam Domini ; cum Dominus ipse dicat . Verba mea spiritus et vita sunt **. Quod si legalis justitia diligenter observata quosdam, qui se Deo in baptisate deoverant, promiserantque se non amplius sibi victuros, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit **, tanquam adulteros judicat, veluti ex ante dictis clare demonstratum est, quidnam dixerit quis de humanis traditionibus? De legali autem justitia idem Apostolus sententiam vehementiorem profert his verbis : Quin etiam existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei : propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror stercora esse, ut Christum lucrificarem, et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ est per fidem Christi Jesu, justitiam scilicet quæ ex Deo est **. Judicium quidem de humanis traditionibus, ex verbis Domini manifestum est : quod vero attinet ad propria consilia, quæ ex sapientia humana sunt, ea laboriosius

** Rom. vi, 23. ** Rom. vii, 1-6. ** II Cor. iii, 6. ** Joan. vi, 64. ** II Cor. v, 15. ** Philipp. iii, 8, 9.

(21) Veteres libri μιμνήσθαι. Editi μιμνήσθαι.

(22) Unus mss. χρηματίζει.

(23) Editi τῶν προγεγραμμένων δηλοῦται. Veteres duo libri προγεγραμμένων δηλοῦνται. Reg. tertius ut in contextu. Nec ita multo infra Reg. pri-

mus ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμα, etc., verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus sum, etc.

(24) Antiqui duo libri Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

everfenda esse docuit Apostolus, cum dixit : « Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruens, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei ²⁰. » Aut in universum institutus est sermo de justitia, quæ cuique manifesta est, etiamsi propter Deum studiose fiat ; de qua ille ipse iterum dicit : « Testimonium enim perhibeo illis, quod emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam Dei. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subiecti ²¹. » Quare ex his et similibus manifesta est condemnatio eorum, qui Dei volunt judicia eludere. Scriptum est enim : « Væ qui sunt prudentes in semetipsis, et coram semetipsis scientes ²². » Quin et Dominus apertius pronuntiavit fore, ut quisquis non susceperet regnum Dei velut puer, non introiret in ipsum ²³. Quapropter ab omnibus simul purum esse necesse est, tum diabolicis cupiditatibus, tum sæculi curis ac negotiis, tum traditionibus humanis, tum propriis voluntatibus, etiamsi speciosæ esse videantur, legisque fulciantur patrocinio, si vel ad modicum tempus diligentem celerrimamque ac debitam placitorum Dei executionem remorentur, ut qui in huiusmodi baptismate professi sunt se simul esse cum Christo crucifixos, simul mortuos, simul sepultos, simul insitos, simul ex mortuis excitatos, fiduciam habeant vere dicendi : « Ego mundo crucifixus sum (et potiori jure diabolo), et mundus mihi ²⁴. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus ²⁵. » quibus justitiam justitia legali perfectiorem docet, ut digni habeamur regno cælorum.

644 20. Tempus jam fuerit procedere nos ad aliud considerandum, et per Christi fidem intelligere et cognoscere quid sit baptizari in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Primum quidem necesse est in unoquoque nomine gloriam atque majestatem ejus qui significatus est, seorsum indicare : deinde scire quod Dominus ipse declaret quid sit in nomine Spiritus sancti baptizari, cum dicit : « Quod natum est ex carne, caro est : et quod natum est ex spiritu, spiritus est ²⁶. » ut carnalis ortus serie pro exemplo accepta, ex re notiore dogma pietatis clare vereque discamus ; cum sciamus, planeque nobis persuasum sit, quemadmodum id quod secundum carnem ex aliquo generatum est, tale est, quale est id ex quo genitum est, ita nos quoque ex spiritu generatos necessario spiritum fieri, spiritum autem non secundum magnam illam et humanæ menti incomprehensibilem Spiritus sancti gloriam, sed secundum eam, quæ et in divisione donorum Dei per Christum ipsius

A θαι ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν, εἰπων· « Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθάρεισιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαιρούντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαίρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. » Ἡ ὁλως περὶ δικαιοσύνης τῆς ἐκαστῷ φαινομένης, καὶ διὰ Θεοῦ ἢ ἐσπουδαζόμενης γινομένη· περὶ ἧς φησι πάλιν ὁ αὐτός· « Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. » Ὡς ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων φανερόν εἶναι (26) τὸ κρίμα τῶν θελόντων σοφίζεσθαι τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ. Γέγραπται γάρ· « Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες· » τοῦ Κυρίου φανερώτερον ἀποφηνάμενον, ὅτι δὲ ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς τὸ παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. Διόπερ πάντων ὁμοῦ καθαρεῦσαι ἀναγκαῖον, τῶν τε τοῦ διαβόλου ἐπιθυμιῶν, καὶ τῶν τοῦ κόσμου μετεωρισμῶν, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παραδόσεων, καὶ τῶν ἰδίων θελημάτων, καὶ εὐπροσωπότεροι εἶναι δόξωσι, καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου συνηγορῶνται, ἐὰν καὶ πρὸς ἄλλον ἀναβολὴν ἐμποιήσωσι τῇ ὀφειλομένῃ ὀφειλῇ σπουδῇ τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ· ἵνα οἱ ἐν τῷ τοιοῦτῳ βαπτισματι ὁμολογήσαντες συνεσταυρωθῶσι τῷ Χριστῷ, συντεθνήκῃ, συντεθάφῃ, συμπεφυτεῦσθαι, συνεγγεγῇ, παρῤῥησίαν ἔχωσι μετὰ ἀληθείας εἰπεῖν· « Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταυρωμαι (πολύ δὲ πρότερον τῷ διαβόλῳ), καὶ ὁ κόσμος ἐμοί. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός· » περισεύειν τῆς κατὰ τὸν νόμον δικαιοσύνης διδάσκων, ἵνα βασιλείας οὐρανῶν καταξιώθωμεν.

20. Καίρως ἂν εἴη λοιπὸν εἰς κατανόησιν ἡμᾶς εἰσεῖν, καὶ διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως σύνεσιν ἡμᾶς λαβεῖν (27), καὶ γινῶναι τί ἐστὶ τὸ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθῆναι. Πρῶτον μὲν ὅν ἐκαστοῦ ὀνόματος ἰδιαζόντως τὴν τοῦ ὀνομαζομένου δόξαν γνωρίζειν ἀναγκαῖον· ἔπειτα εἰδέναι, ὅτι τὸ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθῆναι αὐτὸς ὁ Κύριος σαφηνίζει, λέγων· « Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν, » ἵνα, τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τὴν ἀκολουθίαν ἀντὶ ὑποδείγματος λαβόντες, ἐκ τοῦ γνωριμωτέρου πράγματος (28) τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας σαφῶς καὶ ἀληθῶς παιδευθῶμεν· εἰδότες, καὶ πεπισμένοι ἀκριβῶς, ὅτι, ὥπερ τὰ κατὰ σάρκα ἐκ τινος γεννηθὲν τοιοῦτόν ἐστιν, οἷόν ἐστι τὸ ἐξ οὗ ἐγενήθη, οὕτω καὶ ἡμᾶς ἐπ' ἀναγκας, ἐκ τοῦ πνεύματος γεννωμένους, πνεῦμα γενέσθαι· πνεῦμα δὲ οὐ κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἀκατάληπτον ἀνθρωπίνην διανοίαν δόξαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ

²⁰ II Cor. x, 4, 5. ²¹ Rom. x, 2, 3. ²² Isa. v, 21. ²³ Matth. xviii, 3. ²⁴ Galat. vi 14. ²⁵ Galat. ii, 20. ²⁶ Joan. iii 6.

(25) Editi ἐν τῷ. Vocula ἐν deest in veteribus libris.

(26) Antiqui duo libri φοβερόν εἶναι, metuendum.

(27) Editi ὁμᾶς λαβεῖν. At mss. nostri ἡμᾶς. Aliquantio post unus mss. ἔπειτα δέ.

(28) Veteres duo libri ἐκ τοῦ προτέρου πράγματος.

διαίρεσαι τῶν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ (29) αὐτοῦ χάρισμάτων ἐκάστῳ πρὸς τὸ συμφέρον, καὶ ἐνεργεῖα τοῦτων ἀπάντων αἰνιγματωδῶς θεωρουμένην, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ ῥητοῖς ὁμοίως, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν διὰ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατηγγελεμένων ὑπόμνησιν τε καὶ διδασκαλίαν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ δὲ ὑμᾶς διδάξω, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν. Ἐπειτα δὲ ὁ Ἀπόστολος πλατύτερον παραδίδωσι, διὰ πόλιν φρονημάτων γίνεται τις πνεῦμα, ἐν τῷ γράφειν ποτὲ μὲν· Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, καὶ τὰ ἐξῆς· προσιπών· Ἐἰ δὲ πνεύματι (30) ἀγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον· καὶ ἀλλαχού, Ἐἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχωῦμεν· ποτὲ δὲ· Ἐχόντες δὲ χάρισμα κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν (31), διάφορα, εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, εἴτε διακονίαν ἐν τῇ διακονίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

21. Διὰ τούτων καὶ (32) τῶν τοιούτων ὁ Κύριος τοὺς γεννηθέντας ἐκ πνεύματος πνεῦμα γενέσθαι λέγει. Συμμαρτυρεῖ δὲ ὁ Ἀπόστολος, λέγων· Τοῦτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· ἵνα ὡς ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῇ διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστόν. Ἐάν δὲ (33), ζῶντες πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχωῦμεν, καὶ οὕτω χωρητικοὶ γενόμενοι τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, δυναθώμεν ὁμολογῆσαι τὸν Χριστόν· διότι οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Κύριος διὰ τε αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου τοὺς γεννηθέντας ἐκ πνεύματος, πνεῦμα γίνεσθαι ἐδιδάξεν. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ πάλιν μιμησόμεθα τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν· πρῶτον μὲν τὸν τόπον μεταλλήξαντες καὶ τὸν τρόπον μετασχηματισθέντες διὰ τοῦ κραταιωθῆναι πνεύματι τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὡς δύνασθαι ἡμᾶς λέγειν· Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷς (34) ὑπάσκει· τὸ μὲν σῶμα ὡς σκιάν περισύροντες ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν δὲ ψυχὴν συμπολιτευομένην τοῖς ἐπουρανίοις φυλάσσοντες· ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συνόντας ἐπὶ γῆς ἀναλλαξάμενοι, τοῦ μὲν Δαβὶδ εἰπόντος· Τὸν καταλαοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίδωκον. Ὑπερῆφάνῳ ὀφθαλμῷ καὶ ἀπλήστῳ καρδίᾳ, τοῦτο οὐ συνήθιον. Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς, τοῦ συγκαθῆσθαι αὐτοὺς μετ' ἐμοῦ· πορευόμενος ἐν ὁδῷ ἀμώμῳ, οὗτός μοι ἐλειτουργεῖ. Οὐ κατόκει ἐν μέσῳ τῆς οἰκίας μου ποῶν ὑπερῆφανίαν. Αἰδῶν ἄδικα, οὐ κατεύ-

A unicuique ad utilitatem sit, et in horum omnium operatione per ænigma conspicitur, similiterque aliis sententiis, sed in memoriam revocando præcepta Dei, quæ per Dominum nostrum Jesum Christum annuntiata sunt, eaque docendo, cum Dominus ipse noster Jesus Christus dicat : « Ipse vos docebit, et suggeret vobis omnia quæ dixi vobis » ; prætereaque Apostolus fusius tradat quibus studiis quis efficiatur spiritus, cum scribit aliquando quidem : « Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia » , et quæ sequuntur, priusque dixerat : « Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege » ; et alibi : « Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus » ; aliquando vero : « Habentes autem donationes secundum gratiam Dei, quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam, secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando » , etc.

21. Per hæc et similia Dominus eos qui ex spiritu nati sunt, spiritum fieri dicit. Et Apostolus pariter idem testatur, his verbis : « Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælo et in terra nominatur ; ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum suum, in internum hominem, ut inhabitet Christus » . Quod si viventes spiritu, spiritu etiam ambulamus, sic quoque Spiritus sancti capaces effecti, poterimus Christum confiteri : siquidem nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto . Ad hunc igitur modum Dominus, tum per seipsum, tum per Apostolum, docuit generatos ex spiritu spiritum fieri. Atque in hoc rursus imitabimur carnalem generationem ; primum quidem mutantes locum et mores transformantes, in eo quod internus homo spiritu corroboratur, ut possimus dicere : « Nostra autem conversatio in cælis est » ; corpus quidem in terra tanquam umbram circumferentes, 645 animam vero una cum cælestibus conversantem custodientes : deinde ab iis quoque qui in terra nobiscum vivunt, secedentes, cum David dicat, « Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequabar. Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles terræ, ut sedent mecum : ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Non habitabat in medio domus meæ faciens superbiam. Qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum, » et in aliis similiter ; Apostolus vero gravius quiddam denuntiet : « Si quis fra-

²⁹ Joan. xiv, 26. ³⁰ Galat. v, 22. ³¹ ibid. 18. ³² 1 Cor. xii, 3. ³³ Philipp. iii, 20. ³⁴ Psal. c, 5-7.

³⁵ ibid. 25. ³⁶ Rom. xii, 6. ³⁷ Ephes. iii, 14-16.

(29) Editi Θεοῦ καὶ Χριστοῦ. At mss. tres Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ.

(30) Reg. primus Εἰ δὲ πνεύματι Θεοῦ.

(31) Editi δοθεῖσαν ὑμῖν. At mss. nostri ἡμῖν. Statim editi προφητείας. At mss. προφητείαν.

(32) Vtiores duo libri τούτων γὰρ. Mox editi τὸν εἰς ἔσω. At mss. εἰς τὸν ἔσω.

(33) Unus ms. Ἐάν γε. Pro ζῶντες Combessius legit ζῶμεν, invitis ac reclamantibus libris veteribus. Aliquanto post editi ὁμολογεῖσθαι. Veteres libri ὁμολογῆσαι. Subinde editi μιμησόμεθα. Unus ms. μιμησόμεθα.

(34) Unus ms. ἐν οὐρανῷ.

ter nominatus aut fornicator fuerit, aut avarus, aut idolorum cultor, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum tali ne cibum quidem sumatis ³⁵. » ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοιδορός, ἢ μέθυτος,

22. Et sæpe idem ille, ubi talia adversus ejusmodi scelera præscribit, præmisso de immensa et gloriosa benignitatis Christi gratia aliquo sermone, perspicue et diligenter tradit cum quibus et cum qualibus convivendum nobis sit, dum dicit: « Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceræ solvit, inimicitiam in carne sua: legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitiam in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem iis, qui prope: quoniam per ipsum habemus accessum utrique in uno Spiritu ad Patrem. Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis concives sanctorum, et domestici Dei, superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, summo angulari lapide ipso Christo Jesu, in quo omnis ædificatio coagmentata crescit in templum sanctum in Domino ³⁶, » ut hoc pacto in similitudine mortis insititii Christo, et in nomine sancti Spiritus baptizati, et generati denuo secundum internum hominem in renovatione mentis, superstructique super fundamentum apostolorum et prophetarum, sic digni habeamur qui baptizemur in nomine unigeniti Filii Dei, promereamurque donum magnum ejus Apostolus meminit his verbis: « (Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis ³⁷. Non est Græcus et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus, Scythia, servus et liber sed omnia et in omnibus Christus ³⁸. »

23. Necessarium enim est et consequens, ut qui natus est, is etiam induatur: tantum si quemadmodum tabula ex quacunque tandem materia constet, inæqualitate deposita, derasaque asperitate, ita demum imaginis regie picturam induit, tuncque non ex ligni aut auri aut argenti discrimine æstimatur imaginis præstantia; sed in accurata cum exemplari similitudine, cum multa diligentia ex artis præceptis rite expressa, materiæ quidem discrimen occultat, etiamsi in ea plurimum sit distantiae, atque discriminis, atque ad suam dignitatem **646** admirandam spectatores inducit, sitque quovis principatu ac potentatu præstantior, sic etiam qui baptizatur, sive Judæus, sive Græcus, sive mas, sive femina, sive servus, sive

θυνην ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μου, » καὶ ἐν ἄλλοις ὁμοίως· τοῦ δὲ Ἀποστόλου ἐμδριθέστερον παραγγέλλοντος, ὅτι· Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος, ἢ ἄρπαξ, τῷ τοιοῦτῳ μὴ δὲ συνεσθίειν (35). »

22. Καὶ πολλάκις δὲ ὁ αὐτὸς, τὰ ὅμοια κατὰ τῶν ὁμοίων δογματίζας, παραδίδωσι σαφῶς καὶ ἀσφαλῶς προδιηγουόμενος τὴν μεγάλην καὶ ἐνδοξὸν τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Χριστοῦ χάριν, τίσι καὶ ποταποῖς συνεῖναι ἡμᾶς δεῖ, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἀὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεσότηχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἐχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν (36) ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίση ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καὶνὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκατείνας τὴν ἐχθραν ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐβλῶν εὐηγγελίσαστο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς (37)· ὅτι δι' αὐτοῦ ἐχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφοτέροι ἐν ἑνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα. Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλ' ἐστὲ συμπολίται τῶν ἁγίων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογούμενη αὖξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ, » ἵνα οὕτως ἐν μὲν τῷ ὁμοιωμᾷ τοῦ θανάτου συμφυτευθέντες τῷ Χριστῷ, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντες, καὶ γεννηθέντες ἀνωθεν τὸν ἑαυθῶ ἄνθρωπον ἐν τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, οὕτως ἄξιοι γενώμεθα βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ καταξιώσωμεν τῆς μεγάλης δωρεᾶς, ἣν ὁ Ἀπόστολος παραδίδωκεν (38), εἰπόν· ὅτι· Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἐνὶ Ἑλλήν καὶ Ἰουδαίῳ, περιτομῇ καὶ ἀκροβυστίᾳ, βάρβαρος, Ἰουδαίος, δοῦλος, καὶ ἐλεύθερος· ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. »

23. Ἀναγκαῖον γάρ καὶ ἀκόλουθον τὸν γεννηθέντα καὶ ἐνδύσασθαι· μόνον ἐάν, ὥστερ ἡ σὰνς ἐξ ὀποιουδήποτε ὕλης οὕσα, ἀποθεμένη τὸ ἀνώμαλον, καὶ ἀποξυσθεῖσα τὸ τραχὺ, οὕτως ἐνδύεται τὴν γραφὴν τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως· καὶ τότε οὐκ ἐν τῇ τοῦ ξύλου, ἢ χρυσοῦ, ἢ ἀργύρου διαφορᾷ γνωρίζεται τις διαφορὰ τῆς εἰκόνος· ἐν δὲ τῇ ἀκριβεῖ τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, μετ' ἐπιμελείας πολλῆς κατ' ἐπιστήμην ἀξιολόγως κατορθωθείσα, κρύπτει μὲν τὴν διαφορὰν τῆς ὕλης, κἂν πολλῷ τῷ μέσῳ διεστῇχει, πρὸς δὲ τὴν δόξαν αὐτῆς τοὺς ὀρῶντας ἐπάγεται, καὶ γίνεται ἐντιμότερα πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας· οὕτω καὶ ὁ βαπτιζόμενος, εἴτε Ἰουδαίος, εἴτε Ἕλλην, εἴτε ἄρσεν, εἴτε θῆλυ, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος, εἴτε

I Cor. v, 11. ³⁵ Ephes. ii, 14-21. ³⁶ Galat. iii, 27. ³⁷ Coloss. iii, 11.

(35) Unus codex μὴ συνεσθίειν. Aliquanto post unus ms. ἀσφαλῶς προηγουμένως τὴν μεγάλην καὶ ἐνδοξὸν τοῦ Θεοῦ χάριν.

(36) Editi ἐντολῶν αὐτοῦ. Vox αὐτοῦ in veteribus libris non legitur.

(37) Editi perinde ut sacer textus vulgatus καὶ τοῖς ἐγγύς. Reg. secundus καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς,

nec dubium quin Vulgatæ auctor ita legerit. Statim mss. duo πρὸς τὸν Θεόν. Ἄρα.

(38) Veteres duo libri παρέδωκεν. Mox editi ἐνεδύσασθε. Ἐν Χριστῷ δὲ νῦν Ἰησοῦ οὐκ ἐν. At mss. nostri ut in contextu. Aliquanto post duo mss. ἀλλὰ τὰ πάντα.

Σκυθης, εἴτε βάρβαρος, εἴτε ἄλλος ἐν οἰαδήποτε δια-
φορᾷ γένους ὀνομαζόμενος, ἐν τῷ αἵματι τοῦ (39)
Χριστοῦ ἀπεκδυσάμενος τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον σὺν
ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ
ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐνδυσάμενος τὸν νέον τὸν κατὰ
θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνη· καὶ ὁμοίᾳ τῆς ἀλη-
θείας, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπιγνώσιν κατ' εἰκόνα
τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, ἅγιος γένηται (40) κατανησθῆσαι
εἰς τὴν εὐδοκίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν ὁ Ἀπόστολος παρ-
έδωκεν εἰπὼν· Ὁδοῦμεν γάρ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν
θεὸν πάντα συνέργει εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν
κλητοῖς οὖσιν. Ὅτι οὗς προέγνω, καὶ προώρισε συμ-
μόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐ-
τὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.

24. Τότε γάρ ὡς Υἱὸν Θεοῦ ἐνδυσάμενος, κα-
ταξιῶται τοῦ τελείου βαθμοῦ, καὶ βαπτίζεται εἰς τὸ
ἄνωμα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου μαρτυρίαν, διδόντος
ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, Θεοῦ τοῦ λέγοντος·
Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, καὶ
ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε· καὶ γὰρ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ
ὁμοίως ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει
Κύριος παντοκράτωρ, ὁ χάριτι αὐτοῦ τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ
τοῦ ζῶντος, Ἐν ᾧ οὕτως περιτομή τι ἰσχύει (41),
οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργου-
μένη, καθὼς γέγραπται· δι' ἧς εὐδόξως ἡμεῖν κατορ-
θεῖται τὸ ἐπενεχθὲν συνημμένως τῷ παραγγέλματι
τοῦ βαπτίσματος παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος· Διδάσκοντες αὐτοὺς τη-
ρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν· ὡς τὴν τήρησιν
ἀπόδειξιν εἶναι τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης αὐτοῦ ὁ Κύ-
ριος ὤρισται, εἰπὼν· Ἐάν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντο-
λάς μου τηρήσατε (42)· καὶ πάλιν· Ὁ ἔχων τὰς
ἐντολάς μου, καὶ τηρῶν αὐτάς, ἵκενός ἐστιν ὁ ἀγα-
πῶν με· καὶ πάλιν· Ἐάν τις με ἀγαπᾷ, τὸν
λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐ-
τόν. Καὶ σφοδρότερον καὶ δυσωπητικώτερόν φησι·
Μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ. Ἐάν τὰς ἐντολάς
μου τηρήσητε, μένετε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς
καὶ γὰρ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τηρήσα, καὶ
μένω αὐτὸν ἐν τῇ ἀγάπῃ. Ἐὰν δὲ τῆς μὲν ἀγάπης
ἀναγκαῖα ἀπόδειξις ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν, φόβος δὲ
σφοδρότερος, ὅτι χωρὶς ἀγάπης καὶ ἡ τῶν ἐνδόξων
χαρισμάτων (43), καὶ ἡ τῶν ἀνωτάτων δυνάμεων,
καὶ αὐτῆς τῆς πίστεως ἡ ἀκροτάτη ἐνέργεια, καὶ ἡ
τελειοποιὸς ἐντολὴ ἀνωφελής, αὐτοῦ τοῦ ἐν Χριστῷ
λαλοῦντος Παύλου τοῦ ἀποστόλου, εἰπόντος· Ἐάν
ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων,
ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχων, ἢ κύμβα-

A liber, sive Scythia, sive barbarus³⁸, sive alius quivis
ex quacunque generis differentia nomen adeptus,
cum semel hominem veterem cum actibus suis in
sanguine Christi exuerit, et in Spiritu sancto per
illius doctrinam induerit novum, creatum secundum
Deum in justitia atque sanctitate veritatis³⁹, re-
novatum ad agnitionem secundum imaginem Con-
ditoris sui, dignus reddatur, qui pertingat ad Dei
placitum ab Apostolo his expressum verbis: «Sci-
mus enim, quod diligentibus Deum omnia coope-
rantur in bonum, iis qui secundum propositum vo-
cati sunt. Nam quos praecepit, et praeordinavit
conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primo-
genitus in multis fratribus⁴⁰.»

24. Tunc enim quasi Filium Dei indutus, sit di-
gnus gradu perfecto, baptizaturque in nomen Patris
ipsius Domini nostri Jesu Christi, qui juxta Joan-
nis testimonium eam potestatem dedit, ut Dei fla-
mus filii⁴¹, Dei, inquam, qui dicit: «Exite de me-
dio eorum, et separamini, et immundum ne tetige-
ritis: et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et
vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omni-
potens⁴²,» per gratiam ipsius Domini nostri Jesu Christi
unigeniti Filii Dei viventis, «In quo neque circumci-
sio aliquid valet, neque praeputium, sed fides quae per
charitatem operatur,» uti scriptum est⁴³; per quam
nobis prospere cedit id quod ab ipso Domino nostro
Jesu Christo continenter cum baptismatis praecepto
appositum est, ubi dixit: «Docentes eos servare omnia
quaecunque mandavi vobis⁴⁴:» quorum obser-
vationem argumentum nostrae in se dilectionis esse
declaravit Dominus ipse, his verbis: «Si diligitis me,
mandata mea servate⁴⁵;» et rursus: «Qui habet
mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me⁴⁶;»
et iterum: «Si quis diligit me, sermonem meum
servabit, et Pater meus diligit eum⁴⁷.» Quin etiam vo-
hementius ac modo ad persuadendum efficacior ait:
«Manete in dilectione mea. Si praecepta mea servave-
ritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris
mei praecepta servavi, et maneo in ejus dilectione⁴⁸.»
Quod si dilectionis necessaria testificatio observatio
est mandatorum, illud timendum valde est, quod sine
dilectione, etiam eximiorum donorum, superna-
rumque virtutum, et ipsius fidei summa efficacia,
mandatumque ipsum quod perfectos reddit, nihil
prosunt, cum Paulus apostolus qui in Christo loque-
batur, dicat: «Si linguis hominum loquar et angelo-
rum, charitatem autem non habeam, factus sum
aes sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habeam
prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem

³⁸ Coloss. iii, 11. ³⁹ Ephes. iv, 22-24. ⁴⁰ Rom. viii, 28, 29. ⁴¹ Joann. i, 12. ⁴² Isa. v, 11, II Cor. vi, 17, 18. ⁴³ Gal. v, 6. ⁴⁴ Matth. xxviii, 20. ⁴⁵ Joan. xiv, 15. ⁴⁶ ibid. 21. ⁴⁷ ibid. 23.

⁴⁸ Joann. xv, 9, 10.

(39) Reg. primus ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ.

(40) Unus ms. γίνεσθαι.

(41) Illud ἰσχύει additum est ex veteribus libris.

(42) Editi τηρήσατε, *שמעו*. Reg. secundus τηρήσατε.

(43) Sic veteres duo libri. Editi χαρισμάτων ἀνω

τάτω. Auctor cum non longe ita scripsit, καὶ ἡ τε-
λειοποιὸς ἐντολὴ, respexisse videtur ad illud Mat-
thaei xix, 21, Si vis perfectus esse, vade, vende quae
habes, et da pauperibus. Quare dubitari vix potest
quin hic intelligi debeat praeceptum voluntariae pau-
pertatis.

ascientiam : et si habeam omnem fidem, ita ut montes A
transferam, charitatem vero non habeam, nihil sum.
Et si distribuero in cibis pauperum omnes facultates
meas, et si tradidero **647** corpus meum, ut comburam,
charitatem vero non habeam, nihil capio utilitatis ⁶² :
quod arbitror ab Apostolo definitive fuisse dictum,
memori videlicet Domini dicentis : « Multi venient
in illa die, dicentes, Domine, Domine, nonne in no-
mine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia
eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus,
et comedimus coram te, et bibimus, et nonne in
plateis nostris docuisti ? » et respondet ipsis :
« Nunquam novi vos. Discedite a me, operarii ini-
quitatis ⁷⁰. »

25. Quare manifestum est et evidens hæc citra
charitatem, etiamsi præcepta et justificationes
fiant, custodianaturque mandata Domini et chari-
smata magna edantur, pro iniquitatis operibus ha-
beri, non ex propria ratione charismatum et jus-
tificationum, sed ex proposito eorum qui his
utuntur ad proprias voluntates, dicente Apostolo,
nunc quidem, « Existimantium quæstum esse pie-
tatem ⁷¹, » nunc vero, « Quidam quidem propter
invidiam et contentionem, quidam autem et pro-
pter bonam voluntatem Christum prædicant : qui-
dam autem ex contentione Christum annuntiant,
non pure, existimantes se afflictionem addere vin-
culis meis ⁷² ; » et alibi : « Non enim sumus, in-
quit, sicut multi, adulterantes verbum Dei ⁷³. »
Ac rursus per negationem dixit : « Neque enim
unquam in sermone adulationis fuimus erga vos,
sicut scitis, neque in pretextu avaritiæ, Deus tes-
tis est : neque quærentes ab hominibus gloriam,
neque a vobis, neque ab aliis ; cum possemus
oneri esse ut Christi apostoli ⁷⁴. » Ex his autem ac
similibus aperte ostenditur Domini justam esse
responsionem, dicentis : « Discedite a me, opera-
rii iniquitatis ⁷⁵, » quod per Dei dona voluntati
vestræ consulitis, tanquam si quis et medicis in-
strumentis, et peculiaribus condimentis, quæ ad
morborum medelam et ad sanitatis salutisque cu-
ram confecta sint, utatur ad interitum, et illud
Apostoli præceptum non servatis, qui dicit : « Sive
manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia
in gloriam Dei facite ⁷⁶. » Omnino igitur hominis
interni necessaria est cura, ut intenta sit mens, et
velut ad scopum gloriæ Dei alligata, ut servantes
mandatum Domini, dicentis : « Facite arborem

λον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητεῖαν, καὶ εἰδῶ
τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν · καὶ
ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ἕρη μεθιστάμεν,
ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Καὶ ἐὰν φωμίσω
πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά
μου ἵνα καυθῶμαι (44), ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν
ὠφελοῦμαι · ἅπερ λογίζομαι αὐτὸν εἰρηκέναι ὀρι-
στικῶς, μεμνημένον τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι « Πολ-
λοὶ ἐλεύσονται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγοντες· Κύριε,
Κύριε, σὺ τῷ σῷ ὀνόματι προσεφητεύσαμεν, καὶ τῷ
σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι
δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν, καὶ ἐφάγομεν ἐνώπιόν
σου, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις τῶν ὁρί-
ων ἔδιδασκαλας ; » καὶ ἀποκρίνεται αὐτοῖς · « Οὐδέποτε ἔγνω-
ν ὑμᾶς. Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνο-
μίας. »

25. Ὡς δὴλον καὶ ἀναντιρρήτον εἶναι, ὅτι χωρὶς
ἀγάπης, κἂν γένηται τὰ προστάγματα καὶ τὰ δι-
καιώματα, καὶ φυλαχθῶσιν αἱ ἐντολαὶ τοῦ Κυρίου,
καὶ τὰ μεγάλα χάρισμα ἐνεργηθῇ, ἀνομίας ἔργα λο-
γισθῆσεται · οὐ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τῶν (45) χαρισμάτων
καὶ τῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ τῷ σκοπῷ τῶν τούτοις
χρωμένων πρὸς τὰ ἴδια θελήματα, τοῦ Ἀποστόλου
λέγοντος ποτὲ μὲν · « Νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν
εὐσέβειαν · ποτὲ δὲ · « Τινὲς μὲν διὰ φόβον καὶ
ἐριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσ-
σουσιν (46) · οἱ δὲ ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλ-
λουσιν, οὐχ ἄγῶς, οἰόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς
θεσμοῖς μου · καὶ ἀλλαχοῦ · « Οὐ γὰρ ἐσμεν, φησὶν,
ὥς οἱ πολλοί, καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. »
Καὶ πάλιν ἀπαρητυκῶς φησὶν · « Οὐτε γὰρ ποτε ἐν
λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν πρὸς ὑμᾶς, καθὼς ὁ-
δατε, οὐτε προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυρ · οὐτε
ζητούντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὐτὲ ἀπ' ὁμῶν, οὐτὲ
ἀπ' ἄλλων · δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ
ἀπόστολοι. » Διὰ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων δείκνυ-
ται σαφῶς τὸ δίκαιον τῆς τοῦ Κυρίου ἀποκρίσεως ·
« Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνομίας, »
ἐν τῷ διὰ τῶν τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων τὰ ἴδια θελήματα
πραγματεύεσθαι, ὥς εἰ τις τοῖς λατρικοῖς σκεύεσι
τε καὶ σκευάσμασιν ἰδίῳ, πρὸς θεραπείαν παθῶν
γενομένοις, καὶ πρὸς ἐπιμέλειαν ὑγείας τε καὶ σω-
τηρίας, χρῆσταιτο πρὸς φόβον, καὶ μὴ τὸ τοῦ Ἀπο-
στόλου παράγγελμα φυλάσσειν (47), εἰπόντος ·
« Ἔστε ἐσθιέτε, ἔστε πίνετε, ἔστε τι ποιεῖτε, πάντα
εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. » Παντὶ οὖν λόγῳ ἀναγκαῖα
ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἑαυτοῦ ἀνθρώπου, ὥς ἀμετεώριστον
εἶναι τὸν νοῦν, καὶ ὥσπερ (48) προσηνώσθαι τῷ
σκοπῷ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ἵνα φυλάσσοντες τὸ
πρόσταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος · « Ποιήσατε τὸ

⁶² I Cor. xiii. 1-5. ⁷⁰ Matth. vii. 22. 23. ; Luc. xiii. 26. 27. ⁷¹ I Tim. vi. 5. ⁷² Philipp. i. 15-17.
⁷³ II Cor. ii. 17. ⁷⁴ I Thess. ii. 5-7. ⁷⁵ Luc. xiii. 27. ⁷⁶ I Cor. x. 31.

(44) Unus ms. καυθῶμαι. Editi καυθήσομαι.
Nec ita multo post duo mss. Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν
ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγοντες.

(45) Veteres duo libri τῶν τε.

(46) Totum illud, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν
Χριστὸν κηρύσσουσιν, non invenimus in nostris ve-

teribus libris

(47) Editi παράγγελμα φυλάσσειν. Regii primus et
tertius φυλάσσοι.

(48) Sic veteres duo mss. Editi ὥσπερ δέ. Com-
belsius quoque particulam καὶ delevit : sed præterea
contra omnium librorum fidem pro ὥσπερ legit ὥστε.

δένδρον καλόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν· » καὶ πάλιν· « Φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου, καὶ τότε τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ ἔσται καθαρὸν ὅλον· » ἐκ περισσεύματος καρδίας ἀγαθῆς καρποφορῶμεν, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα, εἴτε δι' ἔργων, εἴτε διὰ λόγων εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, φυλάσσοντες πανταχοῦ τὸ ἄλυπον τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ οὕτως φύγωμεν τὸ κρίμα τοῦ αὐτοῦ Κυρίου εἰπόντος· « Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ὅμοιοι ἐστέ τάφοις κεκοσμημένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραίοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας· οὕτως καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεστοὶ ἐστέ ὑποκρισεως καὶ ἀνομίας (49). »

26. Διόπερ πρὸ μὲν βαπτίσματος μαθητευθῆναι χρή, τὰ κωλυτικὰ τῆς μαθητείας περιαιροῦντας πρῶτον, καὶ οὕτω πρὸς τὴν μαθητείαν ἐπιτηδεύουσιν αὐτοὺς παρασκευάζειν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' ὑποδείγματων πιστωσαμένου τὴν προγεννημένην ἀπόφασιν, καὶ πάλιν δογματικῶς ἐπενεγκόντος· « Οὕτω πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητὴς· » καὶ πάλιν προστακτικῶς· « Εἴ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι· » καὶ πάλιν ὀριστικῶς· « Ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καθ' ἡμέραν, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. » Τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις διαπύροις λόγοις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος· « Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθῃ; » ἐκδύλου γενομένης τῆς τῶν ἁμαρτημάτων κακίας, καὶ φανερουμένης τῆς ἀρετῆς (50) τῶν εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ κατορθουμένων, ἐρχόμεθα πάντως εἰς ἐπιθυμίαν καὶ ὁμολογίαν τῶν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου (51) εἰρημένων· « Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τοῦ εἰπόντος· « οὗτό ἐστὶ τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἔχχυρόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· » μαρτυροῦντος τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων· » καὶ τότε ἐρχόμεθα εἰς τὸ ἐν τῷ ὕδατι βάπτισμα, ὅπερ ἐστὶν ὁμολογία τοῦ σταυροῦ, τοῦ θανάτου, τῆς ταφῆς, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· συνθήκας κατατιθέμενοι, καὶ φυλάσσοντες τὰς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ περικοπῇ τοῦ τοιοῦτου βαπτίσματος ἐπισφραγισμένas (52), διὰ τοῦ εἰπεῖν· « Εἰδότες, ὅτι Χριστὸς, ἔγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει· »

A bonam, et fructum ejus bonum⁷⁷; » et iterum : « Phariseæ cæce, purga prius internam poculi partem, et tunc externa ipsius pars tota munda erit⁷⁸; » fructum ex boni cordis abundantia feramus, alius quidem centuplum, alius vero sexagecuplum, alius autem trigecuplum⁷⁹, sive operibus, sive verbis, ad gloriam Dei et Christi ipsius, caventes ubique ne Spiritum sanctum contristemus⁸⁰; et ita effugiamus judicium ejusdem Domini, qui dicit, « Væ vobis, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia : sic et vos foris quidem apparetis hominibus justī; intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate⁸¹. »

648 26. Quapropter oportet ante baptismum, iis, quæ documenta impediunt, prius remotis, imbui doctrina, et sic ad disciplinam idoneos seipsos reddere, cum Dominus ipse noster Jesus Christus per exempla præcedentem sententiam confirmet, et rursus dogmatis in morem inferat : « Sic omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus⁸². » Et iterum cum imperio : « Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me⁸³. » Et iterum in modum definitis : « Qui non accipit crucem suam quotidie, et sequitur me, non est me dignus⁸⁴. » Ex his et similibus ignitis sermonibus Domini nostri Jesu Christi dicentis, « Ignem veni missurus in terram, et quid volo, si jam accensus est⁸⁵? » manifesta dum sit peccatorum malitia, virtusque eorum, quæ ad gloriam Dei et Christi ipsius recte geruntur, affulget, tunc cupimus omnino ac confitemur quæ sunt ab Apostolo dicta : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratias ago Deo per Jesum Christum Dominum nostrum⁸⁶, » qui dixit : « Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum⁸⁷, » ita attestante Apostolo, « In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum⁸⁸; » et tunc accedimus ad aque baptismum, quod similitudo est crucis, mortis, sepulture, ac resurrectionis ex mortuis; facientes servantesque pacta, quæ Apostolus eo in loco, ubi de hujusmodi baptismate agitur, obsignavit, cum dixit : « Scientes quod Christus excitatus a mortuis, jam non moritur : mors illi ultra non dominatur. Nam quod mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel : quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos

⁷⁷ Matth. xii, 33. ⁷⁸ Matth. xxiii, 26. ⁷⁹ Matth. xiii, 8. ⁸⁰ Ephes. iv, 30. ⁸¹ Matth. xxiii, 27, 28. ⁸² Luc. xiv, 33. ⁸³ Matth. xvi, 24. ⁸⁴ Matth. x, 38; Luc. ix, 23. ⁸⁵ Luc. xii, 49. ⁸⁶ Rom. vii, 24, 25. ⁸⁷ Matth. xxvi, 28. ⁸⁸ Col. i, 14.

(49) Codices duo καὶ πάσης ἀνομίας, omni iniquitate. Nec ita multo post Reg. tertius πρὸς τὴν μάθησιν.

(50) Reg. tertius φανερουμένης τῆς ἀληθείας τῆς ἀρετῆς.

(51) Veteres duo libri ἀποστόλου Παύλου. Mox Reg. secundus Κυρίου μου τοῦ.

(52) Codices nostri βαπτίσματος ἐπισφραγισμένον, corrupte. Editi quidem corrupti sunt quoque, in quibus legitur ἐπισφραγισμένas· sed sic tamen, ut vitium a quovis tolli facile possit. Nemo enim non videt pro ἐπισφραγισμένas legi oportere ἐπισφραγισμένας.

existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat ei in concupiscentiis ejus, neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato : sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo⁹⁹, etc.

κίας τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ ἐξῆς.

27. Tunc quisvis in nomine Spiritus sancti dignus fit qui baptizetur, et denuo generatus mutet et locum et mores et convictores, ut spiritu ambulantes, evadamus digni qui in nomine Filii baptizemur, induamusque Christum. Nam qui natus est, eum indui etiam oportet, sicut Apostolus dixit : « Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis⁹⁹. » Ac rursus : « Exuentes veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum : ubi non est gentilis et Judæus⁹⁹. » Postquam autem induimus Dei Filium, qui eam potestatem, ut Dei filii flamus, præbet, in nomine Patris baptizamur, prædicamurque filii Dei, **649** qui præcepit et dixit, velut ait propheta : « Quapropter exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis : et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens⁹⁹. » — « Has ergo habentes, inquit Apostolus, promissiones, charissimi, munde-
mus nos ipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei⁹⁹. » Et iterum admonet his verbis : « Omnia facite sine murmurationibus ac disceptationibus, ut nulla fiat de vobis querela, et sitis simplices, irreprehensibiles Dei filii, in medio nationis prævæ ac perversæ : inter quos lucetis sicut luminaria in mundo : verbum vitæ continentes ad gloriam meam, in die Christi⁹⁹. » Et rursus : « Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quaerite, ubi Christus est, in dextra Dei sedens : quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria⁹⁹. » D
quæ est ab ipso Domino promissa, ubi dixit : « Tunc fulgebunt justi sicut sol⁹⁹. »

Α θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ὁ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἀμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ· ὁ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ θεῷ. Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογιζέσθε ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν

27. Τότε καταξιοῦνται τις ἐν ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθῆναι, καὶ ἀνωθεν γεννηθεὶς ἀλλάξαι καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον καὶ τοὺς συζῶντας, ἵνα τῷ πνεύματι στοιχοῦντες καταξιωθῶμεν ἐν ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ βαπτισθῆναι, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν Χριστόν. Χρὴ γὰρ τὸν γεννηθέντα καὶ ἐνδύματος καταξιωθῆναι, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· « Ὅσοι (53) εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· » καὶ πάλιν· « Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἑλλήν, καὶ Ἰουδαίῳ. » Τὸν δὲ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνδυσάμενοι, τὸν δόντα ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς βαπτιζόμεθα, καὶ τέκνα Θεοῦ ἀναγορευόμεθα, τοῦ προστάξαντος καὶ ἐπαγγελαμένου (54), καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης· « Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε· καὶ ὡς εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » — Ταύτας οὖν ἔχοντες, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοὶ, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγωνισμὸν ἐν φόβῳ Θεοῦ· καὶ πάλιν παραγγέλλων ἐν τῷ εἰπεῖν· « Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν (55) καὶ διαλογισμῶν, ἵνα γένησθε ἀμεμπτοὶ καὶ ἀκέραιοι, τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σχολιᾶς καὶ διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπ' ἔχοντες εἰς καύχημα ἐμὸν εἰς ἡμέραν Χριστοῦ· » καὶ πάλιν (56)· « Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστίν, ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ· Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ, » τῇ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐπαγγελ-
μένη, εἰπόντος· « Τότε ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος. »

⁹⁹ Rom. vi, 9-15. ⁹⁹ Gal. iii, 27. ⁹⁹ Col. iii, 9-11. ⁹⁹ Isa. lvi, 11; II Cor. vi, 17, 18. ⁹⁹ II Cor. vii, 1. ⁹⁹ Philipp. ii, 14-16. ⁹⁹ Col. iii, 1-4. ⁹⁹ Matth. xiii, 43.

(53) Unus ms. Ὅσοι γάρ.

(54) Unus mss. ἐπαγγελλομένου.

(55) Editi γογγυσμοῦ. At mss. tres γογγυσμῶν.

(56) Has voces, καὶ πάλιν, non invenimus in nostris veteribus libris.

ΛΟΓΟΣ Γ' (57).

A

CAPUT III.

Ὅτι δεῖ τὸν ἀναγεννηθέντα διὰ τοῦ βαπτίσματος (58), τρέφεσθαι λοιπὸν τῇ μεταλήψει τῶν θείων μυστηρίων.

Quod oportet regeneratum per baptismum, exinde divinorum mysteriorum participatione nutriri.

1. Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῇ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος ῥημάτων, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν τε καὶ προφητῶν, καὶ τοῦ Ἀποστόλου αὐτάρκως ἡμῖν σαφηνισάντων τὸν περὶ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος λόγον, ἐπαυξήθημεν, ὅτι τὸ μὲν ἐν τῷ πυρὶ βάπτισμα ἐλεγκτικὸν μὲν ἐστὶ πάσης κακίας, δεκτικὸν δὲ τῆς κατὰ Χριστὸν δικαιοσύνης, μέσος μὲν ἐμποιοῦν τῆς κακίας, ἐπιθυμίαν δὲ τῆς ἀρετῆς. Διὰ δὲ τῆς πίστεως ὑπὸ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐκαθαρίσθημεν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἐν δὲ τῷ ὕδατι βαπτισθέντες εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, ὡς περ ἐγγράφον ὁμολογίαν κατεθέμεθα, νεκρωσάμεθα μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ, ζῶοποιεῖσθαι δὲ τῇ δικαιοσύνῃ· καὶ οὕτως ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντες, ἀνωθεν ἐγεννήθημεν· γεννηθέντες δὲ, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ βαπτισθέντες, τὸν Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα, ἐνδυσάμενοι δὲ τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς ἐβαπτίσθημεν, καὶ τέκνα Θεοῦ ἀνηγορεύθημεν. Χρεῖα οὖν λοιπὸν (59) τρέφεσθαι ἡμᾶς τροφὴν ζωῆς αἰωνίου, ἣν τινα παρέδωκεν ἡμῖν πάλιν ὁ αὐτὸς μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, ποτὲ μὲν εἰπὼν· «Ὁὐκ ἐπ' ἄρτι μόνον ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένων διὰ στόματος τοῦ Θεοῦ.» Καὶ πῶς τοῦτο γένηται (60), ἐδίδαξεν ἐν τῷ εἰπεῖν· «Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψόντός με Πατρὸς.» Καὶ πάλιν προσθεὶς τὸ· «Ἀμήν» δεύτερον πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐπιφερομένων, καὶ πληροφορίαν τῶν ἀκούοντων, φησὶν· «Ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ θνητοῦ, καὶ πῖνῃτε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γὰρ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Ἡ γὰρ σὰς ἐμοὶ ἀληθῶς ἐστὶ (61) βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ.» Καὶ μετ' ὀλίγα γέγραπται· «Πολλοὶ οὖν, ἀκούσαντες τὸν λόγον (62) τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπον· Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος· τίς δύναται αὐτοῦ ἀκοῦειν; Εἰδὼς δὲ ὁ Κύριος ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσι περὶ τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς·

1. Ex boni Dei gratia, verbis unigeniti Filii Dei viventis, et sanctorum ipsius evangelistarum prophetarumque et Apostoli, quæ baptismatis doctrinam secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi satis nobis declararunt, in medium adductis, illud didicimus, quod ignis quidem baptismum redarguat omnem malitiam, justitiam vero quæ secundum Christum est, suscipiat, quandoquidem ut vitii odium, ita virtutis desiderium parit, quodque sanguine Christi per fidem sumus ab omni peccato purgati, atque in aqua in Domini mortem baptizati, quasi quodam scripto professi, esse nos peccato et mundo mortuos, justitiæ vero justificatos; et ita demum in nomine Spiritus sancti baptizati, fuimus generati denuo; generati vero, et in nomine Filii baptizati, induimus Christum, induti autem hominem novum secundum Deum conditum, in nomine Patris baptizati sumus, et filii Dei appellati. Jam igitur opus est nutriri nos cibo vitæ æternæ, quem idem unigenitus Dei vivi Filius rursus nobis tradidit, cum aliquando quidem dixit: «Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei⁵⁷.» Et quomodo id fiat, docuit, his verbis: «Cibus meus est. ut faciam voluntatem⁶⁵⁰ ejus qui misit me, Patris⁵⁸.» Ac rursus illa voce, «Amen,» ad eorum quæ infert confirmationem, et ad audientium persuasionem bis expressa ait: «Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus: et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo⁵⁹.» Et paulo post scriptum est: «Multi ergo ex discipulis ejus audientes hunc sermonem, dixerunt: Durus est hic sermo; ecquis potest eum audire? Sciens autem Dominus in semetipso, quod murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quidquam. Verba mea spiritus sunt et vita

⁵⁷ Matth. iv, 4. ⁵⁸ Joan. iv, 34. ⁵⁹ Joan. vi, 54-5⁶⁰.

(57) Lucubratiuncula, quæ sequitur, rejecta est in Reg. primo post eam commentationem, quæ in impressis libris inscribitur, *liber secundus*, sic ut eo in codice distinguantur tres libri. Res autem non tanti nobis visa est, ut propterea judicaremus aut tres libros distinguendos esse, aut antiquum ordinem mutandum.

(58) Veteres duo libri διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Mox iidem mss. εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ προφητῶν καὶ τοῦ Ἀποστόλου. Subinde hi ipsi cu-

dices σαφηνισάντων τὸν περὶ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Editi τὸν περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, etc.

(59) Editi *Χρεῖα οὖν λοιπὸν*. Vocula οὖν in Reg. secundo non legitur.

(60) Veteres duo libri τοῦτο γίνεσθαι.

(61) Codices duo ἀληθὴς ἐστὶ, *verus est cibus*.

(62) Illud, τὸν λόγον, deest in Reg. secundo. Mox mss. duo Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν.

sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim Jesus ab initio qui essent credentes, et quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quod nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam cum illo non ambulant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Nunquid et vos vultis abire? Respondit ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes; et nos credidimus et cognovimus, quod tu es Christus Filius Dei¹.

σοὺς τοὺς δύοδεκα· Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ἀπελευσόμεθα; Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις, καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

2. Atque sub finem Evangeliorum scriptum est: B
« Jesus ergo, accepto pane et gratiis actis, fregit, deditque discipulis, et dixit: Accipite, comedite; hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, hoc facite in meam commemorationem. Et, accepto calice et gratiis actis, dedit ipsis dicens: Bibite ex eo omnes; hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem². » Hæc autem Apostolus confirmat testimonio suo dicens: « Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, et dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem hunc bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat³. » Quid itaque utilitatis habent hæc verba? Ut et edentes et bibentes, semper memores simus ejus, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, sicque discamus necessario servare coram Deo et Christo ipsius traditum ab Apostolo dogma, quod dicit: « Caritas enim Christi constringit nos, judicantes hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est **651** et resurrexit⁴. » Qui enim edit et bibit, videlicet ad indelebilem memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, rationem vero memoriæ obedientiæ Domini usque ad mortem, juxta doctrinam Apostoli non adimplet, qui, ut dictum est, ait: « Caritas enim Christi constringit nos, judicantes hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt (quod in baptismo professi sumus), et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt non amplius sibiipsis vivant,

A Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; Ἐάν οὖν θεωρῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; Τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιούν· ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. Τὰ ῥήματά μου πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστίν. Ἄλλ' εἰσὶν ἐξ ὑμῶν τινες οἱ οὐ πιστεύουσιν. Ἦδε γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐξ ἀρχῆς, τίνες εἰσὶν οἱ πιστεύοντες, καὶ τίς ἐστίν ὁ παραδόντων αὐτόν. Καὶ ἔλεγεν· Διὰ τοῦτο εἴρηκα ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς μέ, ἐάν μὴ ἦ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς μου. Ἐκ τούτου πολλοὶ ἀπῆλθον ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς· Ἀπεκρίθη αὐτῷ Σίμων Πέτρος· Κύριε, πρὸς τίνα ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ

2. Καὶ πρὸς τῷ τέλει τῶν Εὐαγγελίων γέγραπται· « Λαθὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον (65). Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Καὶ λαθὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· Πίστε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ μου ἐστὶ τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἁρσιν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ Ἀπόστολος, λέγων· « Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ (64) τοῦ Κυρίου ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνήσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν ἐν τῷ ἐμῷ αἱματί. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσακις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἔλθῃ. » Τί οὖν ὠφελεῖ τὰ ῥήματα ταῦτα; Ἴνα ἐσθιοντές τε καὶ (65) πίνοντες, αἰ ἐμνημονεύμεν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος, καὶ οὕτω παιδευθῶμεν ἀναγκαίως φυλάττει ἐνώπιον Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τὸ δόγμα τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου παραδεδομένον, ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἐαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων, δηλονότι εἰς ἀνεξάλειπτον μνήμην τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ ἐγερθέντος, τὸν δὲ λόγον τῆς μνήμης, τῆς μέχρι θανάτου ὑπακοῆς τοῦ Κυρίου, μὴ πληρῶν κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου διδασκαλίαν (66), καθὼς προεῖρηται εἰπόντος· « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον (ὅπερ ὡμολογήσαμεν ἐν τῷ

¹ Joan. vi, 61-70. ² Matth. xxvi, 26-28; Luc. xxiii, 19, 20. ³ I Cor. xi, 23-26. ⁴ II Cor. v, 14, 15.

(65) Reg. tertius κλόμενον εἰς ἁρσιν ἁμαρτιῶν, quod frangitur in remissionem peccatorum.

(64) Veteres duo libri παρά

(65) Editi ἐσθιοντές καί. At mss. ἐσθιοντές τε καί.

(66) Reg. tertius τὴν τοῦ Ἀποστόλου παραγγελίαν.

βαπτίσματι), καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ἄνθρωποι ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἔγερθέντι· οὐδὲν ἔχει ὄφελος κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι· « Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. »

3. Προστίθῃσι δὲ καθ' ἑαυτοῦ ὁ τοιοῦτος καὶ τὸ κρίμα τοῦ Ἀποστόλου, λέγοντος· « Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτοῦ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. » Οὐ μόνον γὰρ κρίμα φοβερὸν ἔχει ὁ ἐν μολυσμῷ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἀναξίως προσερχόμενος τοῖς ἁγίοις· προσερχόμενος γὰρ (67), ἐνοχὸς γίνεται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ καὶ ὁ ἀργῶς καὶ ἀνωφελῶς ἐσθίων καὶ πίνων, ἐν τῷ μὴ διὰ τῆς μνήμης τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἔγερθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τὸ εἰρημένον φυλάσσειν, ὅτι· « Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας (68) τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἅρα οἱ πάντες ἀπέθανον, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅσπερ γὰρ ἀσυνειδήτως καὶ ἀνωφελῶς τοιοῦτον καὶ τοιοῦτον ἀγαθὸν καταργῶν, καὶ ὥσπερ ἀχαρίστως προσερχόμενος τῷ τοιοῦτῳ μυστηρίῳ, τὸ κρίμα ἔχει τῆς ἀργίας· τοῦ Κυρίου καὶ τοὺς ῥῆμα ἀργὸν προτεμένους ἀκρίτους εἶναι μὴ συγχωρήσαντος, σφοδρότερον δὲ παριστῶντος τὸ κρίμα τῆς ἀργίας διὰ τοῦ τὸ τάλαντον ἐν ἀργίᾳ φυλάξαντος ἀκείραντος· τοῦ δὲ Ἀποστόλου παραδεδοκότος ἡμῖν, ὅτι καὶ ὁ τὸ ἀγαθὸν προσφέρων ῥῆμα, μὴ εἰς οἰκοδομὴν δὲ τῆς πίστεως οἰκονομῶν, λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὕτω συνορᾷν ὀφείλομεν τὸ κρίμα τοῦ ἀναξίως ἐσθίουτος καὶ πίνοντος. Εἰ δὲ καὶ ὁ τὸν ἀδελφὸν διὰ βρώμα λυπῶν τῆς ἀγάπης ἐκπέπτωκεν, ἥς ἀνευ καὶ τὰ μέγιστα τῶν τε χαρισμάτων καὶ τῶν δικαιομάτων ἐνεργούμενα οὐδὲν ὠφελεῖ, τί ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ ἀργῶς καὶ ἀνωφελῶς τολμῶντος φαγεῖν τὸ σῶμα, καὶ πίνειν τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο περισσotέρως λυποῦντος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τολμῶντος ἀνευ τῆς συνεχούσης ἀγάπης, ὥστε κρίναι μὴ ἑαυτῷ (69) ζῆν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἔγερθέντι Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, φαγεῖν καὶ πίνειν; Δεῖ οὖν τὸν προσιόντα τῷ σώματι καὶ τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἔγερθέντος, μὴ μόνον καθαρεύειν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἵνα μὴ εἰς κρίμα φάγῃ καὶ πῖνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐνεργῶς (70) δεικνύειν τὴν μνήμην τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἔγερθέντος, ἐν τῷ νενηκρῶσθαι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ καὶ ἑαυτῷ, ζῆν δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

⁶ Joan. vi, 64. ⁷ I Cor. xi, 29. ⁸ Matth. xii, 36. xiv, 15. ⁹ I Cor. xiii, 1 sqq.

(67) Antiqui duo libri Προσερχόμενος γάρ. Editi Προσερχόμενος δέ. Statim Reg. primus ἀλλὰ καὶ ὁ. Articulus desiderabatur in vulgatis. Quod hoc loco ait scriptor, id Combesio gravius ac durius videtur. Sed tamen quod dixit, vere ab eo dici potuit; cum quicumque qui otiose ac inutiliter ad sancta accedit, metuendum quidem iudicium subiturus sit, sed non tale tamen, quale futurum est eorum qui accedunt in inquinamento carnis ac spiritus. Inter cætera quæ Scultetus non vere ex Basilio protulit

A sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit; is nihil capit utilitatis, juxta sententiam Domini, qui dixit: « Caro non prodest quidquam ». »

3. Præterea sibi ipsi accersit, qui ejusmodi est, iudicium quoque Apostoli, dicentis: « Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini ». Etenim non horrendum modo iudicium inest ei, qui in carnis ac spiritus inquinamento indigne ad sancta accedit; cum enim accedit, reus fit corporis et sanguinis Domini; sed etiam ei, qui otiose inutiliterque edit ac bibit, quod non per memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, servat quod dictum est: « Caritas Christi constringit nos, iudicantes hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, » et quæ sequuntur. Nam velut citra conscientiam et inutiliter bonum tantum ac tale irritum faciens, velutque ingrate ad huiusmodi mysterium accedens, negligentia ac segnitiei iudicio obnoxium se præstat, cum Dominus eos, qui vel otiosum verbum proferunt, non sinat esse iudicatos⁶, et vehementius quoque inertia iudicium declarat, in eo qui in otio talentum servavit integrum⁷, Apostolus vero nobis tradiderit, quod et qui verbum bonum profert, nec ad fidei ædificationem dispensat, contristet Spiritum sanctum⁸, et ita debemus iudicium illius, qui indigne edit ac bibit, considerare. Quod si etiam is, qui fratri propter cibum molestiam creat, a charitate excidit⁹, sine qua et donorum etiam magnorum et justificationum opera nihil prosunt¹⁰, quid quis dixerit de eo, qui otiose inutiliterque corpus edere, et sanguinem Domini nostri Jesu Christi bibere non veretur, ob idque amplius Spiritum sanctum contristat, quique citra stringentem charitatem (ita ut non sibi ipsi, sed ei qui pro nobis mortuus est et resurrexit Jesu Christo Domino nostro vivere apud se statuat) edere ac bibere audeat? Oportet igitur, qui ad corpus et sanguinem Christi in recordationem illius qui pro nobis mortuus est et resurrexit, accedit, eum non ab omni solum carnis et spiritus inquinamento purum esse, ut ne in iudicium edat et bibat, sed efficaciter etiam memoriam illius qui pro nobis mortuus est ac resurrexit, exprimere in eo quod mortificatus est peccato mundoque et sibi ipsi, vivat autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.

⁶ Matth. xxv, 25-29. ⁷ Ephes. iv, 29. ¹⁰ Rom.

ad suam falsam opinionem confirmandam, et hic quoque locus invenitur: sed, ut verum fatear, quid eum juvare possit, non video. Imo quæ hoc toto loco scripta sunt, vel negligenter legenti videbuntur aptissima ac efficacissima ad Catholicum dogma stabiliendum.

(68) Unus mss. xpινοντας.

(69) Nostri tres mss. ἑαυτοῖς. Editi ἑαυτῷ.

(70) Reg. secundus, perinde ut editi, ἐναργῶς, evidenter. Alii duo mss. ἐνεργῶς, efficaciter, rectius.

LIBER SECUNDUS.

A

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

652 QUÆSTIO I.

An quisquis baptizatus est baptismo, quod in Evangelio Domini nostri Jesu Christi traditur, debeat mortuus quidem esse peccato, Deo vero in Christo Jesu vivere.

RESPONSIO.

1. Si quotquot regnum Dei concupiscimus, gratiam baptismatis æqualiter ac necessario nobis paramus, eaque opus habemus, juxta hanc sententiam a Domino prolatam: « Nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei », omnes igitur pariter debemus eamdem baptismatis rationem sequi, cum Apostolus generalim baptizatis omnibus dicat, « An ignoratis, fratres, quod quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut, quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus », etc. Et alibi modo ad pudorem incutiendum apriori clariusque tradit ejusmodi dogma, dicens: « Quicunque baptizati estis in Christo, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus: non est servus, neque liber; non est masculus et femina. Omnes enim vos unus estis in Christo Jesu ». Quomodo rursus ad omnes dicit: « In quo et circumcisi estis circumcisione non manu facta, in expositione corporis peccatorum carnis, in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo et consurrexistis per fidem ». Quisquis igitur Evangelii baptismo baptizatus est, debet secundum Evangelium vivere, etiam ob ea quæ alibi dixit: « Testificor rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ ».

2. Itaque plane constat, quemque uno baptismo baptizatum, uti scriptum est, juxta modum ejus, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, ex æquo implere debere quod ab ipso Apostolo scriptum est: « Nam charitas Christi constringit nos, judicantes illud, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. » Si enim qui circumciscus est parte aliqua corporis, juxta Moysis circumcisionem, debet legem totam servare, quanto magis qui secundum Christi circumcisionem circumciscus est, propterea quod exiit totum corpus peccatorum carnis, sicut scriptum est,

¹² Joan. III, 5. ¹³ Rom. VI, 3, 4. ¹⁴ Galat. III, 27, 28.

(71) Antiqui duo libri επιποθοῦντες. Index capitulum hujusce libri invenitur in Reg. primo.

(72) Unus mss. ἐν τῷ βαπτισμῷ. Alius ἐν τῷ βαπτίσματι. Particula ἐν deest in vulgatis.

(73) Veteres duo libri νόμον πληρῶσαι. Mox editi

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Εἰ πᾶς ὁ βαπτισθεὶς τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βάπτισμα ὀφείλεται ἔσθι ρεχρὸς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῆν δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Εἰ πάντες οἱ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ επιποθοῦντες (71) τῆς τοῦ βαπτίσματος χάριτος ὁμοίως καὶ ἀναγκαιῶς ἀντιποιοῦμεθα καὶ ἐπιθεοῦμεθα, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, εἰπόντος· « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, » πάντες ἀρα ὁμοίως ἐσμὲν ὀφείλεται τῷ αὐτῷ λόγῳ στοιχεῖν τοῦ βαπτίσματος, τοῦ Ἀποστόλου κοινῶς πᾶσι τοῖς βαπτισθεῖσι λέγοντος· « Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα, ὡπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καὶνότητι ζωῆς περιπατήσωμεν, » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ἐντρεπτικώτερον καὶ σαφέστερον ἡμῖν παραδίδωσι τοιοῦτον δόγμα, εἰπὼν· « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἐνι Ιουδαῖος, οὐδὲ Ἕλληγ· οὐκ ἐνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἐνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. Πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Καθὼς πάλιν πρὸς πάντας φησὶν· « Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι (72), ἐν ᾧ καὶ συνεγέρθητε διὰ τῆς πίστεως. » Ἀρα πᾶς ὁ βαπτισθεὶς τὸ τοῦ Εὐαγγελίου βάπτισμα ὀφείλεται ἔσθι κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζῆν καὶ δι' ὧν εἶπεν ἀλλαχού· « Μαρτύρομαι πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφείλεται ἔσθιν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι (73). »

2. Σαφῶς οὖν συνίσταται, ὅτι πᾶς ὁ βαπτισθεὶς τὸ ἐν βάπτισμα, καθὼς γέγραπται, ἐπίσης ὀφείλεται ἔσθι κατὰ τὸν λόγον τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος πληρῶσαι τὸ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου. « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τεύτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἀρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν (74) ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » Εἰ γὰρ ὁ περιτεμθεὶς μέρος τι τοῦ σώματος, τὴν κατὰ Μωϋσῆν περιτομὴν, ὀφείλεται ἔσθιν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι, πόσω μάλλον ὁ περιτεμθεὶς τὴν κατὰ Χριστὸν περιτομὴν ἐν τῇ ἀπεκδύσει ὅλου τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, καθὼς γέγραπται, ὀφεί-

¹⁵ Coloss. II, 41, 42. ¹⁶ Galat. V, 3. ¹⁷ Coloss. II, 11.

τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ βάπτισμα. Nostri tres mss. ut in contextu.

(74) Reg. primus ὑπὲρ αὐτῶν. Editi ὑπὲρ ἡμῶν. Haud longe idem codex νόμον πληρῶσαι.

λειτουργία ἐστὶ πληρῶσαι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημέ-
νον, « Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι, καὶ ὁ κόσμος
ἐμοί· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοί ὁ Χριστός; »
Ἵσπερ ὁ ἀληθὺς, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου,
βαπτισθεὶς εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, ἐνέκρωσε
μὲν ἑαυτὸν καὶ τῷ κόσμῳ, πολὺ δὲ πρότερον τῇ
ἁμαρτίᾳ, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ (75) Ἀποστόλου εἰρη-
μένον ἐν τῷ περὶ τοῦ βαπτίσματος λόγῳ, ὅτι « Ὁ
παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταρ-
γηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν
ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. » Ἀπαράβατον δὲ συνθήκην κατέ-
θετο τοῦ ἀκολουθεῖν ἐν παντί τῷ Κυρίῳ, ὅπερ ἐστὶ
ζῆν τῷ Θεῷ ὁλοκλήρως, δι' ὅλου πληρῶν τὰ ὑπὸ τοῦ
Ἀποστόλου εἰρημένα· ποτὲ μὲν, « Παρακαλῶ οὖν (76)
ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ παρα-
στήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζώσαν, ἁγίαν, εὐάρε-
στον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, » καὶ τὰ
ἐξῆς· ποτὲ δὲ, « Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ
θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς
ἐπιθυμίαις αὐτοῦ· μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν
ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς
τῷ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν
ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ. » ἐν τοῖς τοῖς καὶ τοῖς
τοιούτοις δόγμασι πάλιν λέγων· « Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ,
οὐδὲ Ἑλλήνι· οὐκ ἐνὶ δοῦλῳ, οὐδὲ ἐλευθέρῳ· οὐκ ἐν
ἀρσενί, οὐδὲ θήλῃ (77)· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ, » ἵνα ἄξιοι γενόμεθα οἱ πάντες, ὡς
εἰς, ἀκούσαι· « Δεῦρο, ἀγαθὲ δοῦλε· ἐπὶ ὀλίγα ἡς πι-
στος, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χα-
ρὰν τοῦ Κυρίου σου. » Ἦς καταξιούμεθα, ἂν ἕκαστος
ἡμῶν ἐν ᾧ ἐκλήθη καὶ ἐκληρώθη, δι' ἐπιμελείας
περισσοτέρας καὶ ἀόχνου σπουδῆς πολυπλασιάσῃ τὴν
μερισθεῖσαν αὐτῷ χάριν, καθὼς γέγραπται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β.

*El ἀνιδυνόν ἐστι μὴ καθαρὰ ὄντα τὴν καρδίαν
ἀπὸ συνειδήσεως πορνείας, ἢ ἀκαθαρτίας, ἢ
μολυσμοῦ, λερατεῖν.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μωϋσῆς μὲν, τύπον διδοὺς τοῖς τότε, πρὸς νοθε-
σίαν δὲ ἡμετέραν, ἐν τῷ νόμῳ τῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ
δοθέντι γράφει· « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν
λέγων (78)· Εἰπὼν πρὸς Ἀαρὼν λέγων· Ἄνθρωπος
ἐκ τοῦ γένους σου εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν, ὃς ἔχει ἐν
ἑαυτῷ μῶμον, οὐ προσελεύσεται προσφέρειν τὰ δῶρα
τῷ Θεῷ αὐτοῦ· ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ἂν ᾖ ἡ ἐν
αὐτῷ μῶμος, οὐ προσελεύσεται· » καὶ τοῖς ἐξῆς
ἐρμηνεύει τὸν μῶμον· οὐκ ἐν ἐπιμιξίᾳ ἀλλοτριῶν
μελῶν, οὐδὲ ἐν συντριμμῶν ἐνός τινος, κἂν ἐπὶ μέ-
ρους ᾖ (79) τῶν ἰδίων μελῶν οὐ τοσοῦτον παραπο-
δίζοντος τὴν ἐνέργειαν τῆς εὐδοκίας, ἀλλὰ παραβλά-
πτοντος τὴν εὐτρέπειαν ἢ τὴν ὁλοκληρίαν· ὃ δὲ Κύ-

adimplere debet quod Apostolus dixit : « Ego mundo
crucifixus sum, et mundus mihi¹⁸ : vivo autem jam
non ego, vivit vero in me Christus¹⁹ ? » Quare qui
vere, juxta Apostoli verba, in mortem Christi ba-
ptizatus est, seipsum et mundo mortificavit, et mul-
to magis peccato, **653** prout ab Apostolo, ubi de
baptismate sermo habetur, dictum est : « Vetus
homo noster simul crucifixus est, ut destruat
corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato²⁰. »
Nam inviolate pactus est Christum in omnibus se-
qui, quod est Deo integre vivere, implens omnino
quæ dicta sunt ab Apostolo ; nunc quidem, « Ob-
secro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei,
ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem,
sanctam, Deo placentem, rationalem vestrum cul-
tum²¹, » et quæ sequuntur ; nunc vero : « Non ergo
regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obe-
diatis ei in concupiscentiis ejus : neque exhibea-
tis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed
exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et
membra vestra arma justitiæ Deo²². » Atque etiam
juxta hæc et ejusdem generis dogmata rursus dic-
cit : « Non est Judæus, neque Græcus ; non est
servus, neque liber ; non est masculus, neque fe-
mina : omnes enim vos unus estis in Christo
Jesu²³, » ut digni reddamur omnes, veluti unus,
qui id audiamus : « Adesdum, serve bone ; super
pauca fuisti fidelis, super multa te constituam ;
intra in gaudium Domini tui²⁴. » Quo habebimur
digni, si quisque nostrum in quo vocatus est et
electus, cura ampliore et studio impigro imperti-
tam sibi gratiam, uti scriptum est²⁵, reddiderit
auctiorem.

QUÆSTIO II

*An is qui ob pravam conscientiam, aut immuni-
tatem, aut inquinamentum purus corde non est,
sacerdotio citra periculum fungatur.*

RESPONSIO.

Moses quidem illius ætatis hominibus ad nos
erudiendos formam dans, in lege a Deo tradita
scribit : « Et locutus est Dominus ad Moysem, di-
cens : Loquere ad Aaron, dicens : Homo ex genere
tuo in vestris generationibus, qui habet in seipso
maculam, non accedet ad offerendum dona Deo
suo : quia omnis homo in quo fuerit macula, non
accedet²⁶. » Atque postea maculam interpretatur.
Non si admisceantur membra aliena, neque cum
conteriunt unum aliquid membrum, non solum si
vel pars membrorum suorum vitata impediatur quo-
minis munere suo facile ac expedito perfungatur,
sed si decorum aut integritatem lædat. Dominus

¹⁸ Galat. vi. 14. ¹⁹ Galat. ii. 20. ²⁰ Rom. vi. 6. ²¹ Rom. xii. 1. ²² Rom. vi. 12, 13. ²³ Galat. iii. 28. ²⁴ Matth. xxv. 21. ²⁵ Ephes. iv. 7. ²⁶ Lev. xxi. 16, 17, 21.

(75) Editi ὅπ' αὐτοῦ τοῦ. Veteres duo libri ὅπ' αὐτοῦ.

(76) Vocula οὖν addita est ex antiquis duobus libris.

(77) Veteres duo libri καὶ θήλυ.

(78) Reg. secundus λέγων, εἶπε, Ἀαρὼν, λέγων.

Aliquanto post idem mis. δῶρα τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, dona Dei sui.

(79) Illud ἢ addidimus ex veteribus duobus libris : ubi suppleri oportere puto aut vocem μῶμος, aut vocem συντριμμα, ut sit κἂν ἢ μῶμος, aut συντριμμα.

autem cum dicit, «Templo aliquid majus hic est¹⁷», nos docet tanto magis impium esse eum, qui intersacrificandum audet tractare corpus Domini, qui dedit pro nobis seipsum Deo oblationem et hostiam in odorem suavitatis¹⁸, quanto corpus unigeniti Filii Dei excellentius est arietibus ac tauris; quod dictum sit sine comparatione, incomparabilis est enim hæc excellentia. Nunc autem macula, aut mutilatio non in membris corporis consideratur, sed in justificationibus evangelicæ pietatis cognoscitur, videlicet cum mandatum **654** sit ex aliqua parte exigua, aut non integre, aut non ita sit, ut sit Deo acceptum, adeo ut consilium humanum tanquam cicatrix quædam aut lepra in mandato appareat. Necessarium igitur est semper quidem, maxime vero tanti ac talis mysterii tempore, servare præceptum Apostoli qui dicit: «Has igitur habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei¹⁹: nullam in ulla re dantes offensionem, ne vituperetur ministerium, sed uti Dei ministri in omnibus commendantes nosmetipsos²⁰». Ita fiet quis dignus, qui Domini mysteriis juxta Dei Evangelium operam sacram impendat.

QUESTIO III.

An quispiam, cum ab omni carnis et spiritus inquinamento purus non est, tuto ac secure edat corpus Domini, et bibat sanguinem.

RESPONSIO.

Cum Deus in lege extremam poenam in eum, qui in immunditia attingere sancta ausus esset, constituerit: siquidem typice illis quidem, nobis vero admonitionis causa, ita scriptum est: «Et locutus est Dominus ad Moysem, dicens: Dic Aaron, et filiis ejus: et attendat a sanctis filiorum Israel, et non profanabunt nomen sanctum meum; quæcunque ipsi sanctificent mihi. Ego Dominus. Dic illis: In progenies ipsorum omnis homo, quicumque accesserit ab omni semine vestro ad sancta, quæcunque sanctificaverint filii Israel Domino, et fuerit immunditia ejus in illo, exterminabitur anima illa a facie mea. Ego Dominus²¹»; si adversus eos qui temere accedunt ad ea quæ ab hominibus sanctificata sunt, minæ ejusmodi intentantur, quid quis dixerit contra eum, qui ad tantum ac tale mysterium non veretur accedere? Quanto enim plus templo illic est, juxta Domini vocem²², tanto gravius est et formidabilius corpore Christi impure vesci audere, quam arietes aut tauros edere, cum

ριος λέγων· «Μεῖζον τοῦ ἱεροῦ ὧδε,» παιδεύει ἡμᾶς, ὅτι τοσοῦτον ἀπεδέχταρός ἐστιν ὁ τολμῶν ἱερατεῦσιν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὡς ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, ὅσον τὸ σῶμα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπερέχει κριῶν καὶ ταύρων· οὐκ ἐκ συγκρίσεως (80), ἀσύγκριτος γὰρ ἡ ὑπεροχὴ. Ἀλλὰ καὶ μῶμος ἢ λώθησις νῦν οὐκ ἐπὶ μελῶν σώματός ἐστι· θεωρουμένη, ἐπὶ δὲ δικαιοματίων τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον θεοσεβείας ἐστὶ γινωσκόμενη· ὅταν ἢ παρ' ὀλίγον (81), ἢ ἑλλειπῶς γένηται ἡ ἐντολὴ, ἢ μὴ οὕτως, ὥσπερ εὐαρεστεῖται Θεός· ὥσπερ οὐλῆς τινος ἢ λέπρας ἐπιφαινομένης τῇ ἐντολῇ τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης. Ἀναγκαῖον (82) οὖν πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ τοσοῦτου καὶ τοιοῦτου μυστηρίου, φυλάσσειν τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· «Ταῦτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί, καθарίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιασὺν ἐν φόβῳ Θεοῦ· μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία, ἀλλ' ἐν παντί (83) συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι.» Οὕτως ἁγίως τις γένηται ἱεουργεῖν τὸ μυστήριον τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ

EPQTHEIS I'.

El ἀλνδυνόν ἐστι μὴ καθαρῶν τὰ ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἐσθίειν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ πίνειν τὸ αἷμα

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ νόμῳ τὴν ἀνωτάτω τιμωρίαν ὀφειλάντων κατὰ τοῦ ἐν ἀκαθαρσίᾳ τολμήσαντος ἀφασθαι τῶν ἁγίων· γέγραπται γὰρ τυπικῶς μὲν ἐκείνοις, εἰς νοθεσίαν δὲ ἡμετέραν· «Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων· Εἰπὲ Ἀαρὼν, καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· καὶ προσεχέτωσαν ἀπὸ τῶν ἁγίων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ οὐ βεβηλώσουσι τὸ ὄνομά μου τὸ ἅγιον, ὅσα αὐτοὶ ἁγιάζουσιν μοι. Ἐγὼ Κύριος. Εἰπὲ αὐτοῖς· Εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν πᾶς ἄνθρωπος, ὃς ἐὰν προσέλθῃ ἀπὸ παντὸς τοῦ σπέρματος ὑμῶν πρὸς τὰ ἅγια, ὅσα ἂν ἁγιάσωσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἡ ἀκαθαρσία αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἀπὸ προσώπου μου. Ἐγὼ Κύριος.» εἰ τοιαύτῃ ἀπειλῇ κεῖται κατὰ τῶν προσιόντων ἀπλῶς εἰς τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἁγιαζόμενα, τί ἂν τις εἴποι (84) κατὰ τοῦ εἰς τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον μυστήριον τολμήσαντος; Ὅσῳ γὰρ πλείον τοῦ ἱεροῦ ὧδε, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, τοσοῦτον δεινότερον καὶ φοβερώτερον τὸ ἐν μολυσμῷ ψυχῆς τολῆσαι ἀφασθαι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, παρὰ τὸ ἀφασθαι

¹⁷ Matth. xii, 6.

¹⁸ Ephes. v, 2.

¹⁹ II Cor. vii, 1.

²⁰ II Cor. vi, 3, 4.

²¹ Lev. xii, 1-5.

²² Matth. xii, 6.

(80) Editi συγκρίσεως λέγω. Vox ultima in nostris tribus mss. non legitur.

(81) Veteres duo libri παρὰ λόγον, præter rationem. Alius ms. et editi παρ' ὀλίγον, cum exigua pars mandati sit. Statim duo mss. ὡς εὐαρεστεῖται. Subinde editi λέπρας ἐπιφερομένης. At mss. tres

λέπρας ἐπιφαινομένης.

(82) Editi Ἀναγκαῖος οὖν... φυλάσσειν δεῖ τὸ. Veteres libri ita, ut edendum curavimus.

(83) Reg. secundus ἐν παντί δέ.

(84) Idem ille quem modo dixi liber τί ἐστιν εἰπεῖν.

σθαι κριῶν ἢ ταύρων, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· «Ὡστε ὃς ἂν ἐσθῇ (85) τὸν ἄρτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου.» Σφοδρότερον δὲ ὁμοῦ καὶ φοβερώτερον παριστῶν (86) τὸ κρίμα διὰ τῆς ἐπαναλήψεως, φησί· «δοκιμαζέτω δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου (87).» Εἰ δὲ ὁ ἐν ἀκαθαρσίᾳ μόνῃ γενόμενος (τῆς δὲ ἀκαθαρσίας τὸ ἰδίωμα τυπικῶς ἐκ τοῦ νόμου μανθάνομεν), οὕτω φοβερὸν ἔχει τὸ κρίμα, πόσω μᾶλλον (88) ὁ ἐν ἁμαρτίᾳ ὢν, καὶ κατατολμῶν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, δεινότερον ἐπισπάσεται τὸ κρίμα; Καθαρεύσωμεν τοίνυν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ (ἢ δὲ διαφορά τοῦ μολυσμοῦ πρὸς τὴν ἀκαθαρσίαν φανερά τοῖς εὖ φρονούσι), καὶ οὕτω προσερχώμεθα τοῖς ἁγίοις, ἵνα φύγωμεν τὸ κρίμα τῶν φονευσάντων τὸν Κύριον, διότι· «Ὁς ἂν ἐσθῇ τὸν ἄρτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου.» σῶμμεν δὲ ζωὴν αἰώνιον, καθὼς ἐπηγγελάτο ὁ ἀψευδὴς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ἐὰν ἐσθίοντες καὶ πίνοντες μνημονεύσωμεν (89) αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, καὶ φυλάξωμεν τὸ κρίμα τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· «Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν (90) ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι.» περ

A Apostolus dicat : « Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini » ; imo iudicium per repetitionem vehementius simul et formidabilius declaret, his verbis : « Probet autem seipsum unusquisque, et sic de pane edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini » . Quod si is qui in sola immunditia constitutus est (immunditiae autem proprietatem typice ex lege discimus), iudicio tam horrendo obnoxius est, quanto magis qui in peccato est, Christique corpus temere edit, iudicium gravius sibi accerset ? Mundemus igitur nos ab omni inquinamento (discrimen autem, 655 quod inquinamentum inter et immunditiam intercedit, prudentibus sapientibusque est manifestum), et ita demum accedamus ad sancta, ut eorum qui Dominum occiderunt effugiamus iudicium, videlicet, « Quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini ; » possideamus verò vitam æternam, sicut promisit verax Dominus et Deus noster Jesus Christus, si modo edentes bibentesque memores fuerimus ipsius, qui pro nobis mortuus est, servaverimusque sententiam Apostoli, qui dicit : « Caritas enim Christi constringit nos, judicantes hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt : et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt non amplius sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit » : qua de re in baptisate fecimus pactionem.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Εἰ παντὶ ῥήματι Θεοῦ δεῖ πιστεῦναι, καὶ πείθεσθαι ἐν ἀληθοῦς ἀληθείας τοῦ εἰρημένου, καὶ εὐρίσκονται τι ἢ (91) ῥήμα ἢ ἔργον ἦτοι παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἢ παρ' αὐτῶν τῶν ἁγίων δοκῶν ἐναντίως ἔχειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τὸ ἐρώτημα, εἰ καὶ παντάπασιν ἀνάξιον πάντος τοῦ καταβεβημένου ὁμολογεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ὁρατά καὶ τὰ ἀόρατα, λαλοῦντα ῥήματα (92), ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὅμως ἀναγκαῖον ἀποκρίνασθαι (93), πειθομένους τῷ Ἀποστόλῳ γράφοντι· « Ἐτοιμοὶ ἔσσεσθε πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ ἐπερωτῶντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν πίστεως. » Καὶ ἵνα μὴ, παρ' ἑαυτῶν τι λέγοντες, ἀμφιβολίαν ἐμποιήσωμεν τοῖς ἀκούουσι,

QUESTIO IV.

An omni verbo Dei credendum sit et obtemperandum, adeo ut id quod dicitur, verum esse persuasissimum sit, etiamsi aut aliquid verbum aut factum ipsius Domini vel sanctorum inveniat, quod videatur esse contrarium.

RESPONSIO.

1. Hæc questio, tametsi prorsus indigna est quocunque, qui Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Dei vivi Filium, per quem omnia tam visibilia quam invisibilia facta sunt, confiteri non recusarit, quandoquidem ea verba quæ locutus est, a Patre audivit, tamen respondere necesse habemus, obedientes Apostolo dicenti : « Parati eritis ad respondendum cuilibet interroganti vos rationem ejus quæ in vobis est fidei » . Et ne, si de nostro aliquid dicamus, ambiguitatem afferamus audien-

⁸⁵ I Cor. xi, 27. ⁸⁶ ibid. 28, 29. ⁸⁷ II Cor. v, 14, 15. ⁸⁸ I Petr. iii, 15.

(85) Editi ἐσθίει... πίνει. At mss. duo ἐσθίει... πίνῃ.

(86) Regii primus et tertius παριστῶν, recte. Editi παριστάντος.

(87) Veteres duo libri τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, non dijudicans corpus et sanguinem Domini.

(88) Unus ms. πόσω πλέον. Aliquanto post mss. duo ἐπισπᾶται.

(89) Editi μνημονεύωμεν. Veteres duo libri μνημονεύοιμεν.

(90) Editi ὑπὲρ ἡμῶν. Veteres duo libri ὑπὲρ αὐτῶν. Mox Reg. secundus ἐν τῷ βαπτίζεσθαι.

(91) Illud ἢ additum est ex tribus codicibus. Mox editi παρὰ τῶν. At mss. παρ' αὐτῶν τῶν.

(92) Reg. secundus perinde ut editi ἀόρατα, ἀλλ' οὖν τὰ ῥήματα. Alii duo mss. ἀόρατα, λαλοῦντα ῥήματα : ubi notari potest, errorem ex eo evenisse, quod imperiti librarii ex λαλοῦντα inepte fecerint ἀλλ' οὖν τὰ.

(93) Veteres duo libri ἀποκρίνασθαι. Aliquanto post mss. tres παρ' ἑαυτῶν. Editi παρ' αὐτῶν.

tibus, Domini ipsius faciamus mentionem, dicentis A videlicet, « Amen, amen dico vobis, iota unum aut unus apex non præteribit a lege donec omnia fiant ²⁷ » ; » et iterum : « Facilius est cælum et terram præterire, quam legis unum apicem cadere ²⁸ » . Quod si quidpiam est hic plus Salomone, si quidpiam est hic plus Jona ²⁹, consequens est ut dicamus : Quidpiam etiam est hic plus Moyse, Apostolo, posteaquam Moyses gloriam Israelitis inaccessam recensuit, eamque contulit cum Domini nostri Jesu Christi gloria, subjungente, « Glorificatum non est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam est : multo magis quod manet, in gloria est ³⁰ » . Ita etsi ex iis quæ protulimus locis ea quæ in Evangelio dicta sunt, ceu certissima per indubitam fidem cognoscere ac confiteri didicimus, tamen hæc ipsius Domini verba in medium rursus adducamus : « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt ³¹ » . Itaque Domini verba maxime omnium suffecerunt ad nostros animos in sancto atque principali Spiritu confirmandos. **656** sic ut indubitanter constanterque omne verbum ex Dei ore procedens suscipiæmus : sed tamen, ut quorundam opitulemur imbecillitati, par fuerit testimonium quoque unius aut alterius ex multis adjicere. Ait itaque David : « Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate ³² » . Ac rursus : « Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis ³³ » , et ejusmodi multa. Jehu autem in Regnorum libris dixit : « Videte quod non cadet verbum Domini in terram ³⁴ » .

2. De iis vero quæ videntur inter se esse quodam modo contraria, satius est unumquemque sententiam adversus seipsum ferre, tanquam qui ad cognitionem divitiarum sapientiæ nondum pervenerit, et quod Dei judicia quæ investigari non possunt, attingere difficile sit, quam audaciæ ac pertinaciæ judicio obnoxium fieri, et audire : « Impius est qui dicit regi : Inique agis ³⁵ » ; » et, « Quis accusabit adversus electos Dei ³⁶ » ? Quamvis autem multorum judicio, multa perspicue solvantur, tamen in iis quæ contraria inter se esse videntur, illud observare debemus, quod cum aliquod verbum aut factum præcepto contrarium esse videtur, necessarium est unumquemque præcepto obsequi, non altitudinem divitiarum et sapientiæ ³⁷ improbare, aut in peccatis prætextus prætexere ³⁸. Hoc enim Deo placere, et periculo carere ex divinis Scripturis didicimus. Sed si præceptum præcepto repugnare videtur, argumentis interim intellectis, et lecto

μνημονεύσωμεν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἰῶτα ἐν ἡ μίᾳ κεφαλῇ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ (94) νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται » καὶ πάλιν· « Εὐκοπώτερόν ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεφαλὴν πεσεῖν »· Εἰ δὲ πλεῖον Σολομῶνος ὦδε, καὶ πλεῖον Ἰωνᾶ ὦδε, ἀκλόουθόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ πλεῖον Μωϋσέως ὦδε, τοῦ Ἀποστόλου, μετὰ τὸ τὴν ἀπρόσιτον τοῖς Ἰσραηλίταις Μωϋσέως δόξαν διηγῆσθαι ἐν συγκρίσει τῆς δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπιανεγκνόντος ὅτι, « Οὐ δεδῶξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέλει ἔνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον ἐν δόξῃ »· Οὕτως εἰ καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπαιδευθῆμεν τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰρημένα ἐν πίστει ἀδιακρίτως βεβαιότερα γνωρίσαι καὶ ὁμολογεῖν, ὅμως πάλιν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου μνημονεύσωμεν λέγοντος· « Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν »· Ἦρχει μὲν οὖν τὰ τοῦ Κυρίου ῥήματα πλεον πάντων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ ἡγεμονικῶ στήριξαι τὰς καρδίας ἡμῶν, ἀδιστακτικῶς καὶ ἀραρότως ἔχειν περὶ παντὸς ῥήματος ἐκπορευομένου διὰ στόματος Θεοῦ· ἵνα δὲ καὶ τῇ τιμῶν ἀσθενείᾳ βοηθώμεν, ἀκλόουθον ἂν εἴη καὶ μαρτυρίαν ἐνδὲς ἡ δευτέρου ἐκ πολλῶν παραθέσθαι. Ὁ μὲν οὖν Δαβὶδ φησὶ· « Πιστὰι πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ, ἐστηρικμέναι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πεποιημέναι ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι »· καὶ πάλιν· « Πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ ὅσιος ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ »· καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐν τοῖς Βασιλείοις (95) εἶπεν· « Ἴδετε, ὅτι οὐ πεσεῖται λόγος Κυρίου ἐπὶ τὴν γῆν »·

2. Περὶ δὲ τῶν δοκούντων ἐναντιώσιν τινα ἔχειν, κρείττον ἐστὶν ἑαυτοῦ καταψηφίσασθαι, ὥς μήπω ἐλθόντος εἰς κατανόησιν τοῦ πλοῦτος τῆς σοφίας, καὶ ὅτι δύσκολον τῶν ἀνεξερευνητῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ ἐφικέσθαι, ἢ ὑπόδικον γενέσθαι τῷ κρίματι τῆς θρασυτήτος καὶ τῆς αὐθαδείας, καὶ ἀκούσαι, « Ἀσεβὴς ὁ λέγων βασιλεῖ, Παρὰνομος »· καὶ, « Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ »· Εἰ δὲ καὶ τὰ πολλὰ τοῖς πολλοῖς φανεράν ἔχειν δοκεῖ τὴν λύσιν, ὅμως ἐπὶ τῶν δοκούντων ἐναντιώσιν ἔχειν (96) ὀφειλομένον παρατηρεῖν, ὅτι, ὅταν μὲν τῷ προστάγματι δοκῇ ἐναντίον τι εἶναι ῥῆμα ἢ ἔργον, ἀναγκαῖον αὐτὸν ἕκαστον τῷ προστάγματι πειθαρχεῖν, καὶ μὴ τῷ βάθει τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς σοφίας ἐπισκῆπτειν, ἢ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις· τοῦτο γὰρ εὐάρεστον τῷ Θεῷ, καὶ ἀκίνδυνον εἶναι μεμαθήκαμεν ἐκ τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν· ὅταν δὲ πρόσταγμα προστάγματι ἐναντίως ἔχειν δοκῇ, ἵνα τὰς ὑποθέσεις καταμάνθοντες (97), καὶ ὁλόκληρον τὴν περιχοπὴν

²⁷ Matth. v. 18. ²⁸ Luc. xvi. 17. ²⁹ Matth. xii. 41, 42. ³⁰ II Cor. iii. 10, 11. ³¹ Matth. xxiv. 35. ³² Psal. cx. 8. ³³ Psal. cxliv. 13. ³⁴ IV Reg. x. 10. ³⁵ Job xxxiv. 18. ³⁶ Rom. viii. 33. ³⁷ Rom. xi. 33. ³⁸ Psal. cxl. 4.

(94) Codices duo ἐκ τοῦ.

(95) Reg. primus ἐν ταῖς Βασιλείαις.

(96) Antiqui duo libri ἐναντίως ἔχειν. Mox editi δοκεῖ. At mss. duo δοκῇ. Statim, ubi et in mss. et

in editis legitur αὐτὸν ἕκαστον, legi vult Combefsius αὐτῶν ἕκαστον, horum quodlibet.

(97) Veteres duo libri καταμαθόντες.

ἀναγινώσκοντες, οὕτω τὸ ἄμαχον ἐπιγινώσκωμεν, καὶ τὸ ἐκάστην ἀρμόδιον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀνὴ κλήσεως φυλάσσωμεν, εἰς ὃν ἀμφοτέρω τείνει τὰ προστάγματα· τὰ μὲν νόσον θεραπεύοντα, τὰ δὲ προκοπὴν ἐμποιοῦντα πρὸς τελειώσιν ἀγούσαν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, τοῦ Κυρίου λέγοντος ποτὲ μὲν· «Ὁυδεις, λυχνὸν ἄψας, κρύπτει αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ· οὕτω λαμπάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» Ποτὲ δὲ, «Σοὺ δὲ ποιούτος ἐλεημοσύνην, μὴ γνῶτω ἡ (98) ἀριστερὰ, τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου.»

3. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὗροις ἂν παρὰ τε τοῖς εὐαγγελισταῖς καὶ τῷ Ἀποστόλῳ. Ἐάν δὲ ἡ μὲν ἐντολὴ δοθῇ, πῶς δὲ γένηται, μὴ ἐπενεχθῇ, ἀνασχόμεθα τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς, καὶ μνησώμεθα τοὺς ἀποστόλους αὐτὸν τὸν Κύριον ἐπερωτῆσαντας τὴν ἑρμηνείαν τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημένων καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ εἰρημένων, μανθάνωμεν τὸ ἀληθὲς καὶ σωτήριον· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ, «Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ἐκ τῶν τῷ νεανίσκῳ προστεταγμένων παιδευόμεθα, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· «Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἕξ πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων πρὸς τοὺς ἐπιθυμοῦντας βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσαι· «Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον, ὅτι τὴ δόξασεν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, δοῦναι (99) ὑμῖν τὴν βασιλείαν. Πώλησατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην· ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» Ἐάν δὲ καὶ κίνδυνος παρῇται τῇ τηρήσει τῆς ἐντολῆς, ἥτις ἐστὶ καύχημα ἡμῶν, μνημονεύσωμεν τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· «Καλὸν μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ· καὶ ἄλλαχού πλατύτερον· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχη; καὶ τὰ ἑξῆς. Δι' ὧν σφοδρότερον παιδευόμεθα τηρεῖν τὰς ἐντολάς, καὶ περισσώτερον δοῦναι (1) ἀπόδειξιν τῆς πρὸς τὸν Κύριον ἀγάπης, εἰπόντα· «Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ πολλάκις ὁμοίως· ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν μμεῖσθαι τὸν Ἀπόστολον, καὶ λέγειν· «Ὁ βάθος πλοῦτου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὧς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξίχνιστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου· τοῦ ἐξ οὐρανῶν κατελθόντος, καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν ῥήματα ἀπαγγεῖλαντος (2); Ὁ πιστεύειν ἀναγκαῖον καὶ σωτήριον, ὡς τὰ τέχνα τοῖς

A integro loco, ita demum nihil pugnans esse cognoscamus, et id quod cuique convenit, juxta scopum supernae vocationis observemus, ad quem videlicet scopum utraque praecepta tendant, partim morbum curantia, partim afferentia talem profectum, quo ad perfecte Deo placendum deducamur, cum Dominus dicat aliquando quidem, «Nemo lucernam accensam abscondit sub modio, sed super candelabrum ponit, et lucet omnibus, qui sunt in domo; sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant bona vestra opera, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est»⁹⁸; aliquando vero, «Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra quid faciat dextera tua»⁹⁹.

3. Et multa id genus invenias et apud evangelistas et apud Apostolum. Quod si praeceptum quidem datum fuerit, quomodo vero fiat, non additum sit, obediamus Domino, qui ait: «Scrutamini Scripturas»¹⁰⁰; imitemurque apostolos, qui Dominum ipsum de eorum quae ab ipso dicta erant interpretatione interrogarunt; et eorum quae ab ipso dicta sunt, ex iis quae in alio loco dixit, veritatem salubritatemque ediscamus. Exempli causa, cum dictum est, «Thesaurizate autem vobis thesauros in caelo»¹⁰¹, quid haec sibi velit, tum ex iis quae adolescenti praecepta sunt, edocemur ubi videlicet Dominus ipse dicit: «Vende quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo»¹⁰²; tum ex iis, quae ad eos qui regnum caelorum consequi cupiebant, dicta fuere, «Ne timeas, pusille grex, quia complacitum est Patri vestro caelesti dare vobis regnum. Vendite quae possidetis, et date eleemosynam, facite vobisipsi sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in caelis»¹⁰³. Si vero periculum, etiam observationem mandati comitatur, quae est gloriatio nostra, meminerimus Apostoli, qui dicit: «Bonum est mihi mori magis, quam ut gloriam meam quis evacuet»¹⁰⁴; et alibi fusius: «Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?»¹⁰⁵; et quae sequuntur. Ex quibus impensius erudimur mandata custodire, atque commonstrare dilectionem majorem erga Dominum, qui dicit, «Qui diligit me, mandata mea servabit»¹⁰⁶, et multis in locis similiter: in reliquis vero Apostolum imitari, ac dicere: «O altitudo divitiarum, et sapientiae, et scientiae Dei, quam incrustabilia sunt judicia ejus, et impervestigabiles viae ejus! Quis enim cognovit mentem Domini»¹⁰⁷, qui ex caelis descendit, et Pa-

⁹⁸ Matth. v. 15, 16. ⁹⁹ Matth. vi. 3. ¹⁰⁰ Joan. v. 39. ¹⁰¹ Matth. vi. 20. ¹⁰² Matth. xix. 21. ¹⁰³ Luc. xii. 32, 33. ¹⁰⁴ I Cor. ix. 15. ¹⁰⁵ Rom. viii. 35. ¹⁰⁶ Joan. xiv. 23. ¹⁰⁷ Rom. xi. 33, 34.

(98) Unus mss. μὴ γνῶτω σου ἡ. Aliquanto post duo mss. pro Ἀποστόλῳ habent Παύλῳ. Subinde editi εἰν ἡμῖν ἐντολῇ. At mss. duo ut in contextu.

(99) Unus ms. πατὴρ ὑμῶν, δοῦναι.

(1) Nostri tres mss. δῶμεν, sed ita tamen, ut unus emendatus sit jam a longo tempore, habeatque δι-

δοῦναι. Nihil in vulgatis mutandum censuimus.

(2) Codex unus ἀναγγεῖλαντος. Statim duo mss. τὰ τέχνα. Aberat articulus a vulgatis. Nec ita multo post editi κατὰ τὴν αὐτὴν. Veteres duo libri κατὰ τὴν αὐτοῦ.

tris nobis verba annuntiavit? Cui credere necessarium est ac salutare, velut liberos parentibus, et pueros præceptoribus, juxta ipsius Domini nostri Jesu Christi vocem, ubi ait, « Nisi quis susceperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud ».

QUESTIO V.

Utrum verbo cuilibet non obsequi sit aliquid ira et morte dignum, etiamsi privatim non singulis conjunctæ sint minæ.

RESPONSIO.

1. Dictum quidem est fusius de hoc argumento in epistola de concordia, an videlicet, verbo cuilibet non obsequi, sit aliquid ira ac morte dignum: sed ut nunc unum aut alterum testimonium ex multis allegemus, audiamus Joannem Baptistam, dicentem: « Qui credit Filio, habet vitam æternam: qui vero non credit Filio (quod autem definitum non est, id comprehendit omnia), non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum »; et Dominum ipsum more definientis pronuntiantem, « Iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant »⁶⁰. Quod si quæ legis sunt, sic se habent, quanto magis, quæ sunt Evangelii? sicut Dominus ipse sæpe confirmavit. De eo autem, an res ita sit, etiamsi privatim non singulis conjunctæ sint minæ, satis esse arbitror credentibus, si meminerint Domini ipsius, qui, eo loco ubi doctrinam post beatitudines tradit, plura prohibita recensuit, et aliquibus quidem minas adjunxit, his verbis: « Quisquis irascitur fratri suo, obnoxius erit iudicio: qui vero dixerit, Raca, obnoxius erit concilio: qui autem dixerit, Fatue, obnoxius erit gehennæ ignis »⁶¹, et ejusmodi multa: aliquibus vero nihil adjecit minarum, exempli gratia cum dicit: « Omnis qui videt mulierem ad concupiscendum, jam mœchatus est eam in corde suo »⁶²; item, « Ego autem dico vobis, non jurare omnino »⁶³; et paulo post: « Erit autem **658** sermo vester, Est, est: non, non; quod autem his abundantius est, a malo est »⁶⁴. Et multa alia id genus locutus, nec proposita ulla propria pœna, generalius adversus omnes sententiam tulit, cum prius dixit: « Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum »⁶⁵. Sub finem vero infert: « Omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, assimilabitur viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna »⁶⁶.

2. Atque in aliis locis, peccatorum multorum facta mentione, non addidit destinatam unicuique

A γονεῦσι, καὶ τὰ παῖδια τοῖς διδασκάλοις, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φωνήν, εἰπόν-
τος· « Ἐὰν μὴ τις δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς
παῖδιον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. »

EPQTHSIS F.

Εἰ παντὸς ῥήματος ἡ ἀπειθεῖα ἀξία ὀργῆς καὶ θανάτου, καὶ ἰδικῶς τῷ καθ' ἑκάστον μὴ ἢ συνημμένη ἡ ἀπειλή.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Περὶ μὲν τοῦ, εἰ (3) παντὸς ῥήματος ἡ ἀπειθεῖα ἀξία ὀργῆς καὶ θανάτου, εἴρηται μὲν πλατύτερον ἐν τῇ περὶ τῆς συμφωνίας ἐπιστολῇ· ἵνα δὲ καὶ νῦν μιᾶς ἡ δευτέρας ἐκ πολλῶν μνημονεύσωμεν μαρτυρίας, ἀκούσωμεν Ἰωάννου μὲν τοῦ Βαπτιστοῦ λέγον-
τος· « Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθὼν τῷ Υἱῷ (τὸ δὲ ἀόριστον παντὸς ἐστὶ περιλήπτικόν) οὐκ ἔσται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν· αὐτοῦ δὲ τοῦ Κυρίου ὀριστικῶς ἀποφηναιμένου· « Ἰὼτα ἐν, ἡ μία κεφαλαὶ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. » Εἰ δὲ τὰ τοῦ νόμου οὕτως, πόσῳ μᾶλλον τὰ τοῦ Εὐαγγελίου; καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος πολλάκις ἐπιστάσαςτο. Περὶ δὲ τοῦ, καὶ ἰδικῶς τῷ καθέκαστον μὴ ἢ συνημμένη ἡ ἀπειλή, ἀρκεῖν μὲν λογίζομαι τοῖς πιστοῖς, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου μνημονεύσαι εἰπόντος ἐν τῇ περικοπῇ τῆς μετὰ τοὺς μακαρισμοὺς διδασκαλίας· ἐν ἣ πολλῶν μὲν ἐμνημόνευσε τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ τοῖς μὲν προσέθηκε καὶ τὴν ἀπειλήν, εἰπὼν· « Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὅς δ' ἂν εἴπῃ, Ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ, Μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γένναν τοῦ πυρός· » καὶ πολλὰ τοιαῦτα· τοῖς δὲ μὴ προστεθείς· ὥσπερ ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι « Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἔμοιχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· » καὶ τὸ, « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως· » καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἔσται δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, Ναί, ναί· οὐ, οὐ (4)· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶ. » Καὶ πολλὰ τοιαῦτα εἰπὼν, ἀνευ τοῦ ἐπαγαγεῖν τῆς τιμωρίας τοῦ ἰδίωμα, γενικώτερον κατὰ πάντων ἀπεφάνετο προειπὼν μὲν, « Ἐὰν μὴ περισσέυσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεόν των Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· » ἐν δὲ τῷ τέλει ἐπαγαγὼν, ὅτι « Πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μαρῷ, ὅστις ψυχοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἐπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέπεσαν (5) τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσε, καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη. »

2. Καὶ πολλὰ τοῦ πολλῶν μνημονεύσας ἀμαρτημάτων, οὐ προσέθηκε καὶ τὴν ἀποκαίμεν ἑκάστῳ τι-

⁶⁰ Marc. x, 15. ⁶¹ Joan. iii, 36. ⁶² Matth. v, 18. ⁶³ ibid. 22. ⁶⁴ ibid. 28. ⁶⁵ ibid. 34. ⁶⁶ ibid. 57. ⁶⁷ ibid. 20. ⁶⁸ Matth. vii, 26, 27.

(3) Editi Περὶ μὲν τοῦ, ὅτι. At mss. duo Περὶ μὲν τοῦ, εἰ.

(4) Editi ὑμῶν τὸ, Ναί, ναί· καὶ τὸ, Οὐ, οὐ. Veteres duo libri ut in contextu legi potest. Aliquanto post

mss. duo προσειπὼν.

(5) Editi προσέπεσον. Antiqui duo libri προσέπεσαν

μωρίαν, ἀρκεῖν ἡγούμενος τὰ καθόλου πολλάκις εἰρη-
μένα κατὰ πάντων. Ἐπειδὴ δὲ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ
ἀσθενέστεροι βοηθείας, μνημονεύσωμεν καὶ τοῦ Ἀπο-
στόλου. Μιμούμενος γὰρ τὸν Κύριον καὶ αὐτὸς, ποτὲ
μὲν εἶπεν· « Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρ-
νος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλόλατρός, ἢ λοῖδορος, ἢ
μέθυσος, ἢ ἄρπαξ, τῷ τοιοῦτῳ μὴδὲ συνεσθῆναι »·
ποτὲ δὲ· « Μὴ φεύδεσθε εἰς ἀλλήλους· » καὶ ἀλλαχοῦ·
« Πᾶσα ὀργή, καὶ θυμὸς, καὶ κραυγὴ, καὶ βλασφη-
μία ἀρθήτω ἀπ' ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακίᾳ. » Καὶ πολλὰ
τοιαῦτα πολλάκις εἰπόν. ἄνευ τοῦ προσθεῖναι τὴν
ἀπειλὴν, ἀλλαχοῦ γενικώτερον προστίθῃσι καὶ τὴν
τιμωρίαν, εἰπόν· « Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε
εἰδωλόλατράι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἄρ-
σενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὐ μέθυ-
σοι, οὐ λοῖδοροι, οὐχ ἄρπαγες βασιλεύειν Θεοῦ οὐ κλη-
ρονομήσουσιν. » Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν πλατύτερον γρά-
φει· « Καὶ καθὼς οὐκ ἔδοξίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν
ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν,
ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα· πεπληρωμένους πάσῃ ἀδι-
κίᾳ, πορνείᾳ (6), πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· μεστοὺς
φθόνου, φόνου, ἐριδος, δόλου, κακοηθείας· ψιθυριστὰς,
καταλάλους, θεοσυγείας, ὀδρισταίς, ὑπερηφάνους,
ἀλαζόνας, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυν-
έτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελετή-
μονας. Ὅφτινες, τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγνόντες,
ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσιν, οὐ
μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς
πράσσουσιν. Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὡ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ
κρίνων. Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κα-
τακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις, ὁ κρίνων. » Καὶ
πολλάχοῦ ὁμοίως. Ἐξ ὧν δεικνύται, ὅτι, καὶ ἐν τοῖς
κατὰ μέρος μὴ ἢ προσκειμένη ἢ ἀπειλὴ τῆς τιμω-
ρίας ἑκάστη εἶδει, ἀναγκαστικῶς ἐπιγινώσκουσιν ὀφειλο-
μεν, ὅτι ἀφύκτιν ἀνάγκη τῇ γενικῇ ὑποβάλλεται ἀπο-
φάσει ὁ καὶ μίαν ἐντολὴν παραβαίνων· τοῦ μὲν Κυ-
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποφηνανμένου, ὅτι· « Ὁ
ἀθετῶν ἐμὲ, καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματά μου, ἔχει
τὸν κρίνοντα αὐτόν· ὁ λόγος δὲ ἐλάλησα, ἐκεῖνος
κρίνει αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, » καὶ τὰ ἐξῆς φο-
βερώτερον· Ἰωάννου δὲ τοῦ Βαπτιστοῦ, οὗ μελίζων
οὐδεὶς, ὀριστικῶς (7) μαρτυροῦντος, ὅτι· « Ὁ ἀπει-
θῶν τῷ Ἰῳ οὐκ ἔσται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ
Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν. » Τοῦτο γὰρ σύνθησις τῇ θεο-
πνεύστῳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Καὶ γὰρ
διὰ Μωυσέως, πολλὰ τῶν ἐν τῷ νόμῳ γράψαντος,
ἄνευ τοῦ προσθεῖναι τὴν ἀπειλὴν (8) κατὰ τοῦ παρα-
βαίνοντος ἢ ἀμελοῦντος, γενικὴν κατὰ πάντων ἐπι-
τάγαν τὴν κατάραν, ἥτις ἐστὶ τῆς δεινотάτης τιμωρίας
προκαταρκτικῇ, εἰπόν· « Ἐπικατάρατος πᾶς ὁς οὐκ

A pœnam : sufficere ratus quæ contra omnia in uni-
versum sæpenuero dicta erant. Quoniam autem
indigent auxilio infirmiores, Apostoli quoque men-
tionem faciamus. Nam et ipse Dominum imitans,
modo quidem dixit : « Si quis frater nominatus,
aut fornicator est, aut avarus, aut idolis serviens,
aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum tali
ne cibum quidem sumite ⁶⁶; » modo vero, « Nolite
mentiri alius adversus alium ⁶⁷; » et alibi, « Om-
nis ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia
tollatur a vobis, cum omni malitia ⁶⁸. » Et multa si-
milis sæpe prætermisissimis minis dixit. Alibi tamen
generalius pœnam quoque adjicit, ubi dicit : « No-
lite errare : neque fornicatores, neque idolis ser-
vientes, neque adulteri, neque molles, neque
masculorum concubitores, neque fures, neque
avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapa-
ces regnum Dei possidebunt ⁶⁹. » Sed iterum alio
loco fusius scribit : « Et sicut non probaverunt
Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in re-
probum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt;
repletos omni iniquitate, fornicatione, nequitia,
avaritia, malitia, plenos invidia, homicidio, con-
tentione, dolo, malignitate, susurrone, detracto-
res, Dei osores, contumeliosos, superbos, arrogan-
tes, inventores malorum, parentibus non obedien-
tes, insipientes, pactorum violatores, sine affe-
ctione, absque fœdere, immisericordes. Qui cum
justitiam Dei cognovissent, videlicet, quod ii qui
talìa agunt, digni sint morte, non solum ea fa-
ciunt, sed etiam assentiuntur facientibus. Propter
quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas.
In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas :
eandem enim facis tu, qui judicas ⁷⁰. » Atque multis
in locis similiter. Ex quibus illud conspicuum est,
quod, etiamsi singulatim singulis speciebus non
sint adjectæ supplicii minæ, necessario cognoscere
debemus, eum, qui vel unum præceptum trans-
greditur, inevitabili necessitate sententiæ gene-
rali subjacere, cum Dominus noster Jesus Chri-
stus pronuntiavit, « Qui spernit me, et non accipit
verba mea, habet qui judicet eum; sermo quem
locutus sum, ille judicabit eum in novissimo
die ⁷¹, » et quæ sequuntur modo formidabi-
liore; et Joannes Baptista, quo major nemo ⁷², in
modum definientis hoc testimonium reddit : « Qui
non obedit Filio, non videt vitam, sed ira Dei
manebit super eum ⁷³. » Hoc enim familiare est
Scripturæ sacræ, etiam in Testamento Veteri.
Nam per Moysem, qui pleraque legis scripsit, con-

⁶⁶ I Cor. v, 11. ⁶⁷ Coloss. iii, 9. ⁶⁸ Ephes. iv, 31. ⁶⁹ I Cor. vi, 9, 40. ⁷⁰ Rom. i, 28-32;
ii, 1. ⁷¹ Joan. xii, 48. ⁷² Luc. vii, 28. ⁷³ Joan. iii, 36.

(6) Vox πορνεία deest in libris veteribus.

(7) Regii primus et tertius οὐδεὶς εἰ καὶ μὴ ὀρι-
στικῶς. Mox editi μένει, al mss. μενεῖ.

(8) Quod ait scriptor, multa eorum quæ in lege
sunt, a Moysi scripta fuisse, id non puto omnibus
probatum iri : quasi multa quoque essent, quæ non

scripsisset. — Καὶ γὰρ διὰ Μωσέως, x. τ. λ. Verbo :
Nam et per Moysen, qui multa in lege scripsit, non ad-
ditis adversus transgredientem aut negligentem mi-
nis, contra omnes generalem induxit maledictio-
nem, etc.

tra omnes generalem maledictionem, quæ supplicium gravissimum auspicatur, minis adversus unum aliquem transredientem aut negligentem omissis, subjicit, dicens, « Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ in libro legis hujus scripta sunt ⁷⁶. » Et alibi, « Maledictus, inquit, qui

A ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου. » Καὶ ἀλλαχού· « Ἐπικατάρατος, φησὶν, ὁ ποιῶν (9) τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς. » Εἰ δὲ ὁ ἀμελῶς ποιῶν ἐπικατάρατος, ἀρα ὁ μὴ ποιῶν τίνας ἐστὶν ἄξιος;

facit opera Domini negligenter ⁷⁷. » Si vero maledictus est qui negligenter facit, qui non facit, quonam supplicio dignus est?

QUÆSTIO VI.

An inobedientia posita sit in eo, si quid vetitorum fiat, aut etiam in eo, si quid comprobatorum omit-

RESPONSIO.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus hoc judicium validius confirmaret, tum ut errorem præteritum amoliretur, tum ut nostra corda in sana fide stabiliret, voluit nos docere timorem judiciorum, non solum per verba, verum etiam per exempla: siquidem res ipsæ veritatem magis persuadent. Et primum quidem ait: « Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum ⁷⁸. » Atque post integrum hunc locum in quo doctrinam suam proposuit, sententiam una cum exemplo adjunxit, his verbis: « Omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, assimilabitur viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et impeerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna ⁷⁹. » Et iterum: « Arborem fici habebat quis plantatam in vinea sua, et venit C quærens fructum in illa, et non invenit. Et dicit ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ipsa, et non invenio: succide illam: ad quid vel terram occupat ⁸⁰? » Et alibi apertius hoc judicium exponit, dicens, « Discedit a me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo, et angelis ejus ⁸¹. » Et adjungit non aliquod facinus admissum, ex iis quæ prohibentur, sed opus aliquod omissum, ex iis quæ comprobantur, dicens: « Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum ⁸², » etc. Quin et multa similia invenire est, ex quibus ostendi possit non solum eos qui mala agunt, morte esse dignos, quibus et ignis inextinguibilis paratus est, cum quibus et ii D qui a bonis operibus vacant, condemnantur, sed eos etiam, qui bona negligenter faciunt. Scriptum namque est: « Maledictus omnis qui facit opera Domini negligenter ⁸³. »

2. Tempestivum autem fuerit meminisse etiam Joannis, ad eos, qui per baptismum veniam peccatorum acceperant, dicentis: « Progenies vipera-

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Εἰ ἡ ἀπειθεία ἐν τῷ ποιῆσαι τι τῶν ἀπηγορευμένων ἔστιν, ἢ καὶ ἐν τῷ παραλείπειν τι τῶν ἐγκριμένων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦτο τὸ κρίμα σφοδρότερον πιστούμενος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, εἰς ἀθέτησιν μὲν τῆς προλαβούσης πλάνης, στηριγμὸν δὲ τῶν ἡμετέρων καρδιῶν ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ πίστει, ἡδύκνησε παιδεύσαι ἡμᾶς τὸν φόβον τῶν κριμάτων, οὐ μόνον διὰ βημάτων, ἀλλὰ καὶ δι' ὑποδειγμάτων· ὥς τῶν πραγμάτων μάλλον ἐμποιοῦντων τὴν πληροφορίαν τῆς ἀληθείας. Καὶ πρῶτον μὲν φησιν· « Εὖν μὴ περισσέυσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Καὶ μεθ' ὧν τὴν περιτομήν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐπήγαγεν ἀπόφασιν μεθ' ὑποδείγματος, εἰπὼν· « Πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς (10), ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ἐκκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμοον, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἐπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέβησαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσε, καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη· » καὶ πάλιν· « Συκὴν εἶχε τις πεφυτευμένην ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ, καὶ ἦλθε ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καὶ οὐκ εὔρε. Καὶ λέγει πρὸς τὸν ἀμπελοουργόν· Ἰδοὺ τρία ἔτη ἐρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καὶ οὐκ εὗρίσκω· ἔκκοψον αὐτήν· ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ (11); » Καὶ ἀλλαχοῦ φανερώτερον ἐκτίθεται τὸ κρίμα τοῦτο, λέγων· « Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταβραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. » Καὶ ἐπιφέρει οὐχὶ ἐργασίαν τινὸς τῶν ἀπηγορευμένων, ἀλλ' ἑλλειψιν τῶν ἐγκριμένων ἔργων, εἰπὼν· « Ἐπεινάσα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἂν τις εὖροι πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι οὐ μόνον (12) οἱ τὰ πρὸνῆρὰ ἐργαζόμενοι ἄξιοι θανάτου εἰσὶν, οἷς καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον ἡτοιμάσθη, μεθ' ὧν κατακρίνονται καὶ οἱ ἀργούντες ἀπὸ τῶν καλῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμελῶς ποιῶντες. Γέγραπται γάρ· « Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς. »

2. Καίρως δ' ἂν εἴη (13) μνημονεῦσαι καὶ Ἰωάννου πρὸς τοὺς λαβόντας τὴν ἀφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων διὰ τοῦ βαπτίσματος, λέγοντος· « Γεννήματα ἐχί-

⁷⁶ Deut. xxvii, 26. ⁷⁷ Jerem. xlviii, 40. ⁷⁸ Matth. v, 20. ⁷⁹ Matth. vii, 26, 27. ⁸⁰ Luc. xiii, 6, 7. ⁸¹ Matth. xxv, 41. ⁸² ibid. 42. ⁸³ Jerem. xlviii, 10.

(9) Veteres nostri libri Πᾶς ὁ ποιῶν.
(10) Reg. tertius Πᾶς ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιεῖ αὐτούς.

(11) Editi καταργῇ. Reg. secundus καταργεῖ.
(12) Codices duo μόνον.
(13) Illud εἴη ex veteribus libris addidimus.

δυνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ποιῆσατε οὖν καρπούς ἀγίους (14) τῆς μετανοίας. Καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ (15) τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ. Ἡδὴ δὲ ἡ ἀξίτη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται. Πᾶν οὖν δένδρον, μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ὁν ἕκαστον οὐκ ἐργασίαν κακοῦ τίνος, δηλοῦν, ἀλλ' ἀργίαν τοῦ τῆς θεοσεβείας δικαϊώματος. Εἰ γὰρ ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς, ὅτι οὐ (16) μετὰ τῆς πρεπούσης ἐποίησε προθυμίας, πῶσθ μᾶλλον ἐπικατάρατοι οἱ μὴτε ποιεῖν ὅπουσιν τὸ ἀγαθὸν ἀνασχόμενοι; Καὶ δικαίως ἀκούουσι· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ὡς ἐκ πάντων δηλον, ὅτι ἀναγκαίως τάχους πλείονος καὶ σπουδῆς ἀκόλου χρεῖα μετ' ἐπιθυμίας ἀγαθῆς καὶ ἀμετρωρίστου ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἀξιοὶ τοῦ μακαρισμοῦ γενώμεθα καὶ αὐτοί, καθὼς εἶπεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. »

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζ'.

Εἰ δυνατόν ἐστιν, ἡ εὐάρεστον, ἡ εὐπρόσδεκτον Θεῷ, τὸν ἁμαρτία δουλεύοντα ποιεῖν δικαίωμα κατὰ τὸν τῆς θεοσεβείας τῶν ἀγίων κανόνα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· Ὁ ἁμαρτωλὸς ὁ θύων μοι μόσχον ὡς ὁ ἀποκτείνων (17) κύναν, καὶ ὁ προσφέρων σμεῖδαλιν ὡς αἷμα ὕειον, καὶ τοσαύτην περὶ τῶν προσφερομένων εἰς θυσίαν νομοθετήσαντος ἀκρίβειαν, καὶ τὸ φοβερὸν κρίμα κατὰ τοῦ πλημμελήσαντος θέντος· ἐν δὲ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' ἑαυτοῦ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἰπόντος, ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας, καὶ, Οὐδεὶς δύναται δουτὸν κυρίως δουλεύειν, καὶ, Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾷ, καὶ φανερώματα δογματίσαντος· Οὐτὼ πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ (18) ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μοι εἶναι μαθητής· εἰ δὲ περὶ τῶν μέσων τοιαύτη ἀπόφασις, τί ἂν τις εἰποι περὶ τῶν ἀπηγορευμένων; Διὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου· Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις· τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφωνήσις Χριστῷ πρὸς Βελίαν; ἢ τίς μερίς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῦ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; τὸ παντάπασιν ἀδύνατον καὶ ἀπαρέσκον Θεῷ, καὶ ἐπικίνδυνον τῷ τολμῶντι δεδῆλωται.

¹⁴ Matth. iii, 7-10 ¹⁵ Matth. xxv, 41. ¹⁶ Matth. v, 6. ¹⁷ Isa. lxvi, 3. ¹⁸ Joan. viii, 34. ¹⁹ Matth. vi, 24. ²⁰ ibid. ²¹ Luc. xiv, 33. ²² II Cor. vi, 14-16.

(14) Editi ἀγίους καρπούς. Veteres duo libri inverso ordine καρπούς ἀγίους. Quod proxime sequitur, ita legitur conversum in Vulgata, et ne velitis dicere intra vos.

(15) Unus ms. καὶ ἐκ. Statim mss. duo Ἡδὴ δὲ καί.

A rum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentiae. Et **660** ne liceat vobis dicere intra vosmetipsos: Patrem habemus Abraham; dico enim vobis quod potest Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abraham. Jam autem securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, exciditur, et in ignem conjicitur¹⁴. Quæ singula non ostendunt malum aliquod fuisse patratum, sed prætermisum esse pietatis officium. Si enim maledictus est, quisquis opera Domini facit negligenter, quod ea non cum congruenti animi alacritate fecerit, quanto magis maledicti, qui ne facere quidem bonum ullo modo volunt? Nec immerito audiunt: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus¹⁵. » Quare ex his planum est, necessario in præceptis Domini nostri Jesu Christi, celeritate multa et impigro studio una cum bono ac intento desiderio opus esse; ut et ipsi efficiamur digni beatitudine, sicut ipse Dominus noster Jesus Christus unigenitus Dei vivi Filius dixit: « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur¹⁶. »

QUÆSTIO VII.

An liceat, aut complacitum, aut gratum Deo sit, eum qui peccato servit, iustitiæ opus facere, secundum regulam pietatis sanctorum.

RESPONSIO.

Cum Deus in Veteri quidem Testamento dicat, « Peccator sacrificans mihi vitulum, est velut qui occidit canem, et offerens similam, velut qui offert sanguinem suillum¹⁷, » præscripseritque sedulitatem tantam circa ea quæ in sacrificiis offerebantur, et statuerit iudicium horrendum adversus delinquentem; in Novo vero Testamento Dominus noster Jesus Christus per seipsum in Evangelis dixerit: « Qui facit peccatum, servus est peccati¹⁸; » et: « Nemo potest duobus dominis servire¹⁹; » et: « Non potestis Deo servire et mammonæ²⁰; » et tradiderit dogma apertissimum, dicens: « Sic omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus²¹; » si igitur de mediis sententia talis lata est, quid quis dixerit de prohibitis? Cumque per Apostolum dicat, « Nolite jugum ducere cum infidelibus: quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conventio Christi ad Beliar? aut quæ pars fideli cum infideli? qui autem consensus templo Dei cum idolis²²? » declaratum est rem propositam nullo modo licere, ingratamque Deo esse

(16) Editi ὅτι μὴ. Reg. primus ὅτι οὐ. Ibidem mss. duo pro πρεπούσης habent προσχούσης. Subinde editi οἱ μὴ ποιεῖν. At mss. tres οἱ μὴτε ποιεῖν.

(17) Veteres duo libri ἀποκτείνων. Mox editi αἷμα θύων. At mss. duo αἷμα ὕειον.

(18) Unus ms. ὅστις οὐκ.

et audenti periculosam. Quapropter, adhortor, faciamus, quemadmodum Dominus docet, arborem bonam, et fructum ipsius bonum⁹³, atque purgemus primum internam poculi ac patinae partem, et tunc externa ipsius pars erit munda tota⁹⁴. Atque per Apostolum eruditi⁹⁵, mundemus nosmetipsos ab omni carnis et spiritus inquinamento, et tunc perficiamus sanctificationem in dilectione Christi, ut reddamur Deo grati ac Domino accepti, ad regnum cœlorum.

QUESTIO VIII.

An acceptum sit Deo opus præcepti, si non convenienter Dei præcepto fiat.

661 RESPONSIO.

1. Hujus questionis explanationem et quasi B quamdam regulam quam in omni ejusmodi negotio æquamus, ex Veteri Testamento discimus, ubi velut ex persona Dei dicit: « Si recte quidem obtuleris, recte vero non divideris, peccasti. Quiesce, ad te conversio ejus⁹⁶; » sicut non solum acceptum non sit, quod non est oblatum legitime; sed imputetur etiam sic offerenti ad peccatum: quin et juxta allatam ab Apostolo similitudinem, discere est, velut per humanum exemplum, regulam pietatis generatim in omnibus inviolabilem esse, ubi dicit: « Etiam si certet quis, non coronatur, nisi legitime certaverit⁹⁷. » Imo cum timore majore liceat ipsius Domini nostri Jesu Christi meminisse, qui modum ac regulam exponit his verbis: « Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus, invenerit sic facientem⁹⁸. » Etenim cum hac voce, « sic, » usus est, ostendit a beatitudine excidisse eum, qui non sic facit, quemadmodum ex multis tum Veteris tum Novi Testamenti historiis ac dictis accurate edoceri ac certissime convinci possumus. Illud autem, « non sic, » sit, cum aliquid sit aut præter locum, aut præter tempus, aut præter personam, aut præter rem, aut præter modum, aut decet, animo.

2. Primum autem, quomodo præter locum aliquid fiat, videamus. Apostolus sane, quo res clarius exhiberet, eosque, qui audiunt quæ pietatem decent, juvaret, iis, quæ consuetudinem obtineant, utitur, cum dicit: « Annon natura ipsa docet vos, quod viro quidem si comam nutriat, ignominia sit, mulieri vero si comam nutriat, gloria sit illi⁹⁹? » etc. Par igitur fuerit nos etiam iis, quæ in natura obtinere, ad præsentis vitæ necessitatem uti. Etsi enim vita in cibo ac potu continetur, quis tamen sapientium velit in foro edere ac bibere? Aut quis velit semina in saxa conjicere, ut et illa ipsa semina, et fructus expectatos perdat? Atque multa invenias præter locum periculose, aut

A Διόπερ παρακαλῶ, ὡς διδάσκει ὁ Κύριος, ποιήσωμεν τὸ δένδρον καλὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν, καὶ καθαρίσωμεν πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροφίλου, καὶ τότε τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ ἔσται καθαρὸν ὅλον. Καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου παιδευθέντες, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, καὶ τότε ἐπιτελώμεν ἀγῶσύνην ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, ἵνα εὐάρεστοι τῷ Θεῷ καὶ εὐπρόσδεκτοι τῷ Κυρίῳ γινώμεθα (19) εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η'.

Εἰ εὐπρόσδεκτόν ἐστι τῷ Θεῷ τὸ ἔργον τῆς ἐντολῆς, μὴ ἀκολούθως κατ' ἐντολήν τοῦ Θεοῦ γινόμενον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τούτου τοῦ ἐρωτήματος σαφένειαν καὶ ὥσπερ κανόνα τινὰ κατὰ παντὸς τοῦ τοιοῦτου πράγματος παιδευόμεθα παρὰ μὲν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λεγούσης: « Ἐάν ὀρθῶς μὲν προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἡμαρτες. Ἡσύχασον· πρὸς σὲ ἡ ἀποτροφή αὐτοῦ¹⁰⁰. » ὡς μὴ μόνον ἀπρόσδεκτον εἶναι τὸ προσενεχθὲν μὴ νομίμως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἁμαρτίαν λογισθῆναι τῷ οὕτω προσενέγκαντι. Καθ' ὁμοιότητα δὲ τοῦ Ἀποστόλου ἔστιν, ὥσπερ δι' ὑποδείγματος ἀνθρωπίνου, τὸν τῆς θεοσεβείας ἀπαράβατον κανόνα καθολικῶς κατὰ πάντων μαθεῖν, εἰπόντος: « Κἂν ἀλλῇ τις, οὐ στεφανούται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀλλήσῃ. » Μετὰ πλείονος δὲ φόβου, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μνημονεύσαι ἔστιν, ὅρον ἐκθεμένου ἐν τῷ εἰπεῖν: « Μακάριος ὁ δούλος ἐκεῖνος, ὃν ἑλθὼν ὁ Κύριος εὕρῃσει ποιοῦντα οὕτως. » Τὸ γὰρ, « οὕτως, » εἰπόν, ἔδειξεν, ὅτι ὁ μὴ οὕτως ποιοῦν τοῦ μακαρισμοῦ ἐκπέπτωκεν: ὡς ἐκ πολλῶν τῶν τε ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἱστορουμένων καὶ λεγομένων ἔστιν ἀκριβῶς μαθεῖν καὶ πληροφορηθῆναι. Τὸ δὲ, « μὴ οὕτως, » γίνεται ἢ παρὰ τόπον, ἢ παρὰ καιρὸν, ἢ παρὰ πρόσωπον, ἢ παρὰ πρᾶγμα, ἢ παρὰ μέτρον, ἢ παρὰ τάξιν, ἢ παρὰ διάθεσιν.

præter ordinem, aut denique cum non sit eo, quo

2. Ἰδωμεν δὲ τὸν λόγον πρῶτον τοῦ παρὰ τόπον. Τοῦ Ἀποστόλου τοίνυν τοῖς ἐν τῇ συνθειᾷ κεκρατημένοις χρησαμένοις εἰς σαφεστέραν παράστασιν καὶ βοήθειαν τοῖς ἀκούουσιν τῶν τῇ εὐσεβείᾳ πρεπόντων, ἐν τῷ εἰπεῖν: « Ἡ (20) οὕτε αὕτη ἡ φύσις διδάσκει ὁμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν, ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι, γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστι; » καὶ τὰ ἐξῆς: ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἡμᾶς τοῖς ἐν τῇ φύσει κεκρατημένοις πρὸς τὰ ἀναγκαῖα τῆς παρουσίας ζωῆς χρῆσασθαι. Τοῦ γὰρ ἐσθίειν καὶ πίνειν συνεχόντος τὴν ζωὴν, τίς τῶν σωφρονούντων ἀνέχεται ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐσθίειν καὶ πίνειν; Ἡ τίς ἀνέχεται κατὰ πετρῶν (21) καταβαλεῖν τὰ σπέρματα ἐπὶ ζῆμιαν αὐτῶν τούτων, καὶ τῶν προσδοκηθέντων καρπῶν;

⁹³ Matth. xii, 33. ⁹⁴ Matth. xxiii, 26. ⁹⁵ II Cor. vii, 1. ⁹⁶ Genes. iv, 7. ⁹⁷ II Tim. ii, 5. ⁹⁸ Matth. xxiv, 46. ⁹⁹ I Cor. xi, 14, 15.

(19) Antiqui duo libri γενώμεθα.

(20) Vocula ἢ in nostris mss. deest.

(21) Veteres duo libri πετρῶν ἢ θαλάσσης, in saxa, aut in mare. Mox unus ms. τούτων τε καί.

Καὶ πολλὰ ἂν τις εὖροι παρὰ τόπον ἐπικινδύνως γινόμενα, ἥτοι κατεγνωσμένας. Πάλιν δὲ τοῦ Ἀποστόλου μνημονεύοντες εἰπόντος· « Ταῦτα τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις· ἐγγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντηκεν (22)· » ἴδωμεν εἰ μὴ τὰ νενομοθετημένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς θεοσέβειαν, κοινωνίαν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, τὴν διαφοράν ἐφύλασσαν ἀπαράδρατος. Τὰ μὲν γὰρ ἀφ' ὧριστο τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐξω ποιήσαντες ἐκινδύνουν· τὰ δὲ καὶ πλεόν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἢ ἄλλοις τόποις, ἄλλα τοῖς πρὸς Θεοῦ λατρείαν ἦν ἔγκεκριμένα (23), καὶ οὕτε τὰ ἐν τῷ ναῷ καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ γινόμενα ἐν ἄλλοις τόποις τῆς Ἱερουσαλὴμ γίνεσθαι ἐτολμάτο, οὕτε τὰ ἐν ἄλλοις τόποις, καὶ ἐν τῷ ναῷ συγχέωρητο. Ἡμεῖς δὲ παρὰ τόπον μὲν κινδυνεύει ἡ ἐντολή· μάλιστα, ἐὰν τὰ τῆς ἱερουσύνης μυστήρια ἐπιτελῶμεν ἐν βεβήλοις τόποις· τοῦ τοιούτου πράγματος ἀπάρδειν μὲν ἔχοντος τῆς καταφρονήσεως τοῦ ἐπιτελοῦντος, σκανδαλίζοντος δὲ ἄλλον ἐπ' ἄλλο τι πάθος πολυτρόπως διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἐν τῇ γνώσει διάφορον ἀσθένειαν.

3. Ἐὰν δέ τις λέγῃ, τί οὖν ὁ Ἀπόστολος εἶπε· « Βούλομαι οὖν τοὺς ἄνδρας προσεύχεσθαι ἐν παντὶ τόπῳ, » διὰ τὸ τὸν Κύριον ἐν παντὶ τόπῳ τὴν ἐξουσίαν τῆς προσκυνήσεως διδόναι, ἐν τῷ εἰρηκέναι· « Οὕτε ἐν Ἱερουσαλὴμ, οὕτε ἐν (24) τῷ ὄρει τοῦτ' προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ· » Ἐκεῖνο ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι τὸ, « ἐν παντὶ, » οὐ περιλαμβάνει τοὺς ἀπωρισμένους τόπους ταῖς ἀνθρωπίναις χρεῖαις, καὶ ἀκαθάρτοις καὶ βδελυκτοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ πλατύνει ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς πάντα τόπον τῆς οἰκουμένης, καὶ κατὰ τὴν προφητείαν τῆς θυσίας, τὸν ἐσπουδασμένους δηλονότι ἀνατιθέμενον τῷ Θεῷ, εἰς τὴν ἱεουργίαν (25) τοῦ ἐνδόξου μυστηρίου. Καὶ γὰρ ἀκούσαντες τοῦ προφήτου λέγοντος· « Ὑμεῖς ἱερεῖς Θεοῦ κληθήσεσθε (26)· » οὕτε πάντες τῆς τοιαύτης ἱεροσύνης ἢ λειτουργίας τὴν ἐξουσίαν ἀρπάζομεν, οὕτε ἄλλος τὴν ἄλλῃ δοθεῖσαν χάριν ἐν ἐξουσίᾳ ἐστὶν ἑαυτῷ λαμβάνειν· ἀλλ' ἕκαστος τῶν πιστῶν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις μένει τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἀποστόλου παιδεύοντος ἡμᾶς ἐν τῷ λέγειν πρὸς πάντας μὲν, « Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν εἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζώσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν· καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε ἐν τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, εἰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον· » πρὸς ἕκαστον δὲ σαφῶς διακρίνοντος μὲν

A etiam vitiose fieri. Rursus autem memores Apostoli, qui dixit : « Hæc in figura contingebant illis : scripta sunt autem propter admonitionem nostri, in quos fines sæculorum devenerunt » ; videamus num ea quæ sancita sunt a Deo ad pietatem, et quæ societatem inter se habent, differentiam inviolabiliter servarint. Alia enim assignata erant Jerosolymis, et qui extra fecissent, periclitabantur : alia vero, eaque plura, et in ipso templo, et in altari, et in ipsa Jerusalem, aliisque locis, erant ad cultum Deo exhibendum selecta ; nec quisquam quæ in templo et altari fiebant, in aliis Jerosolymæ 662 locis facere audebat, neque quæ in aliis locis fiebant, etiam in templo fieri permittebantur. Periculum est quoque, ne nos præter locum mandatum conficiamus ; maxime, si sacerdotii mysteria celebremus in profanis locis, cum ejusmodi res contemptum ostenderet in celebrante, et alii esset offendiculo pro alia variegata affectione, ob diversam multorum in harum rerum cognitione infirmitatem.

3. Quod si dicat quispiam : Cur igitur Apostolus dixit : « Volo ergo viros orare in omni loco » , propterea, videlicet, quod Dominus adorandi in omni loco potestatem dedit, his verbis : « Neque in Jerosolymis, neque in monte hoc adorabitis Patrem » ? Hoc dicere licet, quod illud, « in omni, » non comprehendit loca humanis usibus ac immundis ac profanis negotiis destinata, sed ab Jerosolymorum usque ambitu ad omnem totius orbis locum adorationem extendit, et juxta sacrificii prophetiam *, ad eum locum qui studiose videlicet Deo dicatus sit, ad gloriosi mysterii sacrificium celebrandum. Etsi enim audivimus prophetam dicentem : « Vos sacerdotes Dei vocabimini » ; tamen neque omnes ejusmodi sacerdotii aut ministerii potestatem usurpamus, neque alius alli datam gratiam sibi sumere potest, sed fideles singuli intra proprios doni Dei fines manent, ita docente nos Apostolo, cum dicit ad omnes quidem : « Obsecro autem vos, fratres, per miserationes Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationalem cultum vestrum : et nolite conformari huic sæculo, sed transformamini in novitate spiritus vestri, ut probetis, quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta » ; unicuique vero perspicue distinguit ministerium cuique conveniens, prohibetque alienum ordinem invadere, ubi ait : « Dico enim per Dei gratiam

* I Cor. x, 41. * I Tim. ii, 8. * Joan. iv, 21.

* Malach. i, 11. * Isa. lxi, 6. * Rom. xii, 1, 2.

(22) Codex unus κατήντησεν.

(23) Editi ἄλλα τῆς πρὸς Θεὸν λατρείας ἦν κεκριμένα. Codex Combelis. ἄλλα τοῖς πρὸς Θεοῦ λατρείαν ἦν ἔγκεκριμένα· ubi illud τοῖς aut redundat, aut sumi debet pro ἐπὶ τοῖς, hoc est, ἐπὶ τούτοις præterea. Et alius codex habet quoque ἔγκεκριμένα.

(24) Reg. primus ἐν παντὶ τῷ ὄρει διδόναι τὴν ἐξουσίαν τῆς προσκυνήσεως ἐπαγγέλλασθαι ἐν τῷ

εἰρηκέναι· Ἔρχεται ὥρα ὅτε οὕτε ἐν Ἱεροσολύμοις οὕτε ἐν, etc. Mox duo mss. ἐκεῖνα ἐστὶν εἰπεῖν.

(25) Lege Ducæum in illud, εἰς τὴν ἱεουργίαν, etc.

(26) Editi et Reg. secundus Ὑμεῖς δὲ πάντες ἱερεῖς, vos autem omnes sacerdotes Dei vocabimini. Alii duo mss. simpliciter Ὑμεῖς ἱερεῖς, nec aliter legitur apud Isaiam.

quæ data est mihi, cuilibet versanti inter vos, A ut ne plus sapiat quam oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, sicut unicuique Deus divisit mensuram fidei. » Quin etiam per mutuam necessariamque membrorum corporeorum ordinationem, quæ ad elegantiam securitatemque tendit, moderatur in nobis nostrum illum statum mutuum, ut Deo in dilectione Christi Jesu in differentia donorum placeamus. Quippe dicit : « Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent : ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra ; habentes autem donationes secundum gratiam quæ data est nobis differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando », etc.

4. Si vero ii qui operam mutuam conferunt ad unum illum attingendum scopum, quo videlicet placeant Deo, ac tantam inter se habent conjunctionem societatis in dilectione Christi, ipsi tamen proprium locum accepti doni transgredi non permittuntur, quomodo non multo 663 magis loca alienis et contrariis rebus addicta debemus a sanctis secernere? Etenim tum ex omnibus quæ ex divina Scriptura relata sunt, tum ex ejusmodi aliis, et ex memoratis prius exemplis discamus oportet, opus, quod præter locum sit, in finem proposito scopo contrarium cedere. De eo autem, quod præter tempus geritur, ipsum Dominum nostrum Jesum Christum jam audire licet, qui dicit : « Quapropter simile factum est regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso. Quinque autem ex eis erant prudentes, et quinque fatuæ : quæ fatuæ, acceptis lampadibus suis, non sumpserunt oleum secum : prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes, et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt : Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur. Responderunt prudentes, dicentes : Ne forte non sufficiat nobis et vobis ; ite potius ad vendentes, et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus, et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias : et clausa est janua. Novissime vero veniunt et reliquæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis : at ille

* Rom. xii, 3. * ibid. 4-7.

(27) Illud, τοῦ Θεοῦ, deest in Reg. secundo, nec legitur expressum in Vulgata.

(28) Regii primus et tertius τῆς πίστεως, εἴτε διδασκαλίαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ διακονῶν ἐν τῇ διακονίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

(29) Veteres duo libri τῶν τε.

(30) Reg. tertius εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, καὶ

τὴν ἐκάστην πρέπουσαν λειτουργίαν, κωλύοντος δὲ ἐπεμβαίνεω ἀλλοτρίῳ τάγματι, ἐν τῷ λέγειν : « Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ (27) τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστην ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. » καὶ διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις τῶν μελῶν τοῦ σώματος πρὸς τὸ εὐτχημον καὶ ἀκίνδουν κατηναγκασμένης εὐταξίας κανονίζοντος ἐν ἡμῖν τὴν ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους εὐδρετον τῷ Θεῷ ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ εὐταξίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν χαρισμάτων. Λέγει γάρ : « Καθάπερ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, πάντα δὲ τὰ μέλη οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν· οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὃ δὲ καθ' ἑαυτὸν ἀλλήλων μέλη· ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν ἡμῖν B διάφορα, εἴτε προφητείας κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, εἴτε διακονίαν ἐν τῇ διακονίᾳ, » καὶ τὰ ἐξῆς (28).

4. Εἰ δὲ οἱ συνεργῶντες ἀλλήλοις πρὸς τὸν ἑνα σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστῆσεως, καὶ τοσαύτην ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους συνάφειαν κοινωνίας ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, τὸν ἴδιον τόπον τοῦ χαρίσματος ὑπερβαίνειν οὐκ ἐπιτρέπονται, πῶς οὐχὶ πολλῷ πλέον τοῖς ἀλλοτρίοις καὶ ἐναντίοις πράγμασιν ἀφωρισμένους τόπους διακρίνειν ἀπὸ τῶν ἁγίων ὀφειλομένους; Ἐκ πάντων γὰρ τῶν (29) μνημονευθέντων ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ τῶν τοιούτων, καὶ τῶν προβλεπθέντων ὑποδειγμάτων παιδεύεσθαι ἡμᾶς χρὴ, ὅτι ἡ παρὰ τόπον ἐνέργεια εἰς τὸ ἐναντίον τοῦ προ- C κειμένου σκοποῦ περιτρέπει τὸ τέλος. Παρὰ καιρὸν δὲ, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔστιν ἀκοῦσαι, λέγοντος : « Διὰ τοῦτο ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου (30). Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ αἱ πέντε μωραὶ· αἵτινες μωραὶ, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν. Χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύστασαν πᾶσαι καὶ ἐκάθευδον. Μέσσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν (31)· Ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκείναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον· Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν, ὅτι D αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται. Ἀπεκρίθησαν αἱ φρόνιμοι λέγουσαι· Μήποτε, οὐ μὴ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν (32)· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος, καὶ αἱ ἔτοιμοι εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ (33) εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα. Ὑστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι λέγου-

τὰ ἐξῆς.

(31) Unus ms. κραυγὴ ἐγένετο.

(32) Unus codex ἀρκέσῃ ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν.

(33) Reg. primus εἰσῆλθον μετὰ τοῦ νυμφίου. Totum illud, quod mox sequitur, ἐν ᾧ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται, in nostris veteribus libris non legitur.

σαι· Κύριε, Κύριε, ἀνοιξον ἡμῖν· ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔειπεν αὐταῖς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν· »

5. Διόπερ τὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ κρίματος πολλάκις γινομένην (34) παραγγελίαν σφοδρότερον καθάπτεσθαι καὶ πιστεῦσθαι μέλλον· εἰδώς, καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ κατὰ τὸν αὐτὸν νοῦν εἰρημένην παράβησθαι. Φησὶ δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος· « Πολλοὶ ζητήσουσιν εἰσελθεῖν καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν. Ἀφ' οὗ ἐὰν εἰσέλθῃ ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ κλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἀρξήσθῃ λέγειν, Κύριε, Κύριε, ἀνοιξον ἡμῖν, καὶ τότε ἀποκριθεὶς ἔρει· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πῶθεν ἐστέ. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, γίνεσθε ἑτοίμοι, ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· » καὶ πολλὰ τοῦ ὁμοίως. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὸν Ἀπόστολον προσκαλέσασθαι εἰς μαρτυρίαν, ἀκούσωμεν αὐτοῦ μνημονεύσαντος μετὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· « Καὶρὺ δεκτὺ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι· » ἐπενεγκόντος δὲ τοῦ παρ' αὐτοῦ· « Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· » καὶ πάλιν· « Ἀφ' οὗ ὥς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας μὲν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. » Εἰ δὲ καὶ ἄλλης μαρτυρίας χρεία, μνημονεύσωμεν (35) τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος· « Ὑπὲρ ταύτης προσευξέται πρὸς σὲ πᾶς ὅστις ἐν καιρῷ εὐθέτω· » καὶ τοῦ Σολομῶντος κατὰ κοινοῦ (36) ὁρισμένου, ὅτι Πάντα καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν.

6. Παρὰ πρόσωπον δὲ, ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὡς ἐπὶ τοῦ Κορῆ, καὶ τομῆσάντων ἐπεισελθεῖν τῇ μὴ δοθείσῃ αὐτοῖς ἱερουσύνῃ, καὶ ὑποπεσόντων ἀποτομῇ ὄργης εἰς ὕληθρον καὶ ἀπώλειαν φρικτωδέστεραν· παρ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Κυρίου παιδεύομεθα ἀσφαλίζεσθαι (37), εἰπόντος πρὸς τοὺς μαθητάς· « Οὐκ ἀπιστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· » πρὸς δὲ τὴν γυναῖκα· « Οὐκ ἐστὶ καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοὺς κυναρίους. » Παρὰ πρᾶγμα δὲ, ἐκ μὲν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅταν, ἐντολῆς δοθείσης προσφέρειν θυσίαν ἀπὸ καθαρῶν καὶ ὁλοκλήρων καὶ ἀμώμων, μὴ ἐκ τοιούτων προσνεχθῇ· περὶ οὗ ὁ Θεὸς εἶπε· « Προσάγαγε αὐτὸ τῷ ἄρχοντι σου, εἰ προσδέξεται αὐτό, εἰ λήψεται πρόσωπόν σου· » ἐκ δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς προφητείας Ἡσαΐου μνημονεύσαντος κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι· « Καλῶς προεφήτευσεν Ἡσαΐας περὶ ὑμῶν λέγων· Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσι με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων· » παρὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου μαρτυροῦντος μὲν τῇ συνειδήσει τῶν Ἰουδαίων, καταγινώσκοντος δὲ αὐτῶν ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς δικαιοσύνης. Γράφει δὲ

A respondens dixit eis : Amen dico vobis, nescio vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam . »

5. Quare cum sciam admonitionem saepius de eodem iudicio adhibitam validius commovere, magisque credi, eam quoque, quæ alio loco in eadem sententiam prolata est, adjiciam. Dicit autem Dominus ipse : « Multi quærent intrare, et non poterunt. Cum autem ingressus fuerit paterfamilias, et clauserit ostium, et cœperitis dicere : Domine, Domine, aperi nobis, tunc respondens dicet : Non novi vos, unde sitis ¹⁰. Propterea dico vobis, estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis venturus est ¹¹ ; » atque multis locis similiter. Quod si et Apostolus in testimonium advocandus est, audiamus ipsum, prophætæ verba ita referentem, « Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te ¹² ; » et posthæc ex seipso inferentem : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis ¹³ ; » et iterum : « Ergo dum tempus habemus, operemur bonum, ad omnes quidem, maxime autem ad domesticos fidei ¹⁴. » Si vero et testimonio alio opus est, meminimus Davidis, qui dicit : « Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno ¹⁵ ; » Salomonis itidem, qui in universum pronuntiavit, Omnia bona fieri in tempore suo ¹⁶.

6. In Veteri quidem Testamento, puta in Core ¹⁷, et in illis, qui sacerdotium sibi non concredendum invadere ausi sunt, et propter iræ severitatem in perniciem et exitum horrendum inciderunt, videmus quam grave sit præter personam aliquid facere : ab ipso vero Domino, ut cauti simus, erudimur : qui videlicet ad discipulos dixit : « Non missus sum nisi ad oves quæ perierunt domus Israel ¹⁸ ; » et ad mulierem : « Non est bonum sumere panem filiorum, et projicere catellis ¹⁹. » Præter rem vero quidpiam fieri, ex Veteri quidem Testamento discimus, ubi cum præceptum esset, ut sacrificium fieret ex mundis et integris et maculæ expertibus, tamen non ex talibus oblatio facta est : qua de re Deus dixit, « Offer illud principi tuo, si admittet illud, si suscipiet faciem tuam ²⁰ ; » ex Novo vero Testamento ab ipso Domino nostro Jesu Christo hoc idem edocemur : qui prophetiam Isaïæ contra Judæos profert, hoc modo : « Bene prophetavit Isaïas de vobis, dicens : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me : in vanum autem colunt me, docentes doctrinas, mandata hominum ²¹ ; » ab Apostolo quoque, qui fert testimonium de conscientia Judæo-

⁹ Matth. xxv, 1-13. ¹⁰ Luc. xiii, 24, 25. ¹¹ Matth. xxiv, 44. ¹² Isa. xlix, 8. ¹³ II Cor. vi, 2. ¹⁴ Galat. vi, 10. ¹⁵ Psal. xxxi, 6. ¹⁶ Eccle. iii, 11. ¹⁷ Num. xvi, 31 seqq. ¹⁸ Matth. xv, 24. ¹⁹ Marc. vii, 27. ²⁰ Malach. i, 8. ²¹ Marc. vii, 6, 7.

(34) Unus ms. πολλάκις γεγνημένην.

(35) Editi μνημονεύσωμεν. Alii mss. μνημονεύσωμεν.

(36) Reg. secundus κατὰ κοινοῦ. Editi κατὰ και-

ρὸς, male.

(37) Editi παιδεύομεθα ἀσφαλίζεσθαι. Unus ms. τὸ ἀσφαλ. Alius τοῦ ἀσφαλ. Statim unus ms. πρὸς τὰ,

rum, condemnatque ipsos ob justitiæ differentiam. A Scribit autem sic : « Testimonium enim perhibeo illis quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti ²². » Quapropter Apostolus, qui Deo placere vere studebat, cum quas in lege jamdiu fecerat justitias narrasset, hæc subjungit : « Quin etiam existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Christi Jesu Domini mei ; propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror stercora esse, ut Christum lucrificam, et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ est per fidem Jesu Christi justitiam, quæ ex Deo est in fide, ad cognoscendum illum ²³, » etc. Per hæc autem et similia erudit nos, ut multo magis caveamus, ne unquam regulæ quæ a Domino nostro Jesu Christo ad placendum Deo proposita est, humanam justitiam adjungamus.

7. De eo autem, quod præter mensuram sit, satis esse arbitror meminisse Domini nostri Jesu Christi, ad distinguendam mensuram veteris dilectionis, (scriptum autem est : « Diliges proximum tuum sicut te ipsum ²⁴, ») qui dixit : « Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos ²⁵. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis ²⁶. » Et in summa hoc idem de omnibus simul justificationibus ab ipso Domino discere licet, cum ita definitur : « Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Phariseorum non intrabitis in regnum colorum ²⁷. » Præter ordinem vero et rerum seriem agitur, cum quis prima in secundo aut tertio loco tractat, et ea quæ in tertio loco collocata sunt, eorum, quæ prius locata fuerant, principium esse putat. Velut cum Dominus ei qui dixerat, « Hæc omnia custodivi a juventute mea, » hoc mandatum dedit : « Vende quæ habes, et da pauperibus, et tolle crucem tuam, et veni, sequere me ²⁸, » si quis ^{vei} 665, qui nihil eorum quæ præmissa sunt præstississet, illud, « Sequere me » (quod posterius est), injungeret : et velut cum rursus Dominus dicit : « Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me ²⁹, » si quis sequendi præceptum ponat ante priora. Et rursus cum Dominus post multa subjungit, « Sic omnis ex vobis qui non renuntiat iis quæ possidet, non potest meus esse discipulus ³⁰, » si quis anteaquam ea quæ prius dicta sunt, servasset, discipulum se esse in animum inducat. Quapropter necesse est servare præceptum Apostoli qui dicit : « Omnia honeste et secundum ordinem fiant ³¹. »

οὕτως : « Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐκ ὑπετάγησαν. Διόπερ ὁ Ἀπόστολος, τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως γνησίως πεφροντικῶς, μετὰ τὴν διήγησιν τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀνωτάτω κατορθωθέντων αὐτῷ δικαιωμάτων ἐπιφέρει : « Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι τὰ πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μου, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγοῦμαι σκύδαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γινῶναι αὐτὸν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιοῦτων ἡμᾶς παιδεύει τοῦ περισσοτέρως φυλάσσεσθαι ἐπισαγαγεῖν ποτε τῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κανόνι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην.

7. Παρὰ μέτρον δὲ, ἀρχεῖν ἡγοῦμαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μνημονεύσαι πρὸς ἀντιδιαστολήν τοῦ μέτρου τῆς παλαιᾶς ἀγάπης (γέγραπται δὲ, « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, ») εἰπόντος : « Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Καὶ καθόλου περὶ πάντων (38) ὁμοῦ τῶν δικαιωμάτων ἔστι μαθεῖν παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διορισμένου : « Ἐάν μὴ περισέυση ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Παρὰ τὰς ἐν δὲ καὶ ἀκολουθίαν, ὅταν τὰ πρῶτα ἐν δευτέρῳ τόπῳ ἢ τρίτῳ τις σπουδάζῃ, καὶ τὰ ἐν τρίτῳ τόπῳ προτεταγμένα ἀρχὴν ἡγήσῃται τῶν προτεταγμένων (39). Τοῦ γὰρ Κυρίου προστάξαντος τῷ εἰπόντι, « Ταῦτα πάντα ἐφυλάξαμην ἐκ νεότητός μου, » τὸ, « Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὲς πτωχοῖς, καὶ ἄρῃ τὸν σταυρὸν σου, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι » εἰ τις τῷ μῆδεν πεποιηκότι τῶν προτεταγμένων, τὸ δεύτερον, « Ἀκολουθεῖ μοι » (40) μοι, ἐπιτρέποι : καὶ ὡς πάλιν λέγοντος τοῦ Κυρίου, « Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω σεαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι, » τὸ ἀκολουθεῖν προτάσσει τῶν προτεταγμένων (41) : καὶ πάλιν τοῦ Κυρίου μετὰ πολλὰ ἐπενεγκόντος τὸ, « Οὕτω πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής, » πρὸ τοῦ τὰ προειρημένα φυλάξαι, μαθητὴς εἶναι φαντάζοιτο. Διόπερ ἀναγκαῖον φυλάσσειν τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα, εἰπόντος : « Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γίνεσθω. »

²² Rom. x, 2, 5. ²³ Philipp. iii, 8, 9. ²⁴ Matth. xix, 19. ²⁵ Joan. xiii, 34. ²⁶ Joan. xv, 13. ²⁷ Matth. v, 20. ²⁸ Matth. xix, 20, 21. ²⁹ Matth. xvi, 24. ³⁰ Luc. xiv, 33. ³¹ I Cor. xiv, 40.

(38) Veteres duo libri περὶ πάντων. Vox prima in editis desideratur. Mox editi παρὰ τοῦ αὐτοῦ. Reg. primus παρ' αὐτοῦ τοῦ.

(39) Reg. secundus προτεταγμένων, et ita quo-

que habet Reg. primus emendatus.

(40) Editi τὸ, δεῦρο ἀκολουθεῖ, Veteres tres libri ut in contextu.

(41) Reg. primus τῶν προτεταγμένων.

8. Παρὰ διάθεσιν δὲ, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Κύριος περὶ A
μὲν τῶν πάθει ἀνθρωπαρεσκείας ποιούντων ἐλεημο-
σύνην, ἢ ἄλλο τι δικαίωμα πρὸς (42) τὸ θεαθῆναι
τοῖς ἀνθρώποις· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν
μισθὸν αὐτῶν. » Ἐτι δὲ σφοδρότερον παρίστησι τὴν
κακίαν τῶν διὰ πάθος ἀνθρώπων ποιούντων τὴν ἐν-
τολὴν τοῦ Κυρίου, δεικνύουν, ὅτι οὐ μόνον μισθοῦ
ἐκπίπτει, ἀλλὰ καὶ τιμωρίας ἄξιός ἐστι τῶν ἐντολῶν
μὴ κατὰ θεοσέβειαν, ἀλλὰ κατὰ ἀνθρωπαρέσκειαν,
ἢ τινος ἄλλης ἡδονῆς ἐνεκεν, ἢ πλεονεξίας, ἢ πραγ-
ματείας, ὧν κατηγορεῖ καὶ (43) ὁ Ἀπόστολος. Αὐτὸς
δὲ ὁ Κύριος σφοδρότερον κατακρίνει τοὺς τοιούτους,
λέγει· « Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ λέ-
γοντες· Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σὺ ὀνόματι προση-
τεύσαμεν, καὶ τῷ σὺ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν,
καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν, καὶ ἐφάγομεν μετὰ B
σοῦ, καὶ ἐτίμεν, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδί-
δαξας· Καὶ τότε ἀποκριθήσονται αὐτοῖς λέγων· Ἀπο-
χωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστὲ, ἐργάται
ἀνομίας· » ὡς ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ὁρῶν
εἶναι, ὅτι, κἂν χάρισμα τὶς ἐνεργήσῃ, κἂν ἐντολὰς
ποιήσῃ, μὴ κατὰ διάθεσιν δὲ καὶ σκοπὸν ὃν εἰδίδωκεν
ὁ Κύριος εἰπὼν· « Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν
ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ
καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν
τοῖς οὐρανοῖς· » καὶ Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος, ὁ ἐν Χρι-
στῷ λαλῶν, φησὶν, « Εἰτε ἐσθίετε, εἰτε πίνετε, εἰτε
τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ ποιεῖτε· » δι-
καιῶς ἀκούει ὅπερ ἀπεκρίνατο ὁ Κύριος. Ὅθεν ὁ
Ἀπόστολος ἔμαθεν εἰπεῖν· « Ἐν ταῖς γλώσσαις τῶν C
ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ
ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἰχθῦς, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον (44).
Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια
πάντα, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὅρη μεθ-
ιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Καὶ ἐὰν
ψαμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ
τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῶμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω,
οὐδὲν ὠφελοῦμαι. » Καὶ ἀλλաχοῦ καθολικώτερον καὶ
σφοδρότερόν φησιν· « Εἰ ἐτι ἀνθρώποις ἡρεσκον,
Χριστοῦ δοῦλος οὐκ εἰμι ἤμην. »

9. Εἰ δὲ καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μαρτυρίαν ἐπι-
ζητοῖς (45) εἰς πληροφορίαν τοῦ θείου κριματος, D
Μωυσῆς φησιν· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου
ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας
σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου (46)· καὶ ἀγαπήσεις τὸν
πλησίον σου ὡς σεαυτόν. » Οἷς ἐπιφέρει ὁ Κύριος·
« Ἐν ταύταις ταῖς δυνάμει ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος
καὶ οἱ προφῆται κρέμονται. » Μαρτυρεῖ δὲ καὶ (47)
ὁ Ἀπόστολος, λέγων· « Πληρωμα οὖν νόμου ἡ

8. Denique sit aliquid non eo, quo debet, animo,
exempli causa, cum dicit Dominus de iis qui studio
placendi hominibus faciunt elemosynam, aut al-
teri cuius justificationi operam dant, ut videantur
ab hominibus, « Amen dico vobis, habent mercedem suam ». Adhuc autem malitiam eorum, qui
ob affectum humanum præceptum Domini faciunt,
gravius declarat, ubi illud ostendit, quod non mer-
cede solum destituitur, sed supplicio etiam dignus
est qui præceptum perficit, non secundum pie-
tatem, sed ex studio placendi hominibus, aut ali-
cujus alterius voluptatis gratia, aut avaritia, aut
negotii: quos redarguit et Apostolus. Imo vero
Dominus ipse vehementius tales condemnans, di-
cit: « Multi venient in illa die dicentes: Domine,
Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et
in nomine tuo demonia ejecimus, et virtutes mul-
tas fecimus, et manducavimus tecum, et bibimus,
et in plateis nostris docuisti? Et tunc respondebo
illis dicens: Discedite a me, non novi vos unde
sitis, operarii iniquitatis »: ut ex his ac simi-
libus illud perspicuum sit, quod etiam si quis cha-
rismata operetur, etiam si conficiat mandata, si ta-
men non conficit eo, quo debet, animo, et ex scopo,
quem Dominus docuit his verbis: « Sic luceat lux
vestra coram hominibus, ut videant opera vestra
bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis
est »; et quem Paulus apostolus in Christo lo-
quens, tradidit, cum dixit: « Sive manducatis,
sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam
Dei facite »: jure ac merito ea, quæ Dominus
respondit, auditurus sit. Unde Apostolus dicere
didicit: « Si linguis hominum loquar et angelorum,
charitatem autem non habeam, factus sum,
res resonans, aut cymbalum tinniens. Et si ha-
buero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et
si habuero omnem fidem, ita ut montes transfe-
ram, charitatem autem non habeam, nihil sum.
Et si distribuero in alentos pauperes omnes facul-
tates meas, et si tradidero corpus meum ut combu-
rar, charitatem autem non habeam, nihil capio utilitatis ». Et alibi generalius ac vehementius
ait: « Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem ».

9. Quod si Veteris etiam Testamenti testimo-
nium ad ejusmodi sententiam certo probandam
requiris, Moyses dicit: « Diliges Dominum Deum
tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et
ex tota fortitudine tua: et diliges proximum tuum
sicut teipsum. » Quibus Dominus subjungit:
« In his duobus mandatis universa lex et prophetæ
pendent. » Testatur hoc ipsum et Apostolus, 666
his verbis: « Plenitudo ergo legis est dilectio ».

²² Matth. vi, 5. ²³ Matth. vii, 22, 23; Luc. xiii, 26, 27. ²⁴ Matth. v, 16. ²⁵ I Cor. x, 51. ²⁶ I Cor. xiii, 1-3. ²⁷ Gal. i, 10. ²⁸ Deut. vi, 5. ²⁹ Matth. xxii, 40. ³⁰ Rom. xiii, 10

(42) Editi δικαίωμα ποιούντων πρὸς. Sed cum vox ποιούντων videatur παρέλκειν, eam deleui antiquis duobus libris auctoribus.

(43) Sic antiqui duo libri. Vocula καὶ deerat in vulgatis.

(44) Reg. tertius ἀλαλάζον, καὶ τὰ ἐξῆς. Mox alius

ms. μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν.

(45) Codices duo ἐπιζητεῖς.

(46) Antiqui duo libri καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ.

(47) Vocula καὶ addita ex antiquis duobus libris.

Quod autem impuniti non relinquuntur qui non conficiunt hæc mandata, et pendentes ab ipsis justificationes, sed supplicii sunt obnoxii, Moses ipse clamat dicens: « Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in hoc libro ⁴¹. » David vero ait: « Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiat me Dominus ⁴². » Et alibi: « Illic trepidabunt timore, ubi non erit timor, quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent ⁴³. » Itaque multa diligentia ac intenta cura opus est, ne si præter modum aliquem ex his quos retulimus, mandatum conficiamus, non modo talem ac tantam mercedem amittamus, sed etiam tam horrendis minis flamus obnoxii.

QUÆSTIO IX.

An conveniat societatem cum iniquis habere, aut participem esse infructuosorum operum tenebrarum, etiamsi tales non sint ex numero eorum qui mihi sint oncrediti

RESPONSIO.

4. Iniquus quidem est quisquis legem integram non servaverit, aut violaverit vel unum mandatum. Etenim, si pars vel modica desit, totum periclitatur. Nam quod pene factum est, factum non est. Quemadmodum enim qui fere mortuus est, mortuus non est, sed vivit, et qui fere vixit, non vivit, sed mortuus est, et qui pene ingressus est, ingressus non est, sicut ille quinque virgines: ita qui prope legem servavit, non servavit, sed iniquus est. Quapropter etiam erga iniquos, etiamsi germani et affines esse videantur, necesse est obedire Apostolo, qui aliquando quidem ait: « Si quis frater nominatus, aut fornicator, aut avarus, aut ebriosus, aut conviciator, aut raptor fuerit, cum tali ne cibum quidem sumite ⁴⁴. » Observandum autem hic est, quod non eum modo qui in his omnibus offendit, ab ipsa etiam communi diæta segregaverit, sed eum etiam qui in uno aliquo ex his omnibus deliquit, cum non dixerit, Cum hoc, sed, « Cum tali: » aliquando vero, « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus; propter quæ venit ira Dei ⁴⁵. » (et quidem generalius adjunxit) « in filios inobedientiæ. Nolite ergo fieri participes eorum ⁴⁶. » Ac rursus: « Ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis ⁴⁷. » Et alibi similiter.

2. Quid sit autem infructuosorum operum participem non esse, ut perspicue cognoscamus, primum perpendamus quibus de rebus nomen infructuosi usurpetur, utrum de reprobatis tantummodo,

ἀγάπη. « Ὅτι δὲ οὐκ ἀτιμώρητοι οἱ μὴ κατορθύντες ταύτας, καὶ τὰ ταύταις ὑποπίπτοντα δι' αὐτὰ καὶ ὡμὰτα, τιμωρίας δὲ εἰσιν ὑπόδοχοι, αὐτοὶ Μαυρὸς βοῶν, λέγων (48): « Ἐπικατάρτος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. » Ὁ δὲ Δαβὶδ φησιν: « Εἰ ἐθεώρουν ἀδικίαν ἐν καρδίᾳ μου, μὴ εἰσακουσάτω μου Κύριος: » καὶ ἀλλαχοῦ: « Ἐκεῖ φοβηθήσονται φόβον, οὗ οὐκ ἦν φόβος, ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὅσα ἀνθρωπαρέσκων. » Πολλῆς οὖν ἐπιμελείας καὶ φροντίδος ἐπαγρύπνου χρεία, μήπως, παρὰ τι τῶν εἰρημένων τὴν ἐντολὴν ἐργασάμενοι, μὴ μόνον τοῦ τοιοῦτου καὶ τοσοῦτου (49) μισθοῦ ἐκπέσωμεν, ἀλλὰ καὶ ταῖς οὕτω φοβεραῖς ἀπειλαῖς ὑποπέσωμεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ.

Εἰ χρὴ συγκοινωνεῖν τοῖς παρανομουσιν, ἢ τοῖς ἀκάρποις ἔργοις τοῦ σκότους, καὶ μὴ ὥσι τῶν ἐμοὶ πιστευθέντων οἱ τοιοῦτοι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Παράνομος μὲν ἐστὶν πᾶς ὁ μὴ ὁλόκληρον τὸν νόμον φυλάξας, ἢ καὶ ὁ μίαν ἐντολὴν παραβάς. Ἐν γὰρ τῇ ἐλλείψει καὶ τοῦ μικροῦ τὸ πᾶν κινδυνεύει. Τὸ γὰρ παρ' ὀλίγον γεγονὸς οὐ γέγονεν. Ὡς περὶ γὰρ ὁ παρ' ὀλίγον ἀποθανὼν οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ ζῇ, καὶ ὁ παρ' ὀλίγον ζήσας οὐ ζῇ, ἀλλὰ ἀπέθανε, καὶ ὁ παρ' ὀλίγον εἰσελθὼν οὐκ εἰσῆλθεν, ὡς αἱ πάντε παρθένοι οὕτως ὁ παρ' ὀλίγον φυλάξας τὸν νόμον οὐκ ἐφύλαξεν, ἀλλ' ἐστὶ παράνομος. Διὸ καὶ ἀναγκαῖον ἐπὶ τῶν παρανομούντων, καὶ γνήσιοι εἶναι δέξωσι, πείθεσθαι τῷ Ἀποστόλῳ εἰπόντι, ποτὲ μὲν, « Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ μέθυσος, ἢ λοιδορός, ἢ ἄρπαξ, τῷ τοιοῦτῳ μηδὲ συνεσθῆναι: » παρατηρήσειν δὲ ἐνταῦθα, ὅτι οὐχὶ τὸν τὰ πάντα ὄντα ἀφώρτισε καὶ αὐτῆς τῆς κοινῆς (50) διαίτης, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν τι ὄντα ἐκ πάντων, ἐν τῷ μὴ εἰπεῖν, « Τούτῳ, » ἀλλὰ, « Τῷ τοιοῦτῳ: » ποτὲ δὲ, « Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία: δι' ἃ ἐρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ (καὶ γὰρ καθολικώτερον ἐπήγαγεν) ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. (51) Μηδὲ γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν: » καὶ πάλιν, « Ἐτέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον (52) παρ' ἡμῶν: » καὶ ἀλλαχοῦ ὁμοίως.

2. Τὸ δὲ μὴ συγκοινωνεῖν τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις, ἵνα σαφῶς γινώμεν τί ἐστὶ, πρῶτον καταμάθωμεν κατὰ τίνων πραγμάτων κεῖται τὸ ὄνομα τοῦ ἀκάρπου: πότερον κατὰ τῶν κατεγνωμένων μόνον, ἢ

⁴¹ Deut. xxvii, 26. ⁴² Psal. lxxv, 18. ⁴³ Psal. lxxi, 6. ⁴⁴ I Cor. v 11. ⁴⁵ Col. iii, 5, 6. ⁴⁶ Ephes. v, 7. ⁴⁷ II Thess. iii, 6.

(48) Codices duo βοῶν καὶ λέγει.

(49) Editi καὶ τηλικούτου. Libri veteres καὶ τοσοῦτου.

(50) Codices duo τῆς κοινῆς. Articulus deest in

vulgatis.

(51) Illud, ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ἀπειθείας, abest a nostris veteribus libris.

(52) Reg. tertius ἣν παρέλαβον.

καὶ κατὰ τῶν ἐπαινετῶν μὲν (53), μὴ ἐξ ὀυίου δὲ διαθέσεως γινομένων. Ἐν μὲν οὖν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὁ προφήτης ἐν τῇ τοῦ δένδρου παραβολῇ περὶ τῶν ἁγίων εἶπεν· «Ὁ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ·» ὁ δὲ Σολομὼν φησιν· «Ἔργα δικαίων ζωὴν ποιεῖ· καρποὶ δὲ ἀσεβῶν ἀμαρτίαι·» Ὡς δὲ λέγει· «Σπείρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυφήσατε καρπὸν ζωῆς·» καὶ ὁ Μιχαῆας· «Καὶ ἔσται ἡ γῆ εἰς ἀφανισμὸν μετὰ τῶν κατοικοῦντων ἐν αὐτῇ, ἀπὸ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν·» καὶ ἄλλοι προφῆται ἄλλα πλείονα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς λυχνος λαμπέτω· τὸ δὲ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, αὐτοῦ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τρανότερον παρίστησι λέγων· «Ὁὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροῦς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς ἀγαθοῦ ποιεῖν·» καὶ ἀλλαχοῦ ὁμοίως. Ἐχοντες οὖν τὸ τῶν καρπῶν ὄνομα ἐπὶ τοῖς ἀλλήλων ἐναντίοις ὁμοίως κείμενον, λοιπὸν καταμάθωμεν, ποιοὶ μὲν εἰσι δένδρα ἀκαρπα, τίνα δὲ ὁ Ἀπόστολος λέγει ἔργα ἀκαρπα. Τὰ μὲν οὖν ἀκαρπα δένδρα δηλοῦνται (54) ἡμῖν παρὰ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, εἰπόντος τοῖς καταξιωθεῖσι τοῦ βαπτίσματος εἰς ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ καθαρισθεῖσιν ἀπὸ παντὸς ῥύπου· «Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀγίου τῆς μετανοίας·» καὶ μετ' ὀλίγα ἐπιφέροντος· «Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται·» τηλαυγέστερον δὲ ὁ Κύριος (55) διδάσκει, λέγων τοῖς μὲν ἐκ δεξιῶν ἐστῶσι, «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου·» καὶ τοὺς ἀγαθοὺς αὐτῶν καρποὺς δεικνύντων· ἐν τοῖς ἐπιφερομένοις· τοὺς δὲ ἐξ ἀριστερῶν πέμπων εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· οἷς οὐχ ἀμαρτίας ἐργασίαν ἐγκαλεῖ, ἀλλ' ἀργίαν καρπῶν ἀγαθῶν. «Ἐπεινάσα γάρ, φησὶ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς·» ἦ τις ἀργία τῆς μερίδος ἐποίησεν αὐτοῦ γενέσθαι τῶν ἀμαρτωλῶν, οἵτινες ἀγγελοι τοῦ διαβόλου καλοῦνται παρὰ τοῦ Κυρίου.

3. Τῆς διαφορᾶς οὖν φανερωθείσης τῶν τὰ ἐναντία καρποφορούντων, καὶ ἀκαρπῶν, λοιπὸν ἴδωμεν, τίνα ἐστὶ μάλιστα ὃ λέγει ὁ Ἀπόστολος ἔργα ἀκαρπα. Ἐγὼ δὲ λογιζόμενος οὐχ εὐρίσκω μεταξὺ τοῦ νομίμου καὶ εὐαρέστως τῷ Θεῷ τὴν ἐντολὴν ἐργαζομένου, καὶ τοῦ τὸ κακὸν ἐργαζομένου, καὶ τοῦ μὴ ἕτερον ποιοῦντος, εἰ μὴ τοὺς ποιοῦντας τὸ ἀγαθόν, μὴ εὐαρέστως δὲ (56) τῷ Θεῷ κατὰ τι τῶν προειρημένων ἐν τῷ ἐρωτήματι, εἰ εὐπρόσδεκτόν ἐστιν ἔργον ἐντολῆς· μὴ κατ' ἐντολὴν γινόμενον, περὶ ὧν ὁ Κύριος λέγει, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Ὡς (57) αἱ πάντε μωραὶ παρθένοι, αἵτινες μαρτυροῦνται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ὅτι τε παρθένοι, καὶ ὅτι τὰς λαμ-

an etiam de laudabilibus quidem, sed quæ non sano animi affectu fiant. In Veteri 667 igitur Testamento, sumpta ab arbore comparatione, dixit de sanctis Propheta : « Quæ fructum suum dabit in tempore suo ». Salomon vero ait : « Opera justorum vitam faciunt ; fructus vero impiorum peccata ». Osee itidem dicit : « Serite vobisipais ad justitiam, vindemiate fructum vitæ ». Et Michæas : « Et erit terra in dissipationem cum habitantibus in ipsa, a fructibus studiorum ipsorum ». Et prophetae alii alia plura ; sed hæc quidem lucernæ instar luceant. Vera autem lux, sol ille justitiæ, ipse Dominus noster Jesus Christus clarius rem exprimit dicens : « Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor putris fructus bonos facere ». Et alibi similiter. Itaque cum fructuum nomen æqualiter rebus inter se contrariis impositum habeamus, de reliquo expendamus qui sint arbores infructuosæ, et quæ opera Apostolus dicat infructuosa. Arbores itaque infructuosæ declarantur nobis a Joanne Baptista, ubi iis, qui baptismum recipiebant ad remissionem peccatorum, et ut a sordibus omnibus purgarentur, dixit : « Facite igitur dignos poenitentiae fructus ». Et paulo post subjungit : « Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, exciditur, et in ignem conjicitur ». Dominus vero clarius nos docet, iis quidem, qui a dextris sunt, dicens : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi » ; eorumque bonos fructus per ea quæ subjungit, indicat, eos vero qui a sinistris sunt, mittit in ignem æternum, diabolo et angelis ejus paratum ; quos non propterea culpatur, quod peccatum patrarent, sed quod vacarent a bonis fructibus. « Esurivi enim, inquit, et non dedistis mihi manducare », et quæ sequuntur : quæ inertia eos ad sortem redegit peccatorum, qui angeli diaboli a Domino vocantur.

3. Cum igitur declarata sit differentia eorum, qui contrarios fructus afferunt, et eorum, qui infructuosi sunt, de cætero videamus, quæ maxime sint, quæ Apostolus appellet opera infructuosa. Ego autem, dum hæc mecum reputo, non invenio quemquam medium inter eum qui ritu legitimo et Deo placente præceptum exsequitur, et eum qui malum patrat, et eum qui neutrum efficit, nisi eos qui bonum quidem faciunt, sed non ita, ut Deo sit acceptum, ob aliquam videlicet rationem ex his quas prius in ea quæstione memoravimus, ubi, an placeat mandati opus, si juxta mandatum non fiat, disputatum est : de quibus hoc dicit Dominus,

⁵³ Psal. i, 5. ⁵⁴ Prov. x, 16. ⁵⁵ Ose. x, 12. ⁵⁶ Mich. vii, 13. ⁵⁷ Matth. vii, 18. ⁵⁸ Matth. iii, 8. ⁵⁹ ibid. 10. ⁶⁰ Matth. xxv, 34. ⁶¹ ibid. 41. ⁶² ibid. 42 seq.

(53) Sic antiqui duo libri. Duæ hæc voces, καὶ... μὲν, in editis desiderantur.

(54) Veteres duo libri δηλοῦνται.

(55) Unus ms. αὐτοῦ ὁ Κύριος. Statim editi εὐλο-

γούμενοι. At mss. tres εὐλογημένοι.

(56) Vocula δὲ in nostris mss. non legitur,

(57) Unus ms. Καὶ ὧς.

quod mercedem suam habeant⁵⁵. Hunc ad modum fatuæ quinque virgines, quæ juxta Domini ipsius testimonium et virgines erant, et paraverant lampades, et accenderant, hoc est, fecerant idem quod prudentes, et ierant obviam Domino, et in omnibus studium studio prudentum haud impar ostenderant, tamen ob hoc solum, quod in vasis oleum defuit, aberrare a scopo, atque ab ingressu ejus loci, ubi sponsus erat, exclusæ sunt⁵⁶. Quales etiam **668** sunt, qui si duo sint in pistrino, et in eodem lecto, relinquuntur⁵⁷. Quorum fortasse causam Dominus obtulit, ut ostenderet, si res quævis vel parva desit, modo conveniat, et maxime, ut Apostolus docuit⁵⁸, si desit sincera charitas, rem nullam gratam esse et acceptam. Cum igitur perspectum nobis sit, unde opera fiant infructuosa, caveamus ne, re aliqua deficiente, legitimum certamen, quod ad placendum Deo suscipiendum sit, certemus, sed in omnibus commendemus nosipsos velut Dei ministros⁵⁹. Neque vero hoc solum, sed ne cum talibus quidem societatem ullam habeamus, uti Paulus in Christo loquens definite pronuntiavit, cum dixit: « Nolite communicare operibus infructuosis » Quin potius etiam redarguite⁶⁰, » ita modum non

4. Quid autem sit rem participare, aut etiam quot modis hoc fiat, expendamus. Itaque, dum mihi in mentem venit, quod in Proverbiis dictum est: « Veni nobiscum, particeps esto sanguinis⁶¹, » et apud Apostolum, « Existentes vos omnes mihi consortes gratiæ⁶², » et, « Communicantes tribulationi meæ⁶³, » et, « Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis⁶⁴, » item, « Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas⁶⁵, » itidem, « Arguendo argues fratrem tuum, et non accipies propter eum peccatum⁶⁶, » et, « Hæc fecisti, et tacevi; suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis; arguam te et statuam contra faciem tuam⁶⁷, » dum, inquam, horum et talium recordor, puto secundum opus societatem esse tum, cum aliqui eundem scopum spectantes, mutuam sibi ad agendum operam præbuerint: secundum mentem vero, cum quis affectui agentis assensus fuerit, eique indulserit. Altera autem societas, quæ plerosque latet, divina Scriptura accurate expensa, perspicue cognoscitur, cum quis videlicet neque operam suam ad aliquid conferens, neque assentiens affectui, quin potius consilii, quod ductus agit, malitiam cognoscens, tamen contine-

A πάδας ἐκόσμησαν, καὶ ὅτι ἀνῆψαν, τοῦτέστιν, ὁμοίως εἰργάσαντο ταῖς φρονίμοις, καὶ ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ πάντα ὁμοίως ταῖς φρονίμοις τὴν σπουδὴν ἐπεδείξαντο, διὰ δὲ μόνην τὴν ἐλλείψιν τοῦ ἐν τοῖς ἀγγείοις ἐλαίου τοῦ σκοποῦ ἀποτυχούσαι, καὶ τῆς εἰσόδου τοῦ νομφῶνος ἐκκλεισθεῖσαι. Καὶ ὡς ἐκ τῶν δύο τῶν ὄντων ἐν τῷ μυλῶνι, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς κλίνης οἱ ἀφιέμενοι. Ἐφ' ὧν τάχα τὴν αἰτίαν εἰσήγησεν ὁ Κύριος, ἵνα ἐπὶ παντὸς πράγματος, ἐπὶ μικρᾷ (58) γούν ἑλλείψῃ τοῦ πρέποντος, καὶ μάλιστα τῆς εἰλικρινοῦς ἀγάπης, ὡς ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε, τὸ μὴ εὐάρεστον δεῖξῃ. Ἀκαρπὸν τοίνυν τὸ τῶν ἔργων (59) κατὰ τί συμβαίνει γίνεσθαι γνωρίζοντες, φυλαξώμεθα παρὰ μηδὲν τὴν νόμιμον ἄλλῃσιν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἀθλεῖν, **B** ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστᾶν ἑαυτοὺς, ὡς Θεοῦ διακόνους. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ μῆτε συγκοινωνεῖν τοῖς τοιοῦτοις, ὡς ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος ὀριστικῶς ἀπεφάνητο λέγων· « Μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάροις τοῦ σκοτοῦς τούτου. » Τὸ δὲ, « Μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε, » ἐπενεγκῶν, τῶς τὸν τρόπον τοῦ μὴ συγκοινωνεῖν ἐδίδαξε. **D** tenebrarum harum⁶⁸. » Atque cum subjunxit illud: habendæ societatis docuit.

4. Τί δέ ἐστι τὸ συγκοινωνεῖν, ἥ καὶ κατὰ πόσους τρόπους τοῦτο γίνεται, καταμάθωμεν. Μνημονεύων οὖν ἐν μὲν ταῖς Παροιμίαις τοῦ, « Ἐλθὲ μεθ' ἡμῶν, κοινῶνῃσιν αἵματος, » παρὰ δὲ τῷ Ἀποστόλῳ τοῦ, « Συγκοινωνοὺς (60) μοι τῆς χάριτος πάντας ὤμας ὄντας, » καὶ, « Συγκοινωνήσαντές μοι τῇ θλίψει, » καὶ, « Κοινωνεῖτω δὲ ὁ κατηχοῦμενος τὴν λόγον τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς, » καὶ τοῦ, « Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ, καὶ μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις, » καὶ τοῦ, « Ἐλεγμῷ ἐλέγξεις τὸν ἀδελφόν σου, καὶ οὐ λήψῃ δι' αὐτὸν ἁμαρτίαν, » καὶ τοῦ, « Ταῦτα ἐποίησας, καὶ εἰσήγησα ὑπελάβες ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαι σοι ὁμοῖος· ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου, » καὶ τῶν τοιούτων, κοινωνίαν (61) ἡγοῦμαι κατὰ τὸ ἔργον, ὅταν ἀλλήλοις ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ συλλαμβάνοντα: πρὸς τὴν ἐνέργειαν κατὰ δὲ γνώμην, ὅταν συγκατάθῃται τις τῇ διαθέσει τοῦ ποιούντος, καὶ συναρεσθῇ. Ἐτέρα δὲ κοινωνία τοὺς πολλοὺς λαμβάνουσα ἐμφαίνεται τῇ ἀκριβολογίᾳ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς· ὅταν μῆτε **D** συνεργασάμενος, μῆτε συγκατάθεμενος τῇ διαθέσει, γνούς δὲ τὴν κακίαν τῆς γνώμης ἀφ' ἧς ποιεῖ, ἐψησάσῃ, καὶ μὴ ἐλέγξῃ, κατὰ τὰ ἀνωτέρω γεγραμμένα, καὶ κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον τοῖς Κορινθίοις, ὅτι· Οὐκ ἐπενθήσατε ἵνα

⁵⁵ Matth. vi, 5. ⁵⁶ Matth. xxv, 2 sqq. ⁵⁷ Luc. xvii, 34, 35. ⁵⁸ I Cor. xiii, 1-3. ⁵⁹ II Cor. vi, 4. ⁶⁰ Ephes. v, 11. ⁶¹ ibid. ⁶² Prov. i, 11. ⁶³ Philipp. i, 7. ⁶⁴ Philipp. iv, 14. ⁶⁵ Gal. vi, 6. ⁶⁶ Psal. xlix, 18. ⁶⁷ Lev. xix, 17. ⁶⁸ Psal. xlix, 21.

(58) Veteres duo libri ἐν τῇ μικρᾷ.

(59) Editi τὸ τῶν δένδρων. Regii primus et tertius τῶν ἔργων. Aliquanto infra unus ms. ὡς Θεοῦ διὰ κόνου.

(60) Antiqui duo libri τοῦ, συγκοινωνοῦς, recte. Editi τοὺς συγκοινωνοῦς, male.

(61) Illa, καὶ τῶν τοιούτων κοινωνίαν, junguntur

in vulgatis sine ulla interpunctione: quam scribendi rationem secutus est vetus interpres. Sed in antiquis libris ita se junguntur, ut virgula ante vocem κοινωνίαν posita sit: quod nobis et verius et melius visum est. Puto igitur vocem μνημονεύων hic supplendam esse ex superioribus.

ἐξαρθῇ ἐκ μεσού ὑμῶν ὃ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας· > A
οἷς ἐπήγαγεν· « Μικρὰ ζύμη θλον τὸ φύραμα δολοῖ. »
(62) Φοβηθῶμεν οὖν καὶ ἀνασχώμεθα αὐτοῦ λέ-
γοντος· « Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε
νέον φύραμα. » Ὁ δὲ συνεργαζόμενος μὲν τινι τὸ
ἀγαθὸν ἀγαθῇ γνώμῃ, ἀγνοῶν δὲ αὐτοῦ τὴν κακίαν
τῆς τε διαθέσεως καὶ τοῦ σκοποῦ, οὐκ ἐν τῷ συνεργά-
ζεσθαι ἐγκλημα εἴκει κοινωνίας, ἀλλ' ἐν τῷ κεχωρί-
σθαι τῆς τοῦ ἀλλοτρίου διαθέσεως, φυλάσσειν (63)
δὲ αὐτὸν ἐν τῷ κανόνι τῆς πρὸς τὸν ἴδιον κόπον, ὡς
ὁ ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ἡ ἐν τῷ μυλῶνι ἐφανερώθη
ἡμῖν παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Διαφορὰ δὲ εἰς τοὺς πιστευθέντας, καὶ τοὺς μὴ, ἐν
τῷ χρεῖε τῆς ἐπιμελείας ἐστίν, οὐκ ἐν τῇ καινότητι
τῶν ἀμαρτημάτων. Ἡ μὲν γὰρ ἐπιμελεια ἐξαιρέτως
μόνοις τοῖς πιστευθεῖσιν ὀφείλεται παρ' ἐμοῦ (64)·
ἡ δὲ πρὸς τὸ κακὸν καὶ τὰ ἄκαρπα ἔργα κοινωνία
κατὰ πάντων ὁμοῦ ἀπηγόρευται.

tie ac curæ debito sita est, non in participatione
iis solis, qui mihi concediti sunt, debeo : sed mali et
pariter vetita est.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ I.

Et del. ἐστι τὸ σκανδαλίζειν ἐπικίνδυνον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Πρῶτον μὲν ἡγοῦμαι ἀκαρπάλον εἶναι γινῶναι,
τί ἐστι σκάνδαλον· ἐπειτα δὲ καὶ (65) τὴν διαφορὰν
τῶν σκανδαλιζόντων, καὶ δι' ὧν σκανδαλίζουσι· καὶ
οὕτω γνωρίσαι τὸ τε ἀκίνδυνον καὶ τὸ ἐπικίνδυνον.
Σκάνδαλον μὲν οὖν ἐστίν, ὡς ἐγὼ λογίζομαι ἐκ τῶν
γεγραμμένων ὁδηγούμενος, πᾶν τὸ ἦτοι εἰς ἀπο-
στασίαν τινὰ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἄγον, ἢ
πρόσκλησιν τῆς πλάνης ἐμποιοῦν, ἢ οἰκοδομοῦν εἰς
ἀσέβειαν, ἢ καθόλου, πᾶν τὸ κωλύον τῇ ἐντολῇ τοῦ
Θεοῦ ὑπακοῦναι μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου. Ἐάν
μὲν οὖν αὐτὸ κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀγαθὸν ἦ τὸ λεγέ-
μενον, ἢ τὸ γινόμενον, ἢ δὲ νόσος τοῦ χρωμένου τῷ
ἔργῳ, ἢ τῷ λόγῳ, ἐν τῇ χρῆσει ἐμποίησιν αὐτῷ τὴν
βλάβην, καθαρὸς ἐστίν ἀπὸ τοῦ κρίματος τῶν σκαν-
δαλιζομένων ὃ τὸ ἀγαθὸν εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως
εἰπὼν ἢ ποιήσας (66), ὥσπερ ὁ Κύριος, εἰπὼν μὲν,
« Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἀνθρώ-
πον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο
κοινοῖ τὸν ἀνθρώπον· » πρὸς δὲ τοὺς σκανδαλισθέν-
τας ἐπαγαγὼν, « Πᾶσα φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ
Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται· » εἰπὼν δὲ,
ὅτι· « Ὁ ἐρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ
αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· » καὶ μετ' ὀλίγα· « Οὐδεὶς
δύναται εἰσελθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ἡ αὐτῷ δεδομένον
ἐκ τοῦ Πατρὸς μου· » ὅποτε τοῦτοις τοῖς ῥήμασιν εἰς
ἀπώλειάν τινες ἐχρήσαντο, καθὼς γέγραπται· « Καὶ

rit, et non redarguerit, neque juxta ea quæ supe-
rius scripta sunt, neque juxta id quod ab Apostolo
Corinthiis dictum est : « Non luxistis ut tolleretur
de medio vestrum qui hoc opus fecit⁷⁰ : » quibus
subjunxit, « Modicum fermentum totam massam
corrumpit⁷¹. » Metuamus itaque, et obtemperemus
dicenti : « Expurgate vetus fermentum, ut sitis
nova conspersio⁷². » Qui autem una cum aliquo
facit quidem bonum bono animo, sed ignorat et af-
fectus et propositi ipsius malitiam, non propterea
quod una cum eo agit, communionis crimini futu-
rus est obnoxius, sed propterea quod ab alieno af-
fectu separatus est, servatque seipsum in regula
dilectionis erga Deum, mercedem propriam juxta
proprium laborem recipiet, quemadmodum ille,
qui in lecto⁷³, et illa, quæ in pistrino reperie-
tur⁷⁴, indicati nobis sunt ab ipso Domino 669 Jesu
Christo. Cæterum differentia quæ intercedit inter
eos qui nobis concediti sunt, aut non, in diligen-
te ac curæ debito sita est, non in participatione
iis solis, qui mihi concediti sunt, debeo : sed mali et
operum infructuosorum participatio, in omnibus

QUESTIO X.

An semper periculosum sit scandalum dare.

RESPONSIO.

1. Primum quidem necessarium arbitror scire,
quid sit scandalum : deinde vero quæ sit diffe-
rentia inter eos qui scandalum dant, et inter ea,
quibus præbent scandalum, atque ita cognoscere
tum quod vacat periculo, tum quod periculum ha-
bet. Scandalum igitur est, ut ego ex Scripturis
inductus opinor, quidquid aut ad quamdam defe-
ctionem a veritate quæ secundum pietatem est,
abducit, aut errorem asciscit, aut parat ad impie-
tatem, aut in summa, quidquid impedit quominus
præcepto Dei ad ipsam usque mortem obediamus.
Itaque, si id quod aut dicitur, aut fit, bonum ex
seipso fuerit, morbus vero illius, qui opere aut
sermone utitur, ei rei in usu detrimentum attu-
lerit, purus est a judicio eorum qui scandalum
perpessi sunt, is, qui bonum ad fidei ædificationem
aut dixit, aut fecit, quemadmodum Domino con-
tigit, cum dixit, « Non quod intrat in os, coinqui-
nat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coin-
quinat hominem⁷⁵ ; » et ubi adversus eos qui scan-
dalum perpessi fuerant, subjunxit : « Omnis plan-
tatio quam non plantavit Pater meus cælestis,
eradicabitur⁷⁶ ; » itidem, cum dixit : « Qui man-
ducat meam carnem, et bibit meum sanguinem,
habet vitam æternam⁷⁷ ; » et paulo post : « Nemo
potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre

⁷⁰ I Cor. v, 2. ⁷¹ ibid. 6. ⁷² ibid. 7. ⁷³ Luc. xvii, 34. ⁷⁴ ibid. 35. ⁷⁵ Matth. xv, 11. ⁷⁶ ibid. 13.
⁷⁷ Joan. vi, 55.

(62) Vetres duo libri φύραμα ζυμοί, conspersio-
nem fermentat.

(63) Editi φυλάσσω. Regii secundus et tertius
φυλάσσειν. Nec ita multo post mss. duo κλίνης καὶ
ὁ ἐν.

(64) Codices duo παρ' ἡμῶν.

(65) Vocula καὶ addita est ex uno veteri libro.
Haud longe particulam μὲν addidimus quoque, fidem
antiquorum librorum secuti.

(66) Editi καὶ ποιήσας. At mss. duo ἢ ποιήσας.

meo⁷⁶; quo tempore his verbis abusi sunt nonnulli ad perniciem, sicut scriptum est: « Et multi et discipulis, audito hoc sermone, abierunt retro, nec amplius cum illo ambulant. Dixit igitur Jesus ad duodecim: Num et vos vultis abire? Respondit ergo Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos credidimus, et cognovimus, quod tu es Christus Filius Dei viventis⁷⁷. » Etenim quibus verbis li quorum fides sana erat, ad fidei ædificationem, et ad salutem æternam comparandam usi sunt, iisdem li quorum cognitio, aut fides infirma erat, ob propriam malitiam ad interitus occasionem abusi sunt, sicut scriptum est de Domino, « Hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum⁷⁸; » non quod sibi ipse contrarius sit, sed ob utentium contrariam animi sententiam, quemadmodum et Apostolus ait: « Aliis quidem odor vitæ ad vitam, aliis vero odor mortis ad mortem⁷⁹. »

2. Quod si suapte natura malum est quod vel fit, vel dicitur, is qui illud fecit, aut dixit, tum proprii peccati, tum scandali iudicium subibit, etiamsi is, cujus gratia scandalum oritur, **670** scandalum non sit perpersus, velut de Petro discimus, ad quem Dominus, ministerium ac dispensationem obedientiæ usque ad mortem explere prohibuit, dixit: « Vade post me, Satana, scandalum es mihi⁸⁰. » Et ratio, quæ subicitur, licet paucis expressa, generales scandali proprietates ostendit: « Quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum⁸¹. » Unde cognoscere possumus, omnem sententiam sententiæ Dei adversam scandalum esse, et ad opus usque progressam, homicidæ iudicio fieri obnoxiam, ut scriptum est apud Oseam prophetam: « Absconderunt sacerdotes viam, interfecerunt Sicima, quoniam iniquitatem fecerunt in populo⁸². » Si vero quidpiam ex sua ipsius ratione fuerit licitum, sed accipiat cum detrimento, et iis qui in fide aut cognitione debiles sunt, scandali occasio fiat, is qui fecit, scandali iudicium non effugit, cum de iis qui tales sunt, nec debilibus parcent, dicat Apostolus: « Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis⁸³. » Itaque, quando quod fit, inde offendiculi causa est, quod in se consideratum malum est, aut si ex licitis aliquid, et in nostra potestate constitutis, culpam in fide vel cognitione infirmo offensioni fuerit, tunc apertum et inevitabile iudicium habet, horrendum videlicet illud, quod ab ipso Domino pronuntiatum est, hoc modo: « Utilius est illi, ut

A πολλοὶ τῶν μαθητῶν, ἀκούσαντες (67) τὸν λόγον τοῦτον, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὁπίσω, καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ περιπατοῦν. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δώδεκα· Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; Ἀπεκρίθη οὖν Σίμων Πέτρος· Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις, καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Ὡς γὰρ οἱ ὑγιαίνοντες τὴν πίστιν πρὸς οἰκδόμῃν ἐχρήσαντο τῆς πίστεως, καὶ περιποίησιν τῆς αἰωνίου σωτηρίας; τοῖτοις οἱ ἀσθενοῦντες τὴν γνώσιν, ἢ τὴν πίστιν, διὰ τὴν ἰδίαν κακίαν, εἰς πρόφασιν ἀπωλείας ἐχρήσαντο, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Κυρίου ὅτι, « Οὗτος κεῖται εἰς πῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν. » οὐ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρὸς (68) ἑαυτὸν ἐναντιότητά, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν χρωμένων ἀντικειμένην γνώμην, ὥσπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος φησιν· « Ὡς μὲν ὁσμὴ ζωῆς εἰς ζωὴν, οἷς δὲ ὁσμὴ θανάτου εἰς θάνατον. »

2. Ἐὰν δὲ τῇ ἰδίᾳ φύσει κακὸν ᾖ τὸ γινόμενον, ἢ τὸ λεγόμενον, ὁ ποιήσας αὐτὸ, ἢ ὁ εἰπὼν, καὶ τῆς ἰδίας ἀμαρτίας, καὶ τοῦ σκανδάλου ἔχει τὸ κρίμα, καὶ δὲ ὅν γίνεται (69) τὸ σκάνδαλον μὴ σκανδαλισθῇ, ὡς ἐπὶ τοῦ Πέτρου μανθάνομεν, πρὸς ὃν λέγει ὁ Κύριος, κυλωθεὶς πληρῶσαι τὴν οἰκονομίαν τῆς μέχρι θανάτου ὑπακοῆς· « Ὑπαγε ὁπίω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ (70). » Καὶ ἡ ἐπενεχθεῖσα δὲ αἰτία ὀλίγη τὰ καθόλου ἰδιώματα τοῦ σκανδάλου ἐδίδαξεν· « Ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· ὥστε ἡμᾶς εἰδέναι, ὅτι πᾶν φρόνημα ἐναντιῶς ἔχον τῷ φρονήματι τοῦ Θεοῦ, τοῦτο σκάνδαλόν ἐστι, καὶ εἰς ἔργον προελθὼν φονεύς ἔχει τὸ κρίμα, κατὰ τὸ γεγραμμένον παρὰ Ὡσῆ τῷ προφῆτῃ· « Ἐκρυψαν ἱερεῖς ὁδὸν, ἐφόνευσαν Σίκιμα, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ἐν τῷ λαῷ. » Ἐὰν δὲ κατὰ μὲν τὸν ἰδίον λόγον ἢ τι τῶν (71) συγκεχωρημένων, λαμβάνηται δὲ ἐπὶ βλάβῃ, καὶ γένηται σκανδαλισμοῦ πρόφασις τοῖς ἀσθενοῦσι τὴν πίστιν ἢ τὴν γνώσιν, ὁ ποιήσας οὐκ ἐκφεύγει τοῦ σκανδάλου τὸ κρίμα· τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος περὶ τῶν τοιούτων (72), καὶ μὴ φειδομένων τῶν ἀσθενοῦντων· « Οὕτω δὲ ἀμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύποντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνετε. » Ὡστε, ὅταν ἢ τὸ γινόμενον (73) τῷ ἰδίῳ λόγῳ κακὸν ὑπάρχον αἰτίον γένηται σκανδαλισμοῦ, ἢ τι τῶν συγκεχωρημένων καὶ ἐν ἐξουσίᾳ ἡμετέρᾳ κειμένων ὑπάρχον τῷ ἀσθενοῦντι τὴν πίστιν ἢ τὴν γνώσιν γένηται σκάνδαλον, φανερόν καὶ ἀπαραίτητον ἔχει τὸ φοβερόν ἐκεῖνο κρίμα τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον οὕτως· « Συμφέροι αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν

⁷⁶ Joan. vi, 66. ⁷⁷ Ibid. 67-70. ⁷⁸ Luc. ii, 34. ⁷⁹ II Cor. ii, 16. ⁸⁰ Mauth. xvi, 23. ⁸¹ Ibid. ⁸² Ose. vi, 9. ⁸³ I Cor. viii, 12.

(67) Veteres duo libri μαθητῶν αὐτοῦ ἀκούσαντες. Paulo post Reg. secundus οὖν ὁ Κύριος.

(68) Sic Regii duo. Editi τὴν αὐτῶν πρὸς.

(69) Unus ms. γένηται. Nec ita multo infra mss. duo ἐκπληρώσαι.

(70) Reg. secundus σκάνδαλόν εἰ ἐμοί. Statim editi ὅλγῃ. At mss. duo ὀλίγῃ. Ibidem iidem mss. τὸ καθόλου ἰδιώμα.

(71) Veteres duo libri ἢ τι τῶν. Vocula τι aberat a vulgatis.

(72) Factum est ab imperitis librariis, ut ubi in editis incorrupte legitur τοιούτων, corrupte legatur in nostris veteribus libris τοιούτων.

(73) Unus ms. τὸ γινόμενον... αἰτίον γίνηται.

τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἐρρίπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων. (74) Παύ-
τερον δὲ ἐν τοῖς πρώτοις ἐρωτήμασιν ἐξεθέμεθα,
ἐνθα καὶ οἱ τρόποι τῶν σκανδαλιζομένων σαφέστερον
ἐξητάσθησαν. Διόπερ ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ τῶν συγκεχω-
ρημένων φησί· «Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ
πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκύνει, ἢ
σκανδαλίζεται, ἢ ἀσθενεῖ.» καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέ-
γων ὅτι, «Πάν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπό-
βλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ὅμως φη-
σιν, «Ὁὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν
ἀδελφόν μου σκανδαλίσω.» Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν συγκεχω-
ρημένων τοιοῦτον τὸ κῆρμα, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν
κεκολυμένων; Διόπερ καθολικώτερον ἡμᾶς παιδεύει,
λέγων· «Ἀπόρροκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίους καὶ
Ἕλλησι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ γὰρ
πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζυγῶν τὸ ἑμαυτοῦ συμ-
φέρειν, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν.»

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ'

Εἰ γρηὶ ἢ ἀκίνδυνόν ἐστι παραιτεῖσθαι τι τῶν
προσταγμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ καλύειν τὸν
ἐπιταχθέντα ποιῆσαι, ἢ καλύειν τὸν ἀνέχεσθαι·
μάλιστα δὲ ἂν γρηὶς ἢ ὁ καλῶν, ἢ λογισμὸς
ἐυλογουμένης ἀντιπίπτῃ τῷ προστάγματι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος, «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι
πρὸς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ,» ὅλῃον, ὅτι (75)
καὶ πάντα ἀσφαλέστερον παιδεύομεθα μνημονεύοντες
αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογε-
νοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἡνίκα Ἰωάννης ὁ Βα-
πτιστὴς εἶπεν αὐτῷ, «Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ
βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς μέ;» ἀποκρινά-
μενον, ὅτι· «Ἀφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπειν ἐστὶν
ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην.» ἐπὶ δὲ τῶν
μαθητῶν, ἡνίκα ἀπηύξατο ὁ Πέτρος τοὺς ἐν Ἱερου-
σαλὴμ προφητευθέντας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐπι-
άγεσθαι πειρασμοὺς, ἀγακτικώτερον εἰπόντος·
«Ὑπάγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν (76) μου
εἶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώ-
πων.» καὶ πάλιν, ἡνίκα ὁ αὐτὸς Πέτρος παρητήσατο
τὴν ὑπηρεσίαν διαθέσει τιμῆς τῆς πρὸς τὸν Δεσπό-
την, πάλιν εἰπόντος τοῦ Κυρίου ὅτι, «Ἐὰν μὴ νύψω-
σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.» Εἰ δὲ δεῖ πλείον
βοηθηθῆναι τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς τῶν ὁμογενῶν ὑποδείγ-
μασι, μνημονεύσωμεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Τί
ποιεῖτε κλαίοντες, καὶ συνθρόπτοντές (77) μου τὴν
καρδίαν; Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀπο-
θανεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐτόλμως ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνό-
ματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.» Ποῖος δ' ἂν ἢ ἐνδοξότερος
Ἰωάννου, ἢ γνησιώτερος Πέτρου, ἢ λογισμοὶ τῶν

A suspendatur mola asinaria circa collum ejus, et
projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum ex
pusillis istis⁷⁴. Fusius autem hoc in prioribus
questionibus exposuimus, ubi et eorum, qui scan-
dalum perpetiuntur, clarius expensa est indoles.
Quapropter Apostolus etiam de licitis dicit : «Bo-
num est non manducare carnem, et non bibere
vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut
scandalizatur, aut infirmatur⁷⁵.» Et rursus alibi
ait : «Omnis creatura Dei bona est, nec quidquam,
quod cum gratiarum actione sumatur, rejiciendum
est⁷⁶ : » sed tamen dicit : «Non manducabo carnem
in æternum, ne fratrem meum scandalizem⁷⁷.»
Quod si de licitis judicium ejusmodi fertur, quid
quis dixerit de vetitis? Idcirco universalius erudit
nos, cum dicit : «Sine offensione estote et Judæis
et Græcis, et Ecclesiæ Dei, sicut et ego per omnia
omnibus placeo, non querens quod mihi utile est,
sed quod multis, ut salvi fiant⁷⁸.»

QUESTIO XI.

An conveniat, aut tutum sit, aliquid eorum quæ a
Deo præcepta sunt, recusare, aut prohibere eum
cui imperatum fuerit hoc ipsum facere, aut prohi-
bentes tolerare, maxime si germanus et affinis sit
qui prohibet, aut si speciosa aliqua ratio præcepta
obstat.

RESPONSIO.

Cum Dominus dicat, «Discite a me, quod mitis
sum et humilis corde⁷⁹,» perspicuum est omnia
etiam a nobis certius disci tum, cum ipsius 671 Do-
mini nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei vivi me-
mores sumus : qui, cum Joannes Baptista ei dixis-
set : «Mihi opus est ut abs te baptizer, et tu venis
ad me⁸⁰ ? » respondit : «Sine modo : sic enim decet
nos implere omnem justitiam⁸¹.» Atque etiam
coram discipulis, cum Petrus deprecaretur eas
tentationes, quas Dominus ipse sibi in Jerusalem
subeundas prænuntiabat, videlicet, ut ne ipsi
inducerentur, tunc cum indignatione majore dixit :
«Vade post me, Satana, scandalum mihi es ; quia
non sapies ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum⁸².»
Et rursus, cum ille ipse Petrus, affectu reverentis
erga Dominum pulsus, ministerium recusaret,
iterum Dominus dixit : «Nisi laveris te, non habes
partem mecum⁸³.» Quod si eorum, qui nobis ge-
nere similes sunt, exemplis amplius adjuvanda
anima est, recordemur apostoli, qui dixit : «Quid
facitis stantes, et affligentes cor meum ? Ego enim
non solum alligari, sed et mori in Jerusalem para-
tus sum, propter nomen Domini Jesu⁸⁴.» Quis
autem aut gloriosior ac celebrior fuerit Joanne,
aut sincerior Petro ? aut quæ rationes iis quas illi

⁷⁴ Luc. xvii, 2. ⁷⁵ Rom. xiv, 21. ⁷⁶ 1 Tim. iv, 4. ⁷⁷ 1 Cor. viii, 13. ⁷⁸ 1 Cor. x, 32, 33. ⁷⁹ Matth. xi, 29. ⁸⁰ Matth. iii, 14. ⁸¹ ibid. 15. ⁸² Matth. xvi, 23. ⁸³ Joan. xiii, 8. ⁸⁴ Act. xxi, 13.

(74) Amplior illa questio, cujus hic mentio fit,
videtur non exstare. Haud longe editi exetέθη-
σαν. Regii primus et tertius exetέθησαν.

(75) Antiqui tres libri ὅλῃον δὲ, ὅτι.

(76) Editi ὅτι σκάνδαλον. Vocula ὅτι deest in Reg.

tertio. Ibidem Reg. primus pro μου habet ἐμοῦ.

(77) Reg. primus καὶ συνθρόπτοντές μου, et conte-
rentes cor meum. Nec ita multo post editi ἢ ἐνδοξό-
τερος. Veteres duo libri ἢ.

obtenderunt, videri possint religiosiores? Ego vero scio, quod neque sanctus ille Moses, neque Jonas propheta, ratiocinationibus suis ad obedientiam denegandam nisi, inculpati permanserint apud Deum. Quibus erudimur, ut neque contradicamus, neque prohibeamus, neque toleremus prohibentes. Quod si Scriptura prorsus nos docuit hæc et ejusdem generis alia non tolerare, quanto magis in reliquis necesse habuerimus sanctos imitari? qui nunc quidem dicunt, « Obedire oportet Deo magis quam hominibus »⁷⁷: » nunc vero, « An justum sit, vos potius audire quam Deum, judicatis. Non enim possumus quæ vidimus, et audivimus, non loqui »⁷⁸.

QUESTIO XII.

An quisque debeat omnium in omnibus curam suscipere, an solum eorum, qui sibi concessi sunt, idque juxta impertitum sibi a Deo per Spiritum sanctum donum.

RESPONSIO.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus unigenitus Filius Dei per quem omnia facta sunt, et visibilia et invisibilia, constiteatur: « Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel »⁷⁹, et discipulis suis dicat: « Sicut misit me Pater, et ego misi vos »⁸⁰, præcipiat vero, « In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis »⁸¹, et post completam in se prophetiam Davidis, qui velut ex persona Dei et Patris dixit, « Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ »⁸², tum deum discipulis suis præcipiat, « Euntes docete omnes gentes »⁸³; » 672 quomodo non multo magis unusquisque nostrum diligentius servare debet præceptum Apostoli, qui scripsit: « Ne quis plus sapiat, quam oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, sicut unicuique Deus divisit mensuram fidei »⁸⁴, et expectandum, quando, et quid præcipiatur, ut iterum etiam ait: « Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc maneat »⁸⁵. Sed et idem apostolus id quod aliis præcipit, accuratius custodiens dicit: « Dexteras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos quidem in gentes, ipsi vero in circumcisionem »⁸⁶.

2. Sed si necessitas aliqua ita aliquando postulet, dilectione Dei aut proximi ad id quod deest supplendum vocante, is qui obedierit, mercedem habebit voluntariæ obedientiæ. Vocat autem illa, quando Dei et Christi ipsius dilectio exi-

⁷⁷ Act. v, 29. ⁷⁸ Act. iv, 19, 20. ⁷⁹ Matth. xv, 24. ⁸⁰ Joan. xx, 21. ⁸¹ Matth. x, 5. ⁸² Psal. n, 7, 8. ⁸³ Matth. xxviii, 19. ⁸⁴ Rom. xii, 3. ⁸⁵ I Cor. vii, 24. ⁸⁶ Gal. ii, 9.

(78) Reg. primus προφήτης, οὗτε Ἰερემίας εἰς: quod ipsum quoque alienum non est. Cum enim Jeremias verbum Dei nuntiare juberetur, respondit: ἡσυχία μοι.

(79) Editi ex τούτων. Voculam ἐκ delevi. veteribus libris auctoribus.

(80) Codices duo μόνων. Mox editi μερισθὲν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἁγίου χάρισμα. At mss. tres

ἔκεινοις ὑποπεσόντων φανείν ἂν εὐλαβέστεροι; Ἐγὼ δὲ οἶδα, οὕτε Μωσὴς ὁ ἅγιος, οὕτε Ἰωνᾶς ὁ προφήτης, εἰς (78) ἀθέτησιν ὑπακοῆς χρησάμενοι λογισμοῖς; ἀνέγκλητοι ἔμειναν παρὰ Θεοῦ. Αἱ ὧν παιδεύμεθα μὴτε ἀντιλέγειν, μὴτε κωλύειν, μὴτε κωλύοντων ἀνέχεσθαι. Εἰ δὲ τούτων (79) καὶ τῶν τοιούτων καθάπαξ εἶδοαζεν ὁ λόγος μὴ ἀνέχεσθαι, πῶς μᾶλλον ἐπὶ τῶν λοιπῶν μιμῆσθαι τοὺς ἁγίους ἀναγκαῖον; ποτὲ μὲν εἰπόντας, « Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις »· ποτὲ δὲ, « Εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε. Οὐ δυνάμεθα γὰρ ἂ ἐξιδόμεν, καὶ ἡκούσαμεν, μὴ λαλεῖν. »

EPITHESIS IB.

Εἰ πᾶς ὁφειλέτης ἐστὶ πάντων τῆς ἐν αἰσιν ἐπιμελείας, ἢ μόνον (80) τῶν πεπιστευμένων· καὶ τούτων κατὰ τὸ μερισθὲν αὐτῶ ἀπὸ Θεοῦ διὰ Πνεύματος ἁγίου χάρισμα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ (81) Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὁρατὰ τε καὶ ἀόρατα, ὁμολογούντος μὲν ὅτι, « Οὐκ ἀποστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ »· λέγοντος δὲ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, « Καθὼς ἀπέστειλὲ με ὁ Πάτερ, καγὼ ἀπέστειλα (82) ὑμᾶς »· παραγγέλλοντος δὲ, « Εἰς ὅδον ἐθνῶν μὴ ἀπελθεῖν, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσελθεῖν »· μετὰ δὲ τὸ τὴν προφητείαν εἰς αὐτὸν πληρωθῆναι τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, « Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἰτήσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατὰσχισίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς »· τότε καὶ (83) τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παραγγέλλαντος, « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη »· πῶς οὐ πολλῶ μᾶλλον ἑκαστος ἡμῶν ἀκριδέστερον φυλάσσειν ὀφείλει τὸ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλημα γράψαντος, « Μὴ ὑπαφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκαστῶν ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως, » ἀναμένειν δὲ, πότε, καὶ τί ἐπιταχθῇ, καθὼς φησι καὶ πάλιν· « Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μενέτω. » Ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτὸς δὲ Ἀπόστολος, ὃ ἐτέροις παραγγέλλει, ἀκριδέστερον φυλάσσειν, λέγει· « Δεδίκαξ ἔδεξαν ἑμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἐν ᾗ μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν. »

2. Ἐάν δὲ ποτε ἀνάγκη γένηται τῆς ἀγαπῆς· τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἢ τῆς πρὸς τὸν πλησίον καλοῦσης εἰς ἀναπληρωσιν τοῦ ἑλλείποντος, ὁ ὑπακούσας ἔχει τὸν μισθὸν τῆς ἐκουσίου ὑπακοῆς. Καλεῖ δὲ, ὅτε ἐστὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ ἀγά-

ut in contextu.

(81) Veteres duo libri ἡμῶν καὶ πάντων Ἰησοῦ. Editi ἡμῶν Ἰησοῦ. Statim editi Θεοῦ τοῦ ζώντος. Sed illud, τοῦ ζώντος, deest in nostris veteribus libris.

(82) Codices duo καγὼ πέμπω, mīllo.

(83) Editi γῆς· καὶ τότε. At mss. duo γῆς· τότε καί.

τη πληρώσαι τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, εἰπόντος· Ἀ γίτ ὑμεῖς πληροῦσαί τὴν ἐντολὴν καὶνὴν διδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπάτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ (84) ἠγάπησα ὑμᾶς. Μαίζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Ἡ δὲ πρὸς τὸν πλησίον, ἡνίκα ἀνὴρ ἐγκαχειρισμένος τὴν προστασίαν βοηθείας χρειαν ἔχη, ἢ τὸ τάγμα τῶν (85) φροντισμένων χρειαν ἔχη τοῦ ἀναπληροῦντος τὸ προσελπίον, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος, Ἡμεῖς τὸ αὐτοῦ ζητεῖται, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος· ἢ γὰρ κατὰ Χριστὸν ἀγάπῃ οὐ ζητεῖ τὰ αὐτοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ· Οἰκοδομεῖτε εἰς τὸν ἑνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε. Ὅσα εἰς ὃ τι μὲν ἀπεστάλη τις, μὴ πληρώσας τὸ κήρυγμα ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἐνοχός ἐστι τοῦ αἵματος τῶν μὴ ἀκουσάντων· καὶ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν εἰπεῖν (86) τὰ αὐτὰ τῷ Ἀποστόλῳ διαμαρτυρομένῳ τοῖς πρεσβυτέροις Ἐφεσίων, ὅτι· Καθαρός εἰμι ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὑπεστεύλαμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ. Ἐάν δὲ πλέον τι τοῦ ἐπιτεταγμένου ποιῆσαι δυνήθῃ εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, μισθὸν ἔχει, ὃν ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος, εἰπὼν· Εἰ γὰρ ἐκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεποισταιμαί.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ II.

Εἰ χρὴ πάντα πειρασμὸν ὑπομένειν, καθ' ὅσον τοῦ ἐξῆ ἀπειλῇ, ὑπὲρ τοῦ φυλαχθῆναι τὴν ἀρὸς Θεοῦ ὑπακοήν, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν πεπιστευμένων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Εἰ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὁρατὰ τε καὶ ἀόρατα, ὁ ζῶν ἔχων, ὥσπερ ἔχει ὁ δεδωκὼς αὐτῷ Πατὴρ, ὁ τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐπερχομένων τῶν συλλαμβανόντων αὐτὸν εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας δικαιοσύνης καὶ αἰωνίου ζωῆς θάνατον, μετὰ τοσαύτης ἀπῆντησε προθυμίας, λέγων· Ἰδοὺ παραδίδοται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀμαρτωλῶν· ἐγείρεσθε, ἀγωνεῖν· Ἰδοὺ ὁ παραδίδους με ἤγγικε· καὶ ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ γέγραπται· Ἰησοῦς οὖν, εἰδὼς πάντα τὰ ἐρχόμενα (87) ἐπ' αὐτὸν, ἐξεβλῶν εἶπεν αὐτοῖς· Τίνα ζητεῖτε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον· Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι· καὶ μετ' ὀλίγα· Εἰπον ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ εἰμι· εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἀφετε τοὺτους ὑπάγειν· πῶς μᾶλλον ἡμεῖς τὰ κατὰ φύσιν ἔκοντες ὑπομένειν ὀφειλομέν· ἵνα, διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπακοήν νικῶντες τοὺς ἐπαγομένους ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πειρασμῶν, δοξάσωμεν τὸν Θεόν, ὅτι τὰ δοκοῦντα παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπάγεσθαι λυπηρὰ μέγχι θανάτῳ χαίροντες δεχόμεθα, τὸ φρόνημα κατορθώσαντες τοῦ λέγοντος, ὅτι, Ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ

A git ut impleatur mandatum Domini, qui dicit· Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Vocat vero proximi dilectio, quando aut ei qui praefectus, est opus est auxilio, aut agmen eorum qui curantur, aliquo, qui quod deest suppleat, indiget, dicente Apostolo· Nemo querat quod suum est, sed quisque quod alterius. nam Christi dilectio non querit quae sua sunt, et alibi· Aedificate singuli singulos, sicut et facitis. Quamobrem qui praedicationem, ad quam missus est, opere et sermone non complevit, reus est sanguinis eorum qui non audierint; nec dicere potest eadem, quae Paulus apostolus senioribus Ephesiorum declarat· Mundus sum ab hoc tempore a sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi, quominus annuntialem vobis omne consilium Dei. Si vero amplius quid, quam quod praecceptum est, facere potuerit ad aedificationem fidei, in dilectione Christi, mercedem habet, quam ostendit nobis Apostolus, dicens· Si enim volens hoc ago, mercedem habeo· si autem invitus, dispensatio mihi credita est.

QUESTIO XIII.

An queris tentatio pro servanda erga Deum obedientia, etiam si mortis communicationem habeat, sustinenda sit, et maxime in iis qui nobis concrediti sunt, curandis.

RESPONSIO.

1. Si Dominus noster Jesus Christus unigenitus Filius Dei viventis, per quem omnia tum visibilia tum invisibilia facta sunt, qui vitam habet, quem admodum habet qui ei dedit Pater, qui potestatem omnem a Patre accepit, cum accederent qui ipsum ad mortem pro nostra justitia et aeterna vita subeundam erant apprehensuri, alacritate tanta obviam ivit, dicens· Ecce traditur Filius hominis in manus peccatorum· surgite, eamus; ecce qui tradit me, prope est, et sicut in Evangelio secundum Joannem scriptum est· Jesus itaque sciens omnia, quae ventura erant super se, progressus dixit eis· 673 Quem queritis? responderunt ei· Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus· Ego sum; nec multo post· Dixi vobis, quod ego sum; si ergo me queritis, sinite hos abire; quanto magis nos ea quae naturaliter accidunt, debemus libenter perferre? ut propter obedientiam erga Deum nostram tentationes ab inimicis illatas vincentes, Deum afficiamus gloria, quod molestias quae nobis ab inimicis exhiberi videntur, hilare ad mortem usque sustinemus, sententiam assecuti ejus, qui dixit· Vobis donatum est pro Christo

⁸⁴ Joan. xiii, 34. ⁸⁵ Joan. xv, 13. ⁸⁶ I Cor. x, 24. ⁸⁷ I Cor. xiii, 5. ⁸⁸ I Thess. v, 11. ⁸⁹ Act. x, 26, 27. ⁹⁰ I Cor. ix, 17. ⁹¹ Marc. xiv, 41, 42. ⁹² Joan. xviii, 4, 5. ⁹³ ibid. 8.

(84) Hinc ego abest ab antiquis duobus libris.

(85) Veteres duo libri χρειαν ἔχη, ἢ τό. Mox unus mss. ἔχη τοῦ. Editi ἔχει.

(86) Codices duo ἔχει παρρησίαν εἰπεῖν, sensu non dissimili.

(87) Veteres duo libri ἐπερχόμενα. Editi ἐρχόμενα.

non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini ¹⁸. » Prædicant autem Acta certamina apostolorum, in quibus narrantur contumelias ac mortes cum gaudio suscepisse, ut complerent prædicandi munus juxta mandatum Domini ¹⁹.

2. Docet autem nos et Apostolus, cum dicit: « Quis nos separabit a charitate Dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est: Propter te mortificamur tota die: aestimati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos. Nam mihi persuasum habeo, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque ulla creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu ²⁰: » siquidem charitas quæ in Christo est, necessario et indesinenter conjunctam habet mandatorum observationem, quemadmodum Dominus ipse dixit: « Qui diligit me, mandata mea servabit: qui vero sermones meos non servat, hic non diligit me ²¹: » et: « Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis ²². » Novum autem et proprium ipsius mandatum est, ut nos mutuo diligamus, quod adimplens Apostolus, dicit: « Ita desiderantes vos, cupide volebamur tradere vobis non solum Evangelium Christi, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis ²³. » Itaque respicientes ad Christum, per gloriosam imitationem intendamus animi alacritatem; considerantes vero sanctos, quoad ejus fieri poterit, erudiamur, ut hac ratione alacriores facti, omne Domini mandatum citra maculam ac reprehensionem servemus, ingrediamurque in vitam æternam, et possideamus regnum cælorum, quemadmodum promisit verax Dominus, et Deus noster Jesus Christus, unigenitus Dei vivi Filius.

ὑπὲρ Χριστοῦ οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. » Κηρύσσουναι δὲ τοὺς τῶν ἀποστόλων ἀγῶνας αἱ Ἠράξεις ἱστοροῦσαι, ὅτι τὰς ὑβρεῖς καὶ τοὺς θανάτους μετὰ χαρᾶς ἰδέξαντο, ὑπὲρ τοῦ πληρῶσαι τὸ κήρυγμα κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου.

2. Παιδεύει δὲ ἡμᾶς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγων: « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; Ὀλίφις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; Καθὼς γέγραπται ὅτι, Ἐνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐλογισθήμεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Ἀλλ' ἐν τοῦτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. Πείπισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνστώτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἐτέρα δύνησεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ: » τῆς ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ κατηγαχασμένως καὶ ἀπαρалаίπτως ἐχούσης τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν, καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν: « Ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει: ὃ δὲ μὴ τηρῶν μου τοὺς λόγους, οὗτος οὐκ ἀγαπᾷ με: » καὶ, « Ὑμεῖς φίλοι μου ἔστε, ἐάν ποιῇτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν. » Καὶνὴ δὲ καὶ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐντολὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, ἦντινα πληρῶν ὁ Ἀπόστολος φησιν: « Οὕτως ἡμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ (88), ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ὅτι: ἀγαπητοὶ ἡμῖν γεγένησθε. » Ἀφορῶντες οὖν εἰς τὸν Χριστὸν (89), τῇ ἐνδόξῳ μιμήσει τὴν προθυμίαν ἐπιτείνωμεν· κατανοοῦντες δὲ τοὺς ἁγίους, τὸ δυνατόν παιδεύομεθα, ἵνα, διὰ τούτων προθυμότεροι γενόμενοι, ἀσπilon καὶ ἁμωμον μέχρι θανάτου πᾶσαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου φυλάξαντες, εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον εἰσέλθωμεν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσωμεν, καθὼς ἐπηγγεῖλατο ὁ ἀφειδὺς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος Υἱός.

¹⁸ Philipp. i, 29. ¹⁹ Act. iv et v. ²⁰ Rom. viii, 35-39; Psal. xliii, 22. ²¹ Joan. xiv, 23, 24. ²² Joan. xv, 14. ²³ I Thess. ii, 8.

(88) Reg. primus Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, Evangelium Dei. Mox duo mss. διότι... ἐγενήθητε.

(89) Antiqui duo libri Ἀφορῶντες οὖν εἰς τὸν D.

Κύριον. Vocula δέ, quæ mox sequitur, addita est ex libris antiquis.

MONITUM.

674 Satis constat inter eruditos, eam Liturgiam, quæ nomen Basilii præfert, magni illius viri non esse: quoniam tamen Basilii nomine insignitur, ipsam hic edendam judicavimus. Eandem Basilii Liturgiam ex Coptico conversam hoc ipso in loco vulgabimus quoque: quæ omnia et Græca et Latina et Liturgiis eruditissimi viri Eusebii Renaudotii mutuati sumus. De hac Basilii Liturgia paucis in Præfatione disseremus.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

LITURGIA

SANCTI BASILII ALEXANDRINA

EX CODICE GRÆCO-ARABICO.

(Deest nonnihil.)

Εὐχή τοῦ κατακτιστάματος.

Ὁ λεπὲς λέγει ἐν ἑαυτῷ.

Δοξάζομέν σε, δημιουργέ καὶ βασιλεῦ τῶν ὅλων, καὶ προσκυνοῦμεν τὸ ἄρρητον καὶ σεβάσμιόν σου ὄνομα. Ἐπίβλεπον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐλέησον ἡμᾶς, καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάντων πειρασμῶν, ὅτι παρὰ σοῦ βοήθεια καὶ ἀντίληψις. Σώσον τὸν λαόν σου, ἐν περιποίησιν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σοι ἡ τιμή.

Εὐχή ἀλλή τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ Ἀποστόλου καὶ ἀδελφοῦ Ἰακώβου.

Ὁ Θεὸς ὁ διὰ πολλὴν καὶ ἁπατόν σου φιανθρωπίαν ἐξαποστείλας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα πεπλανημένον ἐπιστρέψῃ πρόβατον, μὴ ἀποστραφῆς ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἐγχειροῦντάς σοι τὴν φοβεράν ταύτην καὶ ἀναίμακτον θυσίαν. Οὐ γὰρ ἐπὶ ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν παποιθότες ἐσμέν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐλέει σου τῇ ἀγαθῇ, δι' οὗ τὸ γένος ἡμῶν περιποίη. Ἰκεταύομεν τὴν σὴν ἀγαθότητα, καὶ προσπίπτομέν σοι, ἵνα μὴ γένῃται εἰς κατάκριμα τῷ λαῷ σου τὸ οἰκονομηθὲν ἡμῖν τοῦτο πρὸς σωτηρίαν μυστήριον, ἀλλ' εἰς ἐξάλειψιν ἁμαρτιῶν, εἰς ἀνανέωσιν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς εὐαρεστησιν σὴν, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου Ἰσού, καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ζωοποιοῦ, καὶ ὁμοουσίου σου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχή περὶ τῆς εἰρήνης.

Εἰρήνη πᾶσι.

Καὶ πάλιν παρακαλέσωμεν τὸν παντοκράτορα καὶ ἐλεήμονα Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε, φιλόανθρωπε, ἀγαθὲ Κύριε. Μνήσθητι, Κύριε τῆς εἰρήνης, τῆς ἁγίας, μόνης, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς σου Ἐκκλησίας.

Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῆς ἁγίας, μόνης, x. τ. λ.

Τῆς ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης μέχρι τῶν περάτων αὐτῆς, καὶ πάντων τῶν λαῶν, καὶ πάντων τῶν ποιμνίων. Τὴν ἐξ οὐρανοῦ εἰρήνην βράδευσον ταῖς ἀπάντων ἡμῶν καρδίαις· ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τούτου εἰρήνην ἡμῖν δώρησαι. Τὸν βασιλέα, τὰ στρατιωτικὰ τάγματα, τοὺς ἔρχοντας, βουλὰς,

A

Oratio veli.

Sacerdos dicit secreto:

Te glorificamus, opifex et rex omnium, et adoramus ineffabile et venerandum nomen tuum. Respice super nos et miserere nobis, et libera nos ab omnibus tentationibus, quia a te est auxilium, et protectio: saluum fac populum tuum quem acquisivisti per sanguinem Christi tui, per quem et cum quo tibi debetur gloria, etc.

Oratio alia ex divina Liturgia apostoli et fratris Domini Jacobi.

Deus, qui propter multam et inexplicabilem tuam erga homines charitatem, misisti unigenitum Filium tuum in mundum, ut ovem errabundam reduceret, ne repellas nos peccatores, qui offerimus tibi limendum hoc et inercuentum sacrificium. Non enim in justitiis nostris confidentes sumus, sed in misericordia tua bona, per quam genus nostrum acquisivisti. Deprecamur et rogamus bonitatem tuam, procumbimusque coram te, ut non fiat in condemnationem populo tuo hoc institutum nobis ad salutem mysterium: sed sit in abolitionem peccatorum, ad renovationem animarum et corporum, et ad beneplacitum tuum Dei et Patris: et unigeniti Filii tui: bonique et vivificantis et consubstantialis tibi Spiritus tui, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

Oratio pro pace.

Pax omnibus.

C

Iterum precemur omnipotentem et misericordem Deum, Patrem Domini, Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem obsecramus et rogamus te, amator hominum, bone Domine. Memento, Domine pacis, sanctæ, unius, catholicæ et apostolicæ tuæ Ecclesiæ.

675 Orate pro pace unius, sanctæ Ecclesiæ, etc.

Quæ est a finibus usque ad fines orbis, omniumque populorum, et omnium gregum. Pacem quæ e cælo est immitte cordibus omnium nostrum; sed et vitæ hujus pacem nobis concede. Regem, militares ordines, principes viros, consilia, plebes, vicinos nostros, ingressus et egressus nostros omni

pace exorna. Rex pacis, pacem tuam da nobis: A omnia enim dedisti nobis. Posside nos, Deus, qui præter te alium non novimus; nomen tuum appellamus. Vivifica omnium nostrum animas, per Spiritum tuum sanctum; neque prævaleat adversus nos servus tuos, mors peccati, neque adversus omnem populum tuum.

Oratio pro papa.

Rursus etiam rogemus omnipotentem et misericordem Deum, Patrem Domini, Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem obsecramus et rogamus te, amator hominum, bone Domine. Memento, Domine, sanctissimi et beatissimi pontificis nostri abba N. papæ et patriarchæ magnæ urbis Alexandriæ. Conservans conserva eum nobis, per annos multos et tempora pacifica, perfecte fungentem eo qui illi a te commissus est pontificatu sancto, secundum sanctam et beatam tuam voluntatem, recte dispensantem verbum veritatis, pascentemque in sanctitate et justitia populum tuum, cum omnibus orthodoxis episcopis, presbyteris, diaconis; cum omni plenitudine sanctæ, scilicet, catholicæ et apostolicæ tuæ Ecclesiæ: pacem et sanitatem ipsis et nobis benigne concedens, diebus omnibus. Preces etiam illorum quas faciunt pro nobis et pro omni populo tuo, nosque pro ipsis, suscipe super cæleste et benedictum altare tuum, in odorem suavitatis. Omnem quidem inimicum ipsius visibilem aut invisibilem, contere et subijce sub pedibus ejus velociter: ipsum vero in sancta Ecclesia tua in pace et justitia conserva.

Oratio pro congregatione.

Rursus invocemus omnipotentem et misericordem Deum, Patrem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi per quem oramus.... *Deest ut videtur folium.* Facientes voluntatem tuam sanctam, per gratiam et miserationes et benignitatem unigeniti Filii tui, per quem et cum quo, etc.

Populus dicit: Credo in unum Deum.

Oratio osculi pacis S. Basilii.

Pax omnibus.

Domine Deus, qui creasti nos et adduxisti in vitam istam, qui demonstrasti nobis vias ad salutem, qui largitus es nobis cælestium mysteriorum revelationem, tu es qui constituisti nos ad hoc ministerium in potestate Spiritus tui sancti. Placeat tibi, Domine, fieri nos ministros Novi tui Testamenti; administratores sanctorum tuorum mysteriorum, **676** ut digni efficiamur offerre tibi dona et sacrificia pro peccatis nostris, et populi tui ignorantis. Et da nobis ut cum omni timore et conscientia pura; offeramus tibi spirituales hoc et incruentum sacrificium: quod suscipiens super altare tuum sanctum, supercæleste et spirituale.

δῆμους, γείτονας ἡμῶν, εἰσόδους καὶ ἐξόδους ἡμῶν, ἐν πάσῃ εἰρήνῃ κατακόσμησον. Βασιλεὺς τῆς εἰρήνης, τὴν σὴν εἰρήνην ἔδωκε ἡμῖν· πάντα γὰρ ἀπέδωκες ἡμῖν. Κτῆσαι ἡμᾶς, ὦ Θεός· ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἶδαμεν· τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν. Ζωοποιήσον τὰς ἀπάντων ἡμῶν ψυχὰς διὰ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος· καὶ μὴ κατισχύσῃ θάνατος ἁμαρτίας καθ' ἡμῶν τῶν δούλων σου, μηδὲ κατὰ παντὸς τοῦ λαοῦ σου.

Εὐχὴ περὶ τοῦ πάπα.

Καὶ πάλιν παρακαλέσωμεν τὸν παντοκράτορα καὶ ἐλεήμονα Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε, φιλόανθρωπε, ἀγαθὲ Κύριε. Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἁγιατάτου καὶ μακαριωτάτου ἀρχιερέως ἡμῶν Ἀββᾶ Δ. πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας. Συντηρήσων συντήρησον ἡμῖν αὐτὸν ἔσται πολλοῖς καὶ χρόνοις εἰρηνηκοῖς, ἐκτελοῦντα αὐτὸν τὴν ὑπὸ σοῦ ἐμπειπιστευμένην αὐτῷ ἁγίαν ἀρχιερωσύνην, κατὰ τὸ ἅγιον καὶ μακαρίον σου θέλημα· ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ποιμαίνοντα τὸν λαόν σου ἐν δόσει τῇ καὶ δικαιοσύνῃ· σὺν πᾶσιν ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις, πρεσβυτέροις, διακόνους, σὺν παντὶ τῷ πληρώματι τῆς ἁγίας, καὶ μόνῃς, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς σου Ἐκκλησίας· εἰρήνην καὶ ὕγιαν αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν χαριζόμενος ἐκ πασῶν τῶν ἡμερῶν. Τὰς δὲ εὐχὰς αὐτῶν, αἱ ποιοῦνται ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου, καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτῶν, πρόσδεξαι ἐπὶ τὸ οὐράνιον καὶ εὐλογημένον σου θυσιαστήριον εἰς δόμην εὐωδίας. Πάντα μὲν ἐχθρὸν αὐτοῦ ὁρατὸν ἢ ἀόρατον σύντριψον καὶ καθυπόταξον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐπὶ τάχει· αὐτὸν δὲ ἐν τῇ ἁγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ διαφύλαξον,

Εὐχὴ περὶ τῆς ἐπισυνάγωγῆς.

Καὶ πάλιν παρακαλέσωμεν τὸν παντοκράτορα καὶ ἐλεήμονα Θεόν, τὸν Πατέρα Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ δεόμεθα τὰς τὸ θέλημά σου τὸ ἅγιον χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπῶν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, κ. τ. λ.

Ὁ λαὸς λέγει· Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν.

Εὐχὴ ἀσπασμοῦ τοῦ ἁγίου Βασίλειου.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Κύριε ὁ Θεός, ὁ κτίσας ἡμᾶς καὶ ἀγαθὸν εἰς τὴν ζωὴν ταύτην, ὁ ὑποδείξας ἡμῖν ὁδὸς εἰς σωτηρίαν, ὁ χαρισάμενος ἡμῖν οὐρανίων μυστηρίων ἀποκάλυψιν· σὺ εἰ ὁ θέμενος ἡμᾶς εἰς τὴν διακονίαν ταύτην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Πνεύματος σου τοῦ ἁγίου. Εὐδόκησον δὲ, Κύριε, τοῦ γενέσθαι ἡμᾶς διακόνους τῆς Καινῆς σου Διαθήκης, λειτουργοὺς τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, ἵνα ἄξιοι γενώμεθα τοῦ προσφέρειν σοι δωρὰ τε καὶ θυσίας ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ σου ἁγνοημάτων. Καὶ ἔδωκε ἡμῖν μετὰ παντὸς φόβου καὶ συνεδήσεως καθαρὰς προσκομίσαι σοὶ τὴν πνευματικὴν ταύτην καὶ ἀνάμικτον θυσίαν, ἣν προσδεξάμενος εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπὲρ

ουράνιον καὶ νοερόν σου θυσιαστήριον εἰς δαμὴν εὐωδίας, ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος. Ναί, ὦ Θεὸς, ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπίδε ἐπὶ τὴν λογικὴν λατρείαν ἡμῶν ταύτην, καὶ πρόσδεξαι αὐτήν, ὡς προσεδέξω ἐκ τῶν ἁγίων σου ἀποστόλων τὴν ἀληθινὴν ταύτην λατρείαν. Οὕτως καὶ ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν πρόσδεξαι τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐν τῇ χρησιότητι σου, Κύριε, καὶ ὁδὸς γενέσθαι εὐπρόσδεκτα, ἡγιασμένα ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, εἰς ἐξίλασιν τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ σου ἀγνοημάτων, καὶ εἰς ἀνάπαυσιν προκομιθέντων ψυχῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς οἱ ταπεινοί, καὶ ἁμαρτωλοί, καὶ ἀνάξιοι δοῦλοι σου, καταξιώθοντες ἀμέμπτως λειτουργεῖν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, λάβωμεν τὸν μισθὸν τῶν πιστῶν καὶ φρονίμων οἰκονόμων, καὶ εὐρωμεν χάριν καὶ ἔλεος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ τῆς ἀνταποδόσεώς σου τῆς δικαίας καὶ ἀγαθῆς. Καὶ τὰ νῦν ὁδὸς ἡμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντί τρόπῳ· καὶ τὴν σὴν ἀγάπην δώρησαι ἡμῖν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον, ἐκ καθαρὰς καρδίας ἀλλήλους ἀγαπήσασθαι ἐκτενῶς. Χάρισαι παντὸς ἀποκάθαρσιν [sic] μολύσματος, παντὸς δόλου, καὶ πάσης κακίας, καὶ πανουργίας, καὶ τῆς θανατηφόρου μνησικακίας, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς πάντας, Δέσποτα, ἀσπάσασθαι ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, εἰς τὸ μετασχεῖν ἀκατακρίτως τῆς ἀθανάτου καὶ ἐπουρανίου σου δωρεᾶς διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἰ, καὶ δεδοξαμένος σὺν πᾶσιν ἁγίοις.

Εὐχὴ ἄλλη ἀσπασμοῦ.

Ὁ Θεὸς ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος, ὁ κτίσας ἐν ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν εἰσελθόντα φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνατον εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς ζωοποιου παρουσίας τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ καθελὼν, καὶ τῆς οὐρανῶδης εἰρήνης ἐμπλήσας τὴν γῆν, ἥ αἱ τῶν ἀγγέλων ἐδόξασάν σε στρατιαὶ λέγουσαι, « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία »· εὐδοκία τῆς σῆς εἰρήνης ἔμπλησον τὰς καρδίας ἡμῶν. Χάρισαι παντὸς ἀποκάθαρσιν [sic] μολύσματος, παντὸς δόλου, καὶ πάσης κακίας, καὶ τῆς θανατηφόρου μνησικακίας, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς ἀσπάσασθαι ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ εἰς τὸ μετασχεῖν ἀκατακρίτως τῆς ἀθανάτου καὶ ἐπουρανίου σου δωρεᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σοι δόξα καὶ τιμὴ, κ.τ.λ.

Εὐχὴ ἄλλη τοῦ ἀσπασμοῦ.

Πᾶσαν ὑπερεκκύνει τοῦ λόγου δύναμιν καὶ νοῦ φαντασίαν ἡ τῶν σῶν δωρεῶν, ὦ Δέσποτα, φιλοτιμία. Ἄ γὰρ ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν ἀπέκρυψας, αὐτὰ τοῖς νηπιῶσι ἡμῖν ἀπεκάλυψας. Καὶ οἱ προφῆται καὶ βασιλεῖς, ἐπιθυμήσαντες ἰδεῖν, οὐχ ἐώραξαν αὐτὰ, [sic] διακονεῖν, καὶ τοῦτοις ἀγάσσεσθαι, τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἡμῖν ἐδωρήσω. Τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ παρέστησας ἡμῖν τὴν οἰκονομίαν, καὶ τῆς θυσίας ταύτης τὴν μυσταγωγίαν, καθ' ἣν

A in odorem suavitatis, mitte invicem nobis gratiam sancti tui Spiritus. Ita, o Deus, aspice super nos, et intueri rationalem hunc cultum nostrum, et suscipe illum, sicut suscepisti eundem ab sanctis apostolis tuis, cultum hunc verum. Ita et ex manibus nostris, (quamvis) peccatorum, suscipe proposita dona ista, per bonitatem tuam, Domine; et concede, ut accepta fiant, sanctificata per Spiritum sanctum, ad expiationem delictorum nostrorum, et populi tui ignorantiarum, et ad requiem animarum eorum qui obierunt, ut etiam nos humiles, peccatores, et indigni servi tui, digni effecti inculcate ministrandi ad altare sanctum tuum, accipiamus mercedem fidelium, et prudentium œconomorum, et inveniamus gratiam et misericordiam in die timenda retributionis tue: justæ et bonæ. Nunc autem da nobis pacem in omnibus, et omni modo; et charitatem tuam concede nobis, Domine Deus noster, ad fraternum amorem neque simulatum, quo possimus ex puro corde nos invicem vehementer diligere. Dignare mundare nos ab omni inquinamento, ab omni dolo, omni malo, et versutia, et mortifera injuriarum recordatione: nosque fac dignos omnes, Domine, salutandi invicem in osculo sancto, ut à condemnatione immunes, participes simus immortalis et supercœlestis doni tui, per miserationes unigeniti Filii tui, per quem benedictus es, et glorificatus cum omnibus sanctis, etc.

C Oratio alia osculi pacis.

Deus, qui es magnus et æternus: qui creasti hominem in incorruptione, et mortem quæ per invidiam diaboli intraverat in mundum, per vivificam præsentiam unigeniti Filii tui destruxisti: qui pace cœlites demissa terram implevist, propter quam te angelorum exercitus glorificaverunt dicentes: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas »⁶⁶; « bona illa voluntate pacis tue, imple corda nostra. Dignare mundare nos ab omni inquinamento, ab omni malo et versutia, et mortifera injuriarum recordatione: nosque fac dignos salutandi invicem in osculo sancto, ut condemnationis immunes, participes simus immortalis et cœlestis doni tui, in Christo Jesu Domino nostro, per quem, et cum quo tibi gloria et honor, etc.

Alia oratio osculi pacis.

Omniem superat vim rationis, et intellectus imaginationem⁶⁷, donorum tuorum, Domine, magnificentia. Quæ enim a sapientibus et prudentibus abscondideras, ea parvulis nobis revelasti⁶⁸. Prophetæ etiam et reges cupientes ea videre, non viderunt⁶⁹, quæ administrare, et per ea sanctificari dedisti nobis peccatoribus. Unigeniti Filii tui dispensationem⁶⁷⁷ nobis exhibuisti, et hujus sacrificii mystagogiam, in qua non legalis sanguis, non

⁶⁶ Luc. II, 14. ⁶⁷ Philipp. IV, 7. ⁶⁸ Matth. XI, 25. ⁶⁹ Matth. XII, 17.

carnis justificatio, sed agnus spiritualis est, gladius quoque spiritualis et incorporeus. Hoc igitur sacrificium tibi offerentes, petimus a te, amator hominum, purifica nostra labia, et ab omni mixtione materiali mentem nostram libera. Mitte nobis invicem gratiam sancti tui Spiritus, et nos dignos fac salutandi invicem in osculo sancto, ut condemnationis immunes, participes simus immortalis et celestis doni tui, in Christo Jesu Domino nostro, per quem, etc.

Datur osculum pacis.

Diaconus dicit : Stemus decenter.

Sacerdos alta voce : Dominus sit cum vobis omnibus.

Populus : Et cum spiritu tuo.

Sacerdos : Sursum habeamus corda.

Populus : Habemus ad Dominum.

Sacerdos : Gratias agamus Domino.

Populus : Dignum et justum est.

Sacerdos : Dignum et justum : dignum et justum : vere dignum est et justum.

Initium oblationis.

Domine qui es, Deus veritatis, existens ante sæcula et regnans in sæcula : qui in excelsis habitas in sæculum, et humilia respicis : qui fecisti cælum, et terram, et mare, atque omnia quæ in eis sunt : Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem omnia fecisti **, visibilia et invisibilia : qui sedes super thronum sanctæ gloriæ regni tui ; qui ab omni sancta potestate adoraris.

Diaconus : Qui sedetis, surgite.

Sacerdos : Cui assistunt angeli et archangeli, principatus et potestates, throni, dominationes et virtutes.

Diaconus dicit : Ad orientem aspice.

Qui circum te consistunt, cherubim multi oculi, seraphim sex alis instructi, semper laudantes et dicentes.

Diaconus : Attendamus.

Populus : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth.

Sanctus, sanctus, sanctus es vere, Domine Deus noster, qui plasmasti nos, et fecisti nos, et posuisti nos in paradiso voluptatis. Cum vero transgressi essemus præceptum tuum, per deceptionem serpentis, et excidissemus vita æterna, expulsique essemus ex paradiso voluptatis, non abiecasti nos usque in finem, sed continenter præcepisti nobis per sanctos tuos prophetas, et in fine dierum istorum illuxisti nobis per unigenitum Filium tuum Dominum Deum et Salvatorem nostrum Jesum Christum : qui ex Spiritu sancto et ex sancta

678 Domina nostra Deipara semper Virgine Maria carnem assumens et homo factus, demonstravit nobis vias salutis, concedens nobis supernam re-

** Psal. cxii, 5, 6. ** Joan. 1, 3.

A οὐ νομικὸν αἷμα, οὐ σαρκὸς δικαίωμα, ἀλλὰ πνευματικὸν μὲν ἔστι τὸ πρόβατον, ἡ μάκαιρα δὲ λογικὴ τε καὶ ἀσώματος. Ταύτην οὖν σοι προκομίζοντες τὴν θυσίαν, αἰτούμεν σε, φιλόφρονε, καθάρισον ἡμῶν τὰ χεῖλη, καὶ πάσης ὕλικης ἐπιμιξίας τὸν νοῦν ἡμῶν ἐλευθέρωσον. Ἀντικατάπεμφοι ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς ἀσπάσασθαι ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, εἰς τὸ μετασελῆν ἀκατακρίτως τῆς ἀθανάτου καὶ ἐπουρανίου σου δωρεᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ, κ.τ.λ

Καὶ γίνεται ὁ ασπασμός.

Ὁ διάκονος λέγει : Στώμεν καλῶς.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνήσει : Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν.

B *Ὁ λαὸς λέγει :* Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει : Ἄνω σχωμεν τὰς καρδίας.

Ὁ λαὸς λέγει : Ἐχμεν πρὸς τὸν Κύριον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει : Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ λαὸς λέγει : Ἄξιον καὶ δίκαιον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει : Ἄξιον καὶ δίκαιον ἄξιον καὶ δίκαιον ἄληθως ἄξιόν ἐστι καὶ δίκαιον.

Ἀρχὴ τῆς προσκομιδῆς

Ὁ ὢν Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ ἐν ὕψεσσι κατοικῶν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν ὁ ποιήσας οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίησας, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου τῆς γλῶσσης τῆς βασιλείας σου ὁ παρὰ πάσης ἁγίας δυνάμεως προσκυνούμενος.

Ὁ διάκονος λέγει : Οἱ καθήμενοι, ἀναστήτε.

Ὁ ἱερεὺς : Ἡ παραστήκουσιν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, θρόνοι, κυριότητες καὶ δυνάμεις.

Ὁ διάκονος λέγει : εἰς ἀνατολὰς βλέπετε.

Οἱ παρίστανται κύκλῳ σου, τὰ πολυόμματα χερουβιμ, καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα σεραφίμ, διὰ παντὸς ὑμνοῦντα, καὶ βοῶντα καὶ λέγοντα.

Ὁ διάκονος λέγει : Προσκυμεν.

Ὁ λαὸς λέγει : Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβῶθ.

D Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος εἰ ἀληθῶς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὃς ἐπλασας ἡμᾶς, καὶ ἔθεν ἡμᾶς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς. Παραβάνας δὲ τὴν ἐντολὴν σου διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφως, καὶ ἐκπεσόντας ἡμᾶς ἐκ τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ ἐξορισθέντας ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, οὐκ ἀπέρρηξας ἡμᾶς εἰς τέλος, ἀλλὰ διὰ παντὸς ἐπισκέψω ἡμᾶς διὰ τῶν ἁγίων σου προφητῶν, καὶ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐπεφάνης ἡμῖν τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς, ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ ἐκ τῆς ἁγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας σαρκωθείς καὶ ἐνανθρωπήσας, ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁδὸς σωτηρίας, καὶ

ρισάμενος ἡμῖν τὴν ἀνωθεν ἀναγέννησιν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς αὐτῷ λαὸν περὶούσιον· ἡγάσεν ἡμᾶς τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. Ὃς ἡγάπησεν τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, ἔδωκεν αὐτὸν ἀντίλυτρον τῷ βασιλεύοντι ἡμῶν θανάτῳ, ἐν ᾧ κατειχόμεθα πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ καταλθὼν διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς τὸν ἄδην, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀνελθὼν εἰς οὐρανοὺς, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ σου τοῦ Πατρὸς, ὅρισας ἡμέραν ἀνταποδόσεως, καθ' ἣν ἐπιφανεῖς κρῖναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ.

Ὁ λαὸς λέγει· Κατὰ τὸ ἐλθεῖς σου, Κύριε, καὶ μὴ, κ.τ.λ.

Ὁ ἱερεὺς· Κατέλιπε δὲ ἡμῖν τοῦτο τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Μέλλων γὰρ παραδοῦναι αὐτὸν εἰς θάνατον, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς,

Ὁ λαὸς λέγει· Πιστεύομεν·

Ἐλαβεν ἄρτον ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀμώμων καὶ μακαρίων αὐτοῦ χειρῶν· ἀναδέψας εἰς τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν πρὸς σὲ τὸν αὐτοῦ Πατέρα, Θεὸν ἡμῶν καὶ Θεὸν ὅλων· εὐχαριστήσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Εὐλογήσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν

Ἀγιάσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Κλάσας, μετέδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπὼν· Ἐλάβετε, φάγετε. Τοῦτό μοι ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν κλῶμενον καὶ διαδιδόμενον εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν.

Ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δεῖνῃσαι, κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, εὐχαριστήσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Εὐλογήσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Ἀγιάσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Γευσάμενος, πάλιν ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπὼν· Ἐλάβετε, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. Τοῦτό μοι ἐστὶ τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, πίνητε δὲ καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, τὸν ἑμὸν θάνατον καταγγέλλετε καὶ τὴν ἑμὴν ἀνάστασιν, καὶ ἀνάληψιν ὁμολογεῖτε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθω.

Ὁ λαὸς λέγει· Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν. Τὸν θάνατόν σου, Κύριε, κ.τ.λ.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· μνημονεύοις τοῖνυν καὶ ἡμεῖς τῶν ἁγίων αὐτοῦ παθημάτων, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνάβου, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν σου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καθέδρας, καὶ τῆς ἐνδόξου καὶ φοβερᾶς πάλιν ἐλεύσεως, τῇ σὲ ἐκ τῶν αἰῶν δώρων σοὶ προσφέρομεν, κατὰ πάντα, καὶ διὰ πάντα, καὶ ἐν παντί.

Ὁ λαὸς λέγει· Σὲ αἰνούμεν, σὲ εὐλογοῦμεν.

Ὁ διάκονος λέγει· Κλίνετε Θεῷ μετὰ φόβου.

¹⁰ I Cor. xi, 24. ¹¹ ibid. 25, 26

A generationem ex aqua et spiritu, et fecit nos sibi populum acquisitum : sanctificavit nos Spiritu tuo sancto. Qui dilexit suos qui erant in mundo, deditque seipsum redemptionem regnanti super nos morti, in qua detinebamur venundati sub peccato : cumque descendisset per crucem in infernum, resurrexit ex mortuis tertia die : et cum ascendisset in caelum, sedit ad dexteram tuam Patris, definiens diem retributionis, in quo manifestatus judicabit orbem in justitia, et reddet unicuique secundum opus suum.

Populus : Secundum misericordiam tuam, Deus, et non, etc.

Sacerdos : Reliquit nobis hoc magnum pietatis mysterium. Cum enim traditurus foret seipsum in mortem pro mundi vita,

Populus : Credimus.

Accepit panem in sanctas, immaculatas, et beatas suas manus, cumque aspexisset in excelsa caelorum ad te Patrem suum, Deum nostrum et Deum universorum : et cum gratias egisset.

Populus : Amen,

Benedixit.

Populus : Amen.

Sanctificavit.

Populus : Amen.

Fregit, dedit sanctis suis discipulis et apostolis, dicens : « Accipite, manducate. Hoc est corpus meum quod pro vobis et multis frangitur et datur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem ».

Similiter et calicem postquam cœnassent, cum miscuisset ex vino et aqua, gratias egit.

Populus : Amen.

Benedixit.

Populus : Amen.

Sanctificavit.

Populus : Amen.

Gustavit, et postea dedit sanctis suis discipulis et apostolis, dicens : « Accipite, bibite ex eo omnes. Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis et multis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducaveritis panem hunc, et calicem hunc bibetis, mortem meam annuntiabit et resurrectionem, ascensionemque meam confitemini, donec veniam. »

Populus : Amen. Amen. Amen. Mortem tuam, Domine, etc.

Sacerdos : Memores igitur et nos sanctorum ipsius passionum, et resurrectionis a mortuis, atque 679 ad caelos ascensionis, sessionisque ad dextram tuam Dei et Patris, gloriosique et timendi secundum adventus, tua ex tuis donis tibi offerimus, pro omnibus, propter omnia, et in omnibus.

Populus : Te laudamus ; tibi benedicimus.

Diaconus : Inclinamini Deo cum timore.

Sacerdos dicit secreto : Rogamus et deprecamur A te, amator hominum, bone Domine, nos peccatores et indigni servi tui, et adoramus te cum beneplacito bonitatis tuæ : ut veniat Spiritus tuus sanctus super nos servos tuos, et super proposita hæc dona tua, sanctificetque et efficiat ea Sancta sanctorum.

Diaconus : Attendamus.

Populus : Amen.

Sacerdos alta voce : Et faciat panem quidem istum fieri corpus sanctum ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et vitam æternam, ex illo participantibus.

Populus : Amen.

Sacerdos : Et calicem hunc, pretiosum sanguinem B Novi Testamenti ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et vitam æternam, ex illo participantibus.

Populus : Amen. Kyrie eleison, ter.

Et nos fac dignos, Domine, communicandi mysteriis tuis sanctis, ad sanctificationem animæ, corporis, et spiritus, ut efficiamur unum corpus et unus spiritus; et inveniamus partem, consequamurque hereditatem cum omnibus sanctis qui a sæculo tibi placuerunt.

Memento, Domine, sanctæ, unicæ, catholicæ tuæ Ecclesiæ, et pacatam fac eam, quam acquisivisti pretioso sanguine Christi tui.

In primis memento, Domine, sancti Patris nostri archiepiscopi abba N. papæ et patriarchæ magnæ urbis Alexandriæ, quem dignare sanctis tuis Ecclesiis præstare in pace salvum, gloriosum, sanum, longævum, recte dispensantem verbum veritatis, et pascentem gregem tuum in pace.

Memento, Domine, orthodoxorum, presbyterorum, omnisque ordinis diaconi, et ministerii, omniumque virginitate servantium et omnis fidelissimi populi tui.

Memento nostri, Domine, ut omnium nostrum miserearis simul et semel.

Populus : Miserere nostri, Deus Pater omnipotens.

Sacerdos : Miserere nostri, Deus Pater omnipotens, ter.

Populus : Kyrie eleison, ter.

Sacerdos : Memento etiam, Domine, salutis urbis nostræ hujus, et eorum qui cum fide Dei habitant in ea.

Memento, Domine, aeris, et fructuum terræ.

680 Memento, Domine, pluviarum, et seminum terra.

Memento, Domine, exundationis aquarum fluviorum juxta mensuram.

Latifica etiam et renova faciem terræ : sulcos ejus inebria, multiplica genimina ejus. Præsta no-

Ο ιερεὺς λέγει ἐν ταυτῷ. Καὶ δεόμεθα καὶ παρακαλούμεν σε, φιλόανθρωπε, ἀγαθὲ Κύριε, ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δούλοι σου, καὶ προσκυνούμεν σε εὐδοκίᾳ τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἔλθειν τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς τοὺς δούλους σου, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενά σου δῶρα ταῦτα, καὶ ἀγιάσαι καὶ ἀναδείξαι Ἁγία ἁγίων.

Ο διάκονος λέγει. Προσχωμέν.

Ο λαὸς λέγει. Ἀμήν.

Ο ιερεὺς ἐκφωνήσῃ. Καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον γίνεσθαι εἰς τὸ ἅγιον σῶμα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφρατον ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

Ο λαὸς λέγει. Ἀμήν.

Ο ιερεὺς λέγει. Τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο, τὸ τίμιον αἶμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφρατον ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

Ο λαὸς λέγει. Ἀμήν. Κύριε, ἐλέησον, γ'.

Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, εἰς ἁγιασμὸν ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ πνεύματος, ὡς γενώμεθα ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύμα, καὶ εὐρωμεν μέρος καὶ κληρὸν ἔχειν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων σοι.

Μνήσθητι, Κύριε, τῆς ἁγίας, μόνης, καθολικῆς σου Ἐκκλησίας, καὶ εἰρήνευσον αὐτήν, ἣν περιποιήσω ἐν τῷ τιμῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου.

Εν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Ἀββα Δ. πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας, ὃν χάρισαι ταῖς ἁγίαις σου Ἐκκλησίαις ἐν εἰρήνῃ ὧν, ἐντιμον, ὕγιᾳ, μακροημερεύοντα, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ποιμαίνοντα τὸ ποίμνιόν σου ἐν εἰρήνῃ.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ὀρθοδόξων πρεσβυτέρων, καὶ πάσης διακονίας, καὶ ὑπηρεσίας, καὶ πάντων τῶν ἐν παρθενίᾳ, καὶ παντὸς τοῦ πιστοτάτου λαοῦ σου.

Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, τοῦ ἐλεῆσαι ἡμᾶς πάντας ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐφάπαξ.

Ο λαὸς λέγει. Ἐλέησον ἡμῶν, ὁ Θεὸς, ὁ Πατὴρ ὁ παντοκράτωρ.

Ο ιερεὺς λέγει. Ἐλέησον ἡμῶν, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, γ'.

Ο λαὸς λέγει. Κύριε, ἐλεῆσον, γ'.

Ο ιερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, καὶ σωτηρίας τῆς πόλεως ἡμῶν ταύτης, καὶ τῶν ἐν πίστει Θεοῦ κατοικούντων ἐν αὐτῇ.

Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀέρος, καὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ὕδατων, καὶ τῶν σπορίμων τῆς γῆς.

Μνήσθητι, Κύριε, τῆς συμμετρου ἀναβάσεως τῶν τοταμίων ὁδάτων.

Εὐφρανὼν πάλιν καὶ ἀνακαίνισον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς : τοὺς ἀβλακὰς αὐτῆς μέθυσον· πλήθυνον τὰ

γεννήματα αὐτῆς. Παράστησον ἡμῖν αὐτὸ εἰς σπέρμα καὶ εἰς θερισμὸν, καὶ νῦν εὐλογῶν εὐλόγησον. Τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονόμησον. Εὐλόγησον τὸν στέφανον τοῦ ἐνικαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου διὰ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ σου, διὰ τὴν χήραν καὶ τὸν ὀρφανόν, διὰ τὸν ξένον καὶ τὸν προσήλυτον, καὶ δι' ἡμᾶς πάντας τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σοί, καὶ ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον· οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι, καὶ σὺ δίδως τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ. Ποίησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἀγαθότητά σου, ὁ δίδους τροφὴν πάσῃ σαρκί. Πλήρωσον χαρὰς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα, ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, τὸ ποιεῖν τὸ θέλημά σου τὸ ἅγιον.

Ὁ λαὸς λέγει· Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Μνησθήτι, Κύριε, τῶν τὰ τίμια δωρὰ σοι ταῦτα προσφερόντων, καὶ ὑπὲρ ὧν, καὶ δι' ὧν, καὶ ἐφ' οἷς αὐτὰ προσεκόμισαν, καὶ μισθὸν οὐράνιον παράσχου πᾶσιν αὐτοῖς· ἐπειδὴ, Δέσποτα, πρῶσταγμὰ ἐστὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ τῆς μνήμης τῶν ἁγίων σου κοινωνεῖν ἡμᾶς. Ἐτι μνησθῆναι καταξίωσον, Κύριε, καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων σοι ἁγίων πατέρων, πατριαρχῶν, ἀποστόλων, προφητῶν, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μάρτυρων, ὁμολογητῶν, καὶ παντὸς πνεύματος δικαίου ἐν πίστει Χριστοῦ τετελειωμένου.

Ἐξαίρετως τῆς παναγίας, ὑπερενδόξου, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας·

Τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου, ποδοδόμου, βαπτιστοῦ, καὶ μάρτυρος Ἰωάννου·

Τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ πρωτομάρτυρος·

Καὶ τοῦ ἁγίου μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Μάρκου τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ· καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν θαυματουργοῦ Βασιλείου·

Τοῦ ἁγίου Δ. οὗ καὶ τὴν μνήμην ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἐπιτελοῦμεν, καὶ παντὸς χοροῦ τῶν ἁγίων σου, ὧν ταῖς εὐχαῖς καὶ προσεβαίαις καὶ ἡμᾶς ἐλέησον, καὶ σώσον διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς.

Ὁ δίδυκος λέγει τὰ διπτυχα.

Ὁ ἱερεὺς λέγει ἐν ἑαυτῷ· Ὁμολῶς δὲ μνησθήτι, Κύριε, καὶ πάντων τῶν ἱερῶσύνῃ προαναπαυσασμένων, καὶ τῶν λαϊκῶν ταγμάτων· πάντων τὰς ψυχὰς ἀναπαύσας καταξίωσον ἐν κόλποις τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ. Ἐκτρέψον, σύναφον εἰς τόπον χλόης ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐν παραδείσῳ τρυφῆς, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, καὶ λύπη καὶ στεναγμός, ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων σου.

Καὶ μετὰ τὰ διπτυχα ὁ ἱερεὺς λέγει· Ἐκείνους μὲν, Κύριε, τὰς ψυχὰς ἐκεῖ λαθὼν ἀναπαύσον καὶ βασιλείας οὐρανῶν καταξίωσον· ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐνταῦθα παροικοῦντας διατήρησον ἐν πίστει σου, καὶ ὁδηγήσον ἡμᾶς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, χαριζόμενος ἡμῖν τὴν σὴν

A bis illam, qualis esse debet ad sementem et ad messem: benedicendoque nunc benedic. Vitam nostram gubernas. Benedic coronæ anni benignitatis tuæ²¹ propter pauperes populi tui, propter viduam et orphanum, propter peregrinum et advenam, et propter nos omnes sperantes in te, et invocantes nomen tuum sanctum; oculi enim omnium in te sperant, et tu das escam illorum in tempore opportuno²². Fac nobiscum secundum bonitatem tuam, qui das escam omni carni²³. Imple gaudio et letitia corda nostra, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundemus in omne opus bonum, ad faciendam voluntatem tuam sanctam.

B Populus: Kyrie, eleison.

Sacerdos: Memento, Domine, eorum qui pretiosa hæc dona tibi offerunt, et eorum a quibus, propter quos et per quos ea intulerunt, mercedemque coelestem illis omnibus tribue: quandoquidem, Domine, præceptum est unigeniti Filii tui, memoriæ sanctorum nos communicare. Etiam meminisse dignare, Domine eorum qui a sæculo tibi placuerunt, sanctorum Patrum, patriarcharum, apostolorum, prophetarum, prædicatorum, evangelistarum, martyrum, confessorum, et omnis spiritus iusti, qui in fide Christi consummatus est.

Præcipue vero sanctissimæ, gloriosissimæ, immaculatæ, benedictionibus cumulatae, Domine nostræ Deiparæ, et semper virginis Mariæ.

C Sancti gloriosi prophætæ præcursoris Baptistæ et martyris Joannis.

Sancti Stephani primi diaconorum et primi martyrum.

Et sancti beatique Patris nostri Marci apostoli et evangelistæ; et sancti Patris nostri Thaumaturgi Basilii.

Sancti N. cujus memoriam hodierna die celebramus, et omnis chori sanctorum tuorum, quorum precibus et intercessionibus etiam nostri miserere, et salva nos propter nomen tuum sanctum quod invocatum est super nos.

Diaconus legit diptycha.

Sacerdos secreto: Similiter memento, Domine, et omnium ex ordine sacerdotali qui pridem quieverunt, et eorum qui erant in statu sæculari. Præsta, omnium animas requiescere in sinibus sanctorum Patrum nostrorum Abraham, Isaac, et Jacob. Induc et congrega eos in locum herbidum, super aquam requietis, in paradiso voluptatis, unde fugit dolor, tristitia et gemitus, in splendore sanctorum tuorum.

681 Et post diptycha sacerdos dicit: Illis quidem, Domine, quorum animas accepisti, illic quietem tribue, eosque in regnum cælorum transferre dignare. Nos vero hic peregre habitantes, conserva in fide tua, et deduc nos ad regnum tuum, concedens

²¹ Psal. LXIV, 12. ²² Psal. CIII, 27, 28. ²³ Psal. CXXXV, 25.

nobis tuam pacem omni tempore, ut in hoc sicut et in omnibus, glorificetur, exaltetur, laudetur, benedicatur, et sanctificetur sanctissimum, gloriosum, et benedictum nomen tuum, cum Christo Jesu et sancto Spiritu.

Populus : Sicut erat.

Diaconus dicit : Descendite, diaconi.

Sacerdos : Pax omnibus.

Proœmium fractionis.

Iterum gratias agamus omnipotenti Deo Patri Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui etiam nunc nobis per gratiam suam præstitit, ut staremus in sancto loco isto, manusque levaremus, et ministraremus nomini sancto ejus. Illum igitur oremus, ut nos dignos efficiat communione et perceptione sanctorum ejus mysteriorum, immaculati corporis et pretiosi sanguinis Christi ejus, omnipotens Dominus et Deus noster.

Diaconus : Orate.

Sacerdos : Pax omnibus.

Oratio ad fractionem, S. Basilii.

Deus noster, Deus salvos faciendi²³, tu doce nos gratias agere digne pro beneficiis tuis, quæ præstitisti et præstas nobis semper. Tu es Deus noster, qui suscipis ista dona : munda nos ab omni inquinamento carnis et spiritus²⁴, et doce perficere sanctitatem in timore tuo, ut in puro testimonio conscientie nostræ suscipientes partem sanctificationum tuorum, uniamur sancto corpori et sanguini Christi tui, ea digne suscipientes. Teneamus Christum habitantem in cordibus nostris, et efficiamur templum sancti tui Spiritus. Ita, Deus noster, neminem ex nobis reum facias tremendorum tuorum istorum mysteriorum : neque infirma anima, aut corpore (simus), quod ex illis indigne participaverimus. Sed da nobis ad extremum usque vitæ spiritum digne suscipere spem sanctificationum tuarum, ad viaticum vitæ æternæ, ad defensionem acceptabilem coram timendo tribunali Christi tui, ut et nos cum omnibus sanctis qui a sæculo tibi placuerunt, stamus participes æternorum tuorum bonorum, quæ præparasti diligentibus te, Domine. Et fac nos dignos, Domine, ut cum fiducia, damnationis immunes, audeamus invocare te cœlestem Deum Patrem, et cære, etc.

Oratio alia ad fractionem.

Dominator Domine, Pater omnipotens, Deus magnus, æternus et mirabilis in gloria, qui custodis testamentum tuum et misericordiam tuam diligentibus te : qui dedisti nobis remissionem peccatorum per unigenitum Filium tuum, Dominum Deum et Salvatorem nostrum Jesum Christum. Vita⁶⁸² omnium, auxilium eorum qui ad te confugiant, et spes invocantium te : cui assistant millies millia et decies millies dena millia

ειρήνην διὰ παντός, ἵνα σου καὶ ἐν τούτῳ, καθὼς καὶ ἐν παντί, δοξασθῇ καὶ ὑψωθῇ καὶ ὁμνηθῇ καὶ εὐλογηθῇ καὶ ἁγιασθῇ τὸ πανάγιον καὶ ἐντιμον καὶ εὐλογημένον ὄνομα, σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι.

Ὁ λαὸς λέγει : Ὅπως ἦν.

Ὁ διάκονος λέγει : Κατέλθετε, οἱ διάκονοι.

Ὁ ἱερεὺς λέγει : Εἰρήνη πᾶσιν.

Προόμιον τῆς κλίσσεως.

Καὶ πάλιν εὐχαριστήσωμεν τῷ παντοκράτορι Θεῷ τῷ Πατρὶ Κυρίῳ δὲ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι νῦν κατηξίωσεν ἡμᾶς στήναι ἐν τῷ ἁγίῳ τόπῳ, καὶ ἐπάραι χεῖρας, καὶ λειτουργῆσαι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι. Αὐτὸν οὖν παρακαλέσωμεν, ὅπως καταξιώσῃ ἡμᾶς τῆς κοινωνίας καὶ μεταλήψεως τῶν ἁγίων αὐτοῦ μυστηρίων, τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ὁ παντοκράτωρ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν.

Ὁ διάκονος λέγει : Προσεύξαθε.

Ὁ ἱερεὺς λέγει : Εἰρήνη πᾶσιν.

Εὐχὴ τῆς κλίσσεως, τοῦ ἁγίου Βασιλείου.

Ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ Θεὸς τοῦ σῶζειν, σὺ ἡμᾶς διδάξον εὐχαριστεῖν ἀξίως τῶν εὐεργεσιῶν σου, ὧν ἐποίησας καὶ ποιεῖς ἀεὶ μεθ' ἡμῶν. Σὺ εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ προσδεξάμενος τὰ δῶρα ταῦτα : καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς μολύσμου σαρκὸς καὶ πνεύματος, καὶ διδάξον ἐπιτελεῖν ἀγωνισμὸν ἐν φόβῳ σου, ἵνα, ἐν καθαρῷ τῷ μαρτυρίῳ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν ὑποδεχόμενοι τὴν μερίδα τῶν ἁγιασμάτων σου, ἐνωθώμεν τῷ ἁγίῳ σώματι καὶ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, ὑποδεξάμενοι ταῦτα ἀξίως. Σχῶμεν τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ γενώμεθα ναὸς τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος. Ναί, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ μηδεὶς ἡμῶν ἐνοχὸν ποιήσης τῶν φρικτῶν σου τούτων μυστηρίων : μηδὲ ἀσθενεῖ ψυχῇ καὶ σώματι, ἐκ τοῦ ἀναξίως αὐτῶν μεταλαμβάνειν. Ἀλλὰ ὅς ἡμῖν μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμῶν ἀναπνοῆς ἀξίως ὑποδέχεσθαι τὴν ἐλπίδα τῶν ἁγιασμάτων σου, εἰς ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου, εἰς ἀπολογία ἐυπρόσδεκτον, τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ σου, ὅπου ἂν καὶ ἡμεῖς μετὰ ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων γενώμεθα μέτοχοι τῶν αἰωνίων σου ἀγαθῶν, ὧν ἡτοίμασας τοῖς ἀγαπῶσι σε, Κύριε. Καὶ καταξιώσων ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παρρησίας, ἀνατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι σε τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα, καὶ λέγειν, x. τ. λ.

Εὐχὴ ἄλλη τῆς κλίσσεως.

Δέσποτα Κύριε, παντοκράτωρ ὁ Θεὸς, ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος καὶ θαυμαστός ἐν δόξῃ : ὁ φυλάσσειν τὴν διαθήκην σου καὶ τὸ ἔλεός σου τοῖς ἀγαπῶσι σε : ὁ δοὺς ἡμῖν λύτρωσιν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ζωὴ τῶν ἀπάντων, ἡ βοήθεια τῶν πρὸς σε καταφευγόντων, καὶ ἐλπίς τῶν ἐπικαλουμένων σε : ᾧ παραστήκουσι χιλιαὶ χιλιάδες καὶ μύριαι μυριάδες ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων,

²³ Psal. LXVII, 21. ²⁴ II Cor. VII, 1.

χερουδὶμ καὶ σεραφίμ, καὶ πᾶσα τῶν οὐρανίων δυνάμεων πληθὺς. Ὁ ἁγιάσας τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου σου Πνεύματος· καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ τῶν κρυφίων καὶ φανερῶν ἡμῶν ἁμαρτημάτων· καὶ πᾶν διανόημα ἀπαρέσκειν τῇ ἀγαθότητι σου μακρὰν ἀπόστησόν ἀφ' ἡμῶν. Ἀγιάσον ἡμῶν τὰς ψυχὰς, τὰ σώματα, καὶ τὰ πνεύματα, τὰς συνειδήσεις, ὅπως ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, ψυχῇ πεποιησμένη, τολμῶμεν μετὰ παρρησίας ἄτερ φόβου ἐπικαλεῖσθαι σε τὸν ἐπουράνιον Θεόν, Πατέρα ἅγιον, καὶ λέγειν.

Εὐχὴ ἄλλη τῆς κλάσεως.

Τῆς υιοθεσίας τὴν χάριν ἡμῖν παρασχόμενος διὰ λουτροῦ παλιγγενείας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου, καὶ τὰ νῦν ἀξιώσον ἡμᾶς ἀνυποκρίτως, καθαρᾷ καρδίᾳ, συνειδότε πεπαρρησιασμένων, καὶ χεῖλεσιν ἀδιαπτῶτως ἐπικαλεῖσθαι σε, Ἀββᾶ ὁ Πατήρ, Ἰσα, τῆς ἐθνικῆς βαττολογίας καὶ Ἰουδαϊκῆς ἀπονοίας τὸ μάτζιον ἀποθέμενοι, ταπεινῇ, καὶ Χριστιανοῖς εὐπρεπῶς, ἐν φωνῇ, τῆς προσευχῆς ἀναφέρειν σοὶ τὴν ἰκετηρίαν, κατὰ τὴν σωτηριώδη τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ νομοθεσίαν ἰσχύσωμεν· καὶ ἁγιασμῶ ψυχῆς, σώματος τε καὶ πνεύματος, τὸν ἀκτιστόν τε καὶ ἀναρχόν καὶ ἀτελεύτητον τολμῶμεν ἀφόβως ἐπικαλεῖσθαι τὸν πάντων Δεσπότην ἐπουράνιον Θεόν, Πατέρα ἅγιον, καὶ λέγειν.

Ὁ λαὸς λέγει τὸ Πατήρ ἡμῶν· καὶ μετὰ τὸ Πατήρ ἡμῶν ὁ ἱερεὺς λέγει· Ναί, Πατήρ ἀγαθὲ καὶ φιλάγαθε, μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς τὸν πειρασμόν, μηδὲ κατακυριεύσῃς ἡμῶν πᾶσα ἀνομία· ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀπρεπῶν ἔργων, καὶ φανουμάτων, κινήσεων τε καὶ βλεμμάτων, καὶ ἁφῶν, καὶ τὸν μὲν πειραστὴν ἀπραχτόν ἀποδιώξον· ἐπιτιμήσον δὲ καὶ τοῖς ἐμφύτοις καὶ σωματικοῖς ἐν ἡμῖν κινήμασι· καὶ τὰς πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν ὁρμὰς καθολικὰς τε ὀλικῶς ἀφ' ἡμῶν ἀναγαίτισον, διὰ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος· Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν.

Εὐχὴ τῆς κεφαλοκλισίας.

Ὁ Θεός, οὗτος ἀγαπήσας ἡμᾶς, καὶ χαρισάμενος ἡμῖν τὸ τῆς υιοθεσίας ἀξίωμα, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν καὶ ἐσμεν [sic], κληρονόμοι μὲν σου τοῦ Πατρὸς, συγκληρονόμοι δὲ τοῦ Χριστοῦ σου. Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν τῶν ἐπικλινάντων σοὶ τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς· καὶ ἄγνισον ἡμῶν τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καθὼς ἄγνός ἐστιν ὁ μονογενὴς σου Υἱός, ὃν μέλλομεν υποδέξασθαι. Καὶ φευγέτω μὲν πορνεία καὶ ἀκάθαρτος λογισμὸς διὰ τὸν ἐκ Παρθένου γεννηθέντα Θεόν· τύφος δὲ καὶ ἀρχαῖον κακὸν ὑπερηφάνεια, τὸν δι' ἡμᾶς ἑαυτὸν ταπεινώσαντα· δειλία, τὸν παθόντα σαρκί, καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ στήσαντα τρόπαιον· κενοδοξία, τὸν βαπτισθέντα καὶ μαστιχθέντα, καὶ μὴ ἀποστρέψαντα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ αἰσχύνῃς ἐμπυσμάτων· φθόνος, καὶ φόβος, καὶ διχοστασία, καὶ μῖσος, τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἀφροντα

A sanctorum angelorum et archangelorum, cherabim atque seraphim, et omnis caelestium virtutum multitudo. Qui sanctificasti proposita dona ista per illapsum sanctissimi tui Spiritus: munda nos ab occultis et manifestis peccatis nostris, et omnem cogitationem, displicentem bonitati tuae, longe repelle a nobis. Sanctifica animas nostras, corpora, spiritus et conscientias, ut corde puro, et anima illuminata, audeamus cum fiducia, absque timore invocare te caelestem Deum, Patrem sanctum, et dicere, etc.

Alia oratio ad fractionem.

Qui adoptionis gratiam nobis largitus es per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, nunc etiam praesta ut absque simulatione, vel hypocrisi, corde puro, et conscientia fiducia plena, labiisque non titubantibus invocemus te, Abba Pater; utque ethnici multiloqui, simulque Judaicae stultitiae futilitatem abjicientes, humili voce quae Christianos deceat, orationis supplicationem tibi offerre, juxta salutarem unigeniti Filii tui institutionem valeamus: atque in sanctificatione animae, corporis et spiritus, increatum, sine principio et sine fine, audeamus inclamare omnium Dominum, caelestem Deum, Patrem sanctum, et dicere, etc.

Populus dicit orationem Dominicam: et ea dicta sacerdos dicit: Ita, Pater bone et boni amator, ne nos inducas in tentationem, neque dominetur nobis omnis iniquitas; sed libera nos ab indecentibus operibus, cogitationibus, motibus, aspectibus et tactibus, et tentatorem re infecta depelle: comprime etiam insitos nobis naturales motus, et perniciosos ad peccandum impetus omnino a nobis reprime: per Dominum Deum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, per quem et cum quo, etc.

Diaconus: Inclinate capita vestra.

Oratio inclinationis capitis.

Deus, qui tantopere dilexisti nos, ut concederes nobis adoptionis dignitatem, ut filii Dei voceremur et essemus²⁷, haeredes quidem tui, Patris, cohaeredes autem Christi tui²⁸. Inclina, Domine, aurem tuam, et audi nos inclinantes tibi capita nostra; et munda nostrum interiorem hominem, sicut purus est unigenitus Filius tuus, quem suscepturi sumus. Fugiat fornicatio et immunda cogitatio, per eum qui ex Virgine natus est Deum; vanitas et antiquum malum superbia, eum qui pro nobis humiliavit semetipsum: timiditas, eum qui passus est carne, et crucis tropaeum erexit; vana gloriatio, eum qui alapis et flagellis caesus est, nec avertit faciem suam ab opprobrio sputorum; 683 livor, homicidium, dissidium et odium, Agnum Dei qui tulit peccatum mundi; ira et

²⁷ Joan. iii, 1. ²⁸ Rom. viii, 17.

injuriarum memoria, eum qui affixit cruci chirographum debitorum; demones et diabolus, eum qui malignas potestates triumphavit, et tenebrarum principatus spoliavit. Omnis terrena cogitatio, eum qui ad coelos assumptus est: ut ita caste, purissimi mysterii participes fiamus, sanctificemurque in integrum, in anima, corpore et spiritu: concorporei, comparticipes, et uniformes effecti Christo tuo: impleaturque os nostrum laude, et labia nostra exultatione²², ut laudemus gloriam tuam, Patris, et unigeniti Filii tui aeterni, per quem, etc.

μονογενοῦς σου Υἱοῦ πρόβτος, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, κ. τ. λ.

Alia oratio sancti Basilii post Pater noster.

Quoniam tuum est regnum, tua est potentia et gloria Patris et Filii et Spiritus sancti, nunc, etc.

Diaconus: Inclinate capita vestra Deo.

Oratio inclinationis capitis.

Dominator Domine, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis²³, inclinantibus tibi capita sua benedic, eosque sanctifica, custodi, roborā, et virtute confirma. Ab omni opere male averte illos, et omni operi bono adjuuge illos, praestaque ut condemnationis immunes percipiant immaculata ista et vivifica mysteria ad remissionem peccatorum, ad Spiritus sancti communicationem, per gratiam, misericordias et beniguitatem, etc.

Alia apud Aegyptios ex Liturgia prae-sanctificationum apostoli Marci post perceptionem sanctorum mysteriorum.

Perfecta sunt beneficentiae tuae munera, quae sunt timenda et superbenedicta mysteria unigeniti Filii tui, Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Salutares ejus passionis confessi sumus, mortem ejus vivificam praedicavimus: sanctam ejus tertia die resurrectionem credidimus. Mysterium completum est. Gratias agimus tibi, Domine, Deus, Pater omnipotens, quoniam misericordia tua magna est super nos, et ea perfecisti nobis, in quae desiderant angeli prospicere. Supplicamus et rogamus bonitatem tuam, amator hominum, ut purifies nos omnes qui prosternimur coram te, uniasque tibi ipsi per participationem divinarum tuorum mysteriorum, efficiamurque repleti sancto tuo Spiritu, et firmiter stabili in tua recta fide. Repleamur desiderio dilectionis tuae verae, et glorificantes te ubique in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo, etc.

Diaconus: Attendamus Deo cum timore.

Sacerdos: Pax omnibus.

Dominator, Domine, Deus Pater omnipotens, qui

τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὀργὴ καὶ μνησιχαλία, τὸν προσηλωσάντα τῷ σταυρῷ τὸ τῶν ὀφλημάτων χειρόγραφον· δαίμονες καὶ διάβολος, τὸν τὰς πονηρὰς ἀρχὰς θριαμβεύσαντα, καὶ τὰς τοῦ σκότους ἐξουσίας ἀπεκδυσάμενον. Ἄπαν τὸ γεῶδες φρόνημα, τὸν ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοῦς· ἵνα οὕτω καθαρῶς τοῦ καθαρωτάτου μυστηρίου μετασχόμεν, καὶ ἀγιασθῶμεν ὁλοτελεῖ ψυχῇ, σώματι καὶ πνεύματι σύσσωμοι, καὶ συμμέτοχοι, καὶ σύμμορφοι γινόμενοι τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ πληρωθῶμεν τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, καὶ τὰ χεῖλη ἡμῶν ἀγαλλιάσεως, ὅπως ὑμνήσωμεν τὴν δόξαν σου τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ

Ἄλλη μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν, εἰς τὸν ἄγιον Βασιλέιον.

B

Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος λέγει: Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Θεῷ κλίνετε.

Εὐχὴ τῆς κεφαλοκλισίας.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, τοὺς ὑποκεκλιμένους σοὶ τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς εὐλόγησον, ἀγιάσον, φρούρησον, ἐχυρώσον, ἐνδυνάμωσον. Ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ ἀπόστησον, παντὶ δὲ ἔργῳ ἀγαθῷ συναΐσον, καὶ καταξίωσον ἀκατακρίτως μετασχεῖν τῶν ἀχράντων τούτων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, εἰς ἀφ᾽ ἑσθὶν ἁμαρτιῶν, εἰς Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ, κ. τ. λ.

Ἄλλη παρ' Αἰγυπτίους ἀπὸ τῶν προηγουμένων τοῦ ἀποστόλου Μάρκου μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν ἁγίων μυστηρίων.

Τελειωθέντα τῆς εὐεργεσίας τὰ χαρίσματα, ἀτιμὸς ἐστὶ φοβερά καὶ ὑπερευλογημένα μυστήρια τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὰ σωτηριώδη αὐτοῦ παθήματα ὡμολογήσαμεν, τὸν ζωοποιὸν αὐτοῦ θάνατον ἐκηρύξαμεν, τὴν ἁγίαν τριήμερον αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐπιστεύσαμεν. Τὸ μυστήριον τετέλεσται. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε, ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ ὁ παντοκράτωρ, ὅτι τὸ ἐλεός σου μέγα ἐφ' ἡμᾶς, καὶ καθήρεται ἡμῖν εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύβαι. Ἰκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν τὴν σὴν ἀγαθότητα, φιλάνθρωπε, ἵνα ἀγνίσῃς ἡμᾶς πάντας τοὺς προσπίπτοντάς σοι, καὶ ἐνώσης σαυτῇ διὰ τῆς μεταλήψεως τῶν θείων σου μυστηρίων. Γενώμεθα πεπληρωμένοι τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, καὶ ἐστηριγμένοι ἐν τῇ σῇ εὐθείᾳ πίστει. Πλησθυσάμεθα ἐν ἐπιποθέσει τῆς σῆς ἀγαπήσεως ἀληθοῦς, καὶ δοξολογούντες σε πάντοτε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος λέγει: Προσχωμέν Θεῷ μετὰ φόβου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει: Εἰρήνῃ πάνσιν.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ, ὁ παντοκρά-

²² Psal. cxxiv, 2. ²³ II Cor. i, 3.

τωρ, ὁ ἰώμενός ἡμῶν τὰς ψυχὰς, καὶ τὰ σώματα, καὶ τὰ πνεύματα. Σὺ, ὁ ἐντεταλμένος Πέτρον τῷ κορυφαίῳ τῶν ἁγίων σου μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, ἐκ τοῦ στόματος τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος αὐτῷ, « Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς· καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ ὃ ἐὰν δέσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐσόμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς οἱ δοῦλοι σου, πατέρες μου καὶ ἀδελφοί, ἱερεῖς καὶ λευῖται, καὶ πᾶς ὁ λαός σου ὁ πιστός, ὁ προσπίπτων ἐνώπιον τῆς ἁγίας σου δόξης ἐν τῇ ἁγίᾳ ὥρᾳ ταύτῃ, καὶ βαστάζων τὸν τίμιόν σου σταυρὸν, ἐσμέν πάντες λελυμένοι καὶ ἐλευθεροί ἐκ τοῦ ἡμοῦ στόματος τοῦ ἁμαρτωλοῦ, διὰ τοῦ παναγίου σου Πνεύματος, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρωποῦ. Θεέ, διὰ τὸν Υἱόν σου τὴν τοῦ κόσμου ἁμαρτίαν ἀράμενον, ἄρξαι τῆς ὑποδοχῆς τῆς μετανοίας τῶν δούλων σου ἐξ αὐτῶν, εἰς φῶς τῆς ἐπιγνώσεως, εἰς ἱλασμὸν ἁμαρτιῶν· ὅτι οὐ βούλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὥς τοῦ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν· σὺ γὰρ εἶ Κύριος, Κύριος ὁ Θεὸς οἰκτιρῶν καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός, ἀφαιρῶν ἀνομίας, καὶ ἀδικίας, καὶ ἁμαρτίας. Καὶ εἰ τί σοι ἡμάρτομεν εἴτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, ἄνεκ, ἄφεσι, συγχώρησον ἡμῖν, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Θεός. « Ἐάν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; Ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμὸς ἐστίν· » ὅτι οὐ εἶ ἱλασμὸς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὁ φωτισμὸς καὶ Σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Ὁ Θεός, πάντας ἡμᾶς ἐλευθέρωσον, καὶ ἅπαντα τὸν λαόν σου ἐλευθέρωσον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἀπαρνήσεως πάσης καὶ βλασφημίας, ἀπὸ πάσης ἁρᾶς καὶ κατάρας, μαγείας, φαρμακείας, εἰδωλολατρείας ἐπιόρκου, καὶ ἐπιορκίας· ἀπὸ ἀναθέματος καὶ καταθέματος, ἀπὸ χωρισμοῦ γενομένου, ἀπὸ βέλους πετομένου, ἀπὸ στεναγμοῦ δικαίων τε καὶ ἀδίκων, ἀπὸ πάσης ἀπαντήσεως αἰρετικῶν καὶ ἐθνικῶν. Χάριται ἡμῖν, Δέσποτα, νοῦν καὶ σύνεσιν, καὶ δύναμιν τοῦ φυγεῖν ἕως τέλους ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ τοῦ ἀντικειμένου, καὶ δὲς ἡμῖν τὸ ποιεῖν τὴν σὴν εὐαρέστησιν. Γράφον τὰ ὀνόματα ἡμῶν μετὰ παντὸς χοροῦ τῶν ἁγίων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, κ. τ. λ.

Ὁ ἱερεὺς ὁψοῖ τὸ σπουδικόν, καὶ ἐκφωνήσῃ·
Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Ὁ λαὸς λέγει· Κύριε, ἐλέησον. γ.

Εἰς Πατὴρ ἅγιος, εἰς Υἱὸς ἅγιος, ἐν Πνεύμα ἁγίῳ. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ὁ λαὸς λέγει· Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ λαὸς λέγει· Ἀμήν.

¹ Matth. xvi, 18. ² Ezech. xiii, 23. ³ Psal. lxxxv, 15. ⁴ Psal. cxxix, 3, 4.

A sanas animas nostras, corpora et spiritus. Tu es qui præcepisti Petro principi sanctorum tuorum discipulorum et apostolorum, ex ore unigeniti Filii tui Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi dicentis ei; « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ⁶⁸⁴ Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam: et dabo tibi claves regni cælorum: et quodcunque ligaveris super terram erit ligatum in cælis: et quodcunque solveris super terram erit solutum in cælis ». Si mus igitur omnes servi tui, patres mei et fratres, sacerdotes et levitæ, omnisque populus tuus fidelis, prostratus coram sancta gloria tua in hac hora sancta, ferens simul pretiosam tuam crucem, simus omnes soluti et liberi ex ore mei peccatoris, per sanctum tuum Spiritum bonum et benignum. Deus, per Filium tuum qui tulit peccatum mundi, incipe susceptionem pœnitentiæ servorum tuorum ab ipsis, ad lucem agnitionis, ad propitiationem peccatorum, quia non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat ⁴²; tu es enim Dominus; Dominus Deus miserator et misericors, patiens et multæ misericordiæ et verax ⁴³, auferens injustitias, iniquitates, et peccata. Quod si quidquam peccaverimus tibi verbo aut opere, remitte, dimitte et parce nobis, tanquam bonus et benignus Deus. « Si enim iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? Quia apud te propitiatio est ⁴⁴; » quia tu es propitiatio peccatorum nostrorum, illuminatio et Salvator animarum nostrarum. Deus, nos omnes libera, et omnem populum tuum libera ab omni peccato, abnegatione omni et blasphemia, ab omni maledictione et execratione, magia, veneficio, idololatria perjura, perjuria, ab anathemate, et dirarum imprecatione, a dissidio formato, a sagitta volante, a lamento justorum et iniquorum, ab omni occursum hæreticorum et ethnicorum. Concede nobis, Domine, mentem, prudentiam et virtutem ad fugiendum usque in finem ab omni opere malo adversarii, et da nobis ut faciamus semper quod tibi placitum est. Scribe nomina nostra cum omni choro sanctorum tuorum in regno cælorum, in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo, etc.

D Sacerdos elevat σπουδικόν: hoc est, majorem Hostiæ partem, et voce elevata clamat: Sancta sanctis.

Populus: Kyrie eleison. *ter.*

Unus Pater sanctus, unus Filius sanctus, unus Spiritus sanctus. Amen.

Sacerdos: Dominus cum omnibus vobis

Populus: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos: Benedictus Dominus in sæcula.

Populus: Amen.

Sacerdos : Pax omnibus.

Populus : Et cum spiritu tuo.

Sacerdos dicit confessionem : Corpus sanctum, et sanguis pretiosus verus Jesu Christi Filii Dei. Amen.

Populus : Amen.

Sanctum, pretiosum corpus, et sanguis verus Jesu Christi Filii Dei. Amen.

Populus : Amen.

685 Corpus et sanguis Emmanuelis Dei nostri, hoc est vere. Amen.

Populus : Amen.

Credo, credo, credo, et confiteor usque ad ultimum spiritum, quod sit ipsa caro vivifica unigeniti Filii tui, Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Accepit ipsam ex sancta Domina nostra, Deipara et semper virgine Maria : et fecit illam unam cum divinitate sua, non mistione, confusione, aut alteratione. Confessus quoque est sub Pontio Pilato præclaram confessionem : tradiditque pro nobis omnibus ipsam carnem super lignum crucis sanctæ, voluntate sua. Vere credo, quod ejus divinitas nunquam omnino separata est ab ejus humanitate, non momento, aut in ictu oculi. Tradidit ipsam ad liberationem, et ad remissionem peccatorum, et vitam æternam illis qui ex ea participant. Credo eam ipsam vere esse.

Populus : Amen.

Diaconus : In pace et charitate, etc.

Sacerdos elevata voce : Per quem et cum quo te decet omnis gloria, honor et adoratio, Patri et Spiritui sancto, nunc, etc.

Sacerdos dicit psalmum **x** et orationem ad communionem dici convenientem.

Diaconus : Congregamini et intrate, diaconi, cum modestia.

Oratio gratiarum actionis, post perceptionem sanctorum mysteriorum.

Diaconus : Ad orationem state.

Sacerdos : Pax omnibus.

Populus : Et cum spiritu tuo.

Diaconus : Orate pro, etc.

Populus : Kyrie, eleison.

Sacerdos dicit hanc orationem : Impletum est gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione ⁴⁵, ob perceptionem sanctorum tuorum mysteriorum, Domine. Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, ea preparasti, Deus, diligentibus nomen sanctum tuum ⁴⁶, et revelasti ea parvulis Ecclesiæ sanctæ tuæ. Ita, Pater, quia sic fuit beneplacitum ante te ⁴⁷. Benedictus es, o Deus, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.

Diaconus : Inclinate capita vestra.

A *Ὁ ἱερεὺς λέγει* : Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαὸς λέγει : Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν ὁμολογίαν : Σῶμα ἁγίον, καὶ αἷμα τίμιον ἀληθινὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν.

Ὁ λαὸς λέγει : Ἀμήν.

Ἅγιον, τίμιον σῶμα, καὶ αἷμα ἀληθινὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν.

Ὁ λαὸς λέγει : Ἀμήν.

Σῶμα καὶ αἷμα Ἐμμανουὴλ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦτο ἐστὶν ἀληθὺς. Ἀμήν.

Ὁ λαὸς λέγει : Ἀμήν.

Πιστεύω, πιστεύω, πιστεύω, καὶ ὁμολογῶ ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ σὰρξ ζωοποιὸς τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἔλαβεν αὐτὴν ἐκ τῆς ἁγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἐποίησεν αὐτὴν μίαν σὺν τῇ θεότητι αὐτοῦ, μὴ ἐν μίξει, μηδὲ ἐν φυρμῷ, μηδὲ ἐν ἀλλοιώσει. Καὶ ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν· καὶ παρέδωκεν αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ τοῦ ἁγίου ἐν τῷ θαλήματι αὐτοῦ. Ἀληθῶς πιστεύω, ὅτι θεότης αὐτοῦ οὐδ' οὐ μὴδέποτε χωριθεῖσα ἐξ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἐν ἀτόμῳ, οὐδὲ ἐν ῥήπῃ ὀφθαλμοῦ. Μετέδωκεν αὐτὴν εἰς λύτρωσιν, καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτῆς μεταλαμβάνουσι. Πιστεύω, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἀληθὺς. Ἀμήν.

Ὁ λαὸς λέγει : Ἀμήν.

C *Ὁ διάκονος λέγει* : Ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνήσει : Δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, x. t. l.

Ὁ ἱερεὺς λέγει ψαλμὸν **γ'** καὶ τὸ κοινωρικὸν τῇ ἡμέρᾳ.

Ὁ διάκονος λέγει : Συνάχθετε καὶ εἰσελθετε, οἱ διάκονοι, μετ' εὐλαβείας.

Εὐχὴ εὐχαριστίας μετὰ τὴν μετέληψιν τῶν ἁγίων μυστηρίων.

Ὁ διάκονος λέγει : Ἐπὶ προσευχῇ στάθητε.

Ὁ ἱερεὺς λέγει : Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαὸς λέγει : Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ διάκονος λέγει : Προσεύξασθε ὑπὲρ τῆς, x. t. l.

Ὁ λαὸς λέγει : Κύριε, ἐλέησον.

D *Ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην* : Ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν, καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀγαλλιᾶσεως, ἐπὶ τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, Κύριε. Ἄ ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδε, καὶ ὄς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἠτοίμασας, ὁ Θεός, τοῖς ἀγαπῶσι τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ τοῖς νηπίοις τῆς ἁγίας σου Ἐκκλησίας. Ναί, ὁ Πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἐμπροσθέν σου. Εὐλογητὸς εἰ, ὁ Θεός, ὁ Πατήρ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ, x. t. l.

Ὁ διάκονος λέγει : Τὰς κεφαλὰς.

⁴⁵ Psal cxxv, 2. ⁴⁶ I Cor. ii, 9. ⁴⁷ Luc. x, 21.

Εὐχή τῆς κεφαλολογίας.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεός, ὁ Πατήρ ὁ παντοκράτωρ, ὁ ποιῶν ἑλεος εἰς χιλιάδας, τοῖς ἐπικαλουμένοις σε ἐν ἀληθείᾳ, ἐπέθε οὐρανὸν ἐν μέλει προσώπῳ, καὶ γαλήνῳ ὅμματι ἐπὶ τοὺς δούλους σου· σοὶ γὰρ ἐκλιναν τοὺς ἑαυτῶν ἀγκύνας τῶν καρδιῶν, ἀπεκδεχόμενοι τὸ παρὰ σοῦ μέγα καὶ πλουσίον ἑλεος, τὸ παρὰ σοῦ ἑλέους καὶ εὐλογίας λαβεῖν. Εὐλόγησον αὐτοὺς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ· ἁγιάσον αὐτοὺς ἐν τῷ Πνεύματι σου τῷ ἁγίῳ. Ἀγγελον εἰρηνικὸν τῇ ἐκάστῃ ἡμῶν ζωῇ παρακατάστησον, φρουροῦντα, διατηροῦντα, διαφυλάσσοντα, φωτίζοντα, ὁδηγοῦντα ἡμᾶς εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Ἀλλὰ ἑλεῶν ἐλέησον, καὶ οἰκτεῖρων σῶσον, οἰκτεῖρήσων· καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἑλεός σου. Τὴν δὲ ἁγίαν ἡμέραν ταύτην καὶ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁδὸς ἡμῖν, Κύριε ὁ Θεός, ἀναμαρτήτως διελεῖν, μετὰ πάσης χαρᾶς, ὑγείας, εἰρήνης, σωτηρίας, εὐεργεσίας, παντὸς ἁγιασμοῦ, καὶ τοῦ σου φόβου ἐπιτελέσαι, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπία τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, καὶ δεδοξασμένος σὺν Πνεύματι ἁγίῳ.

Εὐχή τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τῶν ἁγίων νηστειῶν.

Δέσποτα Κύριε παντοκράτωρ, ὁ πᾶσαν κτίσιν ἐν σοφίᾳ δημιουργήσας· ὁ διὰ τὴν ἁπατόν σου πρόνοιαν καὶ πολλὴν ἀγαθότητα ἀγαθῶν ἡμᾶς εἰς τὰς παντὶς ἡμέρας ταύτας, πρὸς καθαρισμόν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἐγκράτειαν παθῶν, πρὸς ἐλπίδα ἀναστάσεως· ὁ διὰ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν πλάκας χειρὶσας, τὰ θεογάρκτα γράμματα, τῷ θεράποντι σου Μωσῇ· παράσχου καὶ ἡμῖν, ἀγαθὲ, τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν, τὸν ὁρόμον τῆς νηστείας ἐκτελέσαι· τὴν πίστιν ἀδιάρητον τηρῆσαι· τὰς κεφαλὰς τῶν ἀσάτων δρακόντων συνθλάσαι, νικητὰς τε τῆς ἁμαρτίας ἀναφανῆσαι, καὶ ἀκατακρίτως φθάσαι καὶ προσκυνησαί τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν· ὅτι ἅγιον ὑπάρχει τὸ ὄνομά σου τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν, κ. τ. λ.

Εὐχή τῆς ἀπολύσεως, εἰς τὴν χειροθεσίαν.

Τοῖς δούλοις σου, Κύριε, τοῖς ὁμοῦσί τε καὶ προσκαλουμένοις σε γενεῷ, καὶ διόδουσιν βοηθῶν αὐτοῖς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ· Ἀνάστησον τὰς ἑαυτῶν καρδίας ἀπὸ τῶν τῆς γῆς ἀτόπων λογισμῶν. Δώρησαι αὐτοῖς τοῦ ζῆν αὐτοὺς, καὶ φρονεῖν τὰ τῶν ζώντων, καὶ συνιέναι τὰ σά. Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε, Κύριε, καὶ ἀγιάζων τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας, σῶσον τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, τὸ πλῆρωμα τῆς Ἐκκλησίας σου φύλαξον. Ἀγιάσον τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐκρίτειαν τοῦ οἴκου σου. Σὺ αὐτοὺς ἀντιδόξασον τῇ θεϊκῇ σου δυνάμει, καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς, ὁ Θεός, τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σοὶ.

Τοὺς νοσοῦντας θεράπευσον.

Τοὺς ἀποδημήσαντας εἰρήνευσον.

Τοὺς ἀέρας ἐγκρασον.

Καὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς εὐλόγησον. Εἰρήνην τῷ κόσμῳ σου δώρησαι, ταῖς Ἐκκλησίαις σου, τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν, τῷ στρατῷ, καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου.

^α Psal. cxiiv, 18.

A

Oratio inclinationis capitis.

Dominator Domine, Deus, Pater omnipotens, qui facis misericordiam in millia, invocantibus te in veritate ^α, respice de caelo facie benigna, et oculo sereno super servos tuos: tibi enim inclinaverunt colla cordium sua, expectantes a te magnam et divitem misericordiam, et a te misericordiam et benedictionem consequi. Benedic eos omni benedictione **686** spirituali: sanctifica eos in Spiritu tuo sancto. Angelum pacis eum uniuscujusque nostrum vitae praecipe, custodientem, servantem, protegentem, illuminantem, dirigentem nos ad omne opus bonum. Miserans miserere, et clementer salva et miserere; in eternum est misericordia tua. Sanctam etiam hanc diem, omnesque dies vitae nostrae, da nobis, Domine Deus, absque peccato transigere, cum omni gaudio, sanitate, pace, salute, beneficiis, sanctimonisque omni, et tuo timore perficere, per gratiam, miserationes et benignitatem Christi Jesu, cum quo benedictus es et glorificatus cum Spiritu sancto.

Oratio dicenda per dies quadragesimales sancti jejunii.

Dominator Domine omnipotens, qui creaturam omnem in sapientia condidisti: qui per ineffabilem tuam providentiam et multiplicem bonitatem adduxisti nos ad venerabiles dies istos, in purificationem animarum et corporum, passionum coercionem, et spem resurrectionis; qui per quadraginta dies tabulas divinis characteribus inscriptas dedisti servo tuo Moysi; concede etiam nobis, o bone, certamen praeclarum, cursum jejunii perficere, fidem indivisam servare: capita draconum invisibilibus contere, victoresque peccati renuntiari, et damnationis immunes pervenire ad adorandam sacram resurrectionem: quoniam sanctum est nomen tuum Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc, etc.

Oratio dimissionis, ad manuum impositionem.

Adesto, Domine, servis tuis, laudantibus et invocantibus te, et deduc eos, auxilium praestans, in omni opere bono. Erige corda eorum a terrenis omnibus absurdis cogitationibus. Da illis vivere et sapere quae vivos decent, et tua intellectu percipere. Qui benedixis benedicentes te, Domine, et sanctificas eos qui in te confidunt, salva populum tuum, et benedic hereditati tuae; et custodi Ecclesiam tuam plenitudinem. Sanctifica diligentes decorem domus tuae. Tu eis gloriam retribue per divinam potentiam tuam, et ne derelinquas nos, Deus, sperantes in te.

Ægrotos sana.

Peregrinantibus pacem tribue.

Aeres tempera.

Et fructibus terrae benedic. Da pacem mundo tuo, Ecclesiis tuis, sacerdotibus, regibus nostris, exercitui et omni populo tuo.

Defunctis requiem præsta : eorumque qui dona A obtulerunt, et pro quibus obtulerunt, memor esto.

Eos qui in quacunq[ue] tribulatione et angustia sunt, salva.

Et nobis gratiam tuam mitte. In Trinitatis fide nos usque ad ultimum vitæ nostræ spiritum percipere, quoniam omne datum bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a te Patre luminum⁴⁴. Et tibi gloriam, gratiarum actionem et adorationem mittimus, **687** Patri, et unigenito Filio tuo, et Spiritui sancto tuo, nunc, etc.

Diaconus : Gratia Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi cum omnibus vobis⁴⁵. Ite in pace.

Populus : Kyrie, eleison (bis). Domine. benedic. B Amen.

Sacerdos dicit benedictionem dimissionis.

Diaconus : Iterum, ite in pace.

Diaconi dicunt : Iterum salvatus. Domine, benedic. Amen.

Sacerdos dicit orationem dimissionis diaconorum.

Postquam perfecimus sacram liturgiam, sicut jussi sumus, Domine, et perceptione sanctorum immaculatorum, immortalium, coelestium et tremendorum mysteriorum digni facti sumus, imus de virtute in virtutem nos peccatores et indigni servi tui, digni facti ministrandi altari sancto tuo, qui tibi obtulimus incruentum sacrificium, imma- C culatum corpus et pretiosum sanguinem magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi : ad gloriam tuam, Patris sine principio, ipsiusque unigeniti Filii tui, et Spiritus sancti, boni, vivificantis et consubstantialis tibi. Oramus ut ad dexteram tuam consistere mereamur in die tua timenda et justa, per intercessionem et supplicationes gloriosissimæ dominæ nostræ Deiparæ semperque virginis Mariæ, et omnium sanctorum tuorum, quoniam benedictus es nunc, etc.

Explicit in pace divina Liturgia sancti Patris nostri Thaumaturgi Basilii.

Sciendum est quod, Impletum est gaudio os nostrum, non dicit sacerdos feria quinta majori, sed illius orationis loco dicit :

Gratias agimus tibi, Domine hominum amator, benefactor animarum nostrarum, qui die huic hodierno simili dignos fecisti nos coelestium et immortalium mysteriorum, quæ oculus non vidit, usque ad finem.

⁴⁴ Jac. i, 47. ⁴⁵ II Cor. xiii, 13.

Τοὺς προκοιμηθέντας ἀναπαύσον· τῶν προσενηγάντων τὰ δῶρα, καὶ δι' ὧν προσήγαγον, μνημόνευσον.

Τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ὄντας σῶσον.

Καὶ ἡμῖν τὴν χάριν σου ἐξαπόστειλον· ἐν τριαδικῇ πίστει ἕως ἐσχάτης ἡμῶν ἀναπνοῆς ἡμᾶς τελείωσον· ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἀνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἐκ σοῦ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων. Καὶ σοὶ τὴν δόξαν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν προσκύνῃσιν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι· νῦν, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος λέγει· Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

Ὁ λαὸς λέγει· Κύριε, ἐλέησον. β'. Κύριε, εὐλόγησον. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐλογίαν τῆς ἀπολύσεως.

Ὁ διάκονος λέγει· Καὶ πάλιν πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

Οἱ διάκονοι λέγουσι· Καὶ πάλιν σωθεῖς. Κύριε, εὐλόγησον. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει εὐχὴν τῆς ἀπολύσεως τῶν διακόνων.

Τελέσαντες τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, καθὼς προστάχθημεν, Κύριε, καὶ τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγίων, ἀχράντων, καὶ ἐπουρανίων φρικτῶν μυστηρίων καταξιοθέντες, ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν πορεύμεθα ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δοῦλοι σου, οἱ καταξιοθέντες λειτουργεῖν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ πρόσενηγόντες σοὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, τὸ ἀχραντὸν σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς δόξαν σου τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, καὶ αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ζωοποιοῦ καὶ σοὶ ὁμοουσίῳ. Αἰτούμεθα τυχεῖν καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν σου παραστάσεως, ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου τῇ φοβερᾷ καὶ δικαίᾳ, διὰ τῶν πρεσβειῶν καὶ ἱκεσιῶν τῆς ὑπερενδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου, ὅτι εὐλογητὸς εἰ νῦν, κ. τ. λ.

Ἐτελειώθη ἐν εἰρήνῃ ἡ θεία λειτουργία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὶς ἡμῶν τοῦ θανματοῦργου Βασιλεῖου.

Δέον εἶδέναι, ὅτι τὸ, Ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν, οὐ λέγει ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ε' τῇ μεγάλῃ, ἀλλ' ἔρει ἀντὶ τοῦ, Ἐπλήσθη.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Δέσποτα φιλόθρωπε, εὐεργέτα τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὃ καὶ ὥς ἐν τῇ παρουσίᾳ σήμερον ἡμέρᾳ καταξιώσας ἡμᾶς τῶν ἐπουρανίων σου καὶ ἀθανάτων μυστηρίων, ἃ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, ἕως εἰς τέλος.

LITURGIA

S. BASILII EX COPTICO CONVERSA.

688 ORATIO PRÆPARATIONIS.

Domine, qui nosti corda omnium⁸⁸, sancto et in sanctis requiescens, solus sine peccato, et potens ad remissionem peccatorum concedendam. Tu, Domine, scis indignitatem meam, meque minus præparatum, nec sufficienter dispositum, ut accedam ad ministerium hoc tuum sanctum. Sed nec tanta mihi confidentia est, ut accedam, et aperiā os meum coram gloria tua sancta; sed secundum multitudinem clementiæ tuæ, ignosce mihi peccatori, et concede mihi ut inveniam gratiam et misericordiam in hac hora; et mitte mihi virtutem ex alto⁸⁹, ut incipiam et præparer, perficiamque, sicut tibi placitum est, ministerium tuum sanctum, secundum beneplacitum voluntatis tuæ, cum odoribus thuris. Ita, Domine, esto nobiscum, esto socius operis nostri; benedic nobis; tu es enim remissio peccatorum nostrorum, lux animarum nostrarum, vita, fortitudo, et fiducia nostra; tu es ipse cui sursum mittimus laudem, gloriam et adorationem, Pater, Fili et Spiritus sancte, nunc et semper et usque in sæcula sæculorum omnium. Amen.

Oratio postquam præparatum fuerit altare.

Sacerdos. Tu, Domine, docuisti nos magnum hoc mysterium salutis; tu vocasti nos abjectos et indignos servos tuos, ut essemus ministri altaris tui sancti. Tu, Domine, effice nos dignos, per virtutem Spiritus tui sancti, ut hoc ministerium perficiamus, ita ut non incidamus in iudicium coram gloria tua magna, et offeramus tibi sacrificium hoc benedictionis, gloriamque et magnificentiam per illud, in sancto tuo. Deus gratiæ largitor, et salutis mandator, qui omnia in omnibus operaris, da nobis ut sacrificium nostrum coram te acceptum sit, pro peccatis meis, et pro insipientiis plebis tuæ, quia purum est, sicut donum Spiritus tui sancti, in Christo Jesu Domino nostro, per quem te decet gloria et honor, cum ipso, et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Oratio gratiarum actionis.

Sacerdos. Gratiam agamus honorum auctori misericordiae, Deo Patri Domini Dei et Salvatoris nostri

A Jesu Christi, quia ipse protexit nos, adjuvit et servavit nos, suscepitque nos ad se, misertus est nostri, perduxitque nos ad hanc horam. Ipsum nunc precemur, ut custodiat nos hoc sancto die et omnibus diebus vitæ nostræ, in omni pace, omnipotens Dominus Deus noster.

Diaconus. (90) Ad adorationem state.

Sacerdos. Domine Deus omnipotens, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, gratias agimus tibi de omnibus, et propter omnia, et in omnibus, quia protexisti nos, adjuvisti nos, conservasti nos, suscepisti nos ad te, et misertus es nostri, auxilium dedisti nobis, et ad hanc horam nos perduxisti.

Diaconus. Orate ut Deus misereatur nostri.

B Sacerdos. Eapropter petimus et obsecramus bonitatem tuam, o amator hominum, ut concedas nobis hunc diem sanctum et omnes dies vitæ nostræ in pace cum timore tuo transigere. Omnem invidiam, omnem tentationem, omnem operationem Satanae et consilium hominum improborum, impetumque hostium tam occulorum quam manifestorum; depelle a nobis, ab omni populo tuo et ab hoc loco sancto; quæ autem bona, quæ placita sunt, nobis jube. Tu enim ipse es, qui dedisti nobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, omnemque virtutem inimici⁹¹. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo⁹², per gratiam et misericordiam amoreque erga homines Filii tui unigeniti, Domini Dei et Salvatoris nostri C Jesu Christi, per quem tibi debetur honor, gloria et imperium, cum ipso; et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Oratio oblationis sive propositionis panis et calicis.

(91) Domine Jesu Christe, Fili unigenite, Verbum Dei Patris, eique consubstantiale, et coeternum et Spiritui sancto: tu es panis vivus, qui descendisti de cælo, et prævenisti nos, impendisti que animam tuam perfectam et absque vitio, pro vita mundi (92): rogamus obsecramusque bonitatem tuam, o amator hominum, ostende faciem tuam super hunc panem, et super hunc calicem, quos super mensam hanc tuam sacerdotalem posuimus (93): benedic eos ꝑ,

⁸⁸ Act. i, 24. ⁸⁹ Luc. xxiv, 49. ⁹⁰ Luc. x, 19. ⁹¹ Matth. vi, 13.

(90) Προσέβη. σθε.

(91) Al. Cod. Qui antiquitus factus es agnus absque macula, pro vita mundi.

(92) Interea panem et calicem manu designat sacerdos.

(93) Ter signat crucē.

sanctifica eos †, et consecra eos † : transfer eos, A ita ut panis quidem hic, fiat corpus tuum sanctum, et hoc mistum in hoc calice, sanguis tuus pretiosus, ut sint nobis omnibus praesidium, medicina, salus animarum, corporum, spirituumque; quia tu es Deus noster, tibi que debetur laus et potestas, cum Patre tuo bono, et Spiritu vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper, et in omnia saecula saeculorum. Amen.

Tunc operiet sacerdos discum et calicem, utrumque integumento suo, et omnia majori velo teget; tum osculabitur altare, conversusque ad ipsius latus australe, adorabit Deum et osculabitur altare. Tum circuitu peracto, descendet coram altari, pronuntiabitque absolutionem super ministros sedentes coram eo. Quod si adsit ipsi sacerdos socius, ipse pronuntiabit absolutionem.

Oratio absolutionis ad Filium.

Domine Jesu Christe, Fili unigenite, et Verbum Dei Patris, qui dirupisti omnia vincula peccatorum nostrorum passione tua salutari et vivifica, qui inspiravisti in faciem discipulorum tuorum, apostolorumque sanctorum, dicens eis : « Accipite Spiritum sanctum; quorum remisieritis peccata, remittuntur eis, et 689 quorum retinueritis, retenta sunt »; tu etiamnum, Domine, per apostolos tuos sanctos, eos elegisti qui sacerdotio semper in Ecclesia tua sancta fungerentur, ut relaxarent peccata super terram, ligarentque et solverent omnia iniquitatis vincula. Rogamus obsecramusque bonitatem tuam, o amator hominum, pro servis tuis, patribus meis, fratribus meis, et infirmitate mea, qui capita sua coram gloria tua sancta inclinant : praesta nobis misericordiam tuam, et solve omnia vincula peccatorum nostrorum. Quod si adversum te peccaverimus prudenter vel imprudenter, vel cordis durtia, opere aut verbo, aut pusillanimitate, tu, Domine, qui nosti humanam imbecillitatem, tanquam bonus et hominum amator, Deus, concede nobis remissionem peccatorum nostrorum; benedic nos et purifica nos, absolveque nos et omnem populum tuum; imple nos timore tuo, et dirige nos ad voluntatem tuam sanctam et bonam, quia tu es Deus noster, et tibi debetur gloria, honor et potestas, cum Patre tuo bono, et Spiritu tuo sancto, nunc, etc. Servi tui hodie in ministerio constituti, sacerdos, diaconus et clerus, omnis populus et infirmitas mea, absoluti sint ex ore sanctae Trinitatis, Patris, Filii et Spiritus sancti, et ex ore unice, solius, sanctae, catholicae et apostolicae Ecclesiae; ex ore duodecim apostolorum, et ex ore contemplativi evangelistae Marci apostoli et martyris, ut etiam patriarchae sancti Severi, et doctoris nostri sancti Dioscori, sancti Joannis Chrysostomi, sancti Cyrilli, sancti Basilii, et sancti Gregorii, necnon ex ore trecentorum decem et octo Nicæae congregato-

rum, et centum quinquaginta qui Constantinopoli, centum qui Ephesi : ut etiam ex ore venerandi Patris nostri archiepiscopi Anba N. ejusque in ministerio apostolico consortis, venerandique Patris episcopi Anba N. et ex ore humilitatis meae, qui peccator sum, quia benedictum et gloria plenum est nomen sanctum tuum, Pater, Fili, et Spiritus sancte, nunc et semper, etc.

Oratio thuris.

Osculabitur sacerdos caput sacerdotis ministrantis. Quodsi fuerit cum eo socius, osculabitur gradus altaris, ascendensque osculabitur altare, et accipiet naviculam thuris, et adolebit incensum. Ordinem qui de incenso vespertino scriptus est observabunt, quin- B quies adolendo, et his peractis dicet sacerdos orationem sequentem.

Deus aeternus, absque principio et fine, magnus in praeceptis tuis et potens in operibus tuis : qui es ubique, et in omnibus : esto nobiscum peccatoribus, Domine, in hac hora : consiste in medio omnium nostrum, purifica corda nostra, et sanctifica animas nostras : munda nos ab omnibus peccatis quae commisimus, voluntarie aut involuntarie. Concede nobis, ut offeramus coram te sacrificia rationabilia, sacrificia benedictionis, et incensum spirituale.

Ingrediaturs intra velum, in locum Sancti sanctorum.

Rogamus te, Deus noster. Memento, Domine, pacis unius tuae, et unice sanctae catholicae et apostolicae Ecclesiae. Memento, Domine, beati Patris nostri et venerandi archiepiscopi papae Anba N. et Patris nostri episcopi Anba N. Memento, Domine, congregationum nostrarum, et eis benedic; fac ut sint absque impedimento, et perturbatione, ut celebremus eas juxta sanctam et beatam voluntatem tuam, domos orationis, domos mundationis, domos sanctitatis, domos benedictionis. Concede ut illas possideamus, Domine, nos, et servi tui, qui nobis usque in aeternum successuri sunt. Exsurge, Domine Deus, et dissipentur inimici tui, et fugiant a facie tua omnes qui oderunt nomen tuum sanctum 690. Et populus tuus fruatur benedictionibus millies millenis et decies millies millenis, perficientique voluntatem tuam, per gratiam, clementiam, amoremque erga homines Filii tui unigeniti Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem, etc.

Circuibit altare cum incenso semel, osculabitur illud, descendetque laevo pede; versus orientem stabit e regione altaris, adolebitque thus ter, eadem dicens, quae prius; tum patriarcham, si adsit, incensabit seorsim ab aliis; quodsi absuerit, dabit incensum sacerdotibus, non aliis. Deinde prostrationem faciet : cumque lecta fuerit Epistola Pauli Coptice, dicet orationem sequentem secreto. Si fuerit cum eo

689 Joan. xx. 22. 690 Psal. lxxvii. 2.

sacerdos socius, is eam recitabit. Diaconus leget A Epistolam Coptice, et deinde Arabice, ut etiam Catholicon, sive lectionem ex Epistolis Catholicis. Hic adoletur incensum ter circum altare a sacerdote celebrante.

Oratio post Apostoli seu Paulinæ Epistolæ lectionem.

Sacerdos. Domine, scientiæ et sapientiæ largitor, qui ea revelas quæ profundis tenebris abscondita sunt: qui potestate magna rationem hominibus indidisti: qui bonitate tua vocasti Paulum, cum fuisset aliquando persecutor, ut esset vas electum, et in eo complacui, ut fieret apostolus, annuntiator et prædicator Evangelii regni tui, Jesu Christe Deus noster. Te nunc etiam, bone, et hominum amator, deprecamur, ut des nobis et omni populo tuo mentem ab omni distractione liberam, intellectumque purum, ut discamus et intelligamus, quanta sit utilitas doctrinæ tuæ sanctæ, quæ ad nos illius ministerio pervenit. Et quemadmodum similis tibi fuit, o auctor vitæ, ita nos pariter dignos effice, ut in opere et fide similes illi simus, glorificemusque nomen tuum sanctum, gloriemurque in cruce tua omni tempore. Tuque es cui honorem, gloriam, potentiam et adorationem referimus, cum Patre tuo bono et Spiritu sancto, nunc et semper, etc.

Tum unus diaconorum leget Catholicon Coptice et Arabice, et postquam lectum fuerit Coptice, dicet sacerdos celebrans hanc orationem: quod si C patriarcha ipse sacra faciat, dicet eam sacerdos.

Oratio post Catholicon.

Sacerdos. Domine Deus, qui per sanctos apostolos tuos manifestasti nobis mysterium Evangelii gloriæ Christi tui⁶⁹, et 690 dedisti illis secundum magnitudinem doni infiniti gratiæ tuæ, prædicare toti mundo abundantiam investigabilis misericordiæ tuæ; rogamus te, Domine, fac nos dignos parte et sorte illorum. Concede nobis semper ut ambulemus in eorum vestigiis, ut agones eorum imitemur, et communicemus cum eis, laboribus et sudoribus, quos pro pietate sustinuerunt. Conserva Ecclesiam tuam sanctam, quam per eos fundasti, benedic agnis gregis tui, et multiplica hanc vineam D quam plantavit dextera tua⁷⁰, in Christo Jesu Domino nostro: per quem, etc.

Finita lectione Catholici Arabice, ascendet sacerdos ad altare et adolebit incensum semel, tum recitabitur oratio sequens.

Oratio Actuum apostolorum.

Sacerdos. Deus, qui suscepisti sacrificium Abrahami, et pro Isaaco arietem ei præparasti⁷¹, ita suscipe a nobis, Domine, huius thuris sacrificium, et pro eo mitte nobis divitem misericordiam tuam. Munda nos ab omni sœtore peccati, et præsta nos dignos esse, ut coram bonitate tua, o hominum

amator, pure et perfecte ministremus omnibus diebus vitæ nostræ. Memento, Domine, pacis, etc.

Perficit illam ex oratione thuris Pauli, nulla re detracta vel addita; quæ expleta chorum solus cum incenso circuibit. Finita lectione Actorum Coptice et Arabice, dicent ter, Sanctus: quo finito sacerdos dicet hanc orationem.

Oratio Evangelii sancti.

Domine et magister Jesu Christe Deus noster, qui dixisti divis apostolis tuis et discipulis tuis sanctis: « Multi prophætæ et justi cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt: beati autem oculi vestri qui vident, et aures vestræ quæ audiunt⁷²: » da ut digni efficiamur audiendi et opere perficiendi Evangelia tua sancta, per orationes sanctorum tuorum.

Diaconus. Orate pro Evangelio sancto.

Sacerdos. Memento etiam, Domine, omnium qui præceperunt nobis, ut eorum meminissimus in nostris ad te orationibus et precibus. O Domine, quietem illis tribue quorum præcessit dormitio: infirmos sana, quia tu vita es omnium nostrum, salus omnium, spes omnium, medela omnium, resurrectioque omnium nostrum: et tu es ipse cui gloriam, honorem et adorationem referimus, cum Patre tuo bono, et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper, etc.

Tum dicet psalmum, et post tertium versum sacerdos Evangelium incensabit. Ascendet ad altare, rursusque incensum offeret, semel signans naviculam signo crucis; deinde circuibit cum incenso Evangelium, tum altare semel: descendet ab altari, accipiet Evangelium a diacono, converteturque ad occidentem. Accedent sacerdotes omnes, et illud osculabuntur: ipse postremus illud osculabitur, dabitque illud diacono ministranti, quem etiam incensabit. Cumque diaconus dicet: State, conversus sacerdos ad orientem dicet: In nomine Dei. Mox incensum ter adolebit ad sanctuarium. Dicet diaconus: Benedic, Domine, et dicet: Initium sancti Evangelii secundum Matthæum, Marcum, Lucam, Joannem. Cumque interpret Evangelii dicit, State cum timore Dei, convertitur sacerdos ad occidentem, incensat tribus vicibus Evangelium. Tum conversus ad sanctuarium, illud incensat etiam ter, deinde sacerdotes semel, stans in loco suo, recitans aliquid interea ex oratione Evangelii. Tum diaconus semel incensat: nec desinit interim thuributo adolere coram Evangelio, ad finem usque lectionis ejus Coptice; et in ultimo commate incensat ter, dat autem Evangelium legendum diacono, si probe illud legere sciat; si minus, leget illud ipse sacerdos. Quod si diaconus legat Evangelium ex ambone, incensatio Evangelii primo et postremo fiet ad limen chori. Cumque dicet interpret, Domini et Dei nostri, redibit ad san-

⁶⁹ II Cor. iv, 4. ⁷⁰ Psal. LXXIX, 16. ⁷¹ Gen. xxii, 11 sqq. ⁷² Matth. xiii, 17, 16

ctuarium, et incensum tribus vicibus adolebit, dicet-
que sequentem orationem secreto, quando Evangelium
leget Arabice, facie ad orientem conversa. Quod si
sacerdos socius, ad quem ejus pertinet recitatio, ibi
adsit, dabit ei thuribulum, et ipse eum recitabit.

Oratio post Evangelium secreto dicenda.

Longanimis, multae misericordiae et verax, sus-
cipe orationes, deprecationes et supplicationes no-
stras, poenitentiamque, et confessionem nostram
super altare tuum sanctum, purum et caeleste,
ut digni efficiamur auditores Evangeliorum tuorum
sanctorum, et praecepta et mandata tua observemus,
et in iis centesimum, sexagesimum, et tri-
cesimum fructum proferamus, in Christo Jesu
Domino nostro. Memento, Domine, infirmorum
populi tui, respice eos cum misericordia et ele-
mentia, eosque sana. Memento, Domine, patrum,
fratrumque nostrorum peregre absentium, reducere
eos in domos suas salvos et incolumes.

Tempore Nili exundationis et pluviae dicetur.

Memento, Domine, aquarum fluminis, et benedic
illis, augens illas juxta mensuram suam.

Tempore sementis dicetur a vrima Paophi ad vrimam Baimi.

Memento, Domine, seminum, plantarumque ut
crescant et multiplicentur.

Ab Epiphania ad primam ejusdem mensis.

Memento, Domine, aeris caeli et fructuum terra-
rae, eisque benedic. Memento, Domine, salutis loci
hujus sancti tui, omniumque locorum et monaste-
riorum, sanctorum Patrum nostrorum orthodoxo-
rum. Memento, Domine, salutis hominum et ani-
malium. Memento, Domine, servi tui regis terrae
nostrae, atque illum in pace et dignitate conserva.
Memento, Domine, patrum, fratrumque nostro-
rum, qui obdormierunt, quieveruntque in fide ortho-
doxa. Memento, Domine, sacrificiorum obla-
tionumque, et iis retribue mercedem, qui has tibi
oblaciones obtulerunt, easque ad te suscipe. Me-
mento, Domine, captivorum qui in servitutem ab-
ducti sunt, reducere captivitatem 691 eorum. Me-
mento, Domine, eorum qui calamitatibus et angustiis
supprimuntur. Memento, Domine, catechumenorum
populi tui; miserere eorum, confirma eos
in fide tua, et reliquias omnes cultus idolorum aufer
ab eorum cordibus; legem tuam, timorem
tuum, praecepta tua, veritates tuas et mandata tua
statue in cordibus eorum: da illis firmam cogniti-
onem verbi quo per catechesin instituti sunt; utque
statuto tempore digni evadant lavacro regenera-
tionis in remissionem peccatorum suorum, praepar-
a eos habitaculum Spiritui sancto tuo per gratiam.

Post lectionem Evangelii afferet illud diaconus ad

(94) Παρακαλούμεν σε, φιλάνθρωπε ἀγαθὲ Κύριε.

(95) In aliis. codd. regem orthodoxum.

A sacerdotem, qui illud osculabitur, ut etiam clerus
et populus, et interea recitabit sacerdos Orationem
veli secreto stans ad latus veli, cavite inclinato.

Oratio veli.

Deus qui tuo erga homines amore ineffabili
Filium tuum unigenitum in mundum misisti, ut
ovem errabundam ad te reduceret, rogamus te,
Domine, ne nos a te in aeternum repellas, dum
offerimus tibi tremendum hoc et incruentum sa-
crificium: neque enim justitiae nostrae confidimus,
sed misericordiae tuae, qua genus nostrum vivifi-
casti. Rogamus et obsecramus bonitatem tuam,
amator hominum, ut neque nobis, neque plebi
tuae sit in iudicium mysterium hoc, quod ad sa-
lutem nostram instituisti, sed in abstersionem
peccatorum nostrorum et remissionem negligen-
tiarum nostrarum. Gloria et honor nomini tuo
sancto, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc et
semper, etc.

Interea cum absoluitur haec oratio, osculabitur
sacerdos gradus altaris, ascendet ad sanctuarium,
osculabitur altare, et conversus ad occidentem reci-
tare incipiet tres majores orationes. Dum sacerdos
dicit, Pax omnibus, conversus ad sacerdotes fratres
suos, capitis inclinatione salutat, et conversus ad
occidentem, populum cruce signat.

Oratio pro pace.

Sacerdos. (94) Iterum oremus Deum omnipoten-
tem, Patrem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi. Rogamus et obsecramus bonitatem tuam,
amator hominum, memento, Domine pacis, unice
illius tuae, sanctae, catholicae et apostolicae Eccle-
siae, quae a finibus ad fines usque terrae diffundi-
tur, omni populo et terris benedic. Pacem illam
coelestem cordibus nostris immitte, sed et pacem
istius vitae nobis benigne concede: reges ortho-
doxos (95), exercitum, duces (96), consiliarios, vulgus
promiscuum, et vicinos nostros, ingressum et exitum
nostrum omni pace exorna. O rex pacis, da
nobis pacem tuam, qui omnia dedisti nobis. Pos-
side nos, Deus Salvator noster: nam praeter te
alium non novimus, et nomen tuum sanctum invo-
camus. Vivant itaque animae nostrae per Spiritum
tuum sanctum, neque mors peccati dominetur su-
per nos servos tuos, nec super omnem populum
tuum. Domine, miserere.

Pro patriarcha et episcopis.

Rursus precamur te, Domine omnipotens, Pater
Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, ro-
gamus et obsecramus bonitatem tuam, o amator
hominum.

Si patriarcha ipse celebret, dicet socius sacer-
dotis:

Memento, Domine, beati Patris nostri, et ve-
nerandi archiepiscopi papae N. ejusque in mini-

(96) Alii codd. regem, ordines militares.

sterio apostolico consortis venerandi Patris episcopi N. Custodi et conserva nobis illos annis multis, et tranquillis temporibus, ut opere impleant et perficiant sanctitatem episcopatus, quæ ipsa a te concredita est, secundum voluntatem tuam sanctam et beatam; verbumque veritatis recte dispensent, plebem tuam cum sanctitate et justitia regant, simul cum reliquis episcopis orthodoxis, hegumenis, presbyteris, et diaconis, omnique plenitudine unicæ tuæ, unius, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ. Da nobis et ipsis pacem et salutem in omni loco, precesque omnes, quas fundunt pro nobis et omni populo tuo ad te suscipe, ut etiam eas quæ a nobis pro ipsis sunt.

Hic sacerdos semel adolet incensum, dicens ea quæ supra declarata sunt: quod si socium sacerdotem habuerit, id ipsius vice faciet.

Super altare tuum sanctum, spirituale, cœleste, ut etiam thuris odora menta; universos eorum hostes visibiles et invisibiles, contere et deprime sub vestigiis eorum velociter; eos autem in pace et justitia custodi in Ecclesia tua sancta. Domine, miserere.

Pro congregatione.

Iterum etiam oramus te, Deus omnipotens, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, petimus et obsecramus bonitatem tuam, o amator hominum; memento, Domine, congregationum nostrarum et benedic illis. Da ut sint nobis absque C turbatione et impedimento, ut eas celebremus secundum voluntatem tuam sanctam et beatam, domos orationis, domos benedictionis, domos sanctitatis; concede nobis in illis esse, Domine, et servis tuis qui post nos in sæculum usque futuri sunt.

Oratio pro Ecclesia, quam hoc loco recitabit sacerdos jejunii diebus.

(97) Cultum idolorum ab omni orbe procul remove; Satanam et omnem virtutem ejus pessimam contere, et deice sub pedibus nostris velociter; hæreses et auctores earum compesce, ut rescindatur et abrumpatur omnis hæretica pravitas, Ecclesiæ tuæ sanctæ inimica. Domine, sicut olim, ita et nunc eas deprime; aufer illas hæreticis; tenebras cordis sui, miseriamque ipsis suam perspicue demonstra: compesce invidiam eorum, consilia, machinationes, dolos, et detractiones, dextrasque quibus adversum nos abutuntur, imbelles omnino esse jubeto. Conventicula eorum reprime, divide consultationes eorum, o Deus, qui dissipasti consilium Achitophel⁹⁹.

692 Adolebit incensum ad orientem tribus vicibus.

⁹⁷ Il Reg. xv, 31, sqq. ⁹⁸ Psal. Lxvii, 2. ⁹⁹ Sap. ii, 24. ¹⁰⁰ Luc. ii, 14. ¹⁰¹ Matth. xi, 25. ¹⁰² Luc. i, 24.

(97) Hæc oratio non exstat in multis codicibus.

(98) Ἀσχαμὸς. Εὐχὴ ἀσχαμὸς τοῦ ἁγίου Βασιλείου.

A Exsurge, Domine Deus, dissipentur omnes inimici tui, et fugiant a facie tua omnes qui oderunt nomen sanctum tuum⁹⁹.

Conversus ad occidentem, sacerdotes, diaconos et populum intensabit.

Et populus tuus millies millenis benedictionibus, et decem millies millibus cumulatus adimpleat omnes voluntates tuas.

Tum conversus ad orientem dicit:

Per gratiam, clementiam et amorem erga homines Filii tui unigeniti, Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, etc.¹⁰⁰

Populus dicit Symbolum fidei orthodoxæ. Adolebit sacerdos ter incensum ad orientem, dabitque thuribulum illi qui deferre solet, tum dicent Symbolum: quo tempore lavabit sacerdos ter manus suas, et antequam eas abstergat, convertetur ad populum, educetque manus ex aqua coram eo, et a sordibus diligenter purgabit.

Post recitationem Symboli dicit: Pax omnibus.

Respondebitque populus: Et cum spiritu tuo.

Tum conversus signabit populum semel in modum crucis, et dicit hanc orationem.

(98) Oratio osculi pacis ad Patrem.

Sacerdos. Deus magne et æternæ, qui hominem absque vitio condidisti, et mortem quæ Satanae invidia in mundum intraverat¹⁰¹, per adventum vivificantem Filii tui unigeniti Jesu Christi Domini Dei et Salvatoris nostri destruxisti, replevistique terram cœlesti pace: tu quem celebrant angelorum exercitus, dicendo: « Gloria in excelsis Deo, et pax super terram, et in hominibus bona voluntas¹⁰², » imple per beneplacitum tuum, Domine, corda nostra pace tua, et munda nos ab omni macula omnique similitudine, omni fraude, omni malo, omnique injuriarum recordatione mortifera. Fac, Domine, ut omnes digni simus amplectendi invicem in osculo sancto, et ita illius participes simus, ut non in judicio repellas nos ab immortalis et cœlestis dono tuo, per Christum Jesum Dominum nostrum.

Oratio alia osculi pacis.

Sacerdos. Superant omnem sermonis facultatem, D et omnem vim mentis, divitiarum munerum tuorum, Domine, qui abscondisti sapientibus et prudentibus, et nobis parvulis revelasti ea¹⁰³, quæ cupierunt prophetae et reges videre, et non viderunt¹⁰⁴. Hæc in nos peccatores gratiose contulisti, ut ea administraremus, et per ea sanctificaremur, cum Filii tui dispensationem nobis exhibuisti, et sacramentum istius sacrificii incruenti: nec enim illud est sanguinis legalis, aut justitiæ corporeæ, sed Agnus

est spiritalis, gladiusque rationalis et incorporeus, A in hoc sacrificio, quod tibi offerimus. Rogamus et obsecramus bonitatem tuam, o hominum amator, purifica labia nostra, et libera mentes nostras ab omni contagione materiali; mitte nobis gratiam Spiritus tui sancti, et dignos effice salutandi invicem in osculo sancto, ut non incidentes in iudicium, percipiamus donum tuum immortale et coeleste, per Jesum Christum Dominum nostrum.

Oratio pacis Jacobi apostoli.

Sacerdos. Deus, omnium Domine, dignos effice hac salute nos peccatores indignissimos, ut ab omni labe omnique hypocrisi purgemur, amplectamurque invicem in osculo sancto; et unum corpus, unusque spiritus efficiamur in vinculo charitatis et pacis Domini nostri Jesu Christi, cum quo benedictus es, et cum Spiritu tuo vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANAPHORA SANCTI BASILII.

Diaconus. (99) Accedite, astate, o viri, cum tremore, et ad orientem aspice. Attendamus.

Populus. (1) Misericordia, pax et sacrificium laudis.

Ter signum crucis hic fit, primum a sacerdote super seipsum; secundo super diaconos ministrantes; tertio super populum.

Sacerdos. (2) Dominus vobiscum.

Populus. (3) Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. (4) Sursum levate corda vestra.

Populus. (5) Habemus ad Dominum.

Sacerdos. (6) Gratias agamus Deo.

Populus. (7) Dignum et justum est.

Sacerdos. Dignum et justum, dignum et justum est, vere est dignum, conveniens, necessarium, dignum et justum, Domine qui existis, Domine Deus vere, qui es ante sæcula, regnans usque in æternum, qui in excelsis habitas, et humilia respicis⁶⁶, qui creasti cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui cuncta visibilia et invisibilia per eum creasti, sedens super thronum gloriæ tuæ, quem adorant omnes potestates sanctæ.

Diaconus. (8) Qui sedetis, surgite.

Sacerdos. Circa quem consistent angeli et archangeli, principatus, potestates, throni, dominationes, virtutes.

Diaconus. (9) Ad orientem aspice.

Sacerdos. In circuitu enim tuo siant cherubim,

oculis pleni, et seraphim sex alis instructi, hymnum gloriæ concinunt indesinenter dicentes.

Populus. « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus⁶⁷. »

Sacerdos ter in modum crucis signabit, primo seipsum, secundo ministros, tertio populum: tum dicet:

Sanctus, sanctus, sanctus es vere, Domine Deus noster, qui formasti nos, fecisti nos, et posuisti nos in paradiso voluptatis⁶⁸. Cum autem mandata tua circa lignum vitæ violassemus per deceptionem serpentis, a vita æterna excidissemus, et a paradiso voluptatis ejecti fuissimus⁶⁹, non in finem usque deseruisti nos, sed continuo nobis per prophetas tuos sanctos promissa edidisti: in novissimis vero diebus, nobis sedentibus in tenebris et umbra mortis, Filium tuum unigenitum Dominum Deum et Salvatorem Jesum Christum manifestasti⁷⁰, qui incarnatus est de Spiritu sancto et ex Virgine sancta Maria, et homo factus est, qui viam salutis

693 nos docuit, et supernam illam nativitatem per aquam et spiritum nobis donavit, fecitque nos populum congregatum, mundavitque nos per Spiritum sanctum suum. Ipse cum dilexisset suos qui erant in mundo⁷¹, tradidit seipsum ad salutem pro nobis in mortem, quæ super nos regnabat⁷², qua peccatorum nostrorum causa constricti tenebamur: descendit ad inferos per crucem, surrexit a mortuis die tertia, ascendit ad cælos, seditque ad dexteram tuam, o Pater, designavitque diem retributionis, in quo apparebit ad iudicandum orbem in iustitia⁷³ et tribuendum unicuique juxta opera sua⁷⁴.

Populus. (10) Secundum misericordiam tuam, Domine, et non secundum peccata nostra.

Sacerdos. Instituit nobis mysterium hoc magnum pietatis et religionis, cum statuisset tradere se morti pro mundi vita.

Populus. (11) Credimus in rei veritate ita esse.

Sacerdos. Accepit panem in manus suas sanctas, puras et immaculatas, beatas et vivificantes, et aspexit in cælum ad te, o Deus, Patrem suum et omnium Dominum.

Tunc accipiet oblationem super manus suas, auferetque velum de super disco.

D Populus. Amen.

Sacerdos levabit oculos dicens: Et gratias egit †.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et benedixit eum †.

Populus. Amen.

Sacerdos digito ter oblationem suam signabit in modum crucis.

⁶⁶ Psal. cxii, 5. ⁶⁷ Isa. vi, 3. ⁶⁸ Gen. ii, 8. ⁶⁹ Ibid. iii, 6 sqq. ⁷⁰ Luc. i, 79. ⁷¹ Joan. xvii, i.

⁷² Rom. v, 14. ⁷³ Psal. xcvi, 9. ⁷⁴ Rom. ii, 6.

(99) Προσφέρειν κατὰ τρόπον. Ἐτάθητε. Εἰς ἀνατολὰς βλέπετε. Προσχωµέν.

(1) Ἐλεος εἰρήνης, θυσία αἰνέσεως.

(2) Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑµῶν.

(3) Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

(4) Ἀνω ὑµῶν τὰς καρδίας.

(5) Ἐρχοµεν πρὸς τὸν Κύριον.

(6) Εὐχαριστοῦµεν τὸν Κύριον.

(7) Ἄξιον καὶ δίκαιον.

(8) Οἱ καθήμενοι, ἀνάστητε.

(9) Εἰς ἀνατολὰς βλέπετε.

(10) Κατὰ τὸ ἔλεός σου, Κύριε, καὶ µὴ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡµῶν.

(11) Πιστεύοµεν. In Copt. Credo

Et sanctificavit eum †.

Populus. Amen.

Sacerdos franget oblationem in tres partes, quas ita ad se invicem adjunget, ut quodammodo divisae non sint. Quae dum faciet, digitos intra discum detergit, ne quid ex oblatis adhæreat, et dicit:

Et fregit eum, deditque sanctis discipulis et apostolis suis dicens: « Accipite, manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum quod pro vobis frangitur, et pro multis datur in remissionem peccatorum; hoc facite in mei memoriam. »

Populus. Amen.

Sacerdos tenens calicem manu sua, dicit: Similiter etiam calicem post cenam, aqua et vino miscuit.

Sacerdos calicem ter cruce signabit, et dicit: B Gratias egit †.

Populus. Amen.

Sacerdos. Benedixit eum †.

Populus. Amen.

Sacerdos. Sanctificavit eum †.

Populus. Amen.

Sacerdos. Gustavit, et dedit discipulis suis et apostolis sanctis, dicens: « Accipite, bibite ex eo omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui effunditur pro vobis, et pro multis in remissionem peccatorum; hoc facite in mei memoriam ⁷⁸. »

Sacerdos calicem in crucis formam movebit, ita tamen ut non agitet.

Populus dicit: Amen, hoc ita est.

Sacerdos. « Quotiescunque manducabitis ex hoc pane, et bibetis ex hoc calice, mortem meam annuntiabitis, et resurrectionem meam constitebimini, meique memores eritis donec veniam ⁷⁹. »

Populus. (12) Mortem tuam annuntiamus, Domine, et resurrectionem tuam confitemur.

Sacerdos. Memoriam agimus passionis ejus sanctae, resurrectionis ejus a mortuis, ascensionis in coelum, et sessionis ipsius ad dexteram tuam, o Pater: secundi etiam ipsius e caelo adventus terribilis et gloria plenissimi, offerimusque tibi hæc dona ex bonis tuis, pro omnibus, ex omnibus, et in omnibus.

D Diaconus. Adorate Deum cum timore et tremore.

(13) Sacerdos dicit invocationem.

Rogamus te, Christe Deus noster, nos peccatores indigni servi tui; et adoramus te per beneplacitum bonitatis tue, ut adveniat Spiritus sanctus tuus super nos, et super hæc dona proposita, et sanctificet ea, (14) efficiatque ea Sancta sanctorum tuorum.

⁷⁸ Luc. xxii, 19. ⁷⁹ I Cor. xi, 26.

(12) Τὸν θάνατόν σου, Κύριε, καταγγέλλομεν.

(13) Ἐπίκλησις.

A Habebit sacerdos interea manus expansas et sursum sublatus, interpellans pro illapsu.

Dicit populus. Amen.

Sacerdos elevans vocem. Et panem quidem hunc, ter panem cruce signabit, faciat corpus sanctum, inclinabit caput suum et manu corpus innuet, ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quod datur in remissionem peccatorum et vitam æternam ei qui illud percipiet.

Populus. Amen.

Sacerdos calicem ter cruce signabit et dicit: Et hunc calicem, sanguinem pretiosum novi testamenti tui, tunc corpus et sanguinem pretiosum designabit, ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui datur in remissionem peccatorum et vitam æternam illis qui illum percipient.

Populus. Amen.

Sacerdos. Fac, Domine, ut digni simus communicandi sanctis tuis, ad sanctificationem corporum, animarum, spirituumque nostrorum, ut simus corpus unum, spiritusque unus, sortemque et partem consequamur cum omnibus sanctis tuis qui ab initio tibi placuerunt. Memento, Domine pacis, unicæ tuæ, unius, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ tuæ.

Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos. Quam acquisivisti tibi sanguine pretioso Christi tui, conserva eam in pace, et omnes episcopos orthodoxos, qui in ea sunt. Primum quidem memento, Domine, beati Patris nostri venerandique archiepiscopi papæ Anba N.

D Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos. Et qui cum eis verbum veritatis recta dispensaverunt, concede illos Ecclesiæ tuæ sanctæ, ut pascant gregem tuum in pace. Memento, Domine, hegumenorum, presbyterorum orthodoxorum, et diaconorum.

D Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos. Omniumque ministrorum et cunctarum qui virginitatem et puritatem colunt, omnisque populi tui fidelis. Memento, Domine, ut miserearis omnium nostrum.

D Diaconus. Miserere nostri, Deus Pater omnipotens.

D 694 Populus. Kyrie eleison. (ter.)

Sacerdos. Memento, Domine, salutis hujus loci tui sancti, omnisque loci et monasterii Patrum nostrorum orthodoxorum.

D Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos. Et habitantium in eo cum fide Dei. Dignare, Domine, aeri cœli et fructibus terræ benedicere.

D Dicit in tempore exunaationis Nili a duodecima Baimi ad nonam Paophi.

(14) Ita Copt. et Gr. καὶ ἀναβαίνει Ἁγία ἄγνων.

Dignare, Domine, implere aquas fluminum hoc anno, et illis benedicere.

Tempore sementis, nempe a decima Paophi ad vicesimam Tybi.

Memento, Domine, seminis herbarum, et viroris agri hoc anno, fac ut crescant, quantum fieri potest, per gratiam tuam. Lætifica faciem terræ, ut appareat fecunditas ejus, et fructus ipsius multiplicentur; præpara ei sementem et messem; vitam nostram prout expedit gubernare; benedic coronæ anni per benignitatem tuam, propter egenos populi tui, propter viduas et orphanos, propter peregrinos et necessitatem patientes, et propter nos omnes qui in te confidimus et nomen sanctum tuum ardentè querimus, quia oculi omnium in te sperant, quod in tempore suo sis ipsis bonum largiturus. Age nobiscum juxta bonitatem tuam, qui das escam omni carni; imple corda nostra lætitia et suavitate, ut nobis semper in omnibus rebus suppetant necessaria, et abundemus in omni opère bono.

Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos hic innuit super panem et vinum manibus suis, dicensque:

Memento, Domine, eorum qui hæc dona tibi obtulerunt, et eorum pro quibus ea obtulerunt, et qui obtulerunt pro se et suo nomine, da iis omnibus mercedem e cælo.

Circuibit sacerdos socius altare cum thuribulo, et ab inferiori parte thus adolebit, lavabitque manus suas, et eas velo bombycino involvet.

Tum dicet sacerdos celebrans:

Nunc, Domine, ex præcepto Filii tui unigeniti communicamus memoriæ sanctorum tuorum, qui tibi placuerunt ab initio, Patrumque nostrorum sanctorum, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, prædicatorum, evangelistarum, omniumque spirituum iustorum, qui in fide vitam æmulerunt. Præcipue vero et maxime, sanctæ et gloriæ plenæ semper Virginis Genitricis Dei, divæ sanctæ Mariæ; sancti Joannis Baptistæ præcursoris et martyris; sancti Stephani primi diaconi et primi martyris, videntisque Deum; evangelistæ Marci sancti apostoli et martyris; patriarchæ sancti Severi, et doctoris nostri Dioscori; sancti Joannis Chrysostomi, sancti Athanasii apostolici, sancti Cyrilli, sancti Basilii, sancti Gregorii, patrisque nostri sancti abbatis Antōnii summæ sanctitatis viri, justique patris Pauli, sanctorumque trium Macariorum, et sancti patris nostri Joannis hegumeni, patris nostri Bischoi hominis perfecti, patrumque sanctorum Romæorum, Maximi et Diomedis, quadraginta novem martyrum, et potentis sancti patris Moysis, patrisque nostri Isidori, et Arsenii; patrisque nostri Joannis Nigri presbyteri; patrisque nostri Danielis hegumeni, patrisque nostri justii Junii et patris nostri Ephræm, patrisque

(15) Oratio ante fractionem.

A nostri Paconii, patris vitæ cœnobiticæ, Theodori-
que ejus discipuli, patrisque nostri Sanutii archi-
mandritæ, et abbatis Veisæ ejus discipuli. Item pa-
tris nostri Abuniferi seu Onufrii anachoretæ, patris
nostri Simeonis Stylitæ, patris nostri Samuelis con-
fessoris, Justique et Apollo ejus discipulorum, pa-
trisque nostri Barsomæ Sapientis, patris nostri Be-
nitii presbyteri, et abbatis Joannis ejus discipuli,
et patris nostri abbatis Barsomæ nudi, et patris no-
stri abbatis Fegii nudi, et sancti N. cujus hodie me-
moriæ celebramus, omnisque chori sanctorum tuo-
rum, quorum precibus et supplicationibus miserere
nostrum omnium, et libera nos propter nomen tuum
sanctum quod invocatum est super nos.

B *Sacerdos. Memento etiam, Domine, omnium qui dormierunt et quieverunt in sacerdotio et omni ordine laicorum. Dignare, Domine, animas eorum omnium quiete donare in sinu sanctorum Abraham, Isaac et Jacob: induc eos in locum viridem super aquas refrigerii, in paradisum voluptatis, in locum unde fugiunt dolor cordis, tristitia, et suspiria, in lumine sanctorum tuorum.*

Diaconi dicent diptychā, et nomina defunctorum recitabunt.

Sacerdos dicit post diptychon: Eos, Domine, quorum animas suscepisti, jube in hoc loco quiescere, et nos etiam hic peregrinos, in fide tua custodi, et pacem tuam nobis usque in finem benigne concede.

C *Populus. Sicut erat, etc.*

Sacerdos. Et dirige nos in regnum tuum, ut sicut in hoc, ita etiam in omnibus laudetur, benedicatur et extollatur nomen tuum magnum, omnibus modis sanctum, excellens, venerandum, et benedictum, Jesu Christi etiam Filii tui dilecti, et Spiritus sancti.

Sacerdos. Pax omnibus

Populus. Et cum spiritu tuo.

(15) Proœmium ante fractionem.

Sacerdos. Iterum gratias agimus tibi, Deus omnipotens, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quod fecisti nos dignos consistendi in hoc loco sancto, levandique manus nostras, et nomini tuo sancto serviendi. Precamur eum rursus, ut nos efficiat dignos communionem et participationem mysteriorum ejus divinatorum et immortalium, corporis sancti et sanguinis pretiosi Christi ejus, omnipotens Dominus Deus noster.

Populus. Amen.

Cum dicet sacerdos hanc benedictionem, velum sericeum dextra gestans et ad occidentem conversus, eo velo populo signum faciet, manum super disco tenens; quando vero recitatur benedictio, diaconi dicent deprecationem, sacerdos vero faciem et oculos convertet ad corpus quod in disco positum est dicensque:

Deus misereatur nostri et benedicat nobis : A
illuminet vultum suum super nos, et misereatur
nostri ⁷⁰.

Tum sacerdos sumet corpus sanctum manu dextra,
imponetque sinistræ, ponetque digitum super corpus
in latere despotici seu majoris **695** particulæ, eo
loco ubi fractum est, et dicit :

Corpus sanctum.

Tolletque digitum suum de super corpore, immit-
tetque in calicem, et intinget extremum pollicis sui
sanguine pretioso : tum educet digitum e sanguine,
et iterum signabit sanguinem sanguine, in modum
crucis gloriosæ, et dicit :

Et sanguis pretiosus Christi ipsius omnipotentis
Domini Dei nostri.

Tum educet digitum suum e calice sanguine pre-
tioso tinctum, et signabit eo corpus una cruce, de-
super fractura e latere majoris particulæ, et infra
ex parte exteriori corporis, unam crucem formans
super sanguinem, et duas super corpus.

Diaconus dicit, Orate.

Sacerdos. Pax omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

(16) Oratio fractionis ad Patrem.

Sacerdos. Domine Deus noster, magne, æterne,
gloriæ mirabilis, qui observas testamentum tuum,
et promissiones tuas, iis qui te diligunt ex toto
corde suo : qui dedisti nobis salutem a peccatis
nostris per Filium tuum unigenitum Jesum Chri-
stum Dominum nostrum ; qui es vita omnium, au-
xilium eorum qui ad te confugiunt ; spes ad te cla-
mantium, coram quo consistunt millies mille et
decies millies decem mille angeli et archangeli,
cherubim et seraphim, et omnis multitudo innu-
merabilis potestatum cœlestium ; qui sanctifica-
sti has oblationes propositas, per illapsum super
eas Spiritus sancti tui : munda nos, Domine, a
peccatis nostris occultis et manifestis, et ab omni
cogitatione quæ bonitati tuæ non placeat. Deus, ho-
minum amator, talem a nobis repelle : purifica cor-
pora et animas nostras, corda nostra et conscientias
nostras, ut cum corde puro et anima lucida, incon-
fusa facie, charitate perfecta, et spe segura, audea-
mus cum fiducia et absque timore orare ad te, Deus
Pater sancte et cœlestis, et dicere : Pater noster.

(17) Oratio fractionis alia Basilii.

Deus, parens lucis, vitæ principium, scientiæ
largitor, donorum creator, gratiose opifex, anima-
rum nostrarum benefactor ; thesaurus sapientiæ,
doctor sanctorum, fundator sæculorum, precum
purarum susceptor, iis qui in eum toto corde con-
fidunt donator munerum quæ desiderant angeli pro-

ficari ; qui e profundo nos eduxit in lucem, qui
dedit nobis vitam ex morte ; qui concessit nobis
libertatem, et manumissionem a servitute ; qui te-
nebras erroris quæ in nobis erant illustravit, per
præsentiam in carne unigeniti Filii sui. Tu ergo
etiamnum, Domine, illustra oculos cordis nostri, et
perfectos nos effice animis, corporibus, spiritibus-
que nostris, ut corde sancto et labiis puris audea-
mus orare te, Deus Pater, sancte qui es in cœlis,
et dicamus.

Oratio fractionis alia (18) Joannis Chrysostomi.

Dedisti nobis gratiam adoptionis, per lavacrum
regenerationis et renovationis Spiritus sancti ; nunc
autem dignos effice, ut absque hypocrisi, corde
puro, conscientia fiduciæ plena, labiisque ab omni
offensa liberis, oremus te, Pater, ut eas futilitates
respuendo, quæ gentium multiloquii et Judaici su-
percilii sunt, possimus offerre tibi preces oratio-
nemque, juxta institutionem saluberrimam Filii tui
unigeniti, voce pura, qualis Christianos decet ; et
cum sanctitate animæ, corporis et spiritus, audea-
mus absque timore clamare ad te, increatum, abs-
quæ initio, ingenitum, nostrum et omnium Domi-
num, Deum Patrem sanctum qui es in cœlis, et
dicamus : Pater noster, qui es in cœlis, etc.

Oratio post Pater noster.

Ita nempe rogamus te, o Pater sancte et bone,
bonitatisque amator, ne nos inducas in tentatio-
nem ⁷¹, neque permittas ullam iniquitatem in nos
dominari ⁷², imo potius libera nos ab actionibus
inutilibus, earumque cogitationibus, earum moti-
bus, aspectibus **696** earum, illecebris earum ;
tentationemque exstingue et repelle a nobis. Coerce
pariter motus iMarum qui in nobis excitantur, et
remove a nobis causas quæ nos ad peccandum im-
pellunt : eripe nos per potestatem tuam sanctam
per Christum Jesum Dominum nostrum.

Diaconus dicit, (19) Inclinate capita vestra Do-
mino.

Populus. Coram te, Domine.

(20) Sacerdos dicit orationem inclinationis
ad Patrem.

Superabundavit gratia bonorum optileis Filii tui
unigeniti Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi. Conitemur passionem ejus salutarem,
mortem ejus annuntiamus, credimusque ejus re-
surrectionem, mysterii complementum. Gratias agi-
mus tibi, Domine Deus omnipotens, quia misericor-
dia tua magna fuit erga nos, cum præparaveris
nobis ea quæ angeli videre cupiunt. Petimus roga-
musque te, amator hominum, ut nos omnes purifi-
ces et ad te colligas per communionem nostram

⁷⁰ Psal. LXVI, 2. ⁷¹ Matth. vi, 13. ⁷² Psal. CXVIII, 133.

(16) Προσφύμιον τῆς κλάσεως.

(17) Non exstat in nostro cod. hoc loco, sed post
289.

(18) In alio cod. Joannis Bostrensis, sive Baza-

PATROI. GR. XXXI.

rensis.

(19) Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Θεῷ κλίνετε.

(20) Εὐχὴ τῆς κεφαλοκλισίας.

mysteriorum divinarum tuorum, et pleni efficiamur A Spiritu tuo sancto, confirmemurque in fide recta, pleni item desiderio charitatis tuæ veræ, et gloriam tuam omni tempore enarremus per Jesum Christum Dominum nostrum.

Diaconus. (21) Attendamus Deo cum timore.

Oratio absolutionis ad Patrem.

Sacerdos. Domine Domine Deus omnipotens, qui sanas animas, corpora et spiritus nostros, tu es qui dixisti Petro patri nostro, per os Filii tui unigeniti Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et dabo tibi claves regni cælorum: quod ligaveris super terram, erit ligatum in cælis, et quod solveris super terram, erit solutum et in cælis ⁷⁹. » Sint etiamnum, Domine, patres et fratres mei absoluti ex ore meo, per Spiritum sanctum tuum, o bone et amator hominum. Deus, qui tollis peccata mundi ⁸⁰, præveni eos, suscipiens penitentiam servorum tuorum ab ipsis, quæ sit lumen ad cognitionem, et remissio peccatorum nostrorum, quia tu Deus miserator et misericors es, longanimis et multæ misericordiæ, et justus. Si in te peccaverimus verbo aut opere, parce et remitte nobis, bone et amator hominum. O Domine, absolve nos, et populus tuus absolutus sit.

Hic sacerdos meminit vivorum et mortuorum.

Memento, Domine pacis, unicæ, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ; confirma in bono ad extremum usque vitæ spiritum, et custodi in pace omnes Patres nostros orthodoxos, episcopos, hegumenos, presbyteros, diaconos, subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas, monachos, virgines, viduas, orphanos, continentes, laicos, servos, liberos, peregre absentes, et populum hujus loci, tam viros quam mulieres, senes et juvenes, parvos et magnos, qui venerunt, quique non venerunt: qui dixerunt nobis, ut eorum meminissimus, et qui non dixerunt; quos novimus, et quos ignoramus; qui odio nos, et qui amore prosequuntur. Vivos custodi per angelum pacis, et mortuorum animas fac, Domine, quiescere in sinu Patrum nostrorum sanctorum Abraham, Isaac et Jacob, in paradiso voluptatis. Et omnes Christianos orthodoxos, ab ortu solis usque ad occasum, et a dextra ad sinistram, singulos, Domine, conserva in pace: et infirmitatem meam solve ab omni peccato, omnique maledicto, omnique abnegatione et perjurio, omnique stultitia, tam hæreticorum, quam ethnicorum. Concede nobis, Domine, intellectum, robur et intelligentiam, ut ad finem usque fugiamus ab omni re mala in oppositam, et da nobis ut faciamus omni tempore id quod tibi acceptum est.

⁷⁹ Matth. xvi, 18. ⁸⁰ Joan. i, 29.

(21) Προσῶμεν Θεῷ μετὰ φόβου.

(22) Εἰς Πατέρα ἅγιον, εἰς Υἱὸς ἅγιον, ἐν Πνεύμα ἁγίον. Ἀμήν.

Scribe nomina nostra cum omnibus choris sanctorum tuorum, in regno cælorum, per Jesum Christum Dominum nostrum.

Diaconus. Cum timore Deo attendamus.

Populus dicet, (22) Unus Pater sanctus.

Ubi diaconus dixerit, Cum timore, etc.

Populus. Kyrie, eleison.

Sacerdos attollit despoticon manibus sublati, et inclinatur, tum clamat alta voce, Sancta sanctis. Omnesque e populo prostrati erunt in terram super facies suas: immittetque sacerdos despoticon in sanguinem, extrema sui parte, formabitque cum eo crucem unam in sanguine: tum educet, et eo signabit corpus sanctum in disco, cruce una: tum signabit eum semel sanguine pretioso in modum crucis, et ita perficiet tres ex sanguine super corpus. Peractis vero signationibus tribus, mittet despoticon in sanguinem, intra calicem dicens:

Benedictus Dominus Jesus Christus Filius Dei, et Spiritus sanctus. Amen.

Tum accipiet sacerdos tertiam partem in qua erat despoticon, dividetque in tres partes: quodsi fuerint magnæ, frangat eas in disco, et tres partes manui dextræ imponet, quam retinebit elevatam: lavam vero intra discum, et dicet:

Corpus sanctum et sanguis pretiosus, purus, verus, Jesu Christi Filii Dei nostri. Amen. Corpus et sanguis Emmanuelis Dei nostri, hoc est in rei veritate. Amen. Credo, credo, credo et confiteor, usque ad extremum vitæ spiritum, hoc esse corpus vivificum Filii tui unigeniti Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi: accepit illud ex omnium nostrum Domina, Deipara, diva et sancta Maria, et unum illud fecit cum divinitate sua, sine confusione, commistione, aut alteratione. Confessus est confessionem bonam coram Pontio Pilato, et tradidit se ipsum pro nobis super lignum crucis sanctæ, sola sui ipsius voluntate, pro nobis omnibus. Vere credo ipsius divinitatem separatam non fuisse ab ipsius humanitate, ne unica quidem hora aut nictu oculi: tradidit illud pro nobis ad salutem, remissionem peccatorum et vitam æternam ei qui illud percipiet. Credo hoc in rei veritate ita esse.

Deinde sacerdos teget corpus sanctum velo sericeo, alio obvolvitur manus suas: similiter diaconus calicem bombycino operiet; tum sacerdos cavum inclinabit, et dicet:

Omnis honor, gloria et adoratio debetur Trinitati sanctæ, Patri, Filio et Spiritui sancto.

Deinde sacerdos osculabitur altare, caputque inclinabit fratribus suis sacerdotibus, et populo dextrorsum et sinistrorsum; detegat latus disci coram se, canentique ex psalmo, et dicet sacerdos secreto:

Dignos fac, Domine, nos omnes ut corpus tuum sanctum percipiamus, et sanguinem tuum pretio-

ὁ Θεὸς
πατρὶν το
μεων τεχν
γελων τεχν

(23) Litt

sum ad mundationem corporum, animarum spirituumque, et peccatorum nostrorum remissionem comparandam.

Tum communicabit sacerdos, corpusque et sanguinem pretiosum sacerdoti socio distribuet; tum ministris et populo deinceps: tandemque mulieribus ex altari cum disco descendens.

Dicit diaconus, Orate pro omnibus Christianis.

Oratio gratiarum actionis post communionem.

Sacerdos. Ora nostra repleta sunt gaudio, et lingua nostra exultatione, quia participes facti sumus sacramentorum tuorum immortalium, Domine; quia quæ oculus non vidit et auris non audivit, nec humanum cor comprehendit, illa ipsa præparasti, Deus, diligentibus nomen tuum sanctum⁸¹, et revelasti ea parvulis⁸² Ecclesiæ tuæ sanctæ. Ita, Pater, fuit beneplacitum ante te⁸³, quia tu misericors es, et mittimus tibi sursum gloriam, honorem et adorationem, Patri, Filio, et Spiritui sancto, nunc et semper, etc.

Oratio inclinationis post communionem.

Sacerdos. Servi tui, Domine, qui tibi ministrant, orant nomen tuum sanctum, simulque coram te se inclinant. Esto in illis, Domine, ambula inter eos, adjuva illos in omni opere bono, erige corda eorum ab omni perversa et terrena cogitatione. Da illis ut vivant et cogitent ea, quæ ad vitam pertinent, intelligantque quæ tua sunt, per Filium tuum unigenitum Jesum Christum Dominum nostrum, ad quem nos et omnis populus tuus clamamus dicentes: Domine, miserere nostri, o Salvator.

Explicit Missa Basilii

⁸¹ I Cor. II, 9. ⁸² Matth. XI, 25. ⁸³ ibid. 26. ⁸⁴ Psal. LXXIX, 4. ⁸⁵ Psal. XXVII, 29.

Sacerdos dicit beneactionem.

O Domine, esto nobis misericors, benedic nobis, ostende faciem tuam super nos⁸⁴, et miserere nostri. « Domine, salvum fac populum tuum, benedic hæreditati tuæ, et rege eos, et extolle illos usque in æternum⁸⁵. » Conserva illos in fide recta, gloria, et honore, omnibus diebus vitæ suæ, et constitue illos in charitate quæ omnia superat, et pace quæ omni intellectu superior est, per preces et orationes, quas faciet pro nobis Domina omnium nostrum, Mater Dei, diva et sancta Maria, et quatuor lucidi sancti Michael, Gabriel, Raphael et Surliel, et quatuor animalia incorporea, necnon viginti quatuor presbyteri, cherubimque, seraphim et cælestes ordines. Per orationes patriarcharum et prophetarum, Joannis Baptistæ, et centum quadraginta quatuor millium, dominorumque Patrum apostolorum, trium sanctorum puerorum, sancti Stephani, sancti domini Georgii, sancti utriusque Theodori, et sancti Patrumque amatoris Mercurii, sancti Patris Mennæ, et omnium chororum martyrum, et Patris nostri Antonii viri sanctissimi, sanctorumque patrum trium Macariorum, omnisque chori cruce signatorum, justorum piorum, sapientum virginum, et angelorum dei istius benedicti. Veniat benedictio eorum, charitas eorum, patientia eorum, auxilium eorum: et benedictio dei Dominicæ Salvatoris nostri boni sit cum omnibus nobis usque in æternum. Amen.

Cum absolverit vasorum ablutionem, bibet aquam in iis residuam, dimittitque plebem benedictione recitata.

ΕΥΧΑΙ ΗΤΟΙ ΕΞΟΡΚΙΣΜΟΙ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΑΣΧΟΝΤΑΣ ΥΠΟ ΔΑΙΜΟΝΩΝ, ΚΑΙ ΕΚΑΣΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑΝ.

ORATIONES SIVE EXORCISMI

MAGNI BASILII

In obsessos dæmonibus et quamlibet infirmationem (23).

(GOAR, *Euchologium Græcum*, p. 729.)

Ὁ Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ Κύριος τῶν κυρίων, ὁ τῶν δυνάμεων ταγμάτων δημιουργὸς καὶ τῶν ἀδύλων δυνάμεων τεχνουργός, ὁ τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων τεχνίτης, « ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ

Deus deorum, et Dominator dominantium, igneorum exercituum conditor, et virtutum immaterialium opifex, cælestium et terrestrium artifex. « quem nullus hominum vidit, sed neque videre

(23) Liturgiæ Basilianæ hæc subjicienda judicavimus quæ inter dubia merito locum habent. EDIT. PATR.

potest ⁶⁶, quem timet et tremis universa creatura, A qui superbientem quondam ducem perduellemque ejus exercitum in terram dejecisti, et omnes angelos ejusdem defectionis reos, demones factos in abyssi tenebras detrusisti: exorcismum hunc tremendo tuo nomine absolvendum nequitiae praefecto et omnibus cohortibus ejus superno lumine lapsis terrori fieri concede, in fugam illum verte, ipsique et daemonibus ejus omnino discedere praecipe; ne quid noxium signata a te imagini molliatur; sed animum fortem hi virtute consignati, calcandi serpentes, scorpiones, et omnem inimici potestatem ⁶⁷ assumant. Laudatur enim et magnificatur, et ab omni spiritu in timore celebratur sanctissimum nomen tuum, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen. B ταί, καὶ μεγαλύνεται, καὶ παρὰ πάσης πνοῆς ἐν φόβῳ δοξάζεται τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Alia ejusdem oratio.

Dominum precemur.

Exorcizo te, blasphemiae auctorem, rebellionis antesignanum, nequitiae vexilliferum. Exorcizo te, qui e superno lucis consortio ejectus es, et in abyssi tenebras propter elationem detrusus. Exorcizo pariter et omnem virtutem tecum lapsam, tui propositi sequacem. Exorcizo te, spiritus immunde, per Deum Sabaoth, et omnem angelorum Dei, Adonai, Eloï, Dei Omnipotentis exercitum: exi, et a servo Dei hoc discede. Exorcizo te per Deum cuncta verbo creantem, et per Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum ejus Filium, ante saecula ab eo ineffabiliter et absque mutatione genitum, visibilis et invisibilis creaturae conditor, qui hominem ad imaginem suam formavit, qui naturae lege primum eum instruens, et angelorum tutela custodiens, coeli reseratis cataractis, ejus demum peccata diluvio disperdidit; et impiis deinde gigantibus profligatus, profanorumque turres concussa, Sodomorum et Gomorrhæorum terram igne, sulphure et cinere (cujus testis est evaporans perennis fumus) consepelivit; qui virga mari percusso, et siccis pedibus transfretato populo, tyrannum Pharaonem, et adversum Deo exercitum impietatis arma moventem, in aeternum fluctibus obruit. Qui posteris temporibus e Virgine pura, salvo pudoris ejus sigillo ineffabiliter incarnatus, vetustas sordes nostras transgressionis delicto contractas in sese ablueret sustinuit. Exorcizo te per eum qui in Jordane baptizatus est, et per gratiam incorruptionis exemplar in aquis nobis exhibuit. Cujus ratione angeli et omnes coelorum virtutes viso Deo incarnato obstupuerunt, cum principii exsors Pater, generationem Filii causae expertem revelavit, et Spiritus sancti descensus Trinitatis unioni testimonium perhibuit. Exorcizo te per eum qui venti procellam increpavit, qui maris tempestatem sedavit, daemonum catervas

ἰδεῖν δύναται, ὃ φοβεῖται καὶ τρέμει πᾶσα ἡ κτίσις, ὃ τὸν τραχηλιάσαντά ποτε ἀρχιστράτηγον καὶ τὴν τοῦτου λειτουργίαν παρακοῇ ἀθετήσαντα ῥήξας ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τοὺς συναποστάτας αὐτῷ ἀγγέλους δαίμονας γινομένους εἰς σκότῳ βυθοῦ ταρταρώσας, ὅς τὸν ἀφορισμὸν τοῦτον ἐπὶ τῷ φρικτῷ ὀνόματί σου τελούμενον φόβῳ γενέσθαι αὐτῷ προηγουμένῳ τῆς πονηρίας, καὶ πάσαις ταῖς φάλαγγιν αὐτοῦ ταῖς συνεκπεσοῦσαις αὐτῷ ἐκ τῆς ἀνω φωτοφορίας, καὶ τρέψον αὐτὸν εἰς φυγὴν, καὶ ἐπίταξον αὐτῷ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἀναχωρῆσαι παντελῶς, ἵνα μὴ τι βλαβερὸν κατὰ τὴν ἐσφραγισμένην εἰκόνα ἐργάσθαι· ἀλλὰ λαβέτωσαν ἰσχύϊ οὗτοι οἱ ἐσφραγισμένοι κραταιότητος τοῦ πατρὸς ἐπάνω ὤμων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου. Σοῦ γὰρ ὕμνεῖται, καὶ μεγαλύνεται, καὶ παρὰ πάσης πνοῆς ἐν φόβῳ δοξάζεται τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Eὐχὴ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐξορκίζω σε τὸν ἀρχέκακον τῆς βλασφημίας, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀνταρσίας, καὶ αὐτουργὸν τῆς πονηρίας. Ἐξορκίζω σε τὸν ἐκριφθέντα ἐκ τῆς ἀνω φωτοφορίας, καὶ σκότῳ βυθοῦ κατενεχθέντα διὰ τὴν ἔπαρσιν. Ἐξορκίζω σε καὶ πᾶσαν τὴν ἐκπεσοῦσαν δύναμιν τῆς σῆς ἀκολουθοῦν προαιρέσεως. Ὁρκίζω σε, πνεῦμα ἀκάθαρτον, κατὰ τοῦ Θεοῦ Σαβαὼθ, καὶ πάσης στρατιᾶς ἀγγέλων Θεοῦ, Ἀδωναὶ, Ἐλωὶ, Θεοῦ παντοκράτορος· Ἐξελθε, καὶ ἐπαναχώρησον ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ τοῦδε. Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντα λόγῳ κτίσαντος, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ πρὸ τῶν αἰώνων ἀρρήτως καὶ ἀπαθῶς ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος, τοῦ τὴν ἀόρατον καὶ ὁρατὴν κτίσιν δημιουργήσαντος, τοῦ κατ' εἰκόνα ἰδίαν τὸν ἄνθρωπον πλαστοουργήσαντος, τοῦ νόμῳ πρότερον φυσικῶς ταῦτα παιδαγωγήσαντος, καὶ ἀγγέλων ἐπιστάσις φυλάξαντος, τῷ ὕδατι τὴν ἁμαρτίαν κατακλύσαντος ἁνωθεν, καὶ τὰς ὑπ' οὐρανὸν ἀδύσους ἀναστομώσαντος, καὶ γίγαντας ἀσεβήσαντας καταφθειράντος, καὶ πύργον τῶν βεβήλων κατασεισάντος, καὶ γῆν Σοδόμων καὶ Γομόρρων πυρὶ θείῳ τεφρώσαντος, οὗ μάρτυς καπνὸς ἀκοίμητος ἐξατμίζεται, τῇ ράβδῳ πέλαγος ῥήξαντος, καὶ λαβὴν ἀβρόχους ποσὶ περάσαντος, καὶ τύραννον Φαραὼ καὶ στρατὸν θεομάχον εἰς αἰῶνα τοῖς κύμασι κατακλύσαντος τῆς ἀσεβείας πόλεμον, τοῦ ἐπ' ἐσχάτων ἐκ Παρθένου ἀγνῆς σαρκωθέντος ἀνεκλαλήτως καὶ σώας τὰς σφραγίδας τῆς ἀγγελίας· φυλάξαντος, τοῦ πλῦναι βαπτίσματι τὸν παλαιὸν ἡμῶν ῥύπον εὐδοκῆσαντος, ὃν ἡμεῖς διὰ τῆς παραδόσεως ἐπεσπασάμεθα. Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ βαπτισθέντος ἐν Ἰορδάνῃ, καὶ τύπον ἡμῶν ἀφθαρσίας ἐν ὕδατι κατὰ χάριν παρεχόμενον, ὃν ἄγγελοι καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν κατεπλάγησαν, τὸν σαρκωθέντα θεὸν βλέπουσαι μετρίαντα, ὅτε ὁ ἀναρχὸς Πατὴρ τὴν ἀναρχὸν γέννησιν

⁶⁶ I Tim. vi. 16. ⁶⁷ Luc. x, 19.

τοῦ Υἱοῦ ἀπεκάλυψε, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Α καταβάσεις τῆς Τριάδος τὴν ἑνωσιν ἐμαρτύρησεν. Ὁρκίζω σε κατ' ἐκείνου τοῦ ἄνεμον ἐπιτιμῆσαντος, καὶ κλύδωνα θαλάσσης πραῦναντος, τὸ στίφος δαιμόνων ἐκδιώξαντος, καὶ κόρας ὀμμάτων ἀπὸ μήτρας λειπούσας πηλῷ τυφλοῖς ἀναβλέψαι ἐναρμόσαντος, καὶ τὴν ἀρχαίαν τοῦ γένους ἡμῶν διάπλασιν ἀνακαινίσαντος, καὶ ἀλάλοις τὸ λαλεῖν ἀνορθώσαντος, τοῦ στίγματα λέπρας ἀποσμήξαντος, καὶ νεκροὺς ἐκ τῶν τάφων ἀναστήσαντος, τοῦ μέχρι ταφῆς τοῖς ἀνθρώποις ὀμιλήσαντος, καὶ τὸν βῆθιν ἐγέρσει σκυλεύσαντος, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα ἀνάλωτον τῷ θανάτῳ κατασκευάσαντος. Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, τοῦ τῇ θεοπνεύστῃ φωνῇ τοὺς ἀνθρώπους ἐμπνεύσαντος, καὶ τοῖς ἀποστόλοις συμπράξαντος, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εὐσεβεῖας πληρώσαντος. Φοβήθητι, φύγε, δραπέτευσον, ἀναχώρησον, δαιμόνιον ἀκάθαρτον καὶ ἀναγῆς, καταχθόνιον, βύθιον, ἀπατηλὸν, ἄμορφον, θεατὸν δι' ἀναίδειαν, ἀθέατον διὰ τὴν ὑπόκρισιν, ὅπου ἂν τυγχάνῃς, ἢ ἀτέρχῃ· ἢ αὐτὸς εἰ Βελζεβοῦθ, ἢ κατασιών, ἢ δρακοντοειδής, ἢ θηριοπρόσωπος, ἢ ὡς ἄτιμς, ἢ ὡς πετεινὸν, ἢ νυκτεῖλον, ἢ κυρτὸν, ἢ ἄλαλον, ἢ ἐκφοβοῦν ἐξ ἐπιδρομῆς, ἢ σπαράσσον, ἢ ἐπιβουλεύον, ἢ ἐν ὕπνῳ βαρεῖ, ἢ ἐν νόσῳ, ἢ ἐν μαλακίᾳ, ἢ ἐν γέλωτι ῥέμβον, ἢ δάκρυα φιλήδονα ἐμποιοῦν, ἢ λᾶγρον, ἢ δυσώδες, ἢ ἐπιθυμητικὸν, ἢ ἡδονικὸν, ἢ φαριμακόφιλον, ἢ ἐρωτομανές, ἢ ἀστρομαγικὸν, ἢ ἐνοικηματικὸν, ἢ ἀναιδές, ἢ φιλόνηικον, ἢ ἀκατάστατον, ἢ τῇ σελήνῃ συναλλοιούμενον, ἢ χρόνῳ τινὶ συντρεπόμενον, ἢ ὀρθρινὸν, ἢ μεσημβρινὸν, ἢ μεσονυχτικὸν, ἢ ἁωρίας τινός, ἢ αὐγῆς, ἢ αὐτομάτως συνήντησας, ἢ ἐπέμφθης ὑπὸ τινος, ἢ προσεπέλασας ἄφνω, ἢ ἐν θαλάσῃ, ἢ ἐν ποταμῷ, ἢ ὑπὸ γῆς, ἢ φρέατος, ἢ κρημνοῦ, ἢ ἐκ λάκκου, ἢ λίμνης, ἢ χαλαμῶνος, ἢ ὕλης, ἢ ἀπογαίου, ἢ ἀκαθάρτου, ἢ ἔλτους, ἢ δρυμῶνός, ἢ ἐνὸνδρου, ἢ ὀρνέου, ἢ βροντῆς, ἢ ἐκ στέγης λουτροῦ, ἢ ἐν κολυμβήθρᾳ ὕδατων, ἢ ἐκ μνήματος εἰδωλικοῦ, ἢ ὅθεν ἴσμεν, καὶ οὐκ ἴσμεν, γνωστὸν, ἢ ἀγνωστον, καὶ ἐξ ἀπερισκεπτοῦ τόπου· μερίσθητι καὶ ἀπαλλάγηθι, αἰσχύνθητι τὴν εἰκόνα τῇ χειρὶ Θεοῦ πλασθεῖσαν καὶ μορφοθεῖσαν. Φοβήθητι τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ τὸ ὁμοίωμα, καὶ μὴ ἐγκρυβῆς εἰς τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ τόνδε, ἀλλὰ βλάβος σιδηρᾶ καὶ κάμινος πυρὸς, καὶ τάρταρος, καὶ ὀδόντων βρυγμός, ἄμυνα τῆς παρακοῆς σε περιμένει. Φοβήθητι, φημύθητι, φύγε, μὴ ἀποστρέψῃς, μὴ ὑποκρυβῆς μεθ' ἐτέρας πονηρίας πνευμάτων ἀκαθάρτων· ἀλλὰ ἀπειλὸς εἰς γῆν ἀνυδρον, ἐρημον, ἀγεώργητον, ἣν ἀνθρώπος οὐκ οἰκεῖ, θεὸς μόνος ἐπισκοπεῖ, ὁ δεσμεύων πάντας τοὺς βασιλευσάντας καὶ ἐπιβουλεύοντας τῇ αὐτοῦ εἰκόνι, καὶ σειραῖς ζόφου ταρταρώσας εἰς μακρὰν νύκτα καὶ ἡμέραν σὲ πάντων τῶν κακῶν πεπειραμένον, καὶ ἐφευρετὴν διάβολον. Ὅτι μέγας ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ μεγάλη ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχὴ ἐτέρα τοῦ αὐτοῦ.

Ὁ Θεὸς τῶν οὐρανῶν, ὁ Θεὸς τῶν φῶτων, ὁ Θεὸς τῶν ἀγγέλων τῶν ὑπὸ τὴν σὴν ἰσχὺν, ὁ Θεὸς τῶν ἀρχαγγέλων τῶν ὑπὸ τὸ σὸν κράτος, ὁ Θεὸς τῶν

fugavit, pupillas oculorum a nativitate lucis expertes luto cæcis ut respicerent coaptavit, et veterem generis nostri massam reformavit, mutis loquelam restituit, lepræ plagas abstersit, mortuos a monumentis excitavit, et ad sepulturam usque cum hominibus est conversatus, et resurrectione deprædatus est infernum, et omnem hominem morti insuperabilem reddidit. Exorcizo te per Deum omnipotentem, homines coelitus inspirata voce afflantem, apostolis opulentem, et orbem universum pietate repletentem. Extimesce, fuge, evola, discede, demon impure, sceleste, terrene, abyso reclusa, seductor, informis, propter impudentiam visibilis, propter simulationem invisibilis, ubicunque reperiaris, aut latites : sive ipse sis Beelzebub, aut commovens, aut draconiformis, aut ferina facie ; vel ut vapor, vel ut avis, vel noctiloquus, vel surdus, vel privatus loquela, vel derepente [terrens, vel discerpens, vel ponens insidias, vel somnum gravem inducens, vel morbum, vel debilitatem, vel risu agitatus, vel dulces lacrymas excitans, vel lascivus, vel sceleratus, vel libidinosus, vel voluptuosus, vel gaudens venenis, vel amore insaniens, vel astrorum inspector, vel reclusus, vel impudens, vel contentiosus, vel inconstans, vel cum luna mutabilis, vel omni tempestate circumactus, vel malutinus, vel meridianus, vel nocturnus, aut intempestivus, aut antejucanus, si sponte occurreris, aut ab aliquo missus fueris, si derepente ingrueris, in mari, in flumine, sub terra, in puteo, in loco præcipitii, in fovea, in lacu, in loco calamis consito, in sylva, in loco a terra remoto, vel immundo, in saltu, in quercetis, in arbore, in ave, in fulgure, e balnei tecto, e piscina, ex idolorum fano, aut unde novimus vel ignoramus ; sive sis notus aut ignotus, aut e quocunque incircumspecto loco ; dividere, et elongare, imaginem Dei manu efformatam erubescere ; similitudinem incarnati Dei extimesce, ne in servo Dei hoc abscondaris, ne virga ferrea, ignis fornax, tartarus, et dentium stridor, inobedientiæ tuæ pœna te maneat. Time, obmutesce, fuge, ne subterfugias, ne abscondaris alia immundorum spirituum versutia : sed abi in terram inæquosam, desertam et incultam, quam homo non habitat, Deus autem solus circumspicit, qui omnes invidentes et insidiantes suæ imagini, tenebrarum vinculis alligatos, et te in malis omnibus expertum malorumque inventorem diabolum in longam diem et noctem perpetuam constrictum tenebit. Quia Dei timor magnus, et magna est gloria Patris, et Filii, et sancti Spiritus, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

697. Alia ejusdem oratio.

Deus cælorum, Deus luminum, Deus angelorum tuæ potestati subditorum, Deus archangelorum tuæ fortitudini subiacentium, Deus gloriosarum domi-

nationum, Deus sanctorum, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui animas morte captivas vinculis solvisti, qui per unigenitum Filium tuum primum hominem tenebris confixum illuminasti, qui doloribus nostris solutis onus omne dissipasti, qui omnem inimici insultum a nobis elongasti: Fili et Verbum Dei, qui morte tua nos immortales, et gloria quoque tua effecisti beatos, et ex hominibus deos evadere concessisti: qui soluto omni peccatorum nostrorum per crucem tuam vinculo, et contritione nostra assumpta et curata, viaque nobis in coelum strata, corruptionem in immortalitatem convertisti: exaudi me affectu et timore clamantem ad te, cujus timore montes, cum ejus quæ sub caelo est firmamento, tabescunt, cujus virtute mutæ elementorum formæ terminis suis sistentes tremunt, per quem vindictæ ignis limites sibi præstitutos non excedit, sed stat voluntatis tuæ nutum præstolatus, per quem creatura omnis parturit suspiriis inauditis emissis ad tempus usque præfinitum jussa consistere, quem contraria omnis natura fugit, quo inimici acies domatur, daemon excidit, serpens conculcatur, draco de medio tollitur; per quem gentes nomen tuum profluentes illustratæ sunt, et in te, Domine, devictæ sunt; per quem vita apparuit, spes firmata est, roborata est fides, prædicatum est Evangelium; per quem homo in te credens reformatus est. Quis enim sicut tu, Deus omnipotens? Propterea rogamus te, Deus patrum nostrorum, Deus misericordiarum æternæ, et super omnem substantiam, accedentem ad te in sancto tuo nomine et dilecti Filii tui Jesu Christi, et sancti, et omnipotentis, et vivifici tui Spiritus suscipe: ab anima ejus infirmitatem omnem, infidelitatem omnem, omnem spiritum immundum, discerptentem, subterraneum, igneum, fœtentem, libidinosum, auri vel argenti cupidum, superbum, fornicarium, omnem demonem immundum, tenebrosum, informem, impudentem expelle. Ita, Deus noster, amove a servo N. omnem diaboli operationem, omnem magiam, et veneni affectum, idololatriam, divinationem, astrologiam judicariam, necromantiam, aruspicum et ariolandi artem, voluptuosas passionem, libidinem, avaritiam, ebrietatem, fornicationem, adulterium, impuritatem, in verecundiam, iram, contentionem, inconstantiam, et suspicionem omnem malignam. Ita, Deus noster, Spiritum tuum pacificum inspira in illum, ut ab eo custoditus fructus producat fidei, virtutis, sapientiæ, puritatis, continentiae, dilectionis, bonitatis, spei, mansuetudinis, longanimitatis, patientiæ, modestiæ, intellectus; quia servus tuus in nomine Jesu Christi vocatus est, et suffragantibus angelis, archangelis, gloriosis dominationibus, et omni cœlesti exercitu fidem in te habet. Cum illa etiam corda nostra custodi, quia potens es, Domine, et tibi gloriam referimus, Patri, et Filio, et sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Α ἐνδόξων κυριοτήτων, ὁ Θεὸς τῶν ἁγίων, ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ τὰς δεσμευθείσας τῷ θανάτῳ ψυχὰς λύσας, ὁ τὸν προσκληθέντα ἄνθρωπον τῷ σκότει διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ φωτίσας, ὁ λύσας τὰς δυνάμεις ἡμῶν, καὶ πᾶν βάρος ἀποσκεδάσας, ὁ πᾶσαν τὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ ἀφ' ἡμῶν χωρίσας, Ὡὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀπαθανάτισας ἡμᾶς τῷ θανάτῳ σου, καὶ δοξάσας ἡμᾶς τῇ δόξῃ σου, ὁ ἐξ ἀνθρώπων χωρεῖν εἰς Θεὸν ἐγέρσει τῇ σῇ χαρισάμενος, ὁ πάντα δεσμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν διὰ τοῦ σταυροῦ σου βαστάσας, ὁ τὸ σύντριμμα ἡμῶν ἀνυπακούσας, ὁ ἰασάμενος, Κύριε, ὁ ὁδοποιήσας ἡμῖν ὁδὸν εἰς οὐρανούς, καὶ φθορὰν εἰς ἀφθαρσίαν μετασκευάσας· εἰσάκουσόν μου πόθῳ καὶ φόβῳ κεκραγότες πρὸς σὲ οὐ τὰ ὅρη τῷ φόβῳ τήκονται σὺν τῷ στερεώματι τῆς ὑπ' οὐρανὸν, οὐ τῇ δυνάμει ἄλλοι στοιχείων ψυχὰς φρίττουσι τηρῆσαι τοὺς ἐσθλῶν ὅρους, δι' οὗ τὸ πῦρ τῆς ἐκδικήσεως οὐχ ὑπερβήσεται· ὁρῶν τοὺς ταχθέντας αὐτῷ, ἀλλ' ἀναμένει στένον τὴν σὴν βουλήν· δι' ὃν πᾶσα ἡ κτίσις ὠδίνει στενάζουσα στεναγμοῖς ἀλαλήτοις εἰς καιροὺς μένειν ἐπιταχθεῖσα, ὃν πᾶσα φύσις ἐναντία πέφρυγε, καὶ τοῦ ἐχθροῦ στρατιὰ δεδάμασται, καὶ διάβολος πέπτωκε, καὶ ὅρις πεπάτηται, καὶ δράκων ἀνήρηται· δι' ὃν τὰ ἐβρη ὁμολογήσαντά σε ἐφωτίσθησαν, καὶ ἐκραταιώθησαν ἐν σοί, Κύριε· δι' ὃν ζωὴ πεφανερωται, ἐλπὶς ἱερῶν, ἡ πίστις κεκρατήται, τὸ Εὐαγγέλιον κεκήρυκται· δι' ὃν ἄνθρωπος ἐκ γῆς ἀναπέπλυσται πιστεύσας ἐν σοί. Τίς γάρ ἐστιν ὡς σὺ Θεὸς παντοκράτωρ; Διὸ δεόμεθά σου, Θεὲ πατέρων, καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους προαιώνιε, καὶ ὑπερούσιε, τὸν πρὸς σὲ ἐληλυθότα ἐπὶ τῷ ἁγίῳ ὀνόματί σου, καὶ τοῦ ἡγαπημένου σου Παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου καὶ παντοδυνάμου καὶ ζωοποιοῦ σου Πνεύματος πρόδοξαι· ἀποσῶθαι ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πᾶσαν μαλακίαν, πᾶσαν ἀπιστίαν, πᾶν πνεῦμα ἀκάθαρτον, σπαρτακὶκὸν, καταχθόνιον, πύρινον, δυσωδιακὸν, ἐπιθυμητικὸν, φιλόχρυσον, φιλάργυρον, τυφωνικὸν, πορνικὸν, πᾶν δαιμόνιον ἀκάθαρτον, σκοτεινὸν, ἄμορφον, ἀναιδέες. Ναί, ὁ Θεὸς, ἀπέλασον ἀπὸ τοῦ δούλου σου, τοῦ δεινός, πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ διαβόλου, πᾶσαν μαγίαν, πᾶσαν φαρμακείαν, εἰδωλολατρείαν, ἀστρομαντείαν, ἀστρολογίαν, νεκρομαντείαν, ὀνειδοςκοπίαν, ἡδυπάθειαν, ἔρωτα, φιλαργυρίαν, μέθην, πορνείαν, μοιχείαν, ἀσέλγειαν, ἀναίδειαν, ὀργὴν, φιλονεικίαν, ἀκαταστασίαν, καὶ πᾶσαν ὑπόνοιαν πονηράν. Ναί, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐμφύσησον ἐν αὐτῷ τὸ Πνεῦμά σου τὸ εἰρηνικόν· ὥπως φρουρούμενος ὑπ' αὐτοῦ ποιῆση καρπὸν πίστεως, ἀρετῆς, σοφίας, ἁγνείας, ἐγκρατείας, ἀγάπης, χρηστότητος, ἐλπίδος, πραότητος, μακροθυμίας, ὑπομονῆς, σωφροσύνης, συνέσεως· ὅτι οὗτος ἐπικέκληται δούλος ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πιστευὼν εἰς τὴν ὁμοούσιον Τριάδα, συμμαρτυροῦντων ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, ἐνδόξων κυριοτήτων, καὶ πάσης οὐρανόθεν στρατιᾶς. Σὺν τούτῳ φύλαξον τὰς καρδίας ἡμῶν· ὅτι δυνατός εἰ, Κύριε, καὶ σὺ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

ΕΥΧΗ ΕΤΕΡΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.

ALIA EJUSDEM ORATIO.

(FABRIC. Bibliotheca Græca, ed. Harles, tom. IX, p. 63.)

Ἀνεξίκακε βασιλεῦ καὶ ἄδιδε, ὁ διὰ τὴν ἐκ ξύλου καταχρίσιν ἐπὶ ξύλου ἄρθεις, καὶ τοῖς ἀκολουθεῖν σου τοῖς ἔχουσιν αἰρουμένοις μακροθυμίας σου τὸν ὑπόδειγμα παρασχόμενος, ὃς ὑπὲρ τῶν σταυρούμενων σε θεομάχων ἐντευσεν προσήγαγες τῷ συνανάρχῳ Γεννήτορι αὐτός· φιλόανθρωπε Κύριε, καὶ οἷς δι' ἀπεχθείας ἐσμέν ἡ ἐπιβουλεύουσιν, ἡ λοιδορούμενοις, ἡ ἐπηρεάζουσιν, ἡ βασκαίνουσιν, ἡ καθ' ὅσον δὴ τινα τρόπον ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ ἐπηρείας τοῦ φιλαπεχθήμονος δαίμονος μισοῦσι καὶ ἀποστρεφομένοις, συγχώρησον τὸ τῆς εἰς ἡμᾶς παροινίας πλημμέλημα. μετὰβαλε τὰς γνώμας αὐτῶν ἐκ κακοηθείας εἰς ἐπιείκειαν. Ἐμβαλε ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἄδολον ἀγάπην καὶ ἀνυπόκριτον· σύνδησον ἡμῖν αὐτοὺς ἐν ἀδρόχτοι δεσμοῖς εὐνοίας πνευματικῆς· καὶ τῆς ἀκηράτου σου ζωῆς, οἷς οἶδας λόγοις, κοινωνοὺς ἀποτελέσων· τοὺς δὲ ἀγαπῶντας ἡμᾶς, ἡ καὶ εἰς τὰς σωματικὰς χρείας διὰ τὸ σὸν διακονούντας ἅγιον ὄνομα, ταῖς πλουσίαις σου δωρεαῖς ἀντάμειψαι, καὶ τῆς λήξεως τῶν πιστῶν καὶ φρονίμων οἰκονόμων ἀξιώσων. Καὶ τοῖς τῆς ἀσθενείας ἡμῶν ἐν ἀγαθῇ διαθέσει μεμνημένοις, ἡ καὶ ὑπερευχομένοις, δαψιλῇ τὴν χάριν σου ἐπιδράβουσιν· τοῖς ἐντειλαμένοις τῇ ἡμετέρᾳ ταλαιπώρῳ ἀναξιώτῃ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχεσθαι τὰ ὠφέλιμα χάρισαι, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα παράσχεις, καὶ πλούσια τὰ ἐλέη σου καὶ τοὺς οἰκτιρμούς αὐτοῖς ἐξαπόστειλον. Πάντας, εὐσπλαγχνε, τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας ἐλέησον, πάντας εἰς τὴν θείαν σου ἀγάπην ἔλκουσον. Πρόσθητι πάντων, καὶ ἀντιλάβου, σὺν ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς καὶ ἀχρείοις δούλοις σου, καὶ τῆς σῆς βασιλείας κληρονόμους ἀπέργασαι. Σὺν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ἡμᾶς, ὁ θεὸς ἡμῶν, ὅτι σοῦ ἐστὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A Malorum tolerator et sempiternus rex, qui in lignum sustulisti condemnationem, quæ per lignum nata erat, atque te ipsum longanimitatis præbuiti exemplum iis, qui vestigia tua sectanda eligunt; tu qui pro Dei hostibus in crucem te agentibus intercessionem obtulisti ipse coæterno Patri; hominum amator, Domine, ignosce illis, quibus exosi sumus, quique insidiantur nobis, nos calumniantur, illudunt, aut nobis invident, aut quocunque modo ex insidiis et contumelia dæmonis, odio gaudens, nos oderunt et aversantur, ignosce illis stoliditatis in nos suæ peccatorum, muta animos ipsorum, et ex malitia ad moderationem traducito. Cordibus ipsorum inspira charitatem, alienam ab omni dolo ac simulatione. Constringe nobis illos indissolubilibus benevolentiae spiritualis vinculis, et notis tibi rationibus eos vitae tuæ puræ ac sinceræ participes perfice. His vero, qui nos amant, aut corporalibus necessitatibus propter sanctum nomen tuum ministrant, opulenta dona tua repende, et sorte ac præmio dignare illos fidelium ac prudentium æconomorum. Illos quoque, qui bono animo, infirmitatis nostræ memores, pro nobis orant, larga gratia tua remunerare. Quique miseris nobis et indignis injunxerunt ut pro illis oraremus, his, quæ e re ipsorum sunt, benigne largitor, præbe, quæ salutis suæ causa te orant, et divitem misericordiam ac locuples miserationes tuas ad illos demitte. Miserere omnium, misericors Domine, qui tibi confidunt, omnes ad divinum amorem tuum attrahere. Tuere omnes ac defende et suscipe, nosque peccatores et inutiles, servos tuos ac regni tui heredes redde. Tuum enim est misereri, nosque salvare, o Deus noster, quoniam tua est potentia in sæcula. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΙΕΡΕΩΝ.

S. P. N. BASILII SERMO OB SACERDOTUM INSTRUCTIONEM.

(Angelo Mai, Biblioth. nova Patrum t. VI, p. 584, ex cod. Vat. 2157.)

Πρόσχε σεαυτὸν, ὦ ἱερεῦ, καὶ βλέπε τὴν διακονίαν, ἣν παρέλαβες, ἵνα ἀναπληρώσῃς αὐτὴν μετὰ φόβου Θεοῦ. Βλέπε λοιπόν· οὐ γὰρ ἐπίγειον διακονίαν ἐνεχειρίσθης ἀλλὰ οὐράνιον, οὐκ ἀνθρωπίνην ἀλλ' ἀγγελικὴν· σπουδάσον σεαυτὸν παραστήσαι ἐργάτην

697^{**} Attende tibi, o sacerdos, et vide ministerium quod accepisti, ut ipsum cum Dei timore exerceas^{**}. Videsis: non enim terrestre tibi commissum est ministerium sed cœleste, non humanum sed angelicum. Stude temet exhibere operarium

^{**} Coloss. iv, 17.

Irreprehensibilem, rectam veritatis doctrinam tradentem. Cave ne ad synaxim consistas, habens cum aliquo inimicitiam, ne Paracletus a te fugiat. Die synaxeos ne quemquam in iudicium voces, neque omnino contendas, sed in abdito ora, lectioni vacans usque ad hanc horam; atque ita compunctus ad sanctum altare accede. Neque hac illac circumspectes, neque preces festinando decurtes; nec, dum oras, cujuslibet hominis respectum habeas, sed presentem specta regem, et circumstantes angelos. Nec quidquam similes, neque divinum corpus, cum non oportet, distribuas. Dignum te effice sacris canonibus, et quomodo hi præcipiunt, sic liturgiam exerce. Considera igitur, quomodo ad sanctam mensam venias, quomodo rem sacram opereris, et quid distribuas, et quomodo retineas. Cave itaque, ne Dominica præcepta obliviscaris, et discipulorum ejus traditiones. Dicit enim: « Nolite dare sancta canibus, nec projicite margaritas meas ante porcos ». Videsis ergo et tu, ne humano metu abducaris, et Dei Filium indignorum manibus tradas: sed neminem ex terræ proceribus reverearis, et ne diadema quidem gestantes expavescas hora illa qua liturgiam peragis. Observa eos qui volunt sacra dona in suis ædibus participare; tu videbis ministros etiam a feminis munerari, et quidem etiam ab indignis. Videsis itaque, quomodo sacri canones ac synodi sanctorum Patrum decreverint, atque ita te gere, neque distribuas indignis sive laicis sive clericis, ob eum finem, ut ad orthodoxam fidem ipsos convertas. Vae illis, qui talibus tradunt! Cave insuper ne muscæ in sanctum calicem decident, aut hic humectetur, aut fiat mucidus, aut pulvere sordidetur, aut hæreticorum manu contrectetur. Vide etiam, quomodo reponas post absolutam liturgiam, ne te festinante margarita decadat, aut in calice remaneat, vel habens laticem sanctus calix pulvere inquinetur. Sed utraque recte composita, abi in pace. Hanc traditionem si observaveris, o sacerdos, salvabis te atque illos quos docturus es; orans etiam pro me misero Dominum, cui debetur gloria per sæcula. Amen.

⁴⁰ Math. vii, 6.

Α ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομουνα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· πρόσγει, μὴ σῆς εἰς σύναξιν ἔχων ἔχθραν μετὰ τινος, ἵνα μὴ φυγαδεύσῃς τὸν Παράκλητον. Ἡμέρᾳ συνάξεως μὴ δικάζου, μηδὲ φιλονείκει τὸ καθόλου· ἀλλὰ κρυπτόμενος εὐχου, ἀναγινώσκων μέχρι ταύτης τῆς ὥρας· καὶ οὕτω παράστα ἐν κατανύξει τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ· μηδὲ περιδεδυμένως ὧδε κἀκείσε· μὴ ἐν σπουδῇ τὰς εὐχὰς συντέμνῃς· ἀλλὰ παρακαλῶν, μὴ λάμβανε πρόσωπόν τινος, ἀλλ' ὅρα τὸν προκείμενον βασιλέα, καὶ τὰς παρεστῶσας δυνάμεις κύκλωθεν· καὶ μὴ ὑποκρίνου, μηδὲ μεταδίδως τὸ θεῖον σῶμα ὅπου οὐ χρῆ. Σεαυτὸν δεῖον ποίησον τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ συλλειτουργεῖς ὡς οἱ κανόνες ἀπόθενται. Ὅρα οὖν πῶς παρίστασαι τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ πῶς λειτουργεῖς, καὶ τίνος μεταδίδως, καὶ πῶς καταστέλλεις· ὅρα οὖν, μὴ ἐπιλάβῃς τὰς δεσποτικὰς ἐντολὰς καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν τὰς παραδόσεις· φησὶ γάρ· « Μὴ δότε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μηδὲ ῥίπτετε τοὺς μαργαρίτας μου ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. » Ὅρα οὖν καὶ σὺ, μὴ φόβῳ ὑπαχθῆς ἀνθρωπίνῳ, καὶ παραδῶσῃς τὴν ὕδιν τοῦ Θεοῦ εἰς χεῖρας ἀναξίων· ἀλλὰ μὴ ἐντραπῆς τινα τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς, ἀλλὰ μηδὲ αὐτῶν τῶν τὸ διάδημα φορούντων πτοηθῆς ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ ὅτε λειτουργήσῃς. Βλέπε τοὺς βουλομένους τὰ δῶρα μεταλαμβάνειν ἐν τοῖς οἴκοις· σὺ ὅφει, ὅτι καὶ ὑπὸ γυναικῶν χαρίζονται, ἀλλὰ καὶ ἀναξίων. Ὅρα οὖν, ὡς οἱ θεοὶ κανόνες καὶ αἱ σύνοδοι τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπεκύρωσαν· οὕτω πράττε, καὶ μὴ μεταδίδως ἀναξίοις ἢ λαϊκοῖς, παρὰ ἐπιστρέφει αὐτοὺς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει. Οὐαὶ δὲ τοῖς μεταδιδούσιν αὐτοῖς! Ὅρα οὖν μὴ μυῖαι ἐμπέσωσι εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, ἢ ἐξ ἀμελείας σου νοτισθῇ, ἢ μοχλιάσῃ, ἢ κονοπισθῇ, ἢ ἐγχειρισθῇ ὑπὸ αἵρετικῶν· ἀλλὰ βλέπε πῶς καταστέλλεις μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς θείας λειτουργίας, μὴ σπεύδων μαργαρίτης ἀποπέσῃ, ἢ ἀπομείνῃ ἐν τῷ ποτηρίῳ· ἢ ἔχων νῆμα τὸ ἅγιον ποτήριον, καὶ κονοπισθῇ· ἀλλὰ ἀμφοτέρω καταστελίας, πορεύου ἐν εἰρήνῃ. Ταύτην τὴν παράδοσιν ἐὰν φυλάξῃς, ὦ ἱερεῦ, σώσεις σεαυτὸν, καὶ αὖς μέλλεις διδάσκειν· εὐχόμενος καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ τάλανος πρὸς Κύριον, ᾧ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

SANCTI BASILII

TRACTATUS

DE CONSOLATIONE IN ADVERSIS.

Incerto sed antiquo interprete (24).

697¹. Quemadmodum navis cum undarum tempestate quassatur, nisi gubernatorem peritissimum habeat, a fluctibus maris cito conteritur, ita et

homo cum in aliquibus adversis fuerit constitutus, nisi habuerit mentem divinis eloquiis eruditam, cito animus ejus frangitur, et salutis suæ sustinet

(24) Vide Praefationem, § XIV, p. 155.

damnum. Quisquis ergo ille es positus in adversis, paulisper, peto, verbis meis aurem diligenter accommoda, ut tibi in quantum possum, consolationem ex Scripturarum fontibus proferam. Igitur si egestate constrictus, penuriæ pondere opprimeris; si amissa sæculi dignitate, ignobilitatis te vita contristat; si membrorum fortitudinem subsequens languor debilitat; si extinctis charis et liberis, tristitia sæculi animum tuum mentemque conturbaverit, vel si lepræ macula corpore ac membris repletus, populi multitudine et turba carueris: noli tamen in his adversis positus frangi, vel mente concidere; sed ad Dei potius præcepta confugas, ut inde consolationem calamitatis tuæ assumes; ut ex verbis Dominicis instructus, vel optimus gubernator navigium tuum, hoc est, conversationem vitæ tuæ, in portum tranquillitatis inducas. Ne ergo velis, frater dilectissime, odii causa existimare Deum super nos castigationem inducere: imo erga nos maxime vera ejus charitas approbatur; ita enim te per Salomonem ipse Dominus in Proverbiis monet: *Fili, noli deficere a disciplina Domini, ne fatigeris cum ab eo corrigeris: quem enim diligit Dominus, corripit* ⁹⁰. Nam et pater, quamvis charissimum filium, in errore inventum castigat; et magister sæpe discipulum, ut in melius proficiat, verberat.

2. Duplex autem causa est ob quam castigatio divinitus hominibus irrogatur. Flagellat Interea justum, ut emendetur in melius, et pristinae conversationis corrigat vias. Et hoc esse ita, divinis eloquiis approbabo. Sed primum convenit explicare quod justus propterea affligitur, ut per tentamenta plurima probeatur. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in temptationibus variis incideritis, scientes quod probatio fidei vestrae patientiam operatur*, inquit Jacobus in Canonica ⁹¹. Item in sequentibus ponit et dicit: *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se* ⁹². Unde ergo gaudendum est, charissime, cum corpus hoc nostrum affligitur, vel cum Dei judicio duris examinatur laboribus. Nec enim tantum in prosperis quantum in adversis convenit gloriari Christiano. Audi denique in quibus Paulus gloriatur. *Gloriamur*, ait, *in spe charitatis Dei: non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, quia tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* ⁹³. Vide quantæ virtutes justis viris ex tribulationibus oriuntur. Et quemadmodum terra cum fuerit pinguis ac fertilis, nisi per industriam agricolæ crebro ac jugiter fuerit culta, non solum fructus hominibus denegat, verumetiam e contrario generat spinas: ita justus, nisi variis temptationibus fuerit

A confectus assidue, non solum ipse non proficit, sed aliquoties in lapsum incurrit. Et hoc ita esse, supradicti magistri docemur exemplo. Qui cum multis de virtutibus sibi conscius esset, et in tantis meritis coram Deo processisset, ut usque ad cælum tertium raptus, et in paradisum ductus, ineffabilia verba audisset: ne tamen eum pro virtutibus superbiæ tumor invaderet, et gratiam meritorum amitteret, colaphizandum eum divina providentia angelo Satanæ tradidit; in quo ille exsultans, ita ad Corinthios scripsit: *Ex sublimitate, inquit, revelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur* ⁹⁴; et iterum: *Placet mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo: cum enim infirmor, tunc potens sum* ⁹⁵.

3. Gratulanter igitur ac patienter omnia adversa mundi quæ nobis inferuntur, debemus excipere; scientes nos certissime tunc in Dei esse memoria.

698 Valde enim delicatus est qui et in hac vita constitutus, abundanter vult omni lætitia perfrui, et in futuro sæculo dona cœlestia adipisci. Quis enim aliquando sanctorum a periculis sæculi potuit esse immunis ac liber? Quia si diligenter eorum scrutaberis vitam, nullum absque temptationibus de hoc mundo migrasse reperiēs: sed omnes diversas tribulationes quas habet mundus, patientissime tolerantes, ad veram et incorruptam gloriam pervenerunt. Denique Abraham patriarcha tanta gratia fidei erat repletus, et in tantum dilexerat Dominum, ut charissimum pro eo filium pene gladio interimeret ⁹⁶. Magis enim voluit parricida audiri, quam Dei imperium præterire; præscius enim erat vocis salutaris dicentis: *Si quis dilexerit filium aut filiam super me, non est me dignus* ⁹⁷. Ut Deo igitur dignus haberetur, secundum ejus præceptum, filium unicum hostiam offerebat; et quem hæredem putabat, interficiendum propriis manibus non dolebat. Cur igitur non dolebat? Quia cor ejus amor divinus accenderat, et calor fidei ejus omnem dolorem exstinxerat. Talis igitur ac tantus patriarcha Abraham, sic amabilis Deo et charus, cui etiam ipse Dominus testimonium perhibuit, dicens: *Nunc cognovi, quoniam tu times Deum tuum, et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me* ⁹⁸, non potuit esse immunis, ut absque tribulatione ac tentamentis securam degeret vitam; sed omnia perpessus adversa, meruit omnium sanctorum pater audiri. Denique cum quodam tempore pestilentiar famis prævalere in terra sentiret, et cum Sarra conjuge sua in Ægyptum descendisset, timens ne ab Ægyptiis propter pulchritudinem interficeretur uxoris, ait ad eam: *Ne me dixeris viram tuam*

⁹⁰ Prov. III, 11, 12. ⁹¹ Jac. I, 2, 3. ⁹² ibid. 12. ⁹³ Rom. V, 2-5. ⁹⁴ II Cor. XII, 7-9. ⁹⁵ ibid. 16. ⁹⁶ Genes. XXIII, 1 sqq. ⁹⁷ Matth. X, 57. ⁹⁸ Genes. XXII, 13.

esse, sed fratrem me potius confitere, nequando me interfecto, te possideant⁹⁹. Nulli esse dubium puto, qualem quis possideat mentem, quando interfectionem sibi imminere suspicatur, quando vicinam mortem ab aliquo sibi opinatur inferri. Non cibis vel potus ei dulcis est, sed amarus; sed et cum somnus eum oppresserit, etiam tunc jugulari se a carnifice perspicit in sopore. Quamvis ille auxilio Dei protectus, ab omnibus perseverabat illæsus, verumtamen suspitione contritus, magna eum formido invaserat. Aliam quoque parem tribulationem in terra Geraram sub Abimelech rege perpressus est: et eos quos adversarios metuebat, et a quibus sibi imminere mortem putabat, ab his maximis honoribus Dei nutu venerabatur¹. Isaac quoque filius ejus similem tribulationem in terra Geraram ipse sustinuit. Nam et ipse timens ne interficeretur, Rebeccam uxorem, sororem esse confessus est: sed etiam nihilominus maximas tribulationes perpressus est². Denique cum Jacob Esau fratrem suum benedictionis causa persequeretur, in terram Mesopotamiam Jacob mortis formidine effugatus est³. Nam et quando filium ejus Joseph fratres in Ægypto vendiderunt, et patri nuntium retulerunt, dicentes eum a bestia devoratum, tantum ei dolorem incusserunt, ut vestimenta propria scindens, et squalore se sacci operiens, filium amantissimum lugeret amissum⁴. Ipse quoque Joseph multa tentamenta perpressus, probabilis factus est. Denique æmulationis causa in Ægypto a fratribus in servitutem redactus est. Itaque dominus suus bonam ejus conversationem aspiciens, principem eum domus suæ constituit. Domina vero propter speciem decoris in amore adolescentis turpiter colligata est, et capta fœditate libidinis, famulum Christi conabatur invadere. Cumque talibus accensa ardoribus sæpius eum ad opus sceleratissimum iavitaret, et ille tam dirissimum facinus perpetrare abnueret, una e diebus solum eum operantem reperiens accessit, et per vestimentum eum tenuit impudenter, et veneno mortifero ore repleto ait ad eum: Concumbe mecum⁵. O pernicioosa cohortatio! Impudentissima mulier, hanc mihi oblationem profers temporalem, ut lætitia me sempiterna defraudes! Quid mihi vipereo ore morbum pestiferum et insanabilem conaris infundere? quid ad deceptionem meam profers verborum blandimenta, quæ dolo et amaritudine plena sunt? Mel quidem labia tua lallare videntur, sed vitanda est talis dulcedo quæ postremo fel efficitur. Per te enim a principio diabolus de paradiso Adam protoplastum expulsi: sed illius expulsio ad meam cautelam proficiet. Venumdatus sum, ut tibi servitutem exhiberem, non ut in tuum adulterium fœdissimum consentirem; venumdatus sum, ut tibi obsequium præberem, non ut castitatem meam

A perderem. Licet ob fratrum meorum invidiam servus hominum factus sum, peccati non efficiar servus. Patrum meorum sequor vestigia, criminis tui particeps esse non patior. Tunc Joseph relinquens vestimenta in manibus ejus, nudus exiit foras; licet indumento corporis nudus, castitatis gloria coopertus. Vestimentum quidem, quod veterascit, et a tineis devoratur, reliquit; sed pudicitia, quæ semper floret, indutus abscessit, et oblectatione spurcissima irritari non passus est. Sed illa impudens cum se confusam intuetur, et a viro castissimo triumphatam, omnem ardorem libidinis deflectit in furiam, et veniente marito, verbis accusat innoxium. *Induxisti, inquit, ad nos puerum, qui nos deludat*⁶. At ille verbis fallacibus persuasus, statim eum detrusit in carcerem; sed Deus erat cum eo. Et licet retrusus humiliaretur in vinculis, liberabat eum puritas mentis: etsi squalore ergastuli membra horrebant, pudicitia animæ refulgebat. Sed Dominus, semper qui innocentibus præsto est, et qui exaltare humiles consuevit, ab omnibus tribulationibus eum eripuit, et totius terræ Ægypti dominatorem constituit. Et iste quem in servitutem venumdederunt fratres, paulo post malorum omnium immemor, fratribus alimenta præbebat; et quia Domini nostri Salvatoris typum gerebat, pro malis bona retribuebat.

4. Idcirco autem Job exemplum nobis producatur in medium, quod velut generalis medela infirmas et invalidas mentes satis superque roborare sufficiat. Si quis enim quibuslibet oppressus miseriis, si quis innumeris calamitatibus occupatus, hunc virum diligenter mentis obtutu perspexerit, maximam ex eo consolationem sui doloris inveniet. Iste enim in tantum divino famulatu se manciperat, et ita **699** Dominum inculpate colēbat, ut ita laudari ejus præconio mereretur. Sic enim divina Scriptura testatur: *Ait, inquit, Dominus diabolo, Considerasti sensu tuo puerum meum Job, quia non est ei similis quisquam in terris, homo sine crimine, verax Dei cultor*⁷? Sed et pro filiis in tantum erat sollicitus, ut pro eis sacrificia quotidiana offerret. Et quidem cum Scriptura nulla filiorum delicta commemoret, ille tamen, qui vere ac religiose filios diligebat, timebat ne forte in corde suo, ut homines, aliquid cogitarent adversum Deum, malitiæ: et sola opinione contritus, per divinas hostias filiorum corda mundabat. Quanti hodie patres filios aperte negligere in multis ac peccare conspiciunt, et non solum sacrificia pro eis non offerunt, sed nec sermonem ad arguendum eos proferunt, ut pravos derelinquant vias! Et dum eos contristare nolunt ad modicum, æternam eis tristitiam generant! Sed hujusmodi patres ostendunt se non veram charitatem habere, sed falsam: si autem eos diligenter, utique secundum Scri-

⁹⁹ Gen. xii, 13. ¹ Gen. xx, 1 sqq. ² Gen. xxvi, 7 sqq. ³ Gen. xxvii, 43 sqq. ⁴ Gen. xxxvii, 28 sqq. ⁵ Gen. xxxix, 12. ⁶ Gen. xxxix, 14. ⁷ Job i, 8.

pluram diligenter corripere; sed propterea fortasse peccantes filios negligunt, quia nec suæ salutis aliquando curam habuerunt. Beatus autem Job, quemadmodum ipse sine querela Domino serviebat, ita filiorum corda donis ac muneribus procurabat. In viduis autem fidelibus quam misericors fuerit, ipsum ausculta dicentem: *Os, inquit, viduæ benedixit me: justitia autem indutus eram. Vestitus eram judicio sicut chlamyde. Oculus eram cæcorum, pes autem claudorum. Ego autem eram pater impotentium*⁸. Sed et quod infinitas possederit divitias, Scriptura testatur. *Fuerunt, inquit, Job filii septem, et filia tres; et erant pecora ejus oves numero septem millia camelii tria millia, jumenta bovum quingenta, asini feminæ gregales quingentæ; et ministerium multum nimis habuit*⁹. Audiens itaque eum ille honorum æmulus divina voce laudari, invidiæ livore exarsit, et postulavit a Domino ut suæ ditioni ejus traderet facultates: et ecce subito diversis modis omnem ejus substantiam vastare aggreditur, et tunc de præda jumentorum, modo de combustionem ovium, post hæc de interfectione nuntiat famulorum. Ipse enim diabolus qui hæc cuncta agebat, ipse quoque nuntium deferebat. Nec tamen ex improvise tantam perniciem inferens, virtutem fidei ejus potuit frangere, vel animum illius in verba blasphemiae declinare. Noverat enim Job nihil se intulisse in hunc mundum, verum nec auferre quid posse¹⁰. Ad ultimum autem, cum ei de filiorum ac filiarum nuntiatum est nece, commota sunt viscera ejus, et ita vestimentum proprium scidit, ac sui capitis comam totodit, et in eam terræ pulverem sparsit. Nec tamen, hæc faciens, in verba blasphemiae mens ejus inflexa est; sed confestim ad Dei laudes conversus, procidens in terram adoravit et dixit: *Nudus exivi de matris utero, nudus etiam vado sub terram. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum*¹¹. Magnum nobis Job sanctissimus documentum ostendit, ut contra omnes fluctus sæculi turbulentos mens nostra inconcussa permaneat, ne fatigati adversis in verba blasphemiae erumpamus; sed ut iisdem verbis utamur, quibus et ipse usus est dicens: *Sit nomen Domini benedictum in sæcula*. Sed insatiabilis adversarius cum tot damnis eum afficiens nihil in eum agere potuisset, et cum rursum eum a divina potentia laudari audisset, ait ad Dominum: *Pellem pro pelle, et omnia quæcunque habueris homo, pro anima sua dabit: sed mitte manum tuam, et tange ossa ejus et carnes, et vide an in faciem tibi benedicat*¹². Tunc Dominus, præcius omnium futurorum, tradidit ei corpus tantummodo, animam autem custodire præcepit. Tradidit eum Dominus, non ut voluntati diaboli pareat; sed ut famulum suum probabiliorem efficiat, et ejus to-

lerantia in universo mundo clarescat. Tunc percussit Job vulnere pessimo a pede usque ad caput; et tulit testam ut saniem vulnerum raderet¹³, et sedebat in stercore extra civitatem, qui paulo ante in regali sedebat solio; et despiciebant eum universi, quem primum subditi metuebant. Isti igitur tali ac tanto, qui in tanta excellentia eminebat, nunc uxor ejus de mercede operis sui exhibet alimentum, quæ etiam sempiternum supplicium ei inferre conata est, dicens: *Dic unum verbum in Domino, et morere*¹⁴. At ille vir philosophicus, at ille totius patientiæ magisterio repletus sprevit ac repulit tale consilium dicens: *Tanquam una ex insipientibus mulieribus locuta es: si bona exceperimus de manu Domini, mala non toleramus*¹⁵? Vide tentationum pondus, ut patientiæ magnitudinem possis agnoscere. Sublimis erat in potentia sua, abundans in divitiis, copiosus in filiis; et universis his privatus, nudus apparuit. Mos enim est athletarum ut ad certamen nudi procedant. Merito ergo et hic beatus contra diabolum congressurus, cunctis facultatibus velut quodam vestimento exutus est; sed in tali certamine constitutum, hæc verba eum contra diabolum arbitror protulisse: *O, inquit, diabole, idcirco in me tam crudeliter deservisti, ut per me tua potentia arguatur. Quid tanquam vorago cunctos quæris absorbere? Quid, qui te nihil laserunt, devorare quæris ut leo? Quid innocentibus nocere festinas? Non erubescis, cum toties sis a famulis Dei prostratus ac victus? Non tibi sufficiebat, cum de tanta humilitate ad hanc me egestatem perduceres? Non tibi sufficiebat, cum filios meos ac filias meas sub uno momento necares? Insuper sævissimis doloribus, corpusculum meum affixisti, ut ex putredine carniū vermium globi ebulliant. Tu quidem contra membra fragilia aggressus es bellum inferre, sed stabilitatem animæ commovere non poteris. Improbis venenis confidens, fidem meam quassare conatus es: sed ego confidens in Deo meo, effrenatas tuas conteram vires. Et cum sis subdolos, in tuis me laqueis irretire tentasti, sed me ab his retibus eripuit Dominus. Tu licet temporales mihi inferas cruciatus, ipse in sempiternis es torquendus suppliciis: et quidem si mortales vermes de meo procedant corpusculo, tu ab immortalibus vermibus devorandus es in gehenna. Tu licet multiplicata inferas tentamenta, ego non mutabo meam innocentiam: et licet projectus 700 extra urbem, Deum meum benedicere non desinam.*

5. Sed et justii illius Tobia exemplum si diligenter consideres, maximam ex eo consolationem invenies. Iste denique in ministrationibus pauperum admodum occupatissimus fuit. Et si qui ex genere ejus defuncti fuissent, secundum religionis nostræ ritum ut convenit sepeliebat. Siquidem, ut

⁸ Job xxix, 13-15. ⁹ Job i, 2, 3. ¹⁰ I Tim. vi, 7. ¹¹ Job i, 21. ¹² Job ii, 4, 5. ¹³ ibid. 7. ¹⁴ ibid. 9. ¹⁵ ibid. 10.

ertur, consuetudo talis Assyriis est, ut mortuis A terræ denegent sepulturam; sed eorum cadavera pellibus involuta, super faciem terræ exponunt, scilicet ut a bestiis vel avibus devorentur. Hic ergo dum captivus cum plurima multitudine Judæorum apud Assyrios degeret, et ad sepeliendum defunctorum corpora, ut dixi, studium daret: ab hoc opere tam religioso, tam pio, prohibitus aliquando a rege Assyriorum, nihilominus tamen etiam occulte opus usitatum, prout poterat, conabatur explere. Quodam denique tempore cum in Pentecostes die festissimo epulæ sibi, ulpote pro solemnitate, solito gratiores præparatæ fuissent, non est passus cibos suos solus sumere. Ait ergo ad filium: *Vade, inquit, fili, et voca, si quem inveneris pauperem ex fratribus nostris, eum tamen qui timet Dominum, ut manducet nobiscum*¹⁴; et ecce sustineo te, fili, donec venias. At ille dum iret, reperit quemdam Hebræum necatum laqueo, et projectum in publico. Qui continuo regressus, quod viderat, indicavit patri. Ille cum hæc audisset, non eum paratæ epulæ, non eum diei festivitas, non saltem minæ tyranni a bono opere retraxerunt: sed surgens illico pergit ad publicum: atque cadaver humo, ut solebat, operiebat, reversus cum luctu prandium quod reliquerat sumit. Hic ergo tam pius, tam operibus bonis ornatus, ad ultimum aspectu caruit oculorum. Et qui primum miseris conferebat solatium, aliorum postmodum indigebat auxilio. Sed Dominus ad fidei ejus patientiam comprobendam, tentari eum taliter voluit. Et ille sciens magis sibi adversa prodesse quam prospera, æquanimiter usque in finem patientiam tenuit. Idcirco eum Raphael angelus collaudat, et dicit: *Opera Dei revelare et confiteri, honorificum est*¹⁵. Nam quando orabas tu et Sara nux tua, ego obtuli memoriam orationis vestre in conspectu claritatis Dei: et cum sepelires tu mortuos similiter, et quia non cunctatus es exsurgere, et derelinquere prandium tuum, et abisti: missus sum tentare te. Et iterum: *Misit me Dominus curare te, et Saram nux tuam*¹⁶. Et quidem nos hæc breviter, ut potuimus, explicavimus. Si quis autem diligentissime sanctorum omnium vitam attendat, non aliter eos nisi in laboribus et adversis claruisse perspiciat.

6. Hoc jam, quia verbera prosunt (ut superius præmisimus), comprobandum est; et quod tunc erga nos divinus amor agnoscat, cum diversis cruciatibus ac tentamentis conficimur. Sic enim nos Salomon in Proverbiis instruit: *Qui parcit, inquit, baculo, odit filium suum: si autem diligit, diligenter corripit*¹⁷. Ergo cum nutu Dei corripimur in adversis, non odium tunc in nos, sed charitas comprobatur. Ideo autem castigat, quia non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat¹⁸. Non nos affligit ac verberat, ut nos in interitum

mittat, sed ut convertamur ad eum, et misericordiam ipsius adipisci possimus. Ipsum denique Dominum per Prophetam audi loquentem, qui ait: *Si dereliquerint legem meam, et mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum; misericordiam autem meam non dispergam ab eis, neque decipiam eos in veritate mea*¹⁹. Frequenter enim rerum prosperitas arrogantiam generat, et per longanimitatem in superbia mens inflatur humana. Propterea verus ille animarum medicus Deus, cum diversis languoribus vitiorum ægrotare nostram viderit mentem, hoc est, cum nos superbiæ tumor inflaverit; vel ad diripiendum aliena, avaritiæ morbus pulsaverit; vel ad concinnandas insidias fratribus, invidia persuaserit; vel cum desidia animus noster oppressus, religionem Dei neglexerit, per corporales castigationes, veluti per quædam medicamina animum nostrum curare festinat. Cum enim permittit nos aut captivitate vastari, aut rerum nostrarum sustinere jacturam, aut ingentem valetudinem membra nostra pulsare, vel cujuslibet in nos tentamenta generis irrogari, sanitatem nobis animæ per hæc cupit inferre, non damna. Ita enim per Isaiam prophetam ipse testatur: *Et propter peccatum, inquit, modice contristavi eum, et percussi eum, et averti faciem meam ab eo: et contristatus est, et ambulavit tristis, et consolatus sum eum, et sanavi eum*²⁰. Denique Manasses ille rex cum abundantia ac deliciis frueretur, et super Judaicum populum principem se cerneret; insuper elatus recessit a Domino: templum quoque Dei replevit idolis, ac plurimorum sanctorum sanguinem fudit: sed et Isaiam prophetam serra lignea secavit, et multa execranda opera perpetravit²¹. Cum autem ab Assyriis captus fuisset, vincus compedibus atque onustus ferro, in Babyloniam deductus, videns se oppressum angustiis, in amaritudine animæ suæ conversus clamavit ad Dominum, qui salutem animarum, non mortem desiderat: et ereptum eum ex inimicorum manibus, in pristinum constituit regnum²². Vides quomodo eum calamitas ab erroris via correxit; vides quod ei captivitas velut quoddam medicamentum animæ remedium contulit, et salutem suam, quam prius per elationem amiserat, miseriis postmodum afflictus invenit. Ecce quantum generi humano prosunt damna carnalia. Securitatem autem rerumque prosperitatem sæpe, ut diximus, animæ generat detrimentum.

7. Et quid dicam de peccatoribus? David ille justus, qui secundum cor Domini fuit electus, de quo ipse Dominus dixit: *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui facit omnes voluntates meas*²³, cui regni potestatem, ac prophetiæ concesserat gratiam; cum esset in maxima abundantia, et in securitate ac divitiis florisset, mul-

¹⁴ Tob. II, 2 seq. ¹⁷ Tob. XII, 7 seq. ¹⁸ ibid. 14. ¹⁹ Prov. XIII, 24. ²⁰ Ezech. XXXIII, 41. ²¹ Psal. LXXXVIII, 51-54. ²² Isa. LVII, 17, 18. ²³ IV Reg. XXI, 4 seq. ²⁴ II Par. XXXIII, 11 seq. ²⁵ I Reg. XII, 14; Act. XIII, 22.

tasque sibi nationes auxiliante Domino subdidisset; A quia paululum ab eo tribulatio elongaverat, immobilem se esse putabat. Ipse denique ait: *In mea abundantia non movebor in aeternum* ²⁶. Tamen iste ab una muliere captus, in uno delicto duo crimina perpetravit. Uriam Etheum [sic] virum innocentem **701** occidit, cuius adulteraverat conjugem ²⁷. Si autem tunc tribulationibus pressus fuisset, in tam grande peccatum minime incidisset, per quod naufragium Spiritus sancti pateretur. Unde postquam delictum suum agnovit, et sancto Spiritu privatum se esse persensit, ad recuperandam pristinam gratiam obsecrans clamabat ad Dominum: *Spiritum rectum innova in visceribus meis: et ne projicias me a facie tua: et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me* ²⁸. Quando autem tribulationibus maxime esset confectus, et congressionibus hostium undique circumdatus, qui cum eo sæpissime dimicantes, quiescere eum non sinebant, ex toto corde clamabat ad Dominum, a quo protinus impetrabat auxilium, sicut ipse ait in psalmo: *Ad Dominum cum tribularer, clamavi, et exaudivit me* ²⁹; et iterum: *In die tribulationis meæ Deum exquisivi: manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus* ³⁰. Non solum autem in his positus, a delictis se gravibus abstinebat, verum etiam modicam incontinentiam velut crimen maximum arbitrabatur. Denique quodam tempore, cum gens Philisthinorum Bethlehem obsideret, et David esset in munitione, desideravit, et dixit: *Quis dabit mihi aquam, ut bibam, de lacu qui est in Bethlehem in porta* ³¹? Cumque tres viri potentes inter media castra Philisthinorum erumpentes, aquam ei de eodem lacu bibere detulissent, reprehendit se, et noluit bibere, sed libavit eam Domino, et dixit: *Propitius esto mihi, Domine: non faciam hoc, ut sanguinem virorum horum qui abierunt in animabus suis, bibam. Et noluit bibere* ³². Considera ergo, frater, diligenter, ac perspice, quale ille naufragium prius in abundantia pertulit, et qualem postmodum humilitatis intulit philosophiam. Cum in securitate degeret, occidens virum innoxium, ignorabat esse peccatum. In humilitate vero, allatam sibi cum periculo aquam crimen arbitratus est bibere. Animadvertens igitur beatus David, quod sibi utilitatem D conferebat humilitas, dicebat ad Dominum: *Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, et in veritate tua humiliasti me* ³³. Item in eodem psalmo in humilitate sua gratulanter adiecit: *Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas* ³⁴; et iterum: *Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit* ³⁵. Quando enim in tribulationibus positus est homo, sæpe memor est Dei, et Deus est juxta eum, imo et requiescit. Sic enim declarat ipse Dominus per prophetam:

Super quem, ait, requiescam, nisi super humilem, et mansuetum, et trementem verba mea ³⁶? Difficile autem poterit esse quisquam humilis vel quietus, nisi fuerit prius confectus tribulationibus.

8. Non te ergo, dilectissime, corporis damna contristent, sed quidquid Dominus miserit, gratulanter ac viriliter suffer. Si te diversi corporis languores pulsaverint, peto ne turbetur cor tuum, ne animus tuus frangatur, ne vox tua erumpat in verba blasphemiae; sed potius patientissimi illius beati Job exemplum ante oculos tuos pone. Dicito quod audisti ipsum dicentem: *Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum* ³⁷. Noli enim quosdam, maxime eos qui lepræ macula sunt corpore aspersi, in tantam desperationem pro hac plaga venire, ut putent se omnino destitutos esse a Domino; sed hoc patitur ille qui non est divinis eloquiis eruditus. Si autem in lege Domini die nocteque meditaretur, si sciret *Dei esse vera judicia et justificata in semetipso, et desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum* ³⁸, tanquam vera medicamina ulcera morbi susciperet. Diceret quoque et ipse: *Memor fui judiciorum tuorum a sæculo, Domine, et consolatus sum* ³⁹. Licet enim parvo tempore asperum et amarum hoc vulnus, grande animæ remedium generat in posterum. Crede mihi, frater, nunquam sic in balneis corpora abluuntur sordibus, ut animæ sordes per hujusemodi languores emundantur. Nonne et medicus cum vulnus curaverit ægroti, ferri concisione membra dilaniat, aut si necesse fuerit, etiam per ignis ministerium exurit, et dolorem ideo infert, ut dolorem quem habuit mors generare, expellat? Nunquid ergo medicum per odium hoc fecisse incusas: cui ut hoc faciat, munera ante et dona largitus es? Multo magis ille cœlestis medicus Deus paterno affectu cupit curare quos fecit, quos etiam a morte ipse redemit. Et ideo in corpore nostro temporales infert plagas, ut animam nostram a plagis, quæ mortem generant æternam, liberet.

9. Noli ergo turbari, frater, sed libenti animo quæcunque Dominus intulerit, suscipe. Noli graviter ferre quod deserueris populum civitatis. Quid enim te juvat habitare cum turbis, aut quid te lædit si a turbis fueris segregatus? In hoc enim omnibus modis laborandum est, ne in futuro sæculo civitate Dei privemur. Nam et hi qui morantur in urbibus, et quibus murorum ambitus apti videntur, si scelerum morbo correpti, suam neglexerint vitam, civitatis illius cœlestis, quæ sanctorum omnium mater est, privantur consortio. Et tu, cum sis in plagis ac doloribus constitutus, et ab hac lutea urbe exclusus; si sapienter hæc toleraveris, et humiliter Deo tuo servieris, civitatis ipsius ac

²⁶ Psal. xxix, 7. ²⁷ II Reg. xi, 17, 4. ²⁸ Psal. l, 12, 13. ²⁹ Psal. cxix, 1. ³⁰ Psal. lxxvi, 5.
³¹ II Reg. xxiii, 15. ³² Ibid. 17. ³³ Psal. cxviii, 75. ³⁴ Ibid. 71. ³⁵ Psal. xxxiii, 19. ³⁶ Isa. lxxvi, 2.
³⁷ Job i, 21. ³⁸ Psal. xviii, 10, 11. ³⁹ Psal. cxviii, 52.

paradisi colonus efficiaris. Non enim pro execratione animæ, sed propter qualitatem ægritudinis, a populi consortio recessisti: eo quod generis ejus morbus, ut quidam asserere volunt, contactu suo soleat pollueri: animam vero non solum non polluit, verum etiam si fuerit immunda, purificat. Unde peto non confundaris, charissime: ne turbetur cor tuum, ne te asperitas vulnerum ad desperationem vitæ futuræ adducat. Ne velis stultam illam opinionem cogitare quorundam, qui se ita in die resurrectionis arbitrantur resurgere: et hæc quam vana, quam inanis suspicio! Dic mihi, quisquis ille es qui ista affirmas, ex mentis arbitrio loqueris, an alicubi in divinis paginis scriptum esse legisti? Sed apparet mihi nunquam te divinarum Scripturarum verba legisse; nam si hujusmodi rebus studium habuisses, nunquam te morbus perfidie invasisset. O quantam perniciem animæ imperitia generat! o quam sævissimum vulnus mens inerudita acquirit! Sed jam ab his perfidie cogitationibus, peto, frater, ut fugias, et quia multum **702** erras, dum Scripturas ignoras, pete a Domino ut tibi tribuat intellectum. Clama ad Dominum, et dicito: *Da mihi intellectum, et discam mandata tua*⁴⁰; et: *Doce me justificationes tuas*⁴¹, quia beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum, ut mitiges ei a diebus malis⁴². Si autem de lege sua te docuerit Dominus, nullo modo te perfidie procella perturbabit.

40. Si ergo cupis ut te instruat Dominus, Scripturas inspiratas a Domino assidue lege, vel certe legenti libenter aurem accommoda, et magnam ex his consolationem invenies, quæ te a doloribus mitiget. Non parva medicamina sunt, frater charissime, libris inserta divinis: verbi gratia, si multis peccatis oppressus animus tuus ægrotat, lege librum Psalmorum, et ibi invenies medicamentum vulnere tuorum. Dicito ad Dominum: *Ego dixi, Domine, miserere mei: sana animam meam, quia peccavi tibi*⁴³. Si autem ob desperationis morbum animus dubitat pœnitere; ipse te Dominus per prophetam ad se invitat, dicens: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*⁴⁴; et iterum: *Nunquid non est resina, aut medicus in Galaad? quare non ascendit sanitas filiae populi mei*⁴⁵? Iterum in Evangelio ipse Dominus dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego requiescere faciam vos*⁴⁶. Si vero mens tua per superbiam vitium intumescit, invenies in Proverbiis scriptum: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*⁴⁷, ut hoc quoque medicamine possimus malum evitare superbiam, et humilitatem assumere. Iterum si te avaritiæ ardor inflammât, audi Apostolum, qualiter hujus morbi qualitatem exponat, dicens: *Radix omnium malorum est pecuniarum cupiditas, quam quidam appetentes, naufragaverunt a fide, et inseruerunt se*

A *doloribus multis*⁴⁸. Tunc tu hujus pessimi vulneris agnoscens malitiam, clama ad Dominum: *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam*⁴⁹. Nec enim est ulla passio animæ cujus non in libris divinis medicamenta invenias: quorum nunc facere mentionem, tempus non patitur. Nam et ipse si ad requirendum adhibueris studium, sine dubitatione ulla, Deo donante, reperies.

11. Sed quoniam nunc in hac parte animum tuum ægrotare intelligo, cum dicas hoc, qui cum plaga lepræ de mundo excesserit, ita eum denuo post mortem resurgere: auscultâ igitur diligenter, ut hanc mortiferam suspicionem a te possis avertere. Ergo si ita est ut dicis, quicumque in quo statu defunctus fuerit, in eo iterum esset necesse resurgere; verbi gratia, qui cum uno oculo aut pede vel manu, vel aliquo debilitato membro ex hac vita decesserit, ita eum resurgere oporteret. Noli, frater, noli sic impie credere: sed audi in quo statu nos post resurrectionem Dominus esse prædixerit. Qui autem meruerint resurrectionem, non nubunt neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cœlis⁵⁰. Si non nubunt, sed sunt sicut angeli, utique nec infirmitati alicui ultra subjacet caro; sed quæ fuit mortalis, induit immortalitatem. Item de hoc Dominus audi quid dicat: *Tunc, inquit, justi fulgebunt in regno Patris sui, sicut sol*⁵¹. Manifestum autem nobis est, quod justorum plurimi innumerabilibus confecti vulneribus, hac luce privati sunt, maxime cum beati martyres manibus ac pedibus amputatis, ac toto corpore laniati, alii truncatis auribus naribusque, alii effossis oculis, coronam in cœlis adepti sint. Quis igitur sit tam impius, tam sacrilegus, ut eos in eo statu in quo defuncti sunt, affirmet resurgere? Ecce et Lazarus ille mendicis, qui toto corpore repletus erat ulceribus, ante foras divitis jacebat, de cujus mensa micas cupiebat, ut suam esuriem satiaref; et ille dives bysso utebatur et purpura, et corpore robustus ac pinguis jucundabatur in epulis, et hic quidem ita. Sed vide post paululum qualis repentina in eis immutatio facta est. Iste qui splendide delectabatur in epulis, post excessum vitæ cruciabatur in flammis; et ille qui fuerat ulceribus repletus ac fame consumptus, in Abraham sinibus consolabatur. Vide quantam requiem Lazarus meruit pro corporis cruciamento, et in quibus arduis dives deputatus est propter parvi temporis lætitiâ. Quid ei profuerunt illæ saginatæ carnes? quid illi contulerunt divitiæ? Ecce in tantis arduis positus est, ut guttam aquæ impetrare non valuerit. Viderat namque Lazarum in Abraham sinu jucundari, et elevavit vocem suam, dicens: *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingens extremum digiti sui in aquam, refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma*⁵². Ecce quem paulo

⁴⁰ Psal. cxviii, 75. ⁴¹ ibid. 12, 26, 68, 135. ⁴² Psal. xciii, 12, 13. ⁴³ Psal. xl, 5. ⁴⁴ Zach. i, 3. ⁴⁵ Jerem. viii, 22. ⁴⁶ Matth. xi, 28. ⁴⁷ Prov. iii, 34; Jac. iv, 6; 1 Petr. v, 5. ⁴⁸ 1 Tim. vi, 19. ⁴⁹ Psal. cxviii, 56. ⁵⁰ Matth. xxii, 30. ⁵¹ Matth. xiii, 45. ⁵² Luc. xvi, 24.

ante superelatus despiciebat, cuius carnes vulneribus tabefactas horrebat, nunc ab eo solatii patrocini-
um, oppressus cruciatibus postulat. Sed quid ad eum respondit Abraham? *Fili, inquit, recepisti bona in vita tua, similiter et Lazarus mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris*⁵². Hoc solum te debuit, charissime, suadere, quod ideo ad tempus hæc sustineas mala, ut in perpetuum in Abraham sinibus collateris: et non ita rursus vivere te arbitris post mortem.

12. Audi autem quid beatus Job sperabat, cum in tantis vulneribus esset constitutus; qui magis idcirco tormenta corporis patientissime tolerabat, quia confidebat idipsum corpus in die resurrectionis in melius conformari. Denique ausculta, quid in ipsis vulneribus dicat. Scio, inquit, *quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die resurrecturus sum, et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea video Deum, quem visurus sum ego ipse, et non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo*⁵³. Et tu quoque, frater, habeto talem spem et talem fiduciam, quod possis post immortalis splendorem induere: et omnes corporis cruciatus facile ac leviter sustinebis; et non solum te dolores pœnales in nullo contristabunt, sed insuper animæ lætitiæ generabunt. Quia si de corporis imutatione hæc quæ diximus, pauca sunt, accipe quid etiam Paulus hujuscemodi causa apertissime doceat, quemadmodum dubios et incredulos assertionem plenissima arguit. Dicebant quidam etiam tunc: *Quomodo resurgunt mortui? quo autem corpore veniunt?* Quibus ita respondit: *Inspiciens, inquit, tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici aut alicujus alterius. Deus autem dat illi corpus prout voluit*⁵⁴. Hoc est: Quemadmodum tu granum tritici nudum spargis in terra, nullam in se viriditatem habens, nullum amictum; et cum in terra fuerit putrefactum, denuo multiplicatum resurgit in spicas, et non nuda grana, sed velut pulchri ejusdam corporis foliorum amictu vestita; hoc est enim quod ait, *Deus enim dat illi corpus prout vult*. Ita enim corruptibile corpus hoc, cum nunc fuerit in sinibus terræ sepultum, vere non vivificatur, nisi veluti granum tritici seminetur. Quando autem nutu Dei tempus resurrectionis advenerit, non corruptibile ut seminatum est, sed incorruptibile et immortale resurget. Ita namque in posterioribus sequitur: *Seminatur, inquit, in corruptione, surget in incorruptione; seminatur in contumelia, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute; seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*⁵⁵. Hoc est: Corpus hoc quod nunc gerimus, cito post mortem corrumpitur, et in putredinem vermium vertitur; aliquoties etiam ante mortem dissolvitur; antequam spiritus exhalet,

A membrorum compagine languorum putredine amputantur. Multas contumelias patitur, infirmitates plurimas sustinet, esurit, sitit, lassatur, anxietur, asperitatem frigoris patitur: sed hoc corpus animale est, hoc est animæ per quam in hac vita consistimus. Quod autem resurgit, spiritale est, quia sancto Spiritu recreatur. Sic enim in psalmo scriptum est: *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ*⁵⁷. Modo terrenum circumferimus corpus, tunc cœleste induemur; quia sunt corpora cœlestia, et corpora terrestria. Sed alia cœlestium claritas, et alia terrestrium. Terrestrium quidem claritas, temporalis est et caduca; cœlestium autem claritas, sempiterna est: quod tunc manifestabitur, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem⁵⁸. Noli ergo dubitare, charissime, quod possis cœleste corpus induere. Ne velis arbitrari, quod lepræ macula aut quaecunque corporis vulnus a claritate nos cœlestium separet: imo per hæc magis regnum cœleste acquiritur, ut memorati Lazari ac beati Job docemur exemplo. Excludimur vero a regno, si vitia in nobis et peccata permanserint. Excludimur **703** a regno, si omnipotentem Deum credimus impotentem. Impotentem autem ille asserit Deum, qui se existimat non posse ab eo transformari in melius. Nunquid Dominus, qui potest arefactas et in nihilum redactas carnes atque ossa arentia vivificare et resuscitare, convertere in claritatem cœlestem non potest? Noli, frater, rogo, noli sic credere, ut Deum omnipotentem esse non deneges, et in hac parte asseras impotentem.

13. Sed forte inde animus tuus ad desperationem adducitur vitæ, eo quod te dicas deliquisse in multis, et peccatorum causa his te vulneribus respersum. At in hoc magis Dei in te amorem debes arbitrari, non odium; quia in hoc te sæculo tanquam filium voluit emendare, ut purum te animo atque immaculatum in futuro recipiat. Sic enim scriptum est⁵⁹: *Quem diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit*. Si ergo videris peccatorem nulla dispendia pati, nulla ægritudine corporis laborare, nullis opprimi angustiis, agnosce quod hunc Dominus, eo quod multum deliquerit, recipere non vult. Et propterea non flagellatur, quia suscipi non meretur. Te autem ideo castigat, ut æternæ morti non tradat. Sic enim ait beatus David: *Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me*⁶⁰. Nam et Jerusalem cum peccaret in Dominum, et prophetas qui ad corrigendum eam missi fuerant, occidisset, ideo eam in direptionem et captivitate in Babyloniam tradidit, ut per captivitatis jugum ad se filios suos converteret: non ut puniret, sed ad meliora corrigeret. Denique post septuaginta annos, ad pristinam eos patriam revocavit. Ita enim eam per sacerdotes in Jeremia [Isaia] mise-

⁵² Luc. xvi, 25. ⁵³ Job xix, 25-27. ⁵⁴ I Cor. xv, 35-38. ⁵⁵ ibid. 42-44. ⁵⁷ Psal. ciii, 30.

⁵⁸ I Cor. xv, 54. ⁵⁹ Hebr. xii, 6. ⁶⁰ Psal. cxvii, 18.

ricors Dominus consolatur : *Loquimini, sacerdotes, A* ad cor Jerusalem, et consolamini eam : quia bibis de calice furoris Domini, et recepit a Domino duplicia peccata sua⁴¹. Igitur si justus es, gaudere te convenit in adversis, ut probabilior fias. Quia si peccator es, similiter quia afflicti es gratulare. Propterea enim hic affigeris, ut a sordibus te diluas peccatorum, et in sæculo futuro consolationem invenias. Utrisque proderit cordis afflictio ; quia *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus non despicit*⁴². Nam peccator cum castigatur a Domino, si priores actus suos emendare noluerit, et in desperationem vitam suam adduxerit, si dixerit, Jam mihi nulla est venia, jam me oblitus est Dominus, jam omnis vita mea in perditione posita est ; nullam requiem spero post mortem, si in meus factor causa hominis non despexisset, non me talibus pœnis conficeret : iste talis ipse sibi causa mortis efficitur : ultro se desperationis gladio perimit, deque eorum se numero esse consignat, quos propheta denuntiat, cum dicit : *Flagellasti eos, et non doluerunt : verberasti eos, et noluerunt percipere disciplinam*⁴³. Sed tu, frater, a tali

consortio omnibus modis, rogo, declina, et divinum judicium grater et dulciter suscipe. Dicit et ipse, *Judicia Domini dulciora super mel et favum*⁴⁴. Nam etsi amara castigatio videatur ad tempus, dulces fructus in posterum generat. Ista to castigatio a vitiis revocat, et ad virtutes instigat. Per hanc castigationem mors expellitur, et vita acquiritur. Castigatio ista caret pœnæ futuræ tristitia, et jucunditatem acquireret æternam. Castigatio ista superbiam reprimat, et humilitatem in qua requiescit Dominus, generat. Dicit et tu : *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas*⁴⁵. Quia si libenti animo hæc a me dicta perceperis. et in Dei laudibus atque in gratiarum actione permaneris, et per singulas horas Deum benedixeris, senties te in spiritu cum Domino. Qui enim semper memor est Dei, semper erit cum eo. Ipse quoque dolores tui corporis mitigabit ; ipse ad tolerantiam animum tuum corroborabit ; et licet corpore repletus videaris ulceribus, mentem intrinsecus sanam et incolumem possidebis ; adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

⁴¹ Isa. xl, 2. ⁴² Psal. l, 18, 19. ⁴³ Jerem. v, 3. ⁴⁴ Psal. xviii, 41. ⁴⁵ Psal. cxviii, 71.

EJUSDEM S. PATRIS BASILII DE LAUDE SOLITARIE VITÆ.

Erstat inter Opera S. Petri Damiani, cap. 19 opusculi xi, quod inscribitur : *Dominus vobiscum*
Vide *Patrologiæ Latine* tom. CXLV, col. 246 D.

SANCTI BASILII

CESARIE CAPPADOCIÆ EPISCOPI

ADMONITIO AD FILIUM SPIRITUALEM.

Vide *Patrologiæ Latine* tom. CIII, col. 683.

MONITUM.

Homilias tres sub Basillii nomine Græce ex codicibus Mosquensibus edidit Christianus Fridericus Matthæi in *Glossariis Græcis minoribus* (Mosquæ 1774, in-4). Prima, quæ inscribitur *Περὶ τελειότητος βίου μοναχῶν*, De perfectione vitæ monasticæ, non aliud est quam Basillii epistola ex recensione Garnerii ordine 22, eodem titulo insignita; quod præcedentes editores fugit, qui hanc homiliam omnino spuriam pronuntiaverunt. Tertiam Basillii nomen ementiri nemo non videt. Secunda, quæ inscribitur: *De misericordia et iudicio*, Basilio adjudicanda videtur, si testimonio Symeonis Logothetæ fides, cum ejus loca in Sermone 4 non semel exscripserit. (Cf. pagg. 490, 491 ed. Garnier.) EDIT.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ,

ΟΜΙΛΙΑ (25) ΠΕΡΙ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΟΣ ΒΙΟΥ ΜΟΝΑΧΩΝ.

S. P. N. BASILII

CÆSARÆÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

HOMILIA DE PERFECTIONE VITÆ MONASTICÆ

Πολλῶν ὄντων τῶν ὑπὸ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς Α Cum multa sint per divinam Scripturam revelata, etc., ut in epistola 22.

(25) Ὁμιλία. Est hæc oratio quinquagesima codicis Bibliothecæ sanctissimæ Synodi in fol. n. XX. Scriptus est iste codex a Nicolao quodam, anno post Christum natum 997 in membranis.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ (26) ΠΕΡΙ ΕΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΩΣ (27).

EJUSDEM

DE MISERICORDIA ET JUDICIO.

Πάτερ, εὐλόγησον.

Ὁ μὲν ἐπιλανθάνομενος τοῦ Θεοῦ κόσμος, ἀδελφοί, ἀδικία (28) τῇ πρὸς τὸν πλησίον, καὶ ἀπαρθρωπία (29) τῇ πρὸς τοὺς ἀδυνάτους κρατεῖται, καθάπερ ὁ θεὸς Ἀπόστολος λέγει, ὅτι Καθὼς οὐκ ἐδοκίμασεν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει,

(26) Τοῦ αὐτοῦ. Hæc est oratio quadragesima octava codicis ejusdem Bibliothecæ in fol. n. XXII, qui sæculo XI aut XII scriptus videtur. Judicavit hanc orationem ut ineditam Montefalconius in Bibl. Coislin. p. 117, cod. XLVIII, fol. 228, et p. 118 cod. L in fine. In editione certe Garnerii Parisina non potui reperire, nec ejus mentio fit in indice alphabetico operum Basillii Magni, qui est apud Fabr. Bibl. Græc. vol. VIII, p. 115, seqq.

PATROL. GR. XXXI.

Benedic, Pater,

Oblitus Dei mundus, fratres, nil nisi iniqua in proximum, et inhumana in impotentes sentit, ut divinus dicit Apostolus, quod Sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt,

(27) Καὶ κρίσεως. Κρίσις, quod tironum causa moneo, per totam orationem nihil nisi justitiam notat. Videtur autem huic orationi occasionem dedisse Matth. xiii, 25, et Luc. xi, 42. Latine, ut puto, non inepte inscripseris hanc orationem, De liberalitate et abstinencia.

(28) Ἀδικία. Quæ opposita est χρίσι.

(29) Ἀπαρθρωπία. Opponitur ἐλεημοσύνη.

repletos omni iniquitate, malitia, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrone, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, sine affectione, sine misericordia⁶⁶; quos ad pietatem revocans Deus, et abstinentiam a malis docet, et studium misericordiae erga proximum, juxta doctrinam Isaiae prophetae de Dei persona dicentis: *Quiescite agere perverse, discite benefacere*⁶⁷. Multa profecto protulit lex de non laedendo proximo praecepta, et de colenda misericordia et humanitate mandata. Quorum si quis alterutrum omiserit, non sufficiet alterum ad justificandum hominem. Non enim acceptabilis apud Deum beneficentia in egenos, quae ex iniquis lucris fit; nec laudabilis qui ab iniquitate abstinet, nisi quoque fratribus de suis communicet. Scribitur enim de iniquis qui Deo nihilominus dona offerre student: *Hostiae impiorum abominabiles Domino*⁶⁸; et de misericordiam non agentibus: *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur*⁶⁹. Qua de causa nobis consiliatur Proverbium: *Honora Dominum de justis laboribus tuis, et de primitiis agrorum frugum tuarum da ei*⁷⁰. Quod si enim ex iniquitate et rapina Deo offerres, praestabilis foret nec talia possidere, nec ex istis offerre. Nam sanctum donum vota impetrabitur, uti scriptum est: *Vota iustorum acceptabilia apud Deum*⁷¹. Et rursus, si quid justo labore acquisieris, et Deo oblationes offerre noluieris, quibus alantur pauperes, rapinae deputatur tibi, uti dictum est per prophetam Malachiam: *Primitiae et decimae vobiscum sunt . . . et erit dissipatio in domibus vestris*⁷². Coniunctis igitur et misericordia simul et iudicio, cum iudicio possideas, et impendas in misericordiam, sicuti scriptum est: *Misericordiam et iudicium custodi, et accede ad Deum tuum semper*⁷³. Eleemosynam enim et aequitatem diligit Deus. Quamobrem accedit ad Deum, qui misericordiam custodit et iustitiam. Restat ut hic quisque semetipsum probet, et rem familiarem dives attentius expendat de qua Deo dona oblaturus est: an pauperem oppresserit consideret, aut gravaverit debiliorem, aut sibi subjectos spoliaverit, libidinem pro iustitia professus. Jube-mur enim justum et aequum colere, etiam in servos. Noli vim adhibere quod potestate valeas, nec alios eo defraudari quod domineris; sed quia multa tibi

A παρέδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς εἰς ἀδικίαν τοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ (30), πλεονεξίᾳ, κακίᾳ, μιστοῦς φόρον, φόρου, ἐριδος, δόλου, κακοηθείας, ψιθυριστῶν, καταλάλους, θεοσυνηγίς, ὑβριστῶν, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνων, ἐφευρετῶν κακῶν, γορυεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους (31), ἀσφόργους, ἀνελεήμονας· οὗς δὲ εἰς θεοσεβίαν ἐπανάγει Θεὸς, διδάσκει καὶ τὴν τῶν κακῶν (32) ἀποχὴν καὶ τὴν τοῦ ἐλέους πρὸς τὸν πλησίον ἐπιμέλειαν· ὥστε ὁ προφήτης ἐδίδαξεν Ἰσαΐαν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγων· Παύσασθε ἀπὸ τῶν πορνειῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν. Καὶ εἶχεν ὁ νόμος πολλὰ μὲν προστάγματα περὶ τοῦ μὴ βλάπτειν τὸν πλησίον, ἐντολὰς δὲ καὶ (33) περὶ τοῦ φιλο-
B ἀνθρωπεύεσθαι καὶ ἐλεεῖν. Εἰ γάρ τις τὸ ἕτερον τούτων καταλίποι, θάτερον οὐχ ἱκανὸν εἰς διόρθωσιν ἀνθρώπου (34). Οὐτε γὰρ ἐξ ἀδίκων κερδῶν εὐεργεσία πρὸς τὸν δεόμενον δεκτὴ παρὰ τῷ Θεῷ, οὔτε ὁ τῶν ἀδικῶν ἀπεχόμενος ἐπαινετός, εἰ μηδὲν μεταβολὴ τῶν ἑαυτοῦ. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀδικούντων καὶ δῶρα Θεῷ προσφέρειν ἐπιχειρούντων γέγραπται· *Θυσία ἀσεβῶν βδέλυγμα Κυρίῳ*· περὶ δὲ τῶν μὴ ἐλεούντων· *Ὁ φράσσων τὰ ὦτα αὐτοῦ τοῦ μὴ εἰσακοῦσαι πένητος, καὶ αὐτὸς ἐπικαλέσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐπακούων*. Διὰ τοῦτο ἡ Παροιμία συμβουλεύει· *Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πό-
C νων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης*. Εἰ γὰρ ἐξ ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς μέλλεις προσφέρειν τῷ Θεῷ, κἀλλιον μῆτε κτήσασθαι τὴν τοιαύτην κτήσιν, μῆτε προσφέρειν ἐξ αὐτῆς. Καθάρην γὰρ δῶρον ἀνοίσει τὴν εὐχὴν, ὥς γέγραπται· *Εὐχαὶ κατευθυνόντων δεκταὶ παρ' αὐτῷ*. Καὶ πάλιν, εἰ κτώμενος ἐκ δικαίων πόνων μὴ προσφέρεις Θεῷ προσφοράς, ἀφ' ὧν τρέφονται πένητες, ἀρπαγὴ λογισθήσεται σοὶ καθά φησι διὰ τοῦ προφήτου Μα-
D λαχίου, ὅτι *Αἱ ἀπαρχαὶ καὶ τὰ ἐπιδέκτα μεθ' ὑμῶν εἰσι, καὶ ἔσται ἡ διαρπαγὴ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν*. Δεῖ τοίνυν, ἔλεον καὶ κρίσιν συγκεράσαντας ὑμᾶς, κτᾶσθαι μὲν μετὰ κρίσεως (35), ἀναλίσκειν δὲ εἰς ἔλεον, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Ἐλεον καὶ κρίμα φυλάσسون, καὶ ἔγγιζε πρὸς Θεὸν σου διαπαντός*. Ἐλεημοσύνην γὰρ καὶ κρίσιν ἀγαπᾷ ὁ Θεός. Διόπερ ἐγγίξει πρὸς Θεὸν ὁ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς κρίσεως προνοούμενος. Λοιπὸν ἐνταῦθα ἐξετασέτω τις ἑαυ-
D τὸν (36), καὶ σκοπεῖτω τοὺς ἰδίους πόρους ὁ πλούσιος, ἐξ ὧν ἀναφέρειν δῶρα μέλλει Θεῷ· μὴ τὸν πέ-
νητα κατεδυνάστευσε, μὴ τὸν ἀσθενέστερον ἐδίασατο,

⁶⁶ Rom. i, 28 sqq. ⁶⁷ Isa i, 16. ⁶⁸ Prov. xv, 8; xxi, 27. ⁶⁹ Prov. xxi, 13. ⁷⁰ Prov. iii, 9. ⁷¹ Prov. xv, 8. ⁷² Malach. iii, 8-10. ⁷³ Ose. xii, 6.

(30) Πορνεία. Loco laudato, πορνεία, πορνεία.
(31) Ἀσυνέτους. Ibid. ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀσφόργους, ἀσπόνδους. Laudavit autem hunc locum propter vocabula ἀδικία, πλεονεξία, ἀσυνθέτους, ἀσφόργους, ἀσπόνδους, ἀνελεήμονας. Nam reliqua huius loci ad consilium Basilii et huius orationis argumentum nihil faciunt.
(32) Τῶν κακῶν. Τῆς ἀδικίας, τῆς πλεονεξίας,

τῆς ἀρπαγῆς.

(35) Ἐντολὰς δὲ καὶ. Δὲ quodammodo hoc loco durum videtur: excusari tamen potest, quia refer-tur ad μὲν.

(34) Sequentia, Οὐτε etc., usque ad locum Mala-chiae habet Sym. Metaphr. serm. 4, p. 490.

(35) Μετὰ κρίσεως. Μετὰ δικαιοσύνης.

(36) Haec Symeon p. 390.

μη τὸν ὑποκείμενον αὐτῷ πεπλεονέκτησαν, ἐξουσία A
 χρώμενος ἀντὶ δικαιοσύνης. Τὸ δίκαιον γὰρ καὶ τὴν ἰσό-
 τητά κελεύομεθα φυλάττειν καὶ πρὸς τοὺς δούλους. Μη
 γὰρ, ὅτι κρατεῖς, βιάζου, μηδὲ, ὅτι δύνασαι, πλεονέκτηι·
 ἀλλ' ὅτι πάρεστί σοι τὰ τῆς ἐξουσίας, δεῖξον τὰ τῆς δι-
 καιοσύνης. Οὐ γὰρ ἐν ᾧ μὴ δύνασαι, παρῆξεις τὴν
 ἀποδείξιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὑπακοῆς καὶ τοῦ φόβου,
 ἀλλ' ἐν ᾧ παραβῆναι δυνάμενος, οὐ παραβαίνεις. Εἰ
 δὲ, ἀφελόμενος τὰ τῶν πνήτων, πένησι διδως, κάλ-
 λιον (57) ἥσθα μήτε ἀρπάζων, μήτε διδοὺς (58). Τί
 μολύνεις τὸν σαυτοῦ πλοῦτον, ἐπιείσῳ αὐτῷ τὰ
 μὴ δίκαια κέρη; Τί βδελυκτὴν ποιεῖς τὴν σαυτοῦ
 προσφορὰν ἐξ ἀδικίας, προσφέρειν ἐπιχειρῶν, ἐν ᾧ
 μέλλεις ἕτερον πτωχὸν ἐλεῖν; Ἐκεῖνον ἐλέησον, ὃν
 ἀδικεῖς. Εἰς τοῦτον κατὰχρησαι (59) τῇ φιλάνθρω-
 πίᾳ· τούτῃ χάρισαι, καὶ πληρώσεις ἔλεον μετὰ χρί-
 στως. Οὐ γὰρ κοινωνήσῃ πλεονεξία Θεός, οὐδὲ λη-
 στὸν καὶ ἀρπάγων κοινωνῶς ὁ Κύριος· οὐδὲ ὡς ἀδύ-
 νατος τρέφειν τοὺς πνήτας, ἡμῖν κατέλιπεν αὐτούς·
 ἀλλὰ τὴν δικαίαν καὶ φιλάνθρωπον καρποφορίαν
 παρ' ἡμῶν ζητῶν, εἰς ἡμετέραν εὐεργεσίαν. Ἐλεη-
 μοσύνη ἐξ ἀδικίας οὐ γίνεται, οὐδὲ ἐκ κατάρας εὐ-
 λογία, οὐδὲ ἐκ θακρύνου (40) εὐεργεσία. Λέγει ὁ
 Θεὸς τοῖς τὰ δάκρυα κινουσι τὸν ἀδικουμένον, ὅτι
 "Α ἐμίσησαν, ἐποιεῖτε, ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυ-
 σιαστήριόν μου, καὶ κλαυθμῷ καὶ στεναγμῷ. Ἐκ
 πόνων (41) ἐλέησον, καὶ μὴ θέλε ἀδικεῖν, προφρασι-
 ζόμενος ἐξ ἀδικίας τῷ Θεῷ προσάγειν τὸν ἔλεον.
 Κενοδοξία τὰ τοιαῦτα, καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἀνθρώπων
 ἐπαίνους, οὐ πρὸς τὸν ἔπαινον τὸν ἐκ Θεοῦ ἐνορῶν-
 τα (42). Διὰ τοῦτο καλῶς ὁ Κύριος μὴ πρὸς τὸ θεα-
 ῆναι, (43) φησὶν, ὑπὸ ἀνθρώπων. Ἐὰν γὰρ ὡς Θεοῦ
 τὴν ἐλεημοσύνην ὁρῶντος ποιῇς αὐτήν, φυλάξῃ μὴ
 ποιεῖν αὐτὴν ἐκ πλεονεξίας, εἰδὼς, ὅτι τὴν ἐπόπτην
 Θεὸν οὐκ εὐφραίνεις. Οὕτως ἐλεημοσύνην ποιῶμεν,
 ἵνα ἀπολάβωμεν παρὰ Θεοῦ. Ἀποδίδωσι δὲ ὁ Θεὸς
 ἐκείνοις, οὓς ἐπαινεῖ· ἐπαινεῖ δὲ πλεονέκτην οὐδένα.
 Οὐκ ἔστι σοι δῶρα προσανεγκεῖν Θεῷ, ἵαν λυπήσῃς
 τὸν ἀδελφόν. Ἐὰν προσφέρῃς, φησὶ, τὸ δῶρόν σου
 ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνηστῆς, ὅτι ὁ ἀδελ-
 φός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ὅπως πρῶτον, διαλ-
 λάγηθι τῷ ἀδελφῷ σῷ, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε
 τὸ δῶρόν σου. Μέννησο τοῦ τελώνου Ζακχαίου, ὃς,
 προθέμενος ἀποδοῦναι τετραπλάσιον, εἰ τι ἐσκόφαν-
 τησεν, οὕτω τῶν ὑπολειπομένων χρημάτων τὰ ἡμίση
 πτωχοῖς ἀπεμέρισεν. Ἦδει γὰρ, ὅτι Χριστὸν ὑποδέ-
 ξασθαι βούλεται, καὶ οὐκ ἄλλως ἀποδέχεται Χριστὸς
 τὰς εἰς τοὺς πτωχοὺς φιλοτιμίσεις, εἰ μὴ λυθεῖν αἱ
 κατὰ τῶν ἀδικηθέντων πλεονεξίαι. Καὶ οὕτως ὁ Κύ-
 ριος ἀπεδέξατο τοῦ Ζακχαίου τὴν ὁρθότητα, καὶ ἔφη·
 Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο. Καὶ

⁷⁶ Malach. II, 13. ⁷⁵ Matth. VI, 1. ⁷⁴ Matth. V, 23, 24. ⁷³ Luc. XIX, 6 sqq. ⁷² ibid.. 9. ⁷¹ Matth.

III, 10.
 (37) Καλλίον. Saltem καλλίον scribendum, ut
 grammatica constet ratio.

(38) Hæc iterum Symeon, sed ordine mutato et
 contractius.

(39) Κατὰχρησαι. Compositum pro simplicī. Κα-
 τὰχρησάμεναι vero in bonam partem etiam dici, notum
 est. V. Aeschin. Socrat. Dialog. I, § 13, et II, 34;

licent, observa justitiam: Non enim in eo quod non
 poteris, apparebit tua in Deum pietas et veneratio;
 sed ex eo quod transgredi legem cum potueris,
 non transgredieris. Quod si ea pauperi largieris,
 quæ pauperibus fuerunt erepta, melius foret, si
 neque eripuisses, neque dedisses. Quid rem tuam
 inquinās iniquis eam lucris augendo? Quid abomi-
 nationem facis tuam ex iniquitate oblationem, of-
 ferre studendo per misericordiam in alterum pau-
 perem? Illius miserere, quem lædis. In illū te
 humanum præbe, illū fove, et ita misericordiam
 cum judicio observabis. Non communicabit Deus
 cum avaritia, nihil Domino cum prædonibus et ra-
 ptoribus. Pauperes Dens nobis alendos commisit,
 non quasi fuisset ipse huic muneri impar, sed

quod a nobis iustitiam et humanitatis fructus quæ-
 rebat ad nostrum profectum. Non ex iniquitate sit
 eleemosyna, nec ex maledictis benedictio, neque
 e lacrymis beneficia. Dicit Deus illis qui lacrymas
 movent iniqua patientium: Quæ oderam, vos feci-
 stis; operiebatis lacrymis altare Domini, et fletu, et
 gemitu⁷⁴. 703. De opibus miserere per laborem quæ-
 sitis, et noli inique agere, misericordiam præten-
 dens de iniquitate tua Deo offerendam. Vana enim
 hæc præsumptio, et ad laudem spectans quæ ab
 hominibus est, non ad eam quæ a Deo. Quamob-
 rem egregie Dominus monet cavendum esse ne ab
 hominibus videamur⁷⁵. Nam si eleemosynam facis
 ut a Deo cernaris, cavebis profecto ne eam ex rapina
 facias, pro certo habens quod ita Deo non placebis.

Sic faciamus eleemosynam, ut a Deo accepiamus.
 Deus autem non dat nisi illis quos laudat, rapacem
 vero laudat neminem. Non est cur Deo dona offe-
 ras, si fratrem tuum contristeris. Si offers, inquit,
 munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia
 frater tuus habet aliquid adversum te, recede prius
 et vade reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offer
 munus tuum⁷⁶. Memento Zachæi publicani, qui qua-
 druplum se redditurum promisit, si quid aliquem
 defraudavisset, et tunc dimidium reliquorum bo-
 norum pauperibus erogavit⁷⁷. Non enim fugiebat
 illum hæc Christo probanda esse, nec ante Christo
 probandas in pauperes erogationes, quam dimit-
 terentur divitiæ in honeste paratæ. Atque ea ratione

Deus Zachæi probitatem laudavit dicens: Hodie sa-
 lus domui huic facta est⁷⁸. Et hæc quidem ad eos
 qui misericordiam agunt, de justitia vero parum
 curant. Ad illos autem qui ab iniquitate abstinent,
 misericordiam vero negligunt, dicimus quod Omnis
 arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in
 ignem mittetur⁷⁹, nec unquam talis arbor cœlesti

Deus Zachæi probitatem laudavit dicens: Hodie sa-
 lus domui huic facta est⁷⁸. Et hæc quidem ad eos
 qui misericordiam agunt, de justitia vero parum
 curant. Ad illos autem qui ab iniquitate abstinent,
 misericordiam vero negligunt, dicimus quod Omnis
 arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in
 ignem mittetur⁷⁹, nec unquam talis arbor cœlesti

Deus Zachæi probitatem laudavit dicens: Hodie sa-
 lus domui huic facta est⁷⁸. Et hæc quidem ad eos
 qui misericordiam agunt, de justitia vero parum
 curant. Ad illos autem qui ab iniquitate abstinent,
 misericordiam vero negligunt, dicimus quod Omnis
 arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in
 ignem mittetur⁷⁹, nec unquam talis arbor cœlesti

Plato p. 686; Isocrat. Paneg. cap. 1; Philo p. 653.

(40) Ἐκ θακρύνου. Τῶν ἡδονημένων.

(41) Ἐκ πόνων. Ἐκ τῶν διὰ πόνων πεπορισμένων.

(42) Ἐροδῶντα. Ἐγὼν ἀφορῶντα.

(43) Μὴ πρὸς τὸ θεαθῆναι. Intellige ποιήσης τὴν
 ἐλεημοσύνην.

placebit agricolæ asserenti quod venit querens A fructum in ficulnea, et non invenit, et eam jussit succidi, ne terram occuparet⁴⁴. Damnae quoque eum videtur Deus, qui pignus pauperi non reddiderit, illique gravia minatur. Si clamaverit ad me, inquit, qui pignus non recepit, exaudiam eum, quia misericors sum⁴⁵. Grave erat et iniquum relictas post messem spicas congregare, et remanentes colligere racemos, et decidentes sublegere olivas, sed pauperibus illa carpenda dimittebant⁴⁶. Quod si autem tanta præcepta ad eos spectabant, qui sub lege erant, quid de Christi discipulis dicamus? Ad quos Dominus: Nisi abundaverit justitia vestra, inquit, plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum⁴⁷. Quapropter non solum ex agris et redditibus, sed etiam ex operibus manuum levandos esse pauperes commemorat Apostolus: Operemini, inquit, manibus vestris quod bonum est, ut habeatis unde tribuatis necessitatem patienti⁴⁸. Sequi eum cupienti suadet Dominus, ut substantiam omnem vendat, et det pauperibus, ipsumque ita sequatur⁴⁹. Servis quidem suis et perfectis perfectam et absolutam eleemosynarum plenitudinem commendat, ut absoluto quod est per divitias ministerio, ad cultum rationis et spiritus transeant. A cæteris vero continuas de re sua largitiones et erogationes postulat, ut per illas divinæ misericordiæ imitatores inveniantur, humanitatem agentes, et liberalitatem, et benignitatem. Nam, Date, inquit, et dabitur vobis⁵⁰. Per ista, et illos secum communicaturos denuntiat. Hi enim sunt, qui a dextris Domini stabunt, ad quos superveniens rex dicet: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitiivi, et dedistis mihi bibere: nudus eram, et collegistis me: infirmus et in carcere eram, et venistis ad me. Et cum justi mirabuntur, et dicent: Quando hæc fecimus in te, Domine? respondebit Amen, amen dico vobis, quando fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis⁵¹. Nam studium in sanctos, pietas est in Christum; et studiosus pauperum adjutor, cum Christo communicabit, non solum si largietur magna de magnis, sed etiam si de parvis in medium proferet, si nihil præter calicem aquæ frigidæ potum dederit discipulo in nomine discipuli⁵². Indigentia enim discipulorum, quæ mundo egestas, tibi verus divitiarum fons, dives. Quippe qui per eam Christi cooperator inveniris; milites Christi alis, et quidem libens, non coactus. Nam cælestis rex tributa

ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἐλεημοσύνας ποιοῦντας, ἰδοὺ-
τος δὲ μὴ προνοομένους. Πρὸς δὲ τὸν ἀδικεῖν μὲν
φυλαττόμενον, ἔλειψεν δὲ ἀμειλύντα, λέγομεν, ὅτι Πᾶν
δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ
βάλλεται, καὶ οὐδέποτε τὸ τοιοῦτο δένδρον ἀρέσει τῷ
ἐπουρανίῳ γεωργῷ τῷ λέγοντι, ὅτι Ἥλθε ζητῶν
καρπὸν ἐν τῇ συκῇ, καὶ οὐχ εὔρε, καὶ καλεῖσθαι αὐ-
τὴν ἐκκόπτεσθαι, ἵνα μὴ καὶ τὸν τόπον κατασχο-
λῇ (44). Κατεγνωσμένοι; δὲ παρὰ Θεοῦ φαίνεται καὶ ὁ
τὸ ἐνεχύρασμα τῷ πένητι μὴ ἀποδιδούς, καὶ ἀπειλὴ
κατὰ τοῦ τοιοῦτου γίνεται. Ὅτι, φησί, κεκράξεται
πρὸς μὲ ὁ τὸ ἐνέχυρον μὴ ἀπολαῶν, καὶ ἐπ-
ακούσομαι αὐτοῦ. Ἐλεῖμων γὰρ εἰμι. Δεινὸν δὲ
καὶ παράνομον ἦν καὶ τὸν θερισμὸν ἐπεκτερίζειν (45),
καὶ τὸν ἀμειλύντα ἐπανατρογῆν, καὶ τὸν ἐλαῶ-
να καλεῖσθαι (46), ὅτι ταῦτα πτωχοῖς εἶδει κατα-
λείπεσθαι. Εἰ δὲ ταῦτα τοῖς ἐν νόμῳ (47) προστετα-
κτο, τί ἐροῦμεν περὶ τῶν ἐν Χριστῷ; πρὸς οὓς λέγει
Κύριος: Ἐὰν μὴ περιστέψῃς ὁμῶν ἡ δικαιοσύνη
πλεῖστον τῶν Γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων, οὐ μὴ
εἰσελθῇτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὰ
τούτου οὐ μόνον ἐξ ἀγρῶν καὶ προσόδων, ἀλλὰ καὶ ἐκ
τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας μεταδίδοναι τοῖς μὴ
ἔχουσιν ὁ Ἀπόστολος παραινεί: Ἐργαζόμενοι φησί,
τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἔχητε μεταδίδοναι τῷ
χρῆματι ἔχοντι. Τῷ δὲ ἀκολουθεῖν βουλομένῳ, καὶ
πᾶσαν (48) πικράσκειν τὴν οὐσίαν εἰς εὐεργεσίαν
πενήτων ὁ Κύριος ἐισηγήσατο, καὶ οὕτως ἀκολουθεῖν
αὐτῷ· τοῖς μὲν ἀκολουθηταῖς καὶ τελείοις τὴν ἀθρόον
καὶ τελείαν τῶν ἐλεημοσυνῶν πλήρωσιν ἐπιτάττειν,
ἵνα, πληρώσαντες τὴν διὰ χρημάτων λειτουργίαν, ἐπὶ
τὴν διὰ λόγου καὶ πνεύματος μεταβῶσι· τοῖς δὲ λοι-
ποῖς τὰς, ἐξ ὧν ἔχουσι, μεταδόσεις καὶ κοινωνίας
διηγεῖται παραγγέλλων, ἵνα διὰ τούτων εὐρεθῶσι
Θεοῦ φιλανθρωπίας μιμηταί, ἐλεοῦντές τε καὶ μετα-
διδόντες καὶ χαριζόμενοι. Διδότε γὰρ, φησί, καὶ δο-
θήσεται ὑμῖν. Διὰ τούτων δὲ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν
κοινωνίαν αὐτοῖς (49) ἐπιγγελλάτο. Οὗτοι γὰρ εἰσιν
οἱ ἐκ δεξιῶν ἱστάμενοι τοῦ Κυρίου, πρὸς οὓς ἐρεῖ
παραγενόμενος ὁ βασιλεὺς· Δεῦτε, ἵ ἐδωλορημέτοι
τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμέ-
νην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.
Ἐκείνους γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψη-
σα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνὸς ἦμην, καὶ περι-
εβάλετέ με· ξένος, καὶ συνηγάγετέ με· ἀσθενὴς
καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθετε πρὸς μέ. Θαρμασάν-
των (50) δὲ τῶν δικαίων καὶ εἰπόντων· Πότε ταῦτα
ἐποιήσαμεν εἰς σέ, Κύριε; ἐρεῖ πρὸς αὐτούς·
Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐν
τούτῳ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ

⁴⁴ Luc. xiii, 7. ⁴⁵ Exod. xxii, 27. ⁴⁶ Dent. xxiv, 21, 22. ⁴⁷ Matth. v, 20. ⁴⁸ Ephes. iv, 28.
⁴⁹ Matth. xix, 21. ⁵⁰ Luc. vi, 38. ⁵¹ Matth. xxv, 34-40. ⁵² Matth. x, 42.

(44) Κατασχολῇ. Loco laudato καταργεῖν, quod eodem reedit. Occurrit autem istud vocabulum, quod in plerisque lexicis sine auctoritate laudatur, apud Basil. Magn. in Orat. i in Hexaem. p. 6 edit. Erasm.; apud Plutarch. in præfat. ad libellum De placit. philosoph., et in Opusc. myth. Galei p. 158.

(45) Ἐπεκτερίζειν. Secundam messem facere.

(46) Καλεῖσθαι. Dent. xxiv, 20; Gregor. Naz. p. 25; Chrysost. De sacerdotio, p. 86 edit. Bengel.

(47) Τοῖς ἐν νόμῳ. Ἦγουν τοῖς Ἰουδαίοις.

(48) Καὶ πᾶσαν. Καὶ h. l. inservit intentioni. Mox ἐισηγήσατο est assasi.

(49) Ἐαυτοῖς. Ἡμῖν.

(50) Θαρμασάντων. Malim θαυμασάντων.

ἐποιήσατε. Ἡ γὰρ εἰς τοὺς ἀγίους προθυμία εἰς Χριστὸν ἔστιν εὐσέβεια, καὶ ὁ πρὸς τὸν πτωχὸν πρῶτος ὑπηρετής (51) εὐρίσκεται Χριστοῦ κοινωνός· οὐ μόνον, εἰ μεταβολὴ τι μέγα ἔχων (52), ἀλλ' εἰ καὶ μικρὸν κεκτημένος, τοῦτο προσάγοι, καὶ εἰ ποτήριον ψυχρὸν μόνον ποτίσει τὸν μαθητὴν εἰς ὄνομα μαθητοῦ. Ἡ γὰρ τῶν μαθητῶν ἔνδεια κατὰ τὸν κόσμον ἀληθινὸι σοὶ πλοῦτου πρόσφαις (53), ὧ πλούσιε. Διὰ γὰρ τούτων εὐρύσκη Χριστοῦ συνεργός· στρατιώτας τρέφεις Χριστοῦ, καὶ τρέφεις ἑκὼν, οὐκ ἀναγκαζόμενος (54). Ὁ γὰρ οὐράνιος βασιλεὺς οὐκ ἐπαναγκάζει, οὐδὲ ἀπαιτεῖ τελέσματα (55), ἀλλὰ εἰσγεται τοὺς προθυμουμένους, ἵνα διδόντες λάβωσι, καὶ τιμήσαντες τιμηθῶσι, καὶ κοινωνήσαντες τῶν προσκαίρων (56), εἰς κοινωνίαν τῶν αἰωνίων κληθῶσι. Ταῦτα ἡμῖν ἐν παντὶ καιρῷ διὰ μνήμης ἔστω, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς, ἵνα μὴ παραλίπωμεν τὸν ἐμπεισόντα καιρὸν, μηδὲ ὑπερβήμενοι τὸν παρόντα, ἕτερον ἀναμείνωμεν, μήποτε ἐν τῷ μένειν (57) καὶ ἀναβάλλεσθαι τῷ τέλει καταληφθῶμεν. Δὴν δὲ ὁ Κύριος ἐγκάρπους ἡμᾶς καὶ γρηγοροῦντας καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ μεμνημένους εἰς τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ τὴν ἐκδοσὴν ἐτοιμοὺς καὶ ἀνεμπόδιστους εὐρεθῆναι, ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(51) Ὑπηρετής. Ἦγουν εὐεργέτης.

(52) Ἐχων. Ἐχων h. l. ex Græcismo eleganter redundat.

(53) Πρόσφαις. Ἦγουν πορισμός.

(54) Οὐκ ἀναγκαζόμενος. Respicit morem civitatum, in quibus ditioribus huiusmodi λειτουργίαι imperabantur.

A non exigit, nec imponit, sed libenter offerentes suscipit, ut dantes accipiant et colentes colantur, et peritura communicantes æternorum efficiantur participes. Quæ nos per omnia memoria teneamus, et ante oculos animæ, ne oblatam negligamus occasionem, et tempus præsens dimittentibus aliud exspectemus, ne morantes semper et de die in diem diferentes mors improvise opprimat. Concedat Dominus ut fructibus bonis pleni, et vigilantes, et mandatorum memores, in adventum ejus illustrem parati inveniamur et expediti, in ipso Christo et Deo nostro, quocum Patri et sancto Spiritui gloria, imperium, honos, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(55) Τελέσματα. Ἦγουν τέλη, φόρους, εισφοράς. Utitur hoc vocabulo Basilii in Epist. quæ legitur in Animadv. Hoeschelii ad Chrysost. contra Jud., p. 515.

(56) Τῶν προσκαίρων. Τοῖς πέντησι.

(57) Ἐν τῷ μένειν. Ἦγουν ἐν τῷ μέλλειν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ (58) ΟΜΙΛΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΗΤΙΚΗ ΑΣΘΕΝΟΥΝΤΙ (59).

EJUSDEM

HOMILIA CONSOLATORIA AD ÆGROTUM.

Πάτερ, εὐλόγησον.

Ὁ (60) βίος τῶν ἀνθρώπων βραχύς, καὶ ὀλιγοχρόνιος τῆς ἐπιμήχου ζωῆς ἡ φαιδρότης, ἱσθός (61) ἀράχνης, εὐδιάλυτος ἡ δόξα, ἡ φαντασία τοῦ βίου ὄναρ, ἀλλὰ μακαριωτάτη τῶν δικαίων ἡ ἀνέσις. Ἀπέραντός ἐστιν ἡ ἐν οὐρανοῖς ἀνάπασις, ἀμαράντου φιλοτίμου (62) τὰ δῶρα, εἰκότως. Οὐ γὰρ ἀναλλοίωτος ἡ φύσις, τούτου καὶ ἀπαυστος ἡ δόσις. Διὸ πρόσκαιρος μὲν αὐτῶν (63) ἐνθάδε ἡ πόλις· αἰδώς δὲ ἡ μετὰ τῶν ἀθλῶν (64) ἐκείσε νίκη. Ἰδρῶμεν γὰρ ὡς ἐν παλαίστρᾳ τῷ βίῳ, ταῖς θλίψεσι παλαίοντες, καὶ πολλοὺς ἀνταγωνιστάς ἔχει ἡ φύσις. Αἱ ἡδοναὶ τὸ στερεῶν ὑπεκλύουσιν (65), αἱ τρυφαὶ τὸ ἀνδρεῖον με-

B

Benedic, Pater,

Pauci dies hominum, brevis ærumnosæ vitæ splendor, tela aranæ, instabilis opinio, imago vitæ somnium, sed beatissima justorum requies. Pax est in cælis perpetua dono largitoris æterni, nec mirum. Cui enim immutabilis natura, huic et continua largitio. Quapropter temporale nobis hic certamen: æterna vero cum præmiis illuc victoria. Desudamus enim ut in palæstra, in hac vita, miseriis oppressi, et cum multis homini colluctandum. Voluptates fortem emolliunt, delicie virilem effeminant, socordia nervos frangit, calumniatores contumelias serunt, adulatores insidias fingunt, metus in de-

(58) Τοῦ αὐτοῦ. Hæc est oratio quadragesima D scripta ejusdem codicis. Est vero hæc oratio imprimis ἐπιδεικτικῶς scripta.

(59) Παραμυθητικὴ ἀσθενοῦντι. Hic index ferri quidem quodammodo potest: majorem tamen partem orationis consumpsit docendo, ὅτι ὁ βίος πολλῶν πόνων γέμει, καὶ ὅτι πορισμός μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρχείας.

(60) Cum priori parte hujus orationis conferri debet Æschines Socrati. *Dialog.* III, § 7, p. 128, seqq. edit. Fischeri.

(61) Ἰσθός. Sic leni spiritu contra grammaticorum regulam.

(62) Φιλοτίμου. Φιλότιμος h. l. de Deo, qui φιλοτίμως, h. e. studiose et liberaliter præmiis bonos afficit.

(63) Αὐτῶν. Aut δικαίων intelligitur, aut pro ἡμῶν.

(64) Μετὰ τῶν ἀθλῶν. Cum præmiis, nam si de certamine diceretur, legeretur μετὰ τοὺς ἀθλούς, post certamina.

(65) Ὑπεκλύουσιν. Hoc compositum rarius occurrit: habet tamen Philo. p. 197; Heliodor., p. 184; Apollon. Alexandr., *Gramm.* lib. 1, cap. 10, et lib. III, c. 10.

sperationem abit, et tali procella continuo jactatur homo. Tadio enim sunt non miseræ tantum vitæ, sed propter lugendam varietatem ea quoque, quæ jucunda videntur; et vitam transimus prope ærumnis et lacrymis plenam. Quod si scire libuerit, discite miserias vitæ. Seminatus est homo in utero, sed pressura seminationi præfuit. Descendit semen in destinatam sibi semitam; quæ exordia generationis si vel leviter consideremus, erubeamus oportet. Susceptum semen vertitur in sanguinem, sanguis addensatur in carnem, caro paulatim formatur, formata modo incomprehensibili animatur, animata convenientibus sibi alitur, exsilit fœtus loci angustii compressus, indigne fert naturæ carcerem; sed venit tandem dies partus, solvuntur uteri claustra, patet exitus, dimittit vulva quem tenuerat. In vitam illapsus est ærumnarum athleta, auram haurit os nati, at quid postea? Prima vox, lacrymæ. Ab istis principiis, de omni vita pronunties licet. Allapsus est in terram infans, et non risit, sed vix allapsus statim dolore afficitur et lacrymatur. Septiebat enim se in ærumnarum mare projectum esse. At ubi cum lacrymis creverit, et lactem invitus hauserit, sit ex infante puer, et parentes extimuit et familiares. Adolescentiam adeptus paedagogis traditur in disciplinam. En finis timori nullus. Pigritiæ indulsit, plagis cæsus est, vigilias suscepit; at doctrinam consecutus est, mire profecit, disciplinas exhausit, promeruit famam, omni eloquentiæ genere fulget, plenam habet legum scientiam, labentibus annis virorum ad ordinem accessit, militiæ se tradidit. Principium hic rursus majorum malorum. Reformidat magistratus, insidias suspicatur, lucro inservit, quærit, furit lucri causa, vigilat, litibus vivit implicatus, per rationarios codices peregrinatur, non vi tractus, sed libens femulatur, laborat supra vires, noctu curis conficitur, diu operi instat ut servus. Prodidit enim libertatem utilitatis amor. Deinde cum multa tulerit et subierit, honores adeptus est, ad summum provectus est imperium, gentibus imperat, exercitibus præficitur, maxima laude floret, opibus abundat; at laboranti simul effluxit tempus, senectus dignitatibus obviavit; antequam divitiis frueretur, recedit raptus fato, et in ipso portu

(66) *Μεταλλάττουσιν*. Hic in margine ab eadem manu γρ. *μαλλάττουσιν*, quod vehementer placet.

(67) *Σκελίζουσι*. Ἦγουν ὀλισθαίνειν ποιοῦσι. Simplex pro composito ὑποσκελίζω, quod frequentius occurrit.

(68) *Ὀδεύομεν βίον*. Vitam transimus, (69) *Ἀλλὰ θλίψις*. Ἡ τῶν γονέων εἰς συνουσίαν πατρὸς καταφορά καὶ ἐπιθυμία.

(70) *Ἐρανάρησε*. Eleganter. Est vero omnis gratia hujus loci in delectu verborum, quæ et ἐναργῆ, et ἐνεργητικὰ sunt.

(71) *Εἰς παιδᾶς τελεῖ*. Ex infante fit puer.

(72) *Εἰς λόγους*. In disciplinam, ad erudiendum. *Æschines* l. 1: Ὅπταν δὲ εἰς τὴν ἐπιστατίαν ἀφ' ἡκατα. x. τ. λ. Licet ab obiter quadam adjicere ad *Æsch.* *Dial.* II, § 10, ex *Arsenij Monembastiæ archiepiscopi Violeto* (*Ἰωριῶ*), cujus libelli codex

αλλάττουσιν (66), αἱ ἀθυμίαι τὸν τόνον ἐκνευρίζουσιν, αἱ συκοφαντίαι τὰς ὕβρεις καταχέουσιν, αἱ κολακεῖαι τὰς ἐπιβουλὰς προσπλάττουσιν, οἱ φόβοι εἰς ἀπόγνωσιν σκελίζουσι (67), καὶ ἐν τοιαύτῃ ζῶν χειμάζεται ἀπαύστως ἡ φύσις. Οὐδὲ γὰρ μόνον τὰ λυπηρὰ τοῦ βίου φορητὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δοκοῦντα ἡδέα τῇ μεταβολῇ ἀνιᾶ, καὶ σχεδὸν θλίψεων καὶ δακρύων μεστὸν ὀδεύομεν βίον (68), καὶ εἰ θέλεις γνῶναι, μάθε τὰ λυπηρὰ τοῦ βίου. Ἐσπάρη ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ μητρᾷ, ἀλλὰ θλίψις (69) τῇ σπορᾷ ἡγήσατο. Κατεβλήθη τὸ σπέρμα εἰς τὴν τῆς φύσεως αἷλακα· εἰ μόνον ἐνθυμηθῶμεν, ἐρυθρῶμεν τὰ προοίμια τῆς γενέσεως. Ἠλλοιῶθη τὸ καταβληθὲν εἰς αἷμα, ἐπαχύνθη τὸ αἷμα εἰς σάρκα, ἐμορφώθη ἡ σὰρξ τῷ χρόνῳ, ἐψυχώθη τὸ μορφωθὲν ὑπὲρ λόγον, ἐτράφη ὁ ψυχωθείς τοῖς κατὰ φύσιν, σκιρτᾷ τὸ ἐμύβρον στενοχυρούμενον, δυσχεραίνει πρὸς τὸ τῆς φύσεως δεσμωτήριον· ἀλλ' ἤλθε μολὶς ὁ χρόνος τοῦ τόκου, ἐλύθη τῶν ὠδίνων τὰ κλειθρα, ἀνεψώθησαν αἱ τῆς φύσεως θύραι, ἀπέλυσεν ἡ μήτρα, ὃν κατέχεν· ἐξωλίσθησεν εἰς τὸν βίον ὁ τῆς θλίψεως πύκτης, ἀνέπνευσεν τὸν ἀέρα ἡ τῆς κτίσεως γλῶσσα, καὶ εἰ μετὰ τοῦτο; Πρώτῃ φωνῇ, ἔκλαυσεν. Ἀρχαί· ἀπὸ τῶν προοιμίων γνῶναι τὸν βίον. Ἐπεσεν εἰς τὴν γῆν τὸ βρέφος, καὶ οὐκ ἐγέλασεν· ἀλλ' εὐθὺς παθὼν, τῶν πόνων ἀντελάβετο καὶ κλαίει. Ἐγνο γάρ, ὅτι εἰς τὴν τῶν θλίψεων ἐναυάγητε (70) θάλασσαν. Ἐτράφη μετὰ δακρύων, ἀπεγαλακτίσθη μὴ βουλόμενον, εἰς παιδᾶς τελεῖ (71), καὶ δίδοικε γονέας ἢ οἰκέτας. Μειραχίσκος ἐγένετο, καὶ παιδαγωγὸς παρεδόθη εἰς λόγους (72). Ἴδε φόβος ἀνεσιν οὐκ ἔχων. Ἐρράθυμυσεν, ἐμαστιγίσθη, ἡγρύπνησεν, ἀλλ' ἐξέμαθε, προέκοψε κατὰ κράτος, ἀπρητίσθη ἐν λόγοις, ἐπεδείξατο εὐδοκίμησεν, διὰ πάσης ιδέας λόγων ἀστράπτει, νομικῆς πεπληρωταὶ πείρας, εἰς ἀνδρας προέβη τῷ γρόνῳ, στρατεία αὐτὸν ἐπέδωκεν. Ἀρχὴ πάλιν μειζόνων θλίψεων. Φοβεῖται ἀρχοντας, ὑφορᾶται ἐπιβουλὰς, προσήλωται τῷ κέρδει, ἐρευνᾷ, λυσσᾷ περὶ τὸ κέρδος, ἀγρυπνεῖ, ἐν ταῖς δίκαις ζῇ, ἐν λογοθεσίῳ ἀποθημεῖ, μὴ ἐλκόμενος (73), ἀκολουθεῖ γὰρ ἀκίων, κάμνει ὅπῃ δύναμιν, ἐν ταῖς νύξιν φροντίζει, ἐν ἡμέρᾳ παρέστηκεν, ὡς δούλος. Ἡ γὰρ χρεῖα τὴν ἐλευθερίαν ἐπώλησεν. Εἴτα μετὰ ταῦτα πολλάκις καμὼν καὶ ἀρέσας, τιμῶν ἡξιώθη, πρὸς ὕψος ἀρχῆς ἀνήχθη, ἐπισταταί· βῆναι, στρα-

ms. servatur in Bibl. Sanct. Synodi Mosquensi num. X, in fol. Ibi ergo anonymus sic: Τροφῶνιος καὶ Ἀγαμήδης, ποιήσαντες ἐν Δελφοῖς ναὸν, ἦττον παρὰ Ἀπόλλωνος τὸν μισθόν. Ὁ δὲ αὐτοὺς ἐξη δώσιν τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ καὶ ταύτῃ ἀπέθανον. Ἐτι δὲ καὶ Κλέοβις καὶ Βίτων, Κυδίππης τῆς μητρὸς αὐτῶν εὐξαμένης τῇ Ἡρᾷ δοῦναι τοὺς παῖδιν ὅπῃ ἂν εἴη κάλλιστον, ὅτι αὐτοὺς ὑποξυζάντες τὴν μητέρα εἰς τὸ ἱερὸν ἀνήγαγον, τὸν βίον παραχρήμα κατέστρεψαν. Εἰς οὗς καὶ τοῖοντες τις ἐπύγραμμα πεποίηκεν· Οἱ δὲ Βίτων Κλέοβις τ' ἐπὶ σώμασιν οἰκίσαιον. Ζεύτλην ζευξάμενοι μητέρα ἦν ἀγέτην Ἡρας εἰς ἱερὸν, λαοὶ δὲ μὴ ἐβήλωσαν· Οὐδ' ἐπ' ἐλπίσιν αὐτῶν τὴν σφετέρην. Αὐτοὺς δ' εὐνήθητε λαοὶ βίον ἐν νεότητι, ὅς τοδ' ἄριστον ἐὼν καὶ μακαριστότατον. (75) Μὴ ἐλκόμενος. Malim μὴ ἐλόμενος.

τοπῆδοις κελεύει, ὡς ὑπατος φιλοτιμείται, ἐσώρευσεν· ἀλλὰ συνέδραμε τοῖς καμάτοις ὁ χρόνος, καὶ συνέφθασε τῷ ἀξιώματι τὸ γῆρας, καὶ πρὶν ἢ ἀπολαῦσαι τοῦ πλοῦτου, ἀπῆλθεν ἀρπασθεὶς τοῦ βίου, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι ὑπέμεινε τὸ ναυάγιον. Συνακολουθεῖ γάρ (74) ταῖς μεταλαίαις ἐλπίσι καταγελῶν τῶν βροτῶν ὁ θάνατος. Τοιοῦτος ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ἀστατος θάλασσα, ἀήρ ἀνώμαλος, ὕναρ ἀδέβαιον, ρεῦμα παρατρέχον, καπνὸς διαχεόμενος, σιὰ μεταπηδῶσα, πῆλαγος ὑπὸ κυμάτων ἐνοχλούμενον· καὶ ἡ μὲν ζάλη φοβερά, ὁ δὲ πλοῦς ἐπισφαλής, οἱ δὲ ἐπιβάται νυστάζοντες. Φοβερά γάρ καὶ ἀγρία ἡ τοῦ βίου θάλασσα, μάταιαι αἱ ἐλπίδες, ὡς καταγίγδες σπιδάζουσαι (75). Αἱ θλίψεις ὡς κύματα ὥρδονται, αἱ ἐπιβουλαὶ ὡς ὕφαλοι κρύπτονται πέτραι, οἱ ἐχθροὶ ὡς κύνες περιεχέμενοι (76), οἱ ἀρπαγες ὡς πειραταὶ ἐφεδρεύοντες, τὸ γῆρας ὡς χειμὼν ἐπέρχεται (77), ὁ θάνατος ὡς ναυάγιον ἐφίσταται. Εἶδες τὴν ζάλην, κυδέρνησόν σου τὸν χειμῶνα, βλέπε πῶς πλῆεις, μὴ ὑπέραντλον (78) ποιήσης τὸ σαυτοῦ σκάφος, ἡ τῷ ἐξ ἀδικίας πλοῦτι· ἡ τῷ ἐκ παθῶν φόρτι· διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος ἀρτίως (79) βοᾷ· Ἔστι πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια. Πλοῦτος οὐράνιος, θησαυρὸς μυστηρίων, σοφίας πῆλαγος, γνῶσις ἀληθείας, προσκύνησις τῆς ἀκτίστου Τριάδος, ἱστοπρον τοῦ παρθενικοῦ μυστηρίου, πίστις ἀπολυπραγμότητος, ἡμολογία ἐρευνᾶν φεύγουσα, κήρυγμα ὅσιον, διὰ γλώσσης προσφερόμενον, δι' ἀκοῆς εισιδύμενον, ἐν ψυχῇ βιζούμενον, καὶ Τριάδος ἑλλαμψὶν χαριζόμενον. Ἔστι πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ ἀνταρχείας. Οὐδὲν γὰρ ἀνταρχείας πλουσιώτερον, βίος ἀπείριτος, ἀνάπαυσις ἀφρόντιστος, πλοῦτος ἀνεπιδοῦλετος, χρεὶα μετὰ ἀνέσεως, βάρος ἀνευ θλίψεως, ζῶη ἀνευδής, ἀπόλαυσις ἀνυδριςτος. Οἱ αὐτάρκειαν ἀσκούντες φεύγουσι τὴν τοῦ πλοῦτου ζάλην. Πάντα γὰρ φοβεῖται ὁ πλοῦσιος· τὰς ἡμέρας, ὡς δικαστηρίων καιροῦς· τὰς ἐσπέρας, ὡς ληστῶν εὐκαιρίας· τὰς νύκτας, ὡς φροντίδων μάστιγας· τοὺς ὁρμούς, ὡς κολάκων ἐφόδους. Καὶ οὐ μόνον καιρὸν, ἀλλὰ καὶ τόπον δέδοικε. Φρίττει ληστῶν διορυγὰς, κλεπτῶν ἐπιβουλὰς, βιαστῶν συκοφαντίας, τῶν βιασθέντων (80) τὰς κατηγορίας, τῶν δυνατωτέρων τὰς διαρπαγὰς, τῶν οἰκετῶν τὰς κακουργίας, τῶν δηλατόρων τὰς περιεργίας (81), τῶν ἀναπραττόντων (82) τὴν ἀγκυμοσύνην, τῶν γειτόνων τὰς ἐνθυμῆσεις, τῶν τοίχων τὴν σαθρότητα, τῶν οἰκιῶν τὰς καταπτώσεις, τῶν βαρβάρων τὰς ἐφόδους, τῶν πολιτῶν τοὺς δόλους, τῶν δικαζόντων τὰς ἀποφάσεις,

“ I Tim. vi, 6. “ ibid. 7.

(74) Συνακολουθεῖ γάρ. Hic in margine codicis ση., i. e. σημειῶσαι. Et est profecto dignus hic locus, qui attente legatur. Equidem certe ὑπερνεουσιῶν hæc relegi.

(75) Ὡς καταγίγδες σπιδάζουσαι. Quæ nos tanquam procella allidunt et affligunt petris.

(76) Περιεχέμενοι. Rictu aperto minantur.

(77) Ἐπέρχεται. Hoc vero vocabulum reliquis ἐνεργεῖα multo est inferius. Malim ἐλάττειν, ἐπ-

A evertitur navis. Spes vanas comes sequitur mors, et homines ludibrio habet. Hæc est hominum vita, mare turbidum, instabilis aer, somnium inconstans, præceps amnis, fumus evanescens, recedens umbra, pelagus fluctibus agitato; procella profecto horrenda, navigium vero fragile, et nautæ nos dormimus. Terribilis enim et atrox vitæ pelagus, vanæ spes, ut procella, nos petris affligunt; pressuræ, tanquam fluctus, mugiunt; insidiæ, tanquam scopuli, latent; inimici, tanquam canes, inbiant; mors, tanquam naufragium, instat. Cognoscis tempestatem, dirige procellam, considera quomodo navigas, ne cymbam graviore onere obruas, aut iniquis divitiis, aut cupiditatum operibus; quapropter clamat beatus Paulus congruenter: *Est quæstus magnus pietas*.”.

Donum cæleste, thesaurus mysteriorum, sapientiæ oceanus, fides quæta, confessio ab omni sollicita disquisitione abhorrens, sancta prædicatio, per linguam prolata, per aures admissa, animæ inserta, Trinitatis illuminationem afferens.

Est quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim sufficientia ditius, vita per omnia abundans, pax tranquilla, bonum nemini invisum, utilitas perpetua, pondus sine pressura, dies sine indigentia, letitia sine arrogantia. Qui sufficientiam exercent, effugiunt divitiarum tempestatem. Nam omnia peritimet dives: dies, quia litium tempus; vespertinum, quia opportunum latronibus; noctes, quia curis sollicitæ; auroram, quia adulatibus celebratur. Nec tempora tantum, sed et loca metuit. Horret latronum impetus, furum insidias, malignorum calumnias, læsorum crimina, potentium rapinas, famulorum nequitiam, delatorum astutiam, exactorum insaniam, vicinorum consilia, murorum vastitatem, domorum ruinas, barbarorum incursus, civium delos, iudicum sententias, jacturam bonorum quæ habuerit, possessorum amissionem. Homo, dic mihi, si tanta hiems divitiarum, ubi ver æstivæ? *Est quæstus magnus pietas cum sufficientia.* Non præsentī vita circumscribitur, inquit. Æterna enim possessio, nam sumptibus impendendis non comparatur. Dic, Paule, *Nihil intulimus in hunc mundum*.”. Sufficit hæc parilis nascentium nuditas ad redarguendum, qui ex vitæ conditionibus inæqualibus oritur, fastum. *Nihil intulimus in mundum*; nudi ex utero matris sumus egressi. Nihil habens vitam ingressus es, avaræ non aurum, ex terra enim eruitur; non argentum, quod tecum non seminat; non vestimenta, nam hæc ad artem textoriam spectant; nondomus, quas

ἐσκήψεν, aut aliud quid tale, tanquam tempestas ingruit.

(78) Ὑπέραντλον. Ὑπέρην.

(79) Ἀρτίως. Εὐστόχως, εὐεπηδῶως, εὐκαιρως.

(80) Τῶν βιασθέντων. Ὑπ' αὐτοῦ.

(81) Τὰς περιεργίας. Delatorum malignam curam in fingendis criminibus.

(82) Ἀναπραττόντων. Exactorum. De his alibi dicitur etiam πικρία, ἀπανθρωπία.

elaboraverunt divitiæ, et manus ædificaverunt; non A dignitates, nisi forte quæ ad Dei imaginem; non potestatem, quam tempus destruit et metit mors. Nudus in mundum venisti, utinam et a peccatis nudus de vita recedas! Nihil intulimus in vitam, *haud dubium quod nec auferre quid possumus*¹. Quid, Paule, nihil de vita auferemus? Nihil profecto, nisi virtutes, quas gesserimus. Auferemus sapientiam si illa floruerimus. Auferemus eleemosynas, si illis abundaverimus. Istæ animam commendant, vitam quasi hamo capiunt. Hic manent divitiæ, aurum rapitur, metitur argentum, alienantur prædia, obruitur fama, cessat potestas, extinguitur metus. Nam dissoluta vitæ scena, dissolvitur simul et scenæ apparatus. Quid igitur? *Habentes alimenta, et quibus tegamur, contenti simus*². Redundantia effugio, tanquam inutilia; et quæro necessarium, tanquam erimini nulli obnoxium. Ibi nudus apparuit dives; quod si virtutes habuerit, dives quoque ibi: quod si vero in his nudus, erit in æternum pauper. Nihil enim probata paupertate diutius. Petrus pauper³; sed morti prædam eripuit. Joannes pauper; at claudi pedes restituit. Philippus pauper; conspexit tamen in Filio Patrem⁴. Matthæus pauper; nam cum rapina divitiis exuerat⁵. Thomas pauper; at manus in thesaurum summum misit, in latus Domini⁶. Paulus pauper; sed in paradisum raptus est⁷. Dominus pauper secundum carnem, divinitate vero ditissimus. Ecce enim hodie profudit divitiis sanationis, socrum Petri a morbo liberavit, tactu fugavit febrem. Laborantem excitavit, nulla exploratione facta, nullo apparente remedio⁸. Multa fuerat perpressa, at nemo illius miseratus erat. Hic astat solus rerum omnium moderator, et sedata est corporis tempestas. Observa prodigium. Tres eadem ratione curavit, viros duos et feminam: Lazarum, filium viduæ et filiam Jairi, et quare, exaudi. Mirus est hic sermo. Ut probet *isum esse et legis et gratiæ dominum*, hac de causa similem in utrisque observat imaginem. Ita enim ibi tres statuerat populo duces: Moysem et Aaron et Mariam. Audi eum per prophetas cla-

τὸ μετὰ τὸ σχεῖν ἀπολέσαι, τὴν μετὰ τὴν κτῆσιν ἀφαίρειν. Ἀνθρώπε, εἰ τοσούτος ὁ χεῖμὸν τῆς κτήσεως; ποῦ τὸ ἔαρ τῆς ἀπολαύσεως; Ἔστι πορὶς μὲν τῆς εὐσέβειας μετὰ αὐταρκείας. Οὐ τῷ παρόντι συγκατακλείεται βίω, φησὶν. Ἀθάνατος γὰρ ἐστὶν ἡ κτῆσις, πλοῦτῳ βαπανωμένῳ (83) γὰρ οὐχ ἀλίσκεται. Εἰπέ, ὦ Παῦλε, Οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον. Ἀρκεῖ ἡ ἰσοτιμία τῆς εἰσόδου (84) διῶξαι (85) τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ τύπου τῆς πολιτείας. Οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον· γυμνοὶ τῆς μητρῴας γαστρὸς ἐξήλθομεν. Οὐδὲν εἰσῆλθες ἔχων, πλεονέκτα· οὐ χρυσόν· ἐκ γῆς γὰρ μεταλλεύεται· οὐκ ἀργυρον· οὐ γὰρ συνεσπάρη· οὐκ ἐσθῆτα· τέχνης γὰρ ὑφαντικῆς ἐπίνεια· οὐ κτήματα, ἅπερ ἐφιλέργησε πλοῦτος, καὶ ὑποδόμησαν χεῖρες· οὐκ ἀξίωμα, εἰ μὴ μόνον τὸ κατ' εἰκόνα (86)· οὐ δυναστείαν, ἣν φθείρει χρόνος, καὶ θερίζει θάνατος. Γυμνὸς εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθες, εἶθε καὶ γυμνὸς ἀμαρτημάτων ἐξέλθοις τοῦ βίου! Οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν βίον, ἀλλ' οὐδὲ ἐξενεργεῖν τι δυνάμεθα. Καὶ οὐδὲν, ὦ Παῦλε, τῶν τοῦ βίου ἐκφέρομεν; Τῶν τοῦ βίου οὐδὲν, εἰ μὴ μόνον ἀρετὰς, εἰ ἐπράξαμεν. Ἐκφέρομεν σωφροσύνην (87), εἰ ἠνθήσαμεν (88). Ἐκφέρομεν ἐλεημοσύνην, εἰ ἐπλοῦτήσαμεν (89). Αὐταὶ ψυχῆς συνήγοροι (90), βίου ἀγκιστρα (91). Ἐνταῦθα πλοῦτος ἀπομένει, ἀρπάσσεται χρυσὸς, μερίζεται (92) ἀργυρος, πιπράσκειται κτήματα, ληθαργεῖται (93) δόξα, παύεται δυναστεία, σβέννυται φόδος (94). Τῇ γὰρ σκηνῇ τοῦ βίου συνδιαλύεται (95) τὸ σχῆμα (96). Τί οὖν, ἔχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀμεσθησόμεθα. Φεῖγῃ τὸ περιττόν, ὡς ἀχρηστον, καὶ ζητῶ τὸ ἀναγκαῖον, ὡς ἀκατηγόρητον. Ἔστηκεν ἐκεῖ γυμνὸς ὁ πλούσιος, εἰ μὲν ἔχει ἀρετὰς, καὶ κεῖ πλούσιος· εἰ δὲ τούτων γυμνὸς, πένης ἀκύνιος. Οὐδὲν γὰρ τῆς ἐναρέτου πένις πλουσιώτερον. Πέτρος πένης· ἀλλ' ἐσκόλευσε (97) θάνατον. Ἰωάννης πένης· ἀλλὰ χαλὸν ἀνθρώπου πένος. Φίλιππος πένης· ἀλλ' εἶδεν ἐν τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα. Ματθαῖος πένης· ἀπεδύσατο γὰρ μετὰ τῆς ἀρπαγῆς τὸν πλοῦτον. Θωμᾶς πένης· ἀλλ' ὥρυε θησαυρὸν ἀνελλιπῇ τὴν πλεῦρὰν τοῦ Δισπέντου. Παῦλος πένης· ἀλλὰ τοῦ παραδείσου

¹ I Tim. vi. 7. ² ibid. 8. ³ Act. iii. 6. ⁴ Joan. xiv. 9. ⁵ Luc. v. 27, 28. ⁶ Joan. xx. 27. ⁷ I Cor. xii. 4. ⁸ Luc. iv. 38, 39.

(83) Πλοῦτῳ βαπανωμένῳ. Nec enim divitiis, quæ vanæ et fluxæ sunt, comparatur.

(84) Τῆς εἰσόδου. Εἰς τὸν βίον.

(85) Διῶξαι. Ἦγουν ἐκδιῶξαι. Sic plane Xenoph. in Agesilao, cap. 3, § 1, Πάντα αἰσχρὰ ἐδιώκεν· ad quem locum vide Bachium, et Fischerum in Præf. ad Anacr., p. 14. 15.

(86) Κατ' εἰκόνα. Θεοῦ.

(87) Σωφροσύνην. In hac parte oratio non plena videtur. Plures certe virtutes memorare poterat.

(88) Εἰ ἠνθήσαμεν. Si in juventute eam exercuimus. Nisi ἡσχῆσαμεν legendum est.

(89) Εἰ ἐπλοῦτήσαμεν. Ταῖς εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐνεργείαις.

(90) Συνήγοροι. Συνήγοροι utique ferri potest. Non inepte tamen, ut videtur, conjicere quis possit συνοδοιπόροι.

(91) Βίου ἀγκιστρα. Hoc vere durius, nec sine

D quadam obscuritatis reprehensione dixit. Interpretor ergo, βίου αἰωνίου ἀγκιστρα, h. e.; αἷς (ἀρεταῖς) βίος αἰώνιος ἀλίσκεται καὶ ἀγκιστρεύεται. Alias potuisset dicere, ἐπαθλα, πλεονεκτήματα, λείμματα, ἐφόδια.

(92) Μερίζεται. Ἦγουν διαμερίζεται.

(93) Ληθαργεῖται. Eleganter, pro καταπαύεται. Sopitur, obtruitur.

(94) Φόδος. Ὁ τῶν ὑπάρχων καὶ ἀρχομένων καὶ ταπεινῶν πόδος ἡμᾶς.

(95) Συνδιαλύεται. Συγκαταστρέφεται.

(96) Τὸ σχῆμα. Τὸ ἀξίωμα.

(97) Ἐσκόλευσε. Spoliis exuit mortem. Ni fallor, respicit ad Act. iii. 6, ubi etiam de Joanne. Σκυλεύειν θάνατον tamen convenientius dicitur de Christo, de Elia et Elisæo, qui mortuos in vitam revocarunt.

γένονε κληρονόμος (98). Ὁ Δεσπότης κατὰ σάρκα ἄνθρωπος ἦν· θεοῦ γὰρ πλοῦσις ἀμετρος. Ἰδοὺ γὰρ σήμερον (99) ἐξέχεε τὸν τῆς λίσσεως πλοῦτον, τὴν πενθερὰν Πέτρου νόστου ἀπῆλλαξε, τῇ ἀφῆ τὸν πυρετὸν ἐφυγάδευσεν. Ἦγειρε, μὴ περιοδεύσας (1), τὴν κάμνουσαν· ὤλη (2) οὐκ ἐφαίνετο, καὶ ἱασίς ἐσχεδιάζετο (3). Πόνους πλοῦστους ἀνάλωσε, καὶ οὐδεις ὁ ἐλαῶν (4). Ἐνταῦθα δὲ μόνον ἐπέστη ὁ τῆς φύσεως ἱατρὸς, ἐλύθη (5) τοῦ σώματος ὁ χειμὼν. Καὶ βλέπε μοι τὸ θαυμαστὸν. Τρεῖς ἐν ταυτῷ (6) ἐθεράπευσε, δύο ἄνδρας καὶ μίαν γυναῖκα, τὸν Ἀδ-ζαρον, τὸν τῆς χήρας υἱὸν, τὴν θυγατέρα Ἰαίρου, καὶ διὰ τί ἄκουε· ἀπόρρητος γὰρ ὁ λόγος. Ἵνα δὲ ξῇ, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ νόμος καὶ χάριτος Δεσπότης, διὰ τοῦτο τὴν ὁμοίαν ἐν ἑτέροις (7) σώζει εἰκόνα. Ὡς περ γὰρ (8) ἐκεῖ τρεῖς ἐπέστησε τῷ λαῷ δημα-γωγούς, τὸν Μωσέα, τὸν Ἀαρὼν καὶ τὴν Μαρίαμ. Ἄκουε αὐτοῦ ἐν προφηταῖς βοῶντος· *Λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι, ἥ τί ἠδικήσά σε, ἀποκρίθητί μοι, διότι ἀπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωσῆν καὶ τὸν Ἀαρὼν καὶ τὴν Μαρίαμ· Τὸν Μωσέα εἰς πρόσωπον τοῦ νόμου· τὸν Ἀαρὼν εἰς πρόσωπον τῶν προφητῶν, καὶ τὴν Μαρίαμ εἰς πρόσωπον τῆς Ἐκκλησίας, ἣν ἐπῆρσε τῶν εἰδώλων ἡ ἀκαθαρσία, καὶ ἴασατο ἡ τοῦ σαρκωθέντος φιλανθρωπία. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, καθάπερ Μαρίαμ, ἐλευθερωθεῖσα τοῦ νοητοῦ Φαραῶ, τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων καταδυναστείας, καθάπερ Αἴγυπτον ἠρώσα ὑπὸ τὸ πέλαγος τῆς κολυμβήθρας τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον πνιγνέντα, λαβοῦσα τὸ τύμπανον τῆς εὐχαριστίας, καὶ ἐναρμόσασα τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ τὰς χορδὰς τῶν ἀρετῶν, ἀνακρουομένη βοᾷ· Ἄσωμεν (9) τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδόξαται. Ἐξ οὐρανοῦ κατήλθε, καὶ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐχωρίσθη· ἐν σπηλαίῳ ἐτέχθη, καὶ τὸν θρόνον οὐκ ἐγύμνωσε· ἐν φάτνῃ ἀνεκλήθη, καὶ τοὺς πατρικοὺς κόλπους οὐκ ἐκένωσεν· ἐκ παρθένου σαρκωθεὶς ἐγεννήθη, καὶ ἔμεινεν, ὡς Θεὸς, ἀπάτωρ· κατέβη, καὶ τῶν ἄνω οὐκ ἐχωρίσθη ἀνέβη, καὶ τῇ Τριάδι προσθηκὴν οὐκ ἐποίησεν· ἐν μορφῇ δούλου ἐφάνη, καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότη· μόνον οὐκ ἀπόλλεσεν· ἀλλ' ἐστὶν ὁ Λόγος καὶ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ. Λόγος, οὐδέποτε γὰρ τοῦ νοῦ ἀφίσταται· εἰκὼν, οὐ κηρύχτος· σάνις, ἀλλὰ σφραγὶς ἰσότητος· ἀπαύγασμα, συναιδίων γὰρ τὸ φῶς τῇ ἡλΐ· χαρακτήρ, ὁ γὰρ ἑωρτικῶς τὸν Υἱὸν ἐώρακε τὸν Πατέρα. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

⁹⁸ Mich. vi, 3, 4. ⁹⁹ Exod. xv, 1.

(98) *Κληρονόμος*. Malim ἐπὶ πότης. Nec enim du- bium, quin respiciat II Corinth. xii, 4.

(99) *Σήμερον*. Ex hoc mihi sit probabile, hanc orationem habitam esse post prælectam perieopam περὶ πενθερᾶς Σίμωνος. Tres autem de hoc argu- mento olim in Ecclesia Græca prælectas fuisse pe- rieopas. Matth. viii, 14-23. Marc. i, 29-34, et Luc. iv, 38-44, ex codicibus Lectionariorum, seu Evan- gelistariorum, ut vocant, didici.

(1) *Περιοδεύσας*. Περιοδεύειν, medicorum more etiam atque etiam ventitare ad ægrotantes, περι- ἔπειν.

(2) *Ὦλη*. Φάρμακα.

(3) *Ἐσχεδιάζετο*. Eleganter, ἐν ἀκαρεῖ ἰθαυμα- τουργεῖτο, Continuo insequabatur. Habet autem vocabulum σχεδιάζειν celeritatis quidem notionem

A mantem : *Popule meus, quid feci tibi, aut quid mo- lestus fui tibi? Responde mihi. . . Quia misi ante faciem tuam Moysen et Aaron et Mariam*⁹⁸. Moyses legem significabat, Aaron prophetas, et Maria Ec- clesiam, quam læserant idololatriæ sordes, quam restituit misericordia sua Verbum caro factum. Quapropter Ecclesia uti Maria a spirituali Pharaone liberata, a diabolo, et a dæmonum servitute, cum videt veterem hominem Ægyptii ad normam bap- tisterii aquis submersum, arripit tympanum gra- tiæ, et ad lignum crucis chordas virtutum accom- modans, fidibus prætentatis, clamat : *Contemne Domino; gloriose enim magnificatus est*⁹⁹. Descen- dit de cælo, et a Patre non recedit, in antro par- tus est, et thronum suum non dereliquit; in præ- scipio reclinatus est, et Patris sinum non deseruit; ex virgine factus est caro, et prout Deus sine patre remansit; descendit, et e superpis non digressus est; ascendit, et Trinitati nulla accessio facta; formam servi accepit, et cum Patre ex æquo sem- per cultus est; sed est Patris Verbum, et imago, et splendor, et character: Verbum, nunquam enim ratione caret; imago, non cerata tabula, sed con- forme sigillum; splendor, lux enim soli coæterna; character, nam qui conspiciit Filium, conspiciit et Patrem. Ipsi gloria et imperium cum unigenito Fi- lio et vivificante Spiritu, nunc et semper, et in sæ- cula sæculorum. Amen.

ἄνθρωπον πνιγνέντα, λαβοῦσα τὸ τύμπανον τῆς εὐ- χαριστίας, καὶ ἐναρμόσασα τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ τὰς χορδὰς τῶν ἀρετῶν, ἀνακρουομένη βοᾷ· Ἄσωμεν (9) τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδόξαται. Ἐξ οὐρανοῦ κατήλθε, καὶ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐχωρίσθη· ἐν σπηλαίῳ ἐτέχθη, καὶ τὸν θρόνον οὐκ ἐγύμνωσε· ἐν φάτνῃ ἀνεκλήθη, καὶ τοὺς πατρικοὺς κόλπους οὐκ ἐκένω- σεν· ἐκ παρθένου σαρκωθεὶς ἐγεννήθη, καὶ ἔμεινεν, ὡς Θεὸς, ἀπάτωρ· κατέβη, καὶ τῶν ἄνω οὐκ ἐχω- ρίσθη ἀνέβη, καὶ τῇ Τριάδι προσθηκὴν οὐκ ἐποίησεν· ἐν μορφῇ δούλου ἐφάνη, καὶ τὸ πρὸς τὸν Πα- τέρα ἰσότη· μόνον οὐκ ἀπόλλεσεν· ἀλλ' ἐστὶν ὁ Λόγος καὶ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ. Λόγος, οὐ- δέποτε γὰρ τοῦ νοῦ ἀφίσταται· εἰκὼν, οὐ κηρύχτος· σάνις, ἀλλὰ σφραγὶς ἰσότητος· ἀπαύγασμα, συν- αιδίων γὰρ τὸ φῶς τῇ ἡλΐ· χαρακτήρ, ὁ γὰρ ἑωρτικῶς τὸν Υἱὸν ἐώρακε τὸν Πατέρα. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

C semper, haud raro tamen negligentia etiam. Exem- pla in promptu sunt. V. Heliodor., p. 1, 114, 198; Cinnamum, p. 55, 212; Zosimum, p. 241.

(4) *Πόνους... ἐλαῶν*. Multa fuerat perpessa, nec erat medicus qui ejus misericordiam caperet, aut opitulari posset. De ἀνάλωσε autem quod sine au- gmento legitur, v. interpp. ad Thucyd. ed. Ducker., p. 597 et 543.

(5) *Ἐλύθη*. Malim καὶ ἐλύθη.

(6) *Ἐν ταυτῷ*. Nescio an ἐν ταυτῷ hoc loco recte dicatur. Consule evangelistas.

(7) *Ἐν ἑτέροις*. Forte ἐν ἑκατέροις.

(8) *Ὡς περ γὰρ*. Istud ὥς περ in iis, quæ sequun- tur, nihil habet, ad quod referri possit.

(9) *Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ*. Vide Exod. xv, 1, 20, ex quo loco hæc allegoria petita est.

MONITUM.

Quidquid antiquitatem sapit, id omne nonnullis placere solet. Hæc causa est, cur Latinam quarundam Basilii orationum interpretationem olim ab antiquissimo scriptore Rufino adornatam typis mandandam curaverimus : quam eo magis olacituram speramus, quod nunc primum e veteribus libris in lucem prodeat. Plura in Præfatione.

704-713 HOMILIÆ SANCTI BASILII

CÆSARIENSIS EPISCOPI.

QUAS TRANSTULIT RUFINUS DE GRÆCO IN LATINUM.

INCIPIT PRÆFATIO.

Allicua tibi in Latinum verti olim poposceras, Aproniane, fili charissime : quod et ex parte aliqua feci in præsentem dum in Urbe essem, sed et nunc aliquantum addidi. Octo ergo beati Basilii breves istos homelisticos transtuli libellos. Hoc autem scire te volo, quod stilus ejus in Græci sermonis splendore et dicendi gratia multum beato nostro simulat Cypriano, quia revera nec vitæ meritis satis discrepant. Quamvis enim beatus Cyprianus primam martyrii palmam felici cruore meratus sit, haud segnius [*al.* segnis] tamen et Basilius secundam palmam confessionis indeptus est ; per dies singulos ac momenta adversum luxuriam per sobrietatem, adversum libidinem per virginitatem, adversum iram per mansuetudinem, adversum superbiam per humilitatem, indesinenti conscientiae suæ martyrio coronatus est. Est ergo sermo ejus magis moralis, qui et instituere possit animos ad bonam vitam, et a laboribus relevare. Habet autem et in hoc majorem gratiam, quod ejus lectio etiam religiosis femineis, et præcipue admirandi studii matronæ tuæ filiae nostræ invenitur aptissima, dum nullis prorsus dogmatum questionibus asperatur, sed eloquentiæ ejus limpidissimum flumen lenibus et satis placidis fertur fluentis. Sane si id in Latino, sermonis nostri paupertate, minus splendidum videris, neque illi ascribas, neque mihi, sed tibi ipsi magis, qui bono operi minus idoneum subrogasti ministrum.

Explicit Præfatio.

HOMILIA I.

In psalmum primum (10).

1. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum¹ : hac ipsa de causa a Spiritu sancto conscripta, quod velut ex communi quodam sanctitatis fonte, omnes nobis ex hac remedia

A propriis passionibus assumamus. Sanitas enim, inquit, *compescit peccata multa*². Alia namque sunt quæ prophetæ tradunt, alia quæ historici. Lex quoque alia ; Proverbiorum etiam commonitio alia. Psalmorum vero liber quæcunque utilia sunt ex omnibus continet, futura prædicit, veterum gesta commemorat, legem viventibus tribuit, gerendorum statuit modum ; et, ut breviter dicam, communis quidam bonæ doctrinæ thesaurus est, apta singulis ac necessaria subministrans. Veteribus namque animarum vulneribus novit mederi : sed et recentibus velocissimum scit adhibere remedium, atque intactis perseverantiam salutis adhibere, sed et universis pariter passionibus subvenire, quæ dominationibus variis humanas animas agunt : et hoc fit modulato quodam et delectabili canore, humanum sensum ad pudicitiam provocante. Quoniam quidem videns Spiritus sanctus obliquantem ac resistentem ad virtutis viam humani generis animam, et ad delectationes vitæ magis inclinari, quam ad virtutis rectum iter erigi, delectabilibus modulis cantilenæ vim seriæque doctrinæ permiscuit, ut dum suavitate carminis mulcetur auditus, divini sermonis pariter utilitas inseratur, secundum sapientes medicos, qui si quando usus poposcerit, austeriora medicamenta agris offerre mortalibus solent, ne [*al.* mortalibus, ne] æger utilitatem pro austeritate refugiat, ora ac summitates poculi, quo remedium porrigitur, melle circumliniunt. Propterea ergo psalmorum nobis per modulos aptata sunt carmina, ut qui vel ætate pueri, vel adolescentes sunt moribus, quasi cantilena quadam psallentes delectari videantur : re autem vera animas illuminent ac mentem. Plurimi enim ex his qui in Ecclesiam coeunt, neque apostolica præcepta facile possunt, neque prophetica, cum discesserint, retinere ; psal-

¹ Il Tim. III, 16. ² Eccie. x, 4.

(10) Græce exstat tom. I, p. 90 ed. Garnerii.

morum vero responsa et intra domos, interdum etiam in publico canunt. Et sicubi quis quamvis fero ac rabido spiritu raptetur [*al. spiritu furore*], si forte fuerit psalmi, ut ita dixerim, carminibus incantatus, continuo omnis rabies ferocitatis abscedit.

2. Psalmus tranquillitas animarum est, et signifer pacis, perturbationes vel fluctus cogitationum cohibens, iracundiam reprimens, luxum repellens, sobrietatem suggerens, amicitias congregans, adducens in concordiam discrepantes, reconcilians inimicos. Quis enim ultra inimicum ducat eum, cum quo unam ad Deum psalmi emisit vocem? Ex quo intelligitur quia et, quod bonorum omnium maximum est, charitatem psalmus instaurat, conjunctionem quamdam per consonantiam vocis efficiens, et diversum populum in unius chori concordiam consona modulatione consocians. Psalmus daemones fugat, angelos ad adiutorium salutis invitat. Scutum in nocturnis terroribus, diurnorum requies laborum, tutela pueris, juvenibus ornamentum, solamen senibus, mulieribus aptissimus decor. Deserta habitari facit et urbes: sobrietatem docet: insipientibus primum efficitur elementum, proficientibus incrementum, perfectis stabile firmamentum: totius Ecclesiæ vox una est. Psalmus solemnitates decorat; psalmus tristitiam quæ secundum Deum est, molitur; psalmus etiam ex corde lapideo lacrymas movet. Psalmus angelorum opus: exercituum cœlestium spirituale thymiam. O vere admirandi magistri sapiens inventum, ut simul et cantare videamur, et quod ad utilitatem animæ pertinet doceamur, per quod magis necessaria doctrina nostris mentibus informatur, pro eo quod si qua per vim et difficultatem aliquam animis nostris fuerint inserta, continuo dilabuntur: ea vero quæ cum gratia et delectatione suscipimus, nescio quo pacto magis residere in mentibus, ac memoriæ videntur inherere! Quid autem est quod non discatur ex psalmis? Num omnis magnitudo virtutis, num norma iustitiæ, num pudici-
tiae decor, num prudentiæ consummatio, num penitentiae modus, num patientiæ regula, num omne quidquid dici potest bonum procedit ex ipsis? Dei scientia perfecta, prænuntiatio Christi in carne venturi, iudicii futuri comminatio, et resurrectionis spes, suppliciorum metus, futuræ gloriæ pollicitatio, mysteriorum revelatio. Omnia prorsus in his velut in magno quodam et communi thesauro recondita sunt bona, atque conferta. Quemlibet Propheta, cum multa sint organa musicorum, huic tamen organo, quod psalterium appellatur, aptavit, de superioribus, ut mihi videtur, inspiratam ei gratiam per Spiritum sanctum docens, quoniam quidem hoc solum organum musicorum sonos de superioribus habere fertur aptatos. Cithara namque vel lyra ex inferiori parte æs vel tympanum habens, resonat ac

A resultat ad plectrum: psalterium vero harmonias de superioribus habere fertur aptatas, et sonorum causas desuper dare: quo scilicet etiam per hoc nos doceret quæ sursum sunt et superiora requirere, et non delectatione carminum ad inferiora, id est, ad vitia carnalia declinare. Sed et illud arbitror profundius nobis prophetica hæc indicari ratione, ac per formam nos organi istius doceri, quod illi qui diligentes et apti moderatique sunt moribus, facile et pervium ad superiora iter habeant. Sed videamus tandem quid etiam per ipsa psalmi indicetur initia.

3. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in consilio impiorum*¹. Structores domorum si quando excelsas fabricarum moles construere, atque immensam altitudinem educere parant, talia jaciunt fundamenta, quæ convenienter possint supponendæ structuræ magnitudinem ferre. Sed et navium constructores cum ingentes et onerarias contexere voluerint rates, aptas prius supponendis oneribus velut fundamentum quoddam navis locant carinas. In generatione quoque animalium, primum omnium coagulati et compaginari per naturam cor dicitur, ex quo secundum talis principii consequentiam, reliqua quoque membrorum indumenta ei circumtexi compaginarique dicuntur, quæ secundum magnitudinem primi fundamenti, quod est cor, superponi per naturam ac supercrescere perhibentur. Quod ergo est in domo fundamentum, et in navi carina, et in corpore animalium cor, hanc mihi videtur habere virtutem ad omne psalmodiarum corpus etiam principii hujus brevis iste versiculus. Quoniam quidem multa et laboris ac sudoris plena hominibus erat daturus præcepta, his qui se velint ad pietatis certamina præparare, idcirco ante omnia beatitudinis utilis appellatio, ut timor spe præmiorum tolerabilis mœrores vitæ hujus doloresque patiamur. Ita et eos qui iter agunt et asperas ac difficiles vias incedunt, opportune spes refovet mansionis: et negotiatores audere facit marina sustentare discrimina lucris desiderium, et agricolarum labores in oblivionem trahit fructuum spes. Propter quod et communis vitæ nostræ eruditor atque unicus doctor Spiritus veritatis, sapientissima arte mercedes ante nominat quam labores: quarum cupiditate provocati, pondus ingruentium molestiarum facilius toleremus. *Beatus ergo vir qui non abiit in consilio impiorum*. Est quidem prima et vera ac propria beatitudo una, sicut et bonum unum quod est Deus; quemadmodum et Paulus commemorat dicens, *Secundum Evangelium beati Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi*². Re enim vera illud est solum beatum quod et solum bonum est, ad cujus auxilium universa respiciunt, quod omnes desiderant, quæ est sola inconvertibilis natura, imperturbabilis vita; ubi nullus mœror accedit;

¹ Psal. 1, 1. ² II Tim. 11, 13.

In qua non est immutatio, quam non contingit A
ulla conversio; fons perennis, indesinens gratia,
sine fine thesaurus. Imperitū vero homines et sæ-
culum diligentes, dum ignorant boni naturam,
beata putant interdum ea quæ nullius momenti esse
dicenda sunt, id est, divitias, vel corporis sanita-
tem, vel honorum gloriam, quorum nihil prorsus
est bonum secundum suam naturam; non solum
pro eo quod faciem patitur in contraria permuta-
tione, verum quia nequaquam bona esse credenda
sunt, quæ bonos facere non possunt eos qui possi-
dent ea. Quis enim per facultates justus effectus
est? quis pudicus per sanitatem? Imo vero in-
terdum et e contrario facultatem delinquendi præ-
buerunt his qui vel sanitate vel divitiis abuti
competenter et utiliter nescierunt. Beatus ergo is
qui ea quæ vere sunt pretiosa possidet: qui non
deficientes divitias obtinet. Sed quomodo cogno-
scimus eum qui non abiit in consilio impiorum?
Verum priusquam dicamus quid sit abire in con-
silio impiorum, videtur esse conveniens, quæstio-
nem quæ in loco generatur, absolvere. Cur, in-
quit, Propheta virum solum ad beatitudinem vocat?
Nunquidnam excluduntur a beatitudine mulieres?
Absit! una enim animi virtus viri et mulieris:
quoniam quidem et creatura consimilis, unde et
merces utrique eadem preparata. Audi quid dicit
in Genesi: *Fecit, inquit, Deus hominem ad imagi-
nem suam: masculum et feminam fecit eos*⁸. Quo-
rum autem una natura est, eorum etiam una ope-
ratio ac virtus eadem est; quorum autem opus
æquale est, eorum etiam merces una est. Quare
ergo cum de viro dixisset, reticuit de muliere? Quo-
niam sufficere æstimavit cum una esset utriusque
natura, ejus qui principaliter a Deo creatus est,
facere mentionem, ut in illius commemoratione in-
veniat uterque complexus. Beatus ergo qui non
abiit in consilio impiorum. Intuere verborum dili-
gentissimum ordinem: quomodo unusquisque sermo
proprii dogmatis ratione subnixus est. Non dixit, qui
non vadit in consilio impiorum, sed *qui non abiit*.
Qui enim adhuc in vita hac degit, nondum beatificari
potest, propter incertos exitus vite; qui autem ad-
impletis omnibus quæ mandata sunt, finem pacifi-
cum cum justitiæ operibus adimplevit, hic jam sine
ullo discrimine vel ambiguitate beatificari potest.
Quare ergo iterum dicit, *Beati qui ambulant in lege
Domini*⁹? **715** Non epim eos qui ambulaverunt, sed
eos qui ambulant in lege Domini beatificat sermo di-
vinus. Idcirco arbitror, quod ii qui operantur quod
bonum est, in eo ipso quod operantur, amplectun-
tur; et non tam ipsi quam opus ipsorum collauda-
tionem beatitudinis promeretur. Nondum tamen ii
qui malum fugere cœperint, et semel vel bis decli-
naverint a peccato, continuo beati dicendi sunt, nisi
cum potuerint in omnibus vel verbis vel negotiis

effugere malum, ita ut nunquam comprehendantur
ab eo, et adherere bono. Sed quid faciemus quod
in præsentis versiculi lectione quædam nobis con-
traria suggeruntur? Non enim dixit, beatus qui boni
aliquid egerit, sed, *beatus qui illud vel illud mali
non fecit*, id est, *qui in consilio impiorum non abiit,
et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pesti-
lentiæ non sedit*⁷. Hoc enim pacto videbuntur etiam
equi et boves vel cætera muta animalia quæ nihil
horum facere possunt, beatitudinem promereri.
Quando enim equus impium aliquid commisit, aut
in cathedra pestilentiæ sedit? Sed expecta paulis-
per, et competenter fortassis explanabitur quæstio.
Addidit enim Propheta: *Sed in lege Domini fuit vo-
luntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte*⁸,
quod utique opus designat, et opus rationabilis cu-
jusque. In quo et illud unum signatur, quoniam
initium virtutis est non facere malum, profectus
agere bona, consummatio vero permanere in bonis.
Sic enim et alibi dicit: *Declina a malo et fac bo-
num: inquire pacem et persequere eam*⁹.

4. Sapienter ergo et satis erudite initium nobis
aperit ad virtutem, per declinationem mali. Non
enim primo quæ perfecta oportebat obtendi; nec
conveniens est ei qui adhuc male agit dicere ut
bene agat, sed ut recedat a malis: quo scilicet
evacuatus et exinanitus a malis, tunc et capax
boni effici possit, et insuocere in operibus bonis
absque consortio et commixtione contrarii. Scalæ
namque cuidam et ascensionibus [at. ascensionis
gradibus] similem ego dixerim virtutis ac pietatis
viam, similemque illi scalæ quam beatus Jacob vi-
dit in somnis, cujus quædam pars in terra adhuc
erat stabilita, et proxima contiguaque terrenis,
pars vero pertendebatur atque erigebatur ad cœ-
lum¹⁰. In quo illud sine dubio indicatur, quod ii
qui initia adhuc ac prima elementa ad iter virtutis
arripiunt, primis, ut ita dixerim, innixi gradibus,
moliuntur ascensum; quibus cum firmiter plan-
tis institerint, stabilibusque vestigiis, ex ipsis in-
tentiore conatu poterunt etiam ad superiora con-
scendere, usquequo in quantum est possibile hu-
manæ naturæ, paulatim profectu succedente ad
summa perveniant. Sicut ergo ascendentibus sca-
læ primus gradus est ascensionis a terra disce-
dere, ita etiam virtutis ac pietatis ascensus initium
habet discedendi a malo. Nam quaecumque otium
cuilibet non recto operi præferendum est, sicut
illa sunt quæ præcipiuntur: *Non adulterabis, non
homicidium facies, non furaberis*¹¹; quæ omnia
otium potius animæ ac quietem, quam efficaciam
operis alicujus inducunt. Ea vero quæ ad profe-
ctum perfectionis pertinent, opus exigunt, ut illud,
*Diliges proximum tuum sicut teipsum*¹²; et: *Vende
omnia bona tua, et da pauperibus*¹³; et: *Si quis
te angariaverit mille passus, vade cum illo alia*

⁸ Gen. i, 27. ⁹ Psal. cxviii, 1. ⁷ Psal. i, 1.¹¹ Rom. xiii, 9. ¹² ibid. 10. ¹³ Matth. xix, 21.⁸ ibid. 2.⁹ Psal. xxxvi, 27.¹⁰ Gen. xxviii, 12.

duo ¹¹: quæ utique singula agones quosdam pii A certaminis continent, et animæ non otium, sed utile negotium poscunt. Admiranda igitur divinæ sapientiæ ratio, quæ nos facilioribus initiis ad meliora provocat, et ad perfectiora perducit. Tria igitur sunt quæ nobis proposuit observanda: non ire in consilio impiorum, non stare in via peccatorum, non sedere in cathedra pestilentiæ. Quem utique ordinem a rebus naturalibus sumptum versiculis superscriptis inseruit. Primum enim omnium in cogitatione et consilio hominum res versantur: tum deinde his quæ cogitatione et consilio decreta fuerint permanere et persistere homines solent. Prima ergo beatitudo cogitationi et consilio, si justa fuerint, datur. Ex **716** quibus velut radicibus per actus corporis bonos fructus proferimus, quos scilicet radix cordis bona ac pia suggerit. Adulterium namque prius in animo concipitur impudici, cum libidine cor accensum impuras concupiscentias æstuat: tum deinde ipsa corruptio per actus corporis adimpletur. Unde et Dominus intrinsecus esse dicebat quæ coinquinant hominem. Quia ergo impietas proprie dicitur hoc quod in Deum peccatur, non accidit nobis, ex infidelitate aliquando ambiguitatem aliquam recipere de Deo. Ille est enim abire in consilio impiorum, si dicas in corde tuo: Putas Deus est qui singula quæque et singulos quosque dispensat? Putas erit iudicium et retributio unicuique secundum opera sua? Quare ergo justi egent, et peccatores abundant? C Justo infirmi sunt, illi fortes? Justo ignobiles, illi vero potentes ac nobiles? Ne forte casu magis et fortuna volvuntur universa, et eventus sunt incerti, nescio qui, atque iniquis ac fortuitis motibus sors humana vexatur? Si talia cogites, si hæc in corde tuo conspicias, abiisti in consilio impiorum. Beatus ergo qui ambiguitatem in corde suo de Deo non concipit, qui non presentibus tædiis ac molestiis vincitur, sed iustitiam Dei in tempore futuræ examinationis expectat; qui non de creatore omnium Deo opiniones habuit infideles. Sed et ille beatus dicitur *qui in via peccatorum non stetit*. Via lamque hoc vitæ nostræ spatium dicitur, pro eo quod unusquisque mortalium ad certum finem et manifestum festinat ac tendit. Sicut enim ii qui in navibus dormiunt, etiamsi ipsi non sentiant, nave tamen ventis agitata perducantur ad portum, et cursus eos ipse perducit ad finem: ita etiam nos cum tempus vitæ nostræ defluerit, motibus quibusdam naturalibus constricti, et acti, ferimur ad proprium finem. Utoputa, dormis tu, et tempus præterit: vigilas et occupatus es mente, cogitationibusque distraheris, et te nesciente tempus abit, et vita consumitur. Cursum ergo quemdam currimus omnes homines, et ad proprium finem unusquisque compellimur, et propterea omnes sumus in via. Cujus rei sensum hoc modo percipere pos-

sumus. Vialior es in præsentī via, omnia præteritis, omnia post tergum relinquis. Nunquam vidisti in via opaca nemorum et amœna virentium, vel si qua alia sunt quibus pascitur et delectatur obtutus? Parum quid delectatus es, deinde pertransisti. Rursumque occurrerunt tibi saxa aspera, confragosæ convalles, abrupta præcipitia, scopuli pendentes; nonnunquam etiam occurrerunt bestiae, serpentes, et alia nonnulla molesta oculis et aspera sensibus: parum quid contristatus es, deinde omnia reliquisti. Talis est vita nostra. Neque ea quæ grata sunt, neque ea quæ sunt tristia perseverant. Neque ergo via tua est, neque ea quæ in via sunt, tua sunt. Inter eos qui iter agunt statim ut prior moverit pedem, posterior vestigiis ejus insistens, iisdem ipsis gressibus nititur: tum deinde et alius qui post ipsum est, eadem quæ prior molitur.

5. Intuere ergo nisi talia sunt et valde similia quæ habet hominum vita. Tu hodie tenes agrum, crastino tenebit alius. Vides possessiones nobiles, et potentes domos? Quot jam singulæ ipsarum dominorum nomina commutarunt! Appellata est primo illius nomine, tum deinde transmutata est ad alium, et alterius nomine nuncupata est. Inde venit ad alium, et nunc illius dicitur. Nonne via est vita nostra? Et alium nunc, alium iterum nunc recipit possessorem; habentque singuli sequentes se invicem. *Beatus ergo est qui in via peccatorum non stetit*. Quid est autem quod dixit, *non stetit*? la prima ætate positi homines, neque in malitia sumus, neque in virtute consistimus (utriusque enim expers est ætas talis et affectus); cum autem intellectus ratio in nobis cœperit adimpleri, tunc impletur illud quod scriptum est: *Cum autem venit mandatum, peccatum revixit, ego autem mortuus sum* ¹². Tunc enim moriuntur cogitationes malæ, ex passionibus carnis atque animæ motibus generatæ. Re enim vera cum venerit mandatum, id est, cum discretio atque intelligentia boni ac mali inesse cœperit cordi, si non obtinuerit animam recta cogitatio, ac defenderit eam ne carnalibus vitiis captivetur, cum adest quidem homini recte agendi facultas et ratio, nec agit tamen recte; tunc accidit ut peccatum reviviscat, moriatur autem anima, ex eo quod oppressa delictis inter mortuos numeratur. Beatus ergo, qui non stetit neque moratus est in via peccatorum, sed cogitatione meliore ad pietatis se convertit exercitia. Duæ enim sunt viæ invicem sibi contrariæ. Una lata est et spatiosa: alia arcta est et angusta. Et hæc duæ viæ duos habent itineris duces, quorum uterque eos qui iter agunt certatim ut se sequantur provocat et instigat. Et illa quidem quæ lata est et spatiosa via, habet ducem dæmonem seductorem, spiritum pessimum, qui sequentes se per libidinem et luxuriam in perditionem præcipitat et

¹¹ Matth. v, 41. ¹² Rom. vii, 9.

in mortem. Illa vero quæ angusta est et ardua, A
ducem itineris habet angelum bonum, qui per la-
borem virtutis sequentes se perducit ad beatum
et optimum finem. Donec ergo quis nostrum par-
vulus est et in præsentī vitā mollia quæque secta-
tur et suavia, nullam futurorum providentiam ge-
rit: cum autem jam vir fuerit effectus et mentis
sue sensu ad perfectum pervenerit intellectum,
ipsum sibi ordinem vitæ mortalis invenit sugge-
rentem, vel ea quæ ad virtutem, vel ea quæ ad li-
biditynem pertinent. Et cum crebrius ad utraque
oculum mentis sue cõperit retorquere, præsto est
ei discernere ac judicare de singulis. Continuo
namque peccatorum vitæ, omnia quæ præsentis
sæculi sunt, ostendit ei grata, et suggerit expe-
tenda: justorum autem vitæ sola ea esse bona quæ
sunt futura decernit, et quanto magis bona ea esse
et optima reponit, tanto virtute ac labore præ-
sentis vitæ expetenda ea esse persuadet. Illa vero
fluxa et luxuriosa vitæ nihil futurum, nihil quod
non videri ac teneri, imo vero quod gustari possit
suggerit expetendum; præsentibus perfruendum
potius quam de futuris persuadet esse pendendum.
Æstuat igitur omnis anima cogitationibusque di-
scerpitur, et nunc quidem cum de æternis cogitat,
virtutem laboremque diligit et amplectitur; cum
vero intuetur præsentia, libiditynem cunctis quæ
sperantur præfert, voluptatemque præponit. In his
enim delicias carnis, in illis ejus interitum videt:
hic ebrietatem, ibi sobrietatem prospicit atque je-
junium; hic risu diasolvitur, ibi lacrymis affligi-
tur; hic luxuriam, ibi orationes; hic delectationes,
ibi gemitus; hic impudicitiam, ibi pervidet casti-
tatem. Quoniam ergo id quod vere bonum est sola
cogitatione concipi potest per fidem, re enim ipsa
a nobis longe discretum est, et oculus id non vidit,
nec auris audivit (peccati autem dulcedo præsto
semper est et parata, atque affluenter semper sug-
gerit copias suas), beatus qui non poterit ejus ille-
cebris decipi in perditionemque demergi, sed per
laboris patientiam spem salutis expectat. Beatus
ergo, qui cum ad initium vitæ isti venerit, in
viæ electione non fallitur, nec stat in ea viæ
ducit ad mortem, sed illa derelicta ac post tergum
data, sequitur iter quod ducit ad vitam.

6. *Et in cathedra pestilentie non sedit.* Putas
istas dici cathedras in quibus corporali sessione
requiescimus, et ex illo ligno in quo sedemus ad
peccatum nobis præstatur occasio, ut debeamus
cathedram vel sedile quod forte peccator quis
præoccupaverit refugere, ne ibi quasi in cathedra
pestilentie sedeamus? Aut illud magis putandum
est, quod cathedra dicitur hoc, cum judicio quodam
animi et confirmato consilio residet quis in malis?
Quod utique cavendum est, quoniam cum consilio
et definitione sententiæ, velut de judicii cathedra,
in peccatorum operibus permanemus. Tunc enim

A quasi stabilitate quadam et immobilitate animus
roboratus, difficilem se præstat ad conversionem.
Inveteratum namque vitium animæ, et malum diu-
turna meditatione ac longiturnitate temporis con-
firmatum vix aboleri unquam poterit ac depelli,
velut in naturam quodam modo longa consuetu-
dine usque conversum. In primis igitur optandum
est, si possibile est, ne contingere quidem malum.
Secundum autem, ut ita dixerim, bonum est, post
experimentum malæ contagionis velut venenatum
quoddam vulnus effugere, secundum illud quod
scriptum est apud Salomonem de muliere mala:
*Noli, inquit, confirmare oculum tuum ad eam, sed
resili ab ea, et noli immorari*¹⁶. Nunc vero vide-
mus quosdam in juventute quidem ad carnis vitia
esse lapsos, et usque ad ipsam canitiem in malis
suis permanere atque **717** persistere. Sicut enim
li qui in voragine cœni prolapsi, quocunque se
visi fuerint convertere vel commovere, in eodem
semper hæsitant luto: ita etiam isti libiditynis sue
sporcitias omnibus suis motibus per dies singulos
renovant. Beatum ergo est ne cogitare quidem ma-
lum. Si vero per surreptionem inimici suscepisti
consilium malum vel impium, ne stes, neque per-
maneas in peccato. Quodsi et hoc acciderit, sta-
tim ne confirmeris et resideas in malo. Non ergo
sedeas in cathedra pestilentie. Si intellexisti quid
est cathedra quam sermo descripsit, id est, quod
perseveratur ac perduratur in malo: inquiramus
etiam qui sint isti pestilentes, quorum fugiendam
esse cathedram suadet sermo divinus. Pestilentiam
dicunt esse li quibus nosse talia cura est, cum
morbus talis vel homines vel animalia obtinuerit,
qui tradi ab uno in alterum et per omnes serpere
soleat et extendi. Tales ergo quidam sunt operarii
iniquitatis qui cum alter alteri agritudinis sue
tradiderint morbum, omnes simul ægrotant: simul
etiam ac pariter pereunt. Aut non vides quomodo
li qui scortorum gratia fores obsident lupanarium,
irrident castos et sobrios viros, cum ipsi inter se
dedecorum suorum narrationes velut fortia gesta
dinumerant, cum opera tenebrarum et turpitudi-
num dedecora velut virtutum suarum prædicant or-
namenta? Isti sunt pestilentes, qui mala sua do-
C cendo cæteros, communia omnium faciunt mala,
cum ad imitationem illiciunt audientes, ad consor-
tium malorum suorum plurimos associare nitun-
tur; non aliter quam fragili stipulæ arentibusque
virgultis ignis immisus, si forte etiam ventorum
flatibus animetur, omnes pariter agros silvasque
populatus absorbit: ita peccati flamma ex uno in
alterum succensa, et crebris narrationibus velut
ventorum quibusdam flatibus verberata, insuper
etiam malignorum spirituum nequioribus flabris et
turbiniibus concitata, omnem pariter humani ge-
neris silvam depascitur et absorbit. Quid enim
allud in illis turpissimis luxuriosorum geritur of-

¹⁶ Prov. ix, 13.

facinis, cum adolescentes in unum coeunt, cum cœnæ symbola præparantur, cum narrationes obscenæ, cum potibus scorta miscentur? inter quos, si quis forte paulo modestior fuerit inventus vel pigrior ad peccatum, irridetur ab omnibus, et iners atque inutilis judicatur. Parva, quæso, est huiusmodi pestilentia, aut exigua huiusmodi contagio vitiorum? Quid deinde, si incipiat aliquis avaritiæ morbos imitari, et omnes aviditatis vias atque aditus proculcare? Quid, si ambitionis lumen, honoris desideria, potentiæ cupiditatem, et singula huiusmodi? Quæ cum turpi vitio priores quique appetunt, exempla pessima cæteris præstant, et medullis ipsis humani generis morbum inserunt, urbes late populesque vastantem. Jam vero livoris et zeli æmulationem quæ non vel regalis aula congemuit, vel quis non militiæ gradus sensit? Quæ castra, quod forum, quæ urbs, quis non ordo deslevisit? cum factionibus conjurationibusque insidiæ majoribus, inferioribus facinus propinatur. Sic in singulis quibusque sceleribus unus ex altero accensus, pestilentia contaminatione prosternitur, unde merito huiusmodi homines dicendi sunt pestilentes. Ne ergo sedeas, inquit, in consilio talium hominum, ne consensus eorum expetas neve conventus, ne morbi eorum contagione maculeris, neque maiorum consiliorum vel particeps vel arbiter fias. Sed quid agimus? Adhuc nobis in initiis sermo est, et iam modum excedimus ejus brevitatis, quæ sufficere multitudini debeat; quoniam quidem et vos si plura dicantur, non facile omnia potestis memoriæ commendare, et nobis ministerium verbi pro ingenta corporis fragilitate nequaquam ad plura suppeditat, deficiente nobis voce; quamvis ea quæ dicta sunt in ipsa sui brevitate habere perfectionem aliquam videantur. Continent namque quomodo vel fugienda sint mala, vel expetenda sint bona. Quæ utique, Deo juvante, si a vobis et retineri memoria, et opere videamus impleri, etiam ad complendum quæ sunt reliqua in expositione provocabimur. Præstabit autem Deus et nobis eorum quæ dicta sunt mercedem, et vobis fructum ex his quæ audistis, per gratiam Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen

HOMILIA II.

De eo quod scriptum est ¹⁷: « Attende tibi, ne forte fiat in corde tuo sermo occultus iniquitas (11). »

1. Sermonis usum Deus nobis qui nos creavit indulsit, pro eo ut cordis occulta consilia invicem nobis verbi ministerio panderemus, et pro communi in alterutrum affectione naturæ unusquisque nostrum proximo suo velut ex arcanis quibusdam

A domiciliis consilii secreta depromeret. Si enim nuda tantummodo atque intecta anima viveremus, ex ipsis tantum mentis motibus atque intentionibus cogitationum ad alterutrum nosceremur. Verum quoniam vigor animæ velamine carnis operitur, ad indicanda atque in publicam faciem proferenda ea quæ in profundo cogitationibus vel sensibus commovémus, verbis ac nominibus et vocabulis indigemus. Cum igitur motus hic mentis nactus fuerit vocis significantiam, tum velut vehiculo quodam sermonis aeris ictu vectus, ad audientem a loquente transfertur. Et si quidem invenerit tranquillam quietamque audientiam, sicut in portu fidissimo ac tutissimo in auribus auditorum sermo reconditur: si vero velut fluctus quosdam et saxosa vada auditorum tumultus et murmur docentibus refragatur, in medio aeris spatio sermo transfretans naufragabit. Quamobrem præbete tranquillitatem per silentium verbo, fortassis enim aliquid poterit utilitatis afferre sermo veritatis, si tamen non auditoris ignavia, dum minus intentus est animus, facile dilabatur. Talis namque natura ipsa verbi spiritu compaginante formata est, ut velox brevisque sit, et transcurso concita multa designet in paucis, ut per ipsam sui breviter tenacius a memoria reservetur. Hæc namque est natura emendati sermonis, ut neque obscuritate quæ dicuntur offuscet; neque abundans ineptiis, vim rerum quæ indicantur faciat evanescere. Talis enimvero etiam hic est qui nobis nunc ex Moyse voluminibus recitatus est sermo, si tamen meministis vos quibus verbi divini attentior cura est, nisi forte pro brevitate sui paulo tardiores quosque transfugit auditus. Est autem sermo hic: *Attende tibi, ne forte fiat in te sermo absconsus in corda tuo iniquitas*. Faciles sumus ad delicta cogitationum nos homines: propter quod et qui finxit singulatum corda nostra ¹⁸, sciens quod non parum delictorum in his motibus admittitur qui fuerint ex proposito animi mentisque concepti, ante omnia puritatem et munditias cordis injungit ac præcipit. In quo enim proclivius vergimus ad peccatum, hanc nobis partem majore cautela diligentique communit. Sicut enim infirmiora quæque corporum membra peritior ac bene prudens medicus antequam ipse morbus immineat, studio præcurrente et diligentia cuiusdam præcurationis antevenit: ita et communis omnium provisor et animarum medicus Deus, hoc quod maxime in nobis ad culpam lubricum prævidebat, circumdare tutioribus sentis studuit, et circumvallare cautionibus munimentis. Nam si actus qui ministerio corporis adimplentur, opus habent et tempore, et opportunitate, et labore, et adiutoriis, cæterisque huiusmodi instrumentis: mentis vero motus et cogita-

¹⁷ Deut. xv, 9. ¹⁸ Psal. xxxiii, 15.

(11) Græce exstat tom. II [III], p. 16.

tionum lapsus absque tempore consummantur, sine labore complentur, omne tempus habent opportunum. Intuere namque mihi ambitiosum quempiam et ingenti supercilio honestatis elatum, imaginem quamdam continentiae et sobrietatis habitu exteriore gestantem, in mediis quoque virorum laudabilium et sapientium residentem; hic subita cogitatione mentis percurrit et evolavit ad loca peccati, maligna desideria mente concepit, colloquia quoque intra se inhonesta finxit et turpia: totus in occulta mentis suae officina universam sibi met libidinis imaginem deformavit, gestusque descripsit. Hic

718 ignotum quidem omnibus peccatum et sine ullo teste commisit: sed arguetur ac revelabitur sine dubio per adventum ejus qui reserat occulta tenebrarum, et manifestat consilia cordium ¹⁹. *Ob-serva ergo, ne forte fiat in corde tuo verbum occultum iniquitas. Qui enim aspexerit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.*²⁰ Propter quod corporis quidem actus possunt nonnullis obstaculis intervenientibus impediri: ubi autem mente delinquitur, quia facile est puncto cogitationis evagari, tam pernix adhærebit noxa delicti. Ubi ergo velox occasio peccati, ibi etiam celeris providetur cura remedii, et ideo protestatur dicens: *Ne forte fiat in corde tuo verbum occultum iniquitas.* Sed jam ad ipsum potius verbi initium recurramus.

2. *Attende, inquit, tibi.* Singula quæque animalium a conditore omnium Deo ad defensionem et tutelam sui, occasiones quasdam proprias acceperunt, quibus, salutis suæ cum necesse fuerit, auxilium lerant: et invenias, si diligenter intendas, plurima quæque nullo docente adversum ea quæ sibi perniciem moluntur, vel obniti vehementius, vel declinare callidius: et rursum naturali quodam impulsu, ad ea quæ expediunt ferri atque compelli. Propterea ergo etiam nobis eruditionis causa magnificum istud mandatum præcepit Deus, ut quod illis adest per naturam, id nobis ope verbi ac rationis addatur, et quod in mutis animalibus absque imperio efficitur, hic nobis per præcepti diligentiam conquiratur: ut majore providentia conservemus ea quæ nobis divinitus indulta sentimus; fugientes quidem peccatum sicut muta animalia sponte sua fugiunt noxios et mortiferos cibos: sectemur vero justitiam sicut illa fecundos et utiles pastus nullo cogente sectantur. *Attende ergo tibi*, ut possis discernere ab utilibus noxia. Sed quoniam dupliciter est attendere, aliud quidem corporeis oculis intueri corporea, aliud vero intellectualis animæ virtutibus incorporea et spiritualia conspici: in hoc loco si quidem de oculis carnalibus dictum esse sentiamus, continuo verbi sententia arguetur absurda. Quomodo enim quis semetipsum totum corporali oculo attendere poterit vel comprehendere? Quia primo neque semetipsum oculis considerare et intueri

A potest, neque vicina sibi et imminencia conspiciari supercilia; sed neque in verticem capitis dirigit aciem suam, aut aliquo pacto propria terga conspiciet, nec aliquid omnino proprio videbit ex vultu: non latentia viscerum, non occulta venarum. Quod si ita est, impium videbitur, dicere impossibilia esse Spiritus sancti mandata. Superest ergo ut ad mentis intuitum præcepti vigor atque intelligentia transferatur. *Attende ergo tibi*, id est undique te ipsum circumspecte: pervigiles gere ad custodiam tui oculos animæ. *In medio laqueorum ingrederis*²¹, occulte tibi ab inimico tenduntur insidiæ, doli, machinæ, pedicæ ubique defossæ. Circumspecte ergo omnia, et cauta intentione considera, ut effugas sicut damula ex laqueis²², et sicut aves ex retibus. Nam et damula non incurrit laqueum, pro eo quod visum dicitur acutissimum gerere, unde et nominis sui etymologiam servat in Græcis; avis vero auxilio usa pennarum, cum voluerit effugere dolos retis, altiora aeris itinera secatur. Vide ergo tu, ne sorto deterior mutis animalibus ad cautelam tuæ salutis exsistas, ne forte laqueis irretitus²³, venatio et captura diaboli fias, captus ab eo secundum illius voluntatem.

3. *Attende ergo tibi*, id est, neque tuis, neque his quæ circa te sunt, sed tibi soli attende. Aliud enim sumus nos ipsi, aliud quæ nostra sunt, aliud quæ circa nos sunt. Nos namque sumus anima et mens, secundum quam ad imaginem ejus qui nos creavit facti sumus; nostrum vero est corpus et corporalis sensus; circa nos autem sunt mundana substantia, vivendi artes, cæteraque usus instrumenta mortaliū. Quid igitur præcepit sermo? Ne attendas, inquit, carni, neque ea quæ carnis bona videntur, studio impensiore secleris: id est sanitatem corporis, decorem cultumque vultus, voluptatem carnis atque delicias: neque vitæ longioris vota suspires, non divitias sæculi, non ambitionis gloriam; non potentiam caducæ felicitatis mireris, et nihil omnino quod ad præsentis vitæ ministerium pertinet, **719** magnum aestimes et appetendum: ut, dum in sollicitudinis tuæ intentione raptaris, illa quæ vere magna sunt, et in quibus vere vita est negligas: sed attende tibi, id est animæ tuæ. Hanc excole, huic omnibus curis, omnibusque studiis consule: ita ut omnem maculam quæ in eam forte nequitiae vitiis obrepit abluas et expurges intentione meliorum: exornes vero eam et excolas omnibus virtutis pietatisque monilibus. Quoniam quidem corpus tuum mortale est, anima vero immortalis, et duplex quædam est vita nostra. Una quidem carni huic familiaris, et cito cum ea deficiens: alia vero animæ cognata, nec ullo fine aut circumscriptione claudenda. Attende ergo tibi, et non mortalibus et caducis velut perpetuis incumbas et æternis: neve rursum quæ æterna sunt tanquam caduca et trans-euntia negligas atque contempnas. Contemne potius

¹⁹ I Cor. iv, 5. ²⁰ Matth. v, 28. ²¹ Eccli. ix, 20.

²² Prov. vi, 5. ²³ II Tim. ii, 26

et despicere carnem tuam : pertransit enim. Adhibe diligentiam et studium animae : immortalis est enim. Intuere igitur et attende cum omni cautela tibi ipsi, ut scias distribuere unicuique parti quod convenit : carni quidem victum et vestitum, animae vero doctrinam pietatis, conversationem severam et gravem, exercitium virtutis, emendationemque vitiorum ; non pinguedini corporis deservire ; neque circa carnis letitiam cursitare. Quoniam quidem : *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem : et haec sibi invicem adversantur* ²⁵, vide ne forte tu in huius belli congressione manus accommodans carni, et auxilia ei quam plurima subministrans, potentiam ejus adversus spiritum erigas, et meliorem tui partem deteriori facias esse subjectam. Sicut enim staterae momentum si in unam partem depresseris, leviolem sine dubio alteram facies : ita in hoc animae et corporis iugo, cum in unam partem propensior existeris, clara erit alterius et manifesta diminutio. Quis enim dubitat, cum corpus luxuria fluitat carnibusque distenditur, ignavum et obtusum effici mentis vigorem ? Si vero anima florentioribus virtutis exercitiis imbuatur, et meditatione meliorum ad culmen propriae magnitudinis erigatur, fatiscere corporis statum, et commoda infirmitate marcescere facit. Et hoc indicans beatus Apostolus dicebat : *Nam si is qui foris est homo noster corrumpitur, sed qui intus est renovatur de die in diem* ²⁶.

4. Hoc ergo idem praeceptum et infirmioribus utile est, et robustioribus commodum. Nam et in infirmitatibus medici aëris praecipere solent, ut sibi attendant, et nihil omnino contemnant quod ad medelam possit adhiberi. Similiter ergo et medicus animarum nostrarum Sermo divinus, animae ex peccatorum acerbitate languenti, magnifice brevissimi huius praecepti succurrit auxilio, dicens : *Attende tibi*, id est, ut si quando forte deliqueris, secundum magnitudinem delicti etiam remedii et emendationis cura pensetur. Grande alicui peccatum et grave commissum est, grandi sine studio confessione indiget poenitentiae multis et amaris lacrymis, intentis pernoctatisque vigiliis, jugibus continuatisque jejuniis. Si leve est delictum, et par commissi sit similis poenitentia. Tantum attende tibi, ut intelligas et agnoscas et sanitatem animae et languorem. Multi enim, dum sibi non attendunt, aegritudines graves et insanabiles pati se nesciunt, et ne hi quidem ipsi sentiunt quod aegrotant. Propter quod magna est praecepti huius utilitas, per quod et aëris cura suggeritur, et sanis perfectionis demonstratur integritas. Unusquisque autem nostrum qui in discipulatum nos verbi Dei mancipavimus, unius alicujus operis ministerium

A gerit eorum quae in Evangelio praecepta sunt. In magna enim domo, in hac Ecclesia dico, non sunt tantummodo vasa diversa aurea et argentea, vel ignea et stetilia, sed et artificia quam plurima et diversa ²⁷. Habet namque domus Dei, quae est Ecclesia Dei vivi ²⁸, venatores vel captatores ; habet viatores, habet architectonas, structores, agricolas, pastores, athletas, milites, quibus omnibus commode satis aptabitur brevissimi huius mandati vigor, ut unicuique et operis diligentiam tribuat, et propositi ac mentis desideria atque incitamenta commoveat. Venator es, et ad capturam a Domino destinatus, qui dixit : *Ecce ego mittam multos venatores, et capient eos supra omnem montem* ²⁹ ? Attende ergo tibi diligenter, ne tibi te venatio Domini effugiat, et evadat, quominus verbo veritatis capias et offeras Domino ad salutem eos qui, erroribus decepti nequitiae, feri ac palabundi per aspera quaeque peccatorum et devia pervagantur. Viator es, talis qualis ille qui orat ad Dominum : *Dirige gressus meos in semitis tuis, ut non moreantur vestigia mea* ³⁰ ? Attende tibi, ne forte erres a via, ne declines in dexteram neque in sinistram, sed via recta, via regali incede. Architectus es ? Attende tibi ut fundamentum fidei quod est Christus Jesus, cum omni diligentia jacias et cautela. Structor es ? Vide quomodo aedifices ; ne ligna et fenum, ne stipulam vel paleas, sed argentum et aurum et lapides sterne pretiosos ³¹. Pastor es ? Attende tibi, ne quid te praeterat eorum quae ad pastoris studium ac diligentiam pertinent. Si autem quae sint ista perquiris, ausculta. Quod erravit converte et revoca, quod attritum est colliga, quod aërum est sana. Agricola es ? Attende tibi, ut diligenter circumfodias infructuosam fenum, et adhibeas stercoreis squalorem, et totum facias quidquid spectat ad fructuosum eventum. Miles es ? Attende tibi, uti ne militans Deo implices te negotiis secularibus, ut placeas ei qui te probavit ³² : sed *Collabora Evangelio, ut milites in illis bonam militiam* ³³, dimicans adversus spiritus nequitiae et adversus principes et potestates, adversus mundi huius rectores tenebrarum ³⁴. Tum deinde etiam adversus vitia carnis assume scutum fidei, et omnia arma spiritus, quibus indutus possis resistere adversus ignita jacula diaboli ³⁵. Athleta es ? Attende tibi, ne quid adversus leges athleticas geras, quia nemo coronatur, nisi qui legitime certaverit ³⁶. Imitare Paulum, qui sic currit ut comprehendat, et sic luctatur non quasi aëra verberans, sed macekrat corpus suum et servituti subicit, ne forte aliis praedicans, ipse reprobis inveniatur ³⁷. Evigila ergo et tu, et indesinentem oculum ad considerandas adversarii astutias gere. Si curris, **720** sic curre ut comprehendas, ea quae retro sunt obliviscens, et ad

²⁵ Galat. v. 17. ²⁶ II Cor. iv. 16. ²⁷ II Tim. ii. 20. ²⁸ I Tim. iii. 15. ²⁹ Jerem. xvi. 16. ³⁰ Psal. cxviii. 133. ³¹ I Cor. iii. 12. ³² II Tim. ii. 4. ³³ II Tim. i. 8 ; I Tim. i. 18. ³⁴ Ephes. vi. 12. ³⁵ ibid. 16. ³⁶ II Tim. ii. 5. ³⁷ I Cor. ix. 24-27.

ea quæ in ante sunt extendens ¹⁷. Si colluctaris, adversus invisibiles adversarios pugna. Talem te esse vult hujus præcepti sententia, nihil remissum, nihil somno et ignavia præpeditum, sed sollicito et vigilanter cuncta circumspectantem; prudentem te esse vult in consiliis, in actibus strenuum. *Attende ergo tibi.*

5. Delicet me tempus in singulis quibusque producendis quæ in opus Evangelii edocentur, hujus præcepti virtute. Attende tibi, ut vigiles ad omnia, ut nihil te in consiliis prætereat; observare præsentia, futura prospicere, quæ in manibus sunt commode dispensare, quæ sperantur fideliter expectare; ne forte præsentibus jactanter te et inaniter perfrui putes, sicut nonnulli leves et instabiles juvenes vana cogitatione mentis inflati, si quando forte per silentium temporis et nocturnam quietem, falsis imaginibus per cogitationem mente conceptis, describunt semetipsis excelsas dignitates, præclara conjugia, liberorum felicitatem, prolixam senectutem, obsequia subjectorum, clientium famulatus, et cum in re nihil sit, vanæ cogitationis tumore supra omnes homines efferuntur: ingentes domos intra momentum struunt, eas subitis et mente sola conspectis facultatibus replent, immensa terrarum spatia et agros uberes occupant, et tanta possessionum jura defendunt, quanta nutus vagæ mentis incluserit; sed et fructum earum structis latius horreis vanitatis recondunt. Addunt nihilominus greges, armenta, servitia, magistratus, regna etiam ipsa et imperii fastigia alta præsumunt; gerunt bella, movent classica, tropæa statuunt, ducunt triumphos, et per totius regni curas inani sollicitudine debacchantur; ita ut in manibus tenere omnia, et nusquam comparentibus tanquam præsentibus se perfrui arbitrentur. Proprius est iste languor otiosæ et desidis animæ, videre somnia vigilantem. Quam dissolutionem mentis et inflammationem cordis et cogitationum præsecans et restringens Sermo divinus, saluberrimi præcepti hujus auctoritate succurrit, dicens: *Attende tibi*, id est, ne ea quæ nusquam sunt cogites, sed ut præsentia et quæ palam sunt diligenter expedias. Arbitror autem etiam illud vitium rescare volens legislator, mandati hujus adiutorium protulit, quoniam facile est unicuique curiosius aliena perquirere, quam propria et domestica procurare. Ne ergo hoc accadat, desine, inquit, mala aliena discutere; desine de aliorum actibus tua perstrepere et concelebrare convivia; desine poculis tuis aliena probra miscere, et inter epulas tuas alterius vitæ innocentiam lacerare. Noli ergo attendere alienis languoribus; sed attende tibi ipsi: hoc est, ad perscrutationem tui converte oculos animæ tuæ, qui multi secundum verbum Domini festucam in oculis fratris vident, trabem vero quæ in suo oculo est non considerant ¹⁸. Tu ergo nunquam cesses temet-

A ipsum perscrutari; si vita tua secundum normam dirigitur mandatorum, si conversatio tua omni culpa vacat. Attende ergo et circumspeice teipsum; non eorum qui extra te sunt culpas et peccata dinumeres, nec sollicitè disquiras sicubi maculæ aliquid in proximo reperias, secundum Phariseum illum tumidum et jactantem, qui stabat seipsum justificans, et exprobrans ac despiciens publicanum; sed teipsum discutere ac judicare non cesses; ne quid in cogitatione deliqueris, ne quid sis prolapsus in lingua, dum incauta loquacitate prævenit et præcurrit sermo consilium; ne quid etiam in actibus tuis et manuum opere commiseris, quod vel avaritiæ, vel iræ, vel libidini ministratum sit. Si hæc intra temetipsum semper discutias et inquireas, multa invenies quæ intra te debeas emendare, pro quibus debitas penitentinem gerere. Et tanquam homo si quid tale repereris, dic sicut publicanus ille dicebat: *Deus, propitius esto mihi peccatori* ¹⁹. Attende ergo tibi ipsi. Illic tibi sermo etiamsi in rebus prosperis degas, et omnis tibi vita secunda felicitate succedat, utilis semper et necessarius apparebit tanquam bonus et fidelis consiliarius, commonitiones vitæ suggerens melioris. Si vero adversis et tristibus urgearis, et hæc tibi in tempore necessitatis commonitio suggeratur, maximum illico remediorum solatium dabit, ut neque in prosperis arrogantius extollaris, neque in adversis mollius et remissius resolveris. Divitiis flores et polles, et illustrium proavorum consulatibus intumesces? patriæ parentum nobilitate te jactas? pulchritudine corporis erigeris et decore? honoribus extolleris, et assecularum fulcris obsequiis? Tum maxime attende tibi ipsi, et memento quia mortalis es, et quia *Terra es, et in terram ibis* ²⁰, et quia potest et ad te dici: *Stulte, hac nocte auferent abs te animam tuam, et quæ præparasti cujus erunt* ²¹? Intuere eos qui ante similis potentie dignitatibus effulserunt. Ubi sunt? quid agunt? ubi fasces eorum? ubi magistratus? ubi diversarum infule dignitatum? ubi denique eloquentissimi rhetores, et vehementissimi oratores? ubi qui crebros conventus orationum suarum favoribus concelebrabant? ubi popularis aura? ubi exquisita equorum præparata certamina? ubi denique satrapæ? ubi reges? ubi tyranni? Nonne omnia pulvis et cinis est? Nonne omnia antiquæ fabulæ, superfluaque narratio est? Nonne in perexiguis ossibus angustæ vasculo urnæ conclusis, omnis memoria eorum continetur? Denique intuere et inspicie eorum sepulcra, si potueris discernere, quis ibi servus quisve sit dominus, quis pauper quisve dives. Discerne ibi si potes plebeium a rege, virum fortem ab imbecilli, decorum ab informi. Si ergo horum omnium memor fueris, nulla tibi oriatur elationis occasio, sed semper memor eris tui, si præcepti memor attenderis tibi.

¹⁷ Philipp. iii, 13. ¹⁸ Matth. vii, 3. ¹⁹ Luc. xviii, 13. ²⁰ Gen. iii, 19. ²¹ Luc. xii, 20.

6. Quod si ignobilis es et obscuro loco natus, pauper ex pauperibus procreatus, non domo gaudens, non patria, invalidus viribus, quotidiano quoque indigens sumptu, vivens sub potentum colaphis, cum timore omnibus ac tremore subjectus, cunctisque humilitate paupertatis expositus, sicut ait, *Pauper non suffert minas* ⁴², non ergo in temetipsum despicias et desperes, neque quia nihil tibi in presenti vita magnificum præsto est, omnem tibi abscindas et amputes spem bonorum; sed revoca animos **721** tuos ad ea quæ jam tibi bona indulgentia divina concessit, et ad ea nihilominus erige mentem tuam, quæ futura in posterum repromisit. Considera ergo primo omnium quod homo es, id est, solum in terris animal ipsis divinis manibus formatum. Nonne sufficeret hoc solum recte et integre sapienti ad magnam summumque solatium, quod ipsius Dei manibus, qui omnia reliqua præcepti solius fecit auctoritate subsistere, homo fictus es et formatus? Tum deinde quod cum ad imaginem Creatoris et similitudinem sis, potes sponte etiam ad angelorum dignitatem culmenque remeare. Animam namque accepisti intellectualem, et rationalem, per quam Deum possis agnoscere, et naturam rerum conspicabili rationis intelligentia contemplari; sapientiæ dulcissimis fructibus perfrui præsto est. Tibi omne cedit animantium genus, quæ per convexa montium vel prærupta rupium aut opaca silvarum feruntur; omne quod vel aquis tegitur, vel præpetibus pennis in aera suspenditur. Omne, inquam, quod hujus mundi est, servitio et subjectioni tuæ liberalis munificentia Conditoris indulsit. Nonne tu, sensu tibi rationabili suggerente, diversitates artium reperisti? Nonne tu urbes condere, omnemque earum reliquum usum pernecessarium viventibus invenisti? Nonne tibi per rationem quæ in te est mare pervium fit? Terra, flumina fontesque tuis vel usibus vel voluptatibus famulantur. Nonne aer hic et cælum ipsum atque omnes stellarum chori vitæ mortalium ministerio cursu suos atque ordines servant? Quid ergo deficiis animo et deesse tibi aliquid putas, si non tibi equus producit phaleris exornatus, et spumanti ore frena mandens argentea? Sed sol tibi producit, veloci rapidoque cursu ardentes tibi faces calor simul ac luminis portans. Non habes aureos et argenteos discos; sed habes lunæ discum purissimo et blandissimo splendore radiantem. Non ascendis currum, nec rotarum lapsibus veheris; sed habes pedum tuorum vehiculum tecum natum. Quid ergo beatos censes eos qui aurum quidem possident, alienis autem pedibus indigent ad necessarios comæatus? Non recubas eburneis thoris; sed adjacent secundi cespites viridantes et herbidi thori, florum varietate melius quam fucatis coloribus Tyrii muricis picti, in quibus dulces et salubres somni nullis

A curarum morsibus effugantur. Non te contegunt aurata laquearia; sed cælum te contegit ineffabili fulgore stellarum depictum. Hæc quidem quantum ad communem humanitatis attinet vitam; accipe vero majora. Propter te Deus in hominibus, *Spiritus sancti distributio* ⁴³, mortis oblatio, resurrectionis spes. Propter te divina præcepta hominibus delata, quæ te perfectam doceant vitam, et iter tuum ad Deum per mandatorum tramitem dirigant. Tibi panduntur regna cælorum, tibi coronæ justitiæ præparantur; si tamen labores et ærumnas pro justitia ferre non refugis.

7. Et si attendas tibi, horum plura invenies et majora, nec deficiis animo ad ærumnarum præsentium tolerantiam, dum ad futura præcepti hujus eruditione sustolleris. Sed ne illa quidem parte te incommonitum præteribo. Si quando te, id est, mentem tuam, iracundia exasperat, et stimulis immorantis ægritudinis intumescis, cum rabidus dentium stridor, genarum pallor, tremor labiorum, cum totus denique ferinus motus agis, si attendas tibi, id est, si recorderis præcepti, iracundiam quidem velut equum indomitum et ferocem, divini sermonis ictum verberibus, continuo coercebis: linguam vero protinus ab insolentia refrenabis, et manus nequaquam ad ultionem irritantis extends. Si quando vero obscene concupiscentiæ illecebrosæ animam suggestionibus vexant, et præcipient eam in luxum libidinis rapiunt, si attendas tibi, et recorderis hujus præcepti, invenies quia præsens ista dulcedo libidinis ad finem amarissimum vergit, et iste qui nunc carni nostræ incubat luxus, generabit ex se pervigilem suppliciorum vermem perpetua ultione conscientiam fodientem. Sed et calor iste desiderii carnalis fervorque libidinis temporalis, æternos gehennæ ignes et ulticium flammæ perpetua promulgabit incendia. His cogitationibus mente conceptis, libido quidem penitus effugata discedet, admiranda vero quedam quies et tranquillitas animæ reparabitur: velut si inverecundarum protervarumque tumultus ac strepitus famularum per adventum et præsentiam gravis ac verecundæ dominæ comprimatur. Attende igitur tibi, et intellige quod animæ tuæ pars quidem melior rationalis est: pars vero irrationalis et passibilis. Et illi quidem parti meliori naturaliter præsto est imperare: huic vero inest famulari et obedire rationi. Attende ergo tibi, ne forte patiaris vincam et dedititiam tradi irrationabilibus passionibus rationabilem mentem, neque indulgeas adversum virtutem rationis vitia insolere, et summam regni in sua jura ditionemque convertere. Si ergo horum singula quæque diligenti examinatione consideres, satis superque sufficient itineris vitæ tuæ rectum tibi tramitem demonstrare, qui te absque errore ullo usque ad ipsa cæli regna perducatur. Denique, si attendas tibi, non re-

⁴² Prov. XIII, 9. ⁴³ Hebr. II, 4.

quis ut ex universæ creaturæ contemplatione Conditorum ejus agnoscas; sed in temetipso velut in quodam parvo ac minori mundo deprehendas Creatoris tui sapientiam. Incorporeum namque et incomprehensibilem intelligis Deum, ex ipsa anima quæ in te immortalis est; quoniam quidem neque tua mens principaliter in loco aliquo continetur, sed tantum ex consortio corporis invenitur in loco. Invisibilem esse Deum credes animæ tuæ substantia contemplata, quia ne ipsa quidem potest carnalibus oculis intueri. Neque enim color ei ullus aut habitus est, vel forma ei aliqua corporeæ descriptionis exprimitur; sed ex virtutibus tantum innoscitur, atque in operationibus. Et ideo neque in Deo requiras oculorum visum, sed sola mente ac fide ad eum conversus, intellectualem de eo sensum atque intelligentiam conspice. Admirare quoque opificis sapientiam, quomodo animæ tuæ virtutem consortio corporis modulatus est, ita ut per omnes ejus partes infusa duceretur, et quam plurimum inter se membra distantia ad unam consonantiam concordiamque **722** constringeret. Intuere ergo et attende quæ sit ista virtus animæ quæ ab ea traditur corpori, membrisque diffunditur, quive rursum sit qui a carne ad animam redit ac redundat affectus; vel quomodo vitam quidem suscipit corpus ab anima, recipit vero anima dolores mœroresque de corpore. Require quæ sint ejus receptacula memoriæ, qui eruditionis litterarumque thesauri; quomodo non obliuerantur ea quæ prima didicimus, additamentis novorum augmentisque recentium: sed manet uniuscujusque disciplinæ inconfusa distinctio, velut aereis quibusdam tabulis cordis et libris mentis incisa: quomodo anima cum ad carnis vitia dilabitur et declinat, propriæ virtutis perdit decorem, et quomodo rursum dedecore abjecto nequitiae, et virtutis institutionibus expurgata, ad Creatoris imaginem ac similitudinem reformatur.

8. Attende si videtur, post hanc animæ considerationem, quid etiam ratio in se naturæ corporeæ generat, et admirare quam dignum rationabili animæ admirandus opifex construxit hospitium. Rectum inter omnes animantes finxit solum corpus humanum, ut ex ipso habitu videas et cognoscas, quia supernorum tibi est cœlestiumque cognatio. Omnia namque quadrupedia prona et ventri obedientia facta sunt: homini vero intuitus erectus ad cœlum datus est, ut non ventrem spectet, neque infra ventrem positus vitiis vacet, sed omnem habeat impetum vel conatum ad superioris viæ cursum. Nam idcirco etiam caput in summo culmine totius humanæ fabricæ situm est, et in ipso quod præclarior est in homine sensus isti corporei instituti sunt; id est, visus, auditus, gustus et odora-

tus, qui omnes vicini et pene sibi coherentes, brevibus tamen dirempti spatiis, in nullo suis usibus invicem officiisque præpediunt vel obsistunt. Oculi quidem excelsiores, speculæ sortiti sunt locum, ut parva superciliorum prominentia superadita in rectum tenderetur obtutus, et universorum consideratio facilius eis et moderatior fieret. Aures vero quibusdam inæqualibus anfractibus adaptatæ, icti æris sonum distincta modulatione suscipiunt. Opus etiam hoc miræ et inæstimabilis sapientiæ Dei, ut vocem quidem extrinsecus nullo vetante suscipiant, quinimo et dum per inflexos anfractus ducitur, magis sonora reddatur; nihil tamen aliud extrinsecus incidere inflexionum ipsa objectacula patiantur, quod impedire possit auditum. Jam vero si linguæ intueris naturam, quomodo quidem mollis est, et motu perfacilis, ita ut ad omnem verbi usum quamlibet variis et diversis motibus absque ullius rigoris difficultate deserviat; sed et dentium murus simul et vocis organo ministerium præbens, dum linguæ ipsi validissima exhibet circumvallationis obstacula, simul et cibis ministret molendo per alios, per alios incidendo. Et ita per hæc omnia cogitationem tuam trahens, competenter ac pie considera. Illud quoque quod aeris spiritum pulmone revocamus, calorem corde servamus; digestionis membra perpende, sanguinis per venas meatus. Ex his omnibus investigabilem Dei sapientiam cernens, tu quoque cum Propheta stupens et admirans exclama: *Amirabilis facta est scientia tua ex me*. Attende ergo tibi, ut possis attendere Deo.

HOMILIA III.

De eo quod scriptum est in Evangelio: « Cujusdam divitis fructus uberes ager attulit, » etc. (12).

1. Duplex est tentationum species. Aut enim tribulatio cor vexat humanum, et sicut aurum in camino per patientiam probatur unusquisque et agnoscitur: aut interdum etiam ipsa vitæ prosperitas ad tentationem cedit hominibus. Similis namque ejusdemque ignaviæ est in adversis humilem ac miserabilem fieri, et prosperis insolentem effe-
 2. Exemplum sane quod non debemus animo dejici in adversis, habemus magnificum Job, inclinari in tristibus penitus nescientem; qui omnem diaboli violentiam velut torrentis cujusdam adversum se turbinem venientem, immobili corde et inconcussa mentis vivacitate suscepit; tanto clarior ex tentationibus factus, quanto difficiliora et periculosiora ei sunt ab inimico intenta certamina. Exemplum vero eorum qui per secundos vitæ successus prosperitatesque tentantur, multa quidem habemus et alia; non minus tamen ejus qui de Evangelio recitatus est divitis, qui alias quidem premebat reconditas divitias, alias, inani spei inaniter præ-

¹¹ Psal. cxxxviii, 6. ¹² Luc. xii, 16 sqq.

sumebat, dum benignitas Dei aviditatis ejus in-
 perantiam non statim ab initio nec continuo, ut
 pullulare cœperat, punit; quinimo et reconditas
 divitias novis nihilominus et adventitiis opibus
 cumulat, si forte eum aliquando nimietate ipsa
 satiatum ad sensum et intelligentiam humanitatis
 adduceret, animumque ejus per abundantiam sua-
 deret aliquid de indigentibus cogitare. Sed videamus
 quid de eo Sermo dicit divinus. *Homini*, in-
 quit, *cujusdam divitis fructus uberes ager attulit,*
et cogitabat apud semetipsum, dicens: Quid faciam?
Destruam horrea mea, et majora reedificabo. Dicis
 fortasse: Cur ager hominis qui nihil boni opera-
 tur, sic uberes attulit fructus? Ut magis magisque
 Dei patientia nosceretur, dum ad hujuscemodi ho-
 mines beneficia suae benignitatis extendit: *Pluit*
enim super justos et injustos, et solem suum oriri fa-
*cit super bonos et malos*⁴⁶. Verum talis illa benigni-
 tas Dei, sicut per nimiam patientiam facultatem
 conversionis et emendationis misericorditer im-
 pertitur gratis, sic majora et graviora supplicia
 coacervat ingratiss. Largitus ergo est Dominus im-
 bres uberes agris hominis avari, solem praestitit
 ad nutriendas segetes, multiplicandasque fruges
 ut acervos divitis augeret in omnibus moderata
 temperies. Igitur quæ a Deo præbentur etiam in-
 gratis, ista sunt, terræ fecunditas, aeris temperies,
 fructuum lætitia, bonum subsidia, et omnia quibus
 anni proventus secundis successibus adimplentur:
 quæ vero ab homine procedunt, qualia, quæso, sint
 videamus. Animus angustus, et parum putans
 omne quod nascitur, cuius abundantia deesse
 semper aliquid computans, tum deinde in huma-
 num propositum impertiendi cuiquam causam
 nullam idoneam ducens. Vides beneficiis divinis
 dives **723** quam gratus (13) existit? Communis
 hominis naturæ non meminit. Æquum non putat
 saltem ex superfluis suis aliquid impertiri mandati
 memor, *Nusquam non cesses benefacere indigenti*⁴⁷.
 Scriptum non legit nec recordatur præceptum esse.
 ut *Fides et misericordia non deserant te*, et *Con-*
*fringe esurienti panem tuum*⁴⁸; et quæcunque vel
 a prophetis, vel a cæteris doctoribus quotidie præ-
 dicantur, dives nec videt, nec audit, nec intelligit,
 sed horrea quidem diruit, et majora reedificat, ac
 fructibus largioribus replet. Avari tamen divitis
 cor et propositum non repletur. Semper enim stu-
 det cumulare vetera novellis, et augmentis præ-
 sentium superare præterita; et dum cumulis sem-
 per crescentibus solitos cupit vincere numeros
 conditorum, ad inextricabiles istos cogitationis
 exitus devolutus est, ut nec veteribus cederet,
 nec sufficeret novellis. Propterea ergo cassæ qui-
 dem ejus cogitationes, sollicitudo vero inutilis et
 inanis. *Quid*, inquit, *faciam?* Quis non talem mi-

A sereatur? quis non infelicitatem ejus doleat? An-
 gustatur ex abundantia, constringitur et coarcta-
 tur ex opulentia. Infelix in præsentibus bonis, in-
 felicior in futuris. Et, ut vides, ager ei non tam
 redditus largiores, quam gemitus attulit graviores.
 Terra ei non fructuum copiam, sed curarum mo-
 lestiam germinavit; ita ut curis ac incoribus sti-
 mulatus, egentibus et esurientibus similes perferat
 cruciatus. Denique et egeni vox ista est, *Quid fa-*
ciam? unde cibus, unde vestitus? Eadem conque-
 ritur et dives. *Quid faciam?* ubi recondam? Iisdem
 cruciatibus pro sollicitudine facultatum, quibus
 pauper pro egestate torquetur. Vides divitem nec
 opimis copiis posse lætari, sed mentem ejus absum-
 mit ac solvit affluentia dum nullo intellectu huma-
 nitatis admonitus, sentire non potest id sibi abun-
 dare quod aliis deest. Non enim apostolicis (Apo-
 stoli) commotionibus accommodat aurem suam,
 ut discat ab eo abundantia suæ rationem cum
 dicit: *Ut vestra abundantia fiat*⁴⁹, id est proficiat
 ad aliorum inopiam.

2. Et quidem mihi videtur talis hæc passio ani-
 mæ similis esse his qui tantum gulæ indulgent, ut
 disrumpi magis nimio cibo eligant, quam alicui
 indulgere reliquias. Sed recordare, o homo, quis
 est qui largitus est tibi teipsum: quis sis in me-
 moriam revoca. Servus es Dei, et dispensatio tibi
 commissa est Dominicæ facultatis. Recordare ergo
 quis est qui tibi injunxit officium dispensandi fa-
 miliam suam. Quid est quod multis prælatus es?
 Non est utique sine causa quod tibi a bono et justo
 Deo officium tribuitur largiendi, et aliis necessitas
 imponitur indigendi. Dispensatorem te igitur con-
 servorum tuorum ex Dominicis facultatibus esse
 cognosce: nec æstimes quod omnia ventri et de-
 liciis tuis terra producat. Quæ in manibus habes
 commissa tibi magis quam concessa cognosce.
 Parvo tempore aliquantum super his lætaris: et
 abuti eis voluptuosius delectaris. Cum vero hæc
 pariter cum vita nostra deflexerint, rationem dis-
 pensationis nostræ evocamur a Domino reddituri.
 Hic mihi paulisper indulge, quisquis es, qui divi-
 tiarum dispensator es in hoc mundo; et te in illo
 terribili Dei judicio tribunali astantem, paululum
 D quid vacans, si tamen vacare potes a divitiarum
 sollicitudinibus, intueri; cum interrogari cœperis
 commissas tibi opes cum quibus indigentibus di-
 visisti: quibus necessitatem patientibus subve-
 nisti; quos de carceribus, de vinculis, de gladio,
 profusa pecunia liberasti: quibus pupillis pater,
 cui viduæ vir, castis provisionibus exstitisti? Pec-
 unia mea, fructus mei, quid apud te operis, quid
 utilitatis habuere? Tu ad hæc sine dubio respon-
 debis: Omnia simul reposita et recondita clau-
 stris validissimis et signaculis tutissimis commu-

⁴⁶ Matth. v, 45. ⁴⁷ Prov. iii, 27. ⁴⁸ ibid. 3. ⁴⁹ Isa. lvi, 7. ⁵⁰ II Cor. viii, 14.

nivi: nulli quidquam tribui; quinimo et ad custodienda ea vigilias meas addidi; curas impendi, sollicitudines tribui. Sed stulto consiliario usus es temetipso. Deliberans enim ais: *Quid faciam?* Consequens utique erat, de talibus deliberantem dicere: *Aperiam horrea mea, et replebo esurientes animas pauperum, patefaciam quæ recondita sunt, et invitabo indigentes ac relevabo afflictos.* Imitabor beatum Joseph, et humanitatis voce proclamabo, *Si quis indiget panibus, veniat ad me*⁸¹, ut gratiam quam Dominus indulgentiori liberalitate largitus est, communem cum omnibus faciam: velut ex communibus ergo fontibus hauriat unusquisque quod sufficit. Sed tu nihil tale non solum proloqueris, verum ne cogitas quidem: quia homo hominibus quidem divina invidet beneficia, tuam vero ipsius animam malignis consiliis crucias et affligis, et cogitas abundantiam Dei humanam facere penuriam. Aderant etiam qui animam repeterent, qui pignus huius vitæ revocarent: et ille adhuc ad animam de opulentia loquebatur, et hac nocte auferendæ a se animæ dicebat: *Anima, habes bona multa in annos multos: manduca et bibe et epulare.* Sed vide dispensationem iusti iudicii Dei. Indulget ei prodere ac proferre omnia consilia sua, publicare sententiam suam, ut et ipse dignam tali mente ac voto condemnationis sententiam ferat. Quod utique propterea scriptum est, non tantum ut quid ille passus sit nosceremus: sed quomodo nos effugere debeamus ne similiter condemnemur.

3. Quod si difficile tibi putas, o homo, magnificentiam divinæ largitionis imitari, imitare terram. Si levare sursum oculos non potes, saltem ea quæ deorsum sunt et in pedibus intueri. Affer etiam tu fructum sicut terra: noli esse deterior insensibili elemento. Illa enim fructus quos affert non suis usibus vindicat, sed tuis ministrat obsequiis; tu vero fructus illius solus invadis, et tibi soli concludis. Quod si te in tantum aviditatis morbus astringit, ut tua velis facere omnia, accipe et ad hoc salutare remedium. Beneficium largientis præbenti magis permanet quam suscipienti; nam misericordia quidem ad indigentem pervenit, gratia vero multiplicatæ mercedis permanet tribuenti. Esurienti dedisti panem, ille quidem pastus est et refectus; sed ad te redit quod dedisti cum fructibus et usuris. Quod si id difficile putas, considera frumentum quod seminatur in terra, si non ad seminantis potius quam ad suscipientis lucrum cedit. Ita etiam cibus dum tribuitur indigentibus, cum multo fenore divinæ gratiæ retribuetur in posterum. **724** Sit ergo tibi finis agriculturæ huius initium cœlestium sationum. *Seminate enim, inquit, vobis ad justitiam*⁸². Quid ergo afflictaris? quid temetipsum excrucias, luto et lateribus concludens

A humanæ vitæ subsidia? Scriptum non legis: *Melius nomen bonum super divitias multas*⁸³? Si ergo et tu gloriam ex divitiis quæris, cognosce quia melius est mille filiorum quos per misericordiam filios acquisieris patrem vocari, quam mille aureorum dominum dici. Facultates namque relinquuntur hic, etiamsi nolumus; bonorum vero operum conscientia nobiscum pergit ad Dominum. Et considera quanta tibi nunc erit gloria, cum te omnis populus qui ex promptuariis tuis pastus est et reffectus, pro tribunali magni illius et iustissimi Iudicis caterva constipante circumdabit; et pastorem te suum ac tutorem pium et misericordem patrem omni gratiarum voce æstabitur. Quod si magistratus in theatris, mimis et athletis, et gladiatoribus, aliisque huiusmodi generibus hominum, totum patrimonium suum largitur ac prodigit, ut unius horæ favorem vulgi acquirat, nihil sibi ulterius profuturum, tu dubitas et cunctaris munificus esse in huiusmodi largitionibus, in quibus iudex residet Dominus, faventium et acclamantium vulgus est angeli, ubi omnes qui a sæculo fuerunt sancti, laudatores et prædicatores tui sunt; ubi laus et favor non simul cum die cessat, sed cum sæculis permanet; ubi corona tibi non auri, sed justitiæ dabitur, ubi non honorem unius urbis, sed cœlorum regna mereberis? Et hæc omnia conquiruntur per misericordias pauperum, dispensationes indigentium, in quibus cibi corruptibilis pretio, incorruptibilem regni cœlorum gloriam æternamque mercaris.

4. Veni ergo, si videtur, si horum quæ dicimus apud te fides vera est, divitias nostras consulte et utiliter disponamus, præparemus nova et præclarissima munera. Edamus primam candidam in vestitu et indumentis nudorum; secundam vero non minus nobilem, fessas et pereuntes fame animas reparemus. Circumeamus urbem et requiramus eos qui nec ad misericordiam quidem poscendam per debilitatem venire potuerunt, præstemus sumptum, quæcunque sunt necessaria largiamur. Nec te pigeat visitare agrum, requirere clinicum. Memento quoniam et nos cum decumberemus in grabato nostro⁸⁴, cum essemus debiles, et non possemus ipsi per nos ire ad Deum, Deus ipse venit ad nos. Misit enim Filium suum in similitudinem carnis peccati⁸⁵, qui nobis attulit cibum seipsam. Ipse est enim panis vitæ qui de cœlo descendit, et dat vitam huic mundo⁸⁶. Et quo ore, quæso, qua impudentia panem de cœlo accipientes, nos panem de terra non damus fratribus? Quod si adhuc nobis sufficit copia patrimonii, edamus etiam illam novissimam, sed non minus favorabilem editionem: eamus ad carceres, requiramus vinctos, humanis miseriis et angoribus condoeamus. In his enim omnibus tibi Christus occurrat, qui cum sit incom-

⁸¹ Gen. XLVII, 16. ⁸² Ose. x, 12. ⁸³ Prov. XXII, 1. ⁸⁴ Joan. v, 8-12. ⁸⁵ Rom. VIII, 3. ⁸⁶ Joan. VI, 33.

prehensibilis secundum deitatis naturam, invenietur tamen abs te per opera misericordiæ; ipse enim dixit: *Quia esurivi et dedisti mihi manducare: sitiivi, et dedisti mihi bibere: nudus fui, et vestisti me: æger fui et in carcere, et venisti ad me*⁷⁷.

Vides qualia munera præparat Sermo divinus? Ibi histriones accipiunt, et gladiatores, et perit omne quod perditis datur; hic in istis esurientibus et sitientibus, nudis, ægris et vinctis, Christus se suscipi proficitur. Quid agis, o dives? quid cogitas? quid deliberas? Christo esuriente tu horrea tua claudis? imo nec claudis, sed minora destruis, et majora ædificas? Christo indigente vestitu, tuæ vestes a tinea consumuntur? Christo egente, aurum quæris, aurum desideras, aurum recondis, omnia aurum vides, aurum tibi et vigilantibus cogitatio est, et somnia dormienti? Sicut enim illi qui per insaniam mente translati sunt, non jam res ipsas, sed passionis suæ phantasias vident: ita etiam mens avari semel vinculis cupiditatis astricta, semper aurum, semper argentum videt, semper redditus computat: gratius aurum intuetur quam solem videt, ipsa ejus oratio et supplicatio ad Deum aurum quærit; et vellet atque optaret ut omnia ei in aurum converterentur. Denique quod potest, frumentum in aurum vertere conatur, vinum in aurum mutat, lana ei aurum efficitur. Omnis fructus ejus, omne negotium, omne quod movetur, in aurum vertitur: interdum etiam usuræ arte nequissima ex ipso auro aurum nascitur. Sed quid agis? Nec satietas unquam, nec finis erit cupiditati. Nam interdum pueris gula nimium deditis indulgemus desideratos cibos avidius sumere, ut nimietate ipsa satiati horrescant, et avertant se de reliquo ab hujusmodi cupiditate. Avaritia tamen nihil tale patitur, sed quanto plus invenerit, tanto amplius quærit. Sed quid dicit Scriptura divina? *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*⁷⁸. Tu vero fluentes divitiis obstruis et concludis, ut intra lacus tuos stagnantes etiam irruptiones operentur. Inde denique est quod nunc etiam horrea tua rumpunt et dejiciunt, paternis non contentæ claustris, et avitos terminos excedentes. Sed quid dicis? *Majora reædificabo*. At hoc satis incertum est. Quis tibi reædificandi tempus indulget? Velocius enim tu dejiceris quam illa erigentur. Verum ille dives habeat vanæ et malignæ cogitationis finem dignum et terminum competentem.

5. Vos autem, fratres, si mihi auscultatis, reserate aures promptuorum vestrorum, et largior divitiis vestris atque affluentior exitus procuretur, quam dudum fuerat quæsitus ingressus: tanquam affluentissimus fluvius ad segetes rigandas multis derivationibus trahatur per omnem terram misericordiæ vestre affluentia. Aut nescitis quia et puteorum aqua, si frequentius hauriatur, et salubrior efficitur et abundantior: quod si otiosa remanserit

A et immobilis, inutilior et corruptior fiet? Ita et pecunia si cesseret et jaceat, inutilis erit; si moveatur et operetur, communem omnibus et utilitatem profert et fructum. Meie ergo uberes pecunie tue fructus, orationes dico pauperum, intercessionemque sanctorum, qui pro te officiorum tuorum memores, apud justum judicem Deum dignis operum tuorum allegationibus postulent. Caveamus exemplum divitis istius, **725** qui dum præsentis divitiæ concludit, et de futuris sollicitudinem gerit, divitiis pariter abreptus et vita, pertrahitur ad tribunal horrificum, in quo accusatrix quidem ejus assistit ipsa illa quæ et totius vite ejus comes existit avaritia; defensor vero et intercessor nusquam ullus apparet: circumspectat namque sanctorum multitudinem divinis tribunalibus assistentem, et intentis ac sollicitis oculis circumlustrat, si quem forte videat charum sibi et familiarem in hac vita obsequiis suis factum, nec usquam tamen ullum invenit. Nullus est qui dicat, Domine, dignus est cui ignoscas, dilexit enim gentem nostram, et ecclesiam ipse ædificavit nobis⁷⁹. Nullæ viduæ quæ procidentes et flentes rogent per Petrum, ostendentes vestimenta sua, quæ eis largitus est dives⁸⁰. Nullus ergo miserebitur ejus qui non est misertus; scriptum est enim: *Beati misericordes; quoniam ipsi misericordiam consequentur*⁸¹: et iterum, *Date, et dabitur vobis, et qua mensura mensi fueritis, eadem remeietur vobis*⁸². Sed ne hoc fortassis adversus eum temere et immerito coercere videamur, sermones ipsius percunclemur, et videamus cum ei fructus ager uberes attulisset, quid sentit. Facit saltem hoc, quod utique etiam avaro competeat? oratne Deum et deprecatur, ut fructus ad maturitatem sine læsione perveniant, ne grando verberet, ne turbo vastet, ne procella subvertat? solent enim et hæc frugibus sæpe maturis incidere. Nihil horum, sed destruere parat horrea, et majora reædificare.

6. Et ipse quidem in corde suo loquitur; sed qui videt in occulto intra se loquentem, audit in cælis; propterea et inde responsa redduntur. Quæ autem sunt quæ loquitur? *Anima*, inquit, *habes bona multa, manduca, bibe, epulare*. Nonne, si dici potest, muti animalis vox ista est? Si enim suam animam habuisset, quid ei aliud, quam manducandi et bibendi bona [al. vana] imperare debuerat? Nunc autem totus animalis homo est et totus carneus, ut animam suam carnalibus et corruptilibus escis æstimet esse pascendam, et ea quæ in secessum egeruntur animæ præparet ad utendum; cuius utique natura talis est, ut virtutibus alatur, ut verbo Dei saginetur, ut intellectibus piis et religiosis disciplinis, atque exercitiis excolatur. Si quid tale habes bonum, hæc bona ad animam defer. Verum tibi, quoniam Deus venter est, et totus servus es carnis, audi dignam te ap-

⁷⁷ Matth. xxv, 35 sqq. ⁷⁸ Psal. lxi, 11. ⁷⁹ Luc. vii, 4. ⁸⁰ Act. ix, 39. ⁸¹ Matth. v, 7. ⁸² Luc. vi, 38.

pellationem, qua te non hominum quisquam, sed ipse Dominus appellat; ait, enim: *Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua; et quæ præparasti cujus erunt?* Ipsi illis æternis cruciatibus major est stultitiæ nota. Qui enim paulo post erat rapiendus e vita, quæ cogitat? *Destruam, inquit, horrea mea.* Cui ego respondeo: Et recte quidem, facis; nam vere destruere debes horrea iniquitatis, et ea quæ male ædificaveras manibus tuis ipse subvertere. Destruere promptuaria ex quibus nullus misericordiam consecutus est; deice ac subruere mammonæ obscura et tetra domicilia. *Destruam, inquit, horrea mea, et majora reædificabo.* Quod si et ista repleveris, quid, quæso, facturus es? Iterum sine dubio destrues, et iterum reædificabis. Et quis finis hujus stulti laboris et vani? Instante ædificare et instantius destruere. Si vis ego ostendam tibi horrea jam parata: esurientium pauperum ventres: in ipsis tuos concludere thesauros. Tales enim tibi thesauri servabuntur in cælis, in quibus neque linea comedit, neque fures effodiunt et furantur⁶⁸. Sed dicis: Cum secunda horrea replevero, tunc dabo pauperibus. Longos tibi promittis annos, et satis lata vitæ spatia polliceris. Talia ista promissio non futuram continet humanitatem, sed præsentis misericordiæ dilationem. Quid enim nunc misericordiam fieri vetat? Frumenti copia est, tempus anni prosperum, esurientes præsto sunt fientes, nudi te circumstant gementes, vineti de carceribus et ægri de lectulis miserabili te et flebili lamentatione circumstrepunt. Tu misericordiam quid in crastinum differis, cum hodie crudelis et immisericors sis? Audi saltem sapientissimi consilium Salomonis: *Ne dicas, inquit, Abi nunc, et redi crastino, et dabo tibi*⁶⁹; non enim scis quid parias superventura dies⁷⁰. Sed ne hujusmodi mandata suscipias, aures tibi obstruit avaritia. Num te oportebat gratias agere Deo, exsultare ac lætari quod non ipse mendicans alienas circuis fores, sed alii ante tuas januas sedent, a te misericordiam postulant? Tu vero difficilis es ad præbendum, et contristaris ac declinas ne quis tibi paulo molestior cogente necessitate paupertatis existat; quasi non potuisset fieri ut esses unus ex his qui ante januam tuam fame perditii jacent. Et tu quidem satis digne: nam voto et mente ac proposito pauper es, et totius boni egenus. Cum enim non habeas charitatem, cum desit tibi humanitas, desit fides, desit spes in Deo, cum tibi desit misericordia, quid te egestosius? quid te mendicius? Pars tua cum tineis et muribus horreorum tuorum rosoribus erit. Qui utique si talia non videres, si non corrumpi ea cerneres et consumi, quis te persuadere posset aliquid inde largiri?

7. Sed dicis: Quid injustum est, si cum aliena non invadam, propria diligentius servo? O impudens dictum! Propria dicis? Quæ ex quibus re-

A conditis in hunc mundum detulisti? Quando hanc ingressus es lucem, quando de ventre mætris existi, quibus, quæso, facultatibus, quibusque subsidiis stipatus ingressus es? Adventum tuum in hunc mundum disce ab Apostolo Paulo dicente: *Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quidem quid possumus. Habentes autem victum et vestitum, his contenti simus*⁷¹. Terra communiter omnibus hominibus data est: proprium nemo dicat, quod è communi plusquam sufficeret sumptum, et violenter obtentum est. Verumtamen nudus ex ventre matris existi, nudus similiter reverteris in terram. Et si quidem terræ elementum putas fortuito substituisse, impius es, qui ignoras conditorem Deum. Si vero agnoscis beneficium largitoris, gratus esto Creatori, et require apud te metipsum rationem, cur plus tibi quam cæteris præstitit. Nunquid iniquus est Deus, ut nobis non æqualiter distribuat vitæ subsidia, ut tu quidem esses affluens et abundans, aliis vero deesset, et egerent? An ideo magis quia et tibi voluit benignitatis suæ documenta conferre, et alium **726** per virtutem patientiæ coronare? Tu vero susceptis Dei muneribus et in sinum tuum redactis, nihil te putas agere iniquum, si tam multorum vitæ subsidia solus obtineas. Quis enim: tam injustus, tam invidus [*al. avidus*], tam avarus, quam qui multorum alimenta suum non jam usum, sed abundantiam et delicias facit? Neque enim majoris est criminis habenti tollere, quam, cum possis et abundes, indigentibus denegare. Esurientium panis est quem tu detines, nudorum vestimentum est quod tu recludis, miserorum redemptionem est et absolutio pecunia quam tu in terram defodis. Tantorum te ergo scias invadere bona, quantis possis præstare, si velis.

8. Bona quidem sunt, ais, verba, sed melius est aurum. Nihil mirum, nam si quis cum impudicis de pudicitia loquatur, et ecorta vituperet et exprobret, ii animi quibus libido dominatur, ex ipsa commonitione ad impudicitiam multo acrius accenduntur: sed tibi iterum ante faciem adducam ipsas futuri judicii Dei formas, ut intelligas quales tibi gemitus recondis. O quam multi pretii tibi in die judicii sermo ille videbitur, de quo superius diximus, qui ait: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis præparavit Pater meus a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere: nudus fui, et operuistis me*⁷². Qualis tibi rursum horror, qualisque sudor, qualesve tenebræ supervenient audienti condemnationis illius sententiam qua dicitur: *Discedite a me, maledicti, in tenebras exteriores, quæ præparatæ sunt diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi bibere: nudus fui, et non cooperuistis me*⁷³. Neque enim in his verbis, is qui

⁶⁸ Matth. vi, 20. ⁶⁹ Prov. iii, 28. ⁷⁰ Prov. xxvii, 1. ⁷¹ I Tim. vi, 7, 8. ⁷² Matth. xxv, 34-36.

⁷³ Ibid. 41-43.

aliena invasit, arguitur; sed is qui non communiter usus est his quæ habuit, condemnatur. Nos quidem quod utile credidimus, commonuimus. Si quis autem obedire vult divinis præceptis, non ignorat quæ sit repositionum merces. Qui vero obedire non vult, et negligit, manifesta est ignis æterni comminatio, cuius opto vos inexpertes effici et alienos, et effugere pœnas impiis repromissas; facientes illud quod scriptum est, ut redemptio animarum vestrarum sint divitiæ vestræ, et ad præparata pergatis regna cœlestia, per eum qui vos vocavit Christum Jesum Dominum nostrum, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

De invidia (14).

1. Bonus est Deus, et dignis largitur quæ bona sunt. Malus est diabolus, et malitiam quam semel ipse concepit, hanc etiam hominibus docet: et sicut proprium est boni Dei liberalitas et largitio, ita proprium est diaboli livor et invidia. Et ideo observemus, fratres, vitii huius incursum, ne forte participes operum diaboli efficiamur, et pari cum eo sententia condemnemur. Si enim qui elatus est, et superbus, in iudicium et in laqueum incidit diaboli: quanto magis invidus pœnam diaboli et sententiam non evadet? Nihil igitur humanæ animæ invidiæ malo perniciosius accidere potest. Quod malum lædit quidem parum quid etiam eos in quos intenditur, gravius vere et perniciosius eos a quibus procedit, affligit. Sicut enim ærugo ferrum, ita invidia illam ipsam animam in qua est, interimit et consumit; et sicut aiunt viperas dilacerato et exeso illo ipso materno utero quo conceptæ sunt nasci, ita et invidiæ natura illam ipsam ante omnes qua concepta est, vel ex qua generatur, animam consumit et perdit. Tristitia namque et mœror quidam de prosperitatibus proximorum est invidiæ vitium; et ideo nunquam deesse potest invidio mœroris occasio. Si ager proximi opimis fructibus lætus sit, si abundet successionibus facultatum, si lætetur animo et prosperitatibus gaudeat, hæc omnia velut pabulum quoddam est et nutrimentum languoris invidiæ. Nec differt homine nudo eo qui potest telis undique incurstantibus transfodi. Si virum fortem videat et robustum, unum istud vulnus est invidi. Decorum alium videt, et forma præcipuum; aliud istud lividi telum est. Virtute animi clarus est quis et prudentia cæteris emineat; sermonis quoque prolacione ac virtute magnificus: secat hoc quoque maxime invidum, et interna mente disruciatur. Alius augescentibus divitiis suis consulte utitur, et censum sibi a Deo datum communem cum indigentibus facit, misericordia clarus efficitur, et in omnium laude humanitatis beneficium celebratur: omnia hæc cor

A invidi feriunt, et eo savior est vis doloris, quo eum ne proferre quidem ac publicare potest: sed est quidem semper in gemitibus et mœrore ac mente confusus, et totus malo vitii grassantis assumitur, nec interrogatus tamen potest indicare languorem. Erubescit enim enuntiare in publicum quia tabescit invidia, quia amici bonis et successibus proximi ipse consumitur, quia fratris bona sua mala sunt. Hæc enim dicturus est sine dubio, si velit quæ vera sunt dicere. Verum, quoniam erubescit horum aliquid confiteri, recondit et celat intrinsecus morbum ipsa ejus interna viscera consumentem. Neque ergo medicum languoris sui assumere, neque remediū aliquid invenire potest, cum præcipue omnes Scripturæ repletæ sint verbi divini medicamentorum, quibus possint ista curari.

2. Sed inde quidem remedium non requirit. Unum autem sibi solum remedium putat, si forte ei cui invidet infaustum aliquid accadat, si aliquis lapsus occurrat. Hoc tantummodo ad languoris sui remedium ducit, si eum qui paulo ante clarus ac beatus habebatur infelicem videat ac defectum: tunc jam et amicus efficitur, tunc et fletus suos sociat, tunc et lacrymas mutuatur, cum eum cui invidebat fentem viderit et lugentem. Et gaudere quidem cum gaudente non pertulit, nunc vero gaudio flet cum flente. Non enim humanitatis tanquam communes casus mortalium miseratur, nec ut abstergat animo prioris vitii maculam, sed ut graviores lapso sensum doloris infligat. Si forte accadat filii orbitas, tunc amplius in defuncti laudibus commoratur, et mille præconiis magnificat puerum, ut vultu decorus, ut acer ingenio, ut ad omnia aptus et commodus; 727 et laudat ipse defunctum, cuius viventis laudem ne ab aliquo quidem prolatam ferebat audire. Sed in hoc ipso cum laudat, si videat etiam alios vel similia vel etiam præstantiora sentire, continuo conversus morbum demonstrabit invidiæ. Miratur et laudat divitias, sed post ruinas, decorem vultus et corporis robur in languoris macie et tabo ægritudinis prædicat, et in omnibus inimicum se præsentium servat, amicum vero per-euntium.

3. Quid igitur hoc morbo tetrius? quid humana vitæ perniciosius? quid tam naturæ inimicum? quid tam Deo ipsi adversum? Nec mirum, nam et ipsum malitiæ principem diabolum adversum humanum genus nihil aliud quam invidiæ morbus accendit. Per hanc namque stimulatus, etiam Deo ausus est repugnare. Etenim adversum Deum indignans pro his donis quæ homini concesserat, quoniam in ipsum Deum nihil poterat, homini quem diligebat perniciem mortemque molitus est. Eadem nibilominus etiam primus diaboli discipulus perpetravit, ab ipso et invidiæ vitium et homicidii opus edoctus, socia sibi et cognata crimina, quæ etiam

sanctus Apostolus velut a se invicem indissociata A simul pariterque commemorans, dicit: *Pleni invidia, homicidiis* ⁶⁸. Quid est ergo quod in hac parte egit diabolus, ob honorem qui a Deo datus est homini, et continuo incensus invidia est, ut interimeret eum qui fuerat honoratus a Deo? Sine dubio ut ad eum redundaret injuria, qui praeisterat gratiam. Verum, quoniam adversus Deum ipse pugnare non poterat, adversum fratrem pugnare hominem docuit. Fugiamus ergo, fratres, vitii huius causam, quæ prima adversari Deo docuit, quæ parricidii existit mater, quæ naturæ jura confudit, quæ ignorantiam consanguinitatis invexit. Quid enim contristaris, o homo, cum nihil mali perpessus sis? Quid impugnas eum qui tibi videtur in bonis degere, cum te in nullo defraudaverit? Quid si aliquid etiam tibi profuit, nihil videris aliud agere quam tuimetipsius bonis et utilitatibus invidere. Talis erat et Saul, qui beneficia David ad occasionem persecutionis ejus accepit. Primo quidem quod per spiritualem illam citharam divinitus modulatam, et plectro sancti Spiritus pulsam, ab incursione dæmonis liberatus est. Verum quid ad hæc beneficii memor rependit? Pro plectro salutifero, hastam mortiferam retorquet in David. Tum deinde belli discrimine simul et opprobrio liberatus, prostrato Golia cui nullus provocanti audebat occurrere, quoniam pro hoc mulierum exultantium chori in hymnis triumphalibus ad eum qui fecerat fortiter, collocatæ salutis gratiam referentes dicebant, *Percussit David in decem millibus, et Saul in millibus* ⁶⁹, pro hac sola voce quæ ex ipsa veritate processerat, ad insidias et interitum ejus qui salutem patriæ contulerat, incitatur. Et cum eum profugum atque extorrem finibus patriis fecisset ac sedibus, nec sic quidem cessavit invidia, sed et armatos mittit post ipsum, et aliquando mille, aliquando tribus millibus cum bellatoribus insectatur ⁷⁰. Sed, etsi ad deserta confugit, etsi apud allophylos latet, ne ibi quidem parcat, semper insidiatores mittit post ipsum; semper dolis et factionibus circumvenit eum cujus beneficiis intra conscientiam suam se novit obnoxium. Si ergo interrogetur quæ belli causa est, quid aliud respondebit, nisi beneficia viri causam sibi esse odiorum? D Qui etiam eo ipso tempore cum ab ipso quaereretur ad mortem, noctu ab eo dormiens deprehensus, et absque ulla dubitatione expositus ad interitum ac traditus in manus inimici, reservatur tamen et indulgetur, et ad poenitentiam remittitur ⁷¹. Et est ei testimonio vox illa, in qua commaculare justus manus suas in sanguine prodiit et expositi sibi persecutoris abstinuit; nec tamen his tantis ac talibus beneficiis mens invidi flectitur: sed rursus movet arma, rursus persecutiones excitat nequiores. Sed nihilominus in manus traditur: et rursus in spelunca deprehensus, opportunus fit neci. In quo pietas

quidem et misericordia David magis clarescit, et Saul malitia vel crudelitas manifestius declaratur. Nihil ergo his inimicitis difficilius, quæ ex invidiæ amarissimo fonte descendunt. Quoniam quidem hi qui ex aliis occasionibus inimici sunt, si alter forte aggrediatur alterum beneficiis vincere, continuo ferocitas mitigatur; in invidum autem si beneficia conferantur, multo amplius inflammatur; et quanto plura fuerit consecutus, tanto majoribus incendiis conflagrabit. Magis enim irascitur et dolet, quod ab eo boni aliquid consequitur, quem nolit quidquam boni vel habere vel posse præstare. Quam feram belluam, quos venenosos serpentes mores isti non superant? Canes beneficii memores videas; leones cæteræque feræ mitescunt et vincuntur ad gratiam: soli invidi beneficiis gravius inflammantur.

4. Quid etiam fortissimum illum et nobilissimum virum Joseph servum fecit? Nonne invidia fratrum ⁷²? In quo etiam admiratione digna est vanitas ipsa commenti. Pertinaces enim exitum somniorum, fratrem subjiciunt servituti: quo scilicet servus effectus, non posset a liberis adorari. Sed si quidem vera sunt somnia, quid proderit argumenti genus? Si impleri necesse est quod prædictum est, superflua est obsistentis intentio; si vero fallitur adolescens in somniis, frustra invidetis erranti. Non invidia, sed miseratione dignus est, qui illuditur. Sed multo aliter quam opinabantur, callida eorum commenta divinæ providentiæ dispensatio temperavit. Per ea namque ipsa prædictorum finis struitur et impletur per quæ putabatur arceri. Certum est enim quia nisi venundatus fuisset Joseph, utique in Ægyptum non venisset; nec si pudicitia tenax dominæ lascivientis insidias incidisset, non fuisset retrusus in carcerem, nec ministris Pharaonis familiarior exstisset, nec somniorum regis interpretes fuisset ascitus, ex quo etiam summam potestatem regendæ Ægypti moderandæque sortitus est; et pro frumentaria dispensatione a fratribus suis ob hoc ipsum illuc properantibus adoratus. Verum transeamus ad speciem illius invidiæ, quæ omne piaculi genus humanæ conditionis excedit. Judæorum odium adversum Salvatorem nonne ex invidia descendit? Et 728 quæ erat causa invidiæ? Mirabilia signorum. Cujusmodi vero erant mirabilia? Salus animæ et corporum sanitas. Pangebantur esurientes, et qui pascibat impugnabatur. Vita mortuis reddebatur, et is qui vitam tribuebat, insidias vitæ per invidiam sustinebat. Dæmones fugabantur, et imperanti demonibus doli ab hominibus tendebantur. Leprosi mundabantur, claudi ambulabant, surdi audiebant, cæci videbant. Qui hujusmodi gratiam largiebatur hominibus, ab hominibus flagris servilibus fugabatur. Affigebant eum qui mortalibus venerat reddere libertatem: et judicabant homines judicem mundi. Ad ultimum vero eo usque

⁶⁸ Rom. 1, 29. ⁶⁹ I Reg. xviii, 7. ⁷⁰ I Reg. xxiv, 5. ⁷¹ I Reg. xxvi, 7. ⁷² Gen. xxxvii, 28.

furor piaculi prorupit, ut auctorem vitæ morte multarent. Sic omnia mala ex radice nascuntur invidiæ, et hoc uno tanquam validissimo mucrone usus ab initio mundi usque ad consummationem ejus, diabolus omnes pene animas trucidavit ac perdidit. Denique nihil omittit, quin pro eo quod ipse passione invidiæ dejectus est, etiam nos lapsu similis vitii deicere studeat. Idcirco et Salomon sapientissimus omnium, cum homine invidio nec cœnandum quidem suadet, vel ad convivium veniendum ⁷³: per hoc ostendens quod totius vitæ nostræ tempore a consortiis hominum qui in hujuscemodi vitiiis infecti sunt, alieni prorsus et segregati esse debeamus. Sicut enim aridam quamque fragilemque materiem studium nobis est procul ab igne statuere: ita oportet, quantum fieri potest, ab omnibus invidorum non solum amicitiiis, verum etiam fabulis et colloquiis segregari, et velut a malignis et venenatis jaculis occultari. Non enim possibile est aliter incurrere invidiam, nisi notitiæ et familiaritatis obtentu; quoniam quidem secundum Salomonis sermonem: *Invidia viro ab amico suo est* ⁷⁴. Vere enim ita se res habet. Non enim invidet Ægyptio Scythæ, aut Britanno Indus æmulator: sed unusquisque gentis suæ hominibus et contribulibus invidet, et non ignotis quibusque, sed vicinis et proximis ac familiaribus suis, imo vero his qui vel artificii ejusdem vel officii vel operis existunt. Armât etiam proximas ætates morbus invidiæ nonnunquam, et propinquos sanguinis: atque inter ipsa sæpe fraternæ germanitatis jura grassatur. Et prorsus sicut rubigo proprie ferri corruptio est, ita et amicitiarum propria corruptela invidia est. Sed et illud in causa languoris hujus vel admirari jam quis poterit vel laudare, quod quanto amplius creverit, tanto fit perniciosior ei cui crescit? Sicut enim omne jaculum quod vehementius fuerit intortum, si forte in aliquod solidum et durum corpus illiserit, in eum continuo qui jecerat repercussum jaculum retorquetur ac resilit: ita etiam motus invidentis et animorum telum cum nihil nocuerit ei cui intenditur, vulnus tamen invidentis efficitur. Nemo namque tristitia sua unquam imminuere bona proximi potuit: æmulans tamen semetipsum tabo confecit invidiæ. Et ego quidem arbitror venenatis et mortiferis serpentibus morbi hujus esse venena graviora. Nam ab illis aiunt cum prius morsus corpori defixerint, per vulnus dentium venena diffundi: invidiæ autem virus interdum etiam solo aspectu infunditur oculorum; nonnunquam etiam solo concipitur auditu. Continuo namque ut viderit quis vel audierit ea quæ non vult de his quibus invidet, statim dilabitur, statim corrui, statim tabescit: et quamvis decori vultus, quamvis solidi ac sani sit corporis, repente velut ictus venenati serpentis morsibus consumitur et tabescit, venis noxii rheumatis per oculos usque ad cordis

A arcana penetrantibus, ac viscerum interiora vastantibus. Sed ego omitto tali assertionem uti; vulgaris enim videbitur sermo. Illud tamen dico, quoniam adversarii humani generis dæmones, cum viderint propositum hominis suis studiis aptum, ad omne facinus voluntatis suæ eo velut organo abutuntur. Et quid non perhorrescis minister effici dæmonum, sed recipis in te malum per quod inimicus existas his qui te non læserunt, inimicos quoque Dei apud quem omnis bonitas absque invidiæ macula est? Fugiamus invidiam, obicem pietatis, obstaculum regni colorum, viam gehennæ, pignus et primitias quasdam pœnæ perpetuæ.

5. Fugiamus quinimo malum quod magisterio serpentis edoctum est, quod a dæmonibus inventum est, quod inimicus homo bonis Dei seminibus supersevit. Sed ex ipso quoque interdum vultu non minus invidi declarantur. Obstrusiores his namque oculi, et obscuriores genæ: demissam et triste supercilium. Anima quoque ipsa passione dejecta, et penitus incurvata. Nusquam veritatis iudicium in negotiis servatur; non sermo ullus honestus eis videtur aut gratus; nihil apud eos nobile, nihil clarum probatur; sed sicut vultures jucunda quæque et amœna loca transeunt, et suavissimis odoribus redolentia transvolant prata, ad fœtida vero quæque cadavera, et loca tetræ repleta nidoribus convolant: et sicut muscæ, omisso sano corpore, sicubi ulcus est concitæ præcipientesque conveniunt: ita et invidi si quid ab aliquo in hac vita bene gestum est, si quid præclarum in actibus, in verbis probabile, in moribus admirandum est, nihil prorsus vident, nihil retractant: sicubi autem quid aut culpabiliter gestum, aut incauto sermone prolatum, ut hominibus accidere solet, hoc proferunt, aut in publicum ventilant; et notitiam viri non ex bonis gestis dictisque, sed ex minimis probabilibus fieri volunt. Quo malo quid nequius? quid tetrus? quid perniciosius dicam? omittere et relicere ea quæ laude digna sunt: rimari vero sicubi quid inveniat quo opus virtutis ex accidentis culpæ occasionibus criminetur? Denique isti tales magnanimum quemque virum protervum vocant; constantem vero et patientem, sine affectu et sensu doloris appellant. Sobrium autem acerbum dicunt; justum, crudelem; prudentem, callidum vocant. Arrogantem liberum criminantur; liberalem vero luxuriosum dicunt. Avarum nominant parcum; et omnes virtutum species decolorare contrariis et a malitia assumptis appellationibus gestiunt; ita ut sæpe etiam invidos quibus ipsi invident, nominent. Quid igitur est? In accusatione et obtrectione vitiorum sermonis terminum dabimus? Sed hoc ex parte remedium est. Nam ostendere **729** ægro magnitudinem morbi, et per hoc concitare ejus sollicitudinem, ne languoris vim negligat, pars videbitur medicinæ. Verum, si in hoc eum reliqueris gradu, ne remedium

⁷³ Prov. xxiii, 6. ⁷⁴ Eccle. iv, 5.

sanctus Apostolus velut a se invicem indissociata A simul pariterque commemorans, dicit: *Pleni invidia, homicidiis* ⁶⁶. Quid est ergo quod in hac parte egit diabolus, ob honorem qui a Deo datus est homini, et continuo incensus invidia est, ut interimeret eum qui fuerat honoratus a Deo? Sine dubio ut ad eum redundaret injuria, qui prae-sterat gratiam. Verum, quoniam adversus Deum ipse pugnare non poterat, adversum fratrem pugnare hominem docuit. Fugiamus ergo, fratres, vitii huius causam, quæ prima adversari Deo docuit, quæ parricidii existit mater, quæ naturæ jura confudit, quæ ignorantiam consanguinitatis invexit. Quid enim contristaris, o homo, cum nihil mali per-
 pessus sis? Quid impugnas eum qui tibi videtur in bonis degere, cum te in nullo defraudaverit? Quid si aliquid etiam tibi profuit, nihil videris aliud agere quam tuimetipsius bonis et utilitatibus invidere. Talis erat et Saul, qui beneficia David ad occasionem persecutionis ejus accepit. Primo quidem quod per spiritualem illam citharam divinitus modulatam, et plectro sancti Spiritus pulsam, ab incursione dæmonis liberatus est. Verum quid ad hæc beneficii memor rependit? Pro plectro salutifero, hastam mortiferam retorquet in David. Tum deinde belli discrimine simul et opprobrio liberatus, prostrato Golia cui nullus provocanti audebat occurrere, quoniam pro hoc mulierum exultantium chori in hymnis triumphalibus ad eum qui fecerat fortiter, collocatæ salutis gratiam referentes dicebant, *Percussit David in decem millibus, et Saul in millibus* ⁶⁷, pro hac sola voce quæ ex ipsa veritate processerat, ad insidias et interitum ejus qui salutem patriæ contulerat, incitatur. Et cum eum profugum atque extorrem sinibus patriis fecisset ac sedibus, nec sic quidem cessavit invidia, sed et armatos mittit post ipsum, et aliquando mille, aliquando tribus millibus cum bellatoribus insectatur ⁶⁸. Sed, etsi ad deserta confugit, etsi apud allophylos latet, ne ibi quidem parcit, semper insidiatores mittit post ipsum; semper dolis et factionibus circumvenit eum cujus beneficiis intra conscientiam suam se novit obnoxium. Si ergo interrogetur quæ belli causa est, quid aliud respon-
 debit, nisi beneficia viri causam sibi esse odiorum? Qui etiam eo ipso tempore cum ab ipso quæreretur ad mortem, noctu ab eo dormiens deprehensus, et absque ulla dubitatione expositus ad interitum ac traditus in manus inimici, reservatur tamen et indulgetur, et ad pœnitentiam remittitur ⁶⁹. Et est ei testimonio vox illa, in qua commaculare justus manus suas in sanguine proditi et expositi sibi persecutoris abstinuit; nec tamen his tantis ac talibus beneficiis mens invidi flectitur: sed rursus movet arma, rursus persecutiones excitat nequiores. Sed nihilo-
 minus in manus traditur: et rursus in spelunca deprehensus, opportunus fit neci. In quo pietas

quidem et misericordia David magis clarescit, et Saul malitia vel crudelitas manifestius declaratur. Nihil ergo his inimicitis difficilius, quæ ex invidiæ amarissimo fonte descendunt. Quoniam quidem hi qui ex aliis occasionibus inimici sunt, si alter forte aggrediatur alterum beneficiis vincere, continuo ferocitas mitigatur; in invidum autem si beneficia conferantur, multo amplius inflammatur; et quanto plura fuerit consecutus, tanto majoribus incendiis conflagrabit. Magis enim irascitur et dolet, quod ab eo boni aliquid consequitur, quem nolit quidquam boni vel habere vel posse præstare. Quam feram belluam, quos venenosos serpentes mores isti non superant? Canes beneficii memores videas; leones cæteræque feræ mitescunt et vincuntur ad gratiam: soli invidi beneficiis gravius inflaman-
 tur.

4. Quid etiam fortissimum illum et nobilissimum virum Joseph servum fecit? Nonne invidia fratrum ⁷⁰? In quo etiam admiratione digna est vanitas ipsa commenti. Pertimescentes enim exitum somniorum, fratrem subjiciunt servituti: quo scilicet servus effectus, non posset a liberis adorari. Sed si quidem vera sunt somnia, quid proderit argumenti genus? Si impleri necesse est quod prædictum est, superflua est obsistentis intentio; si vero fallitur adolescens in somniis, frustra invidetis erranti. Non invidia, sed miseratione dignus est, qui illuditur. Sed multo aliter quam opinabantur, callida eorum commenta divinæ providentiæ dispensatio temperavit. Per ea namque ipsa prædictorum finis struitur et impletur per quæ putabatur arceri. Certum est enim quia nisi venundatus fuisset Joseph, utique in Ægyptum non venisset; nec si pudicitia tenax dominæ lascivientis insidias incidisset, non fuisset retrusus in carcerem, nec ministris Pharaonis familiarior exstitisset, nec somniorum regis interpres fuisset ascitus, ex quo etiam summam potestatem regendæ Ægypti moderandæque sortitus est; et pro frumentaria dispensatione a fratribus suis ob hoc ipsum illuc properantibus adoratus. Verum transeamus ad speciem illius invidiæ, quæ omne periculi genus humanæ conditionis excedit. Judæorum odium adversum Salvatorem nonne ex invidia descendit? Et **728** quæ erat causa invidiæ? Mirabilia signorum. Cujusmodi vero erant mirabilia? Salus animæ et corporum sanitas. Pasciebantur esurientes, et qui pascibat impugnabatur. Vita mortuis reddebatur, et is qui vitam tribuebat, insidias vitæ per invidiam sustinebat. Dæmones fugabantur, et imperanti dæmonibus doli ab hominibus tendebantur. Leprosi mundabantur, claudi ambulabant, surdi audiebant, cæci videbant. Qui hujusmodi gratiam largiebatur hominibus, ab hominibus flagris servilibus fugebatur. Affligebant eum qui mortalibus venerat reddere libertatem: et judicabant homines judicem mundi. Ad ultimum vero eo usque

⁶⁶ Rom. 1, 29. ⁶⁷ 1 Reg. xviii, 7. ⁶⁸ 1 Reg. xxiv, 5. ⁶⁹ 1 Reg. xxvi, 7. ⁷⁰ Gen. xxxvii, 28.

furor piaculi prorupit, ut auctorem vitæ morte multarent. Sic omnia mala ex radice nascuntur invidiæ, et hoc uno tanquam validissimo mucrone usus ab initio mundi usque ad consummationem ejus, diabolus omnes pene animas trucidavit ac perdidit. Denique nihil omittit, quin pro eo quod ipse passione invidiæ dejectus est, etiam nos lapsu similis vitii dejicere studeat. Idcirco et Salomon sapientissimus omnium, cum homine invido nec cœnandum quidem suadet, vel ad convivium veniendum ⁷³: per hoc ostendens quod totius vitæ nostræ tempore a consortiis hominum qui in hujuscemodi vitiis retracti sunt, alieni prorsus et segregati esse debeamus. Sicut enim aridam quamque fragilenque materiem studium nobis est procul ab igne statuere: ita oportet, quantum fieri potest, ab omnibus invidorum non solum amicitiiis, verum etiam fabulis et colloquiis segregari, et velut a malignis et venenatis jaculis occultari. Non enim possibile est aliter incurrere invidiam, nisi notitiæ et familiaritatis obtentu; quoniam quidem secundum Salomonis sermonem: *Invidia viro ab amico suo est* ⁷⁴. Vere enim ita se res habet. Non enim invidet Ægyptio Scythia, aut Britanno Indus æmulatur: sed unusquisque gentis suæ hominibus et contribulibus invidet, et non ignotis quibusque, sed vicinis et proximis ac familiaribus suis, imo vero his qui vel artificii ejusdem vel officii vel operis existunt. Armatur etiam proximas ætates morbus invidiæ nonnunquam, et propinquos sanguinis: atque inter ipsa sæpe fraternæ germanitatis jura grassatur. Et prorsus sicut rubigo proprie ferri corruptio est, ita et amicitiarum propria corruptela invidia est. Sed et illud in causa languoris hujus vel admirari jam quis poterit vel laudare, quod quanto amplius creverit, tanto sit perniciosior ei cui crescit? Sicut enim omne jaculum quod vehementius fuerit intortum, si forte in aliquod solidum et durum corpus illiserit, in eum continuo qui jecerat reperiendum jaculum retorquetur ac resilit: ita etiam motus invidentis et animorum telum cum nihil nocuerit ei cui intenditur, vulnus tamen invidentis efficitur. Nemo namque tristitia sua unquam imminuere bona proximi potuit: æmulans tamen semetipsum tabo confecit invidiæ. Et ego quidem arbitror venenatis et mortiferis serpentibus morbi hujus esse venena graviora. Nam ab illis aiunt cum prius morsus corpori defixerint, per vulnus dentium venena diffundi: invidiæ autem virus interdum etiam solo aspectu infunditur oculorum; nonnunquam etiam solo concipitur auditu. Continuo namque ut viderit quis vel audierit ea quæ non vult de his quibus invidet, statim dilabitur, statim corrumpit, statim tabescit: et quamvis decori vultus, quamvis solidi ac sani sit corporis, repente velut ictus venenati serpentis morsibus consumitur et tabescit, venis noxii rheumatis per oculos usque ad cordis

A arcana penetrantibus, ac viscerum interiora vastantibus. Sed ego omitto tali assertionem uti; vulgaris enim videbitur sermo. Illud tamen dico, quoniam adversarii humani generis demones, cum viderint propositum hominis suis studiis aptum, ad omne facinus voluntatis suæ eo velut organo abutuntur. Et quid non perhorrescis minister effici dæmonum, sed recipis in te malum per quod inimicus existas his qui te non læserunt, inimicus quoque Dei apud quem omnis bonitas absque invidiæ macula est? Fugiamus invidiam, obicem pietatis, obstaculum regni cælorum, viam gehennæ, pignus et primitias quasdam pœnæ perpetuæ.

5. Fugiamus quinimo malum quod magisterio serpentis edoctum est, quod a dæmonibus inventum est, quod inimicus homo bonis Dei seminibus supersevit. Sed ex ipso quoque interdum vultu non minus invidi declarantur. Obstrusiores his namque oculi, et obscuriores genæ: demissam et triste supercilium. Anima quoque ipsa passione dejecta, et penitus incurvata. Nusquam veritatis judicium in negotiis servatur; non sermo ullus honestus eis videtur aut gratus; nihil apud eos nobile, nihil clarum probatur; sed sicut vultures jucunda quæque et amœna loca transeunt, et suavissimis odoribus redolentia transvolant prata, ad fœtida vero quæque cadavera, et loca tetrus repleta nidoribus convolant: et sicut muscæ, omisso sano corpore, sicubi ulcus est concitæ præcipientes conveniunt: ita et invidi si quid ab aliquo in hac vita bene gestum est, si quid præclarum in actibus, in verbis probabile, in moribus admirandum est, nihil prorsus vident, nihil retractant: sicubi autem quid aut culpabiliter gestum, aut incauto sermone prolatum, ut hominibus accidere solet, hoc proferunt, aut in publicum ventilant; et notitiam viri non ex bonis gestis dictisque, sed ex minimis probabilibus fieri volunt. Quo malo quid nequius? quid tetrius? quid perniciosius dicam? omittere et reticere ea quæ laude digna sunt: rimari vero sicubi quid inveniat quo opus virtutis ex accidentis culpæ occasionibus criminetur? Denique isti tales magnanimum quemque virum protèrvum vocant; constantem vero et patientem, sine affectu et sensu doloris appellant. Sobrium autem acerbum dicunt; justum, crudelem; prudentem, callidum vocant. Arrogantem liberum criminantur; liberalem vero luxuriosum dicunt. Avarum nominant parcum; et omnes virtutum species decolorare contrariis et a malitia assumptis appellationibus gestiunt; ita ut sæpe etiam invidos quibus ipsi invident, nominent. Quid igitur est? In accusatione et obtreactione vitiorum sermonis terminum dabimus? Sed hoc ex parte remedium est. Nam ostendere ⁷²⁹ ægro magnitudinem morbi, et per hoc concitare ejus sollicitudinem, ne languoris vim negligat, pars videbitur medicinæ. Verum, si in hoc eum reliqueris gradu, ne remedium

⁷³ Prov. xxiii, 6. ⁷⁴ Eccl. iv, 5.

ostenderis viam, nihil aliud est quam salutem prodidisse languentis. Quid ergo est? Quomodo vel vitandus est morbus ne patiamur, vel si patimur fugiendus? Primo, ut mihi videtur, statuere debemus apud animos nostros nihil magnificum neque expetendum quidquam esse in rebus visibilibus: non opulentiam magni pendere, neque florentis gloriæ tumorem mirari; non robur et valetudinem corporis: Nihil enim eorum quæ temporalia sunt et prætereunt opinandum est bonum, neque omnino horum aliquid quæ videmus; quoniam quæ videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt⁷⁵. Ideo ergo eum qui affluit divitiis dignum non putemus invidia; neque is qui sublimitate præcellit, æmulatione dignus habendus est, pro magnitudine potestatis crastino nusquam futuræ. Sed neque corporis virtus et magnificum robur ad invidiam veniat, unius febriculæ caloribus resolvendum, nisi forte quis velut virtutis organis his utatur ad utiles atque optimos actus. Is enim qui indulta sibi corporis fortitudine abutitur ad impia ac proterva ministeria, nihil aliud est quam si quis acceptum ad hostem repellendum gladium, in suum vertat exitium. Quod si quis concessas sibi a Deo facultates in ministeriis indigentium et pauperum sustentatione dispensat, iste non invidia dignus est, sed amore, qui deliciis et voluptatibus suis necessitatem pauperum prætulit, et communem suum victum cum fratribus fecit.

6. Tum deinde eminet quis per prudentiam, et accepta gratia verbi divini Scripturæ sensum aperit, et obscuritates divini et prophetici sermonis exponit: quis unquam talibus adversetur? Quis divini muneris beneficia feralis invidiæ labæ contaminet, maxime si ea quæ dicuntur per sancti Spiritus donum et gratiam depromantur, et ob hoc etiam auditorum favor et collaudatio prosequatur? Sic habeto tu quasi tuum sit istud bonum, et tibi per fratrem a Deo doctrinæ destinatum sit donum; si tamen libenter propter te suscipias. Tum deinde venam quidem fontis largius profluentem nullus curat; nec a solis splendore ullus inhibetur obtutus; et nemo invidet alii solem videnti; nec super cæteros, sed cum cæteris habere ei sufficit participium lucis. Et tu, verbo spirituali in Ecclesia proficiente et per gratiam sancti Spiritus pietatis dogmata proloquente, non cum lætitia admoves et adjungis auditum, et instrueris ac proficis, sed mordet te et stimulat audientium favor; et optas si nemo proficeret, tantum ut nemo laudaret. Et quæ erit hujus rei excusatio apud cordium nostrorum judicem Deum? Si ergo, ut diximus, abundat quis in facultatibus, abutitur autem eis tam commode quam sermo divinus edocuit, communem sibi censura cum indigentibus ponens, non invidia talis iste, sed charitate dignus est et amore. Si vero e contrario agat, id est, ut facultates quas ho-

A neste dispensare debuerat, abuti per luxuriam ac turpitudinem properet, nec sic quidem invidia, sed misericordia dignus est; quoniam quidem nec laude aliquid dignum, sed probris et vituperationibus gerit. Similiter et is qui abundat in verbo, siquidem per gratiam sancti Spiritus loquitur: si vitæ suæ merito commendat, et probat vera esse quæ prædicat; si non refragantur doctrinæ verbis gesta doctoris; si denique non Spiritus sancti voluntati ministram tantummodo exhibet linguam: invidere talibus et adversari, nihil aliud est quam dicere: Nollem mandata Dei hominibus innotescere, nollem homines de morte ad salutis viam revocari. Si vero is qui loquitur, non secundum Deum loquitur, nec per gratiam Dei docet, sed verba profert humani tantummodo ingenii arte composita: nihil in ipsis divini Spiritus, nihil quod cor fodiatur, conscientiam pulset, lacrymam moveat: si denique vita mōresque doctoris, prolatis refragantur eloquiis, si aliena sunt ab actibus et moribus suis ea quæ alios docet: nequaquam, quæso, erga tales excietur invidia. Reclamat enim his continuo apostolicus sermo, et in os eorum ac faciem retorquetur dicens: *Qui alium doces, te ipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mæchandum, mæcharis? Qui abominaris idola, sacrilegium facis*⁷⁶? Quinimo miseratione, ut diximus, et luctu digni sunt isti. Tu vero audi commonentem te David per Spiritum sanctum, et dicentem: *Noli æmulari inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem: quoniam sicut fenum cito arescent, et sicut olera herbarum cito deficient*⁷⁷. Decet ergo servum Dei neque viris bonis invidere, et super falsis ac simulatis dolere; et æmulationem potius ad imitanda bona, quam invidiam capere. Si vidisti sobrium, si patientem, si constantem in certaminibus pietatis, siquidem et tu talis es, dilige et illum quasi alterum te. Si vero aliquid tibi deest, imitare eum cujus vitam laudabilem vides. Hoc autem studii modus et apud temetipsum proficies, et apud eos qui te vident laudabilis eris. Hæc enim est natura virtutis, ut per arbitrii libertatem a quocunque volente et laborante possit acquiri. In nobis namque potestas hujus studii sita est; nam divitias, pulchritudinem corporis, robur et cætera hujusmodi quæ putantur esse bona, non est in nostra potestate ut habere possimus. Sed si majus bonum quod vere bonum est, id est, virtus animi, merito ab omnibus qui recte judicant, cunctis bonis corporeis præferendum est, cur quod summum et vere bonum est, et in nostra est positum potestate, negligimus imitari; pro his vero bonis quæ falsa sunt nec jure bona dicuntur, tam intentis studiis agitamus, ut pro his perniciosissimæ cladis succumbamus invidiæ?

⁷⁵ II Cor. iv, 18. ⁷⁶ Rom. ii, 21, 22. ⁷⁷ Psal. xxxvi, 1, 2.

7. Sed ne illud quidem commonitionem nostri sermonis evadat. Num vides quantum malum in vita hominum obtineat simulatio? Et hæc de invidia stirpe procedit; nam bilinguem esse hominem et duplici mente, non aliunde quam invidia nascitur. In profundo namque cordis odium tegit, in labiorum vero superficiem coloratam dulcedinem profert: secundum **730** oblectos marinis fluctibus scopulos, qui exiguae aquæ respersione cooperti, ignorantibus et incautis improvisa naufragia molliunt. Sic ergo etiam mors nobis inde velut ex malignis fontibus influit, id est, cum decedimus a bono, cum alieni efficimur a Deo, cum sanctitatis ordinem pacemque confundimus, cum totius honestæ vitæ jura violamus. Fugiamus eam et acquiescamus magis suadenti Apostolo et dicenti: *Nolite effici inanis gloriæ cupidi: invicem provocantes, invicem invidentes*⁷⁰; *sed magis benigni, misericordes, donantes vobis ipsis delicta, sicut et Deus donavit vobis in Christo Jesu Domino nostro*⁷¹; cum quo est Deo Patri cum Spiritu sancto gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V.

In principio Proverbiorum Salomonis, quam dixit cum esset presbyter, jubente episcopo (15).

1. Magna est obedientiæ merces; et ideo obtemperemus summo sacerdoti et benignissimo patri agones nobis quosdam de eloquiis sancti Spiritus proponenti: qui tanquam magister peritissimus venatorum, in locis asperis et difficilibus delectatur catulorum suorum cursus probare. Proposuit autem nobis in principio Proverbiorum movere sermonem. Quam vero difficilis captu sit libri hujus, id est, proverbialis sermonis intellectus, nulus ignorat eorum qui Scripturarum vel notitiam vel studium habent. Verumtamen non idcirco revocandus est pes ab omni conatu, sed spem dicendi erigere debemus ad Dominum per orationes summi sacerdotis pastoris nostri ut detur nobis sermo in adaperitione oris nostri⁷². Tres istos libros novimus principaliter sapientissimi Salomonis, Proverbiorum et Ecclesiasten, et quæ dicuntur Cantica canticorum. Quorum unusquisque certam ac propriam continet rationem: utilitas tamen et prospectus idem omnibus, erudiendi humanum sensum atque excolendi mortalium vitam. Proverbia igitur eruditio est moralis et emendatio vitiorum ac vitæ probabilis regula, humanus actus linea quadam dirigens cautiore. Ecclesiastes autem de rebus naturalibus disserit, et quanta sit in hoc mundo vanitas, quantumque in rebus inane demonstrat: ut per hoc utique nequaquam nos huic rei quam vanitatem docuit, persuadeat adherere, et curas nostras rebus fugientibus inaniter occu-

A pare. Cantica vero canticorum perfectionem quodammodo edocent animarum. Consonantiam namque et conjunctionem sponsæ describunt ad sponsum, quæ est animæ ad verbum Dei connexio. Sed ad propositum revertamur.

2. *Proverbia, inquit, Salomonis filii David, qui regnavit in Israel.* Proverbiorum nomen in verbis vulgaribus habere consuetudo hominum solet, id est, ea quæ vulgo velut ex traditione quadam antiquitatis loquuntur, sicut ipsa apud Græcos etymologia enuntiat sermonis ostendit. Quo genere sermonis abutimur ad multa quæ in vita accidunt similia: verum hæc teneat de proverbii nomine vulgi communis opinio. Apud nos vero proverbium est sermo utilis occulta intra se continens, et habens quidem aliquid utilitatis etiam in aperto, plurimum tamen in profundo sensus contegens et in occulto. Denique et Dominus ita dicebat: *Hæc in proverbii locutus sum vobis, sed venit hora cum jam non in proverbiiis, sed in palam loquar vobis*⁷³; per quod indicat, quia proverbialis sermo palam et in manifesto non habeat intellectum, sed obliqua quibusdam indiciiis et occultis, prudentioribus quibusque et eruditioribus voluntatem dicentis insinuet. *Proverbia igitur, inquit, Salomonis, filii David, id est, verba totius vitæ cursui necessaria.* Adidit autem etiam nomen scriptoris, ut auctoritate personæ desiderium studiorumque legentis invitet. Semper enim doctoris præjudicium sermonem quidem commendabilem facit, auditorum vero animos ad studiorum desiderium suscitât. Proverbia ergo Salomonis, illius scilicet ad quem dixit Dominus: *Ecce dedi tibi cor sapiens et prudens, sicut non fuit ante te, et post te non exsurgat similis tibi*⁷⁴; et iterum: *Dedit Dominus sapientiam et prudentiam Salomoni multam valde, et abundantiam sensus cordis, sicut arena quæ est ad oram maris: ita ut multiplicaretur sapientia Salomonis super omnem prudentiam hominum omnium antiquorum, et super omnes sapientes Egypti*⁷⁵. Vides quantam vim obtinet superscriptio nominis? *Proverbia, inquit, Salomonis filii David.* Adjicitur etiam patris nomen, ut cognoscatur quoniam sapiens erat Salomon, ex sapiente et propheta parente progenitus, id est, qui ab infantia esset sacris literis institutus, qui non regnum vel principatum iniqua aliqua sorte suscepit, velut indebita sibi regna pervaserit; sed judicio justo patris prophetæ, per quem utique Dei voluntate regni summa digniori ex filiis tradebatur. Hic ergo fuit rex in Jerusalem⁷⁶. Nec hoc quidem otiose dictum est. Non enim solum pro distinctione reliquorum regnorum certi loci regna nominantur, sed ut etiam conditorem famosissimi illius templi, et in figuram futurorum bonorum structi simul nosceres,

⁷⁰ Galat. v. 26. ⁷¹ Ephes. iv. 32. ⁷² Ephes. vi. 19. ⁷³ Joan. xvi. 25. ⁷⁴ III Reg. iii. 12. ⁷⁵ III Reg. iv. 29, 30. ⁷⁶ III Reg. i. 35.

(15) Græce exstat t. II [III], p. 97.

et omnium quæ in ea urbe mirabiliter instituta sunt, auctorem parentemque condisceres. Multum autem conducit ad amplectendum institutionum sermonem regem esse qui scribit. Si enim, ut quidam definierunt, regnum est legitima quædam cura et institutio, certum est quia instituta quæ dantur ab eo rege, qui tamen digne meritoque sortitus est, legum vim teneant, et sanciant jura vivendi, maxime cum id in commune omnibus consulat, et non propriæ utilitatis decernatur intuitu. Hoc enim differt rex a tyranno, quoniam hic quidem quod sibi utile est consulit, ille quod omnibus.

3. Enumerat ergo consequenter quanta sit libelli hujus utilitas, et dicit primo, quia ex proverbii est scire sapientiam et disciplinam. Est autem sapientia divinarum humanarumque rerum et causarum quibus hæc constant, agnitio vel scientia. Si quis ergo de Deo digne sermonem profert, agnovit sapientiam, sicut et Paulus qui dicebat: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos, sapientiam vero non hujus mundi, neque principum hujus mundi qui destruuntur, sed* 731 *loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinavit Deus ante sæcula* 72. Sed et is qui ex mundi conditione et creaturarum magnitudine conditorem intelligit et advertit, etiam ipse per hujus mundi sapientiam Deum cognovit. *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* 73. Perducit autem nos ad intelligentiam Dei proverbialis sermo cum dicit: *Dominus sapientia fundavit terram* 74, et rursum: *Cum præpararet cælum, præsens eram cum ipso, et ego eram apud eum compaginans, et ego eram cui adgaudebat* 75. Hæc enim omnia ex persona sapientiæ nobis disputans, manifestius nobis ejus scientiam tradit, tanquam ipsa de se humanis hæc auribus proloquens. Sed et illud quod ait: *Dominus creavit me initium viarum suarum* 76, et de ea quæ in hujus mundi opere ostenditur sapientia prolocutus est, quæ velut vocem quodammodo ipsa per ea quæ videntur emittit, quia a Deo facta sint, et non sua sponte processerint, quæ tam sapienter et tam magnifice compaginata cernuntur. Sicut enim *Cæli enarrant gloriam Dei, et facturam manuum ejus annuntiat firmamentum* 77, enarrant autem non per sonum vocis, sed per operis sapienter dispositi confessionem: *Non enim sunt loquelæ neque sermones quibus non audiantur voces eorum* 78: ita sunt quidam sapientiæ sermones et rationes, quæ ante omnia insertæ sunt creaturis, id est, illa ipsa ratio per quam unumquodque a sapientia procreatus est, per quam ipsa etiam tacens clamat, et creatorem suum Dominum profitetur. Primo enim omnium ratio et sapientia rerum producta est, tum deinde ipsæ substantiæ, cum jam ratio earum et sapientia

A qua possint subsistere præcessisset, per quam ad intellectum quoque solius sapientis Dei mortalium dirigeretur intentio.

4. Præterea est etiam humana quædam sapientia, id est, rerum quæ in vita communi geruntur experientia, secundum quam uniuscujusque arti peritos sapientes dicimus. Quam plurima ergo pars libri hujus ad cohortationem sapientiæ spectat, cum dicit: *Sapientia in exitu canitur, in plateis autem fiducialiter agit, in summis vero muris prædicatur* 79. In quibus tametsi profundiora sacramenta comprehendit, tamen etiam hoc nihilominus suggerit, ut per ea quæ naturaliter hominibus grata satis et accepta cognoscit, id est, per laudem sapientiæ provocet animas et invitet, ut non segneriter vel remisse ejus expetant disciplinas, cujus laus et utilitas in omnibus invenitur, id est, in viis, in plateis, et in munitionibus civitatis. Quæ singula idcirco enumerat, ut magnificentiam rationis quæ in rebus habetur, ostendat. Exitus enim et plateæ, omnis vitæ nostræ indicant actus, in quibus providendum nobis est semper inesse sapientiam. Cautelam vero et munimentum seu continentiam vitæ nostræ designat in muris, in quorum summitate, non in fundamentis, neque in initiis, sed in summa perfectione fiducialiter agere sapientia designatur. Volens quoque nos familiarius jungere et consociare sapientiæ, ait: *Dic sapientiam sororem tuam esse* 80; et iterum: *Ama eam, et servabit te* 81. Tunc deinde communem ejus ad omnes utilitatem demonstrans: *Jugulavit*, inquit, *victimas suas* 82, id est, cibos fortes solidosque 83 præparavit, his qui pro possibilitate sumendi exercitatos habent sensus ad discretionem boni vel mali. *Miscuit*, inquit, *in cratere vinum suum* 84: *vinum quod latificat cor hominis* 85. Craterem vero ipsum purificatorum nominat sapientiæ mysticum participium, unde licet omnibus, unicuique tamen pro captu virum et meritum profectibus haurire quod satis est. Præparasse vero se dicit mensam suam. In hoc magnificis quibusdam sermonum formis, spiritualem nobis intellectum vocabulis carnalibus introducit. Rationabilem namque cibum animæ, et talem qualem hanc habemus in manibus verbi Dei explanationem, præparatam nominat mensam. Cum ingenti, inquit, prædicatione convocans et invitans. Audis prædicationem dici, et dubitas hæc de mysterio verbi referri? Quod autem dicit cum excelsa prædicatione, nihil humile, nihil dejectum vel obscurum inesse dogmatibus sapientiæ declarat. Quomodo autem invitat? Audi. *Si quis est*, inquit, *insipiens, declinet ad me* 86; quæ stulta sunt enim hujus mundi vocavit Deus, ut confundat sapientes. Nam sicut infirmi indigent medicina, ita et insipientes indigent sapientia. Ad-

72 I Cor. ii, 6, 7. 73 Rom. i, 20. 74 Prov. iii, 19. 75 Prov. viii, 27. 76 ibid. 22. 77 Psal. xviii, 1. 78 ibid. 4. 79 Prov. i, 20. 80 Prov. vii, 4. 81 Prov. iv, 6. 82 Prov. ix, 2. 83 Hebr. v, 14. 84 Prov. ix, 2. 85 Psal. ciii, 15. 86 Prov. ix, 4.

dit præterea : *Melius est eam mercari, quam auri et argenti thesauros* ¹; et : *Pretiosior est, inquit, lapidibus pretiosis, et omne pretiosum non est ea dignum* ²; et : *Fili, si sapiens fueris, tibi sapiens eris, et proximo tuo* ³; et : *Sapienti filio directi sunt actus* ⁴, et multa alia, quæ si diligentius percurras libri ipsius textum, dicta invenies de sapientia. Verum quoniam ipse Salomon ait : *Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia* ⁵, purgari prius studet per timorem Dei mentes eorum, quos ad studium sapientiæ invitavit ac provocat. Non enim fas est salutaria sapientiæ sacramenta sordidis mentibus pollutisque committere, vel imparatos atque indocibiles sensibus [al. sensus], et totius rationabilis doctrinæ et eruditionis inexpertes subita sapientiæ luce perstringi. Tale est enim quale si quis polluto ac fetido vasculo unguentum suave ac pretiosum recondat. Propterea ergo ait : *Initium sapientiæ, timor Domini* ⁶. Timor autem Domini purificatio animæ est : secundum quod et Propheta dicit : *Confige a timore tuo carnes meas* ⁷; velut si diceret, quia ubi timor Dei est, omne ibi flagitium cessat : dum corporis membra velut clavis confixa, ad nullius turpitudinis vel sceleris ministerium commodantur. Sicut enim is qui clavis ferreis confixus et dolore terebratus, ad corporalia gesta immobilis manet : ita etiam ii quorum timor Domini corda transfixit, neque oculum movere ad ea quæ non licet possunt, neque manuum ministerio fungi ad gesta nefaria, neque prorsus quidquam gerere possunt quod divina lex prohibet : quoniam clavorum dolore confixus est, quem de futuri iudicii expectatione perpetitur.

5. Contaminatos ergo et indociles animos ac vafros Sapientia a suis auditoribus abigit, et excludit dicens : *Qui autem sine timore sunt, ante portas errabunt* ⁸; et iterum : *Quæretur sapientia apud malos, et non inveniatur* ⁹; et iterum : *Quærent me mali et non invenient* ¹⁰ : pro eo scilicet **732** quod nulla divina timoris purificatione mundantur. Itaque, si quis adire salutis sapientiæ desiderat scholas, prius per timorem Dei ab omni malitiæ contagione purificatus accedat. Apparuit ergo nobis etiam aliud bonum ex Proverbiorum doctrina veniens, utilitas timoris Dei sapientiæ institutionibus introducta. Verum quoniam secundus sermo Proverbiorum promittit etiam disciplinæ scientiam, videamus quid sibi velit sermonis ipsius virtus. Disciplina vel eruditio est institutio quædam cum labore adhibita animæ, ita ut interdum eam malitiæ sordibus expurget, quæ : *Ad præsens quidem non videtur lætitiæ esse, sed mororis : postea vero pacatissimum fructum his qui per eam eruditi sunt, reddit justitiæ ad salutem* ¹¹. Hanc igitur disciplinam vel eruditionem intelligere non

A cujuscunque mentis est, pro eo quod multi ad ea quæ incurrunt molesta vel tristia, dum per imperitiæ ineruditæ mentis nequaquam ex correptione utilem fore rerum exitum provident, ignavæ mentis desperatione continuo desiscunt, et impatientes ad austeritatem curæ, magis se imperitiæ languoribus tradunt. Propterea ergo admirandam et se dignam justî proferunt vocem dicentes : *Domine, ne in ira tua arguas me : neque in furore tuo corripas me* ¹². Non enim correptionem refugiunt : sed iram devitant. Simile est et illud huic : *Corripe nos, Domine, verumtamen in iudicio, non in ira* ¹³. Et iterum alibi : *Disciplina Domini aperuit mihi aures* ¹⁴. Sicut enim pueri cum negligentius studiis operam impendunt, si forte magistrorum ac pædagogorum verberibus excitentur, sollicitiores effecti, capacius quæ docentur assumunt : et idem sermo, qui ante correptiones et verbera non audiebatur a puero, nunc velut auribus ejus vi verberum patefactis et auditur et capitur, et memoriæ commendatur : ita etiam erga eos accidit qui verbum Dei non audiunt, divinamque doctrinam negligunt atque contemnunt, cum fuerit eis a Deo illata correptio, et tribulationibus ac pressuris sæculi fuerint flagellati : tum demum ea quæ semper audiebant, vel quæ ex divinis præceptis eis recitabantur, tanquam nunc primo ad aures suas delata suscipiunt. Propterea ergo dixit : *Quia disciplina Domini aperuit mihi aures*. Disciplina ergo, ut diximus, commonet vel corripit inquietos, sicut fiebat et per apostolum Paulum, cum dicit tradidisse se quemdam Satanæ ut discat non blasphemare ¹⁵, velut spiculatori cuidam et carnifici reo tradito, per quem caro quidem patiatur interitum, spiritus autem salvus fiat in die Domini. Alios vero disciplina emendatos jam revocat et restituit ad salutem, sicut illum qui dixit : Post captivitatem meam penitentiam egi ¹⁶. Et ideo necessarium videtur disciplinæ hujus virtutem semper diligentius utilitatemque perquirere. Ipse igitur sapientissimus Salomon sciens quid ex ea commoditatis oriretur, præcepit dicens : *Noli cessare parvulum emendare, hoc est ad disciplinam revocare : quia si percusseris eum virga, non morietur. Nam tu quidem virga percuties eum ; animam vero ejus liberabis a morte* ¹⁷. Et iterum : *Quis enim est filius quem non corripit pater* ¹⁸? Tum deinde ostendit hanc disciplinam pretiosorem esse hujus mundi facultatibus apud eos qui sanum sapiunt, cum dicit : *Suscipite disciplinam, et non argentum, ut in tempore tribulationis non deficiatis* ¹⁹; id est, cum vel corporis morbis afficimur, vel propinquorum et charorum nostrorum urgemur adversis, ne aliter quid de Deo quam pietas et religio postulat sentiamus; sed ut in omni patientia correptiones Domini

¹ Prov. iii, 14. ² ibid. 15. ³ Prov. ix, 12. ⁴ Prov. xiii, 15. ⁵ Sap. i, 4. ⁶ Prov. i, 7. ⁷ Psal. cxviii, 20. ⁸ Eccli. i, 28. ⁹ Prov. xiv, 6. ¹⁰ Prov. i, 28. ¹¹ Hebr. xii, 11. ¹² Psal. vi, 1. ¹³ Jerem. x, 24. ¹⁴ Isa. l, 5. ¹⁵ I Tim. i, 20. ¹⁶ Jerem. xxxi, 19. ¹⁷ Prov. xxiii, 13, 14. ¹⁸ Hebr. xii, 7. ¹⁹ Prov. viii, 10.

pro his quæ deliquimus toleremus : et tu tanquam disciplina pietatis edoctus, dicas in adversis : *Iram Domini sustinebo, quia peccavi* ²⁰; addas quoque his et illud : *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas* ²¹. Talis erat et Apostolus qui aiebat : *Ut castigati, et non mortificati* ²²; et iterum : *Cum autem arguimur, a Domino corripi-mur, ut non cum hoc mundo damnemur* ²³.

6. Quoniam ergo et litterarum disciplina dicitur, id est, eruditio atque institutio, secundum quod scriptum est de Moyse, quia eruditus est in omni sapientia Ægyptiorum ²⁴, uti non se quis eruditionibus et disciplinis quibuscumque passim tradat ac subdat : competenter primus iste Proverbiorum versiculus commonet dicens necessarium esse scire sapientiam et disciplinam, id est, ut illam sapientiam disciplinamque sectemur, quæ nos ad salutem veritatis sua luce perducit. Quamplurimi namque disciplinis se geometriæ tradunt, Ægyptiorum studiis repertæ, alii astrologiæ a Chaldeis introductæ, alii per alia quæque diversa : quibus dum umbras quasdam et inanes notarum lineas quærent, et per aerem signorum calculos ducunt, vera his Dei disciplina quæ divinis litteris traditur, pro eloqui sui simplicitate vilescit. Sed et poetica vel rhetorica disciplina quamplurimos occupavit : ubi omnis materia dicendi mendacium est. Neque enim poeticum videbitur aliquid nisi fabulosum fuerit et confictum, neque rhetoricum nisi arte et calliditate connexum, neque sophisticum erit quid nisi deceptiosum fuerit et fallens. Quia igitur quamplurimi talibus studiis occupati, in huiusmodi quodammodo erroribus consenserunt, nullum de agnoscendo Deo laborem studiumque sumentes, necessariam proverbialis sermo suggerit scientiam disciplinæ, per quam scire conveniat quibus nos velut utilitatibus et salutaribus debeamus dedere disciplinis : a quibus vero velut vanis et inutilibus declinare. Potest autem qui Proverbii diligenter attendit, intelligere etiam verba prudentiæ, ut si quid ex eis investigare potuerit, ad utilitatem suæ salutis acquirat. Scimus igitur prudentiam unam ex generalibus esse virtutibus, per quam boni mali-que gnari efficiuntur, vel si quid horum neutrum est comprehendimus. Prudens ergo a principalis prudentiæ vocabulo nuncupatus est. Sed objiciat fortasse mihi aliquis : Quomodo ergo serpens prudentissimus omnium fuisse dictus est bestiarum ²⁵, et rursum Dominus jubet nos prudentes effici sicut serpentes ²⁶, et iterum prudens esse dicitur villicus iniquitatis ²⁷? Tripliciter, ut mihi videtur, prudentiæ nomen intelligendum est : vel cum quis callide alteri nocet ut sibi prosit, videns quod nisi alterius damno sibi consulere non possit, ut fecit hic villicus iniquitatis sibi providens domini detrimentis, qui prudenter **733** fecisse ipsius Domini sententia

A designatus est ; vel iterum cum quis nullo suæ utilitatis intuitu, sed solo iræ, vel invidiæ, vel cuiuslibet alterius mali, quod de pravo ingenio descendit, impulsu, ita alterum supplantat et decipit, ut ipse præter mali operis effectum nihil acquirat : sicut serpens primum hominem in paradiso decepisse describitur, in quo sibi non solum nihil profuit alterius subversione, verum etiam multam gravioris condemnationis excepit. Tertium vero prudentiæ genus est quo sine ullius detrimento sibi quisque ac suæ salutis astutius consulit, dum vel quæ comoda sunt diligenter eligimus, vel certe comprehensi in periculis persequentium caput nostrum qui est Christus, et quæ in eum est fidem omni cum cautela et observantia custodimus : secundum quod, ut ego arbitror, Dominus prudentes nos effici tanquam serpentes jubet ; quibus hoc aiunt naturalis inesse cautela, ut reliquis membris persecutoribus objectis, solum caput cautius ab incursantium periculis tueantur. Qui ergo intelligit verba prudentiæ, continuo deprehendit quæ sint verba fallacia in quibus dolosa deceptio, et quæ sint veritatis speciem magis quam veritatem composita. Agnoscit nihilominus et quæ sint verba quæ ad utilitatem vitæ atque honestorum actuum proferuntur : ex quibus tanquam peritissimus trapezites quod bonum est continebit, ab omni specie mala se absteinebit ²⁸. Hæc est prudentia per quam et ille prudens vocatur, *Qui ædificavit domum suam supra petram* ²⁹, id est, qui in fide Christi actuum suorum ædificium collocat, ventis turbinibusque commotis, et imbris ei ac fluminibus appulsis, immobilis domus atque inconcussa perduret. Per quod edocet Dominus prudentem virum in tentationibus sive his quæ oriuntur ex terra, et fluminum ac torrentium vice rheumata nobis carnis et sanguinis movent, sive in his quæ ad ventorum ac procellarum vicem de aeris sedibus commoventur, per illos adversum quos nobis certamen et pugna est, principatus et potestates, et principem mundi huius aeris, qui nunc operatur in filiis diffidentiae : in his, inquam, omnibus qui prudens est vir, id est qui, audiens Proverbiorum sermonem, bene didicit verba prudentiæ, et eruditionibus se atque institutionibus assiduis præmunivit, inconcussus atque immobilis perseverat. Tales erant et illæ quinque virgines prudentes, quæ per prudentiæ disciplinam proviso sibi ipsis et præparato oleo in lampadibus suis, introire nuptiales thalamos cum Sponso potuerunt ³⁰. Stultæ autem quæ a studiis cessaverunt, his quibus oleum poterat præparari, alienæ gaudii nuptialis effectæ sunt ³¹. Hæc dicta sunt de eo ut ostenderemus quid sit scire verba prudentiæ.

7. Nunc videamus quid est etiam hoc quod dictum est, *Suscipere versutias sermonum* ³². Sermo

²⁰ Mich. vii, 9. ²¹ Psal. cxviii, 71. ²² I Cor. vi, 9. ²³ I Cor. xi, 32. ²⁴ Act. vii, 22. ²⁵ Gen. iii, 1. ²⁶ Matth. x, 16. ²⁷ Luc. xvi, 8. ²⁸ I Thess. v, 21. ²⁹ Matth. vii, 25. ³⁰ Matth. xxv, 10. ³¹ Ibid. 12. ³² Prov. i, 3, juxta LXX.

quidem qui verus est et ex sana mente procedit, purus et simplex est eadem dicens, et de iisdem semper confirmans. Qui vero varius est et instabilis, arte quadam semper et diversis ligaturis ac molitionibus proferitur; implicitus atque in multis facies transformatur, et versatur semper per mille versutias, pro eo videlicet quod nullis veritatis fundamentis ac soliditate subnixus est, sed pro auditorum delectamentis ac pro libidine aurium temperatur. Ut ergo possimus fortiter et constanter obsistere adversus ea verba quæ arte magis quam veritate subnixa sunt, instruit nos proverbiale mandatum, ut si ejus institutionibus intendamus, et lectionem ejus non negligenter et perfuntiorie transeamus, velut munimentis inde quibusdam intelligentiæ assumptis, cum congressio nobis talis fuerit objecta bellorum, sciamus suscipere verborum versutias, et velut ex insidiis quibusdam tela directa intelligentiæ scuto refellere. Cum vero aliter quidem natura rei se habeat, aliter vero de ea sermo pronuntiatur, et in assensum non vere cogimur rei, versutia quædam verbi est et subversio veritatis; vel, cum pellaciter nobis imago proponitur veritatis, instruitur autem fallentibus verbis mendacii dolus, ut aliud alii quidem videatur quod dicitur, alio autem tendat sensus loquentis. Unde et canibus vulpes vel lepores insectantibus cum aliorum currendi impetum demonstraverint, si vero in aliam subito converterint partem, stropham, id est versuram, fecisse dicuntur. Versutiæ igitur sunt verborum quæ ex scientia falsi nominis ab hæreticis præteduntur; qui non suscipientes simplicitatem spiritualis doctrinæ, per sophismatum versutias et verborum dolos fortitudinem veritatis eludunt. Suscipit ergo istas versutias verborum qui ex Proverbiorum libris et sermonibus diligentius fuerit eruditus, ut si quando ei intenta fuerit questio ex utraque parte conclusiones recipiens, et difficillimum admittens aditum respondendi, tamen si plenius ex divinis litteris fuerit instructus, non continuo mente confusus turbabitur et hærebit; sed etiam si absolutioni exitus in promptu non erit, paria tamen obicere illico inveniet, et adversarium zeli sui converso in eum mucrone percutere, ut si non superior, vel æqualis abscedat. Præstant nobis etiam hoc Proverbia, ut possimus intelligere veram justitiam. Et quoniam justitia dicitur virtus vel affectus animi, unicuique prout dignum est rependens; et hoc competenter implere valde difficile est, dum aliis per prudentiam deest comprehendere quid unaquæque res habeat meriti; alii propriis vitiis occupati, et ira, odio, gratia vel misericordia præventi, quod verum atque æquum est consilium non possunt: ex quo fit ut vel contemnant, et despiciant pauperes, vel injustos et violentos divites, potentesque non arguant.

A 8. Pollicetur ergo Proverbiorum liber discipulis suis intellectum præstare veræ justitiæ. Sicut enim per lumen mundi quod sunt apostoli, *Ves* enim, inquit, *estis lux mundi*²³, pervenimus ad veram lucem quæ est Christus, et sicut per sermones sapientium pervenimus ad veram sapientiam quæ est Filius Dei; ita per eruditionem justitiæ quam ex divinis libris edocemur, ad hanc quam dicit veram justitiam, qui est Christus Dominus, pervenimus. Est tamen et in actibus humanis vera justitia, est et simulata justitia. De qua re multi etiam sæculi sapientes quæ plurima scripta reliquere. Sed ab illis quoniam illa quæ vere vera est Dei justitia ignorabatur, **734** nihil dignum proferri potuit de humana justitia. Proverbialis vero doctrina, quoniam ab illo cælesti justitiæ fonte descendit, merito veræ justitiæ intelligentiam præbitorum se hominibus repromittit, per quam simul etiam quæ sit simulata justitiæ fallacia cognoscamus. Nam et Israel fallit in qualitate justitiæ; querens enim suam justitiam statuere justitiæ, Dei non est subjectus. Sed et diversarum gentium leges idcirco inter se in quæ plurimis diversæ sunt et contrariæ, quia ratio veræ justitiæ apud eos liquere non potuit. Nam apud quasdam paricidium justum putatum est; apud alias omne homicidium execrabile ducitur. Apud quasdam nationes pudicitia in primis habetur, apud alias omne incestum sacratius quoddam matrimonium ducitur; et diversa apud singulas quasque nationes iusta, et apud alias eadem injusta haberi deprehendes. Hic vero liber omnes, qui per se fuerint eruditi, ab hujasmodi confusionibus liberat. Est ergo quædam justitia quæ inter nos homines conversatur, per quam vel quod æquum est singulis tribuentes, vel si id ad liquidum comprehendere non valemus, mente tamen ac proposito tali agentes, nequaquam justitiæ terminis atque æquitatibus excludimur. Est vero etiam cælestis ac divina justitia, per quam justus iudex universam creaturam suam justissima ratione dispensat, quæ ab hominibus cum summa difficultate vix aliqua ex parte intueri vel considerari potest, præ magnitudine dogmatum quæ in ea continentur. Hoc enim arbitror dici in psalmis per prophetam, *Justitia tua sicut montes Dei*²⁴, et magnitudinem dogmatum ejus montibus cœquari. Promittit ergo se hanc veram divinamque justitiam in manifestum adducere his qui proverbiali eruditioni operam dederint.

9. Sed et his pariter edocebit, quoniam quidem aliqua peccata voluntate committimus, aliqua etiam contra voluntatem incidimus. Examen ergo justitiæ non potest idem in utroque servari: verbi gratia, ut si agatur apud nos duarum meretricum causa, unius quidem quæ distracta lènonibus ac lupanaribus prostituta, turpem corporis questum avaris dominis cogatur appendere, alterius quæ

²³ Rom. x, 5. ²⁴ Psal. xxxv, 7.

stimulante luxu ac præcipitante libidine in carpes A semetipsam prodat amplexus : nonne cum nuius tituli sit crimen, diversum ex iustitia iudicium sortietur? Item si delinquat quis qui a puero pessime institutus est, et per iniquos atque injustos parentes in hunc mundum ingressus est, apud quos etiam verbis et actibus flagitiosis ac turpibus infectus animus et nequiter institutus adolevit, alius vero qui multas habuit occasiones quibus ad virtutem provocaretur, honesta monita nutritorum, parentum instituta gravissima, eruditionem verbi divini, conversationem severam, et omnia quibus rudes animi excoli debeant ad virtutem; post hæc si etiam hic priori illi delictum simile incurrat, nonne sub ejusdem tituli culpa, graviore poenæ iste censendus est? Quoniam quidem ille pro hoc solo culpabitur, quod inserat sibi naturaliter salutaris seminis germina non excoluit, et, ut ita dixerim, suscitavit e terra; hic autem quod cum hæc similiter habuerit, etiam ea quæ ei addita fuerant per bonæ institutionis industriam prodegit ac perdidit, negligentiae lapsibus in profundum vitæ pessimæ devolutus. Ideo ergo intelligere veram iustitiam sensus est optimi, et intelligentiæ perfectæ. Perfectæ etenim sine dubio mentis intelligere Christum, Qui factus est nobis sapientia a Deo, et iustitia, et sanctificatio et redemptio³³. Denique conjungitur ad intelligentiam veræ iustitiæ, et iudicium dirigere, quod utique impossibile est fieri, nisi prius id quis a iusto iudice didicerit Christo. Neque enim ipse ille sapientissimus omnium Salomon potuisset famosissimum illud de duabus meretricibus et puero proferre iudicium, nisi virtute Christi veri iudicis inspiratus. Cum enim propositæ sibi quæstionis et causæ nullus testis posset adhiberi, ad naturæ se continuo testimonium vertit, ut ipsius astipulationibus tacitis quod latebat agnosceret, dum aliena mater interitum pueri libens et intrepida suscepit, vera autem mater naturalibus affectibus stimulata et intimis tremefacta visceribus, ipsa in nece parvuli solo jugulabatur auditu. Qui ergo scit veram iustitiam, et ab ipsa institutus est et edoctus, hic dum unicuique dependit quod iustum est, competenter iudicium dirigit. Sicut enim ut militare se habet exercitum juvenum, si specula forte defixa sit, in quam vibrare missilia certamen propositum est ac tela dirigere; ille sine dubio probabilis iudicatur, qui neque supergressus est notam speculæ neque inferior abiit, sed cuius ipsum propositi signi punctum dirigentis oculi ductu tremens sagitta percussit: Ita etiam iustitiæ iudex iudicii sui dirigere debet examen; neque eminentiorum personas mirari, neque ad inferiores injusta miseratione deflecti: utrumque enim divina lex prohibet, cum dicit: *Usquequo personas peccatorum acci-*

*pitis*³⁴? et iterum: *Non misereberis pauperem in iudicio*³⁵. Apostolus vero de omnibus pariter pronuntiat dicens: *Nihil facietis in alteram partem declinando*³⁶. Directum igitur atque indeclinabile iudicium, veræ iustitiæ præstat peritia: si tamen a tali corde ministretur, quod non vel pecunia corrumpi, vel amicitia inflammari, vel ad gratiam potentium possit infringi. Ad hos dicit in psalmo Propheta: *Recte iudicate, filii hominum*³⁷. Argumentum nūmque est veræ iustitiæ inhabitantis in corde, iudicii æquitas. Unde et ipse Salomon in consequentibus execratur pondera majora et pondera minora³⁸, abominabile enim est utrumque apud Deum: proverbialiter iniquitatem iudicii in ponderum inæqualitate designans. Non solum autem in iudiciis hæc utilitas adhibetur, sed et in singulis quæ nobis in vita eligimus ad utendum: quoniam quidem habemus in nobisipsis naturale quoddam animi iudicium, per quod mala segregamus a bonis. Quæ virtus animi habens insita et inserta semina iudicandi, si veræ iustitiæ eruditionibus excolatur, directum et æquum tenebit iudicii ac discretionis examen: quæ velut in quodam tribunali mentis nostræ residens, quæ laudabilia sunt amplectitur, quæ vero turpia et vitiosa condemnat. Verbi gratia, castitas apud te et impudicitia iudicantur: menti tuæ iudicii huius summa committitur. Residet mens tua in excelsa sede: cedens utriusque³⁹ partis examen. Et impudicitia quidem libidinem adhibet advocatum sibi: timore vero Dei patrono utitur pudicitia. Et si quidem condemnaveris atque exulare penitus a tuis tribunalibus impudicitiam feceris, palmam vero contuleris pudicitiae, directum iudicium commissi tibi examinis protulisti. Si vero in persuasionem libidinis vergens, peccatum prætuleris castitati, perversum iudicium protulisti. Continuo adversum te proferetur illa prophætæ sententia, quæ dicit: *Vae his qui dicunt dulce amarum, et amarum dulce. Vae his qui ponunt tenebras lucem, et lucem tenebras*⁴⁰.

10. Verum quoniam secundum ipsum Salomonem *Cogitationes iustorum iudicia sunt*⁴¹, intrinsecus intra occulta cordis nostri penetralia, oportet nos uniuscuiusque rei per quam vivimus, absque ulla perversitate vel declinatione habere iudicium: et velut statim quadam mente nostra uti, qua singula quæque gesta nostra æquissima moderatione libremus. Cum ergo unumquodque mandatum Dei apud nos, id est, in animo et cogitatione nostra adversum resistentem sibi iniquitatem negotium gerit, tu semper adversum peccatum legi Dei palmam tribue. Si iniquitas apud te cum æquitate ingreditur, adversum injustas concupiscentias proferto sententiam: patere æquitatem de auditorio mentis tuæ redire victricem. Injuriae et patientiæ agunt apud te causam: sperne injurias,

³³ I Cor. i, 30. ³⁴ III Reg. iii, 25. ³⁵ Psal. lxxxi, 2. ³⁶ I Tim. v, 21. ³⁷ Psal. lvi, 2. ³⁸ Prov. xv, 10. ³⁹ Isa. v, 20. ⁴⁰ Prov. xii, 8.

probra et maledicta confunde : victoriam vero defer patientiæ. Inimicitia et charitas apud te negotium gerunt : infames pronuntia inimicitias , extorres domo et patrie quibus factas, in exsilium trude : charitatem vero pro concione collaudans , et cum omni honestate magnificans, inseparabiliter adherere tuis sedibus facito. Simulatio et simplicitas, constantia et timor, prudentia et stultitia, iustitia et iniustitia, parcimonia et luxuria, et ut simul universa comprehendam, omnis virtus adversum omne vitium certamen habens intra te, id est intra cor tuum, et apud mentis tuæ iudicium negotium movet. Quid ergo est ? Si veram iustitiam didicisti, et rectum tenes directumque iudicium, semper intra te condemna vitia, et semper palmam concede virtuti. Si enim in singulis quibusque actibus tuis quæ bona sunt semper obtineant, beatus eris in illa die, in qua iudicabit Deus occulta hominum secundum Evangelium nostrum : et cogitationibus inter se invicem accusantibus aut etiam defendentibus ⁴³, non condemnaberis tanquam is qui nequaquam cogitationibus tuis malis quibus tunc accusaberis, iustitiam sanctitatemque prodideris, percepturus eas coronas quibus prius vincentem apud te coronaveras ipse virtutem. Ecce quantorum tibi bonorum Proverbiorum liber præstatit causas : edocens te quæ sit vera iustitia, et quomodo iudicium dirigatur.

11. Sed quid etiam post hæc additur ? *Ut det, inquit, innocentibus astutiam, puero autem juniori sensum et cogitationem.* Dupliciter intelligimus innocentiam. Aut enim alienum effici a peccato, et emendare se, ac longa bonorum meditatione convertere, et velut radicem ipsam ex se malitiæ rescicare pro eo quod ultra nocendi propositum non gerat, innocens quis appellatur : aut innocentia dicitur, in his qui nondum vel voluntatem vel possibilitatem nocendi habent, siye etatis sive studiorum talium quorumque contemplatione ; verbi causa, ut si dicamus, puer nescit superbiam, nescit dolum et fallacias : et iterum sunt quidam rus habitantes, fraudis usque negotiatorum et calliditatis ignari, sed et a forensibus nequitias ac versutiis alieni : quos et ipsos innocentes appellamus, non quod proposito malitiam studioque declinent, sed quod nondum inciderint in usum nequitiae. Verum tamen innocens proprie est, qui talis est, qualis fuit David qui dicebat : *Ego autem in innocentia mea ingressus sum* ⁴⁴ : id est, qui omne propositum nocendi ex anima sua, recepta atque introducta mentibus suis boni voti virtute, abiecit ac depulit : propter quod merito et hereditatem bonorum sperat cum dicit, quoniam Dominus *Non fraudabit bonis eos qui ambulant in innocentia* ⁴⁵. Ideo denique et cum omni fiducia dicebat : *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus*

sum ⁴⁶; et iterum : *Judica me secundum iustitiam tuam, et secundum innocentiam meam super me* ⁴⁷. Designat ergo et describit quodammodo innocentem etiam simplicitas morum et sermonum sinceritas, et nihil vel in actibus affectatum, vel in sermone fucatum. Talis erat et Jacob, *Simplex habitans domum* ⁴⁸ : id est naturali simplicitate vivens : nihil arte compositum, nihil figmento ad fallendos videndum oculos præparatum. Talem etiam mihi videtur nunc proverbialis sermo innocentiam memorare, quæ penitus nequitiae expers sit, usumque nocendi non noverit. Unde et laudabilem ei requirit astutiam, ut ad simplicitatem naturæ cautela quoque addatur industria : et velut quodam scuto bonæ hujus astutiæ circumdatus, adversum nequitiae tela invulnerabilis maneat. Oportet namque perfectum virum secundum Apostolum prudentem quidem esse in bono, simplicem vero in malo. Astutiæ ergo opus est cavere malum ; simplicitatis autem virtus est non facere malum. Ex his igitur fontibus sibi simpliciores quique astutiam hauriant ad salutem : intelligentes quæ ejus opera describuntur. *Vir enim, inquit, astutus sedes est sensuum* ⁴⁹ ; et : *Astutus autem supervenientibus malis occultabitur* ⁵⁰ ; et : *Qui custodit increpationes, astutior est* ⁵¹. Astutia ergo est, sicut etymologia Græci sermonis ostendit, omnium operum artiumque peritia. Qui ergo omnium operum peritiam recipit, astutus jure dicitur. Opera autem sunt quedam bona, sunt autem et mala : idcirco interdum ad bonum, interdum ad malum astutus accipitur. Et is quidem, quia ad alterius perniciem astute quid molitur et callide, nequani est : qui vero in operibus bonis astute quid providet et prudenter, vel intentatos sibi insidiantium dolos sollicito cauteque declinat, astutia laudabiliter utitur. Attende ergo diligentius et considera qualis tibi præcipiatur astutia, quia media quedam significatio est nominis istius : et, sicut diximus, qui eis in bonis rebus utitur, laudabilis : qui vero in sinistris, execrabilis invenitur.

12. Unde et abundanter per omnem textum divinæ Scripturæ ad utramque partem intelligentia **736** ejus invenitur inserta. Bona namque astutia proficiscentes Hebræi circumvenerunt *Aegyptios*, vasa ab eis aurea et argentea vestesque sumentes ⁵², quibus possent utique et mercedes operis quo urbes eorum extruxerant, repensari : et materies vel impensæ ad construendum Dei tabernaculum præparari. Laudabili astutia usæ sunt obstetrices Hebræorum contra tyranni præcepta, salutem nascentibus Hebræis maribus parvulis conferentes ⁵³. Laudabili astutia mater Rebecca juniori filio benedictionum primitias contulit ⁵⁴. Bona astutia usa est Raab : bona etiam Rachel ⁵⁵ : altera exploratoribus occultatis ⁵⁶, altera parente in idolorum superstitionis inquisitionibus falso ⁵⁷. Mala

⁴³ Rom. II, 15, 16. ⁴⁴ Psal. xxv, 11. ⁴⁵ Psal. lxxxiii, 13. ⁴⁶ Psal. xxv, 1. ⁴⁷ Psal. vii, 9. ⁴⁸ Gen. xxv, 27. ⁴⁹ Prov. xii, 23. ⁵⁰ Prov. xxvii, 12. ⁵¹ Prov. xv, 5. ⁵² Exod. xii, 35. ⁵³ Exod. I, 17. ⁵⁴ Gen. xxvii, 28. ⁵⁵ Jos. II, 4. ⁵⁶ Gen. xxxi, 31. ⁵⁷ Jos. ix, 4.

vero astutia deceperunt Gabaonitæ Israelitas ⁶⁸. Mala astutia usus est Absalom benignitatis specie ad se cor populi declinando, et paterna regna insidiosa calliditate in sua vota flectendo ⁶⁹. Culpa-biliter et de illis propheta pronuntiat, de quibus dicit: *Super populum tuum astute cogitaverunt consilium* ⁷⁰. Verumtamen proverbialis sermo laudabilem nos astutiam docet, quæ, sicut diximus, in omnibus vitæ negotiis adversum nequitiae dolos scutum quoddam debeat esse simplicibus. Denique si hanc prima mulier habuisset astutiam, nunquam profecto dolis fuisset decepta serpentis. Ideo ergo simplicem et innocentem qui temere credit omni verbo, uti ne corrumpantur sensus ejus a simplicitate Christi, circumvallat et communit astutia; velut auxilia ei quædam adversus vitæ hujus certamina suggerens dimicanti.

13. Sed videamus jam nunc quomodo *puero juniore sensum dat et cogitationem*. Quoniam, sicut Apostolus describit ⁷¹, omnis quidem homo duplex est, et alius est exterior, alius vero interior, id est, unus qui videtur, et alius qui intelligitur; et ideo necesse est, nos ea quæ de ætate dicuntur homini cui magis convenire videtur, aptare. Et siquidem dicamus de exterioris hominis ætate, quod puero juniore sensum præbeat corporalem liber hic, id est, vel visum, vel auditum, vel odoratum, vel gustum tactumque, ridiculi res videbitur; hæc enim in nobis pariter cum ipsa statim nativitate subsistunt, nec aliquando talia per doctrinam institutionis adduntur. Neque enim puer corporaliter intelligendus est, neque sensus unus ex his putandus quos supra enumeravimus; sed ad ætatem interioris hominis est referendus intellectus: quoniam et in multis Scripturæ locis de puerili animæ ætate docemur, et alibi de juvenili, alibi quoque etiam de senili, sicut ab apostolo Paulo didicimus, dicente de Corinthiis ⁷², quia parvuli essent, et ideo eos lacte potaverit, quia primis eos et simplicibus Evangelii instruxerit elementis, cum necdum valerent perfectorum dogmatum sumere solidos cibos. Juvenis autem secundum interiorem hominem dicitur, qui ex omni parte in animi virtute perfectus est: qui spiritu ferventi in actibus pietatis, et robustus ac validus ad omne opus nititur bonum: quem et Evangelia violentum designant, id est, qui vim faciens diripere possit regna cælorum: qui etiam ad laudandum Dominum invitatur per Prophetam dicentem, *Juvenes et virgines laudate nomen Domini* ⁷³; de quo dicitur etiam per Joel prophetam: *Et juvenes eorum visiones videbunt* ⁷⁴. Senior autem secundum interiorem hominem dicitur quisquis ille est perfecti sensus maturique consilii: sicut erat Daniel, in tenero adhuc corpore maturitatem senilis animi et consummatæ prudentiæ sententiam

A gerens: propter quod et dicebant ad eum illi inveterati malorum dierum, *Veni et sede in medio nostrum, et annuntia nobis: quoniam dedit tibi Deus presbyterium* ⁷⁵. Et ideo ergo consequens est puerum quem dicit juniorem, qui magis novus quam junior designatur in Græco, hunc, inquam, puerum vel juniorem vel novum, eum intelligi qui per baptismi lavacrum renovatus est, et conversus factus est sicut puer, et ideo aptus efficitur regno cælorum. Huic ergo tali puero tanquam nuper genito, et rationabili ac sine dolo lac concupiscenti, liber iste proverbialis doctrinæ sensum tribuit, et cogitationem atque intelligentiam præstat. Et sensum quidem ad rerum præsentium intellectum referri potest, cogitatio vero intelligi de futuris: quoniam quidem et humanæ regulam conversationis edocemur, uti ne fallamur in actibus vitæ, et vanitati ac libidini rerum præsentium succumbamus; neve inanis gloriæ aura capiamur; et nihilominus etiam futuræ spei cogitationes optimas suggerit, quo scilicet ea quæ fide credimus, per patientiam expectamus.

14. Verum quoniam ætatis differentias ad interiorem hominem traximus, consequens est etiam cætera pari intelligentia persequi; et eum quem diximus sensum non ad corporeum intellectum, sed virtutem animæ revocare. Et ideo si quando dicit, *Meis verbis admovere aurem tuam* ⁷⁶: scire nos oportet quia aurem animæ, id est, obedientiam mentis requirit, sicut et Dominus dicebat: *Qui habet aures audiendi, audiat* ⁷⁷; et alibi: *Sermo sapiens in aures audientis* ⁷⁸. Per hæc ergo et horum similia dat huic puero juniore vel novo, de quo superius diximus, sensum obedientiæ. Cum vero dicit: *Noli attendere malæ mulieri* ⁷⁹; et rursum: *Non confirmes oculum tuum ad eam* ⁸⁰; et: *Oculi tui recta videant* ⁸¹: manifeste per hæc velut visum quemdam animæ novi hujus pueri tribuit. Et iterum commonet dicens: *Manduca mel, fili, ut indulcentur fauces tuæ* ⁸². Mel figuratim nominat doctrinæ cælestis eloquia; *Quam dulcia enim faucibus meis eloquia tua, super mel ei farum ori meo* ⁸³: et per hanc commonitionem spirituale, gustum animæ informat in puero, illum scilicet gustum de quo dictum est: *Constate et videte quoniam suavis est Dominus* ⁸⁴. Est autem quidam et tactus animæ, secundum quem tactum contingit eam sapientia, et complectitur velut amatricem quamdam suam. Ita enim dicit: *Ama eam, et complectetur te* ⁸⁵. Et rursus Ecclesiastes: *Tempus, inquit, complectendi, et tempus longe fieri a complexibus* ⁸⁶. Nam corpora quidem impuris complexibus polluantur; anima vero in complexus sapientiæ veniens, et semina vitæ concipiens, sanctos edit partus salutis. Hoc

⁶⁸ II Reg. xv. 4. ⁶⁹ Psal. lxxxiii. 4. ⁷⁰ II Cor. iv. 16. ⁷¹ I Cor. iii. 1, 2. ⁷² Matth. xi. 12. ⁷³ Psal. cxlviii. 12. ⁷⁴ Joel ii. 28. ⁷⁵ Dan. xiii. 50. ⁷⁶ Prov. xxii. 17. ⁷⁷ Matth. xiii. 9. ⁷⁸ Prov. xxv. 12. ⁷⁹ Prov. v. 2. ⁸⁰ Eccl. iv. 8. ⁸¹ Prov. iv. 25. ⁸² Prov. xxiv. 13. ⁸³ Psal. cxviii. 103. ⁸⁴ Psal. xxxiii. 9. ⁸⁵ Prov. iv. 6. ⁸⁶ Eccl. iii. 5.

ergo modo sensum puero juniori vel novo proverbialis doctrina præstabit: cogitationem vero præstabit cum dicit: *Non proderunt divitiæ in die malo*⁷⁷; inicit namque cordi tuo per hæc cogitationem **737** diei illius in quo tibi abundantia divitiarum subvenire non poterit, nec illis te æternis suppliciis liberabit. Sed et cum dicit: *Innocentes autem hæreditate possidebunt terram*⁷⁸, illam videlicet terram quam etiam mansueti in hæreditatem percipient: sicut Dominus in Evangelio reprobavit⁷⁹, et sicut Propheta designat in psalmis, cum dicit: *Mansueti autem hæreditate possidebunt terram*⁸⁰. Sed et cum ait, *Gloriam sapientes hæreditabunt*⁸¹, ad desiderium repromissæ beatitudinis sensus animæ suscitatur; et ista est cogitatio quæ puero novo per institutionem doctrinæ inseritur cordi, ex interminatione poenarum quæ peccatoribus preparatæ sunt; desiderium bonorum et concupiscentia beatitudinis commovetur ex his quæ iustis ac fidelibus repromissa sunt. *His enim auditis sapiens sapientior erit*⁸². Multum est quod de Proverbiorum sermone promittitur, id est, quia excedat etiam sapientium sapientiam, et totius doctrinæ eorum supergrediens modum, plus aliquid cæteris liber iste contineat; ita ut videatur quod cum utraqueque doctrina imperitos suscipiat auditores, ad audiendam ac discendam proverbialia sapiens quis debet accedere, ut his auditis non tam sapiens, quod jam esse debet, sed sapientior fiat. Scimus autem quod sapiens multis modis dicitur. Nam et illi qui secundum sapientiam mundi hujus eruditi sunt, sapientes dicuntur⁸³: et qui ad fidem Christi accesserunt, qui est vera sapientia Dei, sapientes⁸⁴ utique tanquam sapientiæ discipuli merito nominantur; ad quorum doctrinam hanc ipsam quam habemus in manibus, id est, Proverbiorum sermonem, cum accesserint hujus mundi sapientes, sapientiores eos futuros Scripturæ sententia repromittit. Et quomodo non erunt sapientiores vanam scientiam recusantes, et assumentes scientiam veritatis? Vel certe quoniam multis modis sapiens dicitur; nam qui desiderat sapientiam, sapiens appellatur, et is qui jam cœpit proficere in eruditionibus sapientiæ, et ipse sapiens dicitur: et qui ad perfectum eruditus est, sine dubio sapiens nominatur. Qui ergo hæc audierit sapiens, id est, qui discendæ et inquirendæ sapientiæ desideria prima conceperit; vel ii qui jam in aliquibus videntur esse profectibus, et per hoc sapientes dicuntur, efficiuntur sine dubio sapientiores: ex his verbis cognoscetes quamplurima de cœlestibus divinisque dogmatibus, quamplurima etiam de humanis rebus atque terrenis. Cum totus iste liber varia præceptorum commoitione nunc malitiam de humanis mentibus effluget, nunc excitet introducatque virtutem,

A nunc linguæ petulantis temeritatem refrenet, nunc oculum a malis conspectibus servet, nunc manus ab iniqui operis motibus arceat, injustas concupiscentias abigat, segnitiam negligentiamque discutiatur, laborem et patientiam laudet, prudentiam doceat, sobrietatem ac pudicitiam suadeat; cum ergo per hæc omnia vitiorum quidem et totius mali operis odium animæ discentis indicat, totius vero boni desiderium suscitet, certum est quod sapientiores ex sapientibus efficit.

15. Intelligens autem gubernationem acquirit. Omnis homo qui alicujus artis vult assumere disciplinam, explorare debet prius si naturalibus suis motibus vel positionibus apta est ars illa quam expetit et conveniens, verbi causa si quis athleta vult esse, ut habeat lineamenta corporis bene composita, robusta membra, et valida nervorum compage districta. E contrario qui cursorum cupit inire certamina, considerat utique si corpore levis sit, et agilis motu. Ita et gubernator, si locorum memor, si intellectu prudens, si in omnibus vigilans. Propterea ergo et nunc non quemlibet ad gubernandum sermo proverbialis assumit, sed intelligentem. Quid autem est gubernatio? Sine dubio disciplina quædam animæ, per quam infidum et fluctuosum hoc vitæ nostræ pelagus cum omni moderatione et observantia transeamus. In multis namque Scripturæ locis aquas et maria vitam hanc nostram invenimus esse nominatam, sicut in psalmis cum dicit: *Misi e summo et accepit me: et assumpsit me de multitudine aquarum*⁸⁵. Manifestissime etenim mobilitatem ac perturbationem vitæ hujus aquas appellat, pro eo quod neque ea quæ hominibus bona videntur et prospera immutabiliter permanent, neque rursus adversa et tristia perseverant; sed omnia inconstantia quadam et conversionibus ac permutationibus dilabuntur. Sicut enim impossibile est mare in eodem tranquillitatis statu diutius permanere, sed quod nunc quietum videbatur et placidum, paulo post immanibus videas fluctibus excitari: et rursus quos nunc cernis insanos undarum tumores ipsa pene nubila verberantes, paulo post stagnantia videas, et in modum marmoris placida æqualitate constricta, ita etiam vitæ humanæ negotia faciles et subitas vicissitudines permutationesque recipiunt. Propterea ergo gubernatione indiget vita nostra; et ut in tranquillitate positi, id est, cum omnia nobis ex sententia ac voluntate procedunt, permutationes prospiciamus futuras, nec quasi immortalibus rebus his presentibus vel prosperis incumbamus: et rursus in tristibus vel adversis nequaquam nosmetipsos despiciamus, ne quis fortè ampliore tristitia absorbeatur⁸⁶, et in profundum turbati maris, id est, lascivioris vitæ erroribus demergatur. Neque ergo sanitas corporis,

⁷⁷ Prov. xi, 4. ⁷⁸ Prov. ii, 21. ⁷⁹ Matth. v, 4. ⁸⁰ Psal. xxxvi, 11. ⁸¹ Prov. iii, 35. ⁸² Prov. i, 5. ⁸³ I Cor. i, 20. ⁸⁴ II Cor. xi, 19. ⁸⁵ Prov. i, 5. ⁸⁶ Psal. xvii, 17. ⁸⁷ II Cor. ii, 7.

neque florentis gratia juventutis, neque opulencia domus, neque ceterae hujus vitae prosperitates diu permanent, stabiliterque perdurant. Sed dum in talibus degis, dum in tranquillitate navigas vitae, prospice ac praevide tempestatem aliquam, id est, perturbationem rerum futuram. Imminet namque aegritudo post sanitatem, paupertas post opulentiam. Non enim semper fiat ventus a puppe, nec semper aequis lineis vela tenduntur. Aliquoties enim in summa felicitate viventes, subitis perturbationibus velut repentinis quibusdam procellarum incursionibus demerguntur: et rursus nonnulli quos diversarum tentationum molestiae, et vitae infeliciores angustiae velut rabidi quidam fluctus, et aevi turbines fatigabant, receperunt vitae suae quietem, et transactis omnibus ac depulsis, ad laetitiam mentis et tranquillitatem animi restituti sunt. Illic ergo intelligens gubernator, qui prudenti sollicitoque prospectu, rerum mortalium instabilitate **738** praecognita, cor suum ad rerum permutationes ac vicissitudines preparat, et intrepidus semper interritusque consistens, idem semper est, et semper sibi similis invenitur: id est, neque jactans et elatus in prosperis, neque dejectus et corruens in adversis. Sed et aliud nobis utile gubernationis bonum, et disciplina gubernatoris occurrit. Scio ego praeterea et alios fluctus: novi et alias undas adversus animam insurgentes, quae contra eam ex carnis vitii concitantur. Ira enim et timor, libidines et tristitiae, avaritiae et rapinae, ac diversa luxuriae genera, velut procellae quaedam ac turbines violenti, ex prudentia carnis adversus animam concitantur. Qui si eam absque disciplina et vigilantia gubernatoris offenderint, continuo elisam eam atque submersam, foedis miserandisque naufragiis mergent. Oportet igitur mentem nostram ac sensum velut gubernatorem quemdam totius navis in edito residere; ac excelsiorem vitia ac passionibus factum, gubernaculorum clavos, id est, cogitationum motus arte peritissima moderari, et omne corpus nostrum velut navis cursum certis lineis dirigentem, constanter quidem fluctibus obviare, et insurgentes undarum tumores impetu sulcantis carinae compescere; ipsum vero in excelso et edito positum, nequaquam prorsus amaritudine vitiorum tanquam inquieti maris elatione respergi, sed elevantem oculos semper ad caelum, orare Deum et dicere: *Libera me de profundo aquarum, et ne me demergat tempestas aquae: neque absorbeat me profundum* ¹⁸.

16. Vis tibi enarrem etiam aliud navigium, ad quod necessaria nobis est gubernationis huiusmodi gratia? *Regnum caelorum simile est homini negotianti* ¹⁹. Omnes ergo qui secundum Evangelium vivimus, negotiatores sumus, qui ex mandatorum Dei mercimoniis possessionem nobis regni caelestis acquirimus. Oportet ergo nos diversas ac varias

A congregare bonorum caelestium facultates: ne forte cum exquiri coeperint talenta quae nobis negotiandi causa commissa sunt, confundamur si nulla luera credite nobis Dominicae pecuniae demonstramus, et consequatur nos tristes illa et terribilis vox dicens, *Serve male et piger* ²⁰. Si ergo aliqua nobis convecta sunt mercimonia, cum omni cautela vitae hujus nobis transfretanda sunt spatia. Videmus enim plurimos in juventute ex operibus mandatorum Dei multas congregasse divitias; medio vero vitae suae tempore tentationibus insurgentibus a spiritibus malignis, tentationum pondus non potuisse sufferre. profecto ex eo quod gubernationis eis non adfuit disciplina; sed omnia quae bene prius acquisita fuerant perdiderunt, sicut sunt sine dubio **B** *ii Qui circa fidem naufragaverunt* ²¹. Alii vero castitatis quam ex juventute servaverunt, tanquam procella quadam exsurgente, naufragia nequissimae libidinis incurrerunt, et o miserandum lugendumque spectaculum, post jejunia, post afflictiones corporis, post lacrymas uberim profusas, post continentiam plurimi temporis, per desidia animae et negligentiam, horum omnium bonorum nudus et inanis relinquitur. Nonne similis tibi iste talis videtur homini negotianti, qui infinitis et magnificis mercibus oneratam navem laetus et hilaris agens, et vela prosperis flatibus laxans, posteaquam immensi et saevi maris spatia infinita transgressus est, ad ipsum jam portum atque in ipsis, ut ita dixerim, januis quietis nave collisa, et omnibus in quibus merito gloriabatur submersis, nudus et naufragus vix ipse tabulae innixus evasit? Talis sine dubio est qui multis laboribus et multo sudore censu virtutis ac sobrietatis quæsito, subita eum daemonis incursione perdiderit; qui velut dira procellae impetu peccati violentia submersus, et ab omni pariter bonorum virtute naufragus factus, dignam illam proferet vocem: *Veni in profundum maris, et tempestas demersit me* ²².

17. Contine ergo diligentius et cautius vitae tuae gubernacula, et gubernacula oculum tuum, ne forte per oculi lasciviam rapidus te concupiscentiae fluctus elidat. Gubernacula auditum, ne forte detrahentium et male loquentium te amaritudo respergat: ne recipias auditionem vanam. Gubernacula linguam, ne quid vel quod non expedit, vel quod non licet proloquaris. Gubernacula animos, ne minis hominum et terroribus conturbaberis; ne te tristitiae pondus absorbeat. Omnes vitiorum passionem, fluctus quidam sunt adversus animam insurgentes. Quorum si semper altior et excelsior sedeas, et intentus sis ad animam gubernandam, liberaberis a vitae naufragio. Quae vitia in te si non singula quaque observans cohibueris ac declinaveris, sed induleris animae vitiorum suorum voluptatibus vivere, velut navis sine gubernaculis palabunda semper et ober-

¹⁸ Psal. LXII, 15. ¹⁹ Matth. XIII, 45. ²⁰ Matth. XXV, 26. ²¹ I Tim. I, 19. ²² Psal. LXXIII, 3.

rans, peccatorum scopulis illidetur. Audi vero quomodo tibi ipsa gubernandi disciplina quærat. Mos est navigantibus cælum semper intendere, et inde vias sui cursus agnoscere, per diem quidem solis indiciis, in nocte vero septentrionis cæterorumque astrorum signis ac lineis regi. Et tu ergo habeto semper oculos tuos elevatos ad cælum, secundum eum qui dixit: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis* ⁹³. Respice ad solem justitiæ: et stellis quibusdam clarioribus, quæ sunt mandata Dei, dirige cursum tuum, et intuitum his desige pervigilem. *Non des somnum oculis tuis, neque palpebris tuis dormitationem* ⁹⁴, ut per mandatorum observantiam nullus tibi viæ error occurrat. *Lucerna* enim, inquit, *pedibus meis verbum tuum, Domine, et lux semitis meis* ⁹⁵. Si enim nunquam dormitaveris in gubernaculis vitæ tuæ, dum per hanc instabilem et fluxam rerum naturam mundi hujus transitum facis, mereberis etiam Spiritus sancti adiutorium, qui te lenibus auris semper ad priora et anteriora perducit, usquequo restituaris ad illum quietissimum et tranquillissimum portum divinæ voluntatis in Christo Jesu, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

739 HOMILIA VI.

De fide (16).

1. Dei quidem sine intermissione memorem esse pium est, nec unquam fidelis anima capere potest ejus satietate fastidium; verbo autem audere disserere Deum, vel explicare temerarium est, cum præcipue sensus humanæ mentis a rerum veritate quamplurimum decedat, et rursus sermonis interpretatio obscurius et infirmius quæ in corde sentiuntur exponat. Si ergo sensus quidem noster abest a rerum veritate quam plurimum, sermo vero longe inferior atque imbecillior sensu est, quomodo non in Dei rebus utroque silentium præstat, ne forte vilitate sermonis summa nobis dignæ fidei periclitetur et admiratio naturæ Dei humani verbi infirmitate minuat? Nam desiderium quidem inquirendæ atque enarrandæ gloriæ Dei, universæ rationabili naturæ divinitus sentimus insertum; sed competenter et digne de Deo proloqui, simul omnibus et communiter deest. Voto sane et proposito pietatis, alter altero aliquantum differimus: nemo tamen ita elatus est et mente excidit, ut arbitretur se intelligentiæ fastigia summa complexum. Sed qui religiosius querit, quanto amplius se viderit scientiæ consideratione progressum, tanto magis fragilitatis suæ intelligentiam capiet. Talis erat Abraham, talis et Moyses; qui cum primum Deum videre ut videri ab hominibus fas erat, potuerunt, tunc se uterque magis humilians, Abraham quidem terram se et cinerem nominabat ⁹⁶; Moyses vero gracilis vocis et linguæ se tardissimæ fatebatur ⁹⁷;

A pervidebat enim infirmitatem linguæ suæ magnitudinem divinatorum sensuum ministrare non posse. Verumtamen quoniam totius fraternitatis auditus patet nunc et intentus est, cupiens aliquid de fide Divinitatis audire, nec satiari unquam ambitus Ecclesiæ potest in hujuscemodi disceptationibus, secundum sententiam Ecclesiasticis dicentis: *Quia non replebitur auris auditu* ⁹⁸, necessarium puto pauca pro viribus dicere. Dicemus autem non qualis et quantus est Deus, sed quantum humana lingua proloqui fas est. Neque enim quoniam locum, qui est inter cælum et terram, oculis totum penetrare non possumus, etiam quantum possibile est nobis, cernere declinabimus. Ita ergo et nunc pietatem quidem fidei sermone quo possumus explicamus; naturæ vero illius eminentiæ concedimus supra omnem sermonem et supra omnem sensum palmam tenere. Neque enim ipsæ angelorum linguæ, si quæ illæ sunt, neque archangelorum cum universa rationabili creatura pariter congregatæ, parum quid naturæ illius contingere ut est potuerunt ac proferre. Verumtamen tu si de Deo aliquid vel dicere vis vel audire, relinque paulisper corporis sensus; imo ipsum, ut ita dicam, totum corpus tuum. Relinque terram, desere maria, ipsum quoque aerem tibi subijcito: transgredere tempora, et curriculum sæcularium ordinem transi. Excede totius mundi statum: conscende etiam super ætherem, stellarum quoque fulgorem, vel cursum, vel ordinem, vel motus varios et diversos, vel inter se invicem connexionem dissensionemque transgredere. Excede omnia, ipsum quoque cælum superior effectus despice, et in superioribus ejus positus sola mente conspiciare quis in illis regionibus decor, quis splendor rationabilium cælestiumque virtutum. Intuere angelorum choros, archangelorum ministerium circumspecte, glorias intuere dominationum, consessum thronorum, virtutum, principatum. Et hæc, inquam, nihilominus omnia supergrediens et transcurrens, et super omnem creaturam caput tui sensus extollens, et mente atque intelligentia cunctis his superior factus, ibi demum ineffabilem illam Dei contuere naturam, inconvertibilem quamdam et immutabilem, impassibilem, simplicem, incompressam, invisibilem, inaccessam lucem ⁹⁹, inexplicabilem virtutem, sine fine magnitudinem, gloriam inconspicibilem, bonitatem concupiscibilem, inquisitum decorem, qui mentis quidem puræ contingat et moveat affectus, indicari autem atque explicari sermone non possit.

2. Ibi est Pater et Filius et Spiritus sanctus; sola natura quæ creata non est, dominationis potestas, bonitas naturalis: Pater initium omnium, causa cunctorum, radix viventium, ex qua procedit fons

⁹³ Psal. cxvii, 4. ⁹⁴ Prov. vi, 4. ⁹⁵ Psal. cxviii, 103. ⁹⁶ Gen. xviii, 27. ⁹⁷ Exod. iv, 10. ⁹⁸ Eccle. i, 8. ⁹⁹ 1 Tim. vi, 16.

vite, sapientie virtus, et imago indemutata invisibilis Dei ¹, qui est Filius ex Patre genitus, Verbum sive ratio vivens, qui erat Deus, et erat apud Deum, et semper erat: non factus, sed natus ex Patre ante secula: non assumptus postmodum vel adoptatus in Filium: non possessio, nec factura, sed creator et factor omnium: qui est omnia quæ Pater est, Filium dixi et Patrem: observa mihi semper istas proprietates. Cum ergo sit Filius, et hoc ei proprium sit, quod est Filius, est omnia quæ Pater est, secundum vocem suam qua dicit Dominus et Salvator: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* ². Revera enim certum est omnia esse in imagine, quæcunque sunt in prototypo, cujus imago est. *Vidimus enim*, inquit evangelista, *gloriam ejus tanquam Unigeniti a Patre* ³, in quo indicat non perdonum gratiæ datam ei virtutem, sed ex naturali consortio habentem Filium paternæ majestatis indemutabilem gloriam: accipere namque cum omni creatura commune est, habere autem naturaliter proprium est ejus qui ex natura Patris natus est. Ut ergo Filius naturaliter quæ Patris sunt possidet: ut Unigenitus vero omnia pariter quæ Patris sunt in semetipso complectitur, dum inter plures hæreditaria divisio non habetur. Unde ex ipsa Filii appellatione edocemur cum paternæ esse naturæ consortem: non ex præcepto creatum, sed ex ipsa substantia refulgentem; inseparabiliter Patri ac sine ullo initio coherentem. Æqualis est in bonitate, æqualis in virtute, particeps gloriæ. Et quid amplius? Ex eo quod signaculum et imago est Patris, totum in se indicat et ostendit esse quod Pater est. Quæcunque autem tibi post hæc ex corporali assumptione fuerit prolocutus, humanæ salutis dispensationem **740** struens, quam in carne venerat expleturus, eloquitur. Missum se dicit, et non posse ex se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem; et mandatum accepisse, et multa alia hujusmodi; sed hæc non tibi occasionem præstent ad deitatem unigeniti Filii defraudandam. Non enim hoc quod pro tui indulgentia et miseratione inferiora se gerit et agit, imminutio naturalis ejus debet accipi dignitatis; sed naturam quidem intellige Deo dignam: verborum autem humilitatem, rationem dispensationis adverte. De quibus si velimus nunc singula quæque discutere, infinitum verborum numerum, et spatia temporis multa consumimus. Sed ad propositum revertamur.

3. Igitur si potuerit mens humana omnem sensum corporeæ naturæ et materialis excedere, sed et universam intelligibilem et rationabilem prætergredi creaturam, et velut piscis quidam de profundo ad summitatem aquarum evadens et natus, sinceri ac puri intuitus percipere libertatem, ibi videbit etiam Spiritum sanctum, ubi Filium vidit et Patrem, eadem omnia habentem, ejusdem sub-

stantiæ ac naturæ, bonitatis quoque et inconvertibilitatis, sanctitatis ac vite. Scriptum est enim, quoniam *Spiritus tuus bonus* ⁴, et, *Spiritus rectus* ⁵; et, *Spiritus sanctus* ⁶. Et Paulus dixit: *Lex autem Spiritus vite* ⁷. Horum ergo omnium nihil ei extrinsecus accidit; sed sicut inseparabilis est calor ab igne, et fulgor a luce, ita et a Spiritu sancto sanctificatio, et vivificatio, et bonitas, et inconvertibilitas. Ibi ergo assistit Spiritus sanctus, imo ibi est in illa beata natura, nec in numero reliquæ multitudinis numeratus, sed in Trinitate perspicitur, et in illa unitate comprehenditur, nec reliquis substantiis annectitur. Sicut enim Pater unus est et Filius unus, ita et Spiritus sanctus unus est: cæteri vero qui ministeriales spiritus appellantur, per singulos quosque ordines, innumerabiles indicant multitudines. Sed tu noli quærere inter creaturas eum qui supra omnem creaturam est; neque deducas inter eos qui sanctificantur eum qui sanctificat, quod replentur angeli, inspirantur archangeli, sanctificantur virtutes, vivificantur universa: qui in omnem creaturam dividitur, et ob hoc aliter ab hoc, aliter vero participatus ab alio. Et cum omnibus suis gratias largitur, non tamen a participantibus assumitur vel impenditur, sed et illi replentur, et ipse indeminutus et integer permanet. Aut si difficile hoc tibi et intellectu peregrinum videtur, respice fulgorem solis, quomodo cum singula et diversa corpora circumlustrat, ac lucis gratiam præstet omnibus et calor, in nullo tamen substantia ejus ab his qui de eo participant, aut imminui videtur aut scindi: ita etiam Spiritus sanctus illuminat omnia ad intelligentiam Dei; inspirat prophetas, legislatores sapientiam docet, sacerdotes consummat, corroborat reges, perfectos efficit justos, sobrios quæ honesta sunt docet; præstat gratias sanitarum, vivificat mortuos, viatos solvit, alienigenas per adoptionem in regenerationem baptismi vocat. Si publicanum suscepit, repletum fide eum evangelistam producit ⁸. Si piscatorem assumpserit, theologum, id est, verbi Dei præconem facit ⁹. Si persecutorem fidei, vas electionis ostendit ¹⁰. Per hunc qui infirmi sunt, fortes fiunt, et pauperes divites efficiuntur. Imperiti sermone, sapientiores fiunt. Unde et Paulus in infirmitate quidem multa, et timore ac tremore, verbum Dei prædicabat: verum per Spiritus sancti gratiam, sudaria a corpore ejus assumpta, et incommotis adhibita, præbebant sanitatem plenissimam ¹¹. Petrus et ipse cum in infirmitate corporis positus esset, per gratiam tamen Spiritus sancti, quos etiam umbra sui contigisset, ab omni aegritudine salvabantur ¹². Pauper erat Petrus et Joannes, non enim habebant argenteum neque aurum, sed sanitatis munus donabant auro pretiosius omni. Cum enim

¹ Col. 1, 15. ² Joan. xvi, 15. ³ Joan. 1, 14. ⁴ Psal. cxlii, 10. ⁵ Psal. l, 42. ⁶ ibid. 13. ⁷ Rom. viii, 2. ⁸ Matth. ix, 9. ⁹ Matth. iv, 19. ¹⁰ Act. ix, 15. ¹¹ Act. xix, 10-12. ¹² Act. v, 15.

a multis claudus ille frequenter accepisset aurum vel argentum, mendicus tamen nihilominus permanebat: postea vero quam per Petrum gratiam Spiritus consecutus est, et a mendicitate cessavit, et tanquam cervus exsiliens, Deum laude honorabat¹³. Nesciebat Joannes mundi hujus sapientiam, et Spiritus sancti virtute prolocutus est verba quibus nulla philosophia, nulla eruditorum lingua posset occurrere. Iste ergo sanctus Spiritus et in cœlis est, et in terra replet, et ubique adest, et nusquam concluditur. Totus in singulis est, et totus cum Deo est. Non velut officio fungens ministri divina dona largitur; sed auctoritate dividit gratiam: *Dividit enim unicuique Spiritus prout vult*¹⁴. Qui mittitur quidem secundum dispensationem, operatur vero secundum auctoritatem ac potestatem. Hunc adesse et inspirare animas nostras oremus, et nunquam nos derelinquet per gratiam Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum.

HOMILIA VII,

Seu epistola ad virginem lapsam (17).

Tempus est exclamare nos illud propheticum, *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum*¹⁵, ut desiccam contritionem filie populi mei? et licet cæteros obtexerint profunda silentia, atque atrocitate vulneris obstupescit vitalis animæ motus, atque ipsam pene doloris sensum amiserint, sed nos tam crudele funus absque lacrymis videre non possumus. Etenim si Jeremias [Isaias] propheta eos qui in bello vulnerati sunt tam multiplice lamentatione prosequitur, quid nos de tam funestæ animæ vulnere patiemur? *Vulnerati*, inquit, *tui non sunt, gladio vulnerati et defuncti*¹⁶; sed mucro mortis hujus quam lamentamur, mucro peccati est, in quo igitur jacula maligni, corpora simul et animas hostilis flamma succedunt. Necum pariter divinæ leges in hoc funere congemiscunt, quæ clamabant semper, et summis vociferationibus commonebant: *Non concupisces mulierem proximi tui*¹⁷. Mecum sacrosancta Evangelia hujuscemodi lapsum videntia, producant longa suspiria, quod frustra clamaverint, frustra præceperint, quia *Omnis qui videt mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*¹⁸. Et quomodo nunc intueri **741** possunt istam quam Domino conjunxerant sponsam jam velut quidam libertate mœchantem? Ingemiscunt mecum et indignantur etiam ipsi sanctorum spiritus, et præcipue Phinees zelo Dei plenus, quod ei non licet nunc quoque arrepto simoraste dignam sumere commissi sceleris ultionem. Indignatur etiam mecum Joannes Baptista, quod non potest superna

A sede derelicta, sicut tunc eremum dereliquerat, ad arguendum facinus occurrere; et si ita res posceret, caput magis perdere quam libertatem. Quinimo secundum beatum Abel, etiam ipse defunctus adhuc loquitur, et multo magis modo, quam tunc pro Herodiade, clamat et dicit: *Non licet tibi eam habere*¹⁹; quia licet corpus sepultum sit Joannis, et lingua jam sileat, sermo tamen Dei non est alligatus. Si enim pro conservi matrimonio polluto usque ad mortem exseruit libertatem, quid nunc faciet, tantam contumeliam erga Dominicos thalamos videns? quod tu sacratæ jugum virginittatis abiciens, atque immaculatos externi regis respuens thoros, turpi te et infami corruptelæ sociaveris. Et quoniam nefarii commissi nullum tibi subsistit effugium, nec excusatio ulla succurrit, crimine obtegis crimen; quia et impius cum ceciderit in profundum malorum, contemnit²⁰. Ipsam nunc sponsonem tuam negas, et de his quæ sponso sponderas inficiare conaris, nec virginittatem te asseris promississe. Sed quomodo negare poteris, cum professionis tuæ quam Deo professæ es, testes et homines et angelos habeas? Recordare et revoca ad mentem bonam confessionem; recordare ut hahueris casta et honesta consortia; ut virginum annumerata sis choris, et conventiculis sis admista sanctorum. Memento venerandæ aviæ tuæ, corpore quidem fessæ, viridis vero virtute. Memento matris summos agones in Domino perferentis, et novis atque inauditis laboribus proprium corpus a veteri consuetudine refrenantis. Memento sororis, et intueri eam; in quibusdam priores imitantem, in quibusdam etiam superantem, et virginittatis profectibus majorum in religione gloriam cumulantem; quæ te utpote sororem quam propositi sui æmulam crederet, ad similem cursum vitæ exemplis et verbis institutionis provocabat. Memento ut frequentaveris virginales illos et similes angelis choros, et ut in carne posita spiritaliter vixeris: ut celestem habueris in terris conversationem. Memento ut dies quietos et noctes lucidas duxeris; in psalmis et hymnis et canticis spiritalibus delectata; ut sanctas orationes profunderis ad Deum; castum et immaculatum cubile servaveris, mensam quoque frugi, sobriaque coœcivia, et incessum tota virginali reverentia decoratum. Ubi nunc tibi est honestus illo habitus, ubi vultus verecundiæ, et index animorum simplicitas vestis? ubi honesti pudoris ille laudabilis rubor, quem tamen gratus ex abstinentia pallor obduceret, et æmula vigillarum macies omni decore gratior offuscaret? Quoties in orationibus conservandæ virginittatis gratia lacrymas profudisti? Quoties ad servos Dei scribens, ut pro te orarent deprecata es? Cur, quæso? ut infamis istius corruptelæ gratiam consequi me-

¹³ Act. iii, 6-8. ¹⁴ I Cor. xii, 11. ¹⁵ Jerem. ix, 1. ¹⁶ Isa. xxii, 2. ¹⁷ Deut. v, 21. ¹⁸ Matth. v, 28. ¹⁹ Matth. xiv, 4. ²⁰ Prov. xviii, 5.

rereris, an ut Domino per incorruptionem jungere-
ris? Quoties, o ingrata, coelestis sponsi munera
suscepisti? Quantus tibi honor nominis illius con-
templatione delatus est? Quoties ambierunt te vir-
ginales illius chori, et tanquam unam e numero suo
in conviviis, in consortiis, in sodalitatibus habuere,
prout vita simplex et casta deposcit? Quoties bene-
dictiones tibi virginum datæ, ac sanctorum literæ
ad te velut ad sponsam Christi honorabiliter emis-
sæ? Et nunc levi aura spiritus aeris hujus, qui nunc
operatur in filios diffidentis²¹, pulsata, illa omnia
denegas, omnia respuis, omnia in oblivionem du-
cis, et coelestem thesaurum exiguae libidinis volup-
tate commutas, quæ ad præsens quidem indulcat
fauces tuas, postea autem amariorem felle invenies.
Pro his omnibus quis est qui non cum luctu ac la-
crymis illam super te propheticam **742** proferat
vocem dicens: *Quomodo facta es meretrix, civitas
fidelis Sion*²²? Quomodo autem non et Dominus
respondeat ad aliquem sacerdotum, quem dignum
suo judicari colloquio et dicat: Vidisti quæ fecit
mihi virgo Jerusalem²³? Ego eam mihi sponderam
in fide, et in incorruptione, et in justitia, et in ju-
dicio, in misericordia et miserationibus, sicut
per Osee prophetam præcepi²⁴; ipsa autem dilexit
alienos, et vivente me viro suo, adultera dici ma-
luit²⁵, nec timuit alii viro sociari. Quid autem,
etiam paranympum illum talium nuptiarum, Pau-
lum dico, et illum apostolum, et hunc qui nunc tibi
et magister et testis et medicus fuit, cum tu dere-
lictæ domo paternæ Domino jungearis? non, in-
quam, sentis Apostolum hæc ad te verba proferen-
tem: Ego quidem te uni viro virginem castam exhi-
bui Christo, et veritus sum ne forte sicut serpens
seduxit Evam astutia sua, corrumpere sensus
tui²⁶; propterea incessabiliter commotionibus
innumeris conatus sum omnem aditum reprimere
et cohibere libidinis, et passionum perturbationes
arcere, omnique custodia custodire Dominicam
sponsam. Præcepi denique et dixi, quia sola quæ
innupta est cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta
et corpore et spiritu²⁷. Denique et culmen tibi vir-
ginalis dignitatis aperui: templum te esse dixi Spi-
ritus sancti, pennas tibi per hæc aptans quodammo-
do, ut ad Jesum volatu celeri properares. Sed et ne
qua vis ex insidiis lapsum tibi aliquem moliretur,
horribilis deterui præceptis dicens: *Si quis templum
Dei violaverit, disperdet eum Dominus*²⁸. In oratio-
nibus quoque meis munimen semper addebam di-
cens, ut integrum tuum corpus et anima et spiritus
servaretur sine querela²⁹; sed, ut video, sine cau-
sa laboravi in te, quæ tot et tantis laboribus meis
amarum exitum reddidisti. Et nunc necesse est ut
inagam, pro qua oportuit me lætari. Video enim
quod seducta es a serpente aliquanto deterius quam

A Eva, quia non solum sensus tuus a simplicitate,
sed et corpus a virginitate corruptum est; et hor-
rendum illud incurristi, quod et dicere me piget,
et silere non possum, quia est sicut ignis ardens et
flamma succensa in ossibus meis: et dissolvor un-
dique et non possum ferre, quia tulisti membra
Christi, et fecisti ea membra meretricis³⁰. Hoc est
quod super omnia mala malum est: hoc est quod
comparationem sceleris non habet. Denique sic dicit
et propheta: *Transite, inquit, insulas Cethim, et
videte: in Cedar mittite, et intelligite si facta sunt
talia, si mutavit gens deos suos, et certe ipsi non sunt
dii: virgo autem mea mutavit gloriam suam, et gloria
ejus in confusionem redacta est*³¹. Obstupuit cœ-
lum super his, et horruit nimis valde. Hæc etiam
B nunc Dominus dicit: Quia duo pessima fecit virgo
mea: me dereliquit verum animæ suæ sponsum³²,
et abiit ad amatorem impium et scelestum, animæ
et corporis corruptorem. Discessit a Deo salutari
suo, et exhibuit membra sua servire immunditiæ et
iniquitati³³: mei autem oblitæ est, et abiit post
amatorem suum. Expediebat illi infelicissimo ut
mola asinaria circumligaretur collo ejus, et projiceretur
in mare magis quam scandalizaret virginem
meam³⁴. Quis unquam ita temerarius exstitit ser-
vus, quis in tantum processit insanix, ut aggredi
Dominicum cubile tentaret? Quis unquam latro in
tantum furoris elatus est, ut templum Dei auderet
irrumperere, scilicet vasa viventia, vasa in quibus Dei
anima ad imaginem facta habitabat? Quis unquam
comperit, in omni hoc sæculo, in media civitate luce
clara violatas esse regias iconas, et porcorum for-
mas pro imperialibus vultibus impositas? Quid
deinde si quis matrimonium hominis corruperit,
nonne absque ulla miseratione duobus vel tribus
moritur testibus? Quanto magis mereretur graviora
supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et eam quæ
ipsi consecrata est polluerit sponsum, et spiritali gra-
tiae contumeliam fecerit³⁵. Sed ipsa, inquit, voluit,
et non invitæ vim feci. Et illa procax atque impu-
dens, domina Ægyptia, ipsa sponte sua sancto
Joseph insiliit; sed nequaquam virtutem pudicitiae
surentis libido prostravit. Licet vi et manu fuerit
aggressa, validior fuit casti mens, quam procacitas
impudicæ. Sed illa, inquit, hoc animo statuit, et
D proposito jam non erat virgo: et si ego noluissem,
alium sine dubio suscepisset. Quid tum? Et Filium
hominis oportuit pati, et oportuit tradi³⁶; sed vix
illi per quem Filius hominis traditus est³⁷. Et
scandala necesse est venire, sed vix illi per
quem veniunt³⁸. Verum post omnia, nunquid
qui cecidit non adjiciet ut resurgat³⁹? Ut
quid aversa est virgo aversione impudenti, quæ
audit a Christo dici per Jeremiam: *Et dixi, post-
ea quam fornicata es, per hæc omnia ad me veni*

²¹ Ephes. v, 6. ²² Isa. i, 21. ²³ Jerem. xviii, 15. ²⁴ Ose. ii, 19, 20. ²⁵ Rom. vii, 3. ²⁶ II Cor. xi, 2. ²⁷ I Cor. vii, 34. ²⁸ I Cor. iii, 17. ²⁹ I Thess. v, 23. ³⁰ I Cor. vi, 15. ³¹ Jerem. ii, 10, 11. ³² Ibid. 12, 13. ³³ Rom. vi, 19. ³⁴ Matth. xviii, 6. ³⁵ Hebr. x, 28, 29. ³⁶ Luc. ix, 22. ³⁷ Matth. xxvi, 24. ³⁸ Matth. xviii, 7. ³⁹ Psal. xl, 9.

vertere⁴⁰; et: Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare non ascendit sanitas filia populi mei⁴¹? Sed et multa alia invenies in Scripturis divinis mali hujus remedia. Multa sunt medicamenta quae post perditionem revocant ad salutem. Nunquid mors est? Num est et resurrectio? Respice quam horridica sunt quae de aeterno iudicio conscribuntur: vide quanta de poenitentia dicuntur, quanta decreta de remissione constituta sunt peccatorum, quam innumera exempla de conversionibus et emendationibus scripta sunt. Drachma quae perierat inventa est⁴²; ovis quae erraverat, humeris reportata est⁴³: filius qui consumpserat paternam substantiam cum meretricibus vivens luxuriose, et regressus est et receptus, et ex mortuis dicitur vivus effectus⁴⁴. Vides quanta medicamina invenies, si uti velis, si sanare animam tuam cupias. Adduc ad cogitationem novissimum diem (neque enim sola eris quae in perpetuum vivas); sed adduc ante oculos tuos tempus illud quo jam in morte constringimur; quo novissimus spiritus arcissimis angustiis cogitur: horam illam recordare quam Dei sententia perurget, et angeli educere animam de corpore festinant. Quae est in illa hora perturbatio? Ubi tunc carnis desideria, ubi flamma libidinis? Ubi corporis et voluptatis illecebra? Procul haec universa discedunt; nusquam horum memoria remanet; sola nos peccatorum stimulat conscientia, et hinc atque hinc ea quae relinquimus contuentes, amarius illa sola quo adducendi sumus tota formidine et consternatione perhorrescimus. Solam illam perfectionis aeternae necessitatem cogitatione volventes, unde avellamur miserabiliter recordamur, et quo abducimur terribiliter contuemur. Haec tibi per momenta in tua corde describe, et communem semper vitae exitum recordare: aut certe quod horum majus est, pone tibi ante oculos adventum Filii Dei cum sanctis suis angelis venientis; veniet enim et non silebit⁴⁵, veniet judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua⁴⁶, veniet et in tuba illa terribili sonitu concinentes, ita ut excitet omnes qui a saeculis dormierunt, ut praecedant illi qui bona egerunt, in resurrectionem vitae, qui autem mala, in resurrectionem iudicii⁴⁷. Memento visionis illius quam Daniel vidit, per quam futurum iudicium ante uniuscuiusque oculos ponit. Ait enim: Videbam, et ecce sedes posita erat, et vetus dierum sedebat: et indumentum ejus candidum sicut nix, et capilli capitis ejus sicut lana munda. Rotae ejus sicut ignis ardens: fluvius ingens ante ipsum currebat. Millia millium ministrabant ei, et dena millia denu millium adstabant ei. Iudicium collocatum est, et libri aperti sunt⁴⁸. Sive bona, sive

A mala, sive occulta, sive manifesta, sive dicta, sive cogitata, simul omnia in publicum deferenda, et ad universorum auditum singula perventura sunt, simul et angelis et hominibus cuncta revelanda sunt, in Christo Jesu Domino nostro.

HOMILIA VIII.

In psalmum LIX (48).

1. Consideranti mihi et providenti intentos ad audiendum animos vestros, et mearum virium infirmitatem, occurrit quaedam similitudo pueri jam quidem validioris, nondum tamen a lacte depulsi, mamillam matris quae sorte longa aegritudine refrixerit perurgentis. Et quamvis sciat mater in uberibus suis fontem lactis aruisse, pulsata tamen a puero saepius et distracta, praebet mamillam, non ut nutriet parvulum, sed ut flentem compescat et cohibeat vagientem. Ita igitur etiam in nobis, licet jugi hac aegritudine et varia infirmitate omnis dicendi virtus aruerit, tamen spectantibus vobis et velut plorantibus proferre cogimur verbum; non quod digne vos pascat et nutriet, sed tantum desiderantibus satisfaciatur: quoniam quidem tanta est **743** magnitudo dilectionis vestrae, ut etiam salutationis vobis a me vox sola sufficiat. Ave igitur, Ecclesia Dei, et discite frequentius, imo indesinenter hoc dicere quod nuper in psalmi responsione cecinimus (VERS. 45): *Da nobis auxilium de tribulatione, et vana salus hominis*. In quo, ut video, nec occasio quidem nobis infirmitatis opitulatur. Siquidem secundum intelligentiam psalmi, tribulatio non infirmitatis occasio est, sed divinum animae invitat auxilium. Unde opportune dicent illi qui propter peccata abjecti fuerant, et propter misericordiam reparati sunt (VERS. 5): *Deus, abieciisti nos et destruxisti nos: iratus es, et miseratus es nobis*. Et quoniam ad ordinem et consequentiam psalmi sermo devolutus est, si videtur, prout possumus, expositionis ipsius assumamus originem.

2. Historia psalmi hujus secundum attitulationem suam manifeste et evidenter posita in Scripturis sanctis non invenitur; simile tamen aliquid reperiri potest ab his qui attentius legunt in secundo libro Regnorum, ubi scriptum est: *Et percussit David Adrazar filium Moab regem aubeuntem inferre manum suam super flumen Euphratim: et occupavit David mille currus ex castris ejus, et septem millia equites, et viginti millia virorum: et dissolvit David omnes currus ejus, et supersuerunt ex his centum currus⁴⁹*. Post pauca ait: *Et regnavit David in Israel: et erat David faciens iudicium et justitiam, et Joab filius Sarvia erat princeps militiae⁵⁰*. Et iterum post pauca ait: *Et miserunt filii Ammon et conduxerunt Syriam Roob, et*

⁴⁰ I Jerem. III, 7. ⁴¹ II Jerem. VIII, 22. ⁴² Luc. XV, 8, 9. ⁴³ ibid 4-6. ⁴⁴ ibid. 13 sqq. ⁴⁵ Psal. XLIX, 5. ⁴⁶ Rom. II, 6. ⁴⁷ Joan. V, 29. ⁴⁸ Dan. VII, 9, 10. ⁴⁹ II Reg. VIII, 3, 4. ⁵⁰ ibid. 15, 16.

Syriam Soba, viginti millia virorum. Et vidit Joab quia factum est bellum contra faciem suam, elegit ex omnibus filiis Israel electos, et posuit contra Syriam. Et viderunt serri Adrazar quoniam astiterunt contra ipsos Israelitæ, tradiderunt se Israelitis, et servierunt eis⁸⁰. Huic historiæ soli invenimus aptari posse convenienter attitulationem psalmi hujus: sed tamen videamus quod illud tempus erat, scilicet quo tituli ascriptio gerebatur. Quando autem regibus tituli ascribuntur, nisi cum clariora aliqua et magnificentiora eorum gesta signantur, sine dubio quæ in victoriis atque in rebus bellicis peraguntur? Videtur ergo questione dignum, quod velut a miseris quibusdam et lamentationibus incipit: oportebat namque lætum esse et exultantem successibus suis, et non lugentis uti vocibus, sed ovantis. Cum enim victoriæ solemnitas geritur, non solum militaribus viris lætitia est et negotiatoribus et agricolis et artificibus, et omnibus omnino quibus discusso hostili metu pacis gaudia secunda succedunt. Quomodo ergo dicit, *Deus, abjecisti nos*, cum utique certum sit quod vincere non potuissent, nisi eos et suscepisset Dominus et juvisset? Quomodo autem destruxit quos in tantum produxit augmentum, quibus adjecit arma, currus, equos, bellatores, provincias quoque ditioni eorum subdidit, Arabiam divitem, Phœnicen, Mesopotamiam, cæterasque cōfines; regem potentem Adrazar perimi dedit, atque omnem exercitum fundi? Videamus ergo ne forte ingrata [vel ingrati] esse videantur, post hæc omnia dicere ad Deum, *Deus, abjecisti nos et destruxisti nos: iratus es et misertus es nobis*. Arbitror ergo quod tempus quidem ascribendorum titularum hoc erat quo victoriæ titulus deberet affigi; virtus autem eorum quæ scribuntur referri debet ad finem: finis autem dicitur quod in fine sæculi, id est, in consummatione ejus aptatur. Propter quod et pro his qui immutabuntur scribi dicitur psalmus, quod est, ut omnia simul dicam, de universo genere humano intelligentum: in omnes etenim debet psalmi intelligentia pervenire. Illi enim qui mutabuntur, vel qui immutabuntur, sunt, qui neque corporalis conversationis eundem quem prius ordinem tenent, neque eosdem quos ante animos gerunt. Videtur ergo per prophetiam psalmus ostendere et describere eos, qui parentum conversatione deserta, vel gentium superstitionibus derelictis, ad instituta se evangelica contulerunt, et sunt immutati, id est, nos qui multorum deorum cultum ad unius Dei transferimus venerationem, et idolorum errores ad creatoris transtulimus veritatem; qui libidinum dedecora et luxuriæ corruptelam ad sobrietatis et pudicitiae ornamenta convertimus, qui pro ebrietate sobrietatem, et pro effusione jejunium, honestatem pro obscenitate mutavimus, pro turpibus canticis spirituales agimus psalmos, pro dedeco-

rosis cubilibus in Dei oratione prosternimur. Quomodo ergo non de nobis attitlatur ista commutatio? Quomodo non nobis ista Spiritus sancti præparantur eloquia? Quomodo non sermo iste divinus e cælo lapsus, Dei Ecclesiæ loco muneris datus est, et per singula cum relegitur et recitatur, velut pastus quidam uberrimus et copiosissimus animarum cibus a sancto Spiritu ministratur? Superscribitur ergo psalmus in tituli ascriptione, id est, ne forte levis quædam et perfunctoria ejus cantilena putaretur; neve tanquam in aliqua corruptibili materia inscripta, citum habere abolitionis exitum videretur, et ad modicum inserta memoriæ, tum deinde rerum et cogitationum confusione protinus exolesceret. Hoc est ergo quod indicat, ut hæc scriptura tanquam tituli alicujus inscriptio sulcata profundius in anima describatur, et fixa semper atque immobilis maneat, ad æterna animæ commemorationis monumenta sufficiens. Si vero insolescere velit Judæus, ut aliena nobis dicat esse quæ scripta sunt, ex consequentibus convincitur, in quibus diversæ congregationes, et ea quæ longe sunt cum his quæ prope: ait enim (Vers. 9), *Meus est Galaad, et meus est Manasses*. Hoc idem et de Ephrem et de Juda, quibus adjungit et sociat Moab et Idumæam, et simul omnes Allophylos sibi subditos esse denuntiat.

3. *Deus* ergo, inquit, *abjecisti nos*. Quos? Qui longe nos fecimus ab eo. Interventu ergo peccatorum et mediis inter nos et Deum intercedentibus iniquitatibus abjecisse nos dicitur Deus. Ait enim et alius propheta, quia inter nos et Deum peccata separant. *Destruxisti nos*, inquit, sine dubio quia eramus constructi et pessime ædificati: huic enim qui ædificat in altum domum suam, et superbiæ celsum culmen extollit, destructio remedium erit; unde et pro summo beneficio suscipiendæ sunt **744** infirmitates quæ a Deo corporibus insignuntur, per quas elatio deicitur animorum, vel destruitur carnis et sanguinis arrogantia. Iratus est tunc utique cum essemus filii iræ, id est, sicut et ceteri, spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo⁸¹. Et misertus est nobis, sine dubio cum Unigenitum suum dedit ad repropitiandum pro peccatis nostris, ut in sanguine ejus haberemus redemptionem nostram. Quæ utique beneficia nec intelligere unquam nec sentire potuissemus, nisi potasset nos (Vers. 5) *vinum compunctionis*. Vinum dicit verbum quod potest cor insipiens et dissolutum austeritate sui et stimulis ad intelligentiam suscitare. (Vers. 6.) *Dedisti*, inquit, *timentibus te significationem ut fugiant a facie areus*. Moyses quidem Israeliticis postes sanguine Agni obsignaverat⁸²; tu vero dedisti nobis signum ipsum sanguinem veri Agni immaculati, qui oblatum est victima pro totius mundi salute. Sed et Ezechiel hoc signum dicit in frontibus dari; ait enim: *Its*

⁸⁰ II Reg. x, 6, 9, 19. ⁸¹ Ephes. ii, 3, 12. ⁸² Exod. xii, 7.

post ipsum et percute, nolite parcere, neque misereamini seni juvenique, neque parvulis; sed et virgines et mulieres occidite, et delete penitus: ad omnes autem super quos est signum in frontibus eorum non accedatis⁸³. (VERS. 8.) Deus, inquit, locutus est in sancto suo, et exaltabor et partibor Siccimam. Siccima ager est hoc nomine appellatus, quem præcipuum et electum Joseph filio suo pater dederat Jacob⁸⁴. Hic ager typum mihi videtur habuisse Prioris Testamenti, quod videbatur filiis Israel (19) populo privata largitione concessum. Nunc ergo ait, quod hanc præcipuam et velut privatam quamdam hæreditatem populi in divisionem vocabo, et communem cum cæteris omnibus faciam. Cum autem divisum factum fuerit testamentum in omnes, et cuncta ejus utilitas universis coperit esse communis, Deo pro nobis omnibus melius aliquid providente, tunc etiam convallis tabernaculorum demetietur, hoc est, universus orbis terrarum, qui vallis tabernaculorum pro habitaculis corporum dictus est. Hic velut quadam sorte divisus atque dimensus per singula loca ecclesiarum Dei, parochiis et incolatibus distinguetur. Tunc etiam ea quæ divisa sunt congregabit ille: Qui pacificat per sanguinem suum, sive quæ in terra sunt, sive quæ in cælis⁸⁵, et qui medium parietem sepi solvens, fecit utraque unum⁸⁶.

4. VERS. 9, 10. Meus est Galaad, et meus est Manasses. Nepos est Galaad iste Manasses: ostendit ergo patriarcharum consequentiam a Deo descendisse; ex quibus Christus secundum carnem. Et Ephrem susceptio capitis mei, Juda rex meus. Illas quæ in terræ divisione fuerant partes, rursum ad semetipsas connectit et sociat. Moab lebes spei meæ. Alius interpretes ait, lebes lavacri hæres significatur, vel vas securitatis; quoniam quidem erat gens abjecta a Deo, interposita comminatione ne ingrederetur Ecclesiam Dei, sicut dicit: Moabitæ et Ammonitæ non ingredientur Ecclesiam Domini usque ad tertiam et quartam progeniem, et usque in sæculum sæculi⁸⁷. Verum quoniam peccatoribus remissio per baptismum datur, et exinde præteritorum gestorum securitas nascitur, ostendens etiam ipsis salutem et securitatem per baptismum tribuendam, ait: Moab lebes spei meæ, vel lavacri, vel securitatis; sed spem competentem accipimus; non enim quæ dicebantur erant instantia; sed speranda. Omnes ergo Allophyli subjecti sunt Christo, suavi jugo ejus libenter sua colla subdentes; et propterea in Idumæam extendit calceamentum suum. Calceamentum est deitatis Verbi

A caro ejus quæ Deum subjecta portavit, et qua velut calceatus sermo Dei, hunc nostrum calcavit et ingressus est mundum. Beatificans ergo propheta tempus futurum, quo tanta spes in adventum Christi humano generi arrideret, addit: Quis, inquit, deducet me in civitatem circumstantiæ? Ut puto, Ecclesiam dicit: civitatem quidem, pro eo quod jure æquitatis et divinis legibus vivit: circumstantiæ vero, quod secundum Græcam significantiam munitionis melius dicitur, videtur munimenta fidei designare; sed etiam alius interpretes ait civitatem circumseptam. Quis ergo dabit mihi videre magnum istud et venerabile humano generi munus adveniens? Hoc est nimirum quod etiam Dominus dicebat: Quia multi prophetae et justi cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt⁸⁸.

5. VERS. 13. Da ergo, inquit, nobis auxilium de tribulatione. Non quæram auxilium a corporis robore, neque a lætitia carnis, neque ab his quæ apud homines gloriosa dicuntur et prospera; non a divitiis poscam auxilium, non ex opulentia facultatum, non ex virium magnitudine, non ex nobilitate honorum opem quæram: sed de tribulatione, de angustia, de afflictione auxilium poscam a Domino. Hoc enim faciebat et Paulus, qui cum gloriaretur in tribulationibus⁸⁹, dicebat: Quando enim infirmor, tunc potens sum⁹⁰. Da ergo nobis auxilium (Domine) de tribulatione. Cur quæso? Quia tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio autem spem: spes vero non confundit⁹¹. Vides quo cursu te facit ascendere tribulatio? Perducit ad ipsa summa spei fastigia. Eger es? Equanimitè tolera, quoniam Quem diligit Dominus, castigat⁹². Pauper es? Lætare, quia manet te successio et hæreditas Lazari. Contumelias pateris propter nomen Christi? Beatus es, quoniam tibi ista confusio angelici consortii gloriam parat. Persuadeamus nobis, fratres, et certissima definitione suadeamus, ut in tempore tentationis non respiciamus ad humanam spem, nec speremus humanis auxiliis juvari: sed in lacrymis et suspiriis et afflictione, in oratione pervigili, in jugi et intenta supplicatione durantes, ita demum nobis Dei speremus auxilium de tribulatione, si humana velut inania et nihil profutura contemnamus auxilia: fixi et confirmati et corroborati in spe nostra, qui est Christus Jesus Dominus noster, cui est gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

⁸³ Ezech. ix, 5, 6. ⁸⁴ Gen. xlviii, 22. ⁸⁵ Coloss. i, 20. ⁸⁶ Ephes. ii, 14. ⁸⁷ Dent. xxiii, 3.
⁸⁸ Matth. xiii, 17. ⁸⁹ Rom. v, 3. ⁹⁰ II Cor. xii, 10. ⁹¹ Rom. v, 3-5. ⁹² Heb. xii, 6.

NOTÆ FRONTONIS DUCÆI

BURDEGALENSIS,

SOCIETATIS JESU THEOLOGI.

IN HOMILIAS DE JEJUNIO ET DE DIVERSIS ALIIS ARGUMENTIS.

Col. 167 B 14. Τῷ εἰδῶτι λέγεις, *Scienti narras.* A Proverbium quod Zenobii, vel Suidæ, vel aliorum collectaneis non reperitur insertum. Plato in *Hippiâ* majore, p. 501, D: Εἰδῶτι μὲν ἐπεὶς, ὦ Σώκρατες, *Hæc scienti, Socrates, narrabis;* et apud Ciceronem *Epistolar.* ad Atticum lib. ix, *epist.* 6: *Mirandum enim in modum Cneus noster Syllani regni similitudinem concupivit.* Εἰδῶτι λέγω, *scientibus narro.* Sic enim legit Erasmus in proverbio, *Doctum doces,* non ut in editione Lambini et recentioribus, Εἰδῶς σοι λέγω, *Sciens tibi dico.*

Ibid. C 4. Νῆστε' α. Oliv. ms. et Anglic. νηστειαὶς ὀρεῶν, at paulo post B 15, οὐδαμοῦ ἀπόφασις, ediderat interpres, *nusquam flagitatio adversus animantia ab implacabili ventre veniens:* atqui ἀπόφασις non flagitationem, sed sententiam sonat, et Cornario sententiam judicariam. Ibid. C 8, Ἀδὲ ἀργύαν τῷ τραπεζοποιῷ, quo pacto scriptum videtur offendisse interpres Erasmus, *Da otium mensarum apparatori,* non ἀδειαν, unde Cornarius eruit, *da libertatem mensæ structori.*

Col. 178 C 7. *Non aratorem.* Interpres addidit de suo, ut ait Hesiodus, cuius hic versus est quadringentesimus tertius in *Operibus et diebus:*

Ὀἷον μὲν πρόωστα, γυναικὰ τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

Primum quidem domum, et uxorem, et bovem aratorem; Paulo post ex codicibus Gallicis et Angl. addidimus τρίτον, innuit enim quod ait Apostolus II Cor. xii, 2: Ἔως τρίτον οὐρανοῦ.

Col. 180 C 10. Οὐ κρέα. Oliv. οὐ κρέας, οὐδὲ ὄνον, οὐδ' ὄσα, ut referantur ista ad illa quæ præcesserunt, ἀρτος ἐστίν, οὐ κρέας. Quod vero sequitur, κῶρος ὕβριων ἀρχή, ad dictum illud Solonis alludit apud Laertium: Τὸν μὲν κῶρον ὑπὸ τοῦ πλούτου γεννᾶσθαι, τὴν δὲ ὕβριν ὑπὸ τοῦ κῶρου. *Satielitatem ex opulentia nasci, ex satietate ferociam.* Interpres Pindari in *Olympiis* profert Homeri versum, quem tamen Erasmus apud Homerum se legere non meminit, neque adeo reperit is qui Indicem operum ejus nuper contexuit. Versus est Theognidis 153:

Τίττει τοι κῶρος ὕβριν, ὅταν κακῷ δόλος ἐξηται. *Fastum copia gignit, opes ubi prævus adeptus.*

Col. 211 A 3. *Illustres equorum.* Interpres *Illustres hippotrophii.* Qua voce nullus apud Latinos est usus. Est in codice Theodosiano titulus de equis curulibus; ἵπποτροφεῖν dicebantur, qui curules

illos equos alebant, seu qui in sacris certaminibus vincere cupiebant, ut docet Budæus in *Commentariis:* profertque locum Isocratis ex oratione de Bigis: Ἱπποτροφεῖν δὲ ἐπιχειρήσας, ὃ τῶν εὐδαιμονεστάτων ἔργον ἐστὶ, φαῦλος δ' οὐδὲς ἂν ποιήσεν οὐ μόνον τοὺς ἀνταγωνιστάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς πώποτε νικήσαντας ὑπερεβάλετο. *Verum ubi ad alendos equos animum adjecit, quod ut opulentissimorum munus est, sic nemo vilis id præstare queat: non eos tantum, qui cum eo contendebant, sed omnes qui unquam vicerant, superavit.* Demosthenes in *Amatoria* dicit hoc esse τὸ σεμνότερον καὶ κάλλιστον τῶν ἀγωνισμάτων, καὶ τοῦτο ἐπιβαίνειν μόνους τοῖς πολλοῖς ἐξουσίαν οὔσαν, ἐπιμένονας δὲ τοὺς βελτίστους. *Splendidissimum et pulcherrimum genus illud esse certaminis, solisque propositum esse civibus, nec nisi ab optimatibus expeti, et in orat. pro Corona: Μέγας τις καὶ λαμπρὸς ἵπποτρόφος. Magnus ac splendidus, sive magnificus, equorum altor quidam appellatur.* Merito ergo numeral equorum altiores inter divites ac potentes.

Col. 220 C 7. Ξύλον Scriptura nonnunquam crucem appellat, ut Act. x, 39: Ὁρ ἀνείλον κρεμνσάρτες ἐπὶ ξύλον, *Quem occiderunt suspendentes in ligno;* sed et compedes ligneas, vel numellam ea voce designat, qua rei detinebantur in vinculis, ut Act. xvi, 24: Καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλματο ἐπὶ τὸ ξύλον. *Et pedes eorum strinxit ligno.* At apud Patres Græcos et historicos ecclesiasticos pro equuleo sumitur, quo rei fideiulis vincti torquebantur, ut apud Sozomenum lib. v, cap. 10: Αἰκίζεσθαι ἡβούλετο, καὶ δημοσίᾳ προαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστήριον ξύλον αἰωρεῖσθαι προσέταττεν. *Cædereque verberibus constituit, atque publicum in locum ad equuleum deducens sublimem suspendi jubet.* Eusebius Cæsarien. lib. v *Histor.*, cap. 1: Τὰς κατὰ τὴν εἰρκτὴν ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ χαλεπωτάτῳ χωρίῳ συγκλείσεις, καὶ τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν ἐπὶ πέμπτον διατεινόμενων τρύπημα. *Ut in carcerem confecti interdum in locis horrida calligine obstitis et plenis molestiarum misere jacerent, nonnunquam illorum pedes in ligno extensi distingerentur, et ad quintum usque foramen distraherentur:* quibus verbis Sigonius, lib. iii, cap. 17, *De judiciis Romanorum*, catastam ligneam equulei designari putat, interpres autem Christophorus, fortasse rectius, crassas compedes, quibus in carcere vincti non detinebantur solum, sed et distenti cruciabantur; addit enim historicus adeo vinctos fuisse di-

κεκαλός, ὥστε ἀποπνιγῆναι τοὺς πλείστους ἐν τῇ εἰρηκτῇ, ut complures in carcere penitus suffocarentur. Sic intellexit et Rufinus antiquior interpres, lib. v, cap. 2: *Ac septimo puncto in nervo pedis, contra quam credi fas est, disenti in intimo tenebrarum loco deperirent.* Sic apud Plutarchum de Deo Socratis, τοὺς πόδας ἐν τῷ ἔσωρ δεδομένοι, ligneis compedibus vincti: ut vertit Stephanus in *Thesaurō*, qui apud Basilium tamen Homil. in Gordium martyrem pro tormenti quoque genere poni asserit pag. 145: *Ἐπὶ τροχοῦ κατατεινέσθω, ἐπὶ τοῦ ἔσωρ στρεβλοῦσθω. In rota extendatur, in equuleo torqueatur;* et in Homil. in Barlaam pag. 140: *Κολαστήριον ἔσλον ὡς σωτήριον ἀσπαζόμενος. Lignum tormento deputatum velut salutiferum complexus.* Propterea ἔσλον hic pro equuleo potius, quam pro compede sumi existimavimus.

Col. 235 A 41. *Et auri discrimen. Ad verbum expressit Cornarius, et auri præstantiam ex affrictu ad lapidem experimur, vel certe, si malis, auri differentiam ex affrictu ad lapidem probamus.* Addiderat in margine interpres, *Is lapis χρυστῆς dicitur.* Meminit ejusdem lapidis sive coticulæ, qua probatur aurum affrictu, Pollux lib. vii, cap. 24: *Καὶ ἡ βασιλικήσασα τὸν χρυσὸν χρυστῆς λίθος, ἢ Λυδία. Et aurum examinans lapis, inde aut Lydius.* Plinius lib. xxxiii, cap. 8, *Histor. natural.:* *Auri mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inveniri nisi in flumine Tmolō, ut auctor est Theophrastus, nunc vero passim, quem alii Heraclium, alii Lydium vocant. His coticulis periti, cum e vena ut lima raperint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris scrupulari differentia mirabili ratione non fallente.*

Col. 238 A 8. *Mulierum felicissima. Hæc Julitta passa est Cæsareæ in Cappadocia, in Kal. Augusti, sive xxx Julii, ut Græcorum testatur Menologium. In Romano etiam Martyrologio hujus Basilii Orationis sit mentio. Quod sequitur, τὴν ἀσθένειαν ἀποκρύψασαν, melius expressit Cornarius, femineæ naturæ debilitatem occultavit.* Paulo post utitur verbis Isaïæ prophetæ, x, 14, qui principem Assyriorum hæc dixisse vult: *Ἐστὼ πόλις κατοικουμένης, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι ἐν χειρὶ ὡς ροσσίδν.* Gregorius Nazianzenus, Orat. i in Julianum intelligit τὸν νοῦν μέγαν τὸν Ἀσσύριον, τὸν κοινὸν πάντων ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, draconem, illam mentem magnam Assyrium, illum communem omnium inimicum et hostem. Idem Eusebius *De Demonstrat. evangel.* lib. iv, cap. 9, et Hilarius in *psalm.* cxviii. At Clemens Alexandrinus v. *Strom.* hæc ex persona Dei dici putat, et cum eo Tertullianus, lib. ii, cap. 18, in Marcionem, et Eusebius rursus *De præparat. evangel.* lib. xiii, cap. 7: vide notæ in cap. x Isaïæ prophetæ.

Col. 239 A 7. *Lite agere.* Horum loco scripserat interpres, ait, *Is hæc actio ejusmodi est cui nulla quantivis temporis præscriptio suffragari debeat.*

A Cornarius vero dixit *litem non permissam esse.* Certe εἰσαγωγίμος dicitur ea lis vel actio, ut ex Isocrate docet Budæus in *Commentariis*, contra ejus exordium præscriptio obijci jure non potest: hic vero Julittæ adversarius actionem ejus εἰσαγωγίμον esse negat, hoc est, contendit, lege agere illi non licere, ut cum ait Dinarchus in *Demosthenem:* *Εἰσαγωγίμους τὰς θεωροχίας ποιεῖτε. Intendere crimina licebit adversus sordidos magistratus.* Siganonius lib. iii, cap. 4, *De republ. Atheniens.,* εἰσὶν εἰσαγωγίμον dictam vult, quæ per leges a magistratu introduci, nec ab eo repudiari poterat, unde et εἰσαγωγῆς dictos introductores, qui accusatori aut litigatori judicium dabant. Julius Pollux, lib. viii, cap. 8: *Εἰσαγωγῆς τὰς δίκας εἰσάγων πρὸς τοὺς διαιτητάς. Hi actiones ad arbitros introducebant.* Hic ergo παραγραφῇ, quam Latini exceptionem vocant, primum presidium fuit, cum negabat aliquis actionem illam introduci posse. Martyrologium etiam Romanum hanc objectionem factam Julittæ, exceptionem appellat, xxx Julii: *Cæsareæ Cappadociæ S. Julittæ martyris, quæ bona sua a quodam potente sibi usurpata judicio repetens, cum ille exceptionem daret, quod illa ut Christiana non deberet audiri, mox a judice jussa est thus idolis offerre, ut posset audiri.*

Col. 274 B 10. *Produc in publicum.* Expunximus dictionem triumphum, quod nihil aliud sonet τὸ θριαμβεύειν, quam in publicum proferre, ut pluribus confirmavimus in *Notis ad Panegyricum S. Joannis Chrysostomi de S. Juliano ex Suida, θριαμβεύσας, αἰτιατικῇ, δημοσιεύσας.* ne quis forte aliter exponat illud Apostoli, II Cor. ii, 14: *Τὸ θριαμβεύοντι ἡμῶς ἐν τῷ Χριστῷ,* quam cum Chrysostomo homil. 5 in illam Epistolam, *Τοῦτέστι τὸ πᾶσι ποιοῦντι περιφανεῖς, qui omnibus conspicuos et notos reddit: neve cum Theodoro Beza libeat ineptire, qui verbo isti Græco vim conjugationis biphi affingendam putavit, ut auctorem Latine Vulgatæ more suo carperet. Certe hic θριαμβεύειν τὰ κατὰ γῶγια, non est, efficere, ut triumphent promptuaria, sed, ea publica et communia reddere, vel in lucem proferre. Itaque corrigendus est etiam hic locus in *Moralibus*, orat. 15, de Avaritia, ubi vertit Illovius, *duc denique in triumphum domicilium mammarum.* Paulo post τὰς οἰκίας πενήτων, *domos pauperum* legimus in mss. et excusis, non γὰρ τῶν, ut interpres videtur scriptum offendisse, *ventres pauperum.* Paulo post, idem scripserat, *Qualia præcepta contemnitis, posteaquam avaritiæ aures reserasti?* atqui προαποδύειν contrarium significat, et solet efficere avaritia, ut ad pauperum querelas aures divitum obsurdescant.*

Col. 279 A 6. *Relicta Pharis.* Volaterranus, et Pharisæorum jactantiam, ac legisperitorum arrogantiam, ac scribarum turbam non fuisse imitatum, sed ex solo et vero præceptore hoc intelligere voluisse laude dignum censeo. At hic non agitur de imitatione, sed de magistrorum delectu, quod nimirum hunc sibi consu-

tendum præceptorem præteritis aliis duxerit, et A fortasse aptius legeretur hic γραμματέων ὄγκον, quam ὄγκον, scribarum fastu, ut cum superbia et arrogantiâ cæterorum copuletur. Paulo post non satis exprimit Græcorum sensum, illud, Quod divitiis nimium amaret, τῷ πάθει ἐσκοτωμένον, quod nimius divitiarum amor tenebras illi offudisset. Cornarius dixit, Cupiditate divitiarum illi tenebras offundente.

Col. 318 B. *Quis necessario.* Non jam constitutæ naturæ aut formæ hominis rationem additam fuisse vult Basilius, sed in ipsa ratione sitam hanc ipsam fuisse similitudinem : itaque perperam interpretatus erat Volaterranus : *Quis hominis formæ ad imaginem suam jam constitutæ rationem addere suasit, ut artium disciplinarumque capax esset?* Sane quidem in ea homilia, quæ quondam decima numerabatur in *Hexameron*, sic exponebantur illa verba, *Faciamus hominem ad imaginem nostram*, pag. 143, apud Gregorium Nyssenum, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, τοῦτέστι, δώσωμεν αὐτῷ λόγον περιουσίαν, hoc est, illi rationis præstantiam tribuamus.

Col. 326 A 10. *Gentilibus.* Ἑλλήνων hoc loco nōmine, ut apud Apostolum, gentiles aut paganos intelligendos censeo, ut tanto magis erubescant Christiani, dum se ab ethnicis superari animadvertunt; item illud : Μίαν ἐστὶν σχεδὸν, τὸν πολυ-ἀνθρώπων, male expressum erat : *Domum unam frequentem prope populum*, nam illud σχεδὸν jungendum fuit cum voce ἐστὶν, quasi dicat tantam fuisse conspirationem animorum in uno populo, ut una familia sub uno tecto coacta videretur. Ac mihi videtur Spartanum præcipue populum innuere Basilius, cujus susceῖτια et φιέδτια ab historicis Græcis celebrantur. Etenim ut tradit Plutarchus in *Lycurgo* et in *Lacedæmoniorum Institutis*, conveniebant cives in ejusmodi conviviis, et in commune singulis mensibus farinæ medimnum et octo vini choas conferebant, neque in privatis ædibus cibum sumebant, nisi forte primitias Diis offerrent. Τὸ τρίτον πολίτευμα καὶ κάλλιστον ἐπῆγε τὴν τῶν συσσιτίων κατασκευὴν, ὥστε δεῖπνεῖν μετ' ἀλλήλων συνιδόντας, ἐπὶ κοινοῖς καὶ τεταγμένοις ὕφαι; καὶ οὐτοῖς, οἷοι δὲ μὴ διατᾶσθαι. *Tertium et insigne innoxius institutum, conviviorum formam, una ut cænarent frequentes, communibus et præscriptis obsoniis atque epulis, domine viderentur.* Hæc in *Vita Lycurgi* de Spartanis. Cæterum perperam de suo addidit hic interpres, epulo piscium a Domino excepta : neque enim tria millia erant, *Matth. xiv, 21*, sed quinque millia, et *Matthæi xv, 38*, quatuor millia, sed respexit ad illa tria millia, quorum sit mentio *Actuum ii, 41*.

Col. 342 A 6. *Neque enim ingenuum.* In editione Basiliensi, ἀγέννητον ἐστὶ, et paulo post, οὗτε γὰρ ἀγέννητος ἡ νόσος, quo pacto etiam legitur in ms. Oliva, sed operæ typographice varias lectio-

nes ex Anglicis codicibus margini adjectas amplexæ nonnunquam sunt, ex quibus est illud ἀγέννητον, et ἀγέννητος. Volaterranus scripserat : *Non enim ingenuum est, ut impiorum est opinio, per conditione bonæ naturæ malum ponentium.* Nam si ambo sine principio et generatione priora sunt, ex quo nec facta. Ἀγέννητος, non ortus, ἀπὸ τοῦ γίνεσθαι ἀγέννητος, non generatus, ἀπὸ τοῦ γενέσθαι. Annotavit ex Budeo Stephanus apud Damascenum differre hæc duo, ἀγέννητος, et ἀγέννητος : nam ἀγέννητος, ὁ ἀκτιστος καὶ μὴ γενόμενος, qui est increatus et ortus non est, ut Dei Filius ἀγέννητος, increatus est, et tamen γεννηθείς, generatus a Patre. Doctissimus quoque Billius, *Observationum Sacrarum lib. i, cap. 2*, bis apud Theodoretum legit ἀγέννητον, cum alterutrum horum per simplex v scribendum sit. Multam enim inter utrumque interest : *Quandoquidem*, inquit, ut est apud Damascenum, ἀγέννητος quidem est, hoc est, non creatus, at non item ἀγέννητος. Hæc enim peculiaris nota est, qua a Patre distinguitur. Contendit ergo Basilius hoc loco malum increatum non esse, ut Gnostici et Cerdoniani blaterabant, qui duo rerum principia constituiebant, unum bonum, a quo bona, alterum malum, a quo mala procedere dicebant, ut ait Augustinus, *lib. De Hæresib. cap. 21*, neque a Deo creatum esse, ut volebat Florinus hæreticus, teste Eusebio, *lib. v Histor. cap. 20*. Idem de tenebris tribuit Manichæis Gregorius Nazianzenus, *Orat. 33*, pag. 569 : Οὐκ ἂν μὲν συγχωρήσαιεν εἶναι μόνου Θεοῦ τὸ ἀγέννητον οἱ τὴν ὕλην καὶ τὴν ἰδέαν συναγαγόντες ὡς ἀγέννητα. Τὸ γὰρ Μανιχαῖον πορρωτέρω ῥιζωμένον σκότος. Atqui solius Dei esse ingenuum minime illi concesserint, qui materiam quoque et formam ut ingenuis induxerunt. *Manichæorum enim tenebras longius adhuc projectas.* Justinus in *Eversione dogmatum Aristotelis*, pag. 96 edit. Commelin. : Πῶς ἡ ὕλη καὶ τὸ ὄν οὐκ ἐστὶ, καὶ ἀγέννητος καὶ ἀφθαρτός ἐστιν. *Quomodo materia et id quod sit, non est, et increatu et incorruptibilis est?* Annotatur tamen in *Indice Græco* apud Aristotelem esse ἀγέννητον ὕλην, unde constat aliquando unum pro altero sumi. Certe *lib. i Physicorum, cap. 9, textu 82*, quod de eadem materia dixit, ἀλλ' ἀφθαρτον καὶ ἀγέννητον ἀνάγκη αὐτὴν εἶναι, vertit Perionius, sed nec interire neque oriri gignique necessario potest.

Col. 351 A 5. *Satanas erat quidem.* Citatur locus ex *lib. in Regum, cap. 11, 14*, nonnihil immutatus : sic enim ibi legitur : Καὶ ἐξήγειρε Κύριος Σατὰρ Σαλομῶντι τὸν Ἄδερ τὸν Ἰδουμαῖον. Et suscitavit Dominus Satan Salomoni Ader Idumæum. Vulgata Latina, *Suscitavit Dominus adversarium Salomoni Adad Idumæum de semine regio, qui erat in Edom*, non ut ait Basilius, regem Syrorum : longe quippe Idumæa distat a Syria, neque βασιλεὺς Σύρων dicitur, sed ex τοῦ σπέρματος τῆς βασιλείας : ἐν Ἰδουμαίᾳ, ex semine regni in Idumæa, καὶ ἐβασίλευσεν ἐν γῇ Ἐδὼμ, et regnavit in terra Edom.

Señ ibidem sit mentio alterius adversarii Salomonis, qui dicitur Damascus occupasse, quæ est in Syria, ibique regnasse, unde occasio erroris lapsusque memoriæ data est Basilio : Καὶ ἤγειρε Κύριος τῷ Σολομῶντι Σατάν τὸν Παζρόν υἱὸν Ἑλιδεκὲ τὸν Βαραμὲθ, καὶ τὸν Ἀδραδέζερ βασιλέα Σουδᾶ κύριον αὐτοῦ, καὶ προκατέλαβε τὴν Δαμασκὸν, καὶ ἐδάσλευσεν ἐν Δαμασκῷ. Et excitavit Dominus Salomoni Satani Razrōn filium Elidece Barameth, et Adradezer regem Suba dominum ejus, et præoccupavit Damascus, et regnavit in Damasco. In quem locum Theodoretus in Quæstionibus in lib. III Reg. : Τίνα λέγει Σατάν; Τὸν ἀποστάτην, τὸν ἀντιστάμενον, τὸν ἐναντιούμενον. Quemnam dicit Satan? Apostatam seu desertorem, repugnantem, adversarium. Vulgatæ Latinae auctor adversarium hoc loco ex Hebræo vertit, ubi Septuaginta vocem Hebræam retinuerunt; at lib. III, v, IV, contra Vulgata habet, Et non est Satan, neque occursus malus, ubi LXX, Οὐκ ἔστιν ἐπίβουλος, καὶ οὐκ ἔστιν ἀπάντημα πονηρὸν. Non est insidiator, et non est congressus malus.

Col. 368 B 15. Implevistis manus vestras. Ita scripsimus loco illorum, quæ Volaterranus ediderat, Vestras hodie manus Deo consecrastis, quilibet in filio suo, ut detur vobis benedictio, licet haud aliter Cornarius verterit, eodemque modo legatur in Vulgata Latina Exodi xxxii, 29. Cum enim verbum Hebræum מלא et πληροῦν, implere, significet, et τελειοῦν, initiare, consecrare : eam ob causam LXX, Exodi xxix, 10, interpretati sunt, καὶ τελειώσεις τὰς χεῖρας Ἀαρὼν, et consecrabis manus Aaron; et Vulgata Latina ibidem, postquam initiaveris manus eorum; et Numer. III, 3, οὐς ἐτελειώσαν τὰς χεῖρας αὐτῶν. Idcirco Vulgata Latina, quorum repletæ et consecratæ manus : et rursus hoc loco verterunt, Ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν, Implevistis manus vestras. Cum ergo Septuaginta ex variis significationibus alicujus verbi unam hoc loco elegerat exprimendam, officium est Latini interpretis eam representare, non alias, quas in aliis Scripturæ locis eidem verbo tribuerint. Itaque Exodi xxviii, 41, et implebis manus eorum, scilicet oblationibus, exponit Pagninus, ex eo rita quo nemini licebat munus sacrificandi assumere, nisi cui prius manus impleta fuisset partibus sacrificiorum. Est igitur Hebraismus, cum sacerdotis manus dicuntur impletæ, hoc est, consecratæ : verum amoto Hebraismi velo, clarius dixit pag. 450 : Τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐτελειώσαν, Manus suas consecrarunt.

Col. 378 D 3. Sapiens ergo. Legebatur antea, Sapiens profecto fuerit quicumque cum invido minime congregatur aut conversatur, nec etiam in eadem esse cum eo mensa studet. Imo alludit ad illud Salomonis Proverb. xxiii, 6 : Μὴ συνδίσκῃς ἀνδρὶ βασιλῆϊ, μηδὲ ἐκιδύμῃ τῶν βρωμάτων αὐτοῦ, Ne cænes cum viro invido, neque desideres cibos ejus. Citatur paulo post alter ejusdem locus ex

PATROL. GR. XXXI.

A Eccles. iv, 4 : Ζῆλος ἀνδρός ἀπὸ ἐταίρου αὐτοῦ : Zelus aut æmulatio viri a sodali ejus. Vulgata ex Hebræo dixit : Labores hominum animadverti patere invidiæ proximi. Id nimirum est quod vulgaris Hesiodi versibus ex Operibus circumfertur

Καὶ κεραμεὺς κεραμῇ κοτέει, καὶ τέκτορι τέκτῳ, καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθορεῖ, καὶ δοιδὸς δοιδῷ.

Et figulus figulo succenset, et fabro aëro, Et mendicus mendico invidet, et cantori cantor.

Quod sequitur, Non Ægyptio vir Scythia inridebit, exscriptum fuit a Damasceno lib. III, Parall. c. 110, ubi fidelius hoc expressit Billius : Non Ægyptiὸ Scythia invidet, sed quisque ei qui ejusdem nationis est : ac rursus in eadem natione non ignotis.

Col. 390 C 4. Qui igitur recte ac feliciter. In ms. Oliv. scriptum offendimus ἐπιτεταγμένως, quo pacto legisse videtur interpres, cum vertit, Itaque præcipiendi modo theologiam tradens, sapientiam novit. In Basiliensi editione cum Anglic. mss. collata ἐπιτετευγμένως, ex qua Cornarius expressit, Qui igitur recte ac feliciter theologiam tractat, quasi nimirum ἐπιτετευγμένως idem valeat quod ἐπιτυχῶς vel ἐπιτυχόντως μετὰ τοῦ ἐπιτυγχάνειν, prospero successu ac feliciter. Quod si conjecturæ locus sit, ἐπιτεταγμένως scripsisse auctorem conjicio, hoc est, intense, vehementer, sive magna animi contentione, accurate : sequitur enim ἐν τελείῳ, inter perfectos. Sic infra pag. 405, ἐπιβαλεῖν τῇ ἀκριβείᾳ τῆς θεολογίας.

Col. 391 A 10. Creavit me initium. Proverbior. viii, 22, in Vulgata Latina scriptum est : Dominus creavit me in initio viarum suarum : propterea interpres ediderat : Dominus creavit me initio viarum suarum, de ea sapientia dicit, quæ mundo innotuit; et paulo post : Se factam esse, et non sponte cæpisse proclamatur : tanta videlicet sapientia iis quæ facta sunt competit. Dixerunt ergo LXX ἀρχήν, non ἐν ἀρχῇ, sicut et Symmachus, Ἀρχὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ : principium viarum suarum ante opificium suum. Ambrosius lib. III, c. 4, De Fide; Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua, et exponens locum jungit cum altero Joan. viii, 25 : Principium qui et loquor vobis; et S. Athanasius, III, contra Arianos de Christo item exponens : Ὁ Κύριος ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως κτίζεται ὁδός, ἵνα μηκέτι κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἀνθρώπος πολιτεύηται. Via creatur novæ creaturæ principium, ne ulterius secundum primam illam viam homo vivat. Neque vero dixit Basilius sapientiam mundo innotuisse, vel iis quæ facta sunt competere, sed quæ in mundo ac rebus creatis relucet et apparet. Nam ut eruditissimus Jansenius in Commentario docet, Salomon hic de sapientia Dei increata loquitur quæ toti competit, Trinitati, et variis modis homines invitat : vel potius de sapientia in genere, ut et Deo competit, et per Dei donum hominibus, qua Deum homines

cognoscunt et pie colant; quia illius prioris est participatio quædam ab illa deluens juxta hominum capacitatem.

Col. 591 B. 3. *Quorum non audiantur.* Cum hæc parentesi recte inclusa sint, conjunctim assumi videntur ad probandum, quod proxime præcessit, *narrant autem sine voce cæli*: ergo ita vertendum est cum Cornario, *quorum ipsorum voces non audiuntur*, vel certe ad verbum, ut exisset Hebraismus et pleonasmus relativi, *quorum non audiuntur voces eorum*: ut psal. cxliiii, 15, *Reatus populus cuius Dominus Deus ejus*; quasi dicat David: *Non sunt loquelæ calororum illarum, neque sermones, utpote quorum voces non audiuntur, et tamen in omnem terram exivit sonus eorum.* Sic ostendimus Theodotionem edidisse, sicque Theodoretum exposuisse verba psalmi xviii, in Notis nostris in Homiliam 9 ad pop. Antiocheum. Ejus verba sunt ex mss. Augustanis excerpta: Οὐδὲ γὰρ λόγον οὐδὲ φωνὴν ἀρτεῖσαι, οὔτε ῥήματα προφέρειν, ἀλλὰ τὸν κανόνα καὶ τὴν ὁδὸν τάξιν θηποδεικνύσαι, πᾶσαν γῆν καὶ θάλασσαν εἰς τὴν θεῖαν καλοῦσιν ὑμνωδίαν. Nam nec sermonem, inquit, neque vocem emittentes, nec verba proferentes, sed regulam et ordinem proprium demonstrantes, omnem terram et mare ad divinas laudes decantandas invitant.

Ibid. C. *Sapientia in exitibus.* Ὑψεύεται dixit, non ἐπαυεύεται, ut Volaterranus Latine expressit: *Sapientia in exitu viarum laudatur, in plateis palam prædicatur, in summis manibus et arcibus collaudatur.* Neque παρρησίαν ἀγειν sonat palam prædicari, sed prædicare. Imo contendit Flaminii Nobilius in Annotationibus in hunc Salomonis locum, in Vaticana editione passivum accipiendum pro deponente, id est, *cantat et prædicat*, ut Vulgata Latina dixit, Proverb. i, 10, *Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam.* Certe pro κηρύσσεται, Aquila et Symmachus ediderunt, δώσει φωνὴν αὐτῆς, dabit vocem suam. At ambiguum est, quod hoc loco dicit Basilius, πανταχοῦ αὐτῆς πολλὸν εἶναι τὸν λόγον, ubique sermonem ipsius multum esse: sive de ipsa habeatur, sive ab ipsa proferatur. S. Hilarius in Psalmum cxviii, in octonario Daleth, *Sapientia in exitibus canitur, in plateis cum libertate agit.* Idem interpretes Irenæi lib. v. c. 20: *In exitu canitur, et in summis muris prædicatur.*

Col. 406 A 11. *Personam enim.* Desiderabantur hæc apud interpretem, licet ab editione Basiliensi et a codicibus mss. non abessent: alludit autem ad illud Domini mandatum Deuteronomii i, 17: *Ὁὐκ ἐπιγνώσῃ πρόσωπον ἐν κρίσει· κατὰ τὸν μικρὸν καὶ κατὰ τὸν μέγαν κρινεῖς.* Non agnosces faciem in iudicio: juxta eum qui parvus, et juxta eum qui magnus, judicabis. Ita recte in editione Vaticana: *πρόσωπον enim hic faciem potius quam personam sonat, et vox Hebræa plerumque in ejusmodi sententiis externam speciem hominis, et vultum vel habitum eius designat id quod ipse*

Vulgate Latine auctor animadvertit, qui in Psalm. lxxxi, 2, scripsit, *Et facies peccatorum sumitis*: licet alibi λαμβάνειν πρόσωπον minus clare veriat, *personam accipere.* Quod sequitur, οὔτε ποῶν κατὰ πρόσκλησιν, ex Anglicis variis lectionibus mutuatum est, eodemque modo Volaterranus scriptum videtur offendisse, cum vertit, *provocatione aut contentione ager*: tamen editio Basiliensis habuit πρόσκλησιν, quemadmodum et Olivar. ms., sed addita erat emendatio πρόσκλησιν, quæ vera est lectio, ex Apostolo, i Timoth. v, 21: *Μηδὲρ ποῶν κατὰ πρόσκλησιν, nihil faciens in alteram partem declinando.* Recte, nam et Ita-Suidas, Πρόσκλησις, ἐτερομέρεια μὴ διαπράσσειν τι κατ' ἐχθραν ἢ κατὰ πρόσκλησιν. Nihil agere ex odio vel inclinatione voluntatis propendendo in alteram partem. Cornarius secutus Basiliensem ediderat, neque faciens aliquid ad preces; quidam, per advectionem vertunt, vitiosam illam seculi lectionem, quam et nonnulli Novi Testamenti codices præ se ferunt. Clemens Alexandrinus lib. iv Stromatum profert similem locum ex Epistola Clementis, apostolorum discipuli, ad Corinthios, pag. 222: *Τὴν ἀγάπην αὐτῶν μὴ κατὰ προσκλήσεις, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεὸν ὁσίως ἰσὺν παρέχέτωσαν.* Charitatem suam non in alteram partem declinando, sed omnibus qui sancte Deum timent, præbeant æqualem. Male interpretes illic, non per provocaciones, licet apud eundem auctorem initio libri i Stromatum recte locum hunc Apostoli expressisset.

Col. 425 C. *Qui nobis resurrectionis.* Tantumdem valet τῷ προεβήσαντι, qui nobis conciliaverat, vel acquisiverat jus resurgendi, non ut interpretes scripserat, qui primitias surgendi dedit. Idem παύομαι, οὔτε ψυχὴ δέξασθαι θεωρεῖται, verterat, ita nec anima sine hac luce quæ Dei sunt: nos sensum Græcorum expressimus, cui suffragatur et locus Damasceni interpretante doctissimo Billio lib. i Parallelor. cap. 55: Porro absque luce nec oculus ea quæ in aspectum cadunt cernere, nec anima Dei contemplationem suscipere potest.

Col. 426 A 4. *Ut quos pridem parturivit.* Interpretes, ut quos pridem peperit, tunc demum lacte sanæ eruditionis fide catechumenos enutritos cibi firmioris degustatione institutoque perfecto corroboraret. Nos vocem catechesis retinendam censuimus, ut ab auctore Vulgate catechizandi verbum usurpatum est, et elegantem metaphoram sumptam ab animalibus a lacte depulsis. Porro in iis quæ sequuntur redundant illa duo vocabula, longe præclarius, nec a Græco textu agnoscuntur, nec a doctissimo Billio apud Damascenum: *Joannes baptismum penitentiae prædicabat, et ad eum inversa Judæa exibat: Dominus prædicat baptismum adoptionis, et quis ex iis qui in ipsum sperant, non parebit? Baptismus ille rudimentarius duntaxat erat: hic perficiendi vim habet.*

Ibid. D 5. *Vetus juxta* Illic etiam elegan-

tem omiserat comparationem interpres: *Quid moraris? Jugum, inquam, bonum ac leve est, minime oblerens colla.* Item in loco prophete illud *παροστρώσα* non expresserat: utrumque tamen apud Damascenum reperit Billius, et Latine ita extulit: *Quid refugis? quid tanquam vitulus jugi expers jugum metuis? Suave est, leve est. Non collum premit, sed gloria afficit. Neque enim jugum ad collum astringitur: sed ultro ac libere trahentem possit. Vides accusari Ephraim ut juvenulam æstro percutat, quia temere huc atque illuc vagatur?* In editione Græca Plantiniana legimus Osee iv, 16: *ὡς δάμαλις παροστρώσα παροστρήσεν Ἰσραὴλ.* Sic ut vacca asilo percussa insanavit Israel, quod est in Vulgata Latina, Sicut vacca lasciviens declinavit Israel: at apud eundem prophetam, cap. x, 11, non de Israele, sed de Ephraim dicitur: *Ἐφραὴμ δάμαλις δεδιδάγμένη ἀπαπῆρ ρείκος.* Ephraim vitula docta diligere contentionem. Idem nimirum accidit et Theodoro commentarium in hunc prophetam scribenti, ut pro Israel hic Ephraim diceret cum vitula conferri: postquam enim æstrum sive asilum muscam esse dixit vaccis infestissimam, cujus stimulis illæ percitæ, bubulci voce revocari non possunt, sed præcípites interdum aguntur, addit: *Ταύταις ἔοικεν ὁ Ἐφραὴμ τῆς πῶν εἰδῶλων θεραπειᾶς τὸν οἶστρον δεξάμενος.* Ἐφραὴμ δὲ τὰς δέκα φυλὰς ὀνομάζει. His similis est Ephraim, qui colendum idolorum æstrum suscepit. Ephraim autem decem tribus nominavit. Ut igitur pro decem tribubus Ephraim, sic et Israel pro iisdem sumi solet. Ibidem pro, *Subde cor indomitum, sis Christi jumentum*, scripsimus, *Subde indomitam cervicem tuam*: est enim ejusdem comparationis continuatio.

Col. 430 A 3. *Super segmenta.* Non ut interpres, *super ligna.* Licet enim vox Hebræa in illo III Reg. xviii, 33, loco, et sæpe alibi in Scriptura vertatur *ξύλον* et *ξύλαριον*, et *ξύλον*, lignum et ligneum, quia tamen LXX usi sunt voce *σχιδασκος*, quam exponit Suidas, *ξύλον σχιδάσκειν*, segmentum e ligno fisso, debuit hoc quoque fidas interpres exprimere, ut *assulatim, σχιδασκῶν*, dicitur confringi lignum, quod in ejusmodi fragmenta dividitur. Paulo post pro *τρισεύσατε* καὶ ἐπρίσσωσαν, legitur in Mediceo ms. *τρισεύσατε*, καὶ ἐπρίσσωσαν. In quibusdam Basiliensibus Bibliis Græco-Latinis, *τρισεύσατε*, καὶ ἐπρίσσωσαν. Budæus in Commentariis hunc locum III Reg., xviii, 33, citans, annotat ibi legi *τρισεύσατε*, et in quibusdam aliis libris *τρισεύσατε*, ut in Complutensi editione, καὶ εἶπε, *τρισεύσατε*, καὶ ἐπρίσσωσαν. In Vaticana est ut in Basiliensi: utrumque in usu est, sed *τρισεύσαι* aliquando aliud sonat, ut I Reg. xx, 19, *Καὶ τρισεύσεις, καὶ ἐπισκῆψι*. tres dies manebis, et perquireris. Theodoretus Quæstione 49: *Τὸ δὲ, τρισεύσεις, ἀντὶ τοῦ, τρεῖς ἡμέρας ἀναμνεῖς, tres dies expectabis.*

Ibid. D 10. *Puissime te.* Hæc a præcedenti avulsa:

A interpres alteram periodum inchoare voluerat incommode admodum: *Consultumne tibi ac utiliter cogitatum existimas, si quis jus immunitatis tuum ac hujuscemodi remissionem tibi abstulerit, æstro quoque alieno te premi patiat?* Paulo post adverte doctrinam Basillii, qui peccata quædam ad mortem, πρὸς θάνατον, et lethalia esse docet, quædam μικρά, parva et non lethalia, contra Stoicos nostri ævi, qui peccata omnia paria volunt esse.

Col. 431 B 5. *Nunc puta.* Felicius hæc et fidelius expressit doctissimus Billius apud Joann. Damascenum lib. i Parallel, cap. 55: *Nunc animam tuam tanquam in trutina stare existima, atque hinc ab angelis, hinc a daemonibus trahi. Utris igitur cordis tui momentum dabis?* Item post pauca: *In acie tesseraim duces militibus suis tribuunt, ut et amici sese invicem revocent, et si in pugna cum hostibus commisti fuerint, perspicue disjungi queant.* Ἀνακαλῶνται: dixit, non παρακαλῶνται, ut voluit exprimere Volaterranus. Expunximus demum illa apud interpretem superflua, post superari possint addita, *Quod si forte commilitonum separatio fiat.*

Col. 434 A 5. *Ut anima tua.* Basiliensis editio sic habuit, καὶ ῥυσσὴν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀνομιῶν. Mediceus codex καὶ ῥυσσὴν, at ex Anglicis variis lectionibus immutatus est locus in pristinum statum restituendus, itaque interpretandus ex verbis doctissimi Billii: *Cum autem baptismus hoc tibi facerum se spondet ac pollicetur, ut anima tua, quam vetustate consecisti, ac rugosam et maculis sædam per iniquitates tuas reddidisti, ad pristinum florem redeat, bene de te merentes contemnis?* ῥυσσός, et ῥυσός, rugosus est, et ut hic Basilius ῥυσσὴν καὶ ἐσπικωμένην, sic Aristophanes in Pluto, πρὸς ὀύτην ῥυπῶντα, æθλιον, ῥυσσόν, senem squalidum, miserum, rugosum vocat.

Ibid B. *Sigillum quod.* Hoc, opinor, vult Basilius, non quod Volaterranus, *character indeprehensibilis, cæli iter, regni cælestis conciliatio.* Ἀνεπιχειρήτος Hesychio est ὁ ἀνεπιβούλευτος, qui insidiis peti non potest. Ita dixit infra pag. 419, τέχνας μεθοδεύει τὴν ἐπιχειρήσειν. Billius apud Damascenum ibidem D vertit, *sigillum nullius conatum metuens, vehiculum in cælum, regni conciliator, adoptionis beneficium.* Paulo post emendavimus illam de navi sententiam pag. 418, φαίνεται ἡ ναὺς. Videtur navis aliquousque impositorum onera et gravitatem ferre. Imo apparere dicit, et conspici oculis navim.

Col. 435 A 13. *Felle amariora.* Sic restituimus, cum scriptum offendissemus, *acerbioris exitum tristitia sortitur.* Forte legerat interpres ἀραδύσεις, aut aliud quidpiam tale. Similis est locus apud Salomonem Proverb. v, 3: *Πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν γάρυγγα, ὥστερον μέρτοι μικρότερον χολῆς εὐρήσεις.* Ad tempus impinguat fauces tuas: postea vero amariorem felle invenies. Non longe abest alter restitutus locus ex Apostolo, cujus voces usurpat

auctor, Roman. vi, 19 : "Ὡς περ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae et iniquitati ad iniquitatem. Quod quia non animadverterat interpres, scripserat, Absint mihi membra iniustitiae et iniquitatis arma, deinde assumam aliquando etiam arma iustitiae.

Col. 435 D 3. Non cum Deo. Interpres, non cum Deo convenire; non cum adversario decertare. Non advertit ex formula sacra solitos Christianos abrenuntiare diabolo et angelis ejus. Basilius ipse alibi tom. III, libro *De Spiritu sancto*, cap. 27 : "Ἄλλα δὲ ὅσα περὶ τὸ βάπτισμα ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐκ ποίας ἐστὶ γραφῆς. S. Joannes Chrysostomus Homil. 21 ad Antiochenos pag. 273 editionis Parisiensis : Τοῦτο φέγγει τὸ ῥῆμα πρότερον, Ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾷ, καὶ τῇ πομπῇ σου, καὶ τῇ λατρίᾳ σου, καὶ συντάσσομαί σοι, Χριστέ. Hoc prius loquere verbum : Abrenuntio tibi, Satana, et pompae tuae, et cultui tuo, et conjungor tibi, Christe. Vale quae in illam Homiliam annotavimus ex Constitutionibus apostolorum lib. vii, cap. 41, et homil. 16 ejusdem Chrysost. in Epist. ad Colossenses, ubi ait, de hac baptismi formula loquens : Ταῦτα πάντα συνθήκη ἐστὶ. Haec omnia sunt pactum conventum, ut hic Basilius, οὐχὶ συνθεσθαι Θεῷ. Hac eadem pagina post illa verba, lucrum vero nondum affers, subjungebantur septem vel octo periodi, quas deprehendimus apud interpretem tanquam laciniam ex homilia de Chananæa divulsam, et huic Basilianæ assutam. Reperitur illa tomo II *Operum* S. Joannis Chrysostomi Latine editorum numero decima septima inter eas, quæ sunt de variis in Matthæum locis; sed apud Origenem cum alia interpretatione inter eas, quæ sunt in diversis, numero septima, quam ob causam nec inter sermones de diversis Novi Testamenti locis ei locum dandum censuimus, licet nonnullis non indigna Chrysostomo videatur. Initium illius apud Origenem : Mira res, o evangelista, et ecce mulier caput peccati; apud Chrysostomum, Miratur evangelista. Fragmentum hoc protendebatur ab illis verbis : Haec itaque animadvertens stude Chananæam imitari, etc., usque ad illa, dormit, occupatus est; sed nec in Basiliensi editione, nec in mss. Gallicis occurrit aut Anglicis.

Col. 438 D. Ælianus, lib. iii *De animalibus*, c. 16, pluribus astutiam perdicis exponit, quam ex Aristotele didicit lib. ix *Historiæ animalium* : "Ὅταν δὲ τις θηρεύῃ περιπεσὼν τῇ νεοτρίᾳ, προκυλινδεῖται ἢ πέρδιξ τοῦ θηρεύοντος ὡς ἐπιληπτος ὄψα, καὶ ἐπιστάται, ὡς ληψόμενον, ἐφ' ἑαυτὴν, ἕως ἂν διαδράσῃ τῶν νεοτῶν ἕκαστος· κατὰ δὲ ταῦτα ἀναπτᾶσα αὐτὴ ἀνακαλεῖται πάλιν· Cum ad nidum quis venando accesserit, provolvit sese perdix ante pedes venantis, quasi-jam possit capi, atque ita allicit ad se capiendam hominem, eousque dum puli effugiant; tum ipsa avolat et vocat prius. Eadem Latine edidit Pli-

nus lib. x, cap. 33, qui tamen in eo differt a cæteris, quod dicat ad extremum in sulco resupinam gleba se terræ pedibus apprehensa operire, non volantem se proripere. Inde sictum Aristophani verbum in *Avibus*, ἐκπερὶκλινειν, astute elabi ac periculum evitare. Idem confirmari nostrorum temporum experientia, tam in Græcia quam in Gallia, tradit Petrus Bellonius lib. v, *De avibus*, cap. 14. Quod vero subjungit Basilius de athleta conscripto, confirmat observationem clarissimi viri Petri Fabri Sanjoriani Tolosanae curiae præsidis lib. iii *Agonistici* cap. 16, qui docet Olympic album agonistarum fuisse prepositum, quemadmodum gladiatorum ad pugnam designatorum Romæ, colligitque ex hoc Dionis apud Xiphilinum loco in pseud-Antonio de Aurelii Ælice : Οἱ μὲν γὰρ Ἡεῖοι φρονήσαντες αὐτῷ μὴ (τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο) ἀφ' Ἡρακλέους ὑδοοῦ γέννηται, οὐδὲ ἐκάλεσαν εἰς τὸ στάδιον παλαιστὴν οἰδέναν, καίπερ ἐν τῷ λευκώματι καὶ τοῦτο τὸ ἄσθημα προγράφαντες· Cui cum inviderent Elei, ne foret, quod dici solet, octavus ab Hercule, neminem ad luctum advocaverunt, quamvis in albo id genus certaminis ascripissent. De professione nominis atque in album descriptione illorum, qui gymniciis agnibus decertaturi erant, profert locum Aristidis *Orat. 1* *Περὶ Ῥητορικῆς* : Ὅρῳ δὲ ὅτι χάν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν οὐχ ὅστις πρῶτος τὴν ἀπογραφὴν ἐποίησατο, οὗτος ἀπέρχεται νικῶν, ἀλλ' ὅστις, οὗ τὴν ἀπογραφὴν πεποίηται, τοῦτο ἐπὶ τῆς πείρας ἄριστα δεικνύσι. In gymniciis video certaminibus non eos quicunque primi nomen dederint, victoriam reportare, verum qui id, ad quod nomen dederint, optime factis comprobant. Sic et apud Lucilium Epigrammate 1 lib. ii *Antholog.* :

Εἰτ' ἀπογραφάμερος πότνης ἀπολώλεκε πάντα. Hic in pugilum tabulas relatus amisit omnia.

Col. 432 B 11. Desperantibus medicis. Legebatur olim, a medicis domesticisque deseraris. Quando, inquam, extrema erit anxietas, febrisque ardore viscera adurentur, dolebis miser, etc., apud te dicens, Quam contempta est mea stultitia! His deletis substituius quæ excusa sunt, quæque deinde comperrimus doctissimi Billii calculo comprobata apud Damascenum lib. ii *Parallel.* cap. 119 : Desperantibus salutem tuam et medicis et propinquis, cum crebro ac sicco anhelitu compressus, vehementi febre interternas partes inflammante atque succedente, imo quidem pectore ingemiscens, qui autem mæroris socium tibi sese adjungat, non invenies.

Col. 443 B 7. Homo aut gehennam. Videtur scriptum ostendisse interpres, ἀνθρώπω, ἐν φοβῇ θῆς, vel aliquid tale, dum ita vertit : Homo, si gehennam metuis, si regnum affectas, ne vocationem sperne, ne vanas innecte causas, ad excusationem nulla idonea. Sed receptam lectionem et Regii et cæteri codices tueantur.

Col. 459 B 8. Quod cotylæ unius. Omiserat hujus mensuræ nomen Volaterr. Vasis magnitudinem vini mensuram capientem quanta sit considera. Hanc tu

nequaquam in vas vinarium reponis, sed in ventrem A
tuum dudum repletum demittis. Quamobrem, etc.,
quæ plane sunt ἀποσπώνουσα. Cæterum κοτύλη
mensuræ liquidorum genus est apud Atticos, ca-
piens quartaria duo, sive Italicas uncias novem.
Stephanus, in *Thesouro* κοτύλην docet recte inter-
pretari quosdam hemina Latine, quia nulla est La-
tinis mensura, quæ propius ad κοτύλην accedat,
nec tamen easdem esse mensuras, quod κοτύλη un-
cias Italicas novem, hemina Romana decem conti-
neat : scribit tamen Athenæus, lib. xi, pag. 479,
etiam apud Græcos cotylen vocari heminam, ὥς
φησι Πάμφιλος τὴν κοτύλην καλεῖσθαι καὶ ἡμίνα.
Est igitur intelligenda hemina Græca, non Romana.

Col. 479 C 3. Obscura possunt videri illa, *Erat*
aliquando, quando non erat, quo pacto etiam Cor-
narius edidit ; sed clarius effertur blasphemum
illud Arianorum dictum a beato Hieronymo Epist.
58, in *Dialogo adversus Luciferianos* : Si quis dixe-
rit, *Erat tempus, quando non erat Filius, anathema*
sit ; et apud Hilarium, lib. *De synodis adversus Aria-*
nos : Eos autem, qui dicunt, *De nullis exstantibus*
est Filius, vel de altera substantia, et non ex Deo,
et quod erat tempus vel sæculum, quando non erat ;
alienos scit sancta et catholica Ecclesia ; et lib. xii *De*
Trinitate : Non reliquit in verbis, ut non fuerit, an-
tequam nasceretur. Interpres Athanasii *Disput. i*
contra Arianos pag. 424 : Καὶ πάντων οὐκ ὄντων
πρότερον, ἀλλ' ἐπιγενομένων, καὶ αὐτὸς δ' τοῦ Θεοῦ
Λόγος ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννη-
θῆναι, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι. Et cum omnia prius
non essent, sed postea existerint, fuit profecto, cum
Verbum non erat : et quia non erat antequam fieret,
principium existendi habuit. Ubi commodius dis-
set, *Et quia non erat, antequam nasceretur* : non
enim est πρὶν γεννηθῆναι, sed πρὶν γεννηθῆναι. Sic
demum vetus interpres Symboli Nicæni : Eos autem
qui dicunt : *Erat aliquando, quando non erat, et an-*
tequam nasceretur, non erat, et quia ex iis quæ non
sunt, factus est. Græca verba sunt his Basilianis
persimilia, τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν,
καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων
ἐγένετο. Idcirco emendavimus quod hic verterat
Volaterranus πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, antequam
factum esset, non erat. Postremo apud Gregorium
Nazianzenum similem de Patre sententiam habemus
a doctissimo Billio pariter expressam, *Orat. 37,*
p. 594 : Et ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Πατήρ, ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ
Υἱός. Si fuit tempus, cum non esset Pater, fuit quo-
que cum non esset Filius.

Col. 483 A. In Barlaam martyrem. In Martyrolo-
gio Rom. ad diem 19 Novembris legimus : *Cæsareæ*
Cappadociæ sancti Barlaam martyris, qui agrestis
licet et rudis, Christi sapientia munitus tyrannum
vicit, et ignem ipsum fidei constantia superavit : in
cujus die natali sanctus Basilus Magnus celebrem
habuit orationem. In eum locum scribens illustris-
simus card. Baronius admonet agere Græcos de
hoc martyre in Menologio ad xvi Kal. Decem-

bris, sive 16 Novembris, quod convenit cum ma-
nuscripto Regio, et cum excuso Latino in hæc
verba : *Natalis sancti martyris Barlaam ex Antio-*
chia, quem beatus Chrysostomus encomiis honoravit.
Hic propter Christi confessionem ex carcere iudici
oblatus nervis cæditur, et exstirpatis unguibus ad
aram ductus aperta manu carbones cum thure acce-
pit. In Horologio tamen Græcorum, cui Menologium
breve insertum est, non 16 Novembri, sed 19, ut in
Romano Martyrologio, festivitas ejus et commemo-
ratio notatur : τοῦ. Τοῦ ἁγίου Βαρλαάμ καὶ τοῦ ἁγίου
πρόφητου Ἀββίου, ἀλληλοῦτα.

Col. 499 B 4. *Extendatur in rota.* Volaterranus,
corpus rotis scindatur, in equuleo suspendatur. At
enim κατατείνεσθαι non est scindi, neque στρέβλου-
σθαι suspendi. Olim in rota extensi torquebantur
rei, cum de criminibus quæstiones haberentur. Sui-
das idcirco dixit, τροχισθεῖσα, βασανισθεῖσα, rotata,
in quæstione torti : Ἀπὸ τοῦ τροχοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὄρ-
γανον βασανιστήριον, καὶ διατεῖνον τὰ σώματα καὶ
Ἀριστοφάνης : Ἐπὶ τροχοῦ γ' ἔλκοντο μαστιγούμε-
νος. Ab rota, quod instrumentum est ad torquendum
aptum, in quo corpora extenduntur ; unde Aristopha-
nes : In rota autem trahatur verberibus cæsus.
Locus est in Pace pag. 653, in quem locum Scho-
liastes : Οἱ γὰρ δοῦλοι σφαλλόμενοι ἐπὶ τοῦ τροχοῦ
δεσμούμενοι καὶ συρόμενοι ἐτύπτοντο. Etenim servi,
cum peccassent, vineti et tracti in rota cadebantur.
Plutarchus *Περὶ ἀδόλεσχίας, De garrulitate*, pag
509 : Βασάνει, καὶ στρέβλου τὸν ἀλάστορα, ἐκομισθῇ
τροχός, κατετάθη ὁ ἄνθρωπος. Torque et excrucia sce-
lestum, affertur rota, extenditur homo. Ἐσχεδάσθησαν
οὖν πάντες καταλιπόντες ἐν τῷ τροχῷ τὸν ἄθλιον ἐν-
δεδεμένον. Dissipati sunt omnes, miserum illum rota
alligatum relinquentes. Apuleius, lib. iii : Nec mora
cum ritu Græciensi ignis et rota, tum omne flagro-
rum genus inferuntur. Adhibebatur et in suppliciis
martyrum a magistratibus rota. Joan. Chrysost.,
Sermone de S. Luciano martyre pag. 600 : οὕτε
βάραθρον ὀρύξας, οὕτε τροχὸν εὐτρεπίδας, οὕτε εἰς
ξύλον ἀναγαγὼν, neque barathro effosso, neque rota
parata, neque cum in equuleum sustulisset. Nicepho-
rus, lib. vii *Histor.*, cap. 14, narrat S. Panteleemo-
nem depugnasse cum ferro secante, plumbo fer-
vente, et rota membra comminvente, atque in
æquore maris innatantem lapidem molarem tra-
xisse. Ex his locis apparet supplicium illud quod,
Francisco I regnante, in grassatores institutum
est, ut fractis membris semianimes in altum elatus
rotis supini imponantur, ab rota illa veterum, cui
homines alligati torquebantur, ac distendebantur,
longe dissimillimum esse, ut observat Jac. Cujacius,
lib. iii, cap. 28, *Observationum*.

Col. 507 D 3. *Nam et res in bello.* Profertur hic
locus ab Adriano papa Romano in epistola ad Con-
stantinum et Irenen adversus errores Iconomache-
rum, pag. 412 editionis Romanæ tomi III *Concilien*,
ex qua pauculas varias lectiones annotavimus. Illic
enim est, ἐπεὶ καὶ πολλέμων τρόπαια καὶ νίκας καὶ

διηγείραν λογογράφῃ πολλάκις· rursus πρὸς ἀνδραγαθίαν. Item, ἃ γὰρ λόγος τῆς ιστορίας ὑπέγραψε, ταῦτα γραφῇ σιωπῶσα διὰ μνησέως δείκνυσι. Cæterum in Medicæo quoque aliter legebatur, καὶ οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες πολλούς, quam lectionem Adriani epistola amplectitur: *Quin etiam bellorum trophæa et victorias et historici scriptores et pictores demonstrant: hi quidem oratione rem exornantes, hi vero in tabulis depingentes, multos ad virtutem et virilitatem excitantur. Siquidem quæ historia oratione exprimit, hæc tacens pictura per imitationem ostendit. Hæc interpretatio fidelior illa Anastasii Bibliothecarii, quam sequitur synodus Parisiensis pag. 91. Vide aliam interpretationem Zini apud Damascenum: nos in hac Volaterrani expunximus illa, sermo historiae per inductionem præbet.*

Col. 510 C 13. *Apud imperatores.* Plures commemorat, non unum, ut Volaterranus, in tantam quoque imperatores dignationem venerunt, ut ob bellorum experientiam et animi fortitudinem primas apud eum obinerent. Porro martyrium passi sunt hi Sancti apud Sebasten Armeniæ urbem, tempore Licinii imperatoris, sub Agricolo præside, ut legitur in Martyrologio Romano, mensis Martii nono die, et confertur illorum obitus ab illustrissimo *Annalium ecclesiasticorum* auctore Baronio, tom. III, in annum Constantini Magni undecimum, Christi vero 516, unde suspicari licet his verbis Constantinum et Licinium designari.

Col. 515 B. *Tum mutilatur.* Ἀκρωτηριάζεται editum est ex varia lectione codicum Anglicorum margini adjuncta: at in utraque Basiliensi editione, et in Medicæ. mss. constanter legebatur ἀκρωτηριάζεται, quemadmodum et in vulgato *Lexico veteri*, licet perperam ita scriptum esse contendat Henric. Stephanus in *Thesaurō*; quod idem valet atque ἀκρωτηριάζεσθαι, *extremas partes amputari*: unde sequitur apud Basilium, ὥσπερ ἀπὸ πυρὸς καὶ τομέων τῶν ἄκρων, sed interpres utramvis lectionem perperam expresserat, Deinde in acutum tendit, ut ab igne cum summa cremantur. Ab extremis namque corporis partibus consequens vapor. Paulo post iidem manuscripti vulgatæ lectioni favent Basiliensis editionis τὰ δὲ ἐφ' ἃ συνωθεῖται ὀδύνας δίδωσι, non ut ex Anglicis editum est τοῖς δὲ ἐφ' ἃ συνωθεῖται ὀδύνας. Cornarius ex Basiliensi, eas vero ad quas detruditur, doloribus affligit, corporis nimirum partes. Sequitur ibidem, περὶ ἣν ἡ πόλις κατέχισται, quod Cornarius Latine reddit, *stagnum circa quod urbs habitatur*, quasi esset κατεσκαίεται, vel κατέχεται. Imo κατοικεῖν πόλιν est condere civitatem, fundare, collocare. *Stagnum circa quod urbs erat fundata.* Volaterranus contentus fuit hac versionē, quod pro manibus civitatis erat, quam merito vitiosam esse contendit illustrissimus cardinalis Baronius in suis in Martyrologium Romanum Notis, cum Basilium dicat circa stagnum illud sitam illam urbem fuisse. Nec tamen hic legitur, περὶ ἣν

A ἡ πόλις κατὰκειται, ut videtur scriptum alicubi offendisse, neque Gregorius Nyssenus, Orat. 2 de Martyribus XI, publicis tum balneis vacasse stagnum ait, sed tanta alacritate ad stagnum illos accurrisse, ac si ad publicas balneas devenissent. Ἀλλ' ὁρθομαδὸν ἅπαντες τοῦτον καταλαβόντες τὸν τόπον, ὥσπερ δημοσίους τότε λουτροῖς χολάζοντα, ὡς καὶ αὐτοὶ μέλλοντες τῷ λουτρῷ καταφαιδρύνειν τὰ σώματα, ἐτοίμως τὴν τῶν χιτῶνων περιβολὴν ἀπετίθεντο. Sed unanimiter universi hoc occupato loco, publicis perinde quasi balneis vacaret, et quasi tum ipsi lavacro corpora curaturi et abluturi essent, haud cunctanter tunicarum amictum deponebant.

Col. 525 A 6. *Ad quadraginta martyres confugit.* Ediderat Volaterranus, ad hos confugiat, qui rursus lætatur hoc orat: atque ita bona fide citatur a theologis catholice religionis propugnatoribus; sed nihilo tamen minus intercessioni sanctorum nunc favet hic locus, aut eorum invocationi, cum constet tantum virum nequaquam ut exemplum imitandum prolaturum fuisse, quod non probaret, aut quod in crimen idololatriæ vocari posset; præsertim cum addat eos, qui sic orant, exaudiri; at peccatores Deus non exaudit, Joan. ix, 31; denique πρεσβυτέρους συναγωγῆς, legatos, oratores, intercessoresque potentissimos eos appellet. Idem Homilia de S. Mamante, p. 185: Μνησθητέ μοι τοῦ μάρτυρος, ὅσοι δι' ὀνειρῶν αὐτοῦ ἀπηλαύσατε, ὅσοι περιτυχόντες τῷ τόπῳ τούτῳ ἐσχέξααν αὐτὸν συνεργὸν εἰς προσευχὴν et Homil. in psalm. xxxiii, spirituales esse virtutes quasdam ait, quæ preces nostras suscipiunt, αἱ δὲ ὥτα τῷ παραδέχεσθαι ἡρῶν τὰς δεήσεις.

Col. 538 B 11. *Sophisticam jactantiam.* Κόμπον vulgata Lexica docent sonare nonnunquam vanam grandiloquentiam, cum jactatione conjunctam, sive tumorem grandium verborum, qui merito tribuitur sophistis. Philostratus in *Vita Apollonii* lib. vii, cap. 8, κουρολόγον οἱ σοφισταὶ χρῆμα, καὶ ἀλαζῶν ἡ τέχνη· pleni sermonum inanum sunt sophistæ, et multa in eorum arte est jactantia; et Apollonius de Euphrate, ejusdem lib. cap. 7: Ὁ μὲν γὰρ κομπαστὴν ἐφη καὶ τερατώδη με εἶναι. Dicebat enim jactatorem esse me, et portentosa quadam loqui. Basilii noster Epistola 146 pag. 939, tom. II edit. Parisiens. an. 1618, *sophistarum artis proprium esse* dicit τὰ μεγάλα μικρὰ ποιεῖν ὅποτε βούλονται, καὶ τοὺς μικροὺς περιτιθέναι μέγεθος. Cornarius hic verterat, *Ne mihi elationes in sermone sophisticas*; aptius hule loco, quam quod interpres ediderat, *ne in sermone arrogantiam usurpes sophisticam, neque in cantu ad voluptatem accommodatæ voces superiores habeant.*

Col. 567 A 2. *Qui in militari.* Ταπεινὰ doctissimus Budæus interpretatur, quæ ad disciplinam militarem pertinent, licet proprie nonnunquam ταπεινός sit, qui instruendæ aciei peritus est. Cæterum Raphael Volaterranus, qui homiliæ istius interpretationem, ut altiarum concionum de diversis argumentis contexuisse putatur, hic ediderat ad-

modum concise, qui in gymnasiis sese exercent, et manu pedequē instructi postmodum utilitatem, etc. At distinguit ab exercitationibus militaribus, vel legitimorum certaminum, χειρονομίας Basilii, et a saltationibus, ut Xenophon in *Convivio* pag. 877 (II, 19) : Ἀρχομένη μὲν οὐ, οὐ γὰρ πώποτε τοῦτ' ἔμαθον· ἐχειρονόμου δέ· ταῦτα γὰρ ἡπιστάμεν· Non saltabam equidem, quando id nunquam didici : sed manibus gesticulabar, quod facere noram. Juvenalis Sat. 5 [121] :

*Saltantem spectas, et chi:onomounta volanti
Culicello.*

Est enim χειρονομία manuum motus et gesticulatio, vel manuum certa cum lege motus. Et χειρονομῆσαι, Pollux lib. II, cap. 4, exponit τὸ ταῖν χειρῶν ἐν βυθμῷ κινήσθαι, manus certa lege et concinne movere. Ut igitur ait Cicero in *Oratore* [c. 4], sine philosophia non posse effici eloquentem; non ut in ea sint omnia, sed ut sic adjuvet, ut palaestra histrionem : ita Basilii ait Christianum profana poetarum et oratorum doctrinā adjuvari, ut milites gesticulandi manibus et saltandi artibus in suis exercitationibus adjuvantur. Quintilianus, lib. I, cap. 19, legem gestus appellat χειρονομίαν, et Lacedæmonios etiam saltationem quamdam tanquam ad bella quoque utilem inter exercitationes tradit habuisse

Col. 567 B 2. *His externis.* Interpres, Si gloria pulchritudinis vitæ hujus, quam tibi prius laudamus, illita nobis permansura sit, nisi prius purgati, sacras et arcanas Scripturæ disciplinas non facile attingemus. Notum est plerumque Patres gentilium eruditionem externas disciplinas appellare, ut Chrysostomus ait homil. I ad Antiochenos pag. 5 : Ἡ μὲν ἔξωθεν παλδευσις πολλὴν ἀνελεῖ-
τουσα λῆρον· Externa vero doctrina multas jactans nugas; et lib. V *De sacerdotio*, pag. 88 : Οἱ τοὺς λόγους ἀσχοῦντες, ἐν τιμῇ οὐ παρὰ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως οἰκείοις· Qui eloquentiæ stultum excolunt, in pretio habentur, non apud externos tantum, sed etiam apud Christianæ fidei domesticos. Clemens Alexandrinus, I. *Stromatum* exponit illud monitum Sapientis, Ne multum sis apud alienam, de gentilium disciplinis, Ἐνεσθιν οὖν προπαυδευθέντα ἐπὶ τὴν ἀρχικωτάτην σοφίαν ἐλθεῖν, ἀφ' ἧς τὸ Ἰσραηλιτικὸν γένος αὐξέται. Licet ergo ei, qui disciplinis prius est institutus, venire ad sapientiam, quæ vel maxime principatum obtinet, a qua augetur genus Israeliticum. Hieronymus, epist. 84 ad Magnum oratorem Romanum, Quid ergo mirum si et ego sapientiam sæcularem propter eloquii venustatem et membrorum pulchritudinem de ancilla atque captiva Israelitidem facere cupio? Videndus de hoc argumento Augustinus, lib. II *De doctrina Christiana* cap. 40, Eusebius, *Historiarum ecclesiast.* lib. VI, cap. 18, et Nicephorus, *Historiarum ecclesiast.* lib. X, cap. 26.

Col. 570 D 4. In Dorico proverbio. Observandum est, quod ex solo, ut opinor, Basilio disci-

mus Doricum esse hoc proverbium, et ex 3. Gregorio Nazianzeno, epist. 130, λίθον ποτὶ τὰν σπάρταν ἄγειν, qui Dorica dialecto illud effert, neque immutandum esse, nec aliter efferendum, ne forte quis errantem Erasmus sequatur, qui in *Chiliadibus* suis [4, 8, 99.] tumultuaria opera congestis ordinem invertit, τὴν σπάρτην πρὸς λίθον ἄγειν. Funiculum, inquit, lapidi admoerere dicuntur, qui curam omnem adhibent, ne quid geratur, secus quam oportet. Tum addit locum Chrysostomi ex homil. 35 in priorem ad Corinthios, Σκόπει πῶς πάλιν ἐνταῦθα πρὸς τὴν σπάρτην τὸν λίθον ἄγει τὴν οἰκοδομὴν πανταχοῦ ζητῶν τῆς Ἐκκλησίας. Vide quomodo hic rursus lapidem ducit adamussim, ubique quærens ædificationem Ecclesiæ. Sic Hervetus; at Erasmus, tam bonus interpres quam architectus, proverbium invertit, et funiculum, inquit, admoeret ad lapidem : qui tolerandus in alio fuisset error, non in ipso, qui jam in alia *Chiliade* [2, 5, 36.] proverbium ex Plutarcho eruisset, hoc ipsum vetans in libro, *Quomodo se quis sentiat in virtute profecisse*, [p. 131 ed. Steph.], πρὸς στάθμῃ πέτρον τίθεσθαι, μή τι πρὸς πέτρῳ στάθμην, Lapis amussi applicandus est, non amussis lapidi. Sophocles apud Athenæum, lib. XIII, pag. 56, [p. 564, ed. Casaub.] : Ὡς τέκτονος παρὰ στάθμην λόντος ὀρθοῦται κανὼν· Ut fabri adamussim euntis regula dirigitur. Et apud Homerum *Ὀδυσσ.* E, 245 :

Ἔεσσε δ' ἐπισταμένως, καὶ ἐπὶ στάθμῃ ἴδυσσε.
Polivit vero scite, et ad amussim direxit

Col. 571 C 4. *Tantum aberat ut.* Non hoc vult Basilii, sed solo aspectu ad sui venerationem impulsisse reginam, sive presentia sua, Ulyssem, quamvis nudus esset. Hic ergo scribe, primum quidem reginam reveritam eum esse, cum solum apparuisset : tantum abest, ut erubescere deberet, quod nudus conspiceretur. Nam illud alterum μόνον post ὀφθέντα aberat a ms. Oliv., et facile eo carere possumus. Homeri locus est *Ὀδυσσ.* Z, 137 et 245 :

Σμερδαλέως δ' αὐτῇσι φάνη κεκακωμένος ἄλμῃ.
Νῦν δὲ θεοῖσιν ἔοικε, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσι.
Horrende autem illis apparuit afflictus sanguine.
Nunc vero diis similis, qui cælum latum habitat.

D Col. 574 A. *Unde Solon.* Plutarchus, in *Vita Solonis* [c. 5, p. 146 ed. Steph.] hos versus ei tribuit, quemadmodum et Basilii, et apud eum Crusenius interpres ita vertit :

*At virtutis opes non nisi rectus habet
His non cedo malis : quarum est possessio firma : ast
Esse potest locuples improbus atque probus*

Leguntur tamen inter Theognidis *Enomas* versu 516, quemadmodum antea observavit R. P. Andreas Schottus in suis ad hanc homiliam Notis, qui et sequentem locum Theognidis ita carmine expressum extulit :

*Inclinat libram nunc huc, modo Jupiter illuc,
Pauper erit subito, qui modo dives erat.
Sed ἄλλοτε ἄλλῃ illic legitur, non ἄλλοτε ἄλλως.*

Immutavimus quod dixerat interpretes *taentum* A
appendere, quod proprie est libram inclinare. De
Prodicio Chio [imo Geo] Xenophon consulendus in
lib. *De dietis et factis* Socratis II, pag. 737: 'Ἡρα-
κλῆς ἐπεὶ ἐκ παιδῶν εἰς ἡβὴν ὤρματο, ἐν ᾗ οἱ νέοι
αὐτοκράτορες γιγνόμενοι δηλοῦσιν, *Herculem*
posteaquam exacta pueritia pubertatis iniret cur-
sum, in qua jam adolescentes sui juris sunt; et
Cicero melior interpres, lib. I *De officiis* [c. 32].
Sequitur versus homericus ex lib. *Ὀδυσσ.* K, [495],
de Tiresia vate:

Solus nempe sapit, reliqui volitant velut umbræ.

Col. 575 A 7. Sed lingua quidem. Emendavimus
pravam interpretationem, quæ Euripidi, quod est
a Platone reprehensum, tribuebat, sed linguam
quidem virtuti consonam, mentem vero affert dispa-
rem, ut secundum Euripidem dicat:

Cupio bonus videri magis quam esse

Est enim versus Euripidis in *Hippolyto*, quem La-
tine sic effert Cicero in *De officiis* [c. 29]:

Juravi lingua, mentem injuratum gero.

Illud vero de Platone sumpsit ex Plutarcho Basilii
in lib. *De discrimine adulatoris et amici* pag. 50,
[§ 31 ed. Krigel.]: 'Ὁς γὰρ ὁ Πλάτων φησὶν,
ἐσχάτης ἀδικίας εἶναι δοκεῖν δίκαιον, μὴ ὄντα, καὶ
κολαζεῖν ἡγχιτέρω χαλεπὴν τὴν λανθάνουσαν. Sicut
enim Plato ait, *extremæ esse injustitiæ justum videri*,
neque esse: ita et hæc periculosa est existi-
mata assentatio quæ latet. Porro contrarium pro-
fert idem Plutarchus in *Aristide* [p. 586 ed. Steph.]
ex *Æschilo* [Sept. c. Theb. 578] de *Amphiarao*: Οὐ
γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θίλει. Neque enim
videri justus hic, sed esse vult. De Basilio item Grego-
rius Nazianzenus in *Oratione funebri* pag. 357: Εἶ-
ναι γὰρ, οὐ δοκεῖν ἐσποῦδαζεν Ἀριστοῦ. Non enim
optimus videri, sed esse studebat. [Plura habes in
Annot. ad Greg. Naz. Or. in *Cæsar.* p. 25,
l. 26 seqq.]

Ibid. B 3. *Homo quidam*. Interpres scripserat,
Homo quidam in foro, at Plutarchus in *Vita Periclis*
pag. 151, [p. 281 ed. Steph.] κακῶς ἀκούων ὑπό-
τινος τῶν βδελυρῶν καὶ ἀκολάστον, cum improbus
et petulans homo quidam contumelia ipsum et ma-
ledictis insectaretur. Illud autem, quod de suo ad-
jecit Basilii, ὅπως αὐτῷ μὴ, sic expresserat in-
terpres: Ne quid in philosophiæ studio admitteret.
Sub finem paginæ Euclidis apophthegma, quo
fratrem iratum placavit, duobus locis expressit
Plutarchus in libro *De ira cohibenda* [p. 823]: ἀπο-
λοιομένη, εἰ μὴ σε τιμωρησάμεν, peream, nisi te
ulciscar; ἐγὼ δὲ ἀπολοιομένη, εἰ μὴ σε πείσαιμι. Ego
vero peream, nisi te in meam traduxero sententiam;
et lib. *De amore fraterno* [p. 869]: 'Εγὼ δὲ εἰ μὴ
σε πείσαιμι παύσασθαι τῆς ὀργῆς, καὶ φιλεῖν ἡμᾶς,
ὥς πρότερον ἐφίλεις. ego vero, nisi tibi persuasero,
ut posita ira nos ames, sicut olim. Animadverten-
dum hic est interpretem de suo addidisse, *patienter*
laturum, quod neque Basilii neque Plutarchi tex-
tus agnoscit.

Ibid. C 14. Talis faciebat. Ὁ δὲ θεῶν ἐποίησεν. Cor-
narius vertit, Ille faciebat. Ita melius exprimitur
formula inscriptionum sive titulorum, quibus opi-
fices varii, ut statuarii et pictores, operum se
auctores profitebantur: quem morem illustrat te-
stimonio Plinii in præfatione *Historiæ naturalis* R.
P. Andr. Schottus noster: Ex illis nos velim in-
telligi pingendi fingendique conditoribus, quos in
libellis his invenies, absoluta opera, et illa quoque
quæ mirando non satiamur, pendenti titulo inscri-
psisse, ut *Apelles* faciebat, aut *Polyeetus*, tanquam
inchoata semper arte, et imperfecta, ut contra judi-
ciorum varietates superesset artifici regressus ad
veniam velut emendaturo quidquid desideraretur, si
non esset interceptus. Ibidem Politianus cap. 47
Miscellaneorum veterem inscriptionem marmoreæ
basis Romæ inventæ addit, Σέλευκος βασιλεὺς Λύ-
σιππος ἐποίησεν. *Seleucus rex Lysippus faciebat*:
agnovimus, inquit, non temere illic ἐποίησεν potius,
quam ἐποίησεν, hoc est, faciebat, quam fecit.

Col. 578 C 8. Non saburratorum. Ἀνερμάτι-
στον non est sine arte navigium, ut ediderat inter-
pres, sed, quod non est ἐρματιζόμενον, saburra
stabilitum, ut apud Basilium sumi testantur vul-
gata; Lexica, et apud Philonem, lib. III *De Vita Mo-
sis*, nonnulli dicuntur ad pietatem minime obstru-
mati, ἔνιοι τῶν πρὸς εὐσεβείαν ἀνερματίστον. Chry-
sostomus, in *psalmum* VI, pag. 64: Ὅσπερ πλοῖον
ἀνερματίστον τῇ τῶν ἀγρίων πνευμάτων ἐκδοθὲν
ρύμη ταχέως καταποντίζεται. quemadmodum na-
vigium non saburratum violentorum ventorum im-
petui relictum celeriter submergitur; et in cap. V
Isaïæ, pag. 717: Καθάπερ πλοῖον ἀνερματίστον καὶ
κυβερνήτου καὶ ναυτῶν ἀπεστερημένον ἀπλώϊς καὶ
ελκὲς φέρεται. Ut navis non saburrata, et gubernato-
re destituta et nautis temere fertur et fortuito.

Ibid. 10. Sed quemadmodum. Hæc in com-
pendium ita redegerat interpres, non sine senten-
tiæ auctoris dispendio: Et in gymniciis certaminibus
nemo sese ad palæstram aut panceration exercens.
Item immutavimus illud, statua plumbo circum-
data, συνδεδεμένη, proprie colligata, vel devincta;
γομφουμένῃν alii dixissent. Tertullianus in *Apolo-
getico*, Ante plumbum et glutinum et gomphos sine
capite sunt dii vestri. In *Agone Tyrsi*, Mundum ista
simulacra regere non possunt, quia magis ipsa regun-
tur gomphis ferreis, et plumbo et saxo. Cicero in
fragmentis librorum *De Republica* apud Macrobiū
[Somn. Scip. I, 4], Virtus non statuas plumbo
inherentes, nec triumphos arescentibus laureis de-
siderat. De Milone Pausanias in *Heliaciis* pag. 191,
[6, 14, pag. 486 ed. Kuhn.]: Ἰστώμενος δὲ ἐπὶ
ἀληθειμένῳ τῷ δίσκῳ, γέλωτα ἐποίητο τοὺς ἐμπί-
πτοντας τε καὶ ὠδοῦντας ἀπὸ τοῦ δίσκου. Peruncto
disco cum institisset, omnes ludibrio habebat, qui
se detrudere quantovis impetu facto conarentur. Phi-
lostratus in *Vita Apollonii* lib. V, cap. 9, non
scuto, vel disco uncto, sed cuius loco insistentem
non potuisse depelli ait. Τὸν ἀθλητὴν ἱστοροῦσι τοῦ-

των ἀτρεπτον γενέσθαι, καὶ μὴ ἐκδιδασθῆναι ποτε τοῦ χώρου ἐν ᾧ ἔστι. *Aiunt hunc athletam, e loco ubi semel constitisset, nulla potuisse vi dimoveri, sed immobilem permansisse.*

Col. 582 B 2. *Ac pertusum.* Hæc substituta sunt in locum illorum Volaterrani verborum, *ac fracta dolia implere.* Jam monuimus τετρημένον rectius scribi, quam τετριμμένον, in iis quæ annotata sunt in homiliis *De jejuniis* pag. 9. Hic addo proverbium istud hoc loco etiam τάττεσθαι ἐπὶ τῶν διακενῆς πονούντων, de frustra laborantibus dici, ut in Appendice Vaticana proverbiorum docetur, quemadmodum alterum proverbium, *Ξαίνεις εἰς πῦρ, ἔγνεις ἐπὶ τῶν μάτην κακοπαθούντων*, in eos jactatur, qui frustra malis divezzantur, ut exponit Zenobius Centur. 3, proverb. 27. Aristides eundem orat. quæ inscribitur *Apologia quatuor rhetorum*: Ἑλεῖσθεις δὲ ἀρα αὐτὸν ἀπάσαις ταῖς παροιμίαις ἐνεχόμενος εἰς πῦρ ξαίνων, καὶ λίθον ἔχων, καὶ σπέρων τὰς πέτρας. Non intelligebas teipsum omnibus illis proverbiiis obnoxium esse, quod ignem diverberares, quod lapidem elixares, quod in rixa semen jaceres. Plato ipse libro vi *De legibus* [t. VIII, p. 309 ed. Bipontin.]: Ὁλῆγου δὲ ποιῆν τὸν νομοθέτην τὸ τῶν παιζόντων, εἰς πῦρ ξαίνειν. Ut propemodum legislator faciat, quod solent qui adunt, ignem dividentes. Vidit a Platone usurpari de iis qui frustra moliantur, quod effici nullo pacto queat, Erasmus Roterod. *Chiliade* 4, cent. 4, [p. 16 ed. Froben., 1546, in fol.] dum explicaret Pythagoricum symbolum, Πῦρ σιδήρεω μὴ καλεῦσιν, *Ignem gladio ne fodito*, et *Chiliade* 4, cent. 4, proverb. 55, perperam confudit proverbium istud cum præcepto Pythagoræ, quemadmodum et inepte appellavit hanc parænesin *Epistola ad nepotes*; præceptum enim illud vetat, ne quis exagitetur, hoc est, ne potentium iracundia tritetur; hoc proverbium indicat eos ignem velle dissecare sine flammam velut in partes dividere, quæ id aggredi quod fieri nequit. Eodem errore lapsus est interpres *Moralium orationum*, quas Symeon Logotheta ex Basilio collegit, in ea quæ numero xvi est *De ingluvie*, dum vertit, *Nam aperte ignem sodiunt, cribro aquam ferunt, pertuso folio aquam hauriunt.* Græce enim est ut hoc loco, Ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοσμήνῳ φέροντες ὕδωρ, καὶ εἰς τετρημένον ἀνελόντες πῖθον. Proinde corrigendum est, *Nam aperte ignem disseant, cribro aquam ferunt, et in pertusum dolum effundunt.*

Ibid. 5. *Vel adversa fortuna.* Diogenes Laertius pag. 599 [ed. Casaubon., 1615. in-8.]: Μαράκιον δὲ καὶ καλλωπιζόμενον ἔφη. Ei μὲν πρὸς ἀνδρας, πονεῖς· εἰ δὲ πρὸς γυναῖκας, ἀδικοῖς. *Adolescentem lauens Diogenes se componentem, Si quidem, inquit, ad viros, infelicitur: sin autem ad mulieres, iuste.* Ἐταρπεῖν hic est meretricio more se prostituere, unde proverbium apud Græcos οὐδεις κο-

A μήτης. *Interpres ediderat, hoc loco: Nam quid ex talibus [expectandum aut suspicandum, nisi ut lascivus ille ornatus feminas prætereuntes invitet, aut alienis matrimoniis insidiatur?]*

Col. 585 A 6. *Domum reverterentur.* Plus ergo fecere, quam scripserat interpres, sane omnes erubescere. Severinus Boethus, lib. 1 *De musica*, cap. 4, rem ita narrat: *Pythagoras ebrinum adolescentem Taurominitanum, qui rivalis sui domum vellet amburere, cum intellexisset sono Phrygii modi incitatum esse, mutari modum præcepit, atque ita furentis animum adolescentis ad statum mentis pacatissime temperavit.* Quod scilicet M. Tullius commemorat in libro quem de consiliis suis composuit: cum vinolenti adolescentes, tibiæ cantu instincti, mulieris pudicæ fores frangerent, admonuisse tibicinam ut spondæum caneret Pythagoras dicitur; quod cum illa fecisset, tarditate modorum et gravitate canentis illorum furentem petulantiam consedasse. Neuter ex his modum fuisse Dorium tradit, quem præscripsit Pythagoras; conveniunt tamen cum hoc Basilii additamento, quæ de Dorio modo Athenæus lib. xiv [p. 624, D]: Ἡ μὲν Δωρίος ἄρμονία τὸ ἀνδρῶδες ἐμφαίνει καὶ τὸ μεγαλοπρεπές, καὶ οὐ διακεχυμένον οὐδ' ἱλαρὸν, ἀλλὰ σκυθρωπὸν καὶ σφοδρὸν. *Doricus harmoniæ modus virilem præ se fert gravitatem et magnificentiam, non diffusus aut hilarior, sed tetricus et vehemens; et Lucianus in Harmonide [c. 1]: τῆς ἁρμονίας ἐκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς Φρυγίου τὸ ἐνθεον, τῆς Λυδίου τὸ Βακχικόν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνόν. conservare singulorum concentuum proprietates, in Phrygio quiddam ætonitum, in Lydio Bacchicum furorem, in Dorio gravitatem.* Plinius demum lib. 11, cap. 22, Saturnum Dorio moveri phthongo scribit, Jovem Phrygio, ex Pythagoræ doctrina.

Ibid. B. *Aut ea quæ sub ventre.* Non ut interpres, *ventri aut femori servire.* Usitata locutio Basilio ad indicandas venereas libidines. Comment. in Isa., p. 405, τῶν κατὰ γαστέρα ὀρέξεων καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα. Gregorii Nazianz. Orat. 16, pag. 250: Μὴ κακοὶ νομιζόμεθα καὶ δοῦλοι γαστρὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα. *Ne nos mali existimemur, ac ventris, et eorum quæ sub ventre sunt mancipia.* Gregorii Nysseni *De virginitate* pag. 561: Καθάπερ πρὸς τὴν νομὴν τὰ βοσκήματα μόνῃ τῇ γαστρὶ, καὶ τοῖς μετὰ γαστρὸς ζῶν, tanquam ad pabulum pecudes ventri soli, et iis quæ post ventrem sunt deditus vivit. Sic malim vertere, quam cum interprete, cæterisque ventris vitium consequentibus, et fortasse aptius legeretur μετὰ γαστέρα, quod alii auctores dicunt ὑπὸ γαστέρα.

Col. 586 B 4. *Excecidida filium.* Diogenes Laertius: Σόλων Ἐξηχεστίδου Σαλαμίνιος. Versus qui citatur, Cornarii Latino versu expressus, inter Solonis carmina est numero 71, inter *Gnomica* Theognidis 227, quod vero sequitur distichum 1151.

Col. 587 A 15. *Ei quemadmodum.* Hæc truncata fuerant ab interprete, *Vituperat, more polyppo-*

dis. qui colorem terræ quam attigerit reddit. Sed is'a. Plutarchus hæc Basilium videtur docuisse, cujus hæc verba sunt in libro *De discrimine adularis et amici* pag. 52, [§ 67] : Τὰς δὲ τοῦ χόλακος ὡς περ πολυπόδος τροπὰς ῥᾶστα φωράσειεν ἂν τις, αὐτὸς ἐπὶ πολλὰ δοκῶν τρέπεισθαι : *Caterum adulatoris veluti polypi mutationes facile deprehendet, qui seipsum simulabit varie mutari. Et in libro De amicorum multitudine* [p. 167], Theognidis profert hoc distichum :

Πολύποδος ἄνθρωπος ἴσχε πολυτρόπος ὅς ποτὶ πέτρῃ
ἤ περ ὁμιλήσῃ, τοῖος ἰδεῖν ἐξείνῃ.

*Polypodis mentem versuti sume, sub omni
Qui visu præbet se similem lapide.*

Ex initio distichi hujus proverbium conflat Erasmus, immerito; neque enim apud auctores in proverbium videtur abiisse, verum aliter efferrī solet apud Græcos, ut constat ex Diogeniano *Centuria* 7, 75 : Πολύποδος ὁμιλήτης. Πρὸς τοὺς ἐξομοιοῦντας ἑαυτοὺς οἷς βούλονται. *Polypi similitudo. In assimilantes se iis, quibus voluerint. Et in Collectaneis ex Suida cent. 2. 98.*

Ibid. C. 6. *Qui longissima.* Corrigendum in Græco arbitror παρ' ἡμῖν. Interpres tantum ediderat, *Mathusalem illius, qui mille annos; et paulo post ἥδυν δὲ προσδοκᾷ, eligere vitam, jucunditatem vero illius expectandam esse ex usu rerum optimarum.* Sed hoc vult Basilus, sperandum esse, ut quæ aspera sunt, consuetudine fiant mollia. Cicero, *ii Tuscul.* [c. 16] : *Ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet.* Item [c. 17] : *Consuetudinis magna vis est. Pernoctant venatores in nive, in montibus uri se patiuntur. Pugiles cestibus contusi*

A ne ingemiscunt quidem. Sallust. in *Jugurtha* [c. 81] : *Benefacere ex consuetudine in naturam vertitur.* *Caterum moniti hujus auctorem prodicit Plutarchus in libro De exilio* pag. 602 [p. 1069 ed. Steph.] : Τὸ καλὸν ἐκείνο παράγγελμα τῶν Πυθαγορείων Ἐλοῦ βίον ἀριστον, ἥδυν δὲ αὐτὸν ἡ συνθήκη ποιήσει. *Pulchrum illud Pythagoreorum præceptum : Delige vite rationem optimam, suavem eam consuetudo faciet.*

Col. 590 B. Mamantis martyrī, qui Aureliano imperatore passus est Cæsareæ Cappadociæ, memoria celebratur in Menologio Græcorum ad iv Nonas Septembris, in Martyrologio Romano xvi Augusti. Agit et S. Gregorius Nazianzenus in Orat. in novam Dominicam de eo, et Sozomenus lib. 5, c. 2 *Historiarum Ecclesiasticarum.* Fortunatus in Actis S. Radegundis, lib. 2, reliquias ejus aliquas in Galliam translatas fuisse testatur.

Col. 615 A 9. *Dæmonum.* Hexameter versus est, quem desid. Erasmus in proverbio, *Arena superat*, exprimit hoc Latino :

Mensura est pelagi, et numerus mihi notus arenæ : sed cum addit hoc oraculo Dei sapientiam ineffabilem comprehendi, non videtur meminisse dæmonis hanc vocem fuisse a Pythia emissam, ut scribit Herodotus lib. 1 : Ἐν δὲ Δελφοῖσιν ἡ Πυθίη ἐν ἐξαμέτρῳ τὸν ὄντα λέγει τάδε · Οἶδα ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν. Hæc Apollo Lydis a Cræso missis respondit. Scripsit tamen Archimedes librum *De numero arenæ maris*, de quo Clavius noster in Commentariis in sphaeram

IN LIBROS DE BAPTISMO.

Merito sane præfixerat his libris quispiam ex iis, qui superioribus Latinis editionibus præfuerunt, monita quædam, quibus lectorem monebat, ut quoniam non alium nacti erant interpretem, quam hominem Zuinglianæ doctrinæ suspectum, ac proinde a catholica alienum, sibi ab eo caveret; cum illius χαινοτομίας studiosi, sacramentorum vim et efficaciam mirum quantum elevent, et cum ipsi baptismo, tum cæteris gratiæ divinæ vasis minus quam par sit tribuant. Quo nobis crebrius faciendum erit, ut quæ loca sunt in hac editione recensita cum ex collatione cum aliis auctoris locis, tum ex aliorum Patrum consensu et συνῶδῃ fideliter asseramus. Verterat igitur pag. 624, C. 8. Volfangus Musculus, cui tribuitur in editione Basiliensi anni 1540 hæc interpretatio, *de posteriore nostram sententiam quasivistis; item illud : Ἐτοιμοὶ ἔσεσθε, parati estote omni vos interroganti respondere, rationemque communis fidei reddere, rationem de Dominico secundum Evangelium baptismate reddimus.* Iurpat Basilus verba Petri apostoli, I Petri iii, 15, nisi quod pro αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον legit, ἐπερωτῶντι ὑμᾶς λόγον, et addit verbum ἔσεσθε. Ubi ad-

vertendum, præstantius esse Joannis baptismate Christi baptismata, ex sententia Basilii, contra quorundam ἐτεροδόξων profanam novitatem.

Col. 1515 A 9. *Juxta propositum.* Interpres scripserat, *scopo div. benepl. constantes immoremur*, item omiserat adverbium, αἰετιῶς, ὁριστικῶς ποῦ προσταχθέντα, ut *definite præcepta* : rectius Janus Cornarius, *strictim præcepta sunt*; quæ enim circumscripta sunt certis limitibus, minus diffusa sunt; et opponit τῷ ὁριστικῶς, καὶ τῷ ἀπλῶς, τὸ σαφῶς. Germanus huic locus est apud eundem, Basilium, tomo II, *Regula breviori* 267 : Τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπιχειραλουμένως εἰρησθαι δοκούντα ἐν τισι τόποις τῆς θεοπνευστοῦ Γραφῆς ὑπὸ τῶν ἐν ἄλλοις τόποις ὁμολογουμένων σαφηνίζεται. Non tamen hinc inferre lector debet omnia Scripturæ loca obscuriora, ex aliis dilucidis facile a quovis explicari posse : nam ita falsum esset dicere obscuram esse Scripturam, quod tamen asserit Basilus in præmio Comment. in *Isaiam* pag. 332 : γυμνάσιον ἡμῖν τῆς διανοίας ἐμχρανίστο τὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀσάφειαν ἐπ' ὥφελειν τοῦ νοῦ et posset unusquisque, nihil moratus auctoritatem Patrum, Scripturam exponere, quod

tamen illum non præstitisse testatur Rufinus, lib. xi, cap. 9, hæc de illo et de Gregorio Nazian. scribens, Ambo Athenis eruditi solis divinæ Scripturæ voluminibus operam dabant, earumque intelligentiam, non ex propria præsumptione, sed ex majorum scriptis et auctoritate sequebantur. Porro Augustinus etiam libro ii *De doctrina Christiana*, cap. 25, et alii Patres docent difficiliora loca ex clarioribus exponi debere; sed difficillimum tamen esse asserimus hujusmodi locorum collationem ita instituire, ut quem locum tu putas clariorem esse, ideoque ex alio loco interpretandum, is revera sit clarior, et non contra potius obscurior: ex quo ideo non alterum interpretari, sed eum ex altero sit necesse. Plura Gregorius de Valentia, Ordinis nostri theologus, in hanc sententiam *Analysis fidei* lib. v, cap. 2.

Col. 1518 C 10. *Gratias ago*. In Vulgata Latina ad Romanos vii, 2, legimus, *Gratia Dei per Jesum Christum*: at in quibusdam libris Græcis. Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, *Gratia autem Deo*: in aliis Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, *Gratias ago Deo*, quomodo et hic apud Basilium, et apud Chrysostomum, homil. 15 in Epist. ad Rom. pag. 140 Græco-Latinæ editionis, ubi scribendum, ut hoc loco, *Gratias ago Deo per Christum*: nam illud meo Latinæ editionis, Græca quæ exstant non agnoscunt.

Col. 1525 A 8. *Quod per baptismum*. Non ut antea in baptismo aquæ. Trina scilicet sit abrenuntiatio in baptismo, qua profitemur nos nuntium remittere Satanae, et angelis, et pompis ejus. Chrysostomus, homil. 21 ad Antiochen.: Διὰ τοῦτο καὶ κελεύμεθα λέγειν, Ἀποτάσσομαι σοι, Σατανᾶ. *Propterea jubemur dicere, Abrenuntio tibi, Satana*: et auctor noster lib. *De Spiritu sancto* cap. 27: Ἄλλα δὲ ὅσα περὶ τὸ βάπτισμα ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾶ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Simile illud eadem col., dum ab omni re diabolo grata abstinemus: quod Musculus ediderat, per id quod ille nihil in nobis habeat.

Col. 1524 C 14. Ἀμεταωρίστον. Hoc epithetum obedientiæ omiserat interpres, quod opinor idem valet, ac si ἀμετάθετον, vel ἀμετάβλητον dixisset, quod differri non debeat, et ut ait in Regula fusius disputata 41, p. 587: Τὸ ἐν παντὶ εὐπειθεὶς ἀποδοχῆς ἄξιον, καὶ ἐν σπουδῇ ἀσκήν καὶ ἐπιμελείᾳ προσεχέστερα ἀμέμπως ἀποπληροῦν, et Regula breviori 114: Ὡς τοῦ Θεοῦ θέλημα σπουδαιότερον καὶ ἐπιμελέστερον καταδέχεσθαι χρή, et *Constitutionum monasticarum*, cap. 19, pag. 503, Ἀκριβεστάτην παρὰ τῶν αὐτοῦ ἀπαιτεῖ τὴν εὐπειθειαν, et, ἀναμφιβόλως τὴν ὑπακοήν ἀπαιτεῖ, absque ulla disceptatione vel cunctatione obedientiam requirit.

Col. 1527 A 7. *Summitatis auriculæ*. Non mutilatio auriculæ, ut vertit Musc.: nam λοβός extremum auriculæ significat, cujus crebra mentio in consecratione sacerdotum; Levitici viii, 25, Καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν λοβὸν τοῦ ὠτίου δεξιῶ, et imposuit super extremum auris dextræ; et Levit. xiv, 14, de eo qui mundatur, Καὶ ἐπιθήσει ἐπὶ τὸν λοβὸν τοῦ ὠτίου τοῦ καθαρῶς γένοντος. Et imponet super extre-

um auriculæ ejus qui mundatur. De integritate membrorum corporis, quæ requiritur in sacerdote, qui altari inserviat, agitur Levitic. xxi, 17: Ἀνθρώπος τυφλός, ἢ χωλός, ἢ ὀστῆμαχος, ἢ ὀρωπός ᾧ ἂν ἦ ἢ ἐν αὐτῷ σύντεμμα χεῖρος, οὐκ ἐγγιστὶ τοῦ προσερχεῖν. Homo cæcus, vel claudus, vel truncatus auribus, vel manibus sectis, non appropinquabit ut offerat; et Levit. xxii, 23: Μόσχον ἢ πρόβατον ὀστῆμαχον οὐ δώσετε. Vitulum vel ovem sectam auribus non dabitis. At mutilationis τοῦ λοβοῦ ὠτίου nullam expressam arbitror in Scriptura mentionem exstare. Paulo post, τὴν ὑπεροχὴν δείξαντες necesse non fuit ut verteret interpres, quæ a nobis exigatur justitiæ præstantia; non enim de justitia nostra hic agitur, sed de novæ legis supra veterem excellentia. Porro in quibusdam libris veteribus legitur Matthæi xii, 6, ut hoc loco et apud Theophylactum, τοῦ ἱεροῦ μείζων ὡς, templo majus aliquid est hic: at in Vulgatis excusis, μείζων, major est hic.

Col. 1530 A 5. *Fuerit denno*. Correximus illud interpretis, natus fuerit e supernis. Licet enim ἀνωθεν idem valeat nonnunquam quod desuper, ut Joannis xix, 11, Εἰ μὴ ἦρ σοι δεδομένον ἀνωθεν. Nisi tibi datum esset desuper; hic tamen id sonat, quod hereto sit, ut constat ex Augustino, *De peccatorum meritis et remiss.*, cap. 27, et Chrysostomo Homilia 24 in Joannem, τὸ ἀνωθεν ἐνταῦθα οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φασιν, οἱ δὲ ἐξ ἀρχῆς. Ἀνωθεν hoc loco alii e celo, alii iterum exponunt. Sed insistit potissimum illi expositioni, quæ de regeneratione baptismi vult locum intelligi: Ἐάν μὴ γεννηθῇς ἀνωθεν, ἐάν μὴ μετὰσχῇς πνεύματος τοῦ διὰ τοῦ λούτρου παλιγγενεσίας, οὐ δύνασαι περὶ ἐμοῦ τὴν προσήκουσαν δοῦναι λαβεῖν. Nisi genitus per regenerationis lavacrum particeps efficiaris, non poteris convenientem de me opinionem concipere. Emendandus est et alius huic similis locus pag. 629, Qui e supernis generantur, promissionem habent. In eo vero qui sequitur, nisi quis natus fuerit ex aqua, non expresserat illud ἐξ ὕδατος interpres, ut facile solent ejusmodi novatores sacramento baptismi carere, ac si aqua desit, fide sola niti, quam ob causam et fide parentum filios fieri salvos contendunt, licet baptismi minime sint abluti, utpote qui sancti sint, si fidelium soboles, et si prædestinati sint, absque baptismo salventur: quod tamen falsum esse contendit S. Augustinus, lib. iii *De origine animæ*, cap. 10.

Ibid. A 9. *Quæ desunt passionum*. Musculus ediderat, Apostolus afflictiones illas Christi, quæ adhuc deerant: nos Vulgatæ Latinæ verba substituímus. Tertullianus, v in Marcionem 19, adimplere se reliquias passionum. Ambrosius in Commentario: Suppleo reliquias pressurarum Christi. Quod ideo notandum censuimus, quod hinc arripiat ansam ὁ ἐπερδοξός merita operum labefactandi, quibus nos satisfacere dicimus. Nam ut ait Photius, χρῆσται πάντες καλῶς καταμεν ἀντὶ τῶν μυστῶν ἡμεῶν καὶ

σωσικόντων παθῶν καὶ αὐτοὶ ὑπομένειν καὶ ἀντιστάγειν παθήματα καὶ θλίψεις. *Omnes debiles constituti sumus ob innumeras illas et mundum salvantes afflictiones.* Nostræ itaque sunt illæ afflictiones, non Christi, sed reliquiæ seu defectus passionum Christi; quia post illius passiones, hoc nobis superest faciendum.

bid. C 5. *secundum Lucam.* Non, ut interpres volebat, *Evangelio Lucæ*: nimirum cap. ix, 62. Est enim, ut in Latinis codicibus scriptum reperitur, *Sacrosanctum Jesu Christi Evangelium secundum Matthæum*, vel *Lucam*, id est, prout scriptum est a Matthæo vel Luca: itaque merito reprehenditur ab ipso Beza Sebastianus Castalio, quod verterit, *auctore Matthæo*; Deus enim auctor libri est, scriptor Matthæus vel Lucas.

Col. 1531 D 5. *Ad pœnitentiam.* Rescribe ut in Vulgata Matthæi iii, 11, *in pœnitentiam.* Erasmus vertit, *ad pœnitentiam*: at Beza et cæteri νεωτεριστæ, *ad respicientiam*, quod nimirum externum baptismi signum homines de corrigenda vita admonest tantum: pœnitentiæ vero vocem non usurpant, quod ex hoc dicendi genere, inquirunt, multi imperiti occasionem opinionis de satisfactione arripuerint. Catholici vero illam usurpant, quod externum dolorem ac pœnam ex interna conversione profectam significet, non solum vitæ corrigendæ propositum. Vide Bellarminum cardinalem illustriss, lib. i *De pœnitentia*, cap. 7. In sequenti periodo epithetum sanctum addidimus e Græco, ab interprete omissum, quo evidentius convincuntur erroris Calvinistæ, qui baptismum Joannis æquare Christi baptismum non verentur.

Col. 1534 B 8. *Sine ulla prorsus.* Ne quis adducere verbis interpretis, ut crederet Basilium velle baptismum Joannis gratiam contulisse, ac peccata remisisse, his substitutis, illa expunximus, *nec ullam prorsus faciebat ad gratiam Dei et Christi ipsius perveniendi dilationem.* Non enim dubium est, quin baptismum Joannis potuerit peccata remittere ex devotione ac fide accedentium, vel etiam ex contritione, quomodo intelligenda censet similia Basilii verba et fratris ejus Gregorii idem doctissimus cardinalis lib. i *De baptismo*, cap. 21.

Col. 1535 C. *Illud igitur.* Ex hoc locumale vertisse Musculum intelligimus antea ἀνωθεν, *de supernis*, ut superius annotatum est; idque illum tandem agnovisse quod Nicodemi responsum arguebat, Christum scilicet usum esse vocabulo, quo iteratio quædam indicaretur. Porro ex historia Job, qui deinde notatur locus, a correctore sine causa expietus est addito verbo ἤ, quod ab excuso aberat, et a vulgatis Scripturæ libris, sicque legendum in Latino textu, *etiamsi vita ejus sit unius diei.* Apud LXX sic est, ἀλλ' οὐθελς ἐάν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Olympiodorus in Catena Nicetæ, τί γάρ, φησὶ, μακρὰ δεῖ περὶ ἀνθρώπου λέγειν, ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ ἀνθρωπίνη γέννησις οὐκ ἀνεύρου καὶ ἀμαρτίας τυγχάνει; Ὅθεν καὶ βαπτίζεται

A τὰ βρέφη, τὸν διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ ῥύπον ἀποπλυνόμενα. *Quid attinet, inquit, de homine plura dicere, quandoquidem neque hominis procreationem sine sorde ac peccato esse contingit? Proinde baptizantur infantes, ut macula, quam ex Adami prævaricatione contraxerunt, ablatur.*

Col. 1538 B 2. *In eam formam.* Locus est in Epist. ad Romanos vi, 17, ubi Vulgata, *in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis*; nec aliter vertitur apud Origenem et Ambrosium, cum et ipse Musculus infra eo redierit pag. 636, D 5, licet Beza scripserit, hunc ipsum Basilii locum citans, *auscultastis ei formæ doctrinæ.*

Col. 1542 C 3. *Mori peccato.* Unum ex tribus omisit interpres, ἐαυτῷ τε, *sibi ipsi*, et illud, κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν βιών, vertit, *secundum incarnationem vitæ, corde, sermone.* Ita scilicet Apostolus ad Romanos xiv, 17, *Nemo enim nostrum sibi vivit: et II Cor. v, 15, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant.*

Col. 1543 B 1. *Itaque deposita.* Cum dixerit auctor, ἀποθέμενοι τὴν σκληρότητα τῆς ἀπειθείας, et subjunxerit oppositam εὐπειθειαν καὶ ὑπακοήν, malui cum Cornario Latine reddere, *deposita obedientiæ duritiæ ostendamus.* Sic et Ephesior. v, 6, υἱοὺς ἀπειθείας, quos Vulgata, *filios diffidentiae* vertit, et cum ea Budæus ac Tertullianus, *filios incredulitatis*; Cyprianus *contumaciæ filios* appellat. Rursus obsonia peccati mortem hic dixit Musculus, cum posset Vulgatæ verbis uti clarioribus, Roman. vi, 23, *Stipendia enim peccati, mors.* Gregorius Nazian. ἐφώνιον exponit τὸ βασιλικὸν σιτηρέσιον, *regium commeatum.* Glossarium vetus, *stipendium, ἐφώνιον στρατιωτικόν.*

Col. 1550 A 10. *Illud, Si enim.* Duas periodos prava interpunctio ex una conflarat, et perperam inculcatum fuerat ab interprete, *adimpletur nunc illud.* Locus est Roman. vi, 5. Basilii ait, futurum ut in iis, qui custodierint dictum illud (*Si complantati*), promissio illa adimpleatur, et resurrectionis participes erimus. Rursus illud, δις ἐπιγράψαντος, interpretatus est Musculus *somnium secunda expositione confirmatus reddidit*: at secunda expositio potest esse Josephi post primam alterius. Scriptura vero bis eundem Joseph ait exposuisse *somnium regis*: item quippe valet hic ἐπιγράφειν, quod apud LXX συγγράφειν, Genes. xli, 15: Καὶ ὁ συγγραφεὺς οὐκ ἔστιν αὐτό, *et non est qui illud interpretetur.*

Col. 1551 B 2. *Omnino.* In Basiliensi posteriori edit. mendose fuit excusum πάντας, interpres autem legis videtur πάντως (*omnino baptismi pacta etiam postremo tandem servantes*). Emendandum πάσας. Paulo post idem scripserat, *declinantem a me malignum non agnoscebam*: at psalmo c, 4, scriptum est ἐκκλίνοντος ἀπ' ἐμοῦ τοῦ πονηροῦ οὐκ ἐγνώσκον. Quæ Latine expressimus ut apud Augustinum et in veteri Psalterio Latino sunt expressa. Athanasius in Catena Græca sic exponit: Οὕτως ἐν οὐδενὶ μέρει ἐποιοῦμένη. τοὺς πονηροὺς, ὡς καὶ

τὴν παρουσίαν καὶ τὴν ἀπουσίαν αὐτῶν ἀγνοεῖν· διὰ
καὶ ἀπαίρωντων οὐκ ἐγίνωσκον, οὐκοῦν οὐδὲ παρ-
όντων εἰ παρήσαν ἐγίνωσκον. Ita nullo in numero
erant apud me mōdigni, ut et præsentiam et absentiam
illorum ignorarem. Quamobrem et cum a me disce-
derent, non cognoscebam, vnde neque cum ad-
essent noveram, num adessen..

Col. 1562 D 1. *Ut sedeant.* Ita plane Basilius hunc
versum extulit, ut se habet apud LXX, τοῦ συγ-
καθῆσθαι αὐτοῦς, non συγκαθίζειν, ut legisse vel in-
tellexisse videtur interpres scribens, ut illos mecum
habitare faciam. S. Hieronymus ex Hebræo, ut ha-
bitent mecum. Sequitur ex eodem psalmo, οὐ κατ-
εῴθυνεν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μου, quod interpres
vertit, prospere non egit, quasi esset οὐκ εὐθύνη-
σεν. Itala seu Vulgata Latina velus e Græco, non
dixit in conspectu oculorum meorum, et ita scri-
bendum hoc loco S. Hieronymus, loquens menda-
cium non placebit in conspectu oculorum meorum.
Joan. Campensis, non durabit apud me. Munsterus,
neque firmus manebit coram oculis meis.

Col. 1566 B 4. *Filii Dei.* Scribendum, *Dei fieri, Dei,*
qui dicit, non ut interpres, dicente Deo, verba enim
sunt Dei apud prophetam, non Jeremiam LII, 26,
ut notarat Cornarius, sed Isaiam LII, 11, ex quo
etiam citatur ab Apostolo, II Corinth. VI, 17.

Col. 1571 A 2. *Et locum et mores.* Paronomasia est
in Græco, τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον· interpres edi-
derat, locum et vitæ modum, et pristina vitæ socios,
ut patri consentientes promereamur baptizari. Atqui
capte sit mlatio loci, non ingenii, ut loquitur Cicero
Orat. pro Quintio, et Horat., lib. I Epist., 11, 27:
Cælum, non animam mutant qui trans mare currunt.

Æschines in Ctesiphontem, τόπον, οὐ τρόπον με-
τέβαλεν, locum, non mores mutavit, ut citat Lambi-
nus; sed apud Æschinem legimus, οὐ γὰρ τὸν τρό-
πον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετέλλαξε, non enim mo-
res, sed locum solum mutavit. Deinde illud, τῷ πνεύ-
ματι στοιχοῦντες, quia scriptum fortassis offendit
Musculus in ms. πνι στοιχοῦντες, quasi esset πνι,
putavit legendum πατρί, neque vidit voces ab Apo-
stolo mutuari Basilium Galat. V, 25: Et ζῶμεν
πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχοῦμεν. Si vivimus spi-
ritu, spiritu et ambulemus.

Col. 1578 C 8. *Citra constringentem charit.* Hæc
ita fuerant ab interprete Latine expressa: *Dum*
sine socia charitate rescitur? Judicemus itaque hoc,
ne nobis ipsis vivamus, sed ei qui pro nobis est mor-
tuus. Quasi nimirum esset ὥστε χρίνωμεν. Usurpat
auctor Apostoli verba ex II Cor. V, 14, 15: Ἡ ἀγά-
πη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, χρίνοντας τοῦτο
ὅτι εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἅπασι πάντες
ἀπέθανον

Col. 1579 D. 7. *Peccatorum carnis.* Non fuit causa
cur insereret interpres videlicet inter has duas di-
ctiones, cum sit Græce ἀμαρτιῶν σαρκός, peccato-
rum carnis, quomodo et in Græcis Apostoli legitur
libris, et apud S. Augustinum, epist. 59, quæst. 7.
Colossens. II, 11, in Vulgata, in expoliatione cor-

poris carnis; quomodo et apud S. Joannis Chry-
sostomi interpretem, homil. 6 in Epist. ad Colos-
sens., quamquam perperam, cum in Græco textu
ita plane sit, ut apud Basilium.

Col. 1582 C 2. Idem Musculus scripserat, et im-
pigo studio auctiorem reddere sategerit, quod men-
tem auctoris non exprimit, et potest videri meritum
bonorum operum suppressere voluisse, cui Prote-
stantes illi præcones infensi sunt admodum, quasi
hoc tantum vellet Basilius, nos in id solum incum-
bere, id eniti, non perficere, ut scilicet gratiæ in-
crementum mereamur, quod tamen asserunt Patres,
et Catholici doctores confirmant auctoritate S. Augu-
stini tract. 5 in Joan., Charitas meretur augeri, ut
aucta mereatur et perfici; et tract. 77, Restat ut
intelligamus Spiritum sanctum habere, qui diligit,
et habendo mereri ut plus habeat, et plus habendo
plus diligit.

Col. 1583 A 3. *Inter sacrificandum.* Negari non
potest haud satis fidum interpretem hic egisse Mu-
sculum, qui ita verterit, *Corpus Domini admini-
strare audet*, ne sanctissimum sacrificium Missæ
agnoscere videatur Basilius: neque multo melius
Cornarius dixit, *qui audet tractare corpus Domini.*
Atqui hoc loco verbum ἱερατεῖν sacram aliquam
administrationem satis indicabat, vel potius idem
sonabat quod ἱερεῖν, *sacrificare*, quemadmodum
et apud Theodoretum, lib. VII De curatione Gra-
ecarum affectionum, τὸ δὲ σεβόμενον παρ' αὐτῶν
ἱερατεῖν καλεῖσθαι, ἵνα τῷ θύειν μάθωσι μὴ θεοῦ
νομίζειν τὰ ὡς ἱερεῖα θυόμενα· Ea quæ prius cole-
bant, in sacrificium jussit offerre, ut, dum hoc face-
rent, scirent deos non esse, quos tanquam victimas
ipsi mactarent. Illic enim pro ἱερεῖν in duobus
mss. legi ἱερατεῖν Sylburgius annotavit, et hic
est paulo post ἱεραργεῖν τὸ μυστήριον τοῦ Κυρίου,
ad sacrificandum mysterium Domini; et cap. 8: Ἐάν
τὰ τῆς ἱερωσύνης μυστήρια ἐπιτελῶμεν, si sacer-
dotii mysteria celebraverimus; et Concilium Nicæ-
num I, διατυπώσαι ε', κείσθαι τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ
ἀθύτως ὑπὸ τῶν ἱερέων, situm esse Agnum Dei in-
cruente a sacerdotibus immolatum.

Ibid. C 7. *Et attendant.* Ut in Vulgata Latina
Leviticæ XXII, 2, scriptum est, *Ut caveant ab his,*
*quæ consecrata sunt filiorum Israel, et non conta-
minent nomen:* ita verterat interpres hoc loco, *Abs-
tineant a sanctis filiorum Israel, nec polluant nomen*
sanctum meum: nos verba LXX expressimus. Cor-
narius ex libro Exodus hæc citari existimavit c. IX;
sed perperam: at recte p. 656, animadvertit exhi-
beri verba sacra ex IV Reg. X, 10, non, ut putavit
Musculus, ex II Reg. X, sed in eo tamen lapsus est
quod vertit, ἴσατε, ὅτι οὐ παύεται λόγος Κυρίου.
scitis quia non cadet verbum Domini; quasi esse
οἴδατε. Ubi notandum est omitti a Basilio vocem
ἀπὸ, appho, quæ in quibusdam exemplaribus
Græcis Veteris Testamenti additur, abest tamen a
Complutensi editione, et a Theodoro, quæst. 32,
a quo alibi exponitur κρύβος, occultus.

Col. 1587 C 11. Locus de rege reprehendo a neutro interprete indicatus, reperitur Job xxxiv, 18, ubi Vulgata, *Quid dicit regi, Apostata; qui vocat duces, impios.*

Col. 1595 A 1. *Supplicium graviss.* Non solum exprimit, ut volebat interpres, *maledictionem gravissimum sane supplicium evidenter exprimentem.* Secuti sumus interpretationem Cornarii, quam confirmat Clemens Alexand., *Συν Strom.*, pag. 352: Τὰ αἰτία προκαταρκτικά sic appellans, *primordiales causas*, non quæ exprimunt aut representant, sed τὰ πρῶτω; ἀφορμὴν παρεχόμενα εἰς τὸ γίνεσθαι, quæ primo dant occasionem ad hoc, ut aliquid fiat. Quosdam enim improbos et in hoc et in futuro sæculo puniri colligit S. Joannes Chrysostomus ex illis Matthæi x, 31, *Tolerabilis erit terræ Sodomo-rum*, Homil. 37 in *Matth.*: Τοῦτο γὰρ ὡς καὶ ἐκεῖνων κολασθησόμενον εἰρηται· ἡμερώτερον μὲν, κολασθησόμενον δ' ὅν ὅμως. Καίτοιγε καὶ δίκην ἐνταῦθα εἶδον τὴν ἐσχάτην· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐξαίρησται. Hoc enim dictum est, ut intelligamus illos fore puniendos, sed tamen remissius. Etsi enim in hac quoque vita gravissimas pœnas dederunt, non tamen idcirco punitionem in altera vita effugient; et homil. 3 De Lazaro, pag. 69, editionis nostræ tomo V: Ὅτι δὲ τινες καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται, ὅταν μὴ τὴν ἀξίαν τοῦ μεγέθους τῶν ἀμαρτημάτων ἐνταῦθα ἀπολάβωσι· τιμωρίαν, ἀκούσων· Quod autem aliqui tum hic tum illic puniuntur, si minus pro peccatorum magnitudine hic luerint pœnas, audi; et in Homil. in terræ motum, in eodem volumine.

Col. 1599 B 1. *Hujus quæstionis.* Non ipsa quæstio est regula, ut præ se ferebant hæc interpretis verba: *Hæc quæstione manifeste, et quasi quodam ratione adversus quamcunque talem causam a Veteri Testamento docemur.* Porro in loco Genesis iv, 7, ἀποστροφή non aversio, ut ab interprete, sed conversio a sanctis Patribus redditur, qui Græcum LXX textum sequuntur, ut a Tertulliano *Adversus Judæos*, cap. 5: *Quoniam si recte quidam offeras, non recte autem dividas, peccasti, quiesce.* Ad te enim conversio ejus. Idem apud Ambrosium occurret, lib. II De Cain, c. 7, et Hieronymum, epist. 155, *Quæst. Hebraic. in Genesim.*

Col. 1502 A 6. *Assignata erant.* Interpres illud ἀφώριστο, male expresserat: Ita ut quædam separatim et extra Hierusalem facta periculum attulerint: imo ait quædam ipsi urbi Hierusalem attributa fuisse, unde Samaritana dicebat Joannis iv, 20: *Hierosolymis locus est, ubi adorare oportet.* Chrysostomus homil. 2 *adversus Judæos*, pag. 462: Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε, θύειν ἐπιτρέψας, ἐν οὐδενὶ ἐτέρῳ τόπῳ τῆς οἰκουμένης εἶσσε τοῦτο γενέσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις μόνον· Itidem fecit Deus, permittendo sacrificia: neque enim in ullo orbis loco permisit id fieri, nisi in unis Hierosolymis; et homil. 3, p. 490: Ὅτι τῆς πόλεως ἕξω θύειν οὐκ ἐνι, ἀλλὰ παρανομῶσι, πᾶν ὅτιον ἐπιτελοῦντες ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας· Quod fas non esset extra civitatem immolare victi-

mas, sed religionem violant, quicumque in aliena regione quidvis ejusmodi perficiunt.

Ibid. C 2. *Secundum sacrificii.* Hæc perperam a præcedentibus, nova periodo inchoata, fuerant divulsa, suppresso etiam nomine sacrificii, quod novo isti dogmati Zuingliano nimium quantum adversatur. Quam ob causam etiam Cornarius scripsit tantum, *dicatus est Deo ad gloriosi mysterii celebrationem*: αὐτὸς ἱερουργία, sacrificium, aut rei divinæ peractio est, etiam ex ipsius Henr. Stephani *Thesauri Græci* conditoris testimonio, qui et profert locum Apostoli ad Romanos xv, 16, conjungentis hæc duo, quemadmodum a propheta Isaia conjunguntur λειτουργὸν καὶ ἱερουργοῦντα, *ministerium et sacrificium*. Interpres sic ediderat: *Et secundum prophetiam hostiæ eum, qui diligenter ac studiose ad sacerdotum gloriosi mysterii obeundum propensus est.* Alludit nimirum Basilium ad locum Malachiæ i, 11: Καὶ ἐν παντὶ τόπῳ προσάγεται τῷ ὀνόματι μου, καὶ θυσία καθαρὰ· Et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium mundum. Quibus verbis ex communi Patrum consensu sacrificium novæ legis prædictum est, quod in altari Deo solet offerri. Propterea noster auctor in psalmum cxv, pag. 576: Ἄλλ' ἐν θυσιαστήριον ἀποδέδεικτο τοῖς θυσιάζειν προαιρουμένοις· et Homilia in Gordium martyrem, pag. 144, aras sanctissimas in ecclesia fuisse testatur. Qui vero deinde profertur locus, paulo aliter habetur apud Isaiam lxi, 6, neque enim additur vox πάντες, sed tantum Ὑμεῖς. δὲ ἱερεῖς Κυρίου καλεθήσεσθε, λειτουργοὶ Θεοῦ ἡμῶν· Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri.

Col. 1515 B 2. *Ne re aliqua.* Emendavimus hæc interpretis, ne quidquam legitimo divini beneplaciti studio desit: sed in omnibus. Porro quæ sequuntur Apostoli loca, facile obvia sunt indice Scripturæ Latino instructis; non item ille Levitici xix, 17: Ἐλεγμῷ ἐλέγξεις τὸν πλησίον σου· καὶ οὐ λήψῃ δι' αὐτὸν ἀμαρτίαν· Arguendo argues proximum tuum, et non accipies propter ipsum peccatum. Ita scribendum hic, non recipias. Psalmo xlii, 21: Existimasti iniquitatem, Vulgata, inique: male interpres, *Suspiciatus es iniquitatem*, et, *stabo contra faciem tuam.*

Col. 1619 A 15. *Non quod sibi.* Grace quidem legitur κατὰ τὴν ἐαυτῶν, quam ob causam sic Latine convertit Cornarius, non juxta suam ipsorum contrarietatem ad ipsum, sed rectius scriberetur, ut legisse videtur interpres, οὐ κατὰ τὴν ἐαυτοῦ, vel αὐτοῦ πρὸς ἐαυτόν· quasi dicat, non quod sibi ipse sit contrarius, dum hominibus et ruinæ et resurrectionis est causa, sed quod opposita sit eorum sententia, qui eo utuntur: si enim pariter affecti fuissent, parem ex ejus adventu fructum reportassent.

Ibid. C 5. Ita prorsus legitur apud prophetam, ut apud Basilium, ἐφόνευσαν Σικίμα, occiderunt Sicima, non ἐν Σικίμοις, vel ut interpres edi-

derat. in *Sicima*; Hieronymus ex Symmacho, in-
terfiebant *Sichem*.

Col. 1622 A 6. Sed tamen dicit. Non ὁμοῦ dixit, sed
ὁμοῦ. Idcirco expunximus illud interpretis, dixit
quoque, Non manducabo. Immutavimus etiam illud,
Inoffensi estote, ac substituvimus verba Vulgate,
I Corinth. x, 32, Sine offensione estote, ut non
modo non impingant, sed neque occasionem im-
pingendi cæteris præbeant. Philippens. i, 10, Sine
offensione in diem Christi. Clemens Alexand., in *Stro-
matium*, Ἀπρόσκοπος τοῖς πολλοῖς διαβίῳ. Cives
non offendens vivit. Chrysostomus in *Epist. ad
Corinth.* exponit: μηδεμίαν παρέχετε λαβὴν μη-
δενὶ non detis ansam ulli.

Ibid. C 5. Juxta ipsius, vel quas Dominus. Non
ut antea editum fuit, juxta vaticinia prophe-

tarum, sed juxta prædictas et prophetas tentationes
et afflictiones. Dixerat enim Christus, Matthæi xvi,
21: Cæpit Jesus ostendere discipulis, quia oporteret
eum ire Jerosolymam, et multa pati. Ad verbum
esset, deprecabatur, ne tentationes, quæ ab ipso
Domino prædictæ fuerant Jerosolymis, ipsi infer-
rentur, dixit, Vade post me, Satana. Sic, quæst.
sen c. 13, dixit: νικῶντας τοὺς ἐπαγομένους ὑπὲρ
τῶν ἐχθρῶν πειρασμούς, illatas ab hostibus tenta-
tiones vincentes

Col. 1627 C 1. Considerantes. Non narrat, sed
cohortatur Basilii: neque παιδεύομεθα legitur, sed
παιδεύομεθα quamobrem delevimus illud interpre-
tis, Ubi vero sanctos consideramus, docemur studium
hoc imitandi Christi non esse impossibile, ut per
illorum considerationem alacriores facti.

FEDERICI MORELLI

PROFESSORUM REGIORUM DECANI

NOTE ET ANIMADVERSIONES IN QUASDAM S. BASILII HOMILIAS.

Ad homiliam, Εἰς τὸ, Πρόσχευε σεαυτῷ

Col. 197 C 10. Scribe τῷ πλησίον μεταδ.

Col. 200 C 1. Νέστερα, οἱ προμηθέστεροι τῶν
ατρῶν ταῖς προφυλακτικαῖς ὑποθήκαις πόρρωθεν
ἀπφαλίζονται, οὗ. Hæc sic interpungito, et cum his,
si vacat, conferto quæ ab eodem Basilio scribuntur
in *Lib. ad virgin.* sub finem. Cæterum qui dicuntur
hic προμηθέστεροι, apud Galen., *Comm. iv in Hippo-
cratem*, De artibus, perhibentur ἀνέγκλητοι καὶ εὐ-
δοκίμοι. Porro προφ. ὑποθήκας B. Augustinus,
Enarr. in Psalm., vocat præcepta artis medicinæ,
quæ, cum eadem maneat, neque ullo pacto mutetur,
mutat tamen lanouentibus, quia mutabilis est nostra
valetudo.

Ad Homil. in famem et siccit.

Col. 517 C 1. Ὁρύξει καὶ κυβερνήτην μὲν γὰρ
ὁ χειμὼν κ. Livius, l. xxxiv: Quilibet nautarum re-
ctorumque tranquillo mari gubernare potest: ubi
sæva orta est tempestas, ac turbato mari rapitur
vento navis, cum viro et gubernatore opus est. Sene-

ca De divin. Prov.: Gubernatorem in tempestate, in
acie militem intelligas

Ad homiliam de Pœnitentia.

Col. 1476. C 3. Πῆσις οὐ γὰρ τὰ εὐκαλα δ. Pæ-
nitentia e schola rhetorum, et apud Demosth. obser-
vatum ab Ulpiano in *Orat. Πρὸς Λεπτίνην*, ad hæc
verba, ἵνα δὲ μὴ λέγων παραλείπω τι τ., ubi scri-
bit: ἔθος ἐστὶ τῷ ῥήτορι, τοῖς ἰσχυροτέροις ἐνδιατρέ-
φειν, καὶ μὴ ῥαδίως αὐτῶν ἀπαλλάττεσθαι. Nos
est oratori immorari firmioribus exaggerandis, nec
facile ab iis discedere. Num abs re fuerit hic sub-
jungere, quæ ad argumentum μεταβολὰς spectant,
ex eodem oratore ejusque expositore petita, ad hæc
voces Demosth. μὴδ' ἂν μεταδόξῃ ποτέ si quando
pœnitentia ducti aliud senseritis, ait Ulp.

Εὐδιδόρωτα ποιεῖ τοῖς Ἀθηναίοις τὰ πλημμελή-
ματα.

Ἡμαρτεν ὁ δῆμος κακῶς βουλευόμενος ἄφε-
ρ. Τῇ μεταβολῇ λύσει τὰ πταίσματα.

D Emendabilia Atheniensibus ostendit esse peccata.

Erravit populus male consultus. Condona.

Pœnitentia lapsis succurret.

VARIAE LECTIONES

CODICUM MSS. BIBLIOTHECAE REGIAE

NUMERO VIGINTI

Ad quos fuit collatus sermo S. Basilii *De legendis gentilium libris* (a)

NOTITIA CODICUM

A, n. 476, saeculi XII.
B, n. 480, saeculi XI, in quo non semel occurit *paragogicum positum ante litteram consonantem.
C, n. 481, saeculi XII. Desunt duae vel tres paginae, ab ἐκείνος ἔδειξεν (col. 573 D) usque ad τοῦτ' ἡμῶν γάρ (col. 576 D 2).
D, n. 482, saeculi XI. Desiderantur paginae nonnullae a verbis τὴν σπάρτον (col. 569 D 7) usque ad τῆς ἀδικίας ὁδός (col. 576 A 10). Desinit mutilus Ἀτμοῦς γε, col. 584 A 9.
E, n. 487, saeculi XII.
F, n. 488, ejusdem saeculi.
G, n. 497, saeculi X, scriptus manu Nicetae, Graeci nauarchae, dum in Africa captivus teneretur. Hujus Nicetae res gestas narravit Leo Diaconus in *Historia* sua, quam Graece et Latine publici juris fecit D. Hase. Nicetas in bellando dux infelix fuit, sed in describendis libris infelicior, quod ex variis lectionibus patebit.
H, n. 498, saeculi X.
I, n. 500, saeculi XI. Codex optimae notae, in fine mutilus a verbis θερίων ὁπότε (col. 588 A 9) usque ad orationis finem. Iota ut vocant subscripta verbis juxtaponuntur, ut in inscriptionibus; in mss. iam recensitis utrobique desunt.

K, n. 860, saeculi XIV, ab indocto scriba exaratus. Mendis scatet; scribitur verbi gratia, οὐ καὶ πίστα-με pro οὐκ ἐπίσταμαι, etc.
L, n. 912, saeculi XII. Iota subscribuntur.
M, n. 962, saeculi XIV.
N, n. 963, saeculi XV.
O, n. 1310, ejusdem saeculi.
P, n. 1775, saeculi XV. i et u puncta duo praeferrunt quoties in compositione diphthongi non adhibentur. Hoc item nonnunquam videre est in antiquioribus mss., sed non ex instituto ut ibi; nulla vel pauca iota subscribuntur.
R, n. 2755, saeculi XV.
S, n. 2998, saeculi XIV. Ultimis plagulis codicis, quae nonnihil laceratae sunt, continetur oratio nostra.
T, n. 3021, saeculi XVI, ab homine Italico, ut videtur, scriptus; legitur enim in fine: DIVO GENIO L. T.
U, n. 3044, ejusdem saeculi.
V, n. 250. Duabus partibus constat: prior est saeculi noni; altera centum et amplius annis recentior. Fuit bibliotheca S. Germani a Pratis quam post abrogatum monachale institutum bibliotheca Regia recepit, ubi exstat seorsim disposita servatis veteribus librorum numeris.

VARIAE LECTIONES

Col. 564 C. In titulo plures mss. habent ὁμιλία· B λόγος· plurimi utrumque omittunt. Expungenda videtur vocula τοῦς· spectat enim sermo non ad juvenes in genere, sed ad quosdam juvenes, S. Basilii consobrinus, ut ex ejus exordio patet. Ejusdem argumenti carmen iambicum legitur inter Carmina S. Gregorii Nazianzeni, Seleuco juveni inscriptum, quod S. Gregorio quidam, alii S. Amphilocho, ipsius amico, vindicant.

Col. 564 C 5. Inter mss. antiquissimos quinque vel sex, συμβουλευσαι et συνοίσειςιν.

Ibid. 8. κατ' ἄμφω PT

Ibid. 10. ὁδὸν quindecim mss.; ὁδῶν LNRT; ὁδῶν cum o superscripto P; in marg.: γρ. ὁδῶν U. In L ὁδῶν est secundae manus.

Ibid. 12. ὁμῶν ὁπάρχω ὥστε P.

Ibid. 14. ὁμᾶς τε FLNORTU; ὁμᾶς τε νόμιζεν, ut supra ein scripto, P.

Ibid. 14. εἰ μὴ τι ἄρα τῆς ἀληθείας μὴ ἀμαρτάνω· μὴ ποθεῖν G; sed suprascriptur lectio vulgata.

Ibid. 15. γνώμης· ποθεῖν, omisso μὴ B; πρὸς με, ἐμὲ supra με scripto G.

Ibid. D. δέχεσθε O; ἂν (ei scriptum bonum supra ἂν) δέχεσθαι G.

Col. 565 A 2. εἰ δὲ μὴ γε ἐγὼ G.

Ibid. οὐδ' ἂν εἴποιμι R.

Ibid. 5. συνορῶντα GH; τὰ δέοντα ἐξευρόντα PF.

Ibid. 10 εἰς διδασχάλου H, ἐς διδασχάλου P.

Ibid. 15. ἐπευρηχέαι I; τοῦτο μὲν γὰρ αὐτό G. Mox mss. quinque συμβουλευσων.

Ibid. 14. δεῖν ἅπαξ L. Quidam mss. εἰσάπαξ uno

tenore

Ibid. B. πλοῖον C, ἡμῶν CM.

Col. 565 B 2. sex mss. συνέπεσθαι cum o.

Ibid. 3. παρ' ἑαυτοῦ δεχομένους G.

Ibid. 4. τίνα γούνη.

Ibid. 6. οὐδὲν εἶναι παντάπασι C; εἶναι χρηστών π. S.

Ibid. ἀνθρωπίνον τοῦτον βίον INRU.

Ibid. 8. νομίζομεν· ὁ τὴν σ. D; τὴν συντέλειαν ἡμῶν μέγιστο G.

Ibid. 9. οὐκοῦν, οὐ G; οὐκοῦν, οὐ H; οὐκοῦν πρ. V.

Ibid. 11. πάντων τιμὰς B; τὰς πάντων E; τὰς παρ' ἀνθρώπων τιμὰς G.

Ibid. 13. μέγα· ἀλλ' οὐδέ G. μέγα· ἀλλ' ἐπὶ μακρότερον N.

Ibid. 14. ἐπὶ μακροτέροις V; προέμεν EFGV.

Ibid. C. κατασκευὴν AG.

Ibid. 3. τὰ δ' οὐκ mss quatuordecim.

(a) Ex ejusdem sermonis editione Parisiis anno 1819 data, curante C. A. F. Frémion, in Facultate Parisiensi humaniorum litterarum professore.

bid. 4. τίς δὲ οὗτος D; τίς δὲ οὗτος IM; οὖν ὁ βίος E.

Ibid. 5. βιωσώμεθα F.

Ibid. 6. καὶ ἡμᾶς DR.

Ibid. 7. ἀκροατῶν γενέσθαι O, suprascriptum ἀκοῦσαι.

Ibid. 10. εἰς ἐν ἀθρύσας μακαριότητα G; sed supra ἐν scriptum μίαν, et εὐδαιμονίαν supra μακαριότητα· μέρει τῷ μεγέθει τῶν ἀγαθῶν GH.

Ibid. 13. ἀφίστηεν G, suprascriptum ὅτα.

Ibid. 14. τῶν ἀληθινῶν G.

Col. 565 D. χρῆσθαι BG; τῷ παραδείγματι EFGHILM.

Ibid. D 1. τοῦ σώματος G; τοσούτω plerique mss.; τῶν ἑκατέρων βίῶν G.

Ibid. 4. ἡμᾶς δογμάτων ἐκπαιδεύοντες GH; ἔως μὲν οὖν ὅσο S.

Ibid. D 8. mss. novem προϋμναζόμεθα, ο brevī. Col. 568 A. ὀρχήσει H; στησάμενο: G., sed supra στη scriptum κτη.

Ibid. A 2. παιδείας EFGOV; παιδίας AB.

Ibid. 5. ὑπὲρ οὗ ποιητέον E; ἐπὶ τὴν παρούσαν παρασκευὴν S.

Ibid. 8. μέλλοι NRU.

Ibid. 12. ἂν τε ἑταρόν τι εἴη G; τὸν δὲ καὶ K.

Ibid. 13. ἡμῖν ἅπαντα τὸν χρόνον ἢ τοῦ GH; καὶ ὁμῆς... ὁμῖν O.

Ibid. B. ἐπακουσόμεθα LT, ο brevī, sed ὡ super-scriptum; ἐπακουσόμεθα FHKS.

Ibid. B 3. οὖν ἔστι: cum acuto in e PTU; καὶ οἰκειότης KNPRTU.

Ibid. 4. προῦργου ἂν ὁμῖν N. Editiones quaedam προῦργον contra mss. omnes.

Ibid. 7. σμικρόν N; τίνι δὲ οὖν G, sed superscriptum μέντοι.

Ibid. 9. ἂν τυχῆς G.

Ibid. 10. τὸ, καρπῷ βρούειν ὥραιο LRSU; ceteri τῷ καρπῷ β. ὡ.

Ibid. 12. ψυχῆς CGLM.

Col. 568 B 14. ὁλὰ τινα G.

Ibid. 15. λέγεται τοι καὶ novem mss.; λέγεται μέντοι καὶ G; Μωσῆς ABF; Μωσῆς G.

Ibid. C 1. πάντῃ οὐ μέγιστόν ἐστιν ἐπὶ σοφίας π. α. πορισάμενος G. οὐ ἄλῃα manu suprascriptum; ἔστι in margine.

Ibid. παρ' ἁπασίν M.

Ibid. 3. E om. τὴν διάνοιαν.

Ibid. 4. καὶ τοῖς κάτω M.

Ibid. 5. Δανιὴλ, ὃν ἐπὶ B. φ. G.

Ibid. 7. μὲν οὖν οὐκ S.

Ibid. 9. ἡμῖν suprascripto ὁ L.

Ibid. 11. ἀρξομαι B.

Ibid. Codices undecim omittunt κατὰ τοὺς λόγους.

Ibid. 14. ἡμῖν T.

Ibid. D 2. ἔλθωσι τῇ μιμήσει ταύτη CDEI; ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταύτῃ M; ἔλθωσι, τῇ μιμήσει ταῦτα OV; ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταῦτα ABFGHS; ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην KLNPRU. Prætulī ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταῦτα, juxta codices octo, inter quos sex antiquissimi, hanc lectionem tuentibus etiam aliis mss. qui τῇ μιμήσει ταύτῃ legunt. ἐπελθεῖν τῇ μιμήσει = μιμεῖσθαι, rei alicujus imaginem referre, infra col. 569 A 6. Garnerius, ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην, cum mss. sex, sed ex recentioribus. Sturzius, τῇ μιμήσει ταύτῃ, eodem modo.

Ibid. D 3. ἐπιπλασσομένους HG; in G. φρ scriptum supra πλ.

Ibid. 4. ἔκείνοι πρὸς τὰ O; ἔκείνοι ἐπὶ τῶν συρῆων τὰ μέλη N; ἐπὶ additum non eodem atramento.

Ibid. 5. B om. τῶν λόγων.

Col. 569 A 3. τινα λάθωμεν ABCL; τι λάθωμεν G; va suprascriptum inter τι et λάθωμεν.

Ibid. 5. ἐπαινεσώμεθα PT.

Ibid. 7. πλῆθει G; ουσὴ suprascriptum.

Ibid. 9. περὶ Θεοῦ τι H.

Ibid. 10. καὶ οὐδὲ τούτων ὁμονοούντων ἀλλήλοις

GH; οὐδ' ὁμονοούντων ἀλλήλοις D. In I ἀλλήλοις expunctum est.

Ibid. 12. γονεῦσι πρὸς EFV; γονεῖς ABCG.

Ibid. B. αὐτοὶ δὲ λέγουσι G; ὑπάτου δὲ ὡς αὐτοὶ M.

Ibid. α καὶ B; α mss. unanimi consensu; editi ante Garnerium, ας.

Ibid. B 2. καταλείψωμεν codices novem.

Ibid. 6. ταῦτα δὲ ταῦτα mss. quatuordecim; ταῦτα δὲ ταῦτα NPT; ταῦτά ταῦτα M; τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα GH; περὶ γραφῶν M.

Ibid. 7. μάλιστα ὅταν mss. nonnulli.

Ibid. 8. λογοποιοῦσι G.

Ibid. 9. μιμησώμεθα B.

Ibid. 10. οὔτε ἐν B.

Ibid. 11. ὁμῖν N.

Ibid. ὁδὸν omittit R; καὶ ἀληθινὴν DI.

Ibid. C. ἀποδεχόμεθα mss. sex; ἀποδεξόμεθα (5 secunda manu) I; ἀποδεξόμεθα L, ω supra o positum; ἀποδεξώμεθα GKV.

Ibid. ἐν οἷς ἡ ἀρετὴν G; ἀρετὴν ἐτίμησαν ἡ κακίαν δ. RTU; ἡ κακίαν δ. MNOP; ἡ πονηρίαν cum κακί suprascripto. Nota lectionem κακίαν pro πονηρίαν esse nonnisi codicum recentiorum.

Ibid. C 2. ἀγῶν ABCF, ut in S prima manu. λοιποῖς, ἀρχαῖα ἔστιν ἡ ἀπὸλαυσις G; at in marg. lectio vulgata. Mss. omnes, τοῖς μὲν λοιποῖς editor tamen Lipsiensis et Sturzius ἀνθρώποις receperunt.

Ibid. 3. εὐωδίας καὶ τῆς E.

Ibid. 4. μελίσσαις M, δὲ ἄρα EM, ἄρα G.

Ibid. ἐξ αὐτῶν CMO; παρ' αὐτῶν R.

Ibid. 8. τὸν λόγον H; ἡμῖν DI.

Ibid. 9. οὐδ' ἅπασι R; ἀνθασιν ἰσως ἐπ. G.

Ibid. 11. ἐμπέπτωσιν ὅλα H; ἐμπέπτωσιν G; superscriptum ἐμπέπτωσι.

Ibid. ἐξ αὐτῶν T; εἰς τὴν TU.

Ibid. 13. ἐν σωφρονώμεν AF; ἴνα σ. B; ἦν σ. G, ἐν supra ἦν scripto; οὐκείον καὶ σ. NPTU.

Ibid. 15. ὑπερβησώμεθα LO.

Ibid. D. ροδωνίας ABFK; ροδωνίας H accentu delecto.

Ibid. D 1. οὕτω καπὶ NPTU.

Ibid. 2. λόγων omittit C; λόγων τὸ ἥδ' λαβόντες τὸ βλ. φ. G; sed suprascripta lectio vulgata. φυλαξόμεθα codices undecim; φυλαξόμεθα S, ω supra o imposito; φυλασσώμεθα G; φυλασσόμεθα H. S. om. ἐξ ἀρχῆς.

Ibid. 3. περισκοπεῖν DGH; ἐξ ἀρχῆς ἐκάστου M.

Ibid. 4. συναρμόζειν ταῦτα τῷ τ. L.

Ibid. 6. ποτὶ τὰν NPSTU; in T πρὸς supra ποτ. minio scriptum est; σπάρταν N.

Ibid. 7. ἡμῖν ἐπὶ ABCKLS; δι' ἀρετῆς ἐπὶ τὸν βίον ἡμῖν καθεῖναι EFGHCOMV; δι' ἀρετῆς ἡμῖν ε. τ. β. ἡμῖν x. L.

Col. 572 A. πολλὰ δὲ E; πολλὰ δὲ πλείω F; ἐπὶ πλείων G.

Ibid. A 3. τὸν λόγον μ. G.

Ibid. 6. ἐγγίνεσθαι M; ἐπειδὴ περ P.

Ibid. 7. τῶν τηλικούτων παθήματι δι' ἀπλότητα G; suprascripta lectio vulgata.

Ibid. ἀπλότητα NOSU.

Ibid. 8. εἰς βάθος συνεχόμενα G, suprascriptum ἐνσημανόμενα.

Ibid. 9. ὑπολαμβάνομεν G, suprascriptum ὑπολάβομεν; ὑπολάβοιμεν F.

Ibid. 11. πρὸς ἀρετὴν O, ἐπ' supra πρὸς positum; πρῶτα καὶ NTUS; πρῶτον καὶ M.

Ibid. 12. συχνούς F; πόνοι πλῆρης R.

Ibid. 13. deest ὁδὸς in HV.

Ibid. οὐ παντὶ O; προσθήναι G, σ superaddito ut mox in voce προσθάνει.

Ibid. 15. προσθάναι ABS; διὰ τὸ ἀχρον H.

Ibid. B 2. βᾶδια καὶ R.

Ibid. 3. plerique mss. ἀθρόαν; sed ABGHS ἀθρόον. ὁ αὐτὸς ποιητὴς ε. ε. μ. γ. δοκεῖν G. Hic locus nonnihil difficultatis habet, cum primo aspectu incer-

tum sit cui ex duabus vocibus ὁδός vel κακία referri debeat relativum ἦν. At Basiliius verbis mox sequentibus, ὁ αὐτὸς οὗτος ποιητὴς ἔφησεν, innuit se Hesiodi sententiam suam facere. Ex Hesiodo ergo petenda interpretatio dictorum Basilii. En locus ex *Ἑρμ.* vers. 285 :

Τὴν μέντοι Κακότητα καὶ Λαδὸν ἐστὶν ἐλθεῖναι
Ῥηϊδίως· ὁλίγη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναιεῖ.

Facile est, etiam turmatim, ad Vitium pervenire,
Via brevis et prope sedes ejus.

Vocis ναιεῖ, quæ habitare sonat, subjectum sit oportet ἦν ὁδός, εἰα, sed Κακότης Vitium, ens personificatum. Præterea, cum Hesiodus nondum viæ quæ ad Virtutem ducit mentionem fecerit, non hic agitur de utriusque viæ inter sese, nec de Vitii et Virtutis proximitate, sed de Vitii sedis vicinitate, quod ad nos spectat. Imaginem et sensum pessumdedit Ginius sic interpretans : *Facile est accumulare vitia. Juxta sedem eorum est via arcta.* Pro ἀρόαν, quod habent omnes editiones Basilii, lego ἀρόον, juxta codices mss. quinque supradictos. Sensus adverbium postulat quod adverbio Λαδὸν ab Hesiodo adhibito respondeat.

Col. 572 B 5. προτρεπόμενος GK; παρακαλούμενος M.

Ibid. 7. ταυτὶ διελεθὲν H. διελεθὲν mss., exceptis LNPKT. In margine U : γγ. διελεθὲν.

Ibid. 10. εἰς ταῦτα H; εἰς τοῦτο O; εἰς τοῦτον IKM; εἰς τοὺς LNPT; φέροντα τοὺς MNPT.

Ibid. 11. ἀποδεχόμεθα codices undecim inter quos quinque ex antiquissimis. ἀποδεχόμεθα, ω supra-scriptum L.

Ibid. 15. πᾶσα μὲν ποιήσις CFHMOV. Horat. Epist. 2, libri II :

... quid virtus et quid sapientia possit
Utile proposuit nobis exemplar Ulyssem.

Col. 572 C. ἡμιστά γε E.

Ibid., C 3. περιπεσόντα M; αἰδέσθαι R; αἰδέσαι U, sed in marg. θ significatur addendum, αἰδέσαι πρὸς O. Obsolevit verbum αἰδέσαι· αἰδέσθαι, ut legitur m. unus sæculi xv et scholiastes sæculi xvi, non amplius jam usu venit; non est ergo cur alterum priori præferamus. D. Boissonade tamen αἰδέσθαι reponendum putat. Αἰδέσαι sensu activo gaudet et reverentiam sibi conciliare significat. Αλγύνην ὀφλήσαι pudere sonat. Ad litteram ergo hic locus : *Tanti adest ut nudus apparens turpe quid agat.* — Τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων. Cephallenia insula, Ithacæ vicina, in Ulyssis dominio pars præcipua erat; ideo apud Basilium dux Cephalleniorum audit. Agitur hic de Nasicæ, Phæacum regis filia. Cf. *Odys.* vi, 127.

Ibid. C 4. τοσοῦτον δεῖν S; φανέντα μόνον, οὐδὲ αλγύνην GH; τὴν βασίλεια φανῆναι μόνον M. Codices novem habent μόνον post ὀφθέντα, in uno tamen punctis notatur delendum.

Ibid. 7. τοσοῦτου ἀξίαν νομισθῆναι τὴν ἀρετὴν GH; νομισθῆναι τὴν ἀρετὴν E. Phæacibus sedes insula Coreyra fuit, nunc Corfu. Voluptatibus deditos testatur eorum rex Alcinoos Ulyssem alloquens (*Odys.* viii, 248) :

Διὲ δ' ἡμῖν δαίς τε φιλῆ κίθαρις τε χοροὶ τε.

Nulla alia nobis cura quam convivii, musicæ et choreis indulgere.

Æliano (*Hist. div.* vii, 2) vita Phæaciana vita mollis et effeminata. Horatius, cum Baias inter et Gabios ubi sedem faceret, dubius esset, ad Valam scribit (*Epist.* xv, lib. i) ut sibi renuntiet :

Tractus uter plures lepores, uter educet apros;
Utra magis pisces et echinos æquora celent,
Pinguis ut inde domum possim Phæacique reverti.

Ibid. 8. εἰς ἐκείνον EGILS.

Ibid. 10. τότ' εἶναι R; ἄλλο τι εὐχασθαι M.

Ibid. 15. βοῶντα τὸν Ὀμήρον E.

Ibid. 14. ἡμῖν R.

Ibid. D. γυμνὸν ὀφθέντα τ. GHLS

Ibid. ἀποδείξει M.

Ibid. D. 2. τὰ μὲν γάρ.

Ibid. 4. codices decem, inter quos octo ex antiquioribus, οὕτως οὖν legunt se junctim.

Ibid. 7. ὅθεν καὶ R.

Col. 573 A. Mss., præter ABCEFGHLS, τὸ omittunt; In I inter εἰπεῖν et ἀλλ' litteræ duæ in rasura; ἀλλ' omittunt ABCF. Versus hic citati inveniuntur in *Analectis Brunckii*, t. I, p. 70, n. 14.

Ibid. A 3. ἀεὶ codices novem; ἀεὶ AB; in margine A βίαιον indicatur pro ἐμπεδον legendum, et ἀκούσαι pro ἀεῖ.

Ibid. 4. ἀνθρώποις, ἄλλωτε R.

Ibid. 5. τὰ Θεόγνιδος ἔχει C. Vide Theognim in *Gnomicis Brunckii*. Megarensis fuit Theognis et floruit circa quinquagesimam nonam olympiadem, quingentis quadraginta annis ante Christum natum.

Ibid. 6. ὄντινα δαὶ καὶ N; ὅν τινα δὴ ἀνθρώποις φησὶ τὸ τ. G.

Ibid. 7. ἄλλωτε μηδὲν HNRSU.

Ibid. 8. ὁ Κίος HR; ὁ Κίος KLU; ὁ Χίος IO; sed scriptum x supra χ in I, et Κίος in marg. O. Κίος A; σοφιστὴς Πρόδικος quidam mss., quatuordecim Πρόδικος omittunt, unus tamen margini minio rescriptum est. In K amanuensis K pro nomine proprio habuit, nam illud ad oram libri rescripsit, ut rescribere mos est auctorum nomina in textu laudatorum. Claudius de Pontoux, vetus interpres Gallicus anni 1561, Κίος item nomen proprium credidit; interpretatur enim : *Céus sophiste*. Prodicus Ceus vixit tempore Democriti, Empedoclis et Hippocratis, currente olympiade octogesima sexta, annis 432 ante Christum natum (Cyrill. Alex. *Contra Julian.* l. i.)

Ibid. 11. ὁ δὴ καὶ E, sed primitius scriptum fuerat ὦ cum accentu circumflexo.

Ibid. 15. τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς διανοίας G.

Ibid. B 3. τράποιτο PT; τραπήναι τὴν ὁδὸν G; prima manu ὁδὸν; πηται scriptum supra πῆναι et τὼν supra τῆν. Scholium in A et B ad κομματικῆς, ἰλαρότητος, et in U, ἀνελ τοῦ ἰλαρότητος ἐπιμελείας. K in textu, ὑπὸ ἀνελ ἰλαρότητος κομματικῆς.

Ibid. 9. KPS, ἐξηρητημένον, et sic fortasse legendum. ταῦτά τε γούν N.

Ibid. 10. ἐτι πλείον G; ὅποσυχουμένην V.

Ibid. 11. Ἠρακλῆα μεθ' ἐαυτὴν N; τὴν δὲ δευτέραν T.

Ibid. 12. κατεστηκέναι G; sed legitur σελ supra σ; αὐχμῶν S.

Ibid. 14. γὰρ ἀνειμένον R; οὐδὲν ἥδὲ EL

Ibid. C. διὰ πάσης τε γῆς καὶ θ. S; θαλάττης H. Ibid. C. ὡς ἐκείνου λόγος V; ἥπερ δὴ οὖν καὶ HS; εἴπερ οὖν καὶ G.

Ibid. 3. συνέπεσθαι BGH.

Ibid. 4. ὦν λόγος τις O.

Ibid. ἡ μικρὸν ἢ μείζων H; ἡ μικρὸς ἢ μείζων GNPRTU.

Ibid. 5. ἐαυτῶν γράμμασιν F

Ibid. 6. πιστευτέον ABCGS.

Ibid. 11. τοιοῦτον plerique mss.; τοιοῦτο EHMNS.

Ibid. 12. θαυμαστόν K. οὐ supra ὄν.

Ibid. καλλοῦς H; ὁ δὲ mss. omnes, exceptis AH qui ὁ δε habent sine accentu; αὐτὸς τις εἰη GH.

Ibid. D 2. ἀποτεῖναι NPRTU.

Ibid. 3. τὸ ἥδὲ ὑπὲρ τῆς σ. G, πρὸς supra ὑπερ.

Col. 575 A. οὕτε μὲν οὖν HI.

Ibid. A 2. τοπαράπαν LR uno tenore.

Ibid. 5. διαστασιάζει R.

Ibid. 7. ἡ γλῶττα ὁμώμοχεν H; ἡ δὲ ἡ φρὴν F. Hæc verba leguntur in Euripidis *Hippolyto*, v. 618, ed. Schæf. in -18. Cicero lib. iii *Offic.* ea sic interpretatur :

Juravi lingua, mentem injuratam gero.

Ibid. 10. τῷ Πλατωνί.

Ibid. 13. ἀποδεγόμεθα codices tredecim; ἀποδεγόμεθα G; ἐπὶ δὲ καὶ codices novem, inter quos septem ex antiquioribus.

Ibid. 15. διασώζονται D; ἢ ποιητῶν καὶ συγγραφεῶν G.

Ibid. B. ἀπολειπόμεθα U; ἐλοιδορεῖτο τις τὸν Περικλέα, ὃ δὲ οὐ προσέειπε G; sed in marg. lectio vulgata.

Ibid. B 4. διήρκεσαν FHU; deficit hic C; apud E locus est in rasura; reliqui numero quindecim, διήρκεσαν.

Ibid. ἀφειδὼς ἐλαύνων G; sed superscribitur lectio vulgata πλύνων.

Ibid. B. 5. μέλλον AFK; μέλλον BD; μέλλον P, ω in o; μέλον EGHVS; ταυτῷ S.

Ibid. 7. διαφθείροι PT; διαφθείρει K; διαφθείρη IN; sed tres litteræ eip rasuræ superscribuntur in I et nullum accentus vestigium supra η. διαφθείρη U, a scripto supra diphthongum ei; διαφθάρη AR.

Ibid. 8. πάλιν τίς R. cf. Plutarchum *De amore fraterno*; Greg. Nazianz. in carmine *De ira*. Hæc Socrati tribuit Stobæus (LXXII). Euclides Megarensis, alius ab Euclide mathematico, Alexandrino, centum et amplius annis juniore, fuit ex Socratis discipulis. Ejus vitam scripsit Diogenes Laertius (lib. II).

Ibid. 10. ὡς γινέσθαι, αὐτόν G; sed supra legitur ὡς γινέσθαι αὐτόν; H, ὡς γινέσθαι αὐτῷ, et fortasse ea est vera lectio. Plerique mss. ὡς γινέσθαι; NPT, ὡς γινέσθαι, reclusi.

Ibid. 12. τοιούτων παραδειγμάτων MO, omisso τι.

Ibid. 13. οὕτω κατεχομένου G, ἤδη supra οὕτω.

Ibid. 14. τῇ τραγῳδίᾳ δὲ οὐ πίστεον G, γὰρ supra δέ.

Ibid. C. ἐπ' ἐχθροὺς ἄνδρας θυμὸς ὀπλίζει χαίρων G; ἐπὶ ἐχθροῦ M; χεῖρα plures mss., χεῖρα decem, inter quos quatuor ex antiquissimis; in uno tamen χεῖρα rasuræ superscribitur. Vide Euripidem in *Rheso*, v. 85, ed. Schæf. in-18.

Ibid. C 1. μάλιστα μὲν διανίστασθαι M.

Ibid. 2. χαλκὸν αὐτόν τ. λ. E.

Ibid. 3. ἐμβάλλοντας H; ἐκβάλλοντας FK; ἐμβάλλοντα, μὴ ἔαν ἐκφέρειν; manus altera σ supra ἐκβάλλοντα et εσθαι supra ἐκφέρειν addidit.

Ibid. 5. ἐπανάγωμεν HLMOPTV; δὴ PT.

Ibid. 6. ὑποδείγματα A; παραδείγματα G, ὑπὸ supra παρα.

Ibid. 7. αὐτὸ πρόσωπον R.

Ibid. 9. τῷ παλόντι τῆς ὀργῆς G, παροινούντι supra παλόντι.

Ibid. ἐμφορηθῆναι D; ἐξοιδανειν (δεῖν supra δαίνειν, αὐτῷ καὶ ὑποῦλον ἤδη τὸ πρόσωπον εἶναι ὑπὸ τ. πλ. ἄς ἐλαβεν G; εἶναι ὑπὸ τ. πλ. ἄς ἐλαβεν H; εἶναι ἄς ἐλαβεν L.

Ibid. 12. ἐποίησε G; superscriptum ποιῆσαι.

Ibid. 13. ἐν ἀνδριάντι H.

Ibid. 14. ὃ δεῖνα ἐποίησε DG; at in G. lectio vulgata rescripta est. (Vide supra, col. 1816, Ducæi notam in hunc locum.) Καὶ τοσούτου codices quatuordecim, antiquiores etiam; quæ lectio nonnisi deleta καὶ admittenda; reliqui mss. τοσούτον habent, et sic legendum.

Ibid. ἀπαμύνασθαι G; ταῦτα δὲ σγ., cum duobus punctis supra δέ in G.; BV ταῦτόν cum apostrophe et spiritu.

Ibid. D. πολλοῦ ἄξια G; ἄξιον superscribitur.

Ibid. D 1. τοῖς τηλικούτοις BDH; τοιούτῳ D; τοῦτο G; τοιούτῳ superscripto.

Ibid. 3. τυπτοντί σε GI; at in I σε duobus punctis notatur.

Ibid. 4. Omnes mss. nitide τοσούτου. Supra col. 572 C 4 eadem loquendi ratione usus est Basilus. Sturzius τοσούτον, ex quo nonnisi καὶ ante positio sensus elicitur, ut supra C 14.

Ibid. 5. ἀμύνασθαι F; ἀπαμύνασθαι ABCNRU; ἐπαμύνασθαι PT; τὸ δὲ Περικλέους F.

Ibid. ἢ τὸ τοῦ E. G; ἢ τοῦ E. BM. PR; Εὐκλείδους HO; Εὐκλείδους G; ὑπομένειν τοὺς διώκοντας R.

Col. 577 A 2. Verba καὶ τῷ τοῖς ἐχθροῖς εὐχεσθαι desunt in V; τάχαθ' ἀλλὰ μὴ ἐπαρδῶσαι omittit B; τὰ ἀγαθὰ mss. decem; τάχαθ' reliqui omnes, excepto B hic deficiente; in I tamen prima manu τὰ ἀγαθὰ.

Ibid. A 3. καταρδῶσαι G, superscripto ἐπαρδῶσαι.

Ibid. 5. οὐκ ἐτι ἂν H; διαπιστεύσειεν R; διαπιστήσοι D, ut in I prima manu.

Ibid. 7. κάλλος ἔχειν DH; in I scribebatur ἔχειν prima manu.

Ibid. 9. κρίναι G, superscriptum κρίνων. τοὺς ἄνδρας ἐλόντας codices 16; τοὺς ἄνδρας ἐλόντα H; τὸν τοὺς ἄνδρας ἐλόντα S; τὸν ἄνδρας ἐλόντα G; τὸν ἄνδρας ἐλόντα A. Quæ ultima lectio lectioni editorum et reliquorum mss. præstat; hanc jam ex conjectura mihi suggererat D. Boissonade ante mss. a me collatos. ὑπὸ γυναικῶν CEKLMV.

Ibid. 13. ἀφίεται H; ἀφίεται OV. De Clinia Pythagoræ discipulo cf. Diodor. Sicul., *Excerpt. de vitiis et virtutibus*, t. II, p. 554.

Ibid. 14. μετὰ τὸν Π. E.

Ibid. 15. συνενεχθῆναι G, superscripto συμδῆναι.

Ibid. B. μνησαμένους IK; in I 1 c. secunda manu et rasuræ superscriptum; μνησαμένους ACE.

Ibid. δ ἐκεῖνος ἐποίησεν R.

Ibid. B 2. ἀπῆρτησεν μ. FG; ἀπαίτησεν μ. A.

Ibid. 3. ἐμοὶ δοκεῖ ABCGS.

Ibid. 5. mss. omnes πάλιν γάρ. Cur editi γάρ omiserint non videmus.

Ibid. 6. ὅμιν S.

Ibid. 8. τὴν ψυχὴν ἡμῖν P.

Ibid. 9. χειμάρρου παρασύροντος ABCDGHPT.

Ibid. 10. τὸ προστυγχάνων AFGHLOV; προστυγχάνων D; μαδέσθαι K.

Ibid. 11. τίνα λόγον ἔχει R.

Ibid. 12. ἀφίεται AMP; ἐφίεται G; ἐφίεται superscribitur.

Ibid. C 3. οὐδὲ γὰρ δὴ R.

Ibid. χειρωνακτῶν ἐστι, cum acuto supra ε, C MOS; ἐστι πέρας codices decem, plerique recentiores; at in I inter ἐστι et πέρας vox erasa est.

Ibid. 7. παντάπασι deest præterquam in ABCEG HLS.

Ibid. μέλλοντα, οὕτω γὰρ ἂν G, ἢ οὕτως supra οὕτω γάρ; εἴημεν ἂν G; ἀτέγνως BG.

Ibid. 9. οὐδενὸς ἡμῶν νοῦ M.

Ibid. ἐπὶ τῶν οὐρανῶν τοῦ βίου καθεζομένου, εἰκὴ κατὰ τὰς πράξεις G; scriptum τῆς ψυχῆς supra τῶν οὐρανῶν et τὸν βίον supra τὰς πράξεις; εἰκὴ κατὰ τὰς πράξεις ἄνω D; κάτω φερόμενοι FN.

Ibid. 11. γυμναστικοῖς ἀγῶσιν G; βούλη ABC; βούλει τοῖς μουσικοῖς CNOPTU; καὶ ἐν τοῖς τῆς μουσικοῖς G.

Ibid. 13. mss. quidam προκείνται habent post στέφανοι; sed deest in aliis quatuordecim, inter quos sex ex antiquioribus. ὦν καὶ οἱ στ. πρόκεινται G; περ supra καὶ.

Ibid. D. οὐκ οὖν E.

Ibid. D 1. τοῦ Ὀλυμπιακοῦ G; supra rescriptum Ὀλυμπιακοῦ.

Ibid. 3. ἐκρατύνετο GH; in G ἐκράτυνε superscriptum.

Ibid. ἀλημιμένης DEILMNOSV; ἀλημιμένης F; ἀλειμιμένης H. Cf. Pausaniam *Eliae*, vi, 14.

Ibid. 6. ἀπὰς ἀπὸ τῶς sejunctum ADKPT.

Ibid. 7. Μαρσίου KM; Μυρσίου A.

Col. 580 A. περιεργάζοντο ABGV; χροῦσματα FV.

Ibid. A 2. οὐ ταχὺ γ' ἂν P; σχολῇ γ' ἂν στ.; at σχολῇ in T est rasuræ superscriptum; ταχὺ γάρ στ. E.

Ibid. 3. διέφυγον ἂν τὸ H.

Ibid. 4. ὁ Τιμόθεος. Timotheus Milesius, musi-

cus et poeta dithyrambicus, circa nonagesimam quintam olympiadem floruit, annis 396 ante Christum natum (Diodor. Sicul., l. xiv, t. I, p. 679).

Ibid. 5. οὐδὲ γὰρ ἐν R.

Ibid. 7. δε γε τ. F; τοσοῦτω T; τοσοῦτο NRSV; Reliqui τοσοῦτον.

Ibid. 8. διαγείρεν G.

Ibid. 9. ἐκμαλάττειν H.

Ibid. 11. ταῦτά τοι καὶ H. E regione vocis Φρύγιον in I ad marginem legitur, ἐναγώνιον; et in H in textu, καὶ τὸ ἐναγώνιον Ἀλεξάνδρῳ ποτε το Φρύγιον.

Ibid. ἐπαυλήσαντι D.

Ibid. 13. ἐπαγαγεῖν αὐθις R; ἐπανάγειν S.

Ibid. 15. ἐν τῇ μουσικῇ GH.

Ibid. B. κτήσιν omitit E; παρέρχεται M.

Ibid. B 1. ἐπειδὴ δὲ AGR.

Ibid. 2. καὶ πολλὰ μὲν.

Ibid. 5. ἐμπαιδοτρίβου FHM; ἐν παιδοτρίβῳ P.

Ibid. C 2. ὑπάρξει νόμιζει; G; sed punctis notatur νόμιζει.

Ibid. 5. τῷ βίῳ ἢ καὶ Σαρδανάπαλος... ἢ καὶ ὁ μ. G; Σαρδαναπαλλος EBV.

Ibid. 5. μαργαρίτης AB. Clemens Alexandrinus versus Homeri citat quos hic innuit Basilus; ii sunt:

Τὸν δ' οὐτ' ἄρ σκαπεῖρα θεοὶ θέσαν, οὐτ' ἀροτῆρα, οὐτ' ἄλλως τι σοφόν· ἀόσης δ' ἡμάρτανε τέχνης.

Hunc dii nec hortorum nec agri cultorem fecerunt; Nulli arti, nulli labori dedicatus fuit.

Plato Margiten Homero tribuit (Aleib. II, t. II, p. 147 ed. Serrae); Homero etiam Aristoteles, nec subdubitan ut Basilus, vindicat (Poet. c. 4). Ibidem ait Aristoteles Margiten poema satyricum quoddam fuisse comicum modum referens ut *Ilias* tragicum. Margites nomine designatos homines stultos et stolidos docet Lucianus (Hermot., t. I, p. 545; Philopseud., t. II, p. 465, ed. Salmur.). Demosthenes cum plebes contra Alexandrum concitaret, eum pueri et Margites appellatione dehonore solitus erat.

Ibid. εἰ βούλῃ G; οὐτε ἀροτῆρα DHK.

Ibid. 6. οὐτ' ἄλλο τι ER; οὐτε ἄλλω τινί D; unus F, ἐπιτηδεύων; Reliqui nitide ἐπιτηδεύων, quod vera est lectio.

Ibid. 8. ἀλλὰ μὴν ἀληθὲς G; λόγος ἦν H.

Ibid. 9. ἐσθλὸν ἐμμεῖναι ABCG.

Ibid. 12. οὐδὲ εἶναι H.

Ibid. D. τιμωρίαν G, σ supra v.

Ibid. D 3. τοῖς γε νούν ἔχουσι OS.

Ibid. 5. omnes mss. δικαιοτηρίους; at in margine N et U: γρ. δικαστηρίους.

Ibid. 8. παραίτησις πολλαπλασίῳ H; παραίτησις οὐ τὸ μὴ οὐχί N; παραίτησις μὴ οὐχί G, τὸ supra μὴ; τοῦ μὴ οὐχί DR; τὸ μὴ οὐ S; πολλαπλασίως GS.

Ibid. 9. τί γούν N; τί οὖν ποιοῦμεν D.

Col. 581 A. τὴν ἐπιμέλειαν E.

Ibid. A 2. ἀγοντας codices decem; in G superscriptum legitur ἔχοντες; A, ἔχοντες; ἀγοντας K; ἀγοντες BCFHNV; deficit D; οὐ δὲ γούν N.

Ibid. 4. δουλευτέον ἡμῖν G.

Ibid. 6. τῆς πρὸς τὸ σῶμα κοινωνίας AHV.

Ibid. 9. τὰ ἀναγκαῖα χαρίζομένους RU; τὰ ἥδη στα προστήκεν ὡς BCFHS.

Ibid. 11. ἐπινοοῦντας R.

Ibid. 12. θάλατταν ANPR.

Ibid. χαλεπὴ δεσποίνῃ NPRT; χαλεπὴ δεσποτῇ U, superscriptum χαλεπὴ δεσποίνῃ; ἐπάγοντες M.

Ibid. 15. εἰς πῦρ ξαίνω φέροντες ὕδωρ καὶ εἰς τ. B.

Ibid. B 1. εἰς τὸν τετριμμένον G; εἰς τετριμμένον ABFH; εἰς τετρημμένον PV.

Ibid. B 4. ἡ ἀδοκούτων V.

Ibid. 9. ἱματίων mss. 16; at in uno, G videlicet, puncto notatum est ω, abrasus accentus acutus litterae i et repositus supra α; in altero, A scilicet, ἱματίων videtur primitus scriptum fuisse. Φορεῖν NPRTU; φορεῖν G, ε supra o posito.

Ibid. ἕως μηδὲν mss. 18; in uno, I scilicet, inter ἕως et μηδὲν rasura exstat, puto vocula ἄν, quam habent D et H, quamque Garnerium secutus recepi: ἐνδέει M; ἐνδέοι NPT; ἐνδέοι U, η supra α rescripto; ἐνδεῇ ABEH; ἐνδέῃ reliqui undecim.

Ibid. 12. περισσοτερον E; περιττότερα DI.

Ibid. 14. τῷ γε ἀληθῶς IS; at in I dua littera erasae sunt inter τῷγε et ἀληθῶς; reliqui octode cimi, τῷγε ὡς ἀληθῶς, quod primus recepit Garnerius.

Ibid. 15. καλλωπιστὴν φιλοσώματων H.

Ibid. C 3. τὸ σῶμα αὐτοῦ D; αὐτοῦ τὸ σῶμα G.

Ibid. ἔξει FPT; ἔξει U, α supra ε rescripto.

Ibid. 5. ἔστιν ἀνθρωπος NOPT.

Ibid. 6. δέεται ELMO; at syllaba ται in I. secunda manu. περατοτέρας A; περισσοτέρας DO.

Ibid. 7. ὁμῶν S.

Ibid. 9. καθάρσιος δὲ F.

Ibid. 10. καὶ ἡμῖν ἱκανῶς G.

Ibid. 13. τὸ κέντρον S; ἀφιέντων FO.

Ibid. 14. ἐφθαρμένην M; τῶν ψυχῶν καταλεῖν PT; at in T u superscriptum intra α et λ; κατεχειν, supra καταλεῖν G; κατασχεῖν undecim mss.; κατέχειν CDIKLN, vera lectio.

Ibid. DI. ἔγγονα GV; ἔγγονα πάθῃ πεφύκασιν ἐμποεῖν· φασὶ γέ τοι καὶ Πυθαγόραν κωμαστας G; at in marg. lectio vulgata; τοιούτους ABGKSV; τοιούδε reliqui quatuordecim.

Ibid. D 3. ὁμῖν O.

Ibid. 5. ὁ ποιητὴς τῶν ἀσμάτων τῶν ἱερῶν D.

Ibid. 6. λέγεται καὶ EFH.

Ibid. 7. προστυγόντα S; αὐλήτην τοῦ x. K.

Col. 585 A 2. ἐπαυλήσαι φησι ABE; σφίσι τὸν Δωρικὸν τρόπον G; sed superscriptum ὡς τὸ Δωρικόν.

Ibid. 3. οὕτως ὑπὸ τ. μ. ἀναφρονῆσαι R.

Ibid. 4. ἐπανελεῖν· καὶ ὅγε Δαβὶδ ὁ παρ' ἡμῖν, ὁ τῶν ἱερῶν ἀσμάτων μελοποιὸς ψάλλον, ἐκ τῆς μακρίας τὴν βασιλεία καθίστησιν· ἑτεροὶ δὲ G.

Ibid. 7. ἀνακληρώσαι H.

Ibid. ὡς τῆς K; ἤττον ἡμῖν G.

Ibid. 8. ἡ καὶ R. οὕτως οὖν disjunctim mss. decem, ex quibus septem inter antiquiores. Τῶν προδήλων αἰσχίστων DHI; προδήλων αἰσχίστων G.

Ibid. 10. μύροις αὐτοῦς F; ἀναχρῶννύναι G; at νύσθαι rescriptum supra νύναι· ἀπογορεύον G, in quo on et ε: saepe confunduntur cum unum et idem signum ad sinistram vel ad dexteram inclinatum, on vel et significet.

Ibid. 12. χρῆναι ἐν ἀφῇ A; ἡδονὰς διώκειν DEFHI, at in I voces duae indicantur transponenda.

Ibid. 13. εἰ καὶ δὲ D.

Ibid. 14. τὴν αὐτῶν PT; τὴν θῆραν C; ἐσπουδάζοντας ὥστερ C.

Ibid. B 1. συννευκότης EHKON; reliqui συννευκότης; at notandum in I α secunda manu in rasura scriptum, in L σ litteram additam fuisse et in T alio atramento abrasam.

Ibid. B 2. τῷ γε μὴ R; τῷ μὴ ὡς B.

Ibid. 3. Deest φῶτος in E; κατορωρύχθαι μελετῶντι O; κατορωρύχθαι S.

Ibid. 4. ὑπηρεσία V; φιλοσοφίας AG; littera σ in G addita est; χρωμένους N; κτωμένους mss. 18. Deficit D. Vide notitiam. Putavit Garnerius in B legendum κτωμένους· quod autem pro iota habuit, cum sigma ligatur, at in scriptura compendiis iota nunquam cum litteris sequentibus ligatum occurrit.

Ibid. 6. εἰς ἐπιθυμίας αρ. G.

Ibid. 9. χρωμένην αὐτῷ G.

Ibid. 10. περὶ τὰ mss. decem; περὶ μὲν τὰ AG HNPRUTU; τὰ ὄργανα μὲν I.

Ibid. 11. ἐνεργούσης G, μῆνης supra σης.

Ibid. 12. ὅτ' αὐτοῦ P; in U. e regione ἀπ' αὐτοῦ, in marg., γρ. ὅτ' αὐτοῦ. G, θορύβους ἐγχειρομένους τῇ ψυχῇ.

Ibid. 13. τῷ λόγῳ G, corr. ἰσμῷ supra ω.

Ibid. C 1. ἀνέντες B.

Ibid. 3. ἀγεσθαί· οὐκ ἀγεννὲς καὶ τοῦ Π. Hl; verba καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι desunt in V; μεμνησθε BC.

Ibid. 4. καταμαθὼν τινα S; hic deficit D; reliqui octodecim, τινὰ καταμαθὼν.

Ibid. 5. ὁ οὗτος FG; ὁ οὗτος, L, ὁ altera manu; οὗτος mss. 12; οὗτος NPST; παύσαι A; in I σιαν- τοῦ prima manu.

Ibid. 7. ἐκ τοῦ σώματος PT; τὴν σώματος G; corr. supra ἐκ τοῦ. Hæc narrat Elianus Hist. div. ix, 10.

Ibid. 8. χωρὶν ἐκεῖνο τῆς I.

Ibid. 9. ὡς ἐπίτηδες M.

Ibid. 11. περικόπη ANPRST; deficit D; reliqui tredecim, περικόπητοι, quod admisit Garnerius; in U tamen η scriptum supra οί.

Ibid. D. 1. ὅτι τοίνυν BF.

Ibid. 2. ἀλυσιτελὲς RU; οὐ λυσιτελὲς A.

Ibid. 4. εἰ τοῦτο γε EM.

Col. 585 A 2. χρησώμεθα A.

Ibid. 5. ἀτιμάσαντες PT.

Ibid. 4. πλὴν εἰ κατὰ NP.

Ibid. ἐν μύθοις C.

Ibid. 5. φέρει K; κατωρυγμένοις ABCM; in E prima manu κατωρυγμένοις, at postea superscriptum op inter τ et ω.

Ibid. 8. περιεσσότερον EM.

Ibid. 9. Αὔδιον ψῆγμα mss. 10; reliqui omnes, Αὔδιον ἢ ψῆγμα; in I ἢ fuit erasum, sed adhuc apparet; χάν τὸ μυρμηχών PR.

Ibid. 10. τοσαῦτο πλείον α. ὅσον περ ἂν ἦττον προσῃται G.

Ibid. 11. τῆς φύσεως τοῖς ἀναγκαίοις H.

Ibid. 12. ὁρίεται ὅσοι γε F.

Ibid. 13. G et S, γινόμενοι ut editi præter Garnerianum; reliqui mss., γινόμενοι, quod præstat.

Ibid. B 1. ἔχοντες ἀποδοῦναι, οὐδαμοῦ M; οὐδαμοῦ ἴστανται B; τῆς κατὰ τὸ πρόσθεν G; superscriptum εἰς τὸ πρόσω.

Ibid. B 3. προσπεριβάλλονται C; deficit D; in reliquis octodecim cum unico l et ω, præter F, in quo o pro ω ponitur. I et O tamen primitus duplex habuerunt; in mss. octo, ABGHKNSV, πρὸς scribitur cum accentu gravi.

Ibid. τοσοῦτου δέονται GH; at in G superscriptum τοῦ ἰσού δέονται.

Ibid. B 6. πλούτων δέ mss. octo. In *Analectis* Brunckii, t. 1. p. 67, legitur ἀνθρώποισι pro ἀνδράσι κείται. Occurrit quoque hic versus in Theognide. ed. vet., v. 227.

Ibid. 7. πρὸς τὰ τοιαῦτα G; sed supra, ταῦτα.

Ibid. 9. οὐτ' ἔραμαι NPRU; οὐτ' εὐχομαι πλουτεῖν. οὐτ' ἔραμαι E; οὐκ εὐχ. π. οὐτ' ἔρ. ACFGHM OSV; in I primitus eadem lectio. Theognis v. 1141, in *Gnomis* Brunckii et vers. 1151 vet. edit.

Ibid. 12. ὡς γε καὶ BV.

Ibid. τοῦ μεγάλου τῶν Περσῶν ταυτὸν H; ἀπερανε NPTU; ἀπέφηνε U, at supra η.

Ibid. 13. τὸ ἐλαττόνων G; τῶν ἐλαττόνων F; κατὰ τὸν βίον τοῦτον G.

Ibid. C 2. Πυθίου τοῦ Μουσῶν. Pythius Dario platanum et vitem aureas dono dedit. Xerxis exercitui cœnam paravit et ei stipendia victusque per quinque menses ministrandi officium in se suscepit. Cujas fuerit vir iste opulentissimus, incertum. Plinio Bithynius est, Herodoto Lydius, Basilio Mysius. Vide Herodot. vii, 27; Plin. Hist. nat. xxx, 11.

Ibid. 3. ἔσμοι τινες GL.

Ibid. 4. προσήκειν CFLM.

Ibid. 5. παρόντα GIO; at in G et I ος supra a finali.

Ibid. Verba, μάλλον φρονεῖν ἢ τῷ εἶδέναι αὐτὸν εὖ διατρίβειν desunt in N; vox εὖ cum διατρίβειν in RSU tantum legitur; exstat in editione Parisiensi; expunxit Garnerius utpote in mss. sex ab ipso collatis omissam.

Ibid. 7. μεγάλα φρονούντος V.

Ibid. 8. ἔφρασαν πρὶν G.

Ibid. 9. ἐπίστατο NPRTU.

Ibid. 13. ἂν ἦτην L.

Ibid. καλλωπισομένη (οἱ supra ω), ἀφέντα τῆς α supra rescriptum intra τε et τὴν G.

Ibid. D 1. ἀνθρωπίνην ἀρ. H.

Ibid. D 2. Edit. Paris. καθ' ἑαυτήν; hanc lectionem nullus ms. agnoscit; ἑαυτοῖς πρὸς N; ἑαυταῖς καὶ τῷ σώματι αὐτὴν πρὸς G; at verba quatuor καὶ τῷ σώματι αὐτὴν signo delendi; punctis scilicet, notantur, et superscriptum ἑαυτῇ; deficit D; reliqui omnes numero septemdecim, ἑαυτῇ, quod Garnerius recepit; probatur et Sturzio, qui tamen lectionem editionis Parisiensis retinet.

Ibid. 4. δὴ τὰ ABEKV; δὴ τὰ P; δὴ πλοῦτου M; ὑπερβώμεθα F.

Ibid. 5. ἀτιμάσωμεν F.

Ibid. 6. τῆς Ἀρχιλόχου ἀλώμενος. Hæc proverbialiter dicta spectare videntur ad scenicam quamdam fabulam in qua vulpis personam Archilochus inducebat. Inter fragmenta ejus operum quæ supersunt duo reperire est in *Analectis* Brunckii (l. 40, n. 38 et 39) quæ huic fabulæ inserta fuisse conjici potest. Archilochus, ex insula Paro oriundus, currente olympiade vicesima tertia floruit, sæculo septimo ante Christum natum (S. Cyrill. Alex. *Contra Julian.*, l. 1). De eo Horatius (*Art. poet.* v. 79; *Epist.* 19, t. 1; *Epod.* 6), Quintilianus (x, 1), Dio Chrysost., sermo 33), Elian. *Hist. div.*, xiii, 14; Plutarch. *Instit. Lacon.*

Ibid. κολακείαν δὲ καὶ θωπείαν NPRTU; κολακείας δὲ καὶ θωπείας BGH; διωξώμεθα F.

Col. 588 A 1. ζηλώσωμεν F.

Ibid. 2. φευκτον EFLMOV; φευκτον scriptum erat in I prima manu.

Ibid. 6. καὶ ἀδοξεῖν M.

Ibid. 8. In U, e regione verborum Αἰγυπτίου σοφιστοῦ, in margine legitur, τοῦ Πρωτέως δηλονότι; M. in textu, Αἰγυπτίου τοῦ Πρωτέως σοφιστοῦ; A, φήσωμεν.

Ibid. 9. ἐγένετο AO; ἐγένετο, e supra i G; ἐγένετο HMPTV; in I prima manu ἐγένετο. secunda ἐγένετο.

Ibid. 10. ἐβούλετο, supra βούλοιο G.

Ibid. 11. ἐπαίνεσαι, τε H.

Ibid. 14. αἰσθάνηται G, superscriptum αἰσθάνηται. Ὅπερ δίκη S; deficiunt D et I (Vide notitiam); reliqui omnes, ὅπερ δίκη.

Ibid. 15. πολυπουν, οὐα supra ουν G.

Ibid. B 2. μεταβάλλεται ELM, μεταβάλλεται ABCFKOV; reliqui, μεταβαλεῖται; in G tamen superscribitur μεταβάλλεται.

Ibid. μέν που τοῖς O.

Ibid. 4. σκιαγραφία F.

Ibid. 5. περιγραφώμεθα EMNO; ὁπό in margine N cum signo ad vocem περί revocante.

Ibid. 6. ἀναβροῦσαι N.

Ibid. 7. πολλά γ. FN.

Ibid. 8. Συμκρόν ἐπὶ συμκρόν. Sententia hæc apud Hesiodum legitur *Εργ.* v. 361.

Ibid. 9. ἦντινα οὖν disjunctim EGH; ἦντιν οὖν: at in T primitus ἦντινα οὖν; postea erasum α et positum elisionis signum; ἦντινοῦν AKRN. ἔχει ἡγεῖσθαι E; ἔχον ἡγεῖσθαι N. Vide Var. Col. 583 A 10; mss. sex ἡγεῖσθαι ἔχουν.

Ibid. 12. κτώμενος G, superscriptum κτησάμενος; τὴν ἀρετὴν δὲ AG; ἐπρόδιον, omissio articulo.

Ibid. C 1. ὡς γε E.

Ibid. ἀπ' αὐτῆς omnes mss. præter M, qui ἐπ' αὐτῆς habet. G, ὁρίετο, at supra ο, et A ὁρίζεται.

Ibid. 3. χάν Ἀργανθωνίου BC; καὶ τὸ Ἀργανθωνίου O; καὶ τοῦ μ. C. Arganthonius, rex Turditanorum in Hispania, quadragenarius solio potitus est et octoginta annis regnavit. Vixit centum et viginti annis. (Vide Herodot. lib. 1, c. 163, et Valer. Maxim. l. viii, c. 15.)

Ibid. 5. Καὶ σύμπαντα F; ἢ χάν σ. H.

Ibid. 6. ἀναμετροῖς G, ἥ supra οῖς; διαβολά FH e. in G prima manu.

Ibid. 9. ὅν γε κτ. N; γρ. ὅν γε in margine U; παραινέσαιμι ἂν AELM; at in A primitus παραινέσαιμι ἂν; παραινέσομεν G, αἰμι ἂν scriptum supra omēn.

Ibid. 11. πάντα τὴν παροιμίαν κινουῦντος IB; μέλλοι NU.

Ibid. 12. ἡμῖν L; ὅθεν ἐπ' αὐτὸν ἡμῖν ὠφέλειά τις μέλλει γενέσθαι PT; ὅθεν ἂν ἐπ' αὐτὴν ἡ. τις μέλλοι γ. R. μή γοῦν ὅτι N.

Ibid. 14. διὰ τοῦτο EMN.

Ibid. ἀναμνησθέντες CHMNOPT; sed in T a re-scriptum supra a finali.

Ibid. D 2. O omittit αὐτὸν ἕκαστον.

Ibid. 4. γάρτοι τὸν νῦν παρόντα.

Colon. 589. A 1. ποτε α. E.

Ibid. ὅτ' οὐδέν FHR; οὐδέν ἐστὶν O; ἀνωμέ-

νοῖς εὐρεῖν F

Ibid. 5. ὅντων omittunt mss. omnes quod hic legitur in editione Parisiensi, Garneriana et in recensione Sturzii.

Ibid. 7. δυστυχημάτων δείξετε C.

Ibid. 10. θεραπεύοντας BHL; θεραπεύσαντας V.

Ibid. 11. Ex mss. decem et octo (deficiunt enim D et I) sedecim nitide μελαγχολίας, et unus ex reliquis duobus, G scilicet, μελαγχολίαν habet cum σ scripto supra v finali. Sturzius legit μελαγχολίαν, quamvis editor Lipsiensis et Garnerius μελαγχολίας ediderint; K omittit προσιόντας; προσιόντας len-ται BC.

Ibid. 12. πάθοιτε LMNPT; ὁ πάθοιτε M, omisso μη.

Ibid. 13. τὸν λογισμὸν EHO; at in O primitus τὸν λογισμῶν scriptum fuerat.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. BASILIUS CÆSARÆÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPUS.

PRÆFATIO.	9
§ I. — De oratione secunda in jejunium.	0
§ II. — De oratione septima decima in Barlaam martyrem.	11
§ III. — De homilia in sanctum baptisma, seu de Spiritu sancto.	21
§ IV. — De homilia quæ in Lacris habita est.	23
§ V. — De homilia in humanam Christi generationem.	30
§ VI. — De homilia in penitentiam.	33
§ VII. — De homilia adversus eos qui calumniantur nos, quod tres deos colamus.	43
§ VIII. — De homilia de libero arbitrio.	49
§ IX. — De homilia in illud: <i>Ne dederis somnum oculis tuis</i> , etc.	53
§ X. — De homilia tertia in jejunium.	61
§ XI. — De Asceticis.	63
— Pars prima, de præviis tribus tractatibus asceticis.	69
— Pars secunda, de auctore libellorum <i>De judicio Dei</i> et <i>De fide</i> , itemque de <i>Moralium</i> scriptore.	71
— Pars tertia, an Basilius auctor sit brevium duorum tractatum, qui post <i>Moralia</i> collocantur.	80
— Pars quarta, ubi ostenditur Regularum longiorum et breviorum unum et eundem auctorem esse.	81
— Pars quinta, in qua ostenditur utrasque Regularum et Constitutiones monasticas uni et eidem auctori tribui non debere.	84
— Pars sexta, ubi multis argumentis probatur Basilius Regularum auctorem esse.	101
— Pars septima, ex qua cognosci poterit, Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno tribui debere.	119
— Pars octava, in qua de Epitimiis disputatur.	132
— Pars nona, ubi expenduntur opuscula duo, quæ Combellis non ita pridem in suo <i>Basilio recensito</i> pro novis ac genuinis edidit.	156
§ XII. — Basilione tribuendi sint duo <i>De baptismo</i> libri, necne.	140
§ XIII. — De Liturgia Basili, deque Latinis tribus opu-	

sculis, et de veteri quadam Rufini quarundam orationum interpretatione.

§ XIV. — Ubi de erratis quibusdam meis, deque diversis rebus.

Elenchus veterum librorum ad quos exacta et emendata sunt Basilii opera, quæ in hoc et sequenti volumine continentur.

Monitum.

HOMILIE ET SERMONES.

De jejunio homilia I.

De jejunio homilia II.

Homilia in illud, *Attende tibi ipsi*.

Homilia de gratiarum actione.

Homilia in martyrem Julittam, et in ea quæ superfuerant dicenda in prius habita concione de gratiarum actione.

Homilia in illud dictum Evangelii secundum Lucam: *Destruam horrea mea, et majora edificabo*: itemque de avaritia.

Homilia in divites.

Homilia dicta tempore famis et siccitatis.

Homilia quod Deus non est auctor malorum.

Homilia X. — Adversus eos qui irascuntur.

Homilia XI. — De invidia.

Homilia XII. — In principium Proverbiorum.

Homilia XIII. — Exhortatoria ad sanctum baptisma.

Homilia XIV. — In ebriosos.

Homilia XV. — De fide.

Homilia XVI. — In illud: *In principio erat Verbum*.

Homilia XVII. — In Barlaam martyrem.

Homilia XVIII. — In Gordium martyrem.

Homilia XIX. — In sanctos quadraginta martyres.

Homilia XX. — De humilitate.

Homilia XXI. — Quod rebus mundanis adhærendum non sit, et de incendio extra Ecclesiam facto.

Sermo ad adolescentes. — Quomodo possint ex gentiliis libris fructum capere.

Homilia XXIII. — In sanctum martyrem Mamantem.

Homilia XXIV. — Contra Sabellianos, et Arium, et Anomeos.

Monitum in Ascetica.	617
ASCETICA	619
Prævia institutio ascetica.	619
Ejusdem sermo asceticus, et exhortatio de renuntiatione sæculi, et de perfectione spirituali.	625
Sermo ejusdem de ascetica disciplina, quomodo monachum ornari oporteat	647
De judicio Dei.	654
Ejusdem de fide.	675
Index Moraliū.	691
MORALIA.	700
Sermo asceticus	870
REGULÆ FUSIUS TRACTATÆ.	890
Proœmium.	890
Capita regularum fusius tractatarum.	903
Capita Regularum brevius tractatarum.	1051
Proœmium.	1079
REGULÆ BREVIUS TRACTATÆ.	1079
Pœne.	1506
Epitimia in canonicas.	1514
CONSTITUTIONES ASCETICÆ.	1523
Proœmium.	1523
CAPUT PRIMUM. — Quod precatio omnibus est antepœnenda	1526
CAP. II. — De cogitationibus cohibendis ac moderandis, et quod corpus malum non sit, ut quidam putaverunt.	1538
CAP. III. — Quod non oportet incaute cum mulieribus colloqui.	1543
CAP. IV. — Quod oportet corporeis viribus abstinentiam metiri: et quod corporis labor bona res est et legitima.	1546
CAP. V. — Quod convenit ascetam in iis operibus, quæ iosum deceant, exercitari.	1559
CAP. VI. — Quod non convenit ascetam incaute cum omnibus hominibus colloqui.	1559
CAP. VII. — Quod non oportet crebro et temere egredi.	1566
CAP. VIII. — Quod asceticis instabilibus confidentia ac libertas loquendi danda non sit: imo vero quod hi vitandis sint.	1567
CAP. IX. — Quod non convenit, ut asceta cupiat unquam ingredi in clerum, aut fratribus præfici.	1570
CAP. X. — Quod non convenit bona emulari, vanæ gloriæ causa.	1571
CAP. XI. — De idoneo ad loquendum tempore.	1574
CAP. XII. — Quod non convenit ascetam facetias sectari.	1575
CAP. XIII. — De mansuetudine, et quomodo charitas constituitur.	1575
CAP. XIV. — De prudentia.	1578
CAP. XV. — De fide et spe.	1578
CAP. XVI. — De humilitate.	1578
CAP. XVII. — Quot modis malæ in animo cogitationes nascantur.	1578
CAP. XVIII. — Ad canonicos in cœnobio versantes.	1583
CAP. XIX. — Quod oportet ascetam cum firmo proposito accedere ad asceticam vitam, et de obedientia.	1587
CAP. XX. — Quod colloquia cum cognatis sæculo addictis non sunt requirenda, neque res illorum curandæ.	1590
CAP. XXI. — Quod non oportet a spirituali fraternitate rescari.	1594
CAP. XXII. — De obedientia uberius.	1402
CAP. XXIII. — Quod debeat asceta villa etiam opera cum multa alacritate suscipere.	1410
CAP. XXIV. — Quod non convenit honores ac dignitates requiri ab asceta.	1411
CAP. XXV. — De frugalitate ac simplicitate in alimentis.	1414
CAP. XXVI. — Quod qui respicit ad perfectionem, is nihil laedi possit egrediendo.	1415
CAP. XXVII. — Quod asceta non debet privata negotia habere.	1418
CAP. XXVIII. — Quod oportet præfectum paternæ benevolentia res ac negotia subditorum administrare.	1418
CAP. XXIX. — Quod non decet in ascetico instituto peculiararem quandam amicitiam esse inter duos aut tres fratres	1418

CAP. XXX. — Quod non debet asceta vestium aut calceamentorum delectum expetere.	1419
CAP. XXXI. — Quod debet præfectus viribus corporis sua mandata accommodare, et de iis qui vires suas occultant	1419
CAP. XXXII. — Quod non debent fratres tristitia affici, cum levamenti aliquid affertur debillioribus.	1423
CAP. XXXIII. — Quod non debent præfecti iis monachiis, qui suum conventum deserunt, licentiam ejus rei faciendæ dare, aut hos admittere ad vitæ communismem.	1423
CAP. XXXIV. — Quod non oportet ascetam in aliquo conventu degentem quidquam rerum terrenarum privatum possidere.	1423
Appendix complectens opera quædam S. Basilii falso ascripta.	1430
Homilia de Spiritu sancto.	1430
Homilia dicta in Lacizis.	1438
Homilia in sanctam Christi generationem.	1438
Homilia de penitentia.	1475
Homilia adversus calumniatores sanctæ Trinitatis.	1487
Homilia in illud: Ne dederis somnum oculis tuis, etc.	1498
Oratio de jejunio	1507
Sermo de religiosæ exercitationis informatione.	1510

DE BAPTISMO LIBER PRIMUS

1514

CAPUT PRIMUM. — Quod oportet primum Domini doctrina imbui, tumque baptismate sancto initiari.	1514
CAP. II. — Quomodo quis eo baptismate baptizatur, quod in Evangelio Domini nostri Jesu Christi commendatur.	1526
CAP. III. — Quod oportet regeneratum per baptismum exinde divinarum mysteriorum participatione nutiri.	1574

LIBER SECUNDUS.

1579

Questio I. — An qui baptizatus est baptismate, quod in Evangelio Domini nostri Jesu Christi traditur, debeat mortuus quidem esse peccato, Deo vero in Christo Jesu vivere.	1579
Questio II. — An is qui ob pravam conscientiam, aut immunditiam, aut inquinamentum purus corde non est, sacerdotio citra periculum fungatur.	1583
Questio III. — An quispiam, cum ab omni carnis et spiritus inquinamento purus non est, tuto ac secure edat corpus Domini, et bibat sanguinem.	1583
Questio IV. — An omni verbo Dei credendum sit et obtemperandum, adeo ut id quod dicitur, verum esse persuasissimum sit, etiamsi aut aliquod verbum aut factum ipsius Domini vel sanctorum inveniatur, quod videatur esse contrarium.	1586
Questio V. — Utrum verbo cuilibet non obsequi sit aliquid ira et morte dignum, etiamsi privatum non singulis conjuncte sint minæ.	1591
Questio VI. — An inobedientia posita sit in eo, si quid vetitorum fiat, aut etiam in eo, si quid comprobatorum omittatur.	1595
Questio VII. — An liceat, aut complacitum, aut gratum Deo sit, eum qui peccato servit, justitiæ opus facere, secundum regulam pietatis sanctorum.	1598
Questio VIII. — An acceptum sit Deo opus præcepti, si non convenienter Dei præcepto fiat.	1599
Questio IX. — An conveniat societatem cum iniquis habere, aut participem esse infructuosorum operum tenebrarum, etiamsi tales non sint, ex numero eorum qui mihi sint concediti.	1611
Questio X. — An semper periculosum sit scandalum dare.	1618
Questio XI. — An conveniat, aut tutum sit, aliquid eorum quæ a Deo præcepta sunt, recusare, aut prohibere eum cui imperatum fuerit hoc ipsum facere, aut prohibentes tolerare, maxime si germanus et affinis sit qui prohibet, aut si speciosa aliqua ratio præcepto obstet.	1623
Questio XII. — An quisque debeat omnium in omnibus curam suscipere, an solum eorum qui sibi concediti sunt, idque juxta imperitum sibi a Deo per Spiritum sanctum datum.	1623
Questio XIII. — An quævis tentatio pro servanda erga Deum obedientia, etiamsi mortis comminationem habeat, sustinenda sit, et maxime in iis qui nobis concediti sunt, curandis.	1626
Liturgiæ S. Basilii.	1630

ORATIONES SIVE EXORCISMI

1672

Sermo ob sacerdotum instructionem	1686
Tractatus de consolatione in adversis	1688

De laude solitaria vite (memoratur tantum).	1704
(Admonitio ad filium spirituales (tantum memoratur).	1704
Homilia de misericordia et iudicio.	1706
Consolatoria ad egrotum.	1714
HOMILIE quas transtulit Rufinus de Græco in Latinum.	1723
Prefatio.	1725
Homilia I. — In psalmum primum	1725
Homilia II. — De eo quod scriptum est : Attende tibi	1735
ne forte fiat in corde tuo sermo occultus iniquitas.	1735
Homilia III. — De eo quod scriptum est : Cujusdam	

divitia fructus uberes ager attulit, etc.	1744
Homilia IV. — De invidia.	1753
Homilia V. — In principium Proverbiorum Salomonis.	1761
Homilia VI. — De fide.	1781
Homilia VII. — Seu Epistola ad virginem lapsam.	1785
Homilia VIII. — In psalmum LIX.	1790
Notæ Frontonis Ducaei Burdegalsensis.	1795
Notæ Frederici Morelli.	1839
Varia lectiones codicum Paris. in sermonem De legen-	
dis gentilium libri	1851

FINIS TOMI TRICESIMI PRIMI.

